

శ్రీ మతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ మచ్చత ప్రకాశికాయు క్త శ్రీ భాష్యమ్. 16334

ఇది,

శ్రీమన్నారాయణుండు సకలచేతనోజ్జీవనార్థముగా నాజ్ఞాపించుటవలన
నిత్యసూరి శ్రేష్ఠులగుననతులు

శ్రీమచ్చగవద్రామానుజాచార్యులై ఈలోకంబునందవతరించి
చేతనులు తత్త్వత్రయజ్ఞానంబుగలిగియు తరించుటకై నిర్మించినట్టి
శ్రీ భాష్యంబును పెరవ్యవహరింపఁబడుచున్న
విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతసూత్రభాష్యంబు-

శ్రీ రంగరాజగిర్యాజ్ఞానార్థవేదవ్యాసాపరనామధేయలగు వ్యాసభట్టాచార్యపౌత్రులయిన

శ్రీ సుబర్హనభట్టాచార్యులవారిచేలిఖియింపఁబడిన

శ్రీ మచ్చత ప్రకాశికాయనుటీకతోడంజేర్చి ముద్రింపవలయునని

కొందరు పెద్దలడిగి కొనిన ప్రకారము

పురాణఘట్టంబువరకు— శ్రీమదుభయవేదాంతప్రవర్తకులయిన

అభిన్నారు. రాజగోపాలాచార్యులవారిచేతను,

తదనంతరగ్రంథంబు సాంతంబుగ

శ్రీమదుభయవేదాంతప్రవర్తకులయిన

పెరుసతి గోమఠము. శ్రీనివాసాచార్యులవారిచేతను,

నాలుగై చుర్రతులచేతఁబరిశోధింపించి-

ఊవేరిపుతేరి. పెరుమాళ్లు నాయకులవారిపుత్రులగు

మహాంధేశాన చుడాని. మహారాజరాజశ్రీ.

శైలం గల్వరాయ నాయకులవారిచే

స్వీయ

వేదాంతవిద్యావిలాసము ద్రాక్షరశాలయందచ్చుఁగూర్చించి-

శ్రీమచ్చతప్రకాశికవర్ణంబులు. ౧౭౯౧ వ విభవసంవత్సర చైత్రశుద్ధ విదియా గురువారంబున
ప్రచురింపఁబడియె.

1898
౧౭౯౧ వ సం॥ మార్చి నెల ౨౬ వ తేది.

Registered Copyright.

కవికేసరిత్వవిరుద- ఖ్యాతేనస్సామియజ్వ విదుషేతత్ ।
చెంగల్వరాయగోష్ఠ్యాం-సమోక్తికంపశ్చకంముదాసద్యః॥

శ్రీమాన్ వారిజలోచనోవసుమతీం త్వయ్యేవభూయాన్ మే
మత్ప్రేమేతివదన్ రహఃకమలయా ప్రచ్ఛన్నదేశస్థయా ।
పృష్టః కేయమియంక్షుమేతిదయితే భక్తాపరాధేషుయా
నైవేత్యుత్తరయన్ ముదేస్తుభవత శ్చెంగల్వరాయప్రభో॥

౧

లోకేతాదృగవగ్రహేణశిథితే ప్రాకృపచారోజ్జ్వలం
కుర్వాణశ్శివభక్తపూర్ణమపియస్తంవిష్ణుభక్తోపిసన్ ।
ప్రదాః ప్రాణభృతాంకులాయకుతుకం చెంగల్వరాయప్రభో
తస్మై తేశుభమాతనోతుజగతాం మాతాన్నపూణ్ణేశ్వరీ॥

౨

శ్రుత్యన్తార్థవిబోధనాయవిదుషాం యేనస్ఫురద్బుద్ధినా
శ్రీభాష్యంప్రకటికృతంస్ఫుటతరైర్ముద్రాక్షరైరజితమ్ ।
భాతిస్వప్రతిపాద్యవస్త్వివసదా సర్వత్రరామానుజ
స్తస్మై తేముదమాతనోతుముదిత శ్చెంగల్వరాయప్రభో॥

౩

యుద్బాధామ్భువిసృష్టవస్తమిహయే పాన్థాస్సరోజోద్భవం
నిద్దస్తఃపథిసత్రమేత్యవిపులం యస్యాతిత్వప్తింగతాః ।
యుద్బాధాంసృజనస్సదామ్భుజభవే త్యాశాసతేతేభృశం
తస్మై తేకుశలందదాతుసహరి శ్చెంగల్వరాయప్రభో॥

౪

సత్త్వంవాక్యయమోదితాఖిలబుధాన్ సంతోషయన్ సత్కవీన్
సాహిత్యేనసయుక్తికేనవచసా సమ్ప్రదాయపణ్డితాన్ ।
వేదాన్తార్థవిచారణాదృతమతే చెంగల్వరాయప్రభో
పుష్పేఃపూజితపార్థసారథిపదా మ్భోజశ్చిరజ్ఞీవతాత్ ॥

౫

శ్రీ మ తే రా మా ను జా య న మః.

—*శ్లోకః*—

జయతిసమాయామానుషనటనాయస్త్వైకశతకయోజనకూరాం । లక్ష్మణవిహాయబహుశతయోజనగంఢు
 రుమమోఘశరలక్ష్మసుధాత్ ॥౧॥— శ్రీమద్భాష్యవిభాకరస్సజయతిస్వేచ్ఛాపిద్రావిత ధ్వాస్తస్తాగ్రితబా
 హ్యఘూకనికరోగర్జచ్చుకాదిద్విజః । యత్సక్తిప్రకరాదశర్మవిజహవజ్ఞానవన్నిర్గుణభ్రాస్తబ్రహ్మవదైఃత్రయాక
 ములిసిదోషాకరైఃపీడితా ॥౨॥— వేదేబాహ్యకుదృష్టిదృష్టిమలి నేలోకేనిరాలోక నేజ్ఞైశాస్త్రస్వశంసృణాంజవ
 చస్సిద్ధాఞ్జనేనాఞ్జయః । లక్ష్మీప్రాధితచక్రభృన్నియమనాచ్ఛేషోత్రయద్భూమికః శ్రీరామానుజయోగిరాట్సభగ
 వానాకల్పమాకల్పతామ్ ॥౩॥— హరికరుణామరతటినియతివరగిరిసార్వభౌమమభిషిచ్యతతః । తత్సక్తిసప్త
 కమిషాదవతీర్యపునాతిసప్తధాలోకమిమమ్ ॥౪॥— వేదాస్తసారోవేదాస్తదీసోవేదార్థసజ్జగహః । గద్యగీతాభా
 వ్యసూత్రభాష్యనిత్యక్రమాభితి ॥౫॥— శ్రీభాష్యకారమరుకేశ్వరవిష్ణుచిత్తాచార్యక్రమేణ వరదార్యమవా
 పురెతాః । తాదుర్భరాఅపిహృదైవదధుశ్చతేషాంశిష్యాఃపరేషిసుగభీరనిగూఢభావాః ॥౬॥— తదానీం శ్రీవ్యాస
 భట్టగురువరపాత్రః శ్రీమాన్సుదర్శనార్యోభియయా । సచ్ఛాతైర్బహుభిస్సహవరదగురుం శ్రీయతీంద్రమతమధిగ
 న్తుమ్ ॥ ౭ ॥— గమ్భీరంబహుభావగర్భమమలంధర్తుంహృదానకుసుమాన్తంస్వంభవితేహకోపివికలాన్సుప్త
 సైనచాగ్ధాఃక్రమాత్ । తస్మాన్లైఖయితాస్త్యనేననిఖిలంభావంస్వమిత్యాదరాద్వ్యచఖ్యావరదంప్రవిశ్యయతిరా
 ట్టస్తైముహుశ్శుగ్విత్ ॥ ౮ ॥— ఏవంయతీంద్రాద్వరదార్యమూరైశ్శుక్రిత్యాచతుర్వింశతివారమథా । సుద
 ర్శనార్యస్తదసుజ్ఞయైవబహుశ్చలైఖానుగమయ్యసర్వా ॥ ౯ ॥— శ్రుతప్రకాశికాఖ్యాస్తాగ్రథానాంయతిభూ
 పతేః । టికాశ్శుక్రిత్యాముగారణీ వ్యాసంసవసితంజగం ॥ ౧౦ ॥— శ్రీరణేనగరేధరాజికహతే నష్టేషుసైన్ధా
 క గ్రథేష్వప్యభిలేమఘోరమయితే శ్రీవైష్ణవానాంహతే । ఆచ్ఛాద్యస్వతనుంశవైశ్చతదధ స్సంవేశ్యతత్పుస్త
 కంశ్రీవేదాస్తగురూరరతుచతతస్సంచారయామాసతాః ॥౧౧॥— లోకొజ్జీవనహేతవేయతిపతిఃకారుణ్యవారాని
 ధిపుత్రాగ్ధాయమహాధర్మనిచయంతాతోయథాయంస్యధాత్ । శ్రీభాష్యాదిమతంగభీరనిహితంవీతేలభేచాలభే
 భుజ్జేధప్రదదామిమాదృగపిహి వ్యాసార్యసూక్త్యజ్ఞనాత్ ॥ ౧౨ ॥— అపిజీవేదపీత్వాపి స్తనంమాతుస్తనంసం
 ధయః । నత్వపీత్వైవవేదాస్త్రీవ్యాసాచార్యవచస్సుధామ్ ॥ ౧౩ ॥— కింబహునా ॥ ఉత్పేక్ష్యయికిశ్చనకం
 చనార్థంక్వచిత్కదాచిన్తనుతేనవీనం । తంకల్పకంమన్యమపేతగర్వంవ్యాసార్యసూక్తిర్వితనోఽసద్యః ॥౧౪॥—
 ఏనాంవేదాస్తజీవాతుంప్రాయస్తన్తాశవోధునా । బహ్వగ్ధావిపులాచేతి నాలిఖన్నాపతన్నపి ॥ ౧౫ ॥— కిం
 తువ్యాసార్యసూక్త్యకదేశలేశానునాదతైః । గ్రథైరాధునికైఃపూర్ణం మన్యాఃకథికతాయయః ॥ ౧౬ ॥—
 శ్రద్ధాశవఃకేచిదిహోద్యసూత్రావధించతుస్సూత్ర్యవధిపరతు । ఆచ్ఛాద్యపాదాదపరెనగృహ్ణాన్నాన్తంపతన్మశ్చి
 దిహోస్తి నావా ॥౧౭॥— ఇత్యేవాద్యజనేవిలేఖనముఖవ్యాపారభారాలసేబాణశ్రీముఖమూషజోషవికలేష్వాద్యే
 ముకోశేషుచ । సిద్ధాస్తక్రశిమాతిశబ్దియతిరాట్సజ్జలృకల్పాఞ్జురః సిద్ధాస్తధిఫలీదధారభవుకంచెంగల్వరాయప్ర
 భుః ॥ ౧౮ ॥— సోఽంశఃశ్రీపెరుమాళ్లనాయకమణేశ్రీదేవయానామ్బికాగర్భాకాశవివృద్ధమూర్తిరుదయస్వస్య
 స్వవాయాహ్వయం । వహ్నిత్యక్రమలంప్రకాశ్యశతజితాద్వాదామ్బుజంరజ్జయతగ్ధాథాశతగయనేనవవృధేబా
 ల్యాదినవోద్ధవః ॥ ౧౯ ॥— తతశ్చ ॥ శ్రీరణ్ధితచక్రవర్తిగురుణాసదైష్ట్యవత్సంగతోదివ్యైరన్తసారధింతి
 రువలికేణీశ్వరంప్రీణయః । కైజురైర్విరివిదైర్యతీశ్వరమపి శ్రీభూతపుర్యాఫితంశ్రీమద్భాగవతాన్తహంశ్చజ

యతిశ్రీచెన్నపుర్యమయమ్ || ౨౦ || — కించశ్రీమతగిరిగిరిభూషణం సేవితంయోసంప్రాప్తాస్తాంశుభయి
తునుఁజూపుగ్గసర్వోపచారం | కాళ్ళాంసంస్థితతరమవస్థాప్యచెంగల్వరాయః శ్రీమాద్దేవేశ్వరమహారహః
ప్రీణయత్యన్నదానాత్ || ౨౧ || — దుర్భిక్షేబహుశంజనేన్నవిధురేహాహాకృతేథావతిశ్రేయోన్నంభుజసూప
శాకదధిమచ్చావిప్రశూద్రాన్తిమంప్రప్తేష్టవాభ్రమఁజూఅఁజూఅలహలంభూతేన్వహామగ్నిధాన్యన్నేస్త్రా
పజనెన్నదానవిరుదంచెంగల్వరాయప్రభుః || ౨౨ || — ఏనంభాగవతప్రపన్నశిఖరం శ్రీవైష్ణవాగ్రసరందాస్తంకా
దుఃశింకంభీరమధురోదారస్వభావార్జవం | సచ్చీలంశరణాగతాశ్రితజనత్రాణాభిమానోద్గితంలక్ష్మ్యాభాష్యకృత్య
వైత్తుఫలితం సజ్జల్పకల్పప్రమమ్ || ౨౩ || — తతస్త్వప్నేతస్త్రైయతిపతిరుదారాంబహుఫణావిశాలాస్యాంఘ్రి
వ్యాంశతమఖమణిశ్యామలదృశం | శశాంభామాద్యాంయతిగృహిబహుచ్చాత్రసుహితాంప్రసర్గస్వాంమూర్తిం
తమిదమవదత్సుర్దృశ్యవయా || ౨౪ || — ఏహివత్సేహమగ్లోష్ట్యాం మన్విధాన్తవివర్ధకః | వసనాద్వాన్యరతస్త
త్రైశ్రేయోభవివ్యతి || ౨౫ || — చెంగల్వరాయనాయకఇత్యాశ్చస్తోత్రదత్తవన్నత్వా | ఉత్థాయసాజ్జలిస్సృజ
విశ్యతత్పదసితక్షణాచ్ఛబుధే || ౨౬ || — అథస్తారంస్తారంపులకితశరీరాయతిపతేన్మహుద్వివ్యంబూపంతదనుషి
తంశాసనమపి | విచిత్రైవంకర్తుం ప్రణిహితమనానాయకమణిస్తవర్థం తస్మాద్ధాన్యచురయితు మైచ్ఛభలుభ
లా || ౨౭ || — శాలాంముద్రాక్షరాణాంవిదధదధవవేదాన్తవిద్యావిలాసాభిఖ్యాంసజ్జల్పతస్యాఃఫలమపిభ
గవద్భాష్యకృత్ప్రీణనార్థం | తస్యాంసంముద్రణాద్వాసపినిగమశిరశ్శాస్త్రోశాసనేకానానాన్యైషాంవిశుద్ధ్యసమ
మపివిమవంసప్రభుర్దార్జితేస్త || ౨౮ || — శేషార్చ్యంవటుసూర్ణవంశజలభేశ్శీతాంశుమస్తన్యరుంమామాసేతుమ
భవ్రభుస్తిరుపతిప్రఖ్యాంపురీంప్రేషయత్ | ఉత్తావృత్తమశేషమేనమమనాకార్యేశ్రీప్రేషితస్త్యేహంబినవం
తునామదకలస్ఫారేభరాడ్యన్తమ్ || ౨౯ || — ఏవంవృజ్ఞాపయమపిగురుంయత్రసంశెరలేవైస్తూర్వేవిజ్ఞాతవియ
తపతివ్యాసవర్యోక్తిజాలేభిన్నైపాతైర్గహనబహుశేతస్యసంశోధనేఁజూఅజ్ఞంమామాదిశతనుకంభిష్టధా
రావలేహే || ౩౦ || — తదానీం || ఆహవకుశాభరణరామానుజయతిరాడ్యతీన్ద్రసింహస్సనగః | స్వప్నేనూం
మాశక్తిర్యాప్యేవంకురుయతీన్ద్రకైజగర్వమిదమ్ || ౩౧ || — అథాహంసమభ్యేత్యచెంగల్వరాయప్రభుః తేనస
మాన్యకార్యాధికారే | నియుక్తఃపృథక్తాతృకాన్యజ్ఞకోశాన్యధామత్యవక్ష్యభ్యాపాతాన్విశోధ్య || ౩౨ || — సం
వాదోగ్రిక్తమర్థప్రకరణసరసంస్థాపయ | పాతభేదేత్రుత్యన్యగ్రన్తసూత్రస్తృతివచనపదచ్ఛేదవాక్యాన్వయా
దేః | అన్యవ్యాఖ్యానిరాసాధికరణగుణముఖ్యాఖ్యసూత్రాదిసభ్యా ప్రాకృతైతద్భిదాదేః స్ఫుటమవగతయజ్ఞాప
కాంకాన్నివేశ్య || ౩౩ || — అస్యోపజ్ఞంయథాస్తన్యరువచనమపిద్విప్రీరథాన్విదిస్త్య శ్రీభావ్యంముత్రితంశ్రీయతి
తిలకముఖాచార్యకైజగర్వసిద్ధ్యే | సవ్యాసాచార్యతీకం తిరువతిగరీగోమతశ్రీనివాసేనేదంచెంగల్వరాయప్ర
భునియమనతస్సాన్విదిహావస్త్రీతారమ్ || ౩౪ || — ఏవంస్వాప్తికశాసనాద్యతిపతేశ్చెంగల్వరాయప్రభావత్స్వ
ప్నేచమహాయతీశ్వరగిరాచాస్తన్యరొశ్శాసనాత్ | కర్తుఃకారయతుశ్చసాహసమిదంప్రత్యంతుమన్తాంబుధాభా
ష్యంభాష్యకృదీశ్వరశ్చగురవః ప్రాంచశ్చతేభ్యోనమః || ౩౫ ||

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

తత్రాదాశాస్త్రీసుగ్రహత్వాయ అధికరణాద్ధాన్యస్య హేణోపన్యస్యచై.

— శ్లోకములు —

శ్రీయః పరిపరమకారుణికోభగవాన్ సర్వేషాంపురుషజాముసాద్విశజహన్తీహ్యనిష్ఠతత్సాధనానాంత్యాజ్యోపాదేయవిభాగార్థం *హయం తమస్యదనతీవనివేత్తుమీకోభాసం ప్రదీప మివకారుణికోదదాతీయ్యక్రీత్యా వేదానాఖ్యప్రమాణం ప్రదాయావతారాదిముఖేన తద్విషయజ్ఞానం చోదపాదయత్. తచ్చ *సారాయణాత్సముత్పన్నంజ్ఞానంకృతయ్యగేఫితమిత్యుతయ్యగేతథైవావర్తత. అనన్తరం తస్మిన్ *కించిత్తదన్యథాభూతం త్రైతాయాం ద్వాసరేభిరుమిక్తుక్రీత్యాభిలేనతి *సక్తీర్బుద్ధమోదేనా బ్రహ్మరుద్రపురస్సరాః శరణ్యంశరణంజగ్గుర్నారాయణమనాయం | తైర్విజ్ఞాపితకార్యస్తుభగవాన్పురుషోత్తమః | అవతీర్ణోమహాయోగీనస్యవత్సాంపరాశరాత్ | ఉత్పన్నాస్సగవాన్స్వేదానుజ్ఞహరహరిస్వయం | చతుర్థావ్యుజ్జతాంశ్చచతుర్వింశతిధాపునః | శతధాచైకధాచైవశతైవచసహస్రధా | కృష్ణద్వాదశధాచైవపునస్త్రచార్యధి త్తయ | చకార బ్రహ్మసూత్రాణియేషాంసూత్రత్వమజ్ఞానాచతుక్రీత్యాప్రజ్ఞానైః బ్రహ్మరుద్రాదిభిరధిభోభగవాన్వాసరూపేణావతీర్యవేదానుద్భృతృతాన్ విభజ్యచద్యజ్ఞానాయసూత్రాశిప్రణయిష్యత్ పూర్వభాగైశ్చద్యాక్షం స్వశిష్యేణజైమినినానూత్రాణాం ప్రణీతత్వాత్ తదజీకృత్యుక్తే తరభాగైశ్చద్యాక్షం బ్రహ్మసూత్రాశిస్వయమేవచకార. ఏవం చ *అథాతోఽర్కజిజ్ఞాసేత్సారభ్య * అనావృత్తిశ్చబ్రాహ్మణ్యైశ్చాదివ్యస్తంభాగద్వయార్థకవేదాభ్యైకప్రసిద్ధవ్యాఖ్యానతయావికంశాప్రసంగే. ఉక్తంచవత్త్రికతామోదాయినేన *సంహితమతచార్పరీరకంజైమినియేషజడశలక్షణేనీతిశాస్త్రీకత్వసిద్ధితి. తత్రజైమినియేషశుభ్రవృత్త్యన్యస్యరాజ్యైహికాముష్మికఫలసాధనంభర్తానిరూప్యతే. తత్రప్రథమేఽధ్యాయేవెదస్యవిభక్త్యవదమస్త్రీనామథేయాత్తకస్యప్రవర్తనవర్తనాశ్చస్త్యజ్ఞాననానుష్ఠేయాగ్ధప్రకాశనకాత్వధావచ్ఛేదముఖేనభర్తాప్రామాణ్యంనిరూపితం. ద్వితీయశ్చాస్త్రాభ్యాససంస్థాగుణప్రక్రియానామథేయవేదాత్కర్మభేదోనిరూపితః. తృతీయోశ్చ తిత్తాదిభిరన్యంనిచారితం. చతుర్థాక్రత్వర్ణపురుషార్థనిరూపణపూర్వకంప్రయుక్తిరూపితా. పంచమశ్చ త్యాగిభిః క్రమోనిరూపితః. షష్ఠత్వనికారీ. సప్తమసామాన్యతీతః. అష్టమవిశేషతీతః. నవమేషాహః. దశమేదాసః. ఏకాదశేతత్రం. ద్వాదశేప్రసక్తః. తతఃపరమధ్యాయచతుష్టయేనసక్తగ్గసంజ్ఞితైవదేవతాస్వరూపంనిరూపితం. ఏవంజైమినియేషపూర్వభాగప్రతిపాద్యంకర్తానిరూపితం. తతఃశ్చారీరకేనాధ్యాయచతుష్టయేనచ తరభాగప్రతిపాద్యం బ్రహ్మనిరూప్యతే. తత్రపూర్వద్వికేనచేతనాచేతనవిలక్షణంనిభిజగదేకకారణం బ్రహ్మస్వరూపంనిరూప్యతే. ఉత్తరద్వికేనసోపాసనంభరినిరూప్యతే. తత్రసమన్వయాభ్యేప్రథమేఽధ్యాయేవాక్యతాత్పర్యపర్యాలాదనయా బ్రహ్మణఃకారణత్వంనిరూప్యతే. తత్రఅయోగవ్యవచ్ఛేదాభ్యేప్రథమపాదే బ్రహ్మకారణమేవేలసమర్థ్యతే. తత్రప్రథమంచతుస్సూత్రాన్యశాస్త్రీసామనారమ్భణీయత్వశ్చానిరాక్రియతే. తత్రజిజ్ఞాసాధికరణేప్రథమేవృద్ధవ్యవహారాదన్యత్రఅద్యపుత్వత్వస్థమృవాత్, వ్యవహారచరచార్యపరతయైవప్రసక్తైస్సర్వశబ్దానాంకార్యాగ్భోధకతయాసిద్ధవస్తుబోధనాసమ్భవాత్సిద్ధరూపే బ్రహ్మణివేదానాం ప్రామాణ్యంనాస్తీత్యస్తామానికమిదం బ్రహ్మచింతారూపంశాస్త్రీమనారమ్భణీయమిత్యాశక్తిః. అమ్బుదిశబ్రాహ్మణునిరైశ్చ పూర్వకబహుప్రయోగేనసిద్ధపుత్వత్వత్వస్థమృవతీవృద్ధవ్యవహారాదన్యత్రాపిశబ్దానామాద్యపుత్వత్వస్థమృవాత్, పితాతేనుఖయా నైజత్యాది వృద్ధవ్యవహారచరసిద్ధపుత్వత్వత్వస్థమృవాత్, శబ్దానాంసిద్ధవస్తుబోధనసామర్థ్యాద్వేదాస్త్రాక్యానాంసిద్ధరూపే బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యమస్తీతత్వద్విచారరూపంశాస్త్రీమనారమ్భణీయమిక్తుక్తం. — యద్యపిశబ్దానాంపరిస్పన్నవస్తుబోధకతైరస్తి- తథాపిలక్షణతః ప్రతిపన్నవైవర్త్యబోధ్యత్వాత్, విశేషణానాంవిశేష్యభేదకత్వేనజగజ్జ్ఞానాదీనాం విశేషణచరయా బ్రహ్మలక్షణత్వాసమ్భవాత్, పూర్వప్రతిపన్నాకారాస్తరాసమ్భవేన తేషాముపలక్షణతయావాతదసమ్భవా, చ్చ బ్రహ్మనవేదాస్త్రవేద్యమిత్యాశక్తిః- అవిరుద్రవిశేషణానాంవిశేష్యభేదకత్వేన, సార్వజ్ఞ్యాదేఃపూర్వప్రతిపన్నాకారాస్తరస్యసమ్భవేన, చజ్ఞానాదీనాంవిశేషణతయాపిపలక్షణతయాచ బ్రహ్మలక్షణత్వసమ్భవేన బ్రహ్మవేదాస్త్రవేద్యమిక్తుక్తంద్వితీయేజ్ఞాన్యధికరణే. — తృతీయశాస్త్రీయోగ్యధికరణే-యద్యపి బ్రహ్మలక్షణతః ప్రతిపత్తుంశక్యం-తథాపికారణభూతస్య బ్రహ్మణఃఅనుమానవేద్యత్వేన, ప్రమాణాస్తరాగోచరవైవర్త్యాస్త్రవేద్యత్వేన, బ్రహ్మనవేదాస్త్రవేద్యమిత్యాశక్తిః-సామాన్యతోద్యస్తానుమానస్యజీవవిలక్షణవిషయత్వాభావేన బ్రహ్మణఃప్రమాణాస్తరాగోచరత్వేన బ్రహ్మవేదాస్త్రవేద్యమిక్తుక్తం. — చతుర్థేనమన్వయాధికరణే-యద్యపిప్రమాణాస్తరాగోచరం బ్రహ్మ-తథాపి బ్రహ్మణఃప్రవృత్తినిష్ఠత్వీరిపత్వాభావేనప్రయోజనరూపత్వాభావాత్ శాస్త్రీప్రమాణకత్వంసమ్భవతీత్యాశక్తిః- సిద్ధరూపసామన్యవర్ధికాతిశయానన్దరూపతయానిరతిశయపురుషార్థత్వాత్ బ్రహ్మణశ్చాస్త్రీప్రమాణకత్వంసమ్భవతీత్యాశక్తిః. — ఏవంచతుస్సూత్రాన్వేదాస్త్రాక్యానాం బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యసమర్థనరూపంపరిక్షణీయస్థాపనంతత్పరికరస్థాపనంచకృతం- అథప్రమేయవిశేషపరిక్షాక్రియతే. ఈక్షత్పరికరణే *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదిత్యత్రసచ్చబ్రహ్మచ్యసేదంశబ్దానాచ్యమచేతనం ప్రతికారణత్వేనకారణస్యచకార్యసాజాత్యావశ్యంభావాద చేతనం ప్రధానమేవసచ్చబ్రహ్మప్రతిపాద్యం కారణమిత్యాశక్తిః - ఈక్షతిశ్రవణాత్, చిదనిర్భరీకస్యపరస్యసర్వసాత్త్వస్థమృవా, చ్చసచ్చబ్రహ్మచ్యఃపరమాత్మైక్యక్తం. — అనన్తమయాధికరణే *తస్మాద్వాపితస్మాద్విజ్ఞానమయావద్యోస్తరతత్వానన్తమయజిత్యత్ర అనన్తమయః ప్రత్యగత్వా- *శారీరజిజ్ఞాసాసాధారణశరీరసమ్మన్తశ్రవణాదిత్యాశక్తిః- నిరతిశయదశా

అధికరణాధ్యక్ష హా.

శిరస్సాభ్యుదయమునానందముగాఁ త, పరమాత్మనిచిదచిదస్వస్థశరీరతయశారీరత్వసమృద్ధి, చానస్థమయఃపరమాత్మైతినిధానితం. — అస్తరధికరణః—
యద్యపిశరీరమాత్రేణసమృద్ధమాత్రంపరమాత్మనిసమృద్ధవతి - తథాపికరవరణాదియ క్షశరీరవిశేషేణఉపకరణాపకరవిభావలయసమృద్ధస్సజీవానా
ధారణత్వాత్, అస్తరాదిత్యవిద్యాయాం. * హిరణ్యశ్శురిత్యాదినాశరీరవిశేషసమృద్ధశ్రవణా, చ్చఅదిత్యమణ్డలాస్తర్వద్రినోజీవత్వావగమాత్, * స
యశ్చాయంపురుషేయశ్చాసావాదిత్యే సమకక్షిత్యానస్తమయస్యాదిత్యమణ్డలాస్తర్వద్రినోజీవత్వావగమాత్, అనస్తమయోజీవవివేత్వాశక్త్యా - అ
స్తరాదిత్యవిద్యాయామేవ అపహతపాశ్చత్వాదీనాంజీవేష్యసంభావితధర్మాణాంశ్రవణాత్, పరమాత్మనోపి కరవరణాదియత్రాప్తకృతనిత్యవిగ్
హసద్భావా, చ్చ అదిత్యమణ్డలాస్తర్వద్రీపరమాత్మైత్యానస్తమయోపితదభిన్నపరమాత్మైతినిధానితం. — అకాశాధికరణే * సర్వాపిభావాభిమాని
భూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్వస్తాత్యాకాశశబ్దేనాభిధానాదాకాశవివకారణమిత్యాశక్త్యా - సర్వాపిభూతానీతిసర్వశబ్దవాచ్యచేతనాచేతనాతః
ప్రపంచప్రత్యాకాశస్యకారణత్వాసమృద్ధవత్, అసమస్తాత్యాశతభిప్రాయత్వాఅకాశశబ్దస్యపరమాత్మపరత్వోపపత్తే, అకాశశబ్దవాచ్యపర
మాత్మైతినిధానితం. — ప్రాణాధికరణేకృత్స్వస్థభూతజాతస్యప్రాణాయత్తస్థితీవేనప్రసిద్ధప్రాణోజగత్కారణమిత్యాశక్త్యా - విరాడాస్థితి
మచేతనస్వరూపేవతదసమృద్ధవత్, ప్రాణయతీతిప్రత్యాబ్రహ్మణఃప్రాణంప్రత్యపిప్రాణత్వేన, తదసాధారణనిభిలజగత్ప్రవేశనిష్క్రమణలిక్ష్ణా,
చ్ఛప్రాణశబ్దవాచ్యపరమాత్మైత్వక్తం. — జ్యోతిరధికరణే * అభయవఃపరోదివాజ్యోతిర్దీప్యతఇతివాక్యేజ్యోతిశ్శబ్దశ్రవణాత్, స్వవాక్యేవిరోధ
లిక్ష్ణాభావా, చ్చప్రసిద్ధజ్యోతిరేవకారణమిత్యాశక్త్యా - స్వవాక్యేవిరోధలిక్ష్ణాభావపునక్రమవాక్యేసర్వభూతపాదత్వరూపవిరోధిజ్జగత్శ్రవణాత్ జ్యో
తిశ్శబ్దవాచ్యపరమాత్మైతినిధానితం. — ఇన్ద్రియప్రాణాధికరణే * ప్రతర్దనోపానైవైదానిరితివాక్యే * మాముపాన్వేతిహితమేపాసనకర్తవ్య
యోక్తస్యైవశబ్దసమృద్ధవదేహ, దుశక్రమవివత్వాప్రహసనరూపలిక్ష్ణదర్శనా, చ్చహితమేపాసనకర్తవ్యయోక్తః ప్రసిద్ధస్త్రివివేత్వాశక్త్యా - యము
నాక్యేమ పరమాత్మలిక్ష్ణదర్శనా, న్నహవాక్యావేక్షయాఉపక్రమస్థురర్థలత్వా, చ్చ ఇన్ద్రియనిర్దిష్ట ఇన్ద్రియశరీరకః పరమాత్మైతినిధానితం. —
ప్రథమసాధ్యాయస్యప్రథమపాదః.

ఏవం ప్రథమపాదేచిదచిద్విలయకారణానిత్యరూపాయోగవ్యవచ్ఛేదకృతః. అథ త్రిపాద్యామిదమయోగవ్యవచ్ఛేదకృత్యయతీ. రస్యఅస్సమృద్ధ
వాదిలిక్ష్ణకపాదేద్వితీయోస్తర్వప్రసిద్ధ్యధికరణే * సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేతివాక్యేసర్వవిదంబ్రహ్మేతివచుర్భూతిస్థావరాస్తర్వతాదాహ, స్వపదే
శా, చ్చతుర్భూతితాదాత్వస్వజీవేష్యపిసమృద్ధవత్, బ్రహ్మశబ్దనిర్దిష్టజీవవివేత్వాశక్త్యా - బ్రహ్మలానితిహేతుతయోజనాదీనాంప్రసిద్ధిపక్షపదేహ,
త్రైవింపపరమాత్మసమృద్ధితయాప్రసిద్ధిః, సర్వశరీరకస్యపరస్యసర్వతాదాత్వోపపత్తే, శ్చబ్రహ్మశబ్దనిర్దిష్టపరమాత్మైతినిధానితం. — అథ
ధికరణే * యస్యబ్రహ్మచక్షుత్రంబోధేభవతదననత్వాదివాక్యేకర్మవిత్తవోక్తృత్వశ్రవణాదత్తజీవవివేత్వాశక్త్యా - ద్దుర్భాససంపదసర్వసామ
గ్ధ్యసిద్ధిచరాచరాదసంజగదుపసంహరరూపత్వా, తస్యచపరమాత్మాసాధారణత్వాదత్తాపరమాత్మైత్వక్తం. — అస్తరాధికరణే * యవిజ్ఞ
క్షీణిపురుషద్యశ్యతఇత్యాదివాక్యేచక్షుష్యవస్థితస్యప్రసిద్ధవస్థితే, తత్ప్రసిద్ధిచ్ఛత్యక్షయత్వాగమైః ప్రతిబింబజీవాదిత్యాదిషూచపత్తే, గర్భ
పురుషవైష్యవస్థితమిత్వాశక్త్యా - సంయద్యామత్వాదీనాంపరమాత్మనేహోపపత్తే, తస్యచచక్షుష్యవస్థాసంస్య * యస్యచక్షుష్యత్వాదిమప్రసిద్ధ
త్వా, దక్షిపురుషపరమాత్మైత్వక్తం. — అస్తరామ్యధికరణే * యఃపుదివ్యాంత్విష్ణుత్వాదివాక్యోక్తైస్తర్వామి * ద్దస్త్రాప్రతీతివాక్యేచర
ణాయత్తజ్ఞానత్వావగమార్యోగవిశేషయంతజీవవివేత్వాశక్త్యా - విత్తవైవవాక్యేసర్వనియమనస్యపరమాత్మధర్మస్యవపదేహ, ద్దుర్భాసాదికానాం
రూపాదిసాత్కారపరతయాతేమంపరమాత్మస్యపపత్తే, శ్చఅస్తర్వామిపరమాత్మైత్వక్తం. — అద్యశ్యత్వాదిగుణకాధికరణే * అభసరాయ
యాతదక్షరమధిగమ్యతఇత్యాదివాక్యే * అద్రేశ్యమిత్యాదినానిపిభ్యమానస్యప్రథివాద్యచేతనగతభృశ్యత్వాదేః పృథివాదిసజాతీయసూక్ష్మగ
పక్షాపకత్వాదక్షరంప్రధానం, అక్షరాత్పరతఃపరశ్చజీవ, ఇత్యాశక్త్యా - సర్వజ్ఞత్వాదీనాం పరమాత్మధర్మాణాం ప్రతిపాదనాదీతరః పరమా
త్మా, * అక్షరాత్పరతఃపరఇతి-అక్షరాదవ్యక్తాత్పరీయఃప్రత్యగత్వా-తస్మాదపిపరపరమాత్మైతినిధానితం. — వైశ్వానరాధికరణే * అహాన
మవేమంవైశ్వానరమిత్యాదివాక్యే వైశ్వానరశబ్దస్యజాతరభూతత్వేతియదేవతాపరమాత్మస్వవిశేషేణ ప్రయోగదర్శనాత్పరమాత్మైత్యనిగ్ధయఇత్యాశ
క్త్యా - సాధారణస్యవైశ్వానరశబ్దస్యముముక్షుభిఃపుచ్చ్యమానత్వాదిభిఃపరమాత్మలిక్ష్ణేర్విశేష్యమాణత్వాత్పరమాత్మైతిశక్యసర్గయఇతినిధానితం. —
ప్రథమసాధ్యాయస్యద్వితీయపాదః.

ఏవంస్వప్రజీవాదిలిక్ష్ణకానివాక్యానినిరూపితాని. తృతీయేస్వప్రజీవాదిలిక్ష్ణకపాదేద్యభ్యాద్యధికరణే * యస్మిన్కావ్యారిత్యాదివాక్యే * సంమాతా
యత్రనాద్యైతివాదీసమృద్ధశ్రవణాద్భ్యుద్యాదాయితనంజీవఇత్యాశక్త్యా - అమృతమైవమనోతుతిత్యమృతోపాయత్వస్యపరమాత్మాసాధారణస్యశ్ర
వణాత్, హృదయద్వారానాదీసమృద్ధస్థపరమాత్మస్యపపత్తే, శ్చద్యభ్యాద్యాయితనంపరమాత్మైతినిధానితం. — భూమాధికరణే * తరళోకమాత్మ
విదితిప్రత్యాప్తసాత్కేవదేశస్యప్రాణచర్యసంయత్వాత్, ప్రాణాధ్యక్షంవలప్తిశగవఃప్రాణాద్భూయఇత్యాదిప్రశ్నప్రతిపక్షాభావేనప్రక
రణసాన్నిధిస్తత్వాత్, ప్రాణజ్ఞనిర్దిష్టఃప్రత్యగత్వైవ * యత్రనాస్యత్వశ్యతీత్యాదివాక్యేభూమశబ్దనిర్దిష్టఇత్యాశక్త్యా - విషతువాఅతిపదియ
స్యత్యేవాతిపదతిప్రాణజ్ఞనిర్దిష్టత్వప్రత్యగత్వనోపిసత్యశబ్దవాచ్యస్యభూమ్యాదైకతయానిర్దేశాద్భూమాపరమాత్మైతినిధానితం. — అక్షరా

ధికరణ * ఏతద్వైతదక్షరమిత్యాదివాక్యే అక్షరశబ్దస్య ప్రధానేజీవేచ ప్రయోగదర్శనాదక్షరశబ్దవాచ్యతయోరన్యతర ఇత్యాశబ్ద - కాలత్రయ
 వర్తివికారా శ్రయస్య ఆకాశశబ్దవాచ్యస్య ప్రధానస్యాప్యాధారతయోర్నిర్దిష్టత్వరహితమాత్మేతి సిద్ధాంతం. — ఈక్షతికర్తాధికరణ * యః పున
 రేతం త్రిమాత్రేణామిత్యనేనైవాక్షరణ పరమపురుషమభిధాన్యాయా తేత్యాదివాక్యే * పరాత్పరంపురిశయంపురుషమిక్షతతిక్షతి కర్తతయానిర్ది
 ష్టపురుషః - ద్విమాత్రముపాసీనస్య అక్షరలోక ప్రాప్తిమభిధాయ త్రిమాత్రముపాసీనస్య ప్రాప్యతయోక్తస్య బ్రహ్మలోకస్య అక్షరలోకాత్పర
 త్వేనచతుర్ముఖలాకత్యావృతపురుష ఇత్యాశబ్ద - * యత్తచ్చా న్నమజరమమృతమిత్యాదివాక్యే ఈక్షతికర్తాధికరణాత్మేనవ్యవధేతా, త్వరమవ్యామో
 ష్యస్తరియోత్పరత్వసమ్మవా, చ్చపరమాత్మేత్యుక్తమ్. — దహరాధికరణ * దహరోస్మిన్నస్తర ఆకాశ ఇత్యాదివాక్యే ఆకాశశబ్దస్య భూతాకాశే ప్ర
 సిద్ధిప్రాచుర్యాదస్తేష్టవ్యావరథావాచ్యదహరాకాశోభూతాకాశ ఇత్యాశబ్ద - ఉత్తరవాక్యే ఉదహరాకాశస్య స్థితయా అపహతపాత్యత్యాదిప్ర
 తిపాదనాత్, తేమమేవాస్తేష్టవ్యత్వా, చ్చదహరాకాశః పరమాత్మేతి సిద్ధాంతం. — ప్రమితాధికరణ అభ్యుష్ణమాత్రః పురుష ఇత్యాదివాక్యే అభ్యు
 ష్ణమాత్రత్వ శ్రవణాత్ * అభ్యుష్ణమాత్రో రవితుల్యరూప ఇత్యాదిమజీవస్యాభ్యుష్ణమాత్రత్వ శ్రవణాత్, అభ్యుష్ణప్రమితోజీవ ఇత్యాశబ్ద - * ఈశానో
 భూతభవ్యస్యేతి భూతభవ్యేకానత్వ శ్రవణాత్, * అభ్యుష్ణప్రమితత్వస్య హృదయోపాధికస్య పరమాత్మస్య పశిత్యే, అభ్యుష్ణమాత్రః పరమాత్మేత్యుక్తమ్. —
 దేవతాధికరణ దేవాదీనానిర్భుజానాం అశరీరత్వేన అర్థిత్వసామర్థ్యయోరభావేన బ్రహ్మవిద్యాయా ముఖికారోనా స్తీత్యాశబ్ద - సృష్టిప్రకరణేషు ఉ
 పాసనప్రకరణేషు చార్థవాదశరీరప్రతిపాదనా త్వాపత్రయాభిభూతత్వావృత్తిత్వసామర్థ్యయోనస్యవా త్రైమమవ్యధికారో స్తీతి సిద్ధాంతం. —
 మధ్విధికరణేవస్వాదిత్య ప్రతివస్వాదీనాముపాస్యత్యాదాగో వాక్యవిధిద్వాసువస్వాదీనామనధికార ఇత్యాశబ్ద - వస్వాదిశరీరక బ్రహ్మణివివి
 పాస్యత్వాత్, కల్పాస్తరేవస్వాదిత్యస్య ప్రాప్యత్వసమ్మవా, చ్చమధ్వాదివిద్యాసువస్వాదీనామధికారో స్తీతి సిద్ధాంతం. — అపహరాధికర
 ణేచైక్వేదాన శ్రుతింశు ద్రేత్యామస్త్ర్యిత్వస్యైవ బ్రహ్మవిద్యాయా ఉపదిష్టత్వామ్నా ద్రాదీనామపి బ్రహ్మవిద్యాయా ముఖికారో స్తీత్యాశబ్ద - శూ
 ద్రశబ్దస్యోచిత్రవాచకత్వా, మ్నా ద్రాదీనామధ్యయనిషేధేన సామర్థ్యాభావా, చ్చ నశూద్రాదీనామధికార ఇత్యుక్తమ్. అథా స్తరత్వాదివ్యవధే
 తాధికరణ * ఆరాశోహవై నామరూపమోర్నిర్వహితేత్యాదివాక్యే ఆకాశశబ్దనిర్దిష్టముక్తాత్మా - * అశ్వ ఇవరోమాణీత్యనస్తరవాక్యేముక్తస్య ప్రకృత
 త్యాదిత్యాశబ్ద - * నామరూపమోర్నిర్వహితేనామరూపనిర్వృత్త్యనస్తరమాత్మాసాధారణస్య శ్రవణాత్, * బ్రహ్మలోకమభిసమ్మవానీతి పరమా
 త్వనోప్యనస్తరప్రకృతత్వా, చ్చాకాశః పరమాత్మేతి రాధాంతమ్. — ప్రభుమాధ్యాయస్య త్రుతియపాదః.

ఏవం సప్తజీవాదివిజ్ఞానావాక్యాని నిరూపితాని. చతుర్థస్సప్తతరజీవాదివిజ్ఞానపాదే ఆసుమానికాధికరణే ఇన్ద్రియభ్యుపరాహ్యైర్థా అర్థభ్యుత్ప
 రంమనోఇత్యాదివాక్యే * మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్మపురుషః పర ఇతి ప్రసిద్ధప్రక్రియా ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ప్రసిద్ధమబ్రహ్మత్వకమవ్యక్తశబ్దవాచ్యం
 ప్రధానమిత్యాశబ్ద - * ఆత్మానందధిసందిద్ధిత్యాది నారధిరథాదిభావేన రూపితాత్మశరీరాది ముఖత్యేన రూపితస్య శరీరస్యేహ అవ్యక్తశబ్దేన గ్రహణా
 న్నా బ్రహ్మత్వకం ప్రధానమభిధీయత ఇతి సిద్ధాంతం. — చమసాధికరణే అజామేకామిత్యాదివాక్యే * ప్రజాస్స జనానామిహిస్వాతంత్ర్యేన ప్ర
 జ్ఞుత్వాది ప్రతీతేరజాశబ్దేనా బ్రహ్మత్వాకా ప్రకృతిరభిధీయత ఇత్యాశబ్ద - అ బ్రహ్మత్వాకా జగహణే విశేషచేత్వభావాత్, * అణోరణీయా
 నిత్యాదిభాషా స్తరవాక్యేనాజాయా బ్రహ్మత్వకత్వావగమత్, బ్రహ్మత్వకప్రకృతిరవలజాశబ్దేనోచ్యత ఇత్యుక్తమ్. — సజ్ఞోపసజ్ఞిహాధికర
 ణే * యస్మిన్ సజ్ఞసజ్ఞజనా ఇతివాక్యే సజ్ఞశబ్దవిశేషితాత్వజ్ఞసజ్ఞశబ్దాత్వజ్ఞవింశతతత్త్వప్రతీతిదంబాకం త ప్రసిద్ధతత్త్వప్రతిపాదకమిత్యాశ
 బ్ద - యస్మిన్ సజ్ఞతీత ఇతియచ్చబ్ధినిర్దిష్టబ్రహ్మ శ్రయతయా 2వగతానాం సజ్ఞజనానాం త ప్రసిద్ధతత్త్వేభ్యః పృథగ్భావాస్తేదం త ప్రసిద్ధతత్త్వ
 ప్రతిపాదకమిత్యుక్తమ్. — కారణత్వాధికరణ * సదేవోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ * అగ్రద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ఇత్యాదిమపికస్తాత్సృష్టేనామ్నా
 నాత్ సృష్టేకకారణత్వం నిశ్చేతుమశక్యమిత్యాశబ్ద - * తస్మాద్వాచితస్మాదిత్యాదిమసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయంత్రస్యైవ కారణత్వేనోక్తత్వాత్ సదా
 దిశద్వానామపితత్పరత్వోపపత్తిః బ్రహ్మకకారణత్వం నిశ్చేతుం శక్యమితి సిద్ధం. — జగద్వాచిత్యాధికరణ * యావై బాలాకవితేమం పురుషా
 జాంకతైత్యాదివాక్యే * యస్య చైతత్సృష్టేతికర్తృసమ్మగ్ధ శ్రవణాద్వేదితవ్యతయోక్తంన బ్రహ్మ-కింతుజీవ ఇత్యాశబ్ద - క్రియత ఇతి పుస్తత్వాకర్తృ
 శబ్దస్య జగద్వాచిత్యాత్ జగత్కారణభూతః పరమాత్మైవ వేదితవ్యతయా ఉపదిష్ట ఇత్యుక్తం. — వాక్యాన్వయాధికరణ * నవాలోరేపత్యుః కామాయ
 పతిప్రియోభవతి ఆత్మనస్తు కామాయ పతిప్రియోభవతి త్యాదివాక్యే * ఆత్మా వాలోరే ద్రష్టవ్య ఇతి ద్రష్టవ్యతయోక్త ఆత్మాత ప్రసిద్ధపురుషః - తస్యైవ
 ఆదిమధ్యావసానేషు ప్రతిపాదితత్యాదిత్యాశబ్ద * అమృతత్వస్య నాశా స్తీత్యాది నా అమృతత్వప్రాప్తిశాతుతయా ఉపాస్యత్వ కారణత్వాది ప్రతి
 పాదకవాక్యానాం పరమాత్మపరత్వవివలస్యైవ సామర్థ్యసాధ్యద్వైవ్యవతయోక్తః పరమాత్మేతి సిద్ధాంతం. — ప్రకృత్యధికరణేలా కెనిమిత్రోపాదా
 నయా ర్చేదదర్శనాత్పర్వజ్ఞం బ్రహ్మనిమిత్తమాత్రం నోపాదానమిత్యాశబ్ద - సర్వశక్తైర్బ్రహ్మణ ఉపయిధికారణత్వోపపత్తిః, * బ్రహ్మవన
 మిత్యాదిమాభయవిధికారణత్వ ప్రతిపాదనా, చ్చ బ్రహ్మఉపాదానమసీత్యుక్తం. — పర్వవ్యాఖ్యానాధికరణే పూర్వాధికరణాదుదాహృతవాక్య
 గళేషు యేషాం జగత్కారణత్వమాత్రం శ్రుతం - సత్త్విక్షణవిశేషాదయః పరమపురుషసాధారణాభిరూపః శ్రుతాః - తేషు యథా ప్రతిపన్నవస్త్యభ్య
 పతిమేవిరోధాభావాత్ సపరత్వమాత్మపరమిత్యాశబ్ద - పరబ్రహ్మసాధారణభర్తావ్రాత్రవణేజగత్కారణత్వస్యేక్షణవిశేషాదివత్ పరమపురుషసా

తస్మాత్కాశస్యఘ్నతత్త్వతాదాకాశస్యాపుష్పత్వత్రిశ్రవణాత్, ఛాన్దోగ్యపిపికవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానేనవియదాదేరపికార్యత్వావగమావృత్తి
యమత్వదృఢభిరుక్తం. — తేజోఽధికరణే * వాయోరగ్నిరిత్యాదిమాయాద్విభవ్యాగాద్విదీనాముత్పత్తిశ్రవణాత్ కేవలవాయోద్విభవ్యా
గాద్విమృత్పత్తిరిత్యాశక్త్యై * తేజవిత్త * ఆపవిత్త నక్షత్యాదిర్భృష్కాసాధారణభూరేతన్త్రవణాత్ తత్తచ్ఛరీరాద్భృష్కాసాధారణ్యాద్విదీనాముత్ప
త్తిరిత్యుక్తమ్. — అత్తాధికరణే * తోయేనజీవాకావసరభూమ్యామిత్యాదివాక్యేమజీవానాముత్పత్తిప్రతిపాదనాదాత్మోత్పద్యతేతత్త్వశక్త్యై
* సజాయతేక్రియతేవాపిపక్షిదిత్యాదిమజీవసోత్పత్తినిషేధాత్, ఉత్పత్తివాదిసీనాం దేహసమృద్ధానిప్రాయత్వా, దాత్మానోసోర్పద్యతేతత్త్వ
క్తమ్. — జ్ఞాధికరణే * యోవిజ్ఞానేతిత్వస్మిత్వాదివాక్యానామాత్రత్వవ్యవధేశాత్ జ్ఞానమాత్రస్వరూపత్రైత్యాశక్త్యై * విజ్ఞాతారమరేకేనవిజ్ఞానీ
యోదిత్యాదిమజ్ఞాతత్వప్రతిపాదనాత్, జ్ఞానస్యాపరధక్తిర్దధర్మతయాతచ్ఛ్రేణజ్ఞాతుర్వ్యవధేశోపపత్తే, శ్చజ్ఞాతైవాత్మేత్యుక్తం. — కర్మధి
కరణే * ప్రకృత్యేక్రియమాణానీత్యాదిమగుణానామేవకర్మత్వప్రతిపాదనాదాత్మానకత్వేత్యాశక్త్యై * సర్వకర్మామాయజేతేత్యాదీనాం భోక్తార
మేవకర్మగునియజ్ఞానానాంప్రాణమర్థవత్త్వాత్, * ప్రకృత్యేక్రియమాణానీత్యాదీనాంజీవస్యసాంసారికకర్మకర్మత్వస్యగుణసంస్కారాయ తత్త్వ
ప్రతిపాదనపరత్వా, చాత్మాకత్వేత్యుక్తమ్. — పరాయత్వత్వాధికరణేజీవస్యస్వతంత్ర్యత్వత్వభావేదినిషేధాప్రాసంగిక్య ప్రసక్తాజీవ
స్యకర్మత్వంస్వాతంత్ర్యేజేత్యాశక్త్యై * అన్తఃప్రవిష్టత్యాదిభిఃపరమాత్మాధీనత్వశ్రవణా, తదధీనత్వేపిప్రథమప్రవృత్తాచేతనస్యస్వతంత్ర్య
యాశాప్రాసంగిక్యాభావా, చ్చపరాధీనమేవకర్మత్వమిత్యుక్తమ్. — అంశాధికరణే * జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశనిశావిత్యాదివాక్యేజీవబ్రహ్మణోర్బ
దరభూతేపరమపురుషాదత్యస్తానోజీవః- అథవా * తత్త్వమనీత్యాదివాక్యేమజీవబ్రహ్మణోర్బదేశాదవిద్యోపహితంబ్రహ్మేవజీవత్యాశ
క్త్యై- నానాత్వవ్యవధేశాదైక్యవధేశాచ్చ అత్యంతభేదస్వరూపైక్యయోరనుపపన్నత్వా, దవిద్యోపహితబ్రహ్మణవివజీవత్వేనుభవఃఖిభోగవ్యకర
ప్రసక్తా, చ్చపరమాత్మనోవిశేషతయాఽంశోజీవత్యుక్తమ్. — ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యచతుర్థఃపాదః.

ఏవంవియదాదీనాముత్పత్తిర్నిరూపితా - అనన్తరంజీవాపకరణానాముత్పత్తిర్నిరూపితేచతుర్థేనప్రాణపాదేన. తత్ప్రాణోత్పత్త్యధికరణే
* ఆసద్వాక్యమగు, ఆసీదిత్యాదివాక్యే ప్రాణజన్మిన్దిహ్వానామిన్ద్రియాణాంప్రళయకాలేష్యవస్థానప్రతీతేర్నిన్ద్రియాణీనోత్పద్యతేత్యాశక్త్యై * వి
తస్మాజ్ఞాయతేత్యాదివాక్యేఇన్ద్రియాణాముత్పత్తిశ్రవణాత్, * ఆసద్వాక్యత్యాదివాక్యే ప్రాణజన్మపరమాత్మపరత్వా, చ్చిన్ద్రియాణ్యుత్పద్యతే
త్యాశక్త్యై. — సప్రకృత్యధికరణే * సప్రకృత్యేవకావయేమచరనీత్యాదివాక్యేసప్రాణామేవజీవసహగతిశ్రవణాత్ సప్రకృత్యేన్ద్రియాణీత్యాశక్త్యై * ద
శేమపురుషే ప్రాణాత్మేకాదశభిత్వత్వ ఏకాదశశ్రవణాత్ హస్తాదీనామజీవాన్తజీవాపకరణత్వాదిశేషాదేకాదశత్యుక్తమ్. — అణ్విధికరణే
* సర్వవివసమాసర్వేనైకత్యాదివాక్యానాంప్రకృత్యశ్రవణాత్ ఇన్ద్రియాణివిభూనీత్యాశక్త్యై * ప్రాణమనూత్క్రామస్తంసర్వే ప్రాణానూత్క్రామ
స్తీయత్యాన్విశ్రవణాత్, ఉత్థాన్వికాలపార్శ్వనైరనుపలభ్యమానత్వా, దానస్త్యత్రతేజ్విఉపాసనార్థకార్యానస్త్యపరత్వా, చ్చఅగానీత్యు
క్తమ్. — వాయుధికరణే * యః ప్రాణస్స వాయురీత్యుపదేశాత్ ప్రాణోవాయుః - యద్వాఉచ్ఛ్వాసాదిమప్రాణప్రసక్తేః వాయుక్రియైవప్రా
ణత్యాశక్త్యై * వితస్మాజ్ఞాయతే ప్రాణత్యాదివాక్యేపృథగుపదేశాత్, అపథావిశేషాచ్చన్త్యైవవాయోప్రాణత్వేనయః ప్రాణస్స వాయురీత్యు
పదేశోపపత్తేః, ప్రాణస్సన్తత్యేక్రియావేతిప్రాణప్రసక్తే, శ్చసవాయుక్రియైప్రాణత్యుక్తమ్. — శ్రేష్ఠాణ్యధికరణే * సర్వంహీదంప్రా
ణేనావృతమిత్యాదిశ్రవణాత్ ప్రాణోవిభూనీత్యాశక్త్యై * తమత్యాన్విమస్తంప్రాణోనూత్క్రామస్తీయత్యాన్విశ్రవణాత్, * సర్వంహీదమిత్యాదివా
క్యస్యసర్వేషాంప్రాణాధీనజీవసత్వప్రతిపాదనపరత్వాదనుత్పత్తిత్యుక్తమ్. — జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానాధికరణేజీవస్యాగాద్విదీనత్వానాంచప్రాణవి
షయమధిష్ఠానంస్వాధీనం- నైరపేక్ష్యప్రతీతేరీత్యాశక్త్యై * యస్యాగ్నిశ్శరీరమిత్యాదావగ్నాద్విదీనాంపరమాత్మాధీనస్వరూపత్వప్రతిపాదనాత్ తేషా
మధిష్ఠానంపరమాత్మాధీనమిత్యుక్తమ్. — ఇన్ద్రియాధికరణేసర్వేషాంప్రాణజన్మవాచ్యత్వాజీవోపకరణత్వాదిశేషాచ్చసర్వేప్రాణాఇన్ద్రియాణీత్యా
శక్త్యై * ఇన్ద్రియాణిదత్తేరంజేత్యాదిమముఖ్యప్రాణవ్యతిక్రానామేవఇన్ద్రియత్వవ్యవధేశాత్, * వితస్మాజ్ఞాయతే ప్రాణత్యాదివాక్యేపృథగ్నిర్దేశా,
చ్ఛముఖ్యప్రాణవ్యతిక్రానీన్ద్రియాణీత్యుక్తమ్. — సంజ్ఞామాన్విత్వధికరణే * అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యేతి నామరూపవ్యాకరణస్యజీవ
చక్షుఃకర్మశ్రవణాత్ వృష్టిస్పృహణ్యగర్భకర్మకేత్యాశక్త్యై * నామరూపేవ్యాకరణాతీతానాంత్రివృతంత్రివృతమైతేకాంకరవాణీతిత్రివృత్తు
ర్వరచినామరూపవ్యాకరణోపదేశాత్, త్రివృత్తరణస్పృహణ్యగర్భకర్మకేత్యానుపపత్తేః, అనేనజీవేనైతిజీవశబ్దస్యజీవశరీరకపరమాత్మపరత్వా,
చ్ఛగ్నిగర్భగర్భశరీరకపరమాత్మకర్మకేత్యవృష్టిస్పృహణ్యుక్తమ్. — ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యచతుర్థఃపాదః.

ఇతిద్వితీయాధ్యాయః.

ఏవ ముద్వేనపరియద్వికాశేనాధ్యాయద్వయేన చేతనాచేతనవిలక్షణం నిఖిలజగదేకకారణం బ్రహ్మేతిస్థాపితం. ఏవ.యిద్వికాశి
భ్యేనానన్తరాధ్యాయద్వయేన బ్రహ్మప్రాప్త్యపాదై స్సహతత్ప్రాప్తిప్రకారాన్వివృతే. తత్తత్తత్తీయేఉపాసనాధ్యాయే ఉపాయభూతము
పాసనంచీవృతే. తత్తత్తీయేఉపాదేశప్రమేజాగ్రదాద్యవస్థస్యజీవస్యదోషాః, ఉభయలిజ్ఞాపాదేద్వితీయే పరమాత్మసోనిస్తాపకల్యాణగుణాకర
త్వం, చఉపాసనారహ్యాయప్రాప్త్యవృత్తిక్రతైత్యవ్యజనసార్థం, ప్రాప్త్యత్వస్థాజనసార్థం, చప్రతిపాద్యతే. తత్తదన్తరప్రతిపత్త్యధికరణేదేహజ్ఞే

కృత్యమోదనాద్యవిశేషః సైనా సీతివిచార్యతే. తత్రాన్యథాత్వాధికరణభాన్తోగ్యవాజసనేయకయాః. * దేవాఉద్భవజప్రయఃఅనేనై నానధికారి
మ్యునుజత్వాదిగా, * దేవాఉచుఃహస్తాసురాకాయజ్జడదీనేనాత్యయంమేత్వాదినా, చామ్నాతయోరుద్భవద్వయోరభ్యంత్రప్రాణభావోద్భవవిషయ
త్వాత్ రూపాద్యవిశేషాదేకవిద్యాత్వమిత్యాశక్యః - భాన్తోగ్య * ఓమిత్యేతదక్షరముద్భవముపాసీతేతి ప్రస్తుతమైన ప్రణవస్యప్రాణవప్రాయకపాస్య
త్వా, ద్వాజసనేయకేతుకృత్సోద్భవవిషయత్వా, చ్చరూపభేదాద్విద్యాభేదజన్యత్వం. — సర్వాభేదాధికరణే భాన్తోగ్యోత్పాతీతకాఖాయాం
చక్షైవ్యత్వేత్వైవ్యగుణప్రాణోపాసనవిధీయతే - తత్రభాన్తోగ్యవసీష్టత్వాదిగుణాన్వితతయా ఉపాస్యత్వా, దితరత్రతద్విధురతయోపాస్యత్వా,
ద్రూపభేదాద్విద్యాభేదజన్యత్వశక్యః - కౌపీతకీవాక్యేవసీష్టత్వాదినాం ప్రాణసమ్మన్ధి త్వనుక్తావపితత్వమ్మన్ధినాంవాగాదీనాం ప్రాణాయత్తస్థిత్వాది
ప్రతిపాదనేనవశ్యత్వాదీనాం ప్రాణసమ్మన్ధస్యాగ్గనీధత్వాద్రూపభేదాభావాద్విద్యైవ్యత్వముత్వం. — అనన్తాద్యధికరణేఅన్య ప్రకరణక్రతావామన్య
క్రొపసంహారే ప్రమాణాభావాత్ అనన్తాదయః సనర్వవిద్యానుయాయినఃఇత్యాశక్యఃసర్వవిద్యానుగుణినో బ్రాహ్మణికత్వాత్, గుణానాంచగు
ణ్యపుధగ్భావా, దానన్తాదీనాంస్వరూపనిరూపకత్వా, చ్చఅనన్తాదయస్సర్వవిద్యానుయాయినజన్యత్వం. — కార్యాభ్యానాధికరణేభాన్తోగ్య
వాజసనేయకయాః*సంపూవాచకింమేవాసజన్యత్వాదో, *తస్మాదజ్యమ్నాచామేదశిత్వాచామేదిత్వాతా, చాచమనేదిధి సత్యయ శ్రవణాత్ ప్రా
ణవిద్యాజ్ఞమాచమనా నైరందిధీయజన్యత్వశక్యః - *కింమేవాసః *అద్భిఃపరిదధతిత్వాదిభిరుపక్రమోపసంహరయోర్వాక్యస్యాపాం ప్రాణవాసోదృష్టి
చరత్వప్రతీత్యాఅచార ప్రాస్తమాచమనమసూద్యఅచమనీయాస్వప్న ప్రాణవాసస్తాన్తనుసద్ధానందిధీయతజన్యత్వం. — సమానాధికరణేవాజస
నేయకైర్నిరహస్యైబృహదారణ్యకైవ శాక్తిల్యవిద్యామ్నాయితే - తత్త్వగ్నిరహస్యైవత్వసజ్జల్పత్వాదివిశిష్టఉపాస్యః - ఇతరత్రవశిత్వాదిగుణక
లిరూపభేదాద్విద్యాభేదజన్యత్వశక్యః - ఉభయ త్రాపిమనోమయత్వాదికేసమానేనతివశిత్వాదేశ్చనత్వసజ్జల్పత్వగుణాదగ్నత్వాద్రూపభేదాభా
వాన్నవిద్యాభేదజన్యత్వం. — నమ్మన్తాధికరణేబృహదారణ్యకై *తద్యత్వత్వమసౌపతిత్వత్వాదినాఅదిత్వమన్తలెఅక్షిణీచసత్యస్య బ్రహ్మణో
వ్యాప్యలిశరీరకత్వేనఉపాసనముత్వా *తస్మాత్పరిషదమూరిత్యధిక్షైవతం *తస్మాత్పరిషదమూరిత్యధ్యాత్మమితిద్వైరహస్యనామనిఉపాసనవిషయతయా
మ్నాయేతే - తత్రవ్యాప్యలిశరీరకస్యసత్వస్యోభయ త్రాపుపాస్యత్వేనరూపభేదాభావేనవిద్యైక్యాన్నామద్వయమవిస్థానవిశేషానియమేనఉభయ
త్రాపుససన్ధేయమిత్యాశక్యః - బ్రహ్మణికత్వైవ్యైక త్రాపిత్వమన్తలెస్థానతయా2స్య త్రాప్యైధారతయాఉపాస్యత్వేనరూపభేదాద్విద్యాభేదే
స్థానవిశేషవ్యవస్థయేనామద్వయమనుసన్ధేయమిత్యభిహితం. — సమ్మన్తధికరణే * బ్రహ్మజ్యైస్థావీర్యాసమ్మన్తానీతివాక్యావగతయాః బ్ర
హ్మణిజ్యైస్థానాంవీర్యాణాం సమ్మన్తిమ్యవ్యాప్త్యాస్యవిద్యావిశేషమనారభ్యాధీతత్వాత్ సమ్మన్తిమ్యవ్యాప్తీసర్వవిద్యాసూచ సంహర్యేజన్యత్వశక్యః
హృదయాద్యల్పస్థానవిషయానుమ్యవ్యాప్తైరుపసంహర్తృమశక్యత్వా, త్సమ్మన్తితేశ్వతత్వాచార్యా, త్తయోర్నసర్వ త్రొపసంహరజన్యత్వమ్. —
పురుషవిద్యాధికరణేభాన్తోగ్యతైత్తిరియకేచఅమ్నాతయోఃపురుషవిద్యయోరైక్యమాశక్యః - రూపభేదాద్విద్యాభేదజన్యత్వమ్. — వేదాద్యధిక
రణే *శుక్రంప్రవిధేత్యాదిమన్తాన్తాంవిద్యాజ్ఞత్వమాశక్యః - అన్యత్రలిక్ష్ణాధిగ్వినియోగాత్ సవిద్యాజ్ఞత్వమిత్యుక్తమ్. — హన్యధికరణే*పు
ణ్యపాపేధూయ *గుహ్యదన్యాధుకృత్యావిత్వాదిమ ఆమ్నాతానాంహానాదిచక్షరానాంవికల్పనానుష్ఠానమిత్యాశక్యః - ఉపాయసస్యహనిశేష
త్వాత్వముచ్చయేనైవ సర్వ త్రానుష్ఠానమిత్యుక్తమ్. — నామ్నారాయాధికరణే ఉపాసకస్య దేవవియోగకాల, అర్చిరాదిమార్గ, చక్రనాశజ
న్యత్వశక్యః - దేవవియోగానన్తరం ఉపాసనఫలవ్యతిరేకేణానుభవ్యభోగాభావాత్కృత్సక్రణామవిదేవవియోగకాలవివనాశజన్యత్వమ్. —
అనియమాధికరణేఉపసంహరవిద్యాదిమ ఆమ్నాతార్చిరాదికత్వాత్సన్తిస్థానామేవ బ్రహ్మప్రాప్తిత్యాశక్యః *యేచేమేరణ్యే శ్రద్ధాంతర్వమిత్యాదిమ
క్రూతిశ్చైతిమసర్వ బ్రహ్మస్థానామర్చిరాది గతిప్రతిపాదనాత్సర్వేషామర్చిరాదిగత్యైవబ్రహ్మప్రాప్తిత్వమ్. — అక్షరభృధికరణేఅష్టా
లత్వాదీనాంస్వప్రకరణక్రతవిద్యామాత్రసమ్మన్తజన్యత్వశక్యఃవ్యాప్యత్వబ్రహ్మస్వరూప ప్రతిపత్తైర్థూలత్వాదిభిర్వినియోగముపాదానాదీనామైవ
మసిసర్వవిద్యానుయాయిత్యమిత్యుక్తమ్. — అన్తరత్వాధికరణేబృహదారణ్యకేఉపసంహరప్రతిపత్తయైవక్రత్యోగ్యవిద్యాభేదజన్యత్వశక్యఃప్రక్షై
కరూపాద్విధిపదైక్యాచ్చవిద్యైకేత్వమ్. — కామాద్యధికరణేభాన్తోగ్యవాజసనేయకయోరామ్నాతాదహరవిద్యాభిద్యతజన్యత్వశక్యః - రూపై
క్యాద్విద్యాసభిద్యతజన్యత్వం. — తస్మిన్ధారణానియమాధికరణేఉద్గితాద్యా శ్రయాణ్యుపాసనానికర్తృగునియమేనానుష్ఠాయానీత్యాశక్యఃపుధ
క్షలత్వేనగోదోహనాదివదనియమేనఅనుష్ఠేయానీత్యుక్తమ్. — స్రదానాధికరణేదహరవిద్యాయాంగుణచిన్తనేదహరచిన్తననానువర్తనీయ
మిత్యాశక్యః - దహరమాత్రాపుణ్యదహరసృజిన్త్యేనవిశిష్టానుసద్ధానసీద్ధ్యర్థంగుణచిన్తనేదహరచిన్తనమానర్తనీయమిత్యుక్తమ్. — లిక్ష్
భాయస్తాధికరణేత్తిరియకేనారాయణానువాకస్య ప్రకృతదహరవిద్యోపాస్యవిశేషనిర్ధారణార్థత్వమాశక్యః - భూయసీమవిద్యానుక్రతానక్ష
రాదీనసూద్యనారాయణత్వవిధానాత్సర్వవిద్యోపాస్యవిశేషనిర్ధారణార్థత్వమిత్యుక్తం. — పూర్వవికల్పాధికరణేబృహదారణ్యకే *మనశ్చిత్రోవా
క్పితజన్యత్వాదినాభిహితమనశ్చిత్రాదయో2గ్నయః క్రియామయ క్రత్వంప్రవేశజన్యత్వశక్యః *తేహేతేవిద్యాచిత్తవివేచివిద్యాన్తచిత్తత్వచనాల్వి
ద్యామయ క్రత్వంప్రవేశజన్యత్వమ్. — శరీరభావాధికరణేఉపాసనదశాయాంజీవస్యకర్తృత్వాద్యాకారేణానుసద్ధానమిత్యాశక్యః - అప
హతపాశ్చత్వాద్యాకారేణైవానుసద్ధానకర్తవ్యం-అపహతపాశ్చత్వాద్యాకారమైన ప్రాప్యత్వేన ప్రాప్తేచ్ఛయిథోపాసనభావ్యత్వాదిర్భుక్తమ్. —
అజ్ఞావబద్ధాధికరణేఉద్గితోపాసనానియానుశాఖాసు- తాస్యేవతేషామనుసద్ధానమిత్యాశక్యః - పామాన్యేనోద్గితాదిసమ్మన్తితయావిహితత్వా, త్స
ర్వత్వోద్గితాదేస్సన్తిహితత్వా, చ్చసర్వభోగామూర్తిభాద్యపాసనానిసంబద్ధైర్నిత్యుక్తమ్. — భూమజ్ఞాయస్తాధికరణేత్రిలోక్యశరీరకత్వైక్యా

సహానశనైయమూర్ధత్యాదీనాంవ్యస్తాహసనం - వ్యవస్యసమక్షస్యచఉపాసనంవాక్రవ్యంఇత్యాశబ్ద్యైః - *మూర్ధతేవ్యవస్యదింశ్యోహాసనశే
ప్రవ్యవాయకభనాత్సమస్తాహసినమిత్యక్తమ్ - శబ్దాదిభేదాధికరణేనద్విద్వాదహరవిద్వాదీనామైకమశబ్ద్యైః - శబ్దాదిభేదాద్విద్వాదేనవి
త్యక్తమ్. - వికల్పాధికరణేభలవిశేషార్థవిద్వానాంసముచ్చయఇత్యాశబ్ద్యైః - బ్రహ్మసాక్షిరూపభలేవిశేషాధావాద్విద్వానాంవికల్పవి
త్యక్తమ్. - యథాశ్రయభావాధికరణేపూర్వప్రకృతవిరోధీభాదివిద్వానామనుష్ఠానానియమైశ్చిత్తైరాతీత్యసమాసం. - స్మృత
యస్యాశ్రయస్సత్యతీయోపాదకః.

[illegible]

ఇట్లెవ్వరీయకాదామ.

[illegible]

[illegible][illegible]

యోగై ఘోదరొచర్యభోభావావస్థానరూపసమ్మన్తాత్తజితోన నరంవరుణాదీనాంనివేశ్యత్వత్తం. — అతివాహికాధికరణేఅర్చిరాదిప్రతిపాదః
వాక్యానాం లోకమార్గోపదేశసయాపత్వావర్చిరాదయోమాగ్ధచిహ్నభూతాః - అథవాఅహరాదీనాంమాగ్ధచిహ్నత్వానుపపత్తై, ర్లోకశబ్దప్రవణా, తై
భోగభూమయిత్యాశ్చక్రస్య- శుభర్షుయఃపూజనవస్సవిసాన్ బ్రహ్మగమయతీత్యుపసంహారేగమయిత్యుత్పత్తవణాత్ పూర్వమప్యవిశేషేదైవశ్చుతా
నాంతదేవస్యాన్యమితిఅర్చిరాదికాఅతివాహికాద్యత్వత్తం. — కార్యాధికరణేహరణ్యగర్భముపాసీనానాతివాహికాగమయన్తి- తదన్వేషచేశకా
లపిశేషవత్తయోతత్త్వాప్యర్థగత్వపపత్తైతివాదోమతమనూద్య- శుపసాన్ బ్రహ్మగమయతీతిబ్రహ్మశబ్దస్యపరమాత్మస్వేవముఖ్యవృత్తత్వా, త్పర
మాత్మనస్సర్వగతత్వేనీరివశేషావిశ్వానవృత్తర్థందేశవిశేషగత్వపపత్తైః, పరమేవబ్రహ్మపాసీనాన్ నయన్తిజైమినిమతేనాపోద్య- శుభద్యుత్తం
విహింయచేమేరణ్యేశ్చ ధ్వాంసత్వమిత్యపాసతేతిశ్చిషమభిసమ్మనన్తీతిపశ్చాగ్నివిద్యానిష్ఠానాంపరబ్రహ్మపాసకానాంచఅర్చిరాదిశ్చవణాత్ప్రతి
కాలమృగవృతిక్రాన్తయతీతిస్వయంముపసన్తి. — చతుర్థాధ్యాయస్యత్యతీయపాదః.

వివస్వతిరాదిగల్గెను. — అభవతు ధేనుః కైవాదేషు కైవశ్యం ప్రకారం ప్రవృత్తే. తత్ర సమస్తద్యావిర్భావాధికరణేః * పరంజ్యోతిరుపసమ్యద్యస్వేనరూపేణానిష్ఠద్యత ఇత్యధి నిష్పత్తిశ్రవణాత్ సాధ్యేనరూపేణము క్తస్యమృత్యురభివ్యక్తశ్చ - * స్వేనరూపేణానిష్ఠావికత్వశ్రవణాత్, అని నిష్పత్తిశబ్దసాధివ్యక్తావపి ప్రయోగాత్, స్వాభావికరూపేణావిర్భవతిత్యుక్తం. — అవిభాగేనదృష్టత్వాధికరణేః నిరజ్జనః పరమంసామ్యమువైతితము క్తస్యసామ్యపత్తిశ్రవణాత్ పృథగ్భూతస్యైవసామ్యసమ్మవాత్ ము క్తస్యస్వాత్స్వభూతమేవపరమాత్మానమనుభవతిత్యుక్తశ్చ - ప్రత్యుగాత్తస్యరూపస్య బ్రహ్మప్రకారత్వేకస్వేభావత్వాత్, తస్యనిరస్తావిద్యానిరోధానతయాయాభ్యాన్యైవదృష్టత్వాత్, ప్రకారభూతస్యాపిగణాద్భక్తయోగేనపరమాత్మసమ్మవా, చ్చఅవిభాగేనానుభవతిత్యుక్తం. — బ్రాహ్మధికరణే * స్వేనరూపేణానిష్ఠద్యత ఇత్యత్ర అని నిష్పద్యతరూపత్వంకిమపహతపాద్యత్వాధికమేవ- ఉత్పన్నమాత్రమేవ- ఉత్తోభయమితివిశయే - ము క్తమధికృత్యాపహతపాద్యత్వాద్యుపన్యాసాత్తేనైవరూపేణావిర్భవతితిజైమినిమతమనూద్య- * విజ్ఞానఘనపవిత్ర్యాదివిజ్ఞానమాత్రమేవాస్యస్వరూపమిత్యవగమాత్, అపహతపాద్యత్వాదానాంశోకాద్యభావపరత్వాత్, చ్చజ్ఞానమాత్రస్వరూపేణావిర్భవతిత్యైదులోమిమతముపన్యస్య - పక్షద్వయేష్యన్యతరశ్చుతివాధాత్ * విజ్ఞానఘనపవిత్ర్యవధారణస్యవికలేక జడత్వశ్చాప్రసవరత్వేనగుణానరప్రతిక్షేపకత్వాభావా, దుభయరూపేణావిర్భవతిత్యస్థుమతేనమతద్వయం ప్రతిక్షేపం. — సక్కుల్పాధికరణేనత్యసక్కుల్పేనవ్యవహారియమాణానారాజ్ఞాం కార్యనిష్పదనేప్రయత్న సాపేక్షత్వదర్శనాత్ ము క్తస్యాపిప్రయత్నసాపేక్షైవిప్రదిస్త్రుష్టిరిత్యాశ్చ * సక్కుల్పాదేవాస్యపితరస్యముత్పన్నీత్యవధారణాత్ప్రయత్నావేక్షేప్రమాణాభావాచ్ఛక్కుల్పమాత్రాదేవ స్పష్టిరీత్యుక్తం. — అభావాధికరణేశరీరస్యదుఃఖహేతుత్వాత్ ము క్తస్యశరీరంనేతివాదమిమతమనూద్య- * సవికధాభవతిత్యాదిమము క్తస్యానేరధాభావశ్రవణా, దచేదస్యనిరవయవస్యశరీరేణవిదానేకీభావానుపపత్తి, కర్మకృతశరీరస్యైవదుఃఖహేతుత్వా, చ్చసశరీరపిదాయమితిజైమినిమతేన ప్రతిక్షేపం - సత్యసక్కుల్పత్వశ్చ త్యాదిచ్చానురోధేనకదాచిత్తశరీరః, ఆశరీరశ్చకదాచి, దితిస్థమతముపన్యసం. — జగద్వాస్యపారవర్త్యాధికరణముక్తస్యభగవతాపరమసామ్యాపత్తిశ్రవణాజ్ఞాన్మయమనాదికమపిము క్తస్యైశ్వర్యమిత్యాశ్చ - జగన్నియమనప్రపాదనేమపరమాత్మసక్కుల్పశ్రవణత్వాత్, ము క్తస్యాసన్నిహితత్వా, చ్చభోగమాత్రసామ్యలిక్షా, చ్చజగద్వాస్యపారవర్తమిత్యుక్తం. — అనావృత్త్యాధికరణేభగవత్స్వావస్థాన్మక్తస్య పునరావృత్తిస్యవతిత్యాశ్చ - ఇమంమానవమావర్తనావర్తనజాతినావృత్తిశ్రవణా, దావృత్తవాక్యముగ్ధస్యభగవతప్రవృత్తనరసక్కుల్పసమ్మవా, చ్చనము క్తస్యపునరావృత్తిత్వపసంహృతం. — చతుర్థసాధ్యత్వాయస్యచతుర్థఃపాదః.

ఇతి చతుర్థాధ్యాయః. — శాస్త్రించనమాప్తమ్

ఇత్యాచార్యైరుపన్యస్తాఅధికరణార్థసప్రహ్నః.

పు-సం.	ప-సం.	విషయం.	పు-సం.	ప-సం.	విషయం.
౧	౨	మంగళార్థం.	౬౪	౨౦	శబ్దస్వరవిశేషవిషయత్వం.
..	౧౨	శ్రీభాష్యవర్ణన.	..	౩౯	ప్రత్యక్షస్వరవిశేషవిషయత్వం.
౨	౧	అఖిలేత్యాదిశ్లోకవ్యాఖ్యానం.	౬౫	౧౪	నిర్వికల్పకనిరూపణం.
౩	౩౮	పారాశర్యేత్యాదిశ్లోకవ్యాఖ్యానం.	౬౬	౬	వైయ్యాయికాభిమతనిర్వికల్పకఖండనం.
౫	౬	ప్రతిజ్ఞావాక్యవ్యాఖ్యానం.	..	౩౫	భేదాభేదవాదనిరాస.
..	౨౦	సమన్వయాధ్యాయారంభ జిజ్ఞాసాసూత్రభా	౬౮	౧౦	అనుమానాదేస్సవిశేషవిషయత్వం.
..	౨౭	అథశబ్దార్థం.	..	౧౬	సన్యాత్రగ్రాహిప్రత్యక్షభజ్ఞః భేదదూషణని
౬	౨౨	అతశ్చబ్దార్థం.	౭౦	౪	జాతేస్సంస్థానరూపత్వసమర్థనం. రాసశ్చ
౭	౪	కర్మవిచారపూర్వవృత్తత్వసమర్థనారంభం.	౭౧	౧౫	సంస్థానస్వభేదరూపత్వసమర్థనం.
..	౨౬	షష్ఠ్యర్థం.	..	౪౦	మిథ్యాత్వానుమానభజ్ఞః.
౮	౩౨	బ్రహ్మశబ్దార్థం.	౭౪	౧౯	నదనుభూత్యభేదనిరాస.
౧౦	౨౯	జిజ్ఞాసాశబ్దార్థం.	..	౨౨	అనుభూతేస్సవ్యయం ప్రకాశత్వశిక్షణం.
౧౧	౬	యాదవప్రకాశీయసూత్రార్థనిరాస.	౭౫	౨౫	స్వయం ప్రకాశానుభూతేర్నిత్యత్వనిరాస.
..	౨౬	వికళాస్త్రోతసమర్థనం.	౭౭	౨౪	నిర్విషయానుభూతినిరాస.
౧౩	౩౫	కర్మబ్రహ్మవిచారయోః క్రమనియామకోక్తిః.	౭౮	౩౪	అనుభూతేర్నిత్యకారత్వనిరాస.
౧౪	౮	అధ్యయనవిధినిరూపణం.	౭౯	౧౦	సంవిదోనిర్దేదత్వనిరాస.
౧౭	౨౯	రాగతః ప్రవృత్తిసమర్థనం.	౮౦	౩౬	సంవిదాత్వత్వనిరాస.
౨౧	౨౦	లఘుపూర్వపక్షం.	౮౨	౧౩	అహమర్థాత్వత్వసమర్థనం.
౨౬	౧౨	లఘునిర్ధానం.	౮౪	౧౭	అహమర్థస్వజ్ఞానస్వరూపత్వజ్ఞానగుణకత్వసమ
..	౧౩	సాధ్యసాధనద్విత్వనిరాస.	౮౮	౧౮	జ్ఞాతుర్విధ్యాత్వనిరాస.
..	౧౮	వాక్యజన్యజ్ఞానస్వమాత్సాధనత్వనిరాస.	౮౮	౩౬	జ్ఞాతృత్వస్వవిక్రియాత్వకత్వాస్త్రోకరణభర్తృత్వ
౨౮	౧౦	భక్తైరపాయత్వసమర్థనం.	౯౦	౩౪	పరోక్షజ్ఞాతృత్వనిర్వాహనిరాస.
౩౩	౭	భక్తైకర్మాజ్ఞకత్వసమర్థనం.	౯౪	౨౪	గుణుస్తాదావహమర్థస్మరణసమర్థనం.
..	౩౨	సాధనసప్రకాశి.	౯౬	౨౪	ముక్తావహమర్థానువృత్తిసమర్థనం.
౩౭	౨౫	సాధనచతుష్టయపూర్వవృత్తత్వనిరాస.	౯౮	౪౦	శాస్త్రప్రత్యక్షవిరోధేశాస్త్రసాబల్యనిరాస.
౩౯	౫	మఃఖత్రయాభిభూతజ్ఞాన పూర్వవృత్తత్వనిరా	౧౦౧	౨౦	అనత్యాత్వత్వప్రతిపత్తినిరాస.
౪౦	౨౫	మహాపూర్వపక్షారంభం.	౧౦౩	౬	సోపానాదనిరాస.
..	౩౦	బ్రహ్మసత్యత్వప్రపంచమిథ్యాత్వోపపాదనం.	౧౦౪	౩౫	క్రుతిఘట్టం.
౪౩	౧౯	అవిద్యానిరూపణం.	౧౦౫	౩	సద్విద్యాయాస్సవిశేషవిషయత్వస్థాపనం.
౪౪	౧౯	అవిద్యాయాఃవికల్పజ్ఞాననివర్త్యత్వం.	౧౦౭	౯	పరవిద్యాయాస్సవిశేషవిషయత్వస్థాపనం.
౪౫	౯	ప్రత్యక్షవిరోధేశాస్త్రసాబల్యం.	..	౧౯	అఖండార్థసామానాధికరణ్యనిరాసేననత్యాదివా
౪౬	౨౧	భేదాభేదశ్రుతిస్త్వీకారభేదశ్రుతిప్రాబ			క్యస్వసవిశేషవిషయత్వస్థాపనం.
౪౭	౨౩	సత్యాదివాక్యస్వప్రమాత్రపరత్వం. (ల్యం.	౧౧౦	౨౨	నిర్గుణగుణవాక్యయోగిషయవిభాగేనావిరో
౫౨	౧౯	ప్రత్యక్షస్వసన్యాత్రగ్రాహిత్వం.	౧౧౨	౨౭	ఆనందవల్యాస్సగుణవిషయత్వం.
..	౩౯	భేదదూషణం.	౧౧౪	౧౬	జ్ఞేయత్వజ్ఞాతృత్వనిష్ఠానిరాస.
౫౪	౨౧	సదనుభూతిస్త్వైక్యం.	౧౧౫	౨౦	ఆనందత్వానన్దిత్వయోగవిరోధం.
..	౨౫	అనుభూతేఃస్వయం ప్రకాశత్వసమర్థనం.	..	౨౮	భేదతన్మిష్టశ్రుతిసామవిరోధసమర్థనం.
౫౮	౩౨	అనుభూతేర్నిత్యత్వం.	౧౧౯	౩౫	పురాణఘట్టం.
౫౯	౧౦	అనుభూతేర్నిత్యకారత్వం.	౧౨౦	౯	సవిశేషపరస్పరతిపురాణవచనాని.
..	౧౫	అనుభూతేఃసజాతీయాదిభేదరాహిత్యం.	౧౨౬	౨౨	పరోక్షవృత్తిపురాణవచనానాంసమీచీనార్థ
..	౨౯	అనుభూతేరాత్మత్వం.	౧౨౯	౯	ఉపబృంహణవిధినిరూపణం.
..	౩౬	జ్ఞాతురనాత్మత్వం.	౧౩౦	౪	విష్ణుపురాణప్రాశస్త్యం.
౬౦	౨౨	అహమర్థస్వలనాత్మత్వం.	౧౩౭	౧౩	ప్రకార్యజ్ఞైతప్రకారాజ్ఞైతవివేకం.
౬౧	౨౫	మహానిర్ధానారంభం.	౧౪౦	౭	దాస్యసుపరైతిశ్రుత్యధిచారం.
..	౩౨	సమ్యక్సాస్త్రజ్ఞానహేతుభూతభక్తినిరూపణం	౧౪౧	౭	ముక్తాజీవబ్రహ్మజ్ఞానస్వరూపైకత్వనిరాస.
౬౨	౩౧	నిర్విశేషవస్తుసోపానాభివృద్ధి.	౧౪౬	౨౫	సప్రతిభానుపపత్త్యైకత్వం.
..	౪౦	స్వానుభవస్వసవిశేషవిషయత్వం.	..	౩౦	ఆశ్రయానుపపత్తి.

పు-సం.	ప-సం.	విషయము.	పు-సం.	ప-సం.	విషయము.
౧౪౭	౩౯	లింగసానుపపత్తి.	౧౭౩	౩౯	నివర్తకసానుపపత్తి.
౧౪౮	౧౯	స్వరూపసానుపపత్తి.	౧౭౪	౧౭	తత్త్వమనివాక్యార్థవిచారము.
౧౪౯	౩౯	ప్రమాణసానుపపత్తి.	౧౭౯	౩౭	అపర్యవసానవృత్తిరూపణము.
౧౫౦	౧౦	తమసోద్రవ్యత్వసమర్థనము.	౧౮౩	౧౨	మతాంతరమునానాధికరణానుపపత్తి.
,,	౩౦	అవిద్యాప్రత్యక్షనిరాసము.	౧౮౫	౨౪	సజ్జిహానిధానోపన్యాసము.
౧౫౧	౪౦	అవిద్యానుమాననిరాసము.	౧౮౯	౨౦	నివృత్త్యనుపపత్తి.
౧౫౨	౧౨	అనిర్వచనీయత్వానుపపత్తి.	౧౯౧	౪	అధికరణపూర్వము.
౧౫౩	౨౪	సత్త్వాతిసమర్థనము.	౧౯౩	౭	అధికరణనిధానైర్దేశముని శబ్దభృత్వ ప్రతిరూపణము.
౧౫౪	౧౯	అవిద్యాపరత్వేనపరోక్షశ్రుతినిర్వాహము.	౧౯౫	౧౮	అపూర్వఖిల్లనము.
౧౫౫	౩౬	స్వతంత్రపురాణసామవిద్యాపరత్వనిరాసము.	౧౯౬	౧౫	శేషము.

పు-సం.	విషయము.	పు-సం.	విషయము.
౨౦౦	౨ జ్ఞాన్యధికరణము.	౪౭౧	౪౭౧ ద్వితీయాధ్యాయము - ప్రథమపాదము. ౪౭౧.
౨౦౧	౩ శాస్త్రీయోనిత్యాధికరణము.	,,	౧ సజ్జిత్యధికరణము.
౨౦౨	౪ సమన్వయాధికరణము.	౪౭౫	౨ యోగ సమన్వయధికరణము.
౨౦౩	౫ ఈశ్వర్యాధికరణము.	౪౭౭	౩ విలక్షణత్వాధికరణము.
౨౦౪	౬ అనన్తమయాధికరణము.	౪౮౬	౪ విష్ణువిగ్రహాధికరణము.
౨౦౫	౭ అన్తర్యామినిధికరణము.	౪౮౭	౫ భోక్తృత్వధికరణము.
౨౦౬	౮ అకాశాధికరణము.	౪౮౯	౬ అరమ్భణాధికరణము.
౨౦౭	౯ ప్రాణాధికరణము.	౫౦౯	౭ ఇతరవ్యవధేయాధికరణము.
౨౦౮	౧౦ జ్యోతిరధికరణము.	౫౧౨	౮ ఉపసంహారదర్శనాధికరణము.
౨౦౯	౧౧ ఇంద్రియప్రాణాధికరణము.	౫౧౩	౯ కృత్యమప్రకృత్యధికరణము.
౩౦౫	౪౭౧ ప్రథమాధ్యాయము - ద్వితీయపాదము. ౪౭౧.	౫౧౪	౧౦ ప్రయోజనవత్త్వాధికరణము.
,,	౧ సర్వత్ర సజ్జిత్యధికరణము.	౫౧౫	౪౭౧ ద్వితీయాధ్యాయము - ద్వితీయపాదము. ౪౭౧.
౩౧౫	౨ అత్యధికరణము.	,,	౧ రచనానుపపత్త్యధికరణము.
౩౨౦	౩ అన్తర్యామినిధికరణము.	౫౩౦	౨ మహద్విష్ణుధికరణము.
౩౨౫	౪ అన్తర్యామినిధికరణము.	౫౩౪	౩ సముదాయాధికరణము.
౩౩౦	౫ అదృశ్యత్వాదిగుణకాధికరణము.	౫౩౯	౪ ఉపబద్ధధికరణము.
౩౩౬	౬ వైశ్వానరాధికరణము.	౫౪౧	౫ సర్వభూతసమన్వయధికరణము.
౩౪౫	౪౭౧ ప్రథమాధ్యాయము - తృతీయపాదము. ౪౭౧.	౫౪౩	౬ వికసిస్తవ్యసమన్వయధికరణము.
,,	౧ దృశ్యదృశ్యధికరణము.	౫౪౭	౭ పశుపత్యధికరణము.
౩౫౦	౨ భూమాధికరణము.	౫౫౩	౮ ఉత్పత్త్యసమన్వయధికరణము.
౩౫౭	౩ అక్షరాధికరణము.	౫౬౪	౪౭౧ ద్వితీయాధ్యాయము - తృతీయపాదము. ౪౭౧.
౩౬౧	౪ ఈశ్వరీకర్తృధికరణము.	,,	౧ వియదధికరణము.
౩౬౩	౫ దహరాధికరణము.	౫౬౯	౨ తేజో2.ధికరణము.
౩౭౪	౬ ప్రమితాధికరణము.	౫౭౫	౩ అత్తాధికరణము.
౩౭౬	౭ వితద్ధర్మము - దేవతాధికరణము.	౫౭౮	౪ జ్ఞాధికరణము.
౩౮౬	౮ వితద్ధర్మము - మన్వధికరణము.	౫౮౬	౫ కర్తృధికరణము.
౩౮౯	౯ వితద్ధర్మము - అపహరాధికరణము.	౫౮౯	౬ పరాయణాధికరణము.
౩౯౫	౭ ప్రమితాధికరణము.	౫౯౧	౭ అంశాధికరణము.
౩౯౮	౧౦ అధ్యాత్మరత్నాధికరణము.	౫౯౮	౪౭౧ ద్వితీయాధ్యాయము - చతుర్థపాదము. ౪౭౧.
౪౦౪	౪౭౧ ప్రథమాధ్యాయము - చతుర్థపాదము. ౪౭౧.	,,	౧ ప్రాణోత్పత్త్యధికరణము.
,,	౧ అనుమానికాధికరణము.	౬౦౦	౨ సప్రకృత్యధికరణము.
౪౧౪	౨ చమసాధికరణము.	౬౦౨	౩ ప్రాణానుత్పత్త్యధికరణము.
౪౧౯	౩ సజ్జిత్యసజ్జిత్యధికరణము.	౬౦౩	౪ వాయువిద్యుత్తాధికరణము.
౪౨౪	౪ కారణత్వాధికరణము.	౬౦౫	౫ శ్రేష్ఠానుత్పత్త్యధికరణము.
౪౨౭	౫ జగద్వాచిత్యాధికరణము.	,,	౬ జ్యోతిరదృశ్యత్వాధికరణము.
౪౩౩	౬ వాక్యానుష్ఠానాధికరణము.	౬౦౬	౭ ఇంద్రియాధికరణము.
౪౪౩	౭ ప్రకృత్యధికరణము.	౬౦౭	౮ సంజాతాధికరణము.
౪౫౭	౮ సర్వవాక్యాధికరణము.		

పు-సం.	విషయం.	పు-సం.	విషయం.
౬౧౩	+శ్రీః తృతీయాధ్యాయే ప్రధమఃపాదః. శ్రీః	౧	సర్వాపేక్షాధికరణం.
౧	తదస్తరప్రతిపత్త్యధికరణం.	౭౧౪	౬ శమదమాద్యధికరణం.
౬౧౪	౨ కృతాత్మయాధికరణం.	౭౧౫	౭ సర్వాస్మానుమత్యధికరణం.
౬౨౦	౩ అనిష్టాదికార్యధికరణం.	౭౨౧	౮ విహితత్వాధికరణం.
౬౨౪	౪ తత్త్వాభ్యాసాపత్త్యధికరణం.	౭౨౨	౯ విధురాధికరణం.
౬౨౫	౫ నాతిచిరాధికరణం.	౭౨౪	౧౦ తద్భూతాధికరణం.
౧	౬ అన్యాధిష్టితాధికరణం.	౭౨౬	౧౧ స్వామ్యధికరణం.
౬౨౮	+శ్రీః తృతీయాధ్యాయే- ద్వితీయఃపాదః. శ్రీః	౭౨౭	౧౨ సహకార్యస్తరవిధ్యధికరణం.
౧	సన్తాపధికరణం.	౭౩౦	౧౩ అనావిష్టారాధికరణం.
౬౩౨	౨ తదభావాధికరణం.	౧	౧౪ విహితాధికరణం.
౬౩౩	౩ కర్మానున్యతాశబ్దవిధ్యధికరణం.	౭౩౧	౧౫ ముక్తిఫలాధికరణం.
౬౩౪	౪ ముగ్ధాధికరణం.	౭౩౩	+శ్రీః చతుర్థాధ్యాయే - ప్రధమఃపాదః. శ్రీః
౧	౫ ఉభయలిక్ష్ణాధికరణం.	౧	ఆప్యత్త్యధికరణం.
౬౪౧	౬ అహిమణ్డలాధికరణం.	౭౩౫	౨ ఆత్మత్వాపాసనాధికరణం.
౬౪౭	౭ పరాధికరణం.	౭౩౭	౩ ప్రతీకాధికరణం.
౬౫౦	౮ ఫలాధికరణం.	౭౩౮	౪ ఆదిత్యాదిమత్యధికరణం.
౬౫౩	+శ్రీః తృతీయాధ్యాయే- తృతీయఃపాదః. శ్రీః	౭౩౯	౫ ఆసీనాధికరణం.
౧	సర్వవేదాక్షప్తత్యయాధికరణం.	౭౪౦	౬ ఆశ్రయాశాధికరణం.
౬౫౬	౨ అన్యథాత్వాధికరణం.	౭౪౧	౭ తదభిగమాధికరణం.
౬౬౦	౩ సర్వాభేదాధికరణం.	౭౪౩	౮ ఇతరాధికరణం.
౬౬౧	౪ ఆసన్తాద్యధికరణం.	౭౪౪	౯ అనారబ్ధకార్యాధికరణం.
౬౬౬	౫ కార్యాభ్యాసాధికరణం.	౭౪౫	౧౦ అగ్నిమూత్రాద్యధికరణం.
౬౬౭	౬ సమానాధికరణం.	౭౪౭	౧౧ ఇతరక్షపణాధికరణం.
౬౬౮	౭ సమృద్ధాధికరణం.	౭౪౯	+శ్రీః చతుర్థాధ్యాయే- ద్వితీయఃపాదః. శ్రీః
౬౬౯	౮ సమృద్ధ్యధికరణం.	౧	వాగధికరణం.
౬౭౦	౯ పురుషవిద్యాధికరణం.	౭౫౦	౨ మనోధికరణం.
౬౭౧	౧౦ వేదాద్యధికరణం.	౭౫౧	౩ అధ్యక్షాధికరణం.
౬౭౨	౧౧ హాస్యధికరణం.	౧	౪ భూతాధికరణం.
౬౭౪	౧౨ సామ్యరాయాధికరణం.	౭౫౨	౫ ఆసృత్యుపక్రమాధికరణం.
౬౭౮	౧౩ అనియమాధికరణం.	౭౫౭	౬ పరసమృత్త్యధికరణం.
౬౭౯	౧౪ అక్షరధ్యధికరణం.	౧	౭ అవిభాగాధికరణం.
౬౮౨	౧౫ అస్తరత్వాధికరణం.	౭౫౯	౮ తదోక్తాధికరణం.
౬౮౬	౧౬ కామాద్యధికరణం.	౭౬౦	౯ రక్ష్యమసారాధికరణం.
౬౮౯	౧౭ తన్మిథారణానియమాధికరణం.	౧	౧౦ నిశాధికరణం.
౬౯౦	౧౮ ప్రదానాధికరణం.	౭౬౧	౧౧ దక్షిణాయనాధికరణం.
౬౯౧	౧౯ లిజ్జభూయస్త్యాధికరణం.	౭౬౩	+శ్రీః చతుర్థాధ్యాయే- తృతీయఃపాదః. శ్రీః
౬౯౩	౨౦ పూర్వవికల్పాధికరణం.	౧	ఆర్పిరాద్యధికరణం.
౬౯౬	౨౧ శరీరేభావాధికరణం.	౭౬౪	౨ వాయ్వాధికరణం.
౬౯౮	౨౨ అక్షావబద్ధాధికరణం.	౭౬౫	౩ వరుణాధికరణం.
౬౯౯	౨౩ భూమిజ్ఞాయస్త్యాధికరణం.	౭౬౬	౪ ఆతిహాసికాధికరణం.
౭౦౦	౨౪ శబ్దాదిభేదాధికరణం.	౭౬౮	౫ కార్యాధికరణం.
౭౦౨	౨౫ వికల్పాధికరణం.	౭౭౬	+శ్రీః చతుర్థాధ్యాయే - చతుర్థఃపాదః. శ్రీః
౭౦౩	౨౬ యథాశ్రయభావాధికరణం.	౧	సమృద్ధ్యావిర్భావాధికరణం.
౭౦౭	+శ్రీః తృతీయాధ్యాయే - చతుర్థఃపాదః. శ్రీః	౭౭౯	౨ అవిభాగేనదృష్టత్వాధికరణం.
౧	పురుషార్థాధికరణం.	౭౮౦	౩ బ్రాహ్మ్యధికరణం.
౭౧౫	౨ స్తుతిమాత్రాధికరణం.	౭౮౨	౪ సజ్జల్పాధికరణం.
౭౧౬	౩ పారిష్కర్మాధికరణం.	౭౮౪	౫ అభావాధికరణం.
౭౧౭	౪ అగ్నివృక్షాధికరణం.	౭౮౭	౬ జగద్వ్యాపారవర్జాధికరణం.

ఇందువలన దెలియజేయడమేమనిన - ఈపుస్తకము - దళసరపుకాగితముల - ప్రతి - గకి - రూ - ౧౮

సుమారుగానుండుకాగితముల - ప్రతి - గకి - రూ - ౧౦

బయిండు - ౧-రూ. ఛార్జుగలదిగాను, ౪ రూ. ఛార్జుగలదిగాను, రెండువిధములుగాజేయబడుచున్నది. కాన బయిండుతోఁగావలసినవారలు - సదరహీఁఛార్జును చేర్చియివ్వబడును.

అయితే పయివివరించియుండుక్రయమునకు విభవసం॥ వైయాశీనెల - ౩౦ - తేమలకులోగా యివ్వబడును - తదనంతరము - దళసరపుకాగితముల ప్రతి-గకి - ౧౮ - రూ - గాను, సుమారుగానుండుకాగితముల ప్రతి-గకి - ౧౮ - రూ - గాను, విక్రయింపబడును.

ఈపుస్తకమును - గ్రంథఅక్షరములతో నచ్చువేయుచున్నాముగనుక వలయువారలు యిప్పుడే - మొదటపెవరి - చియుండుక్రయమునకుసత్కృతింపిమామొక్క - చందాపుస్తకమునందు - చేవ్రాలుజేయు నెడల సిద్ధమయ్యెడుకాపీలను నెలనెలకు శీఘ్రముగానె పంపించబడును.

దళోపనిషత్తులకు విశిష్టాద్వైతభాష్యంబును, అద్వైతభాష్యంబును, ముద్రించుచున్నాము - దళసరపుకాగితము - ఫారం - గకి - అణా - ౧ - సుమారుగానుండు కాగితము - ఫారం - గకి - పై - ౯ - యీక్రియమునకేవ్వబడును.

కొనువారలకు - పయివివరించియున్నగ్రంథపుస్తకపురీతిగానే నెలనెలకు కాపీలుయివ్వబడును.

దేశాంతరములకు పంపించు నెడల యేర్పడు పోష్టుభంగీఛార్జును పుస్తకముకొనువార లేయిచ్చుకొనవలయును.

ప్ర వి డ పు స్త క ము లు.

రూ - ౯.

తిరుచ్చందవిరుత్తము సటీకతో బయిండుచేసి దళసరపుకాగితముల - ప్రతి - గకి - ౦ ౧౨.

సుమారుగానుండు కాగితములప్రతి - గకి - బయిండుసహితము. ౮.

తిరువాయ్మొళిప్రతిపదటీకతో - దళసరపుకాగితముల - ప్రతి - గకి - బయిండుసహితము - ౫ ౮.

సుమారుగానుండుకాగితముల - ప్రతి - గకి - బయిండుసహితము. ౮.

పైవిలాసమువ్రాసికొనుపద్ధతి.

చెన్నపురి, చూళ వేపేరిలో - డోరు - ౨౧వ - నెంబరుగలగృహమునందు. మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ॥ షహంజీహా ౩ . దుబాసి - చెంగల్వరాయనాయకులవారిచే స్థాపింపబడియుండు వేదాంతవిద్యావిలాసమువ్రాక్షరశాలకార్యక్రమమును - క. వేదాంతఅరుణగిరిస్వామివారికి యిప్పించేదనివ్రాయవలయును.

సర్వేపాం పురుషాణాం ప్రమాణాధీన ప్రమేయనిశ్చయానాముపాదిత జిహ్వేతిష్టానిష్ఠతత్త్వాధనానామతాకికపురుషార్థ తత్త్వాధనరూపే బ్ర
 మ్మనిశజైకసమగమ్యే- రత్రాపృథురుపశేముషీధీషమషీమలిన్యస్య వెదాభ్యాత్మరతాలేపప్రధానతత్త్వప్రమాణతయా శ్రయశీయత్వేనిశ్చేత
 త్రచ పశుపుత్రవృక్ష్యన్మన్వర్థాన్దైవహికాముష్మికార్వాచీన ఫలతత్త్వాధనపలేవగతేపూర్వధాగే-పరమపురుషార్థావబోధకతచలమపరిభాగే పూర్వా
 చార్వాచీనతము క్షిప్రదృష్టాపకణ్డకాయమాన వివిధకుదృష్టిజన దర్శనచనకతోపపుతే- తదవదర్శితకుపథప్రవృత్తిని జగతివమోముహ్యమానే- తదజ్ఞ
 జీవయిషయా సదసద్వివేచన చతురపూర్వాచార్యపరిచితం ప్రాచీనమేవసమీచీన మధ్యానం నిష్కల్యకృత్య పరమపురుషార్థాభ్యాససాధ్యం కృ
 తార్థయతుంభవభయార్థిత ప్రజనధాగధేయ వై భవభావితావతరణేన పరమకారునికేన భగవతాభాష్యకారణ శారీరకతా స్త్రం వ్యాచిఖ్యాసితం. ప
 రమహిమప్రదీతాని వ్యాఖ్యేయాని, లేదాంచ మహర్షి ప్రవీతానివ్యాఖ్యానాని, చ సన్నిచేత్రాన్యేవానురోధ్యాని-సహ్యస్య షేమసాక్ష్యదృష్ట్యం-ముషేరభ
 ప్రాయస్కృషిలేపవస్త్వలోపెదిరుమర్చిత- సమణదమలితరోజనకః. యుషివచసామేవాభిన్నవ కృతకాణాంవిధోవిరోధేపూర్వదక్షిణప్రాయస్కృభవవా
 చాదిభిరవిరోధానేయ- నిన్నవ కృతకాణాంతు విరోధేమహిమలే యుక్తియుక్తం. గ్రాహ్యమిదమదోషః. యేపునస్సన్ద్రపి తాన్యనాదృత్య వ్యాఖ్యే
 యాస్తరాజి, వ్యాఖ్యానానరాజి, చ పద్విరుద్ధాః. రచయన్-లేదామాగ్రహ గృహీతప్రదయత్వే, పద్ధితమనిత్వే, పాద్ధితశ్శ్యావనపరత్వే, చ తత్ప్రవృత్తి
 లేపప్రమాణం. ఇతరేపాంచవ్యాఖ్యాతృతామార్గ వ్యాఖ్యానాతిల్లిత్వం-ఃఉపాసాత్ప్రేత్రిధ్యాత్-ఃసర్వత్ర. ప్రసిద్ధాపదేశాత్-ఃభూమాసమృసా
 దాదభ్యవదేశాత్-ఃపదారకే ప్రరెభ్యుక. లా. దిమస్సపతరం. ౬ హరువృత్త్యసాంఘిక ప్రజ్ఞాతః. నచతత్ప్రతిజ్ఞానమహుదయమిశజ్ఞునీయం-మహుతి
 హరబాధకానుపలబ్ధాత్. యమృషికత్తమీమాంసాయాంకన్యచిత్త్వచిదర్వాచీనవ్యాఖ్యాతృభిరాకులత్వమాపాదితం- తథాపి త త్ర ప్రయోగమాగ్రే భే
 తనాభావాదనుస్థానమాత్రాధీనాయా స్వర్వరాదిఫలనిశ్చేదవతా స్వరూపతద్యాధాత్వ్య సత్తార్యవాదాదిజ్ఞాననైరపేక్ష్యం, పరమపురుషార్థసృజానైక
 సాధ్యతయాజ్ఞానమూర్ఖస్థలనస్యత్వహని ఫుకతేన్వన తద్విచిత్రజ్ఞానానామవశ్య పరిహారవ్యవస్థ, ముత్తరభాగేవ త త్తదర్థావయకతయా ప్రసక్తానాం
 పూర్వభాగార్థానాం ప్రదర్శితమైవ దిశానుక్తానామపి విక్షణీయాద్ధాన్తరాణాం సుకరనిర్వాహత్వం, చాభిప్రేత్య బ్రహ్మసూత్రాజ్యేవభగవాన్ బా
 త్యకారః ప్రారభతే వివరీభువ.

అఖలభవనజన్మస్థేనుభక్తాదిలీలవివరివిధ భూతప్రాత

ఏవం ప్రార్థితస్య ప్రజ్ఞాస్యావిష్ణు పరిసమాప్తి ప్రయగమనార్థం త్వత్ప్రార్థనాచరణిద్వైతవతోపాసనరూపం మధ్యం త్రాతమాచరతి (అఖలేత్యాది నాన్లోకేన) *మధ్యతాచరయత్రానానిత్యంచ ప్రయతాత్మనామ్ జపతాంజుహ్వతాంజైవనిపాతోనవిద్యుత్తపిహిస్వర్యత- అచర్యతేచ తత్త్వవిధ్యుతిః శ్రోతృమనస్సుమాధానార్థంకాస్తాగ్ధసజ్జేవ్యాగ్ధరక్తియతే- యథాబోధనాసూత్రేణ ధర్మస్వరూపం, ప్రమాణం, చ స్రుత్యర్థాభ్యాం నిరూపితం. ప్రసిద్ధంహి శ్రోతుఃప్రతిపత్తి సౌకర్యాయ వచుర్ధతతిపాదసస్య సజ్జేవపూర్వకత్వం-జిహ్వంహివిమమంలంకేసమాసవ్యాసభా రణమితి. కాస్తాగ్ధ సజ్జేవణమస్తునిద్రాశో, భవత్ప్రార్థనార్థాద్భక్త్యతౌ భవత్సంవిదతేతి, భద్రరూపేచ, బ్రహ్మచి (ప్రహ్మధావావగజూర్వ)నిలికవిధి తా-ణము ప్రహ్వస్వతిహిధాతుః. ఏవం త్రివిధమభ్యసాచరితంభవం. శ్లోకస్య ప్రథమపాదేన పూర్వస్యాభ్యాసవిధిసాగ్ధసస్య చ- ద్విలియేనసూ త్రరద్వికస్య. కర్మమిహంసాయాం ప్రతిపాద్యభేదేన షట్క భేదవద ప్రాపిదయవిదయిరూప ప్రతిపాద్యభేదేద్వికత్వేన. కాస్తాగ్ధ (ప్రహ్మధావావగజూర్వ) హి యోవేయాత్మకం-గీర్ధాపాయ, ఉవేయం, చ బ్రహ్మ- సాభ్యాపాదోభావీ. తస్య సప్రమ్యజ్జేవనైస్సాగ్ధాపాయరూప, మువేయం, చ బ్రహ్మధావావగజూర్వ భవతి (భవనం) కార్యవర్గః. రూఢిత్రాతత్రాతరణస్యమలాదేర్వాప్యత్తి-భవనశక్తిహివిపులరకార్యవేషేరూఢం. అఖలశక్తేనసంపదేరూప వక్త్రీన్యత్రాతాని వివక్షితాని- తేన బ్రహ్మదివ్యావృత్తిః. భిలంనాశ్రీత్యభిలం- కార్యేషు బ్రహ్మణస్సప్రార్థనాదివ్యాపారాదివిదయభూతం సంపదేన సీత్యగ్ధ. అనయావృతిశోక్త్యాప్రాయిత్యవృత్తిః-జిహ్వారంనాశ్రీతే కిందిదివత్. అతః సకలమిత్తస్వయముభేనానుభవే. అచారంసక మహ్యగీర్ధయేనిభి లేత్యనుభవే. జిహ్వతి భగవతోనారాయణస్య ప్రథమాభిధానం భగవతోవాచకమకారం ప్రయజ్ఞానేనకేనామపజ్జేవనసంపదేనావ్యాసం కైరభ్య థాయ. అత్ర భగవద్వాచిత్యా వివక్షితాయామపి భగవద్వాచిత్వశక్తియోగా దకారోమాద్యభిక్తి-జిహ్వతివృత్త్యాకారవత్. సఖానిపిభవతిత్వేపి నిపిభవతాచ్యుభత్యానుభవే-అతో జిహ్వచిత్తాచ్యుభవముపాన హృత్యాదినిద్రాశోనైవ కుభవరత్వం-వైకల్యనిపేదేన పాత్యభవరత్వాత్. అఖలశక్తేన చిదవిద్యేదోవృత్తిప్రేరః (జన్మ)నిత్యనైమితిక ప్రాకృతరూపం. (స్థేమా)స్థితి. సాచాస్త్రామిదిచ్ఛవరార లోకపాలనాద్విధిప్రమాతామీత్యాదియ షేనక్రియమాణా బహువిధావివక్షితా. (భక్తి)నిత్యనైమితిక ప్రాకృతరూపం. మోక్షస్యలయాస్త్రావేషితాస్త్రస్యపరమ ప్రయోజనత్వాచ్యుభవసనా స్త్రాచిత్వం. అతవివాదిశక్తేనాస్త్రావ్యవస్థ- తస్యసాధారణతయాస్ఫుట ప్రతిపత్తిహేతుత్వాభావత్. పృథగేవపూర్వత్వస్యస్వరూప నిర్వహేమా త్మ-జిహ్వబద్ధవర్ణితి ప్రణాశంసారవిమోచనాదయఇతి-జిహ్వజన్మస్థితిద్వంసమహానైక హేతవద్విచ-భగవాన్ భావ్యరార్యతభాసిస్థితి- యథా వేదార్థసంసర్గిహి జిహ్వవర్ణితి ప్రశంసంసారనివర్తనైక హేతుభూతఇతి-భాష్యేవజిహ్వజగదుదయభవవిలయమహానైకరారణ్యం. సత్యాది పదేనస్థేమాస్త్రావ్యవస్థాది సాంసారికఫలప్రదత్వస్య పృథగ్నిరసవేషితా- అసాధారణస్వరూప ప్రయోజనస్యమోక్షస్థేనాచ్యుభవ నిర్వహేమా. అదిశక్తేనస్థేనాచ్యుభవాయకమస్త్రప్రవేశనియమనాదిగృహ్యతే- తథాచ భాష్యేస్వయమేవవర్ణ్యతి-జిహ్వజగత్స్థితిసంహారం స్థే సప్రవేశనియమనా దిలీలమితి. జన్మస్థేమభక్తిత్వేవార్థః ప్రవేశనియమనాదేర్ధగీర్ధత్వా శ్రయణమయ్యత్వం-అభ్యాసపరిణామపరయోగస్యాగ్ధత్వావేసంపద్యావృత్త్య ర్థంస్వమతేపృథగ్ధత్వత్వాత్, నాభ్యత్వేనస్థేమత్వార్థత్వత్వనామోగాత్, వివరణో కస్తాగ్ధససజ్జేవ తైవివక్షితత్వోపపత్త్యై (గీర్ధ) వజ్జేభగ వత్-పూర్వత్వానస్యప్రేర్యత్వస్వచ్ఛవేష్టితత్వాదికమని ప్రేతం. యథోక్తంమహాకారే-జిహ్వప్రమేయోయోజ్యశ్చయత్రామగమోచితమోద లేభగవాన్ భూతైర్పాలనీ కీదనైరవేషితాఅప్రమేయత్వం పరిపూర్వత్వం-అనియోజ్యత్వమనికరచేతన ప్రేర్యత్వం-యత్ర రామగృహధర్మనేనవాచయా దకాది ప్రేరణాధీనాబుభూర్వకస్సద్వాదిచేష్టావ్యావృత్తి-స్వేచ్ఛాకృతప్రవృత్తివిభావప్రసాదోవా-స్వాధీనలీలోపకరణ్యం పరికర్తాగ్ధ-నిర్వహేమా యస్యసహజ-ఇన్ద్రియసరాధీనచేష్టావ్యావృత్త్యైర్గోవా వశజ్జే- బాలకదృష్టాప్రేసలీలాయాః ప్రయోజనాస్త్రానైరవేష్టమగ్ధ ప్రేరం-అనేన రాజాంపణ బద్ధపూర్వకమృతాదివ్యావృత్తిః- కార్యవర్తావేషయా భగవన్మహిమ్నా విపులరత్వం శ్రీ దనత్రైవ్యనేనభవం. నను స్రుత్యాచ్యుభవ హిగీర్ధా- అతోభక్త్యస్థిలీలత్వేయ్యైకేకధం ప్రయోజ్యత్వాపారభూతయోగ్యత్వస్థిలీలీలీలాత్వం-ఉచ్యతే-జిహ్వసాస్య సజ్జాయేయేమితి ప్రాప్తి-అత్యస్యయో జకవ్యాపారవత్ ప్రయోజ్యత్వాపారస్యచలీలార్థకనైవోపాదానత్వంభవితం. లీలాశక్తేననిమిత్తత్వంచ. భక్త్యాదీన్యప్రేస స్రుతమాభ్యాస-సప్రవేష్టిత్వం. అచాస్త్రమస్త్రకామస్య వ్యాపారానుపవత్తిం పరిహరతాలీలాశక్తేనవిరోధపరిహరపరద్వితీయం. జగద్భవచిత్వం. ఏవంసూర్యగ్ధ-గీర్ధానాచ్యుభవ పంపరత్వంసజ్జేవం. తస్మైవసమాశ్రయశీయతా ప్రతిపత్త్యర్థముత్తరద్వికోక్తమఖిగమ్యత్వ మోక్షప్రదప్రయోగంసౌభ్యంసస్యై (సప్రత్యాది వదేన) కేవలంప్రకృష్టత్వం, కేవలంసౌభ్యం, చకనకాచలలోజ్జశకలయోవనసమాశ్రయశీయత్వాయకల్పేద్వితితమ భయవ్యావృత్త్యైర్గోవాచలపదవ్య యం. విశేష-ఋణతావిసతాః- ప్రహ్మభూతాః-స్వాసోపాసనాత్మకాశేషవిద్యావిశేషనిష్ఠావివక్షితాః. వైవిధ్యంచ జిత్రపద్యవిధానం-అయః జిహ్వ రేతస్సుచేల్వాదినావక్ష్యమాణదేవత్వమనుష్యత్వవర్తాశ్రమాదిభేదేన, జన్మవృత్తగుడై, స్వాధి ప్రేతం. భగవద్జ్ఞానెనలబ్ధవర్తారత్వం భూతశక్త్యాగ్ధ-జిహ్వ స్థితిప్రేర్యతేద్వదనప్రమేనంతతోవిదురితిహి కుతిః. లబ్ధస్వరూపాణాంచ జితేమేమేవానుకమ్యార్థమహమజ్ఞానజంతమగ్ధానాశయాచ్యుభవభావస్థి- జిహ్వ దామిబుద్ధియోగంతం జిహ్వంస్త్రామిమద్భక్తిమిత్యావ్యక్తప్రకారేణసాధ్యేత్వారవిరోధినివర్తనాదికంహిభగవతవివభరణినిస్వరూప ప్రమృతసమ్మ వః. భూతసమ్మన్తీప్రాతో (భూతప్రాతో)సంక్రీతసమ్మన్తీనోపితతవివకారణాద్యవతోరయ్యైత్వభిప్రాయః-యథా జిహ్వోపియ నివితంప్రకృ

రక్షేకదితే । శ్రుతిశిరసివిదీప్తేన్ద్రాశీశ్రీనివాసేభవతుసుమపరస్మిన్నేషముషీభక్తీరూపాపారాశర్య

త్యన్విమితమునఁగి వైష్ణవోనఁగి మలేజాతస్ససన్నగారయ్యవ్యతిఁ జగత్సర్వమన్యః పక్షివాదే చ వైష్ణవసంశ్రయః । తేనైవతే ప్రయాశ్చ నిత్యద్విష్టాః పర
మంపదమితిచ. సనుష్యవ్యవస్థానిత్యతే క్రిమిషయస్సముదాయశబ్దః-యథా. బ్రాహ్మణసమాజఇతి-నైవం-రాజపరిషత్వాదివ్యతి క్రస్యాపిదర్శనాత్,
సమాసా న్తరతాయాశ్చస్యాస్యమృతమా త్ర విషయత్వాత్, వ్యవస్థానిత్యతే క్రిమిషయస్సముదాయశబ్దానాసావా, చ. సముదాయశబ్దాశ్చ తే సముదా
యసః కఇత్యవేదాయాం స్మృతితశబ్దవాచ్య నిర్వస్యముదాయశ్చ ముం స, తీయరతి. బ్రాహ్మణసముదాయశబ్దాది వ్యవస్థానిత్యతే క్రిమిషయస్సముదాయశబ్దాని
పరిషత్వాదివ్యతి క్రిమిషయాపిదర్శనాత్తత్త్వముదాయ గ్రాహక ప్రమాణానూరథేనాగ్ధవరసం య క్రిమిషయస్సో క్రిమివాగ్ధః. ఏవం చ సతి ప్రాతశబ్దప్ర
యోగస్యాగ్ధవ స్వంస్యాత్. ఇప్ర. ప్రావణపర్వప్రానిష్ఠనివారణలక్షణా (రయే)తస్మా (మేకదితీ) ప్రధానదితీదిత్య-సంకల్పః-స్వస్వలాయానిసంక్రి
తరయేనభివర్ణ్యతే సస్యాత్త్యవైమత్యం ప్రాధాన్యం-అవ్యహంజీవితంజవ్యమితిహ్యుక్తం-అకామమాత్మానంభార్యాం పుత్రంపౌత్రున్ద్యాన్మత్వే
వదానకర్తకరమితిచాచ్యుత్. ఈశ్వరీయం సృష్టిర్వదాజ్ఞా-తస్మాపి తథానస్తానస్యాభిమతతరవ్యమవ్యహంజీవితంజవ్యమిత్వనేనావగమ్యతే. దీ
ప్తప్రాధాన్యేనరయే ప్రాధాన్యం భవితం. దీప్తశబ్దాని తస్మాదనిష్ఠాస్స సయోజనవ్యవస్థితం-నత్ర భ్రంశసమాప్త్యైరసాధ్యమయశలత్వంహి
వ్రతిన ఏవ. సంగ్రతక్షణంచరద్వితం-యథా అనదామ్యేతద్వితంమమేతి. వివతరయేకైవ భ్యాంబ్రతీయ చతుర్థాధ్యాయాగ్ధాన్మత్వే. ఏవం జగ
త్కారణస్వమోక్ష సదత్వేకధితి. ఏతేహరాజ్ఞాత్వచామరవత్ బ్రహ్మణోసాధారణంచిహ్నం. పరస్వసాలభ్యేవసంశ్రయశీయతానిమిత్తయోవగతే
యథా అయంఏనంబిరుమృతాస్తేభవత్క్రియకర్మకర్మకర్మానంబాహుభ్యాంసమత్సంపత్త్యైర్వావాప్యధివీజనయః-దేవవీకఇతి-అసర్వలోకమహేశ్వరమ్ ।
సమృద్ధంసర్వభూతానాం జ్ఞాత్వాహంకా నిమృచ్చతిచ. ప్రమేయశరీరంసాధీయః-యది ప్రమాణముపలభామహాఇత్యవేదాయాం ద్వికద్వయశేష
భూతవసుస్స తస్యోపపదకః ప్రమేయానురూపం ప్రమాణందర్శయతి. (శ్రుతిశిరసివిదీప్తఇతి) ప్రాయతేనత్వమితి శ్రుతిః-అనేనాపారుషేయత్వా
న్నిర్దోషత్వంచిహితం. అతఏవపుర్వమీహంసాన్యానాం ప్రామాణ్యమ్యపయోనామ త్రావజీవ్యత్వంసూచితం. శిరశ్శబ్దానానన్యపరత్వంచిహ
యీతం-పరతత్త్వప్రధానామస్త్రాబ్రహ్మణభాగామ్యుపపదకః. (విదీప్త) పూర్వభాగోవ్యన్వీద్యదిరూపతయా బ్రహ్మణఏవ ప్రతిపాద్యత్వం అతదేవాన్ని
స్తద్వాయుత్యాది నోపనిషద్వాక్యేనైవజ్ఞాయతఇతివిశేషణి ద్వివిధి స్తం-యద్వా-క్షం ద్రగుభిసాధనభూతమః. ఖాత్మక ప్రవృత్తినివృత్తిరూపం ప్ర
యోజనం పూర్వభాగేదీ స్తం-బ్రహ్మతుస్త్వయంసరితశయానన్తరయాపరమపురుషార్థభూతముపరితనభాగేవిశేషణి ప్రమితిభావః. అనేనసమన్వయాధి
కరణార్థస్సాచితి. తత్పూర్వాధికరణత్రయాగ్ధాన్మత్వ ద్యోతితో భవతి-పుత్యత్వత్విత్యేనాపూర్వదాభావే శ్రుతిశిరోవద్యత్వామోగాత్, శ్రుతిశిరశ్శబ్దస్య
ప్రమాణీ న్తరవాక్యవర్తకత్వా, చ. (బ్రహ్మణీతి) సామాన్యపదంబోపనిషదానాంసద్భ్రాంత్యాదిసామాన్యశబ్దానాం సదర్శనార్థం. (శ్రీనివాసఇతి) వి
శేషపదంబారాయణాదివిశేషశబ్దానాం సదర్శనార్థం. అపసనాయజిత అభాగస్య పవాయామేదసఇత్యత్ర అభాగోవామస్త్రవర్ణాదినిత్యత్వాత్ క్రస్యా
యేపశుశబ్దస్యచ్చాగపర్యవసాయిత్వవిగ్ధయాత్-సామాన్యవాచిపదానాం విశేషవాచిపదేసతిత్వపరసాయిత్వాత్-సద్భ్రాంత్యాదిసామాన్యశబ్దా
నాంసారాయణవివరితేషేషపర్యవసానంఘాచితం. శ్రీనివాసశబ్దస్యావయవశక్త్యానిత్యవిభూతిమత్త్వంసూచితం. రూఢిశక్త్యా త్రిమూర్తిసామ్యం, తదైక్యం,
బ్రహ్మణస్తమ త్త్వత్వం, చనిషిద్ధం. ఈశ్వరపవ బ్రహ్మసత్రిమా ద్వ్యతిరక్తస్వదాశివః-బ్రహ్మదయ సప్రయోగ్యనీశ్వరాజితిపక్షభృత్యదస్తః. (పరస్మిన్నితి)
అసరమతస్సేనాన్యాసేత్యధికరణార్థసూచనం-తేనోపయా న్తరవాక్యవృత్తిః-అబ్రహ్మవిదాప్రీతిపరమిత్వత్ ప్రాప్యస్య పరశబ్దేనాభిధానాత్. యద్వా-
కారణత్వశ్చ తదోషప్రయాసాయ అసన్ధానతోపీత్యధికరణనిర్ధంకోభకవాక్యోక్తముభయలిజితయానైక్షణ్యంసూచితం. అథోపాయస్వరూపంపదతి.
(శేషముషీ) అయంసామాన్యశబ్దః. (భక్తిరూపేతి) విశేషశబ్దః. అ త్రాపి అభాగోవామస్త్రవర్ణాదినిత్యత్వామోగాత్ ప్రేతః. శేషముషీశబ్దాపాదానేనజ్ఞానకర్త
సముచ్చయవాప్యవృత్తిః. భక్తిరూపేతివాక్యాగ్ధానవాప్యవృత్తిః. అసన్ధానవంకతోభక్త్యాసాప్రీద్వేజనార్థం! అభక్త్యాత్వసన్యయా-అభాతుం ద్రక్షుం
చతత్వేన సప్రవేక్షుండేమ్యుక్త ప్రకారణజ్ఞానదర్శన సాప్రీసాధనభూతాభక్తిరప్యప్రదివక్షీతా-అవిశేషణ భక్తిరూపేత్యుక్తత్వాత్. అపమాన్యవర్ణపరా
ధానామలయత్యాన్యక్త ప్రకారణస్యాత్మానమనుసద్ధాయాహ. (మమేతి) (భవత్వీతి) భక్తేవస్యాదురమచయా సాధనీయతామూచితా. యద్వా-
సహ భక్తిస్యద్వభోపి స్వదరణ్యత్రాహ. (మమేతి) ప్రతిబద్ధకపాపరహితస్య. కాస్తపి త్తస్యహిక్షీరస్యాదుతమతాబ్ధిరితిభావః. రక్షేకదితేపరస్మిన్ని
త్యనై ప్రవైరుపేయభూరపద నిర్ధాపయశ్చ క్రి-భక్తిరూపేతిసాధ్యపాయః. అత్ర శ్లోకేన ప్రతిపాద్యేకదేశభూతః పరమప్రతిషేషశ్చార్థాన్ము
చితోభవతి. బిన్నస్థేమభూతిశబ్దేనయగపర్వరాదికమనభ్యుపగచ్ఛన్ బాట్ట. ప్రాభాకరా వ్యావర్తితాః. లీలాశబ్దసాక్షిమాత్రే శ్వరవాదిభూతాన్యగర్భ
భృతాః. వివరేవ్యాదివదేనజీవానాంపరస్పరం, బ్రహ్మణా, చాభేదమభ్యుపయన్త్ర బ్రహ్మజ్ఞానవాదినోపాస్తాః. శ్రుతిశిరస్సేనేనవేదవాక్యచార్యాక
బాధార్హతనిరాసః. తేనైవవేదానుసూనకేవ్వరవాదినోభృతస్తాః. బ్రహ్మణీత్యనేనా బ్రహ్మత్వక ప్రధానపరమాణుకారణవాదిసాక్షివృత్తేషేకాదిభ్య
రాసః. శ్రీనివాసశబ్దేన పాశుపతాదిభ్యరాసః. అనేనైవేవ్వరోత్తరబ్రహ్మవాదినోభేదాభేదవాదినోభృతస్తాః-శేషముషీశబ్దేనజ్ఞానకర్తసముచ్చయోపా
యవాదిభ్యరాసః. భక్తిరూపేతివాక్యాగ్ధానవాప్యవృత్తిః ప్రతిపాద్యేకదేశభృతాసత్వేనమనుసన్ధేయం. శ్రుతేరవోపాయోపేయావగతోపత్యాంకింభవ
తోవక్తవ్యమిత్వత్వాహ. (పారాశర్యేతి) ప్రభుశ్లోకేస్య ప్రబద్ధస్యపరమప్రయోజనతయాగ్ధరూపంపరమవిషయోదర్శితః. సాధ్యరూపం ప్రయోజనంప

వచస్సుధాముపనిషద్ధృద్ధాభిమధ్యోన్మతాం సంసారాగ్ని విదీపనవ్యవగత ప్రాణాన్తనశ్చోపేషేషాః
పూర్వాచార్యసురక్షితాం బహుమతి వ్యాఘాత దూరస్థితా మానీతాంతునిజాక్షరై స్సుఖేనసో

[illegible]

భౌమాదిపిబన్ద్యన్వహమ్॥ భగవద్బోధాయనకృతాం విస్తీర్ణాం బ్రహ్మసూత్రవృత్తింపూర్వాచార్యాసుశ్చిక్షిష్యే॥ తన్నతానుసారేణసూత్రాక్షరాణివ్యాఖ్యాస్యతై.

౧॥ శ్లో॥ అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా॥ శ్లో॥ అత్రాయమథశబ్ద ఆనన్తర్యే భవతి.

మత్వాద్భూతాభివ్యక్తం. (పిబన్ద్యన్వహమితి) రస్యతామిశయాన్నత్యప్తికరితిభావః-భూతరాధ్యగవత్ప్రప్రసాయవిహింసాన్వబుతమః. యథోక్తం-
*త్వనాకపృష్ఠగమంపునరావృత్తిలక్షణమ్॥ క్వజహివానుదెవెతము క్తిబీజమును త్తమమితి. యద్వాగభీరత్వాదన్వహంశీలనీయైతిభావః.

తత్త్విపురాతనగ్రన్థావవాచయితవాః-కిమపూర్వగ్రన్థనిర్ణయతత్త్వేన ద్రవయత్తుగౌరవేతేతశ్చాధ్యాయమాహ (భగవదితి) భగవచ్ఛబ్దేనశబ్దరాదివదనాప్రత్యంనాస్తీత్యభిప్రేతం. బోధాయనగ్రహణేనపూర్వాచార్యశబ్దాప్యర్థాద్వివృతః. (విస్తీర్ణాంసశ్చిక్షిష్యేతి) అనెనవృత్త్యాదీనామత్రత్యేష్యద్యతనజనెష్యకార్యకరత్వంసూచితం. బోధాయనేనహ్యుతివిస్తీర్ణావృత్తికృతా. ద్రమిడభావ్యకారాదయోహిపరపక్షప్రతిక్షేపాద్యనాదరణాతసశ్చిప్రాగ్రన్థానరచయేత్. అతివిస్తీర్ణాతసశ్చిప్రాగ్రన్థానాం సాఫల్యమాయుష్కృద్భిజుప్రచురేషు దేశకాలాన్తరెషుభవతి. సహిదానీతనపురుషాణాంసర్వేషాంశతాయుష్షం, యావజ్జీవంగ్రన్థపరిశ్రమ, స్వహజధీవిశేష, శ్చసన్నితస్మాత్పరమతనిరాసాద్యర్థమనతివిస్తరతయానుగ్రహత్వాగ్ధం, చసూత్రంవ్యాఖ్యాతవ్యమితియావత్. (తన్నతానుసారేణ) నతుసోస్యేత్ప్రీతమతాన్తరేణ. (సూత్రాక్షరాణి) సౌత్రపదానాంప్రకృతిప్రత్యయవిభాగానుగుణంవదామః-నతుసోస్యేత్ప్రీతాన్ధనూత్రాజీయథాకథంచిచ్ఛిజయితవ్యానీతిభావః. (వ్యాఖ్యాస్యతై) వ్యాఖ్యాముపసర్గాభ్యామపేక్షితవిస్తరానపేక్షితసజ్జేపాద్యోతితా. నను*సూత్రార్థవర్ణ్యతేయత్రవాత్సయస్సూత్రానుకాశిఃస్వపదానిచవర్ణ్యతైభావ్యం భావ్యవిదావిదలితిహిభావ్యలక్షణం. అతస్మాత్ప్రవ్యాఖ్యానరూపత్వాభావాదఖిలేత్యాదికంసభాష్యేన్ద్రాపవీతిచేన్న-సూత్రతాత్పర్యాధరత్వాత్ భాష్యేన్ద్రాపవ్యేవ. సూత్రతాత్పర్యాధరత్వంచక్షాత్వ్యాఖ్యానైస్సప్తం. కించమన్యోచరణమూహితగ్రన్థపరిసమాప్త్యద్యర్థతయాతమపయోగీతితదన్ద్రాపవ్యేవ. శాబరశాబ్దరాదిభాష్యేషు నమస్కారాదర్శనాదత్రనమస్కారకథనమయ్యుక్తమితిచేన్న- *నమస్సేవరగుజైకాస్సదాయేతిద్రమిడభాష్యే దేవతాగురునమస్కారప్రవణాత్. శాబరశాబ్దరాయోక్తిర్వ్యవహారికపరమా, జ్జీవబ్రహ్మభేదానభ్యుపగమా, చ్చనమస్కారాదరః. అత్రకునీధానైరూపాన్వయమస్యాత్వదౌపపన్నా. శాబ్దరగ్రన్థాపక్రమేచవ్యాఖ్యాతృర్నిమస్కారాద్యభావా త్కుగ్రన్థత్వమాశ్చిప్రాయుక్తదవృత్తిత్యాదిగ్రన్థే ప్రత్యగర్థానుసంధానసాధానభ్యభాచార్యకృతభివృద్ధిమత్.

౧॥ శ్లో॥ అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా॥ శ్లో॥ పూర్వంపదానివ్యాచిఖ్యానుగప్రథమమథశబ్దంవ్యాచక్షే (అత్రాయమథశబ్దఆనన్తర్యే భవతి) *పదచ్ఛేదం. పదార్థోక్తిస్యగ్రమేవావక్యయోజనా॥ అయేషస్ససమాధానంవ్యాఖ్యానంపశ్యులక్షణమితిహివ్యాఖ్యానప్రకారః. ననునైతావథాతశ్చిష్టావ్యాఖ్యేయాప్రయోజనాభావాత్. అజ్ఞానసంశయపర్యయనివృత్తిర్ధంహివ్యాఖ్యానం సతావదత్రాజ్ఞానం-ఆనన్తర్యే, ప్రకృతస్య హేతుభావే, చతయోప్రసిద్ధత్వాత్. నాపిసంశయః- అథాన్తరమునత్వపితయోరూక్తార్థపరత్వేనప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్. సహిగోశబ్దం శృణ్వతస్సాన్నాదిమతిసంశయోజాయతే. అతపివవిపర్యయోపిహారోత్సారితభితి. అత్రబ్రూమః. ఆనన్తర్యవృత్తహేతుభావపరత్వనిర్ణయస్యపూర్వవృత్తివిశేషవగమసాపేక్షత్వా, తదప్రతిత్వప్రసిద్ధిప్రాచుర్యస్య సాపవాదత్వా, దధశబ్దస్యాధికారాది, ప్సేతచ్ఛబ్దస్యతైతత్వం తంభవతీత్వాదిషు వత్సయనోద్ధే, తస్యసర్వవిభక్త్యర్థవాచినభివృత్తిత్యాదిషు పశ్యమ్యర్థవ్యతిరేకే, చప్రయోగదర్శనా, త్సంశయవిపర్యయాస్యాతామితి తస్మిరాసాయాథాతశ్చబ్దవ్యాఖ్యానంయ్యుక్తమిత్యతస్తా వ్యాఖ్యాయతే. అత్రతావదథశబ్దస్యాధికారార్థత్వమయ్యుక్తమ్. అధికారోహిప్రస్తావః. బ్రహ్మజిజ్ఞాసాప్రస్తూయతభివచనంమన్వప్రయోజనం- ప్రారభ్యతభివ్యక్తింవిహాసి ప్రారమ్భదేవప్రారభ్యమాణత్వానగమాత్. ఉచ్యమానంహివచనం బ్రవీమామ్యక్తిమన్తరేణాపిసన్నిహితపురుషే. ణోద్యతభివ్యేవావగమ్యతే-నతునోద్యతభితి. ప్రస్తావవ్యత్వమువృతభితిచేత్- తదానీమపిన్యాయప్రతిపాదకస్యసూత్రస్యోపదేశాజ్ఞానసంపరత్వాభావాద్యుక్తితే ప్రారమ్భయోగ్యేత్యర్థసాన్యత్. యోగ్యత్వమశాబ్దం. సన్వధ్యాహారేణయోజనాస్యాత్. ఆనన్తర్యపక్షేపిక ద్రవ్యేతిహ్యధ్యాహ ద్రవ్యమితిచేన్న-అధికారార్థత్వపక్షేధ్యాహృతస్యాపివదస్యాన్వయదౌర్బల్యాత్. యథా-చయోగ్యేత్వక్రైస్సముచ్చేతుంయోగ్యేత్వర్థోనశక్యాభిధానః. ఏవమథయోగ్యేత్వక్రైస్సకర్తుంయోగ్యేత్వభిధానంహివచనశక్యం. అతపివహిమహాభాష్యే*శబ్దానుశాసనంశాస్త్రీమధికృతంవేదితవ్యమిత్వ్యుక్తం-సత్పథికర్తుంయోగ్యమితి. అధికృతమిత్యపిభలితార్థకథనం. నతువాచనికోక్తిః-వాదీనాంబోధకత్వాత్-అత్రత్పథికృతమిత్యర్థపరత్వేనైయ్యర్థముక్తం. శబ్దానుశాసనోప్రకేతత్పథికారార్థత్వమగత్యాశ్రయం. సహ్యపనీతేనవేదమధీయానేనాధ్యేతవ్యస్య తదజ్ఞభూతస్య వ్యాకరణసాసాధారణోవృత్తివిశేషస్సమ్భవతి. ఇహతుప్రయోజనవదధ్ధాన్తరసమ్భవాదధికారార్థత్వాశ్రయణమయ్యుక్తం. ఆనన్తర్యపరత్వేప్రయోజనపత్వంచవత్సయే. మజ్జశంతునాథశబ్దవాచ్యం- అపితుశబ్దస్యనాదివచ్ఛ్రుతియమాణోభశబ్దామజ్జశావహ ఇత్యోజ్జారస్యేవాధాన్తరపరత్వేపిమజ్జశంసీభ్యతి. ఓజ్జారతుల్యోహ్యభివృద్ధిస్సర్వతే. *ఓజ్జారశాబ్దశబ్దశ్చద్వావతే బ్రహ్మణఃపురా॥ కణ్ఠంభిత్వాదినిర్ణయతేతస్మాన్నాజ్ఞీకాపుభావితి॥ మజ్జశంతునాథశబ్దశ్చబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి బ్రహ్మజిజ్ఞాసాస్తుతాస్యాత్. తతశ్చసూత్రస్యార్థవాదతాస్యాత్. నతున్యాయనిబద్ధనత్వం. జిజ్ఞాసావిశేషణత్వాభావేమజ్జశంభవతీతివాక్యభేదస్యాత్. ప్రకృతాదధానధాన్తరపరత్వంచాయుక్తం. తద్దిప్రకృతమపేక్ష్యవత్సయమాణస్యాధాన్తరత్వజ్ఞానం, తచ్ఛకల్పాన్తరీపస్యాభివదేయోమేవవృత్తం. అత్రతుశకల్పాన్త

అతశ్శబ్దోవృత్తస్య హేతుభావః.

[illegible]

పసాచిత బ్రహ్మజిజ్ఞాసాపదసామర్థ్యనిర్దోషవృత్తం, వైవిధ్యచాణం, ఉదాహరణమేతేషామధ్యవం, చ వివృణ్వత్ ఉక్తమాన నర్యముపపాదయతి (అథేతి) కర్మజ్ఞానజ్ఞేనవృత్తముక్తం. బ్రహ్మజిజ్ఞాసాపదేన వైవిధ్యచాణముక్తం. అబ్బాధిరఫలాన న్నస్థిరఫలశబ్దాభ్యాం హేతుహేతుమద్భావో దర్శితః. కేవలజ్ఞేన బ్రహ్మజ్ఞానపూర్వకకర్మవ్యాప్తిః. కర్మజ్ఞానస్వైవపూర్వవృత్తత్వంకథం-అన న్నస్థిరఫలాపాతప్రవీతిశ్చ కథమితిజ్ఞాయామధీతేత్యాదిపదేన తదవపాదనం. సురస్సువెదజ్ఞేన కృత్యాధ్యయనస్యవివక్షితత్వం, వ్యాఖ్యానపౌర్వాపర్యహేతుభావవ్యాఖ్యేయపౌర్వాసర్వనియమా, భాగవ్యయస్వైక్యప్రబలత్వం, చసూచ్యతే. సాక్షజ్ఞేనాన న్నస్థిరఫలాపాతప్రతీతిజనకత్వేహేతుర్దర్శితః. శక్యజ్ఞపక్షేతథాక్షాని శ్శుశ్రీయతుయశ్చియంవెదమధ్యాపయెద్విజ్ఞానకల్పంసరహస్యంచ తమాచార్యంప్రచక్షతేఇత్యాదిపదచాన్యధీతసాక్ష సురస్సువెదస్వేత్వత్రానితేతాని. ఏవమధీతేత్యాది పక్ష్యస్వవిశేషణద్వయేన బ్రహ్మజిజ్ఞాసాపదసామర్థ్యానుగృహీతాథాతశ్చబ్దాపహిపితోధికారివిశేషఃప్రదర్శితోభవతి. సమధికతకర్మాసాంసారికఫలనిర్విణ్ణాన న్నస్థిరఫలాకాక్షీణాన్త్రప్రమథకరీతి. (అన న్నస్థిరఫల బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి) అన న్నస్థిరఫలరూపస్య బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్వార్థః. అన న్నస్థిరఫలత్వస్యజిజ్ఞాసావిశేషణత్వేజిజ్ఞాసాయాన్త్రప్రమథమాగమాత్మవివేకాదిజన్యజ్ఞానద్వారణేతి ద్రష్టవ్యం. అన న్నరభావినీతి పదేనాథాతశ్చబ్దఫలితం హేతోక్యాన్త్రాన్తరైరైవమేవ్యంవివక్షితం. కర్మవిచారాన న్నరం బ్రహ్మవిచారస్య కర్తవ్యత్వేకర్మజ్ఞామల్పాస్థిరఫలత్వనిర్ణయసహితాన న్నస్థిరఫలాపాతప్రతీతిత్వయంవిజ్ఞాహేతుః. అతశ్చజ్ఞేనవృత్తస్యకర్మవిచారస్యహేతుతయాక్రత్వాత్, కర్మవిచారస్యసాక్షాధ్యయనజన్యాన న్నస్థిరఫలాపాతప్రతీతిపూర్వత్వా, దావృత్తివిధానాదిభిఃకర్మజ్ఞామల్పాస్థిరఫలత్వావగమహేతుత్వా, చ. ఆయం విజిజ్ఞాహేతురధికతాల్పాస్థిరఫలకేవలకర్మజ్ఞానతయా సంజాత మాయేథిలాపస్యేత్వననోక్తః. అత్రాధికతేతిపదేనకర్మణఃఫలద్వారాహనాయజ్ఞాతవ్యత్వంకణ్ఠోక్తం. స్వరూపేణోపాదానాయజ్ఞాతవ్యత్వమపికర్మవిచార పూర్వవృత్తేహేతుః. అపక్షితకర్మస్వరూపజ్ఞానం, కేవలకర్మజ్ఞామల్పాస్థిరఫలత్వజ్ఞానం, చ కర్మమిమాంసాపదేయమితివాక్యతేత త్ర స్వరూపేణోపాదేయతాప్రతీతిరన న్నస్థిరఫలాపాతప్రతీత్యనర్హతా. ఉపాయతదితకర్తవ్యతావిశేషైస్స పావహ్యన న్నస్థిరఫలాపాతప్రతీతిరితివిజిజ్ఞాహేత్వవర్ణన, ఉపరితన గ్రన్థావిరోధశ్చ. నను కర్మవిచారో బ్రహ్మవిచారస్యనిరమేషహేతుశ్చేత్ కృతకర్మవిచారైస్సవైస్విబ్రహ్మవిచార్యేతేతి స్వర్గాధికార్యసంఘాత్రభావప్రసక్తః. నైవం-అశ్చ తమిమాంసత్వేపుసాధ్యాయాదిపదచాన్యధానుతిష్ఠన్తి-తేషాంస్వర్గాధ్యానసాహచరీభాత్, శ్చ త్యాపియేస్వర్గాధినః-తేషామద్వైత్వేనుశ్చాదనసూచినవ్యాఖ్యానశ్రవణసూలస్యా ముముక్షుత్వస్యసమ్మవా, చ. సాక్షాధ్యయనంకర్మవిచారపూర్వవృత్తంచేత్-అథేతసాక్షవైత్వస్వైర్వైరపికర్మవిచార్యేత. నచతథాక్రియతే-వెదధీతేప్యశ్చ కర్మమిమాంసాహిబహవోద్యత్యన్తే. తేషాంకర్మవిచారానధికరితదృష్టదేశకాలాదివైగుణ్యాత్. నతు సాక్షాధ్యయనస్య పూర్వవృత్తత్వాభావాదిచేత్-తదిహపితుల్యం. తథాసాధనచతుష్టయాదిలాభేష్యనధికత బ్రహ్మవిచారానెకపురుషదర్శనాత్మాధనచతుష్టయాదెర్బ్రహ్మవిచారంప్రతినియమేన హేతుత్వంకథమితిపరిచోదితేతత్పూర్వవృత్తవాదిభిరప్యదృష్టాదివైగుణ్యాదదోషఇతిపరిహర్యవ్యం. తదిహపితుల్యం. నుష్యరిహరహుజ్ఞానరసద్భావస్తేషాంనైవమ్యం. తస్మాద్బటనిర్వృత్తికేమలాదిపద్యబ్రహ్మవిచారస్యకర్మవిచారఃపూర్వభావిత్వేన నియతః, దృష్టాదృష్టప్రతిబద్ధకవిరహితస్యపుంసస్సమిచినఃకర్మవిచారో బ్రహ్మవిచారసామగ్రితినకన్విద్యాషః. ఏవమథాతశ్చబ్దార్థానిరూపితః. అథ బ్రహ్మజిజ్ఞాసాపదాన్తంవివక్ష్యంతైకపద్యస్యసమాసనిబద్ధనత్వాత్ ప్రథమంసమాసాన్తంనిరూపయతి (బ్రహ్మణఇత్యాదినా) కర్మత్వకరణత్వాదిసమ్మన్ధవిశేషేష్యితరవిభక్తయః శ్శక్యజిజ్ఞాసేతియత్యాదిభిన్నాత్రివిహితాః. శ్శక్యజిజ్ఞాసేతియత్యాదిభిన్నాత్రివిహితాః. అత్ర తస్మాన్సామాన్యవిషయత్వమాశక్యకర్మవిషయత్వంనిర్ణయితే. తత్ర సామాన్యేన సమాసస్యానెకవిభక్తిసాధారణత్వాద్విభక్త్యనరకజ్ఞావ్యాప్త్యన్తర్గమికాతేషామనుపపత్తిమభిప్రయన్మదందిగృహ్యతి (బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి) చరుక్థపరిగ్రహేప్రయోజనత్వసిద్ధావపిప్రకృతివికారభావాధావేచతుర్థీసమాసాయోగాత్తదపరిగ్రహః. సత్తమితియోగవిభాగాద్యబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతిసమాసే బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతివిషయత్వమాత్రంసాన్యమేవప్రయోజనత్వమితిప్రమథపరిగ్రహః. శబ్దలయాఖిణ్ణఇతితత్ప్రతీయాసమాసేవిషయత్వప్రయోజనత్వేనసిద్ధతతత్వప్రాప్తయః. బ్రహ్మణఇతిశబ్దరూపస్యపక్షేపశ్యమిసాధారణ్యాత్, షష్టాత్కాన్తేకాగ్ధత్వా, త్రినిర్ణయార్థమాహ (బ్రహ్మణఇతి) కుతఇత్వత్రాహ (కర్మకర్మణోరితి) షష్టాత్కర్మకర్మసాధారణ్యేపి జిజ్ఞాసాకర్మత్వంతాపత్రయాతురవైస్వ. బ్రహ్మణస్తుకర్మత్వమితిప్రతిపాదయే బ్రహ్మణఇతికర్మజిజ్ఞాసేత్వత్వం. కర్మజిజ్ఞాసేత్వకారే బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతివిషయత్వప్రయోజనత్వేనీధ్యేతాం. నను త్వాకథంయద్యజీత్యాదేసమ్మన్ధసామాన్యపరిగ్రహశబ్దావిషయస్య భాష్యసోన్విత్థానంయజ్ఞ్యతే-ఉచ్యతే- సమ్మన్ధసామాన్యస్వేత్వకారేపి జిజ్ఞాసాపదసామర్థ్యాద్యబ్రహ్మణకర్మత్వసిద్ధేః, పరమృరయాసమ్మన్ధిసామాపాయోపాసకప్రతిబద్ధాదీనామపి జిజ్ఞాసత్వసిద్ధేః, ప్రతిపదవిహితపక్షస్యాసమాసనిహేథా, చ. తత్ర సామాన్యాత్వస్థానకర్మాగ్ధత్వసిద్ధిం, బ్రహ్మనుబద్ధిసామాపిజిజ్ఞాసత్వసిద్ధిం, చ శబ్దతే (యద్యజీతీ) సమ్మన్ధసామాన్యపరిగ్రహఇత్వత్రపరిణాన్త్రానుబద్ధిసామాపిజిజ్ఞాసత్వసిద్ధిస్సూచ్యతే. పరితోగ్రహజేనహి పరితస్థితానామపి గ్రహ్యత్వంలభ్యతే. అతవివమ్యుక్తత్రగృహ్యతఇత్వత్వం-నతుపరిగృహ్యతఇతి. తదుభయంపరిహరతి (తథాపితి) అత్రాయమగ్ధః-ప్రధానస్య బ్రహ్మజిజ్ఞాసే, ప్రధానానామస్వేషాం, చ కర్మత్వస్యాత్మేపనిర్దేశ్యాదపి ప్రధానకర్మత్వం

ప్రాచీనాదాభిధానికప్రేవగ్రాహ్యత్వాత్సామ్యగృహ్యతే. నచ *ప్రతిపదవిధానాచషష్ఠీసమస్యతథా
ఏకస్మిన్పత్యోస్సమాసనిషేధశ్శబ్దానియః. *కృద్యోగాచషష్ఠీసమస్యతథాప్రతిప్రసవసమ్మువాత్. బ్రహ్మ
శబ్దేనచస్వభావతోనైరస్తనిఖలదోషోనవధికాతిశయా సభ్యేయకల్యాణగుణగణనిపురుషోత్తమోభిధీయతే.

యాః ధానికర్ష్యమితరేషాం ప్రధానస్మిన్, దాకాక్షానశా, చ కర్మత్వస్య సామర్థ్యనిర్ధత్వం, చ స్వీకర్తుంయ్య క్తమితి. అతః ప్రతిపదవిధానా చషష్ఠీ
గ్రాహ్య- విలంబితధీహేతోస్థి ఘ్రీహేతుర్బలీయనిన్యాయాత్. షష్ట్యాస్మబ్ధస్తామాన్యవివక్షాయాంహి కర్మత్వధీవిలంబితాస్యాత్. కృద్యో
గః స్వీకరితాయాంతు శీఘ్రభావినీ. నను కర్మకర్మణోరుభయోరభ్యర్థయోస్య తప్రతిపన్నత్వాద్విలంబితాకర్మధీరించేన్న- కర్మజిజ్ఞాసోరధికతక్మ
గా. ప్రతిపన్నత్వాత్-ర్వాగ్మ్యమేవప్రధమపరంభియమగ్రోహేత్. సమాసనిషేధమాశబ్దప్రతిపదరతి (నచేతి) చ శ్మశ్లాసముచ్చయే. ప్రతిప్రస
వోపవాదాపవాదం. సప్తిజ్ఞాసమిత్యాది ప్రయోగేషుజ్ఞానవిదగ్ధస్యకరణత్వమిత్రవిహితాయాం షష్ట్యాం సమాసనిషేధస్యసావకాశత్వం. సప్తి
దాప్రప్యతినిహితస్యవాక్యస్యాగ్ధః. యద్యపిజ్ఞానపదంకృతం. తథాపిసర్వవిభజి షష్ఠీనకృద్యోగవిహితా- సప్తిజ్ఞానీతత్వతితిజ న్నపదాన్వయాద్దా
త్వాత్. ధాతోష్టిభక్తేచ్ఛప్రవృత్తిత్కరణార్థత్వాచ్చ. సహితత్వరంకృద్యోగవిహితత్వేనీధ్యతి. అతోనా తప్రతిప్రసవప్రాప్తిరినిషేధస్యసావకా
శత్వం. నను నైయంషష్ఠీవాక్యభేదయా- అప్రయుక్తత్వాత్సూత్రే. ప్రయుక్తవివక్షాబోధకః- నత్వప్రయుక్తః. బోధకశబ్దవివక్షాభేదయః.
అప్రయుక్తాపి జ్ఞప్తావిభక్తిర్విధి కేతనావాక్యభేదయేతిచేన్న- తత్ప్రకరణవివాదార్థప్రతిపత్తేః. అర్థప్రతిపత్తిశ్చ ప్రాతిపదికైవలక్షణయా. లక్షణాచ
యోగ్యతాదినా. అతోనుశాసనేనతద్వాక్యభావనముక్తం. ఉచ్యతే. అప్రయుక్తవిభక్త్యర్థస్యప్రాతిపదికైవలక్షణాహిసమాసః. అత్రలక్ష్యోర్ధోపలక్ష
ణితయా విభక్తిరనుప్రవిష్టా. అతో లక్ష్యోర్ధవికేషునిర్ణయాయ విగ్రహవాక్యస్థాషష్ఠీవాక్యభేదయా. తస్మిన్నానుశాసనేనావాక్యభేదయా. లాక్షణికా
ర్థోహియోగ్యతాదినావసీయతే. సహజక్రయాంఘ్రావభ్యత్యత్రానుశాసనవకాత్కూలంలక్ష్యతే. అపితుయోగ్యతాదినైవేతి. నైవం-సర్వాసులక్షణాసు
యోగ్యతాదినైవాధునిర్ణయనియమాభావాత్. సతునియమః ప్రాతిపదికైవ ప్రాతిపదికాన్తరార్థలక్షణాయాం. ప్రాతిపదికైవవిభక్త్యర్థలక్షణాయాం
త్వైతద్విభక్త్యర్థోపలక్ష్యః-నవిభక్త్యన్తరార్థభిహినియమాభవతి. సచశబ్దానుశాసనాధీనత్వతి తదనురోధేనత్పరీయాపణంయ్య క్తం. తత్ప్రసమ్మన్దసామా
న్యంలక్షణయత్వాత్సేకకర్మత్వస్యాజ్ఞాపాదపి ప్రథమతపివకర్మత్వస్యైవలక్షణాశబ్దానుశాసనానుమతాయుక్తా. అత సమన్వయదలక్ష్యోర్ధ వికేషునిర్ణయా
యానుశాసనానురోధేన లక్ష్యోర్ధోపలక్షణభూతావిగ్రహవాక్యస్థాషష్ఠీవాక్యభేదయేతి. యద్వాలు ప్రవిభక్త్యర్థేనవిభక్త్యర్థబోధనంముఖ్యంస్యాత్. స
మ్మన్దసామాన్యప్రాప్తి-సప్తిజ్ఞానాత్ప్రసవ. విభక్త్యర్థశ్చ స్వయంసమ్మన్దరూపః. సచసమ్మన్దస్యసమ్మన్దానైరాసపేక్షత్వేన స్వస్తిక సమ్మన్దకార్యకర
త్వాల్లక్షణాసమ్మన్తతీవాచ్యం- సమ్మన్దస్యస్వరూపాకత్వానభిజ్ఞానామవిభక్త్యర్థప్రతిపత్తిః. సహిసమ్మన్దస్యస్వత్వయాల్లక్షణాహేతుః. కింతుజ్ఞా
యమానతయేవ. నచేదప్రసక్తాత్. ఏవంలక్షణానుపపత్త్యాప్రయోగస్యానన్యధానిర్ధత్వాత్సమన్వయేనవిభక్త్యర్థబోధనంముఖ్యం. అముఖ్యత్వేనాకా
నశ్చేతి. నను విగ్రహవాక్యేపికథం కర్మత్వమాభిధానికం. ప్రయుజ్యమానాపిచ్యుతపదవిభక్తిర్నిర్ధాకా. తద్విధానందారాజకప్రముఖివత్ ప్రయోగ
సాధుత్వాయ. అర్థస్వర్థసామర్థ్యాజ్ఞీహః. అతవివహికారకవిభక్తైరుపపదవిభక్తిదౌర్బల్యం. సమానత్వప్రయుక్తాయాఉపపదవిభక్త్యైకం నైరాంకగా,
భిధానికత్వమితి. ఉచ్యతే. అభిధానికవత్ కృత స్తపద ప్రయోగేషు ఘ్రీధీవివక్షయస్ససామ్యాదాభిధానికతోన్వీక్షిః. పదాన్తరప్రవక్షామేమాత్రాన్నా
జ్ఞాపాదవివక్షిలమృదికత్వం. సామాన్యషష్ఠీపక్షే సమ్మన్దసామాన్యం ప్రతిపద్యజిజ్ఞాసాశబ్దార్థగతసకర్మకత్వస్వభావాలోచనయార్థ వికేషావగమాదపిక్రద
స్త్రక్రవణమాత్రభువకర్మత్వధీయశ్శీఘ్రత్వాదితికచ్చిత్పరిహరః. *కర్మజిజ్ఞాసీయేతివత్ *కర్మకర్మణోఃకృతీతప్రమ్యన్తనిర్ణయదానిక కర్మకర్మణోరభి
ధేయత్వమనుశాసనస్వారస్యగుణవిభాజ్యకారాభిప్రత్యేపరిహరణిసమ్మిదాయః. కారకవిభక్తైరుపపదవిభక్తిజైచమ్యంపదాన్తరయోగవిహిత
త్వరూపమ సైవ. నచపదాన్తరయోగాగమ్యత్వమాభిధానికత్వవిరోధ- తస్యకృచ్చిన్ముఖ్యాగ్ధవ్యవస్థాపకత్వదృష్టే. యథా ఆదిత్యస్యగావప్రకాశయ
స్సర్వాదిషు. సహిత త్రాదిత్యాదిపదాన్తరయోగసగోశబ్దస్యకరణవర్తంలాక్షణికం. పదాన్తరపరామర్శసాపేక్షత్వేనవిలంబితధీహేతురుపపదవిభక్తిః.
కారకవిభక్తిస్తుత్పన్నైరపేక్షత్వాచ్చీఘ్రధీహేతురితిప్రాబల్యదౌర్బల్యవిభాగవివ. నతుసార్థకత్వనిరర్థకత్వాభ్యాంనైచమ్యం. విభక్త్యక్రవణాదముఖ్యత్వం
కుచంకృత్. ఏవంసమాసాన్తరత విభక్త్యధైనిరూపితేసమన్వయోపపదయోప్రథమంబ్రహ్మశబ్దంవాచపేష్టి (బ్రహ్మశబ్దేనచేతి) బ్రహ్మశబ్దస్యప్రధానా
చ్యర్వాచినాధాన్తరేషు ప్రయోగదర్శనా, దితరవాక్యభ్యాత్పభిర్వరాతిరి క్తవన్తపరత్వేన వ్యాఖ్యాతత్వా, జ్ఞేవతాన్తరపరత్వస్యకైర్నిదభ్యుగతత్వా, చ్చ త
ద్వాన్యత్వ త్ర్యర్థం బ్రహ్మశబ్దేన పురుషోత్తమోభిధీయతేతిప్రతిజానీతే. పురుషోత్తమశబ్దస్యరూఢ్యాబ్రహ్మశబ్దస్యదేవతాన్తరపరత్వాదిభ్యుదాసః. అవయ
వశక్త్యాబద్ధముక్తావస్థజేతనైలక్షణ్యమగ్ధః. నైవతరవైలక్షణ్యమాత్రంత్యజాదెరపృష్ఠీతితద్వాన్యత్వ త్ర్యర్థం స్థాపకతత్వాదినా వికేషణద్వయేనవైలక్ష
ణ్యంవిశేషి. ఇదంచవికేషణద్వయంశబ్దశక్తైర్ధసామర్థ్యా, చ్చ బ్రహ్మశబ్దస్యపురుషోత్తమపరత్వప్రతిపాదనోపయోగితయోక్తం. నతుప్రవృత్తినిమిత్తత
యా. గుణతోపిభృహత్వైసతిశబ్దశక్త్యసశ్లోచనీధే, రుముఖీరకేషదోషునిర్ణయనిర్ణయోనస్తప్రాప్తిహేతుత్వా, చ్చ. పాద్యన్తరొక్తస్యాదివాద్విదోషా
న్యంస్యనిర్ణయత్వస్య, వవాన్యత్వ త్ర్యర్థం, ముపాభ్యుపహిత బ్రహ్మస్వరూపవైవకర్మవశ్యత్వముఖ్యాదివాన్యత్వ త్ర్యర్థం, జ్ఞానాదిశక్తియోగపివాన్యస్యాభా
వికః-సార్వజ్ఞస్యనిరతిశయానన్ధాదియోగస్తుకాదాచిత్తభిమతస్యచవాన్యత్వ త్ర్యర్థం, మిదంచవికేషణద్వయముక్తం. నిరన్తకతీపయదోషత్వం, నిరన్తనిర్ణయదో

సర్వప్రబుహత్వగుణయోగేనహి ప్రస్థాశబ్దః బ్రహ్మత్వంచస్వరూపేణగుణైశ్చయత్రానవధి
కాతశయం సోస్య ముఖ్యాంభః సచ సర్వేశ్వరపద. అతో ప్రస్థాశబ్దస్తత్రైవ ముఖ్యవృత్తిః.
తస్మాదన్యత్ర తద్గుణలేశయోగాదౌపచారికః అనేకార్థకల్పనాయోగాత్ భగవచ్ఛబ్దవత్.

పత్వం, చ కేదంచిద్బద్ధానాం. ముతానాం. నిత్యానా. మహత్వస్థితద్వావృత్త్యర్థం స్వభావతోనీర ప్రభులదోషఇత్యుక్తం. నిత్యనిధానామపిభగవన్ని
త్యసబ్దాన్నిధీనంమిత్వైర్దోషత్వం. స్వభావతత్వత్వైర త్రాప్యనుషజ్ఞః. తేనగుణానామవిద్యాకల్పితత్వపక్షవాద్యుక్తిః. తేయేశమిత్వప్రభూత్వతా
ర్థగుణేభ్యః ఉత్తరో తరగుణానామిశయస్సావధికభిరతద్వావృత్త్యర్థమనవధికారకయశ్చ. రత్రహి బ్రహ్మగుణాతిశయస్యవాగ్ధానగోచరతయా
నచధికత్వముక్తం. సత్యసబ్దాన్నిధిరూపతావత్త్వాదిగుణాభిలిఖితమ్యుతే. అతః కష్టంబిద్ధజేతద్విధానేచరూపతయాగుణానాం యమానామనర్హ
వాధి ప్రాయోగాదశ్చ. సస్వసపదికాతిశయశబ్దస్యగుణవిశేషణత్వేనానానాధికరణ్యాధావాద్యమున్విహిర్నస్యాత్. గణవిశేషణత్వమిశ్యయ
క్తం. గుణస్వరూపస్యహ్యసపదికాతిశయత్వం-సతుగణస్వరూపస్య. నైవం. గణవివచితేష్యభిలిఖితమహిమినిధి-తథాప్యర్థవశాద్దా నర్హతైకైకగుణవ్య
తేరసపదికాతిశయత్వంభిలిఖితంస్యాత్. యథైషాపదవిభజనవతిశ్రుతకాలినిత్యత్ర. శ్రుతాదీనాంపరిషద్విశేషణత్వేనతేజీవన నర్హతానామేవశ్రుతా
ద్యనన్యయః-సతు సమాహస్య-తతోనిర్గతానాం శ్రుతాద్యభావప్రసక్తాత్. అసజ్ఞేయత్వమపిగణవిశేషణంయుక్తం-గణసజ్ఞేయత్వేగుణసజ్ఞేయ
త్వంతై మువ్యసిద్ధం. అనవధికాతిశయశబ్దేన నిత్యనిధివాద్యుక్తిశ్చ- తద్దానాంజగద్వాద్యపారానగుణత్వేన భగవత్తావేషయా సాతిశయత్వాత్.
తేదామిశ్వరతద్గుణవిభుతిసాదృతారస్యాత్వనానుకూలస్య నిరవధికాతిశయత్వేపి తాదృశసజ్ఞేయగుణాభావా తద్వాద్యుక్తిః. అనుషత్సస్వభావ
భిలిఖితేనవానిత్యనిధివాద్యుక్తిః. తేషాం తాదృశగుణకత్వంపిభగవన్నిత్యేచ్ఛాదీనం. స్వరూపేణానవధికాతిశయత్వాధావాచ్ఛనిత్యనిధివాద్యుక్తిః- తే
హ్యణస్వరూపాః. అత్ర స్వరూపస్యావ్యవధికాతిశయత్వంగర్భితం- విభుత్వస్యాపిగుణా నర్హవాత్. బ్రహ్మత్వంచస్వరూపేణగుణైశ్చేత్వపపాదక
గ్రంథోక్తేః (అభిధీయతే) ముఖ్యవృత్త్యాభివృత్తే. అన్తిక గ్రంథే యోనామరంభురుపంవేదసత్యమితి శ్రుతిశ్చైతత్సూత్రాధానువాదిత్యనన్యతాభ
వతి- తత్రహి యోగివాచతాం తత్వతో బ్రహ్మవిద్యామితిపురుషపర్యాయతయాబ్రహ్మశబ్దఃప్రయుక్తః. వివంప్రతిజ్ఞాతమధంశబ్దసామర్థ్యావృత్తికము
ముపపాదయతి (సర్వత్రేత్యాదిగా)తత్రాధానరేమబ్రహ్మశబ్దప్రయోగస్యాన్యధానిధింవివక్ష్యతే. తదపయం క్తంగుణయోగందర్శయతి (సర్వత్రేతి)స
ర్వత్ర- బ్రహ్మశబ్దప్రయోగవిషయేషుసర్వేషుబ్రహ్మత్వగుణయోగో నీర్వర్త్యః. పురుష త్మేగోణత్వం-అన్యత్ర ముఖ్యత్వంచకింసన్యాదిత్యత్రాహ (బ్ర
హ్మత్వంచేతి)బ్రహ్మత్వగుణమాత్రయోగిషుసర్వేషు బ్రహ్మశబ్దప్రయోగాభావాత్స్వరూపతోగుణతస్మానవధికాతిశయబ్రహ్మత్వంచప్రవృత్తిమితిమిత్వ
గ్గః. నను యోగిబ్రహ్మయతితస్మాదుచ్యతేచరం బ్రహ్మయోగిబ్రహ్మత్వద్భుత్వాణత్వాచ్ఛతప్రసక్త్యాత్మనిధియతత్త్వమితి శ్రుతిశ్చైతత్సూత్రాభివృత్తికము
త్వేన, చప్రవృత్తిమితితతయావగతేకభిమహబ్రహ్మత్వమాత్రంనిమిత్తముచ్యతే-గుణతోబ్రహ్మత్వేబ్రహ్మత్వస్యానర్హతత్వాదితిత్రామః. యోగివాద్యా
యకల్పతత్త్వమితి శ్రుతిప్రసిద్ధసకలసజ్ఞోచనిస్య త్రిపురార్థకనిరవధికజ్ఞానవికానరూపానన్వావహత్వంహిబ్రహ్మత్వం. తద్వికలపహియప్రత్యసీకత్వత్వేన్దికా
గుణ్యాదిమోక్షప్రదత్వోపయోగగుణగణత్వం. అతవివహిస్తభావతోనీర ప్రభులదోషఇత్యాదికంప్రతిజ్ఞావాక్యేభిహితం. ననుస్వరూపతోబ్రహ్మత్వ
మేవనిమిత్తమస్తు-కింకారవేణిచేన్న- బ్రహ్మగుణాదేరస్వరూపేణబ్రహ్మత్వాద్భుత్వాశబ్దావచ్యత్వప్రసక్తాత్. తస్మిగుణతోబ్రహ్మత్వమేవానునిమిత్తమి
తిచేన్న-శబ్దశత్రేరసజ్ఞోచస్యస్వతఃప్రాప్తత్వాత్. స్వరూపేణచబ్రహ్మత్వనద్భావాత్. యోగివాద్యానమన నంబ్రహ్మేతిహి శ్రుతిః. గుణతోబ్రహ్మత్వం
నానుసద్భారకం బ్రహ్మత్వం-గుణద్వారాహితత్. స్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబ్రహ్మత్వవద్వస్తుపురుషత్రమాదన్యదపిస్యాత్- అన్యదేవవాస్యాదిత్య
త్రాహ (సచేతి)వశ్యజ్ఞానివృత్తౌ. సర్వేశ్వరశబ్దేనైవకారేణచ యోగివాద్యానాంపరమంమహేశ్వరం యోగివాద్యానాంభగవత్సత్వమిశ్యయ
గతార్థోవిషయతః. తతఃకమిత్వ త్రాహ(అత్యంతి)అతః-అనవధికాతిశయబ్రహ్మత్వమితి బ్రహ్మశబ్దస్యముఖ్యత్వాత్, తస్మిన్సర్వేరస్యైవతాదృశబ్రహ్మత్వగుణయోగి
త్వాత్, చేత్వగ్గః. కథంతత్రైవముఖ్యవృత్తిః-అన్యత్రాపి బ్రహ్మశబ్దఃప్రయుజ్యతేతత్త్వత్రాహ (తస్మాదితి) తస్మాత్- బ్రహ్మణః- సర్వత్ర ముఖ్యఃకుతోన
స్యాదిత్యత్రాహ (అనేకార్థేతి) పరబ్రహ్మణోన్యత్రప్రయోగస్యాన్యధానిధిత్వాన్నతత్ర శక్తికల్పనం-అనన్యధానిధిప్రయోగశ్చ క్తికల్పయతితిహ్య
యాదిత్యగ్గః. అనేక శక్తికల్పనం గౌణత్వంవాసన్యాత్-బ్రహ్మత్వగుణయోగిసర్వవ్యక్తిత్వేనయోగిత్వానముఖ్యత్వసంబంధిత్వత్రాహ (భగవచ్ఛబ్దవ
దిత్)తథాచ శ్రీమతివైష్ణవేపురాణేభగవచ్ఛబ్దంప్రకృతోపక్తంకేత్రపూజ్యపదార్థోపరిభాషాసమన్వితః. శబ్దోయంనోపచారేణహ్యన్యత్ర ముఖ్యపచార
తత్త్వమి. అనేన ప్రస్తుతబోధ్యస్యగ్గఃపరిపరకర్తృభవతి-ఉచ్యతే. బ్రహ్మతాతోర్మనిస్సృత్యయా వైష్ణవసమన్వితస్యబ్రహ్మశబ్దస్యప్రధానాదిమవ్యవహ
సఃప్రయోగోనావయవశక్తినిబద్ధనః. తథాహిసతిబ్రహ్మహచ్ఛబ్దాదివదాపేక్షికబ్రహ్మత్వయోగిషుసర్వవస్తుషుప్రయోగస్యాత్-సచతథాప్రయుజ్యతే.
త్రస్వసరేమమహిమితోశిష్టతయాభిమతద్రవ్యావరాపేక్షయామహిమగుణాలీలివదన్తి-సచ త్ర్యణుకాదిషు బ్రహ్మశబ్దప్రయోగః. వివంసర్వత్రప్ర
యోగదర్శనాత్ పట్టజశబ్దవ్యవహారకముదాదివాద్యుక్తతామరసానువృత్తపద్ధత్వభావినదృష్టికృష్టప్రయోగవిషయపశ్చిజవ్యత్వనివృత్తాన్యవ్యా
వృత్తాకారాదర్శనాదనేకశక్తికల్పనే ప్రాప్తేనన్యధానిధిస్యప్రయోగస్యశక్తికల్పకత్వాద్భుత్వాశబ్దప్రయోగవిషయేషుస్వేషుచ బ్రహ్మత్వగుణలేశయో
గేనప్రయోగస్యాన్యధానిధిత్వాచ్ఛనానేకశక్తికల్పనంయుక్తం. తస్మాత్పురుష త్మమపిచప్రవృత్తిమితిత్రాహ (భగవచ్ఛబ్దవ
వ. యోగివాదికస్తుప్రయోగస్సజ్ఞోచసమాజ్ఞానసమాధిర్వృత్తికభిలిఖితమం నాన్యాయమితి. తస్మిన్భగవచ్ఛబ్దస్యపురుషత్వమపిచముఖ్యత్వం. భువ్యత్రాహ

తాపత్రయాతురైరమృతత్వాయ సవజజ్ఞాస్యః. అతస్సర్వేశ్వరపవజజ్ఞాసాకర్షణా
తంబ్రహ్మ. జ్ఞాతుమిచ్ఛాజిజ్ఞాసా. ఇచ్ఛాయాభివ్యమాణప్రధానత్వాదివ్యమాణంజ్ఞాన

భ్యుత్పత్తం చ భగవతాపరాశరేణోక్తం. తథాహి జ్ఞానాదిమాత్రంవానిరభ్యుత్పత్తానాదికంపాభగవచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం. అద్యేపిపీలికాదివృత్తి భగవచ్ఛబ్ద
ప్రయుజ్యేత- ద్వితీయేతుసర్వత్ర నిరవధికజ్ఞానాద్యభావాత్ప్రవృత్తినిమిత్తా నీధేర్నైకశక్త్యాసర్వత్రముఖ్యత్వం. అనేకశక్తికల్పనంచాయుక్తం.
ప్రయోగాన్యథానీధేరితి భగవత్పరాశరాభిప్రాయః. ససఃశక్తిత్వత్తిం ప్రశయంచైవభూతానామాగతింగతిం వేత్తివిద్యామవిద్యాంచసవాచ్యో భగ
వానితీతి గ్రన్థోక్తేష్వపచారికభగవచ్ఛబ్దప్రయోగయోగ్యేమయదలొకికార్థసాదృత్వార్థిత్వము సైతదేవప్రవృత్తినిమిత్తకృత్యభగవచ్ఛబ్దసర్వత్రము
ఖ్యస్యాత్. నైవం- అలొకికార్థసాదృత్వార్థిత్వము ప్రయోగావిషయవాన్యత్తత్వాభావాత్. సహిసమాధిపర్యవ్రత్యాగకాష్టానిష్ఠేమతేఃభవజ
భాజీకృతప్రక్షాదాదిమభగవచ్ఛబ్దప్రయుజ్యతే. కించ ప్రత్యక్షమాలభ్యత్వత్త్వాగవాదిశబ్దానామివాగమమాలభ్యత్వత్త్వాసమగ్రమాధుశ్యాదిమత్యేవ
తస్యముఖ్యత్వావగమాత్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతఃభగవచ్ఛబ్దవాచ్యానినాహేయైర్జ్ఞానాభినిర్దోషత్వపర్యవ్రత్యానాం జ్ఞానాదీనాం
ప్రవృత్తినిమిత్తతయావాచ్యత్వముచ్యతే- నిర్దోషత్వంచనిమిత్తతయావాచ్యత్వేనోచ్యతే. అన్యథాతదేవ క్షిప్రైవ్యధ్యాత్-సహ్యవాచ్యంసర్వం సేషేష
వ్యం. అనుక్రైవహ్యవాచ్యత్వంనీభ్యతి. సచజ్ఞానశక్త్యాదిషేషకస్యప్రవృత్తినిమిత్తత్వం-కింతుజ్ఞానాదిసముదాయస్యైవ. అన్యథా అశేషతత్వవిష
దవైవ్యధ్యాత్. విశ్వరూప్యసమగ్రస్యేత్వత్త్వాద్యవాదివృత్తిప్రసజ్ఞాయా, చ్యప్రకర్షవిశేషవతాంజ్ఞానాదీనాంసముదాయస్యైవప్రవృత్తినిమిత్త
త్వము క్షమిత్యభ్యుపేత్యం. ఏవంన్యాయసిద్ధాంతస్యగమసిద్ధాంతోభాష్యేద్యప్రాప్తీకృతభగవచ్ఛబ్దవదితి. తథాచభగవతాపరాశర్యేణ జ్ఞానరంజిమినిర్మ
ఖ్యత్వాత్. జ్ఞానాచ్యైకస్యబ్రహ్మశబ్దవత్త్వాదిసూత్రేషుబ్రహ్మశబ్దస్యభగవత్వేవముఖ్యత్వము త్తరత్రాక్తం. అత్రాయథోక్తవివర్ధక. తథాచస్పష్టికృ
తంశ్రీమతిగారుడేపురాణే జ్ఞేదేభూరిప్రయోగాచ్చగుణయోగాచ్చశార్వజీతస్మిన్నేవ బ్రహ్మశబ్దోముఖ్యవృత్తామహమునెత్యర్థభ్యుక్తయస్మిన్ ప్ర
యుజ్యమానేతుగుణయోగస్సుపుష్కలైవత్తైవముఖ్యవృత్తాయమన్యత్రమ్యుపచారతత్వతి. ఏవం శబ్దసామర్థ్యముపపాదితం అథబ్రహ్మశబ్దస్యానే
కార్థముఖ్యవృత్తత్వేప్యేతత్సూత్రస్థస్యతస్యాధ్యక్షభావాత్సరుషోత్తమపరత్వముచ్యతే. (తాపత్రయాతురైరితి)సపివామృతత్వాయేతిపత్యైఃజ్ఞతేషాం
విద్యానమృతత్వభావతి. నాన్యశబ్దాభివ్యమాణిశ్రుత్యర్థోవివక్షితః-అతఏవహిపురుషోత్తమోభిధీయతఇత్యుక్తం. శ్రుతేరిపి పూర్వోక్తహేయప్రత్యసీక
త్వకల్పాణగుణాకరత్వవిశిష్టవితాపత్రయాతురైరుపాస్యః-సతుతేష్వన్యతమవిభావః. సహికారాగారనిగళితవితత్వోచనాధిభిరభ్యుద్ధరియః. తథా
చవైష్ణవేపురాణేనిర్దోషకల్పాణగుణాకరత్వేవముముఖ్యపాస్యత్వముక్తం జ్ఞానసర్వభూతప్రకృతింవికారాణాం జ్ఞానమన్యత్రకల్పాణగుణాత్మకోసావిత్యా
దినా జ్ఞానమతీన్యదుక్తమిత్యేన. బ్రహ్మశబ్దవ్యాఖ్యానానిగమయతి (అతఇతి) నిర్దోషమద్భిగగుణకస్యసర్వేశ్వరపైవతాపత్రయాతురజ్ఞాస్య
త్వాత్అత్రతాపత్రయాతురజ్ఞాస్యతయోక్తం బ్రహ్మసర్వేశ్వరపవేత్యర్థః. యద్వా, అతః-ఉక్తశబ్దసామర్థ్యాద్యధానామర్థ్యాచ్యేత్యర్థః. సనుబ్రహ్మశబ్దో
భ్యుత్పన్నోఽభ్యుత్పన్నోవాభగవతిముఖ్యః. అభ్యుత్పన్నత్వేబోధకత్వవిరహిణస్తస్యసత్త్వచిన్మృఖ్యత్వం. నాపిభ్యుత్పన్నస్యముఖ్యః-అలొకికేధ్యుత్పన్నత్వ
సమ్మవాత్. కథమప్రతీతవ్యవహారవిషయేబుద్ధిపూర్వకా, యాదృచ్ఛిచ్యవభ్యుత్పన్నస్యముఖ్యవతి. ఉచ్యతే-యథాకామినీచన్దనభవనాదిషుప్రయోగేణ
గుణవిషయతయాభ్యుత్పన్నస్యస్వర్గశబ్దస్య జ్ఞయస్మిన్నేషమిత్యాద్యధ్యవాదపదసమభివ్యాహరేణ లొకికగుణవిశేషవిషయతయాభ్యుత్పన్నత్వై-యథా
లోకేకచిదభ్యుత్పన్నత్వేపియోపాహవసీయస్యకపాలచపాలచాత్పాలాదిశబ్దానాంవాక్యాన్తరపదాన్తరసమభివ్యాహారాత్తత్తదర్థవిషయతాభ్యుత్ప
త్తిః. ఏవంబ్రహ్మత్వేశ్వరాదిశబ్దానాంచలోకేకేషచిదర్థేషుప్రయోగాద్వ్యుత్పన్నైకత్వామనత్వామపి జ్ఞయతోవాచ్యమానిభూతానిజాయంతేజ్ఞానత్వం
జ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మత్వాదిప్రసిద్ధార్థవాక్యాన్తరపదాన్తరసమభివ్యాహారాదలొకికపరమాత్మవిషయత్వభ్యుత్పన్నైరుపపద్యతే. అతో బ్రహ్మశబ్దస్యోక్త
సీత్యాభగవత్వేవముఖ్యత్వంయంక్తం. అభజ్ఞాసాశబ్దవాఖ్యేయత్వస్థిరజ్ఞాయప్రకృతిప్రత్యయవిభాగందర్శయతి. (జ్ఞాతుమిచ్ఛాజిజ్ఞాసేతి)విషయ
వైలక్షణ్యానినాయాఇచ్ఛాయాఃకథంవిధేయత్వమిత్యత్రాహ (ఇచ్ఛాయాఇతి)జ్ఞానస్యవిధానార్హతామాహ (ఇవ్యమాణ ప్రధానత్వాదితి)సన్వా
చాయాఇచ్ఛాయాభావ్యర్థకర్తృ. కర్తృణశ్చక్రియాశేషభూతా-తస్మిన్భ్యుత్పన్నత్వస్యాః. యథాయోగీయవీర్యదేఃప్రాశ్నజాదిః. కర్తృక్రియ
యాభృమిష్టతమత్వంహికర్తృత్వం. అతఃప్రకృత్యర్థభూతజ్ఞానకర్తృకేచ్ఛాతస్మిన్భ్యుత్పన్నత్వం. అతఇచ్ఛాయాఇవ్యమాణజ్ఞానప్రధానత్వాదివ్యమాణంజ్ఞానం
విధేయమిత్యర్థః. జిజ్ఞాసాయాఃకర్తవ్యత్వేప్రతీయమానేకథంజ్ఞానస్యవిధేయత్వం. ఉచ్యతే-యథాజ్ఞానాత్వాభ్యుత్పత్తేప్రాశ్నజ్ఞాభ్యుత్పత్తేత్యత్రభు
జిథాతోర్విద్యప్రత్యయాన్తత్వాదోభిజనస్యకర్తవ్యత్వేప్రతీతేపిన్నాన్ప్రాశ్నభ్యుత్పన్నైర్యమయోరేవవిధేయత్వర్యమిత్యర్థస్యభావాదభ్యుపగమ్యతే-తయో
రప్రాశ్నత్వాత్. అప్రాప్తేహిశాస్త్రమిధ్యవత్. తత్రభోజనంచాన్యతఃప్రాశ్నమనూద్యతే. ఏవమిచ్ఛాయావిధేయత్వాసమ్మతా త్తద్విషయభూతంవిచా
రాత్కంజ్ఞానమేవతాత్పర్యతోవిధీయతే. ఇవ్యమాణంజ్ఞానమిహాప్రేతమితిహిసారేభిహితం-సనన్తనిర్దేశ్యజ్ఞానిభావ్యైవజ్ఞానీతవ్యఃజ్ఞానీతవ్యఃజ్ఞానీతవ్యః
జ్ఞానస్యేత్యాదిశ్రుత్యనుసారేణక్రియతే-శ్రుతిశ్చోపాయదశాప్రభృతి భగవద్జ్ఞానస్యప్రీతిరూపత్వేనైచ్ఛావిషయత్వాత్తథానిర్దిశతి. యద్వాబ్ర
హ్మజిజ్ఞాసేతిసనన్తనిర్దేశోవిచారస్యరాగప్రాశ్నత్వజ్ఞానసాధ్యః. ఏవమేవధర్మజిజ్ఞాసేత్యత్రాపి-అత్రతర్కరూపంజ్ఞానంవిధేయం-తర్కానుగృహీత
వాక్యజన్యప్రమితిరూపజ్ఞానంకులత్వాన్మవిధేయం-ప్రమితిరూపంజ్ఞానంవిధేయం-తర్కరూపంజ్ఞానంసూక్ష్మహీత
పతితతాపిప్రాగుక్తతత్సాధీయాక. వేదాన్తార్థవిచారాత్తకన్యానినిర్దేశరూపంకుశాస్త్రంబ్రహ్మవిహంసేతిహిప్రసిద్ధిః. ప్రమితిశ్చఫలం.

మహావిధియితే. మహాంసాపూర్వభాగజ్ఞాతస్య కర్మణోల్పార్థిరఫలత్వాదుపరితనభాగావసేయస్య బ్ర
హ్మజ్ఞానస్యానంతాయఫలత్వాత్పు పూర్వవృత్తత-ర్మజ్ఞానాదనంతరంతపవ పేలోర్మగ్నజ్ఞాతస్యవి
త్యుక్తంభవతి. తదాహవృత్తికారః-వృత్తత-గ్నాధిగమాదనంతరంబ్రహ్మవివిషేతి. *వత్సయితచక్రబ్రహ్మ
మహాంసయోరైకతాస్త్వం *సంహితమేతచ్ఛార్దిరకం నైమియేనమోడశలక్షణేనేతితాస్యైకత్వనిర్ణయితి.

అరవిందా ప్రహ్లాదచారక కర్మవ్యతిరేకావస్థనవ్యతే. సన ప్రసాదస్వభావతో జ్ఞానసామాన్యవాదినో విశేషాత్కాక్ష్యం. అయ్యది తేజవశనవ్యసాదంబా
న్యాయస్య. ప్రహ్లాదజ్ఞానాక ర్మవ్యాసముకపిలగుతాద్యభిమతానాం ప్రధానాదిరత్వానానివిభాగవ్యవేశేషనిర్ణయచరమిదంసూత్రం వ్యాఖ్యా
నంయంచ ప్రకాశాచ్యైః. తద్వ్యాఖ్యత్ర్యర్థభావః. (ఇహ) ఆస్మిన్నచక్రమసూత్రభర్తృః. ప్రహ్లాదజ్ఞానస్వత్వమాత్రేనీదేహతత్త్వవి
జ్ఞానస్వేనీద్ధిః. నచోభయంసూత్రప్రతిపాద్యం. ప్రహ్లాదజ్ఞానమేవ ప్రహ్లాదజ్ఞానస్వరూపాకృతేషు ప్రసక్తో. ననుముముద్భవ్యమేన ప్రహ్లా
దజ్ఞానస్వత్వం రుద్రాదరసిద్ధానాం ప్రధానాదీనామజ్ఞానస్వత్వేనవివాససిద్ధతి. ప్రహ్లాదజ్ఞానస్వత్వమథేన ప్రధానాదీరజ్ఞానస్వత్వ సమర్థమథా
దావతీతపరవార్యభేదభివేక్షం. అధితక్రమేణవేదాద్ధేనిరూప్యమాజేపూర్వభాగవిచారాన పురము తరభాగవిచారస్య ప్రధానాదిరాసనిరవేక్షత్వాత్.
న హ్యేకస్య ప్రసక్తస్యేకదేశేనిరూపితే తదేకదేశాదరనిరూపణస్య ప్రబద్ధాదరప్రమేయనిరాససావేక్షతాభవతి. సహపూర్వపత్నైనిరూపితేనత్వత్
రమట్నైనిరూపణంకపిలగుతాదిమరభ్యుదయనేనవివాససమ్భవతి. యదివేదాద్ధాగ్రధ్వాగ్రధీన్మతితరపక్షనిరసన మవేక్షితమిహ త్రియతభిమతం-
తదనుపపన్నం-కృతకర్మ ప్రసక్తో. ఏతదుక్తంభవతి. ఇహ ప్రధానాదీనామజ్ఞానస్వత్వం కింవేదాద్ధానామతత్పరతోపపాదనేనసమర్థతే. ఉతిరసి
లగుతాద్యాగమా ప్రమాణ్యతప్రమేయదాష్ట్యప్రతిపాదనేనసమర్థతే. స ప్రమ- ఈత్యధికరణాదివిద్వదా ప్రమాణ్యనామతత్పరత్వస్యవ్యవ
హితయా త్రవక్తవ్యాధావత్. సద్విత్తీయః- వేదవిరుద్ధస్యతీనామ ప్రమాణ్యస్యపూర్వమిహంసాయామేవనమర్థితత్వాత్, సాక్ష్యసాగతాభ్యుమ
తప్రమేయదాష్ట్యస్యతగ్రపాదే ప్రతిపాదయిష్యమాణత్వాత్, ఖిప్రతిపేధాచానవజ్ఞానం. ఇతరేషాంచానుపలభ్యే. ఖిప్రేనయోగ్యత్రయైః.
ః. సాదానీనానామపివైవసీద్ధిః. ఖిప్రస్యవర్ణితేశ్చ భయనిర్వత్వాదవిశేషభత్వాదిహస్యత్రై ప్రమక్రమాత్తదమాయనిరాససావేక్షకవిషయాణతయ- త్ర
వక్తవ్యాధావత్. కింవ ఖిప్రేననర్వేదవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాభివ్యత్ర. ఖిప్రవాప్తతిశ్చ బ్రాదిత్యాస్త్రా ప్రే, వసూత్రాభ్యాసఫలమనుక్తాంశజ్ఞాపనం. ఆను
క్తాంశశ్చ సాక్ష్యయోగావగమ్యభివదతాం, మోక్షస్యసాక్ష్యయోగనముచ్చయసావేక్షత్వం చ ప్రతిపాదయతాం, సాగతాదివత్సాక్ష్యాదినిరాసేనశారీర
కనైవారమృణీయత్వప్రతిజ్ఞానమతీవ్యాహతం. సాక్ష్యయోగగర్హిరుద్ధాంశాభిప్రాయమనాదరణీయత్వకథనమితివేన్న-విరుద్ధాంశానాదరణీయత్వ
స్యవిరోధాధికరణన్యాయసిద్ధిత్వాదేవ. అతోయాదవ ప్రకాశకతంసూత్రతాత్పర్యవర్ణనమనుపపన్నమితిహాశ్చ బ్రాప్తయః (విధీయతభి) అజ్ఞాతి
జ్ఞాపనంవిధిహవివేక్షితం- సత్వప్రవృత్తప్రవర్తనం-రాగతః ప్రవృత్తేర్వక్ష్యమాణత్వాత్. రాగతః ప్రవృత్తసాపేక్షార్యపక్షయంత్రానారమృణీయతా
బుద్ధానత్యావారమృణీయత్వజ్ఞాపనంవ్యాజ్ఞాతజ్ఞాపనం-అతోవిధీయతభివ్యత్యస్యస్వయమేవ ప్రవర్తతభివక్ష్యమాణ గ్రన్థేనవిరోధః. ఇత్తంపదాధ్యావా
ఖ్యాతాః. అథసూత్రస్యవాక్యార్థమాహ (మిహంసేతి) అత్ర (పూర్వవృత్తాత్ కర్మజ్ఞానాదన ప్రరంభతపివహేతోః) ఇత్యథాతశ్చ బ్రాధికక్ష. (ప్రహ్లా
దజ్ఞాతవ్యం) ఇతి ప్రహ్లాదజ్ఞానపదార్థః. జ్ఞాతవ్యం-విచారయోగ్యం. తపివేత్యేవకారణాస్త్రా నైరాధిగమనైరవేక్ష్యమథశ్చ బ్రాధితమథి. ప్రేతం (ఉక్తంభవ
తితి) శబ్దతోర్థతేతిభావః. కథమన్యసూత్రస్యాయమర్థభివక్ష్యాంయంతదమపాదయతి (మిహంసేత్యాదినా) అథాతభివక్ష్యాదిపదానాయథోక్తవివా
ర్థః. కర్మబ్రహ్మమిహంసయోగైకశాస్త్రీయే. ఏకశాస్త్రీయంచనియతపౌర్వాపర్యభాగద్వయాత్తకవేదాత్తైక్యకప్రబద్ధవ్యాఖ్యానరూపత్వాదిత్యర్థః. అత్ర
వ్యాఖ్యేయస్య పూర్వాపరభావేనావస్థితభాగద్వయరూపత్వం, తద్ధేకుకంవ్యాఖ్యానస్య పౌర్వాపర్యవిశేషవిశేషభాగద్వయరూపత్వం, చోభయంపదవివా
జనాయాం, వాక్యయోజనాయాం, చ వక్తవ్యం. తథాపి గ్రన్థభూమిపార్థంపదయోజనాయామధితేనాభ్యసరితప్రవేదస్యేతివ్యాఖ్యేయస్యనియతపౌర్వా
పర్యభాగద్వయరూపత్వముక్తం. అత్రతువాక్యయోజనాయాంవ్యాఖ్యానవ్యనియతపౌర్వాపర్యభాగద్వయరూపతయైకశాస్త్రీయముక్తం. ఉభయత్రా
భయమనునర్థేయం. భాగశబ్దాభ్యాం మిహంసాద్వయస్యైకావయవిత్వంసూచితం. పూర్వోపతేనశబ్దాభ్యాంక్రమనియమఉక్తః. కర్మబ్రహ్మశబ్దా
భ్యాం వృత్తవక్తవ్యమాణకథనం. అల్పాధిరఫలత్వాన ప్రధిరఫలత్వాభ్యాంవేదాద్ధేతుపేతుమద్భావోపపాదనం. ముక్తుపాయోపయోగితయాకర్తృణాం
స్వరూపేణోపాదేయతా ప్రతిరసన ప్రధిరఫలాపాత ప్రతిత్వస్తర్భూతా- అతఃపుణగమ్యైః. ఏవంక్రమవిశేషవిశేషైకవ్యాఖ్యేయవ్యాఖ్యానరూపతయా
కర్మబ్రహ్మమిహంసయోగైకశాస్త్రీ త్యాత్మానప్రస్యయథోక్తవివార్థభివక్ష్యర్థః. పూర్వప్రతిజ్ఞాతంవృత్తికారమతానుసారంవృత్తిగ్రన్థేనసంపాదయతి
(తదాపేతి) కర్మాధిగమస్యేవపూర్వవృత్తత్వం నకేవలంకర్మోక్తం-ఏకశాస్త్రీయత్వాక్షీప్తంచేత్యభిప్రాయన్నాహ (వక్ష్యతిచేతి) వృత్తాదిత్యాది, న్సంహి
తమిత్యాది, శ్చ వృత్తిగ్రన్థా. (శారీరకం) బ్రహ్మమిహంసా- జగచ్చరీరకఃపరమాత్మాశారీరః-ః. తస్యేవవివశారీరలత్యేతిక్రమే. తద్విషయంతాస్త్రీయా
రీరకమిత్యవ్యతే (జగదశలక్షణేన) జగదశాధ్యాయేన (సంహితమితి) నియతపౌర్వాపర్యైకవ్యాఖ్యేయవ్యాఖ్యానరూపతయానన్యతమితిభావః. అద్భుత
త్వాదేకంవాక్యమితిన్యాదేన ప్రతిపాద్యైకవ్యాఖ్యేయస్యవేదస్యైకప్రబద్ధత్వంభవేత్-తచోపపద్యతేపురుషార్థపరత్వాద్వేదస్య బ్రహ్మపరత్వా
ద్వా ఖిప్రేవేదాయత్పదమామనన్తి ఖిప్రేశ్చనర్వేదరూపేవవేద్యభిహిక్తుమిచ్ఛతి. వేదార్థవిచారస్యానుగతత్వాన్మిహంసాయావీకప్రబద్ధత్వం.
అనేనైకశాస్త్రీయైకకర్మాధిగమస్యపూర్వవృత్తత్వమక్షీప్తం. సమయస్యైకశాస్త్రీయకర్మబ్రహ్మవిచారయోగ-తద్భూతప్రమేసాధారణార్థః. ప్రతిజ్ఞాయేర

అతః ప్రతిపాదయిషి తార్థభేదేనపట-భేదవ, దధ్యాయభేదవ, చ

అథాతోవేదార్థజిజ్ఞాసేతి. సతైవం ప్రతిజ్ఞాతం. కింతుపూర్వభాగాసాధారణవివ ప్రతిజ్ఞాతః. అథాతోవేదార్థజిజ్ఞాసేతి. అత్ర బ్రూమః. అథాతోబ్రూమః. జిజ్ఞాసేత్యేవోభయభాగసాధారణార్థప్రతిజ్ఞా. కర్మవిచారస్తుబ్రహ్మమిమాంసాత్మతీయలక్షణచతుర్థపాదేనజ్యతి. బ్రహ్మచారాన్తర్భావేషిష్టభక్తరహితుపపద్యతే-యథానిష్ఠః. సర్వసత్త్వలక్షణాత్మోరామ్నికభేదేనపుష్కలః. యథాచనిగ్రహస్తర్భావతేత్యాభాసానామధ్యాయభేదేనపుష్కలః. పుష్కలరణంచబహుగ్రన్థప్రతిపాద్యత్వాత్. తత్రచపూర్వభావిత్యముపజీవ్యాపజీవకభావాదివత్సమాణహేతుసంధ్యం. ఏతదక్షింభం. అగ్రస్థిమాన్మృహమిమాంసాత్మతీయలక్షణచతుర్థపాదేనకర్మవిచారస్సజ్యతి. ప్రతిపత్తిసౌకర్యలక్షణక్రమాత్తుకర్మవిచారస్యపూర్వభావఇతి. నివంవా-సాధర్మ్యవైధర్మ్యసమయోర్జాత్యోకకసేనయథా ప్రతిధర్మసమాభియానుయాయస్యగ్రహీతా. వివంభాగద్వయాసాధారణార్థప్రతిజ్ఞాప్రయోగ్యతేనాధారణార్థప్రతిజ్ఞాసమాధ్యంసాత్. సాధారణార్థప్రతిజ్ఞాతేష్యసాధారణార్థస్థుపుధగేవ ప్రతిజ్ఞాతవ్యః. ధర్మజిజ్ఞాసాయాం ప్రతిజ్ఞాతాయామపి. అథాతశ్చేష్యలక్షణం. అథాతః క్రత్వర్థపురుషార్థయోజిజ్ఞాసేత్యాదేహ్యసాధారణార్థప్రతిజ్ఞాకృతా. అతోభాగద్వయాసాధారణార్థప్రతిజ్ఞాసేనతదనుగతసాధారణార్థప్రతిజ్ఞాసమాధ్యంసాదితి ప్రథమమథాతోధర్మజిజ్ఞాసేతి ప్రతిజ్ఞాతం-సతువేదార్థజిజ్ఞాసేతి. అథవా-అథాతోధర్మజిజ్ఞాసేత్యేవసాధారణప్రతిజ్ఞా. అలౌకిక శ్రేయస్సాధనహింకర్మ. తదనుయాయ ప్రతిపాద్యం. ధర్మశ్చసాధ్యసిద్ధభేదేనద్వివిధః. సిద్ధరూపేనప్రసిద్ధశబ్దప్రయోగోమహాభారతేచ్యుతః-యథా యేవవేదవిదోవిప్రా. యేచాధ్యాత్మవిదోజనాః. తేవద విమహత్వానంకృత్యంధర్మంనాతనమితి. తథాభియుక్తైశ్చ అలౌకికత్వేనసతి శ్రేయస్సాధనత్వం ధర్మశబ్దప్రస్థుతినిమి తమన్వానైసిద్ధరూపేధర్మశబ్దః ప్రయుక్తః. అప్రవృత్తియాగణాదీనాంధర్మత్వంస్థాపయిష్యతే. తేషామైక్యీయకత్వేనతాద్రూప్యేణధర్మతేత్యాదౌ. తత్రద్రవ్యాదిసద్భావేషిక్రియాసాధానాత్సాధ్యధర్మపరఃపూర్వభాగః. ఉపాసనతదజ్ఞసద్భావేషిప్రహ్మప్రధానత్వాసిద్ధధర్మపరఃపూర్వభాగః. అత ఉభయభాగవిచారసాధారణీ ప్రథమ ప్రతిజ్ఞా. తత్రధర్మశబ్దస్యసాధ్యధర్మవిషయతయా ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యేణబుద్ధిత్యా. త్పూర్వభాగప్రతిపన్నత్వేనప్రాథమ్యం. ధర్మజిజ్ఞాసాపదేనైవతత్రైకావర్గతోవా ప్రతిజ్ఞాతతోపపత్తే. శ్చ తల్లక్షణము క్తంచోదనానూత్రే. సిద్ధరూపధర్మశేషస్యసాధారణ ప్రతిజ్ఞయైవార్థః. ప్రతిజ్ఞాతేత్యేపిత్యస్య బహుగ్రన్థవ్యవహానా, చ్యుతాబోధ్యత్వశ్చోపాదిహింకర్యయా, చ పునః ప్రతిజ్ఞాకృతా. తస్యలక్షణము క్తంజన్మాదినూత్రైకీయము క్తమైకకాన్త్యం. సమపూర్వభాగస్యసాధ్యధర్మప్రధానతోక్తిరుదామృతవచనేనవిరుధ్యతే- తత్రపూర్వభాగేసిద్ధరూపస్యపరస్యకర్తారాధ్యతయా ప్రధానప్రతిపాద్యత్వావగమాత్. తస్మిన్వచనేవేదవిచ్ఛిన్నోహిపూర్వభాగాభిజ్ఞపరః-గోవిందేవదయాత్, అవిజ్ఞానమానవేదేమవేదాన్మేషుచగియతభిత్వనేనైకార్థ్యాచ్యు. సచగుణభావేనకర్తృణః ప్రతిపాద్యత్వమిత్యవిరోధః- ప్రాధాన్యేనప్రతిపాద్యత్వస్యజైమినేరభిమతత్వాత్, భవద్భిరపితథోక్తత్వాచ్యు. నత్యం. వస్తుతః ప్రాధాన్యంపరమాత్మసంపద-యథారాజ్యస్తాత్పర్యగోచరత్వలక్షణం. శాబ్దం ప్రాధాన్యంతుకర్మణివివ-యథారాజపురుషస్య. తచ్ఛాతీరస్థతం-తత్రతస్యపరమాత్మారాధనరూపత్వావగమాత్. సచతపవగమోవశ్యంసమ్మాద్యః. అన్తవత్స్వరాధిభలప్రదత్వైకర్మణాంపరదేవతాజ్ఞానైరవేత్స్యంహి శ్రుతిస్మృతిభ్యామవగమ్యతే. అయోహవాపితతక్షరంగార్థ్యవిదిత్వాస్మిన్జాతేహుమియజితేతపస్తవ్యతే బహునివర్షసహస్రాణ్యస్తవదేవాస్యతద్భవతితి. అహంహిసర్వయజ్ఞానాంభోక్తాచప్రభురేవచ. సతుమానుషానన్తైతత్వేనాతశ్చ్యవన్తైతైతి. అతస్తస్మైరవేత్స్యలక్షణమపి ప్రాధాన్యమన్తికర్తృణః. అతఃపూర్వభాగేకర్తృణః ప్రాగవగతం ప్రాధాన్యం, సత్త్వదచగన్త్యంపరమాత్మారాధనరూపత్వం, చావిరుద్ధం. అతః ప్రతిజ్ఞోపపత్తేశ్చాన్త్యైక్యంయము క్తం. యద్యపికర్మబ్రహ్మమిమాంసయోగకాన్త్యైక్యమివివక్షితంజైమినినా. తథాపితదశ్చేకత్వతేకకాన్త్యైతయావాదరాయణేనబ్రహ్మనూత్రప్రణయనంయము క్తం. యతః అతతదగ్ధతయాన్త్యైక్యమియోగ్యమవేక్షితం. తాదర్థ్యమర్థమిగ్రామేకత్వేపూర్వతటాకవత్. వివక్షితత్వం, సమ్మన, శ్చదర్శిత. అతశ్చకాన్త్యైక్యంయము క్తం. సన్యదమయము క్తమైకకాన్త్యైక్యం-కారీరకశ్చనూతితాత్పర్యానప్రతిపాద్యభేదా, జ్ఞేమినియశబ్దనూతితాత్పర్యభేదా, త్తదుభయభిత్వతాత్పర్యయోజనభేదా, దధ్యవిరోధా, చేత్యాశ్చోపాదిహింకరతి (అతః ప్రతిపాదయిషి తేతి) అతఃచ్యుతికారోక్తాదేకవ్యాఖ్యేయవ్యాఖ్యానరూపసమ్మన్ధాదిత్యర్థః. షట్కర్మభేదః. పూర్వమిమాంసాయాం అధ్యాయభేద, స్త్రోత్రత్రచనిదర్శనార్థముక్తౌ. అర్థభేదాభావేహ్యేకం షట్కర్మేకోధ్యాయావాసాత్. అతపికావయమిత్యేనిశ్చేసత్వవాన్తర్థభేదోపమహవాక్యైకత్వవిరోధీ-యథాపదార్థభేదోవాక్యార్థైకత్వావిరోధీతిభావః. అనేనప్రతిపాద్యభేదఃపరిహృతః. ప్రయోజనభేదశ్చార్థార్థవిహృతః. చ్యుత్వయవిన్తత్రప్రకృతివికృతిప్రయోజనభేదస్యశాస్త్రీభేదకత్వాభావాత్. అనేనవృత్తిగ్రన్థగతఃడశలక్షణశబ్దతాత్పర్యంచదర్శితం. పూర్వోత్తరమిమాంసాశబ్దేనజైమినీయశారీరకశబ్దాచవివృతౌ. ప్రతిపాదయిషితశబ్దేనార్థవిరోధసంపరిహృతః. ప్రతిపాదయిషిమిష్టంహి ప్రతిపాదయిషి తం. సచతాత్పర్యవిషయార్థః. విరుద్ధతయా ప్రతియమాసేషాదేవతానిరాసాదిషునతాత్పర్యమిత్యభిప్రాయః. సన్వేవంకథమభిధీయతే. ఆమ్నాయస్యక్రియాధర్మత్వాసిద్ధపరవాక్యనాంత్యేషత్వంహిసూత్రకారీణకణ్ఠిక్తం. తచ్చవిరుధ్యతవచ-అతశ్చాన్త్యైక్యభేదఇతి. సైవం అపదేహుమితి, అపావనియేజుహేతి. అనహింసాత్. అనుభూతభేతివత్. శాస్త్రీస్తరే అకర్మణ్యః. అతతోనుచనశ్చేకకైతివచోత్సర్గాపవాదసయేనశాస్త్రీక్యావిరోధాత్. సామాన్యేనసిద్ధపరవాక్యనాంక్రియాశేషత్వేహి తేసిద్ధపరవాక్యవిశేషస్యకింవిశేషత్వంసేవేతిచార్యస్వయంపురుషార్థవిరహామేవసిద్ధపరాణాంక్రియాశేషత్వం. స్వయంపురుషార్థపర్యసంఘానాంకుసిద్ధపరవాక్యనామత్యేషత్వమిహినిశ్చేతుంయము క్తం. యథాహుమస్యసామాన్యేనామావసీయే ప్రాప్తత్వేహిహుమిశేషత్వపదేకత్వత్వత్వనిశ్చయః. యథాచ-సామాన్యతోహింసానిష్ఠ, భేషిహింసావిశేషస్యకత్వవ్యతిక్రే. యథాచ-సామాన్యేనకర్మణ్యపపదే

[illegible]

విశిష్టక్రమం. తథాహి- ప్రథమంతావత్ స్వాధ్యాయోధ్యేతవ్య ఇత్యధ్యయనేనైవ
స్వాధ్యాయశబ్దవాచ్యవేదాఖ్యాక్షరరాశేర్ద్రహణంవిధీయతే. తచ్ఛాధ్యయనం కింఋ
పంకథంచకర్తవ్యమిత్యపేక్షాయాం *అష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయీతతమధ్యావయే

పంచపాద్యధ్యయనముకనఁజితిశేషేణ (విశిష్టక్రమం) క్రమవిశేషవదిత్యర్థః. నను భవతువేదప్రామాణ్యనిర్ణయే ప్రథమాధ్యాయస్య పూర్వభా
వత్త్వం - ద్వితీయాధ్యాయాత్పూర్వం బ్రహ్మవిచారఃకిం నస్యాదితిచేన్న - తత్ర త్రాత్రైస్సజ్జతివిశేషైః జ్ఞాడశలక్షణానుపూర్వీనిర్ణేస్తదనంతరప్రాప్త
త్వాన్తస్త్రిహ్మవిచారస్యేత్యభిప్రేత్యసజ్జతివిశేషేణవిశిష్టక్రమమిత్యుక్తం. ఏవమత్రైకతా స్త్ర్యం, పౌర్వాపర్యనియమ, శ్వాస్త్రీస్సార్థమృణీయత్వం, చేతి
త్రయంప్రతిజ్ఞాతం. పూర్వోక్తస్యసాజ్జగతిరస్తాధ్యయనస్య ప్రమాణందర్శయన్నాభనచతుష్టయ సమ్పదనస్యానవసర గ్రస్తతాంచ దర్శయకా ప్ర
తిజ్ఞాతార్థశ్రయముపపాదయితుమాహ (తథాహితి) ప్రతిజ్ఞాతార్థత్రయోపపాదనార్థమధ్యయనవిధింసూచయతి (ప్రథమమితి) ననువేదప్రామా
ణ్యసమర్థనమివకర్తవ్యవిచారసిద్ధమధ్యయన విధినిరూపణంకింనోపజీవ్యతఇతిచేన్న - అర్వాచీన వ్యాఖ్యాతృభిరర్థజ్ఞానపర్యంతాయా స్తత్రా కత్వాత్.
అక్షరరాశి గ్రహణపర్యంతత్వంసంభవద్వాదరాయణాభిమతం *అధ్యయనమాత్రవతఇతిహివత్స్యతే. అత స్తత్రవత్సమాణోర్థశాస్త్రీరమృణీయత్వా
యాత్ర ప్రతిపాద్యతే- అధ్యయనవిధేరక్షరరాశి గ్రహణమాత్రపర్యంతత్వేనిరూపితే శాస్త్రీరమృణీయత్వనిర్ణయే. కృత్స్నవిషయత్వనిరూపణేనైక శా
స్త్రీపౌర్వాపర్యనియమనిర్ణయే. కథమక్షర గ్రహణమాత్రపర్యంతరమృణీయత్వం. ఇథం-అధ్యయనవిధేరర్థజ్ఞానపర్యంతత్వేనపర్యర్థజ్ఞానస్య *అధీత్య
స్నాయాత్ *అచార్యకులాద్యేదమధికత్వాభిసమాప్య త్యేతియజ్ఞాద్యనుష్ఠానశేష త్వేనవినియోగాదుపనిషత్సద్వ్యప్రజ్ఞానస్యాపికర్తశేషత్వావత్తే.
తస్యచర్జానస్య *అత్తావాఇదం* బ్రహ్మవాఇదం *అయమాత్మాబ్రహ్మేతి త్రయ్యస్తస్థబ్రహ్మశబ్దస్యాత్మపర్యాయత్వేనఅత్మవిషయత్వాదాత్మజ్ఞా
నస్య శ్రీహత్మిద్వారా ప్రాక్షణాదేవకర్తశేషత్వేనతిద్వారభూత శ్రీహత్మిదేవద్వారభూతాత్మనశ్చ కర్తశేషత్వంస్యాత్. నచసముద్రాదిధ్యానప
దాత్మజ్ఞానస్యాద్యప్రాదిద్వారాకర్తశేషత్వాత్తము ద్రవదాత్మానకర్తశేషఇతి వాచ్యం- కర్తశేషతయావక్లప్తస్యాత్మనోద్వారభావేసమ్భవత్యర్థప్రక
ల్పనాఽయోగాత్. సముద్రస్యకుక్రమాపకారకత్వాసమ్భవేనహ్యర్థప్రకల్పనం. నన్వాత్తనః కలప్రదతయాశేషత్వమర్హియితేన్న-సమ్ప్రతివస్తే
నాత్మనాత్మజ్ఞానస్యకర్తశేషత్వేనిరూపేవ్యసమ్ప్రతివస్తాత్మకల్పనాఽయోగాత్. సహజేవవిలక్షణ ఆత్మాసమ్ప్రతివస్తః. అతోనుష్ఠానశేషభూత ఆ
త్మాకర్తనుకర్తృభూతోజీవవేతివేదానానాంజీవపరత్వేనతదతిరేకత్వేరే ప్రమాణాభావాద ప్రమాణికేకవిచారరూపం శాస్త్రీమనారమృణీయ
మితిప్రాప్తయ్యాత్. అక్షరరాశి గ్రహణమాత్రపర్యంతత్వే అర్థజ్ఞానస్యానుష్ఠానశేషత్వాభావేన కర్తనుకర్తృభూతజీవాత్మాతిరేకాత్మప్రతిపాదన
సమ్భవాత్ప్రమాణికపరమాత్మవిచారరూపంశాస్త్రీమనారమృణీయంస్యాదితి. అతోధ్యయనవిధిర్నిరూప్యతే. తత్రాధ్యయనస్యసక్తుహేమమత్ప్రధా
నకర్తత్వం, స్వరూపేణవిధేయత్వ, మధ్యాపనవిధిప్రయుక్తత్వ, ముపనయనస్యాధ్యాపనాజ్ఞత్వం, చ ప్రాభాకరాభిమతమనాదృత్యాధ్యయనస్యావహ
తాదివక్షణకర్తత్వం, నియమస్యవిధేయత్వ, మధ్యయనస్యస్వవిధిప్రయుక్తత్వ, ముపనయనస్యాధ్యయనాజ్ఞత్వం, చేతికొమరిలాభిమతమగ్ధచతుష్టయ,
ముఖయానభిమతమక్షరరాశి గ్రహణమాత్రపర్యంతత్వం, చ సజ్జగిహేణప్రతిజ్ఞానీతే (ప్రథమమితి) ప్రథమంతావత్-ప్రథమతపివ *యావత్తా
వచ్ఛసాకల్యేవభామానేవధారణఇతివైఖణ్ణికాః. ప్రాథమ్యం శాస్త్రీరక్షరరాశివస్తావేక్షయా పూర్వభావత్వం. గర్భాష్టమోపనితస్యహ్య
ధ్యయనం- తతఃపూర్వంశాస్త్రీరక్షరరాశి ప్రమానవృత్త్వా, దధ్యయనవిధిపరత స్త్రీస్యసాజ్ఞాధ్యయనానంతరం కర్మవిచారావశ్యమృణీయస్యస్వరసిద్ధత్వా,
చ్చ సాధనచతుష్టయాదిపూర్వవృత్తానంతరనిష్పదనస్యానవసర గ్రస్తత్వం ప్రథమంతావదిత్యనేనభివృత్తం. తాకికాక్షరరాశివ్యాప్యత్వస్థో వేదాఖ్యశ
బ్ది. వేదాఖ్యశబ్దేనకృత్వాధ్యయనంసూచితం. సహి వేదాన్తభాగమాత్రంస్వాధ్యాయశబ్దవాచ్యం. అధ్యయనేనేతినిర్ణేతేన గుణకర్తత్వంసూచితం-
భావాధ్యస్యానిష్ఠత్వప్రతిజ్ఞే. యది ప్రధానకర్తత్వమివవీక్ష్యత్-తదాహిస్వాధ్యాయేనాధ్యయనంసమ్పద్యమితివచనవ్యక్తిరభివ్యత్. ఏవరా
రేణనియమవిధిత్వంహోతితం. నతు పుస్తకనిరీక్షణాదిసేత్యర్థః. *స్వాధ్యాయోధ్యేతవ్యఇత్యధ్యయనవిధివాక్యోపాదానేనస్వవిధిప్రయుక్తత్వంసూచి
తం. నహ్యధ్యాపయేదితివాక్యముపాత్తం. ప్రాథమ్యవచనాదధ్యయనసోపనయనాజ్ఞకత్వంచభవితం. శాస్త్రీరక్షరరాశివస్తావేక్షయా గర్భాష్టమవస్తాభి
ప్రాయేణహి ప్రాథమ్యముక్తం. అధ్యయనస్యహి ప్రాథమ్యం*అష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయీతతమధ్యావయే తత్వవచనయనవిషయతయోక్తస్యకాలస్యాపనయ
నద్వారాధ్యయనశేషత్వేనత్యేవహ్యుపపద్యతే. ఏవమర్థపశ్యకంసజ్జేవేణ ప్రతిజ్ఞాతంభవతి. అస్మిన్నధ్యయనవిధివాక్యేధ్యయనస్యప్రాథమ్యం, సాజ్ఞ
త్వ, ముపనయనాజ్ఞకత్వం, చ సప్రతితం. *ఉపనయీతతమధ్యాపయేదితి వాక్యాన్తరేజ్ఞాధ్యయన స్వాధ్యాపనవిధిప్రయుక్తత్వ, మధ్యాపనస్యా
పనయనాజ్ఞకత్వం, చ ప్రతీయతఇతిశక్తాయామాహ (తచ్ఛేతి) చ శ్మశ్లానివృత్తా. తత్ - స్వాధ్యాయోధ్యేతవ్యఇతివాక్యప్రతిపాదితమిత్యర్థః. *అచ్యే
త్వధ్యయనేనైవకాచిదస్తిభలక్రమిః! ధారణేజపయజ్ఞేచయాసావ్యేవంనివారితే||జపాదేరప్యధ్యయనశబ్దవాచ్యత్వాత్తైమప్రస్తుతాధ్యయనస్యఆధ్యా
ధ్యయనత్వనిశ్చయాయాహ (కింఋపమితి) కింసకృదుచ్చారణరూపం- ఆహవాన్విదసకృదుచ్చారణరూపం-కింవాస్వతస్త్రోచ్చారణరూపం-ఉతపరత
స్త్రోచ్చారణరూపమిత్యర్థః. పరతస్త్రోసకృదుచ్చారణరూపత్వేహ్యధ్యాధ్యయనత్వనిర్ణయే. (కథం) కిమజ్ఞకమిత్యర్థః. (ఇత్యపేక్షాయాం) అపేక్షితానివి
ధీయస్త్యిత్యన్యాయః. ప్రాథమ్యం, పరతస్త్రోచ్చారణరూపత్వ, ముపనయనాజ్ఞకత్వం, చ దర్శయితుమాహ (అష్టవర్షమితి) అనేన ప్రాథమ్యనిర్ణయ-
ణపనయనద్వారాధ్యయన శేషత్వాత్. అస్య. *బ్రాహ్మణముపనయీతేదిద్వితీయా శ్మశ్లామాణవక శేషత్వావగమాదుపనయనస్య కర్తవ్య

ఏవం సత్యవ్రత సమాత సదాచార్యస్తాత్మగుణోపేత వేదవిదాచార్యోపనీతస్య ప్రతనియమవిశేషయన్త
స్యాచార్యోచ్ఛారణానూచ్ఛారణరూపమక్షర రాశి గ్రహణఫలమధ్యయనమిత్యవగమ్యతే. అధ్యయనంచ
స్వాధ్యాయసంస్కారః-స్వాధ్యాయోధ్యేతవ్యతిస్వాధ్యాయస్యకర్తృత్వావగమాత్. సంస్కారో
సానాముకార్యోద్ధరయోగ్యతాకరణం. సంస్కార్యత్వంచస్వాధ్యాయస్యయన్తం - ధర్మార్థకామ
మోక్షరూప పురుషార్థచతుష్టయతత్సాధనావబోధిత్యా, జ్ఞపాదినాస్వరూపేణాపి తత్సాధనత్వాచ్చ

యథా జ్ఞానీనాదగీతేన త్రాగ్నీనామాధానసాధ్యత్వావగమాదగ్నిర్ధిరఃకాణిశేషణం-తద్వత్. సవస్వవిధి ప్రయన్తత్వేభ్యయనస్య అనుష్ఠాత్ర
భావః-స నిమి ప్రబుద్ధాభ్యేతారః. తథాచభగవానాచ ప్రవృత్తి జన్మభిజనవిద్యాసముదేతంసమాహారంసంస్కారామిషేదితి. లెఖపరవిధి ప్రయన్త
త్వేభ్యయనసంస్కారవ్యవస్థే. అప్రబుద్ధవిద్యేతుస్వప్రసాద్యయనవిధేర్వాణవకవిషయత్వంజ్ఞాత్వాపి తైషిణిమాణవకమధ్యయనాదికార
యన్తి. అతఃప్రబుద్ధేష్వప్రబుద్ధేషుచన్యవిధి ప్రయన్తత్వమధ్యయనస్యయన్తం. పరవిధి ప్రయన్తత్వేనీత్యస్వాధ్యయనస్యకామ్యవిధి ప్రయన్తత్వం
స్యాత్. తతశ్చ, సుస్థానయమోచస్యాత్. ఆచార్యకామామ్యధ్యాపకః. రసాచార్యకామానాయా అభావేభ్యయనాగీర్జ్ఞే. అధ్యాపకభావం
రస్యైర్నిర్ధిరితేన-అధ్యాపకేభ్యోభ్యేత్వే తామస్యదర్శనాత్. ఆధానసాధ్యేతరక్రతువిధి ప్రయన్తత్వేనీకామ్యవిధిమాత్రప్రయన్తత్వం. జ్ఞాన
సైవసైభ్యావిసాయజేత జ్ఞయావజ్జీవమగ్నిహేమాత్రంబహులినిర్వచనచాపాదిత్యేవమాన్యసగ్ధేయంతతాయథోక్తవివార్థః. అజ్ఞవిధ్యవేత
నప్రధాననినాజ్ఞస్వరూపమజ్ఞిస్వరూపం, చ కథంప్రతిపన్నమిత్యత్రాహ (ఏవమితి) ఏవం-అజ్ఞవిధినిసహ ప్రధాననినాజ్ఞాపితజ్ఞత్వర్థః. (సర్వవై
త్యాదినా) రన్మన్మభిజనవిద్యేత్యావ ప్రవృత్తవచనార్థోనుసంహితః. ఆత్మగుణాః-అక్రోధాదయః. అనెనసమాహితకర్తృకక్షత్య. వేదవిద్యైవవిద్యాసము
దేవకర్తృకక్షత్యః (వేదవిదాచార్యోపనీతస్య) ఆచార్యవిశేషణమపనయనద్వారామాణవకార్థం. యథోపనయనస్వాధ్యాపనాజ్ఞత్వేమాణవకవిశేషణ
మాచార్యార్థం-తద్విదిభావః. (వ్రతనియమవిశేషయన్తస్య) వ్రతనియమవిశేషణదాచార్యవిశేషణమపిమాణవకార్థమిభావః. ఆచార్యోచ్ఛారణా
నూచ్ఛారణమితిపరతస్త్రిచ్ఛారణరూపతాదగ్నితా. అక్షరరాశి గ్రహణఫలమితిపదమసకృదావృత్తిరూపత్వస్యాత్. ఏకందర్శయతి. యథా వ్రీహీనవమా
ప్రీత్యత్ర దృష్టఫలవస్వాధ్యయనత్యాజ్యత్వేనావహనసస్యవైమధ్యపర్యవత్త్వాదప్రతాప్యవృత్తిస్సద్ధా-తద్వదప్రతాపిసామర్థ్యాదావృత్తిస్సద్ధా-పుష్టప్ర
యోగనాపత్వ్యాగేనైవనియమస్యవిధేయత్వాత్. ఆచార్యోచ్ఛారణానూచ్ఛారణమితి నెన, వేదవిదాచార్యోపనీతస్యేత్యనెన, చ అధ్యయనస్వాధ్యాప
యితృసావేక్షత్వేనపరతస్త్రిచ్ఛారణరూపత్వం, స్వవిధి ప్రయన్తత్వం, ముపనయనాజ్ఞత్వం, చోక్తం. ఆచార్యోచ్ఛారణానూచ్ఛారణమక్షరరాశి గ్ర
హణఫలమిత్యనెనకరూపమిత్వాకాక్షాశమిత్వా. వేదవిదాచార్యోపనీతస్య వ్రతనియమవిశేషయన్తస్యేత్యనెనకథంపక రవ్యమిత్యవేదేపూరితా. అక్ష
రరాశి గ్రహణఫలమిత్యనెనస్వాధ్యాయ గ్రహణకామత్వమధ్యయనాధికారివిశేషణమితిపిసూచితం. జ్ఞప్తాన్త్యహేమాతీత్యత్ర పురుషస్యసక్తుహేమామజ
న్యావృష్టభాక్త్యాత్-సక్తుహేమామయథాపురుషసంస్తారః. తద్వదధ్యయనస్యపురుషసంస్తారత్వేనాక్షరరాశి గ్రహణఫలత్వంసస్యాత్-అపూర్వసిద్ధ్య
గృతయాస్వాధ్యాయసిద్ధ్యగృత్వాభావత్-తతశ్చాక్షరరాశి గ్రహణఫలత్వాదావేనావృత్త్యనిర్దేశకృతచాచారణరూపమేవాధ్యయనసంస్కారిత్యాశక్త్యాహ
(అధ్యయనంచేతి) ఉపనయనాజ్ఞకత్వవత్స్వవిధి ప్రయన్తత్వవచనంచోపపాదనియమితి చార్థః. (స్వాధ్యాయసంస్తారః) సతుసక్తుహేమామవదపూర్వవిష
యతయాపురుషసంస్తారజిత్యర్థః. కుతజిత్యత్రాహ (స్వాధ్యాయం) తవ్యత్ప్రీత్యయాత్కర్తృత్వావగమః. స్వాధ్యాయస్యహికర్తృత్వావగమః-సపు
రుషస్య. కరుః క్రియయాప్రమిదృతమత్వంహికర్తృత్వం. అతోధ్యయనసంస్వాధ్యాయసంస్కారః- సతుపురుషస్యేత్యర్థః. నిర్వర్త్యాదేరపి సాధారణంక
ర్తృత్వంకథంసంస్కార్యత్వహేతుతయోవ్యతజిత్యత్ప్రనిర్వర్త్యత్వవికార్యత్వానుపపత్తిమని ప్రేత్యస్వాధ్యాయస్యేతిపునఃకీర్తనం. వస్తుసామర్థ్యసచివ
కర్తృత్వావగమస్సంస్కార్యత్వేహేతురిభావః. ఫలావ్రతేసమ్యవప్రాప్యత్వమాత్రపర్యవసానంచాయన్తం. సమకర్తృత్వమాత్రావగమాత్సంస్కార్య
త్వం. జ్ఞప్తాన్త్యహేమాతిజ్ఞానువర్ణంభార్యమిత్యత్ర సక్తుసమర్థయాస్సంస్కార్యత్వాభావాదితిశక్తాయాం సంస్తారస్వరూపంకోధయతి (సంస్కారో
హితి) హిసామధ్యాంప్రసిద్ధిః, ప్రతియోగ్యభ్యుపగమశ్చమావ్యతే. అపిచేతి వదనేకావ్యయతుల్యరూపవికళజ్ఞానా. యద్యపిసతీత్యత్వాధానం
సంస్కారరక్షిభూతభావ్యపయోగిసంస్కారానుగతంలక్షణం. తథాపిస్వాధ్యాయస్యభూతోపయోగిత్యాసమ్మవాద్యావ్యపయోగి సంస్కారలక్షణ
మత్రాత్వం. సంస్కారలక్షణానుపపత్త్యాసమ్మజ్ఞానాతీత్యాదిమప్రత్యయస్వారస్యావగతమపికర్తృత్వంభగ్యమితిభావః. అత్ర తనతథానుపపన్న
మిత్యాహ (సంస్కార్యత్వంచేతి) చశ్శజ్ఞానివృత్తౌ. కుతజిత్యత్రాహ (ధర్మార్థేతి) పురుషార్థచతుష్టయతత్సాధనత్యనెన పూర్వోక్త వ్యాఖ్యేయైక
త్వాదప్రయోజనవదధావబోధనమనుగతమితిదర్శితంభవతి. పురుషార్థపరత్వంవానుగతం- ధర్మాదిమహిపురుషార్థత్వమనుగతం- ఇష్టతత్సాధనయో
రుభయారపిపురుషార్థత్వాత్. యద్యప్యర్థకామతదయేమేషు కేచిల్లాకసిద్ధాః. తథాపిధనేశురేకాదివిభూతిరూపాతిశయితార్థకామతత్సాధనానాం,
లోకసిద్ధవతుపుత్రాన్నాదేర్నిత్రాదిసాధ్యత్వస్య, చరాకిక ప్రమాణాగోచరత్వాత్ పురుషార్థచతుష్టయస్యవేదవేద్యత్వోక్తిర్యుక్తా(అవబోధిత్యాత్)
అనుష్ఠానాపయిక జోధజనకత్వాదితిభావః. అర్థావబోధకత్వస్యచుమాదావవ్యాప్తత్వాదాహ (జ్ఞపాదినేతి) (స్వరూపేణాపి) అర్థజ్ఞానానుష్ఠానా
భ్యామృతేజప్యమానెనాక్షరమాత్రేణాపిత్యర్థః. అదిశబ్దాదభ్యాపన గ్రహణం. అనుష్ఠానానుగుణంజ్ఞానం, జపాది, చాధ్యయన సంస్కృతేనస్వాధ్యా
యేనైవేతుక్తంభవతి. యద్యా పురుషార్థతత్సాధనావబోధిత్యేనసహతత్సాధనత్వం చశ్చేనసముచ్చయతే. తత్సాధనత్వం దిష్టభాజపాదినా, క్రి

[illegible]

పురుషః స్వయమేవ ప్రవర్తతే

రస్యోమస్మితాంశః సర్వసాక్షిత్వాన్వితాంసాంసాయాంతస్య ప్రవర్తకత్వం వ్యతితం. చేతనత్వాత్ఫలవద్ధాపాత ప్రతీత్యాస్వయం ప్రవర్తతే ఇతి పురుషః
 శబ్దస్యాగ్రాంతయః. నన్వక్షురరాగగ్రహణవర్తనత్వపక్షే రాగతః ప్రవృత్తిరనివృత్తయై-జీవేదాక్షానిసమసానకృతపక్షే ముగ్ధత్వేతి నిష్కారణం
 జన్మోపేదోభ్యయః. జీవేదమధ్యాపయేద్విజిగ్. సకల్వంసరహస్యం చేత్యాదిహితాక్షాన్వయసస్యప్రతీక ప్రహణవర్తనతయా వ్యాకరణాదేరధా
 వసోభావావాప్రకృతి ప్రత్యయజ్ఞానాభావనాపాత ప్రతీత్యభావాత్. నైవం. వ్యాకరణాదీనాం వేదాక్షాన్వ, జిజ్ఞాత్ప్రసాస్యాజ్ఞాత్వాదాగా, ద్భ్రష్టకి
 జ్ఞిత్యా-లేసమవంతత్ప్రహణేనాప్రవృత్తకల్పనానైవోగా, త్వదాప్రవర్తకభూషప్రవృత్తిత్వాగ్రహణవర్తనతయా స్వభావపశ్యైవ వ్యాకర
 ణాప్రకాశనమనిశ్చేదే, ప్రయోజనవద్రాపాత ప్రతీతిస్థామీమాంసారమ్భాపవత్తే. అభీరవేద. పురుషస్వయమేవ ప్రవర్తతే ఇతి నాథాతోభర్త
 జిజ్ఞాసేంసూత్రమప్యర్థాద్వాన్వయభవతి. విభేరక్షరరాగగ్రహణవర్తనత్వే ప్రవర్తకాభావాత్, స్వాభ్యాసస్వాభ్యుపగమ్యే ప్రమాణాభావా, చ్చమీ
 మాంసానారమ్భసేయేంప్రార్థనమ్. సాక్షాన్వయనాన నరంశస్సస్వతోధావబోధిత్వపర్యనా, త్వప్రవర్తకా నరాభావేహిరాగాత్ప్రవృత్త్యపవత్తే, రా
 రమ్భసేయేతిధా నైవతి. ననుకర్మవిచారస్యరాగప్రాప్త్యై జీవిత్యస్మాదయాదినిమావ దనన్వప్రతిపాదికాస్యాత్. జైభత్వేన, ప్రతిపాదికత్వేన
 యస్మాద్భ్రువీరవకాశ ప్రధాన్యాత్. నైవం. అభ్యయసవిభేరక్షరరాగగ్రహణవర్తనత్వార్థజ్ఞానవర్తనతయాజిమిభిప్రేత్యైతదవత్తం. యద్భర్తజ్ఞాన
 వర్తనత్వం-తద్భర్తకీర్తనానాదివ్యంగితాభ్యయసకల్పతత్వల్యాభ్యుత్పత్తిర్యోగి. యస్మత్క్షరరాగగ్రహణవర్తనత్వం-తతోపితుల్యాభ్యుత్పత్తి
 విరోధః. కించ-విరోధేనవర్తనీ ప్రవృత్త్యనుభవత్వే. యథాచాన్వోక్త్యజీవచార్యకలూడ్యేవమధీత్యయథావిధానంగురోకర్తాతిశేష. జాభిసమావృత్తకు
 టుమ్మెనమదేశిత్యాదిః. తతశ్చన్వృత్తివచనోపేతాస్మాన్ శ్రుతిర్బ్రహ్మీయసీ. తస్మాద్భ్రువీంశ్చ. ప్రతిపాదయోప్రాబల్యదౌర్బల్యకథనంనిరగ్ధకం. సన్దేహంశ్చ
 త్యాపిరాగతః ప్రవృత్తిర్వాభ్యుత్పత్తిచేన్న-సమాప్త ప్రసాపిరాగతః శ్రవణోపపత్తే. నన్వభ్యయనాన నరభావిత్యేనమావ దనస్వతలూర్వకగృహణకర్తా
 నుస్థానానవద్రుత్తవజావసరాభావోమీమాంసానారమ్భః ప్రసజ్యతే. నైవం-సమాప్త ప్రసాపి. శ్రోతుశ్చాన్వయమితివాచనసరమ్భవాత్. ఆచార్యస్వ
 భ్యాభ్యాసంసంవిహితం-సమగృహణస్య శ్రవణమితిచేన్న-అభ్యాససస్వయాజన ప్రతిగ్రహవద్రాగప్రాప్త్యాత్. రాగప్రాప్తమపిజీవప్రతిగ్రహణిభావమా
 ర్జయేదిత్యాదిశాస్త్రానుమతమధ్యాపనమితిచేత్. శ్రవణమితిశాస్త్రానుమతం-అనిషిద్ధత్వా, ద్భ్రష్టానుస్థానోపయు క్తత్వా, చ్చ. నను జీవంపత్తే సమవత్తే
 ద్వాద్వామా సాసమాహితఆచార్యకులేవసేద్భూయశ్చ్యుమిచ్చన్నితిశేషతేతురత్యారభ్యజీవచ్ఛ్రేద్విప్రతిపాద్యంనివే శేషావృత్తేనైవయమికానిశ్రుయ
 నైఅగ్నిపూత్ర. ముఖయత్యాదినా శ్రవణంగృహణస్యనిషిద్ధమితిచేన్న- సాకల్యేనమావద్వయంగురుకులవాసస్యానుస్థానోపరోధిత్యేనతస్యైవనిషిద్ధ
 త్యాత్. జీవే శేషావృత్తేనైవయమికానిశ్రుయన్తేఅగ్నిపూత్రమతిథయ్యైచ్యువ్యతే. ఆచార్యస్వాభ్యుపగమనానుపరోధేన శ్రావణస్యహితాస్త్రానుమత
 త్వం. అతోనుస్థానానుపరోధోపరోధ ప్రయుక్తానుమత్యననుమదివయత్వం శ్రావణస్య, శ్రవణస్య, చతుర్థం. అతపివహాయుధినిరాదీనాంగార్జ్య
 నిస్థానామపిషేద్భూద్భిః శ్రవణంభారతాదిమ ప్రతిపాద్యతే. యద్భిప్రతావణకాలపివ శ్రవణకాలః-తథాపిశ్రోతురుదకాహరణకాన్వ సమ్మాదనాదిభిర
 నుస్థానోపరోధిత్యేన్న-అభ్యయనవిధి ప్రయుక్తసోదకాహరణాదై నన్నివృత్త్యానివృత్తత్యాత్. వితఖ్యాత్యాది ప్రయోజనా నరస్పృహయా, శిష్య
 స్నేహేన, చగురోశ్చావణముపపద్యతే. శ్రావయరుత్థాతార్థత్వాదనుస్థానముపపద్యతే. శ్రోతురజ్ఞాతార్థత్వాన్మేలిచేన్న- ఉపనయన ప్రభృత్యనుస్థాన
 వద్భిత్వేపివచనాదనుస్థానోపపత్తే. త్ప్రతిపాద్యేపివాక్యమేవసాన్వో-కిమర్థంమీమాంసా శ్రవణమితిచేత్. పిత్వేపివచనస్య ప్రమాణమూలత్వనిశ్చయాగ్గం,
 ప్రవృత్త్యాజామపరోహంస్వయముపపదనార్థం, చ. పిత్వేపివచనాదనుస్థానసమ్మవేశూద్రాదీనామప్యనుస్థాన ప్రసజ్యతిచేన్న-జీవశూద్రాయమందివ
 వ్యాత్ జీవచాస్యోపదిశేర్థర్థంనచాస్య ప్రతీమాదిశేత్. ఇత్యాదినిషేధవచనసద్భావాత్. సహియజ్ఞాదికం ప్రాప్త్యాజామ్నూద్రాయోపదిశ చ్చ. చశుశ్రు
 షాదిరహితశూద్ర విశేషవిషయత్వేనేవశనిషేధవచనానాంసక్తోచికార్యః-సక్తోచికాభావాత్-సహిశూద్ర స్వయజ్ఞాద్భ్యర్థవిషయంవచనా న్దరం
 దృశ్యతే. కించయజమానేనకృత్సేవదస్యమన్త్రవిశేషజాం, చశుశ్రుతావచనా, తైమమధ్యయనలభ్యత్వాదభ్యయసస్యోపనయససావేత్తత్వా, మప
 నయనస్యత్రైవిధికాధికారత్వా, న్నశూద్రాద్యధికార ప్రసజ్యః సమాపనయనవిధిన్త్రైవిధికాభ్యయనవిషయతయా నేతుంశక్యతే. అతశ్చూద్రస్యా
 భ్యయనముపనయననిరవేత్తమితితస్యయాజమానావ్యుచ్చారణసమ్మవజ్యతిచేన్న- జీవస్మాచ్ఛూద్ర సమీపేనాధ్యతవ్యం జీవభావస్యవేదముపశ్యణ్యత
 ప్రతిభుజతుభ్యం శ్రోత్రప్రతిభూరణమిత్యాదినాశూద్రస్యవేద శ్రవణాదేర్నిషిద్ధత్వా, దభ్యయనంచేదుపనయనాజ్ఞకం-తత్త్రైవిధికాధికారమేవేతేత
 త్రశూద్రాద్యధికారజ్యతిమన్త్రవిశేషాచ్చారణానుపపత్తే, ర్మపిత్వేపివచనాచ్ఛూద్రాదేః కర్తవ్యనుస్థాన ప్రసజ్యతినాశూద్రాధికరణవిరోధః. కించ-
 యథా జీయావజ్జీవమగ్నిపూత్రంజాపూతీత్యాదివిధిర్నస్వాభ్యుపగమ్యవ్యవధాయకమితిన్యాయాతోన్వీపయోగినోధాక్షనాదేరాగప్రాప్తస్వాభ్యుపగమ
 ప్రదః. తథానుస్థానోపయోగిమీమాంసా శ్రవణస్యసమావ దనవిధిరవకాశ ప్రదస్సాన్వో. త్వాప్రత్యయస్యవసమానకర్తృకత్వపురస్కారాలీనత్వమా
 త్రమగ్ధః-నత్వాన నర్తయం. సన్వాన నర్తయేవవిధయం-నచేద్విధివైయధ్యం-మఃఖాత్తకగురుకులవాసనివృత్తేస్వతః ప్రాప్త్యాదితిచేన్న-ఆన నర్తయర
 త్వేపివిధివైయధ్యాత్. తచ్చగురుకులవాసస్యమఃఖాత్తకత్వాదేవ. అతస్సనియమకనంస్థానవిశేషవిధిసామితితద్విధయం-నత్వాన నర్తయం. తస్మాదధీత్యై
 తిక్వాశ్రుతేర్నివిరోధః. తస్మాత్స్వయమేవ ప్రవర్తతే. ననుజీయోహవాలవిదితాన్వేయభ్యోజైవతేనమన్త్రీణయజతియాజయతివాభ్యాపయతివాజ్ఞా
 నుంవర్తకగ్రంథావద్యతే ప్రహేయత్యైపాపీయాభవతియాతయామాన్యవ్యవధాంశిభవ న్ద్యభయోమన్త్రీమన్త్రీవేదసర్వమాయురేతి శ్రేయాంశ్చ

[illegible]

* సువాహ్నేతే లప్తధాయజ్ఞరూపాః * పరిక్ష్యల్లాకాకర్మచితాః బ్రహ్మణోనిర్వేదమాయాత్ నా
ప్ర్యుత్పత్త్యేన సర్వజ్ఞానార్థం సగురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్వాణిశ్రీయం బ్రహ్మనిష్ఠం తస్మై సవిద్యాసు
పసన్నాయ సహ్యక్ప్రకౌ నైవితాయశమాన్యతాయయేనాక్షరం పురుషం వేదసత్యం ప్రవాచతాం తత్వతో
ప్రస్తువిద్యామితి * ప్రదాచప్రబ్రూయాదిత్యర్థః. బ్రహ్మవిదాహోతిపరం * న పునర్నృత్యవేతదేకంవశ్యతి
సమశోమృత్యుంవశ్యతి * సస్వరాచ్ఛపతి * తమేవంవిద్యాసమృతభవతి నాన్వసంస్థాఅయనాయవిద్యతే
* పృథగాన్యైరంప్రేరితారంచమత్వాజ్ఞప్త సతస్తేనామృతత్వమేతీత్యాదీని. ననుచసాగ్. వేదాధ్యయనా
దేవకీన్తణాంస్వగ్దావిఫలత్వం, స్వగ్దాదీనాంచక్షుయత్వం, బ్రహ్మపాసనస్యామృతత్వఫలత్వం, చజ్ఞాయత
ఏవ. అనన్తరం ముముక్షుర్నృప్తజిజ్ఞాసాయామేవప్రపర్తితాం - కిమగ్ధార్థవిచారాపేక్షా. ఏవంతస్మి

౦. * మనంబదిపాకృత్యుత్తరే. తమపపాచకత్వేనప్రలియమానంనాన్యైరన్తరముదాహరతి. * శ్లవాహ్నేతేలప్తధాయజ్ఞరూపాఃఇతి. సంసారపారం
తారయించునాం-మధ్యేభక్తురత్వాదిత్యర్థః. సూత్రయోఽనానుగుణచరంకర్మణామూర్ధ్వభలత్వం, బ్రహ్మపాసనస్యామృతత్వం, చదర్శయద్వా
న్యముపావలై పరీక్ష్యల్లాకానితి. అన్యైస్సాత్మేస్సాన్యైర్ధాన్యగువాదేనగుమాపసత్త్విగీయతే. కర్మచితాః-కర్మసంచితాః. పరిక్ష్య-మీమాంసా
న్యాద్యైర్మూఢ్య. బ్రాహ్మణః-అధీతసాక్షిసంపర్కవేదః. యద్యద్యధ్యాహర్యం- సభిర్యుత్తరత్రవశాత్. అకృతః- నిత్యః. అత్రపురుషావిశేష్యః.
లిక్తవత్పాదక్షరంపురుషమిత్యనన్తోత్తేశ్వ. కృతేన-కర్మణా. నాన్వి-సగీభ్యుతి. ఇతికరణం ద్రష్టవ్యంఇతి-యోనిర్వేదమాయాత్ సతద్విజ్ఞానార్థంగురుమేవా
భిగచ్ఛేత్. ఏవకారణనియమవిధిత్వంగమ్యతే. సమిత్వాదీని-సరిప్రపాది. * సరిప్రపాదిన్తోపేయాద్రాజానందైవతంగురుమితిహిస్సర్వతే. శ్రాత్రియం-
శ్రుతేదాన్తం. బ్రహ్మనిష్ఠం-బ్రహ్మసాక్షాత్కారవన్తం. శ్రుతవేదాన్తోపరువిభేదాచబ్రహ్మనిష్ఠానోపగన్తవ్యఇతిభావః. అభిగచ్ఛేదిత్యన్వయః. శమః-పా
హ్యన్ద్రియనియమసరూపః-ప్రకౌ నైవితాయేత్యన్తకరణనియమసహ్యక్ప్రయోపాసకేష్యాత్. ఏతేనశ్రవణోపయ క్షమవధానందితీతం. సచూ
పాసనోపయతాత్వజ్ఞేంద్రియజయ్యాది. తస్మై సవిద్యాన్ ప్రావేశ్యన్వయః. యేనేతినిర్వేదోవిజ్ఞానాభిప్రాయః. తద్విజ్ఞానార్థమిహిప్రకృరం. సామా
న్యతఃకారణాగ్రామోవా-లిక్తవ్యత్యయోవా. అక్షరం- స్వరూపజాతీయకారం. సత్యం-గుణతోఽప్యవికారం. ఆభ్యామవిజ్ఞేవన్యాన్వత్తి. తాం బ్రహ్మవి
ద్యాం. ప్రావాచ- ప్రబ్రూయాదిత్యర్థః. ఇతివేదాన్తసారేవ్యాఖ్యాతం. ఛన్దసిలుక్లగ్లిటఇతిలిట్. ననుప్రకౌ నైవితాయశమాన్యతాయేతి శమాదేః
పూర్వవత్తత్వంప్రతీయతే. స- శ్రవణోపయోగ్యవధానమాత్రస్య వివక్షితత్వాత్. నాన్ప్రపాసనాభ్యుత్తాత్వనైవయన్తైవ్యుపవివక్షితం. తస్మి
* శమమమాద్యవేతస్సాన్యైర్నిరూపయన్వతే. అతోనిరూపసమాద్యైర్నైర్నిరూపజాత్యాగేవవిజ్ఞప్తమనుపవన్తం. శ్రుతిశ్చనాన్త్రజన్యజ్ఞానవతః
పురుషస్యతదత్తరథావిశమాద్యజ్ఞకముపాసనందర్శయతి * తస్మాదేవందిచ్చాన్తోదాన్తకవరతన్తీతిక్షుస్సమాహితోధూర్వాత్సన్యేనాత్మానం పశ్యేది
వి. || అత్ర హేమంబదిపాకృత్యుత్తరే. భూత్వాపశ్యేదియ్యసాసనస్యశమాద్యజ్ఞకత్వంస్థాపితం. కేవలానన్తరీరఫలవరాన్యన్యదాహర
తి (బ్రహ్మవిదితి) అత్రానువాకే. * యతోవాచోనివర్తన్తైర్నాన్తరవత్సత్వనిర్దిష్ఠి. ప్రాప్యస్యబ్రహ్మణోనన్తరీరత్వేపిప్రాక్షేకాదాచిత్క
త్వకణ్ఠాన్యాన్వత్త్యర్థమపునర్నివృత్తిమాహానపునరితి. యద్వాదిద్యయా అనన్తరీరఫలరూపబ్రహ్మప్రాప్తిమాహాబ్రహ్మవిదితి. విద్యయా బ్రహ్మసాక్షై
ప్రతిబద్ధనివృత్తిపురస్కర్తవ్యమాహానపునరితి. మృత్యుఃప్రమాదః-మోహోవా- * మోహోవామృత్యుస్సమ్మతోయ. కవీనాం. * ప్రమాదంనైవృత్యమహం
ప్రవీమాత్మ్యజయన్త్రమృత్యుశ్చైవవ్యవదేశాత్. ప్రమాదోయథావస్థితాన్తస్వరూపస్సాన్యానం. మోహః- బ్రాహ్మజ్ఞానం- దిష్టేహాఇత్యాదివ్యవదేశాత్.
సమృత్యునివృత్తిమాత్రమేవతత్కార్యమపినివర్తతైత్యాహానపశ్యోమృత్యుంవశ్యతి. అస్యవాక్యసోపచి. * సరోగంనోతదుఃఖతామిహిహ్యాయతే.
సపునరిత్యాదివాక్యంబ్రహ్మజిద్వప్తేమృత్యుప్రముఖ నివృత్తివిజ్ఞానార్థం. సమశోమృత్యుమిత్వప్రాపివశ్యశ్చైవస్యబ్రహ్మదర్శిత్యర్థః- తదేకంవశ్యతి
త్వనన్తోదాహృతవాక్యేవియస్యదర్శితత్వాత్. స్వరాచ్ఛపతి. కర్మవశ్యోనభవతీత్యర్థః. * స్వరాట్-స్వతన్త్రోవిజ్ఞేయఇతి నైఋణ్యకా. తమ
వందిద్వానినివాక్యేననిష్ఠిశేచచిన్తాన్త్రజ్ఞానదేవతాన్తరపాసనాద్యపాయాన్తరవాన్వత్తినిధిః - పురుషత్తమోపాసనస్యైవోపాయతయోక్తత్వాత్.
తమపాసనరూపజ్ఞానంచనాత్మైక్యవిషయం. అపికుపుధత్వవిషయమితిదర్శయతి పృథగాత్మానమితి- మత్వా-జ్ఞాత్వా. తతః- పృథక్త్వజ్ఞానాత్. తే
నజ్ఞాన్ః- ప్రీతివిషయాకృతః. అనుగృహీతోమృతత్వమేతీత్యర్థః. ఇత్యాదీనివేదాన్తవాక్యానీతిపూర్వజ్ఞాన్వయః. ఉదాహృతస్సప్తార్థవాక్యమాత్ర
త్వప్రకృతిహీన్యదయతి (ననుచేతి) పూర్వత్వచోద్యాన్తరాణాంకణ్ఠోక్త్యభావేపరిహరకణ్ఠోక్త్యాతాన్యభిప్రేతాని. అత శ్చశబ్దేనతైరర్థసిద్ధ్యనుస
ముచ్చయోయత్తః. (సాక్షితి) కర్మజ్ఞానపూర్వవత్తత్వవాదినాపిసాక్షాధ్యయనస్యాపేక్షితత్వంస్థితిమితి తదధికప్రదానార్థవివకారః. అధ్యయన
స్యసాక్షాత్వాదజ్ఞానాంచార్థజ్ఞానహేతుత్వాన్మీమాంసానిరవేక్షంస్వగ్దాదేవకేవలకర్మఫలత్వం, స్వగ్దాదేశ్శక్మయత్వం, బ్రహ్మపాసనస్యామృతత్వం
త్వం, చజ్ఞాయతఇత్యర్థః. బ్రహ్మపాసనస్యేత్యాదిగ్రంథోద్భవేనానిప్రాయః. జ్ఞాయతఏవితేవకారోజ్ఞాతృత్వసంప్రతిపత్తిమాచకః-జ్ఞానసామగ్నీ
హినిర్దేహిభావః. తతఃమిత్వప్రామా (అనన్తరమితి) కర్మణోల్పాన్ధీరఫలత్వజ్ఞానేనముముక్షునిర్దిష్టర్థంహికర్మవిచారః. తస్మిరవేక్షమేవాల్పాన్ధీరఫలత్వజ్ఞా
నామముక్షునిర్దేర్భిహ్మజిజ్ఞాసైవకర్మవా-ధర్మవిచారేప్రయోజనాఖ్యానాదిత్యర్థః. పరిహరతి (ఏవమితి) ఏవంతర్హి- ఉదాహృతవాక్యమాత్రత్వప్రాప్తి

చేత. (కృత్స్నస్థితి) బ్రహ్మణోపేతిభావః. వేదా నమాక్యావ్యవస్థాటాధ్వానిహ్యస్థానిరుదాహ్యతాని. తేషామహ్నిషిమీమాంసాసంపేక్షంజ్ఞాయతే. అ
తోన నర్హిరఫలజ్ఞానాయన బ్రహ్మవిచారకర్తవ్యభివ్యక్తః. సత్యమిత్యర్థాజ్ఞీకారే. ఆపాత ప్రతిపాదకభవ్యవగమః- బ్రహ్మవిచారనైరపేక్ష్యేనభవ్యవగమః.
(ఆపాతే)ఆపాతప్రతితిఃఅజ్ఞాననివృత్తిమాత్రేణనశయవిచర్యయసహజ్ఞానం. సంశయవిచర్యయాచకారణవాక్యకృతసద్భ్రమకృత్వాకాశస్తాణై
శ్వాసరాదిశబ్దైర్ధృతత్వస్వప్నమిత్త్యంత్యాత్. అవిజ్ఞానశునపివైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానవిసశ్యతి. అలసద్వాదవమగ్రాన్వేదిత్యాది
భిరాత్మానిత్యత్వాదేఃప్రతితేః, అన్నవానన్నాదోభావముహాభవతి ప్రజయావశ్యుర్భూతవర్చనేనేత్వాదిసాల్పాన్ధిరభూతగమా, చ్చస్యాతాం. అ
తస్మాజ్ఞాభ్యయనమాత్రేణతయోరనప్రత్యే, ప్రవ్యయదాసస్సన్యాయానుగృహీతవాక్యభవత్వా, చ్చబ్రహ్మవిచారకర్తవ్యభివ్యక్తః. భవా-అను
దాహ్యతవాక్యావరసర్యాలోచనాయామపిప్రవృత్తస్తవ్యమితిభావః. (రధైవ) వితయాద్యష్టాన్త్రాప్రిసంశయవిచర్యయనిరాసస్యాపేక్షితత్వం
జ్ఞాన-అనుదాహ్యతవాక్యానివశ్యేదిత్యర్థః. అహింసాన్యగ్రంహవైచాతుర్వాప్యయాజినస్సుకృతంభవతి. అపూర్ణవశిత్వానర్వాగ్రామానవాహ్నివి
అసర్వాన్ణాకాకృశుబద్ధయాజ్యభిజయతి. అపామసోమముమృతాలభూమ. అలసత్సంహవాలపారమక్షయ్యంలోకంజయతియోగ్నింనాచికేతంచిన
తే. అనాన్యేస్తాపూర్తీయేతేయోగ్నించకేతంచినతే. ఇత్వాదీనిహి. అమృతత్వంభజనై. అసోశ్చుతేనర్వాగ్రామాన్. అభిమాల్లాకాగ్రామాన్నికా
మయాపృనుసంజ్ఞరక. ఇత్వాది బ్రహ్మవేదనఫలవాక్యైస్తల్యానివాక్యానివృత్త్యై. అతపోపనిషదవాక్యేష్యవానుదాహ్యతవాక్యేషుసంశయవిచర్యయ
వామృత్యాత్పనిరాసాయకర్మచారకర్తవ్యభివ్యక్తః. వివంశుద్వాదాహానాయకర్తజ్ఞానాపేక్షేదద్యతా. అభిస్వరూపేణోపాదానాయచనియమేకర్త
జ్ఞానాపేక్షేస్తీతిదర్శయితుంముముహ్యేకర్తణీనియమేనానపేక్షితత్వత్వణంపరమక్షముపక్షిపతి (సమచేతి)నియమేనాపేక్షితత్వస్వనిషేక్షితేతరగామి
త్వభ్యుదాసార్థః. ప్రథమవివకారః. ద్వితీయస్తునియమేనానపేక్షితస్య పూర్వవృత్తత్వనివృత్త్యర్థః. తతఃకిమిత్యత్రాహ (సదర్శేతి) కుతభివ్యత్రాహ
(అధీతేతి)యే బ్రహ్మవిద్యాకథిరాణి-తేషాంసర్వేషామవశ్యాపేక్షితంహినియమేనాపేక్షితం. వేదా నమాత్రాభ్యానిసమస్తత్రైవివాపాతప్రతితి, బృ
భుత్వా, చస్యాత్. తవ్యకర్తవిషయాపాతప్రతివృత్తావాన్నకర్తవిచారస్య నియమేనాపేక్షేత్యర్థః. యద్వాఅధీతకృత్స్నవేదస్యాపిజన్తావరసుకృతవ
శాద్యేదా నమాక్యావివబుభుత్వాజాయతేచేత్- తస్యకర్తవిచారాపేక్షేతి. తదాధీతవేదా నస్యేతిపదమయాగవ్యవచ్ఛేదపరం-నాన్యయాగవ్యవచ్ఛేదప
రం. కృత్స్నవేదాభ్యయగాదపేక్షితవేదా న్నభాగోపృథీతవివేత్యర్థః. వివంశాన్తమపికర్తణీతవ్యత్వంనిషిద్ధం. ఉపాదానాన్తమపిజ్ఞాతవ్యత్వమి
త్వవపదయితుంవేదా నమాత్రబుభుత్వోరపికర్తవిచారాపేక్షంజన్తై (కర్తాజ్ఞేతి) వికస్యసామ్యవచ్ఛేదభాగాస్సన్తి. తేప్రస్తావోద్గీధప్రతిహార
పదవనిధనాభ్యాః. వితేభాగాభక్షితబ్రాహ్మణియోః. తానుపచ్ఛనుభక్షిప్రస్తావోహిజ్ఞాతపూర్వంగీయతే. ఉద్గీధఃప్రణవపూర్వంగీయతే. తత్రప
చ్ఛవిధసామాపాసంసంకప్తవిద్విధీయతే. అలోకేషు పచ్ఛవిధంసామాపానీతితి క్వచిత్సామావయవేషుపచ్ఛస్వైకావయవోపాసనం విధీయతే. త
త్రాద్గీధావయవభూతప్రణవోపాసనవిధీయతే అమిమిత్యేతదక్షరముద్గీధముపానీతితి(కర్తాజ్ఞాశ్రయాణి) కర్తాజ్ఞాభూతోద్గీధాదివిషయాణి. అ
నధికతకర్తణిఉద్గీధామృపాసనవివరణసంకప్తంకర్తమితిప్రతిజ్ఞా. కర్తాజ్ఞాశ్రయాణీతిహేతుగర్భంవిశేషణం. కర్తాజ్ఞోద్గీధాద్యాశ్రయాణ్యుపాస
నానీకుక్తైస్తేషాతాపుద్గీధశబ్దస్యవైయర్థ్యంస్యాత్. ఉపాసనమాత్రస్యపక్షికారఃప్రతీయతే. అతోయథోక్తేవవచనవ్యక్తివ్యతా. అనధికతే
కర్తాణ్యుద్గీధాదివిషయోపాసనవివరణాయా అశక్యత్వాత్కర్తవిచారాపేక్షితత్వంచేదిత్యర్థః. సోపాలమ్బంపరిహారతి (అనభిజ్ఞఇతి) శ్వాస్త్రేప్రధానరయా
ప్రతిపాద్యంజ్ఞానమిత్యత్రాహ (ఆస్మిన్మితి) భేదఃజ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానరూపః. వైవిధ్యం-తదవా వరభిదావామృత్యం. వివంశివిధభేదదర్శనస్యహేతురవి
ద్యా. తస్యాకోహేతురీత్యనవస్థాపహారార్థమనాదిశబ్దః. వివమవిద్యాకృతభేదదర్శననిమిత్తకంజన్తజరామరణాదికమవసాంసారికదుఃఖం. ఆదిశబ్దేన
సరకగర్భవాసాదిగ్రహణం. సంసారః- ప్రకృతిసమృద్ధః. తత్ప్రభవంసాంసారికం-తన్నిరసనీయత్వాయదుఃఖరూపత్వోద్గీః. సాగరశబ్దప్రదానస్త్యప
రః-(నిమగ్నస్థితి) దుఃఖనివృత్త్యుపాయాపేక్షేహేతురతయాత్తం-అధికారిస్వరూపముత్తం. ప్రదాజనమాహ (నిభీలేతి) మిథ్యాజ్ఞానం-శ్రాన్తిజ్ఞానం-
అదుఃఖజన్తప్రవృత్తిదోషమిథ్యాజ్ఞానానాముత్తరోత్తరాపాయేతదనస్తరాపాయాదిప్రయోగాత్. శ్రాన్తిజ్ఞానంచభేదదర్శనం. యద్వా-మిథ్యా
భూతమజ్ఞానమిథ్యాజ్ఞానం. జ్ఞాననివృత్త్యుపాయామృత్యుశబ్దః. తస్యవివరణాయ. తన్నివివరణమేవమోక్షాభిప్రాయః. తత్సాధనంకిమిత్యత్రా
హ (ఆత్మైకత్వవిజ్ఞానమితి) సర్వప్రమస్యరజ్ఞాయాథాత్మ్యవిజ్ఞానంహినివృత్తకం- సమకర్తవిశేషః. వివంభేదదర్శనస్యావిద్యాకృతత్వాదైక్యజ్ఞానమేవ

అస్యహి ఛేదావలమ్యుక్తర్జుణానం కోవ్యపయ్యజ్యతే. ప్రత్యుత్తవిరుద్ధమేవ. ఉక్తిభాదివిచారస్తు కర్మ శేషభూతపవజ్ఞానరూ
పర్వావిశేషాదిహైవక్రియతే. సతునసాత్మాత్మకతః-అతోయత్ప్రధానంశాస్త్రం-తదపేక్షితమేవపూర్వవృత్తంకిమ
పివక్రియం. బాధం. తదపేక్షితంచ కర్మవిజ్ఞానమేవ. కర్మసముచ్చితాదజ్ఞానాదపవర్తనతే. వత్సృతిచ సుస్వార్థపే
త్వాచ యజ్ఞాదిగు తేరశ్వవదితిఅపేక్షితేచకర్మవిజ్ఞాతేకేనసముచ్చయః-కేననేతివిభాగోనశక్యతేజ్ఞాతుం. అతస్తుజే
రన్నివ ప్రకమిలతజ్ఞేపతార్కర్యంవేదా నవాక్యానామిత్వర్థః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (అస్యహితి) (కోవ్యపయ్యజ్యతే)నకు త్రచిత్-జ్ఞానస్వస్వరూపాత్వ
త్రైతత్వతోర్వత్తజ్ఞానోర్వత్ప్రసాధనానుగ్రహేవానోపయ్యజ్యతఇత్వర్థః. నకేవలముపయోగానావః. ప్రతిహతబలత్వముహ్వాహ (ప్రత్యుత్తేతి) ద్వై
తవాసనాజనకత్వాదిత్యుక్తిప్రాయః. తథాత్మపరిపత్వస్వధీతత్వాద్భక్తిమూహంసాయాంనిరూపయమాణత్వాచోక్తిభాద్యపాసనంబ్రహ్మవిద్యాపె
క్షిరమియ్యుక్తిభాదివిచారస్సయ్యజ్యతఇత్వత్రాహ (ఉక్తిభాదితి) తర్హి కథముపనిపత్వస్వధ్యయనం, బ్రహ్మవిచారతద్విచార, శ్చేత్త్యత్రాహ (జ్ఞానరూ
పత్వావిశేషాది) జ్ఞానరూపత్వసామాన్యద్విధిప్రయాత్వతః-నచప్రధానార్థావయోగిత్వాదిత్యర్థః. (రహిమిర్భక్తి త్రాహ) (సప్తవిరుద్ధద్వయంశక్త్యా
ద్వయాయావ రుం. ప్రధానప్రతిపదిత్యయం కన్యైవపూర్వవృత్తత్వంసంగమయి (అరభి) కిమపి-కర్మవిచారా దన్యదివిభావః. ప్రధానార్థావయో
గిత్వేనసంబంధస్యైవప్రయోగః. యేనకేనాప్యకారేణసామాన్యద్విధిస్వంప్రసక్తాత్వప్రతితి. అతుప్రాసక్తికోగ్తిభాద్యపాసనచింతాపేక్షితస్వప్రధానార్థవి
బంధస్యకర్మవిచారస్వరూప్యవృత్తతాయాక్తా- అపిచప్రధానప్రతిపాద్యాత్మైకత్వవిజ్ఞానాపేక్షితమేవమిహపూర్వవృత్తంచత్తుర్యం క్షమిత్వం క్తంభవ
ం. అత్రాన్యరీయాం ప్రత్యవత్తిత్యై (బాధమిలి) బాధమిర్భక్తికారణయ్యభాసంసాస్త్రం-తదపేక్షితమే- పూర్వవృత్తమిత్వేతావన్తాత్వవిఘ
యోగీకారః. తదపేక్షితంచేత్ప్రతిజ్ఞా. త్వయాంయదనపేక్షితమిత్వం క్తం- తదవాపేక్షితమిత్వేవకారానిప్రాయః. కురభిత్వత్రాహ (కర్మసముచ్చ
తాదితి) సముచ్చితశ్చస్సామిత్వమాత్రపరః- నసముచ్చయపరః. *అన్యద్విద్యాత్మవిద్యాచేతసముచ్చిత్యోపదేశాదిత్యత్ర సముచ్చితశబ్దవత్- కర్మ
జ్ఞానాభ్యామిలననిష్ఠం- అపిచకీర్తనముచ్చితాద్ధానాదివిశేషణవిశేషవ్యాపేననిష్ఠిత్వం. అతోజ్ఞానప్రాధాన్యమవగమ్యతే. కర్మాజ్ఞానాద్ధానాదిత్వర్థః.
శ్రుతిశ్చ *యజ్ఞేనదానేనేత్యాదివిషయీతా. కర్మణావిద్యాజ్ఞత్వేనూత్రకారాభిమతిందర్శయతి (వత్సృతిచేతి) చక్రప్రలిపాదకసముచ్చయే. అన్య
తయాకర్మణానుష్ఠానమపేక్షితమస్తుతజ్ఞానస్యకథంపూర్వభావిత్వం. కర్మజ్ఞానంబ్రహ్మవిచారపాశ్చాత్వంకింసన్యాదిత్యత్రాహ (అపేక్షితేచేతి)ప్ర
యాజాదివస్తిష్ఠ్యస్త్యకరణస్యకలోత్పత్తిదశాయామనుగ్రాహకత్వేనాభిప్రాయాపేక్షావిషయీతా. త్వతీయస్వరూపభావే సమాప్తత్రాకృతదారమృత
దారాదీనా, మాత్రమవిశేషవత్ప్రయాం, చబ్రహ్మవిద్యానిష్ఠానాంకర్మస్వసత్త్వేయాసనుష్ఠేయవిభాగస్వనిరూపయవ్యభాచిత్వమప్రేత్యోక్తం (కే
నసముచ్చయః-కేననేతితి) యద్వా-నిత్యమైవ త్రికయోగ్యముచ్చయః. నకుకామ్యనిష్ఠద్వయాలివిభాగోనజ్ఞాయతఇత్వర్థః. ఆయమగ్గ-పదార్థజ్ఞానపూ
ర్వకంపివాక్యార్థజ్ఞానం-యజ్ఞేనదానేనేత్యాదివాక్యేయార్థాదికర్మణాంపదార్థభూతత్వాద్వాక్యార్థజ్ఞానస్యచ పదార్థజ్ఞానపూర్వకత్వాద్యజ్ఞాదికర్మవి
చారస్యపూర్వభావిత్వం. నహి *వీహీనమహి నీత్యాదివాక్యార్థజ్ఞానంబ్రహ్మవిషయదార్థజ్ఞానేనవిరోధపద్యతే-పదార్థసంసర్గరూపత్వాద్వాక్యార్థస్య.
సనుగామానయేరివాక్యమ్యత్వత్సావానయనాదిరూపంవాక్యార్థంపూర్వంప్రతిపద్యావాబోధ్యావముఖేనపశ్యాత్వదార్థప్రతిపక్షేర్నపదార్థాధీపూ
ర్వకత్వనియమేవాక్యార్థజ్ఞానస్య. ఉచ్యతే. పున్తన్నాచ్యుతాదర్థప్రతిపక్షేనస్వప్రపదార్థజ్ఞానపూర్వకమేవవాక్యార్థజ్ఞానం - పున్తత్వత్తిదశాయా
స్తుప్రమాణా నరేణకర్తానరేణవావాక్యార్థావగమఃపూర్వంసాన్విత-నచుతస్సాదేవశక్త్యాత్-తస్యాగ్రహీతసమస్తత్వేనబోధకత్వాయోగాత్. పున్తత్వత్తా
వపివాక్యార్థజ్ఞయఃపూర్వభావనియమః. అహ్మతాతమాతులాదిపదానాంపదార్థసంసృష్టానామేవప్రభుత్వపున్తత్వత్తిదర్శనాత్. అస్యశబ్దసాన్వయ
మగ్గభిత్వత్వత్తేవాక్యార్థజ్ఞానస్యపూర్వభావాభావాచ్చ. నచాన్యీన్ద్రేవవాక్యేయజ్ఞాదికబ్రహ్మత్వత్వత్వత్వ- వివిధిహివిష్ణుగిరూపవాక్యార్థసాన్వ
త్వత్వత్వేనగవానయనాదావవపున్తత్వత్వనుపపత్తిః. అతఃపదార్థజ్ఞానపూర్వకంవాక్యార్థజ్ఞానమిత్వం. బాధమిత్యాదికంసిద్ధానిశ్చోద్యవరమతిచ
వాఖ్యాతృభిర్వానిఖ్యాతం. తదానీమపిపదార్థవాక్యార్థజ్ఞానంక్రమవిశేషహేతుతయావిషయీతః. కించ-అపేక్షితేచేత్వజ్ఞతయాపేక్షితత్వస్య విషయీత
త్వాత్కర్మణాంచజ్ఞానోత్పాదకతయాలదగ్ధత్వాదుత్పాదకోత్పాద్యయోపారాధ్యవర్తనియమాద్విచారవిషయయోఃకర్మజ్ఞానయోః పూర్వాపరభావేన
తచ్ఛేషభూతయోద్విచారయోరపితత్ప్రమథా క్త్వంసాన్వయమితి చాఖిప్రాయః. శేషభూతస్యశేషక్రమానురోధిత్వంసాన్వయనిష్ఠం-యథా *సా
రస్వతోమహాభూతతత్త్వతియగపవత్సన్మయోరపిసారస్వతమహామయోర్యాజ్ఞాపురోనువాక్యమన్త్రానిసారేణసరస్వతీయాగస్యపూర్వభావే, సర
స్వద్వాగస్యపవత్సద్భావే, వప్రాప్తేతదజ్ఞానామపితేనైవక్రమేణానుష్ఠానంనిర్ణీతం. దృష్టాన్తే. దాష్టాన్తీకే, చశేషిణోః క్రమనిశ్చాయకహేతుప్రదమ్య
మేవ. తయోక్రమేనిన్ద్రితేశవస్యశేషక్రమానురోధిత్వంతత్ర, చాత్ర, చతుర్థం. ఏవంచోపాసనస్యేవవిచారంప్రతిశేషిత్వాత్ప్రతీయలక్షణకృతసో
పాసనచింతనస్యైవ కర్మవిచారాపేక్షయాపశ్యాద్భావభిప్రాయం. విద్యావిషయతత్త్వలచింతనసాన్వితదపేక్షితత్వేనకృత్యాన్వయా అపిబ్రహ్మమీ
మాంసాయాశక్తకర్మవిచారపశ్యాద్భావప్రాప్తేః. నిగమయతి (అతఇతి) బాధమిత్యాదెన్సిద్ధానిచోద్యవరత్వాదవిభాగ్యురమతపరత్వముచితం-కర్మసము
చ్చితాద్ధానాదపవర్తనతేతత్వస్యగ్రస్యభాగ్యురీయభాష్యేశూయమాణత్వా, దక్షభావస్యతదభ్యుపగతత్వేన తద్విషయమాత్రపాదానావిరో
ధా, చ్చ శబ్దతో. గృత, శ్చప్రత్యభిజ్ఞానాత్, సిద్ధానిచోద్యసాన్వితదపర్కభా, చ్చభాగ్యురపక్షం, యాదవప్రకాశపక్షం, శోపభేద్యాభావి
త్వాదిసాపార్శ్వగోచరంబోధనోపాధిసాన్వయిదాయకః. తత్త్రైవంయోజనా-కర్మసముచ్చితాదితినమసముచ్చయోవిషయీతః-కర్మసముచ్చితాజ్ఞా

వపూర్వవృత్తం. వైతద్యుక్తం- సకలవిశేషప్రత్యసేక చిన్మూలప్రస్తుతిజ్ఞానాదేవావిద్యానిపు
త్రేః-అవిద్యానిపుత్రిరేవహిమోక్షః. వర్ణాశ్రమవిశేషసాధ్యసాధనేతక ర్తవ్యతాద్యనన్వవీకలాప
స్పదం కర్తుసకలభేదదర్శన నివృత్తిరూపాజ్ఞాననిపుత్రైః కథమివసాధనంభవేత్. శ్రుతయశ్చక
ర్తృణామనిత్యఫలత్వేనమోక్షవిరోధిత్యం, జానన్యైవమోక్షసాధనత్వం, చదర్శయన్తి *అన్తపరే
వాస్యతద్భవతి *తద్యథేహకర్తృచిత్తోలోకఃక్షీయతే ఏవమేవాముప్రచుణ్యచిత్తోలోకఃక్షీయతే

నామితి శేషణుశేష్యధావేనన్దేహోజ్ఞానస్యమోక్షోపాయత్వత్వస్మిన్ప్రచుర్యనిర్దేశః. శ్రుతంజ్ఞానంచాచార్యంశేర్యాది. అనీ. నాన్దేహోజ్ఞాన
నిర్దేశఃకేవలప్రాప్తివిరోధకరవాచీ. ప్రతిభవప్రతి, ర్భిక్ష్వాప్రాప్తి, శ్చేతిసాధ్యత్వం, ప్రమేయకర్త, జ్ఞానం, చేతిసాధ్యత్వం. స. స. అయ
నవప్రకారైరస్పృహగం. అతోవిద్యాంచాచార్యంచేతివాక్యేజ్ఞానస్యభగవద్విత్వం. ఉత్తరభాగ్యస్తాభ్యుత్పత్త్యవరంబైరేహంసర్వామ్. (నన్ద
లిచేతి) చశబ్దీప్రతిపాద్యసముచ్చయే. అజ్ఞానంచవశ్యుచీర్వగః. జ్ఞానోర్వదైవచ్ఛర్మకర్తృత్వం. ప్రస్తుతాప్రతిపాద్యనిర్దేశత్వం, జ్ఞానోర్వదైవ
ర్వంకర్తృణాంజ్ఞానోత్పాదకరయారదర్శనమహితదర్శనగతం. అజ్ఞానకరమాప్రముఖపత్రే (సర్వావేత్తేతి) సర్వావేత్తేతిసర్వాప్రజ్ఞానిభావ
రః *సహకారోన్వేనచేతిమాప్రంసమసముచ్చయప్రతిపాదకమితితేహంప్రక్రియా. అజ్ఞానావే, సముచ్చయే, చశ్రుతివాక్యే, మాత్రే, బోధా
చాత్తవ్యేపిగ్రన్థాశువాగ్ధంసముచ్చయేశ్రుతి, రక్షణావేనూత్రం, బోధాచూత్రం. అజ్ఞానప్రతిపాదకవాక్యవిషయమాత్రాపాదానేనగాన్తరము
తంపావలగ్నించంభవతి. ఏవముఖయథాకర్తృణావేద్యదర్శితా. తదామిత్వత్రాహ (అక్షీరేచేతి) సమప్రధానరయ, అజ్ఞరయ, వావేక్షిం
భిర్దశి. అన్యత్సర్వంపూర్వవత్. యద్యపియాచవప్రకాశమలైకర్తృచారస్యపూర్వవృత్తత్వమగమతం. తదాపిసముచ్చయేనాన్తరయచార్యణ
వేక్షితత్వస్యరూపపాదిరత్వాతాచనాన్త్రముపజీవ్యపూర్వస్థేనమర్వయావచ్చిచోదయిత్రాపూర్వస్థతత్వాపాదసముఖేన బోధితమితిసంజమన
గ్రన్థనిరోధః. సముచ్చయశ్చసప్రధానరయన్వయేస్వారస్యా, దర్శితవరమాత్రాపాదానా, తదనన్తరం సాధ్యద్విత్వస్య, సాధనద్విత్వస్య,
చనిరాకర్మమూలత్వా, చ్చమతద్వయావలమ్యనేనబోధితమితిపూర్వాచాన్వేషిర్వాహకృతః. అత్రప్రతిపాదతి (వైతద్యుక్తమితి) జ్ఞానార్థకర్తృ
ణాంజ్ఞానప్రవృత్తంప్రాగేవప్రతిష్ఠితం. వేదాన్తమాత్రాధ్యాయనైకర్తృవిషయాపాతస్రవీర్యభావేనకర్తృవైకత్వవచనాత్, సుకృతవశాద్వేదాన్త
మాప్రబుభుత్వావరకర్తృజ్ఞానానవేద్యవచనా, చ్చ. అత్రాపాదానార్థకర్తృణాంజ్ఞానత్వత్వంనిరాచీష్టస్యమసముచ్చయేనా, జ్ఞానవే, చద్వివిధేభ్య
పాదానేసమసముచ్చయార్థముపాదానంప్రథమనిరాకర్తృంసాధనద్విత్వం, సాధ్యద్విత్వం, చవాక్యద్వయేప్రతిష్ఠితం (సకలవిశేషేత్వాదినా)య
థావాక్యమిత్వాదిగ్రన్థోభాగ్ధరమతేనసిద్ధాన్తిమతేనవాచోద్యపరః. తదానీంపూర్వపక్షేసమ్భావితసమస్తప్రకారేణకర్తృణావేద్యంప్రతిష్ఠేత్త్రాహః
కింత్యయాసమసముచ్చయాలవక్షిత్వ-ఉత్తాజ్ఞానబలవికల్పమభిప్రేత్యప్రథమంసముచ్చయపక్షంప్రతిష్ఠితమితిర్వాహ్యం. సకలవిశేషాన్సహితీయ
విజాలీయస్వగతవాక్యత్వస్వయయాపవీశేషః. తేహంప్రత్యసేకం. సర్వాద్యాకారాణాంరజ్జుల్లమివతేహంనిక ర్తకమితిభావః. చిన్మాత్రమితిమాత్ర
చాజ్ఞాత్యత్వజ్ఞేయత్వవాక్యత్వైః. యద్యా-సకలవిశేషప్రత్యసేకజ్ఞేనవిజాలీయసహితీయభేదప్రత్యసేకత్వం, చిన్మాత్రమితిమాత్రచాస్యగతభేదసూక్ష్మ
త్వం, చవివక్షితం. ప్రత్యసేకజ్ఞేననిత్యానర్వత్వంవివక్షితం. నహిశుక్తిశకలంకచాచిద్రజతత్వసమ్భూత్యం. నిత్యానర్వత్వాదేవహిశుక్తిజ్ఞానస్యరజతత్వనివ
ర్తకత్వం (బ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవావిద్యానిపుత్తేతి) రజ్జుత్వజ్ఞానాదేవహిశుక్త్యనిపుత్వైః-సరుకర్తృజ్ఞేతిభావః. ఏవంసాధనద్విత్వంనిరన్తం. కథంసాధనద్వి
త్వభ్యుదాసః-సాధ్యద్విత్వంహివిద్యతక్షితశక్తాయాంసాధ్యద్విత్వంభ్యుదస్యతి (అవిద్యానిపుత్తీరేవహిమోక్షాభితి) బ్రహ్మణోనిత్యప్రాప్తత్వాత్ప్రతిభగ్ధని
పుత్తీరేవసాధ్యా. సతత్ప్రాప్తిః. హిశబ్దస్థాయమభిప్రాయః. ప్రతిభగ్ధనిపుత్తీరేవసాధ్యత్వేనత్వయాత్రా-వైవజ్ఞానసాధ్యాశ్రుతిస్త్వేతిహాత్వైర
భిహితా *తమేవంవిదిత్యాతిమృత్యుమేతి. *జ్ఞాత్వాదేవంముచ్చయేసర్వపాతైః ||పాతైరితిపాతాన్తరం|| నిచాయ్యతంమృత్యుముఖాత్ప్రముఖ్యతేః
*క్షీయస్తేచాస్యకర్తృనిత్యసిద్ధిర్దృష్టపరావరే. *ఏవమేవం విదిపాపం కర్తృనన్దేహ్యతే. *జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్తృనిత్యసామగ్నీతేతథా. *తదధిక
మఉత్తరపూర్వాశుమోరిత్యాదిభిః. తస్మాద్వాక్యద్వయేన ససాధ్యసాధనద్విత్వమక్షిప్యక్రంభవతి. అవిద్యానిపుత్తీరేవహిమోక్ష- తత్కరింకర్తృవై
రవేత్వస్యేత్యత్రాహ (వర్ణాశ్రమేతి) అనేనపదేనపూర్వోక్తం కర్తృణాభేదావలమ్యత్వంవివృతంభవతి. అవిశబ్దేన నిషిద్ధాని, ప్రాయశ్చిత్త
కర్తృని, చవివక్ష్యస్తే. అనన్తశబ్దేన వర్ణాదీనాంబాముఖ్యం. భిక్యః- భేదః. (సకలభేదదర్శననిపుత్తిరూపాజ్ఞాననిపుత్తేరితి) మూలాజ్ఞాన నిపు
త్రేః ఫలంహిభేదదర్శననిపుత్తిః. అతోభేదదర్శననిపుత్తిరజ్ఞాన నిపుత్త్యన్తరతేత్యర్థః. (కథమివసాధనం) నకథంచిదపీతియావత్. సహి వచనవి
రోధనాన్వయః ప్రథమతీత్యాన్వయామృతినిర్దం కర్తృణావేక్షితత్వంసాధామితి శక్తాయాముక్తేపత్రే శ్చుక్తిత్యానమూల్యం దర్శయతి (శ్రుతయ
శ్చేతి) నకేవలోపపత్తిః. తదనుగ్రాహ్యమప్యస్తీతి చశబ్దస్యభావః. పూర్వం భేదావలమ్యతయావిరోధఉక్తః. అత్రతుభూనిత్యతయా విరోధశ్చ
యన్త్యన్తరత్వేనదర్శితః. (అనిత్యఫలత్వేనైతి) నిత్యఫలస్యమోక్షస్యకథమనిత్యఫలదం కర్తృసాధనమిత్వర్థః. శ్రుతయభిధిక్తాన్తాదనేకవాక్యానాం
ప్రాబల్యంవివక్షితం. దర్శయన్తిత్యనేనాస్మృతాథాత్ శుభాథానాం. అన్తవదేవాస్యేతి - కర్తృసాధ్యత్వేమాక్షసాధ్యనిత్యత్వం- నిత్యత్వేకర్తృణ
ప్రత్యాధనత్వంవాసస్మాత్. కర్తృణాన్తవత్ఫలత్వనియమాదిభావః. అనేనవాక్యేనకర్తృణామనిత్యత్వముక్తం. తద్యథేత్యనేన కర్తృత్వయస్యఫలవాన్
భకత్వముక్తం. పూర్వవాక్యమనేకకాలానుష్ఠితసకలకర్తృణామన్తవత్త్వజ్ఞానసార్థం * అస్మిన్లోకేజ్ఞానాతియజితేతతస్తప్యతేబహునివర్తసహస్రా

* ప్రస్తువిదాహోతిపరం * బ్రహ్మవేద బ్రహ్మేవ భవతి*తమేవ విదిత్వాతిమృత్యుమేతీత్యాద్యాః.

యదపిచేదము క్తం యజ్ఞాదికర్మాపేక్షావిద్యేతి. తత్ వస్తువిరోధా, చ్ఛ్రిత్యక్షరపర్యాలోచనయా, చాక్షరకరణవైర్మల్యద్వారేణ వివిదిషోత్పత్తావృషయ్యుజ్యతే-నఫలోత్పత్తౌ - వివిదిష స్తీతి శ్రవణాత్. వివిదిషాయాం జాతాయాం జ్ఞానోత్పత్తౌశమాదీనామేవాస్తరగ్గోపాయతాం శ్రుతిరేవాహ * శాస్త్రోదాస్తడవరత స్తితియుస్సమాహిలోభూత్వాస్త్యస్త్యేవాత్సానంపశ్యేదితి॥ తదేవంజన్మాస్తరశతానుష్ఠితానభిసంహితఫలవిశేషకర్మమృదితకమాయస్యవివిదిషోత్పత్తౌసత్యాం *సదేవసోమ్యేదమప్రతీతి. ఏకమేవాద్విలీయం *సత్యజ్ఞానమనస్తంప్రకృతినిమగ్నంనిమగ్నియంశాస్త్రం *అయమాత్మబ్రహ్మ

నిఃకాంతమేదేవాస్సత్యవృత్తితిహిక్రూయతే.తరపివకర్తనైరేక్ష్యవాదేఽస్యనాక్యస్యసభవతఉపాదానం. *బ్రహ్మవిదాహోతిజ్ఞానస్యమోక్షసాధనమ్యుక్తం. ప్రాప్యప్రాప్త్యభేదనిషేధార్థం * బ్రహ్మవేద బ్రహ్మేవభవతిమృత్యుపాతం. *తమేవేతప్రతిజ్ఞానవృత్త్యానఫలత్వంజ్ఞాపితం. జ్ఞానవ్యతిరేకస్యకర్మాదేవమాయత్వనిషేధశ్చానెనసేద్యః - *నానస్యపద్ధాతిహ్యనస్తరవాక్యం. ఏవం జ్ఞానవైవమోక్షోపాయత్వపరర్కానుగృహీతస్యప్రార్థనైకవాక్యోపాదానైః *విద్యాంచవిద్యాంచేసమసముచ్చయపరత్వేనపరోక్షాశ్రుతిశ్చాతద్ధేయ్యుక్తంభవతి. తస్మాదపిత్యా, దస్సపూర్వత్వా. చరక్రమేత్యా, చ్చక్రవృత్తస్తరవిరోధసవర్ణనియత్వాత్. ఏవంజ్ఞానవైవ మోక్షోపాయత్వేప్రమాణతయాశ్రుతయ, ఉపపత్తయశ్చదృశ్యతాః. అధ్యయజ్ఞాదిక్రమేకర్మాపేక్షితత్వపరతాంభ్యుదస్యతి (యదపిచేత్వాదిగా) సిద్ధాన్తిశ్చాస్మరయాదవప్రకాశానాం త్రయాణామపి కర్మాభివృద్ధిమిత్యేకం సాధాన్యంసూచయత్వపిత్యే. సముచ్చయపరవాక్యస్యశ్రుత్యస్తరానుగుత్వేన నిర్వాహేనయజ్ఞాదిక్రమిశ్చనిర్వాహేనసముచ్చయానిపాయ శ్చశబ్దః. అపితేత్యభిజ్ఞోయంకర్తృవా. తథాసమప్యక్తప్రకారేణసముచ్చయపరః. యదుక్తం యజ్ఞాదికర్మాపేక్షావిద్యేతి. అనయావచనవ్యక్త్యాసముచ్చయేనవిద్యాపేక్షితంయత్కర్మాక్రమిత్వగ్గః. వస్తువిరోధః- ద్వైతవాసనాజనకత్వ, ముత్త్యుపలబ్ధ్యం. శ్రుత్యక్షరపర్యాలోచనా- సన్న్యసృయాగ్గనిరూపణం. చస్సముచ్చయే. వివిదిషోత్పత్తావృషయోగప్రకారమాహ(అస్తరగ్గోప) (నఫలోత్పత్తౌ) నమోక్షోపత్తౌ. *యజ్ఞేనదానైరచసానాశేనప్రాహ్మణావిదిష స్తీతిహిక్రూయతే. నయముచ్చయవృత్తితిభావః. అక్షరపర్యాలోచనాకర్మమిత్యుక్తాహ (వివిదిష స్తీతి శ్రవణాదితి) ఏవంచయజ్ఞాదిక్రమపర్యాలోచనయాచజ్ఞానకర్మణోస్సముచ్చయప్రమత్వక్తః. నఫలోత్పత్తావిఫలశబ్దస్యమోక్షేస్తార్వరస్యాదేవయోజనాకృతా. యద్యా-యజ్ఞాదికర్మాపేక్షావిద్యేతివచోభక్త్యానభయోపేక్షితం యత్కర్మాక్రమిత్వగ్గః. నఫలోత్పత్తౌ-నవేదవేత్పత్తావిత్వగ్గః. వివిదిషాపేక్షయాహిఫలంవేదనం. అస్యవృత్తంభూర్వవత్. అస్మాంయోజనాయాంయజ్ఞాదికర్మాపేక్షావిద్యేతినిర్దేశస్వరస్యమస్తి- అజ్ఞాన్తిభావసూత్రస్తారకత్వాదస్యనిర్దేశస్య. అధవా-యజ్ఞాదిప్రయాజాదివన్నిష్పన్నస్యకరణస్యఫలోత్పత్తిదశాయామనుగ్రాహకతయాజ్ఞంయత్కర్మాక్తం-తస్మిన్పయ్యుక్తమిత్వగ్గః. నఫలోత్పత్తౌ- నమోక్షోత్పత్తౌ. కరణభూతివిద్యానుగ్రాహకత్వేనోపయ్యుక్తమిత్వగ్గః. అస్మాంయోజనాయామజ్ఞాన్తిభావసూత్రస్తారకనిర్దేశస్య. ఫలోత్పత్తావినిర్దేశస్య. చస్తార్వరస్యమస్తి. వివిదిష స్తీత్యుక్తిరసానిజ్ఞాంసతీతవదితియజ్ఞాదేవ్యేనోపయోగత్వంస్వాదితిశ్చాక్షాయాంవేదనోత్పత్తౌహేతుత్వేకరణైతిక రవృత్తార్వం, కరణత్వం, చానుపపన్నమిత్యాహ (వివిదిషాయామిత్యాదినావాక్యవ్యయేన) తత్రశమాదిభిఃసహసముచ్చయేన, వికల్పేన, చేతిక రవృత్తార్వంప్రథమంభ్యుదస్యవివిదిషాయామిత్యాదివ్యాఖ్యేన. ఏవకారవ్యయేనకర్మాభిసముచ్చయో, వికల్ప, శ్చభ్యుదస్యతే. శమాదీనామిచ్చయవ్యాపారోపరతిరూపత్వేనయజ్ఞాదికర్మణస్తప్రవృత్తిరూపత్వేనానోన్యసృవిరోధిత్వాన్నసముచ్చయఉపపత్త్యభివృద్ధినిపాయేణాశమాదీనామేవేత్యుక్తం- తుభ్యుబలయ్యోవికల్పః. *భూత్వాత్మానంపశ్యేదితిశమాదీనామాత్మదర్శనం ప్రతిసాక్షాత్సాధనత్వస్యన్యాయస్తరపేక్ష్యేణశీఘ్రం ప్రతిపన్నతయాబలీయస్తాత్. వివిదిష స్తీతియజ్ఞాదెచ్చసాధనత్వేనస్వరసతః ప్రతిపన్నత్వేపిస్తార్వరస్యభక్త్యానానిజ్ఞాంసతీత్యాదివృద్ధాస్తచర్యాలోచనయాచన్యాయసాపేక్షితయాకర్మణావిద్యాసాధనత్వస్యవిలక్ష్యేనప్రతిపన్నతయాబలత్వం, చ్చనవికల్పైతివృద్ధినిపాయేణాహ (శ్రుతిరేవాహేతి) తథాపివిదిషాపేక్షితత్వాత్కర్మాచజ్ఞానోపయోగి- తత్కర్మమేతత్త్యజ్యతే- శమాదిరుపాదీయతైతిశ్చాక్షాయాంకర్మణశ్చమాదివైషమ్యమాహఅస్తరగ్గోపాయతామితి) భూత్వాపశ్యేదిత్యస్తరగ్గోపస్వప్రం. వివిదిషాయోభూర్వంహికర్మోపయోగః. శమాదితుపశ్చాదభ్యుపయ్యుజ్యతైతివృత్త్యాతాయామిత్వ్యుక్తం. జ్ఞానంప్రతికర్మణఃకరణత్వమపినాస్తీత్యాహ (తదేవమితి)కరణత్వంసమ్యవతీత్యాశబ్దాన్నిరస్యతే-నత్వభ్యుపగతత్వాత్. విశుద్ధంమనోహికరణం-*మనసాతువిశుద్ధేనేతిశ్రుతేః. తత్-ఉత్తేభ్యోహేతుభ్యః. ఏవం- సముచ్చయేన, వికల్పేన, చేతిక రవృత్తార్వేనుపపన్నైస్సర్వాదిసాధనస్యకర్మణావివిదిషాసాధనత్వానుపపత్తిప్రవహారాయానభిసంహితఫలశబ్దః. వివిదిషాయాఅపిత్యాధ్యత్వేనఫలత్వాత్తస్మాదభిసంహితత్వవ్యావృత్త్యంభలమితేపేత్యుక్తం. వివిదిషానిర్ద్యర్థమిదానీమవ్యసప్తానాయకర్మజ్ఞానాపేక్షాశక్త్యావృత్త్యంజన్మాస్తరశబ్దః *అనేకజన్మసంసిద్ధిశ్చాత్మాదివచనాదిదానీమవ్యసప్తేయమిత్యాశక్త్యాచరిహారాగ్గత్యతశబ్దః. కార్యకల్ప్యంహికారణం- ఇదానీంవివిదిషత్వత్వదర్శనేనజన్మాస్తరశతానుష్ఠానంకల్పనీయమితిభావః- తేన కర్మణా. మృదితకపాయస్య-సప్తపాపస్య *కపాయపక్షికర్మాణిజ్ఞానంతుచరమాగతిః. *కపయైకర్మభిఃపశ్యేతతోజ్ఞానంప్రవర్తతైతిహిక్రూయతే. ఏవంవివిదిషత్వత్వోపత్త్యాంజ్ఞానోత్పత్తికరణమాహ (సదేవేతి) సదేవేత్వాదికారణవాక్యం. సత్యంజ్ఞానమితిశోధకవాక్యం. సత్యజ్ఞానాదివాక్యసలితవాన్యవృద్ధిశబ్దకరణయనిమగ్నమిత్యాదివాక్యముపాతం. అయమాత్మబ్రహ్మ త్యేక్యవాక్యం. ఉపక్రమాదిషడ్విధతాత్పర్యు

తత్త్వమసీత్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానాదవిద్యానివర్తతే. వాక్యార్థజ్ఞానోపయోగీనచ శ్రవణమనననిధిభ్యాసనాని. శ్రవణంనామవేదాంతవాక్యాని ఆత్మైకత్వవిద్యాప్రతిపాదకానీతితత్త్వవినివృత్తచార్యాన్వాయయుక్తార్థప్రమాణం. ఏవమాచార్యోపదిష్టస్యార్థస్యస్వాత్మస్వేవమేవయుక్తమితహేతుతన్మప్రస్తావనంకననం. ఏతద్విరోధ్యనాదిభేదవాసనానిరసనాయాప్యైవాన్యస్యానవరతభావనానిదిభ్యాసనం. ప్రమాదిభిర్నిరస్తసమస్తభేదవాసనస్యవాక్యార్థజ్ఞానమవిద్యానివర్తయతీత్యేవంభూషస్య శ్రవణస్యావభ్యాసేషితమేవ పూర్వవృత్తంవత్ప్రకం. తచ్చనిత్యానిత్యవస్తువివేకశః, శవదమాదిసాధనసమ్మత్, ఇహముప్రభుభోగవిరాగః, ముముక్షుత్వం, చేత్యేతత్సాధనచతుష్టయం- అనేనవినా జిజ్ఞాసానుపపత్తేః. అర్థస్వభావాదేవే. మేవపూర్వవృత్త మతిజ్ఞాయతే. ఏతదుక్తంభవతి - బ్రహ్మస్వరూపాచ్ఛాదికా విద్యామూల హఠాఽరమాన్యకం భేదదర్శనమేవబద్ధమూలం. బద్ధత్వాపారమార్థికః. సచ సమూహోపారమార్థికత్వాదేవజ్ఞానేనైవ నివర్త్యతే. నివర్తకంవజ్ఞానంతర్వ్యమస్యాదివాక్యజన్యం. తస్యైతస్యవాక్యజన్యస్య జ్ఞానస్య స్వరూపోత్పత్తౌకార్యేవాకర్మణోనోపయోగః - వివిదిషాయామేవతుకర్మణామపయోగః. సచపాపమూలరణస్తమోనిబర్హణద్వారేణ సత్త్వవివృద్ధ్యాభవతీతిమముపయోగమభిప్రేత్య బ్రాహ్మణా వివిదిషత్తీత్యుక్తిమితి.

జ్ఞోవేతస్తైకవాక్యంబర్హయతి (తత్త్వమసీతి) ఆస్మిన్వాక్యేబ్రహ్మణాజీవవిశేషవైకృత్యంత. ప్రత్యక్షత్వంసర్వాత్మనామిదృశనాన్యమయమాత్మాబ్రహ్మలివాక్యం. ఇత్యాదివాక్యంజ్ఞానోర్వత్తైకరణం-నకన్తేత్యర్థః. వాక్యజన్యజ్ఞానమవిద్యానివర్తయతీత్యేవంభూషస్య శ్రవణంకననం. త్యాశంశ్చాహ(వాక్యాని)వశ్యజ్ఞాన్వానవర్తకః. తెహంస్వరూపమాహ(శ్రవణంనామేతి) ప్రతిపాదకానినిష్పదనముమాసి. వాక్యజన్యజ్ఞానాదినివృత్తం. ఏతద్విరోధ-ఆత్మైకత్వవిద్యావిరోధి. శ్రవణాదీస్వేవంభూషానిష్పత్తి-కర్మమేవంవాక్యార్థజ్ఞానోపయోగః ఇత్యురతహ(శ్రవణాదిని) వాక్యార్థజ్ఞానోర్వత్తైవిరోధిరసనముపయోగఃఇత్యర్థః. ఇతి-ఉక్తహేతోః-జ్ఞానవర్తనముచ్యయాజ్ఞానిభావానుపపత్తిహేతుభ్యుత్పత్తయః. ఏవంభూషస్య నిష్పత్తివత్తైకర్మనిరవేక్షమాక్యార్థజ్ఞానోపక్రమభూతస్య- సతు ప్రాసక్తికార్థస్య. అవభ్యాసేషితం-నియమేనావేషితం. అవేషితంచకిమిద్యురతహ(రచ్చేలి)కురపితదవేషితమిత్వత్రాహ (అనేనవీతేతి)జిజ్ఞాసానుపపత్తేఃచిచారానుపపత్తేః. అనుపపత్తిముపపాదయతి (అర్థస్వభావాది)కర్మభగస్వభావః. ఇత్థం-నిత్యానిత్యవస్తువేదాదన్యసాంసారికభలభోగిరాగో, నిత్యపురుషార్థేచ్ఛా, చస్మాత్-తతః శ్రవణాదా ప్రవృత్తిః. మనోవధానహేతుతయాలికుపయోగీనశమాదిసమ్మతితి. (అర్థస్వభావాదేవ) పూర్వప్రకృతావేషేత్యేవకారానిప్రాయః. జ్ఞానవైబోపాయత్వం, కర్మణోనవేషితత్వం, చార్థస్వభావాదిపూర్వముక్తం. యద్వా (అనేనవినాజిజ్ఞాసానుపపత్తేతి)శమాద్యర్థస్వభావాదిత్యర్థః. శమాదిపూర్వవృత్తము. కర్మచపూర్వవృత్తంస్యాదిత్యురతహ(అర్థస్వభావాదేవేతి)యేనార్థస్వభావేనశమాదేఃపూర్వవృత్తత్వం. తేనైవార్థస్వభావేనాన్యస్య పూర్వవృత్తత్వనిషేధఇతిప్రధమస్త్వైకకారస్వభావః. పూర్వవృత్తా ప్రరస్యవ్యాప్త్యైర్థ్యంధియపివకారః. అత్రార్థస్వభావశబ్దేనశమాద్యర్థస్వభావఉక్తః. జ్ఞానార్థస్వభావః, కర్మార్థస్వభావః, శ్చాభిప్రేతః. జ్ఞానస్యకర్మనిరవేషేపాయత్వస్వాభావాత్, కర్మణోభేదావలంబిత్యేనవిరుద్ధస్వభావత్వా, చ శమాదేర్నివృత్తిరూపత్వేనప్రవృత్తిరూపకర్మవిరోధస్వభావత్వా, చసాధనచతుష్టయమేవపూర్వవృత్తం-సత్త్వనిత్యుక్తంభవతి. (ఇదమేవపూర్వవృత్తమితిజ్ఞాయతఇతి) ఇదమేవశబ్దావయోగాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదవరా. ఇదంశబ్దోహసాధనచతుష్టయపూర్వవృత్తత్వపరః. ఏవకారకర్మవృద్ధాసపరః. శమాద్యర్థస్వభావాత్తదయోగవ్యవచ్ఛేదః. తస్మాత్ జ్ఞానకర్మణోరర్థస్వభావాచ్ఛాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదః. సకలవిశేషప్రత్యనీకంబ్రహ్మచెత్తనం సంసారప్రవృత్తిః. కథంవాక్యార్థజ్ఞానాదేవావిద్యానివృత్తిః. అన్తఃకరణస్యకేనవామాలిన్యం. కథంకర్మణానైర్మల్యం. తెచామోగాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదహేతుభూతాఅర్థస్వభావాః కథమితి శబ్దాయాముక్తార్థంసమ్మలయ్యదర్శయకశబ్దాశ్చపరిహరతి (ఏతదుక్తమితి) బ్రహ్మస్వరూపాచ్ఛాదికాశబ్దేనసకలవిశేషప్రత్యనీకత్వేషి స్వరూపారోధానాద్భేదదర్శనంసమ్మవతిక్యుక్తం. భేదః- జ్ఞాతృజ్ఞేయాదిః. అపారమార్థికంభేదదర్శనమేవబద్ధమూలం- నకన్తేత్యర్థః. కర్మాపిశ్రాన్తిమూలకమితిభావః. యద్వా-అపారమార్థికంభేదదర్శనమేవ-సత్త్వభూతంకించిదపీతిభావః-తథాసతిహికర్మాపేక్షే. బద్ధ-జన్మజరామరణాదిః. (బద్ధత్వాపారమార్థికఇతి) అవిద్యామూలాపారమార్థికభేదదర్శనకార్యత్వాదితిభావః. తతఃకింకర్మనైరవేక్ష్యస్యేత్యత్రాహ (సచేతి) (అపారమార్థికత్వాదేవేతి)పూర్వోక్తాదేవాపారమార్థ్యానిత్యుక్తనైరవేక్ష్యసిద్ధిత్యేవకారానిప్రాయః. (జ్ఞానేనైవ) నకర్మజేత్యర్థః. సహ్యపరమార్థసర్వనివృత్తిరజ్జ్ఞానేనవినానైనతయోపాసనకర్మాపేక్షే. ఏవంసమసమచ్యయఃప్రత్యుక్తః. జ్ఞానంప్రత్యసికర్మణోనసాధనత్వమిత్వాహ (నివర్తకంచేతి) నివర్తకబోధః ప్రమాణజన్యఇతియావత్. ప్రమాణజన్యకుక్షిజ్ఞానంహిరజతనివర్తకం. అత్రశమాదేరికర్మవ్యాత్యేనకర్మణఇతికర్మవ్యాత్యవ్యమపివిరోధాన్వేత్యభిప్రేతం. తతఃకిమిత్వత్రాహ (తస్యేతి) తస్య-కర్మనిరవేక్షస్య (ఏతస్య)అన్వైతవిషయస్య. తదతత్త్వబ్ధయోఃప్రస్తుతవాచిత్యాదిశేషేషిదూరస్థానికస్థవిశేషవిశిష్టవరామర్శిత్వంజన్యచింతం. అన్వైతవిషయత్వేహేతుమాహ (వాక్యజన్యస్యేతి)తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యత్వాదన్వైతవిషయత్వమిత్వర్థః (కార్యే)మోక్షే. తస్మిన్మత్రాచయోగఇత్యత్రాహ (వివిదిషాయామితి) తుశబ్దేనకరణేతికర్మవ్యాత్యవ్యవ్యాసః. ఉపయోగకథమిత్వత్రాహ (సచేతి)పాపమూలేత్వాదిగాఅన్తఃకరణనైర్మల్యద్వారేణేతిపూర్వోక్తంవివృతంభవతి. రజస్తమోనిబర్హణాదికంనాస్తిన్వాక్యేశు, తమిత్వత్రాహ (ఇతిమితి)అభిప్రేత్యశబ్దేనశబ్దా

అతఃకర్మజ్ఞానస్యాసమయోగాదుక్తమేవసాధనచతుష్టయంపూర్వవృత్తిమితవక్తివ్యం. కలత్రోచ్యతే—యదుక్తమవిద్యానివృత్తిరేవమోక్షః—సాచప్రస్తువిజ్ఞానాదేవభవతీతదభ్యుపగమ్యతే. అవిద్యానివృత్తయేవేదాస్తవావైర్విధిత్వతంజ్ఞానంకింరూపమితివేదనీయం—కింవాక్యాద్వాక్యార్థజ్ఞానమాగ్రం—ఉత్తతన్మూలముపాసనాశ్చకంజ్ఞానమితి. సతావద్వాక్యజన్యంజ్ఞానం. తస్యవిధానవస్తరేణాపివాక్యాదేవసిద్ధేః, తావన్నాప్రేణావిద్యానివృత్త్యనుపలభ్యే, శ్చ. నచవాచ్యంభేదవాసనాయామనిరస్తాయాంవాక్యమవిద్యానివృత్తకంజ్ఞానంనజనయతి—జాతేపిసర్వస్యసహనైవభేదజ్ఞానానివృత్తిర్నదోషాయ—చస్త్రైకత్వేజ్ఞాతేవిద్విచస్త్రీజ్ఞానానివృత్తివత్. అనివృత్తమపిచిన్నమూలత్వేన

పరిహరః. ఇతిహేతౌ. వస్తువిరోధాదిక రత్యతాత్పర్యకరణత్వాద్యనుపపత్తిహేతుభ్యుత్పత్తిః. ఇమం—ఉపదేశాగం. రహస్యమనిబద్ధణసత్త్వవివర్ధనరూపం చరమ్యరహాపర్యాగమిత్యర్థః. వివిదిష స్తీర్మతమిత్వేతత్వ క్తంభవతీత్యన్వయః. ప్రకృతముపసంహతి (అతఃకర్మజ్ఞానస్యేతి) అతః—హేనాథ, ముపాదానార్థం, చకర్మజ్ఞానస్యానపేక్షితత్వాదిత్యర్థః. అత్రవాగ్భ్యావృత్తిభిరూపజ్ఞానోక్తా. జ్ఞవిరోధాదప్రమాణత్వాచ్చిత్తశుభ్యవదాజనాత్. జ్ఞానమాత్రస్య హేతుత్వమిత్యేనామర్థ్యతోపిచ. శమాద్యుచితామూనాన్నధీకర్తృసముచ్చయః | శ్రవణాదిక్రమేన్నిద్రవాక్యజాగృహీత్విమోచితే || విరోధాదిత కర్మజ్ఞామనిత్యఫలతయా, భేదవాసనాజనకతయా, చవిరోధాదివశీతః. సామర్థ్యత ఇతి జ్ఞానస్యమిథ్యాన్యధానివృత్తకత్వేననిరపేక్షత్వరూపం వస్తుసామర్థ్యంవివక్షితం. కిరాధాస్తమానభతే (అత్రోచ్యత ఇతి) అస్తిన్మూర్ఖవత్త్వేన్ద్వాస్తవ్యత ఇత్యర్థః. పూర్వపక్షేత్వస్యైవవిరుద్ధాంశభ్యుపగమేనప్రతిపదతి (యదుక్తమితి) అవిద్యానివృత్తిః—ప్రతిపద్యన్వయః. సాధ్యసాధ్యద్విత్వనిరాసోభిమత ఇత్యర్థః. యఃప్రతిపద్యనిరాసఃకర్మసాధ్యక్షఃకః. తస్య జ్ఞతమేవశీవిదిత్వాదిమృత్యుమేతీత్యాదిమజ్ఞానసాధ్యత్వముక్తం. బ్రహ్మసాప్తిస్సస్వతస్సిద్ధా. వివకారాభ్యాంసాధ్యానరంసాధనానరంచవ్యావర్త్యతే. యద్యప్యనిష్ఠనివృత్తిరిష్టసాప్తిశ్చద్వయమస్తి. తథాపీష్టతమబ్రహ్మసాప్తిస్సస్వతస్సిద్ధాయాఃపుధగుపాయసాధ్యత్వాభావాత్ప్రతిపద్యనివృత్తిరేవసాధ్యా. స్వతఃపివసర్వసామేత్తారకమంజ్ఞానంప్రతిపద్యనేనివృత్తేనైవబ్రహ్మస్వరూపరూపగుణవిభవాదికంసర్వంసామేత్తరీతి. యథానేతాభగ్నేజలంస్వయమేవచచ్చతినేనవిస్తేతవ్యం—తద్వత్. యథాత్వానయనెమార్గసమీకరణతత్త్వాపకేతభేతిప్యధ్యత్వసాధ్యేనతభేత్యర్థః. యద్వా-భావానరస్యేవాభావత్వాదవిద్యానివృత్తిరేవబ్రహ్మసాప్తిరిత్యర్థః. సాధ్యసాధ్యద్విత్వనిరాసోభ్యుపేతశ్చేద్విప్రతిపత్తివిషయఃక ఇత్యత్రాహ (అవిద్యేతి) సాధనస్య రూపవిశేషవిప్రతిపత్తిత్యర్థః. (కింరూపం) కింకర్మాజ్ఞకత్వానర్హంభవదుక్తంజ్ఞానం—ఉత్తతన్మూలకత్వాజ్ఞకత్వాద్వమస్యదుక్తంజ్ఞానమిత్యర్థః. కింరూపమిత్యభిప్రేతంవిమణాతి (కిమితి) కింవాక్యాదిత్యాదినాపరమతంస్వమతంచవదతి—నతుచరమతవికల్పః. ప్రథమంపరపక్షప్రతిక్షేపఃక్రియతే—స్వపక్షస్థాపనంతుపశ్చాదిత్యభిప్రేత్యాహ (సతావదితి) నతుమాప్యనిరసోరస్యతరమాషణంక్రియతే—కుత ఇత్యత్రాహ (తస్యేతి) (విధానమనరేణాపీతి) ప్రమాణజ్ఞానం వస్తుతస్త్రింసపురుషతస్త్రిం—కర్మ, మకర్మ, మనస్యథాకర్మం, చాశక్యత్వాత్. అతఃపురుషతస్త్రిత్వాభావాన్నతద్విధేయమితితైరేవోక్తమితిభావః. (వాక్యాదేవ) బ్రహ్మస్వరూపచరవాక్యాదేవ. త్యుత్పత్తిమనంపురుషంప్రతిన్యాయానుగృహీతస్యవాక్యస్యార్థబోధకత్వంస్వతస్సిద్ధం—నతువిభ్యధీనం. తచ్చ్యవశేభురుషస్యప్రవృత్తిశ్చరాగాదేవేత్యుపపాదితం. యద్యపిసరాగాత్—తథాప్యధ్యయనవిధిరేవాధీతకృత్స్వేదవాక్యవిచారేప్రపరక ఇతిజ్ఞానంకుర్వేతేత్వాదివిధిర్ధర్మకవివచనప్రమాణజ్ఞానస్యశ్రేయస్సాధనత్వమతాకిమితితాత్ప్రప్యేణతస్యవిధేయత్వం—శుక్తిరూపాదిభ్రమనివృత్తజ్ఞానస్యేవవిధ్యనివృత్తకజ్ఞానస్యపుష్కరత్వాభ్యుపగమాత్. అతోవిధివైయర్థ్యం. తెనాసక్యదావృత్తసామేత్తారభక్తిరూపవ్వయావజ్జేవానుస్మయత్వపరాణాంజ్ఞయావన్నవిమోక్షేఅధనమ్మత్స్యైత్వాదీనాంముక్తేశ్వరీరపాతాననరధానిత్వపరాణాంనాదీవిశేషనిష్క్రమణవాదినీనాంమార్గపరాణాంచానకశ్రుతీనాంనైరర్థక్యంప్రసజ్యేతేతి. ఏవమనైకశ్రుతివిరోధస్యప్రదర్శనార్థంతస్యవిధానమనరేణాపీత్యుక్తం. అథప్రత్యక్షవిరోధంచదర్శయతి (తావన్నాత్రేణేతి) తావదంశస్త్రోధికేష్యస్తీతితద్వాస్యవృత్త్యంతావన్నాత్రేణేత్యుక్తం. జహుశాస్త్రవిరోధప్రత్యక్షవిరోధరూపవిదం దూషణద్వయంవదతాభగవతాచాపస్తమ్బినావివాక్యార్థజ్ఞానమాత్రస్యమోక్షసాధనత్వంనిరస్తం. జ్ఞయథాబుద్ధేతేమప్రాచణంతచ్చస్త్రైస్సప్రతిపద్ధంబుద్ధేచేత్తేమప్రాచణమిహైవనదుఃఖముపలభేత ఏతేనచరంవ్యాఖ్యాతమితి||శాస్త్రేరితిబహుచచనైవ పూర్వోదాహృతానేకశ్రుతివిరోధోభిప్రేతః. విప్రతిషేధాధికబలేనప్రతిషేధః—నతుప్రకరణసమవత్తుల్యబలేనప్రతిరోధః. జహుశాస్త్రవిరోధఃప్రబలతరః—భూయసాంసాధ్యచ్ఛ్రీయస్తమితి న్యాయాదిత్యభిప్రాయేణప్రతిపద్ధమిత్యుక్తం. యత్తుపరైరస్యదూషణస్యప్రతిపదనంద్వేధాకృతం. తదనుభాష్యదూషయతి (నచవాచ్యమితి) వాక్యంజ్ఞానోత్పత్తిమిదానింజనయతితకచ్చిన్నిర్వాహః—తమాహ (భేదేతి) ఇదానింజ్ఞానోత్పత్తిర్నశ్యత ఇతిచేత్తత్పరిహరాయాహ (అవిద్యానివృత్తకమితి) పశ్యాదపివాక్యాదేవావిద్యానివృత్తకవికదజ్ఞానోత్పత్తిశ్చేదీదానిమేవజనయత్తిత్యత్రాహ (భేదవాసనాయామితి) ప్రతిపద్యకాభావశ్చసామగ్ధ్యేనర్హతః. అతస్సామగ్ధ్యేనైకల్యాజ్ఞానమనుత్పన్నం. భ్యానాదివిధయఃప్రతిపద్యనిరాసాపయికా ఇతిభావః. అనేనశాస్త్రప్రత్యక్షవిరోధాపహ్నతౌభవతః. సనకాదీనాంజ్ఞానాధికత్వేనశ్రుతిచ్చుతిప్రసిద్ధానామజిజ్ఞానానుదయోనుపపన్నజ్ఞతిశ్శ్లాయాంనిర్వాహస్తరమాహ (జాతేపీతి) అవిద్యాయాపికత్వాత్, ప్రపశ్చిప్రతిభాసప్రైక్యస్యబ్రహ్మణస్వస్వరూపత్వాచ్చసర్వస్యేత్యుక్తం. (నదోషాయ) అనివృత్తత్వందోషాయనభవతి. జ్ఞానోదయేపిభ్రమానివృత్తౌవృష్టానందర్శయతి (చస్త్రైకత్వ ఇతి) అనివృత్తంచేద్భదదర్శనంబద్ధకంసాధ్యదిత్యతహ (అనివృత్తమపీతి) (చిన్నమూలత్వేన) చిన్నావిద్యాఖ్యమూలత్వేన అకార్యకరం. యథాదగ్గఃపక్షఃపూర్వస్సన్నివేశనప్రతీయమానోప్యాచ్చాదనాదికార్యామోగ్యఃక్రమేవినిశ్యేత్. యథాకులాలక్రమితంచక్రం

నబద్ధాయభవతీతి. సత్యాం సామగ్ర్యంజ్ఞానానుత్పత్త్యనుపపత్తేః సత్యానుపపదవీతవాసనాయానుత్పత్తేః
శల్యోదిభిర్భాగకాక్షానోత్పత్తిరన్యథాత్. సత్యపివాక్యాగ్రజ్ఞానే అనాదివాసనయామాత్రయాభేదజ్ఞానమను
వర్తత ఇతిభవతానశక్యతేవత్తం. భేదజ్ఞానసామగ్ర్యంపివాసనాయా మిథ్యాభావత్వేనజ్ఞానోత్పత్త్యైవ
వృత్తత్వాత్. జ్ఞానోత్పత్తావపి మిథ్యాభావానామాస్తస్యాఅనివృత్తానివర్తకాన్తరాభావాత్ కదాచిదపినాస్యా
వాసనాయానివృత్తిః- వాసనాకార్యం భేదజ్ఞానం చిన్నమూలమథచానువర్తత ఇతిబాలశభాషితం. ద్విచక్షు
జ్ఞానాదౌతుబాధకసన్నిధావపి మిథ్యాజ్ఞానహేతోఽపరమార్థతిమిరాదిదోషస్య జ్ఞానభాగ్యత్వాభావేనావినష్ట
త్వాత్ మిథ్యాజ్ఞానానివృత్తిరవిరుద్ధా. ప్రబలప్రమాణబాధితత్వేన భయాదికార్యంతునివర్తతే. అపిచభేద
వాసనానిరసనద్వారేణ జ్ఞానోత్పత్తిమధ్యపగచ్ఛతాంకదాచిదపిజ్ఞానోత్పత్తిర్నసేత్సృటి- భేదవాసనాయా
అనాదికాలోపచితత్వేనాపరిమితత్వాత్ తద్విరోధిభావనాయాశ్చల్పత్వాదనయాత నిరసనానుపపత్తేః.

క్రమయితృవ్యాపారోపరమేపూర్వవేగవశాత్కంచిత్రాలంఘ్యయమేవభ్రమత్కృమణోపరమతేవద్వదిభావః. అత్ర తిరణస్యనవాద్యమిత్యే
నాన్వయః. ప్రభమంజ్ఞానానుత్పత్తింహుయతి (సత్యమితి) న్యాయానుగృహీతావశ్యమేవసామగ్రీ. ప్రతిభిక్తాభేదవాసనానీలవేదత్రాహ
(సత్యమపి) నివర్త్యావాసనానివర్తకోత్పత్తిప్రతిబంధికానభవవీర్యర్థః. ఆదిశబ్దాద్విప్రీయంగృహ్యతే. యథాచిరతరతిరవాసితగుహాయాంప్రదీపో
నోత్పద్యతే. తస్మిన్కాదీపితేనద్యవితతమోచితశ్చ్యతే. యథాత్వచిదేకేనర్వచివాక్యాచిరం భ్రమితోపిపురుషోనర్వగర్వత్యాస్తావదేశాజ్ఞానాని.
యథాచవనసందర్భమిత్యుత్పాదించిత్రానవ్యవహారత్రాత్యాజ్ఞారాదివిజ్ఞదర్శనేనదర్శమిజ్ఞానంజాయతే. యథాచిరంర్వచేనవాసితేవస్తునిగమి
షగమనాననరమిన్ద్రియవ్యాపారేణరజ్జాజ్ఞానంసహనైవజాయతే. తద్వదిత్యుచిత్రాయేజాస్తావదేశలిక్తాదిభిర్భాగకాక్షానోత్పత్తిదర్శనాదిత్వక్రం. వే
దాన్తవాక్యంపి దార్ఢ్యాన్తకం. అత్రాస్తావదేశస్యప్రభూపాదానం. అభద్వితీయనిర్వాహమనూద్యనిరస్యం (సత్యమితి) (మాత్రయా) అబ్బమిత్య
ర్థః (భవతా) బ్రహ్మవృత్తిక్రమ్యత్ప్రమిథ్యాత్వవాదినేతిభావః. భవతేతిసూచితమథంవివృణోతి (భేదతి) వాసనాయాలపి మిథ్యాత్వాదికేషామత్రస్యా
అపిజ్ఞానేననివృత్తత్వమవశ్యాశ్చయజీయమితిభావః. కింజ్ఞానోత్పత్తావపివాసనానివృత్తేర్వ్యవహారే-ఉత్తరస్మిన్త్రావపినివృత్తకంభేదదర్శనంభవతితి శ
జ్ఞాన్వయంప్రతినిధాయ ప్రభమంపరిహరతి (జ్ఞానోత్పత్తావపితి) బ్రహ్మవృత్తిక్రమ్యత్ప్రమిథ్యాత్వద్వాసనాపిజ్ఞానైకనివర్త్యా. నోచేన్నవర్త
కాన్తరమపిజ్ఞానత్వాదికేషాన్వయేనర్వయేదిత్యర్థః. స్వయమేవవాసనానశ్యతీతిచేత-తదయుక్తం. స్వయమేవేతివాగ్భకజ్ఞానైరవేక్ష్యస్య వివక్షితత్వేవా
సనాయానశ్యత్వాఅపిసత్యప్రసక్త్యాత్. స్వయమేవనశ్యతీత్వేనైవస్వనిగాళకరణంవివక్షితంచేతవ్యాఖ్యాతః. ఇలాపాన్త్యకారణనాశాదినాశ్యత్వే
పిసత్యత్వప్రసక్తోవర్ణనియమివ. కర్తృశబ్దాదిషుతదైవవైశేషికైర్వర్తితత్వాదైవంచపారమార్థ్యదర్శనాత్. కించ-స్వప్నార్థోత్పత్త్యాదివద్వాసనాయామి
థ్యాత్వేతత్వత్పత్తితీతిపి మిథ్యాభావేతితితద్వివాకోపి మిథ్యాభావః. అతోవిగాళవిషయభ్రమోపునస్త్విత్తినిశ్చేషభ్రమనివృత్తిరస్యాత్. అభద్వి
రీయాంశజ్ఞానంపరిహరతి (వాసనేతి) (చిన్నమూలం) చిన్నవాసనాఖ్యమూలం (బాలికభాషితమితి) అకారణకార్యత్వత్ప్రసక్త్యర్థః. యద్యతా
రణంభేదదర్శనంభవతి. తస్మిన్ముక్తిరపిజ్ఞాననిరవేషిస్త్యాత్. శ్రవణాదిభిన్వావాక్యాగ్రజ్ఞానంసాన్వితం. అవిద్యయానాజగద్భ్రమశ్చసాన్వితం. అన్యథా
నవిగాళవిద్యావికార్యకరీస్యాదితిభావః. ననుతస్మిన్కథంసత్యవివాగకాక్షానేచన్ద్రద్విత్వానివృత్తిరేత్యత్రాహ (ద్విచక్షుః) తుశ్చోపనిషత్తార్థవైషమ్యప
రః (బాధకసన్నిధావపి) తద్వాసనన్నిధావపి. తిమిరాదిదోషస్యపారమార్థ్యాద్వానావాగ్భత్యాదితిభావః. తత్పారమార్థ్యంచవ్యావహారికరయాపిచేణాస్య
షగవ్యం. అన్యథాఅస్తావదేశానన్తరంరజ్జానర్వవ్యవహారోచ్ఛేదవద్దాహమిథ్యేతివనానన్తరంబోధనివృత్త్యాచన్ద్రద్విత్వాదివ్యవహారోచ్ఛేదప్రసక్త్యాత్.
అతోవివస్వవిద్యమానత్వాదైవభ్రమస్యసమూలత్వం. అనైవబాధకసన్నిధౌ బాధ్యసద్బావోకారణకార్యత్వత్ప్రతినిధావణిష్టయంపుస్తానైవచివృ
తంభవతి. పరమతేతుమాద్యద్వయంతిత్వత్వేన. తద్వాస్తావదేశాదిన్వయభ్యయిత్యత్రాహ (ప్రబలైతి) రజ్జునర్వక్రమిత్వమేవక్షయాభయాదికా
ర్యనివృత్తిఃఫలత్వేనోక్తా. ఆదిశబ్దాత్ప్రలాయనాదిగృహ్యతే. ద్విచక్షుజ్ఞానేచస్వస్యాదుప్తకరణత్వధీనివృత్తిరౌషధాదిప్రవృత్తిశ్చఫలం. విన్ద్రబాలికభ్ర
మాదిషుభ్రమహేతోః ప్రాదిల్యాద్వస్తుతో భ్రమత్వేనసత్యవిషయత్వనిశ్చయప్రతిబంధస్యాదితితద్వాన్వృత్త్యర్థః ప్రబలప్రమాణశబ్దః. (నివర్తత ఇతి)
ప్రతిభానేదిద్యమానేపిషయసత్యత్వాభావనిశ్చయద్వారాభయాదినివృత్తిహేతురాస్తావదేశాదితిత్యర్థః. యద్వా-యథావదర్శస్వరూపాచరోక్ష్యప్ర
వృత్తిద్వారాభయాదినివృత్తిహేతుత్వర్థః. తుశ్చబ్దశ్చజ్ఞావాన్వయత్వః. జ్ఞానానుత్పత్తివత్త్వవ్యాభిమతత్వాన్నింహవలొకితకేనతందూఢయతి (అపిచేతి)
నాయంసరోవరజ్జునివద్వప్రద్వారాపి భేదనిరాసః. అదృష్టముఖేనచేద్భేదసత్యత్వప్రసక్త్యాత్. అతోభూయస్యాభేదవాసనాయాలబ్ధియస్యా2 ద్వి
తవాసనయానిరాసోనుపపన్నత్వర్థః. నన్వదృష్టద్వారానివర్త్యత్వేనివర్త్యస్యసత్యత్వంనానిష్ఠం-ధ్యాననివర్త్యనర్వవద్వ్యవహారదశాయాంవాసనాయా
స్సత్యత్వాభ్యుపగమాత్. ఉత్పన్నేతుజ్ఞానేతత్వత్పత్తితివిగాళాశ్చబాధితాస్సృతి. నైవం. ధ్యాననివర్త్యనర్వస్యానివృత్త్యమేవ-నకదాచిదపిభాగ్యత్వంసి
ద్ధమితితద్వదేవాదృష్టనివర్త్యవాసనాయాలపివాన్వయసత్యత్వప్రసక్త్యాత్. నన్వైక్యభావనారూపంనిదిధ్యానసంప్రతిబంధనివర్తకంచేదుక్తదోషస్యాత్-
తత్తునప్రతిబంధనివృత్త్యేకింతువాక్యాగ్రజ్ఞానోదయసహకారితి. నైవం-ప్రతిరూపస్యనిదిధ్యానసన్యాసభవనావేక్షితయాతస్యవాక్యాగ్రజ్ఞానజననశు
కారిత్యాదోగాత్. ననుయద్యపిచరోక్షేనుభవస్యధ్యానమనుపకారకం. తథాపినిదిధ్యానసనశాశ్చతంపాక్యమపరాక్షేపీహేతుస్సృత్. నైవం- నిది

అత్రోవాక్యాన్తజ్ఞానాదస్య దేవధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యం జ్ఞానం వేదాంతవాద్యైర్విధిత్వం. తథాచ శ్రుతయః. *విజ్ఞాయప్రజ్ఞాయర్వీత *అనువిద్యవిజానాతి *ఓమిత్యేవాత్మానంధ్యాయథ *నిచాయతంమృత్యుముఖాన్మృత్యుతే* అత్మానమేవలోకముపాసిత *అత్మావా అరేత్రప్రవృత్త్యోతవ్యోమస్తవ్యోనిధిధ్యాసితవ్యః *సాన్వేష్టవ్యసృజిజ్ఞాసితవ్య ఇత్యేవమాద్యః॥ అస్మిదిధ్యాసితవ్యఇత్యాదినైకాధ్యాత్ అనువిద్యవిజానాతి విజ్ఞాయప్రజ్ఞాయర్వీతేత్యేవమాదిభిర్వాక్యార్థజ్ఞానస్వధ్యానోపకారకత్వాదనువిద్యవిజ్ఞాయేత్యనూద్యప్రజ్ఞాయర్వీతవిజానాతీతిధ్యానంవిధీయతే. శ్రోతవ్యఇతిచానువాదః-స్వాధ్యాయస్యాధ్యపరత్యేనాథీతవేదసపురుషస్యప్రయోజనపదార్థావబోధిత్వ దర్శనాత్తన్నిర్ణయాయస్వయమేవశ్రవణే ప్రవర్తత్యిత్రవణస్య ప్రాప్తత్వాత్. శ్రవణప్రతిస్థానత్వాద్దననస్యమస్తవ్యఇతిచానువాదః-తస్మాద్ధ్యానమేవవిధీయతే. వత్స్యుచ*అవృత్తిర

ధ్యానసంసహృతస్యేషాద్ధ్యానేవాపరాక్షణీహేతుత్వాదాగాన్ జ్యోతిష్టమవాక్యవత్. ఏవంశాస్త్రప్రత్యక్షవిరోధా, తదవిరోధనిర్వాహనుపపత్త్యా, చవాక్యార్థజ్ఞానమాత్రస్యనివృత్తత్వాసమ్మవాత్పరిశేష్యద్వాక్యార్థజ్ఞానాదన్యదేవముక్త్యపాయజ్ఞానంవిధిత్వమిత్యాహ (అరణ్యం) న కేవలంపారిశేచ్యం-తదనుగ్రాహ్యశ్చరయశ్చ సత్త్వాహ (రథావేతి) నిజాయేత్యాదివాక్యద్వయేజ్ఞానసామాన్యశబ్దః-వాక్యద్వయోపాదానం-చోపసర్గభేదేవిధిప్రయయా నత్వేత్రాహివ్యయోచ్చార్థరహితా సత్త్వాహసార్థం. ధ్యాయభేతివిశేషశబ్దః-నిచాయ్యేతిధ్యానస్యప్రత్యక్షసమానాకారతాద్యితా. *చాయ్యవర్ణనఇతిహిధారుః-ఉపాసీత్యనేనజ్ఞానస్యాపాసనశబ్దవాచ్యత్వంగీర్థం. అన్వేష్టవ్యఇతిమనసరన్త్రవణోక్తిః-నిధిధ్యాసితవ్యవిజ్ఞానీతవ్యఇత్యుపాదానేనసన నత్వేషీవ్యవహజ్ఞానపరంవాక్యమితిదర్శితం. సన నత్వదద్వయస్యాపాదానంసామాన్యవిశేషశబ్దత్వాత్. (ఇత్యేవమాద్యఇతి) ఇతిశబ్దఉపాత్రశ్రుతివాక్యస్వరూపమాత్రపర్య. ఏవంశబ్దస్సన నత్వవిధిప్రత్యయాయ నత్వత్రాహితోపసర్గభేదాదిప్రకారపర్య. ఉదాహృతవాక్యేషు జ్ఞానసామాన్యవాచిచదానాంవిశేషాకాక్షాయాంవాక్యార్థజ్ఞానస్వరూపావిశేషః పర్యవసానభూమిస్సాన్నిధితశ్చాన్నివృత్త్యర్థమాహ (అత్రేతి) అత్ర-ఉపాత్రేషువాక్యేషు. ఇత్యేవమాదిధిగ్ధ్యానంవిధీయత్యిత్యయః (నిధిధ్యాసీతవ్యఇత్యాదినేతి) అధిశబ్దేనసకారమాత్రజ్ఞానవిశేషవాచివాక్య నరంవివక్షితం. ఏకాగ్ర్యంచ సర్వకాథాచ త్రవ్యయన్యాయాత్. సహనుక్తాకాక్షిణీస్వీకారఫలః. తత్ర *భాగోవామస్త్రవర్ణాదినిన్యాయా త్సామాన్యవాచిశబ్దానాంవిశేషపర్యవసానం. *అనువిద్యవిజానాతి*విజ్ఞాయప్రజ్ఞాయర్వీతేత్యత్ర కేనపదేనవాక్యార్థజ్ఞానమనూద్యతే. కేనవాక్యానంవిధీయత్యిత్యేవేత్యయామాహ (అనువిద్యవిజ్ఞాయేత్యనూద్యేతి) అనువాదః-ఏవద్ధిత్యత్రాహ (ధ్యానోపకారకత్వాదితి) ప్రజ్ఞాయర్వీతవిజానాతీతివాక్యద్వయోపాదానస్యపూర్వోక్తమేవశబ్దం. ఏవంశబ్దమిషాసామాన్యశబ్దస్సతివిశేషపర్యవసానకేతత్వర్యవసీతోద్భవః-నిషిద్ధశబ్దం-జ్ఞాన్యముత్సాహచవోన్యతం. రజస్వయముఖాస్సాదన్మురాపాసనమానితు ॥ ఇత్యత్రనిషిద్ధసామాన్యశబ్దేషాసామాన్యంపాతిత్వహేతురవగతం. *ఇత్రాకంవిద్యరాహంచలకుసంగ్రామకుక్కుటం | పటాంబుంగ్యజ్ఞానంచైవమత్యాజ్ఞానపత్వేద్విజిత్యత్ర నిషిద్ధవిశేషశబ్దశబ్దేషాపాతిత్వహేతుర్భవః. అత్ర పూర్వగ్రన్తశ్చరమగ్రన్తార్థేపర్యవస్యతి. భవతుసామాన్యశబ్దోవిశేషపర్యవసాయీ. అత్ర తుజ్ఞానసామాన్యవాచిశబ్దశ్చోతవ్యఇతి శ్రవణదూషజ్ఞానవిశేషపర్యవస్యత్విత్యత్రాహ (శ్రోతవ్యఇతిచేతి) చశ్శబ్దాన్నివృత్తా. సముచ్చయేవా. విజ్ఞాయానువిద్యేతివచయం చానువాదఇత్యర్థః. తన్నక్షేపేణోపపాదయతి (స్వాధ్యాయస్యేతి) అపారప్రతిత్యాస్తతే ప్రాప్తిశ్చోవణస్యస్యాత్. మనసస్యతాదృశహేత్వభావాత్తత్ర పర్యవసానమస్తిత్యత్రాహ (శ్రవణప్రతిస్థానత్వాదితి) చఃపూర్వవత్. (తన్నద్ధ్యానమేవేతి) నతువాక్యార్థజ్ఞానమిత్యర్థః. సను శ్రోతవ్యఇతిపుస్తకనిరీక్షణాదివాక్యత్వైర్ధోవిధిః-సంస్యాత్. నైవం. వేదాంతవాక్యనామపితప్రకనిరీక్షణాదిప్రయోగాసస్వాధ్యయనవిధినిర్ధత్వాత్, బ్రహ్మమీమాంసాయాదిలేఖనపతనాదేరప్రవిషిద్ధత్వాత్, గురూపసత్తా శ్రవణశబ్దస్థుముఖ్యార్థత్వాభావా, తస్మాత్తత్ర అత్రావిహితత్వేషిగురుమేవాభిచేద్యదితివాక్య నరనిర్ధత్వాత్, చ్చ-సనున్యాయావేతవాక్యమాత్రాసవగమ్యకేవలంపదేశగమ్యార్థవిశేష శ్రవణం శ్రోతవ్యఇతివిధేయమితిచేన్న- మనసపూర్వభావితయాస్య శ్రవణస్వస్యాయానుగృహీత వాక్యజస్యజ్ఞానరూపత్వావగమా, చ్చబ్దస్వాదస్యాత్, చ్చ. సచమస్తవ్యఇత్యాలక్ష్పసంశీలనరూపమనసవిధిరితివాచ్యం- శ్రవణశబ్దస్వస్యాయోవేతవాక్యజస్యజ్ఞానభవమస్తవ్యశబ్దస్యతప్రతిష్ఠాపనేప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్తస్యచాపవాదాభావాత్, ఉభయోరప్రాప్తగ్రద్వయవిధాయిత్యేవాక్యభేదప్రసక్తాత్, సతిగత్యన్తరీవిశిష్టవిధానా శ్రయసాస్వాధ్యాయత్వాత్, చ్చ. విధిష్టిపదావగతేష్వర్ణేష్వక్త్రాపక్షీణశక్తిర్లాఘవాయతదితరేషుస్వతోనువాద ముపేక్షమాణః-ప్రాపకాభావాద్విశిష్టతాత్పర్యంభజతే. అత్ర త్వనువాదసమ్మవాన్మవిశిష్టవిషయత్వకల్పనంయ్యుక్తం. తస్మాదనువాదః-అనైన శ్రవణశబ్దస్వయోదమయశ్రోతనిర్వాహేనిరస్తే. అత్ర ద్రష్టవ్యశబ్దఉపాయోవేయదశాసాధారణత్వాదుపనియామకస్ఫుటార్థవాక్య నరణసహవ్యాఖ్యాస్యతే ననుససాధారణత్వం ద్రష్టవ్యఇతి- తవ్యతా దర్శనస్యవిధేయత్వప్రతితిః- ఫలస్యచావిధేయత్వాత్. ఉచ్యతే. నిధిధ్యానపదద్దర్శనస్యచవిధానేవాక్యభేదప్రసక్తాత్, నిశ్చితానువాద శ్రవణమనససాహచర్యాత్, చ్చ విధిత్యనిశ్చయప్రతినిధ్ధాదహాయస్యదర్శనరూపత్వవిషయప్రమాణాదర్శనే విశిష్టవిధిత్వా శ్రయణారోగాత్. *మననైతాకామాకాశశక్తిరమతేయపితే బ్రహ్మలోకేపరాత్సరంపురిశయం పురుషమీక్షతతత్వాదిభిఃఫలదశాయాందర్శనస్యప్రామాణికత్వాత్, శ్రోతవ్యఇతివత్తవదగ్రమనాదృత్యఫలసమర్పకత్వం ద్రష్టవ్యశబ్దస్యశక్తిత్వంయ్యుక్తమితితత్రఉపనిష్ఠాద్వాన్వేయత్వం. అథోపాసనస్యవిధిత్వద్రశిష్ట్యేనాత్మకారోక్తిందర్శయతి (వత్స్యుచేతి) తాదృశసూత్రాసమ్మవప్రయదాసాయసూత్రముపాదతే (అవృత్తిరి) ఉపాస

సకృదపదేశాదితి. తదిదమపవగ్తోపాయతయావిధిత్రితం వేదనముపాసనమిత్యవగవ్యతే. విద్యుపాసోఽర్చ్యైకరేణోపక్రమోపసంహర దర్శనాత్. *మనోబ్రహ్మేష్య పాసీలేత్యప్రఖ్యాతచతపతిసకీర్త్యా యశసాబ్రహ్మవర్చసేనయ ఏవం వేదససవేదఅకృత్యోన్మహేషతే త్యేవోపాసీతేయస్తద్యేదయస్స వేదసమయైతదుక్త ఇత్యప్ర *అనుమపతాంభగవోదేవతాంశాధియాం దేవతాముపాసనశ్చ॥ ధ్యానంచతైలధారావదవిద్భిన్నస్మృతి సంతానరూపం* ప్రవాస్మృతిః! స్మృతిలక్ష్మేసర్వగ్రంథీనాం పితృమోక్షశ్చిత్తప్రవాయాస్మృతేరపవగ్తోపాయత్వ శ్రవణాత్. సాచస్మృద్గర్భనసమానాకారా-శ్చిద్య లేహృదయగ్రంథిశ్చిద్యస్తేసర్వసంశయాః । ధీయస్తేచాస్యకర్మాశీతస్త్రికృత్యేషేపరావర ఇత్యనేనైకాన్యోత్. ఏవంచసతిశ్చిత్తవా అరేత్రప్రవృత్తిత్యనేన నివిధ్యాసనస్యదర్శనసమానాకారరాషిషీయతే.

శకద్దా శ్రవణానాం సస్యతత్పర్యమస్తుటమితసాగ్ధమాహ (తదిదమితి) అచ్చైవస్యత్రయవ్యాప్తత్వగ్ధమసకృదిహాత్రించనం. కస్యాన్యైర్భవేత్యయామాహ (తదిదంవేదనమితి) తదిదం-తృతీయాధ్యాయావసానే*వివంము క్షిపానియచు ప్రవక్ష్యామః తైచిత్త సుతం మోక్షఫలంజ్ఞానంబుద్ధిః. యద్యా-ప్రజ్ఞాంకుప్రీత్యాదిసామాన్యశబ్దోక్తం వేదనమసకృదావృత్తిరూపముపాసనమిత్యగ్ధం. అవగమ్యతఇత్యనేనావృత్తిరసకృదిహాత్రించనోపాసనార్థః. ఉపదేశాదితపంవ్యాచక్షే (విద్యుపాసోఽరితి) స్థలత్రయముదాహరతి (మనఃకలి) మనోబ్రహ్మేవిహక్యం *రాత్రిరుదేయాదిదేవో* *ప్రతిత్విదేహవాపితియపితారాత్రిరుపయస్తీర్యత్రయపితారాత్రిరితిప్రత్యానువాదవత్. *యవివంవేదేతేపూర్వవిహితోపాసనస్యకర్మాగ్ధమసాచ్యం. ఎతరణవిక్రమాదిహేతుభేదాత్తైయశసోర్భేదః మనోబ్రహ్మేష్యపాసీతేత్యాదికేప్రకరణే, యస్తద్వేదేత్యాదిప్రకరణే, వేదనోపాసనాచిద్యుద్యాప్తిప్రకర్షాత్ప్రకరణేకత్వజ్ఞాననాయాత్రిత్యుక్తం. అనుమక్షి-యాం దేవతాముపాసేవితాం దేవతామనుశాధి. ఆనపూర్వశ్యానీష్టవిద్యజ్ఞాననాగ్ధం. వివిచ్యజ్ఞానయైత్యగ్ధం. *వ్యవహితాత్మేతిహాత్రిణశ్చస్యపసర్గాణాంవ్యవహితప్రయోగః. ససవేదేత్యప్రసన్నికర్షాదత్రశబ్దాప్రయోగః. ససవేదేత్యస్య*అభయోన్యాం దేవతాముపాస్తద్యత్యేతద్వాక్యపూర్వకత్వాదుప్రమోచసంహరయోరూపాసనశబ్దః. మధ్యేవేదనశబ్దః. బిదంద పూర్వశ్యాన్యాన్యేషుప్రమోచసంహరదర్శనాదిత్యేతేనాభిప్రేతం. యస్తద్వేద-తస్యబ్రహ్మణోపేదితాయానైక్యం. యస్స వేద-తస్యైత్యస్యవేద్యం యద్యబ్రహ్మ-సవేదితానైక్యవితద్వేద్యంబోధయంతవమయాక్రమిత్యగ్ధం. సామాన్యవిశేషన్యాయోసప్రకరణాస్తరోక్తజ్ఞానసామాన్యవాచికజ్ఞానాం ప్రకరణాస్తరోక్తవిశేషవర్తనసాయిత్వంపూర్వమేవస్వయంమేవవిధాన్యకారణదర్శితం. సూత్రవ్యాఖ్యానేత్యేతైకప్రకరణేవ్యతికరేణోపక్రమోపసంహరదర్శనముపదేశాదితపంవ్యాగ్ధత్వేనోక్తం. ఉభయత్రాభయంహేతుత్వేనవాచ్యం. తథాభ్యుపగ్రహార్థమేతైకముక్తం. అతవివహితబుద్ధాధ్యానైకభయమపిహేతుత్వేనవత్సృతే. తదిదమిత్యాదికంసూత్రవ్యాఖ్యానం. అస్యభాతదిదమపవగ్తోపాయతయావిధిత్రితంవేదనమితిసోచ్యేత. కింతుభ్యాసముపాసనమిత్యేవోచ్యేత- ఇతరభాగ్యజ్ఞులితోక్తిప్రకరణానాచిత్వాత్. పశ్చాదపి భ్యాసంచతైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతి సంతానరూపమితి పూర్వప్రకృతభ్యాసశబ్దేనసర్వేతాత్. పూర్వగ్రంథేభ్యాససోపాసనరూపత్వం వివక్షితంచేత్వశ్చాపసాసమవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతానరూపమితిపాసనశబ్దేనోచ్యేత. ఏవంప్రస్తుతసూత్రాగ్ధవృత్తిపూర్వప్రకృతస్యభ్యాసస్వరూపానస్మృతిత్వముపపాదయతి (భ్యాసంచేతి) వేదనస్యాసకృదావృత్తివచనస్యత్రకారస్యాంధావః. యథాజ్ఞానసామాన్యవాచినాంశబ్దానాంవిశేషవర్తనసాయిత్వేనాసకృదోపాసనాపజ్ఞానపరత్వంసేద్యం. ఏవంవిశేషాస్తరోపాసనశబ్దమువత్సర ద్విధిశేషపర్యవసాయిత్వంన్యాంధమితి. తస్మాత్సూత్రకారేణకర్తృకాంజ్ఞానస్యాసకృదావృత్తిరూపతాముపపాద్యతే నాభిప్రేతంక్రమ్యస్తరోపాసనాపేదవిశేషాస్తరమాహ (భ్యాసంచేతి) అనేనగ్రంథేనాసకృదావృత్తిరస్యవివహితత్వశబ్దారాసాగ్ధంవిజాతీయప్రత్యయాస్తరావ్యవహితస్యముక్తం. అస్తవిచ్ఛిన్నావిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతానాధారోభ్యాసశబ్దశ్చైత్. భ్యాసంచేత్యాదినావిశేషాస్తరవర్తనసాసముక్తంభవతి. భ్యాసశబ్దస్యానిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతానాధారయైభ్యాసశబ్దావ్యాఖ్యాతోభవతి. అవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతానైవచనమాహ (స్తువేతి) స్మృతిత్యేవోపసనామ విజాతీయప్రత్యయాస్తరావ్యవహితసంతానైవ- స్మృతివస్త్రీనాంక్షుచికత్వాత్. (అపవగ్తోపాయత్వ శ్రవణాదితి) తత్రాపవగ్తోపాయభూతవేదనస్యాసకృదావృత్తిరుక్తా. అత్రాపితమపాయస్వప్రత్యభిజ్ఞానాల్లస్యేవావిచ్ఛిన్నసంతానపత్వంవివక్షితమితిభావః. తస్మాద్యవర్తనరూపత్వముచ్యతే (సాచేతి) శకేవంవివక్షితకృతస్యామ్యం-అపిత్యావరోచ్యేణాపీత్యాకారశబ్దస్యభావః. హృదయస్య-మనసః, గ్రంథయః-రాగాదయః, యద్యా-మఖ్యాః క్రొశస్తీతి వత్సరయశబ్దస్తత్వజీవవరః. హృత్ స్థానమయతీతిపుస్త్యతైర్వా. తస్యగ్రంథిప్రకృతినప్పృథ్వి. హృదయశబ్దాపూక్షితంవాశరీరంగ్రంథి. సంశయశబ్దావిషర్యయస్యాపిప్రదర్శనార్థః. దేశాత్కాశిమానాదిరూపావిద్యేత్యగ్ధం. కర్మాణి-పుణ్యపాపరూపాణి. అవిద్యాసంబ్ధితకర్తృత్వప్రకృతినప్పృథ్వినివృత్తిర్యవసమానాకారోపాసనోనేత్యగ్ధం. (ఏవంచసతితి) ఉపాయదశాయాంజ్ఞానస్యదర్శనరూపత్వేస్తుటార్థవాక్యాస్తరనిష్ఠేనతీత్యగ్ధం. చశబ్దాద్రుద్యవ్యత్యస్తస్యలవశాభిప్రాయస్యశబ్దానివృత్త్యగ్ధం. దర్శనశబ్దస్యజ్ఞానసామాన్యపరత్వంమ్యవేషి*ద్రుద్యవ్యశోభివోమనోవ్యధిభ్యాసీతవ్యః* ఆత్మనిఖిల్లరేచ్యుష్టే శ్రుతేమతేవిజ్ఞాతఇదంసర్వంవిదితమితి॥ శ్రవణాదీనాంపుణగుక్తత్వాద్యగ్రుద్యవ్యభివదం సాక్షాత్కారరూపత్వపరం. దృష్టశబ్దశ్చరేయ్యగ్ధం. సవోపాయదశాభిప్రాయః-తస్మిన్కృత్యేహృదయగ్రంథిద్వితీయత్వమితిత్యాత్. *యేనాహంనామృతాస్యాం* *అమృతత్వస్యమే నాహంవిధితేన* *ఏతావదేవఖిల్లరమృతత్వమితిపూర్వాపరవాక్యేమఫలస్యనిష్ఠత్వాత్. త్ప్రకరణాస్తరోక్తస్యసాక్షాత్కారత్వస్యేహాపివక్తృమవేక్షితత్వా, పవేక్షితవిధేనవేక్షితవిధా

వాక్యకారేణే తత్సర్వం ప్రపశ్యతం * వేదసముపాసనం స్యాత్తద్విషయే శ్రవణాదిః. సర్వాసూపసనః
 త్సుమోక్షసాధనతయా విహితం వేదసముపాసనమిత్యుక్తం * సకృత్ప్రశ్నయం పర్యాచక్ష్యద్ధాన్ స్యక్తి
 తత్వాత్ప్రయాజాదివదిహి పూర్వపక్షం కృత్వా * సిద్ధంతూపాసనశబ్దాదిత వేదసముపసనదావృత్తి-మో
 ఁ సాధనమిన్ద్రితం * ఉపాసనం స్యాద్ధృవానుస్మృతిర్వనానిర్వచనాచ్చేతి తస్యైవ వేదసమ్యోపాస
 నరూపస్యాసకృదావృత్తస్య ప్రవానుస్మృతిత్వముపపన్నతం. నేయం స్మృతిర్వనరూపా ప్రవిపాదితాః
 ర్ననరూపలాచ ప్రత్యక్షతాపత్తిః పవం ప్రత్యక్షతాపన్నామపవర్గసాధనభూతాం స్మృతిం వినిశ్చయే. * నా
 యమాత్ప్రవచనేన భిన్నమేదయా నబహునాశ్రుతేన యమేనైవ వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైవ ఆత్మ
 వివృణుతే తనూం స్యామితి || అనేన కేవల శ్రవణమున ననిదిధ్యాసనానామాత్మప్రాప్త్యనుపాయత్వముత్పా
 యమేనైవ ఆత్మవృణుతే తేనైవ లభ్యఇత్యుక్తం. ప్రియతమపవహివరణీయోభవతి-యస్యాయం నిరతి

భారణం. సృతేరపితత్వముపస్యప్రామాణికత్వాత్. సమదర్శనసమాకారత్వవిధానమయ్యుక్తం-చిర్యనవాదిశ్చేదకత్వమానాకారోపసాధనస్యాను
 శ్చిత్వాత్. సవిధాపరశ్చబ్దార్థవిహితాన్యాయవిదగ్ధిచేన్న-తైరేవ * దర్శనపూర్వమాసాధ్యాం స్వర్గకామాయజేత్యేతద్దర్శనానానాశబ్దాద్ధర్మణః
 శ్యేనాదివాక్యే శ్యేనాదిశబ్దానాం గౌణ్యావృత్త్యా, చక్కనామధేయత్వాభ్యుపగమాత్, * అర్థమన్తర్వేదమిన్ద్రయాచర్చించిర్వేదీయతా విషయజే
 తుణాం అజీకృతత్వా, చ్చ. విశదతరత్వస్వభలరూపత్వాదభురుషత ప్రసక్తభంధిధానమితిచేన్న- ఆజ్ఞావేక్షణస్యేవిధానోపపత్తిః. తత్తాన్య
 సాక్షాత్కారపేక్షాభూతవ్యాపారవిషయోవిధిచేన్న- ఇహ విశదతరత్వావహన్ముతినంతవిషయమనోవ్యాపారవిధిత్వపపన్నం. ఆధునా ప్రకా
 రాధిప్రాప్తయిదాంవచనందర్శయతి (వాక్యకారేణే) (వితత్సర్వమితి) సూత్రకారణకణ్ఠోక్తమధిప్రేతం చేత్వర్థః. (ప్రపశ్యతిమితి) పూర్వపక్ష
 సిద్ధాన్తరూపేణోక్తమిత్వర్థః. ప్రపశ్యనంచ * వేదసముపాసనం స్యాదిత్యాదివాక్యచతుష్టయేన. వాక్యమైకైకం వ్యాచక్షే. (సర్వాసూపసనః) అన్న
 తి) న కేవలం వ్యాచక్షే గృహ్యత్వర్థః. మోక్షసాధనతయా విహితం వేదసమితి ఘటాదిజ్ఞానవ్యాప్తిః- విహితమిత్వసూచిత శ్రవణాదివ్యాప్తిః. అస్యాభ్యు
 పూర్వపక్షసిద్ధాన్తరూపేణ స్ఫుటికరణార్థం, సకృత్ప్రశ్నయంకుర్యాదితివాక్యశ్రవణేన వేదసముపాసనం స్యాదితివాక్యస్య పూర్వపక్ష పరత్వశ్చావ్యా
 వృత్త్యర్థం, చ సకృదిత్యాదికం వ్యాచక్షే (సకృదితి) సకృదిత్యాదివాక్యమేవ పూర్వపక్షపరం- సమవేదసముపాసనం స్యాదితివాక్యం. అనన్తరమేవోపాస
 నరూపత్వస్య సిద్ధాన్తతత్వాదిభావః. తథాసిద్ధాన్తతత్వందర్శయతి సిద్ధంతితి- సిద్ధంతుసిద్ధాన్తస్త్వర్థః. యద్వా వేదసముపాసనం సిద్ధమిత్వర్థః. ఆ
 పాసనశబ్దాదిత్యేతద్వాప్తవచ్చే (వేదసమసకృదావృత్తమితి) అస్మానిగ్నిన్ద్రుప్రతిసన్తరూపత్వం సూత్రకారాధిప్రేతం వాక్యకారణకణ్ఠోక్తం చిర్య
 యతి (ఉపాసనం స్యాదితి) దర్శనాత్- అంకేదర్శనాత్. నిర్వచనాత్- శ్రుతివాక్యాత్. తస్యైవేతి- మోక్షసాధనతయా విహితస్యేత్వర్థః. ఉపాస
 నరూపస్యేతి పేక్షాగర్భం. ఉపాసనరూపత్వాత్. ఉపాసనశబ్దవాచ్యత్వావసకృదావృత్తస్యేత్వర్థః. అసకృదావృత్తం భానం హ్యుపాసనం. ఏవమవిచ్ఛి
 న్నన్ముతినంతరూపత్వముపపాదితం. సూత్రకారకణ్ఠోక్తవసకృదావృత్తిరూపత్వం తదధిప్రేతం ద్రువానుస్మృతిత్వంచవతతోవాక్యకారస్యాం
 భావః. ఏతత్తుల్యాన్యాయతయా విశేషాన్తరోపసాధకవాక్యే సతి వేదసముపసనాన్తరూపత్వస్యైవ ప్రవర్తనా స్ఫురితి. తస్మాత్పూర్వోక్తం బర్హనసమాకారత్వమసిదా
 క్యకారాధిప్రేతమిత్వభిప్రాయన్నాహ (నేయమితి) నేయం- అసకృదావృత్తిరూపా, ద్రువానుస్మృతిరూపా, చేత్వర్థః. దర్శనశబ్దస్య అగ్ధదర్శితత్వపరీ
 త్యాది ప్రయోగాత్పరోక్షపరోక్షసాధారణ్యమాశక్త్యాహ (దర్శనరూపతాచ ప్రత్యక్షతాపత్తితి) ప్రత్యక్షసమాకారతాపత్తిర్వర్థః. * ఆత్మని
 శ్చిర్యరేద్యప్రేతమైదేజ్ఞాతృత్వదంసర్వం విధితం * అత్యావాలరేద్రచ్చవ్యశ్చోరవోమ్యమన్తవ్యోనిదిధ్యానితవ్యఇతి శ్రవణాదిపరోక్షజ్ఞానపర్యసూత్రైస్త్వ
 విప్యభక్తిరైదేనాదిభావః. సూత్రకారవాక్యకారణాః కలిపయమిశేషం వచతోస్థితిశేషాన్తరోపసాధకతేత్వరూపసాయిత్యస్యాని ప్రత్యావృత్త్య
 సరసిద్ధం విశేషాన్తరమస్తీత్యాహ (ఏవమితి) అనేన శ్రవణాదినాం ముక్త్యపాయత్వనిశ్చేదానోపాసనస్య మోక్షోపాయత్వమితి శ్చాత్మదానశ్చభవ
 తి. ఏవం- ఉక్తేన ప్రకారేణ సామాన్యవిశేషన్యాయేన ప్రత్యక్షతాపన్నమిత్వర్థః. అపవర్గసాధనభూతామితి ప్రతీకోపాసనవ్యవచ్చేదః. (నాయమా
 త్మేతి) ప్రవచనశబ్దేన మనసంలక్షయతి- మనసభలత్వాత్ప్రవచనస్య. మనసస్యాచార్యప్రవచనభలత్వాద్వా. ప్రాచ్యతేనేనేతికరణభ్యుత్పత్త్యావాప్రవ
 చనం మనసం. మేధానిదిధ్యాసనం. పరిశేపాత్. అస్మిన్వాక్యే శ్రవణాదినామనుపాయత్వం ప్రతీతం. ద్రువానుస్మృతివిశేషణత్వేన కించిత్ప్రతిపన్నం-
 అతస్తద్వాప్తవచ్చే (అనేనేతి) కేవల శ్రవణమున ననిదిధ్యాసనానాం వత్సమాణవిశేషదిహితానామిత్వర్థః. యథా * సకృదిత్యాదున్మిత్యేవ ఇత్యత్ర
 హిరణ్యోపధానరహితపృథివాం వయంసంసిద్ధ్యతే- సమపృథ్వీమాత్రే- తద్వదితిభావః. విపక్షితం విశేషం వాక్యతాత్పర్యనిరూపణేన దర్శయన్మకావా
 క్యస్యాధ్యాన్యాయందర్శయతి. యమేనైవ ఆత్మవృణుతే తేనైవ లభ్యఇత్వమితి. వరణీయేన భిన్నతత్వకథం ద్రువానుస్మృత్యైవ కేవలత్వమితి శ్చా
 యాంతద్దర్శయతుం లోకసిద్ధప్రతీతిమాహ. (ప్రియతమపవహితి) ప్రీతివిషయమాత్రస్య వరణీయత్వం. కింతు స్వయముపశ్చితస్య సిద్ధికారవిష. అత
 స్తద్వాప్తవృత్త్యర్థం ప్రియతమఇత్వమితి తతః కిమిత్వతాహయస్యేతి. యస్య ఉపాసకస్య అయం పరమాత్మానిరతిశయ ప్రీతివిషయస్స వివాన్య. స
 రమాత్మనో నిరతిశయ ప్రీతివిషయోభవతి. చేతనశ్చేదగిభగవతావరణీయత్వం భగవతినిరతిశయ ప్రీతిమతవిష. యద్వా-స్వతః ప్రియత్వం వరణీయత్వం
 సస్య సిద్ధిః ప్రీతిమతవిష. పుణ్యతే తాదిమభగవతో ప్రీతిస్సన్నిధిస్సీతిమత్పురుషవరణార్థా. శత్రువుష్కలదిమతత్వమృచ్ఛనిబద్ధనా. సవివేకేవ కా

యస్మాద్యుపవాసస్యప్రియతమోభవతి. యథాయంప్రియతమతస్మానంప్రాసోతి-తథాస్వయమేవ
భగవాన్ప్రయతతత్త్వభగవత్వైవోక్తం* తేహంసతతయక్తానాంభజతాం ప్రీతిపూర్వకం నదామిబుద్ధి
యోగంతయేనమామయోక్త తత్త్వం|| ప్రీయోహిజ్ఞానోత్పత్త్యధమహంసచమమప్రియతమః|| అతస్సా
యాదైరకూపాస్త్వత్స్వర్యమాణాత్పత్త్యధమప్రియత్వేన స్వయమవ్యుత్పత్త్యధమప్రియాయస్య సపవసరేణాన్య
నాపరణీయోభవతీతి తేనైవలభ్యతేపరతత్వేత్వక్తంభవతి. ఏవంరూపాద్రువానుస్త్వతి రేవభక్తిశబ్దేనా
భిధీయతే-ఉపాసనపర్యాయత్వాన్వక్తిశబ్దస్య అతపవత్రుత్వస్యతిభి రేవమభిధీయతే* తమేవవిదిత్వాతి
స్మృత్యుమేతి* తమేవంవిద్వానమృతభిహాభవతి. నాన్యఃపథాఅయనాయవిద్యతే* నాహంవేదైర్మతపసా
నదానేననచేద్యయాశక్యమివంవిధోప్రస్తుంధృష్టవానసేమాంయథా| భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యతామేవం
విధోష్టునజ్ఞాతుంప్రస్తుంచతత్వేనప్రవేష్టుంచవరంతప| పురుషస్సవరగోపార్థభక్త్యాభ్యస్తవనన్యయేతి||

అథేవంప్రవణాదిమద్వాన్వయైః భగవతి ప్రీతిమతపవభగవత్ప్రీతివిషయత్వమితకథమవగమ్యతత్త్వవేదాయామత్రప్రమాణరయాన్వృతివచనమ
యోగ్యాసంపూర్వకంవర్ణయకవరణప్రచారమపివివృణోతి(యథేతి) అయం- భగవతినిరతశయ ప్రీతిమాకా. ప్రీయతమః-నిరతశయభగవత్ప్రీతివిష
యాభగవత్ప్రీతిగ్గః. దాదామిబుద్ధియోగంతయిత్వస్యాగ్గణవత్. యాన్వయమేవభగవాన్ప్రియతతత్త్వక్తం. అనేపరణప్రకారాదపి తే. భగవత్వైవోక్తమి
త్వేనకారేణభగవదాన్వృతిశయస్సాచిరః. సతతయక్తానాం-సతతయోగంకాఙ్క్షమాణానాం. *అశంసాయాంభూతవచ్చేతికర్తృక్తః. ప్రీతిపూర్వకం
నదామాత్వస్వయం. అనేపరస్పరవిషయ ప్రీతిరుపాసోపాసకయోద్భవతా. సతతయక్తశబ్దాగ్గణవీకరణాయాహ. ప్రీయోహి. అత్యర్థం-అతిక్రా
న్తాభేయం. ప్రీయత్వంనాచామగోచరమిత్వగ్గః. ద్రువానుస్త్వతింవిగిసప్తేతిహిపూర్వముక్తం. అత్రయోభగవతి ప్రీతిమాకాభవతి-తస్మిన్నుపాసకేభగ
వతః ప్రీతిమత్వముక్తం. తత్కర్తృద్రువానుస్త్వతేన్విశేషితత్వమిత్వతపహ (అతత్త్వం) అతః-ఉత్పాద్యలకత్వైతిభ్యాంసిద్ధత్వాదిత్వగ్గః. యద్వా-ద్రు
వానుస్త్వతివచనాద్వరణీయత్వవచనా, ద్వరణీయస్యచ భగవతినిరతశయ ప్రీతిమత్వవచనా, చేత్వగ్గః. సాదృత్వాదరూపాన్వృతిత్వనేన పూర్వోక్తా
కారవిషయాయావవశేషాదరమిదిద్వితం. (స్వర్యమాణాత్పత్త్యధమప్రియత్వేనస్వయమవ్యుత్పత్త్యధమప్రియేతి)* అర్థేనైవవిశేషానిరకారతయానిరయమి
తిభావః. స్వయమవ్యుత్పత్త్యధమప్రియా- అనుభూయమానోనుభవఇతివచయంనిర్దేశకౌపచారికః. అత్యర్థప్రీతిరూపేత్వగ్గః. యద్వా-అత్యర్థప్రియా- అ
న్వయోనానుకూలూపా. స్వర్యమాణాన్వృతిభగవద్విషయస్యనిరుపాధిగతీనరూపాకానుకూలత్వేనపద్విషయానుస్త్వతిరపినిరతశయానుకూలాభవతి. యద్వా-
ద్రువానుస్త్వతిస్వయమత్వనానుకూలత్వాదయక్తావస్థాయామపి ప్రీతిరూపజ్ఞానేనప్రతిసన్నిధితత్త్వప్రియా. అతపవహి *యా ప్రీతిరపివేకా
నామిత్వాదినాసాప్రాధ్యతే. ప్రీతిరూపద్రువానుస్త్వతేరపవర్గోపాయత్వముక్తం. ఆస్యత్రభక్తేరుపాయత్వంధృశ్యతే. కథమనయోక్తాకాగ్గణి
త్వత్తాహ (ఏవంరూపేతి) యద్వా-శేముషీభక్తిరూపేతిభక్తిరూపజ్ఞానసోపాయత్వంప్రాగుక్తం. కథమిదానీంప్రీతిరూపద్రువానుస్త్వతేరుపా
యత్వంప్రతిపాద్యతత్త్వత్తాహ ఏవంరూపేతి. ఏవంరూపా- సాదృత్వాదత్వప్రీతిరూపత్వవర్తనాద్రువానుస్త్వతిరేవభక్తిశబ్దాచేత్వగ్గః. తు
తత్త్వత్తాహ (ఉపాసనపర్యాయత్వాదితి) ఉపాసనాదిశబ్దానాంభక్తిశబ్దస్యచైకార్థవృత్తిర్వచిష్యతే. సతుఘటకుమ్మయోరివపర్యాయత్వం ఏకా
గ్రవృత్తిత్వం. *నేనాభక్తిరూపాప్రీతినివైఖ్యుకోక్షేరవగమ్యతే. *స్నేహపూర్వమునభ్యాసంభక్తిత్వనిధీయతే. భజిత్యేషభాతుదైన్యనేవాయాం
చక్తిత్వితః| తస్మాత్సేవాబుధైఃప్రాక్తాభక్తిశబ్దేనభూయసీత్వాదివానుసర్యైయం. యద్యపిసాదృత్వాదరూపత్వభక్తిరూపత్వాదిపరాణాంవాక్యానాం
విద్యావిశేషవిషయప్రకరణపరిగ్రహితత్వేనసర్వోపాసనసాధారణత్వంలఘుగురుయర్పణిక్వానుసర్యతే| ప్రాప్తం. తథాపిప్రపదనేమైః ఘుగురుయ
ర్పణిక్వానుసరపరిరూపన్యామోవచనంప్రతిష్ఠిస్త్యు - సమావచనవిరోధేన్యాయః ప్రభవతి. వచనవిరోధాభావాదుపాసనేమౌళ్యస్యప్రవృత్తిః వేదా
నేనూపాసనపరాణాంవాక్యానామైకార్థ్యనిర్వచనంభక్తిరూపన్నసోపాసనమైవవాపవర్గోపాయవేదనత్వముక్తం. స్మృతివచనప్రదర్శనంచశ్రుత్వ
గ్గః. శబ్దాయకృతం. ఇదానీంతుశ్రుతిస్మృత్యోక్తాకాగ్గణముక్త్యుపాయవేదనస్యభక్తిరూపోపాసనత్వముపపాద్యతే(అతపవేతి) అతపవ-అపవర్గోపా
యవేదనస్యభక్తిరూపోపాసనత్వాదేవేత్వగ్గః. తమేవంవిదిత్వేలివాక్యంశ్వతాశ్వతరూపనిషదిశ్రుయతే. తత్ర*తస్మాత్స్వర్యవత్త్వవత్త్వవత్త్వగ్రహణా
చ్చినస్యపరమాత్మత్వవిషయత్వశ్రమఃకస్యచిచ్ఛన్దయస్సాగ్నితితన్నివృత్తిగ్గః*వేదాహమేలంపురుషంమహాన్తం*మహాన్ప్రభువైపురుషస్సత్వస్యై
షప్రవర్తకత్వత్వశ్రమోపసంహరయోరవగతపరమపురుషపదైవసోపనిషదితిపురుషమాత్మకార్థ్యందర్శయితుంచమేవంవిద్వానితివాక్యముసాత్తం. త
మేవంవిద్వానితివాక్యేననాన్యఃపథాఇతిపరమపురుషవేదనపరిణిక్తోపాయనిషేధకృతః. నాహంవేదైరిత్యాదినాతద్భక్తివ్యతిక్తోపాయనిషేధకృతః. ఉభ
యోరపుష్పబృహ్మణోపబృహ్మణీయవచనయోః ప్రమాణతమత్వేనసర్వావిగతయోదైకార్థ్యంవేదనాదిశబ్దానాంభక్తిపర్యవత్త్వేనిధ్యతిభావః. ఉపాయా
న్తరనిషేధకత్వోక్త్యాజ్ఞానదర్శనప్రాప్తీనాంభక్తిసాధ్యత్వకత్వోక్త్యాచనాహంవేదైరితవచనముపాత్తం. సను*భక్త్యామామజ్ఞానాతి *తతోమాంత
త్వతోజ్ఞాత్వావిశేషతదనన్తరమితి భక్తిశబ్దజ్ఞానమైవవాక్యవచతోపాయత్వమవగమ్యతే. సతుభక్తేరితిజ్ఞాచనాహంవేదైరిత్యనేనపరిహృతాభవతి-
అత్రజ్ఞానదర్శనయోరివప్రాప్తేరపిభక్తిసాధ్యత్వావగమాత్. భక్త్యాప్రవేష్టుంచశక్యఇతిహ్యస్వయః. భక్త్యామామితివచనేపిఠతోమాంతతత్త్వితచ్చబ్జ
పరామృష్టాయాభక్తేరేవప్రాప్త్యుపాయత్వమవగమ్యతే. తతర్థిభక్తిశరణుర్భావేతదనన్తరమిత్వనేనపానరుక్త్యప్రసక్తాత్. అతశ్చ*భక్తిరూపోపా

ఏవంరూపాయాశ్రువానుస్మృతేసాధనానియజ్ఞాదీనికర్తాణీతి *యజ్ఞాదిశ్రుతేరత్వవదిత్యధిధాన్యతే. య
స్యపివిదిషన్తీతియజ్ఞాదయోవివిదిషోత్పత్తివినియ్యజ్ఞైతథాపితవైస్యవేదవస్యధ్యానరూపస్యాహరహరనుస్మీ
యమానస్యాభ్యాసాధేయాతిశయస్యాప్రయాణాదనువర్తమానస్యప్రస్తుప్రాప్తిసాధనత్వాత్తమత్వయే స
ర్వాణ్యాశ్రమకర్తాణీయావజ్జీవమనుష్టేయాని. వత్సృతిచ*ఆప్రయాణాన్తప్రాప్తిహిదృష్టం*అగ్నిహూతా
దితు తస్మాద్యయేవతదర్శనాత్ *సహకారిత్యేనచేత్యాదిషు. వాక్యకారశ్చప్రవానుస్మృతేర్నివేకాదిభ్యవన
నిష్పత్తిమాహ *తస్మాద్ధిర్వివేకవిమోకాభ్యాసక్రియాకల్యాణానవసాదానుద్ధక్షేభ్యసంభవాన్నిర్వచనాచ్ఛేతి.

సంప్రసిద్ధిః. తతః సకృత్సకర్తావేషితత్వస్యకమాంతమిత్యత్రాహ (ఏవమితి) ఏవంరూపాయాశ్రువాదౌచర్యప్రతిపాదనమేతద్భాష్యం.
వాక్యకారసూత్రకారాభ్యామగితేతాకేత్యోక్తాశ్చమోక్షోపాయజ్ఞానావధావితేషాకర్తృసాధ్యాఇతివాచ. (ప్రవానుస్మృతేసాధనానీతి) యథా
అగ్నిహూతానాంసంప్రీత్యానేర్హరసాధనత్వం- సత్త్విచ్ఛాసాధనత్వం. తథాపిజ్ఞేనవిదిషన్తీతిత్రాప్తివిద్యాసాధనత్వమేవోక్తం- సతత్త్విచ్ఛాసాధన
త్వం. యజ్ఞాదేర్వేదనేచ్ఛాసాధనత్వేనవిదిషాగామోగాదితివాచ. తథాపి-సర్వేదాంపురుషజామనానరసాధ్యోపాయే ప్రవృత్తిపరమసాధ్యేన్య
యవిదానోపపద్యతే. యథాయాగామ్యపాయభూతప్రవృద్ధనాదాప్రవృత్తిర్యాగాదిసాధ్యాహార్యాదివిషయేచ్ఛయావిదానోపపద్యతే. తథా
కర్తృనిష్ఠిర్గ్రహమస్థానమిచ్ఛాసహృద్యవేదనేచ్ఛయావిదానోపపద్యతే. అతోవేదనేచ్ఛాయాంతాయాంవేదనోపాయభూతేచ్ఛానిష్ఠ్యగ్రహమస్థా
నం-తస్మాంజాతాయాంచలదగ్ధమస్థానమనవేషీతమిత్యవస్థానవిధివైయర్థ్యంసాధ్యత్. కించ-స్వనిధిసావేష్యస్వనిధిత్యాత్మాశ్రయః. వేదనేచ్ఛ
యాఇచ్ఛానిష్ఠ్యగ్రహమస్థానం-ఇచ్ఛానిష్ఠ్యగ్రహమస్థానాద్వేదనేచ్ఛానిధిర్వనోన్యాశ్రయణంవా. అతోవిదిషాసాధనత్వంకర్తృజాంశయత్తం.
సన్విచ్ఛానిష్ఠ్యగ్రహమస్థానస్యాత్మాశ్రయాదిగ్రహత్వే క్వచిదపీచ్ఛానసమృవేత్-ఇచ్ఛాసేతుభూతకర్తృమస్థానాదాగాత్. సచేచ్ఛాయాదిషయ
వైలక్షణ్యజ్ఞానమాత్రాధీనత్వం-వైలక్షణ్యజ్ఞానేపికస్యచిదిచ్ఛానుత్పత్తిదర్శనాత్. అతఃకస్యచిదిచ్ఛోత్పత్తైకర్తృసేతుకత్వమాశ్రయశీలం. తస్మాదపి
నుపపన్నం. నైవం-భోగాద్యుత్పత్తిధీతతూర్వవాసగానవిద్యాదిషయవైలక్షణ్యజ్ఞానాదిచ్ఛోత్పత్త్యుపపత్తే. సచాజ్ఞాతనుకృతవత్కర్తృమస్థానవిషయ
నావేదనేచ్ఛానిధితివాచ్యం-విహ్వర్థవ్యయానససాధ్యానాంయజ్ఞాదీనామజ్ఞాతనుకృతరూపత్వాసమృవాత్. యజ్ఞేనవిదిష. నీలవాక్యస్యహ్యగ్ని
న్యతే. అతోమర్దితూర్వకమేవయజ్ఞాద్యనుస్థానం. తత్రమోక్షోపాయవేదనేచ్ఛాయాఅభావే-హ్వర్థయత్నసాధ్యకర్తృజాంశలాన్తరాధిపత్యూర్వకత్వ
నియమాన్నవిదిషాంసాధయతి. ఖాన్తరాధిపత్యవిభురంతుంయజ్ఞాదికంవేదనేచ్ఛయావిదానోపపద్యతే-ప్రయోజనానుద్దేశేన ప్రేక్షితతః ప్రవృత్త
యోగాత్. ప్రకృప్తప్రయోజనరూపపాయేచ్ఛావిరహేషుప్రయోజనపరిత్యాగాదాగాచ్ఛ. అతోవాన్తరసాధ్యేచ్ఛానిష్ఠ్యగ్రహమస్థానంపరమసా
ధ్యవేదనేచ్ఛయావిదానోపపద్యతఇతిస్వనిష్ఠ్యగ్రహమస్థానస్యస్వనిధిసావేష్యత్వాదాత్మాశ్రయాదిదోషస్సాధ్యేవ. (అగ్నిహూతాశ్చ) చత్రాప్తిపహ
దయుష్యామిత్వత్వత్వ. విదిషాసాధనత్వేయజ్ఞాదేరాత్మాశ్రయాదిదోషభావమభ్యుపగమ్యాహ (యద్యపితి) తవైస్య-ఇచ్ఛావిషయభూతస్య. భ్యాన
రూపస్థితివాక్యాగ్రహకృత్యుత్పత్తి. భ్యానసాధ్యవేదనానుష్ఠేయత్వపుష్కరాసార్థమాహ (అహరహరితి) అహరహరమస్థానఫలమాహ (అభ్యాసేతి) అ
హరహరమస్థానేహ్యుత్పత్తయేవప్రబంధిత్వవ్యావృత్త్యగ్రహమాహ (ఆప్రయాణాదితి) ఆప్రయాణాదనువర్తమానత్వేవేకాద్విత్తిదినాన్తరతవ్యా
వృత్త్యగ్రహహరహరమస్థియమానస్యేత్వత్వం. తత్రాప్తిస్థితిచ్ఛేదత్యుత్పత్తిసాధ్యంభ్యానరూపస్యేత్వత్వం. (తదత్వత్వయే) విదిషార్పత్వయే. వేదన
స్యావ్యవహితప్రకృతత్వేచ్ఛగ్రహకాత్తద్యుత్పత్తివిదిషాచర. విదిషాసాధనత్వంవ్యావృత్త్యుపగమ్యావ్యతే. ఆప్రయాణాదహరహరుపాసనానువృత్తియా
వజ్జీవంకర్తృజావేషీతత్వేచకింప్రమాణమిత్యత్రాహ (వత్సృతిచేతి) చక్ష్మణానీవృత్తే. సూత్రసప్తర్షనేతద్విషయభూతశ్రుతివాక్యమపిదర్శితం భవతి
తస్మాప్రాప్తయోజాపాసనానువృత్తిపరంసూత్రందర్శితం (ఆప్రయాణాదితి) *సఖిభ్యేవంవర్తయన్యావదాయుషమితిశ్రుతిః॥ యావచ్ఛాస్యసాధ
ల్యాగ్రహత్వాదహరహరమస్థాననిధి. తావత్కర్తృవేషేహమాహ(అగ్నిహూతేతి) ఆగ్రహకర్తృజామానవేష్యత్వేపివిద్యాజితత్వమప్యస్తీత్యాహ (సహ
కారిత్యేనచేతి) ఇత్యాదిషుసూత్రేష్విమమగ్ధంవత్సృతిత్వత్వ. ఉత్తంకర్తృజావిద్యాజితత్వముపాసనస్యశమాద్యగ్రహకర్తృవిరోధానోపపద్యతఇత్యాశక్తి. ని
రొధంపరిజహీర్షుస్తద్విషయశ్రుతివాక్యప్రదర్శనేనాప్రమాణతాంపనిరాచిక్షిర్షు రాహ. (వాక్యేతి) సూత్రకారాగ్నిప్రాంతజైకవేదము క్షమితిభా
వ. ప్రవానుస్మృతిశబ్దేనతల్లభిర్వత్తత్రచచ్ఛావాభ్యాసత్వ. వివేకాదిభ్యవన-సతు కేవలకర్తృజాకేవలకమాదిసావేత్వత్వ. వాక్యకారగ్రన్థపాదీయ
త (రల్లభితి) ఉపాసనంసాధ్యవానుచ్ఛ్రుతితిహిప్రకృతం. అతోప్రవానుస్మృతిల్లిర్వత్వత్వ. *వివేకవిమోకాభ్యాసక్రియాకల్యాణానవసాదాను
ద్ధక్షేభ్యితిద్వస్త్యసమాస. సచేతరేతరయోగాధే. ఏవ్యసృతమేనతల్లభేద్దమృతత్వాత్. సముచ్చయేనసమవతాపీకాధగర్భవికల్పాహ్యాయుక్త- త
స్యాప్రదోషదుష్టత్వాత్. సముచ్చయస్యచాత్రసమృవాత్. ఏవంవివేకాదివిధానాంవాక్యానాంసముచ్చయేతాత్పర్యమితి దర్శయతుమితరేత
రయోగద్వైస్యేనవాక్యకారనిర్దేశ. సనుసముచ్చయాదథాన్తరమితరేతరయోగ-తత్వగ్రహితరేతరయోగద్వైస్యేనసముచ్చయరాజ. ఉచ్యతే. అన్వా
చయసహపరితాత్వముచ్చయాద్వికల్పప్రతిసమ్మన్విసముచ్చయోగ్ధాన్తరం. ఏకస్మిన్నేవకార్యేమిధోగిరవేషసాధకానామన్వయోన్వాచయ సహపరి
త. ఏకత్వసమభివాహ్యతస్యముచ్చయస్త్యేకస్మిన్కార్యేమిధస్సావేష్యామన్వయః. సచివేతరేతరయోగఇత్వవిరోధఇతి. నివృత్తిరూపకమాదేఃప్రవృ
త్తిరూపయజ్ఞాదేచ్ఛవిరోధాన్వగముచ్చయఇతిచేన్న- భిన్నవిషయత్వేనవిరోధాభావాత్. అవిహితాప్రతిపద్ధినిపిద్ధకామ్యవిషయాహిశమాదయః స

వివేకాదీనాం స్వరూపంచాహ *జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాదన్నాశ్రయశుద్ధిర్వివేకీతి|| అశ్రవ్యచనం- *అహం
 రశుద్ధాసత్త్వశుద్ధిసత్త్వశుద్ధాశ్రువాస్త్యుతిరితి|| *విమోక్షానికామానభివ్యక్తీతి|| *శాస్త్రదేవసీతేతిర్వచనం|| *అ
 రవ్యుణసంశీలనంపునరపునరభ్యాసఇతి|| నిర్వచనంచ స్మార్తముదాహృతంభాష్యకారేణ *సదాతద్భువభావితఇతి||
 *వజ్రమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానం శక్తితన్విత్రయేతి|| నిర్వచనం *క్రియావానేష బ్రహ్మవిదాంవరిత్యః|| *తమేతంవేదా
 సువచనేన బ్రాహ్మణావిదిష్యంత్యజ్ఞైసదానేనతపసానాశకేనేతిచ|| *సత్యాద్భవదయాదానాహింసానభిధ్యాగిక
 ల్యాణానీతి|| నిర్వచనం *సత్వేనలభ్యస్తేమామేవైషవిరజోబ్రహ్మలోకీతి|| *దేశకాలవైగుణ్యాచ్యుతవస్తా
 ద్యనుష్ఠృతేశ్వతజ్ఞం దైన్యమభాస్వరత్వం మనసోవసాదఇతి|| తద్విపర్యయోనవసాదః నిర్వచనం *నాయమా
 ణ్నాబలహీనేనలభ్యఇతి|| తద్విపర్యయజాతుర్బుద్ధ్యితి|| తద్విపర్యయోనుద్భవః అతిసంప్రేక్ష్యవిరోధిత్యర్థః నిర్వ
 చనమపి *శాస్త్రోదాత్తఇతి|| పవం నియమయ క్తస్యాశ్రమవిహితకర్మానుష్ఠానేనైషవిద్యానిష్పత్తిరిత్యుక్తంభవతి.

బృహత్-ఉపపన్నత్వాత్. నిర్వచనాచ్చ- శ్రుతివచనాచ్చ. ప్రమాణోపపత్తిభ్యామిత్యర్థః. వివేకాదయః సింధుపాః-కథంవాశమాదే. కర్తృణాశ్చవిరోధ
 ఇతి శ్రాహ(వివేకాదీనాం స్వరూపంచాహేతి)నేపలంపగణనామాత్రం. రత్వరూపంచవాక్యకారవివాహేత్యర్థః. ప్రథమేంద్రేకస్వరూపవిషయ
 వాక్యముదాహరణి (జాత్యాశ్రయేతి) అహంవిషయవివేచనం వివేకజ్ఞేనవివక్షితం భవతి. దుష్టాహరాత్సాత్వికాహరాణాంవివేచనంవివేకః. జాతి
 దుష్టాహరాశ్చగృహాదయః. ఆశ్రయః- గ్రమ్మస్వామిపురుషః. అధికప్రపతితవజ్జలాదిగ్రమ్మమాశ్రయమప్తం. ఉచ్ఛిష్టకేతామ్యవహరంనిమిత్త
 మప్తం. ఏతత్త్రివిధహోమరహితాహరవివేచనంభూతకాయశుద్ధావివేకశబ్దఉపపరితః. యద్వా-విదితాహరనేయారాజసతామసాహరాప్యాయిత
 దేహత్వదేహస్వనివేచనంవివేకః. అశుద్ధేభ్యోవివేచనంహిక్ష్యః. ఇతిశబ్దభాష్యకారీయః. అత్రనిర్వచనమితచ భాష్యగ్రంథః. నిర్వచనం-నిష్క్రొచ్చ
 వచనం. అస్మాదేభ్యోనిష్క్రొచ్చం ప్రమాణభూతంవచనమిత్యర్థః. అహంశుద్ధావిత్వాదినిర్వచనం. విమోక్షాకామానభివ్యక్తి-విషయమభ్యుక్తాస్తాతుం
 నశక్నోతి యేనసహికారాభివ్యక్తిః. *కామాత్ప్రాధాన్యజ్ఞానయత్యత్వాదివచనాత్ప్రాధాన్యభావశ్చ త్ర ఫలితః. శాస్త్రపాఠేతినిర్వచనశాస్త్రజ్ఞేనరా
 గద్వేషాద్యభావవివక్షితః. ఆరమ్భణం-ఆలమ్బనం. శుభాశ్రయః. తస్యసంశీలనం. కథమేతత్సాధనం. సాధ్యంహీదం. స. *శుచాదేశప్రతిష్ఠాప్రేరేత్యా
 ద్యుక్తదేశకాలవిశేషభ్యసనీయయోగశబ్దాచ్యాశ్రువానుష్ఠానిసాధ్యా. ఇదంతుయోగకాక రవ్యభ్యానానుగ్రహకంసదాసంశీలనం. *సదా
 తద్భావభావితఇతిహిమక్ష్యతి. సదాభగవత్సంశీలనాధావెయోగకాలేషుకాలా న్తరసంశీలితంవిషయా న్తరంబుద్ధిస్థంసాత్-అతీతసాధ్యావిశిష్టత్వమార
 మ్భణసంశీలనస్య. నిర్వచనంచ స్మార్తముదాహృతంభాష్యకారేణేత్యనేకపూర్వోపాత్తనిర్వచనాన్యస్మిన్మిదాభాష్యకారీనిజ్ఞాయతే. అధమునిరితి శ్రా
 రంనిర్వచనం. తస్యన్యాయావన్యససామేత్యేనసహకార్యుత్తరవిధిత్యర్థకరణేవాత్మ్యేయత్వాత్. తస్మాద్నిర్వచనస్యస్పష్టార్థత్వాత్. తస్మాద్నిర్వచన
 ముదాహృతం. *తస్మాత్సర్వేషుకాలేషుమామనుష్యరేత్యేవమన్తరవచనమిహాప్రైతం. (పశ్యమహాయజ్ఞేతి) శక్తితః- సహితాస్త్రమశక్యంవిచరణాతి.
 (క్రియావానేషఇతి)సన్మితవాక్యం. బ్రహ్మవిదాంవరిత్యః- బ్రహ్మవిదాంమధ్యేవరిత్యః. సమాబ్రహ్మవిదిషూణామిత్త్యుక్తం. క్రియాశబ్దార్థవిదీక
 రణాయాహ (తమేతమితి)సత్యం-భూతహితం. ఆర్జవం-మనోవాక్యానానామైకరూప్యం. దయా-సాంధ్యనిరపేక్షవరజఃఖాసహిష్టుత్వం. అహింసా-కర
 ణత్రయేణపరీదానివృత్తిః. దానం-లోభభరాహిత్యం. అభిధ్యా-పరకీయేస్సత్త్వబుద్ధిః. యద్వానిష్ఫలచిన్తా. అభవాపరకృతాపకారచిన్తా. తద్రాహిత్య
 మసభిధ్యా. సత్వేనేతీత్యాదిశబ్దేనార్జవవిప్రతిపాదకవాక్యజాతంక్రొడీకృతం. (దేశేత్యాది)అనవసాదానుద్భవయోరవసాదోద్భవవిపర్యయరూపత్వా
 దవసాదోద్భవత్వేణమాత్రముక్తంవాక్యకారేణ. తద్విపర్యయరూపానభ్యాధోధాత్విద్వ్యతివ్యాకారాభిప్రాయః. శోకవస్త-శోకనిమిత్తవస్తు. అతి
 తప్తశ్రమరణాది. అదిశజ్ఞేనభయనిమిత్తమాగామివివక్షితం. అతితవిషయాహిశోకః. ఆగామివిషయంచభయం. అభాస్వరత్వమితిజ్ఞేనశబ్దవివరణం. అభి
 ప్తకార్యప్రవృత్త్యక్షమత్వరూపంజైన్యమిత్త్యుక్తంభవతి. భాస్వరత్వవిరోధితివాదైన్యవిశేషణం. చశబ్దానిన్త్రమః. తజ్జంచ-జైన్యజ్ఞైన్యంచేత్యర్థః. బ
 స్థజనైన్యేద్యుష్టేహిజైన్యంసాత్. దేశకాలవైగుణ్యశోకవస్తాద్యనుష్ఠృతిహేతుకంమసాభాస్వరత్వాభావరూపంభాస్వరత్వవిరోధివాదైన్యం. జై
 న్యజ్ఞైన్యంచమససోవసాదఇత్యర్థః. యద్వా-భిన్నవాక్యతయాయోజనీయం. దేశకాలవైగుణ్యశోకవస్తాద్యనుష్ఠృతిజనితంమససో2భాస్వరత్వమవ
 సాదః-కిముక్తంభవతీత్యశ్రాహ(తజ్జంజైన్యమితి)తచ్ఛాభాస్వరత్వం. తజ్జంఉక్తహేతుజంజైన్యమితివాత్మ్యేయవాత్మ్యాభ్యానరూపంవాక్యద్వయమితి. త
 ద్విపర్యయఇత్యాదిర్భాష్యగ్రంథః. బలహీనేన- మనోబలహీనేన. తద్విపర్యయజా-దేశకాలసాన్యప్రియవస్తాద్యనుష్ఠృతిజా. తుష్టిరుద్భవజ్ఞేత్యా
 వదేవవాక్యం. తద్విపర్యయోనుద్భవఇత్యర్థనిర్ధం. కథం*సాన్యభ్యాయశాస్త్రసంప్రేక్ష్యతపాంసీనియతాత్మవానిత్యవేక్షితస్యసంప్రేక్ష్యత్యాజ్యత్వమిత్త్యశ్రాహ
 (అతిసంప్రేక్ష్యవిరోధిత్యర్థఇతి)సకేవలమసంప్రేక్ష్యవివరిధీ అతిసంప్రేక్ష్యవిరోధితి, చార్థః. యథాన్యవిషయేష్యవప్రవృత్తిస్సాన్యత్వభాసంప్రేక్ష్యతీస
 న్నోప. సత్యాజ్యఇత్యుక్తంభవతి. నిర్వచనమతీత్యపిశబ్దస్సర్వనిర్వచనసముచ్చయే. వివంపదాధాన్యభ్యాతాః. తల్లభిరిత్యాదేర్వాక్యకారగ్రన్థస్యవా
 క్యాధమాహ (ఏవమితి) ఏవంసీనియమయ క్తస్య ఆశ్రమవిహితకర్మానుష్ఠానేనేతిపుణ్యేనైశేనప్రవృత్తినివృత్తిరూపకోటిద్వయవిభాగోద్యుతః. ఏతే
 న పదద్వయేనకేవలకమాది కేవలకర్తృచ వ్యావర్తితం. శమాదిః కర్తృచసముచ్చిత్యాజ్యమిత్యర్థః. యద్వివిదిషాసాధనమిత్త్యయోక్తం- తేనైషవిద్యాని
 ష్పత్తిరిత్యేవకారాభిప్రాయః. (ఇత్యుక్తంభవతి) ఇతివాక్యార్థోభవతీత్యర్థః. *విద్యాంచావిద్యాంచేతి శ్రుతేశ్శబ్దరూపదప్రకాశాధిమతయోజ్ఞ

తథాచక్రత్యంతరం విద్యాంచావిద్యాంచయస్తద్వేదోభయంసః । అవిద్యయామృత్యుంత్యక్తాన్
న్యయామృతమశుభతథాచి ॥ అత్రావిద్యాశక్త్యాభిహితం వర్ణాశ్రమవిహితం కర్మ. అవిద్యయా-కిర్తి
ణా. మృత్యుం-జ్ఞానోత్పత్తివిరోధిప్రాచీనంకర్మ-శీర్ష్యా-అపోహ్యా. విద్యయా-జ్ఞానేన. అమృతం ప్రకృ
ప్రాసోత్తిత్యధిః. మృత్యుతరణోపాయతయా ప్రతీతాఅవిద్యావిద్యేతరద్విహితంకర్మైవయోగోక్తిం. అజ
యాజసోపిసుబహూకాయజ్ఞాకజ్ఞానవ్యపాశ్రయః ॥ బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయతర్హంమృత్యుమవిద్యయే ॥

నామృతాసార్థంతాంవ్యాచిఖ్యానురుపావత్తే (తథాచేచి) అనేకకర్మణోపేతత్వేన ప్రహితక్రత్యంతరంవర్ణ్యతంభవతి. తథాచక్రత్యంతరం-వి
ద్యయాభావద్విద్యాభ్యాతం- తద్వాస్తవదాధానుగుణితభావద్విద్యమనంతరం, చక్రయజ్ఞానస్వభావః. సప్రహితతయా యజ్ఞాదివాక్యైః స
న్యంచానరకహృదీప్రేతం. అస్మిన్నాశ్రేయకర్మవాచిశబ్దాగ్రయతత్వత్రాహ (అత్రేతి) అత్ర-శ్రుతివాక్యే. అనన్తనాత్మనాత్మయ్యుక్త్యాగ్రహ
అవిద్యాశక్త్యాభిహితంవర్ణాశ్రమవిహితంకర్మాస్తు-చక్రము కంభవత్కర్మాశ్రయంబావదానరాణ్యపివిద్యనాన్యకర్మభావః । అవిద్యయే- అవిద్య
యా-కర్మణా. విద్యయా-జ్ఞానేనైత్యత్ర చక్రకర్మానందాభ్యాం అకమయత్రైకర్మాజ్ఞానంతుచరమాగర్భికమయేకకర్మ. పశ్యేతతోజ్ఞానంకర్మ
ర్వతత్త్వస్మృతిసాన్న్యవజీవ్యాధాస్మాదితాభవతి. కర్మాణి కమయత్రైకమయత్రైవిమల్యాని. కమయత్రైవిపాపకరః అశక్యేణపాపమననః కర్మ
నేనైకార్థ్యాత్. కమయత్రైవిసృగాదిపరత్వేపితత్వక్రిహేతుత్వంపాపసర్వరణద్వారా. జ్ఞానంపరమాగర్భిక-చరమగుత్వపాపం. దశయత్రైవి
రశేకార్థ్యవచారః. కమయేకశ్వేతతోజ్ఞానంప్రవర్తతే. సుసరతీత్వర్థః. అత్రాపాయవిరోధినిరాసకర్మం కర్మాగస్యప్రసం. సహిషణిచాన్యసన్నితే
మోక్షేచక్రతత్త్వతీ-క్షం. అవిరుజ్ఞానంప్రవర్తతత్వేవాక్షం. ఆస్యవాక్యసాన్న్యకమపజీవ్యాహ మృత్యుం (జ్ఞానోత్పత్తివిరోధిత) సమగ్రాహ
ప్రాప్తివిరోధి. సచవిదిమవిరోధీత్యర్థః. ఉపేయవిరోధికర్మాజ్ఞాననివర్త్యత్వంశ్రుతిస్మృతిశతీర్థం. అయథాతమేవంవిద్యాత్మిమృత్యుమేవిద్యాత్మ
పద్యాః అవివంమేవంవిద్యాపాపంకర్మనైవ్యత్యతి అక్షీయతేచాస్యకర్మాణి తస్మిన్కర్మప్రపరావరే. అనిచాయతంమృత్యుముఖాత్మముచ్యతే అజ్ఞాన్యా
దేవంముచ్యతేసర్వపాశ్చే. అజ్ఞాన్యాగ్నిసర్వకర్మాచిభస్మసామ్నయతేతథేతి. ఏవముపేయవిరోధినిజ్ఞాననివర్త్యత్వశ్రవణపరిశేషా, నాన్యసంపద్యా
త్మకేయవిరోధినిరాసేకపాయానరనిషేధస్వరసాన్న్య, త్వమసముచ్చయపతీకర్మణోభ్యుపాయతయావేదనవ్యతిరిక్తకర్మగోచరాన్యకర్మనన్యో
చక్రసజ్ఞా, ద్యుజ్ఞేనవిదిషతీతికర్మణిపాయపేతుత్వస్యకర్మాత్మా, కమయేకకర్మనిపత్వే తతోజ్ఞానంప్రవర్తతత్త్వస్మృత్యానుగుణ్యా, చ్చసామాన్యేన
మృత్యుశక్తేనప్రతిపన్నమపినిరసనియముపాయవిరోధికర్మరూపేవిశేషకర్మవస్యతి. తథావిదిచాసాభ్యుత్పత్త్యానుకూల్యాన్యత్వయజ్ఞాది
త్వేనపరిశేషా, ద్వివిదిషతీత్వత్రచక్రకృతప్రత్యయార్థయోద్వేదనపదిచ్చయారవిశేషణయజ్ఞాదీనాంసాధనత్వేప్రతీతేపితతోజ్ఞానంప్రవర్తతత్త్వస్మృ
త్యాన్యనుగుణ్యా, దివ్యమాప్రకృత్యర్థప్రాధాన్యస్మితివిద్విద్వీర్ణితత్వా, చ్చప్రకృత్యర్థసూరవేదనసాధనత్వంసంస్థం. తస్మాదపాయవిరోధికర్మావా
క్రమృత్యుశబ్దవాచ్యమవిద్యానివర్త్యమిత్యధిప్రాయః. ఉపాసనరూపం, న్యాసరూపం, బోధేయవిరోధినిరాసకంజ్ఞానేముత్తరభూర్యానుయోగభావ
రసినిరాసకంసాన్న్యతిత్తద్వ్యాప్యత్వార్థంప్రాచీనమిత్యక్షం. ఉపాయవిరోధినిరాసకకర్మప్రాచీనమేవపాపంకమయతి-సయాత్రాభువిత్వర్థః. తీర్వ
తిపదసాన్న్యచక్షే (అపోహ్యేతి). అనన్తేతంసేతుంతీర్వేవత్వాప్రివచనత్యర్థః. అవిద్యయాతీర్వేతిపదవ్యయవ్యాఖ్యానేనశబ్దరమతయోజనా
వ్యాప్యతి. అజ్ఞానేనసంసారంప్రాప్యస్థితత్వతిహితద్యోజనా. తస్మతేఅవిద్యాయాఃజ్ఞాతవ్యత్వంచపేయత్వేన. అవిద్యాశక్త్యావిదిమవిరోధినివర్తక
కర్మవాచితివా శబ్దారాభివ్రతయోజనాసాన్న్యత్. అవిద్యాశబ్దఉపేయవిరోధినివర్తకకర్మవాచితియాదవప్రకాశాభివ్రతయోజనా. జ్ఞానోత్పత్తివిరోధి
మృత్యుశబ్దవ్యాఖ్యానేనతదభయపుష్పదాసః. అయమవిద్యాశబ్దసంసారపేతుభూతాజ్ఞానపరఃకింసాన్న్యత్. కథంచరస్యకర్మవాచిత్వమిత్యత్రాహ
(మృత్యుతరణేతి) తరతేన తరణవాచిత్వంస్వరసనిధం. ప్రాప్తివాచిత్వేతుసాన్న్యకర్మాభ్యుత్పత్తిప్రేతం. అవిద్యాశబ్దస్యకర్మవాచిత్వంవిద్యయతి (విద్య
తరణితి) తదన్యాశ్లేషజితిభావః. విహితంకర్మైవేత్యవకారేజ్ఞానంఅవిహితంకర్మచవ్యావర్త్యతే. అత్రవిద్యాంచావిద్యాంచేతిచక్రభావమక్షముచ్య
యపరా. విద్యానుబద్ధికర్మానుబద్ధిచయదనుక్రంతత్వముచ్చేతవ్యం. విద్యానుబద్ధిశమదమాదికం. కర్మానుబద్ధిభూతాన్యకర్మత్వత్వాభిమానరామాత్మాది
కం. తమభయంచక్రబ్రహ్మముచ్చేతవ్యం. యద్వా-అధర్మేచార్థేవకామేచమోక్షేచభరతర్థభేత్వత్ర చక్రబ్రహ్మత్రాప్యత్రాధినిరాసముచ్చయపరాచ
శబ్దాసాన్న్యతాం. విద్యావిరోధికర్మవిరోధి, చవశబ్దాభ్యాంహనార్థంజ్ఞాతవ్యతయా సముచ్చితేభవతే. విద్యా- బ్రహ్మవిద్యా. తద్విరోధి- రితితరణిచయ
జ్ఞాతవ్యమయరాగద్వేషాదికం. అవిద్యా-విద్యాజ్ఞంకర్మ-తద్విరోధి సంసరణపేతుభూతంఫలాభిసన్ధ్యాదిసహితంకర్మ, పాపం, చతదభయంహనార్థం
జ్ఞాతవ్యమితి చక్రబ్రహ్మరథిప్రాయః. యద్వాప్రతిపదద్యోతకాచక్రబ్రహ్మసాన్న్యతాం. యథాభర్మచార్థేవకామేచేతిప్రతిపదంయదభిధేయం తస్యస
ముచ్చయద్యోతకత్వంప్రతిపదద్యోతకత్వం. తదత్రాపిసాన్న్యత్. అస్మిన్నాశ్రేయవిద్యాతరణశబ్దయోరుక్తార్థపరత్వస్థాపనాయోపబృహ్మణవచనంచ
ర్మయతి (యథోక్తిమితి) జ్ఞానవ్యపాశ్రయః-అగమాత్కర్మానవాక్. బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ-ఉపాసనాత్మకజ్ఞానంసాధ్యతేనావలక్ష్మ్యేత్యర్థః. జ్ఞాన
విద్యాశబ్దయోగార్థభేదబుభుత్సాయామాగమాత్కవివేకాదిజన్యజ్ఞానయోగప్రకృతత్వాత్తత్వరత్వాశ్రయణంహియక్షం. తద్దంమృత్యుమిత్యనేనతరణే
ప్రాప్తివాచిత్వకర్మాభ్యుదస్తా. సహిసంసారంప్రాప్తం బ్రహ్మవిద్యాకేధ్యజేనస్మేతంయజ్ఞాదికర్మానుష్ఠీయతే. మృత్యుశబ్దస్యవిదిమవిరోధికర్మపర
త్వమపినశబ్దానియం. జ్ఞానవ్యపాశ్రయత్యనేనశాస్త్రజన్యజ్ఞానవత్తాయాఅభిహితత్వాత్, బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయేత్యుక్తత్వా, చ్చ. సహిబ్రహ్మవి

జ్ఞానవిరోధిచ కర్మపుణ్యపాపరూపం - బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తినిరోధిత్వేనాస్త్వఫలతయో భయో
రపి పాపశబ్దాభిధేయత్వం. అస్యచ జ్ఞానవిరోధిత్వం జ్ఞానోత్పత్తిహేతుభూతశుద్ధసత్త్వవిరో
ధిరజన్మమోక్షవృద్ధిద్వారేణ. పాపస్యచ జ్ఞానోదయవిరోధిత్వం *ఏవమేవా సాధుకర్మకార
యః। తంయమధోని నీమతీతశ్రుత్యావగమ్యతే. రజస్తమసోర్యధార్థజ్ఞానావరణత్వం. సత్త్వ
స్యచయథాధిజ్ఞానహేతుత్వంభగవతైవప్రతిపాదితం *సత్త్వాత్సంజాయతేజ్ఞానమిత్యాదిసా॥

నేష్ట్యామిస్థాదేతుకృతం. కథంజ్ఞానోత్పత్తినిరోధిస్తానీసంకర్తేతిపుణ్యపాపసాధారణకర్మశబ్దనకర్మమాత్రంనిరసనీయము కృతం. శ్రుతిర్హి *భర్తృణ
నామమధుమతిపాపరూపకర్మనిశేచస్య నిరసనీయత్వమాహితశబ్దాయాంత త్రాపిపాపశబ్దస్య పుణ్యపాపపరత్వందర్శయితుం పుణ్యపాపయారుభ
యోగిపాపకర్మవాచ్యత్వోపపాదనాయతయో జ్ఞానోత్పత్తినిరోధిత్వమాహ (జ్ఞానవిరోధితే) చశబ్దానివృత్తే. పుణ్యపాపేషాభేదవిజ్ఞానవిరోధినీశేత్యభం
విశాసాస్యతరస్యపాపస్యనిరసనీయత్వం- అస్యతరస్యపుణ్యస్యనిరాసకత్వంచ ప్రాయత్యత్యత్రాహ (ఉభయారోపితే) తదూర్ధ్వయోరపివ ర్త్యత్వం,
సామన్య్యాదిరహితస్యభర్తావరప్రైవనివ ర్తకత్వం, చమపీతమితిభావః. కథముభయోపాపశబ్దవాచ్యత్వమిత్యత్రాహ (బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తి) అ
స్త్వేతిమేతే ప్రస్తుతినిమిత్తమావనం. అతాకితత్వేనప్రసిద్ధసాధారణకారణత్వంపాపత్వమితిభావః. అతపివశస్త్రాదా, వీశ్వరే,చనాలివ్యాప్తిః.
*నిశ్చయేవేద్యోస్యజహమామర్చనాదిమ | తస్యాస్తరాయామైత్రేయదేవేంద్రీత్వాదికంఫలం. ఏతేనైనిరయాస్తాతస్సాసస్యపరమాత్మసత్త్వత్యా
ది, పుణ్యస్యాపిముముతుం ప్రత్యనిష్ఠాదర్శనీధం. శ్రుతిశ్చదుష్కృతేనసహ పూర్వవిష్టంశుకృతమపిపాపశబ్దేననిష్ఠిత స్తీగమయం. *నైతం
నేనుమావారా త్రైతరతోపరారామృత్యుర్నశోకోశుకృతంనదుష్కృతంనర్దేవపాప్తానోతోనివ ర్తనతి. సచాను క్తపాపా వరవిషయఃపాపశబ్దః.
దుష్కృతశ్చస్యస్యప్రతిపన్నసమస్తపాపసాధారణతయాను క్తపాపాస్తరాసమ్మవేనతద్విషయత్వాదయోగాత్. సమ్మవేపితస్తాత్రపాపా వరవిష
యఃపాపశబ్దః. ఉత్తరస్యహేయస్యత్రిసంవాదితయోపాత్రే *అపహతపాపాహేయబ్రహ్మలోక ఇత్యన వరవాక్యేపాపశబ్దస్యసర్వహేయవిష
యత్వదర్శనాత్. సహ్యను క్తకతిషయపాపనివృత్తుత్రాచ ఉత్తరస్యహేయస్యత్రిసంవాదసిద్ధిః. శోకాదిమపాపశబ్దస్యాముఖ్యత్వేపి శుకృతదుష్కృత
యోః ప్రస్తుతిస్థితీసమ్మరాస్తముఖ్యత్వంత్యాజ్యం. క్షచిదముఖ్యస్య సర్వత్రాముఖ్యత్వనియమాభావాత్. అతస్సర్వేపాపసత్త్వసత్త్వత్యాజహల్ల
మణాచ్ఛ్రేయాయాత్. *భర్తృణనామత్య త్రమముఖ్యత్వమేవ. కథంపాపశబ్దజ్ఞానవిరోధిత్వం-రజస్తమసోర్యతదవగమ్యత ఇతిశబ్దాయాం ద్వార
ద్వారీభావాదవిరోధమాహ (అన్యేతి) పాపస్య రజస్తమసో, శబ్దజ్ఞానవిరోధిత్వే ప్రామాణికేనవిద్యారద్వారీభావః కల్పితఇత్యత్రాహ (పాపస్యచేతి)
సర్వయం శ్రుతిర్నిరయనిసేమవిషయానిసంస్థాతే - ఉన్నయన ప్రత్యనికత్వాదభాసయనస్యేతి. బ్రాహ్మః. అత్ర విషయతమున్నయనహేతుత్వ ముపా
ససనిష్ఠాదనరూపం. సచోన్నయనమపినాకాదిసయనమితిశబ్దానియం. *యమేభ్యోలోకేశ్యఉన్నిపతీత్యవగతస్యసమస్తలోకేభ్యఉన్నయనస్యా
చవర్తప్రాసరూపత్వాత్. తస్మిగర్భజన్మజరామరణాదిసంసార ప్రాసరణమధోనయనంస్యాన్నతూపాసనవిరోధఇతిచేన్న - ఉన్నయనస్యజ్ఞానోత్పా
దినద్వారకత్వావగమాత్. *యంత్యంమనుష్యయహితమంమస్యసత్త్వత్వకృమవాక్యేన మాముపాస్యేతివిధిత్వితస్సోపాసనస్యహ్యవ్యవహితోపా
యత్వవగతం. *నాన్యఃపథాఇత్యాదీనివ శ్రుత్యస్తరాచితథావగమయన్తి. తచ్చకర్మణామపవర్గం ప్రత్యవ్యవహితోపాయత్వేనీరుధ్యేత. అతఉప
శబ్దావ్యవిరోధాత్సాధుకర్మణామపవర్గం ప్రత్యసాయత్వముపాసనద్వారకమవసీయతే. అరః కర్మణామున్నయన హేతుత్వముపాసననిష్ఠాదనరూ
పమితితద్వివరీతమధానయనముపాసనప్రతిబద్ధరూపమితిస్ఫుటతరమవగమ్యతే. కించ-యద్యపుస్త్వయనాధానయనేస్వరగ్రరక ప్రాసరణరూపే. తథాప్య
సాధుకర్మణాజ్ఞానవిరోధిత్వంనిష్ఠలి. తథాహి. ఉన్నిసేపాధానిదయ్యా హేతుకత్వే పరమాత్మనోవైషమ్యవైర్భృణ్యప్రసక్తాస్నేతవ్యచేతనగోచరం
యద్యుత్తవ్వయం/విష్వయనిసేమ నిమిత్తభూతాతిప్రభూతపుణ్యపాపకర్మవిషయవిజ్ఞాయతే. తత్రచగతద్వయవర్తనాస్తో త్రో త్రరాధాన్వసాధు
కర్మకారయత్వమిశ్వరస్య సభూతావేశాదివజ్జీవబుద్ధ్యనవేషితభవతి. తథాసతిజ్ఞాన చికిర్షాద్యభావాద్వాయాదకాదిసున్నత్యణాదేవ సంసారి
ణాం చాస్త్రవశ్యత్వాభావనకర్మభూతోగామపవత్రేః. ఏవం సంసారిణాంకర్మభూతో కృత్యావ్యథా సుపశ త్తిరూపన్యాయానుగృహీతమేష ఏవత్వా
నికంవాక్యద్వయం జ్ఞానప్రదానద్వారక కారయిత్యత్వవిషయమవసీయతే. తథాసత్త్వత్వగుహశ్చభవతి. *సదేవాయస్మిమాదాయరక్షన్తి
పశుపాలవత్. యహిరక్షీతుమిచ్ఛన్తిబుద్ధ్యాపయోజయన్తితం | యస్మదేవాః ప్రయచ్ఛన్తిపురుషాయపరాభవం | బుద్ధింతస్యావకర్షన్తిసోషనీ
తోవిశశ్యంతిమువ్యతే. తథా * పుణ్యంప్రజ్ఞాంవర్ధయన్తిక్రియమాణంపునఃపునః | దృఢప్రజ్ఞోః పుణ్యమేవనిత్య మారభతేనరః | పాపంప్ర
జ్ఞాంనాశయన్తి క్రియమాణంపునఃపునః | సజ్జప్రజ్ఞఃపాపమేవనిత్యమారభతేనరఇతిచత్ర బుద్ధిమవకర్షన్తి. ప్రజ్ఞాంనాశయన్తిచ సమ్యక్జ్ఞానహానిపూ
ర్వకతద్వివరీతజ్ఞాననిష్ఠ త్రివిధవిషయే అన్యథాకర్తావరప్రాసరూపపవత్రే. యద్యపిదంపవనజాతంసర్వకర్మదేదతానామాస్యవిషయం. తథాపి
భగవద్భాగ్యస్య సమ్యక్జ్ఞానసామాన్యా బహిర్భావాదసాదధుకర్మణస్తద్విరోధిత్వసిద్ధిః. తథావిశేషతశ్చ చ్యతే*దదామిబుద్ధియోగంరంయేనమాముపయా
న్తితే | అసురీంద్రానిమాపన్నా మూఢాజన్మనిజన్మని | మామప్రాప్త్యైవకోక్షేయతతోయాన్త్యధమాంగతిమితచ॥ ఏవంన్యాయనప్రత్యుపబృన్హిత
యానయా శ్రుత్యాసామాన్యేనజ్ఞానవిరోధిత్వమసాధుకర్మణానిధం. అస్మాదపినిర్వాహబూర్వోక్షఉపపన్నప్రకణానుగుణ్యాత్. ఏవం పాపస్య
జ్ఞానవిరోధిత్వే ప్రమాణందర్శితం. అభిజ్ఞానస్తమసోర్థానవిరోధిత్వే, సత్త్వస్యజ్ఞానహేతుత్వే, చ ప్రమాణందర్శయతి (రజస్తమసోరితి) తతఃకిం ప్రస్తు

అతశ్చ జ్ఞానోత్పత్తయే పాపం కర్మనిరసనీయం. తన్నిరసనంచా నభిసంహిత ఫలేనానుష్ఠితేన ధర్మేణ. తథాచ శ్రుతిః *ధర్మేణపాపముపనుదతీతదేవం బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం జ్ఞానంసర్వాశ్రమ కర్మాపేక్షం. అతోపేక్షితకర్మస్వరూపజ్ఞానం, కేవలకర్మణామల్పస్థిరఫలత్వజ్ఞానం, చ కర్మమీమాంసావసేయమితి నైవాపేక్షితాబ్రహ్మజిజ్ఞాసాయాన్తర్యమైవక్తవ్యం. అపిచ నిత్యానిత్యవస్తువివేకాదయశ్చ మీమాంసా శ్రవణమంతరేణ నసంపత్స్యన్తే - ఫలకరణేతి కర్తవ్యతాధికారి ఓశేష నిశ్చయాత్తతే కర్మస్వరూప తత్ఫల తత్ఫిరత్వాస్థిరత్వాత్త నిత్యత్వాదీనాం దురవబోధర్వాత్.

చస్యకర్మాపేక్షితత్వస్యేత్యత్రాహ (అతశ్చేతి) అరః- పాపస్యజ్ఞానవిరోధిర్వచనాత్. రతోపేక్షితత్వత్రాహ (తన్నిరసనంచేతి) పాపకర్మాధ్యయోఃపుణ్యపాపయోరుభయోరపినిరసనీయత్వేనపాపనిరాసకకర్మాసమ్మవమాశబ్దోక్తం(అనన్యసంహితఫలేనేతి)అనేనన్వరాదిఫలప్రదకర్మవ్యాప్తిః. అనుష్ఠితేన-నతుజ్ఞాతమా త్రేణేతిభావః. తత్త్రకింప్రమాణమిత్వత్రాహ (తథాచ శ్రుతిరితి)ఇదాంసంనిరాసకవిరోధేప్రమాణరయోదాహృతస్యవాఙ్మయస్యాధ్వినిర్ణయోపయోగిరయైతద్వాక్యస్థనిరసనీయవాచిపదస్యార్థఃపూర్వమేవగీతః. నిరాసకవాచిపదస్యార్థోన నరముక్తః. నన్వయంఛర్మశబ్దఃకృచ్ఛాదాన్త్రాయితాదిప్రాయశ్చిత్తరూపధర్మమాత్రవిషయకింసన్యాత్. అనభిసంహితఫలధర్మవిషయఇతిమతోన్న్వితే. ఉచ్యతే *యజ్ఞేనదానేనరహసానాశకేన*కాస్తోదా నక్షపరత స్తితితుః *శశామేకర్మభివత్సేతోజ్ఞానంప్రవ ర్తైః*యజ్ఞోదాసంతప. కర్మనర్యాజ్యంకార్యమేవతతో *యజ్ఞోదాసంరూప్యేవపాపానిమనీషి శాం *శశామేదమ న్నశశాచమిత్యాది శ్రుతిస్త్రుతిభిన్నముఖేరపేక్షితత్వేనోత్తానాయజ్ఞదానతపశ్శమాదీనామత్ర శ్రూయమాం త్యాత్. *విజ్ఞానాదానస్తో బ్రహ్మయోనిత్యాదినాన్య ప్రకరణస్యబ్రహ్మవిద్యావిషయత్వాచ్ఛాయంధర్మశబ్దోముముత్సవేషీతానన్యసంహితఃపర్వం యజ్ఞర్యవగమ్యతే. అత్రయజ్ఞదానాదిపర్యాయేషు *దానేనద్విషన్వోమిత్రాభవ న్నిత్యాదినాసాంసారికఫలకీర్తనం*అన్నవాసన్నాదోభావతీత్యాదిపద్యుక్తా వేదనానుగుణానుష్ఠితఫలవిషయంమనవ్యం. యోగోనమృత్యుముపయాపిచద్వానితి ప్రధానఫల శ్రవణాత్. కించ-యవ్యవీదంవాక్యంపంచుతుమాత్రవిషయం. తథాప్యముముతుమాత్రవిషయంచనభవేత్ - ప్రచ్ఛత్తినిమి త్రసాధారణ్యాత్. సహికామ్యఫలపద్యంధర్మశబ్దార్థః-అతాకికేస్తసాధారణసాధనేనఅతాకికానిష్టసాధారణకారణమపనుదేతివ్యర్థస్యాత్. తతశ్చముముతుంప్రంకామ్యకర్మణోనిష్టఫలత్వేనధర్మశబ్దవాచ్యత్వాయోగాత్వావశబ్దవాచ్యాన్తర్వాచ్యపక్షధర్మతాబలాదభిసంహితఫలనభర్తేణపుణ్యపాపయోరుభయోరపిసోద్యత్వము కంసన్యాత్. జ్ఞానస్యకర్మసాపేక్షత్వంనిగమయతి (తదేవమితి) తత్ - శ్రుతిస్త్రుతితదనుగ్రాహకోపపక్షానా త్రవాక్యకారణవసేభ్యః. ఏవంఉపాయప్రతిబద్ధనిరాసార్థంసర్వాశ్రమిజ్ఞాంత త్రదాశ్రమధర్మాభ్యకోపాసనాధికారస్యవత్సమాణత్వంహృదిహాయసర్వాశ్రమకర్మాపేక్షమిత్వకం. తతఃకింకర్మవిచారస్యబ్రహ్మవిచారపూర్వవృత్త్యిత్వవేషాయామనుష్టానస్యజ్ఞానాపేక్షత్వాజ్ఞానస్యమీమాంసాధీనత్వాచ్ఛతదభిగమఃపూర్వవృత్త్యిత్యాహ (అత ఇతి)అతః- బ్రహ్మజ్ఞానస్యకలాభిసంధికాతా శ్రమకర్మసాపేక్షత్వాత్. జ్ఞానంహిహానాథముపాదానాథంవా-అత్రతూభయాధ్యమిత్యాహ. (అపేక్షితేతి)ఫలద్వారకంహంసం. స్వరూపేణోపాదానం. మీమాంసాశబ్దస్యపూర్వోత్తరసాధారణత్వాత్కర్మమీమాంసావసేయమిత్వకం. (నైవ)యాత్వయావిరుద్ధేనిరస్తానైవేత్యర్థః. యదనపేక్షితంపరేణోక్తంతదేవాపేక్షితమిత్వకం. యత్ప్రపరేణాపేక్షితమిస్యకర్మంతస్యానపేక్షితత్వమువ్యతే(అపిచేత్యాగినా) (నిత్యానిత్యవస్తువివేకాదయశ్చేతి) చ న్నర్థః. ప్రత్యుతేతియావత్ (మీమాంసా శ్రవణమంతరేణ)కన్యబ్రహ్మమీమాంసాశ్రవణమంతరేణేత్యర్థః. నసమ్మత్స్యన్తేతత్వనేనపశ్చాద్భావిత్వము కం. కుత ఇత్వత్రాహ (ఫలేతి)ఫలవిశేషః-భోగమోక్షరూపః. కరణవిశేషః-యజ్ఞోపాసనాదిః. ఇతికర్తవ్యతావిశేషః-ప్రయాజాదిస్యాధనసంప్రకంచ. అధికారివిశేషః-బుధుత్తుముతుశ్చ. ఏహనిశ్చయాద్యతే. కర్మస్వరూపం-సాన్యాయజ్ఞాత్మకముపాసనాత్మకంచ. భావ్యకారకస్యాగాత్మకముపాసనాత్మకంచకర్తేతిహివత్స్యతి. *ప్రకాశశ్చకర్మణ్యభ్యాసాదిచనూత్రంఉపాసనాత్మకేకర్మణీచతస్యభావ్యం. ఉపాసనస్యకర్మత్వంత్సమిస న్తరూపతయా-తస్యప్రయత్నసాధ్యత్వాత్. *వాచిత్యేపక్షిమృగతాంయనమైర్వ్యజ్ఞాంతాంకరీరజైకర్మదోమైర్యాతిస్థిపవరతాంసర ఇత్వశ్రమ నుశ్చమానస్తైకర్మదోమైరిత్వక్రవాక. ఫలంచోభయంభోగోమోక్షశ్చ. (అత్తనిత్యత్వాదీనామితి)అపిశబ్దేనాత్తనాం *నిర్వాణమయవివాయమిత్వకజ్ఞానానన్వస్వరూపత్వాదికంవివక్షితం. అత్రసాధ్యావిశిష్టత్వంహేతోః ప్రతీయత ఇతిచేన్యేవం-మీమాంసాయాంఫలకరణేతికర్తవ్యతాదీనాం ప్రత్యధికరణంత త్రన్యామైర్వీనిర్ణయః క్రియతేసహేతుః. ఏవంత త్రదధికరణన్యాయానుగృహీత శ్రుతివాక్యసముదాయజన్యా యోప్రమితిరపాయోజేయవి. యా- సాసాధ్యా త త్రదవా నరవాక్యాధ్వినిశ్చయై వత్సముదాయరూపమహావాక్యాధ్వినిశ్చయస్సాభ్యిత్వార్థః. యథాచదాధ్వినిశ్చయైర్వాక్యాధ్వినిశ్చయ ఇత్వక్తేనసాసాధ్యావిశిష్టతా. తద్వత్. అతపివహికరణేతికర్తవ్యతాదిశబ్దైఃపూర్వంపురుగుత్వాపశ్చాత్కర్మస్వరూపశబ్దేనోక్తం. ఫలకరణత్వాదిభావ్యస్యకర్మమీమాంసామాత్రవిషయత్వేతత్ఫలధిరత్వాస్థిరత్వాత్తనిత్యత్వాదీనామితివత్సమయ కం. నిరుపపదమీమాంసాశబ్దస్యమీమాంసాకాప్రమిత్వాదిభాష్యభాగద్వయవిషయతయాప్రయమక్తత్వాచ్ఛయోగోక్తవివార్థః. తస్మాత్కర్మబ్రహ్మవిచారానన్తరభావీనత్వానిత్యవస్తువివేకతత్వవశముత్త్రఫలభోగవిరాగోముముతుత్వంచశమదమాదిసాధనసమ్మచ్ఛ. *శమదమాద్యవేతస్సాన్వీదితి బ్రహ్మమీమాంసాయాంహిశమదమాదిస్వరూపంనిరూప్యతే. అస్తింశ్చతుష్టయేనీడ్వై బ్రహ్మవిచారః- బ్రహ్మవిచారాత్తత్త్విద్విత్సన్యోన్యాశ్రయస్సాన్వీత్. అతఃపశ్చాద్భావినిపూర్వవృత్త్యుత్తముపపన్నం. సాజ్ఞాభ్యయనజాపతప్రతీతేరపనిత్యానిత్యవస్తువివేక ఇతిచేత్ తదయ కం- నన్యాపాత ప్రతీతిరహముత్త్రఫలభోగవిరాగముముతుత్వదాన్తేతుః- నిత్యా

నిర్వచనరూప ప్రతీతిః. కించాపత ప్రతీతిరుభయభాగవిచారసాధారణీ. తత్ప్రభమంకర్తవీచారపిత ప్రవృత్తిర్యుక్తా-ఉభయ త్ర బుభుత్సాయాతి
విజ్ఞాత్యా, త్ప్రభుమాతిక్ర, మేకారజాభావా, చ్చ. శాస్త్రాస్త్రే నరణాసినిత్యానిత్యవివేకాదిర్నీపపద్యతే. ప్రభమమేవాధ్యయనవిధివశ్యతయాపురుషస్య
శాస్త్రాస్త్రే నరణవకాశాత్. కించశాస్త్రాస్త్రే నరణమాణుకారణత్వాబ్రహ్మత్వక ప్రభావకారణత్వగగనాదినిత్యత్వనిమి త్రమా త్రే శ్వరత్వాదయో వేదా
నైవిరుద్ధాపివాధ్యాదహవపిపలభ్యతే. అతశ్శాస్త్రాస్త్రే నరణస్యోనిత్యానిత్యవస్తువివేకవేదా నైవిరుద్ధత్వాన్నతద్విచారం ప్రతిపూర్వవృత్తాభవతుమర్హతి.
కించశాస్త్రాస్త్రే నరణపట్టదాగ్ధహడశపదార్థజ్ఞానాదీనాంమోక్షసాధనత్వ ప్రతిపాదనేనవేదా నశ్రవణనైరవేత్త్యచ్యవతజ్జన్యవివేకస్య పూర్వవృత్తత్వం
యత్కం. యతోభుద్ధయనిశ్రయసిద్ధిః-సభర్తృః. *భజజాతిని గ్రహస్థానానాంత త్వజ్ఞానాన్నిశ్రయసాధిగమయిహిత త్ర త త్రాచ్యతే. కించశతస్త్యా
దేవవిచ్ఛానోదా నక్షపరత సతిశ్చస్యమామితోభూత్వాత్వస్యేవాత్మానంపశ్యేదితి శ్రుతిదేవవిచ్ఛజ్ఞానాస్త్రాజన్యజ్ఞానమనూద్యవశ్యేదితి ప్రతిపన్న
స్యోపాసనస్యాజలయోశమాదీనుపదిశతి. అతశ్శమాదీనాం శ్రవణపూర్వవృత్తత్వం శ్రుతివిరుద్ధం. *ప్రశాస్త్రచిత్రాయేత్వాది శ్రుతిస్త్రవణౌపయి.
కావధాననిష్పాదనార్థత్వత్వం. ఇతిహాసపురాణాది శ్రవణాన్నిత్యానిత్యవివేకఇతి తద్విత్తపిత బ్రహ్మస్వరూపావగమాద్యిహ్మవిచార స్యానారమ్భ
ణీయత్వంస్యాత్. ఇతిహాసపురాణయోరపిసంకయవివర్యయ బాహుళ్యాత్తన్నిరాసాయ బ్రహ్మవిచారోవేక్షితఇతిచేత్ సంకయవివర్యయ బాహుళ్యా
దేవనిత్యానిత్యవివేకీత త్ర దుస్సంపాద్యఇతిసాధనవతుష్టయస్యపూర్వవృత్తత్వంయత్వం కం. యత్తునిత్యానిత్యయోరస్య ప్రీతినిత్యానిత్యవస్తునిత్యధర్మా
ఇత్యారభ్యవాచస్యతినో క్తనిత్యస్యభర్తృణోనిత్యత్వంసంకృత్యంతతపితోపాదేయత్వంఅనిత్యస్యభర్తృణోనిత్యత్వమసత్త్వంసంకృత్యంతతపిత హేయత్వమిత్యే
ఽనిత్యానిత్యయోర్భర్తృణో న్నధర్మాణాంపదివేకోనిత్యానిత్యవస్తువివేకఇతి. అ త్ర బ్రాహ్మః. అనిత్యస్యతావదసత్త్వత్వంవత్త్వమాణ ప్రకారేణ నిర స్రం
వేదితవ్యం. యన్నిత్యంతదుపాదేయంయదనిత్యంతద్దేయమితుభయమభ్యసవపన్నం-సుఖదుఃఖనివృత్తిత్యాధనతదుపయోగినామేవోపాదేయత్వబుద్ధి
దర్శనాత్, తద్వృత్తిరి క్తవైవానూపాదేయతాబుద్ధిదర్శనా, చ్చ. నిత్యమపిదుఃఖరూపందుఃఖనిమి త్రంవాయదిస్యాద్దేయమిత్యేవ ప్రతీయేత్. అనుభయంచే
దుపేక్ష్యేత్. అనిత్యమపిసుఖరూపంవాసుఖనిమి త్రంవాభవతిచేత్తుదుపాదీయతే. నిరూపకస్యకుహేయమితిచేన్న- ప్రకృష్టసుఖా నర దర్శనాత్వ న
దుఃఖసాధ్యత్వదుఃఖాదర్శత్వవిరహేసతినిరూపకస్యాపి త త్రాపాదేయతాబుద్ధిదర్శనాత్. క్షీరాదనలాభాత్కా న్యజ్యతే. అన్యమాపపితావరాటి
కాతదర్ధరణేక్షేత్యత్యభాసూఖాదతిశాయత్వా త్యజ్యతే. విషమి శ్రమన్నంమరణభయా త్యజ్యతే. న కృష్ణనాదితుతతః ప్రకృష్టసుఖాలాభా, దాద్య
నయో సీ వదుఃఖానుబంధాభావా, చ్చపమితమపుసాదీయతే. తస్మాదనిత్యస్య హేయత్వంనానిత్యత్వమా త్రప్ర యత్వం కం. యమ్యచ్యేతనిత్యస్యదుఃఖాస
మ్భిన్నసుఖరూపత్వాదుపాదేయత్వంతదసమ్భవాదనిత్యస్యచ హేయత్వమితి. ఉచ్యతే. నిత్యస్యదుఃఖాసమ్భిన్నసుఖరూపత్వంకింవాస్తా న్యవగమ్యతే-ఉత
శాస్త్రాత్. న ప్రభమః-నిత్యస్యకాలాదేఃసుఖరూపత్వాదర్శనాత్, నిత్యస్యాత్తనోదుఃఖాసమ్భిన్నసుఖరూపత్వాదర్శనా, చ్చ. అత్తనోహిదుఃఖముపల
భ్యతేఅహంకుఃఖీతి. శాస్త్రతత్వేత్-యదివేదాత్-వేదజన్యంచకేమాపాతజ్ఞానం-ఉత ప్రమితిరూపం. ప్రభమేకర్త బ్రహ్మభాగసాధారణ్యాత్కర్తవీచా
రాతిక్రమేణ బ్రహ్మవిచారం ప్రతిపస్యపూర్వవృత్తత్వానుపపత్తిః. నిశ్చయరూపంచేత్ మిహమాంసాద్వయఫలంస్యాత్. ఆగమా నరమూలత్వే విరుద్ధత
యానుపయోగా త్తవైవతే నైరవేత్త్యచ్య పూర్వవృత్తత్వానుపపత్తిః. అథోచ్యేతయన్నిత్యంతదుపాదేయమితి. నైవం ప్రతీతిః. కింతునిత్యంసుఖంస
మ్భవతిచేత్తుదుపాదేయం. సతితస్మిన్ననిత్యమనుపాదేయమితి. త త్ర తావన్నిత్యసుఖసమ్భవజ్ఞానస్య బ్రహ్మవిచారోపయోగోనిత్యఫలోపాదిత్వాద్వారేదే
తివ క్తవ్యం-శాస్త్రాస్త్రే నరణుకర్తకాణ్డచనిత్యఫలసమ్భవనాయానివారకాభావాన్నిత్యానిత్యవివేకాన నరంతేమమపూర్వవృత్తీయతాస్యాత్. తేషుహిని
త్యంభలం ప్రతీయతే. తదసదితిచేత్. తదవ త్వమ ప్రామాణ్యాదన్యపరత్వాద్వాభవేత్. తదభయంకర్తమిహమాంసాయానినాసనిభ్యతితస్యాఃపూర్వవృ
త్తత్వమభ్యుపేతవ్యం. అద్యసూత్రంతర్జ్ఞానపరమితిచేన్న-తస్యస్వశాస్త్రాస్త్రే రహ్యపయికవిషయ ప్రయోజనపరత్వేనశాస్త్రాస్త్రే నరా ప్రామాణ్యాది ప్రతి
పాదనపరత్వాభావాత్. స్వాధ్యోపయోగిత్వా త్తద ప్రామాణ్యాదికమభివ్రేతమితిచేత్- తద్విత్తస్యస్వోపజీవ్యజ్ఞానమపేక్షితమితికర్త బ్రహ్మచర్యతర్క
పాదస్యచపూర్వవృత్తత్వమాపద్యేత్. శాస్త్రాస్త్రే నరా ప్రామాణ్యంపికర్తమిహమాంసా ప్రభమపాదావసేయం. అన్యపరత్వంవాక్యా నరవిరోధాదిభిః. నిత్య
ఫలావివిక్షేధ్యవసాయకృత త్రత్యన్యాయాధీనః. శాస్త్రాస్త్రే నర ప్రమేయదోష్ఠ్యంచతర్కపాదేదర్శయిష్యతే. కించఅద్యసూత్రాదేవశాస్త్రాస్త్రే నరగతని
త్యఫలాసత్వావగమ్యేదన్యోన్యాయః- బ్రహ్మవిచారే ప్రవృత్తస్యాస్యత్ర నిత్యఫలాసత్వావగమ్యతదవగమాద్యిహ్మవిచారే ప్రవృత్తిరితి. ననైవంస
తిభర్తృజిజ్ఞాసానూత్రేప్రసోన్యాయశ్రయశ్శక్తినియః-పితాది ప్రేరణయాకృతసాక్షాధ్యయనస్యపురుషస్య ప్రయోజనపదధాపాత ప్రతీత్యైవ ప్రవృ
త్త్యవపత్తేః. యేషాంభర్తృవిచారోనైభద్యేషామేవాన్యోన్యాయశ్రయః-నైభత్యజ్ఞానాద్విచారోవిచారాద్వైభత్యజ్ఞానమితి. కించఅనిత్యఫలహేయతాజ్ఞాన
స్యస్వరూపిఫలజిహాసాద్వారేణ బ్రహ్మవిచారోపయోగోవ క్తవ్యః. స్వరూపిఫలస్యానిత్యత్వందుఃఖసమ్భిన్నత్వంచకభమవగమ్యతే-శాస్త్రాస్త్రే నరణచేత్-తత్త్రే
వనిత్యపురుషార్థసిద్ధిర్నారాకాక్ష్యేణ బ్రహ్మవిచార ప్రవృత్తయోగా త్తత్పూర్వవృత్తత్వానుపపత్తిః. యత్సుఖంతదనిత్యమితిస్యోత్పేక్షితతర్కమాత్రే
ణచేత్తేనైవనిర స్రనిత్యపురుషార్థసమ్భవనతయా బ్రహ్మవిచారప్రతిబిధ్యేత్. దుఃఖనివృత్తిరేనైవరాహిత్యాత్వాభావికసుఖస్యానాదిభావత్వాద నైవిరహేవ
పత్తే, శ్చసనిత్యపురుషార్థాసమ్భవనీతిచేన్న-దుఃఖనివృత్తిశ్చేద్దుఃఖానుబంధిసీదుఃఖనివృత్తిత్వాత్ సమ్ప్రతిపన్నవత్. సుఖంచేత్సుఖత్వాదేవకృతకమిత్యేవం
రూపతుతర్కోత్పేక్షాసమ్భవేనకేవలతర్కశరణానానిత్యపురుషార్థసమ్భవనాయాదురుపపాదత్వాత్. శాస్త్రాస్త్రే సిద్ధినిత్యేతరవిషయోవాస్త్యినిశ్చయఇతిచేన్న-
వేదా నశ్రవణపూర్వకోవాస్త్యినిశ్చయః-తత్పూర్వకంవేదా నశ్రవణమిత్తస్యోన్యాయశ్రయప్రసక్తాత్. అతో బ్రహ్మవిచారం ప్రతినిత్యానిత్యగతభర్తృవి
వేకోపయోగాయనిత్యానిత్యవిభాగః ప్రత్యక్షా ప్రవృత్తే, నరస్యాతి ప్రవృత్తే, శాస్త్రాస్త్రే నరాణాం బ్రహ్మవిచారనైరాకాక్ష్యోపాదకత్వా, తద్విరోధేన

ఏషాంసాధనత్వంచవినియోగావసేయం. వినియోగశ్చగ్రుతిలిక్ష్ణాదిభ్యః- సచతాద్రీయః. ఉగ్రీభాష్యపాస
నానికర్మసమృద్ధ్యథా న్యపి బ్రహ్మదృష్టిరూపాణి బ్రహ్మజ్ఞానాపేక్షాణీతి హైవచిన్తనీయాని. తాన్యపి కర్మా
ణ్యనభిసంహితఫలాని బ్రహ్మవిద్యోత్పాదకానీతి తత్సాన్తజ్ఞాపాదనాన్యేతాని సుతరామిహైవ సన్యతాని.

సమయోగా, చ్చవేదవివ్రహణీక ర్తవ్యేతత్రాపతప్రతీతేయభయభాగసాధారణ్యాన్నిత్యానిత్యనిశ్చయస్యమామంసా ప్త్యయభవత్వేనాన్వేష్యాన్
యస్యచ ప్రరత్వా, చ్చనిత్యానిత్యగతహేయోపాదేయత్వజ్ఞానంనిత్యానిత్యవస్తువివేకవిత్వయ్య క్తం. నమశాస్త్రాన్తరేమనిత్యకలసమ్మనసాయానివాఽకా
ధావాన్నిత్యానిత్యవివేకాదిమతప్రతాపిప్రవృత్తిప్రసజ్జితయిమ క్తం. తన్న-శాస్త్రాన్తరనివారకత్వాదవ్యసూత్రస్య బ్రహ్మవజ్జ్ఞానస్య ప్రాప్తి
పురుషాదిహిసూత్రార్థజ్ఞి. తదయ్య క్తం-సాధనపథస్థయపూర్వవృత్తత్వవాదిర్నిర్ధాన్యసజ్జీకృతత్వాత్. తాపత్రయజ్ఞానపూర్వవృత్తత్వవాదిః
యమర్థక క్తః-సచాయమర్థకపపన్నః. తథాహి, సతావదయమర్థస్సు త్రకృతోపదిశ్యతేనవాజ్ఞాప్యతే. కింతుపపాద్యతజ్ఞిమ క్తవ్యం న్యాన్యః సజ్జతాన్
త్సూత్రాణాం. ఉపపత్తిశ్చశాస్త్రాన్తరదౌర్బల్యమేవవాస్యశాస్త్రప్రాబల్యమేవవాసముచ్చితముభయంవా. న ప్రథమః-స్వశాస్త్రస్యదౌర్బల్యేన
జ్ఞాప్యజ్జ్ఞానస్యత్వాత్. నద్వితీయః-శాస్త్రాన్తరస్య ప్రాబల్యేన బ్రహ్మణివజ్జ్ఞానస్యత్వానిధేః. తృతీయేనూత్రవైయర్థ్యంపూర్వమీమాంసాయామేవచ
నానూత్రప్రభృతినిష్ఠమభయనిధేః. తతపివతస్యాపూర్వవృత్తత్వానతిశ్చ అవశ్యాపేక్షితత్వాత్. వెదప్రామాణ్యమాత్రేనిధిపి బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యం
సతావతానిధ్యతీతే తస్మిన్మైర్దైతుభిర్బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యసమ్మవశజ్ఞానేపరీహ ర్తవ్యాః. తెదనిధిభ్యుత్పత్త్యనుపపత్త్యావయవిత్వేనాదేవ బ్రహ్మణి
వేదాన్తప్రామాణ్యసమర్థనపరత్వేన్ద్వితీయపపక్షఃపరీహితస్యాత్. అతపివపక్షఃఖత్రయ్యానిభూతజ్ఞానస్యపూర్వవృత్తత్వమపినిష్ఠం. తథాహి, కి
మైహికమఃఖజ్ఞానంపూర్వవృత్తం-ఉతనారకమఃఖజ్ఞానం-ఉతస్వరాజేరప్యల్పాస్థిరతయాతాపత్రయాన్తరతత్వజ్ఞానం. న ప్రథమః-అయన్వేదాదిని
స్తస్మిరసహోపాయావగమాద్వేదాన్తవిచారనైరపేక్ష్యేత్. నద్వితీయః- నిరయమఃఖహేతుభూతపాపావసోదనకర ప్రతనియమవిభావక శాస్త్రా
వచనాద్వేదాన్తనైరపేక్ష్యేత్. తృతీయేతుకర్మవిచారాపేక్షాస్యాదేవ-ప్రథమతపివాద్యయనవిభవశ్యశ్చ శాస్త్రాన్తరవగమావసరవిభురత్వాత్, సత్య
వ్యవసరేస్వరాద్వల్పాస్థిరత్వజ్ఞానకైన్తైరేవశాస్త్రైర్ముక్తిపాయస్యావగతత్వేనవేదాన్తనైరపేక్ష్యేద్వేదాన్తవిద్యుద్ధాధిధానినాం తేషామవగమశ్చ
వేదాన్తజ్ఞానపూర్వవృత్తత్వాయోగా, దాపతప్రతీతేతిహసపురాణయోగ్యాల్పాస్థిరత్వానన్తస్థిరత్వవివర్థయ ప్రతీతిహేతుత్వా, చ్చ, పూర్వంవాన్త్యే
యస్యభావాత్కృమనియమక క్తః. వ్యాఖ్యానసస్యభావాదపితత్విధిరదానీముచ్యతే(ఏషామితి)ఏషాం-శమాదీనాం. సాధనత్వం-చస్యముచ్చయే. (వినియో
గావసేయం)వినియోగః-అజ్ఞతత్వజ్ఞానం. తతఃకిమిత్యత్రాహ (వినియోగశ్చేతి)తతోపికిమిత్యత్రాహ (సచతాద్రీయజ్ఞి) తృతీయాధ్యామోక్షజిత్య
ర్థః. ఇదం ప్రదర్శనార్థము క్తం-కర్మవిచారో క్తకృత్సన్యాససాపేక్షత్వాద్భిర్హేతువిచారస్య. ఏతానిహికర్మమీమాంసాధ్యాయానాం ప్రమేయా
ణి. ప్రథమేధ్యాయే ప్రమాణతః. ఇంచ క్తం. ద్వితీయేధ్యాయేశాస్త్రభేదః. కర్మభేదోవా. భేదహేతవశ్యశ్చాన్తరభ్యాససంఖ్యాగుణప్రక్రియానామ
భేద్యాని. తృతీయేఅజ్ఞనిరూపణం. అజ్ఞతత్వజ్ఞానకాని ప్రమాణాని శ్రుతిలిప్తవాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యానాని. చతుర్థ క్తత్వద్భిర్పురుషార్థభేదనిరూపణేన
పురుషార్థః క్తత్వధానాం ప్రయత్నిరూపితా. పశ్చమేక్రమః. క్రమప్రమాణాని శ్రుత్యర్థపాతప్రవృత్తిముఖ్యకాణ్డాని. ఋత్వఅధికారిరూపణం.
సప్తమేసామాన్యాదిదేశోనిరూపితః. అష్టమేవిశేషాదిదేశః. నవమేఊహః. దశమేవాదః. ఏకాదశద్వాదశయోస్తస్య ప్రసక్తౌ. యథోక్తం *భర్తృ
మానభేదాజ్ఞప్రయత్నైకమకర్తృభిఃసాదిదేశవిశేషాపాదభత స్త్రప్రసక్తినితి. ఏతన్నాన్యసాపేక్షత్వంసజ్జ్ఞానసాపేక్షత్వంచ బ్రహ్మవిభావేత
త్రతత్ర ద్రష్టవ్యం. తస్మాత్సచతాద్రీయజ్ఞిప్రదర్శనార్థము క్తం. అథకర్మవిచారాపేక్షత్వే అభ్యుచ్చయయ్య క్తివచ్యతే (ఉగ్రీభాషితి) పరేణప్రస
జ్ఞాత్వజ్ఞతిరుక్తా. అత్ర, తుసాహిత్యజ్ఞతిరుపపాద్యతే (కర్మసమృద్ధ్యథాసజ్జీకృత్సమృద్ధ్యర్థత్వేతత్ప్రయోజనంతస్మిర్యవనాదివాక్యకారకవచనంస్తాని
తం. (బ్రహ్మదృష్టిరూపాణీతి) అ బ్రహ్మణి బ్రహ్మత్వేనపృష్టిర్బ్రహ్మదృష్టిః-బ్రహ్మదృష్టిరూపత్వాద్భిర్బ్రహ్మజ్ఞానసాపేక్షాణీత్యర్థః. ఇతిష్టేతా. (ఇహైవచి
న్తనీయాని) సతుకర్మవిచారే. (తాన్యపికర్మాణి) యత్సమృద్ధ్యధాన్యధీభాష్యపాసనానితాన్యపీత్యర్థః. (అనభినంహితఫలాని) అనభినంహితఫలత్వాద్భి
ర్హువిద్యోత్పాదకానీత్యర్థః. (ఇతిష్టేతా) తత్సాన్తజ్ఞాపాదనాని-సాన్తజ్ఞానం ప్రబలప్రతిబద్ధకేసత్యపీఠీ భుఫలప్రదత్వం-తదాపాదనాని-బ్రహ్మవిద్యాం
శీఘ్రంసమ్మదయన్తీత్యర్థః. (ఏతాని) ఉగ్రీభాష్యపాసనాని. అతఇహేవసుతరాంసజ్జతాని-ప్రథానానుపయోగిత్వేనసాదృశ్యాదిసాధీనత్వం ప్రసక్తౌ
త్యజ్ఞతి. అన్యతరాపేక్షయాఉభయాపేక్షయావాసజ్ఞిస్సాహిత్యజ్ఞతి. అత్ర తూభయారపేక్షితత్వం ప్రతిపాదితం బ్రహ్మదృష్టిరూపాణీతి. ఉగ్రీభా
ష్యపాససస్య బ్రహ్మజ్ఞానాపేక్షాణీతా. బ్రహ్మవిద్యోత్పాదకానీతి బ్రహ్మజ్ఞానసోగ్రీధీభాష్యపాసనాపేక్షాణీతా. ఏతదభిప్రాయేణ సుతరామిత్వ
క్తం. (ఇహేవచి) ఉభయాపేక్షయాఅత్రైవవిద్యమానత్వాత్సుతరాంసజ్జతిహైవ-సతుకర్మవిచారతత్వర్థః. సనుకథముద్గీభాదివిచారస్య బ్రహ్మవిచార
వివగసుతరాంసజ్జతి. కర్మవిచారేపిసుతరాంసజ్జతిరస్తి-ఉభయాపేక్షయాసజ్జతిస్సుతరాంసజ్జతి-కర్మాజ్ఞాన్త్రయత్వాదుద్గీభాదియోంతద్విచారస్య
కర్మాపేక్షే-కర్మజ్ఞామపిస్వసమృద్ధ్యర్థోగ్రీభాష్యపాసనాపేక్షే స్తీమ్యభయాపేక్షేయోవిద్యమానత్వాత్. ఉచ్యతే-కర్మసమృద్ధ్యర్థోగ్రీభాష్యపాసనాపే
క్షాకేవలకర్మజ్ఞాంవిద్యాజ్ఞకర్మజ్ఞాంచకుల్యా. అతఃకర్మసమృద్ధ్యర్థత్వహేతుస్సాధారణః. కర్మాజ్ఞాన్త్రయత్వంపూర్వభాగవిచారసజ్జతేరసాధారణహే
తుః. బ్రహ్మజ్ఞానసాపేక్షత్వము త్తరభాగవిచారసజ్జతేరసాధారణహేతుః. ఏవంసాధారణసాధారణహేతుద్వయవత్తాసామ్యేపి బ్రహ్మదృష్టిరూపాణీ
భాష్యపాసనానాం బ్రహ్మజ్ఞానసాపేక్షత్వాత్తేనవిసాతచ్చిన్తనమశక్యంపూర్వభాగవిచారే. సహికర్మవిచారాత్సూర్యం బ్రహ్మవిచారకపద్యతే-ప్రా

తేమంచకర్తస్వరూపాధికమాపేతౌసర్వసన్నతా. యదప్యాయః - అశేషవిశేషప్రత్య
 నీకచిన్నానం బ్రహ్మవపరమార్థః. తదతిరేకినానావిధజ్ఞాతృజ్ఞేయతత్త్వైతజ్ఞానభేదాది

గుత్తస్యవిశేషవిజ్ఞానానామైత్యుక్తమైతి. తదభాగేతు బ్రహ్మజ్ఞానస్యగుణభావ్యాన్నిర్వృతకర్తవీచారస్యోద్గీధాద్యపాసనవిస్తనకర్తవ్యత్వం. అతపివశ
 క్త్యాద్యగుణభావ్యాపాసనాదుసంపద్యాగేవినితాని. అతపివ బ్రహ్మమీమాంసాయాంనిరూపితానిచ. ఏవంవేదాన్తభాగవిహితత్వబ్రహ్మమీమాంసావి
 చారిత్వకర్తవ్యత్వరూపజ్ఞానమ్యుక్తమైతి. తదయమితితాదాయాఉభయాయావేదాయాఉత్తరభాగవివేచనమానత్వాత్తన్నిబద్ధనానుతరాం సజ్జతిస్తత్త్వైవత్యభిప్రా
 మేణానుభూమిహేతవసజ్జతానీత్యుక్తం. అయంచాభ్యుచ్యయహేతుః-యదప్రధానస్యాస్థానాపిసాదృశజ్ఞతత్వాత్తస్యాప్యవశ్యావేషితకర్తవీచారభి
 ౩. ప్రధానప్రతిపాద్యస్యనియమనావేషితత్వరూపప్రధానహేతుఃపూర్వమేవోక్తః. తత్కరిం ప్రకృతానస్తస్యస్యేత్యత్రాహ (తేమంచే) తేమంచ-ఉ
 ద్గీధాద్యపాసనానాం (సర్వసన్నతా) తత్వాదృశజ్ఞతేషావిధానం-ఉద్గీధాద్యపాసనేవిద్యేసతిత్వకర్తవ్యానావేషేనర్వాణీతా. యత్త్యధీతవేదా
 నస్తస్యకర్తాధికమావేషేనా క్రియ్యుక్తం. తదయం క్తం-వేదానైవ్యుత్పాదయవరముక్తిపరవాక్యకూత్రాధ్యాయసంపురూపస్య బ్రహ్మవిచారేపి తృతీయచ
 మధ్యాధ్యాయమాత్రశ్రవణప్రసక్తాత్. తృతీయచతుర్థయాః ప్రథమద్వితీయా క్తనన్యాయసావేషితత్వమక్తివేత్ తత్కర్తవ్యత్వప్రమాదిచారస్యక
 ర్తవీచారన్యాయసావేషితత్వాత్తస్యేవపూర్వప్రత్యుక్తం. జన్మాదృశగుణభావితేషేణకస్య చిద్భిహ్మవిచారమాత్రావేషేతిచేత్తస్యగుణకర్తవీతేషేణ
 గృహీయచతుర్థయాత్రావేషేనసన్యాత్. అథవాగుణకృతావిశయాత్కర్తవ్యబ్రహ్మవిచారనిరవేషితాకింసన్యాత్. కించ-వేదానైవమాపాయఫలవరచా
 క్తకూత్రాధ్యాయసమకాక్రియమితిత్వయాపి వక్తవ్యం. తద్వేదాన్తమాత్రాధ్యాయసన్యాపి రుచ్యం-కృత్వస్యాధ్యాయాధ్యయస్య విహిత
 త్వాత్. అతోవిధ్యుతిలక్ష్మినాయంవేషితంతదేవపూర్వప్రతిపత్త్యసంకర్తత్వాన్యాయసావేషితకృతవశాత్కర్తవీచారమాత్రావేషేత్యయోంపూర్వమే
 వదత్తముక్తరం. విరోధాదప్రమాణత్వాదిత్వాదిగ్రన్థసంబంధితానిమామజ్ఞాన్యత్రాచ్యుతభావాదినానిధాన్తభాష్యణపరిహృతాని. తథాహి. కర్తృణా
 మనిత్యుతలత్వేనవిరోధాననిసంహితఫలత్వాత్పరిహృతః. భేదవాసనాజనకత్వేనైకకర్తజ్ఞానవిరోధస్తప్రథగాత్మానమితిప్రథమకర్తజ్ఞానస్య మోక్షోపాయత్వ
 ప్రాప్త్యాపరిహృతః. అయంవిరోధోవక్ష్యమాణవస్తుసామధ్యాయవర్తమాత్రత్వ. మోక్షస్యసకలభేదదర్శనస్య త్విరూపతాయాః ప్రపజ్ఞుమిథ్యాత్వోపపాదన
 సావేషితత్వాత్. వికర్తజ్ఞానసోపాయత్వేషికర్తజ్ఞానవ్యుత్పత్తిరేకానిపయోగాదవిరోధః. అప్రమాణత్వంక్రియావాసేషబ్రహ్మవిదాంవర్తమాదీ
 సుగ్రహీతవినియోజకప్రమాణప్రదర్శనాత్పరిహృతం. వివిధాధిపతిత్వశుక్ల్యసంయోగస్తువేదసోత్పత్త్యపయం క్తమనోనైర్వృణ్మహేతుత్వోపపాదనేనవి
 విదిషాధిత్వేషితసన్యాపిహరహయత్వవేషోపపాదనేనచ ప్రత్యుక్తః. జ్ఞానమాత్రస్యహేతుత్వశ్రవణంచసాధనద్విత్యానభ్యుపగమాద్యత్రాత్తరం. సామ
 క్త్యంనామమిథ్యాభూతభ్యుత్పత్తిజ్ఞానైకనివర్త్యత్వరూపంవస్తుసామకర్తవ్యం. తత్ప్రప్రపజ్ఞుమిథ్యాత్వమామజ్ఞేనప్రతిపత్త్యతే. శమాద్యజ్ఞకతామూర్తకృతో
 విరోధశ్చప్రప్రత్విరూపయజ్ఞాదేవస్య త్విరూపకమాదేశ్యభిన్నవిషయత్వేనావిరోధాత్పరిహృతః. శమాదయోహ్యవిహితా ప్రతిపత్తిస్థిర్ధామ్యువిష
 యాభిర్భుక్తం. వాక్యార్థజ్ఞానస్యేవమోక్షోపాయత్వం ప్రత్యక్షవిరోధాన్త్రవిరోధాభ్యాంనిరస్తం. తత్త్రనివర్త్యవాసనాయానివర్తకత్వత్త్వత్త్వత్త్వ
 కత్వానావేనశ్రవణాదేర్భేదవాసనానిరాసాధ్యమనవేషితత్వాత్. తద్వైద్యయ్యధ్యపరిహరసన్యానుపపన్నత్వాచ్చృవణాదిక్రమోన్నిద్రవాక్యజాగృహి
 చిత్తేత్యేతదప్రపాదం. సాధనచతుష్టయస్యపూర్వప్రత్యక్షేనసామకర్తవ్యంనామహేతురుక్తః. సపూర్వంబ్రహ్మస్వరూపాచ్చాదికేత్యాదినా ప్రతిజ్ఞా
 తః. రజ్జుపపాదనమాదయోర్భేదముగ్రన్థకార్యత్వాత్తదభయంపూర్వంసకృతం. అదృశ్యపపాదనాయాపక్రమతే. పూర్వముపాయాపదేశపరవాక్యప
 ర్యాలోచనయా వస్తుసామకర్తవ్యత్వతిక్రమేతవఉపస్థాపనీస్తాశ్చ. విధిత్వంజ్ఞానమితిహ్యుక్తం. వస్తుసామకర్తవ్యంతునిర్ధారవాక్యసిద్ధం-వస్తుస్వరూ
 పోపదేశపరైతితిహి వక్తవ్యతే. అతస్వరూపపరవాక్యపర్యాలోచనముఖేన తదుపపాదయితుమారభతే (యదప్యాయులి) అనిసోపపాద
 యిష్యమాణస్యాధ్యస్య ప్రాధాన్యం సూచ్యతే. ఆముతిగ్రన్థకార బహుత్వం. అనేనాస్య గ్రన్థస్యతత్త్వైర్విభిన్నోక్త సకలాగ్రగృహితత్వంచ దర్శి
 తం. సర్వేవేదాన్తాదరభ్యస్తజ్జతి యదప్యాయస్తదనాదరణీయ మిత్వపర్యవస్తయః. ప్రథమంబ్రహ్మకమేవ సత్యమితి ప్రతిజ్ఞానీతే (అశే
 షతి) అశేషవిశేషః-వక్ష్యమాణజ్ఞాత్రాదయః విజాతీయసజాతీయస్య గతావాన్యగతేష్వప్యవస్తయినో వ్యాప్యత్విరూపాశ్చవిశేషా అశేషశబ్ద
 నవివక్షితాః. తత్ప్రత్యనీకం-స్వజ్ఞానేననివర్తకం. శుక్తివరజతస్యేత్యధ్యః. నిర్విశేషత్వేనాస్యతాస్యాదిత్యత్రాహ (చిన్నాత్రమితి) చిచ్ఛబ్దేనతు
 చ్చత్వవ్యాప్యత్వి. స్వయం ప్రకాశత్వంహిచిత్త్వం. మాత్రచాక్షేయత్వవ్యాప్యత్వి. యద్యాప్రత్యనీకత్వరూప ధర్మోపమాత్రచావ్యావర్త్యతే.
 యద్యామాత్రచావస్తుతస్యమస్తవిశేషవిరహావివక్షితః. బ్రహ్మేవేత్యవకారేణ సగుణబ్రహ్మవ్యాప్యత్వి. పరమార్థః-తత్త్వావేదకప్రమాణవిష
 యః. సగుణవాక్యనాంతత్త్వరత్వం-ఫలవిశేషార్థముపాసనేనపరత్వాదితిహావః. కథంబ్రహ్మణవివసత్త్వత్వం-అన్యదపిప్రతిపత్త్యభిశ్చక్తాయాం
 బ్రహ్మణవివపరమాధ్యసిద్ధయేతద్వ్యతిరేక్తస్యతత్త్వానేనవర్త్యత్వాన్యచవిశ్వస్యమిథ్యాత్వం ప్రతిజ్ఞానీతే (తదితి) *అథాతలదేశోనేతినేతీత్యాదా
 ప్రకృతైతావత్త్వమితి సూత్రవిషయేత్త్వస్య మిథ్యాత్వేనబ్రహ్మణోపి మిథ్యాత్వంపరైః పూర్వపక్షీకృత్యనిరస్తమితిదదప్రామేణోక్తం (త
 దతిరేకితి) నేహనానాశ్రీత్యాదినిషేధవాక్యస్యబ్రహ్మవ్యతిరేకినిషేధనానాత్వంసేధ్యతీతిదర్శితం (నానావిధేతి) పూర్వమశేషవిశేషశబ్దోక్తవిశేష
 వివరణార్థం, నేహనానాశ్రీత్యాధివాక్యగతనానాశబ్దవివరణార్థం, చనానావిధశబ్దవాచ్యభేదోవివృతః (జ్ఞాతృజ్ఞేయేతి) తత్త్వైతజ్ఞానభేదః-జ్ఞాతృజ్ఞేయా
 వచ్చిన్నవృత్తిజ్ఞానభేదః అనేకస్యత్త్వైర్భిన్నతత్వైతస్యభేదస్యస్వరూపప్రయం క్తతావ్యాప్యత్వి. భేదశబ్దేనైకకర్తావీద్యవాదరక్షేదావివక్షితాః. అదిశబ్దేన

సర్వంతస్మిన్నేవపరికల్పితమ్మిథ్యాభూతం. *సదేవసోమ్యేదమగ్రతసీదేకమేవాద్వితీయం * అథపరాయ
యాతదక్షరమధికమ్యతే యదైదమగ్రహ్యమగ్రమవర్ణమ చతుశ్శ్రీత్రం తదపాణిపాదంని
త్యంవిభుంసర్వగతంసూక్ష్మంతదవ్యయంయమృతయోనింపరివశ్యైధీరాః*సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ
*నిమగ్నశంఖిష్ట్రీయంతాంతం నిరవద్యంనిరజ్ఞానం*యస్యామతంతస్యమతంమతంయస్యనవేదసః*అవిజ్ఞా
తంవిజానతాంవిజ్ఞాతమవిజానతాం *నదృష్టేద్ద్రోహంపశ్యేర్మమతేర్మనారంభస్వీధాః *అనన్దోబ్రహ్మ
*ఇదంసర్వంయదయమాత్మా *నేహనానాస్తీకించన *మృతోవ్యస్మత్పుత్రమాప్నోతియథమానానేవపశ్యతి
*యత్రహిద్వైతమివభవతి తదితరఇతరంపశ్యతి యత్రత్యస్యసర్వమాత్మైవాభూత్ తత్రేనకంపశ్యేత్త
త్రేనకంవిజానీయాత్ *వాచారమ్భణం వికారోనామధేయం మృత్తీకేత్యేవసత్యం *యదాహేవ్యదైష
ఏతస్మిన్నుదరమస్తరంకురుతేఅథతస్యభయంభవతి *సస్థానతోపిపరస్యోభయవిగ్ధంసర్వత్రహి *మాయా
మాత్రంతు కాద్యేన్యనానభివ్యక్త స్వరూపత్వాత్ *ప్రత్యస్తమితభేదం యత్సత్రామాత్రమగోచరం।

నిరసనీయమఃఖరూపజన్మజరామరణాన్యవ్యతే(సర్వమితి)వక్ష్యమాణశ్రుతిగతసర్వశబ్దస్యాయమగ్ధజలిభావః. తస్మిన్నితినిరసిష్టానశ్రమపక్షపుష్టదాసః.
ఏవకారేణాధిష్టానబిముత్సనిషేధః. తథాసతిహిప్రపజ్ఞసృతజ్ఞాననివర్త్యత్వసిద్ధిః. యద్వా తస్మిన్నిత్యేకవచనేనాధిష్టానైకత్వసిద్ధిః. నానాభ్యాసా
నానాధిష్టానకాదృష్టాఃతత్కమేకాధిష్టానకత్వమితివిరోధం. స్వయంప్రకాశవస్తునోధిష్టానత్వవిరోధం. చస్థానరయత్యేవకారః.(మిథ్యాభూతం) మి
థ్యాభావవత్-వక్ష్యమాణమిథ్యాత్వలక్షణవదిత్యర్థః. బ్రహ్మణఏవసత్యత్యేవ్యతిరక్తమిథ్యాత్వేచకింప్రమాణమిత్వత్రాచ(సదేవేతి) సదేవేతిజాతీయ
భేదోవాచ్యవర్త్యతే. ఏకమేవేతిసజాతీయభేదః. అద్వితీయమితిస్వగతభావాభావరూపభేదః. షడ్విధతాత్పర్యలిప్తోపేతసద్విద్యాగతత్వాదివం వాక్యం
ప్రధమముపాత్తం. అధైవకారభలితనిషేధకణ్ఠోక్తిమత్పరవిద్యావాక్యముపాదతే(అథేతి) ఇదంవకారణత్వశక్తితదోషపుష్టదాసోపక్రమకకారణవా
క్యం-భూతయోనిమిత్వత్వానంతరంతస్యైవప్రపజ్ఞనాత్తేఅదైవమగ్రహ్యం. ప్రత్యయగోచరంసమానాగోచరం అభవావత్తురగోచరశక్తియో
స్తరాగోచరః. అగోత్రం-అనామకం. అవర్ణం-అనైర్వాదికం. అచతుశ్శ్రీత్రమపాణిపాదం-జ్ఞానకర్తేన్ద్రియరహితం. నిత్యంవిభుం-కాలదేశాభ్యామ
చరిచ్ఛిన్నం. సర్వగతం-సర్వేణజగతాధిష్టానతయోగతం-ఆత్మతం. వస్తుపరిచ్ఛేదరహితమిత్వర్థః. సుసూక్ష్మం-అదృశ్యత్వంసమస్తత్వాతిహారత్వాదినా.
కింతుసుసూక్ష్మాత్వాదిత్యధిప్రాయః. వాక్యభేదాదనేకయత్తచ్చద్వాన్వయోపపత్తిః. అథశోధకవాక్యముపాదతే(సత్యమితి)అప్రతీక్షదపరిచ్ఛిన్నవాన్వ
త్తనిర్వికేషవస్తుపరమిదంవాక్యం-కారణవాక్యైకాధ్యానోస్పృధకవాక్యావనైకాధ్యానానాధికరణ్యాన్యథానుపపత్త్యా, చేతివక్ష్యతే. నిష్కలం-
కళాలవయవాః-నిరవయవమిత్వర్థః. తత్త్రలిజ్ఞంనిష్క్రియత్వం. కాంతం-ఊర్విషట్కరహితం. అశనాయాపిపానేశోకమోహజరామృత్యుబోర్తయః.
నిరవద్యంనిరజ్ఞానం-కర్తృసమృద్ధతత్ఫలరహితం. అనేనసత్యజ్ఞానాదివాక్యగర్భితవాన్వత్ప్రస్పృష్టీకృతా. అథచిన్మాత్రశబ్దాధిప్రేతాంజ్ఞేయత్వవాన్వత్ప్ర
మాహ(యస్యేతి) అమతంఅవిజ్ఞాతమితిశ్రవణమనసాదిరూపజ్ఞానావిషయత్వోక్తిః. అథజ్ఞాతృత్వనిషేధపరంవాక్యమాహ(నదృష్టేతి)అత్రాపిపూ
ర్వోక్తజ్ఞానావస్థాభేదోవివక్షితః. అస్యపురుషార్థత్వాయానుభూద్వాన్వత్ప్రతిపద్యతే(అనన్దోబ్రహ్మేతి)అనన్దశబ్దోనుభూద్వాన్వత్ప్రతిమాత్రపరః. అత
ఏవపశ్యన్సతీత్వసక్తిః. ఇత్థంబ్రహ్మణోనిర్వికేషచిన్మాత్రత్యేక్రమివాక్యజాతముపస్యంతం. అథవ్యతిరక్తమిథ్యాత్వేప్రమాణముపస్యన్తే. తత్ప్రధమం
మిథ్యాభూతస్వజగతోబ్రహ్మణ్యధిష్టానేభ్యస్తత్వందర్శయతిఇదంపర్యంయదయమాత్మేతిసామాధికరణ్యేన. అధిష్టానేనాభ్యస్తసామాధికరణ్యంకా
వాథాగ్ధంబ్రహ్మం. యథారజ్ఞాన్సర్వజితి. పూర్వంసర్వంతస్మిన్నేవేతిప్రతిజ్ఞాతంబ్రహ్మణస్సర్వాభ్యాసాధిష్టానత్వంచానేనవాక్యేనదర్శితం. వ్యతిరక్తనిషే
ధకణ్ఠోక్తిందర్శయతి(నేహనానాస్తీకించనెతి)నానాపశ్యన్తత్సర్వాజ్ఞానిదర్శయతి(మృతోవ్యస్మత్)అత్రమృత్యురవిద్యా*తమసాపాపపతముఃప్రవిశ
తీతివత్. ఇవశబ్దేననానాత్వస్యాపరమాగ్ధత్వందర్శితం. మిథ్యాభూతంచేత్తదాచిన్నివత్ప్రతిస్పృధిత్యత్వేన(యత్రహితి)యత్ర-యదా. ద్వైతమి
వభవతి. ఇవశబ్దోపూర్వవత్. తత్-తదా. ఇతరఇతరమితరేణపశ్యతీత్వర్థః. కేనేతివక్ష్యమాణత్వాదితరేణేత్యభ్యాసరః(యత్రత్వమితి)యత్ర-యదా. అన్యథ
ర్వమాత్మైవాభూత్. తత్-తదా. కేనకంపశ్యేత్. కఇత్యభ్యాసర్యంఇతరఇత్యుక్తత్వాత్. పశ్యేద్విజానీయాదితిజ్ఞానపర్యభేదోక్తిః. ఇదంకృత్సమిథ్యా
త్వందృష్టానైసోపపాదయన్తీంశ్రుతిమదాహరతి(వాచేతి)వికారః-ఘటాదిసంస్థానం. నామధేయంచ-వాచారమ్భణం. వాగాలమ్భనం-వాగవహరికమిత్వ
ర్థః. తస్మాత్ప్రతికేత్యేవసత్యం. బ్రహ్మణినానాత్వంపశ్యతేఃపూర్వోక్తమృత్యుశబ్దాధిహితాజ్ఞానకార్యంభయంశదర్శయతి(యదాహితి)ఉదరం-ఉలవ
ధారణే. *తదేవ రంతమసత్యమామస్తదేవ బ్రహ్మపరమంకవీనామితివత్. పరం-అల్పం. యద్వాఉత్తరం-ఉదిత్యస్యశవతిత్వనేనాన్వయః. *వ్యవహి
తాశ్చేతిసూత్రాత్. అరం-శీఘ్రం. యదాహేవతేవ్యాదేషశ్చాచుచాదానంసేధానై పరిపరసౌకర్యాగ్ధం. తచ్చపూర్వోక్తవాక్యానామేకస్యాంపరి
హర్యత్వాత్. బ్రహ్మణోనిర్వికేషచిన్మాత్రత్యేవ్యతిరక్తమిథ్యాత్వేచక్రతిర్ద్యుతా. తత్తనిర్వికేషత్యేమాత్రంప్రదర్శ్యతే(సస్థానతఇతి)ఉభయలిజ్ఞం-
సాకారత్వంసాకారనిరాకారత్వంచ. సర్వత్రస్థితస్యాపిబ్రహ్మణోనాస్తి. నిరాకారమిత్వర్థః. అన్యమిథ్యాత్వేమాత్రమాహ(మామేతి)స్వాత్మమగ్ధజ్ఞా
తంకాద్యేన్యనానామాత్రం. కుతఇతిభేత్. అనభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్-దుర్విరూపత్వాత్-వాధితత్వాదిత్వర్థః. స్వాత్మార్థమిథ్యాత్వంజగచ్ఛిద్వా
న్వదృష్టావతరయాదర్శితం. అస్మిన్నర్థద్వయేఽపిబ్రహ్మణవచనానిదర్శయతి(ప్రత్యస్తమితేతి)ప్రత్యస్తమితభేదం-సజాతీయవిజాతీయభేదరహితం. సత్తా

ఏవం చిన్మాత్రవపుషిపరే బ్రహ్మణి దోషపరికల్పితమిదం దేవతిర్యజ్ఞనువ్యుష్టావరాదిభేదం సర్వం జగద్యథా
వస్థిత బ్రహ్మస్వరూపావబోధబాధ్యం మిథ్యా రూపం. దోషశ్చ స్వరూపతిరోధాన వివిధవిచిత్రవిషేషకరీసక
సదనిర్వచనీయానాద్యవిద్యాః *అస్మి తేనహి ప్రత్యూహాః *తేహంసత్యానాంసతామస్తతమపిధానం *నా
సదాసీన్నో సదాసీన్దదానీంతమ ఆసీన్దమసాగూఢమగ్రేప్రకేతం *మాయాంతుప్రకృతిం విద్యాన్తాయ
నంతుమహేశ్వరం *ఇన్ద్రోమా యాభినిపురూపక్షయతే *మమమాయాదురత్యయా *ఆనాదిమాయ
యాసుప్తే యదాజీవనిప్రబుధ్యత ఇత్యాదిభిర్నిర్విశేషచిన్మాత్రం బ్రహ్మైవానాద్య విద్యయా సదసదని
ర్వాచ్యయాతిరోహితస్వరూపంస్వగతనానాత్వం పశ్యతీత్యవగమ్యతే. యథోక్తం *జ్ఞానస్వరూపోభగవాన్య
తోపావశేషమూర్తిర్నతువస్తుభూతః। తతోహి శైలాభిధరాదిభేదాకజానిహివిజ్ఞానవిజృమ్భితాని । యదాతుశు
ద్ధంనిజరూపిసర్వకర్మక్షయేజ్ఞానమపాస్తదోషం। తదాహిసజ్జల్పతరోగిఫలానిభవన్తి నోవస్తుషువస్తుభేదాః।

వా ప్రకాశో భ్రమాధిష్ఠానతోవ్యయోగీ. పురోవ ద్వినిభాసమానేహిరజత శ్రమఇతి. దాద్వా నికేపహి రుందృష్టావైకల్పసస్యదోషాధీనత్వము క్తం. ఇ. శ్లోం
ప్రతీయమానత్వపూర్వకంయథావస్థితవస్తుజ్ఞాననివ ర్త్యత్వంమిథ్యాత్వం, మిథ్యాభూతార్థకల్పనం, చదోషపశాదిదృష్టావైకీతమర్థద్వయందాద్వా
కేతిదిశకశక్తాద్వయంచాద్వానిరూకరోతి(ఏవమితి)అత్యంతసాదృశ్యరహితకతిపయాభ్యాసపికాధిష్ఠానేదృష్టే-యథాసర్వభూదశనామ్నూధారా
ద్యభ్యాసారజ్ఞమాత్రే, కథమేకస్త్రిన్నధిష్ఠానేయగపన్నిధోత్పన్నవిసదృశాన ప్రప్రపజ్ఞాభ్యాసఇత్యేకా. యస్సర్వజ్ఞఇత్యాదిషు సర్వజ్ఞతాదిగుణకత్వేన
ప్రతీతే బ్రహ్మణికథంవాభ్యాసఇతిద్వితీయా. చిన్మాత్రవపుషీత్యనేనపూర్వోక్తాంస్వయంప్రకాశత్వకృతామభ్యాసానుపపత్తింసోగ్ధయతి. పరేప్ర-పా.
జీతిశక్తాద్వయంపరిపూతంభవతి. విలక్షణాధిష్ఠానత్వాత్కృత్యాసృజితపన్నజ్ఞతి-వైలక్షణ్యంచసర్వసాధారణసన్మాత్ర రూపత్వం. సర్వజ్ఞత్వాది
గుణాలపరే బ్రహ్మజీ-పరే బ్రహ్మణితు చిన్మాత్రతయాసర్వజ్ఞత్వాదిగుణానస్వయాదభ్యాస ఉపపన్నఇతిచాభిప్రాయః. ఇదమితి ప్రతీయమానతాకా
రచరామర్షినాపదేన, యథావస్థిత బ్రహ్మస్వరూపావబోధబాధ్యమితిపదేన, పూర్వోక్తమిథ్యాత్వలక్షణమసూచితంభవతి. దోషపరికల్పితమిత్వనేనదో
షపశాదిత్యాదినోక్తమితిద్వయం. వివిధకృత్యాసృజితసందర్భయతి (దేవేతి) మిథ్యారూపం-మిథ్యాత్వలక్షణోపేతత్వాద్రజ్ఞసర్వవన్నిశ్చేత్వక్తంభవతి.
దోషకః-సకించరమార్గః-ఉతాపరమార్గః-పరమార్గత్వేజ్ఞాననివ ర్త్యత్వంసస్యో-అపరమార్గత్వేనప్రభృతవత్ప్రకాస్తరాపేక్షయానవస్థా. సకించ బ్రహ్మ
ణ్యతిరోహితేకల్పయతి-ఉతతిరోహితే- అతిరోహితేచేదనుపపన్నం-రజ్జుత్వే ప్రకాశమానఇవాభ్యాసోదయవిరోధాత్. అవిరోధేష్యాదవ్యవస్థితీ. తి
రోహితేచేత్తిరోధానంకించస్వతః-కించావరతః. యదిస్వతఃఅనివ ర్త్యత్వం-నివృత్తే స్వరూపోచ్చేదోవా- యదివరతః-తత్పరంవాచ్యం. కించనానాభ్యా
సానాంనానాదోషమూలత్వందృష్టం-అతోనేకదోషాలభ్యుపగస్తవాఇతిమాశ్చజ్ఞానోపహితుమాహ(దోషశ్చేతి)చశ్చజ్ఞానివర్తకః. కోదోషఇత్యవ్యవస్థా
తవచనమవిద్యేతి. తస్యాఃపారమార్థ్యాపారమార్థ్యవికల్పేనదసదనిర్వచనీయేత్యపారమార్థ్యాభ్యుపగమః. అనవస్థాపరిహారోనాదీతి. తిరోహితాతిరోహిత
వికల్పస్యప్రతిపచనంస్వరూపతిరోధానశబ్దేన. తచ్చకించస్వతఃపరతఇత్యత్ర పరతఇత్యేకీకృతం-తిరోధానస్య హేతునిర్దేశాత్. నానాభ్యాసవైకదోషమూ
లత్వము క్తం వివిధేత్యాదినా విషేషః- అభ్యాసః. అచ్ఛాధికావిద్యావిషేషికావిద్యేత్యవిద్యాయా వికల్పావినావస్థాద్వయం తదభిమతంతిరోధాన
విషేషహేతుత్వవచనాత్సాచితం. వివంభూతామవిద్యాం ప్రతిజ్ఞామైతదనుగుణం ప్రమాణమాహ (అస్మి తేనేత్యాదినా) ప్రత్యూహాః- ప్రతీపంపి
తాః. ప్రత్యూహశబ్దవైకల్యార్థముపాదతే (తేహమితి)నాత్ర బహువచనేతాత్పర్యం *అదితిపాశాక ప్రముమోక్షితివత్. అస్యాస్యవసదనిర్వచనీ
యత్వమువ్యతే(నాసదాసీన్నోసదాసీనిది)కిమానీదిత్యత్రాహ (తమఇతి)తమశ్చజ్ఞేనాచ్ఛాదకత్వంవివక్షితం. తమానామ *అక్షరంకమనీలీయతఇతి
ప్రకృతిరుచ్యతఇతిశక్తాయాముదాహరతి (మాయాంతుప్రకృతిమితి) వివిధాభ్యాసహేతుత్వందర్శయతి (ఇన్ద్రోమా యాభిరితి) అస్యాదికృత్యానే
సవిగాలనివ ర్త్యత్వమాహ (మమేతి) అనాదిత్వమాహ (అనాదీతి)అత్రేతవ్యసాపేక్షమహేశ్వరత్వేన్ద్రీయబహువచన శ్రవణాద్విజాతీయసజాతీయ
స్వగతభేదసాహిత్యం ప్రతిపన్నమితితదవస్తు తయేవ్యావప్తే (నిర్విశేషేతి) సగుణత్వే ప్రతిపన్నేపి స్వరూపపరవాక్యానుగుణ్యాద్దోష ప్రతిపాదనత
త్పరాణాంవాక్యానాంప్రతిపన్నభేదేతాత్పర్యమితిభావః. బ్రహ్మైవ-ఇన్ద్రాదిశబ్దప్రతిపన్నమపిస్వరూపపరవాక్యోపదీక్ష్యంబ్రహ్మైవేతిభావః. అనాది
త్వసదసదనిర్వచనీయత్వతిరోధాయకత్వవివిధాభ్యాసకరత్వాన్యూపాత్రత తద్వాక్యప్రతిపన్నాన్యూహ (అనాదివిద్యయేత్యాదినా) స్వగతశబ్దేనాభి
ష్ఠానతయాసమ్బద్ధోవివక్షితః- సతుసజాతీయవిజాతీయసహపతితస్వగతనానాత్వం. ఏవందోషవాచికగతమిద్వీమహేశ్వరాదిపదజాతమర్థసాధర
నేనసస్వరూపపరవాక్యప్రాబల్యాన్నిర్విశేషవస్తువరంవ్యాఖ్యాతం. అథదోషవాచిభిరేవోపబృహదవాక్యేన్నిర్విశేషస్వవస్తునవదోషపమ్పభిత్వము
క్రమితిదర్శయతి (యథోక్తమితి) చిన్మాత్ర బ్రహ్మణోజ్ఞానవిజృమ్భితత్వంజగతః ప్రతిజ్ఞాయతే (జ్ఞానస్వరూపఇతి) సతువస్తుభూతః-వక్ష్యమాణశ్చ
లాభిధరాదివస్తుభూతోసభవతీత్యర్థః. విజ్ఞానశబ్దేనవివిధంజ్ఞాయతేనేనేతికరణభుక్తత్వాదివిద్యాభిధీయతే. ప్రతిజ్ఞాతంప్రభృతస్యా విద్యాకల్పిత
త్వంవ్యతిరేకముభేనోపపాదయతి (యదేతి) శుద్ధం- అవిద్యారహితం. నిజరూపి- భేదదర్శనరహితం. తన్నిమి త్తకర్మక్షయే అపాస్తరాగాదిదోషం. స
మస్తాత్కల్ప్యతేనేనేతిసజ్జల్పః-అవిద్యా. వస్తుమ- భర్తృభూతపదార్థమ. వస్తుభేదాః- ఆకారభేదాః. మధ్యేన వస్తుకేతి మహిఘటత్వమితిశ్లోకవస్స
యంజగదుపలభ్యప్రకారేణవస్తుభేదానత్యతోష్ణపాదకత్వేనోపపాద్యప్రమేయాధిక్యాభావాదత్రానుపాత్రం. తచ్చసిద్ధావైదర్శయిష్యతే. విజాతీయ

తస్మాన్నవిజ్ఞానమృతే స్థికించిత క్వచిత్-దాచిద్విజవస్తుజాతం । విజ్ఞానమేకం నిజకర్తృభేదవిభిన్నచితైర్బహుధాభ్యు
పేతం । జ్ఞానంవిశుద్ధంవిమలంవిశేష మశేషలోభాదినిరస్తం । ఏకంసదైకంపరమనివరేశస్సవాసుదేవోనయతోన్య
ఁడై । సద్భావపవంభవతోమయోక్తోజ్ఞానం యథాసత్యమసత్యమన్యత్ । ఏతత్తు యత్సంవ్యవహారభూతంతత్రాపి
తోక్తం భువనాశ్రితంతథి । అస్యాశ్చవిద్యాయా నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మైకత్వవిజ్ఞానేననివృత్తింవదన్తి*నపున
ర్నిత్యైకత్వేకదేకంపశ్యతి*నపశ్యేమృత్యుంపశ్యతి*యదాహేవైష ఏతస్మిన్నద్వైత్యేనాత్మేనిరుక్తైలయనేభయం
ప్రతిష్ఠాంవిస్తలే అథసోభయంగతోభవతి*భిద్యతేహృదయగ్రుణ్ణిద్వయై సర్వసంశయాః । క్షీయవైచాస్యకర్మాణి
తస్మిన్దృష్టేవరావరే*బ్రహ్మవేదబ్రహ్మవభవతి*తమేవతి విదిత్వాతిమృత్యుమేతినాన్యన్ పథాత్త్యాద్యాశ్చు
తయః ॥ అత్రచృత్యుశబ్దేనా విద్యాభిధీయతే. యథాసత్యుజాతవచనం*ప్రమాదంవైమృత్యుమహం బ్రవీమిస
దాప్రమాదమమృతత్వం బ్రవీమితి*సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ*విజ్ఞానమానన్తంబ్రహ్మైత్యాదిశోధకవాక్యావసే
య నిర్విశేషస్వరూపబ్రహ్మైకత్వ విజ్ఞానంచ*అథయోన్యాం దేవతాముపాస్తేన్యోసావన్యోహమస్తీతినసవేదలక్య
తోన్మహ్యోఽపత్త్యైవోపాసేత*తత్త్వమసిత్వంచాలహమస్తీభగవోదేవతేఅహంవైత్వమసిభగవోదేవతేతద్యో
హంసోసాయోసాసోహమస్తీత్యాదివాక్యసిద్ధం. పశ్యతిచైతదేవతత్వైతితూపగచ్ఛన్తిగ్రహయన్తిచేతి॥తథాచవాక్య
కారః*అత్త్యైత్యేవతుగ్రుణ్ణియాత్ సర్వస్యతస్మిన్వైతి॥అనేనచబ్రహ్మైకత్వవిజ్ఞానేనమిథ్యారూపస్యసకారణస్య

భేదాభావముచసంహరతి తస్మాదితి పూర్వాదైక. అథాత్మబహుత్వస్యకాల్పనికత్వముచ్యతేవిజ్ఞానమిత్యదైక. పూర్వోక్తమాత్మైక్యమేకం సదైకమిత్య
త్రైకశబ్దేనానూచ్యస్వగతనానార్వంసిద్ధ్యవరమవరేశాదిశబ్దానామపివస్తుమాత్రపరత్వంప్రతిపాదయతి (జ్ఞానమితి) విశుద్ధమిత్యాదిపదైరవిద్యారా
హిత్యంతత్రైకత్వభేదదర్శనవైభవ్యంతమూలకోకలోభాదివిభురతాచోచ్యతే. సదైకం-జన్మవృద్ధాదిరహితం. యతోన్యన్నాన్వితద్యథోక్తస్వరూపమి
త్యర్థః. ఏతన్నపరమమిత్యాహ (సద్భావఇతి) ఏతద్భవనాశ్రితం-భువనేనాన్వితంసతయాశ్రితం జ్ఞానం. సంవ్యవహారభూతం-సమస్తాద్వ్యవహార
విషయభూతంయద్యదైకత్రాపికారణమవిద్యేత్యుక్తం. తచ్చసపరమతం-సద్భావవివోచ్యత్యిత్యర్థః. ఏవంసిద్ధపరవాక్యపర్యాలోచనయా బ్రహ్మణ
ఏవసత్యత్వంవ్యతిక్రస్యాదిద్యాచుకల్పితత్వంచతత్త్వమిత్యుక్తం. తత్కేసింప్రస్తుతస్యకర్మాజ్ఞకర్త్యానర్హవాక్యార్థజ్ఞానమోహోపాయత్వస్యేతిశబ్దాయా
ముపాయపరవాక్యనామసిద్ధపరవాక్యప్రతిపన్నాధానుగుణోపాయపరత్వమాహ (అస్యాఇతి) చశ్చజ్ఞానివర్తకః. అస్యాఇత్యనేనసదనదసర్వచ
సియత్వాదివిశేషణవిషయతావివక్షితా. తస్మానివృత్తైప్రమాణందర్శయతి (నపుననితి) మృత్యురత్రావిద్యాతస్మిన్వైత్తికైకైకజ్ఞానాదిత్యాహ (తదేకం
పశ్యతి) మృత్యుకార్యస్యరోగాదేరపివృత్తింజ్ఞాపయతి (నపశ్యేమృత్యుమితి) సరోగంనోతద్యుతామితితచ్ఛేషః. నిర్విశేషవస్తుజ్ఞానానన్తరమేవాభ
యప్రాప్తిందర్శయతి (యదాహేతి) అదృశ్య-ప్రత్యక్షేద్యవిషయే. అనాత్మై-అత్త్వం-వాక్యం-శరీరం. అశరీరే. అనిరుక్తే-అనిర్వచనీయే. అ
నియనే-అనాధారే. అభయం-అభయాగ్ధం. అవ్యయోభావసమాసః. ప్రతిష్ఠా- నిష్ఠా. వాదిభర్తృనమూలత్వేనాభ్యుపగతస్యకర్తృణోపవిద్యాకల్పిత
త్వాత్తస్మాసిజ్ఞానేనసమృత్తిమాహ (భిద్యతేఇతి) హృదయగ్రుణ్ణిరవిద్యా. పూర్వవాక్యేషుకించిత్యేదఃప్రతీతఇవభవతితితద్వాద్యవృత్తయేజ్ఞానవైకైకవి
షయర్హజ్ఞాననాన్వైక్యాపత్తింఫలందర్శయతి (బ్రహ్మవేదేతి)యథోపాసనంహిఫలం. అతవికృజ్ఞానమేవబద్ధనివర్తకమితిభావః. ఉపాయా నైరసిక్షణ
ర్థముదాహరతి (తమేవమితి)నాత్రావిద్యానివృత్తిఃప్రతీయతే-తద్వాచిశబ్దాశ్రవణాదిత్యత్రాహ (అత్రైతి)*మృత్యుర్ధావతిపచ్చమితిత్యాదౌమృ
త్యుశబ్దస్యయమాదిషుప్రయోగదర్శనాత్తద్వాద్యవృత్తిర్థముక్తం (అత్రైతి) బద్ధనివృత్తిపరవాక్యేష్విత్యర్థః. తత్రప్రయోగందర్శయతి (యథేతి)
ప్రమాదంవైకైకవచనాత్సర్వత్రమోహమామృత్యుస్సమృతోయఃకవీనామిత్యుక్తం. మోహమావిపరీతజ్ఞానం-తన్మృత్యురితిపరమతం. ససత్సజాతస్య
తుప్రమాదోమృత్యుర్భయః. ప్రమాదోయథావదప్రతిపత్తిః. స్వరూపగ్రహణేవ్యసథాప్రతిపత్తిః-తస్మాన్మోహస్యాపిహేతురాత్మన్యవధానరూపః
ప్రమాదఇతితద్భేదుభాతావిద్యైవప్రమాదశబ్దేనవివక్షితేతివైవమృత్యురిత్యభిప్రాయః. ఉపాత్తేషువాక్యేషుజ్ఞానస్యావిద్యానివర్తకత్వంప్రతిపన్నం.
బ్రహ్మణోనిర్విశేషచిన్మాత్రత్వంతేనాత్మనవికత్వజ్ఞాననివర్తకమితిచనప్రతిపన్నమిత్యత్రాహ (సత్యంజ్ఞానమితి) సత్యజ్ఞానాదివాక్యం సర్వతోవ్యా
వృత్తత్వజ్ఞానసార్థముపాత్తం. పురుషార్థత్వాయా సుఖాద్వాద్యవృత్తిజ్ఞానసార్థముపాత్తంవిజ్ఞానమానన్తమితి. అదిశబ్దేనాఘోరిత్యాది గృహ్యతే.
ఏవంబ్రహ్మణోనిర్విశేషత్వేశోధకవాక్యాన్యదావృతాని. అథబ్రహ్మైకత్వప్రతిపత్తైశ్చప్రతిముపాదత్తే (అభయఇతి) అథయోన్యామిత్యైకోపాస
నవిధిర్భేదవాసనానిరాసార్థః. విహితోపాసనవైకైకవిషయతాంజ్ఞాపయతుమైకోపదేశందర్శయతి (తత్త్వమసితి) ఉపదేశానుగుణముపాసకోదేవ
తాంప్రత్యాహ (త్వంవేతి)ఉపదిష్టార్థమాత్మన్యససద్భై (తద్యోహమితి)అస్యార్థస్యశ్రుతివివక్షితత్వసిద్ధయేనాన్వితందర్శయతి(పశ్యతిచేతి)*అత్తేతి
తూపగచ్ఛన్తిగ్రాహయన్తిచ*అత్త్యైవోపాసేత॥తథాచ్యుపగచ్ఛన్తి-ముముక్షువోఉపాసత్యిత్యర్థః. గ్రాహయన్తి-జ్ఞాపయన్తిచతథాకాస్తాది. సూ
త్రకారాభిప్రాయవిజ్ఞానందర్శయతి(తథాచేతి)తస్మిన్వైకైకత్రకల్పితత్వాదిత్యర్థః. సకేవలంశ్రుతిః-తదనుగ్రాహకతర్కోప్యస్తీత్యాహ(అనే
నశేతి) చస్యముచ్చయః. తత్త్వజ్ఞానవిజ్ఞాననివర్తకత్వాయాహ (మిథ్యారూపస్యేతి) హేతుత్వంగర్భితం. సకారణస్య-అవిద్యాభేదదర్శనసహితస్య.

సవకాశశాస్త్రజన్యనిర్విశేషనిత్యశుద్ధము క్షబ్ధస్వప్రకాశవిన్యాశ్రయహక్తిన్యభావావబోధేన సమ్భాస్యమాన
దోషసావకాశప్రత్యక్షాదినిర్ధవిధివికల్పనావబద్ధస్వప్రీత్యుత్తవ. సంభావ్యతేచవివిధవికల్పభేదప్రపజ్ఞా

హ ప్రత్యక్షస్యానాదిభేదవాసనాదిరూపావిద్యాభ్యోదోషః. ననుఅనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసమ్ప్రదాయతయాని
ర్దోషస్యాపికాస్త్రస్యజ్యోతిష్టోమేనస్వగ్రకామాయజేతేత్యేవమాదేర్భేదావలబ్ధివోబాధ్యత్వంప్రసజ్యేత.
సత్యం-పూర్వాపరావచ్ఛేదేపూర్వశాస్త్రవచ్ఛేదశాస్త్రస్యనిరవకాశత్వాత్తేనబాధ్యతవవేదాస్తవాక్యేష్యపి

పిఁ అనవకాశం. శాస్త్రజన్యశుద్ధస్వావహికదైనాస్వయః. బాధ్యదాధకధావాశీకారస్యవిరోధసాపేక్షత్వాద్విరోధందర్శయతి (నిర్విశేషత్వాదినా)
నిత్యం- కాశావచ్ఛిన్నం. శుద్ధం - అవిద్యారూపం. లతవిన ముక్తహోఽవిద్యాకృత జన్మాదిరూపితృపరః. బుద్ధం-భావమానం. స్వప్రకాశ
శస్త్రభూర్వం బుద్ధహోక్తభావమానత్వస్య పరాధీనత్వప్రదానాథః. స్వయమేవ ప్రకాశస్వభావత్వం స్వప్రకాశత్వం. తచ్చ చిన్మాత్రశబ్ద
వాద్యత్వాత్ - స్వయంప్రకాశత్వంహితిత్వం. చిత్స్వరూపత్వంచ ముచినీధం. మాత్రశబ్దజ్ఞేయత్వప్రదానకరః. బ్రహ్మత్వభావావబోధేన-
మిందూతస్యబ్రహ్మణి స్వస్య తైక్యావహాధేనేత్వర్థః. (సమ్భావ్యమానేతి) సమ్భావ్యమానదోషత్వాత్ సావకాశం- అప్రమాణకోటోల్లసే
శం. అనవకాశస్యాధానిత్వమువిధిలం. అన్యధానిత్వం విచరిత ప్రమాణమహాధిత్వాప్రదయసమ్మవః. (ప్రత్యక్షాదీతి) అదిశబ్దాదనమానాదికము
చ్యతే. (విధిభేద) దేవాదిరూపేణ స్వకార్యజన్యజరామరణాదిరూపేణచవివిధాన్తాత్వజ్ఞేయాదికల్పః- సవిన బద్ధః- తస్మిన్ప్రతిత్వర్థః. సమ్భావ్య
మానశబ్దోషకత్వత్రాహ (సమ్భావ్యతేచేతి) భేదప్రపజ్ఞః- భేదసముదాయః. యద్వాభేదరూపః ప్రపజ్ఞః. వివిధవికల్పశబ్దః ప్రపజ్ఞవిశేష
ణంభేదవిశేషణంవా. భేదః-జ్ఞాతృజ్ఞేయాదిః. సుద్రాహ్మణాదిరూపేణవివిధః. దేవమనుష్యాదిరూపేణవికల్పవాక్. అర్వాగీనాకేచిత్కాచలిమిరా
నికంగోచమాచదతే. తదయం క్తం- తస్యకర్తృచిత్కత్వాత్. కాచాదిమక్షప్రత్యదంసవక్షీకృత్యవృత్తిరితస్యకాచాదిమక్షప్రత్యమనుమియత్యతిచేత-
న- అతిప్రశస్తాత్. అనాదినిధనత్వేనయచ్చాప్రము క్తం-తస్యాపిశస్త్రత్వాదిత్వాదినామక్షకృతత్వానుమానంహినుకశం. తత్ర కర్తాయాగ్యానుప
లబ్ధినిరస్తతిచేత్ - చివ త్రాపితుల్యమితికాచాదేర్దోషత్వకల్పనానుపలబ్ధ్యాతద్వాప్రత్యగ్రమాహ (అనాదిత్వాది) భేదవాసనాదిరూపా- అదిశబ్దేన
భేదవాసనాపేతుభూచంభేదవర్ధనంవివక్షితం. అనయోష్టేతుశేతుమద్వావేనోన్యాన్యత్రియపరిహరాయానాదిశబ్దః. బీజాభూరన్యాయాదికావః. భే
దవర్ధనంభేదవాసనాచహికార్యావిద్యా-అతిక క్తంభేదవాసనాదిరూపావిద్యేతి. అధిత్యోయాపబ్ధిత్యాదిమయాపాదిత్యావైక్యాద్యప్రపాదనం
ప్రత్యక్షవిరోధాత్ - కింత్యవ్యవరత్వాత్. యర్వరశ్యజన్యశబ్దార్థవిహిన్యావవిదః. అన్యపరత్వంచతాత్పర్యేజ్ఞాభావాదవగమ్యతే. అధిత్యోయాప
బ్ధివాక్యంయూపాజ్ఞానవిధిశేషత్వాదన్యపరమితిపరస్యానిప్రాయః. యస్మిన్దోషము క్తం-తత్రాపిబాధ్యదాధకభావమితి ప్రభాతోర్విరోధాన్తి. అతో
విశ్వమన్యతరస్యబాధ్యత్వంస్యాత్. రత్రయద్బాధ్యత్వేప్రయోజకం మక్షకారణజన్యత్వం-తత్తునాన్తి. కథమత్రనిర్వాహకత్వాశయేనచోదయత్ర (న
న్వితి) ప్రాబల్యదౌర్బల్యపేతుర్వాప్రీత్యాహ (అనాదితి)అపినిరోధమావకః. అభవిరోధందర్శయతి (భేదావలబ్ధినిత్యం) సత్యమిత్యర్థాన్తికారే. భేదా
వలబ్ధివోబాధ్యత్వమన్తికృతం. మక్షకారణజన్యత్వేనన్తికారే. అన్యధానిత్వత్వానన్యధానిధత్వయోరేవబాధ్యదాధకభావే ప్రయోజకత్వం. పూర్వోక్తంబు
ద్ధకారణజన్యత్వమపిన్యధానిధత్వప్రకారవిశేషః. అత్రాఽముఖభేదేనాన్యధానిధిముపపాదయతి (పూర్వాపరేత్వాదినా) అవచ్ఛేదస్యాయా
ద్బాధ్యత్వంప్రత్యక్షస్యాపితుల్యం. తత్రదోషమూలత్వంచబాధ్యత్వేనకపేతుః. అవచ్ఛేదేపూర్వాపరశాస్త్రయోః పూర్వాపర్యంప్రతిస్తుత్వత్తిక్ర
మాత్ - నపాతక్రమాత్ * శబ్దత్రివిజస్వమన్వారణః ప్రసర్వన్తి. ఆధ్వర్యం ప్రస్తోతాన్వారభతే ప్రస్తోతారం ప్రతిహారా ప్రతిహారముద్ధాతాఉద్ధా
తారం. బ్రహ్మబ్రహ్మణంయజమానఇతివిహితేస్యాన్వారమ్భణస్యవిచ్ఛేదేప్రాప్తయశ్చిత్తమువ్యతీక్షిమిష్యవమానంప్రసర్వతాయుద్యుద్ధాతాపచ్ఛిద్యేత
అదక్షిణస్సయజ్ఞస్సంస్థాప్యతేనపునర్యజేతతత్రతద్బద్ధాత్ యత్సూర్యన్తి. దాస్యకాస్యాత్ అభప్రతిహతాపచ్ఛిద్యేతసర్వవేదసందద్బాదితి. తదిదం
శాస్త్రద్వయందివయః. అత్రాద్ధాతృప్రతిహరోః ప్రయోగభేదేనావచ్ఛేదేస్వంస్వంప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రం ప్రవర్తతే-వికన్తి. ప్రయోగేయాగవద్యే
నావచ్ఛేదేసత్కుదాతుః ప్రాయశ్చిత్తం ప్రవర్తతే-తస్యవర్తప్రకాశత్వాత్. ప్రకాశావచ్ఛేదవైవేచనమాధేయత్వాత్. వికల్పేనానుష్ఠానంవా. వికన్తిస్తే
వపూర్వాపర్యేకావచ్ఛేదేపూర్వస్యప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రస్యదౌర్బల్యంపరస్యప్రాబల్యంచకర్తృమీమాంసాయాము క్తం * పూర్వాపర్యేకార్వదౌర్బల్యం
ప్రకృతివదితి. అత్రాసంజాతవిరోధిత్యేనపూర్వముదయాత్సూర్యస్య ప్రాబల్యం. పరస్యప్రతిపక్షతయైవోదయాద్దౌర్బల్యమితిపూర్వపదః. రాధా
స్త్రమపూర్వస్యేత్తికాలేవిరోధ్యభావాత్తదవాధేనాప్యవయస్సమ్మవతి. ఉత్తరస్యతుస్యేత్తికాలేవిరోధిసద్భావాత్తదవాధేనోత్పత్త్యనుపలబ్ధ్యా
పూర్వంబాధిత్యేవోత్పన్నమిత్యనన్యధా నిధత్వాదుత్తరస్యప్రాబల్యమితి పూర్వాబాధనోత్పత్తిరుత్తరస్యహినిధ్యతితిహిన్యావవిదః. ననూత్తరశా
స్త్రముదయేతచేత్ - పూర్వాబాధనానుదయస్యాత్. పూర్వశాస్త్రముత్తరోత్పత్తిప్రతిపక్షకంకింసస్యాత్. నైవం-నిమిత్తస్యోత్పన్నత్వాన్మితికం
శాస్త్రముదితమేవేతితత్రాత్తరస్యోద్యతేపూర్వాబాధేనోత్పత్త్యనుపలబ్ధ్యాపూర్వంబాధితమేవ. కింద-యథోదితదక్షిణాకత్యేనకర్తృనమాపనంహిశాస్త్రే
ణపూర్వమేవస్వతఃప్రాప్తం. తత్ప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రేజాన్యధాకృతం. ఏవంపూర్వసిద్ధాధాన్యధాకరణప్రకరణత్వాదత్రాపిపూర్వమేవబాధ్యమితి
కర్తృచిచారేనిశ్చితం. ఏవముత్తరశాస్త్రస్యేవమోక్షశాస్త్రస్యనిరవకాశత్వాద్భేదావలబ్ధిశాస్త్రంపూర్వశాస్త్రపద్బాధ్యత్యత్వర్థః. పరత్వంచపాతక్ర
మాదర్థక్రమాచ్చ. తివర్గఫలత్వేనహికర్తృణి ప్రథమప్రావణ్యం. నిరూపకస్యతత్త్వపరస్యహిముముఖే. తాదృశపూర్వాపర్యరహితేమవిరోధగర్భమేవేతా

సగుణబ్రహ్మపానపరాణాం శస్త్రాణామయమేవన్యాయః-నిర్గుణత్వాత్పరస్యబ్రహ్మణః. ననుచ *య
స్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ *పరాస్యశక్తి ర్వివిదైవశ్రూయతేన్యాభావీజ్ఞానబలక్రియాచ *సత్యకామసత్యస
జలబ్రహ్మత్యాదిబ్రహ్మస్వరూపప్రతిపాదనపరాణాం శస్త్రాణాం కథం బాధ్యత్వం- నిర్గుణవాక్యసామాన్య్యాది
తిబ్రూహః. ఏతదుక్తం భవతి-అష్టాలవనన్వప్రాప్తమదీర్ఘం *సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ *నిర్గుణం నిర్జ
నమిత్యాదివాక్యానిరస్తసమస్తవిశేషకూటస్థానైతన్యంబ్రహ్మైతిప్రతిపాదయతి-ఇతరాణిచసగుణం.
ఉభయవిధవాక్యానాం విరోధేతేనైవాపచ్ఛేదన్యాయేన నిర్గుణవాక్యానాం గుణాపేక్ష త్వేనపరత్వాచ్చలీయ
స్త్యమితి నకీంచదపహీనం. ననుచ-సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మైత్యత్ర సత్యజ్ఞానాదయోగుణాన్విప్రతీయతే.

స్తవా కేషు సగుణాపానపరేషు కథం నిర్వాహ ఇత్యత్రాహ (వేదాస్తవా కేషు పీఠి) అపిస్సముచ్చయే. పూర్వోత్తరభాగయోర్విరోధః పరీక్షాంః ఉత్తర
భాగే దవిరోధః. ఏ ప్రాయత ఇత్యర్థః. కథమత్రాపచ్ఛేదనయావతార ఇత్యత్రాహ (నిర్గుణత్వాది) పరశబ్రహ్మార్వాచీన సగుణబ్రహ్మత్వాత్పైతి. అపచ్ఛే
దన్యాయావతరణభేదానిర్గుణత్వబోధవర్తనాచపచ్ఛేదనయోవర్త ఇతిబోధ్యమిత్వర్థః. *జమ్నీగ్రీడనమణ ఇత్యాదిశ్రుతేస్తాత్త్వికత్వాత్వాత్త్వి
కత్వనిరూపణానాదరేణ ప్రథమం సగుణాపానస్త్రావణ్యం. నిరూపకోహినిర్గుణపరప్రాప్తవేదనాధికారితిపారావర్యమితివాచ్యం. ఉపాసనపరసగుణాని
ణవాక్యయోగ్యలద్వారాపారావర్యముక్తం-తత్తుస్వరూపపరసగుణనిర్గుణవాక్యయోగ్యాస్తీతికథంతత్ర బాధ్యభావకభావఇతిచోదయతి (ననుచేతి) ని
షేధరూపంపారావర్యంహృదినిథాయాహ (నిర్గుణేతి) కానినిర్గుణవాక్యాని-కథంతేషాంసామర్థ్యమిత్వత్రాహ (ఏతత్త్వమితి) అష్టాలత్వాదివాక్యం గు
ణవిశేషనిషేధపరం. సత్యజ్ఞానాదివాక్యేవాప్యత్తిర్నితా. నిర్గుణమిత్యాదివాక్యంగుణసామాన్యనిషేధపరం. అదిశబ్దేనయత్తద్రేశ్యమిత్వాద్విచ్ఛిన్నతే.
విరోధంస్థానయతి (నిరస్తేతి) కూటస్థజ్ఞానిన్వికారత్వవాచీనర్వాధిస్తానత్వవాచీనా. కూటవత్తితితిహిమకూటస్థః. నివృత్తైతన్యమిత్వత్వైవవైరుదాహృతని
ర్గుణశ్రుత్యర్థస్యంక్షీప్తః. (ఇతరాణి) యస్సర్వజ్ఞఇత్యాదీనిపూర్వపాత్రానివాక్యాని. చస్సముచ్చయే. సగుణనిర్గుణపరత్వావధాయవిధావ్యవహారః.
(తేనైవ) పూర్వోత్తరభాగవిరోధయతీతరస్యప్రావృత్తహేతురుక్తమైవేత్యర్థః. నిర్గుణవాక్యబలీయత్వంకుర ఇత్యత్రాహ (గుణాపేక్ష త్వేనపరత్వాదితీతి)
నిషేధ్యవిషయోహినిషేధకవేదనానిర్విషయోనిషేధః. స్తాగేవచప్రకృత్యవిషయస్యప్రతిషేధ్యత్వం. అతోనిషేధ్యసాపేక్షత్వేననిషేధస్యపరత్వ
మిత్వర్థః. సగుణవాక్యవైయర్థ్యమపుపాసనవిషయత్వాత్పరీహృతమిత్వభిప్రాయేణకించిదపహీనమిచ్ఛ్యక్తం. యద్వాయస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదివాక్యా
నామపుపాసనశేషత్వాదిప్రాయేణాహ (వేదాస్తవా కేషు పీఠాది) (ఉపాసనపరాణామితి) తాన్యపివాక్యానికలవిశేషార్థముపాసనపరాణి-నతుతత్త్వి
పరాణీతిభావః. అపచ్ఛేదన్యాయావతారముపపాదయతి (నిర్గుణత్వాది) పూర్వపదర్థః. నిర్గుణత్వమనీధం-పూర్వాపరభావాభావేనాపచ్ఛేదనయ-చ
వకాశాబ్జాణాంబాధ్యత్వానిర్ధేః. అతవివసగుణవాక్యానాం వైయర్థ్యపరిహరత్వసంకుతే. స్వరూపపరతప్రపత్తివన్నానాం ఉపాసనపరత్వం
ల్పనంహి బాధ్యత్వనీర్ధ్యధీనమితిచోదయతి (ననుచేతి) పరిహరతి (నిర్గుణేతి) అన్యత్వంపూర్వపదేవ. నిర్గుణవాక్యైస్సకూటావత్తస్యసత్యజ్ఞానాదివా
క్యస్య సగుణపరత్వబుద్ధ్యాచోదయతి (ననుచేతి) చశ్చీద్యసముచ్చయే. సత్యజ్ఞానాదయోగుణాః ప్రతీయంత ఇత్యత్ర సత్యజ్ఞానశబ్దోసత్యత్వజ్ఞానత్వప
రా.యథాశబ్ద్యోక్తయోద్ధిష్టపదైకవచనేఇతిచినిసూత్రస్థద్యోకశబ్దాద్విత్వైకత్వపరా. అన్యథాద్వ్యోకేష్యితిహివక్తవ్యం. తథాశ్రీవత్సాభ్యుక్తాః
గుణాస్సత్యజ్ఞానప్రభృతయఃకేతే|| ఏతద్వాక్యవైకత్వాయప్రథమంసామానాధికరణ్యంనిరూప్యతే. తద్దివిశదవరముపన్యస్తంప్రమేయమాలాయాచా
చార్యపాదైః. తథాహిభగవతాపతజ్ఞానినాఃఖిలశ్శత్రుశాసచాపప్రథమాసమాధికరణేః తత్పురుషస్సమాధికరణికర్తృభారయ ఇత్యాదిసూత్రప్రసమా
నాధికరణశబ్దవివరణార్థంసామానాధికరణ్య లక్షణముక్తం*నిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాంశబ్దానామేకస్త్విన్నధైవ్యత్రిస్సామానాధికరణ్యమితి|| అస్యాయగు
ర్థః. ప్రవృత్తేష్మిత్తంప్రవృత్తినిమిత్తం. ప్రకృష్టావృత్తిఃప్రవృత్తి-శబ్దస్యాష్టావృత్తిర్వామతద్బోధనం. తత్రవిశేష్యభూతప్రధానార్థవిషయావృత్తిః
ప్రవృత్తిః. విశేష్యప్రధాన్యంచగుణానాంప్రతిపత్తిగుణిప్రతిపత్త్యర్థత్వనేననీధం. తస్యాః ప్రవృత్తేనిమిత్తం-ద్వారం. *నిమిత్తమాత్రంభవసవ్యసా
నిర్నిత్యాదిప్రయోగాత్. తచ్చవిశేషజీభూతజాతిగుణాదికం. సమానం-ఏకం. అధికరణంచవిశేషణామాధారభూతంచిత్యవ్యం. ఏకస్త్విన్నధైవ్యత్రిత్వైశ
దైససమానశబ్దస్యసద్భూతపరత్వంప్రదస్తం-సమానశబ్దసామర్థ్యాదేకశబ్దస్యాభారణపరః. సమానశబ్దోహిసాధారణేప్రయుజ్యతే*సమానకర్తృకయోః
పూర్వకాలఇతి|| అర్థశబ్దశ్చవిశేష్యభూతప్రధానాభిధేయపరః. అనేనాధికరణశబ్దావిశేష్యపరత్వేనవ్యాఖ్యాతః. ఏతత్త్వంభవతి-త్రివిధాశ్చబ్దాః. కేచిద్వి
శేషణితోవిశేష్యతత్త్వైకాథాః-యథాఘటఃకుమ్భఃనీలంకృష్ణమిత్యాదయః. కేచిచ్ఛోభయతశ్చభిన్నాథాః-యథాగౌరవోమహిషఃనీలంశుక్లంపటమి
త్యాదయః. కేచిచ్చవిశేషణితోభిన్నాథాః-విశేష్యతత్త్వైకాథాః-యథానీలముత్పలంధేవతత్త్వామాయవాలోహితాక్ష ఇత్యాదయః. తత్ర పూర్వకో
టిద్వయవ్యాప్యత్వతీయకోటినిమిత్తానాంశబ్దానాం సామానాధికరణ్యం. తత్రభిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానామిత్వనేనవిశేషణితోవిశేష్యతత్త్వైకాథానాం
ఘటఃకుమ్భఇత్యాదీనాంసామానాధికరణ్యమిత్వత్వం. ఏకస్త్విన్నధైవ్యత్రిత్వనేనోభయతోభిన్నాథానాంగౌరవోమహిషఇత్యాదీనాంసామానాధిక
రణ్యమిత్వత్వం. తస్మాద్విశేషణితోభిన్నాథానాంవిశేష్యతత్త్వైకాథానాంనీలముత్పలమిత్యాదీనామేవసామానాధికరణ్యమితి. తత్రప్రవృత్తినిమిత్త
శబ్దయోరేవంబాధ్యః. ప్రవృత్తిభిధానం. నిమిత్తమభిధేయం. అర్థశబ్దశ్చాభిధేయవచనః. భిన్నాభిధేయానాంశబ్దానామేకస్త్విన్నధైవ్యత్రిత్వైకాథానాం
రణ్యమితిభిన్నవిశేషణితోభిధానాంశబ్దానామేకస్త్వికాచిశేష్యవృత్తిఃపర్యవసానంసామానాధికరణ్యమిత్వత్వంభవతి. భిన్నపదసామర్థ్యేన నిమిత్తశబ్దని

సే క్షుచ్యతే - సామానాధికరణ్యేనై కాగత్యప్రతీతేః అనేకగుణవిజ్ఞాభిధానేష్యే కాగత్యమవిరుద్ధమితిచేత్ - అనభిధాన
జ్ఞోదేవానాంప్రియః. ఏకాగత్యంనామసర్వపదానామధైక్యం. విజిప్తపదాభిధానేవిశేషణభేదేనపదానామగ్ధభేదో
ఽవస్థనియః - తతశ్చైకాగత్యంసంస్థతి. ఏవంతస్మి సర్వపదానాంపర్యాయతాస్యాత్ - అపిశిష్టాభిధాయిత్యాత్. ఏ
కాగ్ధాభిధాయిత్యేష్యపర్యాయత్వమవహితమనాశ్శబ్దం - ఏకత్వతాత్పర్యశ్చయోదేకస్యేవాగ్ధస్యతత్త్వ పదార్థవి
రోధిప్రత్యక్షత్వపరత్వేనసర్వపదానామగ్ధవత్త్వమేకాగత్యమపర్యాయతావ. ఏతమక్రింభవతి - లక్షణతనిప్రతిపత్తి
వ్యంప్రశ్నాసకలేతరపదార్థవిరోధిరూపం. తద్విరోధిరూపంసర్వమనేనపవక్రయేణఫలతోప్యవస్యతే. తస్మాత్సర్వపదం
వికారాస్పదత్వేనాసత్వాద్వస్తునోవాప్యక్షబ్రహ్మవరం. జ్ఞానపదంచాన్యాసప్రకాశజడరూపాద్వస్తునోవ్యాప్యస్త
పరం. అనన్తపదంచదేశతదికాలతోవస్తుతత్వపరిచ్ఛిన్నవ్యాప్యస్తపరం. నచవ్యాప్యైర్భివరూపోఽభావరూపోవాధ్యక్షః.

తదవిరోధాయ ప్రాతిపదికానాంలక్షణాన్వీకృతా. ఏకపదలక్షణాయామపివాక్యతాత్పర్యవిరోధివిహితానుకూలః. యథాగత్యాయాంఘోషాభివ్యక్తిః.
తదవిరోధేవికస్యాపిపద్యతా. యథాగత్యాయాంమత్యాన్యః ప్రతిపక్షీత్యాదిష్ట. అతోవాక్యతాత్పర్యవిరోధాన్యకస్యేషసర్వపదానాంలక్షణానదామః.
తస్మాత్సమానాధికరణవాక్యం వస్తుమాత్రపరమేవేతి. ఏతదగ్నిప్రాయేణ ప్రత్యవదిష్టతే (నేత్యుచ్యరఇతి) సత్యజ్ఞానావయోగుణాః ప్రతీయన్త ఇతి
చోదితేనేత్యుచ్యత ఇతి వదతోయంభావః - ప్రతీయన్త ఇత్యాపాత ప్రతిపమాత్రవివక్షితే త్తయాఃకించిత్ప్రయోజనం. ప్రవివిధవివక్షితేనతుప్ర
మితిజ్ఞాయావ ఇత్యుచపాద్యతఇతి. కుతఇత్యత్రాహ (సామానాధికరణ్యేనైకార్థత్వప్రవీతీరీతి) శబ్దరే (అనైవేతి) యథావ్యాపకరణ వాక్యేషుభి
న్నార్థకర్యపదానాంకారకపదార్థాదపిత్యాగేపిప్రధానార్థకార్యత్వైకత్వంఽపైకత్వాదైకం వాక్యమిత్యత్రనిర్ణీయతే - తథాసమానాధికరణవాక్యే
ష్యపివిశేషణ భూతగుణవాచి శబ్దార్థాదపిత్యాగేపి విశేష్యైక్యంనిధ్యతీత్యర్థః. చోదయన్తముపాలభతే (అనభిధానజ్ఞ ఇతి) వ్యాపకరణసమానాధికరణ
వాక్యయోరభిధానవిశేషానభిజ్ఞ ఇత్యర్థః. దేవానాంప్రియః - మేషః - అజ్ఞ ఇత్యర్థః. పరిహరతి (ఏకాగత్యమితి) ఏకార్థత్వంనామసర్వపదానామేకాగ్ధ
యపర్యపదానం. నతు వాక్యనేత్యర్థః. శుభక్ష్మప్రధానార్థకర్యపదానాంపదానామేకప్రధానార్థాన్వయాదపైకత్వం వ్యాపకరణవాక్యవివ. సమానా
ధికరణవాక్యేతుపదానామైకార్థకర్యపదానాంత్వమిత్వక్రింభవతి. తతః కిమిత్యవేదేయాంసమానాధికరణపదానాంవిశేషణమాత్రపరత్వేవివక్షితర
త్వేపదమాదణమేకగ్రన్థేనాహ (విశిష్టేతి) విశిష్టేత్యాదివాక్యత్వవాక్యేనవివక్షితమేషాదణము క్రిం. విశేషణభేదేన - విశేషణానామనోన్యత్యోవిశేష్య
చ్చభేదేన. విశేషజ్ఞైస్త్విశేష్యణచానేకార్థత్వంస్యాదిత్యర్థః. కించ - అర్థశబ్దోవిశేష్యపరతయాచవివక్షితః. తేనవిశేషణభేదేవిశేష్యభేదస్యాదివివక్షణా
న్తరముక్రింభవతి. కించ - విశేషణభేదేనవిశేష్యభేదఇత్యుక్తేవ్యతిరేకవత్వాద్విశేష్యభేదేవిశేషణాభేదశ్చస్యాదిత్యుక్రింభవతి - విశిష్టేకప్రతిపదికాసమా
నవిభక్తిర్నవిశేషణవిశేష్యైక్యవద్విశేషజ్ఞైక్యమపిప్రతిపాదయతిత్వంప్రాయః. ఏవంవిశిష్టపరత్వేయగపదభిధానపక్షేషాదణముక్రింభవతి. ఉద్దేశ్యో
పాదేయవిభాగహనిప్రసక్త్యాన్ధినిర్దేశ. క్రమేణాభిధానేనోన్యత్యసమవాయకస్వమయాధికరణేవత్వతే. విశేషణభేదేనార్థభేదజ్ఞత్యతావరాంశేనవిశేష
ణమాత్రపరత్వేపదమాదణముక్రింభవతి - విశేషణానామనేకత్వాదేకార్థత్వహనిత్యర్థః. ఏవంపదానాంప్రతిపాద్యభేదః ప్రసజ్జియే. తతఃకిమిత్యత్రాహ (తత
శ్చైకార్థత్వంసంస్థితీతి) సామానాధికరణ్యలక్షణాన్వీకృత్యర్థః. అతోవస్తుమాత్రపరమితిపరిశేషనిర్దం. తదనువాదేనచోదయతి (ఏవమితి) ఏవంతస్మి - వస్తుమా
త్రపరత్వే. కుతఇత్యత్రాహ (అవిజిప్తాభిధాయిత్యాదితి) అనేనతతశ్చైకాగత్యంసంస్థితీత్యత్రనిలితోర్ధోవివృతః. అత్రపర్యాయత్వచోద్యేప్రవృత్తినియ
త్తభేదాభావాత్సామానాధికరణ్యలక్షణానిరేకతరపదనైయర్థ్యంచేతిచోద్యద్వయమభిప్రేతం - పరిహరిష్యమాణత్వాత్. ఉక్తచోద్యత్రయంపరిహరణా
హ (ఏకాగ్ధేతి) అవహితమనాశ్శబ్దం - ప్రతిపక్షసన్యాసేకవాక్యసాధ్యత్వాత్తేభ్యచోదనీయం - కింత్వర్థస్యగహనత్వావవధాతవ్యమితిధావః. అనుపపత్తి
త్రయంపరిహరః (ఏకత్వేత్యాదిహ) ఏకత్వతాత్పర్యనిశ్చయసమానవిభక్త్యా. అగ్ధవత్త్వం - ప్రయోజనవత్త్వం. వ్యావర్త్యభేదకృతవ్యాప్యప్రతిభేదాదపర్యాయ
యత్వంవ్యాప్యప్రతిరూపప్రవృత్తినియత్రలాభాత్సామానాధికరణ్యనిర్ధిర్వాన్యత్వత్విషమత్వాత్పదానాంతత్తద్వ్యాప్యప్రతిరూపప్రయోజనవత్త్వంచేత్యర్థః. నను
తత్త్వమస్యాదివాక్యవదస్వయముఖేనోపలక్షణంస్యాత్ - కిమర్థావ్యాప్యత్తి. వ్యాప్యత్విషయత్వాదనేకార్థత్వమాపతితం. వ్యావర్త్యాకారానస్యాప్రతిపయ
శున్తైర్నతద్వ్యాప్యప్రతిశ్యక్తతేకత్వం. బ్రహ్మణోయేభ్యోవ్యాప్యత్తి - కానితానివస్తూని. బ్రహ్మణోనేకవ్యాప్యత్విమత్త్వాత్సభక్తత్వం. వ్యాప్యత్తీనాంభక్తత్వా
నభ్యుపగమేపదానాంపర్యాయత్వమిత్యాద్యనేకశక్త్యాపరిహారార్థమాహ (ఏతమక్రింభవతి) లక్షణతః - స్వరూపలక్షణతః. సతుతటస్థలక్షణతః. అనేనజగ
త్తారణత్వశక్తితపోవ్యావత్తయే బ్రహ్మణస్సకలేతరవిరోధిత్వంప్రతిపాదయదిదంశోధకవాక్యంవ్యాప్యత్విపరంభితుంయమక్రిమిత్వక్రింభవతి. బహు
వ్యాప్యత్తిభిరనేకార్థత్వప్రసజ్జంపరిహరతి (తద్విరోధిరూపమితి) (ఫలతోప్యవస్థసత్యతీతి) ఇదంవాక్యంస్వరూపమాత్రపరమేవ. అతేవికాగ్ధ్యం. ప్యుదాసస్తు
ఫలితఇతిభావః. వ్యావర్త్యాకారబహుత్వాత్ప్రతిపయపదైర్వ్యాప్యత్తిర్నశ్యేత్తేతత్పరిహరతి (సర్వమనేనపదప్రయేణఫలతోప్యవస్థతీతి) ప్రయోజకరూ
పేణప్యదానేనసర్వమితిప్రదన్తంభవతిత్యర్థః. విరోధీనికానిత్యత్రాహ (తత్రేతి) జగత్తారణత్వేనతుచ్ఛతావ్యాప్యత్తా. కిమగ్ధమసత్వవ్యాప్యత్తిరీత్యుక్తం
వికారాస్పదత్వేనాసత్వాదితి. స్తబ్ధీతాదిసాధారణజడశబ్దవివరణార్థమన్యాసప్రకాశశబ్దః. యద్యపిసత్వాదిష్టైకైకపదేనసమస్తవ్యాప్యత్తినిర్దేశ. త
థాపి బ్రహ్మణిశబ్దేతస్మి తరపదార్థకవిరోధ్యాకారమైకపదేనానివర్తనార్థపదప్రయోగాభ్యం. వ్యాప్యత్తిభిస్సభక్తకత్వంపరిహరతి (నచేతి) ప్రాభాక
తపక్షేనిర్ధానిమతేపదావరూపభక్తః. నైకేషికాదిమతేత్వభావరూపభక్తః. తస్మాద్భావరూపోఽభావరూపోవేత్వక్రిం. వ్యాప్యత్తిభిర్భక్తేనోకంస్యాదిత్య

అపినుసకలేతరవిరోధిబ్రహ్మవ.యథాశౌక్యదేనకాన్యైదివ్యావృత్తిస్తత్పదార్థస్వరూపమేవ-నభగ్నా
క్షరం. ఏవమేకవైవవస్తునసకలేతరవిరోధ్యాకారతామవగమయదర్థవత్తరమేకార్థమప్రత్యాయంచ ప
దప్రయం. తస్మాదేకమేవబ్రహ్మస్వయంజ్యోతిర్నిర్గుణాత్రభిలవిశేషమిత్యుక్తంభవతి. ఏవంవాక్యార్థప్ర
తిపాదసేనత్యేవ*సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయమిత్యాదిభిరైకార్థ్యం*యతోవాచిమాని
భూతానిజాయంతే*సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్*అగ్రావాచిదమేకపవాగ్రాసీదిత్యాదిభిర్జగతాగ్రణత
యోపలక్షితస్య బ్రహ్మణస్సహపమిదముచ్యతే* సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేతి॥ తత్ప్రసర్వశాఖాప్ర
త్యయన్యాయేనకారణవాక్యేషుసర్వేషు సజాతీయవిజాతీయవ్యావృత్తమద్వితీయంప్రవృత్తవగతం. జగ
తాగ్రణతయోపలక్షితస్యబ్రహ్మణోద్వితీయస్యప్రతిపాదయిషితంస్వరూపంతద విరోధేనవక్తవ్యం.
అద్వితీయస్య శ్రుతిస్మణతోపిసద్వితీయతాం ససహతే. అన్యథా*నిరజ్ఞానంనిర్గుణమిత్యాదిభిశ్చవిరోధః.
అతశ్చైతద్గుణవాక్యముఖ్యైకరసమేవ ప్రతిపాదయతి. సనుచసత్యజ్ఞానాదిపదానాంసార్థప్రహణేన

త్రాహ (అపివిద్వత్) శుక్త్యాహాహర్షస్యవాప్యత్తిత్వంరజతాదిరోధిత్యాదభ్యుపగమ్యతే. ఏవంబ్రహ్మసకలేతరవిరోధిత్యాత్వయమేవవాప్యత్తితిత్వ
భి:స్వరూపవైవవ్యావృత్తిత్వేవప్రాప్తమాహ(యథేవ)కాన్యైదే.కాన్యైదివ్యావృత్తిర్నభగ్నాక్షరం-అనుపలక్ష్యతే,భగ్నాక్షరత్వేనసప్తానా,చైత్యభి
ప్రాయః. తద్విపదానాంపర్యాయత్వంసావధిత్యాశ్చక్ర్యకాన్యైవ్యావృత్తిపీఠిమవ్యావృత్తింశాక్యమితివప్రాప్తవాక్యాభిప్రాయేణపరిహరతి(ఏకస్యేతి)
పునఃససీయపునఃసాధేవేనపదానాంప్రయోజనవత్త్వం-తతపివాచ్యాయత్వమిత్వార్థః. ప్రతియోగ్యవచ్చిన్నవేషేణప్రవృత్తినిమిత్తలాభాత్సామానాధి
కరణ్యుత్పత్తినిర్దిష్టత్వభిప్రేతం. పర్యాయత్వాదిప్రసక్తపరిహరణికాన్యైవిరోధనకృతభిత్వభిప్రాయేణోక్తమేకార్థమితి. స్వరూపమాత్రపరత్వాదైకా
న్యైహిరక్షితం.(అర్థవత్తరమితి)తరచ్చిత్తయేనవప్రాప్తావృత్తిభి:ప్రయోజ్యేదవాచ్యభిమతసగుణపరత్వా,చప్రయోజనాధిక్యమితిప్రేతం-అపరోక్షభూతోహి
శాన్యైదివ్యావృత్తితత్ప్రసాప్తార్థంకాన్యైవ్యావృత్తిమిత్యాదిపదప్రయోగః. ప్రత్యయేగోచరేతుపరేచ్ఛాజిగ్గసకలేతరవాప్యత్తివచనమధికప్రయోజనమి
తివప్రాప్తార్పియోజనాధిక్యం.జగత్కారణభూతస్యబ్రహ్మణశ్చక్షేతదోషవాప్యత్తిరెవాపేక్షితా-సతుగుణాన్తరమితిభేదవాదిపదప్రయోజనాధిక్యం ఏ
వంసత్యజ్ఞానాదివాక్యస్యానుగ్రహకత్వరూపిత్వః. తర్మానుగృహీతవాక్యేనకోర్థఃప్రతిపన్నభిత్వత్రాహ(తస్మాదితి)తస్మాత్-ఉక్తస్యాయానుగృహీత
త్వాదవస్తవాక్యస్యేత్యర్థః.(ఏకమితి)సమానవిభక్తినిర్దేశకలితమైక్యముక్తం.ఏవంకారణస్వరూపతవత్వం. గుణతోభేదభిత్వంశతోనేకార్థత్వవ్యావృత్తిః.
ఏకత్వీకరణం(నిర్ధూతనిఖిలవిశేషమితి)నిర్విశేషస్యతుచ్ఛతావ్యావృత్తిర్థంస్వయంజ్యోతిరితిపదం(భిత్వత్వమితి)సత్యజ్ఞానాదివాక్యేనేతిశేషః.ఇత్థం
సామానాధికరణ్యాన్యథానుపపత్త్యాసత్యజ్ఞానాదివాక్యస్యవస్తుమాత్రపరత్వముపపాదితం.అథకారణవాక్యైకార్థ్యేనకోర్థకవాక్యాన్తరైకార్థ్యంహేతురుచ్య
తుద్వయేనవస్తుమాత్రపరత్వముపపాద్యతే(ఏవమిత్యాదిగా)తత్ప్రభుత్వంకారణవాక్యైకార్థ్యంహేతురుచ్యతే(ఏవమితి)ఏవం-నిర్విశేషపరత్వేననిర్వా
హసత్వేన.కారణవాక్యైకార్థ్యమిత్వార్థః.కారణవాక్యైకార్థ్యంకుతోపేక్షితం-వికార్యైకత్వంవానిర్విశేషపరత్వమిత్వత్రాహ(యత్రభిత్వాది)య
తోవాచిమానిత్యాదిలక్షణవాక్యం.ఏతస్యకారణత్వానువాదేనలక్షణపరత్వాశ్చారణ్యప్రాపకంవాక్యమాహ(సదేవేతి)ఉపలక్షితస్య-ఉపలక్షణంనా
మచప్రసృతాభేవతలభంజ్ఞాపకం.(సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేతితి,అనేనవాక్యేనేత్యర్థః.కారణవస్తునస్వరూపకోర్థకత్వాత్కారణవాక్యైకార్థ్యమసాన్య
పేక్షితమిత్వ్యుక్తంభవతి.అస్తుకారణవాక్యైకార్థ్యం-తత్తుసగుణబ్రహ్మకారణత్వాదిభిః*యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్సజ్ఞానమయంతతపతస్సాదేతద్భిహ్మ
నామరూపమన్నంచజాయతేతేమిశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరంసకారణంకరణాధిపాదిపితృత్వాదివాక్యైరేవసాన్యదిత్యత్రాహ(తత్రేతి)తత్ర-కారణవా
క్యైకార్థ్యపేక్షితే. సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయోనుక్తార్థస్థికారణభిః. తేనాత్రానుక్రస్యోపనిషదన్తరోక్తసార్థస్యస్థిక్త రవ్యత్వేనతసగుణమాత్రపరా
హుపనిషత్సనిర్గుణమపిబ్రహ్మాక్తంభవతి. తత్రాపచ్ఛేదన్యాయేననిర్గుణవాక్యనాంబలీయస్తాత్సర్వత్రసజాతీయవిజాతీయవ్యావృత్తిమద్వితీయం
బ్రహ్మప్రతిపాదితంభవతిత్వభిప్రాయః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (జగదితి) జగత్కారణేత్యాదిపదైకకారణవాక్యోక్తమర్థమనువదతి. ప్రతిపాదయిషితం-
తాత్పర్యభూమిః.వస్తుమాత్రఏవతాత్పర్యమిత్వార్థః. తదవిరోధేనవక్తవ్యం-కారణవాక్యప్రతిపన్న బ్రహ్మస్వరూపకోర్థకత్వాత్తదవిరోధనానేనవాక్యేన
వక్తవ్యమిత్వార్థః. సరపరిదద్వితీయభిత్వాదివత్సమాభ్యధికరాహిత్యేవద్వితీయత్వముపపన్నమితితదైకార్థ్యేననిర్గుణపరత్వనిర్ధిరత్వ త్రాహ(అద్వితీయ
త్వశ్చుతితి) సదేవఏకమేవేతివిజాతీయసజాతీయవ్యావృత్తికావధారణద్వయసమభివ్యాప్యతత్వాదిపదమద్వితీయపదంగుణతోపిసద్వితీయతాంసస
హతభిత్వభిప్రాయః. ఏవంకారణవాక్యైకార్థ్యాత్సత్యజ్ఞానాదివాక్యస్యవస్తుమాత్రపరత్వముపపాదితం.అథకోర్థకవాక్యాన్తరైకార్థ్యంహేతురుచ్య
తే(అన్యథేతి)అన్యథా-సత్యజ్ఞానాదివాక్యస్యవిభిజ్జపరత్వే.నిరజ్ఞానంనిర్గుణమిత్యాదిభిర్విరోధన్యాయోక్తాత్పరత్వవిరోధాయేదంవాక్యంనిర్విశేషవస్తుమాత్ర
పరమిత్వార్థః. అన్యథా*నిరజ్ఞానంనిర్గుణమిత్యాదిభిర్విరోధశ్చైత్యనేనాద్వితీయత్వశ్చైత్యుగళతోపిసద్వితీయతానిషేధపరత్వంచార్థాదుపపాదితం. హే
తుత్రయేణోపపాదితమర్థంనిగమయతి (అతశ్చేతి)అతః-పూర్వోక్తసామానాధికరణ్యాన్యథానుపపత్త్యా,పత్తానుక్తకారణవాక్యకోర్థకవాక్యాన్తరై
కార్థ్యరూపహేతుద్వయేనచేత్యర్థః. ఏతల్లక్షణవాక్యం-స్వరూపలక్షణవాక్యం.అఖండైకరసం- నిర్విశేషతైకస్వభావమేవప్రతిపాదయతిత్వార్థః. అథము
ఖ్యార్థపరిత్యాగేనలక్షణాన్వితార్థదోషముద్ఘాటయతి(సనుచేత్యాదిగా)సార్థప్రహణేన-సార్థోహివిశేషభిద్వారకంవిశేష్యం-తత్ప్రహణేనేత్యర్థః.లక్ష్య

స్వార్థవిరోధివాప్యవ్యవహరస్వరూపాపస్థాపనపరత్వేలక్షణాస్యాత్. నైషదోషః- అభిధానవృత్తేరపితాత్పర్యవృత్తే ర్బలీయస్త్యాత్. సామానాధికరణ్యస్య హైక్యవ్యవహరతాత్పర్యమితీసర్వసమ్మతం. ననుచసర్వపదానాంలక్షణానన్య స్తచరీ. తతఃకిం- వాక్యతాత్పర్యావిరోధేన త్యేకస్యాపినన్యత్రే. సమభివాహృతపదసముదాయస్యైతత్తాత్పర్యమి తిశ్చితేనతివ్యయోన్మయాణాం సర్వేషాంవాతదవరోధాయపకస్యేవలక్షణానదోషాయ. తథాచతాన్త్ర్యైర భ్యవగమ్యతే. కార్యవాక్యార్థవాదిభిర్దాకికవాక్యేషుసర్వేషాంపదానాంలక్షణాసమాశ్రీయతే- అపూర్వకార్య పవలిజాదేర్ముఖ్యవృత్తత్వాత్. లిజాదిభిఃక్రియాకార్యం లక్షణయాప్రతిపాద్యతే. తాత్పర్యస్వితస్సాగ్రాభిధాయి నాంచేతరేషాం పదానామ పూర్వకార్యాన్నితపవముఖ్యాగృహిత క్రియాకార్యాన్నితప్రతిపాదనం లాక్షణికమేవ.

తాత్పర్యభ్యవగమ్యాదోషతాన్త్ర్యైరజానీతే(నైషదోషఇతి) ముఖ్యాగృహ్యము తరత్రాభిధాన్యతే. హేతుమాహ(అభిధానవృత్తేరపి)తాత్పర్యవృత్తిరూప తాత్పర్యాదాగతావృత్తిః. తత్పర్యరూపావా. సాచాత్రలక్షణావృత్తిస్త్వవక్షితా-వాక్యతాత్పర్యవిరోధముఖ్యవృత్తేరపివాక్యతాత్పర్యానుగుణము జాన్య త్రేర్బలీయస్తాదిత్యుక్తః. కస్యిన్నతేతాత్పర్యం-యవనురోధాయలక్షణాన్వీకార్యత్యత్రాహ సామానాధికరణ్యస్యేతి/వికృతపితాత్పర్యమితి, తాత్పర్య నిశ్చయికాసమానవిభక్తిలిఖావః ఆనన్యమయాధికరణేనాన్వితానా హేతువద్వత్వతే. (సర్వసమ్మతం)విశ్లేషవాదిభిరన్యైశ్చసమ్మతమిత్యుక్తః. గజ్ఞాయాం ఘోషణత్యాదిషుసర్వపదలక్షణానన్యప్రేతిచోదయతి (సనుచేతి) తాత్పర్యనిశ్చయకకతిపయముఖ్యవృత్తార్థపదనుగుణమస్యేషాంపదానాం లాక్షణికత్వమాశ్రయశీయం. సర్వపదలక్షణాయాంతుత్పన్నసమ్మతతీత్యభిప్రాయః. తాత్పర్యావిరుద్ధపదముఖ్యాగృహ్యకార్యతాత్పర్యవిరుద్ధపదలక్షణాన్వీకార స్యావిరుద్ధత్యాచయేనాహ (తతఃకిమితి) తతఃకిమిత్యభిప్రేతంవృత్త్యవ్యతిరేకమిత్యేవసమ్మతతాగ్రం దర్శయిత్వాపహిహుంపితే దాభ్యుత్థాంప్రతి బంధిమాహ (వాక్యతాత్పర్యేతి) యవ్యవిరుద్ధపదముఖ్యాగృహ్యంవిరుద్ధపదలక్షణావిరోధ-తర్కిగజ్ఞాయాం మత్స్యాః ప్రతిపన్నీత్యాదిష్య విరోధేనైక స్యాపిలక్షణానన్వీకారాగ్రజ్ఞాయాం ఘోషణత్యాదిష్య వ్యేకస్యాపిపదస్యలక్షణానన్వయితీత్యభిప్రాయః. గజ్ఞాయాంమత్స్యాదిపాశ్యేవిరోధాభావా ల్లక్షణానన్వీకారః. గజ్ఞాయాం ఘోషణత్యత్రవిరోధాల్లక్షణానదోషఇతిచేత్-తవ త్రాపిరుల్యమిత్యాహ (సమభివాహృతేతి)సర్వపదలక్షణాపహిం భుక్త్యేత్యాదిషువృత్తీత్యభిప్రాయః (పితత్పర్యమితినిశ్చితేసతీతి) అపవాదకరహితసమానవిభక్తినిచైకోనిశ్చయకఇతిభావః.(ద్యయోన్మయాణా మిత్యాది) అవిరోధవిరోధావేదముఖ్యలక్షణావృత్తిన్వీకార ప్రయోజక-సమపదానామేకత్వద్విత్వాదికమిత్యుక్తః. నకేవలంవిషంభుక్త్యేత్యాదిషుచాకిక ప్రయోగేష్యవసర్వపదలక్షణాగ్రత్యాగ్రతా. అన్యైరపిపదలక్షణైరాగ్రితేత్యాహ (తథాచేతి)తథా-సర్వపదలక్షణాయాలదోషత్వం. అభ్యవగమ్యతే-అభ్యవగమహేతుసద్భావాదభ్యవగమఃఫలితఇతిభావః. వైపరీక్ష్యవైకేషుసర్వపదలక్షణాగ్రితేత్యత్రాహ (కార్యవాక్యార్థేతి) లాకికవాక్యేషుస ర్వపదలాక్షణికత్వముపపాదయతి (అపూర్వకార్యపివేతి) క్రియాకార్యంలాక్షణికము-చత్కథంసర్వపదలక్షణేత్యత్రాహ (కార్యాన్నితేతి)పదా నామన్వితాభిధాయిత్వేనకారకపదానామపూర్వకార్యాన్నితాభిధాయినాంతదన్వితపవ ముఖ్యాగృహితదన్వయవర్త్యాగేలక్షణేత్యుక్తః. సనుగజ్ఞాయాంఘోషః ప్రతిపన్నీత్యాదిషుగజ్ఞాపదస్యలాక్షణికార్థత్వేపితదన్వితాభిధాయినాం పదాన్తరాణామముఖ్యత్వంసదృష్టమితిచేన్న-గజ్ఞాపదలక్షితస్య హులస్యవాక్యార్థత్వాభావాత్. ఇహతువాక్యస్యప్రధానప్రతిపాద్యభూతకార్యాగృహ్యమర్పకపదస్యలాక్షణికత్వాత్తదన్వితాభిధాయినాంపదానాంలక్షణాన్వయేవ. అతపివకార్యవాక్యార్థవాదిభిరన్యత్వం. సనుగజ్ఞామలానినిమాలైకముదాన్యన్విషమితేతివాక్యార్థభూతనిమిలనాదేర్లాక్షణికత్వేపితదన్వితాభిధాయినాంకమలాదిపదానాంసలాక్షణికత్వందృష్టమితిచేత్-అసభిప్రాయజ్ఞోదయతిభవాత్. సర్వపదానాంనిమాలసరూపవాక్యార్థకరత్వ స్యకైశ్చద్వ్యవస్థాపితత్వాభావాన్నిమిలనోపస్థాపకపదలక్షణాయామపితదన్వితాభిధాయినాంలాక్షణికతాపత్తిః. త్వయానుసర్వపదానాంకార్యవ రత్వాభ్యుపగమాత్తత్కార్యసమర్పకపదలాక్షణికత్వేతదన్వితాభిధాయినాంలక్షణాప్రాప్నోతి. తథాహి-కార్యవాక్యార్థవాదినాపదానాంకించి శిష్టకార్యకదేశేపదశక్తిస్త్రియతే-ఉతవిశిష్టస్థాయికార్యైకదేశే. ప్రగమేవిశిష్టకార్యకదేశత్వావిశేషాత్సార్వకారకపదానామివలిజాదేః క్రియాకార్యే ముఖ్యత్వప్రసక్తః. ద్వితీయేవిశిష్టస్థాయికార్యైక దేశపరత్వప్రహాసస్య సర్వపదానామవిశిష్టత్వాన్నిజాదేః క్రియాకార్య ఇవ కారకపదానాం క్రియాకార్యాన్నితపరత్వే లక్షణాస్యాత్. పదానాం విశిష్టకార్యకదేశ పరత్వేతుల్యేపి లిజాదేః క్రియాకార్యలాక్షణికత్వం. కార్యాన్నితమాత్రే కారకపదానాం ముఖ్యత్వమితిచేత్-యవి కార్యాన్నితమాత్రే కారకపదానాం ముఖ్యత్వమిత్వం-క్రియాకార్యే లిజాదే ర్లాక్షణికత్వంకథం-స్థాయికార్యకరత్వేనవేదప్రయంత్రత్వనిశ్చయాల్లక్షణయాపిక్రియాకార్యబోధనసమ్మవాదితీచేత్-కారకపదానామవిశిష్టాయ కార్యాన్నితపరత్వేనవేదప్రయోగదర్శనాల్లక్షణయాపిక్రియాకార్యాన్నితబోధనోపపత్తేః క్రియాకార్యాన్నిత ప్రతిపాదనంలాక్షణికంస్యాత్. సను గోపదస్యసాస్మాదిమన్తాత్త్రముఖ్యత్వేపిప్రమాణాన్తరేణఖణ్డాదినిధివలిజాదేకార్యమాత్తపరత్వేకార్యవిశేషస్యప్రమాణాన్తరేణసీద్యభావా. దుభయత్రైకశక్తికల్పనామోగా, చ్చక్తిద్వయకల్పనేగౌరవా, చ్చలిజాదేరపూర్వకార్యేముఖ్యత్వమితిక్రియాకార్యప్రతిపాదనంలాక్షణికం. అన్యథాశిష్ట శక్తైఃకార్యమాత్త్రవిషయత్వాత్ప్రత్యక్షాద్యవిషయత్వాచ్ఛకార్యవిశేషానిష్కరమాణకస్యాపితిచేన్న-కార్యవిశేషస్యప్రమాణికత్వేత తశక్తికల్పనం- శక్తికల్పనేతస్యప్రమాణికత్వమిత్యన్యోన్యన్యైశ్చ, యప్రసక్తాత్. కించ-యదికార్యవిశేషస్యాప్రమాణికత్వపరిహారాయత తశక్తికల్పనం-తస్మింకార కపదానాంకార్యాన్నితమాత్తపరత్వేకార్యవిశేషాన్యస్యప్రమాణాన్తరాగోపరత్వాదుభయత్ర శక్తికల్పనేగౌరవాచ్ఛకార్యవిశేషాన్యయేప్రమా

అతోవాక్యరాజ్యస్యాపిరోధాయసర్వపదానాంలక్షణాపినదోషః. అత్యదమేవార్థజాతంప్రతిపాదయన్తో వేదాంతాన్
ప్రమాణం. ప్రయోజనాదురోధేచశాస్త్రస్యబలీయస్త్వముక్తం. సుతిచవిరోధేబలీయస్త్వంవక్తవ్యం. విరోధపవనస్య
వ్యతి. నిర్విశేషసన్మన్త్రున్మన్త్రహిత్యాత్ ప్రత్యక్షస్య. సనుచఘటోస్తవటోస్తీతినానాకారవస్తువిషయంప్ర
త్యక్షః. సమివసన్మన్త్రున్మన్త్రహిత్యాత్. విలక్షణప్రమాణాభావేసతిసర్వేషాం జ్ఞానానామేకవిషయత్వేనధారా
వాహికవిజ్ఞానసదేకవ్యవహారహేతుత్వేనాస్యత్. సత్యం. తతైవాప్రవిచ్యతే. కథం- ఘటోస్తీత్యన్త్రాస్తీత్వం త
ద్భేదస్యవ్యవప్రియతే. సచద్వయోరపివ్యవహారయోగిప్రత్యక్షమూలత్వంసంభవతి - తయోర్భిన్నకాలజ్ఞానఫల
త్వాత్. ప్రత్యక్షజ్ఞానస్యచైకత్వణవత్త్వాత్. తత్రస్వరూపంవాభేదోవాప్రత్యక్షస్యవిషయభేదవివేచనీయం. భేద
ప్రమాణస్యస్వరూపప్రమాణతత్త్వైతియోగిస్తరణసవ్యపేక్షత్వాదేవస్వరూపవిషయత్వ మవశ్యాశ్రయణీయమితి న
భేదస్యప్రత్యక్షేణగృహ్యతే. అతోభ్రాన్తిమూలపవభేదవ్యవహారః. కించ-భేదోనామకశ్చిత్ప్రదాగ్ధోన్యాయవిద్భిర్నిరూప

ణంసన్యాదితత్పరిహారాయకార్యనిశేషాన్వయేకారకపదానాంముఖ్యత్వమితిక్రియాకార్యాన్వితపరత్వంలాక్షణికంసన్యాత్. విజ్ఞాదిసమభివ్యాహర
ణాత్కారకపదానాంకార్యనిశేషాన్వయపరత్వసిద్ధిశిచేత్ - తస్మిన్సర్వకామపదసమభివ్యాహరణబాలిజ్ఞాదేకార్యనిశేషపరత్వస్థితిలిహాదికార్య
మత్రచరన్యాత్. తస్మాన్నిజావేరభూర్వకార్యవిషముఖ్యత్వత్వేనక్రియాకార్యస్యాముఖ్యత్వేకారకపదానామక్రియాకార్యాన్వితపరత్వంలా
క్షణికమిత్యేవాభ్యుపగమ్యం. కారకపదానామన్వయాంశేలక్షణా-సర్వత్వేతిచేత్ - సమానాకరణవాక్యేషపదానాం ప్రాతిపదికాంశవిలక్షణా-
సమాసవిభక్తావితిబల్యం. సర్వపదలక్షణానుపపత్తిపరిహారముపసంహరతి(అత్యతి)అతః-సర్వపదలక్షణాయాఉపపత్తినిర్ధత్వాభాగితైపరిక్షతైరభ్య
జ్ఞీకృతత్వాచ్యేత్సర్వః. యదప్యపయిత్యోరభ్యుక్తతాంస్త్రోణస్యాభిమతార్థసిద్ధిముపసంహరతి (అత్యదమేవేతి) అతః-నిర్విశేషవస్తునితస్యైవపార
మార్థ్యవ్యతిక్రస్యమిథ్యాత్వేనస్యవిరోధపరిక్షితత్వే దోషస్యచసదసనిర్వచనీయత్వేజ్ఞానమాత్రనివర్త్యేచోక్తైరుపపత్తిసమితైశ్చాప్రివాక్యైశ్చ
త్సర్వః. ఇదమేవార్థజాతం- పూర్వోద్భిత్తమేవార్థజాతం. సమస్యగుణవస్త్వాదికం. (ప్రతిపాదయన్తోవేదాంతాన్ ప్రమాణమితి) వాక్యాన్తరాణాంకాల్పాని
కార్యపరత్వేనతత్త్వాదేవతత్త్వాభావాదుకార్యవిషయమేవవాక్యజాతంతత్వేనప్రమాణమిత్యర్థః. పూర్వంప్రత్యక్షవిరోధశాస్త్రప్రాబల్యం, శాస్త్రీచభేదా
వల్యునాంబాధ్యత్వం, చోక్తం. అథప్రత్యక్షవిరోధోనాస్తీత్యుపపాదయతుం ప్రక్రమతే(ప్రత్యక్షేతి)శాస్త్రప్రత్యక్షవిరోధేశాస్త్రప్రాబల్యప్రతి
పాదకగ్రస్థేవత్వమణాధ్యసంబంధితిభావః. చనుముచ్చయే. అవిరోధపక్షస్యబుద్ధిత్వాత్తస్యచాన్వారుమేవాన్విత్వచసముచ్చయః-విరోధాభ్యుపగమే
పీత్యర్థః. (సతిచేతి)అత్రచశబ్దాహిత్యార్థః. అవిరోధం ప్రతిజానీతే (విరోధపవనస్యశ్యత్యతి)హేతుమాహ (నిర్విశేషేతి) విషయవిషయభావరూపభేద
వాన్విత్వత్వధంసన్మాత్రప్రత్యక్షత్వం. ప్రతివిరోధసహోదయతి(సమచేతి)విరోధముపపాదయతి(ఘటోస్తీత్యాదిగా సహితేలపపత్తిప్రతిపాదయతి. అ
యఘటోస్తీవటోస్తీత్వేనప్రతిపర్యర్థః. ప్రతితేర్థాన్నిరూపస్వసమ్మవాత్తద్వయాదాసాధ్యవ్యవహారవిరోధమాహ (విలక్షణేతి) పరిహరతి (సత్యమి
తి)ఘటోస్తీవటోస్తీత్యన్త్రాస్తీత్వవ్యవహారస్యైకరూపత్వాత్తావన్మాత్రేభేదావధానమాత్రేచాజ్ఞీకారోభేదవ్యవహారస్యప్రత్యక్షమూలత్వేభేదావధా
నస్యప్రత్యక్షత్వేనానజ్ఞీకార్యమాప్యతేసత్యమిత్యర్థాజ్ఞీకారణ. (తతైవ)యథాసన్మాత్రస్యైవప్రత్యక్షత్వమేకవ్యవహారహేతుత్వవచన్యాత్తతైవే
త్సర్వః. అత్ర-ఘటాదివిషయస్వరూపవిషయవ్యవహారసముదాయే. వివిచ్యతే-యభేదంరజతంత్యత్రేదంవ్యవహారస్యప్రత్యక్షమూలత్వంరజతవ్యవహా
రస్యబ్రాహ్మిరూపత్వం-తదావిచిత్యత్యత్యర్థః. తత్రేదమంశరజతాంశవ్యవహారయోరబాధితత్వబాధితత్వాభ్యాంవివేకః. అత్రస్వరూపవిషయభేదవిషయ
వ్యవహారయోరబాధితత్వబాధితత్వాదిశేషకథంవివేకత్యత్యభిప్రాయేణాహ(కథమితి)యాక్షికబాధోస్తీత్యాశయేనాహ(ఘటోస్తీతి)కిమస్తీత్వంభేద
స్యైకరూపదార్థః-ఉతవ్యాద్విత్వేచకేతవభయవ్యవహారయోఃప్రత్యక్షమూలత్వం-ఉతాన్యతరస్యద్వయోరపిప్రత్యక్షమూలత్వేప్రత్యక్షంకింయగపమ
భయగ్రాహి-ఉతక్రమేదేతికల్పాకౌహ్యదినిధాయాస్తీత్వలక్షణస్వరూపతద్భేదయోగైక్యంససమ్మవతి-భేదగ్రహణస్యస్వరూపగ్రహణప్రతియోగి
చరణసాపేక్షత్వాత్, సన్మాత్రగ్రహణస్యతన్నిరపేక్షత్వాచ్యేత్యభిప్రాయన్నాహ(అస్తీత్వంతద్భేదశ్చేతి)భిన్నైతివ్యవహారవిషయభేదవ్యవహారవిషయ
వహారేపిఘటస్యవటాద్వాన్విత్వత్వతయాప్రతితౌప్రతియోగిసాపేక్షత్వాద్భటవ్యవహారవిషయభేదవ్యవహారవిషయవ్యవహారవిషయవ్యవహారవిషయ
త్వంనేత్యాహ(సచద్వయోరపి)ద్వయోరపివ్యవహారయోః-స్వరూపవిషయభేదవిషయవ్యవహారయోః. ప్రత్యక్షంయగపద్యాక్రమేణామూలంసన్యా
దితివికల్పముఖ్యేత్యయాగపద్యంనూపయతి. (తయోరితి)ప్రతియోగ్యవేదేనవేదేరూపవైషమ్యాదిత్యభిప్రేతం. క్రమపక్షంప్రతిక్షిపతి(ప్రత్యక్షజ్ఞా
నస్యేతి) చనుముచ్చయే. విషయగపత్క్రమేణోభయవ్యవహారస్యప్రత్యక్షమూలత్వమునుపపత్తిమితితయోరన్యతరస్యప్రత్యక్షవిషయత్వమాహ
(తత్రేతి)భేదః. ప్రత్యక్షవిషయస్యాదిత్యత్రాహ (భేదేతి) అస్తీత్వభేదయోగైక్యాయోగేతద్వయవహారయోగిన్నకాలజ్ఞానఫలత్వేచయవిహేతు
త్వేనైవేత్యేవకారాభిప్రాయః. ప్రత్యక్షస్యస్వరూపమాత్రవిషయత్వేకథంభేదవ్యవహారసమ్మవత్యత్యత్రాహ (అతోభ్రాన్తి) తథాచనంది
త్సిద్ధౌ ఋయాగపద్యక్రమయోగాద్వ్యవచ్యేదవిధానయోః! విక్యాయోగాచ్చభేదోనప్రత్యక్షైతియోగ్రామైతి||వ్యవచ్యేదః-భేదగ్రహణం. విధా
నం- స్వరూపగ్రహణం. విషయభేదే ప్రమాణానుపపత్తిరుక్తా. అథక్రమేయానుపపత్తిమాహ (కించేతి)కించేత్యాదిగా ప్రమాణానుగ్రాహకతర్కా
భావోభ్యుపపాదితోభవతి. చుర్నిరూపత్వంప్రతిజానీతే (భేదోనామేతి) వికల్పసహిత్యాదిభావః (న్యాయవిద్భిః) సత్వాసాతప్రతిత్వత్వైతిభా

యితం సశక్యతే. భేదస్తావన్నవస్తుస్వరూపం. వస్తుస్వరూపేగృహీతే స్వరూపవ్యవహారవత్సర్వస్య ధ్యేదవ్యవహార ప్రసక్తేః. సచవాచ్యం స్వరూపేగృహీతేపిభిన్నత్యతి వ్యవహారస్య ప్రతియోగిచ్చరణసవ్యపేక్షాద్వాత్ తస్మిన్ రణా భావేనతదానీమేవనభేదవ్యవహారత్యతి. స్వరూపమాత్ర భేదవాదినోహిప్రతియోగ్యపేక్షాచనో ధ్యేష్యితుంక్షమా- స్వరూపభేదయోస్వరూపత్వావిశేషాత్. యథాస్వరూపవ్యవహారోనప్రతియోగ్యపేక్షః. భేదవ్యవహారోపితత్వై వస్యాత్. హస్తగతరత్నమితః ఘటోభిన్నత్యతిపర్యాయత్వంచస్యాత్. నాపిధర్మః. ధర్మత్వేనతస్యస్వరూపాధ్యే దోవశ్యాశ్రయణీయః. అన్యథాస్వరూపమేవస్యాత్. భేదేచతస్యాపిభేదస్తద్ధర్మస్తస్యాపీత్యనవస్థా. కించ-జాత్యా ది విశిష్టవస్తుగ్రహణేసతి భేదగ్రహణం. భేదగ్రహణేసతిజాత్యాదివిశిష్టవస్తుగ్రహణమిత్యన్యోన్యన్యాయం. అ తోభేదస్యదుర్నిరూపత్వాత్ సన్యాత్రనైవప్రకాశకంప్రత్యక్షం. కించ-ఘటోస్తీపటోస్తీఘటోనుభూయతేపటో నుభూయత్యత్యతిసర్వేపదాధాన్యై నుభూతిఘటితావవ్యవస్థే. అత్రసర్వాసుప్రతిపత్తిమసన్యాత్రనువర్తమా నందృశ్యత్యతితదేవపరమార్థః. విశేషాస్తువ్యావర్తమానతయా అపరమాధాః - రజ్జుసర్పాదివత్. యథా రజ్జుర ధిస్తానతయానువర్తమానా పరమార్థసతి. వ్యావర్తమానా సుర్వభూదశనామ్బుధారాదయో పరమాధాః.

వఃస్వరూపధర్మవికల్పంహృదినిధాయస్వరూపపక్షంమాషయతి (భేదస్తావదితి) కుత ఇత్యత్రాహ (వస్తుస్వరూప ఇతి) (స్వరూపవ్యవహారవత్సర్వస్య ధ్యే దవ్యవహార ప్రసక్తేరితి) ప్రతియోగినిరపేక్ష భేదవ్యవహార ప్రసక్తేర్నిత్యః. స్వరూప గ్రహణస్యశబ్దప్రత్యక్ష త్విత్వత్సర్వస్వరూపేక్షాధ్యేష్యిన్నత్యతివ్యవహారస్తుతత్వావేషోయథాభవతి. తథా ప్రతియోగిన్మరణమపిభేదవ్యవహారసామగ్యవర్తమానం. అతస్తత్సర్వకాభావా త్రదానీమేవనభేదవ్యవహారాభా వః. సతుభేదాగ్రహణాదితపరమతమాశక్త్యాహ (సచేతి) కుత ఇత్యత్రాహ (స్వరూపేతి) యథా స్వరూపగ్రహణే ప్రతియోగ్యపేక్షా- తథాభేద వ్యవహారచేతిచశబ్దార్థః. హిశబ్దోహేతౌ. స్వరూపగ్రహణభవభేదవ్యవహారే ప్రతియోగ్యపేక్షాయాలసమ్భవాదిత్యర్థః. అసమ్భవః కుత ఇత్యత్రాహ (స్వరూపేతి) స్వరూపభేదయోస్వరూపత్వమవిష్టమస్తు- తతః కిం ప్రతియోగినిరపేక్ష భేదవ్యవహార ప్రసక్తేరితిశక్త్యా యంతద్వివృణోతి (యథేతి) స్వరూపపక్షేదామతా నరమహ్యహ (హస్తాకర ఇతి) పర్యాయత్వేనసహ ప్రయోగస్వాభ్యుద్భిదిభావః. స్వరూపపక్షేమృపావాదిధర్మామతా నరా బ్యుత్పత్త్యాని. ఉదాహృతమాషపరిహారేణతాన్యప్రత్యుత్తానిభవనీతిభాష్యేనకఠోక్త్యాని. తాన్యవ్యక్తే. స్వరూపపక్షేభిన్నత్యతివ్యవహారంనయ్య క్తం-భిన్నోహిభేదయోగీ. ఏతద్వ్యవహారసిద్ధయేయదిస్వరూపభూతభేదా నరంస్వీక్రియతే. తత్రాపిభిన్నత్యతివ్యవహారస్యాన్య క్తత్వాత్తత్స్వరూప భూతభేదా నరమాశ్రయణీయమిత్యనవస్థా. కించ- శబ్దా నరేణధర్మ ఇత్యుక్తంస్యాత్. తథాచధర్మపక్షమాషాన్యాపతేయః. కించ- భేదఃకమను వృత్తః - ఉతవ్యావృత్తః. వ్యావృత్తశ్చేత్. సకింస్వరూపం- ఉతధర్మః. ప్రధమేఘటస్యభేదవ్యవహారేకృతేపటవిషయభేదవ్యవహారోనస్యాత్- వ్యా వృత్తత్వాత్. ధర్మశ్చేత్సర్వోక్తదోషః, ధర్మత్వప్రయుక్తమాషాని, చస్మ్యు-యవ్యనువృత్తః- సచస్వరూపంచేత్-శబ్దా నరేణసన్యాత్రమజ్జీకృ తంస్యాత్. ధర్మపక్షేపూర్వవత్. కించ-భిదిథాతోర్విచారణమర్థః. ఏకస్యవస్తునోభేదోనామద్విధాభావః. తత్తద్భిన్నాపిత్థాస్యాత్. అతోవస్తునోభేదా భ్యుపగమేవిచారణచరమృరయనాశఏవస్యాదిత్యేవమాదీని. అధర్మపక్షంమాషయతి (నాపీతి) కుత ఇత్యత్రాహ (ధర్మత్వ ఇతి) స్వరూపాధ్యర్థస్యభే దాహావేదనిష్టమాహ (అన్యథేతి) స్వరూపధర్మయోర్భేదోస్తు-తతఃకిమిత్యత్రాహ (భేదేచేతి) తస్యాపిభేదస్తద్ధర్మః- తస్య- ధర్మతయాస్వీకృతస్యాపిభేద స్వ-స్వరూపాపేక్షయాదాభేదస్సోపి-తస్యధర్మతయాస్వీకృతస్యభేదస్యధర్మః. యద్వా-స్వరూపాధ్యర్థస్యయోభేదఃస్వీకృతః-తస్యధర్మభూతాధర్మాధ్యే దోపిధర్మః. (అన్యథాస్వరూపమేవస్యాత్) తథాచస్వరూపపక్షమాషానిస్మృ! సోపిభేదోధర్మః తస్యాపిస్వరూపాధ్యేద ఇత్యనవస్థేత్వర్థః. ఏవంధర్మప క్షేదనవస్థాముక్త్యాన్యోన్యన్యాయణమాహ (కించేత్యాది) త్రిధాచతత్. ధర్మసి ప్రతియోగినిచగృహీతేభేదగ్రహణం-భేదేగృహీతేధర్మసి ప్రతియోగిగ్ర హణమితి. ధర్మేధర్మిణిచగృహీతేభేదగ్రహణం-భేదేగృహీతేధర్మధర్మిగ్రహణమితి. ఆయంఘటఇత్యతేదంశబ్దనిర్దిష్టస్యఘటజాతీయత్వవిష్టగ్రహణంప టజాతీయ్యాధ్యేదగ్రహణపూర్వకం- అన్యథాఘటజాతీయత్వవిరోధాత్. పటాధ్యేదగ్రహణమిదంశబ్దనిర్దిష్టస్యఘటజాతీయత్వగ్రహణపూర్వకం-అ న్యథాపటత్వప్రసక్తాదితి. ఏవంధర్మధర్మిగ్రహణేధర్మితయా ప్రతియోగితయాచగ్రహణేతత్తజ్జాతీయత్వగ్రహణేచ త్రిధాన్యోన్యన్యాయణముక్తం. సాధక ప్రమాణాభావముపసంహరతి (అత ఇతి) అతః-స్వరూపధర్మపక్షేత్తైర్వాషణైర్దుర్నిరూపత్వాదిత్యర్థః. ఇత్థంసాధక ప్రమాణాభావక క్తః. సమేయా నుపచత్తిరూపస్తర్గ-శ్చతచ్ఛేషభూతః. సామగ్రి విషయేణాధ్యస్థావవిషయేణాధ్యరూపజేసవిషయవిశేష ప్రమాణవ్యవస్థాపసంహితర్గ-కృత్యం. అథశా ధక ప్రమాణముపసృజ్యతి (కించేతి) తత్రానుమానంవివక్షుర్వాప్యప్తింక్షయతి (ఘటోస్తీత్యాది) శబ్దైకర్మాచ్యుతస్వపాదవివక్ష్యత్రసూత్రకారే ణైవదృశ్యత్వానుమానస్యనిరాకరిత్యమాణత్వాత్తస్మిన్సాన్యమిథ్యాత్వానుమానానాంసర్వేషాంమాష్యత్వప్రదిర్నాథత్వాత్సూర్యపక్షేవ్యావర్తమా నత్వహేతురుపసృజ్యతే. అనువృత్తత్వప్రదర్శనాయ ఘటోస్తీపటోస్తీత్యుక్తం. సదనుభూతోన్యరేకత్వంవక్ష్యమాణంహృదినిధాయనుభూతేరనువృ త్తిందర్శయతి (ఘటోనుభూయతేపటోనుభూయత్యతి) తతఃకిమిత్యత్రాహ (అతేతి) వ్యావర్తమానతయా- ఉత్తరోత్తరప్రతిపత్తివిషయవిద్య + మానతయా. రజ్జుసర్పాదివత్- రజ్జ్వాదివత్సర్పాదివచ్ఛేత్వర్థః. తద్వివృణోతి (యథేత్యాది) బాధితత్వాబాధితత్వాభ్యాంద్వయోద్ధేతోస్సోపాధి

ననుచ. రజ్జుసర్పాదౌరజ్జురియంన సర్పభిత్వాదిరజ్జ్వాద్యధిస్తాన యాథార్థ్యజ్ఞానేనబాధితత్వాత్ సర్పాదేరపారమా
ర్థ్యం-నవ్యావర్తమానత్వాత్. రజ్జ్వాదేరపిపారమార్థ్యంనానువర్తమానతయా-కింత్యబాధితత్వాత్. అత్రతుఘటా
దీనామబాధిలానాంకథమపారమార్థ్యం. ఉచ్యతే- ఘటాదౌదృష్టావ్యాప్తిఃసాకియాపేతి వివేచనీయం. కింఘటో
స్త్రీత్యప్రపటాద్యభావః. సిద్ధంతస్త్రిఘటోస్త్రీత్యనేనపటాదీనాం బాధితత్వం.అతోబాధఫలభూతావిషయనివృత్తిర్వాప్తి
స్యః. సావ్యావర్తమానానామపారమార్థ్యంసాధయతి. రజ్జువత్సర్పాశ్రమబాధితమనువర్తతే. తస్మాత్సర్పాశ్రా
లిరేకిసర్పనుపరమార్థః. ప్రయోగశ్చభవతి-సత్పరమార్థః- అనువర్తమానత్వాత్. రజ్జుసర్పాదౌరజ్జ్వాదివత్. ఘటా
దయోఽపరమార్థః- వ్యావర్తమానత్వాత్ రజ్జ్వాద్యధిస్తాన సర్పాదివదితి. ఏవంసత్యనువర్తమానానుభూతిరేవప
రమార్థః. నైవసతీ. ననుచసర్పాశ్రమనుభూతేర్విషయతయాతతోభిన్నం. నైవం- భేదోపిప్రత్యక్షావిషయత్వాద్దు
ర్నిరూపత్వాచ్చపురస్తాదేవనిరస్తః. అతఏవసతోనుభూతివిషయభావోపినప్రమాణపదవీమనుసరితి. తస్మాత్సదనుభూ
తిరేవ. సాచస్వతస్సిద్ధా- అనుభూతిత్వాత్. అన్యతస్సిద్ధేఘటాదివదననుభూతిత్వప్రసక్తః. కించ-అనుభవాపేక్షాచా
నుభూతేర్నకాకాకల్పయితుం-సత్తయైవప్రకాశమానత్వాత్. నవ్యానుభూతిర్వర్తమానాఘటాదివదప్రకాశాదృశ్య
తే-యేనపరాయస్తప్రకాశాభ్యుపగమ్యేత. అతైవంమనుషే ఉత్పన్నాయామప్యనుభూతావిషయమాశ్రమవభాసతే

కత్వందర్శయంశ్చేదయః(ననుచేతి)ఉపాధినివృత్త్యాపతేసాధ్యనివృత్తిమాహ(అత్రత్వీతి)వివేచితోపాధిసద్భావాచ్చవ్యాపూతభిచాధిప్రాయః. పరి
హరతి (ఉచ్యతఇత్యాది)ప్రథమంసమృద్ధిపన్నాంకమాహ(ఘటాదౌదృష్టావ్యాప్తిఃసాకియాపేతి)సపక్షేఘటసర్వేఘటవిద్యమానః పక్షే అవిద్యమానోఽమృతా
ధిః. తత్రప్రతీక్షాపాధిత్యేనోక్తస్యదర్శనప్రతీవిద్యమానత్వకథనేనవ్యావర్తమానత్వహేతోస్సాధికత్వందూషయ్యం ప్రపంచయోగిత్యేనఘటాదిఘ
టాదౌదృష్టావ్యాప్తిఃకింసంవాదఫలభూతా-ఉతబాధఫలభూతేతివివేచనీయమిత్వాహ (సాకియాపేతి)బాధఫలభూతత్వందర్శయితుంవ్యాప్తిఃత్రిస్వరూపమా
హ (కింఘటోస్త్రీత్యత్రేతి) ఘటోస్త్రీతిప్రతీతివిషయేపటాధావభిత్వర్థః. (సిద్ధంతస్త్రితి)రజ్జౌభూదశనాదీనామభావోపిబాధితత్వమితిభావః. తస్మాద్భా
ధఫలభూతైవేత్వాహ(అతభి)బాధోనామాదుష్టకారణజానిషేధబుద్ధిః. తేనపురోవర్తినసద్భావోవ్యాప్తిః. వివంనిరుపాధికత్వాద్వాప్తివర్తమానత్వమపా
రమార్థ్యసాధకమిత్వాహ (నేతి)అబాధితత్వఫలభూతానువృత్తేఃపరమార్థత్వప్రయోజకత్వాదనువర్తమానేపారమార్థ్యందర్శయతి (రజ్జుపదితి)అబాధా
నామవిరోధిత్యం. అనువృత్తిర్నామతత్త్వతోవిషయతయాస్వయః- పురోవర్తినసద్భావోవా. ఇత్థంవ్యాప్తిశ్చిక్షితా. సకేవలంతర్కః. అనుగ్రాహ్య
మప్యస్త్రీత్వాహ (ప్రయోగశ్చభవతి) మాయావేదానినోహిజ్ఞానమాత్రపారమార్థ్యవాదినః. తత్కథంసత్యపారమార్థ్యసాధనమిత్వత్వాహ (ఏవం
సతీతి) వ్యావర్తమానత్వనువర్తమానత్వయోరపారమాధ్యేపారమాధ్యేచప్రయోజకత్వేనీధిభిత్వర్థః. తద్వివరమార్థ్యందయంసాధిత్వత్వత్వాహ (నైవసతీ
తి) అభవదనుభూతోఽస్యవిషయవిషయభావరూపంభేదముద్ధాటయంశ్చేదయః(ననుచేతి)భిన్నత్వంసాధ్యం. విషయతయేతిహేతుః. పరిహరతి (నైవ
మితి) తత్రసాధ్యాంశందూషయితి (భేదోహేతి) పురస్తాదేవ- జ్ఞేయభేదనిషేధాదేవజ్ఞానభేదోపినిరస్తభిత్వర్థః. హేత్వంశందూషయితి(అతభి)
(నప్రమాణపదవీమనుసరితీ) విషయవిషయభావోక్తానిరీధిభిత్వర్థః. భేదస్యక్తానిరీధిత్వమపినాసముచ్చీయతే. శ్రుతిప్రతిపాద్యాధ్యానరేణాపిసా
ధయఃవిషయవిషయభావేనరస్తే గ్రాహకాభావాచ్యుత్సర్వశక్త్యాంపవ్యావర్తయంతప్రకాశత్వముపపాదయతి (సాచేతి)చశ్శక్త్యానినివృత్తే.
తత్రవృత్తిరేకిణంహేతుమాహ(అనుభూతిత్వాదితి) విపక్షేబాధందర్శయితి(అన్యతస్సిద్ధాదితి) యదన్యతస్సిద్ధంతదననుభూతిచ్చిత్తం. యథాఘటాభి
వ్యాప్తిర్ధార్మికత్వాత్. అన్యవృత్తిరేకిణః పరాభిమతంప్రత్యనుమానంసాధికమితిదర్శయన్పరపరమానా నరమప్యాహ (కించేత్వాది) అనుమా
నానరంకణోక్తం- ఆర్థఃప్రత్యనుమాననిరాసోవాస్యాత్. అనుమానానరంకణోక్తత్వే కించశబ్దస్వరసః. ప్రత్యనుమానస్యకణోక్తత్వే నశక్త్యాక
ల్పయితుమితినిర్దేశస్వరసః- (కించేతి) సకేవలంస్వమతోపపత్తిః- పరమతానుపపత్తిశ్చేత్వర్థః. అనుమానానరంకేతివాదః(అనుభవాపేక్షాచేతి)పూ
రోక్తసముచ్చేతవ్యద్వయేకించశబ్దసముచ్చితాదన్యస్యసముచ్చయపరశ్చశబ్దః (నశక్త్యాకల్పయితుం) జ్ఞానంపరప్రకాశం-వస్తుత్వాద్భావమానత్వా
ద్వా. ఘటాదివదితిప్రత్యనుమానం. వివమాదిభిఃపరప్రకాశత్వంనవక్తుంశక్యమిత్వర్థః. కుతభిత్వత్వాహ (నత్తయైవేతి) సత్తయైవప్రకాశ మాన
త్వాదితిహేతోరనిధిశక్త్యానివృత్తయేతంవివృణోతి (సహితి) విద్యమానదశాయాంకదాచిదప్రకాశమానత్వంపరాధీనప్రకాశత్వేప్రయోజకం. అ
తఃప్రత్యనుమానంసాధికమిత్వర్థః. విద్యమానదశాయాంసర్వదాభాసమానత్వాదివృత్తిరేక్యనుమానా నరమితిస్ఫుటతరం. యథాసంవిత్సిద్ధౌ ఋయ
ద్యప్రకాశమానాధీకదాచిదవత్కతత్వత్వార్థస్య ఋఘటాదాచివతత్త్రాపికల్పనీయంప్రకాశనమితి॥అనేనగ్రన్దేనస్వసత్తయైవప్రకాశమానత్వా
దితిహేతోరనిధిశక్త్యాపరిచ్యతా. విద్యమానత్వేసర్వదాప్రకాశమానత్వంఘటాదావప్యస్త్రీత్యైకాన్యమితిచేన్-ఘటాదివృత్తిరేకత్వేనసతీతి విశేషణ
సాధితేతత్వాత్. సిద్ధానిమతేనుభూతేరపిజ్ఞానవిశేషత్వేనపక్షేస్తర్భావాన్నానైకాన్యం. ఏవమనుమానా నరముక్తం. శక్తితప్రత్యనుమానస్యసా
ధికత్వంచదర్శితం. అథప్రాకటానుమేయపక్షంనిరాచిక్షేర్దురనువదతి (అతైవమన్యమితిత్వాది) ప్రథమంస్వసత్తయైవప్రకాశమానత్వాదితి
హేతోరనిధిముపపాదయతి (ఉత్పన్నాయామితి)అనేనస్వోక్తస్యవస్తుత్వాద్భాసమానత్వాదిత్వాదిప్రత్యనుమానస్యసాధికత్వభ్యుదాసస్సేత్వసతీతి
భావః. ఉత్పన్నాయామితినుభూతాభిషయమాత్రమవభాసతభిత్వత్వఘటోయమితిత్వభ్యావార్యం. ఘటోయమితివిషయమాత్రమవభాసతభిత్వ

ఉభయాభ్యుపేతానుభూత్యైవా శేషవ్యవహారోపపత్తౌ ప్రకాశాభ్యధర్మ
కల్పనానుపపత్తేశ్చ. అతో నానుభూతిరనుమీయతే. నాపిజ్ఞానా న్తరసిద్ధా.

భివృద్ధికం. అత్ర తురూపాదివజ్జనధర్మత్వాభ్యుపగమాత్పైర్వరుపలభ్యేత. అభివృద్ధ్యత్యేనైవభివృద్ధికవతపివావభానతే- సిద్ధాజ్ఞానవతోనిధిరవ. నతుజన్యంజ
నకస్యైవావభానతే-నహిమూలస్యైవఘటః ప్రకాశతే. కించ-రూపాదివదితిధర్మస్యనిరాశ్రయోత్పత్తయోగాదతీతానాగతయోరర్థయోర్జ్ఞాయమానయో
రపిప్రాకట్యాయోగాత్ ప్రాకట్యాభావేపిజ్ఞానం ప్రతీయత ఇతితత్ర రూపాదివత్ప్రకాశానుపలభ్యేః ప్రాకట్యేనజ్ఞానానుమానంసంస్పృహవతీతిభావః. యథా
సంవిత్సిద్ధాః అతీతేనాగతేచార్థేకథం ప్రాకట్యసంస్పృహః|నహిధర్మిణ్యసత్వేవధర్మస్సంస్పృహవచ్చతి|| అతీతానాగతయోరపిద్విత్వాదివత్ప్రాకట్యంజన్యత
ఇతిచెన్న-ద్విత్వాదేరపిరాశ్రయోత్పత్తయోగాత్. తత్రద్విత్వాద్యనుత్పత్తావపిఘటాదేరివద్విత్వాదేరపిధీర్ఘతయావ్యవహారోపపత్తేశ్చ. యేపునద్విత్వా
దికంనాభ్యుపగచ్ఛన్తి-సతాన్ప్రతిద్విత్వాదికంప్రతిబన్ధికార్యం. విషయవిషయభావనమృద్ధసద్విద్యమానాశ్రయత్వనియమాభావాద్విషయవిషయభావ
వివప్రాకట్యమితిచెన్న-సంస్పృహస్వప్రకృత్యాంవిదా ప్రతీత్యనుపపత్త్యాసంస్పృహస్థిజ్ఞానంచప్రతీయత ఇత్యనుమేయమేవసన్యాదితి ప్రాకట్యంలిప్తంసంభవతి. ఏ
వంప్రాకట్యాభ్యుపగమ్యనుపలబ్ధమవ్యవస్థానుపపత్త్యాకల్పితభావకృత్కల్పకసన్యాసభాసిద్ధిందర్శయతి (ఉభయేతి) అనుభూత్యేత్వత్వేప్రాకట్యస్య
నామా న్తరముక్తంసన్యాదితిశ్చానిరాసార్థముభయాభ్యుపేతశబ్దః. యాంప్రాకట్యజనకత్వేనాభ్యధాః- తయైవేత్వేవకారాభిప్రాయః. అశేషవ్యవహారః-
హనోపాదానాది. తస్మానుభూత్యైవసంస్పృహన్తేన ప్రాకట్యంకల్ప్యం. జ్ఞాతోఘటః ప్రకటోఘటఇతివ్యవహారశ్చేష్టాఘటోద్విష్టాఘటఇతివదన్యథా
సిద్ధఇత్యశేషశబ్దాభిప్రాయః. నహిచ్చాజన్యేనార్థగతేష్టత్వేనేచ్ఛానుమీయతే. ఘటః ప్రకాశత ఇతిఘటకర్తృకతయా ప్రకాశః ప్రతీయతే. ఘటమనుభవ
తితిఘటకర్తృకతయానన్యకర్తృకతయాచానుభవః ప్రతీయతే. ఏవమేకస్యైవకర్తృకర్తృవ్యవహారానుపపత్త్యాకల్పితభావచెన్న-కారకభేదస్యథాతుభేద
నిబద్ధనత్వేనార్థభేదనిబద్ధనత్వాభావాత్. యథాపరశుముద్యమ్యవృక్షేనిపాతయతిపరశునావృక్షంభిన్తీత్యక్రాపరశోకర్తృత్వకరణత్వేశ్చుతే. అథాపి
నార్థభేదః. వృక్షసన్యాధికరణత్వకర్తృత్వేశ్చుతే-తథాపినార్థభేదః. తథావ్యవహారభేదస్య థాతుభేదనిబద్ధనత్వేనార్థభేదహేతుకత్వాభావాన్న్యవ్యవహారః
ప్రాకట్యకల్పక ఇత్యభిప్రాయేనచాశేషవ్యవహారోపపత్తాదిత్యుక్తం. ఘటః ప్రకాశత ఇతివ్యవహారోఘటగతాతితయేనవిదానోపపత్తౌ- అన్యథాపటేపి
తస్యవ్యవహారస్యప్రకాశత్- సచాతితయః ప్రాకట్యమితిచెన్న-యోతితయోవ్యవస్థాపకః-సకథంఘటవివసన్యాన్న్వపటే-ఇన్ద్రియసంయోగవశాదితిచేత్-
తేనజ్ఞానమేవవ్యవస్థాపకతాం- కిమతితయా న్తరాభ్యుపగమేనేత్యంయమగ్ధోష్యశేషవ్యవహారశబ్దేనాభిప్రేతః. యత్తుఘటోయమిత్యనుభవవేషాయాం
నానుభూత్యనుభవఇతి. తన్న-అనుభూయత ఇతిశబ్దా ప్రయోగస్యావివక్షేనిబద్ధనత్వేనాననుభవప్రయుక్తత్వాభావాత్. లోకోహ్యనుభూతకృత్సార్థవి
వక్షేనైచేత్ తంసర్వంవదతి. ఏకదేశవివక్షేనైచేత్- అనుభూతైకదేశంవదతి. ఏకదేశవివక్షేనైనైచేత్- నకించిదపివదతి. అతోనుభూయత ఇతిశబ్దా
ప్రయోగోనతదప్రకాశత్వహేతుః- ఇదమప్యశేషవ్యవహారశబ్దేనాభిప్రేతం- వికలస్యావికలస్యాపివ్యవహారస్యాశేషజ్ఞేనక్రొడీకర్తుంశక్యత్వాత్. ఏ
వంవ్యవహారస్యాసన్యాధిధర్మాదనన్యధాసిద్ధస్యైవకల్పకత్వాన్న్వ. ప్రకాశఃకల్ప్యఇత్యర్థః. ప్రాకట్యానుమేయత్వానుపపత్తినిగమయతి (అత ఇతి) అ
తః- అనుపలబ్ధివ్యవహారాన్యాధిధర్మాంప్రాకట్యాభావాత్. అనుభూతిర్నప్రాకట్యానుమేయత్వర్థః. మానసప్రత్యక్షవేద్యత్వానుపపత్తిమితిప్రేత్యా
హ (నాపిజ్ఞానా న్తరసిద్ధేతి) ఇదమత్ర పరోక్షమనుమానం- జ్ఞానంమానసప్రత్యక్ష గ్రాహ్యం- క్షణికత్వేనసత్త్వాత్పిశేషగుణత్వాత్సఖదుఃఖప్రయత్నా
గివదితి- ఆత్మవిశేషగుణత్వాదిత్యుక్తైరర్థాదివన్నైకాన్త్యంస్థానితితద్వాన్యవృత్త్యర్థంక్షణికత్వేనతిత్యుక్తం. క్షణికవిశేషగుణత్వాదిత్యుక్తైశ్చేద్యధిచా
రః. క్షణికాత్మగుణత్వాదిత్యుక్తైరర్థమనన్యమోగేవ్యధిచారస్యానితితత్పరిహారార్థంఆత్మవిశేషశబ్దా. తదిదమనుపపత్తం- క్షణికత్వగుణత్వయోర
స్యతరాసిద్ధత్వాత్. దృష్టాన్తశ్చసాధనవికలః. కించ-యన్తానసప్రత్యక్షవేద్యం- తదబుభుత్సిత గ్రాహ్యందృష్టం- యథానుభూది. అతశ్చతద్విషయం
జ్ఞాననియతమితివక్తవ్యం. తన్నద్భూతిజ్ఞానవిషయం యజ్ఞానం-తస్యాపృథుభుత్సిత గ్రాహ్యత్వాన్తానసప్రత్యక్షవేద్యత్వంసన్యాత్- తద్విషయజ్ఞాన
స్యాపితభేత్వనన్తసంవిదావలీసముదయస్యావర్జనీయత్వాజ్ఞానాన్తరానవకాశస్సన్యాత్- మానస గ్రాహ్యత్వస్యాపృథుభుత్సిత గ్రాహ్యత్వవ్యాప్యత్వంనా
స్తి- సన్యాపాదాభుచ్చాస్సనిశ్చాస్సప్రయత్నేనత్యపితద్రహణాభావాదితిచెన్న- తదానించేవాత్తనిప్రయత్నస్యైవాభావాత్. దేహధారణాదయఃప
రమాత్మసంకల్పాధీనా ప్రదానిమితిహివేదానినః. అన్తరాభూత గ్రామవదిత్యధికరణేయమగ్ధగున్ధిర్మయః. సన్యాపేదేహపరివర్తనాదిప్రవృత్తప్రత్య
జ్ఞతోదాద్దంశమశకాదిజన్యదుఃఖాదినావాత్సల్పబోధేసతిభవతి. తదానించప్రయత్నోధీవిషయః. అతోహేతోరవ్యధిచారాన్తానస గ్రాహ్యంసర్వ
మబుభుత్సిత గ్రాహ్యమిత్యనవస్థాసన్యాదేవ. యదిబుభుత్సిత గ్రాహ్యంతర్వ్యానోన్యన్యాశ్రయణంజ్ఞానేసతీచ్ఛా- ఇచ్ఛాచాయాంసత్వాంజ్ఞానమితి. కించ-
మానసప్రత్యక్షవేద్యస్యబుభుత్సిత గ్రాహ్యత్వేపి సుఖాదిషూపలభినియమదర్శనాద్బుభుత్సానియమః కల్ప్యఇతి తద్వదేవజ్ఞానేపిబుభుత్సానియమసి
ద్ధేరుపలబ్ధిశ్చనియతాసన్యాత్. అతోబుభుత్సాన్తరితజ్ఞానపరమ్యరాయాఅవిరతిస్సన్యాత్. జ్ఞానంబుభుత్సిత గ్రాహ్యం- సుఖాదిశునేతిచెన్న- మానస
ప్రత్యక్షవేద్యత్వాదిశేషేనియామకాభావాత్. సుఖాదిమఘటాదివిషయప్రథమజ్ఞానేపిబుభుత్సాన్త్యతీయాదౌశునేతిచెన్న-నియామకాభావాత్.
మానస గ్రాహ్యత్వాదిశేషాత్ప్రాప్తంబుభుత్సాన్కోవారయేత్. మానస గ్రాహ్యత్వేనతిహిబుభుత్సా- సుఖాదికంఘటాదివిషయప్రథమజ్ఞానంచ
మానస గ్రాహ్యంద్వితీయాదిజ్ఞానంచమానసప్రత్యక్షవేద్యమితిచెన్న-తత్రాపినియామకాభావాత్. కించక్షణికాత్మవిశేషగుణత్వేనత్యపిద్వితీయాదిజ్ఞా
నంచమానస గ్రాహ్యంచేత్. హేతోరన్తైకాన్త్యం. యదాప్రత్యక్షేగృహ్యతే-తదామానస గ్రాహ్యమితిచెన్న-తద్విషయోహేతుశ్చప్రత్యక్ష గ్రాహ్యశ

ఘటోనుభూయత ఇతి. సహితశ్చిత్ ఘటోయమితిజానం స్తదానీ మేవావిషయభూతామనిదంభావామనుభూతిమవ్యనుభవతి. తస్మాత్ ఘటాదిప్రకాశనిష్పత్తౌచక్షురాదికరణ సన్నికన్వ వక్షనుభూతేస్సద్భావపవహేతుః. తదనస్తరమర్థగతకాదాచితప్రకాశాతిశయలిక్లేనానుభూతిరనుమీయతే. ఏవంతన్వనుభూతేరజదాయా అర్థవజ్జడత్వమావద్యత ఇతిచేత్. కిమిదమజడత్వంనామ-సతావత్స్వసన్తాయాఃప్రకాశావ్యభిచారః-సుఖాదివ్యపితత్సమ్భవాత్. సహితకాదాచిదపిసుఖాయస్సన్తోనోపలభ్యతే. అతోనుభూతిస్స్వయమేవనానుభూయతే-అథాస్తరంస్మృతతోగుల్ఫప్రస్య స్యాత్ప్రస్మర్కవక్షక్యత్వాదితి. తదినమనాకలితానుభవవిభవస్య స్వమతివిజృమ్భితం - అనుభూతివ్యతిరేకిణోవిషయధర్మస్య ప్రకాశస్యరూపాదివక్షనుభౌః.

ర్థః. ఘటోయమితిజానన్మితివక్ష్యతే. యథాసంవిన్దితౌ *ఘటోయమితిజానేఘటమాత్రంప్రకాశతే | సవిలింఘియపాకంగోష్ఠిచుగ్గఘటాచ్యత ఇతి|| ఘటోనుభూయత ఇతిత్వస్యాత్తర త్రాస్వయః. పూర్వ త్రాస్వయశ్చేద్విషయమా ర్థ మవధానత ఇత్వనేనవిరోధస్యాత్. విరోధియమవధానత్రాస్వావధానః- ఘటోనుభూయత ఇత్వనుభవోపిప్రకాశత ఇతిశక్త్యాయాంవిషయమాత్ర స్త్రైవావధానముపపదయతి (ఘటోనుభూయ-ఇత్యాది) యథాఘటోయమితిజానాతి-సహితదానీమేవఘటోనుభూయత ఇతిజానాతి. కుత ఇత్వ త్రాహ (అవిషయభూతామనిదమన్భూతామితి) అవిషయభూతాం- ఘటశక్త్యాగ్ధవ్యతిరేకాం. అనిదమ్భావాం- అయంశక్త్యాగ్ధవ్యతిరేకాం- ఘటర్పవిశిష్టంపుఘటభిన్నోపాకారప్రవృత్తిఘటాచ్యర్థః. సన్నిహితదేశవర్తమానకాలవిశిష్టత్వమయంశక్త్యాగ్ధః. ఉభయవ్యతిరేకత్వానుభవః. సతుఘటోయమిదమనుభవవేషాయాంనానుభూయత ఇత్వర్థః. అవిషయభూతామితిసాధారణనిర్దేశపటాదీనామపి ప్రదర్శనార్థః- అతవివాఘటభూతామిదమన్భౌః. యద్వాఘటోనుభూయత ఇతిపూర్వోద్దేశాన్వయః. ఇతిచేత్తే. యతోఘటపివానుభూతికర్మ. నత్వనుభూతిరపితదానీమనుభూతికర్మభవతి. తస్మాద్విషయమాత్ర మవధానత ఇత్వర్థః. ఆత్మైకవిషయం నహీతి. శబ్దిలిక్ష్ణాలోకాదీనాంప్రకాశకానాంజ్ఞాతతదైవప్రకాశకత్వంధృత్వం. అతోనుభూతిరప్రకాశాచెవప్రకాశకత్వపసిస్సాదిత్యత్రాహ (తస్మాద్భటాదీని) సత్తయాప్రకాశకంజ్ఞాయమానతయాప్రకాశకంచద్వివిధంప్రకాశకం. తత్రసత్తయాప్రకాశకోటినిద్వంజ్ఞానమిత్వర్థః. కింపంచనియామక ఇత్వ త్రాహ (తస్మాదితి) స్వసత్తయైవప్రకాశమానత్వహేతోరనిర్దేశ, రన్వమక్తహేతోస్సాధికత్వనిరాసా, చైత్వర్థః. యవ్యనుభూతిస్వయమేవప్రకాశతే- తద్వికింతస్యాంప్రమాణమిత్వ త్రాహ (తదనస్తరమితి) (అర్థగతకాదాచితప్రకాశాతిశయలిక్లేన) కాదాచిత్రాత్వాత్కార్యం- కార్యత్వాత్సహేతుకమిత్వనుమానేనజ్ఞాయత ఇత్వర్థః. విషయగతప్రాకట్యలిక్లేనకథం స్వగతజ్ఞానమనుమాయత ఇతిచేత్ - స్వస్వప్రకాశమానత్వాత్స్వగతజ్ఞానానుమానముపపద్యతే. యదిజ్ఞానపశ్యాద్వావినాప్రకాశలిక్లేనజ్ఞానమనుమీయతే- తస్మిఘటోనుభూయ ఇతివక్త్రమయం క్తం- ఘటోన్వభావితమయం క్తమితిశక్త్యాయాముక్తంతదనస్తరమితి. ప్రత్యాసత్వవిశయాద్వర్తమానవ్యవదేశ ఇత్వర్థః. ఆధైన్యస్యసంధాగసమనస్తరమేవఘటోనుభూయత ఇతి ప్రతీతేః. ప్రాకట్యలిక్లేనజ్ఞానానుమానానవకాశర్పశక్త్యాచానేనపరివృతా. తదనస్తరమితిమనుపత్రవేదవదనుమానత్రైమాన్యిత్రాప్రతీతిరుపపద్యత ఇతిభావః. మృపావాదీన్వదర్శనప్రధ్యానిధ్యంప్రసజ్జయతి(ఏవంతర్జీతి)జడత్వంజ్ఞానవ్యతిరేకత్వం. అచిత్త్వమిత్వర్థః. ఇహచానుభూతిరజడేతివివర్ణయేపర్వవసానం. ప్రసజ్జయిస్తుజడత్వస్యానిచ్ఛత్వంప్రతిక్షేప్తమజడత్వంవికల్పనూషయతి (కిమిదమితి) కిమిదం- నకిమిద. దుర్నిరూపమిత్వర్థః. అనస్తరంశిరొద్వయప్రదర్శనాభావాద్దుర్నిరూపత్వవివరణముత్తరగ్గర్థః. వికల్పపరమాకింశర్పః. ఆజడత్వంనామకింహేతుత్వేనోక్తంచద్యమానదశాయాంసర్వదాప్రకాశమానత్వం- ఉతసాధ్యతయాభిమతంస్వయమేవస్వస్యప్రకాశకత్వమితివికల్పోగ్ధిప్రేతః. తత్రప్రథమకల్పేకిమత్వత్తికాలేపిప్రకాశావ్యభిచారావిషయతే-ఉతోత్పత్తిక్షణామార్ధ్యంప్రకాశావ్యభిచారఇతివికల్పోగ్ధిప్రేతః. తత్రాద్యేవిరస్యసిద్ధిః పూర్వమేవోక్తేమిత్వాద్విత్తీయేనైకానికత్వమాహ (సుఖాదిష్విలి) తద్వివృణోతి (సహితి) శిరోస్తరంమాషయతి(అత ఇతి) అతః-హేతోరసిద్ధ్యనైకానికత్వాభ్యాంసాధ్యమపినేత్వర్థః. అనేనజడత్వంనానిచ్ఛమిదన్వీతం. అనుమానానరేణసాధయిద్యత ఇత్వ త్రాహ (అథాస్తరమితి) వ్యాకృతత్వాన్నకించపిప్రమాణమిమమర్థంసాధయితుమలమిత్వర్థః. యథాచుః *అభ్యుద్య గ్ధయథాత్మానంనాత్మగాస్పృష్టుమర్హతి. స్వాంతేనజ్ఞానమవ్యేవంనాత్మానంజ్ఞాతుమర్హతి|| ఏవంజడత్వప్రసజ్జరూపతర్కస్యవివర్ణయేపర్వవసానాభావో, వ్యాప్యభావ, ఇష్టప్రసజ్జత్వం, వ్యాసాతలక్షణప్రతికర్తవరాహతత్వం, చదన్వీతం. ఇత్యేవైవంమనుష్య ఇతిపూర్వ త్రాస్వయః. అధస్వయంప్రకాశత్వవాద్యాహ(తదిదమితి) (అనాకలితానుభవవిభవస్య)స్వవ్యతిరేకస్వకృత్స్వప్రకాశకస్సన్ననుభవస్సాన్వితస్వస్యాపేక్ష ఇత్యేకోవిభవః. ప్రాకట్య హేతుకోదావ్యవహారః. ప్రకాశత ఇతితంచజనయితుమయమేవక్షమ ఇత్వవరః. ఏవంచద్వివిధోనుభవవిభవోనాకలితోయేనసోనాకలితానుభవవిభవస్తస్య. (స్వమతివిజృమ్భితం) ప్రమాణతర్కనిరపేక్షస్యేత్ప్రేమాత్ర విజృమ్భితమిత్వర్థః. స్వమతిమాహత్వమిత్వర్థః. హేతోవా. పారిశేష్యాత్స్వయంప్రకాశత్వమభ్యుపగమయితుంప్రథమంప్రాకట్యలిక్లేనప్రతీక్షిపతి(అనుభూతిత్యాదినా) అనుభూతివ్యతిరేకిణ ఇత్వనేనాసాధారణ్యప్రతిక్షేపఃఫలితః. విషయధర్మశబ్దేనాత్మధర్మభ్యుద్యతాసః. తేనరూపాదివత్సాధారణ్యంఫలితం. అనుభూతివ్యతిరేకివిషయధర్మః. ప్రకాశప్రత్యక్షదాగోనవా-నచేత్ లిజ్జ్ఞానాభావాదనుమానానుదయః. దాగ్యశ్చేత్-అన్యైరుపలభ్యస్యాత్. రూపాదివదితిభావః. అపేక్షావిజ్ఞప్తస్యద్విత్వాద్యర్థభాతత్తదేకపురుషవేద్యత్వం-తద్వత్సానికట్యమపితదేకపురుషవేద్యమితిచైవ-ద్విత్వాదిశక్త్యానిప్రాగేవసన్నియతైకత్రసర్వాదిశః. తత్తమపాధ్యపేక్షాబుద్ధ్యభివ్యక్త్యాహితాః-ఏవమపేక్షాబుద్ధ్యభివ్యక్త్యాద్విత్వాదితత్యైవప్రకాశతే. యధ్యతమ

యస్య సమ్యక్భావభావైరేయధర్మవ్యవహారహేతుస్థయోస్వప్తిన్ననన్యాధీనోద్యుతః. యథాకూపా
 విచ్చాటుషత్వాదౌ. రూపాద్విప్లవభివ్యాదౌ స్వసమ్యక్భావచ్చాటుషత్వాదిజనయన్ స్వప్తిన్నరూపాది
 సమ్యక్భావీనచ్చాటుషత్వాదౌ. అతోనుశూతిరాత్మనన్ప్రకాశమానత్వే ప్రకాశతభివ్యవహారేచ స్వ
 యమేవహేతుః. సేయంస్వయంప్రకాశానుభూతిర్నిత్యచ-ప్రాగభావాద్యభావాత్. తదభావశ్చ
 స్వతస్సిద్ధత్వాదేవ. నన్యాయాభూతేస్వతస్సిద్ధయాన్ప్రాగభావస్వతోన్యతోవాచగన్తుం శక్యతే.
 అనుభూతిస్వాభావమవగమయన్తీ సతీతావన్నావగమయతి. తస్యాస్మత్వేదోధాదేవతదభావోనా
 స్తీతికథంసాస్వాభావమవగమయతి. ఏవమసత్యపినావగమయతి. అనుభూతిస్వయమసతీస్వాభావే
 కథంప్రామాణంభవేత్. నావ్యన్యతోవగన్తుంశక్యతే-అనుభూతేరనన్యగోచరత్వాత్. అస్యాన్ప్రాగ

కాశతేషరజ్జానేహి. ప్రకాశత్వదర్శనాద్భావశ్చ. రూపేరూపానరాసేషత్వగతరూపిత్వహేతుత్వాదాద్భూతానన్యసాధ్యకతా పుత్రగత
 పుత్రత్వహేతుపేద్ర. నరసాపేక్షపుత్రత్వకర్తృపితర్యనైకాన్యం. పరద్రవ్యగతసంయం కర్తృహేతు ద్రవ్యానరసాపేక్షసంయోగే ద్రవ్యేచాన్యేకా
 న్త్యం. అరవిషమాదిరోపపరిహారాద్భూతం ప్రయోక్తవ్యం- అనుభూతిస్వవ్యవహరగతభర్తృత్వననజాతీయకరణత్వేస్వాత్మన సజాతీయాపేక్షా
 నియమరూపే ప్రలిజ్ఞా. స్వవిజాతీయేస్వావశ్యచ్ఛావిభక్త్యాత్మననజాతీయ స్వసమ్యక్భతుభ్యకాలభర్తృహేతుత్వాదిహేతు. విధానుభూతిస్వనిశ్య
 పరగతవ్యవహారస్వననజాతీయవ్యవహారభాత్వేస్వాత్మననజాతీయాపేక్షానియమరూపే ప్రలిజ్ఞా. స్వవిజాతీయేస్వావశ్యచ్ఛావి వ్యవహారాత్మ
 ననజాతీయస్వసమ్యక్భతుభ్యకాలవ్యవహారహేతుత్వాదిహేతు. వ్యవహారస్వస్వావశ్యచ్ఛావిత్వంనామావశ్యచ్ఛావిభక్తనిబద్ధనత్వం. వ్యాప్తిప్రదర్శ
 నపూర్వకంబృహత్తమాహ (యదృతి) సాధ్యసాధనధర్మాసపక్షేదర్శయతి (రూపాదిక్షితి) పక్షధర్మతాబలస్థిధర్మమాహ (అతోనుభూతితి) (ప్ర
 కాశతభివ్యవహరభితి) అనుభూతిః ప్రకాశతభివ్యవహరేఅనుభూతిర్భివ్యవహరేతేత్యర్థః. సనుస్వసమ్యక్భాదధా నరేతద్భర్తృవ్యవహరహేతుత్వంసో
 పాధికం-సమ్యక్భవేచాదధా నరేతద్భర్తృవ్యవహరహేతుత్వేస్వసస్వస్థిక్ నర్తకవ్యవహరయోరనన్యాధీనత్వే ప్రయోజకత్వాత్. సచసమ్యక్భవితేష ఆ
 శ్రయో శ్రయిభావరూపః. సతురూపాదావస్త్రినతుపక్షాతి. నైతత్-అస్యసాధ్యసమవ్యాప్తిభావేనోపాధిత్వాభావాత్. ఆ శ్రయో శ్రయిభావః
 హేసిసమ్యక్భవతాదధా నరే ప్రకాశతభివ్యవహరహేతోద్భవస్వస్థిన్నపితద్వ్యవహరేత్యననజాతీయాసపక్షర్హంబుచ్చం. పూర్వంజ్ఞానస్వ
 పరప్రకాశత్వవాదిస్వస్వత్తమైవప్రకాశమానత్వాదిహేతోరనిధిర్వాప్తిమాత్రేత్. త త్రఘటాయుత్సనుభవవేధాయామనుభూయతలశ్చ
 స్వాప్రయోగానసిద్ధిరుక్తా. శాబ్దవ్యవహరవైకల్యపాక్షల్యయోగ్విషయేషేష హేతుకత్వేనాధ్యానుభవేననుభవేచ ప్రయోజకత్వాభావవచనాదసిద్ధిఃపరి
 హృతా-వాగ్భావశ్చనాస్తి. తథాహి-అజ్ఞుశ్యగ్రస్వస్వాత్మస్వస్థాదివ్యాపారీరుపలభినిబద్ధనా. దీపాదిమచప్రకాశత్వప్రకాశకత్వేష్యశ్యేనీరూపుమాణే
 కర్తృకర్తృభావవిరోధశ్చనాస్తి. నిరాసకోదీపః. నిరసనీయంతమః. దీపశిత్వాదకః. జ్ఞానముల్పాద్యం. జ్ఞానముల్పాదకం. వ్యవహరశిత్వాదభి. కించ-య
 ద్యపికర్తృకర్తృభావస్వస్వతోవిరోధాద్భేదకత్వముపలభిసిద్ధం. తథాపిజ్ఞాపక్షేమవిరోధనియమాధావశ్యేపలభిసిద్ధిః. జ్ఞాతరిమసశ్చైవదమిచపదేతథే
 చ్చశాధా నరేష్యవ్యవిరోధోఽప్యుపలభ్యతే. ఉత్పాదకేష్వేవమవిరోధనియమః. త ప్రచాకారా నరేణచేన్నవిరోధః. సనుఘటాదిమవ్యవహారాన్తత్వంస్వ
 వ్యతిక్తజ్ఞానహేతుకంబృహత్. జ్ఞానేవ్యాప్తిర్భజ్యతేచేద్యవ్యవహరస్వజ్ఞానపూర్వకత్వవ్యాప్తిజ్ఞేనాజ్ఞాతవ్యాప్తిజ్ఞానస్వవ్యవహారానదత్వంసాగత్. నైనం-
 ఘటాదిమజ్ఞేయవ్యతిక్తజ్ఞాత్వబృశ్యత్వేపి న్యేనైవజ్ఞాతాజ్ఞాతరివ్యవస్థామితిసర్వావిరోధమితరప్రచరణాపికర్తృకర్తృవిరోధవ్యాప్తిభజ్ఞోభ్యుపగత్తవ్యః. త
 థాఘటాదాస్వవ్యతిక్తకరణజన్యజ్ఞానబృశ్యత్వేపిమనరిత్యగ్నం-సానుమానేమససపితకరణత్వాత్. తథాసర్వవాచ్యానాంస్వవ్యతిక్తకర్తృవాచ్యత్వేపి
 శబ్దశబ్దేపదపదేదతద్భగ్నం. ఘటాదీనాంస్వవ్యతిక్తకర్తృవాగ్యవ్యవహర్యత్వేపివాగ్నియేతద్భగ్నం-అతఃకర్తృకర్తృభావస్వవిరోధివ్యాప్తిర్వాస్తి. వ్యవహరస్వ
 జ్ఞానపూర్వకత్వంనకైచిదపితగ్నం. జ్ఞానవ్యవహరస్వజ్ఞానకర్తృతాపూర్వకత్వవిరహాప్రసజ్యతేచేన్నాస్తి. అవధానపూర్వకత్వస్వాభగ్నవ్యాప్తికత్వా
 న్నతద్విరహాప్రసజ్యతే. తస్మాదవధానమానవ్యాప్తిజ్ఞానస్వవ్యవహరస్వదత్వం. అతస్త్వవిషయపరిషయవ్యవహరానుగుణ్యంజ్ఞానస్వయం క్తం. అభజ్ఞాత్వ
 జ్ఞేయనిరసనంజ్ఞానస్వయమ్ప్రకాశత్వంచబాధ్యపక్షేపిసమానమితతద్వ్యావృత్తకంజ్ఞానస్వనిత్యత్వంసాధయతి (నేయమితి) నేయం-చరమాధ్యతసన్యా
 త్రైక్యాప్రమాణావిషయభూతాచేత్యర్థః. యద్వాస్వయమ్ప్రకాశత్వహేతుభూతభర్తృవ త్రయాప్రసిద్ధేత్యర్థః. స్వయమ్ప్రకాశత్వస్వనిత్యతాహేతు
 త్యవిమక్షయాస్వయమ్ప్రకాశేత్యుక్తం. చస్వాధ్యసముచ్చయే. శాగతసామ్యశ్చజ్ఞానివత్తా. కుతభిత్వతాహ (ప్రాగభావాదీతి) సచభమిచశ్చాన్యాం
 గ్రాహకాభావాదిత్యనిప్రాయేణాహ (తదభావశ్చేతి) స్వతస్సిద్ధత్వేనప్రాగభావాద్యభావంవికల్పముఖేన ప్రతిపాదయిషుద్ధికల్పవిరోధ్యయేననుపపత్తిం
 ప్రతిజానీతే (నహితి) స్వతఃపక్షేనుభూతిఃకింసతీస్వాభావమవగమయతి-ఉత్పాదకతీతివికల్పమభిప్రేత్యసత్త్వపక్షంనూపయతి (అనుభూతితి) కుతభిత్వతా
 హ (తస్మాత్తీతి) గ్రాహ్యభావాదిత్యర్థః. అనుభూతిః-కిమనుమిత్యాదిరూపాస్వాభావమవగమయతి-ఉత్పాదకత్వరూపేతివికల్పేలిజ్ఞాద్యభావాత్ప్రభుమఃకల్ప
 నసమ్యక్భవిత్యుక్తేత్యర్థితియఃకల్పగ్రాహ్యభావాద్భూషితః. పూర్వాభిప్రేతివికల్పవిరహోరసత్త్వపక్షంగ్రాహకాభావేనదూషయతి (ఏవమితి) పూర్వత
 రాభిహితయోద్ధికల్పవిరోధరన్యతభివక్షంనూపయతి (నాపీతి) అనుభూతిరనన్యగోచరాస్వాత్-తతఃకిమభావాగ్రహణస్య. అభావోవ్యాన్యగోచరత్వమర్హ
 తీత్యతాహ (అస్యాభితి) అస్యాభావమాన్యస్యప్రాగభావోగ్రాహ్యః. అపిత్వనుభూతేరేవ. తస్మాత్తాంవిషయాకృత్యైవతదభావోగ్రాహ్యః-తస్యావిషయా

[illegible]

మనాదిపాపనాననామాషితా శేష శేషముషీ కాణామనధికతవదవాక్యస్వరూపతదర్థయాథాత్మ్యప్రత్యక్షాదిస కలప్రమాణవృత్తతదితికర్తవ్యతారూపసమీచీనన్యాయమాగ్ధాణాంవికల్పసహవివిధకుతర్క-కల్ప-కల్పితమితి న్యాయానుగృహీతప్రత్యక్షాదిసకలప్రమాణవృత్తయాథాత్మ్యవిద్భిరనాదరణీయం. తథాపి- నిర్విశేషవస్తు వాచిభిర్నిర్విశేషవస్తునిదం ప్రమాణమితిసశక్యతేవత్తం - సమిశేషవస్తువిషయత్వాత్ సర్వప్రమాణానాం.

మేవపదార్థతయావస్తుమానేషుచరమాత్మగుణాదివస్తునుకూలబుద్ధిగోచరత్వాద్విద్యాభక్తిశబ్దయోః. తేనసమ్యగ్వాక్యార్థనిర్ణయభావః. పూర్వపక్షత యోచనస్వరూపేషిసుతాభిమతవేదాప్రామాణ్యాదౌహితవతిప్రద్యోమవైదికానాం. భగవద్గుణాదివస్తునరక్తచిత్రతాభవతి. నచైషిసాక్షాత్కార కల్పసిరస్తరభ్యాసరూపాభక్తిః. అతోనాన్యోన్యాశ్రయః. అభిప్రాయార్థభావోత్పత్తిహేతుభూతభక్తివిరోధిసమాహ (అనాదితి) యద్వా-సమ్యగ్వాక్య సహేతుభూతభక్తివ్యభావో సమ్యగ్వాక్యవిరోధిపాపానుబంధమాహ. (అనాదితి) వాసనాశబ్దేనపాపస్వదృఢమూలత్వేనదుర్నివారత్వముత్తం. వాసనయాపా పం పాపేనవాసనా. అజ్ఞానేనపాపవాసనా పాపవాసనయాజ్ఞానమిత్యన్యోన్యాశ్రయచరిహారాయఅనాదిశబ్దః. శేషముషీ-మోక్షోపయోగజ్ఞానం. అశేషశబ్దస్యోపాయోపయోగవృత్తివిషయా విశ్వశేషముషీదూషితేతిభావః. అనేనాథాత్వపక్షేషివత్వంచోత్తంభవతి- కర్మణివివమోక్షప్రతిబంధక త్వాత్ దూషితశేషుషీకత్వఫలం సమ్యగ్వాక్యాభావమాహ (అసాధికతేతి) ప్రత్యక్షవిరోధేనాన్యప్రాబల్యస్వపరేణాత్త్వాత్, పదశఃసమదాయేనచసమి శేషచరత్వప్రాధాన్యేన, చప్రథమంశబ్దప్రమాణమాహ (పదేతి) ప్రకృతిప్రత్యయయోగేనపదత్వంసజ్ఞాతమితిపదశబ్దస్వభావః. (వాక్యస్వరూపేతి) వాక్యమనేకపదార్థసంసర్గవిశేషాభిప్రాయాంతిచనజ్ఞాతమితిభావః. తదర్థయాథాత్మ్యం-తాత్పర్యవిషయః. ప్రత్యక్షాదిత్వాదిగానుమానం. సకలశబ్దేనస్సార్థ సచాడుషేదిప్రత్యక్షేనాస్తరభిదావివక్షితా. అస్వయవ్యతిరేకాద్యసమానావాస్తరభిదాచవివక్షితా. యద్వా-తత్త్వాద్యభివృద్ధాపజ్ఞానాదిప్ర మాణాస్తరవిషయస్కలశబ్దః. వృత్తం- బోధనం. (తదితికర్తవ్యతారూపేతి) తర్కేణప్రమాణబాధవచనాత్ప్రమాణానుగ్రాహకస్తర్క-ఇతిచనజ్ఞాత మితిభావః. ప్రమాణానుగ్రాహకతయైవమాయంతర్కమక్షేపర్కైశ్చత్రాహ (సమీచీనన్యాయేతి) అనుగ్రాహకబుద్ధ్యాన్వీకృతస్సాపేక్షర్కస్యప్ర మాణవిరుద్ధత్వాతో సమీచీనఇతిభావః. అపచ్ఛేదనయాదినమీచీనన్యాయాపివహిస్తీకృతాభిప్రాయా (న్యాయమార్గాణామితి) అయమపచ్ఛేద న్నాయవిషయః అయంసామాన్యవిశేషన్యాయవిషయఇతితత్త్వాద్యసంపారవిషయవిభాగోఽనవగతఇతిభావః. తర్హికిమలవస్తుప్రకాశాకృతా ఇత్యత్రాహ (వికల్పసహేతి) కుతర్కాః- ప్రమాణవిరుద్ధాఃమూలకైశ్చిమిభోవిరోధాదిదోషాస్తరాక్రాంతాశ్చతర్కాః. తేచత్రిచతురపదస్థానినో సభవంతి- కింతువికల్పితాస్తరభిరఃపరిగ్రహపివభక్తరాభిప్రాయా (వికల్పసహేతి) తర్కస్యవికల్పసహత్వంనామతద్విషయసాధనాదివికల్పస హత్వమేవ. (వివిధేతి) బ్రహ్మణోనుభావ్యత్వేననుభూతిత్వంప్రత్యక్షంసన్యాత్రగ్రాహి. వేదాంతవేద్యంబ్రహ్మప్రమాణాస్తరాగోచరమితితదయాపం కుతర్కాణామన్యోన్యవాక్యమితిభిధ్యంవివక్షితం. ఈదృశకుతర్కపివకల్పం-అసారభూతం-బాధైరాత్తసారం. ఋజువిషయత్వద్భః. వితేనకల్పితం- ఉ త్కీర్ణం. ఇతిర్హతే. కేషాంచిత్యమీచీనోర్థాస్తరవిషయజ్ఞానేనసత్యవృత్తాసమీచీనత్వనిశ్చయః. కథమిత్యత్రాహ (న్యాయానుగృహీతప్రత్యక్షాది సకలప్రమాణవృత్తయాథాత్మ్యవిద్భితి) అనేనపూర్వోక్తవిచరితాకారశక్తిః. బహువచనేనస్వపక్షస్వభగవద్బోధయనాద్యనేకశబ్దపరిగ్రహః సా చిత్తః. (అనాదరణీయమితి) శిష్యశిష్యోనుపూర్వపక్షేనన్యాసకోశలార్థమప్యదమమోగ్యమితిత్వద్భః. అశేషవిశేషప్రత్యగ్విశేషార్థసర్వేవేదాంతా రభ్యస్తఇత్యనేనయదప్యచులస్తనాదరణీయమిత్వస్వయః. పిఠంసంక్షేపేణప్రతిపాదితమగ్ధమపాదయితుముచక్రమతే(తథాహితి) సనుపూర్వప షీణాప్రథమం వేదాంతవాక్యమ్యదావృత్తతత్సరియాచణీయంసర్వంసరియావృత్తపృథ్వ్యతి క్తప్రమాణతర్కాః ప్రదర్శితాః. అతః సిద్ధాంతైవతేన క్రమేణతత్ప్రతిషేషీయిత్వః. తత్కథంప్రథమం సకలప్రమాణావిషయత్వసరియాచణంసంగచ్ఛతే. ఉత్తరత్రచకథంప్రత్యక్షాదినిర్విశేషవిషయ త్వనిరసానుపూర్వకంవేదాంతవాక్యయాజ్ఞానియతే. ఉచ్యతే- ప్రత్యక్షవిరోధేనాన్యప్రాబల్యభ్యుపగమాత్ పరేణవేదాంతవాక్యానిప్రథమముదా హృత్వపశ్యాత్తదస్యద్వత్వంసర్వముత్తం. ప్రబలతయాభిమతప్రమాణభురస్కారోఽమ్యుచితః. సిద్ధాంతానుప్రత్యక్షవిరోధేనాన్యప్రాబల్యస భ్యుపగమాత్ ప్రత్యక్షాదినిర్విశేషవిషయత్వపునసనుపూర్వకం తదవిరోధేనవేదాంతవాక్యానిస్వరసతోవ్యాఖ్యాస్యంతే. తత్ర నిర్విశేషచిన్మాత్రపార మార్థ్యస్వపరేణప్రథమప్రతిజ్ఞాతస్వసామాన్యేనసకలప్రమాణబహిష్కృతత్వరూపందూషణంప్రథమంప్రతిజానీతే (నిర్విశేషఇతి) అథాత్ప్రమాణాభావశ్చస్వపక్షేనుగుణోనిరూపితోభవతి. ఖల్వప్యమహిస్సానుభవనిర్ధమితివక్త్రంశక్యమితితద్వాన్వృత్త్యర్థమిదంశబ్దః. పరంప్రతిపత్తిపదంప్రమా ణంసంకించదపీతిభావః. యద్వా- నకాచిదపిప్రమాణవృత్తిర్నిర్విశేషగోచరేత్యేకవచనాభిప్రాయః. కుతఇత్యత్రాహ (సమిశేషేతి) ననువిశేషానిర్వి శేషాః- తత్కథంసర్విశేషవస్తునోఽప్రామాణికత్వం. ఉచ్యతే- భర్తేణభర్తృనీశేషః. భర్తృణాచభర్తృస్సవిశేషః. కన్యనిర్ధర్తభూతంభర్తృవాయస్సభ వతి- తత్ప్రమాణసాన్యమితిహిగ్రహార్థః. విశేషోవ్యావర్తకః. భర్తృచస్వగతభర్తృస్వలక్రయాస్తరగతభర్తృద్వయచ్ఛేదకఇతివిశేషశబ్దవాచ్యః. కించ- విశేషానిర్విశేషఇతిశబ్దాకిం పర్యాయా-సవా. అద్యేసహప్రయోగానుపపత్తిః. ద్వితియేతుసనిర్విశేషత్వం. బోధ్యభేదమస్తరేణఅపర్యాయత్వాయో గాత్. సనుకథంసర్వప్రమాణానాంసమిశేషవిషయత్వం. సహిగ్రహాదిగ్రాహప్రమాణంగ్రహాదికంసాశ్రయమావేదయతి. నైవం- అశ్రయపివవిశేష ఇతినియమాభావో. సందిగోపిసర్వవిశేషణతయాసర్వాన్వయైష్ట్యంఽమ్యుచపద్యతే. అయంగ్ధోనుభూయతఇతికాలాదివిశేషావచ్ఛిన్నతయైవగ్రహా దిప్రతీతేనసమిశేషవిషయత్వోఽమ్యుచ్యతే. తథాప్రతిపత్తివత్తతే. రస్సినవయంప్రమాణాస్తరేణనిర్విశేషనిర్ధమభ్యుపగచ్ఛామః. స్వానుభవనిర్ధంహితే

యస్తుస్వానుభవసిద్ధిభిః స్వగోష్ఠీనిష్ఠస్థుమయః. సోప్యాత్మసాక్షికసమిశేమానుభవాదేవనిరస్తాః. ఇ
దమహమదర్శమితి కేనవిద్వి శేషేణవిశిష్టవిషయత్వాత్. సర్వేచానుభవానాం. సమిశేషోప్యను
భూయమానోనుభవనికేనవి ద్యుక్త్యాభాసేననిర్విశేషభిః సమ్యక్సమీక్షా సుప్రాతరేకిభిః స్వాసా
ధారణైః స్వభావ విశేషైర్విమృష్టవ్యభిచారిష్య హేతుభూతైః సుప్రాతరేకిభిః స్వాసాధారణైః స్వ
భావవిశేషైః సమిశేషవవావత్సితే. అతః కైశ్చిద్విశేషైర్విశిష్టవైషమ్యసోఽన్యేషేషానిరస్తాః. ఇ
నకస్యవి నిర్విశేషవస్తునిధిః. ధియోహిధీత్వంస్వప్రకాశతాచజ్ఞాతుర్నిషయప్రకాశనస్వభావతయో
వలభ్యః. స్వావమదమూర్ఖానుచసమిశేషవవానుభవ భిః స్వావసరే నిపుణతరముపపాదయిష్యామః.

దివ్యతలహ(యస్మిన్)తుశబ్దేనసమయంవిశింషక సమయవైషమ్యములంస్వానుభవవత్సరప్రమాణవైషమ్యమభిప్రేతి. స్వగోష్ఠీనిష్ఠత్వంసంపాద్య
మతత్వందర్శయతి. అత్తసాక్షికానుభవవ్యసమిశేషత్వందర్శయతి(ఇదమహమితి) వివిక్తవిషయత్వాదివిశిష్టవిషయస్థయమనుభవవిషయ. ఇలాభ
త్రకస్యశరీరమితివత్ అయనిర్దేశః. అన్యథాస్వానుభవనిర్విశేషత్వనిరాసేఘటాదిసమిశేషసాధనస్వానుభవయోగాత్. ఆనుభూయమానోప్యనుభవ
భిన్నపరితనగ్రహస్యాప్యేవమేవార్థః. స్వానుభవనిర్దిష్టమిత్వనేనైకాధ్యాత్. సచానుభవశబ్దోనుభవసాయపరమహ్యనుభవసాయరూపంప్రత్యక్షమ
జ్ఞం-అతితవిషయతయాప్రత్యక్షత్వానుపపత్తే. పరజ్ఞానంప్రముఖితనంసామ్యంసంస్థానంచానుమేయం. అన్యత్ప్రతినిధిషయః. సచప్రతినిధి
యత్వమిహవివక్షితం- అనుభవశబ్దస్యాతదర్శత్వాత్. అతోనుభూయమానత్వంఅవధానమానత్వం. ఇదమహంశబ్దాధ్యాంసకర్తృకర్తృకపవానుభవ
మ్యుక్తం. అదర్శమిత్వసేనఅవరోక్షత్వవిశేషాన్వయానిత్యతః. అతితత్వంత్వవివక్షితం- తదాస్వనిర్దిష్టత్వాయోగాత్. (కేనవిద్విశేషేదేవి)ఉత్తేష్యస్య
స్వతమవిశేషణమస్తతోగత్వాప్యవర్జనీయమితిభావః. యద్వా- అదర్శమిత్వత్రేతిశబ్దప్రకారవచనఃప్రకృతసజాతీయరూపవిశేషంయదవ్యంభ
వంగృహ్యతే. తేనపరోక్షత్వవర్తమానత్వాదికంకేనవిదివివక్షితంస్యాత్. పరోక్షత్వంవిషయద్వారా. సనుసహాయమిదమహమదర్శమితిప్రతీతిమహ
చామః. సాతుతర్కవ్యవస్థాపితవిషయానిర్విశేషప్రమాణమిత్వత్రాహ(సమిశేషాపీతి)స్వవ్యాఖ్యాతస్వదర్శయిష్యమాణత్వాదుక్త్యాదానేత్యుక్తం.
(నిర్విశేషభిన్నవిశ్లేష్యమాణభి)యదానిర్విశేషభిన్నవిశ్లేష్యతేతదానీమేవంహిన్యప్రవృత్తిత్యర్థః. కథంవిష్కృప్తవ్యభిచర్యత్రాహ(సత్ప్రాతరేకిభిః స్వా
సాధారణైః) సత్ప్రాతరేకిభిః తదవిశిష్టహేతుస్యాత్. తదయత్వం- పక్షవ్యావర్తకహేతుః. కించ- అన్యస్వప్రవ్యావర్తరాద్వ్యావర్తకభి
వైషవవ్యావృత్తిరూపత్వసంభవః. స్వరూపే ప్రతిపన్నేస్వస్వాస్యతాదాత్మ్యభ్రమవిరోధసృష్ట్యరూపమవవ్యావృత్తిః- యథాశక్తిత్వాదే. ప్రవ్యా
వృత్తవస్తవస్వప్రవ్యావృత్త్యాద్వ్యావర్తకభర్తత్వాభావాత్స్వరూపేభాసమానేభ్రమసమాత్వాచ్చ సస్వరూపమవవ్యావృత్తిరివక్ష్యమాణతాత్పర్యాదివృష్టానిత్య
షమాభిప్రాయేణసత్ప్రాతరేకిభిఃత్వం. సాధారణశ్చేదేతురైకానికేభ్రమవిరోధీతస్యాత్-యథాశక్తిత్వాది. అసాధారణంశుక్తిత్వమేవవివక్ష
తభ్రమవిరోధి. అతస్వాసాధారణైర్మ్యుక్తం. స్వశబ్దేనవ్యభిచరణానిధిపరిహారః. స్వభావవిశేషే-ధర్మవిశేషే. వివంసామాన్యేనార్థశరీరముక్తం. అ
తద్వయాపినిరాసకహేతుతయాభిమతానాంసత్ప్రాతరేకిత్వస్వాసాధారణత్వేఅవర్జనీయవృత్తిభిప్రాయేణసత్ప్రాతరేకిభిః స్వాసాధారణైః రితిభిఃకథనం.
యేయేహేతవఃసమిశేషఘటాదివస్తువ్యావృత్తాస్వామాన్యేనకలవిశేషభావసాధకాః- తేర్థసామర్థ్యాత్మామాన్యావృత్తతం స్వాత్మాసమవీచిత్రయేయ
రేవేత్యత్రాహ(అతఃకైశ్చిదితి)అతః- తేషాంసత్ప్రాతరేకిత్వస్వాసాధారణత్వయోరవశ్యాభ్యుపగతవ్యత్వాదిత్యర్థః. (కైశ్చిదితి)స్వాసాధారణైః సామా
జితైర్విత్వః. (విశిష్టవైషమ్యే)నిర్విశేషత్వసాధనవృత్తానిర్విశేషత్వానిర్దిష్టప్రదనివృత్తానైరేవవిశేషత్వప్రసక్త్యావృత్తిభిః సాయః (అన్యభి)నిర్విశేష
త్వసాధకాహేతుయేభ్యోఘటాదిభ్యోవ్యావృత్తాః- తద్గతాభిహప్రమాణికారూపాదయోవిశేషాలస్యేన్నిరస్యనైసతునర్వవిశేషః. అన్విమద్యా
వృత్తిరూపమిహవిశేషాన్నిమత్వమేవనివర్తయతి-సత్వాకారావర్తమిత్యర్థః. (నకస్యవిది)స్వానుభవనేప్రత్యక్షేదిప్రమాణావర్తదృష్టిత్యర్థః. స్వవ్యా
ఖ్యాతప్రసక్తేనసకలవిశేషనివృత్తేస్సాధయతుమశక్యత్వాత్ సనిర్విశేషవస్తునిధిత్వంకథవతి. వివంకర్తృకర్తృభ్యుదాస మభ్యుపగమ్యసమిశేషత్వమా
పాదితం. అధకర్తృకర్తృనిరాసవివదుశ్చకర్తృత్వాహ(ధియోహితి)ధీత్వం-విషయప్రకాశకత్వం. స్వప్రకాశతా-అనన్యాధీనప్రకాశకత్వం. వివంశ
యంస్వప్రకాశవాదేసాధనతయాసాధ్యతయాచపరణోపన్యస్తం.(జ్ఞాతుర్విషయప్రకాశనస్వభావతయోపలభ్యైః)నియమేనస్వాత్వంప్రతిని
షయప్రకాశకతయాభాసమానత్వాద్ధీత్వస్వప్రకాశత్వేనిధ్యతత్యర్థః. ధీత్వంవిషయసాధనత్వం-తథావభాసమానత్వాదితినసాధ్యావిశిష్టతా. య
ద్యుపలభ్యేనిధ్యంసకర్తృకత్వంనాజ్ఞీకురుషి- తతఃసకర్తృకత్వహేతుకంస్వప్రకాశత్వమపినిధ్యేదితిభావః. యద్వా-ధీత్వం-ధీస్వరూపమాత్రం. హిశబ్దా
పలభ్యేస్వర్వసంప్రతిపత్తిందర్శయతి. సనుసకర్తృకర్తృవచ్చిన్నజ్ఞానమాత్మభూతం-అన్యదేవతుస్వాపాద్యవస్థానుభూతంనిర్విశేషంసాధ్యత ఇత్యత్రాహ
(స్వాపీతి)అనుభవః- అత్తస్ఫురణం. సహితదాధర్మభూతజ్ఞానస్ఫురణం. స్వావసరే- అహమర్థవైషవాత్త్వత్వసమర్థనే. నిపుణతరం- పరప్రయుక్త
యకైవేలిభావః. సుఖమహమస్వాప్నంమామహ్యమాంసజ్ఞాతవానిత్యాదిసాపరోక్షపరామర్శనైవేతియోవత్. యద్వా-నిపుణతరం. వివదుక్తంభవతి.
కింత్వయాస్వానుభవాధీనంనిర్విశేషత్వంకర్తృకర్తృవచ్చిన్నజ్ఞానసోపన్యస్తే- ఉతాహమితిభాసమానస్యాత్త్వస్వరూపభూతజ్ఞానస్య- ఉతతమత్తీకస్య
నా, ఆద్యేకర్తృకర్తృవచ్చిదనియమాదేవసనిర్విశేషత్వం. ద్వితియేప్రత్యక్షానుభూత్యాదిభిస్సవిశేషత్వమవర్జనీయమితివత్సతే. తృతియేభూత్యాదేవ

స్వాభ్యుపగతాశ్చ నిత్యత్వాదయోహ్య నే కేవి శేషాస్య ద్వైవ. తేచనవస్తుమా మ్రిమితిశక్యోపపాదనాః-
నస్తమా మ్రిభ్యుపగమేనత్యపివిధా భేద వివాదదర్శనాత్ స్వాభిమతతద్విధా భేదైశ్చ స్యమతోపపా-
దనాత్. అతః ప్రామాణికవిశేషై ర్విశిష్టమేవవ స్త్వితివక్తవ్యం. శబ్దస్యతువిశేషేణసవిశేషవ వస్తు
స్యభిధానసామర్థ్యం-పదవాక్యరూపేణప్రవృత్తిః. ప్రకృతిప్రత్యయయోగేనహిపదత్వం. ప్రకృతిప్రత్య
యయోరగ్ధ భేదేనపదవైవవిశిష్టాగ్ధప్రతిపాదనమవర్జనీయం. పదభేదశ్చార్థభేదనిబద్ధనః. పదసంఘాతరూ
పస్యవాక్యస్యా నేకపదాగ్ధసంగ్రహి శేషాభిధాయిత్యేననిర్విశేష వస్తుప్రతిపాదనాసామర్థ్యాత్ ననిర్వి
శేషవస్తునిశ్చయః ప్రమాణం. ప్రత్యక్షస్యనిర్వికల్పక సవికల్పక భేదభిన్నస్యనిర్విశేషవస్తుప్రమాణభా
సః. సవికల్పకంజాత్యా ద్యనేకపదాగ్ధ విశిష్టవిషయత్వాదేవ సవిశేషవిషయం. నిర్వికల్పకమపి

సర్వశేషత్వంసాధ్యుపిముఖా న్తరేణసవిశేషత్వమాహ (స్వాభ్యుపగతాశ్చేతి) ఆదిశబ్దేనస్య ప్రకాశత్వైకత్వానస్తత్వాదయోవిషయీతాః. తే వస్తుమా
మ్రిమితిశ్చ క్తవ్యత్రాహ. తేచేతి ఉపపాదయతి (వ స్త్వితి) బాధ్యైః క్షణికత్వము క్తం. అనేనతునిత్యత్వం. వైశేషికాదిభిశ్చ జడత్వబహుత్వే. అనేన
యస్య ప్రకాశత్వైకత్వే. స్వరూపమత్యైస్సర్వైరభ్యుపేతం. అతోచ ప్రతిపత్తివిషయః సంగ్రహి పత్తివిషయశ్చైకవివేచితమయము క్తమిత్యగ్ధః. విమ
త్యన న్తరభాగినాతమపపాదినేనచస్వరూపాతి క్తతాం దర్శయతి (స్వాభ్యుపేతి) క్షణికవాదినం ప్రతిబ్రహ్మనిత్యత్వంసాధయతాత్వయాస్వరూపమా
త్రాపిరేకేణంచిత్యాధికమస్తి- నవా-అస్తిచేత్సర్వత్వం- నోచేత్- నిద్ధసాధనత్వం- స్వరూపమాత్రస్యాభిమతత్వాత్. సంవిన్దిత్యేతి ప్రతిజ్ఞావాక్య
సతౌధర్మభృతశ్చాకిం పర్యాయా-నవా. ఆద్యేసాధనాయాసోనిష్ఫలః. ద్వితీయేస్వరూపాతి క్తధర్మానరస్త్వీకారభిభావః. స్వమతోపపాదనాన్నవస్తు
మా మ్రిమితిశక్యోపపాదనాత్యన్వయః. పూర్వంసవిశేషత్వనిరాసక హేతుభిః సవిశేషత్వము క్తం. అన న్తరంసాధ్యకర్తవ్యః. తతఃకలిపయవిశేషసాధకహే
తుభిః. ఏతేనిరాసకసాధ్యసాధనధర్మావరమాథా ఇత్యల్రాహ (అత్యంత) అతః-విశేషభృతానకత్వేనసాధ్యత్వేనసాధనత్వేనచ కేషంచిద్ధర్మాణాంత్వయోక్త
త్వాత్. పరమార్థభూతై పై పైవిశిష్టమిత్యగ్ధః. ప్రామాణికైవత్వేనకైశ్చిదితిపూర్వోక్తస్యాగ్ధస్యాపివిశేషాదగ్ధతః. (విశిష్టమేవేతి) పూర్వోక్తసత్రాపిరేకి
త్యస్యాసాధారణత్వాభావే శ్రమాశ్చేదోనస్యాత్. నిరాసకధర్మాపరమాధ్యైకుక్తిత్వాపరమాధ్యైరజతనత్యత్వవత్ నిరసనీయాకారసత్యత్వం ప్రసజేత్
సాధ్యధర్మాపరమాధ్యైచనిత్యత్వాదిపరీతాకారానిత్యత్వప్రసజ్యసాధనాపరమాధ్యైచసాధ్యనిత్యత్వాదిపరీతాకారస్యసత్యత్వమావద్యేతేతిభావః.
ఇథంసామభవప్రసాదాత్తత్రాపిసవిశేషత్వముపపాదితం. అథ ప్రథమప్రతిజ్ఞాతంసర్వప్రమాణానాంసవిశేషవిషయత్వంవస్తుమారభతే. తత్రపరే
ణ ప్రత్యక్షైకలీయ స్తైస్సోక్తత్వాత్, సవిశేషబోధకత్వాతిశయస్యస్వాసమితత్వా, చ్యప్రథమంశబ్దస్యసవిశేషవిషయత్వమాహ (శబ్దస్యస్త్వితి) తు
శబ్దఃపరోక్తలీయ స్తనూపకః. విశేషేణేవపదేనసవిశేషవస్తుబోధకత్వాతిశయఃచ్యతే. యద్వా - సర్వప్రమాణానాంసవిశేషగోచరత్వే ప్రతిజ్ఞా
తేచిద్విస్తుస్య న్తరగ్ధరయాస్వప్రకాశవృత్తిం నిరూప్యతదన న్తరమాత్మని ప్రత్యక్షేదిభ్యో న్తరజ్జ్వేనకలిపయవాదినంమతస్యశాస్త్రస్య సవిశేషవిషయత్వ
మాహ (శబ్దస్యస్త్వితి) సవిశేషగోచరత్వే ప్రమాణా న్తరేభ్యోతిశయోవిశేషేణేవచ్యతే. తుశబ్దేనతత్రదాపయకంశబ్దస్యసవిశేషగోచర ప్రత్యక్షేదిపూర్వ
కర్వంవిశేషచ్యతే. ప్రతిజ్ఞాతస్య హేతుమాహ (పదవాక్యరూపేణేతి) రతఃకింసవిశేషవిషయత్వ స్థైతిశక్త్యా యాంపదరూపేణ ప్రవృత్తిం వివృణోతి
(ప్రకృతీ) రతఃకిమిత్యత్రాహ (ప్రకృతిప్రత్యయయోగి) (పదవైవేతి) వాక్యంతాపదాంతాం. పదమేవసవిశేషపరమితిభావః. వాక్యరూపేణ ప్రవృ
త్తింవివృణోతి (పదభేదశ్చేతి) పదభేదః- పదానాంపరస్పరభేదః. సకేవలం ప్రకృతిప్రత్యయభేదవివార్థభేదహేతుకః. పదభేదోపేతి చాగ్ధాన్యభావ
దా న్తరవైయధ్యాదిభావః. పదభేదస్యాగ్ధభేదనిబద్ధనత్వేపివాత్యైకత్వాన్నిర్విశేషత్వసిద్ధితిశక్త్యా యాంవాక్యస్యసవిశేషవిషయత్వం వచః నిర్విశే
షే ప్రమాణభావముపసంహరతి (పదసంఘాతేతి) తత్ర దాధి యానాంసంగ్రహిశేషవిషయవాక్యప్రతిపాద్యః- నతుతత్త్వదాగ్ధప్రమాణేనలగ్ధాన్త
రయిర్వగ్ధః. ననునిర్విశేషశబ్దేననిర్విశేషవస్తుకీం ప్రతిపన్నం- ఉతా ప్రతిపన్నం- ఉతసవిశేషవస్తు ప్రతిపన్నం. ఆద్యేనిర్విశేషవస్తునశబ్దేన ప్రతిపా
దనాన్ని షేధోనుపపన్నః. ద్వితీయేతునిషే. ధ్యాప్రతిపత్త్యై షేధోనుపపన్నః. తృతియేతుసవిశేషనిరాసకృతస్యాత్. నైవం-త్రాన్తి ప్రమితివిభాగాన్ ని
ర్విశేషవస్తునిశ్చయప్రమాణభావోహిసపిధ్యతే - నతుభ్రమహేతుత్వం. అతోనిర్విశేషశబ్దజనితామిధోన్వయా న్నార్థగోపరాధాన్తిః ప్రమితిజన
త్యైశ్చబైర్పాధ్యత్యైతియ్య క్తం. అధికరణతదసాధారణనిషేధ్యప్రతిపక్షధర్మతోవిశేషశబ్దస్యసంకోచానభ్యుపగమేహ్యధికరణాలాభాన్ని షేధకశబ్దస్యా
నన్వయవివస్యాత్ - సహినిర్విశేషకేషదా న్తరానన్వితోనిర్విశేషశబ్దోద్భాభిధాయీ. అతస్సంకోచాభావేవ్యాహతః. యద్యపి కథంచిద్విభక్త్యర్థోనవిషయీ
తః. తథాపినిర్విశేషపదస్యబహువ్రీహిత్యాదస్యపదార్థాభిధానమవర్జనీయం. తత్పురుషప్రయోగేనఅధికరణాభిధానమవర్జనీయం. అతోయనిర్విశేష
శబ్దప్రమాణభూతవాక్యస్థః- తదావిషయవిభాగో ద్రష్టవ్యః- నకలిపిశేషశూన్యప్రతిపాదనాసామర్థ్యాత్. సగరేకోవిశేషఇత్యుక్తే సకగ్ధిపతీత్వాదిమ
సవిశేషనిషేధసంకుచితవిషయోద్యుష్టః. తథాశాస్త్రైవ్యపి ఖిలవిశేషాస్తతోహిత్యైతిగ్ధాదిగుణానివ్వితానామపిపుద్గివ్యాదీనాంశా న్తత్వఘోరత్వమూఢ
త్వరూపకలిపయవిశేషవిరహావిషయాయాఅవిశేషశబ్దః ప్రయజ్యతే. ఏవంజ్ఞానస్వరూపఅత్మస్య న్తరగ్ధరయాస్వానుభవశబ్దానిరూపితౌ. అథవ్యతిక్త
ప్రమాణేమూలభూతస్య ప్రత్యక్షస్యసవిశేషవిషయత్వముపపాదయతి (ప్రత్యక్షస్యేత్వాదినా) నిర్వికల్పకానుభూతాగ్ధస్యసవికల్పకే ప్రతిసంఘా
నస్యవత్సమానత్వాత్తదభూతాగ్ధేనసవికల్పకస్వరూపం ప్రదర్శయతి, అథనిర్వికల్పకస్యసవిశేషవిషయత్వం ప్రతిజ్ఞానీతే (నిర్వికల్పకమపీతి) ఏకజ్ఞా

సవి శేషవిషయమేన- సవికల్ప శేష్స్వప్నము భూతవద్ధావిశిష్టప్రతిసంధానహేతుచ్ఛాత్. నిర్వికల్పకం నామ శేనవిద్వి శేషేణవియుక్తస్యగ్రహణం. ససర్వవిశేషరహితస్య. తథాభూతస్యకావిషపిగ్రహణాదర్శనాద సుపవక్షేత్. శేనవిద్వి శేషేణేవమిథమితిహిసర్వాప్రతీతిరుపజాయతే. త్రికోణసాహృదిసంస్థానవి శేషేణవి నాకస్యవిషపివద్ధాస్యగ్రహణాయోగాత్. అతోనిర్వికల్పకమేకజాతీయరవ్యేషుప్రళంఘిగ్రహణం. ద్వి తీయాదిపిష్టగ్రహణంసవికల్పకమిత్యవ్యతే. తత్రప్రళమపిష్టగ్రహణేగోత్వాదేరనువృత్తాకారభాగప్రతీయ తే. ద్వితీయాదిపిష్టగ్రహణేష్యేవానువృత్తిప్రతీతిః. ప్రళమప్రతీత్యనుసంహితవస్తు సంస్థానరూపగోచ్ఛాదేర నువృత్తిధర్మవిశిష్టత్వంద్వితీయాది పిష్టగ్రహణావసేయమిద్వితీయాదిగ్రహణస్యసవికల్పకత్వం. సాహృది వస్తుసంస్థానరూపగోత్వాదేరనువృత్తిరప్రళమపిష్టగ్రహణేగృహ్యత ఇతి ప్రళమపిష్టగ్రహణస్య నిర్వికల్పక త్వంసపున సంస్థానరూప జాత్యాదేర గ్రహణాత్. సంస్థానరూపజాత్యాదేర ప్యైచ్చియికిచ్ఛా విశేషాత్, సంస్థానేనవినాసంస్థానః ప్రతీత్యనుపవక్షేత్. ప్రళమపిష్టగ్రహణేపిసంస్థానమేవవస్త్విధమితి గృహ్యతే.

[illegible]

తత్రేత్యంభావస్సాన్నిధిసంస్థానవిశేషః తద్విశేష్యం ప్రవృత్తిమదంశుంశక్తిశ్చనయోరైక్యంప్రతీతిపరా
హతమేవ. తథాహి—ప్రసాదమేవ ప్రప్రీయమానం సకలేతరవ్యాప్తమేవప్రీయతే. వ్యాప్తి
శ్చగోర్వాది సంస్థానవిశేషమితి యేషామితి ప్రతీతిః. సర్వప్రవిశేషణవిశేష్యభావప్రవృత్తియోర
త్యస్తభేదస్థిత్యైవమవ్యక్తం. తస్మాదన్యథావ్యాప్త్యానంతర్యామితి ప్రతీతిః. తదాచి
త్వవిద్వ్యాప్త్యంతరవిశేషణతయావ్యక్తం. గోర్వాదయస్త్యైవసంస్థానసంప్రదానానాన్యత్ర
ప్రవృత్తివిశేషణతయావ్యక్తాః. ఉభయప్రవిశేషణవిశేష్యభావస్సమానాః. తతపివలయోరేక్యంప్ర
వృత్తి. ఇయాంస్తువిశేషః. ప్రకృత్యైవప్రవృత్తియోగ్యాద్యభావః. గోర్వాదయస్త్యైవసంస్థానవిశేష
ణాః. అతోవస్తువిరోధస్థితీపరాహత్యైవ ప్రతీతిప్రకారసహజాదేవోచ్యతే. ప్రతీతిప్రకారోహ
ఇదమిథమితివసర్వసంస్థాన. తదేతత్ప్రకారేణ జైకస్త్విన్నసంస్థానాదితి సుప్రసంగమపాదితం.

మంశఃకర్తవ్యత్రాహ (తత్రేతి) అత్ర, జాతివ్యక్తిశ్చేదాభేదవత్సాహచేదనమత్రాహ. ప్రసిద్ధిగ్రహణేలభ్యవినగ్రహణం, ఏకశబ్దాను
ప్రత్యయః, మత్స్యేతి ప్రత్యయనిరక్షేపసమానాధికరణపదప్రయోగం, సహజపల్లవినియమశ్చ, అత్ర సహజపల్లవినియమసమానాధికరణ
ప్రత్యయాభేదాభేదసాధకం. అన్యార్థావభేదసాధకం. ఇదంహేతుచతుష్టయమాశక్త్యాహ (తథాహితి) తాత్పర్యాదికృత్యాప్రభవః గ్రహణే
అభేదగ్రహణంపుష్పదస్యతి (ప్రథమమిత్యాదితా) సకలేతరవ్యాప్త్యంత- సకలవిజాతీయవ్యాప్త్యంతర్యః. తత్తం కింభేదగ్రహణేవ్యత్రాహ
(వ్యాప్తిశ్చేతి) గోర్వాదిసంస్థానవిశేషమితియోగ్యత్యైవప్రతీతిః వ్యాప్తిశ్చనిశ్చియత్యర్థః. అనేనాఖండనాకార్యభేదాన్యత్రాప్రకృతీశ్చ
తి. కాన్యాదివైధర్మ్యస్యేహనిప్రేత్యాత్మప్రకారసంస్థానం. గోర్వాదివిశేషతయా ప్రతిరస్తు- తథావిలభ్యత్యైవప్రమాణేన ప్రసక్త్యేదేన్ననివార్య
తత్త్వత్రాహ (సర్వత్రేతి) సర్వత్ర- గోర్వతదా శ్రయాదిమదన్త్యైవనివారిత- దన్త్యైవనివారితవ్యాప్తిరనివారితవ్యాప్తిభావ ఏకతాభేద
రోధిత్యర్థః. (ఏకవిశేష్యాభావేతి) గోర్వవ్యాప్తిరనివారితవ్యాప్తిత్ర్యగ్రహణవిశేషణవిశేష్యభావపేక్షాకారా న్నరేణభేదోగృహీతః. సహజేనై
వాకారణభేదగ్రహణత్యస్థినియమఇతిభావః. ఉభయత్రాప్రవృత్తిభేదస్థితీమత్స్యేతి ప్రత్యయనిరక్షేపసమానాధికరణ్య, మేకశబ్దానువిధ్య
త్యయః, సహజపల్లవినియమ, శ్చకభమేకత్రవ్యత్యేనాన్యత్రేత్యతః (తత్రేతి) తత్ర-గోర్వతదా శ్రయదన్త్యైవనివారిత-పుష్పదస్యైవ
స్వపర్యవసితకాదాచిత్వవిశేషణభావో మత్స్యేతి ప్రత్యయనిరక్షేపసమానాధికరణ్య ప్రత్యయే ప్రయోజకః. ద్రవ్యసంస్థానతయైవ చదాభ్యేద
తత్త్వస్తత్వాత్ తద్విశేషణతయైవస్థితీమత్స్యేతి ప్రత్యయనిరక్షేపసమానాధికరణ్య ప్రయోజకం. సహజపల్లవినియమతదభావయోరప్రభక్తిర్భవ
పుష్పదస్యేతివ ప్రయోజకే. సమభేదాభేదాచిత్వర్థః. సహజపల్లవినియమేద్యయోరేవసహజాహృత్ సహజపల్లవినియమేద్యైవ
న్నయోరేకస్థినివారితా స్థితిసాధారణానైకాన్యత్యాదవసంసాధకః. కించ-విరుద్ధవివ. ద్విత్వసాధకసహజపల్లవినియమేద్యైవస్థినియమందర్శ
యతి. ఏకశబ్దానువిధ్య ప్రత్యయస్థినిరక్షేపత్యాదిమదన్త్యైవ ప్రవ్యావృత్తత్యంతర్య సేవర్త్యైవ ప్రసాదత్యాత్ సభర్త్యైవనివారితసాధకఇతిభావః.
యద్యేవం జాతిమన్త్యాదేర్వైషమ్యం. యదివిశేషణవిశేష్యభావసామ్యుదభయ త్రభేదస్సాధ్యతే- తస్మిన్ సహజపల్లవినియమాదివైషమ్యేవికత్వమవి
స్సాదిత్యతః (ఉభయత్రేతి) విశేషణవిశేష్యభావాదివిశేషత్యైవ ప్రత్యయ క్తభేదప్రతిపత్తిరనివార్యా - విశేషణవిశేష్యభావేనభేదస్సాధనం ప్ర
తిపత్తే. సహజపల్లవినియమేవికత్వంహిమతం. అతోసంసంప్రతిపత్త్యభేదవిరుద్ధాభేదఃకల్ప్యః. యథాశీత్యైవత్వాదవ్యావృత్తత్యంతర్యవ్యవస్థం న ద్ర
వ్యత్వాదిసాధారణాకారవిరోధ్యద్రవ్యత్వకల్పకం. ఏవంసహజపల్లవినియమేనభేదవిరోధ్యాకారకల్పకఇతిభావః. యద్వా-పుష్పతానాంబన్త్యా
నాంఅవిశేషణామేవనతాందాచిత్వసాధనమాత్రాద్విశేషణత్వమభ్యస్తమివ్యవస్థానిస్తేమవిశేషణత్వాదాద్విశేషణత్వంనాత్వత్రభేదసాధనం
మగ్ధమిత్యత్రాహ (ఉభయత్రేతి) వ్యాప్తిత్రప్రతివ్యాప్త్యంతర్యయోగ్యమనంతర్యవిశేషణత్వం. తచ్చదన్త్యాదిమన్త్యైవవిశేషణత్వాద
త్యస్తభేదోయజ్యతఇతిభావః. గోర్వతదా శ్రయాదిమేద్యైవసహజపల్లవినియమః నాన్యత్రేతివ్యవస్థానిర్ధర్మమైక్యంకల్పనీయమితిచేత్తత్రాహ (య
యాం స్థితి) ఇయానేవ- సత్వధికంకల్పనీయమిత్యర్థః. యదిసహజపల్లవినియమవ్యవస్థానిర్ధర్మమైక్యంకల్ప్యతే-తదయత్కం. తత్రైవైక్యం నాన్యత్రే
తివ్యవస్థానిర్ధర్మస్తరకల్పనప్రసక్తాత్-యద్యైక్యత్రస్సాధావికంతస్మిన్ సహజపల్లవినియమస్సాధావికఇతిప్రతిపత్త్యైవవిరుద్ధాదానరకల్పనాగౌ
రవమా శ్రయశీయమితిభావః. యద్వా-విశేషణవిశేష్యభావప్రసక్త్యైవప్రతిపత్తిరనివార్యా-తథాసహజపల్లవినియమేద్యైవదేవదత్తా
దావసీయాత్. జాతివ్యక్తిశ్చేదనసాధిత్యత్రాహ (ఇయానితి) సహజసాధారణాకారేభ్యవగతేవా నరభేదస్సాధ్యఇతివ్యర్థః. మేవమన్త్యాభావోభేదః.
తత్రతస్యసద్భావోభేదఇతిభావాభావవిరోధస్యసహజపల్లవినియమేద్యైవప్రతీతిపరాహత్యైవమాశక్త్యాహ (అత్యైవ) అత్య-ఇత్యంభే
దసామానాధికరణ్యనలభేదస్యప్రతీతిభావాత్. కథం ప్రతీతిప్రకారఇత్యత్రాహ (ప్రతీతిప్రకారోహితి) యదివిశేషణవిశేష్యయోరైక్యమస్తి-త
ర్వాన్యతరేదేవప్రతీయేత. అన్యతరప్రతీతిర్వాస్తవతథాస్థిత్యంతర్యం. యథా-పూర్వాసమభావయోగ్యమయోగ్యవికల్పితాదృష్టేనాపురుషైక్యం. జాతివ్య
క్తిశ్చేదనస్థినియమవివక్షేపమితిచేత్- భేదసాధకసమ్యక్స్థినియమస్యభేదనియతసమ్యక్స్థినియమ్యత్యాత్. ద్వయోన్నిసమ్యక్స్థి. తస్మిన్మవివక్షేపంచేత్-
సమ్యక్స్థినియమపశ్య. ఏవంభేదాభేదనిరాసస్యమాత్రకారానిమతత్వమాహ (తదేతదేతి) అభప్రమాణానరాణాం ప్రత్యక్షమూలత్వాత్తేషామ

అతని ప్రత్యక్షస్వరూపి శేషవిషయ త్వేన ప్రత్యక్షాదిప్రత్యక్షస్వరూపి శిష్టవిషయత్వాదనుమానమపి సువిశేషవిషయమేవ. ప్రమాణసత్త్వాదివాచేపి సర్వాభ్యుపగతప్రమాణానామయమేవవిషయభితి నకేనాపి ప్రమాణేన నిర్విశేషవస్తుస్థితిః. వస్తుగతస్వభావ విశేషైస్తదేవవస్తునిర్విశేషమితివదత్ జననీవద్భ్యాత్వప్రతిజ్ఞాయామివస్వ వాగ్విరోధమపినజానాతి. యత్తుప్రత్యక్షంసన్తాత్ర గ్రాహిత్యేననభేదవిషయం. భేదశ్చవికల్పాసహత్వాద్దుర్విరూపభిత్వత్వం. తదపిజాత్యాదివిశిష్టవైవిధ్యవస్తునగప్రత్యక్షవిషయత్వాజ్ఞాత్యాదేరేవప్రతియోగ్యపేక్షయావస్తునస్వస్యచ భేదవ్యవహారహేతుత్వాచ్చదూరోత్సారితం. సంపేదనవస్రూపాదివిచ్ఛి పరప్రవ్యవహారవిశేషహేతోస్త్వస్థిత్వమి తద్వ్యవహారహేతుత్వంయస్మాభిరభ్యుపేతంభేదస్యాపిసమ్ముఖత్యేవ. అతపవచనానవస్థానోన్యాశ్రయణంచ. ఏకక్షణవర్తిత్యేపి ప్రత్యక్షజ్ఞానస్యతస్మిన్నేవక్షణేవస్తుభేదరూప తత్సంస్థానరూపగోత్వాదేర్గ్రహీతత్వాత్ క్షణాంతర గ్రాహ్యం నకీంచదిహతివృత్తి.

విశేషవిషయవ్యూహా (అతభితి) ప్రత్యక్షాదిప్రత్యక్షాచూచాదిసంబంధవిశేషైర్గ్రాహ్యవిషయత్వాదిత్యర్థః. స్వాభిమతము క్తంప్రమాణత్రయం. ప్రమాణాద్రూపభ్యుపేషపేషాంసువిశేషవిషయవ్యూహా (ప్రమాణసంభేదత్యాదినా) ప్రమాణానిసవిశేషవిషయాదిభ్యుపేతాంతర్కలరాహిత్యానీచిక్రాహూంజన్తికా సర్వప్రమాణసవిశేషవిషయవస్తునోన్యైకమయేపిపూర్వంతత్వం గ్రహణావబుద్ధిస్థానిధివాదేపినిర్విశేషత్వనిధిరిజ్ఞాపనాయస్యవిశేషవ్యూహకతయావరోక్తయ క్త్యభ్యుపేషపేషయ క్తిరూపవిశేషైస్తస్యవిశేషత్వమవర్ణయమితిపూర్వోక్తంస్మారయకావిరోధంబర్హయతి (వస్తుగతేతి)యద్వా-పూర్వంస్వానుభవనిర్భేదికేష్టేనిర్విశేషత్వనిష్కర్ష్యోనిష్కర్ష్యతైస్తస్యవిశేషత్వాపాదనేనమాషితః. తత్సర్వజ్ఞప్రమాణనిర్విశేషత్వవిషయత్వనిష్కర్ష్యత్వవిశేషత (వస్తుగతేతి) విషయనిర్విశేషచిన్మాత్రపారమార్థ్యవ్యతిరేకాపారమార్థ్యప్రతిజ్ఞావాదఃసామాన్యేనసర్వప్రమాణసవిశేషగోచరత్వేనచిన్మాత్రః. ఆచరవరోక్తంప్రమాణపర్యజాతంవిశేషహేతుడయిరుముచక్రమతే. కావ్యజిలీయత్వమిచ్ఛతావరణ ప్రభుంకావ్యముచప్రస్యతం. తస్మిన్చితాప్రత్యక్షాదిరుద్ధేక్షాన్త్రంప్రమాణయతానిధానినాప్రత్యక్షస్వసన్మాత్రవిషయత్వంనిరాక్రియతే. తత్రప్రత్యక్షస్వసన్మాత్రవిషయత్వే, భేదస్వనిర్విరూపత్వే, చరవరోక్తంతుతర్కమనూప్యనిరస్యం (యత్త్వేతి)యత్త్వత్వాదినాగ్రన్థవ్యయేనప్రమాణానుపపత్తిప్రమేయానుపపత్త్యనుభావణం (తదపీతి)నకేవలంసువిశేషవిషయత్వోపపాదనం. నిర్విశేషవిషయత్వోపపాదనానుపపత్తిశ్చేతిఆపిశబ్దస్యభావః. యద్వా-నకేవలంభిన్నవిషయత్వంసాపేతం. సన్మాత్రవిషయత్వమపిహారోత్సానిరమిత్యపిశబ్దస్యాన్త్రం. (జాత్యాదేరేవేతి) స్వపరనిర్వాహకత్వాద్వాన్యవ్యతిరూపభర్తావర్తనరహితస్య, ప్రతియోగినిరపేక్షత్వేవ, చేతిభావః. (దూరోత్సారితం) ప్రతియోగిన్వరణకృతవిజమ్మేసప్రసిజ్ఞానస్యయావత్పార్యనిర్ధిస్తవ్వంకల్ప్యం - రథాపిప్రతియోగినిరపేక్షజాత్యాదేభేదత్వేనైకక్షణవ్యతిత్యేపిప్రత్యక్షస్వభేదస్యనుగ్రహత్వాదూరోత్సారితమితిభావః. జాత్యాదేరేవేత్యనిప్రేరంభదస్యస్వపరనిర్వాహకత్వంవరోక్తయత్త్వవదర్శయతి (సంకేదనపదిత్యాదినా) సంపేదనవస్రూపాదిరవచ్ఛేద్యనేనచరవరోక్తపక్షసహద్వావసినపక్షీకృతా. అనేనచరవరోక్తమాషణస్యపరిచ్ఛేదవర్తయతి (అతపివేతి) అత్రప్రభుచశబ్దస్యపరనిర్వాహకత్వోపపాదనేనమాషణచరవరోక్తసర్వభిన్నభావః. ద్విరీయశ్చశబ్దమాషణద్వయసముచ్యయే. అనన్తాపరిహారనిర్ధారదర్శనపరనిర్వాహకత్వనిధిత్వపరనిర్వాహకత్వనిధిత్వాలనన్తాపరిహారత్యత్వనోన్యాశ్రయభిచేత్ - న. శ్రమనివృత్త్యన్యయన్యతరేకాన్యామేవవ్యవహరనిర్వాహకత్వనిధిత్వరసవస్థాపనహాత్. ప్రత్యక్షజ్ఞానస్య తిశురకణిణమాత్రవ్యతిత్యేవేకక్షణవ్యతిత్వమభ్యుపగమ్యచుచరతి (ఏకక్షణవర్తిత్యేపీతి) అత్రేదమనుసంధేయం - కింప్రతీతిరసభ్యుపగతా - ఉచాక్షీకారపేషయా లంకాని - కింవామూలంబుర్నిరూపమితి. విషయావాకింకాని - ఉచసన్నపిదుర్నిరూపభితి. తత్రప్రభుంప్రతీత్వసభ్యుపగమోచుచప్రతే - వేదానానామనారమ్భణీయత్వససక్తాత్, వాదిప్రతివాదిరూపేణకథానుపపత్తేశ్చ. మూలమవ్యక్తి - కార్యస్యసంప్రతిపత్త్యేకారణస్యకల్పనీయత్వాత్. కార్యంహిప్రతీతంకారణకల్పనాయాంప్రమాణం. నపునస్మృతావధాతంతంకార్యంకారణనిరూపణాయావహ్యమవ్యక్తమినిదినిధి. దుర్నిరూపత్వమపినాని - కార్యేర్వత్త్వనిరూపత్వంహికారణస్యనురూపత్వం. దార్యేర్వత్త్వాకారణస్యతదనురూపత్వంనిధిమితినిధినిరూపత్వం. విషయాశ్యవ్యవ. యధినవిషయః - తత్ప్రతిష్ఠావతదనుయత్తేనవక్తవ్యం. ప్రవృత్త్యభ్యుపగమ్యత్వజ్ఞానంకింసవిషయం - ఉతావిషయమితి. సవిషయత్వేవిషయాక్షీకృతపివ. నోచేద్యాభ్యుపగమసైతప్రవృత్తిపారమార్థ్యంసన్యాత్. అతోన్యైవవిషయః. నచవాక్యవిషయత్వం. తథాసంభేదవాక్యకప్రమాణభిన్నప్రతీలేకనిర్వాహ్యవిషయత్వేనభేదపారమార్థ్యప్రసక్తాత్. ఏతాన్ప్రత్యాముః-శిష్టతాస్సనిర్ణయేనత్యేసత్యాస్సున్యర్థోకనిగ్ధయాభితి. ఉత్పరత్వేమపూర్వపర్యాయతాః అపిచేత్యాదినాధాప్యేణవత్సమాణేనాభిప్రేతాభిలేహంసరప్రత్యంతత్రజ్ఞాస్యతే. అత్రప్రభుంపచ్చుపగత్యాభివిషయత్వపక్షంప్రమాణాత్పరిజిహ్నతాభాష్యకారణప్రత్యక్షవాదప్రావర్తనవ్యతిరేకాక్షిణాభిప్రాయతే. తత్రప్రతియోగినిరపేక్షజాత్యాదేరేవభేదత్వేనతద్విశిష్టవిషయతయాక్షణాంతర గ్రాహ్యభావోక్తమయాగవద్యవికల్పయాగూరూపాప్రమాణానుపపత్తిపరిచ్ఛేదాత్. విషంప్రమేయానుపపత్తౌస్వరూపతే. ప్రతియోగినిరపేక్షభేదవ్యవహారప్రసక్తిశ్చేద్యతయావహిత్వాత్, హేతోపాదానాదిరూపస్య, గోత్వాదిశబ్దావలంబిత, శ్చవ్యవహారేస్యప్రతీలేశ్చప్రతియోగినిరపేక్షత్వాత్. శాబ్దవ్యవహారవిశేషప్రతియోగినిరపేక్షత్వస్యదారాఃకళత్రమావత్వాదిమస్త్రీత్వసంపుంసకత్వవిషయత్వాదివత్శబ్దస్యభావాంత్రత్వాత్సార్థజాత్యభిప్రాయం. వ్యావృత్త్యాదిశబ్దప్రయోగేష్టవప్రతియోగినిరపేక్షత్వదర్శనాత్. గోత్వాదిప్రతిపత్తివ్యవహారేషుతదభావాత్.

శాస్త్రవ్యవహారవిశేషస్య ప్రతియోగినా వేత్తత్వంశబ్దవిశేషస్యవాణిసంకల్పవ్యయవ్యవహారకార్యాంసన్నియతే-శబ్దస్యభావ్యతానుభవేనైవైవేద్యతా
త్వవచ్యేదకోపాధిభరసా-రేణాధవిశేషప్రతిపాతుత్వం. గోర్వంజ్యోమ్యసాధారణగోర్వంస్వరూపేణవర్తయతి. శేషవర్తమాన్యతానుభవేనైవైవేద్యతా
త్వరూపస్యచిన్నిమిత్రసాధారణ్యాత్వవచ్యేదకమహిమిది చదాధావైరూపివాధిభరసా-రేణగోర్వంసర్వయతి. శర్యాంత్యవ్యవహారానుభవేనైవైవేద్యతా
తా. వ్యాప్తయిరావేవరేప్రకృతిప్రకృత్యైవసహస్వరూపశబ్దవిశేషకాధావేద్యయమపిన్నతత్వస్యప్రయోగసమ్మివాత్. ఉపాధిభరసాధారణ్యా
త్వసారేరేకేపితటస్థాపాధిభేదాదపర్యాయత్వముపపన్నతే. తత్రైవ్యప్రయోగాప్రయోగో. భేదస్యవ్యాప్తత్వమన్యత్రివిధ్యన్వియమాన్. వ్యా
ప్తత్వత్వభృతగమ స్వరూపవ్యాప్తత్వశబ్దయోగివభేదకప్రసాన్యమన్యప్రప్రయోగసంభవాత్. ఇన్ద్రీయభేదయోగిత్యేతన్య స్వరూపత్వైవేద్యతాధావే
ద్యవిష్టత్వేనభిన్నతత్వప్రయోగసమ్మివాత్చరిత్యుతం. భర్తృభారవాత్పాదిముగ్ధవిప్రయోగోభవత్తేవ్యాప్తయిరావేప్రకృతివ్యాప్తత్వకవదోప
చారికః-భర్తా నరరాహిత్యేపితటస్థగకార్యవ్యాప్తయిబుద్ధిపాతువాత్. భర్తవత్తేదవస్థాన్యోవ్యాప్తయభేదవచిత్వతే-ప్రయోగిభరవేద్యతా
దేవేవభేదత్వాత్, తస్యైవస్వవర్తమానకార్యభృతగమ, చ్చ. అవిద్యాయాన్విత్యుత్తరభేదోజ్జివావనా-సచేత్త్యుత్తరభేదత్వాదిప్రసంగిభరవే
త్వభేదస్వరూపంవాధర్మవేదికత్వేదాదగమిభరసాచ్యుతప్రవృత్తం. కించ-స్వరూపభర్తృవికల్పరూపగమిభరాలభేదేపితుల్యాత్. అభేద స్వరూపం
చేత ప్రయోగిభరవేద్యభేదవ్యవహారస్రసక్తః-జగద్రూపనాభవ్యభేదీ జగదుభ్యం సేమటారాశోననిన్ద్రభసాయదేర్వాదిమ||అభేదస్వప్రయోగా
గోప్యాసనీయతే. బ్రహ్మద్విరీయయత్పాదిపదానాంవర్తయత్వంస్యాత్. భర్తత్వేత్వవిశేషత్వం- తరత్వావసాధానభరి. ఇత్థావిషయస్వరూప
త్వవత్తే ప్రయోగిభేదప్రతిత్వభృతగమవివచిత్వంకరణమితితంపరాకరోపి (అచిత్త్యాదిగా) ప్రభమం ప్రవివత్తిరోధకవ్యతే (సన్మాత్రేతి)
యదిచిత్త్యాదిగావ్యవహారచరితః. సర్వాన్విత్వాదిగాశబ్దవిరోధః. సన్దేక ప్రవృత్తప్రవివసర్వేకత్వా- సర్వప్రతిపానంసన్మాత్రవిషయత్వాభ్యుప
గమత్. నైవం-మతే ప్రవివన్మేత ప్రపదివ్యవహారప్రవివప్రసక్తసాన్నితేతత్వాత్. అత్ర ప్రతిపాదణంసన్మాత్రశబ్దానన్యత్ప్రమాణ్యన్యత్ప్రమాణ్యన్యత్ప్రమా
వేసర్వరణాధా. కించేర్వాదిగా ప్రతిత్వవా ప్రరణావదిశేషవిరోధకీకృతః. అత్ర సన్మాత్రశబ్దా ప్రయోగిభరవచేత్తేనమామ్యర్థప్రతిసంధానాత్. ధా
రావాహికల్పానైమకాలభేదో ప్రీతితద్వాన్యత్వత్వగ్ధంవిశేషాధావాదిత్యుత్తం. (స్మృతివైలక్షణ్యంససాదితి) జ్ఞాతతస్యైవతరాదుర్వప్రసక్తభేదగ్ధ. ధా
రావాహికబుద్ధిబుద్ధాతాపరామర్శాధావోపపత్తిరిచేన్న- తత్రాప్రతిసంధానస్యతాదాత్మికయభుత్వాధావాశీసత్వాత్. అత్ర చుప్తామ్యమితి
భుత్వాయాంబ్ధాంతాపరమర్శాధావోపపత్తిమేవవ్యవస్థాపయతి. (ప్రసంగవేదసమితి)పశేషాభ్యుపగమకల్పాపరస్యభ్యుత్తరాధావోపపత్తిరన్యత్వా
సర్వేషామిత్వాదిసాకరణవ్యవస్థాధావప్రసక్తకీకృతకరణాంవ్యవస్థానిర్వృద్ధంవిషయభేదానావ (సచేత్త్యాదిగా)అత్ర భూర్వోక్తవిషయవిషయ ప్రవివ
త్తిరోధవివరణమకారణత్వన్నిరూపకారణత్వనిరసనంచక్రతంభవం. (యాదైకార్థసమవేతేతి) రూపసమానా శ్రయసమవేతెర్వర్గం. సమవేతస్యా
విశేషణతైకస్యధావచరః. విశేష్యరత్తిరిశేషః. తేనసన్మాత్రవిలక్షణచరస్వరభిన్నవిషయత్వేద్ది. సమసర్వం ప్రవృత్తంసచిశేషవిషయచరస్వత్వం.
శబ్దసర్వసానాంసా శ్రయతయాభర్తా సరవ త్రయవాన్యసావానాత్తద్ధా)హిణ్యప్రత్యక్షస్యకంసచిశేషవిషయత్వం. నైవదేవం- గుణకన్య
ణాకరిత త్తత్సంస్థానవ త్రయాకావివిష్టరయాచసచిశేషత్వేకగృహ్యచూణత్వాత్. వితచ్ఛనిర్వికల్పకమవేర్వోక్తం. సచికల్పకేతుదేహాదీనాం వివహ
నాంవిశేషత్వంసంభవత్వేన. ఇన్ద్రియాణాంలోకేన్ద్రపాతుగ్ధస్సన్మాత్రవిషయత్వ ప్రతిక్షేపముపసంహరతి (అతభి) ప్రత్యక్షస్య సన్మాత్రవిష
యత్వంపరాభ్యుపగతా ప్రరవిరుద్ధంచేత్వాహ (నిర్విశేషేతి) కాప్రసాన్యప్రాప్తివిషయరయాధవ త్త్వంలొకగిద్ధత్వాద్భేదస్యతాప్రాప్తివిషయత్వంవద
ద్వివర్తరేవాభ్యుపేతం. శ్రుతిప్రామాణ్యవిరోధకీకృతః. పరాభిమతాధా ప్రరవిరోధమాహ (సన్మాత్ర బ్రహ్మణభి) తతఃఫలితమనిష్టమాహ (తతభి)
వివముపసాదితం ప్రత్యక్షస్యసన్మాత్రప్రాప్తిప్రతిక్షేపంసాన్నిభిమతాధా ప్రరప్తత్వాదనాయ ప్రత్యక్షస్యవివిష్టవిషయత్వేపర్యవసాయ యతి
(అతభి) అతభిత్వాదిధాపేతిర్థవ్యయము క్తం వస్తుసంస్థానరూపాజాతిజాత్యాదిరేవభేదభిచ. తత్ర ప్రభమంసంస్థానమేవజాతిత్వపసాదయ

[illegible]

యత్త్వనువక్తమానత్వాత్ సత్పురమాన్యథితత్త్విన్ధమేవేతినసాధనమర్హతి. అతోనసన్నాప్రమేవవస్తు. ఆను
 భూతిసద్విశేషయోశ్చపిషయవిషయభావేనభేదస్యప్రత్యక్షసిద్ధత్వాద్దబాధితత్వాచ్చానుభూతిరేవసత్యే
 తదవినిర్దుం. యత్త్వనుభూతేస్సయంప్రకాశత్వముక్తం. తద్విషయప్రకాశనవేళోయాంజ్ఞాతురాత్మన
 స్రుతైవ-సతుసర్వేషాంసర్వదాతతైవేతినియమోస్తి-పరానుభవస్యహానోపాదానాదిలిగ్ధకానుమానజ్ఞానవి
 షయత్వాత్, స్వానుభవస్యాపృత్యసాన్యజ్ఞానిషమతిజ్ఞానవిషయత్వదర్శనా, చ్చ. అతోనుభూతిశ్చేత్ స్వత
 స్సిద్ధైవత్తంనశక్యతే. అనుభూతేరనుభావ్యత్వే అననుభూతిత్వమిత్యపిదురుక్తం-స్వగతాతీతానుభవానాం
 పరగతానుభవానాంచానుభావ్యత్వేనాననుభూతిత్వప్రసక్తాత్. పరానుభవానుమానానభ్యుపగమేచశబ్దా
 ధ్యసక్కున్ధప్రహణాభావేనసమత్తశబ్దవ్యవహారోచ్ఛేదప్రసక్తః. ఆచార్యస్యజ్ఞానవత్త్వమనుమాయతదపస
 త్తీశ్చబ్రయతే- సాచనోపపద్యతే. నచాన్యవిషయత్వేననుభూతిత్వం. అనుభూతిత్వంనామవర్తమానదతా
 యాంస్వసత్తదైవస్వాప్రయంప్రతిప్రకాశమానత్వంస్వసత్తయైవస్వవిషయసాధనత్వంవా. తేచానుభ
 వాస్తరానుభావ్యత్వేపిస్వానుభవసిద్ధేనాపగచ్ఛతఇతినానుభూతిత్వమపగచ్ఛతి. ఘటాదే స్త్యననుభూతి

పృథ్వియోమహాభూతాదిః సైవం-ఋషిప్రిత్యైతేదేవదేత్యావౌచాప్రిబ్రహ్మశబ్దదూషార్యయత్సేపానదుక్తం నోచెచ్చక్ష్మాణోపిపద్విలక్షణత్వమితి. ఈ
 భయశ్రాయంపరిహరః స్వశబ్దప్రాప్తస్వస్వభావస్యేవనిపే. ధాధానువాదశశ్కామహిహారాయామిశజ్ఞైసనియమః శ్రియతఇతి. అభిసారమార్గస్సా
 భకత్వేనోక్తంఅనువక్తమానత్వంమామయతి(యత్ప్రిత్యాదివా) ప్రమాణసమృద్ధార్థత తద్బటాదిస్వరూపస్యసచ్చబ్దవాచ్యస్యకింపారమార్గ్యంసాధ్యతే-
 ఉతాభిప్రాయంఅనువృత్తసార్థా నరస్యేతి వికల్పేద్వితీయశిరస్సాశ్రయానిధిమభి. తేప్రప్రథమేరసినిధిసాధనత్వంనూషణముక్తం. ననుసదేవపర
 మార్గఇతిగన్తకారానిప్రాయః. తత్ప్రథంనిధిసాధనత్వమితిఉచ్యతే- ఏతదనుమానంకింసతఃపారమార్గ్యసాధకంఉతవ్యతిరక్తపారమార్గ్యస్య- ఉ
 తోభయస్యప్రథమేరసినిధిసాధ్యతా. ద్వితీయేవ్యధికరణానిధితావ. త్రితీయే అంశేనిధిసాధ్యతా. అంశేవ్యధికరణానిధిశ్చేతి. నిగమయతి(అతఇతి)పరేణ
 ప్రమాణప్రమేయానుపపత్తికృతంభేదనూషణముపజీవాన్యనుభూతేస్యతోభేదోపాప్ర్య. అత్రచభేదనూషణహేత్వాభాసనిరాసముపజీవాన్యనుభూతి
 సతారభేదశ్చనిరస్యతే(అనుభూతిత్యాదినా)అనుభూతిసద్విశేషయోగిత్యత్రవిశేషశబ్దైసఅనువక్తమానత్వహేతోఽత్రయూనిధిన్ముచ్యతే. సచ్చబ్దవా
 చ్యస్యవస్తునోవాచ్యత్యాది, దనువృత్తార్థానరాభావా, చ్చ. సచ్చబ్దః ప్రమాణసంబంధయోగ్యేహివ ద్రతే. భుటస్సౌపటస్సౌఇత్యనువృత్తవ్యవహారో
 వ్యావృత్తశబ్దమపపన్నఇతి ప్రమాణసమృద్ధార్థావదార్థావపరస్పరవాచ్యత్యాన్వచ్చబ్దవాచ్యాః. అభిపరోక్షేన్వయం ప్రకాశత్వేభిమతే తత్రశిక్షణీ
 యాంశోస్తీత్యభిప్రాయేణాహ(యత్ప్రమాణమేరేతి)తుఃపక్షవైషమ్యే. వక్తవ్యాంశమాహ(తద్విషయప్రకాశనవేళాయామితి)ఉత్తరత్రవక్తమాన
 దశాయామితిహివద్యతే. తస్యజ్ఞానస్థితిత్వద్రవ్యత్వేనసదావక్తమానత్వాద్ద్రవ్యసదశాయామితిపదనిరర్థకమితి శశ్కామహ త్రయే విషయప్రకా
 శనవేళాయామిత్వముక్తం. వక్తమానదశాశబ్దైసవిషయసమ్మన్తప్రసరస్యవక్తమానతావిషయేతేత్యవగమ్యతే. నతుసర్వేషామిత్యేరకుపపాదయతి(పరాను
 భవస్యేతి)సర్వదేత్యేరకుపపాదయతి (స్వానుభవసావ్యేతి) అనుభూతిశ్చేదిత్యనేనస్యాశ్రయంప్రతివిషయప్రకాశనవేళాయామిత్వముక్తవైషమ్యేర
 పాదాగచ్ఛతః. ఏవమనుభూతేరనుభావత్వసంభవముపపాద్యతదనంభవేషరోక్తమనుమానంమామయతి (అనుభూతేరేతి)మతఇత్యత్రాహ(స్వగతేతి)ప
 రానుభావానుమేయర్వానభ్యుపగమతాకివ్యవహరవిరోధమనిష్ఠమాహ(చరేతి)అభవైదికవ్యవహరవిరోధమాహ (అచార్యస్యేతి) పరానుభవానుమా
 నానభ్యుపగమత్యాదిచార్యాశ్చనిరాసశ్చఫలితః- అనుమానానభ్యుపగమేశబ్దార్థసమ్మన్తగమణాదాగాత్. ఏవంభావశఃఉక్తః. అగవాన్విం మామ
 యతి(నచాస్యేతి)నహ్యసాధారణకారోభ్యిగ్రాహకమానసిద్ధః సాధారణకారేనత్యపగవృత్తిత్యభిప్రాయేణానుభూతిస్వరూపంవిషయతి(అనుభూ
 తిర్వమితి)అత్రానుభూతిశబ్దోజ్ఞానమాత్రపరః. సమన్వృతివిలక్షణపరః. ప్రకాశమానత్వమిత్వముక్తేభుటాదేరప్రమాణాతిత్వంసావ్యదిరద్యాస్యస్వస్వర్థం
 స్వాశ్రయంప్రతీత్యుక్తం. అణుత్వనిత్యత్వాద్యాత్పర్యజ్ఞాంజ్ఞానానరప్రకాశ్యత్వాత్పద్యావృత్త్యర్థంస్వసత్తయేవేర్ముక్తం. ఆరీతానుభావ్యాన్య
 త్యస్సంపర్కసాదశాయామిత్వముక్తం. యద్యప్యతీతానుభవస్యజ్ఞానానరమన్తరేణప్రకాశానుపపత్తేరద్ధాద్వ్యవచ్ఛేదః-రథాపృథితసృజానాస్తరేణినిధిం
 పరాసనిమతాంవృత్వాదయతుమిదంవిశేషణం. విషయసమ్మన్తస్యవక్తమానదశాయామిత్యర్థః. వక్తమానదశాయాంస్వసత్తయేవప్రకాశమానత్వమిత్వ
 కేచరానుభవవేదనంభూతాత్తద్వ్యావృత్త్యర్థంస్వాశ్రయంప్రతీత్యుక్తం. ఏతల్లక్షణంస్వయంప్రకాశత్వవాదినామేవేష్టమితిసర్వసంప్రతిపన్నం
 ఊహమాహ(స్వసత్తయేవేతి)స్వాశ్రయంప్రతివక్తమానదశాయామితిపదద్వయానుకర్షసోపలక్షణంస్వసత్తయేవేతిపదం. సాధనసృష్టకైదణ్డప్రత్యా
 దేరేవధాత్వాద్వావృత్త్యర్థంస్వాశ్రయంప్రతీత్యుక్తం. చాచ్యుజ్ఞానంశ్రావణవిషయంసాధయతీనిర్వహిషయసాధనత్వాసంభవవాచ్యత్య
 ర్థంస్వశబ్దః. ఇన్ద్రియవాచ్యత్యర్థంస్వసత్తయేవేతిపదం. ఇన్ద్రియాదికంహిసకేవలంస్వసత్తయాప్రకాశకం-అపితుజ్ఞానోత్పాదనద్వారా. వక్తమానద
 శాయామిత్యతీతానుభవవాచ్యత్వి. స్వాశ్రయంప్రతిపరానుభవవాచ్యత్వి. తతఃకమిత్యత్రాహ(తేవేతి)ఏవమనుభావత్వసంబంధసాధ్యధర్మప్రతి
 యేవేణానుభావత్వేనానుభూతిత్వస్యసామానాధికరణ్యదర్శనాత్ అనుభావత్వేనవాప్తిర్నిరాకృతా. తర్హికథమనుభావత్వేనానుభూతిత్వదర్శనమితి
 శశ్కాయాంసోపాధికత్యమాహ(భుటాదేస్తీతి)అనుభూతిత్వంఅనుభూతిశబ్దైసవ్యవహార్యత్వాభావఇతిసాధ్యావిద్యతా. యద్యా- ఉక్తయోగ్య

త్వ మేతత్వ భావవిరహాత్ - నానుభావ్యత్వాత్. తథానుభూతేరననుభావ్యత్వేపి అననుభూతిత్వప్రసక్తౌ మత్వా రః - గగనకుసుమాదేరననుభావ్యస్యా ననుభూతిత్వాత్. గగనకుసుమాదేరననుభూతిత్వమనన్త్యప్రయుక్తం - నాన నుభావ్యత్వప్రయుక్తమితిచేత్ - ఏవంతర్నిఘటాదేరవ్యజ్ఞానావిరోధిత్వమేవాననుభూతిత్వనిబద్ధం. నానుభావ్యత్వ మిత్యాస్థియతాం. అనుభూతేరననుభావ్యత్వే అజ్ఞానావిరోధిత్వమపితస్యాః ఘటాదేరివప్రసజ్యత ఇతిచేత్ - అనుభా వ్యత్వేపి గగనకుసుమాదేరివాజ్ఞానావిరోధిత్వమపి ప్రసజ్యతపవ. అతోనుభావ్యత్వేననుభూతిత్వమిత్తువహాస్యం. యత్ప్రసంవిదస్య తస్మిన్ద్వయాః ప్రాగభావాద్యభావాదుత్పత్తిరస్యతే. తదన్తస్యజాత్యధైర్యపి ఏ ప్రసిద్ధిః. ప్రాగభావస్య గ్రాహకాభావాదభావోనశక్యతేవక్తుం - అనుభూత్యైవప్రమాణాత్. కథమనుభూతిస్సతతానమే వస్వాభావంవిరుద్ధమవగమయేతిచేత్ - నహ్యనుభూతిస్స్వసమకాలవర్తినమేవవిషయాకరోటిత్వస్థితియమః. అతీ తానాగతయోరవిషయత్వప్రసక్తాత్. అథమన్యసే - అనుభూతిప్రాగభావాదేస్సిద్ధ్యతస్తత్సంకాలభావనియమో స్థితి కింత్యయాక్వవిదేవందృష్టం - యేననియమాప్రదీపి. మాత్రత్వర్నితతపవదర్శనాత్ ప్రాగభావాదిస్సిద్ధ్యంతత దవహ్నవః. తత్ప్రాగభావంచతత్సమకాలవర్తినమనున్త్యవ్యతిరేకమితి. ఇన్ద్రియజన్తనన్తప్రత్యక్షస్యోపాసన్యభా

త ఇమోః అన్యతరవనుభూతిత్వం. సతుసముచ్చితముభయం - అన్యోన్యనిరవేషత్వాత్. వాశద్విప్రయోగాచ్చనమాచశద్విప్రయుక్తం. తత్రాన్యతర య. ఇరాహిత్యరూపంఅననుభూతిత్వంఅన్యతరాకారరహస్యప్రయుక్తమితిసోపాధికమిర్వర్త్య. అథ ప్రతితర్కరూపాతిహాసా(చిదానుభూతేతి)యద్యాః - అభాసనమానయోగతీమత్వమాహ. గగనకుసుమాదేరననుభూతిత్వపాద్యక్షరసమత్వంశక్యతే(గగనేతి)ఘటాదేరననుభూతిత్వస్యాప్రపాద్యక్షరసమత్వజ్ఞానావిరోధిత్వమాహ(ఏవంతర్నితి)ప్రకాశనియమాభావావిరోధిత్వంఅజ్ఞానావిరోధిత్వం. నచఘటాదావభావాత్ సాధ్యసమవ్యాప్త్యభావశక్యతానీయః - ఘటాదేర్జ్ఞానవిశేషత్వేనాననుభూతిత్వాభావాత్. అజ్ఞానావిరోధిత్వస్యాసాధిత్వనిరాసాయపక్షేతత్ప్రసక్తయతి (అనుభూతేతి)రచ్చవత్వక్షేపిచుత్వ మిత్యాహ(అననుభావ్యత్వేపీతి)అనుభూతేరననుభావ్యత్వేననుభూతిత్వపాదిత్యేనోక్తమజ్ఞానావిరోధిత్వమననుభావ్యత్వేప్రసజ్యతఇర్వర్త్య. అనుభా వ్యత్వేననుభూతిత్వమజ్ఞానావిరోధిత్వంచయమక్తం - తదననుభావ్యత్వేపి గగనకుసుమాదేరివప్రసజ్యతఇత్వం. గగనకుసుమాదావననుభూతిత్వంఅజ్ఞా నావిరోధిత్వంచానత్వప్రయుక్తం - నాననుభావ్యత్వప్రయుక్తమితిచేత్ - అననుభావ్యత్వేతద్వదగత్వమపిప్రసజ్యతే. గగనకుసుమాదేరనత్వంనానను భావ్యత్వమాత్రప్రయుక్తం. అపితుస్వయంప్రకాశత్వేనననుభావ్యత్వవిరహప్రయుక్తమిత్తనుభూతేరననుభావ్యత్వమాత్రాన్నానత్వప్రసక్తిరితి చేత్ - అననుభావ్యత్వేతద్వదస్వయంప్రకాశత్వమపిప్రసజ్యతే. అతఃఅస్వయంప్రకాశత్వేనతి అననుభావ్యత్వప్రయుక్తమననుభూతేర్దుర్వారం. అనత్వంతుభక్తి గ్రాహకప్రమాణవిరుద్ధమితిచేత్ - అనుభావ్యత్వేననుభూతిత్వమపితథేత్యేవమనునంధేయమితిభాష్యాగ్రీవాయః. ఖిపుష్యాదాహరణేతు నాశ్రయైకత్వబోధఃశక్యతీయః - భావితేరానదివ్యతిరేకవృద్ధాప్రవృత్త్యుపరైః స్వీకృతత్వాత్. శబ్దజ్ఞానానసాతీవస్తుభూతోవభాసోవికల్పఃసస్వ భావస్త్వభాసః ప్రతిరితిహితైరుచ్యతే. తత్రాభాసప్రతితస్యాపిపే. భాధికరణత్వంయమితిభాష్యాగ్రీకృతంచ. అతఃపరమతప్రక్రియయాఖిపుష్ప ముదావృతం. ఉపహాస్యం - సమాపస్తైరపిహాస్యమిత్వర్త్య. అథపరోక్తిత్వత్వంపుష్పసత్తి(యత్త్విత్యాదినా) ననుజ్ఞాననిత్యత్వమభ్యుపయిష్టిఃకథంతస్మిద గనంయమక్తం - ఉచ్యతే - జ్ఞానాశ్రయభూతఅత్తాతదాగ్రీతంచసంకోచవికాసార్హంనిత్యంజ్ఞానద్రవ్యంపరస్యానభిమతం. యదుప్రస్తుతమిన్ద్రియసంజ్ఞా గాద్యస్వయవ్యతిరేకానువిధాయిప్రత్యక్షత్వపరోక్షత్వప్రమాణత్వావధంబోకసిద్ధంజ్ఞానం - తస్యయదినిత్యత్వమకపాద్యతే - తద్వ్యవస్థతే. విషయనమ్న నిజ్ఞానస్యహిస్వయంప్రకాశత్వంచరేణసమగ్నితం. స్వయంప్రకాశత్వసమాసాధికరణంచనిత్యత్వంపరస్వేత్వం - స్వతస్సిద్ధతయానిత్యత్వసమగ్ననాత్. అతస్తస్మిన్సోయమక్తః. రత్రవచ్చద్విత్యస్యసిద్ధిత్వేపిఘటాద్యవధమచ్చద్విత్యానిత్యత్వమత్ జ్ఞానాఖ్యైవస్యనిత్యత్వేపిస్వత్యానుభూతిత్వాద్యవ థజ్ఞానానిత్యత్వంయమితిప్రవక్షామిరోధః. స్వయంప్రకాశత్వేకించుపాదెయత్వమస్మీరద్యావృత్త్యైవశబ్దః(అన్తస్యభావ్యజ్ఞేనయస్త్వి)ప్రదియత ఇతి)అసిద్ధమర్థమైస్థానిధేనహేతునాసాధ్యత ఇర్వర్త్య. తత్రహిగ్రాహకాభావాత్. గ్రాహ్యభావా, చ్యస్తాగ్రాహకాభావశ్చ. తమాశబ్ద్యగ్రాహకో స్తీత్యాహ(ప్రాగభావస్యేతి)తత్రవికల్పేపూర్వపక్షిణోక్తేనత్వేవాగమయరేచుడంధాపయితుంతత్రాక్తంవిరోధంశబ్దతే(కథమితి)తదానీమిత్వ భావవిశేషణం. సక్రియావిశేషణం. పరిహరతి(సహితి) స్వసమకాలవర్తిత్వనియమః - కిం గ్రాహ్యసామాన్యప్రయుక్తః - ఉత్తైరద్వైహ్యవిశేష ప్రయుక్తఇతికల్పానిప్రాయేణ. అథమం గ్రాహ్యసామాన్యప్రయుక్తత్వపక్షంప్రవివదతి(సహ్యనుభూతితి)యద్యాః - వరమానగ్రహణనియమః కిం గ్రాహకానుభూతిస్వభావాత్ - ఉతగ్రాహ్యనుభూత్వభావస్వభావాదివికల్పమభిప్రేత్యప్రథమందూషయతి(సహితి) హిశబ్దాహేతా. నేతిప్ర లిజ్ఞానభావరూప్యా గ్రాహ్యవిశేషపక్షందూషయతుంశక్యతే(అథమన్యసభితి) గ్రాహ్యవిశేషస్వసమకాలవర్తిత్వనియమోక్తిః దర్శనపూర్వై వైవస్యాదిత్యధిప్రాయేణాహ(కింత్యయేతి) కన్వచిత్ - అనుభూతా. వ్యాప్తిగ్రహణభూమిత్యేనా భావనదృష్టత్వాత్ ప్రాగభావోదరచహ్నవ ఇ త్యాహ(మాత్రత్వేతి)ప్రాగభావస్యసమకాలసిద్ధ్యావ్యాప్తిరననుభూతిప్రాగభావరూపేదర్శిణిహితేహినిధ్యతీర్వర్త్య. అదిశబ్దఃప్రధ్వంసపరః. సమకాల వర్తిత్వనియమమభ్యుపగమ్యదూషణమక్తం. సమకాలవర్తిత్వంచానుపపన్నమిత్యాహ(తత్ప్రాగభావంచేతి)యదిస్వసమకాలవర్తిగ్రహణనియమాను భూతేర్వాస్తి తద్వ్యవిద్యమాసేఘటేపిచాతుపంజ్ఞానముపపద్యేతతత్రాహ(ఇన్ద్రియజన్తనన్త)ప్రత్యక్షశబ్దేనప్రత్యక్షజ్ఞానముచ్యతే. అయను

విషయము: యస్మిన్ సమకాలవర్తినిపదాధ్యస్య గ్రామకత్వం - నసర్వేషాంజ్ఞానానాం ప్రమాణానాం చ. స్మరణాను
నానాగమయోగిప్రత్యక్షాదిమకాలాంతరవర్తినోపి గ్రహణదర్శనాత్. అతపవచప్రమాణస్య ప్రమేయావినాభావః. న
సా ప్రమాణస్య సమకాలవర్తినాఽవినాభావోర్థసంబంధః. అపితు యద్దేశకాలాదిసంబంధితయా యోగ్యోపభాసతే-త
స్మతథాపిభాకారమిధ్యాత్వప్రత్యసీకతా. అత ఇదమపిరస్తం-స్మృతిర్నబాహ్యవిషయానప్రేవ్య క్షేప్త్య తిదర్శనాదితి.
అథోచ్యేత-నతానత్సంవిత్పాగభావః ప్రత్యక్షావసేయః- అవగతమానత్వాత్. నచ ప్రమాణాంతరావసేయః- లిక్తా
న్యభావాత్. సహిసంవిత్పాగభావవ్యాప్తమిహ లిక్తముపలభ్యతే. నచాగమస్తద్విషయోద్వృత్తచరః. అతస్తత్ప్రా
గభావగిప్రమాణాభావాదేవనసేత్యతీతి. యద్యేవం స్వతస్సిద్ధత్వవిభవంపరిత్యజ్య ప్రమాణాభావే-వరూఢశ్చేత్-
యోగ్యానుపలభ్యేవాభావస్సుగుణితభిత్తువశోమృతభవాత్. కించ-ప్రత్యక్షజ్ఞానంస్వవిషయంఘటాదికం స్వస
ంతాకాలేనస్తంసాధయత్తస్యనసర్వదాసంతామవగమయ ద్వృశ్యతఇతిఘటాదేని పూర్వోక్తరకాలసంతానప్రతీయతే.
తచప్రతీతిస్త్వసంవేదనస్య కాలపరిచ్ఛిన్నతయాప్రతీతేః. ఘటాదివిషయమేవసంవేదనం స్వయంకాలానవచ్ఛిన్నం

ప్రాయఃస్వసమకాలవ ద్రి గ్రాహకత్వస్యియమోనజ్ఞానమా త్ర స్య సచదవా నరభేద ప్రమాణజ్ఞానస్య. సచదవా నరభేద ప్రత్యక్షస్య. ఆపిప్ర
ప్రక్షుంశేషరూపస్యబద్ధియకజ్ఞానస్యేతి. (సప్తవేషంజ్ఞానానాం ప్రమాణానాంచేతి) చతజ్ఞైః ప్రత్యక్షస్యచేతుర్వైకభవతి- ఉపపాదక గ్రాహగు
ణ్యాత్. కుతఇత్యత్రాహ (సరణానుమానేతి) సరణజ్ఞైఃసర్వజ్ఞానానాంసమకాలవ ద్రివిషయత్వస్యియమప్యదాసః. అనుమానాగమశజ్ఞైః ప్రమా
ణమా త్ర స్యతస్మియమప్యదాసః. యోగి ప్రత్యక్షిజ్ఞైః ప్రత్యక్షమా త్ర స్యతస్మియమప్యదాసః. ఆదిశజ్ఞైఃశ్రవర ప్రత్యక్షంగృహ్యతే. ప్రమేయస
ద్భావోనచేత్ ప్రమాణా ప్రమాణజ్ఞానయోగధంవైషమ్యమిత్వత్రాహ (అభివేతి)అతవప-జ్ఞానమా త్ర స్యసమకాలవ ద్రి గ్రాహకత్వస్యియమాభావేన.
ప్రమేయావినాభావశ్చసిద్ధఇత్యర్థః. అస్యథావ ద్రమానవిషయాలాభాదసమకాలవ ద్రి. గ్రాహిణాంత తత్ప్రమాణానాం ప్రమేయావినాభావోనశిశ్యేది
తిభావః. తద్విద్ధిఃకథమిత్వవేషయోగంతమేవావినాభావంవివృణోతి (సహి ప్రమాణస్యేతి) ప్రమాణస్యాగ్ధసంబద్ధఇత్యన్వయః. తస్మి ప్రమేయా వినా
భావఃరఇత్యత్రాహ (అపిత్వితి) యద్దేశకాలాదిత్యాదిశజ్ఞైఃసంస్థానముచ్యతే. (మిథ్యాత్వ ప్రత్యసీకతా) మిథ్యాత్వస్య ప్రమాణం ప్రత్యసీకంభవతి
తస్యభావఇత్యర్థః. యద్వా- మిథ్యాత్వ ప్రత్యసీకోద్దోభవతితస్యభావోమిథ్యాత్వ ప్రత్యసీకతా-సా ప్రమాణస్యాగ్ధసంబద్ధఇత్యన్వయః. అతవవేత్యాది
భావ్యవైకవంభాగః- అతవప- ప్రమాణత్వేనసం ప్రతిపన్నానాంకాలా నరవ ద్రి. గ్రాహకత్వదర్శనాత్ తత్రాపిప్రమేయావినాభావఃకల్పితఇత్యర్థః.
కథంత త్రావినాభావప్రకారఇత్యత్రాహ (సహిత్యాది) అనేనైవ ప్రమాణ ప్రమేయావినాభావరూపవిషయ విషయిభావఃక్షణేన భాగైకదేశిభిరు
త్తంస్త్రుతేద్విషయత్వంనిరస్యతఇత్యవశ్యాభ్యుపేతవ్యమిదమిత్వస్థిప్రాయేణాహ (అతఇదవపీతి) ఏవమనుభూతిరేవ స్రాగభావ గ్రహణ త్మమేతుప
పాదితం. అభతద్రాహిణానుభవేన ప్రత్యక్షేద్యస్యతమేనభవితవ్యమితితదసంభవేన ప్రమాణాభావాత్ స్రాగభావాభావంశక్యతే (అధోచ్యేతేతి) లి
న్యాద్యభావాదిత్యాదిశజ్ఞైఃఅనుమానశజ్ఞావివక్షితౌ. తద్వివృణోతి (సహిత్యాదినా) నిగమయతి (అతఇతి) ఉపమానస్యప్రతిపన్నవస్తు సాభ్యవ్యసం
జ్ఞాసంజ్ఞినవృద్ధియోః అన్యతరమా త్ర గోచరత్వేన అప్రతిపన్నవదార్థప్రతిపాదనాసామర్థ్యాత్ అనుచన్యాసః. పరిహరతి (యదిత) యదిశబ్దః కిమ
న్యః. చేచ్ఛ్యోయవృద్ధిః. స్వసేవపాటింవిషయశాస్త్రమర్యాదాయాం కిమవతీర్ణోని రథాచేదిత్యర్థః. ప్రమాణమాహ (యోగ్యానుపలబ్ధైవేతి) పరే
ణాభావ ప్రమాణస్యాజీకృతత్వాత్ యోగ్యానుపలబ్ధైవేతుర్వైకం. స్వపక్షపర్యాలోచనాయామపిజ్ఞానస్యయోగ్యానుపలగ్నిర్వాప్యభావరూపావస్థాన్
రోపల్లిః. పిణ్డత్వాప్యవలబ్ధిరేవహిమటస్యయోగ్యానుపలబ్ధిః. అతోతీతకాలావచ్చిన్నజ్ఞానభావోనామజ్ఞానస్యనోబోధానరణానంవా. పూర్వకానీ
నజ్ఞానేమభుత్తితేతత్కాలీనస్యాపాది ప్రతిపన్నానం ఘటాదిజ్ఞానప్రతిపన్నానంవా గజజ్ఞానస్యయోగ్యానుపలబ్ధిః- సాచలిజతయ-పూర్వకానీనానా
భావనిశ్చయికా. యవత్తం సందివఇయమితివిషయోకారానర్హత్వేన అభావోదగ్గ్రహణి-తదయత్తం. తథాసలి స్రాగభావనిరాసానుచపల్లె. స
హ్యవ్యస్యసంహదేః- స్రాగభావోనిరస్యతే- అపిత్వనుభూతే. తస్మాదనుభూతిమియమివిషయాయాకృత్యరస్యాః- స్రాగభావోనిరాకరవీయః. అయమిది
షయోకారాభావేపిత్యాగ్రాహనిరాకర్తుంశక్యతేచేత్. తదభావేపి స్రాగభావః సాధయతుంశక్యతే. యదిత్వయావిషయాయాక్యతా తస్యోపాధిక
విషయాయాక్యతే రదభావస్యసాధఇత్యనుసంధేయం. ఉత్తర త్రనిత్యంచేదితి గ్రన్థేహ్యయమర్థోప్యభి ప్రేతః. ఏవం స్రాగభావస్యయోగ్యానుపల
బ్ధిసిద్ధత్వమగిధాయఅధాప త్రిమప్యాహ (కించేత్యాదినా) జ్ఞానస్యస్వావభాసాస్థిరత్వలక్షణయోగ్యానుపలబ్ధ్యాఅనిత్యత్వముత్తం. అపివిషయ స్రాగ
నిరూపణముఖేనాపితమపాద్యతే. అవిశేషజ్ఞానాభావస్య గ్రహణముపపన్నమిత్వత్తం- అథ కింభవతానిత్యత్వం నవిషయజ్ఞానస్యనిరూపణయిష
తం- ఉతస్త్విషయస్యేతికల్పమగిప్రేత్య సవిషయపక్షంమాషయతి (ప్రత్యక్షేత్యాది) నరదా-ఘటనత్రాకాలేనర్వసిన్న స తీయ-ఇత్యర్థః. ఘ
టాదేపూర్వోత్తరకాలసత్తానప్రతీయతాం. తతఃకిమిత్వత్రాహ (తద ప్రతీతిచ్ఛేతి) అప్రతీతిః-జ్ఞానస్యఘటవ్యవహారానుగుణ్యాభావః. అతోనసా
ధ్యావిశిష్టతా. నియమేనస్వసమకాలవ ద్రి. గ్రాహిణి ప్రత్యక్షజ్ఞానస్యపూర్వోత్తరకాలయోగిద్విద్యమానేషిమ పేతద స్రాకాశకత్వం తదాగ్నిస్వాభావా
దేవేత్యర్థః. ఏవంవిషయవ్యవహారానుగుణ్యకాదాచిత్కత్వాన్యథానుపపత్త్యాజ్ఞానానిత్యత్వముత్తం. అధాప త్యనరమాహ (ఘటాదివిషయమేవేతి)
విషయసమకాలవ ద్రిః ప్రత్యక్షసంబేదనస్యనిత్యత్వేఘటాదిరపినిత్యస్యాత్. అతోఘటాద్యనిత్యత్వాన్యథానుపపత్త్యాజ్ఞానానిత్యత్వమిత్వర్థః. అథా

ప్రతీయత ఇతి నిత్యస్యాత్. నిత్యంచేతనం వేదనం స్వతస్సిద్ధం నిత్యమిత్యేవ ప్రతీయత. నచ తథా ప్రతీయతే. ఏవమనుమానాది సంవిదోపికాలానవచిన్నాన్ ప్రతీతాశ్చేత్ స్వవిషయానవికాలానవచిన్నాన్ ప్రకాశయంతీతి తేచ సర్వే కాలానవచిన్నాన్ నిత్యాస్యస్యః-సంవిదనురూపస్వరూపత్వాత్ విషయాణాం. నచ నిర్విషయాకాచిత్ సంవిదస్తి-అనుపలభ్యే విషయప్రకాశనతయైవోష్ణలభ్యేరేవ హి సంవిదస్య స్వయంప్రకాశతా సమర్థితా. సంవిదో విషయప్రకాశనతా స్వభావవిరహే సతి స్వయంప్రకాశత్వా సిద్ధే రనుభూతేరనుభవాన్తరాననుభావ్యత్వాచ్చ సంవిదస్తుచ్చతైవస్యాత్. నచ స్వాపమదమూర్ఖాది ముసర్వవిషయసూన్యా కేవలైవ సంవిత్ పరిస్ఫురతీతి వాచ్యం-యోగ్యానుపలభిపరాహతత్వాత్. తాస్య పిదశాస్యనుభూతిరనుభూతాచేత్ తస్యాన్ప్రబోధసమయేనుసంధానంస్యాత్. నచ తదస్తి. నన్వనుభూతస్యవదాన్ధస్య స్మరణనియమోనదృష్టచరః అతస్మిన్ రణాభావని కథమనుభవాభావం సాధయేత్-ఉచ్యతే-నిఖిలసంస్థారతిరస్కృతికరదేహవిగమూదిప్రబలహేతు విరహేష్య స్మరణ నియమోనుభవాభావమేవ సాధయతి.

ఉత్పత్తరూపా (నిత్యంచేదితి) సంవిదో నిత్యత్వసాధనం సంవిదయమివిషయాయా కృత్యైవక ర్తవ్యం. స్వతస్సిద్ధత్వేనేయమివిషయాయా కారానర్హత్వాత్ స్వయమేవనిత్యమితి ప్రతీయత. నచ తథా ప్రతీయతే. తస్మాద్దనిత్యత్వమేవేత్యర్థః. ఏవం నిర్వృతయానవభాసాన్యథానుపపత్త్యా జ్ఞానానిత్యత్వముక్తం. అనిత్యతయానవభాసాన్నిత్యత్వమితిచేన్న- పూర్వాపరావధిద్వయసాపేక్షస్య అనిత్యత్వస్య సద్భావేష్యవధిద్వయాస్వయం ప్రకాశత్వాదేవ అనిత్యత్వా ప్రకాశతోపపత్తే. యద్వా-ఘటాదినిత్యత్వప్రసక్తో నిత్యత్వేనావభాసప్రసక్తస్య విషయవ్యవహారానుగుణ్యకాదాచిత్కత్వాన్యథానుపపత్తేరనుగ్రాహకతర్కతయోక్తేభవతః. అథానుమానాదివిషయాణామనిత్యత్వమనిష్ఠం ప్రసక్తయతి (ఏవమేవేతి) ఏవం- ఉత్పత్తజ్ఞాననిత్యత్వేవిషయనిత్యత్వప్రసక్తైవనిత్యత్వమితిర్థః. కుతోనిత్యత్వమత్రాహ (సంవిదనురూపేతి) యథాసంవిత్స్వవిషయందర్శయతి తథాభావాదితదర్శః. నను ప్రత్యక్షస్వరూపకాలవర్తివిషయత్వనియమాత్తస్మిన్ త్యత్వేవిషయనిత్యత్వప్రసక్తః పశ్యంతి. అనుమానాదిసంవిదాంతితానాగతవిషయత్వసంభూతాత్ కథం తస్మిన్ త్యత్వేవిషయనిత్యత్వప్రసక్తః-ఉచ్యతే-అతీతతానాగతతేషామేక్షికేవైతే. తతోసంవిదపేక్షయా హి విషయస్యాతీతత్వానాగతత్వే. సంవిదో నిత్యత్వేతదపేక్షయా విషయస్యాతీతత్వానాగతత్వే సంవిదదర్శయతీతి కాలానవచిన్నత్వయా ప్రతీతే విషయానిత్యాస్యస్యతి. కాలానవచిన్నత్వమేవానుగతం నిత్యత్వలక్షణమితి ప్రియేణ కాలానవచిన్నాన్నిత్యా ఇత్యుక్తం. నను సంవిదపేక్షయా విషయస్యాతీతత్వా గామిత్యే-కింతు లిజ్ఞాద్యధ్వాన్తరాక్షేపయా. తతో విషయస్య లిజ్ఞాద్యపేక్షయా తీతత్వమగామిత్యంచ సంభవతీతి నిత్యత్వప్రసక్తః. ఉచ్యతే- లిజ్ఞాదేః ఉత్పత్తజ్ఞానవిషయత్వాత్ తస్మిన్ త్యత్వేన తద్విషయభూతలిజ్ఞాదేరనిత్యత్వాపాతాత్ తదపేక్షయానుమానవిషయస్యాతీతత్వమగామిత్యంచ సంవిదదర్శయతీతి కాలానవచిన్నో నిత్యవిషయస్యాదితి. ఏవం పూర్వోక్తదోషముపజీవ్యానుమానవిషయనిత్యత్వప్రసక్తిత్యని ప్రాయేతైవమిత్యుక్తం. ఏవం పూర్వోక్తదోషేన విషయానుభవస్యనిత్యత్వం నిరాకృతం. అభినిష్ఠయ్యానుభవస్యనిత్యత్వపక్షం నిరాకరోతి (నచేతి) కుత ఇత్యత్రాహ (అనుపలభ్యేతి) న కేవలం నిర్విషయాసంవిదనుపలభ్యేరేవ- సవిషయసంవిదవిషయరేణ స్వయం ప్రకాశత్వసమర్థనాత్ తదభ్యుపగమప్రకారేణాపి నిర్విషయాసంవిదాన్నిత్యాహ (విషయేతి) తతోమిత్యత్రాహ (సంవిదో విషయేతి) సవిషయజ్ఞానోత్తిర్ధాయాస్సంవిదః కదాచిదవిషయసంబద్ధాభావేన స్వయం ప్రకాశత్వానీధ్యే జ్ఞానాన్తరాక్షేప్యత్వాచ్చతుచ్చతేత్యర్థః. నను యదివిషయప్రకాశకతయా స్వయం ప్రకాశత్వముపపాద్యతే-తదాయం దోషస్యాత్. విషయసంబద్ధాభావేన లిఖ్యభూతిత్వాదిత్యనేనాభ్యుప్రకాశత్వనిర్దితిచేత్. కిమిదమనుభూతిత్వం కిం స్వతస్సిద్ధత్వం- తదాసాధ్యవిశిష్టతాస్యాత్. యదివిషయప్రకాశకత్వమనుభూతిత్వంతదానీమ క్తదోషస్యాదేవ. విద్యమానదశాయాం సర్వదాభాసమానత్వమపి నత్వయా హేతుత్వేన వాచ్యం- ఘృఖయఃఖేచ్ఛానాజడత్వేనర్వదభిమతేవ్యభిచారాత్. అతో విషయప్రకాశకత్వమనుపజీవ్యస్వయం ప్రకాశత్వం దుస్సాధకమిత్యుక్తదోషానతివృత్తిః. కథం స్వప్రకాశత్వరూపసాధ్యదర్శనివృత్తాధర్మిభూతసంవిదనిర్దితిత్యత్రాహ (అనుభూతేరనుభవాన్తరాననుభావ్యత్వాచ్చేతి) నన్వేకస్యాపివసంవిదః అన్యకరణవృత్తిద్వారావిషయసంబంధః కాదాచిత్కః- తద్విగమేపిస్వాపాదిదశాసుస్వప్రకాశానవిచ్ఛిన్నాక్షీతి సతుచ్చతా ప్రసక్తిత్యత్రాహ (నచేతి) కేవలశబ్దేన నిరాశ్రయత్వముద్యతే త ఇత్యత్రాహ (యోగ్యేతి) తదేవోపపాదయతి (తాస్యపీతి) విషయేదచర్యవసానందర్శయతి (నచ తదస్తి) వ్యాపకాభావోపాద్యాప్యభావసాధకః స్మరణంచానుభవవ్యాపకం అత ప్రదభావోనానుభవాభావసాధక ఇత్యాహ. (నస్మితి) పరిగచ్ఛతాస్మృత్యత్యణాదీనాం ప్రాగ్జ్ఞానుభూతాన్ధానాంచాస్మరణాదిభావః. పరిహరతి (ఉచ్యత ఇత్యాదినా) విషయాన్తరవ్యాసజ్ఞాదిరస్కరణమాత్రహేతుః. విషయవైచిత్రీవిరహః, నిష్ప్రియోజనతయా తాత్పర్యాభావ, స్తాదాత్మికతీత్రసంవేదనాన్తర, మనుభవానభ్యాస, శ్చాస్మరణమాత్రహేతులయా ప్రసిద్ధాః. అతోనియమశబ్దః-అస్మరణనియమ ఇత్యుక్తే. జన్మాన్తరానుభూతస్యాప్యనుభవాభావప్రసక్తా త్తద్వాన్యవృత్త్యధిభిలనంస్కారేర్భ్యుక్తం. దేహవిగమూదిత్వాదిశబ్దేన సారకఃఖప్రమాణివ్యవసకాలవిప్రకర్షావిషయేతాః. యథాసంవిత్సిద్ధాః ప్రాయజాన్తరకక్షేత్రాత్ప్రమాణివ్యవసాదపి. చిరాచివృత్తాః ప్రాగ్జ్ఞానభేదానస్మరిగోచరాః॥ ఇతిదేహవిగమూదీనాం నిభిలనంస్కారతిరస్కృతికరత్వం స్వభావః. పుణ్యవిశేషాదపవాదాత్ కస్య చిదేకస్యజాతిత్వమితి. ప్రబలశబ్దావ్యాసజ్ఞాద్యపేక్షయా ప్రాబల్యపరః. ఉత్తిరస్కారకాభావేకదాపిష్మరణమనుభవవ్యాపకం, అత ప్రదభావోనుభవాభావసాధక

న కేవలమస్తరణనియమాదనుభవాభావః-సుస్తాభితస్యైత్యయంత్రకాలంనకిందిదహమజ్ఞాసిషమితిప్రత్యవ
మర్శేనైవసిద్ధేః. నచసత్యవ్యనుభవేతదస్తరణనియమోవిషయావచ్ఛేదవిరహోదహంకారవిగమాద్యేతి
శక్యతేవక్తం - అగ్ధాస్తరాననుభవస్యాగ్ధాస్తరాభావస్యచానుభూతాగ్ధాస్తరాస్తరణ హేతుత్వాభా
వాత్. తాస్యవిదశాస్వహమగ్ధోన్మవర్తత్యతిచవత్సతే. ననుస్వాపాదిదశాస్వపి సవిశేషానుభవోస్తీ
తిపూర్వముక్తం. సత్యముక్తం-సత్త్వాత్తానుభవః. సచసవిశేషవేతిస్థాపయిష్యతే. ఇహతుసకలవిష
యవిరహిణీరాత్రయోచసంవిన్నిషిధ్యతే. కేవలైవసంవిదాత్తానుభవఇతిచేత్-న-సాచసాశ్రయేతి
మ్యూపపాదయిష్యతే. అతోనుభూతిస్సతీస్వయంస్వప్రాగభావంనసాధయతీతిప్రాగభావాసిద్ధిర్నశ
క్యతే వక్తం. అనుభూతేరనుభావ్యత్వసమ్మివోపపాదనేనాన్యతోవ్యసిద్ధిర్నిరస్తా. తస్మాన్నప్రాగభా
వాద్యసిద్ధ్యాసంవిదోనుత్పత్తిరుపపత్తిమతీ. యదవ్యస్యాఅనుత్పత్త్యావికారాస్తరనిరసనం - తదవ్యనుప
వన్నం- ప్రాగభావేవ్యభిచారాత్. తస్యహి జన్మాభావేపివిదానోద్భవ్యతే. భావేష్యతివిశేషణేతర
కుశలతావిమక్రతాభవతి. తథాచ భవదభిమతాఽవిద్యానుత్పన్నైవవివిధవికారాస్పదం తత్త్వజ్ఞానో
దయాదస్తవతీచేతితస్యామనైకాన్త్యం. తద్వికారాస్సర్వేమిథ్యాభూతా ఇతిచేత్ - కింభవతసపరమా

కవివేత్త్యర్థః. న కేవలమనుభవసాధకాభావః-బాధకప్రమాణానరమప్యస్తీత్యాహ (న కేవలమితి) (సిద్ధిర్నితి) అనుభవాభావస్యేత్యనుపపాద్యః. అథాస్తర
ణనియమస్యాన్యథాసిద్ధిమాశక్యతే (నచేతి) అహంకారవిగమః-అహంప్రత్యయవిగమః. పరిహరతి (అగ్ధాస్తరేతి) ఘటాననుభవోపపాదనాశశ్చఅను
భూతకుడాద్యస్తరణకారణంసంపద్యమిత్వర్థః. ననుకుడాద్యేస్తరణంప్రతిఘటాదేరకారణత్వాత్తదభావనాస్యాస్తరణహేతుః. ఇహతుస్తరణకార
ణస్యాభావోస్తరణహేతురేవ. నైవం-కుడాదిస్తరణంప్రతిఘటాదేవజ్ఞాతృజ్ఞేయమోరసిస్తరణంప్రత్యకారణత్వమకామేనాపి స్వీకార్యమిచ్ఛసి
ప్రాయోగహ్యగ్ధాస్తరశబ్దఃప్రయత్నః. అయమగ్ధః-జ్ఞాతృజ్ఞేయమోస్తరణంప్రతికారణత్వంసద్భవత్వాదస్థితియతేచేత్-దృష్టత్వాదేవానుభవేపి
జ్ఞాతృజ్ఞేయమోకారణత్వమస్థితికార్యం. యదిజ్ఞాతృజ్ఞేయమోదృష్టత్వేష్యనుభవకారణత్వంనాస్థితియతే-స్తృతావపికారణత్వంసస్యాత్. అతస్తద
భావాన్మస్తరణాభావఇతి. ఏతద్దూషణమహమగ్ధాభావమభ్యుపగమ్యైత్యం. అహమగ్ధాభావోపి నాస్తీత్యుపపాదయిష్యతేఇత్యాహ (తాస్యస్థితి) అనుప
గ్రతే-ప్రకాశతే. తతోహేతురసిద్ధిశ్చేత్వర్థః. పూర్వంసవిశేషానుభవఃస్వాపాదిదశాస్వస్తీత్యుక్తమితి తదాలవ్యుప్యవ్యాహతాభిప్రాయేణబోధయ
ం (నస్థితి) అత్రాహ (సత్యముక్తమితి) సత్త్వాత్తానుభవః-నానుభూత్యనుభవఇత్యర్థః. అనుభూతివిరహేసతత్త్వానిర్విశేషస్యానిత్యత్రాహ
(సచేతి) ప్రత్యక్షాననుభవవిశిష్టఇత్యర్థః. ఇహకింసిద్ధితేఇత్యత్రాహ (ఇహస్థితి) శబ్దాస్తరణాన్మత్తమస్థితికృతమితిశబ్దతే (కేవలైవసంవి
దాత్తానుభవఇతిచేదితి) అత్తానుభవే-కేవలాత్తానుభవవశాయాం. స్వాపాదిదశాయాంసంవిత్త్వయానిత్యతయభ్యుపేతా-సాప్రసరణాభా
వేనవిషయావచ్ఛేదవిరహఃత్వదానింకేవలానిర్విశేషాలవ్యుప్యవ్యాహతాభిప్రాయేణబోధయం. పరిహరతి (సాచేతి) సాచ-ధర్మభూతాసంవిత్. విషయంసంవిత్తానాసాశ్రయే
త్వర్థః. కేవలైవేత్యాదేరేవంవాక్యః. అత్తానుభవరూపాఅత్మస్ఫురణరూపాయానందిత్ సాకేవలైవేతిచేత్-అన్యజ్ఞత్వసంపదయిష్యతి. ఇహేవభావ
వేచిచేదిత్యర్థః. పరిహరతి (సాచేతి) సా-ధర్మస్ఫురణరూపాయానందిత్ సాసాశ్రయేతివత్సత్యతే. స్ఫురణంహిస్ఫురణోపపత్తిః. యథాస్థానం
స్ఫురణస్యధర్మణఃబాంజ్యైన్యండిపాఖ్యుధర్మగతోధర్మఃతద్యదిత్యర్థః. ధర్మస్వరూపభూతజ్ఞానస్యస్ఫురణంనిత్యం. తచ్చగ్రాసరూపతా. స్వవహంననుగుణ్యం.
ధర్మభూతజ్ఞానస్యస్ఫురణం విషయసంబంధజన్యం తదానిమేవ-సత్వస్యదా. తతవివహివిషయప్రకాశవేషాయామితిపూర్వముక్తం. ఖంపంస్తాదిప
త్వస్యేత్యత్రవత్సత్యతే. స్వాపాదౌతుతస్య సర్వవిషయసంబంధార్థతాప్రతిబద్ధా వహ్నిర్దాహకత్వశ్చైవత్. అతోనతదాస్ఫురణం. అభిప్రాయ
జ్ఞికమాత్తానుభవంసంసమాప్యప్రస్తుతప్రాగభావసిద్ధినిగమయతి (అతఇతి) అతః-నిర్విషయజ్ఞానస్యాప్రమాణితత్వాత్. తదవ్యస్థిత్వానన్య
త్వస్యాత్తానుపపత్తిపరాహతత్వాత్, ప్రాగభావగ్రాహకసమర్థనా, చేత్వేత్వర్థః. కథమనుభూతిస్సతీస్వప్రాగభావంసాధయేత్-అన్యం-స్వర్తవ్యాప్తర
ణిజ్ఞేన ఇయంత్రకాలంనకిందిదహమజ్ఞాసిషమితి సుమ ప్రవస్తాపరామర్శేనజ్ఞాన సామాన్యభావగోచరేణతదస్తరప్రస్యాభావోపి న్యేనైవవిషయాక్య
తఇతిస్వతఃపక్షేప్రాగభావసిద్ధిరుక్తా. పరతఃపక్షేసిద్ధితిత్యాహ (అనుభూతేరితి) అథప్రాగభావాభావహేతుకానుత్పత్తిరూపణమసంసంహరతి
(తస్మాదితి) అథానుత్పత్త్యావికారాస్తరనిరసనందూషయతి (యదపీత్యాదినా) అనుత్పత్తిరూపహేత్వసిద్ధ్యావికారాస్తరనిరాసోపపత్తిః. తద
భ్యుపగమేపిహేతుర్వ్యభిచారమాహ (ప్రాగభావఇతి) తద్వివృణోతి (తస్యహితి) భావశబ్దాపాదానేతద్విరహేపివ్యభిచారసామ్యగ్ధాప్రాయోగభావ
శబ్దోపాదానముపాలభతే (భావేష్యతి) నాత్రప్రతిజ్ఞాస్తరందూషణముచ్యతే-తద్ధి ఉక్తిరూపణం-సత్వర్థమాపణం. భావరూపత్వేవ్యభిచారం
దర్శయతి (తథాచేతి) తథాశబ్దేనభావరూపత్వంవివక్షితం-తైర్భావరూపజ్ఞానస్యసమర్థితత్వాత్. తత్రపరిహరంశక్యతే (తద్వికారాఇతి) అన్యవిశే
షణస్యవ్యాపకత్వభావాత్తైర్ధర్మకమాహ (కింభవతఇతి) వ్యావర్త్యమస్తీచేదన్వైతహనిః-నచేద్విశేషణవైయర్థ్యమిత్వర్థః. కిందికారమాత్రాభావః
సాధ్యతే-ఉతపరమాధ్యతారాభావః. ప్రథమైకాన్త్యం. ద్వితియేనుభూతిఃపరమాధ్యతారాసామ్యత్వాదిత్యుక్తంస్యాత్. యత్పరమాధ్యతార
వతోతదత్వన్నం. యథానుభవఇతివ్యతిరేకదాహరణంసాధ్యం. తద్ధిఘటస్యపరమాధ్యతారాసామ్యుపగమాద్యస్తాస్తస్యాభ్యావృత్తిహేతోర్వాన్య

ర్థభూతోవ్యస్తివికారః యేనైతద్విశేషణమర్థవద్భవతి. నన్యసావభ్యుపగమ్యతే. యదవ్యనుభూతిరజత్వాత్సస్తిస్త్విన్యభాగంసహతఇతి. తదపినోపవద్యతే- అజన్యైవాత్మనోజేహేన్ద్రియాదిభ్యోవిభక్తత్వాత్. అనాదిత్వేనచాభ్యుపగతాయాఅవిద్యాయాఆత్మనోవ్యతిరేకస్యావశ్యాశ్రయణీయత్వాత్. సవిభాగోమిథ్యాపాపభీతిచేత్-జన్మప్రతిబద్ధనిపరమార్థవిభాగనికీంక్వచిద్వప్తస్త్వయా. అవిద్యాయా ఆత్మనిపరమార్థతోవిభాగాభావేవస్తుతోహ్యవిద్యైవస్యాదాత్మా. అబాధితప్రతిపత్తినిద్దృశ్యభేదసమర్థనేనదర్శనభేదోపసమర్థితపవభేద్యభేదాచ్ఛేదనభేదవత్. యదపినాప్యాదృశేద్దృశిరూపాయాదృశ్యనికల్పిదపిధర్మోస్తి దృశ్యత్వాదేవతేషాంనదృశిధర్మత్వమితిచ. తదపిస్వాభ్యుపగతైఃప్రమాణసిద్ధైర్నిత్యత్వస్వయంప్రకాశత్వాదిధర్మైరుభయమనైకాక్షికం. నచతేసంవేదనమాత్రం-స్వరూపభేదాత్. స్వసత్తయైవస్వాశ్రయంప్రతికస్యచిద్విషయస్యప్రకాశసంహిసంవేదనం. స్వయంప్రకాశతాతుస్వసత్తయైవస్వాశ్రయాయప్రకాశమాసతా. ప్రకాశశ్చచిదచిదశేషపదార్థసాధారణంవ్యవహారానుగుణ్యం.

వ్యత్వాన్దిద్ధివేదితిభావః. అథాజత్వాన్నాత్మనిషేధం ప్రతిపదతి(యదపితి)అత్రకింభేదమాత్రంబహుషయపితం-ఉతఃజాతీయభేదః-ఉతఃసజాతీయభేదః-ఉతఃస్వగతభేదఇతిపక్షేషుపేత్వసిద్ధానిరస్తేష్యపిపేతుత్వాభ్యుపగమేనప్రథమంద్వితీయంవిశిష్టమాషయకార్యాకమ్యతిరక్తసర్వవాదిసమ్మతస్థలేవ్యభిచారందర్శయతి (అజన్యైవేతి)మృషావాద్యభిమతస్థలపవహేతోరస్తేకాన్త్యమాహ(అవిద్యాయాఇతి)తమఃప్రకాశయోవివచితుద్దస్యభావమారితరేతరభావానుపపత్తౌసత్యామితిపితదృశ్యః. తద్విభాగస్యమిథ్యాత్వమాశక్త్యతదభ్యుపగమేనపరపరి(సవిభాగఇత్యాదినా)జన్మప్రతిబద్ధఃఉత్పత్తివ్యాప్తః. ఘటాదిమపరమార్థవిభాగస్యవత్కత్పత్తివ్యాప్యత్వాభ్యుపగమేఘటాదివిభాగస్యపారమార్థ్యప్రసక్తౌ తస్మాపారమాధ్యేపిశేషణవైయధ్యామత్తదోషస్యాదేవేత్యర్థః. పేతుమాషణస్యబుభుత్వాన్యాంబృష్టాన్తస్యసాధ్యవ్యాప్యతత్వముఖేనవ్యాప్యత్వాన్దిద్ధిప్రేతానుసంభేయా. యత్పరమార్థవిభాగవత్ తదవత్సత్త్వం. యథాఘటఇతిపివ్యతిరేకదృష్టాన్తః. ఘటస్యపరమార్థవిభాగవత్త్వానభ్యుపగమాత్పాద్యావ్యాప్యతత్వంహిస్సత్త్వం. విభాగస్యమిథ్యాత్వేనూపానైరమాహ(అవిద్యాయాఇతి)అభసజాతీయభేదాభావంప్రదగత్యితి(అబాధితేతి)పూర్వం ప్రమాణప్రమేయానుపపత్తిమిథ్యాత్వానుమాననిరాసముఖేనదృశ్యభేదస్యమర్థితః. తత్త్వస్యాన్యతయాదర్శనభేదోపసిద్ధఇతిర్థః. అవచ్ఛేదకగతోభేదఃసత్త్వవచ్ఛేద్యగతఇతి ఘటకరకాకాశదృష్టాన్తమాశక్త్యాహ(భేద్యభేదాదితి)యథాసంబిత్థౌ శ్చప్రతిప్రమాతృవిషయంపరస్పరవిలక్షణః|అపరోక్షం ప్రకాశైస్సుఖభుజఃఖాదివర్తియః|| సంబిద్ధివ్యక్త్యభేదస్యసంయోగేచ్ఛాదికస్యతుసహిభేదస్వతోనాస్తి నాప్రత్యక్షశ్చసమ్మతఇతి|| ప్రతిప్రమాతృవిషయం జ్ఞానభేదోపరోక్షః| పరజ్ఞానంపరోక్షతయాభాసతే. స్వజ్ఞానమపరోక్షతయా. ఘటాదివిషయజ్ఞానాంపరస్పరవైలక్షణ్యంచాపరోక్షం. అతస్తద్భేదాలూపఃస్వానుభవప్రత్యక్షపాఠితిప్రథమగ్రన్తార్థః. సర్వమేకంజ్ఞానంజ్ఞాతృజ్ఞేయరూపావచ్ఛేదకసంబంధభేదాత్ భేదేనప్రతీయతఇత్యత్రాహసంబంధితి. సంబంధివ్యక్త్యభేదస్యేతిశ్చాచీజానువాదః. నచజ్ఞాతృజ్ఞేయరూపసంబంధివ్యక్త్యత్వమాత్రేణ జ్ఞానస్యభేదఃసంబంధిభేదకృతఇతిబోధాధికస్యాత్. సంయోగాదేరపిసంబంధివ్యక్త్యర్థమాత్రేణఘటకరకావచ్ఛిన్నాకాశవదేకత్వప్రసక్తేః. సంబంధిహిద్వేదానత్రాపేతుర్వ్యక్తిపేతుశ్చేతి. యస్యసంయోగాదేసంబంధివ్యతిరేకేణస్వరూపే ప్రమాణంనాస్తి-తస్యసంబంధిప్రతాపేతుః. యస్యతుశ్చకాశాదేరస్తి-తస్యతదపాధికోభేదావభాసః-సస్యతః. తస్మాత్ జ్ఞాతృజ్ఞేయవ్యతిరేకేణాభ్యుపగమాదస్యజ్ఞానస్యస్వాభావికపవభేదః. తస్మాన్నసజాతీయభేదాలూపఇత్యర్థః. వితదప్రతేత్వభేద్యభేదాదిత్వక్తం. అభస్యగతసిత్యైకత్వాదిభేదనిరాసార్థంపూర్వపక్షేణానుభూతిం పక్షీకృత్యోక్తంఅనుభూతిత్వాదితి వ్యతిరేకి. దృశ్యంపక్షీకృత్యోక్తం దృశ్యత్వాదిత్వస్వయః; చహుషయతి (యదపిత్వాదినా) (అస్తేకాన్తికమితి) అనియతం-వ్యాప్తిశూన్యమిత్యర్థః. దృశ్యత్వాదిత్వస్వయఃపక్షేత్రయవృత్తిత్వలక్షణమనియతత్వం. దృశ్యత్వాదితివ్యతిరేకిణఃసాధ్యవ్యాప్యత్రావపిసాధనావ్యాప్యత్రైలక్షణమనియతత్వమాత్రం. అనుభూతిర్నదృశ్యధర్మవత్తదృశ్యత్వాదృశ్యధర్మవత్తదృశ్యః యథాఘటఇతివ్యానుమానశరీరం. అత్రదృశ్యధర్మవత్త్వస్యాదృశిత్వవ్యాప్తిరనుభూతాభగ్నా - తస్మాదృశిత్వనిత్యత్వాదిధర్మవత్త్వాదితిభావః. నిత్యత్వాదిమిథ్యాత్వేనిత్యత్వాదివిపరీతాకారానిత్యత్వంప్రసజేదితతత్పరిహారాయతేషాంస్వరూపమాత్రత్వమాశక్త్యప్రపరపరి (నవేత్వాదినా) తేషాంస్వరూపమాత్రత్వం కిమన్వయరూపాణాం ఉతవ్యతిరేకరూపాణామితి వికల్పమభిప్రేత్యఅన్వయముఖేనస్వరూపమాత్రత్వం సంభావితం శిరస్థిరూపితం-నతుపరాభ్యుపగమాత్. పేతుమాహ(స్వరూపభేదాదితి)స్వరూపాద్భేదస్తేషాంపరస్పరంభేదశ్చవివక్షితే. అనేనపూర్వవిభాభేదవిపాదదర్శనాదిత్వక్తంవివృతంభవతి. సంవేదనత్వస్వయంప్రకాశత్వమోఽస్వరూపభేదమాహ (స్వసత్తయైత్వాదివాక్యద్వయేన) ప్రకాశ్యతేనేనేతి ప్రకాశసం-వ్యవహారానుగుణ్యాపాదకమిత్యర్థః. ఉభయత్రానుగతప్రకాశశబ్దార్థమాహ (ప్రకాశశ్చేతి) చిదచిదశేషపదార్థా తదావివ్యవహారానుగుణాః- యదాతద్వ్యవహారపేతుమజ్ఞానంసంబంధితే. తత్రాచిదంశస్యస్యవ్యవహారసామగ్నిస్తర్భూతజ్ఞానవత్త్వంవ్యవహారానుగుణ్యం. వేద్యత్వేనిదంశస్యాపేక్షం. స్వప్రకాశత్వేతుస్వవ్యవహారసామగ్నింజ్ఞానాన్తరానపేక్షయాస్వస్యాన్తర్భావః. యదైవంచాముః-వ్యవహారానుగుణ్యంవ్యవహారప్రతిసంబంధిత్వం-ప్రకాశఇత్యర్థః. తచ్చక్షుషిజ్ఞాత్రాస్యతః. జ్ఞేయస్యతుజ్ఞానాపాద్యం. అతఃపురోవర్తిసోఘటాదేరపితదేవప్రకాశః. సప్రాకట్యం. తదతిత్రాభ్యుపగమేనజ్ఞానస్యస్వప్రకాశత్వవిరోధః. తస్యతస్మిన్పేక్షనిధితయాప్రాకట్యస్యజ్ఞానానుమాపకత్వానభ్యుపగమాత్. యద్వా-జ్ఞానగతప్రకాశసాధారణంలక్షణమాహ(చిదచిదితి)చిదచిదశేషపదార్థాపేక్షయాసాధారణంజ్ఞానగతంచిద్వ్యవహారానుగుణ్యంచప్రకాశః- స్వపరవ్యవహార

సర్వకాలవర్తమానత్వంహినిత్యత్వం. ఏకత్వమేకసంఖ్యావచ్చేదభి. తేహంబడత్వాద్యభావరూప
తాయామపితథాభూతైరపిచైతన్యధగ్భూతైరైరైకాన్యమపరిహార్యం. సంవిదితుస్వరూపాతిరే
కేణజడత్వాదిప్రత్యసీకత్వమితి అభావరూపాభావరూపావాధర్మోనాభ్యపేతశ్చేత్తైర్నిషేధోక్త్యా
కిమపినోక్తంభవేత్. అపిచ-సంవిత్సిద్ధ్యతివానవా. సిద్ధ్యతిచేత్ - సధర్మతాస్యాత్. నచేత్తుచ్చరా
గగనకుసుమాదివత్. సిద్ధిరేవసంవిదితిచేత్ - కస్యకంప్రతీతివక్తవ్యం- యదినకస్యచిత్కంఠిత్వై-
సాతర్హినసిద్ధిః. సిద్ధిర్హిపుత్రత్వమివకస్యచిత్కంఠిత్వై-సాతర్హినసిద్ధిః. అన్త్యనభిచేత్ కొయమాన్త్య- నను
సంవిదేవేత్వత్వం. సత్యముక్తం. దురుక్తంతుతత్. తథాహి-కస్యచిత్పురుషస్యకేచిదర్థజాతంప్ర
తిసిద్ధిరూపతయా తత్సంబద్ధినిసాసంవిత్స్వయం కథమివాన్త్యభావమనుభవేత్. ఏతదుక్తం భవతి-

రానుగుణ్యం ప్రకాశభిత్వైర్. నన్యవితోవిషయవ్యవధిగతం. తచ్చభాసమానత్వం. అచిత్తోవ్యవహారానుగుణ్యంహిజ్ఞానగతంచేత్ - ఘటప్రకాశతభి
వ్యవహారాముఖ్యత్వంస్యాత్. జ్ఞానగతప్రకాశస్వరత్నవృద్ధిన్యవచరితత్వాత్. నచజ్ఞానసంబంధపితఘటాదేవ్యవహారానుగుణ్యం- వ్యవహారానుగుణ్యా
పాదసస్వభావభిజ్ఞానలక్షణకథనామోగాత్. సంబంధస్యద్వినిష్ఠతయాపురోవ ద్విసోఘటాదేరపితద్దేతుత్వేనసంబంధరూపవ్యవహారానుగుణ్యాపాదకత్వం
హిజ్ఞానజ్ఞేయసాధారణంస్యాత్. ఉచ్యతే- వ్యవహారకర్తృత్వరూపవ్యవహారానుగుణ్యంసాధారణం. తద్భివ్యవహారప్రతిసంబంధిత్వం. తదేవభాసమాన
త్వం. ఘటప్రకాశతభివ్యవహారకర్తృత్వనిబద్ధనతయాముఖ్యః. వ్యవహారప్రతిసంబంధిత్వం ప్రతిహేతుత్వరూపవ్యవహారానుగుణ్యంజ్ఞానపైవ. తత్ప్ర
సృత్యత్వానుమాలత్వైకత్వలక్షణస్యస్వస్వవ్యవహారప్రతిసంబంధితాంప్రతిహేతుత్వరూపవ్యవహారానుగుణ్యంజ్ఞానస్వరూపభూతజ్ఞానపైవ. స్వ
స్వరూపస్వగతైకత్వపరాత్వానుమాలత్వాద్యాకారస్వాశ్రయత్వంబంధస్యవిషయత్వంబంధానాంవ్యవహారప్రతిసంబంధిత్వేహేతుత్వరూపవ్యవహారాను
గుణ్యంతుభర్తృభూతజ్ఞానపైవ. అతఃస్వపరవ్యవహారానుగుణ్యంజ్ఞానసాధారణప్రకాశలక్షణమితియ్యుక్తం. అధనిత్యత్వమాహ(సర్వేతి)యదగ్నికా
లానవచ్చిన్నత్వంఅనుగతనిత్యత్వలక్షణంప్రాగుక్తం. సదకారణత్వంచనిత్యత్వంప్రసిద్ధం. తథాపిసంవిదఃకాలవ్యతిరక్తత్వాత్ కాలవ్యతిరక్తానిత్య
త్వంకృత్సకాలసంబంధ్యాప్రమితితేనాపిసవిశేషత్వాపాదనాయకాలవ్యతిరక్తానిత్యత్వత్వలక్షణమితియ్యుక్తం. భర్తృజామభావరూపత్వేస్సనైకాన్యరూ
పా(తేహమితి) అభావరూపాణామపిస్వరూపానతిరక్తత్వేరూపణమాహ(సంవిదితి) తుశ్చేనప్రాగుక్తకౌక్యాదిప్రస్తావనైకమ్యమిహాపిప్రేతం. తస్య
కస్యచిద్ధర్మత్వేనస్వపరనిర్వాహకత్వాత్ స్వరూపేప్రతిపన్నేభ్రమవిరోధిత్వాచ్చస్వరూపమేవవ్యాప్యత్తి. బ్రహ్మజనుకస్యచిద్ధర్మత్వేనానభ్యుపగమాత్
స్వరూపేప్రతిపన్నేపి భ్రమనమాత్వాచ్చపురోవద్ధితకుక్షభాన్వరకలస్యేవస్వరూపమేవవ్యాప్యత్తి. సంవిదస్తీతిశబ్దో నిత్యస్వయంప్రకాశాదిశబ్దా
శ్చకిమపికాథాః- ఉతాసాధికాథాః. అధికార్థత్వేసవిశేషత్వం. అన్యభావదాన్తరైయర్థ్యం- స్వరూపమాత్రస్యావిశేషత్వాత్. నిత్యత్వాదిసాధనైర్దే
తునికింపనిన్నాత్రంసాధ్యతే- ఉతతదతిక్రంకించితే. ప్రభమేసిద్ధసాధ్యత్వం. ద్వితీయేనవిశేషత్వమిత్యేవంసమానాధికరణపదప్రయోగానుపపత్తిః.
నిత్యత్వాదిసాధికహేతునాంబిద్ధసాధనత్వం, చాపిప్రేతం. యథాసంవిత్సిద్ధాన్తవేద్యంవిత్తిధర్మస్యాదిత్యత్వాన్విగుడిరంఽలెనాపిసాధికంఽంచిత్యం
విదోస్తీనవాత్వయా. అస్తీతత్వపాతస్యాన్నచైవేవిశ్వశ్చిమితి || నిత్యత్వాదిభర్తృకాంపరస్పరభేదానభ్యుపగమే పితేనైవభర్తృణసాధితానం-
నరు భర్తృన్తరంసాధ్యం - తస్యపూర్వప్రసాధిత భర్తృనతిరక్తత్వాత్ - సహినిత్యత్వేప్రసాధితేకాలాపరిచ్ఛేదో వునరపిసాధ్యోవన్యతే. వివం నిత్య
త్వాదీనాంస్వరూపాదేద్యపరస్పరభేదశ్చసిద్ధః. పరేణసంవిదోనిర్భేదత్వాపాదనముఖేనతస్యాత్వత్వంసాధితం. అత్రనిర్భేదవ్యవహారకరణః సర్వసంవి
దాత్వత్వంనిరాకర్తృమారభతే(అపిచేత్వాదినా)తత్రసవిశేషత్వమాపాదయతుంవికల్పయతి(సంవిత్సిద్ధ్యతివానవేతి)కింప్రతీతా- ఉతాప్రతీత్యగ్గ.
ప్రభుంకిరోహయతి(సిద్ధ్యతిచేదితి)సర్వప్రమాణానాంసవిశేషవిషయస్వపూర్వముపసాదితత్వాదిభావః. యద్యా- సిద్ధ్యన్యస్య సిద్ధిరాశ్ర
యతయాసవిశేషంస్యాత్. సిద్ధిః- ప్రకాశః-వ్యవహారానుగుణ్యభర్తృయోగీస్యాదిత్యగ్గ. శిరోద్వయాపాదితదోషపరిహారాయపరోక్షశబ్ద-తే(సిద్ధి
రేవేతి)సిద్ధిస్సిద్ధ్యన్తరాసవేక్షత్వాత్ ప్రమితివిషయత్వప్రయ్యుక్తంసిద్ధిసంబంధిత్వరూపంసవిశేషత్వంసస్యాత్. అథాపితుచ్చత్వంచసభవేత్. సదశశ్చ
జ్ఞానిధిరూపమితిభావః. తత్ప్రమితివిశేషత్వమాహ(కస్యేతి)ప్రతీతిశ్చేత్ కస్యచిదాశ్రయస్యకంచిద్విషయంప్రతిభవతి తదుభయంవక్తవ్యమి- సిద్ధిచిత్తే
పాదకమాహ(యదీతి)తద్వివృణోతి(సిద్ధితి)పితృస్థానేవిషయః. పుత్రస్థానేఆశ్రయః. పుత్రత్వస్థానేసిద్ధిః. పుత్రత్వస్థానపుత్ర, ఆశ్రయః, స్వచిత్తు
క్తంజ్ఞాత్రవేత్ప్రతిక్షేపంశబ్ద-తే(ఆత్మనైకతీచేదితి)ఆత్మానంప్రతీత్యగ్గ. ఆత్మశబ్దఃస్వవాచి. అనేనప్రత్యక్షంఽభవితం. సిద్ధిప్రతిసంబంధిత్వాదీ
ప్రత్యక్. స్వపైభాసమానత్వంప్రత్యక్షమితిహివత్వతే. తచ్చసంవిదోనుపపన్నమితిప్రతిప్రయేజాహ(కోయమాత్మేతి)అయంశబ్దః(సిద్ధి)సంబంధి
త్వపరః. సిద్ధిప్రతిసంబంధ్యాత్తాఃకింశబ్దఃకీ. సంవిత్సిద్ధిప్రతిసంబంధ్యాత్తా సంవిదః, ప్రత్యక్షమనుపపన్నమిత్వగ్గ. సంవిదాత్. ద్వస్యేనపపాదిత్వా
న్నానుపపన్నమితిదోదయతి(నన్యతి)పరిహరతి(సత్యముక్తమితి)సంవిదాత్తత్వస్యదురుక్తత్వంసంవిదాత్తత్వనిరాకరణముఖేనపాదయతుమారభతే
(తథాహితి)కరనిర్దేశోద్భూతైవై. (అజ్ఞాతమితి)ధర్మభర్తృరూపపుష్కవివప్రమితివిషయభిభావః. సిద్ధిరూపా- ప్రకాశరూపా. లరపితవతుభయ
సంబంధిని. (కథమితి)అత్తధర్మభూతాసంవిత్ స్వయంకథమాత్మైవస్యసిద్ధిశబ్దఉత్పత్తిజ్ఞప్తిసాధారణః(అయంభావః)ప్రకాశశ్చేదిహవిషయః. -సక-తస్య
కర్తృకర్తృసంబంధిత్వేకింప్రమాణం. వృత్తిజ్ఞానంహిసకర్తృకర్తృకం. సంవిత్తుకేవలా. భూతకర్తృనిర్దేశకింఫలమితి శబ్దాయామాహ(ఏతదుక్తంభవతితి)

అనుభూతిరితిస్వాశ్రయంప్రతిస్వసద్భావేనైవకస్యచిద్వస్తునోవ్యవహారానుగుణ్యాపాదనస్వభావోజ్ఞానావగతి సంవిదాద్యపరనామాసకర్తృకోనుభవితరాత్మనోధర్మవిశేషఘటమహంజానామీమమర్థమంగచ్ఛామిపటమహంసంవేషీతిసర్వేషామాత్మసాక్షినిప్రసిద్ధః. ఏతత్స్వభావతయాహితస్యాస్వయంప్రకాశతాభవతాపుష్పపాదితా. అస్యసకర్తృసృకర్తృధర్మవిశేషసృకర్తృత్వవత్కర్తృత్వమపిమఘటమితి. తథాహి—అస్యకర్తృస్థిరత్వంకర్తృధర్మస్యసంవేదనాఖ్యస్యమఖమగిభాదేరివోత్పత్తిస్థితినిరోధాశ్చప్రత్యక్షమీత్యుక్తేకర్తృస్థిరత్వంతావత్ సపవాయుమగ్ధగిపూర్వంమయానుభూతఇతిప్రత్యభిజ్ఞాప్రత్యక్షసిద్ధం. అహంజానామిఅహమజ్ఞాసిషంజ్ఞాతురేవమమేదానీంజ్ఞానంనష్టమితిచసంవిదుత్పత్త్యాదయగిప్రత్యక్షసిద్ధాఇతితత్ సైకత్వం. ఏవంక్షణభస్మిన్యాసంవిదతత్త్వాభ్యుపగమేపూర్వేద్యుద్వృప్తమపరేద్యురిదమహమదర్శమితిప్రత్యభిజ్ఞాచనఘటతే—అస్మేనానుభూతస్యనవ్యసేనప్రత్యభిజ్ఞానసంభవః. కించ—అనుభూతేరాత్మత్వాభ్యుపగమేతస్యానిత్యత్వేపిప్రతిసన్ధానాభావస్తదవస్థః. ప్రతిసంధానంహిపూర్వాపరకాలస్థాయినమనుభవితారముపస్థాపయతి—నానుభూతిమాత్రం—అహమేవేదంపూర్వమవ్యన్వభూవమితి. భవతోప్యనుభూతేర్నవ్యనుభవితృత్వమిష్టం. అనుభూతిరనుభూతిమాత్రమేవ. సంవిన్నామకాచిన్నిరాశ్రయానిర్విషయావాత్యనానుపలభ్యైర్నసంభవతీత్యుక్తం.

అనుభూతి రిత్యనేన జ్ఞప్తిపరత్వము క్తం. స్వాశ్రయంప్రతి స్వసద్భావేనైవకస్య చిద్వస్తునో వ్యవహారానుగుణ్యాపాదనస్వభావోజ్ఞానావగతిశ్చైవైవ తత్త్వరూపము క్తం. ఏవం నిర్దిశద్ధార్థక క్తః. జ్ఞానావగతిసంవిదాద్యపరనామేత్యనేన జ్ఞానసంవిచ్ఛిద్ధియోః పర్యాయప్రయావృత్తిజ్ఞానసంవిచ్ఛిః విభాగస్యనిష్ప్రమాణకత్వంఘటితం. ఘటమహం జానామిత్యాదినా ఆత్మసాక్షికప్రసిద్ధ ఇత్యనేనకర్తృకర్తృ సంబంధస్వస్వానుభవనిష్ఠత్వం, జ్ఞానసంవిచ్ఛిఃపర్యాయత్వం, చోక్తం. తత్ర పరాభ్యుపగతిమాహ (ఏతత్స్వభావతయే) ఆత్మస్వయంప్రకాశత్వం సాధయతాకర్తృకర్తృసంబంధిజ్ఞానస్య స్వయంప్రకాశత్వం సాధితమితిసకర్తృకం జ్ఞానం జడరూపమాత్మభూతజ్ఞానాదన్యత్ వృత్తిరూపమిత్యభ్యుపగమానుపపన్న ఇతిభావః. అస్మేత్వాదినా కర్తృనిర్దేశస్వభలందస్థితం. నను నవయంసంవిదః కర్తృత్వమిచ్ఛానుభూతి కథమయం ప్రసక్తః— ఉచ్యతే— సంవిదఆత్మత్వం వదతాప్రత్యక్ష మభ్యవేతవ్యం. ప్రత్యక్షత్వంచజ్ఞానాశ్రయస్యైవేతిసంవిదోజ్ఞాతృత్వమవర్జనీయం. తచ్చమఘటమిత్యర్థః. కర్తృత్వమాశ్రయత్వం— ధాత్వధాశ్రయోహికర్తృ. ఏవంధర్మధర్మిభావేన ప్రతీత్యాసంవిదాత్మత్వంనిరాకృతం. అభిధిరత్వాస్థిరత్వవైభావ్యతదస్యతే (తథేతి) హిన్దాతా. తథాశబ్దేన చాగ్ధనహేత్వస్తరముచ్యతే. కర్తృస్థిరత్వముపపదయతి (కర్తృస్థిరత్వంతావదితి) ప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాద్ధిఘటాదేః స్థిరత్వసిద్ధిః. తద్వత్తత్ర ఘటప్రత్యభిజ్ఞాకాలే పూర్వం మయానుభూతఇతి కర్తృరసి ప్రత్యభిజ్ఞా విషయత్వాత్ స్థిరత్వసిద్ధిరీత్యర్థః— అభిజ్ఞానసోత్పత్తిస్థితి నిరోధాకదర్శయతి (అహమిత్యాదినా) జానామాత్యనేనోత్పత్తిస్థితిర్ధే. అజ్ఞానీమమిత్యేతత్ప్రతీతిః. ఏతద్వైకద్యాయానస్తర పూర్వకాలసంజాతజ్ఞానవిశిష్టత్వపరామర్శద్యోతనాగ్ధజ్ఞాతురేవమమేత్యుక్తం. ఉత్పత్త్యాదయఇత్యాదిశబ్దేనస్థితినిరోధగ్రహణం. సంవిదఉత్పత్తిర్నామ త్రిచతుర్ముఖస్థాయిన్యాః ప్రళమక్షణయాః. క్షణాస్తరసంబంధః స్థితిః. సంవిదః స్వప్రకాశత్వాత్ప్రత్యక్షే. ఘటసంవిదో నిరోధోనామపట సంవిత్. సాచప్రత్యక్షే. ఇతిన్దాతా. స్థిరత్వాస్థిరత్వవైభావ్యతదస్యతే. ఏవంప్రత్యభిజ్ఞావిషయత్వేనాత్మనోస్థిరత్వము క్తం. అభిప్రత్యభిజ్ఞాశ్రయత్వేనస్థిరత్వముచ్యతే (ఏవమితి) పూర్వత్రప్రత్యభిజ్ఞాప్రత్యక్షసిద్ధమిత్యుక్తం. అత్రప్రత్యభిజ్ఞానఘటతదత్వము క్తం. అయమభిప్రాయః— ప్రత్యభిజ్ఞావిషయే జ్వాలాదాయ త్రక్వచిదవ్యధానిధిస్సంభవేత్—తత్రనస్తైరసిద్ధిః. అత్రప్రత్యభిజ్ఞావిషయత్వాన్యధానిధావపిప్రత్యభిజ్ఞాశ్రయత్వసానస్యధానిధిత్యాత్ ధానిరూపప్రత్యభిజ్ఞాయామపితదాశ్రయస్యస్థిరత్వమనస్యధానిధిమిత్రప్రత్యభిజ్ఞాశ్రయత్వప్రయత్నంస్థిరత్వంబుచ్చక్రమమితి. ప్రత్యభిజ్ఞాశ్రయతయాస్థిరత్వంవివృణోతి (అస్మేనేతి) ఏవంస్థిరస్యజ్ఞాతుర్ధర్మత్వేనఅస్థిరత్వేనచ ప్రతీతత్వాదస్థిరత్వనిబంధనాత్ప్రతిసన్ధానాసంభవాచ్చనంవిదాత్మత్వంనిరస్తం. అభిధిరత్వాభ్యుపగమేపి ప్రతిసన్ధానాసంభవాదాత్మత్వంభుదస్యతి (కించేతి) (అనుభూతేరాత్మత్వాభ్యుపగమేతస్యానిత్యత్వేపితి) ఆత్మత్వాభ్యుపగమాపయితతయా సంవిదోనిత్యత్వాభ్యుపగమేపీత్యర్థః. నకేవలమనిత్యత్వపక్షఏవసంవిదాత్మత్వానుపపత్తిః— నిత్యత్వేపీత్యపిశబ్దార్థః. అతాహిప్రతిసంధతే. ప్రతిసన్ధానమత్రనసంభవతీత్యర్థః. తదసంభవముపపదయతి (ప్రతిసన్ధానమితి) (తదదాహరతి) (అహమితి) తతః కిమితిశబ్దాయాం తస్యపరానిచ్ఛత్వమాహ (భవతఇతి) నకేవలంభవదసభ్యుపగమః— అనుభూతేరనుభవితృత్వంగమనక్రియాయాగ్నత్వవదనుపపన్నంచేత్యభిప్రాయేణాహ (అనుభూతిరితి) మాత్రచానుభవితృత్వవ్యావృత్తిః. ననుధర్మత్వాస్థిరత్వాప్రతిసన్ధాతృత్వేసంవిదో నాత్మత్వంయమక్తం— తన్నవక్తవ్యం—అనుభవితృత్వస్యాత్మాకారత్వేనఅసభ్యుపగమాత్, విషయాశ్రయశూన్యానా స్సంవిదోగుణభావాభావాత్, తదభయసంబంధప్రయత్నానిత్యత్వప్రసక్తాభావా, చేత్యత్రాహ (సంవిన్నామేతి) ననుకథంవిషయాశ్రయశూన్యజ్ఞానాభావః—స్వరూపభూతంజ్ఞానంవిషయాశ్రయశూన్యత్వత్తే. ఉచ్యతే— స్థవిష్టమిదంచోద్యం— కింత్యయాజ్ఞాతురేవజ్ఞానశబ్దవాచ్యస్యాజడత్వనిత్యత్వాదికంవిషయాశ్రయశూన్యత్వమాత్మత్వంచసాభ్యతే— తత్సిద్ధసాధనం. యదిజ్ఞాతృవ్యతిర్క్తస్యజ్ఞానస్య— తస్యజ్ఞాతృవ్యతిర్క్తంవిషయాశ్రయవిరహితంజ్ఞానంశూన్యమితి బ్రూమః. జ్ఞాతృజ్ఞేయతదవచ్చిన్నజ్ఞానస్వరూపప్రకాశిర్క్తంజ్ఞానమనుపలమ్బనిరస్తమిత్యర్థః. తాదృశదేఖిభర్తృత్వనాతోవరంధర్తృత్వనేతిలాఘవన్యానాత్ జ్ఞాతృత్వ

ఉభయాభ్యుపేతాసంవిదేవాక్షేత్యుపలబ్ధిపరాహతం. అనుభూతిమాత్రమేవపరమార్థభినిమగ్నకహేత్వాభాసాశ్చ నిరాకృతాః. ననుచాహంజానామీత్యస్తత్ప్రత్యయేయోనిదమంశనిప్రకాశైకరసశ్చిత్పదార్థస్సలక్ష్యా. తస్మిన్తత్త్వ లనిర్వాసితతయాయుష్షదర్థలక్షణోహంజానామీతిసిద్ధ్యన్నహమర్థశ్చిన్మాత్రాతిరేకీయమదర్థపవ. నైతదేవం-అహం జానామీతిధర్మధర్మితయాప్రత్యక్షప్రతీతివిరోధాదేవ. కించ- అహమర్థోనచేదాన్మాప్రత్యక్షస్వంనాన్మనోభవత్. అ హంబుద్ధ్యాపరాగ్ధాత్ ప్రత్యగర్థోహిభిద్యతే || నిరస్తాఖలదుఃఖోహమనస్తానస్తభాక్ స్వరాట్. భవేయమితిమోక్షా ద్ధీప్రవణాదాప్రవర్తతే || అహమర్థవినాశశ్చేన్నోక్ష ఇత్యధ్యవస్యతి | అపసర్వేదసామోక్ష కథాప్రస్తావగర్థతః||

వాదిహాజ్ఞానాత్మవాదిచానసంప్రచిన్నాసంవిదేవాక్షేత్యుక్తం. తదాశక్యోపహరతి (ఉభయేతి) కల్పనాయామేవలాఘవన్యాయః. సతూపలభౌ- అన్యథాత్వ నరాఘవార్థంఘృమికమతానుసారేణజ్ఞానంవత్ప్రజ్యేత. కల్పనేతులాఘవన్యాయః. సంవిత్తూపలభ్యత్యతిచేత్ - జ్ఞాతాపిఠోపలభ్యతే. అతఃకలపిష రాహతత్వాన్సందితాత్మత్వమనుపపన్నమిత్యర్థః. సాశ్రమైవసంవిదపలభ్యతే తథాపియ క్షిప్రీద్విశేషత్వంసాధిలమిత్య త్రాహ (ఆను భూతిమాత్రమితి) యద్వా- సంవిదచరమార్థత్వేనఉభయవాదిసంమతత్వాత్ నైవాక్షేత్యుక్తమిత్యాశక్యజ్ఞానామయతి (ఉభయేతి) ఉపలబ్ధిపరాహ తం- ప్రత్యక్షపలక్షణస్యాత్వత్వస్యఅహంజానామిజ్ఞాతృత్వసామానాధికరణ్యేనోపలభ్యాపరాహతమిత్యర్థః. జ్ఞాతుదేవప్రత్యగాత్మత్వంఉపలబ్ధినిష్ఠిమి త్యుక్తం. చస్యాఉపలభ్యేద్విశేషసందితాత్మత్వసాధకయ క్షిప్రాధిత్వమశక్యతా (అనుభూతిమాత్రమితి) ప్రత్యగర్థోపలభ్యతా. ప్రత్యక్ష స్వం చాహమర్థాత్మత్వేనుసరిత్యతి-సంవిదాత్మత్వపక్షవివనేత్యతీవోదయతి (సనుచేతి)అహంజానామిత్యస్తత్ప్రత్యయే-అస్మత్ప్రత్యయ యత్వేనపరాభ్యు పగతే. యశ్చిత్పదార్థః సతత్వా. కుతఇత్యత్రాహ(అనిదమంశఇతి)ఇదమంశవ్యతిరిక్త-పరాగర్థవ్యతిరిక్తవత్వగర్థః. హేతుగర్భమిదం. ప్రత్యగర్థత్వా దిత్యర్థః. ప్రత్యక్షస్వంకుతఇత్యత్రాహ(ప్రకాశైకరసఇతి) స్వయంప్రకాశత్వాదిత్యర్థః. హేర్వభిప్రాయశ్చిచ్ఛబ్దిః. జ్ఞానత్వాత్వస్వయంప్రకా శత్వమిత్యర్థః. ప్రత్యక్షస్వంస్వత్ప్రకాశమానత్వం. స్వయంప్రకాశత్వమనన్యాధీనప్రకాశత్వం. అహమర్థస్వయంబద్ధలక్షణం. యుష్మదగ్ధలక్షణ త్వాన్నరాగర్థవిశేషహమగ్ధఇత్యర్థః. యుష్మదగ్ధలక్షణంకుతఇత్యత్రాహ(తద్వలెతి) తద్వలనిర్వాసితత్వాత్-జ్ఞానాధీనప్రకాశత్వాత్. తద్వనిన్యా త్రాతిరేకీత్వాదిత్యర్థః. అస్తింశ్చిచ్ఛగ్రన్ధేసందితాత్మత్వేవ్యతిరేకిత్రయం, అహమర్థానాత్మత్వేస్వయిత్రయం, చాభిప్రేతం. తత్ప్రత్యయిరేకాంవ్యతి రేకిత్యస్తాన్వయి నాంసపక్షశ్చయుష్మదగ్ధశబ్దేనసూచితే. అనుభూతిరాత్మా- ప్రత్యక్షత్వాత్. యదనాత్మార్థస్వప్రత్యక్ యథాఘటః. అనుభూతిః ప్రత్యగ్భూతా- స్వయంప్రకాశత్వాత్. యన్నప్రత్యక్తన్నస్వయంప్రకాశం యథాఘటః. అనుభూతిస్వయంప్రకాశా-అనుభూతిత్వాత్. యన్నప్రత్యక్తన్నీధీనతదనుభూతిర్వ్యాఘటఇతివ్యతిరేకిత్రయం. అహమర్థఃజ్ఞానాధీనప్రకాశః- చిచ్ఛ్యతిరిక్తత్వాత్. ఘటవత్. అహమగ్ధపరాహ- జ్ఞా నాధీనప్రకాశత్వాత్ ఘటవత్. అహమర్థోనాత్మా- పరాత్వాద్ఘటవదిత్యన్వయిత్రయం. స్వయంప్రకాశత్వమేవసందితార్మత్వేసాదృశేపరయలా పూర్వముక్తంపూర్వపక్షోపన్యాసే. అత్రతుతేనప్రత్యక్షస్వంసాధయత్వాతేనాత్మత్వంసాధితం. ఏతద్విహరతి (నైరదేవయి) సంవిత్స్వయం ప్రకాశత్వమిష్టం. శిక్షిణీయాంశశ్చేక్త. అతస్త్వత్సన్దిధత్వసాధకహేతోస్సిద్ధసాధ్యతా. జ్ఞాతురస్త్వత్సన్దిధత్వసాధకహేతోచ్ఛిచ్ఛత్వస్య అనిర్ని ర్మత్వతే. ఇతరానుమానచతుష్టయమిహనిరస్యతే. సంవిదాత్మత్వాది కిం ప్రతీత్యాభ్యుపగతం - ఉతప్రత్యక్షస్సిద్ధ్యనుపపన్నా- దురస్ప్రత్యక్షాప త్త్యా- ఉతశ్రుతిస్సప్రమాత్రస్యార్థస్యాదితికల్పమభిప్రేత్యప్రభమవక్షేప్రత్యక్షప్రతీతివిరోధమాహ (అహంజానామితి) ఏతేనపరాహంజ్ఞా నప్రత్యక్షాత్మత్వజ్ఞాతృపరాత్వానాత్మత్వసాధకానామస్వయస్యవిరేక్యనుమానానాం కాలాత్వయాపదేశఉక్త. అహంజానామిత్యత్రాహఉత్త స్సాన్వవానేపిఘటవభాసఇవశ్రుతిసంబద్ధితయాహమితిప్రతీయతే. భర్తృతయావభాసాదేవజ్ఞానశేషతావభాసః. అతస్సప్రస్ర అత్మావ. జ్ఞా సంభర్తృతయాప్రతీయమానంనుభూదివదన్యన్యేథాసతఇతిసప్రత్యక్- నాప్యత్వా. అపితుపరాగనాత్మాచ. అతశ్చతుర్థాంహేతుసాంప్రత్యక్షచా ధఉక్తోభవతి. అగ్రప్రత్యక్షస్వంవిదరితసాధకంచేత్వాహ (కించేతి) స్వస్మైప్రకాశమానత్వరూపంప్రత్యక్షస్వం, పరస్మైప్రకాశమానత్వంపరాక్షస్వం, చాహమిదంబుద్ధిభ్యాంహివిభజ్యతే. తస్మాదహంబుద్ధివిగమేప్రత్యక్షమేవసనేచ్ఛేతిప్రత్యక్షమహమర్థస్యైవాత్మత్వసాధకమర్థః. సంవిదిప్ర త్యక్షాభావాదాత్మత్వసాధకహేతోరనిర్దిశ్యఫలితా. అహమర్థస్యపరాత్వాభావాదనాత్మత్వసాధకహేతోరనిర్దిశ్యనిర్ధా. అహం బుద్ధ్యేవ్యనేనయుష్మ దస్మత్ప్రత్యయగోచరయోగిసోఽక్షిరోభక్త్య. శిరోహమిత్యేవనిపుణశ్చబ్ధాహమితివోషాయనాత్మనైవఇత్యాద్యాగమవిరోధశ్చగచ్ఛేత్. హింసస్యప్ర నిర్దిశరత్వాత్తేవా. అనుభూతిఃపరాభి-అహమర్థవ్యతిరిక్తత్వాద్ఘటవదితి. ప్రత్యక్షహేతోరనిర్దిధాత్వం, తత్ప్రత్యక్షసాధకస్వస్వయంప్రకా శత్వహేతోస్సత్ప్రతిపక్షత్వం, చ. అనుభూతిరనాత్మా- అహమర్థవ్యతిరిక్తత్వాద్ఘటాదివదితిసందితాత్మత్వసాధకస్యప్రత్యక్షహేతోశ్చ సత్ప్రతి పక్షత్వంచాభిప్రేతమిత్యవగమ్యతే - అహంబుద్ధ్యాపరాగ్ధాత్ప్రత్యగర్థస్యభేదసమర్థనాత్. హిశబ్దాచ్చాత్రసంవిత్ప్రత్యక్ష హేతోరనిర్దిశ్యనిర్ధా. శ్రుత్యధావత్తివక్తంముముక్షీరభిసద్ధిమాహ (నిరస్తేతి) తత్కేమిత్యత్రాహ (అహమర్థవినాశఇతి) యత్సంబద్ధితేన జుఃఖజ్ఞానంయత్సంబద్ధినీ జః ఖనివృత్తిః యత్సంబద్ధినీనుఖప్రాప్తిశ్చేప్యతే- తద్వినిశోమోక్షశ్చేదధికారివరహదప్రమాణ్యంభవేత్. ప్రమితిజనరత్వంహిహప్రస్యప్రామాణ్యం. బుభుక్షితగ్రాహ్యశ్చైవాప్రస్యపురుషార్థపర్యవసాయిత్వాభావే శ్రవణమననాద్యధికారినిశ్చేత్. శహికాప్రసంశ్రవణాదినిరవేక్షంశస్యచి త్ప్రమితింజనయతి- అతోధికారినిరవేక్షాప్రమాణ్యంభవేదితివాప్రప్రామాణ్యస్యభానుపపత్తిరూపశ్రుత్యధావత్తిరక్తా. అహమర్థేనపేక్షిజ్ఞప్తి

మయినష్టేపిమత్తాన్యకాచిద్జ్ఞప్తిరవస్థితా। ఇతితత్ప్రాప్తయేయత్సరికస్యాపినభవిష్యతి॥ స్వసంబద్ధితయాహ్యస్యా
స్మత్తావిజ్ఞప్తితాదిచ। స్వసంబద్ధవియోగేతుజ్ఞప్తిరేవసంభవ్యతి॥ ఛేత్తుశ్చేద్యస్యచాభావేఛేదనాచేరసిద్ధివత్ । అతోహ
మథోజ్ఞాతైవప్రత్యగాత్మేతినిశ్చితం ॥ విజ్ఞాతారమరేకేనజానాత్యేవేతచప్రతిః। ఏతద్యోవేత్రితంప్రాహుఃత్యేత్రిజ్ఞః
ఇతిచప్రతిః॥ నాత్మాన్రతేరిత్యారభ్యసూత్రకారోపివత్స్యతి॥ జ్ఞాతపవేత్యతోనాన్యజ్ఞప్తిమాన్రమితిస్థితం॥ అహం
ప్రత్యయసిద్ధోహ్యత్సదర్థః యచ్ఛత్యైత్యయవిషయోయచ్ఛదర్థః తత్రాహంజానామీతిసిద్ధోజ్ఞాతాయుచ్ఛదర్థఇతివ
చనంజననీమేవధ్యేతివత్ వ్యాహతార్థంచ నచాసాజ్ఞాతాహమథోన్యాధీనప్రకాశః-స్వయంప్రకాశత్వాత్ నైతన్య
స్వభావతాహిస్వయంప్రకాశతా యగిప్రకాశస్వభావఃసోనన్యాధీనప్రకాశఃదీపవత్ నహిదీపాదేస్వస్వప్రభాబలస
ర్థాసితత్వేనాప్రకాశత్వమన్యాధీనప్రకాశత్వంచ కింతన్వి-దీపగిప్రకాశస్వభావస్వయమేవప్రకాశతే అన్యాసపి

నిత్యాతిత్వత్యత్రాహ (మయినష్టేపితి) సహిమయినష్టేపిప్రస్తుతిత్వత్యితిస్వరీత్యేదఃపురుషార్థస్యాదివిభావః సహితేవలంబిదః శ్రవణాదాప్ర
వృత్తిః- అపిత్యహమర్హస్యైవ అతః ప్రవర్తమానోయంస్వనాకాయనప్రవర్తతే అహమర్థవిగమేజ్ఞప్త్యవస్థానమభ్యుపగమ్యదూషణముక్తం అథ
రదవస్థానమేవనాస్తిత్యాహ (స్వసమ్బద్ధితయేతి) సామాన్యాకారః సత్రా విజ్ఞప్తితా- విషయప్రకాశత్వరూపవిశేషాకారః ఆదిశబ్దేన స్వయం
ప్రకాశత్వంవివక్షితం సత్రాయాఅశ్రయసంబద్ధాధీనత్వాత్ స్వరూపూభేసతిజ్ఞప్తిత్వాదినమ్బనా, చ్యుత్సంబంధభీనమిత్యర్థః అతోయత్సమ్బద్ధా
యత్రాసత్రా- తత్సమ్బద్ధివియోగేజ్ఞప్తితైవనేత్యాహ (స్వసమ్బద్ధేతి) ఘటకరకాకాశవృష్టావైవాప్యత్యర్థవిషయాశ్రయసంబంధస్యసత్రాహే
తుత్వేవృష్టావైవాహ (ఛేత్తురితి) ఛేదనాదేత్యాదినాసత్రాతత్వలంబైర్నిభావభిత్వాదివివక్షితం ఏవం ప్రత్యక్షవిరోధా, దసిద్ధత్వా, ద్విపరితసాధక
త్వాత్సత్ప్రతిపక్షత్వా, చ్యుసంబిదాత్తత్వానుపపత్తేశ్చుత్సర్థాపత్త్యాచాహమర్థాత్తత్వమాహ (అత్యది) పూర్వోర్ధ్వరహితానామియంప్రతిజ్ఞా శ్రు
తిస్యైతిసూత్రాదిపద్యయతి (విజ్ఞాతారమితి) జ్ఞాతవ్యస్యాత్సనో జ్ఞాతృత్వముక్తం జ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయాదితి జ్ఞాతృత్వస్య స్వాభావికత
యాముక్తావపివిజ్ఞాతృత్వమస్తివిద్యయతి- (జానాత్యేవేతి) జ్ఞాతపివేత్యత్రజ్ఞశబ్దనిర్దిష్టాత్రేతిజ్ఞానార్థం నాత్మాశ్చ తేరితిసూత్రముహాత్తం తస్మా
యా2నిత్యరయాభ్యుపేతస్యాహమర్థస్యనిత్యత్వ కథనమపితస్యైవాత్తత్వసాధకమితిచజ్ఞాపనార్థం అతోనాత్మేతిసంబిదాత్తత్వప్రతిక్షేపనిగమనా
త్సూర్వోక్తాహమర్థాత్తత్వప్రతిజ్ఞాయాంసంబిదాత్తత్వప్రతిక్షేపేయథాయథముక్తహేతవోనుసగ్నేయాః దూషణానరంభ్యాహతిరహ్యస్తీత్యా
హ (అహంప్రత్యయేత్యాది) (అహంప్రత్యయసిద్ధిభి) నిర్దేశబ్దేనస్వతసిద్ధిన్ముచితా అతపివహ్యస్యత్రయమృత్ప్రత్యయవిషయైకత్వముక్తం అ
హంప్రత్యయసిద్ధిహిమిహిశబ్దేనా, వృద్ధకయచ్ఛదర్థకల్పిత, శ్చయచ్ఛదస్సత్ప్రత్యయగోచరయోరితదగ్గిప్రసిద్ధింపద్యయతి జ్ఞానమేవస్వయంప్ర
కాశం తద్వ్యతిరిక్తత్వాదహమథోన్యాధీనప్రకాశః అతోనాత్మేతిశబ్దాయాం హేతోరసిద్ధిమభిప్రాయస్తూహమర్థస్యప్రకాశానరరేకేత్వంప్ర
తిజానీతే (సచాసామితి) కుతభిత్వత్రాహ (స్వయంప్రకాశత్వాది) ప్రకాశః-వ్యవహారానుగుణ్యం స్వతపివవ్యవహారానుగుణ్యశ్చైయుక్తత్వా
దహమగ్గః ప్రకాశానరనిరపేక్షభిత్వర్థః తచ్చకథమిత్యత్రాహ (నైతన్యస్వభావతాహిస్వయంప్రకాశతేతి) ఛేతనాజ్ఞానం తద్భావశ్చైతన్యం- జ్ఞా
నత్వం తత్స్వభావత్వం- జ్ఞానత్వగుణకతేత్వర్థః జ్ఞానత్వమేవహిజ్ఞానస్యస్వయంప్రకాశత్వం తద్వదత్రాజ్ఞానత్వంప్రామాదికంచేతతదేవస్వయం
ప్రకాశత్వంభవతీత్యుక్తంభవతి అహమర్థస్యనైతన్యస్వభావత్వేశ్చుతింప్రమాణంవత్వం నైవనుగ్రాహకతర్కముపస్యన్యతి (యఃప్రకాశస్వభావ
భిత్వాదినా) అత్తదీపధర్మభావజ్ఞానప్రభయోస్సామేదాప్రజ్ఞాత్యావాయాద్యశవ్యవహారానుగుణ్యం తాదృశమహప్రకాశశబ్దేనవివక్షితం దీప
స్వతమోదిరోధిరూపమాజ్ఞుల్యంప్రకాశః జ్ఞానస్వతుస్ఫురణం యన్తస్యభావః-తద్ధర్మకః-స్వవ్యవహారానుగుణ్యాపాదనశ్చైయుక్తః సోనన్యాధీన
ప్రకాశః- స్వధర్మనిరపేక్షప్రకాశభిత్వర్థః ప్రకాశస్యగావత్వాసిద్ధిర్నశ్చగ్నీయా- యథాప్రభాశ్రయస్యదీపస్యాజ్ఞుల్యంప్రత్యక్షసిద్ధం తథా
జ్ఞాతురః స్వతపివ స్వవ్యవహారానుగుణ్యస్వవత్వమాణశ్రుతిసార్వరన్యావగతత్వాత్ ప్రకాశస్వభావస్య స్వధర్మభావప్రకాశానపేక్షప్రకాశత్వ
ముపపన్నమిత్యేతావదేవమ్యుచ్యతే2 సేనగ్రణేన అథచతుర్థాగ్రహ్యత్వేనతిప్రభావ్యతిక్తత్వాత్ దీపాఃఘటాదివత్ప్రభావనిర్భావ్యభిద్ధప్రాప్తస్య
సాధ్యవైకల్యమాశక్యాహ (సహితి) సచచతుర్థాగ్రహ్యత్వేనతిప్రభావ్యత్వాత్ ఘటాదినివదీపఃప్రభావభావ్యః-అన్యకారేవ్యభిచారాత్ అతోనదీపస్య
ప్రభావేత్వేత్వనిప్రాప్యః (అప్రకాశత్వమన్యాధీనప్రకాశత్వంచేతి) స్వయమాజ్ఞుల్యగర్తకత్వాభావస్తత్రాప్రకాశానరసాపేక్షత్వంచనాస్తి
త్వర్థః అర్థసిద్ధంవత్తమాకాజ్ఞాందర్శయతి (కింతన్వితి) ఉత్తరమాహ (దీపఇతి) దీపానకేవలంస్వాత్మానమేవప్రకాశయతి అపితు స్వపరికరేణాన్యాసపి
ప్రకాశయతిత్వనిశయమాహ (అన్యాసపీతి) ఏవం వార్థవీచఃప్రభానిరపేక్షప్రకాశశ్చేత్ప్రభావద్విషయాసపిప్రకాశయేదిత్వత్రాహ (అన్యాసపీ
తి) విషయప్రకాశనక్షమోపిస్వరూపస్యక్యాచిత్తతయావిషయసమ్బద్ధాభావాత్స్వరూపేణప్రకాశయతి కింతువిషయసమ్బద్ధిన్యాప్తపరికరభూ
తయాప్రభయేత్వర్థః యథాప్రకాశయత్యేకకృత్స్వంలాకమిమంరవిరిత్యాదినిర్దేశోభిప్రేతః యద్వా2నుమానవివక్షయా2హ (నైతన్యస్వభావ
తాహితి) నైతన్యస్వభావతా-జ్ఞానధర్మకత్వం ఏతదేవహిస్వయంప్రకాశత్వం జ్ఞానధర్మత్వాత్స్వయంప్రకాశత్వమిత్యుక్తంభవతి యథాభూమవ
త్వంహ్యగ్నిమత్వమిత్యుక్తేభూమవత్వాదగ్నిమత్వమిత్యుక్తంస్యాత్ తద్వత్ అయంచాస్వయాహేతుః వ్యాప్తిందర్శయతి (యత్తితి) ప్రకాశ

ప్రకాశయతి ప్రభయా. ఏతదుక్తం భవతి-యథైకమేవ తేజో ద్రవ్యం ప్రభా ప్రభావరూపేణావతిష్ఠతే. యద్యపి ప్రభా ప్రభావదృశ్యగుణభూతా. తథాపి తేజో ద్రవ్యమేవ- సశౌక్ల్యాదివస్తుణః- స్వాద్రయోదస్య త్రాపివర్తమానత్వా ప్రావవత్త్వాచ్య. శౌక్ల్యాది వైధగ్యాత్ ప్రకాశవత్త్వాచ్య తేజో ద్రవ్యమేవనాథాస్తరం. ప్రకాశవత్త్వం చ స్వస్వరూపస్యా న్యేషాంచ ప్రకాశకత్వాత్. అస్యాస్తుగుణత్వవ్యవహారోనిత్యతదాశ్రయత్వ తచ్ఛేషత్వనిబద్ధం. సదాశ్రయోవయవాపవవిశ్ణాప్రచరస్తదిప్రభేత్యచ్యతే- మణిద్యమణిప్రభృతీనాంవినాశప్రసక్తాత్.

ఏవత్వమవేతార్థచాదుష్యసిమి తస్యరూపస్యస్వాశ్రమేతరద్రవ్యానుమాపకభూమాదేశ్యప్రకాశవ్యవహారసాయభక్త్యనరాపరోక్షశబ్దా. ఇన్ద్రియవ్యవచ్ఛేదాల్లోకానూనశబ్దః. పక్షసపక్షయోగగుర్వాయసాదౌద్వాపరంపరయావేత్వ్యుక్తం. జ్ఞాతా స్వభర్తృభూతప్రకాశనిరేక్షసిద్ధిః ప్రకాశభగవత్త్వాద్వివచిత్యనుమానశరీరం. భాసమానతయా సాదౌద్వాపరంపరయావా భక్త్యనరాపరోక్షవభాసహేతుధర్మతత్వాదిలిహారువాచిః శబ్దః. ఏషస్వస్వభర్తృభూతప్రభావవేత్ ప్రకాశత్వవత్ జ్ఞాతురసిద్ధభర్తృభూతజ్ఞాననిరేక్ష ప్రకాశత్వంసిద్ధమిలిపక్షధర్మతానిలాత్ స్వయంప్రకాశత్వసిద్ధిః. దృష్టానై సాధ్యాస్వయందర్శయతి (నహితి) సాధనాస్వయందర్శయతి (అన్యానహితి) అనుమానపరత్వాదపి గృహ్యస్యశ్రుత్యనుగ్రాహకతర్కపరత్వం యుక్తం-ఉత్తరగ్రతథాహి శ్రుతయత్నవివక్ష్యమాణత్వాత్. పూర్వమునుమానంవివక్షితంచేత్రధాచేతిహివత్వం. ఉపక్రమేనైతస్వస్వభావతాహిస్వయంప్రకాశలేచి సమానాధికరణనిర్వేశస్వారస్యాచ్య. పశ్యమ్యర్థత్వే హిస్వారస్వంభజ్యతే. నిగమనేచ చిద్రూపతాహి స్వయంప్రకాశలేచ్యుక్తం. చిద్రూపశబ్దాజ్ఞానస్వరూపత్వపరః- సదు జ్ఞానధర్మకత్వపరః-అనన్తరపూర్వ గృహ్యచిద్రూపవివచైతస్వగుణబలిజ్ఞానభర్తృత్వస్వపుభగు క్తత్వాత్. ఏషం నిగమనేస్వయంప్రకాశతాపదసమానాధికరణస్య చిద్రూపతాశబ్దస్యజ్ఞానస్వరూపతాపరత్వపర్యవర్తనాత్, పూర్వమసిద్ధయంప్రకాశతాపదసమానాధికరణస్య చైతస్వస్వభావతేతిపదస్యజ్ఞానస్వరూపతాపరత్వస్యసముచితత్వా, చ్యుతైతస్వస్వభావతేత్వాదిభాష్యం శ్రుత్యనుగ్రాహకతర్కపరం. ఏవమనుగ్రాహకతర్కస్య శ్రాతత్వేసత్వముమానమపృథగీధం- జ్ఞానధర్మకత్వజ్ఞానస్వరూపత్వోక్తేః, ఏకజాతీయద్రవ్యమౌద్వియతభక్త్యుద్విభావేప్రభాప్రభావదృష్టానోక్తే శ్చ. జ్ఞానస్యద్రవ్యత్వేద్వయోద్భావయోద్వియమేన భర్తృభక్త్యాహోనోపపద్యతే- అన్యత్రాదర్శనాత్. గుణత్వేచస్థానాత్, యత్వసమ్మవః - గుణానామ గుణత్వాత్. సచ ద్రవ్యత్వేపినియతాశ్రయశ్రయిభావః ప్రభాప్రభావతోద్భవ్యత్యైత్యలివాచ్యం - ప్రభావోదరిత్యదీహవయవత్వాదిత్యాశక్యాహ (ఏతదుక్తమితి) యథైకమేవ తేజో ద్రవ్యం ప్రభాప్రభావద్రూపేణావతిష్ఠతే. ఏవమాత్మాచిద్రూపవివచైతస్వగుణబలి యథాశబ్దస్యోత్తరత్రాన్వయః. ప్రథమం ప్రభాయా విశిష్టవయవాస్యత్వం ప్రతిజానీతే (ఏకమేవేతి) ఏకం- సహాయం. నియతభర్తృస్వకథం ద్రవ్యత్వమిత్యత్రాహ (యద్యపితి) గుణభూతా-పరతన్త్రభూతా. అయిరసిద్ధవిశేషగుణాలేత్యర్థః. తేజో ద్రవ్యమేవేతి ప్రధారద్రవ్యవిశేషత్వేనీధ్యర్థం ప్రథమం ద్రవ్యత్వముపపాదయతి (స్వాద్రయోదితి) ద్రవ్యత్వముత్తతత్రానితేజస్తేజిం ప్రమాణియత్రాహ (ప్రకాశవత్త్వాదితి) ప్రకాశ-తమావిరోధ్యాకారవిశేషః- ఔజ్జ్వల్యం. ప్రకాశవత్త్వముపపాదయతి (ప్రకాశవత్త్వంచేత్) స్వవిషయపరమయజ్ఞానవిరోధితమనిరసనరూపకార్యదర్శనాదిత్యర్థః. తస్మి కథమస్మాగుణత్వవ్యవహరత్యత్రాహ (అస్యాదితి) రుశబ్దః శౌక్ల్యాదివైషమ్యపరః. అపి విశిష్టానయవానాం ప్రభాత్వం ప్రతిపేతి (నచేతి) కుతత్యత్రాహ (మణితి) ప్రతిక్షణంవినాశప్రసక్తాదిత్యర్థః. తదభ్యవగమేమన్యోపపద్యమస్య సప్తసవిహారాయ ప్రతిక్షణోత్పత్తిరభ్యుక్తేత్యా. ప్రతిక్షణోత్పత్తివినాశాభ్యుపగమత్వప్రసూపపద్య - చీపన్యోచోత్పత్తివినాశసామగ్నివ్యవస్థాప్రకారాత్. తదూపేతితేజస్తస్మామాన్యాదీష్యమప్రభుభిజ్ఞానాధేనప్రతిక్షణం వినాశాదిత్యనేసర్వద్రవ్యత్వాదిభిగ్నతాదావపిచిద్రవ్యసర్వజ్యలిహాను. రత్నముక్షుడికత్వంరత్నశాస్త్రవిరుద్ధం-కాలవిశేషేతదుత్పత్త్యాద్యవగతే. ఆదిత్యాదిమపక్షుడికత్వం శ్రుతివిరుద్ధం-జ్ఞానారూపస్య) సమాధారాయథాపూర్వమకల్పయత్ జ్ఞానోపపాదసూర్యజ్యతికాలవిశేషేతదుత్పత్తివినాశావగతి. సచసూర్యాదిసృష్టిసకలంపరమాత్మానాఽగుంత్యుపద్రవ్యాచ్ఛేదపరత్వంవాచ్యం- రత్నసూర్యాదిమాత్రక్షుడికత్వప్రమాణాభావాత్. తేజస్తస్వంతుతేజఃపరమాణూనిచ్యద్భిః సహేతుతయావాచ్యం-తేజఃపరమాణూనవ్యభిచారాత్. సత్త్వాదిభిఃక్షుడికత్వేజగత్క్షుడికత్వంస్యాదిత్యుక్తం. సను కర్పూరాదీనాంధూరోపలబ్ధగర్భానాం గర్భాశ్రయభూతావయవశరణస్యావగ్జనీయత్వాదుత్తరకాలోపలబ్ధావప్రతిక్షణోత్పత్తివినాశావభ్యుపగ ద్రవ్య తద్వత్వత్వాదిష్యపీతి. నైవం- నముద్భకసంపుటాదివారచేదనవివచిత్యభిహితఫలసారాదేహారేగన్ధోపలబ్ధభావాదాశ్రయోవయవవిశరణాభావేన యథాపూర్వంస్థిత్యుపలబ్ధావపత్రేక్ష ప్రతిక్షణోత్పత్తివినాశావచ్య. సవాతదేశస్థమసారాదీనాం దూరోపలభ్యమానగర్భానామల్పవయవవిశరణమవైవ. అవయవినచసూక్ష్మపరిమాణాద్యుపపద్య-యూచితదేశస్థల్పపరిమాణాపకర్షదర్శనాత్. అతః ప్రతిక్షణమవయవాదూరోపపాతవిశ్లేషసహేతుకోత్పత్తివినాశావచ్య. రల్పనేపిపత్తకేషాంవివయవానాముపలభ్యమానగర్భాశ్రయత్వేనోభయవాదిసంప్రతిపన్నానామేవగ్నితిమాత్రంకల్పయం. తావతాగన్ధోపలబ్ధ్యుపపత్తే, అనేకభక్తితదుత్పత్తివినాశాపరిదృష్టతదుభయసామగ్రికల్పనేగారవా, చ్య. యద్వా-ప్రాణస్యాపిచక్షుషజవర్తదాస్వారాసమ్మధాత్ దూరభవదార్థగతగ్రాహిత్వంకల్పయం- గౌరవాభావాత్. సకేవలంకల్పయంరత్నమత్వం. ఉక్తంచభారతే జగహ్యత్వాశక్యతే ద్రవ్యమిన్ద్రియైకామగోచరైః! ప్రపదమాదైరపద్మైరగ్ధైరకృతాత్మభిః! తేహంతుమసాకర్షీన్యదాసమ్యజ్నియచ్ఛతి. తదా ప్రకాశతేవత్వాదీహాదీప్యన్త్యాకృతిరితి॥ ఇన్ద్రియాణాంపశ్యకృతభూతావ్యయనైర్వా యతేజఃప్రభృతిభిసమ్మిథా దృక్ష్యమత్వంబోపపద్యతే. సస్వగ్నాశ్రుతసమ్మధాత్పలిలలాదేరాజ్ఞ్యతారతమ్యావలబ్ధ్యాన్నితపాద్యవయవసజ్ఞా

దీపేవ్యవయవిప్రతిపత్తిగదాచిదపినస్యాత్ - సహివిశరణస్వభావావయవాదీపా శ్చతురస్రశమాన్రం నియమేనపిణ్డీ భూతా ఊర్ధ్వముగ్రమ్యతతనివశ్చాద్యుగపదేవ తిర్యగూర్ధ్వమథతైకరూపావిశీర్ణానిప్రచరత్తీతశక్యంవక్తం. అతస్స ప్రభాకావదీపానిప్రతిక్షణముత్పన్నావినశ్యస్తీతిపుమలకారణక్రమోపనిపాతాత్తద్వివాదేనాశాచ్ఛాపగమ్యతే.

నివివాదోపపద్యతే-సలిలాదేస్సతదౌష్ట్యాభావాన్నిరాశ్రయభర్తృసక్తిమణాయోగాచ్చ. దౌష్ట్యాశ్రయభూతాగ్నిప్రపావః (వస్యసక్తా) నిరభ్యుతేత్యా. ఏవమవయవసక్తా విశ్వవిశరణేనానోపపద్యతే. గత్వరాణాం రక్షిణాంచరణతలానామివకథంవిశరణేనాకవ్యచిచ్ఛిండుః అవయవతారతమ్యావృచ్ఛతారతమ్యమితి-ఉచ్యతే-అగ్నితత్వేష్వగ్నవయవసక్తాన్తైవవృష్ట్యపలమ్యః సలిలావృష్ట్యాన్విమన్వోగ్నవయవావినప్రభేదనాచ్యుః-దీపప్రభయాఽపేహారాత్రసంవృతేపిసలిభూతలాదావృష్ట్యానుపలమ్యతే. అతఃతత్వేష్వపినిరణిశరణాదవయవసంక్రమః-ఋణకణానామివరనిరణిపాత్రముక్తానామగ్నవయవానాంసంక్రమణాదుష్ట్యపలమ్యాపపత్తే. సచాత్రకల్పకమస్యేష్వవ్యం. నాపితల్పనాగౌరవంప్రసజితి-అగమనిధత్వాదస్యాగ్రస్య. తథాహిమాత్వేపురాణేకభ్యతే * వసన్తేగ్నిష్టకేరక్షితవైస్సంతపతిత్రిభిః | శరద్యపివహ్నాసువచుష్పస్సంప్రవర్తం || హేమస్తేకిరేచైవహిమముత్సృజతేత్రిభిరి || యథావహ్నాసుహేమస్తేచరవికిరణముక్తాస్సలిలకణాస్తుహిసకణాశ్చసవిశీర్ణకరణావయవాః- కింతుకిరణోపాత్రవిముక్తాఅప్యావయవావిన. ఏవం గ్నిష్టేచరవికిరణస్యసంక్రమావసంతద్విశీర్ణావయవకార్యం. కింతుతపాత్రముక్తాగ్నవయవకార్యమితిప్రతియతే. తథా * అగ్నింవావాదిత్యస్సాయంప్రవిశతిఉద్యంతంవావాదిత్యమగ్నిరనుసమరోహతితిశ్రూయతే || అత్రచాదిత్యిరోహానవర్తనావచ్ఛిన్నకాలిశేషపరాసాయంప్రాతశ్శబ్దా. అస్యసాయంభావప్రాతర్భావారవిప్రకృష్టసంనికృష్టతత్త్వేకవ్యతిపురుషావేక్షయాగర్హణోపపద్యతే ఇత్యయమగ్నోభువనకోశేస్ఫుటతరః. తతశ్చప్రవిశతిత్వనేనాగ్నవాదిత్యస్యవ్యాప్తిరుచ్యమానాదూరనితస్యస్వరూపేణనోపపన్నేవికిరణద్వారాభవతి. అగ్నిరనుసమరోహతిత్వనేనాగ్నవయవానామాదిత్యేనోపాదియమావత్సముచ్యతే. సచాగ్నవిధిస్తాత్పదేవతారోహణపరమిదంవాక్యం- * కస్తాన్యామపివాగ్నేర్దివాదవృశ ఇత్వనస్తరవాత్వేనాగ్నేరాదితోపసస్యణిమిత్రేజోమాన్వ్యకథనాత్. అస్యథా సాయంప్రాతస్సమయయోగస్సర్వదాసంభవేనాగ్నేరాదిత్యేసర్వదారోహణమగ్నవాదిత్యస్యసర్వదారోహణంచప్రసజేత్. తతశ్చాగ్నవిధియోగ్ధాసనిమయేససర్వదాస్థిలిరుక్తాస్యాత్. సాచప్రమాణాస్తరవిరుద్ధా. అతఃఅదిత్యస్యాగ్నోకిరణద్వారావ్యాప్తిఃకిరణైర్గ్నవయవోపాదానంచవాక్యద్వయోక్తం. అతశ్చేపాత్తాగ్నవయవవర్ణేణతాపసంత్యాన్యోక్తంఉత్తరప్రకరణస్వారస్యాత్. అతస్తుహిసకణానామివరనిరణిమముక్తానామాగ్నేయావయవానాంవిశీర్ణకరణావయవత్వాభావాద్రవికిరణేషురన్తర్లతేప్రతిక్షణమిదానాశోత్పత్తిక్షిప్తిరనుపపన్నా. అతోసశీర్ణావయవాఃప్రభా. దూషణాస్తరమాహ (దీపేపీతి) అవయవప్రతిక్షయనుపపత్తిముపపదయతి (సహివి) దీపకింవిశరణస్వభావః- ఉత్పిరీస్వభావః- విశరణస్వభావత్వేపిణ్డీభావోమూర్తద్రవ్యప్రకృణ్డనిబద్ధసస్యాత్. పిరీస్వభావత్వేవిశరణంమూర్తద్రవ్యప్రతిహతిహేరుకంస్యాత్. అత్రాభయమనుపలమ్యభూతం. విశరణస్వభావత్వేపిణ్డీభావోవాన్యనోపపద్యతేఇతిచేత్త్వనివాతేపిణ్డీభావోసస్యాత్. క్రిమితేసుత్త్వాయనాపిణ్డీభావశ్చేద్విశరణంసస్యాత్. తచ్చసుత్త్వాయనాచేదేకస్యవిరుద్ధస్వభావద్వయాద్యోగాత్ పిణ్డీభావవిశరణహేతుభూతవాయుద్వయమభ్యుపేత్యం. తయోర్విభిఃప్రతిఘాతకత్వాదస్యతరవిగమేపిణ్డీభావపివవావిశరణమేవవాస్యాత్. తత్ప్రవిహారాయజరస్పరాస్తరితవిరుద్ధస్వభావవాయుద్వయపరంపరయాసంనిధివిగమపరికల్పనేగౌరవంస్యాత్. తత్కల్పనేపిరిత్యగ్రస్వరాణాంవాయవయవానాంనోదనమాత్రహేతునాంపరితఃప్రతిబద్ధకత్వాద్యోగాగ్నిణ్డీభావోసస్యాత్. సనుష్టేషణద్రవీభూతపార్థివావయవసందంశాగ్నిణ్డీభావః. తతస్తవయవగతస్త్రిగ్ధత్వావగమేసందంశకత్వాభావాదగ్నవయవవిశరణమిత్యత్రాహ (సహివిశరణేతి) యద్యగ్నవయవాఉద్భవసస్వభావాః- తస్మిన్విశరణేతిర్యగ్గతిర్నస్యాత్. యదితేవిర్యగ్గతిస్వభావాః-తస్మిన్ భమమూర్ధ్వగతిర్నస్యాత్-ఏకజాతీయద్రవ్యస్యోపాధినివాదివిరుద్ధస్వభావత్వాద్యోగాత్. ఉపాధిచ్ఛేదదృశ్యతే. దీపప్రభయాగ్నివావయవిత్యేతువిరుద్ధస్వభావత్వముపపద్యతే. కించ- చతురభుజాదిపరిమితితారతమ్యనియామకోపినాస్తి. విశరణేదపాద్యేపివిశరణంసంభవతీ సమస్తతోయగపద్విశరణనియామకాభావాదిత్యస్సాయః. కించ-విశీర్ణానామవయవానాంపాంసూనామివముజుప్రసరణనియమనేచనహేతుః- ప్రసరణస్వార్థవనియమశ్చతిరోధాయకంపదార్థంప్రతిబుజుదేశవివచ్ఛాయాయోగాదవగమ్యతే. ఛాయావైపుల్యంతునివార్యమాణరక్షిణాంపుష్పగ్రత్వకృతం- నాఽనార్థవకృతం. ఛాయాకోటిల్యంతుతిరోధాయకకోటిల్యకృతం- సచుప్రసారానార్థవకృతం. తచ్చముజుప్రసారత్వసాధకం. విశీర్ణావయవత్వేహేమానామివపవనానుత్సార్యమాణత్వంవసఫుటతే. ప్రాచీనజాలకనిష్టాన్త్రాహిప్రభాదక్షిణానిలేననోత్సార్యతే. అస్యథా రజసామపి తత్రానోదనంప్రసజేత్. జాలకనిష్టాన్త్రప్రభాయాశ్చపవనానుత్సారితత్వం తతః పరశ్చిక్ భిత్త్యాదాప్రభాసంసర్గాదేవగమ్యతే. అతో భనుష్యతతాయామార్వాన్య ఇవ ప్రభాయాసవిశీర్ణావయవత్వమితి. తతః కిమిత్వత్రాహ (అతస్సప్రభాకావదీపాఃప్రతిక్షణముత్పన్నా ఇతి) తేజస్తేనమణ్యాదివిగాతాభ్యుపగమేతిప్రసక్త్యాత్, విశరణస్యేకారేపిణ్డీభావయగపద్విష్పివిశరణముజుప్రసరణాద్యనేకనియమవ్యవస్థాపకాభావా, ద్యథాద్యష్టాభ్యుపగమేతిరోధాభావా, చ్చసప్రభాకావదీపాఃప్రతిక్షణముత్పన్నా ఇత్యర్థః. తర్హికథంప్రతిక్షణోత్పత్తినివాశా విత్యపేక్షాయాయుథామణ్యాదీనాంప్రతిక్షణమిదానాశోనప్రసజతి తథాదీపక్షితేష్వహేతుద్వయమాహ (పుష్కలకారణక్రమోపనిపాతాత్తద్వివాదేనాశాచ్ఛాపేతి) పుష్కలక్షితదణ్డచక్రాదిత్యావృత్తగ్ధంపుష్కలజ్జి. వర్త్యవయవాగ్నిసంయోగస్య దీపసామగ్నిత్వంప్రథమవర్త్యవయవాగ్నిసంయోగదృష్టం. సచప్రథమావయవాగ్నిసంయోగవైష్ణవకారణత్వంశబ్దగ్నియం- చరమమధ్యావయవయోరవ్యగ్ని

ప్రభాయాస్సోత్తరయసమీపే ప్రకాశాధిక్యమాప్యధిక్యమిత్యాద్యపల్లివ్యవస్థావ్యమగ్నాదీనామాన్యధివత్. ఏవ
మాన్యాచిన్త్రాపవచైతన్యగుణకథితి. చిన్త్రాపతాహిస్వయంప్రకాశతా. తథాహిన్త్రుతయః *సేయథానైవసమ
నోనస్తరోబాహ్యనికృతస్సోత్తరసమన ఏవవచంవా అరేయమాన్యానస్తరోబాహ్యనికృతస్సోత్తరప్రజ్ఞానసమనఏవపిజ్ఞానసమన
ఏవ *అత్రాయంపురుషస్వయం జ్యోతిర్భవతి *నవిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరిలోపోవిద్యతే *అథయో వేదేదంజిహ్వినీ
తినాన్యాకతమతాన్యాయంవిజ్ఞానమయంప్రాణేషుహృద్యన్తర్జ్యోతినిపురుషః *ఏవమీద్రప్రత్యేతారసయితా
ఘృతామన్తాబోధాకర్తావిజ్ఞానాత్మాపురుషః *విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయాత్ *జానాత్మేవాయంపురుషః *నవ
శ్యోమృత్యుంపశ్యతిసరోగంనోతదునిఖతాం* సఉత్తమనిపురుషోనోపజనంస్తరన్నిదంశరీరం*ఏవమేవాస్యపరిన్రక్ష్యురి
మాక్షోడతకలానిపురుషాయణాని పురుషంప్రాప్యోస్తంగచ్ఛితి *తస్మాద్వాపితస్మాన్మనోమయాచనోస్తర ఆన్యా
విజ్ఞానమయిత్యాద్యాః. వత్స్యతిచ *జ్యోతపవేతి. అతస్వయంప్రకాశోయమాన్యాజ్ఞాతైవ- నప్రకాశమాన్రం.

సంయోగేనలిపోత్పత్తిదర్శనాత్. అతః ప్రత్యవయవమగ్నిసంయోగాగ్నృష్ణలకారణ పరంపరాదృష్టేతి ప్రత్యవయవమగ్నిసంయోగాగ్నీపకర్ష
వ్యతే. తత్ర ప్రతిక్షణమత్పతౌసత్యాంయుగపదనేకదీపానుపలమ్బాద్విదాశోపేక్ష్యః. ప్రతిక్షణవిదాశస్యపుగ్గనుమాపకమువ్యతే తద్విదాశేదినాశా
జ్యేతి. వర్తవయవవిదాశస్య దీపవిదాశసామగ్రిత్వంచరమవర్తవయవవిదాశేద్యత్వం. ఏవం విదాశకారణానవృత్తిర్యనాత్ ప్రత్యవయవవిదా
శంలిపోవినశ్యత్యేవ. ఏవ ముత్పత్తివిదాశసామగ్నివృత్తిభ్యాంప్రతిక్షణంతావదనుమియతతత్వర్థః. ప్రభావశీర్షావయవానపేక్ష్యసమూపేతస్యా
బౌద్ధాధిక్యాధికంకథం విశరణపక్షేహ్యవయవవాచుశ్యవైరత్యాభ్యామాప్యధిక్యమాన్యాధికముపపద్యతేతత్వత్వాహ (ప్రభాయాజతి) ప్రకా
శాధిక్యమాప్యధిక్యమిత్యాదీత్యాదిశబ్దేనాశ్రయవిప్రకృష్టదేశే ప్రకాశమాన్యమాప్యధిక్యమాన్యవచవివక్షితం. ఉపల్లివ్యవస్థావ్యత్యే దృష్టానమాహ
(అగ్నాదీనామితి) ఉక్తంధార్దాన్నికేతతిదశతి (ఏవమితి) (చిన్త్రాపవివేతి) రూపశబ్దోధర్మస్వరూపపరః. తత్కరింస్వయంప్రకాశత్వస్యేత్యే
యోయాంచిన్త్రాపత్వంవివృణోతి (చిన్త్రాపతాహితి) అనేన వత్సయమాణశ్రుతివాక్యే జ్ఞానాదిశబ్దోవివృతోభవతి. ఏవ మనుగ్రాహకర్తృముపస్య
స్యప్రమాణమాహ (తథాహిన్త్రుతయజతి) సయథానైవసమనజతి. అనస్తరః - అస్తరజ్యవతిరిక్తః. అవాహ్యః - బహిరగ్గతిరిక్తః. ఏవం వ్య
తిరేకనిర్దేశేననిశ్చేషగ్రహణంకృతం. తదేవాహ కృత్స్వజతి. దార్దాన్నికవిషయావాహ్యశబ్దోధర్మపరః. అనస్తరశబ్దోధర్మపరః. కృత్స్వజన్తయోధర్
దేశజడత్వశబ్దాత్ప్రదాసార్థః. అత్రసర్వత్రైకరూప్యమేవదృష్టానోపజీవ్యం- నత్వన్యత్. దృష్టానదార్దాన్నికవిషయవాక్యద్వయేవ్యనస్తరో బాహ్యజతి
చ్యుక్తం. శరీరిత్వావస్థాయామపిజ్ఞానాత్కత్వవరం వాక్యముపాదతే విజ్ఞానసమనవివేతి. ఘనశబ్దోక్తనైరస్తరస్యజడాంశమిన్తత్వంవ్యావరయత్యే
వకారః. జ్ఞానత్వంనామస్వయంప్రకాశత్వమిజ్ఞానసార్థమత్రాయమితివాక్యోపాదానం. ధర్మధర్మభావంజ్ఞావయవినవిజ్ఞాతురీతి. జ్ఞాతృసంబ్ధిజ్ఞా
నస్యనిత్యత్వేకధితేజ్ఞానమాత్రస్యనిత్యత్వశబ్దాత్ప్రదాసార్థం జ్ఞాతురేవాత్వత్వందర్శయతి అథయజతి. జ్ఞానగుణకత్వస్వయంప్రకాశత్వయో స్వహ
ప్రతిపాదకంవాక్యమాహ కతమజతి. జ్ఞానగుణకత్వజ్ఞానస్వరూపత్వ ప్రతిపాదకవాక్యమాహ ఏవమీతి. జ్ఞాతవ్యస్వస్య ప్రతిపాదకస్వరూపస్య జ్ఞాతృ
త్వమాహ విజ్ఞాతారమితి. అనేనజ్ఞాతృత్వంస్యాభావికమితిభవతం. నకేవలంసంప్రతి దశాయాంముక్తావపిజ్ఞాతృత్వంజ్ఞావయవ జానాత్మేవాంయది.
అవధారణా సంకోచాత్కృతావపిజ్ఞాతృత్వనిర్దిష్ఠః - ముక్తజ్ఞాననిషేధశ్రుతీనాంవిషయవిభాగందర్శయతి నపశ్యజతిసఉత్తమజతిర. పురుషంప్రాప్తస్య
ముక్తస్యజ్ఞాతృత్వేనవర్తమానఏవ దేశేన్ద్రియవిలయందర్శయతి ఏవమితి. అన్తఃకరణోత్తరస్యజ్ఞాతృత్వమాహ లస్మాద్వాజతి. అస్యాగ్గస్యమాత్ర
కారానిప్రేతత్వమాహ (ఏత్వ్యతిచేతి) పూర్వంసూత్రాపాదానమహమధాత్వత్వంసూత్రకారానిమతమిజ్ఞానసార్థం. అత్రాపాదానంజ్ఞానగుణకత్వ
జ్ఞానస్వరూపత్వవాదినాం శ్రుతీనామవిరోధస్సూత్రకారానిమతమిజ్ఞానసార్థం. జ్ఞానత్వాత్ జ్ఞానంసజ్ఞానాస్తరాశ్రయభిచేత్-యవయవస్వస్య
రోధేనైవముచ్యతే- తర్హిధర్మత్వేనస్వీకార్యం. యది శ్రుతిబలాత్వాత్తన్త్రేన్ద్రిగన్వీక్రియతే- తర్హిశ్రుతిబలాదేవజ్ఞానాశ్రయత్వమన్వీక్రియతాం. నచ
వ్యాప్తివిరోధః- ధర్మభూతజ్ఞానత్వప్రయుక్తత్వాత్ జ్ఞానానాశ్రయత్వస్య. శ్రుత్యాజ్ఞాతృత్వస్వయంప్రకాశత్వస్థితినిగమయతి (అవభి)నను ఘ
టమహంజానామిత్యత్రజ్ఞానస్యజ్ఞాతృసంబధ్ధిప్రతీయతతత్వభ్యుపేత్యం-అన్యథాస్వజ్ఞానపరజ్ఞానవిభాగస్యదుక్రీహత్వప్రశ్నాత్. స్వసంబధ్ధిరయ
ప్రతీతంజ్ఞానంసంబధ్ధాప్రతీతంకథంస్వజ్ఞానమితివ్యవహియతే. అతఃస్వసంబధ్ధిప్రతీయతవ. తత్ప్రతితిర్నతావదహమధాదృశవతి. అహమగ్నిప్రత్యక్షే
నానుకూలత్వేనైకత్వేనవస్వతోభాతి. నహ్యధాన్తరమహమగ్నివిషయాకర్తృమలమితిభవతాం ప్రక్రియా. అతోధర్మభూతజ్ఞానేనైవసంబధ్ధిప్రతీతిః. సం
బధ్ధిస్సంబధ్ధిభ్యాంబినానప్రతీయతజతి జ్ఞాతృజ్ఞానయోరపిసంబధ్ధప్రకాశకజ్ఞానాస్తరవేద్యత్వంస్యాత్. తత్కత్వతోవభాసోజ్ఞానాస్తరజ్ఞానభాసశ్చ
త్వవభాసద్వయాభావాత్ జ్ఞానాస్తరేజైవప్రకాశ్యతయాస్వప్రకాశ్యత్వానిర్దేశః జ్ఞాతుశ్చజ్ఞానస్యదబడత్వంస్యాత్. కించ- జ్ఞానాస్తరేణసంబధ్ధప్ర
తితిరవశ్యంభావినీచేత్ - సంబధ్ధవిషయజ్ఞానేనసహజ్ఞాతృసంబధ్ధస్యాపిజ్ఞానాస్తరేణ ప్రతిత్వవశ్యంభావాత్ సంబధ్ధజ్ఞానపరంపరాప్రశస్యః. అవశ్యం
భావాభావేసర్వజ్ఞానేష్వహంజానామిజ్ఞానజ్ఞాతృసంబధ్ధప్రతితిర్నస్యాత్. నైవం-స్వయంప్రకాశప్రత్యక్షేజైవసంబధ్ధప్రతీతే. నియతవిశేషణ
విశేష్యభావోపసంబధ్ధి. అహమగ్నివిశేష్యతైకస్వభావంస్యాత్తానంప్రకాశయతి. ధర్మభూతజ్ఞానంచవిశేషణతైకస్వభావంస్యాత్తానంప్రకాశయ
తి. విశేషణవిశేష్యభావస్యతత్త్వస్యప్రయోగికత్వంచజ్ఞాతృజ్ఞానయోగ్యహవభాసాదేవప్రతీయతే. ననుసంబధ్ధప్రతితాసంబధ్ధివోస్వహవభాసశ్చవిశ

ప్రకాశత్వాదేవకస్యవిదేవభవేత్ ప్రకాశః దీపాదిప్రకాశవత్. తస్మాన్నాత్మాభవతుమర్హతిసంవిత్. సంవిదనుభూతిజ్ఞానాదిశబ్దానుబంధితబ్దాభిచ శబ్దార్థవిదఃసహిలోకవేదయోజ్ఞానాత్మాదేరకర్తృకస్యాకర్తృకస్య చప్రయోగోద్భవచరః. యచ్ఛ్రీక్షమజడత్వాత్ సంవిదేవాత్మైతి. తత్రైదంప్రప్రవ్యం-అజడత్వమితికీమభిప్రేతం-స్వసత్తాప్రయుక్తప్రకాశత్వమితీతే-తథాసజీవాదిష్యవైకాన్యం. సంవిదతిరిక్తప్రకాశధగ్నానభ్యవకమేనాసిద్ధిర్విరోధశ్చ. అవ్యభిచరితప్రకాశ సత్తాకత్వమపిసుఖాదిషు వ్యభిచారాన్నిరస్తం. యద్యచ్ఛ్రేత-సుఖాదిరవ్యభిచరితప్రకాశోవ్యవస్థైప్రకాశమానతయానుటాదివజ్జడత్వేనానాత్మైతి. జ్ఞానంవాకింస్యస్యైప్రకాశతే-తదపిహ్యవ్యవస్థైవాహమర్థస్యజ్ఞాతురవభాసతే అహంసుఖివజ్జానామ్యహమితి. అతస్సస్యైప్రకాశమానత్వరూపమజడత్వంసంవిద్యసిద్ధం. తస్మాత్సన్న్యానంప్రతిస్వసత్తయైవసిద్ధ్యనుజడోహ మర్థపవాన్య.

జ్ఞానగమ్యతయావిదానోపపద్యతఇతిజ్ఞాతృజ్ఞానయోజ్ఞానానైరవేద్యత్వంసాన్యత్. శురభిపుష్పమిత్యాదౌభిన్నసామగ్రివేద్యయోరపి/ధపుష్పయోగంబంధప్రతీతివేదాయామకజ్ఞానగమ్యత్వంసాదృశ్యతఇతిచేన్న - తత్రసంబంధినోసంబంధనహైకజ్ఞానగమ్యత్వస్య సహవభాసప్రయుక్తత్వాభావాత్. సంబంధినోర్బడత్వప్రయుక్తంహితైక్రికజ్ఞానగమ్యత్వం. అత్రస్వప్రకాశత్వాత్స్వయమేవసహవభాసమానయోజ్ఞాతృజ్ఞానయోగిశేషణ విశేష్యతైకస్వభావత్వరూపసంబంధగ్రహణజ్ఞానానైరానవేక్షణపపద్యతే. అతస్సంబంధగ్రహణ్యపరజ్ఞానవిభాగాభావసంబంధజ్ఞానచరంపరాప్రసక్తాః దూరోత్సారితాః. ఏవంజ్ఞాతృత్వస్వయంప్రకాశతోష్టపపదనేనచిన్నాత్రవ్యతిరిక్తత్వాదివిజడత్వసాధకహేతుర్నిరస్తాభవతి. జ్ఞానవ్యతిరిక్తత్వాజ్జడత్వంవదతాః సస్వయంప్రకాశవ్యతిరిక్తత్వంహేతురుక్తజీవవిషయప్రకాశకాన్యత్వం. ప్రగమేనాభ్యావిశిష్టత్వం. ద్వితీయేబ్రహ్మణ్యనైకాన్యకం. శ్రుత్యాదిబాధశ్చ. అథనాశ్రయత్వేనకర్మచూహ (ప్రకాశత్వాదేవేతి) ప్రకాశత్వాత్-విషయేనసామేత్యసంబంధసామేత్యరంపరయాజ్ఞాయమానత్వేనానావేక్షణ్యవహారానుగుణ్యహేతుత్వాదిత్యర్థః. అనేనస్వరూపభూతజ్ఞానేద్వియలిక్ష్ణాదివాప్యత్తి. హేత్వనైరమప్యాహ (సంవిదనుభూతితి) సంబంధితత్వంశ్చైకస్వభావాయత్వమిత్యాశక్యాహ (సహిలోకవేదయోగితి) యత్రార్థస్వరూపస్యఅస్యభావసంబంధ్యతే-తత్రశబ్దస్వభావాయత్వత్యమాశ్రయజీయం-యథాదారాఇత్యాదివిషయత్యాదేః. యత్రనాన్యభావసంబంధ్యత్యర్థస్వభావాయత్వమేవ-యథాభార్యేత్యాదిష్యైకత్వాదేః. తథాలోకవేదయోగిశేషకర్తృకర్తృత్వదర్శనాత్ అర్థస్వభావాయత్వమేవసంబంధితత్వమితిత్యభిప్రాయః. యద్వా-కర్తృకర్తృసంబంధితత్వంభుత్వత్వనిమిత్తమస్తుప్రప్రవృత్తినిమిత్తం తత్త్వజ్ఞప్రమాతృమిత్యత్రాహ (సహిలోకేతి) ప్రయోగాధీనంహి ప్రవృత్తినిమిత్తానైరకల్పనం. ప్రయోగశ్చసంబంధిస్యేవాగ్ధఇతి నాథానైరకల్పనాన్యాత్. స్వరూపభూతజ్ఞానవాచితత్వానాంసంబంధితత్వంత్వత్వతేషునుపపన్నమితిచేన్న-స్వరూపగోచరాణాం స్వయంప్రకాశత్వేరూథానాం జ్ఞానాదిశబ్దానాం అనుభూత్యాదిశబ్దభ్యుత్పత్తానైరకత్వాత్. అతఃసంబంధితోష్టపదేశస్తుకర్మభూతజ్ఞానేనావకాశోన్యత్వే-విషయాశ్రయసంబంధిజ్ఞానస్యైకవిషయశ్రయసంబంధివాదేననిరాశ్రయత్వనిర్విషయత్వాభ్యుపగమాత్. త్వత్వతేషుసంబంధితోష్టపదేశోనిరగ్ధకఇతిభావః. అథాజడత్వాత్సంవిదాత్త్వత్వసమర్థసంధాషయితుమనువదతి (యచ్ఛ్రీక్షమితి) అజడత్వంకింస్యసత్తాప్రయుక్తప్రకాశత్వం-ఉతఅవ్యభిచరితప్రకాశసత్తాకత్వం-ఉతస్యస్యైప్రకాశమానత్వం-ఉతస్యస్యైస్వయంప్రకాశత్వం-ఉతస్వయంప్రకాశత్వమితిపంచభావికల్పమభిప్రేత్యాహ (అజడత్వమితి) (కిమభిప్రేతమితి) అహంజ్ఞానామితిప్రత్యక్షవాదస్వరూపాధారణంధూషణం. ప్రథమంస్వసత్తాప్రయుక్తప్రకాశత్వపక్షంధూషయితుమాహ (స్వసత్తేతి) స్వసత్తాప్రయుక్తైప్రకాశోయస్యేతివిషయవీహిః. వక్ష్యమాణాసిద్ధిమాషణోపయోగిభేదజ్ఞానసాధ్యంస్వసత్తాప్రయుక్తశబ్దః. అనైకాన్యమాహ (తథాసతీతి) స్వసత్తేజ్ఞాతురాత్మత్వాత్ సపక్షభూతేతర్హిక్వావిషయేనాత్మనిదీవేచవృత్త్యానైకాన్యంపక్షత్రయవృత్తిత్వలక్షణము క్తంపరంక్షే. అనియత్త్వమేవానైకాన్యం. సపక్షభూతాన్యజ్ఞానైరద్యయమాహ (సంవిదతిరిక్తేతి) సంవిత్ప్రయోజికాప్రకాశః ప్రయోజ్యఇతితదతిరేకేజ్ఞానభ్యుపగమాదసిద్ధిః. అభ్యుపగమేనిర్విశేషత్వవిరోధః. ఇమావసిద్ధివిరోధావికల్పసర్వశిరస్సాధారణావసంధేయా. యద్వా-విరోధః-పక్షవిషయయోగేవ ప్రమానత్వం-పక్షభూతసంవిదివిషయేదీపాదాచవృత్తేః. పరమతమాత్రపర్యలోచనాయాంవిరోధఉక్తిః. అత్రస్వసత్తాప్రయుక్తప్రకాశత్వమిత్యత్రప్రకాశశబ్దేన సామేద్వాపరంపరయావాప్యవహారానుగుణ్యంవివక్షితం-ఉతపరంపరయైవ-ఉతసామేదేవేతివికల్పోభిప్రేతః. ప్రథమంశిరస్వ్యపరదర్శనపర్యలోచనయాభిహితయోరనైకాన్యవిరోధయోరస్యతరేణిరస్తంభవతి. ద్వితీయేత్వసిద్ధిః-పరంపరయైవవ్యవహారానుగుణ్యస్యజ్ఞప్రాణభయవాద్యసభిమతత్వాత్. తృతీయేసత్తాతిరిక్తప్రకాశానభ్యుపగమనిబంధనాసిద్ధిర్నిర్విశేషత్వవిరోధశ్చస్యాతామిత్యభిప్రాయః. ద్వితీయంపక్షంప్రతిక్షేపతి (అవ్యభిచరితేతి) సవ్యభిచరితప్రకాశోయస్వసత్తాయాంసోవ్యభిచరితప్రకాశసత్తాకే. ప్రయోజ్యప్రయోజకత్వాభావేవిద్యమానదశాయాంసర్వదాప్రకాశమానత్వమిత్యర్థః. తస్మానాత్మత్వేనసంప్రతిపన్నేనుగుణ్యభూతివిషయవికల్పః. అథతత్పరిహరముభేనస్యస్యైప్రకాశమానత్వపక్షముపక్షిచతి (యద్యచ్ఛ్రేతేతి) పరిహరతి (జ్ఞానంవేతి) కస్యేత్యత్రాహ (తదపీతి) పరస్మైభాసమానత్వముపపదయతి (అహమితి) తస్మాదేవంరూపాజడత్వమసిద్ధమిత్యాహ (అజఇతి) అథచతుర్థానిరూపయకా అసిద్ధిమాహ (తస్మాదితి) స్వయంప్రకాశత్వపక్షేపిస్వయంప్రకాశత్వంనామకింజ్ఞానకర్తృతామస్తరేణవ్యవహారానుగుణ్యత్వం-ఉతజ్ఞానానైరనిరవేక్షప్రకాశత్వమిత్యభిప్రేతేవికల్పేప్రథమశిరస్తస్మాదితిగ్రహణమాపితం. ఇహస్యాత్మవ్యాప్యత్వస్థంసాన్యాత్మానమిత్యుక్తం. స్వసత్తయైవసిద్ధ్యనిర్వేనస్వయంప్రకాశత్వముక్తం. స్వస్యైస్వయంభాసమానత్వమభామర్థస్యాధికం. స్వస్యైస్వయంభాసమానస్వయంభాసమా

జ్ఞానస్యాపి ప్రకాశతాత్వంబధాయణా. తత్త్వతమేవహిజ్ఞానస్యసుఖాదేరివస్వాశ్రయచేతనం ప్రతిప్రకటత్వమిత రంప్రత్యప్రకటత్వం చ. అతోనష్టప్తిమా గ్రమాత్కా-అపితు జ్ఞాతైవాహమర్థః. అథయదు క్తమనుభూతినిపరమార్థతో నిర్విషయానిరాశ్రయాచసతీభ్రాన్త్యాజ్ఞాతృతయావభాసతేరజతతయేవశుక్తిరిరధిస్తానభ్రమానుపపత్తైరితి. తదయ్య క్తం- తథాసత్యనుభవసామానాధికరణ్యేనానుభవితాహమర్థనిప్రతీయేతఅనుభూతిరహమితి పురోవస్థితభాస్వరగ్ర వ్యాకారతయారజతాదిరివ. అగ్రతుపుథగవభాసమానైతేయమనుభూతిరగ్ధాన్తరమహమర్థంవిశిష్టదణ్ణభవదేవదత్తం. తథాహ్యనుభవామ్యహమితిప్రతీతిః. తదేవమస్తద్ధగమనుభూతివిశిష్టంప్రకాశయన్ననుభవామ్యహమితిప్రత్యయోద ఙ్గమాత్రైవన్తీదేవదత్తభితిప్రత్యయవద్విశేషణభూతానుభూతిమాత్రావలమృనని కథమివప్రతిజ్ఞాయేత. యదపుక్తం స్థూలోహమిత్వాదిదేహాత్వాభిమానవతపవజ్ఞాతృత్వ ప్రతిభాసనాత్ జ్ఞాతృత్వమపిమిశ్యేతి. తదయ్య క్తం- అస్తతయా అభిమతాయా అనుభూతేరపిమిథ్యాత్వంస్యాత్ - తద్వతపవప్రతీతేః. సకలేతరోపమద్రితత్వజ్ఞానాబాధితత్వేనాను భూతేర్మిథ్యాత్వమితిచేత్ - హన్తైవంసతితదబాధాదేవజ్ఞాతృత్వమపినమిథ్యా. యదపుక్తమవిక్రియస్యాత్తనో జ్ఞానక్రియాకర్తృత్వరూపంజ్ఞాతృత్వంనసంభవతి. అతోజ్ఞాతృత్వంవిక్రియాత్వకంజడంవికారాస్పదావ్యక్తపరిణామా హక్తారగ్రస్థిమితి నజ్ఞాతృత్వమాత్తనః-అపిత్వన్తనికరణరూపస్యాహంకారస్య. కర్తృత్వాద్విక్రియరూపాదివర్త్యభ ర్త్యః. కర్తృత్వేహంప్రత్యయగోచరత్వేచాత్తనోభ్యుపగమ్యమానేదేహస్యేవానాత్మత్వపరాత్వజడత్వాది ప్రసక్త త్వేతి. నైతమపవద్యతే- దేహస్యేవాచేతనత్వప్రకృతిపరిణామత్వదృశ్యత్వపరాత్వపరాధత్వాదియోగాదన్తనికర

నత్వమస్తీత్యభిప్రాయేణ స్వాత్మానంప్రతిష్ఠనత్వమేవేత్యక్తం. తేన జ్ఞానకర్తృతామన్తరేణ వ్యవహారానుగుణత్వం జ్ఞాతృత్వ స్తీతద్యద్భివచితం స్వపక్షేనాత్మనిజ్ఞాతృత్వపిపక్షభూతేవత్వేరితవ్యక్తం. జ్ఞానాన్తరనికరేషు ప్రకాశత్వంసంవిద్యసిద్ధం-తస్మాత్స్వరూపభూతజ్ఞానాధీనత్వాత్. అహ మర్థస్యచరదిత్వభిప్రాయస్య త్వమేవేత్యనేనసూచితః. తమేవవివృణోతి (జ్ఞానస్యాపీతి) తత్సంబధాయ తత్వముపపదయతి (తత్త్వతమేవహితి) జ్ఞా నస్ఫురణస్యాశ్రయనవృద్ధిసామగ్త్యన్తర్భూతభితిభావః. అజడత్వాత్సంబధాత్వాన్వినిగమయతి (అతభితి) అథాహమర్థస్యక్తా స్తీతీత్వంబూ పయితుమనువదతి (అథయదు క్తమిత్వాదిహ) సంవిదపిమిథ్యాకింసన్యాదిత్యత్రాహ (నిరధిస్తానేతి) అనుభూతివ్యతిక్రాపారమాగ్ధ్యనిష్ఠవక్తారణే యంహేతురుక్తః. దూషయతి (తదయ్య క్తమిత్వాదిహ) అధిస్తానసామానాధికరణ్యేనాధ్యక్షప్రతీతింబ్రహ్మన్తేనోపపదయతి (పురోవస్థితేతి) సత్తేర ద్విచర్యయందర్శయతి (అత్రత్వీతి) పృథగవభాసమానా - వ్యధికరణతయవభాసమానా. తథాప్రతీతిందర్శయతి (తథాహితి) తతఃకిమిత్వత్రాహ (తదేవమితి) తదేవం-ఉక్తప్రకారేణ. ధర్మధర్మభావప్రతీతినికేవణతయూప్రతిపన్నేతద్విశేషణవిచక్షణ్యాధ్యాసోపపవన్నభర్తృభ్యః. తత్రనగ్న స్తమాత్రాధ్యాసః-తథానతిసమృద్ధిసోజ్ఞాతుఃపారమాగ్ధ్యప్రసక్తాత్. నచ తథాభ్యుపేరం. ననువిశేషణేవిచక్షణ్యాధ్యాసోవృత్త్యతే యథాప్రభావహం మణ్ణ్యాధ్యాసభితి. ఇదంచోద్యంపుథగవభాసమానేత్యనేనపరిహృతం. సహితధానైయధికరణ్యేన విశేషణీభూతాప్రధా. కింత్వయంచుచిరియణ్యాధ్యా సాధిస్తానభూతాప్రభామతి సామానాధికరణ్యేనైవమాభాతి. నన్వనుభవసామానాధికరణ్యేన ప్రతీతిప్రసక్తానమయ్య క్తం - దిక్షుమాన్విన్యం సభసిరాగ ఇతివైయధికరణ్యేనాధ్యాసదర్శనాత్. నైవం - పదద్వయప్రవృత్తినిమిత్తయోరేకాశ్రయవృత్తిత్వంహి సామానాధికరణ్యం. ఇహాదిత్వజూలిన్య యోన్మభ్రాన్త్యరూణ్యయోశ్చ ఏకాశ్రయవృత్తిత్వాదగతసన్న్యామానాధికరణ్యమస్తి. నైయధికరణ్యంతుశబ్దగరం. విశేషణినాదిక్షుమాన్విన్యనిత్యత్వో ర్థభేదః. అధ్యాసేషుధర్మైశ్చక్రప్రతీతిరవర్జనీయా. అతస్మైవాత్రాపాద్యతే అనుభూతిరహమితి ప్రతీయేతేతి. నను అనుభూతిరహమితి ప్రసక్తోను ర్వచః. అనుభూతిత్వంవ్యధిస్తానాసాధారణాకారః. తదస్ఫురణంభ్రమానుగుణమేవ. సహి శుక్తీరజతమితిప్రతీయతఇతి. ఏవం తద్వ్యుపభూతేర్ని ద్విశేషతయూహా న్తరేణస్ఫురణాభావాదనుభూతితయాస్ఫురణవిరోధాచ్చతదధికరణాధ్యాసానుదయః. అవిరోధేనకృత్యాన్వాధ్యాసేగ్రహణే సా మానాధికరణ్యప్రతీతిప్రసక్తోదుర్వారః. ఏతదభిప్రాయేణహిపురోవస్థితభాస్వరగ్రవ్యాకారతయారజతాదిరివేత్యక్తం. నన్వధ్యాసానుదయోచర్య చః-విషయోపస్థిస్తానుభూతిరహంబానామిత్వత్త్రాత్రాధ్యాసేప్రతీయతే- సామానాధిస్తానం. నిర్విషయానిరాశ్రయానుభూతిరేవాధిస్తానం. తదప్ర కాశాచధ్యాసోదయభితి. ఉచ్యతే- తత్త్వప్రతిపన్నస్యాధిస్తానత్వాదయోగా, ద్విషయశ్రయహస్యసంబిదోయోగ్యానుపలబ్ధినిరస్తత్వాత్, విషయ ప్రకాశకసంవిదపివ ఆత్మత్వాభ్యుపగమేనత్వయాస్వయంప్రకాశత్వసమగ్ధనా, చ్చనైవాధిస్తానమితితదవభాసేతస్యాశ్చకుక్తిత్వత్ ప్రమవిరోధి త్వేధ్యాసానుదయభితి. దేహత్వాభిమానవతోజ్ఞాతృత్వప్రతిభాసాత్తన్యభ్యేత్వక్తమసూద్యదూషయతి (యదపుక్తమిత్వాదిహ) (తదబాధాదేవేతి) జ్ఞాతృత్వస్యాబాధితత్వంముక్తాపవజ్ఞాతృత్వపరమైవాక్యాత్. జ్ఞాతృత్వస్యవిక్రియాత్వకత్వంనిరాకర్తుంతదనువదతి (యదపుక్తమవిక్రియస్యేతి) జ్ఞానస్యభాత్వగతయాక్రియాత్వం. తత్త్వగ్రత్వంచవికారరూపం. అతపివజడం. అవిక్రియస్యాజడస్యాత్తనోనసంభవతి. విక్రియాత్మకత్వాజ్ఞడ త్వాచ్యుక్తాభ్యుపగంకారగ్రస్థిమిత్వభ్యః. సర్వాధ్యాసమూలత్వాత్ గ్రస్థిత్వం. అథాహేత్వన్తరేణచజ్ఞాతృత్వస్యాన్తఃకరణధర్మత్వముపపదయతి (కర్తృత్వాదిరితి) దృశ్యత్వాదిత్వభ్యః. ఆత్మనోజ్ఞాతృత్వేనిష్టంప్రసక్తయతి (కర్తృత్వభితి) అత్రవృతిరేక్యనుమానాన్యభిప్రతానితిపూర్వమేవో క్తం. పరిహరతి (నైవదితి). దేహస్యేత్వాదిహాఅన్తఃకరణస్యజ్ఞాతృత్వాభావోపపదనం, అదిశబ్దాదన్తవత్త్వగ్రహణం. చేతనాసాధారణేత్వాదిహా

ణరూపస్యాహక్తారస్య - చేతనాసాధారణస్య భావత్వాచ్చజ్ఞాతృత్వస్య. ఏతదుక్తంభవతి - యథాదేహేద్విద్యుత్స్య త్వవరాత్త్వాదిహేతుభిః ప్రత్యుత్పన్నానాం ప్రత్యుత్పన్నత్వే - ఏవమన్తకరణరూపాహక్తారోపి తద్వృత్త్యా దేవతైరేవహేతుభిః ప్రసన్నాద్వివిచ్యత ఇతి. అతోవిరోధాదేవసజ్ఞాతృత్వమహంకారస్య దృశితృవత్. యథా దృశితత్వం తతః-ర్మణోహక్తారస్యనాభ్యుపగమ్యతే-తథాజ్ఞాతృత్వమపి నతతః-ర్మణోభ్యుపగమ్యతే. సచ జ్ఞాతృత్వం విక్రియాత్మకం- జ్ఞాతృత్వంహిజ్ఞానగుణాశ్రయత్వం జ్ఞానంచాస్యనిత్యస్య స్వాభావికధర్మత్వేన నిత్యం.

త్వనోజ్ఞాతృత్వోపపాదనం. జ్ఞాతృత్వాభావస్యాభ్యుత్పత్తిః. అన్తకరణంభక్తి. అచేతనత్వాదయోహేతవ్య. దేహస్యేవేదనపక్షాద్భక్తిః. జ్ఞాతృత్వస్య చేతనాసాధారణత్వకథనాద్వ్యతిరేకవ్యాప్తిశ్చకథితా. ఏవంపరోక్షవ్యతిరేకజ్ఞానం ప్రత్యక్షమనాన్యత్కానిభవన్తి. అన్తకరణంజ్ఞాతృ-అచేతనత్వాత్. ప్రకృతిపరిణామత్వాత్. దృశ్యత్వాత్. పరాత్వాత్. పరాధత్వాత్. దేహవతితి. నన్యచేతనత్వాత్ అజ్ఞాతృత్వేనాభ్యేసాభ్యావిశిష్టతా. నైవతి-అచేతనశబ్దేనానాత్మత్వస్యవివక్షితత్వాత్. పురుషార్థప్రతిసంబంధితత్వందేహంప్రత్యనియన్తృతయాల ప్రతిబింబత్వంవాఅభ్యర్థం - తదభావోనాత్మత్వం. ప్రకృతిపరిణామత్వం - ప్రకృతికార్యత్వం. దృశ్యత్వం - నియమేనజ్ఞానాన్తరాధీనసిద్ధిత్యం. పరాత్వం - పరస్మైభావసూచకం. పరాధత్వం - పరప్రయోజనైకఫలత్వం - జీవోపకరణత్వమిత్యర్థః. అత్వనోజ్ఞాతృత్వేనాభ్యేసాభ్యాహేతవోయథాసంభవంతరాధానియా- అత్వనోజ్ఞాతృత్వాభావేదేహస్యేవానాత్మత్వప్రసక్త్యపరాధత్వప్రసక్త్యితి. నన్యయథాభుతదేహాదారచేతనత్వాదికేరుల్యేషిణ్వినియాశ్రయత్వాదేహేహంకారణంభవతి. తథాదేహేన్తకరణమారచేతనత్వాదికేరుల్యేషిణ్వినియాశ్రయత్వాభావేపి ప్రత్యుత్పన్నమపిదృశ్యమిత్యుభయత్రాపి విపక్షేవాధికాభావమాశక్యంపరిహరతి (ఏతదుక్తమితి) యేనదృశ్యత్వాదివిరుద్ధకర్తృదేహస్యద్రష్టుత్వాద్యనుపపత్తిః. తేనాన్తకరణస్యాపితదృశ్యత్వాద్రష్టుత్వాద్యనుపపత్తిరీత్యర్థః. జ్ఞాతృత్వాభావంప్రత్యచేతనత్వాదికమప్రయోజకంచేదేహస్యజ్ఞాతృత్వప్రసక్త్యి. తత్కచ్చచార్యాకంప్రతిదేహక్షభేదస్వయాపిదురుపపాద్య. సచదేహస్యదేహత్వాదజ్ఞాతృత్వం - ఘటాదాదేహత్వాభావేపిజ్ఞాతృత్వాభావత్. అతస్తత్రాచిత్రాదికస్యజ్ఞాతృత్వాభావప్రయోజకత్వమభ్యుపగమ్యమితిత్వవిజ్ఞాతృత్వాభావప్రయోజకస్యతస్యాచిత్రాదేక్ష్యచిదప్రయోజకత్వమయంక్రం. అతోచిత్రాదిభిర్దేహస్యేవాన్తకరణస్యద్రష్టుత్వాద్యనుపపత్తిరీత్యర్థః. ప్రత్యుత్పన్నేత్యాదికర్తృదాదజడత్వగ్రహణం. (వివిచ్యతే) ప్రత్యుత్పన్నాదిగన్తస్సంబంధరహితోవగమ్యత ఇత్యర్థః. (తైరేవహేతుభిః ప్రసన్నాద్వివిచ్యత ఇతి) పరాత్వాదిభిర్దేహస్య జ్ఞాతృత్వాభావఉత్తేషరాత్వంవ్యాప్తంజ్ఞాతృత్వాభావోవ్యాపకఇతినిష్కృతి. తత్కచ్చస్యాగావ్యాప్తేషుపరాత్వనిరవకాశంజ్ఞాతృత్వంయది ప్రత్యగ్భూతస్యసేవసాత్-తదానిరాశ్రయంప్రసజేదితిపూర్వక్రవ్యాప్తిఃపనాయ విపక్షేవాధికస్తగ్గోత్రాపనిశ్రేతః. తస్మాద్వివిచ్యతత్వేతదుక్తమిన్త్యయః. అతోచేతనత్వజడత్వాదిస్వభావవిరోధాన్నాహంకారస్యజ్ఞాతృత్వమిత్వాభావ (అత ఇతి)నహివయం ద్రష్టుత్వాద్యనుపపత్త్యాదేహత్వవివేకంబ్రాముః. సతుపరమతానుసారాత్కృతః. వయంబుద్ధ్యాత్వానుపపత్తేతిశక్త్యా యాం ద్రష్టుత్వాభావస్యాచేతనత్వాది ప్రయోజ్యత్వేషుపరాత్వసాధారణప్రతిబింబమాహ (దృశితృవదితి)తదేవవివక్షణితి (యథేతి) దృశ్యత్వాద్య విశేషేపిదేహస్యఘటాదివిలక్షణస్యేన్వినియాశ్రయత్వవదన్తకరణస్యదృశ్యత్వముపపద్యతాం. అన్తకరణస్యదృశ్యత్వాదిదాదేహస్యేవదృశ్యత్వంనోపపద్యత ఇతిచేత్ - తథాదృశ్యస్యాన్తకరణస్యదృశ్యత్వాదివైవదేహస్యేవద్రష్టుత్వమపినోపపద్యతే. అతోదృశ్యత్వాభావజడద్రష్టుత్వాభావేవచేతనత్వాదికంప్రయోజకం - అన్యవ్యతిరేకయోజ్యత్వాద్యపాధ్యన్తరాదర్శనాచ్యేతిభావః. అహంప్రత్యయగోచరత్వమనాత్మత్వసాధకందేహస్యేతేలియదుక్తతదయంక్రం - బాధితాహంప్రత్యయగోచరత్వస్యపక్షేవత్వభావాదబాధితాహంప్రత్యయగోచరత్వస్యసపక్షేదేహేదావభావాచ్చ. యద్యహంప్రత్యయగోచరత్వమాత్రేణాత్మనాత్మత్వాది ప్రసక్తిః - తద్విరజితప్రత్యయగోచరత్వమాత్రేణ భ్రాంతవత్సమ్యగ్జితేపరజితత్వాస్థితియ కనిర్వాణానర్హత్వప్రసక్తస్యాదిత్యసంగతం. శ్రుతిభిః ప్రత్యక్షేణచకాలాత్యయాపదేశశ్చ. అనాత్మత్వాది ప్రసజ్జకంకర్తృత్వంకింప్రయత్నాధారత్వం - ఉత్పన్నదయాంక్రియాశ్రయత్వం - ఉత్పాద్యర్థమాత్రాశ్రయత్వం. ప్రథమేవ్యాప్త్యభావః - ప్రయత్నాధారత్వానాత్మత్వవ్యాప్తిచిత్తమాదర్శనాభావాత్. పరమాత్మస్యనాత్మత్వాది ప్రసక్త్యేత్ *కర్తారమిశంపురుషమిత్వాదినాకాలాత్యయాపదేశశ్చ. జీవేచేత్ *సాధుకారిసాధుర్భవతి *కర్తాశాస్త్రార్థవత్వాత్ *యతఃస్వకృతభుక్తుమానిత్వాదిభిః ప్రత్యక్షేణచకాలాత్యయాపదేశశ్చ. ద్వితియేపరమాత్మస్యనిర్దిష్టి. జీవేతూత్వాన్యాది శ్రుతిభిఃకాలాత్యయాపదేశః. తృతియే శ్రుత్యాశ్రయతయాస్యాభిమతాత్మనాత్మత్వప్రసక్తిః. భేదవర్జనంతదాశ్రయత్వంచాపారమాధికమితిచేత్ కింపరమాధ్యభూతభాత్వస్థాశ్రయత్వమనాత్మత్వసాధకం - ఉత్పాద్యర్థభూతభాత్వస్థాశ్రయత్వం. ప్రథమేఘటాదావపిపరమాధ్యభూతభాత్వస్థాశ్రయసంభుపగమాత్ వ్యాప్త్యభావః. ద్వితియేత్వదభిమతస్య శ్రుత్యాశ్రయస్యావ్యాత్మనోఽనాత్మత్వప్రసక్తిః. అభవిక్రియాత్మకత్వం సేత్యాహ (సచేతి) తదుపపాదయతి (జ్ఞాతృత్వంహితి) గుణాత్మకత్వాశ్రయత్వేపితత్వాదాచిత్కంచేత్ క్రియాశ్రయత్వవత్పిక్రియాత్మకంస్యాదిత్యత్రాహ (జ్ఞానంచాస్యేతి) ధర్మస్యస్వాభావికత్వేషిభక్తి అనిత్యత్వేద్ధర్మోపనిత్యస్యాత్. ధర్మనిత్యత్వేద్ధర్మస్సేవాధికత్వేదుపాధిగమేధర్మసశ్యతీత్యనిత్యస్యాత్. ఉభయవ్యాప్త్యర్థానిత్యస్వాభావికశబ్దా. అపస్తావిశేషేణకాదాచిత్కత్వంకుప్రమాణికత్వాదిష్టం. అనేనపదద్వయేన*సచజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరిలోపోవిద్యతే అనినాశిత్వాదాత్మన ఇతిశ్రుత్యర్థఉక్తిఃభవతి. అస్యాస్మృతిరేయమగ్ధః - జ్ఞాతృసంబంధిజ్ఞాననిత్యం - మతఃఅవి

నిత్యత్వంచాన్వనో *నాన్విత్ర తేరి త్యాదిమవత్వతి. *జ్ఞోతవేత్యత్వైతి వ్యవదేశేన జ్ఞానాశ్రయత్వంచ స్వాభావికమితివత్వతి. అస్యజ్ఞానస్వరూపస్యైవమగిప్రభృతీనాం ప్రభాశ్రయత్వమివజ్ఞానాశ్రయత్వమప్య విరుద్ధమిత్యుక్తం. స్వయమపరిచ్ఛిన్నమేవజ్ఞానంసంజ్ఞోచమికాసార్వమిత్యపపాదయిష్యామః. అతఃతే త్రజ్ఞావ స్థాయాంకర్తృణా సంకుచితస్వరూపంత త్తత్కర్తృనుగుణతరతమభావేనవర్తతే. తచ్ఛేద్బ్రియద్వా రేణవ్యవస్థితం. తమమమిద్బ్రియద్వారా జ్ఞానప్రసరమపేక్ష్యదయా ప్రమయవ్యవదేశేనప్రవర్తతే. జ్ఞానప్రసరేతుక ర్తృత్వమస్త్యేవ. తచ్చనస్వాభావికం- అపితుకర్తృత్వమిత్వవిక్రియస్వరూపపవాత్కా. ఏవం రూపవిక్రియా వ్యక్తం జ్ఞాతృత్వం జ్ఞానస్వరూపస్యాత్మనసవేతినక దాచిదపిజడస్యాహక్తారస్యజ్ఞాతృత్వసమ్భవః. జడస్వరూప స్యావ్యహక్తారస్య చిత్సంధిభావేనతచ్ఛాపాయాపత్యైతత్సమ్భవ ఇతిచేత్ - కేయంచిచ్ఛాయాపత్తిః- కిమహక్తార చ్ఛాయాపత్తిస్సంవిదః - ఉత్సంవిచ్ఛాయాపత్తిరహక్తారస్య. నతావత్సంవిదః- సంవిదిజ్ఞాతృత్వానభ్యుపగమాత్. నాప్యహక్తారస్య- ఉక్తరీత్యాతస్యజడస్య జ్ఞాతృత్వాయోగాత్, ద్వయోరప్యచాటుషత్వా, చ్యు నమ్యాచాటుషాణాం ఛాయాదృష్టే. అథాగ్నిసంపర్కాదయన్ పిష్టేష్ట్యవచ్చి త్సంపర్కజ్ఞాతృత్వోపలభిరితి. నైతత్ - సంవిదివాప్రవజ్ఞాతృత్వా నభ్యుపగమాదేవన తత్సంపర్కా దహక్తారేజ్ఞాతృత్వం తమపలభిర్వా.

నాశిత్యాదాత్మనః. విశిష్టస్యనిత్యత్వేనపిశేషణభూతజ్ఞానస్యాపినిత్యత్వాత్. యద్వా - ధర్మనిత్యత్వేనతత్స్వాభావికధర్మస్యాపినిత్యత్వాదితి. ఆత్మనో నిత్యత్వేజ్ఞానస్యతత్స్వాభావికధర్మత్వేచ ప్రమాణంస్తారయత్ పూర్వమేవ శ్రుతివాక్యోపాదానాత్మాత్రముదాహరతి (నిత్యత్వంచేతి) సూత్రోదా హరణేనతద్విషయభూతా శ్రుతిరపిహ్యర్థతోదస్యితాస్యాత్. సూత్రంచపూర్వంజ్ఞానగుణకత్వప్రదర్శనాదూపాత్తం. ఇదానీనిత్యత్వజ్ఞాననామో పాత్తం. *జ్ఞోతవేత్యత్వైతి ఇతివ్యవదేశేస్యవివరణం *యావదాత్మభావిత్వాచ్చనవోషఇతిసూత్రం. అత్రస్వాభావికత్వగీర్ణితిభావః. జ్ఞానస్వరూ పస్యజ్ఞానాశ్రయత్వంకథమిత్వత్రాహ (అన్యేతి) జ్ఞానంస్వాభావికనిత్యధర్మత్వేత్సర్వదాసర్వజ్ఞత్వప్రసజ్జిత్యత్రాహ (స్వయమితి) స్వయం-స్వ తః*సంపద్యాదిర్భావభిత్వాదిసూత్రేశుపపాదయిష్యామభిత్వర్థః. అనస్తరమేవేతివాక్యః. తద్విదానీమపికదాచిత్సర్వజ్ఞత్వంముక్తేవదాచిద్జ్ఞానసం కోచఃకింసంజ్ఞాత్. యదితే త్రజ్ఞావస్థాయాంసంకోచః-తద్విసర్వేష్యజ్ఞాన్యురిత్యత్రాహ(అతఃతే త్రజ్ఞేతి) అతః-సంకోచవికాసాన్విత్యాత్. కర్మ జేలిసంకోచకోపాదిః. (తే త్రజ్ఞావస్థాయామితి)తదానీమేవసంకోచభిత్వర్థః. సర్వేషామజ్ఞత్వప్రసక్తికర్తృతారతమ్యాత్సరీపత్యా. తారతమ్యశ్చేన *తయాలిరోహిత్యాచ్చకైః తే త్రజ్ఞసంజ్ఞితా. సర్వభూతేషుభూపాలతారతమ్యేనవ ర్తతఇతివచనంస్తానితంభవతి. కర్మజేలివదేనతయేతిసంకోచ సమ్యాఖ్యాతంభవతి. తయా- కర్మరూపాచిద్యయేత్వర్థః. *అపిద్యాకర్మసంజ్ఞానాశ్రయేతియాశ క్తిరిష్యతేయయాతే త్రజ్ఞకైస్సావేష్టితాస్యప్రసర్వ గా||సంసారతాపానఖిలానవాప్తిత్వనితంతతానితిహి ప్రకృతం. జ్ఞానస్యనిత్యత్వేనానుత్పత్తికత్వాదిన్ద్రియైరైకేష్యంస్యాదిత్యత్రాహ (అన్యేతి)య ద్వా- స్థావరేష్ట్యజ్ఞానవికాససన్యేదిత్యత్రాహ (తచ్ఛేతి) ఇన్ద్రియద్వారకత్వంసంకోచవికాసార్థమిత్వర్థః. రన్యుత్వం ఇదిహావ్యవదేశేనస్యాదిత్య త్రాహ (తమిమితి) ప్రసరాస్వయమతిరేకావశేష్యదయా ప్రమయవ్యవదేశభిత్వర్థః. యద్వా-ప్రస్థతాంశఃప్రసరః. తస్యప్రసరణసంకోచా భదయాప్రమయాచిత్వర్థః. సంకోచవికాసాభ్యుపగమేవిక్రియాత్మకత్వంస్యాదిత్యత్రాహ (జ్ఞానప్రసరేత్వితి) తాదృశవిక్రియాత్మకత్వంస్యాహా షికత్వాదిప్రమిత్వర్థః. అచేతనపవర్తిణామోహ్యనభ్యుపగతభిత్వేనకారాధిప్రాయః. అనేనఅపికారశ్రుతీనాంవిదమూహ్యతః. మానా సరీతాదృశవా రశ్రుతీనాంనిర్వాహంబర్హయతి (తచ్ఛేతి)స్వాభావికవికారసంపేదపరాఅపికారశ్రుతయభిత్వర్థః. స్వాభావికరూపంబర్హయిత్వత్రాహ (అన్యేతి) స్వరూపం-స్వాభావికరూపం. అపికారిత్వవాక్యస్యపాధిమముక్తస్వాభావికరూపపరాచేత్యర్థః. ప్రసరణకర్తృత్వమపివికారరూపత్వానైవసరణైస్య వేత్యత్రాహ (ఏవంరూపవిక్రియాత్మకమితి)స్వధర్మభూతజ్ఞానప్రసరణకర్తృత్వలక్షణవికారిత్వమేవరూపశ్చేనవివక్షితం. జ్ఞానస్వరూపస్య-జ్ఞాన మేవస్వాభావికోధర్మః. యస్యనజ్ఞానస్వరూపః. స్వధర్మభూతజ్ఞానప్రసరకర్తృత్వలక్షణవికారస్తద్ధర్మకస్యాత్మనవివసంభవతినతుజడత్వావత్సర్వకస్యా హంకారస్యేత్వర్థః. యద్వా-స్వరూపశ్చోధర్మిపరః. జ్ఞానస్వరూపస్యైవజ్ఞానధర్మకత్వంసంభవతి-నతుజడరూపస్య. యథాఘటాదేతి. జ్ఞానస్వరూ పత్వాత్ జ్ఞానధర్మకత్వేనస్వధర్మభూతజ్ఞానప్రసరకర్తృత్వరూపవికారసంభవః-నతుజడస్వరూపత్వాదతద్ధర్మకస్యాహంకారస్యేత్వర్థః. ఏవంవిక్రియా త్మకత్వాత్ జ్ఞాతృత్వస్యాత్మధర్మత్వానుపపత్తిర్నిరస్తా. అథపరోక్షాజ్ఞాతృత్వనిర్వాహా ప్రకారాకానిరస్యతి. జ్ఞాతృత్వంచిచ్ఛాయాపత్తికత్వం, చిత్సం పర్కకృతం, చిదభివ్యక్తకత్వకృత, మితిత్రయఃవక్షః. తత్రప్రథమంచిచ్ఛాయాపత్తిపక్షమాశక్తితే (జడేతి) మాషయతి (కేయమితి) కేయం-చ ర్మిటావేత్యర్థః. వికల్పయతి (కిమితి) చిచ్ఛాయాశబ్దయోగసమాసాన్వర్తతాచిదక్షిః. పక్షమీవేతిభావః. ఆహంకారచ్ఛాయాపత్తిస్సంవిదః-అహం కారేసంవిదగతజ్ఞాతృత్వచ్ఛాయాపత్తిత్వర్థః. (సంచిచ్ఛాయాపత్తిరహంకారస్యేతి) సంవిద్యహంకారగతజ్ఞాతృత్వచ్ఛాయాపత్తిత్వర్థః. ప్రథమందా షయతి (నతావదితి) శిరోస్తరంపుష్పదస్యతి (నాపీతి) పూర్వమచేతనత్వప్రకృతిపరిణామత్వాదిభిరహంకారస్యజ్ఞాతృత్వపుష్పదాసమగిత్రైత్యాహ (ఉక్త రీత్యేతి) మాషకాన్వితమహ (ద్వయారపీతి) తద్విద్యుజ్ఞాతి (నహీతి) చిత్సంపర్కంబాషయతుంశక్తతే (అథేతి) పూర్వపద్వికల్పమాషయతి (నైత తితి) ఇయంసాధారణీ ప్రతిజ్ఞా. అహంకారేసంచిత్సంపర్కాత్ జ్ఞాతృత్వంపుష్పదస్యతి (సంచిదితి) అహంకారసంపర్కాత్సంచిదిజ్ఞాతృత్వంమాషయతి

అహంకారస్యత్వచేతనస్యజ్ఞాత్వత్వాసమ్మువాదేవసుతరాంతత్వంవరా-త్వంవిదిజ్ఞాత్వత్వంతమవలభిర్వా. యదా ప్యుక్త ముభయస్రవస్తుతోజ్ఞాత్వత్వమస్తి అహంకార స్వనుభూతేరభివ్యజ్ఞక స్వాస్తిస్తామేవానుభూతి మభి వ్యసక్తి ఆదర్శావదివదితి. తదయం క్తం-ఆత్మనస్వయంజ్యోతిషోజడస్వరూపాహంకారాభివ్యక్త్యాత్వాయోగాత్. తదుక్తం శశాంతాగారభివాదిత్వమహంకారోజడాత్మకః। స్వయంజ్యోతిషమాత్మానంవ్యసక్తినయంతీమదితి || స్వ యంప్రకాశానుభవాధీన సిద్ధయోహి సర్వేపదాధాః. తత్తదాయత్తప్రకాశోచి దహంకారోనుదితానస్తమిత స్వరూపప్రకాశమశేషార్థసిద్ధి హేతుభూత మనుభవమభివ్యసక్తీత్వాత్మవిదగిపరిహసద్ధి. కించ-అహంకారానుభ వయోఃస్వభావవిరోధాదనుభూతేరననుభూతిత్వప్రసక్తాచ్చనవ్యక్తృవ్యక్త్యాభావః। యథోక్తం శశాంతానస్యస్య త్వమనోన్యన్వంనచస్యాత్ప్రతికూల్యతః। వ్యక్త్యత్వేననుభూతిత్వమాత్మనిస్యాద్యథాఘటభితి||నచరవికరనిక రాణాం స్వాభి వ్యక్త్యకరతలాభివ్యక్త్యత్వవత్ సంవిదభివ్యక్త్యాహంకారాభివ్యక్త్యత్వం సంవిదస్సాధీయః - తత్రాపిరవికర నిక రాణాంకరతలాభివ్యక్త్యత్వాభావాత్. కరతలప్రతిపాతగతయోహిరశ్చయోబహుళాస్వయమేవ స్ఫుటతర ముపలభ్యంత్యైతి తద్భావమభ్యుక్తమాత్రహేతుత్వాత్ కరతలస్యనాభివ్యక్త్యత్వం. కించ-అస్యసంవిత్స్వరూపస్యా త్వోహంకారనిర్వర్త్యాభివ్యక్తిగికియాపా- నతావదుత్పత్తిః- స్వతస్సిద్ధతయానన్యోత్పాద్యత్వాభ్యుపగమాత్.

(అహంకారస్వత్వీతి) (సుతరామితి)జ్ఞానస్యాజడత్వాద్జ్ఞానా శ్రయత్వంస్వమతేనసంభవతి. అహంకారస్వజడత్వేనవస్తుతోజ్ఞానా శ్రయత్వస్యస్వ రపక్షయోరుభయోరప్యసంభవాన్నతత్వంపరాత్వంవిదిజ్ఞాత్వత్వమితిభావః. రుహగతకాస్తాదీనాంలవణసంబద్ధాల్లవణతోవత్వ విర్భుత్వతే. ఆయఃఃఘ్నీ సుంపహృదుత్వముపలభ్యతే. అతోజ్ఞాత్వత్వంతమవలభిర్వేతిపృథగుక్తం. ననుపూర్వోక్తపక్షద్వయేజ్ఞాత్వత్వస్య ఛాయాశ్చ త్రిసంపరానిరస్తా. జ్ఞానచ్ఛా యాశ్చ త్రిసంపర్కక స్సాన్మనిరస్తా-వక్ష్యమాణాభివ్యక్తిపక్షే న్రూపాదితి బ్రూమః. జ్ఞానస్యాహంకారేచ్ఛాయాశ్చ త్రిర్నామదర్శణేముఖస్యేవతదాధే యతయూభివ్యక్తతా. సంపర్కపక్షేపృథిస్తానతయాసంపర్కజ్ఞాత్వత్వప్రతీత్యనుపయుక్తః. అతఆధేయతయాసంపర్కవక్తవ్యః- సచతత్వరయా భివ్యక్తావ న్నరతః. అతస్త్రానుపన్యాసః. కించ- ఛాయాశ్చ త్రిసంవిదోచాక్షుషత్వేనైవనిరస్తా. సంపర్కశ్చోపలమ్బునుగుణ్యేనవక్తవ్యత్వాదపృథస్యి ధృఢర్కభక్తిభావేనవక్తవ్యః. సచనోపపన్నః-అచేతనస్యచైతన్యస్యచతథావిధధర్మధర్మిభావాదయోగాత్. దణ్డదేవద త్రయోరవజ్ఞానజ్ఞాత్రోఃపృథగవస్థానా దర్శనాదపృథగవస్థితయోస్సంపర్కశ్చానుపపన్నైతిత్వనుసంధేయం. అథాభివ్యక్తిపక్షమనుభూతితుంఛాయాశ్చ త్రిసంపర్కపక్షయోరభివ్యక్తిపక్షస్యచా న్యోన్యత్వైషమ్యందర్శయతి (ఉచయత్రేతి) (వస్తుభితి) ఛాయాశ్చ త్వాదినాపాద్యమానాదధ్యాసాత్ పూర్వమేవసిద్ధత్వంవిషయీతం - నతుపార మాధికత్వం-అలాతవక్తాదేరపిప్రతిబిమ్బదర్శనాత్ ఉష్ణజలసంపర్కాదనుష్ఠే. పుష్టోపలమ్బుచ్చ. ఏకత్ర పూర్వసిద్ధజ్ఞాత్వత్వాభ్యాసాదనస్యత్రజ్ఞాత్వత్వ నిర్వాహః పూర్వసిద్ధికాపక్షద్వయే. అభివ్యక్తిపక్షేతుజ్ఞాత్వత్వస్యపూర్వసిద్ధిమనపేక్ష్యజ్ఞానాభ్యాసాత్ జ్ఞాత్వత్వనిర్వాహాభితివైషమ్యం. అభివ్యక్తిప క్షమాహ (అహంకార స్వీతి) దూషయతి (తదయం క్తమితి) కుతభిత్వపేక్షయామాత్మనోభివ్యక్త్యాకాపేక్షేననా. అహంకారస్యాభివ్యక్త్యత్వశక్తి రపిన్ద్రీయాహ (అత్తనక్షత్వాదినా) సోపైక్తార్థస్యసాంప్రదాయకత్వదర్శనార్థంవృష్టాన్తేనతద్వికచిరకార్థంచాత్మసిద్ధిగ్రన్థమాహ (తమ క్తమితి)శా న్తాక్రారభిత్వాదికంశ్లోకంవివృణోతి (స్వయమితి) స్వయంప్రకాశజ్ఞేనాభివ్యక్త్యాకాపేక్షయాఅభావకత్వః. అనుభవాధీనసిద్ధయైత్యనేనఅహం కారస్యాభివ్యక్త్యత్వాభావకత్వః. అచిదహంకారభిత్వనేనచిన్తాత్రాతిరేకత్వాత్తదాయత్తప్రకాశభితిపరోక్తహేతుస్సూచితః. అనుదితానస్తమిత స్వరూపప్రకాశంకాచిదప్రకాశంచేత్తదాభివ్యక్త్యాకాపేక్షేనాత్. తదభావాత్తదాచిదప్రభివ్యక్త్యాకాపేక్షేనా స్తీత్యర్థః. అశేషార్థసిద్ధిహేతుభూ తం- త్వయావిషయప్రకాశకత్వేనహిస్వయంప్రకాశత్వంసమగ్ధిరమితిభావః. (పరిహాసస్తీతి) ఈదృశమనుభవమిదృశాహంకారోభివ్యసక్తీత్వస్వ దీయావితత్వత్వమిపస్థావివహాసస్తీతిభావః. అహంకారానుభవయోరభివ్యక్త్యత్వాభివ్యక్త్యత్వానుభ్యుపగమేనదూషణముక్తం. తయోరభివ్యక్త్యత్వ మభివ్యక్త్యత్వంచాస్తు- రత్వరస్వరంనోపపద్యతేభిత్వాహ (కించెతి) స్వభావవిరోధాత్-అనుభవస్యాశేషార్థసిద్ధిహేతుత్వంతద్వ్యతిరిక్తత్వేనాహం కారస్యాస్వతదధీనసిద్ధిత్వంచవిరోధః. యథా పితాపుత్రయోరన్యంప్రతిపుత్రత్వే పితృత్వేనసత్వపిపరస్వరం పితృత్వపుత్రత్వవ్యత్యయోనోపపద్య తే. వివమన్యాపేక్షయాతయో ర్వ్యక్తృవ్యభివ్యక్త్యావసంభవేపిపరస్వరంనోపపద్యతేభిత్వర్థః. దూషణా న్నరంచాహ (అనుభూతేరననుభూతిత్వప్రస క్తాచ్యేతి) అస్మిన్నధేపాత్మసిద్ధిగ్రన్థందర్శయతి (యథోక్తమితి) ప్రాతికూల్యతః - పూర్వోక్తస్వభావవిరోధశబ్దేనప్రాతికూల్యశబ్దోవాఖ్యాతః. తే ద్వ్యభ్యన్తేనవతద్వ్యభ్యక్తీవేచరోక్తదృష్టాన్తందూషయిష్యన్నాహ (నచేతి) దృష్టాన్తస్యసాధ్యవికలత్వమాహ (తత్రాసీతి) తత్రతథాత్వస్యాన్యథాసి ద్ధిందర్శయతి (కరతలేతి) సహిబ్రహ్మప్రసరణస్వభావంద్రవ్యం. అతస్తద్భావమభ్యుక్తహేతుత్వమహంకారస్యానుపపన్నమిత్వర్థః. తథాహంకారేణా స్యాభివ్యక్తింత్రిభావికల్పనూషయతి (కించేత్వాదినా) కింరూపా - కింశబ్దఃక్షేపార్థః. దుర్నిరూపేత్వర్థః. కుతభిత్వపేక్షయేమాభివ్యక్తిర్నామ కిముత్పత్తిః-ఉతప్రకాశనం-ఉతానుభవసాధనానుగ్రహభితి భావికల్పమభిప్రేతోవత్వత్రిపక్షందూషయతి (నతావదితి) అనుత్పన్నస్యఘటా దేరభివ్యక్త్యసంభవాదత్వాదకస్యాపిదణ్డత్రాచే భూత్వాదపద్యారాభివ్యక్తిహేతుత్వాదత్వత్రిపక్షవికల్పానిరసివేశితా. కించ- వ్యక్త్యప్రకాశోత్పా దనంవ్యజ్ఞనం. సంవిదఃస్వయమేవప్రకాశరూపత్వాత్తదత్వత్త్రిపక్షభివ్యక్తింవికల్పానిరస్యత్వత్త్రిపక్షః (స్వతస్సిద్ధతయేతి)

అహంభావవిగమేతుజ్ఞప్తేరపినప్రత్యక్షస్థితిర్నిత్యత్వం. తమోగుణాభిభవాత్పరాగర్థానుభవాభావాచ్ఛాహమర్థస్య వివిక్తస్ఫుటప్రతిభాసాభావేష్యాప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణాత్మనస్ఫురణాత్ సుషుప్తావపినాహంభావవిగమః. భవదభిసతాయాఅనుభూతేరపి తతైవప్రథేతివక్తవ్యం. నహిసస్తోతితనికశ్చిదహంభావవియుక్తాగ్ధాస్తరప్రత్యసీకాకారాజ్ఞప్తిరహమజ్ఞానసాక్షితయావత్తివృత్త్యేవందిధాంస్వాపసమకాలామనుభూతింపరామృతతి. పవంహిసస్తోతీతస్య పరామర్శఃసుఖమహమస్వాప్నమితి. అనేన ప్రత్యవమర్శేనతదానీమవ్యహమర్థస్యైవాత్మన స్సుఖత్వంజ్ఞాతృత్వంచజ్ఞా

జ్ఞప్తేరాత్మత్వమయం కం-అహంత్యాభావే ప్రత్యక్ష్యాదాగాదిత్యాహ (అహంభావవిగమత్వం) అహమితివ్యవహారానుగుణభావసపిరహేస్వప్నైభావసూ నత్వంసంసౌత్-అతః ప్రత్యక్షత్వంపృథుమర్థస్యైవాత్మత్వసాధకమిత్యర్థః. అథానుజ్ఞప్తావపినాహంభావసూత్రీతిసాధయతుంవేదానావల్పిభిన్నస్వై స్వయంజ్యోతిష్వశ్చుత్వసారాత్మ్యమస్తావాత్మస్ఫురణమభ్యవేత్వం. తతః జ్ఞాహంఖల్వయమేవంసంప్రత్యాత్మానంజ్ఞానార్యయమహమస్మీతి శ్రుత్వామామపృథుంసంజ్ఞాతవానితరమర్థాచనాహమర్థానుభవః. అతోనుభూతిస్ఫురణమేవతదానీమితిశ్చాదాయామహమర్థస్యావసంసృరణమ స్తీరిసావపతికంప్రతిజానీతే (తమత్వాదినా) చత్వర్థశ్చక్షానివృత్తౌ. తమోగుణాభిభవహేతుకాత్పరాగర్థానుభవాభావాత్ స్ఫుటావపాసా భావః. వివిక్తప్రధిభావః-వాప్రత్యప్రతిభాసః. అనేకవిశేషణియస్తావభావఃస్ఫుటావభావః. వ్యావర్తకప్రాప్త్యాత్యాదిప్రాప్త్యధర్మవిస్మయేనాత్మి గుణాద్యాస్తరభూతిశ్చత్వేవచ ప్రతిభాసాభావాత్ సకలేరవాప్రత్యతయస్ఫుటతయాచ ప్రతిభాసాభావః. కేనాకారేణ స్ఫురతీర్వత్తాహ (అహమిత్యేకాకారేణస్ఫురణాది) అహమితిశబ్దేనాకార-అవితేత్వద్వాచ్యాధానుకారః. ప్రత్యక్ష్యాకారేణస్ఫురణాదిత్వర్థః. నికశ్చేనాహం భావావిగమవివక్షితః. యద్వా-ఏకాకారేణ-సర్వాత్మసాధారణాకారేణేత్యర్థః. ప్రత్యక్ష్యాదికోహిసర్వాత్మసాధారణః. సుఖమభిభావయోదేవ త్యాద్యవ్యవహారసర్వాత్మసాధారణః. సుషుప్తాభావమాన ఆత్మనృహంభావస్వాభ్యు. తథాస్ఫురణంహేతుః. వికదావభాసాభావావహమర్థస్ఫురణంనా స్తీర్వత్తాహ (భవదభిసతాయాఅనుభూతేరపి) నకేవలమహమర్థస్ఫురణవివక్షితవైశద్యబోధః - అనుభూతిస్ఫురణేపిసమ్యక్స్వయంవా చ్యుః. అతో వికదావభాసాభావాన్నాస్తిత్వంచేత్ జ్ఞప్త్యైవనోపితదానం స్ఫురణంసంసౌత్. జ్ఞాతృజ్ఞేయోపక్షేపవివక్షిత స్ఫుటావప-సంజ్ఞాని తదభ్యుపగమ ఇత్యభిప్రాయః. మృషావాదిభిర్వాద్యస్తరపి జాగృతావస్థాయామేవఅవికదావభాసోన్విర్విరల్పకేజ్జీర్వతః. తేయవికదావభాసాదా వాచహమర్థాస్ఫురణంబ్రూయః- తత్రాపి స్వీకల్పకేతృభక్తృభగ్విష్ణుమాత్రావభాసాభ్యుపగమోనోపపద్యతే. అవికదావభాసావ్యావహారిక చైరేరసామానికోన్విర్విరల్పకేజ్జీర్వతః. అత్రమజ్ఞాత్రాయంపురుషస్వయంజ్యోతిర్భవతిత్యాదిశ్రుత్యనుసారాదవికదావభాసాప్రాప్త్యాదః స్వీర్వతః. త ఇతిభిదా. అతస్సుషుప్తావాత్ స్ఫురణాభ్యుపగమే అవికదావభాసాభ్యుపగమేచరుత్వేమృషావాదిమతాదపి స్వపక్షేప్రమాణానుగుణ్యం నివారణ పరపక్షేప్రమాణాననుగుణత్వందర్శయతి (నహితి) అహంభావవియుక్తాగ్ధాస్తరప్రత్యసీకాకారా - జ్ఞాతృజ్ఞేయవివక్షితసంసృతేవరహేత్వేగ్ధా ప్రత్యక్షస్థితిర్థం జ్ఞప్తిరహమిత్యత్రాహం శబ్దోపాదానం. స్వపక్షేపరామర్థానుగుణ్యమాహ (వివంహితి) ఆయంపురుషాద్యః సుఖాన్నిభావో సుఖరూపతయానుభూతాత్మగోచరః. అతీతకాలసంబద్ధస్యాపాబుభూత్వకాలానుభూతాగ్ధ ప్రత్యభిజ్ఞానవిశేషాయంపరామర్శః సుఖమహమస్వాప్నమితి. వివంస్వపక్షే తయోపరామర్థానుగుణ్యవదభావరూపకైషమ్యముక్తం. ప్రతిస్థావరస్యంచాన్వనతే జ్ఞాత్రాయంపురుషస్వయంజ్యోతిర్నిత్యత్వంసంసృతం నానో. పురుషశబ్దానసంవిన్యాత్రపరః జ్ఞాపిషాద్రస్తాశ్రోతారసయతాభాతామస్తాబోధారర్థాదిజ్ఞానాత్మాపురుషత్వం జ్ఞాతృజ్ఞేయపురుషత్వం సమభావో. అతో కేజ్ఞాతృపురుషత్వప్రసిద్ధేశ్చ. ప్రత్యక్షస్థితిశ్చాన్వనతవివేచయ్యతే. ఉక్తపరామర్శభవితమగ్ధమాహ (అసేనీతి) సుఖమహమస్వాప్న-పురామర్శే సుఖమిత్యనేనతదానీమనుకూలతయాభావమానత్వమనుసంహితంభవతి. అహమిత్యనేనస్వస్వభావమానత్వంసంసృతంసంసృతం భవతి. యథామన్వమగచ్ఛంపధరమగాయమితివరామర్శేనపూర్వంగమనగానాభ్యాం సమాతదానీ న్నకత్తాన్వయమానుసంసృతంసంసృతంసంసృతం. స్వస్వైస్వయమనుకూలమిత్యానుకూల్యప్రతియోగిత్యాభిప్రాయేణ సుఖత్వమిత్యుక్తం. స్వస్వైభావరత్నభావ ప్రతిసంసృతంసంసృతం ప్రత్యక్ష్యాన్వ ప్రాయోణజ్ఞాతృత్వమిత్యుక్తం-నతుధర్మభూతజ్ఞానస్ఫురణాత్. తమవిషయప్రకాశనవేళాయంజ్ఞాతురాత్మన ప్రత్యక్షసంసృతంసంసృతం. జ్ఞాతృజ్ఞేయస్యాస్వరస్యవిరుద్ధం. జ్ఞాతృజ్ఞేయత్వమిత్యుక్త్యసృతోభివ్యక్తియోగాదితమాత్రస్యాస్వరస్యవిరుద్ధంచ. అస్వరణనియమావ్యవహారికవిరుద్ధంచ. సంసారపరామర్శం మనోవాగ్దాకవిరహేజ్ఞానస్యాత్మవిషయత్వం తచ్చేచ్ఛిరియద్వా రేణవ్యవస్థితమితి భాష్యస్యాస్వరస్యవిరుద్ధంచ. అస్వరణచేతనాత్ర భాష్యం పరామర్శం. అతో చస్వాత్-సచసంకోచకాభావాదనుపపన్నః. తస్మాక్షదానీమాత్మాప్రత్యక్షేనానుకూలత్వేనానుసంహితత్వవికదామర్శభవితార్థః. సుఖమహమస్వాప్న సుఖమితిసుఖస్యాసంక్రియావిశేషణత్వేప్రతీయమానైకభమాత్మవిశేషణత్వముచ్యతేఇతిచేత్ - నైవం - క్రియాయాస్సుభావశ్రయత్వాదాగ్ధేన పురుషద్వారా క్రియావిశేషణత్వస్యయం క్తత్వాదితి. అత్తన న్నదానీసంకించితవేదిషమిత్యజ్ఞానసాక్షిత్వేనస్థితింపదతాలజ్ఞానాశ్రయభాతాహమర్థా నుభవోభ్యుపగమస్తవ్యః - యథాప్రాతశ్చత్వరేణజ్ఞానా స్థితిపరామర్శేపూర్వంగజ్ఞానాశ్రయభూతంచత్వరమనుసంహితంభవతిద్యత్. అస్యాప్న మితిపరామర్శేనమన్వమగచ్ఛమిత్యుక్తగమనత్యాన్వసంహితదానుసంహితస్యాదితిచెన్న - యథాప్రాతశ్చత్వరేణజ్ఞానా స్థితిత్వత్పూర్వంగజ్ఞానాన నుసంధానేవ్యవహారభూతస్థితిచేత్. తద్వత్కలజ్ఞాననివృత్తిరూపస్వాపస్వతదానీమననుసంహితత్వేవ్యవంపరామర్శోపపద్యతే. తత్రహిప్రాతశ్చ

యతే. నచవాచ్యం యథేదానీంసుఖంభవతి తథాదానీమస్వాప్నమిత్యేషాప్రతిపత్తిరితి-అతః ప్రాపత్వాత్ప్రతిపత్తిః. నచామామర్థస్యాత్మకోఽస్థిరత్వేనతదానీమహమర్థస్య సుఖత్వానుసంధానానుపపత్తిః. యతస్సుషుప్తిః శాయాంప్రాగనుభూతం వస్తుసుప్తితోమయేదంకృతం మయేదమనుభూతమహమేతదవోచమితిపరామృత తి ఏతావన్తం కాలంనకించదహమజ్ఞాసిమమితిచ పరామృతతీతిచేత్. తతః కిం-నకించదితికృత్ప్రతిషేధఇతి చేత్-న- అహమవేదిమమితివేదితురహమర్థస్యైవానువృత్తిః. వేద్యవిషయోహిసప్రతిషేధః. నకించదితినిషేధస్యకృత్ప్రవిషయత్వేభవదభిమతానుభూతిరపిప్రతిషిద్ధాస్యాత్. సుషుప్తిసమయేత్వనుసంధీయమానమహమర్థమాత్మానంజ్ఞాతారమహమితిపరామృత్యనకించదవేదిమమితి వేదనేతస్యప్రతిషిద్ధ్యమానేతస్మిన్కాలేనిషేధ్యమానాయావిత్తే సిద్ధిమనువర్తమానస్యజ్ఞాతు రహమర్థస్యచాసిద్ధిమనేనైవ నకించదహమవేదిమమితి పరామర్శేనసాధయం స్తమిమమర్థం దేవానామేవసాధయతు. మామప్యహంసంజ్ఞాతవానితి అహమర్థస్యాపితదానీమననుసంధానంప్రతిపత్తిః ఇతిచేత్ స్వానుభవస్యవచనయోర్విరోధమపినజానత్వేభవన్తః. అహంమాం నజ్ఞాతవానితివ్యానుభవవచనే. మామితికింనిషేధ్యత ఇతిచేత్ సాధుపుష్టంభవతా. తచచ్యతే-అహమర్థస్యజ్ఞాతురనువృత్తిః నస్వయాపనిషిద్ధ్యతే- అపితుప్రబోధసమయేనుసంధీయమానస్యాహమర్థస్యవజ్ఞాతమాదివిశిష్టతా- అహంమాం నజ్ఞాతవానిత్యుక్తేవిషయోవివేచనీయః. జాగరితావస్థానుసంహితజాత్యాది విశిష్టోద్భవస్థానామితిశస్యవిషయః. స్వాప్నయావస్థాప్రసిద్ధావిశదస్వానుభవైకతానశ్చహమర్థోహమిత్యంశస్యవిషయః.

త్వరమేవానుభూతం - నగజాభావః - ప్రతియోగిభూతగజాన్తరణాత్. పశ్చాద్దజఃకింభిరభిప్రేక్షేనయోగ్యాధాననుత్తరణలిజ్జేనఅభావోనునియతే. తద్వత్కలజ్ఞాననివృత్తిరాపస్వాపోపియాగ్యాననుత్తరణలిజ్జేనానునియతే. ననుసుఖమహమస్వాప్నమితిపరామర్థస్యరూపేనసాస్వాపాదేనదానీమననుభవస్సుఖత్వాదేరనుభవశ్చకథమువృత్తేనర్వమపునుభూతంస్యాత్ నవాస్యాత్. నైతత్-సుఖమహమస్వాప్నమిత్యుక్తయస్మిన్మంతేప్రతిస్పార్శస్వాపవాచకమస్తి-తద్విషయప్రతిపత్తిస్పార్శస్యభజ్జేష్యనపాదితాంశవిషయప్రతిపత్తిస్పార్శస్యభక్తాదాగాత్. తత్రస్వాపదశాయాంయోగ్యానానుభవించకత్యః-తద్విషయప్రతిపత్తిస్పార్శస్యంభజ్యతే. యస్యతదానీమనుభవయోగ్యః-తద్విషయప్రతిపత్తిస్పార్శస్యంత్యత్యేవ. భాష్యన్తః కరణజన్యసమస్తజ్ఞానాభావరూపత్వాత్ స్వాపవదానుసంధాతుంశకత్యతే. అనుసంధానమస్తిచేత్ స్వాపవివసాస్యాత్-విస్మియకసమస్తజ్ఞాననివృత్త్యభావాత్. నైవంసుఖాదేఃప్రతిపత్తిమననత్తిరితియథోక్తవివర్ధః. అథాస్యపరామర్థస్యపరోక్తస్యభాసిద్ధిమనూద్యపరిహరతి (నచేత్వాది నా) (అతద్రూపత్వాదితి) వివమర్థః-కింప్రతిపత్తిస్పార్శస్యాత్-ఉతానుపపత్త్యాభ్యవగమ్యత ఇతివికల్ప్యఅతద్రూపత్వాత్ప్రతిపత్తిరితిప్రతిపత్తిస్పార్శస్యంపరిహృతం. యథామస్తమగచ్ఛంమధురమగాయమితిపరామర్థవచనస్య. సహితత్రయథేదానీంమాన్వ్యంమాధుర్యంచభవతి తథాగచ్ఛమగాయమిత్యర్థః ఉపపత్తిః. అపితుగతిగానసమకాలత్వమేవమాన్వయమాధుర్యయోరుపపత్తం. తద్వత్ప్రతిపత్తిస్యసుఖిత్వేఅపిస్వాపసమకాలేనేతిత్వర్థః. అథానుపపత్తింపరిహరతి (నచేత్వాది నా) అనుపపత్తిశ్చత్తనః అధిరత్వమనుభవాభావోవా. తత్రపరామర్శేనస్థిరత్వమాహ (యత ఇతి) మయేదంకృతమితిప్రతిపత్తిః సామాన్యసాధనవాచికకాయకత్తి విధిభాష్యపారవిషయపరామర్శపరా. అథామామర్థాననుభవసాధననిషేధసామాన్యవిషయంపరామర్శంశక్తతే (ఏతావన్తమితి) అహమర్థస్యనిషేధవిషయత్వాభావానిప్రామేణాహ (తతఃకిమితి) పరవివక్షితంశక్తతే (నకించితి) పరిహరతి (నైతి) వేద్యవిషయః-వేద్యప్రతిభాసవిషయః. కృత్ప్రవిషయత్వేనైవమహ (నకించితి) నానుభూతినిషేధస్తస్యాఅనువృత్తిరిత్యాశక్త్యాహ (సుషుప్తిసమయేత్వేతి) భవత్ప్రస్యనిపరీత్యంపరామర్శఇత్యర్థః. యథాప్రాతశ్చత్వరేగజానుభవంపుష్టేనపశ్చాద్యోగ్యాననుత్తరణలిజ్జేనచత్వరేగజాభావంపరతాపురుషేణపూర్వకాలీనచత్వరానుభవేనవిగాజాభావోనవత్తంశకత్యతే-తథాలజ్ఞానాశ్రయమహమర్థంవదతాస్వాపవేదాయామహమర్థానుభవోభ్యవగమ్యత. అథాప్యహమర్థనివృత్తిజ్ఞానానువృత్తికథనంచత్వరనివృత్తిగజావస్థానవచనతుల్యమితిభావః. (దేవానామేవసాధయతు) అర్వా రూపాహదేవాః. ప్రతిపత్తినమమర్థత్వామిత్యర్థః. యమావతామితివాప్రతివాద్యసన్నిధావితివాక్కులకముక్తిమితివాగ్ధః. అథనిషేధవిషయవిషయంపరామర్థమాహ (మామపీతి) పరిహరతి (స్వానుభవేతి) స్వానుభవవచనయోర్వాన్యోన్యంవిరోధః-కించభయోరప్యహమర్థానువృత్తినిషేధశక్తేనవిరోధఇత్యర్థః. అనుభవైకదేశయోర్వచనైకదేశయోశ్చమిథోవిరోధఇతివాగ్ధః. విరోధమేవదర్శయతి (అహమితి) అహంసంజ్ఞాతవానిత్యుక్తఅజ్ఞానసాక్షిత్వేనఅహమర్థానువృత్తిః స్వానుభవసంజ్ఞావచనమపితదనుగుణమితిఅనుభవవచనసాధ్యమహమర్థానువృత్తినిషేధవాక్యవిరోధఇత్యర్థః. నిషేధశబ్దతదర్థానుభవయోర్విరోధఇతివాగ్ధః. తత్రమామితివదస్యాగ్ధంవత్తుంపరప్రశ్నమనుభావతే (మామితి) పూర్వంవిరుద్ధార్థకథనమసాధు-అగతత్వప్రశ్నస్వాధురీత్యనిప్రామేణాహ (సాద్వితి) నిషేధానువృత్తిస్త్విషయవిభాగందర్శయతి (తదవృత్తిత్యాది నా) అహంమామిత్యుభయోరపిషదయోర్విశిష్టవిషయతైవోచిత్యాదిభేదప్రసజ్ఞాదిత్యత్రాహ (అహంమామితి) విధినిషేధయోరేకవిషయత్వేవ్యాహతస్యాదితిత్వవృత్తిగ్ధంవిషయవిభాగః కార్యఇత్యర్థః. విషయవిభాగవిషయానశక్త్యాంవిషయవిభాగముచితందర్శయతి (జాగరితేతి) యతోసామగ్ధ్యిభావాత్తదానీంసప్రకాశతేతదేవనిషేధవిషయః. యదసన్యాపేక్షంస్వయంప్రకాశతేతదేవానువృత్తిత్యితిప్రకాశమానస్యనిషేధస్వానువృత్తిఃప్రకాశమానస్యనిషేధస్వానువృత్తిః.

భయవాదిసమ్యక్సంసార్యాత్మ. యగిపునరహమితినచకాస్తి - నాసామ్యస్తైప్రకాశతే యథాఘటాదిః. స్వస్తైప్రకాశతేచాయంముక్త్యాసతస్తాదహమిత్యేవప్రకాశతే. నచాహమితిప్రకాశమానత్యేనతస్యాజ్ఞత్వసంసారిత్వాదిప్రస్థః - మోక్షవిరోధాత్ అజ్ఞత్వాద్యహేతుత్వాచ్చాహంప్రత్యయస్య. అజ్ఞానంనామస్వరూపాజ్ఞానమన్యథాజ్ఞానంవిపరీతజ్ఞానంవా. అహమిత్యేవాస్త్యనస్వరూపమితి స్వరూపజ్ఞానరూపాహంప్రత్యయోనాజ్ఞత్వమాపాదయతి - కుతస్సంసారిత్వం. అపితుతద్విరోధిత్వాన్నాయత్యేవ. బ్రహ్మజ్ఞభావాపరోక్ష్యనిర్భూతనిరవశేషావిద్యానామపివామదేవాదీనామహమిత్యేవాత్మానుభవదర్శనాచ్చ. శ్రూయతేహి *తద్దైతత్వశ్యస్మిషిర్వామదేవనిప్రతిపేదేఅహంమనరభవంసూర్యశ్చేతి *అహమేవచవర్తామిభవిష్యామీత్యాది|| సకలేతరాజ్ఞానవిరోధనస్సచ్చస్తిప్రత్యయమాత్రభాజనివరస్యబ్రహ్మజ్ఞోవ్యవహారోప్యేవమేవ *హస్తాహమిమాస్మిన్ప్రదేవతాః *బహుస్యాంప్రజాయేయ *సకృత్తలంకానుస్మజాగతి|| తథా *యస్మాత్క్షరమతీతోహమక్షరాదపిచోక్షమః | అతోస్మిలోకేవేదేవప్రథితగిపురుషోక్షమః||అహమాత్మాగుడాకేశ *నత్యేవాహంజాతునాసం *అహంకృత్సస్యజగతగిప్రభవగిప్రళయస్తథా*అహంసర్వస్యప్రభవోమత్తస్సర్వంప్రవర్తతే|| తేషామహంసముద్భూతమృత్యుసంసారసాగరాత్ ||*అహంబీజప్రదగిపితా|| *వేదాహంసమతీతానీత్యాదిషు||యద్యహమిత్యేవాస్త్యనస్వరూపం.

ప్రకాశమానత్యేన. వ్యతిరేకవ్యాప్తిందర్శయతి(యఃపునరతి)ఉపనయమాహ(స్వస్తా ఇతి)నిగమనమాహ(రస్తాదితి)స్వస్తైప్రకాశమానత్వంహేతుః. అహమితివ్యవహారార్థత్వంసాధ్యమితిసాధ్యావిశిష్టతా. అహమిత్యేవప్రకాశతే-అహమితివ్యవహారార్థంప్రకాశతత్వబ్యర్థః. సాధ్యవిచరితవిశేషసాధకతయావిశేషవిరుద్ధత్వంశబ్దప్రతీతీ(సచేతి)అదిశబ్దాద్రాగద్వేషఃఖాదివివక్షితం. ననువ్యాపకంహి ప్రసజ్ఞనియం. సభకార్యంకారణస్యవ్యాపకం. సప్రసం - కారణజాతీయస్యతుకదాచిత్కార్యప్రసక్తిర్వాస్యపికా. అతోహంప్రత్యయేనాత్మనో ౭ జ్ఞత్వాదిప్రస్థానం. అజ్ఞత్వాదిప్రసక్తిశ్చితి విరుద్ధేత్వాహ(మాతేతి)*సపశ్యోమృత్యుంపశ్యతిసరోగంనోతదఃఖితామితిహిక్రుతిః. అతోయథాసహదర్శనమాత్రేణచర్మతేభాణ్ణాదిప్రసక్తిఃప్రత్యక్షవాధావాద్యర్థతే. తద్వత్కాలాత్వయాఽవేశ్యత్యర్థః. సోపాధికత్వమాహ(అజ్ఞత్వాదీతి)సంసారిత్వాహ దుర్ధత్వయోస్సహదర్శనమాత్రేణ ముక్తావసంసారిత్వాదిప్రసక్తిశ్చేదనుభవస్యాపితత్వహభావదర్శనాత్వత్వేషిముక్తాసంసారిత్వప్రసక్తిః. తత్ మోక్షగ్రాహిప్రమాణవిరోధాత్కాలాత్వయాపాద్యం. సంసారిత్వాదేరుభవప్రయుక్తత్వాభావాత్సోపాధికత్వంచేతేత్తదస్వత్వేషిమానమితిప్రాయః. అనేనాహమితి భాసనంసస్వస్తైభాసమానత్వప్రయుక్తం-అపిత్యత్వప్రయుక్తమితిహేతోస్సోపాధికత్వంచక్రుతిబలేనవ్యాప్తేర్భగ్నతయాసహదర్శనమాత్రమేవేతిచరిచ్యుతంభవతి. ఏవంకాలాత్వయాపదేశసోపాధికత్వేక్షితే. తత్రసోపాధికత్వముపపదయతుమజ్ఞానత్యేనసంభావితకారానిబిత్వయతి (అజ్ఞానంనామేతి) ధర్మైశ్చేత్యసతిప్రకారాన్తరారోపణేనజ్ఞానమన్యథాజ్ఞానం-యథావీతశ్శబ్దాది. ఇదంరజఃకార్యం. ధర్మస్యవరస్యధర్మస్యవరత్వేనజ్ఞానంవిచరితజ్ఞానం-యథామక్తావిదంరజతమితి. ఇదంతమఃకార్యం *అయథావత్ప్రజానాతిబుద్ధిసాధ్యపార్థరాజనీ| అభక్తంధర్మమితియామన్యతేతమసావృతాసర్వార్థాకవిపరితాంశ్యబుద్ధిసాధ్యతామనీతిస్మృతే|| అహంప్రత్యయస్యస్వరూపజ్ఞానరూపత్వాత్ప్రత్యాగభావాన్యథాజ్ఞానవిపరీతజ్ఞానానివిరోధాదేవాపగతానీత్వాహ (అహమిత్యేవేతి) అహమిత్యేవాత్మనఃస్వరూపం-అహమితివ్యవహారబుద్ధ్యర్థమేవాత్మనస్వరూపమితిబ్యర్థః. అహంప్రత్యయస్యాజ్ఞత్వాదిప్రయోజకత్వమాపదేశనాజ్ఞత్వాదేరవిద్యావ్యయవిహేపాది రిత్యర్థాదుక్తంభవతి. అథవా కార్యకారణభావేనవ్యాప్తిమగ్నీకృత్యవరేణాజ్ఞత్వాదిప్రసక్తిక్షత్యతివ్యాప్తిప్రతిషేపాయకార్యకారణభావంప్రతిషేపతి (అజ్ఞత్వాద్యహేతుత్వాచ్చేత్వాదినా)అజ్ఞత్వఫలమపినాస్తిత్వాహ (కుతస్సంసారిత్వమితి) నివృత్తావిద్యానామపిఅహమిత్యాత్మప్రతిపత్తిదర్శనేనఅహంప్రత్యయస్యముక్తావనువృత్తిమాహ (బ్రహ్మత్వభావేతి)తద్దైతత్వశ్యన్నితి బ్రహ్మత్వత్వ సాక్షాత్కారకథనేననిర్భూతనిరవశేషావిద్యత్వంగవ్యతే. బ్రహ్మజ్ఞోపితథాప్రతిపత్తిమాహ (సకలేతరేతి) సకలేతరాజ్ఞానవిరోధనఃసహిసకలేతరవివహరణినిపుణస్యజైనేత్యస్యవివశ్యేత్వసంభవఇతిభావః. సచ్చబ్దప్రత్యయమాత్రభాజః - సచ్చబ్దస్యనిదితిప్రత్యయస్యచవిషయభూతస్య. మాత్రచాపాశ్చాత్తనామరూపభాత్వవ్యావృత్తిః. అనేనాహంకారస్పష్టేపూర్వమప్యహంప్రత్యయంజ్ఞాపయతి. అహంప్రత్యయస్సు షీకరణాయ *అహమిమాణితివాక్యంపూర్వముపపదత్యే. *బహుస్యామితివాక్యే *అన్యత్వత్వత్వమపురుషవిలాత్ అహమితిప్రత్యయస్సిద్ధః. అహమిమాస్మిప్రతిపత్తిత్వ అహంశబ్దకణ్ఠోక్షఃసహ్యహంకారస్యనామరూపవాక్యకర్తృత్వమితిభావః. విహూపనిషత్స్వహమినిద్దేశజ్ఞాననాదోపాదత్యే (సకృత్తేతి) సృజాఇత్యుత్తమపురుషే. జ్ఞానంశబ్దాకర్షణిధిరితిభావః. స్మృతిందర్శయతి (తథాయస్తాదితి)యస్తాదివివచనంక్షరాక్షరాతీతస్వాభావికరూపేజ్ఞానంప్రత్యయజ్ఞాపనార్థముపాత్తం. సహ్యహంకారఃక్షరాక్షరాతీతః. అతోస్మీత్యుత్తమపురుషే. జ్ఞాపకమధగిధిః. అత్తనోహంప్రత్యయంజ్ఞాపయతిఅహమాత్మేతి. సహ్యహంకారశ్చిదచిదస్తరాత్మాస్యాభావికనిత్యరూపేహంప్రత్యయందర్శయతిసత్వేవాహమితి. సహ్యహంకారోనిత్యః. మృత్యువిరోధిముక్తిప్రదోష్యహంప్రత్యయనిషయ్యఇత్వాహతేషామితి. సహ్యహంకారోముక్తిప్రదః. ఏవమనేకక్రుతిస్మృతివచనోపాదానంపరవివక్షితద్విత్తతాదృశవచనాపనోదనార్థం - ఏభిరహంశబ్దైస్త్వత్తముపలక్ష్యతేచేదనేకవాక్యస్థానంశబ్దలక్షణైవదోషః. *మహాభూతాన్యహంకారఇతితే. త్రాన్తర్భావవచనమేకం * అహంకారం బలందర్శం కామంక్రోధం మగ్నం. విమువ్యనిర్మమక్యానో బ్రహ్మభూయాంకల్యతఇతి త్వా

కథంతర్వహంకారస్యతే త్రాస్త్రాన్తర్వావోభగవతోపదిశ్యతే * మహాభూతాన్యహంకారోబుద్ధిరవ్యక్తమేవచేతి॥
ఉచ్యతే-స్వరూపోపదేశేషుసర్వేషామిత్యేవోపదేశాత్ తత్రైవాన్తస్వరూపప్రతిపత్తేశ్చాహమిత్యేవప్రత్య
గాత్సనస్వరూపం. అవ్యక్తపరిణామభేదస్యాహంకారస్యతే త్రాస్త్రాన్తర్వావోభగవతోపదిశ్యతే. సత్త్వనాన్త్యని
దేహేహంకారావకరణహేతుత్వేన అహంకారశబ్దాత్సత్త్వసాధుత తద్భావేద్విప్రత్య
యముత్పాద్యవ్యుత్పత్తిర్దృష్ట్యా. అయమేవత్వహంకార ఉత్కృష్టజనావమానహేతుర్గర్వాపరనామాశాస్త్రే
షు బహుశోహేయతయాప్రతిపాద్యతే. తస్మాద్భాగకాపేతాహంబుద్ధిస్సాత్వాదాన్త్యగోచరైవ. శరీరగోచరా
త్వహంబుద్ధిరవిద్యైవ. యథోక్తంభగవతాపరాశరణే * శ్రూయతాంచాప్యవిద్యాయా స్వరూపంకులనన్దన॥ అ
నాన్త్యాన్త్యబుద్ధిర్యేతి॥ యదిజ్ఞప్తిమాత్రమేవాత్మా - తదానాన్త్యాన్త్యాభిమానేశరీరేజ్ఞప్తిమాత్రప్రతిభాస
స్యాత్ - నజ్ఞాత్ప్రతిభాసః. తస్మాద్జ్ఞాతాహమర్థపవాత్మా. తదుక్తం * అతగిప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదుక్తన్యాయాగ
మాన్వయాత్. అవిద్యాయోగతశ్చాన్త్యాజ్ఞాతాహమితిభాసతత్త్వేతి॥ తథాచ * దేహేద్వీయమనగిప్రాణభీశ్చ
నోనస్యసాధనః॥ నిత్యోవాగ్మీప్రతిత్తేనమాన్త్యాభిన్నస్వతస్సుభీతి॥ అనన్యసాధనః - స్వప్రకాశః. వ్యాపీ-
అతిసూక్ష్మతయాసర్వాచేతనాన్దగిప్రవేశస్వభావః. యదుక్తందోషమూలత్వేనాన్యథాసిద్ధిసంభావనయా

జ్యత్వపరంవచనంద్వితీయం. * అహంకారవిమూఢాత్మాభివ్యవరం. ఏతత్ప్రయమపదాహుతమప్యభిప్రేతంఉత్తరత్రపంహారాత్. పూర్వశేతద్వ
చనాభిప్రాయేణ సుషుప్తిముక్తిర్నాన్వేతీత్యుక్తం. ఇమమర్థమవలంబ్యచోదయతి (కథంశర్మితి) పరిహరతి (ఉచ్యతేఇతి) అహమర్థాహంకారయో
రభేదబుద్ధ్యాపరేణచోదితప్రకృతిప్రత్యయయోరర్థవిభాగవ్యుత్పాదనాయప్రకృత్యర్థభూతాత్మన్యహంబుద్ధేః ప్రామాణికత్వేన్ద్యుందర్యయతి (స్వ
రూపోపదేశేష్యితి) అన్యథాసిద్ధిందర్యయకతత్రాహంకారశబ్దవిషయేతమాహ (అవ్యక్తేతి) (అవ్యక్తపరిణామభేదస్యేతి) సత్త్వహమర్థస్యేత్వర్థః * అ
థాతోహంకారాదేశఇత్యాదిమహాన్దస్వరూపస్యాహంకారశబ్దేనాభిధానాభ్యుపగమేపివిరోధః. సత్త్వహంకారశబ్దోహమర్థవిషయబుద్ధిపరః. యద్య
హంకారశబ్దావ్యవస్థాత్రాప్రత్యగాత్మాపిత్వేత్రభేదస్యాత్ తద్విహారిజ్ఞావావ్యవస్థాసామ్యత్ నిమిత్తాదుద్భూతస్యాత్. అనేకార్థాభిధాయిశ
చైకత్వమర్థదేహిరోధితిభావః. యథాఅగమప్రామాణ్యే * తథాచహరిశబ్దస్యదృష్టాదుద్భూతవాచిత్యా ఇతితచ్ఛబ్దవాచ్యత్వాన్నిమిత్తాదుద్భూతవిషయః॥
తథాగోశబ్దావ్యవస్థాచ్ఛబ్దస్సాపిషాణవాసితి॥ అథాహంకారశబ్దస్యావ్యక్తపరిణామవిషయత్వచకత్వప్రకారందర్యయతి (సత్త్వీతి) అహంకారావహం
నితిబుద్ధిః. భావశబ్దస్యబుద్ధివాచకత్వమభిప్రాయపరతయాప్రయోగాదవగమ్యతే. సర్వత్రాహంకారశబ్దార్థమేకరూపమక్షేప్రత్యాహంకారశబ్దస్యాన్య
క్తపరిణామవాచిత్యంశబ్దానుశాసనప్రక్రియయోపపాదయతి (అన్యత్వీతి) చ్చిప్రత్యయస్యసర్వలోపః. కృష్ణాకరణేషు. తే త్రాస్త్రాన్తర్వావోపదేశస్వ
నిర్వాహాఃకృతః. అహంకారంబలందర్పమితిత్యాజ్యతయోపదేశస్వనిర్వాహాఃక్రియతే (అయమేవత్వీతి) అయంశబ్దేనప్రస్తుతాహంకారోపపాదయతే-స
త్త్వహంకారావకరణహేతుః-గర్వాపరనామేతవచనాత్. సహిమహదహంకారయోగరన్యతరోహంకారోగర్వాపరపర్యయః. అతోత్రాహంకారావహంబుద్ధయం
శబ్దవిషయీత్య. ప్రశస్తదేహేహంబుద్ధిత్వప్రజనావమానహేతురహంకారః అహంబుద్ధిః. మానసవాపారవాచినః కరోత్యే బుద్ధిదర్శనం యుజ్యతే.
యథా * తదేకావయవందేవంచేతనానిపునర్బుధః! కుర్యాదితి॥ మనసాకరణంహివేదనం. అతోహంబుద్ధిరహంకారః. చ్చిప్రత్యయః-గర్భత్వాదేహ
మహంబుద్ధిగర్భావిమావహంభావాహంకారశబ్దః. అత్రభావేభ్యత్వత్తి. పూర్వత్రకరణేభ్యత్వత్తి- * గర్వోభిమానోహంకారభిలైఘుర్బుకాః. సర్వసం
భావేభ్యత్వత్వస్యాహంకారశబ్దసోపాదేయగోచరతయాప్రయోగః * అథాతోహంకారాదేశఇతి॥ ఉచ్యతే-సత్త్వహంకారశబ్దస్యాన్వేయమాదుగబ
ద్ధివాచీ-సత్త్వనాన్త్యాన్త్యబుద్ధిపరత్వప్రత్యయార్థగర్భః. హేయోపాదేయరూపేణశబ్దప్రతిపన్నయోరహంబుద్ధిర్వ్యయవిభాగంసంసమయతి (ప్రసాది
తి) అస్మిన్నర్థేప్రమాణమాహ (యథోక్తమితి) తత్రైవపురాణేఅనాత్మవిషయాహంబుద్ధివచనయోర్భావత్వమాత్మవిషయేత్వభావత్వంచస్పష్టం.
యథా * అకాశవాన్యగ్నిజలపృథివీభ్యఃపుకక్ష్మితేఅత్తన్యాత్మమయంధావంకఃకరోతికళేబరే॥ శబ్దభూతాత్మకదేహేహిమోహపమోహృత్. అహం
మమైతదిత్యుచ్యేకురుతేకుమతిర్మతిమితి॥ అదిభరతచరితే * అత్తస్యేషనదోషయశబ్దోహమితియోద్విజ! అనాత్మన్యాత్మవిజ్ఞానశబ్దోవాక్త్రాన్వితః ఇతి॥
ఏతద్వచనార్థమప్యహమర్థాత్త్వహేతుత్వేనాహ (యదితి) (అనాత్మనీతి) అనాత్మన్యహంప్రతితికథమాత్మాభిమానఇత్యర్థః. అహమర్థాత్త్వత్వంసంగమ
యతి (తస్మాదితి) అస్మిన్నర్థేఅత్మసిద్ధిగర్థముదాహరతి (తదుక్తమితి) ధర్మధర్మిభావేనప్రతితిఃప్రత్యక్షసిద్ధిః. క్షిరత్వాస్థిరత్వాదిన్యైష్యత్వంప్రాప్త్యర్థా
పత్తిశ్చన్యాయః. అగమఉదాహృతోపనిషద్వాక్యాని. అవిద్యాయోగోనస్తరోక్తక్రాన్తియోగః. అహమర్థస్యానాత్మత్వేష్టాలోహమితిభావోనైరయోగ
ఇతివార్థః. జ్ఞాతురాత్మత్వేసంవాదిగర్హోదర్శితః. జ్ఞేరనాత్మత్వేచాత్మసిద్ధిగర్థమాహ (తథాచేతి) కీభ్యోన్యఇత్యేతదప్రాచయంక్తం. సాధనశబ్ద
సోపాదేశజ్ఞాపకసాధారణత్వాత్తద్వాచపక్షే (అసన్యేతి) జీవన్మరూపవిభుత్వశ్చాభ్యుదాసార్థంవ్యాపీతశబ్దంవ్యాచపక్షే (అతితి) పురాణేషువ్యాప్తి
శబ్దప్రయోగాత్ సవివాదత్వేనేప్రయంక్తః. యత్రయత్రజీవస్యవ్యాప్తివాచిశ్చబ్దాఃతత్రత్రాయమేవాథోద్రవ్యవ్యతిభావః. జీవస్యధర్మభా
తజ్ఞానేనవ్యాప్తితత్త్వజ్ఞానేనవ్యతే * వ్యాప్తిరపితైతన్యమాత్రేనైవసరూపేణేతి. అతోయథోక్తవివార్థః. అథనాప్రప్రత్యక్షవిరోధకాప్రప్రాబ
ల్యహంకారస్యసిద్ధి (యద్యత్ప్రత్యానితా) పరేణపూర్వంనూలమూలిభావభరోత్పదోపరూపత్వాదిర్భూతాభ్యుదాసార్థకావేకరణంబాలాభేదాను

సకలభేదావలంబి ప్రత్యక్షస్య శాస్త్రబాధ్యత్వమితి. కోయందోషఇతివక్తవ్యం - యన్మూలతయా ప్రత్యక్షస్య సృజాసద్ధిః. అనాది భేదవాసనైవహిదోషఇతిచేత్ - భేదవాసనాయా స్తిమిరాదివద్యథావస్థితవస్తువిపరీతజ్ఞానహేతుత్వం కిమన్యత్రజ్ఞాతపూర్వం - అనేనైవశాస్త్రవిరోధేనజ్ఞాస్యతఇతిచేత్ - న - అన్యోన్యశ్రయణాత్. శాస్త్రస్యనిరస్తనిఖలవిశేషవస్తుబోధిత్వనిశ్చయేసతిభేదవాసనాయాదోషత్వనిశ్చయః - భేదవాసనాయాదోషత్వనిశ్చయేసతి శాస్త్రస్యనిరస్తనిఖలవిశేషవస్తుబోధిత్వనిశ్చయఇతి. కించ-యదిభేదవాసనామూలత్వేనప్రత్యక్షస్యవిపరీతార్థత్వం - శాస్త్రమపి తన్మూలత్వేన తజ్జేవస్యాత్. అథోచ్యేత - దోషమూలత్వేపి శాస్త్రస్యప్రత్యక్షావగతసకలభేదనిరస్తజ్ఞానహేతుత్వేనపరత్వాత్ ప్రత్యక్షస్యబాధకమితి. తన్న-దోషమూలత్వేజ్ఞాతేనతిపరత్వమకించిత-రం. రజ్ఞుసర్వజ్ఞాననిమిత్తభయేసతిభ్రాన్తోయమితిపరిజ్ఞాతేనకేనచిత్ నాయంసర్వీమాభైషీరిత్యుక్తేపిభయానివృత్తిదర్శనాత్. శాస్త్రస్యచ దోషమూలత్వం శ్రవణవేళాయామేవజ్ఞాతం. శ్రవణావగతనిఖలభేదోషమర్దిబ్రహ్మత్వైకత్వ విజ్ఞానాభ్యాసరూపత్వాన్మననాదేః.

మానేవ్యచారాత్. *ఆదిత్యోయాశత్యాదావపియాపాదిత్యైక్యాద్యప్రతిపాదనసదృశ్యాన్ - అపితుయాపాజ్ఞానవిధిశేషత్వేనైకేతాత్మరాభావాదిత్యుక్తం. తత్రజ్ఞాలాభేదానుమానాచ్చ ప్రస్యత్రిధావైషమ్యమస్తి. ప్రమాణాన్తరేణదోషమూలత్వానిశ్చయాదన్యోన్యశ్రయః, బాధ్యబాధకయోస్తుల్యబోధత్వం, మూలోచ్ఛేదిత్వం, చేత్యేతత్ప్రయంజ్వాలాభేదానుమానేనాస్తితథాపి - ఏకవర్తికావర్తిత్వనిబద్ధసాదృశ్యాఖ్యబోధసాసత్వవైకేయిత్వప్రతిపాతుత్వమచిరసిర్వాపితారోపితప్రదీపేద్యమితిచక్షుషాజ్వాలైక్యప్రతిపత్తేఃకర్తవ్యమూలత్వనిశ్చయాదన్యత్రైక్యప్రతిపత్తావపిదోషమూలత్వసంభవాజ్ఞానైక్యప్రత్యక్షంశబ్దేతంసనిశ్చయజనకమంపరీక్షకస్యభవేత్. జ్వాలాయాంసాదృశ్యరూపబోధసాసత్వత్వవైకేయిత్వప్రతిపాతుత్వం ప్రమాణాన్తరేణదృష్టంచేదన్యోన్యశ్రయస్యాత్. అనుమానస్యపాబల్యాత్ప్రత్యక్షస్యాసృజాసద్ధిః. తదన్యథాసిద్ధానుమానస్యపాబల్యమితిచక్యప్రతితేరన్యథాసిద్ధిసంభవం ప్రమాణాన్తరదృష్టఇతి నాన్యోన్యశ్రయః. అత్రనతథాప్రమాణాన్తరేణభేదవాసనాయాదోషత్వందృష్టం. కించ-దీపేదాభ్యసృజానైక్యజ్ఞానస్యసాదృశ్యాఖ్యబోధమూలత్వేబాధకస్యజ్వాలాభేదానుమానస్యసాదృశ్యబోధమూలత్వందృష్టం. అత్రతుబాధ్యస్యప్రత్యక్షస్యబాధకస్యశాస్త్రస్యబోధయోగవరాభ్యవేతదోషమూలత్వమవిష్టంవిద్యతఇతి తుల్యబోధత్వం. కించ-తత్రజ్వాలాఖ్యధర్మిగ్రాహణః ప్రత్యక్షస్యచ ప్రభవవర్త్యవయవాగ్నిసంయోగేచరమవర్త్యవయవస్యవినాశేచఉత్పత్తివినాశయోగ్యాస్తిగ్రాహణః ప్రత్యక్షస్యప్రత్యవయవమగ్నిసంయోగవర్త్యవయవవినాశాఖ్యలిక్ష్గ్రాహణః ప్రత్యక్షస్యచభేదానుమానబాధ్యవిషయత్వం. ఏక్యప్రతిపత్తేచతత్. అత్రతుశబ్దాఖ్యధర్మిగ్రాహణఃతస్యనిర్దోషత్వసాధకలిక్ష్గ్రాహణఃతల్లిక్ష్వాస్తిగ్రాహణఃపర్వభాత్పర్యలిక్ష్గ్రాహణః ప్రత్యక్షస్యలేపంతాత్పర్యలిక్ష్గానాంచశాస్త్రేణైవబాధోపమాత్ మూలోచ్ఛేదిత్వమితి ధావైషమ్యం. ఏతదైషమ్యత్రయముపపాదయిష్యత్ పూర్వపక్షమనువదతి (దోషమూలత్వేనేతి) (సకలభేదావలంబి ప్రత్యక్షస్యేతి) అత్రాయంభావః - తత్త్వకుద్ధికారాదిభిఃత్రైవిత్వాచలిమిరాదిరేవప్రత్యక్షస్యబోధఉక్తిః. సనోషపద్యతే-కాచలిమిరాదేః క్యాచిత్కత్యాత్. ఏతేనప్రత్యక్షేన్తరాణాందోషమూలత్వమనుమియతేచేత్ - శబ్దత్వాత్ శాస్త్రస్యాపిదోషమూలత్వమనుమియతాం. శాస్త్రేదోషస్వయోగ్యానుపలంబునిరాసశ్చేత్ప్రత్యక్షేషితత్వేనాస్యాత్. కించ-ఆయుర్వేదేదోషాణాంస్వరూపంతస్మిన్ప్రత్యక్షపాయాదికంచనరూపితం. సర్వప్రత్యక్షస్యదోషమూలత్వానుమానంతర్విరుద్ధంచ. కించ - సర్వప్రత్యక్షస్యదోషమూలత్వేనాత్మగ్రాహణః ప్రత్యక్షస్యదోషమూలత్వాత్ సన్మాత్రమపివిభ్యాసాదితి. నూపయతి (కోయమిత్యాదినా) (కోయందోషఇతివక్తవ్యమితి) కోయందోషఇత్యనయావచనవ్యక్త్యా దోషరూపంమూలంయవక్తం తత్త్రిమితిపుష్పేయందోషఇతివక్తవ్యమిత్యర్థః. యద్వా - యచ్ఛబ్దసామర్థ్యాత్తత్రేత్యాక్షేపసిద్ధం. దోషమూలత్వేనేత్యాదినాయదర్శనాశముక్తంతత్రకోయందోషఇతిపుష్పేవక్తవ్యమిత్యర్థః. కుతోవక్తవ్యమిత్యత్రాహ (యన్మూలతయేతి) సహిదోషమనుక్త్యాస్యథాసిద్ధిస్తువచేత్త్యర్థః. దోషమాహ (అనాదితి) స్వరూపసంప్రతిపత్తిపరమికారః. హిశబ్దేనదోషాన్తరాసంభవసిద్ధవత్తారః. స్వమతేదోషత్వసంప్రతిపత్త్యభిమానాద్వా హిశబ్దః. దోషత్వంహివపరితజ్ఞానహేతుత్వం. అతోవిపరీతజ్ఞానహేతుత్వేనవాస్తవేరదృష్టతయాభేదవాసనాస్వరూపసంప్రతిపత్తావపిదోషత్వాసంప్రతిపత్తేఃపుచ్చతి (భేదవాసనాయాఇతి) తిమిరాదివదిత్యాదిశబ్దేనసాదృశ్యాదివివక్షితం. తద్విజ్వాలాయాపైక్యభవహేతుః. అన్యత్రజ్ఞాతపూర్వత్వస్యరూపత్వాచ్చక్రతే (అనేనైవేతి) మాపయతి (నేతి) ఏవం ప్రమాణాన్తరేణదోషత్వానిశ్చయేనాన్యోన్యశ్రయణాశ్చిరూపవైషమ్యముక్తం. అథతుల్యబోధత్వంబాధ్యబాధకయోరాహ (కించేతి) అథ దోషమూలత్వేకుల్యేపిపరత్వాద్వాధకత్వంశబ్దతే (అథేతి) | ఆపచ్ఛేదాదిష్టిదంరజతంనేదంరజతమిత్యాదిమచపరంబాధకందృష్టం. అతోనిశ్చేద్యోపస్థాపకమానాపేక్షయానిశ్చేదకస్యపరత్వాత్ జలీయస్తస్యమిత్యర్థః. ఏవం బ్రహ్మప్రతిపాదకాస్త్రస్యాపిత్వత్వత్వదేః ప్రత్యక్షేదిమూలతయాతత్పూర్వకస్యతస్యప్రత్యక్షేద్యపేక్షయాపరత్వాత్ స్వేరిపాద్యనిర్విశేషవస్తుసత్వత్వమపితుల్యన్యాయతయానీధం. తద్మాపయతి (తస్మేతి) పరత్వస్యాకించిత్రత్వమపిజాదయతి (రజ్ఞుసర్వేతి) ఉత్తరజ్ఞానస్యదోషమూలత్వేనప్రమాణ్యానిశ్చయాద్భయనివృత్తిః. సన్మాత్రాన్త్యేజ్ఞాతేపరత్వమకించిత్రమస్తు. అత్రతుల్యప్రత్యక్షానంగాస్తిత్వాహ (శాస్త్రస్యచేతి) జ్ఞాతత్వముపపాదయతి (శ్రవణావగతేతి) శాస్త్రస్యభేదవాసనామూలత్వంతావత్వంప్రతిపన్నం. తస్యాచ్చదోషత్వంభేదమిభ్యావత్వజ్ఞానా

అపవ ఇనం శాస్త్రం. ఏతచ్ఛాసంభావ్యమానదోషం. ప్రత్యక్షంతుసంభావ్యమానదోషమితి కేనావగతంత్యయా. నతా
పత్ స్వతస్సద్ధానిధాతనిఖల విశేషానుభూతిరిమమర్థమవగమయతి - తస్యాస్పర్శవిషయవిరక్తత్వాత్ శాస్త్రపక్ష
పాతవిరహోచ్చ. నాప్యైర్వియిక్తప్రత్యక్షం - దోషమూలత్వేనవిపరీతార్థత్వాత్. తన్మూలత్వాదేవనాన్యస్యపి ప్ర
మాణాః. అతస్త్వపక్షసాధనప్రమాణానభ్యుపగమాత్ నస్వాభిమతార్థస్థితిః. ననువ్యావహారికప్రమాణప్రమేయవ్య
వహారోన్మాకమవ్యస్తేవ- కోయంవ్యావహారికోనామ- అపాతప్రతీతిస్థితియైక్తిభిర్నియాపితోనతథావ్యతిథితచేత్ -
కిం తేనప్రయోజనం- ప్రమాణతయాప్రతిపన్నేపియాక్తికబాధాదేవప్రమాణకార్యాభావాత్. అథోచ్యేత- శాస్త్ర
ప్రత్యక్షయోరవిద్యామూలత్వేపి ప్రత్యక్షవిషయస్యశాస్త్రేణబాధోద్యత్యతే. శాస్త్రవిషయస్యసద్వివేచితీయబ్రహ్మ
ణి పశ్చాత్తనబాధాదర్శనేననిర్విశేషానుభూతిమాత్రం బ్రహ్మవపరమార్థఙ్గతి. తదయుక్తం - అబాధితస్యాపిదోష
మూలస్యాపారమార్థ్యనిశ్చయాత్. ఏతమక్తంభవతి- యథాసకలేతరకాచాదిదోషరహితపురుషాగోచరగిగుహాసు
ససత్స్థైమిరికజనస్యాజ్ఞాతస్వ తిమిరస్యసర్వస్యతిమిరదోషావిశేషేణద్విచంద్ర్యానమవిశిష్టంజాయతే. నతప్రబాధక
ప్రత్యయోస్తీతినతల్పిధ్యానభవతీతి తద్విషయభూతం ద్విచంద్రత్వమపి మిత్యైవ. దోషోహ్యయథార్థజ్ఞానహేతుః.

దమమృతే-తద్విధ్యాత్వావగతశ్చ జ్ఞానసం ద్రుత్యావగమాత్. జ్ఞానసం ద్రుత్యావగమశ్చ బ్రహ్మత్వైకత్వజ్ఞానస్వసఖిలభేదావమృత్యావగతే. అం ఈర్ష్యక
సవ ద్రుత్యానాశ్వాసరూపమనసంకుర్వతాశా స్త్రీస్యదామూలత్వమవగతమిత్యర్థః. ఏవం బాధ్య బాధకయోస్తులబ్ధాపత్వరూపం వైషమ్యము క్తం. ఆధునా
లోచ్యేదేత్వమాహ (అపిచేత) ఇదంతా స్త్రీమితీశబ్దరాశివ్యావృత్తిః. అసంభావ్యమానదామమితి బాధాగమాదివ్యావృత్తిః. త్వయా- ప్రమాణప్రమేయాదికం
తాత్త్వికత్వేనానభ్యుపగచ్ఛతా. (నతావతితి) స్వతస్సేద్యత్వేనసర్వతరిఖిలీకేషత్వం. ఏతద్విశేషణం నిర్విషయత్వేన దర్శనార్థం. కుతోనావగమ్యత ఇతి
త్రాహ (తస్యా ఇతి) సర్వవిషయవిరక్తత్వాత్- నిర్విషయత్వాదిత్యర్థః. నపివిజ్ఞానమసంబధ్యవిషయం ప్రకాశయతి. వస్తుతో నిర్విషయాపిత్రా న్వాస
విద్యమానమపిశాస్త్రప్రాబల్యమవగమయతీత్యత్రాహ (శాస్త్రపక్షపాతవిరహచేతి) అసంబధ్యావిద్యమానత్వాదిశేషాత్ సాగతాదికాస్త్రాస్తరప్రామా
ణ్యమవ్యవగమయేదిత్యర్థః. ప్రత్యక్షాదికం నావగమయతీత్యత్రాహ (నాపీతి) యోగి ప్రత్యక్షాదేవస్తేన్ద్రియైక ప్రత్యక్షమూలశాస్త్రజన్యజ్ఞానహేతుకావ్య
ప్రకారత్వావైర్నియిక ప్రత్యక్షం ప్రథమముపాతం. తన్ములత్వాత్ - భేదవాసనామూల ప్రత్యక్షమూలత్వాత్. ఏవం ప్రకృతగోచరభేదాంతం
ప్రమాణాభావం పరాభిమతసర్వగోచరత్వేనోపసంహరతి (అత ఇతి) సన్వాధిమతార్థసిద్ధిః - సాధిమతే - ప్రత్యక్షదౌర్భాగ్యతాస్త్రాప్రాబల్యాదికం.
ఏరత్ భిన్నకారాద్యక్రతుర్కనిరసనోపక్షణార్థము క్తం. తత్ర ప్రమాణవాస్తవ్యాదిభిః క్రియతే. తలైదం ప్రధువ్యం. సాక్ష్యామతస్థితి. సాగ్ధదం
శాస్త్రాస్తరదుపరమాధార్థకమిత్యస్మిన్న్యైకింతవ ప్రమితి ప్రత్యాధనంవాసి- ఉతనాస్తి. అస్తిచేన్న ప్రమాణాదిభిః. నాస్తిచే ప్రపంచప్రమాణాదిభిః
భిః. ప్రమితీతత్వాధనాదికమస్త్యవ తద్వాద్యవహాంకమితిచెత్తిమిదం వ్యావహారికత్వం-కింపరమార్థత్వం-ఉతాపరమార్థత్వం. ఆపరమార్థసంపద్యమా
ణంకింసాధకం-ఉతాసాధకం-సాధకంచేదపరమార్థసంబ్ధిరమస్యేషాంచ ప్రమాణంత ప్రత్యక్షసాధకమేవస్యాత్. అథాసాధకం-ఉతానిపరాం రాద్యస్త
రాభ్యుపగత ప్రమాణాదికంసాధకంభవేత్. త్వదు క్తం ప్రమాణాదికంపరమార్థభూతంచేద్వైవిధ్యాయాసాగ్ధితి. స్వపక్షపరపక్షభేదానిపరమార్థ-ఉ
తాపరమార్థ-పరమార్థశ్చైస్త్వేదమిథ్యాత్వం. ఆపరమార్థశ్చేత్పరపక్ష ఏవత్వయాశ్చైకప్రస్యాదితి భేదపారమార్థ్యంత్యయోక్తం స్యాదితి. ఏవమాదివ్యా
హతస్సర్వ త్రానుసంధేయైత్యధిప్రాయః. అభిన్నపక్షసాధన ప్రమాణాభావం ప్రవివక్ష్యశోదయతి (సన్న్వితి) కోయమిత్యాశీషవి. వ్యాసహరిః
స్వరూపందర్శయతి (ఆపాతేతి) దూషయతి (కింతేనీతి) సాధ్యనిశ్చయరూప ప్రయోజనంనేత్యర్థః. కుత ఇత్యత్రాహ (ప్రమాణమేతి) యస్త్రా
దాభోయా శ్రికవాభిః. ధామబుద్ధ్యాగృహీతవాష్యైః సాధ్యనిశ్చయా హేతుర్వదర్శనాదిత్యర్థః. ఏవం మూలోచ్యేదిప్రవైషమ్యముపపాదితం. ఏవం
పూర్వంపరోక్తంపరత్వాదైషమ్యంపదాపితం. అథాసాత్పరస్యకస్యచిద్వాధకస్యాభావం బ్రహ్మప్రతిపాదకశాస్త్రస్య ప్రత్యక్షాదైషమ్యంశక్యతే
(అగోచ్యేతేత్యాదినా) బాధదర్శనాభావరూపంవైషమ్యంశాస్త్రస్యవత్ప్రత్యక్షవిషయస్యబాధదర్శనమాహ (శాస్త్రేతి) ప్రత్యక్షవిషయాచ్చ
స్త్రీవిషయస్యవైషమ్యమాహ (శాస్త్రీవిషయస్యేతి) పాశ్చాత్యబాధాదర్శనాభ్యుపగమేనదూషయతి (తదయం క్తమితి) కుత ఇత్యత్రాహ (ఆధాభి
స్యేతి) యస్యబుద్ధంకారణంయస్యబమిశ్యేతి ప్రత్యయః- సపివాసమీచీనః ప్రత్యయఇతిసీలివిద్య. అతోషష్టమూలత్వబాధక ప్రత్యయా ప్రత్యేకం
మిథ్యాత్వసాధకం. వ్యాపాతమిదంయదబాధితస్యావ్యవహరమార్థ్యనిశ్చయఇతి. ఆపరమార్థత్వేననిశ్చితత్వంహివాధితత్వమిత్యత్రాహ (ఏతేష క్తమితి)
అజ్ఞాతస్థితిమిరస్యేతి క్వచిద్భవ్యతే. దోషజ్ఞాననిబద్ధనపరోక్ష బాధకజ్ఞానోదయపుష్పదాసః ప్రయోజనం. జ్ఞాతస్థితిమిరస్యేతితుపాతోదేహికప్లనకృతే.
సహపురుషాన్తరాగోచరత్వోక్తివిరుద్ధ- బాధకాభావేకథమిథ్యాత్వమిత్యత్రాహ (దోషాహితి) భ్రాన్తిసమానాశ్రయబాధకజ్ఞానాధావేపిపురు
షాన్తరజ్ఞానేనమిథ్యాత్వనిశ్చయోనవ్యాపాతఇత్యర్థః. తిరశ్చాన్యూపజ్ఞేవంబాధోదయాభావేపిదేహత్వద్విధ్యాధ్యభిషయా-తస్యాస్సంసర్గరూపదోష
మూలత్వాత్. బాధ్యభ్రమేష స్పష్టాదాపాతాభ్య వివక్షితత్వా దేవతదనుక్తిః. ననుతిరశ్చాన్దేహత్వభ్రమోనాస్త్వాకం ప్రత్యక్ష- కార్యావగ
మాత్ భ్రమకారణభోషపిషదవగమః. తత్కృదంధాపమూలత్వసంభావనాజ్ఞానమాత్రేణమిథ్యాత్వనిశ్చయః - ఉచ్యతే-అన్నదాదేశాస్త్రా శ్రవణ
మాన్యం దేహత్వభ్రమద్యుపాదేశాస్త్రాగ్ధికారాభావాద్దేహత్వభ్రమస్తన్ములదేహసంసర్గరూపదోషవత్త్వంచానునియతే. దోషమూలత్వనిశ్చ

తథాబ్రహ్మజ్ఞానమవిద్యామూలత్వేనబాధకజ్ఞానరహితమపిస్వవిషయేణబ్రహ్మజ్ఞానహమిత్యైవేతి. భవంతిచాత్రప్రయోగాః. వివాదాధ్యాసితంబ్రహ్మమిథ్యా- అవిద్యావత ఉత్పన్నజ్ఞానవిషయత్వాత్ ప్రపజ్ఞవత్. బ్రహ్మమిథ్యా- జ్ఞానవిషయత్వాత్ ప్రపజ్ఞవత్. బ్రహ్మమిథ్యా- అసత్యహేతుజన్యజ్ఞానవిషయత్వాత్ ప్రపజ్ఞవదేవ. నచవాచ్యంస్వాప్నస్యహస్త్యాదివిజ్ఞానస్యాసత్యస్యపరమార్థశుభాశుభప్రతిపత్తిహేతుభావవదవిద్యామూలత్వేనాసత్యస్యాపిశాస్త్రస్య పరమార్థభూతబ్రహ్మవిషయప్రతిపత్తిహేతుభావోనవిరుద్ధః-స్వాప్నజ్ఞానస్యాసత్యత్వాభావాత్. తస్మాద్విషయాణామేవమిథ్యాత్వం-తేషామేవహిబాధోద్భవ్యతే. సజ్ఞానస్య. సహిమయాస్వప్నవేళాయాసుసభూతంజ్ఞానమపి నవిద్యతగ్నికస్యధిదపిప్రత్యయోజాయతేదర్శనంతువిద్యతేఅగ్ధానసక్తిహిబాధకప్రత్యయః. మాయావినోమన్త్రైష. ధాదిప్రభవంమాయామయంజ్ఞానంసత్యమేవప్రీతేర్థయస్యచహేతుః - తత్రాపిజ్ఞానస్యాబాధితత్వాత్. విషయేద్భిర్యోయాదిదోషజన్యంరజ్జ్వాదోసర్వాది విజ్ఞానంసత్యమేవభయాదిహేతుః. సత్యైవాదప్రేపిస్వాప్నసర్వసన్నిధానాద్వస్త్రబుద్ధిః. సత్యైవశక్త్యావిషబుద్ధిర్మరణహేతుభూతా. వస్తుభూత ఏవజిలాదోముఖాదిప్రతిభాసో వస్తుభూతమఖగతవిశేషనిశ్చయహేతుః. ఏషాంసంవేదనానామత్వస్తిమత్త్వాదర్థక్రియాకారిత్యాచ్చసత్యత్వమవసీయతే. హస్త్యాదినామభావేపికథంతద్భుతయస్సత్యాభవక్తితిచేత్ - నైతత్ - బుద్ధీనాంసాలక్ష్మ్యనత్వమాత్రనియమాత్. అన్యస్యప్రతిభాసమానత్వమేవహ్యేలమృతత్వేపేక్షితం. ప్రతిభాసమానతాచాన్యైవదోషవశాత్. సతుబాధితాసత్యత్యవసీయతే.

యాన్విధ్యాత్వనిశ్చయః. ఏవంతైమిరికజన్యమిరాన్వయే ఆశ్రవాక్యాదికమస్తేష్టవ్యం. తతోమిథ్యాత్వనిశ్చయః. ఏవంసపక్షేషిత్వమగ్ధంచాన్వైకైరిగమయతి (తథేతి) జ్ఞానమిథ్యాత్వంపరమతాభ్యుపగమాదు క్తం. పాశ్చాత్యబాధాదర్శనము తరత్రనిరీక్ష్యతే. శాస్త్రస్యావిద్యామూలాత్వాభ్యుపగమేఽనిష్ఠంప్రసజ్ఞయంతి(భవంతిత్వాది)వాప్తిప్రదర్శనవచనత్వాత్ప్రయోగాభిప్రాయం. ప్రతిజ్ఞాదృష్టాప్రహేతుమాతేణకర్షణమన్వేషప్రసజ్ఞవిషమపిన్యాంయ్యతిజ్ఞానాగ్ధం. జ్ఞానవిషయత్వమాత్రమేకోహేతుః. ఏకోమప్తపురుషజ్ఞానవిషయత్వం. ఏకోమిథ్యాభూతసామగ్రిజన్యజ్ఞానవిషయత్వమితిధా. పూర్వంసపక్షేభావపివాక్తోత్రసపక్షజిత్యేవకారణః. నన్యసత్యహేతుజన్యధీవిషయత్వమన్యతరాగ్ధం. ప్రపజ్ఞవదిదృష్టాన్యసాధ్యవికలః. కథమేవంప్రసజ్ఞః. ఉచ్యతే- * బ్రహ్మజ్ఞానమభూతత్వంత్వమత్యైవప్రసజ్ఞతత్వమిత్వత్ ప్రసజ్ఞకప్రసజ్ఞసీయధర్మత్వాత్తింపరమతేనాభ్యుపగమ్యమాషణము క్తమితిసవిరోధః. నాసత్యహేతుజన్యజ్ఞానవిషయత్వాదసత్యత్వంబ్రహ్మణః. అసత్యాదపిసత్యప్రతిపత్తిర్వ్యతిరేకత్యైవప్రసజ్ఞానసహజం (సచేత్వాది) కిమసత్యస్యసత్యోత్పత్తిహేతుత్వానుపపత్తిఃఉతతత్త్వప్రహేతుత్వానుపపత్తిరితివికల్పమనిప్రేర్యఉత్పత్తిహేతుత్వేజ్ఞప్రహేతుత్వేచోదాహరణానిదృశ్యాని. తత్రస్వాప్నవిషయాణాంసత్యత్వేఽగమరేపివిషయాసత్యత్వమభ్యుపగమ్యపరహరతి(స్వాప్నేతి)జ్ఞానస్యసత్యత్వముపపాదయతి (తత్రహేతి) అవధారణంకథమిత్వత్ప్రాయః (తేషామేవేతి) జ్ఞానస్యాబాధంధర్మయతి (సహేతి) కథంజాయత్యత్యత్ప్రాయః (దర్శనంత్వేతి) అన్యవిషయోబాధానాస్యత్రసంచారయతుంయుక్తత్వన్యః. అత్రానేకోదాహరణప్రదర్శనంతత్త్వానసామగ్రివిశేషణాంసత్యత్వజ్ఞానాగ్ధం. తత్ప్రజ్ఞానసత్యత్వోర్వహణాగ్ధం. స్వప్నకారణంపూర్వానుభవసంపారసత్యః. ప్రసిద్ధత్వాత్తదనుక్తిః. (మాయావినశ్చితి) అత్రమన్త్రైషాదిప్రభవమిత్వనేకకారణసత్యత్వము క్తం. మాయామయం- మిథ్యావిషయమిత్వన్యః. విచిత్రవిషయంవా. (విషయేత్వాది) విషయదోషస్వాచార్యత్వాది. ఇన్ద్రియదోషఃకాచాదిః. ఆదిశబ్దేనదేశగతహరత్వాదిదోషఉచ్యతే. దోషశ్చసత్యః. (సత్యేవేతి) సర్వసన్నిధానంకారణంసత్యం. దప్తబుద్ధిశ్చసత్యా. శక్త్యావిషబుద్ధావపిసామగ్రిసత్యా. నిర్విఘ్నేగదంశనంవా అన్యకారేఅశ్మలోష్టాదినిషేధనంవాసత్యంహిభవతి.(వన్ద్రితి) జూదిసత్యం. తత్త్వతచాత్మషతేజఃప్రతిహతిశ్చసత్యా. సంవేదనానాంసత్యత్వేన్నితెవ్యక్తోదాహరణేషుసత్యాత్సత్యప్రతిపత్తిరిత్యత్రాహ(ఏషామితి) ఉత్పత్తిమత్త్వమగ్ధక్రియాకాంత్యంచద్వయమపిప్రత్యేకంసత్యత్వసాధకం. సహిమయజతముత్పత్తిమత్. నచకార్యకరం. అన్యజ్ఞానసత్యత్వంవిషయసత్యతావ్యాప్తమితిచిత్తవృత్త్యాజ్ఞానసత్యత్వనివృత్తిరిత్యజ్ఞతే(హస్త్యాదినామితి) అథావే- ప్రతిపన్నోపాధాతథాత్వాభావే. జ్ఞానసత్యత్వంసాలక్ష్మ్యనత్వమాత్రవ్యాప్తం. అబాధితత్వాదేతేషాపరతి (నైతతి) సాలక్ష్మ్యనత్వమాత్రశబ్దేనసత్యాలక్ష్మ్యనత్వవ్యాప్తయతి. మిథ్యాభూతస్యాలక్ష్మ్యనత్వంకథమిత్వత్ప్రాయః (అగ్ధస్యేతి)అలక్ష్మ్యనం-విషయః. (ప్రతిభాసమానత్వమేవహ్యేలమృతత్వేఽపేక్షితమితి) ప్రతిభాసమానత్వమేవవిషయత్వమిత్వన్యః. అవిద్యమానస్యాపృథివీతానాగతాదేః ప్రతిభాసమానస్యాలక్ష్మ్యనత్వదర్శనాద్విద్యమానస్యాపృథివీతానామసత్యతదభావాచ్చేతిభావః. పక్షేప్రతిభాసమానత్వమపృథివీత్యాహ (ప్రతిభాసేతి) ప్రతిభాసమానతాసంవిదవేక్షీయాప్రతిసంబద్ధిత్వం. అవిద్యమానస్యవిద్యమానతయాభాసనాత్తేసయావేజాసత్యతా. తథాసాదృశవభాసమానోవిషయోవిజ్ఞానహేతుస్సాన్విత్. సంప్రతిపన్నవిద్యమానవిషయవత్ విద్యమానతయాభాసమానత్వాదికేషాత్. తథాసత్యసత్యాత్సత్యోత్పత్తిరిత్యత్రాహ (దోషవశాదితి) అవిద్యమానస్యవిద్యమానతయాభాసనహేతుగ్ధోషవివసత్త్వవిద్యమానోవిషయః. అవిద్యమానోవిషయోన్యజ్ఞానహేతుతయాఽపేక్షితః. తేవలంవిషయతయా. విద్యమానస్తుతథాత్వేనభాసమానోవిషయతయాహేతుతయాచాపేక్షితః. అతోవస్తుతోవిద్యమానత్వమేవవిషయస్యజ్ఞానహేతుత్వేఉపాధిః. నియతపూర్వకాలవర్తినోహిహేతుత్వంద్వయం. తస్మాదవిద్యమానస్యహేతుత్వాదోగాదోషవివసహేతురిత్యాసత్యాత్సత్యోత్పత్తిరిత్యన్యః. ప్రతిభాసమానత్వేద్వయోదర్శనవిశేషకథమన్యతరస్యాసత్యత్వనిశ్చయ్యత్యత్రాహ (సద్భితి) ముగ్ధిరపృ

అబాధితాహిబుద్ధిస్సత్యైవేత్యుక్తం. రేఖయావన్మప్రతివత్తావపినాసత్యాత్మత్యబుద్ధిః- రేఖయాస్సత్యత్వాత్. ననువన్మత్తనాప్రతివత్తా రేఖావన్మబుద్ధిహేతుః- వన్మత్తతాత్వసత్యా. నైవం- వన్మత్తతాయా అసత్యాయా ఉపాయత్వా యోగాత్. అసత్యానిరుపాఖ్యస్యహ్యపాయత్వంనదృష్టమనుపపన్నంచ. అథ తస్యాంవన్మబుద్ధైరుపాయత్వం. ఏవంతన్వ్యా సత్యాత్మత్యబుద్ధిర్నస్యామృద్ధైస్సత్యత్వాదేవ. ఉపాయోపేయయో రేకత్వప్రసక్తశ్చ-ఉభయోర్వన్మబుద్ధిత్వావిశేషాత్. రేఖయా అవిద్యమానవన్మత్తనోపాయత్వే జైకస్యామేవ రేఖాయామవిద్యమానసర్వవన్మత్తకత్వస్యసులభత్వాదేకరేఖాదర్శనాత్ సర్వవన్మప్రతిపత్తిస్సాన్విత. అథపిన్మవిశేషేదేవదత్తాదిశబ్దసంకెతవత్ చక్షుగ్రాహ్యరేఖావిశేషశ్రోత్రగ్రాహ్యవన్మవిశేష సంకెతవశాద్రేఖావిశేషోవన్మవిశేషబుద్ధిహేతురితి. హస్తన్మి సత్యాదేవ సత్యప్రతిపత్తిః- రేఖాయా స్సంకెతస్యచసత్యత్వాత్. రేఖాగవయాదపిసత్యగవయబుద్ధిస్సాదృశ్యనిబద్ధనా. సాదృశ్యంచసత్యమేవ. నచైకదూపశబ్దస్యనాదవిశేషణార్థభేదబుద్ధిహేతుత్వేవ్యసత్యాత్ సత్యప్రతిపత్తిః- నానానాదాభివ్యక్త

సర్వాకింసస్యాదిత్యత్రాహ(అబాధితే)విషయానద్భావేనజ్ఞానస్యాసప్యతాకథనంకాలాత్యయాపదిప్రమిత్యర్థః. ననుస్వాపాదివిషయజ్ఞానేకింజ్ఞాన మాత్రంశుభాశుభప్రతిపత్తిహేతుః- ఉత్తజ్ఞానవిశేషః. జ్ఞానమాత్రపక్షేతిప్రసక్తః. జ్ఞానవిశేషశ్చేత్కన్తస్యావచ్ఛేదరః-విషయశ్చేత్కింవిషయ ఉపపత్తిః. ఇతరయావచ్ఛేదకః- ఉత్తవిశేషణతయా. యదివిశేషణతయా-విశేష్యణనహార్యాన్వయిహివిశేషణం. అతోహస్తాదేరపిశుభాశుభప్రతి పత్తిహేతుత్వాదసత్యాత్మత్యప్రతిపత్తిః. యమ్యపత్తిణతయా - ఉపపత్తిబహిర్భూతఉపపత్తిప్రతిపత్తిపాదామ్యుపపత్తిణం. అతోవిషయస్యజ్ఞా నప్రతిపత్తిహేతుత్వాదసత్యాత్మత్యప్రతిపత్తిః. జ్ఞానానాంతత్వద్వయమానానుగుణ్యుత్పత్తిభావవిశేషైర్వాన్వయప్రత్యాన్వయిప్రసక్త ఇతిసచవా చ్యం-వ్యవహారానుగుణ్యమాత్రస్యవాచ్య రక్తత్వేతిప్రసక్తాత్. వ్యవహారవిశేషానుగుణ్యస్యవాచ్య రక్తత్వేతద్విశేషశ్చరత్వం గ్రాహకవిషయాధీనఇతి వ్యవహారావచ్ఛేదకతయాఅసత్యసత్యహేతుత్వమితి. ఉచ్యతే-వాన్వయప్రతిపత్తిభావనంశుభాశుభాద్యనుమాపకం. వాన్వయప్రతిపత్తిస్సాలిప్యనేన. అవిద్యమా నస్యాపాలిప్యనత్వంనాపకాదిత్యుక్తం. అన్యథాఖ్యాతిపక్షేపాలిప్యనసత్యతాసర్వజ్ఞానానామిష్యుత్పత్తివ-విశేషణవిశేష్యుత్పత్త్యంసర్వాణాంకన్యనిత్యవ్య త్యాత్. విశేషణవిశేష్యయోధ్రుతాత్వనిర్వాహకసంసర్గః స్వస్థతదీయత్వేనసంసర్గానరనిరపేక్షః. సతుసంసర్గఃపురోవర్తి భద్రమాధిష్టానేప్రతీయమా నఃపురోవర్త్యపేక్షయాన్వయంస్వస్థసంసర్గరూపత్వనిర్వాణాసామర్థ్యాత్ పురోవర్తినాస్తీతిపురోవర్త్యపేక్షయాసంసర్గోపరమార్థః. సతుస్వరూపే ణ. అలిప్యనత్వేచసన్నిహితత్వరూపమనపేక్షితం-అసన్నిహితస్యాపాలిప్యనత్వదర్శనాత్. అతస్సత్వేనరూపేణాలిప్యనత్వమితిహస్తానిరూపాణాదిజ్ఞానా న్యపిసత్యభూతహస్తాదాలిప్యనావచ్ఛిన్నానిరమార్థభూతయాన్వపావచ్ఛిన్నత్వాత్ జాగ్రదవస్థాజ్ఞానవిలక్షణానిశుభాశుభప్రతిపత్తినిగ్రాహి. అతోనాతిప్రసక్తః. నాసత్యాత్మత్యప్రతిపత్తిశ్చ. సచప్రతిపత్తిబుద్ధిబుద్ధానుమితావసత్యాత్మత్యప్రతిపత్తిః - ప్రతిపత్తిప్రతిపాదసప్యసత్తి సైవవానుమాపకత్వాత్. పరమాధ్యతప్రతినానుమాపకానుమేయవిభాగః. దర్పణాదిప్రతిపత్తిత్వేనతేజాభిప్రేక్ష్యమైవచిరత్వస్థతయాగృహ్య మాణత్వాత్. అతఃకన్యచిదధాత్వప్రతిపత్తిః. కన్యచిత్తప్రతిపత్తిసా తత్తదధాత్వప్రతిపత్తినినాసత్యసత్తినిజ్ఞత్వం. కించ- అసత్యాత్మత్యప్రతిపత్తిఃకింజవత్వ తేణాచ్యతే-ఉత్తాన్వర్యేణ. సతావచ్ఛవత్వేనానిభ్యతి-శుభాశుభయారమిభ్యాత్వేనఅసత్యాదసత్యప్రతిపత్తిరేవమాస్యాత్. నచాన్వర్యేణ-య థాభ్యాత్మత్యభ్యుపగమాత్ సత్యాదేవసత్యప్రతిపత్తిః. ఏహంస్వాప్తమాప్రాదిజ్ఞానాదీనాంశుభాశుభప్రతిపత్తిత్వాదిహేతుభూతానాం చక్షాముదాహ రణజ్ఞానానాంసంస్థాదాదిసత్యసామగ్రిక్రత్వంస్పష్టం. జ్ఞానానాంసత్యత్వముపపాదితం. అతఃఉత్పత్తిజ్ఞాప్తావహేతుసత్యత్వంసాధ్యం. అభిజ్ఞానవ్యతిరేకా సత్యహేతునాసత్యప్రతిపత్తిహేతుసత్యత్వముపపాద్యతే (రేఖయేత్వాదినా) హేతుోరసత్యత్వంబర్హయంకోచ్యదయతి (సన్మతి) పరిహరతి (జ్ఞాన మితి) వర్ణాత్మకాకింశక్తయావర్ణప్రతిపత్తిరూపాయః- ఉత్ ప్రమితతయా- ఉత్ ప్రతిపత్తియేతివికల్పమగిప్రత్యాహ (అసత్యత్య) అసత్యత్వాత్స త్రయోపాయత్వముపపన్న మిత్యసత్యత్యతిపదసాధిప్రాచయః- అసత్యః- సద్వ్యతి కన్యేత్యర్థః. అసత్వాదేవ ప్రమితతయాపాయత్వంచానుపపన్న మితినిరుపాఖ్యశబ్దానిప్రాచయః. ఉపాఖ్యా- ప్రమితిః. తదవిషయత్వంనిరుపాఖ్యత్వం. ప్రతిపత్తివిషయతయోపాయత్వానుపపన్నమైవద్యతే. సతా ప్రమిత్యోరభావేపివన్మత్తతాయాఉపాయత్వమస్తీతికల్పితేచేత్తదనుపపన్నంవ్యాప్తివిరోధాత్- వ్యాప్త్యనుగుణంహికల్పనంసప్రసక్తత్యతిప్రా యేణాహ (అనుపపన్నంచేతి) అథక్రాంతిః ప్రతితాయః వర్ణాత్మతాయః వర్ణప్రతిపత్తిహేతుత్వపక్షేపిబుద్ధ్యం శస్యహేతుత్వేపరస్యానుపప త్తిందర్శయితుమాహ (అథేతి) దూషయతి (ఏవంతర్హితి) కుత్యత్యత్రాహ (బుద్ధేరితి) దూషణానరమాహ (ఉపాయేతి) తదపపాయతి (ఉభ యోరితి) బుద్ధ్యంశస్యహేతుత్వేదూషణముక్తం. వర్ణాత్మతాంశస్యహేతుత్వే నిష్కలలోకితకేనదూషణమాహ (రేఖయాఇతి) అవిద్యమానవర్ణా త్తనా- అవిద్యమానవర్ణాత్వేనేత్యర్థః. అతిప్రసక్తపరిహారాధంశక్యతే (అథేతి) తత్రాపిస్వమతనిధిమాహ (హస్తేతి) తదపపాదయతి (రేఖా యాఇతి) ఉదాహరణానరంపరిహరతి (రేఖాగవయాదపితి) సోపివాదావలమ్బనేనోచ్యమానముదాహరణానరంపరిహరతి (నచైకరూపస్యేత్యా దినా) నాదస్సోపిత్వేత్యతిభ్యత్వత్వాస్సోపికరూపశబ్దః. తదభివ్యక్తకనాదవిశేషాభివ్యక్తి. కత్వభ్యత్వాదిభేదోవ్యక్తకత్యభివ్యక్తిఆరోపితోద్భవిశేషప్ర తిపత్తిహేతుః. తత్రాసత్యాత్మత్యోద్భవత్వనిర్వచనముక్తమిత్యర్థః. కుత్యత్యత్రాహ (నానానాదేతి) కత్వభ్యత్వాదివిశేషానితతత్వాదకల్పోద్భవ్య

నైకనైకవజ్రస్య తన్నాదాభివ్యక్త్య స్వరూపేణార్థవిశేషైస్సమాసంబద్ధగ్రహణవశాద్ధ భేదబుద్ధ్యవృత్తి హేతుత్వాత్. శబ్దనైకరూపత్వమపినసాధీయః - గకారాదర్పితకనైకనైకగ్రహ్యత్వేనశబ్దత్వాత్.

క్షిప్తేషుస్వత్యః. తద్విశిష్టస్వత్యశబ్దార్థప్రతిపత్తిహేతుత్వార్థః. యద్యపి కత్వభివ్యక్త్యా దివైశిష్ట్యంశబ్దస్వారోపితం - తథాపి తద్ధానంసత్యమేవలగ్నప్రతి పత్తిహేతుః. ధ్వానస్వచసత్వేనైవాలమృతేనసామ్యజ్ఞానవద్యావృత్తిరనుసంభేయా. కత్వాద్యాలమృతాభివ్యక్తివిశిష్టరూపేణస్ఫటికస్వార్థప్రతిపత్తి హేతుత్వసంభవాత్ కత్వాదివైశిష్ట్యస్వాసత్వస్వార్థస్వనాథప్రతిపత్త్యవయోగః - వివంశబ్దనైకరూపత్వమభ్యుపగమ్యచుహృతం. అభతదనభ్యుప గమేనపరిహరతి (శబ్దనైకరూపత్వమితి) కుతఃకత్వత్వాహ (గకారాదేతి) ఏవకారేణైకరూపశబ్దావ్యావృత్తేనతుదన్దుభిశబ్దాదిః. సత్యనభివ్యక్త విశేషాకారోగకారాదిరేవ. * అభగారిత్వత్కత్వబ్దః గకారాకారవిసర్జనీయాఇతిహి భగవానుపవర్ష ఇతి గకారాదేవబోధకత్వంవ్యాచఖ్యైః. నను *తస్మిం సుస్తింస్తుతన్నాత్రం తేనతన్నాత్రతాప్రతిపత్తివశాదేకరూపంశబ్దమాత్రమభ్యుపగ న్వసం-తత్ప్రథంతత్ప్రతిపత్తిః. నైవం - తన్నా త్రావస్థనాత్మభూతకారణగుణానామిద్రియగ్రాహ్యత్వాదాగాత్ పక్షీకృత భూతగుణానామేవహైన్ద్రియీకత్వం. కించ - దధ్యవస్థాయాంఽ గ్ధావస్థేవతన్నాత్రావస్థా. *కాశగుణభూతంశబ్దతన్నాత్రం స్థూలాకాశసృష్టిః పశ్చాన్నవిద్యతే. యథా మహాభూతత్వతీయేతేజసిశుక్లకృష్ణాదివర్ణ వృత్తిరేకేణరూపతన్నాత్రంకించిద స్తిశుక్లకృష్ణాదయశ్చఅభివ్యక్తకగతాఏకరూపే ఆరోపితాఇతిచవత్సముక్తం. ఏవమిదానీమేకరూపశబ్దస్యపిద్యమా నత్వం త త్తాభివ్యక్తకగతానాంకత్వభివ్యక్త్యాదీనామారోపితత్వంచసర్వప్రతిపాదకశాస్త్రీసుసారిభిరభ్యుపేతుమయ్య క్తం. అ త్రాయమభిసంధిః-వర్ణాతిరి క్తవికరూపశబ్దఃకింఘటప్రతిపత్తస్తత్వాదభ్యుపగమ్యతే - ఉతకల్పనావశాత్. న ప్రభుః - గకారాదివృత్తి క్రస్యకస్యచిదనుపలభ్యతే. నద్వితీయః - కల్పకాభావాదితి. నను వర్ణానాంవాచకత్వానుపపత్తిరేకంపదమిత్యాది ప్రత్యయస్యవర్ణేషునుపపత్తిర్నిస్తేషువర్ణేషుశబ్దబ్రతిత్వమవృత్తిబుద్ధివశా చ్చవర్ణాతిరి క్తపదస్ఫటికీభిః తలపివన్యాయాత్ పదసంఘాతాతిరి క్తవాక్యస్ఫటికీభిఃశ్రేష్ఠత్వాహ (గకారాదేతి) గకారాదివర్ణానామేవసముచితానాంవాచకత్వం. ఏకం పదమేకంవాక్యమితి ప్రత్యయశ్చ వర్ణసముదాయవిషయః. శబ్దశబ్దబ్రతిత్వమవృత్తిబుద్ధిశ్రేష్ఠగ్రాహ్యత్వాపాధినిబద్ధనా. అతః కల్పకానామన్యథాసిద్ధత్వాన్దైకరూపశబ్దసిద్ధిత్వార్థః. ననుకల్పకాన్యథాసిద్ధిః. తథాహి - సతావదేకైకస్యవర్ణస్వవాచకత్వం - వర్ణాన్తరైయ ధ్వాత్, గకారమాత్రేణగోగవయగజాద్యప్రతితే, శ్చ - నాపివర్ణసముదాయావాచకః - క్రమోచ్చరిత శ్రుతానాంవర్ణానాం యాగపద్యాభావేన వృక్షాదీనామివసముదాయభావానుపపత్తిః. నచపూర్వపూర్వవర్ణశ్రవణజనితసంస్కార సచివో న్యవర్ణోవాచకఇతియ్య క్తం - వర్ణానుభవజన్యసంస్కారా జ్ఞానునుభూతవర్ణవిషయస్పరణహేతుతయాన్వననుభూతార్థాన్తరప్రతిపత్తిహేతుత్వాభావేన అకించిత్కరత్వాత్ తత్సాచివ్యనిహితా న్యవర్ణస్యచార్థ ప్రత్యాయకత్వాదాగాత్. తథావర్ణానాంభిన్నత్వాదేకంపదమితి ప్రత్యయశ్చ తదతిరక్తార్థవిషయోభివేతుమర్హతి. నచవనసేనాది ప్రత్యయవత్ సము దాయవిషయత్వమేకత్వప్రత్యయస్యయ్య క్తం - ఏకప్రదేశసంబధిత్యాదివదేకీకారనిమిత్తాపాధ్యభావాత్. ఏకస్యైత్యరూఢత్వముపాధినిచేన్న- ద్వేషదే త్రిశిషదానిబహుని వాక్యానీత్యనేకేషామేక ప్రత్యయారూఢత్వదర్శనాత్. నచైకార్థావచ్ఛిన్నవర్ణసముదాయఏకంపదం - వర్ణానాంవా చకత్వానుపపత్తిరేకైకార్థప్రతిపాదనాభావాత్. కించ-బహువర్ణేషుయంశబ్దోఽయంశబ్దబ్రతిత్వమవృత్తశబ్దశబ్దాతిరక్తార్థవిషయాయ క్తఃఘట కరకాపవరకాదిభేదేష్యేకార్థవిషయస్యాకాశశబ్దస్యఘటకరకాద్యతిరక్తార్థవిషయత్వంబృష్టం. నచశ్రోత్రగ్రాహ్యత్వోపాధినాశబ్దశబ్దానువృత్తి రితియ్య క్తం - శ్రోత్రస్యశ్రోత్రగ్రాహ్యత్వాదాగేనశ్రోత్రగ్రాహ్యతాయా అపిశ్రోత్రేణ గృహీతుమశక్యత్వాత్. మానాన్తరేణశ్రోత్రగ్రా హ్యతా ప్రతిపాదవిబుద్ధితశబ్ద సాక్షాత్కారానుపపత్తిః. అతః కల్పకాన్యథాసిద్ధభావా ద్యర్థాతిరి క్తశబ్దస్ఫటికీభిః. అ త్రాచ్యతే - సతావద్వర్ణానాం వాచకత్వానుపపత్త్యాస్ఫటికీభిః - తేషాం స్ఫటికాభివ్యక్తకత్వేపి చోద్యపరిహరయోస్తుభ్యత్వాత్ లాఘవన్యాయేన వర్ణానామేవవాచకత్వాన్దై క్యయణస్య న్యాయ్యత్వాత్. తథాహి - సతావదేకైకవర్ణః స్ఫటికవ్యక్తకః - ద్విలియవర్ణ వైయధ్వాత్ గకారమాత్రేణగవయోదిపదస్ఫటికీభి వ్యక్తిప్రసక్తాచ్చ. నాపి వర్ణసముదాయావ్యక్తకః - క్రమోచ్చరిత శ్రుతానాంవర్ణానాంయాగపద్యాభావేనసముదాయభావానుపపత్తిః. నచపూర్వ పూర్వవర్ణజనితసంస్కారసచివో న్యవర్ణోవ్యక్తకః - వర్ణానుభవజన్య సంస్కారాజ్ఞానునుభూతవర్ణస్వతిమాత్ర హేతుతయాన్వనను భూతస్ఫటికప్ర తిపత్తిహేతుత్వాదాగేనతత్సంస్కారానుపపత్తీనాన్యవర్ణస్యచతదభివ్యక్తకత్వాదాగాత్. యద్యచ్యేత-వదంతావత్ప్రతియతే - అతస్తత్ప్రతిత్వమ రూపంకారణంకల్ప్యం. క్రమభావినామపిసంస్కారాణాంయగపత్యాకరత్వంయ్య క్తం - క్రమదృష్టయోరపిఘటయోస్తాఘటావిస్మరణదర్శనాత్. అతో యుగపద్యావిపూర్వవర్ణస్పరణసచివో న్యవర్ణోవాయుగపత్త్యర్థమాణసర్వవర్ణసముదాయావాస్ఫటికాభివ్యక్తకఇతి. ఏవంతస్మిన్స్ఫటికాభివ్యక్తక తయాభ్యుపేతాయాస్యామగ్రాప్రతిపత్తిభివ్యక్తకత్వనాథీయతాం - చోద్యపరిహరయోస్తుభ్యత్వా, దన్యథాసిద్ధస్వాధాన్తరకల్పకత్వాదాగా, ద్యర్థా నామేవవాచకత్వసంభవేతదతిరి క్తకల్పనానుపపత్తిః, ధాఘవన్యాయస్యబలియస్త్యాచ్చ. వర్ణానాంభిన్నత్వేపియగపద్యాద్విదైకవిభక్త్యనైకవర్ణసముదా యవిషయతయాపదైకత్వబుద్ధిరపిసాధ్యాన్తరకల్పికా. సచార్థకత్వాత్పదైకత్వంపదైకత్వాదైకత్వమిత్యన్యోన్యాశ్రయః - ఏకవిభక్త్యన్తవర్ణసముదా యస్యఏకపదత్వనిశ్చయాత్. * సుప్తిజన్మంభదమితిహివదనిష్కర్షః. తస్యబోధాభిప్రాయత్వేనత్యవ్యాప్తిర్నస్యాత్. ఏకభుత్వత్విన్దైకార్థప్రతి ప్త్యవయ్య క్తవర్ణసముదాయస్యవాచకత్వం. బహువర్ణేషుయంశబ్దోఽయంశబ్దఇతి ప్రత్యయోపిశ్రోత్రగ్రాహ్యత్వోపాధినిబద్ధనత్వాదన్యథాసిద్ధిభిసా ధ్యాన్తరసిద్ధిః. నచశ్రోత్రగ్రాహ్యతాయాఅపిశ్రోత్రేణగ్రహణావేష్యైః. యథాచాక్షుషాణాంభవనిఘనీలిమపీతిమ్నాంచాత్మపక్షత్వానేన చక్షురతే

దిత్యేవమాదీనీతి. తదయుక్తం- ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాపపాదనముభేదసచ్చక్షువాచ్యస్యపరస్యప్రకృత్యాచో

స్యత్ర సగుణబ్రహ్మణితాత్పర్యాభావమూచ్యతే. ఇత్యాదీనీయ్యతేతస్మామేవోపపదితపర్యవస్థానీతితద్వాన్యవ్యక్త్యర్థమిత్యేవమాదీనీయ్యుక్తం. తద్వూచయ
తి (రదయుక్తమితి) కుత ఇత్యత్రాహ (ఏకవిజ్ఞానేనేతి) యేనాక్రమేనాత్మాదివాక్యేనఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రచక్షాయదే. ఆస్మాన్యమగ్నః-యే
నక్రమేనమతేనవిజ్ఞానేనఅక్రమమతమవిజ్ఞాతంక్రమతమతంవిజ్ఞాతంభవతి- నేను బ్రహ్మణస్సప్రయాగర్వంజ్ఞాతంభవతి. చాన్తాకనాచ్యుగ్నః-స్వ
ప్రకృతానసామర్థ్యాచ్య. సహాబ్రహ్మసప్రయామృత్పిణ్డసప్రయావారత్వజ్ఞానంజ్ఞాయతేఃకన్యేన్మగ్నఃవోవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంభావంభవతికాన్తాచో
పపదితిః ఆత్మనిఖిల్బరేద్యుక్తే. తమతేవిజ్ఞాతభవంసర్వంవిదితమిదిబ్రహ్మదారణ్యకేవలకా, చ్య. అతోయథోక్తవినప్రతిజ్ఞానాత్మాగ్నః సహాభి
జ్ఞానేన పటజ్ఞానసంభవత్వేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానసంభవతిశక్తాయాం కార్యకారణయో ప్రస్తుతమిత్యాహ యథాహోమ్యేతి. తత్రాస్యసత్తా
ర్థవాదముభేదఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానానుపపత్తిశ్చాంపచరరాచారభృణమితి. వాచా- వాక్యజ్ఞానజాల్మికణయావాహూర్వచ్యవహరకరక. వా
చేతిత్వతీయయా ప్రయోజనతయా హేతుత్వంవివక్షితం. ఆరమ్భణమితికర్తృణియ్యుక్తే. ఆరభ్యతేచలభ్యత ఇత్యారమ్భణం. ఖిలభ్యస్సన్మహింసాంసదాః.
మృత్పిణ్డేనేత్యర్థసిద్ధం. ఏకాకరః- ఘటత్వద్రవ్యత్వాద్యవస్థా. నాహూర్వకహనాదివ్యవహారార్థం మృత్పిణ్డేనామరూపేస్సృజ్యతే. మృత్పిణ్డోనామరూప
భాగ్యవతిత్యర్థః. కార్యకారణయోరేకద్రవ్యత్వేనమాణమాహమృత్తీకేత్వేనసత్యమితి. మృదయంఘటఇతిప్రత్యభిజ్ఞాయామృణయంఘటాదికమపి
మృద్భవ్యత్వేనైవప్రామాణికమిత్యర్థః. బుద్ధిశక్త్యాదిభేదాఃఘటాదినుద్రవ్యభేదేషిద్యుస్తాః. ఆగ్రేతేతేసుఖ్యహండుఃఖ్యహమిత్యాదినుద్రవ్యేత్వేషిద్యుస్తాః.
అతస్తేసాధారణాః. తత్ర అస్తేతేతేసుఖ్యహండుఃఖ్యహమిత్యాదినుద్రవ్యైక్యనియామికాప్రత్యభిజ్ఞా. నైవాత్రాపిద్రవ్యైక్యనియామికేతిధావ.
అత్ర మృత్తికామాత్రస్యపారమార్థ్యంఏకారాసర్వత్వంచవివక్షితంచేదితశ్చైవైయ్యర్థంస్యాదితితదామృత్తీవసత్వేతిహివాచ్యం. ఏకారాసర్వత్వే
దృష్టానసాధ్యకలిః- సత్యత్వప్రతిపత్తేః. ఘటాదిసర్వత్వంవ్యావహారికమితిచేత్పిణ్డస్యాపిసర్వత్వంవ్యావహారికమితిసకారణసర్వత్వసిద్ధిః. కారణ
స్వవ్యావహారికమేవ సత్యత్వమగ్నమరంచేత్ తద్ఘటాదేరపియ్యంస్యాత్. కార్యకారణద్రవ్యైక్యాత్ కారణవిజ్ఞానేనకార్యవిజ్ఞానముపపన్నమస్తు.
తథాపిలోకేవిధికార్యవర్గస్యవిభింపాదానకత్వదర్శనాదేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానమునుపపన్నమితిశక్తాయాంజగతోబ్రహ్మకారణతాహవానదేవ
సోమ్యేదమగ్రాసీదితి. క్రుతిగతసచ్చక్షుర్థమభిప్రేత్యాత్రసచ్చక్షువాచ్యస్యేత్యుక్తం. సగుణబ్రహ్మపరమిత్యస్యథాసిద్ధిర్నర్వచేత్యభిప్రాయేణ పరస్య
బ్రహ్మణఇత్యుక్తం. అగ్ర- సృష్టేపూర్వమిత్యర్థః- అనస్తరంస్యజ్ఞైర్వత్వమాణత్వాత్. విజాతీయసజాతీయస్వగతనానాత్వవ్యాప్యవైత్రవివక్షి
తాభేదగ్రాభివక్తవయ్యుక్తం- సహాబ్రహ్మణఃకాలానిశేషేనిన్విశేషత్వం వైషమ్యనైర్ఘ్యపరిహారాయజీవబహుత్వపరత్కర్తృప్రహావరదనాదిత్వా
నామభ్యుపగస్తవ్యత్వాచ్య. తద్భుతుత్వమపారమాధిక్యమితిచేత్పారమాధిక్యబహుత్వస్యవిధానీమవ్యథావాదగ్రశబ్దవైయర్థ్యాత్. సహాగ్రశబ్దస్యాపిప
క్షితార్థతా- అనస్తరంస్యజ్ఞైరే. అతః కాలరూపవిజాతీయభేద శ్చేతనరూపసజాతీయభేదస్సార్వత్వాదిసృష్ట్యన్మగుణగుణరూపస్యగతభేదకృత
దానీమస్తీతివిజాతీయాదిత్రివిధభేదీరాసపరత్వంవిరుద్ధం-కారణవాక్యత్వాత్. సచేదిదంకారణవాక్యం-ఈదృశానాంవాక్యనాంసర్వకాఖ్యాప్రత్య
యసయాత్ విజాతీయాదిభేదీరాసపరత్వేనకారణపరత్వాభావాత్ బ్రహ్మకారణత్వమప్రమాణంస్యాత్. అవధారణవాచినవకారస్యస్వయం
వ్యావర్త్యవిశేషాపథాపనాసమగ్నస్య సమభివ్యాప్యతవదావరాధవిరోధివ్యావర్తకత్వనియమదర్శనాత్ సదేవేత్వవధారణమసత్తార్యవాదప్రవృత్తానప
రం. సహాయంవిద్వానేవేత్వవధారణం. బ్రహ్మణత్వంవ్యావర్తయతి- అపిత్యవిద్వత్త్వమేవ. అతశ్చబ్రహ్మసార్వత్వాత్ సదేవేతిరసనీయమసత్త్వమేవ.
సతువిజాతీయభేదః. యద్యపిసద్విజాతీయమసత్- తథాపితస్యవ్యావర్త్యత్వంసద్విజాతీయత్వాకారణ- అపితుసద్విరోధిత్వరూపేణ. సదేవ- సతుక
దాచిదసదిత్యర్థః- సచ్చక్షుహిమానసంబన్ధయోగ్యతాల్పకంసత్త్వం ప్రవృత్తినిమిత్తికృత్యచరమాత్మనివగ్రతే. ఆయంసచ్చక్షువిశేష్యధావతపరమాత్మ
వాచకోపికారణ విషయత్వసామర్థ్యాత్కారణత్వాపయకగుణవిజ్ఞంప్రకృతిపురుషకాలశరీరకంపరమాత్మానముపస్థాపయతి. ఏకమేవేత్యభిభక్తనా
మరూపకారణావస్థంబ్రహ్మచ్యతే- కారణత్వావస్థాయామేకత్వావధారణస్య బహుస్యామితి ప్రత్యమాణకార్య బహుత్వప్రతియోగ్యేకత్వపర
త్వాత్, ఖిలకేనమృత్పిణ్డేనసర్వంమృణ్మయమితుక్త్యదృష్టానసామర్థ్యాత్, ఖిలదైదంతర్వ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపభాగ్యంవ్యాక్రియతేతిక్రత్యద
దైకార్థ్యా, చ్చాయమేవాగ్ధే. నైశేషికాదినిత్యతయోక్తానామాకాశాదీనామపిసంహారాభిప్రాయపితకారక. ఏవమవిభక్తనామరూపత్వాద్యగ్రహ
ణ ఉపాదానత్వంసిద్ధం-భావ్యవస్థావిశేషవరకః. ప్రాగవస్థాయోగోపయపాదానత్వం. అద్వితీయమితినిమిత్తానరసిషేధః- ఉపాదానస్యప్రస్తుతత్వేననిమి
త్తస్యబుద్ధిత్వత్వాత్, పరతస్త్రీరూపవిశేషజాంపిహితత్వాత్, నిష్కలస్యచవిహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్, ఉపరితనవాక్యసంగతేరవేక్షితత్వా, చ్య.
ఏకమేవేతిశబ్దస్యావిభక్తనామరూపతాపరత్వంబహుస్యామిత్వసేనావగమ్యతే. ఖిలదైత్యతత్వేజ్ఞానజతేత్వసేన అద్వితీయచదస్యనిమిత్తావరాభావపర
త్వమవగమ్యతే. పరస్యబ్రహ్మణః సర్వదాసత్త్వేనసదేవేత్వవధారణమసత్తార్యవాదప్రవృత్తానపరమిత్వపరితసేన ఖిలమసత్తస్యజ్ఞాయతేత్యాదివాక్యే
నావగమ్యతే. కథమసత్త్యాదివాక్యంనైశేషికమతనిరాసపరం-సతుక్షణికవాదినిరాసపరం-సహస్యవాదినిరాసపరం-క్షణికహస్యవాదినిరాసేకతే
త్వేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానస్యనైశేషికమతనిరాససాపేక్షత్వాత్, ఖిలదైకఆచూరితసదేవదమగ్రాసీదిత్యార్థత్వాచ్య. సహాక్షణికత్వంశూన్యత్వంచ
కాలానిశేషేభవతి. అతో2సత్కార్యవాదనిరాసపరం తద్దైక ఆచూరిత్యాదివాక్యం. కుతస్తు ఖిలసోమ్యేవంస్యాదితిమృదఉత్పన్నస్య మృదాత్మక
త్వవదసతఉత్పన్నస్యాసదాత్మకత్వప్రసజ్జితభావః. ఉత్పత్తిర్నామద్రవ్యస్యావస్థానరాశత్తిత్వయమగ్ధోవాచారమ్మణమిత్యసేనశిక్షితః. తమపజీ

జగదుపాదానత్వం జగన్నిమి తత్త్వం సర్వజ్ఞతా సర్వశక్తియోగః సత్యసంకల్పత్వం సర్వాస్తరత్వం సర్వాధారత్వం సర్వనియమనమిత్యాద్య నేకకల్యాణగుణవిశిష్టతాంకృత్యున్నసగతస్తదాత్మకతాంచ స్రుతిపాద్యపరంభూతబ్రహ్మత్వక స్త్వమనీతి శ్వేతకేతుం ప్రత్యుపదేశాయ ప్రవృత్తత్వాత్ ప్రకరణస్య.

వ్యవస్థితేకభుసతస్సన్తాయేతేతి. కథం నిరాశ్రయావస్థా సంభవభిర్యర్థః. తదైక్షితేతస్సర్వభిర్యర్థం, అస్థజలేతినిమి తత్త్వం, బహుస్యామిత్వపాదానత్వం, రహభయానుగుణం సర్వశక్తిత్వం, సత్యసంకల్పత్వం, చ అనేనజీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యేతిసర్వాస్తరత్వం, చోక్తంభవతి. జీవేనాత్మనా-జీవశరీరకేణ బయ్యేర్వర్తః శ్రిశిశ్చైరసహత్వాబహవోమయాత్మావ్యాప్తేఘభూత్వాబహవోమయాత్మాభివత్. సర్వజ్ఞత్వాదిగుణకస్యతద్విపరీతాకారజీవైక్యాసంభవాత్. యస్మాత్కాశరమిత్యాదివచనాత్, శ్శతదను ప్రవిశ్యేత్వచేరసభవజీవేష్యమప్రచేత శ్రవణా, చృశరీరవాచిచృశరీరచర్య నత్వముఖ్యతాయాశ్చ సర్వత్వా. చ్చాయమేవాగ్ధ్యః. సదాయతనాభిప్రయేన సర్వాధారతా. తతవివసర్వనియమనంచనిర్భం-శ్శితస్యవాఅక్షరస్య ప్రశాసనేగార్హిద్యావాశ్శాసనాభిప్రయేనచైతన్యం ప్రశాసనేనాధారత్వశ్చవశాత్. వివంసర్వాధారత్వం సర్వనియమనసర్వాస్తరత్వైశ్శరీరలక్షణైర్లగచ్ఛరీరకత్వం బ్రహ్మణః క్తం. అచిత్తేనైవప్రముచయోగః శ్శుత్యైర్లగచ్ఛగోగుణాగ్రహ్యతే. విచరాత్మ్యమిత్యనేనకృత్యున్నసగతః రదాత్మకతాచావగమ్యతే. తత్త్వమితితదాత్మకత్వేనైవవివంభం ప్రమాదికత్వం. జగత్సస్సన్నిత్యేన ప్రతిః ప్రాప్తిత్యర్థః. అతఃకృత్యున్నసగతః సత్యా. విచరాత్మ్యమిదంసర్వంసత్యేతినిర్దేశో శ్శరాసంజంజన్తృణకూర్వణంచేదవదన్యోన్యసంబంధిత్వత్వత్వైర్లగచ్ఛయకృత్యు. యదాహ-శ్శసతతాస్తర్యామ్యమృతభివత్కృత్యున్నసగతస్తర్యామిత్యాస్తరవాత్మాసభిర్యర్థః. తస్మాత్త్వంభవతదగతత్వద్భయస్తత్ప్రవృత్తాభివత్త్వమనీత్యసార్వభృత్యాహ (వివంభాతేతి) వివంభాలశబ్దేనతత్త్వదస్య ప్రకృతచరామర్శత్వంపూచితం. అస్యాస్పద్విద్యాయాన్యవిశేషమస్తుస్యేవవర్షిరతాత్పర్యలిజంబిద్యతే. ఉపక్రమేతావత్ శ్శుతతతమాదేశదుప్రాయ్యభిప్రయే ఆదేశకత్వేన ప్రశాసితాగ్రాహీయతే. అత్రశ్శోకావాచార్యపాదైరుక్తా శ్శాస్త్రోగ్యేకేచిదామర్శిశతిరుతతమాదేశమప్రాయ్యభిప్రయే త్రాణ్యార్వమూపదేశం ప్రకటయతిసతాసప్రశాసనింభుజన్తః. నోక ర్తర్యైకత్వభిర్యగ్భిర్యభిహసత్కర్తృత్వాస్తరకర్తృత్వాత్వాత్కర్తృత్వేనచేతదవిముతతమాదేశవాచోచదేశ్యం || అన్త్రాన్త్రామః ప్రశాన్తివదతివిశరసావాఙ్మఖానోపదేశంశాస్త్రాసోతి ప్రసిద్ధిసహిచరణాచాపేక్షితార్థప్రసజః. యుక్తాసాధారణోన్యభుజాధికరణేవ్యత్రజైవక్షీకత్వంశాస్త్రోక్తంకారకాణాంసంసుకరణయూక ర్తృత్వాద్వివక్ష్యేతి || అదేశకత్వేనోపదేశ్యముచ్యతే. ప్రకృత్యర్థః ఉపదేశః. ప్రత్యయాల్లఃకర్తృత్వం శ్శుత ర్తరచకారకేసంజ్ఞాయామితిక ర్తృవ్యతిరక్తకారకేఘజ్ఞావిహితత్వాదుపదేశే బ్రహ్మణఃకర్తృత్వోపపత్తేస్తే. ప్రశాశనేదుబ్రహ్మకర్తృ - అమితు కర్తృ - కర్తృవ్యతిరక్తకారకేఘజ్ఞో ప్రత్యయవిభిః. నాత్రక ర్తరీక ప్రత్యయఉపపద్యతే శ్శిశిబిచేతిగుణ ప్రతిపే. ఛావాదేశకత్వరూపానిర్దేశః. నాపిచాద్యవృత్త్యయఉపపద్యతే దిశితాతోరిగుపదత్వేన శ్శిజగుపభాత్కభిప్రయవసూత్రేణక ప్రత్యయప్రాప్తేర్లగచ్ఛావాత్. అతో ఘజ్ఞో ప్రత్యయాన్త వివాయమాదేశకభిః. సచ ప్రత్యయఃక ర్తర్యవిహితభిః కర్తృత్వత్వేనైవయక్తత్వాదుపదేశ్యమేవాదేశకత్వవాచ్యమితి. అత్రాచ్యతే- ప్రకృత్యర్థశ్శాసనంప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్. అస్యధాస్వారస్యభగ్నాత్. ఆఙ్మూర్వోద్విదిశత్సేషోక్తప్రయోజనవచనం. ఉపభూర్వస్థునియోజ్యప్రయోజనవచనభిహిన్యాసకారకః. నియోక్తరీప్రయోజనంయస్యతస్సార్థస్యవాచకభిప్రయే. వివమస్య త్రాపి. కించ-ఉపదేశ్యత్వంరూకాతాకికర్తృబ్రహ్మభాగాగ్ధసాధారణం. శాసిత్యత్వంతుబ్రహ్మణోన్యసాధారణం-శ్శుతన్తః ప్రవిద్యశ్శాస్త్రజనానాం శ్శితస్యవాఅక్షరస్య ప్రశాసనేగార్హిద్యాది శ్శుతిభిర్విరుపాకిక ప్రశాసనస్యబ్రహ్మసాధారణత్వ శ్రవణాత్. నిరుపాదికోపదేశ్యత్వంబ్రహ్మణోసాధారణమిచ్ఛేన్న-ఇన్ద్రప్రాప్తనిర్దేశివృత్తితత్వాధనేమసాధారణ్యాత్. యద్యద్యమమితగుణప్రాప్తిఃఖనివృత్త్యాది సాక్షాదుపదేశ్యంస్యాత్-తథాపిసంసారనివృత్తిబ్రహ్మతమపాసనానాముపదేశ్యత్వంసాధారణం. ప్రజ్ఞవ్యసోపదేశ్యత్వమధ్నిర్భం. అతఉపదేశ్యత్వకః సన్తయన్యంచ. సను శ్శయేనాశ్రుతంశ్రుతమిత్యనేనైకవాక్యత్వాత్ స్పష్టా నేనాన్యజ్ఞానహేతుతావిశేషతముపదేశ్యత్వమసాధారణమితిచేత్ - రథాపితాద్యకముపదేశ్యత్వం ప్రతిజ్ఞావాక్యేన ప్రజ్ఞస్య అస్వోన్యాచాగ్ధిర్భుమిత్యనేక్షితోపదేశ్యత్వకథనాదప్యనేక్షితం ప్రశాసిత్యమేవవాచ్యమితియుక్తం. యేనాశ్రుతమిత్యపాదానత్వేనీధే ప్రశాసిత్యత్వేననిమి తత్వంనీధ్యేత్. నిమితాన్తరేసత్వేకవిజ్ఞానాత్సర్వవిజ్ఞానంసోపపద్యతే. అతః ప్రతిపాదయిషితవస్తునోవివక్షితా సాధారణాకార విశిష్టతయైవ స్రుతిపాదనముచితం. ఘజ్ఞో ప్రత్యయస్యకరణేభ్యుత్పన్నత్వాత్ శ్శివితయతః కారకాణాం ప్రవృత్తినిశాన్తోక్తన్యాదేనక ర్తర్యవకరణాస్తరన్తరవేక్ష్యేణాధికతమత్వవివక్షయూ తథాప్రయోగఉపపద్యతే. అక ర్తరీహితస్యప్రయోజనంకరణత్వవివక్షయూచినాక ర్తర్యసామత్వేన ప్రయోగసిన్దరి. ఉపదేశకత్వే ప్రకృత్యర్థాస్వారస్యం ప్రత్యయస్వారస్యంచ. ప్రశాసనపక్షేతు ప్రత్యయాస్వారస్యం ప్రధానభూత ప్రకృత్యర్థాస్వారస్యమర్థాచిత్వంచేతిజైవమ్యం. అతః ప్రశాసితైవాదేశకత్వాభిధేయభినిర్దేశ్యకర్తృయయుక్తం. వివముపక్రమేనిరుపాకిక ప్రశాసనగుణయోగిక్ష్యతే. తథాజగదుపాదానత్వంనిమి తత్వంతదనుగుణసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికంచావగతం. ఉపసంహారేవత త్వమనీతి సామానాధికరణ్యేనజీవాస్తర్యామిత్యంనామగుణవిశేషక్ష్యతే. అన్యైవాగ్ధస్యబహుళవ ద్రితత్వాదభ్యాసోపపత్తి. వివంబ్రహ్మణోజగత్కారణత్వజగదస్తరాత్మత్వాదిగుణానాం ప్రమాణాస్తరాప్రతిపన్నత్వాదభూర్వతానిధ్వా. వివముపాసకస్య శ్శతస్యతావదేవచిరంయూచన్నవిమాక్ష్యేఅభసంపత్వ్యభిశరీరపాతానస్తరం మోక్ష శ్రవణాత్ఫలమవిద్యతే. విమృశ్యత్రంప్రతిప్రతివచనూపత్వాదగ్ధవాదశ్శుబ్ధః. వృత్తిజ్ఞాదిదృష్టానోపాదనాదుపపత్తిశ్శ్రేతి. అన్తికృత్యజ్ఞాన్త్రయేషి వివ రూపతానుగుణాగ్ధిదృష్టాన్తోపద్యత్యతే. అమితువిజ్ఞానుపదేశ్యగుణవివద్యత్యతే. దాన్తాద్రికవిషయవాక్యేపితజ్జేహోవృజతేత్వ్యక్తం-సతుతదభ్రమదితి. అతో

ప్రసజ్చితస్త్వాయమగ్ధోవేదార్థసంగ్రహే. ఆప్రాప్యారమ్భణానంతరణేఃపునఃసంపాదయిష్యతే. *అపహర
యయాతదక్షరమిత్యగ్రాపిప్రాకృతాహేయగుణాహేయమిదమిత్యగ్రాపిప్రాకృతాహేయగుణాహేయమిదమిత్యగ్రాపి
యత్వభూతయో నిత్యసార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణయోగవరస్య బ్రహ్మణస్త్రిపాదితః. *సర్వజ్ఞానసాక్షిః

స్వాంశ్రుతౌపివ ద్రవక్షప్రసజ్చితాస్తి. శ్రుత్యవచేషుచ *తదాత్మానంస్వయమకురుతేత్వాదికం ప్రాయతే - సర్వజ్ఞవత్తేతి. సూత్రం చ *సం
జామాదితి- సమవినరాదితి. స్వప్రతిపాద *కటకమకుటకస్తదాదిభేదైకకమభేదపరీక్ష్యతేయదైరం. మీరితః-జామసోసూత్రేత్వాదిమహానా
సమవినదృశ్యతే. ఆతశ్శ్రుతిస్త్వంసూత్రసార్వజ్ఞత్వేనామవివాభ్యుపగత్యం. సచపరిణామస్సద్వారకపివభావమన్యతే - నిష్ఠితారదృశ్యతే. ద్వా
ద్వానుప్రవేశశరీరశరీరభావాదివిదయానేకశ్రుతిసార్వజ్ఞత్వదృశ్యభావద్విరోధప్రసజ్చితేతి. ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రబోధావ్యంశం-కర్తృత్వం
పాదపరిత్యాగకర్తౌయాశేతద్విప్రరోవేదార్థసంగ్రహజ్ఞాతృహ (ప్రసజ్చితం) అత్రావేక్షితార్థభేదజ్ఞానస్వరూప్యతాహ (అత్రాపి) నిత్య
వరం-సర్వజ్ఞకరణస్యేతదధికవిషయత్వాదితివాక్. అనస్తరోదాహృతాయాంపరవిద్యాయాంసంశేషపరత్వమహా (అపరత్వాదినా) ఆపాద
పాదవిత్తనానాంపదానాంవిషయమాహ (ప్రాకృతానితి) ప్రాకృతాః-ప్రకృతిసంబంధినః-అనేకత్వచిత్తస్థమిత్యచిన్మీషభి నిషేధానాం
కావచిద్ధిర్నిత్యతావతి. ప్రకృతిగతాః, ప్రకృతిసంస్కరప్రయత్నాజీవగతావోహ, శృణోతాకృతాః. అద్రేశ్యమగ్రాహ్యం-ప్రత్యక్షగోచరమననా
నాద్యగోచరం. యద్వా-చక్షురగోచరమిన్ద్రియాస్తరాగోచరం. అగోత్రమవర్గం-ప్రాకృతనామయాపరహితం. అచక్షుశ్చోద్రవ-ఇన్ద్రియాధీన
జ్ఞానంసభవతి- అపాదిపాదం - ఇన్ద్రియాధీనచేక్షంసభవతి- * అపాదిపాదోజనోగృహీరా * చక్షుర్యచక్షుస్సృణోర్యకరణంప్రతే. అనేకమ
ద్యుయేనజీవగతహేయమీషభి. ఇన్ద్రియాధీనజ్ఞానత్వంసదాసత్యప్రకృతిత్వమవిజగతభర్తృః. సర్వగతంసూక్ష్మామిలిపాకప్రజా-తథాస్వర్గత్రాసే
వ్యాఖ్యాతంసూక్ష్మత్వసర్వగతత్వేతి. సూక్ష్మతయాహివాప్యప్తి. నిత్యత్వేనకాలాపరిచ్ఛేదః. విభం-ప్రభం. ప్రభుత్వంవిషయస్త్వం-విచ్ఛేదక
త్వంభవితం. అనేనవత్వపరిచ్ఛేదసిద్ధిః. సర్వగతత్వేనదేశాపరిచ్ఛేదః. అవ్యయత్వంవ్యయశబ్దోపలక్షితదోషవిరోధిత్వం నామగుణభర్తృప్రామేణక
ల్యాణగుణైస్సహతస్మిదైశః. యద్వా-అవ్యయత్వం-ఏకరూపత్వంపూర్వత్వంవా. భూతయోనిత్వం-జగత్కారణత్వం. వితర్కకరణనేనస్వస్వస్వ
విదిత్యనేనవాక్యేనసార్వజ్ఞత్వమితి. సర్వజ్ఞస్వస్వవిత్ - సర్వంస్వరూపతోవేత్రిసర్వంప్రకారరశ్చవేత్రిత్యర్థః. పరస్యబ్రహ్మణభర్తృస్వరూపభగవం
అధోభకవాక్యేమసర్వజ్ఞానాదివాక్యసామ్యజ్ఞాగత్యంసరస్వతి (సర్వంజ్ఞానమిత్యాదినా) శబ్దత్వేనమనస్సంప్రతిపత్తిసాకార్యానావార్యసాక్షిః
తథాహి-సత్వాదివాక్యంసత్వాదిగుణవిచ్ఛేదమేవబ్రహ్మప్రతిపాదయతి-నీలముత్తలమిత్యాదిమసమానాధికరణవాక్యేమవిచ్ఛేదకార్థపరత్వపున్యదే. స
త్వాదివాక్యస్యవసమానాధికరణత్వాచ్చతథాచసామానాధికరణ్యుత్కణం*నిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానామిత్యాదినోక్తంశాస్త్రే. తత్రయజత్వంసామానా
ధికరణ్యవైకార్థ్యపరత్వపున్యతైరేకార్థైవపదానాంవిశేషణమాత్రపరత్వేవిచ్ఛేదపరత్వేచానీధేః స్వరూపమాత్రైక్యపరత్వంసత్వాదిసమానాధికరణ
పదానామాన్యేయమితి. తదయజత్వం-ఏకల్యాసహత్వాత్. కింసత్వాదిపదానితత్త్వదాధవిరోధివాప్యత్రిమాత్రపరాణి-ఉత్స్వరూపమాత్రపరాణి-
ఉత్పరోధివాప్యత్త్వపచ్చిన్నస్వరూపపరాణితివేచనియం. సతావద్విరోధివాప్యత్రిమాత్రపరాణి-వాప్యత్రినామనేకత్వేనైకార్థత్వానిధేః-వాప్య
త్వానేకత్వాద్వాప్యత్త్వయోహ్యనేకాగ్నియః. నాసిస్వరూపపరాణి-తథాసతిపదానాంపరాయత్వప్రసజ్చితం, ప్రవృత్తినిమిత్తభేదాభావేనసామా
నాధికరణ్యుత్కణంసంగ్రహే, ఏకతత్త్వపదైయర్థ్యప్రసజ్చితం. నాపిపదచ్చిన్నస్వరూపపరాణి - ఏకల్యాసహత్వాత్. కింవిరోధివాప్యత్రినాం
స్వరూపావచ్ఛేదకత్వముపలక్షణబలయావిశేషణతయావా. సతావదాద్యైకత్వః- ఏకోపలక్షణేనస్వరూపంప్రతిపన్నమిత్వంపలక్షణానైకత్వయర్థాత్.
ఉపలక్ష్యేన్ద్రహిర్యుతకపలక్ష్యప్రతిత్వపాదోధర్మ ఉపలక్షణమితిహ్యుపలక్షణవివేచనం. తథాచశాఖాదిమధ్యశ్యతే. అతఏకతరవైయర్థ్యం ప్రవృత్తిని
మిత్తభేదావాచేనసామానాధికరణ్యుత్కణంసంగ్రహే. కథం తర్హిభవత్ప్రేక్షాన్తాదిమహాపలక్షణవత్త్వమేవైవబ్రహ్మణోభ్యుపగమ్యుద్యోగచేత్-ఉచ్యతే-
తత్రహ్యుపలక్ష్యస్యకర్తృణాంబ్రహ్మణవికల్పేషిప్రత్యుపలక్షణముపలక్ష్యధర్మభేదోజన్మన్త్యాద్యనుగుణజ్ఞానశక్త్యాదియాదోస్తాధికరణ్యుపగమ్యతే. అ
స్యభాతత్రాప్యనేకోపలక్షణవైయర్థ్యంప్రసజ్చితం. త్వత్ప్రేక్షేనేకోపలక్షణోపలక్ష్యధర్మభేదానభ్యుపగమాదుక్రవోక్షాదుర్వారం. తదభ్యుపగమే
హిబ్రహ్మణస్సవిశేషత్వప్రసజ్చితం. నాపిద్వితీయః-ఏకేషణభూతానాంవాప్యత్రినామనేకత్వేనైకార్థత్వానిధేః. విశేష్యాన్ద్రుబ్ధతోవిశేష్యప్రతిభుజా
యోధర్మోవిశేషణం. విశేష్యాన్ద్రుబ్ధానామజ్ఞాపాన్తర్యావ్యం. విశేషణభూతార్థభేదేషిశేష్యభూతప్రధానార్థత్వాదేకార్థసిద్ధిరేతి- తద్భూత
వాక్యార్థవాదినోపిసమానం. కస్తస్మిన్విశేషలబహారితిచేత్-అయమేవవిశేషయదేకస్యమతేపదానాంలాక్షణికత్వమితరస్యపక్షేతేషాంముఖ్యత్వమి
తి. యచ్ఛ్రోత్వంవిశేషణానైకవిశేష్యేనస్మిన్విశేషణానైకస్వయంవాద్విశేషణానామన్యోస్యసమవాయప్రసజ్చితం. తదనంత- ఏకల్యాసహత్వాత్. *సం
జాతంశ్రుతంసర్వంస్తానితానస్త్విత్కం న్యాయసంపాదితవ్యక్తిశ్చద్వాక్యార్థభేదకమిత్వక్రత్యక్రియయాహివాక్యమర్థమవోధయం. తత్ర
కింపదానాంపదార్థస్వరణశాయామన్యోస్యసమవాయప్రసజ్చితం- ఉత్పరామర్శదశాయాం- అపరాన్యద్వాక్యార్థాభిధానదశాయాం. సతావత్స్య
భమకల్పః- స్వరణదశాయాంసృజ్యకర్తృపదార్థస్వరణేనమిథోస్వయప్రసజ్చితావాత్. నాపిద్వితీయః- ఏకస్మిన్స్వప్రతిభిరుద్ధానేకవిశేషణసమా
యస్యప్రత్యక్షేద్యవగతస్వయభావస్థితవస్తుపరామర్శదశాయాంపరామ్యశ్యమానత్వాత్. నాపిద్వితీయః- వాక్యార్థాభిధానదశాయాం సర్వైవబ్రహ్మ
యంపదనేకవిశేషణవిచ్ఛేదకవస్తువిచ్ఛేదజ్ఞానజనకత్వేనక్రమాభిధానప్రయత్నాన్యోస్యసమవాయప్రసజ్చితావాత్. యదైవవిచ్ఛేదచక్షుషీజాతి

ప్రహ్లాదత్యక్తప్రసామానాధికరణ్యస్యానేకవిశేషణవిశిష్టైకాగ్రాధిధానవ్యుత్పత్త్యాసరిన్విశేషవస్తుసిద్ధిః. ప్రప
త్తినిమిత్తభేదేనైకాగ్రవృత్తిత్వంహి సామానాధికరణ్యం. తత్ప్రసత్యజ్ఞానాదిపదముఖ్యాగ్నేగ్నజైస్తత్త్వజన్యవి
ధ్యాకారప్రత్యనీకాకారైర్వైకస్మిన్నైవాధైపదానాంప్రవృత్తైః నిమిత్తభేదోవశ్యాశ్రయణీయః. ఇయాంస్తవిశే
షః. ఏకస్మిన్కాపతేపదానాంముఖ్యార్థతా. అపరస్మింశ్చతేహంలక్షణా. నచాజ్ఞానాదినాంప్రత్యనీకతావస్తుస్వరూ
పమేవ-ఏకేనైవపదేన స్వరూపంప్రతిపన్నమితిపదాన్తరప్రయోగవైయగ్యత్. తథాసతిసామానాధికరణ్యా
సిద్ధిశ్చ-ఏకస్మిన్కావస్తునిపర్తమానానాంపదానాంనిమిత్తభేదానాశ్రయణాత్. నచఏకవైయవాగ్రస్యవిశేషణభేదే
నవిశిష్టతాభేదాదనైకాగ్రత్వంపదానాంసామానాధికరణ్యవిరోధి. ఏకవైయవస్తునోనేకవిశేషణవిశిష్టతాప్రతి
పాదనపరత్వాత్ సామానాధికరణ్యస్య-భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాంశబ్దానామేకస్మిన్నగ్నేవృత్తిస్సామానాధికర
ణ్యమితిసిశాబ్దాః. యదుక్తంఏకమేవాద్వితీయమిత్యత్రాద్వితీయపదంగుణతోపిసద్వితీయతాంససహతే. అత
స్సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేన కారణవాక్యానామద్వితీయవస్తుప్రతిపాదనపరత్వమభ్యుపగమనీయం. కారణ
తయోపలక్షితస్యఅద్వితీయస్యబ్రహ్మణోలక్షణమిదముచ్యతేసత్యంజ్ఞానమనస్తంబ్రహ్మతి. అతోలిలక్షణమి
తంబ్రహ్మనిర్గుణమేవ. అన్యథానిర్గుణంనిరజ్జనమిత్యాదిభిర్విరోధశ్చేతి. తదనుపపన్నం-జగదుపాదానస్యబ్రహ్మ
ణస్యవ్యతిరిక్తాధిష్టాత్రస్తరనివారణేనవిచిత్రశక్తియోగప్రతిపాదనపరత్వాదద్వితీయపదస్య. తత్రైవవిచిత్రశ
క్తియోగమేవావగమయతి *తదైక్షత్తబహుస్యాంప్రజాయేయేతి *తత్రైజోస్సజతేత్యాది. అవిశేషణాద్వితీ
యమిత్తుక్తే నిమిత్తాన్తరమాప్రనిషేధః కథంజ్ఞాయత ఇతిచేత్ - సిస్యతోర్భిక్షణ ఉపాదానకారణత్వం

రనైకాన్త్యం. సచేదభిజ్ఞాగ్రత్వంప్రతిజ్ఞాతమేవసాన్త్యత్. దృష్టానస్యసాధ్యవైకల్యమవర్జనీయం-ప్రకృతిప్రత్యయాత్మకపదపుష్కరావత్సర్వసా
క్యానాం. యదిభావరూపభిజ్ఞార్థప్రతిపాదనానమగ్గమితి ప్రతిజ్ఞా-తస్మిన్సాధ్యగర్భవచనాన్తర్గతయోగ్యమానాధికరణయోర్భావరూపభిజ్ఞ శబ్దయోగ
కాన్త్యం. తస్మాత్ప్రత్యాదివాక్యంసత్యత్వాదివిశిష్టమేవబ్రహ్మప్రతిపాదయతినిర్గుణం. తదిదముచ్యతే(సత్యంజ్ఞానమిత్యాదినా)తత్ప్రనిర్విశేషచరత్వాభా
వంసోపపత్తికంప్రతిజానీతే(సత్యంజ్ఞానమితి)సామానాధికరణ్యలక్షణప్రత్యభిజ్ఞాపత్రైశ్చైహేత్వంశంవివృణోతి(ప్రవృత్తి)తతఃకీమిత్యేషేషాయాం
అన్వయముఖేనవ్యావృత్తిముఖేనవాప్రవృత్తినిమిత్తభేదస్యావశ్యాశ్రయణీయత్వమాహ(తత్రేతి)తత్రకోవిశేషభిర్యత్రాహ(ఇయానితి)అవశ్యాశ్ర
యణీయభిర్యత్రాశిప్రేతంవ్యావృత్తిగాంస్వరూపమాత్రత్వేమామణమాహ(సచేతి)సామానాధికరణ్యానిర్గుణమపాదయతి(ఏకస్మిన్నితి)పర్యాయ
త్వంగూఢంస్పష్టమితిసకణోక్తం. విశేషణభేదానానైకాగ్రత్వాత్ సామానాధికరణ్యలక్షణానిర్గుణ్యత(సచైశ్చేతి)నిగ్నితాభేదాత్-తత్త్వవిశేషణా
న్వయభేదాత్. తథావిధమనైకాగ్రత్వంసవిరోధి-ప్రత్యుతానుమాలమవేత్సర్గః. కుతభిర్యత్రాహ(భిన్నప్రవృత్తి)విశేషణతోభిన్నార్థత్వేవిశేషత్యశ్చై
కాగ్రత్వేనసతిహిసామానాధికరణ్యలక్షణాన్యభిజ్ఞమిత్యర్థః. సమానాధికరణంవాక్యంకించిశేషణవిశేష్యసంబంధరం-ఉతవిశేష్యకృతరం- ఉతఉభయప
రం. ప్రథమవిశేష్యకృతప్రమాణంససాన్త్యత్. ద్వితీయేవిశేషణాన్వయోనిష్ఠప్రమాణకస్యాత్. తృతీయేసంబంధవ్యయవైకవాక్యేనబోధయతుమశక్య
త్వాత్వాక్యభేదప్రసంగభిజ్ఞానైవోచ్యతే. తన్న-ప్రాతిపదికైవైవవిశేషణాన్వయస్యబోధ్యతయానమానవిభక్తినిర్దేశనవిశేష్యకృతప్రతిపాదనేవా
క్యభేదప్రసక్తాభావాత్. ఏవంసామానాధికరణ్యస్యాన్వయైహేపవత్త్వానత్యజ్ఞానాదివాక్యస్యనిర్విశేషచరత్వంనిరస్తం. అధికారణవాక్యైకాగ్రాన్నిర్వి
శేషచరత్వంనిరాకరంతదనువదతి(యదుక్తమిత్యాదినా)సచేతైకమేతేతివిజాతీయసజాతీయభేదవ్యావర్తకావధారణద్వయసమభివ్యాఖ్యతమద్విర
యపదంపారిశేష్యోస్యతథేవాభావపరమితిగుణతోపిసద్వితీయతాంససహతత్త్వత్వః. *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ యస్సజ్ఞానమయంపతంతస్తాదేతద్భృ
హ్మనామరూపమన్నంచజాయతఇత్యాదిసగుణవిషయకారణవాక్యైకాగ్ర్యమస్తీత్యత్రాహ(అత ఇతి)సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయతోనిర్గుణకారణ
వాక్యేషుసగుణత్వంసగుణకారణవాక్యేషునిర్గుణత్వంబోక్తంసాన్త్యత్. తత్రాపచ్ఛేదన్యాయేననిర్గుణవాక్యప్రాబల్యత్వస్సర్వకారణవాక్యానినిర్గుణపరా
ణీత్యర్థః. కారణవాక్యైకాగ్ర్యంకుతోపేక్షితమిత్యత్రాహ(కారణతయోపలక్షితస్మితి)జగజ్జారణత్వంతటస్థలక్షణం-సతుస్వరూపలక్షణమిత్యభిప్రా
యేణ ఉపలక్షితస్మేత్యుక్తం. కారణత్వశక్తితతోపవావర్తకత్వాదైకాగ్ర్యమవర్జనీయమిత్యర్థః. అధశోభకవాక్యాన్తరైకాగ్రాన్నిర్విశేషచరత్వం
నిరాచీక్షురనువదతి(అన్యభితి)అనూదితమగ్గందూషయతి(తదనుపపన్నమిత్యాదినా)తత్ప్రథమంకారణవాక్యైకాగ్ర్యంసమిశ్కవిషయత్వేనతీ
త్యాహ(జగదితి)(తత్రేతి)అద్వితీయపదంయథాధిష్టాత్రస్తరనివారణపరమేవభవతి-తత్రైవేత్యర్థః(విచిత్రశక్తియోగమేతేతి)ఉత్తరవాక్యముపాదా
నభూతవైయబ్రహ్మణోన్యైకాగ్రత్వత్వశక్తియోగమేవావగమయతి-సతునిర్గుణత్వమిత్యర్థః. శక్తితే(అవిశేషణేతి)సర్వనిషేధస్యనిమిత్తాన్తరనిషేధవచనా
ధారణమద్వితీయపదం-నిరుపపదత్వాత్. కించ-ఉపక్రమేనదేవైకమేవేతిసజాతీయవిజాతీయయోర్విషిద్ధత్వాదేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాస్య
జాతీయవిజాతీయభేదమాత్రమిథ్యాత్వేనైవపపన్నత్వా, చ్చఅద్వితీయపదముపక్రమానుగుణ్యేనస్వగతభేదనిషేధవరంసాన్త్యత్-సమాత్తరవాక్యానుగుణం
సాన్త్యత్ ఉపక్రమప్రాబల్యదితిసాక్షాత్పూర్వపక్షీచోద్యం. నిమిత్తత్వోపాదానత్వేఉభేత్యుత్తరత్రాహయేతేత్రాహదానాన్తరమద్వితీయపదేనని
షేధ్యం-సతునిమిత్తాన్తరమితిసార్వజ్ఞచోద్యం. తత్రాహ(సిస్యతోరితి)అనేనశక్త్యాద్వయంపరిపూతంభవతి. *తదైక్షత్తేత్యనస్తరోక్తత్వాదప్రవాక్యస్య

* సచేవసోమ్యైరమగ్రాసీ దేకమేవేతిప్రతిపాదితం. కార్యోత్పత్తిస్వాభావ్యైన బుద్ధిస్థంనిమిత్తాంతరమితి తదేవా
ద్విజీయపదేనసమీక్యత ఇత్యవగమ్యతే. సర్వనిషేధేహిస్వాభ్యుపగతాస్సిమాధయపితా నిత్యత్వాదయశ్చనిషిద్ధా
స్స్యుః. సర్వతాభాప్రత్యయన్యాయశ్చాప్రభవతోవిపరీతఫలః- సర్వతాభాసుకారణాన్వయినాం సర్వజ్ఞత్వాదీ
నాం గుణానామత్రోపసంహారహేతుత్వాత్. అతఃకారణవాక్యస్వభావాపసత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మత్యనేన
సవిశేషమేవప్రతిపాద్యతఇతివిజ్ఞాయతే. సచనిన్దణవాక్యవిరోధః-ప్రాకృతహేయగుణవిషయత్వాత్తేమాం శిన్ధు
ణంఃరజ్జనం శిన్ధు-శంనిష్క్రియంశాన్తమిత్యాదీనాం. జ్ఞానమాప్రస్వరూపవాదినోపిప్రతయఃప్రస్వణోజ్ఞాన
స్వరూపరామభిదళః. సరావరానిర్విశేషజ్ఞానమాప్రమేవతత్త్వం-జ్ఞానచేవజ్ఞానస్వరూపత్వాత్. జ్ఞానస్వరూప
స్వైరతస్యజ్ఞానాశ్రయత్వస్సంబిముఖుణిదీపాదివద్యక్తమేవేత్యుక్తం. జ్ఞాతృత్వమేవహిసర్వాస్మృతయోవదత్తి
*యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్*తదైక్షత*సేయంచేవతైక్షత*సంకుక్షతలకాన్సుస్పృజాఇతినిల్యోనిల్యానాంచేతనశ్చై
తనానామేకోబహూనాంయోవిదధాతికామాన్ *జ్ఞాజ్ఞోద్వానజావీశశ్శే*తిమిశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరం
తంచేవతానాంపరమంచదైవతః|పతించతీనాంపరమంచపరాద్విదామదేవంభువనేశమిద్యం*సతతస్యకార్యంకరణం

కారణపరత్వంనాపదసయమిచ్చుప్రామేణసిస్సదోర్ముక్తం. కారణపరత్వేచసంబగ్రశక్తేనవిజాతీయకాలసద్భావశ్చేద్యే, వావాదిత్వప్రత్యేరకృ
తాభ్యానమకృతమిశ్రణాకామిశ్రయభావత్వానైషమ్యునైష్ప్రయపరహారాయజీవానాంరత్నసూక్ష్మభేదస్యప్రశంయంకామసంభ్యుపగమా, దేకత్వావ
ధారణస్వజీవసూక్ష్మభేదసహత్వస్వసరైరభ్యుపగమ్యత్వాత్, సార్వజ్ఞస్వసర్వశక్త్యాదీనాంసర్వాపయికత్వా, చ్చవిజాతీయసజాతీయస్వతఃకేదాభావస్య
సర్వవత్వాత్ వికవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాశ్చేత్కాధారిరోధేననిర్వాహ్యత్వా, త్వరతస్త్రిభేదస్యవిచారత్వాత్, నిషేధస్యనవిహితవ్యతిరక్తవిష
యత్వాత్, స్వతస్త్రిరూపభేదవిశేషస్య*సతర్పమశ్చాభ్యుధికశ్చదృశ్యత్యత్వాదిధిష్ఠిపద్ధత్వాత్ సామాన్యనిషేధస్యచరత్వరూపసానస్యన్యాయ్యత్వా, చ్చ
ఆద్వితీయపదస్యస్వతస్త్రిభేదనిషేధపరత్వేప్రాప్తేనై అవిభక్తనామరూపతాప్రతిపాదకేనైకమిదంపదేనోపాదానత్వస్సన్దిగ్ధత్వాన్నిమితానరస్యబుద్ధి
త్వా, చ్చనిమితానరూపస్వతస్త్రివస్సనిషేధపరమద్వితీయపదమిత్వర్థః. సర్వనిషేధేనిష్ఠమాహ(సర్వేతి)సర్వతాభాప్రత్యయన్యాయస్సనిష్ఠిశేషత్వ
వాదవిపరీతత్వమాహ(సర్వతాభేతి)అత్ర-నిర్గుణవాదే. అత్రభవతఇమ్యపాలమ్నావా. సర్వతాభాప్రత్యయన్యాయోఽనుక్తగుణశ్రీకారణః-సతాఽగు
ణత్యాగభలఇతిత్వక్షువిపరీతపరిత్యక్తః. సవిశేషపరత్వేకారణవాక్యైకాధ్యంనిగమయతి(అతఇతి)సకేవలంసామానాధికరణ్యాన్యథానుపపత్త్యా-
కారణవాక్యైకాధ్యాచ్చసవిశేషపరమిత్వపీత్యన్యథావ. అథశోధకవాక్యనైకాధ్యంనిష్ఠిశేషపరత్వహేతుంఽనిరస్యతి(సకేతి)పరేణావచ్ఛేదన్యా
యేనహినిర్గుణగుణవాక్యవిరోధఃపరిహృతః. అప్రభునిష్ఠవిషయత్వాద్విరోధవివనాశ్రీత్యాహ(ప్రాకృతేతి)నిర్గుణమితిగుణసామాన్యనిషేధః. నిష్కర
మితిశరీరసామాన్యనిషేధః. నిష్క్రియమితిక్రియాసామాన్యనిషేధః. సగుణనిషేధస్సంకోపయితవ్యః-అర్థగుణనిషేధంలేనసర్వగుణవిరహావగమాత్. జ్ఞా
నస్యజ్ఞానాదిగుణాశ్రయత్వాదర్శనాత్ బ్రహ్మణోజ్ఞానమాప్రత్యప్రతిపాదనేననిర్గుణత్వంహి భవితమితిశక్త్యాహమాన్యగుణనిషేధంపరమాంతంప్రతి
ప్రతిపన్నమర్థమనుభావతే(జ్ఞానమాత్రేతి)తతఃకిమిత్వత్వాహ(సతావతేతి)కురత్యర్థవేదాయంఽంజ్ఞానత్వాత్ జ్ఞానానాశ్రయత్వమచ్యుతే-కిమేక
జాతీయద్రవ్యయోగ్నియతధర్మధర్మభావానుపపత్తీరితికల్పేప్రశమంప్రతిపత్తి(జ్ఞానలేవజ్ఞానస్వరూపత్వాదితి)అయమధ్యః-జ్ఞానస్యజ్ఞానాదిగుణా
శ్రయత్వాభావఃకింవ్యాప్త్యకధ్యతే-ఊరప్రతినిహిత్. వ్యాప్త్యచేతజ్ఞానానాశ్రయభూరంబిషయప్రకాశకంజ్ఞానంకన్యనిర్దృఢాతమేవదృష్టమితిధ
ర్మత్వేనాశ్రీక్రియతాం. యదిక్రమితిహాత్ స్వతస్త్రిన్వేనాశ్రీక్రియతే-త్వక్రమితిహాదేవజ్ఞానాశ్రయత్వమప్యశ్రీక్రియతామితి. జ్ఞానానాశ్రయత్వం
ధర్మభూతజ్ఞానత్వప్రయం క్రంసంకుజ్ఞానత్వమాత్రప్రయంక్రమితిసోపాధికత్వం. అతోవ్యాప్తివిరోధశ్చనాస్తి. యద్వా-జడవస్యఘటాదేవజ్ఞాతృత్వాయో
గాత్ జ్ఞాతృత్వేనైవజ్ఞానస్వరూపత్వమధర్మేభ్యం. ద్వితీయంప్రతిపత్తి(జ్ఞానస్వరూపనేతి)వికజాతీయద్రవ్యయోగ్నియతధర్మధర్మభావఉపపద్యతఇతిర్థః.
శ్రుత్వాజ్ఞానాశ్రయత్వేనీదేహిరథాభ్యుపగమ్యత్యత్వాహ(జ్ఞాతృత్వమేవహి)యద్వా- (జ్ఞానలేవజ్ఞానస్వరూపత్వాదితి) జ్ఞానజ్ఞానస్వరూప
త్వావిరోధాదిత్వర్థః. వికజాతీయద్రవ్యయోగ్నియతధర్మధర్మభావానుపపత్త్యావిరోధంపరిహరతి (జ్ఞానస్వరూపస్వైవేతి) జ్ఞానత్వాజ్ఞానానాశ్రయ
త్వంపరిహరతి (జ్ఞాతృత్వమేవహి) పూర్వవదధిప్రాయః. జ్ఞాతృత్వంయథాభిలంభవతి-తాదృశగుణపరాశ్చజ్ఞాతృత్వకణ్ఠోఽమర్యశ్చశ్రుతయస్సర్వ
శబ్దవివక్షితాః. వివచనచనేనబహూపనిషద్వాక్యానివివక్షితాని. వివకారేణజ్ఞాతృత్వస్యానన్యథానిర్ధిరభిప్రేతా. హిశబ్దోకేతా- జ్ఞాతృత్వస్యశ్రు
తీర్థత్వాన్నకాచిదప్యనుపపత్తిరిత్వర్థః. కాఃపునశ్శ్రుతయఇత్యవేదాయంఅర్థగుణనిషేధపరహారాధ్యం, నిర్గుణప్రతిసంకోపనిర్దృఢం, సగుణక్రమీనా
మాదిదిక్గుణవిషయత్వశక్త్యాపసోదాధ్యం, శ్రుతీర్ధర్యంస్తానిరేతత్ప్రయోజనప్రయసిద్ధించదర్శయతి (యస్సర్వజ్ఞత్వాదీనా) యస్సర్వజ్ఞస్స
ర్వవిత్- సర్వంస్వరూపతఃప్రకారతశ్చజ్ఞానాతీత్యర్థః. జ్ఞానస్యసర్వవిషయత్వంతస్యసమప్తివ్యప్తిసమప్తియోగిత్వం ఆత్మసంబద్ధిత్వంచదర్శయతి
(తదైక్షతేత్యాదిత్రయేణ) నిత్యోనిత్యానామిత్వత్రచేతనబహుత్వముక్తం. కామప్రదత్వంచ. జ్ఞాజ్ఞోద్వావిత్వత్రజ్ఞాతృత్వమిశ్వరత్వంచ. తమిశ్వరా
జామిత్వత్ర-ఈశ్వరత్వదేవతాత్వపరిత్యాని. ఈశ్వరత్వంనియన్తృత్వం. నియామ్యవిషయజ్ఞానవతపివనియన్తృత్వాత్, నియమసప్తజ్ఞానవిశేషరూప
త్వా, చ్చనియన్తృత్వేనజ్ఞాతృత్వనిర్ధి. దేవతాత్వంకర్తారాధ్యత్వం. పరిత్యంశేషిత్వం. సతస్యేతి. కార్యంశరీరం. కరణమిన్ద్రియాది.*కార్యకారణక

[illegible]

* భీమస్తానాద్విత్తినవతథ్యాదినాబ్రహ్మగుణానారభ్య* తేయేతమిత్యనుక్రమేణయే ప్రజ్ఞానదాతశయముక్తు

క-అర్హతీయోఽన్యాయాత్ పూర్వస్యః శ్రుతేర్బలీయ స్వమిచ్ఛ్య తరశాస్త్రానుబంధవచనస్వ త్రాధీనమేవమ్యు తరశాస్త్రమితిచేత్-తర.కం-ప్ర...
చ్యమపిచా-హ్యసంబంధమునకుఁబాగుచుండు-అదితొన్యాయానభివేత్. నమత త్ర స్మృతిత్వ శ్రుతిత్వేవాధ్యదాధకభావ ప్రయోజక. నైవం-స్మృతిత్వ శ్రు...
విచ్ఛిన్నాహేర్వాచర్య హేరుత్వా త్రేనసిద్ధంపాద్యావర్యమేవబాధ్యదాధకభావ హేరుతిన్యాయసామ్యత్ సగుణవాక్యబలీయ స్వమితి.యద్వా-హాభూ...
బ్యుత్-ధాధికరణంయ. ఆ త్రా సప్రమాణికరణన్యాయవివ ప్రవ రతే-విరోధపాద్యావర్యనియమాత్. ఆతస్యగుణవాక్య శ్రుతివిచ్ఛత్వాన్నిర్గుణశాస్త్రాను...
నియమివే. నమ ప్రశమ ప్రశస్తంబిల్యురసోర్వ త్ప్రతినిధ్యకంచేత్ నేదంరజతమిజ్ఞానోదయమిదంరజతమితిధీః ప్రతినిధ్యాత్మితిచేత్-న-స-ప్రయా...
జ్ఞాయమానతయానజ్ఞాపరయారభ్యదైవమ్యాత్. సప్రయాజ్ఞాపకంహిప్రమాణం పూర్వావరపరామర్శనిరవేక్షంజ్ఞానంజనయతి. త త్రాత్మ్యన్తం...
జ్ఞానః* పూర్వాచార్యేనోర్వ త్ప్రతినిధ్యానీధ్యరీతిన్యాయాత్ పూర్వంబాధిత్యైవోదేతి. జ్ఞాయమానతయాజ్ఞాపకంతుయోగ్యతాపరామర్శాదిసావే...
దం ప్రమిదింజనయతి. త ప్రవరామర్శవిచారాంపూర్వ ప్రమాణేనవిరుద్ధార్థప్రమితిశ్చేత్సాప్రమితిరు త్రరోత్ప త్తం ప్రతినిధ్యాత్మితి. వివంతస్మిదేదంర...
జతమిజ్ఞానస్వరూపంరజతమితిపరామర్శసావేక్షత్వాత్పూర్వజ్ఞానేన ప్రతినిధ్యసేదంరజతమితిజ్ఞానస్యానుబంధ ప్రసక్తివిచేత్స-ఇన్ద్రియస్య ప్రత్యగి...
న్యోరజ్ఞానజననోపూర్వపరామర్శనిరవేక్షత్వాత్. ఇహవిజ్ఞానీయమితి క్రిత్యవిషయామ్యు తరప్రమితిః. ఈ క్రిత్యప్రతిత్వేనరజతప్రతిపత్తిసావేక్షత్వం...
ని. క్రిత్యేహిదేనసంబంధహానితో నేదంరజతమితివ్యవహారోనజ్ఞానిభిరత్యాత్ ప్రతియోగిసావేక్షకప్రవ రతే. తత్సావేక్షత్వంబశబ్దస్వభావాధీనం...
ఆవిష్కృతిజ్ఞానంరజతజ్ఞానసావేక్షమువయమానంపూర్వంబాధిత్యైవోదేతి. అతోనియతివిరోధపాద్యావర్యవిషయవిరోధాధికరణన్యాయవివ త్ర ప్రవ...
ప్రతే-నత్వవచ్చేదనయ. సచేద్యశబ్దలేయదిప్రవ రతే-పశ్యంతమ్యసమక ర్వంసాన్యత్-చరమభావిసోనహింసాదితినిషేధస్య ప్రబలత్వాత్. తతశ్చానుష్ఠా...
నవిరోధః. సగుణనిర్గుణవాక్యయోర్విరోధపాద్యావర్యనియమఃపరేదైవో క్రిః. అతోవిరోధాధికరణన్యాయవిషయత్వేనా త్ర ఆపచ్చేదన్యాయానవకా...
శాత్ సగుణవాక్యానాంబలీయ స్వంసిద్ధమితి. వివదభిప్రాయేణాన్యతరస్యేత్యు క్తం. ఉపాధ్యను క్రిపూర్వక శ్రుత్యుక్తానాంగుణానాంగిరూపాధికత్వస్య...
స్వరూప్రాప్తత్వాత్, స్వాభావికత్వ శ్రు తేః, *నానోపాధిమద్భుత కుశనాయేతికుశనస్య హేత్వశ్రవణేతదాపయికగుణానామపినిరుపాధికత్వనిర్ధే, జ్ఞా...
నసంక్త్యానిరారతమ్యాపాధిభూతకర్తనంబన్ధనిషేధపూర్వకనత్యకామత్వాద్యుక్తేః, *తథామనత్యాః కామాభినిష్ఠరూపవత్సత్వత్వశ్రుతేః, నరాన్యశ్శిః, *తే...
హేశతమిత్యాదిభిరుణానామపచ్చిన్నత్వప్రతిపాదనేనకర్తనంబన్ధవ్యాపకపచ్చేదనవ్యత్యావ్యాపకర్తనంబన్ధనిష్ఠత్వేరర్థనిర్ధత్వాత్, స్వాభావికత్వకణ్ఠాక్షి...
రహితగుణవరవాక్యేష్విసర్వకాభావప్రత్యయన్యాయేనగుణానాంస్వాభావికత్వనిర్ధేః, *అనన్తంబ్రహ్మణ్యత్యాత్మతత్వర్యలిజ్ఞానమర్యా, దత్సర్గావపాద...
న్యాయసామాన్యవిశేషన్యాయాభ్యాంబిషయవిభాగాదేకస్యాంక్రతుశావేవవిషయవిభాగస్వభుతయూచవిరోధాభావాదపచ్చేదన్యాయావిషయత్వా...
ద్విరోధేనత్వవిరోధాధికరణన్యాయేనగుణవాక్యప్రాబల్యాత్, *యస్మద్వజ్ఞాత్యాదిమణిఉపాననవిధిరహితేమహాత్వేనుగూహవత్ ప్రతిపన్నత్వా, న్నా...
నాస్తరాగోచరతయానువాదవిషయత్వాసంభవేననిషేధమశక్యత్వాత్, *ఆత్మావాఅరేద్రవ్యవ్యః*సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మణావేద*ఆత్మానమను...
నిష్ఠప్రప్రక్షేతాంశ్చసత్యాకామానితిత్వచిహ్నసృష్టశ్రవణస్యస్వరూపేతికుల్యత్వా, దధ్యాత్మకాస్త్రేమిశ్రుత్యాదౌగుణశబ్దస్వప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాచ్చ...
సర్గుణవాక్యవిషయత్వాదాత్ పాహ్యతర్థాణాంకాలాత్యయాపదిప్రత్వా, వవభారణద్వయసహితాద్వితియక్రతిజ్ఞానానన్తస్వరూపతత్వవాఙ్మనసనిష్ఠ...
జ్ఞేయత్వనిషేధరూపార్థగుణనిషేధానాంపచ్చిహితత్వా, చ్చనిరుపాధికా బ్రహ్మగుణాభివ్యక్తవక్ష్యమాణార్థసంగ్రహఃప్రవృత్తిసౌకర్యాయదగ్గరః, సత్యం...
జ్ఞానమిజ్ఞానపదేనసిద్ధ్యన్నార్థగుణనిషేధఃపూర్వంపచ్చిహితః. అతైతదనువాకోపసంహారే *యతోవాచోనివ రతైలప్రాప్తమనసాసహేతివాఙ్మనసని...
శ్చత్వభిగానాత్ నిర్గుణత్వంభవతం. అతస్తతైకార్థ్యాచ్చసత్యజ్ఞానాదివాక్యస్యనిర్విశేషవరత్వమితిశజ్ఞాయామార్థగుణనిషేధవరతయాపరోక్తస్యాస్య...
వాక్యస్యోక్తార్థానుగుణ్యముపపాదయతి (భీమస్తాదిత్యాదినా) భీమస్తాదిత్యసేఆజ్ఞాపయిత్యమువ్యతే. (క్షేత్రజ్ఞానదాతశయముక్తైతి)అ త్ర...
నిష్ఠిశేషత్వం ప్రతిపాదయిపితంచేత్ గుణానాంక్రమేణన్యూనతాం ప్రతిపాద్యసర్వాభావేపర్యవసీతుంయు క్తం. అ త్రకుక్రమేణగుణానామాధిక్య...
ముక్త్యావాఙ్మనసనిష్ఠ త్వభిగానమానన్త్యాదేవేత్యభిప్రాయః. యథా*సంఖ్యాకుంఠై వశక్యస్తేగుణాదోపాశ్చత్వార్థిణి. ఆనన్త్యాత్ప్రధమారాగిరభావా...
దేవపచ్చిహితః॥ ప్రశమంమనుష్యానస్తమారభ్య క్రమేణాతిశయోదగ్గరః. సాధుయువాధ్యాయకః-సాధు-యథావిధి. నమ్యక్యం ప్రదాయసిద్ధతయా...
స్వరవర్ణాది భ్రంశరహితంవా. యవశజ్ఞేన ప్రత్యగ్రత్వంవివక్షితం. అజిన్సరణాన్నిత్యనవంయథాభవతితథా2ధ్యయనవానిత్యర్థః. యద్వా-స్వసమవ...
యస్మానాంసర్వేషామధ్యాపకః. తదధికజ్ఞానభివ్యర్థః. ఆశిష్టః-ఆశుతర క్రియః. యద్వాఅశనక్షమః-అరోగిభివ్యర్థః. యద్వా-అశీర్వాదవిషయభూ...
తః - సర్వానురంజకభివ్యర్థః * సర్వాకదేవాన్నమస్య నీతివత్. బలిష్ఠః-మనోబలవాక్- ద్రుణిష్ఠభివ్యర్థః-విజ్ఞేనపూర్ణా- * పూరణగుణసహితార్థసవప్రయ...
తవ్యసమానాధికరణేనైవవిషయజ్ఞానాత్. నవికోమానుషఆనన్దః- వివంగుణసముదాయంబిభృతిపాక్ష్యుల్యంచోక్త్యాసవికోమానుషఆనన్దభి శ్రుత్యా...
స్వరసత స్తస్యేవానన్దత్వము క్తం. అనుమాలత్వంహ్యనన్దత్వం. నివర్త్యానిష్ఠత్వేషసాధనత్వానవేక్షమిచ్ఛత్వముమూలత్వం. ఉ క్తలక్షణయోగాత్ గుణ...
విభూత్యోరానన్దత్వముపపద్యతే. తద్విషయజ్ఞానస్యాప్రమమూలత్వంవిషయానుమాలత్వత్వతమిత్యన్వయవ్యతిరేకసిద్ధం. వివంవసతి శ్రుతిస్వారస్యంబసే...
భ్యతి. గుణవిభూతి ప్రకర్షముక్త్యానన్దభివ్యుక్తం- నతుతద్విషయజ్ఞానమితి. యవత్వాద్యసేకగుణాకవిభూతిమప్యక్త్యా తత్వముదాయమానన్ద

[illegible]

దహరవిద్యాయాం *తస్మిన్మదస్త్రదస్త్రేష్వప్యమితివత్. గుణప్రాధాన్యంవక్తంసహశద్విః. ఫలోపాసనయోగప్ర
కారైక్యం*యథాప్రచురస్మిన్లోకపురుషభవతితథేతన్ ప్రేత్యభవతిప్రవ్రేషన్యన్యం.*యస్యామతంతస్యమతం
*అవిజ్ఞాతంవిజానతామితిబ్రహ్మణోజ్ఞానావిషయత్వముక్తంచేత్ *ప్రహ్మవిదాహోతివరం*ప్రహ్మవేదప్రవైవ
భవతిజ్ఞానాన్తోక్తోపదేశోనస్యాత్. *అసన్నేవసభవతిఅసన్నప్రహ్మసేవచేత్ అప్రిహ్మతిచేద్యదసస్తమేనం
తతోవిమరితిప్రహ్మవిషయజ్ఞానాసద్భవసద్భవాభ్యామాత్మనాశమాత్మసత్తాంచవదతి. అతోప్రహ్మవిషయవేదన
మేవాపవగ్ధాయసర్వాశ్శ్చతయోవిదధతి. జ్ఞానంచోపాసనాచ్ఛక్తం. ఉపాస్యంచబ్రహ్మసగుణమిత్యుక్తం. *యతో
వాచోనివర్తతేఅప్రాప్యమనసాసహేతిబ్రహ్మణోనప్రస్యాపరిచ్ఛిన్నగుణస్యవాప్తససయోరేతావదితిపరిచ్ఛేదా
యోగ్యత్వప్రవణేనప్రాప్తావతావదితిబ్రహ్మపరిచ్ఛేదజ్ఞానవతాంప్రాప్తవిజ్ఞాతమమతమిత్యుక్తం-అపరిచ్ఛిన్నత్వాత్
ప్రహ్మణః. అన్యథా *యస్యామతంతస్యమతం*విజ్ఞాతమవిజానతామితివతత్వవిజ్ఞాతత్వవచనంతత్రైవివరుధ్యతే.
యత్తు *సప్తష్టేష్టైర్వరస్మతేన్నవారమితిప్రతిద్రష్టేన్నతేర్వ్యతిరిక్తంప్రప్తారంమవారంచప్రతిషేధతీతి. తదా
గన్తుకమైతన్యసంయోగితయాజ్ఞాతురజ్ఞానస్వరూపతాం కుతరగిన్ధాం మత్వానతథాప్తానంపశ్యేర్మమన్వీధాః-

అలక్ష్మ్యచర్మవిహారాయసహశబ్దప్రయోజనమాహ (వహరేతి) యావేదేవిమితేవేదశేగుణానాం. ప్రాధాన్యమావకస్సహశద్విః. దహరవిద్యా
యాముపాసనేగాగుణప్రాధాన్యముక్తం. తథాత్రాప్యపాసనేగుణప్రాధాన్యంవక్తంసహశద్విః. ఫలదకాయాంగుణప్రాధాన్యశ్రవణాత్
ఉపాసనేగుణప్రాధాన్యకథనిధ్యతీత్యత్రాహ (ఫలోపాసనయోగి) ఫలోపాసనయోగభయోరపిసగుణత్వంగుణప్రాధాన్యంచతుల్యప్రకారమి
త్యుక్తః. గుణప్రాధాన్యంవక్తుమిత్యనేనాపిసహశద్విఃగృహీత్యపరత్వంసేద్యం. అన్యథాభోక్తృప్రాధాన్యంహిన్ధ్యేత్-సమభోగ్యగుణప్రాధాన్య
మితి. శ్రుత్యైవేత్యేవకారేణ ఉక్తస్యాంస్యపురుషబుధ్యత్రేయేనరేషేత్. శ్రుత్యాకణోక్తత్వమభిప్రేతం. అభసగుణానామేవజ్ఞేయత్వం దృష్టమి
తిజ్ఞేయత్వనిషేధేనగుణత్వంభవతిమితిజ్ఞేయత్వనిషేధపరత్వేనచోక్తంవాక్యముపాదతై (యస్యేతి) కించానమాత్రావిషయత్వం - ఉతోపాసనా
ర్మకజ్ఞానావిషయత్వం- ఉతసగుణోపాసనాత్మకజ్ఞానావిషయత్వంవివక్షితమివికల్పత్రయమభిప్రేత్యప్రధమంజ్ఞానమాత్రావిషయత్వంమాషయ
తి (ప్రహ్మవిదితి) బ్రహ్మణోవేద్యత్వేశ్రుతేరాదరాతిశయందర్శయతి (అసన్నేవేతి) సప్రహ్మవేదనమపవరోపాయః-అపితుప్రశక్యమిథ్యాత్వ
జ్ఞానమితదపాపాయఇతిపరైరుచ్యతే- *విద్యయామృతమక్షుతే* తదావిద్యాన్మామరూపాద్విముక్తిః* తతోజ్ఞానంప్రవర్తతే* జ్ఞానాగ్నిస్సర్వక
ర్మాణీత్యాదివ్యనిష్ఠిప్రవిశేషవిషయేషువాక్యేష్వపవరోపాయతయా శ్రుయమాణస్యజ్ఞానస్యబ్రహ్మవిషయత్వప్రశక్యమిథ్యాత్వవిషయతాసాధా
రణ్యాత్. తదాశక్త్యాహ (అత ఇతి) అతః-కేషువిద్యాకైష్వపవరోపాయజ్ఞానస్యబ్రహ్మవిషయత్వదర్శనాత్. సర్వాశ్శ్చక్రియః-అనిర్విప్రవిషయవిశే
షావిద్యయామృతమక్షుతతదాత్మాదికాశ్రుతయోగిసర్వశాఖాశ్రుత్యయన్యాయేనబ్రహ్మవిషయమేవవేదనమపవరోపాయతయావిదధతీత్యుక్తః. య
ద్వా-కేషువిద్యౌహ్మవిషయత్వేశ్రుతేజ్ఞానమాత్రాపాయపరాశ్శ్చక్రియశ్చసామాన్యవిశేషన్యాయాశ్రుత్యైవపర్యవస్యనీర్యభిప్రాయః. అథోపా
సనాత్మకజ్ఞానావిషయత్వంక్షంకయాదయతి (జ్ఞానంచేతి) *తదేవబ్రహ్మత్వంవిద్మినేచందయదిదముపాసత ఇతిశ్రుతిరుపాసనాత్మకజ్ఞానావిషయత్వక
జ్ఞానీజం. వాక్యార్థజ్ఞానసోపాయత్వారుపపత్త్యుపపాదనాత్పరిహృతమిత్యుక్తః. నేచందయదిదముపాసత ఇతిస్యాంసమర్థః- యదిదంప్రతీకముపాస
తే తన్న. తదేవపరం. బ్రహ్మత్వముపాస్యేతి. అభసగుణోపాసనావిషయత్వంక్షంకయతీతి (ఉపాస్యంచేతి) నిర్గుణపరత్వేనచోక్తాయోగిస్సద్వి
ద్యాయావివసగుణవిషయతోవపాదనాదితిభావః. యద్వా- జ్ఞానంచోపాసనాత్మకమితిజ్ఞానవిశేషవిషయత్వకణోక్త్యాజ్ఞేయత్వమాత్రనిషేధాదా
రసిరప్రతిభావః. (ఉపాస్యంచేతి) జ్ఞేయత్వనివృత్త్యానిషేధయిషితాగుణనివృత్తిగుణనివృత్తినివృత్తిభావవాధితా. తతశ్చజ్ఞేయత్వంవాదత్వాజ్ఞేయత్వమాక్షిపతి
తిభావః. తర్హవిజ్ఞాతత్వామతత్వశ్రుతోక్తోర్ధ్వత్యత్రాహ (యతోవాచ ఇతి) అసన్తజ్ఞేనసత్వంజ్ఞానమిత్వాదివాక్యంస్మారితం. అసన్తస్యేతిస్వ
రూపానన్యముక్తం. అపరిచ్ఛిన్నగుణస్యేతిగుణానన్యం. అప్రిన్నర్థే* సహితస్యగుణాస్సర్వేసర్వైర్గుణైరపి| వక్తుంశక్యావియ క్రస్యసత్వాదై
రభిలైర్బుజైః *జ్ఞానంగుణానాం*చ్చ నితేనానన్దోయముచ్యతే *తవానన్దగుణస్యాపిషడేవప్రభుమేగుణాః* *వర్షాయంతైర్యస్యగుణాశక్యావక్తుం
సమేతైరపిసర్వలోకైః* *మహత్తనశ్శక్తిచక్రానిపాణ్యేష్టాష్టర్షుగుణేవాత్మజస్య* చతుర్ముఖాయుర్బుధికోటివక్త్రోభవేనర్. క్యాపివిశుద్ధచేతాః|స
తేగుణానామయతైకదేశంచదేన్నవాదేవవరప్రసీద *యథారత్నానిజలధీరసంఖ్యేయానిపుత్రక|తథాగుణాహ్యనన్యస్య అసంఖ్యేయామహత్తనః
*ఇషుక్షయాన్నివర్తనేనా న్రిక్షక్షీతిక్షయాత్|మతిక్షయాన్నివర్తనేనగోవిందగుణక్షయాదిత్యాది ద్రష్టవ్యం. పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానేకథంధర్మణోబ్రహ్మ
ణోఽజ్ఞాతత్వమిత్యత్రాహ (అపరిచ్ఛిన్నత్వాద్భృగ్విజితి) బ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్యస్వరూపతోగుణతత్వాపరిచ్ఛిన్నత్వాదిత్యుక్తః. సకేవలంశ్రుత్యస్తరావి
రోధాగ్ధమవధుక్తక్ష-ఇతరథాస్యవాక్యవాహతిప్రశ్నాచ్యేత్యాహ (అన్యథేతి)తత్రైవ-స్యవాక్యవివ. జ్ఞేయత్వనిషేధేపరిహృతేజ్ఞాతృత్వనిషేధం
చరిహరతి(యత్త్విత్వాదిగా)దృష్టేర్వతేరితపశ్చమ్యస్తత్వాభిప్రాయేణవ్యతిరిక్తపదాధ్యాహారేణకింయోజనా-ఉతషష్ట్యస్తతయావ్యతిరిక్తపదాసాధ్యా
హారేణయోజనాత్వయ్యక్రియత ఇతివికల్పమభిప్రేత్యప్రధమమధ్యాహారపక్షమునువదతి (సదృష్టేరితి)పరిహరతి(తదితి).ప్రసక్తస్యహిప్రతిషేధఇతిశ
క్లాయాంప్రసక్తంధర్మయతి(కుతర్గనిధ్యామితి)కుతర్గఃకథముపస్యస్త ఇత్యపేక్షాయాంస్వరూపజడత్వేపరోక్తంహేతుద్వయంసంగ్రహణోపపాద
యతి(అగన్తుకమైతన్యగుణజాగతయేతి)అగన్తుకత్వాద్ధర్మత్వాచ్చైతిహేతుద్వయం. అగన్తుకత్వాత్-అనిత్యత్వాత్. జ్ఞాననిత్యస్యాత్మనోసస్వరూపంభ

వినుమర్చిత. గుణత్వాచ్చనస్వరూపమితి-యద్వా-చైతన్యంనామవిషయప్రకాశః. తస్మిన్త్యంస్వరూపంచేత్-స్వరూపవిషయప్రకాశప్రసక్తిర్నిధానః. దృష్టిశ్రుతిమతినిధిధ్యానసానాంజ్ఞానవిశేషాణాంకర్తృరాత్మనస్వరూపస్వబృహ్మాదిరూపత్వేనిధీయమానేతత్త్వరూపస్వకజ్ఞానానావరణభేదశ్చిద్భాసీయః. తేషాంజ్ఞానవిశేషరూపాణాంస్వయంప్రకాశత్వలక్షణంజ్ఞానత్వమవిషయమితితావన్నాల్లమేవస్వరూపస్వకత్వేతంభవతి. ఆయంపరిహరపరపఠేషిసమానః. సాక్షాద్యజ్ఞానామాహ(అభవేతి)దృష్టిశ్రుతిమతినిధిధ్యానసానాంకర్తృరాత్మనంప్రతిషేధ్యపరమాత్మానంసహోపాస్నేయత్వయమగ్నికృత్యత్వః. యద్వా-అభిదధాతీత్యనుషజ్ఞః. జీవాత్మానంప్రతిషేధ్యపరమాత్మానముపాస్నేయత్వబిదధాతిశ్రుతినిధివాక్యాన్తర్గభివాక్యాన్తరం. యద్వా-ప్రతిషేధ్య-పరిత్యజ్యేత్యత్వః. అతస్సమానకర్తృకత్వోపపత్తిః. ఋయఃప్రాణేనప్రాణితియోహానేనాహనినివిషతతత్వాసర్వాన్తరభిప్రస్తుతర్వాత్ప్రాణేనప్రాణితృత్యాదిజీవాత్మనస్సంభవతితితమపాస్యత్వకజ్ఞానావృత్త్యత్వంనదృష్టేర్బ్రహ్మరంపశ్యేతిత్యాచ్యవ్యత్యత్వయమేవాధ్యః. అస్యభాశ్రుత్యన్తరవిరోధమాహ(అన్యథేతి)గుణత్వమనిధం-జ్ఞానస్వస్వరూపత్వేనశ్రుతిప్రతిపన్నత్వాత్. జ్ఞానంచేదాగన్తుకమితిపవాచ్యం-ఈశ్వరజ్ఞానేవ్యభిచారాత్. అస్యబాదిజ్ఞానస్యాప్యాగన్తుకత్వంకాలాత్యయాపదిష్టం-ఋనిజ్ఞాతుమిజ్ఞాతేష్విపరిలోపావిషయత్యతిశ్రుతే. ఇతిహేతువ్యయపరిహరః. విషయప్రవణింసంభర్తృభూతజ్ఞానవైశ్యవ-సర్వసాధారణంజ్ఞానత్వంస్వప్రకాశత్వం. అతోనసర్వదావిషయప్రకాశప్రసక్తిశ్చ. జ్ఞేయత్వనిషేధపరిహారానన్తరమిద్విచ్ఛత్వాత్జ్ఞాతృత్వనిషేధపరిహృతే. అథార్థగుణనిషేధాన్తరంపరిహరయతే(అన్వత్యత్వాదినా)పూర్వోక్తంపరిహరమత్రాదిశతి(తజ్ఞానాశ్రయస్యేతి)కథంతేనేదంపరిహరమిత్వత్వాహ(జ్ఞానమేవహేతి) తస్మిన్శ్రుతిమతివిజ్ఞానానన్వశబ్దయోగ్యమభివ్యాహరోనోపపద్యత్యత్వత్వాహ(విజ్ఞానమితి)స్వప్రకాశత్వానుమానవ్యరూపప్రవృత్తినిమిత్తభేదాదుపపద్యత్యతిభావః. తత్తైవభవద్విరభ్యుపగతమిత్యాహ(అభవేతి)అతవిష-జ్ఞానానన్వశబ్దయోగేకవిషయత్వాదేవేత్యత్వః. అనన్వరస్యఅనన్దాశ్రయత్వాభావంకింశ్రుత్యా-ఉతవ్యాప్త్యావ్యాప్త్యాచేత్-స్వబిధర్తృస్యాత్. శ్రుతివిబలాత్స్వతప్రతిభిచేత్. తతవివానన్దాశ్రయత్వమభ్యుపగమ్యతాం. ధర్మభూతానన్వరస్యహిఅనన్దాశ్రయత్వాభావోవృష్టః. అతోవాప్తివిరోధశ్చనాస్తి. అతస్సవత్ప్రతిపత్గుణాశ్రయత్వమపిశ్రుతినిధిత్యాప్తివికార్యమితిభావః. ఉభయత్రప్రమాణేసతిహిన్ద్యాయసంచరత్యత్వకజ్ఞాయాంబ్రహ్మనైఘాహప్రమాణస్యద్వితత్వమాహ(అస్యేతి)దాన్తానికేవకణ్ఠోక్తిం దర్శయతి(తద్వదితి)జ్ఞాతృత్వవదానన్వత్వమపికణ్ఠోక్తిమిత్యర్థః. జ్ఞాతృత్వశ్రుతిరప్యాననిర్వేప్రమాణమిత్వనిప్రేత్యాహ(జ్ఞాతృత్వమేవవ్యవస్థిరన్వదితి)జ్ఞాతృత్వాదిరిక్తానన్వత్వత్వదసనపరిపవకారః. హిశబ్దప్రమాదపత్తిసూచకః. అనుమానజ్ఞానాశ్రయత్వమేవవ్యవస్థిరన్వమిత్వత్వః. జ్ఞాతృత్వశ్రుతిః జ్ఞానాశ్రయత్వనిషేధస్యఅనన్దాశ్రయత్వనిషేధస్యచవిరోధినితిభావః. అభభేదనిషేధపరత్వేనపరోక్షాకృతిర్యజయిరుచుః. సుపదతి(యదిపదమితి)యత్రహిత్యాదినాభేదనిషేధఃకృతః. భేదప్రతిపత్తావనర్థందర్శయతి(ప్రతివ్యతిరిచి)ఋషసోపావిషతమఃప్రవికరితవత్. సిత్యానువృత్తస్యభేదస్యకనంప్రాప్తినిధత్వమిత్వత్వాహ(యత్రత్వదితి)ఉక్తవాక్యేమవచనభజ్జీవైవిధ్యాభిప్రాయేణవిషయభేత్వక్తం-బహుళభితిపాతేనిషేధక్రియాన్వృత్తిర్థః. పరిహరతి(తదితి)తచ్ఛబ్దస్యపమత్యతమిత్వత్వాన్వయః. సమప్రహేయప్రత్యసీకత్వేనసమప్రకల్యాణగుణాత్మకత్వేనచశ్రుత్యన్తరప్రసిద్ధస్యబ్రహ్మణోవికారోన్వదజ్ఞేశకర్త్యాదిహేయపరవశజగదైక్యంవ్యాకృతత్వాత్శ్రుతిర్నప్రతిపాదయతి. నవ్యాహతిః-హేయానామపారమాణ్ఠికత్వాదిచేత్-అపారమాణ్ఠికత్వేత్సన్నిరసనీయంనవా-నచేత్-తస్మిన్వత్త్వర్థాహప్రతిమనర్థకంస్యాత్. నిరసనీయంచెన్నిరసనీయసంబద్ధవిషేయసంబద్ధభిత్తత్వప్రసానీకస్యతత్సంబద్ధిత్వంవ్యాహతం. కించ-బహుస్యామితిసంకల్పపూర్వకంబహుభవనంశూన్యతే. సర్వజ్ఞస్యస్వేచ్ఛయాస్వస్తికహేయాపాదానమనస్యతమితితత్ప్రతిపాదనమశక్యం. అసర్వజ్ఞత్వేఋషత్వత్వచక్షుస్సృజాత్మకర్థః. ఋస్వాభావిజ్ఞానబలక్రియాచఋయస్సర్వజ్ఞత్వాదిశ్రుతివిరోధః. హేయస్యాపారమాణ్ఠ్యేషిస్వసంకల్పేనస్వస్యానన్దాపురుషార్థశ్రమాపాదనంసర్వజ్ఞస్యనోపపద్యతే. సార్వజ్ఞస్యానిధిద్యాపరికల్పితత్వాభ్యుపగమాత్అవిద్యాపూర్వకమేవబహుభవనశ్రమరూపంసార్వజ్ఞస్యమితిపవాచ్యం-స్వాభావికీతిశ్రుతే, ఋత్యమేసత్యాఃకామాభిసత్వత్వశ్రుతే, శ్చ. స్వసార్వజ్ఞ్యమావిద్మికత్వేనమిశ్యేతిపజానాతిచేత్సార్వజ్ఞ్యంనస్యాత్. జానాతిచేత్తేనైవజ్ఞానేనపాఠిత్యాత్సార్వజ్ఞ్యంనస్యాత్. తతశ్చపూర్వజగదాకారపర్యాలోచనేనస్వసంకల్పపూర్వకంబేదకర్తృనుగుణస్పృహిర్నిచపద్యతే. అతస్సార్వజ్ఞస్యానిధికత్వమనుపపన్నమితిసర్వజ్ఞస్యస్వగతహేయాపాదానంసంబుతతే. కించ-హేయంస్వగతత్వేనజానతస్సర్వకత్వేనస్వగతత్వంసంకల్పస్వగతత్వేనహేయానిరాసకత్వమపినోపపద్యతే. అశక్తత్వే

[illegible]

నానాత్వనిషేధాదియమపరమార్థవిషయేతిచేత్-న- ప్రత్యక్షాదిసకలప్రమాణానవగతంనానాత్వం చురారోహంబ్ర
హ్మణః ప్రతిపాద్యతేదేవబాధ్యత ఇత్యుపహాస్యమిదం. *యదాహేవైవపతస్సిన్నదరన్నదరంకురుతేఅథ తస్యభయం
భవంతిబ్రహ్మణీనానాత్వం పశ్యతోభయప్రాప్తిరనియమక్రం. తదసత్- *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జాలానితశాన్తఉపా
సితేతితన్నానాత్వానుసంధానస్యశాన్తిహేతుత్వపదేశాత్. తథాహి-సర్వస్యజగతస్తదుత్పత్తిస్థితిలయకర్తృతయా
తదాత్మకత్వానుసంధానేనాత్రశాన్తిర్విధీయతే. అతో యథావస్థిత దేవతీర్యజ్ఞునుష్యప్థావరాదిభేదభిన్నం జగత్

నాన్వస్యప్రకారానాన్వస్యచవిహితత్వాత్, సామాన్యనిషేధస్యచవిహితవ్యుత్పత్తిరవిషయత్వాత్, చ్చతురగ్రసిద్ధకార్యకారణభేదవిషయాః లౌకికప్రతిపది
ప్రస్ఫుటైవభేదవిషయార్థభేదనిషేధక్రమయత్యర్థః. నానాత్వనిషేధాదిపరమార్థవిషయత్వంశబ్దై(నానాత్వేతి)క్రయం-క్రమః. భేదస్తునిషేధాగ్ధమ
సూచ్యత ఇతివాక్. పంచరవి(సేతి)అప్రాప్తసామనాదాదాగావతోవిషయవిభాగాదవిరోధవివన్యాద్యుపపత్తయ్య. వితదక్షమాచార్యపాదైః*యద్యిహ్మణో
గుణశరీరవికారభేదకర్తృదిగోచరవిశిష్టానిషేధాచ. అసోన్యస్యన్నవిషయావరోధగన్ధమర్దనైతన్నవిధయఃప్రతిపే. తథాభ్యాఖ్యైఃసమస్తాయోరహి
రస్యహేయకారకత్వైక్యానంభవాత్, హేయస్యాపారమాన్వేషిరస్యరహితయతయాహేయస్వస్యావగ్గతయత్వాత్, తత్ప్రతిభటతయాక్షస్యతత్వం
యదాక్షవత్వైక్యవ్యాఖ్యాతా, చర్మజ్యస్యబ్రహ్మణః స్వసంకర్షేనస్యగతహేయవద్విషయశ్రమాపాదనాయాగా, చసర్వజ్యత్వేసార్వజ్యైక్యవిరోధాత్,
సర్వజ్యత్వస్యగతహేయానిపారకత్వాదాగా, చశక్త్యైస్సర్వశక్తిశ్రుతివిరోధాత్, శ్రుతిబలాద్యశవిరోధాధావేషతాస్యేవానువినశ్యతి*జ్ఞానమేమి
యతేవాభిప్రాయాదివాక్యప్రతిపన్ననిర్వత్వానిర్వత్వస్యనిర్గుణత్వసహజత్వాదేక్యైర్నిబలాద్విరోధాభావేనకృచిదపిన్యాసంసంచానకేతయామీమాంసా
సానైరభక్త్యాత్, నిష్ప్రత్యానిర్వత్వయాశ్చవిరోధాభావేనపరమాధికాపరమాధిక్త్యేనవిభాగస్యానభ్యుపగమవ్యత్యాత్, *సప్రభగాత్సానంప్రేరతారంచమ
త్వాబాహుస్తతస్తేనామృతత్వమేతి*జ్ఞానంయదావశ్యత్యస్యనిశ్చయమితిప్రక్ష్యజ్ఞానస్యమోక్షోపాయత్వశ్రవణాత్, *యన్మార్గదర్శనమితోహమిత్యాదినా
భేదజ్ఞానవతోసమూహత్వస్యరజాత్, జీవపరయోర్నియస్తృత్వనియామ్యత్వాదిలక్షణభేదస్యఘటపటభేదవర్తమాణాస్తరాగోచరత్వేనఅనవాదానం
భవా, ద్విహితస్యనిషేధాయాగా, చపాసనార్థత్వాశ్రయణస్య*అభిమాన్యాం దేవతామిత్యాదివాక్యప్రతిపన్నైకేప్రసక్త్యా, నైక్యస్యావిశిష్టవాక్య
ప్రతిపన్నత్వేభేదస్యచతుశ్చత్వా, నియతపారాధ్యచర్మవిరోధతయాచచ్ఛేదన్యాయావిషయత్వా, ద్విరోధాధికరణన్యాయేనభేదశ్రుతేః పరభూతనిషే
ధాత్వప్రతిపన్నైక్యత్వా, నైక్యవిశిష్టస్యభేదనిషేధస్యవిహితైక్యవిరోధిభేదనిషేధకత్వోపపత్తే, రస్యథానమానాధికరణవాక్యప్రతిపన్నస్యశేషిభూతై
క్యవిరోధిత్వప్రసక్త్యాత్, ఉత్పన్నావదన్యాయేననిషేధస్యవిహితభేదవ్యుత్పత్తిరవిషయత్వా, చ్చాగపశున్యాయేనసామాన్యేనభేదనిషేధస్యస్వతఃప్రభేద
విశేషనిషేధపర్యవసాయిత్వా, చ్చభేదనిషేధశ్రుతయో2 బ్రహ్మత్వకానాత్వనిషేధపరాః-సతుభేదమాత్రనిషేధపరాఇతిసంగ్రహః. యత్రహిత్యాది
వాక్యానామయమగ్ధః-యత్ర-యదా, ద్వైతమివభవతి-స్వనిష్ఠభేదఇవభవతి. ఇవశబ్దఃస్వనిష్ఠభేదస్యాతాత్వికత్వబ్యుత్పత్తిః. కథమివేతవద్వాక్యశబ్దీర్య
వివక్షితార్థావా. తత్-తదా. ఇతరఇతరమితరేణవశ్యతి-కేసేతివక్ష్యమాణత్వాదితరేణేత్యభ్యాహరః. ఇతరః-స్వనిష్ఠోద్రష్టా. ఇతరం-స్వనిష్ఠంద్రష్టవ్యం. స్వ
నిష్ఠదర్శనసాధనేనవశ్యతి. యత్ర-యదా. అస్య-ఉపాకస్య. సర్వమాత్మైవాహత్-పరమాత్మసామానాధికరణ్యసర్వంసాక్షాత్ప్రత-సమాభూర్వమనా
స్తభూతమిదానిసర్వమాత్మాభవతి. అతస్మాత్తత్కారానిప్రాధాన్యభూతినిదైశః-అస్యేత్యుక్తేః. కఇత్యభ్యాహరః-ఇతరఇత్యుక్తత్వాత్. తత్-తదా.
స్వనిష్ఠఃకోద్రష్టాస్వనిష్ఠేనకేన దర్శనసాధనేనస్వనిష్ఠంకంద్రష్టవ్యమగ్ధంచేత్యత్. జ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానసాధనేమస్వనిష్ఠంకించదపినా స్తీర్త్యగ్ధః-ప్రమితనిషే
ధాయాగా, దావతప్రతిపన్నైక్యవనిషేధత్వా, ఖైకప్రతితేజస్వనిష్ఠత్వాదిషయత్వా, తేనరూపేనైవనిషేధవిషయత్వావపత్తేః. యదిద్రష్టృదృశ్యాది
మాత్రంనిషిధ్యతే-తదానిం*తదైరత్వశ్యకంఋషిర్వామదేవఃప్రతిపేదేఅహంమనురభవంసూర్యశ్చేతిపరమాత్మసాక్షాత్కారదశాయామహమితిద్రష్టరా
త్మనోమనుసూర్యాదిదృశ్యపదార్థానాంచసాక్షాత్కారశ్రవణంవిదుభ్యతే. తస్మాత్కైకప్రతితౌద్రష్టృదృశ్యాదికంప్రకారీభూతపరమాత్మాప్రతిపత్తేస్త
త్వామానాధికరణ్యమస్తరేణస్వనిష్ఠతయాభాతి. యోగదశాయాంతుప్రకారిణఃపరమాత్మనఃప్రతీయమానత్వాదహంశబ్దవాచ్యపరమాత్మసామానాధిక
రణ్యేనప్రకాశతఇతివైషమ్యం- సతుద్రష్టృదృశ్యాదిప్రతిపన్నైక్యస్తఇత్యభ్యుపగమవ్యం-అన్యథావామదేవాదిదర్శనస్యప్రాప్తిత్వప్రసక్త్యాత్. నేహ
నానేతి-ఇహ-ప్రసక్త్యా. లోకదృష్టప్రకారేణనానాభూతం- స్వనిష్ఠతయాభిన్నంకించదపినా స్తీర్త్యగ్ధః. స్వనిష్ఠదర్శనేనప్రత్యవాయమామృతోన్య
రితి*జ్ఞాతమసోవావిషతమఃప్రవిశతీతివన్దిదేశః. నానేవ- స్వనిష్ఠమివ. అజ్ఞానాదజ్ఞానమాప్నోతీత్యర్థః. దేహతిరిక్తవిషయాజ్ఞానంప్రాగేవసిద్ధం. త
తోన్యరితయితమజ్ఞానంస్వనిష్ఠతయారద్యస్తుదర్శనమిత్యభిప్రాయః. యదాహేవైవఇత్యాదిశ్రుతిముపదాయతత్ప్రబ్రహ్మణీత్యాదినా పూర్వప
క్షిణోక్తమగ్ధమసూద్యదాషయతి (తదసదితి) తదసత్- భయప్రాప్తిహేతుత్వంనేత్యర్థః. కుతఇత్యత్రాహ (సర్వమితి) బ్రహ్మణఃకార్యజగద్రూ
పేణనానాత్వానుసంధానంముక్తిహేతురీతిధాన్తార్థః. ఇదానించరోక్తంనాన్విహేతుత్వమభ్యుపగమ్యాక్రం. కథంతత్రనానాత్వానుసంధానప్రతితిః-
కథంవాతస్యభయప్రాప్తిహేతురవిరోధిత్వమితిశక్తాయామేతద్వివృణోతి (తథాహితి) అత్రనానాత్వానుసంధానప్రతితిందర్శయతి (సర్వస్యే
తి) నేహకేవలంబ్రహ్మత్వక్రం- అపితుఇదంసర్వంబ్రహ్మత్వక్రం. సర్వశబ్దశ్చవివిధభేదప్రపజ్ఞపరః. అతోనానాత్వవిశిష్టబ్రహ్మనుసంధానం
ప్రతిపత్తివ్యర్థః. తతఃజిమిత్యత్రాహ(అతఇతి)నానాత్వానుసంధానస్యశాన్తిహేతుత్వద్వారాసమస్తభయనివృత్తిరూపమోక్షోపాయత్వాత్ భేదబుద్ధ
భృంశప్రాప్తిహేతుత్వోక్తిర్బుద్ధిబుద్ధత్వగ్ధః. ననుమణిక్యపాదదర్శనాదిగతప్రతిపిష్టేష్వివదేహేమరాగద్వేషాదినివృత్తిగ్ధంసర్వస్యబ్రహ్మణ్యగ్ధత

*యోమామజమనాదించ వేత్తిలోకమహేశ్వరం *మత్ స్థానిసర్వభూతానిసచాహం తెష్వపథితః సచ మత్ స్థా
నిభూతానిపశ్యమేయోగమైశ్వరం భూతభృన్నచభూతస్థోమమాప్నాభూతభావనః *అహంకృత్సృజగతస్స
భవస్స ప్రత్యయస్తథా | సుదృఢపరతరంనాన్యత్ కించిదస్తిధనంజయ | మయిసర్వమిదంప్రాతంసూత్రే మణిగణాభవ
* విష్ణుభామమిదంకృత్సమేకాంశేనస్థితోజగత్ *ఉత్తమఃపురుషస్త్యన్యగిపరమాత్మైశ్వరదాహృతః | యోలోక
ప్రయమావశ్యవిభద్వ్యవయ ఈశ్వరః | యస్మాత్ తురమితోహ మక్షరాదపిచోత్తమః | అతోస్మిలోకేవేదే
చప్రసిత్తసపురుషోత్తమః || *ససర్వభూత ప్రకృతింవికారాన్ గుణాదిదోషాంశ్చమునెవ్యతీతః | అతీతసర్వావరణో

కైమాన్యభృత్సమచన ప్రసరితభూమి త్వస్యస్వచ్ఛరయచభగవద్గీతావచనాని పూర్వముపన్యస్య శ్వాత్పురాణవచనాని సదర్శనై అరస్సత్రి
జ రాణియోత్సవం. చరణస్వదాహృతవచన ప్రసాద్యతయామోక్షోద్భవితః-రద్ధిపతీతాగృహరత్వేనస్వచ్ఛరయచనాని ప్రధమం ప్రదర్శనై
వచ్చాత్తమరొశ్యచరం ప్రచనానామగ్రప్రపాదనాగ్గం. యోమామిలి-అ త్రా జమిలిపదేనాచి త్వంసృష్టవేతనవ్యాప్తి. అనాదిమిలిము క్తవాన్యవై-
తస్యానవ్యంజ్యుతిత్. లోకమహేశ్వరమిలిత్యముక్తవాన్యవై. లోక్యరభిలోకం-ప్రమాణస్థితివిధవేతనాదేతనవర్ణ. అత్రాత్రాగ్లోప్యసంభేయ
తయో-అగ్రేప్ర అసమాధిస్సమైవ్యితి. చేతనాచేరపిలక్షణ త్వేనహాననమూ భగవత్కనాత్ సర్వైలక్షణ్యంతా త్వికమిర్ముక్తంభవతీత్యని
యః. భారకల్పాదిగైవ్యంమ్యంకైకవాన్యముపాద తేచత్పానీతి. అప్రశంసితక్షణంసూచితంభవతి. సర్వభూతానిమదాయ ర్నస్థితి-నాహంతాయ త్త
స్థితిత్యర్థ. లోకకృత్ప్రకారేణామామాభారః-అపిచసంకల్పమాత్రాదిత్యాహనచేతి. సేధన్యవిహితవ్యతిరక్తవిషయత్వాదయ మేవాగ్గః. యోగమైశ్వరం-
ఈశ్వరాసాధారణంసర్వశక్తియోగమిత్యర్థ. సచమత్పానీతి భారకత్వపారమాన్యస్స-షేషే బోగ్యమైశ్వరంపశ్యేతివిరుద్ధం-మమత్రా నింపశ్యేతిహితదా
వస్తవ్యం. యోగమైశ్వరమిత్యేతద్విష్ణుణ్ణమమేవాగ్గమాహభూతభృదితి. మమాత్మా-మమసంకల్పభిత్వర్థ. ఆత్మశబ్దాహిమతివాచీ-యత్నే-అ-గ్నా
మతావాత్మేతి. అతీత్రఅ-అ-స్వస్వంకల్పయావజ్ఞానవాచీ. మమాత్మా భూతవాచనభిత్వ సేనచమత్పానీతిభూతానిత్యస్యాగ్గఃస్వస్థిత్యేతి. భూతభావనః-భూ
తానాంసత్రానువక్షతి. అర్వాచనస్యేత్వరస్యసాగుణత్వమితిశక్తాయాంకారణా-క్రవస్త్రి-షేషదర్శనాగ్గంలక్షణప్రదర్శనాగ్గంపజగత్కారణత్వమా
హఅమితి. ప్రభవఃప్రళయశ్చోక్త. స్థితిస్త్రాభారకత్వకథనేనభిధృతిభారకత్వంవిశిష్టమయీతి. విష్ణుభామమిత్యసేననియ న్నత్వము క్తం. విష్ణుభ-అ
నిష్టాయ. ఏకాంశేన-సంకల్పకదేశేన. రచ్చరీరత్వలక్షణం. యోమామజమిత్యాదిగా-అగ్రేప్రచేదచిదచిద్వైలక్షణ్యకణ్ణోద్భవత్యయతిక్షిప్తమితి. పూర్వస్థిత
వచనేక్షరాక్షరశబ్దాత్పాద్యముక్త. మాటస్థః-నిర్వికారః. జ్ఞానసంకోచరూపవికారాభావాన్త్యస్త. మాటస్థశబ్దసాధారణవాచీవా-నర్వేషులోకేమకా
మచారోభవతీతియత్రాగ్గంకథయభిధృతిసాధారణత్వాత్ మాటస్థత్వం. పరమాత్మైశ్వరదాహృతభిత్వ సేన *పరమాత్మావ్యవస్థితత్వే తద్వాక్యాన్ని
తోనారాయణానువాకస్సా రితః. అక్షరాదపిచోత్తమభిత్వ సేనచ. తత్త్రిమహా *సోక్షరఃపరమస్వరాదిర్ముక్తం. జ్ఞానసంకోచరూపక్షరణాభావన
క్షరముక్త. స్వరాట్ - స్వరప్రతి-ఆకర్షకశక్య. పరమః- జీవగతావస్థాస్వరఃపరముత్ప్రత్యేవస్థా న్తరాభావాత్పారమ్యం. సర్వావేదపదంబ్రహ్మశి
వాద్యభిప్రాయం. తస్మిన్మనవాకేహ *స బ్రహ్మనవస్సేన్ద్రస్థోక్షరఃపరమస్వరాదిలిబద్ధము క్తజీవవాచిపదై న్నమానాధిక్యతైర్భగవానుక్తః. తత్ర
*విశ్వమేదేపంపురుషభిలిచసామానాధికరణ్యవాక్యం. ప్రాయతే. సామానాధికరణ్యహేతుశ్చతస్మిన్ననువాకేస్వప్ర. *తద్విశ్వముపజీవవతిపతివిశ్వ
స్యాత్మైశ్వరం *వ్యాప్యపూరాయణస్థితభవవాక్యజాతేభార్యత్వభారకత్వనియ ప్రవర్తనయామ్యత్వ శేషత్వ శేషత్వ వ్యాప్యత్వవ్యాప్యకత్వాదికమేవ
సామానాధికరణ్యనిబద్ధనం-సతుపదైకమితిస్పష్టం. తవ త్రా ప్రవృత్తే-అవిశేషి వ్యాప్యనారాయణస్థితభిత్వస్యాగ్గః క్తః. పతివిశ్వ స్యేత్వస్యాగ్గఃఈశ్వ
రశబ్దేనోక్తః. ఈశ్వరశబ్దాహిశేషవాచకః. అరవిమహా *పతివిశ్వస్యాత్మైశ్వరమిత్యత్రవత్వ నరరాహిత్యవిషయాయామైశ్వరభిత్వక్తం *తద్విశ్వ
ముపజీవతీత్యస్యాగ్గోవిభక్తిష్ట్యక్తి. తథా *వ్యాపనాద్భరణాత్పూర్వవ్యవస్థాపజ్ఞానకోదిత్యతి * యోమామేవమసంమూలభిత్వత్వత్వైలక్షణ్య
జ్ఞానవతో-అసంమూలభిత్వము క్తం. *ఇతిగుణాతమంరా ప్రగిమితిస్యాగ్గఃసమ్యక్తమత్వము క్తం. అతోస్మిన్నగ్నేతాత్పరమితిస్పష్టం. పురుషాత్తమశ
బ్దస్ససమాసాభిత్వముశబ్దానియం *నాగోత్తమాదిచస్థిధంభవతీతిమహాభాష్యవచనాత్, పాణినివత్పురుషాత్తమశబ్దనిర్వాహకృతామృషీణామా న్తత
విత్వాత్. పురుషాత్తమభిపజ్ఞమీసమాసోవా-అక్షరాదపిచోత్తమభిలిచ్యుక్తం. పూర్వనిపాతస్తుసామానాధికరణ్యవిషయాయామేవ-సతుతదవిషయై
యామపినినానువాకసవిరోధశక్తా ప్రసక్తః. ఏవమభిర్వచనైచిదచిద్వైలక్షణ్యస్యప్రతిపాదితత్వాత్ *తే. త్రజ్ఞంచాపిమంబిధీత్యాదే తదవిరోధేనాగ్గో
విర్వనీయః. *యోలోకత్రయమావిశ్యవిభక్తిత్యాదివాక్యత్వస్యగవచ్ఛేషత్వ భార్యత్వనియామ్యత్వ వ్యాప్యత్వశరీరత్వా దేహిహితత్వాత్, తస్యచనిషే
ధమయ్య క్తత్వాత్, సతద సినినాయత్వాదిత్యాదివాక్యతాత్పర్యసాస్థిత్యమువ్యతీ. అవిభావశబ్దస్యమిథ్యాత్వపరత్వేన ప్రసిద్ధిభావాచ్యతథా
భ్యవేత్యమిత్యని ప్రాయః. విశాశబ్దాహిసంబద్ధవిరహపరః-అవిభావశబ్దస్ససంబద్ధనియమవాచిత్వాత్. అభిప్రాయాణవచనాన్యపన్యస్యై-తత్ర*ప్ర
త్యక్షమిత్యభేదమిత్యస్యవచనస్యాగ్గంవ్యాచిఖ్యాను న్నదుపయోగి త్వేనతదుపక్రమోపసంహరయోగసవిశేషదరత్వందర్శయిష్యుక్త ఉపక్రమవాక్యాన్య
పాదతై (ససర్వేతి) తత్రప్రథమగ్రన్తోపేయ ప్రత్యగీకత్వపరః. సర్వభూత ప్రకృతిం-ప్రధానం. వికారా-మహదాదీ-గుణాదిదోషా-స
త్వరణ ప్రమాహేతుకా-దోషా- తేదోషాశ్లేశాదయః. వ్యతీతః- విశేషణాత్యేనియమేనఅతత్పరవతయంసంబద్ధానర్హభిత్వర్థ. అతీతసర్వా
వరణః-అవరణం-ప్రకృతిసంబద్ధకర్తవాననాదికం. తత్సర్వమతీతయేనసభిత్వర్థ. యద్వా- సర్వవిషయజ్ఞానావరణంసర్వావరణం-సర్వవిషయజ్ఞాన

మహావిభూత్యాభ్యుపరేబ్రహ్మణిశబ్ద్యతే। మైత్రేయభగవచ్చబ్జస్సర్వకారణకారణేః సుంభద్రేతితథాభద్రాభ
కారోఽభ్యుపగమ్యతాః। నేతాగమయితాప్రవ్రాగకారాధస్తథామునేఽవశ్యర్యస్యసమప్రస్యవీర్యస్యయశసశ్చి
యః। జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవవజ్ఞాంభగభక్తీరణాశ్చసత్తత్రభూతానిభూతాశ్చన్యఖలాత్మని॥ సచభూతేష్వ
శేషేషువకారాధస్తతోఽవ్యయః *జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యలేజాంస్యశేషతః। భగవచ్చబ్జవాచ్యానినిహే
యైస్తుణాదిభిః। ఏవమేషమహాశబ్దోమైత్రేయభగవానితి । పరమబ్రహ్మభూతస్యవాసుదేవస్యనాన్యగః। తత్ర
పూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః । శబ్దోయంనోపచారేణమ్యన్యప్రమాణ్యపచారతః॥

బుద్ధవిజ్ఞానైర్మత్యధర్మైర్మత్యః * అబ్బిజ్ఞానాయాశ్చబలవత్ నిర్భక్తస్మాదభగవద్భక్త్యాన్యోన్యైర్భక్త్యానిర్భక్త్యధర్మైర్భక్త్యాభ్యాత్యత్యధర్మైః । అనేననిత్యశ్చ
స్వత్వేనకలచేతనవాప్యత్తి - నిత్యసిద్ధానామనిత్యశ్చధర్మస్యభగవన్నిత్యేచ్ఛాయైవత్తత్త్వత్ । మహావిభూత్యాభ్యుపగమ్యతాః మహావిభూత్యా
యోగాత్ ఉభయవిభూతీశ్చైవసమస్తచేతనవాప్యనరకం. పరేబ్రహ్మస్మిన్నేనచేతనవాప్యప్రైన్సిద్ధా. అపరాత్మాకేవలబ్రహ్మశబ్దేనోక్తః * అ
భ్యుపగమరస్యావితస్యవైబ్రహ్మణోద్విజ్ఞేహితరత్రతు * పరమబ్రహ్మభూతస్యేలిహిచరమాత్మావత్త్వతే. ప్రజ్ఞానరేషిపరబ్రహ్మశబ్దః పరమాత్మ
పరమవస్త్యతే. అతోపరమాత్మవాప్యప్రత్వస్థం మహావిభూత్యాభ్యుపగమ్యచేత్త్వత్. సర్వకారణకారణత్వంపభగవదవత- జగద్వాస్థిపారరమి
తోహిముక్తాత్మా. ఏవముక్తప్రవృత్తినిమిత్తపాశ్చల్యాత్ప్రవృత్త్యేర్వరవభగవచ్చబ్జోమఖ్యవృత్తః- నాన్యత్రేత్వత్. ఇమమర్థవిచక్షణాకామీకరస్య
ముదాయశ్చ భగవచ్చబ్జాధ్యమాహ సంభవేత్వాదినా. శుద్ధత్వంవినిహేయైవిత్యవృత్తం. భగ్యసంపద్యావకైశ్వర్యస్యేర్విశ్లేకస్థ శ్రీశక్తేనభోగవి
భూతేః, సంభరణా ద్యుక్త్యావీలావిభూతే, శ్చ దర్శితత్వా న్మహావిభూతత్వంచిత్యవృత్తం. సర్వకారణకారణత్వంచోపనిష్టం. అతఏవ జ్ఞానశక్త్యాది
శ్చనిరవశ్యయబ్రహ్మైర్వర బ్రహ్మత్వంస్ఫుటం. అతః పరగ్రహానాంశుద్ధత్వాదిశ్లోకవివరణరూపత్వంయ్యత్. భక్త్యగత్ప్రవేశేతిభజ్యాధ్యక్షచ్య
తే- ఏతేషాంపదానాంతత్రధాతుః *అస్యేష్వపిదృశ్యతఇతిడ ప్రత్యయేటిలోపేచక్రతేవంరూపంభవతి. భాగ్యమాహసమిత్యర్థేన. సంభరా-సంభర
ణం-ఉపకరణసంవిధానం-ప్రకృతిపురుషకాలాకారోత్పత్తియోగ్యాకారోత్పత్తిర్భక్త్యః. మహదాదిస్పష్టిరణ్ణరూపకారోత్పత్త్యుపయుక్తాసంభరణమి
తివాచివషీతా. భరా-స్వామి. భారణస్యవకారవాప్యత్వాత్, పోషకత్వస్యకారవాప్యనేత్యత్వా నర్భావా, దషీతవిధేరసషీతవిధానదార్పణ్యా
చ్చస్వామిత్వమహావివషీతం. యద్యపి ప్రత్యయవిశేషయ క్తస్యభరతేస్త్వస్యనిరూఢత్వం, తథాపిపూర్వోక్తయ్య శ్రీనివాస్వచనబలాధాతుమాత్రస్య
స్వామివాచిత్యంనిశ్చయతే. ఇతికరణేనసంభరత్వభ రత్వత్వే ప్రవృత్తినిమిత్తేనిష్కృష్టావ్యేతే. అతఏవార్థద్వయాన్నివృత్తిత్వత్. ఉత్తరత్రతుప్ర
వృత్తినిమిత్తత్రయేనత్యపిఇతికరణేనేషామనిష్కృష్టత్వాత్ప్రవృత్తినిమిత్తత్రయవిజ్ఞేయమేకవివార్థః క్తః. గకారార్థమాహనేతేతి. ఉపనర్గస్ఫుటికృ
తానామర్థానాంభాతులీనత్వాద్యమయితాగమయితాసంగమయితేత్యేవం రూపపదానామర్థమాహనేతేతి. ప్రజ్ఞాత్యనేనోద్దమయిత్యశ్చార్థః క్తః.
నేతేగమయిత్యశ్చార్థః క్తః. స్థితకరేత్వత్. గమయిత్యశ్చనేనసంగమయిత్యశ్చార్థః క్తః. సచసంహరః. యథా *యస్మిన్నిదంసంచవిజైతేసర్వమి
త్యత్రవేత్సంగమేతిసర్గసంహరాపుచ్చేతేరద్వత్. యద్వా- కారణభూతంస్వాత్మానంగమయితా- స్వస్మిన్కార్యవర్గస్థైర్యకరేత్వత్. ఉపసర్గా
ప్రయోగేషుధానాంభాతులీనత్వాదేవవ్యాఖ్యాతంభగవతాపరాశరణ. అథవకారవ్యాఖ్యానాయ్పరమేవభకారగకారసముదాయస్యఅర్థమాహ
విశ్వర్యస్యేతి. సమగ్రశబ్దస్సర్వతాస్యేతి. పరిచ్ఛిన్నచతుర్ముఖాదైశ్వర్యవాప్యప్రత్వస్థస్యగ్రశబ్దః. యశః-గుణవత్ప్రథా. శ్రీ-భోగ్యసంపత్.
వైరాగ్యం-చిరక్తిః. పరిపూర్ణత్వాదనాదరతేత్వత్. యథా *అవాక్యనాదరణి. మతుప్రత్యయస్య ప్రసిద్ధార్థత్వాత్ సతద్వాఖ్యాతం. అథవకారా
ర్థమాహవనశ్చీతి. *అస్యేష్వపిదృశ్యతఇతి డ ప్రత్యయస్యానేకార్థత్వాత్ అనికరణే ర్విచపుత్వత్తి. భూతాత్మని- భూతానామాత్మని. అఖిలాత్మని-
అఖిలశరీరకే. యద్వా-భూతశబ్దేనకార్యముచ్యతే. తస్మాత్మని. అఖిలాత్మని-కార్యాన నర్భాతానానిత్యముక్తానాంఆత్మనీత్యర్థః. అభసముదాయశ
క్తివిషయమర్థమాహజ్ఞానశక్తి. పాతక్రమేతు*ఏవమేషఇత్యాదిశ్లోకద్వయానంతరం *జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యేత్యాదిశ్లోకపత్యతే. తథాపిప్రవృత్తినిమి
త్తవాచిత్యసంగతవశాత్ *ఏవమేషఇత్యాదిశ్లోకద్వయాత్పూర్వం*జ్ఞానశక్తిత్యాదిశ్లోకఇహఉపాత్తః. *ఉక్త్యైతిప్రశ్నయంచైవేత్యాదిశ్లోకస్యప్రస్తు
తానుపయుక్తత్వాచ్చైవముపాదానంకృతం. భగవచ్చబ్జవాచ్యాని- ప్రవృత్తినిమిత్తత్వేనవాచ్యానీత్యర్థః. అశేషతః- నప్రత్యేకం-అపితునముచ్చిత్యేత్వ
ర్థః. అశేషశబ్దేనమధ్యస్థావా నరసిదారూపంశిలాదిగుణజాతంచక్రోదీకృతం. యద్యప్రైశ్వర్యవీర్యజ్ఞానానిపూర్వకణ్ఠోక్తాని. తథాపికలిపయస
ముదాయ్యావాపోద్వాప్రయ క్తసముదాయభేదాదపునరుక్తిః. నచాత్రసముదాయశక్తికల్పితేయేనానుక్రగుణమాత్రగోచరతాస్యాత్. వచ
నవిభాదేవశక్తిస్వీకారః. పూర్వమక్షరాక్షరభేదేన భకారగకారవకారావ్యాఖ్యాతాః. అథ ఆకా ఇత్యస్యార్థమాహావినేతి. కశ్యపః పశ్యకోభవతితి
స్వాయాత్ ఆకా ఇత్యనేననేత్యత్వంభవతి. నిషేధ్యంచోయమిత్యర్థః. ఏవంప్రవృత్తినిమిత్తపాశ్చల్యాత్ భగవత్వేవముఖ్యవృత్తత్వమాహావివమితి.
మహాభగవత్వాన్మహాశబ్దత్వం. ముక్తాత్మవాప్యప్రత్వస్థంపరమబ్రహ్మత్వత్. కథంత్రేవముఖ్యవృత్తత్వం- అన్యత్రాపితప్రయోగోద్భవతఇత్య
త్రానశక్తి. పూజ్యపదార్థోక్తిః- పూజ్యానామవయవాధానాముక్తిః. పరిభాష-రూఢి. తాఖ్యానివిజ్ఞప్తః. అతఏవనోపచారేణ- ముఖ్యవృత్తఇత్య
ర్థః. అన్యత్రాముఖ్యత్వమిత్యాహ అన్యత్రహీతి. ముక్తాత్మన్యాపచారికతోద్విత్యాధా నరప్రయోగేషు పోషచారికత్వమర్థాద్దర్శితమిహిశబ్దాశ్చ
ప్రయోగే భగవచ్చబ్జప్రయోగవిషయేనుసర్వేషు ప్రయోగేన్యధానిర్దేషిసహి శక్తిభేదకల్పనంయ్యత్. యత్రజ్ఞానాదయోనిర్భూతాః నవివముఖ్యాధ్యః.

శ్రీమద్భక్తసతకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్—ప్ర-అ. ప్ర-పా.— జిజ్ఞాసాధికరణమ్. శ్రీమద్భక్తసతకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్—ప్ర-అ. ప్ర-పా.— జిజ్ఞాసాధికరణమ్. శ్రీమద్భక్తసతకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్—ప్ర-అ. ప్ర-పా.— జిజ్ఞాసాధికరణమ్.

గుణలేఖయోగాదపి ప్రయోగః సమ్యక్ తత్త్వవిరూపవాచకీర్త్యైః. అథ-సి శ్చేచమా-గ పక్షిరవేషధంహంసేషుచేషవరవాక్యానిర్వయకాది
వ్యవిగ్రహవత్త్వంవాహుమహా... తాను క్షకర్కరూపావిద్యావిశేషంయః. చ ప్రభుజూదేకాద్యాదేవర ప్రతానాం ప్రతిష్ఠితత్వం-యః త్రేత్య
నువాదస్యపురోవాదసాపేక్షత్వాత్. యథావిజ్ఞానాధ్యాయేయథా క్తచ, రామోన్మేసావాదా, చ్చ, తద్విగ్రహ-చమైరూపమిస్సవేషవైకల్యముగ్ధం.
ఆనందీ ప్రవాసరత్నము క్తం. మ.ప. వి. ప్రభువేష్యత్వం. విలక్షణం. ప్రతేకస్య సుప్ర-రమణమయస్యకీర్తనం ని నయియంశకృత్యమిచ్ఛత్రాహసమనేతి.
తేనహేతునేత్యత్రాహస్యం. యే. లీలాయాః ప్రయోజనత్వాత్ ప్రభుసంస్కార-చమకర్తవ్యత్వం. కిం ప్రయోజనవత్త్యత్రాహజితమితి. నమస్కార
ఫలభోగాయేత్యర్థః. విలక్షణం. అసనే. వ్యాపిని- దేశనియమరహితా-యథావైకల్యపుత్రానయనాది. వ్యాపకతత్వేప్రతిపక్షసంభవత్యత్రాహ
అవ్యాహతాత్మికా. నరసాగ్ర-ప్రభూ-రస్త్రీప్రభు-యద్వా-వ్యాపి-సహజతారాసుగుణా-అవ్యాహతా-దేశకాలవత్త్వం ప్రతిపక్షరహితా. ఏవం ప్రత్య
ప్రమిలేఖితకృత్యపరమాత్మపరత్వాభ్యుపగమేనిర్విశేషపరత్వనిరాచిత్యయానుబ్రమోపసంహరయో చస్తి. శ్చేషప్రకరణమశేషపరత్వంబోధం. అథా
స్వభోకన్యపరిశుద్ధజీవాశస్వరూపమయః ప్రభుప్రమితభేదాదిపదానాంకతిపయఃపయస్యం, పరివక్ష్యే. ప్రభుపరమాత్మవిషయభేదహేతు
కలిపయవిషయత్వానిధాయానివాక్యానిర్వయిష్యత్. పరమాత్మవిషయకలిపయభేదహేతుభేదవచనోపాదానశేషముక్తాత్మవిషయేకయాతపః
శక్త్యాంసంయుక్తస్వపరమాత్మసామ్యప్రపంచత్రయేముక్తగుణా-పరమాత్మస్వపరిశుద్ధత-నగ్ధోకంబర్కయి. ఏవం ప్రకారమితి. ఏతద్బోధాపరశేషః ప్ర
త్యప్రమితేత్వాదిగ్ధోకాన నరంపూర్వపక్షేపరిశుద్ధానస్వరూపమిత్యాదేః ప్రభూంశోపక్రమగ్ధోకస్య, చతుగ్ధోకస్య, శ్చ సమితేషవరత్వప్రతిపక్షనా
యప్రభూంశోపసంహరేషిసవిశేషపరత్వందర్శితంభవతి. ఉపసంహరవచనోపాదానముపసంహరస్వబుద్ధిత్యాన్విత్యితి. ఏవం ప్రకారం-ముక్తాత్మా
నం ప్రతిజ్ఞినిర్వాహరమనాభ్యయమిత్యాదినాయః ప్రకారణ క్త-తమవేతమిర్వర్త్య. ఏవంభగవదముక్తగుణాదిదేశ. కృత్య. భేదరాహిత్యస్య. సత్రామాత్ర
త్వస్య, వచసామగోచరత్వస్య, చముక్తగుణానిర్వాహరమిత్యాదినా ఉక్తస్వభగవద్యుతిదత్వాత్, భగవతిపతేహంసీ. ధానాంకలిపయవిషయత్వ
స్యప్రమాణికత్వాత్, చ్చతేనిషేధాముక్తాత్మస్వపరమాత్మవిషయకలిపయస్వనిర్వయిభావః. అథపరమాత్మనోభిక్షాగుణానామ. ఆమలం-
ములప్రతిభటం. సోపాధికహేయగోచరమిర్వర్త్య. నిత్యం-ఉక్తాకారేణనిత్యం. ములప్రతిభటత్వంనిత్యమిర్వర్త్య. వ్యాపకం- స్వరూపేణవ్యాపకం. అస-
యం- స్వతపవధర్మతోపివికారరహితం. ముక్తస్వపూర్వాపరమాత్మాయాంజ్ఞానసంకోచవికానరూపవికారోవిద్యతే- నిత్యనిర్ధానామపితృభాత్వంపరాయ
ప్రమితితద్వ్యవచ్ఛేదః. సమస్తహేయరహితం-పూర్వం హేయ ప్రత్యసితత్వము క్తం. అత్ర హేయరాహిత్యము క్తం. స్వతోహేయాభావోపిముక్తస్యనా
స్తి- పరమాత్మప్రసాదాధీనత్వాత్ ప్రస్య. పవృతత్వవిషయ-దివాత్మస్వరూపం. పరమపదశబ్దస్యవివర్తనోపేక్షముక్తాత్మనిచ ప్రయోగాత్తద్వాన్యత్వత్వర్థం
ష్టాభ్యుమిత్త్యుక్తం. అథ ప్రభూంశోపక్రమేషవిశేషపరత్వందర్శయిపర. పరాణామితి. అనేనకాస్త్రోపక్రమస్యాపిసవిశేషపరత్వము క్తంభవతి.
అనేన ప్రత్యప్రమితభేదమిత్యాదిపదానాంకతిపయభేదహేతుభేదపరత్వంచనిర్వయిత్రివిధం ప్రయోజనం. అనేనః పరపరాణామిత్యాదిగ్రహజాత్యస్య ఆది
కారాయేత్వాదిసంగ్రహగ్ధోకవివరణరూపత్వాత్ యజ్ఞానస్వరూపమిత్యాదిగ్ధోకం ప్రత్యుపక్రమత్వముక్తమేణిర్వయిత్రివిధస్యాపిసవిశేషపరత్వనిర్ధియ
ద్వా- ప్రభూంశోపక్రమోపసంహరయోస్యవిశేషపరత్వముప్రకమోపక్రమభూతస్యాభిజ్ఞానస్వరూపమిర్వోకస్యమనవాక్యస్సారస్యవిరోధోప
న్యాయ్యుత్పత్తితస్యాపిసవిశేషపరత్వంనిర్వయి. యద్వా-నమసాగ్రగ్ధోకన్యతాస్త్రోపక్రమశేషభూతత్వాత్ తచ్చేషభూత ప్రపదుగుణార్థోపగ్ధోనిర్వయి
తి. ఉపక్రమోపక్రమభూతనమసాగ్రగ్ధోకార్థానుగుణంపర. పరాణామిత్యాదేర్ధోవగ్ధోనిర్వయిత్రివిధ-స-తస్యపుష్పక్రమభూత ప్రక్షిప్తరవరలాభక
థగ్ధోకానుగుణంతదగ్ధస్యవాచ్యత్వాదిత్యనిప్రాయః. అత్ర బ్రహ్మణఃకృత్స్వజగత్కారణత్వనిర్వర్థంవేదాదేముక్తస్వంజ్ఞానమన నంబ్రహ్మత్వా
దివాత్వైరాన న్యము క్తం. తచ్చత్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యం. నహిదేశకాలాదినిఃపరిచ్ఛిన్నానాంఘటాదీనాంకృత్స్వస్వసర్వవిధకారణత్వందృష్టం. కా
లత్రయవర్తికార్యజాతకారణత్వేనర్వదేశగతకార్యకారణత్వేనదేశత. కాలతోప్యపరిచ్ఛేదావవేషితౌ. ఉపాదానత్వనిర్వయిత్వం న్యపరిచ్ఛేదోపేక్షిత. న
హివస్తుతేపరిచ్ఛిన్నంకులాలఉపాదానంభవతి- మృత్పిణ్డకులాలయోస్సామాధికరణ్యాసంభవాత్. అతఃకృత్స్వకారణత్వనిర్వర్థం త్రివిధపరిచ్ఛేదరా
హిత్యంని నరేణవివక్ష్యంపరఃపరాణామిత్యర్థేనతత్సంగ్రహేణప్రతిజానీతే. పరఃపరాణాంపరమత్వమి-అనేనకాలానవచ్ఛేదస్సీద్ధః. అధికకాలవర్తిత్వస్యప
రశబ్దవాచ్యత్వాత్. పరమాత్మేతిదేశాపరిచ్ఛేదఉక్తః. ఆహ్వానీతివ్యత్యశబ్దప్రవృత్తిః. అత్తసంస్థిత- సర్వేషామాత్మత్వేనసర్వవస్తుభిర్విభిష్టః. యద్వా-
అత్తత్వేనసంస్థితతయాసర్వశరీరకత్వాత్ స్వనిర్వోకపర్యవధి- స్వనిర్వోక. అస్యత్వత్వంతస్త్వం-శరీరతయావిశేషణత్వాత్. అతస్సర్వపర్యవసానధూ
మిఃస్వనిర్వయిత్వం న్యపరిచ్ఛేదఉక్తః. సర్వవస్తుసామాధికరణ్యాత్త్వంహివ న్యపరిచ్ఛేద- ఇదమిదంభవతిహివస్తుపరిచ్ఛేదః. యద్వా-నిత్యత్వవిభ
క్త్యవ్యతిక్రమజైస్సమాభ్యుధికరహితత్వంవ న్యపరిచ్ఛేదః. స్వనిర్వయిత్వంపరమాత్మానమవేష్యత్వస్థానామస్యేషాంసమత్వాభ్యుధికత్వాసంభవాదాత్తసంస్థిత
భిత్వనేన న్యపరిచ్ఛేదనిర్వోక. ఏవంసంస్థితమర్థముపపాదయతిరావేత్వాదినా. తత్రకాలాధిచ్ఛేదం ప్రభుంధివత్తుఃకాలపరిచ్ఛిన్నేణవర్తమానం

కూమరస్థాని శైశవి శేషణవివర్జితః । అవక్షయవినా శౌభ్యాంపరిణామద్భిజన్మభిః । వజ్రతశ్శక్యతేవత్తంయస్థుడాస్త్రీతిశేవ
౧౦ *సర్వసౌగంధము స్తంచవసత్వక్రైతిశైవ్యతః । తతస్సవాసుదేవేతివద్వద్భిఃపరివర్తతే *చద్భ్యోఽగరవఃకర్తవ్య
విజయతరమవ్యయం । ఏకస్వరూపంచసదాహేయాభావాచ్చనిర్మలం । తదేవసర్వమేవైతద్వ్యక్తస్యైస్వరూప
వత్ । తథాపురుషరూపేణకాలరూపేణచస్థితం *ప్రకృతిర్యానుయాయాభ్యాతావ్యతావ్యక్తిస్వరూపిణీ । పురుషశ్చైవ్య
భావేతాలీయేతేవరమాశ్చైవరమాత్మాచసర్వేమామాధారనివరమేశ్వరః । విష్ణునామాసవేదేషువేదాత్తైషుచ్యాయతే
*త్వైరూపేన్ముణస్తస్యమూర్తంచామూర్తమేవచక్షరాక్షరస్వరూపేతేసర్వభూతేషుచస్థితే । అక్షరంతత్పరంబ్ర
హ్మక్షరంసర్వమిదంజగత్ *ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోర్వావిస్తారిణీయథా । పరస్యబ్రహ్మణశ్చక్తిస్తథేవమఖిలంజగత్ ।

౧. ఇతికల్పనాస్వరూపంబ్రహ్మణినా ప్రత్యాహరూపే. రూపజ్ఞేనజాతిరుచ్యతే-జాతిగుణాచరూపిణాంరూపేభిఃపరివృతః. వర్తకల్పనాపాఖ్యాగుణవిశే
షురూ. అవిశదైకస్వరూపిణి. అవశేషయనాదిప్రియా, విషాదాద్యవయవవత్త్వం, చవివక్షితం. రూపవర్గాదిపాతేయావశ్యోపేక్షితత్వాదిగుణవర్త. వర్త
కల్పనాచేమమహ్యమిదంజగత్. జాతిపరతత్వస్థు. తస్మిన్స్థనైవవిద్యానిర్దేశశ్చజ్ఞిః. శబ్దవాచ్యాప్రవివచితేషణం. త్రైవివర్జితః. యద్యా- రూపవర్గాదిప
ద్యావివర్తనావైవిధ్యేషువైవిధ్యవర్జితః. వివచననిర్వహ్యపకంకర్తృత్వరూపాదిమత్త్వంబ్రహ్మణినా ప్రీతికర్తృత్వరూపాదినివృత్తాతద్వాప్యవ్యకాలపరి
చ్ఛేదస్థైర్విత్త్యర్థః. యద్యా- అనిర్వహ్యవ్యాప్యకర్తృత్వరూపాద్యభావాన్నానిత్యత్త్వంబ్రహ్మణ్యనుమాతుంశక్యమిత్యర్థః. అనేన* ప్రత్యనుమితశేదమిత్య
స్వరూపస్థవిద్యాద్యర్థః. అథానిత్యత్వవ్యాప్యకత్వాద్వికారాణామనిత్యత్వనివృత్తయేతద్వాప్యపకవికారరాహిత్యమాహఅపక్షయేతి. జాయతేఅస్తీత్య
వస్తాద్యయంజన్మశబ్దేనవివక్షితం. ఉత్పత్తిస్థితిశానామేతైకత్రవిధాద్యయేనవికారపట్యనిర్దిష్ఠిః. తద్వర్జితత్వాత్సదాస్తీతివత్తుంశక్యతే. సదాశబ్దేన
కాదాచిత్కా- నిత్యనివృత్తిఃసదాత్వద్యవత్తాదికల్పితేవలశబ్దానిప్రాయః. అనేనసత్రామాత్రమిత్వస్థవిద్యాద్యర్థః. అగోచరంచసామిత్వ
స్థవిద్యాద్యర్థానిభవం. రూపవర్గాదిప్రవృత్తినిమిత్తాభావాద్యత్వత్వాదిప్రవృత్తినిమిత్తాభావాద్యత్వనాదికారవాచికత్వైర్నవత్తుంశక్యతేతత్త్వ
పదస్యాగ్రత్యర్థఃప్రాయః. అగోచరంచసామిత్వసర్వకల్పాగోచరత్వమువ్యతీతే- వచసామగోచరంచత్రామాత్రమిత్వపివత్తుంశక్యతే. అథ దేశాప
రిచ్ఛేదంనామనిర్వహనముఖేనాహసర్వత్రేతి. బ్రహ్మణఃకళ్యణరానికృత్వనిష్కేధాధంజేవతానరభృదాసాగ్ధంచనామనిర్వహనముఖేనతమక్తిః. ఔజా
దికప్రత్యయస్యానేకాగ్రత్యాద్యధికరణేకత్వంబ్రహ్మణ్యనిర్వాసుదేవశబ్దస్యోచ్యతేసర్వత్రేతి. వేదానేషుపరబ్రహ్మణాహి నిర్వికారత్వాదికముక్తం-
తత్త్వంనామనిర్వాసుదేవస్యోచ్యతేతత్త్వత్వాత్ప్రకాతద్భృత్త్వై. *కైత్యంహియత్వాప్రకృతిర్జలస్యేతివత్త్వదినిర్దేశః. నిర్దిశ్యమానప్రతినిర్దిశ్యమానదూరేకత్వ
మాపాదయనిసర్వనామానిసర్వాద్యేణవర్జితముపాదపత్యదిహిశాబ్దాః. నిత్యమితికార్యమాత్రవ్యాప్యత్తి. అజమక్షరమవ్యయం ఏకస్వరూపమిదంసవి
కారనిత్యప్రధానవ్యాప్యత్తి. ఏకస్వరూపశబ్దేనవర్జితపరిణామరాహిత్యంవివక్షితం. హేయాభావాచ్చనిర్మలమితివిద్యవ్యాప్యత్తి. సదేమముక్తవ్యాప్యత్తి.
పరమమినిర్వహిద్భవ్యాప్యత్తి. యద్యా- ఏకస్వరూపమిదివిద్యవ్యాప్యత్తి. సదేత్వాదిసాముక్తవ్యాప్యత్తి. వివంస్వవ్యతిక్రమస్తవస్తవిలక్షణత్యేనో
పనిఃసర్వాక్రంబ్రహ్మవాసుదేవవివర్త్యర్థః. బ్రవిధాపంచేదవాచినీప్రతినిష్కేదతావిశేషంనిరచినోదనప్రమితి. అననశబ్దోదాగరూఢః. అతోనారా
యణాదికల్పనారూపస్త్రివిధానన్వయోగినిభగనముఖ్యావత్తై *సత్యజ్ఞానాదివాక్యైఃనప్రమితిపదంబ్రహ్మజ్ఞానాదితీయాన్రూపేదేవేదనశబ్దే
నాన్వయాత్. ప్రథమానన్వేరద్యోవేదేతత్పదాధ్యాపరస్యాత్. వాక్యభేదశ్చస్యాత్. అతస్తత్రయథోక్తపదార్థః. తస్మాత్తదనుసారేణఅత్రాప్య
పరిచ్ఛేదకథనసమయేదేవతావిశేషానిర్దిష్ఠః. వత్త్వపరిచ్ఛేదమాహుదేవేతి. సర్వమేవైతదివృత్తావ్యక్తపురుషకాలసముదాయఉచ్యతే. వృత్తావ్యక్త
స్వరూపమేతత్సర్వంతద్భృత్త్వార్థః. అనేనవత్త్వపరిచ్ఛేదకత్వ-సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్థత్వంహివత్త్వపరిచ్ఛేదః. సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యా
ర్థత్వేనైవచిదనిచ్ఛరీకత్వహేతుభూతవాప్యపభరణాదిగుణతేసమాభ్యుధికరాహిత్యనిర్దేశ్యవత్త్వపరిచ్ఛేదనిర్దిష్ఠిః. సహిబ్రహ్మవ్యాప్తిక్రస్యకస్యచిత్సమప్ర
చిదనిచ్ఛరీకత్వసంభవః. వివంశాస్త్రోపక్రమోవాసుదేవాఖ్యముఖయలిప్తంవస్తుప్రతిపాద్యముక్తం. శాస్త్రోపసంహారేచతథాక్రమిదిదర్శయతిప్రకృ
తిశ్చేతి. పరమాత్మశబ్దస్యకల్పవిజ్ఞేవేప్రయోగదర్శనాత్తద్వాప్యత్వస్థంసామేత్వరూపత్వలక్షణంజగత్కారణత్వముక్తం వీయేతేపరమాత్మనీతి. సచే
శ్వరానతిర్వైదిక్షాపనార్థఃపరమేశ్వరశబ్దః. ఈశ్వరశ్చనదేవతానరమితిజ్ఞాననాయవిష్ణునామేత్వముక్తం. అత్రపరమాత్మాభావఃపరమేశ్వరభావమైవదైశ్చ
రీతలక్షణంస్పష్టం. వివంశాస్త్రోపక్రమోపసంహారదోషాననరప్రకరణోపక్రమోపసంహారదోషాహేయప్రత్యసీకకల్యాణగుణాస్సదంగారా
యణవివచరంబ్రహ్మణీప్రతిపాద్యతేభిద్యతే. అథావిద్యాసంబధ్నాదయశ్చబ్రహ్మణవివచాప్రతిపాద్యతే- తత్త్వంయథోక్తస్వరూపస్యబ్రహ్మణ
ఉపపద్యతేభిక్షాంతాయాం*కాతిస్యవాదోదాచిభావీతివత్త్వాద్వాదిద్వారభావేనోపపద్యతేభివత్తుంపరమాత్మనోజీవానాంచఅర్చకరీరభావేనసంబంధంతే
హేమవిద్యాసంబధ్నాదికంచవత్కుక్ ప్రథమంజీవబ్రహ్మణోశ్వరీకరీరిభావరూపసంబంధందర్శయతిద్వైరూపేభ్యాద్యనినా. మూర్తంచామూర్తమేవచేలి-బ
ద్ధశ్చముక్తశ్చేత్యర్థః. వితద్వివృణోతిక్షరాక్షరస్వరూపేభి. జ్ఞానసంకోచాత్తక్షరీరణవ, దసంకుచిరజ్ఞానం, చేత్యర్థః. సర్వభూతేషుచస్థితే-అర్హార్థైక్యః.
సర్వభూతస్థిత్యర్థః-మాత్మతరతయావ్యాపనక్షమేభిత్వార్థః. యద్యా- బద్ధస్యస్వరూపేణసర్వభూతస్థితిః. ముక్తస్యతుభర్తృభూతవిభుజ్ఞానద్వారేణేతి. అ
క్షరంతత్పరంబ్రహ్మణీ- తన్ముక్తస్వరూపమక్షరం. క్షరంసర్వమిదంజగత్- ఇదంబద్ధస్యరూపంక్షరమిత్యర్థః. రూపత్వంవిశిష్టేఏకదేశతేతి. శక్తిః - అ
పురుషగుణంతాత్మ్యేపదాగోగతేషణం. ఏకదేశస్థితస్యబ్రహ్మణీతివిశేషణద్వయేన అసంక్షిప్తస్వభావత్వముక్తం. అస్మిన్శ్లోకేఅఖిలంజగతిచిదచిదా

విష్ణుశక్తిపరాస్తోత్రాత్మే ప్రజ్ఞాభ్యాతభావరా । అవిద్యాకన్దుసంజ్ఞాన్యత్యుతీయాశక్తిరిష్యతే ।
యయాత్మే ప్రజ్ఞశక్తిస్సావేష్టితాన్యపసర్వగా । సంసారతాపానభిలానవాహ్నిత్యుతీసంతరాత్ ।
తయాహిరోహితత్వాచ్చ శక్తిఃత్మే ప్రజ్ఞా సంజ్ఞా తా । సర్వభూతేషుభూతాలతారిత మ్యేనపద్ధతే
* స్రుథానంచపునూం శ్రేవసర్వభూతాన్యభూతయా । విష్ణుశక్త్యానుహామధ్యేవతాసంప్రయంభుద్వి
శౌతయోసై పృథగ్భావకారణంసంప్రయస్యచ । యథాసక్తంజలేవాతోవిభద్వికలకారతా ।

అకంజగదుచ్యతే. తుభ్యన్యాయత్వాదమరస్యాపిశక్తిర్వస్తి. యద్వా - అభిలషిష్యదేనామరస్యాపి ప్రాప్తికారకః - లిచాద్విభావకారకః - సర్వభూతాన్యత్యుతీ, తస్మాత్తత్వాత్ జగచ్ఛక్తిస్య, భింశ్చస్యసంకోచకాభావా, చ్చ, డరంసర్వమిత్యుత్తరరసామానాధికరణమపదాని. యథాచిత్తావయవ స్యాప్యభిధానముపపద్యతే. ఇదంశబ్దస్య ప్రకృతవాచిత్యాత్ డరమరసకర్తవ్యంయజ్ఞతే సస్యమరసకర్తవ్యకార్యకారణమనేనాన్విరపర్యుచ్యతే. పరబ్రహ్మశబ్దముఖ్యాగ్రసిద్ధేః, అస్యథా బ్రహ్మశబ్దానామేక ప్రకరణస్థానాదుగర్భరూపంచస్యాత్. జగతోజ్యోత్స్నాస్తాసీయస్యంబోడవస్యతే. సర్వ యాశ్చీరావయవత్వేనఅగ్నికార్యతోపపత్తేః. నైవం - బ్రహ్మణాయావేభవివ్యుతీకనిష్ఠికస్యారస్యభక్తి ప్రసక్తాత్. సవకార్యకారణమోర్భాహ్మస్య విరితత్వాభావాత్. యవిద్యస్థాస్వారస్యాయమా రత్వామూ రత్వేవిపక్షితే-తదామూరామూ ర్తప్రస్వారస్యభక్తిః. భావ ప్రధానత్వాదవిద్యాయాంనూ పశ్యసామానాధికరణ్యామోగః. యచ్చ్యేతే బ్రహ్మణోద్వేమావే బ్రహ్మమిమా ర్తమమూ ర్తంచేతి-తదా ప్రమా నబ్రహ్మశబ్దాభ్యాహరదోషస్యాత్. విద్యుత్త బ్రహ్మశబ్దస్యమూర్తామూ ర్తశబ్దసామానాధికరణ్యామోగాత్. కించ - సర్వభూతేషుచర్మిలేభితిచానుపపన్నం - సర్వభూతచర్మస్యకార్యకారణి యాత ప్రకారస్థితాపువమానాయాంస్వస్తికస్యవృత్తి ప్రసక్తాత్, కారణస్థాపికార్యాదనస్యతయాస్వవృత్తి ప్రసక్తా, చ్చ. అవస్థాద్వయస్యసర్వ భూతస్థితిచిదవస్థావస్థ - ధర్మపర్యస్తక్షరాడరకబ్రహ్మసామానాధికరణ్యామోగా, త్తదాదరపవస్థాపరత్వేస్వారస్యభక్తిః, అవస్థావస్థావిజగచ్ఛక్తి, బ్రహ్మ శబ్దసామానాధికరణ్యామోగా, చ్చ. తస్మిన్సోధేపికారణావస్థాయాః కార్యేవివ్యమానత్వామోగాచ్చ శక్తిశబ్దస్యకార్యవాచిత్యామోగాచ్చ శక్తిశబ్దస్యకార్య యమగ్ధః. ఉపచారతోపికార్యోపయోగిలేషణంశ శక్తిజైనమృపదేశమర్హం - కార్యోపయోగిలేషణత్వస్యసామాన్యాత్. శక్తిశబ్ద క్తం ప్రత్యక్ష, స్ఫూతంకార్యోపయోగిలేషణం. కార్యంతుసకారణస్యాపుగ్గుభృతంలేషణం కార్యోపయోగిచళవతి - కార్యకారణమోరసస్యత్వాత్ స్వస్వస్య యశుపాశేషణత్వామోగాత్. కార్యత్వంవిశేషణమితిచేర్వత్వం - తథావిభక్తివాచినీజగచ్ఛక్తిస్యకార్యతావాచిత్యాభావాత్ శక్తిశబ్దసామానాధికరణ్యముపచారతోపికోపపద్యతే. కార్యోపయోగ్య పృథగ్భృతవిశేషణం శక్తివిముఖ్యత్వమన్నతేసంభవేత్. డరశబ్దస్యకార్యచరత్వేవస్తావైకైకా ట్యంచస్యాత్. తచ్చజ్యోత్స్నాయాంశీరావయవత్వాభావేనాగ్నికార్యత్వాభావాత్. నచ * డరం ప్రధానమపుతాడరంహరభిప్రయోగానుసా సారేణచేతనాచేతనపరత్వంయం క్తం - అచిదంశస్వస్వస్తికస్యవృత్తి ప్రసక్తేనసర్వభూతస్థిత్వమపపత్తేః చిదచిత్సంభారూపేషుభూతేషుద్వయోరవి స్థానముపపన్నమితిచేర్వ - సముదాయినోస్సముదాయినృత్వావసపత్తేః. సముదాయోహిసముదాయినృత్వః. ఉపచరగ్రన్తవైరూప్యంచస్యాత్. ఉ త్తరత్రహిభూతమూర్తమమూ ర్తంచేతిమూర్తామూ ర్తశబ్దాభ్యాంనూపపద్యయం ప్రస్తుత్యహిరణ్యగర్భాదీకనిర్దిశ్య * మూ ర్తమతస్థలేరూపంభావనా లిర యాన్వితమితిమూ ర్తశబ్దవాచ్యరూపస్యభావనా ప్రయాన్వయకథనాత్. సకృచ్చేతనస్యకర్తృ బ్రహ్మభావనాన్వయః. * సోడరంపరమన్వయారిత్యత్రహి స్తాదివిభజ్జిలక్షణావాచిత్యాత్, * సస్వరాద్భవతీవన్ముక్తవాచిస్వరాట్పబ్రహ్మసామానాధికరణ్యా, చ్చ అడరశబ్దోగ్గుకాత్మపరః. అత స్తద్యుతీశేనాడరశ బ్దో త్రాపిముక్తాత్మపరః. బ్రహ్మశబ్దార్థరూప్యంతు * తపసాచీయతే బ్రహ్మ * సస్తాదేవద్భాహ్మనామరూపమన్నంచజాయతఇతి శ్రుతావివాదేకో పపత్తిలిలాద్యజ్యతే. అతోయథో క్తవివాదః. బ్రహ్మణోఽవిద్యాసంబద్ధద్వారభూతేజీవాత్సన్యవిద్యాన్వయంచర్మయవిభుశక్తిత్యాదిసా. సర్వగా- చతుర్ముఖాదిపీలికా న్నసర్వశరీరస్థా. జాతావేకవచనం. యద్వా - ధర్మభూతజ్ఞానేనస్వతస్సర్వంవ్యాప్తుంక్షమా. కర్మజాదేప్రితా- కర్మజాసంకుచిర జ్ఞానేత్యర్థః. తస్మిన్దేవిజ్ఞాన్స్వరీప్య త్రాహతయేతి. కర్మతారతమ్యనుగుణంజ్ఞానతారతమ్యవతీయే త్రజ్జ శక్తిత్యర్థః. సర్వేషాంజ్ఞానసర్వత్వస్యము క్తే సర్వవిషయకర్వస్యవ ప్రామాణికత్వాద్యధావస్థాయాంసంకోచవికాసానిష్ఠా. తత్తారతమ్యంచ * పుంసశ్శక్త్యుపలక్షిరః * ఉతచ్చక్త్యాపకపోధికా ఇతిస్పష్టికృతం. జాతీనామప్యపునస్సర్వత్వేనరూపశబ్దవాచ్యత్వాచ్చరద్వావృత్తి త్యర్థం ప్రస్తుతంరూపత్వంనియామ్యత్వలక్షణనిత్యాహప్రధానంసే తి. చిదచితోపరమాత్మనియామ్యత్వభార్యత్వవ్యాప్యత్వనిత్యత్వాదేః ప్రమాణానరాగోచరతయావిహితత్వాన్ని పేధ్యత్వమయం క్తమినియామ్యత్వా దిధర్మాణాంపారమాధ్యేసతదాక్రయభూతయోచ్చిదచితోశ్చపారమాధ్యాన్నిత్యత్వోక్త్యాచతయోర్భృమవిషయత్వాసంభవశ్చదగ్గితోభవతి. సహిధర్మ సత్యత్వేనసాధర్మసత్యత్వంయం క్తం. నాపిజాధ్యసన్యనిత్యత్వంయం క్తం. సర్వభూతాత్మభూతయా - సర్వభూతవ్యాపికయేత్యర్థః. విభుశక్త్యా - విభుశ్చి ర్వియమనశక్త్యా. అస్యథా * శక్తిస్సాపితభావిభుశీత్యనస్తరో క్తివిరోధాత్. తయావృతా-వ్యాప్తా. నియమనేనపథారణం శ్రుతిసిద్ధం * జితశస్యనా అ డరస్య ప్రధానసేగ్గా ద్యావాపురిత్యావిభృతేతివృతఇతిహి హూయతే. అతోవిభక్తిమ్య త్తరగ్లోకసామజ్ఞస్యం. సంక్రయభక్తిశా-భగవదపృథక్స్థితిధర్మ కౌ. పృథగ్భావః- ఉపకరణోపకరణత్వలక్షణసంబద్ధవిశేషరాహిత్యం- సంహారః- త ప్రాకరణకశేబరంనా ప్తి. సంక్రయః- కరణకరణిత్వేనసంబద్ధః- సృష్టిత్యర్థః. యద్వా - సంక్రయః - తయోస్సంబద్ధః- సంసారః. పృథగ్భావః- మోక్షః, తత్సర్వంభగవన్నియమనాధీనమిత్యర్థః. అ త్రప్రప్తా న్నమా మాంబేతి. కారణాత్కార్యస్యవిభాగేవస్తావై - జలస్యకణికా న్నస్థాద్భేదేనవిభక్తివాద్యుః. సందోజకత్వవిదోజకత్వయోర్యాద్యుష్టాభ్యుః పరస్ప

శక్తిస్సాపితథావిష్టోన్ప్రధానపురుషాత్మనః శతదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలం ఆవిర్భావతిరోభావజన్మ
నాశవికల్పవత్ | ఇత్యాది నాపరంబ్రహ్మస్వభావతవపరిరస్తరిఖిలవోషగర్భంసమస్తకల్యాణగుణాన్మృతంజగదుత్ప
త్తిస్థితిసంహారస్తస్ప్రవేశనియమనాదిలిలంప్రతిపాద్యకృత్సృష్టవిదచిద్వస్తునస్పర్శావస్థావస్థితస్యపారమా
ర్థికవ్యవహరస్యబ్రహ్మణశ్శరీరతయాయాపత్వంశరీరరూపతన్వం శశక్తివిభూత్యాదిశబ్దైస్తద్వ్యవసామానాధికర
ణ్యేనచాభిధాయతద్విభూతిభూతస్య చిద్వస్తున స్వరూపేణావస్థితిమచిన్మిత్రతయా త్రైప్రజ్ఞరూపేణస్థితింహ
త్వా త్రైప్రజ్ఞావస్థాయాం పుణ్యపాపాన్మృతకర్మరూపాచిద్వావేష్టితత్వేన స్వాభావికజ్ఞానరూపత్వా నను సం
ధానమచిన్మిత్రపార్థాకారతయానుసంధానంచ ప్రతిపాదితమితి పరం బ్రహ్మసవిశేషం, తద్విభూతిభూతంజ
గదవిపారమార్థికమేవే, తిజ్ఞాయతే. ప్రత్యస్తమితభేదమిత్యత్ర దేవమనుష్యాదిప్రకృతపరిణామవిశేషసంస్పృష్ట
స్యాప్యాత్మనస్వరూపం తద్గతభేదరహితత్వేనతద్భేదవాచిదేవాదిశబ్దాగోచరంజ్ఞానసత్తైకలక్షణంస్వసంవే
ద్యంయోగయ్యునసోనగోచరఇత్యుచ్యతఇత్యు నేనప్రపంచాప్తవలాపః కథమిదమవగమ్యతఇతిచేత్ - తదుచ్యతే-

సంసంకల్పతాలసంకల్పతాన్మృతభిర్వివాద్యుః. యదా- ప్రకృతిపురుషగతీషులేశరాహిత్యేవప్రాప్తః- వాయుస్థితితావంతత్వభావాన్మృతాని
భా. ౨. ప్రధానపురుషాత్మనః- ప్రధానపురుషయోరాత్మనః. సమస్తవిచిద్వస్తుజాతమితీకర్మాభ్యాహర్యం. యదా- ప్రధానశబ్దాన నరపురుషశ
బ్దాచిద్వహరః. ఆత్మశబ్దః ప్రకృతిసంస్కరహితమకాత్మవరః. తాత్విక రీతి. ఏవంవిభస్యజగత్పరమార్థత్వమాచారతేదతి. మిథ్యావాదాభ్యుత్పన్నానిత్యం.
పారమాధ్యైసతిహినిత్యత్వసంభవః. ఉదాహృతవచనార్థాకాంతేవేణాహ(ఇత్యాది నేతి)నిరస్తరిఖిలవోషత్వంకల్యాణగుణాన్మృతత్వంచ శివసర్వభూత
ప్రకృతింశివసమస్తకల్యాణత్వాదిన్లోకార్థః. జగదుత్పత్త్యాదిలిలత్వంభగవద్వృద్ధిర్నవననీద్ధం. అ. ౨. ప్రవేశనియమనాదిత్యాదిశబ్దైస్తద్విభూతిత్వానుమన్తృ
త్వేచిచ్ఛేతే. ఇత్యాది నేత్యాదిశబ్దైస్తద్విభూతిత్వాదివచనంవివక్షితం. తద్గోలిలశబ్దైస్తద్వివక్షితం. సర్వావస్థావస్థితస్య- కార్యకారణావస్థిత
స్యచిద్వస్తుకావస్థితస్యచేత్యర్థః. ప్రమాణా నరగోచరస్యాధ్యయనిషేధార్థం త్రాన్వీధ్యత్వేనానువాదనంభవః. పరమాత్మనియమ్యత్వాదికంతుప్రమాణా
నరగోచరత్వాద్విధితిమేవేతిహితస్యనిషేధోనుపపన్న ఇత్యభిప్రాయేణపారమాధికస్త్యేవేత్యుక్తం. నియన్తృత్వనియమ్యత్వాది ప్రతిపాదనసి
ద్ధార్థశరీరతయాయాపత్వం. శతదేవసర్వమేవేతిత్యత్ర తద్వృద్ధిపామానాధికరణ్యం. శివేంద్రుపే బ్రహ్మణ స్తస్యేత్యాదినోక్తమర్థమాహ(శరీరరూపతన్వం
శేతి) (ప్రతిపాదితమితి) ఏవంశాస్త్రోపక్రమోపసంహారేషువా నరప్రకరణోపక్రమోపసంహారేషుప్రతిపాదితత్వాదిత్యర్థః. జ్ఞాయతఇత్యస్తేనో
క్తవచనార్థసంగ్రహఃకృతః. ఉదాహృతవచనైర్వస్తునస్వవిశేషత్వంజగత్సృష్టత్వత్వంచస్థితం. అభవరోదాహృతవచనానిపూర్వోదాహృతవచనార్థానుగు
ఃస్యేనాన్వచిత్వానుఃప్రథమం ప్రత్యస్తమితభేదమిత్యాదిన్లోకంవ్యాచక్షే (ప్రత్యస్తమితేతి) శివఃశివాన్మలూకర్థాః ప్రకృతేనైవచాత్మనఇతి శివు
నున్నదేవోననరోనపశుర్నచపాదపః | శరీరాకృతిభేదాన్మభూతైకేకర్మయానయఇత్యాదిమ ప్రకృతిద్వైవాచిరంచోపాధిత్యేన ప్రతీయతఇత్యభిప్రాయని
ధవచనార్థసంఘటయితుందేవమనుష్యాది ప్రకృతిపరిణామవిశేషేత్యుక్తం. ప్రకృతేర్వస్తప్రకృతిశబ్దవిదేశశరీరస్యప్రకృతిపరిణామరూపత్వాదిత్య
భిప్రాయః. దేవమనుష్యాదిశబ్దైస్తప్రతిపేద్యభేదస్యశరీరేచిద్వమానతాదృశ్యతానముక్తానాముపాస్యత్వాభావా, ఉపాసకస్వరూపస్యఅచిత్తసంస్పృష్ట
తయాప్రత్యస్తమితభేదత్వాదాగా, చ్చతాదృశ్యోపదేశాదాగాదస్యన్లోకస్యపశుద్ధాత్మవిషయత్వానుపపత్తేఃపరమాత్మ విషయత్వంస్యాదిశబ్దాపరి
హరాయచోక్తందేవమనుష్యాది ప్రకృతిపరిణామవిశేషసంస్పృష్టస్యాపీతి. ఇదానీంసంస్కరతోపిస్యాభావికాకారస్యతోహితస్యవిద్యమానత్వాదాచిద్వ
విద్యుతస్తస్యతథానుసంధానాయఉచదేశఇతిభావః. శివస్యాత్మపరదేహేషునతోపీత్యేకత్వా రయితుంసంస్పృష్టస్యాపీత్యుక్తం. అపిన్ద్రోకోభే. పాతకసం
సర్గాత్పాతకీత్వంభవతి- రుమాసంసర్గాత్పదార్థానాంలభత్వంభవతి. అతోవిరోధః. తద్గతభేదరహితత్వేన-భేదోదాహరణాది. అనేనప్రత్యస్తమిత
భేదశబ్దావ్యాఖ్యాతః. ప్రత్యస్తమితభేదశబ్దైస్తద్భేదస్యాపునరుదయినాకోభిచ్ఛేతే. తత్తత్ప్రప్రయికాలవ్యాప్యత్తి. తద్భేదనాచిదేవాదిశబ్దాగోచర
మిత్యనేనలగోచరంవచసామితివచనంవ్యాఖ్యాతం. జ్ఞానసత్తైకలక్షణమితి-జ్ఞానపదంసత్తామాత్రమితివచనంవ్యాఖ్యాతం. సత్తైకలక్షణమిత్యత్ర ఏకశబ్దే
నసత్తామాత్రమితి పదగతమాత్రజర్థంవివృణ్వతాజాయతే2 శ్రీత్యాదివికారావ్యాప్యత్తాః. సత్తామాత్రమిత్యుక్తేకేనాకారేణ సత్తేర్వేషేయోంజ్ఞా
నసత్తైకలక్షణమిత్యుక్తం. జ్ఞానత్వాకారేణసత్తేర్వర్థః. వచనామగోచరత్వేనసత్తావ్యాపూతపరిహారార్థంవ్యాప్యనైకేషికోక్తజడస్వరూపతాప్యదాసా
ర్థంచాత్మసంవేద్యమితివచనస్యాధ్యమాహ (స్వసంవేద్యమితి) యదా- అగోచరంవచసామిత్యన్తైపదైకల్పనావికారరాహిత్యేతద్వాచిశబ్దాగోచరత్వే
చోక్తేభేదకథార్థాభావో కథంస్యవ్యాప్యత్తిగ్రహణమితిశబ్దాయాయాహఅత్తసంవేద్యమితి. ప్రత్యత్వేనభాసమానత్వంస్యవ్యావర్తకం. అన్యేహిద
స్తయాభాసస్త్యిత్యర్థః. జ్ఞానపదంభర్తృభర్తృణోరవిశేషేణాజడత్వమాహ. భర్తృభూతజ్ఞానస్యభూతయోపరికుద్ధాత్మస్వరూపస్యబ్రహ్మశబ్దవాచ్య
త్వం-శివబ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠామామిత్యాదిష్టివోపపద్యతే. యోగయోగ-ప్రక్రాస్తయోగః. శివంప్రకారమమలమితివచనేపరమాత్మనిముక్తస్వభావ
స్యాదిద్వైత్యేనముక్తస్వపరమాత్మసామ్యప్రతిపత్తే, పరమాత్మనశ్చ శివశ్చక్షయినాశాభ్యాంశివరూపవర్ణాదినిద్దేశేత్యాదివచనైకేకతయభేదరాహిత్య
స్యపద్మావనికారరాహిత్యస్యచస్వచ్ఛత్వా, త్రదానుగుణ్యేనఅనతిపరంక్షోకోవ్యాఖ్యాతః. అస్యన్లోకస్యముక్తాత్మవిషయత్వంతస్యచప్రక్రాస్తయో
గస్యాగోచరత్వంభేదకథంజ్ఞాయతఇత్యభిప్రాయేణాహ (కథమిదమితి) ప్రకరణాదేవావగమ్యతఇతిపరిహరతి (తదుచ్యతఇత్యాదినా) అన్విత ప్రకక

అప్రకరణేనంసారైకభేదజతయాయోగమభిధాయయోగావయవాప్రత్యాహరపర్యవ్రాంత్యేచ్ఛద్వైధానాని
 ధ్యధంశుభాశ్రయంవత్తుంపరస్యబ్రహ్మణోవిష్ణోశ్చక్షితబ్రాహ్మిణేయంరూపద్వయం మూర్తామూర్తవిభాగేనప్రతిపాద్య
 త్పతియశక్తిరూపకర్మాఖ్యావిద్యావేష్టితంఅదిద్విశిష్టంత్వేత్తజ్ఞం మూర్తాఖ్యవిభాగంభావనాప్రయాన్యయావశుభమి
 త్యుక్త్వాద్వితీయస్యకర్మాఖ్యా విద్యావిరహిణోచిద్వియుక్తస్యజ్ఞానైకాకారస్యామూర్తాఖ్యవిభాగస్య నిష్పన్నయోగి
 ధ్యేయతయాయోగయజ్ఞసరోనాలస్పృశతయా, స్పృశశ్శుద్ధివిరహో, చ్చశుభాశ్రయత్వంప్రతిష్ఠిధ్యపరస్తేనావమిహ
 మూర్తమవరశక్తిరూపంత్వేత్తజ్ఞాఖ్యమూర్తంచవరశక్తిరూపస్యాత్వనఃత్వేత్తజ్ఞతాపప్రహేతుభూతత్వేయతత్త్వవిభి
 కర్మనూపావిద్యాచేత్యేతచ్ఛక్తిప్రయాశ్రయోభగవదసాధారణమాదిత్యవస్థినిత్యాదివేదాన్తసిద్ధమన్యద్విరూపం తు
 భాశ్రయత్వత్వత్వం. అత్రపరిశుద్ధాత్మస్వరూపస్యశుభాశ్రయతానర్హతాంవత్వంప్రత్యప్రమితభేదంయదత్వవ్యతే. గ
 థాహి—జ్ఞతద్యోగయుజాశక్యంపుపవినైయతుంయతః। ద్వితీయంవిష్ణుసంజ్ఞస్యయోగిధ్యేయంపరిపక్షం। సమస్తాశ్చక్తి
 యశ్చైతాన్యమయశ్రప్రతిష్ఠితాః। తద్విశ్వరూపవైరూప్యంరూపసంస్కర్ధరేగ్గహతితవదతి తతథాచత్వశ్చసంస్థానాది
 నాం జగదన్తర్వద్విరామవిద్యావేష్టితత్వేనశుభాశ్రయతానర్హతామూర్త్యాబద్ధానామేవవశ్యాద్యోగేనఉచ్యతేబోధా
 నాం స్వస్వరూపావన్నానాంచస్వతశ్శుద్ధివిరహోభగవదాశౌనకేనశుభాశ్రయతానిష్ఠిధాఃఅప్రకరణప్రపంచపర్యవ్రా

ణేనహ్యయంముక్తశ్శక్తికఃఅపితుప్రబంధః। అతఃపూర్వాపరాపర్యవ్రాంత్యేచ్ఛద్వైధానానితేమయితిచర్చనీయంరూపావయవాప్రత్యాహరపర్యవ్రాంత్యేచ్ఛద్వైధానాని
 వర్తనీయఇతిభావః. (సంసారైకభేదజతయాయోగమభిధాయేతి)వికళజ్ఞేనజ్ఞేనానాంచక్షయకరంయోగావనన్మనిద్యతత్వస్యాద్యోగిప్రేరణ. వాక్యాన్య
 జ్ఞానమాత్రస్యాపవర్గాపాయత్వనిరాశశ్చస్ఫోటః. (యోగావయవాప్రత్యాహరపర్యవ్రాంత్యేచ్ఛద్వైధానాని)జ్ఞానామేనపవరేప్రత్యాహరణేచ్ఛద్వైధానాని
 శిశ్చతేతత్వమర్థాల్లీతంచేతశ్శుభాశ్రయఇత్యాదివచనార్థస్సంక్షిప్తః. (పరస్యబ్రహ్మణోవిష్ణోశ్చక్షితబ్రాహ్మిణేయమితి)జ్ఞవిష్ణుశక్తిపరాప్రాతైతహ్యుద్వి
 రేవశక్తిర్బ్రహ్మణఇతిచేదీద్వదన్తి. తద్వాన్యవృత్తయేవిష్ణులిప్తాస్సశక్తయః। జగదస్యబ్రహ్మణశ్చక్షిఃజగదమబ్రహ్మభూతస్యవాగుదేవస్య జగదేవస్య
 గుదేవేతి జగదబ్రహ్మపరమనిత్యం జగదమాత్మాచసర్వేషాంజ్ఞవిష్ణునామాసవేదేషువేదాన్తేషుచజగదబ్రహ్మస్వరూపస్యవిష్ణుశ్చ సమన్వితంజగత్
 స్సాపితథావిష్ణులిత్యాదిస్వప్నరేవపరబ్రహ్మత్వంజగత్సచ్చక్షిత్వంచచ్చక్షినియామ్యత్వంచోక్తమితితత్ప్రతిపాదకతత్వదన్తరవిరోధాల్లీతవయంక్రమి
 త్యనిప్రాయః. శక్తిశ్చబ్రాహ్మిణేయం. అపృథక్విధవిశేషణంహిశక్తిః. బ్రహ్మచనకస్యవిద్విశేషణం. అతోవిష్ణురేవశక్తిఃసహిబ్రహ్మశబ్దవాచ్యఇత్యనిప్రాయః.
 అత్ర జ్ఞానారాయణఃపరంబ్రహ్మజ్ఞవిష్ణుప్రధానీద్వరేవనిష్ఠశోకపతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరంజగత్సౌత్యేకశ్చనజగత్సమన్వితాభ్యుదయశ్చవృత్తతేజోయస్మాత్ప్ర
 రంనాపరమక్షిణిచిత్జగత్సత్వమోప్రభుత్వనికఃకుతోన్యోలోకత్రయఇత్యాదిశ్రుతిప్రతయోగసంధేయాః. శక్తిత్రయాశ్రయోదివ్యవిగ్రహాసా
 స్యత్వేనోచ్యతే. విష్ణురేవశక్తిశ్చేత్తేషాంవిష్ణుస్వగ్రహైకదేశోవిష్ణురేవాశ్రయః. తదాశ్రయధాతోవిగ్రహానహిబ్రహ్మణోనీతిచంచూడణంభలితం.
 (శక్తిశ్చబ్రాహ్మిణేయంరూపద్వయమితి) పరాపరసంజ్ఞస్యాస్వరూపద్వయస్యోత్తరత్రపరాపరకర్మసమానాధికరణశక్తిశ్చేనపరామర్శాల్లీతవరసంజ్ఞరూ
 పగోచరశ్చశక్తిశ్చోనపరమాత్మవిషయఇత్యనిప్రాయః. జగత్పరిష్టేషాంపరంరూపం జగత్పరిష్టేషాంప్రాతైతహ్యుద్విచ్యతే. జగదమూర్తమూర్తానాంరూపేత్యాన్
 దివచనార్థమనిప్రత్యాహ (మూర్తామూర్తవిభాగేనీతి)జ్ఞానవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యాత్పతియాశక్తిరిష్యతత్వస్యాధ్యక్షమాహ (త్రుతీయేతి)మూర్తామూర్తవిభాగే
 నేతుక్తత్వాల్లీ మూర్తాఖ్యవిభాగమితివిభజ్యనిర్దేశకృతః. (నిష్పన్నయోగిధ్యేయతయేతి)నవిధ్యభేదకృత్యప్రత్యయః-అపితుశక్త్యాభిప్రాయః. యోగిధ్యే
 యంపరంపదమిత్యత్రాపిపిచార్థః. నిష్పన్నయోగిధ్యేయతయాప్రత్యానయోగస్యభ్యాతుమశక్యత్వంభలితం. (స్వతశ్శుద్ధివిరహేతి)అత్రనశశ్చేర
 స్వాభావికత్వముచ్యతే-అపిత్వాపాధికదోషనిరాసేస్వయమశక్తత్వేనభగవత్ప్రసాదసాపేక్షత్వంవివక్షితం (కుభాన్యత్వంప్రతిష్ఠితేతి)స్వతశ్శుద్ధివి
 రహేత్యనేనశుభత్వంప్రతిష్ఠిద్ధం. అనాలమృతతయేత్యనేనాశ్రయత్వంప్రతిష్ఠిద్ధమితికుభాశ్రయత్వప్రతిష్ఠేధః. శుభత్వం-హేయవిరోధిత్వంసమహేయ
 రాహిత్యమాత్రం-జగదన్యమాత్మవిశుద్ధ్యధంసర్వకిల్బిషనాశనమిత్యుక్తత్వాత్. శక్తిత్రయాశ్రయత్వకళనాయశక్తిత్రయమనువదం (చరేతి)అత్రజ్ఞాన
 మస్తాశ్చక్తయశ్చైతాన్యదివచనార్థావివక్షితః. ఏతాశ్చక్తయఇతివిచువచనేసత్వసింహుప్రపదంబిచువ్యక్తిక్రీడికారార్థం. చరశక్తిరేవపరమాత్మనో
 రూపమితిచరశక్తిరూపం. చరశక్త్యాత్మకంవా. వివముత్తరత్రాపి. భగవదసాధారణమితిచతుర్ముఖాదిశరీరవాన్యత్వి-భగవదనిష్ఠతత్వేపితత్వజ్ఞేవః. తేషాం
 మానవిషయత్వాల్లీతేషాంశరీరాణాం. శ్రుతిమూలతాందర్యయతి(అదిత్యేతి)మూర్తరూపమిత్యనేన జ్ఞానాభ్యుదయతోరూపేభివచనార్థకక్షి. ఉత్త
 మ్యభ్యవ్యయంక్షోకఃకింవిషయఇత్యత్రాహ(అత్రేతి)కుభాశ్రయతానర్హత్వకళనాభ్యుదయతేచేదస్యత్రాస్యానర్హత్వకళనంవత్వప్రసృతపద్యత్వకళ
 నంచద్రవ్యమిత్యత్రాహ (తథాహితి)అస్తిన్నర్థద్వయేవచనద్వయమపాదతే (నతదితి)యోగయుజా-ప్రత్యానయోగేన. అనాలమృతత్వమనేనో
 క్తం. స్వతశ్శుద్ధివిరహశ్చపరకళనీధ్యత్వనిప్రేరణః జగత్సౌత్యేపురుషవాన్యప్రచేతసోయేవపాశ్రయాః। అకుభాన్యేనమస్తాన్తదేవాద్యాకర్మయోగయ
 ఇత్యాదిగాభగవద్విగ్రహవ్యతిరక్తానాంవిశుద్ధివిరహాక్షి. అన్యస్వరూపస్యార్థతాకళనంచాస్వరూపస్యానర్హత్వవివక్షేనాచకమితిచశబ్దార్థః. జగ
 న్యేతిగ్రహైకకర్మసంబంధలక్షణాభ్యుదయతత్వత్వసంబంధవినిర్ముక్తానామపిస్వతశ్శుద్ధివిరహాన్యచిత్తే. తేషామపికుభాశ్రయపద్యకుభాశ్రయేనవ్యవహే
 ద్యత్వంసంజ్ఞయితుమాహ (తథేతి)పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చేత్యేతద్వాన్యభ్యాతంస్వస్వరూపావన్నానామితిచదేన. ఆబ్రహ్మప్రపంచపర్యవ్రాంత్యేచ్ఛద్వైధానాని

[illegible]

శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయా క్తశ్రీభాష్యమ్. — తదగ్నిజ్వల్యగురువచనసేవా-తేనోపబృంహణాభిమతప్రవృత్తురుచ-నరవర్కనాద్యా-ఉపబృంహణజ్ఞానస్యసంపాద్యతాజ్ఞానాచ్చిద్యస్యప్రకృడపవద్యతే. అరడపబృంహణవిధిరుపపన్నః. తత్తస్యగురోపరాకరస్యసార్వజ్ఞ్యప్రసిద్ధిః, తేనైవసర్వవిద్యాఫలమస్యస్యకృతకత్వా, చృప్తైత్రేయస్యతత్ప్రజీతపురాణశ్రవణప్రవృత్తుపపత్తిః. పురాణావరేభ్యోస్యపురాణస్యనైషద్యుపపదకప్రశ్నానవతారయతి (తత్రైతి) అస్యతావత్పురాణరత్నస్యప్రావోదీచ్యాదిసర్వః ద్వజ్జనపదితస్య పురాణావరేభ్యోపి ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్ భర్తృజ్ఞానేమానవస్యేవవ్యాకరణేషుపాచినియస్యేవచసజాతీయప్రబన్ధభ్యః. సకర్తృలిఖితానాపహ్నాతుంశక్యతే. తదపివప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్ కార్తృదేవనప్తకోశత్వశక్త్యాదూరోత్సారతా. అనతివివరత్యావృత్తేషశక్త్యానావరతి. అన్యవరోక్తిప్రసిద్ధపరిగ్రహణయంచేదంశుపయపరాశరేదమితి. *అశ్వేషివస్యమాహత్వంతామనేషుప్రకీర్త్యతే. రాజనేషుచమాహత్వమన్యకంబ్రహ్మణోవిదుః. సాప్సికేష్యకర్తృజుమాహత్వమన్యకంహారేః. తేష్యేవయోగసంస్థాః. గమిష్యన్విరంజయంతి. కర్తృకర్తృయతోక్తింపురాణంబ్రహ్మణాపురావస్థతస్యతుమాహత్వం. తత్త్వసూచకం. ఇవరగ్రవతిమమ్యగ్నాననిష్పాదకసత్త్వమూలత్వావస్యథాజ్ఞానవివరీభానహేతుధూతరజస్తమా మూలత్వాభావాద్భక్తకారణపురాణావరసామ్యంసంధావసీయం. సత్త్వస్యయథాభానహేతుత్వం, రజస్తమసోశ్చాన్యథాజ్ఞానవివరీభానహేతుత్వం, *సత్త్వాత్త్వంజాయతే. శాసంశుభావత్ప్రజానానిబుద్ధిసాపాకరజనీనర్వాధాన్విపరీతాంశ్యబుద్ధిసాపాకరతామనీతివచనాతోన్యం. *సత్త్వంబ్రహ్మప్రకాశకమిన్ద్రియశక్త్యుత్పత్త్యంబలంవరజః. గురువరణకమేవతిమితి. *సర్వాస్థానిష్యలాః. ప్రేత్యతమనిష్ఠాహితాస్త్వతాఇలివప్రసిద్ధం. సనుచతుర్ముఖివాదిప్రతిపాదకపురాణానారజస్తమామూలత్వవరచసస్యరజస్తమామూలత్వేనప్రామాణ్యగావాత్సత్త్వికపురాణప్రాబల్యానీధిః. అస్యవచనస్యసత్త్వమూలత్వేనప్రమాణంనాస్తి. అతపివతద్వచనమాత్రస్యాప్రామాణ్యంవత్తయంతం. నబహూనాంపురాణానాం-భూయసాంబలీయస్తావత్. ఉచ్యతే-నతావదస్యవచనస్యప్రామాణ్యవిమతిర్నాస్తియ్య - బాధకాదర్శనాత్సత్త్వతస్సిద్ధప్రామాణ్యస్యానసాదితత్వాత్, *యోహాఖలువాఅస్యరాజసోంశః సోసాబ్రహ్మచారిణోయోయంబ్రహ్మ. యోహాఖలువాఅస్యసాత్త్వికోంశసోసాబ్రహ్మచారిణోయోయంబిష్య. యోహాఖలువాఅస్యతామసోంశసోసాబ్రహ్మచారిణోయోయంబ్రహ్మ. ఇతి. *అమహాప్రభువైపురుషస్యత్త్వవైపురుషప్రవర్తకఇతిచశ్రుత్వానుగుణ్యేనతత్తద్దణమయత్సేనావగతస్యరత్తత్త్వస్యతత్త్వత్వేనతద్దణమయేనబ్రహ్మణానేషుతేషుపురాణేషుప్రతిపాదితత్వవరస్యవచనసోపపన్నార్థత్వా, చ్చ, సరళాస్తాగ్ధవ్యవస్థాపకేషుహాభారతేచమోక్షశ్చై. *జాయమానంహిపురుషంయంపశ్యేత్తమసూదనః. సాత్త్వికస్సతువిజ్ఞేయస్యవైమోక్షగ్ధనిశ్చయఇత్యాదిసాభగవత్కటాక్షేణసత్త్వగుణమూలసమ్యగ్జ్ఞానసంశ్చయముక్త్యా *పశ్యేత్సంజాయమానంబ్రహ్మరుద్రాధవాపునః. రజసాతమసాచాస్యమానసంసమ్యగ్భ్రతుమితిచతుర్ముఖివయోకటాక్షేణరజస్తమామూలకాలుష్యప్రతిపాదనా, చ్చచతుర్ముఖివప్రతిపాదకప్రబధ్ధానారజస్తమామూలత్వముపపద్యతే. అస్యవచనస్యరజస్తమామూలపురాణత్వేనాప్రామాణ్యంశక్త్యనీయం-బ్రహ్మసివాదిప్రతిపాదనాభినివిష్టస్యప్రబంధస్యభగవత్కృతిర్కోతా వాగ్రహసంభవేనాన్యవచనస్యతత్త్వవరతోపపత్తే. స్వప్రతిపాద్యదేవతాయామేవహివత్తురాగ్రహసంభవః-నత్వస్యత్ర. తస్మాన్నాస్యవచనస్యకారణదోషసంభవః. యదుక్తునేకపురాణాప్రామాణ్యదేవతద్వచనమాత్రాప్రామాణ్యంయంతంభూయసాంబలీయస్తావదితితదయంతం-సాక్షాదగ్ధవిరోధాభావాత్. సహివిధివప్రతిపాదకప్రబధ్ధానారజస్తమామూలత్వంనేతితేషుపురాణేషువగమ్యతే. తత్త్వేనబ్రహ్మేష్యప్రమాణతయాప్రతిపన్నానాంతేషాంప్రామాణ్యంరజస్తమామూలత్వంచవిరుద్ధమితిపరంపరయావిరోధఃఫలితః. తత్ప్రభూయసాంబలీయస్తావదితేత్ - యదికేవలమేతద్వచనమాత్రవిరోధేనేతేషామప్రామాణ్యం - తదాస్యాదయందోషః. పురాణానాంపరస్పరవిరోధేన సర్వేషామపిశేషేణప్రామాణ్యేననుపపన్నేసర్వాప్రామాణ్యదేవతీయప్రామాణ్యసిద్ధ్యనుగుణిర్వాహేన్యాద్యేసరికస్యాప్రామాణ్యంకస్యచప్రామాణ్యమిత్యేషయోంబిషయవ్యవస్థామాత్రపరత్వాదస్యవచనస్య అతానేససత్త్వాదిమూలత్వేజ్ఞాపితేసత్త్వమప్తములైఃప్రబన్ధైఃమప్తములప్రబంధవాధిః. అతోసభూయసాంబలీయస్తావయేనచద్వచనవాధిః. భగవత్ప్రతిపాదకపురాణేభ్యోవిధివప్రతిపాదకపురాణవాచుశ్చాత్తత్త్వామాణ్యమితిచేత్. ఇదంతావద్వచనమతాధికం-ఇహభూయసాంబలీయస్తావయానవతారాత్. ఏవంబాధకరహితేనానేవచనసేసత్త్వాదిమూలత్వేపురాణానామవగతేసతిమప్తములపురాణవాచుశ్చమహచ్ఛమూలమేకమపిపురాణంనవాధితుంప్రభవతి. సహిత్రాస్తపురుషసహస్రవచనైరేకస్యాభాస్తస్యవచనంవాద్యతే. అతోభగవత్ప్రతిపాదకత్వేనసత్త్వములత్వాన్నకారణదోషః. తథాపురాణాస్తరాణామివాస్యవాధికప్రత్యయోనదృశ్యతే-నారాయణస్యైవపరమకారణత్వప్రతిపాదనాత్. ప్రత్యక్షశ్రుతిమహిసారాయణస్యైవసామాన్యశబ్దమిశేషశబ్దాభ్యాంకారణత్వముక్త్యా *సచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిః *సతత్త్వమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే *సహేతస్సాదితిసేత్యన్యత్పరమస్తి *యస్మాత్పరంగాపరమస్తికించిదికారణభూతాత్తస్మాదస్యస్యపరత్వంచపిధ్యతే. *సబ్రహ్మనేశానః *తత్ప్రబ్రహ్మచతుర్ముఖిజాయత *త్ర్యక్షఃశూలపాణిఃపురుషోజాయత *తతోజ్జడఃగ్రస్తేష్యవృష్టః *విరూపాక్షోయబ్రహ్మణిపుత్రాయ *అజస్యనాభావభ్యేకమప్సితం *సప్రజాపతిరేకఃపుష్కరవర్ణనమభవత్ *యన్నాభిపద్మాదభవన్తహత్వాప్రజాపతిరిబ్రహ్మసియోశ్చనారాయణాదుత్పత్తిః. శ్రుత్యతే. లైక్ష్యతుబ్రహ్మవిష్ణూప్రతి *యవాంప్రసూతోగాత్రేభ్యోమమపూర్వంసనాతనామితిరుద్రాక్త్యరుద్రాద్ధరవతుర్ముఖియోరుత్పత్త్యవగమాత్ పురాణాస్తరాణాంశ్రుతివిరోధస్సఘటతః. యద్యపిత్వేత్త్రయాణాందేవానాంసామ్యమైక్యంచాభ్యుపగతం. తథావ్యయంవిరోధోమహర్షిహరః-తుల్యానామేకీభూతానామపితేషాముత్పత్తిప్రతిపాదనేభగవతశ్చతుర్ముఖివయోరుత్పత్తిశ్రవణా, ద్రుద్రాదితరయోరుత్పత్త్యేక్యచిదపివాక్యేనవజ్ఞానా, చ్చ, కారణవాచివాదిశబ్దానాం అకాశాదీనామివకార్యతయావగతప్రసిద్ధరుద్రాదిపరత్వాభావా, చ్చ *సర్వేషుమయా

వేదాసంప్రేషిణు మయాగుణాః సహిజిష్టుసమాచిదభిరన్యాః కీయతే॥ ఇత్యేవంసంబంధేదాగాయ నైనా ప్రసంగయద్యులైజ్ఞావాపివేదానాంభ
గవత్సరస్వ ప్రతిపాదకత్వాన్యుపగమా, చ్యు. అతోనారాయణస్త్వేనపరమకారణత్వపరాగ్, ప్రత్యక్ష స్మరించేదాభిప్రాయవచ్చునుపురాణావ
రేఖ్యైవైలక్షణ్యంస్ఫుటం. తథానారాయణమేవపరమకారణంప్రతిపాదయద్విదానవాదిభర్తాప్రైరన్వేయాన్వ్యసం- జితోనారాజిప్ర
త్యాఃకర్తవ్యస్త్వస్థురుమఃజిద్వాత్తుపురుషంపరంజనారాయణఃపరోవ్యక్తాదిత్వాదిర్నిర్మారాయణస్త్వేనమాకారణత్వంలెనాచ్యుతే. పురాణావరా
జితభర్తా ప్రతిపాదానచ. రథావత్ప్రవైలక్షణ్యంచ ప్రత్యక్ష స్మరించం-జనయోవావత్వానసారాశ్చక్రతి. అత్రపరావత ఇన్వేనమావాసో
ర్మర్ష ఉచ్యతే. రథాలైజ్ఞేపిపరాశరవైలక్షణ్యంప్రతీయతి. యథావత్ప్రవృత్తిదేవత్వామే జ్ఞానావరాసానారాజ్యోవ్యవహర్యచ్యుతాః ౧౩౧
రాక్షసానాంచుత్పతంతైశ క్షిణునానేతి॥ అత్రపరాశరస్యావతారవత్ప్రవృత్తిప్రకర్తవ్యయాధా. అన్యథాపరాశరస్యబోధ్యైవత్వాన్వ్యవహర్యచ్యు
తేత్యహివస్తుంశక్యతే. పులస్త్యవస్థివరదానలబ్ధదేవతాపారమార్థ్యజ్ఞానవత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తి
మాణ్యసంతత్యైవపన్నవరలాభవత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తి
ప్రమాణ్యసంతత్యైవపన్నవరలాభవత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తి
లైజ్ఞేవదేవతాపారమార్థ్యజ్ఞానవాదావరాశరస్యావగమ్యతే- యథావత్ప్రవృత్తిదేవత్వామే జ్ఞానావరాసానారాజ్యోవ్యవహర్యచ్యు
త్వంచవిజ్ఞానంచప్రసాదతః॥ పురాణకరణంచైవపులస్త్యస్యాజ్ఞానాగురోచి, రత్నైవత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తి
సాదావైలక్షణ్యంచత్రపురాణంచైవరాశరజ్ఞి, చ. తదవనంతరం జగత్ప్రకారంసమాధిసాధకజ్ఞానసంక్రయంవిజ్ఞానా ప్రమదంసర్వవేదా
ర్థసంయమిత్యనేనాస్యపురాణరత్నస్యవేదార్థసంయమిత్య మరవివసమప్రపురుషార్థసాధకజ్ఞానప్రసాదకర్వంచోచ్యుతే. అతోవత్ప్రవైలక్ష
ణ్యంప్రబంధవైలక్షణ్యంచపురాణావరాశిద్ధమితద్దరపమానం. ఇవంచాపరంసుమహత్వైలక్షణ్యం- యత్యామాన్యప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తి
చసరూపత్వం. జ్ఞోహమిచ్ఛావిధర్మజ్ఞోమంత్యత్వాయథాజగత్ ॥ ఐహికభూయశ్చయథామహాభాగభవద్యుత ॥ యన్యయంచజగత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తి
తత్త్వేతచ్చరాచరమిత్యాదినాసామాన్యేనపుష్టే జిహ్వాస్యకాకాయుర్భూతమిలివిశేషవిష్ట ప్రవచనంభావగమ్యతే. విశేషేషుష్టేనప్రవచనస్యపు
ష్టవిశేషమహిమతేనతదత్కర్తకధనంప్రశంసామాత్రంసతత్త్వచరమితజ్ఞానీయంసాన్యత్. సామాన్యేనపుష్టేనప్రవచనమర్థవత్వాద్విశేషచర్యన
నేతిమితరత్వచర్యమేవసాన్యత్. అతశ్చ జగత్సాధ్యవనంసచ్చామ్యసూతపారాచికాయుతుపురాణసంహితాంపుజ్ఞాంలిప్తమాహుర్వ్యసంయతామి
లివిశేషవిష్ట ప్రవృత్తివత్ప్రవచనరూపపురాణావరాశ్యో ప్రకర్తవ్యత్వాయస్మప్రవరమః. విరత్తురాణాభ్యుదయైజ్ఞానిమి వ్యవిభ్రుచిదక్షిప్రియ
తే- యథాలైజ్ఞేద్విదేవపురాణాధాన కమతే జ్ఞానావరాసానారాజ్యోవ్యవహర్యచ్యుతాః ౧౩౧
జలీలయావైవత్ప్రవృత్తివత్ప్రవచనసంభావితః॥ జరకా ప్రవృత్తివైవచనసంభావితవత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తివత్ప్రవృత్తి
నత్వంహితతోచ్యతే. అతవివైతత్పురాణార్థసాన్యత్యాభ్యుపగతత్వాదప్రకమ్యత్వమవగమ్యతే. తత్త్వేనైకార్థ్యాత్వాన్వేపురాణానిప్రమాణాని
స్మృతిశిక్షేన-కాన్వేనావిరుద్ధత్వానాత్. భగవదుత్కర్తప్రపాదకాంశస్త్రుగ్రహసంభవాదారజీయజ్ఞిపుర్యమేవోక్తం-అస్యపురాణస్య
కాన్వేనానాగ్రహమూలత్వంచోపక్రమంతప్రవృత్తివత్ప్రవచనమిలివోక్తం. అతోస్యత్రపథాగ్రహారస్యాదరజీయస్యాత్కర్తవ్యమప్ర
కమ్యతాహేతుః. కించ- పురాణావరాశిద్ధివాస్యపురాణస్యస్వవ్యాహారార్థప్రతిపాదకత్వంభ్యుత్తే- కాన్వేనాభగవత్ప్రవృత్తివత్ప్రవచనాత్.
పురాణావరాశిద్ధివాస్యహతఃప్రతీయతే. యథాలైజ్ఞే జ్ఞాయాంప్రమాతాగాత్రేభ్యోమమపూర్వంసనాతనా॥ ఆయంమదక్షిణాపార్శ్వేబ్రహ్మలోక
ఃకామహః॥ వామపార్శ్వేచమేవిష్టువ్యిత్వాహృదయోద్భవజ్ఞి॥ తత్ జగత్ప్రవృత్తివత్ప్రవచనసంభావితః॥ ప్రాచీనారాయణాదే
వస్సలిజ్ఞంలిజ్ఞవత్ప్రవృత్తిం ॥ యదిశ్రీత్రిపుముత్తనాన్యదిదేవోవరశ్చనౌభర్తృవతునానిభ్యంత్యయిచావ్యభిచారిణీతి హరివిద్యయోగ్యావాజత్వైవదా
రాధనవరవరాణాదికముక్తం. తత్త్వచిత్ జగత్ప్రవృత్తివత్ప్రవచనసంభావితః॥ ద్రవ్యసావనమావృతః॥ త్వత్ప్రసాదజ్ఞాగ్ధాతారజసాపఃతామహాభివచుర్మహా
యోర్భగవత్ప్రసాదకోపసంభవత్వముక్తమితిస్వవ్యాహతః. నచనసుదేవాదేరుప్రవృత్తివత్ప్రవచనసంభావితః॥ తస్మాదేవతాసయాత్రాదివచ్చరుద్రాదుర్వైవతదారాధనరూప
లిలోక్తివృద్ధిరోధః- పురాణరత్నభారతాదౌ జ్ఞానసైవజగత్ప్రవృత్తిసంహారంచకరోలియః ॥ తస్మాదేవతాసయానామద్వమిద్రుః ॥ తథాపియో
మమమ్యాణాంభర్తృవదనువరసం॥ కుర్వన్బలవతాసంఘిహీనైర్వృద్ధంకరోత్యసా॥ సామచాప్రదానంచతథాభేదప్రదర్శనం॥ కరోలిద్రుపాతంచ
కృచిదేవతలాయనం॥ మనుష్యదేహినాంచేష్టామిత్యేవమనువరతే॥ లీలాజగత్ప్రవృత్తివత్ప్రవచనసంభావితః॥ ఈశన్మహిమహాదోగీర్వన్యజగత్ప్ర
భుఃకర్తాన్యారభతేకర్తృంకీనాశభవదర్శలః॥ తేనవచ్చయతేలోకామాయామోగేనకేశవః॥ యేతమేవప్రవృత్తివత్ప్రవచనసంభావితః॥ బ్రహ్మనైవేముహ్యైవబ్రహ్మనైవైవ
రివతత్రత్రప్రసక్తాపకర్తృపరిహరపరగ్రహాదర్శనా, ద్భారతాదిమదశరభవసుదేవాదీనాంరామకృష్ణాద్యవేదీయాపరత్వస్య జగత్తారణత్వాదిము
ఖేనప్రతిపాదనాభావాదిహాభగవదవేదీయారుద్రపరత్వస్యప్రతిపాదనా, చ్యు. అతఃస్వవ్యాహతోదష్ఠరిహరః. నచతథాత్రస్వవ్యాహతిప్రవీయతఇతి
దంచమహద్వైలక్షణ్యం. ఉక్తలక్షణప్రకర్తవతోవైవపురాణస్యకారణదోషబాధకప్రత్యయస్వవ్యాహతిమత్ప్రబంధావరాశ్యవదిరోధేనతిపురాణర
త్వస్యప్రబంధమన్యేపాదార్థ్యల్యంచగున్వత్వం. ఏవంప్రసిద్ధమిత్యలబ్ధసాత్వీయప్రబంధప్రకర్తవత్త్వా, త్రతవివచనకోశత్వాభావా, దనతిదన్యతత
యాప్రత్యేషకర్తృహితత్వా, దన్యపరోక్తిప్రసిద్ధపరిగ్రహతిశయవత్త్వా, త్యామాన్యప్రవృత్తివత్ప్రవచనరూపత్వేనఅనాగ్రహమూలత్వా, దతవివే
ద్యశవైలక్షణ్యరహితకారణదోషబాధకప్రత్యయస్వవ్యాహతిమత్ప్రబంధావరాణామేతద్విరోధేనతిదార్థ్యసాన్యవర్జనీయత్వా, చ్యుశ్రీమద్వైవమమిదం
పురాణంప్రమాణతమం. ఏతత్సర్వంహేతుజాతమప్రత్యే ప్రధానభూతయైక్తికజ్ఞోక్త్యప్రదర్శయన్ తన్మృతేనప్రబంధవైలక్షణ్యంవదన్ ప్రవృత్తి

(ఆ ప్రస్థామిరూపేణేతి) అన్తః ప్రవిశ్యసీయన్త్రత్వంహ్యత్వత్వం. (వ్యాప్యవ్యాపకయోరితి) జగద్భ్రష్టాణోర్వాగ్భవత్వేనవ్యాపకత్వేనచ శ్రుతిస్థిత్యాదివిభావః. సతుపన్త్యైక్యకృతమితి ప్రతిజ్ఞాముపపాదయతి (యన్తయమితి) వికారార్థత్వముశబ్ద్యపరిహరతి (యన్తయమితిమయమితి) కుతవిద్యత్రాహ (పుటగితి) వికారార్థత్వేఉపాదానంపుష్టంసాన్త. సచ తప్రప్రవ్యం-యంతఇతిపశ్యన్మన్తపదేనోపాదానస్యాకీచ్యత్వాత్-అతఃప్రప్రవ్యత్వవైయధ్యం. సచగోబలివద్రసయః-అథా ద్రసంభవాదితి. అతఃక్షీతవిధేరసవేక్షీతవిధానంబర్హమితిన్యాయశ్చాప్రేరతి. ప్రప్రవ్యజ్ఞానవాదిదోషమతంసాన్తికీకరణమయతి (సాక్షీతి) సతుభేదాభేదపరిభ్రష్టపరం - తత్పరమామయమే. సహ్యజ్ఞానంభవనిరర్థకత్వాత్ శ్రయణముపపన్నమితిహ. శ్రుతార్థస్వీకారేణాశ్రుతకల్పనంమన్యచితం - సతుశ్రుతపరిత్యాగః. బ్రహ్మజ్ఞానవాదినాభ్యుపగతమస్మాన్తికీకరణంధారణంబూషణమాహ (జగదితి) సాన్తికీకరణమయేయదిదంజగత్ప్రతిమితుశ్రుతంసాన్త. యదిదంజగత్ప్రతిమితుశ్రుతేభాతస్యజగత్ప్రపమాత్రస్యప్రప్రవ్యత్వాయోగాత్ ప్రశ్నావైయధ్యాయతత్త్వంసత్వం- ఉతమిథ్యోపపుష్టంభవతిత్వభ్యుపేతవ్యం. తత్ప్రతిమిత్వేత్వత్వత్వంవక్తవ్యం. తత్ప్రత్యుతరాకారోపస్థాపకేఅకారాద్రసనిషేధకేచక్రేవక్రవ్యేఅకారద్వయోపస్థాపకంసామానాధికరణ్యమనుపన్నమిత్వర్థః. బాధార్థంసామానాధికరణ్యమితిచేత్రన్నాప్రి-మాతామేవధ్యేతివత్సామానాధికరణ్యంబాధార్థమితివ్యాపకతత్వాదితిభావః. తర్హికధముత్తరంసాన్తికీకరణ్యత్వాహ(తదాసీతి)విష్ణురీత్యన్యతరాకారోపస్థాపకశబ్దః. ఆకారాద్రసనిషేధకశబ్దపివకారః. సామైదగ్ధమాహ (అతఇతి) అతః-సాన్తికీకరణ్యవికారార్థయోరనుపపన్నత్వాదిత్వర్థః. శబ్దానుశాసనానుమిదర్శయతి(తదితి) ప్రకృతం-ప్రకర్షణకృతం-ప్రభూతం-ప్రచురమిత్వర్థః. *అన్నమయాయజ్ఞః *శకటమయాయా త్రేతిహితస్యోదాహరణం. కిమత్రప్రాచుర్యమస్తీత్యత్రాహ(కృత్స్నంచేతి) *అన్త్రహిశ్చవ్యాప్యేత్యాదిశ్రుతేననుపపన్నమితిభావః. సామానాధికరణ్యస్యశరీరాత్మభావనిబద్ధనత్వంప్రతిపిపాదయిషితముపసంహరతి (తస్మాదితి) యన్తయమిత్వస్యప్రాచుర్యార్థత్వేనతస్యోత్తరత్వాజ్జగచ్చసగ్గతిసామానాధికరణ్యస్యశరీరాత్మభావనిబద్ధనత్వం. తేనసాన్తికీకరణ్యవృత్తాయన్తయమితిమయట్ప్రత్యయస్యప్రాచుర్యార్థత్వమిత్వస్యోన్యాశ్రయఇతిచేత్వైవం- మయట్ప్రత్యయస్యసాన్తికీకరణ్యనిష్పత్తేఃప్రాచుర్యార్థనిర్ణయస్య చసామానాధికరణ్యస్య శరీరాత్మభావనిబద్ధనత్వానవేక్షేత్వాత్. సాన్తికీకరణ్యంతావత్-అర్థవత్వేనంభవతినిరర్థకత్వస్వీకారాయోగాదపాదనం. ఐగచ్చసగ్గతిసామానాధికరణ్యసహజం- సాన్తికీకరణ్యసతిఅకారద్వయోపస్థాపకసామానాధికరణ్యస్యోత్తరత్వాయోగాత్. సతుశరీరాత్మభావనిబద్ధనత్వాయోగాత్. సచసామానాధికరణ్యస్యప్రప్రతిమిత్వభూతాకారద్వయోపస్థాపకత్వంమయట్ప్రత్యయస్యసాన్తికీకరణ్యనిష్పత్తిసావేక్షం-సామానాధికరణ్యలక్షణస్వభావాదేవతస్యాకారద్వయోపస్థాపకత్వనిర్ణయః. అతోమయట్ప్రత్యయస్యసాన్తికీకరణ్యనిష్పత్తిసామానాధికరణ్యస్యాకారద్వయోపస్థాపకత్వాదిత్వత్రనాన్యోన్యాశ్రయః. ఏవంసాన్తికీకరణ్యేత్వపదప్రేచ్ఛవృత్తవైయధ్యేనవికారార్థత్వేననుపపన్నేపరిశేషాచచ్చక్లితేఃప్రప్రవ్యత్వేనసతితిస్యాభావాదనుశాసనానురోధాచ్చమయట్ప్రత్యయస్యప్రాచుర్యూపార్థవిశేషపరత్వనిర్ణయః. తతోఐగచ్చసగ్గతిసామానాధికరణ్యస్య శరీరాత్మభావరూపప్రప్రతిమిత్వవిశేషనిర్ణయినాన్యోన్యాశ్రయః. ఏవంసామానాధికరణ్యస్యమేవాద్యభిమతైక్యచరత్వేమయదానర్థక్యంసామానాధికరణ్యనుపపత్తిశ్చేతిమాషణద్వయం. స్వరూపైక్యపరత్వేన్దర్శిరోధోన్తయమితుశ్రుతేన్దోత్తరత్వానుపపత్తిశ్చేతిమాషణద్వయంచదత్తితంభవతి. సోక్తార్థపరత్వానభ్యుపగమేమాషణమాహ (అన్యథేతి) అన్యథాకథంప్రశ్నప్రతిపచనేస్యాతామిత్వత్వాహ (తదాహిసతితి)సామానాధికరణ్యస్యభేదాభేదపరిభ్రష్టపరమైకద్రవ్యతాపరత్వందమామయతి (జగదితి)అస్మిన్సపిపాదేజగద్భవన్తయంజగద్భ్రష్టమితిపుష్టంసాన్త. తదాసీంమయజ్ఞేయధ్యమస్తీతిద్రవ్యవ్యం-యంతఇతిపాదానస్యపుష్టత్వాత్. అధికంమాషణమాహ(సత్యేత్యాదినా)సత్యసత్యత్వేత్యాదినాజీవగతదోష, స్వరూపభేత్యాదినాప్రకృతిగతదోష, శబ్దబ్రహ్మణిప్రసజ్యతఇత్వత్వం. యదా-ఉభయలిప్తకత్వహనిర్దిష్టపరితాకారప్రాప్తిశ్చేత్యర్థః. శరీరవాచిపదస్యశరీరపరత్వేముఖ్యత్వం ససాన్తికీకరణ్యత్వాహ (అత్తశరీరేతి) స్థాపయే - స్థాపయమ్యత ఇత్వర్థః. అనన్తరభావిత్యాత్ స్థాపనతత్వత్వత్వం. ఏవం ప్రకృతక్షోకవ్యాఖ్యానాపయికార్థఃప్రపజ్ఞియే. అధికాస్త్రోగ్ధసంగ్రహనన్తరంబిత్తరంప్రమేసప్రజ్ఞోకీంసమస్తారవిషయామవతార్యవ్యాఖ్యేయక్షోకస్వనమస్త్రోగ్ధోకాన్తన్తస్యజ్ఞిం దర్శయితుమవికారయేత్యాదిసాంక్షణ్యంవాక్యార్థమాహ (అతఇతి) అతః-ప్రశ్నప్రతిపచనాదిశ్చాప్రస్యసంభా

❖ విష్ణోస్సుకాశాదున్మాతం జగత్త్రైవచక్రితం । స్థితిసంయమకర్తా సౌజగతోస్య జగచ్చసతిసంగ్రహేణోక్తసుర్ధం ❖ పరఃపరాణామిత్యారభ్యవిస్తరేణవత్తం పరబ్రహ్మభూతంభగవత్తం విష్ణుంస్వైవయాపేణావస్థితంఅవికారాయేతి స్లోకేనప్రథమం ప్రణమ్యతమేవహిరణ్యగర్భస్వావతార శబ్దరూపప్రమాదప్రధానకాలక్షేత్రజ్ఞానమప్రివృత్తిరూపేణావస్థితంచనమస్మిరోతి.

వికసగుణానుపరత్వాచగమాత్సామాన్యకరణ్యస్యవిష్ణవస్తునిముఖ్యవృత్తత్వాచ్చేతిభావః. అత ఇత్యస్యవృత్తిరూపేణావస్థితంచనమస్మిరోతిత్వనేనాస్యయ్యయద్యా-వాస్తవ్యాకార్యధ్వైవంరూపత్వాత్ ❖ విష్ణోస్సుకాశాదిత్యస్యసంగ్రహరూపత్వం ❖ పరఃపరాణామిత్యాదీనాంపరారూపత్వం చనేచ్ఛమిత్వర్థం. విష్ణోస్సుకాశాదిత్యైవకాశాదిత్యపదంపత్వాత్పశ్యన్ముర్ధ్వసంపాదనార్థం. యథా ఆస్యకృతేభ్యుక్తేకృతేభ్యుక్తస్యచతుర్థ్యర్థసంపాదనచర్యచర్యత్. యద్యా - సకాశాత్ - ససంకల్పత్. కాశసం - స్రుకాశసం - సంకల్పరూపజ్ఞానం. తద్వృత్తత్యర్థః. అనేనమిత్వత్వసిద్ధిః. యద్యా-సకాశకల్పచార్యుచర్యః. తేనచిరమమచిత్తం. ❖ సోభిభాష్యయశరీరాత్వాదివచనరీరాదిత్యర్థః. తత్త్రైవచచక్రితమితిలయస్థాన ప్రశ్నోత్తరం. తత్త్రైవచచక్రితం-నిష్ఠాంగం. అనేనజగతోనిత్యత్వమవస్థానామాగమాపాయత్వంచమచితం. లయస్థాన ప్రశ్నస్థోత్తరము క్తం. ఆధేయక ర్తృ ప్రశ్నస్య దాహ్యస్థిప్రశ్నస్యచోత్తరమాహ(స్థిరీతి)జగచ్చసతి-యన్మయమితిభవితస్యకృత్యాన్తరాయమిరూపకృతసత్తానువృత్తిలక్షణస్థితి ప్రశ్నస్థోత్తరం. యద్యా-యన్మయమితిభవితస్థితి ప్రశ్నస్థాస్థితిసంయమకత్తేవోత్తరం. జగచ్చసతితుయన్మయమితికణ్ఠోక్తస్సార్థస్థోత్తరం. ఇదంసామాన్యకరణ్యమాశ్చరయావ్యాప్తి నిఃస్థనమితిపూర్వమేవోపపాదితం. ననునిష్కర్షకశబ్దానాంకౌక్యాదీనాంభక్తిపర్యవర్తనంపద్యప్తం. యన్మయంజగదిత్యనేనజగచ్చస్యనిష్కర్షకశబ్దపద్యప్తమితిభక్తిపర్యవర్తనాభిధానాత్వాభావాజ్జగచ్చసతిసామాన్యకరణ్యమనుపపన్నమితిచేత్-ఊచ్యతే- నిష్కర్షకశబ్దాహిద్వివిధాః-నియతనిష్కర్షకావైవక్షీకనిష్కర్షకాశ్చ. తత్త్రాత్మాదిశబ్దానియతనిష్కర్షకాః-మనుష్యశ్చాదిశబ్దావైవక్షీకనిష్కర్షకాః-ప్రయోగస్యనియామకత్వాత్. అన్యథానిష్కర్షకానిష్కర్షకవిభాగోపివోపపద్యతే. తథాజగచ్చస్థాపితవైవక్షీకనిష్కర్షకఇతి. అతఏవయన్మయమితివైవక్షీకరణ్యేన ప్రశ్నస్యజగచ్చసతిసామాన్యకరణ్యేవోత్తరమర్థభేదాభావాదుపపన్నం- శుక్లగుణస్యాశ్రయఃక ఇతి ప్రశ్నస్యశుక్లఃపటఇత్యుత్తరవత్. ఏవంసంక్షేపేణోక్తస్యవక్ష్యమాణమహిద ప్రస్థానస్థేషుద్విస్తరూపేణోక్తైర్మునస్తారః క్రియతఇతిసమస్కారణ్ఠోకసంగతిః. స్వేనైవరూపేణావస్థితం- నతుప్రకృత్యాదివిప్రమిర్వర్థం. పరబ్రహ్మణోహిహేయనంబధాభావనతువిష్ణోవీతిశబ్దాయాం ❖ విష్ణునామాసవేదేషు ❖ సమస్తహేయరహితంవిష్ణోభ్యంపరమంపదమితివనాత్ బ్రహ్మణిఏవవిష్ణుశబ్దవాచ్యత్వాద్విష్ణోరేవభగవచ్చబ్రహ్మచ్యత్వాచ్చవిష్ణోద్వేయసంబధ్ధోనుపపన్న ఇత్యని ప్రాయోగపర బ్రహ్మభూతిమిత్యాదివిశేషణము క్తం. అవికారాయ-వికారశబ్దోధర్మచరోధర్మచరశ్చ-❖ షడ్దశకశ్చవికారఇత్యాదిప్రయోగాత్. స్వయంకస్యచిద్వికారభూతః కార్యభూతోనభవతీత్యవికారః. అనేనకార్యాచిద్వాప్యవృత్తిః. యద్యా-వికారః-అవస్థా-మహత్త్వాహంకారత్వాద్వి. నిత్యంతత్వంబద్ధవిరహాదవికారః. అతోవికారవత్ప్రకృతిచిరకారపదేనవ్యావర్త్యతే. ఏవంతత్పురుషబిదము ప్రమాణ్యమవికారాయేతిపదేనకార్యకారణరూపేభయోవస్థాచిద్వాప్యవృత్తిః. శుద్ధాయేదివ్యాప్యవృత్తిః. నిత్యాయ-శుద్ధత్వేననిత్యాయ. అన్యథాలవికారాయేత్యనేనపురుక్షస్థాన్యత్. నిత్యపదంక. ధింవిశంపదేవశుద్ధిమద్వయవిశేషణం-యథామహిదారఇత్యత్రమహచ్చబిదోదార్యంవిశంపదేనదాచుద్విశేషణం- తద్వత్. అతోము క్తవ్యావృత్తిః. పరమాత్మన ఇతినిత్యము క్తవ్యావృత్తిః. తేహిపరవత్తః- నతుపరమాః - ❖ ప్రధానపురుషవ్యక్తకాలానాం పరమమితివక్ష్యమాణత్వాత్ అవికారాయేత్వాదినా పదవత్తుప్తయేన ప్రధానపురుషవ్యక్తకాలవ్యావృత్తిరితికేచిత్-నిమేషాదవ్యవధికాలస్యోక్తస్సార్థస్య వికారపదవ్యావృత్తితత్వాత్, పురుషత్వైవిధ్యవైవ ప్రామాణికత్వాత్, విశేషణాంతద్వాప్యవృత్తసమర్థత్వా, చ్యయభోక్తానామేవాధానాంవ్యావృత్తితత్వముచితం. విలక్షణవిగ్రహవత్తయాపిసమస్తవైలక్షణ్యమాహునైకరూపరూపాయేతి. ప్రథమారూపశబ్దఃస్వభావాచి. ఏకస్వభావమిత్యర్థః. పరపురుషాదిభవాదిసర్వావస్థానుసకలహేయ ప్రత్యసీకత్వమజ్ఞానాద్వర్త్యేయత్వాదిస్వభావోక్త ప్రచ్యుతఇత్యర్థః. యద్యా- ఏకరూపం-చిద్వాత్. స్వరూపేణసమానస్వభావం. తేనాపిహేయ ప్రత్యసీకత్వాదీనీధిః. ఏభిఃపదైరిషీత్వానస్తమయాధికరణాస్తరాదిత్యవిద్యాభావవిశేషాః. పూర్వోక్తమాత్మత్వంపమృదాత్మకోఽనుటఇతివద్ధవతీతతద్వైశద్యమవయవశక్త్యా క్రియతేవిష్ణుశబ్దేన, సర్వజిహ్వవైవదేన, చ. పదవ్యయేనప్రపణోవ్యావృత్తిః- అక్షఃప్రవిశ్యనియన్తృత్వంహిశరీరిత్వం. అతఏవమాత్మత్వంబివృతంభవతి. విష్ణుశబ్దస్వరూపశబ్దోద్దేవతావిశేషనిర్ణయశ్చనీధిః. యద్యా- విష్ణుశబ్దేనైవనియమనసర్వస్తవ్యాప్తిరీకా. వ్యాప్తికృతతద్గతదోషస్పర్శశక్త్యాంభ్యవస్యతిసర్వజిహ్వవైవతి. కథంవిష్ణోఃకారణత్వం-హిరణ్యగర్భాదీనాంహిస్త్వైవిధికారణత్వమవగమ్యతఇత్యత్రాహనమితి. తత్తద్భరీకరోవిష్ణురేవస్మద్వైవిధికంకరోతీత్యర్థః. శిరోధర్మంసర్వభూతానాంవిష్ణుత్వముపజన్వివానిత్య క్రియేత్వాభ్యావతారవిగ్రహద్వారాభగవత్సర్వవైహిశబ్దః- హిరణ్యగర్భశక్త్యరశబ్దాజీవద్వారాభగవత్సర్వవైవిధి-❖ బ్రహ్మద్వాప్యస్కలదేవాఃమనుష్యాఃపశవస్తథా|విష్ణుమాయామహవర్తమాహాధతమనావృతాఇతి ❖ హిరణ్యగర్భాదిమచ బ్రహ్మకర్తృత్వాద్విధేతి❖ హిరణ్యగర్భభగవానిత్యారభ్య ❖ మూర్తమేతద్ధర్మరూపంభావనాత్రితయాత్మకం| అశుద్ధాన్తేసమస్తాప్రదేవాద్యాఃకర్తృయోగయఇత్యాద్యేతత్ప్రబద్ధస్థోకతాత్పర్యాసరోధాత్, ❖ ఏతాద్వావిబుభక్తేష్టాప్రసాదకోధజౌస్యతా| తదాదర్శితపద్ధానాస్యప్రిసంహారకారకా ❖ తవాస్తరాత్మామచయేచాన్యేదేహిసంజ్ఞితాః । సర్వేషాంసాక్షీభూతోసాన గ్రాహ్యఃకేనచిత్కృచ్ఛిచిదితిభారతాదినవనైకాధ్యా, చ్చనిచ్చియతే. హిరణ్యగర్భాదిసామాన్యకరణ్యంవ్యాప్తికృతమితిసూచయతివాసుదేవాయేతి. బ్రహ్మశివమధ్యస్థోప్యప్రచ్యుతస్వభావఇత్యాహతాథా.

తత్రజ్ఞానస్వరూపమిత్యయన్లోకః తేన్రజ్ఞవ్యప్త్యానాపఖితస్యపరమాత్మనఃస్వభావమాహ. తస్మాన్నాత్మనిర్విశేషమస్తుప్రతీతిః. యదినిర్విశేషజ్ఞానరూపబ్రహ్మస్థితానభ్రమప్రతిపాదనపరంశాస్త్రం- తద్వి * నిర్గుణస్యాప్రమేయస్యశుద్ధస్యాప్యమలాత్మనః। కథంసగ్గాదికర్తృత్వంబ్రహ్మణోభ్యుపగమ్యత ఇతిచోద్యం * శక్తియస్సర్వభావానామవిద్యజ్ఞానగోచరాః। యతోతోబ్రహ్మణస్తాస్తుసగ్గాద్యాభావశక్తియః। భవత్తేజరాంశ్రేష్ఠః పావకస్యయథోష్ణతేజపరిహరశ్చనఘటతే. తథాహిసతినిర్గుణస్యబ్రహ్మణనకథంసగ్గాదికర్తృత్వం-నలబ్ధః నిర్గుణపారమార్థికస్సర్గః - అపితుబ్రాహ్మిపరికల్పితఇతిచోద్యపరిహారాస్యాత్మాం. ఉద్భవ్యాదికార్యంసద్భవ్యాదిగుణయంత్రాపరిపూర్ణకర్తృవశ్యేషు దృష్టమితిసద్భవ్యాదిగుణరహితస్యపరిపూర్ణస్యాకర్తృవశ్యస్యకర్తృసంబధానస్వస్య

యేలి. యద్వా- తేషుత్రిష్యవ్యయమేవమాత్మప్రదత్తత్వంః * అకథస్తామవ్యతేతారంయస్తామచ్చార్యమాణవివగర్భజనజరాదురణంసాకమాభయాతారయతతస్తామవ్యతేతారమితిశ్రుతేః * బ్రహ్మవిష్ణుఃవాబ్రహ్మకప్రధానాబ్రహ్మశక్తయకర్తృత్వాదివిభిన్నపరంభవ్యం, విషాదృశ్యభూదిసామ్యం, చనశక్తసీయం. శక్తిరప్రభస్సిద్ధవిశేషణం. తత్రభక్తిభ్యుపమానవిభక్తినిష్ఠైకభక్తిపర్యవసానిశ్చస్యభక్తమాప్రవర్త్యంబ్రహ్మంపటస్యగుక్తఇత్యాదిను. తథావిష్ణుశబ్దవిశేషణభూతవిగ్రహమారపరః అసమానవిభక్తినిబ్రహ్మశబ్దేనభక్తిభ్యుభక్తివివక్షాన్. బ్రహ్మణశక్తయోహి, హ్మశక్తయః. అతోఽసమానవిభక్తినిద్దిప్తవ్యమితి. యద్వా - భగవతోదేవమనుష్యాదికర్తృవ్యవదేశవత్ శక్తిభూత్వాదికర్తృవ్యవదేశాదిభూతసాకాత్వాత్. యథామనశ్చీవత్సాక్షిమిత్రాః * సజాతీయస్తేమమితిమిథభాష్యామిభజన్మితి॥ అతోయథోద్రవిహగ్గః. ఆభవేపటప్రకృతకారణాస్సవృత్త్యర్థంప్రకృతివిశిష్టంపరమాత్మానంసమస్తరోతివికానేకేతి. కారణావస్థాయామేకః. కార్యావస్థాయామనేకః. అభక్తిసాంకార్యావస్థామాభ్యాసలేతి. తథాబుద్ధిస్తాంకారణావస్థామాఅవ్యక్తేతి. తత్రాప్యప్రచ్యుతస్యస్వభావత్వమాహముక్తిహేతవఇతి. ఆభకాలవిచ్ఛేదమాహసద్దేరి. రాంస్యచక్ష్యమాణవిశేషణోపపత్తేః, ప్రకరణస్యవిశిష్టపరత్వాత్, విశేషణాన్తరవిశిష్టతాయాః ప్రతిపాదితత్వేనకాలవిచ్ఛేదాకర్తృవత్వే, తదప్రతిపాదనేఅపేక్షితవిధ్యభావప్రసక్తాత్, కేవలంబ్రహ్మస్వరూపకారణపరత్వేలక్ష్ణాన్తరతస్సాదేరుక్తత్వాదన్యజ్ఞమిహిచ్ఛతత్త్వసగ్గాదేర్వ్యవహితత్వా. చ్చపానరుక్త్యప్రసక్తాత్, విస్తరేచ * ప్రధానపురుషవ్యక్తకాలానాం * వ్యవక్తవిష్ట ప్రభావ్యక్తంపురుషకాలవివద * తథాపురుషరూపేణకాలరూపేణచక్రితం * బ్రహ్మదత్తేదయఃకాలఇత్యాదిభిర్వ్యక్తవ్యక్తాదిభిస్సహవ్యవహితత్వా, దయంశ్లోకఃకాలచరవివ. అవిద్విద్భవాచిశ్లోకానసర్వాదస్యశ్లోకస్యకాలవరత్వముచితం. ఉత్తరశ్లోకస్సమష్టిజీవపరః - వృష్టిజీవపరశ్లోకసాహచర్యాత్. కాలస్యసర్వస్థితిగాతకూలభూతత్వం * బ్రహ్మదత్తేదయఃకాలః * విష్ణుర్కన్యాదయఃకాలః * రుద్రఃకాలాన్తకశ్చేత్వాదిసిద్ధం. జగన్దయః - అవచ్ఛేదకతయాఽవచ్ఛేద్యతయాచజగత్సృమర్త. అథతేత్రజ్ఞసమప్త్యాత్మనాపఖితంసమస్థితిలభారభూతమితి. అచేతస్యచేతనస్వరూపేణాధారభూతః * వివచనైతాభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః * జీవభూతాంమహాపాపాయయేదంధార్యతేజగదితివచనాత్. అణీయవ్యం- ప్రకృతేరవివ్యాపనయోగ్యసూక్ష్మత్వం. యద్వా- * వికాసానుస్వరూపైశ్చేత్వక్తప్రకారేణసర్వదతాయామివజ్ఞానవికాసాభావాదణీయవ్యవహేత్యర్థః. సర్వభూతస్థం- భవతీతిభూతం. పృథివ్యక్షేమసర్వతత్వేష్వవస్థితం. అనన్తరం తేత్రజ్ఞవృష్టివిశిష్టంసమస్తరోతిజ్ఞానేతి. హిరణ్యగర్భేత్యాదిహ్యేనిష్ఠైష్వగ్ధేష్వయంశ్లోకః కింవిశిష్టపరమాత్మపరఇతి శక్తాయాంసమానాన్తరతంప్రస్తుతశ్లోకార్థం. వివిధదర్శయతి (తత్రేతి) పరమాత్మనస్సద్వారకవివక్షామాన్యయఇత్యర్థః. తతఃకిమిత్యత్రాహ (తస్మాదితి) నిర్విశేషజ్ఞానపరత్వేప్రశ్నోత్తరవరలాభకథనానుపపత్తిమనశ్చోపక్రమవిరోధకక్షః అభౌచితనాధ్యాయగతచోద్యపరిహారాననుగుణత్వమువ్యతే (యదీతి) యద్వా - శాస్త్రాగ్రహ్యపయోగప్రశ్నోత్తరానుపపత్తిరుక్తా. ఇదాసీతత్ప్రశ్నోత్తరవిశేషానుపపత్తిరువ్యతే (యదీతి) పూర్వాధ్యాయే * జుహుకారణగుణమిత్యాదిగాగుణాన్వయేకధితేసిద్ధిణిస్మృతిచోదయతోఽయమభిప్రాయః-గుణాన్వయస్యసద్వారకత్వాత్వయంనిర్గుణఇతి. నిర్విశేషతేఅప్రమేయస్యేత్యాదిపదవైయర్థ్యం - నిర్గుణస్యేతిపదేనైవనిర్విశేషత్వసిద్ధేః పరిపూర్ణత్వాదిగుణానభ్యుపగమాచ్చ. అప్రమేయాదిపదాన్తరసమభివ్యాహరణం నిర్గుణపదోపస్థాపితనిష్ఠాభ్యుపగమచితవిషయత్వసాధకః. (సఖుటతఇతి) సగ్గాద్యాభావశక్తయఇతి సర్వశక్తియోగేన చోద్యస్యపరిహరాన్నిర్విశేషపతేననుగుణత్వమితిభావః. తద్వికథంచోద్యపరిహరాస్యాతామిత్యత్రాహ (తథాహిసతీతి) నిర్గుణస్యబ్రహ్మణఇత్యనేన పదాన్తరవైయర్థ్యమగ్రప్రేతం. నిర్విశేషస్యకర్తృత్వానుపపత్తిచోద్యేకృతే- కర్తృత్వస్యపారమాధ్యసతిహితదనుపపత్తిః - అనరమాధత్వాద్దుర్గుటత్వమేవభూషణమితి పరిహారోపక్రమ్యఇత్యర్థః. కిమథావిజాచోద్యపరిహారా - యద్యయమగ్ధోనప్రతిపాద్యత ఇతి శక్తాయాంస్వయమేవతచోద్య పరిహరశరీరమాహ (ఉత్పత్త్యాదితి) నిర్గుణస్యేత్యాదివిశేషణాంవిచరితాకారైకకర్తృత్వస్యవ్యాప్తింకథమిత్యనేనాభిప్రేతాం దర్శయతి (సత్త్వాదిగుణయంత్రేత్యాదిగా) సత్త్వాదిగుణయంత్రాపరిపూర్ణకర్తృవశ్యత్వానిర్గుణత్వాదీనాం యథాక్రమవిచరితాకారాః. అనులాత్తన ఇత్యస్య విచరితాకారోపి కర్తృవశ్యేత్యనేనార్థసిద్ధిః. అమలాత్మత్వం - అమలస్వభావత్వం - కర్తృసంబధానకర్తృత్వం. తద్విచరితాకారః కర్తృసంబధార్హత్వం. తచ్చ కర్తృవశ్యశబ్దేనార్థసిద్ధం - కర్తృసంబధార్హత్వకార్యంపి కర్తృవశ్యత్వం. నిర్గుణస్యేత్యాదిపదానాం యథాక్రమమగ్ధమాహ (సత్త్వాదిగుణరహితస్యేత్యాదిపదైః) కర్తృసంబధానకర్తృస్యేత్యనేనామలాత్మనఇతి పద్ధర్మాభ్యాసంభవతి. అకర్తృవశ్యత్వంముక్తస్యాపివిద్యతే. సపూర్వావస్థాయాంకర్తృసంబధిత్వాత్తదర్శః. అతస్తద్వాన్వయకర్తృకకర్తృసంబధానకర్తృత్వముమలాత్మత్వం. అకర్తృవశ్యత్వం-కర్తృకృతగుణదుఃఖభాత్వాభావః.

కథం సగ్రాది కర్తృత్వమభ్యుపగమ్యత ఇతి నోద్యం. చృష్ట సకలవిసజాతీయస్య బ్రహ్మణో యథోదితస్య భావ
స్యైవ జలాదివిసజాతీయస్యాగ్నౌదే రౌణ్యదిత క్షీయోగవ త్సర్వశ క్షీయోగోన విరుభ్యత ఇతి పరిహరః.
* పరమాధస్త్య మేవైక ఇత్యాద్యపి నకృత్సన్యాపారమార్థ్యం వదతి - అపితుకృత్సన్య తదాత్మకతయా త
ద్వ్యతిరేకేణావస్థితస్యాపారమార్థ్యం. తదేవోపపాదయతి * తవైషమహిమాయేన వ్యాప్తమేతచ్ఛరాచరమి
తి. యేనత్వయేదంచరాచరం వ్యాప్తం - అత స్త్వదాత్మక మేవేదం సర్వమితి త్వదస్య గోపనా స్తి. అతస్సర్వాత్మ
తయాత్వ మేవైక ఏవరమాధ్యః. అత ఇదముచ్య తేతవైషమహిమాయా సర్వ వ్యాప్తి రితి. అన్యథా తవైషా భ్రాత్రి
తవ క్తవ్యం. జగతస్య తేత్వమి త్యాదీనాం పదానాం లక్షణా, చ స్యాత్. లీలయా మహీముద్ధరతో భగవతో మహావ
రాహస్యస్థితి ప్రకరణవిరోధ, శబ్ద. యతః కృత్సన్య జగత్ జ్ఞానాత్మనాత్వయాఽత్మతయా వ్యాప్తత్వేన తవ మూ
ర్తం-తస్మాత్ స్త్వదాత్మకత్వానుభవసాధనయోగవిరహిణి పతతే కేవలదేవమనుష్యాదిరూపమితి భ్రాన్తిజ్ఞానేన పశ్య
స్తీత్యాహయ దేతద్వ్యశ్యత ఇతి. న కేవలం వస్తుత స్త్వదాత్మకం జగదేవమనుష్యాద్యాత్మకమితి దర్శనమేవ భ్రమః-
జ్ఞానాకారాణామాత్మనాం దేవమనుష్యాద్యధాకారత్వదర్శనమపి భ్రమ ఇత్యాహ జ్ఞానస్వరూపమఖిలమితి. యే
ఖనర్బుధునోజ్ఞానస్వరూపాత్మవిదస్సర్వస్య భగవదాత్మకత్వానుభవసాధనయోగయోగ్యపరిశుద్ధమనసశ్చ-

విచ్ఛేదకవినజాతీయత్వం కర్తృసంబంధానర్హత్వం. సగ్రాది కర్తృత్వే గుణత్రయవశ్యత్వసాపేక్షత్వకర్మాధీనఫలభా క్త్యకర్తృసంబంధాత్వ ప్రసజ్యతి విశే
షవిరోధ ప్రసజ్ఞానేనోద్యం. అగ్నేర్వ్యవస్థేఽనుచ్ఛత్వ ప్రసజ్యతి వదయంతర్కే భర్తిగ్రాహక ప్రమాణవాధితః. అతోవిసజాతీయభర్తిణోవిస
జాతీయభర్తవ త్వం యు క్తం- అగ్నిత్వేన త్వపివైష్యతాగ్నేర్జ్వలనిర్వాప్యత్యాభావవత్. అతస్సర్వవిసజాతీయస్య బ్రహ్మణస్సర్వశ క్షీయోగఉపపద్యత
ఇతి పరిహర ఇత్యర్థః. * శ క్తయస్సర్వభావానామిత్వస్య గ్రహస్యాయమక్షరాధ్య-అచి స్తజ్ఞానగోచరాః- అతర్క్య ప్రమితిసిద్ధాః. సగ్రాద్యాః- సగ్రాది
గోచరాః. భావశ క్తయః- వస్తుశ క్తయః. బ్రహ్మణోవస్తుశ క్తయ ఇతి సిద్ధేశో బ్రహ్మతాదాత్మ్యమితి వత్. యద్వా- బ్రహ్మణోభావశ క్తయః- వస్తుశ
క్తయః. బ్రహ్మణోవస్తుత్వ ప్రయుక్తాస్య తా ప్రయుక్తానిరూపాధికాశ్చ క్తయ ఇత్యర్థః. యద్వా- భావశబ్దః స్వభావచరః. స్వాభావికశ్చ క్తయ ఇత్యర్థః.
అచరుణ్కోకింభ్యాచక్షే (పరమార్థ ఇతి) కృత్సన్య బ్రహ్మపర్యవత్సేన తచ్చరీరత్యాత్మత్వత్సన్యచరీరం బ్రహ్మైవ పరమాధ్యః- అతత్సర్వవైమిశ్యేత్యర్థః.
జగత్కేవతే ఇత్యాకాశవ్యావృత్తిః. యేన వ్యాప్తమితి నృపవ్యావృత్తిః. అనేన జగత్కరీరలక్షణం దృశ్యతం భవతి- నియామ్యత్వధార్యత్వ కేవత్వేష్యవ్యతమం
వ్యాప్యత్వసహచరం హి శరీరలక్షణవ్యోతకం. జగచ్ఛరీరక- త్వదనోమిశ్యేత్యుక్తే అతత్సర్వ స్వత స్త్రవ స్వ నరస్యైవ మిథ్యాత్వం స్యాత్ - న తు జగ
తస్తచ్ఛరీరభూతస్య-యథా-హేభూతతేత్వదనోనా శ్రీత్యుక్తేన భూత్తిథ్యాభావ-తత్త్వ-రాజా నరస్యైవ తమమిథ్యాత్వం తవద్వత్. యద్వా- ఏకశబ్దః ప్రా
ధాన్యచరః- * ఏకాదానిచ్చాసహాయ ఇత్యత్రా సహాయపదవ్యవచ్ఛేద్యం హి ప్రాధాన్యం. బ్రహ్మణశ్చ ప్రాధాన్యం జగత్ప్రీతివిశేష్యత్వరూపం. తదా
నింనానో స్తీతి ప్రధానభూతో నోస్య సి ధ్యతే-నత్వ ప్రధానమధానరం. ఉత్తరార్థస్యేపపాదకం వ్యాప్యత్వ ప్రతిపాదకం ఉత్తరార్థమిత్వాహ (తదేవేతి)
త త్ర ఫలితమన్యమాహ (యేనేతి) యేన-యస్మాదిత్యర్థః. త్వదస్య అత్వదాత్మకః. త్వయాఽత్మతయా వ్యాప్తత్వాత్ సర్వం త్వదాత్మకం త్వచ్ఛరీరమిత్వద
స్య అత్వదాత్మకోనా స్తి. తస్మాత్సర్వశరీర స్వమేవ పరమార్థ ఇత్యర్థః. తవైషమహిమేత్తోక్తాధికేత్యోక్తార్థోపపాదక ఇత్యాహ (అత ఇతి) మహిమౌ
వ్యాప్తిరూపత్వాత్-యా సర్వవ్యాప్తి రిత్వ క్తం- న తు వ్యాప్త తాత్పర్యాత్. వ్యాప్తైర్నహిమత్వవితాత్పర్యం. యద్వా- వ్యాప్తేర్నతార్థోపపాదకత్వం మ
హిమ సమభివ్యాహారాదిత్యాహ (అత ఇదముచ్యత ఇతి) తస్య పర ప్రాతిహేయం దర్శయతి (అన్యథేతి) వ్యాప్యవ్యాప్త్యైర్దేర్భ్యాత్వే సర్వవ్యాప్తి ప్రవమహి
మేతి న వాచ్యం- అపితు భ్రాన్తి రివ క్తవ్యమిత్వర్థః. కృత్సన్యాపారమార్థ్యపరత్వేదమాక్షణ నరద్వయమాహ (జగత్కేవత ఇతి) లక్షణ-అధిష్టానలక్షణా. అ బ్ర
హ్మాత్మకత్వేన స్వత స్త్రీతాయాః ప్రత్యక్షసిద్ధత్వా తద్విరుద్ధం బ్రహ్మపర్యవత్సంశాస్త్రం ప్రతిపాదయతి * ఆదిత్యోయాప ఇతి వదితి శక్తాయాం-
అన్యథాసిద్ధాయ-అపరోక్షరూపాయ-అపిస్వాత స్త్రీ ప్రతిపత్తే-పరోక్షరూపాప్యనన్యథాసిద్ధాపారత స్త్రీ ప్రతిపత్తిర్భవీయసీత్యభి ప్రాయేణ ద్వితి
యక్లోకమవతారయతి (యత ఇతి) పారత స్త్రీ ప్రతిపత్తిః పరమాత్మ ప్రతిపత్తిసాపేక్ష-తదభావా తత్ప్రతిపత్త్యభావ ఇత్యన్యథాసిద్ధా స్వాత స్త్రీ ప్రతి
పత్తి ర్థః. (కేవలదేవమనుష్యాదిరూపమితి) పరమాత్మశరీరత్వరహితజగదుపమాత్రమిత్వర్థః. అయమర్థః-యథాదేహత్వ భ్రమోఽపరోక్షోపరోక్ష
శాస్త్రజ్ఞానేన బాధ్యతే-తథా స్వాత స్త్రీ ప్రమాపీతి. దేహేతి క్తం స్యాత్త్వానమప్యభావతః పరమాత్మపారతస్యాప్రతిపత్తికింపునర్హ్యయసిద్ధేతి వద
ర్యయితుం తృప్తియక్లోకారమ్యః. తం వ్యాచక్షే (న కేవలమితి) చిదచిదాత్మ కేజగతిచేతనరూపం జగద్వివక్షితం జ్ఞానస్వరూపమఖిలం జగదితి జగచ్ఛ్రేణ-య
థా * తిభిరుణమయైర్భావై రేభిస్సర్వమిదం జగత్ | మోహితం నాభిజానాతిమామేభ్యః పరమవ్యయమితి. అత్ర జ్ఞానస్వరూపస్య జడరూపార్థస్వరూపత్వబుద్ధి
ర్భిమ ఇత్యుక్తే అర్థస్వరూపస్యార్థస్వరూపత్వబుద్ధిర్న భ్రమస్యాదితి చ సిద్ధం. దేహత్వ భ్రమస్సంసర్గకృత-జలముష్ణమివ వత్. అత్తాసాధారణభర్తృజ్ఞాన
స్ఫురదేవితస్య సాధారణత్వాజ్ఞానాద్భ్రమోపపత్తిః. చతుర్థం వ్యాచక్షే (యేపునరితి) విజ్ఞానంచావిజ్ఞానం చేతి విజ్ఞానశబ్దస్యాత్మవాచిత్యాత్ జ్ఞానస్వరూ
పాత్మవిద ఇత్యుక్తం. అబుద్ధయ ఇతి పూర్వశ్లోక్తార్థ ప్రతియోగిత్వేన జ్ఞానవిద ఇత్యుక్తమితి స్మరయతి (బుద్ధిమ న్న ఇతి) అయోగిన ఇత్యన్య ప్రతియోగిత్వే
సగుణతేత స ఇత్యుక్తమితి సూచయతి (యోగయోగ్యపరిశుద్ధమనస ఇతి) యోగయోగ్యత్వే హేతుః పరిశుద్ధత్వం- మనసాతు మిశుద్ధనహి భగవత్సాక్షాత్కారయా

యథోక్తంభగవతా *శునివైవశ్వపాకేచపణ్డతాసుమదర్శిణః*నిర్దోషంహిసమంబ్రహ్మత్యాదిమః,*తస్యా
 త్వపరదేహీమసతోపీతిదేహతిరిక్తవస్తునిస్సపరవిభాగస్యోక్తత్వాత్, *యద్యన్యోస్తిపరగోపీత్యత్రాపి
 నాత్మైక్యంప్రతీయతే - యదిమత్తనిపరగోప్యన్యథ త్యేకస్సన్నధే పరశబ్దాన్యశబ్దయోగి ప్రయోగాయో
 గాత్. తస్మాదపరశబ్దస్సవ్యతిరిక్తాత్మవచనః. అన్యశబ్దస్తస్యాపిజ్ఞానైకాకారత్వాదన్యాకారత్వప్రతిషేధా
 ద్ధః. ఏతదుక్తంభవతి- యదిమద్వ్యతిరిక్తగోప్యాన్యమదాకారభూతజ్ఞానాకారా దన్యాకారోస్తి-తదా
 ఏహమేవమాకారఃఅయంచాన్యాదృశాకారఇతి శక్యతేవ్యవదేష్టుం - నచైవమస్తి-సర్వేషాంజ్ఞానైకాకార
 త్వేనసమానత్వాదేవేతి.*వేణురస్థవిభేదేనేత్యత్రప్రప్యకారవైషమ్యమాత్మనాంనస్వరూపకృతం-అపితు
 దేవాదిపిష్టప్రవేశకృతమితుపదిశ్యతే- నాత్మైక్యం. దృష్టానైచానేకరస్థవిత్తినాంవాయ్యంశానాం నస్వ
 రూపైక్యం- అపిత్యాకారసామ్యమేవ. తేషాంవాయుత్వేనైకాకారాణాంరస్థభేదనిష్క్రమణకృతోహిష
 జ్ఞాదిసంజ్ఞాభేదః-ఏవమాత్మనాందేవాదిసంజ్ఞాభేదః. తైజసాప్యపార్థివద్రవ్యాంశభూతానాంపదాగ్ధానాం
 తస్త్వస్త్వత్వేనైక్యమేవనస్వరూపైక్యం - తథావాయవీయానామంశానామపి స్వరూపభేదోఽవర్జనీయః

జిజ్ఞాసదేవమనుష్యాదిపదేనపరిచ్ఛేదా, దేవాదిష్టవా నరభేదవివక్షయావివిధశబ్దః. తత్రాప్యనేకవిధత్వవివక్షయావిచిత్రశబ్దః. ఆత్మనుజాత్యే
 కత్వాదేకవచనంపిష్టేష్టవా నరజాతివివక్షాద్భేదముపసమిత్వనిష్టాయః. సామ్యే ప్రమాణమాహ (యథోక్తమితి)వివక్షాస్యవిహితత్వాత్సామ్య
 ప్రతిపాదనాచాత్మత్వక్రితేదనిషేధోనుపపన్నఇత్యర్థః. హేత్వైరేతరంచాహ (తస్మేతి) అన్యథార్థశ్చేదేతచ్ఛక్త్యపదానాంవ్యాపకత్వాదిత్యర్థః.
 (ఉక్తత్వాదితి) సమమిత్వఇత్యన్వయః. ఏకవచనోక్తాహిజాతావేకవచనమితినిర్వాహః. అన్యనిషేధపరస్యవచనస్యాన్యథానిర్వాహయోగాత్ ఆ
 త్మైకత్వనిర్దిష్ఠితిశక్త్యా యాయద్యన్యోస్తిత్వాదేఃశ్లోకస్యార్థమాహ (యదితి) ఏకస్సన్నధేద్వాద్వాశబ్దా ప్రయుక్తాస్థానత్రయే - తేనాన్యతరశబ్దస్యా
 కారపరత్వాన్నాత్మభేదనిషేధఇతిపరిహర్యతే. తత్తద్వయోశబ్దయోగోర్ధఇత్యత్రాహ (తత్తేతి) పరశబ్దేనధర్మణమనుద్యతస్యశబ్దానైరేవస్థాపి
 తాకారా నరాన్యాయానిషిధ్యతఇత్యర్థః. వివక్షామయంచాన్యఇతివత్తుమశక్యత్వంకథం- ప్రత్యక్షపరాక్ష్యేభేదకథార్కాహిద్యేతే ఇతిచేన్నైవం- ప్ర
 త్యక్షపరాక్ష్యయోఃస్వపరాక్షేయ్యాసర్వాత్మనాంసాధారణతయావ్యావర్తకత్వాభావాత్. పూర్వందేవాదిష్టవ్యతమాయమిత్వనిష్టాయేణతద్వి
 శేషముభ్యుత్యయాహిసావీరరాజేనాదిభరతశబ్దప్రజ్ఞః. అతోదేవాద్యాకారనిషేధపరాక్షయేజ్ఞాఇతిభావః. ఏవంపదార్థాన్యశ్లోకేనేకముక్తంభవతితిశక్త్యా
 యాయాన్యార్థందాజయతి (ఏతదుక్తమితి)ఏవఇతిశబ్దస్యార్థమాహ (ఏవమాకారఇతి)అన్యశబ్దార్థమాహ (అన్యాదృశాకారఇతి)అకారైక్యంనామా
 ౭౭ కారాణాంసాసాదృశ్యమిత్వనిష్టాయేణఏవమాకారఅన్యాదృశా౭౭ కారఇత్యుక్తం. అన్యథాస్వరూపమాత్రప్రతిపత్తిరేకేనైవపదేననిర్దిష్ఠితదా
 నరవైయర్థ్యప్రసక్త్యా పదా నరమాకారపరమిత్వర్థః. అస్యార్థస్యవిచర్యయేపర్యవసానముత్తరశ్లోకోక్తం. సోనుదాహృతః. తదర్థమాహ (నచైవమి
 తి) అయంహిసశ్లోకః *యదాసమస్తభూతేషుపుమానేకోవ్యవస్థితఃతదాహికోభవాత్సోహమిత్యేతద్విఫలంవచఇతి. అత్రైకశబ్దఅకారైక్యవచనః. స్వ
 యంప్రకాశత్వనిత్యత్వాదుత్వాదిస్సర్వాత్మసాధారణః. వ్యావర్తకదేవాద్యాకారస్తునాత్మస్యస్తి. వ్యావర్తకకాభావాత్ తద్వాచిత్యేనైరనిర్దేశోనుపప
 న్నః. ప్రత్యక్షపరాక్ష్యపరోక్షత్వాదీనినవ్యావర్తకానీతికోభవానితి ప్రశ్నస్తదతిక్తాకారానిష్టాయః. సహిభవానితి ప్రశ్నః. భవచ్ఛ
 బ్దోధర్మమాత్రపరః. కింశబ్దోవ్యావర్తకదేవాద్యాకారపరః. తస్మాత్తదతిక్తాకారాభావేననతద్వాచిత్యేనైరనిర్దేశకవచద్యతఇత్యర్థః. (జ్ఞానైకాకార
 త్వేనసమానత్వాదేవేతి) పూర్వోక్తాదేవేతిభావః. ఉక్తనిర్వాహగోచరందృష్టానైవముఖేనానైవతపరత్వేనపరోక్షస్యశ్లోకస్యార్థమాహ (వేణురస్థేతి) స్వ
 తపికాకారాణాముపాధిపశాదవా నరభేదసద్భావమాత్రేదృష్టానోపన్యాసః. అన్యథాసర్వథాసాధర్మ్యాభ్యుపగమేహి ఆత్మనోచిత్వాకాశకార్యత్వా
 దికమపిస్యాత్. తద్విప్రమాణా నరవిరోధాత్త్యజ్యతే. తథాదృష్టానైకతమాకారా నరమపీతిభావః. తథాసాపరమాత్మనఇత్యుక్తపక్షాదిసంజ్ఞాభేదోమా
 భూదిత్యనిష్టాయేమాహ (ఏవమాత్మనాందేవాదిసంజ్ఞాభేదఇతి) భేదపక్షాదిసంజ్ఞితఇతిపాతేనత్యపిషడ్వాదిసంజ్ఞాభేదఇతివ్యాఖ్యాతం - యదేవమప
 ణ్డాదిరూపభేదప్రతిపత్తిసాకర్యస్సంజ్ఞాభేదానీనత్వాదితిభావః. దాష్టాన్తికేతితదైవ. దృష్టానైవ్యక్తివివక్షయంతిమస్తీతిశక్త్యా యాయాయ్యంశానామ
 నేకత్వంతర్కేణసాధయతి (తైజసేతి) స్వర్గవద్భవ్యత్వాదితిభావః. యత్రత్వాకాశదృష్టానైకత్వత్రాప్యేకస్యాత్మనోదృష్టానైవ్యేనాకాశముక్త్యా
 అత్తా నరేతథాత్వమితిమస్తవ్యం. *నితనీలాదిభేదేనయతైకందృశ్యతేనభః! త్రాస్తద్భవీరాత్మాపితత్వకస్పకృత్యధర్మినిభగవతేనీతనీలాదిభేదశ్చ
 రత్వాప్రకృప్యైస్సానమయేమమేహుపక్షిప్తస్యతస్యయథాక్రమభావి- తత్తైకస్యాత్మనోపిదేవాదిభేదఃక్రమభావీతి. యద్వా - తత్రాపిప్రదేశభేదాగ్నే
 కారేణసర్వాత్మదృష్టానైస్స్యాత్. అకాశస్యప్రదేశభేదానభ్యుపగమేషుటాదెర్విభుత్వమాకాశస్యాల్పత్వంవాప్రసజేత్. కింఘటాదెక్వత్వాన్నికాశ
 ససంబద్ధఃఉతప్రదేశభేదేన. పూర్వస్త్రికృతేషుటాదెర్విభుత్వమాకాశస్యాల్పతమాణత్వంవా. ద్వితీయే ప్రదేశభేదాగ్నేకారఇతి. వేదాన్నిధర్మభాసోనిర
 వయవత్పదాదోఽపనిర్ధాస్తః - వేదాన్తేమతస్యాంశభేదేనపక్షీకరణోపదేశా, దేకాంశేనవాయుత్వేనపరిణామవాదా, యత్ప్రతిలియదర్శనా, చేతి.
 అతఏవ *ఘటాభ్యుపగమేషుటాకాశోనభిన్నోనభసాయథా | బ్రహ్మణాహేయవిభ్యంసేవిష్ట్యాభ్యేనతథాపుమానిత్యానకవచనమపిభగవత్యంశభేదానిష్టాయే
 యేణశేవస్యవత్సద్భావత్సాధికతైవమ్యువిరహేదృష్టా నరమర్పణపరంవేదితవ్యం- *యథాగ్నిరగ్నిసంక్షిప్తస్వమానత్వమనుప్రజేదితితత్త్వేన

* సోహంసచత్వమితిసర్వాత్తనాంపూర్వోక్తంజ్ఞానాకారంతచ్చజ్ఞేనపరామృతతత్సామానాధికరణ్యేనాహంత్యమిత్యాదీనామధానాంజ్ఞానమేవాకారభిత్వపసంహరణదేవాద్యాకారభేదేనాత్మసభేదమోహంపరిత్యజేత్వాహ. అన్యథాదేహాతిరిక్తోపదేశ్యస్వయాపేతహంత్యం సర్వమేతదాత్మస్వరూపమితిభేదనిర్దేశోనఘటతే. అహంత్యమాదిశబ్దానాముపలక్ష్యేణసర్వమేతదాత్మస్వరూపమిత్యేనసామానాధికరణ్యాదుపలక్షణత్వమపిసంగచ్ఛతే. సోపియథోపదేశమకరోదిత్యాహతత్యాజభేదంపరమాద్భుతస్థితిఃకుతస్తేషాన్జ్ఞయితిచేత్ - దేహాత్మవివేకవిషయత్వాదుపదేశస్యతచ్చ * పిండనిపుభగ్యతనిపుంసశ్చిరనిచాన్యాదిలక్షణితిప్రత్యూహత్. *విభేదజనకేజ్ఞానగతిచనాత్మస్వరూపైక్యవరం. నాపిజీవపరయోః. అత్మస్వరూపైక్యమక్రీత్యానిపిద్ధం. జీవపరయోరపిస్వరూపైక్యందేహాత్మనోవివసంభవతి-తథాచక్రతిః *ద్వాసుపజ్ఞానయుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే.తయోరన్యసిపిపులంసాద్వత్వైనశ్చన్ననోఽభిచాకశిని

సామ్యదృష్టానాభిధానాత్. అథాదిభరతనిగమనశ్లోకమాహ(సోహమితి)పూర్వోక్తం-అభ్యాసచతుష్టయోక్తం. సజ్జివచస్వజ్ఞానాకారవిషయకమనాచిత్వేషివిశేషజాంశేతాత్పర్యందర్శయితుంసర్వాత్తనాంజ్ఞానాకారమితివిశేషజాంశస్యనిష్క్రమ్యనిర్దేశః- అన్యథాంత్యామానాధికరణ్యేనేర్వసత్వరోక్షివిరోధాత్. (జ్ఞానమేవాకారభిత్వపసంహరన్నితి) సోహమిత్యాదిశ్లోకాననరపూర్వశ్లోకే *వికంసమనంయవిశేషింబిత్తచమృతోనాశ్చరంతతోన్యత్ ఇత్యర్థేనసర్వాత్తనాంభగవచ్చరీరత్వసోక్తత్వాత్ సోహమిత్యాదిశ్లోకస్యభగవదాత్మకత్వనిగమనచర్యకృత్యాత్. తచ్ఛాన్యోక్తం-ప్రకరణస్యరీరాత్మవివేకపరత్వాత్, తన్నిగమనస్యచాపేక్షితత్వాత్, తన్నిగమనపరశ్లోకానరాధావా, దపేక్షితవిధేరసపేక్షితవిధానాదాగా, చ్య. అత్తనాందేహవాసర్వకాకారత్వనిగమనపరోయంశ్లోకభిత్వభిప్రాయః. త్వజభేదమోహమిత్యంశస్యార్థమాహ (దేవాద్యాకారభేదేనాత్మసభేదమోహంపరిత్యజేత్) దేవాదిశబ్దోభేదశబ్దవివరణరూపః. దేహాగతదేవత్వాద్యాకారభేదఅత్మనిభేదమోహపాతం. తంభేదమోహంపరిత్యజేత్వార్థః. కృత్స్నభేదనిషేధపరత్వేన్నిష్టమాహ(అన్యథేతి)నచాహంత్యమాదిశబ్దాదేహపరాః- సహితచ్చభేదాత్మానంపరామృత్యతేనాత్మనాదేహానైక్యముపదిశ్యతే. నాచ్చన్యకరణపరాః- సహ్యన్యకరణానాంపరమాత్మనైక్యంపరస్పరైక్యంవోపదిశ్యతే. నాపిదేహవిజ్ఞానన్యకరణపరాః - సహదేహవిజ్ఞానామన్యకరణానానైక్యముపదిశ్యతే. అతోఽహంత్యమాదిశబ్దాదేహాతిరిక్తాత్మపరాభిత్వభిప్రాయేణదేహాతిరిక్తత్వం. అహంత్యమిత్యాదిపదానాముపలక్షణత్వాదుపలక్ష్యేవస్తునిభేదఇత్యాశక్తిస్యచిహరతి (అహమితి) అహంత్యమాదిత్యాదిశబ్దేనసర్వశబ్దావివక్షితం. ఉపలక్ష్యేణైత్యేవచాకిర్యైకశః-ఉపలక్ష్యవాచివదేనేత్యర్థః. (సర్వమేతదాత్మస్వరూపమిత్యేనేతి)అహంత్యంసర్వమిత్యయ్యాజామపిపదానాంఅత్మస్వరూపశబ్దేనసామానాధికరణ్యంభవితం-తేష్వన్యతమేనాహంత్యమర్థసజాతీయాధవాచినాసర్వమేతదివదేనాత్మస్వరూపశబ్దస్యసామానాధికరణ్యనిర్దేశాదిజ్ఞానాగ్ధంసర్వమేతదాత్మస్వరూపమిత్యసాదానంకృతంధాప్యే. శ్లోకేసర్వమేతదాత్మస్వరూపమితిప్రదర్శనార్థముక్తం. అతోఽహంత్యమాదిశబ్దానాముపలక్ష్యవాచకాభిసతాత్మస్వరూపశబ్దేనసామానాధికరణ్యాదహంత్యమాదిశబ్దవాచ్యానామధానాముపలక్షణత్వమసంగతం-సహితచ్చశ్శాఖా, సారసఃకేదార, ఇత్యుపలక్షణోపలక్ష్యవాచిశబ్దానాంసామానాధికరణ్యంముఖ్యతయాదృష్టమిత్యర్థః. లక్షణయాన్వీతిచేత్ - లక్షణైవదోషఇతిభావః. యద్వా-అనేనేతిపదముపలక్ష్యవిశేషణం. సర్వమేతదాత్మస్వరూపమిత్యాత్మశబ్దనిర్దేశేనానేనోపలక్ష్యేనాహంత్యమాదిశబ్దానాంసామానాధికరణ్యాదుపలక్షణత్వమసంగతమిత్యర్థః. అస్యాన్యోజానాయామహంత్యమాదిశబ్దాతియాధవాచినసర్వపదసామానాధికరణ్యనిర్దేశస్యహేతుత్వమర్థనిర్దేశం-యద్యహంత్యమాదిశబ్దాఉపలక్ష్యవస్యస్తవ్యత్రయస్తదాసీమేవమర్థతయోపలక్ష్యవాచినాత్మస్వరూపమితిపదేనసజ్జివభృత్యామానాధికరణ్యదర్శనాదుపలక్షణవాచకాహంత్యమాది సామానాధికరణ్యైర్దయార్థ్యమితి. అహంశబ్దస్యాపేక్షిక ప్రత్యేక్ష్యంప్రప్యత్తినిమిత్తం. త్వంశబ్దస్యచేతనత్వేనత్యభిముఖత్వం. అత్మశబ్దస్యచవాసపక్షమత్వం. సజ్జితిపదస్య ప్రకృతజ్ఞానాకారః. సమసచసర్వమేతదాత్మస్వరూపమిత్యత్రకథమాత్మస్వరూపవిశేషణస్యతచ్చస్యపుద్గత్యం-ఉచ్యతే-అత్యాశుద్ధామరశ్శాస్త్రజ్ఞత్వాదిమపరజ్ఞానమయత్వేన ప్రకృతఅత్యాహితచ్చభేదపరామృత్యతే-అతోసవిరోధఇతి. అచిత్సంప్రప్యందేవాదిరాపేణప్రతీయమానంసర్వమేతదాత్మస్వరూపంజ్ఞానైకాకారస్యఅత్మైత్యర్థః. చతుర్థపాదంవ్యాచక్షే(సోపీతి)నజీవబ్రహ్మైత్వతచరమిదం ప్రకరణం- సచాత్మస్వరూపవిషయత్వనిషేధపరం- ప్రకారైక్యపరమితకంజ్ఞాయతఇత్యభిప్రాయేణాహ(కుతశ్చేతి)పరిహరతి(దేహాత్మేతి)తదపికుతఇత్యత్రాహ(తచ్ఛేతి)దేహాత్మవివేకపరత్వోపపాదనేనజీవరైక్యపరత్వమాత్మవిషయత్వనిషేధపరత్వంచదత్తీతరమేవ. అథశాస్త్రాగ్రహంసంహరగతస్యవిభేదజనకఇత్యాదిశ్లోకస్యార్థంపక్ష్యే-అథాస్తరపరత్వంపునస్యతి(విభేదేత్వాదినా)ప్రథమంకిమాత్మస్వరూపైక్యవరం- ఉతజీవపరైక్యపరమితివికల్పమాప్యతే. అత్ర-చశబ్దాభావాదాత్మబ్రహ్మశబ్దయోస్యామానాధికరణ్యంసంభావితం. తథాసతిబ్రహ్మశబ్దఃకథావన్యపరస్యాత్. వివంశుధావస్థాజ్ఞేవస్యభేదోనాస్తితిజీవస్వరూపైక్యముక్తంస్యాత్. అతశ్శబ్దాస్సవిభూతమాత్మైక్యపరత్వందావయతి(అత్మేతి)ఉక్రీత్యా-శ్చుతివృత్త్యథాపత్తిలాకికాథాపత్త్యాదిభిర్వర్ణః. ద్విత్వీయంపక్షందావయతి(జీవేతి)(దేహాత్మనోవివేది)విరుద్ధపర్వత్వాదిత్యర్థః. ప్రత్యక్షపరాత్వజడత్వాజడత్వనిత్యత్వపరిణామిత్యాదిభిర్విరుద్ధపర్వత్వైర్ప్రమాణమాహ (తథాచేతి)తవపరయోరపిహేయార్థ్యోన్యోన్యలిజ్జతస్సనియామ్యత్వస్యియన్త్యత్వాదివిరుద్ధపర్వత్వైర్నైక్యంహిసోపపద్యతే. విరుద్ధపర్వత్వేప్రమాణమాహ (తథాచేతి)తథా-విరుద్ధపర్వత్వభిత్వర్థః. చోహ్యర్థః-హేతువాచీ, వక్ష్యమాణహేతునాంవచ్చమీప్రయత్రా. తత్కానీయాయం-చశబ్దః. సమానంవృక్షం-శరీరం. పిప్ప

* ఋతంపిబన్తాసుకృతస్యలోకే గుహంప్రవిష్టాపరమేపరాధ్యైః। ఛాయాతపాబ్రహ్మవిదోవదన్తి పశ్చాద్గుయోయేవ
ప్రణావికేతాః॥ * అన్తరిప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాంసర్వాత్మేత్యాద్యాః, అన్తిన్నపిశాస్త్రే * ససర్వభూతప్రకృతింవికా
రాణా గుణాదిదోమాంశ్చమునేవ్యతీతః। అన్తిరసర్వావరణోఖలాన్తాతేనాస్తృతంయద్భువనాన్తరాళే। సమస్తకల్యాణ
గుణాత్మకోసా * పరస్పరాణాంసకలానయన్త్రజ్ఞేశాదయస్సన్తిపరాపరేశే* అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యాత్మతీయాశక్తిరివ్య
తే। యయాత్మేప్రజ్ఞశక్తిసాగ్రేవేష్టితానృపసర్వగేతిభేదవ్యవదేశాత్, * ఉభయేపిహిభేదేనైసమధీయతే* భేదవ్యవదేశా
చ్ఛాన్యః* అధికంతుభేదనిర్దేశాత్ ఇత్యాదిసూత్రేషుచ* యత్యన్తినిత్యన్నాన్తనోన్తరోయమాన్తానవేదయన్యాన్తాశరీరం

అం-కర్, ఫలం, అగ్రచాకశీతి-స్వయమనశ్చత్వాదాశయితృత్వాచ్చభృశంభాతీత్యర్థః, ననుకథమస్యమన్తస్యజీవపరమాత్మభేదపరత్వం-అన్తఃకరణజీవప
రోహ్యయంమన్తః-తైజీరహస్యద్రాహ్మణాస్యమన్తస్యరథావ్యాఖ్యాతత్వాత్ యథా* తయారస్యఃపిపలంసాద్వత్తీతస్త్వం, అనశ్చన్తన్యోఽధి
చాకశీతిత్వః। తావేతాసత్త్వేత్రజ్ఞావితి-సాద్వత్తీత్యన్తసన్తస్త్వముక్తంఅధిచాకశీతిత్వన్తసవాత్సేనానశ్చన్తన్యోజ్ఞాఇతిత్వేత్రజ్ఞోభివశ్యతీత్వక్రమితి
వ్యాఖ్యాతత్వమవగమ్యతే, సచన్తస్త్వజ్ఞోజీవపరః-త్వేత్రజ్ఞశబ్దఃపరమాత్మపరఇతివాచ్యం-సత్త్వేత్రజ్ఞశబ్దయోరన్తఃకరణజీవపరతయాప్రసిద్ధత్వాత్,
* తదేతన్తత్త్వంయేసస్వప్నంపశ్యతి। అథయోయంశారీరశివద్రస్తాసత్త్వేత్రజ్ఞః। తావేతాసత్త్వేత్రజ్ఞావితిన్తత్త్వేత్రజ్ఞశబ్దయోరన్తఃకరణజీవపరత్వేనత
త్రైవ్యాఖ్యాతత్వాత్, చ్చ, యేనపశ్యతిపరణత్వప్రతితేసత్త్వంహ్యన్తఃకరణం, స్వప్నద్రష్టుత్వాదితరఃత్వేత్రజ్ఞోహిజీవః, అతాద్వాసుపర్ణాఇతిమ
న్త్రోయమన్తఃకరణజీవపరః-సతుజీవపరమాత్మపరఇతి, ఉచ్యతే-నతావజీవపరమాత్మపరత్వమస్యమన్తస్యాపవదితుంశక్యతే-అనేనమన్త్రైణుల్యార్థత
యాప్రత్యభిజ్ఞాయమానే* సమానేవత్వేపురుషానిమగ్నఇత్యన్తరమన్త్రైజీవపరమాత్మనోఃప్రతిపన్నత్వాదస్యమన్తస్యతదైకార్థ్యాచ్ఛ, * సమానంవృ
తంపరిషస్వజాతే * సమానేవత్వేపురుషానిమగ్నఇతితయోరైకార్థ్యంహిప్రతీయతే, * సమానేవత్వేఇతిమన్త్రైచపురుషజీవః-అన్తఃకరణస్యపురుష
శబ్దవాచ్యత్వాదాత్, * శోచలముహూహాసః * పశ్యతిపరణాకఇతిపదానామసార్వస్యప్రసక్త్యాచ్ఛ, అన్యశ్చపరమాత్మా - ఈశశబ్దవాచ్యత్వాత్,
స్వవిషయజ్ఞానేనపరణాకత్వకేతుత్వాత్, చ్చ, నకేవలముత్తరమన్త్రైకార్థ్యాద్వాసుపర్ణేతిమన్తస్యజీవపరమాత్మపరత్వం- కింతుతస్మిన్నేవసాద్వత్తీ
అనశ్చన్తస్యఇతిభోక్తృత్వాభోక్తృత్వశ్రవణాచ్ఛతదవసీయతే, చతుశ్శోభిత్రాదీనాంద్రష్టుత్వక్రేతృత్వాదివత్ అన్తఃకరణస్యాపికరణత్వాదవభో
క్తృత్వంసంభవతి, జీవస్యచవత్పశ్యోకద్రవాపరిష్యజ్జదశాయామేవానశ్చత్వమపిసోపపద్యతే, తస్మిన్తైజీరహస్యద్రాహ్మణస్యకోగః- ఉచ్యతే- స
త్త్వం-విధజీవః- * ద్రవ్యాసువ్యవసాయేషుసత్త్వముక్తీరుజద్రష్టితిన్తైజుర్జుకపారాత్ జన్మపరత్వావగలేః, జన్మ-చేతనః- * ప్రాణీతుచేతనోజన్మజన్మజ
న్యశరీరణఃఇతిపారాత్ * సత్తదస్తిపురిష్యాంవాదివిదేవేషువాపునః। సత్త్వంప్రకృతిజైన్త్యక్తంయదేనిస్సాన్త్రైభిర్గుణైరితిప్రయోగాత్, * వన్యాన్వినే
ష్యన్తివదుష్టసత్త్వానిత్యర్వాచీనప్రయోగా, చ్చ, తేత్రజ్ఞశబ్దశ్చత్రపరమాత్మపరః - అథాన్తరప్రసిద్ధాకాశప్రాణశబ్దదధానుపపత్త్యాపరమాత్మ
పరత్వోపపత్తేః, * నిర్ణూర్మామసాన్తంమేఇత్యుక్తమస్య * తేత్రజ్ఞోక్షరవివచేతిప్రయోగాత్, తేత్రంజానాతీత్యవయవార్థస్యస్మిన్నేవపుష్క
లత్వాత్, చ్చ, మోక్షభన్తే * తతస్మైగుణ్యహీనాస్తేపరమాత్మానమజ్ఞసా, ప్రవిశన్తిద్విజశ్రేష్ఠత్వేత్రజ్ఞంనిర్గుణాత్మకం। * సర్వావాసంవాసుదేవంత్వే
త్రజ్ఞంవిధితత్వతః * నివశ్యమాధ్యావిశ్యభుజోవిశ్వపాదామీనానికః। ఏకశ్చరతిత్వేత్రేషున్వైరచారీయథాసుఖం। తేత్రాచివశరీరానిజీవానిచకుభా
కుభేతానివేన్దిసయోగాత్తాతతఃత్వేత్రజ్ఞఉచ్యతఇతిప్రయోగాత్, * యోసాన్తత్వఃకారయితాతంత్వేత్రజ్ఞంప్రచక్షతే। యఃకరోతిచక్రాజీస
భూతాత్మేతిహోచ్యతఇతిప్రయోగా, చ్చ, యేనస్వప్నంపశ్యతిత్వత్రయేనేతీర్థంభావేత్యతీయా- యేనవిశిష్టఃపరమాత్మాస్వప్నంపశ్యతిత్వచ్యతే, తత
శ్చ * కాశిన్వానోభిభక్తిపురిపీద్వారాకాశిన్యవత్స్వప్నద్రష్టుత్వంజీవాత్మద్వారాపరమాత్మవిశేషణంభవతిసవిరోధః, శారీరశబ్దశ్చ * తస్యైష
ఏవశారీరత్రేతివత్ స్వవ్యతిక్రమమన్తదచిద్వస్తుశరీరకేపరమాత్మన్యవపద్యతే, ఉపద్రష్టేనిరుపాధికద్రష్టుత్వంచసర్వజ్ఞస్యతస్యైవోపపద్యతే, అ
లోద్వాసుపర్ణేతిమన్త్రైజీవపరమాత్మపరః, ఋతంపిబన్తావిలిపాన్త్రీయాయాంజీవపరయోఃప్రయోజ్యప్రయోజకభావేనాన్వయః, పిబన్తావిలిశతృ
ప్రత్యయఃకర్తృమాత్రపరః- నతుకర్తృవిశేషపరః, తేనప్రయోజ్యప్రయోజకౌద్వావపికర్తృవిశేషావిలితావవిశేషేణక్రోడీకృతాభవతః, అన్య
థాఅనశ్చన్తిత్వాదివిరోధఃసా్యత్, యద్వా- ఛత్రిణోగచ్ఛన్తీవదజహ్నుత్వా, సుకృతస్యఋతం- ఫలం, యద్వా- సుకృతస్యలోకఇత్యన్వయః,
తదాసుకృతంఋతం, తత్ఫలముచ్యతేఅథాయా* ఏవంపుణ్యస్యకర్తృణామరాద్యన్తోవాతీత్యత్ర* ఏవమన్తతాదాత్మానంజగుప్సేదితిపుణ్యప్రతియో
గిత్యేనానృతశబ్దప్రయోగాత్, గుహం-హృదయగుహం, పరమేపరాధ్యైఇతిలోకవిశేషణం, జీవపరవిశేషణంవా, ఛాన్తసత్త్వాన్తిజన్మత్వయః, ఛాయా
తపా- అజ్ఞసర్వజ్ఞో * జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశనీశాఇత్యనేనైకార్థ్యాత్, బ్రహ్మవిదః- అధ్యాత్మవిదః, పశ్చాద్గుయన్తిన్తాచికేతాశ్చ- కర్తృవిశేషనిష్ఠాః,
తేవదన్తి, యథా * యేచవేదవిదోవిప్రాయేచాధ్యాత్మవిదోజనాః, తేవదన్తిమహాత్మానంకృష్టంధర్మంసనాతనమితి, * ఋతంపిబన్తావిత్యేతద్వైశ్వా
యాహ (అన్తఃప్రవిష్టఇతి) ఇత్యాద్యాశ్రుతిరిత్యన్వయః, నకేవలంశ్రుతిసార్వస్యాత్- అన్తిన్నపిప్రబద్ధేభ్యత్రఇత్యాహ (అన్తిన్నపీతి) * సస
ర్వభూతేత్యాదినాహేయప్రత్యనీకత్వకల్యాణగుణాకరత్వేకథితే, జీవస్యహేయాస్పదత్వమవిద్యేత్యాదినోక్తం, సర్వగేతిభేదవ్యవదేశాదిపూర్వేణ
సంబద్ధః- సతుసూత్రోపాదానం- ఉపర్యస్యసూత్రస్యవిషయవాక్యానుపాదానాత్, ఉదాహృతపురాణవచనానాంహేతుత్వకథనసాపేక్షత్వాత్, చ్చ,
శ్రుతివాక్యస్యహేతుత్వంహివశజ్ఞేనోక్తం, ఉభయేపీత్యాద్యపాత్రసూత్రద్వయస్యవిషయవాక్యంయత్యన్తితి, అధికంత్విత్వాదిసూత్రస్యవిషయవా

యతః సమస్తరూపమయతి * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరివృత్తః * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వారూఢిత్యాదిభిరుభయోరన్యోన్యప్రత్యసీకాకారేణ స్వరూపనిర్ణయాత్. నాపిసాధనానుష్ఠానేననిర్గుత్తావిద్యస్యపరేణస్వరూపైక్యసంభవః - అవిద్యాశ్రయత్వయోగ్యతదనర్హత్వాసంభవాత్. యథోక్తం * పరమాత్మన్యోర్యోగనిపరమార్థభేదవ్యతే. మిథ్యైతదన్యద్వివ్యంహి నైతితద్వివ్యతాంయతభితి. ముక్తస్యతు తద్గర్భతాపత్తిరేవేతిభగవద్గతాసూక్తం - * ఇదంజ్ఞానసహశ్రిత్య మమసాధర్మ్యమాగతాః । సగ్రేపిన్పజాయతైశ్రవయేనవ్యధన్తిచేతి. ఇహాపి * ఆత్మభావంనయత్యేనం తద్భ్రష్టాధ్యాయినంమునే । వికార్యమాత్మనశ్శక్త్యాలోహమాకర్షకోయభేతి. ఆత్మభావం - ఆత్మనస్వభావం.

వ్యం ప్రాజ్ఞేనేతి. సూత్రేష్వాభిశ్రుతిభిరేవమధ్యనిర్ణయాదిత్యర్థః. వివముపనిషత్సు రాగసూత్రైర్జీవపరయోగిరుద్ధగర్భత్వముపపాదితం. అథ * ప్రాజ్ఞేనేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాదివాక్యానిహృదినిధాయాస్యాన్యథాసిద్ధింశక్యతే (నాపీతి) తద్దూషయతి (అవిద్యాశ్రయత్వేతి) అవిద్యాశ్రయత్వయోగ్యత్వం - అవిద్యాశబ్దస్యమంత్రహీయ ప్రదర్శనార్థః - ఆశ్రయత్వశబ్దస్యంబుధ్యతః - హీయసంబంధాత్వవైభావానభికరణత్వంతర్ద్యోగ్యత్వం. హీయసంబంధాత్వవైభావాధికరణత్వంతదనర్హత్వం * అనశ్చన్నస్యభిశ్రుత్యాపరమాత్మనస్తదనర్హత్వంసిద్ధం. దేశకాలసన్నికర్షితత్వపితదన్వర్హీహిస్వభావసన్నికర్షాభావాత్. స్వభావసన్నికర్షాభావవివహ్యయోగ్యత్వం - యథానభసఃకైదనదహనాద్యనర్హత్వం. అతిహీయార్హత్వదనర్హత్వయోగ్యత్వాపగమేపిస్వరూపైక్యంసంభవతీనిగ్రాహ్యస్యపశ్చాదనుగృహీతస్యహినిగ్రాహ్యత్వాపగమేపినిగ్రహణగ్రహకర్త్రానిపురుషేణనైకత్వసంభవభిత్వర్థః. కారాగృహవినిర్ముక్తస్యనియన్త్రానిరపతినాస్వరూపైక్యంసంభవతీత్యర్థః. అన్విన్నర్థేపురాణవచనమాహ (యథోక్తమితి) యోగశబ్దవికృతపరః - అన్యథాఅన్యద్వివ్యంహితద్వివ్యతాంనైతితిప్రతిక్షేపానుపపత్తేః. ననుమిథ్యైతదిత్యుత్తరత్రాన్వయః. పరమాత్మాత్మన్యోర్యోగఃపరమార్థః - అన్యద్వివ్యంతద్వివ్యతాంనైతీత్యేతన్నిశ్చేత్యర్థః. ఇతి. నైవం - అన్యస్యాన్యద్రవ్యతానాపత్యైస్సత్యత్వాత్. ఇతరథాజడాజడయోస్తాదత్వప్రసక్తః. * ఋగ్యజుసామనిష్ఠాద్వంద్యంయజ్ఞకర్తృమరంభవంవత్ ఇవ్యతభిత్వేనేనపూర్వాద్ధోక్తాధ్యనరమతత్వద్యోతనాత్ - అన్యథాఇవ్యతభిత్వేనవైయధ్యాత్. కించ - * పరమార్థస్తుపూపాలసంక్షేపాచ్ఛూరియతామితివక్ష్యమాణవక్ష్యతిరిక్తపక్షేతానిరాకరణపరత్వాచ్చక్రకరణస్య - వితచ్ఛక్తపూర్వాద్ధోక్తైక్యసమర్థనపరత్వముత్తరార్థస్యనోపపద్యతే. * భర్తాయత్యజితఇత్యాదిగ్రస్తైస్తత్తదధానాంపరమార్థత్వంహినిరస్యతే. స్వతఃప్రకృతార్థస్వరసవైయతచ్ఛబ్దస్యప్రకృతార్థసత్వేవవక్ష్యమాణ పరత్వాశ్రయణమవ్యయం. కించ - అన్యద్వివ్యంతద్వివ్యతాంనైతితియత్ - వితన్విశ్యతిహితదానీమధ్యః - తథాసతియతశ్చస్వార్థస్యభిత్వం - యతశ్చచ్చిత్వహిహేతుపరత్వంస్వరసనిర్ధంసతుయచ్ఛబ్దవత్ ప్రకృతార్థకరీరమాత్రపరామర్శిత్వం. అన్యద్వివ్యంతద్వివ్యతాంనైతీత్యేతన్నిశ్చేతియతః - తతవికృతంపరమార్థభిత్వస్వయే - ఇతిశబ్దద్వయాధ్యాహర ప్రసక్తః. సమానధ్యాహరేణనిర్వాహేసంభవపద్యతే. యచ్యచ్ఛేత - పూర్వంపుభగ్నూతయోఃపరమాత్మాత్మనోఃవికృతంపరమార్థభిత్వతభిత్వేతే మిథ్యైతత్. అన్యద్వివ్యంహితద్వివ్యతాంనైతితియతః - తస్మాత్పూర్వమపిపరమాత్మాత్మనోఽభేదోనాస్తీతి. నైవం - పూర్వంప్రాప్త్యాపుభగ్నూతయోఃభిత్వస్యాగ్రతత్వేన అధ్యాహరప్రసక్తాత్. సమానధ్యాహరేణనిర్వాహేసంభవతినోపపద్యతే. కించ - తస్మాత్పూర్వమపిభేదోనాస్తీతి అక్రతవాక్యాన్తరాధ్యాహరేణవాక్యస్య పూరణీయత్వంస్యాత్. తచ్చతన్నిరపేక్షనిర్వాహేసంభవతినోపపద్యతే. తస్మాత్ప్రాగపిభేదోనాస్తీతివాక్యంనాధ్యాహరవ్యవం - పూర్వంభిన్నయోఃపరమాత్మాత్మనోఃపశ్చాదభేదభితి పక్షనిరాకరణమాత్రపరత్వాద్విధిస్సీతిచేత్. కింతేనప్రయోజనం - పూర్వమప్యైక్యసిద్ధిరితిచేత్. న - పూర్వంపుభగ్నూతయోఃపశ్చాదైక్యాదోగేభిహితేసతి పశ్చాదపిభేదసిద్ధేః. అతఃస్వరససిద్ధివివాధాస్వీకార్యః. అథ * బ్రహ్మైవేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాది వాక్యనిర్వాహంబహుశ్రుత్యన్తరావిరోధేనవక్ష్యన్ముక్తస్యనామ్యవత్తిమాహ (ముక్తస్యేతి) తత్త్రైక్యశ్రుతేః ప్రతిమాలాధానామ్య శ్రుతిర్గర్భయివ్యతభితి మత్వావ్యాఖ్యేయతయా ప్రకృతస్యోపబంధమవచనస్య సహితీయంపరాభిమతార్థప్రతిమాలాధానంప్రతివచనందర్శయతి (ఇదమితి) ముక్తపరత్వవైకధ్యాదోపాదానంసగ్రహీతి. నకేవలంశాస్త్రాన్తరే - అత్రాఃముక్తస్యభేదప్రతిపత్తిరస్తీత్యాహ (ఇహాపితి) ఇహ - యోగప్రకరణే సంక్షేపకథనారంభభిత్వర్థః. * సంక్షేపవిస్తరాభ్యాంతుకిమన్యత్త్రియతాంతవేతిహ్యుక్తం. ఆత్మనః శక్త్యావికార్యం - అవస్థానరంజేయం. ధ్యానినమేనంతద్భ్రష్టాత్మభావంనయతి - ఆత్మనః శక్త్యావికార్యం లోహమాకర్షకోయభేత్వస్వయః. ఆకర్షకోవహ్నిః - దోషమాకర్షతీతిపుస్తత్వా. * యథాగ్నిరుద్ధతఃఖిఃకక్షందహతిసానిలః । తథాపి త్రస్థితోవిష్ణుర్యోగినాం సర్వసిల్పిచమితిచ్యుతరత్రవక్ష్యతే. శ్రీవిష్ణుభర్తృన - * యథాగ్నిసంగాత్కనకమపవోషంప్రజాయతేభితి. సోగ్నిఃఆత్మభావం - ఆత్మనః స్వభావం - నిర్దోషత్వం - లోహంనయతితథేత్యర్థః. అయంనమ్యగర్థః. యద్వా - ఆత్మశబ్దఃస్వవాచీసన్ననర్హయోగవ్యతిరేకపరః. యథాగ్నిర్దోహమాత్మభావం - స్వభావం - స్వతస్సిద్ధరూపం - నయతితద్వదిత్యర్థః. యద్వా - ఆకర్షకః - అయస్సాస్తే. లోహమాత్మభావంనయతి - స్వవ్యాపారంలాహంకారయతి - స్వమనుకారయతి. * స్థితస్థితాముచ్చలితః ప్రయాతామితివదయస్సాన్తస్త్వితీచేల్లాహ స్త్వితీ - భావతీతే త్రమనుభావతి - వివం * కామాన్నికామరూప్యనుసంచరత్ * సర్వేణులాకేషు కామచారోభవతీత్యాది శ్రుత్యనుగుణం పరమాత్మాదీపాసకంస్వవేష్టామనుకారయతి - సమానవేష్టితంకరోలిత్యర్థః. యద్వా - ఆత్మశబ్దస్వవాచీ - నిష్కృష్టస్వరూపపరః. దీపాసకంపరమాత్మాఆత్మభావంనయతి - ప్రకృతిసంబంధరూపిత్యేనకుద్ధతాంనయతి - కేవలతాంనయతి - యథాలయస్సాన్తోదారునిమగ్నంలోహంతస్మాద్ధారుణఉద్భవ్యకేవలతాంనయతితద్వదిత్యర్థః. యద్వా - * భూప్రాప్తవాత్మనేపదమితివచనాత్ భావశబ్దఃప్రాప్తివచనః. ఆత్మప్రాప్తింనయతి - యథాలోహమయస్సాన్తఃస్వప్రాప్తింనయతీత్యర్థః. ప్రాప్తింనయతీనిర్దేశకదనభావంపచతి

నవ్యోక్తస్వకస్వరూపాపత్తిరాకృత్యమాణస్య. వత్సతిచ * జగ ద్ద్వారపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ
*భోగమాత్రసామ్యలిక్తాచ్చముక్తోపసృప్యవ్యవదేశాచ్చేతి. వృత్తిరపి *జగద్ద్వారపారవర్జంసమానోజ్యోతిషేతి.
ప్రమిషభాష్యకారశ్చ *దేవతాసాయుజ్యాదశరీరస్యాపిదేవతావత్సర్వాధస్థిస్థిస్సాన్విదిత్యాహ. శ్రుతయశ్చ *య
ఇహోన్మానమనువిద్యత్రజన్యైతాంశ్వసత్యాన్ కామాం ద్రేషాంసర్వేషులోకేషు కామచారోభవతి*బ్రహ్మవిదా
హ్నోతిపరం *సోశ్నుతేసర్వాకామానహా. బ్రహ్మణావిపశ్చితా * ఏతమానందమయమాన్మానముపసంక్రమ్య
ఇమాలోకాకామాన్నీకామగూఢ్యనుసంచరన్ *సతత్రవర్తేతి *రసోవైసః! రసంహ్యేవాయంలభ్యానన్దీభ
వతి*యథానన్యస్సృష్టమానాస్సముక్త్రేలస్సంగచ్ఛన్తీనామరూపేవిహాయితథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తంగివ
రాత్పరంపురుషముపైశిదివ్యం *తథావిద్వాన్ పుణ్యపాపేవిధూయనిరజ్జనగి పరమంసామ్యముపైతీత్యాద్యాః.

వివర్. జనస్యచరమాత్మశక్త్యావికార్యత్వంయుక్తం-జీవస్యబద్ధమోక్షయోజ్ఞానసంకోచవికాసరూపవికారార్థత్వాత్. అత్రశ్లోకేతాదాత్మ్యప్రతిప
త్తిబాపంచర్యయః(సహిం)అకర్షకస్వరూపాపత్తిరాకృత్యమాణస్యేతినిర్దేశకః క్రసర్వాధస్థానాధారణః- అగ్నిసవర్ణదృష్టా ప్రవివక్షయామాకృత్యమా
ణశక్త్యావికార్యధరః. (సమానోజ్యోతిషేతి) జ్యోతిః-పరంబ్రహ్మ-అపరంజ్యోతిరుచసంపద్య *అథయదపఃపరోదివాజ్యోతిర్దీప్యత్యితిశ్రుతేః (ద్రమి
దేతి) అశరీరః-ముక్తఃకర్షకృతశరీరాభావాత్. సిద్ధిః-అనుభవః. ముక్తాజీవపరమోచ్ఛేదశ్రుతీర్జన్యయి (శ్రుతయశ్చేతి) అహ్ని- పరమనుభవతీ
త్యర్థః. ఏతద్వివరణరూపంవాక్యందర్శయతి(సోశ్నుత్యితి)అనుసంపరన్నిత్యనేనభేదోదర్శితః. రసోవైసఃఇత్యనేనసామ్యమానన్దిత్వాకారేణేత్యుక్తంభ
వతి. చరమసామ్యాపయోగీనందైర్భర్తృనివృత్తిందర్శయతి(యథానన్యఇతి)నదీనాంనదీత్వాకారప్రహణేనసముద్రసంసర్గాదైవధర్మప్రహణేనసం
సర్గోదృష్టానేతిచజీవ్యః- ప్రాకృతనామరూపప్రహణపూర్వీకాహిపరమాత్మప్రాప్తిః. నచతావతాభేదనివృత్తిః- *పురుషముపైతీతికర్షకర్తృభావావ
గమాత్. సామ్యాపత్తిందర్శయతి (తథేతి) ననుపరమంసామ్యముపైతీత్యైక్యాత్పత్తిరుచ్యతే- సమశబ్దస్యసమానపర్యాయత్వాత్సమానశబ్దవదైక్యేప్ర
యోగాచ్చ. సమశబ్దస్యైక్యేప్రయోగోదృశ్యతేసమకాలవర్తిత్యాదిషు. తథాసమశబ్దపర్యాయతయావగతసమానశబ్దాపైక్యేప్రయుజ్యతే. *సమా
నంవత్సంపద్యస్థాతేఇతి *ఏకస్మిన్మధ్యేతిసామాధికరణ్యమితిచ. వికాధికరణ్యంహిసామానాధికరణ్యం- ఏకస్మిన్మధ్యేతిచ్యుతే. తత్పర్యాయ
శ్చసమశబ్దః. యద్యపిసాదృశ్యస్యాపిసమశబ్దావాచకః- తథాపిముక్తివాక్యస్థసామ్యశబ్దవికృతపరః- *బ్రహ్మవేదబ్రహ్మవధవతిత్వాదిశ్రుత్యంతైకా
ధ్యాత్, లయసాయుజ్యశబ్దశ్రవణాత్, నదీసముద్రఘటాకాశమహాకాశాదిదృష్టాన్తత్రవణా, చ్చ. *సాధర్మ్యమాతాఇతిస్ఫులిస్తసగుణప్రాప్తివి
షయా-అస్యథా ప్రత్యక్షశ్రుతివిరోధేస్వరూప్తేకవిషయబహుశ్రుతివిరోధేచతద్దైర్బల్యాత్. అతవిక్యాపత్తిరేవానేన వాక్యేనప్రతిపాదితా. విక్య
స్యచపారమ్యంనామపునర్భేదభ్రమప్రరోహవిరహితత్వమితి. అత్రాచ్యుతే-ఆత్రసామ్యశబ్దఃసాదృశ్యమేవాభిధత్తేనత్వైక్యం-ఏక్యవ్యముఖ్యాధత్వే-
భ్యుపగతేపిస్సాదృశ్యాభావాత్. సాదృశ్యవివహింసమశబ్దస్యప్రాచుర్యం. తస్యచాపవాదాభావేనతస్యస్వరసార్థస్త్వీకారోఽనుచనన్తీ. అపవాదశేతవశ్య
త్వదుక్తాలన నరమేవచరిత్రాయనై. నచసమాదిశబ్దానామైక్యంముఖ్యాధః - ఏకత్వవివక్షాయామేకోఘటఇత్యాదౌప్రయోగాభావాత్. ముఖ్యత్వే
హ్యేకశబ్దస్త్వేవప్రతియోగినిరవేక్షప్రయోగఃప్రాప్నోతి. యప్రసామానాధికరణ్యం, సమకాలవర్తిత్యాదిషుసమాదిశబ్దప్రయోగః- సతుసాధారణ్యా
ర్థః- నత్వైక్యార్థః. సాధారణ్యేపిప్రయోగోఽముఖ్యః-ప్రయోగేస్యధానిర్దేశకైకత్వనానుపపత్తే.తథాహి- అనేకప్రతియోగికైకరూపసంబద్ధవత్త్వం
సాధారణ్యం - యథాధనందేవదత్తయజ్ఞదత్తౌప్రతిశేషత్వేన సంబద్ధితయా సాధారణం - తయోశ్చధనం ప్రతిశేషితయా సాదృశ్యం - తాభ్యాం
సంబద్ధిధనం. తథానీలత్వోత్పలత్వేఅపేక్ష్యేధారతయాసంబద్ధిద్రవ్యంసాధారణం-తయోశ్చద్రవ్యం ప్రత్యాభేదతయానేనాదృశ్యం - తాభ్యాంసం
బద్ధిద్రవ్యం. తథాద్వాభ్యాం సంయోగిత్వేనాపేక్ష్యేద్వావచ్ఛేదకభావేనవా సంబద్ధికాలప్రయోగసాధారణః - తత్కాలసంబద్ధిత్వాకారేణతయోరపి
సాదృశ్యమస్తీ- తాభ్యాంసంబద్ధికాలః. అతోమిధస్సద్వత్సాధసంబద్ధితయా ద్రవ్యకాలాదిషుసమసమానాదిశబ్దాలక్షణయావరన్త్యతిసముఖ్యాః. అథ
విశ్వేప్రయోగాభావాత్ సమశబ్దత్వైక్యంసముఖ్యాధః. ముఖ్యాధ్యేనంభవతిలాక్షణికార్థస్త్వీకారోనోపపద్యతే.అతస్సామ్యశబ్దస్సాదృశ్యమేవాభిధత్తే.
ముక్తాత్మగోచరసామానాధికరణ్యాపత్తిశ్చాన నరమేవభాష్యేవత్వతే. యదక్తం - సాయుజ్యశబ్దేనముక్తావభేదఇతి. తదయక్తం - సాయుజ్యశ
బ్దస్య సమానగుణయోగవాచిత్యాత్. యుజ్యత్యితి యుక్త్యభోగుణధరః - ధర్మిణిహి గుణస్సంబద్ధతే. సమానగుణకన్యాయక్ - తస్యభావస్సాయ
జ్యమితిహిపుష్పత్తిః. ప్రయోగవిరోధాచ్చ నైక్యంసాయుజ్యం. * ఏతాసామేవదేవతానాం సాయుజ్యం సార్వత్రికం సమానలోకతామాప్నోతితి
బహిష్కృతైవతాపరేకస్యసాయుజ్యాపత్తిశ్చాయతే. నహ్యేకస్యనిరవయవస్యాచ్ఛేద్యస్యాత్మనో బహిష్కృతైవతాభిరైక్యం సంభవతి. క్రమభావిత్వాద
విరోధఇతిచేత్ - తద్వత్సన్నిధిరైకీభూతస్య వరుణసాయుజ్యాపత్తౌ అగ్నిత్వాపాదేః ప్రహణాదగ్నేరైవతాయా అభావస్సన్యాత్. అగ్నిత్వాపాదాశ్చ
తేనుభైక్యావత్త్వనుపపత్తిః- దౌపాధికభేదప్రహణంహైక్యాపత్తిఃసతుపూర్వమవిద్యమానమైక్యముత్పద్యతే. అగ్నోష్ఠిభేదపతతఃపుథగ్భూతస్యవ
రుణసాయుజ్యమితిచేత్ - ఏకీభూతస్యపుథగ్భూతోఽమ్యుపాధితస్సన్యాత్ - ఉపాధిశ్చదేహస్త్రకరణాదిః. తత్సంబద్ధస్యాపేతుకత్వేఽతిప్రసక్తాధేతుర్యా
వ్యః. కర్తౌవశేతురితేత్. అగ్నిసాయుజ్యాపత్తిదశాయాంతత్కర్తృసంపదా. నక్షంచేత్సంపదపాధ్యనుదయేనాగ్నిత్యేపుథగ్భూతాయాగాదగ్నిత్వో
సాధేన్నప్రహణాత్పూర్వోపాధిప్రహణరూపవరుణసాయుజ్యాపత్తిః క్రమణాపిసోపపద్యతే. అనక్షంచేత్తత్కృతోపాధేరనక్షత్వాన్నాగ్నిరైక్యా

[illegible]

భాష్యకృతావ్యాఖ్యాతంచ*యద్యపిసచ్చిత్తత్యాదినా. *బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతీత్యత్రాపి *నామరూపాద్విముక్తినివహత్వరంపురుషముపైతిదివ్యం *నిరంజననివరమంసామ్యముపైతి *వరంజ్యోతిరవసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతత్యాదిభిరైకార్థ్యాత్ ప్రాకృతనామరూపాభ్యాం వినిర్ముక్తస్యనిరస్తతత్ప్రతభేదస్యజ్ఞానైకాకారతయా బ్రహ్మప్రకారతోచ్యతే. ప్రకారైక్యేచతస్యవ్యవహారోముఖ్యపవ - యథాసేయంగౌరితి. అత్రాపి*జిజ్ఞాసంప్రాపకంప్రాప్యేవరేబ్రహ్మణిపార్థివ. ప్రాపణీయస్తథేవాత్మాప్రక్షీణాశేషభావనఇతి- పరబ్రహ్మధ్యానాదాత్మపరబ్రహ్మవత్ ప్రక్షీణాశేషభావనః-కర్మభావనా బ్రహ్మభావనోభయభావనేతిభావనాత్రయరహితః-ప్రాపణీయఇత్యభిధాయ * తేత్రజ్ఞనికరణీజ్ఞానంకరణంతస్యవైదిజః । నిష్పాద్యముక్తికార్యంహికృతకృత్యంనివర్తయేదితి-కరణస్యపరబ్రహ్మధ్యానరూపస్య ప్రక్షీణాశేషభావనాత్వస్వరూపప్రాప్త్యాకృతకృత్యత్వేననివృత్తివచనాద్యావత్సిద్ధ్యనుష్ఠేయమిత్యుక్త్వా*తద్భావభావమాపన్నస్తదాసౌపరమాత్మనా । భవత్యభేదీభేదశ్చ తస్యాజ్ఞానకృతోభవేదితి - ముక్తస్య స్వరూపమాహ. తద్భావః- బ్రహ్మణోభావః- స్వభావః. నతు స్వరూపైక్యం- *తద్భావభావమాపన్నఇతిద్వితీయభావశబ్దానన్వయాత్ పూర్వోక్తార్థవిరోధాచ్చ. యద్భూత్పాణి ప్రక్షీణాశేషభావనత్వం తదాపి స్తద్భావభావాపత్తిః. యదైవమాపన్నస్తదాసౌపరమాత్మనా అభేదీభవతి-భేదరహితోభవతి.

యమక్తం - గుణయమక్తమేవప్రాప్యం. కుతః- తద్గుణకోపాసాదిత్యర్థః. విద్యావికల్పశ్చతత్రైవిద్రవ్యవ్యతిరేకః- సచ్చిత్తః- సద్విద్యానిష్ఠః. తస్మిముక్తావభేదశ్చతేకోర్థఇత్యతతహ (బ్రహ్మేతి) * సయోహవైతత్పరంబ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతీతి ప్రకృతస్యవేదితుఃబ్రహ్మచర్యనన్వరూపావిర్భావపరమివంపాక్యమితియథానెత్సృతితథావత్సృతే - ఇహత్వర్థా నరముచ్యతే. ప్రాకృతనామరూపప్రహణజ్ఞాననాయ *నామరూపాద్విముక్తఇతిశ్రుతిరుదాహృతా. సామ్యప్రతిపత్త్యర్థం *నిరంజనఇతివాక్యముపాత్తం. తస్యైవసామ్యస్యసాధావికత్వజ్ఞాపకం *వరంజ్యోతిరితివాక్యం. తద్వ్యముఖ్యత్వంసాధిత్వత్రాహ (ప్రకారైక్యేవేతి) సోయంవీహితిత్యాదేరుపలక్షణమిదముదాహరణం* యథార్తుష్యుతులిజ్ఞానినానారూపాణిపర్యయే. దృశ్యనైతానితాన్యేవతథాభావాయుగాదిష్యిత్యాదిప్రయోగోభారతాదిషుద్రవ్యవ్యతిరేకః. దృష్టానైప్రకారైక్యేపిత్రావ్యవహారోముఖ్యావ్యవస్థనః - పూర్వదృష్టగవివ్యక్త్యంశప్రహణాదసావర్యం. జాత్యంశస్యసాసాదృశ్యులక్షణైకత్వాన్ముఖ్యత్వం. దాద్వాత్రికేతుగజ్ఞాయాంఘోషఇతిగజ్ఞాపదవత్ కాత్సైన్యప్రవృత్తిమితిప్రహణాదాహ, త్వరమాత్మనీవప్రవృత్తిమితిప్రహణాదాహ, చ్చప్రవృత్తిమితిత్వేదేశాన్వయినిముక్తాత్మనిముఖ్యకోటిత్వభిప్రాయేణముఖ్యపవేత్వం. లాక్షణికగజ్ఞాపదవన్మాత్వనాముఖ్యఇత్యర్థః. సహిముక్తస్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానస్తత్వేపిగజ్ఞారణత్యానగుణగుణబుధాత్వంస్వరూపబుధాత్వంచా ప్రి. అత్రాత్మైకేపిత్రావ్యవహారస్యాత్వనాముఖ్యత్వాభావేసోయంగౌరిత్యస్తానై. సకేవలయోగసంగ్రహరక్షే- విష్టరేచ్యవ్యవహారేకుపూర్వక్షోకేషుభేదప్రతిపత్తిరస్తీత్యాహ (అత్రాపి) సకేవలముక్తవిషయప్రకరణానరేషుఅస్మిన్ప్రకరణేపితివార్థః. అస్మిన్క్షోకేతత్రైవేతి బ్రహ్మసాధర్మ్యేచదేశేషవయ్యుజ్యతే. తత్రైవేత్యేవద్వావ్యాఖ్యానంపరబ్రహ్మవదిత్యాది. ప్రక్షీణాశేషభావనశబ్దంవాచకత్వే (కర్మభావనేతి) పరబ్రహ్మవత్ప్రక్షీణాశేషకర్మభావనఇతిపాతేకర్మశబ్దోయాగాదిక్రియోపాసనసాధారణానుష్ఠాయమాత్రపరః. తదాకర్మశబ్దేన *త్రివిధాభావభావనైత్యత్రభావశబ్దోవాఖ్యాతోభవతి. అత్రాయమర్థః- ప్రాప్యపరబ్రహ్మవిషయజ్ఞానస్యప్రాపకత్వాత్ శుద్ధస్వస్వరూపమపి ప్రాప్యమితితదనుసంధేయమితి. *అయంచవ్యతిరేకస్తద్భావభావిత్యాదిత్యధికరణార్థః- తత్రబద్ధస్వరూపంచిన్త్యమితిపూర్వపక్షీకృత్యముక్తస్వరూపంచిన్త్యమితిహినిధాన్వితం. అస్యక్షోకస్యైకప్రకరణత్వజ్ఞానసాయాననరక్షోకోపివాఖ్యానియతే (షేత్రజ్ఞఇతి) యావత్తైత్రజ్ఞావస్తవైవతత్తరణీషపాసకః - తస్యకరణంజ్ఞానం- కరణభూతంజ్ఞానం- ముక్తికార్యనిష్పాద్యనివర్తయేత్ - సమముక్తేపూర్వమేవనివర్తయేదిత్యర్థః. సహిముక్తస్యాపాసననివృత్తిర్విధేయా-అతోయావన్మోక్షమనుష్ఠేయత్వముక్తమితిభావః. తద్భావభావశబ్దేన బ్రహ్మసామ్యవత్త్విజ్ఞానసార్థం *విభేదజనకేజ్ఞానఇత్యత్రజ్ఞానేఇతిపదచ్ఛేదశబ్దాభ్యుదాసార్థంచతద్భావభావమితిక్షోకోవాఖ్యానియతే. తద్భావేతిక్షోకేతద్భావఇత్యుపమానబహువ్రీహిః. తద్భావఇతిచదా న్నర్కతాతచ్ఛబ్దభావశబ్దావ్యాఖ్యాతుమాహ (తద్భావఇతి) భాష్యష్టతద్భావశబ్దానబహువ్రీహిః-కింతుతత్పరుషః. సమానేవాచిఖ్యానితేసమితిబహువ్రీహివిజ్ఞరూపేణపదోపాదానం- తచ్ఛబ్దభావశబ్దమాత్రస్యవాచిఖ్యానేతత్వాత్ బహువ్రీహివిజ్ఞరూపేణపదసానుపాదానం. తచ్ఛబ్దేన బ్రహ్మైవచ్యతే. ప్రథమభావశబ్దేనస్వభావచ్యత్యేత్యర్థః. *భావోలీలాక్రియాచేష్టాభూత్యభిప్రాయజంతుః । పదార్థమాత్రేసత్రాయామాత్మయోనిస్సభావయోరితిస్తేఘ్నకాః. యదా- భాష్యష్టస్తద్భావశబ్దాపిబహువ్రీహివిజ్ఞః. (తద్భావో బ్రహ్మణోభావఃస్వభావఇతి) తద్భావఇతిపదేతచ్ఛబ్దవాచ్యబ్రహ్మసంబద్ధితయాప్రతిపన్నోభావఃస్వభావఇత్యర్థః. అథవా- క్షోకేపితద్భావశబ్దస్తత్పరుషః. ద్వితీయభావశబ్దస్తత్పరుషావీ. వ్యావర్యమాహ (సత్త్వితి) కుతఇత్యత్రాహ (తద్భావేతి) హేత్యుత్తరమాహ (పూర్వోక్తార్థవిరోధాచ్చేతి) హేయప్రత్యనీకత్వహేయార్హత్వాదివిరోధార్థవిరోధః. ఏవంశబ్దపర్యాలాచనయాఅర్థపర్యాలాచనయాచభావశబ్దస్యస్వభావవాచిత్వముపపాదితం. స్వభావశబ్దవాచ్యంచపూర్వక్షోకోక్తంప్రక్షీణాశేషభావనత్వమిత్యాహ (యదితి) తచ్ఛబ్దసామ్యత్వోయద్వ్యుత్తమాక్షీప్యవ్యాచకత్వే (యదైవమితి) అభేదిత్యత్రభేదజన్యవాఖ్యానార్థంభేదశబ్దంసంజ్ఞేప్రత్యయాభ్యాంబిభజ్యనిర్దిశతి (భేదరహితోభవతి) యద్భూ- భేదరహితోభవతి- సతాదాత్వవానితిభావః. అన్యథా *భేదశ్చతస్యాజ్ఞానకృతఃఇత్యనన్తరనిర్దేశోనఘటతే. దేవాదిభే

జ్ఞానైకాకారతయాపరమాత్మనైకప్రకారస్యాస్యతస్మాత్ భేదోదేవాదిరూపః తదస్యయోగ్యకర్తృరూపాజ్ఞానమూలః-
నస్యరూపవ్యతః. సతుదేవాదిభేదనివరప్రస్తుత్యా నేన మూలభూతాజ్ఞానరూపేకత్వనివినష్టేహేన్యథావాన్నివత్తతః
త్యభేదీభవతి. యథోక్తం *ఏకస్యరూపభేదస్తుబాహ్యకర్తృవృత్తిప్రజఃదేవాదిభేదేషభ్యున్యాయేనాన్యేనాన్యరూపాన్యభేదః.
ఏతదేవవివృణోతి *విభేదజనకేజ్ఞానేనాశమాత్యక్తంకౌతే. ఆత్మనోప్రస్తుత్యోభేదమనంతంకరిస్యతే. విభేదః-
వివిధోభేదః- దేవతిర్యక్మనుష్యస్థావరాత్మకః. యథోక్తంశౌనకేనాపి *చతుర్విధోపిభేదోయం మిథ్యాజ్ఞాననిష్పన్నః.
అత్తనిజ్ఞానరూపే దేవాదిరూపవివిధభేదహేతుభూత కర్మాభ్యాజ్ఞానే పరప్రస్తుత్యా నేనాత్యక్తనాశంకేనాపి హే-
త్యభావాదనంతం పరస్మాత్ప్రస్తుత ఆత్మనోదేవాదిరూపభేదంకరిస్యతీత్యర్థః. *అవిద్యాకర్తృసంజ్ఞాస్యేతిహ్య-
త్రైవోక్తం*తే. ప్రజ్ఞాంచాపిమాంబిధీత్యాదినాన్తర్యామిరూపేణసర్వస్యాన్తితయైక్యాభిధానం-అన్యథా*తదస్యర్వా-
ణిభూతానికూటస్థోక్షరఉచ్యతే. ఉత్తమగురుష స్వస్యత్యాదిభిర్విరోధః. అన్తర్యామిరూపేణసర్వేసామాన్యత్వం
తత్రైవభగవతాభిహితం*ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేజ్ఞానస్థితీతి* సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టకృతః.

దాఖావకథమిశక్తాయాంభేదశ్చతస్యేత్యాదివాచ్యమై (జ్ఞానైకాకారతయేతి) *పరమాత్మనాభవత్వభేదితపరమాత్మనఃప్రస్తుత్యాదాత్మనోప్ర-
మాణత్యత్రాపిపశ్యమివవత్తయావతస్మాద్భేదభివ్యక్తం. ప్రస్తుతాముక్తాత్మనశ్చకారాన్తరేణభేదస్యప్రమాణనిష్ఠత్వాన్నిరసనీయభేదవిశేష-
స్యవచనాన్తరేణత్వాచ్యభేదాదేవాదిరూపభివ్యక్తం. కర్తృరూపశబ్దేనాజ్ఞానశబ్దావ్యాఖ్యాతః. జ్ఞానవిరోధీతివృత్తతిర్విద్యః- *అవిద్యయాచృత్వం-
తీర్త్యేతిహిక్రూతిః, అత్రాపి *అవిద్యాకర్తృసంజ్ఞాస్యేతిహివత్తతే, తతఃకింభేదరాహిత్యస్యేతిశక్తాయాంభేదశ్చతస్యాజ్ఞానకృతోభవేదస్యనేనార్హస్య-
మభిప్రేతంకారణభావంవిశదయతకార్యాభావముపపదయతి (సత్త్వితి) భేదస్యదేవాదిరూపత్వేఅజ్ఞానశబ్దస్యచక్రపరత్వేప్రమాణమాహ (య-
థోక్తమితి) ఆదిభరతచరితేయంశ్లోకః. తత్ర పూర్వందేహేన్ద్రియాదిబాహ్యభేదరాహిత్యమాత్మనఃకృతం *నితనీలాదిర్వాదినా, ఆన్తికాన్తే. రేన్ద్రి-
గుభిరుభేచ్ఛాద్వాన్తరభేదోపినాస్తీత్యుచ్యతే. ఏకస్వరూపేతి, కర్మవృత్తికర్తృవృత్తిః, బాహ్యమాన్తరంచకర్తృత్వవిధం. అన్తరమాత్మప్రావణ్యహేతు-
కర్తృ, బాహ్యంబహిర్విషయప్రావణ్యహేతుకర్తృ. యద్వా- బాహ్యమస్వాభావికంకర్తృ, తదేవవృత్తిః. తయాప్రకర్తృణామవికస్వరూపభేదః. బా-
హ్యకర్తృశరీరద్వారకంఏకస్వరూపస్యాత్మనఃఅన్తరంభేదంకరోమిత్యర్థః. ద్వారభూతదేవాదిశరీరభేదేనష్టసతిఅన్తరభేదోనాస్తి. కథంవాదేవాదిభేద-
నష్టకర్తృవృత్తిహేతుకాన్తరభేదనాశభివ్యక్తత్రాహలనావరణోహిసంభతి. సః- నివృత్తదేవాదిభేదతత్తా- కర్మావరణహేతుహివ్యర్థః. యద్వా- కర్తృ-
వృత్తిః- కర్తృజన్యావృత్తిః- దేవాదిశరీరం. తస్సంబంధజలన్తరభేదః. దేవాదిభేదేషభ్యున్యాయేనాస్తి. కథంకర్తృజన్యావృత్తిహేతుకాన్తరభేదోదేవాదిభేదా-
చక్ష్యంనేనాస్తీత్యత్రాహలనావరణోహిసంభతి. కర్తృజన్యావృత్తిదేవాదిశరీరభేదరూపేత్యర్థః. ఏతదేవ- *భేదశ్చతస్యాజ్ఞానకృతోభవేతివృత్తమేవాత్మం.
*విభేదజనకభివ్యక్త్యాదిశ్లోకేన *అనావృత్తిశ్చబ్దిత్యధికరణార్థకచ్యతే. పరస్మాద్భృహ్మణత్యనోదేవాదిభేదస్యప్రమాణస్య పునరావృత్తింకరిష్య-
తీత్యుచ్యతే. విభేదశబ్దంవ్యాచక్షే (విభేదోవివిధోభేదభివ్యక్త) భేదస్యదేవాదిరూపత్వేప్రమాణాన్తరమాహ (యథోక్తమితి) మిథ్యాజ్ఞాననిష్పన్నః-మిథ్యా-
జ్ఞానం-ఆత్మవిషయప్రానిజ్ఞానం- తత్కర్తృద్వారాకృత్యోత్తరదేవాదిభేదహేతుకత్వర్థః. అస్యోత్తరాత్మం *దేవతిర్యక్మనుష్యస్థావరాత్మవృత్తపరసారక-
భి. వ్యాఖ్యేయశ్లోకస్యవాక్యార్థమాహ (ఆత్మనీతి) బ్రహ్మణభివ్యక్తపరస్యపశ్యమ్యన్తత్వమచనాయపరస్మాదిత్యుక్తం. ఉభయారంభపదయోన్యాయ-
కరత్వేనషష్ఠ్యుత్తమయ్యుక్తం- చశబ్దాభావాత్, అనన్తరపూర్వశ్లోకే *పరమాత్మనాభవత్వభేదితపరమాత్మనఃప్రతియోగితయానిర్దేశా, చ్చ. అతపి-
వసమానాధికరణషష్ఠ్యుత్తమయ్యుక్తం-పూర్వప్రపశ్యతాదర్శవిరోధాచ్చ, పశ్యమ్యన్తత్వంషష్ఠ్యుత్తమంచవిపర్యయేణస్యాదివచేన్న- పరబ్రహ్మ-
ణోపిహేయార్థత్వాచత్రైస్సాంభావికత్వప్రసక్తౌత్. అతఃపరస్మాద్భృహ్మణభివ్యక్తం. అనన్తం- సచ్చిద్భిఃపరమార్థకర్యాయః- *అనాశివపరమార్థశ్చ-
త్యత్రైవయ్యుక్తం-అనిత్యమిత్యర్థః. తేనస్వాభావికనిత్యభేదవ్యావృత్తిః. అనిత్యత్వంకాదాచిత్తత్వం. అనిత్యత్వాద్దేవత్వేదేవాదిభేదః. తంకరిష్య-
తి- నకశ్చిదపి. హేత్వభావాత్-కర్తృరూపహేత్వభావాదిత్యర్థః. నకేవమేకార్థవిషయః *బాహ్యకర్తృవృత్తిప్రజః *అజ్ఞానకృతోభవేతివృత్తజ్ఞానకర్తృశబ్ద-
యోః ప్రయోగాదజ్ఞానశబ్దస్యకర్తృత్వం-అన్తికాప్రకరణేచకర్తృత్వమిత్యాహ (అవిద్యాకర్తృసంజ్ఞాస్యేతిహ్యత్రైవోక్తమితి) ఆత్మనాపాధికభేద-
పాధ్యుచగమనశ్చతీతిశ్లోకార్థః. ఉపాధ్యుభావాదవిద్యమానంభేదంకకత్వాదయేదితివార్థః. అయంశ్లోకోమృదావాదిగామత్వత్వాస్పరః. తథాహి-విభేద-
జనకభివ్యక్తప్రజనకశబ్దకత్వాదకెస్పరః-సత్వత్వానహేతో. అజ్ఞానశబ్దస్యానిర్వచనీయపరత్వంలూకతత్వాన్త్రితత్వనత్వత్వన్తం. కర్తృవాచిత్వత్వ-
త్తిరన్తికాప్రబంధవిద్యుతా. నాశశబ్దస్యబాధవాచిత్వముఖ్యం. అసన్తమితిపదంచవ్యవచ్ఛేద్యాభావాదభివ్యక్తం-సతోభేదస్యానభ్యుపగమాత్. తదభ్యు-
పగమేహేతత్వాఖ్యం. కరిష్యతీతిపదమప్యస్పరసం-అథాసవాచిత్వాభావాత్, అథాద్వైతపరత్వేనపరోక్తగీతావచనంవ్యాచక్షే (తే. త్రజ్ఞంచాపితి)
పరాధిమతార్థస్యపూర్వాపరవిరోధంబద్ధయతి (అన్యథేతి) నకేవం *ఉత్తమఃపురుష స్వస్యభివ్యక్తప్రతిపాదనాత్తద్విరోధేన స్వరూపైక్యపరత్వా-
భావః సామానాధికరణోపపాదకమన్తర్యామిత్వంకర్తృత్వమపిత్వాహ (అన్తర్యామితి) *ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేజ్ఞానస్థితీత్యత్రభూ-
తతజ్ఞానాత్మపర్యవృద్దేహపరత్వం *క్రామయతాసర్వభూతానీత్యసోత్తరాధిభావమ్యతే. *సహంసాత్మత్వార్థభూతానీత్యాదిప్రయోగాచ్చ. *స-
ర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టకృత్యత్రాపిసర్వశబ్దసాత్మకత్వవృత్తం- *ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేజ్ఞానస్థితీత్యత్రాపిసర్వశబ్దసాత్మకత్వవృత్తం.

*అహమ్మహాత్మ్యా చాకేతసర్వభూతాశయస్థితభిచ తదేవోచ్యతే. భూతశబ్దోహ్యత్సపర్యవదేహవచనః. యతస్సర్వే మానవానిహ్యత్సపర్యవదేహవచనం ప్రతిపేద్యతే. అనంతదత్తివినాయకాన్యదితి. భగవద్విభూత్యుపసంహారమునందు తత్తైవాభ్యుపగన్తవ్యం. తతథదముచ్యతే *యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవవాః. అంతేవానిహ్యత్సపర్యవదేహవచనం *విప్రభ్యాహమిదంకృత్య మేకాం శేనస్థితోజగదితి. అతశ్చాన్తైషుననిర్విశేషమిహ ప్రతిపాద్యతే. నాప్యర్థజాతస్య భ్రాన్తత్వప్రతిపాదనం. నాపిచిదచిదీశ్వరాణాంస్వరూపభేదనిషేధః. యద్యచ్ఛ్రీమద్విభూత్యేషేస్వయంప్రకాశేవస్తునిదోషవరికల్పితమీశ్వరేశితవ్యాద్యనన్తవికల్పంసర్వంజగత్. దోషశ్చ స్వరూపనిదోషానంవిధవిచిత్రవిషేషకరీసదసదనిర్వచనీయా-నాద్యవిద్యా. సాచావశ్యాభ్యుపగమనీయా-అనన్తతేన హిప్రత్యూహాభ్యాదిభిః శ్రుతిభిః, బ్రహ్మణస్తత్త్వమస్యాది వాక్యసామానాధికరణ్యావగతజీవైక్యానుపపన్త్యైవ. సాయనసత్తి- బ్రహ్మబాధయోరయోగాత్. నాప్యసతీ-భ్యాతిబాధయోశ్చయోగాత్. అతః కోటిద్వయవినిర్ముక్తై యనువిద్యేతత్త్వవిదభి. తదయుక్తం- సాహికిమాశ్రిత్యభ్రమంజనయతి. నతావజ్ఞేవమాశ్రిత్య-అవిద్యాపరికల్పితత్వాజ్ఞేవభావస్య. నాపిబ్రహ్మశ్రిత్య-తస్యస్వప్రకాశజ్ఞానస్వరూపత్వేనావిద్యానిరోధిత్వాత్. సాహిజ్ఞానబాధ్యాభిమతా. *జ్ఞానరూపంపరంబ్రహ్మతన్నివర్త్యంమృషాత్మకం. అజ్ఞానంచేత్తిరసు-ర్యాత-సప్రభుస్తన్నివర్తకః. జ్ఞానం బ్రహ్మేతిచేత్ జ్ఞానమజ్ఞానస్యనివర్తకం. బ్రహ్మవత్తత్ ప్రకాశత్వాత్తదపిహ్యనివర్తకం. జ్ఞానంబ్రహ్మేతి విజ్ఞానమస్తిచేత్ స్యాత్ ప్రమేయతా. బ్రహ్మణోననుభూతిత్వంత్యదుక్త్యైవప్రసజ్యతే. జ్ఞానస్వరూపంబ్రహ్మేతిజ్ఞానంతస్యాఅవిద్యాయాబాధకం-నస్వరూపభూతంజ్ఞానమితిచేత్. స-ఉభయోరపిబ్రహ్మస్వరూపప్రకాశత్వే సత్యతరస్యావిద్యానిరోధిత్వమన్యతరస్య నేతివిశేషానవగమాత్.

ర్థః. *సర్వస్యచాహంబృహదీత్యపితథా. తథా*అహమాత్మాగుడాకేత్యత్రాప్యస్తర్యామిత్వపరతామాహ(అహమితి)కుతఇత్యత్రాహ(భూతశబ్దాహితి)పూర్వదర్శితసర్వశబ్దైకాథ్యాచ్యేతిభావః. అన్యాయరూపేణోక్తస్సర్వేషాంభగవదాత్మకత్వస్యశేషభూతోయం *అనంతదత్తివ్యతిరేకనిర్దేశస్తదనుగుణవివేచ్యభిప్రాయేణాహ(యతస్సర్వేషామితి)అవినాశావశ్యస్యసంబంధనియమవాచిత్యాదితిభావః. హేత్వస్తరంచాహ(భగవదనితి)*వితాంవిభూతింయోగంచేతి ప్రకమాద్విభూతిపరత్వమవగమ్యతే-అతడుప్రమానుగుణవిహంసంహారభిత్వర్థః. సహిభూతిత్వంవిధాయతదేవనిషేధ్యతీత్యమితిభావః. ప్రకరణస్యవిభూతిపరత్వందర్శయతి(యద్యదితి)విభూతిమత్-నియామ్యవత్. శ్రీమత్-భోగ్యసమృద్ధిమత్. ఊర్జితం-బలవత్-కల్యాణగుణాఞ్జరంభేషూద్యక్తం. తేజః-పరాభిభవసామర్థ్యం-ప్రకాశనం. తేజోంశసంభవం-నియమనశక్తిమదాజ్ఞాలవాధీనమిత్వర్థః. శాస్త్రస్యపరోక్తార్థపరత్వాభావముపసంహరతి (అత్యతి)అతః-శ్రుతియోజనాప్రభృతి ప్రతిపాదితైర్వామైరిత్యర్థః. బ్రాహ్మత్వం-బ్రాహ్మనిర్దేహ్యం. జగద్భ్రష్టాణోరేకద్రవ్యత్వవక్షే. బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వంజగత్సత్త్వత్వంచోపపన్నమితిశబ్దాయాంతద్వ్యధాసార్థమాహ(సాహితి)చేతనేష్వనిర్దేహ్యబుద్ధిపరత్వేనైషునన్త ప్రబుద్ధిచైత్రము-ననుస్వరూపభేదధీత్యభిప్రాయేణసర్వరూపభేదనిషేధభిత్వక్తం. అథవా-మృషావాదినమేవాద్విశ్యజీవపరయోఃస్వరూపభేదనిషేధాభావమాహ(సాహితి)అచిదుపాదానందస్తాంతర్యామితి. అథావిద్యాంమామయతుంతద్విషయేపరోక్తమర్థమనువదతి(యదహితి)నిర్విశేషస్యకథం భ్రమసంభవభిత్వత్వాహ(సాహితి) బ్రహ్మవ్యతిరేకదోషానిచేదవైవేచననిర్వేద్యత్వాహ(దోషశ్చేతి)అస్మిన్మర్థపరోక్తాశ్రుతిప్రత్యర్థాపత్తిర్దర్శయతి (అన్యతేనేతి)సదసద్విత్తేణతత్త్వముపపాదయతి (సాహితి) బ్రాహ్మిబాధయోరయోగాత్- బ్రాహ్మివిషయత్వబాధవిషయత్వయోరయోగాత్. ప్రమితిబ్రాహ్మిబాధాన్యభానుపపత్త్వానదసదనిర్వచనీయత్వమిత్వర్థః. *సద్వాచివంభవతోమయోక్తభివన్నపరమతమితిదర్శయతుంతత్త్వవిదభిత్వక్తం. మామయతి(తదయోక్తమితి)అక్రయానుపపత్తిరోధానానుపపత్తిస్వరూపానుపపత్తినిర్వచనీయత్వానుపపత్తిప్రమాణానుపపత్తినివర్తకానుపపత్తినివృత్త్యనుపపత్తిభిరూచయిష్యకప్రథమమాక్రయానుపపత్తిమాహ(సాహితి)కిమాశ్రిత్య-సంబంధిదీత్యర్థః. కింజీవమాశ్రిత్య-ఉతబ్రహ్మేతివికల్పాభిప్రాయేణాహ(సతావదితి) జీవేశేథేఅవిద్యానిర్దిష్ఠః అవిద్యానిర్దిష్ఠజీవనిర్దిష్ఠసోఽన్యాయత్వార్థః. జీవాజ్ఞానవాదనిరాసః ఉతత్రవిస్తరేణవత్సత్యభిత్వత్వసంక్షేపః. అథబ్రహ్మశ్రయవత్సంమామయతి (సాహితి) నిరోధిత్వంకథమిత్వత్వాహ (సాహితి) బ్రహ్మవిషయాజ్ఞానస్యతత్ప్రకాశబాధ్యత్వాద్విరోధః. అత్రనాథమనిభిరుక్తాణ్లోకానాహ (జ్ఞానరూపమితి) స్వప్రకాశత్వంవివక్షితం. జ్ఞాననివర్త్యేహేతుమాహ (మృషాత్మకమితి) సహిస్వరూపజ్ఞానమజ్ఞానవిరోధి- అపితుప్రమాణజ్ఞానమేవేతిపక్షమనూద్యమామయతి (జ్ఞానమితి) బ్రహ్మవత్ తత్ప్రకాశత్వాత్- స్వరూపానతిరక్తప్రకాశత్వాదిత్యర్థః. సహిశ్చభాస్వరద్రవ్యేగృహితేఅప్రమాణ్యాదిభిఃశుక్లాభాస్వరం ద్రవ్యమిత్వేతావతితతఃప్రతిపన్నేతిభ్రమనివృత్తిః. మామజ్ఞాస్తరంచాహ(జ్ఞానమితి) తతఃకిమిత్వత్వాహ (బ్రహ్మణ్యతి) విమర్శేకమప్రథమర్శేకస్యార్థః పూర్వంజ్ఞానబాధ్యాభిమతేత్వేనైసభాష్యేణోక్తః. ద్వితీయర్శేకంవాన్యచక్షే (జ్ఞానస్వరూపమితి) బ్రహ్మస్వరూపప్రకాశత్వసతి- స్వరూపవిషయజ్ఞానత్వేసతీత్యర్థః. విశేషానవగమాత్- విషయవైషమ్యాభావాదిత్యర్థః. కథంవిశేషానవగమ్యప్రమాణజన్యత్వంవిశేషస్తీతిచేత్కింతేన- విషయవైషమ్యంహిసవిద్యతే. కింస్వరూపభూతజ్ఞానాన్నివర్తకజ్ఞానస్యవిషయవైషమ్యమస్తివా-నవా. అస్మిన్చేత్త్వవిశేషత్వం. నోచేత్త్వరూపమేవనివర్తకంస్యాత్- ప్రమాణజన్యజ్ఞానమనివర్తకంస్యాత్- పురోవస్థితభాస్వరపశ్యతి

ఏతదుక్తంభవతి-జ్ఞానసూపంబ్రహ్మేత్యనేనజ్ఞానేనబ్రహ్మణీయస్వభావోవగమ్యతే-సప్రకృతస్వయంప్రకాశత్వేనస్వయమేవప్రకాశత ఇత్యవిధ్యావిరోధిత్యేనకశ్చిద్విశేషస్వరూపతద్విషయజ్ఞానయోగిని. కించ- అనుభవస్వరూపస్వప్రకృతానుభవాన్తరాననుభావ్యత్వేన భవతోనతద్విషయజ్ఞానమస్తే-అతోజ్ఞానసాక్షానవిరోధితేత్ స్వయమేవవిరోధిభవతీతి నాస్యాబ్రహ్మేత్యత్యసంభవః. శుక్త్యాదయప్రస్వయాభాత్యప్రకాశేస్వయమసమాన్యస్వభావావిరోధినస్తన్నివర్తనేచజ్ఞానాన్తరమపేక్షయే-బ్రహ్మశుక్త్యానుభవసిద్ధస్వయాభాత్యమితిసాక్షానవిరోధ్యేష. తతఃపినివర్తకాన్తరంచనాపేక్షతే. అథాచ్యేత-బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యమిథ్యాత్వజ్ఞానసాక్షానవిరోధితే. స- ఇదంబ్రహ్మస్వరూపమిథ్యాత్వజ్ఞానంకింబ్రహ్మయాభాత్యజ్ఞానవిరోధి ఉచ్యతేసద్భూతత్వజ్ఞానసాక్షానవిరోధితే ఏవేషణ్యం. నరావలోబ్రహ్మయాభాత్యజ్ఞానవిరోధి-అతద్విషయత్వాత్ - జ్ఞానాజ్ఞానయోగేకమయత్వేనహివిరోధః. ప్రకృత్యమిథ్యాత్వజ్ఞానంతత్యత్యత్వరూపాజ్ఞానేనీవిరుధ్యతే. తేనప్రకృత్యసత్యత్వరూపాజ్ఞానమేవబాధితమితి బ్రహ్మస్వరూపాజ్ఞానంప్రత్యేవ. బ్రహ్మస్వరూపాజ్ఞానంనామతస్యసద్విషయత్వమేవ- తత్తు తద్వ్యతిరిక్తస్యమిథ్యాత్వజ్ఞానేనవివృత్తిం-స్వరూపంతుస్వానుభవసిద్ధమితిచేత్. స- బ్రహ్మణోద్విషయత్వంస్వరూపం స్వానుభవసిద్ధమితద్విరోధినద్విషయత్వంనూపాజ్ఞానంతద్బాధిత్యనస్యాతాం. అద్విషయత్వంధర్మైతిచేత్. స- అనుభవస్వరూపస్యబ్రహ్మణోనుభావ్యధర్మవిరహస్యభవతైవప్రతిపాదితత్వాత్. అతో జ్ఞానరూపస్యబ్రహ్మణోవిరోధాదేవనాజ్ఞానాప్రియత్వం. కించ- అవిద్యాయాప్రకారైకస్వరూపంబ్రహ్మితిహితమితివదతాస్వరూపనాశవతోక్తస్యాత్. ప్రకాశవిరోధానంనామప్రకాశోత్పత్తిప్రతిబద్ధోవిద్యమానస్యనివాశోవా-ప్రకాశస్యానుత్పాద్యత్వా భ్యుపగమేనప్రకాశవిరోధానంప్రకాశనాశవః.

షయజ్ఞానవత్. ప్రమాణజన్యజ్ఞానత్వంనివర్తకత్వేప్రయోజకం- ఇదంశుక్లభాస్వరప్రవృత్తిమితివాక్యజన్యజ్ఞానస్యనివర్తకత్వాభావత్. తస్మాద్భృమసహకారాదతిక్రాంతకారవిషయత్వంనివర్తకత్వేప్రయోజకం. నను విషయవైషమ్యాభావేపికస్యచిజ్ఞానస్యశ్రమాదిరోధిత్యంకస్యచిద్భృమవిరోధిత్యంకదృష్టమభిజ్ఞానప్రత్యభిజ్ఞయోః. అయమెకోదేవదత్తఇతిభిజ్ఞాయాపికవిషయత్వేపిపూర్వదృష్టాదయమన్యఇతిపురుషద్విత్వభ్రమోదృష్టః. ప్రత్యభిజ్ఞాయాస్తుసోయమెకోదేవదత్తఇతిదేవదత్తైకవిషయత్వేపిద్విత్వవిరోధిత్యంధృష్టమితివిషయవైషమ్యాభావేపి ప్రమాణజన్యజన్యశ్రమనివర్తకత్వంయత్కమితిశక్తాయామాహ (ఏతదక్షమితి) సత్యత్వజ్ఞానత్వాదిస్వభావాస్తీతిచేత్-సచస్వరూపానలి క్తఇతివర్మయతుంస్వభావశక్తిః. ఆసేనాభిజ్ఞానప్రత్యభిజ్ఞయోగపి విషయవైషమ్యముక్తంభవతి - అభిజ్ఞాయామేకస్యధర్మిణిపికదేశకాలసంబధిత్యం ప్రతిపన్నం - సతుకాలద్వయదేశద్వయసంబధిత్యం-తత్ప్రత్యభిజ్ఞాయాం ప్రతిపన్నం. పికదేశకాలసంబధిత్యప్రతిపన్నద్విత్వవిరోధినీ. పికస్యధర్మిణికాలద్వయదేశద్వయసంబధిత్యం-ప్రత్యేక్యం-తత్త్వద్విత్వవిరోధితత్ప్రతిపత్తిద్విత్వభ్రమనివర్తయతి. అతస్తతాపివిషయవైషమ్యమస్తీతిభవతి. అధత్వతీయగ్లోకాగ్ధస్యవిచర్యయేపర్వసానమాహ (కించేతి) ప్రమాణజ్ఞానత్వంనివర్తకత్వవ్యాపకం. అతోద్ధిష్టానభూతబ్రహ్మస్వరూపస్యప్రమాణజ్ఞానత్వాభావాన్తభ్రమనివర్తకత్వం. అధిష్టానత్వాచ్ఛుక్త్యాదివత్ బ్రహ్మస్వరూపం భ్రమవిరోధితి ప్రమాణాన్తరజ్ఞానమపేక్షతఇతిశక్తాయామాహ (శుక్త్యాదయస్తీతి) అధిష్టానత్వస్వభావాన్తరవిషయత్వంవ్యాపకం. అతోవ్యాపకనివృత్త్యాద్ధిష్టానత్వనివృత్తితి-అధిష్టానత్వాదేవ బ్రహ్మ-స్వరూపస్మరణపి ప్రమాణాన్తరమపేక్షతే. కైవలం-జడత్వాదేవహిశుక్త్యాదేస్వరూపస్మరణపి ప్రమాణాన్తరాపేక్షా-నాధిష్టానత్వాత్ - అతోధిష్టానత్వంసోపాధికం. అతర్వజడత్వాత్స్వరూపస్మరణే ప్రమాణాన్తరాపేక్షాగాస్తీతిచేత్. తన్ని జడత్వాదేవ భ్రమనివృత్తేశుక్త్యాదేర్జ్ఞానాన్తరాపేక్షా-నాధిష్టానత్వాత్-అతస్తతోపాధికం. తస్మాదజడేతుప్రమాణాన్తరాపేక్షాభ్రమనివృత్తాచనస్యాదిత్యభిప్రాయః. శుక్త్యాదయస్తీతిత్వ-తుశబ్దోబ్రహ్మణః శుక్త్యాదివాక్యవ్యతిరేకః. ద్వయ్యాహ్వయైతి నాంగతిః- బ్రహ్మవిషయప్రమాణజ్ఞానంభ్రమనివర్తకం - ప్రపజ్ఞమిథ్యాత్వవిషయజ్ఞానంభ్రమనివర్తకమితివ. తత్రప్రథమపక్షోదూషితః. అథ ద్వితీయపక్షందూషయతుంశక్యతే (అథాచ్యేతేతి) దూషయతి (నేత్యాదినా) (ఇదమితి) సమకథం ప్రపజ్ఞసత్యత్వమజ్ఞానమిత్తువ్యతే-అజ్ఞానంహిజ్ఞానప్రతిబద్ధకం-సహిప్రపజ్ఞసత్యత్వంకస్యచిజ్ఞానంప్రతిబద్ధాతి. సత్యం- అపృథకకాజ్ఞానమేవంభూతం. ప్రపజ్ఞసత్యత్వంతత్ప్రతిభాశస్యపిక్షేపరూపాజ్ఞానమితిపరాభ్యుపగమాదేవముక్తం. ప్రథమంగిరేదూషయతి (అతదితి) కథమతద్విషయత్వాత్ బ్రహ్మస్వరూపాజ్ఞానావిరోధిత్యమిత్త్యత్రాహ (జ్ఞానాజ్ఞానయోగితి) విరోధేహినివృత్తిరత్యర్థః. ద్వితీయంగిరేదూషయతి (ప్రపజ్ఞాతి) ప్రపజ్ఞమిథ్యాత్వజ్ఞానేనప్రపజ్ఞస్వరూపాజ్ఞాననివృత్తేఃఫలితత్వమాశక్యతే (బ్రహ్మస్వరూపేతి) సద్వితీయత్వం - సద్వితీయత్వజ్ఞానమిత్తుర్థః. సహిసత్తయా సద్వితీయత్వంబ్రహ్మస్వరూపాజ్ఞానంభవతి - అపారమాధ్యుత్. సద్వితీయత్వవిశిష్టబ్రహ్మగోచరజ్ఞానే నివృత్తేవికేమ్యాంశగోచరమపిజ్ఞానంనివృత్తమితిస్వరూపసిద్ధికథమిత్త్యత్రాహ (స్వరూపంతీతి) దూషయతి (నేతి)అద్వితీయత్వంకింస్వరూపం-ఉతధర్మైతివికల్పాప్రాప్యేనప్రథమంస్వరూపపక్షందూషయతి (నేతి) ధర్మపక్షోదూషిణా ప్రమాహ (అద్వితీయత్వమితి) ఆశ్రయానుశ్చితత్వనిగమయతి (అతదితి) విరోధాదేవ- పూర్వోక్తాదేవేత్యర్థః. ఏవమాశ్రయానుపపత్తిరుక్తా. అథతిరోధానానుపపత్తిమాహ (కించేతి) సమకథత్వేపిక్షేత్రజ్ఞానానిత్యంస్మరణమస్తీతిథాపి తేహంస్వరూపతిరోధానేననివానభేదత్యభ్రమైతితుల్యానుపపత్తిః. సత్యం- స్వరూపస్మరణమస్తేవ- సత్యస్యతిరోధానమభ్యుపగమ్యతే. సచస్వరూపస్మరణంభ్రమ

అపిచ - నిర్విషయా నిరాశ్రయా స్వప్రకాశేయ మనుభూతి స్వాశ్రయదోషవశా దనస్తాశ్రయ మనస్తవి
మయమాన్యసమనుభవతీత్యశ్ర కిమయం స్వాశ్రయదోషగి పరమార్థభూతః - ఉత అపరమార్థ భూతఇతి
విశేషణియం. నతావత్పరమార్థః - అనభ్యుపగమాత్. నాప్యపరమార్థః - తథాసతిహి ప్రప్రత్యేనవా ద్య
శ్యత్యేనవా ద్యశిత్యేనవా భ్యుపగమనీయః - నతావద్ద్యశిః- ద్యశిస్వరూపభేదానభ్యుపగమాత్, భ్రూమాధిష్ఠాన
భూతాయాస్తుసాక్షాద్దృశేత్తాన్యమికపక్షప్రసజ్జేనాపారమాధ్యానభ్యుపగమా, చ్చ. ప్రప్రత్యద్యశ్యయో నైద
వద్భిన్నాయాద్యశేష్యకాల్పనికత్వేన మూలదోషా నైరాపేక్షయానవస్థాస్యాత్. అథేతత్పరిజిహ్విషయా
పరమార్థసత్యనుభూతిరేవ బ్రహ్మరూపాదోషఇతిచేత్. బ్రహ్మవచేద్దోషః - ప్రపञ్చదర్శనస్యైవతన్మూలం
స్యాత్ - కింప్రపञ్చతుల్యాదిద్యాస్తరపరికల్పనేన. బ్రహ్మహోదోషత్వేనతి తస్యనిత్యత్వేనా నిర్దోక్షశ్చ
స్యాత్. అతోయావద్బ్రహ్మవ్యతిరక్తపారమార్థికదోషానభ్యుపగమః - నతావద్బ్రహ్మైరుపపాదితాభవతి.

౬౦౯ - కించిదన్యత్వాణ్యన్యైరవయవత్వాదీస్యేవ భ్రమవిరోధీని. తాన్యగమగమ్యాని. తేషా మిరోధితద్విషయజ్ఞానప్రసారాభావరూపస్సంకోచః.
అతఃస్వరూపాతిరిక్తాకారా నైరతిరోధానాభ్యుపగమాన్నాత్మనోనాశ ప్రసంగః. జ్ఞానస్యాత్తాసాధారణాకారస్యస్ఫురణాద్యమానుషపత్తితిశ్చైవ-త
స్యాసాధారణత్వాస్ఫురణాత్. అసాధారణతయాస్ఫురతోహిధర్మస్య భ్రమవిరోధిత్వంధృష్టం- యథాశు క్తిత్వాదేః- శుక్తిత్వంహిశుక్తిసాధారణ
తయాపూర్వంజ్ఞాతంపశ్యాద్యమిమంనివ ర్తయతి. నతావద్జ్ఞానందేహాతిరిక్తాత్తాసాధారణధర్మత్వేనకన్వచిద్బ్రహ్మచరం- అతో భ్రమస్సంభవతి. అత్తాసా
ధారణధర్మత్వాదర్శనాదధ్యానః- అధ్యాసాదసాధారణధర్మత్వాగ్రహణమిత్యనోన్యన్యాశ్రయోనాదితయాపరిహృతః. ధర్మభూతజ్ఞానస్యనిత్యత్వం
అతిరోధానంపశవద్భిరభ్యుపగమ్యతే- తదాజ్ఞానశాశ్రవణజ్ఞానైవ- జ్ఞానంహి ద్రవ్యం- తస్యస్వరూపాతిరికేణ సంకోచవికాసాత్కమవస్థాద్వయ
మభ్యుపేతం. అత నైతిరోధానం- కర్మణాతత్సంకోచః. తన్నివృత్తిస్తుప్రసరః- సపివప్రకాశః. సచానిత్యః. తస్యానిత్యత్వేనీనిత్యస్యజ్ఞానద్రవ్యస్యస్వ
ప్రకాశత్వవాదః- స్వప్రకాశనరూప ప్రసరణార్హత్వనిబద్ధనః. అతోనైవస్థాద్వయస్యాగమాపాయిత్యాద్యవ్యతిత్యమేవ. అసంపన్నాస్థానియోహి
భవతః ప్రకాశః. సపివస్వరూపం. తస్మాత్తిరోధానంతన్నివృత్తిరేవ. ఇతిమమర్థమితి ప్రేత్యప్రకాశైకస్వరూపంబ్రహ్మైక్యత్వం. అతఃస్వరూపాతిరే
కిప్రకాశతిరోధానాభ్యావస్థాద్వయనభ్యుపగమాన్వరూపనాశవివతిరోధానంస్యాదిత్యర్థః. అధ స్వరూపానుషపత్తిమహా (అపిచేతి) జ్ఞాతృత్వాదీ
నానుషరమాధ్యతయాహిదోషా నైరాపేక్ష- తద్వదిహాపీతిద్వైస్తా నైరావత్మ్యమాణానవస్థాపయోగిత్యేననిర్విషయత్వాదిపరిపాటి స్రుకటసంకృతం. య
ద్వా- విషయా శ్రయభేదానామసత్త్వప్రతిభాసయోరు క్తిరోషకల్పనాకారణత్వేనకృతా. (అనభ్యుపగమాదితి) పరమార్థత్వేహ్యదైవతహనిప్రస
జ్ఞాతిభావః. అపరమార్థపక్షంమామయతుం- కోటి త్రయమేవసంభావితమిత్యాహ (తథాసతిహి) అపరమార్థత్వాన్మూలదోషా నైరాపేక్షయానవస్థేతి
మామణంకోటి త్రయస్యాపిసాధారణం. ద్యుత్వపక్షేనైదికమామణమ శ్రీతిధర్మయతి (నతావదితి) కిమనవచ్చిన్నాద్యః- ఉతావచ్చిన్నా. ద్యుశేరసవ
చ్చిన్నత్వేపిస్వరూపాతిరిక్తా- ఉతస్వరూపమేవేతివికల్పమితి ప్రేత్యానవచ్చిన్నపక్షేస్వరూపవ్యతిరక్తపక్షంమామయతి (ద్యుశిస్వరూపభేదానభ్యుపగ
మాదితి) అనవచ్చిన్నద్యుత్వయానభ్యుపగమాదిత్యర్థః. అనవచ్చిన్నపక్షేస్వరూపద్యుశిపక్షంమామయతి (భ్రమేతి) అవచ్చిన్నద్యుశిమామణత్వేనవత్త్వ
మాణానస్థానానవచ్చిన్నపక్షేపినమానా- అత్రాధికమామణద్వయనద్వావత్వానోక్తా. అవచ్చిన్నద్యుశిత్యేనద్రప్రత్యేనద్యుశ్యత్వేనచాభ్యుపగమంమా
మయతి (ద్రప్రత్యద్యుశ్యయోనితి) కాల్పనికత్వేన- అపరమార్థత్వేనేత్యర్థః. దోషా నైరాపేక్షాహేతురిదంకాల్పనికత్వం. అవచ్చిన్నద్యుశిపక్షేపిస్వరూపత
ద్వ్యుత్తిరి క్తవికల్పేస్వరూపపక్షేపితుల్యంఅనభ్యుపగమరూపమామణం - బ్రహ్మస్వరూపస్యావచ్చిన్నత్వాపారమాధ్యానభ్యుపగమాత్. అతోనవచ్చిన్న
పక్షేనవికల్పితం. స్వరూపాతిరి క్తపక్షేనవస్థాత్తా(అగ్రైతదితి)అపారమార్థికత్వేనవస్థా-పరమార్థత్వేనైవైవతహనిత్యేతద్విషయపరిజిహ్విషయైత్యర్థః.
అనుభూతేరేవదోషత్వాన్నాదైవతహని-తస్యాపారమాధ్యానానవస్థేతిచభావః. విత్తమామయతి(బ్రహ్మవేతి)అపారమాధ్యానోపాద్రసాపేక్షత్వసా
మ్యమితి ప్రేత్యప్రపञ్చతుల్యకల్పకల్పః. అతః- ప్రతికిరోధిహితైర్హుషణైరిత్యర్థః. అనిర్దోక్ష ప్రసజ్జపరిహారాయ బ్రహ్మవ్యతిరక్తత్వం-అనవస్థాపరిహారా
యపారమార్థికత్వం. పరైరసవస్థాత్రిధాపరిహృతా. జీవాజ్ఞానవాదిహిజీవాజ్ఞురన్యాయాత్ప్రవాహనాదిత్వేనపరిహృతా-అనిద్యయాజీవః-జీవాదవి
ద్యేతిహితన్మతం. బ్రహ్మజ్ఞానవాదిహిస్వరూపానాదిత్వేనపరిహృతా. ఉధాఖ్యాంచదుర్బటత్వేనపరిహృతా-దుర్బటత్వమవిద్యాయాభూషణం-నతుమామణ
మితి. పరమార్థస్యహ్యుపపత్త్యేతే-ప్రాసాదనిగరణాదివ్యవస్థాస్యేనవిఫలప్రాసాదనిగరణమనుషపన్నమితియ్య క్తిర్నప్రప ర్తతే. అతఃఉపపత్తినిరపేక్షత్వం
అపారమార్థ్యసాధకం. దోషస్యస్వపరినిర్వాహకత్వేనదోషా నైరైరపేక్ష్యచ్చనానవస్థేతి. అత్రాచ్యతే-ప్రవాహనాదిర్వం బ్రహ్మజ్ఞానవాదినైవదత్తా
త్తరం-జీవనిత్యత్వ శ్రుతిధిరక్తతాభ్యాగమకృతవి ప్రణాశాదిరూప శ్రుత్యర్థావత్త్వావ ఆమాత్యజ్ఞేవస్యస్థాయిత్వమిష్టంహియేతేతి. అపారమాధ్యేస్వరూపా
నాదిత్వమపినానవస్థాపరిహారః-తథాసతిహిభ్యుపగమికపక్షవిజయ ప్రసక్తాత్. తత్రాధిష్ఠానస్యభ్రా వినిర్ధత్వేతస్యాశ్రా క్షేరధిష్ఠానా నైరాపేక్షాస్యాత్-త
స్యాపిక్తావినిర్ధత్వేనవస్థాస్యాదిత్వనవస్థయాహ్యధిష్ఠానపారమార్థ్యంసాధితం. మాధ్యమికేనఅపరమార్థాధిష్ఠానస్యస్వరూపానాదిత్వేనీక్యత్వేనవస్థా
పరిహృతేత్యధిష్ఠానాపారమార్థ్యమేవస్యాత్. కించ- స్వరూపానాదిత్వేపిమూలదోషాపేక్షాన్వేన-జీవస్యానాదిత్వేనవిద్యాపరికల్పితత్వసృజవద్భిరజ్ఞేకృ
తత్వాత్. దుర్బటత్వం-తానవత్త్వం. దుర్బటత్వంనామోపపత్తినిరపేక్షత్వం. తదపారమార్థ్యసాధకంచేదపరమార్థస్యప్రపञ్చస్యదుర్బటత్వేనోపపత్తిని

రవేమత్వాన్మూలదోషాపేక్షాచసస్యాత్. సవర్తకజ్ఞానేసత్వస్సావతత్వేత. విరోధాన్మవిష్టరీచితే-తస్యైవచప్రస్తుతమప్రస్తుతద్వయాన్మూలదోషాపేక్షాచసస్యాత్. చరమాన్మవ్యవస్థాన్మూలదోషాపేక్షాచసస్యాత్. ప్రయుక్తోపపత్తిరపరమాధ్యక్షప్రయుక్తోపపత్తిరితివిధిచేతతత్ప్రయుక్తత్వంనామపరమాధ్యక్షప్రయుక్తోపపత్తిరవేమత్వం-అపరమాధ్యక్షప్రయుక్తోపపత్తిరితి-తతో-2-సవస్థాపదసప్తైవ. దుష్టత్వమనవస్థాచ-హరశ్చేత్అధిష్టానాపరమాధ్యక్షపునవస్థాపదపత్తితాస్యాత్. 3-త్రాసారమాధ్యక్షప్రయుక్తోపపత్తిరపరమాధ్యక్షానాపేక్షాస్యాదేవేత్యనవస్థితిరిత్యతవ్యం. తదత్రదోషఃపితుల్యమిత్యనవస్థాచమపిహరా. ప్రవాహనాదివ్యవస్థాస్యానాపరమాధ్యక్షపునవస్థానుపపిహరా. పితృపుత్రాదిపరమ్యరావదధిష్టానపరమ్యరానాదిత్వాత్ప్రయమాత్. జీవాజ్ఞానవాదినఃప్రతిప్రమాజ్ఞానవాదినాంయచ్చర్ణటత్వేదామణమక్తంతద్భ్రాహ్మజ్ఞానవాదేపితుల్యం. యథా-అవిద్యాయాదుష్టత్వంచేన్నక్తాపరబ్రహ్మచాశ్రయేచ-ద్వాత్యత్యధ్వరూపంబ్రహ్మఅశుభరూపా-2-విద్యావిరోధాన్నాశ్రయతీతిచేత్-తస్యైవచతిమత్వమిదాన్య. తస్మాదుక్తానోసన్యాశ్రయజాదిదూషణానావరేయఃపితుల్యత్వం. తత్తవాపితుల్యం. మోక్షేపిబ్రహ్మశ్రయేచవిద్యా. సమావాధికజ్ఞానేసత్వపరమాధ్యక్షతాలవిద్యాత్వతీతిచేత్ - బాధకసన్నిభానవాద్యసన్నిభిర్వేదకంగాపి-పపత్తిమత్వేవావిద్యేత్యన్మదుక్తాననవస్థాదిదూషణాన్యావరేయతీతిహివత్తుంశక్యతే. దోషస్యస్వపరనిర్వాహకత్వే అధిష్టానమపిహస్యాత్. 4-పరంప్రత్యధిష్టానత్వేసిద్ధిహిస్సనిర్వాహకత్వమితిచేత్ - పరంప్రతిదోషత్వేసిద్ధిహిస్సనిర్వాహకత్వం- తదేవనాస్తీతితుల్యంస్యాత్. అధిష్టానారోపణా-ర్థేదోద్భవః - తత్రాధిష్టానస్యస్వపరనిర్వాహకత్వేఅధిష్టానాధ్యక్షయోరైక్యప్రసజ్యతిచేత్. దోషలక్ష్యార్యయోగపితమిర-వస్త్రద్విష్టయోర్భేదోద్భవః- దోషస్యస్వపరనిర్వాహకత్వేదోషాధ్యక్షయోరైక్యప్రసజ్యతితుల్యమితి. వితథిప్రాయేణ- యావచ్చిహ్నవ్యతిక్రపరమాధికదోషానభ్యుపగమానతావద్భ్రాన్తిరుపపాదితాభవతీత్యక్తం. యథోక్తమాచార్యపాద్యైః శిష్యరూపానాదిత్వస్వపరభుటనేదుర్భటసతాప్రవాహనాదివ్యవస్థాసంపదతస్మాదాసామికతయః-అసత్వావిద్యాయాగదితుమనవస్థాపదపత్తితౌమతాన్వేతాస్త్రాన్మగ్నమనవదధిష్టానసరజాచితి. అథానిర్వచనీయత్వానుపపత్తిమాహ (అనిర్వచనీయత్వంచేత్) అనిర్వచనీయతా-విద్యత్వన్నిధౌదురుపపాదత్వం-కథంప్రమాణసాన్యత్వమిత్యత్రాహ (ఏరథత్వమితి) (సర్వంసర్వప్రతీత్యేషమయస్సాదితి) సదసద్విలక్షణమితియాప్రతీతిస్త్రాపిసదసదేవవిషయస్సాదిత్యర్థః. ప్రతీత్యనుగుణంహిసీతాదివ్యవస్థావ్యతే- తస్మాత్పదసదాకారాయః- ప్రతీత్యేసదసదాకారవిషయః- సదసద్విలక్షణః. యథా- ఖ్యాతివివేకే శిష్యాన్యదవశాన్యమనోవిషయః- అవశాననవ్యవస్థాపత్తిత్వాద్విషయస్యేతి. ఏకస్యవిషయస్యసదసదాకారత్వమనుపపత్తిం - వ్యాప్తివిరోధాదితిచేత్. సదసద్విలక్షణత్వంచవ్యాప్తివిరోధాదనుపపత్తిం- సతో-2-సద్విలక్షణత్వమసత్సద్విలక్షణత్వంచపాద్యత్వం- సత్వేకస్యకథయైవైలక్షణ్యందృష్టమితివ్యాప్తివిరోధః. ఆయంవిశేషః- సదసద్విలక్షణత్వంకన్యచిదపినద్యత్వం- సదసదాత్మకత్వందృష్టమితి. యథాసంవిత్సిద్ధౌ శివాసత్ప్రతీతేర్వాచాచసదసద్విలక్షణత్వం. ప్రతీతేరేవసత్త్వంసవాచాన్మసత్త్వంతోజగదితి. అర్థస్థితో-సత్త్వమసత్త్వంవాస్యాన్మతద్విలక్షణత్వం. సతోభూతేస్సదసద్విలక్షణత్వందృష్టమితిచెన్న - తథాసతిప్రమాణోపసదసద్విలక్షణత్వప్రసజ్ఞాత్. అన్యతరత్వసహంసదసద్విలక్షణత్వమిప్తమేవేతిచేత్తుల్యం. ఈదృశంసదసత్త్వైలక్షణ్యంచదతాశబ్దాస్తరేణసత్త్వమేవాజీకృతంభవతి. ఆతస్తద్విదగమతంసదసద్విలక్షణత్వంవిరోధాదపాస్తం. అస్తీతిప్రతిపన్నత్వంసత్త్వం- నాస్తీతిభీషయత్వంవాదతత్వమిత్యేకవైవచనత్వాసత్త్వవిరోధస్సదసద్విలక్షణత్వకల్పకశ్చేత్ - సర్వత్రపూర్వపక్షసిద్ధాస్తప్రతీతివ్యోపరస్పరవిరుద్ధాకారవిషయత్వానుభయకారవిలక్షణవివాధాస్సాధ్యజిత్సిద్ధాస్తసమర్థనవైయధ్యంస్యాత్. తతశ్చభేదస్సునిరూపజితిపూర్వపక్షకృత్యపక్షిరూపజితిత్వయాసిద్ధాన్తితేప్రతివిషయవిరోధాత్సునిరూపపక్షిరూపవిలక్షణస్యాత్. ఏవంసంవిత్సత్వత్వమిద్యాత్వజడత్వాజడత్వనిత్యత్వానిత్యత్వాదివాదేషుపూర్వపక్షసిద్ధాన్తాకారవిలక్షణత్వంసంవిదస్యాత్. తచ్ఛానభవతం. అతఃపరస్పరవిరుద్ధాకారప్రతీతివ్యోప్రతిపన్నాకారవైలక్షణ్యకల్పకత్వంచవ్యాప్తివిరుద్ధమితిసదసద్విలక్షణ్యసిద్ధిః. తస్మిఖ్యాతివాచాన్యథానుపపత్తికఃపరిహరణక్షణ్యతిచేదస్యైవోపపత్తిరుక్తాభవతి-సత్త్వేనసత్వసాఖ్యానాదినిస్తద్వాద్యగమితైరేవఖ్యాతివాదోపపత్తిః. సతఃకథంబాధః. అన్యత్రఖ్యాతత్వాత్. సన్యస్యత్రసచ్చెన్నబాధః- ససచ్చేదసతోఖ్యాతిప్రసజ్యతిచెన్న- అన్యత్రసత్త్వాత్ - అన్యత్రసతోన్యత్రఖ్యాతత్వంహ్యసత్వఖ్యాతత్వం. అన్యత్రసతోన్యత్రఖ్యాతిరోషవత్. దోషసాన్యత్రఖ్యాతిసేతుత్వంసదృష్టమితిచేత్-దోషసాన్యనిర్వచనీయావశానసేతుత్వంచసత్త్వవిద్యమితిపదాదన్యత్రదృష్టమితితుల్యం. మిథోవిరుద్ధప్రతిపన్నాకారద్వయవైలక్షణ్యమేకసాన్యవిరుద్ధమిత్యేతత్త్రవాధికం. అఖ్యాతిపక్షేనత్వేనపితేదాగ్రహణఖ్యాతివాదోపపత్తిః. సతవివాగ్యహేతభేదయాఖ్యాతిః. భేదగ్రహశ్చబాధః. బాధ్యత్వంచప్రవృత్తిః. యథార్థఖ్యాతిపక్షేతుకుక్తిరజితస్యాత్పూర్వాదోసత్త్వాత్ ప్రాచుర్యాఖ్యాతివాధిరత్యదేకానుభావ్యత్వగ్రహచ్ఛఖ్యాతివాదోపపత్తిః. పురోవర్తినీసతవివరజతస్యఖ్యాతిః. శుక్తిప్రాచుర్యగ్రహణబాధః. తేనప్రవృత్తిర్వాఖ్యాతిదృష్టాభ్యప్రవృత్త్యనన్తత్తిః. అలాతచక్రాదౌత్వఖ్యాతిపక్షేజితరదుపపత్తిః. అతోన్యత్రైవోపపత్తిసిద్ధేత్వనిర్వచనీయత్వకల్పనమయ్యక్తం. వివమాశ్రయతిరోధానస్సరూపానిర్వచనీయత్వానుపపత్తియక్షత్రా. అభసమాద్భ్యనుపపత్తింనామేతిన్యాయాత్ ప్రమాణసిద్ధార్థస్యతత్త్వేణవాఖ్యోన్యత్వక్షత్యగిప్రాయవతాపరేణప్రమాణప్రతిజ్ఞాశక్త్యతే (అగ్రసాదితి)

వస్తుస్వరూప తిరోధానకరమా న్నరబాహ్యరూప వివిధాధ్యాసోపాదానం సదసదనిర్వచనీయ మవిద్యాజ్ఞానాదిపదవాచ్యం వస్తు యాథాత్మ్యజ్ఞాననివర్త్యంజ్ఞానప్రాగభావాతిరేకేణ భావరూపమేవ కించిద్వస్తుప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ప్రచీయతే. తదుపహితబ్రహ్మపాదానశ్చవికారేస్వప్రకాశ చిన్మాత్రవపుషితేనైవతిరోహితస్వరూపే ప్రత్యగాత్మన్యహఙ్ఘరజ్ఞానజ్ఞేయవిభాగరూపోఽధ్యాసః, తస్యైవావస్థావిశేషేణాధ్యాసరూపేజగత్జ్ఞానబాధ్యసర్వరజతాదివస్తుతత్త్వజ్ఞానరూపాధ్యాసోపిజాయతే. కృత్స్నస్వమిథ్యాభావస్యతదుపాదానత్వంచ - మిథ్యాభాతస్యాథస్వమిథ్యాభూతమేవకారణంభవతుమ్నానీతిహేతుబలాదవగమ్యతే. కారణజ్ఞానవిషయంప్రత్యక్షంతావదహమజ్ఞోమామన్యంచనజానామీత్యవరోక్షావభాసః. అయంతునజ్ఞానప్రాగభావవిషయః-సహిష్యప్రమాణగోచరః-అయంతులపాంసుఖితవదవరోక్షః. అభావస్యప్రత్యక్షత్వాభ్యుపగమేష్యయమనుభవోనాన్యజ్ఞానాభావవిషయః-అనుభవవేలాయామవిజ్ఞానస్యవిద్యమానత్వాత్, అవిద్యమానత్వేజ్ఞానాభావప్రతీత్యనుపపత్తేశ్చ. ఏతదుక్తంభవతి-అహమజ్ఞ ఇత్యస్మిన్ననుభవేలపామిత్యాన్వనోఽభావధర్మితయాజ్ఞానస్యచప్రతియోగితయాఽవగతిరస్తివానవా-అస్తిచెద్విరోధాదేవనజ్ఞానాభావానుభవసంభవః-నోచేద్ధర్మప్రతియోగిజ్ఞానసవ్యపేక్షోజ్ఞానాభావానుభవస్సుతరాంససంభవతి. జ్ఞానాభావస్యానుమేయత్వేఅభావాభ్యప్రమాణవిషయత్వేచేయమనుపపత్తిస్సమానా.

పూర్వమాపితాకారాకసాధయతుమాహ (వస్తుస్వరూపేతి) అనేనతిరోధానము క్తం. ఆ న్నరబాహ్యేతిస్వరూపము క్తం- అధ్యాసోపాదానత్వేన హిమిథ్యాత్వంఫలితం. సదసదనిర్వచనీయత్వము క్తం. కాస్త్రేక్షేపతత్ప్రతిపాదకశబ్దప్రత్యక్షజ్ఞానార్థంఅవిద్యాజ్ఞానాదిపదవాచ్యమిత్యుక్తం. సిద్ధాన్తినామామయ్యమాణమాకారా న్నరమపిసాధ్యత్వేనాహ (వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానేతి) తదుపహితేత్యాశ్రయశ్చ. ఆ న్నరాధ్యాసఃకః-బాహ్యఃకః-కథంచావిరోహదానత్వేబ్రహ్మణఉపాదానత్వమిత్యత్రాహ (తదుపహితేతి) నిష్కల్పబ్రహ్మణఉపాదానత్వానుపపత్తిరనుచయతి (అవికారేస్వప్రకాశచిన్మాత్రవపుషిత్యగత్సనీతి) అవికారత్వాత్, స్వప్రకాశత్వాత్, ప్రత్యక్షత్వాత్, చ్చవికారాస్పదజడపరాన్త్రుపపరిణామానోపపద్యతేఇత్యన్యః. స్వప్రకాశస్యకథమధ్యాససంభవఇత్యత్రాహ (తిరోహితస్వరూపఇతి) తిరోధాయకమిత్వత్రాహ (తేనైవేతి) తేనైవ - అధ్యాసహేతునైవేత్యన్యః. అహఙ్ఘరోజ్ఞానంచా న్నరాధ్యాసః-జ్ఞేయంబాహ్యధ్యాసః. అధ్యాసరూపే-అధ్యప్తరూపే. కర్తృణికః. తస్యైవ-దోషస్యైవ. అవస్థావిశేషేణ - కాదాచిత్రావస్థావిశేషేణ. రజ్జునర్వాద్యధ్యాసః-ఏవంనిష్కల్పబ్రహ్మణఉపాదానత్వానుపపత్తిరుక్తా. దోషస్యోపాదానత్వేఉపపత్తిరూహ (కృత్స్నస్వేతి) సువర్ణజాతీయస్య భూషణస్యస్వరూపేవమన్యూపాదానం వృత్తం - తద్వదితిభావః. హేతుబలాత్ - కార్యకారణయోఃసహితీయత్వద్వర్సలక్షణాత్. అథప్రత్యక్షమాహ (కారణేతి) అహమజ్ఞ ఇత్యస్వవివరణంమామన్యంచనజానామితి. అహమజ్ఞ ఇత్యజ్ఞానస్వరూపకీర్తనం. తస్యమామన్యంచనజానామితిచ్చదనరూపకార్యకథనం. కారణజ్ఞేనకార్యరూపజ్ఞానవ్యాప్యత్తి-తస్మాత్సమస్తీకమజ్ఞానంఏవక్షీతం. జాగరితాద్యవస్థాయాంఘటాద్యవచ్చిన్నమజ్ఞానంప్రతీయతేసవికల్పకప్రత్యక్షేణ- సుమప్రాప్తవచ్చిన్నకారణజ్ఞానప్రతీతిరితత్త్వశుద్ధికారాదిభిరుక్తం. జాగరితావస్థాయామేవఅజ్ఞానానుభవోయమితిసంప్రదాయః - అన్యంచనజానామిత్వత్తై - సహిష్యావేదస్వరూమర్కః. సజానామిత్యాచ్చాదకతయాప్రతీయమానస్యాజ్ఞానస్యకారణత్వాత్కారణజ్ఞానవిషయమిత్యుక్తం. అపరోక్షేపభాసఇతిపరోక్షరూపానుమానాదిప్రమాణవ్యాప్యత్వస్థము క్తం. జ్ఞానప్రాగభావవిషయత్వమాశబ్ద్యుపహరతి (అయంత్యితి) భవత్స్వయమపిష్యప్రమాణవిషయఇత్యాశక్త్యాహ (అయంత్యితి) పరోక్షప్రమాణానిప్రత్యక్షవ్యతిక్రానితస్మాత్పరోక్షప్రమాణవిషయఃప్రాగభావోనాపరోక్షప్రమాణవిషయభూతమజ్ఞానంభవతుమ్నానీత్యన్యః. భావగ్రాహిప్రమాణేనఅభావవ్యవేద్యత్వేపిదూషణమాహ (అభావస్యేతి) హేతుమాహ (అనుభవేతి) అభావస్యానుభవవేళాయాంజ్ఞానంవిద్యతే- నవా. విద్యతేచేత్ గ్రాహ్యభావాన్నిభావప్రతీతిః. నచేత్ గ్రాహకాభావాన్నతదభావప్రతీతిరిత్యన్యః. భావాభావయోరేకవిషయత్వేహివిరోధః-అత్రవిరోధోనాస్తి. అభావవిషయకజ్ఞానస్యవిద్యమానమానస్యగ్రాహకత్వాత్, ఇతరవిషయజ్ఞానస్యాభావప్రతియోగిత్యేనావిద్యమానత్వా, దితిశక్త్యాంపరిహరణానుభవవేళాయాంజ్ఞానస్యవిద్యమానత్వం, అవిద్యమానత్వేజ్ఞానాభావప్రతీత్యనుపపత్తిం, భావరూపత్వేవిరోధాభావం, చ వివక్షాతి (ఏతదుక్తంభవతి) జ్ఞానప్రాగభావస్యగ్రాహ్యత్వేఅనిచ్ఛయాపిభావాభావయోఃఏకవిషయత్వమాపత్తిమిత్వనిప్రాయేజాహ (అహమితి) జ్ఞానస్యచేతిజ్ఞానశబ్దఅత్త్యుటాదిజ్ఞానసాధారణః. ఇహభూతలేఘటోనాస్తీత్యాదిషుఅభావగ్రహణేప్రతియోగిధర్మిణోర్జ్ఞానావేక్షేద్యస్థా - తస్మాదత్రాస్యభావధర్మితయాఅత్త్యనోజ్ఞానమస్తీతవక్తవ్యం- అభావవ్యతిక్రావ్యత్తా - అతద్విషయజ్ఞానేసత్యపిఅభావవ్యతిక్రవిషయజ్ఞానమభావప్రతియోగితివచనంవ్యాహతంస్యాత్. అభావధర్మిప్రతియోగిరూపత్రితయవ్యతిక్రవిషయజ్ఞానమభావప్రతియోగిచేత్ - తదానీమభావప్రతియోగితయాజ్ఞానస్యాపిప్రతితిరస్తీతివక్తవ్యం- ప్రతీయమానంజ్ఞానంస్వవిషయావచ్చిన్నంప్రతీయతేఇతివిషయాజామపిప్రతీతిరస్తి - ఏవమభావప్రతియోగిజ్ఞానావచ్ఛేదకతయావిషయేషుజ్ఞాయమానేషుతద్విషయజ్ఞానాభావోఽనుపపన్నఇతిభావః. అభావస్యప్రమాణా న్నరవిషయత్వేపుక్తమాషణమిదిశతి (జ్ఞానాభావస్యేతి) ప్రమాణా న్నరాణాంవిద్యమానవిషయత్వస్థియమాభావేపివిద్యమానతయాధర్మయతుమశక్యమితిభావః. అహమజ్ఞ ఇతివర్తమానతయాహ్యజ్ఞానంప్రతీయతే. అస్మిన్పక్షేఅధికంధూషణా న్నరంపూర్వము క్తం

అపరోక్షస్వపరోక్షరూప ప్రమాణవిషయత్వానుపపత్తిరూపమధ్యనిధ్యం. భావరూపత్వేష క్రమానుసారాస్త్రీత్యాహ (అస్మిం) ధర్మప్రతియోగవిషయ
జ్ఞానంధర్మప్రతియోగజ్ఞానం. సతేనభావరూపాజ్ఞానస్వనిరోధః. ఘటాచ్చాదకమజ్ఞానంఘటజ్ఞానేనహిమిదుభ్యతే- సమఘటజ్ఞానవిషయజ్ఞానేనధర్మజ్ఞా
నేనచేత్సర్వః. వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞాననివర్త్యమజ్ఞానంవస్తుయాథాత్మ్యవభాసరూపేణసాక్షిచైతన్యేనమిదుభ్యతఇతిచోచయః (సమచేద) పరిహరం (సా
వమితి) యాథాత్మ్యశబ్దేనస్మిన్ప్రస్తుమిద్రీయత్వవత్. ఇంస్వరూపంవివక్షితం. ప్రవృత్తిమిధ్యాత్మ్యనిధ్యవత్కారణహేతుమాహ (అస్యశేతి) అస్యభా
స్యసాక్షిస్వరూపప్రకాశమాత్రవైస్యవస్తుయాథాత్మ్యవిషయత్వభిత్వర్థః. అజ్ఞానవిషయత్వమస్తుతతఃకేమిత్వత్ప్రాచ (సహితి) సహిరజతవిషయజ్ఞానే
సరజతంనివర్త్యమిత్వర్థః. దృశ్యవిశేషణస్వరూపాదేరిదృశ్యత్వంపుష్టం- దృశ్యాజ్ఞానావచ్ఛేదకసామ్యవద్ధస్యదృశ్యత్వానభ్యుపగమాత్ అభ్యుదధావచ్ఛే
న్నమజ్ఞానంపరిపఠ్యాయక్రియతఇత్వభిప్రాయేణపుసోదయతి (సమచేదమితి) విషయవిశేషః - అవచ్ఛేదకవిశేషః. సజ్జితసంపదరామ్యత్వతే. ప
రిహరతి (నైషదోషఇతి) అన్తరధ్యోపిసర్వశబ్దవాచ్యాస్త్రూపతః. జ్ఞాతతయాఅజ్ఞాతతయాహ - జ్ఞానాన్తరసాపేక్షంతస్మిరపేక్షంవా. సాక్షిచైతన్యస్య
విషయభూతం- సాక్షిచైతన్యేనప్రతిభాతీత్వర్థః. అన్తరధ్యస్యసాక్షిచైతన్యవిషయత్వమాపచారికం - స్వయంప్రకాశస్యవిషయత్వాయోగాత్. జడ
స్యస్వయంప్రకాశత్వాయోగాత్ ప్రమాణాధీనసిద్ధిసత్ దృశ్యవిశేషణంభవతి - అన్తరధ్యస్వస్వయంప్రకాశతయాస్వయమేవసిద్ధ్యన్ అజ్ఞానావచ్ఛేద
కఇత్వర్థః. దృశ్యావచ్ఛేదకత్వాద్దృశ్యమితిచోద్యం- తజ్జడత్వప్రయుక్తమితిసోపాధికమితిపరిహరః. తస్మాత్- అభావరూపత్వపక్షే ఉక్తవిరోధాద్భావ
రూపత్వపక్షేతదభావాచ్ఛేత్వర్థః. (న్యాయాపబ్ధిహితేనీతి) పక్షద్వయేపివిరోధతదభావరూపన్యాయానుగృహితేనీత్వర్థః. ఏవంప్రత్యయేణన్యాయాను
గృహితేనఅజ్ఞానస్యభావరూపత్వం, సజ్ఞానామిత్వనేనాత్మాశ్రయత్వం, చనిధ్యం- కాస్త్రీప్యజ్ఞానశబ్దాచ్యుతయాపరాధిమతకర్తవ్యావృత్తిః ప్రత్యక్షత
యాసిద్ధా-అస్యకాస్త్రీప్యజ్ఞానాదిశబ్దాచ్యుత్యంజ్ఞానవిరోధిత్వాదహమజ్ఞానప్రతిపన్నతయాచనిధ్యం. అభస్యవిషయావరణత్వస్వనివర్త్యత్వాత్వానం
సహాపపాదితాకరవిజ్ఞంవాజ్ఞానమనుమానేనాపిసాధ్యతే (వివాదాభ్యాసితమిత్యాదినా) జ్ఞానమిత్వక్తేబ్రహ్మస్వరూపస్యవస్తవరతూర్వకత్వానం
భవాత్తద్వాన్యవృత్త్యర్థంప్రమాణజ్ఞానమిత్వక్తం. తథాపిధారావాహికజ్ఞానేఉత్తరోత్తరవిజ్ఞానానాంసేషాధయితివస్తవరతూర్వకత్వాభావాత్త
ద్వాన్యవృత్త్యర్థంవివాదాభ్యాసితమిత్వక్తం. తద్జ్ఞానంకేమిత్వపేక్షాయంవ్యక్త్యర్థంప్రమాణజ్ఞానమిత్వక్తం. అయంధర్మదీప్తిః. అభాసాధ్యధర్మాహ
(స్వప్రాగభావేతి) వస్తవరతూర్వకమిత్వక్తేఘటాదిస్వవిషయపూర్వకత్వేనసేదసాధనంసాధితితద్వాన్యవృత్త్యర్థమాహ (స్వదేశకతేతి) సామ్యశ్రయః తే
త్వక్తేదృష్టాన్తస్యసామ్యవైకల్యం- సహితమోదీపగతం- అతఃస్వదేశకతేత్వక్తిః. ధర్మాధర్మ్యావృత్త్యర్థమాహ (స్వనివర్త్యేతి) సమకథంస్వనివర్త్యశబ్దే
సధర్మాధర్మ్యావృత్తిః - జ్ఞానోత్పత్తిహేతుభూతమదృష్టంజ్ఞానోత్పత్త్యాహిసశ్యతి. నైవం- సర్వేషాంధర్మాధర్మాణాంజ్ఞానఫలకత్వాభావాత్, జ్ఞానో
త్పాదకవ్యతిరక్తధర్మాదీనాంపూర్వక్షేపదేశేవిద్యమానత్వా, చ్చ. యద్వా. స్వనివర్త్యవదేనసంసౌగ్రవాన్యవృత్తిః - సహిసంసౌగ్రోజ్ఞానేననివ
ర్త్యః. భయాదివ్యావృత్త్యర్థమాహ (స్వవిషయావరణేతి) సాగభావవైస్యంవిభత్వాత్తద్వాన్యవృత్త్యర్థమాహ (స్వప్రాగభావవ్యతిరక్తేతి) ఇయంప్రతిభా
మవ్యావృత్తిః. వస్తవరతూర్వకమిత్వక్తేఅభావసామ్యపిపదార్థత్వేనవస్తుశబ్దాచ్యుతత్వాత్తద్వాన్యవృత్త్యర్థమాహ (స్వప్రాగభావవ్యతిరక్తేతి) ఘటాదిస్వవిష
యవ్యావృత్త్యర్థమాహ (స్వవిషయావరణేతి) కుడాదివ్యావృత్త్యర్థమాహ (స్వనివర్త్యేతి) వేద్యగతమిత్వభివ్యక్తిప్రాగభావవ్యావృత్త్యర్థమాహ (స్వదేశ
కగతేతి) ప్రమాణజ్ఞానేనాజ్ఞానేనిరవైవేద్యగతచైతన్యమభివ్యక్తంభవతితిహితత్వరిహితి. అభివ్యక్తిప్రాగభావస్యవిషయావరణత్వం. ప్రకాశవిరోధిత్వం-
సతుతత్పరిమిభక్తత్వం. ఇత్వసంబంధమవ్యావృత్తిః. హేతుమాహ (అప్రకాశతేతి) సాక్షేద్వాపరంపరయావాలబాధ్యవ్యవహారానుగుణ్యహేతుత్వం
ప్రకాశకత్వమిహవివక్షితం - సాక్షేద్వాపరంపరయావేత్వక్తేహిదీపప్రభాయాంజ్ఞానేచహేత్వగుగమసిద్ధిః. ఇందరజతమితిజ్ఞానేఽతివ్యాప్తిపరిహ
రాయఅబాధ్యవ్యవహారానుగుణ్యహేతుత్వమిత్వక్తం. ప్రకాశకత్వాదిత్వక్తేధారారాహికజ్ఞానేఉత్తరోత్తరజ్ఞానానాంప్రకాశకత్వేపిసేషాధయ
పితధర్మాభావాద్ధోతః. అనైకాన్తికత్వంసాధితితద్వాన్యవృత్త్యర్థమాహ (అప్రకాశతార్థప్రకాశకత్వాదితి) ఇన్ద్రియేష్వనైకాన్తికత్వవ్యావృత్త్యర్థం
భాసమానత్వేనసతిహేతుర్విశేష్యతఇతిమన్వయం. దృష్టాన్తమాహ (అన్తరధ్యఇతి) దీపప్రభావదిత్వక్తేఉత్తరోత్తరప్రభాణామప్రకాశతార్థప్రకాశ

శ్చన్నప్రదీపప్రభావదితి. ఆలోకాభావమాత్రం వారూపదర్శనాభావమాత్రం వాతమోనప్రవ్యంతత్రాధం భావరూపా
 జ్ఞానసాధనేచర్చనతయోపన్యస్యత ఇతిచేత్. ఉచ్యతే - బహుళత్వవిరళత్వాద్యవస్థాయోగేనరూపవస్తయాచోపలబ్ధే
 ద్వివ్యాధ్యరమేవతమభినిరవద్యమితి. అత్రోచ్యతే - అహ మజ్ఞానమామన్యంచనజానామీత్యత్రోపపత్తిసహితేనకేవ
 లేనచప్రత్యక్షేణనభావరూపమజ్ఞానంప్రతీయతే - యస్తుజ్ఞానప్రాగభావవిషయత్వేవిరోధఉక్తిః - సహిభావరూపాజ్ఞా
 నేపితుల్యః. విషయత్వేనాశ్రయత్వేనచాజ్ఞానస్యవ్యావర్తకతయాప్రత్యగర్థనిప్రతిపన్నోవాప్రతిపన్నోవా. ప్రతిప
 న్నత్వేనైవైవ్యవహజ్ఞాననివర్త్యంతదజ్ఞానంతస్మిక్ ప్రతిపన్నేకభమివత్వతి. అప్రతిపన్నత్వేద్వావర్తకాశ్రయవిషయ
 జ్ఞానసామన్యమజ్ఞానంకథమనుభూయేత. అథ విశదస్వరూపావభాసోజ్ఞానవిరోధీ - అవిశదస్వరూపంతుప్రతీయత ఇ
 త్యాశ్రయ విషయజ్ఞానేసత్యపినాజ్ఞానానుభవవిరోధఇతి. హంతర్నిజ్ఞానప్రాగభావోపి విశదస్వరూపవిషయః -

నిర్వాణావాత్సాదనకలతాస్యాత్, స్వనివర్త్యవస్తవరూపకత్వాభావాత్సాధ్యవికలతావస్యా, దితితద్యుదాసాధం ప్రభమోత్పన్నప్రదీపప్ర
 బావదియ్యుక్తం. తథాపిదినాదీపప్రభాయాఃతథావిధత్వాదర్శనాత్తద్వావృత్త్యర్థమన్తకారణత్వం. దృష్టాన్యసాధ్యవికలతామాశ్చిద్వ్యవహర
 తి. ఆలోకేర్వాదినా) ఆలోకేనత్వలూకాదీనామన్తకారణంభావదనుయాయినమాకారమాహ (రూపదర్శనాభావమాత్రంవెలి) యద్వా-నిమిలితా
 చస్యతమః ప్రతిపత్తిర్వాచకమాహ (రూపదర్శనేతి) అత్రైవయాయికాదిభిరుక్తందూషణమనుసన్దత్తే. తత్రఉత్పాదకజ్ఞానకానుపపత్త్యాద్రవ్యా
 న్నరత్వంనూపితం. రూపవత్వేపిరమాణునామేవఅనుత్పాద్యత్వం - తమస్మరూపవత్వాత్బహుత్వాచ్యోత్పాద్యత్వంసా్యత్. తత్రరూపవత్వాత్త
 ప్రహితానివాయాకాశాదీనితోత్పాదకానిభవన్తి-స్వర్గరసగర్భవిరహాన్నాన్యాన్యపిద్రవ్యాణి-కారణగుణప్రకమేణికార్యేవైశేషికగుణారమ్భః.
 ఇయముచ్యత్యనుపపత్తిః. ఆలోకాననుగృహితత్వాచ్యుత్పన్నగ్రాహకం - ఆలోకననిర్వాహనసానాన్నాన్యగ్రాహ్యత్వం. రూపవత్వప్రతీతిస్తు
 ప్రాప్తేవ- నిమిలినేనీలప్రతిభావదితిజ్ఞాప్రయమపత్తిః. అత్రపరిహారోవాగ్రికకారైరుక్తిః-తమఃఖలుచలంసీలంపరావరవిభాగవత్. ప్రసిద్ధధర్మవైధ
 రాన్యన్మభ్యోభేదమన్వత్తితి. సపివాత్రాచ్యతే. తత్రపరావరకర్మాణ్ణిబిద్యుత్పాద్యవిరళత్వశబ్దేనోక్తిః. ఆదిశబ్దేనచలత్వం. రూపవత్వమేతీలకర్మాణ్ణిఉక్తిః.
 ద్రవ్యాన్నరత్వేనదకమద్రవ్యత్వమక్తం. నవద్రవ్యేనీకారోహితేషాంపుద్రివ్యాదీనాంద్రవ్యాణామనోన్యవైధర్మ్యాన్వీక్తియితే-అన్యథాపుద్రివ్యేవ
 ద్రవ్యంసాన్యోగగర్భవత్వాభావాదివత్తుశక్యతే-పివంద్యేద్రవ్యత్వాది-తచ్ఛానభిమతం-ద్రవ్యాణాంపరస్పరవైధర్మ్యాత్-పివంనవద్రవ్యవైధర్మ్యాన్వద్ద
 కమమన్తకార్యమివాగ్రికార్థః. నిమిలినేనీలప్రతిభానంబాధితవిషయం-ఇదంత్యబాధితత్వాన్నలభాభవతుమర్హతి. తథాపిరూపాపలబ్ధివెళాయాంఅనుప
 లబ్ధేర్నిమిలనవదసంభవతిచిశ్చితంప్రత్యక్షమితిచేత్. ఉలూకాదీనామన్వదాదిరూపాపలబ్ధివైళాయాంరూపానుపలబ్ధాతద్రూపాపలబ్ధిరశిశ్చితత్వాపా
 తాత్, ఉలూకాదిరూపాపలబ్ధివెళాయాంఅన్వదాదేరూపానుపలబ్ధ్యాఅన్వదాదిరూపాపలబ్ధిరశిశ్చితత్వప్రకృతే, అగమస్వరస్యాచ్యుత్పాదయాఃర
 న్నత్వాత్, తమసాదకమద్రవ్యత్వమనీయతే. తమస్ససర్వభగవాన్తమసామనరాత్రిర్వనభోనభూమిర్వానీత్రమాజ్యోతిరభూన్నచాన్యతే-అయస్య
 తేజఃశరీరం. యస్యతమఃశరీరమిన్యజ్యత్వసంహార్యత్వశరీరత్వాదీనిహిశ్రాయన్తే. ఆలోకనైరవేక్ష్యంయథాజ్ఞాతవిశేషప్రయంతంబృహతే-తథాజ్ఞేయ
 నిశేషప్రయంతమపిఉపపద్యతే. యథాలోకేహికార్యంప్రతీతంతథాకారణకల్పనాయాంప్రమాణం-సపునఃస్ఫుటావధారితంకార్యంకారణనిరూప
 ణాయాపహ్యవమర్మత్తీనిన్యాయాత్ అబాధితప్రతీతినిర్ధస్యతమపిఉత్పాదకంకల్పమితితోత్పాదకానుపపత్తిర్వాచకానుపపత్తిర్వా. యథాతమసా
 మద్రవ్యంబహుళవిరళంమేవకచలంప్రతీతంకేనాపిత్వవిదపినబాధశ్చదద్యతే. అత్యకలోన్యోహేతుఃప్రమితిరపిశాన్బివిజయతేరాలోకంచక్షుఃప్రభయం
 హిచద్దర్శనవశాత్. తమోద్రవ్యమిత్వేనభావ్యకారమతం-సిద్ధాన్తేనాన్యదాపితత్వాత్సృజ్యత్వసంహార్యత్వశరీరత్వైవకాచ్య. స్వచ్ఛద్రవ్యత్వాదాకాశ
 కార్యంతమః-రూపవత్వంపశ్యీకరణానుపపద్యతే. యద్వా-తేజఃకార్యంతమః-రూపవత్వాత్-స్వరూపమలమ్భఃస్వచ్ఛద్రవ్యత్వాదితి. (ఇతినిరవద్యమి
 తి) ప్రమాణనిర్ధర్తేనతర్హదాధానుపపత్త్యానిరవద్యమిత్వర్థః. అథనిర్ధాన్తంవత్తుమచక్రమతే(అత్రాచ్యతఇతి) కేవలేనచప్రత్యక్షేణేతివస్తానైవమాత్రం-
 ఉపపత్తిరూపనేకతేవలప్రత్యక్షంసాధకమిత్వర్థః. ఉపపత్తిర్నిజ్ఞానప్రాగభావవిషయత్వేవిరోధః-సహిభావరూపత్వేపితుల్యత్వాహ(యత్ప్రీతి) తు
 ల్యత్వముపపదయతి (విషయత్వేనేతి) ప్రతిపన్నశబ్దేనభాసనముచ్యతే. (తత్స్వరూపజ్ఞాననివర్త్యమితి) స్వరూపజ్ఞానం-స్వరూపావభాసః-స్వతో
 బాప్రమాణాన్తరేణాస్వరూపావభాసనివర్త్యమిత్వర్థః. ఇదంరజతమిత్వత్తదనంకుక్షభాస్వరమిత్వేవంరూపప్రమాణజ్ఞానశతేజాతేపిభ్రమానివృత్తిద
 ర్శనాత్ ప్రమాణజ్ఞానత్వమప్రయోజకమితినిర్ధవత్తారేణతత్స్వరూపజ్ఞాననివర్త్యమిత్వత్వం. వ్యావర్తకాశ్రయవిషయజ్ఞానశాన్యం - ఆశ్రయత
 యావిషయతయాచవ్యావర్తకః పత్యగర్థః-తదవభాసశాన్యం. విషయత్వేనేత్యాదినాభాష్యేణస్వాత్మవిషయాజ్ఞానప్రతిపత్తి విరోధతుల్యత్వంద
 ర్శితం. ఘటాదివిషయాజ్ఞానప్రతితావపిలజ్ఞానస్యవిషయత్వేనవ్యావర్తకతయాఘటః ప్రతిపన్నోనవా-ప్రతిపన్నత్వేన్మఘటస్వరూపజ్ఞాననివర్త్యంఘ
 టాజ్ఞానంతర్నికఘటేప్రతిపన్నేకభమివత్వతి-ఘటోప్రతిపన్నత్వేత్వ్యావర్తకవిషయజ్ఞానశాన్యమజ్ఞానంకథమనుభూయేతేత్యర్థనిర్ధావిరోధోద్ర
 వ్యత్తిః. పివం పరాభావాభావయాద్విరోధేతత్ప్రతిబద్ధిత్వేననివర్త్యనివర్తకవిరోధఉక్తిః. అథవిశదావిశదవిభాగాదవిరోధంకశ్చతే (అథేతి)
 ప్రత్యగర్థస్యప్రమాణజ్ఞానేనావభాసోవిశదావభాసః. సస్వవత్వేపితుల్యత్వాహ (హంతర్ని) విశదస్వరూపమవచ్ఛేదకంయస్యసవిశదస్వరూపవిష
 యః- విశదస్వరూపస్యప్రాగభావావచ్ఛేదకత్వంస్వవిషయజ్ఞానద్వారా-జ్ఞానప్రాగభావోపివిశదస్వరూపజ్ఞానావచ్ఛేదకత్వత్వత్వః. జ్ఞానస్యచాభావా

ఆశ్రయప్రతియోగిజ్ఞానంతస్వవిశదస్వరూపవిషయమితి నకల్పిద్విశేషోఽన్యత్రాభివేశాత్. భావరూపస్యాజ్ఞాన స్యాపిహ్యజ్ఞానమితి సద్భక్త ప్రాగభావసిద్ధాదివసాపేక్షత్వమన్వేయతథాహి-అజ్ఞానమితిజ్ఞానాభావస్తదన్వస్తద్విరోధీవా-ప్రయాణామపితత్వరూపజ్ఞానాపేక్షాఽవశ్యాప్రయతీయా. యద్యపితమస్వరూపప్రతిపత్తే ప్రకాశాపేక్షానవిద్యతే. తథాపి ప్రకాశవిరోధీత్వనేనాకారేణ ప్రతిపత్తౌ ప్రకాశప్రతిపత్త్యపేక్షాన్వేయ. భావదభి మతాజ్ఞానం నకదాచిత్స్వరూపేణసిద్ధితి-అపిత్వజ్ఞానమిత్యేవ. తథాసతిజ్ఞానాభావవత్తదపేక్షత్వంసమానం.

చేదకత్వం ప్రతియోగితయా- విశదస్వరూపజ్ఞానం ప్రాగభావప్రతియోగితయీవత్. ఆవిరోధాన్తయేద్యమానజ్ఞానస్యతతోఽన్తరత్వమాహ (ఆ శ్రయేతి) ఆశ్రయప్రతియోగినోర్జ్ఞానమాశ్రయప్రతియోగిజ్ఞానం. (అవిశదస్వరూపవిషయమితి) ఆశ్రయజ్ఞానస్యాపిచదస్వరూపవిషయత్వం- అవిశదప్రత్యగర్థవిషయత్వం. ప్రతియోగిజ్ఞానస్యాపిచదస్వరూపవిషయత్వం- అభావప్రతియోగి భూతావిశదజ్ఞానవిషయత్వం. సవిషయంసకర్తక జ్ఞానంఅభావప్రతియోగిత్యేనేదాసీంజ్ఞానమవలంబ్యతే- తత్తనీవర్తకజ్ఞానవిషయస్య ప్రత్యగర్థస్యేదాసీంఅవిశదత్వా, న్నివర్తకజ్ఞానస్యేదాసీంమవిద్య మానత్వా, చప్రతియోగినోర్జ్ఞానస్యాపిచదత్వం. విద్యమానంహిసాశ్రయంజ్ఞానమపరోక్షేవభావరూపం- అతస్తుస్యాపిచదత్వమవిద్యమానతయాభా వతి. ఏవమాశ్రయతయాభావమానంస్వరూపమవిశదం- ప్రతియోగితయాన్తర్యమాణంజ్ఞానమిదాసీమవిశదవిషయత్వావవిద్యమానత్వాచ్యుతమితి తితుమభయవిషయంజ్ఞానంఅవిశదస్వరూపవిషయం- తచ్చవిద్యతే- విశదజ్ఞానంతస్వవిద్యమానంఅభావప్రతియోగినివిరోధఇత్యర్థః. అయమర్థః- అ జ్ఞాననివర్తకాభిమతప్రమాణజ్ఞానాభావస్తావత్త్వయాభ్యుపగతవ్యతి-అన్యథాప్రమాణజ్ఞాననివర్త్యాజ్ఞానానుభవాసంభవాత్. తత్తత్త్వదన్వయః ప్రమాణజ్ఞానాభావవినయమామజ్ఞఇతి ప్రతిపత్తేర్విషయోభవితుమర్హతీనాభావగ్రహణానుపపత్త్యాభావరూపత్వంకల్పమితి. పూర్వపక్షోఽవిరోధక భంపరిహృతోభవతితిచేత్. ఇథం- తత్ప్రహియదగ్రావచ్చిన్నంజ్ఞానమభావప్రతియోగితయోచ్యతే- అభావప్రతియోగిజ్ఞానావచ్ఛేదకరద్యప్రతిపత్తౌ సత్త్వాంతర్జ్ఞానాభావోనుపపన్నఇతిహివిరోధః-తత్ప్రాయంపరిహరః- అభావప్రతియోగిజ్ఞానంస్వత్వారూఢం ప్రతిపిద్యతే- యథాఘటసాక్షాత్కారో నాస్తీతినిషేధేఘటసాక్షాత్కారఃస్వర్యతే- స్వర్యమాణస్యస్మృతిసమకాలవర్తిత్వనియమాభావాన్నిషేధవేళాయాంస్వర్యమాణస్య నాభావప్రతియోగిత్వ విరోధః- త్వయావచ్ఛత్వార్థారూఢస్యనివర్తకజ్ఞానస్యస్మృతిసమకాలవర్తిత్వాభావాదజ్ఞానావచ్ఛేదకతయా ప్రతిపత్తావసీన్వత్వార్థాధనవర్తకజ్ఞానం నాజ్ఞానవిరోధీతీవక్తవ్యం-తస్మాదాత్మవిషయంఘటాదివిషయకంచ ప్రమాణజ్ఞానంస్వవిషయేణాత్మనాఘటాదిభిశ్చసహస్వత్వారూఢమవిశదతయా ప్రతిపన్నమభావప్రతియోగిభవతిత్వవపన్నతరమితి. అనుభూతస్యహిస్మరణసంభవః- ప్రమాణజ్ఞానంకేనానుభూతమితిచేత్. భవతోవానివర్తకజ్ఞా నంకేనానుభూతం-అగమాదితిచేత్. అన్తాకమప్యాత్మసాక్షాత్కారఃతద్విధాయకవాక్యావగతః-ఘటాదిసాక్షాత్కారస్తుప్రత్యక్షేదిమయేనకేనాప్యనుభూ తః. మేరుసాక్షాత్కారఃకథంనిషిధ్యతే-సహజకేనాపిమానేనపూర్వమునుభూతః. ఉచ్యతే-ఇహఅదృష్టచరద్విరదేనపురుషేణకథమిహచత్వరగజోనాస్తీత్వ చ్యతే- సంసర్గాననుభవేపిసంసర్గిణోరనుభవమాత్రేణాన్యత్రాన్యతరనిషేధకపపద్యతేఇతిచేత్-ఏవంతస్మిన్మేరుసాక్షాత్కారసంసర్గాననుభవేపిమే రుసాక్షాత్కారయోకేనాప్యవగమాత్తత్సంసర్గనిషేధకపపద్యతే. ప్రమాణజ్ఞానానామభావప్రతియోగిత్యాదభావస్యతదాసీం గ్రాహకంనాస్తీతియమ క్తం-తత్తత్త్వస్తుప్రమాణజ్ఞానాభావానాయుగపదనుభవాసంభవాత్, కలిపయమానజ్ఞానాభావస్యమానాన్తరేణగ్రహణోపపత్తేశ్చచిహృతం. ఏవంభా వరూపపక్షేవిరోధపరిహరసామ్యందర్శితం. ననువిరోధసామ్యంవక్తుమశక్యం- అజ్ఞానస్యనృక్షప్రతియోగ్యవచ్చిన్నతమైవఅవగతవ్యత్వేనసతిసానృక్షప్రతి యోగినస్తస్యజ్ఞానస్యస్వవిషయాశ్రయభూతప్రత్యగర్థావచ్చిన్నత్వేనభావత్వాత్విషయాశ్రయభూతప్రత్యగర్థజ్ఞానేసతిత్వస్తివర్త్యాజ్ఞానస్థితివిరోధః- సహిభావరూపస్యాజ్ఞానస్యజ్ఞానప్రతిపత్త్యపేక్షా- స్వరూపేదైవప్రతిపత్తిసంభవాత్-సహిభావరూపస్యఘటస్యఆశ్రయప్రతియోగిజ్ఞానసాపేక్షత్వం దృష్టమిత్యత్రాహ (భావరూపస్యేతి)కథంసాపేక్షత్వమిత్యత్రాహ(తథాహితి)అభావస్యనృక్షత్వసంభవాత్తమితి. ప్రమాణజ్ఞానాదన్వత్-ప్రమా ణజ్ఞానవిరోధీతివా- తత్ప్రతిపత్తిః- తదాతస్యజ్ఞానస్యస్వవిషయావచ్చిన్నత్వేనప్రతిపత్తౌత్వాత్ ప్రత్యగర్థస్యఘటాదేర్వాజ్ఞానేసతిత్వస్తివర్త్యమజ్ఞా నంసగృహ్యేతేత్వర్థః. యథాప్రకాశవిరోధిత్వేపితమసః- తత్ప్రతిపత్తేనప్రకాశాపేక్షా-తద్విదిహాపీత్యత్రాహ (యద్యపితి) భావరూపమజ్ఞానమ విస్వరూపేణసిద్ధితిత్యత్రాహ (భావదభిమతేతి) ముగ్ధాస్త్రిమాధోస్తీతిస్వరూపేణసిద్ధితిచేత్. న- కస్యచిత్సురుషస్యకస్తింశ్చిద్విషయేహిమోహాః-ఋస విమలమతిరేణాత్మమోహం *దిజ్ఞోహాలతచక్రాదిబ్రాన్తయశ్చకథంపునరిత్యాదివిషయాశ్రయవచ్చిన్నత్వేనహిమోహాఃఉపలభ్యతే. ముగ్ధా స్తీత్యనేనఆశ్రయవచ్చిన్నత్వం ప్రతీయతే- విషయోపగ్రహణాత్పిద్యః. ఇదంమాత్రంసంవిత్సిద్ధిభ్యతిపానవెత్త్యత్రక్షయ్యాదిశాకలితం. తత్తత్స్వాత్మ విషయమజ్ఞానంవిషయాశ్రయభూతప్రత్యగర్థప్రతిపత్తిసద్భావహతం- ఘటాద్యజ్ఞానంతువిషయభూతఘటాద్యవగమవిరద్ధం. మాయాశబ్దాదిభిః అజ్ఞానప్రతిపత్తౌవిషయాశ్రయాపేక్షానేతిచేన్న- మాయాదిశబ్దానామపిత్యత్వత్తినేరపేక్ష్యేణబోధకత్వాసంభవాత్, అజ్ఞానాదిపదపర్యాయత్వేన చత్వత్వత్వత్వాత్, స్వరూపేణసిద్ధిద్వర్యచేత్వభిప్రాయేణనకదాచిత్స్వరూపేణసిద్ధితిత్యత్రాహ. నను స్వరూపవచ్చిన్నాజ్ఞానప్రతీతేనృక్షప్రతియో గిజ్ఞానావచ్చిన్నతయాసీద్ధావసీనివర్త్యనివర్తకవిరోధః- స్వరూపభూతజ్ఞానాదన్వతయాతత్పిద్యః- స్వరూపజ్ఞానంహిసానిత్యానివర్తకం- కింతుప్ర మాణజ్ఞానమేవ- అతోసవిరిధిఇతి. నైవం-మామన్యంబుధజ్ఞానానిత్యమయాశ్రయసంబద్ధిజ్ఞానావచ్చిన్నతయాప్రతీతేః- సహి స్వరూపభూతజ్ఞా నంసాశ్రయంసవిషయంచతవమతం. స్వరూపంకిమాశ్రయతమైవాజ్ఞానస్యావచ్ఛేదకం- ఉతవిషయతయాపి. ఆద్యేనత్వదభిమతేపిద్యః- తదాసీంప్ర

జ్ఞానప్రాగభావస్తుభవతాప్యభ్యుపగమ్యతే- ప్రతీయతేచేత్యభయభ్యుపేతోజ్ఞానప్రాగభావపవల
హమజ్ఞోమామస్యంచనజానామీత్యనుభూయత ఇత్యభ్యుపగస్తవ్యంనిత్యముక్తస్వప్రకాశతైతన్యైకస్వ
రూపస్యబ్రహ్మణోఽజ్ఞానానుభవశ్చనసంభవతి-స్వానుభవస్వరూపత్వాత్. స్వానుభవస్వరూపమపి
తిరోహితస్వరూపమజ్ఞానమనుభవతీతిచేత్. కిమిదంతిరోహితస్వస్వరూపత్వం. అప్రకాశితస్వరూపత్వ
మితిచేత్. స్వానుభవస్వరూపస్యకథమప్రకాశితస్వరూపత్వం. స్వానుభవస్వరూపస్వాప్యన్యతోఽప్ర
కాశితస్వరూపత్వముపపద్యత ఇతిచేత్. ఏవంతర్హి ప్రకాశాఖ్యధర్మనభ్యుపగమేనప్రకాశత్యైవస్వ
రూపత్వాదన్యతస్వరూపనాశపవస్యాదితిపూర్వమేవోక్తం. కించ-బ్రహ్మస్వరూపతిరోధానహేతుభూ
తమేతదజ్ఞానంస్వయమనుభూతం సద్బ్రహ్మతిరస్కారోతి - బ్రహ్మతిరస్కారస్వయంతదనుభవవిష
యోభవతీత్యన్యోన్యాశ్రయణం. అనుభూతమేవతిరస్కారోతీతిచేత్. యద్యతిరోహితస్వరూపమేవ బ్ర
హ్మజ్ఞానమనుభవతి - తదా తిరోధానకల్పనా, నిష్ప్రయోజనాస్యాత్ అజ్ఞానస్వరూపకల్పనా, చ -

ర్యగర్భస్వస్మాదన్యేనకేనాపివిజ్ఞత్వమేవహినిభ్యతి. విషయతయావచ్చేదకత్వే ప్రత్యగ్భస్వాజ్ఞానమావరణంస్యాత్ - ఆవరణత్వంచతద్విషయక
జ్ఞానప్రతిఙ్గత్యంత-అతస్తద్విషయప్రమాణజ్ఞానప్రతీత్యవశ్యంభావాదుక్తవిరోధోఽనవశ్యతః. అతఃస్వరూపభూతజ్ఞానావచ్చిన్నప్రతీత్యభ్యుపగ
మోనుపపన్నః. ఉభయత్రసాధనమాషణయోస్తుల్యత్వాత్ భావరూపమజ్ఞానంపర్యవశ్యతామిత్యాశక్తిశ్చలభువన్యాయేనపరిహరతి (జ్ఞానప్రాగభావ
స్త్వీతి) అభ్యుపగమ్యతే - అహమజ్ఞ ఇతిప్రతిపన్నస్యఅభావరూపత్వేహిచిప్రతిపత్తిః - సత్త్వభావానభ్యుపగమః - అస్యథాప్రమాణజ్ఞానస్యప్రాగభా
వాభావాదనాదిత్యేనతస్మిన్రసనీయభావరూపాజ్ఞానానుదయప్రసక్తో - అతోజ్ఞానాభావస్త్యయాభ్యుపగతత్వత్కః. ప్రతీయతేవ - లోకేతత్తద్భా
నాభావవిషయజ్ఞానంనాస్తీతివ్యవహరదర్శనాత్ అప్రతిపన్నేచవిషయేనుపపత్తేజ్ఞానాభావప్రతితిరన్యైవేత్యర్థః. అతఃసంప్రతిపన్నేనజ్ఞానాభావే
నైవాహమజ్ఞ ఇతిప్రతీత్యుపపత్తేరతి కకల్పనేహేత్వభావాల్లాభువేనసపచఅహమజ్ఞ ఇతిప్రతిత్వేషయతయాభ్యుపగస్తవ్యత్యర్థః. సనూభయాభ్యు
పగతోఽభావోనామకల్పిన్నాస్తి- భావాన్తరమభావఃస్వమతే- పరమతేతుభావాతి క్తః - తత్కథముభయాభ్యుపగతేనాహమజ్ఞ ఇతిప్రతీత్యుపపత్తిః.
ఉచ్యతే- సమ్యుభయాభ్యుపగత్యత్యర్థకం- కింతుభవతాభ్యుపగమ్యత్యత్యర్థకం- అభావశబ్దవాచ్యత్వేన-కల్పిదర్శకధాన్యామభ్యుపగతః- సచభావరూ
పస్తవతి క్త్యతియదేవవిమతం- అత్రభావత్వేనయఃస్వాభిమతఃయశ్చతదతి క్తత్వేన అభావశబ్దవాచ్యతయాపరాభిమతః, తయోరన్యతరేణాహమజ్ఞ
ఇతిప్రతీత్యుపపత్తేస్తదభయారిక్తార్థకల్పనమనుపపన్నమిత్యర్థకంభవతీత్యవిరోధః. నను భావాన్తరమభావమిచ్ఛతాత్వయాజ్ఞానప్రాగభావశబ్దేనభా
వరూపాజ్ఞానమంగీకృతంస్యాత్. నైవం - నిర్ధాన్తద్వయానభిజ్ఞానకృతంహీదంచోద్యం - స్వయంప్రకాశత్యైవజ్ఞానస్య సుకోచరూపమనుస్థాన్తరం
ప్రాగభావశబ్దవాచ్యతయాఽన్తదభిమతం - స్వప్రకాశజ్ఞానవ్యతిరేకేణభావరూపమజ్ఞానంపరాభిమతం - అతస్తయోరభ్యంతైక్యం. తస్మిజ్ఞానసంకో
చరూపావస్థాం పరిత్యజ్యాజ్ఞానశబ్దవాచ్యత్వేనపరోక్తం భావరూపమజ్ఞానంస్త్వీక్రియతాం- భావరూపత్వావిశేషాదితేత్. ప్రామాణికంపరిత్యజ్యా
ప్రామాణికంస్త్వీక్రియతామితిదమనుపపన్నం- జ్ఞానభిజ్ఞానత్వేనపరిహాసోవర్తతే జ్ఞానభ్యుపగమోపశ్యత్యుపశ్యతి జ్ఞాయారిహితత్వాచ్చ
శక్తిఃసేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా | సద్భూతేషాంపాలతారతమ్యేనవర్తతే జ్ఞానప్రాపిమత్స్వస్వల్పనేత్యారభ్య జ్ఞానార్ణవగర్భ్యేతితరాంపుంసఃకన్యపలక్షీ
తీతితిప్రతిస్పృతినిర్ధత్వాత్ జ్ఞాననిత్యత్వంతత్సంకోచాదికంచప్రామాణికంకథంత్యభ్యుపగ- భావరూపాజ్ఞానంతుకల్ప్యం- కల్పకంచాన్యథానిర్ధమితద
ప్రామాణికంకథంస్త్వీక్రియతే. కల్పనాయాంహిలాభువన్యాయశ్చప్రవర్తతే- నతుప్రమాణప్రతిపన్నేఽర్థే అతోహమజ్ఞ ఇతిజ్ఞానప్రాగభావపవ
ప్రతీయతే. ఏవమహమజ్ఞ ఇతిప్రత్యక్షస్యభావరూపాజ్ఞానవిషయత్వే - భావరూపపక్షేపత్యభావరూపపక్షేనుపపత్తిరూపానుమాలతర్హాభావఉక్తః.
అథప్రతిహతర్కపరావతిరుచ్యతే (నిత్యేతి) నిత్యముక్తస్వప్రకాశతైతన్యైకస్వరూపస్యేతిపదంహేతుగర్భం. నిత్యముక్తత్వం- చరమార్థతోదో
షాసంస్పృష్టత్వం. అతఃపరమార్థదోషాసంభవతి- స్వానుభవస్వరూపత్వాదపరమార్థపరానుభవోసంభవతీత్యర్థః. అన్యానుభవరూపప్రదేశభే
దాభావాచ్చేత్యేకశబ్దాభిప్రాయః. ఏకశబ్దేనజ్ఞేయత్వాభావశ్చవిషయతః. అభిప్రేతంహేతుగర్భత్వంవివృణోతి (స్వానుభవస్వరూపత్వాదితి) ఆవి
ద్యానివృత్తిదకాయాంఅనుద్రమానంఅవిద్యావభాసప్రత్యసీకంస్వానుభవైకస్వభావత్వంహేతుతయావిషయతః- నతుప్రమవేశాయామపివిద్యమా
నంస్వయంప్రకాశత్వమాత్రం- అతఃస్వానుభవైకస్వభావత్వస్యప్రాగవిద్యమానత్వాదిత్యర్థః. స్వానుభవస్వరూపస్యాపి తిరోధానాదజ్ఞానానుభవ
స్వవ్యవతీత్యర్థః (స్వానుభవేతి) అభిప్రేతంవివరితుంతిరోధానశబ్దస్యాధాన్తరంగాస్తీతిజ్ఞాపనార్థం ప్రశ్నపూర్వకంతిరోధానశబ్దార్థమాహ (కిమిదంతి
రోహితస్వస్వరూపత్వం. అప్రకాశితస్వరూపత్వమితిచేదితి) స్వానుభవస్వరూపస్యఅప్రకాశితత్వంవాస్తవమితిబుద్ధ్యాదాషయతి (స్వానుభవేతి) అ
న్యత్యతిపరిహరణశక్తిః (స్వానుభవేతి) అన్యతోఽప్రకాశితస్వరూపత్వేపూర్వోక్తమాషణమిదిశతి (ఏవంతర్హితి) దూషణాన్తరమాహ (కించేతి)
అపరమార్థత్వాన్నస్తత్త్వయాతిరస్థారకం- అపితుప్రతీయమానతయాతిరస్థారకమిత్యనుభవపూర్వకస్థిరస్థారః- తిరస్థారపూర్వకోనుభవః - అతిరస్కృ
తస్యస్వానుభవస్వరూపస్య బ్రహ్మణోఽజ్ఞానానుభవాసంభవాదిత్యన్యోన్యాశ్రయణమిత్వార్థః. ఏతత్పరిణిర్దయాఽనుభవపూర్వకం తిరస్థారంశ
క్యతే (అనుభూతమేవేతి) తత్త్రమాషణమాహ (యదీతి) అతిరోహితస్వాప్యజ్ఞానానుభవసమ్భవాత్తదర్థతిరోధానకల్పనా, తదర్థమచ్చాదకావిధ్యా

బ్రహ్మణోఽజ్ఞానదర్శనవత్ అజ్ఞానకార్యతయాభిమతప్రపజ్ఞదర్శనస్యాపిసంస్థువాత్. కించ బ్రహ్మణోఽజ్ఞానానుభవగింస్యతోస్యతోవా. స్వతశ్చేదజ్ఞానానుభవస్వస్వరూపప్రయుక్తత్వేనానిర్దోషస్యాత్ - అనుభూతిస్వరూపస్వప్రహ్మణోఽజ్ఞానానుభవస్వరూపత్వేనమిథ్యారజితచాధకజ్ఞానేనరజితానుభవస్యాపిసంస్థువాత్. ఇన్ద్రియైకజ్ఞానేనాజ్ఞానానుభూతిరూపబ్రహ్మస్వరూపనివృత్తిర్వా. అన్యతశ్చేత్ - కింతదన్యత్. అజ్ఞానాన్తరమితీచేత్ - అనవస్థాస్యాత్. ప్రహ్మతిరస్మైత్యైవస్వయమనుభవవిషయోభవతీతిచేత్. తథాసతీదమజ్ఞానంకాచాదివత్ స్వసత్తయాప్రహ్మతిరస్మైరోతీతిజ్ఞానబాధ్యత్వమజ్ఞానస్యనస్యాత్. అథేదమజ్ఞానంస్వయమనాది-బ్రహ్మణస్స్వసాక్షీత్వం, ప్రహ్మస్వరూపతీరస్మైతిం, చయుగపదేవకరోతి-అతోనానవస్థాదయోదోషాభితి. నైతత్ - స్వానుభవస్వరూపస్వప్రహ్మణస్స్వరూపతీరస్మైతిమన్తరేణసాక్షీత్వాపాదనాయోగాత్. హేత్వన్తరేణతిరస్మైతమితీచేత్ - తద్వ్యస్యానాదిత్వమపాద్యం, అనవస్థాచపూర్వోక్తా. అతిరస్మైతస్వరూపస్వైవసాక్షీత్వాపాదనేస్వానుభవైకతానతాచనస్యాత్. అపిచ-అవిద్యయాప్రహ్మజీవితోహితే తన్మృత్యునకించదపిప్రకాశతే - ఉతకించత్ప్రకాశతే. పూర్వస్త్రికత్వేప్రకాశమాప్రస్వరూపస్వప్రహ్మణోఽప్రకాశేతుచ్ఛతాపత్తిరసకృదుక్తా. ఉత్తరస్త్రికత్వేసచ్చిదానందైకరసేప్రహ్మజీవితోమంశస్తిరసి-ప్రయతే-కోవాప్రకాశతే- నిరంశేనిర్విశేషేప్రకాశమాప్రేవన్తన్యాకారద్వయాసంస్థువేనతిరస్మా- రసిప్రకాశత్ప్రయగపన్నసంగచ్ఛేతే. అథ సచ్చిదానందైకరసంబ్రహ్మేదిద్యయాతిరోహితస్వరూపమవిశద మివలప్యతభితి. ప్రకాశమాప్రస్వరూపస్యవిశదతాఽవిశదతావాకించాపా. ఏతదుక్తంభవతి-యస్మాంశస్సవిశేషసిప్రకాశవిషయః - తస్యసకలావభాసోవిశదావభాసః - కతిపయవిశేషరహితావభాసశ్చావిశదావభాసః. తత్రయఆకారోఽప్రతిపన్నస్తస్మిన్నంశేప్రకాశాభావాదేవప్రకాశావైశద్యం నవిద్యతే- యశ్చాంశసిప్రతిపన్నస్తస్మిన్నంశేతద్విషయప్రకాశోవిశదపవ. అతస్యర్వప్రప్రకాశాంశేలవైశద్యంసంభవతి. విషయేపిస్వరూపేప్రతీయమానేతద్గతకతిపయవిశేషాప్రతీతిరేవావైశద్యం. తస్మాదవిషయేనిర్విశేషేప్రకాశమాప్రేబ్రహ్మణస్వరూపేప్రకాశమానేకతిపయవిశేషాప్రతీతియాపావైశద్యంనామాజ్ఞానకార్యంసంభవతి.

కల్పనాచనిష్ఫలేత్యర్థః. తదుపపాదయతి (బ్రహ్మణభితి) యథాఽతిరోహితస్వరూపస్యాప్యపరమార్థభూతాజ్ఞానానుభవసంస్థువాత్ - రథా ఆచరమార్థభూతప్రజ్ఞానుభవోప్యతిరోహితస్వస్వవతితదద్ధాతిరోహానకల్పనాతదద్ధాచాచకావిద్యాకల్పనాచనిష్ఫలేత్యర్థః. అనుభవపూర్వకతిరస్మాదక్షవివరికల్పముఖేనదూషణమాహ (కించేతి) స్వతఃపక్షే దూషణద్వయం- అనిర్దోషేబ్రహ్మస్వరూపనివృత్తిశ్చ. రజతానుభవస్యాపీత్యుపిశ్చేదేనరజతస్యచనివృత్తిస్సూచితా. అన్యతఃపక్షేఽనవస్థా. తిరస్కారపూర్వకానుభవపక్షంశక్తితే (బ్రహ్మైతి) తిరస్కృత్యానుభవవిషయభ్రమ్యతైవస్వయాతిరస్కారమిత్వ్యుక్తంస్యాత్ - సతుప్రతీయమానతయా- తదానీంకాచాదివత్పరమార్థత్వేనజ్ఞాననివర్త్యత్వంసనివృత్తిత్వర్థః. ఆధితీరానానుభవయోగోపపద్యంశక్తితే (అథేదమితి) వైతదిత్యాదినాదూషయతి. స్వానుభవస్వరూపస్యేతిహేతుగర్భవిశేషణం. స్వానుభవస్వరూపత్వంస్వాభావికమితిపరానుభవోహేతునానినానోపపద్యతభిత్వర్థః. హేత్వన్తరేణతిరస్మైతివాశ్చ్యవమాషయతి (హేత్వైతి) యోగపద్యపక్షేపూర్వోక్తపక్షద్వయనూషణమప్యపతతిత్యభిప్రాయేణాహ (అనవస్థాచపూర్వోక్తైతి) జ్ఞానానివర్త్యదూషణస్యాప్యపలక్షణమియమనవస్థా- అనన్తరపూర్వోక్తైః. స్వరూపతీరస్మైతిమన్తరేణసాక్షీత్వాపాదనేఽనివృత్తమాహ (అతిరస్మైతీతి) పూర్వంవిశదావిశదావభాసమభ్యుపగమ్యదూషణముక్తం - ఇదానీంచుతమేవమాషయితుముచక్రమతే (అపిశేతి) వికల్పయతి (అవిద్యయేతి) పూర్వోక్తందూషణమిదిశతి (పూర్వస్మిన్నితి) (ఉత్తరస్మిన్నితి) కింశబ్దేఽపే - ఆనుపపన్నమిత్వర్థః. సచ్చిదానందాదిశబ్దానామపిస్వరూపమాత్రపరత్వేనాభ్యుపగమాత్తిరస్కృతాతిరస్మైతవిభాగోనుపపన్నభిత్వాహి. (కోయమంశస్తిరస్మిన్యతేకోవాప్రకాశతభితి) కోవావిశేషస్తిరస్మిన్యతే - కోవాప్రకాశతభిత్వస్యాప్యపలక్షణాద్భేదం - నిరంశేనిర్విశేషభిత్వన్తరోక్తైః. (కోయమంశభితి) అంశభేదోవత్తుమశక్యభిత్వస్యాప్యతే. తదుపపాదయతి (నిరంశభితి) ప్రకాశమాప్రే - మాత్రచా అవిషయత్వంవివక్షితం- అవిషయభూతభిత్వర్థః. (యుగపన్నసంగచ్ఛేతభితి) సహిత్వయాకాలభేదేనప్రకాశతిరస్కారాచ్యతే- అపితుయుగపదేవ- తదానీమంశభేదాభావాదాకారభేదాభావాచ్యతాసంగచ్ఛేతేభిత్వాహి. వివంప్రకాశతిరస్కారయోగియాగపద్యానుపపత్తౌసత్యామప్యవిశదశబ్దేనప్రత్యవతిత్యతే(అథేతి) అథశబ్దోఽనుమతిప్రదానేవర్తతే. దూషయతి (ప్రకాశేతి) కింరూపా- అనుపపన్నేత్యర్థః. కథమనుపపత్తితిశజ్ఞాయాంవైశద్యావైశద్యస్వరూపంశిక్షయితుంఅత్రతదనుపపత్తించదర్శయితుమాహ(ఏతదుక్తమితి)వైశద్యావైశద్యస్వరూపంశిక్షయితి(యస్మాంశభిత్వాదినా)జ్ఞానేతదనుపపత్తిమాహ (తతేతి) (ప్రకాశాభావాదేవప్రకాశావైశద్యంనవిద్యతభితి) భర్తృభావాద్ధర్మాభావభిత్వర్థః. జ్ఞేయేజిజ్ఞాతాంశస్యవిశదత్వాదజ్ఞాతాంశస్యాజ్ఞాతత్వాచ్యక్తవిదవ్యవైశద్యంసంభవతీత్యాహ (విషయేపీతి) వికస్తిస్వస్థునికతిపయాంశస్యకతిపయాకారస్యనానవభాసస్సముచితరూపస్యావైశద్యం- సతుతత్రాపిప్రకాశమానాంశస్యేత్యర్థః. (తస్మాదితి) స్వరూపేప్రకాశమానభిత్వస్యనబ్రహ్మజీతిపూర్వతాన్వయః - అపితూత్తరత్ర - స్వరూపేప్రకాశమానేకతిపయవిశేషాప్రతిపత్తిరూపమవైశద్యంబ్రహ్మజీనసంభవతీత్యర్థః. కతిపయవిశేషాప్రతిపత్తిశక్తిపయాంశా

(అనుమానానంభవాదితి) త్వదు క్షమనుమానమాభాసఇతిభావః. కథంబురు క్తత్వమిత్యత్రాహ(అజ్ఞానేపీతి)కథమజ్ఞానానరసాధనమవశ్యంభావి- తస్య కథమనభిమతత్వమిత్యాశక్తాయాంతదవశ్యంభావమువహదయతి(తత్రేతి)అజ్ఞానస్యానభిమతత్వమువహదయతి(సాధనేపీతి)తత్ర.మిత్వత్రాహ(తత శ్చేతి)అస్యప్రమాణజ్ఞానస్యఅప్రకాశతార్థప్రకాశకత్వాత్స్వవిషయావరణజ్ఞానానరసాధకత్వేనతి తదజ్ఞానంబ్రహ్మస్వరూపాచ్ఛాదకం నిజభయిషితమజ్ఞానమావృణోతి- తేనావృతత్వాత్తదజ్ఞానంబ్రహ్మజ్ఞానసాక్షిత్వే-అవరమాగ్ధస్యాప్రతీయమానస్యకార్యకరత్వాదాగాత్అజ్ఞానకల్పనానిష్ఫలా- తిరోధానరూపకార్యాగ్ధంహితత్వేనా. యద్యసాక్షేత్ప్రతీవకార్యకరం- తదాప్రతయాకార్యకరమితికాచాదివత్సత్వత్వాత్జ్ఞాననివర్త్యంసన్యాత్. ఏవ మజ్ఞానవృజ్ఞానానివర్త్యత్వనిష్ఫలత్వై, కారణతయోనభిమతాజ్ఞానానరసాధకత్వం, తదసాధనేచానైకాన్వయముక్తం. ననూక్తహేతుజన్యంజ్ఞానంసమ్యక్జ్ఞేత్ప్రయరాపంచేతి- తద్విరోధాదేవసహేతోరనైకాన్వయం. యదిసమ్యక్తేభావినహేత్వనైకాన్వయం- అప్రకాశతార్థప్రకాశకత్వహేతోస్తత్యత్వభావాత్. ఉచ్యతే- హేత్వనైకాన్వయవిహరస్యాభవిషయజ్ఞానస్యప్రమితిరూపత్వంప్రతిషీపతి- జ్ఞానసమ్యక్త్వంతుహేత్వనైకాన్వయవిహరంప్రతిషీపతి. అతోజ్ఞానస్యసమ్యక్త్వేనసోక్తహేతుజన్యత్వంవ్యాహతం- హేతోరనైకాన్వయో- నహిసమ్యక్త్వానంబుప్రహేతుజన్యం. ఉక్తహేతోరనైకాన్వయంచేతస్యాసమ్యక్జ్ఞేత్ప్రయరాపజ్ఞానజనకత్వంవ్యాహతం- అదుప్రహేతోరసమ్యక్త్వానంజనకత్వాదాగాత్. ఏవంహేత్వనైకాన్వయవిహరజ్ఞానసాప్తవయోపరస్పరవిరోధేనతయోనిహసముచ్చిత్యానిర్ధేరస్యతరాధావేపిసాధ్యసిద్ధ్యభావాదనుమానమసమజ్ఞానమిత్యితిప్రాయఇతి. ననుసహేత్వనైకాన్వయ- సాధ్యవిషయజ్ఞానేహేతోరవృత్తే- సమ్యక్ప్రకాశతమజ్ఞానంఅనేనప్రకాశ్యతే. కింతి- సాక్షిచైతన్యసిద్ధ్యైవాజ్ఞానస్యాభావాద్వివేచనమాత్రంక్రియతే. నైవం-అహమర్థగర్తభూతప్రకాశోత్తీర్ణసస్వరూపచైతన్యేనఅజ్ఞానసిద్ధావనుమానప్రామాణ్యం-తత్ప్రామాణ్యేనభావరూపజ్ఞానసిద్ధిఃతత్పిదృశజ్ఞానకపితత్వత్వితత్వాత్తదుత్తీర్ణసాక్షిచైతన్యేనఅజ్ఞానానుభవసిద్ధినిచక్రకాపత్రేర్దుష్టరత్వాత్. దూషణానరమాహ(దృష్టాన్తశ్చేత్వాదిహ) తత్రకింసాక్షేత్ప్రకాశకత్వం- ఉతపరంపరయా- ఉతసాక్షేద్వాపరంపరయాలాప్రకాశకత్వమాత్రం- ఉతస్వవిషయవరణనిరాసకత్వంప్రకాశకత్వమితిచత్వాదకల్పాః. తత్రప్రథమేకల్పేదృష్టాన్తసాధనవికలః. ద్వితీయేతుపక్షేఅసిద్ధిః. తృతీయేత్విన్దియేష్యనైకాన్వయ- తేషాంస్వనివర్త్యవత్త్వస్తరపూర్వకత్వాభావాత్-సాక్షేద్వాపరంపరయాలాప్రకాశకయారస్యతరత్వాత్తేషాం. ఇన్దియాయాన్యపిషక్షీకృత్యతేషామపితభావిధవత్త్వస్తరపూర్వకత్వకల్పనమయముక్తం- అహజ్ఞానికాణామిన్దియాణామత్వజ్ఞేస్వవిషయవరణస్వవేళగతవత్త్వస్తరపూర్వకత్వాభావాత్. అలోకఏవహితాదృశః. చతుర్థపక్షేతుసాధ్యావిజ్ఞతేత్యితిప్రేత్యప్రథమేకల్పేదూషణమాహ(దృష్టాన్తశ్చ)సాధనవికలఇతి) కథంజ్ఞానవైవసాక్షేత్ప్రకాశకత్వమితిశక్తాయాంతదవహదయతి(సత్వేపీతి)జ్ఞానవైవప్రకాశకత్వమిత్యనేనద్వితీయకల్పే హేతోఃపక్షేఅసిద్ధిఃఫలితా. ఇన్దియాణామిత్యనేనతృతీయపక్షేఇన్దియేష్యనైకాన్వయవిషయం. దీపప్రభాయోపరంపరయాపిప్రకాశకత్వంహారగతత్వాహ(ప్రదీపేతి) ప్రకాశకత్వవ్యవహరఃకథమిత్యత్రాహ(ప్రకాశకేతి)చతుర్థపక్షంశబ్దతే(సాన్యాభిరితి) (నిరసనపూర్వకేతి)నిరసనద్వారకేత్యర్థః. సాధ్యావిజ్ఞత్వమాహ(సహేతి) జ్ఞానస్వవిషయవరణనిరసనరూపంప్రకాశకత్వంసన్యాసి- తద్విసాధ్యం- నసంప్రతిపన్నమిత్యర్థః. మాత్రచా2ర్థపరిశ్లేషభ్యుదాసః. హిశబ్దేనవిషయవరణనిరాసకత్వస్యాసాధ్యత్వంఫలితం. తత్రసంప్రతిపన్నప్రకాశకత్వమాహ(అపిత్వేతి) పరిశ్లేషదశజన్యపరిమితిపరత్వశక్త్యావ్యావృత్త్యర్థమాహ(వ్యవహారేతి)వ్యవహారయోగ్యతా-వ్యవహారప్రతిసంబద్ధిత్వం. ననుసాధ్యావిజ్ఞత్వంహేతోఃస్వప్రాగభావనిరాసకత్వంస్వవిషయవరణనిరసనశబ్దేనవిషయితం- తేనభావరూపనిరసనియపూర్వకత్వంసాధ్యమితి. న- స్వప్రాగభావనిరాసకత్వస్యహేతోర్నిర్దియంసంయోగేఅనైకాన్వయత్వాత్. భాసమానత్వేనతిఅప్రకాశతార్థప్రకాశకత్వాదిహేతావిశేషితేపూర్వవద్వికల్పఃసన్యాత్. తత్రసాక్షేత్ప్రేత్యదృష్టాన్తసాధనవికలః. ప్రకాశ్యేతిపక్షేహేత్వసిద్ధిః. తృతీయేతిజ్ఞానావృణోతః. చతుర్థేనాధ్యావిజ్ఞతా- భావమానత్వవిశేషితస్వవిషయవరణనిరాసకత్వ

ప్రతిప్రయోగాశ్చ-వివాదాధ్యాసితమజ్ఞానంసజ్ఞానమాత్రబ్రహ్మశ్రయం - అజ్ఞానత్వాత్ - శుక్తి
 కార్యజ్ఞానవత్ - జ్ఞాత్రాశ్రయంహితత్. వివాదాధ్యాసితమజ్ఞానంసజ్ఞానమాత్రబ్రహ్మవరణం-అజ్ఞానత్వాత్ - శుక్తి
 కార్యజ్ఞానవత్ - విషయావరణంహితత్. వివాదాధ్యాసితమజ్ఞానంసజ్ఞాననివర్త్యం - జ్ఞానవిషయానావరణత్వాత్ -
 యత్ జ్ఞాననివర్త్యంఅజ్ఞానంతత్ జ్ఞానవిషయావరణం-యథాశుక్తికార్యజ్ఞానం. బ్రహ్మనాజ్ఞానాస్పదం- జ్ఞాతృత్వవిర
 హాత్ - ఘటాదివత్. బ్రహ్మనాజ్ఞానావరణం-జ్ఞానావిషయత్వాత్ - యదజ్ఞానావరణంతజ్ఞానవిషయభూతం- యథాశు
 క్తికాది. బ్రహ్మనజ్ఞాననివర్త్యజ్ఞానం- జ్ఞానావిషయత్వాత్ - యదజ్ఞాననివర్త్యజ్ఞానం- తజ్ఞానవిషయభూతం-యథాశు
 క్తికాది. వివాదాధ్యాసితంప్రమాణజ్ఞానంస్వప్రాగభావతిరిక్తజ్ఞానపూర్వకంసభవతి-ప్రమాణజ్ఞానత్వాత్ - భవద
 భిమతాజ్ఞానసాధనప్రమాణజ్ఞానవత్. జ్ఞానంసవస్తునోవివాశకం- శక్తివిశేషోపబృంహణవిరహేసతిజ్ఞానత్వాత్ - య
 ద్వస్తునోవివాశకంతచ్చశక్తివిశేషోపబృంహితజ్ఞాన, మజ్ఞానం, చదృఢం-యశేష్వరయోగిప్రభృతిజ్ఞానం, - యథాచము
 ద్గరాది.భావరూపమజ్ఞానంసజ్ఞానవివాశ్యం-భావరూపత్వాత్ - ఘటాదివదితి.అథోచ్యేత-బాధకజ్ఞానేనపూర్వజ్ఞానోత్ప
 న్నానాం భయాదీనాం వినాశోద్భవ్యత ఇతి.నైవం- నహి జ్ఞానేనతేమాంవినాశః-క్షణికత్వేనతేమాంస్వయమేవవినా
 శాత్ -కారణనివృత్త్యాచపశ్చాదనుత్పత్తేఃక్షణికత్వంచతేమాంజ్ఞానవదుత్పత్తికారణసన్నిధానవివోపలభ్యేః అన్యదానుప
 లభ్యేత్సవగమ్యతే.అక్షణికత్వేచభయాదీనాం భయాదిహేతుభూతజ్ఞానసంతతావవిశేషేణసర్వేషాంజ్ఞానానాం భ
 యాద్యుత్పత్తిహేతుత్వేనానేకభయోపలభిప్రసక్తౌచ్య.

స్యాసం ప్రతిపత్తేః. అథాస్యానుమానస్యప్రతిహతర్కపరాహతిమాహ (ప్రతిప్రయోగాశ్చేతి) తర్కస్యాపివ్యాప్తిమూలత్వాత్ ప్రయోగాదత్య
 క్తం. స్వదేశగతస్వస్థవిషయావరణత్వస్థనివర్త్యత్వానాంప్రతిహతంయథాక్రమమనుమానశ్రయంఅజ్ఞానంపక్షీకృత్యోచ్యతే. వివాదాధ్యాసితం-
 బ్రహ్మశ్రయమతదాశ్రయమితివివాదాధ్యాసితమిత్యర్థః. తతశ్చశుక్త్యాద్యజ్ఞానవ్యాప్తిః- తద్ధిజ్ఞానశ్రయం. అప్రామాణికమపిభావరూపమజ్ఞానం
 జ్ఞానమాత్రంబ్రహ్మచాఖ్యుపగమ్యప్రతిహతర్కాఽచ్యస్తే. శుక్త్యాద్యజ్ఞానస్యజ్ఞానానాశ్రయత్వంకథమిత్యత్రాహ (జ్ఞాత్రాశ్రయమితి) ఏవం
 వ్యాప్తిర్నితా. అజ్ఞానత్వేజ్ఞానానాశ్రయత్వప్రసజ్జిత్యుక్తంభవతి. ప్రతిహతర్కాన్తరమాహ (వివాదేతి)వ్యాప్తిందర్శయతి (విషయావరణమితి)
 అజ్ఞానత్వే జ్ఞానానావరణత్వ ప్రసజ్జిత్యర్థః. తృతీయేపి ప్రయోగేజ్ఞేయానావరణత్వే జ్ఞానానివర్త్యత్వ ప్రసజ్జిత్యర్థః. అథ బ్రహ్మపక్షీకృత్య
 ప్రతిహతర్కశ్రయముచ్యతే (బ్రహ్మేశ్వారిని) అజ్ఞానాశ్రయత్వే బ్రహ్మణో జ్ఞాతృత్వప్రసజ్జిత్యర్థః. ద్వితీయేపి ప్రయోగే బ్రహ్మణో
 అజ్ఞానావరణత్వేజ్ఞేయత్వప్రసజ్జిత్యర్థః. తృతీయేపి బ్రహ్మణోజ్ఞాననివర్త్యజ్ఞానత్వేజ్ఞేయత్వప్రసజ్జిత్యర్థః. అథ ప్రమాణజ్ఞానం పక్షీకృత్యప్రాగ
 భావవ్యతిరక్తస్యప్రతితర్కమాహ (వివాదాధ్యాసితమితి) ప్రమాణజ్ఞానత్వే ప్రాగభావతిరిక్తజ్ఞానపూర్వకత్వాభావప్రసజ్జిత్యర్థః. యద్వా- అ
 నుమానమేవేదం- ధారావాహికజ్ఞానేషు ప్రధమస్యపక్షీకృత్యముత్తరోత్తరజ్ఞానానాంసపక్షీకృత్యమపిహ్యుపపద్యతే. జ్ఞానంసవస్తునోవివాశకమిత్వాదీనా
 వ్యతిరేక్యనుమానముక్తం. వ్యతిరేకవ్యాప్తింద్విధాదర్శయతి (యద్వస్తుసజ్జిత్య)శక్తివిశేషోపబృంహణవిరహేసతిజ్ఞానత్వాదితి విశిష్టహిహేతుః- తత్ర శ
 క్తివిశేషానుపబృంహితజ్ఞానవ్యతిరక్తత్వాదిశేషాత్ శక్తివిశేషోపబృంహితంజ్ఞానంశక్తివిశేషానుపబృంహితమజ్ఞానంచద్వయమపివ్యతిరేకవ్యాప్తిభూమి
 రిత్యుభయశ్రవ్యాప్తిర్నితా. భావరూపమజ్ఞానంపక్షీకృత్యాహ (భావరూపమితి) భావరూపత్వేజ్ఞానమాత్రనివర్త్యత్వంస్యాదిత్యర్థః. భావరూపత్వ
 జ్ఞానానివర్త్యత్వయోర్నాన్వ్యాప్తిః- భయాదేర్భావరూపస్యజ్ఞాననివర్త్యత్వదర్శనాదితివ్యాప్తిభజ్జమాశక్తిః (అథోచ్యేతేతి)పూర్వజ్ఞానోత్పన్నానాం-
 పూర్వజ్ఞానిజ్ఞానోత్పన్నానామిత్యర్థః. బాధకజ్ఞానోదయాత్పాగ్గయానువృత్తే, ప్రవృత్తేఃపశ్చాద్భయాదినివృత్తే, శ్చేతిభావః. చరిహరతి (నైవమితి)
 ఫలవినాశానిహిస్తాశ్రయవినాశాధీనశ్వరవ్యతిరక్తక్షణికాని - ఉక్తివిశేషజ్ఞేయజ్ఞానావ్యాప్తిః. తథాభయాద్యపికమాదికార్యంజనయిత్యాస్వ
 యంసశ్యతీత్యర్థః. సభయాదేక్షణికత్వం- చిరోపలభ్యేతిచెన్న-కారణభూతజ్ఞానిజ్ఞానాద్యనువృత్త్యాభయాదినస్తత్యుత్పత్తేఃచిరోపలభ్యః. తర్హినదా
 భయం నైవచలభ్యేతేతిచేత్ అత్రాహ (కారణనివృత్త్యాచపశ్చాదనుత్పత్తేరితి)కారణభూతజ్ఞానిజ్ఞానాదినివృత్త్యాకార్యభూతభయాదినంతత్యనుత్ప
 త్తేఃసవోపలభ్యేత్యర్థః. పశ్చాదనుత్పత్తేరితపశ్చాత్పూర్వఃక్షణికత్వేనేతిపూర్వత్రాన్వయః. కారణనివృత్త్యాచపశ్చాదనుత్పత్తేఃనిర్దేశక్షణికత్వేనస్వయమేవ
 వినాశాదిత్యర్థః. యద్వా- సక్షణికత్వమితిజ్ఞానయాంఉపపన్నంక్షణికత్వమిత్యర్థఃకాదాకృష్టేనవాక్యేనాన్వయః. ఏవంక్షణికత్వానుబద్ధిచోద్భవహి
 ర్యత్యుక్తి. యద్వా- నైవమితిమాషణ ప్రతిజ్ఞాముపపాదయితుంయావద్భాదంభయస్వరూపానువృత్తేరితిమాహ (క్షణికత్వేనేతి)బాధకజ్ఞానానన్తరని
 వృత్తేఃఅన్యథాసీద్ధిమాహ (కారణనివృత్త్యాచేతి)తత్క్షణికత్వంకుతస్సీద్ధమితిజ్ఞానయాంతమపపాదయతి (క్షణికత్వంచేతి)స్థాయిసోహిఘటాదయాదజ్ఞాన
 త్రాదికారణనివృత్తావశిషటభ్యస్తే- సతథాజ్ఞానదీపజ్ఞానాదిః- తథాభయాదేరపికారణసన్నిభానతస్సీద్ధివృత్త్యనువిధాయినద్భావాసద్భావతయా
 క్షణికత్వంసీద్ధిమిత్యర్థః. ఏవమేవాథమాహ (అక్షణికత్వేనేతి)స్థాయిసోహిఘటాదయః ప్రతిక్షణముత్పాద్యమానాబహిర్యుపపదలభ్యస్తే- తథా
 త్రాపిప్రసజ్జేతిభావః.అతోసభయాదికంజ్ఞాననివర్త్యం-స్వయమేవక్షణికతయాసశ్యతి. భయంసంతత్యుత్పేదోత్పానిజ్ఞానపరంపరారూపకారణని
 వృత్త్యా తస్మిన్ప్రతిభావోపనివృత్త్యా నాయంసర్వోరజ్జరేషేతిజ్ఞానంస్థవిషయవ్యవహరహేతుః- సకుసాక్షాద్భయాదినివృత్తిహేతుః. రజ్జత్వంహిస

స్వప్రాగభావవ్యతిరిక్తవస్తవస్తరపూర్వకమితివ్యర్థవిశేషణోపాదానేనప్రయోగకుశలతాచావిచ్ఛేదా. అతోఽనుమానేనాపినభావరూపాజ్ఞానసిద్ధిః. శ్రుతితదర్థాపత్తిభ్యామజ్ఞానాసిద్ధిరనస్తరమేవవత్స్యతే. మిథ్యాగ్రంథస్యమిథ్యేవోపాదానంభవితుమర్హతీత్యేతదపినవిలక్షణత్వాదిత్యధికరణన్యాయేనపరిశ్రీయతే. అతోఽనిర్వచనీయాజ్ఞానవిషయానకాచిదపిప్రతీతిరస్తి. ప్రతీతిశ్రాద్ధిబాధే రపినతథాభ్యుపగమనీయం—ప్రతీయమానమేవహిప్రతీతిశ్రాద్ధిబాధవిషయః. ఆభిసప్రతీతిభినిప్రతీత్యస్తరేణచానుపలబ్ధమాసాంవిషయభిని నయజ్యతేకల్పయితుం. శుక్త్యాదిమరజతాదిప్రతీతేః, ప్రతీతికాలేపితన్నాస్తీతిబాధేన, చాన్యస్యాన్యథాభానాయోగా, చ్చ సదసదనిర్వచనీయమసూర్యమేవేదం రజితంధోషవశాత్ ప్రతీయతభినికల్పనీయమితిచేత్. స - తత్కల్పనాయా మప్యన్యస్యాన్యథాభానస్యా వర్జనీయత్వాత్, అన్యథా

ర్పవ్యావృత్తిః-అతస్సర్పవ్యావృత్తిరూపరజ్జుత్వజ్ఞానాభావేనసర్పబుద్ధ్యనువృత్త్యాపాశ్చాత్త్యభయానువృత్తిః. సర్పవ్యావృత్తిరూపరజ్జుత్వజ్ఞానేనసర్పపారమాధ్యాభిమాననివృత్త్యాభయనివృత్తిరితిసర్పాభ్యుపగలప్రకారేణదూషణము క్తం. స్వపక్షేచరుజ్ఞానవిశేషవివభాచయ-దిః క్షణికోపయాస్వయంసంవృత్తిః. భయాదిరూపజ్ఞానానువృత్తిస్తుదోషాత్ సర్పాది భ్రమానువృత్తిమూలా. తస్మిన్వృత్త్యాచతత్వ స్తనివృత్తిరితిపరిహారః. ఏవమగ్రదూషణము క్తం. అగ్రదూషణగదూషణమాహ(స్వప్రాగభావేతి)స్వశబ్దః సాక్ష్యబ్ధిభావవ్యతిరిక్తశబ్దోస్తరశబ్దశ్చనిర్గతాః-వస్తుశబ్దాహిభావవాచి. అనుమానేనభావరూపాజ్ఞానాసిద్ధిని గమయతి(అతః)శ్రుత్యధావత్తిభ్యాంతత్పిద్ధిమాశక్త్యాహ(శ్రుతీతి)అనిర్వచనీయత్వేపరోక్తహేతువిస్తరేణదూషయః(ప్రతీతి)ప్రతీతిః-ప్రాప్త్యశ్రాద్ధినిసాధారణరూపా. శ్రాద్ధిః-విద్యమానభేదాగ్రహణపూర్వకసాధారణాకారగ్రహణజన్యాస్వవిషయాన్యథార్థవిశేషతాప్రవృత్త్యాదిహేతుభూతా. బాధః-ఆరోపితవిరుద్ధాధిష్టానాకారావగాహనీయధిః. సతథాభ్యుపగమనీయం - నానిర్వచనీయత్వేనాభ్యుపగమనీయమిర్వర్గః. ప్రతీతిప్రాద్ధిబాధానాంస్వవిషయోల్లేఖమాత్రేణవాఅన్యథానుపపత్త్యాపాఽనిర్వచనీయసిద్ధిరితివికల్పమభిప్రేత్యప్రశమందూషయతి (ప్రతీయమానమితి)ప్రతీయమానం- ప్రతీత్యుల్లేఖమానం. సహినిలోల్లేఖఃపీతోల్లేఖతయాక్షీకార్యః-తథాసతిసర్వోపప్లవప్రసక్త్యాదితిభావః. ద్వితీయందూషయతి (ఆభినితి)ఆభిః-ప్రతీతిశ్రాద్ధిబాధశబ్దోపాతాభిఃప్రత్యక్షప్రతీతిభిః. ప్రతీత్యస్తరేణ-ప్రమాణాస్తరజన్యేన. యద్వా-ఆభిః-తాకిప్రతీతిభిః. ప్రతీత్యస్తరేణ-ఆగమజన్యేన. యద్వా- ఆభిః-ప్రతీతిభిః-ఏకాధిష్టానేసర్పభూదశనామ్నూధారాదివిషయత్వాభిప్రాయంబహువచనం. ప్రతీత్యస్తరేణ-భాదజ్ఞానేన. సంక్షీప్తస్వరూపాస్వవిస్తారార్థంపరమతమనువదతి(శుక్త్యాదివిస్తరిత) (అన్యస్యాన్యథాభానాయోగాచ్చేతి) ననుకథమన్యథాభానాయోగః. ఉచ్యతే-నతావద్ధర్మగర్హణోర్విధస్తాదాత్మ్యభానంఅన్యథాభ్యానం- పురోవస్థితశుక్లభాస్వరశకలంసరజతత్వజాతితయా. ప్రతీయతే-రజతత్వంచసభాస్వరశకలతయా. ప్రతీయతే-శకలంచశకలత్వేన-జాతిశ్చజాతిత్వేన. ప్రతీయతే-తస్మాన్ననయోరన్యతరస్యతదితరత్వభానమితి. సాపిదగ్రన్యస్తరస్యగర్హస్తరతాదాత్మ్యంఅన్యథాత్వం. తస్మిన్విషయగతం-ఉత్పజ్ఞానగతం. విషయేతదన్యథాత్వమస్తిచేత్ యథాగ్ధేవప్రతీతిః. నాస్తిచేదసత్త్వాతిప్రసక్తిః. యదిజ్ఞానగతం-విషయోన్యజ్ఞానమప్యన్యదేవేతివోపపద్యతే. సహిఘటజ్ఞానస్యపటజ్ఞానత్వసంభవః. అత్తభ్యాతిప్రసక్త్యశ్చ-జ్ఞానాకారత్వాద్రజతాదేః. స్వస్తిన్నసతాఅకారేణభ్యానమన్యథాభ్యానమితిచెన్న- అసత్త్వాతిప్రసక్త్యాత్. అన్యత్రసతోన్యత్రభ్యానంభ్యానస్యాన్యథాత్వమితిచెన్న-భిదైదృష్టస్యగోత్వస్యముణ్ణేదర్శనస్యాపిక్రమత్వాపాతాత్. అన్యత్రైవసతోన్యత్రభ్యానమన్యథాత్వమితిచేత్. అన్యత్రైవసత్త్వంకథంనిశ్చయతే-ఇహావాదాదిచెన్న-శ్రాద్ధిజ్ఞానబాధితస్యసత్తరజతస్యాన్యత్రాసత్త్వనిశ్చయప్రసక్త్యాత్. ప్రవృత్తిబాధాదన్యత్రైవసత్త్వనిశ్చయభిచెన్న-మన్యత్రైవవాదిప్రతిబద్ధస్య అగ్నేరసిస్ఫటిజననాదిప్రవృత్తిబాధేనమిథ్యాత్వనిశ్చయప్రసక్త్యాత్. మప్తకారణజన్యజ్ఞానవిషయత్వాదిహ-బాధితభిచేత్. కథం మప్తకారణజన్యత్వనిశ్చయః- బాధకజ్ఞానోదయ-దితిచేత్-పూర్వజ్ఞానమేవబాధకంస్యాత్-పరత్వస్యాకించిత్రత్వంహిదర్శితం. పూర్వజ్ఞానస్యమప్తకారణజన్యత్వేనశ్చితేపాశ్చాత్త్యజ్ఞానస్యబాధకత్వనిశ్చయః- తస్యబాధకత్వేనిశ్చితేపూర్వస్యమప్తకారణజన్యత్వనిశ్చయభిచెన్నోన్యత్రయశ్చస్యాత్. కించ- యత్రావద్రజతంపురోవద్వినిభాతం-తస్మైవాన్యత్రసత్త్వేకింప్రమాణం. సతావర్మాపూర్వజ్ఞానం-అత్రసత్త్వేనహితదగమయతి. సబాధకజ్ఞానంచ-తద్దిపురోవద్విన్యసత్త్వమవగమయతి. నాపిరజతగ్రహకప్రమాణం-తత్ఫల్యాచరేరజతసత్తామవగమయతి-సతుతస్యపురతఃభ్యాతస్యచైక్యం. క్వచిదప్యసతఃభ్యానాయోగాత్ అన్యత్రసతవివభ్యాతత్వంనిశ్చయతభిచెన్న-అసతఃభ్యానాయోగస్యసంబంధపరిత్యక్తత్వాత్-సహిపురోవద్వినిరజతగర్హసంబంధోరజతత్వజాతిసంబంధోవాన్యత్రవిద్యతే. నన్యత్రసత్త్వసంబంధమాత్రమస్తి-తదిహప్రకాశతభిచెన్న-సతవివాన్యత్రభ్యానమితిచెన్న-సంబంధవ్యయానవధానాత్-అన్యత్రసతఃసంబంధస్యఅన్యత్రభ్యానేసంబంధిసంబంధాస్తరమపేక్షితం. సంబంధాస్తరవభానేచఅన్యత్రసతఃభ్యానంసంస్యాత్-ద్వితీయసంబంధస్యక్వచిదప్యసత్త్వాత్. సంబంధస్యసంబంధాస్తరాసపేక్షత్వాత్ సంబంధాస్తరాభావేపిపురోవద్వినిభానంయమక్తమితిచేత్. వివంతస్సంబంధస్యస్తరసంబంధిపురోవద్వినిరజతభాతమితియథాగ్రభ్యాతిరోక్తాస్యాత్ - భ్యాతాంశస్యసత్త్వాత్ అసతఃకస్యచిత్త్వాతత్వాభావాచ్చ. కించ - శుక్తిశకలస్మైవరజతజ్ఞానవిషయత్వంరజతోపాయాన్యత్వేనపరిజతార్థప్రవృత్తివిషయత్వాదిసాధయితుమప్యయమక్తం. తథాహి- ఇదమగ్రస్యరజతత్వజాతివిశిష్టత్వాజ్ఞానవిషయత్వంహిసాధ్యం- తదబాధితప్రవృత్తివిషయత్వప్రయమక్తమితిహేతోస్సాపాధికత్వం. శుక్తిర్రజతతయాభాతి-శుక్తిత్వాత్సంప్రతిచన్నవదితచబాధః. ఏవమాదిదూషణాభిప్రాయేజాన్యస్యాన్యథాభానాయోగాచ్చేత్త్వం. దూషయతి(నేతి) అన్యత్రైవసతాఅకారేణపురోవద్వినివిశిష్టత్వాజ్ఞానంఅన్యథాభానం. ప్రతిపన్నాకారన్యపురోవద్వినిభావనిశ్చయశ్చప్రవృత్తిబాధసాధనాన్నిస్తీతిప్రత్యయాత్. సహిప్రతిబద్ధాగ్నేరగ్నిత్వంనాస్తీతిప్రత్యయ

భానాభ్యుపగమాదేవభ్యానిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానాముపపత్తైరత్యవైపరివృష్టాకారణకవస్తుకల్పనాయోగాత్. క
ల్పనానంఘీరసానిర్వచనీయం-సతావదనిర్వచనీయమితిప్రతీయతే-అపితుపరమాధరజితమిత్వేవ. అనిర్వచనీయమిత్వే
ప్రతీయతే - ప్రాప్తిబాధయోఃప్రవృత్తైరవ్యసంభవః. అతోన్యస్యాన్యథాభానవిరహేప్రతీతిప్రవృత్తిబాధభ్రమ
త్వానానుసంపత్తైస్తస్యాపరిహార్యత్వా, చ్యుతుత్వాదిరేవరజితాద్యాకారేణావభాసతత్త్విభవతాభ్యుపగమవ్యం. భ్యా
న్యైరవాచినాంచసూరసుపిగత్వాన్యథావభాసోఽవశ్యాశ్రయణీయః - అసభ్యాతిపత్తేసదాన్తనా - ఆత్మభ్యాతి
పత్తేన్యాత్తనా - అభ్యాతిపత్తేవ్యన్యవిశేషణమన్యవిశేషణత్వేన, జ్ఞానద్వయమేకత్వేన, చ-విషయాసద్భావపత్తేపివిద్య
మానత్వేన. కించ-అనిర్వచనీయమపూర్వరజితమన్త్రజాతమితిపదతాతస్యజన్మకారణంవత్వం. సతావదత్వగ్రీతిః-త
స్యాన్వయత్వేనచిత్తత్వైః ప్రాప్త్యాభాదయోగాత్. నిర్విషయాజాతాతమత్వాద్వ్యతదేవవిషయాకరోతీతిమ
హరామిషమపాదనం. అభ్యేయియాదిగతోదోషః. తస్మాత్-తస్యపురుషాశ్రయత్వేనాథగతకార్యస్యోత్పాదకత్వాయో
గాత్. నాప్రీయాశి-లేహంజ్ఞానకారణత్వాత్. నాపిమహానీర్జ్వియాణి-తేహమపిస్వకార్యభూతేజ్ఞానపహివిశేష
కరత్వం. అనాదివిధ్యాన్మోహదానత్వంతుపూర్వమేవనిర్వచనం.

ఇతి ప్రసంగం. కింఽపిత్వేనానామభ్యుపగమానస్యావజ్ఞనీయత్వమేవయోగమా(కల్పనానంఘీతి) అనిర్వచనీయమిత్వేనప్రతీత్యభ్యుపగమే
ప్రతీత్యభ్యుపగమంపాదనం. ప్రవృత్తిశ్చనన్యః-అనిర్వచనీయంనిర్వచనీయత్వేనప్రతీతంవేదన్యస్యాన్యథావభాసోఽవశనీయఃస్యాదిత్యర్థః (తస్యాప
రిహర్యత్వాచ్యేతి) తస్య-అన్యథాభానస్య అయమనిప్రాయః- నాన్యస్యాన్యథాభానం-విద్యమానమైవ ప్రతీతిః-అతాకికంసంజ్ఞాకికంసంజ్ఞేతిద్వివిధంసత్ -
అనిర్వచనీయేచాతాకికం త్వమస్తి-అత్రచరాకికంసద్రజతంప్రతీయత ఇతిచేత్. కిమతాకికంసదరాకికంసత్వేనప్రతీయతేఉతతాకికంసత్వేన. ప్రశమే
చత్వబాధప్రవృత్త్యసంభవః అతాకికంసతాకికంసదిప్రతీయతే అన్యస్యాన్యథాభానంస్యాత్. అతాకికంసతోతాకికంసతాభేదాగ్రహేత్ ప్రవృత్త్యా
దిసంభవఇతిచేత్-చైత్రత్రానిర్వచనీయంవస్తుకల్పయిత్వాత్తత్రభేదాగ్రహేణప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వోపపాదనాదపిప్రభవతపిసంప్రతిపన్నరజ
తాన్మన్వీత్యూపభేదాగ్రహేణప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వోపపాదనేకల్పనాలాభవాదనిర్వచనీయంవస్తు అనుపపన్నమిత్యాదిపదకపరంపరామనిప్రేత్య
తస్యాపరిహర్యత్వాచ్యేత్వత్వం. యథాధ్యాత్మివ్యతిక్రమత్వేమన్యథాభ్యాత్మివత్వః ప్రబలఇత్యనిప్రాయేణాహ (భ్యాత్వవరేతి) సూరూపసిగత్వా-
పదకపరంపరామన్వాపీత్యర్థః. తదపపాదయతి(అసదితి) అయంమాధ్యమికపత్తః. కిమసదిత్వేనప్రతీయతే-ఉతసదితి. అసదితిచేత్ భ్రమత్వబాధప్ర
వృత్త్యసంభవః. సదితిచేత్ అన్యస్యాన్యథాభానంస్యాదిత్యర్థః(అన్వేతి) అయంయోగావారపత్తః. ఆత్మజ్ఞానానంపరః. కింజ్ఞానమిత్వేనప్రతీతం-ఉతా
ర్థఇతి. ప్రశమేప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వాసంభవః. ద్వితీయేన్యస్యాన్యథాభానమిత్యర్థః(అభ్యాత్మివత్వఇతి) ఇదంరజతమితిమేకజ్ఞానం-ఉతజ్ఞానద్వయ
మితికల్పమనిప్రేత్యవికజ్ఞానమితివత్వేన్యేన్యథాభ్యాత్మింప్రసంజయతి(అన్యవిశేషణమన్యవిశేషణత్వేనేతి) ఇదంరజతమిత్వేనత్వేనసంప్రతిపన్న
సమ్యగ్గతవదాదోష్యవిశ్రాంతవిధాయప్రయోగానుగుణసామానాధికరణ్యేనప్రతీతత్వాదన్యవిశేషణమన్యవిశేషణత్వేనప్రతీయత ఇత్యాపాదితం - స
తుత్వక్షకపన్యజ్ఞానద్వయమితివత్వేన్యేన్యథాభ్యాత్మింప్రసంజయతి(జ్ఞానేతి) జ్ఞానద్వయంకింజ్ఞానద్వయమిత్వేనప్రతీతం-ఉతైకమితివిక
ల్పేతూర్వవదాదోష(విషయాసద్భావేతి) కిమవిద్యమానత్వేనప్రతీయతే-ఉతవిద్యమానత్వేనప్రతీయతే. ప్రశమేప్రవృత్త్యాద్వ్యసంభవః. ద్వితీయేన్య
స్యాన్యథాభానమిత్యర్థః. అభిలకారణత్వముపపాదయతి(కించేతి) తస్యా-ప్రవృత్తప్రతీతిః. తద్విషయత్వేన-విద్యమానవిషయకారణకత్వేన. కారణం
హినియతపూర్వభావీతిభావః. (మహతామిషమపాదనమితి) తస్యప్రవృత్తిజ్ఞానస్యవిషయరహితావస్థాన్వీకారేణకారణత్వాభ్యుపగమేఅపనిర్ధానాపా
తాత్. నిర్విషయభ్యాత్మివాదినామివతత్ప్రభావేనప్రవృత్త్యాదిసిద్ధావనిర్వచనీయమితిప్రవృత్త్యాత్, విషయరూపకారణేననిత్యమివచనా, ద్విరమ్యవ్యా
సారవచనా, చ్యుతత్వవస్తుపపన్నమిత్యర్థః. (అభేద్వియాదీతి) అదిశబ్దేనవిషయగతదోషఃపురుషస్యానవభానంవాగ్యహ్యతే. (తస్యపురుషాశ్రయత్వే
నేతి) మారత్వాదిదోషస్యవిషయగతత్వేపిపురుషగతత్వస్యాపిసంభవాదుభయత్రకార్యముత్పాద్యం-సవిషయమాత్రే-నియామకాభావాత్-అతఃపురు
షఇవవిషయేనసంభవతీతిప్రసిద్ధిః. సనుచక్షుషఃపురుషాశ్రయత్వేపిచాక్షుషరశ్మిః ప్రసృతస్యవిషయసంబంధస్యత్రకార్యకరత్వందృష్టం. స-తత్తా
ర్యస్యజ్ఞానస్యపురుషాశ్రయత్వాత్, దోషంశస్యాకార్యకరత్వాత్, సనువిషయమాత్రగతాస్సాదృశ్యాదయోదోషాస్సద్వి-తేహంతత్రైవికార్యకరత్వ
ముపపద్యతే. మైవం - సాదృశ్యాదేర్వావద్ద్రవ్యభావినఃసదోత్పాదకత్వప్రసక్తాత్, ఆగమోరస్యత్రాదృష్టేః, ఇన్ద్రియసంహారస్యపురుషగత
జ్ఞానాని క్తహేతుత్వానీధేః, దృష్టివిషాదన్యాయస్యాత్రాసంభవాత్, సంభవేపిసర్వైర్వరుషలమృప్రసక్తా, చ్యుతస్యిన్ద్రియాణియథాపురుషవిశేషసం
బధ్ధాత్తత్రైవికార్యవిశేషముత్పాదయన్తి - వివంవిషయవిశేషసంబధ్ధాత్తత్రైవికంచిజ్ఞనయన్తత్రాహ (నాపిన్ద్రియాణీతి) పురుషగతజ్ఞానాభ్యుకా
ర్యకరత్వమన్యయన్తత్రేకావస్థితం - విషయేన్ద్రియజన్యంకార్యాన్తరంసదృష్టం - తత్త్వేన్ద్రియస్యైవోపపత్త్యానిరప్రేతిభావః. తథాపిచక్షుపురుషసం
నిధానాద్యథాతేహాదిదోషః. సాదుమ్యః-తథాచ్యుత్త్వేన్ద్రియసంనిధానాద్విషయేకార్యవిశేషస్యాదిత్య. త్రాహ (నాపిచక్షుసీతి) అన్యయన్తత్రేకాది
కమతిలభ్యదృష్టాదుమాత్రేణకించిత్వాదయతుంశక్యమితిభావః. కిమత్రహేత్వన్తరగవేషణయా-అనాదిభావరూపజ్ఞానమేవవిశేషావధానభూతంతు
త్తరణతాద్యవిచిత్రకాన్తరంజన్యేతిత్యత్రాహ (అనాదీతి) తస్యస్వరూపానాదిత్వాత్తత్రార్యమపిప్రగేవస్యాత్, సహకారత్వేనశక్తీనియమిన్ద్రియాది

కించ- అపూర్వమనిర్వచనీయమిదంవస్తుజాతం రజితాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాంకథమివవిషయాక్రియతే-నఘటాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం. రజతాదిసాదృశ్యాదితేత్-తన్నితత్వవ్యవస్థితీతిశబ్దాస్యాతాం. రజతాదిజాతీయోగాదితేత్. సాకింపరమార్థభూతా-అపరమార్థభూతావా. సతావత్పరమార్థభూతా-తస్యాఅపరమార్థాన్వయామోగాత్. నాప్యపరమార్థభూతా-పరమార్థాన్వయామోగాత్, అపరమార్థేపరమార్థబుద్ధిశబ్దయోర్నిర్వాహకత్వామోగా, చేత్వలమపరిణతకుతర్కనిరసనేన. అథవా-యథార్థం సర్వవిజ్ఞానమివేదవిదాంమతం। శ్రుతిస్మృతిభ్యసర్వస్యసర్వాన్వత్వప్రతీతితః॥*బహుస్యామితిసంకల్పపూర్వస్యప్రేక్ష్యమ్యవక్రమే। తాసాంత్రివృతమేకైకామితిశ్రుత్యైవచోదితం। త్రివృత-రణమేవంహిప్రత్యక్షేణోపలభ్యతే॥ యదగ్నేరోహితంరూపం తేజసస్తదపామపి। శుక్లంకృష్ణంపుథివ్యాశ్చేత్యగ్నావేవస్మిరూపతా। శ్రుత్యైవదర్శితాతస్మాత్ సర్వేసర్వత్వసంగతాః॥పురాణేచైవమేవోక్తంవైష్ణవేన

కంతునిరస్తం, మిథ్యాభూతస్యచార్థక్రియాకారిత్యమయ్యుక్తం, ఆశ్రయానుపపత్త్యాదయశ్చపూర్వమేవోక్తా, ఇతిభావః. ఏవమనిర్వచనీయస్యరజతాదేవుత్పాదకానుపపత్తిముక్త్యాతత్వత్వావరజతాదిబుద్ధిశబ్దాన్వయనియమానుపపత్తిమాహ(కించేతి)తద్వ్యవస్థాపకంశబ్దతే(రజతాదీతి) ఇతిభాసీకస్యరజతాదేః అర్థక్రియాకారివ్యావహారికరజతాదిసాదృశ్యాదిత్యర్థః. ఉక్తస్య వ్యవస్థాపకత్వాభావమనిప్రేత్యసాదృశ్యస్వయభార్యసంసాధ్యాన్తరమాహ(తద్దీతి) ఇతితత్వవ్యవస్థాపకత్వావహారికబుద్ధివదస్యభాభ్యాతిస్యాదిత్యేవకారాధిప్రాయః. సాదృశ్యస్యానిర్వాహకత్వేపితజ్ఞాతియోగస్యతద్బుద్ధినిర్వాహకత్వందృష్టమితిశబ్దతే(రజతాదీతి)సా- రజతాదిజాతిః. అపరమార్థాన్వయామోగాత్-అపరమార్థవ్యక్త్యన్వయామోగాదిశ్యర్థః. వ్యక్తిభావేపిజాతేరవాధితత్వప్రసజ్జఇతిభావః. జాతిరపిహివాద్యతే-సహివ్యక్తిర్నాస్తిజాతివ్యక్తిప్రతీతిః-జాతిరపిహివ్యక్తివహిప్రతిపత్తిః. సచప్రాకృతివత్సామ్యాఅపిజాతేఃశబ్దాదప్రతీతిరభివ్యక్తకవ్యక్త్యభావాత్-సమజాత్యభావాదివాచ్యం-ఆభివ్యక్తకవతిపూర్వకాలేనప్రతిపత్త్యాఅపిజాతేతత్త్వాలనంబుద్ధితయైవనాస్తితాగోచరత్వాద్భాదకప్రత్యయస్య-ప్రతిపత్తిపాథోనాస్తితిప్రత్యయోహివాదః. అపరమార్థవత్కంధూకయతి(నాపీతి) పరమార్థాన్వయామోగాత్-అపరమార్థరజతవ్యక్త్యన్వయామోగాదిత్యర్థః. వ్యక్త్యవస్థానేపిజాతేఃకదాచిద్భాదితత్వప్రసజ్జఇతిభావః. సహికదాచిదప్యాపరమార్థరజతేరజతత్వంబాధ్యతే. పరమార్థవ్యక్త్యన్వయామోగాధికమాహ(అపరమార్థఇతి)పరమార్థబుద్ధిశబ్దయోః-పరమార్థవిషయబుద్ధిశబ్దయోః. పరమార్థవ్యక్త్యాజాతిరసన్వితాచేత్-తస్యాఃకన్వచిదపరమార్థబుద్ధిశబ్దహేతుత్వాదర్శనాత్ ఇన్దితేపిపరమార్థబుద్ధిశబ్దనిర్వాహకత్వంసన్యాదిత్యర్థః. యద్వా-జాత్యపరమార్థ్యపివమాణాన్తరంబుద్ధిశబ్దాన్వయానుపపత్తిమాహ(అపరమార్థఇతి)కదాసీం-పరమార్థబుద్ధిశబ్దయోః-పరమార్థభూతబుద్ధిశబ్దయోః-అసత్వాత్సత్వోత్పత్తినిరాసముపజీవ్యఇదంధూకముచ్యతే. వ్యక్త్యైవనిర్వాహకత్వామోగందర్శయితుంఅపరమార్థఇత్యర్థః. అపరమార్థజాతేఃపరమార్థభూతబుద్ధిశబ్దనిర్వాహకత్వామోగాజ్ఞాత్యపరమార్థ్యమయ్యుక్తమిత్యర్థః. బుద్ధిశబ్దయోశ్చపరమార్థ్యంతద్భాదకాదర్శనాదేవనిర్ధం. అథవత్సమాణాయాయథార్థభ్యాతేఃస్వసిద్ధాన్తత్వందర్శయతి(అథవేతి)కస్యాస్సమృదాయితత్వందర్శయిత్వాం ప్రతిజానీతే(యథార్థమితి)వేదవిదాం-భగవద్బోధాయనాథమనిమిశ్రాదీనామిత్యర్థః. కుతఇత్యత్రాహ(శ్రుతిస్మృతిభ్యఇతి)శ్రుతిందర్శయతి(బహుస్యామితి)ఆదిశబ్దేనామరూపవ్యాకరణముచ్యతే. యద్వా-సమస్తాఇత్యాదివాక్యోక్తంధీతిప్రశయాదికంగృహ్యతే. సృష్టాదిరుచక్రమాయస్యప్రకరణస్యతక్రొసృష్టామ్యవక్రమే. ఇదంశ్లోకార్థకిమగ్ధమితిచేత్. ఉచ్యతే-పాతక్రమేణాన్తస్యప్రేషశ్చాన్త్రీవృత్తరణమితిజాయతే. అన్తస్యప్రేషప్రాగపిత్రివృత్తరణమస్తీఅన్తస్యప్రసృగ్త్యాత్రివృత్తరణస్య. త్రివృత్తరణమపాయః- అన్తస్యప్రేషః. ఉత్పత్తిఫలంశ్చార్థవతి-సజ్జలైవపురూపాః. ఉపాయస్తూత్వైపురూపాః-సజ్జలైవశ్చాదావీతిలోకనిర్ధంకింకేనకథమిత్వాదే. అతో *నామరూపేవ్యాకరణానితాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకైకాంకరవాణీత్యన్తీ వ్యప్తిస్సప్తిసజ్జలైవాశ్చేషశ్చాన్త్రీవృత్తమన్తస్యమన్తయభూతంత్రివృత్తరణం. *నామరూపేవ్యాకరణేతాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకైకామకరోదితిఉత్పత్తివాక్యేపురూనిర్దిష్టస్యాసామరూపవ్యాకరణస్యఫలభూతత్వాత్- త్రివృత్తరణస్యఫలరూపస్యప్రేషపురూపావోనిశ్చియతే. అర్థక్రమేణపాతక్రమవాదస్యన్యాయ్యత్వాత్*అగ్నిశ్చూత్రంజుశ్చూత్రంయవాగూంపచితీవత్. అగ్నిస్తద్ధేనిదర్శనంఉపక్రమే *బహుస్యాం ప్రజాయేషివాక్యం-ఆశ్రబహుస్యామితిఫలసజ్జల్యః - ప్రజాయేషివతమపాయసజ్జల్యః. అనేనకేవలంకింకేనకథమిత్వాదిలోకప్రసిద్ధ్యాఅత్రత్రివృత్తరణస్యఫలభూతస్యప్రేషపురూపావతిత్వనిశ్చయః- ఉపక్రమభూతసజ్జల్యవాక్యానుగుణ్యాచేతిజ్ఞాపితం. ఏవం త్రివృత్తరణస్యాన్తస్యప్రేషప్రాక్సద్భావంజ్ఞాపయితుం ఉపక్రమగతసజ్జల్యవాక్యస్యతదనుగుణత్వజ్ఞాపనాయబహుస్యామిత్వాద్యర్థముపాత్తం. అజ్ఞాన్తస్యర్వగ్నాదిమితిత్రివృత్తరణస్యప్రదర్శనాత్ అన్తస్యప్రేషశ్చాన్త్రీవృత్తరణమితిశబ్దాయాం శ్రుతేరర్థమాహ(ఏవంహిప్రత్యక్షేణోపలభ్యతేఇతి) అగ్నిదిమకతిపయవ్యక్తిమితిరూపత్వప్రదర్శనంనేయత్వాబుద్ధ్యా- అపిత్వజ్ఞాన్తర్భూతవ్యైవప్రత్యక్షేయతుండోగ్యత్వాత్ పూర్వోక్తత్రివృత్తరణసంభావనాప్రదర్శనార్థమితిభావః. అన్తస్యప్రేషప్రాగేవత్రివృత్తరణమస్తీస్పష్టంజ్ఞాపయతి (పురాణేచేతి) అస్యామూలపరిపక్షభూతత్రయస్యప్రేషకత్వాత్సృష్టతయోక్తానాంమిత్రణముక్తం-ఇదంతత్త్వాన్తరస్పష్టిప్రతిపాదోప్రకరణేణతేపామపిమిత్రణస్యప్రదర్శనార్థమితిజ్ఞాపనాయత్రరాణవనసోదాహరణం. వైష్ణవఇత్యనేనసాత్త్వికత్వాత్సామాన్యాయాచితం-*సాత్త్వికేణవసర్వేషామిష్టేత్వాహత్వేమిష్టత్యేవనాత్. సంహతత్వంసమాగతత్వంచేతిఅపకథాద్వయమస్త్రీ సంహత

ప్రత్యపక్రమే॥ *నానావీర్యానీపుత్రగృహతాస్తతస్తైసంహతింవి నా॥నాశక్తువక్రజాస్త్రిప్తమసమాగమ్య కృత్సృశః॥సమేత్యాన్యోన్యసంయోగంపరస్పరసమాశ్రయాః॥మహదాద్యావిశేషాంత్యాన్యజ్ఞమిత్వాది నా తతః॥ సూత్రకారోపిభూతానాంప్రీరూపత్వంతథావదత్॥*త్ర్యక్షకత్వాత్తుభూయస్త్యాదితీనాభిధాభి దా॥ సోమాభావేచపూతీకగ్రహణంశ్రుతిచోదితం॥సోమావయవసద్భావాదిత్యాదివిదోవిదుః॥ ప్రీహ్య భావేచసీవారగ్రహణంప్రీహిభావతః॥ తదేవసదృశంతస్యైవైకదేశభాక్॥ శుక్త్యాదౌరజితాదే శ్చభావశ్చుద్వైవబోధితః॥ రూప్యశుక్త్యాదినిదేశభేదోభూయస్త్యహేతుకః॥ రూప్యాదిసదృశశ్చాయంశు క్త్యాదిరుపలభ్యతే॥అతస్తస్యాప్రసద్భావనప్రతీతేరపినిశ్చితః॥కదాచిచ్ఛ్రురాదేస్తుదోషాచ్ఛుక్త్యంశవజ్జి తః॥రజరాంశోగృహీతోఽతౌరజతాగ్రీప్రవర్తతే॥దోషహానాతుశుక్త్యంశేగృహీతేతన్నివర్తతే॥అతోయథా ధ్గంరూప్యాదివిజ్ఞానంశుక్తికాదిమ॥బాధ్యబాధకభావోపిభూయస్త్యైవోపపద్యతే॥శుక్తిభూయస్త్యవైకల్యసా కల్యగ్రహరూపతః॥నాతోమిథ్యాధ్గసత్యాధ్గవిషయత్వనిబద్ధనః॥ ఏవంసర్వస్యసర్వత్వేవ్యవహారవ్యవస్థితః॥

త్వంనామపుకస్థిత్యర్థసంయోగమాత్రం సమాగతత్వంపుకస్థిత్యర్థసంక్షేపమేత్యుక్తం॥ఏతద్వయభావాత్ప్రజ్ఞానాశక్తువన్నిత్యాహ(నానావీర్యాదితి) ఏవమభయప్రాప్త్యైవజన్మిత్యాహ(సమేత్యేతి)ఏతైకకక్షికభూతేసర్వభూతానిసన్నిచేతేసర్వేశభావసర్వత్రైయ్యజ్ఞైర్నిత్యతాహ(పరస్పరసమా శ్రయాదితి)అస్యేషాంభూతానాంసమాశ్రితానాంఏకంభూతంసమాశ్రయః-ఆశ్రితాశ్రయభావశ్చన్యూనాధికభావనిబద్ధనః-తత్ప్రత్యాశ్చవ్యవస్థే తిభావః॥ఉపాత్రవచనానన్తరం *సంప్రాప్త్యైకమకేవతదిత్యుక్త్యుక్తఃసమాగతత్వముక్తం॥ మహదాదయదితిపాతేసత్యపివృత్తభజ్జపరిహారాయస్వస న్దర్శమహదాద్యాభివ్యక్తంభావ్యకాంతైః॥ ఆయమేవశ్రుత్యుక్తిపాయదితిస్థాపయితుంసూత్రకారోక్తిందర్శయతి(సూత్రేతి)తతస్సూత్రకారోప్యవ దితిత్వస్యయః॥తతః-అస్మాధ్యస్యశ్రుతిస్మృతినిధిత్యాదిత్యర్థః॥ ఏవంప్రథమంభూతేభూతాన్తరసద్భావఉక్తః-వక్ష్యమాణస్యసదృశేసదృశాన్తరసద్భావ సోపచయోగిత్యాత్॥తేనాభిధాభిదా-భూయస్త్యేనాభిధానవ్యవస్థేత్యర్థః॥సదృశేసదృశాన్తరసద్భావమాహ(సోమేతి)న్యాయవిదః-పరీక్షకాః॥*సోమాభా వేపూతీకాసంభిజ్ఞుయోదిత్యయంవిధిన్నయమార్థః॥ సోమాభావేతత్సదృశద్రవ్యాన్తరేషువ్యతఃప్రవృత్తైః॥ ఏతత్తుల్యాన్యాయనిర్ధారణమాహ (ప్రీహితి) ప్రీహిభావతః - ప్రీహ్యవయవసద్భావతః॥ తతః కథం సదృశేసదృశాన్తరసద్భావభివ్యక్తతాహ (తదేవేతి) అనేశుక్త్యాదౌరజితాద్యవయవస ద్భావఃఫలితభివ్యక్తతాహ (శుక్త్యాదాదితి) శ్రుత్యైవబోధితః-ప్రతినిధిశ్రుత్యైవాభివ్యక్తేనాభివ్యక్తః॥ యద్వా - త్రివృత్తరణశ్రుత్యైవబోధితత్వంఫలి తం- తేజఃప్రచురరూప్యాంశఃశుక్తౌత్రివృత్తరణాత్పిద్యతీత్యర్థః॥ కథంశబ్దవ్యవస్థేత్యతాహ (రూప్యేతి) శుక్తిరూప్యయోగ్యాదృశ్యేసతిహిశుక్తౌరూప్య నద్భావనిధిర్ధి, శబ్దవ్యవస్థాయాభూయస్త్యహేతుకత్వనిధిర్ధి, శ్చేత్యతాహ (రూప్యాదితి) యద్వా- శుక్తౌరజితైకదేశసద్భావేప్రమాణాన్తరమాహ (రూప్యాదితి)తతఃకిమిత్యతాహ (అతదితి) ప్రతీతే- రూప్యసదృశతయాప్రతీతే॥ శుక్త్యాదౌరజితాద్యవయవసద్భావశ్చేత్సదాగృహీత, ప్రవృ త్తిశ్చసదాస్యాత్, బాధశ్చనోపపద్యేత్, ఇత్యతాహ (కదాచిదితి)దోషఃశుక్త్యంశాగ్రహహేతుః॥ ప్రచురగ్రహణాభిభూతత్వాభావోఅదృప్తవశా చ్చరజతగ్రహణం-అదృప్తవశాచ్చఅమృతోగ్రహణాదిహివక్ష్యతే॥ఉపాహరణాన్తరేషుపునఃజీవ్యత్వాంహితత్వతత్త్వం॥(భూయస్త్యేనబాధ్యబా ధకభావదితి)శుక్తిభూయస్త్యేనతద్భావసృప్యబాధకత్వం-తతపివరజతాల్పత్వంనిధ్గం-తేనరజతజ్ఞానస్యబాధ్యత్వమిత్యర్థః॥భూయస్త్యేనేత్యుక్తేత్రాన్విజ్ఞానస్య రజతభూయస్త్యేనేశుక్తిజ్ఞానస్యబాధ్యత్వశ్చక్షావ్యాప్యత్వర్థంభూయస్త్యేనబాధ్యబాధకత్వముపపదయతి(శుక్తితి)నమసాకల్యేనత్యపివైకల్యంగృహీతం చేత్అన్యథాఖ్యాతిని॥ నైవం-సహివైకల్యస్యగ్రహణవైకల్యగ్రహః-కింతుశుక్తిభూయస్త్యవైకల్యేనగ్రహః-తద్విరహేణగ్రహః- తదగ్రహభివ్యక్తి ఫలి తం॥ భూయస్త్యసాకల్యేనగ్రహః-తత్సహితతయాగ్రహః॥ తయోర్గ్రహయోగరూపాత్-స్వభావో-తథావిధగ్రహణాత్కత్వాదిత్యర్థః॥ బహుప్రీహి ర్వా-భావప్రధానోసిద్ధేశః-పూర్వోత్తరజ్ఞానయోస్తథారూపత్వాత్ బాధ్యబాధకభావభివ్యక్తః॥ జ్ఞానస్యబాధ్యత్వంసస్వరూపతః-సచవిషయతః-కింతు బాధ్యప్రవృత్తికత్వం॥ఉత్తరజ్ఞానస్యచబాధకత్వంపూర్వజ్ఞానజన్యప్రవృత్తినివారకత్వం॥ అన్యథాఖ్యాతివాదేజ్ఞానస్యస్వరూపేణబాధ్యత్వమనభివ్యక్తం- కింతువిషయబాధ్యత్వమేవాభివ్యక్తం॥అస్మాకంతుజ్ఞానఫలభూతప్రవృత్తేబాధ్యత్వమితిభిదా॥ ప్రవృత్తేశ్చబాధితత్వంప్రతిబద్ధిత్యైకల్యంవిఫలత్వంవా (నాతదితి)మిథ్యాధ్గసత్యాధ్గసంపరాభివ్యక్తమిథ్యాత్వసత్యత్వేవిషయీతే(ఏవమితి)సర్వస్యసర్వత్వేపివ్యవహారవ్యవస్థితః॥ హనోపాదానానియమః॥ ఏవం-భూయస్త్యసాకల్యవైకల్యాభ్యామిత్యర్థః॥ సాధారణాకారగ్రహణభేదాగ్రహదోషాదృష్టానిసర్వవాదిభిరభ్యుపేతవ్యాని-తావతాప్రవృత్త్యాదిస మ్భవేవ్యధికకల్పనాయామస్యేషాంగౌరవంసాస్యాత్॥ తత్రేష్టరూపరూపినిరన్తరభానాత్ప్రవృత్తిః-ద్విష్టరూపరూపినిరన్తరభానాన్నివృత్తిః॥ రూపరూపిణో ర్ధ్వస్థాన్తరనిష్ఠత్వవిరోధి భర్తాన్తరాగ్రతత్వభానవిరహేణభానంనిరన్తరభానం॥ అతపివ భేదాగ్రహత్వప్రవృత్తిశ్చేద్రజ్ఞసర్వభేదాగ్రహేనివృత్తిర్న స్యాదిత్యాదీనిహోద్యానినావకాశంలభ్యై॥ య్యేపరమతేఖ్యాత్యన్తరహేతురభ్యుపేతః-సవివాన్యకంప్రవృత్త్యాదిహేతుః॥ ప్రాకాకరైర్నైర్నిర్ధావా ద్ధతాత్పర్యావశ్యుపగమాత్ప్రేవలభేదాగ్రహేజైవనిర్వాహఃకృతః॥ అత్రతుమన్తాగ్రిధాదయోః ప్రతీయమానార్థప్రామాణ్యాభ్యుపగమాదుపనిషద్భా గావగతంత్రివృత్తరణం, తత్ప్రదిగ్భితంవజ్ఞీకరణం, ఈశ్వరకర్తృకంసర్వవిశేషం, తథాప్రతినిధిన్యాయం, భేదోగ్రహ, మపునఃజీవ్యనిర్వాహఃకృ తదితివ్యవస్థం॥ తత్రభూతేభూతాన్తరశ్రమస్యత్రివృత్తరణేనిర్వాహః శ్చుటతరః॥ సదృశేసదృశాన్తరశ్రమస్యతుప్రతినిధిన్యాయేనైవనిర్వాహః-

నకు త్రివృత్తరచనోపయోగ ఇతి కవిచార్యః. త్రివృత్తరచనమపి విజాతీయసూతారధ్వవ్యవేశిజాతీయసూతార్యసప్తశాస్త్రశ్రమ నిర్వాహక
పయికిమివనం ప్రదాయః- శ్రుతిస్మృతిభ్యస్తస్య స్వేత్వాది గ్రహానాంస్వరసాస్య త్రయగవ్యుతే. అతస్త్రివృత్తరచన శచనాభ్యీకరణస్వరణాభ్యాం
ప్రతినిధిన్యాయాచ్చసప్తశాస్త్రబుద్ధియాధార్థ్యం నిరూప్యతే. నను కథంసద్యశేనదృశాస్త్రరథమస్య త్రివృత్తరచనోపయోగః- సహిత్రవృత్త
రణాత్పూర్వంరజతాద్యవయవాస్య చై- తధానపిశా త్రివృత్తరచనిబద్ధసంకతౌరజతాదిసంమిత్రణంస్యాత్ - నచతదస్తి - త్రివృత్తరచనాస్తిస్యై
పూర్వభావిత్యాత్. ఉచ్యతే - పాశ్చాత్యుపాధిక్షేపపదాధ్యక్షమితితార్థ్యం కేనచిత్ ప్రచురేణధాతేనపరిణామవిశేషవతాచర్యం - తత్రయాచ్చశపరి
ణామయ్య క్తయమ్భత ప్రచురంయతార్థ్యం - తస్యతాదృశపరిణామవతోభూతస్యకార్యాస్తరేష్యపివిద్యమానత్వాత్ప్రేమరూపాదభవమ్భత ప్రచురత
తార్థ్యపిషయబుద్ధిరుపపద్యతే. యద్యప్యవాస్తరాకారవిశేషిత్రవృత్తరచనశాయాంనాస్తి- తథాపి త్రివృత్తరచనకార్యానుప్రవిష్యస్య తస్యభూతస్య
కార్యాస్తరావయవసమానపరిణామసంభవాత్ భౌతికాస్తరేభౌతికాస్తరబుద్ధేర్యాధ్యాగ్ధ్యంఘటతే. తథా త్రివృత్తరచనసూత్రావస్తరతస్యజేహంశస్యశ్చ
క్షణాస్వరరూపేణ పరిణామవతోరజతసాసాదృశ్యాద్రజతావయవత్వముపపన్నం - తాదృశాకారయ్య క్తతదమ్భతవిశేషవ ప్రపిషమా సమ్మగ్రజతా
దయోపరిక్ష్యంతే- అతశ్చక్త్యాదౌరజతాద్యవయవసద్భావఉపపద్యతే. ననుకథంశ్చక్త్యాదిక్షుప్రతీయమానానామవయవానాఽరజతాద్యవయవత్వం- స
హితేరజతాదిభ్యఽపిస్థినివేశితాః. ఉచ్యతే- సంప్రతిపన్నరజతాద్యవయవసంసదృశాకారత్వమేవతేహారజతాద్యవయవత్వం- సతురజతాదిభ్యఽపి
యనివేశితత్వం- యథాసంప్రతిపన్నరజతాద్యవయవానాం- సహ్యవణానరజతాద్యవయవాకుతపిద్రజతాస్తరాదేరాస్థినివేశితాః. ఏవమేవజ్ఞా
తీకాదిషు ప్రతీయమానానాంసోమలతాద్యవయవానామపిసోమాద్యవయవత్వం నామసంప్రతిపన్నసోమలతాద్యవయవసంసదృశత్వమేవ. తచ్చశ్చ
ఘటతరప్రతీనిద్దమదాధితం- సహిశ్చక్షికలపూతీకాదిషురజతసోమలతాదిసాదృశ్యంనాస్తీతివాదకప్రత్యయఉచ్యతే. తేహేవవయవానాంవిజాతీయ
వయవప్రాచుర్యాదకార్యకరత్వం- ప్రచురక్షీరనిష్టాల్పసలిలస్వేపప్రచురకనకసంస్పృష్టాల్పరజతస్వేపవసంభవతి. సన్వేపంశ్చక్షితయాభిమతపుంజస్య
శ్చక్షిత్యమపుష్కలంస్యాత్ - విజాతీయవయవసంస్కృతౌ- పురుషమృగేపురుషత్వవత్. పురుషమృగత్వంనామపురుషత్వమృగత్వవిలక్షణంజాత్యస్తరం-
సతువికలంపురుషత్వంమృగత్వంచేతిచేత్. తస్మి శ్చక్షితయాభిమతపుష్కలాస్యాపిశ్చక్షిత్యరజతత్వవిలక్షణంజాత్యస్తరవత్సంస్యాత్. తతశ్చపురుషమృగేపురుష
వ్యవహారవత్ శ్చక్షిత్యవహారోనముఖ్యఃస్యాత్ - విజాతీయసంస్కృతాయాః శ్రమాధిష్ఠానభూతాయాఃశ్చక్షితేపురుషేణపురుషమృగస్వేపశ్చక్షిత్యస్తరేణసా
సాదృశ్యాభావాత్ - సాసాదృశ్యేనపిహితత్వావ్యవహారస్యముఖ్యత్వం-రథవాహాద్ధిపిహితా- దేవదత్తజత్యసాముఖ్యత్వం. శ్చక్షిత్యవయవప్రాచుర్యాచ్చ
క్షిత్యంపుష్కలం- తతఏవతద్వ్యవహారశ్చముఖ్యఇతిచేత్. తస్మిరజతాంశస్యాప్రచురత్వాదేవరజతత్వంనాస్తీతిరజతబుద్ధేర్యాధ్యాగ్ధ్యంసంస్యాత్. ఉచ్య
తే-పురుషత్వవత్ శ్చక్షిత్యసావయవసంఘాతవిశేషవృత్తిత్యాధావాత్ అజమాత్రేపిశ్చక్షిత్యంపుష్కలం. పురుషత్వస్యతుసంఘాతవిశేషవృత్తితయాసం
ఘాతవైకల్యాత్తదపాష్కల్యంజాత్యస్తరంవాతత్రస్యాత్ - శ్చక్షిత్యంతుసతతేత్వం. అతః శ్చక్షిత్యవయవేషు శ్చక్షిత్య తద్వ్యవహారాపుపపన్నా-
తత్రవిరుద్ధజాత్యన్వయాభావాత్. శ్చక్షితయాభిమతసంఘాతేతుశ్చక్షిత్యవయవప్రాచుర్యాదగ్గక్షియావ్యవస్థాశ్చక్షిత్యవస్థావోపపద్యతే- ప్రచురశ్చక్షిత్య
భిభూతత్వేనరజతాంశస్యాగృహీతత్వాత్ గృహీతశ్చక్షివిలక్షణాయాతద్విషయత్వేనప్రయత్నశ్చక్షిణాముఖ్య ఇత్యుపపన్నం. సచశ్రమాధిష్ఠానభూతాయా
శ్చక్షిత్యజాతీయవయవయోగితయాశ్చక్షిత్యస్తరసాసాదృశ్యహంసి- శ్చక్షిత్యస్తరసాసాదృశ్యరజతాంశమిత్రత్వాద్రజతాంశాభిభవేనశ్చక్షిత్యస్తరసాసా
దృశ్యప్రతీతిరుపపద్యతే. శ్చక్షిత్యవయవానాంకుపస్వరసాసాదృశ్యముపపన్నస్తరం- ఉత్తరీత్యాద్రజతాంశస్యచరజతత్వంముఖ్యం- తస్మిన్సంశేవిరుద్ధ
జాత్యన్వయాభావాత్ రజతాస్తరావయవసాసాదృశ్యం. భ్రమదశాయాంగృహ్యమాణస్యతస్యప్రచురశ్చక్షిత్యగ్రహణాభిభూతత్వాభావాద్రజతాస్త
రావయవసాసాదృశ్యప్రతీతిరుపపద్యతే. అతఏవరజతవ్యవహారశ్చముఖ్యః. అతశ్చక్త్యాదౌరజతాదిబుద్ధేర్యాధ్యాగ్ధ్యముపపన్నం. అప్యస్వరజతస్య
ప్రచురతయాగ్రహణేఅన్యథాఖ్యాతిప్రసజ్యఇతిచెన్న- ప్రాచుర్యగ్రహణాభావాత్ - అప్యత్వాగ్రహణమేవహితమిదిద్యతే. ప్రాచుర్యస్యప్రతి
యోగ్యవేక్షత్వాత్ప్రతియోగిభూతశ్చక్షిత్యగ్రహణ తద్భ్రహణేప్రవృత్త్యసంభవాచ్చశ్చక్షిత్యేయారజతాంశస్యప్రాచుర్యంసగృహీతమితివాన్యథా
ఖ్యాతిః. సస్వల్పత్వాగ్రహణంనామప్రచురత్వగ్రహణంస్యాత్ - భవన్తతేహాభావాస్తరమధావః - అతీన్యథాఖ్యాతత్వమితిచెన్న అప్యత్వాగ్రహణం
నామనప్రాచుర్యగ్రహణం- అపిత్వల్పత్వవిషయజ్ఞానసంక్షోభఇత్యన్యథాగ్రహణావాత్. నెదంరజతమిత్యత్రనభర్తృకఇతిచేత్ - శ్చక్షిత్యమేవేతిబ్రా
హ్మః. యదాకారగ్రహణేపూర్వజ్ఞానోత్పన్నాయాఃప్రవృత్తేర్నివృత్తేర్వానివారణంసపివాకారోనభర్తృ- సహకారఃప్రతియోగిసాపేక్షేనెదంరజత
మిత్యాదిశబ్దైఃతదనపేక్షేశ్చక్త్యాదిశబ్దైశ్చవ్యవప్రాయతే. ఏవంభూతేభూతాస్తరసద్భావాత్సదృశ్యేనదృశాస్తరసద్భావాచ్చశ్చక్షిరూపాదిబుద్ధేర్యాధ్యా
గ్ధ్యముపపాదితం. సహిస్వల్పాధానాంసదృశ్యేనదృశాస్తరసద్భావోభూతేభూతాస్తరసద్భావోవామక్తుంశక్యతఇత్యత్రాహ (స్వప్నేచేతి) కథంకేచిత్సుఖ
రూపాః కేచిద్దుఃఖరూపాఇత్యత్రాహ (పుణ్యపాపానుగుణమితి) భగవతైవ - జగత్ప్రీతివ. తస్మిన్నైస్వరపుష్పలభ్యేత - సదావోషలభ్యేతేత్య
త్రాహ (తత్తదితి) కథంధృష్టవిసజాతీయాఇత్యత్రాహ (తథాభూతాఇతి) శ్చుతిందర్యయతి (తథాహీతి) స్వప్నవిషయత్వమస్యవాక్యస్యకథ
మితిశబ్దాయాంస్వప్నంపశ్యతీతిపూర్వవాక్యంస్తారయతి (స్వప్నవిషయేతి) రథయాగ్రా - అశ్వాదయః, సశవన్తి- దృష్టసజాతీయానభవన్తిత్వం.

అథరథానానయోగాప్రకస్మజతే. నతత్రానదాముదగిప్రముదోభవత్. అథానదాన్ముదగిప్రముదస్మజతే. నతత్ర
వేశాన్తానిపుషురిణ్యస్మివన్యోభవత్. అథవేశాన్తానిపుషురిణ్యస్మివన్యోభవత్. సహికత్రేతి. యద్యపిసకలేతర
పుషుమనుభావ్యతయాతదానీనభవత్తి - తథాపితత్తురుషమాత్రానుభావ్యతయాతథావిధానధానీశ్వరస్మజతి-
సహికత్వా-తస్యసత్యసంకల్పస్యాశ్చర్యశక్తేస్తథావిధంకర్తవ్యంసంభవతీత్యర్థః. *యపిషునుపైషుజాగర్తికామంకా
హంపురుషోన్మిమాణః. తదేవశుక్రంతద్భక్తిగ్రాతదేవామృతముచ్యతే. తస్మిన్లోకాశ్శ్రితాస్సర్వేతదనాత్మేతికశ్చనేతి
చ. సూక్రకారోపి*సద్భ్యేస్మష్టిరాహపి*నిగ్దాతారంపైకేపుత్రాదయశ్చేతిసూక్రద్వయేనస్వాపేష్యధేమజీవస్య
ప్రప్రృత్వమాశక్య*మాయామాత్రంతుకాదైన్యనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాదిత్యాదినా-నజీవస్యసజ్జల్యమాత్రే
ణప్రప్రృత్వముపపద్యతే- జీవస్యస్వాభావికసత్యసజ్జల్యత్వాదేనికృత్సృసంసారదశాయామనభివ్యక్తస్వరూప
త్వాత్ - ఈశ్వరస్యైవతత్తేపురుషమాత్రానుభావ్యతయాతశ్చర్యభూతాస్మష్టిరియం *తస్మిన్లోకాశ్శ్రితాస్సర్వేత
దనాత్మేతికశ్చనేతిపరమాత్మైవతత్త్రప్రప్రృత్వవగమ్యతథాతిపరిహరతి. అపవరకాదిషుశయానస్యస్వపద్యశస్యదేహీ
వైవదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేక శిరశ్చేదాదయశ్చపుణ్యపాప ఫలభూతాశ్శయానదేహసరూప సంస్థానదేహీన్తర
స్థప్రవేశపద్యతే. పీతశక్త్యాదౌతునయనవర్తిపీతద్రవ్యసంభినానాయనరత్నయశ్శక్త్యాదిభిస్సంయుజ్యతే-తత్రపీతగత
పీతమాభిభూతశ్శక్త్యగతశుక్లిమానగృహ్యతే-అతస్సువణ్ణానులిప్తశక్త్యవత్ పీతశ్శక్తిప్రతీయతే. పీతద్రవ్యంతగతపీతి
మాచాతి సోక్త్యాత్ పార్శ్వస్థైర్మగృహ్యతే-పిత్తోపహతేనతుస్వనయననిష్ఠాన్తతయా-తిసామీప్యాత్ సూక్ష్మమ
పిగృహ్యతే-తద్గ్రహణజనితసంసారసంచినాయనరశ్చిభిర్జూరస్థమపిగృహ్యతే. జపాకుసుమసమీపవర్తిస్ఫటికమణిర
పితత్ప్రభాభిభూతతయారక్తభిగృహ్యతే- జపాకుసుమప్రభావితతాపి స్వచ్ఛద్రవ్యసంయుక్తతయాస్ఫుటతరముప
లభ్యత ఇత్యుపలభ్యవస్థావ్యమిదం. మరిచికాజలజ్ఞానేపి తేజసప్రథివోరవ్యమ్బునోవిద్యమానత్వాదిద్రియదోషేణ

(ఆనందముచు ప్రముదభితి)సాధారణభోగ్యదర్శనజాతీతిరుత్ - అసాధారణభోగ్యత్వజ్ఞానజాతీతిః ప్రముత్ - వినియోగజాతీతిరానందః. యద్యా-వి
అక్షణవిషయదర్శనజాతీతిరుత్ - తస్యస్వవినియోగార్హత్వజ్ఞానజన్యాతీతిః ప్రముత్ - వినియోగజాతీతిః అనందభితి. ఏతైశ్చభైర్విషయాలక్ష్యస్తే-ము
ఖ్యాత్వేష్వప్రపదనజాతీయత్వాదాగాత్. వేశాన్తా-గృహం. యద్యా-వేశాన్తా-చల్వలానీత్యర్థః. కథముపపద్యతఇత్యత్రాహ(సహికత్రేతి)సర్వశక్తి
కర్తాకిముపపన్నమితిభావః. తచ్చప్రసక్తకృతజీవపరః- అపితు ప్రసీధపరమాత్మపరః. వ్యాఖ్యాతపానరుక్త్యశక్త్యాపహారార్థమస్యాశ్శ్రితేరథమాహ
(యద్యపిసకలేతి)స్మజత్యతిపదవిరోధపహారాయనభవన్తినిషేధస్యవల్లోచోమ్యుత్సర్గాపవాదనాయేనకృతః-అతఃకాలాన్తరస్థాయిత్యపురుషాన్త
రానుభావ్యత్వాకారవిషయోనిషేధః-నతుతత్తాలతత్పురుషమాత్రానుభావ్యతయాస్వరూపనిషేధః-అతోజాగదనస్థానుభూతవస్తుసజాతీయాలనేక
పురుషానుభావ్యాకాలాన్తరస్థాయినశ్వనభవన్తిత్యర్థః. సహికత్రేత్యేతత్క్షణముత్తార్థోపపాదకత్వేనవ్యావృత్తే(తస్మేతి)స్వాపార్థస్యఘోరీశ్వరకర్తృకత్వ
స్ఫుటికరణార్థం శుభ్యన్తరమాహ(యపిషునుపైషితి)స్వాపార్థానాంపారమార్థ్యంపూర్వపక్షీకృత్యాపారమార్థ్యంసూత్రకారేణసాధాన్తిమితివాన్
ఖ్యాత్వమతభేదేనాస్యాశ్శ్రితేర్నాయమధ్యక్షితశక్త్యాత్వదాసార్థముత్తార్థస్యసూత్రకారాభిమతత్వమాహ (సూత్రేతి)సూత్రార్థమాహ(స్వాపైషితి)
జీవస్యాపిస్వపదరూపాయాంసత్యసర్వత్వాద్యాదిర్భవకల్ప్యతఇత్యత్రాహ(తస్మిన్లోకాశ్శ్రిత)అనన్యధానిధ్యసైవహికత్వకత్వం-పరమాత్మలిజ్జశ్రవ
ణేనస్వాపార్థస్యఘోరీశ్వరమాత్మనైవోపపన్నత్వాన్మజీవస్యస్వరూపావిర్భావకల్ప్యతఇత్యర్థః. కథముపపరకేశయానస్యదేశాన్తరగమనాదేపారమార్థ్యము
పపద్యతఇత్యత్రాహ(అపవరకాదిషితి)స్వయమేవస్వభూతమావస్తుస్వప్రసవతైశ్చనతదాజీవస్యస్వరూపావిర్భావకల్ప్యతఇతిచార్థనిధం-శిరశ్చే
దాయదఇత్యుక్తత్వాత్. సూపేదేహన్తరేశయానదేహవ్యవహారోభేదాగ్రహకృతః-నత్వస్యధాఖ్యాతికృతః. ఏవంస్వాపార్థమతత్తదేకపురుషానుభా
వ్యత్వతత్త్రాలావసాయత్యరూపభేదాగ్రహత్ప్రవృత్త్యాదిర్భవతి-పీతశక్త్యాదావీశ్వరస్వప్రత్వశ్రుతిద్వర్యయతుంసకకృతఇత్యత్రాహ (పీతేతి) పీతిమవ
చ్ఛక్త్యమపిప్రతీయేతేత్యత్రాహ(తత్రేతి) తస్మిన్పార్శ్వస్థైరపిత్తద్రవ్యం గ్రాహ్యమిత్యత్రాహ (పిత్తేతి)తస్మిన్సూక్ష్మాత్వాతేనాపిసపీతం గ్రాహ్యమి
త్యత్రాహ(పిత్తోపహతేనస్మితి) దూర్ణశక్త్యాస్యాతిసామీప్యాభావాత్-ఇదంతత్ప్రసపీతద్రవ్యంగృహ్యతఇత్యత్రాహ(తద్గ్రహణేతి)యథాలిమూరము
ప్రతితఃపతగోనద్రుంసకకృతే-తథాపిసన్నికర్షోత్పతనకాలాదారభ్యనిరన్తరమవేక్ష్యమాణస్తజ్జనితసంసారవద్భ్యాంపతుర్భ్యాంధూరేపిగృహ్యతే-త
ద్యదిత్యర్థః. ప్రాభాకరైఃపి తపీతిమాశక్త్యద్రవ్యంచనిరన్తరంగ్యపీతేత్యుక్తం-అత్రతురూపపద్ధివ్యేవతుషస్వామధ్యాత్విత్తద్రవ్యంగృహ్యతఇత్యుక్త
మితివిశేషః. సువర్ణానులిప్తశక్త్యాదదిష్టాన్తేచాయంభావః-సమయదిపిత్తద్రవ్యశక్త్యాదౌర్ధేదాగ్రహత్పీతశక్త్యవ్యవహరః- తస్మిన్పీతవ్యవహరకథం
నస్యాత్. అన్యధాఖ్యాతౌవాకథంపవీతీతవ్యవహారాభావః. ఇమేసతితస్మాదనిరూపణాకార్యా-నతుసర్వత్రాహమేణభివ్యవ్యమితిచేత్ - తుల్యం.
జపాకుసుమస్ఫటికాదౌచాక్షుషదోషసంస్పర్శోచర్వచఇత్యత్రాహ(జపేతి)జపాకుసుమస్ఫటిక, మరిచికాజల, అలూతచక్ర, దిష్కోపేషుద్రవ్యాప్త
రేణసంబద్ధాద్యథాత్మాప్రతితినిర్వాహః. జపాకుసుమప్రభాసంబద్ధాద్రక్తప్రతీతిశ్చేత్తత్సంబద్ధాత్వాపేషాదిష్యపీతధాస్యాదిత్యత్రాహ (స్వచ్ఛే
తి)(భువిచేతి) అదృష్టాదివిషయముకత్వంసర్వైరపిఖ్యాత్యన్తరవాదిభిరభ్యుపేక్ష్యం-అన్యధాసర్వేషాంసర్వదాసర్వత్రసర్వవిషయప్రమప్రసక్త్యాత్,

తేజసిపురివోగ్రహణాదదృష్టవశాచ్చామ్బునోగ్రహణాద్యథాధత్వం. అలాతచక్రేష్వలాతస్య ద్భుతతరగమనేనసర్వదేశసంయోగాదస్తరాళాగ్రహణాత్తథాప్రతీతిరుపపద్యతే. చక్రప్రతీతావప్యస్తరాళాగ్రహణపూర్వకతస్తద్దేశసంయుక్తతత్తద్దస్త్రగ్రహణమేవ. క్వచిదస్తరాళాభావాదస్తరాళాగ్రహణం - క్వచిచ్ఛైష్యుగ్రికగ్రహణమితివిశేషః. అతస్తదపియథాధం. దర్పణాదిమూనిజముఖప్రతీతిరపియథాధా. దర్పణాదిప్రతిహతగతయోహినాయనరశ్చయోదర్పణాదిదేశగ్రహణపూర్వకంనిజముఖాదిగృహణై - తత్రాప్యతిశ్రేష్ఠ్యుగ్రికస్తరాళాగ్రహణాత్తథాప్రతీతిః. దిజ్ఞోహేపిదిగస్తరస్యాస్యాందిశివిద్యమానత్వాదదృష్టవశేనైతదిగంతవియ్యోదిగస్తరాంతోగృహ్యతే - అతోదిగస్తరప్రతీతిర్యథాధైవ. ద్విచస్త్రజ్ఞానాదావపి అన్యుశ్యవప్తమ్భుతిమిరాదిభిర్నాయన తేజోగతిభేదేనసామగ్రీభేదాత్సామగ్రీద్వయమన్యోన్యనిరపేక్షం చస్త్రగ్రహణద్వయహేతుర్భవతి. తత్రైకాసామగ్రీస్వదేశవిశిష్టంచస్త్రంగృహ్ణోతి - ద్వితీయాభుకించిద్వక్రగతిశ్చస్త్రగ్రహణదేశగ్రహణపూర్వకంచస్త్రస్వదేశవియ్యోక్తంగృహ్ణోతి - అతస్సామగ్రీద్వయేనయుగపక్షేదద్వయవిశిష్టచస్త్రగ్రహణేగ్రహణభేదేనగ్రాహ్యకారభేదాదేకత్వగ్రహణాభావాచ్చద్వచస్త్రానితిభవతిప్రతీతివిశేషః. దేశాస్తరస్యతద్విశేషణత్వం - దేశాస్తరస్యఅగృహీతస్వదేశచస్త్రస్యచనిరస్తరగ్రహణేనభవతి. తత్రసామగ్రీద్వత్వంపారమార్థికం - తేనదేశద్వయవిశిష్టచస్త్రగ్రహణద్వయంచపారమార్థికం - గ్రహణద్విత్వేనచస్త్రస్యైవ గ్రాహ్యకారాద్విత్వంచపారమార్థికం. తత్రవిశేషణద్వయవిశిష్టచస్త్రగ్రహణద్వయస్యైకపవచస్త్రోగ్రహ్యతిగ్రహణే - ప్రత్యభిజ్ఞానవత్ కేవలచతుషసామగ్ర్యాభావాచ్చాతుషజ్ఞానంతత్రేవావతిష్ఠతే. ద్వయోశ్చతుషోరేకసామగ్ర్యస్తరాభిపేపితిమిరాదిదోషభిన్నంచాతుషం తేజసామగ్రీద్వయంభవతీతికార్యకల్ప్యం. అపగతేతుదోషేస్వదేశవిశిష్టస్యచస్త్రస్యైకగ్రహణవేద్యత్వాదేశశ్చస్త్రానితిభవతిప్రత్యయః - దోషకృతంతుసామగ్రీద్వత్వంతత్కృతంగ్రహణద్విత్వంతత్కృతంగ్రాహ్యకారాద్విత్వంచేతినిరవద్యం. అతస్సర్వంవిజ్ఞానజాతంయథాధమితిసిద్ధం. భృత్యస్తరాణాంమాషణానితైస్తైర్వాదిభిరేవప్రవక్ష్యితానీతినతత్రయత్నగ్రీయతే. అభవాకిమనేనబహునోపపాదనప్రకారేణ. ప్రత్యక్షాను

కదాచిదపి భ్రమాభావప్రసక్తా, చ్చ. (అలంతే) అస్తరాళాగ్రహణాత్ - పూర్వోస్తరకాలభావినో నైతత్ప్రదేశవిశేషాలతసంయోగయోరస్తరాళాగ్రహణాత్ - క్రమాగ్రహణాదిత్యర్థః. అస్తరాళాగ్రహణేసరికథంయూథార్థమిత్వత్రాహ(చక్రేతి)చక్రప్రతీతిః - సమ్యక్చక్రప్రతీతిః. కోవిశేషజిత్యత్రాహ(క్వచిదితి) (దర్పణాదిష్యై) సవ్యదక్షిణవిచర్యాసఃకథమితిచేమచ్యతే - ఆపేక్షీకోహిసవ్యదక్షిణభావః - తత్రస్వానిముఖతయావిచర్యస్తరసవ్యదక్షిణభావస్య దర్పణస్థముఖస్యచాస్తరాళాగ్రహణమేవ - విచర్యాసోదర్పణదేశగతః - తేనాగృహీతాస్తరాశంముఖమితిఅభిముఖస్యదర్పణస్థముఖస్యచాస్తరాళాగ్రహణాదాభిముఖ్యప్రతీతేర్యాధార్థ్యం. ఏవంమలినత్వాత్ప్రత్యాదిశ్చ. (దిజ్ఞోహేపీతి)సర్వదిక్ష్వావేపిప్రాచ్యాదివ్యవహారఃప్రతియోగ్యమేషయా. తత్రదిగస్తరప్రతియోగినోదిగస్తరస్యచనిరస్తరభానం. అతోయథార్థవిషయత్వమితి. దిశాంబిషయత్వంచ * పథ్యాంభూమిద్విశశ్చోత్రాదిత్యవగమ్యతే(ద్విచస్త్రేతి)తత్కేమిత్వత్రాహ(తత్రైకేతి)స్వతఃముఖప్రసారిణోపిచాతుషతేజసోపక్రత్వంసంభవచి - దర్పణాదినాతద్దర్శనాత్. ఇహపుష్కల్యవప్తమ్భుద్వైదినాతమచపత్తిః. తత్కేమిత్వత్రాహ(అత్యతి)చస్త్రదేశాద్వానితిప్రతీత్యభావహేతుశ్చస్త్రైకత్వాగ్రహణం. దేశాస్తరగతస్యతద్విశేషణత్వంకథమిత్వత్రాహ(దేశేతి)తత్కేమిత్వప్రతీతేర్యాధార్థ్యస్యేత్వత్రాహ(తత్రసామగ్రీతి) (తేనదేశద్వయవిశిష్టచస్త్రగ్రహణద్వయంచపారమార్థికమితి) గ్రహణద్వయమతిశ్రేష్ఠ్యుగ్రికగృహీతక్రమం - అతపివాగృహీతచరస్పరభేదంచేతిభావః. విశేషణద్వయవిశిష్టవిషయంగ్రహణద్వయేపి శేష్కేక్యంకథంప్రతీయతఇత్వత్రాహ(తత్రేతి)సహి కేవలంచమనైక్యప్రతిపత్తిసమర్థంద్వయందేవతద్రాదిషు - అపిమసంస్థారసంస్థృతమేవసమర్థంద్వయం - సంస్థారస్యవిమిత్తభావిత్యాన్నతదానీతైక్యప్రతిపత్తిత్వార్థః (చాతుషజ్ఞానంతత్రేవావతిష్ఠతఇతి) అగృహీతైకత్వచస్త్రగ్రహప్రవిషయమవతిష్ఠతఇత్వార్థః. తస్యైవేతిహాతేచస్త్రమాత్రస్యైవ గ్రాహకతయోవిష్ఠతీత్వార్థః. ఏకసామగ్రీభూతయోశ్చతుషజ్ఞానకథంద్విసామగ్రీత్వమిత్వత్రాహ(ద్వయోశ్చతుషారీతి)స్వతోనిర్దోషస్యేన్ద్రియస్యసదోషత్వంహికార్యకల్ప్యం - తథాసామగ్రీద్వత్వమపీతిభావః. తస్మిన్సమస్తచస్త్రద్విత్వంగృహ్యేతేత్వత్రాహ(అపగతేత్వైతి)కథందోషాచగమవికృతప్రతిపత్తితిశ్చజ్ఞాయాంద్విత్వప్రతిపత్తేభౌపాదికత్వమాహ(దోషకృతమితి) (గ్రాహ్యకారాద్విత్వమితి) స్వదేశవిశిష్టత్వమేకకారః - అగృహీతాస్తరాశంప్రదేశాస్తరమేకకారః. తస్యాకారత్వంవిశేషణత్వం. శవానాకారస్యాకారత్వేనాన్యథాభ్యాసం - అగృహీతాస్తరాశత్వేసత్యప్రధానతయాభావస్యైవవిశేషణత్వాత్. నేత్రవృత్తిద్విత్విత్యతద్విత్వంచస్త్రంచాగృహీతభేదంగృహ్ణోతిప్రాశాకరః - యథా - సంబిత్తిజ్ఞోప్రాశాకరమతోపన్యాసే - * నేత్రవృత్తిద్విత్వభావతాద్వేతువిత్తివస్తతి | ద్విత్వంచస్త్రంచయగపన్నిర్భావయతి తత్రనైతి. దేశగతద్విత్వంచస్త్రంచాగృహీతభేదంగృహ్ణోతితతోత్రవైషమ్యం. చాతుషతేజోగతిభేదరూపసామగ్రీద్వయజన్యమతిశ్రేష్ఠ్యుగ్రికగృహీతక్రమమగృహీతభేదంచజ్ఞానద్వయమగృహీతైకత్వంచస్త్రమగృహీతాస్తరాశందేశాస్తరంచనిరస్తరంగృహ్ణోతి - తతోద్విచస్త్రవ్యవహారఇత్వార్థః. ఇతినిరవద్యం - యథార్థభ్యానిసమర్థమిత్వార్థః. భృత్యస్తరమాషణానామవోన్యముక్తానాంస్వానిజితత్వాత్తత్రయత్నాభావమాహ (భ్యానీతి) అభవాకిమనేతేత్యాదిహింబహుమతోతేమద్యశ్యతే - శ్యాభ్యాత్పరిహర్యభ్యాతే, తత్రమగృహీతయూపరోక్షగ్రహేష్యుకైవైదోత్తరేణవరహర్యకృతోభ

మా నాగమాఖ్యం ప్రమాణజాత, మాగమగమ్యంచనిర స్తనిఖలదోషగన్ధమనవధికాతిశయాసంఖ్యేయ కల్యాణగుణగణం
సర్వజ్ఞం సత్వగుణలంఘనం బ్రహ్మ, భువనగచ్ఛతాంకింస సేత్యుతికింసోపపద్యతే-భగవతాహిపరేణ బ్రహ్మణాతే త్ర
జ్ఞాపుణ్యపాపానుగుణం తదభ్యగ్యత్వా యాఖలంజగత్సృజతాసుఖదుఃఖోపేతాఫలానుభవానుభావ్యానిపదార్థాస్స
ర్వసాధారణానుభవవిషయాని, కేచనత త్తత్పురుషమాత్రానుభవవిషయాస్తత్తజ్ఞాలావసానాస్తథా తథానుభా
వ్యాస్సృజ్యంతే. తత్ర బాధ్యబాధకభావస్సర్వానుభవవిషయతయోతద్రహితతయాచోపపద్యతే ఇతి సర్వం సమజ్ఞసం.
యత్పునస్సదసదనిర్వచనీయమజ్ఞానం త్రుతిసిద్ధమితి- తదనత్- *అన్యతేనహి ప్రత్యూహాదిత్యాదివ్యవృత్తశబ్దస్యానిర్వ
చనీయానభిధాయత్వాత్. యి తేతరవిషయోహ్యన్యతశబ్దః. యి తమితికర్తవచి - *యి తంపిబంతా వితివచనాత్.
యి తం- కర్మఫలాభిసంధిరహితంపరమపురుషారాధనవేషంతత్ప్రాప్తిఫలం. అత్ర తద్వ్యతిరిక్తంసంసారికఫలంక
ర్మాన్యతంబ్రహ్మప్రాప్తివిరోధి- *ఏతంబ్రహ్మలోకంనవిన్దన్తి అన్యతేనహి ప్రత్యూహాదిత్యవచనాత్. *నాసదాసీన్నోస
దాసీదిత్యత్రాపిసదసచ్ఛబ్దోచిదచిద్వ్యప్తివిషయా- ఉత్పత్తివేళాయాంసత్వచ్ఛబ్దాభిహితయోశ్చిదచిద్వ్యప్తిభూత
యోర్వస్తనోరప్యయకాలే అచిత్సమష్టిభూతేతమశ్చబ్దాభిధేయేవస్తనిత్రలయప్రతిపాదనపరత్వాదస్యవాక్యస్య. నా
త్రకస్యచిత్సదసదనిర్వచనీయతోచ్యతే - సదసతోఃకాలవిశేషేఅసద్భావమాశ్రవచనాత్. అత్రతమశ్చబ్దాభిహిత
స్యాచిత్సమష్టిత్వంసృత్యస్తరాదవగమ్యతే *అవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయతే ఇతి. సత్యం- తమశ్చబ్దేనాచి
త్సమష్టిరూపాయానిప్రకృతేనూన్యైవస్థోచ్యతే- తస్యాస్తు *మాయాంతుప్రకృతివిద్యాదితిమాయాశబ్దేనాభిధానా
దనిర్వచనీయత్వమితిచేత్. నైతదేవం- మాయాశబ్దస్యానిర్వచనీయవాచిత్యంసదృష్టమితి.

వతి. కింసేత్యతీత్యనేన ప్రమాణే స్తిత్వము క్తం. కింసోపపద్యతే ఇత్యనేనోపప త్తిరుక్తా. కిం ప్రమాణం - కథముపప త్తిరిత్యత్రాహ (భగవతాహితి)
అఖలంజగత్సృజతేత్యనేనాస్యార్థస్య శ్రుతిమూలత్వంసూచితం- కృత్స్నకార్యకారణత్వాద్యర్థిహ్యణః- *ఇదంసర్వమస్మజతేహి శ్రుతిః- ప్రతీయమా
నత్వాచికేషాదిదమపి తత్సృష్టమిత్యర్థః. తస్మి బాధ్యబాధకభావవ్యవస్థాకథమిత్యత్రాహ (తత్రేతి) సహితత్తదేకపురుషానుభావ్యానాంతత్తత్కా
లావసాయినాంచసంఘాదీనామిథ్యాత్వమితిభావః. అథ శ్రుతిస్సృత్యర్థావత్తిభ్యాంఅనిర్వచనీయసిద్ధింహమయతుం ప్రథమం శ్రుతిమాత్యానియోజ
యతి (యత్ససరితి) అన్యతేనేత్యాది శ్రుతింవ్యాచ్యై (అన్యతేనేతి) పూర్వనిరస్తప్రకారేణానిర్వచనీయస్యాప్రామాణికత్వాత్తత్రపున్వత్తిర్నా
స్తీతిభావః. అన్యతశబ్దంవ్యాచ్యై (యుతేతరవిషయోహ్యన్యతశబ్దఇతి) హితజ్ఞేనయుతేతరవిషయత్వసంప్రతిపత్తిస్సూచితా - యుతాభావస్యయుతవి
రోధిన్యజ్ఞుతభూత బ్రహ్మశ్రయత్వానుపపత్త్యాతదస్యవిపనభార్థస్వయాపిత క్తవ్యఇతిభావః. అన్యతశబ్దార్థంస్యజ్ఞంయుతశబ్దార్థమాహ (యుతమి
తితి) కర్తవచి- పుణ్యకర్తవచిత్యర్థః- నమసత్వవాచీతిభావః. కుతఇత్యత్రాహ (యుతంపిబంతామితి) అన్వీకావాక్యేసుకృతస్యలోకఇతిహ్యుక్తమి
తిభావః. ఏవంవిధవాక్యవ్రతేషు ప్రసిద్ధిశ్చానితైతా - *యథావృక్షస్యసంపుష్పితస్య దూరాదస్థోవాత్యేవంపుణ్యస్యకర్మణోదూరాదస్థోవాతీత్య
త్వా *ఏవమన్యతాదాత్మానంజగుషేదితిపుణ్యప్రయోగాగన్యతశబ్దః ప్రయుక్తః-తస్మాదన్యతశబ్దఃపుణ్యవాచీ. పుణ్యమపిహిమోక్షవిరోధి- తత్కథమ
న్యతశబ్దోక్తపాపమాత్రప్రత్యుధత్వమితిశక్తాయాంమాక్ష ప్రకరణోక్తంపుణ్యంవినిశ్చి (యుతంకర్తైతి) ముముక్షోస్సుకృతంకష్టతముఖయం
హివిరోధీత్యతస్తద్వయంపాపం- అతోనభోసమాసాన్తర్గతయుతశబ్దోనభిసంహితఫలకర్మపరఇత్యర్థః. పరమపురుషారాధనవేషంతత్ప్రాప్తిఫలమిత్యనేన
*స్వకర్తౌతమభ్యర్చ్యసిద్ధింస్థితిమానవజ్యేతత్సూచితం. అన్యతశబ్దస్యబ్రహ్మప్రాప్తివిరోధిపరత్వేనవియుతశబ్దవ్యవధితేతరకర్తవచిత్యసిద్ధిరితదర్థం
తత్సూర్వవాక్యేనోపపాదయతి(ఏతమితి)యుతాన్యతశబ్దయోః*ఏవమన్యతాదాత్మానంజగుషేదిత్యాదిమ శ్రుతిమపుణ్యపాపపరత్వేన ప్రసిద్ధత్వాత్,
*ననుకృతం నచచ్ఛృతంసర్వేపాపానోతోనివర్తన్తే *క్షీయవైచాస్యకర్తాజీత్యాదిమసుకృతదుష్టుతయారుభయారపిమాక్ష విరోధిత్వవ్రతణా,
నోక్ష ప్రకరణముముక్షోస్సంసారాఖ్యానిప్రఫలప్రదత్వేనోభయారపిపాపశబ్దాభిధేయత్వా, దస్యాన్యతశబ్దస్యాన్వీకావాక్యవివ బ్రహ్మప్రాప్తివిరో
ధిత్వవ్రతణాత్, *తస్యాన్తరాయామై త్రేయేత్యాదిమపుణ్యపాపకర్తణోఃమాక్షవిరోధిఫలత్వవ్రతణా,దన్యతశబ్దస్యానిర్వచనీయవాచిత్యేనపున్వత్త్య
భావా, చాన్యతశబ్దస్తదన్యపున్వత్త్యామాక్షవిరోధికర్తపరఇత్యర్థః. (నాసదాసీదిత్యాది) అత్ర *అనాదిమత్వంబ్రహ్మససత్త్వాసదుచ్యతే ఇతి
బ్రహ్మశబ్దవాచ్యశ్చార్థాత్సర్వగుణవిషయస్సదసచ్ఛప్రయోగః ప్రతిబద్ధిత్వేనానుసంధేయః. సదసచ్ఛబ్దయోశ్చిదచిద్వ్యప్తివిషయత్వ ముపపాదయతి
(ఉత్పత్తితి) ఉత్పన్నస్సహిప్రళయః- ఉత్పత్తిశ్చచిదచిద్వ్యప్తిశ్చశ్రుతిస్థా- అతస్తయారత్రప్రళయఉచ్యతే ఇత్యర్థః. సత్వచ్ఛబ్దాఖ్యాం *సచ్ఛత్వ
చాభవదితివాక్యంస్తాఠితం-కార్యావస్థచేతస్ససచ్ఛబ్దాత్తత్వాదిహసచ్ఛబ్దేన, తదన్యవాచకేనాసచ్ఛబ్దేన, చకార్యావస్థచేతనాచేతననిషేధకతః-వా
క్యావ్రతకార్యాదిత్యర్థః. *తమఅసీత్తమసాగూఢమితిదనస్తరవాక్యాభిప్రాయేవాచిత్యమష్టిభూతేతమశ్చబ్దాభిధేయేమస్తునీత్యుక్తం. హేత్వస్తరంచా
హ (సదసతోరితి) సహికాలవిశేషేఅనిర్వచనీయమభ్యుపగమ్యతే. అచిత్సమష్టేస్తమశ్చబ్దవాచ్యత్వముపపాదయతి(అత్రేతి)*తమఅసీత్ *మా
యాంతుప్రకృతిమిత్యనయోర్వాక్యయోఃపూర్వంక్రమేణోపపాదనవయోచోద్యరూపేణదర్శయతి (సత్యమితి) ప్రకృతిశబ్దవాచ్యామాయత్వభిప్రా
వ్యః*విచారతి (వ్రతదేవమితి) కుతఇత్యత్రాహ (మాయేతి) ఇతిహ్యేతా. మాయాశబ్దవాచ్యాప్రకృతిరిత్యభిప్రాయః. ఐన్ద్రజాలికాదిమమాయాశ

మాయాశబ్దస్యమిథ్యాపర్యాయత్వేనానిర్వచనీయవాచిత్యమితిచేత్. తదపినాస్తి-నహిసర్వప్రమాయాశబ్దోమిథ్యా
విషయః-అసరరాక్షసాస్త్రాదిషుసత్వేష్వేవమాయాశబ్దప్రయోగాత్. యథోక్తం- * తేనమాయాసహస్రంతచ్ఛబ్ద
రస్యాశుగామినా । బాలస్యరక్షతాదేహమైకైకశ్యేనసూదితమితి. అతో మాయాశబ్దోవిచిత్రార్థసగ్గకరాభిధాయా.
ప్రకృతేశ్వమాయాశబ్దాభిధానంవిచిత్రార్థసగ్గకరత్వాదేవ. * అస్మాన్నాయాసృజతేవిశ్వమేతత్తస్మిన్శ్చాన్యోమాయ
యాసన్నిరుద్ధృతి మాయాశబ్దవాచ్యయాన్ప్రకృతేర్విచిత్రార్థసగ్గకరత్వందర్శయతి. పరమపురుషస్యచతద్వదా
మాత్రేణమాయిత్యముచ్యతే-నాజ్ఞత్వేన. జీవస్యైవహిమాయయానిరోధః సూయతే * తస్మిన్శ్చాన్యోమాయయా
సన్నిరుద్ధృతి, * అనాదిమాయయానుప్తాయదాజీవగోప్రబుధ్యత ఇతి, చ * ఇన్ద్రోమాయాభిసపురుషావళుయత ఇత్యత్రా
పివిచిత్రాశ్చక్రయోఽభీధీయతై- అతపవహి * భూరిత్వప్రేవరాజతీత్యుచ్యతే- నహిమిథ్యాభిభూతంకశ్చిద్విరాజతే.
* మమమాయామరత్యయేత్యత్రాపి గుణమయీతివచనాత్పైవప్రిగుణాన్నికాప్రకృతిరుచ్యత ఇతి సప్రతిభి సుదసదని
ర్వచనీయా జ్ఞానప్రతిపాదనం. నాప్రైకోవ్యవదేశానుపపత్త్యా- నహి * తత్త్వమసీతిజీవపరయోరైకోవ్యవదేశేనసరిసర్వ
జ్ఞేనత్యసజ-త్వే సకలజగత్సర్గస్థితివినాశహేతుభూతేతచ్ఛబ్దావగతే ప్రకృతేబ్రహ్మణివిరుద్ధాజ్ఞానపరికల్పనా హేతు
భూతాకాచిదవ్యనుభవత్స్థితిత్యే. ఐకోవ్యవదేశస్తుత్వమృజైనావిజీవశరీరకస్య బ్రహ్మణివాభిధానామపవన్నతరః- * అ
నేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామయాపేవ్యాకరవాణీతి సర్వస్యవస్తునగి పరమాత్మవర్త్యత్వస్యైవహి నామయావభాక్త్య
ముక్తం. అతోనబ్రహ్మజ్ఞానపరికల్పనం. ఇతిహాసపురాణయోరపినబ్రహ్మజ్ఞానవాదగర్హవిదపివృత్త్యే. నను * జ్యోతింషి
విష్ణురితిబ్రహ్మైకమేవ తత్త్వమితిప్రతిజ్ఞాయ * జ్ఞానస్వరూపాభగవాన్యతోసావితిశైలాధిధరాదిభేదభిన్నస్యజగతో
జ్ఞానైకస్వరూపబ్రహ్మజ్ఞానవిభ్రమిభృతత్వ మభిధాయ * యదాతుశుద్ధంనిజరూపీతిజ్ఞానస్వరూపస్యైవబ్రహ్మణఃస్వస్వ

త్వప్రయోగదర్శనాత్ మాయామిథ్యాశబ్దయోఽపర్యాయత్వాదనిర్వాచ్యస్యచమిథ్యాత్వాచ్ఛమాయాశబ్దాచ్యమిత్వభిప్రాయేణకట్టతై (మామేతి)
పరిహరతి (తదపినాస్తితి) మాయాశబ్దస్యమిథ్యాపర్యాయత్వమేవనాస్తి - తథాభ్యుపగమేపస్యథా భ్యాతిభేదాగ్రహయోరస్యతరేణైవోపపన్నత్వా
న్నతద్విషయత్వంయమక్రమిత్వనిర్వచనీయవాచిత్యంనాస్తితిభావః. తదపపాదయతి (సహితి) మాయాశబ్దప్రయోగవిషయేషుసర్వేషుమిథ్యాత్వానను
వృత్తేరిత్యర్థః. సత్వేషుమాయాశబ్దప్రయోగందర్శయతి (యథోక్తమితి) సహజానబాధ్యానామైకైకశఃశస్త్రోచ్ఛేద్యత్వమస్తి - తస్మాదేతైకేశోమా
యానాంశేద్యత్వవచనాన్తాయాశబ్దస్యసత్వపరత్వమితి. అనుయాయినపవప్రవృత్తిమిత్వత్వాన్తాయాశబ్దప్రయోగవిషయేషుసర్వేషుగతమా
శ్చర్యత్వమేవమాయాశబ్దప్రవృత్తిమిత్వమిత్వాహ (అత ఇతి) ఆశ్చర్యత్వం- విషయనియత్వం-తచ్ఛవిచిత్రార్థసగ్గకరత్వాత్. విచిత్రశబ్దోనానావి
ధవాచి- నానావిధకార్యకరత్వాత్ప్రకృతేర్విషయనియత్వం. మాయాశబ్దోహ్యశ్చర్యవాచీతివత్వతే-తస్మాదాశ్చర్యత్వమేవప్రవృత్తిమిత్వం. ఆస
త్వేషుసత్వేషుహిమాయాశబ్దప్రయోగవిషయేషుశ్చర్యత్వంద్యతే- ప్రకృతేరాశ్చర్యత్వమేవమాయాశబ్దాభిధేయత్వనిబద్ధసమిత్వాహ (ప్రకృతేరితి)
తదపపాదయతి (అస్మాదితి) విచిత్రకార్యకరత్వాత్ప్రకృతేరాశ్చర్యరూపత్వమితి సమాయామాత్రసూత్రవిషయభాష్యురోధః. ఏవంమాయాశబ్దా
ర్థఃక్రః. అభగవతోమాయాసంబద్ధశ్రవణాత్తద్వశ్యత్వశ్చాభ్యుదాసాయమాయాతివదగతమత్వస్థియప్రత్యయార్థమాహ (పరమపురుషస్యచేతి)
మాయాతివదోక్తోమాయాసంబద్ధోనతత్త్వైరిభావ్యత్వం- అమితచచ్ఛేషిత్వం. జీవస్యైవతత్త్వైరోభేయత్వం - తస్యైవతథాత్వశ్రవణాదిత్యర్థః. మా
యాభిధానజీవస్యైవత్వేత్సేన్మిద్ధైవరోక్తమేవవచనమాహ (అనాదీతి) * ఇన్ద్రోమాయాభిరత్యత్ర అనేకవిచిత్రశక్త్యభిధాయత్వంబహువచనాదవ
గమ్యతే. (మమేతి) స్వప్తం. నిగమయతి (ఇతితి) మాయాశబ్దస్యమిథ్యాభావవిషయేషుప్రయోగోద్యత్యతేతేత్తత్రలాక్షణికస్యాత్- అథస్యసత్వ
త్వాభావేనతస్యాశ్చర్యత్వాభావాత్- ప్రతిభాసన్మద్విత్వాదివిషయత్వాదాశ్చర్యరూపః - మన్త్రైషుధాదిశ్చాశ్చర్యరూపఇతితత్సంబధాల్లాక్షణికత్వం.
అథశ్రుత్యథాపత్యాఅనిర్వచనీయసిద్ధింధూషయతి (నాపీతి) ప్రతిజ్ఞాతముపపాదయతి (సహితి) అజ్ఞానాపరికల్పనేఅనుపపత్తిర్నాస్తి- తత్కల్పనవి
వాసుపపత్తిః- విరుద్ధధర్మశ్రవణాదిత్యభిప్రాయేణతచ్ఛబ్దావగతవిశేషణాన్యుతాని. సమానవిభక్తిశ్రుతిసిద్ధతయాప్రేక్ష్యాక్యాపరిత్యాగః- తథాశ్రుతహః
సస్యాన్యాయ్యత్వాత్తచ్ఛబ్దావగతవిశేషాస్సీకార్యాఇతిభావః. ఐకోవ్యవదేశానుపపత్తిరితిచేత్తత్రాహ (విశ్వేతి) జీవపరయోరైకోవ్యవదేశసర్వత్వా
భ్యాంప్రైక్యవిరోధః- జీవశరీరకస్యపరమాత్మనవికారాభిధానేహేయసంబద్ధస్యజీవద్వారకతయావిరోధఃపరిహృతఇత్యర్థః. ఉపపన్నతరః-ముఖ్యతయో
పపన్నఇతిభావః. జీవాచిశబ్దైవతచ్ఛరీరకపరబ్రహ్మభిధానముముఖ్యమితిచేత్తత్రాహ (అనేనేతి) శ్రుత్యథాపత్త్యసిద్ధినిగమయతి (అత ఇతి) ఇతి
హాసపురాణయోర్బ్రహ్మజ్ఞానపరత్వాభావంప్రతిజ్ఞానీతే (ఇతిహాసేతి) (సన్యిత్వాది) (బ్రహ్మైకమేవతత్త్వమితిప్రతిజ్ఞాయేతి) జడాజడయోస్వరూ
పైక్యాహాగేనసామానాధికరణ్యస్యభాధార్థత్వాత్, ఉత్తర్ణోకమతద్వ్యతిరిక్తస్యమిథ్యాత్వకథనా, చేత్వభిప్రాయః. విజ్ఞానవిభ్రమిత్వాని-వివిధం
జ్ఞాయతేయేన-వివరితంజ్ఞాయతేయేనేతివాకరణేవృత్త్యై. విజ్ఞానమవిద్యా- * యదాతుశుద్ధమిత్వాదిగాతస్యహివ్యతిరోవత్స్యతే. విజ్ఞానేనవిభ్రమి
జానీతియోజనాత్వయంతా- అస్వార్థస్యాత్, విభ్రమిత్వానీతపుంసకావ్యవస్థాభిజ్ఞభేదశబ్దవిశేషణత్వాహాగేనవిభ్రమిత్వశబ్దస్య భావాగ్ధప్రత్య
యావత్త్వస్యయంత్యేనోపసృగ్ధి సమాసస్యయంత్యత్వాచ్ఛ. బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యావిద్యాపరికల్పితత్వంవ్యతిరేకముఖేనస్థిరకారిత్యాహ (యదాద్వితి) ఈ

రూపావస్థివేదాయాంవస్తుభేదాభావదర్శనేనాజ్ఞానవిజృంభితత్వమేవస్థిరీకృత్య*వస్త్రస్థికిం *మహీఘటత్వమిత్థో
కన్యయేనజగదుపల్భిస్త్రకారేణాపివస్తుభేదానామసత్యత్వముపపాద్య *తస్మాన్నవిజ్ఞానమృతతతిప్రతిజ్ఞాతంబ్రహ్మవ్యతి
రిత్తిస్యాసత్యత్వముపసంహృత్య*విజ్ఞానమేకమితిజ్ఞానస్వరూపేబ్రహ్మణిభేదదర్శననిమిత్తాజ్ఞానమూలంబికత్వైవేతిస్ఫు
టికృత్య*జ్ఞానంవిశుద్ధమితిజ్ఞానస్వరూపస్యబ్రహ్మణస్వరూపంవిశోధ్య*సద్భావపవంభవతోమయోక్త్యతిజ్ఞానస్వరూ
పస్యబ్రహ్మణపవసత్యత్వం- నాన్యస్య- అన్యస్యచాసత్యత్వమేవ- తస్యభవనాదేసత్యత్వంవ్యావహారికమితత్వత్వం
తవోపదిష్టమితిహ్యుపదేశోద్భవ్యతే. నైతదేవం - అత్యభవనకోశస్యవిస్తీర్ణంస్వరూపముక్త్యా-పూర్వమునుక్తంరూపా
న్తరంసంక్షేపతః స్మాయతామిత్యారభ్యాభిధీయతే. చిదచిన్మిత్రజగతి చిదంశోవాజ్ఞానసాగోచర స్వసంవేద్యస్వ

స్వం-అవిద్యారహితం. నిజరూప-తత్త్వతభేదదర్శనరహితం.అపాస్తదోషం-రాగాదిదోషరహితం. సజ్జల్పతరోః-సమస్తాత్కల్ప్యతేనేనేతిసంకల్పః-
లోషః. వస్తుభువస్తుభేదావత్వత్వవస్తుప్సితివిజ్ఞువననేనతాత్పర్యం-జడోపలక్తితేవస్తునిజదగతభేదానసంభవ స్తీత్యర్థః. యద్వా-ఏకోవస్తుశబ్దలకారప
రః. జడగతాకారభేదానభవ స్తీత్యర్థః. *వస్త్రస్థికిం *మహీఘటత్వమిత్థోకన్యయే ప్రధమేనాగ్ధస్వభావజ్ఞ క్తః- ద్వితీయోనోదాహరణందర్శితమితిభి
దా. చత్రకుతోహతత్వం- వివంసతత్వతరమాగ్ధత్వర్థః. కృత్స్నంఅపరమాగ్ధత్వోనోపలబ్ధంచేత్కథంతత్రప్రామాణ్యమితిశక్త్యా-యాముచ్యతేస్వక
ర్మప్రియతాత్పరీశ్చయైః. రత్నాగ్ధనిశ్చయవిరోధికర్తవశాదిత్యర్థః. యద్వా- నకేవలమాత్మవిద్భిరేవఅసత్యత్వముపభవ్యతే-అపిత్వజ్ఞేరపీతిభావః. నకేవ
లంకాస్త్రప్రమాణేన - లౌకికజడప్రాప్రమాణేనాపితస్యమిథ్యాత్వంనీధ్యతీత్వంక్రంభవతి. *తస్మాన్నవిజ్ఞానమృతతతి*కార్థమనాత్మభూతవిజాతీ
యభేదనిషేధముపసంహరతిత్యాహ (తస్మాదితి) *విజ్ఞానమేకమిత్వార్థంసజాతీయరూపాత్తభేదనిషేధపరం (భేదదర్శననిమిత్తాజ్ఞానమూలంబికత్వై
వేతితి) భేదదర్శనం- సజాతీయభేదదర్శనం. తదుత్తరోత్తరభావికార్యాజ్ఞానపాతుః. తస్మాపిపూర్వకత్వైవేత్యర్థః. యాదేవాదిశరీరభేదపాతుఃసపివే
త్యేవకారానిప్రాయః. యద్వా- దేవాదిశరీరభేదప్రతిపాతుకాజ్ఞానమాత్మనిదేవత్యాద్యాకారారోపణరూపం- తస్యపాతుఃకత్వైవేత్యర్థః. అనా
త్మన్యాత్మబుద్ధైరప్యజ్ఞానశబ్దవాచ్యత్వంయంక్రం- తస్మాఅపిమూలాజ్ఞానకార్యత్వాత్, *స్మాయతాంచాప్యవిద్యాయాన్వరూపంకులనన్దన| అనా
త్మన్యాత్మబుద్ధిర్యేవితస్మాజ్ఞానపర్యాయావిద్యాశబ్దవాచ్యత్వాత్, చ్చ. *జ్ఞానంవిశుద్ధమిత్వస్వగతభేదనిషేధః. విశుద్ధంవిమలమితి - అవిద్యాతత్త్వత
భేదదర్శనరహితమిత్వర్థః. తత్త్వతకోకాదిరహితమిత్యాహవిశోకమితి. ఏకంసజైకమితిసజాతీయవిజాతీయభేదవిరహణవాదః. యద్వా- ఏకమితిస
జాతీయభేదనిషేధానువాదః - సజైకమిత్వక్రప్రకారేణ*స్వగతభేదరహితముచ్యతే. పరమపరేశాదిశబ్దవాచ్యం చిన్మిత్రమేత్యాహపరమజ
తి. నేదంపరమతంతత్వమేవోక్తమిత్యాహసద్భావజ్ఞతి. సంవ్యవహరభూతం-సమస్తాద్వ్యవహారార్హభేదం. భువనాశ్రితం- భువనేవాధిష్ఠానతయా
శ్రితమేనైతద్వక్రతే. తత్రాపిహేతురజ్ఞానమేవోక్తమిత్వర్థః. యద్వా- భువనాశ్రితం-భువనమాశ్రితం. సంవ్యవహరభూతం-వా్యవహారికం. ఏతత్-
లోకనిష్ఠంసత్యత్వంయత్. తత్రాపికారణమవిద్యేత్వక్రమిత్వర్థః. ఏతదధిప్రాయేణాపితస్యభువనాదేవత్వత్వంవ్యావహారికమితిత్వక్రం. (ఇతిహ్యు
పదేశోద్భవ్యత్యతితి) తస్మాదితిహేతురాణయార్భిప్రజ్ఞానవాదోసద్భవ్యత్యతివత్తుంశక్యమిత్వర్థః. ఏతత్ప్రతిక్షేపతి (నైతదేవమిత్యాది) నైతత్-
చిన్మాత్రబ్రహ్మణోఽవిద్యాసంబద్ధిత్వం, అవిద్యాకల్పితత్వేనప్రపచ్చన్యమిథ్యాత్వం, చయదుక్తంసతత్వానిమానకమిత్వర్థః. తథాసత్యర్థవిరోధా,
త్ప్రకరణవిరోధా, చ్చాస్త్రతాత్పర్యవిరోధా, దశేషమూర్తిర్భగవాన్త్యాదిపదానాలాక్షణికత్వాత్, ప్రపచ్చభక్తిగ్రాహకప్రమాణవిరోధా,మృ
తేస్సవిశేష వస్తుపరత్వోపపాదనేనస్ఫుటే స్వద్విరుద్ధార్థపరత్వాపాతా, త్వాస్వీకృతత్వవిరోధా, చ్చ తదభావః. అత్రార్థవిరోధానామ - సర్వజ్ఞ
త్వాదిగుణకస్యాజ్ఞానాదిప్రసక్తివిరోధః, అవిద్యాయాఅశ్రయిరోధానాద్యనుపపత్తి, శ్చ. ప్రపచ్చస్యవిస్తరేణప్రతిపాదనవైయర్థ్యంప్రకరణ
విరోధః,అస్యత్వస్వప్తం. దశశ్లోక్యమస్మిన్ సస్వత్వాసత్యజ్ఞానాజ్ఞానాదిశబ్దాలత్యానాత్మవిషయాభిజ్ఞానాత్రివిగానం. తత్రనాన్వయసత్యజ్ఞానాదిహేతిం
జ్ఞానవాచ్యత్వంప్రవృత్తినిమిత్తం- ఉతపరీణామిత్వమితిచిచారే- పరీణామిత్వపక్షేస్వారస్యమస్మి- *మహీఘటత్వమిత్వపపాదనాత్, అజ్ఞానశబ్దస్యచ
నానిర్వచనీయపరత్వం- అపితుకర్తృపరత్వమేవ- *యజ్ఞఃపశురిత్యాదిస్వారస్యాత్, అన్యత్ర *శరీరాకృతిభేదాన్వభూతైకకర్తృయోగయః*అవిద్యా
కర్తృసంజ్ఞాన్యా *వాహ్యకర్తృవృత్తిప్రజ్ఞత్యాదివచనా, చ్చ. చిదచిద్వివేకోతక్రియతత్వత్వభిప్రేత్యతదనుగుణసంకతిమాహ (అత్రేతి) అత్ర - అ
స్మిన్కాద్వితీయాంశే. విస్తీర్ణమితిస్వరూపవిశేషణం. విస్తీర్ణశబ్దేనస్థాల్పంవివక్షితం. సంప్రప్తమూలరూపముక్త్యావియంక్రంసూక్ష్మరూపముచ్యత్యతిభావః.
యద్వా- విస్తీర్ణమితిక్రియావిశేషణం. ఉత్తరత్రమిథ్యాత్వంవివక్షితంచేత్పూర్వంవిస్తరేణకథనమునుపపన్నం- సహిపూర్వమేవత్రాన్వయభూతాన్వ
రాపాదనంకార్యం- తస్మాత్పూర్వంవిస్తరేణభువనకోశస్యకథితత్వాన్నమిథ్యాత్వంవక్ష్యత్యతిభావః. వక్ష్యమాణమాదిభరతచరితంహృత్సం విస్తరయా
పం- తత్వంక్షేపశ్చాయం. వక్ష్యమాణసంక్షేపజ్ఞానంక్షేపశ్చదృశ్యతే- అతఃక్షేపశ్చక్షాన్వయత్వార్థమాహ (అనుక్రమితి) అనుక్రంసంస్ప
ష్టరూపాన్వరంకథ్యత్యతి శక్త్యావాన్వత్వార్థమాహ (రూపాన్వరమితి) వియంక్రమిత్వర్థః. మిథ్యాత్వవ్యతిరేకేణవక్తవ్యంసకలముక్రం - తస్మాదనుక్రం
వక్తవ్యంరూపాన్వరంగామిథ్యాత్వం- నాన్యమితిశక్త్యాయాం- మిథ్యాత్వంవిన్నానంక్రంరూపాన్వరమాహ (చిదచిన్మిత్రజగతి) చిదచిన్మిత్రజగతిత్వ
నేన *సంక్షేపశ్చాయంతాంపునరిత్వత్వపునశ్చజ్ఞాన్వాభ్యాతోభవతి. చిదచిదాత్మకైజగతిస్థూలరూపముక్రం- తత్త్రైవిజగతిభవమపిరూపాన్వరంపున
రుచ్యత్యతితస్మాత్కైజగతిస్థూలరూపముక్రమోచరం | వచసామాత్మసంవేద్యంభిత్వాదివాక్యోక్తంవిశేషణమాహ (చిదంశోవాజ్ఞానసాగోచర) *వైస్వతిసోదభ్య

రూపభేదోజ్ఞానైకాకారతయా?—స్మృప్తప్రాకృతభేదో?—వినాశిత్వేనాస్తిశబ్దవాచ్యః—అవిదంశస్త్రవిదంశకర్తృణామిద్రవ
రిణామభేదోవినాశీతి నాస్తిశబ్దాభిధేయః—ఉభయంతుపరబ్రహ్మభూతవాసుదేవశరీరతయాతదాత్మకమిత్యేతక్రూపం
సంతేషేణాశ్రాభిహితం. తథాహి *యదమ్బువైష్ణవనికాయస్తతోవిప్రవసున్ధరా! పశ్యాకారాసముమ్భూతాపర్వతా
భ్యాదిసంయుతేత్యమ్బునోవిష్ణోశ్శరీరత్యేనామ్బుపరిణామభూతంప్రసక్త్యేమపివిష్ణోనికాయః—తస్యచవిష్ణురాష్ట్రేతిసక
లశ్రుతిగతతాదాత్మ్యపదేశోపబృంహణయాపస్య సామానాధికరణ్యస్య *జ్యోతింషివిష్ణురిత్యారభ్యవత్సమాణస్య శ
రీరాత్మభావపవనిబద్ధనమిత్యాహ. అస్మిన్కాశాస్త్రే పూర్వసుప్తేతదసక్తమక్తం *తానిసర్వాణితద్వపుః *తత్సర్వంవై
హరేస్తనుః *సపవసర్వభూతాన్సావిత్సరూపోయతోఽవ్యయఇతి. తదిదంశరీరాత్మభావాయక్తం తాదాత్మ్యంసామా
నాధికరణ్యేనవ్యపదిత్యేతే *జ్యోతింషివిష్ణురితి. అత్రాస్త్యాత్మకం నాస్త్యాత్మకంచజగదన్తర్గతంవస్తవిష్ణోనికాయతయా
విష్ణోత్మకమిత్యుక్తం. ఇదమస్త్యాత్మకం-ఇదంనాస్త్యాత్మకం—అస్యచనాస్త్యాత్మకత్యేహేతురయమిత్యాహ *జ్ఞానస్వ
రూపోభగవాన్యతోసావితీ. అశేషత్వేన్జ్ఞాత్వనావస్థితస్య భగవతోజ్ఞానమేవ స్వాభావికంరూపం—

దర్శనఇత్యాదివాక్యానాంభేదనిషేధపరాణామర్థంవృద్ధినిధాయాహ (అస్పృషేతి) యదిచిదంశస్యజ్ఞానైకాకారత్వచిదంశస్యపరిణామాస్పృ
త్వంచవివక్షితం—తస్యనైనాస్తిసత్వాసత్వాదిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వేనకిమర్థముచ్యతఇతిచేత్. ఉచ్యతే-కాభావిశేషమ *సచ్చత్యచ్ఛాభవత్ *విజ్ఞా
నంచావిజ్ఞానంచసత్త్యంచానృతంచసత్త్యమభవదిత్యాదివాక్యేష్యస్తినాస్తిసత్వాసత్వాదిశబ్దానాం హ్రయమాణానామసంధితకాభాగతానాంచ కేంజ్ఞాన
వాద్యత్వావాద్యత్వేప్రవృత్తినిమిత్తభూతే—ఉతపరిణామిత్యాపరిణామిత్యేతిశబ్దానిరాకర్తుం—పరిణామిత్యాపరిణామిత్యేవనాస్త్యస్త్యాదిశబ్దార్థః—
నతుజ్ఞానవాద్యత్వావాద్యత్వేతితత్పరీతాసంధితకాభాగజ్ఞానసాధ్యమితి. పృథివ్యాదితత్వానాంసంఘాతవిశేషావస్థాయామేవ జీవంప్రతిశరీరవృంద్యుక్తం—
నత్వేకైకస్య. మనుష్యాదిశరీరాణామపితాదృశవిజ్ఞానస్థాయామేవశరీరత్వంద్యుక్తం—నభస్మాద్యవస్థాయామిచిదచిత్తోఃప్రత్యేకమవస్థావిశేషమభ
గవచ్చరీరాత్మాభావశబ్దావ్యాప్తత్వగ్రహణ (ఉభయమితి) చిదచిత్త్రాపమనోవ్యసంస్పృష్టంనిష్కృష్టంచభగవచ్చరీరమిత్యర్థః. నిష్కృష్టస్యభగవ
చ్చరీరత్వప్రతిపాదనాద్భగవత్తంప్రతిశరీరత్వస్యనిరుపాధికతయాస్వరూపప్రయుక్తత్వంఫలితమితిముక్తావస్థాయామపి జీవస్యభగవచ్చరీరత్వనిర్ది
షితదూర్ఘం—అయమాకారఇత్యర్థః. ఏతదుపపాదయతి (తథాహిత్యాదినా) దశశ్లోక్యాంసభగవదాత్మకత్వమసాధారణంప్రతిపాద్యం—తత్సర్వప్ర
కరణసాధారణం. అసాధారణప్రతిపాద్యంతుప్రకృతిపురుషవివేకవిభక్తాప్రసోపపదర్థోపబంధపరత్వాత్సాక్షాత్పరిమతవ్యాప్తత్వగ్రంసర్వ
ప్రకరణమభగవదాత్మకత్వముచ్యతే—అత్రఅసాధారణప్రతిపాద్యఃప్రకృతిపురుషవివేకవివేత్త్యైస్తామేణహిపూర్వమున్తంరూపాన్తరమిత్యుక్తం. భ
గవదాత్మకత్వస్యసర్వప్రకరణసాధారణ్యంహి—పూర్వమప్యేతదసక్తమక్తమిత్యుక్తత్రచవత్స్యతే. దశశ్లోక్స్థసామానాధికరణ్యంశరీరాత్మభావనిబద్ధన
మితిజ్ఞానయతుంపూర్వశ్లోకముపాదత్తే (యదమ్బులి) ఋషిశాఖిప్రేతంఫలితమర్థమాహ (అమ్బునోవిష్ణోరితి) నహిచాల్యావస్థాయాంశరీరభూతస్య
వస్తనోఽవస్థాన్తరేచేతనేనస్వరూపైక్యమస్తి—అపితుసర్వావస్థమపితద్వస్తశరీరమేవేతిభావః. (తస్యచవిష్ణురాష్ట్రేతి) అభిప్రేత్యేత్యర్థః. ఏవంరూపశ
రీరాత్మభావఇతివార్థః (సకలశ్రుతిగతతాదాత్మ్యపదేశోపబృంహణరూపస్యేతి) అసంధితకాభాగస్వపితాదాత్మ్యపదేశోని-తస్యాంమేవార్థఇతిజ్ఞా
నసంతాదాత్మ్యపదేశస్సోపబృంహణం. యదాస్వ-ప్రత్యక్షసకలశ్రుతిగతతాదాత్మ్యపదేశోపబృంహణంనామ—అసంధితకాభాగసృతద్విరుద్ధార్థప్రతి
పాదసంనాస్తీజ్ఞానసం. అత్రఇతిశబ్దప్రయస్య—అనేనశ్లోకేనజ్ఞానానిమదుర్థముభిప్రేత్య అయమర్థఇత్యాహేత్యన్వయప్రకారః. నకేవలమత్రస
మప్తిస్పష్టిశ్లోకగతవ్యధికరణనిర్దేశేనవ్యప్తిశ్లోకగతసామానాధికరణ్యంశరీరశరీరభావనిబద్ధనమితివిజ్ఞాయతే—అపితుప్రదేశాన్తరమవ్యవస్థానాంభగ
వత్తంప్రతిశరీరత్వం, సామానాధికరణ్యస్యశరీరశరీరభావనిబద్ధనత్వం, చాసక్త్యుక్త్యోక్తమిత్యాహ (అస్మిన్నితి) శరీరాత్మభావస్యసామానాధికరణ్య
హేతుత్వంకణ్ఠోక్తం *విశ్వరూపోయతోవ్యయఇతి—తథాఽన్యత్రాపి *సర్వగత్వాదనస్తస్యసవివాహం *సర్వంసమాప్తోషితోఽనిసర్వఇత్యాది
ద్రవ్యవ్యం. తదిదమిత్యాదివాక్యోత్పత్తింషీత్యాదిశ్లోకేపాదప్రయస్సార్థఉచ్యతే. సంస్పృష్టస్యభగవదాత్మకత్వముక్తమిత్యర్థః. *ప్రభానాదివిశేషాన్తంచే
తనాచేతనాత్మకమిత్యుక్తత్వాల్ జ్యోతిరిత్యాదిశబ్దాఃసంస్పృష్టజీవవాచినః. అథఉత్తరశ్లోకసజ్జిత్యర్థంవిజ్ఞానవాక్యార్థానువాదేనచతుర్థపాదార్థందర్శయ
తి (అత్రాస్త్యాత్మకమితి) *యదమ్బులిత్యాదిశ్లోకేనవైయధికరణ్యేనసమప్త్యవస్థచిదచిత్తోర్భగవదాత్మకత్వముక్తం—వ్యవస్థావస్థారసంస్పృష్టయోగ్యం
స్పృష్టయారపితయోగ్యానానాధికరణ్యేనభగవదాత్మకత్వముచ్యతేజ్యోతింషీత్యాదిశ్లోకేన. తత్రపాదప్రయేణవ్యవస్థావస్థాసంస్పృష్టయోగ్యదాత్మక
త్వముక్తం—చతుర్థపాదేనతునిష్కృష్టయారపితదాత్మకత్వముక్తమిత్యర్థః. అన్తరశ్లోకమవతారయతి (ఇదమితి) అచిదంశస్యనాస్త్యాత్మకత్వనిబద్ధన
మేవతాత్పర్యవిషయః—అచిదంశస్యజామిథ్యాత్వశబ్దావ్యవసాయ—అతస్తస్యపరిణామిత్యాన్నాస్త్యాత్మకత్వవివతాత్పర్యం—చిదంశస్యత్వపరిణామి
త్యాదస్త్యాత్మకత్వంఫలితంసాధిత్వభిప్రాయేణలస్యచనాస్త్యాత్మకత్యేహేతురయమిత్యాహేతుత్వం. వ్యాప్యయేప్రతికముపాదత్తే (జ్ఞానస్వరూప
ఇతి) అత్రజ్ఞానస్వరూపోభగవానితిసామానాధికరణ్యస్యశరీరశరీరభావనిబద్ధనత్వంనకేవలంపూర్వశ్లోకే *యదమ్బువైష్ణవఃకాయఇత్యుక్తత్వాదవగమ్య
తే—అస్మిన్పిష్టశ్లోకేమహిమూర్తిత్వసేనాపిజ్ఞాయతఇత్యభిప్రాయేణవ్యాచక్ష్ (అశేషేతి) అశేషశబ్దేనఅచిత్తోపివిజ్ఞాత్యేవభగవత్తంప్రతిశస్య
మూర్తిత్వంవిహితంస్యోత్—అప్రాప్తత్వాల్—తత్సచ్చతువస్త్రభూతఇతిదేవమనుష్యశైలాభిధరాదివస్త్రభావనిషేధోనుపపన్నః—అతోఽశేషశబ్దోక్తేత్ర

న దేవమనుష్యాదివస్తురూపం. యతపవం- తతపవాచి. ప్రపదేవమనుష్యవైలాభిధరాదయశ్చ తద్విజ్ఞానవిజృంభి
తాః- తస్యజ్ఞానైకాకారస్యసతోదేవాద్యాకారేణస్వాత్మవైవిధ్యానుసంధానమూలాః - దేవాద్యాకారాను
సంధానమూలకర్మమూలాఇత్యర్థః. యతశ్చైచిద్వస్తుత్వేజ్జ్ఞకర్మనుగుణపరిణామానుబంధం - తతస్తన్నాస్తిశ
బ్దాభిధేయం-ఇతరదస్తిశబ్దాభిధేయమిత్యర్థాదు క్తంభవతి. తదేవవృణోతి *యదాతుశ్చుంధం౧౭౭రూపీతి. యదై
తత్జ్ఞానైకాకారమాత్మవస్తుదేవాద్యాకారేణ స్వాత్మైవైవిధ్యానుసంధాన మూలగర్వకర్మత యాన్నిర్దోషం
పరిశుద్ధం౧౭౭రూపిభవతి- తదాదేవాద్యాకారేణైకీకృత్యాత్మకల్పనామూలకర్మఫలభూతాస్తద్భిగ్ధావస్తుషు
వస్తుభేదానభవత్. యేదేవాదిషువస్తుషుత్వతయాభిమతేషుభోగ్యభూతాదేవమనుష్యవైలాభిధరాదివస్తుభే
దాః- తేతన్నులభూతకర్మనుసంప్రేమనభవక్రీత్యచిద్వస్తుసంధానాదాచితావస్థావిశేషయోగితయానాస్తిశబ్దా
భిధేయత్వం-ఇతరస్యసర్వదానిజసిద్ధజ్ఞానైకాకారత్వేనాస్తిశబ్దాభిధేయత్వమిత్యర్థః. ప్రతిక్షణమన్యథాభూ
తతయాకాదాచితావస్థాయోగినోఽచిద్వస్తునోనాస్తిశబ్దాభిధేయత్వమేవేత్యాహ *వస్తుస్త్రికీమితి. అస్తిశ
బ్దాభిధేయోహ్యేదిమధ్యపర్యవ్రతీనసృతతైకరూపనివదార్థః - తస్యకదాచిదపినాస్తిబుద్ధ్యనన్తత్వాత్. అచి
ద్వస్తుకించిత్ క్వచిదపితథాభూతంనదృష్టచరం.

జ్ఞవిషయ ఇత్యభిప్రాయేణాశేషక్షేత్రజ్ఞాత్వనేత్యుక్తం. అత్ర జ్ఞానస్వరూపాదిశబ్దానాం పరమవిశేష్యపర్యవ్రాభిధాయిత్యేపివిశేషణవిశేషణవాక్య
స్మతాత్వరూపం- అతోజ్ఞానస్వరూపత్వంవిశేషణభూతజీవవైకల్యవిధీయతే- యథా *అలోహితోష్ణీషాముత్పిజఃప్రచరన్తీత్యత్రవిశేషణగతంలొహిత్య
మేవవిధేయంపరంపరయాముత్పిజ్చరచరకర్మవిశేషణం - తద్వత్. *కాతినస్వానోవీభిర్ని *సృసీహ్మమూర్తిర్భగవాంశ్వేత ఇత్యాద్యుదాహరణం
ప్రప్రవృత్తం. జ్ఞానస్వరూపఇత్యత్రవిద్యాత్వస్వరూపస్యజ్ఞానస్వరూపత్వముచ్యతఇతినశక్యనీయం- *సర్వకర్మయేజ్ఞానమహస్తవోషమితివివరణానుప
పత్తేః-నపాదివ్యాత్వస్వరూపస్యకర్మత్వత్వతరాగద్వేషాదిపేయసంబంధప్రసక్తః. నతువస్తుభూతఇత్యస్వార్థమాహ (నదేవమనుష్యేదీతి)తైలాదిస్థావరోఽస్తి
స్వర్వశరీరాణాముపలబ్ధిమితిజ్ఞానవాక్యోదేవమనుష్యాదిశబ్దః. ఉత్తరాగ్ధంవ్యాచక్షే (యతపవమితి)తైలాభిధరాదిభేదాకావిజ్ఞానవిజృంభి తానిజానీహీ
త్యనేనభలితంపేతుపేతుమద్భావంవివృణోతి (తద్విజ్ఞానేత్యాదినా) విజ్ఞానశబ్దంవ్యాచక్షే (తస్యేతి) విజ్ఞానం-వివిధజ్ఞానం. కథంతైలాభిధరాదిభేద
స్యవైవిధ్యానుసంధానమూలత్వం-*నిజకర్మభేదవిభిన్నచిత్తైః *సర్వకర్మయేఇతికర్మమూలత్వేనవత్సమానత్వాత్ కర్తవ్యమూలమిత్యత్రాహ (దే
వాదీతి)వైవిధ్యానుసంధానస్యదేవాదిభేదపేతుత్వంసద్వారకం - ఉపతనగ్రస్తైకార్థాత్, *అవిద్యాసంచితంకర్మకామ్యకర్మవృత్తిప్రజః *భూ
వైతేకర్మయానయఇత్యాదివచనానరా, చేత్యర్థః. పూర్వవిదమస్త్యైకమిత్యాదినోక్తశ్లోకవాక్యార్థకేథంఘటతఇత్యత్రాహ (యతశ్చేతి)జ్ఞానస్వ
రూపః, విజ్ఞానవిజృంభి తానీ, త్యనేనభలితమిత్యర్థః. (తదేవేతి)పూర్వపక్షయోజనాయాముక్తవ్యధేవ్యపేక్షేతాంశోపజీవనేనసిద్ధానయోజనాక్రియతే-
విజ్ఞానవిజృంభి తత్వమేవవృత్తిరేకముఖేనవివృణోతిత్యర్థః. పూర్వశ్లోకదేవాదిభేదానాంస్వాత్మవైవిధ్యానుసంధానమూలత్వంసద్వారకమితివ్యాఖ్యానమ
న నైర్వోకేవ్యతిరేకముఖేనవివరణకర్మపేతుత్వవలనిబద్ధసమితిస్సప్రయన్నాహ (దేవాద్యాకారేణితి)నిర్దోషమిత్యాదివచనానామర్థవిభాగో*జ్ఞానంవి
శుద్ధమిత్యాదిశ్లోకవాక్యభ్యానేదిశదయిచ్యతఇతిగ్రంథాఘవార్థమప్రసవిస్తతః. నిర్దోషం-శరీరసంబంధరహితం. పరిశుద్ధం-తత్త్వతరాగద్వేషమఖిదుః
ఖాదిరహితం. నిజరూపి-అవిరూపతస్వరూపం. సంకల్పశబ్దంవ్యాచక్షే (ఏకీకృత్యాత్మకల్పనాశబ్దేన) *సమిత్వేకీకారఇతిహితాః. పూర్వవత్సద్వారక
మితివ్యాచక్షే (ఆత్మకల్పనామూలకర్మఫలభూతాఇతి) దేహత్యనోరేకీకృత్యానుసంధానఫలందేవాద్యాకారేణస్వాత్మవైవిధ్యానుసంధానం-తయోరేకైకం
విజ్ఞానశబ్దేనసంకల్పశబ్దేవ్యర్థసిద్ధం. సుఖదుఃఖేహికర్మఫలం- తత్కథంవస్తుభేదస్వరకర్మత్యమితిశబ్దాయాంతద్విగ్రహాఇత్యుక్తం. సుఖాదిభోగద్వార
కభూతత్వాదేవాదిభేదాకర్మఫలమిత్యర్థః. *భోక్తాభోగ్యం ప్రరితారంవస్తుత్వేత్యాదిమఖోగ్యశబ్దార్థఃసృష్టికృతోభవతితద్విగ్రహాఇత్యనేన. భోగస్థాన
భోగోపకరణానాంభోగసిద్ధిప్రయోజకత్వమేవభోగ్యత్వమిత్యర్థః. సప్రమ్య నవస్తుశబ్దాజీవపర్యవ్రతీహపరః - ద్వితీయవస్తుశబ్దోదేవాదిశరీరమాత్రపరః.
వస్తుభేదాః- దేవాదిశరీరభేదాః. అత్రవస్తుభేదశబ్దేనభేదస్యవస్తురూపత్వాత్పారమార్థ్యమపిఫలితం. అత్రాన్వితేషుపదేషువ్యాఖ్యేయపదవ్యాఖ్యానార్థ
మాహ (యేదేవాదిష్టేతి) (దేవాదిషువస్తుషుత్వతయాభిమతేషు) ప్రథమవస్తుశబ్దాజీవపర్యవ్రతీహపరః వేత్యభిప్రాయః-సంస్కృష్టాకారేహ్యత్వాభిమా
నః. తద్విగ్రహాఇతిపూర్వోక్తస్యపదస్యవ్యాఖ్యేయంపదముదాహరతి (భోగ్యభూతాఇతి)భోగ్యభూతాఇత్యనేనవస్తుభేదాఇతిపదస్యాచిదంతమాత్రప
రత్వముక్తం-*సమమస్తుభూతఇత్యుక్తత్వాత్. పూర్వశ్లోకోక్తభేదావితాప్రవివక్షితాఇత్యాహ (దేవమనుష్యేతి)కారణభావాత్కార్యభావోహివ్య
తిరేకః- తంస్సప్తయతి (తన్నులభూతేతి) పరమప్రకృత్యాస్యభలితత్వమాహ (ఇత్యచిద్వస్తుసంధాన) పూర్వశ్లోకఫలితార్థకథనోపత్తినోస్తిశబ్దవాచ్యత్వే
పేతురనుక్తః- అత్రతుతస్యాపిభలితత్వమాహ (ఇతరస్యేతి) జగదుపలభిన్నకారణాపివస్తుభేదానాంపరిణామిత్వముపపాద్యతేశ్లోకద్వయేన. తత్రప్ర
థమస్యవాక్యార్థమాహ (ప్రతిక్షణమితి) శ్లోకస్యనాస్తిశబ్దాభిధేయతాపరత్వం *యదః *యన్నాస్తిత్వపక్రమావగతం- అస్తికాశ్లోకప్రయోజకః
యే. వస్తుస్త్రికీమిత్యర్థయోజనాపయితయాత్రాభిధేయంయదస్తియన్నాస్తిత్వపక్రమవశాద్విధమథమాహ (అస్తిశబ్దేతి)సతతైకరూపతయాఽస్తి
శబ్దవాచ్యత్వేనపిపూర్వార్థాద్భక్తస్యతదభావస్యనాస్తిశబ్దాభిధేయతాపేతుత్వసిద్ధిః. పూర్వాగ్ధంవ్యాచక్షే (అచిద్వస్తుస్థితి) కిమనేన నాస్తిశబ్దాభిధే

తతస్ కిమిత్యత్రాహయచ్చాన్యథాత్వమితి. యద్వస్తుప్రతిక్షణమన్యథాత్వంయాతి తదన్తరోన్తరావస్థా ప్రాప్త్యాపూర్వసూర్వావస్థాంజహతీతస్యసూర్వావస్థస్యోన్తరావస్థాయాంనప్రతిసంధానమస్తి-అతస్సర్వదాతస్యనాస్తిశబ్దాభిధేయత్వమేవ. తథాహ్యవలభ్యత ఇత్యాహఃమహీఘటత్వమితి. స్వకర్మణాదేవమనుష్యాదిభాదేనస్తిమితాన్యనిశ్చయైస్సృజోగ్యభూతమచిద్వస్తుప్రతిక్షణమన్యథాభూతమాలక్ష్యతే- అనుభూయ-ఇన్యన్యః. ఏవంసతీతమప్యచిద్వస్తుస్తిశబ్దార్థమాదిమధ్యపర్యవహింసతతైకరూపమాలక్షితమస్తికిం-సహ్యస్తీన్యన్యైస్ప్రాయః. యస్మాదేవం-ఉస్మాత్ జ్ఞానస్వరూపాత్సవ్యతిరిక్తమచిద్వస్తుకదాచిత్త్వాచిత్తే-వలాస్తిశబ్దవాచ్యం నభవతీత్యాహఃఃతస్మాన్నవిజ్ఞానమృత ఇతి. అన్తాతుసర్వప్రజ్ఞానైకాకారతయాదేవాదిభేదప్రత్యసీకస్వరూపోపిదేవాదిశరీరప్రవేశహేతుభూతస్వకృతివివిధకర్మమాలదేవాదిభేదభిన్నాత్మబుద్ధిభిస్తేనతేనరూపేణబహుధానుసంహిత ఇతి తద్భేదానుసంధానంనాత్మస్వరూపప్రయుక్తమితి త్యాహవిజ్ఞానమేకమితి. ఆత్మస్వరూపంతుకర్మరహితం-తతపవమలరూపస్రకృతిస్పర్శరహితం-

యస్మస్యేతన్త్రాయాముత్తరార్థమవతారయతి(తతఃకిమిత్యత్రాహేతి)యాతీతవర్తమాననిర్దేశస్యఅభిప్రాయమాహ (ప్రతిక్షణమితి) భూషానతత్తథేత్యన్యార్థమాహ (తదితి) ఉత్తరోన్తరావస్థా ప్రాప్త్యేతిభూయశ్చబ్దార్థః. నత తథేత్యన్యార్థమాహ (పూర్వసూర్వావస్థాంజహతిరి) తత్తేత్యన్యార్థమాహ (పూర్వావస్థస్యోన్తరావస్థాయామితి) కుత తత్త్వమిత్యన్యార్థమాహ (నప్రతిసంధానమితి) తత్త్వం- తస్యభావః. తదిదమితి ప్రతిసంధానానర్హత్వం ఫలితమిత్యర్థః. నను- తత్త్వంకుతః- పూర్వావస్థత్వంకుతఃఇత్వత్వం- కథం ప్రతిసంధాననిషేధః. ఉచ్యతే-కుతశ్చిత్తే ప్రమాణ ప్రతిక్షేపపరః-పర్యంతో- ౭గ్నిమానీశ్చుక్తేకుత ఇతి ప్రమాణాకాక్షాహిద్యోత్యతే- అతః ప్రతిక్షేపపరః కుతశ్చిత్తే ప్రమాణ ప్రతిక్షేపపరః. కుతః ప్రమాణాదిత్యర్థః. పూర్వావస్థస్యభూయస్తథాత్వే ప్రమాణంచ ప్రత్యభిజ్ఞా - అతః ప్రమాణ ప్రతిక్షేప్రతిసంధాననిషేధంభవతీతిభావః. అన్యథానతత్తథేత్యనేనపాదయత్త్వం స్యాత్. హిశబ్దేనఫలితమర్థమాహ (అత ఇతి) నాస్తిశబ్దవాచ్యత్వే ప్రయోజకశబ్దకృతా. శిషితమర్థముదాహరణేన దర్శయత్వేన నరక్షోక ఇత్యభిప్రాయేజాహ (తథాహితి) యమహీఘటత్వమితిక్షోకంవ్యాచక్షే (స్వకర్మణాత్వాదినా) మహీఘటత్వమిత్యత్రయాతీతిపూర్వజ్ఞోకాదనుషజ్ఞః. కర్మణ ఆత్మనిశ్చయవిరోధిత్వంసద్వారకమిత్యాహ (దేవఘనుష్యాదిభావేనేతి) దేవాదిదేహానుసంధేత్యర్థః. స్తిమిరం- ప్రతిబద్ధం. అస్తిరేఖోగ్యత్వబుద్ధిః స్థిరతరఃసుఖరూపాత్మనిశ్చయస్త్వైమిత్యాదిభావః. యద్వా - ఆత్మజ్ఞానరహితైరవ్యచిద్వస్తునో- ౭స్థిరత్వమాలక్ష్యర ఇత్యాహ (తథాహితి) అలక్ష్యత ఇతిచాక్షుషజ్ఞానే ప్రయోగప్రాచుర్యాత్తద్వ్యాప్తత్వార్థమనుభూయత ఇత్వత్వం. శ్లోకవ్యాఖ్యానపరిసమాప్తింద్యోతయతి (ఇత్యర్థ ఇతి) బ్రూహిత్యాదేర్థమాహ (ఏవంసతీతి) అనేనఅత్రేతిపదంవ్యాఖ్యాతం. అచిద్వస్తుస్తితిపదేన శ్లోకస్థవస్తుశబ్దోవ్యాఖ్యాతః. అస్తిశబ్దార్థమిత్యాదివిశేషణంసామర్థ్యసిద్ధతయోక్తం. అభావా- శ్లోకద్వయాభిప్రాయమాహ (ఏవంసతీతి) యమవస్తుభూత ఇతిపురాణ గ్రన్థే, - కిమవ్యచిద్వస్తు- అచిద్వస్తుకించిదితిభాష్యే చాచిద్విషయవస్తుశబ్ద ప్రయోగాత్ యత్తద్వస్తుప్రపంచ్యమితి గ్రన్థవస్తుశబ్దమల్యత్వంసంశయినియం. అస్తికిమిత్యనేనశ్లోకస్థస్యాస్తిశబ్దస్యభవత్వార్థత్వముక్తం. అతపివ యదస్తిత్వస్తిశబ్దవన్నాత్మస్వరూపపరత్వంశబ్దనియం. ఫలితమాహ (నహితి) అస్తికింసహ్యస్తీతిభాష్యస్వార్థేన- శ్లోకద్వయోపక్రమతస్యాస్తికిమితివాక్యస్యప్రత్యభిజ్ఞాతస్యభవత్వార్థతయావ్యాఖ్యాతత్వం ప్రతీయతే. యద్వా - అస్తిశబ్దాభిధేయ ఇత్యనేనవస్తుస్తికిమిత్యత్రాస్తిశబ్దోవ్యాఖ్యాతః - యదస్తి యత్తద్వస్తువిజ్ఞానమృతే స్తీత్యాదిన్తేకరూపాత్. ఏవంవస్తుస్తికిం మహీఘటత్వమితిశ్లోకద్వయస్యప్రత్యేకముక్తవాక్యార్థఃపూర్వపక్షయోజనాయాముపజీవ్యః. ఉత్తరశ్లోకస్యప్రథమార్థంవ్యాచక్షే (యస్మాదితి) (యస్మాదేవంసతీత్) పరిణామిత్యాదేవ - నతుజ్ఞానవాప్యత్వాదిత్యర్థఃఅచిద్వస్తుశబ్దేనవస్తుజాతశబ్దాత్ ఉక్తః. జాతశబ్దైరశ్లోకవస్తుశబ్దానిత్యవాచీతిభావః. (కేవలాస్తిశబ్దవాచ్యమితి) ఏతచ్ఛ్లోకస్థాస్తిశబ్దోనభవత్వార్థః-జ్ఞానవ్యతిరిక్తస్య యదేతదక్షయంనిత్యమిత్యాదినానిత్యత్వేనోక్తస్యనిషేధ్యత్వాయాగాత్, యదస్తిత్యాద్యపక్రాంతస్యోపసంహారాచిత్వా, చేతిభావః. ప్రాగధావప్రధ్వంసాభావవతోచిద్వస్తునఃనాస్తిశబ్దాభిధేయత్వమచిన్నాస్తిశబ్దవాచ్యత్వంచేతద్వ్యాప్తత్వార్థంకేవలశబ్దః. ఏవమాత్మవ్యతిరిక్తవస్తునోనాస్తిశబ్దాభిధేయత్వముపసంహృతం. విజ్ఞానమిత్యాదివ్యాచక్షే (ఆత్మత్వేతి) తుశబ్దో- ౭చిద్వస్తుమయపరః. సర్వత్ర- సర్వశరీరేషు. ఏకశబ్దంవ్యాచక్షే (జ్ఞానైకాకారతయేతి) యికో వ్రీహిస్సునిష్పన్నఃసుపుష్టంకురుతే ప్రజాఇతివదయమేకశబ్దాకా- ౭క్యపరః-సచాకారోవిజ్ఞానశబ్దోక్తంజ్ఞానత్వమిత్యభిప్రాయేనోక్తం జ్ఞానైకాకారతయేతి. భావప్రధానోనిర్దేశః. జ్ఞానత్వైకాకారతయేత్వార్థః-స్వరూపతో భర్తృత్వాచితేషే. విజ్ఞానత్వేన సద్వారకమద్వారకంచాకారోహి భవతి. జ్ఞానైకాకారతయేత్వైకకర్తృన సక్తోచేతికాసదుఖరూపత్వాదిప్రధానశ్చ. (దేవాదిభేదప్రత్యసీకస్వరూపోపితి) ఏకరూపత్వాదేభదప్రత్యసీకత్వం. నిజకర్తాదిపదంవ్యాచక్షే (దేవాదితి) భేదశబ్దార్థమాహ (వివిధేతి) బుద్ధిశబ్దేన చిత్తశబ్దార్థః ఉక్తః. బుద్ధేర్భేదశ్చఅత్తన్యారోప్యమాణ దేవాద్యాకారరూపవిషయభేదాత్. బహుధా - దేవత్వాదిపదుప్రకారవిశిష్టతయా ఆభ్యుపేతమిత్యర్థః. బహుధాశబ్దేనఏకశబ్దస్యాకారైక్యపరత్వంస్పష్టం. ఫలితమర్థమాహ (నాత్మస్వరూపప్రయుక్తమితి) భౌపాధికమిత్యర్థః. ఉపాధివిమోక్షేద్వ్యశంస్వరూపమిత్యపేక్షాయామన నరక్షోకంవ్యాచక్షే (ఆత్మేతి) విశుద్ధపదంవ్యాచక్షే (కర్మరహితమితి) విమలపదంవ్యాచక్షే (తతపివేతి) విమలపదవ్యాఖ్యానమితిస్పష్టికర్తృమలరూపశబ్దః. మలరూపప్రకృతిస్పర్శరహితమిత్యనేన యత్ సర్వకర్మక్షయేజ్ఞానమపాస్తవోపమిత్యసార్థవగతః - కర్మక్షయవాచిపదాన నరపదస్యశరీరసంబద్ధరహితపరత్వేనవ్యాఖ్యాతత్వాత్. తథాచప్రతిః యత్తద్వ్యవహారోపాధివిధాయపాపంపద్భి ఇవరాపిచార్థభాత్వముచ్యతే. భూత్యాశరీరమకృ

తతశ్చ తత్ప్రయోగం. మోహాభావ్యశేష హేయగుణానగ్ని- ఉపచయాపచయానర్హతయైకం- తతపవసనైకరూపం - తచ్చవాసుదేవశరీరమితి తద్దాత్మకం-అతదాత్మకస్య స్యచిదప్యభావాదిత్యాహః *జ్ఞానం విశుద్ధమితి. చిదంశస్సైకరూపతయా సర్వదా- సైశబ్దవాచ్యః- అచిదంశస్తుక్షణపరిణామి త్వేన సర్వదానాశగర్భితౌ సర్వదానా సైశబ్దాభిధేయః - ఏవం రూపచిదచిదాత్మకం జగద్వాసుదేవశరీరం తదాత్మకమితి జగద్వాధాత్మ్యం సమ్యగు క్తమితి త్యాహః *సద్భావ ఏవమితి. అశ్రుత్యనుసత్యమి. *యదస్తి యన్నాస్తి తి ప్రకృతస్త్యోపసంహారః. ఏతత్ జ్ఞానైకాకారతయా సమమశబ్దగోచరస్వరూపభేదమేవాచిచ్ఛింభువనాశ్రితం దేవమనుష్యాదిరూపేణ సమ్యగ్వ్యవహారార్హ భేదం యద్వర్తతే- తప్రహేతునికత్వైవేత్యుక్తమితి త్యాహః ఏతత్ప్రయతితి. తదేవ వివృణోతి *యజ్ఞనివశురితి. జగద్వాధాత్మ్యజ్ఞానప్రయోజనం మోహోపాయయతనమితి త్యాహః *యచ్చైతదితి. అశ్రునిర్విశేషేవ రేబ్రహ్మణి, తదాశ్రయే సదసదనిర్వచనీయే చాజ్ఞానే, జగత్సత్తల-విత్తే, వానుగుణంకించదపివదంనదృశ్యతే- అస్తి నా సైశబ్దాభిధేయంచిదచిదాత్మకం కృత్సంజగత్ పరమస్య పరేశస్య పరస్య బ్రహ్మణో విష్ణో నికాయ త్వేన తదాత్మకం- జ్ఞానైకాకారస్యాన్తనోదేవాదివివిధాకారానుభవే- చిత్తురిణామేవ హేతుర్వస్తుయాధాత్మ్యజ్ఞానవిరోధి త్వేన్జ్ఞానాంకత్వైవేతి ప్రతిపాదనాత్, అస్తి సీ సైసత్యాసత్యశబ్దానాంచ సదసదనిర్వచనీయవస్త్యభిధానాసామధ్యాచ్ఛ. నా స్త్యసత్యశబ్దావ సైసత్యశబ్దవిరోధినా- అతశ్చ తాభ్యామ

తంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమధిసంభవానీతి- అత్ర హి పాపవిధూయేత్సుత్వానూత్వా శరీరమిత్తుక్తం. ఉపనితనపదాని వ్యాచక్షే (తతశ్చైతి) రతపివేచ్యర్థః. హేతోర్మైరవేక్ష్యమాచకః చశబ్దః. నిరస్తా శేషలోభాదిసజ్జమిత్వర్థః. ఏకమితపదం వ్యాచక్షే (ఉపచయాపచయానర్హతయైకమితి) ఉపచయాపచయా - వృద్ధియూ. తదర్హత్వం - సావయవత్వం. సావయవత్వాభావాదేవ ఏకశబ్దవాచ్యత్వం. నిరవయవత్వమేకత్వమిత్వర్థః. (తతపివసనైకరూపమితి) నిరవయవత్వాత్సవయవత్వప్రయుక్తవృద్ధియరహితమిత్వర్థః. సామానాధికరణ్యం వ్యాచక్షే (తచ్ఛేతి) *యదమ్బునైవ్యవకాయః *అశేషమూర్తియ్యుక్తత్వావయవవాక్యః. నయతోన్యదస్తీత్యేతద్వాద్యుపపత్తి (అతదితి) యతః- యస్మాద్వాసుదేవాత్, అన్యత్ - స్వపర్యవసితం వస్తు. నాస్తీత్యర్థః. యద్వా - వాసుదేవాదితపదమభ్యాహృత్యయోజనా. వాసుదేవాదస్యన్నాస్తీతియతః - తతత్త్వర్థః. అస్యాంయోజనాయాంతచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధపరామర్శీ. అతోపి పూర్వయోజనాసాధీయసీ - తద్వై ప్రస్థయద్వై ప్రప్రసిద్ధేపరావత్వస్సారస్యాత్వశ్చ మ్యవై వ్యాకరణసేషత్వాచ్ఛ. జ్ఞానస్వరూపో, యదాత్మి, తిక్తోకాచిదచిత్వాధారణో - వత్త్వస్తీత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయమచిదసాధారణం - విజ్ఞానమితి త్యాది సార్థశ్లోకశ్చిదసాధారణత్యి విభాగః. సపరమతముక్తం - తత్త్వమేవోక్తమిత్వభిప్రాయేణ నద్భావత్యావృత్తముక్తం. తత్ర యథాశబ్దాగ్రమాహ (చిదంశత్యి) యథా - యేన ప్రకారేణ. పరిణామిత్యాపరిణామిత్వరూపేణ - సజ్ఞానవాక్యత్వావాక్యత్వరూపేణ త్యర్థః. (ఏవం రూపేతి) శరీరశరీరభావరూపేణ యేన ప్రకారేణ భగవదాత్మకత్వం - నతు స్వరూపైశ్వరేణ త్యర్థః. శ్లోకేయథాశబ్దప్రయోగ్యేవంశబ్దః. సత్యంజ్ఞానం అసత్యమన్యచ్ఛయథావస్థితం - ఏవం సద్భావశ్చ త్తత్త్వప్రయోగి ప్రేతః. అతస్సత్యాసత్యశబ్దవాచ్యత్వనిర్వాహకాపరిణామిత్వపరిణామిత్వేభగవదాత్మకత్వంచయథాశబ్దవివక్షితంభవతి. అన్యథా ప్రాప్తమన్యచసంహృతంభవతి - అస్తి నా సైశబ్దోపక్రమ్యసత్యాసత్యశబ్దానోపసంహారాదిత్యత్రాహ (అత్రేతి) ఉపక్రమోపసంహారయోశ్చబ్దానరసిచైశ్వర్యప్రయమభిప్రాయః - అస్యేషమితి ప్రయోగం చిదంశ్రుతేషు తేషామపి ప్రవృత్తినిమిత్తమిదమేవేతి. ఉత్తరార్థస్యాగ్రమాహ (ఏతదితి) *ప్రత్యస్తమితభేదం *అగోచరంచసామిత్వసంయోగమునిప్రేత్యాహ (జ్ఞానైకాకారతయా సమమశబ్దగోచరస్వరూపభేదమితి) ఏవకారేణ విరోధస్సాచితః. భువనాశ్రితత్వస్వఘటకంవచమాహ (అచిచ్ఛింభమితి) భువనాశ్రితం - అట్టానరతం- భోగస్థానగమిత్వర్థః. సంవృతహారకర్తృత్వం వ్యాచక్షే (సమ్యగ్వ్యవహారార్హ భేదమితి) సమ్యకభ్యుత్పత్త్యవహరః. తత్కర్మకమితి త్యాహః *యాయాము త్తర్హోకస్య తద్వివరణపరత్వమాహ (తదేవ వివృణోతి) స్వర్గమయస్య కామః-స్వర్గవిషయేచ్ఛేత్యర్థః. ఫలస్యవక్ష్యమాణత్వాద్దేవతాయః ఫలస్యచయప్రవృత్త్యేన సాధ్యత్వేన చకర్తాన్తర్వావః. ఇత్యాదిశబ్దైరదానమోమాదికంచపాపంచోక్తంభవతి. భూరాదిశబ్దైరపాపభుమిప్రయోగంభవతి. ఉత్వాదిపరికరయ్యక్తోయజ్ఞ ఏకంకర్త - ఏవంచిభయజ్ఞాత్కంధానమోమాద్యాత్మకంచకర్తతత్ర హేతుః. అశ్రితమార్గవృష్టం-తైస్త్వై శ్రితమార్గావర్థాశ్రమాః-తేషు దృష్టమిత్వర్థః. అనన్తర్హోకార్థమాహ (జగదితి) కర్తృవశ్యస్వర్వత్రవజితిహి. యద్వా - కర్తృవశ్యోహి సర్వత్రవజితి - తస్మాదేవం కుర్యాదిత్యర్థః. నిగతిపవహనర్వత్రకారాగ్రహేచరత - అతస్త్వనోచనాయయతేతేతిభావః. ప్రవమచలంసనైకరూపం - స్వరూపతోరూపతోగుణతత్త్వకరూపమిత్వర్థః. యద్వా - స్వరూపతోగుణతోరూపతత్త్వకరూపమిత్వర్థః. తస్మాన్మైతదేవమితి పూర్వేజ్ఞాన్వయః. ఏవంశ్లోకానాంస్వోక్తాధానుగుణ్యముపపాద్యపరోక్తాధాననుగుణత్వముపపాదయతి (అత్రేత్యాదిగా) కించిదపివదంనదృశ్యత్యితి నవాచ్యం - నాస్త్యైదిశబ్దాస్సామానాధికరణ్యమజ్ఞానవాచిపదజాతంచానుగుణమితిచేత్తత్రాహ (అస్తీతి) (పరమస్యేత్యాది) పరమపరేశాదిశబ్దానాంభవత్ప్రేమభ్యాఖ్యానానిధిరితిభావః. హేత్వసరంచాహ (అస్తి నా సైసత్యాసత్యేతి) ప్రథమశ్చత్వర్థః. స్వోక్తయోజనాయానుగుణ్యశబ్దస్యపరపరేణనుగుణత్వరూపంవైషమ్యమస్తీతిభావః. అస్తిసత్యశబ్దాదృష్టాన్తర్వా. యథాఅస్తిసత్యశబ్దానసద్విలక్షణపరా-తథానాస్త్యసత్యశబ్దావపి నాసద్విలక్షణపరాదిత్యర్థః. కథమనిర్వచనీయవస్త్యభిధానాసామధ్యమిత్వత్రాహ (నాస్తీతి) అర్థద్వారకోవిరోధః. తతఃపితిత్వత్రాహ (అతశ్చైతి) యద్వా-అనిర్వచనీయవస్త్యభిధానాసామధ్యాదిత్యత్వత్వభావశ్చ త్త-పరస్పరవిరుద్ధార్థత్వముత్ర

సత్త్వంహిప్రతీయతే- నానిర్వచనీయత్వం. అప్రచాచిద్వస్తునినాస్యసత్యశబ్దానతుచ్ఛత్వమిథ్యాత్వపరౌప్రయక్తా-
అపితువివాశిత్యపరౌ- *వస్త్యప్తికిం *మహీఘటత్వమిత్యగ్రవివాశిత్యమేవహ్యుపపాదితం. ననిష్ప్రమాణకత్వంజ్ఞాన
బాధ్యత్వంవా-పకేనాకారేణైకస్మికాకారేనుభూతస్యకాలాంతరేపరిణామవిశేషణాన్యథావలభ్యానాస్తిత్వోపపాద
నాత్. తుచ్ఛత్వంహిప్రమాణసంబద్ధానర్హత్వం. బాధోపియదైశకాలాదిసంబద్ధితయాయదస్తీత్యుపలబ్ధిః-తస్యతదైశ
కాలాదిసంబద్ధితయనాస్తిత్వపలబ్ధిః. నతుకాలాంతరేఅనుభూతస్యకాలాంతరేపరిణామాదినానాస్తిత్వపలబ్ధిః- కా
లభేదేనవిరోధాభావాత్. అతీనమిథ్యాత్వం. ఏతదుక్తంభవతి - జ్ఞానస్వరూపమాత్మవస్తాదిమధ్యవర్త్యస్తహిసంస
తతైకస్వరూపమిత్స్యతపవసదాస్తిశబ్దవాచ్యం- అచేతనంతుతైత్త్రజ్ఞభోగ్యభూతంతతగ్రానుగుణపరిణామివివాచిత
సర్వదానాస్యగగర్భమితి నాస్యసత్య శబ్దాభిధేయమితి. యథోక్తం *యత్తుకాలాంతరేణాపినాన్యసంజ్ఞాముతైశ్చ
వై | పరిణామాదిసంభూతాంతద్వస్తుపతచ్ఛకిం | అనాశీపరమార్థశ్చప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే | తత్తునాస్తిససద్వేదాహ
నాశిప్రవోపపాదితమితి. దేశకాలకర్మవిశేషాపేక్షయా అస్తిత్వనాస్తిత్వయోగిని వస్తునికేవలాస్తిబుద్ధిబోధ్యత్వమ
పరమార్థత్యక్తం- ఆత్మసవపకేవలాస్తిబుద్ధిబోధ్యత్వమితిసపరమార్థత్యక్తం. శ్రోతుశ్చమైత్రేయస్య- *విష్ణ్వధా
రంయథాచైతత్త్రైలోక్యంసమవస్థితం | పరమార్థశ్చమేప్రోక్తయథాజ్ఞానంప్రధానత్యత్వనుభాషణాచ్చ- *జ్యోతిం
షివిష్ణురిత్యాది సామానాధికరణ్యస్యాన్తశరీరభావపవనిబద్ధనం - చిదచిద్వస్తునోశ్చాస్తి నాస్తి శబ్దప్రయోగనిబద్ధనం
జ్ఞానస్యాకర్మనిమిత్తస్వాభావికరూపత్వేనప్రాధాన్యం, అచిద్వస్తునశ్చ తత్కర్మనిమిత్తపరిణామత్వేనాప్రాధాన్య, మి
తిప్రతీయతే. యదుక్తం నిర్విశేషబ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవావిద్యానివృత్తింవదన్తిస్మృతయతి- తదసత్ - *వేదాహమేతం
పురుషంమహాంతరిదిత్యవర్నంతమసంసరంతాత్ | తమేవంవిద్వానమృతభావవతి నాన్యసింహాపిద్యతే-యనాయ

హేత్వవరతయోక్తం. చస్యముచ్చయే. తథాపిసత్త్వాభావాత్తుచ్ఛత్వమిథ్యాత్వంహోక్తంభవతిచేత్తత్రాహ (అత్తి) కళంవివాశిత్యపరామిత్య
త్రాహ(వస్త్యప్తి) వినాశిత్యమేవహిమిథ్యాత్వమితిశబ్దాయాంవినాశిత్యస్వరూపంశోభయతి (ఏకేనేతి) ఏకేనాకారేణకాలాంతరేనుభూతస్యకాలా
ంతరేఆకారాంతరేణావలభిరస్తు - తతఃకథంవినాశిత్యంతుచ్ఛత్వమిథ్యాత్వవ్యాప్త్యుత్పత్తిశబ్దాయాంతుచ్ఛత్వాదిస్వరూపంశోభయతి(తుచ్ఛత్వంహిం)
(పరిణామాదినేతి) పరిణామశబ్దఃపరిణామసామాన్యపరితద్విశేషవరశ్చ - యథావాదశబ్ద స్వర్వకథాసాధారణావీతరాగకథామాత్రపరశ్చతద్వత్.
అత్రాయంపరిణామశబ్దావధ్యనానావస్థావాచి- *పరిణామశబ్దజన్మనిరితి ప్రయోగాత్. *యత్తుకాలాంతరేణాపినాన్యసంజ్ఞాముతైశ్చ | పరిణామాదిసం
భూతామితివత్సమాణవచనకటాక్షేదైవముక్తం. పరిణామశబ్దస్యవికారమాత్రపరత్వేఅదిశబ్దఃప్రదేశాంతరగమనపరః. కాలాంతరానుభూతస్యకాలా
ంతరేనాస్తిత్వపలబ్ధిః కథంనవాభేద్యత్వత్రాహ (కాలభేదేనేతి) విరోధేహివాధః - బాధ్యత్వంహిమిథ్యాత్వమిత్వభిప్రామేణాహ (అత్యతి) పరిణామి
త్వా పరిణామిత్వయోరర్థయోగినినాస్యస్తాద్విశిష్టాఃపారిధాసికాః - తత్కథంతదభిధానప్రకారః. పరిణామాస్పదన్యాపివస్తునో నిత్యత్వాన్వాన్విశ
బ్దాభిధేయత్వంచానుపపన్నమిత్వత్రాహ (ఏతదుక్తంభవతి) సతతైకరూపత్వమస్తిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం - వినాశగర్భత్వంనాస్తిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్త
మిత్వర్థః. ఘటావస్థాయాంపిణ్డోనాస్తి - కపాలావస్థాయాంఘటోనాస్తి - చూర్ణావస్థాయాంసకపాలసత్త్వేతిసదానాశగర్భత్వం. ఉత్తరావస్థాప్రా
ప్త్తిపూర్వావస్థస్యవివాశిః. తదవస్థస్యవైవోత్పత్తిః. తస్మాన్నాస్తిశబ్దాభిధేయత్వమచిద్వస్తునః. చిద్వస్తునః స్వవస్థాంతరావత్వవస్థాంతరప్రమాణాభా
వేనైకరూపత్వాన్నవివాశగర్భత్వం- అతస్తదస్తిశబ్దవాచ్యమేవ. యత్సదాస్త్వేవతదస్తిశబ్దవాచ్యం - నిశ్చేత్యాధ్యంబంధిత్యత్రనిష్కలబ్ధవదవధారణ
గర్భియంశబ్దః. తత్రాసిద్ధిపవేతివ్యాఖ్యాతంఅభ్యుదేవానుభవక్షత్వాదిద్వస్తాస్తిత్వ - తథాత్రాస్తిత్వంఅస్తి నాస్తిశబ్దానాంప్రవృత్తినిమిత్త
మిదమేవేత్యన్విన్నప్తప్రమాణమాహ (యథోక్తమితి) అసదసత్యసత్యత్వాదిశబ్దానామిథ్యాత్వామిథ్యాత్వయోఃప్రసిద్ధిస్వారస్యమస్తిశబ్దాయాంమి
థ్యాగర్భత్వమపిదర్శయతి(దేశేతి) (కర్మవిశేషాపేక్షయేతి) పాలనరక్షణాదిసద్భావాసద్భావాభ్యాంరాజత్వపితృత్వాదిరూపేణఅస్తిత్వంనాస్తిత్వంచక
ర్మాపేక్షం. ఔపాధికాస్తిత్వయోగినివస్తునిస్వాభావికాస్తిత్వయోగిత్వబుద్ధివిషయత్వంసపరమార్థత్యక్తం. అపరమార్థత్వగర్భాన్వస్త్యధోవేతత్వాదచిత్తో
నాస్యసత్యాదిశబ్దవాచ్యత్వమిత్వత్వం. అత్తసస్వాభావికాస్తిత్వయోగాత్తత్రతద్ధివిషయత్వంపరమార్థత్యక్తం(అత్తసపివేతి)పదశోదశశ్లోకాము
క్తమగ్గంశ్రోతురనువాదప్రకారేణదృఢయతి(శ్రోతుశ్చేతి) ప్రధానతః- *ద్వ్యేకయోగితివద్భావప్రధానోనిర్దేశః. ప్రాధాన్యేనేత్యర్థః. ప్రాధాన్యం-
ఉత్కర్షణః. అనుభాషణశ్లోకపూర్వార్థఫలితమర్థమాహ (జ్యోతింషీతి) తదేకధారవృత్త్యత్వంహిశరీరలక్షణం- అతీవిష్ణుధారమిత్వనేనాత్మశరీరభావఃసి
ద్ధః. ఉత్కర్షణఫలితమర్థమాహ (చిదచిదితి) జ్ఞానప్రాధాన్యంకణ్డోక్తం - తేనాచిద్వస్తునోప్రాధాన్యస్యాగ్నిధ్యత్వాదాహ (అచిద్వస్తునశ్చేతి) ప్రాధా
న్యాప్రాధాన్యే ఉత్కర్షణపకర్షణ. తేచాపరిణామిత్వపరిణామిత్వలక్షణానామిథ్యాత్వమిథ్యాత్వలక్షణా - భక్తిశీలహిప్రాధాన్యాప్రాధాన్యే ప్ర
తీతిమాత్రసిద్ధంహిమిథ్యా-అతీనతత్రాప్రాధాన్యశబ్దఃస్వరసభిప్రాయః. అభినిర్విశేషబ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానస్యనివర్తకత్వపరత్వేనపరోక్తమితి
మతదగర్భత్వంవత్సంపరోక్తమనువదతి(యదుక్తమితి) పరిహరతి (తదసదితి) తత్రజ్ఞానస్యనిర్విశేషమస్తువిషయత్వంతేనాత్మైక్యవిషయత్వంచపరిహరి
ష్యక్ ప్రథమనిర్విశేషమస్తువిషయత్వంపునదనీతుముషాదతై (వేదాహమితి) అనేనవిగ్రహాదివిష్టవిషయజ్ఞానమేవోపాయః - నాన్యభిప్రాయం. ఏత

*సర్వేనిమేషజ్ఞే రేవిద్యుతసంపురూపాదధి *సతస్యే శేకశ్చనతస్యనామమహద్యశః * యపనందిచురమృతాపైభవ
త్త్యాద్యనేకవాక్యవిరోధాత్. బ్రహ్మణ సువిశేషత్వాదేవసర్వాణ్యపివాక్యాని సువిశేషజ్ఞానాదేవమోక్షంవద
త్తి. శోభకవాక్యాన్యపి సువిశేషమేవ బ్రహ్మప్రతిపాదయతీత్యుక్తం. తత్త్వమస్యాదివాక్యేషు సామానాధికర
ణ్యంసరిన్వి శేషవత్త్వైక్యపరం- తత్త్వమృదయోసువిశేషబ్రహ్మభిధాయిత్యాత్. తత్త్వదంహి సర్వజ్ఞంసత్యసంక
ల్పంజగత్కారణంబ్రహ్మపరామృతతి- *తదైత్యతబహుస్యామిత్యాదిమతస్యైవప్రకృతత్వాత్. తత్సమానాధికర
ణంత్యమృదంనాచిద్విశిష్టజీవశరీరకంబ్రహ్మప్రతిపాదయతి- ప్రకారద్వయావస్థితైకవస్తుపరత్వాత్సమానాధికర
ణ్యస్య. ప్రకారద్వయపరిత్యాగేప్రవృత్తినిమిత్తభేదాసంభవేసామానాధికరణ్యమేవపరిత్యక్తంస్యాత్, ద్వయోః
పదయోగ్గతుణాచ, సోయం దేవదత్తభక్తప్రాపిసంతుణా- భూతవర్తమానకాలసంబంధితయైక్యప్రతీత్యవిరోధాత్.

త్వమానాథత్వాదాహ (సర్వేనిమేషజ్ఞే) తత్రహి *అద్యస్సంభూతోహిరణ్యగర్భ ఇత్యస్తామితి ప్రతికోపాదానంకృతం. అనేనవిద్యుచ్ఛబ్దశ్చైవ్యా
భ్యాతోభవతి. విద్యుతః - విద్యుద్వర్షాదిత్యర్థః - * ఆదిత్యవర్షమిత్యనేతైకాధ్యాత్ * సతస్యే శేకఇత్యనేన ఉపాయభూతం జ్ఞానావరంనాస్తీ
తిఫలితం- అధికజ్ఞేయావరాభావత్. ఉక్తాకారవిశిష్టపురుషదేవస్య ఉపాయత్వందర్శయతి (యపనందిచురితి) ఏషమస్యేషా మహ్యదిశబ్దగ్న
హితానాంపవాక్యానాముపాదాసమనేకవాక్యవిరోధ ప్రదర్శనాయ. నను *సదేవైకమేవేత్యాదికారణవాక్యేసునిర్విశేషస్వప్రతిపన్నత్వాత్తద్జ్ఞాన
మేవసాక్షిన్మోక్షోపాయభిసంగుజ్ఞానసోపాయత్వంతద్వ్యవధానేసస్యాత్-యద్వా-సగుణజ్ఞానోపాయత్వవరాకేపిసగుణత్వేతాత్పర్యం- వస్తు
మాత్రమేవత్యతభితితే తత్రాహ (బ్రహ్మణ్యతి) సద్విద్యాదివ్యపిసగుణవిషయతోపపాదనాద్యథావస్థితస్వరూపవిషయజ్ఞానస్యైవమోక్షోపాయ
త్వాత్తాన్యసిసవిశేషజ్ఞానోపాయత్వపరాశీత్యర్థః. తస్మాశోభకవాక్యైర్నిరోధభక్త్యత్రాహ (శోభకేతి) ఏవంజ్ఞానస్యనిర్విశేషవిషయత్వంతద్విరుద్ధవచ
నోదాహరణేన ప్రతిష్ఠింతుం. అభత త్త్వమస్యాదిసామానాధికరణ్యాన్యథానుపపత్త్యానిర్విశేషజ్ఞానమేవోపాయభితిశక్తాయాంతస్య జీవపరైక్యవిషయ
త్వంపునదస్యతి (తత్త్వమస్యాదీతి) శోభకవాక్యేషుసామానాధికరణ్యమతద్వ్యావృత్తిముఖేనవత్త్వైక్యపరం- *తత్త్వమస్యాదిమజీవ బ్రహ్మణోస్సామా
నాధికరణ్యమస్వయముఖేనోపలక్షితవత్త్వైక్యపరం-అచిద్బ్రహ్మణోను *సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మత్వాదావతాత్త్వికరూపారోపణేనసామానాధికరణ్యం.
*జ్యోతీంపివిష్టురిత్యాదౌబాధార్థమితివత్పాపరైస్సామానాధికరణ్యం తత్రతత్రాభ్యుపేతం. తత్ర *తత్త్వమస్యాదివాక్యేనస్వయముఖేనవస్తుమా
త్రపరత్వంకత్యథావేదాధాత్యవ్వంపాశబ్ద్యనిరాక్రియతే. తత్ర ప్రథమంవత్త్వైక్యపరత్వందూషయితుమాహ (సనిర్విశేషవత్త్వైక్యపరమితి) కుతభిత్త
త్రాహ (తత్త్వమితి) తచ్చకథమిత్యత్రాహ (తత్త్వదంహీతి) హిరైతే. సర్వజ్ఞత్వాదిగుణక ప్రతిపాదనంకథమిత్యత్రాహ (తదైత్యతేతి) తచ్చబ్రహ్మప్రకృ
తసర్వాకారవిశిష్టవస్తుపరామర్శిత్వంపునత్త్వైక్యం-యథా-శుక్లాశోభనాక్షీమదీయాపూర్ణశృణ్వాఘటోద్ధీగౌస్తామానయేతి. ననుగౌ స్తిష్ఠతితామాన
యేత్యాదౌఅనయనాదిక్రియానర్హన్తిత్యాదివిశేషణవిధురవస్తుపరామర్శిత్వందృశ్యతేతచ్చముఖ్యం. నైవం- అనయనసమకాలాస్వయామోగ్యేనాః
న్తిత్యాదివిశేషణేనపూర్వకాలవైశిష్ట్యస్యవివక్షితత్వాత్- అన్యథాభావతోపిగోపిన్ద్రస్యానయన ప్రసక్తః. విశేషణంవిశేష్యవస్తునియధాన్వయార్హం-క
థాన్వితస్యతస్యాపరిత్యాగోపివక్షితత్వం. ప్రకృతసర్వవిశేషణేమికస్యాపిపరిత్యాగే ప్రకృతత్వమేవహియేత-శుక్లాశోభనాక్షీమదీయాపూర్ణశృణ్వా
ఘటోద్ధీగౌస్తామానయేత్పుత్రాన్యేతరసమస్తవేషజాన్వితవృత్త్యానయనేపి ప్రకృతవృత్తేరానితత్వాభావాత్. అతస్సవిశేషే ప్రకృతేనిర్విశేషస్య
ప్రకృతత్వందూరోత్సరితం. నచ ప్రకృతసర్వవిశేషణపరిత్యాగేపిధర్మైక్యేన ప్రకృతత్వసిద్ధిః- సర్వాకార ప్రహణే ప్రతిసంధానానర్హత్వాత్-నహా
పవరకేషుటో స్థితమానయేత్పుత్రేషుటాన్వివితేయాంమృణ్మత్ప్రసన్నసిద్ధిః ప్రకృతత్వసిద్ధిః. కథమే కాకారపరిత్యాగేవ్యసంభవప్రకృతత్వంసర్వాకా
రపరిత్యాగేసంభవతి. అస్థులీయకత్వ ప్రహణేపికనకం ప్రతినంధీయతభిచేత్. నత్వం-ప్రత్యక్షేణ. తచ్చబ్రహ్మ ప్రకృతాకార ప్రహణే ప్రతిసన్ధానమః
జనయితుంనశక్నోతి. అతఏవహియదఙ్గులీయకంతదానయేత్పుత్రకనకమాత్రంనానీయతే. అతః ప్రకృతసర్వాకార ప్రహణే ప్రతిసంధానానర్హత్వస్య
వస్తునః ప్రకృతత్వమేవనా స్థితచ్చబ్రహ్మవస్తుమాత్రపరత్వంలాక్షణికంస్యాత్. తత్త్వదోపస్థాపితసార్వజ్ఞ్యాదీనాంత్యమృదోపస్థాపితాజ్ఞత్వాదీనాంచ
రోధాన్నిర్విశేషపరత్వమితిచేత్ తత్రాహ (తత్త్వమానాధికరణమితి) ఘటస్యశుక్ల ఇత్యాదివ్యధికరణవాక్యేషుధర్మాచిపదస్యధర్మిపర్వవత్త్వాభావా
ద్వ్యావృత్త్యర్థంతత్త్వమానాధికరణమిత్త్యుక్తం. (అచిద్విశిష్టజీవశరీరకమితి) అజ్ఞత్వాదిగుణానాం సర్వజ్ఞత్వాదిగుణ కేవలమాత్మనినిరోధస్సద్వారకః
యాచుహ్యతభిత్త్యర్థః. త్వమృదప్రవృత్తినిమిత్తసంబోధనీయార్థత్వరూపాభిముఖ్యవిశేష ప్రయోజకోపలక్షణాభిప్రాయేణఅచిద్విశిష్టజీవేత్యుక్తం. స
మానాధికరణత్వేనతికథంత్వమృదంజీవవిశిష్ట బ్రహ్మపరమిత్యత్రాహ (ప్రకారద్వయేతి) ప్రకారద్వయావస్థితం-ప్రకారద్వయవిశిష్టం. ప్రకృ
తత్త్వంపదప్రవృత్తినిమిత్తపరః ప్రకారద్వయశబ్దానునతస్యనివర్తకః-నతు ప్రకారత్వత్వాదివ్యవచ్ఛేదపరః. తదవపాదయతి (ప్రకారద్వయవ
త్వాగ్భితి) దూషణావరామాహ (ద్వయోమితి) అవిరోధేనముఖ్యతయానిర్వాహేసంభవత్యేకస్యాపిపదస్యలక్షణానయంతా-విరోధేనత్యేకపదలక్షణ
యైవఅవిరోధస్థితీతిపదద్వయలక్షణానుపపన్నేత్యర్థః. ననుపదద్వయలక్షణానదూషణం- సోయందేవదత్తభక్త్యాదిమృదప్రత్వాత్-తత్రహిదేశక
లవిశిష్టాకారదేశకాభావైరాన్వయవిరోధాల్లాక్షణికమేవపదద్వయంతత్రాహ (సోయమితి) కిమేకస్యదేశద్వయసంబంధేవిరోధః-ఉత్కాలద్వయస
ంబంధితివికల్పమభిప్రేత్యాహ (మూలేతి) సహివిశిష్టాకారివిశేషణావైరాన్వయః-అపికువిశేష్యమాత్రే-అతఃకాలద్వయసంబంధి నవిరుద్ధః. యదివిరుద్ధః

దేశభేదవిరోధశ్చ కాలభేదేనపరిహృతః*తత్తదైత్యతబహుస్యామిత్యుపక్రమవిరోధశ్చ. ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానంచనఘటతే. జ్ఞానస్వరూపస్య నిరస్తనిఖలదోషస్యసర్వజ్ఞస్య సమస్తకల్యాణగుణాంతకస్యాజ్ఞానం తతా-
ర్యానన్తాపురుషార్థాశ్రయత్వంచభవతి. బాధార్థత్వేచసామానాధికరణ్యస్య త్వదత్వదయోరస్థిసానలక్షణానివృ-
త్తిలక్షణాచేతిలక్షణాదయస్తవదోషాః. ఇయాంస్తువిశేషః-నేదంరజితమితివదప్రతిపన్నస్యైవబాధస్యాగత్యాప-
రికల్పనం, తత్ప్రదేనాధిస్థానాతిరేకి ధగ్మానుపస్థాపనేనబాధానుపపత్తి, శ్చ. అధిస్థానంతుప్రాక్తరోహితమహిరోహిత-
స్వరూపంతత్ప్రదేనోపస్థాప్యత ఇతిచేన్న - ప్రాగధిస్థానాప్రకాశేతదాశ్రయభ్రమబాధయోరసంభవాత్. భ్ర-
మాశ్రయమధిస్థానమతిరోహితమితిచేత్ - తదేవాధిస్థానస్వరూపంబ్రమవిరోధిత తత్ప్రకాశేసుతరాంతకదాశ్ర-
యభ్రమబాధా.అతోఽధిస్థానాతిరేకిపారమార్థికధర్మతత్త్వోరథానానభ్యవగమేప్రాక్తబాధాదురుపపాదౌ.

త్వబాధాక్రంక్షణికత్వమేవాపద్యేత, అనేకకాలసాధ్యభర్తవిధానంబలస్సాక్షిశ్చనోపపద్యేయతామితివాక్. (దేశభేదే) యద్యేకస్యదేశస్వయ-
సంబంధవిరోధః- తద్విజ్ఞుక్రమణత్విధస్సానాదివిధిర్నోపపద్యతే, ప్రత్యభిజ్ఞావిరోధ, శ్చేతిభావః. యాగపంచకంసంభవంబిచేజ్యుతే - దేశస్వయ-
సంబంధస్యకాలద్వయసంబంధస్యవాసయ్యగపద్భావః- తత్ప్రతిపక్షేరేవమియాగవద్యం. ప్రతిపక్షైస్తుదేశస్వయకాలద్వయసంబంధంక్రమభావమేవ
చర్యయతి- అతోసవిరోధః- అన్యథా- అతితానాగతవిషయజ్ఞానేష్యతీతానాగతవిషయయోర్వైరూపవ్యుత్పాదస్యాపితానాగతత్వంనాప్రసజ్యేనే-
తి. దూషణానైరమప్యాహ (తదైత్యతేతి) ఉపక్రమాధికరణమ్యుపక్రమప్రాబల్యముక్తమితివాక్. ఉపక్రమోపక్రమేభ్యస్త్యప్రతిపక్షత్వాన్నో-
పక్రమవిరోధః- ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞావాక్యంహి *తదైత్యతబహుస్యామితీవాక్యాత్సర్వమిత్యత్రాహ (ఏకవిజ్ఞానేనేతి) తద్రనిమిత-
త్వోపాదానసత్వదనుగుణసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదిగుణనిర్ధేరిత్యర్థః. విజ్ఞమేవకారణంతదేవఘ్నాలావస్థంకార్యమిదిప్రవాన్తరత్వాభావాత్తారణజ్ఞానే-
నకార్యజ్ఞానముపపద్యతే. మృషావాదినస్తుకారణజ్ఞానేకార్యస్యవిషయతయానైర్వాహితేభిమతశ్చేద్విరోధః- సర్వవిషయజ్ఞానేమిథ్యాగ్ధస్యవిషయ-
త్వాదాగాత్. మిథ్యాత్వేనేత్యధ్యాహరశ్చస్యాత్. అనైర్వాహితేత్వజ్ఞానేజ్ఞాతత్వవ్యవహారముఖ్యస్యాత్. అతోఽతత్వక్షపితప్రతిజ్ఞావాక్యంస్వర-
సం. ప్రత్యక్షరవిరోధమాహ (జ్ఞానస్వరూపస్యేతి) జ్ఞానస్వరూపస్యసర్వజ్ఞస్యేత్యేనేనధర్మభర్తభూతజ్ఞానేవివక్షితే. సర్వజ్ఞస్యాజ్ఞత్వం, నిరస్తనిఖ-
లదోషస్యసమస్తకల్యాణగుణాంతకస్యఅనన్తాపురుషార్థాశ్రయత్వ, మితివిరోధః. జ్ఞానస్వరూపస్యేత్యేనేనతిరోధానానుపపత్తిశ్చసూచితా. ఇథంసామా-
నాధికరణ్యస్యనిర్దిశేషవస్త్యైవకరత్వంమాపితం. అథవాభాధత్వంమాదయతి (బాధార్థత్వేచేతి) రజ్జుస్సర్పజ్ఞత్వేవంరూపంబాధార్థంసామానాధికరణ్య-
మేవనాస్తి-సామానాధికరణ్యస్యఏకస్మిక్విశేష్యేప్రకారద్వయోపస్థాపకతయాబాధార్థ్యవిరోధాత్. అతఃపదవ్యయముఖ్యాగ్ధత్వేఽభిమతేభాభా-
ర్థంసామానాధికరణ్యంసనిర్ధేయత్. సర్వశబ్దేననాగ్ధంలక్షయిత్వాఅసర్పరజ్జులినిర్వాహంద్యప్రాస్తవాక్యస్యాశక్త్యదాహైకవాక్యస్యతతోఽప్యధికయా-
షణమాహ (బాధార్థత్వేచేతి) త్వదత్వదయోరేత్యత్రనక్రమవివక్షే. తత్వదమధిష్ఠానమాత్రంలక్షయతి-త్వమ్మదంజీవభావనివృత్తింలక్షయతి. యదాహ్-
త్వమ్మదేనాధిస్థానలక్షణ-తత్ప్రదేననివృత్తిలక్షణ. ఆదిశబ్దేనసామానాధికరణ్యలక్షణహిని, రుపక్రమవిరోధః, ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానుపప-
త్తిః, ప్రత్యక్షరవిరోధ, శ్చేతిదూషణానివివక్షితాని. ఉక్తద్వప్రాస్తాదపలక్ష్యసామానాధికరణ్యాచ్చదూషణమత్రాధికమిత్యాహ (ఇయాంస్తువిశేషఃఇ-
తి) బాధార్థత్వేవిశేషానపూర్వోక్తదూషణహినిః- అపితుతైస్సహవక్ష్యమాణాధికదూషణద్వయాపాతవివక్షేషజిత్యర్థః. అధికందూషణమాహ (నేదం-
రజితమితివదప్రతిపన్నస్యైవబాధస్యాగత్యాపరికల్పనమితి) శుక్తిరేవరజితమిత్యత్రప్రమాణానైరేదంరజితమితిబాధస్యప్రతిపన్నత్వాద్బాధకల్ప-
నం-అత్రబాధకల్పప్రతిపన్నత్వేష్యగత్యాబాధకల్పనమిత్యర్థః. (తత్ప్రదేనాధిస్థానాతిరేకిధర్మానుపస్థాపనేనబాధానుపపత్తిశ్చేతి) శుక్తిరేవరజితమిత్య-
త్రశుక్తిత్వరూపంబిరుద్ధధర్మశబ్దవిరోధస్థాపయతి-అతస్త్రబాధకల్పనం. అత్రత్వనిష్ఠానమాత్రంలక్షయతాతత్ప్రదేనశుక్తిరేవద్విరుద్ధధర్మానుపస్థాప-
నాద్బాధకల్పనమునుపపన్నమిత్యర్థః. విరోధపరిహారార్థంలక్షణాచేదస్యతరపదలక్షణైవవిరోధపరిహారాయాలంతదాసమిశేషత్వప్రసంగఇతిచార్థనిర్ధం.
ప్రమాణానైరేదంబాధస్యప్రతిపన్నత్వాచ్చబేదవిరుద్ధధర్మోపస్థాపనాచ్చబాధకల్పనం-అత్రతూభయాభావాత్తదనుపపన్నమిత్యుక్తం. తదవిరుద్ధాకా-
రోపస్థాపనంశక్కుతే(అధిష్ఠానంత్వేతి) తదధిష్ఠానమతిరోహితస్వరూపంయథాభవతితథోపస్థాప్యత ఇతిక్రియావిశేషణం. అప్రకాశితవిరోధిప్రకా-
శసంహితాధకల్పనం-నతుధర్మోపస్థాపనమేవబాధకల్పనమితినియమోస్తి-అతస్తత్ప్రదేనప్రాగప్రకాశితవిరోధ్యధిష్ఠానస్వరూపప్రకాశనాద్బాధకల్పన-
మిత్యర్థః. అత్రాహ(నేతి)కింవిరోధిరూపమధిష్ఠానం ప్రకాశతే-ఉతనేతివికల్ప్యైవప్రకాశపక్షేదూషణమాహ(అధిష్ఠానేతి)తదాశ్రయేత్వాశ్రయ-
శబ్దోవిషయపరః. యదాహ్-తదధిష్ఠానకశ్రమబాధయోరేత్యర్థః. ప్రకాశపక్షంశక్కుతే(శ్రమేతి)శ్రమాశ్రయమధిష్ఠానమిత్యత్రహోనీరీక్షణీయః.
అశ్రయశబ్దోవిషయపరః. శ్రమాశ్రయమిత్యత్రశ్రమస్యాశ్రయణంవిషయీకరణంఅత్రేతివైయధికరణ్యసహ-శ్రమలశ్రయలశ్రయణీయ-
స్సమృద్ధనీయాదేనేతిసామానాధికరణ్యేనవాకథంచిద్భహువ్రీహిత్యమపినిర్వోధుంశక్యం. ఆరోహ్యకారాధికరణభూతమధిష్ఠానమితివాగ్ధః. శ్రమాశ్ర-
యత్వాద్యూతిరోహితమితిచేదిత్యర్థః. దూషయతి(తదేవేతి) కిమిదమధిష్ఠానంవిరోధిరూపం-ఉతావిరోధితివికల్పాభిప్రాప్తేనివిరోధితిపక్షేదూషణము-
క్తం. అవిరోధిత్వపక్షేబాధకల్పనానుపపత్తిఃశ్రమానుశ్చేదశ్చేతిదూషణంపక్షమితితత్వం. (అత ఇతి) పారమార్థికశబ్దస్యానుమతిప్రాయః-శ్రమవీరో-
ధ్యాకారస్యఅపారమార్థికత్వేలభ్యస్తరూపమేవసత్వంస్యాత్ - యథాశుక్తిత్వాపారమార్థ్యరజితత్వంసత్వంభవతితి. యదిదంబోద్వం-విరోధ్యాకార

అధిష్ఠానేహి పురుషమాగ్రాకారే ప్రతీయమానేతదతిరేకిణి పారమాధి కే రాజత్వేతిరోహితే సత్వేవవ్యాధత్వభ్రమః.
రాజత్వోపదేశేన తన్నివృత్తిర్భవతి-నాధిష్ఠానమాత్మోపదేశేన-తస్యప్రకాశమానత్వేనానుపదేశ్యత్వాత్, భ్రమా
నుపమన్విత్యా, చ్చ. జీవశరీరకజగతా-రణబ్రహ్మవరత్వేముఖ్యవృత్తంపదద్వయం, ప్రకారద్వయవిశిష్టేకవస్తుప్రతి
పాదనేనసామానాధికరణ్యంచసిద్ధం, నిరస్తనిఖలయోషస్యసమస్తకల్యాణగుణాత్మకస్యబ్రహ్మణోజీవాన్తర్యామిత్వ
మపైశ్వర్యమవరంప్రతిపాదితంభవతి, ఉపక్రమానుకూలతా, చ. ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపత్తి, శ్చ-సూ
క్ష్మచిదచిన్మస్తుశరీరైశ్వర్యబ్రహ్మణస్థానలబ్ధచిద్వస్తుశరీరత్వేనకార్యత్వాత్. *తమీశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరం
*పరాస్యశక్తిర్వివిదేవస్మాయతే *అపహతపాపాః *సత్యకామసత్యసంకల్పిత్యాదిశ్రుత్యన్తరావిరోధ, శ్చ. త
త్త్వమసీత్యప్రదేశ్యోపాదేయవిభాగికథమితిచేత్. నాత్రకించవిద్దిశ్యకిమపివిధియతే- *వితదాత్మ్యమిదం సర్వ
మిత్యనేవేవప్రాప్తత్వాత్- అప్రాప్తేహేతాస్త్రిమర్థవత్.

స్వాపారమాధ్యక్షి భ్రమనివృత్తిరుపపద్యతే-యథా-పూశపుష్పవిషయదావ భ్రమవతోభ్రమరస్యవృత్తివిషయ భ్రమర భ్రమేణపూశపుష్పంస్లిష్యతే
పూశపుష్పవిషయదావ భ్రమోవృత్తివిషయ భ్రమర భ్రమస్సనివృత్తిభి. యథాచుః- * భ్రమరీ భ్రమర భ్రమేణవృత్తేయదదావ భ్రమమాశ్రిష
త్పూశమితితదయం క్తంత్రాపిపరమార్థవిరోధ్యాకారేణైవభ్రమవిషయనివృత్తే-దావత్వవిరోధిపూశపుష్పత్వాకారఃపరమార్థ-భ్రమరత్వవిరోధివృ
త్తత్వాకారశ్చపరమార్థః. అపరమార్థత్వేదావత్వంభ్రమరత్వంచసత్సంస్కార-శక్తిత్వేఅపరమార్థైరజతత్వమివ. వృత్తివిషయ భ్రమరభ్రమేణదావత్వ
భ్రమనివృత్తిరితీచేత్. తతఃకించ-దావత్వబుద్ధినివృత్తిఃభ్రమరత్వస్యసత్యత్వప్రతిపత్తికృతా. తతఃసాన్త్యేసత్యత్వవిషయభ్రమాన్తరంతిష్ఠతి-తన్నివృత్తిరస్య
సత్యవిషయసత్యత్వ భ్రమాన్తరేణైవ భ్రమపరంపరయోనిశ్చేషవిద్యానివృత్త్యనుపపత్తిః. కించ-దావత్వవిషయధీనివృత్తావపిదావత్వనివృత్తిర్భ్రమ
రభ్రమేణ-అపితుపరమార్థపుష్పత్వాకారేణైవ-అన్యథాపరమార్థైరజతేఅపరమార్థశక్తిత్వబుద్ధ్యైరజతధీనివృత్త్యాన్తరజతస్యాపిశక్తిత్వప్రసక్తాత్. భ్రమా
న్తరేణభ్రమాన్తరనివృత్తావసంస్థాచస్యాత్- నివర్తకభ్రమాన్తరస్యాపినివర్తకాన్తరాపేక్షత్వాత్-యథాభ్రజ్జువిషయసర్వభూదశనామ్బుధారాభ్రమపర
మృరాయాః. కించ- భ్రమరభ్రమనివృత్త్యన్తరన్తరనివర్తకాపరమార్థజ్ఞానాదాపతదావభ్రమేపరమార్థపూశపుష్పత్వగ్రహణేనైవప్రతీనివృత్తిః. అ
తోనిశ్చేషవిద్యానివృత్తిలక్షణమోక్షవాదినాభ్రమపరంపరాపర్యవసానార్థమన్తతోగత్వాపరమార్థాకారోఽభ్యుపగమవ్యతిరేకజన్మప్రతీనివృత్తిః. చరమభ్రమ
స్వయమివసంస్థాదిచేత్త- స్వయంస్వభావకర్తృత్వేకర్తృకర్తృవిరోధప్రసక్తాత్. కించ-వాదకస్యసత్యాత్మకత్వాద్వాద్యసమిథ్యాత్వాదేకస్యైవని
వర్తనివర్తకత్వాభ్యుపగమేత్వైవమిథ్యాత్వసత్యత్వంచేతివిరోధస్యాత్. కించ-ప్రసజ్ఞోపివాదకానపేక్షస్వయమివసంస్థాత్సంనివర్తయేత్.
స్వయంగాతేవిదాశసాన్త్యవస్థాన్తరరూపత్వాదవిద్యాసూక్ష్మరూపేణ్నితాస్యాత్. నాశకల్పకావిద్యాన్తరంచస్యాత్. పరమార్థవిరుద్ధధర్మత్వేతిరోధానాథా
వేభ్రమవాదాసంభవంబృహద్రేవోపపాదయతి (అధిష్ఠానేహితి) అత్ర రాజకుమారసమాధిర్భగవతోభాష్యకారస్య. ఏవంవాదార్థత్వంచాపి తం. అధ
స్వపక్షేణమానిరూపణానసంప్రత్యాహ (జీవశరీరకేతి) ముఖ్యవృత్తిమిత్వనేనలక్షణావసరేనైవ. (ప్రకారద్వయేతి)అనేనసామానాధికరణ్యనిర్దిష్ఠి.
నిరస్తనిఖలయోషస్యేత్యాదిగాతత్వచేత్ క్రమజావిరోధః. (ఉపక్రమానుకూలతాచేతి) *సదేవసోమ్యదం *తదైక్షతేత్యుపక్రమావిరోధఉక్తః. ఏకవి
జ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపత్తిఃకథమిత్వత్ప్రాహ (సూక్ష్మేతి) విజ్ఞంకారణం- తదేవకార్యమితిప్రతిజ్ఞోపపత్తిరిత్యర్థః. శ్రుత్యన్తరావిరోధమా
హ (తమీశ్వరాణామితి) వాక్యంచేవదేశ్యోపాదేయవిభాగవత్. ఉదేశ్యంహ్యవగతం. ఉపాదేయంవి-ధేయమవగతం. అత్ర తత్త్వదంనోదేశ్యసమర్ప
ణపరం- సార్వజ్ఞ్యాదిగుణకత్వస్యప్రత్యక్షైద్యగోచరత్వాత్. త్వమ్భజస్యచాన్తర్యామిపరత్వేసత్వదేశ్యసమర్పకత్వమనుపపన్నం- అన్తర్యామిణఃప్ర
త్యక్షైద్యవిషయత్వాత్. తస్మాత్త్వంశబ్దైవజీవమాశ్రమ్యుత్పత్త్యతత్త్వదేవబ్రహ్మభావోవిధీయతఇత్యభ్యుపగమవ్యతిరేకజన్మప్రతీనివృత్తిః. తత్రవిరోధాన్నివృత్తిశేషవస్యై
క్యపరంసామానాధికరణ్యంభవతీత్యధిప్రాయేణచోదయతి (తత్త్వమసీత్యప్రదేశ్యోపాదేయవిభాగికథమితిచేతి) పరిహరతి (నాత్రేతి) ప్రమా
ణాన్తరాగోచరాధ్యక్షకథమిథ్యావేద్యయో- సకేవలంప్రత్యక్షైద్యవగతార్థవిషయమేవవాక్యమనువాదకం- అపితువాక్యాన్తరప్రతిపన్నా
ర్థవిషయమవ్యనువాదకమిత్వధిప్రాయేణవాక్యాన్తరప్రాప్తిందర్శయతి (వితదాత్మ్యమితి) అన్నిశ్చేవప్రకరణే ప్రథమప్రతిపన్ననామరూపవ్యాకరణ
శ్రుత్యైవపరమాత్మశరీరభూతచిదవిద్యాచకశబ్దానాంపరమాత్మవర్తమాభిధాయత్వంచజ్ఞాతమితిభావః. తతఃకిమిత్వత్ప్రాహ (అప్రాప్తేహితి) అప్రతి
పన్నార్థవిషయంసాన్త్యమజ్ఞాతభూతసంపాదప్రయోజనవిత్వర్థః. అతఃతదేవోదేశ్యోపాదేయవిభాగవత్-సతుప్రకృతినిగమనరూపంవాక్యం. అతోస్యని
గమనవాక్యస్యప్రతిపన్నార్థవిషయత్వాన్తోదేశ్యోపాదేయవిభాగవత్త్వమితిభావః. సమనిగమనవాక్యస్యాప్యదేశ్యోపాదేయవిభాగవత్త్వంప్రతీయతే-
యథా-తస్మాచ్ఛృణోతిత్వః, తస్మాదయమ్మిమా, నితి. అత్ర శబ్దపర్యతాద్యుద్దేశేనఅనిత్యత్వాన్నివృత్త్యాదికంహివిధేయతయాప్రతీయతే. నైతద్యుక్తం-
ప్రతిపాదితార్థవిషయస్యనిగమనవాక్యస్యాప్రతిపన్నార్థవిషయత్వవ్యాపారాత్. ప్రతీతిస్తువిధాయకవాక్యజ్ఞాదేశ్యోపాదేయసమర్పకపదప్రత్యభిజ్ఞా
నాన్నిదేశే ప్రథమచరమభావాదిసారూప్యా, చోదేశ్యోపాదేయవిభాగవత్త్వప్రాప్తిరేవ-*యద్వృత్తయోగః ప్రాథమ్యమిత్యాద్యుద్దేశ్యలక్షణమితిహిసీ
తివిత్తః. సమసర్వప్రాదేశ్యసగుణాతిజ్ఞిభృత్తి- అతపివహియత్తదన్యదోపదాన్తరసామానాధికరణ్యేనపరస్పరసామానాధికరణ్యేనచప్రయోగేషా
దేశ్యసగుణావభ్యుదాత్తమపురుషవ్యవస్థాదృశ్యతే *త్వంభూతానామధిపతిరసి *అహమస్మిప్రథమజాముతస్య- తథా-*యదగ్నేస్యామహంత్యం

ఇదంసర్వమితిసజీవం జగన్నిద్రిత్యైతదాశ్చ్యమితి తస్యైవతత్వేతితత్ప్రతిపాదితం. తత్ప్రచహేతురుక్తః *సన్మా
లాసోమ్యేమాస్సర్వాసప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాఇతి. *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితాన్తృప్తివత్. త
థాశ్రుత్యన్తరాణిచబ్రహ్మణ, స్తద్వ్యతిరిక్తస్యచిదవిద్యస్తన, శ్చశరీరాస్తభావమేవతాదాశ్చ్యంవదంత్యైతన్తస్య
ప్రవిష్టశ్చస్తాజనానాంసర్వాత్తా. *యన్విపుధివాంతిష్ఠకపుధివా అన్తరోయంపుధివీనవేదయస్యపుభివీశరీరం
యన్విపుధివీమన్తరోయమయతిసతతాన్తర్వామ్యమృతః*యన్విపుధివీనంనాన్తరోయమాన్తనవేదయస్యా
త్తాశరీరంయతాన్తనమన్తరోయమయతిసతతాన్తర్వామ్యమృతః*యన్విపుధివీమన్తరోయంచరన్నిర్వాణభ్య*య
స్యమృత్యుశ్శరీరం. యంమృత్యుర్నవేద. ఏవసర్వభూతాన్తరాన్తాన్తపహతపాన్తాదివ్యోదేవపకోనారాయణః

త్వంవాస్యాలహంస్యప్తసత్యాభిహాషిత్యాదిమ్. అగ్నే అహంత్వంయదిస్యాం - త్వమివదేవతాస్యాం. త్వమహంయదిస్యాః అహమివాగ్నేస్యాః.
తదాతేతహాషిస్త్యాస్సర్వసత్త్వః. తస్మాత్తత్త్వమసీత్యత్రాపిమధ్యమపదప్రయోగాత్త్వంపదసోద్యోగేశ్వసమర్థకత్వంతత్పదస్యహేపాదేయసమ
ర్థకత్వమకామేనాపిస్త్వీకార్యం. నైవం - పదద్వయావగతార్థస్యపూర్వవాక్యప్రాప్తత్వాదేవ. తద్విమధ్యమనిర్దేశకకథమితిచేత్. ఉచ్యతే-తత్త్వంపద
యారుభయోరపిప్రయం క్తత్వాదుద్దేశోపాదేయవిభాగాభావాచ్ఛ్రద్ధమమధ్యమపురుషయోరవిశేషేణప్రాప్తా - నిగమనవాక్యస్యప్రాప్తవాక్యాను
రోధిత్వస్యన్యాయ్యత్వా, తత్తచేదంసర్వమితినిర్దిష్టజగదన్తర్గతచిద్విశేషవిశిష్టపరమాత్మవాచినః త్వమృదస్యప్రాప్తవాక్యస్థోద్దేశ్యవాచిపదవాచ్యైక
దేశవిషయత్వాత్, తదనురోధేనమధ్యమనిర్దేశఇతి. ననుఽపితదాత్మ్యమిదంసర్వమితిఅచేతనేబ్రహ్మనుప్రవేశముక్త్యా*తత్త్వమసీతజీవబ్రహ్మణః
స్వరూపైక్యముచ్యతేఇతిశక్త్యాయామాహ (ఇదంసర్వమితిసజీవంజగన్నిద్రిత్యైతి)సర్వశబ్దోనాచేతనమాత్రపరః - సజ్జోచకానావేషిస్సార్వస్వభక్త్యాదౌ
గాత్,*సన్మాలాసోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాఇతిపూర్వవాక్యేసర్వశబ్దేనప్రజానాంవిశేషితత్వాత్, ప్రజాశబ్దస్యచాచిత్వం
స్పష్టచేతనవిశేషపరత్వాత్, *ఇదంసర్వమస్మజతేత్వాదివాక్యాన్తరేవిజ్ఞానావిజ్ఞానశబ్దవాచ్యచిదచిదాత్మకస్యజగత్సర్వశబ్దేననిర్దేశా, చేతిభావః. ఏ
తదాత్మ్యమితిపదంవాచ్యచక్షే(తస్యైవతత్వేతి)ఇదంసర్వమితిపదద్వయముద్దేశ్యసమర్థకం. ఏతదాత్మ్యం - ఏతదాత్మకత్వంవిధేయం. విశిష్టస్యబ్ర
హ్మణఃకారణతయాప్రకృతత్వేపిఏతచ్ఛబ్దఃచిదచిద్విలక్షణవిశేష్యంశవరః-అర్థవశాత్. తదాత్మకత్వంమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపైక్యకృతంస్యాత్
ఇత్యత్రాహ (తత్ప్రచహేతురుక్తఇతి) సదాయతనాఇత్యనేనాథారాధేయభావఉక్తః. అనేనశరీరశరీరభావస్త్రిధః- చేతనేనయావదాత్మభావితయా
ధార్మ్యదన్యంహిశరీరం. అస్మిన్వాక్యేహేతుత్వమప్రకటమితత్వైశ్చద్వయామా (సర్వంఖల్వితి) అత్రాపిప్రాణనేనసదాయతనత్వంఫలితం- *స
న్మాలాఇత్యాదివాక్యేనైకార్థ్యాత్. తత్ప్రసన్మాలాఇతితజ్జత్వం, సత్ప్రతిష్ఠాఇతితల్లత్వం, సదాయతనాఇతితదత్వం, చోచ్యతే. తచ్ఛాన్తఃప్రవిశ్య
ప్రశాసనేనధారకతయాస్థితిహేతుత్వం - *అన్తఃప్రవిష్టశ్చస్తాజనానాం * ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్హిసర్వమిదంవిష్టతంతిష్ఠతీత్యాదిక్ర
తేః. ఏవంనిష్క్రమ్యబ్రహ్మస్వరూపసోపాదానత్వలయస్థానత్వాదౌగాత్సర్వవృత్తదనతోక్త్యాచచిదచిచ్ఛరీరకత్వంనిర్ధం. అతస్సర్వశబ్దఃకార్యావ
స్థచిదచిచ్ఛరీరకపరమాత్మపరః. బ్రహ్మశబ్దస్సాన్తజ్జోచేనస్వరూపరూపగుణైర్నిరవధికబృహత్త్వవాచిత్యా, నిష్క్రమ్యబ్రహ్మణఃకారణత్వానువచత్తి
రూపార్థసామధ్యా, చ్చబ్రహ్మశబ్దఃకారణావస్థచిదచిద్విశిష్టపరః. ఏవముఖయావస్థచిదచిచ్ఛరీరకారణోబ్రహ్మణవికత్వంసామానాధికరణ్యప్రతిపాద్య
మితికార్యకారణావస్థప్రకార్యకత్వమస్యవాక్యసాన్తః. చిదచిచ్ఛరీరకత్వంప్రాతిపదికబోధ్యం - అవస్థాద్వయవిశిష్టవక్ష్యేకత్వంసామానాధికరణ్య
బోధ్యమితివాక్యభేదః. అతోయథోక్తవిపార్థః. అథ*సర్వంఖల్వితివాక్యప్రతిపన్నస్యతదాత్మ్యస్యశరీరశరీరభావనిబ్ధనత్వంనియన్త్యత్సనియామ్య
త్వాదినాశరీరశబ్దేనచవిశదయతుంశ్రుతివాక్యానిదర్శయతి (తథేతి)*అన్తఃప్రవిష్టశ్చస్తేతత్సర్వాత్తశబ్దవ్యాఖ్యానరూపం. అనేనశరీరాత్మభావ
ఉక్తః- అన్తఃప్రవిశ్యనియామ్యత్వంహిశరీరత్వం. తత్సన్వీకరణార్థముచామరతి(యఃపుధివ్యామితి)*యఃపుధివ్యాం*యతత్త్వనీతిపర్యాయద్వయే
నచేతనాచేతనయోర్భావస్తంప్రతిశరీరత్వముక్తం. ఆత్మనితిష్ఠన్నిత్యకైవల్యామగ్నిస్థితి, తిలతైలంతిష్ఠతీవద్బహిరబహిస్థితిసాధారణ్యాత్ తద్వైశ
ద్వార్థమాహఅత్మనోన్తరఇతి. అన్తరోయమయతీత్యనేనశరీరలక్షణముక్తం. తస్మాత్తన్నియామ్యంతచ్ఛరీరమిత్యర్థః. నచశిలాపుత్రకస్యశరీరమితిపద
యంనిర్దేశః-అపవాదకానావేవ్యతిరేకనిర్దేశస్సార్వస్వభక్త్యాదౌగాత్*యస్యపుధివీశరీరమితివ్యతిరేకనిర్దేశస్సార్వస్వభక్త్యాభావస్యప్రకరణిర్దేశత్వా, త
దపవాదాభావేతత్రాప్యోపచారికత్వాన్తయజ్ఞాయోగాత్, అధికరణాధికర్యభావ, వ్యాప్యవ్యాపకభావా, జ్ఞప్రాజ్ఞభావ, నియామ్యనియన్త్యభావ, రూ
పవిరుద్ధభక్త్యాన్వారస్యభక్త్యాన్వత్వముపాదితత్వా, చ్చ. యంపుధివీనవేదేతిప్రస్తానాగ్ధం. యథాలచేతనంనవేత్తితథాచేతనోపీతిభావః. యతత్త్వనీతిపర్యా
యేణచుకుఢ్ధాత్మనోభగవచ్ఛరీరత్వముచ్యతే-నక్షత్రచంద్రాదిత్వాదీనామచిత్వంస్పష్టచేతనవిశేషజాంపరమాత్మశరీరత్వస్యపుధిగోక్తత్వాత్,*యస్య
ర్యేషుభూతేషుతిష్ఠన్నిత్యమక్తానామపిసంప్రజ్ఞవేదానాంపరమాత్మశరీరత్వస్యపుధిగుక్తత్వా, చ్చ. నచభూతశబ్దపుధివ్యాద్యచిన్మాత్రపరః-*యస్యపుధి
వీశరీరం *యస్యావచ్ఛరీరమిత్వాదినాపుధివ్యాదీనాంభూతానాంపుధిగుక్తత్వాత్. యమాత్మానవేదేతితయత్త్వయావేదననిషేధః-భగవత్ప్రసాదేనవి
నాతద్జ్ఞానస్యశక్యత్వనిషేధోవాక్రియతే. కారణావస్థమపిభగవతశ్శరీరం - శరీరచనారాయణాభ్యోదేవతావిశేషఇతిజ్ఞాపయితుమాహ(యఃపుధి
మన్తరోయంచరన్నితి)మృత్యుః-తమశ్శబ్దవాచ్యాప్రకృతిః-తత్త్వేనతమశ్శబ్దజ్ఞానేమృత్యుశబ్దపాతాత్. శరీరశరీరభావస్తత్త్వమృత్యుశబ్దవాచ్యకృత్యా

*తత్సృష్టౌ తదేవానుప్రావిశత్ | తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్ఛాభవదిత్యాదీని అగ్రాపి *అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకరవాణీతి బ్రహ్మత్వకజీవానుప్రవేశేనైవ సర్వేషాం వస్తుత్వం శబ్దవాచ్యత్వంచ ప్రతిపాదితం. *తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్ఛాభవదిత్యనేనై కాగ్ధ్యాజ్ఞీవస్యాపి బ్రహ్మత్వకత్వం బ్రహ్మేనుప్రవేశో దేవేత్యవగమ్యతే. అతశ్చిదవిదాత్మకస్య సర్వస్య వస్తుజాతస్య బ్రహ్మతాదాత్మ్యమాత్మశరీరభావాదేవేత్యవగమ్యతే. తస్మాత్ బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నస్య తచ్చరీరత్వేనైవ వస్తుత్వాత్తస్య ప్రతిపాదకోపి శబ్దస్తత్పర్యంతమేవ స్వార్థమభిదధాతి. అతస్సర్వశబ్దానాం లోకపుష్పత్వవ్యవగతతత్త్వదార్థవిశిష్టబ్రహ్మభిధాయిత్యం సిద్ధమైతి తదాత్మ్యమిదం సర్వమితి ప్రతిజ్ఞా తార్థస్య తత్త్వమనీతి సామానాధికరణ్యేన విశేషఉపసంహారః.

ః (తత్సృష్టౌ) సకేవలం శ్రుత్య నరానురోధాదైతదాత్మ్యశబ్దాగ్నిశ్చీయతే-న్వ ప్రకరణవాక్యాదపీత్యాహ (అత్రాపి) అనేన జీవవాచిశబ్దస్య వరమాత్మచర్యస్తప్రమపిశ్వేతకేతునావగతమితిర్థం. జీవేనాత్మనా- జీవశరీరకేణమయా. *వ్యాఘ్రేణ భూత్యాబహవోమయా త్యాదితి. నామరూపేషి తిపదం వ్యాచక్షే (వస్తుత్వం శబ్దవాచ్యత్వంచేతి) తత్తద్వివాదివస్తుత్వంచేదాదిశబ్దవాచ్యత్వంచేత్వర్థః. అచిద్బ్రహ్మణోతాదాత్మ్యమనుప్రవేశకృతమస్తు-జీవబ్రహ్మణోస్తుస్వరూపైకకృతమేవస్యాత్-జీవేనమయేతి శ్రవణాదిత్యత్రాహ (తదనుప్రవిశ్యతి) సనుజీవమనుప్రవిష్టస్యాపి బ్రహ్మణోనామవాచ్యత్వం సవ్యాకరణాభిధృతి-నామరూపవ్యాకరణశ్రుతేర్నామవాచ్యత్వప్రతిపాదసంపరత్వాభావాత్. యథారూపవ్యాకరణం రూపనిష్పాదనమాత్రం-సతుస్సస్థితబ్బిభ్యత్యాపాదనం- ఏవం నామవ్యాకరణమపి శబ్దస్య స్థిరేవ- సతు తద్బిభ్యత్యాపాదనమితి. నైవ- *తద్దేవతత్త్వవ్యాకృతమానీతన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతేతి సమానమాత్యేకదంశబ్దవాచ్యజగదాత్మబ్రహ్మణః ప్రశయదశాయా ముపసంపృతనామరూపస్సస్థిరదశాయా-నామరూపాభ్యాం వ్యాకృతత్వశ్రవణాత్. నామరూపాభ్యామితి త్థంభావేత్తీయా. నామరూపాభ్యాం విశిష్టమక్రియతేత్వర్థః. సచ నామకర్తృత్వమేవ నామవిశిష్టత్వం- సతు నామవాచ్యత్వమివ ముత్యం క్తం - సంజ్ఞాసంజ్ఞసంబంధభృత్యా దకేనామోచ్చరీతరచపురుషే ఘటాది నామవిశిష్టత్వాప్రసిద్ధిః. నామవాచ్యత్వేన హి నామవిశిష్టత్వప్రసిద్ధిః. ఉచ్చారయితు శబ్దోపాదానత్వాభావాన్నామవిశిష్టత్వాప్రసిద్ధిః - కృత్స్నపాదానస్యతు బ్రహ్మణశబ్దోపాదానత్వయోగాద్రూపవిశిష్టత్వవన్నామవిశిష్టత్వోపపత్తిరిచేన్న- సభసీఘటాదినామవిశిష్టత్వాప్రసిద్ధిః. సహిఘటాదినామవిశిష్టత్వేకధితేనభసోనామిత్యం స్వరసత్వప్రచీయతే - వాచ్యత్వేన శబ్దసంబంధి న్యేవహినామిత్యప్రతీతిస్సార్వస్యం. సచ లక్షణావృత్త్యాపిత తన్నామబోధ్యత్వం బ్రహ్మణ స్సంభవతి తివాచ్యం- లక్షణాగౌణవృత్తిగోచరయోః సూత్రాదులమాణవకయోర్లక్ష్యపదాద్విపదావేక్షయా నామిత్యాప్రసిద్ధిః. సను శ్యేన శబ్దస్య యోగవిశేషం ప్రతిగౌణనామత్వనిర్ణీతం. సత్యం- తదగత్యాక్రితం- ప్రాణహరిత్యగుణసామ్యత్వప్రయోగాస్యథానీధిః - *యథానై శ్యేనోనిత్యాదత్తదిహి శ్రుతిః. ముఖ్యవైవహికశబ్దనామత్వప్రతీత్యతః ప్రాప్త-అత్ర తుస్యతః ప్రాప్తమముఖ్యత్వస్యాపవాదాభావాన్నతత్ప్రహం యుక్తం. అతో2 నేన వాక్యేన నామవాచ్యత్వం శబ్దస్వార్థస్యాదవగమ్యతే. ఏతదైకార్థ్యాత్ * నామరూపేవ్యాకరవాణీత్యత్రాపి బ్రహ్మచర్యస్తం నామరూపవ్యాకరణమేవ వివక్షితం. కిం చ- సతావద్వర్ణస్థి ప్రతిపాదనశక్త్యాపి భవతు మర్హతి- నామశబ్దస్య వర్ణమాత్రపర్యాయత్వాభావాత్. బ్రహ్మవ్యతిరిక్తసమస్తతత్త్వదార్థస్వరూపనిష్పాదనస్వరూపవ్యాకరణోక్తిస్థిత్యేన గగనా సాధారణరూపశబ్దనిష్పాదనస్యాపి రూపవ్యాకరణోక్త్యేవ సిద్ధత్వాత్ తత్ప్రతిపాదనై యర్థ్యంచస్యాత్. సచ రూపశబ్దస్యగోచరీవద్దన్యాయేన సంకోచః- సంకోచకస్య నామవ్యాకరణనిర్దేశసామ్యథానీధిత్యాత్. అతోనిష్పాద్యమానతత్త్వక్రమే వాచకశబ్దభృత్యాదనమేవ నామవ్యాకరణం స్యాత్. తత్ర *విమలస్యామిత్యనేన స్రవ్యమాణమిత్యస్య బ్రహ్మవిశేషణత్వావగమాత్, అస్మిన్ వాక్యేపి వ్యాకరణస్యానుప్రవేశపూర్వకత్వప్రతిపాదనా, చ్చవ్యాక్రియమాణరూపస్య బ్రహ్మవిశేషణత్వమవగమ్యతే. అతో బ్రహ్మవిశేషణరూపసమవివ్యాహారాన్నామ్నాపి బ్రహ్మవిశేషణత్వమవగమ్యతే. నామ్నావిశేషణత్వం వాచకతయైవేత్యుపపాదితం. కృత్స్నస్వరూపస్య బ్రహ్మవిశేషణత్వావగమాత్, తత్తద్ద్రూపప్రవృత్తిని మిత్రకత్వాచ్చనామ్నం, బ్రహ్మవిశేషణత్వంతస్య వాచకతయైవేత్యవగమ్యతే. స్రవ్యమాణమిత్యవిషయస్య బహుశబ్దస్యోపక్రమే బ్రహ్మచర్యస్తత్వేన ప్రయోగదర్శనాదుపక్రమోక్తబహుత్వావాస్తవభిదారూపతత్తద్ద్రూపవాచినాంచనామ్నం బ్రహ్మవాచకతయా తద్విశేషణత్వమవగమ్యతే. *తత్తేజవిక్షత *తాతపవిక్షతేతి ప్రకరణేతేజఃప్రభృతిశబ్దానాం పరమాత్మవిషయతయా ప్రయోగదర్శనాచ్చనామ్నం బ్రహ్మవిశేషణత్వంతర్వాచకతయైవగమ్యతే. *వచసాం వాచ్యమత్తమం *హరిరభిలాభిరుదీర్యతేతద్దైకః *సతాస్మ సర్వవచసాం ప్రతిష్ఠాయత్ర శాశ్వతీత్యాదివృత్తిస్సార్థస్యాచ్చనామవాచ్యత్వమవగమ్యతే. తతశ్చ *నామరూపేవ్యాకరవాణీతి శ్రుతిః చిదచిద్విశిష్టస్య బ్రహ్మణస్తన్నామవాచ్యత్వమేవ ప్రతిపాదయతి సిద్ధం. ఐతదాత్మ్యశబ్దార్థవ్యాఖ్యానం నిగమయతి (అత్యతి) శరీరవాచికశబ్దానాం శరీరపర్యంతత్వం నిగమయతి (తస్మాదితి) తస్మాత్-ఉదాహృతవాక్యైశ్శరీరశరీరభావప్రతిపాదనాత్తస్య తన్నామభాత్వనిర్వాహకత్వాచ్చేత్వర్థః. సనునతత్త్వవైవిధ్యభావముపపద్యతే- లోకేతత్త్వస్తుమాత్రపర్యంతత్వేన తత్త్వస్తయోపుష్పత్వైశ్చ ప్రసజ్ఞాత్, బ్రహ్మణవికత్వేన ద్విత్వబహుత్వానుపపత్త్యేచ్ఛేత్వత్రాహ (అతస్సర్వశబ్దానామితి) లోకపుష్పత్వైశ్చ స్యాయంభావః- నాత్ర పుష్పత్వవిదిరోధః-పుష్పత్వాన్యార్థాపరత్వాగాత్. బ్రహ్మణో లోకికప్రమాణాగోచరతయా తత్పర్యంతత్వస్తత్త్వభావః- సత్త్వవాచకతయేతి సామ్యథానీధిః. యథావిజ్ఞాదేరపూర్వవాచిత్యం వెదభృత్యత్వావగమ్యలోకతోపుష్పత్వస్తత్త్వభావపరిహారకార్యవాక్యార్థవాదిభిరుప్యతే- తద్వత్. తత్త్వదార్థవిశిష్టశబ్దైరబ్రహ్మణోపిద్విత్వబహుత్వాదికం సద్వారకముపపన్నమిత్యుక్తంభవతి. తత్త్వమనీత్యస్యోపసంహారవాక్యతామాహ (ఇత్యైవ తదాత్మ్యమితి). (సామానాధికరణ్యేన విశేషఉపసంహరణి) నై యధికరణ్యేన ప్రతిజ్ఞాతస్య సామానాధికరణ్యేనోపసంహరణః- సామాన్యేన ప్ర

అతో నిర్విశేషవస్త్వైక్యవాదినో భేదాభేదవాదినః కేవలభేదవాదినశ్చ వైయధికరణ్యేన సామానాధికరణ్యేన చ బ్రహ్మత్వభావోపదేశాస్స ర్వేపరిత్యక్తాస్యైః. ఎకస్మిన్వస్తునికస్య తాదాత్మ్యముపపిశ్యతే - తస్యైవేతి చేత్. తత్త్వవాక్యేనైవావగతమితి తాదాత్మ్యపదేశావసేయమస్తికించిత. కల్పితభేదనిరసనమితి చేత్ - తత్త్వసామానాధికరణ్య తాదాత్మ్యపదేశావసేయమిత్యుక్తం. సామానాధికరణ్యంతు బ్రహ్మశాస్త్రకార ద్వయప్రతిపాదనేనవిరోధమేవావహేత్. భేదాభేదవాదేచ బ్రహ్మణ్యేవోపాధి సంసర్గాత్తత్త్వైక్యతాజీవగతా దోషా బ్రహ్మణ్యేవప్రాదుమ్యురితినిరస్త నిఖలదోషకల్యాణగుణాత్మక బ్రహ్మత్వభావోపదేశాః విరోధాదేవపరిత్యక్తాస్యైః. స్వాభావిక భేదాభేదవాదేషు బ్రహ్మణస్త్వతవజీవభావాభ్యుపగమాత్ గుణవద్దోషాశ్చ స్వాభావికాభవేయురితినిర్దోష బ్రహ్మతాదాత్మ్యపదేశోవిరుద్ధపవ. కేవలభేదవాదినాం చాత్మ్యస్తభిన్నయోగికేనాపి ప్రకారేణైక్యాసంభవాదేవ బ్రహ్మత్వభావోపదేశానసంభవత్తీసర్వవేదాస్తపరిత్యగసాన్యత్. నిఖలాపనివత్ప్రసిద్ధంకృత్యస్తస్య బ్రహ్మశరీరభావమాత్మ్యమానైగకృత్యస్తస్య బ్రహ్మత్వభావోపదేశా స్స ర్వేసమ్యగుపపాదితాభవన్తి. జాతిగుణయోరివ ద్రవ్యాణామపి శరీరభావేనవిశేషణత్వేన శారశ్యోమనుష్యోదేవోజాతనిపురుషానికర్తృభిరితిసామానాధికరణ్యం లోకవేదయోగ్యుక్త్యమేవదృష్టచరం.

తిజ్ఞాతస్య విశేషఉపసంహరణత్వర్థః. అతలైత్తేత్యాది నాతచ్ఛబ్దార్థః ప్రతిపన్నః. అవితదాత్మ్యమిత్వాది నాజీవస్య బ్రహ్మత్వకర్తవ్యం ప్రతిపన్నం. అతేన జీవేనేత్యాది నాజీవవాచిశబ్దానాం బ్రహ్మచర్యత్వత్వంచ ప్రతిపన్నమితి నాతోద్దేశ్యోపాదేయవిభాగః. అయంవ్యాప్తానర్థప్రతిపాదకవాక్యానాం నతునిగమనవాక్యానాం-తేషాం ప్రాప్తవిషయత్వాత్. నిగమనంచోక్తార్థప్రతిపాదకత్వాదపేక్షితం దృశ్యతే. తస్మాన్నిగమనవాక్యేన్దిన్యైకేనోపాదేయ విభాగముభేదచోద్యస్య నావకాశఇతి పరిహరణక్షోభవతి. యత్ర త్వప్రాప్తానర్థపరవాక్యేజగద్భ్రహ్మణా సామానాధికరణ్యంతత్ర బ్రహ్మణస్తద్రూపనా మభాక్త్యంవిభేదయంజ్ఞాతవ్యం. ఏవంభేదశ్రుతిఘటకశ్రుతివిరోధాన్తంత్ర్యమనీతివాక్యసామానాధికరణ్యం శరీరశరీరభావేనోపపాదితం. శరీరవాచిశబ్దానాం శరీరపర్యవ్రాభిధానం జాతిగుణపదయోర్వ్యక్తిగుణపర్యవ్రాభిధానవత్సమ్భవతీత్యాకృత్యధికరణ్యాదేవోపపాదయి యుగళిరవాచిశబ్దానామకృత్యధికరణ్యాద్యవిషయతానిరూపణరూపస్య అలంకారానావ్యవధేతాదిత్యధికరణ్యపురస్కృత్యధాతేష్వక్యేషామపి (అతఇతి) అతః- జగద్భ్రహ్మణా శ్శ్రుతిభిశ్శరీరశరీరభావప్రతిపాదనా, తస్యచ తత్త్వామభాక్త్యనిర్వాహకత్వాత్, చేత్యర్థః. భేదాభేదవాదిశబ్దానాం సాధికసాధావికభేదాభేదవాదినోర్ద్వయారపితస్త్రీణాం. కేవలభేదశబ్దేన స్వవర్యవనితభేదోవివక్షితః. తద్వాదినశ్చ వైశేషికాదయః. వైయధికరణ్యంచాత్మ్యైకత్వేవంరూపత్వాదుపదేశస్య. బ్రహ్మత్వభావోపదేశపరిత్యాగకథమితి శ్లోకాయాంవృత్తివాదిపక్షే తదనుపపత్తివత్తుమాహ (ఏకస్మిన్మితి) శక్యతే (తస్యైవేతి) ప్రతిపత్తి (తదితి) స్వవాక్యేన-అసత్యంజ్ఞానమిత్వాది నాస్వవాక్యేన. స్వరూపపరవాక్యేన ప్రతిపన్నాదధికార్థప్రతిపత్తిరస్మి-నవా- ప్రభుమేసవిశేషత్వం-ద్వైతీయేతాదాత్మ్యైవదేశవైయధ్యమితిభావః. పునశ్చబ్రహ్మే (కల్పితేతి) మాషయతి (తదితి) ప్రకారద్వయోపస్థాపకత్వాదిభావః. (సామానాధికరణ్యతాదాత్మ్యేతి) సామానాధికరణ్యేన తాదాత్మ్యపదేశావసేయమిత్వర్థః. న కేవలమసాధకత్వం-విరుద్ధమనీత్యాహ (సామానాధికరణ్యంతితి) దోషాధికభేదాభేదవాదేతదనుపపత్తిమాహ (భేదాభేదేతి) శ్లేశకర్తృద్యస్పృష్టసాన్యజ్ఞాదిగుణాకాశ్వరః-అతః శ్వరస్యనిర్దోషస్యతదసాన్యజ్ఞరతాదాత్మ్యవ్యాపారాదిశ్వరతాదాత్మ్యపదేశోవిరుద్ధఇత్యర్థః. పరిత్యక్తాస్యైః-పరిత్యాగకథితఇత్యర్థః. స్వాభావికభేదాభేదపక్షే తదనుపపత్తిమాహ (స్వాభావికేతి) (గుణవద్దోషాశ్చ స్వాభావికాభవేయితి) బ్రహ్మణాశ్వరంశేనసాన్యజ్ఞాదిగుణావజీవాంశేనదోషాశ్చ స్వాభావికాభవేయః-అలంకారిత్వం-వాక్-కాలోనాస్తోస్యద్విజవిద్యతే. అభ్యుచ్చిన్నాస్తతస్త్రేతేసర్వభివ్యవసాయమాఇతి సంసారప్రవాహనస్త్రేనదోషానిత్యాస్మ్యుత్పత్తిర్థః. యద్వాతత్తద్దోషసంబద్ధార్థత్వం స్వాభావికం స్వాదిత్యర్థః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (ఇతినిర్దోషేతి) పద్భ్రహ్మత్వాదిశబ్దానాం నారాయణశబ్దచర్యసాయిత్వేనేశ్వరాతిరిక్తవస్తునిషేధాదిభిరీశ్వరపైవ బ్రహ్మత్వం సిద్ధంకృత్వా అగ్రవద్యం గిరజ్ఞానమిత్వాది శ్రుత్యుక్తం బ్రహ్మణానిర్దోషత్వంచాభిప్రేత్యనిర్దోష బ్రహ్మతాదాత్మ్యపదేశవిరోధఉక్తః. నిర్దోషశ్రుతివిరోధాభివ్యవసాయత్వేన నిర్దోషశ్రుతివిరోధఇతివత్త్వేనిర్దోష బ్రహ్మతాదాత్మ్యపదేశవిరుద్ధఇత్యుక్తం. ఉచ్యతే- హేయార్యతాదాత్మ్యంహిపురుషార్థః. స్వరూపైశ్చేవ బ్రహ్మణా హేయార్యత్వాద్దేయార్థ బ్రహ్మతాదాత్మ్యధీర్న హేయార్యః-తత్తాదాత్మ్యమభివ్యవసాయపురుషార్థకృత్యపాయత్వప్రాప్యత్వవిరోధాత్తాదాత్మ్యపదేశపరవాక్యస్య ప్రయోజనపర్యవసానంసాన్యత్. న హ్యనినాచ్చిద్యమానస్య కాల్యాణాదహ్యమానస్యచపురుషస్యాపాసనంఉపాసకానర్థంపరిహరతి- నచతత్తాదాత్మ్యధీకస్యచిత్పురుషార్థః-తద్వదిజ్ఞాననాయతాదాత్మ్యపదేశోవిరుద్ధఇత్యుక్తం. స్వనిష్ఠభేదపక్షంమాషయతి (కేవలేతి) అత్యస్తభిన్నయోః- ప్రకారప్రకారభావపరిహితయోరిత్యర్థః. కేనాపి ప్రకారేణ- విశేష్యాంశతోపైక్యక్యానిధిరిత్యర్థః. ఏవంపురస్కృత్యచతుష్టయేషునుపపత్తిముక్త్యాస్వపక్షేనైకమ్యమాహ (నిభిలేతి) సమ్యక్సజ్జేనముఖ్యత్వంవివక్షితం. కథంముఖ్యత్వమిత్వత్రాహ (జాతిగుణయోరితి) దక్షాదివ్యాప్యత్వర్థమాహ (శరీరభావేనవిశేషణత్వేనేతి) కథంముఖ్యమేవదృష్టచరమిత్వచ్యతే- అముఖ్యత్వేహి ప్రయోగస్సంభవతి- అముఖ్యత్వంచ శరీరవ్యద్రవ్యత్వాత్- నహిదక్షకుణ్డలాదిశబ్దానాం విశేష్యవర్యవైభిధానం దృష్టం- తస్మాద్రవ్యత్వేనవిశేషణత్వంజాతిగుణయోరన్యతరత్వేనవిశేషణత్వంవామత్వద్ధీయ ప్రత్యయనిరపేక్ష సామానాధికరణ్యప్రయోజకమితి శరీరవాచి

జాతిగుణయోగపిప్రవృత్తకారత్వమేవఖండోగౌశ్చక్షణపటభిజిసామానాధికరణ్యనిబద్ధనం. మనుష్యత్వాదివిశిష్టపిష్టా నానుష్యాత్వనన్తప్రకారతయైవపదార్థత్వాత్ మనుష్యగి పురుషష్టజ్ఞోయోషిదాత్వాజాతభిజిసామానాధికరణ్యంసర్వ ప్రాసుగతమితిప్రకారత్వమేవసామానాధికరణ్యనిబద్ధనం- సమరస్పరవ్యావృత్తాజాత్యాదయః. స్వనిష్ఠానామేవహిప్ర వ్యాణాంకదాచిత క్షణిచ్ఛవ్యవిశేషణత్వేమత్వద్ధీయప్రత్యయోదృష్టఃదణ్డీకుణ్డలీతి-నపుథక్ ప్రతిపత్తిస్థిత్యనన్తాణాన్ద్ర వ్యాణాం. తేషాంపిశేషణత్వంసామానాధికరణ్యావసేయమేవ. యదిగౌరశోమనుష్యోదేవగి పురుషోయోషిత్షణ్డ అన్తార్థభిజ్ఞాతభిజ్యత్ర- ఖండోముజ్ఞోగౌశ్చక్షణపటఃకృష్ణఃపటభిజాతిగుణవదాత్మప్రకారత్వంమనుష్యాదిశరీరాణా మిష్యతే-తస్మిన్జాతివ్యక్తిరివప్రకారప్రకారిణోశ్శరీరాత్మవోరపినియమేనసహప్రతిపత్తిస్సాన్యత్- నచైవందృశ్యతే-న హినియమేనగోత్వాదివదాత్మశ్రయతయైవాత్మనాసహమనుష్యాదిశరీరంపశ్యన్తి-అతోమనుష్యత్యైతిసామానాధిక రణ్యంలాక్షణికమేవ. నైతదేవం-మనుష్యాదిశరీరాణామప్యాత్మైకాశ్రయత్వం, తదేకప్రయోజనత్వం, తత్ప్రకారత్వం, చజాత్యాదితుల్యం. అత్యైకాశ్రయత్వమాత్మవిశ్లేషేశరీరవినిశాదవగమ్యతే. అత్యైకప్రయోజనత్వంచతత్కర్తృఫలభో గార్థతయైవసద్భావాత్. తత్ప్రకారత్వమపిదేవోమనుష్యభిత్వాత్మవిశేషణతయైవప్రతీతేః. ఏతదేవహిగవాదిశబ్దా నాన్వక్తిపర్యన్తత్వేహేతుః- ఏతత్త్వభావవిరహదేవదణ్డకుణ్డలాదీనాంవిశేషణత్వేదణ్డీకుణ్డలీతిమత్వద్ధీయప్రత్యయః. దేవమనుష్యాదిపిష్టానామాత్మైకాశ్రయత్వతదేకప్రయోజనత్వతత్ప్రకారత్వస్వభావాదైవోమనుష్యత్యైతిలోకవేద యోసామానాధికరణ్యేనవ్యవహారః. జాతివ్యక్తిర్నియమేనసహప్రతీతిరుభయోశ్చాత్మకత్వాత్-

శబ్దస్యవిశేష్యపర్యవ్రాధిభావముఖ్యమిత్వత్వాహ (జాతిగుణయోగపీతి)ఏవకారేణజాతిగుణయోగస్యతరత్వాదేః ప్రయోజకత్వవ్యధాసః. తతఃకిమి త్యత్వాహ(మనుష్యత్వాదీతి)అత్రప్రకారశబ్దోవిశేషణమాత్రపరః. ఏవకారేణదణ్డకుణ్డలాదివ్యావృత్తిభిజేతా. (సామానాధికరణ్యమగుతమితితి) సామానాధికరణ్యస్యానుగతత్వాదనుగతమేవతత్ప్రయోజకంపావ్యమిత్వద్ధి. జాతిత్వగుణత్వాదేః ప్రయోజకత్వంకింసంస్యాదిత్యతలాహ(సమరస్పరేతి)ప రస్పరవ్యావృత్తాః-పరస్పరాననుయాయినః. జాత్యాదయః-జాతిత్వాదయః. అయమభిప్రాయః-గజ్ఞాయాంఘోషజాత్యాదిమప్రవాహకాలయోర్గ జ్ఞాపవప్రవృత్తిమితిభూతస్యానుయాయినఃఆకారస్యాదర్శనాత్తత్రలాక్షణికత్వం-అత్రమయత్రయత్రవిశేష్యపర్యవ్రాధిభాయిత్వేనప్రయోగో దృష్టచరః-తత్రతత్రప్రయోగేష్వనువృత్తాకారదర్శనాదనుగతాకారప్రయోజకత్వాశ్రయజేనక్వచిల్లాక్షణికత్వంవక్తృమయత్వం. అన్యథాలద్రవ్య త్వేనప్రతివిశేషణత్వంవిశేష్యపర్యవ్రాధిభావేప్రయోజకమిత్వస్థిపవక్తృవం-జాతిత్వంగుణత్వంపాప్రయోజకమస్తు-అన్యల్లాక్షణికంసాన్యత్. సచతథాభవద భిమతం- జాతిగుణవాదిభాముభయేమేవపిహిశబ్దానాంవిశేష్యపర్యవహాయిత్యేనప్రయోగదర్శనాత్. తస్మాచ్ఛరీరవాచిశబ్దానామపివిశేష్యపర్యవ్రాధి భాయిత్వేనప్రయోగదర్శనా, త్ప్రయోగేషుసర్వేష్వనువృత్తైకాకారదర్శనా, చాననువృత్తాకారానరస్యప్రయోజకత్వకల్పనేనాన్యతరస్యలముఖ్య త్వకల్పనాయాలయత్వత్వాదిదమపిసామానాధికరణ్యంజాతిగుణవాచిశబ్దానామివముఖ్యమేవేతి. సనుప్రకారభూతద్రవ్యవాచివదానాంమత్వద్ధీయ ప్రత్యయనిరవేక్షణీశేష్యపర్యవ్రాధిభాయిత్వందణ్డాదిశబ్దానాంతథాత్వాదర్శనాదనుపపన్నమితి శబ్దాయాం ప్రకారతయైవేతిపూర్వమభిప్రేతంవివృ ణోతి(స్వనిష్ఠానామేవహితి)అవృధ్విధ్దప్రకారవాచిత్యమేవమత్వద్ధీయప్రత్యయనిరవేక్షసామానాధికరణ్యప్రయోజకమిత్వద్ధి. యత్రయత్రనియ తప్రకారత్వంతత్రతత్రప్రయోజకమిత్వనియమోదృష్టః-శరీరేతుసంహూపలమ్బనియమాభావాదపృథక్విధ్విశేషణత్వమనుపపన్నం- తస్మాత్సామానాధిక రణ్యంలాక్షణికమిత్వభిప్రయేణచోదయతి(యదిగౌరశ్యభి)పక్షేవ్యాపకవిచర్యయందర్శయతి(నచైవమితి)తద్వివృణోతి(సహితి)తతఃకిమిత్వత్వాహ (అతభి)సహకారతి(నైతదేవమితి)సంహూపలమ్బనియమస్యనియతప్రకారత్వప్రయోజకత్వేదామణంవక్తృకాప్రథమంశరీరస్యాపృథక్విశేషణత్వంప్ర తిపన్నమితిదర్శయతి(మనుష్యాదీతి)అత్యైకాశ్రయత్వతదేకార్థత్వయోగస్యతరాన్వితంప్రకారత్వమపృథక్విధ్విశేషణత్వమిత్వద్ధి. యద్వా-ప్రకారత్వశ బ్దేనప్రకారతయైవప్రతీతిర్వివక్షితా-ఉత్తరత్రప్రకారత్వవివరణేఅత్మవిశేషణతయైవప్రతీతేరివత్వమాణత్వాత్. తేనవిశేష్యప్రతిపత్తిసమ్మవేదణ్డ కుణ్డలాదివత్పృథక్విధ్విశేషణత్వేనప్రతిపన్నత్వాభావఃఫలితః. తదేకాశ్రయత్వం, తదేకప్రయోజనత్వం, విశేష్యప్రతిసంభవేపృథక్వితత్వేనాప్రతితత్వం, చాపృథక్విధ్విశేషణత్వేప్రయోజకమిత్వద్ధి. తేషుత్రిష్యైకాశ్రయత్వంపక్షేదర్శయతి(అత్యైకాశ్రయత్వమితి)తదేకప్రయోజనత్వందర్శయతి (అత్యైకేతి)సవహుఃశైకఫలనారకశరీరేష్వన్యాత్తిః- దుఃఖస్యాప్రయోజనత్వేపితేషాంపక్షయయాపప్రయోజనహేతుత్వాత్. సవహత్వాదిప్రీతిహే తుమభ్యత్వాదిదేహేషుతదేకప్రయోజనత్వాదతివ్యాత్తిఃశబ్దానియా- తత్ప్రయోజనసాధనత్వేననినాన్ధిత్వభావస్యవివక్షితత్వాత్- క్రయవిక్రయాద్య ర్హస్యతదేకప్రయోజనత్వంహిసనిధితి. తత్కర్తృఫలభోగార్థతయైవసద్భావాదితివ్యక్తం- అతస్తదేకప్రయోజనశబ్దస్యాస్యయమేవార్థః. అథతత్ప్ర కారత్వందర్శయతి(తత్ప్రకారత్వమపి)విశేష్యప్రతీతినిధౌతత్వృథక్విధ్విశేషణత్వేనప్రతీతిభావస్తత్ప్రకారత్వశబ్దేనవివక్షితభిత్వద్ధి. పశ్యమినిద్వైశబ్దోప చారికః. యద్వా-తతత్వతత్ప్రకారత్వేనక్రమిత్వద్ధి. అథవా-పృథక్విధ్విశేషణత్వప్రతీతిభావేప్రతీతివిశేషహేతుతయోదాహర్యతే. ఏతత్తదేకాశ్రయ త్యాదిత్రితయంసపక్షేవిదర్శయతి(ఏతదేవహితి)విచక్ష్యావృత్తత్వందర్శయతి(ఏతత్త్వభావేతి)ఈదృశప్రకారత్వమేవపక్షేమత్వద్ధీయప్రత్యయని రవేక్షసామానాధికరణ్యహేతురీత్యాహ (దేవమనుష్యాదీతి)సంహూపలమ్బనియమస్యఅన్యథానిధిమాహ (జాతివ్యక్తిర్నితి)సంహూపలమ్బనియమస్తేష్వ

అత్తన స్వచాతుషత్వాచ్చతుషాశరీరగ్రహణవేళాయామాత్తనగృహ్యతే. పృథగ్గ్రహణయోగ్యస్యప్రకారతైకస్వరూపత్వం దుర్లుభమితిమానోచః - జాత్యాదివత్తదేకాశ్రయత్వతదేకప్రయోజనత్వలక్ష్యశేషణత్వైశ్శరీరస్యాపితత్ప్రకారతైకస్వభావత్వావగమాత్. సహజాపలమ్బనియమస్త్యేకసామగ్రీవేద్యత్వనిబద్ధనశ్చక్షుఃకం. యథాచతుషాపృథివ్యాదేగ్గద్గరసాదిసంబద్ధిత్వంస్వాభావికమపినగృహ్యతే - ఏవంచతుషాగృహ్యమాణంశరీరమాత్తప్రకారతైకస్వభావమపినతథాగృహ్యతే - అత్తగ్రహణేచతుషసామగ్ధ్యాభావాత్. నైతావతాశరీరస్యతత్ప్రకారత్వస్వభావవిరహః. తత్ప్రకారతైకస్వభావత్వమేవసామానాధికరణ్యనిబద్ధనం. అత్తప్రకారతయాప్రతిపాదనసమర్థస్తే శబ్దస్సహైవప్రకారతయాప్రతిపాదయతి. ననుచక్రాజైవవ్యవహారేశరీరశబ్దేనశరీరమాత్రంగృహ్యతత్ప్రతిపాదనవ్యవహారశరీరశబ్దస్య. నైవం-అత్తప్రకారభూతవ్యవహారేశరీరస్యపదార్థవివేకప్రదర్శనాయనిరూపణాన్నిష్కర్షకశబ్దోయం- యథాగోత్వంశుక్లత్వమాకృతిగ్గుణత్యాదిశబ్దైః. అతో గవాదిశబ్దవదైవమనుష్యాదిశబ్దైః అత్తవర్తనైః.

సామగ్రీవేద్యత్వప్రయుక్తఃసత్వపుంసద్ధివేషణత్వప్రయుక్తశ్చత్వర్థః. చాతుషత్వం ప్రదర్శనార్థం. ఉపాధేరపక్షస్థత్వందర్శయతి (అత్తన స్త్వితి) ఏకసామగ్రీవేద్యత్వమపుంసద్ధివేషణత్వేప్రయోజకమితదభావాన్నాపుంసద్ధివేషణత్వమిత్యాశ్చక్రాహ (పృథగ్గ్రహణేతి) స్వరూపం-ధర్మః. ప్రకారత్వమేవధర్మస్యస్వతత్ప్రకారతైకస్వరూపం. ఏకశబ్దేనకదాచిదప్రకారత్వస్యప్రదానః-తదశ్చబద్ధమితివైషమ్యం. కిమపుంసద్ధివేషణత్వేప్రయోజకాస్తరాభావాదేకసామగ్రీవేద్యత్వంప్రయోజకముచ్యతే-ఉపాస్యానుయాయిత్యాదిదమపిప్రయోజకముచ్యతఇతికల్పమగ్రీవేద్యప్రభువం రఃప్రతిపదతి (జాత్యాదీతి) ప్రకారతైకస్వభావత్వావగమాదిత్యతస్వభావశబ్దేనైవప్రకారత్వనియమేనిశ్చేష్యేకశబ్దప్రయోగఏకసామగ్రీవేద్యత్వాస్వభావత్వవ్యాప్యత్వర్థః. యదితదేకాశ్రయత్వాదిరేవాపుంసద్ధివేషణత్వేప్రయోజకః-కథంహి. జాత్యాదౌసహజాపలమ్బనియమధర్మత్రాహ (సహజాపలమ్బత్వేతి) అనేనపూర్వంచాతుషత్వోక్తిరేకసామగ్రీవేద్యత్వప్రదర్శనార్థేతిస్పష్టం. అభిపూర్వోక్తవికల్పేద్వితీయఃరసేచాపుంసద్ధివేషణత్వప్రయోజకరయోచ్యమానమిదంకింమత్పర్థియప్రత్యయనిరవేక్షసామానాధికరణ్యప్రయోగవిషయేషుసప్తేష్వనుయాయ- ఉపభవదభిమతజాతిగుణైఃపివానుయాయాతివికల్పోభిప్రేతః. తత్రప్రభువం-దేవతానోరేకసామగ్రీవేద్యత్వాభావాత్-తదశ్చానుగతప్రయోజకసద్భావాదపుంసద్ధివేషణత్వస్యాప్యనుగతత్వేనసామానాధికరణ్యప్రయోగాజాంసర్వేషాంముఖ్యత్వేసంభవత్వస్యననుగతమాకారం ప్రయోజకత్వేనాజ్ఞేక్యత్వఅపుంసద్ధివేషణత్వమిదంకుచిరం కృత్యాతద్దూరాసామానాధికరణ్యప్రయోగాజాముఖ్యత్వాశ్రయణమనుపపన్నమిచ్ఛర్థసిద్ధం-ప్రకారతైకస్వభావత్వావగమాదిత్యత్రైకశబ్దేనఏకసామగ్రీవేద్యత్వాస్వభావత్వస్యప్రదస్తత్వాత్. అభవరాభిమతస్థానుయాయత్వరూపేద్వితీయఃరసేచాపుంసద్ధివేషణత్వస్యాప్యనుగతత్వేనసామగ్రీవేద్యత్వాస్వభావత్వవ్యాపకత్వమాహ (యథేతి) నహ్యచాతుషస్యాపిగద్గరస్యపుంసద్ధినియతప్రకారత్వహః. ఏవంశబ్దాయథాశబ్దప్రతినిధ్యేకరూపః. కన్నాదగ్రహణమిత్వత్రాహ (అత్తగ్రహణఇతి) వ్యాపకత్వాభావఫలమాహ (నైతావతేతి) ఏతావతా-చతుషాగ్రహణాభావమాత్రాత్. నతత్ప్రకారత్వస్వభావహః-ఏకసామగ్రీవేద్యత్వస్యఅపుంసద్ధివేషణత్వావ్యాపకత్వాభావాత్తదేకాశ్రయత్వాదిప్రయోజకాస్తరసద్భావాచ్చేతిభావః. తతః కిమిత్వత్రాహ (తత్ప్రకారతేతి) ఏకశబ్దఏకసామగ్రీవేద్యత్వాస్వభావత్వప్రదానపరః. ఏవకారస్సహజాపలమ్బనియమప్రదానార్థః. అపుంసద్ధివేషణత్వేనలిశరీరస్య-కేనాపిప్రమాణేనతత్తదోపలభ్యేతేత్యత్రాహ (అత్తేతి) శబ్దాపినశరీరపర్యవ్రాభిధాయాతిచోదయతి (ననుచేతి) పరిహరతి (నైవమితి) ఇమాచోద్యపరిహారావాక్యత్వధికరణేపిసమానాదిత్యభిప్రాయేణాహ (యథాగోత్వమితి) నిష్కర్షకశబ్దానాంవిశేష్యపర్యవ్రాభిధాయిత్యాభావచేతనాచేతనవాచినశ్చక్రానబ్రహ్మపర్యవ్రాభిధాయినోభవన్తి-ఃస్వస్యాత్తాశరీరం ఃస్వస్యపుంసద్ధివేషణమిత్యాదిష్యత్వాదిశబ్దానాంనిష్కర్షకశబ్దత్వావగమాదిచేత్. ఉచ్యతే-నిష్కర్షకశబ్దోద్వివిధః-వైషమ్యేకనిష్కర్షకోనియతనిష్కర్షకశ్చేతి. తత్రశరీరాదిశబ్దానియతనిష్కర్షకాః-అత్తాదిశబ్దావైషమ్యేకనిష్కర్షకాః-గోత్వాదిశబ్దవచ్చుక్లాదిశబ్దవచ్చ- ప్రయోగస్వవ్యవస్థాపకత్వాత్. నిష్కర్షకానిష్కర్షకవిభాగోపిహి ప్రయోగాధీనః-తద్వదయమపిభాగస్తస్మాల్. ననుశుక్లాదిశబ్దానియతనిష్కర్షకావప- గుణిచర్యస్తతామః గుణవచనేభ్యోమతుపోలుగ్యక్రవ్యఇతిస్తరణాత్. నైవం-జాతివాచిత్యవదపుంసద్ధివేషణవాచిత్యాదిశేషాచ్చుక్లాదిశబ్దానాం. ప్రత్యయస్థుద్విశబ్దస్థివచనవత్ప్రకృత్యనతిరక్తాః - త్రిలింగతయాశబ్దసాధుత్వాస్వరూపిశేషయవభవతి. తతఏవహి ఃగుణేశుక్లాదయఃపుంసద్ధిగోతిక్లాస్తతద్వతీతి నైఃపుణ్యకాః. యతస్వతోగుణిచర్యస్తానామేవగుణవాచినదానాంలింగస్వరార్థం మతుల్లాపస్తరణం- నతుగుణ్యభిధానశక్తివిరహజాంగుణ్యభిధానార్థం- అతఏవహిరాగపదస్సరక్రవదతుల్యతయా ప్రయోగాభావః. అతశ్చుక్లాదిశబ్దావైషమ్యేకనిష్కర్షకాః. నియతనిష్కర్షకాజామపితథాత్వం ప్రయోగివిశేషసాపేక్షం-నతుసార్వత్రికం-ఃస్వసోహమపుకౌస్త్రయప్రభావశశిసూర్యయోఃఃపుణ్యోగస్థోపుథివ్యాంవేతిగద్గరాదిశబ్దానామపిపరమాత్మపర్యస్తతయా ప్రయోగాత్. అతఃపుథివ్యాద్యపేక్షయైవగద్గరాదిశబ్దానాంనియతనిష్కర్షకత్వం. శరీరవాచిత్యనాంశరీరపర్యస్తతాంనిగమయతి (అతోగవాదీతి) అత్తపర్యవ్రాహ - అత్తపర్యవ్రాహ క్తయః. శరీరవాచిత్యైవోభావం శక్తినిబద్ధనతయాముఖ్యమిత్యర్థః. ననుయద్యపిశరీరవాచిత్యైవఅకృతినయగోచరాః- తథాపి తైశ్శరీరబోధనంలాక్షణికం- గవాదిశబ్దైరపివ్యక్తిబోధనస్యలాక్షణికత్వాత్. సంబద్ధానుపపత్తిభ్యాంహిలక్షణా - జాతిమాత్రస్యానయనాద్యపర్యవ్యాప్యత్వక్రీసంబద్ధాచ్చగవాదిశబ్దైర్యక్తిబద్ధక్షణయాబోధ్యతే - ప్రయోగేస్వభాసిద్ధేశక్తికల్పనానుపపత్తిః. నైవం- అయతనిద్ధివేషణవాచిత్యబద్ధత్వస్యవిశేష్యుత్కణ్ఠాప్రతిబద్ధత్వాత్. అన్యథా - జాత్యాదిశబ్దానామపిసంబద్ధానుప

వర్తంతాః అతనిపరస్యబ్రహ్మణ్యప్రకారతయైవ చిదచిద్వస్తుననివదాన్తత్వమితి తత్సామానాధికరణ్యేన ప్రయోగః. అయమర్థోవేదాన్తసర్వగ్రహీతమర్థి తః. ఇదమేవ శరీరాన్తభావలక్షణంతాదాన్త్యంః ఆత్మైతితూపగచ్ఛద్గ్రాహయంతిచేతివత్సతి. *ఆత్మైత్యేవతుగృహ్యాయాదితదవాక్యకారః.

ప్రయోజకాకారం వదన్తిగమయతి (అతఇతి) ఏవం తత్త్వమసీతివాక్యేన చిదచిచ్ఛరీరకస్య కారణావస్థస్యకార్యావస్థస్యచ బ్రహ్మణ ఏకత్వం ప్రతిపాదితం. నవప్రకారైక్యం కార్యకారణైక్యంచేత్తర్థభేదాద్వాక్యభేదఃశబ్దసీయః - ప్రకారిత్యస్యచదావగమ్యత్వాత్. చర్చదంహిప్రకృతవాచకం. ప్రకృతంహిసార్వజ్ఞాదిగుణకంజగచ్ఛరీరకంకారణం *తదైత్తత్ *ఏకమేవ *బ్రహ్మస్యాం *తదైజోస్సజత *అనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి *సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాఇత్యాదివిరీషీత్రైత్వీకత్వానుప్రవేశపూర్వకనామరూపవ్యాకరణభారణ శ్రవణాత్. అతస్తత్త్వం సార్వజ్ఞాదిగుణకజగచ్ఛరీరక బ్రహ్మచరం. త్వంపదంచకార్యాచిత్సంస్పృష్టజీవవిశేషవిజిష్ట బ్రహ్మచరం. అతఃకథయావస్థస్య బ్రహ్మణఃచిదచిచ్ఛరీరక వత్త్వంపదావగతం. పదద్వయస్ససమానవిభక్త్యాకారణావస్థస్యకార్యావస్థస్యచ బ్రహ్మణఏకత్వమవగమ్యతే. అతోనవాక్యభేదః. అచ్యుతార్వకారణావస్థప్రకార్యేకత్వంతత్త్వమసీతివాక్యేన ప్రతిపాదితం. పరమాత్మానం ప్రతిజగత్శరీరత్వంకథం- అస్మిక్తాసీదేశరీరత్వప్రయతాదోహఃస్మ్య- ఉక్తస్యానుగ్రహకస్యన్యాయస్యకిమనుగ్రాహ్యం ప్రమాణం- కథంపుర్వతివిరోధపరిహరణత్యాదిశక్త్యాయామాహ (ఆయమగ్గతి) పరేణస్వరూపైక్యపరత్వేనోదాహృతంసూత్రంవాక్యకారవచనంచవాచకైః (ఇదమేవేత్యాదిగా) అత్రాయమగ్గస్యంతలయ్యానుసంధేయః- మృషావాదిశిష్యా మానాధికరణ్యనిర్వాహబహుభాకృతాః. తత్ర సామానాధికరణ్యసౌతద్వాప్యత్రిమతేనవస్తుమాత్రపరత్వంసత్యాదివాక్యనిరూపణేననిర్ణయః- వ్యాప్యత్రీనాముపలక్షణతాపక్షేపదానరైయధ్యాయోత్, విశేషణత్యాభ్యుపగమముఖ్యేసంభవతి లాక్షణికార్థస్వీకారయోగా, చ్చ. తత్త్వమసీతివాక్యేచాన్వయముఖ్యేన స్వరూపమాత్రపరత్వేతత్త్వదస్యప్రకృతపరామర్శిత్వశబ్దః, పదద్వయలక్షణా, ప్రవృత్తినిమిత్తభేదాభావాత్సామానాధికరణ్య లక్షణాని, రూపలక్షణరూపప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయణేపదానరైయధ్యయం, *తదైత్తత్తేత్యాభ్యుపగ్రమవిరోధః, ఉపగ్రహేపగ్రమవిరోధః, శ్చ, త్వంనరవిరోధః, తిరోధానాద్యనుపపత్తిరూపతర్కవిరోధ, శ్చేతి మాత్రాన్వయతాని. వాధార్థ్యేన స్వరూపలక్షణానాభిధేయతావేద పదద్వయలక్షణాదయోదోహః, ప్రత్యక్షేణ వాధాదర్శనాద్వాధపరత్వానుపపత్తిః - పదానరైయవిరోధిధర్మానుపపాదనేన విరోధాభావాత్ వాధకల్పనానుపపత్తిరిత్యధికందూషణద్వయం, చోక్తం. తథా *సర్వంభవిదంబ్రహ్మత్వత్ర సామానాధికరణ్యస్యమాతదాకారారోపణిబద్ధనత్వమయ్యుక్తం- సర్వత్వబ్రహ్మత్వయోరేకాశ్రయత్వాభావేన సామానాధికరణ్యలక్షణాభావా, త్వరమార్గతవికాధికరణ్యేసంభవత్య పరమాగ్నేక్యవిషయత్వాశ్రయణానుపపత్తే, శ్చ. విక్యాపారమాధ్యైహిసామానాధికరణ్యవాక్యప్రామాణ్యంహీయతే- ప్రతిపాదయిషితస్యైక్యస్యమిధ్యాత్వాత్. ఏవమచిద్బ్రహ్మణో సామానాధికరణ్యసంత్వానృతయోరైక్యాభావాదయ్యుక్తం. అన్తఃకరణచిన్మాత్రయోరైక్యాభావాత్ *బ్రహ్మహమస్తీతిసామానాధికరణ్యసంఘటతే. అహంశబ్దస్యాన్తఃకరణాపహితజ్ఞప్తివాచిత్యాత్తదపపత్తిరితిచేన్న-అహంశబ్దస్యాన్తఃకరణాపహితజ్ఞప్తివాచిత్యాభావాత్. యథా-అహమిచ్ఛామిద్వష్టితీచ్ఛాదేరహమర్థవిశేషణతయావ్యవహారాత్ అహంశబ్దస్యనాన్తఃకరణాపహితేచ్ఛాదివాచిత్యం- ఏవమహంజానామిత్రియోగాత్తదపపత్తజ్ఞప్తివాచిత్యమప్యహంశబ్దస్యానుపపన్నం. సహజ్ఞప్తిరేవజ్ఞప్తివిశేష్యతే. జ్ఞాతృజ్ఞేయతదవచ్చిన్నజ్ఞానాతిక్రమ్యకస్యచిద్జ్ఞానస్యశబ్దవిశేషణాయమానస్య రాకికబుద్ధ్యగోచరత్వాన్నతద్వివక్షయా-అహంశబ్దప్రయోగోపపత్తిః. అతో-అహంబ్రహ్మస్తీతిసామానాధికరణ్యమయ్యుక్తం. అన్తఃకరణద్వయైక్యాభావా, దహమాదిశబ్దానాంపూర్వోక్తన్యాయేనతదపహితజ్ఞప్తివాచిత్యాభావా, చ్చ*అహంమనురభవమిత్యాదిసామానాధికరణ్యంచానుపపన్నం. ప్రాణాద్యతేజసజీవయోరైక్యాభావాత్ *ప్రాణోస్మిప్రజ్ఞాత్మా*అహమేవేదంసర్వం*జమత్తస్సర్వమహంసర్వమిత్యాదిచాయ్యుక్తం. *అహంహంస్సర్వమిదంజనార్దన ఇతిజీవేశ్వరవాచినోరచిదేశ్వరవాచినోశ్చశబ్దయోగ్యామానాధికరణ్యమయ్యుక్తం - జీవేశ్వరయోగ్యధివాదినాంచచిన్మాత్రేకత్వితత్వాత్. సహిరజ్ఞాత్వీరసర్వభూదశనామ్బుధారారాచినాంశబ్దానామిధస్యామానాధికరణ్యం. అహంహంస్సర్వమిత్యాదిశబ్దానాంఅధ్యప్రవాచినామధిష్ఠానభూతపరబ్రహ్మపరత్వాదేకార్థవృత్తిత్వమితిచేన్న- ఆకృతివాచినాంవ్యక్తిపర్యవ్రతయేవఅధ్యప్రవాచినాంశబ్దానామధిష్ఠానవాచిత్యవృత్త్యత్వభావాత్. సహిరజతశబ్దస్యకుక్తిత్వాశ్రయద్రవ్యవాచిత్యేనపుర్వత్తిః. తదభావశ్చశ్చక్తికలాదారణతాదిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతరజతత్వాదేరభావాత్. సనుఅధ్యప్రవాచినశ్చబ్దాలధిష్ఠానేముఖ్యవృత్తాః - ఇదంరజతమితివృద్ధవ్యవహారమాలపుర్వత్తిసద్భావాదితిచేత్. ఉచ్యతే-యదర్థవివక్షయా శబ్దప్రయోగో-నసస్యభావీధ్యః-తస్యతద్వాచిత్యనిశ్చయః. తత్రేదంపక్ష్యం-అధ్యప్రవాచినశ్చబ్దస్యాధిష్ఠానపర్యవ్రత్యేకింబ్రాన్తప్రయోగోమూలం-ఉతప్రబుద్ధప్రయోగః. సప్రథమః-రజతపురోవదినోరసస్యప్రత్యానధిష్ఠానత్వబుద్ధ్యవతత్ర రజతశబ్దప్రయోగఇతిసాన్యధ్యప్రవాచినో-ధిష్ఠానపర్యవ్రత్యాసాధకత్వాత్. సహజీవేదతత్త్వాజ్ఞానాద్దేవదత్తశబ్దప్రయోగోదేవదత్తశబ్దస్యయజ్ఞదత్తవాచిత్యేమూలంభవతి. ద్వితీయేచరజ్ఞాసర్వఇతిప్రయోగస్సర్వశబ్దస్యప్రాగనా రోపితబుద్ధిమూలప్రయోగానువాదరూపత్వాదారోపిత విషయశక్తిల్పసేమూలంసంస్థాత్. సస్యపుకృష్టిధ్వితేషణవాచిశబ్దానాంవిశేష్యవర్త్యవత్త్వమిష్టం- అధ్యప్రవాచినాధిష్ఠానసాన్యపుకృష్టితేషణం- తస్మిక్తాసత్త్వవభాసాత్రేనవిభాతదనవభాసాచ్యేతిచేన్న- అస్యత్రసతోవిశేషణస్యపురోవర్థితం ప్రత్యపుకృష్టిధ్వితాత్, అభ్యాతిపక్షేచాధ్యప్రత్యాధిష్ఠానత్వయోరేవాభావా, శ్చమేవాదిపక్షేమృద్వినర్తస్యసూతాదేశకంప్రతివాదిద్యాఖ్యోదోషవివర్తస్యరజతస్యపురోవర్థితం ప్రత్యపుకృష్టితేషణత్వాయాగా, చ్యేతి. అతోజీవేశ్వరసామానాధికరణ్యమయ్యుక్తం.కించ-తత్త్వమ

అత్రేదంతత్వం-అవిద్యస్తునః చిద్యస్తునఃపరస్యచ బ్రహ్మణోభోగ్యత్వేనభోక్తృత్వేనచేతిత్వత్వేనచస్వరూప వివేకమాహుఃకాశ్చనశ్రుతయః *అస్మాన్నాయాస్యజతేవిశ్వమేతజ్జన్మింశ్చాన్యోమాయయాసన్నిర్దుః *మా యాంతుప్రకృతివిద్యాన్తాయినంతుమహేశ్వరం *క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః క్షరాన్తాపిశతేదే వపకః-అమృతాక్షరంహరఃఇతిభోక్తానిర్దిశ్యతే-ప్రధానమాత్మనోభోగ్యత్వేనహరతీతిహరః * సకారణంకరణా ధిపాధిపోనచాస్యకల్పిజ్జనితానచాధిపః *ప్రధానత్వేనృజ్జవతిగ్గుణేశః *వతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరంశాశ్వతంఽవివమ చ్యుతం *జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశనీశౌ*నిర్వోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకోబహూనాంయోవిదధాతికామాకా *భోక్తాభోగ్యంప్రెరితారంచమత్వా *తయోరన్యసిషిష్టలంస్వాద్వైత్యనశ్చన్నన్యో అభిచాకరీతి * పృథగా త్తానంప్రెరితారంచమత్వాజుష్టస్తతస్తైనామృతత్వమేతి *అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వీంప్రజాం జనయన్తీంసరూపాం । అజోహ్యోకోజుషమాణోసు శేతేజహత్యేనాంభుక్తభోగామజోన్యః *సమానేవృక్షే పురుషోనిమగ్నో అనిశయాశోచతిముహ్యమానః । జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశమస్యమహిమానమితివీతశోక ఇ త్యాద్యాః స్మృతావశి- *అహక్తారతియంమేభిన్నాప్రకృతిరష్టధా । అపరేయమితస్త్వన్యాం ప్రకృతివి ధిమేపరాం । జీవభూతాంమహాబాహుయయేదంధార్యతేజగత్ * సర్వభూతానికాన్తైయప్రకృతియా ద్విమామికాం । కల్పక్షయేపునస్తానికల్పాదౌవిస్మజామ్యహం । ప్రకృతింస్వామవష్టభ్య విస్మజామిపునఃపునః!

యథ్యం. సహితశ్చిదహమసదహమ ద్రవ్యమితిమన్యతే. సద నైకత్వముచదేప్రవ్యమితిచేన్న-తస్యసామానాధికరణ్యభోగ్యత్వాభావాత్. సామానాధిక రణ్యంహిపూర్వనిర్దిష్టస్య విశేష్యస్యచదా నైకత్వస్థాపితవిశేషణాన్వయమువగమయతి - సతుతద్విశేషణాన్వితవ స్త్వ నైకత్వం. సహి బ్రాహ్మణ స్త్వమ నీతుకైత్వంశబ్దనిర్దిష్టస్య బ్రాహ్మణా నైకత్వం ప్రతిపాదితంభవతి - కింతుతస్య బ్రాహ్మణత్వవిశేషణైశ్చిత్వమేవ. అతో వివక్షితైకత్వాన్విధేయవదేశ వైయథ్యమేవ. యద్యంశవిశేషసాధారణాకారః ప్రవృత్తినిమిత్తం - తదా బ్రహ్మదిశ్చానాంతదితరాంశవాచిపదసామానాధికరణ్యేవిరోధఃస్యాత్. యదానిరతిశయబృహత్త్వం ప్రవృత్తినిమిత్తతదా *సత్త్వమనీతుకైత్వేనిరతిశయబృహదనీతుకైత్వంసాత్ - తతశ్చాణోద్భవస్యనిరతిశయబృహత్త్వని రోధః. త్వనిరతిశయబృహద్వస్తునోశ్చిత్వత్వశ్చేదేకదేశలక్షణా- సహి బ్రహ్మశబ్దస్యబృహదేశకోముఖ్యాన్యః. వివమసాధారణాకారా నైకత్వప్రవృ త్తినిమిత్తత్వేష్యనుపపత్తిర్నిష్ప్రవా. అతఃకుద్వైత్రయ ప్రత్యసీకంసామానాధికరణ్యంభాష్యకారపక్షవివముఖ్యం. వ్యాఖ్యానా నైకత్వనిర్వాహరో భవమత్వనిర్వాహసృకింనైషమ్యం- కించాత్మభేదేనిర్వహిశరీరశరీరీభావః-సవిహా సి-కాలవిశేషవికృతప్రతిపాదనాత్, *పురుషశ్చాపుష్కభావేతాలీయతే పరమాత్మని *సకాకాదాత్మన నద్వదాత్మానఃప్రభవ నిహిత్యాదిభిర్నిదచితోరుత్పత్తిప్రళయ ప్రతిపాదనాత్, కార్యకారణయోరేక ద్రవ్యత్వాచ్చ- సహేకమేవవస్తుశరీరంశరీరభవతి- తస్మాత్త్వరూపపరిణామపక్షేనైవ నిర్వాహయవరమితిశ్చాపిహారార్థం, సకల శ్రుతిసాంఖ్యాన్యత్వజ్ఞాపనా ర్థం, తేమతేమ ప్రదేశేమచిత్తక్రియముక్తానామగ్ధానాంసంకలయ్య ప్రదర్శనేననుగ్రహత్వాపాదనార్థం, చారభతే(అత్రేదంతత్వమితి)భోగ్యత్వేన భోక్తృత్వేనచేతిచశబ్దఃఇతవ్యత్వేనతయోరేకకోటినివేశాత్. *అస్మాన్నాయాత్వ త్రమాయాశబ్దాధినిష్క్రమముపాదత్తే (మాయాంతు ప్రకృతిమి తి) అన్యశబ్దవాచ్యతత్వేతిస్పష్టయితుమాహ(క్షరం ప్రధానమితి)అథా నైకత్వమహేతుత్వాత్ హరశబ్దంవ్యాచప్తే (ప్రధానమితి) అత్ర *వ్యక్తావ్య క్తంభరతేవిశ్వమీశఇతిపూర్వవాక్యే శ్రవణాధార్యత్వధారకత్వలక్షణభేదోపనిర్దిష్టః. ఈశ్వరేతివ్యతారూపభేదందర్శయతి(సకారణమితి)కరణాధిపాధి పశబ్దవ్యాఖ్యానార్థమాహ(ప్రధానేతి)గుణేశః-గుణానాంప్రత్యక్షప్రమాసానియన్తా. అసన్యేశ్వరత్వందర్శయతి(పతిమితి)అనేనశేషశేషిత్వలక్షణ భేదోపనిర్దిష్టః. సచ*సారక్షణిఇతిథాతోర్నిచ్చన్నత్వాత్పతిశబ్దోరక్షకవాచీ - సతుశేషివాచీతివాచ్యం- శేషిచిరూఢత్వాత్. అన్యథా*గమేర్ద్విఇతిడో ప్రత్యయా నైకమిథాతోర్నిచ్చన్నత్వాద్దోశబ్దస్యమమహ్యదివాచకత్వప్రసక్తః. గతిమత్ససర్వేషు ప్రయోగాభావాత్, తిత్వత్వగతిప్రయోగాత్, తత్రరాశిశత్రాన్త్రయఇతిచేత్. ఏవం *వృద్ధాచమాతాపితరాసాక్షీభార్యాసుతశ్శిశుః|అప్యకార్యశతంకృత్వాభర్తవ్యామనర బ్రవీదిన్యామేనపి తృసంరక్షకేపుత్రేనీత్రాద్యపేక్షయాపతిశబ్దా ప్రయోగాత్, గృహద్యరక్షకేపిస్వామినిపతిశబ్దా ప్రయోగా, చ్చశేషిపతిశబ్దోరూఢః. తథా *దాస భూతాస్యతస్య ర్వేహ్యత్వానఃపరమాత్మనః|తథా *సత్త్వంపరమశ్శేషిశేషానైకరూపితా|సత్త్వన నవ్యభావోయంస ప్రయోజనపూర్వకఇతిదాస శేషశేషిశబ్దప్రయోగోభగవచ్ఛాస్త్రేమద్యశ్యతే. పత్యాదిశబ్దాభావేషి-*ప్రీహీన్ ప్రోక్షతీత్యాదౌద్వితీయాశ్రుత్యాప్రోక్షణాదేర్ద్విహ్యదిశేషత్వవత్ *యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిసాజగతఃపరమాత్మశరీరత్వావగమాత్, శరీరపారార్థ్యస్యచ*సంఘాతఃపరార్థత్వాదిత్యాదిభిఃప్రసిద్ధత్వా, చ్చజగద్బ్రహ్మణో శ్శేషశేషిభావస్సిద్ధః. అతోయథోక్తవివార్థః. ముఖా నైకత్వాపిభేదనిర్దిందర్శయతి(జ్ఞాజ్ఞావితి)ఉత్పత్తిప్రళయాభావ ప్రతిపాదనందర్శయతి(నిర్వోని త్యానామితి)అకారా నైకత్వాపిభేదమాహ(భోక్తేతి)భగవతోఽస్మృప్రదోషత్వందర్శయతి(తయోరితి)భేదజ్ఞానస్యమాత్మహేతుత్వమాహ(పుథగితి)ము క్తాభేదమాహ(అజామితి) జీవేశ్వరయోఃస్వతోభేదంసవిశేషత్వంచస్పష్టయితుమాహ (సమానత్వేతి)పుథ త్వజ్ఞానస్యమాత్మహేయత్వపరస్యవాక్యద్వ యస్యమధ్యే*అజామేకామిత్యాదివాక్యముపా త్తం *సమానేవృక్షే *అజామేకామితి ప్రధాన ప్రసక్తోపేతత్వసామ్యత్. జుష్టం-ప్రియమాణం. (స్మృతావశితి)అష్టభాగిన్నాప్రకృతిర్మమత్వనేనకారణావస్థాయామవిభేదసిద్ధిః. మామికాం ప్రకృతింకల్పక్షయేయా నీత్యత్రాపితథాః ప్రకృతింస్వా

భూతగ్రామమిమంకృత్సుమవశంప్రకృతేర్వశాత్ *మయాధ్యక్షేణప్రకృతిస్సూయతేసచరాచరం | హేతునానేన
కానైయజగద్విపరీతతే *ప్రకృతింపురుషంచైవవిధ్యనాదీకభావపి *మమయోనిర్మహద్భ్రష్టతస్మిన్ గర్భందధామ్య
హంసప్భవస్సర్వభూతానాంతతోభవతిభారతేతి. జగద్యోనిభూతంమహత్ బ్రహ్మమదీయం - ప్రకృత్యాఖ్యంభూత
సూక్ష్మమచిద్వస్తుయత్. తస్మిన్ శ్చేతనాఖ్యంగర్భంయత్సంయోజయామి-తతోమత్ప్రతాప్చిదదిత్సంసగ్గాదైవాదిస్థావ
రాన్తానామచిత్తైశాంసర్వభూతానాం సంభవోభవతీత్యర్థః. ఏవంభోక్త్యభ్యంగ్యహాపేణావస్థితయోస్సర్వావస్థా
ఽవస్థితయోశ్చిదచితోగపరమపురుషశరీరతయాతన్నియామ్య త్వేన తదపుభక్తితీం పరమపురుషస్యచాత్మత్వమాహున
తాశ్చనప్రతయః *యగిపృథివ్యాంతిష్ఠకృథివ్యాఅన్తరోయంపృథివీనవేదయస్యపృథివీశరీరం యగిపృథివీమన్తరోయ
మయిత్యార్థః *యతస్సపిత్తస్థాన్తస్మిన్ త్వరోయమాన్తానవేదయస్యాత్మాశరీరంయతస్సానమన్తరోయమయితీసత
తాన్తస్యస్యస్మతథితి-తథా *యగిపృథివీమన్తరేసంచరన్యస్యపృథివీశరీరంయంపృథివీనవేదేత్యార్థః *యోక్షర
మన్తరేసంచరన్యస్యాక్షరంశరీరంయమక్షరంనవేదయోమృత్యుమన్తరే సంచరన్యస్యమృత్యుశరీరంయస్మృత్యుర్మ
వేదపమసర్వభూతాన్తరాన్తాపమాతపాప్తాదివ్యోదేవపకోనారాయణః-అత్రమృత్యుశబ్దేనతమశ్శబ్దవాచ్యంసూక్ష్మా
వస్థమచిద్వస్తుభిధీయతే-అస్యామేవోపనిషది*అవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయతథితివచనాత్ - *అన్తగిప్ర
విష్టశ్చాన్తజనానాంసర్వాత్మేతిచ. ఏవంసర్వావస్థావస్థితచిదచిద్వస్తుశరీరతయాతత్ప్రకారగిపరమపురుషఏవకార్యా
వస్థకారణావస్థ జగన్మూపేణావస్థితథితిమమర్థం జ్ఞాపయతుంకాశ్చనశ్రుతయగికార్యావస్థం కారణావస్థంచజగత్ స
ఏవేత్యాహుః *సదేవసోమ్యేదమగ్రతీదేకమేవాద్వితీయంతదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితత్తైజోస్సృజతేత్యార
భ్య *సన్నూలాసోమ్యేమాస్సర్వాన్ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిస్థాః | ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్వం సలక్షాత
త్వమసిశ్చేతకేతోథితి - తథా *సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి | సతపోతప్యతసతపస్తప్త్యాఇదంసర్వమస్మ
జతేత్యారభ్య *సత్యంచాన్యతంచసత్యమభవదిత్యాద్యాః. అత్రాపిశ్రుత్యన్తరసిద్ధిచ్చిదచితోగపరమపురుషస్యచస్వ
రూపవివేకస్సార్థితిః *హన్తాహమిమాన్తిస్రోదేవతాలనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి, *తత్సృ
ష్టాతదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛాభవత్ *విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచసత్యంచాన్యతంచ సత్యమభవదితి,
చ. *అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యేతిజీవస్యబ్రహ్మత్వత్వం *తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛాభవత్ *విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచే
త్యనేనైకాధ్యాత్ ఆత్మశరీరభావనిబద్ధనమితివిజ్ఞాయతే. ఏవంభూతమేవనామరూపవ్యాకరణం *తద్దేదంతర్వ్యవ్యాకృ
తమాసీత్ తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రీయతేత్యత్రాప్యక్తం. అతగికార్యావస్థగికారణావస్థశ్చసూలసూక్ష్మచిదచిద్వ
స్తుశరీరగిపరమపురుషఏవేతికారణాత్కార్యస్యానన్యత్వేనకారణవిజ్ఞానేనకార్యస్యజ్ఞాతతయైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానం

మవప్రభ్యవిసృజామిత్యత్రాపిత్పిద్ధిః. మయాధ్యక్షేణప్రకృతీశ్చసంకరకారణావస్థాయాంభేదశ్చనిధ్యతే. ప్రకృతిమిత్యత్రానాదిత్వకన్ఠాక్షిః.
మమేత్యత్రాపికారణావస్థాయాంభేదసిద్ధిః. ఉదాహృతస్సృతివచనేమవ్యాఖ్యాయాంశంవ్యాచక్షే (జగద్యోనితి) జగద్యోనిశ్చైవ *త్రిగుణంతజ్జగద్యో
నితివచనంసార్థతే. కార్యావస్థవ్యావృత్త్యర్థంభూతసూక్ష్మమిత్యుక్తం. ఏవంచిదచిద్విధ్యభేదేసతికథమేకత్వావధారణముచవద్యతథితిశ్చాన్తాయాంఘ
టకశ్రుతీరవతారయతి (ఏవమితి) *యఃపృథివీమన్తరేసంచరన్తిగుభాలోపనిషదిశ్రూయతే. మరణయమాదివాప్యత్వ్యర్థంమృత్యుశబ్దంవ్యాచక్షే
(అత్రైతి) లీయతథితివచనాత్ - క్రమప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్వర్థః. *యస్యావ్యక్తంశరీరంయస్యాక్షరంశరీరంయస్యమృత్యుశరీరమితిక్రమోహి*అవ్యక్త
మక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయతథితిక్రమేణసంగచ్ఛతే. తమసపిత్తీభావమాత్రం శ్రుతం-సలయ్య-తమస్తస్ప్రహాణాభావాత్. కార్యానుపయంక్రత
మశ్శరీరకేజీవేకార్యోపయంక్రత్యతన్యేకీభావః. మృత్యుసంజ్ఞస్యతమసఃశరీరత్వశ్రవణాత్ విశేషణభూతతమసాతమసపిత్తీభావోయంక్తః. సర్వాత్మత్వ
ఏవరణాయాహ (అన్తఃప్రవిష్టత్యి) అనేనాపిశరీరాత్మభావఃఫలితః- అన్తఃప్రవిశ్యనియామ్యత్వంహిశరీరత్వం. అన్తఃప్రవేశకాస్తిభ్యాంస్యపగగన
వ్యావృత్తిరితి. ఐతదపిశరీరలక్షణంభాష్యకారాణిప్రేతం. భేదశ్రుతిఘటకశ్రుత్యవిరోధేనైక్యవాక్యానామర్థమాహ (ఏవమితి) ఘటకతయోపాత్తంస
న్మూలాభితి. (అత్రాపితి) ఛాన్దోగ్యప్రకరణేతైత్తిరియప్రకరణేచేత్యర్థః. హన్తాహమిత్యాదిఛాన్దోగ్యే. తత్ప్రక్షేప్త్యాదితైత్తిరియే. జీవేనాత్మనే
త్యస్యవ్యాఖ్యానార్థమాహ (అనేనేతి) అనుప్రవేశశ్రవణాభావేపినామన్యేనోక్తంనామరూపవ్యాకరణమనుప్రవేశపూర్వకనామరూపవ్యాకరణేప
ర్వవస్థిసామాన్యవిశేషన్యాయాదిత్యాహ (ఏవంభూతమేవేతి) యద్వా - సర్వకాళాప్రత్యయన్యాయేనక్వచిదనుక్తస్యాన్యతోగ్రాహ్యత్వాత్కృ
చిజ్ఞాతోఽనుప్రవేశకార్యోపయోగితయాఽపేక్షితత్వాదన్యత్రాపిన్దీకార్యత్యాహ (ఏవమితి) ఏవంభూతశబ్దోఽనుప్రవేశపూర్వకత్వపరః. అనే
ననామరూపవ్యాకరణశ్రుత్యపాదానేనజీవానాముత్పత్తిప్రశయానామరూపవ్యాకరణతదభావా-నశుస్వరూపనిష్పత్తినిశాకాదిత్వక్తంభవతి. అనే
నపూర్వోక్తశబ్దాచపరిమృతా - కాలవిశేషాత్తమైక్యంనామరూపవ్యాకరణాభావమాత్రం - సతుస్వరూపైక్యమిత్యవగమాత్. అభగర్వశ్రుతీనామస్త్రి
స్మధ్మఖ్యత్వందర్శయన్ ప్రథమమేకవిజ్ఞానేనభర్వవిజ్ఞానంపరమతేఽనుపపన్నమితిప్రాగుక్తంస్వమతఉపపన్నమిత్యాహ (అతథితి) కార్యకారణ

చ-సమీహితముపపన్నతరం. * అహమిమా స్తిస్రోదేవతాఅనేనజీవేనాన్యనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి- స
స్రోదేవతాఇతిసర్వమచిద్వస్తునిద్దిశ్యతల్సాత్మకజీవానుప్రవేశేననామరూపవ్యాకరణవచనాత్ సర్వేవాచకా శ్చ
దౌఅచిద్విశిష్టజీవవిశిష్టపరమాత్మనపవచకాఇతి కారణావస్థపరమాత్మవాచినాశబ్దేనకార్యవాచినశ్చబ్దస్యసామానాధి
కరణ్యంముఖ్యవృత్తం. అతస్థానసూక్ష్మచిదచిత్ప్రకారంబ్రహ్మవకార్యంకారణంచేతిబ్రహ్మపాదానంజగత్-సూ
క్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరకంబ్రహ్మవకారణమితిబ్రహ్మపాదానత్వేపి సంఘాతస్యోపాదానత్వేనచిదచిత్స్యైవవిశిష్ట
స్వభావాసంకరోప్యవపన్నతరః. యథాశుక్లకృష్ణరక్తతన్మ సంఘాతోపాదానత్వేపిచిత్రపటస్యతత్తత్తన్మప్రదేశవ
శ్చోక్త్యాదిసంబంధితికార్యావస్థాయామపినసర్వత్రవర్ణసంకరః - తథాచిదచిద్వరసంఘాతోపాదానత్వేపిజగత్సకా
ర్యావస్థాయామపిభోక్తృత్వభోగ్యత్వనియతృత్వాద్యసంకరః. తన్మానాం పృథక్స్థితియోగ్యానామెవపురుషేచ్ఛ
యాకదాచిత్ సంహతానాంకారణత్వంకార్యత్వంచ-ఇహాతుచిదచితోస్సర్వావస్థయోచిపరమపురుషశరీరత్వేనతత్త్వ
కారతయైవపదార్థత్వాత్తత్ప్రకారనిపరమపురుషస్సర్వదాసర్వశబ్దవాచ్యఇతివిశేషః. స్వభావభేదస్తవసంకరశ్చ త
ప్రచాత్రచతుర్థః. ఏవంచసతిపరస్యబ్రహ్మణికార్యానుప్రవేశేపి స్వరూపాన్యథాభావాభావాద వికృతత్వముపప
న్నతరం. స్థూలావస్థస్య నామరూపవిభాగవిభక్తస్య చిదచిద్వస్తున ఆత్మతయావస్థానాత్ కార్యత్వమప్యవపన్నత
రం- అవస్థాన్తరావత్తిరేవహికార్యతా. నిర్గుణవాదాశ్చపరస్యబ్రహ్మణోహేయగుణాసమ్మిధానుపపద్యతైః *అహ
తపాప్యావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘతోనీపాసఇతిహేయగుణాకప్రతిషేధ్యః *సత్యకామస్సత్యసంకల్పఇతికల్యా
ణగుణాన్విదధతీయం శ్రుతిరేవాన్యత్రసామాన్యేనావగతంగుణనిషేధంహేయగుణవిషయంవ్యవస్థాపయతి. జ్ఞానస్వ
రూపంబ్రహ్మతివాదశ్చసర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తైర్నిఖిలహేయప్రత్యసీకల్యాణగుణాకరస్యబ్రహ్మణస్స్వరూపంజ్ఞానైకస
రూపణీయం, స్వయంప్రకాశతయాజ్ఞానస్వరూపం, చేత్యభ్యుపగమాదుపపన్నతరః.

యోనైక్యప్రతిపాదనా, దేవజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానా, తాన్మానాధికరణ్యా, చేతి త్రిభాష్యత్వైరప్రదీపితః - అత్రతూర్వోక్తద్వయము
చుక్తప్రకారేణాపపన్నమితిఅత్యంతాదిభాష్యణోక్తంధవతి. విజ్ఞప్తంకారణం-తదేవకార్యమితికారణాత్కార్యస్యానన్వయం. అత్రకార్యకారణ
యోనైక్యపరాణాంశ్రుతినాంతయోరేకద్రవ్యత్వమేవప్రతిపాద్యం - సతువిజ్ఞప్తస్యనిషేధః - తస్యవిహితత్వాత్. ఏకజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానమప్యేవమే
వ - యథామృత్పిత్తైసతత్కార్యజ్ఞానేపిపిణ్డగతరూపాదినిషేధోనకృత్యస్యాత్తత్వత్. ఉపపన్నతరమితితరస్యైవసముఖ్యత్వం సర్వత్రాపివిష
తం. ఏవంసర్వద్యోత్యక్రమగతస్యైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానస్యముఖ్యత్వముక్తం. అథరమపసంహరగతస్యతత్త్వమసీపరామానాధికరణ్యస్య ముఖ్యత్వ
మాహ (అహమిమాఇతి) ఉపాదానత్వస్వభావాసంకరకథముపపద్యేతేఇత్యత్రాహ (అతస్మాల్లేతి) భాష్యవస్థావిశేషవతః ప్రాగవస్థాయోగో
చ్యుతాపాదానత్వం- అతో2వస్థావిశేషా స్థూలసూక్ష్మశబ్దాధ్యానంద్యతా. అనేనకాలవిశేషావచ్చిన్నైకత్వావధారణంనామరూపవిభాగాభావాధిప్రా
యమితిఫలితం. ఉపాదానత్వేపిస్వభావాసంకరమాహ (సూక్ష్మేతి) దృష్టాన్తేనేమమర్థముపపదయతి (యథేతి) సనుశుక్లకృష్ణాదితత్త్వకారణా
వస్థాయామపిభిన్నా- సచతేవస్యతమంప్రత్యవ్యతమస్యకారణత్వం- అతస్తత్రస్వభావాసంకరః. అత్రతుదిశ్యస్వసంఘాతోపాదానత్వేపికారణా
వస్థాయాంపరమాత్మైకవివస్వశబ్దేనప్రాయతే-సతుచేతనాచేతనా. కించ-పరమాత్మనఃప్రాగేకత్వం, తస్మాదిపరమార్థయోరుచ్ఛత్వాదికం, చ హ్ర
యతే- అతోసస్వభావాసంకరఇత్యత్రాహ (తక్షణామితి) సహితమన్వన్యోన్యగుణప్రధానభావోస్తీతినతప్రాన్యతమవాచితజ్ఞేననముదాయసిద్ధ
తే- అత్రతుసర్వప్రకారస్యభగవతోసర్వశబ్దవాచ్యత్వముపపన్నమితిఅన్యతమవాచితజ్ఞేనాపివిజ్ఞప్తమోచ్యతఇతివిద్యున్నైకకారణత్వాత్ ప్రాగేకే
దోస్తీతిస్వభావాసంకరఉపపన్నఇత్యర్థః. కేనాకారణసాధర్మ్యమిత్యత్రాహ (స్వభావేతి) రుమాగతేతరపదార్థానాంలవణత్వాపత్తివత్ప్రక్షణోన్య
థాభావమాశ్చాస్యహ (ఏవంచేతి) తర్హ్యపాదానత్వమేవానుపపన్నమిత్యత్రాహ (స్థూలావస్థస్యేతి) అత్మతయావస్థానాత్కళంకార్యత్వమిత్యత్రాహ
అవస్థేతి అవికారశ్రుతీనాంప్రకృతిగతస్వరూపాన్యథాభావరూపవికారోబ్రహ్మణీనాస్తీత్యర్థః. కార్యావస్థచిదచిన్నియమసరూపావస్థాన్తరావత్తి
ర్బ్రహ్మణఃకార్యత్వమితికార్యత్వవాదీనాంశ్రుతీనామర్థః-సహికారణావస్థనియమసంకార్యావస్థనియమసంభవతి- తత్తదవస్థచిదచిన్నియమసరూపవి
శేషావచబ్రహ్మణో2ద్వారకావస్థాః-స్వరూపాన్యథాభావజ్ఞానసంకోచాదిరూపవికారాస్తుసద్వారకావస్థాఇత్యర్థః. యథాగ్రాహకగ్రహణేనసన్ని
ధిసమాన్వాతేమవస్తుమపరమాపూర్వశేషతయావగతేమయాగవీచ్యోదేరద్వారకశేషత్వం. ప్రోక్షణదేస్సద్వారకశేషత్వంచముఖ్యమిహావగమ్యతే-
తథావచమసూమితిగ్రాహకగ్రహణేనసర్వావస్థాసంపరమాత్మీయతయావగతాస్సస్వరూపాన్యథాభావజ్ఞానసంకోచాదిరూపసద్వారకావస్థాయోత
త్తన్నియమసరూపాద్వారకావస్థాయాశ్చపరమాత్మీయత్వంముఖ్యమేవేతిభావః. (నిర్గుణేతి) అపహతపాత్వేత్వాదిచాత్రకించిద్వివృతం. (శ్రుతిరేవేతి)
మతాన్తరాక్షనిర్వాహేమశ్రుతహానిరశ్రుతకల్పంచాస్త్రీ- అత్రతునిర్వాహః త్రాతపివశ్రుతానుగుణశ్చేతివైషమ్యమితిభావః. అథార్థగుణనిషేధప
రత్వేనపరాధిమతానాంశ్రుతీనాంఅర్థమాహ (జ్ఞానస్వరూపమితి) సర్వజ్ఞస్యేత్వాదిపదానిమజ్జశగుణవిశేషవిధాయవాక్యవర్ణనాధాని. *తత్ప్రణసార
త్వాదిత్వాదిసూత్రనిర్ధమేవత్రనిర్వాహద్వయముక్తం. ఈశ్వరస్యజ్ఞాతృత్వాత్జ్ఞానైకనిరూపణీయత్వముక్తం - జ్ఞాతుర్విజ్ఞాననిరూపకం. తరపో

*యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్ *పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికజ్ఞానబలక్రియాచ *విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీ
యాచిత్యాచికాః జ్ఞాతృత్వమావేదయన్తి- *సత్యంజ్ఞానమిత్యాదికాశ్చజ్ఞానైకనిరూపణీయతయాస్యప్రకాశతయాచ
జ్ఞానస్వరూపతాం*సోకామయతబహుస్యాం *తదైక్షతబహుస్యాం *తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేతిబ్రహ్మేవ
స్వసంకల్పాద్విచిత్రస్థిత్రసరూపతయానానాప్రకారమవస్థితమితత్ప్రత్యనీకాబ్రహ్మేశ్వకవస్తునానాత్వమతత్త్వ
మితత్ప్రతిషేధ్యతే *ఋగ్యజుర్సమృత్యుమాహోతి యథానానేవవశ్యతి*సేహానాస్తీకించన *యత్రహిదైవతమి
వభవతితదితరత్రతరంవశ్యతి| యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్ తతోనకంపశ్యేత్తతోనకంవిజానీయాదిత్యాదినా-
నపునః *బహుస్యాంప్రజాయేయేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధంస్వసజ్జల్పకృతంబ్రహ్మణోనానానామరూపభాక్త్యైన నానాప్ర
కారత్వమపినిషేధ్యతే. *యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూదిత్యాదినిషేధవాక్యాదౌచతస్థానిపితం *సర్వంతంపరాదా
ద్యోన్యప్రాప్తనసర్వంవేద *తస్యహవాపతస్యమహతోభూతస్యనిశ్చసితమేతద్యద్యగ్వేదత్రత్యాదినా. ఏవం చిదచిదీ
శ్వరాణాంస్వరూపభేదంస్వభావభేదంచవదన్తీనాం, కార్యకారణభావంకార్యకారణయోరనన్యత్వంచవదన్తీనాం, స
ర్వాసాంశ్రుతీనామవిరోధః - చిదచితోఽపరమాత్మనశ్చసర్వదాశరీరాత్మభావం, శరీరభూతయోగికారణదశాయాం
నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మదశాపత్తిం, కార్యదశాయాంచతదర్హస్థూలదశాపత్తిం, వదన్తీభిశ్చుక్తిభిరేవజ్ఞాయతత
తిబ్రహ్మజ్ఞానవాదస్యోపాధికబ్రహ్మభేదవాదస్యాన్యస్యాప్యపన్యాయమూలస్యసకలశ్రుతివిరుద్ధస్యనకథం చిదప్యవకా
శోద్యత్యతే. చిదచిదీశ్వరాణాంపృథక్స్వభావతయాతత్త్వచ్ఛ్రుతిసిద్ధానాంశరీరాత్మభావేనప్రకారప్రకారితయాశ్రుతి
భిరేవప్రతిపన్నానాం శ్రుత్యంతరేణకార్యకారణభావప్రతిపాదనంకార్యకారణయోరైకప్రతిపాదనంచహ్యవిరుద్ధం.
యథా- ఆగ్నేయాచీక్షద్యాగానుత్పత్తివాక్యైఃపృథగనుత్పన్నా సముదాయానువాదివాక్యద్వయేన సముదాయ
స్వయత్వమాపన్నా *దర్శపూర్ణమాసాభ్యామిత్యధికారవాక్యంకామినఃకర్తవ్యతయావిదధాతి-తథా- చిదచిదీశ్వరా
న్విచిత్రస్వరూపస్వభావా *క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరఃక్షరాణానావీశతేదేవపకః * పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వ
రం*ఆజ్ఞానారాయణఽపరత్రత్యాదివాక్యైఃపృథక్ప్రతిపాద్య- *యస్యపృథివీశరీరం*యస్యాజ్ఞేశరీరం *యస్యా
వ్యక్తంశరీరంయస్యాక్షరంశరీరం * ఏషసర్వభూతాన్తరాజ్ఞానపహతపాప్తాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణత్రత్యాదిభి
ర్వాక్యైశ్చిదచితోస్సర్వావస్థావస్థితయోగిపరమాత్మశరీరతాం, పరమాత్మనస్తదాత్మతాం, చప్రతిపాద్య-శరీరిభూతప
రమాత్మభిధాయభిస్సద్భ్రుక్ష్మాదీశ్చైకారణావస్థః కార్యావస్థశ్చ పరమాత్మైకవేతిపృథక్ప్రతిపన్నం వస్తుప్రతి
యం *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్ *వితదాత్మ్యమిదంసర్వం *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేత్యాదివాక్యంప్రతిపాదయతి.

ముఖ్యత్వమర్హః. జ్ఞానస్వరూపత్వజ్ఞానగుణకత్వసరాశ్రుతీర్హయతి (యస్సర్వజ్ఞః ఇతి) జ్ఞానస్వరూపతాం - ఉభయథాపిజ్ఞానవృతదేశయోగ్యతాం.
జ్ఞానగుణకత్వస్వజ్ఞానస్వరూపత్వస్యచవిహితత్వాదుభయమపునఃపన్నమిత్యర్హః. జ్ఞానస్వజ్ఞానాశ్రయత్వానుచపత్తిచోద్యపరిహరఃపూర్వమేవకృతః.
భేదనిషేధశ్రుతీనామగ్రమాహ (సోకామయతేతి) విచిత్రస్థిత్రసరూపతయా- విచిత్రస్థిత్రసరీరతయా. అబ్రహ్మత్వకేతిబ్రహ్మస్త్రామికత్వ
రహితత్వముక్తం. విహితవ్యతిరక్తస్వనిష్ఠవస్తునానాత్వమిత్యర్హః. యద్వా- క్షరత్రసరూపతయా- స్థిత్రసాత్మకత్వాత్. (అబ్రహ్మత్వకేతి) అబ్ర
హ్మభూతమిత్యర్హః. తథాసతికార్యకారణభేదనిషేధకృతఃస్యాత్ - ఐక్యశ్రుతీనాంప్రకారైక్యపరత్వానైక్యశ్రుతిశేషభూతభేదనిషేధోపితదను
రోధేనప్రకారభేదనిషేధపవభవతుమర్హతీత్యర్హః. నిషేధసామాన్యంహిశేషవిభానేదృష్టేతద్వ్యతిరక్తవిషయందృష్టం *సహింస్యాదిత్యాదిషు. విశే
షనిధానంసామాన్యనిషేధోవాధతేచేత్తైధహింసాయాఅధర్మత్వప్రసజ్జిత్యభిప్రాయేజాహ (నపునరితి) ఉత్తమగ్రముపక్రమేనైవోపపాదయతి
(యత్రత్వస్యేతి) (యస్యత్రాత్మనఃఇతి)అన్యత్రేత్యవ్యయంవిశాశబ్దవర్ణాయం. బ్రహ్మణఃపుణగ్భూతంతదవిభావరహితంనాస్తీత్యర్హః. భేదవిశే
షనిషేధదర్శనాత్ సామాన్యేనభేదనిషేధోపితత్వైవపర్యవస్యతి *భాగోవామస్త్రావర్ణాదిత్యాదిత్యాదిభావః. ఇతరవ్యాఖ్యాతృభిర్భవద్విరసినిర్వాహ
ప్రకారాఃకృతాః- తత్రకోవిశేషఇత్యత్రాహ (ఏకమితి) అస్యదుత్సనిర్వాహఃశ్రుతిభిరేవోక్తఃశ్రుత్యనుగుణశ్చ-తత్ప్రతనిర్వాహఃశ్రుతివిరుద్ధఃఅ
శ్రుతస్త్రాభాగములశ్చేత్యర్హః. అపన్యాయమూలస్యసకలశ్రుతివిరుద్ధస్యేతిసర్వత్రాస్యేతి. అన్యస్యేతిస్వాభావికభేదాభేదంస్వనిష్ఠభేదంచాహ. ఇ
మమగ్రంవైదికదృష్టానైవోపపాదయతి (చిదచిదీశ్వరాణామితి) ఆగ్నేయఃఅగ్నిషూమీయాపాంకుయాజోవిద్రోద్వావిద్రోగ్నశ్చేతిషడ్వాగాః. ఉత్పత్తి
వాక్యమితి- ప్రథమప్రతిపత్తిజనకంవాక్యం. పృథగుత్పన్నా - పృథక్ప్రతిపాదితా. ఉత్పత్తివాక్యైః - *యదాగ్నేయాష్టాకపాలోమావాస్యా
యాంచపార్థమాస్యాంచామ్యతోభవతిత్యేవమాదిభిః. సముదాయానువాదివాక్యద్వయేన- *యవిపంవిద్యాకపార్థమాసీంయజతే *యవిపంవిద్యా
నమావాస్యాంయజతత్యేతాభ్యాం. *దర్శపూర్ణమాసాభ్యామిత్యర్హసాధనత్వాకారణైకీకృత్యతత్కర్తవ్యతయావిదధాతిత్యర్హః. తథాత్రాగ్రప్రతి
పాదనందర్శయతి (తథేతి) (శరీరిభూతేతి)కారణావస్థఃకార్యావస్థశ్చపరమాత్మైకవేతివచనభజ్ఞాపృథక్ప్రతిపన్నంవస్తుప్రయంప్రతిపాదయతిత్య
ర్హః. ఆగ్నేయాదిసముదాయేనైవతమవాచిత్యైవముదాయాభిధానందృష్టం- అత్రతుపరమాత్మవాచిత్యేనముదాయాభిధానంకథమిత్యత్రా

చిదచిద్వస్తుశరీరిణఃపరమాత్మనఃపరమాత్మశబ్దేనాభిధానేహినాస్తివిరోధః- యథామనుష్యపిష్టశరీరకస్యాన్యవిశేషస్యా
యమాత్మానుభూత్యాత్మశబ్దేనాభిధానత్యలమతివిస్తరేణ.యత్సంబంధము క్తం-బ్రహ్మత్వైకత్వవిజ్ఞానేనైవావిద్యానివృత్తి
ర్యుక్తైతి-తదయుక్తం-బంధస్యపారమార్థికత్వేనజ్ఞాననివర్త్యత్వాభావాత్.పుణ్యాపుణ్యరూపకర్మనిమిత్తదేవాదిశరీరప్ర
వేశతత్ప్రయుక్తనుఖదుఃఖానుభవరూపస్యబంధస్యమిథ్యాత్వంకథమివశక్యతేవక్తుం.ఏవంరూపబంధస్యవృత్తిర్భక్తిరూపాప
న్నోపాసనప్రీతపరమపురుషప్రసాదలభ్యేతిపూర్వమేవోక్తం.భవదభిమతస్యైకజ్ఞానస్యయథావస్థితవస్త్రపరిచయ
యస్యమిథ్యారూపత్వేనబంధవివృద్ధిరేవఫలంభవతి-ఃమిత్వైతదన్యస్యంహినైతిత్వస్యతాంయతథితికాస్త్రాత్,ఃమిత్వ
దుఃపురుషస్త్వస్యఃపురుషగాత్వానంత్రైతారంచమత్వేతిజీవాత్మవిసజాతీయస్యతదంతర్యామిణోబ్రహ్మణోజ్ఞానంపరమా
పురుషార్థలక్షణమోక్షసాధనమిత్యవదేశా,చ్యుతిప-భవదభిమతస్యాపినివర్తకజ్ఞానస్యమిథ్యారూపత్వాత్స్యనివర్త
కాన్తరంమృగ్యం.నివర్తకజ్ఞానమిదంస్యవిరోధిసర్వంభేదజాతంనివర్త్యక్షణికత్వాత్స్వయమేవనశ్యతీతిచేన్న-తత్త్వ
రూపతమత్వత్తివినాశానాంకాల్పనికత్వేనవినాశతత్త్వ-ల్పనాకల్పకరూపావిద్యాయానివర్తకాన్తరమస్వేషణీయంతద్వి
నాశోబ్రహ్మస్వరూపమేవేతిచేత్.తథాసతినివర్తకజ్ఞానోత్పత్తిరేవనస్యాత్-తద్వినాశేతితత్త్వతమత్వత్వస్యసమ్భవాత్.

హ (చిదచిద్వస్తుశరీరిణః) దృష్టానమాహ(యథేతి)తత్ప్రాసోన్యస్యప్రకారప్రకాశిభావాదావాదస్యతమవాచిత్యేనసముదాయాభిధానం-అత్రతుర
థాభావాదుపపన్నం.కథం.ఉచ్యతే-అర్థసామర్థ్యాత్శబ్దసామర్థ్యాచ్చ.చిదచితోరపుభక్తిర్ధృతకారత్వాన్నిష్కృప్తప్రబ్రహ్మణ్యకారణత్వాదుపప
త్త్యాచప్రకాశివాచిత్యేనవిజ్ఞాపనాపనస్థితిః.సద్భ్రహ్మశబ్దావిశిష్టస్యసత్త్వబుహత్త్వయోగాద్విజ్ఞాపనాపనసమర్థా-అత్తశబ్దశ్చవ్యాపిరూపప్ర
వృత్తినిమిత్తస్యవ్యాప్యసాపేక్షత్వాద్విజ్ఞాపనాపనకృతి.యద్వా-ఃమిత్వరాత్సంభవతీపాద్యంతఃస్వస్వజ్ఞానస్వజ్ఞానమయంతః.తస్మా
దేతద్భ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయతేఃఅత్తనాకాశస్సంభూతతత్త్వావిషయమాత్మవాచిత్యైకకారణముచ్యతే-తేషాంవిశేషణభూతచిదచిద్భా
నేశక్తిర్వాస్తవీ-అక్షణాయాంనవవదోషః-అతస్సర్వప్రస్థరూపపరిణామవివస్వరసప్రాప్తత్యత్రాహ(చిదచిద్)శ్రుత్యనరబలేనస్వరూపవికా
రాసంభవాత్కార్యోపయోక్తమనుక్తమపివిశేషణంపుషదాజ్యనయాదగ్ధస్వభావేనసంనిభాపితమనుసర్థేయమితిభావః.తదేవలోకప్రయోగేజాపి
తయతి(యథేతి)అయమాత్మానుభూత్యాత్మవిశేషస్యనుభూత్యవిధానేశరీరరూపస్యాత్మనోవైషయికనుఖాసంభవాత్తాదృశనుఖాపయోక్తమను
ష్యాదిపిష్టవిజ్ఞేత్యనుభూత్యేనభృతి-తద్వదితిభావః.నివృత్త్యనుపపత్తింవస్తుమనువదతి(యత్సంబంధం)యావయతి(తదయుక్తమిత్వాది)ప్రశక్తిస్యజ్ఞా
నవాద్యత్వంజ్ఞానస్యైకత్వవిషయత్వంఉభయమపిపరాభిమతం-తత్ప్రప్రథమంజ్ఞానవాద్యత్వానుపపత్తిమాహ(బంధస్యేతి)సర్వప్రమాణానుగుణంపర
మార్థ్యముపపదయతి(పుణ్యాపుణ్యేతి)ప్రతీతిమాత్రనిర్ధృత్యహేతుహేతుమద్వాపనియమోఽనుపపన్నః-పరమార్థస్యైవార్థక్రియాకారిత్యాత్ఉ
త్పత్తిమత్త్వాచ్చ.అసత్త్వస్యహేతుత్వాసంభవముత్పత్త్యసంభవంచప్రాగుపపాదితముపపద్యోక్తం.నహిప్రతీతిమాత్రనిర్ధమస్యత్రవిద్యమానంచస్త్వి
హాకిమత్వత్వాదయతి-నాపిస్త్వయమిదానీమత్వాద్యతే.కించ-అపరమార్థస్యజ్ఞానిజ్ఞానసామగ్రివ్యతిక్రమేతుసాపేక్షత్వంచనన్యత్వం.నచాజ్ఞా
రాదిసామగ్రివక్రమసామగ్రి-గిరిఖరగతమృత్సలిలవిజనంబధైనఅవవరకగతస్యాజ్ఞురశ్రమప్రసక్తాత్.నచపదార్థానామగ్ధక్రియాకారిత్యంఉ
త్పత్తిమత్త్వంచమిథ్యేతివాచ్యం-జ్ఞానవాద్యత్వాభావాత్.కించమిథ్యాత్వేపాపకరణేపిసప్రాయశ్చిత్తాపేక్ష-మిథ్యేతిబుద్ధిరేవామితిభావః.భవతా
పిజ్ఞాననివర్త్యత్వమవిద్యాయావత్త్వం-తచ్చసత్త్వత్వేకథమనుపపద్యత్యత్రాహ(ఏవంరూపేతి)పరమార్థస్యజ్ఞాననివర్త్యత్వంబుద్ధద్వారానోపపద్య
తే.అపిత్వబుద్ధద్వారా.యథా-నన్యస్సర్వదత్తవిషయాననప్రీతగరుడప్రసాదాన్నివృత్తిః-నమమిథ్యేతిజ్ఞానాత్తథేత్యర్థః.ప్రశక్తిస్యజ్ఞానానివ
ర్త్యత్వముక్తం.వికృతజ్ఞానసోపాయత్వానుపపత్తిమాహ(భవదభిమతస్యేతి)తత్త్వజ్ఞానంహిమోక్షోపాయః-భిన్నవిషయస్యాభేదజ్ఞానసాత్రత్వ
జ్ఞానరూపత్వాత్విపరీతఫలత్వమిత్త్యర్థః.అదైవతస్యాతథ్యత్వేప్రమాణమాహ(మిథ్యైతదతి)వికృతస్యాత్త్వత్వత్వకణ్ఠోక్షిర్నితా.వికృతస్యాసత్త్వత్వం
యథాఫలవితథాభేదజ్ఞానస్యేవమోక్షహేతుత్వమాహ(ఉత్తమకృతి)స్మృతివచసోస్సజ్జత్వర్థంశ్రుతేనశ్చబుపపదానం.వికృతజ్ఞానస్యనివర్తకత్వేప్ర
మాణవిరోధఉక్తః.అభతర్కవిరోధమాహ(అపిచేతి)దావానలవిషనాశకవిషదృష్టాంతాభిప్రాయేణశక్తే(నివర్తకజ్ఞానమితి)నివర్తకజ్ఞానంతద్వి
శశ్చకింబ్రహ్మవ్యతిక్రమం-ఉత్తస్వరూపమితివికల్పమనిశ్రేత్యాహ(నేతి)బ్రహ్మవ్యతిక్రమాద్బ్రహ్మదేవవిపాశస్యకాల్పనికత్వం-యథాస్వప్న
పదార్థస్వరూపతమత్వత్తితీనాంకాల్పనికత్వాన్నాశశ్చకాల్పనికస్తథేతిభావః.(విపాశతత్త్వనాకల్పకరూపావిద్యాయావతి)విపాశకల్పనైతితద్విష
యశ్రమబుద్ధికల్పనా.కల్పకోశ్రమాశ్రయాదిః.ఏవంరూపావిద్యాయావత్త్వర్థః.స్వరూపపక్షంనూపయతి(తథాసతి)పూర్వస్థితోపక్షేదూప
ణంప్రకారాన్తరేణాత్మ్యక్తంవేదార్థసంగ్రహే-భావరూపస్యనాశోహిఉత్తరావస్థాప్రాప్తిః-సాచాత్మానుపపన్నా-బ్రహ్మవ్యతిక్రమావస్థావతో
స్యస్యస్థిత్యభ్యుపగమేఅదైవతవనిప్రసక్తాదితి.భావాన్తరంహ్యభావః.ఘటస్యస్యగదావఃపిష్టత్వాదిపూర్వావస్థా.ప్రధ్వంసకపాలత్వాద్యత్తరావస్థా.
ఇతరేతరాభావోఽన్యస్యస్యగోత్వాభావకత్వత్వం-గోరభ్యుత్వాభావఃగోత్వం.సంసర్గాభావేకథంభావరూపత్వం-యదిమహిమాత్రమేవత్పిఘటసంస
ర్గాసత్త్వపిసంసర్గాభావోస్యాత్-యద్యతిక్తస్తర్కభావోజ్ఞేకృతకృతి.ఉచ్యతే-భవత్పక్షేఅభావాశ్రయస్యయదైవలక్షణ్యంతదేవసంసర్గాభావః.యదిమ
హిమాత్రమేవఅభావాశ్రయః-తద్విభావాశ్రయభూతలేభ్యభావాశ్రయత్వప్రసక్తః-తత్ప్రాపిమహిమాత్రసద్భావాత్.యదితేనచిద్విశేషణవి

ఆపిచ-చిన్మూలప్రస్తుత్యతిరి కృత్యన్ని నిషేధవిషయజ్ఞానస్య కోయంజ్ఞాతా- అధ్యాసరూపభితిచేత్. న-తస్యనిషే
ధ్యతయానివర్తకజ్ఞానకర్తృత్వాత్ తత్కర్తృత్వానుపపత్తేః. బ్రహ్మస్వరూపమితిచేత్. బ్రహ్మహోనివర్తకజ్ఞానంప్రతిజ్ఞా
త్యత్వంకింస్వరూపం- ఉతాధ్యస్తం. అధ్యస్తంచేదయమధ్యాసప్రసక్తాలావిద్యావైరంచనివర్తకజ్ఞానావిషయతయా
తిష్ఠత్యేవ. నివర్తకజ్ఞానానారాభ్యుపగమేతస్యాపిప్రరూపత్వాత్ జ్ఞానప్రవేక్షయానవస్థాస్యాత్. బ్రహ్మస్వరూపస్యై
వజ్ఞాత్యత్వే-స్తదీయపవవక్షఃపరిగృహీతస్యాత్. నివర్తకజ్ఞానస్వరూపంస్వస్యజ్ఞాతాచబ్రహ్మవ్యతిరిక్తత్వేనస్వనివ
ర్త్యైవగతమితివచనం భూతలవ్యతిరిక్తంకృత్యం దేవదత్తేనచ్చిన్నమిత్యస్యామేవచ్ఛేదనక్రియాయామస్యచ్ఛేత్తుర
స్యాచ్ఛేదనక్రియాయాశ్చచ్ఛేద్యానుప్రవేశవచనమపహాస్యం. అధ్యస్తజ్ఞాతా స్వనాశహేతుభూతనివర్తకజ్ఞానే
స్వయంకర్తృచనభవతి- స్వనాశస్యాపురుషార్థత్వాత్. తన్నాశస్యబ్రహ్మస్వరూపత్వాభ్యుపగమేభేదదర్శనతన్మలా
విద్యాదీనాం కల్పనమేవసాధ్యత్యలమనేనదిప్రహతముగ్ధరాభిఘాతేన. తస్మాదనాదికర్తృప్రవాహరూపా జ్ఞానమూల
త్వాద్భుత్వస్య - తన్నిబర్హణము క్తలక్షణజ్ఞానాదేవ. తమత్వప్రీత్యాహరహరనుష్ఠీయమానపరమపురుషారాధనవేషాన్త
యాథాత్మ్యబుద్ధిశేషసంస్కృతవణ్ణాశ్రమోచితకర్మలభ్యాః. తత్రకేవలకర్మణామల్పస్థిరఫలత్వం, అనభిసంహితఫ
లపరమపురుషారాధనవేషాణాంకర్మణాంఉపాసనాన్యకజ్ఞానోత్పత్తిద్వారేణబ్రహ్మయాథాత్మ్యానుభవరూపానన్తస్థి
రఫలత్వం, చకర్మస్వరూపజ్ఞానాద్యతేనజ్ఞాయతే, - కేవలాకారపరిత్యాగపూర్వకయథోక్తస్వరూపకర్మపాదానంచ
నసమ్భవతీతి,కర్మవిచారానవైరంతతపవహేతోఃబ్రహ్మవిచారకర్తవ్యభివ్యథాతభివ్యథాత్వం.....

విష్టంభాతలమభావా శ్రయః- సవివేకేషస్సంసారాభావభితి. కాలవిశేషవిశిష్టత్వేనదేశవిశేషత్వమేవసచవిశేషః. తదానీమవఘటసహితప్రదేశాన
రవాన్యవృత్త్యర్థందేశవిశేషత్వమితిత్వం. తస్మైనదేశస్యకాలానైరేఘటసహితస్యవృత్త్యర్థంకాలవిశేషవిశిష్టత్వేనతీత్వం. యథాహుః శిశం
సర్వధావమేవంవిదురహనుధియోభావమేవత్వభావంమన్వానాఃకుమ్భవమ్భూతలభివ్యథాభాగభేదన్వభావః । యస్తత్తత్కాలభేదవ్యతికరితగృహప్రాప్తి
జ్ఞానప్రదేశకుమ్భభావా శ్రయోన్యైర్గణితవిభాగాఃకాన్యధికస్యోపలబ్ధభితి. నాశస్యాసంస్థానైరత్వాత్కర్తృనాశంచదత్తస్తవాచిహోద్యంతల్యమితిచేన్న-
కర్మహృత్తత్వేభగవత్ప్రీత్యప్రీతిరూపం. తత్రయఃసంసారఫలానుగుణస్సంకల్పబద్ధినాశ్యంకర్మ - యస్తుమోక్షేనుగుణస్సంకల్పస్సపివపూర్వస్య
నాశభితిచపవన్నమేవ శిశామఃప్రసాదాన్మహిమానమీశమిత్యాదిభిః. అథనివర్తకజ్ఞానస్యజ్ఞాత్రనుపపత్తిమాహ (అపిచేతి) సహిస్వరూపభూతజ్ఞా
నస్యజ్ఞాత్రస్తరాపేక్షే-అతస్తద్వ్యావృత్త్యర్థంకర్మన్నిషేధవిషయజ్ఞానస్యేత్వం. ప్రమాణజన్యజ్ఞానంహిసా శ్రయమేవదృష్టం. జ్ఞాతాకింబ్రహ్మ
వ్యతిరిక్తః- ఉతనాతిరిక్తవిచిత్కల్పాభిప్రాయేణాహచిన్మాత్రేతిప్రథమం. ధర్మప్రశ్నకోయమితి. బ్రహ్మవ్యతిరిక్తత్వపక్షేమాదణమహా(నేతి)కర్మక
ర్మత్వవిరోధాదిభావః. నివర్త్యేనతిహికర్మకర్మవిరోధః-అతస్తత్పరిహారార్థంస్వరూపపక్షంశక్యతే (బ్రహ్మేతి) జ్ఞాతృత్వధర్మవికల్పేయంకిం
స్వరూపమితి. స్వరూపం- స్వాభావికమిత్యర్థః. పాశ్చాత్యత్వేనబుద్ధిస్థతయాలభ్యస్తపక్షంమాదయతి(అధ్యస్తంచేదితి) (నివర్తకజ్ఞానావిషయతయా
తిష్ఠత్యేవేతి) జ్ఞాతృత్వాధ్యాసస్యతన్మూలావిద్యావైరస్యచనివృత్తేనివర్తకానరసాపేక్షత్వాన్నివర్తకానరస్యచభవద్విరసభ్యుపగమాత్తదభయంతిష్ఠ
త్యేవేతినిశ్చేషావిద్యానివృత్తిర్నసాధ్యత్యర్థః. నివర్తకజ్ఞానానారాభ్యుపగమేతస్యాపిక్తస్యచిత్తంచిత్యితిగిర్ధిరూపతయాజ్ఞాత్రవేక్షయానవస్థాస్యాది
త్వాహ (నివర్తకేతి) ఆద్యంకింమాదయతి (బ్రహ్మస్వరూపస్యేతి)నిరుపాధికస్త్యేవ బ్రహ్మస్వరూపస్యాభ్యుపగమ్యమానంజ్ఞాతృత్వం స్వాభావికమితి
భవతామపినిర్ధాన్తస్యాదిత్యర్థః. బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యజ్ఞాతుర్నివర్తకజ్ఞానస్యచ బ్రహ్మవ్యతిరిక్తత్వరూపోపాధికోదీకారబలేనప్రశ్నాతన్మూలావిద్యా
నివర్తకజ్ఞానేనైవనివృత్తిర్భవిష్యతీత్యాశ్చక్యవ్యాఖ్యాతేనమాదయతి (నివర్తకజ్ఞానస్వరూపమితి) జ్ఞాతురపినివర్తకజ్ఞాననివర్త్యేనివర్తకజ్ఞానార్థంశ్ర
వణాదోప్రప్రతిశ్చిన్సాధిత్వాహ (అభ్యస్తజ్ఞాతేతి) జ్ఞాతృనాశస్వరూపపురుషార్థరూపబ్రహ్మస్వరూపత్వాన్నాపురుషార్థతేత్యాశ్చక్యవాహ (తన్నా
శస్యేతి) పూర్వపక్షనిరాకరణముచనంచరతి (ఇతీతి) ఏవంబ్రహ్మవ్యతిరిక్తకృత్యమిథ్యాత్వనిరాకరణేనభస్యసత్యత్వనిర్ణేస్తన్నివృత్తిః కర్మసాపేక్షో
పాసనాత్కర్తజ్ఞానాదేవేతికర్మవిచారపూర్వవృత్తత్వంయమితిత్వాహ (తస్మాదితి) తస్మాత్ - సాధనచతుష్టయస్యబ్రహ్మవిచారంప్రతిపూర్వవృత్త
త్వేవస్తుసామర్థ్యంనామహేతురుక్తః- తచ్చనిర్విశేషబ్రహ్మధ్యస్తప్రశ్నాసగ్గకర్మనిరవేక్షజ్ఞాననివర్త్యత్వం- తచ్చానుపపన్నమిత్యుపపాదనేనవస్తుసా
మర్థ్యానిర్ధేరిత్యర్థః. స్వరూపానాదిత్వవ్యావృత్త్యర్థంప్రవాహశబ్దః. అనిర్వచనీయవ్యావృత్త్యర్థఃకర్మశబ్దః. ఉక్తలక్షణజ్ఞానాదేవ-ఉపాసనాత్కర్తాదేవ.
తదత్వైర్విర్ధాశ్రమోచితకర్మలభ్యాస్త-తతఃకిముపాసనాదిస్వరూపజ్ఞానంప్రతిప్రస్తుతకర్మవిచారపూర్వవృత్తత్వస్యేత్వత్వాహ (తత్రేతి)కర్మవిచా
రాదేవతస్యాల్పస్థిరఫలత్వజ్ఞానంఫలితమితిభావః. (అనభిసంహితఫలేతి) శ్రియజ్ఞేనదానేనేత్యాదికర్మవినియోజకవాక్యాగ్గజ్ఞానస్యపదార్థజ్ఞానపూర్వక
త్వాత్పదార్థభూతకర్మస్వరూపాభ్యుపగమ్యజ్ఞానాద్యతేఉపాసనద్వారానన్తస్థిరఫలత్వరూపంవిశేషణంచనజ్ఞాయతభిభావః. తతఃకిమిత్యత్వాహ (కేవ
లేతి) కేవలాకారః-అత్తయాథాత్మ్యబుద్ధిసంస్థారహస్యాకారః. హనార్థముపాదానార్థంచహికస్యచిద్జ్ఞానం. తత్రఫలద్వారాకర్తృత్వాజ్ఞం-స్వరూపే
ణాపాదేయం. ఉపాయార్థంజ్ఞానంకర్మవిచారాద్యతేననిర్ధృతి. తన్నాత్కర్మవిచారనివృత్తేతద్జ్ఞానఫలంహనముపాదానంచనసంభవతీత్యర్థః. అథాతశ్చ
జ్ఞానంనిగమయతి(ఇతికర్మవిచారానన్తమితి) బ్రహ్మవిచారకర్తవ్యభివ్యథానైవ బ్రహ్మజ్ఞానాశ్చజ్ఞానార్థః. విచారస్యకర్తవ్యతాయాంనాతీవవివాదః.
శాబ్దార్థగ్రాహ్యేతావదేవహిన్తేషమన్యం. అథాతశ్చబ్రహ్మభగ్గవివచ్యతీవవివాదః-అతో-2భాతభివ్యథావదపాత్వం. ఏవంసూత్రస్యాత్కరణాజ్ఞానాత్.

అథ తాత్పర్యార్థశతత్రైత్యాదిగా. అక్షరయోజనాయాం పరిణాసగ్ధోక్తౌ యదర్థశ్చ సైవేతి. తస్మిన్ సప్తసముపవిషవేదాన్యగో క్తస్తా త్వర్యాద్ధో వినిర్దుః. పరీణామ ప్రపంచ్య స్వసత్వత్వేన జ్ఞాననివ ర్త్యత్వాభావాద్జ్ఞానాయ బ్రహ్మవిచారో నారమ్భణీయ ఇతి పూర్వపక్షం. కృత్వా ప్రపంచ్య స్య మిథ్యాత్వేన జ్ఞాననివ ర్త్యత్వాత్ జ్ఞానాయ స ఆరమ్భణీయ ఇతి సిద్ధాంతం - తచ్చ పూర్వం నిరసం. ఆగమాత్ ప్రకారాభిప్రాయాన సన్నివేశానుస న్యసృతదబిప్రేతంతత్పరిహారంచ ముమారభతో (తత్రైత్యాదిగా) కర్మవిచారాన నరంతతపివ హేతోః బ్రహ్మవిచారక ద్రవ్యఇత్యుక్త్యాన్వితానైవేతి. పున్రుత్వ లింగభవాత్ బ్రహ్మవిచారక ద్రవ్యఇతి వచనం వ్యాహతమితి చోదనం పూర్వమిమామంసానభిజ్ఞత్వకృతం. అథాథాతో భర్తజ్ఞానేత్వ త్రైత్య యగాన నరంతతపివ హేతోర్ధర్మవిచారక ద్రవ్యఇత్యుక్త్యా సాధికరేరభ్యయసస్యాచార్య కాళికారకత్వాన్నధర్మవిచారక ద్రవ్యఇతి పూర్వపక్షం కృ త్వా అర్థబాధాకారకత్వాత్ ద్రవ్యఇతి సిద్ధాంతం. భాట్టేష్వభ్యయసస్య స్వరాధర్మత్వాన్నధర్మవిచారక ద్రవ్యఇతి పూర్వపక్షం కృత్వా ఆర్థజ్ఞానార్థత్వా త్నక ద్రవ్యఇతి సిద్ధాంతం. తచ్చ వ్యాపాతం భవత్వే. తత్ర హి సూత్రాక్షరాణియోజయిత్వా తాత్పర్యార్థశతత్రై- అత్రాప్రశ్నార్థముక్త్యా తాత్పర్యార్థ శ్లోకపత్య ఇత్యుపపన్నం. అక్షరయోజనాయాం బ్రహ్మవిచారారమ్భే విశిష్ట హేతురుక్తః కర్మణో లబ్ధిరఫలత్వనిర్ణయవిశిష్టాన సైరి రభిపాత ప్రసిద్ధిః. అన న్నగ్ధిరఫలాపాత ప్రతితిః నా స్తి చేత్ అల్పస్థిరఫలవివత్ప్రస్థాన్తే- అల్పస్థిరఫలత్వనిర్ణయోనా నైవేత్ప్రసిద్ధిరస్థిరఫలత్వేతి. అత్రాపాత ప్రతి తిస్సంధావిత ప్రామాణ్యవివక్షితా-తాదృశీహి సా ప్రవృత్తి హేతుః. తత్ర బ్రహ్మజ్ఞానస్యాన న్నగ్ధిరఫలాపాత ప్రతితిః ప్రామాణ్యసంభావనా ననుపపన్నా- నిద్ధవస్తునిశ్చయబాధకత్వనిశ్చయాభావాదివిశిష్ట హేతో విశేష్యుంశానిగ్ధిమాశ్చ జ్ఞ్యసిద్ధవస్తునిపున్రుత్వ త్రిసంభవాత్ అన న్నగ్ధిరఫలాపాత ప్రసిద్ధిర ఫలితప్రసిద్ధి యతే. అత్ర పూర్వపక్షవాదీ ప్రాధికరణే. సూత్రకారైర్భవిష్యద్ధర్మనవేదిత్వా, త్రైత్విదమ క్తేపి సంభావ్యమానానాం ప్రతిపాలనయే కాంతాంతశ్చ సైరిరస నీయత్వా, చైవం పూర్వపక్షీకరణం యుక్తం. యద్వా-జైమినిమతం హేదంచోదనాలక్షణాధివవేద ప్రతిపాద్యఇతి-చోదనాచక్రియా యాం ప్రవ ర కం వచనం. తమావశ్య-స్థిగ్ధవ స్థివేద ప్రతిపాద్యమితి సూత్రకారైస్సాధయతుం యుజ్యతే. అక్షరయోజనాయాం బ్రహ్మవిచారక ద్రవ్యఇత్యుక్త త్వాత్, బ్రహ్మవిచారారమ్భసయ క్తఇతి పూర్వపక్ష సమాస్తా పుక్తత్వాత్, బ్రహ్మవిచారారమ్భయ క్తఇతి తమితి సిద్ధాన్తస్యోపసంహృతత్వా, చ్చదీ పేకణ్డోక్తవిషయః సంశయశ్చేహగ్ధిగ్ధా. బ్రహ్మవిచారఇత్యుక్తత్వాత్ బ్రహ్మమిమాంసా విషయఇతి సిద్ధం. ఆరమ్భసయ క్త్యయ క్తఇతి చోక్తత్వా త్సంశయసిద్ధిః- బ్రహ్మమిమాంసాకిమారమ్భణీయా- ఉతానారమ్భణీయేతి. తదగ్ధంచి న్యతే- కింవేదానై బ్రహ్మచిప్రమాణం- ఉతనేతి. తదగ్ధంపరి త్యక్తే- శబ్దస్య సిద్ధవస్తుబోధనసామర్థ్యావధారణం సంభవతి-నేతి. తదగ్ధం విచార్యతే- కింవృద్ధవ్యవహారదన్యత్ర శబ్దార్థసంబధావధారణం సంభవతి-నేతి, వృద్ధవ్యవహారేచ శబ్దస్య సిద్ధవస్తుబాధకత్వావధారణం సంభవతి- నేతి, చ. నసమ్మవతీతి పూర్వపక్షః - సంభవతీతి సిద్ధాంతః. యదావ్యవహారదన్యత్ర, నపున్రుత్వ త్రి, వ్యవహారేచ శబ్దస్య సిద్ధరూపార్థబాధకత్వావధారణం సంభవతి. తదాశబ్దస్య సిద్ధవస్తుబోధనసామర్థ్యాభావాద్వేదానైనామపి బ్రహ్మచిప రివిష్పన్నరూపే ప్రామాణ్యభావనిశ్చయవతః పురుషస్యాన న్నగ్ధిరఫలాపాత ప్రతితిః ప్రామాణ్యసమ్భావనాయా అనిర్ధేద్విశిష్ట హేతుభావాదనారమ్భణీయే తి పూర్వపక్షే ఫలఫలిభావః. రాధానైతు- యదావ్యవహారదన్యత్ర పున్రుత్వ త్రి, వ్యవహారే సిద్ధవస్తుపరత్వావధారణం, చ సంభవతి - తదాశబ్దస్య సిద్ధరూ పార్థసామర్థ్యాద్వేదానైనామపి బ్రహ్మచిపరివిష్పన్నరూపే ప్రామాణ్యో ప్రామాణ్యభావనిశ్చయరహిత పురుషస్యాన న్నగ్ధిరఫలరూప బ్రహ్మవిషయా పాత ప్రతితి ప్రామాణ్యసంభావనానిర్ధేయ విశిష్ట హేతుసిద్ధ్యా బ్రహ్మమిమాంసారమ్భణీయేతి విచారాణాం ఫలఫలిభావః. పూర్వపక్షముపక్షపతి (తత్రైతి) పూ ర్వం మౌషేవాద్యుక్తం సూత్రతాత్పర్యం పున్రుత్వం - తద్వాన్యవృత్తిం సూచయతి తత్ర శబ్దేన. తత్ర-ప్రపంచ్యసత్వత్వేన తేవ తీత్యర్థః. పూర్వపక్షముపపాద యతి (వృద్ధవ్యవహారితి) వృద్ధిః-పున్రుత్వం ప్రయోజ్యః, ప్రయోజక, శ్చ. తయోర్వ్యవహారః-వాచిక కాంక్షకశ్చ. వ్యవహారదన్యత్ర శక్త్యవధార ణం మాధుత్-తతః కిమిత్వత్రాహ (వ్యవహారస్యచేతి) కార్యబుద్ధిపూర్వకత్వఫలమాహ (కార్యార్థవివేతి) తతః ఫలితమాహ (కార్యరూపఇతి) వేదస్య శబ్దాత్తకత్వాచ్ఛబ్దస్య చ పున్రుత్వ త్త్వపేక్షత్వాదితి భావః. తతః కిమిత్వత్రాహ (అత్యితి) అతః-వేదార్థస్య కార్యరూపత్వాదిత్యర్థః. న సమాఖ్యావసును భవతుమర్హ-ప్ర- ప్రామాణ్యసమ్భావనాచనాస్తి- అయోగ్యత్వాదిత్యర్థః. ప్రథమపున్రుత్వ త్రివృద్ధవ్యవహారదన్యత్ర ససంభవతి-సహిమతో క్షీత్యుక్తే ప్ర వృత్త్యభావే సతీతస్య బోధకత్వం జ్ఞాయతే. గామానయేత్వాదిశబ్ద ప్రయోగాన నరం ప్రయోజ్యప్రవృత్తిం దృష్టుప్రవృత్తిః కార్యబుద్ధిపూర్వకత్వం జ్ఞా నక పున్రుత్వం- అయం శబ్దః కార్యరూపార్థబోధకఇతి నిశ్చినోతి. తత్ర బిహి ప్రయోగేష్యనువృత్తశబ్దస్యానువృత్తార్థేన సంబధం వ్యావృత్తశబ్దస్య వ్యావృ త్తార్థేన సమ్బధంగ్రిహీత్వా ఆవాపోద్వాపముఖేన అగ్ధవిశేషః శబ్దవిశేష సంబధంగ్నిశ్చినోతి తి ప్రథమపున్రుత్వ త్రికార్యార్థవివ. సహి ప్రథమతపివాస్య శ బ్దస్యాం యమర్థఇత్యుక్తే - అస్య శబ్దస్యాం యమర్థఇత్యేతద్వాక్యర్థపదానామర్థ ప్రతితిః. ఏవం కార్యార్థవివపున్రుత్వం కృతవతః పురుషస్యాస్య శబ్దస్యాం యమర్థఇతి శ్చాత్ శీలేతి - ప్రథమం కార్యార్థపరతయా పున్రుత్వం కరిషయవదసమభివ్యాహరదర్శనాత్ ప్రథమపున్రుత్వ త్త్విరోధేన తత్ప్రబుద్ధార్థసం బద్ధగ్రహణాత్ సర్వేశబ్దః కార్యార్థపరాపి వేతి గృహ్యతే. అతో ఋయవివతాః కాన్రువివవైదికా ఇతి న్యాయాద్వేదానా సిద్ధవస్తునివోధకభావ స్తి త్యర్థః. వేదానానాం సంస్కృతశబ్దత్వాద్వాపాదరేణ ప్రథమపున్రుత్వస్య పురుషస్య సంస్కృతేశ్చైవే స్య శబ్దస్యాం యమర్థఇతి పున్రుత్వాద్యమానే

నచపుత్రజన్మాని సిద్ధపస్తువిషయవాక్యేషుమాన్షహేతునాం కాలత్రయవర్తినామగ్ధానామానన్త్యాత్, సులగ్న సుఖ ప్రసవాదిహ్మహేత్వగ్ధాన్తరోపనిపాతసమ్భవనయా, చ స్రీయాథప్రతిపత్తినిమిత్తముఖివికాసాదిలిజ్జేనాథవిశేషబుద్ధిహేతుత్వస్యయః. నాపి పుత్రస్తేతరపదవిభక్త్యర్థస్యపదాన్తరాధనిశ్చయేన ప్రకృత్యర్థనిశ్చయేనవాశబ్దస్యసిద్ధపస్తున్యభిధానశక్తినిశ్చయః-జ్ఞాతకార్యాభిధాయపదసముదాయస్యతదంశవిశేషనిశ్చయరూపత్వాత్తస్య. నచసర్వాద్భి తస్యనాయం సర్వోరజ్జరేషేతిశస్తిశ్రవణసమనంతరంభయనివృత్తిదర్శనేనసర్వాభావబుద్ధిహేతుత్వనిశ్చయః-అత్రాపి నిశ్చేష్టంనిర్విషయమచేతనమిదంవస్త్యిత్వావ్యర్థబోధేషుబహుముభయనివృత్తిహేతుము సత్సువిశేషనిశ్చయాయోగాత్. కార్యబుద్ధిప్రవృత్తివ్యాప్తిబలేనశబ్దస్యప్రవర్తకాధావబోధిత్వమవగతమితిసర్వపదానాంకార్యపరత్వేనసర్వైఃపదైః కార్యవైవవిశిష్టస్య ప్రతిపాదనాన్నాన్యన్వితస్వాధిమాత్రేపదశక్తినిశ్చయః. ఇప్తసాధనతాబుద్ధిస్తుకార్యబుద్ధిద్వా రేణప్రవృత్తిహేతుః-సస్వరూపేణ-అతీతానాగతవర్తమానేష్టోపాయబుద్ధిముప్రవృత్త్యనుపలబ్ధేః. ఇష్టోపాయోహిమ త్ప్రయితాద్భుతేనసిద్ధతి-అతోమత్ప్రతిసాధ్యఇతిబుద్ధిర్యావన్నజాయతే- తావన్నప్రవర్తతే. అతః కార్యబుద్ధిరేవ ప్రవృత్తిహేతురితిప్రవర్తకవైవశబ్దవాచ్యతయాకార్యవైవవేదవేద్యత్వాత్పరినిష్పన్నరూపబ్రహ్మప్రప్రీతిక్షణా నస్తస్థిరఫలాప్రతిపత్తేః, అక్షయ్యంహవైచాతుర్వాస్యయాజినస్సుకృతంభవతిత్వాదిభిఃకర్తృణామేవస్థిరఫలత్వప్రతిపాదనా, చ్చకర్తృఫలాల్పస్థిరత్వప్రహ్మజ్ఞానఫలానస్తస్థిరత్వజ్ఞానహేతుకోబ్రహ్మవిచారారమ్భానయంత్రఇతి.....

ప్రథమమేనీధవస్తునిపుత్యతికృతాస్యాదితెన్న - కార్యార్థపరత్వేన ప్రథమంపుత్యన్నభాషాన్తరశబ్దానాంపర్యాయత్వేనపుత్యాద్యమానత్వాత్ సంస్కృతశబ్దాఅపికార్యార్థపరత్వేనవహిపుత్యన్మాన్యుః. నిధవస్తునిపుత్యతేజాత్వైరుక్తముదాహరణంపుదస్యతి(నచేతి) కాలత్రయవర్తినామి షిషభ్యికాయాముక్తం- రచతానిప్రేతం. దేశకాలయోగ్యతాదిభిఃపుత్రజన్మజ్ఞానాతీత్యత్రాహ(సులగ్నైతి)సులగ్నసుఖ ప్రసవాదిసాన్యథాసిద్ధి ర్నయవిశేకా. ఆదిశబ్దేనపితృద్యుతిప్తాభావోభావిసమృద్ధ్యాదికంచవిమతీతం. పుత్రత్వత్తిర్మామశబ్దస్యాధిభిశ్చేష్టసహసంబంధగ్రహణం- సత్వర్థమా త్రేకత్వేనంచూషణముక్తం. నైయామికాదిభిరుక్తముదాహరణంపుదస్యతి(నాపితి)పుత్రస్తేతరపదస్యపదాన్తరాధనిశ్చయోదాహరణమిదం- కః హజలితిప్రశ్నస్యపిఃహజలితికేనచిరుత్వపుత్రస్తన్నజాతశబ్దేనపుత్రత్వనాపికశబ్దార్థోజ్ఞాయతే. పుత్రస్తేతరపదవిభక్త్యర్థస్యప్రకృత్యర్థనిశ్చయోదా హరణమిదం- కాష్టైఃసాల్యామదంపచతీత్యుత్తేపుత్రస్తన్నవిభక్తిచతశబ్దార్థేనపుత్రత్వనాకాస్థాది ప్రకృత్యర్థోజ్ఞాయతఇతి. (జ్ఞాతేతి)ఇదానీంశ్రు తేసిక్తవాక్యేపూర్వంకార్యపరతయాపుత్రస్తన్నవాక్యర్థకతిపయపదదర్శనాదయమపిపదసముదాయఃకార్యాభిధాయాతిజ్ఞాయతఇత్యభిప్రాయేణ జ్ఞాతకార్యాభిధాయపదసముదాయస్యేత్వముక్తం. తదంశవిశేషః-కార్యాంశవిశేషః. కార్యాంశ్యానేకకారకవిశిష్టం-తస్యకార్యస్యవిశేషజాంశనిశ్చయ రూపత్వాత్. తస్య-పదాన్తరాధనిశ్చయస్యప్రకృత్యర్థనిశ్చయస్యచేత్వర్థః. యద్వా-తదంశవిశేషః-కార్యాభిధాయపదసముదాయాంశవిశేషః. మృ షావాదిభిరుక్తముదాహరణంచూషణము(నచేతి)వాచస్పతినిక్తమర్థమాశబ్దప్రపహరతి (కార్యేతి)తేనభిప్రేయంసిద్ధవస్తునిప్రామాణ్యముపపాదితం- సర్వశబ్దానామగ్ధోఅనుయాయావక్తవ్యః- కింకార్యరూపాధ్యాభిధాయత్వమనుయాయ-ఉతకార్యానితస్వాధ్యాభిధాయత్వం- ఉతకారకానితస్వాధ్యాభ్యాభిధాయత్వం. ప్రథమేకారకపదేషువ్యభిచారః-తేషాంకార్యాభిధాయత్వాభావాత్. ద్వితీయేలిజ్జాదిషువ్యభిచారః-తేషాంకార్యానితస్వాధ్యాభ్యాభిధాయత్వాభావాత్. తృతీయేచకారకపదేషువ్యభిచారః- తేషాంకారకానితస్వాధ్యాభ్యాభిధాయత్వాభావాత్. తస్మాదన్యానితస్వాధ్యాభ్యాభిధాయత్వంపదా నామనుయాయావక్తవ్యమన్వితాభిధాయత్వవాదినా. అన్యానితత్వంసిద్ధవస్తునోఽస్యాదితి కార్యరూపార్థవివ పుత్రత్వత్తితినిర్బంధోనుపపన్నఇతి. ఇమాంశ్శామిప్రైత్యపహరతి(కార్యబుద్ధి)కార్యబుద్ధిప్రవృత్తివ్యాప్తిబలేనైతి- ఉత్తరత్రసర్వపదానాంకార్యపరత్వేనేత్యనేనాన్వయః. శబ్దప్ర యోగానంతరంప్రవృత్తిదర్శనాద్భిప్రవృత్తకాధావబోధకత్వాత్కార్యబుద్ధేఃప్రవృత్తేచ్ఛవ్యాప్తిబలేనప్రవర్తకస్యచకార్యరూపత్వాత్సర్వైఃప దైఃకార్యమేవవిశిష్టంప్రతిపాద్యతే. తస్మాన్నాన్యన్వితస్వాధిమాత్రేపదశక్తినిశ్చయః - అపిచిదిచ్చకార్యాంశవిశేషేపదశక్తినిశ్చయఇత్యర్థః. సను కార్యమేవప్రవర్తకంచేత్ ప్రవర్తకస్యశబ్దార్థత్వాత్సర్వశబ్దానాంకార్యపరత్వంస్యాత్. తన్న- ఇప్తసాధనతాబుద్ధేఃప్రవర్తకత్వాదిభిఃకర్తృ కమర్థ మాశక్త్యాహ(ఇప్తసాధనతేతి) స్వప్రయోజనోపాయపరేణసాధ్యతేచేత్తత్రాపిప్రవృత్తిరివర్తమానాయాఅపీప్తపాయతాబుద్ధేరప్రవర్తకత్వం దృష్టం- అతఃకార్యబుద్ధిఃప్రవృత్తివ్యాప్త్యర్థః. సనుకార్యబుద్ధిరపిప్రవృత్తింవ్యభిచరతి- నిర్ధనస్యద్విజస్యయాగకర్తవ్యతాబుద్ధిమత్వైసిప్రవృత్త్యభా వాత్. నైవం-మయైవాద్యసాధయతుంశక్యమితిబుద్ధిఃకార్యబుద్ధి-నతస్యాప్రవృత్తివ్యభిచారః. నిర్ధనస్యహి నైవందిధాప్రతిపత్తిః-కింతుయాగికదాచి త్ప్రవృత్తిఅర్థాదిభావాదనుస్థానేనతిఫలప్రాప్తిరస్థితి. అతోనచోషః. తత్కేమిత్వపేక్షాయాంఉపపాదితహేతుశరీరంవదకేశజ్ఞానరంచపహరకపూ ర్వపక్షంనిగమయతి (అతఃకార్యేని) బహువిచారారమ్భవిశిష్టహేతురుక్తః-తత్రవిశేష్యాంశస్యానస్తస్థిరఫలాపాతప్రతితిరూపస్యాసిద్ధిరుక్తా. అత్రచో ద్యమాపాదితం- మన్తార్థవాదేషూపాసపదిశేషభూతేషుఅనస్తస్థిరఫలాపాతప్రతితినిధేః సవిశేష్యాగినిధిలివిశిష్టపివహేతురితి. ఏతదాశక్త్యాహ (అక్షయ్యంహవాఇతి) అయమర్థః- యదిమన్తార్థవాదేషుఅనస్తస్థిరఫలప్రతిత్వాబ్రహ్మవిచారమృః - తస్మిన్పూర్వభాగేపి అక్షయ్యంహవైచాతు ర్వాస్యయాజినస్సుకృతంభవతిత్వాదిభిరనస్తస్థిరఫలప్రతిత్వాల్పస్థిరఫలత్వనిర్ణయరూపవిశేషజాంశానిధేర్బ్రహ్మవిచారారమ్భానయంత్రఇతి. విశి ష్టహేతా విశేషణవిశేష్యయోగ్యతారాంశానిధిర్బ్రహ్మయోగకర్తృఫలాల్పస్థిరత్వబ్రహ్మజ్ఞానఫలానస్తస్థిరత్వజ్ఞాన హేతుకఇత్యుక్తం.

అత్రాభిధేయతే-నిఖిలలోకవిదితశబ్దార్థసమ్బంధావధారణప్రకారమపనుద్యసర్వశబ్దానామలోకైకాథావబోధిత్యావధారణంప్రామాణికానబహుమన్వతే. ఏవంకిలబాలాశ్చబ్దార్థసంబంధమవధారయంతి-మాతాపితృప్రభృతిభిరమృతాతమాతులాదీశశివశునరమ్మగవక్షిసర్పాదీంశ్చైవనమవేహి, ఇమంచావధారయే, త్యభిప్రాయేణాన్ధాశ్చాన్ధిశ్యనిద్రశ్యతైస్తైశ్చబైస్తేషు తేష్వర్థేషుబహుశశ్చిత్తాశ్చనైశ్చనైస్తైస్తైరేవశబ్దేషు తేష్వర్థేషుస్వాత్మనాంబుధ్యత్వప్రేక్ష్యత్వైశ్చబ్దయోగ్యసంబంధాన్తరాదర్శనాత్ సంకేతయితృపురుషజ్ఞానాచ్చతేష్వర్థేషు తేషాంశబ్దానాంప్రయోగోబోధకత్వసంబంధసంకల్పినిన్వతి. పునశ్చపుత్యనేతరశబ్దేష్వస్యశబ్దస్వామ్యమధ్యతీర్థావృద్ధైశ్చిత్తాస్సర్వశబ్దానామర్థమనగ

(అత్రాభిధేయత ఇతి) అన్తికాపూర్వపక్షేనూత్రకారైఃపఃపాఠోధీయత ఇత్యర్థః. (నిఖిలేతి) అన్యథాపవతాభవతాపివద్యమాణప్రకారేణైవశబ్దపుత్యత్తిః కృతేనిఖిలలోకశబ్దస్యభావః. సామాన్యికాః-ప్రమాణేనార్థంస్వీకృత్వనైత్యర్థః. కథంసంబంధావధారణమిన్యత్రాహ (ఏవంకిలేతి) (మాతాపితృప్రభృతిభిర) అయంభావః-యదాస్వయమేవబాలాపుత్యత్తిక్షమాభవత-తదానీమప్యేనంవృద్ధైరుపాధ్యాపాదిభిఃపుత్యత్వప్రయయిం. శబ్దభానామాతాపిత్రాదయోగహిస్వయంపుత్యత్వత్వక్షమదకాయాముమేక్షస్తే-కింఋతాక్షరఃక్షేద్యపయోగీశ్చిత్తైః ప్రభవతఏవస్వబుద్ధిపూర్వకంసర్వస్వీతి. అన్యతాతప్రభృతిసప్రయోగిక్తఃశబ్దగణః శశివశుప్రభృతిరప్రయోగిక్తఃశబ్దగణఇతివిభాగః. అసంబంధిశబ్దపుత్యత్వైశ్చపూర్వమేవలబ్ధాదిశబ్దపుత్యత్వత్వర్థిశ్యతే-సావత్వదభిమతశబ్దార్థసంబంధగ్రహణేనోపపద్యతే. సహికంచిత్రప్రతిపత్తాన్తస్యస్వాపిత్వాభవతి. తస్మాద్వ్యవస్థితోన్యతాఃప్రాదిమలన్యైస్తత్తద్బుద్ధప్రయోగానంభవత్ ప్రభవమన్యబిశబ్దార్థపుత్యత్వత్వైశ్చనైశ్చనేనంభవతి. అతోబుద్ధిపూర్వకైవప్రభవపుత్యత్వత్వైశ్చాన్తానార్థకోటిద్యయంశబ్దేషుదశితం. యాదృచ్ఛికపుత్యవచనోజ్ఞానశబ్దపుత్యత్వత్వమపవత్తిశ్చ. సర్వలోకసంప్రతిపన్నపుత్యత్వత్వప్రకారావహత్వ. (ఏనమవేహిఇమంచావధారయేతి) ఏనం-బోధకంశబ్దం, ఇమం-బోధ్యమర్థం, చావేహిత్వర్థః. (బహుశఇతి) యావదబుద్ధినిర్దేశశబ్దప్రయోగానాచదర్శనరసజనితవాసనాభూయస్త్యైదయేనస్వయమేవతత్తదర్థమతత్తద్బుద్ధాప్రయోమ, మర్థమాతదర్శనేనశబ్దంస్తర్థం, శబ్దమాత్రశ్రవణేనలభ్యంస్తర్థం, చక్షుమాభవన్తి-తావదిత్యర్థః. శిక్షితాః-తైస్తైశ్చబైస్తేషు తేష్వర్థేషు తావదిత్యభానాః. ఏవంరర్థబుద్ధినిర్దేశిత్వేష్వర్థేషు అమాశబ్దాఃసంకేతాఇతిమన్యేరన్మరిచేత్. యద్యా-లింగవజ్జనకభావాదినంబంధాన్తరాదోషకాజ్ఞాతిమన్యేరన్మరిచేత్తత్రాహ (సంబంధాన్తరాదర్శనాత్సంకేతయితృపురుషజ్ఞానాచేతి) అయమర్థః-యాదృచ్ఛికపుత్యత్వత్వావపితున్యంచోద్యం. శబ్దప్రయోగానంతరంప్రయోజ్యప్రవృత్తింప్రవృత్తతోపున్యత్వోన్యంశబ్దాభవతి-ఏతద్బుద్ధప్రయోగానంతరమస్యప్రవృత్తిఃకింజనకభావాదినంబంధాత్-ఉతసంకేతాదితి. తత్త్రసంబంధాన్తరశబ్దాత్సదర్శనాదేవనజాయతఇతిచేత్-బుద్ధిపూర్వకపుత్యత్వత్వావస్యయంపరివారస్యమానః. సంకేతబుద్ధ్యత్వత్వైశ్చనోపపద్యతే. కిమేతేనన్మాతాపిత్రాదయఃసంకేతయన్తి-ఉతపూర్వమేవకన్యత్వంకేతిపరానితి. సతావత్ప్రభవపక్షః-అన్యైశ్చపురుషైస్తేష్వినాధ్యక్షమికరూపశబ్దప్రయోగదర్శనాత్. నాసిద్ధివీయః-అనేనపూర్వంసంకేతాశ్చబ్దాఇతిసంకేతయన్తిపురుషస్వాజ్ఞానాదితిపరివారస్తవాపివత్వమితి. సోన్మాకమపిసమానః. సర్వప్రమాణానాంబోధకత్వేఅవిశిష్టపితృత్వస్వస్వత్వమన్యంప్రయోజ్ఞానకత్వం. అనుమానాగమాతుజ్ఞాతతయాజ్ఞాపకౌ. తత్రానుమానంజనకభావాదినంబంధాన్తరజ్ఞానేనబోధ్యవిషయబోధకజనకం-శబ్దస్తుబోధ్యబోధకభావరూపసంబంధజ్ఞానాదేవబోధ్యంబోధయతి. ఏవంసంబంధాన్తరశబ్దాసంకేతతత్వశబ్దాచరంతా. సంబంధాన్తరాభావాత్సంకేతయితృపురుషజ్ఞానాచబోధ్యబోధకభావపవసంబంధఇతిబాలైర్జ్ఞాతుంశక్యమితిచేత్-తత్తవాపితుల్యం. కిం-శబ్దోచ్చారణానంతరంప్రయోజ్యవృద్ధస్యప్రవృత్తింపుష్టాప్రవృత్తైశ్చకార్యబుద్ధిపూర్వకత్వమనుమానయదననరంయద్భవతిత్వస్యకారణమిన్యాయాచ్చబ్దోచ్చారణేనకార్యబుద్ధిరన్యజ్ఞాతేతికార్యరూపశబ్దార్థఇతిబోధ్యంబాలైరతివసశక్యతే. అశక్యత్వంపుత్యత్వేచ-సహిబాలాడుత్తప్రకారేణకార్యార్థపరత్వంశబ్దస్యనిశ్చిన్వతి. అతోబాలైర్దురవగమత్వబోధ్యంభవత్వక్షమపివాచిమప్రసజతి. కాలపరిమాకాల్జ్ఞాయతఇతిచేత్-అయంపరివారోన్వత్వత్వేనునంగతఇతి (పునశ్చేతి) అన్యశబ్దస్వామ్యమర్థఇతిపుత్యత్వత్వైశ్చదన్యతాభిధానశబ్దప్రసజతిచేన్న-ప్రాతిస్థికపుత్యత్వత్వైఃసముదాయజ్ఞానార్థత్వాత్. సహికావాదిమవాక్యార్థజ్ఞానోపయోగిత్వేనసంపాద్యమానంపదార్థజ్ఞానంపాత్యార్థజ్ఞానవిరోధి, సహ్యక్షరశిక్షేపపదార్థజ్ఞానవిరోధి. ఏవంతైస్తేషుదైవరస్పరాన్వితస్వాధ్యాభాసపుత్యత్వైఃప్రతిపదమర్థపుత్యత్వత్వైర్నవిరోధి-అపితూచయంతైవ. యథా-భవత్వత్వేఅవాపోద్వాపరూపేణప్రతిపదార్థపుత్యత్వత్వైర్నాన్యార్థజ్ఞానోపయోగిత్వాన్వవిరోధి-తద్వత్. భవత్వత్వేతుప్రాతిస్థికపుత్యత్వత్వైఃశబ్దాద్భావినీ-అత్రమపూర్వభావినీతివిశేషః. వాక్యార్థజ్ఞానోపయోగిత్వంసమానం. శబ్దేనాన్వయపర్యవ్రాభిధానంహ్యన్వితాభిధానంప్రాతిస్థికపుత్యత్వత్వావపిత్రైవపుత్యత్వత్వైఃక్రియవత్తితివిరోధః. అనిహితాన్వయపక్షేఅథానాంపరస్పరాన్వయబోధనయోగ్యత్వం, శబ్దానాంస్వాధ్యభోధనశక్తిః, శబ్దైరపిపరస్పరాన్వయయోగ్యత్వేనాథాభిధాన, మితిత్రయమపిత్వస్వీయం-అన్వితాభిధానపక్షేతుశబ్దానాంస్వాధ్యభోధనశక్తేరేనాన్వయపర్యవ్రాత్వాభ్యుదగమాత్తల్పనాలాఘవమస్తీతిసపివాత్తస్వీకృతః. అన్వితాభిధానశబ్దప్రసజ్యచిహ్నతః. అన్యశబ్దస్వామ్యమర్థఇతిత్రాపిఅయమర్థఇతిబుద్ధ్యస్వేతిమన్యత్వంభవతి-తస్మాత్ప్రాధ్యర్థపవత్యత్వత్వైతిచేత్. ఏవంతస్మియాదృచ్ఛికపుత్యత్వత్వావపిత్వమన్యత్వేవపుత్యత్వత్వైస్సాన్విత-ప్రయోజ్యవృద్ధస్యకార్యబుద్ధిజ్ఞాతేతిహిపుత్యత్వత్వైర్నాతి. శబ్దబోధ్యత్వంకార్యవైష్ణవ-శబ్దే-బుద్ధిత్వైర్బుద్ధస్వామ్యశబ్దవాచ్యేతిచేత్. అత్రాపిశబ్దబోధ్యత్వంతత్వత్వదార్థవైష్ణవమన్యత్వైః. సహికుబుద్ధిఃసహికుబుద్ధవాక్యా-అపితుశబ్దా-భావ్యమన్యత్వేతిమన్యత్వంపరివారఇతిప్రేత్యఏనమవేహిఇమంచావధారయే

వ్యవరప్రత్యాయనాయత తదగ్ధావబోధివాక్యజాతంప్రయుజ్యతే. ప్రకారాంతరేణాపిశబ్దార్థసమ్మన్దావధారణంసుశ
కం- కేనచిత్తురుషేణమాస్తచేష్టాదినాపితాతేనుఖమాస్తఇతి దేవదత్తాయజ్ఞాపయేతిప్రేషితకశ్చిత్ తజ్ఞాపనేప్రవృ
త్త్యేపితాతేనుఖమాస్తఇతి శబ్దంప్రయుజ్యే- పార్శ్వస్థోన్యోవ్యుత్పి త్నుర్ముకవచ్చేష్టావిశేషజ్ఞాస్తజ్ఞాపనేప్రవృత్తమిమ
జ్ఞాత్వానుగతస్తజ్ఞాపనాయప్రయుక్తమిమంశబ్దం శ్రుత్వాన్యంశబ్దస్తదగ్ధబుద్ధిహేతురితిశ్చిన్తోతి కార్యార్థసవ
వ్యుత్పత్తిరితిర్బుద్ధోనిర్బుద్ధనః. అతో వేదాంతాఃపరినిష్పన్నంపరం బ్రహ్మతదుపాసనంచాపరిమితఫలంబోధయస్తీతిత
నిర్ణయఫలం బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్యః. కార్యార్థత్వేపి వేదస్య బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్యసవ. కథం * ఆత్మావారే
రప్రప్రవృత్త్యోక్తవ్యోమాస్తవ్యోనిధిధ్యాసితవ్యః * సోస్వేష్టవ్యస్సవిజ్ఞాసితవ్యః * విజ్ఞాయస్తజ్ఞాంకుర్వీత * దహ
రోష్ణన్నైర ఆకాశస్తస్మిన్దస్తదస్తేష్టవ్యం తద్వావవిజ్ఞాసితవ్యం * తత్రాపిదహ్రం గగనం విశోకస్తస్మిన్య
దస్తస్తమపాసితవ్యమిత్యాదిభిః స్రుతిపన్తోపాసనవిషయ కార్యధిక్యతఫలత్వేన * బ్రహ్మవిదాపోతిపరమిత్యాది
భిర్బ్రహ్మప్రాప్తి స్మృతియతఇతిబ్రహ్మస్వరూప తద్విశేషణానాం దుఃఖాసంభిన్న దేశవిశేషరూప స్వగ్ధాదివత్,

ర్యభిప్రాయజాన్యుద్విశేయకం. (త తదగ్ధావబోధివాక్యజాతంప్రయుజ్యతఇతి) యాదృచ్ఛికవ్యుత్పత్తికౌతికయశ్చానాం కార్యార్థపరత్వేన
వ్యుత్పత్తిదర్శనాత్ వ్యుత్పాదకాఃపురుషాఃపికార్యార్థసవవ్యుత్పత్తింకృతవన్తోగామానయేత్వాదివాక్యం ప్రయుజ్యతఇతిచేత్. అనేకశబ్దానాంనిర్ధవస్తు
పరత్వేనవ్యుత్పత్తిదర్శనాత్ వ్యుత్పాదకాః పురుషాఃపితత్వవ్యుత్పత్తింకృత్యాత తదగ్ధవిషయశబ్దా ప్రయుజ్యతే- వ్యుత్పత్తిదర్శనం ప్రయోగద
ర్శనమపిహ్యుభయమత్రావిజ్ఞమితిభావః. వివంబుద్ధిపూర్వకవ్యుత్పత్త్యాశబ్దానాంనిర్ధవస్తుపరత్వము క్తం. యాదృచ్ఛికవ్యుత్పత్తావసీధ్ధాధేపివ్యుత్పత్తి
రస్తీత్యాహ(ప్రకారాంతరేణాపి) శబ్దనిరవేయత తదగ్ధజ్ఞానంచేష్టాదినాసంభవతితిదర్శయతి (మూకవదితి) పరోక్తయాదృచ్ఛికవ్యుత్పత్తివ్యుత్పత్తిత్వ
వ్యుతిరేకేణపురుషద్వయావేదగవాద్యవేదాన-అస్యాంతువ్యుత్పత్తివ్యుతిరేకేణపురుషత్రయావేదేతివైషమ్యం. కించ-పుత్రస్తేజాతఇత్యాదివాక్యస్య
గామానయేత్వాదివాక్యస్యవైషమ్యందురుపపాదం. కాలత్రయవద్విహర్షహేతువాచముశ్యసంభావనయాహిపుత్రజన్మవాక్యేవ్యుత్పత్తీరశక్యత్వము
క్తం. తన్న- సంసారితంపుత్రజన్మద్వైష్టేష్టావనాయప్రవృత్తీపురుషేష్టావేష్యావృజాతకర్మాదృష్టతేహేపూర్వమన్తలైసితముఖత్వాదసంభావి
తపుత్రజన్మవిజ్ఞానస్య పురుషస్త్యేతద్వాక్యశ్రవణానంతరాభిసోముఖవికాసస్యచిత్తాగామిహర్షహేతువనరశ్రవణమూలత్వాశక్తానుదయాత్.
సహసంసారిహేతుపరిత్యాగనలదృష్టహేతుశక్తాధియమధిరోహతి. సులగ్నముఖప్రసవాదిహేత్వస్తరశక్తాస్యాదిచేత్. నైవం- సులగ్నాదిమాత్ర
స్యహర్షహేతుత్వాయాగత్. నఖన్యస్యదీయపుత్రజన్మాద్యనుబద్ధిసులగ్నత్వాదీనాంహర్షహేతుత్వం. అతః స్వపుత్రజన్మశేషజీభూతానాంసుల
గ్నత్వాదీనామేవహర్షహేతుత్వం. అతఃస్వపుత్రజన్మస్యజ్ఞాతేసులగ్నత్వాదీనాంహర్షహేతుత్వాయాగాదస్యవాక్యస్యస్వపుత్రజన్మాపకత్వమవశ్యం
విదితంస్యాత్. ప్రాగేవపుత్రజన్మజ్ఞానసంభవాదస్యవాక్యశ్యసులగ్నత్వాదిపరవ్యక్తాస్యాదిచేన్నైవం- తతఃపూర్వముఖవికాసవిరహేణప్రాగే
వపుత్రజన్మజ్ఞానశక్తానుదయాత్. అతఃపుత్రజన్మసంసారిహేత్వాత్సూర్యంముఖవికాసాభావావృషాధమికముఖవికాసహేతోరస్యవాక్యస్యపు
త్రజన్మజ్ఞాపకత్వంవ్యుత్పత్తిర్నస్యతే. తత్రైవంశక్తాసంభవతి- కింపుత్రజన్మాదిమాత్రజ్ఞాపకమిదంవాక్యం-ఉత్సులగ్నత్వాదివిజ్ఞప్తపుత్రజన్మాదిజ్ఞా
పకమితి. ఈదృశశక్తాగ్రస్తత్వంగామానయేత్వాదివాక్యస్యాపితుల్యం- కిమిదంవాక్యంగావాసయనమాత్రప్రతిపాదకం-ఉత్పురోవద్విసిద్ధయేశుశ్లాదివి
శేషాదృశ్యస్తేర్విసిద్ధిగవానయనప్రతిపాదకమితిశక్తోపపత్తే. ప్రయోగభేదేనావాపోద్వాపముఖేనశక్తోపారణముఖయత్రతుల్యం. పుత్రజన్మవా
క్యాదపిగవానయనాదివాక్యస్యానేకార్థాస్తరశక్తాగ్రస్తత్వంసతరాంబృశ్యతఇతిఅర్థవిశేషవధారణమతీవకర్తవ్యశక్యం-గామానయేతిశబ్దప్రయోగా
నంతరంవ్యాపారాంతర విధరంగవిసమాసితాయామపిగాం సందర్శయగాంపురస్సాపయగాం దేహిగాంవిక్రీడిహిత్యాద్యనేకార్థశక్తాహేతుత్వాత్
ప్రయోజ్యవృద్ధప్రవృత్తే. కించ-గామానయేత్వాదిశబ్దప్రయోగానంతరంసమానయనాత్సూర్యమేవోత్థానోపవాసఆచ్ఛాదనదగ్ధగ్రహణయాదృచ్ఛి
కజన్మసంభావణముగాద్యవాస్తరవ్యాపారాశ్చబహవోయస్యపురుషస్యాద్యవ్యుత్పత్తాపురుషభ్యస్తే-తస్యతేష్యస్యతమార్థవాచకత్వశక్త్యాగామానయేత్వాది
వాక్యస్యజ్ఞాయతే. పశ్చాద్గవానయనమపియాదృచ్ఛికంకృతంస్యాత్-సతువాక్యప్రేరితత్వాదితిచశక్తాసంభవతి. అతోనార్థవిశేషసంబద్ధావధారణసం
భవఇతి. బహుభిఃప్రయోగైరగ్ధవిశేషనిశ్చయోస్వయవ్యుతిరేకాభ్యామితిచేత్-వివమేవపుత్రస్తేజాతఇత్యాదివాక్యస్యాగ్ధవిశేషనిశ్చయస్సుతరాంసంభవ
తి. వివనిర్ధవస్తునిర్బుద్ధవ్యుత్పత్తిపపత్త్యసపాదనేనవేదాంతానాంపరబ్రహ్మపరత్వముపపన్నమిత్యాహ(అతో వేదాంతా ఇతి) అథకార్యార్థపరత్వముభ్య
పగమ్యబ్రహ్మవిచారస్యకర్తవ్యతామహ(కార్యార్థత్వేపి) కార్యార్థత్వాభ్యుపగమేపిస్తావకత్వసిద్ధిహేతుత్వేనఫలసాధనత్వేనచప్రకారద్యయేననిర్ధవ
స్తునితాత్పర్యము త్తరత్రాప్రపాదయష్యతే- అత్రతుప్రకారాంతరేణాపిపాద్యతే. అనస్తస్థిరఫలాపాతప్రతిజ్ఞేసిషాధయితితత్వాత్ ఫలత్వేనతాత్పర్యక
థనమత్రాచిత్తమితిఫలతయానిర్ధరత్రాచ్యతే. అనేకవాక్యోపాదానముపాసనేతాత్పర్యాతిశయజ్ఞాపనార్థం, ఉపసర్గవిశేషసన్పత్తయయోగాయోగ
వృద్ధతేజోనాస్తీజ్ఞాపనార్థం, చ. (ఉపాసనవిషయకార్యధిక్యతే) ఉపాసనావచ్చిన్నకృతీసాధ్యాపూర్వాధిక్యతస్య విశింషకహివిషయఉచ్యతే. (బ్ర
హ్మస్వరూపతద్విశేషణామితి) విశేషణాని-గుణావిభూతయశ్చ. విధిభాక్యోక్త్యుపసార్థవాదోక్తవిశేషజేతాత్పర్యమస్తీజ్ఞాపనార్థందుఃఖాసంభ

రాశ్రీసప్రప్రతిష్ఠావ, దవగోరణశతయాతనాసాధ్యసాధనభావవ, చ్చ కార్యోపయోగితమైవసిద్ధః. గామానయేత్వా
దిష్వపివాక్యేషు నకార్యాధ్యైవ్యత్వః - భవదభిమతకార్యస్య దుర్నిరూపత్వాత్. కృతిభావభావికృత్యుద్దేశ్యంహి
భవతఃకార్యం. కృత్యుద్దేశ్యత్వంచ- కృతికర్తృత్వం. కృతికర్తృత్వంచ- కృత్యాప్రాప్తమిత్యుత్పత్త్యం. ఇష్టతమంచ - సు
ఖంవర్తమానమితిస్యతస్మిన్ప్రతిష్ఠా. తత్రైష్టసుఖాదినాపురుషేణస్వప్రయత్నాద్భుతేయదితదసిద్ధిఃప్రతీతా-తతఃప్ర
యత్నేచ్ఛుఃప్రవర్తతేపురుషఇతిసక్యవిదపీచ్ఛావిషయస్యకృత్యభీనసిద్ధిత్వమన్తరేణకృత్యుద్దేశ్యత్వం నామకించపూర్వ
పలభ్యతే. ఇచ్ఛావిషయస్యప్రేరకత్వంచ- ప్రయత్నాభీనసిద్ధిత్వమేవ-తతపవప్రవృత్తేః. నచపురుషానుకూలత్వంకృ
త్యుద్దేశ్యత్వం- యతస్సుఖమేవపురుషానుకూలం. నచమితిస్యతస్మిన్పురుషానుకూలత్వం - పురుషానుకూలంసుఖం- త
త్ప్రతికూలం మితిమితిహిసుఖమితియోః స్వరూపవివేకః. మితిస్యప్రతికూలతయాతదన్విష్టోభావే - నాను
కూలతయా. అనుకూలప్రతికూలాన్వయవిరహే స్వరూపేణావస్థితిర్నిమితిమితి. అతస్సుఖవ్యతిరక్తస్యక్రియాదే
రనుకూలత్వంనసంభవతి. ననుభూర్థతయా తస్మాప్యనుకూలత్వం-మితిభావకత్వాత్తస్య. సుభూర్థతయాపితమపాదా
నేచ్ఛామాత్రమేవభవతి. నచకృతిప్రతిశేషిత్వంకృత్యుద్దేశ్యత్వం-భవత్వతే శేషిత్వస్యానిరూపణాత్.

స్తదేశవిశేషరూపస్వరాదివదిత్యుక్తం-ఋయస్మిన్నోద్వంసశీతంనారవితిహి శ్రుతిః. స్వరాఖ్యభలంవిభిగం-ఎ శేషణమస్య త్ర. కలస్యవిభివాక్యసతత్వా
భావేపిలస్యపరాధవాదో క్షణలేవిధ్యవేషీతేతాత్పర్యమస్తీతిదర్శయతుంరాత్రి సత్రప్రతిష్ఠావదిత్యుక్తం. ఋరాత్రిరువేయోఽప్రతిష్ఠానైహవాపితేయ
వితారాత్రిరుచయస్తీతిహి శ్రుతిః. ప్రతిష్ఠాకామితివేయాదివచనాభావేవ్యర్థవాదో క్షణలేతాత్పర్యమస్తీకృతమితివ్యర్థం. విశేషణపరాధవాదో
తాత్పర్యమస్తీతిహిపరాధంఅచగోరణశతయాతనాసాధ్యసాధనభావవచ్చేత్వం-ఋతస్మాద్భూత్వాన్వయానాపగురేతయోపగురేతేనయాతయా
దితిహి శ్రుతిః. అనేనమోహోపాయవిరోధిభలేపితాత్పర్యంసిద్ధమితిప్రాయః. అనుయాయీహేతుఃకార్యోపయోగితమైవసిద్ధిత్వం. ఉపాసనవిషయ
కార్యోపయోగితత్వాత్ కలభూతబ్రహ్మస్వరూపేతద్విశేషణగుణాదావిధివిరోధిభలేసంసారహేయత్వాదాచవివక్షాకార్యేత్వం. ప్రవర్తకవాక్యేన
త్వదభిమతేసిద్ధిర్వాహ(గామితి)కార్యాధ్య-ప్రాధాన్యేనత్వదభిమతేకృత్యుద్దేశ్యత్వం. కుతఇత్యత్రాహ(భవదభిమతే)స్వేదశ్రమాదావ
పికృతసాధ్యత్వాత్తద్వాన్వయత్వంక్రియాకార్యేభ్యుద్దేశ్యత్వమస్తీకార్యం- త్వదకృత్యుద్దేశ్యత్వమర్హిరూపతయారల్లణకార్యస్యమర్హిరూపత్వాది
త్వం. మర్హిరూపత్వంకథమితిత్రాహ(కృతీతి)కృతిభావభావికృతిః-ఆ నరప్రయత్నః. తత్పద్మావానరభావి. కృతిసాధ్యత్వంభావాద్ధాదిష్వప్రస్తీతి
తద్వాన్వయత్వంకృత్యుద్దేశ్యత్వమితిత్వం. కృత్యుద్దేశ్యత్వం-కృతిప్రధానత్వమితివ్యర్థం. కార్యస్యకృతిసాధ్యత్వమిష్టత్వంకృత్యుద్దేశ్యత్వమితిప్రయమపి
తన్వతేభ్యవగతం. ఇష్టత్వకృతిసాధ్యత్వేభ్యభావాద్ధానాధికేకృతిప్రధానత్వంకర్తృకారద్వయవిలక్షణంభలభావాద్ధాన్వయం ప్రకంవర్తతే. యథా ఋషీ
కాయాముక్తంఋకార్యమర్థంప్రతిపాదయతోవేదస్యప్రామాణ్యమితి. అతార్థకత్వేనప్రాధాన్యంవివక్షితం-యథాపచ్చికాయాం ఋకార్యమర్థంప్ర
ధానతయాప్రతిపాదయతోవేదస్యప్రామాణ్యంతత్రైవప్రామాణ్య శబ్దభ్యుత్పత్తేఃపుష్పత్వాయత్తత్వాత్తస్యేతి. ప్రకరణకాలికాయాం ఋకృతిసా
ధ్యంప్రధానంయత్తత్కార్యమభీయతఇతి. తత్రత్యతీయాకారతయాభిమతంకృత్యుద్దేశ్యత్వంకృతిసాధ్యత్వేవత్వాకారయోగ్యతరాకారేపర్యవస్యతీ
త్యవిప్రాయేణదూషయతుమాహ(కృత్యుద్దేశ్యత్వంచేతి)పాణిన్యక్తప్రకారేకర్తృత్వంవివక్షా(కృతికర్తృత్వంచేతి) ఇష్టతమత్వంచకార్యేణాస్తీత్వా
హ(ఇష్టతమంచేతి)కృతికర్తృత్వంనామప్రవర్తకత్వమితిత్రాహ(తత్రేతి)తదపీష్టస్యప్రయత్నసాధ్యత్వమేవేత్వం. అదిశ్చైవదుఃఖనివృత్తిరుచ్యతే.
స్వప్రయత్నాద్భుతేయదీత్యాదేరయంభావః- కృతిసాధ్యత్వాదిరకీకృతికర్తృత్వంనామేష్టతమత్వేపర్యవస్యతీతి. ప్రయత్నేచ్ఛుః- చిక్షిర్లు. ప్రవర్తతే-
ఆ నరప్రయత్నమిచ్ఛానతముత్వాదయతిత్వం. ఇష్టతమస్వేవరూపద్వయమస్తి- ఇచ్ఛావిషయత్వం ప్రేరకత్వంచేతి. తత్రప్రేరకత్వంకృత్యుద్దేశ్య
త్వమితిత్రాహ(ఇచ్ఛావిషయస్యేతి) కుతఇత్యత్రాహ(తతపివేతి) పురుషానుకూలత్వంకృత్యుద్దేశ్యత్వమితిత్రాహ(నచేతి) సుఖమేవపురు
షానుకూలమితిసావ్యం- సుఖవ్యతిరక్తస్యాప్యనుకూలత్వదర్శనాదిత్యత్రాహ(నచదుఃఖనివృత్తేపురుషానుకూలత్వమితి)సహదుఃఖనివృత్తిస్సుఖంభవ
తీత్వం. ఏతదపపాదయతి(పురుషానుకూలమితి)తద్విదుఃఖనివృత్తేరిచ్ఛావిషయత్వంకథమితిత్రాహ(దుఃఖస్యేతి) స్వత ఇష్టత్వమనుకూలత్వం-సత్విష్టా
నరహేతుతయాలనిష్ఠనివృత్తిరూపతయావేష్టత్వం. ఏవంస్వతోనిష్టత్వం ప్రతికూలత్వం- సత్త్వనిష్టానరహేతుతయైవఇష్టనివృత్తిరూపతయావా2నిష్ట
త్వం. అతో దుఃఖనివృత్తేరిష్టత్వం దుఃఖస్యప్రతికూలత్వాత్- నానుకూలతయేత్వం. దుఃఖనివృత్తే రనుకూలత్వాభావ ముపపాదయతి (అనుకూలప్రతి
కూలేతి) స్వరూపేణావస్థితిః- సుఖనివృత్తిరూపాదుఃఖనివృత్తిరూపాచ. అనుకూలప్రతికూలాన్వయ విరహరూపాయాం స్వరూపేణావస్థితో దుఃఖని
వృత్త్యంశస్యసామాన్యరక్షేనవ్యవధేకః. దుఃఖనివృత్తిరేవసుఖంచేష్టఃఖనివృత్తే-సుఖనివృత్తిర్నస్యత్ - తదాసుమప్రాపిసుఖాన్వయప్రసజ్ఞః.
అన్యతరనివృత్తిరన్యతరసంయోగశ్చేత్ స్వాపేషీసుఖదుఃఖాన్వయఃప్రసజ్ఞేదిభావః. అపూర్వస్యానుకూలత్వాసంభవేద్వప్రాప్తాప్రాయేణక్రియా
ద్యుపాదానం. క్రియాదేరిత్యాదిశ్చైవప్రయతోవివక్షితః. సుఖసాధనత్వాదనుకూలత్వమితిత్రాహ(నేతి) కుతఇత్యత్రాహ(దుఃఖాత్తక
త్వాదితి) తస్య- క్రియాదేః. ప్రతికూలరూపతయాభావమానంవాతద్విషయజ్ఞానంవాదుఃఖం- సతద్వ్యతిరక్తమాత్మగుణానరమిత్వంప్రేత్యదుఃఖా
త్తకత్వాదిత్యయంహేతురుక్తః. (సుభూర్థతయేతి) సహదణ్ణచక్రాద్భూత్వభవతీత్వం. అసుభూర్థత్వభూర్థస్యకించైవమ్యమితిత్రాహ(సుభూర్థ
తయాపీతి) కృతిశేషిత్వంకృత్యుద్దేశ్యత్వమితివేషంమాషయతి(సచేతి) అనిరూపణాత్ - మర్హిరూపత్వాదిత్వం. పరాధీకృతప్రవృత్తికృత్యాప్త్యర్థం.

నచపరోద్దేశప్రవృత్తికృతివ్యాప్త్యర్హత్వం శేషత్వమితత్ప్రతిసంబద్ధిశేషీత్యవగమ్యతే - తథాసతికృతేరశేషత్వేన
ప్రతితత్త్వాన్యస్యశేషిత్వాభావాత్. నచపరోద్దేశప్రవృత్తిర్నతాయాశ్చేషత్వేనపరశ్చేషీ - ఉద్దేశ్యత్వవై
నిరూపణమాత్రాత్, ప్రధానస్యాపిభృత్యోద్దేశప్రవృత్తిర్నత్వదర్శనా, చ్చ. ప్రధానప్రభృత్యపోషణేపిస్వోద్దేశ
నప్రవర్తత ఇతిచేన్న-భృత్యోపిహిప్రధానపోషణేస్వోద్దేశేనైవప్రవర్తతే. కార్యస్వరూపవైవానిరూపణాత్ కార్య
ప్రతిసంబద్ధిశేషః తత్ప్రతిసంబద్ధిశేషీత్యవ్యసంగతం.

అంశేషత్వనిరూపణమనూహ్యహమయి (నచపరోద్దేశప్రవృత్తేత్యాది) (నచపరోద్దేశప్రవృత్తిర్నతాయాశ్చి) ఉత్పత్తిశ్చప్రవృత్తిమద్యాన్య
సాదుః అభిప్రవృత్తిర్నత్వముచ్చత్తిర్నత్వం. పరోద్దేశప్రవృత్తిర్నతాయాశ్చేషత్వరూపతయేత్వం (ఉద్దేశ్యత్వవైవానిరూపణమాత్రాదితి)అ
గమ్యం - కృత్యుద్దేశ్యత్వం - కృతిశేషిత్వం. శేషిత్వంచ - శేషప్రతిసంబద్ధిత్వం. శేషత్వంచ - పరోద్దేశప్రవృత్తిర్నత్వమిత్తుకైసత్తుద్దేశ్యత్వంనామా
ద్దేశ్యత్వమిత్తుకృత్యవతిత్వాత్ శ్రయః - ఉద్దేశ్యనిరూపణశయ క్త్యశేషత్వనిరూపణస్యఉద్దేశ్యనిరూపణసాపేక్షత్వాదితి. కింపరోద్దేశప్రవృ
త్తియోగస్యచేద్యోపిచక్షిరః ఉతాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదఇతివికల్పేప్రథమేనిరూపణస్యప్రతిపత్తివాప్తిమాహ (ప్రధానస్యాపితి) అత్రోద్దేశ్యశబ్దేనప్ర
యోగసాధనానిసంబద్ధివత్సరః. తత్పరిహరముఖేనవీయంగిరశ్శబ్దే (ప్రధానస్యతి) పరోద్దేశేనప్రవృత్తిస్యయోగవచ్ఛేదోవివక్షితః - సతు
ప్రధానస్యనాప్తి-స్వాద్దేశేనాపితస్యప్రవృత్తిః. అతోనాతివాప్తిపర్యం. పరిహరం (నేతి) భృత్యేష్యవాప్తిమాహ (భృత్యోపిహితి) కార్యప్రతి
సంబద్ధిత్వంశేషత్వమిత్తుకృత్యవయి (కార్యస్వరూపస్యేతి) కార్యస్వరూపేనిరూపణమాత్రేభలభావాద్భలత్తజాకారేణస్వరూపజాగ్ధంకార్యత్వంకృ
త్యుద్దేశ్యత్వమిత్తుకృతం. ఉద్దేశ్యత్వం - శేషిత్వం. శేషిత్వంచ - శేషప్రతిసంబద్ధిత్వం. శేషత్వంచ-కార్యప్రతిసంబద్ధిత్వమిత్తుకైసత్తుత్వాత్ శ్రయ
స్యాత్ - కార్యనిరూపణశయ క్త్యశేషత్వనిరూపణస్యకార్యనిరూపణసాపేక్షత్వాదిత్వం. భాష్యకారాభిమతంశేషత్వలక్షణంస్వీకృత్యకృత్యుద్దేశ్య
స్వసమర్థపరిమిశ్చకం. తథాహ-కరగతాతిశయాధానేచ్యయోపాదేయత్వమేవయస్యస్వరూపంశేషః- పరశ్చశేషితిభగవాన్భాష్యకారోవేదార్థ
గంగ్రహణేషిత్వలక్షణభాషిష్టఃశేషః పరార్థత్వాదితిశేషశేషిభావలక్షణపరస్యజైమినీయసూత్రస్యచైరన్యథావాఖ్యాతత్వాత్తద్వాన్యవృత్తిర్ధం
చస్యనూత్రస్యాన్యోన్యనేనలక్షణగ్రాహేయథావప్రదర్శ్యతే. అస్యాన్యకవ్యతే- అన్యస్యప్రయోజనమేవయస్యపరమప్రయోజనంశేషః- అన్యశ్చే
షితివాక్యార్థః. అత్రపరశబ్దోన్యపర్యయః. పరాతిశయశబ్దయోగిర్నాధారయశ్చైర్నాన్యత్వర్థోగతశబ్దః. తేనస్యగతాతిశయాధాయకేషిణ్యిత్వా
ప్రతిప్రదానః. అతిశయశబ్దః ప్రతిమాతేతరాకారపరః - నికృష్టేతరాకారపరోవా - తేనపరగతవిగానానాధాయక శస్త్రాగ్నికక్షకాదీనాంవిగాత్యంప్ర
తిశేషత్వప్రదానః. నచదుఃఖపేతుమయాతనాశరీరేష్యవాప్తిః- తేషామపిదుఃఖజననద్వారాసాపేక్షయలక్షణాతిశయపేతుత్వాత్. సచానుత్పన్నే
2. పూర్వోపిహ్యదిభిరన్యథానానాగాంలేష్యవాప్తిః- నత్రాలభస్యాతిశయరూపత్వాత్- నికర్తృకథర్తృతరాకారోహ్యతిశయః. ననుమాన
సంబద్ధార్థంవ్యవహారార్థంవాయత్వరూపంతదేవనదిహిభవనతం- సత్రాజాత్యభావాత్ - తత్కృతంస్వరూపమేవాకారఇత్తుచ్యతే. స- స్వరూప
వైవస్వత్రాయాపేక్షేతల్లాభస్యాకారత్వోపపత్తిః. సత్రాలోభోహ్యతిశయఇత్తుకృతం. సత్రాలక్షణస్వరూపవ్యవహారాభోనామప్రధమలక్షణసంబద్ధః. స్వ
రూపస్యావిషయమానేషిధీస్థితయాపరాతిశయాధానవ్యవహారఉపపత్తిః. ఇచ్చయేతిపదేనపరగతాతిశయస్యేచ్ఛావిషయతయాప్రయోజనత్వమవగ
మ్యతే ఇచ్ఛాపదస్యచనిరుపపవత్వాత్ సాక్షాదేవేచ్ఛావిషయత్వమప్రత్యేతం. సాక్షాదేచ్ఛావిషయశ్చపరమప్రయోజనం- అవానరప్రయోజనస్య
చితదగతయేష్యత్వమిత్సాక్షాదేచ్ఛావిషయత్వం. అతఃపరమప్రయోజనస్థాపకేనేచ్ఛయేతిపదేనపరార్థత్వాదిత్వర్థోహ్యత్వాతోభవతి. అర్థత ఇ
తిహ్యర్థః- ఇవ్యతఇతియావత్. నిరుపపవత్వార్థశబ్దఃస్వతఃపరమప్రయోజనపరః. అనేనస్యాతిశయాధాయకేభృత్యుదోలక్షణస్యావ్యాప్తిశబ్దాప్రదా
నః- భృత్యోహిస్థాలక్ష్టారాదికమపిస్యామ్యతిశయాధవతీతిహిస్వబుద్ధ్యాస్యాతిశయమాధత్తే - అతోభృత్యేనస్యాతిశయాధానస్యపరాతిశయః ప
రమప్రయోజనమితివాప్తిః. ఉపాదేయత్వం- స్వీకార్యత్వం. వ్యవహారవ్యత్వమితియావత్. ఇచ్ఛాన్వీకారాయధానాగ్యంసంభవతః. శేషశేషి
ణోరుభయోరన్యతరస్మిన్వా సంభవతశ్చేదిచ్ఛాన్వీకారాత్యంతః- యధారాజభృత్యరాజతద్భవనాదౌ. ఉభయమచేతనంచేదభయవ్యతిరిక్తచేతన
గతాచిచ్ఛాన్వీకారా- యథాప్రథాప్రథావద్యాగతదక్షాదికే. ఉపాదేయత్వం- ఉపాదాతుమర్హత్వం. తేనాకించిత్కారదశాయామవ్యాప్తిపరిహరః.
ఏవకారణికదాచిత్వాన్విగ్ధిరపేక్షపరప్రయోజనసాధకేషుప్రకృప్తకృపాన్వేష్యతేష్యతివాప్తిప్రతిప్రదానః. అభవా- కేనచిదాకారేణోపహితస్యశేష
త్వేనతదనుపహతస్యశేషత్వవ్యాప్త్యర్థవివకారః- అనుపహితస్యప్రయోజనానరసాధకత్వేనపరాతిశయైకప్రయోజనత్వాభావాత్. స్వరూపం
స్వరూపం - అసాధారణధర్మః- నిరుపకథర్మఇత్వం. సచ నిరుపకశబ్దస్యభృత్యుదనాగ్ధత్వాద్వ్యవర్త్యధర్మాపేక్షే. పరాతిశయవివపరమప్ర
యోజనంయస్యసపరంప్రతిశేషఇతిలక్షణముక్తంభవతి. యతఃపరాతిశయవైక పరమప్రయోజనస్యాధాయకత్వంలక్షణం - అతవివపరగతాతిశ
యాధానానాగ్యయోగవ్యవచ్ఛేదవికల్పేనరాజస్యభృత్యుదారతివాప్తివ్యాప్తిప్రసజ్జనమన్వత్పక్షేనావతరతి - పరాతిశయమాత్రాధాయకత్వ
స్యలక్షణత్వాభావాత్. సచ ద్వారశేషిగతాతిశయస్య పరమశేషిగతాతిశయం ప్రతిప్రయోజకత్వేనవ్యతిశయ పరమప్రయోజనత్వాభావాద్వా
రశేషిణం ప్రతిశేషభూతవస్తులక్షణస్యావ్యాప్తిశ్చబ్రూనీయా - శేషభూతవస్తుగతాతిశయాపేక్షయా శేషిగతాతిశయస్య పారమ్యమాత్రస్యవి
వక్షితతయా పరమశేషిగతాతిశయరూపపరమప్రయోజనత్వస్యభృత్యుదనీయత్వాభావాత్. తతశ్చద్వారశేషిగతాతిశయస్య శేషభూతవస్తుగతాతి

నాపి కృతిప్రయోజనత్వంకృత్యుద్దేశ్యత్వం - పురుషస్యకృత్యావస్థప్రయోజనమేవహి కృతిప్రయోజనం-సచెచ్ఛావి
షయః. తస్మాద్విష్టత్వాతిరేకీకృత్యుద్దేశ్యత్వానిరూపణాత్ కృతిసాధ్యతాకృతిప్రధానత్వరూపంకార్యందుర్నిరూపమేవ.
నియోగస్యాపిసాక్షాదపిషయభూతసుఖముఃఖనివృత్తిభ్యామన్యత్వాన్తత్సాధనతయేవేష్టత్వంకృతిసాధ్యత్వంచ.

శయాస్తరాధాయకత్వేనప్రయోజనత్వంచరమశబ్దపునఃసంఘటనం. నను * పురుషశ్చకర్తాకర్త్యాదిలిఖురుషస్య కర్తృత్వేషత్వంకరణియాంసాయాం
రాధాన్వితం-పురుషశ్చస్వర్గకామఇతి తస్యపరాతిశయనిష్పదనమేవపరమప్రయోజనసంభవతీత్యవ్యాప్తిరితితేన్న-తస్యకర్తృత్వోపహితమేవశేష
త్వా, దుపహితస్యకర్తృనిష్పదనైకప్రయోజనత్వా, చ్చ కర్తృత్వేషతోపపద్యై. నస్వేతల్లక్షణమసంభవమాతం. నఖిలుచేతయమానకృత్యవగతావిశ
యంస్వస్యపరమప్రయోజనంమత్వాప్రవదతే-కింతునరప్రయోజనమపిస్వప్రయోజనాగ్ధంమత్వాహిప్రవదతే. ఉచ్యతే-నైషమనూహ్యః-అచేతనేషు
పరాతిశయైకప్రయోజనరూపదర్శనాత్. యద్యపిచేతనస్సాన్వితస్యేనస్వప్రయోజనమేవపరమప్రయోజనంమన్యతే-తథాపిసంభవతీత్యవ్యాప్తిరితి
దృఢిజైర్వర్ణ్యైఃపరాతిశయనిష్పదనైకప్రయోజనతయాప్రతిపత్తుశక్యత్వాత్. ఇచ్ఛాన్వితారోయథాసంభవమితిమన్యత్వం. తథాప్రచింతయి
గృత్వమనిష్టమప్యవర్ణనియంస్వయమపిభృత్యోజనాతి. అపిచ-పరాతిశయస్యపరమప్రయోజనత్వావగతిస్సర్వవత్కేతనస్యాపిసంభవం-ప్రకృత్యుక్త
పాస్మేహ్యనిష్టేషుతద్దర్శనాత్-దయాహిస్సాన్వితనిరపేక్షపరమఃఖానహిష్టుతా. అత్రానుమాతేతరజనఃపరఇతివిషయే. అథాదికామనయాపరమఃఖాని
శమయిషాన్వయఃఖానువృత్తినిష్టాస్యాదితత్త్వదాసాయస్యాధానమేక్షశబ్దః. యద్యపికృతయాపరంకర్తృత్వాన్త్రానిర్ణయవృత్తం-అథాప్యన్త్రానిర్ణయ
విరహితస్యైవపరమఃఖానరూపానస్తరమవకాశ్రుపాతాదిమత్త్వదర్శనాత్, తద్రక్షణదకాయామప్యన్త్రానిర్ణయరాహిత్యదర్శనా, చ్చస్వాధానమేక్షతా
యంతా. పరమఃఖానరూపజనితతాదాత్మికస్వరూపినివృత్తిరాపకలా తప్రవృత్తిరితిస్వాధానమేక్షత్వమితిచేత్-ఉచ్యతంస్వాగ్ధత్వంశేషస్యాప్యస్తి. ర
ధిస్వాధానమేక్షత్వంసంభవం-ని-కింతుతదనుమానమేవ-పరమఃఖానరూపమఃఖానివృత్తింపరాభ్యుదయజ్ఞానరూపప్రీతిమత్త్వంచనిస్వాధానమేక్షత్వస్య
విషయీతత్వాత్. తథా-మిత్రాదిషుస్మేషాప్రకర్తృత్వాధానమేక్షప్రవృత్తిఃప్రవిణయశోభకర్తృత్వవికరీప్రాణవ్యయకరీచదృశ్యతే. సంభవంశేష
నిర్వీణేషుప్రీతిఃస్మేషః-యస్యవికారాఃఅస్థానభయశబ్దైత్వం, దోషానవభాసో, దోషేషిగుణబుద్ధి, రిత్యాదయః. స్మిగ్ధశ్చజనస్వస్వతామనమేక్ష్యత్రా
దిమఃఖానివృత్త్యగ్ధంప్రవదమానోదృశ్యతే-తచ్చతత్త్వమఃఖానహిత్యుక్తతం. యస్యమఃఖానిశయదర్శనంస్వసత్తానమేక్షతామాపాదయేత్-నవనిరప
యప్రీతివిషయః-పరానగ్ధనివృత్తిప్రీతితారతమ్యస్యతద్విషయప్రీతితారతమ్యనిర్ణయత్వాత్. యశ్చనిరపయప్రీతిః-తదభ్యుదయమోపనిరపయప్రీ
యః-తత్ప్రీతితారతమ్యస్యతత్త్వస్యప్రీతితారతమ్యహేతుత్వాత్. తదభ్యుదయశ్చపరమప్రయోజనసంభవం-స్వప్రీతిహేతుభూతస్వగతాధానరూపాధాన
త్వమైరపేక్ష్యగణ్యేచ్ఛావిషయత్వాత్. అతఃకృతయాస్మేషాపరాపరమఃఖానహిష్టుతదర్శనాత్-పరప్రయోజనస్యపరమప్రయోజనత్వంశేష్యమితి
లక్షణస్యాసంభవః. నచపరమప్రయోజనరూపపరాతిశయాధాయకత్వస్యమిత్రాదిషుపిసంభవాత్-లక్షణస్యానివ్యాప్తిశ్చబ్రూనీయా-తేషాంపరాతి
శయైకప్రయోజనత్వనియమాధానాత్. తద్ధితేషామాకారవిశేషావహితరూపేణనాయావజ్జీవంవాపురుషవిశేషంప్రతిననియతం. పురుషభేదనాప్యనియ
తం, చ. భృత్యేషుమతుత్సనియతం-శేషవిశేషనియమాభావేషియంకంచిత్రపిపారాధ్యంభృత్యాదేర్వానదాత్మకావీతి. యదీదృక్త్వంసచ్యత్యతే-తేషాం
సభృత్యత్వం. యద్వా-యద్యపిగర్భదాసాదయస్సేషాంపరాధ్యైకప్రయోజనత్వమజానశ్చేషిణ్యతిశయాధానమపిస్వాగ్ధంమన్యతే-తథాపిష్టాలో
హమిత్యాదృశోదేహదృశిన్వత్త్వబుద్ధితేసాధానిర్నితలక్షణావ్యాప్తిః-స్వాగ్ధత్వమిద్ధేరాత్మస్థూలత్వస్థూలత్వంఇవప్రమాణాధితత్వాత్. నచస్వాగ్ధత్వ
ప్రానిమాత్రేణపారాధ్యతానిః-నశ్యత్తనస్థూలోహమితిప్రావ్యాదేహవైలక్షణ్యహానిః. ఏవంచించితోరపిస్వాతద్యైబుద్ధేశ్చృతివాదితత్వాన్వలక్ష
ణావ్యాప్తిః-నఖిలుప్రీత్యాదీనాంయాగీయత్వాన్జానేషియాగీయత్వహానిః. స్వాతద్యైభిమానవతఃపరమప్రయోజనరూపంపరగతాతిశయంనియమే
నానాదధతఃకథంలక్షణమత్త్వమితితేన్న-ఏతద్భృత్యాతథాత్వానవగమేషివస్తతఃపరమాత్మలీలపరగతయాపరమాత్మలీలారసరూపాతిశయస్వస్థయ
మేననిర్ణయే. తత్త్వజైరిశ్వరపరకర్తవ్యనియమేనజ్ఞాయమానత్వంచాస్యకించిత్కారః. తేనైతత్ప్రకరవత్తయాజ్ఞాయమానత్వరూపాతిశయఃపరస్పరీధ్యత్.
తదుక్తంనీతివిద్ధిః * మనాగుపకాంతాసర్వస్యాన్వైరవతత్ప్రకరతేవనజ్ఞాయమానత్వాదితి. శేషభూతవస్తావితలీలారసాదృశితయోగత్వంసంపరమాత్మ
సోఽవాప్తమస్తకామత్వవిరోధి-ఇచ్ఛాన్వయాంసత్వామభిమతవినియోగానుగుణపరకరసంపత్తిర్నవాప్తమస్తకామత్వం, యథామాభగవాన్భాష్య
కారోవేదాస్తసారే * అస్యాత్వత్వప్రస్యావాప్తమస్తకామత్వంహిందాభిమతసకలభోగోపకరణసద్భావఇతి. అలోయథోక్తశేషలక్షణముపపన్నం.
ఏవమన్యదుక్తంశేషలక్షణమజ్జీకృత్యుక్త్యంతింప్రతీక్షేషత్వంకృత్యుద్దేశ్యత్వమితిపరస్వత్వంసంభవతీ-వికల్పాసహత్వాత్. కింత్వయాద్యారక్షేషత్వంకృత్యు
ద్దేశ్యత్వమభిమతం-ఉతపరమశేషత్వం. ప్రభుమేభావాగ్ధస్యాపికృతిశేషత్వంస్వాత్-తస్యకృతిసాధ్యత్వాత్. ద్వితీయేస్వగ్ధస్యకృతింప్రతీక్షేషత్వంస్వాత్-
కృతిసాధ్యాత్వాగ్ధస్యాపిస్వగ్ధసాధనత్వాత్. అతఃకృతిశేషత్వరూపంకృత్యుద్దేశ్యత్వంఫలభావాగ్ధలక్షణాకారణనిర్ణయి. అభక్తిప్రయోజనత్వంకృత్యు
ద్దేశ్యత్వమితిపక్షంధూషయతి (నాపీతి) సహకృతిర్నామచేతయమానాకాచిత్రయోజనవతి-తస్మాత్కృతిప్రయోజనంనామకృతిమత్పురుషప్రయో
జనమితిర్థః. తతఃకిమిత్వపేక్షాయంతచేష్టత్వేపర్యవస్యతీత్యాహ (సచేతి) (కృతిసాధ్యతాకృతిప్రధానత్వరూపంకార్యందుర్నిరూపమేవేతి) కృతిప్ర
ధానత్వశబ్దేనస్మేదాదివాప్యతి. కృతిసాధ్యతాశబ్దేనాత్మవాప్యతి. తస్యదికృతిశేషత్వమస్తి. విశిష్టస్థులక్షణత్వాత్త్రవిశేష్యదుర్నిరూపేసతివిశి
ష్టమేవానిర్ణయిత్వగ్ధః. ఏవంత్యతీయాకారరూపంప్రయోజనత్వంధూషయతి. అభ్యుదయజ్ఞత్వరూపంప్రయోజనత్వంతత్ప్రీతియ కృతిసాధ్యత్వంచదూ
షయతి (నియోగస్యాపితి) ఇషిః-ఇచ్ఛా. అతేచ్ఛావిషయభూతాధానరూపాధానత్వవిశేషత్వంస్వతత్త్వత్వంవిషయేతం-తత్సంభవమఃఖానివృత్తి

అతపవహితస్యక్రియాతిరిక్తతా-అన్యథాక్రియైవకార్యంస్యాత్ - స్వర్గకామపదసమభివ్యాహారానుగుణ్యేనలిజాదివాచ్యంకార్యంస్వర్గసాధనమేవేతిక్షణభగ్నీకర్తారేకీభిరం స్వర్గసాధనమపూర్వమేవకార్యమితిస్వర్గసాధనతోబైభేదైవహ్యపూర్వపుష్పక్షిః. అతః ప్రథమమనన్యార్థతయాప్రతిపన్నస్యకార్యస్యానన్యార్థత్వనిర్వహణాయాపూర్వమేవపశ్చాత్స్వర్గసాధనంభవతీత్యుపహాస్యం - స్వర్గకామపదాన్నితకార్యాభిధాయపదేనప్రథమమన్యన్యార్థతానభిధానాత్, సుఖదుఃఖనివృత్తితత్సాధనేభ్యోన్యస్యానన్యార్థస్యకృతీసాధ్యతాప్రతీత్యనుపపత్తేశ్చ. అపిచ-కిమిదంనియోగస్యప్రయోజనత్వం. సుఖపన్నియోగస్యాప్యనుకూలత్వమేవేతిచేత్. కింనియోగస్సఖం - సుఖమేవహ్యనుకూలం. సుఖవిశేషపన్నియోగాపరపర్యాయంవిలక్షణంసుఖాంతరమితిచేత్. కింతత్రప్రమాణమితివక్తవ్యం. స్వానుభవశ్చైన్న-విషయవిశేషానుభవసమఖపన్నియోగానుభవసమఖమిదమితిభవతాపినానుభూయతే. శాస్త్రేణనియోగస్యపురుషార్థతయాప్రతిపాదనాత్పశ్చాత్తుభోక్త్యుత్తరమితిచేత్. కింతన్నియోగస్యపురుషార్థత్వవాచిశాస్త్రం. నతావగ్లోకికంవాక్యం - తస్యదుఃఖాత్కృతీయావిషయత్వాత్, తేనసుఖాదిసాధనతయైవకృతీసాధ్యతామాత్రప్రతిపాదనాత్, నాపివైదికంతేనాపిస్వగ్గాదిసాధనతయైవకార్యస్యప్రతిపాదనాత్. నాపినిత్యనైమిత్తికశాస్త్రం - తస్యాపితదభిధాయత్వంస్వర్గకామవాక్యస్థాపూర్వపుష్పక్షిపూర్వకమిత్యక్తరీత్యాతేనాపిసుఖాదిసాధనకార్యాభిధానమవర్జనీయం. నియతైహికఫలస్యకర్తృణామనుష్ఠితస్యఫలత్వేనతదాసీమనుభూయమానాన్నాద్యరోగతాదివ్యతిరేకేణనియోగరూపసుఖానుభవా

శ్చసమానం. స్వతఃప్రవృత్త్యంతప్రవృత్త్యప్రయుక్తకృతీసాధ్యత్వంచతయోరేవ - తస్మాత్స్వతఃప్రవృత్త్యంతప్రవృత్త్యియుక్తకృతీసాధ్యత్వే తత్సాధనతయైష్ట్యస్యనియోగస్యనీభ్యుత్పత్త్యర్థః. సాధనతయైష్ట్యముపపాదయతి (అతపవహితీ) సాధనత్వేననీభ్యుత్పత్తీకారేభ్యుత్పత్తీవకార్యంస్యాదిత్యాహ (అన్యథేతి) వితద్విషయణాతి (స్వర్గకామేతి) (అతః) స్వర్గకామపదాన్వయాత్సూర్యంభాత్వర్థమాత్రవైవకార్యతాప్రతిపత్తేనదన్యయేతత్సాధనతయైష్ట్యప్రతిపత్త్యర్థః. (ప్రథమమనన్యార్థతయాప్రతిపన్నస్యకార్యస్యానన్యార్థత్వనిర్వహణాయాపూర్వమేవపశ్చాత్స్వర్గసాధనంభవతీతి) అయమర్థః-యథాస్వప్రాధాన్యనిర్వహణాయానుజీవినామభిమతంప్రభుఃప్రదదాతి- తద్వదపూర్వమపిస్వయంప్రధానతయాప్రతిపన్నంస్వప్రాధాన్యనిర్వహణాయస్సంసాధయతేపురుషస్యస్వర్గందదదాతీతి. యథా- పశ్చికాయాం ఋత్యునీధ్యనుకూలస్సనియోజ్యస్యప్రసిద్ధయే। కుర్వత్స్వర్గాదికమపిప్రధానంకార్యమేవవత్తి. ఉపహాస్యం- నమీపస్తైరపిహాస్యం. అతఃకృత్యక్తమర్థంవిషయణాతి (స్వర్గకామేతి) ప్రాధాన్యేనకార్యప్రతిపత్తిఃకిమేకపదశ్రవణవేళాయాం- ఉతస్వర్గకామపదాన్నితవేళాయామితివికల్పమభిప్రేత్యప్రథమేకల్పేదూషణంఅన్యథాక్రియైవకార్యంస్యాదిత్యనేనోక్తంభవతి. తస్మిన్నేవపక్షే2భ్యుపగమేనదూషణాంతరంచ- ఏకపదేనకార్యమనన్యార్థంప్రతిపన్నమస్తు- తథాప్యన్వితాభిధానదశాయాంప్రతిపన్నవివాధస్యమ్యగర్థః- అతోనానన్యార్థత్వమితి. ద్వితీయేకల్పేదూషణమువ్యతి (స్వర్గకామపదాన్నితేతి) స్వర్గకామపదాన్నితలిజాదినాతత్సాధనతయైష్ట్యసాధికానాత్సాధనమనన్యార్థతయాప్రతిపన్నమితివత్తుంయుక్తమిత్వర్థః. పుష్పక్షిదశాయామపూర్వస్యసాధనతయాపుష్పక్షిః- అభిధానదశాయాంతుఅనన్యార్థంస్థాయీకార్యమిత్యేవప్రతీయతఇతిశక్తాయాం- అపూర్వపుష్పక్షిమతోపిపురుషస్యఏకపదశ్రవణవేళాయామనన్యార్థత్వప్రతీత్యనుపపత్తిమాహ (సుఖేతి) నిర్విశేషంసామాన్యమితిన్యాయాత్సాధ్యమితిసామాన్యేనాభిధీయమానమపివిశేషనిష్ఠతయాప్రతీయతే. సుఖందుఃఖనివృత్తిస్తత్సాధనంవాశ్రీణ్యేవకృతీసాధ్యాని- తస్మాదేమత్రివ్యసృతమేనసాధ్యేనభవితవ్యం. తత్రసుఖత్వదుఃఖనివృత్తిత్వాదాగాత్తత్సాధనతయైష్ట్యసాధ్యమితిప్రతీయతే- కృత్సిత్రివ్యసృతమమేగోచరయతి- తథాదర్శనాత్. దర్శనానురోధేనచాఖ్యుపగస్తవ్యం- కృతేఃక్రియాతిరిక్తగోచరత్వాదర్శనేనహికృత్యపూర్వయాత్తటకత్వేనభావాద్ధోనివేళితః. తస్మాత్త్రివ్యసృతమత్వాదావేసాధ్యమితిప్రతీతిరేవనన్యదిత్యర్థః. కించ- అన్వితాభిధానవాదినాస్వర్గకామపదాన్నితవేళలిజాదికార్యమభిదధాతీతివక్తవ్యం - తచానీంతత్సన్నిధానంబలేనతత్సాధనతయైష్ట్యప్రతిపత్తిస్యాదిత్యానన్యార్థతయాప్రతిపత్తిరితి. సుఖేత్యాదేరేవంవార్థః - సుఖదుఃఖనివృత్త్యన్యత్వాత్స్వతఃప్రవృత్తతయాకృతీసాధ్యత్వమయుక్తం, తత్సాధనాదన్యతయాపరంపరయైష్ట్యేన కృతీసాధ్యత్వమవ్యయుక్త, మితి. పూర్వంతృతీయాకారరూపంప్రయోజనత్వంనిరస్తం. అభ్యుత్పత్తివ్యవహారంప్రయోజనత్వంచసుఖదుఃఖనివృత్త్యన్యత్వాన్నిరస్తం. ఇదానీంస్వతఃప్రవృత్త్యనిర్ధయేఅనన్యార్థత్వద్రుతిమేచసంభావనీయంసుఖరూపప్రయోజనత్వందూషయితుముపక్రమతే (అపిచేతి) (కిమిదంనియోగస్యప్రయోజనత్వమితి) కిం- యేవే. శబ్దాతే (సుఖపదమితి) అనుకూలత్వంసుఖేతరస్యానుపపన్నంమన్యమానశ్చచ్ఛతి (కిమితి) అభిశ్రేతంవిషయణాతి (సుఖమేవహీతి) పునశ్చక్షతే (సుఖవిశేషపదమితి) నియోగాపరపర్యాయం- పర్యాయశబ్దబాహుళ్యసంభవాదపరశబ్దః. (సుఖాంతరమితి) యథాభామసుఖాద్విలక్షణంస్వర్గరాదీసుఖంసంభావ్యతే- తథాతతోవిలక్షణంసుఖాంతరమిదమిత్వర్థః. ప్రమాణాభావంవత్తుమాహ (కింతత్రేతి) చక్షరాదిసుఖంహిస్వానుభవనిర్ధం- అతస్త్వానుభవో, తాకికవాక్యం, వేదేవకామ్యునిధివాక్యం, నిత్యనైమిత్తికవాక్యమర్థవాదా, శ్చయథాక్రమంనియోగస్యసుఖరూపతాంప్రతిప్రమాణానిభవనీత్యుచ్యతే (స్వానుభవశ్చేదిత్యాదినా) (తస్యదుఃఖాత్కృతీయావిషయత్వాజ్నేనసుఖాదిసాధనతయైష్ట్యకృతీసాధ్యతామాత్రప్రతిపాదనాదితి) దుఃఖాత్కృత్యస్యసుఖాదిసాధనభూతభాత్వర్థమాత్రస్యకృత్యత్యాప్రతిపాదనాదిత్యర్థః. నియతైహికఫలస్యకర్తృణామనుష్ఠితస్యఫలత్వే. నియతైహికఫలస్యకర్తృణాంప్రస్తుతప్రతిపత్త్యర్థః. అనేనాశ్రేష్ఠీసావేదపరమాశ్చా.

నుపలభ్యేచ్ఛ నియోగస్సుఖమిత్యన్తరీం చనప్రమాణ ముపలభామహే. అథవాదాదిష్వపి స్వగ్రాదిసుఖప్రకారకీర్తనవ
న్నియోగరూపసుఖప్రకారకీర్తనం భవతామపినద్యప్రచరం. అతో విధివాక్యేష్వపిధాత్వర్థస్యకర్తృవ్యాపారసాధ్య
తామాత్రంశబ్దానుశాసనసిద్ధమేవలిజాదేర్వాచ్య మిత్యధ్యవసీయతే. ధాత్వర్థస్యచయాగాదేరగ్నాది దేవతాస్త
ర్యామిపరమపురుషసమారాధనరూపతా, సమారాధితాత్పరమపురుషాత్ ఫలసిద్ధి, శ్చేతిఫలమతఉపపత్తైరిత్యన్తప్రతి
పాదయిష్యతే. అతో వేదాంతాఃపరినిష్పన్నంపరంబ్రహ్మబోధయస్తీతిబ్రహ్మపాసనఫలానన్త్యంస్థిరత్వంచసిద్ధం.
చాతుర్వక్యాదికర్తృస్వపి కేవలస్యకర్తృణఃక్షయిఫలత్వోపదేశాదక్షయిఫలశ్రవణం * వాయుశ్చాన్తరిక్షంచైతదమృత
మిత్యాదివదాపేక్షికంమన్తవ్యం. అతః కేవలనానాకర్తృణామల్పాస్థిరఫలత్వాత్, బ్రహ్మజ్ఞానస్యచానన్తస్థిరఫలత్వాత్,
స్తన్నిర్ణయఫలాబ్రహ్మవిచారారమ్భాయుక్తగతిస్థితమ్.

ర్వవ్యాప్త్యైః. అథకృతీసాధ్యత్వంమాషయతి (అతోవిధివాక్యేష్వపి) కింపుత్వత్తినీధత్వాధాత్వధాతిక్తార్థస్వీక్రియతే - ఉతపురుషార్థతానీధ్య
ర్థం- ఉతసుఖసాధనత్వలక్షణవ్యవహితపురుషార్థత్వసిద్ధ్యర్థమితికల్పంబుధినిధాయ ప్రథమద్వితీయకల్పమోరు తరమాహ (అతఇతి) అయమర్థః-ఉ
క్తప్రకారేణధాత్వధాతిక్తేపుత్వత్వభావాత్తథావిధస్యస్వతఃపురుషార్థత్వాభావాచ్యైతి. కర్తృవ్యాపారః- ప్రయత్నః. శబ్దశాస్త్రస్వాసస్యచ
శ్చుత్వత్వేవిద్యతఇత్యాహ (శబ్దానుశాసనసిద్ధమేవేతి) సాధనత్వసిద్ధ్యర్థంక్రియావిక్తార్థస్వీకారఇత్యత్రాహ (ధాత్వర్థస్యచైతి)*యజదేవపూజా
దావితిహిధాతురితిభావః. ప్రకృతబ్రహ్మవిచారార్మభుహేతుస్సిద్ధిఇత్యాహ (అతఇతి) సిద్ధవస్తునిబుద్ధిపూర్వకంయదృచ్ఛయాచాద్యపుత్వత్వస్సంభ
వాత్, అన్యథాపివిధిశేషతయాసిద్ధే, శ్చేత్సర్వః. అథవిశేషణాంశాన్ధింపరిహరతి (చాతుర్వక్యాదిహ)కర్తృణామవ్యతిధానాచ్చక్షయిఫలత్వ
మవగతమితిసిద్ధమిత్యనుసంధేయం. *తద్యథేవకర్తృచిత్తోలాకఃక్షీయతఇత్యాదివాక్యమభిప్రేత్యాహ (క్షయిఫలత్వోపదేశాదితి) అక్షయిఫలశ్రవణ
నిర్వాహమాహ (వాయుశ్చేతి) నహిచాతుర్వక్యాదివాక్యేషుఅక్షయిఫలశ్రవణమర్థవాదోక్తత్వాత్త్యజ్యతే-అపితుకర్తృణామవ్యతిధానాత్క్షయి
ఫలత్వోపదేశాచ్చ. తస్మాత్కర్తృణాంక్షయిఫలత్వసిద్ధ్యన్తసిద్ధిః- అతోహేతావిశేషణాంశసిద్ధిః. అధికరణార్థముపసంహరతి (అతఇతి) అస్యాధికరణ
స్యబ్రహ్మమీమాంసావిషయః. సాకిమారమ్భణీయా- ఉతనేతిసంశయః. సిద్ధవస్తునిశ్చయపుత్వత్వత్తిర్వాస్తీతిచారః. అస్తీతినిశ్చయః. ఆరమ్భఃప్రయో
జనమిత్యధికరణజ్ఞప్రశ్నకం. యథాముః * విషయస్సంశయశ్చైవవిచారోనిర్ణయస్తథా । ప్రయోజనేనసహితమతస్వ్యాదజ్ఞప్రశ్నకమితి. *పరి
క్ష్యలోకానిత్యాదీవాక్యం ప్రథమమాత్రస్థనాన్యసిద్ధానువాదపూర్వకంగురూపసదనీయమవిధిపరం - గురుమెవాభిగచ్ఛేదిత్యుక్తత్వాత్. రాగతః
ప్రవృత్తీసత్త్వాంవిధేయాభావాదస్యనూత్రస్యవాక్యత్వంసంఘటతే- ఉద్దేశ్యోపాదేయవిభాగవద్ధివాక్యం- విధేయంమయ్యుపాదేయమితిసవాచ్యం-అజ్ఞా
తజ్ఞాపకత్వాత్. ప్రాగజ్ఞాతంవాక్యజ్ఞాప్యంమయ్యుపాదేయం. రాగతోబ్రహ్మవిచారప్రవృత్తీసాపిసిద్ధవస్తునిపుత్వత్వత్తిర్వాస్తీతివాక్యేనఅసారమ్భణీ
యత్వంజ్ఞాయతే- తంప్రతినీధవస్తునిపుత్వత్వత్తిస్సంభవాదారమ్భణీయత్వజ్ఞాపనమజ్ఞాతజ్ఞాపనమేవేత్యుద్దేశ్యోపాదేయవిభాగవత్త్వంమాత్రస్య. ఆత్ర
మీరాగతఃప్రవృత్తిమతఃపూర్వపక్షహేతునానివృత్తౌప్రసక్తాయామప్రతిపన్నస్తత్పరిహరోవిధీయతే.

వివిధవిచిత్రచనస్య నియతదేశకాలఫలభోగబ్రహ్మాది స్రవ్యపర్యవత్ తే ప్రజ్ఞా
మిత్రస్యజగతః (యతః) యస్తాత్సర్వేశ్వరా నిఖిలహేయప్రత్యసీకస్యహః
పాత్యత్యసంకల్పాత్ జ్ఞానానందాద్యనైకల్యాణగుణాత్ సర్వజ్ఞాత్ సర్వశక్తేః

గ్రాహకప్రమాణసిద్ధాకారవిశేషవరం. తత్ర జగతలభాసతాపరత్వం బ్రహ్మణోజిజ్ఞాస్యతానుపయోగీతి నైచిత్యవివరమనునీతివచనం-ఈదృశకార్యని
ష్ఠాదనానుగుణగుణోత్కర్షం బ్రహ్మతిజ్ఞాపనార్థం. శ్రుతివాక్యసేదంతబైననిర్దిశతస్మాత్ ప్రకారస్యాపీయమేవవివక్షయే. జగత్కర్తృత్వానీతి ప్రతాపింశు
వచనేనత్యపిసా త్ర మేకవచనంకృత్స్వస్యభువనవైకకార్యతావిశేషే జైకకర్తృకత్వజ్ఞాపనార్థం, భూతశబ్దస్యదేవాది చతుర్విధభూతచూత్రపరత్వ
వ్యావర్తనేనభవనక్రియాయోగిత్వత్ప్రకార్యసముదాయాత్కజగద్విషయత్వజ్ఞాపనార్థం, చ. ఆతవివహితాశ్చేజగతత్వరూపత్వం. తత్రకార్యవగ్న
స్యచిదచిదాత్మకత్వాత్ తత్రప్రమాణసిద్ధిచిదవిద్యైచిత్రిమచిన్త్యత్వాదిపదద్యయేనాహ. ననుగృహీకరణే ఖగృహంసంకల్పిత్యత్ర ఉద్దేశ్యగతవిశేష
జేవివక్ష్యాభావాదేకవచనేతాత్పర్యాభావకత్వః-తేనన్యాయేన ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశరూపతయాఅనువాదరూపస్యవిదంశజ్ఞానోద్దేశ్యవిశేషజ్ఞానాత్పర్యాభావే-
నైవంవ్యాఖ్యాతవ్యం. మైవం- గృహీకరణేమన్యోద్దేశ్యవిశేషణమా త్రవివక్ష్యేననిష్ఠా - అపిత్యనవాదస్యమూలభూతప్రాపకవాక్యోక్తాగ్నిరుద్ధవిశేష
జేహితాత్పర్యాభావకత్వః. ఉత్పత్తివాక్యసిద్ధస్యగృహవిషయత్వస్యవిరుద్ధం హ్యేకత్వం. అస్యథా ఖగృహవర్షం బ్రహ్మణముపసయాలేత్యత్రావ్యవహ
ర్వత్వాదివిశేషజ్ఞానాత్పర్యాభావప్రసజ్ఞాత్. అత్రతుప్రాపకవాక్యేషుజగద్విచిత్రమేవస్వప్తం. యద్వా - యత్రప్రయత్నకస్యజ్ఞానాధావివక్షయే
యామన్వయానుపపత్త్యాఅనర్థక్యం- తత్రాద్దేశ్యవిశేషణవివక్షయేతత్రతత్రాజీకృతా- తస్మాదేవంవ్యాఖ్యాతుంయత్వం. తత్రాచిదంశనైచిత్య
మాహ (అచిన్త్యత్వాదినాపదేన) జీవకర్తృకతయాచిన్తయితుమశక్యత్వమచిన్త్యత్వం. ఆకాశవాయాద్విభేదేనవివిధత్వం. ప్రత్యేకం తత్త్వస్యస్థి
వాముత్తేనవిచిత్రత్వం. ఈదృశకచనస్యేత్యర్థః. అత్రరచనాసంస్థానం. అచిదైవచిత్ర్యమాహ (నియతేతి) అస్మిన్దైవేఅస్మిన్దాలేద్యదంశలమనేనభ-
క్తవ్యుతినియమోబ్రహ్మాదిపీఠీకానానామవిశేషణభవతి - బ్రహ్మణోపిహిస్వమానపరిమితవర్షశతాదధికంజేవితుం, అజ్ఞానరేప్రవేక్షు, మజ్ఞాని
పత్యాదధికంశలంభోమైవం, చాశక్యం. వివంచించిద్యైచిత్రికధనేనతేత్రజ్ఞమాత్రస్యకర్తృత్వానుపపత్తిస్సూచితా. తృతీయంపదముపాదతే (య
తత్త్వతి) పూర్వస్వపదస్యశ్రుతివివక్షేనసారేణవ్యాఖ్యానంకృతం- అత్రమతాదృశపదశ్రవణాభావేపికథమనేకవిశేషణోక్తిః. ఉచ్యతే - ఖయతో
ఖయేన ఖయతి ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశోహి ప్రాపకవాక్యసాక్షేపః. తత్రప్రాపకవాక్యేషుజగత్కారణత్వజ్ఞానోద్దేశ్యయోగియాదృశవిశేషణవివిక్షయోధా
ర్పివిశేషకత్వః- తాదృశవిశేషణవివిక్షస్యవివాత్రశ్రుతాయచ్చదైవవివక్షేతత్త్వతిత్రాకారాభిప్రాయజిత్యత్వాత్ తద్విశేషణవివిక్షతద్ధర్మవిశేషపర
త్వంసాత్రస్యయతశ్చబ్రహ్మాత్వం. యతత్త్వత్వత్రతేనప్రత్యయస్యసార్వవిభక్తికత్వాద్విభక్త్యుత్తరకక్షాస్యాత్- తేనజగజ్జనాదయోయత్రభవన్తివిదే
శకాలాదివదధికరణత్వమేవబ్రహ్మలక్షణమిత్వవిశేషణీతుంశక్యం. వివంతసీలోవ్యేకద్వివిషయవచనసాధారణత్వా, త్తారణవాక్యేషుసంస్థిత్యుద్దేశ్యనేకశబ్దై
రభిధానా, చ్యకారజానేకత్వకక్షాస్యాదితదబలయభ్యుదాసార్థంయస్మాదిత్యుత్వం. ఉపాయతయోవేయతయాపిజిజ్ఞాస్యత్వేకారణత్వేనోపయుక్తా
నితత్త్వాప్రకవాక్యసిద్ధాన్యేతద్భూతివివక్షితానివిశేషణానిదర్శయతి (సర్వేత్వాదినా)తిప్రమాదయోగ్యాః-బ్రహ్మాంశియోదవప్రకాశవక్షి. ప్ర
ధానపురుషయోకారణత్వంకేపించిన్తతం. ఈదృశస్మాదాధికతత్త్వవ్యవచ్ఛేదార్థం ఖగృహాశ్వరాజాంపరమంమహేశ్వరం ఖగృహాంకరణాధిపా
ధిపత్త్వాదిశ్రుత్యనుసారేణసర్వేశ్వరాదిత్యుత్వం. కారణవాక్యశేషభూతతోధకవాక్యసిద్ధంజిజ్ఞాస్యతోష్వయోగిసంచించిద్వాన్యవర్తకాకారమాహ
(నిఖిలహేయప్రత్యసీకస్యరూపాదితి)నిఖిలశబ్దేనాచిద్రతహేయాష్టత్వావహికారా, స్థిద్రతహేయాఃశ్లేశకర్తృవిపాకాశయా, శ్చవివక్షితాః-హేయా
ర్వత్వేనతత్త్వయ్య క్తత్వంపునదస్యతే ప్రత్యసీకశబ్దేన. ప్రత్యసీకశ్చేజ్జగదపాదానత్వంనోపపద్యతేత్యత్రాహ (స్వరూపాదితి)అద్వారకహేయసం
బద్ధోపునదస్తః- నమసద్వారకభక్త్యర్థః. హేయప్రత్యసీకత్వేవిశేషణంశేపీహేయాసంభవః - తత్సంబద్ధిరోధిత్వాత్ స్వప్రతికలాత్త్వాదకత్వా
యోగాచ్చేత్యత్రాహ (సత్యసంకల్పాదితి) స్వసంకల్పానురూపంహేయసంబద్ధంసంప్రతేపతద్వియోగంవకర్తుంసమర్థః. నచ హేయంసర్వమీశ్వరా
వేక్షయాహేయం- తత్సర్వస్థినివర్త్యతేనతల్లిలారసావహత్వాదితిభావః. సత్యసంకల్పత్వంహేయప్రత్యసీకతోష్వపాదకం, కారణత్వజిజ్ఞాస్యతోష్వ
పయోగి, చ. హేయప్రత్యసీకాత్సత్యసంకల్పాదిపదద్యయేన ఖగృహాతపాత్వేత్వాదివాక్యంస్తూరితం. జిజ్ఞాస్యతోష్వయోగిసంభర్తృస్వరూపస్యక
ల్యాణతామాహ (జ్ఞానేతి) ఆనందత్వంస్వానుకూలత్వం. ఆదిశబ్దేనసత్యత్వమానన్త్యంచవివక్షితం. హేయప్రత్యసీకత్వంపూర్వముత్వం. జ్ఞానానందేతి
భావప్రధానసిద్ధాంతః- ఖగృహాద్వివక్షయవనైకవచనేతివివత్. జ్ఞానత్వానందత్వసత్యత్వానినప్రాదేశికానిత్యనైకజ్ఞానార్థః. ఆదిశబ్దేనానన్త్యస్యగృహీత
త్వేసిసర్వవాగ్విత్వస్యకాలానన్త్యకథనం, నిత్యత్వస్యసార్వత్రికత్వకథనం, సర్వసమస్తసామానాధికరణ్యర్థత్వస్యచనిత్యత్వకృత్ప్రదేశ్యత్వత్వకథ
నం, మూర్తిరుద్ధం. కల్యాణత్వమన్యేపామనుషభవిత్యాణామప్యనుకూలత్వం. జ్ఞానత్వాదయోగిల్యాణగుణాయస్యతస్మాదిత్యర్థః. యథా ప్రభాశ్రయేదీపే
ప్రభాంవిసాఅశ్రయంశబ్దేన్యవచతుర్భుజత్వరూపవత్త్వాజ్ఞులత్వగుణాః - తథాబ్రహ్మణోపిజ్ఞానత్వానందత్వనైకరూపత్వానిస్వరూపస్యగుణాః.
భక్తిజ్ఞానార్థస్యచజ్ఞానత్వేవ్యక్తిభేదాదవిరోధః, భర్తృభక్తిజ్ఞానార్థాధారణాకారోజ్ఞానత్వానందత్వాదిః- యథా- సర్వస్యసతోరాజ్ఞానరాఃపరికరాభి
త్యుక్తవ్యక్తిభేదాదవిరోధః, సరత్వంనోభయసాధారణాకారః- తద్వత్. భర్తృభూతజ్ఞానవత్త్వామాహ (సర్వజ్ఞాదితి) సర్వజ్ఞత్వంనిమిత్తతోష్వయో
గి. సర్వశక్తిత్వంఉపాదానతోష్వయోగి. అనేనచిదచిచ్ఛరీరకత్వమప్యభిప్రేతంభవతి- అన్యథోపాదానత్వాయోగాత్. కించ- సర్వజ్ఞత్వముసాగుతా

*భృగుర్వైవారుణిః | వరుణంపితరముపససార | అశీహిభగవో బ్రహ్మత్యారభ్య*యతో వాభిమానిగాతానిజాయతై | యేనజాతానిజీవన్తి | యత్ప్రియస్త్యభిసంవిశన్తి | తద్విజ్ఞానస్య | తద్వ్రహ్మైవైవైత్యయతే | తస్మాదసంశయః - కిమస్మాద్వాక్యాత్ బ్రహ్మలక్షణతః ప్రతిపత్తుంశక్యతేనవేతి. కింప్రాప్తం - సశక్యమితి. సతావజ్ఞన్యాయోవిశేషణత్వేనప్రహ్మలక్షణయన్తి-అనేకవిశేషణవ్యాప్తత్వేనప్రహ్మణో-నేకత్వప్రసక్తేః. విశేషణత్వంహివ్యావృత్తత్వం. సనుచేనతత్త్వోమోయువాలోహితాక్ష సుమపరిమాణిత్యత్వవిశేషణబహుత్వేప్యేకపదదేవదత్తః ప్రచీయతే - ఏవమప్రాప్యేకమేవప్రకృభవతి. నైవం - తస్మాత్ప్రమాణాన్తరేణైక్యప్రతీతేరేకస్మిన్నేవవిశేషణానాముపసంహారః - అన్యథా

ద్విషయత్వేనాభిప్రేతాంశులిందర్యయతి (భృగులి) కావ్రం ప్రజాద్యైవిషయః. *యతోవాభిమానిర్యాదిమాప్రేషదాహరవ్యేపిలర్థవాచనా సతాత్పర్యలిప్తజ్ఞాపనార్థం, ప్రకరణస్య బ్రహ్మపక్షమత్వేనాసన్యపరత్వజ్ఞాపనార్థం, చ భృగుర్వాత్పర్యద్యుదాహరణం. అగ్నిర్వాదివస్తుసంస్థా భేదప్రత్యయాఅపాత ప్రతీతేషుసంస్థాసంస్థాత్-ప్రకరణస్యానుపపన్నత్వేనతత్త్వస్యకర్మిశ్చయతయానిరతిశయబృహత్త్వాత్వయస్యక్తివిశేషణానాయాహి *అశీహిభగవో బ్రహ్మైతి ప్రశ్నః. తత్త్వక్తివిశేషస్యలక్షణముచ్యతే*యతోవాభిమానీతి. యతోయేనయదివిషయస్య ప్రయోగాత్ కారణ త్వముపాద్యతే- తద్వ్రహ్మైతికారణస్య బ్రహ్మత్వంవిధీయతే- తేనకారణత్వస్య బ్రహ్మలక్షణత్వంగైర్భవతి. *తద్విజ్ఞానస్యోపసంహారస్యోపాసనస్య వావిధిః. విచారాత్మకజ్ఞానంరాగప్రాప్తత్వాన్నవిధేయం. ఉపాసనాత్మకస్వరూపజ్ఞానస్య *బ్రహ్మవిదాప్రేతి ప్రాకరణికవాక్యాన్తరగీర్థత్వాత్, ఉపక్రమే*అశీహిభగవో బ్రహ్మైతి ప్రశ్నస్యతత్త్వపరత్వేనోపాయవిషయత్వాభావా, చ్యవోపాసనాత్మకజ్ఞానమిహవిధేయం. అతోవిజ్ఞానస్యేత్వం చ విశ్యమానార్థే అవధానార్థంసంజ్ఞానివృత్త్యర్థంవోక్తం. యాగస్తవతి - తాంపుధివీంవిద్ధీమత్. అరంకారణత్వస్య బ్రహ్మలక్షణత్వమేవాస్యవాత్వస్య విధేయం- యథా-యత్రసారసస్య దేవదత్తకేదారభివ్యక్తేనారససంబంధస్యదేవదత్తకేదారలక్షణత్వముక్తంస్యాత్-అద్యత్. దేవదత్తకేదారోమధు త్పితోధిన్ః. సారససంబంధశ్చదృష్టః. తస్యదేవదత్తకేదారలక్షణత్వంవ్యజ్ఞాతం- అతస్తదేవవాక్యస్యవిధేయం. వివంగిరతిశయబృహత్త్వంబహుత్వజ్ఞాప్యూపాతరః ప్రతీతం. కారణత్వంచప్రాపకవాక్యావగతం. తస్యనిరతిశయబృహత్త్వమలక్షణత్వమనవగతమితితదప్రవిధేయం. లక్షణస్యచసజాతీయ విజాతీయవ్యావృత్తసన్యభావత్వాద్దేవ్యాంనిరతిశయబృహత్త్వశ్చాప్యదాసఃఫలితః. అతోనారాయణాదివిశేషశబ్దవాచ్యవస్తువిశేషస్యేవనిరతిశయ బృహత్త్వసిద్ధిః. అతఏవహిపరస్తాత్పుంసభివ్యక్తం. ప్రాపకవాక్యైరేవకారణభూతవస్తు విశేషస్యనిరతిశయబృహత్త్వంజ్ఞాయత ఇతికిమనేనలక్షణ వాక్యేనేతిచేత్. స- అగ్నిర్వాదిమామపికర్మభాగవాత్సేనస్వరూప్త-ప్రకరణత్వవగమాత్ తేషుబృహత్త్వశ్చాప్యదాసాయకారణవాక్యానామపితద్వదస్య పరత్వాభావేనతత్త్వపరత్వజ్ఞాపనపరత్వాదస్యవాక్యస్య. అథ శ్రుతిరేవలక్షణం ప్రతిపాదయతిచేత్ కింసూత్రేణైతశ్చాక్షాయం - సూత్రతాత్పర్యాగం వివక్ష్యసంశయందర్శయితుంశ్రుతిగతకేతునైవసంశయోత్పత్తిందర్యయతి(తత్ప్రేతి)తత్త- తాదృశభివ్యక్తః. పూర్వపక్షేనుగుణేనవిశేషణబహుత్వే నసిద్ధానైనుగుణేనైవచనాన్తబ్రహ్మశబ్దేత్యేనచవిజ్ఞత్వంసంశయకేతున్వేనాభిప్రేత్యతత్ప్రేత్యుక్తం. సంశయస్వరూపందర్యయతి (కిమన్మదితి) బ్రహ్మమిహంసాకిమారమ్భణీయా - ఉతానారమ్భణీయేతి ప్రథమవిచారః, తదగ్ధంవేదానా బ్రహ్మజిప్రమాణం- ఉతనేతిద్వితీయవిచార, శ్చచతు స్సుత్రీసాధారణః- సిద్ధస్వరూపంబ్రహ్మగతాన్త్రంప్రతిపాదయతీత్యాశక్త్యాహ, తచ్చాన్త్రప్రమాణకత్వంబ్రహ్మణస్సంభవత్వేన, ఇతి సమన్వయాధికరణోపక్రమేతస్మాదధికరణస్యచాన్త్రీరమ్భణీయభూతప్రామాణ్యసంబంధనార్థత్వస్య భాష్యకానైరేవవత్సమాణత్వాత్. తథాచాచూః*భృగుత్వత్వ భావః ప్రతిపత్తిదౌస్థ్యమనేనసిద్ధత్వమథాఫలత్వం | ఏతానినై సూత్రచతుష్టయేనానారమ్భణీయాలానినిరాకృతానీతి. అరస్తద్విచారయగళమత్రార్థసిద్ధమభిప్రేత్యేతదధికరణసాధారణం సంశయశరీరందర్శయంతికిమన్మదితి. యతోవాభిమానిత్యాదిమాక్యంబ్రహ్మలక్షణతః ప్రతిపాదయితుంశక్యోతి- ఉతనేతిసంశయః. తదగ్ధంసంశయ్యతే- కింస్యప్రార్థనాంవిశేషణత్వేనోపలక్షణత్వేనచ బ్రహ్మలక్షణత్వంసంభవతి- నేతి. రవగ్ధంవిశేషణపక్షేకింవిశే షణభేదేనవిశేష్యభేదోన్తి- నేతి. తదగ్ధంకింవిశేషణస్యవిశేషణత్వంసన్వాత్వంసర్వధర్మవ్యావృత్తతయా- ఉతవిరోధిధర్మవ్యావృత్తతయేతి. ఉపలక్షణపక్షేకిమాకారాన్తరప్రతిపత్తిరన్తి-ఉతనాన్తీతి. సర్వధర్మవ్యావృత్తతయావిశేషణత్వం, ఆకారాన్తరప్రతిపత్తిశ్చనాన్తీ, తిపూర్వఃపక్షః. విరోధి ధర్మవ్యావృత్తతయైవవిశేషణత్వం, ఆకారాన్తరప్రతిపత్తిశ్చాన్తీ, తిరాధ్యాన్తః. సర్వధర్మవ్యావృత్తతయావిశేషణత్వేవిశేష్యభేదప్రసజ్ఞాదీనాం విశేషణత్వానాగా, దాకారాన్తరప్రతిపత్తిభావేనోపలక్షణత్వానాగా, దుభయభావలక్షణత్వాసంభవాదిదంవాక్యం బ్రహ్మలక్షణతః ప్రతిపాదయితుంసంశక్యోతితిలక్షణదాన్వేనబ్రహ్మణిశాన్త్రీప్రామాణ్యభావాత్ప్రతిపాదారోనారమ్భణీయభివ్యక్తవత్సేవలితం. విరోధిధర్మవ్యావృత్తతయైవవిశేషణత్వేవిశేష్యభేదాభావాజ్ఞాన్మదీనాంవిశేషణత్వోపపత్తై, రాకారాన్తరప్రతిపత్తిశ్చాన్తీవాదపక్షేతివత్సేవలితం. తత్ప్రమాణ్యంబ్రహ్మలక్షణతః ప్రతిపాదయితుంశక్యోతితిలక్షణసాక్ష్యవేన బ్రహ్మణిశాన్త్రీప్రామాణ్యంపపత్తైస్తద్విచారస్యారమ్భణీయత్వంసిద్ధాన్తేఫలితం. తత్ప్రమాణ్యంబ్రహ్మలక్షణముపపాదయితుం ప్రతిజానీతే (సశక్యమితి) జన్మాదీనాం బ్రహ్మలక్షణత్వంకింవిశేషణతయా- ఉతోపలక్షణతయేతితిత్వమభిప్రేత్యప్రథమం దూషయతి(సతావదితి)తథావిశేషణత్వేనలక్షణయన్తిత్వత్వాహ(అనేకతి)అనేకత్వప్రసక్తివ్యావృత్తతయావృత్తతయావృత్తతయా(విశేషణత్వంహితి)విశేష్యతేనేనేనిర్యవనానుసారేణభేదకంవిశేషణంభేద్యంవిశేష్యమితి ప్రసిద్ధేః. ఖడ్గోముద్గఃపూర్ణశ్చక్షుఃశీలంకుక్షంపీతంఅజోగజోమహిషఇత్యాదిమత భాదర్పణ, శ్చేతిభావః. సిద్ధాన్తీచ్చాయయావోదయతి(సన్నితి)పరిపూరతి(నైవమితి)ఉపసంహారః-పర్యవసానం. అన్యథా- ప్రమాణాన్తరేణైక్యప్రతీత్య

తత్రాపివ్యావర్తకత్వేనానేకత్వముపరిహార్యం. అత్రత్వనేనైవవిశేషణేనలిలక్షయిషితత్వాత్ బ్రహ్మణఃప్రమాణాన్తరేణైక్యమనగతమితివ్యావర్తకభేదేనబ్రహ్మబహుత్వమువర్ణనీయం. బ్రహ్మశబ్దైక్యాదత్రప్రైక్యంప్రతీయతఇతిచేన్న-

అజ్ఞాతగోవ్యక్తైఃజిజ్ఞాసోఃపురుషస్యఖణ్డోముణ్డఃసూక్ష్మశృంగోగౌరిత్యుక్తైఃగోపదైవ్యేపిఖణ్డత్వాదివ్యావర్తకభేదేనగోవ్యక్తీబహుత్వప్రతీతేః బ్రహ్మవ్యక్తయోపిబహ్వ్యస్యః. అతపివలిలక్షయిషి తేవస్తు న్యేహం విశేషణానాంసంభూయలక్షణత్వమప్యనుపపన్నం. నాపుష్పలక్షణత్వేనలక్షయన్తి - ఆకారాన్తరాప్రతిపత్తైః. ఉపలక్షణానామేకేనాకారేణప్రతిపన్నస్యకేన విదాకారాన్తరేణ ప్రతిపత్తిహేతుత్వంహిద్వప్తయంత్రాయంసారసస్సదేవదత్తకేదారిత్యాదిషు. ననుచఃసత్త్వంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మేతిప్రతిపన్నాకారస్య జగజ్జన్మాదీన్యపలక్షణానిభవన్తి. న- ఇతరేతరప్రతిపన్నాకారాపేక్షత్వేనఉభయోగ్లక్షణవాక్యయోరన్యోన్యన్యాయతాత్. అతోసలక్షణతోబ్రహ్మప్రతిపత్తుంశక్యతఇతి. . .

ఏవంప్రాప్తైఃభిధీయతే-జగత్సృష్టిస్థితిప్రశయైరుపలక్షణభూతైర్బ్రహ్మప్రతిపత్తుంశక్యతే.నచోపలక్షణోపలక్ష్యాకారవ్యతిరేకకారాన్తరాప్రతిపత్తైర్బ్రహ్మప్రతిపత్తిః-ఉపలక్ష్యంహ్యనవధికాతిశయబృహత్, బృహణం, చ-బృహతేర్థా

భావేనత్యర్థః. తత్రాపి-చేవవద్రాదావపి. పక్షేవైషమ్యమాహ(అత్రత్వతి) ప్రమాణాన్తరేణైక్యమనగతమితివదతోయంభావః-ఃపికమేవాద్వితీయమిత్యాదిఃపిన్దైకత్వనిశ్చయః-త.త్రాప్యేకత్వాదివిశేషణభేదేనబహుత్వాపత్తేః, ఏకమిత్యాదిపదానామేకోవ్రీహిరిత్యాదివన్నిర్వాహసంభవా, చేప్తి. ననుచకెవలంప్రమాణాన్తరేణైకైక్యప్రతీతిః-శాద్ధీచవిద్యతే. తస్మాంసత్వాంధర్మబహుత్వంసన్యాత్. అత్రచైకవచనాన్తదర్శివాచిపదైక్యంవిశేష్యైక్యజ్ఞాపకమితిశబ్ద-లే(బ్రహ్మశబ్దేతి)తద్బ్రహ్మతద్బ్రహ్మేతిముముక్షుశురుక్తిర్వా-తాని బ్రహ్మణీతిబహువచనంవా-నాస్తీతిభావః. పరిహరతి (నేతి)తత్తదమిత్వత్వాహ(అహితేతి)ఏకవచనాన్తదర్శివాచిపదైక్యం-విశేషణబహుత్వాధీనంవిశేష్యబహుత్వంసంపాదకతే-ఖణ్డోముణ్డఃపూర్వశృంగోగౌరిత్యుక్తబహుత్వప్రతీతిః. ఏకవచనాన్తదర్శివాచిపదైక్యంస్వతోవిశేష్యైక్యప్రతిపాదకం-ఖణ్డాదిషుప్రత్యక్షపాదాత్ బహుత్వప్రతీతిరితేన- అప్రత్యక్షేష్యపిగోమఖణ్డైకత్వాదివాక్యేప్రయుక్తైబహుత్వప్రతీతేః. తస్మాద్విశేషణబహుత్వంచేద్విశేష్యభేదాపాదకమిత్వప్రాయేణోత్తం అజ్ఞాతగోవ్యక్తేరితి. అజ్ఞాతగోవ్యక్తైః- ప్రత్యక్షేణాచ్యత్యమానగోవ్యక్తేరిత్యర్థః. ఖణ్డోముణ్డైకత్వాదివాక్యప్రయోగాసంభవవృద్ధాసాయజిజ్ఞాసోరిత్యుక్తం. గోసామాన్యజ్ఞాసేనపృథ్వ్యగోవ్యక్తీత్వాజ్ఞాసాసంభవాత్ప్రయోగసంభవః. సృష్టిస్థితిప్రశయఃకింప్రత్యేకలక్షణాని- ఉతసంభూయేతివికల్పమభిప్రేత్యప్రత్యేకపక్షేదూషణముక్తం. సంభూయేతిపక్షేదూషణమాహ(అతపివేతి)అతపిచ- విశేషణభేదస్యస్వతోవిశేష్యభేదాపాదకత్వాదిత్యర్థః. ఉపలక్షణపక్షం దూషయత(నాపి)కుతఃఇత్యత్రాహ(ఆకారాన్తరేతి)వ్యాపకనివృత్త్యావ్యాప్యనివృత్తిరితిభావః. వ్యాపకత్వమేవోపపాదయతి(ఉపలక్షణానామితి)ఉపలక్షణోపలక్ష్యప్రతిపత్తాపుపలక్షణముపలక్ష్యకారః పూర్వప్రతిపన్నాకారశ్చేత్యాకారత్రయమవర్ణనీయం - సంప్రతిపన్నస్థలేమతద్దర్శనాత్.

యథా-సారససంబద్ధఉపలక్షణం. దేవదత్తసంబద్ధిత్వముపలక్ష్యం. కేదారత్వంపూర్వప్రతిపన్నాకారః. అతోత్రతృతీయాకారప్రతిపత్త్యభావానుపలక్షణత్వమునుపపన్నమిత్వర్థః. శాఖాగ్రేచన్ద్రజిత్యుక్తకథమాకారత్రయమితిచేత్. ఉచ్యతే-కాలవిశేషే.దేశవిశేషసంబంధఃఉపలక్ష్యకారః. శాఖాగ్రముపలక్షణం. శాఖాచన్ద్రయోశ్చయుజుప్రదేశవర్తిత్వంసంబంధః- సచసంబంధోవాక్యావగతః. అదిత్యాదివ్యావర్తకంచన్ద్రశబ్దబోధ్యంచన్ద్రసంస్థాసంబంధతీయాకారః. కేదారత్వాద్యాకారః ప్రత్యక్షప్రతిపత్తిః- చన్ద్రత్వంచపూర్వానుభూతత్వాద్విస్తం. కుత్రచన్ద్రజితముభుత్వాయామేవం. కశ్యప్రజితిబుభుత్వాయాంశబ్దవాచ్యత్వముపలక్ష్యం. స్వారసీకేనవాక్యోత్థాపితబుభుత్వామూలేనవాప్రత్యక్షేణప్రతీతోవక్రతాదిః పూర్వప్రతిపన్నాకారః. అనేననిర్విశేషమస్తవాదేయాపలక్షణత్వమసీచపద్యతఇత్యుక్తంభవతి. తృతీయాకారప్రతిపత్తిరస్తీతిచోదయతి(ననుచేతి)దూషయతి(నేతి)సర్వత్వాదయః కింవిశేషణతయాలక్షణభూతాః- ఉతోపలక్షణతయా. పూర్వస్థిన్-లేదూషణముక్తం. అన్యత్రచాకారాన్తరప్రతిపత్త్యపేక్షేయాంవాక్యాన్తరేణచేదనవస్థా- న్యేనచేదాత్వాత్రయఇతి. అతోఃసయతోవాక్యమానీత్యాదివాక్యేనఆకారాన్తరప్రతిపత్తిర్వక్తవా- తతశ్చాన్యోన్యన్యాయఇతిభావః. (అతఇతి)విశేషణతోపలక్షణత్వాదయోగాదిత్యర్థః.....

సీద్ధాన్తమవతారయతి(ఏవంప్రాప్తైఃభిధీయతఇతి)ఏవంసూత్రకారాభిప్రేతేపూర్వపక్షేప్రాప్తేతదభిప్రేతస్తత్పరిహరణవ్యత్యత్యర్థః.జ్ఞాప్యబహిర్భూతోజ్ఞాప్యప్రతిత్వపాయఃఉపలక్షణం. జ్ఞాప్యన్దర్భూతోజ్ఞాప్యప్రతిత్వపాయావిశేషణం. నచైకస్యజ్ఞాప్యజ్ఞాపకత్వనిరోధః - ఘటాదేరిన్ద్రియసంయోగప్రతిసంబద్ధిత్వేనజ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వస్యవిషయత్వస్యచదర్శనాత్. ఏవంశబ్దతోధీన్ద్రతయాస్పందిశిష్టప్రతీతహేతుభూతంవిశేషణమితిఉభయధాపిలక్షణతోపపత్తింపలక్ష్యకాః-ఃపికానేకస్వరూపాయపూలసూత్రైశ్చనేనమితివచనమోత్తముపలక్షణపక్షంబుద్ధిస్థతయాప్రథమముపపాదయితుంప్రతిజానీతే(జగదితి)ననూపలక్షణపక్షేనుపపత్తిర్వక్తవత్వాహ(నేతి) ఆకారాన్తరం - ఆకారవిశేషః. నచోపలక్షణోపలక్ష్యాకారాతిర్వక్తవ్యపునర్వక్తిః. పుథక్తృతీయాకారందర్శయితుమాకారద్వయంవివక్షత్. పూర్వముపలక్ష్యకారమాహ(ఉపలక్ష్యంహితి)అథర్వశిరసిఃఃపృహతిప్రయంతిహితస్తాదుచ్యతేచరంబ్రహ్మేతి - శ్రీమతివైష్ణవేపురాణేచఃపృహతిత్వాద్బ్రహ్మహణత్వాచ్చబ్రహ్మేతిపరిపత్యతఇత్యాది నిర్వచనప్రసిద్ధివ్యోతకోహేశబ్దః. ఆకారత్రయపుథక్త్వన్యోతనాథాఃచశబ్దాన్తత్రత్రక్షణీయాః. కథంనిరతిశయబృహత్త్వబృహణత్వప్రతిపత్తిత్వత్వాహ(బృహతేరితి)మనీశప్రత్యయాన్ద్యూరాధీనహక్యతస్యబృహతిథాతోన్దర్శత్యాదిత్యర్థః. యద్వా- బ్రహ్మశబ్దేనబృహత్త్వబృహణత్వావగతిఃకథమిత్వ

తో సదగ్ధత్వాత్. తదుపలక్షణభూతాశ్చ జగజ్జన్మస్థితిలయాః. యతో యేనయదితి ప్రసిద్ధవన్నిదేశేన యథాప్రసిద్ధి జన్మాదికారణమనూద్యతే - ప్రసిద్ధిశ్చ *సదేవసోమ్యేదమగ్రతసీదేకమేవాద్వితీయంతదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయే యేతితత్తేజోసృజతేత్యేకవైవస్వచ్ఛవాచ్యస్య నిమిత్తోపాదానరూపకారణత్వేన - తదపి సదేవేదమగ్రతసీదేకమేవా సేదిత్యుపాదానతాంప్రతిపాద్యా ద్వితీయమిత్యధిష్ఠానస్తరంప్రతిషిద్ధ్యతదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితత్తేజో2 సృజతేత్యేకవైవస్వప్రతిపాదనాత్. తస్మాద్యన్మూలాజగజ్జన్మస్థితిలయాఃతద్భ్రష్టాతి - జన్మస్థితిలయాస్త్వనిమిత్తోపా దానభూతంవస్తుబ్రహ్మేతిలక్షయన్తి. జగన్నిమిత్తోపాదానతాక్షిప్తసర్వజ్ఞత్వ సత్యసంకల్పత్వవిచిత్రశక్తిత్వాద్వా కారబృహత్వేనప్రతిపన్నంబ్రహ్మేతివజన్మాదీనాంతథాప్రతిపన్నస్యలక్షణత్వేన నాకారాస్తరాప్రతిపత్తిరూపానుప పత్తిః. జగజ్జన్మాదీనాంవిశేషణతయాలక్షణత్వేపినకల్పిన్దోషః. లక్షణభూతాన్యపివిశేషణానిస్వవిరోధివ్యాప్త్యంతం న్నులక్షయన్తి. అజ్ఞాతస్వరూపేవస్తుస్యేకస్మికాలిలక్షయపి తేపివర్స్తురావిరోధ్యనేకవిశేషణలక్షణత్వం నభేదమాపాద యతి-విశేషణానామేకాశ్రయతయాప్రతీతే రేకస్మిన్నేవోపసంహారాత్.

త్రాహ(బృహతేరితి)బృహత్త్వస్యస్వరూపతోగుణతత్త్వవివక్షితత్వాత్ బృంహణత్వరూపబృహత్త్వమపిభాత్వద్ధానరథమితిభావః-ఉపలక్షణాకారమాహ (తదుపలక్షణేతి)ననుసారసస్యకేదారేణేవజన్మాదీనాం బ్రహ్మణాసహసంబంధోవక్తవ్యః. కించ-బ్రహ్మణఉపాదానత్వేజాహ్యమత్యవనిమిత్రాస్తరాధిస్థే. యతాప్రసజ్జేనసత్యసంకల్పత్వాదిగుణాన్వయలక్షణబృంహణత్వాసిద్ధిశ్చసాద్విత్వైతచ్యక్షాద్వయంపరిహరం స్త్రీతీయాకారోపస్థాపకంవాక్యంచాప తారయతి (యతోయేనేత్యాదినా) కు త్రకథంప్రసిద్ధిత్వత్త్రాహ (ప్రసిద్ధిశ్చేతి) తచ్చకథమిత్యపేక్షాయాంతత్ప్రతిపాదనంచదానామన్వయముభే నదర్శయతి(తదపితి)తత్-నిమిత్తోపాదానత్వరూపకారణత్వం. ఉపాదానత్వాధిష్ఠానస్తరనివారణయోరుపపాదనంకృతం. *తదైక్షతబహుస్యాం*అ సృజతేతి. రామకృష్ణాదిరూపేణబహుభవనవ్యాప్త్యర్థంజగత్ప్రూపేణబహుభవనమితిదర్శితం. *తదైక్షాన్సృజతేత్యనేన. అత్రఫలితంసంబంధమాహ (త స్మాదితి)యథాఉపలక్షణేనసారసేనాధికరణత్వేనసంబంధత్వంకేదారస్య, యథాచస్త్రీదేశస్యకాఖ్యానాశ్చముజాభావస్సంబంధః, -తథాబ్రహ్మణఉపల క్షణభూతజన్మాదిధిద్ధేతుపేతుమద్భావస్సంబంధజన్మత్వక్రంభవతి-యథాప్రసిద్ధ్యసమాదరూపతయావాక్యస్య. నిమిత్తాస్తరకక్షాచాధార్మకృతా భవతి. ఛివంత్యతీయాకారస్యాక్షేపకముపలక్షణసంబంధాత్మకంనిమిత్తోపాదానరూపకారణత్వముక్తం. అభవతాక్షిప్తంత్యతీయాకారమాహ (జగదితి) యత శబ్దస్తారితకారణవాక్యేముహిసార్వజ్ఞ్యాద్యవగమః - అతోజగన్నిమిత్తోపాదానతాక్షిప్తత్వక్తం. గుణానామపరిచ్ఛిన్నతయాతద్విశిష్టస్యబ్ర హ్మశబ్దవాచ్యతామోగ్యత్వజ్ఞాపనార్థమాకారబృహత్త్వీనేత్యుక్తం. *యస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదివాక్యావగతసార్వజ్ఞ్యాదీనాముపలక్షణత్వాభావాన్నాన్యో న్యాశ్రయః. విశేషణబహుత్వంతునవిశేష్యభేదాపాదకమితివత్కృతజ్జివిరోధః. ఉపలక్షణపక్షేనుపపత్తిపరిహారముచసంహరతి (ఇతిచేతి)ఇతిచ-అ తశ్చేత్యర్థః. ఉపలక్ష్యంహీత్యాదిభావ్యవైవంపాదాజనా - అనవధికారిశయశబ్దేత్యాత్వర్థం. ఉపలక్ష్యమనవధికారిశయబృహత్త్వంబృంహణత్వం చ. నిరవధికబృహత్త్వంచస్వరూపతోగుణతోవిభూతితత్త్వనవధికబృహత్త్వం. బృహత్త్వబృంహణత్వవిశేషఉపలక్ష్యత్వక్రంభవతి. తతశ్చోపలక్ష్యే కాదైకదేశభూతంబృహత్త్వబృంహణత్వమాత్రంపూర్వప్రతిపన్నాకారోభవతితిఫలితం- లోకేతథాదర్శనాత్. దేవదత్తకేదారత్వంచుత్పలక్ష్యం- నచదేవదత్తసంబంధిత్వమాత్రం- ఘటపటాదివైవిధ్యప్రకాశాత్. తదేకదేశభూతకేదారత్వమాత్రేణచపూర్వప్రతిపత్తిః. తస్మాదుపలక్ష్యేకదేశభూత బృహత్త్వబృంహణత్వాకారేణపూర్వప్రతిపత్తిః. అనవధికారిశయబృహత్త్వంబృంహణత్వముపలక్ష్యమితిఫలితం. ప్రాయేణహ్యనవధికారిశయబృహత్త్వం మాణంచేత్యుక్తం. బృహత్త్వబృంహణత్వవిశేషస్యాపలక్ష్యత్వాత్ బృహత్త్వబృంహణత్వమాత్రంపూర్వప్రతిపన్నాకారజన్మత్వస్థితిధిమితి- హిశబ్దైసూచి తం. కథంతత్ప్రతిపత్తిత్వత్త్రాహ (బృహతేధాతోరితి) బృహత్త్వమాత్రంపూర్వప్రతిపన్నాకారజన్మత్వస్థావృత్తేనవాక్యేనతదగ్ధత్వాదితిశ్చహ్యుల స్వయః. యద్వా - నచేత్యాదిపూర్వవాక్యేనాన్వయః. ఉపలక్షణాకారమాహ (తదుపలక్షణేతి) త్యతీయాకారమన్యమపివత్తుస్త్రీతిపాదకంవాక్య మవతారయన్నుపలక్షణస్యాపలక్ష్యేణసంబంధంవదన్నిమిత్తాస్తరకక్షాంచభ్యుదయతి (యతోయేనేత్యాదినా) పూర్వవదగ్ధః. వివక్షితమన్యంత్యతీయా కారమాహ (జగదితి)ఇదానీం-చశబ్దస్త్రీతీయాకారాస్తరసముచ్చయే. యథాకేదారత్వంసారసాధికరణత్వదేవదత్తసంబంధిత్వోపయోగి-తథాసర్వజ్ఞ త్యాదయోపనవధికారిశయబృహత్త్వబృంహణత్వజన్మాదికారణత్వోపయోగిః. అభవిశేషణతయాలక్షణత్వముపపాదయతి(జగజ్జన్మాదీనామితి)క థంసదోషః-అపపాదకప్రమాణాభావేవిశేషణభేదస్యవిశేష్యభేదావహత్వంబోషత్వేనమన్యక్తమిత్యత్త్రాహ (లక్షణభూతాన్యపీతి)లక్షణభూతాని-వాన్య వర్తకభూతానీత్యర్థః. యద్వా - లక్షణభూతానాంవిశేషణానాంసంజాతీయవిజాతీయవాగ్ధనరసస్వభావత్వేనీత్యర్థః. స్వవిరోధివ్యాప్త్యుక్తం- నియంతృ న్నాశ్రయవిశేషణాశ్రయాద్వాప్త్యుక్తం-సత్త్వవిరుద్ధవిశేషణాశ్రయాద్వాప్త్యుక్తమితిర్థః. అయంగ్రంథఃపక్షవిషయః. బహుత్వాచపాదకప్రమాణాభావేసతివిశేషణత్వమేవవిరోధిత్వమిత్యత్త్రాహ (అజ్ఞాతేతి) అయంతుసపక్షవిషయః. దేవదత్తస్యామాయవేత్యాద్యుపాదానరణమిత్రాధిప్రే తం. అస్త్రీత్యక్షవిషయేవ్యేకవచనాస్తదన్తివాచిపదైక్యాద్విశేష్యత్వంప్రతీయతఇత్యర్థః. అత్రవిశేష్యత్వవ్యవస్థాపకం నిమిత్తపేక్షాయాం స పక్షేవిశేష్యత్వముపపాదయతి (విశేషణామితి) శబ్దసార్వసాధ్యత్వేషణానామేకాశ్రయాన్వయప్రతీతేరవిరుద్ధవిశేషణానామేకాశ్రయవృ త్తిత్వోపపత్తిత్వర్థః. అవిరుద్ధవిశేషణత్వంవిశేష్యత్వవ్యవస్థాపకమిత్వక్రంభవతి. యద్వా - అజ్ఞాతస్వరూపజన్మత్వపిగ్రంథఃపక్షవిషయః. పూర్వసి

ఖణ్డత్వాదయస్తవిరోధాదేవగోవ్యక్తిభేదమాపాదయత్తి- అత్రతుకాలభేదేనజన్మాదీనాంనవిరోధః*యతోవాత్రమాని
భూతానిజాయంతేతత్వాది కారణవాక్యేనప్రతిపన్నస్య జగజ్జన్మాదికారణస్యబ్రహ్మణస్యకలతరవ్యావృత్తంస్వరూప
వభిక్షయతే* సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మతి. తత్ సత్యపదంనిరుపాధికసత్యాయోగిబ్రహ్మహ. తేన వికారాస్పదమ
చేతనంతత్సంస్పృష్టశ్చేతనశ్చవ్యావృత్తిః-నామాస్తరభజనాన్వావస్థాస్తరయోగేనతయోర్నిరుపాధికసత్యాయోగరహి
తత్వాత్. జ్ఞానపదంనిత్యాసంకుచితజ్ఞానైకాకారమాహ.

స్రగ్ధీశేషజానాంవిరుద్ధవిశేషశ్రయోత్సాహశ్రయభేదకత్వము క్తం. అప్రత్యక్షత్వేనతిభిన్నవిశేషణత్వమేవభేదకత్వమిత్యత్రాహ(అజ్ఞాతేతి)
తత్రాస్థునిరుద్ధవిశేషణభేదోనవిశేష్యభేదకత్వత్వం. కుతభిత్వత్రాహ(విశేషణామితి)దేవదత్తశ్యామాయుషాలోహితాక్షత్యాదావవిరుద్ధవిశే
షణానామకాశ్రయత్వదర్శనాత్పక్షీకతేవ్యేకస్మిన్నేవవిశేషణామస్వయోపపత్తైరేత్యర్థః-అవిరుద్ధవిశేషణాంవిశేష్యభేదానాపాదకత్వము క్తం.
విషక్షణాశఖణ్డాదిమబహుత్వనియామకమాహ(ఖణ్డత్వాదయస్త్వితత్వపక్షస్యవైషమ్యమాహ(అత్రత్వితీ)కాలభేదేనేత్యస్యామభిప్రాయః- వి
శేష్యబ్రహ్మబహుత్వేపిజగజ్జన్మాదీనాంయోగపద్యవ్యాఖ్యాతాల్కాలభేదేనావిరోధశ్రయశీయః- విశేష్యేకైవేతన్తవావిరోధఇతి. అత్రాయమ
ర్థోన్ముగ్ధేయః- విశేషణబహుత్వంస్వతఃపివవిశేష్యభేదాపాదకం- ఖణ్డోముద్భవత్యాదిమదర్శనాత్. దేవదత్తశ్యామాయువేత్యాదిమప్రత్యక్షబాధా
దైక్యప్రతీతిః. తస్మాత్ప్రత్యక్షేగోచరేబ్రహ్మణివిశేషణబహుత్వాయత్తం విశేష్యబహుత్వమవర్జనీయమితిచేత్. ఏకవచనానధర్మివాచిపదైక్యస్య
స్వతోవిశేష్యైక్యపరత్వందేవదత్తశ్యామాయువేత్యాదిమదృష్టం- ఖణ్డోముద్భవత్యాదిమప్రత్యక్షబాధాల్బహుత్వప్రతీతిః. అతఃప్రత్యక్షేగోచ
రేబ్రహ్మణిఏకవచనానధర్మివాచిపదైక్యదైక్యంసిద్ధమేవ. నైవం- విశేషణభేదాయత్తంవిశేష్యబహుత్వమేకవచనానధర్మివాచిపదైక్యంనబాధతే-
అపితుప్రత్యక్షమేవబాధతే- అదృశ్యమానగోవ్యక్తేపురుషస్యఖణ్డోముద్భవత్యాదివాక్యప్రయోగేనత్యేకవచనానధర్మివాచిపదైక్యపిబహుత్వప్రతీ
తేరితిపూర్వపక్షస్థితిః. తత్రాత్తరముచ్యతేఅజ్ఞాతేత్యాదినా. ఏకవచనానధర్మివాచిపదైక్యంబహుత్వంబాధతపివ - అదృశ్యమానేపిదేవదత్తేదేవద
త్తశ్యామాయువేత్యాదివాక్యప్రయోగేవిశేషణబహుత్వేనసత్యపివిశేష్యైక్యప్రతీతే. ఏవంప్రత్యక్షప్రత్యక్షవిభాగవిధురంబహుత్వప్రతీతిదైక్య
ప్రతీతిశ్చభవతః-అత్రతుబహుత్వైక్యత్యయోఃకోనిర్ధాయకత్వమితిచేత్. నియతభిన్నాశ్రయవృద్ధవిశేషణబహుత్వంవిశేష్యైక్యవిరోధి - అనియతభిన్నా
శ్రయవృద్ధవిశేషణబహుత్వంనైక్యవిరోధితి. అభసత్వజ్ఞానాదీనాంలక్షణతోవపపత్తింపూర్వోక్తానోన్యస్యశ్రయణపరిపరంచాహ(యతోహాఇతి)
లక్షణవాక్యేనానేనకారణత్వమేవలక్షణత్వేనోక్తమిత్యస్యకారణవాక్యత్వం. అదిశబ్దేన*సదేవేత్యాదీనికారణత్వప్రాపకవాక్యానిగృహ్యతే. ననులక్ష
ణభూతేనైవజన్మాదికారణత్వేనబ్రహ్మణస్సజాతీయవిజాతీయవ్యాప్తస్త్రిస్త్రిధా- అన్యథాతస్యలక్షణత్వాయోగాత్. తత్కథంసత్యాదివాక్యేనసకలే
తరవ్యావృత్తాభిధానోక్తిః. ఉచ్యతే-వ్యాప్తత్విద్విదిధా-వ్యక్త్యస్తరేష్యసంభావితధర్మయోగరూపా, తత్తజ్ఞాతీయాసాధారణధర్మానన్వయరూపా, చ.
తత్రవిలక్షణధర్మయోగేవ్యక్త్యస్తరేభ్యోఽన్యత్వంసిద్ధతి - సత్వతజ్ఞాతీయత్వం- తజ్ఞాతీయత్వవ్యజ్జకధర్మాన్వయాధీనతజ్ఞాతీయత్వశక్త్యాంఅనవగ
మాత్. తదనన్వయేతుతజ్ఞాతీయతావ్యాప్తస్త్రిస్త్రిధతి. యథా-ఘటస్యసంస్థానవిశేషేషస్సేతరసమస్తలైలక్షణ్యేసిద్ధిపృథివీత్వవ్యవస్థాపకగర్భవత్తయో
గాత్పృథివిజాతీయత్వంనానైతి - తదయోగాదబాధిమతజ్ఞాతీయత్వాపకమః - ఎవంజగత్కారణత్వరూపవిలక్షణధర్మాన్వయేసత్యపిబ్రహ్మణోఽచి
జ్ఞాతీయత్వజీవజాతీయత్వశక్త్యావత్ప్రతీతిః తజ్ఞాతీయతావ్యాప్తస్త్రిస్త్రిత్యాదివాక్యేనప్రతిపాద్యతఇతితస్య సకలేతరవ్యాప్తత్వస్వరూపబోధకతోక్తి
ర్యుక్తేతి. కథంవ్యాప్తత్వస్వరూపాభిధానమిత్యత్రాహ(తత్రేతి) కేనాపిపరిణామవిశేషణతదవస్థస్యనత్రాసోపాధికసత్య - అతోనిరుపాధికసత్య
నిర్వికారత్వం. సత్యపదవ్యావృత్తమాహ(తేనేతి)కథమిత్యత్రాహ(నామాస్తరేతి)నిరుపపదంసత్యపదమసంకోచాత్స్వరూపతోధర్మతత్వైకరూపత్వం
జ్ఞాపయతిత్వచిత్తత్వంస్పృష్టజీవవ్యాప్తత్వైః. జ్ఞానశబ్దార్థమాహ(జ్ఞానపదమితి) ఇదానిమస్త్రిన్విషయత్యాద్యపపదరహితంజ్ఞానపదంఅసంకుచితత్వం
నిత్యత్వంచజ్ఞానస్వదర్శయతి. నిత్యాసంకుచితజ్ఞానత్వమేవాకారోయస్యతస్మిన్త్యాసంకుచితజ్ఞానైకాకారం. తేన బ్రహ్మణఃకదాచిత్కృచిదపిప్రదేశే
జడత్వవ్యాప్తత్వైః. నిత్యాసంకుచితజ్ఞానత్వంఅద్వారకంధర్మద్వారకంచపరమాత్మనాకారోభవతి-అత్రజ్యోతిస్సమాజితిహేవాచాచ*బ్రహ్మణావి
షచ్ఛితా*విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయాదిత్యాదిభిస్సరూపస్యధర్మస్యచజ్ఞానత్వావగమాత్. జ్ఞానశబ్దాసంకోచేనసద్వారకాద్వారకజ్ఞానాకారత్వసి
ద్ధిః-నన్వస్యజ్ఞానశబ్దస్యకింప్రవృత్తినిమిత్తం. విషయావగాహిజ్ఞానాఖ్యద్రవ్యత్వంచేత్-అపర్యవసానాత్జ్ఞానధర్మకత్వము క్తంసాన్యత్-నతుజ్ఞానస్వరూ
పతా. స్వప్రకాశతారూపంజ్ఞానత్వంప్రవృత్తినిమిత్తంచేత్-జ్ఞానస్వరూపత్వము క్తంసాన్యత్-నతుజ్ఞానధర్మకత్వం. తత్తత్వ*తత్తుణసారత్వాదిసూత్ర
విరోధశ్చ-నచగవాదిశబ్దానాంపరమాత్మపరత్వేగోత్వసంస్థానపిష్టజీవానామివద్వారద్వారిభావాత్ జ్ఞానాఖ్యద్రవ్యజ్ఞానత్వగుణయోర్ద్వయోరపిప్రవృత్తి
నిమిత్తత్వంఘటతే-సహిధర్మభూతజ్ఞానంస్వరూపభూతజ్ఞానగతజ్ఞానత్వగుణేనమనైతి-యేవద్వారద్వారిభావసాన్యత్. ధర్మభూతజ్ఞానేస్వరూపేచానుగతం
జ్ఞానత్వమేవప్రవృత్తినిమిత్తంచేత్-గోశబ్దేనఖణ్డముద్భవద్వయవత్ జ్ఞానవ్యక్తిద్వయము క్తంసాన్యతిద్వారద్వారిభావేనాసభిధానాత్తయోర్ధానయో
ర్నధర్మధర్మిభావప్రతీతిః. జ్ఞానత్వగుణవిశేషితజ్ఞానద్రవ్యవిశిష్టతయాజ్ఞానత్వగుణవిశిష్టతయాచస్వరూపస్యాభిధానేశబ్దస్యయుగపద్వ్యాపారభేదఃప్ర
సజేత్. అతోజ్ఞానపదేనస్వరూపతోధర్మతత్వజ్ఞానాకారత్వమాత్మనోనసిద్ధ్యేత్. ఉచ్యతే-జ్ఞానశబ్దస్యస్వప్రకాశతారూపంజ్ఞానత్వంప్రవృత్తినిమిత్తం.
నచ*తద్గుణసారత్వాదిసూత్రవిరోధః-ధర్మభూతజ్ఞానద్రవ్యాభిధానేపిజ్ఞానత్వస్యప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్. స్వరూపస్యచజ్ఞానత్వం*ప్రకాశవచ్ఛా

తేనక దాచిత్సంకు వితజ్ఞాన త్వేనముక్తా వ్యావృత్తాః. అనన్తపదం దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదర
హితం స్వరూపమాహ. సగుణత్వాత్స్వరూపస్య-స్వరూపేణగుణైశ్చానన్త్యం. తేనపూ
ర్వపదద్వయవ్యావృత్త కోటిద్వయవిలక్షణాసాత్తిశయస్వరూపస్వగుణానిత్యావ్యావృ
త్తాః-విశేషణానాంవ్యావృత్తకర్తృత్వత్. తతః *సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మత్వసేన వా

వైయధ్యాదినిమిత్తం. సచసద్వారకమద్వారకం చ స్వరూపస్యాభిధానేపిశబ్దస్యయుగపద్వ్యాపారభేదః. సాక్షాద్వాపరంపరయోవేదవిశేషమనవే
ద్యజ్ఞానత్వమాత్రస్యప్రవృత్తినిమిత్తత్వేనపరిశబ్దకత్వసక్తోచాత్ సాక్షాత్ప్రజ్ఞాద్యావజ్ఞానత్వవిశిష్టతావగమేనజ్ఞానధర్మకత్వజ్ఞానస్వరూపత్వసిద్ధిః. సచ
ద్వారద్వారిభావేనాసభిధానాత్ ఖడ్గముద్రవ్యక్తిరీవధర్మధర్మభావాసిద్ధిః-అత్తజ్యోతిస్సమాత్ అత్తజ్యోతిశ్చాచ్యతా అత్రాయంపురుషస్వయం
జ్యోతిర్భవతి అవిషమిద్రష్టాశ్చ తారస యితా హ్రతామనాబోధాకర్తావిజ్ఞానాత్తాపురుషజ్ఞత్వాదిభిఃపరమాత్మనోజీవస్యవజ్ఞానధర్మకత్వస్యజ్ఞాన
స్వరూపత్వస్యచసిద్ధిః. జ్ఞానశబ్దస్యచాసక్తోచేనజ్ఞానాత్మనోర్విశేషణంకేవలమేవంకేవజ్ఞానత్వవైశిష్ట్యబోధనసామర్థ్యాచ్చ. యథా-సపకరోరా
జాదృష్టః, సపరిచ్ఛదంగృహంక్రీతం, సవత్సాగ్నోక్రీతే, త్యాదావిశేషణాంశస్యవిశేష్యంశస్యచదృష్టత్వక్రీతత్వాన్వయవికవాపారణశబ్దేనబోధ్య
తే- తద్వత్. సచవిశేషణంకేవలమేవంకేవాదృష్టత్వక్రీతత్వాన్వయచర్చః - విశేషణంశవిశేష్యంశయోరన్యతరేణవిశేష్యతరస్యదృష్టత్వక్రీతత్వాన్
న్వయప్రతీత్యనుపపత్త్యభావాత్. సహిప్రవాహస్యఘోషంప్రతివాసత్వవద్విశేషణంశేనవిశేష్యంశస్యచదృష్టత్వక్రీతత్వాదికమనుపపత్త్యం.
సచదర్శనక్రియాదియోగ్యతాలక్షణాగ్ధనామధ్యేనవిశేషణంశస్యతదన్వయప్రతీతిః- మణ్డపక్షేత్రగోదోహనాదిసందర్శనక్రియాదియోగ్యానా
మపితదన్వయాప్రతీతిః. తదప్రతీతిచ్చబుభుత్వాన్యంసత్వాన్సంపదేహాదయాత్ సిద్ధా. సచసమభివ్యాహరబలాద్విశేషణంశస్యతదన్వయసిద్ధిః-భా
ర్మికరోరాజాదృష్టత్వత్తదస్యదృష్టత్వాప్రతీతిః. సహిధర్మశ్చతుర్విషయః-యోగ్యత్వేనసమభివ్యాహరబలా తదన్వయసిద్ధిరిత్యేత్. తద్విశేషణం
శేపితదన్వయస్యకాదృష్టత్వముక్తంసాన్యత్-సహ్యకాజ్ఞాసన్నిధియోగ్యతాన్వయేనప్రతిపన్నత్వంశాబ్దత్వంనివారయతి. సచసపకరోరాజాదృష్టత్వాదిమవి
శేషణంశస్యవిశేష్యంశస్యచశబ్దేనోపస్థాపనాత్తప్రతిశేషణంకేపివిధిత్వాకారాన్వయఃపాపన్నః. అత్ర తుతదభావాదభయత్రవిధిత్వాకారా
న్వయానుపపత్తిరితి. నైవం-బ్రహ్మశబ్దేనైవవిశిష్టవస్తుపస్థాపనాత్. తదాహి-అతద్విజ్ఞానస్వేతిముముక్షోజ్ఞానస్యతయాక్తంబ్రహ్మ*తదైక్షితేత్వా
దీనివాక్యానినత్యసంకల్పత్వాదివిశిష్టంకారణంవదన్తి-తచ్ఛోధనప్రవృత్తసత్వాదివాక్యగతబ్రహ్మశబ్దస్యత్యసంకల్పత్వాదివిశిష్టకారణవిషయః. బృహ
ణత్వమపిహిబ్రహ్మశబ్దార్థః-తచ్చస్వసంకల్పేనావేతనస్యస్థూలపరిణామహేతుత్వం, వేతనానాంఅసచానన్త్యాన్వయకల్పితత్వత్వక్తృజ్ఞానబృహత్త్వహేతు
త్వం, చ. తతశ్చసత్యసంకల్పత్వాదివిశిష్టార్థోపస్థాపకబ్రహ్మశబ్దప్రతిపన్నవిశిష్టవస్తువిశేషకత్వాత్ జ్ఞానపదమసంజ్ఞచితశక్తియోవిశేష్యంకేవలవి
శేషణంశేనస్వప్రవృత్తినిమిత్తభూతజ్ఞానత్వాన్వయంప్రతిపాదయతి. సపకరోరాజాదృష్టత్వాదిమచదా నైరసమభివ్యాహృతశబ్దేనవిశిష్టపస్థాపనం-అత్ర
తుస్సోపజీవ్యవాక్యానైరసాపేక్షజ్ఞేనవిశిష్టవస్తువస్తుపస్థాపితేపివిశిష్టకారాన్వయస్యోపచయత్వం-యథా- సాచరరోరాజానమాగతః
మయాచరాజాసత్ప్రతిభితి, సవత్సాగ్నోక్తాసాచదత్తైతి. అతఃపరమాత్మనోజ్ఞానశబ్దేనజ్ఞానధర్మకత్వజ్ఞానస్వరూపత్వాభిధానంయంక్తం. అనన్తాదిశ
బ్దేష్వప్యేషవివన్యాన్వయఃస్వతఃప్రవర్తతే-ప్రమాణా నైరవిరోధేనపరివర్తతే. అతోయథోక్తార్థవిషయః. అతస్సాక్షాత్ప్రజ్ఞాద్యానిత్యాసంజ్ఞచితజ్ఞానైకా
కారత్వందర్శయతాజ్ఞానపదేనముక్తవ్యావృత్తిసిద్ధిమాహ(తేనేతి)అనన్తపదస్సార్థమాహ(అనన్తైతి)ఇహేదం-సాన్యత్రేతిపరిచ్ఛేత్తుమశక్యత్వందేశావరి
చ్ఛేదః. ఇదమిదానీం-సాన్యదేతిపరిచ్ఛేదాయోగ్యత్వంకాలాపరిచ్ఛేదః. సతుదేశకాలాభావా. ఏవంవస్తవపరిచ్ఛేదోపిసవస్తవనైరభావాః-కిన్త్విదమిదం
సభవతిపరిచ్ఛేదాసర్వత్వమేవ. సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాత్సర్వత్వంవస్తవపరిచ్ఛేదఇతియోవత్. బ్రహ్మవ్యతిరక్తభావరూపజ్ఞానతత్త్వార్థజాతేక్షీకృతేన
తివస్తవనైరభావరూపావస్తవపరిచ్ఛేదోపరిస్థానుపపన్నః. సత్యవస్తవనైరభావావస్తవపరిచ్ఛేదోపరిస్థానుపపన్నః. తస్మిన్సన్నిష్టవస్తవనైరభావసన్నిష్టత్వముగమవరం-
ప్రమాణా నైరవిరోధాత్. సత్యవస్తవనైరభావాహితత్వద్విగ్రహకప్రమాణవిరుద్ధః. గుణతోపానన్త్యమాహ(సగుణత్వాది)గుణానాందేశ
కాలాపరిచ్ఛేదావిద్యేతే- సతూక్తలక్షణవస్తుపరిచ్ఛేదాభావాః. సతుస్వరూపవైవ. యద్వా-ప్రకారా నైరణవస్తుపరిచ్ఛేదాభావమాహ(సగుణత్వాది
తి) ఇదమియదితవస్తుస్వభావతోపరిచ్ఛేదాభావావస్తవపరిచ్ఛేదః. యథా - తుల్యకాలత్వేతుల్యపరిమాణత్వేపిదేశవర్తస్వర్థాపేక్షయాచడ్వర్తస్వర్గంతవ
పేక్షయాకలథాతాదిచావకృష్టం- సోపకర్షోవస్తుపరిచ్ఛేదః. తత్తదపేక్షయాగురుత్వోజ్ఞులత్వపరిత్యాదిధిర్వశవర్ణస్వర్థాదికంప్రకృష్టం- తస్యప్రక
ర్తస్యనిరతిశయత్వంవస్తవపరిచ్ఛేదః. ఈదృశవస్తవపరిచ్ఛేదస్వరూపస్యగుణానాంచయజ్ఞతే- తేమమపిహేయప్రత్యసీకత్వాదిస్వభావోత్పన్నస్య
నిరవధికత్వాత్. సమాఖ్యధికరాహిత్యనిదానభూతోగుణైర్నిరతిశయప్రకర్షితవస్తవపరిచ్ఛేదఇత్యుక్తంభవతి. సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాత్సర్వత్వంచా
స్మిన్స్తవర్తంత- తద్ధిస్వశరీరకత్వం- తస్మినియమసంధారణశేపిత్వకాశ్చితి. అనన్తపదవ్యవచ్ఛేద్యమాహ(తేనేతి) (సాతిశయస్వరూపస్యగుణాదితి)
స్వరూపమణుత్వాత్ సాతిశయం. జ్ఞానవ్యతిరక్తావిశ్వరూపగుణాశ్చజగద్వ్యాపారాసర్వతయాసాతిశయాః. జ్ఞానంపనిత్యంనర్వగతమపితభాత్వస్యప
రమాత్మనిత్యేచ్ఛాధీనత్వాత్ సాతిశయం- అపరాధీనత్వరూపసాత్తిశయస్యపరస్మిన్విద్యమానత్వాత్. స్వాభావికత్వేపిగుణానాంసాతిశయత్వమిజ్ఞా
ననాగ్నేఃస్వశబ్దః. ఏవంవ్యావృత్తికథనస్యహేతుమాహ(విశేషణాబిధి) అసోన్యాశ్చయస్యపరిచ్ఛేదత్వందర్శయతి (తతః) తతః- ఏవంవ్యా

శ్వేనజగజ్జన్మాదినాఽవగత స్వరూపంబ్రహ్మసక లేతరవస్తువిగజాతీయమితిలత్యుతతానాన్యోన్య్యాశ్రయణం. అతస్సుక
 లజగజ్జన్మాదికారణం నిరవద్యంసర్వజ్ఞంసర్వసంకల్పం సర్వశక్తిబ్రహ్మలక్షణతః ప్రతిపత్తుంశక్యత్యతిసిద్ధమ్. —
 యేతునిర్విశేషవస్తుజిజ్ఞాస్యమితివదన్తి- తన్నతే *బ్రహ్మజిజ్ఞాసా * జన్మాద్యస్వయంతత్యుత్సంగతంస్యాత్ - నిరతిశయబృ
 హత్ బృహదానందబ్రహ్మేతినిర్వచనాత్, తచ్చబ్రహ్మజగజ్జన్మాదికారణమితివచనాచ్చ, ఏవముత్తరేష్వపిసూత్రగణే
 షుఃసూత్రోదాహృతశ్చ తిగణేషుచక్షుణాద్యన్వయదర్శనాత్ సూత్రాణిసూత్రోదాహృతశ్చ తయశ్చనతశ్చప్రమా
 ణం. తర్కశ్చ సాధ్యధర్మావ్యభిచారిసాధనధర్మాన్వితవస్తువిషయత్వాన్ననిర్విశేషవస్తుప్రమాణం. జగజ్జన్మాదిభ్ర
 మోయతస్తద్భ్రహ్మేతిస్యాత్ప్రేతావతేపినిర్విశేషవస్తుసిద్ధిః- భ్రమమూలమజ్ఞానం-అజ్ఞానసాక్షిబ్రహ్మేత్యభ్యుపగ
 మాత్. సాక్షిత్వంహిప్రకాశైకరసతయైవోచ్యతే - ప్రకాశత్వంతుజడాద్వాప్యవర్తకం స్వస్వపరస్వచ వ్యవహార
 యోగ్యతాపాదనస్వభావేనభవతి. తథాసతిసవిశేషత్వం. తదభావేప్రకాశతైవనస్యాత్ - తుచ్చతైవనస్యాత్. ...

జగజ్జన్మాదికారణంబ్రహ్మవేదాస్తవేద్యమిత్యుక్తం. తదయుక్తం-
 తద్ధినవాక్యప్రతిపాద్యం - అనుమానేనసిద్ధిరిత్యాశక్త్యాహ.

వృద్ధిః. అవగతస్వరూపం- అవగతాసాధారణాకారం. జన్మాదికారణత్వంహ్యసాధారణాకారః-తల్లక్షణకత్వేనావగతమిత్యర్థః. వస్తు-విశేష్యస్వ
 రూపం. బ్రహ్మేతిపాతః. కారణతయాలక్షితస్వబ్రహ్మణఃకారణత్వశ్చైతదోషవ్యావర్తకత్వాచ్యోధకవాక్యానాంలక్షణవాక్యపూర్వకత్వమస్తి-
 ననుతస్యోధకవాక్యపూర్వకత్వమితిసాన్యోన్య్యాశ్రయణమిత్యర్థః. సూత్రకారైస్తత్వజ్ఞానాదీనాంలక్షణత్వేనానుక్రిందానంచానేనైవదర్శితంభవతి.
 విశేష్యాంశస్యలక్షణంసర్వజ్ఞానాది- నతువిశిష్టస్య. విశిష్టత్వేనోపాస్యత్వాత్. ప్రాప్యత్వాచ్చజిజ్ఞాస్యబ్రహ్మలక్షణంజన్మాద్యేవేతిసూత్రకారాభిప్ర
 యః. జగత్కారణంబ్రహ్మజిజ్ఞాస్యమిత్యుక్తకారణత్వశ్చైతదోషవ్యావర్తకతయాతచ్చేషభూతశ్చోధకవాక్యార్థశ్చిన్ద్రుత్వాత్ప్రేమాత్రకారాభిప్రేతః-
 జిజ్ఞాస్యత్వానుగుణస్యకారణత్వస్యైవలక్షణతయావివక్షితత్వాత్, స్వరూపేణహేయదస్యజిజ్ఞాస్యత్వానుపపత్త్యాజిజ్ఞాస్యతాయా శ్చోధకవా
 క్యార్థసాపేక్షత్వాత్, సర్వజ్ఞానాదివాక్యవిషయసూత్రాస్తరభావాత్, *ప్రాజ్ఞతే *ప్రకాశవచ్చ *ప్రకాశాదివచ్చేతిసూత్రాణాంసత్వా
 దివాక్యందృష్టాంతయోపజీవాధానరోపపాదనపరత్వా, చ్చనర్వజ్ఞానాదివాక్యార్థశ్చేషభిప్రేతతత్వభిప్రాయేణ భాష్యకారైర్నిఖిలహేయప్రత్య
 సీకస్వరూపాదిత్యాదివిశేషణముక్తం. అధికరణార్థముపసంహరతి (అత ఇతి) అతః-జన్మాదీనాంవిశేషణతయోపలక్షణతయాచలత్వణిత్యోపపత్తేః. జి
 జ్ఞాస్యతోపయోగిశోధకవాక్యవగతాకారవిశిష్టమేవకారణవస్తు *యతోవాచిమానీత్యాదివాక్యైరలర్థబుద్ధిమిత్యభిప్రాయేణాహ (నిరవద్యమితి) సర్వ
 జ్ఞత్వాదిగుణజాతంకారణత్వాక్షిప్తంయత ఇత్యత్రానుమాద్యత ఇత్యభిప్రాయేణతమక్తిః. — అస్యసూత్రద్వయస్యనిర్విశేషవాదిత్యేనన్యతామాహ
 (యేత్వేతి)అద్యసూత్రాసర్వజ్ఞతముపపాదయతి (నిరవశయేతి) అర్థస్యనిరీతి శ్రీవిష్ణుపురాణేహోక్తనిర్వచనమభిప్రేతం. సనిర్విశేషంబ్రహ్మేతినిరుక్తమితి
 భావః. ద్వితీయసూత్రాసంగతంవిప్రణాతి(తచ్చేతి)నహిజగతోఽభ్యాసోయత ఇతిలిలక్షయిషితమితిభావః. ఏవంసూత్రాసర్వజ్ఞతకధనేనతద్విషయవా
 క్యాసర్వజ్ఞిరసింహితా. ఉత్తరేషాంసూత్రాణాంత తద్విషయవాక్యానామపినిర్విశేషపర్యవసానుగుణత్వమాహ (ఏవమితి) (గణేష్వేతి) నైకైకంసూత్రం
 వాక్యంపాదిరుద్ధం- అపితుత త్తదధికరణశరీరంత తద్విషయవాక్యజాతంచవిరుద్ధమితిభావః. తర్హాననుగుణత్వమాహ(తర్కశ్చేతి)తర్కశబ్దోఽనుమాన
 పరః- ప్రమాణానుగ్రహకతర్కశరీరావా. పరాభిమతయోజనాయామపినిర్విశేషవస్తుసిద్ధిమాహ (జగజ్జన్మాదీతి) (స్యాత్ప్రేతావతేపితి) అయమ
 భిప్రాయః- *యథాసామ్యైకేనమృత్పిణ్డేనసర్వంమృణ్మయంవిజ్ఞాతంస్యాత్ *తదాత్మానంస్వయమకురుత *కటకమకుటకర్ణికాదిభేదైః *అత్తత్క
 తేః *పరిణామాదిశ్చ తిస్తృతిసూత్రేమపరిణామవచనతదనుగుణద్వైతవచనపాదనానిదృశ్యతై- నరుచితరానుగుణంకిమపిదృశ్యతే. నహియథాసా
 మ్యైకేనశ్చక్రిశకలేనసర్వంరజతజాతంవిజ్ఞాతంస్యాదితిశ్చ తిఃవివర్తాదితినూత్రంవాద్యశ్యతే. తస్మాజ్జగజ్జన్మాదిభ్రమోయతఃతద్భ్రహ్మేత్యయమర్థః
 స్వయమాన్తితః- నతుశ్చుచిసిద్ధితి. పరోత్ప్రేక్షితవతేతన్నిర్విశేషత్వాసిద్ధిముపపాదయతి (భ్రమమూలమితి) తతఃకిమిత్యత్రాహ(సాక్షిత్వంహితి)
 తతోపికిమిత్యత్రాహ (ప్రకాశత్వంత్వితి) ప్రకాశత్వం- ప్రకాశశబ్దవాచ్యత్వం. (వ్యవహారయోగ్యతాపాదనస్వభావేనేతి) వ్యవహారయోగ్యతా
 పాదనమేవస్వభావః- తేనభవతి. స్వపరవ్యవహారయోగ్యతాపాదనరూపస్వభావేవప్రకాశత్వమిత్యర్థః. తథాభ్యుపగమేనవిశేషపరత్వమాహ (తథేతి)
 అసభ్యుపగమేదూషణమాహ (తదభావఇతి) సమాప్తిమగమజ్జన్మాద్యధికరణం.

అథావాస్తరసర్వతిమాహ (జగజ్జన్మాదీతి) కథమయ్యుక్తమిత్యత్రాహ(తద్ధితి)సామాన్యేనశబ్దప్రతిపాద్యత్వేనీధేహిశబ్దవిశేషరూపవేదాస్తవేద్య
 త్వసిద్ధితిభావః. తచ్చతుతః-నహిప్రత్యక్షేణతదీక్ష్యత ఇత్యత్రాహ (అనుమానేనేతి) నవీశ్వరానుమాననిరాసార్థంనేదమధికరణమారమ్భణీయం-సా
 ధకవాధకప్రమాణాస్తదగోపరస్యశాస్త్రేణప్రతిపాదనాదాగాధితన్నిరాసః- నచాయమపేక్షితః-అనుమానేనకర్తృమాత్రేనీధేహితదప్రతిపన్నస్య
 నిమిత్తాపాదానైక్యస్యగగనాదిభర్తృవప్రతిపాదనోపపత్తేః. అనుమానవిరుదాంశంనశాస్త్రంప్రతిపాదయతీతితత్ప్రతిపాదనాయానుమాననిరాస

౩॥ సూ.

శాస్త్రయోనిత్వాత్ ॥

శాస్త్రయోనిత్యాది- కారణం - ప్రమాణం - తచ్ఛాస్త్రయోని తస్యభావశ్చాస్త్రయోనిత్వం. తస్మాత్. బ్రహ్మజ్ఞానకారణత్వాత్ శాస్త్రస్య-తద్యోగిత్వంబ్రహ్మణః. అత్యంతాత్మీయత్వేనప్రత్యక్షేన ప్రమాణావిషయతయా బ్రహ్మణశ్చాస్త్రైకప్రమాణకత్వాత్ ఉక్తస్వరూపంబ్రహ్మ * యతోవా ఇమానిభూతానీత్యాదివాక్యం బోధయత్వేవేత్యధః. — నను శాస్త్రయోనిత్వంబ్రహ్మణోనసంభవతి-ప్రమాణాంతర వేద్యత్వాన్యస్త్వణః. అస్మాదైత్యశాస్త్రమర్థవత్. — కింతర్హి తత్ప్రమాణం. నతావత్ ప్రత్యక్షం- తద్ధిద్వివిధం ఇద్వియసంభవంయోగసంభవంచేతి. ఇద్వియసంభవంచబాహ్యసంభవమాంతరసంభవంచేదిద్విధా. బాహ్యేద్వియాణీద్యమానసంభవం

ఇతిచేన్న- అగమవిరోధస్యేవానుమానమాషణతయోఽనుమానేనాగమ ప్రతిపాదనాగాదితి. ఉచ్యతే-శాస్త్రంహిసాధకాంతరసిద్ధంబాధకాంతరదాధితంవన ప్రతిపాదయతి- యథామః * అసన్నికృప్తవాచావద్వయమత్రజహానీతం తాన్త్రావ్యేణపరిచ్ఛిత్తస్త్వివర్యయతోపివేతి. తత్ప్రసిద్ధత్యోపాదానత్వేచశాస్త్రేణప్రతీయేతే. తత్ప్రసిద్ధతమాత్రస్యానుమానసిద్ధత్వాత్తదంతరసమాదస్యాత్-అనువాదస్యప్రమాణాంతరసిద్ధిసాపేక్షత్వాన్నిమిత్తానువాదోఽనుమానసాపేక్షవివభవతి. అనుమానంచామూర్తద్రవ్యేతరసిద్ధిపాదానవ్యతిరేకకర్తవ్యవ్యాప్తిమూలమితిచిద్విగ్రహకానుమానవిరోధేననిమిత్తాపాదానైక్యంగనాద్యత్వత్తించశాస్త్రంప్రతిపాదయితుమలం. వివంకారణవాక్యనాంతరే ప్రాప్తవిషయత్వాదంతరేవాధతవిషయత్వాచనిమిత్తాపాదానైక్యాధికంసంభేద్యేదితత్ప్రసిద్ధినిమిత్తమాత్రానుమానసాధానమిదమధికరణమారంభ్యజీయమితి. సస్వనుమానవాదిభిరపిశ్వరస్యాగమకమ్యత్వమజ్జీకృతం-అగమానుగ్రహకతయోచానుమానముచ్యతేఇతితస్మిన్రాసోయ క్తఇతిచేత్. పరతఃప్రామాణ్యవాదిభిర్నైవంచక్తుంయ క్తం. అనుమానస్యశాస్త్రానుగ్రహకత్వేనాప్రమేవప్రాధాన్యేనేశ్వరప్రమాణంభవతి-అనుగ్రహ్యంహిప్రధానం. ఈశ్వరప్రకరయోచతైర్వేదప్రామాణ్యమజ్జీక్రియతే- అతఃఈశ్వరేసిద్ధతత్ప్రసిద్ధత్వాద్వేదప్రామాణ్యసిద్ధిః- తస్మిద్ధావీశ్వరసిద్ధిరన్యోన్యన్యాయస్యాత్. సనుమానజనపరిగ్రహేద్వేదప్రామాణ్యం- వేదాదీశ్వరసిద్ధినినాన్యోన్యాయత్వేనచేత్. స- తత్పరిగ్రహస్యప్రాప్తిమూలత్వపుష్కరాసాధానిర్దోషప్రజ్ఞానమూలత్వంవాచ్యం- నిర్దోషత్వజ్ఞానంచగుణవద్వక్తృకత్వజ్ఞానాదిత్యోన్యన్యాయస్యాదేవ. అప్రాకృత్యనుమానతస్మిద్ధమితినాన్యోన్యాయఇతిచేత్- తతవివానుమానాద్వేదవక్తృత్వేనేశ్వరసిద్ధిః కింవేదేనేతిశాస్త్రైకైర్వేద్యపరిహారాయతస్మిన్రాసః కార్యకర్తృధికరణారంభాయక్తః.

౩॥ సూ. శాస్త్రయోనిత్వాత్ ॥

సోపాదానపరత్వవ్యాప్త్యర్థంకారణమాత్రపరత్వమాహ(కారణమితి)కథంసర్వకారణస్యబ్రహ్మణశ్చాస్త్రంకారణమితిశబ్దాయాముత్పత్తికారణపరత్వవ్యాప్త్యర్థమాహ(ప్రమాణమితి)కారణవాచినోయోనిశబ్దస్యకథంప్రమాణవాచిత్వమిత్యత్రాహ(బ్రహ్మజ్ఞానేతి)ఉత్పాదకత్వవ్యాపకేపిపేతుశబ్దఃప్రయస్యతే-పద్మద్వైతానిప్రాయేణయోనిశబ్దప్రయోగసంభవఇతిహవః. ప్రమాణాంతరవేద్యత్వాత్ బ్రహ్మణశ్చాస్త్రవేద్యమితిపూర్వపక్షేనసాస్త్రవేద్యత్వాదినిర్దాష్టహేతోస్సాధానిశబ్దత్వంసాధానిశబ్దాంపరిహరణోపశ్చమ్యన్తస్యహేతువాచివచస్ససాధ్యవాచివదాన్వయంచదర్శయతి(అత్యంతేతి)బ్రహ్మణస్సర్వూపేక్షేద్వియసంబంధోనాస్తి-నచతల్లిజస్య-నాపిలిజలిజస్యచేత్యనిప్రాయేణోక్తంఅత్యంతాత్మీయత్వేనైతి. అతవివహాప్రత్యక్షేదిప్రమాణావిషయతయేత్యుక్తం. యదాహ-వ్యక్తిరూపేణదృష్టత్వం, వ్యాప్తౌపయికందృష్టసజాతియత్వం, చనాక్షీణివాహి. ఇద్వియప్రత్యక్షశబ్దయోగికరణతత్ఫలభూతజ్ఞానవివక్షయానిర్వృతా.(శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాదితి)అబ్ధిజ్ఞానవదవధారణగర్భశ్చాస్త్రయోనిశబ్దఇతిభావః. తతశ్చప్రమాణాంతరావిషయత్వంసిద్ధ్యేతిప్రమాణాంతరాగోచరత్వేనశబ్దేనప్రతిపాదయితుంయోగ్యత్వాత్ బ్రహ్మజ్ఞయతోవాఇమానీత్యాదివాక్యవిశేషబోధయతిత్వక్రంభవతి. పూర్వస్మిన్సూత్రేయత్వాధ్యం- తదేవాప్తించూత్రేముఖభేదసాధ్యత ఇత్యేవకారానిప్రాయః. అత్రాపిజ్ఞయతోవాఇమానీత్యాదివాక్యద్వారాశాస్త్రంవిషయః. సంశయోపసృజిద్ధః. సాధారణమిచారద్వయమనుసంధేయం. జ్ఞయతోవాఇమానీత్యాదివాక్యంకింబ్రహ్మజ్ఞప్రమాణం- ఉతనేతిసంశయః. తదర్థంకింబ్రహ్మజ్ఞానాంతరగోచరః- నవేతి. తదర్థంకింసామాన్యతోదృష్టమనుమానంజీవవిలక్షణమవగమయతి- నేతి- యదాఽవగమయతి- తదాహనాంతరగోచరత్వాత్ జ్ఞయతోవాఇమానీత్యాదివాక్యంబ్రహ్మప్రతిపాదయతీవేదానానాంబ్రహ్మజ్ఞప్రామాణ్యభావాత్తద్విచారానారంభ్యపూర్వపక్షేలితః. రాధానేతు-సామాన్యతోదృష్టానుమానస్యజీవవిలక్షణప్రమాణత్వాభావేనబ్రహ్మజ్ఞానానాంతరాగోచరత్వాత్ జ్ఞయతోవాఇమానీత్యాదివాక్యంబ్రహ్మజ్ఞప్రమాణమితిసర్వవేదాన్తవాక్యానంతతప్రామాణ్యాద్విచారసాధారణ్యజీయత్వంఫలితం. — సూత్రాచరయోజనాయాంసద్భ్రాహ్మణోక్తమర్థమనుమానోపూర్వపక్షీబోధయతి(సన్నిధి)శాస్త్రయోనిత్వం-శాస్త్రప్రమాణకత్వం. ప్రమాణాంతరవేద్యత్వేకథంశాస్త్రయోనిత్వానుపపత్తిత్యత్రాహ(అస్మాదేత్యశాస్త్రమర్థవదితి)తుశ్చోఽవధారణే-జ్ఞయతోవాఇమానీత్యాదివాక్యవైత్యవధారణవాచినిఇతిహిత్వేతిబ్రహ్మజ్ఞానా. అనుభూతితగ్రహిత్యేనాయత్సాధ్యత్వాత్ ప్రత్యక్షస్యజ్ఞాతాప్రయోజనబోధకత్వంసమాషణం- శాస్త్రస్యబుభుత్సితగ్రహిత్యేనయత్సాధ్యత్వాత్ జ్ఞాతాప్రయోజనబోధకత్వందూషణం-తథాసతివత్సాధ్యత్వవాయసదస్సంభావ్యాకేష్యేద్వివశవజాదిప్రవృత్త్యనుపపత్తేః. — అస్మిన్సూర్వపక్షేసిద్ధాన్తేకదేశీమామాంసకశ్చేదయతి(కింతర్హితి)ఈశ్వరానుమానసాధానీధానిత్వం-ఈశ్వరమాత్రానభ్యుపగమన! వికదేశ్యత్వం. కింతర్హి-నకించిదిత్యర్థః. కథమిత్యత్రాహ(సతావదితి)సర్వస్యాపిప్రత్యక్షస్యాసామర్థ్యందర్శయితుంచక్త్యదైవిభ్యమాహ(తద్ధితి)ప్రథమ! స్యాపిదైవిభ్యమాహ(ఇద్వియసంభవమితి)అంతరజ్ఞేనమనోవివక్షితం. ప్రథమేనుపపత్తిమాహ(బాహ్యేద్వియాణీతి)దేశసన్నికర్షంవిశంఖతావిద్య

యోగ్యస్యవిషయబోధజననానీనసర్వార్థ సామ్రాజ్య-రత్ననిర్మాణ సమర్థపురుషవిశేషవిషయబోధజననాని. నా
 ప్యాస్తరం-ఆస్తరసుఖమఃఖాదివ్యతిరిక్తబహిర్విషయేషుతస్యబాహ్యైర్విజ్ఞియానపేక్షప్రవృత్త్యనుపపత్తైః. నాపియో
 గజన్యం-భావనాప్రకర్షపర్యస్తజన్యస్తస్యవిశదావభాసత్వేపిపూర్వానుభూతవిషయస్మృతిమాత్రత్వాన్నప్రామా
 ణ్యమితికుతఃప్రత్యక్షతా- తదతిరిక్తవిషయత్వేకారణాభావాత్. తథాసతితస్యభ్రమరూపతా. నాప్యనుమానంవిశే
 షతోదృష్టం సామాన్యతోదృష్టంవా - అత్యన్యమేవస్తునిసంబద్ధావధారణవిరహాన్నవిశేషతోదృష్టం. సమస్తవస్తుసా
 మ్రాజ్య-రత్ననిర్మాణసమర్థపురుషవిశేషనియతంసామాన్యతోదృష్టమపినవిజ్ఞముపలభ్యతే. ననుచ జగతఃకార్యత్వంత
 మపాదానోపకరణసంప్రదాన ప్రయోజనాభిజ్ఞకర్తృకత్వవ్యాప్తం - అచేతనార్భత్వంజగత్తైచ్చకచేతనాధీనత్వేన
 వ్యాప్తం - సర్వంహిఘటాదికార్యంతమపాదానోపకరణసంప్రదానప్రయోజనాభిజ్ఞకర్తృకందృష్టం. అచేతనార్భ
 మరోగంస్వశరీరమేకచేతనాధీనంచ. సావయవత్వేనజగతఃకార్యత్వం. ఉచ్యతే- కిమిదమేకచేతనాధీనత్వం. నతావ
 త్తదాయత్వత్పత్తిస్థితిత్వం- దృష్టాన్తోహిసాధ్యవికలస్సాన్యత్. నహ్యరోగంస్వశరీరమేకచేతనాయత్వత్పత్తిస్థితి- తచ్చ
 రీరస్యభోక్తృత్వాంభార్యాదిసర్వచేతనానామదృష్టజన్యత్వాత్తదత్పత్తిస్థిత్యోః. కించ - శరీరావయవినస్సాన్వయ
 వసమవేతతాయాపాస్థితిరవయవసంజ్ఞేషవిశేషవ్యతిరేకేణచేతనమపేక్షతే- ప్రాణలక్షణాతుస్థితిపక్షత్వాభిమతే
 క్షితిజలధిమహీధరాదానసంభవతీతి పక్షసపత్యోనుగతామేకరూపాంస్థితింనోపలభామహే. తదాయత్వప్రవృత్తిత్వం
 తదధీనత్వమితిచేత్ - అనేకచేతనసాధ్యేమగురుతరరథశిలామహీరుహాదిషువ్యభిచారః. చేతనమాత్రాధీనత్వేసిద్ధసా
 ధ్యతా. కించ- ఉభయవాదసిద్ధానాంజీవానామేవలఘువేనకర్తృత్వాభ్యుపగమోయుక్తః.

మానశజ్ఞేనకాలసన్నికర్షశ్చనిర్ధృతః. యోగ్యశజ్ఞేనవ్యభావసన్నికర్షఉక్తః. అనేనధర్మాధర్మాదివ్యాప్యత్తిః. స్వశజ్ఞేనవస్తురాదికంప్రతిజ్ఞాదివ్యాప్యత్తిః.
 యద్వా- స్వవిషయశబ్దేనైవాతీంద్రియస్వత్త్వనియతస్వరూపవిషయస్వచవ్యవచ్ఛేదః. యోగ్యశజ్ఞేనతత్త్వదింద్రియప్రతినియతరూపాదిజాతీయేషునుదృ
 వాదివశాదయోగ్యస్వవ్యవచ్ఛేదః. ద్విత్వియంప్రతిపత్తి(నాపీతి)మనశ్చనతద్విషయబోధజనకమిత్యర్థః. ఆస్తరసుఖమఃఖాదీవృత్తాస్తరశబ్దఃఆత్మతద్దర్శ
 పరః. తద్భ్రాహ్మిత్యాదేవహిమనసోప్యాస్తరత్వం. సుఖమఃఖాదీత్యాస్తరశబ్దవివరణం. అదిశబ్దేనేచ్ఛాద్వేషాదేరాత్మనశ్చపరః. వ్యతిరిక్తత్వనేనరూ
 పాదీనాంబహిష్ట్యమహిషపాదితం. యోగజన్యస్యనుపపత్తిందర్శయితుమాహ(నాపియోగేతి)యోగిప్రత్యక్షంకింపూర్వానుభూతానధికవిషయంప్రమా
 ణం- ఉతానుభూతాధికవిషయమితివికల్పమభిప్రేత్యానధికవిషయత్వేదమాషణమాహ(భావనేతి)అనధికవిషయతయాత్మమిత్రత్వాన్నప్రమాణ
 త్వమితిప్రమాణావాస్తరవిశేషత్వందూరోత్సాహమిత్యర్థః. అనధికవిషయత్వముపపాదయతి (తదతిరిక్తవిషయత్వేకారణాభావాదితి) కారణం-ఇ
 ద్వియసంబద్ధః. ప్రమితికారణాధావాన్ప్రమాణ్యమిత్యర్థః. అధికవిషయత్వేదమాషణమాహ(తథాసతీతి)ఇంద్రియసంబద్ధాభావేవ్యనుభూతాధికవిష
 యత్వేతస్యబోధమూలకత్వేనప్రాప్తితైవేత్యర్థః. ద్వివిధానుమానాగోచరత్వమాహ(నాపీత్యాదినా)నియతం- వ్యాప్తం. సిద్ధాన్తిచ్చాయయాచోద
 యస్తంవాదినంపూర్వపక్ష్యేకదేశీయతయతి(ననుచేతి)నైయాంకైకదేశిభిరుక్తానుమానవక్తృత్వాత్పూర్వపక్ష్యేకదేశీత్వం. సంప్రదానం- భోక్తా.
 ప్రయోజనం- వినియోగః. ఏకకర్తృకత్వసిద్ధ్యర్థమనుమానాస్తరమాహ(అచేతనేతి)ఉపాదానాదృభిజ్ఞకర్తృకత్వేదృష్టాస్తరమాహ(సర్వంహితి)ఏకచే
 తనాధీనత్వేదృష్టాస్తరమాహ(అచేతనేతి)రుగ్పరశరీరవ్యాప్యత్వస్థావరోగవ్యవహారకార్యత్వేనైద్యేషుపాదానాదృభిజ్ఞకర్తృకత్వసిద్ధిరేత్యత్రాహ(సా
 వయవత్వేనేతి)అనేనాచేతనార్భత్వపేతోశ్చానిధిశక్త్యాపరిహారోపిఫలితః. ఏవంపూర్వపక్ష్యేకదేశీనోక్తమథంసిద్ధాన్త్యేకదేశీదాషయతి(ఉచ్యతేఇత్యా
 దినా)బుద్ధిస్థత్వాత్పాశ్చాత్మమనుమానందాషయతి(కిమిదమితి)ఏకచేతనాధీనత్వంనామకింతదాయతాత్పత్తిస్థితిత్వం-ఉతతదాయత్వప్రవృత్తిత్వమితి
 వికల్పప్రథమః- తదాయతాత్పత్తిస్థితిత్వంగామకింతదిచ్ఛాదీనోత్పత్తిస్థితిత్వం - ఉతతదదృష్టాదీనోత్పత్తిస్థితిత్వమితివికల్పాభిప్రేతః. తేషాంవిక
 ల్పానాంయేషార్థఃకింశబ్దః. తత్రతదిచ్ఛాదీనోత్పత్తిస్థితిత్వంనదృష్టమితిసాధ్యతైకల్యందమాషణంప్రసిద్ధమితిబుద్ధాద్విత్వియంశిరోదాషయతి (దృష్టాన్తో
 హితి)సాధ్యవికలత్వంవివృణోతి(నహితి)కుత ఇత్యత్రాహ(తచ్ఛరీరస్యేతి)యద్వా-నతావదిత్యాదిగ్రన్థతదిచ్ఛాదీనోత్పత్తిస్థితిత్వతదదృష్టాదీనోత్పత్తి
 స్థితిత్వయోస్సాధారణః. తత్రేచ్ఛాదీనత్వపక్షేసాధ్యతైకల్యంస్ఫుటమితితదదృష్టాదీనత్వపక్షేసాధ్యతైకల్యంవివృణోతి(నహితి)ఉత్పత్తిస్థితిహిసహమా
 పి. తే. అభిజ్ఞింపుభిగిత్వ్యధూషయితుమాహ(కించేతి)స్వావయవసమవేతతారూపస్థితుక్తిరైవశిషాదిమతానుసారేణ. (నచేతనమపేక్షతఇతి)చే
 తనాపేక్షాహిస్వరూపతోవాన్యాత్-అదృష్టద్వారేణవా-ఇచ్ఛాద్వారేణవా. తత్రస్వరూపమాత్రమకించిత్కరంతత్పద్భావేషవిశదర్కనాత్. అదృ
 ష్టాదీనత్వేప్రాగేవాత్తరందత్వమితిచ్ఛాదీనత్వపక్షేనేనమాపితః. చేతనేచ్ఛాంనాపేక్షతఇత్యర్థః. ఆవినాశకాలాదశిధిలత్వం. జాగ్రితిరప్యనేనదత్తాత్తరే
 త్యభిప్రాయేణతదనుక్తిః. అథోక్తప్రకారవికల్పదూషణిరస్తమపిరోస్తరంమాషణస్తరసద్భావాదుపాదాయదూషయతి (ప్రాణనేతి)ప్రాణలక్ష
 |ణ- చక్షువత్ప్రాణసహితత్వం. (నోపలభామహఇతి)కాలాత్యయాపదేశఇత్యభిప్రాయః. తదాయత్వప్రవృత్తిత్వమేకచేతనాధీనత్వమితిపక్షం.
 శబ్ద-తే(తదాయత్వేతి)అచేతనార్భత్వపేతోరనైకాస్తరమాహ(అనేనేతి)అనేకచేతనసాధ్యే-అనేకచేతనప్రవర్త్యస్విత్యర్థః. చేతనైకత్వావివ
 యోనిసిద్ధసాధ్యత్వమాహ(చేతనమాత్రేతి)ఏవమేకచేతనాధీనత్వంనిరస్తం. కార్యత్వపేతోర్లాఘవతర్కముభేనసిద్ధసాధ్యతామాహ(కించేతి)ఉభ
 యవానిసిద్ధానామితిభాష్యసూక్తి- శ్లోకప్రకల్పవిరోధతయ్యుక్తః. ప్రపరగ్రహణిశ్యమాః. సంభవంత్యాంకౌహిలాఘవతర్క- గత్యుక్త

నచజీవానాముపాదానాద్యనభిజ్ఞతయాకర్తృత్వాసంభవః-సర్వేషామేవచేతనానాం పృథివ్యాద్యుపాదానయాగా
ద్యుపకరణసాక్షాత్సారసామర్థ్యాత్. యథేదానీంపృథివ్యాదయోయాగాదయశ్చప్రత్యక్షమీత్యుచ్యతే. ఉపకరణభూత
యాగాదిశక్తిరూపాపూర్వాదిశబ్దవాచ్యాదృష్టసాక్షాత్కారాభావేపిచేతనానాంనకర్తృత్వాసంభవః-తత్సాక్షాత్కారా
తాగ్రానపేక్షణాతాగ్రార్యార్థమృత్యు. శక్తిమత్సాక్షాత్కారాదవహికార్యారమృత్యుపయోగీ. శక్తేస్తుజ్ఞానమాత్రమే
వోపయుజ్యతే-నసాక్షాత్కారః - నహికులాలాదయఃకార్యోపకరణభూతదణ్డచక్రాదివత్తద్భక్తిమహిసాక్షాత్కార్య
ఘటమణికాదికార్యమారభంతే. ఇహతుచేతనానామాగమావగతయాగాదిశక్తివిశేషణాం కార్యారమృత్యునానుపప
న్నః. కించ-యచ్ఛక్యక్రియంశక్యోపాదానాదివిజ్ఞానంచ - తదేవతదభిజ్ఞకర్తృకంసృష్టం. మహిషహిధరమహాష్ట
వాదిత్వశక్యక్రియమశక్యోపాదానాదివిజ్ఞానంచేతనచేతనకర్తృకం. అతో ఘటమణికాదిసజాతీయశక్యక్రియశక్యో
పాదానాది విజ్ఞానవస్తుగతమేవకార్యత్వం బుద్ధిమతగ్రృహ్యార్థకత్వసాధనేప్రభవతి. కించ-ఘటాదికార్యమనీశ్వ
రేణాల్పజ్ఞానశక్తీనాసశరీరేణపరిగ్రహవతా-నాప్రకామేననిర్మితంసృష్టమితి తథావిధమేవచేతనంకారంసాధయన్న
యంకార్యత్వహేతుస్సిషాదయపితపురుషసార్వజ్ఞ్యసర్వైశ్వర్యాదివిపరీతసాధనాద్విరుద్ధస్యాత్. నచైతావతాస
ర్వానుమానోచ్ఛేదప్రసక్తః - లింగినిప్రమాణాంతరగోచరేలింగబలాపస్థాపితావిపరీతవిశేషాస్తత్ప్రమాణప్రతిహతగత
యోనివర్తంతే. ఇహతుసకలేతరప్రమాణావిషయేలింగినిఖలనిగ్దాణవతురే అన్వయవ్యతిరేకావగతావినాభావనియ
మాధర్మాస్సర్వసేవావిశేషేణప్రసజ్యంతే-నివర్తకప్రమాణాభావాత్తదైవావతిష్ఠంతే. అత ఆగమాద్యతేకభమిశ్వర
సేస్సృష్టిః. — అత్రాచుః- సావయవత్వాదేవజగతఃకార్యత్వంసప్రత్యాఖ్యాతుంశక్యతే. భవద్విచప్రయోగాః-
వివాదాధ్యాసితంభూభూధరాది-కార్యం-సావయవత్వాత్ఘటాదివత్. తథా-వివాదాధ్యాసితమవనిజలధిమహాధరా
ది-కార్యం-మహత్త్వేనతిక్రియావత్త్వాత్ఘటవత్. తనుభవనాది-కార్యం- మహత్త్వేనతిమూర్తత్వాత్ఘటవదితి.

రాసంభవేత్సాధికకల్పనంసదోషాయేత్వత్రాహ (నచేతి)కుత ఇత్వత్రాహ (సర్వేషామితి)పూర్వకాలేచేతనానాంసాక్షాత్కారసామర్థ్యంసృష్టమాన
నీత్యోపపాదయతి (యథేతి) (ఇదానీమితి)ఏవంపూర్వకాలేపితిభావః. ధర్మాధర్మసాక్షాత్కారాభావాత్కర్తృత్వాసంభవమాశక్త్యాహ (ఉపకరణేతి)
(యాగాదిశక్తిరూపేతి) యాగాదిజన్యస్వాత్మతిశయరూపేత్యర్థః. కుత ఇత్వత్రాహ (తత్సాక్షాత్కారేతి) తద్విఘటాదినిర్మాణమృదాదిసాక్షాత్కార
నియమకథమిత్వత్రాహ (శక్తిమితి) శక్తిమచ్ఛక్తిసంబంధస్యవత్తే. జన్యజనకభావస్యచసంబంధవిశేషరూపత్వాత్ శక్తిరూపాదృష్టజనకయాగా
దిమశక్తిమచ్ఛక్తిప్రయోగః. శక్తేరప్యవేషితత్వసామ్యత్వత్సాక్షాత్కారోపేక్షితః - అన్యథా-నవగతవస్తుశక్తియోపిపురుషస్తైస్తత్కార్యం కుర్వంత్య
త్రాహ (శక్తేస్త్వేతి) తుశబ్దశక్తిమతవనశక్తేరపిజ్ఞాతవ్యత్వేపివిశేషద్యోతనార్థః. శక్తిసాక్షాత్కారానుపయోగముపపాదయతి (సహితి) శక్తిసాక్షాత్కారా
నపేక్షత్వేపిశక్తిజ్ఞానమాత్రమపేక్షితం- తచ్ఛబ్దచక్రాదివస్తువ్యవస్థానిరేకవశాత్పిథ్యతి - యాగాదౌతుకభమిత్వత్రాహ (ఇహస్త్వేతి) ఏవంనీధ
సాధనత్వముక్తం- అథకార్యత్వహేతురూపాధిద్యుయేసోపాధికత్వమాహ (కించేతి) సాధనావ్యాపకత్వమాహ (మహిమహిధరేతి) సాధ్యసమవ్యాప్త
త్వమాహ (అత ఇతి)సోపాధికత్వేనసాధ్యేనహేతుర్యోగ్యత్వానిర్ధిస్సానిదిత్యుపాధేర్దూషణత్వం. అదృష్టవజ్జీవకర్తృకత్వవ్యాప్తత్వేర్ధంబుద్ధిమ త్క
ర్తృపూర్వకత్వసాధనఇత్వముక్తం. అథకార్యత్వహేతుర్యోగ్యత్వేపివిరుద్ధత్వమాహ (కించేతి) అనీశ్వరేణ- కర్తృవశ్యేన. పరిగ్రహవతా- ఉపకరణవతేత్వ
ర్థః. సర్వానుమానోచ్ఛేదకశక్త్యాహ (నచేతి) కథమిత్వత్రాహ (లింగిని) పక్షేపితథాసానిదిత్యత్రాహ (ఇహస్త్వేతి) తుశబ్దాభిప్రేతంవైషమ్యమా
హ (నివర్తకేతి) నిర్ధాన్యకదేహిమతముపసంహరతి (అత ఇతి) నిర్భుతిచెన్నగమాద్యతేమానమిత్వర్థః. అహ- నిర్ధాసాధనత్వసోపాధికత్వవిరుద్ధత్వైర్దూషి
తత్వాదిత్వర్థః. — అథసాక్షాత్కార్యపక్షేణంప్రస్తాతి (అత్రాచురితి) కార్యత్వహేతుస్సర్వరూపానిధిమాశక్త్యుత్పదస్యతి (సావయవత్వాదితి)
(సావయవత్వాదేవేతి)పూర్వంప్రస్తుతాదేవేత్వర్థః. అనేనహేత్వేనరసద్భావోపిసూచితః. ఏవంకణ్ఠోక్త్యా-2౭ప్రాయేణచనిర్ధాన్యత్వాన్ప్రయోగతోవి
వృణోతి (భవద్వితి)వివాదాధ్యాసితపదవివరణంభూభూధరాదిపదం. ఆదిశబ్దోపాత్తవ్యక్తిసంగ్రహకంవివాదాధ్యాసితపదం. యద్వా-పక్షీకృతేష్వ
వసంప్రతిపన్నంశవ్యవచ్ఛేదాయవివాదాధ్యాసితశబ్దః- సప్రసిఖాతపూరణిమృద్యాఃపుథివ్యంశా, స్సగరసుతాదినిమృద్యాస్సముద్రాంశాః, అ
స్రాదినిమృద్యాఃపర్వతాదయ, శ్చ. ప్రశయేపిజలధేరవస్థానాత్, సర్వాభావేపి ప్రక్షుశ్శరీరావస్థానా, చుతయోరకార్యత్వశక్త్యాద్యోతనాయప్ర
తిజ్ఞానాక్యావర్తనేన జలధితనుశబ్దోపాదానం. ద్వితీయత్యతీయప్రయోగయోర్భేద్యమాత్వపదేనపరమాణువాప్యవృత్తిః. క్రియావత్త్వమూర్తత్వ
శబ్దాభ్యాంగగనాదివాప్యవృత్తిః. అవనిమహిధరశబ్దమధ్యేజలధితబ్ధినివేశ్యదస్త్యత్యయోరపేక్షసద్భావజ్ఞాపనార్థః. ప్రసిద్ధావ్యాప్త్యాతాదౌ భూభూధర
కమ్యః. సనుతనుపక్షీకారోనయక్తః- అన్యదాదిశరీరేనిర్ధాసాధనా, దీశ్వరశరీరేత్వాశ్రయానిర్ధేయ, వైవం- తనోర్విశేషతఃపక్షీకారస్సద్భావావాత్.
తదుపాదానంతుస్సపక్షనంప్రతిపన్నస్యేశ్వరశరీరసాక్షికకార్యతాజ్ఞాపనార్థం. యద్వా- సావయవత్వాదేవేత్వాదేరయమాశయః- ససావయవత్వా
కుత్వత్తిమత్త్వంప్రసాధ్యతత్సకర్తృకత్వంసాధ్యతే-అమికుసావయవత్వేనైవకృతిసాధ్యత్వరూపకార్యత్వంసాధ్యతే- కృతిశ్చననిరాశ్రయేతితదాశ్ర
యఃకర్తృసామాన్యతస్సిద్ధ్యతి. సర్వేవంతర్నికార్యత్వాత్సకర్తృకత్వేసాక్ష్యహేతుస్సాధ్యబిశిష్టతాసాక్ష్యత్. స- కృతిసాధ్యత్వంకుతః - ఉపాదా

సావయవేషుప్రవ్యేష్విదమేవక్రియతేనేతరదితికార్యత్వస్య నియామకంసావయవత్వాదిరేకిరాపాస్తరం నోపలభా
 హంహే. కార్యత్వప్రతినియతంశక్యక్రియత్వంశక్యోపాదానాదివిజ్ఞానత్వంచోపలభ్యతఇతిచేత్. స-కార్యత్వేనాను
 మతేపివిషయేజ్ఞానశక్తికార్యానుమేయేతిత్యన్యత్రాపిసావయవత్వాదినాకార్యత్వంజ్ఞాతమితితేచప్రతిపన్నేపవేతినక
 శ్చిద్విశేషః. తథాహి-ఘటమణికాదిషుకృతేషుకార్యదర్శనానుమితకర్తృగతతన్నిగ్దాణశక్తిజ్ఞానఃపురుషోద్భవప్ర
 ర్వంవిదితస్సన్నివేశంనరేంద్రభవనమాలోక్యవయవస్సన్నివేశవిశేషేణతస్యకార్యత్వంనిశ్చిత్యతదాసీమేవకర్తుస్తజ్ఞా
 నశక్తివైచిత్ర్యగునుమి నోతి. అతస్తనుభవనాదేశకార్యత్వేసిద్ధి సర్వసాక్షాత్కారతన్నిగ్దాణాదినిపుణఃకశ్చిత్పురుషవి
 శేషసిద్ధ్యత్యేవ. కించ-సర్వచేతనానాంధర్మాధర్మనిమిత్తైసినుఖదుఃఖోపఖోగేచేతనానధిష్ఠితయోస్తయోరచేతన
 యోఃఫలహేతుత్వానుపపత్తైః సర్వకర్మానుగుణసర్వఫలప్రదానచతురఃకశ్చిదాధ్యాయః - వర్ధకినానధిష్ఠితస్యవాస్యా
 దేరచేతనస్య జేశకాలాద్యనేకపరికరస్సన్నిధానేపియూపాదినిగ్దాణసాధనత్వాదర్శనాత్. బీజాగ్నిరాదేశపత్యోస్త
 ర్భావేణైర్వ్యభిచారాపాదనంక్రోత్రియవేతాళానామనభిజ్ఞతావిజృమ్భితం. తతపవనుఖాదిభిర్వ్యభిచారవచనమపి
 రజైవ. నవలాఘవేనోభయవాదిసంప్రతిపన్నత్యైర్జ్ఞానామేవఈవృశాధిస్తాత్యత్వకల్పనంయుక్తం-తేషాంసూక్ష్మవ్య
 వహేతవిప్రకృష్టవర్మనాశక్తినిశ్చయాత్. దర్శనానుగుణైవహిసర్వక్రకల్పనా. నచత్యైర్జ్ఞానవదీశ్వరస్యాశక్తినిశ్చ
 యోప్తి. అతఃప్రమాణాస్తరతోనతత్సిద్ధ్యనుపపత్తిః సమర్థకర్తృపూర్వకత్వనియతకార్యత్వహేతునాసిద్ధ్యన్వాభా
 వికసర్వార్థసాక్షాత్కారతన్నియమనశక్తిసంపన్నపవసిద్ధ్యతి. యద్వినైశ్వర్యాద్యాపాదనేనధర్మవిశేషవిపరీతసాధ

నాద్యభిజ్ఞకర్తృకత్వంసాధ్యమితివైషమ్యాత్. అతపవచ్యుతరతక్రియతఇత్సుక్తం- నోత్పద్యతఇతి, కార్యత్వంనిశ్చిత్యతదాసీమేవకర్తుస్తజ్ఞానశక్తి
 వైచిత్ర్యమనుమి నోతిత్వాది. చ. వివంచకృతిసాధ్యత్వలక్షణాశ్చేశరస్యాపివివాదపదత్వాత్పక్షతోపపత్తిః. అథసాపాధికత్వంసామాన్యేనప్రతిష్ఠి
 తం (సావయవత్వేన) సావయవత్వముపలక్షణం- మహత్త్వేనప్రతిక్రియావత్త్వంమహత్త్వేనతిమా ర్తత్వంచసావయవత్వసమానాశ్రయం తత్సమ
 వ్యాప్తమితియోరత్యపాధికపరీహరసిద్ధి. రూపాస్తరం- అకారాస్తరం. ఉపాధింశక్తి (కార్యత్వేతి) పరిహరతి (నేతి) కార్యత్వేనానుమతే-సపక్షే.
 అన్యత్ర- పక్షే. ససయేపిసూహాకార్యత్వానుమయేజ్ఞానశక్తి- తద్వత్పక్షేపికార్యత్వస్యప్రతిపన్నత్వాత్జ్ఞానశక్తిలగుమయేతే ఇతినాశక్యక్రి
 యత్వంశక్యజ్ఞానత్వంచేర్వగ్ధ. తదైవవర్మయతి (తథాహితి) కింతదకర్తృపితక్యక్రియత్వంశక్యోపాదానాదిజ్ఞానత్వముపాధి- ఉత్తతత్కర్తృశక్యక్రి
 యత్వంశక్యోపాదానాదిజ్ఞానత్వం. ప్రధమకల్పేనపత్యేనుయాయిత్యాభావానోపాధికత్వం. ద్వితీయకల్పేపక్షేవిషయమాన్వయానోపాధికత్వం. సర్వస
 ిద్యమయాయాపక్షేష్యవిషయనోచ్యుపాధికత్వంప్రాయః. కర్తృతత్త్వానశక్తివైచిత్ర్యమిత్వనేనాభిప్రేతోయంవికల్పః. తతఃకమిత్వత్రాహ (అత
 ఇతి) అతః- సావయవత్వాదిహేతోద్భిరుపాధికత్వాదిత్యగ్ధ. వివంసావయవత్వాత్కృతిసాధ్యత్వరూపకార్యత్వేనాభ్యేశక్యక్రియత్వాదిఉపాధింశ
 చిచ్ఛతః. అనేనోత్ప్రతిమత్వాత్సకర్తృకత్వేనాభ్యేశక్తిమత్త్వహేతుపరిహరపాధికభవతి. సావయవత్వాదత్ప్రతిమత్వేనాభ్యేతూపాధేగూర్వా
 దావ్యధిచారశ్చసిద్ధః- సమాదుర్వాదిరుప్పద్యమానోద్భవాదేశ్యక్యక్రియః. సిద్ధసాధనత్వనిరాసార్థమనుమానాస్తరప్రదర్శనార్థంచాహ (కించేతి) ధ
 ర్మాధర్మనిమిత్తేసిద్ధసాధనత్వశ్చజ్ఞానాచనం. అనధిష్ఠితయోరనుపపత్తిరి-అన్యయవ్యాప్తిదేష్టేవ్యతిరేకవ్యాప్తుక్తిః. దృష్టానమాహ (వర్ధకినేతి) వా
 స్యాదేర్భూపాద్యకరణత్వస్యచేతనవ్యతిరక్తసహకార్యస్తరాధావప్రయత్నత్వశ్చజ్ఞానవ్యవృత్త్యందేశకాలాద్యనేకపరికరస్సన్నిధానేపీత్యుక్తం. ధర్మా
 ధర్మాస్తసాక్షాత్కారితేతనాధిష్ఠితావేవకార్యకరా- అచేతనత్వాత్వాస్యాదివదిత్యనుమానశరీరం. జీవైర్ధర్మాధర్మసాక్షాత్కారతత్కూర్వకరదధిష్ఠానా
 నాగాజీవవిలక్షణసిద్ధిః. అనధిష్ఠితస్యకార్యకరత్వాదాగాత్, జీవైస్సాక్షాత్కారతత్కూర్వకాధిష్ఠానాదాగా, చ్చసిద్ధసాధనంచపరిహృతం. కర్తృభా
 వేకార్యానుత్ప్రతిప్రసజ్గరూపస్యవిషయేవాధికతర్కస్యపురుషగుణాదిప్రయాజకాద్యప్రేనకార్యోత్పత్తుప్రపత్తిరితియా-న్యథాసిద్ధిస్సామ్యనేనైవపరి
 హృతాభవతి. అచేతనస్యామ్యనధిష్ఠితస్యబీజాదేరజ్ఞురోత్పాదకత్వదర్శనాద్యభిచారఇతిశ్చజ్ఞాంపరిహరతి (బీజాజ్ఞురేతి) కార్యత్వహేతోరజ్ఞురాదావ్య
 భిచారపరిహరణ్జ్ఞురశ్చోపాదానేనభివేతి. చేతనానభిసంహితపుశకాద్యత్వాదత్రేచేతనానధిష్ఠితైస్సన్వయమచేతనైస్సగుణాదిభిరచేతనత్వహేతోర్వ్య
 భిచారమాశక్త్యపరిహరతి (తతపివేతి) ఆదిశబ్దేనదుఃఖాదికం, చేతనానధిష్ఠితంగుణాద్యత్వాదకంమనఃప్రభృతి, చవిషయీతం. ఏతేనస్వేచ్ఛామస్తరే
 నోత్పద్యమానైస్సుఖదుఃఖవిశేషైః, ప్రత్యాయైశ్చపుశకాజ్ఞకముదిభిః, కార్యత్వహేతోఃవ్యభిచారశ్చపరిహృతాభివేతి. లాఘవన్యాదేనహేతోరన్యథా
 సిద్ధేసిద్ధసాధనత్వమాశక్త్యపరిహరతి (నచేతి) కుతఇత్యాకాక్షాయామిదృశశబ్దాభిప్రేతంహేతుంవివక్షాతి (తేషామితి) ఏకేన్ద్రియకల్పనస్యలాఘ
 వేష్యేకేన్ద్రియస్యశబ్దాదిసకలిషయగ్రహణశక్తేర్వ్యనేకేన్ద్రియకల్పనం- తస్మాల్లాఘవాధ్యమశక్తస్యకార్యకరత్వకల్పనమయమితిభావః. తదేవో
 పపాదయతి (దర్శనేతి) ఉపపన్నమేవహేతునీయం- నచజీవానాంసూక్ష్మవ్యవహితాదిదర్శనశక్తిర్వృత్త్యగ్ధః. శక్తిమత్సాక్షాత్కారపవతపక్షేతనతు
 శక్తిసాక్షాత్కారభితిదమపిప్రత్యుక్తంభవతిసూక్ష్మవ్యవహితేత్వాదిగా- శక్తిమతామపిపరమాత్వాదీనాంక్షేత్రజ్ఞేనసాక్షాత్కారాసిద్ధిః. ఈశ్వరేనతథాను
 పపత్తిరిత్యాహ (నచేతి) అవాస్తరానుమానేనేశ్వరసిద్ధినిగమయతి (అతఇతి) వ్యాప్తిబలాత్కార్యానుగుణజ్ఞానశక్తిమాన్కూర్వాసిద్ధ్యతు-తస్యకథంక్షేత్ర
 జ్ఞతైలక్షణ్యం- జ్ఞానంహేత్యేన్ద్రియాదిసావేషమితిశ్చజ్ఞాయాం పక్షధర్మతాలసిద్ధమర్థమాహ (నమగ్ధేతి) అస్యాభావికత్వేకర్మానుగుణవమితజ్ఞా
 నశక్తిమత్త్వంసాధితితద్వ్యధాసాధ్యోస్వాభావికసర్వార్థసాక్షాత్కారశబ్దః. అథకార్యత్వహేతోద్భిరుద్ధత్వంపురుషస్థితి (యత్త్వైత్వాదినా) కథమిత్వత్రా

నత్వమున్నితం - తదనుమానవృత్తానభిజ్ఞత్వనిబధనం-సహజే సహదృష్టేనాం సర్వేషాంకార్యస్యాహేతుభూతానాంచ
ధర్మాణాంలింగీకృత్యప్రతిష్ఠాః. ఏతదుక్తంభవతి - కేనచిత్ కించిత్ క్రియమాణం స్వోత్పత్తయేకస్తుస్వనిర్మాణసామర్థ్యం
స్వోపాదానోపకరణజ్ఞానంచాపేక్షతే-నత్వన్యసామర్థ్యమన్యజ్ఞానంచ-హేతుత్వాభావాత్. స్వనిర్మాణసామర్థ్య
స్వోపాదానోపకరణజ్ఞానాభ్యామేవస్వోత్పత్తాపుపన్నాయాం సంబధితయాదర్శనమాత్రేణా కించిత్కరస్యాథాస్త
రాజ్ఞానాదేర్హేతుత్వకల్పనాయోగాదితి. కించ- క్రియమాణవస్తువ్యతిరిక్తాధ్వానాదికం కేంసర్వవిషయంక్రియోప
యోగి-ఉత్కతిపయవిషయం. నతావత్సర్వవిషయం-సహికులాలాదిఃక్రియమాణవ్యతిరిక్తంకిమపినజానాతి. నాపీకతి
పయవిషయం - సర్వేషుకర్తృపుతత్తదజ్ఞానాశక్త్యనియమేనసర్వేషామజ్ఞానాదీనాం వ్యభిచారాత్. అతః కార్యత్వ
స్యాసాధకానామనీశ్వరత్వాదీనాం లింగీకృత్యప్రతిష్ఠితినివచితసాధనత్వం. కులాలాదీనాందణ్డవక్రద్యధిష్ఠానం శరీర
ద్వారేణైవదృష్టమితిజగదుపాదానోపకరణాధిష్ఠానమీశ్వరస్యాశరీరస్యానుపపన్నమితిచేత్. న- సంకల్పమాత్రేణైవప
రశరీరగతభూతవేతాళగరళాద్యపగమవినాశదర్శనాత్. కథమశరీరస్యపరప్రవర్తనభూవస్సుంకల్పితిచేత్. నశరీరా
పేక్షస్సుంకల్పః - శరీరస్యసంకల్పహేతుత్వాభావాత్. మనవపహిసజ్జల్పహేతుః. తదభ్యుపగతమీశ్వరేపి - కా
ర్యత్వేనైవ జ్ఞానశక్తివత్సనసోపి ప్రాప్తత్వాత్. మానస స్సుంకల్ప స్సశరీరస్యైవ- సశరీరస్యైవ సమనసకర్తా
దితిచేత్. న - మనసో నిత్యత్వేన దేహపగమేపి మనస స్సద్భావేనా నైకత్వాత్. అతో విచిత్రవయవ స
న్నివేశవిశేషతనుభవనాది కార్యనిర్మాణే పుణ్యపాపపరవశః పరిమితశక్తిజ్ఞానః యేత్రజ్ఞోనప్రభవతీతి నిఖిలభువన ని
ర్మాణ చతురోఽచిన్త్యాపరిమితజ్ఞానశక్త్యైశ్వర్యోఽశరీర స్సుంకల్పమాత్రసాధన పరినిష్పన్నానస్త విస్తారవిచిత్రరచన
ప్రపజ్ఞః పురుషవిశేష ఈశ్వరోఽనుమానేనైవ సిద్ధ్యతి. అతః ప్రమాణాంతరావసేయత్వా ద్బ్రహ్మణః నైతద్వా
క్యం బ్రహ్మప్రతిపాదయతి. కించ - అత్యంత భిన్నయోరేవ మృద్భివ్యకులాలయో ర్నిమిత్తోపాదానత్వ దర్శనేన

హ(సహజభి)కింసహదర్శనమాత్రాచ్ఛరీరాదిప్రాప్తిఃఉత్కతిపయత్వాత్. నాద్యఃఅతిప్రసక్తాత్.నద్వితీయః-హేతుత్వానిర్ధేత్యనిప్రాయః.కార్య
స్యాహేతుభూతానామితివ్యాప్త్యభావోఽప్యభిప్రేతః. సనుసర్వపపక్షేమసహదృష్టత్వాత్కార్యహేతుత్వంచకల్ప్యం-తథాసతికథంకతనయాప్రాప్తిః
కతినయప్రాప్తిశ్చ్యతేభిత్వత్రాహ (ఏతదుక్తమితి)విశేషవిరోధంపరిహర్తుమపేక్షితానపేక్షితాంశవివేకమాహ(కేనచిదిత్)సహజేసహదృష్టత్వాత్
అజ్ఞానాదేరహేతుత్వంకల్పితామిత్వత్రాహ (స్వనిర్మాణేతి) (ఆకించిత్కరస్యేతి) అనన్యథానిర్ధాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంహి హేతుత్వనిశ్చయః.
తత్రజ్ఞానశక్తినిర్వహ్యైకించిత్కారాదధికఃకశ్చిత్తదన్యజ్ఞానాసామర్థ్యనిర్వహ్యైకించిత్కారోద్యత్తత్వేన్యాదనన్యథానిర్ధిః-నచాధికఃకించిత్కారోద్యత్తః.
నచకల్ప్యః-అజ్ఞానాసామర్థ్యహేతువ్యతిరేకేకార్యనివృత్త్యభావాత్. స్వవిషయసామర్థ్యోపాదానాదిజ్ఞానాభ్యాంవినియథాకార్యానుదయః - ర
థాఽన్యసామర్థ్యాజ్ఞానాభ్యాంవినియథాకార్యానుదయోనద్యత్తః. అతోనరస్యహేతుత్వంకల్ప్యం-సహిసతిభావమాత్రంహేతుత్వం-కింతునత్యేవభావభి
భావః. అకించిత్కరత్వమేవవికల్పముఖేనోపపాదయతి (కించేతి) (సర్వేష్యేతి) సహికులాలాదినిర్మాణానుగుణజ్ఞానసామర్థ్యాభావా ఘటనిష్పత్తిహే
తుః- తదనుగుణజ్ఞానసామర్థ్యవతోపిఘటాదినిష్పాదకత్వదర్శనాదిత్యర్థః. యరుసహజేసహదృష్టత్వేనలింగీనిప్రాప్తినివచితవిశేషజాంభక్తిగ్రాహకప్ర
మాణప్రతిహతానాంవిప్రతిః- నత్వితరేపయితి- ఇదమపికార్యత్వస్యాసాధకానామిత్వనేనప్రత్యుక్తం- సాధ్యానుపయోగిత్యేనాన్యథానిర్ధానాంస
హదృష్టానామపిధర్మాణాంవ్యతిరేకాభావేనవ్యాప్తిశాస్త్రత్వాదప్రాప్తిః. సహదృష్టేష్యపికార్యానుపయోగినాంప్రాప్తిర్నస్యాత్- శరీరంహికార్యోప
యోగీతిశబ్దతే (కులాలాదీనామితి) పరిహరతి (నేతి) కథమిత్వత్రాహ (సంకల్పేతి) శబ్దతే (కథమితి) పరిహరతి (నేతి) కోహేతుత్వత్రాహ
(మనవివేతి) తత్త్విమస్తీత్వత్రాహ (రదితి) కుతభిత్వత్రాహ (కార్యత్వేనేతి) ఈశ్వరస్యమనస్సంబద్ధోక్తిర్నాన్యైకదేహితేన. పునశ్శబ్దతే (మా
నసభి) పరిహరతి (నేతి) అనైకాన్త్యాత్- వ్యాప్త్యభావాత్. అశరీరేపిమనస్సంబద్ధస్యవిద్యమానత్వాద్వాఽనైకాన్త్యం. మనసానిత్యత్వేపిచేతనస్య
కార్యకరత్వేశరీరసంబద్ధసాపేక్షత్వమస్తి- మనసీనిత్యేనత్యపిముక్తాత్తనఃకార్యకరత్వాభావాత్- సహిముక్తాత్తనోబుద్ధిసంఖయఃభాదికం మనోజనయ
తితిచోద్యమస్తి. అత్రమీమాంసకంప్రతిప్రతిబద్ధాపరిహరంహృదినిభాయపక్షధర్మతాబలందర్శయన్నీశ్వరసిద్ధినిగమయతి (అతోవిచిత్రవయ
వేతి) అశరీరస్సుంకల్పమాత్రసాధనపరినిష్పన్నానస్తవిస్తారవిచిత్రరచనప్రపజ్ఞభిత్వాభ్యాంపదాభ్యాంప్రతిబద్ధాపరిహరణిప్రాయోజ్ఞాతః. విభు
ద్రవ్యసంయోగినోపస్థనవతోఘటాదేస్సర్వవత్త్వనియమేపి- విభుద్రవ్యసంయోగినోపస్థనవతోపిమనసోనస్సర్వవత్త్వమస్తీక్రియతే. అయం
ప్రాభాకరంప్రతిపరిహరః. మహిమగుణకాలిననైజనస్యరూపోపలబ్ధునియమేదృష్టేపి-చతుషీరూపోపలబ్ధ్యానాగ్నేకృతః, కార్యరమ్యకస్యసావయవ
త్వవ్యాప్తిపరమాణుకుభగ్నా-తస్మాదనేకవిరోధపరిహారాజ్ఞానాభ్యాంప్రతిష్ఠోన్యాయ్యః. అతఃమనఃకార్యకరత్వేశరీరసంబద్ధసాపేక్షత్వంభోగసాధన
మనస్త్యప్రయోక్తమితిభావః. ఏవంసాధకాన్తరసిద్ధత్వాజ్ఞానభావస్సునిశాస్త్రస్యాప్రామాణ్యనిగమయతి (అతఃప్రమాణేతి) నిమిత్తా
పాదానైకస్యగగనాదిస్యజ్ఞానమనావిషయత్వేనశాస్త్రస్యాధికవిషయత్వాత్ బ్రహ్మణిప్రామాణ్యమాశక్యత్రత్రాధకాన్తరవాధితత్వాచ్ఛా
స్త్రాప్రామాణ్యముచ్యతే(కించేతి)నిమిత్తమాత్రమనవదత్త్వాస్త్రస్యాధికవిషయత్వాత్ బ్రహ్మణిప్రామాణ్యమాశక్యత్రత్రాధకాన్తరవాధితత్వాచ్ఛా
స్త్రాప్రామాణ్యముచ్యతే(కించేతి)నిమిత్తమాత్రమనవదత్త్వాస్త్రస్యాధికవిషయత్వాత్ బ్రహ్మణిప్రామాణ్యమాశక్యత్రత్రాధకాన్తరవాధితత్వాచ్ఛా

అతానాదేర్నిరవయవప్రవ్యస్యకార్యత్వానుపపత్త్యచనైకమే వప్రవృత్తకృత్సస్యజగతోనిమిత్తముపాదానంచప్రతిపాదయతుంశక్నోతీతి.

ఏవంప్రాప్తైబ్రాహ్మణి-యథోక్తలక్షణంబ్రహ్మజన్మాదివాక్యంబోధయత్సేవ.పతః-శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాత్ బ్రహ్మణః. యదుక్తంసావయవత్వాదినాకార్యంసర్వంజగత్ -కార్యంచతదుచితకర్తృవిశేషసూర్యకందృష్టమితినిఖిలజగన్నిర్మాణ,తదుపాదానోపకరణవేదన,చతురశఃశ్చిదనుమేయితి-తదయుక్తం-మహిమహాగ్నివాదినాంకార్యత్వేష్వేకదైవైకేననిర్మితాభివ్యక్తప్రమాణాభావాత్. నచైకస్యఘటస్యేవసర్వేషామేకంకార్యత్వం - యేనైకదైవైకకర్తృత్వాత్. పృథగ్భూతేషుకార్యేషుకాలభేదకర్తృభేదదర్శనేనకర్తృకాలైక్యనియమాదర్శనాత్. నచ యే ప్రజ్ఞానాంవిచిత్రజగన్నిర్మాణశక్త్యాకార్యత్వబలేన తదపరిక్షితల్పనాయాంఅనేకకల్పనానుపపత్త్యైకకర్తృభవతుమర్హతీతి- యే ప్రజ్ఞానామేవోపచితపుణ్యవిశేషాణాం శక్తివైచిత్ర్యదర్శనేనతేషామేవాతిశయితాదృష్టసంభావనయాచ తద్విదిలక్షణకార్యహేతుత్వసంభవాత్ తదపరిక్షితత్వద్వైపురుషకల్పనానుపపత్తేః. నచ యుగపత్ సర్వోత్పత్తిసర్వోచ్ఛిత్తిశ్చప్రమాణపదవీమధిరోహతః-అదర్శనాత్, క్రమేణైవోత్పత్తివాతదర్శనా, చ్యుకార్యత్వేనసర్వోత్పత్తివినాశయోః కల్పమానయోగ్దర్శనానుగుణ్యేనకల్పనాయాంవిరోధాభావా, చ్యు. అతోబుద్ధిమదేకకర్తృకత్వేసాధ్యేకార్యత్వస్యా

పక్షీకృతేషుషీత్యాదిమద్రవ్యేషుసావయవత్వస్యైవకార్యత్వప్రయోజకతయానిరవయవప్రవ్యస్యకార్యత్వంపూర్వమేవ ప్రతిపన్నమితిపశ్యాన్వాప్రసంగిరవయవద్రవ్యోత్పత్తిం ప్రతిపాదయతి. శ్రుతిలిఖితాదిషువిపర్యాసర్యంహి ప్రాబల్యదౌర్బల్యహేతువిధిభావః. పూర్వపక్షపరమాప్రావితిశబ్దః.

సిద్ధాంతవస్తువుపక్రమతే (ఏవంప్రాప్తతి) పరమసాధ్యం ప్రతిజానీతే (యథోక్తై) అకాక్షాపూర్వకంహేతుమాహ (కుతః) శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాత్ - శాస్త్రైకప్రమాణాగోచరత్వాదిత్యర్థః. హేతుసిద్ధింపరమాపూర్వపక్షముభాషతే (యమక్రమితి)దూషయతి (తదయుక్రమితి) పక్షధర్మతాబలాత్ యే త్రజ్జవైలక్షణ్యంవదతాకించిపులకార్యాణాంకర్తృకాలైక్యనియమమస్త్యావ్యతదవ్యతే - ఉతవిపులకార్యమాత్రేణ-ఉతాతీర్ణియోపాదానాదిదర్శనశాత్ - అథవాశరీరానపేక్షసృష్టివశాదివికల్పముభిప్రేత్యప్రధమందూషయతి (మహితి) ఏకదైవైకేననిర్మితత్వాభావముపపాదయతి (నచైకస్యేత్వాదినా) ఏకంకార్యత్వంఘటాదేవయుగపదేకకర్తృకత్వమోగ్యమితిశక్త్యాద్యోతకమేకమితిపదం. కార్యత్వవైకత్వంనామవికసామగ్రిపూర్వకత్వం. తత్పిద్యస్థమైకస్యేత్వయక్తం. నహ్యేకావ్యక్తిరనేకసామగ్రిసాధ్యా-ఏకకార్యావచ్చిన్నస్యసర్వస్యహేతోరేకసామగ్రిత్వాత్. ఏకత్వేష్యనేకకర్తృకగోచరాదివ్యవచ్ఛేదార్థమేకదైవైకకర్తృత్వంయమోగ్యత్వంఘటశబ్దేనవివక్షితం. ఏకఘటస్యైకకార్యత్వంయాదృశంధృశ్యతే తాదృశంపరిమితైకావయవిధ్యంకార్యత్వమైకకర్తృకదైవైకకర్తృకత్వసంభావనాపాదకం- తదనుమహిమహిధరాదీనాంసృశ్యతఃతత్పిద్యః. స్వాదితిసంభావి తత్వయాత్రముచ్యతే. నహ్యేకఘటస్యావ్యేకకర్తృకత్వనియమః - అనేకైరవ్యేకఘటనిష్పాదనసంభవాత్. తత్కేమిత్వవేత్తయోంబిచుకుచిపులేషుచకార్యేమతద్విచర్యయమాహ (పృథగ్భూతేష్యితి) పృథగ్భూతేష్యిత్వవిపులత్వమిగ్నితం- ఘటస్యేవేతిపూర్వముక్తేః. బిచుకుచిపులేషుచకార్యే మకర్తృకాలైక్యనియమదర్శనాత్ మహ్యదయోవ్యేకదైవవికేననిర్మితాభివ్యక్తప్రమాణాభావః - ప్రమాణాభావాత్తదయుక్రమిత్వభావహారిణగ్రన్థాస్థయః. నచకార్యత్వమేవకర్తృకాలైక్యేప్రమాణం - ఏకల్పసహత్వాత్. కింకార్యత్వమాత్రం- ఉతవిపులకార్యత్వం - ఉతాసంభావితదేవకర్తృకంచయేనాధారణకార్యత్వం. ప్రధమంనైకాన్వయం. ద్వివిధేవిరుద్ధత్వం-విపులకార్యేషుకాలదైర్ఘ్యకర్తృవిచుత్వదర్శనాత్. యద్వా-అనైకాన్వయమేవ. తృతీయేచాసాధారణానైకాన్వయమితిభావః. కార్యత్వబలేనకర్తృకల్పనీయేవిపులతరమాత్మతరపక్షధర్మతాబలాత్ యే త్రజ్జవైలక్షణ్యంలాఘవన్యాయాత్ కర్తృరేకత్వంచసిద్ధ్యతీత్యత్రాహ (నచేతి) విచిత్రశబ్దేనాన్యదాద్యశక్యత్వాగ్ధమతివిపులత్వమతిసూక్ష్మత్వంచవివక్షితం. కుతఃతత్వత్రాహ (యే త్రజ్జానామేవేతి) యే త్రజ్జాతిరైకత్వేనసతిహృదేకకల్పనాదేకకల్పనన్యన్యాయ్యత్వం - యే త్రజ్జానామేవకర్తృత్వోపపత్త్యాతదపరిక్షింనకల్పయితవ్యతీత్యర్థః. ఉపచితపుణ్యవిశేషాణామితిసపక్షే శక్తిచిత్తోగ్రహపదనార్థముక్తం. అతిశయితాదృష్టసంభావనయేతిపక్షవిషయముక్తం. *సర్వేభ్యఃకామభ్యోజ్యోతిష్టేమద్యత్యాదిభిఃషీత్యాది ప్రజ్ఞత్వానుగుణాతిశయితాదృష్టసంభావనా. యే త్రజ్జానామేవయోగేనసూక్ష్మవ్యవహితాదిదర్శనంపరార్థ్యవేతం. అన్యదాదిమదేవేషుచక్షానేశక్తివైచిత్ర్యదర్శనే. నచపక్షధర్మతాబలమన్యయవ్యతిరేకసిద్ధాంతధర్మాన్నివర్తయితుమిష్టే-తస్యాన్వయవ్యతిరేకసిద్ధధర్మప్రకర్షాపకక్షమాత్ హేతుత్వాత్-ఇతరథాజ్ఞానచిద్వియోరవివేచనప్రశ్నాత్. (తదతిరేకైతి) ధర్మికల్పనాతోచరంధర్మకల్పనేతి న్యాయాదీకర్షకల్పనాదదృష్టవిశేషకల్పనమేవవరమితిభావః. అచేతనత్వాచేతనాధిక్యతావేదధర్మాధర్మాకార్యకరా- వాస్యావదిత్వమపసన్నం- ఈ శబ్దరక్షానప్రయత్నాదావ్యభిచారేణాస్థరానైకాన్వయత్. అథయే త్రజ్జసృశరీరసాపేక్షత్వాత్ తస్యసర్వసంహారకాయాంశరీరాభావాత్తదానింశరీరానపేక్షకర్తృజీవవిలక్షణస్వాదిత్యత్రాహ (నచేతి) ఇదానింకమణోత్పత్తివినాకాదృశ్యతే-తదాతుత్పత్తివినాశయాగపద్యకల్పనమిత్వత్రాహ (కార్యత్వేనేతి) అత్రకార్యత్వంకృతిసాధ్యత్వం. తృతీయాచేత్యమ్భవాద్ధా.విరోధాభావాత్-వ్యాప్తివిరోధాభావాదిత్యర్థః. ఏవంపరమతదూషణోపయత్కాగ్ధేత్యత్రా. అగ్ధభవితందూషణందర్శయతి (అతః)తదయుక్రమిత్వార్థ్యోక్తాధానాంహేతుత్వపరోఽతఃశబ్దః. చలనాదిమత్పజాదేరికైయోక్తయత్వమాత్రలక్షణకర్తృత్వవ్యాప్యత్వస్థిబుధిమద్యబ్ధిః. కింబుధిమదేకకర్తృకత్వంసాధ్యం- ఉతసకర్తృకత్వమాత్రం. ప్రథమేపికింసామాగ్న్యతోబుధిమదేకకర్తృకత్వమాత్రంసాధ్యం-ఉతసర్వజ్ఞసర్వకర్తృకత్వకర్తృకత్వమితివికల్పముభిప్రేత్యప్రధమైకత్వేనైకాన్వయం- అనేకకర్తృకక

నైకాన్యం. పక్షస్యాప్రసిద్ధవిశేషణత్వం, సాధ్యవికలతాచవృష్టాన్వయః - సర్వస్వానంతరస్యమకస్యాప్రసిద్ధిః. బా
 ధినుతరార్థకత్వమాత్రసాధ్యేసిద్ధసాధనతా. సార్వజ్ఞసర్వశక్తియైస్సృజకస్యవిచేకస్యసాధకమిదంకార్యత్వంకిం
 యుగపమత్వద్యమానసర్వవస్తుగతం-ఉత్తమేణోత్పద్యమానసర్వవస్తుగతం. యుగపమత్వద్యమానసర్వవస్తుగతత్వే
 కార్యత్వస్యాసిద్ధతా. ఉత్తమేణోత్పద్యమానసర్వవస్తుగతత్వేఅనేకకర్తృకత్వసాధనాద్విరుద్ధతా. అత్రప్రేకకర్తృ
 కత్వసాధనేప్రత్యక్షానుమానవిరోధశ్చాస్త్రవిరోధశ్చ - కుష్ఠకారోజాయతరథకారోజాయతరథాభ్యాదిప్రవణాత్. అ
 పిచ-సర్వేషాంకార్యాణాంశరీరాదీనాంసత్త్వాదిగుణకార్యరూపనుభూత్యనన్యాయ్యనేనాన్యములత్వమవశ్యాప్రి
 యశీయం. కార్యవైచిత్ర్యహేతుభూతాఃకారణగతావిశేషాస్సత్త్వాదయః. లేషాంకార్యాణాంతస్యలభ్యాపాదనం
 ద్యక్తపురుషాన్తకరణవికారద్యావేణపురుషస్యచతద్యోగకర్తృమూలభూతకార్యవిశేషరమ్యాన్వయజ్ఞానశక్తివత్ - స్థితి
 కర్తృసంబద్ధఃకార్యహేతుత్వేనైవావశ్యాప్రయశీయః. జ్ఞానశక్తివైచిత్ర్యస్యచకర్తృమూలత్వాత్. ఇచ్ఛాయాఃకార్యా
 రమ్భహేతుత్వేవివిషయవిశేషవిశేషితాయాస్తస్యాస్సత్త్వాదిమూలత్వేనకర్తృసంబద్ధోఽన్వయః. అతఃతేప్రజ్ఞావిన
 కర్తారః-నతద్విలక్షణఃకల్పిదనుమానాస్సిద్ధితి. భవద్విప్రయోగాః-తనుభవనాద్యేప్రజ్ఞాకర్తృకం-కార్యత్వానుబ
 గోపురాదిమకార్యత్వస్యవిద్యమానత్వాదిభావః. సర్వజ్ఞసర్వశక్తికర్తృపక్షమాషణమాహ(పక్షస్యేప)కర్తృమూలత్వేనసర్వజ్ఞసర్వశక్తికర్తృకత్వం
 అస్యత్రదృష్టం. దృష్టాన్వయసాధ్యవికలతా-కార్యేణుపాదిష్యవర్తమాన్. అప్రసిద్ధవిశేషణస్వాభ్యుపగమోఽన్వయః(సర్వేపి)సర్వసి
 ర్వాణచతురస్యేత్యక్తత్వాదిదంమాషణద్వయంసర్వజ్ఞసర్వశక్తికర్తృకత్వపక్షస్యేపిన్ద్రాయతే. పూర్వస్మిన్నేకపక్షేవప్రసిద్ధవిశేషణద్వయంకలతా
 నప్రేకకర్తృకత్వపున్దిధం. సకర్తృకత్వమాత్రపక్షమాషణమాహ(బుద్ధిమతి)సిద్ధసాధనత్వంపేదానినానకత్వం - తేత్రజ్ఞకర్తృకత్వాన
 భ్యుపగమాదిత్యే - తేత్రజ్ఞానామపిద్వారకర్తృత్వాభ్యుపగమాత్. సమష్టిత్యేషునద్వారకర్తృకత్వే. సమష్టికర్తృకరణం-రాజికప్రమాణవిషయ
 త్వాత్. అగమనసిద్ధానాంలేమమపిషక్షీకారణిచేత్ - లేనక్తాసిద్ధిభిర్నిష్ఠసాధ్యతే. ముఖాన్తరేణమాన్వయంహేతుంకలప్యయతి(సార్వజ్ఞేపి)
 అయమపిప్రాయః - కర్తృమాత్రవ్యాప్తేనకార్యత్వమాత్రేణకర్తృవిశేషసిద్ధితిప్రాగేహేత్తం. అతఃపక్షవిశేషాధీనేనకార్యత్వవిశేషణం
 కర్తృవిశేషస్యాభ్యః - కుష్ఠాదికార్యవిశేషణమిహుపాదికకర్తృవిశేషమానం - సమకార్యత్వమాత్రేణ. అతఃపక్షాధీనేకార్యత్వవిశేషానిరూప్య
 తత్వతి. (కింయుగపదితి)పక్షప్రకర్తృధీనంహేతువైశిష్ట్యంవిధానంభవేత్ - పద్మశ్యమానమవ్యదివిపులకార్యాణాంయుగపమత్వత్వాహ-క్రమభావి
 నాంత్రికాల్యవర్తనాంకార్యాణామానన్వేనవా. తత్రకీర్తనపక్షప్రకర్తృణామేవవిశేషావితత్వత్వత్వ. ప్రభునమాన్వయతి(యుగపదితి)కర్త
 త్వపున్ప్రయోగిద్వేభూభూధరాదీనాంయుగపమత్వత్ప్రమాణావాన్తస్మిన్సంకర్తృవైలక్షణ్యసాధకహేతువైలక్షణ్యమిద్ధమిత్వత్వ. ద్వివిధం
 మాన్వయతి(క్రమేణేతి)యద్యప్యేకేనకలాలాదినాజన్యసహప్రేణాన్వయకార్యనిష్పాదనసంభవః-తథాపితప్రజ్ఞాన్వయసాధకమిహుపాదికకర్తృత్వానాం
 కార్యాణాంతర్కర్తృకత్వాభావాత్సర్వకార్యాణామకకర్తృకత్వంనాస్తిఅతస్మైకాల్యవర్తనమస్తస్మిన్ప్రజ్ఞానశేషితంకార్యత్వంకర్తృభేదేనైవ
 వ్యాప్తమితికర్తృకసాధనేవిరుద్ధమిత్వత్వ. (అత్రప్రేకకర్తృకత్వసాధనం) విశిష్టకార్యత్వవ్యాపకతయామతస్యమిహుపాదికకర్తృత్వస్యగిన్నక
 కర్తృకత్వస్యప్రతిపక్షత్వత్వ. ఇన్ద్రకర్తృకతయాప్రత్యక్షసిద్ధేషుప్రత్యక్షవిరోధః. ఆస్యప్ర-ద్విపాన్తరవక్షింబువంద్యుతిత్వలాలకర్తృక-విత
 ద్వాపారాగోచరహేతుకత్వేసంభుటత్వాత్ - సంప్రతిపక్షమాలాన్తరోత్పాదిరఫుటవత్. ద్విపాన్తరవక్షింబుహేతునాంకర్తృకత్వాదీనాంవితత్వాగ్ని
 పారాగోచరత్వమేతస్యత్రగమనాభావసర్వయాత్. అతవమిహుపాదికరమనైవ్యిరోధః. శాస్త్రవిరోధముపపాదయతి(కుష్ఠకారణం)కుష్ఠకారోజా
 యతరథకారోజాయతేత్యర్థోపాదానం-సమపాతక్రమః. సహకుష్ఠరథయోరేకకర్తృకత్వేకుష్ఠకారరథకారయోరత్వవిశృంగ్యక్తవా - వికసం
 జ్ఞాతేనపునర్విచరణాదిభావః. ప్రకారాన్తరేణవిరుద్ధత్వమాహ(అపిచేత్) సుఖాదేస్సత్త్వాదిగుణకార్యత్వంకాన్తర్దృష్టమితిచచ్చాన్త్రప్రమాణ్య
 వాదినాజ్ఞీకార్యమితిమత్వానిష్ఠమాపాదయతి-సమపాతభ్యుపగమాత్. సుఖాదిశబ్దేనసుఖమఖమహాపక్షితాః. సుఖాద్యన్వయశరీరాదీనాం-సు
 ఖాదిహేతుత్వావస్థాన్వయః. సత్త్వాదిమూలత్వం-సత్త్వాదిగుణకర్తృకత్వాదానత్వమిత్వత్వ. కేతేసత్త్వాదయః-కథంచలేషాంసుఖాదిహేతుత్వమిత్వ
 త్రాహ(కార్యవైచిత్ర్యేతి)కారణగతావిశేషాః-కారణకల్పోనిమిత్తపాదానసాధారణః. తతఃకింకర్తృకత్వవశ్యత్వస్యేత్యత్రాహ(లేషాంకార్యాణాని
 తి)పురుషేణకార్యాణాంతస్యలభ్యాపాదనంసత్త్వాదియుక్తస్వతీయాన్తకరణవికారద్యావేద్యత్వత్వ. తతఃకిమిత్వత్రాహ(పురుషస్యచేతి)కార్యానుస
 యోగినోపాధర్మానప్రాప్తవన్తిపుర్వపక్షేణోక్తం-సత్త్వాదీనాంతుకార్యోపయోగిత్వాత్తదధీనకర్తృసంబద్ధోఽన్వయోద్వేగియజ్ఞిభావనానాహ(జ్ఞానశక్తి
 వదితి) సుఖమఖమహాదీనాంత్వరజప్రమాహేతుకత్వంనాన్ప్రసిద్ధం. సుఖాదిహేతుభూతశరీరాద్యపాదాన్వయమిత్వత్వకర్తృకత్వాదిగుణాన్వ
 యశ్చశాస్త్రసిద్ధః. నిర్గుణస్యాప్రమేయస్యకుష్ఠసాధ్యమలాత్వః. కథంసరదికర్తృత్వంబ్రహ్మణోభ్యుపగమ్యతత్వత్వాదిభిర్బుద్ధ్యతే. అతస్సత్త్వాదిగు
 ణకంశరీరాద్యపాదానంత్వంసత్త్వాదిగుణాన్వయవిత్తాన్తకరణపురుషాన్దిభూతి-గుణాన్వయశ్చకర్తృమూలభూతకర్తృవశ్యత్వప్రసజ్జితత్వత్వ. హే
 త్వన్తరేణాపికర్తృసంబద్ధమాహ(జ్ఞానేతి)నజ్ఞానశక్తిచిత్రాద్విచిత్రస్య-అపిష్టిచ్ఛామాత్రాదితేతత్రాహ(ఇచ్ఛాయాజ్ఞి)విషయవిశేషవిశే
 షితాయాఇచ్ఛాయాస్సరస్థిమాదిషయః. తత్రాపిచిత్రస్సరూపిణిషయత్వం, పసత్త్వాదిమూలత్వేనకర్తృమూలిత్వత్వ. వివంకర్తృత్వేత్రజ్ఞత్వ
 యోగ్యాప్రదర్శనాన్నతద్విలక్షణసిద్ధిరీత్యాహ(అత్యతి) సతిత్రాహ(భవద్విచేతి)తనుభవనాదీతి)ఇదంప్రత్యనమానం-ప్రతిభర్తృవా. అస్మేప్రతి

నత్. ఈశ్వరః కర్తా నభవతి-ప్రయోజనహాస్యత్వాత్ ముక్తాశ్చవత్. ఈశ్వరః కర్తా నభవతి- అశరీరత్వాత్ కర్తృత్వేన. నవత్. ప్రజ్ఞానాంస్వరీరాధిష్ఠానేవ్యధిచారః-తద్రూప్యవాదేనూన్నశరీరస్యసద్భావాత్. విమతివిషయః కాలానలోకసూన్యః-కాలత్వాత్ సర్వమానకాలవదితి. అపిచ-కీమీశ్వరస్వరీరోఽశరీరోవాకార్యంకరోతి. సతావదశరీరః-అశరీరస్యకర్తృత్వానుపలభ్యః. మానసాన్యపికార్యాణిసశరీరస్యైవభవన్తి-మనసోనిత్యత్వేష్యశరీరేషుముక్తేషుతత్కార్యానిచ్యుతాత్. నాపిసశరీరః-వికల్పాసహత్వాత్. తచ్చరీరంకింఠిత్యం-ఉతానిత్యం. సతావన్నిత్యం-సావయవస్యతస్యనిత్యత్వేజగతోపినిత్యత్వేనోర్ధాదీశ్వరభేదః. నాప్యనిత్యం-తద్వ్యతిరక్తస్యతచ్చరీరహేతోస్తదానీమభావాత్. స్వయమేవహేతులిచేత్. స-అశరీరస్యతదయోగాత్. అన్యేనశరీరేణసశరీరభితిచేత్. న-అనవస్థానాత్. సకింసవ్యాపారో-నిర్వాపారోవా. అశరీరత్వాదేవనసవ్యాపారః, నాపినిర్వాపారఃకార్యంకరోతి, -ముక్తాశ్చవత్. కార్యంజగదిచ్చామాత్రవ్యాపారకర్తృకమిత్యుచ్యమానేషుస్యాప్రసిద్ధవిశేషణత్వం, దృష్టాంతస్యచసాధ్యహీనతా, అతోదర్శనానుగుణ్యేనేశ్వరానుమానందర్శనానుగుణ్యపరాహతమితి శాస్త్రైకప్రమాణకఃపరబ్రహ్మభూతస్సర్వేశ్వరఃపురుషోక్షమః. శాస్త్రంబుసకలేతరప్రమాణపరిదృష్టసమస్తవస్తువిసజాతీయంసార్వజ్ఞ్యసత్యసంకల్పత్వాదిమిత్రానవధికాతీతయాపరిమితో దారగుణసాగరంనిఖలహేయప్రత్యేకస్వరూపంప్రతిపాదయతీతిసప్రమాణాంతరావసీతవస్తుసాధర్మ్యప్రయుక్తదోషగన్ధప్రసక్తః. యత్తునిమిత్తోపాదానయోరైక్య, మాకాశాదేర్నిరవయవప్రవృత్త్యకార్యత్వం, చానుపలబ్ధంఅశక్యప్రతిపాదనమిత్యుక్తం-తదవ్యవిరుద్ధమితి * ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్ * నవియదశ్రుతేరిత్యశ్రుతిపాదయిష్యతే. అతఃప్రమాణాంతరాగోచరత్వేనశాస్త్రైకవిషయత్వాత్ - *యతోవాచిమానిభూతానీతివాక్యముక్తలక్షణంబ్రహ్మప్రతిపాదయతీతిసిద్ధమ్.

ఛాపవ. కార్యత్వేషేత్రజ్ఞకర్తృకత్వప్రసక్తః, కర్తృత్వేనాపేక్షత్వప్రసక్తః, కర్తృత్వేనశరీరత్వప్రసక్తః, ఇత్యర్థః. అశరీరత్వహేతోర్వ్యధిచారమాశ్చక్యపరిహరతి (నచేలి) అనాదౌ-చీడాజ్ఞురవత్ ప్రవాహనాదేత్యర్థః. అధిష్ఠానందేహేనప్రభుమనంబున్దశ్చేత్ మాత్మస్తులశరీరప్రవాహనాదితయోచరిష్యతః-యథాచాలశరీరవిషేషేనయమశరీరపరిగ్రహః-తద్వదేవ. అధిష్ఠానం ప్రేరణంచేత్ స్వపరనిర్వాహకన్యాయాత్ పరిపూర్ణః-శరీరవ్యతిరక్తప్రేరణస్యశరీరాపేక్షే-నశరీరస్యేతి. శరీరత్వప్రయుక్తంశరీరాంతరసేవ ప్రేరణత్వం. తథాజగతః ఈశ్వరశరీరత్వే-నశరీరత్వాత్ కర్తృవశ్యత్వప్రసక్తః. యథాదేహాస్వజ్ఞానోత్పత్తికరణంకర్తృచభవతి, యథాచక్షుఃస్వవిషయజ్ఞానోత్పత్తిస్సప్రత్యయాహేతుఃపశ్యత్త్వద్విషయశ్చభవతి, తథాస్వవిషయప్రేరణేపిశరీరమిహకర్తృకర్తృలింగః. సచాజ్ఞురాదౌశరీరస్యయోగ్యానుపలబ్ధిః-పిశాచసిద్ధాదిశరీరవదదృశ్యత్వోపపత్తయై, దేశాంతరస్థేనవాశరీరేణనశ్చల్పద్వా రామిదేవప్రేరణోపపత్తయై. శ్చ. శ్రుతితర్కాంతరమాహ (విమతి) అత్రసూర్యపరివృత్తిసంఖ్యావిశేషవచ్చేదాత్ పూర్వత్వేనపరత్వేనచకాలస్యపక్షీకృతత్వాత్ నాశ్రయఃసిద్ధిరితి. అనుమానముఖాంతరేణమాషయతి (అపిచేత్వాదినా) మాషణంవస్తునికల్పయతి (కిమితి) ధీన్ధంపరమశిరోదూషయతి (సతావదితి) అశరీరస్యమనసాకర్తృత్వంసాధితి ప్రాగుక్తమాషయతి (మానసానీతి) కులభిత్వత్రాహ (మనసభితి) అపిశబ్దేనస్వపక్షేనిత్యత్వానభ్యుపగమస్సూచితః. శరీరత్వపక్షంమాషయతి (నాపీతి) వికల్పాసహత్వంవివరితుంవికల్పయతి (తదితి) ప్రభుమంమాషయతి (సతావదితి) జగతః-భూభూధరాదేః, ద్విలియంమాషయతి (నాపీతి) హేతుమాహ (తద్వ్యతిరక్తస్యేతి) తచ్చరీరహేతోశ్శరీరాంతరస్యాభావాదిత్యర్థః. మాషణపరిహరాయపరోక్తంశక్తతే (స్వయమేవేతి) స్వయంశబ్దః-ఈశ్వరపరః. పరిహరతి (నేతి) తదయోగాత్ - హేతుత్వాయోగాత్. పునశ్చజ్ఞతే (అన్యేనేతి) అనవస్థాయామాషయతి (నేలి) ప్రామాణికపరంపరానదోషభిచేచ్ఛరీరత్వప్రయుక్తకర్తృవశ్యత్వంసాధితిభావః. కర్తృవశ్యత్వప్రసక్తస్యప్రాగుక్తత్వాత్ ఇహోపనసంస్థామాషణస్యకర్తృవశ్యత్వప్రసక్తసర్వవస్తుమభిప్రేతమిత్యవగమ్యతే. ముఖాంతరేణవికల్పమాషయతి (సకిమితి) అశరీరస్యనిర్వాపారత్వేనిర్వాపారస్యకార్యాకరణేచదృష్టాంతోముక్తాత్మా. వ్యాపారశ్చప్రయతోవివక్షితః. ఇచ్ఛావిశేషస్యహేతుత్వేనిగుణవశ్యతాప్రసక్తః పూర్వముక్తః-ఇచ్ఛామాత్రమేవవ్యాపారఇత్యత్రాహ (కార్యంజగదితి) మాత్రశబ్దేనసత్త్వాదిగుణాన్వయతత్కాలకర్తృసంబంధవ్యాప్తయై. సమకర్తృవశ్యత్వాదికంసకర్తృప్రసక్తానీయం-అవ్యాపకత్వాత్. సహిత్యత్వేణవాఽస్యత్వేణవావ్యాప్తిః-ఈశ్వరేత్వయామయాపితదసభ్యుపగమాత్. నైవం-ఆగమాదృతేశీశ్వరస్సిభ్యతీతివదస్తంప్రత్యాగమమనస్తంకృత్యాఽస్యదాదిగుణ్యమానత్వాత్. యదిశ్వరప్రతిపాదకాగమబలాన్మదః కృత్యాప్తిజ్ఞేనేశ్వరానుమానసంస్థాప్యతే-తదానీమనుమానస్యాగమానపేక్షప్రామాణ్యానిర్ధిరత్యప్రాప్తగ్రాహిత్యమాగమస్యసిద్ధ్యేత్. యద్వా-అతాకికప్రమాణైకవేద్యత్వాభావేనతికర్తృత్వస్యకర్తృవశ్యత్వాదివ్యాప్యత్వాత్. శాస్త్రయోగిమముక్తేశ్వరప్రత్యక్షేణ్యతాకిశబ్దోక్తానీతి. అనుమానమాషణముపసంహరతి (అత్యతి) పరస్పరబ్రహ్మణః ఈశ్వరాసతి కర్తృత్వాపరాధస్సర్వేశ్వరశబ్దః. అనేన * తమాశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరమితి శ్రుతిస్సార్వరితాభవతి. దేవతావిశేషనిర్ణయార్థం * మహాస్పృభుర్నైపురుషస్సత్త్వనైపుప్రవర్తకభిక్రమిస్తారణార్థఃపురుషోత్తమశబ్దః. ఉత్తరోహస్తదానీమపిప్రాప్త్యయిరిత్యత్రాహ (శాస్త్రంత్సితి) సర్వవిజాతీయత్వందర్శయతి (సార్వజ్ఞేయితి) సార్వజ్ఞ్యసత్యసంకల్పత్వాదిమిత్రశబ్దోబ్రహ్మవిశేషణం. గుణవిశేషణంవా - తద్వితితిరూపత్వాదన్యేషాంగుణానాం. ఓక్షకమనవధికాతిశయాగుణాలపరిమితాః - నిస్సంఖ్యాతాఇత్యర్థః. శాస్త్రయోనిత్వాధికరణంసమాప్తిమగమత్.

యద్యపి ప్రమాణాంతరాగోచరంబ్రహ్మ - తథాపిప్రవృత్తినివృత్తిపర
త్వాభావేనసిద్ధయాపం బ్రహ్మనశాస్త్రంప్రతిపాదయ తీత్యాశక్త్యాహ.

౪॥ సూ.

తత్త్వసమన్వయాత్ ॥ శ్లో॥

ప్రసక్తాశక్త్యానివృత్తిర్థస్తుశబ్దః (తత్) శాస్త్రప్రమాణకత్వంబ్రహ్మణస్సంభవత్వేవ. కుతః - సమన్వయాత్. పరమపురుషార్థతయాన్వయస్సమన్వయః. పరమపురుషార్థభూతస్యైవబ్రహ్మణోఽభిధేయతయాఽన్వయాత్. ఏవమి
వసమన్వితోహ్యోపనిషదఃపదసముదాయః *యతోవాగ్విమానిభూతానిజాయంతే * సదేవసోమ్యేషమప్రసీదేకమేవా
ద్వితీయం తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితత్తైజోసృజత * బ్రహ్మవాగ్విదమేకమేవాగ్రసీత్ * అత్తావాగ్విదమేక

యథామృత్తికాయాఘటనిష్పాదనశక్త్యేపి కులాలస్యపనిర్మాణశక్తౌసత్వామపిదత్తవక్త్రాదిపకరావేద్యేవ - తథాశబ్దస్యహిమ్నస్స
బ్రహ్మప్రతిపాదనశక్త్యేపి బ్రహ్మణోపిశబ్దేనప్రతిపత్తుంశక్యత్యేపిబుభుత్వాఖ్యపకరావేద్యేప్రమితు్యత్వాదనేపిద్యతే. యత్ప్రసాధ్యత్వాత్ బుభు
త్వావేక్షితా. సాచాక్షాతత్వపురుషార్థత్వప్రయుక్తా. తత్రావా నరవేటికారూపేణప్రథమేనసూత్రద్వయేన శబ్దద్వారకమగద్వారకంచశ్రీమ
త్త్వంప్రతిపాదితం. అథసూత్రద్వయా నరమవా నరవేటికా నరంబుభుత్వా హేతునిరూపణపరం. తత్రప్రథమేనత్యేయసూత్రే శాబ్దాతత్వరూపా
బుభుత్వా హేతురుక్తః. అథప్రయోజనత్వరూపాబుభుత్వా హేతురుచ్యతేవతుర్థేన. అథప్రతిపన్నేహిప్రయోజనాప్రయోజనత్వచిన్తా - సరిత్య
శ్చలక్షణత ఇతి జన్మాదిసూత్రంద్వితీయముభాత్. జన్మాదికలక్షణంవేన్నా నారాత్వద్విస్సాన్వదితశక్త్యాన్వయస్యతత్వాచ్చాప్రయోజనత్వాదిసూ
త్రంత్యేయముభాత్. అజ్ఞాతత్వేష్యప్రయోజనేబుభుత్వా నుదయాత్ ప్రయోజనరూపత్వమత్రనిరూప్యత ఇతి క్రమాఽయమేవ.....

౪॥ సూ.

తత్త్వసమన్వయాత్ ॥ శ్లో॥ తత్రావా నరసజ్జతిమాహ (యద్యపితి) అజ్ఞాతత్వంనామబుభుత్వా హేతుర్యద్యత్వశ్రీత్వ

ర్థః. ప్రయోజనంసంఖండఃఖనివృత్తిశ్చ. శాస్త్రస్యతత్వరూపసాయత్వంతమపాయప్రవృత్తినివృత్తిబోధనద్వారా. తచ్చనసిద్ధపరత్వేన - తస్యప్రవృ
త్తినివృత్తిరూపత్వాభావాత్. తస్మాత్ప్రయోజనపర్యవసాయిత్వాభావేన బుభుత్వాఖ్యపకరాభావాత్సేదేశాస్త్రంప్రమితింజయతిత్వర్థః. ఏవంశ
క్త్యాన్యాంసూత్రముదాహరణితత్త్వసమన్వయాదితి) ఇహాపిసాధారణచారద్వయముదగ్ధసిద్ధం. బ్రహ్మణశ్చాస్త్రప్రమాణకత్వంసంభవతి - నేపిద్వితీయ
విచారః. తదర్థంప్రవృత్తినివృత్తిరూపప్రయోజనశాస్త్రానాంవేదాస్త్రవాక్యానాంబ్రహ్మపరతయాన్వయస్సంభవతి - నేపి. తదర్థంకింశబ్దస్యప్రామా
ణ్యంప్రవృత్తినివృత్తిపరతయా - ఉతపురుషార్థపరతయేతి. శబ్దస్యప్రవృత్తినివృత్తిపరతయేనప్రామాణ్యేబ్రహ్మణసిద్ధరూపస్యశాస్త్రప్రమాణకత్వాభా
వాత్తద్విచారానారమ్భః. శబ్దస్యపురుషార్థపరతయేనప్రామాణ్యేపురుషార్థభూతబ్రహ్మణశ్చాస్త్రప్రమాణకత్వాత్తద్విచారస్యరమ్భజీయత్వంఫలితం. ఏ
వమగ్ధసిద్ధావిషయసంశయావఖ్యేత్యసూత్రంవ్యాచిఖ్యానుస్తత్రవాక్యార్థయోజనాయామేవపదయోజనామస్తర్వాపయిష్యకృత్పర్యావృత్త్యేయం -
తుశబ్దంవ్యాచ్యతే. (ప్రసక్తేతి) సర్వేషాంసూత్రాణాంతత్వచ్యక్త్యాన్యామవతరణేష్యసింధ్యాత్రేరుశబ్దఃపదర్పనార్థః. తదితివ్యాఖ్యేయంపదం. తద్వాన్వ
యప్తే (శాస్త్రప్రమాణకత్వంబ్రహ్మణ ఇతి) సాధవత్వేవేత్యేతత్తుశబ్దఫలితం. హేతుపదస్యాకాక్షాందర్పయతి (కుత ఇతి) సమన్వయశబ్దస్యోత్తరత్రవి
స్తరేణవ్యాఖ్యాన్యమానత్వాదిదానీంసంక్షేపేణవ్యాచ్యతే (పరమపురుషార్థతయేతి) కస్యకేనకీదృశోఽన్వయఇత్యవేద్యాయామాహ (పరమేతి) శాస్త్రేణ
పరమపురుషార్థభూతస్యబ్రహ్మణోఽభిధేయతయాఽన్వయాదిత్వర్థః. శాస్త్రస్యధీప్రత్యాచ్యాస్త్రేణైకాగ్రాత్వభావః. బ్రహ్మశాస్త్రప్రమాణకమితిప్ర
తిజ్ఞాతేనతిపక్షనిష్ఠతయా హేతోర్వత్తుముచితత్వాత్ సమన్వయో బ్రహ్మకర్తృకతయావ్యాఖ్యాతః - నతుశాస్త్రకర్తృకతయా. కథంతథావిధాన్వయఇ
త్యవేద్యాయామేతరుపపాదయతి (ఏవమితి) ఇహశబ్దపివార్థః. ఏవమేవేత్యర్థః. దౌషనిషదః పదసముదాయఃపరమపురుషార్థభూతే బ్రహ్మజిప్రతిపాద
కత్వేనసమన్వితపేషాత్వర్థః. పదసముదాయః - వాక్యమిత్వర్థః. దౌషనిషదవాక్యబహుత్వేపి తేషాంవాక్యైకవాక్యభావేనైకార్థపరతయైకరాశిత్వవ్యజ్ఞ
నాద్దైకవచనం. సమన్వితఇతివాక్యకర్తృకత్వేనోక్తిఃఫలితార్థాధిప్రాయానతుసూత్రయోజనాధిప్రాయా. బ్రహ్మజివమన్వితానామితు్యత్తరత్రావ్యేవ
మేవ. ప్రతిపత్తిక్రమానురోధేనప్రధమంలక్షణవాక్యముపాదతే (యతోవా ఇతి) అథప్రాపకంకారణవాక్యమాహ (సదేవత్యాది) సచ్ఛబ్దస్యబ్రహ్మద
బ్రహ్మత్వాధారణత్వాద్విశేషకవాక్యముపాదతే (బ్రహ్మవా ఇతి) యత్తారణంతద్బ్రహ్మతిలక్షణవాక్యేనోక్తేనతఃకారణత్వేనకథితేతస్యసతో బ్రహ్మ
త్వంనిధ్యతితనబ్రహ్మత్వస్యైవ * బ్రహ్మవా ఇతివాక్యాధీన ఇతివే. స - లక్షణవాక్యస్యకారణానువాదిత్వేనప్రాపకవాక్యేనబీజీత్వాదుపబీజీయము
ప్రాపకవాక్యేషేషవిశేషనిర్ధారణజ్ఞానసాధ్యంహి * బ్రహ్మవా ఇతివాక్యముపాత్రం. సచ్ఛబ్దస్యబ్రహ్మదారీక్షణాన్వయలిక్ష్ణాదచిద్వాన్వయ త్రవస్తుపర
త్వేపితయోశబ్దయోస్సాధారణతయాశబ్దసామర్థ్యాదచిద్వాన్వయ త్రవస్తుప్రతినాస్తీతిశబ్దశక్త్యేవవిశేషజ్ఞానసాధ్యం * అత్తావా ఇతివాక్యేపాదా
నం. బ్రహ్మశబ్దస్యసాధారణత్వంనామబహువ్యర్థైశ్చప్రయుజ్యమానత్వం - నతుప్రవృత్తినిమిత్తసాధారణ్యం. ప్రవృత్తినిమిత్తభూతస్యనిరతిశయబ్రహ్మ
త్వస్యభగవద్వ్యతిరక్తగామిత్వంసదేహసహత్వంవా. సహిస్సారసీకాత్వశబ్దైకార్థ్యైవప్రతిపన్నేసనిరతిశయబ్రహ్మత్వస్యాచిద్గామిత్వసందేహః. సద్విద్వా
యాం * సలక్ష్యేత్యాత్మశబ్దఉపసంహరణత్వప్రక్రమస్థైర్యాత్మశబ్దేనవిశేషనిశ్చయార్థం * అత్తావా ఇతివాక్యముపాత్రం. * యతోవా ఇతిమానీత్యాది
ప్రకరణవిషయః * అన్యథైవఖిల్విమానిభూతానిజాయంతే ఇత్యానన్తశబ్దేనకారణసిద్ధిజ్ఞేపి * యదేషలకాశలనన్దోసస్యాదిత్యాకాశశబ్దసామాధికరణ్యా
దానన్తశబ్దనాచిద్వాన్వయ త్రవస్తుప్రతిపత్తిప్రయోజనాచిద్వాన్వయ త్రవస్తు శేనప్రతిపత్తిర్థం * అత్తావా ఇతివాక్యేపాదానం. సర్వశాఖాప్రత్య

పంచాంగరూపితః *తస్మాద్వాపతస్మాద్వాపతకాశస్సంభూతః *పకోహవైనారాయణరూపితః

యన్యాయేనాపితకరణాదేవ బ్రహ్మశబ్దతత్పరజ్ఞానానాగ్నమైరదధికరణాపేక్షితాననరూపతా ప్రతిపాదక ప్రకరణస్థతయాతద్భావసార్థం, చో
పాదతై (తస్మాద్వాపితస్మాద్వాత్పరజ్ఞాన) *సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మైతిహిత ప్రకృతం, *అన్యోచరతత్వానన్వయః *అనన్తం బ్రహ్మణోవిద్వాని
చివర ప్రకృత్యతే, *ఇతి *ఇహగోవామస్త్రీవర్తదిన్యాయాత్ సామాన్యశబ్దానాందేవతావిశేషేపర్యవసానందర్శయతి (వికోహవాదతి) *నేయం
దేవతైతిచ *యో బ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వంయోనైవేదాంశ్చ ప్రహణాతితి నైత్రంహదేవం *సచకోస్యజగరోనిత్యమేనాన్యోహేతుర్విద్యతఃకశ
నాయ *చారానోభూతభవ్యస్య *సమిశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరమిత్యాదిమ ప్రతానాందేవతాదిశబ్దానాంపూర్వపూర్వాపేక్షయా విశేషశబ్దా
నామపిసాక్షాత్కారణవాక్యస్థత్వాదావాత్, లేమచరూధిమతామవిదేవతాదిశబ్దానాం వ్యక్తివిశేషరూపత్వాదావా, దీవాదిశబ్దానాంచజగతః కశోనా
న్యోహేతుర్విద్యతఃకశామేనసమభివ్యాప్త్యైరవద్య ప్రపద్యైదైశాదిభిరవయవాభవయైత్యయా స్ఫుటభరత్వేననిమగ్నరూఢితయాసాధారణత్వా, చ్చచ
రచుతేషశబ్ద ప్రదర్శనేనలేమమితత్వరవసానమగ్ననిధంస్యాదిత్యభిప్రాయేణచ *నేయందేవలేత్యాదివాక్యస్థనాదృత్య *వికోహవైనారాయ
ణశబ్దాదివాక్యముదాహరణం. హిరణ్యగర్భాదయశ్చబ్రహ్మకాశ ప్రాణాదిశబ్దవయోగ్యాభ్యాః - వివాదిశబ్దాశ్చబ్రహ్మైతిమ ప్రయోగాత్ సాధారణాభి
సదాదిశబ్దవన్వదిశేషపక్షాపనక్షమాభివ్యభిప్రాయః, *ఇవచనానిర్వపూర్వత్వాత్ *వికోహరణేపూర్వత్వాదిన్యాయేన *యదాగ్నేయోమైకపాలః
*ఉపహివేవేభ్యోధారయతిపాత్యవదిదంమహిషాపనిషద్వాక్యమప్యప్రాస్తార్థోపస్థాపకత్వా, దాకాశప్రాణాదివాక్యవయోగ్యాభ్యోపస్థాపకత్వాభా
వా, చ్చానన్యాపేక్షంస్వార్థం ప్రతిపాదయతి. *సన్నచాసచ్చివపితకవైకభివాక్యవిరోధాదిదంవాక్యమయోగ్యాభ్యమితిచేన్న *సదేవసోమ్యేదమగ్ర
భివాక్యవిరోధేన *సన్నచాసదిత్యాదివాక్యస్థామోగ్యాభ్యం ప్రసక్తాత్. సాధారణస్యసచ్చివసవపర్యవసానావిరోధాత్ నాత్రయోగ్యాభ్యం
త్వమితిచేత్ - తస్మాదవద్యస్యచబ్రహ్మైతిమ ప్రయోగాత్ సాధారణస్యనారాయణపర్యవసానావిరోధాత్ నాత్రయోగ్యాభ్యం, బ్రహ్మవిదీనాం
హికార్యమిద్రాదీనామివహిషాభివ్యభివ్యభిప్రాయః ప్రతిపాద్యతే. యజుషి *అజస్యనాభావభ్యేకమర్పితంయస్మిన్నిదంభువనమధిశ్రీతం విశ్వకర్తాహ్యజని
ప్రదేవః *సప్రజాపతిరేకఃపుష్కరవర్ణేసమభవత్ *తస్మాద్విరాడజాయత! విరాజోలభిపురుషః - మహిషాపనిషది *తత్రబ్రహ్మచతుర్ముఖాజా
యత-గుణాలోపనిషది *అలభ్యఃపురివీరదణ్డమభవత్ తత్సంవర్సరమాత్రముపిత్యాద్విధాకరోదధస్తాద్భూమిముపరిష్టాదాకాశంమధ్యేపురుషాదివ్యః
సహస్రశీర్షాపురుషశతార్థస్య *సోగ్రభూతానాంమృత్యుమృత్యుజితతస్య బ్రహ్మవిభేదోసా బ్రహ్మణమేవవివేకేతి, అత్రపరమపురుషాత్మనఃపురుషా
బ్రహ్మసముత్పన్నైతిశ్రుతః- పురుషశబ్దయశ్రవణాత్ మృత్యుభయవత్త్వశ్రవణాచ్చ, శ్వేతాశ్వతరే *వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తం *మ
హాన్త ప్రభుర్వైపురుషస్సత్వవైషమ్యప్రవర్తకః*యో బ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వమితి, చహిరణ్యగర్భేత్వ తిరవగమ్యతే. తథా-మహిషాపనిషది *తస్య
ద్యుశూలపాటిఃపురుషాజాయత- గుణాలోపనిషది*అలాటాత్త్వోభవారుద్రాజాయత-బృహదారణ్యకే *బ్రహ్మవాగ్దమేకమేవాగ్రసీతేతదేకం
సన్నవ్యభవత్ తస్యైయోరూపమత్యస్యజితతత్త్వంయోన్యేతానదేవతాప్రావిణ్డ్యోవరుణసోమారుద్రః పర్జన్యోయమౌమృత్యురీశానభితి. తథా-
శతపథే *అభూద్వాదదం ప్రతిష్ఠేత్వార్థస్య *భూతానాంచ ప్రజాపతిఃసంవత్సరాయాదీక్షితభూతానాంపతిః గృహపతిరాసీదమేపత్విత్యాదిక
ముక్త్యా *భూతానాంచతిఃసంవత్సరఉపసరితతోసించతే సంవత్సరేకుమారోజాయతసోరోదీతతం ప్రజాపతిర బ్రవీత్ కుమారకింరోదిషి యచ్చిమా
త్రపసాధిజాతోసీతిసా బ్రవీత్ అనపహతపాష్టావాఆహమసి అవిహితనామానామమేధేహిపశ్చనోపహత్యాభితిమ బ్రవీత్ రుద్రాసీతితదస్యతన్నా
మాకరోఅగ్నిస్తయాపమభవదిత్యార్థశర్వపశుపతి ప్రభృతినామకరణంపురివీసలిలాదిమూర్తిప్రదానంచోక్తం, రుద్రవాక్యాదేవాసపహతపా
ష్టత్వంచతస్యశ్రుతం, తత్రేవశతరుద్రీయబ్రహ్మణే *ప్రజాపతేర్విప్రస్తాదేవతాఉదత్రామకౌతమికపివ దేవోజహన్మహామన్యరేవసాస్త్రి
న్నన్త్రీతోతిష్ఠత్ సోరోదీతస్యయాస్యశూచిప్రాస్కర్షణతాస్యస్మిన్సన్యాప్రాతిష్ఠకసమిషశతశీర్షారుద్రస్సమభవదితి అత్రప్రజాపతేఃకుద్ధస్య
క్రొధజాతుసంభవత్వంమన్యరూపస్యరుద్రసాభిహితం. క్రొధస్యచాశ్రుహేతుత్వం ప్రసిద్ధం- *తస్యకుద్ధస్యనేత్రాభ్యాం ప్రాపతన్నాస్రవి
ప్రవః! దిస్తాభ్యామివదిహభ్యాంసార్చిషస్సేహాబిప్రవభితి. తథా-శైలాలి బ్రహ్మణే *ప్రజాపతిర్వైప్రజాకామప్రపోతప్యతేత్వార్థశ్చలగ్నియాయాది
త్యచద్రాణామత్వత్తింతేషాంరేతస్సున్దనంచోక్త్యా *సప్రజాపతిర్నిరణ్యయంచమసమకరోదిమమాత్రమూర్ధ్వమేవతిర్యగ్చంతస్మిన్ రేతస్సమసీ
గ్భతోతతఉదతిష్ఠత్ సహస్రాక్షస్సహస్రపాతోతత్సప్రేణప్రతిహితాభిసప్రజాపతిపితరమభ్యాయచ్చత్రమ బ్రవీత్ కథమభ్యాయచ్చసీతినామమే
కుద్ధిత్వ బ్రవీత్ సవాగ్దమవిహితేనామ్నా అన్నమత్సాన్యమీతిశిరోవైత్వమిత్య బ్రవీత్ భవపివెతియద్భవభిత్వార్థశ్చవశర్వాదినామకరణంసలిలాది
మూర్తిప్రదానంచోక్త్యా *సపిషాప్తనామప్తధావిహితోమహాదేవభిత్వినామప్తకమ్నా ద్వైత్వకవత్త్వం ప్రజాపతినావిహితమిహిస్సప్తతరముక్తం. తలవ
కారిణాంకర్తారమ్భ *ఇదంకర్తకరిష్యామితన్నేసమృభ్యతాంతన్న ఉపపద్యతాంవిరూపాఙ్మయదన్తాజ్ఞయే బ్రహ్మణఃపుత్రాయజ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠా
యాహిషాశ్చయకర్తాధిపతయేనమభితి, తథా - *భన్దోగానాంచకర్తారమ్భ *తస్మైవిరూపాఙ్మయదన్తాజ్ఞయేతుభూయవిశ్వదేదాయసహస్రాఙ్మ
య బ్రహ్మణఃపుత్రాయనమభితి, చమస్త్రీద్వయేనరుద్రస్య బ్రహ్మపుత్రత్వమభిహితం. స్మృతసూక్తేన *యో బ్రహ్మ బ్రహ్మణఉజ్జహరప్రాణేశ్వ
రఃకృత్రిహసోహిహితీ బ్రహ్మణఉద్భూతత్వంరుద్రసోక్తం. ఉజ్జహర- ఉద్భూతేత్యర్థః, అతోహిరణ్యగర్భాదీనాంకార్యత్వావగమేనతద్వాచితశబ్దా
నామయోగ్యాభ్యంస్వాహారణ్యపితకవాదిశబ్దాపర్యవస్యన్తి. నను *హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర *సన్నచాసచ్చివపితకవలః *వికోహవైనా,

* సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ *జిన్నహోబ్రహ్మ జ్యేష్ఠమాదిః.

గాయత్రీసీత * బ్రహ్మవిఘ్నరు ద్రెన్ద్రాగ్రీస్తేసర్వేసంప్రసూయ ప్రజతి త్రయోజామనీదేవానాంకారణవ్యకార్యవ్యవహారికేషణ శ్రవణాదహానా
త్వశక్త్యాంనాగ్రీప్యపితుల్యత్వా జ్ఞానసవిచ్చిత్యేనాదాగ్యత్వపరమరస్య త్రివ్యపినుకవత్వాత్, కారణైకర్మావకారణస్యానురూప్యత్వా, ప్ర
కేరపత్యాగస్యస్వతః ప్రాప్తత్వా, చ్యుత్రయోజామనైక్యా శ్రయశేషపరమకారణత్వమభ్యుపగమ్యం. కైవలం - త్రయోజామనీదేవానాంకారణ
శ్రవణాధావాదేవత్రివ్యుప్యదాగ్యత్వశక్త్యాంనామల్యత్వాధావాత్. తస్మాన్మనోకరణసోపక్రమే ఖగ్యేష్యేయదృశ్యేయదృశ్యపరమకారణత్వం
ర్యత్వమనూద్యతే. అనువాదశ్చప్రాపకానురోధేసస్యాత్. లక్ష్మీపరిచయశ్చ త్రనారాయణానువాదేభావమప్యధికతారయాపాప్రాయం - తస్య
స్త్రిన్యాకైభగవదవతారానువాదః- బ్రహ్మవిఘ్నోస్త్యవతారశ్చ త్యధావాదప్రవరుణాదిరుల్యత్వం ద్విరనూద్యత ఇతివాసిదేవేణ కార్యవ్యవహారిక
సింహ- ఉత్పత్తిశ్చేత్కర్మాధీనదేవాసజ్జతితుల్యత్వరసిద్ధం. తచ్చబ్రహ్మవిఘ్నోస్త్యవతారసోపదితం- నారాయణత్వవతారశ్చ త్యాగపరిచయం. * ప్రజాపతివ
ససృజతతేపాక్షానాసస్త్రితాజాయతైతి ప్రజాపతిప్రవృద్ధదేవానాంసామాన్యేనపాప్రసంజన్యశ్చుతః - ఏశేషతీరుద్రస్యానకపూర్వకత్వం కర్మకర్తవ్య
వాక్యాదేవదర్శితం. * విషసర్వభూతా నరాత్మాఅవహతపాప్రాదివ్యోదేవలకోనారాయణః * సర్వయథాకర్మావంభుగ్నిరీమవయమీతిసస్యాది
నామవిషహిసర్వేభ్యఃపాప్రభ్యుడితః * అవహతపాప్రావిజరోవిమృత్యుః * సహిత్రమఃపురుషఇతిపృథ్వీకాహస్యాకర్తృత్వమగ్రహవర్త్యంబోత్తం. వి
వంవైషమ్యస్య స్థులత్వేనోత్పత్తిసామ్యశక్త్యాంనాదాగ్యత్వవతాయాం గ్యాగ్ధనారాయణాదిశబ్దానామివాదాగ్యాగ్ధనామివాదిశబ్దానాంనాగ్ధ
పత్యాగాభావోనుపపన్నః. యదిరుద్రస్యపరమకారణత్వంతమత్వక్షేరవతారయావత్వంచలక్తికరమైర్వవద్భిరుచ్యతే- తస్మిన్వతామిత్వైకంప్రద్యేమ-
* ఇన్ద్రోమాంసాభిఃపురుషావత్యతే * బ్రహ్మవిఘ్నరు ద్రెన్ద్రాగ్రీస్తేసర్వేసంప్రసూయ ప్రజతికారణవ్యకార్యవ్యవహారికేషణ శ్రవణాదహానా
యతే. అతఃఇన్ద్రస్యపరమకారణత్వంతమత్వక్షేరవతారయాభూతేన్ద్రాగ్రీవతారయావత్వంచలక్తికరమైర్వవద్భిరుచ్యతే- తస్మిన్వతామిత్వైకంప్రద్యేమ-
జాపతిసస్త్రిమృత్యుతేతితస్యసృజత్యశ్రవణాత్, త్యాగ్ధవధరూప బ్రహ్మతాత్వాభూతత్వశ్రవణా, తత్త్వానియచ్చిత్రాదిశ్రవణా, చేతిచేత్ ఇ
న్ద్రస్యజనవృత్తాపకర్షణాగోక్యవ్యసృవనుదేవగృహజన్మకాలయవసనిమిత్తపలాయనవల్లీలాకింసస్యాత్. ఇన్ద్రస్యపరమకారణవత్వేకత్వేసమ్యుక్తర
నారాయణ ప్రతిపాద్యత్వం- తస్మిన్సజన్మవృత్తాపకర్షణసంయోగస్యలీలాత్వం- తస్మిన్సత్త్వశబ్దస్యయోగ్యాగ్ధత్వం- తస్మిన్సత్త్వశబ్దస్య పరమకారణవ
వ్యైక్యమితిచక్రకాశ్రయప్రసక్తా, దేకస్మిన్దేవవాక్యేసామవరుణయమాదివత్సృజత్యప్రతితే, శ్వనేవమితిచేత్. తస్మిన్రుద్రస్యపరమకారణవ
వ్యైక్యసతి ఉత్తరనారాయణ ప్రతిపాద్యస్తర్వావః- తేనజన్మకర్మాపకర్షణలీలాత్వం- తేనవాదిశబ్దానాంయోగ్యాగ్ధత్వం- తేనపరమకారణవవ్యై
క్యమితిచక్రకాశ్రయప్రసక్తా, సామవరుణాదివత్తస్మిన్దేవవాక్యేసృజత్యసంహార్యత్వశ్రవణా, చ్యుతివాదిశబ్దానామయోగ్యాగ్ధత్వందుష్పరిహరం. భగవద్జ్ఞ
న్దనోఽవతారయావత్వేతునచక్రకాశ్రయప్రసక్తః- * తస్మాద్విరాడజాయతేతికారణతయోక్తస్యపరమపురుషస్యమహాపురుషకత్వేనోత్తరనారాయణప్రత్య
భిజ్ఞాతస్య లక్ష్మీపతిః* అజాయమానఇత్యాదివాక్యేనావతారస్యప్రతిపాదితత్వాత్. కార్యకారణవిషయశివాదిశబ్దానాంనాగ్ధత్వాన్నయోగ్యాగ్ధ
త్వమితిచేత్. కింకార్యవిషయశివాదిశబ్దానాంప్రసిద్ధరుద్రపరత్వం- ఉతకారణవిషయశాం. ప్రథమప్రసిద్ధరుద్రస్యాకాశాదివత్సృజత్యాత్త
ద్వ్యతిక్రవిషయశివాదిశబ్దానాంయోగ్యాగ్ధనారాయణపదోపధాపితదిశేషపరత్వమవర్తనీయం. కారణవిషయశివాదిశబ్దాః ప్రసిద్ధరుద్రపరా-కార్య
విషయానుభవతిక్రవిషయాఇతిచేత్. కారణేనృజ్ఞఃప్రసిద్ధైన్ద్రోపరః- కార్యవిషయేన్ద్రోజన్మదవతిక్రవరణికింసస్యాత్. వృత్తవధాదిరద్రస్యైక
జ్ఞత్యత్వతేతిచేత్. త్యగ్ధగూలపాశ్వాదిపర్యాయత్వేనశివాదిశబ్దవృత్తే, * త్యగ్ధగూలపాశ్వాదిపురుషావత్యతే * ఉపమాపరిపశుపతిఃక్రికన్దోబ్ర
హ్మణఃసుతః | ఉక్తవానిదమవ్యగ్రజ్ఞానంపాశుపతీంవఇతిగూలపాశ్వాదిశబ్దానాంకార్యవిషయతయాప్రయోగా, చ్యుతకారణవిషయశివాదిశబ్దా
నాంప్రసిద్ధరుద్రపరత్వమయ్యుక్తం. కారణవిషయశాంనారాయణాదిశబ్దానాంప్రసిద్ధవిష్ణుపరత్వంతుయ్యుక్తం- అవచిత్తస్యకారణస్యచధర్మైశ్చే
ప్రమాణస్యదృశిత్యాదర్థభేదాభావాత్. అర్థభేదేసతిమాకార్యకారణవిషయనారాయణాదిపదేకుకస్యప్రసిద్ధార్థా - కస్యతవతిక్రవిషయతేతి
చారసంభవః. కార్యకారణభూతరుద్రధర్మైశ్చేత్త్విన్ద్రోధర్మైశ్చకృత్తవచక్రకాశ్రయవర్తనీయేత్వం. అతఃకార్యకారణవిషయశివాదిశబ్దానామగ్ధ
భేదాజ్ఞికారణకారణవిషయశివాదిశబ్దాః ప్రసిద్ధతరార్థవిషయాఇతినారాయణమేవాభిదధతి - నారాయణాదిశబ్దానాంప్రసిద్ధార్థస్యయోగ్యతయా
ఽర్థభేదాభావా, ధర్మైశ్చకస్యప్రమాణప్రతిపన్నత్వా, చ్యు. అతిమహిమపనిపత్ప్రతిపాదితేనారాయణవివసద్భృషక్తిశబ్దాఃపర్యవస్యవీతిభా
వః. అథకారణతయానిర్దిష్టస్యబ్రహ్మణశ్చచ్చేతదోషవ్యావరకంకోధకవాక్యమాహ (సత్యమితి) ఉక్తగుణవిభూత్యాదివిష్టస్యబ్రహ్మణఃపు
రుషార్థత్వజ్ఞాపనాయాహ (అనన్దోబ్రహ్మతి) అనన్దత్వంహ్యనుకూలత్వం. అనుకూలత్వంచస్వతఃఇత్తత్వం. తదపీష్టసాధనత్వ నివర్త్యప్రాచిహ
ల్యాగ్యాంవిసాపీష్టత్వం. తచ్చవిషయగతం. తద్విషయజ్ఞానస్యాస్యనుకూలత్వాదానన్దత్వం. భగవతోముక్తానాం నిరతిశయభోగ్యత్వేనానుకూ
లతయాస్వరూపతోధర్మతత్వానన్దత్వం, స్వవిషయజ్ఞానస్య స్వరూపస్యచస్వాత్మానంప్రత్యనుకూలత్వాచ్చానన్దత్వం, ఇత్యేవమాదిరాపనిపదఃపద
సముదాయఇతిపూర్వేజాన్వయః. ఏవమస్మిత్తేమవాక్యేమప్రస్తుతపురుషార్థతోష్టవయోగీశ్వేనకోర్థః ప్రతిపన్నః. సచకిమాపాతప్రతిపన్నః- ఉతతార్వ
ర్యభూమిః. సప్రథమఃతస్యతాత్త్వికత్వనిశ్చయాదాగాత్. సద్వితీయఃప్రవృత్తినివృత్త్యభావేనతదయోగాదిశబ్దాం- ప్రవృత్తినివృత్త్యస్వయః
ప్రమాణ్యవ్యాపకః- అతప్రవ్యావ్యసంప్రమాణ్యంతద్విరహేనసన్నివృత్తిమితిచేత్. కింవాప్రవృత్తినివృత్త్యస్వయఃప్రయోజనవ్యాపకః - ప్రయో

నచవ్యుత్పత్తిస్థితిపరి నిష్పన్నవస్తుప్రతిపాదనసమగ్ధానాం పదసముదాయానామఖిలజగదుత్పత్తిస్థితివివాదహేతుభూతా శేషదోషప్రత్యసీకాపరిమితోదారగుణసాగరానవధికాతిశయానన్వస్వరూపే బ్రహ్మణిసమన్వితానాం ప్రవృత్తినివృత్తిరూపప్రయోజనవిరహోదన్యవరత్వం-స్వవిషయావబోధవర్యవసాయిత్వాత్సర్వప్రమాణానాం. నచప్రయోజనానుగుణాప్రమాణప్రవృత్తిః-ప్రయోజనంహిప్రమాణానుగుణం. నచప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణఃప్రయోజనశూన్యత్వం-పురుషార్థాన్వయప్రతీతిః. తథా-స్వరూపవరేష్యపిపుత్రస్త్రైజాతో, నాయంసర్ప, ఇత్యాదిమహద్భయనివృత్తిరూపప్రయోజనవత్త్వందృష్టం. — అత్రాహ- నవేదాన్తవాక్యానిబ్రహ్మప్రతిపాదయంతి-ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణ్యా ప్రమాణ్యనన్ధత్వాత్. యద్యపిప్రత్యక్షాదీనివస్తుయాథాత్వ్యావబోధేవర్యవస్యంతి-తథాపిశాస్త్రంప్రయోజనవర్యవసాయ్యేవ - సహిలోకవేదయోఃప్రయోజనరహితస్యకస్యచిదపివాక్యస్యప్రయోగఉపలబ్ధచరః. నచకించిత్ప్రయోజనమనుద్దిశ్యవాక్యప్రయోగః శ్రవణంవాసంభవతి. తచ్చప్రయోజనంప్రవృత్తినివృత్తిసాధ్యేష్టానిప్రప్రప్తిపరిహారాన్యకముపలబ్ధం-అర్థాగ్ధిరాజకులంగచ్ఛేత్, మన్దాగ్నిర్నామ్మపిబేత్, స్వర్గకామోయజేత, నకశజ్జంభక్షయే, ది

జగంపరామాణ్యవ్యాపకమితిప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహేతద్వాన్వస్తుప్రయోజనాభావాత్తద్వాన్వస్తుం ప్రమాణ్యంసనిధ్యతీతువ్యత్యతివికల్పమధివ్రేత్యప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయస్యప్రమాణ్యవ్యాపకత్వంనాస్తీత్యాహ(నచేతి)వ్యుత్పత్తినిధేతిప్రభమనూత్రాధానువాదః. నిధవస్తునైపురుషార్థత్వాన్వస్తాస్త్రంప్రవిపాదయితుంశక్నోతి-ప్రతిపన్నేనతత్రతాత్పర్యం-నిధేత్యుత్పత్త్యభావాదితినవాచ్యం-నిధేవస్తునివృత్త్యుత్పత్త్యపాదనాదితిభావః. ప్రమాణాన్తరగోచరత్వప్రయుక్తాన్వయచరత్వశ్చావ్యుదాసాయాదాహృతకారణవాక్యప్రతిపన్నమర్థమాహ(అభిలేతి) శోధకవాక్యప్రతిపన్నంకారణవాక్యైశ్చనిధమర్థమాహ(అశేషేతి) సాంఖ్యాద్యభిమతప్రకృతిపురుషవరత్వందుర్వవమితిభావః. పురుషార్థకర్తాభావాదన్వయచరత్వవ్యుదాసాయాహ(ఆనన్దస్వరూపఇతి) ఆన్వయచరత్వం-తాత్పర్యాభావః-బ్రహ్మణిప్రమాణ్యాభావఇత్యర్థః. ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహేతథంప్రమాణ్యమిత్వత్రాహ(స్వవిషయేతి) ప్రమాణానిహిస్వవిషయిషయావబోధేవర్యవస్యంతి-నతుప్రవృత్తినివృత్తినిరీత్యర్థః. అథప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయస్యప్రయోజనసామ్యవకత్వమభ్యుపగమ్యప్రయోజనస్యప్రమాణ్యవ్యాపకత్వాభావమాహ(నచప్రయోజనేతి)తదపాదయతి(ప్రయోజనంహితి) హిశబ్దోహేతౌ. యద్య-ప్రయోజనస్యప్రమాణ్యవ్యాపకత్వాభావప్రసిద్ధిశబ్దాభిప్రేతా-యథా-తన్వ్రతీకాయాంఋసహిలోకంపశ్యతస్తద్దర్శనంనిష్పరియోజనమిలింసువర్షదర్శనతాకల్యేషేతి. తదాహేతుత్వమర్థనిధ్యం. ప్రయోజనవ్యాపకత్వంప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయస్యాస్తు-తేనతస్మిన్వత్ప్రయోజనమేవనివరతే-నతుప్రమాణ్యం-ప్రయోజనస్యప్రమాణ్యవ్యాపకత్వాభావాదిత్యర్థః. నచేత్యత్రచశబ్దోవ్యాపకత్వయనిషేధసముచ్చయే. యథాప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయస్యప్రమాణ్యవ్యాపకత్వమయంక్షం-తథాప్రయోజనస్యచప్రమాణ్యవ్యాపకత్వమయంక్షమిత్యర్థః. ప్రత్యక్షేదిమప్రయోజనస్యప్రమాణ్యవ్యాపకత్వాధావేషిశాస్త్రేప్రయోజనస్యప్రమాణ్యవ్యాపకత్వమస్తీతిశ్చాఖ్యాం-ప్రయోజనవ్యాప్యత్వంశాస్త్రప్రమాణ్యస్యాస్తు-తథాస్థిప్రయోజనస్యప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవ్యాప్యత్వంనాస్తీత్యాహ(నచప్రవృత్తి)వాక్యస్యేత్యభ్యాసః. కుతఃత్యత్రాహ(పురుషార్థాన్వయప్రతీతేతి) ఇదంపక్షవిషయం. ప్రవృత్తినివృత్తిరూపత్వాభావేపిపురుషార్థభూతవైస్వబ్రహ్మణోఽభిధేయతయాఽన్వయప్రతీతేతిత్యర్థః. నచేత్యత్రచశబ్దోవ్యాప్యత్వనిషేధన్వయసముచ్చయే. యథాప్రమాణ్యస్యప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవ్యాప్యత్వంనాస్తి-తథాప్రయోజనస్యాపిప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవ్యాప్యత్వంనాస్తీత్యర్థః. ప్రమాణ్యస్యప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవ్యాప్యత్వాభావస్వవిషయావబోధేత్యాదిసానిధ్యః. సపక్షత్వాభిమతేలాకితేషీనిధవరవాక్యేపురుషార్థాన్వయందర్శయతి(తథేతి)యథాప్రవృత్తిచరత్వంనివృత్తిచరత్వంవానప్రయోజనవర్యవసాయిత్వం-కింతుపురుషార్థచరత్వమేవ-తథాప్రవృత్తినివృత్తిచరత్వంనిధవస్తుచరత్వంవానప్రయోజనవర్యవసాయిత్వం-అపిచుసాధ్యేనవానిధ్యేనవాపురుషార్థేనానిధ్యత్యమేవవాక్యస్యప్రయోజనవర్యవసాయత్వమిత్వంక్షంభవతి-పురుషార్థాన్వయప్రతీతేతిత్యుక్తత్వాత్. ఏవంనూత్రాక్షరయోజనార్థంసంక్షేపేణార్థః. — అథతాత్పర్యాగంవస్తుంపూర్వపక్షంవిస్తరేణావతారయతి(అత్రాహేతి)ఏతావత్సద్ధికరణార్థఉక్తేలబ్ధస్వరూపస్యసంజ్ఞాపూర్వపక్ష్యేహేత్యర్థః. బ్రహ్మణిశాస్త్రప్రతిపాద్యత్వాభావంప్రతిజానీతే(నవేదాన్తేతి) సాత్రతచ్చక్షేనశాస్త్రయోనిత్యన్వయరామృత్యుత్వాత్ పూర్వపక్షాతదభావోపిప్రతిజ్ఞాతఇతిహిజ్ఞాయతే. ప్రతిజ్ఞాముపపాదయతి(ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణఇతి) తదన్వయాభావేప్రతిపాదనమేవపూర్వేతేతిభావః. తథాచవార్షికంఋయావస్థలుప్రమాత్మాణాంప్రవర్రసనివర్రసే| శబ్దానకుర్వతేతావన్ననిరాకాక్ష్యబోధనమితి. (శాస్త్రస్యేతి) శాసనాధికాస్త్రం. శాసనంచప్రవర్రసనివర్రసాత్క-తత్రవార్షికంఋప్రవృత్తిర్వానివృత్తిర్వానిత్యేనకృతకేనవా| పుంసాంయేనోపదిశ్యేతతచ్చాస్త్రంతుావద్యతఇతి. పూర్వోక్షంప్రమాణానాంస్వవిషయావబోధిత్వమాశ్చక్ష్మ్యతత్ప్రమాణిశేషేవ్యవస్థాపయత్వాశాస్త్రస్యప్రయోజనవర్యవసానావశ్యంభావమాహ(యద్యపితి)తదపాదయతి(సహితి)నకేవలమనుపల్లిరేవ-అనుపపత్తిరప్యస్తీత్యాహ(నచకించితి) కించిత్-స్వసంబంధచరసంబంధివా-అల్పంప్రభూతంవా. వాక్యప్రయోగాదేర్వత్సాధ్యత్వాత్, యత్నస్యచప్రయోజనేనవివాదుపన్నత్వాదిత్యర్థః. వాక్యానాంప్రయోజనవర్యవసాయిత్వాదేవహిపునరుక్తేప్రయోజనాభావాద్భూషణత్వం. నిష్పరియోజనవాక్యప్రయోగస్తచ్చరణంవాఽనుపపన్నంస్యాత్-తతఃకింప్రస్తుతస్యప్రయోజనవర్యవసాయినాంవాక్యానాంప్రవృత్తినివృత్తిచరత్వస్య-నిధవరత్వేషిహిప్రయోజనవర్యవసాయిత్వముపపద్యతఇత్యత్రాహ(తచ్ఛేతి) ప్రవృత్తినివృత్తిచరత్వేనలోకవేదయోఃప్రయోగందర్శయతి(అర్థాగ్ధిత్వాదినా) ప్రవృత్తినివృత్తిచరత్వాభావేహిప్రయోజనవరంవాక్యందృష్టమితిశ్చాఖ్యాం నిధవరత్వేనోక్షం

త్యేవమాదిషు. యత్సునస్సిద్ధవస్తుపరేష్వపిపుత్రస్తైజాతఃనాయంసరోరజ్జురేషేత్యాదిషుహన్సభయనివృత్తిరూపపురు
షాన్ధాన్వయోదృష్టత్యక్తం-తత్రకింపుత్రజన్మాద్యధాత్పురుషాన్ధావాప్తిః-ఉతతజ్ఞానాదితివివేచనీయం. సతోఽప్యజ్ఞా
తస్యాస్థస్యాపురుషార్థత్వేనతత్త్వానాదితిచేత్-తస్యసత్యస్థితేజ్ఞానాదేవపురుషార్థస్థితీత్యథపరత్వాభావేనప్రయో
జనపర్యవసాయినోపిశాస్త్రస్యనార్థసద్భావేప్రామాణ్యం. తస్మాత్సర్వప్రప్రవృత్తినివృత్తిపరత్వేనజ్ఞానపరత్వేనవా
ప్రయోజనపర్యవసానమితికస్యాపివాక్యస్యపరినిష్పన్నేవస్తునితాత్పర్యాసంభవాన్నవేదాంతాఃపరినిష్పన్నంప్రప్ర
తిపాదయన్తి. — అత్రకశ్చిదాహ-వేదాంతవాక్యాన్యపికార్యపరతయేవబ్రహ్మణిప్రమాణభావమనుభవన్తి. కిన్తం.
నిష్ప్రపజ్ఞమద్వితీయం జ్ఞానైకరసంబ్రవ్యేనాద్యవిద్యయాసప్రపజ్ఞతయాప్రతీయమానం నిష్ప్రపజ్ఞంకుర్యాదితి-
బ్రహ్మణఃప్రపజ్ఞప్రవిలయద్వా రేణవిధివిషయత్వమితి. కోసోప్రప్రవృత్త్యరూపప్రపజ్ఞప్రవిలయద్వా రేణసాధ్యజ్ఞా
నైకరసబ్రహ్మవిషయోవిధిః-అదృష్టేన్ద్రిష్టారంపశ్యేన-తేన్ద్రన్తారంమన్విథాత్యాదిః-ద్రష్టృదృశ్యరూపభేదశూన్యం
దృశీమాత్రంబ్రహ్మకుర్యాదిత్యర్థః. స్వతస్సిద్ధస్యాపిబ్రహ్మణోనిష్ప్రపజ్ఞతారూపేణకార్యత్వమవిరుద్ధమితి. — తద
యుక్తం-నియోగవాక్యార్థవాదినానియోగో, నియోజ్యవిశేషణం, విషయః, కరణ, మితికర్తవ్యరా, ప్రయోక్తా, చ
వక్తవ్యాః. తత్రహినియోజ్యవిశేషణమనుపాదేయం. తచ్చనిమిత్తంఫలమితిద్విధా. అత్రకింనియోజ్యవిశేషణం-తచ్చ
కిం నిమిత్తంఫలంవేతివివేచనీయం. బ్రహ్మస్వరూపయాథాప్యనుభవశ్చేన్ద్రనియోజ్యవిశేషణం- తద్దీనతద్దీనిత్తం-
జీవనాదినత్తస్యాసిద్ధత్వాత్. నిమిత్తత్వేచ తస్యనిత్యత్వేనావగ్రోక్షరకాలమపిజీవననిమిత్తాగ్నిహేమాత్రాదివత్ని
త్యతద్విషయానుష్ఠానప్రసంగః. నాపిఫలం- నైయోగికఫలత్వేనస్వగౌరవదనిత్యత్వప్రసంగాత్. కశ్చాత్రనియోగవిష
యః. బ్రహ్మైవేతిచేత్. న-తస్యనిత్యత్వే నాభవ్యరూపత్వాత్ అభావాద్ధత్వాచ్చ.

వాక్యందూషయితుమనువదతి (యత్సునరితి) వికల్పయతి (తత్రేతి) ప్రథమకోట్యనుపపత్త్యాద్వితీయరోఽభ్యుపగమంశక్తే (సతోపితి) దూ
షయతి (తద్దీతి) తస్మాదితిపూర్వపక్షోపసంహరణః. — జరన్తాయావాదివత్తద్వేద్యేతే-తత్రేకోనిష్ప్రపజ్ఞకరణనియోగవాదః-అన్యోఽన్యని
యోగవాదః. వితన్నతద్వయం, ధ్యాననియోగవాదిముఖేనాత్మరాదిమతం, చమాపితవ ప్రమథికరణపూర్వపక్షీణంప్రతిసీద్ధా న్నవత్వస్థిదానీని
ష్ప్రపజ్ఞకరణనియోగవాదం ప్రస్తాతి (అత్ర కశ్చిదాహేతి) తం ప్రతిజానీతే (వేదాంతే) కార్యపరస్యవాక్యస్యసిద్ధవస్తుని ప్రమాణభావఃకథమితిప్ర
యన్నాహ (కథమితి) ఉత్తరమాహ (నిష్ప్రపజ్ఞమితి) కుర్యాదిత్యత్రేతిశబ్దః ప్రకారపరః. నిష్ప్రపజ్ఞకరణవిధిగా బ్రహ్మణఃకోన్వయఇత్యపేక్షాయామ
న్వయమాహ (బ్రహ్మణః) విషయత్వేనాన్వయఇత్యర్థః. సిద్ధస్వరూపస్య బ్రహ్మణోవిధివిషయత్వానుపపత్తిశ్చాపరిహారార్థం ప్రపజ్ఞప్రవిలయద్వా
రేతేత్యుక్తం. అత్రసిద్ధస్యసాధ్యత్వమాకారభేదాదవిరుద్ధమితిగృహీతం. ఇహత్వితిశబ్దస్యమాత్రా. కథమితిస్సోక్షరత్వేనబ్రహ్మమితిపార్థః. విధిందర్శయితు
మాకాజ్ఞాముఖ్యాపయతి (కోసాదితి) కతిపయనాశేషశక్తస్యవిశ్వప్రపజ్ఞగాతనవిధికరకృత్యత్వేతిప్రాయః. విధిః- విధివాక్యం. ఆవిద్వికస్యప్రపజ్ఞ
స్యబుద్ధినివృత్తిమాత్రరూపావిలయశక్త్యితిప్రాయః. నావాక్యముపాదత్తే (నదృష్టేతి) దృష్టివ్యతిరక్తత్వావిశేషాత్ జ్ఞేయనిశ్చేషిఫలిం, ఆదిశబ్దో
పాతశ్చత్యవైకణ్యక, శ్చ. ఆత్యన్తికనివృత్తేరసిద్ధత్వాద్విధేయత్వంవయంతమితిభావః. శూన్యశబ్దేనఆత్యన్తికనివృత్తివక్షిత్వా. మాత్రశబ్దేనద్ర
ష్టృదృశ్యకల్పకావిద్యానివృత్తిః - రతవివహర్యత్వనికత్వనిధిః. సిద్ధస్యబ్రహ్మణోవిధేయత్వంకథమితిశ్చాన్యాయం ప్రపజ్ఞప్రవిలయద్వా రేణైతిపూర్వం
వివక్షితమర్థంని నైకాహ (స్వతస్సిద్ధస్యాపి) యద్వా- పూర్వంభావాద్ధవ్యతిరక్తస్యవిధివిషయత్వానుపపత్తిఃపిహ్యతా- ఇహకున్వతస్సిద్ధస్యేత్యాదిసా
ప్రపజ్ఞప్రవిలయద్వారేణసిద్ధరూపస్యాపివిధివిషయత్వానుపపత్తిఃపిహ్యతేతిభిదా. భావాద్ధాదన్యత్వంస్వరాదేరప్యన్తీనతస్యసిద్ధత్వం-సాధ్యమితత్. —
అధికరణపూర్వపక్షీమాహంసక న్నందూషయతి (తదయుక్తమితి) కథమితి త్రాహ (నియోగేతి) విశింఖ- నిషయఇతివృత్త్యాన్వయియోగయాగాదిః. కృ
తిసాధ్యాపూర్వప్రతిపత్తివేలాయాంకృత్యవచ్ఛేదకత్వేనసవిషయః-సవివకార్యనిష్పత్తికరణం. వక్తవ్యాః-సత్వయావత్తంత్రకృమితిభావః. ప్రథమంని
యోజ్యవిశేషణందూషయితుమాహ (తత్రేతి) తత్ర-తేషువక్తవ్యేషు. నియోజ్యవిశేషణమనుపాదేయం-ఉపాదేయం-విధేయం. తద్వ్యతిరక్తమిత్వర్థః. విక
ల్పదూషయితుంవిశేషణైవవిధ్యమాహ (తచ్చేతి) తతఃకిమిత్వత్రాహ (అత్రేతి) అత్ర-నిష్ప్రపజ్ఞకరణనియోగే. నియోజ్యవిశేషణస్వరూపంశక్తే
 (బ్రహ్మస్వరూపే) నిమిత్తతాందూషయతి (తద్దీతి) కుతఇత్యత్రాహ (జీవనాదివదితి) యాయావత్తీవమగ్నిహేమాత్రంజాతీయతీత్యత్రజీవనస్యసిద్ధత్వా
ద్యథానిమిత్తత్వంసతతేత్యర్థః. పుత్రజన్మాదివద్యదానీధ్యేతదానిమిత్తంభవిష్యతీత్యత్రాహ (నిమిత్తత్వేచేతి) అవగ్రోక్షరకాలమపిసానుష్ఠానప్రసంగః-
యావన్నీమిత్తమనుష్ఠాననియమాభావాత్. పరికరశూన్యేమతన్నియమాభావోద్భవః. తస్మాత్ప్రరణకశేబరవిరహేణసతదానీమనుష్ఠానమితిచేత్. మాన్ద
స్వదూషణమేవస్వయమావిష్కరోషి. తథాహి-సప్రపజ్ఞతయానుభవస్యయథాధానుభవరూపత్వాభావాదపవగ్రోక్షరవాప్తేవయాథాధ్యానుభవః.
తదానీంకరణకశేబరాభావేవిషయానుష్ఠానంశక్యం-నవా. అశక్యత్వేవిధేయత్వమేవసాధ్యత్. అతశ్చకృమితివక్తవ్యం. అతోనిమిత్తస్యనిత్యత్వాన్నై
మిత్తికస్యనిత్యంశక్యత్వాచ్చనిత్యంతదనుష్ఠానప్రసంగఇతిభావః. ఫలతయావిశేషణత్వేదూషణమాహ (నాపీతి) నియోగవిషయానుపపత్తింవత్తుమాహ
 (కశ్చేతి) శబ్దతే (బ్రహ్మైవేతి) దూషయతి (నేతి) హేతుమాహ (తస్యేతి) అభవ్యరూపత్వాత్-అసాధ్యత్వాత్. అభావాద్ధత్వాచ్చ-భావాద్ధాః-కర్తవ్యాః.

నిష్కృష్టం బ్రహ్మసాధ్యమితిచేత్ - సాధ్యత్వేపిఫలత్వమేవ. అభావార్థత్వాన్నవిధివిషయత్వం. సాధ్యత్వంచకస్య. కింబ్రహ్మణః-ఉత్ప్రపజ్జనివృత్తైః. నతావద్బ్రహ్మణః-సిద్ధత్వాత్ అనిత్యత్వప్రసక్తైశ్చ. అథప్రపజ్జనివృత్తైః - నతర్హిబ్రహ్మణఃసాధ్యత్వం. ప్రపజ్జనివృత్తిరేవవిధివిషయఇతిచేత్. న-తస్యాఃఫలత్వేనవిధివిషయత్వాయోగాత్. ప్రపజ్జనివృత్తిరేవహిమోక్షః- సచఫలం. అస్యచనియోగవిషయత్వేనియోగాత్ప్రపజ్జనివృత్తిః-ప్రపజ్జనివృత్త్యానియోగఇతీతరేతరాశ్రయత్వం. అపిచ-కింనివర్తనీయఃప్రపజ్జఃమిథ్యాహుషః-సత్యోవా. మిథ్యాహుషత్వేజ్ఞాననివర్త్యత్వాదేవనియోగేనసకించితప్రయోజనం. నియోగస్తునివర్తకజ్ఞానముత్పాద్యతద్వారేణప్రపజ్జస్యనివర్తకఇతిచేత్ - తత్స్వవాక్యాదేవజాతమితినియోగేననప్రయోజనం, వాక్యార్థజ్ఞానాదేవబ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యకృత్స్వస్యమిథ్యాభూతస్యప్రపజ్జస్యబాధితత్వాత్ సమరీకరస్యనియోగస్యాసిద్ధిశ్చ. ప్రపజ్జస్యనివర్త్యత్వేప్రపజ్జనివర్తకోనియోగఃకింబ్రహ్మస్వరూపమేవ - ఉత్తతవ్యతిరిక్తః. యదిబ్రహ్మస్వరూపమేవ - నివర్తకస్యనిత్యతయానివర్త్యప్రపజ్జసద్భావపవనసంభవతి, నిత్యత్వేననియోగస్యవిషయానుష్ఠానసాధ్యత్వంచనఘటతే, అథబ్రహ్మస్వరూపవ్యతిరిక్తః-తస్యకృత్స్వప్రపజ్జనివృత్తిరూపవిషయానుష్ఠానసాధ్యత్వేనప్రయోక్తాచనప్త ఇత్యాశ్రయభావాదసిద్ధిః. ప్రపజ్జనివృత్తిరూపవిషయానుష్ఠానేనైవబ్రహ్మస్వరూపవ్యతిరిక్తస్యకృత్స్వస్యనివృత్తత్వాత్ ననియోగనిష్పాద్యమోక్షాత్కార్యంఫలం. కించ-ప్రపజ్జనివృత్తిరియోగకరణస్యఇతికర్తవ్యతాభావాత్, అనువక్తస్యచకరణత్వాయోగాత్, నకరణత్వం. కథమితికర్తవ్యతాభావఇతిచేత్. ఇథం-అస్యేతికర్తవ్యతాభావరూపా - అభావరూపావా. భావరూపాచకరణశరీరనిష్పత్తితదనుగ్రహకార్యభేదభిన్నా. ఉభయవిధాచనసంభవతి-నహిముద్గరాభిభూతాదివత్కృత్స్వస్యప్రపజ్జస్యనివర్తకఃకోపిదృశ్యతఇతిదృష్టాన్ధానసంభవతి. నాపి నిష్కన్యకరణస్యకార్యోత్పత్తావనుగ్రహసంభవతి - అనుగ్రహకాంక్షసద్భావేనకృత్స్వప్రపజ్జనివృత్తిరూపకరణస్వరూపాసిద్ధిః.

క్రియారూపత్వాభావాదిత్యర్థః. సాధ్యత్వంఫలసాధ్యస్తీతితద్వాప్యవర్తకభావార్థత్వం. తదభయభావాదితియావత్. నిష్కృష్టతాకారేణసాధ్యత్వం శక్తతే(నిష్కృష్టమితి)ప్రతిపదతి(సాధ్యత్వేపీతి)(ఫలత్వమేవేతి)విషయత్వంచేత్ ఫలవ్యతిరిక్తత్వంసాధ్యో-ఫలవ్యతిరిక్తత్వాభావాద్విషయత్వమయ్యుక్తమితితాత్పర్యం. హేత్వస్తరంకణ్ఠోక్త్యాదర్శయన్విషయత్వంహుషయతి(అభావార్థత్వాన్నవిధివిషయత్వమితి)విశిష్టస్యవిషయత్వానుపపత్తిరైతా. అథవిశేష్యాంశస్యవిశేషణాంశస్యచవిషయత్వానుపపత్తింవక్ష్యన్వికల్పయతి(సాధ్యత్వంచేతి)యద్వా-విశిష్టస్యసాధ్యత్వాభ్యుపగమేనవిషయత్వంహుషితం. అథవిశిష్టస్యసాధ్యత్వంహుషయతుంవికల్పయతి(సాధ్యత్వంచేతి)విశిష్టస్యసాధ్యత్వానుపపత్తిర్నివిశేషణస్యవిశేషసాధ్యోభయస్యచసాధ్యత్వానుపపత్త్యాసాధ్యో-తత్రాభయస్యేతివికల్పానుక్తిర్నిర్ద్యయేనతుల్యమాపణత్వాత్. ప్రథమంహుషయతి(నతావదితి)కుతఇత్యత్రాహ(నిర్దిత్యాదనిత్యత్వప్రసక్తైశ్చ)నిర్దిత్యాన్నసాధ్యత్వం-సాధ్యత్వాజ్ఞేకారేమభావరూపత్వేనతిసాధ్యత్వాదనిత్యత్వప్రసక్తైశ్చత్యర్థః. ద్వితీయంశక్తతే(అథేతి)హుషయతి(నతర్హితి)ప్రపజ్జనివృత్తేసాధ్యత్వేబ్రహ్మణసాధ్యత్వాభావాన్నవిధివిషయత్వమితిత్యర్థః. ప్రపజ్జనివృత్తేర్విధివిషయత్వభావజ్ఞానహుషయతి(ప్రపజ్జేత్వాదినా)తస్యాఃఫలత్వముపపాదయతి(ప్రపజ్జనివృత్తిరేవహితి)ప్రపజ్జనివృత్తిర్నిష్కాంక్ష-తతఃకింవిషయత్వానుపపత్తేర్నిత్యత్రాహ(సచేతి)ప్రపజ్జనివృత్తిర్నిష్కారూపత్వాన్మోక్షస్యచఫలత్వాత్ ఫలభూతాయా నవిషయత్వమితిత్యర్థః. హుషతాస్తరమాహ(అస్యచేతి)అస్యాఇతివక్తవ్యేపిఫలత్వవిషయాయా అస్యేత్తుక్తిః. ఫలత్వంవిషయత్వంచేత్వాకారద్వయాభ్యుపగమేప్రపజ్జనివృత్తిః ఫలత్వాన్నియోగసాధ్యా-విషయత్వాత్ ప్రపజ్జనివృత్త్యానియోగసిద్ధిరన్యోన్య్యాశ్రయఇత్యర్థః. నిష్కృష్టాకరణపక్షేముఖాస్తరేణహుషయమాహ(అపిచేతి)యద్వా-నియోగవిషయమాపణేనాన్యోన్య్యాశ్రయేణనియోగశ్చదూషితోభవతి. ముఖాస్తరేణాపినియోగంహుషయతి(అపిచేతి)హుషయతుంవికల్పయతి(కిమితి)ప్రథమంహుషయతి(మిథ్యేతి)సాఫల్యంశక్తతే(నియోగస్త్వేతి)హుషయతి(తదితి)స్వవాక్యాత్-ప్రపజ్జమిథ్యాత్వబ్రహ్మనిర్దిష్టత్వపరవాక్యాదిత్యర్థః. నియోగవ్యనిష్ఫలత్వమాపణోక్త్యానియోజ్యవిశేషణంచదూషితంభవతి-నియోగసాధ్యఫలవైస్యఫలతయానియోజ్యవిశేషణత్వాదిహతయోగాచ్చ. హుషతాస్తరమాహ(వాక్యార్థజ్ఞానాదేవేత్వాదినా)పూర్వంవికల్పితకార్యేద్వయేద్వితీయంశక్తతే(అథేతి)హుషయతి(తస్యేతి)తస్యేత్వాదినానప్తఇత్యన్వేనప్రయోక్తృహుషణంచకృతంభవతి. ప్రపజ్జనివృత్తిత్వాదినాప్రపజ్జనత్యత్వేపిఫలాభావోక్తిముఖేననియోగోదూషితః. కరణమితికర్తవ్యతాంచదూషయతి(కించేతి)ఇతికర్తవ్యతాయాలభావవిధిపాదముహ(కథమితి)ప్రతిపత్తి(ఇథమితి)భావరూపత్వపక్షేద్వైవిధ్యమాహ(భావరూపాచేతి)కరణశరీరనిష్పత్తిరవభావతవత్ ప్రోక్షణవచ్చదృష్టాదృష్టార్థకయాద్విధేచాభి. త్రితం. తతఃకిమిత్వత్రాహ(ఉభయవిధేతి)ఉభయవిధానిష్పాదికాఅనుగ్రహికాచనిష్పాదకపక్షేప్రథమంబృహ్మార్థత్వేహుషయమాహ(నహితి)కృత్స్వప్రపజ్జనివృత్తిరూపకరణశరీరనిష్పాదికాభావరూపాదృష్టాన్ధానసంభవతీత్యర్థః. అదృష్టార్థాన్వితీచేత్ ప్రపజ్జనత్యత్వత్వత్వార్థః. అప్రామాదీత్యర్థః. తేతిశ్చుటమితికణ్ఠోక్తం. అథానుగ్రహంహుషయతి(నాపీతి)తదసంభవముపపాదయతి(అనుగ్రహచేతి)అనుగ్రా

బ్రహ్మణోఽద్వితీయత్వజ్ఞానం ప్రపశ్చనివృత్తిరూపకరణశరీరం నిష్పాదయతీతిచేత్ - తేనైవ ప్రపశ్చనివృత్తిరూపోమోక్ష సిద్ధిభినికరణాదినిష్పాద్యమవశిష్యత ఇతిపూర్వ మేవోక్తం. అథావరూపత్వేచాభావాదేవనకరణశరీరం నిష్పాదయతి, నాప్యనుగ్రహకః, అతోనిష్ప్రపశ్చబ్రహ్మవిషయోవిధిర్నసంభవతి— అన్యోప్యాహ-యద్యపివేదాస్తవాక్యా నాంనపరినిష్పన్నబ్రహ్మస్వరూపపరతయాప్రామాణ్యం - తథాపిబ్రహ్మస్వరూపసేద్యత్వేవ. మతః, ధ్యానవిధిసాహ ధ్యోత్. ఏవమేవహిసమామనన్తి - *ఆత్మవాలరేప్రవ్యః *నిదిధ్యాసితవ్యః *యత్యుపహతపాష్టాసోన్వేష్టవ్య స్సవిజ్ఞాసితవ్యః *ఆత్మేత్వేవోపాసిత *ఆత్మానమేవలోకముపాసితేతి. అప్రధ్యానవిషయోహియోగస్సపిషయ భూతధ్యానం ధ్యేయైకనిరూపణీయమితి ధ్యేయమాక్షిపతి. సచధ్యేయస్సవాక్యనిష్ఠితత్త్వం. సకింఠాపభ్యోపేతౌ యాం తత్స్వరూపవిశేషసమర్పణద్వారేణ *సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ *సదేవసోమ్యేషమగ్రతీదిత్యేవమాదీనాం వాక్యానాం ధ్యానవిధిశేషతయా ప్రామాణ్యమితివిధివిషయభూతధ్యానశరీరానుప్రవిష్టబ్రహ్మస్వరూపేపితాత్పర్య మస్త్యేవ. అతః *ఏకమేవాద్వితీయం *తత్సత్యంసత్యత్వత్త్వమసిత్వేతకేతో *సేవానానాస్తీకించనేత్యాదిభి బ్రహ్మస్వరూపమేకమేవసత్యం- తద్వ్యతిరిక్తంసర్వంమిధ్యేత్యవగమ్యతే. ప్రత్యక్షాదిభిర్భేదావలంబునాచకర్తృశాస్త్రేణ భేదఃప్రతీయతే- భేదాభేదయోఃపరస్పరవిరోధేనత్యనాద్యవిద్యామూలత్వేనాపి భేదప్రతీత్యుపపత్తేరభేదపవపరమా ర్థభినిర్వచితే. తత్ర బ్రహ్మధ్యాననియోగేనతత్యాత్యాత్యా-రఫలేననిరస్తసమస్తా విద్యాకృతవివిధభేదాద్విద్యేజ్ఞా నైకరసబ్రహ్మభావరూపమోక్షఃప్రాప్యతే. నచవాక్యాద్వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రేణబ్రహ్మభావసిద్ధిః- అనుపలభ్యైః, వివి ధభేదదర్శనానువృత్తే, శ్చ. తథాచసతిశ్రవణాదివిధానమనర్థకంస్యాత్. —

హకోహికరణానన్తరభావీ-కృత్ప్రపశ్చనివృత్తిరూపకరణానన్తరమనుగ్రహకస్త్వితీత్యరణమేవనిర్ధంస్యాత్. యదాకరణసిద్ధిఃనచదాసీమను గ్రహకోవిద్యతభిత్వనుగ్రహకాసంభవభిత్వర్థః. ఇతికర్తవ్యతాసద్భావముఖేనకరణసిద్ధింశజ్జతే(బ్రహ్మణభి)నూపయతి (తేనైవేతి) కరణాదిని ష్పాద్యం- కరణినిష్పాద్యోనియోగః. నియోగనిష్పాద్యంఫలమిత్యాదిశబ్దార్థః. కరణంచేత్స్వకార్యకరంస్యాత్ - తదభావాత్కరణత్వమయం క్రమిత్యర్థః. అథాభావరూపేతికర్తవ్యతాంమాపయతి(అభావరూపత్వభి)అభావాదేవ - అభావరూపేతికర్తవ్యతాయాలప్రామాణికత్వాదేవత్యర్థః. నివృత్తిరూప శమాదీనాంనాభావరూపేతికర్తవ్యతాత్వం - తేషాంజ్ఞాననిష్పాదకత్వేనప్రపశ్చనివృత్తిరూపకరణనిష్పాదకత్వాద్యోగాదివిభావః. అత్రాభావాదేవ త్యేవకారణపూర్వమద్యుష్టార్థభావరూపేతికర్తవ్యతాయాలప్రామాణికత్వస్యానిప్రేతత్వంగమ్యతే. దూషణముపసంహరతి(అత్యతి)విధి-నియోగి. ని ష్ప్రపశ్చనివృత్తికరణవిషయోనియోగభిత్వర్థః. అతః ప్రవర్తకవాక్యేనైవబ్రహ్మస్వరూపసిద్ధిరితమనన్తశక్యమితిఫలితం. — అథధ్యాననియోగవాదిపక్షము పక్షిపతి(అన్యోప్యాహేతి)బ్రహ్మణివేదాస్తవాక్యానాంస్యాతన్యైఃప్రామాణ్యాభావమజ్జీకృత్యాహ(యద్యపి)తత్త్వికథంతసిద్ధిరిత్యత్రాహ(తథాపీ తి)వ్యాసాతాభిప్రాయేణాహ(మత్యతి)హేతుమాహ(ధ్యానవిధితి)ధ్యానవిధిఃకః-తస్యసామర్థ్యంకథమిత్యత్రాహ(ఏవమేవహేతి)యథావాక్యానాం ధ్యానపరత్వేపిపరినిష్పన్నంసిద్ధుతత్యైవేత్యర్థః. ధ్యానవిధివాక్యాన్యాహ(ఆత్మావాభి)నిదిధ్యాసితవ్యత్వత్వపాసనముక్తం- ద్రవ్యవ్యతితస్యదర్శన రూపత్వం. విజ్ఞానీతవ్యభిసామాన్యశబ్దః. ఆత్మేత్వేకోపాసనముక్తం. ఆత్మానమిత్స్వస్వజగత్తాదాత్మ్యాపాసనం. సామర్థ్యందర్శయతి(అత్రేతి) ధ్యేయమాక్షిప్రమన్త- తద్బ్రహ్మైతికథంజ్ఞాయతభిత్వత్రాహ(సచధ్యేయభి)అకాక్షాయాంసన్నిహితమేవయోగ్యంచేత్తతేపరిత్యక్తంసయంక్తం- గామానయేత్యాదిమహితభాద్యుక్తమితిభావః. స్వరూపమాత్రప్రతిపాదకానాంకారణకోధకవాక్యానామవిధిప్రేక్షితసమర్పకత్వేనైవప్రామాణ్యమి త్యాహ (సకింఠాపభి) శోధితస్వరూపస్యధ్యేయత్వాత్సత్యాదివాక్యంప్రథమముపాత్తం. తదనుగుణార్థతయాసదేవేతికారణవాక్యంసంశ్చయదా మృతం. (ధ్యానశరీరానుప్రవిష్టేతి) *అగ్నేనైవవిశేషహినిరాకారతయాధియామితిభావః. (అగ్నేవేతి) స్వవాక్యప్రతిపన్నస్వగ్ధాదిఫలవిషయస్య *యస్మిన్నోక్తమిత్యాదివాక్యస్యేవవిధిశేషతయాప్రామాణ్యమితిభావః. ధ్యేయబ్రహ్మస్వరూపహిధ్యానశరీరానుప్రవిష్టం-ప్రపశ్చనివృత్తిస్య ధ్యానశరీరాననుప్రవేశాత్కథంభేదనిషేధతాత్పర్యమిత్యత్రాహ(అత్యతి)అతః-విధిశేషభూతస్యసిద్ధార్థతాత్పర్యసద్భావాత్. అద్వితీయంబ్రహ్మ ధ్యేయం- భేదనిషేధమతయశ్చబ్రహ్మణోఽద్వితీయత్వపరా- బ్రహ్మణోఽద్వితీయత్వమేవభేదమిధ్యాత్వమితిధ్యానశరీరానుప్రవిష్టేభేదనిషే ధతాత్పర్యమస్త్యర్థః. భేదగ్రాహిప్రామాణ్యవిరోధాన్తస్మాత్ప్రమద్వితీయంబ్రహ్మప్రతిపాదయతి-అతిత్యోయాపభిత్వ్యాదివిధిశబ్దాంపరిహరం ప్రత్యక్షాదిభిరుద్ధప్రతీతిమఖ్యుపగచ్ఛతి(ప్రత్యక్షాదిభి)శక్త్యాంపరిహరతి(భేదాభేదయోగి)భేదప్రతీతేరన్యథాసిద్ధత్వాదనన్యథాసిద్ధత్వాస్త్రావగ తతైక్యంతాత్వీకమిత్వర్థః. తద్విషయః, కరణం, ప్రయోక్తా, ఫల, మిత్యాదివక్తవ్యం- నియోగనివర్త్యేప్రపశ్చనివృత్తిప్రసక్తి-నిత్యప్రాప్త త్యాత్ బ్రహ్మభావోపఫలమిత్యత్రాహ(తత్రేతి)ధ్యాననియోగేనేతిధ్యానస్యవిషయత్వముక్తం. నియోగాన్వేక్ష్యన్తజ్ఞానాన్వేక్ష్యభిత్వజ్ఞాంభ్యుదవ్యతి (తత్యాత్తాత్రాఫలేనేతి)నియోగస్యోపాయత్వంజ్ఞానద్వారకమిత్వర్థః. నిరస్తేత్యాదినాలవిద్యానివృత్తిఃఫలమిత్వముక్తం. తదేవఫలతయానియోజ్యవిశేషణం. ఉపాసకఃప్రయోక్తా. శమాదిరితికర్తవ్యతేత్యాద్యస్తాశబ్దార్థమితిభావః. వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రాన్వేక్ష్యవాదినంమాపయతి(సచేతి)ప్రత్యక్షవిరోధమాహ (అనుపలభ్యైర్వివిధభేదదర్శనానువృత్తేత్వేతి) శాస్త్రవిరోధమాహ(తథాచసతితి) — అథసాత్వేనానానాస్వమతంసన్నాదివత్తతాప్రథమం

అథోచ్యేత- రజ్జురేషానసర్పభిత్తువదే శేనసర్పభయనివృత్తిదర్శనాత్ రజ్జుసర్పవత్ బద్ధస్యచమిథ్యారూపత్వేనజ్ఞానబా
ధ్యతయాతస్యవాక్యజన్యజ్ఞానేనైవనివృత్తిర్యుక్తా- సనియోగేన. నియోగసాధ్యత్వేమోక్షస్యానిత్యత్వంస్యాత్ స్వగ్ధా
దివత్. మోక్షస్యనిత్యత్వంహిసర్పదాదీసంప్రతిపన్నం. కించ-ధర్మాధర్మయోఃఫలహేతుత్వంస్వఫలానుభవానుగు
ణశరీరోత్పాదనద్వారేణేతి బ్రహ్మదిస్థావరా నైవతుర్విధశరీరసంబద్ధరూప సంసారఫలత్వమవర్జనీయం. తస్మాన్నధర్మ
సాధ్యోమోక్షః. తథాచశ్రుతిః *నహవై సశరీరస్యసతఃప్రియాప్రియయోరపహతిరస్తి. అశరీరంవావసంతంప్రి
యాప్రియేస్పృశతఇతి. అశరీరత్వరూపేమోక్షేధర్మాధర్మసాధ్యప్రియాప్రియవిరహశ్రవణాత్ నధర్మసాధ్యమశరీర
త్వమిలివిజ్ఞాయతే. నచనియోగవిశేషసాధ్యఫలవిశేషవత్ ధ్యాననియోగసాధ్యమశరీరత్వం - అశరీరత్వస్యస్వరూప
త్వేనాసాధ్యత్వాత్. యథాహుశ్శ్రుతయః *అశరీరంశరీరేష్వనవస్థేష్వవస్థితం. మహాస్తంబిభుమాన్మానన్యత్వాధీ
రోనశోచతి *అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రో-సన్తోహ్యయంపురుషఇత్యాద్యాః. అతో-అశరీరత్వరూపోమోక్షోనిత్యఇతి
నధర్మసాధ్యః. తథాచశ్రుతిః *అన్యత్రధర్మాదన్యత్రాధర్మేదన్యత్రాస్తాత్మతాకృతాత్. అన్యత్రభూతాద్భువ్యాచ్చ
యతైత్వశ్యసితద్వదేహి. అపిచ-ఉత్పత్తిప్రాప్తివికృతిసంస్కృతిరూపేణచతుర్విధంహిసాధ్యత్వంమోక్షస్య ససంభవ
ః. సతావమత్పద్యః- మోక్షస్యబ్రహ్మస్వరూపత్వేననిత్యత్వాత్. నాపిప్రాప్యః- ఆత్మస్వరూపత్వేనబ్రహ్మణోనిత్య
ప్రాప్తత్వాత్. నాపివికార్యః-దధ్యాదివదనిత్యత్వప్రసక్తాదేవ. నాపిసంసార్యః - సంసారోహిదోషావసయనే
నమానుజాధానేనవాసాధయతి. సతావన్దోషావసయనేన - నిత్యశుద్ధత్వాద్భృగ్విణః. నాప్యతిశయాధానేన- అనాథే
యాతిశయస్వరూపత్వాత్. నిత్యనిర్వికారత్వేన స్యాత్రయాయాఃపరాత్రయాయాశ్చక్రియాయాలవిషయతయా
సర్వైర్వజ్ఞేనాదర్శ్యాదివదపిసంసార్యత్వం. సచదేహస్థయాసానాదిక్రియయాఆత్మసంస్కృతియతే- కింత్యవిద్యా
గృహీతస్తత్సతో-హంకర్తా. తత్ఫలానుభవోపితస్యైవ. సచాహంకర్తైవాన్మా-తత్సాక్షిత్వాత్. తథాచమన్త్రవర్ణః

ధ్యాననియోగవాదిపక్ష ప్రతిపక్షమాశంకై(అథోచ్యేతేతి)బద్ధస్యజ్ఞానమాత్రనివర్త్యత్వంసోపపత్తికమాహ(రజ్జురేషేతి)నివర్త్యమిథ్యాత్వంవయ్యభ
యసంమతం. అతపివనియోగనైరవేక్ష్యమాహ(నేతి)అన్యథా-విషమాహ(నియోగేతి)మాదౌనిత్యత్వస్యతదనిష్ఠతామాహ(మోక్షస్యేతి)నియోగోవివరి
తఫలప్రదశ్చేత్వాహ(కించేతి)ద్వావేణేత్యనైవప్రసజ్జనీయప్రసజ్జకయోర్వాప్తిర్యుక్తా. అవర్జనీయమిత్వనైవప్రసజ్జః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (తస్మా
దితి)తస్మాల్-సంసారఫలత్వప్రసక్తాత్. వ్యాపకస్యసంసారఫలత్వస్యనిష్ఠత్యావ్యాప్యంధర్మసాధ్యత్వంచనివృత్తిమిత్యర్థః. మోక్షస్యాశరీరరూపత్వ
శ్రుత్యాచనియోగసాధ్యత్వమాహ(తథాచేతి)అశరీరత్వరూపేమోక్షేధర్మాధర్మఫలరూపప్రియాప్రియసంబద్ధవిరహశ్రవణాత్ మోక్షస్యధర్మసాధ్య
త్వాభావఃఫలితఇత్యాహ (ఇత్యశరీరరూపఇతి)ఏవనియోగసాధ్యత్వేమోక్షస్యధర్మాధర్మఫలసంబద్ధరాహిత్యశ్రవణానుపపత్తిరితిశ్రుత్యధాపత్తిరు
క్తాభవతి. యథానియోగవిశేషస్యపాపనివృత్తిఫలముచ్యతే- తద్వన్నియోగవిశేషస్యనివృత్తిఫలత్వంసంభవతిత్వత్రాహ(నచేతి)నియోగవిశేషఫలవి
శేషశబ్దాభ్యాంప్రాయశ్చైవపాపక్షయేణేతి. కుతఇత్యత్రాహ(అశరీరత్వస్యేతి)అశరీరత్వస్యస్వరూపత్వేశ్రుతిమాహ(యథాహుతితి) (అప్రాణ
ఇతి)ప్రాణమనస్సంబద్ధాధావాదశరీరత్వంసీద్ధం-సశరీరస్యహిప్రాణమనస్సంబద్ధఇతిభావః. అతో-అశరీరత్వస్యాత్మస్వరూపత్వావగమాదిత్యర్థః. సకేవలం
కర్మఫలంబద్ధవిరహాదశరీరత్వస్యసాధ్యభావికత్వాచ్చనియోగసాధ్యత్వాభావస్సీద్ధః-అపితుకణ్ఠోక్షశ్చేత్వాహ(తథాచశ్రుతిరితి)అన్యత్రధర్మాత్-ధర్మా
దన్యత్ర-ధర్మేణని. అసేనధర్మసంబద్ధరాహిత్యముక్తం. సంబద్ధస్ససాధ్యసాధనభావఇతిభావః. అత్రకృతాకృతశబ్దైక్రియమాణముచ్యతే. భూతభ
వ్యశబ్దాభ్యాంభూతభవిష్యతి. ముఖాన్తరేణమోక్షస్యనియోగసాధ్యత్వంమామయతి (అపిచేతి)సాధ్యత్వస్యవైవిధ్యంవదంస్తదసమ్మపమాహ(ఉత్పత్తితి)
మోక్షశబ్దైక్రియత్వాదిద్యంస్వరూపంచవివక్షితం. ఉతావిద్యానివృత్తిరితివికల్పేస్వరూపస్యవివక్షితత్వేచతుర్విధసాధ్యత్వానుపపత్తిమాహ(సతావదిత్యా
దిగా) నివృత్తేరుత్పాద్యత్వేపువిగాత్యంప్రధ్వంసాభావరూపత్వాదివక్ష్యతే (సంస్కారోహిత్యాది) అత్రనిత్యశుద్ధశబ్దైకపరమార్థదోషానన్యాయాధి
క్రేతః. నిత్యశుద్ధస్యనిర్విశేషస్యవస్తునోదోషావసయనగుణాధానరూపసంస్థారవిషయత్వంనిత్యశుద్ధత్వా నాథేయాతిశయత్వాభ్యాంగాస్తీత్యుక్తం.
అథక్రియావిషయత్వాభావాత్సంస్థారవిషయత్వాభావఃఉచ్యతే (నిత్యేత్వాదిగా) నిర్వికారత్వేక్రియావిషయత్వాభావఃకథం. ఇత్థం-యద్యత్క్రి
యావిషయభూతంతర్ధిసవికారంధృష్టం. యదాదర్పణోహస్తలేనిర్ఘృత్యతే- తదాదర్పణాశ్రయక్రియా. యదాదర్పణేచిద్విర్భువ్యతే- త
దాపాణ్యాశ్రయక్రియేతిస్వాశ్రయపరాశ్రయక్రియయోర్దర్పణోదాహరణం. క్రియావిషయత్వాభావేపిసంస్థారత్వంధృష్టమిత్వత్రాహ (న
చేతి) తస్మిన్సంస్కృతియతఇత్యత్రాహ (కింత్వితి) అవిద్యాగృహీతః- అవిద్యాకల్పితః. తేనాతిశయాధానానుగుణవికారత్వంసూచితం. యద్యా-
అవిద్యాగృహీతఇతిశుద్ధ్యశుద్ధ్యాదిభ్రమవత్త్రయాశుద్ధిసావేక్ష్యత్వందర్శితం. అహంకర్తృరసిదేహద్విలక్షణత్వాత్ కథందేహగతస్సానాదిభిస్తస్యాతిశ
యఇత్యత్రాహ (తత్సజ్జతఇతి) తత్సజ్జతః- దేహసజ్జతః. అత్ససంభవోక్షత్వాత్ సపివసంస్థార్యఇత్యత్రాహ (తత్సలేతి) ఫలభోక్తాహమర్థ
శ్చేత్సపివాత్తేత్యత్రాహ (సచాహమితి) హేతుమాహ (తదితి) యాయస్యసాక్షీ- సహితతద్భవతితిభావః. సాక్షీత్వేమానమాహ (తథాచేతి)

*తయోరన్యసిద్ధులంస్వాద్వైతి అనన్తన్ననోటిభిచాకశీతితి. *అత్యైక్యమనోయ క్తంభోతైత్యాహున్నసిద్ధిః*
కోదేవస్సర్వభూతేషుగూఢస్సర్వవ్యాపీసర్వభూతాంతరాత్మాకత్వాద్యక్షస్సర్వభూతాధివాసస్సాక్షీతేతాకేవలోని
గ్గుణశ్చ *సవర్గ్యాచ్ఛుక్లమకాయమప్రణమస్థావిరంశుద్ధమపాపవిద్ధమితచలవిద్యాగృహీతాదహజగత్తురాశ్చస్వరూ
పమనాధేయాతిశయంనిత్యశుద్ధంనిర్వికారంనిష్కల్మషతే. తస్మాదాత్మస్వరూపత్వేనసాధోమోక్షః. యద్యేవం-
కింవాక్యాగ్ధజ్ఞానేనక్రియత ఇతిచేత్ - మోక్షప్రతిబద్ధనివృత్తిమాప్రమిటిబ్రూమః. తథాచక్రతయః *త్వంహిసహితా
యోస్యాకమవిద్యాయాఃపరంపారంతారయసీతి *క్రతుశంహ్యవమేవభగవద్వృత్తేభ్యస్తరతఃకీకమాత్మపిదంసోహంధ
గవశోచామితమన్తభగవాన్ శోకస్యపారంతారయతు *తస్మైహృదితకమాయాయతమసఃపారంబర్యయతిభగవాన్ స
నకు-మారణిత్యాద్యాః. తస్మాన్నిత్యవైవమోక్షస్యప్రతిబద్ధనివృత్తిర్వాక్యాగ్ధజ్ఞానేనక్రియతే. నివృత్తసాధ్యాపి
ప్రధ్వంసాభావయాపానవిశ్యతి. *బ్రహ్మవేదప్రస్తావభవతి*తమేవందిత్యాతివృత్త్యుపేతీర్వాదివచనంమోక్షస్య
వేదనానంతరభావితాంప్రతిపాదయన్నియోగవ్యవధానంప్రతిరుణిధి. నవదిక్రియాకర్తృత్వేనవాధ్యానక్రియాకర్తృ
త్వేనవాకార్యానుప్రవేశః- ఉభయకర్తృత్వప్రతిషేధాత్ *అన్యదేవతద్విదితాదభోలవిదితాదపి *యేనేదంసర్వంవి
జానాతితంకేనవిజానీయాదితి *తదేవబ్రహ్మత్వంవిద్ధి నేదంయదిదముపాసత ఇతిచ. నచైతావరాశాస్త్రస్యనిర్విషయ
త్వం- అవిద్యాకల్పితభేదనివృత్తిపరత్వాచ్ఛాస్త్రస్య. నహిదస్తయాబ్రహ్మవిషయాకరోతిశాస్త్రం- అపితులవిషయం
ప్రత్యగాత్మస్వరూపంప్రతిపాదయదవిద్యాకల్పితజ్ఞానజ్ఞాతృజ్ఞేయవిభాగంనివర్తయతి. తథాచశాస్త్రం*నన్యప్రేక్ష్యేట
రంపశ్యేరిత్యేవమాది. నచజ్ఞానాదేవబద్ధనివృత్తిరితిశ్రవణాదివిధ్యానర్థక్యం - స్వభావప్రవృత్తసకలేతరవికల్పవిముఖీ
కరణద్వా రేణవాక్యాగ్ధావగతిహేతుత్వాత్తైషాం. నచజ్ఞానమాత్రాత్ బద్ధనివృత్తిర్నదృష్టేతివాచ్యం- బద్ధస్యవిధ్యా
రూపత్వేనజ్ఞానోత్తరకాలంస్థిత్యనుపపత్తేః. అతవనశరీరపాతాదూర్ధ్వమేవబద్ధనివృత్తిరిత్యన్తంయత్కం- నహివిధ్యా
రూపస్సభయనివృత్తిఃరజ్జాయాథావ్యజ్ఞానాతిరేకేణసర్వవిదాశమపేక్షతే. యదిశరీరసంబద్ధఃపారమాధిక్యః- తదా
హితద్విదాశాపేక్షా- సతుబ్రహ్మవ్యతిరక్తతయానపారమాధిక్యః.

తయోరన్యత్యాదేరయమన్త-అహజ్ఞానజ్ఞప్రాప్త్యనోరేకఃఫలభోక్తా-అన్యోఽనన్తస్మితి. అహజ్ఞానైవభోక్తేస్సప్తంబర్యయం(అలేన్సియేం)తత్వా-
దేహః. దేహవిసంబంధస్యభోక్తృత్వా, దాత్తనోఽశరీరత్వా ప్రాణత్వామనస్కత్వాది శ్రవణాదనన్తస్మిత్వభోక్తృత్వశ్రవణా, చృభోక్తృత్వేషుఃకరణే
త్యధిప్రాయః. యద్వా-ఆత్మశబ్దేనవిదాత్తవరః. తతశ్చతమ్యక్తస్యభోక్తృత్వాత్తస్యభోక్తృత్వంనాస్తీత్యహారప్రైవభోక్తృత్వమిత్యధిప్రాయః.
వికోదేవత్యత్ర కేవలశబ్దేనసర్వయరాహిత్యంవివక్షితమితితస్మాత్ప్రాపయోగః. నిర్గుణః- అగుణవశ్యత్వాదభోక్తృత్వగ్ధః. సాక్షి - అహజ్ఞానేవ్యా
ప్రియమాణేష్వయంసాక్షిమాత్రతయాఽవస్థానాన్తభోక్తేభావః. (సవర్గ్యాదితి) కుక్షం- అవిద్యారహితం. వాసనారహితం. శుద్ధమపాపవిధ్వం-
కర్తృఫలరహితంకర్తృరహితం. పర్యూత్ - గత్యర్హాబుద్ధ్యధాః. అమన్యతేత్యగ్ధః. ఉదాహృతశ్రుతిప్రతిపన్నాకారోపేతమాత్మస్వరూపంబదతి (అవి
ద్యేతి) అహజ్ఞాన్గుర్విశ్కృప్తతత్వత్వస్వయః. ముక్తేరసాధ్యత్వంనిగమయతి (తస్మాదితి) జ్ఞానవైయర్థ్యంశక్తతే (యద్యేవమితి) పరిహరతి (హిదే
తి) ప్రతిబద్ధనివృత్తేరసాధ్యత్వంశ్రుతినిర్ధమాహ (తథాచేతి) ప్రతిబద్ధనివృత్తేసాధ్యత్వంనిగమయతి (తస్మాదితి) ప్రతిబద్ధనివృత్తేసాధ్యత్వేనాని
త్యత్వంసాధిత్వత్రాహ (నివృత్తిస్త్వేతి) అయంపరిహారోనియోగసాధ్యత్వపక్షేపితివ్యతిచేత్. న- నియోగసాధ్యత్వే ప్రపన్నసర్వత్వంసాధిత్వని
ప్రేతమిద్యుక్తత్వాత్. నియోగసాధ్యత్వపక్షే శ్రుతిసాధ్యత్వహేతుమాహ (బ్రహ్మేతి) శ్రుతిసాధ్యత్వమేవందిత్యన్తంసహతత్వవిధావః. కథంనియోగ
వ్యవధానప్రతిరోధః-విశిష్టతయాహి బ్రహ్మణస్సిద్ధిః-తస్మిన్ప్రధ్వంసంనియోగస్త్వికార్యత్యతిశక్తాయాం-నియోగకేదత్వందిదికర్తృత్వేనభ్యాసకర్తృత్వేనవో
భయభాషిసంభవతిత్యాహ (నచవిదితి) వెదనం- జ్ఞానం. ఉపాసనం-జ్ఞానవిశేషః. అత్ర వెదనశబ్దోనిష్ప్రపన్నకరణజ్ఞానవిశేషవిశ్రామ్యతి-వివక్షే
వశాత్. అతోనిష్ప్రపన్నకరణనియోగపాదస్యాపిమామణంభలితం. విద్యుపాసకర్తృత్వాభావే శ్రుతిమాహ (అన్యదితి) విదితాత్ - జ్ఞేయాత్. అవిదితాత్ -
జ్ఞాతురీత్యగ్ధః. అన్యదేవేదివిదికర్తృత్వనిషేధః. తదేవేదిభ్యాసకర్తృత్వనిషేధః. విదికర్తృత్వాభావేనాప్రేక్ష్యత్వానిధ్యానాప్రస్థనిర్విషయత్వమాశ్చన్య
పరిహరతి (నచేతి) *బ్రహ్మవేద* బ్రహ్మవిదిత్యాదిభిర్బ్రహ్మణోవెద్యత్వంప్రతీయత ఇత్యత్రాహ (నహిదస్తయేతి) ఇదస్తతయా - ప్రమేయత
యా. (అపిత్వేతి) ప్రత్యగాత్మస్వరూపంనిర్విశేషమవిషయతయాప్రతిపాదయతిత్యగ్ధః. శాస్త్రస్యభేదనివృత్తిపరత్వంబర్యయతి (తథాచేతి) జ్ఞానా
దేవబద్ధనివృత్తిశ్చైచ్చాస్త్రప్రత్యక్షవిరోధస్సాధ్యత్వాశబ్ద్యాశాస్త్రవిరోధంతావత్పరిహరతి (నచజ్ఞానాదితి) (శ్రవణాదివిధ్యానర్థక్యమితి) శ్రవణ
మనసాదారపిధేయత్వంపూర్వపక్షేక్షమితిపరిరోధః. కుత ఇత్యత్రాహ (స్వభావేతి) స్వభావప్రవృత్తశబ్దేనానాదిప్రవృత్తత్వంవివక్షితం. అథప్ర
త్యక్షవిరోధంపరిహరతి (నచజ్ఞానమాత్రాదితి) కథమిత్యత్రాహ (బద్ధస్త్వేతి) కథంభిత్వమపపత్తిః - విధిహ్యనువర్తకత్వంశక్తాయస్యకుంభిత్వత్యాది
నాపరిహరిత్యతే. ఉక్తాదేవహేతోశరీరపాతానపేక్షత్వమాహ (అతవిదేతి) దృష్టాత్మేవోపపాదయతి (సహితి) దృష్టాత్మేదస్మితమర్థంవ్యతిరేకముఖేనదా
ద్వాన్తీకేవిద్యుతి (యదీతి) పారమాధిక్యత్వనివర్తయమాహ (సత్త్వేతి) విశ్రాంతిసన్నమపారమాధిక్యం- బ్రహ్మవ్యతిరక్తత్వాత్ కుక్షియావ్యవదితిభావః. జ్ఞా

యస్య తుల్యో న సప్త త్తతస్య జ్ఞాన మేవ న జాతమి త్యవగమ్య తే- జ్ఞానకార్యాదర్శనాత్. తస్మాత్ శరీరస్థితిర్భవతు వామా
వా- వాక్యాభిజ్ఞాన సమనంతరం ముక్తపవాసా. అతో న ధ్యాననియోగ సాధ్యో మోక్ష ఇతి న ధ్యానవిధి శేషతయా బ్రహ్మణ
స్థితిః - అపి తు * సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ * తత్త్వమసి * అయమాత్మ బ్రహ్మేతి తత్పరేణైవ పవనముదాయేన సిద్ధ్య
తేతి - తదయ ముక్తం - వాక్యాభిజ్ఞానమాత్మాత్ బద్ధనివృత్త్యనవపత్తేః. యద్యపి మిథ్యాహూపోబద్ధో జ్ఞానబాధ్యః - త
థాపి బద్ధస్యావరోక్ష త్వాత్ నవరోక్షరూపేణ వాక్యాభిజ్ఞానేన సబాధ్యతే. రజ్జ్వదావవరోక్ష సర్పప్రక్షితౌ పక్షమానా
యాం నాయం సర్పిరజ్జురేషే త్యాస్తావదేశజనితవరోక్ష సర్పవిపరీతజ్ఞానమా త్రైణభయోనివృత్తిదర్శనాత్. ఆస్తోపదేశ
స్య తుభయం వృత్తి హేతుత్వం వస్తు యాథాత్మ్యావరోక్ష నిమిత్తప్రవృత్తి హేతుత్వేన. తథాహి - రజ్జు సర్పదర్శనభ
యాత్ పరావృత్తేపురుషో నాయం సర్పిరజ్జురేషే త్యాస్తావదేశేన తద్వస్తు యాథాత్మ్యాదర్శనే ప్రవృత్తస్తదేవ ప్రత్యక్షే
బ్రహ్మేష్ట్యానయాన్నివర్తతే. నచ శబ్దవప్రత్యక్షజ్ఞానం జనయతీవ స్తుం యుక్తం - తస్మాన్నిస్త్రియత్వాత్. జ్ఞానసామగ్రి
ష్వస్త్రియాజ్యేషహ్యవరోక్ష సాధనాః. నచాస్యానభిసంహితఫలక ర్వానుష్ఠానమృదితకషాయస్య శ్రవణమననదిధ్యాన
నవిముఖ్యత బాహ్యవిషయస్య పురుషస్య వాక్య మేవావరోక్షజ్ఞానం జనయతి - నివృత్తప్రచిదగ్ధే తత్పరేపిపురుషే జ్ఞానసా
మగ్రి విశేషాణామిన్ద్రియాదీనాం స్వవిషయనియమాతి క్రమాదర్శనేన తదయోగాత్.

నో బ్రహ్మకాల్యేరసుచనానా చేత్ కథంబద్ధస్యానువృత్తిరీత్యుక్తా హ (యస్యస్థితి) యస్యత్వనివృత్తః - అనివృత్త ఇతి ప్రతీతిః - తస్య జ్ఞానమేవ న జాతం - తత్తా
ర్యాదర్శనాదితి. కార్యాభావస్య కారణాభావమాత్రవ్యాప్తత్వాభావేపి సామగ్రిభావవ్యాప్తత్వాత్. బ్రహ్మస్థితిం ప్రతితత్వజ్ఞానస్య సామగ్రిత్వా
త్తదభావేన జ్ఞానాభావః కల్ప్యరీతి న ప్రత్యక్షవిరోధ ఇత్యర్థః. జ్ఞానోత్పత్త్యనంతరం బద్ధస్థితిం నిగమయతి (తస్మాదితి) (శరీరస్థితిర్భవతు వామానేతి)
దర్శనచేతనం ప్రతిపాదయన్ శరీరప్రతిపాదయన్ దైతవేద్యః (ముక్తపవాసాదితి) దిగ్భస్య చిన్మూలతయా వర్ధపటవచకార్యకరణిభావః.
బద్ధనివృత్తిరేవాగైరవేక్ష్యసాధక హేతుభిర్విధి శేషతయాన బ్రహ్మణి స్థితిత్వాహ (అత ఇతి) అర్హః - వాక్యాభిజ్ఞానమాత్ర సాధ్యత్వాత్. తస్మాద్ బ్రహ్మ
ణః కథంబద్ధిత్వత్వాహ (అపి స్థితి) (తత్పరేణైవేతి) భేదపక్షభవైర్వాతైర్నిర్విశేషతయా సిద్ధ్యతీత్యర్థః. యద్వా-సిద్ధిరూపార్థపరేణైవేత్యర్థః. (సి
ద్ధ్యతీతి) బ్రహ్మేత్యర్థః. - వితద్ధ్యాననియోగవాదీహుషయం (తదయ ముక్తత్వాదితా) కుత ఇత్యుక్తా హ (వాక్యార్థేతి) ప్రపంచమిథ్యా
త్వవాదినా జ్ఞానాబ్ధిర్భవత్త్వమపచ త్వికభమువ్యత ఇత్యుక్తా హ (యద్యపితి) జ్ఞాననివర్త్యతోపగమేపి దైవమ్యూహా (తథాపితి) పరోక్షజ్ఞానస్యా
పరోక్ష భ్రమాభాధకత్వేవృద్ధా నమాహ (రజ్జ్వదావతి) ఆదిశబ్దేన భూదశనాదిగృహ్యతే. సర్పవిపరీతజ్ఞానం - రజ్జుజ్ఞానం. తేన భయోనివృత్తిశ్చేదా
స్తావదేశానర్థకం స్యాదిత్యతలహ (ఆస్తోపదేశే న్యేతి) అనేన ప్రధమమాత్రే ప్రబల ప్రమాణవాదిత్యేన భయోనివర్తకార్యం తు నివర్తక ఇతి భాష్యార్థో జ్ఞా
యతే - ఆస్తోపదేశస్య భయోనివర్తకార్యనివృత్తి హేతుత్వం వస్తు యాథాత్మ్యావరోక్షనిమిత్తప్రవృత్తి ద్వారకమిహితస్య భాష్యస్యాద్యః. ఇమమర్థంబృ
ష్టావైద్యయః (తథాహితి) అన్వపరోక్షజ్ఞానమేవ తావత్ బ్రహ్మవిరోధ - శబ్దవివాచరోక్షజ్ఞానం జనయతి త్యావశ్యార్థాహ (నచేతి) హేతుమాహ (తస్యేతి)
ద్వాత్తిందర్యయః (జ్ఞానేతి) నచాన్నియత్వేవ్యాలోకాదేరపరోక్షజ్ఞానజనకత్వంబద్ధమితి హేతోర్వ్యభిచారః. ఇన్ద్రియ ప్రధానకసామగ్రి స్వసప్ర
వృత్తస్య నివక్షితత్వాత్. వితచ్ఛజ్ఞానసామగ్రి ష్విత్వనేన సూచితం. జ్ఞానసామగ్రి మ-సపరికరాన్నిన్ద్రియలిప్తశబ్దసమృద్ధానుపచ త్వమపల్భిష్యత్యర్థః.
(ఇన్ద్రియాద్యేవేతి) అలోకాదీన హక్యతానిర్విశేషః. ఇన్ద్రియమేవ యోగోప్యవహితాదికం జ్ఞాపయతి - తథానివక్షితపురుషవిశేషస్య వాక్యమవరోక్ష
జ్ఞానం జనయతి త్యావశ్యం పరిహరతి (నచేతి) అస్య పురుషస్య హేతుమాహ (నివృత్తి) అనభిసంహితే త్యానిపదవ్యయంబృద్ధిని ధాయవిశేషాద్యయమా
హ (నివృత్త ప్రతిబద్ధేతత్వేనీతి) స్వవిషయనియమాతి క్రమాదర్శనేనేత్య త్రివిషయశబ్దసాధ్యపరః. స్వసాధ్యజ్ఞానానతి క్రమాదర్శనేనేత్యర్థః. శబ్దసా
ధ్యం జ్ఞానం పరోక్షమేవ - శబ్దస్తు స్వసాధ్యం పరోక్షజ్ఞానం నాతి క్రమతీతి యావత్. మనఃపరోక్షే పరోక్షజ్ఞానసాధారణ హేతుత్వాత్, శబ్దస్య తులిజ్య న్యేవ
పరోక్షజ్ఞానమాత్ర హేతుత్వాత్, స్మయోగిమనస్సామ్యమితి భావః. నను శబ్దేనామ్యవరోక్షజ్ఞానం జాయతే - దశమ స్వమసీతివా క్యేన దశమోహమిత్వపరోక్ష
జ్ఞానోత్పత్తిదర్శనాదితి. తన్న-ఉపదేశానంతరం శ్రుతావిప్రత్యక్షసామగ్రి జన్యేన జ్ఞానేన పూర్వజ్ఞానస్య భేదాగ్ర హేణ ప్రత్యక్షత్వావరోహత్. తదా
చ్యుతపదేశాత్ పూర్వభావినవకపరిసంఖ్యానజనితసంస్కారవశేనావిశిష్ట తావ్యవేత్యేబుద్ధిగాయతే. యథాఘటోయమిత్వైస్సుటంపశ్యతోఽపరో
క్ష ప్రతిరన్ద్రియజన్యానతుఘటోయమితి వాక్యజన్యా- వాక్యంత్యావరోక్ష్యనిమిత్తచక్షుర్వ్యాపార హేతుః - తథాదశమ స్వమసీతివా క్యేన దశమోహ
మితి మిద్ధినిమిత్తస్య పూర్వ వానితావేక్షణీయవస్తు ప్రతిసద్ధానస్య హేతుః - నత్యపరోక్షే వాచాన హేతుః - తత్ప్రతిరీతి సామగ్రి వ్యవహితస్య వాక్యస్య తత్త
త్వామగ్రిత్వాభావాత్. విమతం ప్రత్యక్షజ్ఞానం న వాక్యజన్యం - ప్రత్యక్షజ్ఞానత్వాత్ అనుపదిష్ట వాక్యస్య దశమోహమితి ప్రత్యయవత్. విమతం వాక్యం
న ప్రత్యక్షజ్ఞానజనకం - వాక్యత్వాత్ సంప్రతిపన్నవదితి. విమతం సామగ్రి శాక్ష్మేణాస్య భాసిద్ధ్యాపరిహరణస్తు యథాత్మ్యావరోక్ష్యనిమిత్తప్రవృత్తి
హేతుత్వేనేతి భాష్యేణాప్రేరేతః. నచ వాక్యజన్యేపి జ్ఞానేపి శేష భూతాహమగ్ధ ప్రత్యక్షతామా త్రైణవిశిష్టానుప్రవిష్టవిశేషకాంశసాధ్యపి ప్రత్యక్షతే
తివాచ్యం. అహంకరమానాదికృతశబ్దాన్నిభిత్ ప్రతీతేరపరోక్షత్వనియమశ్చనాసి - సుఖదుఃఖాద్యనుమితపుణ్యపాపస్య పుణ్యకృదహంకర
కృదహమిత్వాది ప్రతీతేః పుణ్యపాపయోగాపరోక్ష్యేదర్శనాత్. భక్తిప్రత్యక్షతామాత్రైణభర్త ప్రత్యక్షత్వేనైక్యేకపర్వతోగ్నిమానిజ్ఞానేనైక్యేరసి

సచధ్యానస్యవాక్యార్థజ్ఞానోపాయతా-ఇతరేతరాశ్రయత్వాత్-వాక్యార్థజ్ఞానేజాలేతద్విషయధ్యానం-ధ్యానేనిర్వృత్తేవాక్యార్థజ్ఞానమితి. సచధ్యానవాక్యార్థజ్ఞానయోగ్యిన్నవిషయస్య-తథాసచధ్యానస్యవాక్యార్థజ్ఞానోపాయతానస్యోత్-సహ్యస్యధ్యానమన్యోన్యోన్యముత్పదయతి. జ్ఞానార్థస్యప్రసంగేచసచధ్యానస్యవాక్యార్థజ్ఞానపూర్వకత్వమువజ్జనీయం-భేద్యుప్రకృష్టవిషయజ్ఞానస్యహేత్వంతరాసంభవాత్. సచధ్యానమూలంజ్ఞానంవాక్యార్థజ్ఞానం-నివర్తకజ్ఞానం *తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యమితియన్తి. ధ్యానమూలమిదంవాక్యార్థజ్ఞానం *తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానేనైకవిషయం-భిన్నవిషయంవా. ఏకవిషయత్వేనచేతరేతరాశ్రయత్వం. భిన్నవిషయత్వేధ్యానేనతదాన్యుభ్యాపాదనాసంభవః. కించ-ధ్యానస్యభేద్యుభ్యాత్రాద్యనేకప్రపంచాపేక్షత్వాన్నిష్ఠుప్రపంచత్వవిషయవాక్యార్థజ్ఞానోత్పత్తిః పృథక్ ద్వా రేణోపయోగః ఇతి వాక్యార్థజ్ఞానమూలప్రపంచానివృత్తివచనః ప్రపంచసననిదిధ్యానసదిధి నామానన్యక్యమేవ. యతో వాక్యదాపరోక్ష్యజ్ఞానాసంభవాద్వాక్యార్థజ్ఞానేనావిద్యాననివర్తతే-తతపజీవన్ముక్తిరపిమాలోత్సారితా. కాచేయంజీవన్ముక్తిః. సశరీరస్యైవమోక్షఇతిచేత్. మాతామేవభ్యేతివచస్యర్థాన్వయః-యతస్సశరీరత్వంబద్ధః-అశరీరత్వమేవమోక్షఇతిత్వయైవప్రతిభిరుపపాదితం. అథసశరీరత్వప్రతిభానేవర్తమానేయస్యాయంప్రతిభాసోమిభ్యేతిప్రత్యయః - తస్యసశరీరత్వనివృత్తిరితి. న-మిభ్యేతిప్రత్యయేనసశరీరత్వంప్రపంచేత్-కథంసశరీరస్యముక్తిః-అజీవతోపిముక్తిస్సశరీరత్వమిథ్యాప్రతిభాసనివృత్తిరేత్యుచ్యతే-యంజీవన్ముక్తిరివశేషః. అథసశరీరత్వప్రతిభాసాబాధితోపియస్యద్విచక్షణవచనవర్తతే-సజీవన్ముక్తిఇతిచేత్. న-ప్రస్తుత్యిరితి సకలవస్తువిషయత్వాద్బాధకజ్ఞానస్య - కారణభూతావిద్యాకర్మాదిదోషస్సశరీరత్వప్రతిభాసేనసహలేనైవబాధితఇతిబాధితానువృత్తిరన్యతేవక్తం. ద్విచక్షణాదౌపాధిత్వప్రతిభాసహేతుభూతదోషస్యబాధకజ్ఞానభూతచక్షణోత్పత్త్యానావిషయత్వేనాబాధితత్వాత్ ద్విచక్షణప్రతిభాసానువృత్తిర్యుక్తా.

ప్రత్యక్షత్వప్రసక్తిః. తదేవదభిలంఘ్యవిషయనియమానిక్రమావశ్యనేనరదయోగాదివృత్తానిప్రేతం. ఏకంశ్చస్యాచరోక్షజ్ఞానహేతుత్వం సూత్రం. అథధ్యానస్యవాక్యార్థజ్ఞానోపాయతామన్యోన్యాశ్రయజేనమాషయతి (నచేత్యాదినా) అన్యోన్యాశ్రయణపరిహరాయధ్యానసమర్థానిజ్ఞానమధ్యానప్రవిషయం-పాశ్చాత్యజ్ఞానమధ్యానప్రవిషయమితిభిన్నవిషయతాశ్రయణమయం కమిత్యాహ(సచధ్యానేతి)పరతత్త్వత్వాహ(తథాసచీతి)కమిపాయత్వహనిత్యత్వాహ(సహ్యస్యధ్యానమితి)ఏకవిషయత్వేనవిషయైకస్యవాక్యార్థజ్ఞానస్యధ్యానాపేక్షాస్యాత్-ధ్యానస్యవాక్యార్థజ్ఞానాపేక్షామిత్యత్వాహ (జ్ఞాతాన్తేతి) ధ్యానహేతుభూతంజ్ఞానంహేత్వవర్తజన్యం - సచధ్యానంపశ్చాద్భావివాక్యజన్యజ్ఞానమూలమిత్వేనం ధ్యానవాక్యార్థజ్ఞానయోగ్యామగ్నీభేదేనాన్యోన్యాశ్రయణపరిహరమాశక్యసామగ్నీభేదోనసంభవతీత్యాహ(భేద్యుచ్యతే)హేత్వంతరాసంభవాత్ - బ్రహ్మణిప్రత్యక్షాద్యగోచరత్వాదిభావః. తత్పరిహరాయవాక్యభేదమాశక్యైతథావక్తుమయం కమిత్యాహ(నచేతి)ఏకత్వమాషయతి (ధ్యానమూలమితి) (ఏకవిషయత్వేనచేతరేతరాశ్రయత్వమితి) వాక్యవర్తజ్ఞానోత్పత్తేతత్వతత్త్వమసివాక్యజన్యజ్ఞానతుల్యవిషయత్వాత్తస్యాజ్ఞానవ్యసాదిధ్యానసాపేక్షాస్యాత్-ధ్యానస్యవాక్యార్థజ్ఞానాపేక్షాస్యాదివ్యన్యోన్యాశ్రయణమిత్యర్థః. వాక్యయోగ్యాన్నివిషయత్వేమాషణమాహ(నిర్వేతి)ధ్యానస్యవాక్యార్థజ్ఞానవిరోధిత్వమేవేత్యాహ(కించేతి) ధ్యాత్రాదిత్యాదిశబ్దైశశమాదిర్భూతతే. (వృద్ధద్వారేణేతి) అద్భుద్ద్వారేణోపయోగః స్వత్వస్థిరుభివృద్ధిరసనియన్త్రవసనాయాస్సత్వత్వప్రసక్తిభూతాత్ పరిత్యక్తఇతిధ్యాననియోగవాదినో2నిప్రాయః. వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రప్రపంచానివృత్తినిరాసస్సిద్ధతిత్యాహ(యత్యైతి)మారోత్సారితా. వాక్యదాపరోక్షజ్ఞానసంభవోపిన్యాసాదినాజీవన్ముక్తిరత్వాత్-తా-వాక్యదాపరోక్ష్యసంభవాత్ మారోత్సారితేతిభావః. (కాచేయమితి)కింశబ్దఃకేవే. ఏకత్వానిప్రాయేణప్రశ్నపరోవా. తత్త్వరూపంశక్తతే(సశరీరస్యేతి) వ్యాపారినాహ (మాతేతి)వ్యాపారముపపాదయతి (యత్యైతి)వ్యాపారపరిహరార్థంతన్తంతశబ్దతే (అథేతి) సశరీరత్వనివృత్తిరినిర్దేశసశరీరత్వస్యద్విచక్షణమాలతాజీవన్ముక్తివాదినా2భిప్రేతా. మాషయతి(నేతి) శరీరస్యసత్వత్వానభ్యుపగమాత్ తస్యప్రధ్వంసరూపాస్యరూపనివృత్తిరభిమాతా-ఆతః ప్రతిభాసనివృత్తిర్యాప్రతిభాసతాత్త్వికతాభిమాననివృత్తిర్యావిషయేతాస్యాదిత్యభిప్రాయేణప్రథమంకల్పమనూద్యాభిమతాసేర్ధ్యామాషయతి (మిత్యైతి) సకలరత్వం-సశరీరత్వప్రతిభాసః. అథ నరగ్రన్థేప్రతిభాసనివృత్తాత్. (కథంసశరీరస్యముక్తిరితి) సశరీరస్యముక్తిరుక్తాస్యాదిత్యర్థః. తదేవోపపాదయతి(అజీవతోపితి)మిథ్యాప్రతిభాసశబ్దేనాన్విజ్ఞానంవివక్షితం. జీవదజీవన్ముక్తిర్యోశేషిభావాత్ సశరీరస్యముక్తిరుక్తాస్యాదిత్యర్థః. ద్వితీయంకింశబ్దతే(అథేతి)అత్రపూర్వంసశరీరత్వప్రతిభాసేవర్తమానఇత్యాదిగ్రన్థానిప్రేతాద్ధోవివృతోభవతి. మాషయతి (నేతి)కథమిత్యత్వాహ (బ్రహ్మేతి)అవిద్యాకర్మాదిత్యాదిశబ్దైశవాసనాగృహ్యతే. తేనైవవాదితః-వాధకజ్ఞానేనబాధితత్వత్వత్వ. ద్విచక్షణజ్ఞానాదౌపాధిబాధితానువృత్తిర్ప్రత్యత్వాహ(ద్విచక్షణాదాదితి) సహజజ్ఞాయాథాత్యధానేనకుక్తౌరజతత్త్వమనివర్తఇతిభావః. ప్రథమసూత్రేబాధితానువృత్తినిరాకరణదోషస్యపరమాధికత్వేనజ్ఞానబాధ్యత్వాభావాత్ ప్రమానువృత్తిరుక్తా-అత్రతుదన్త్రీకత్వజ్ఞానావిషయత్వేనదోషస్యాబాధితత్వాత్ ద్విత్వజ్ఞానానువృత్తిరన్తేతిభా. జరన్తాయా ।

కించ- *త-స్య తావదేవదిరంయావన్న విమోక్ష్యై అథ సంపత్స్య ఇతి సద్విద్యానిష్ఠ స్య శరీర పాతమా శ్రమ పేక్ష తే
మోక్ష ఇతి వదంత్యై యం శ్రుతిః జీవన్ముక్తిం వారయతి. సైమా జీవన్ముక్తిరౌప స్తమ్యై నాపి నిరస్తా *వేదాని మంలౌక
మముంచ పరిత్యజ్యాన్మనమన్విచ్ఛేత్ | బుద్ధితే మప్రాపణంత చాన్మన్స్త్రివిప్రతిపిద్ధం | బుద్ధిచేత్ తే మప్రాపణ
ని సైవ నమఃఖముపలభేత్ | ఏతేన పరంవ్యాఖ్యాతమితి. అనేన జ్ఞానమాత్రాన్మోక్షశ్చ నిరర్థః | అతస్సుకలభేదని
వృత్తిరూపా ముక్తిః వతీ స సంభవతి. తస్మాద్ధ్యాననియోగేన బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానఫలేనైవ బద్ధనివృత్తిః | నచ నియో
గసాధ్యతే | మోక్షసాధనిత్యత్వప్రసక్తిః | ప్రతిబద్ధనివృత్తిమాత్రస్యైవ సాధ్యత్వాత్. కించ- నియోగేన సా
క్షాత్ బద్ధనివృత్తిః క్రియతే కీంతు నిష్ప్రజ్ఞానైకరస బ్రహ్మపరోక్ష్యజ్ఞానేన నియోగస్తుతదాపరోక్ష్యజ్ఞానంజన
యంతకథం నియోగస్య జ్ఞానోత్పత్తి హేతుత్వమితిచేత్ - కథం వాభవతో-2 నభిసంహితఫలానాంకర్తృణాం వేదనో
త్పత్తి హేతుత్వం మనోనైర్మల్యద్వా రేణితిచేత్ - మమాపితభేద- మమతునిర్మలేమనసి శాస్త్రేణ జ్ఞానముత్పాద్య
తే తవతునియోగేన మనసినిర్మలే జ్ఞానసామగ్రివక్తవ్యేతిచేత్ - ధ్యాననియోగనిర్మలం మనసపవసాధనమితి బ్రూమః |
తేనాచగమ్యత ఇతిచేత్ - భవతో వాకర్మభిర్మనోనిర్మలం భవతి- నిర్మలేమనశ్రవణమనననిదిధ్యాసనైస్సుకలేతర
విషయవిముఖస్యైవ శాస్త్రం నివర్తకజ్ఞానముత్పాదయంతీతి కేనావగమ్యతే. *వివిదిషద్వియజ్ఞేనదానేన తపసానా
శకేన శ్రోతవ్యోనుత్పవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః *బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిభిశ్చ సైత్రితిచేత్ - మమాపి *శ్రో
తవ్యోనుత్పవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః *బ్రహ్మవిదాహ్నితపరం *నచ తుషాగ్మహ్యతేనాపి వాచా *మనసాతువిశుద్ధేన
*హృదా మనీషామనసాభిష్ట ఇత్యాదిభిశ్చ సైద్ధ్యాననియోగేన మనోనిర్మలం భవతి- నిర్మలంచ మనో బ్రహ్మపరో
క్షజ్ఞానంజనయంతీత్యవగమ్యత ఇతి నిరవద్యం * నేదం యదిదముపాసత ఇత్యుపాస్యత్వం ప్రతిపిద్ధమితిచేత్. నైవం-

వాదినోపిత్వస్య మిధ్యాత్వస్యాభ్యుపగతత్వాత్ ఏవం వై షష్ఠ్యము క్తం. జీవన్ముక్త్యాగ్రివిరోధమాహ (కించేతి)న్యూరివిరోధమాహ (నైషేతి) వేదశబ్దేన
 లివగ్రహారాధకకర్తాన్యవ్యుత్తై. రథేణమముచ్యతే ఇమం లోకము ముంచేతి. బుద్ధే-వాక్యార్థజ్ఞానేజాతేనతి. యేమ ప్రాపణం-మోక్షః. తచ్చాన్తైర్నిరప్రతిషి
 ఛం- శాస్త్రైరివిమలమవచనస్యాయంభావః- వాక్యార్థజ్ఞానోత్తరభాష్యపాసనవిధిపరైః, *ఏవంవ ర్తయన్యాయావదాయమిత్యాప్రయాణాదనువృ
 త్తివనై, ర్మోక్షస్యశరీరపాతమాత్ర సాపేక్షత్వపరైః, * తయోగ్యమాయన్న మృతత్వమతీతనాడివిశేషనిష్క్రమణపరై, రచ్చిరాదిమాగ్నేదేశ విశేష.
 ప్రాప్తిపరై, శ్వానేతైర్వాన్తైర్నిరోధైః. (విప్రతిషిద్ధమితి)విశేషేణ ప్రతిషిద్ధం. నకుల్యబలైః ప్రతిరుద్ధం-అపితు ప్రబలైః పరాహతం. ప్రాబల్యం
 వభూయసాంస్యాత్ ఏలీయ స్వమితన్యాయాదిభావః, ప్రత్యక్షవిరోధమపిన్యూతిరేవాహ (బుద్ధేచేదితి)వీతేనపరంవ్యాఖ్యాతం- వితేన- శాస్త్రప్ర
 త్యక్షవిరోధేన. బాదులోమిమతానుసారేణా క్తమన్యదపివ్యాఖ్యాతం- సర్వమవ్యసా న్నమిత్వర్థః. యద్వా- యథేదానీండుఃఖాపలభిః-తథాప్రేత్వా
 పీత్యర్థః. యద్వా- యథాదుఃఖానివృత్తిర్నిరలభ్యతే- తథానుఖనివృత్తిరపి నేత్యర్థః. జీవన్ముక్తినిరాసాద్దమదాహృతేనవచనేనవాక్యార్థజ్ఞానమాత్రా
 నోద్భవాద్భాగ్యైర ప్రభత్యాహ (అనేనేతి)జీవన్ముక్తినిరాసమువసంహరతి(అత్యంత)జీవన్ముక్తినిరాసేనస్వమపస్త్యైర్నిర్దిహమా (తస్మాదితి)వాక్యార్థజ్ఞాన
 మాత్రానోపవాదినోక్తశ్చోపపదహరోమమాపిమల్యఇత్యాహ (నచనియోగేతి) నియోగనివ ర్త్యత్వే ప్రపజ్ఞసత్వత్వంస్యాదిత్యాశక్త్యాహ (కించేతి)
 భ్యాననియోగపక్షేనుచుప్రతిపదారస్యవివక్షితత్వాత్ కించశబ్దప్రయోగః. నియోగస్యనివ ర్తకత్వంజ్ఞానద్వారకమితిననివ ర్త్యసత్వత్వమిత్వర్థః. నియోగ
 స్వజ్ఞానోత్పత్తాకించిత్రారబుభుత్వయాపు నృతి(కథమితి)నఖలుజ్ఞానేవద్వక్తిం చిత్రారోనియోగేనసంభవతి-అతస్సవ క్తవ్యైతిభావః. ప్రతిబద్ధ్యాపరిహ
 రతి(కథంవేతి)(వేదనోర్పత్తిహేతుత్వమితి)ఇచ్చాద్వారావేదనోత్పత్తిహేతుత్వమభిప్రేతం- *వివిదిష త్తితిహృదాహరిష్యతే. పరిహరంశక్తతే(మన
 ఇతి)రత్నావ్యమాహ (మమాపీతి)పునరాశక్తతే(మమత్వైతి)మనోహిసాధారణకారణం- తస్మిన్సర్వప్రసాధారణకారణమపేక్షితం- రసమాస్తి- త్వ
 యాతువ క్తవ్యమిచేదిత్వర్థః. వైశేషికాద్యభిమతమానసప్రత్యక్షభవ, ప్రకృష్టాద్యుప్సహకృతమనోమాత్ర కారణకేతవ్యర్వంధర్మవీర్యేణయథా
 వత్సంప్రపజ్యనీత్యాదినిర్దయోగప్రత్యక్షభవ, చమనవివాసాధారణకారణమితిపరిహరతి (భ్యానేతి) మనోమాత్రస్యసాధారణకారణత్వేనీర్మలతర
 స్వమనోపేక్షేనస్యాసాధారణకారణత్వంయుక్తమితిభావః. తద్భావక ప్రశ్నంశక్తతే(కేనేతి)జ్ఞాపకస్సారస్యలక్షణంస్వపక్షేనై షష్ఠ్యందర్శయితుంపు
 నృతి(భవతోవేతి)నిధిభ్యాననేనవిషయవిముఖకృతమనస్సప్రశ్నాస్త్రేణనివ ర్తకజ్ఞానోత్పత్తాప్రమాణతయాపరాధమతానిశ్చుతివాక్యానిశక్తతే(వివిది
 షన్తితి)*బ్రహ్మవేదబ్రహ్మేవభవతితివేదనశబ్దేనవాక్యార్థజ్ఞానంవివక్షితమితిపరాధిప్రాయః. మనసోజ్ఞానసాధనత్వేప్రమాణందర్శయతి(మమాపీతి)
 నచదుషీత్యాదివాక్యంమనవపసాధనత్వేస్వరసం బ్రహ్మవేదేత్యత్ర వేదనశబ్దస్యవాక్యార్థజ్ఞానపరత్వంతునస్వ రసతఃప్రతీయతే. నచశ్చత్య
 త్తైకార్థ్యనతత్పరత్వావగమః- వాక్యార్థజ్ఞానసోపాయత్వకణ్ఠాక్షిమచ్ఛ్చిత్తవరాధావాదిత్యభిప్రేతం. మిథ్యాత్వనిబద్ధనాస్సర్వేనోద్భవపరిహారాః
 సమానాః - షరోక్షజ్ఞానస్యాప్యవరోక్షప్రమనివ ర్తకత్వం, శాస్త్రప్రత్యక్షవిరోధా, శ్చుతిస్సారస్యహని, శ్చ భవతాంపక్షేనైదికంమాపణమితివైష
 మ్యజ్ఞాపనాయకక మిత్యాదిసాప్రతిబద్ధిముఖేనతత్తచ్చక్షాపరిహరకృతః. ఇతిశబ్దోనాన వరవాక్యశేషః - అపితు ప్రకరణశేషః- ఉపాస్యత్వప్రతి
 షేధంశక్తతే (నేనమితి) పరిహరతి. (నైవమితి) తస్య వాక్యైవంనిర్వాహనాయుక్త్యత్యర్థః. ఉపాస్యత్వనిషేధఃప్రతీయత్యత్యతాహ

నాత్రబ్రహ్మణఃపాస్యత్వం ప్రతిపద్యతే-అపితు బ్రహ్మణోజగద్వైరూప్యంప్రతిపాద్యతే. యదిచంజగదుపాసతేప్రాణినః-నేదంబ్రహ్మతదేవబ్రహ్మత్వంవిధి-యద్వాచానభ్యుదితంయేనవాగభ్యుత్పత్తౌపవాక్యాధః. అన్యథాతదేవబ్రహ్మత్వంవిధితివిరుద్ధతే, ధ్యానవిధివైయర్థ్యంచస్యాత్. అతోబ్రహ్మసాక్షాత్కారఃఫలనధ్యాననియోగేనైవాపరమాధ్యక్షాతస్యకృత్సృష్టప్రప్రవృత్త్యాదిప్రపంచబద్ధస్యస్వప్తిః—
యదపితైశ్చిదుక్తం-భేదాభేదయోర్విరోధోనవిద్యతఇతి. తదయుక్తం-నహితోష్ణతమఃప్రకాశాదివచ్ఛేదాభేదావేకస్త్రిన్వస్తునిసంగచ్ఛేతే. అథోష్ణేత-సర్వంహివస్తుజాతంప్రతీతివ్యవస్థాప్యం. సర్వంచభిన్నాభిన్నంప్రతీయతే-కారణాత్మనాజాత్యాత్మనాచాభిన్నం-కార్యాత్మనావ్యక్త్యాత్మనాచాభిన్నం. ఛాయాచరాదిఘటిరోధస్సహానస్థానలక్షణోభిన్నాధారత్వరూపత్వ-కార్యకారణయోజ్ఞాతివ్యక్త్యైశ్చ తమభయహవిరోధలభ్యతే. ప్రత్యుత్తరేకమేవవస్తుద్విరూపంప్రతీయతే-యథామృదయంఘటఃఖడ్గోగౌముడ్గోగౌరితి. నచైకరూపంకించదపివస్తులోకేచ్యవచరం.నచతృణాదెద్వలనాదివదభేదోభేదోపమగ్నీదృశ్యతఇతినవస్తువిరోధః-కృత్సృవర్ణగవాశ్వాద్యాత్మనావస్థితస్యైవఘటమకుటఖడ్గబడబాద్యాత్మనాచావస్థానాత్. సచాభిన్నస్యభిన్నస్యచవస్తునోభేదోభేదశ్చఏకపవాకారఇతిశ్వరాజ్ఞా-ప్రతీతత్వాదైకరూప్యంచైతప్రతీతత్వాదేవభిన్నాభిన్నత్వమితిద్వైరూప్యమప్యభ్యుపగమ్యతాం. నహి విష్ణురితాక్షఃపురుషోఘటశరావఖడ్గముడ్గాదిఘటస్తుమాపలభ్యమానెషుఇయంమృదయంఘటఃఇదంగోత్పమియంవ్యక్తిరితిపివేక్తుంశక్తోతి-అపితుమృదయంఘటఃఖడ్గోగౌరిత్యేవప్రత్యేతి. అనువృత్తిబుద్ధిబోధ్యంకారణమాకృతిశ్చ-వ్యావృత్తిబుద్ధిబోధ్యంకార్యం వ్యక్తీశ్చైవిచినక్తితిచేత్. నైవం-వివిక్తాకారానుపలభ్యః. నహి సుసూక్ష్మమపినిరీక్షమాణేరిదమనువర్తమానమిదంచవ్యావర్తమానమితి పురోఽవస్థితేవస్తున్యాకారభేదఉపలభ్యతే. యథాసంప్రతీపనైక్యేకార్యేదిశేషేచైకత్వబుద్ధిరుపజాయతే-తక్షేవ సకారణే ససామాన్యే చైకత్వ బుద్ధి రవిశిష్టోపజాయతే. ఏవమేవ దేశతః

(నాత్రేతి) కస్త్యర్థజిత్యత్రాహ (అపిన్వితి) కథంతైరూప్యప్రతిపాదనమిత్యత్రాహ (యదిచమితి) *యదిచముపాసత్యర్థ్యతైదమంశ్రేణి-ధన్యతాత్పర్యమితిభావః. *అనోబ్రహ్మత్వపాసీలేత్యాదివాచివప్రతీకోపాసనోపాస్యానిహిపరిచ్ఛిన్నాని-నేదంబ్రహ్మ. కింత్వపరిచ్ఛిన్నంతచేషరంబ్రహ్మత్వర్థః. అనేన *అన్యదేవతద్విధితాదిత్యాదికమపిజగద్వైరూప్యపరమితివ్యాఖ్యాతంభవతి. యద్వాచానభ్యుదితం-వస్తుహక్యం-అపరిచ్ఛిన్నం. అన్యథేతి స్వవాక్యవిరోధఉక్తః. ధ్యానవిధివైయర్థ్యమితివాక్యాప్రవిరోధఉక్తః. స్వపక్షముపసంహరతి (అతఇతి)—— అథాయమేవ ధ్యాననియోగవాదీహాస్మరమతంనామయతుంతదభిమతంభేదాభేదావిరోధమనువదతి (యదపిత్యాదిహ) ప్రథమంసంక్షేపేణమాచయతి (తదయుక్తమితి) నియమేనభిన్నాధారత్వలక్షణస్సహానస్థానలక్షణశ్చైలివిరోధోద్విధా. ఆదిశబ్దేనతృణదహనాదేవనాశ్యనాశకభావోవివక్షితః. తద్వచ్ఛేదాభేదయోరపివిరోధోఽస్తీత్వాహ(నహితి) అథభేదాభేదమతందిప్రరేణప్రస్తాతి (అథోష్ణేతేతి) వక్ష్యమాణౌపయికమర్థంశిక్షయతి (సర్వంహితి) శితోష్ణాదిష్టపివిరోధఃప్రతీత్యధీనఇతిభావః. తతఃకిమిత్యత్రాహ (సర్వంచేతి) కథంభిన్నాభిన్నత్వమిత్యత్రాహ (కారణాత్మనేతి) పూర్వోక్తద్వివిధవిరోధోపలబ్ధిఫలవైరూప్యంవస్తుమాహ (ఛాయేతి) తతఃకిమిత్యత్రాహ (కార్యేతి) అవిరోధేనోపలబ్ధిమాహ (ప్రత్యుత్తేతి) ఉపలబ్ధిమభినయేనదర్శయతి (యథేతి) అద్విరూపవస్తునుపలబ్ధిమాహ (నచేతి) నాశ్యనాశకత్వలక్షణప్రతీయోపివిరోధోనాస్తీత్వాహ (నచతృణాదేతి) వస్తువిరోధశ్చేననాశ్యనాశకలక్షణవిరోధోవివక్షితః. తాదృశవిరోధాభావముపపాదయతి (పుత్నవర్ణేతి) జాతిగతోఽభేదః-వ్యక్తితశ్చభేదఇతికథమేకస్యభేదాభేదావితిశక్త్యాంజాతివ్యక్త్యోపరస్పరభేదాభేదముపపాదయతి (సచాభిన్నస్యేతి) అభిన్నస్య-జాతేః. భిన్నస్య-వ్యక్తైత్యర్థః. జాతేరభేదపవాకారః. వ్యక్తైర్భేదపవాకారఇతిహివాశ్వరాజ్ఞాయాస్త్వితియతే-నహి ప్రమాణతర్జానాదరేణహతాత్మశ్చిదర్శనీకార్యఇతిభావః. ప్రతీతిబలాదభ్యుపగతింశక్యతే (ప్రతీతత్వాదితి) తథాస్వమతస్యాభ్యుపగస్తవ్యతామాహ (ప్రతీతత్వాదేవేతి) త్వదుక్తాదేవేత్యేవకారాభిప్రాయః (ద్వైరూప్యమపీతి) అనిష్టమపీత్యపిశబ్దస్యాభిప్రాయః. ప్రతీతత్వమేవోపపాదయతి (నహితి) ఇయంజాతిఃఇయంవ్యక్తిరితివివిక్తేహి-అత్రాభేదఃఅత్రచభేదఇతిమన్యాయుక్తిం-నతథావివిచ్యత్యర్థః. తద్వికథంప్రతీతిరిత్యత్రాహ (అపిన్వితి) ఏకమేవవస్తుజాత్యాత్మనావ్యక్త్యాత్మనాచాభిన్నమభిన్నంచప్రతీయత్యర్థః. మృదయంఘటఇత్యనేనమత్వధీయప్రత్యయనిరవేక్షసామానాధికరణ్యప్రత్యయోభేదాభేదసాధకయ్యుక్తిరుక్తాభవతి. అనువృత్తివ్యావృత్తిభ్యాం వివేకంశక్యతే (అనువృత్తితి) పరిహరతి (చైవమితి) వివిక్తాకారానుపలబ్ధింవివృణోతి (నహి సుసూక్ష్మమపీతి) వివిక్తాకారోపలబ్ధ్యసంభావ్యస్త్రిన్వంశే అనువృత్తిబుద్ధిబోధ్యత్వంఅస్త్రిన్వంశేవ్యావృత్తిబుద్ధిబోధ్యత్వమితిజ్ఞాతుంశక్యమిత్యర్థః. ఆకారభేదః-అంశభేదః. తద్వికథముపలబ్ధ్యభిత్త్యత్రాహ (యథాసంప్రతిపన్నేతి) విశేషః-వ్యక్తిః. యథాకారైకత్వంవ్యక్త్యైకత్వంచసంప్రతిపన్నం-తథాకార్యకారణయోజ్ఞాతివ్యక్త్యైకత్వబుద్ధిర్జ్ఞాయత్యర్థః. ఏకత్వబుద్ధిత్వనేత్రకశబ్దానువిద్యప్రత్యయఉక్తిభవతి. సహజపలబ్ధినియమః, ప్రథమపిణ్డగమాణేఽభేదేనగ్రహణం, చార్థాదుక్తంభవతి-నవివేక్తుంశక్తోతిత్యుక్తే. ఏవంజాతివ్యక్త్యోరన్యోన్యభేదాభేదఉక్తః. అభిప్రాయాంపరస్పరభేదాభేదఉచ్యతే (ఏవమేవేతి) దేశకాలైల

కాలతశ్చ కారతశ్చ త్యన్తవిలక్షణేష్వపివస్తుమతదేవేదమితప్రత్యభిజ్ఞాజాయతే. అతోద్వ్యత్యక్మేవవస్తు ప్రతీయత ఇతి కార్యకారణయోజ్ఞాతివ్యక్త్యశ్చ త్యన్త భేదోపపాదనం ప్రతీతిపరాహతం. అథోచ్యేత-మృదయం ఘటఃఖడ్గోగౌరితివదేవోహంమనుష్యోహమితిసామానాధికరణ్యేనైక్యప్రతీతేరాశ్చరీరయోరపి భిన్నాభిన్న త్వంస్యాత్ - అత ఇదం భేదాభేదోపపాదనం నిజసదననిహితహుతవహజ్వాలాయత ఇతి. తదిదమనాకలితభేదా భేదసాధనసామానాధికరణ్యతదర్థయాథాప్యవబోధవిలసితం. తథాపి-అబాధితవస్త్రత్యయఃసర్వత్రార్థం వ్యవస్థాపయతి. దేవాద్యాన్తాభిమానస్త్రుత్యయాథాప్యగోచరైస్సర్వైఃప్రమాణైర్చాధ్యమానోరజ్ఞసర్వా దిబుద్ధివన్నాశ్చరీరయోరభేదంసాధయతి. ఖడ్గోగౌన్ముష్ణోగౌరితిసామానాధికరణ్యస్యనకేనచిత్కవిద్బుద్ధో దృశ్యతే-తస్మాన్నాతిప్రసక్తః. అతవవజీవోపిబ్రహ్మణోనాత్యన్తభిన్నః-అపితుబ్రహ్మాంశత్వేనభిన్నాభిన్నః. త త్రాభేదవస్తాభావికః-భేదస్త్యైపాధికః కథమవగమ్యత ఇతిచేత్. *తత్త్వమసి *నాన్యోతోస్త్రుప్తే *అయ మాన్తాబ్రహ్మేత్యాదిభిఃశ్రుతిభిః*బ్రహ్మేమద్వావాప్యధివీ ఇతిప్రకృత్య *బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాబ్రహ్మే మేకితవాఉత*స్త్రీపుంసాబ్రహ్మణోజాతాస్త్రీయోబ్రహ్మూతవాపుమానిత్యాధర్వణికానాంసంహితోపనిష దిబ్రహ్మసూక్తై, అభేదశ్రవణా, చ్చ*నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకోబహూనాంయోవిదధాతికామాన్ *జ్ఞాజ్ఞోద్వావజావీశసీశో*క్రియాగుణైరాత్మగుణైశ్చ తేహంసంయోగహేతురపరోపిదృప్తః*ప్రధానతే, త్రజ్ఞ వతిస్థితేశః *సంసారమోక్షస్థితిబద్ధహేతుః *సకారణంకరణాధిపాధిపః *తయోరన్యఃపిప్లంస్వాద్వైత్య సత్సన్నన్యోఅభిచాకశీతి *యత్యన్తనిత్యన్ *ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్కృతసబాహ్యంకించనవేద *ప్రాజ్ఞేనాత్మ నాన్వారూఢఃఉత్పన్నాతి *తతమేవంవిదిత్యాతిమృత్యుమేతీత్యాదిభిర్భేదశ్రవణా, చ్చ జీవపరయోర్భేదాభే దావవశ్యాశ్రయణీయా - తత్ర *బ్రహ్మవేదబ్రహ్మేవభవతీత్యాదిభిర్నిత్యదశాయాంజీవస్యబ్రహ్మస్వరూ పాపతివ్యవదేశాత్, *యత్రత్యస్యసర్వమాత్రైవాభూత్తతే-నకంపశ్యేదితితదానీంభేదేనేశ్వరదశ్చ సనిషే థా, చ్చాభేదస్వాభావికత్యవగమ్యతే. ననుచ*సోశ్చ తేసర్వాకామాన్సహబ్రహ్మణావివశ్చితేతిసహ శ్రుత్యాతదానీమపిభేదఃప్రతీయతే, -వక్ష్యతిచ*జగద్వాపారవర్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ *భోగమా త్రసామ్యలిక్టాచ్చేతి. నైతదేవం - *నాన్యోతోస్త్రుప్తేత్యాదిశ్రుతిశతైరాత్మభేదప్రతీషేధాత్. *సోశ్చ తేసర్వాకామాన్సహబ్రహ్మణావివశ్చితే- సర్వైఃకామైస్సహబ్రహ్మాశ్చ తే- సర్వగుణాన్వితంబ్రహ్మే శ్చుత ఇత్యుక్తంభవతి- అన్యథాబ్రహ్మణాసహేత్యప్రాధాన్యంబ్రహ్మణఃప్రసజ్యేత. *జగద్వాపారవర్జమి త్యత్రముక్తస్య భేదేనావస్థానేసత్యైశ్వర్యన్యూనతాప్రసక్తోవక్ష్యతే-

క్షణ్యంస్వప్నం. నీలత్వఖడ్గత్వాదిరాకారవైలక్షణ్యం. అత్యన్తభేదః- అభేదాసమేవాభేదఇత్యర్థః. అత్రబోధ్యమాశక్యతే (అథోచ్యేతేతి) దేహత్వ నోస్సద్భివ్యాత్మనైకత్వేనైదిమతేదేహరూపేణాత్మరూపేణాతయోనైక్యస్యాప్రామాణికత్వాత్తయోగిన్నాభిన్నత్వమనిష్ఠమితిభావః. పరిహరతి (తది దమితి) అబాధితంసామానాధికరణ్యంభేదాభేదసాధకం, అబాధితశ్చ భేదాభేదస్త్య, మిత్యజానతో కమిత్యర్థః. తదవపాదయతి(తథాపితి)పరిహ రౌపయికమగ్గంక్షయతి(అబాధితఇతి)తతఃకిమిత్యత్రాహ(దేవాదీతి)జాతివ్యక్త్యరసితథాన్యాదిత్యత్రాహ(ఖడ్గఇతి) ఏవంతాఃకాథానాంభేదాభే దఉక్తః. తదవజీవ్యవైదికేష్వప్యగ్ధాజీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదమాహ (అతపివేతి)అతః - భేదాభేదయోరవిరుద్ధత్వాదిత్యర్థః. బ్రహ్మాంశత్వేనేత్యత్ర *అంశోనానావ్యవదేశాదితిసూత్రంస్తాపితం. అచిద్బ్రహ్మణోర్భేదాభేదఃసామ్యభావికఇతిభాస్మరయోదవయోరభయోరప్యభిమతం. చిద్బ్రహ్మణో స్తుభేదాభేదాస్వాభావికావితియాదవమతవాప్యత్యర్థమాహ(తతేతి) (కథమితి)భేదాభేదసద్భావేతత్రాభేదస్యైవసామ్యభావికత్వేచకింప్రమాణమి త్యర్థః. అభేదస్యసామ్యభావికత్వేనప్రాధాన్యాత్ప్రథమమన్యథావేతిసూత్రాంశవిషయవాక్యమాహ (తత్త్వమసీతి) దాశకితవేత్వాద్యంశవిషయ మాహ (బ్రహ్మేవఇతి) నానావ్యవదేశాదిత్యంశస్యవిషయమాహ (నిత్యోనిత్యానామితి) (క్రియాగుణైరాత్మగుణైశ్చేతి) క్రియాగుణాః- సంసార హేతుగుణాః. ఆత్మగుణాః- మోక్షహేతుగుణాః. తైస్సంయోగహేతురీత్యర్థః. అత్రభేదస్యాపాధికత్వంకథమవగమ్యత ఇత్యత్రాహ(తతేతి) తత్త్వ రూపాపతివ్యవదేశోభేదసాపేధశ్చాభేదస్యానౌపాధికత్వజ్ఞాపకామిత్యర్థః. ముక్తాభేదనిషేధాదేవభేదస్యాపాధికత్వమప్యర్థగీర్ధం. ముక్తాభేదందర్శయం శీదయతి(ననువేతి)సహశర్జ్ఞాభోక్తృసాహిత్యపరఇతిబోదయతురభిప్రాయః. భోగ్యసాహిత్యబుద్ధ్యాపరిహరతి(నైతదితి)భేదప్రతీతింపరిహరిష్యక్ ముక్తాభేదస్యక్రమివిరుద్ధతాందర్శయతి(నాన్యఇతి) భేదప్రతీతింపరిహరతి(సాశ్చుతఇతి)సోశ్చుతఇతివాక్యేనోక్తంభవతీత్యన్వయార్థః. బ్రహ్మణా సహగుణానశ్చే- గుణాంశ్చబ్రహ్మచానుభవతీతి. కింబ్రహ్మపుత్రగృహ్మతోశ్చతే- ఉతాపుత్రగృహ్మత ఇత్యవేయాయంతద్వాక్యస్తరావగమ్యం-అతో నాత్రభేదప్రతీతిరియావత్. ఏతదవపాదయతి(అన్యభేతి)అప్రాధాన్యంభోక్తృస్తరావేక్షయాదోషః. భోగ్యభూతస్సగుణావేక్షయాకుసదోష ఇతిభావః. పరోదాహృతసూత్రస్యసామ్యభిమతమర్థమాహ(జగదితి)బ్రహ్మణోముక్తస్యభేదేసతిజగద్వాపారవర్జత్వప్రసక్తోస్త్యభేదఇతిసూత్రార్థఇ

అన్యథాసంపద్యావిర్భావస్వేనశబ్దాత్ ఇత్యాదిభిర్విరోధాత్. తస్మాదభేదపరస్వాభావకః-భేదస్తుజేవానాం
పరస్మాత్ బ్రహ్మణః, పరస్పరం, చబుద్ధిన్ద్రియదేహసంపాదకృతః. యన్యసిప్రస్థానవయవసంస్కరణం-
తథాప్యాకాశభవమటాదినాబుద్ధ్యాద్యపాధినాబ్రహ్మణ్యసిభేదస్సంభవత్యేవ. నచభేదేప్రస్థానబుద్ధ్యాద్య
పాధిసంయోగః - బుద్ధ్యాద్యపాధిసంయోగాద్భ్రష్టణిభేదత్వేతరేతరాశ్రయత్వం-ఉపాధేష్టస్థానయోగ
స్యచకర్తృకృతత్వాత్, తత్ప్రవాహస్యచానాదిత్వాత్, ఏతదుక్తంభవతి-పూర్వకస్థానవిద్యత్వేనాన్యసం
బధపవోపాధిరుత్పద్యతే- తద్యుక్తాత్కర్తృ-ఏవంబీజాశ్చారన్యాయేనకర్తృపాధిసంబంధస్యానాదిత్వాన్నవోపాధ
తి. అతోజేవానాంపరస్పరంబ్రహ్మణాచాభేదపరస్వాభావకః-భేదస్తేపాధికః. ఉపాధీనాంపునఃపరస్పరం
బ్రహ్మణాచాభేదవత్ భేదోపిస్వాభావకః-ఉపాధీనాముపాధ్యస్తరాభావాత్, నచభ్యవగమేనవస్థానా, చ్చ. తో
జీవకర్తృసురూపంబ్రహ్మణోభిన్నాభిన్నస్వభావాపవోపాధయఉత్పద్యత్యేతి. — ఆశ్రయే-అద్వితీయ
సచ్చిదానందబ్రహ్మధ్యానవిషయవిధిపరంవేదాస్తవాక్యజాతమితివేదాస్తవాక్యైరభేదఃప్రతీయతే. భేదావలంబి
భిఃకర్తృశాస్త్రైఃప్రత్యక్షాదిభిశ్చభేదఃప్రతీయతే - భేదాభేదయోఃపరస్పరవిరోధాత్ అనాన్యవిద్యామూలవి
యాపిభేదప్రతీత్యుపపత్తైరభేదపవపరమార్థత్యుక్తం. తత్రయదుక్తం- భేదాభేదయోరుభయోరపిప్రతీతిసిద్ధ
త్వాన్నవిరోధత్యేతి. తదయుక్తం-కస్తాచ్చిత్కస్యవిద్విలక్షణత్వంహితస్తాత్తస్యభేదః- తద్విపరీతత్వంచాభేదః.
తయోస్తథాభావతథాభావరూపయోరేకశ్రసంభవమనుష్టతఃకొబ్రవీతి. కారణాన్తినాజాత్యాన్తినాచాభే
దః-కార్యాన్తినావ్యక్త్యాన్తినాచభేదఃఇత్యాకారభేదాదవిరోధత్యేతిచేత్. న-వికల్పసహచార్యాత్. అకారభేదా
దవిరోధంపదతఃకిమేకస్మిన్నాకారేభేదః-అకారాన్తరేచాభేదత్యభిప్రాయః- ఉతాకారవ్యయయోగివస్తుగ
తావుభావపీతి. పూర్వస్థికత్వేవ్యక్తిగతోభేదః-జాతిగతశ్చాభేదత్యేనైకస్య ద్వాన్యత్కతా. జాతిర్వ్యక్తిరీతి
చైకమేవవస్త్వితీచేత్ - తద్వ్యాకారభేదాదవిరోధఃపరిత్యక్తస్సాన్యత్. ఏకస్మింశ్చవిలక్షణత్వతద్విపర్యయావిరు
ద్ధావిత్యుక్తం. ద్వితీయేతుకల్పేఅన్యోన్యవిలక్షణమాకారద్వయ, మప్రతిపన్నంచతదాశ్రయభూతంవస్త్వి, తి
త్యతీయాభ్యవగమేపిత్రయాణామన్యోన్యవైలక్షణ్యమేవోపపాదితంస్యాత్ - నపునరభేదః. అకారద్వయనిరూ
హ్యమాణావిరోధంతదాశ్రయభూతేవస్తునిభిన్నాభిన్నత్వమితిచేత్ - స్వస్వాద్విలక్షణంస్వాశ్రయమాకారద్వ

త్యర్థః. తదపపాదయతి (అన్యథేతి)అభేదస్యస్వాభావకత్వంనిగమయతి(తస్మాదితి) ముక్తాభేదనిష్ఠాదర్శనీధంభేదస్యాపాధికత్వమేవకారణాభిప్రే
తం. ఉపాధికత్వత్యేషయోమాహ (భేదస్త్వితీ)ఔపాధికత్వరూపవైషమ్యపరస్పరశబ్దః. శక్తాద్యోతకోవా. బ్రహ్మణావిభవస్సరవయవత్వాభ్యాం
వగతఉపాధిర్భ్రష్టణ్యేవేతితదసంస్థప్రదేశాభావాత్ జీవేశ్వరభేదోసంభవతీత్యత్రాహ (యద్యపితి)అన్యోన్యాశ్రయమాశక్త్యాహ (నచేతి)ఓ
శ్వరాంశేకర్తృకృతబుద్ధ్యాద్యపాధిసంబంధాభావాత్ ఉపాధిసంయోగస్యభేదపూర్వకత్వం. ప్రవాహనాదిరూపవిహారితి (ఉపాధీతి)కథముపాశ్ర
త్సంయోగకర్తృణాంప్రవాహనాదిత్వం-తేనచాన్యోన్యాశ్రయపరిహరణకథమితిశక్త్యాంసంబంధవివేచనాదిత్యర్థః. ఫలితమర్థమాహ (అత్యంతి)అచిదంతేవైషమ్యమాహ (ఉపాధీనాంపునః)తి
పునస్తద్భేదః. వైషమ్యేహేతుద్వయమాహ (ఉపాధీనామితి)భిన్నాభిన్నత్వపక్షమపసంహరతి(అతోజీవకర్తృతి) — అథభేదాభేదపక్షంధ్యానసంయో
గనాదీదూషయతి (అత్రాచ్యుతత్యాదినా)పూర్వంయదపిత్వేచ్ఛిదుక్తమితిప్రత్రానస్యపక్షస్యాత్థాపకంసంజగిష్ఠలందర్శయితుమాహ (అద్వితీయేతి)
తత్సంజగిష్ఠలందర్శయతి (తత్రయదుక్తమితి) భేదాభేదవిషయప్రతీతిందూషయన్మున్నార్యంబయోర్విరోధముపపాదయితుంతత్పూర్వరూపమాహ (క
స్మాచ్చిదితి)విలక్షణత్వం-అన్యత్వం. ఇదమిదంసంభవతి- ఇదమిదంభవతితిహిభేదాభేదవిషయప్రతీతిః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (తయోరీతి)భేదాభేదవిరోధకస్య
చిదర్థస్యసంజ్ఞా-లోకప్రసిద్ధ్యనుగుణార్థోభేదాభేదకస్యస్వీకృతత్వేత్ భావాభావయోర్విరోధావర్జనీయత్యర్థః. కించ-అనేనకన్వచిదవిరోధానాస్తీ
తివక్తుంసకన్యం-తివిధవిరోధోపలభ్యే. యదిభావాభావయోర్విరోధః- తన్నిభిన్నాభిన్నత్వంసంభవతీనవతీతిస్వపరవచసోరవిరోధాభావాన్యాత్. పరో
క్తంపిణ్యద్వయభేదాభేదస్యాకారభేదాదవిరోధమనువదతి (కారణాత్తనీతి)ఏకత్వవిదూషయతి(నేత్యాదినా)(ఏకస్మిన్నాకారత్యేతి)అకారశబ్దోపదార్థ
సరః. (పూర్వస్థిగ్-లబ్ధితి)తత్రజాతివ్యక్త్యాకించపరస్పరంభేదః-ఉతాభేదః ఉతభేదాభేదవికల్పశ్రయమభిప్రేత్యప్రథమంకిరోదూషయతి(వ్య
క్తిగతత్యేతి)ద్వితీయమనువదతి(జాతిరీతి)దూషయతి(తస్మితి)విరోధస్త్విత్యేవేత్యర్థః. తృతీయందూషయతి (ఏకస్మింశ్చేతి)జాతిర్వ్యక్తిర్భేదవికల్పవికల్పా
వాభావవిరోధఃస్థితపివేత్యర్థః. కణోక్తపూర్వవికల్పేద్వితీయంకిరోదూషయతి(ద్వితీయేతుకల్పేతి)అత్రతృతీయస్యజాతివ్యక్తివ్యతిరక్తస్యవస్తునో2ప్రతి
పన్నత్వంనామైకందూషణమధికం. తదిదమప్రతిపన్నంచేత్యనేనాభిప్రేతం. ప్రతిపన్నత్వాభ్యవగమేపిదూషణమాహ (తృతీయాభ్యవగమేపితి)(నపునః)తి
అన్యథాత్రిత్యాభావాదిత్యర్థః. అథతృతీయేవస్తున్యాకారద్వయేనభేదాభేదయోర్విరాహ్యత్వేనావిరోధిత్వంశక్త్యే (అకారద్వయేతి)ఇదమాకారద్వ
యంస్వాశ్రయేణభిన్నం-ఉతాభిన్నం-ఉతభిన్నాభిన్నమితివికల్పమభిప్రేత్యప్రథమంకిరోదూషయతి(స్వస్వాదితి)స్వశబ్దత్రయమన్యాశ్రయపరం. భేదా

యంస్వప్నవిరుద్ధస్వప్నయసమావేశనిర్వాహకంకథంభవేత్. అపిలక్షణంతుకథంతరాం. ఆకారద్వయతద్వ
యోశ్చ ద్వాదశకర్మాభ్యుపగమే నిర్వాహకాంతరాపేక్షయానవస్థాస్యాత్. నచసంప్రతిపన్నైకవ్యవస్థీప్ర
తీతపత్ సమామాన్యేపివస్తున్యేకరూపాప్రతీతిరుపజాయతే-యతత్తదమిథమితీసర్వప్రకారప్రకారితయైవస
ర్వాప్రతీతిః. తత్రప్రకారాంతోజాతిః-ప్రకార్యంతోవ్యవస్థీరితి నైకాకారాప్రతీతిః. అతపవ జీవస్యాపిప్రస్థా
ణోభిన్నాభిన్నత్వంసంసృజ్యతే. తస్మాదభేదస్యానన్యథాసిద్ధతా స్ర్రిమూలత్వాదనాద్వవిద్యామూలపవభేదప్ర
త్యయః. నన్వేవం బ్రహ్మణపవాజ్ఞత్వం, తన్మూలాశ్చజన్మజరామరణాదయోదోషాః, ప్రాదుష్యః. తతశ్చ
*యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ *ఏషఆత్మావహతపాప్రేత్యాదీనిశాస్త్రాగ్రాహ్యేర్థే. నైవం- అజ్ఞానాదిదోషాణామ
పరమార్థత్వాత్. భవతమాచాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తంవస్తునైవసంభవ్యపగచ్ఛతో బ్రహ్మణ్యోవోపాధి సంసర్గ,
స్తత్ కృతాశ్చజీవత్వాజ్ఞత్వాదయోదోషాః, పరమార్థతపవభవేయః. సహిబ్రహ్మణినిరవయవేఅచ్ఛేద్యస
ంభవ్యమానా ఉపాధయస్తద్భిత్వాభిత్వావాసవ్యధ్యదై - అపితుబ్రహ్మస్వరూపేసంయుజ్య తస్మిన్నేవస్వ
కార్యాశీకర్వంతి. యదిమన్వీత- ఉపాధ్యుపహితంబ్రహ్మజీవః - సచాణుపరిమాణః. అణుత్వంచావచ్ఛేదక
స్యమనసోఽణుత్వాత్. సచావచ్ఛేదోఽనాదిః. ఏవముపాధ్యుపహితే శేసవ్యధ్యమానాదోషాలనుపహితేప
రేబ్రహ్మణీసంసృజ్యత్యతి. అయంప్రప్రవ్యః - కిముపాధినాచ్ఛిన్నోబ్రహ్మభిజ్ఞోఽణురూపోజీవః - ఉతా
చ్ఛిన్నపవాణురూపోపాధిసంయుక్తోబ్రహ్మప్రదేశవిశేషః - ఉతోపాధిసంయుక్తంబ్రహ్మస్వరూపం - అథో
పాధిసంయుక్తంచేతనా నైరం-అథోపాధిరేవేతి. అచ్ఛేద్యత్వాద్బ్రహ్మణఃప్రథమకలంకీకరణత్వే, ఆదిమత్వం
చజీవస్యస్యాత్, - ఏకస్యసతోదైవిధీకరణంహిచ్ఛేదనం. ద్వితీయేతుకల్పేబ్రహ్మణపవప్రదేశవిశేషే ఉపాధి

భేదయోరేకాశ్రయత్వేనవిరోధః- ఆవిరోధనిర్వాహకాకారద్వయంహిసభేదాభేదయోరాశ్రయభూతం- అతోసతతవిరోధనిర్వాహకం. అగ్నిగ
లంఘ్యైశ్చహజ్వలంతాకారద్వయంఅగ్నిశీతోష్ణత్వరూపవిరుద్ధగర్భద్వయసమావేశనిర్వాహకంసంభవతీత్యర్థః. ద్వితీయంగిరూపయతి (అపిలక్ష
ణం) పూర్వమాకారద్వయేసంభవతీత్యవిరుద్ధగర్భద్వయనిర్వాహకత్వాదాగత్య- అత్రత్వాకారద్వయమేవనా స్తీతినితరాంవిరుద్ధగర్భసమావే
శాయాగత్యభిప్రాయేణకథంతరానిత్యుక్తం. త్వతీయంగిరూపయతి (ఆకారద్వయతద్వతోరితి) ఆకారద్వయస్యతదాశ్రయస్యచభిన్నాభిన్నత్వని
ర్వాహకమాకారద్వయా నైరంపేక్షితం- తస్యాపిస్వాశ్రయేణభిన్నాభిన్నత్వమస్తిచేత్ - తదవిరోధనిర్వాహకాకారద్వయా నైరంపేక్షితమిత్యనవస్థా
స్యాదిత్యర్థః. అభికింప్యప్రేమపవన్నంనామితీశ్చాయాంభేదాభేదవిషయప్రతీతంబూషయతి (నచేతి) హేతుమాహ (యత్యతి) తస్యాంప్రతీతాప్రకార
ప్రకారజాతివివృద్ధయతి (తలేతి) అనేనేదమపిపరీక్ష్యతం- మర్వస్థీయప్రత్యయః, రేషేషేషామానాధికరణ్యం, సహేపలమ్భనియమః, ఏకశబ్దానువిధ
ప్రత్యయః, ప్రథమపిండగ్రహణేజాతివ్యక్తిరభేదప్రతీతి, శ్చేతిహేతువచుప్రయం. అపూర్వసిద్ధవిశేషణత్వంమర్వస్థీయప్రత్యయనిరేషేషామానాధికర
ణ్యహేతు-అపూర్వసిద్ధిప్రకారప్రకారాంతోసంబంధనియమాదేవాపవన్నా-అతఃప్రకారప్రకారభావప్రపంచన్నభేదవిరుద్ధాభేదకల్పనాయానావకాశః.
సంబంధనియమపవసహేపలమ్భనియమహేతుశ్చ, ఏకోయంగౌరిప్రత్యయోప్యేకోదర్శింపద్విశేష్యైక్యవిషయః-నతువిశేషణవిశేష్యైక్యవిషయః-ప్రథ
మపిండగ్రహణేప్రకారప్రకారానివాత్ భేదేనైవప్రతీతిః. కించ-సహర్వమపిభేదసాధకం- ద్వియోరేవహేతుసాహిత్యం. సహేపలమ్భనియమశ్చసంప్రతిప
న్నేభిన్నేఅభిన్నేచసప్రత్యక్షత్వసాధారణానైకానికత్వానోభయసాధకః. భిన్నేష్వనిన్నేషుచాదృష్టస్యభేదాభేదసాధకత్వేభ్యుపగమ్యమానే-నిత్యేభ్యో
ఽనిత్యేభ్యుశ్చవాప్యత్వంగర్భవత్వంపునివానిత్యత్వానిత్యత్వసాధకంస్యాత్. కించ- సాధననియమస్సాధనియమహేతుశిషహత్వనియమోభేదని
యమహేతురేవ. అత్రజాతరత్వవ్యక్తిరిప్రదేశభేదాగ్రహణంజాతేషిష్టేవాప్యవృత్తిత్వాత్. తచ్చసహేపలమ్భనియమా నైరం-దేశతఃకాలతశ్చ
బ్రలమ్భనియమహిసహేపలమ్భనియమః. అతోదేశతఃకాలతశ్చసంబంధనియమశ్చ సహేపలమ్భనియమః. కించ-సహేపలమ్భనియమోఽనిర్దిష్ట-ఇ
దంరజతమిత్యత్రకుక్షిత్వజాతివ్యతిరేకేణాధిష్టానభూతవ్యక్తిప్రతీతిః. అతోదైక్యసాధకత్వమితి. తాకికవస్తునిభేదాభేదయోర్విరుద్ధత్వముపజీవ్యనైకేపి
తత్సద్భావమాహ (అతపివేతి) భేదాభేదయోర్విరోధేనైకస్త్రిన్వస్తునితయోరనుపపన్నత్వాదిత్యర్థః. భేదాభేదనిరాసముపజీవ్యాభేదనైకతాత్మికతా
మాహ (తస్మాదితి) దోషసంబంధముభేదవోదయతి (సస్వతి) అపరమాగతయాపరిహరతి (నైవమితి) పరోక్షదోషపరనైవేత్యాహ (భవతస్త్వతి)
తదుపపాదయతి (సహితి) అబ్రహ్మజీవదేవచ్ఛేదోసంభవతీతిఅచ్ఛేద్యత్వంబ్రహ్మణః. తస్యహేతుర్నిరవయవత్వం. భిత్వా - అచ్ఛిన్నత్వేపిపాదపాదాది
వత్ ప్రతినియతప్రదేశభేదేనేత్యర్థః. ప్రదేశభేదేనచ్ఛేదనేననాబ్రహ్మచిసంబంధముపాధయోనార్హని-నిరవయవత్వాదచ్ఛేద్యత్వాచ్ఛేత్యర్థః. నిరవయ
వత్వేచ్ఛేద్యత్వేషిగగనవదమితానుపమితాంతభేదసంబంధత్వనిర్దోషత్వోపచయంతింశ్చ తే (యదిమన్వీతేతి) ఉపాధ్యుపచ్ఛేదాజ్ఞానభావః-జీవభావాదు
పాధ్యుపచ్ఛేదః, కర్మణాజీవభావః- తస్మాత్తత్త్వతి, చాన్యోన్యాశ్రయపరిహారాయానాదిత్యుక్తం. దూషయతుమాహ (అయంప్రప్రవ్యతి) ఏకల్ప
యతి (కిమితి) అణుశబ్దస్యనూత్నపరత్వాభిప్రాయసంభవాత్ త్వతీయకలంకీకరణ్యం- చతుర్థపశ్చమాకల్పావాక్యాంవిగాగతిర్నాస్తిత్వభిప్రాయేణకృతా-
నతుపరాభ్యుపగత్యా. బ్రహ్మశబ్దస్యజీవేపునచారవృద్ధేచతుర్థకల్పః. ఉపాధిబ్రహ్మణిభిన్నాభిన్నత్వాభ్యుపగమాత్ పశ్చమః. ప్రథమంగిరూ
పయతి (అచ్ఛేద్యత్వాదితి) దూషణా నైరంపాదయతి (ఏకస్యసత్యతి) ద్వితీయంగిరూపయతి (ద్వితీయేత్వతి) దూషణా నైరంపా

సంబద్ధాదౌపాధికానుర్వేదోహస్తస్యైవమ్యుః, ఉపాధౌగచ్ఛత్యుపాధినాన్వసంయుక్తప్రహ్నుప్రదేశాకర్షణాయోగాదనుక్షణముపాధిసంయుక్తప్రహ్నుప్రదేశభదాత్క్షణేక్షణేబద్ధమోక్షోచస్యారాం, అకర్షణేచాబ్ధిన్నత్యాత్కృత్సస్యప్రహ్నుకాకర్షణంస్యాత్. నిరంశస్యవ్యాపితకర్షణంసమన్వవతీచేత్-త్స్విఉపాధిలేపగచ్ఛతీతిపూర్వోక్తపవదోషస్యాత్. అబ్ధిన్నప్రహ్నుప్రదేశేషుసర్వోపాధిసంసర్గేసర్వేషాంపవదానాం, ప్రహ్నుకపప్రదేశేత్వేనైకత్వేనప్రతిసద్ధానంస్యాత్. ప్రదేశభేదాకప్రతిసద్ధానేకైకస్యాపిస్యోపాధౌగచ్ఛప్రతిసద్ధానంస్యాత్. తృతీయేతుకత్వేప్రహ్నుస్వరూపస్యైవోపాధిసమన్వద్దేనజీవత్వాపారాత్తరతితానుపహితప్రహ్నుసిద్ధిస్యాత్, సర్వేషుచదేహేష్వేకపవజీవస్యాత్, తురీయేతుకత్వేప్రహ్నులోకస్యపవజీవభిజీవభేదస్యోపాధికత్వంపరిత్యక్తంస్యాత్. చరమేచార్యాకపక్షపవరిగృహీతస్యాత్. తస్మాదభేదాప్రతితేనకృత్సస్యభేదస్యవిద్యామూలత్వమేవాభ్యుపగస్త్యం. అతఃప్రవృత్తినివృత్తిప్రయోజనపరిత్యేవనాప్రస్యప్రామాణ్యవిధ్యానవిధిశేషతయావేదాస్తవాక్యానాంప్రహ్నుస్వరూపేప్రామాణ్యముపపన్నమితి. — తదప్యయుక్తం-ధ్యానవిధిశేషత్వేపివేదాస్తవాక్యనామర్థసత్యత్వేప్రామాణ్యాయోగాత్. ఏతదుక్తంభవతి. — ప్రహ్నుస్వరూపగోచరాణివాక్యానికంధ్యానవిధినైకవాక్యతామాపన్నానిప్రహ్నుస్వరూపేప్రామాణ్యంప్రతిపద్యంతే-ఉతస్వతంత్రాణ్యేవ. ఏకవాక్యత్వేధ్యానవిధిపరత్వేనప్రహ్నుస్వరూపేతాత్పర్యంసంసర్గవతి. భిన్నవాక్యత్వేప్రవృత్తినివృత్తిప్రయోజనవిరహోదనవబోధకత్వమేవ. నచవాచ్యం-ధ్యానంనామస్మృతేనప్రతిరూపం - తచ్చస్త్యర్థవైకనిరూపణీయమిధ్యానవిధేస్త్యర్థవిశేషాకాక్షాయాం *ఇదంసంస్వయందయమాప్తా *

*ప్రహ్నుసర్వానుభూతిః*సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మత్యాదినిస్వరూపతద్విశేషాదీనిసమర్పయంతీతేనైకవాక్యతామాపన్నాన్యధాసద్భావేప్రమాణమితి-ధ్యానవిధేస్త్యర్థవిశేషాపేక్షత్వేపి *నామబ్రహ్మత్యాదిదృష్టివిధిపదసత్యేనాప్యర్థవిశేషేణధ్యాననిర్వృత్త్యుపపత్తైః ధ్యేయసత్యత్వానపేక్షణాత్. అతోవేదాస్తవాక్యానాంప్రవృత్తినివృత్తిప్రయోజనవిధురత్వా, ధ్యానవిధిశేషత్వేపి ధ్యేయవిశేషస్వరూపసమర్పణమూర్త్యుపర్యవసానాత్, స్వాతంత్ర్యేపిబాలాతురాచ్యుపచ్ఛదనవాక్యవత్జ్ఞానమాత్రేణైవపురుషార్థపర్యవసానాత్, శ్చపరినిష్పన్నవస్తుసత్యతాగోచరత్వాభావాత్ బ్రహ్మణశ్చప్రప్రమాణకత్వంసంసర్గవతీతిప్రాప్తం॥

తత్రప్రతిపద్యతే (తత్తుసమన్వయాదితి) సమన్వయః-సమ్యగన్వయః. పురుషార్థతయాన్వయిత్యర్థః. పరమపురుషార్థగూతస్యానవధికాతిశయానన్దస్వరూపస్య బ్రహ్మణోఽభిధేయతయాన్వయాత్ -

హ(ఉపాధావతి)అకర్షణేననితత్పరిహారసంభవాత్తదాశక్త్యాహ(అకర్షణేచేతి)అనుపపత్త్యాతదసభ్యుపగమమాశక్త్యుపార్యోక్తరూపజేనపునస్యతి(నిరంశస్యేతి)రూపణాద్దరమాహ(అచ్చిన్నేతి)తత్పరిహరమాశక్త్యాహ(ప్రదేశభేదాదితి)ప్రతియంగిరోహఃషయతి(తృతీయేష్వితి) (అనుపపత్తిప్రహ్నుసిద్ధిస్యాదితి)నిర్దోషమక్షరగుణకత్వశ్రుతీనామనుపహితప్రహ్నువిషయత్వంహింపరాభ్యుపేతం. జీవేశ్వరభేదాభావప్రసంగో, టీవానాంపరస్పరభేదాభావప్రసంగశ్చేత్యర్థః. చతుర్థపశ్యమామాషయతి(తురీయేష్విత్వాదినా) (చరమఇతి)అచిచ్ఛవ్యవైకవతేతత్వవచనాత్ప్రసవేతనప్రహ్మతాదాత్మ్యానుపపత్తిశ్చేత్యనిప్రాయః. భేదాభేదమాషయముపసంహరకస్వమతసిద్ధిమాహ (తస్మాదితి) ధ్యానవిధిశేషతయాప్రహ్నుసిద్ధిముపసంహరతి (అతఇతి) — ధ్యాననిర్మాగవాదిపక్షంమూలంసకోహఃషయ(తదప్యయుక్తమితి)నకేవలనిష్ప్రపజ్జీకరణవిధివాదవివాదుపచన్నః-ఇదమపిమతమనుపపన్నమిత్యపిశబ్దస్యభావః. కుతఇత్యత్రాహ(ధ్యానేతి)ధ్యానవిధిశేషత్వేకభమర్గసత్యత్వేతాత్పర్యాదాగః-విధిశేషత్వంహిత్యాస్వాతంత్ర్యేణవాప్రహ్నుజిప్రామాణ్యంస్యాదిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి)రూపయతుంవికల్పయతి (ప్రహ్నుస్వరూపేతి) ప్రథమరోహఃషయ(ఏకేతి)ఏకవాక్యత్వం-మహావాక్యైకత్వం. ద్వివీయంధూషయతి(ఛిన్నేతి)అనవబోధకత్వంఋషిసాభ్యుక్తవజాదౌప్రవృత్తయోగాత్. ఏకవాక్యత్వపక్షేవిధిశేషతయాప్రహ్నునిర్దేశమాశక్త్యాహ(నచవాచ్యమితి)కుతఇత్యత్రాహ (ధ్యానవిధితి) *నామబ్రహ్మత్యుపాసీతేత్యాదిషుదృష్టివిధిషువిశేష్యసత్యత్వేపివిశేషణాసత్యత్వేనవిశిష్టాసత్యత్వమవర్జనీయం-ఇహచతతైవేత్యర్థః. సార్థసంగ్రహంపురూపక్షముపసంహరతి(అతఇతి)ననుప్రథమసూత్రేవిధిశేషతయాప్రహ్నుజిప్రామాణ్యసమర్థన, మేతదధికరణపురూపక్షేవిధిశేషతయాతత్పిప్రతిక్షేపకథంఘటతే. ఇత్థం - తత్రతుఫలత్వేనసిద్ధిరూతా - ఫలతయాసిద్ధిరతిపారమాధ్యాభావేస్వరాదేరప్యసత్యత్వప్రసక్తోతత్వారమాధ్యస్యసిద్ధితి-ఫలతయాతత్పిద్ధిసమర్థసంసాధియః. అత్రతుధ్యానవిధికర్తృత్వేనతత్పిద్ధిర్వ్యుదస్తా-నతుఫలతయాతత్పిద్ధిరతిరోధః.

ఏవముపసన్నంపురూపక్షమభిప్రేత్యసూత్రకారేణైతత్సూత్రంప్రణీతమిత్వాహ(తత్రేతి)ప్రతిపద్యతే-సిద్ధాంతఃప్రాప్నోతి. జ్ఞాయతఇతివాక్యః. సమన్వయశబ్దంవిస్తరేణాచక్షే (సమన్వయఇత్యాదినా)కస్యకేనాన్వయఇత్యేత్యేంపూరంధన్వాశ్చార్థంబాణయతి(పరమేతి)పరమపురుషార్థతోష్ఠపాదకమనవధికేతిపదం-పురుషేశార్థత్వంహింపూరుషేశత్వం-అనన్దరూపతయాపురుషార్థత్వం-తస్యానవధికాతిశయత్వాత్ పరమపురుషార్థత్వమి

అర్థ - తాత్ప్రమాణకత్వం నిర్ణయే దేత్యుః. నిరస్తనిఖలనోపనిరతిశయానస్తస్వరూపతయావరమప్రాప్యం
 ప్రాప్తబోధయన్వేదాన్తవాక్యగణం ప్రస్తునివృత్తిపరతావిరహాన్నప్రయోజనపర్యవసాయాల్లిప్యవాణోరా
 నకులవాసినోపురుషస్యకాలేయకకులాననుప్రవేశేనప్రయోజనసూత్రాంబ్రాతే. ఏతదుత్తంభవతి - అనాది
 కన్యరూపావిద్యావైష్ణవోహితవరావరతన్వయాథాన్వయస్వరూపావబోధానాం దేవాసురగర్భస్థవి
 ద్యావరకీన్నరకీన్మురుషయక్షరాక్షసపితౄణామనుజుషశుశకునసీసృపవృక్షగుర్జులతామార్యాదీనాం స్త్రీపు
 న్నపుంసకభేదభిన్నానాం త్రైతజ్ఞానాం వ్యవస్థితధారకపోషకభోగ్యవిశేషాణాం ముత్తానాం స్వస్యచావిశేషే
 తానాభవసంస్కృతే స్వరూపరూపగుణవిభవజ్యేష్ఠైరనవభికాలితయానస్తజననంపరంప్రాప్యస్త్రీబోధయదేవవా
 క్యంప్రయోజనపర్యవసాయి - ప్రస్తుతీవృత్తిన్యంతయవాత్పురుషార్థాన్వయబోధంప్రయోజనపర్యవసా
 యి. ఏనంబాదంబ్రాహ్మకళంప్రాప్యతత్త్వపేక్షాయాం * బ్రహ్మవిదాపోలిసరం * ఆత్మసమేవలోకముపా
 సీతేచిదేవనామితైరుపాసనంప్రాప్యప్రాప్త్యపాయతయావిధీయతే. యథా - స్వదేవ్యనిధిరస్త్రీతివాక్యేనని

భిసద్భావం జ్ఞాత్వాత్ప్రస్తుకపర్యాద్రుపాదానేచ ప్రయతలే, - యథాచ - కల్పి. గ్రామకుమారోబాలశ్రీ
 వాసన్వినేద్యోభవనాన్నిష్ఠాగ్రైమాన్ద్యాన్మృదోనప్తతి రాజ్యావిజ్ఞాతస్త్వయంచాజ్ఞాతపితృకఃకేన చిద్వి
 జవర్యేణ వర్ధమానభిగతవేదశాస్త్రక్షోభవక్షస్సర్వకల్యాణగుణాకరైవక - పితాలే సర్వలోకాధిపతిః

విభావః స్వయమనుహాన్యనుభూతానాభసాపిపురుషార్థత్వమస్త్రీతివాక్యవృత్తిజ్ఞానవినేషాద్ధా. అచ్చంబ్రాహ్మచక్షుః (కాస్త్రీ) సమాణకత్వ
 విని) పూర్వపక్షవాక్యైకమశబ్దబద్ధమహా (నిర్ణయేవేతి) * రత్వస్యాదిస్వరూపాదేవదేవరవాక్యగణానమాత్రేణావిద్యానివృత్తింబ్రహ్మభావ
 క్యస్యప్రయోజనపర్యవసాయంబవతోమృదాదినోభ్యాసవిభాగధక్యంసాత్ - వాక్యగణానోపయోగిత్వస్వరూపిత్యాత్. మిమాంసకపక్షే
 బ్రహ్మణోఽగ్నిధిబుభుయిషధరోహస్సుప్తేనాకారణవేదాన్తవాక్యానాం బ్రహ్మణీ ప్రామాణ్యముపసాదయిషు న్నప్రభుమంబ్రహ్మణస్వతఃస
 ర్వేసాంసర్వప్రకారభోగ్యత్వేన పురుషార్థత్వాత్కం, ప్రవృత్తినివృత్తియందుభావకత్వేనపురుషార్థత్వకల్పం, చానిప్రయకప్రవృత్తివృత్తిపర
 ర్వదిరహవరపురుషార్థపర్యవసానావాపిబద్ధనామప్రామాణ్యశబ్దాంబహురవి (నిరస్తేతి) రాజకులవాసీ - రాజకులప్రసూతృ. రాజకులానరజోవా. కా
 లేయకా - శ్యాసః, శ్యాసజీవోష్టైర్చాపాలిక్యతే. యద్యపివాక్యగణస్తానేరాజకులవాసీపురుషః ప్రయితే-తాపృథక్తావాక్యార్థ, ప్రయితత్వపు
 రుషస్థానేతస్మిన్దేశభలిం, స్వతోనిరవకపురుషార్థపరవాక్యస్వప్రయోజనసూత్రత్వభవముపపన్నమిర్వగ్ధః. బ్రహ్మణికథమనవధికానన్తరూపతయా
 పురుషార్థత్వాధిక్యం-కథంబ్రవృత్తినివృత్తియందుపురుషార్థత్వకల్పం-స్వరూపపరవాక్యస్యపురుషార్థపర్యవసానంబ్రవృత్తిం. అథాసంకథంభ్యాసవి
 ధిసాభ్యుమిత్యాకాక్షాయమాహ (ఏతదుత్తమి) బ్రహ్మణఃపురుషార్థత్వాధిక్యమాహ (అనాదిత్వాదినా) రగరసభవప్రయోగాత్త్రైతజ్ఞానాంతస్య
 పురుషార్థత్వజ్ఞానావాపిబద్ధుర్రతస్యైకల్యాదిన్యూనిప్రాప్యోక్తమనాదికత్వేతి. దేవాసురాదిపరగణంలేషంబ్రవృత్తిభోగ్యప్రదర్శనార్థం. యా
 గ్యానుపన్యోజ్యతాప్రవాసాయానుభవసంభవకర్మత్వం. దక్షిణయజ్ఞానానుబంధంహితపరమాలక్యేననినాసంభవతిఅతోఽవధికారిశయానస్త
 జననోన్యైర్బ్రహ్మణోఽవధికారిశయానుబంధంసేష్యైర్వాక్యప్రవృత్తిముపసాదించువన. స్వరూపేత్వాదినాసర్వప్రకారభోగ్యత్వముత్తం. తేన
 పురుషార్థత్వాధిక్యం. ప్రవృత్తిత్వాదినా ప్రవృత్తినివృత్తియందుపురుషార్థత్వకల్పముత్తం - బ్రహ్మనుభావసాధనయోపాదేయత్వాత్, దక్షిణావృత్త
 యాస్యతోభోగ్యత్వాభావా, చ్చ. భ్యానాదివిభాగధక్యంబహురవి (ఏవంభావించి) బహిః. జ్ఞానసాధిసంభూతత్వాత్ స్వరూపసావాక్యానిపురు
 షార్థపర్యవసాయాన్వేన-పదావరోధ్యకాక్షీణ ప్రత్యాభాసకత్వాత్ భ్యాసవిభాగయానివాక్యాన్యసనిచ్చలానీర్వగ్ధః. ఉమమర్థంబ్రహ్మజ్ఞేనదర్శయ
 త్రి (యథేతి) ఏవంబహిఃజ్ఞానజనకైవవవాక్యస్యపురుషార్థపర్యవసాయత్వేపిభవితేషావేక్షయాభ్యానప్రవృత్తిరుత్తా - యథా * ఏదర్శపూర్ణమాసా
 భ్యాంస్వరూపామాయజేత * షోఽపిషానస్వరూపామాయజేత * అగ్నిహూత్రంబాహుయాత్ స్వరూపామాయత్వాదినుదర్శపూర్ణమాసాదినామేతైకస్య
 స్వరూపాభసన్వేషణం. యేషామాయకర్తానరారమ్భవికనైవకర్తాతావత్ప్రళోచనవృత్తి, యథాపుత్రజన్మత్వణసజ్జాతహాగ్నాసోపచ్యత్రనుభూప
 రోక్త్యనుభూయోప్రయిరుపపద్యతే, తథా త్రాపీర్వనిప్రాయః. అత్రనిధిరాజకుమారస్తస్థానద్వయంచించివిద్విభాగాదుత్తం-ఉభయగతంభోగ్యత్వం
 బ్రహ్మణ్యస్త్రీజ్ఞానయ. * పద్యథావిరణ్ణనినినినిరమత్తే, త్రజ్ఞాడుపర్యవసాయంబరనోనవిన్దయించిమితి. కులి, నిధిరస్త్రీతివాక్యస్యపురుషార్థపర్యవ
 దర్శయం (బ్రహ్మస్మితి) * అవిజ్ఞాతాఃకుమారకాః * భగవతోహంపుత్రః ప్రేమ్యశ్చిదగ్ధశ్చ * మాలాపితా, త్రాతా * భూతానాంయోవ్యయః, పితా * పితృ
 జ్ఞోజగతోఽభూవ * రాజాధిరాజస్య ద్వేషామిత్యాది శ్రుతిస్మృత్యనుసారేణసర్వవిభోగ్యత్వప్రదర్శనాయరాజకుమారభగవతిరాజత్వంచేతనేకుపు
 త్రత్వంచోపపత్తితం. అత్రకులవసమాధిర్భవ్యః. బాలశ్రీదాసత్రైత్యనేనచేతనానాంవాక్యవిషయప్రావణ్యంసూచితం. సరస్వతీభవనాన్నిష్ఠాగ్రై
 త్యనేనభగవత్సకాశవిధిత్వం, దర్శితంపరమవ్యోమలాభ, శృ. మార్కాద్భృత్తైత్యనేనకర్తజ్ఞానాద్యుపాయానన్వయఃభ్యాపితః. ద్విజవర్యేణవర్ధితైత్యనే
 నభగవదాసన్వత్తియోగ్యతానిధిహేతుభూతాధ్యయనాదినిష్పాదకాచార్యసంబంధీఽశ్చిత్రేత్య. షాడశవర్ణఃభోక్తృత్వానస్తోభోగ్యతాఽవశ్యతేతిభావః,
 సర్వకల్యాణగుణాకరః * నిర్వాణమయవిపాయమాత్మాజ్ఞానమయోమలత్వాన్వత్తేర్థగవదభిమత్తైర్దక్షిణపూర్వతామూచితా. పితృత్వత్వాదినాభగవత్స

అతః * యతోవాగ్విమానిభూతానిజాయంతే ఇత్యాదివాక్యం నిఖిలజగదేకకారణం సైరినిఖిలదోషగర్భం సార్వజ్ఞ్యసత్యసజ్జాల్పత్వాద్యనైకల్యాణగుణాకరమనవధికాతిశయానందం బ్రహ్మస్తీతిబోధయతీతినిర్దమ్.....

సమాప్తం సమన్వయాధికరణమ్.

వాక్యనాం ప్రవిష్టిత్వముచిత్త్యదౌపనిషదేవ్యవీత్యాదిభాష్యం ప్రస్తుతం. ఉత్తస్య హేతోర్విపర్యయోపర్యవసానందర్శయస్పృహకరణాగ్ధముపసంహరతి (అతఃకరి) కారణవాక్యనామగృహహ (నిఖిలం) నిఖిలజగత్తైత్వతయాభిమతానామాకాశాదీనామపికార్యత్వజ్ఞాపనార్థః ఏకశబ్దో నిమిత్తాపాదానైక్యబోధకః. *యతోవాగ్విమానిభూతానిజాయంతే ఇత్యాదివాక్యేభోధకవాక్యార్థశ్చగర్భితఇత్యభిప్రాయేణాహ (నిరస్తే) అత్రనిఖిలజగత్తేనచిదచిద్యతాఃక్షేకకర్తానమోఽన్యాయశ్చవిషయతాః. కదాచిద్దౌషసంబద్ధార్థత్వవ్యావర్తకేనగర్భకజ్ఞేనసదాతత్ప్రతిత్వనీకత్వముక్తంభవతి. కారణత్వోపయోగాకగుణానాహ (సార్వజ్ఞ్యే) ఏతదధికరణనిర్దేశమర్థమాహ (అనవధికేతి) (బోధయతీతి) అభ్యాసనాద్యుపపత్తయే పురుషార్థపర్యవసానస్యావేక్షితత్వాత్, ప్రేయోవధికార్యస్యశాస్త్రసాధ్యసద్భావాభావశ్చయేనతిపురుషార్థపర్యవసానానుపపత్తి, నైదుపపత్త్యర్థం ప్రవర్తక వాక్యనామివ అర్థసద్భావే ప్రామాణ్యమగ్రీకార్యమియథా క్రితక్షణం బ్రహ్మ *యతోవాగ్విమానిభూతానిజాయంతే ప్రతిపాదయతీత్యర్థః.

శాస్త్రాగ్రముఖిభ్యస్తైపాచతుస్సు త్రి మృషావాదినాంపక్షేనంగచ్ఛతే - తత్ప్రేక్షయ ప్రయోజనానుపపత్త్యా శాస్త్రసాగ్రముఖీయత్వాత్. తథాహి-విషయకిం బ్రహ్మ- ఉతభేదమిథ్యాత్వం- ఉతజీవబ్రహ్మణోరైక్యం. సప్రథమః- బ్రహ్మణోవేద్యత్వానభ్యుపగమాత్, వేద్యత్వేనుబూదేరివానభ్యుపగమప్రసక్తస్యసోకత్వాత్, చ. వ్యావహారికవేద్యత్వమస్తీతిచేత్ - ఘటస్యాపివేద్యత్వంవ్యావహారికమితత్వదేవానభ్యుపగమప్రసక్తోరుద్ధారః. వాస్తవవేద్యత్వాభావస్యబ్రహ్మణీసాధ్యత్వేఘటస్యవృత్తిరేకదృష్టానత్వంఘటతే-ఘటస్యవాస్తవవేద్యత్వాభావవిరహాభావాత్. అనుభూతిఃపరమాగ్ధతోనవేద్యా- అనుభూతిత్వాత్ - యత్పరమార్థతోవేద్యంతన్నానుభూతిః- యథాఘటఇత్యుక్తేవృత్తిరేకదృష్టానత్వాత్వ్యాప్యత్వాహిన్యాత్ - సహఘటఃపరమార్థతోవేద్యః. వేద్యత్వేననుభూతిత్వప్రసక్తమనాదృశ్యబ్రహ్మణోవేద్యత్వాగ్రీకారేపి బ్రహ్మణ్యాప్తవిషయత్వమయ్యుక్తం-ప్రత్యక్షస్యసాత్తగ్రాహిత్వమభ్యుపగచ్ఛతే ప్రవమతేశాస్త్రాగ్రీకర్యప్రసక్తో. అప్రాప్తేశాస్త్రమర్థవత్. నద్వితీయః-దృశ్యత్వాదినాలిక్షేనభేదమిథ్యాత్వచుభిమస్యమానస్యతవశాస్త్రాగ్రీకర్యప్రసక్తో. తత్త్వద్విగ్రహకప్రత్యక్షేది ప్రమాణవిరుద్ధస్య ప్రపంచమిథ్యాత్వస్య యూపానిత్యైక్యస్యైవశాస్త్రేణ ప్రతిపాదనాదాగాత్ శాస్త్రస్యనిర్విషయత్వంస్యాత్-అప్రాప్తేశాస్త్రమర్థవత్. సాధకస్యేవబాధకస్యాప్యగోచరత్వంహ్యప్రాప్తత్వం. జ్వాలాభేదానుమానవైషమ్యంచ లిఖితం ప్రాగేవ ప్రపంచితం. ప్రమాణానరవిరోధశ్చతాత్పర్యలిక్తమితిరద్ధిరుద్ధేధైతాత్పర్యాఽసంభవశ్చ ప్రాగేవోక్తం. అతోభేదమిథ్యాత్వస్యవిషయత్వమయ్యుక్తం. తృతీయశ్చతల్పానుపపత్తిః- బ్రహ్మణోపివేద్యత్వప్రసక్తో. సహఘటపటయోరైక్యముచ్యతే శాస్త్రేణ-అపిరుజీవగ్రహారేకత్వం-తదానీం బ్రహ్మశబ్దేన బ్రహ్మణ్యనవబోధితేకధంతస్యజీవస్యవైక్యంవక్తుంశక్యతే. సహజీవవికలత్వవైజీవ బ్రహ్మణోరైక్యనిర్వృతిఃఘటవికలత్వవైక్యమతే. యద్యైక్యోపదేశవాక్యేషు *అయమాత్మా బ్రహ్మత్వాదిషు బ్రహ్మణశ్చబ్రహ్మభ్యత్వంసోధ్యత్వం-తస్మాదాధాన్యేన బ్రహ్మణవివశాస్త్రప్రతిపాద్యత్వంమితిసాధ్యుపగమ్యతే. *సప్రేవేదాయత్వమామనస్తీత్యాగ్రభ్య *తద్విష్ణుఃపరమంపదమిత్వాదిశ్రుత్యస్వాగ్రస్యమేవతదనభ్యుపగమ్యతం. కించ-ఉపదిశ్యమానవైక్యంకిం బ్రహ్మస్వరూపానతి కం-ఉతాతిరి కం. అనతిరి కత్వేస్వరూపవేద్యత్వపక్షవివస్యాత్. తథాచోపదేశవైయధ్యాదిదోషప్రసక్తః-స్వరూపమాత్రస్య ప్రతిపన్నత్వాత్. అతిరి కత్వేతత్కింపరమార్థభూతం-ఉతాపరమార్థభూతం. ప్రశమేన్విశేషత్వభక్తిః. ద్వితీయేజ్వాలైక్యదేహతైక్యాపారమాగ్ధ్యజ్వాలాభేదదేహత్వభేదపారమాగ్ధ్యవజ్జీవ బ్రహ్మభేదపారమాగ్ధ్యంస్యాత్. కించ-జీవబ్రహ్మణోరైక్యంనామసిమన్తకరణస్యసంవిదత్వైక్యం-ఉతసంవిదవచ్చిన్నాన్తకరణస్యసంవిదశ్చ-ఉతాన్తకరణావచ్చిన్నసంవిదఃకేవలసంవిదశ్చ. సప్రథమః- జడాజడయోరైక్యానుపపత్తిః. నాపిద్వితీయత్వతీయా-విశిష్టత్వేభ్యుపగమ్యమానేవిశేషణత్వేనవిశేష్యత్వేనవాతదస్తరూప్యస్యాన్తకరణస్యాపిసంవిదైక్యప్రసక్తో. తయాశ్చఅజడత్వజడత్వాభ్యాంసత్యత్వాస్యతత్వాభ్యాంవైక్యమయ్యుక్తమిత్వ్యుక్తం. అన్తకరణోపలక్షితజ్ఞైక్యైక్యంవిషయఇతిచేత్ - తదపలక్షితజ్ఞైక్యైక్యముపదిశ్యతే. కింస్వాత్మవై-ఉతజ్ఞైక్యస్తరేణ. సప్రథమః-ఉపదేశవైయధ్యాత్. సహికస్యచిద్వస్తునఃస్వస్మాదభిన్నత్వముపదేష్టవ్యం-స్వస్మాదేదప్రసక్తాభావాత్. జ్ఞైక్యస్తరేణచేత్. కింపరమార్థతోభిన్నేన-ఉతాభిన్నేన. సప్రథమః- అనభ్యుపగమాదునుపపన్నత్వాచ్చ. అభిన్నేనచేత్. భేదప్రతితిరస్తివా- సవా. సచైక్యోపదేశవైయధ్యం. అస్తిచేద్భేదమిథ్యాత్వోపదేశవివైక్యోపదేశస్యాత్. భేదమిథ్యాత్వస్యానుమాననిర్దత్వాభిమానాత్ శాస్త్రస్యనిర్విషయత్వంస్యాత్. భేదపారమాగ్ధ్యదృశ్యత్వానుపపత్తిరిత్యాదితర్కానుగృహీతంశాస్త్రం భేదమిథ్యాత్వప్రమాణమితిశాస్త్రస్యనిర్విషయత్వమితిచేత్. స-ధర్మశ్చేద్ధింసాత్వంసాధ్యుపగమ్యతీతితన్మహింసాధ్యుపగమ్యతీతిప్రేణవైధుపశ్వాంబుససాధ్యుపగమ్యతీతిప్రతిపాదనానుపపత్తివచ్చిన్తనిర్దేశేదస్యశాస్త్రేణ మిథ్యాత్వప్రతిపాదనానుపపత్తిః, సంబద్ధిభేదభిన్నానాంసంయోగేచ్ఛాదీనామివజ్ఞప్తీనామపిపరస్పర

భవస్య ప్రత్యక్షాదినిష్ఠత్వాద్భవ్యుద్భుతాద్భవదయోగ్యస్యభక్తిభేదమిథ్యాత్వస్యతాప్రేణప్రతిపాదనానుపపత్తే, శ్చ, *నాహంఖియమేవం సంప్రత్యా
త్వానంజానాత్యయమహమస్మితి *యదాను ప్రశస్యపుంసకథంబనపశ్యతి *ప్రాణేభ్యోదేవాదేభ్యోలోకాదేవాః-ఇప్రియాసి, లోకా-అలో
కనాని - సంవిదః. వివమాదికా ప్రసిద్ధః ప్రత్యక్షాదినిష్ఠశ్చ కాలతోవిషయత ఆ శ్రయతశ్చజ్ఞస్థి నాంచరస్సరభేః. ఆ నైకరణ్య ప్రభేదమయానా
ప్రతితితెన్న- సావప్న క్రుతేర్వై త్రిగోవరత్వేనసంవిదైక్యం- సంవిదై క్యేనతిభక్తిభేద క్రుతేర్వై త్రిగోవరత్వమిద్యనోన్యన్యాయణ ప్రసగతో,
జ్ఞాతృజ్ఞేయావచ్చిన్నతయా ప్రతియమానస్యజ్ఞానసాన్వితకరణ క్రియాత్వే ప్రతయో ద్విర్జ్ఞానస్యశశిషామితాయమానత్వా, చ్చులత్వేనమగ్నాన్వ ప్ర
తిపాదనం శశిషామణభేదమిథ్యాత్వ ప్రతిపాదనముమివనశా ప్రస్థనవిషయత్వసిద్ధిః. సంప్రతిపన్నజ్ఞానానామేవమితోభేదస్య మిథ్యాన్వితకా ప్ర
విరోధాత్ ప్రత్యక్షవిరోధాచ్చ శక్యాలిప్యనాధర్మత్వవత్ యాపాదిత్వైక్యవచ్చనా ప్రంప్రతిపాదయతుంశక్యేతి, ఆరభ్యా ప్రస్థవిషయానాని,
నారమృణీయత్వం.తథా - ప్రయోజనంచనగుటతే. తథాహి - ప్రయోజనం ద్వివిధంకా ప్రసిద్ధ - ఉపాయభూత మహా నరప్రయోజనం, ఆత్మా
ధ్యంపరమ ప్రయోజనం, చేతి. తత్రబద్ధనవ రక్షజ్ఞానసిద్ధిరవా నరం - మోక్షస్తు పరమం ప్రయోజనం. తత్రేదానిముపహాయమానంబావృత్త్యజ్ఞాన
మనవ రక్షమిత్యవిశేషం - వసిష్ఠపరాశరకృష్ణద్వైపాయనాదీనా మవ్యనుర్వన్నం జ్ఞానమగ్యేషామర్పర్చ్యక ఇత్యత్యనాసంభావితం. తేషామవ్యన్నం
చేత్ భేదప్రతిభాసోనస్యాత్. సనవ ద్వివృతతతిచేత్ - తతవివతదగ్నానామగ్యేషామపి నవ ద్వివృతఇతిశా ప్రమాదమృణీయం స్యాత్. ప్రపన్న
స్య సత్యత్వాదేవజ్ఞానసవ ర్యత్వాభావాదసవ రక్షంజ్ఞానంనావా నరభుమి నతదగ్గంకా ప్రమాదమృణీయం. పరమ ప్రయోజనంచనసిద్ధిః- జ్ఞాతృజ్ఞే
యభేదస్యసత్యస్యవివృత్రేరసమ్మవివత్వాత్. కించ- కాస్త్ర శ్రవణాకారోజ్ఞప్తిమా త్రస్యవా- భూతుర్వా నప్రపన్నః- జ్ఞప్తిమా త్రస్యప్రేచ్ఛర్వా
యోగాత్. నద్వితీయః- జ్ఞాతుస్సనాశస్యాపురుషార్థత్వేన శ్రవణాదా ప్రవృత్త్యనుపపత్తే. యన్నంబద్ధిసుఖంఃఖంశ్చ లిశ్యపురుషార్థః - సఖ్యా
హమర్థః- అహంనిర్గుణఃసుఖీసామితిప్రతితి. తస్యపురుషార్థవతోనాశకథంపురుషార్థః- పురుషార్థా నరంవాకపమగ్నయ నస్యాభావేనమహ
ద్భావతే. అథోచ్యేత - భవత్ప్రేక్షాదిభగ్నసామమ క్తస్యవాశాస్త్రానికారః. ప్రశమేననాశస్యాపురుషార్థత్వాదప్రవృత్తిః - ఉపాదిత్యన్వయస్య
ప్రాపనాశోహిస్సనాశః. ద్వివితేయమమ క్తస్యవాస్త్రానోపేక్షత్వాదనగికారః. ఔపాధికాకారవి నాశోనాపురుషార్థః- మఃఖినిన్న క్తస్యాభావకరూపా
స్థానాదితే. తస్మి జ్ఞాతృత్వస్యాపాధికత్వా త్త్వివృత్రాస్యరూపతిత్వతీనాపురుషార్థఇతి. నైవం- సంవిదివా నవజ్ఞాతృత్వానస్యసమగూత్, తదా
రోపేత్వస్య తత్త్విర్ధేరవశ్యంభావాత్, అస్యస్యవజ్ఞాతుర్జ్ఞప్తిగర్భత్వాభావాత్, యదిజ్ఞప్తిస్వరూపం- జ్ఞాతాతద్ధర్మ-తదానిమియం ప్రవివృత్రాన్వత్.
అహంసుఖీభిషోభిషుఖఃఖంబదహంజానామిజ్ఞానస్యాహమర్థగర్భతా ప్రతీతే, రహమర్థస్యగర్భితయా ప్రతీతే, శ్చావిగతత్వాత్. సుఖఃఖంశ్చ
త్త్విరా శ్రయస్యతస్యనాశోఽపురుషార్థవివ - గర్భిణీప్రేక్షాస్యమఃఖంశ్చ జ్ఞిపురుగ్నస్యాత్. అచేతన ప్రకృతిబద్ధత్వ మోపాధికఃఖంబదహంబి, న
విరోహమితి ప్రత్యయవతఃపురుషస్యమాల్సిన్యనివృత్తివ త్త్వివృత్తిరాపుమగ్నః- అర్థవైశామరస్యగర్భస్వరూపస్థిరత్వాదగ్గంభవత్ప్రేక్షత్వాచ్చ
సులౌకిక ప్రతిత్వానిరూపక ప్రతిత్వావాఽహమర్థస్యస్వరూపత్వం- ప్రశమేననాశోహంకృశోమమితిలోకభృన్య ప్రతిపన్నత్వాత్ స్థూలార్వాదివిభ
దేహానివృత్తిరస్యపుమగ్నస్యాత్. ద్వివితేయస్థూలార్వాదివదగ్గస్తాఽహమర్థోజ్ఞాతాపనస్వరూపమివతన్నాశోఽపురుషార్థః. నైవం- మహాహంమహా
దఇతిలోకభృన్యపుమగ్నస్యదేహవ్యతిరేకప్రతీతే, అహమర్థవైవాత్వేనప్రతిపన్నమితిప్రతానంప్రాగేవద్యతతయనిరూపక ప్రతితావప్యహ
మగ్నవైవస్వరూపతా ప్రతీతే, శ్చాహమగ్నవైవైవహంశ్చ త్త్వివృత్తిత్వాభావేనాపురుషార్థత్వస్యదుర్నివారత్వాత్. అతోపేక్షయ ప్రయోజనాభావాచ్చ
ప్రస్యానారమృణీయత్వంమృషావాది నాంచత్యేనీతం. పశ్యాద్భావిరోపత్వానిర్వవివేకాదేపూర్వవృత్తత్వాయోగాదభక్తజ్ఞాధ్యపరోక్షోనుపపన్నఇతిపూ
ర్వమేవోక్తం. కాస్త్రా నరజన్యస్య నిత్యానిత్యవివేకస్యవేదా న్విరుద్ధత్వా, త్రైక్షిపమోహోపాయాచదేశేన నిరాకాక్షత్వాచ్చ బ్రహ్మవి చారహి
త్వాభావా, నిత్యానిత్యవిషయాపాత ప్రతీతేస్తు ఉభయభాగసాధారణత్వాదే కాస్త్రతో బ్రహ్మవిచారహేతుత్వాభావా, దివిహంశురాణయోగ్యం
యవిపర్యయ గ్రస్తయాతజ్జన్యత్వానిత్యాది ప్రతీతేప్రీవర్గజినాశనకత్వాభావేన బ్రహ్మవిచారం ప్రతిపాతుత్వాభావా, చ్చారశ్చజ్ఞార్థోనుప
స్యః. యస్మిత్వంతమహాదేయం- యదనిత్యంతజ్ఞేయమివివేకః, త్యానిత్యంవేకఇత్యుత్ప్రేక్షణమప్యయంక్తం - వేదా నైమనిత్యపురుషార్థ ప్రతిపా
నావగమా త్రచారమృణీ- తదారమృణీమనిత్యపురుషార్థ ప్రతిపాదనావగమఇత్యనోన్యన్యాయ ప్రసగతో, కాస్త్రా నరేష్యపిన్యపురుషార్థసంభావన
యా బ్రహ్మవిచారం ప్రత్యేకాస్త్రతోహేతుత్వాభావాత్, కాస్త్రా నరేష్యతదభావస్యవేదా నైమతత్వద్భావనిశ్చయస్యచరగ్భావాదాధీనత్వేనసూర్యస
వనోన్యన్యాయ ప్రసగతో, వేదా నరచరితశాప్రేమనిత్యపురుషార్థసద్భావానద్భావయోగ్యువవనావగమ్యత్వే బ్రహ్మపాసనస్యాదిగురువచనా
దవగమ్యత్వేనశారీరకమీమాంసానైరపేక్ష్యేణత దనారమృణీయత్వప్రసగతో, శ్చ, జీవ బ్రహ్మణోరైక్యస్యకా ప్రవిషయత్వాజ్ఞీకారే బ్రహ్మజ్ఞానా
పదంచనసంగచ్ఛతే - బ్రహ్మణోజిజ్ఞాసత్వంహి- శబ్దాదవగమ్యతే - నజీవ బ్రహ్మణోరైక్యస్య. యథా ధర్మజ్ఞానాపదంధర్మమా త్రస్యజ్ఞాన్య
తాంవక్తి - సతుధర్మాధర్మయోరైక్యస్యజిజ్ఞాసత్వం - తద్వదేవహి బ్రహ్మజ్ఞానాపదం. నిర్విశేషస్యవస్తునోలక్షణో క్తికనముటే - విశేషణతయా
లక్షణత్వే సవిశేషత్వప్రసగతో, ఉపలక్షణతయాలక్షణత్వేపూర్వప్రతిపన్నాకారాతి క్తసోపలక్షణజ్ఞాన్యస్య ఆకారా నరస్యాభావేనోపలక్షణ
వైయస్యాత్, తదభ్యుపగమే సవిశేషత్వ ప్రసగతో, శ్చ, స్వరూపమోపలక్షణజ్ఞాన్యమిదేత్. తత్స్వరూపం ప్రాకృప్రేక్ష్యం- సవా. ప్రతిప
న్నంచేదుపలక్షణవైయస్యం. అప్రతిపన్నత్వే స్వప్రకాశతానస్యాత్, ఉపలక్షణమమగ్నకత్వాత్, ప - కేదారత్వాకారేణవగతస్య దేవదత్త
సంబద్ధితయా సారసేన జ్ఞాన్యత్వం హ్యుపలక్ష్యత్వం. ప్రాగవగతా ప్రపన్నత్వాత్త్వత్తి రూపమ్యేకారభితిచేత్ - ప్రపన్నత్వాత్త్వత్వే స్వరూపా

యోక్త్యై సుశేషత్వ సగౌరవే. అసతి తత్త్వే తత్త్వరూపం ప్రాగేవభావమిత్తుపలక్షణమై యథ్యం. కించ - కథంకారణత్వేలక్షణేనప్రసజ్ఞా
వ్యాప్త్యై. కారణత్వంనామకార్యజగదధ్యాసాధిస్తానత్వం- అతోఽధ్యస్తాదప్రతాత్ ప్రసజ్ఞాదధిస్తానస్య బ్రహ్మణస్తత్వతయా-వ్యాప్త్యై తిరిచిచేత్.
స- ఘటాద్యధిస్తానస్యద్రవ్య బ్రహ్మణస్తత్వతత్వేనవ్యాప్త్యై త్తనకాత్. ఘటాదికారణస్యాపిమృదాదేకారణా నరేఽధ్యస్తత్వాదసత్వత్వం-కా
లత్రయవత్కృత్స్వకార్యాధిస్తానస్య బ్రహ్మణోఽస్య తాదృశస్తత్వాభావాన్నసత్వత్వమితిచేత్. స - జగదమగ్రాసీదితిదంశబ్దవాచ్యం కార్యమా
త్రంప్రసజ్ఞాదధిస్తానస్య శ్రవణేనబ్రహ్మణోపికారణా నరాధ్యస్తత్వావిరోధాత్, చిజాభ్యుత్థాయేనప్రవాహనాదితోపపత్తే, శ్చ. కృత్స్వకార్యకార
ణస్య బ్రహ్మణోకారణా నరత్రతిక్షేపేనాకార్యత్వాదసత్వత్వమితిప్రసజ్ఞావ్యాప్త్యై తిరిచిచేత్. తద్వగ్నకార్యత్వ మాత్రేణజగద్వాప్త్యై త్తనిర్దేశకారణ
తోపైఽదైయధ్యాపకాచ్యస్త్యై తిరేవలక్షణవాక్యత్వేనోదాహరణాస్యాత్ -నతు జయతోవాదమాసీత్వాది శ్చుతిః. అకార్యత్వ శ్చుతిరేవవివక్షితేతి
చేత్ - త్వా జగత్కారణంరణాపాధిస్తానచాస్యకృత్స్వతానచాధివత్సకార్యత్వ శ్చుతిః. కరణాధివాచకప్రవాచ్యేత్వంవిషయత్వాల్లక్ష్యవస్తునోనిర్వి
శేషత్వంసగీత్యేత్. కించ- జగత్కారణత్వరూపలక్షణంశేషలక్ష్యస్యనిర్విశేషత్వవిరోధీ - సార్వజ్ఞ్యాదిగుణాదేవకర్త్యా త్రస్య. ఆక్షిప్తమపిసార్వజ్ఞ్యాది
కంఠమమాత్రాచలక్షణమితిచేత్. స - సార్వజ్ఞ్యేనవస్తువలక్షితేనసంస్కృత్యై త్వాద్యవలక్షణా నరవైయధ్యాత్. సహజాఖయాచస్త్రీ ఉపలక్షితే
ప్రాసాదాగ్రేణ ప్రయోజనం. సార్వజ్ఞ్యేననిర్విశేషమనూపలక్షణంవాహతం- నైవసంశేషస్యా శ్రయస్సస్యైశ్వర్యత్వజ్ఞాపనాదాగాత్, సర్వశక్తి
త్వాదివిశేషా నరరామిత్యజ్ఞాపనాసామర్థ్యా, చ్చ. అతోలక్షణమూత్రంనిర్విశేషమక్షవిరుద్ధం. త్పతీయంసూత్ర మపిసంఘటితే-నిర్విశేషమస్తునితాత్పర్యని
వక్ష్యేతికారణత్వాక్షిప్తసార్వజ్ఞ్యాదిసమర్థంక్యేషయజ్యతే. ప్రసజ్ఞాదపితత్వమధ్యసంన్యాయం- నిర్విశేషత్వవిరోధాత్. కించ- ఋగ్వేదాదిశా
స్త్ర్యంస్థవిషయాపధికవిషయజ్ఞానవదుపాదానకం- వాక్యత్వాదిత్యమనూపమప్యసంగతం. తథాపి - కిమధికవిషయజ్ఞానవదుపాదానకత్వంసాధ్యం-
ఉత్తరద్యక్ష్యత్వత్వం- ఉత్తరమచ్యుతిత్వం. ప్రసజ్ఞాదపితత్వమధ్యసంన్యాయం- అకాశగుణస్యశబ్దస్యకాలిదాసాద్యుపాదానకత్వాభావాత్. సద్వీతీయః-
వేదవ్యపారుషేయత్వప్రసజ్ఞాత్. సత్వతీయః- అనైకా ద్వికత్వాత్. సహివైదికమన్యద్వావాక్య ముచ్చారయతాంబాలాదీనాంతద్విషయాదధికవిష
యజ్ఞానమస్తి. శాస్త్రప్రమాణకత్వం సూత్రార్థజితవ్యాఖ్యానబ్రహ్మణోఽనుభావ్యత్వమనభ్యుపగచ్ఛతాంసంఘటితే. చతుర్థాదసూత్రే బ్రహ్మణః
ప్రాధాన్యేనశాస్త్రీయోనిసూత్రనిర్దిష్టత్వాభావాత్తద్యబ్జస్య బ్రహ్మపరత్వంసంస్కారసికం. వేదాస్త్రవాక్యానాం భ్రమనివర్తకవాక్యార్థజ్ఞానజనకతయా
ప్రయోజనపర్యవసాయిత్వం- వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రేణబద్ధనివృత్త్యాస్త్రప్రత్యక్షవిరోధధ్యస్తత్వాదనుపపన్నం. తదన్యధాసిద్ధిప్రతిపాదనచపూ
ర్వమేవకృతం. కించ - కస్యభ్రమనివృత్తిః. కింజిత్తైః ఉత్తరేతనస్య. సతావర్జ్యతైః - తస్మాదప్రతీతనత్వేన భ్రమా శ్రయత్వాభావాత్. చేతనోపిశా
స్త్ర్యా శ్రయః. జడత్వం భ్రమానా శ్రయత్వే ప్రయోజకమితిచేత్ - త్వయాజడత్వేనాభిమతేజాతరి భ్రమానా శ్రయత్వాభావేనసాధ్యసమవ్యాప్త్యసి
ద్ధేః. చేతనస్య భ్రమనివృత్తిరధికవత్వేనపురుషార్థస్యాత్ - జ్ఞాతురపివ ర్త్యకోటినిబిప్తత్వాత్తంప్రతిస్పనాశస్యాపురుషార్థత్వాచ్చ. రాజ్యశ్చక్రుని
వృత్తివిజ్ఞానరూపస్యాత్సోఽజ్ఞాత్యనివృత్తిపురుషార్థమితిచేత్. స-జ్ఞాతురేవాత్త్వాత్, జ్ఞాతృభర్తృతయాఽవగతస్యజ్ఞానస్యేచ్ఛాద్వేషాదేరివాత్త్వాత్వా
భావా, దాత్త్వాభ్యుపగమేపితస్యపురుషార్థయత్త్వాభావేన పురుషార్థప్రతిస్పందిత్వానుపపత్త్యాజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాత్యనివృత్తిః పురుషార్థత్వాదా
గాత్. పురుషేణార్థనియస్యపిపురుషార్థత్వం. జ్ఞానస్య తత్వపురుషార్థప్రతిస్పందిత్వాభ్యుపగమేపితదవేక్ష్యజ్ఞాత్యనివృత్తిః పురుషార్థత్వమయత్తం-
జ్ఞానంప్రతిజ్ఞాతుర్దుఃఖితద్వేషవ్యతమత్వాభావాత్. సుఖదుఃఖభోతారంప్రతిసుఖతద్వేషానాందుఃఖితద్వేషునివృత్తిరపిపిపురుషార్థత్వం. సహిజాతా
జ్ఞతైర్దుఃఖరూపః, సవ దుఃఖజనయతా, - జ్ఞానస్యదుఃఖానుభవిత్యాదాగాత్. ప్రవృత్తినివృత్తిపరత్వేనప్రయోజనపర్యవసానం త్వమైవాపాద్యం
ధ్యాననియాగవాదప్రతిక్షేపే. అతోఽనుపపన్నంశాస్త్రస్యత్వమత్రంప్రయోజనపర్యవసాయిత్వం. — యాదవప్రకాశీయాస్తు - దుఃఖత్ర
యాభిమాతజ్ఞానాన నరంతమచళమాపయేపురుషప్రవృత్తేరేవ హేతోర్భిక్షేపజిజ్ఞాస్యం-నతుప్రధానాదీనీతిప్రథమసూత్రార్థంవరయన్తి. ఆ
స్తుబ్రహ్మణోజిజ్ఞాస్యత్వం- నైతావతాప్రధానాదీనామజిజ్ఞాస్యత్వం. తేషవన్యతమనైవబ్రహ్మశబ్దార్థత్వాత్. శాస్త్రీణామిబ్రహ్మనూద్యతజ్ఞానం
విధీయతే. ఏకేనవాక్యేనైకస్యాధ్యవిధానానువాదాదాగాత్ అనువాదఃప్రమాణా నరసాపేక్షి. ప్రమాణా నరశ్చవాదిస్సంభావితాస్తత్త్వప్ర
కారవిశేషాస్సర్వేపరికల్పితా ఇతితత్త్వాద్రోత్యేయేనశక్యా. అతఃత్వన్యతమనైవజ్ఞాతవ్యత్వవిధానాయశాస్త్రీణానువాదఃక్రియతఇతిశక్త్యాపరి
హరార్థంజన్మాదిసూత్రం. సన్మాత్రవపుషోఽనేకశక్తికాలినేకస్మాదద్వితీయాత్ బ్రహ్మణోకృత్స్వస్యచిదచిత్ప్రసజ్ఞాస్యజన్మస్థితియంప్రతిపాద్యం-
అతఃకుద్యశంతత్వంవాద్యనరైరపరికల్పితమితితత్పరికల్పితా క్లేషవన్యతమస్య బ్రహ్మశబ్దార్థత్వమితిసూత్రార్థమాచుః. ఏవంతర్నిప్రమాణా నరాసిద్ధ
త్వాచ్చాస్త్రీణానువాదాసంభవఇతిశక్త్యాంశాస్త్రీయోనిత్వాదిత్యవ్యతే. వేదాత్తేష్వేవకేనాపివాక్యేనప్రతిపాదితస్యవాక్యా నరేణానువాదఉప
పన్నః - ప్రమాణా నరానాశ్రుతచరమస్తుప్రతిపాదనక్షమత్వంశబ్దమహిమేతిసూత్రతాత్పర్యంవదన్తి. తథాపి సిద్ధేభ్యస్తత్త్వభావాత్, ప్రవృత్తినివృ
త్తిరిహేవాక్యస్యప్రయోజనాభావా, చ్చ. బ్రహ్మణశ్చాస్త్రీప్రతిపాద్యత్వాదాగశక్త్యాపరిహరచరంసమన్వయసూత్రంవ్యాపకతే. తతఃతావత్ప్ర
థమసూత్రేదుఃఖత్రయాభిమాతజ్ఞానస్యపుర్యవృత్తత్వంప్రాగేవప్రతిక్షిప్తం. ప్రత్యక్షాదిగాతద్వానేవమక్షితేతత్పరిహరస్యాయర్వేదాదిసిద్ధత్వాత్,
స్వరాదేరితావత్ప్రయా నర్యావజ్ఞానస్యవసాన్యాదిశాస్త్రీప్రరాధీనత్వేమాజ్ఞోపాయస్యాపితత్వైవసులభతయావేదా నరైరపేక్ష్య, ద్వేదేనతజ్ఞాన
స్యకర్తృచారసాపేక్ష తయాతత్సార్వత్వత్వాపాతా, చేతి. ప్రధానాదీనామజిజ్ఞాస్యతాపరత్వంచపూర్వమేవనిరస్తం- కృత్యవిరుద్ధాంశేసాం
శ్చాదిశాస్త్రీస్యశబ్దరిక్షీకృతత్వా, ద్విరుద్ధాంశేచాప్రమాణ్యస్య విరోధాధికరణ్యాయసిద్ధత్వా, కృత్ప్రీమేయదోస్థ్యస్యతక్రూపాదేదర్శయజ్య

మాణత్వాత్, వేదాంతవాక్యానాంతర్వరత్వస్య ఈక్షత్వధికరణాదిషువక్ష్యమాణత్వాత్, చ్చమాత్రస్యకృతకరత్వప్రసజ్జాదిది. జ్ఞాదిసూత్రస్యవా
ద్యంతరాపకల్పితప్రకారేణాపనిషదతత్త్వవైలక్షణ్యాత్ బ్రహ్మశబ్దస్యతత్త్వవికల్పితప్రధానాద్యస్యతమవిషయత్వహింసపరత్వంచాయుక్తం- విశే
షణభేదాయ త్రివిశేష్య బహుత్వపరమాధావేసత్యద్వితీయవస్తుసస్యమనజగత్కారణత్వప్రతిపాదనానుపపత్తేః. చిదచిత్ప్రకృష్టస్వాద్వితీయకార
ణతయాహివాద్యంతరక్లప్తతత్త్వభృదౌపనిషదతత్త్వవైలక్షణ్యంభవచ్ఛిరుక్తం. వేదాంతవేద్యతత్త్వస్యత్వమక్తప్రకారేణ ప్రధానాదివైలక్షణ్యంచే
క్షత్వధికరణాదిన్యాయనైరవేష్యేణసనీధ్యతి-ఇహవక్ష్యమాణవ్యతిరేక్తన్యాయాంతరానుక్రేః, వక్ష్యమాణానుపపత్తినాంవక్ష్యమాణన్యాయైస్సానుసంహ
రాయోగా, చ్చ. వక్ష్యమాణోపజీవనేచతపివతత్త్వవైలక్షణ్యం ప్రధానాదేరజ్ఞాస్యత్వంచనీధ్యచితికృతకరత్వంస్యాత్. వాక్యాంతర్గతప్రతిపాది
తస్యవాక్యాంతరేణానువాదసంభవపరత్వంచకాన్త్రయోన్యధికరణస్యాయుక్తం-కృతకరత్వాదేవ. అగ్నిహోమాశ్రంజుమోతీతివాక్యాన్తరేణానువా
దస్యహోమస్య*వధ్వాజుమోతీతివాక్యాన్తరేణానువాద్యపూర్వకాన్త్రయసనీధ్య, అగ్నేయాదిషట్కంతుషర్పణైవాత్యవిహితం*యపివంవిద్వాన్
పాగ్మానీంయజతే*యపివం విద్వానమావాస్యాంయజత ఇతివాక్యభ్యామనూద్యత ఇతివతత్రతప్రసిద్ధం, అతివాక్యభేదేనవిధానానువాద
సంభవోనాత్రప్యత్యాద్యః. సమన్వయసూత్రస్యచప్రవృత్తినివృత్తిపరత్వాభావేహిన్త్రస్యప్రయోజనవత్తాప్రతిపాదనపరత్వమిదం. నీధ్యేత్వత్వ
ప్రతిపాదనపరత్వంత్యయుక్తం - ప్రథమసూత్రేజైవనీధ్యాత్మభృత్వతైస్సమగ్ధితత్వాత్. తత్రచతత్వమర్థనాభావేనత్వదత్తాగపరత్వేతత్సూత్రవైయ
గ్ధ్యస్యోపపాదితత్వా, చ్చనీధ్యవస్తుమాత్రేశబ్దశక్తిసమర్థనాభావేననీధ్యవస్తువైలక్షణ్యతద్విధానానువాదతత్ప్రయోజనాదినిరూపణస్యానవేషితత్వేన
జ్ఞాదిసూత్రత్రయోత్థానస్యతత్సూర్వకతావశ్యంభావాత్, వక్ష్యమాణోపజీవనేనోత్థానేప్రతిపత్తిక్రమసామగ్ధ్యస్యాభావా, దాద్యసూత్రస్యావేషీ
తవిధేరనవేషీతవిధానపరత్వాయోగా, చ్చ. అతోభాష్యకారోక్తార్థపరత్వమేవచతున్నాన్త్యావశపన్నమ్.*

సమాప్తంసమన్వయాధికరణమ్.

చతున్నాన్తీవృత్తా.

౫॥ సూ.

ఈక్షత్యే ఈక్షతేర్నాశబ్దం. ప్రతిపాద్యం

యతోవాభిమానీత్యాదిజగతాగ్రణణవాదివాక్యప్రతిపాద్యం సర్వజ్ఞంసర్వశక్తీసమస్తహేయప్రత్యసీక కల్యాణైకతానంబ్రహ్మజిజ్ఞాస్యమిత్యక్తం. ఇదానీంజగతాగ్రణణవాదివాక్యానామానుమానికప్రధానాదిప్ర తిపాదనానర్హతోచ్యతే (ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత్యాదినా) ఇదమామామయతేచ్ఛాన్వోగ్యే - *సదేవసోమ్యేదమ స్ర అసీదేకమేవాద్వితీయం తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితతైజోసృజతేత్యాది. తత్సంధైహః - కింస చ్ఛిజ్ఞవాచ్యం జగతాగ్రణణంపరోక్షమానుమానికంప్రధానం- ఉతోక్షలక్షణంబ్రహ్మైతి.

౫॥ సూ. ఈక్షత్యే ఈక్షతేర్నాశబ్దం. ప్రతిపాద్యం. ద్వితీయేలక్షణము క్తం. తృతీయచతుర్థాభ్యాంలక్ష్యస్యప్ర హ్మణఃపరిక్ష్యత్వస్మిన్సర్గంలక్షణస్యభావాత్సేద్యరూపలక్ష్యస్యభావాన్సేథితేజ్ఞాతత్వాప్రయోజనత్వశ్చేపరిహృతే. అధలక్ష్యంవస్తుకిం-చిదచిద్విలక్షణం- ఉతాచిలక్షణమిలపరిక్ష్యతే. యద్వా- పూర్వంకారణత్వమనూద్యతస్యలక్షణత్వము క్తం. లక్షణలక్ష్యస్యభావనిబన్ధనంశక్త్యాద్వయంచపరిహృతం. అధ లక్షణభూతకారణత్వప్రాపకవాక్యానినిరూప్యంతే. యద్వా - చతుస్సుత్యా)వేదాస్తవాక్యానాంబ్రహ్మణిప్రామాణ్యరూపపరిక్ష్యతా పరికరస్థాప నంకృతం. అథ ప్రమేయవిశేషసరితే క్రియరంబివేటికానన్దతిః. ననుఈక్షత్యధికరణమనారమ్భణీయం- సమన్వయాధికరణేభిరుపార్థభూతత్యైవబ్ర హ్మణిప్రతిపాద్యత్వనిశ్చయేనహేయాస్పదస్యప్రధానస్యప్రసక్తాభావాదితి. నైవం- పురుషార్థభూతస్యబ్రహ్మణఃప్రతిపాద్యత్వంసంభవతి - అ పురుషార్థభూతస్యప్రధానాద్యేప్రతిపాదనాదితనమన్వయాధికరణోక్తార్థస్యాదేవేణోక్తానాదితి. ఇయమవాస్తవసజ్జతిః. ఇత్యేతదధిప్రాయేణవేటి కాభేదతత్సజ్జతవాస్తవసజ్జతీరాహ (యతోవాభిమానీత్యాది) ఉద్భిన్నస్యబ్రహ్మణోలక్షణము క్తం- లక్షితస్యపరిక్షణంవద్వివృతత్యభిప్రాయేణలక్ష ణవాక్యముపాత్యం. కారణత్వానువాదేనతస్యలక్షణత్వవిధానాత్కారణస్యచిదచిద్వైలక్షణ్యనిర్ణయస్య కారణత్వప్రాపకవాక్యానిరూపణసామెత్ త్యావస్థిన్నధికరణేకారణవాక్యానినిరూప్యవైదితవజ్ఞాపనార్థంలక్షణవాక్యోపాదానం. అదిశబ్దేనకారణత్వప్రాపకవాక్యానిగృహ్యంతే. అతవివహ్య నువాచపురోవాచసాధారణ్యేనజగత్కారణవాదిత్వక్తం. సమన్వయాధికరణార్థాదేవహేతుకావాస్తవసజ్జత్యుపయోగీనిస్సర్వజ్ఞత్వాదివిశేషణాని. (జి జ్ఞాస్యమిత్యక్తమితి) ప్రామాణికతయాపరిక్ష్యమిత్యక్తమిత్యర్థః. తదననరంపరితేహిసజ్జతేత్యభిప్రాయేణాహ (ఇదానీమితి) అనేనచతుస్సుత్యాప్ర త్యననర్యం, బ్రహ్మణఃపురుషార్థతాప్రతిపాదనపరమన్వయాధికరణాననర్య, మప్యక్తం. అనుమానికప్రధానాదిత్వనేనాననర్యక్షమన్వయాదేవే ణోక్తానాదవాస్తవసజ్జతినిరూప్యతే. ప్రధానాదిత్వాదిశబ్దేనతేజ్ఞమాత్రం, చిద్విశేషః, అచిద్విశేషః, శృంగ్యహ్యంతే. (ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత్యాది నేతి) పాదశేషేణాభ్యాంశేషేణేతివాగ్ధి. విషయముదాహరణి (ఇదమితి)ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్వోవేతంసంకల్పప్రతిపాదకంసామాన్యశబ్దమత్యాగ్రణణవా ప్తింవిషయః. తత్ప్రసద్విద్యావాక్యమేవాస్యాధికరణస్యసాక్షాద్విషయః- సద్విద్యాద్వాదేదేవకారణవాక్యానాందిషయత్వం- నకుసాక్షాదేవ - వి షయవాక్యోపాదానసమయేవాక్యాస్తరాణామనుపాదానాత్, దీపసారయోశ్చతేమమనుపాతత్వాత్, ప్రతిజ్ఞావిరోధస్వాప్యయయోరత్రత్యయో రేకసూత్రితత్వా, తదనుగ్రాహకత్వేనోపనిషదనరగతసామాన్యస్య అస్వాముపనిషదిద్వాస్తరేషుశుభ్రత్వస్యాపిసూచితత్వాత్, బుద్ధ్యవతరణ క్రమేణప్రథమముపాదానత్వోచితాచేతనత్వశ్చక్తాయాఃప్రతిక్షేప్యత్వాత్, సద్భగవత్తాదిపదచిహ్నితేషువాక్యేషుసామాన్యశబ్దచిహ్నితవాక్యస్య స్రవణమనిరూపణీయత్వా, చ. సామాన్యద్వారాపివిశేషబుద్ధిమధిరోహతి. సామాన్యపరిగ్రహేప్రతిక్షేపేచవిశేషవిషయసంశయో2వకాశవాక్- విశేషేతుప్రతిపన్నేపాసామాన్యాకాక్షానన్వరసమాహి. స్పృహేనాన్యాయప్రవృత్తిః-అతస్సంశయసద్భావమాహ (తత్రేతి) కారణస్యేదంశబ్దవా చ్యకార్యసాలక్షణ్యావశ్యంభావేక్షిత్యత్వాభ్యాంసంశయః. సంశయశరీరందర్శయతి(కిమితి)సద్భుజ్జవాచ్యమితిభక్తివాచిపదస్యసాధారణతయాసంశ యసహత్వందర్శితం. జగత్కారణమితిఉపాదానత్వాత్కార్యసాలక్షణ్యంను వ్యజం- నిమిత్తత్వాన్యుభేక్షితృత్వంచేతిసంశయహేతుస్థిరీకరణం. (పరో క్తమితి)చిప్రతిపత్తిరసింశయహేత్వోరనుగ్రాహిణేతిభావః. పూర్వపక్షబీజస్థానరణచరసాత్రపదబోధనార్థమానుమానికమితిపదం. ఉక్షలక్షణం- సర్వజ్ఞత్వాదిలక్షణం. అనుమానికోక్షలక్షణపదార్థ్యాం సంశయహేతుద్వయసూచనం. కింజగత్యాగ్రణణవాదివేదాస్తవాక్యానిప్రధానాదిప్రతిపా దనపరాధి- ఉతతద్విలక్షణబ్రహ్మపరాణీతిపాదశేషసాధారణోపచారః. అత్రతు- తదర్థంసద్విద్యావాక్యానికింప్రధాన్ప్రతిపాదనపరాధి- ఉతో క్షలక్షణబ్రహ్మపరాణీతివిచారః. తదర్థంకిమత్రేక్షణంగౌణం- ఉతముఖ్యమితి. తదర్థంకిమనుమానాకారతా, గౌణేక్షణసాహచర్యం, చవిద్యతే- నే తి. తదర్థంప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్వైకింహేతోరాదేవకౌ- నేతి. తేజఃప్రభృతిశబ్దాఃకింతేజఃప్రభృతిమాత్రవాచినః- ఉతపరమాత్మపరాభితి, చ. తదర్థమా త్మశబ్దప్రేజఃప్రభృతిశబ్దానాంఅబ్రహ్మపరత్వస్యావిరోధి- ఉతవిరోధితి. తదర్థమాత్మశబ్దస్వార్థస్యభజ్జహేతవోనురోధ్యవాః- ఉతతదనుగ్రాహకహేత వభితివిచారః. తత్వాన్వరస్యభజ్జహేతవోనురోధ్యభితిపూర్వపక్షః. తదనుగ్రాహకాపివానురోధ్యభితినిర్ధాన్తః. యదాస్వార్థస్యభజ్జహేతోర నురోధ్యత్వేనాత్మశబ్దస్యతేజఃప్రభృతిశబ్దానాంఅబ్రహ్మపరత్వావిరోధితయాతేజఃప్రభృతిశబ్దప్రేజఃప్రభృతిమాత్రవాచినః, ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్వైచ యదాహేత్వాదేవకౌ, - తదాహేత్వాదేహిగౌణేక్షణసాహచర్యంచాక్షితిప్రథమశ్రుతేక్షణస్యగౌణత్వేనసద్విద్యావాక్యానాంప్రధానపరత్వా త్తదేకార్థతయాసర్వాణి కారణవాక్యానిప్రధానపరాణీతిపూర్వపక్షభలభిభావః. యదాఅత్మశబ్దస్వార్థస్యాత్మభృకహేతోరనురోధ్యత్వేనఅత్మశ బ్దస్యతేజఃప్రభృతిశబ్దానాంఅబ్రహ్మపరత్వవిరోధిత్వేనతేజఃప్రభృతిశబ్దాఃపరమాత్మపరాః, ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్వైచయదాహేత్వాదేవకౌ, - తదా2ను

కింప్రాప్తం. ప్రధానమితి. కుతః. *సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవేదంశబ్దవాచ్యస్యచేతనభోగ్యభూతస్య సత్త్వరజస్తమోమయస్య వియదాదినానారూపవికారావస్థస్యవస్తవః కారణావస్థాంపదతి. కారణభూతప్రవృత్త్యావస్థాస్తరాపత్తిరేవహికార్యతా - అతోయస్త్రివ్యంయత్స్విభావంచకార్యావస్థం. తత్స్విభావంచదేవప్రవృత్త్యం కారణావస్థం. సత్త్వాదిమయంచకార్యమితి గుణసామ్యావస్థంప్రధానమేవకారణం. తదేవోపసంహృతసకలవిశేషంసన్తాత్రమితి *సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమిత్యభిసీయతే. తతపవచకార్యకారణయోరసన్యత్వం. తథాసత్వేవైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపత్తిః. అన్యథా*యథాసోమ్యైకేనవ్యక్తిజ్ఞేనాన్యత్వేనాన్యత్వేన తతాగ్ర్యదృష్టాస్తదాద్వాితీకయోవైవరూప్యంచేతి జగత్కారణవాదివాక్యేనమహ్నికాకపిలేనోక్తిః ప్రధానమేవప్రతిపాద్యతే. ప్రతిజ్ఞాదృష్టాస్తదాపేణానుమానవేషమేవచేదంవాక్యమితీనచ్ఛ్వివాచ్యమానుమానికమేష. . .

మానాకార్యగౌడేక్షణసాహచర్యయోర్భిధ్యాప్రాథమికేక్షణస్యాగౌణత్వాల్ సద్విద్యావాక్యనిపరప్రమాదరాసి-అర-సదైకాత్వాల్ సద్వాసి-రణవాక్యని సరప్రమాదరాసి నిధానేక్షణలిఖావః. తత్ర పూర్వపక్షంవస్తుమన్యతర ఇరసోయ్యైమత్వైవ సద్ధారణాకాక్షాం పర్యయం (కింప్రాప్తమితి) ప్రాప్తం - యుక్తం. యుక్తమితివ్యర్థః. పూర్వపక్షీ స్వపక్షంయుక్తమత్వేన ప్రతిజ్ఞాసీతే (ప్రధానమితి) సంచయక్రోధిక్తతేభిరోద్దయేప్రధానమితి ఇరోయ్యైమదివ్యర్థః. యుక్తివేషికాక్షాం పర్యయం (కుతః) రజపహవయం (సతే) కారణస్వప్రధానత్వనిధ్యాపయితానితద్విలక్షణపురుషవిశేషత్వవిరోధీనచవిశేషణాన్యథా (ఇదంకర్తృత్వాదిగా) (ఇదంకర్తృవాచ్యస్యేతి) సచాగౌణమంకర్తృత్వారస్యం - నకుప్రత్యగ్రావేచేతనఇతిభావః. జగత్కర్తృదేవాత్మకతయాచేతనస్యాసీదం శబ్దవాచ్యప్రర్థావప్రధానాయాహ (చేతనభోగ్యభూతస్యేతి) చిదంశస్య కార్యత్వకారణత్వాదాగౌణతస్య కార్యాప్రర్థావఇతిభోక్తృతయాననస్థానమేవతస్య - భోగ్యస్యైవకార్యత్వమితి. గావః. చేతనస్య జ్ఞేయత్వైకస్వభావ జగత్కర్తృత్వ మయుక్తమితి, చాచిప్రాయః. కార్యస్య భోగ్యత్వేనయంకం కారణస్య ప్రధానత్వా పాదంచవిశేషణమాహ (సత్త్వరజస్తమోమయస్యేతి) సత్త్వాది కార్యసంఖ్యకం మోహస్వయ హేతుత్వదర్శనా జగత్సత్త్వాదిమయవ్యం. నిస్సణరభంగుణమయస్య కారణమితిచాచిప్రాయః. భోగ్యత్వోపపాదనాయాహ (వియదాదీతి) యద్వా- ఇదంకర్తృవాచ్యప్రవృత్త్యస్య కారణత్వేకార్యత్వకారణత్వయోగోభేదఇత్యత్రాహ(వియదాదీతి)వికత్వావస్థంకారణం- ఇహుత్వావస్థంకార్యమితిభేదవ్యర్థః. వికరూపస్యపురుషస్యనారూపకార్యభావోనుపపన్న శ్రేతిభావః. కారణస్య కార్యసాలక్షణ్యావశ్యంభావహిచేతనస్యఇదంకర్తృవాచ్యం ప్రతికారణత్వానుపపన్న - కారణావస్థాకార్యపాదానభూతప్రవృత్త్యస్తరస్థితికథంసాలక్షణ్యావశ్యంభావఇతిశక్తాయాంకార్యకారణయోరేక ప్రవృత్తమాహ (కారణభూతప్రవృత్తస్యేతి)తర్కేణితివేషేయంకార్యకారణసాలక్షణ్యానియరుంభలితమాహ(అతః)తతోవికేమిత్యాశక్తాయాంకార్యస్యప్రధానసాలక్షణ్యమాహ (సత్త్వాదిమయంచేతి) ప్రధానస్యకార్యసారూప్యమాహ (గుణసామ్యావస్థమితి) కార్యేగుణవైషమ్యదర్శనాత్ కారణమపితథావిధంస్వాదితిశక్తాపాకరణార్థంగుణసామ్యావస్థమిత్వక్తం - సమగుణమయమితి. విషమావస్థస్యసర్వస్యకార్యత్వదర్శనాత్, కారణస్యాపితథాత్వేకారణాస్తరాపేక్షయాననస్థాప్రశస్తా. చ్చప్రధానస్యగుణసామ్యావస్థస్థితినిధితిభావః. అనేకగుణసామ్యావస్థస్యప్రధానస్యకారణత్వేవికత్వావధారణమనుపపన్నం - వికత్వైవప్రమాణః. కారణత్వేనూపపన్నమిత్వత్వాహ(రదేవోపసంహృతేతి)వికమేవేనామరూపవిభాగవ్యుదాసః. ఆద్వితీయమితిగుణవైషమ్యవ్యుదాసఇత్యభిప్రాయేణ ఉపసంహృతసకలవిశేషమిత్వక్తం. (సన్తాత్రమితి)సదేవేతికాదాచిత్కాగ్రత్వవ్యుదాసఇతిభావః. సన్తాత్రమితిత్యత్రేతిశబ్దాహేతా. ప్రధానకారణత్వమేవయుక్త్యస్తరేణోపపాదయతుమాహ (తతపివేతి) ఇదంకర్తృవాచ్యంప్రతికారణస్యని గుణాత్కస్యప్రధానస్యసచ్ఛ్వివాచ్యత్వాదేవహికార్యకారణయోరసన్యత్వసిద్ధిః - సహివిదాతీయయోరసన్యత్వమితిభావః. అసన్యత్వంమాభూద్యత్వాహ (తథాసతేతి) అసన్యత్వేనసత్త్వేనాన్యత్వేనసర్వవిజ్ఞానసిద్ధిః - తచ్చిదవిద్విలక్షణకారణత్వపక్షేనసంభవతితిభావః. విషం ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిరూపయ్యైరుక్తాభవతి. యద్వా- ఇదమగ్రే సదితసామానాధికరణ్యాత్, *తదైకకావయిత్యనత్కార్యవాదప్రతిక్షేపాచ్చాసన్యత్వసిద్ధిఃపూర్వగృహ్యేతిప్రేతా. హేత్వస్తరంచాహ(ప్రధానసతేతి)ప్రధానకారణత్వేనసతీత్యర్థః. కార్యకారణయోరసన్యత్వే ప్రతిజ్ఞావాక్యతాత్పర్యాత్తత్రైకశబ్దాపిగుణసముదామైక్యావ్యక్తఇతిభావః. యుక్త్యస్తరమాహ (అన్యథేతి)అచేతనవృత్తిస్థిలోపమాణ్యాదివృష్టా న్తశ్చేతనకారణస్యద్వాన్తా నికత్వే - ననన్తచృతఇత్యభిప్రాయః. యద్వా- సరూపవృత్తిస్థిభూతాదికార్యకారణవృష్టానోపవిరూపకార్యకారణయోర్ద్వార్థా నికత్వేనుపపత్తిభావః. కపిలప్రత్యేకాధ్యం హేతుత్వేనాభిప్రాయన్నాహ (జగత్కారణేతి)ఉక్తన్యాయేనప్రత్యవిరోధాత్ స్మృతినిరాసోనయ్యైకఇతిభావః. మహర్షిజేతిచేత * ఋషింప్రమాతంకపిలంమహా న్దమితిశ్రుతిస్మృతితా. హేత్వస్తరమాహ(ప్రతిజ్ఞేతి)ప్రతిజ్ఞాదృష్టా న్దయోర్ద్వత్వాదేవకత్వాభిప్రాయేణోక్తమనుమానవేషమేవేతి. ననునకారణవిషయాప్రతిజ్ఞా- అపిత్వేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానవిషయా. అతోనుమానవేషత్వేనప్రధానకారణత్వసిద్ధితిసనాచ్యం - వికవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాస్సర్వస్యైకస్యచాసన్యత్వేననిర్వాహ్యత్వా, దసన్యత్వస్య కార్యకారణభావనిబద్ధనత్వా, చ్చప్రధానకారణత్వ ప్రతిజ్ఞానస్యఫలితత్వాత్. అత్రాయంప్రయోగోభిముతోవేదితవ్యః - జగత్స్వనన్యోపాదానకం - కార్యత్వాద్భటవత్. యద్వా- ఇదంజగత్స్వకారణైకజ్ఞానేజ్ఞాతంభవతుమర్హతి - కార్యత్వాత్ వికమృత్తిజ్ఞాద్యారంభభూదివదితి. పూర్వపక్షంంభిగమయతి (ఇతితి) ఇతిస్మైతో. సంఖ్యకంభూతా హేతుస్త్వైవ సత్త్వరజస్తమోమయస్యేదంకర్తృవాచ్యస్యకార్య

ఇ త్యేవం సాప్రత్యై-భిధీయతే (ఈక్ష తేర్నాశజ్జమితి) యస్మిన్ కశ్చిదపవప్రమాణం సభవతే తదశబ్దం-అనుమానికం. ప్రధానమిత్త్యర్థః. సతజ్జగత్తరణవాదివాక్యప్రతిపాద్యం. కుతః. ఈక్ష తేః-సచ్చజ్జవాచ్యసమ్మద్ధి వ్యాపారవిశేషాభిధాయిన ఈక్ష తేర్నాతోశ్చ సన్తాత్ క్షతక్షతబహుస్యారప్రజాయేయేతి. ఈక్షణక్రియా యోగశ్చ చేతనే ప్రధానేన సమ్మవతి-అత ఈదృశేక్షణక్షమశ్చేతనవిశేషస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిః పురుషోత్తమస్సచ్చజ్జాభిధేయః. తథాచ సర్వేషేషవస్థుప్రకరణేషీ ట్టాపూర్వైకైవస్థుప్రకరణేషీ ప్రతీయతే*స ఈక్షతలోకానుస్సృజాభిసంభవంతి కానస్సజత*స ఈక్షాప్యత్రైసప్రాణమస్సజత తాద్విషు. ననుచకార్యానుగుణేనైవకారణేనభవితవ్యం. సత్యం-సర్వకార్యానుగుణవసర్వజ్ఞస్సర్వశక్తి రణత్వమేకః పూర్వపక్ష హేతుః. కార్యకారణానస్సత్వ ఫలభూతమేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానంతదుత్పత్త్యం. అనుమానా కారప్రతిజ్ఞానోహేతుః.

అస్మిన్ సూక్ష్మపక్షేనైర్ధా సన్ధాపనాయమాత్ర స్యావతీర్ణత్వందర్శయతే (ఇ త్యేవం సాప్రత్యై) ఉచ్యమానాః విషయసంశయపూర్వపక్షాః స్యాధికరణస్యేతిజ్ఞాపనాయపూర్వం సూత్రాపాదానం- అస్సరాధా సన్ధాత్ర పక్షాపనార్థమక్షరవ్యాఖ్యానార్థంచేదానీంలకుపాదానమితివైషమ్యం. శబ్దవేద్యతయా-భివచనకరణత్వమితిశక్త్యామాహ (యస్మిన్నితి) అబ్బిక్షోవాయుభక్షజ్జివితవధారణగర్భితమితిభావః. శబ్దైకప్రమాణకత్వంనచేత్తప్రకిమన్యత్రప్రమాణమిత్వత్రాహ (అనుమానికమితి) తస్మిన్ప్రమాణానరసాప్రంశాన్త్రంనప్రలిపాదయతీతచెన్న-సామాన్యతోదృష్టానుమానేనకారణమాత్రేప్రతిపక్షేపీతద్విశేషామాప్రతిపన్నతయాతద్విషయేనరూపేణకాన్త్రప్రతిపాద్యత్వాత్. అప్రాప్తేహికాన్త్రమర్థవదితిమామాంసకానాంమరం-సతుసాంఖ్యానామితిపూర్వపక్షేణ-భిప్రాయః. తస్మానుపపన్నతాంచజ్ఞాపయతుంఅశబ్దశబ్దప్రయోగః. అనుమానికత్వమిన్ద్రియాణాంపరమాణానామపృథివిజ్ఞమితితద్వ్యధాసార్థంసౌత్రమేకవచనమిత్వభిప్రాయేణాహ (ప్రధానమితి) ప్రధానంహ్యేకంనవనేకేషాంకారణం. పరమాణవత్వనేకేనప్రతికేకస్సకార్యస్సకారణం-ఇన్ద్రియాపేతుబహునిజ్ఞానకారణాని- సత్వర్థకారణానీతదద్వ్యవశ్యేదగీర్ణి. నేతిపదస్యప్రధానస్వరూపప్రతిక్షేపార్థత్వశక్త్యాంభ్యుదన్యకవాక్యార్థంయోజయతే (సతదితి) ధర్మినిషేషపరత్వేపికాన్త్రస్యవాక్యనిరూపణచరత్వా, ధైతుపదేనధాతుస్వరూపిషాదానా, చ్చప్రలిపాద్యతావేషేణనిషేధ్యత్వంవివక్షితమితిభావః. వాక్యప్రతిపాద్యత్వాభావఃప్రమాణానరప్రతిపన్నత్వబాధితత్వాభ్యాంవాక్యస్యాస్యచరత్వాద్వాస్యాత్-యోగ్యానుపలబ్ధాదృశావాచప్రతిపన్నాకారవైశిష్ట్యసద్భావాచ్ఛబాధితత్వప్రతిపన్నత్వాసంభవః- అస్సరసత్వంతుపూర్వపక్షయ్యక్తిధిరేవనిరసం- అతోహేతుర్నసంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ తాత్త్వాకాక్షాండర్శయతి (కుతఃఇతి) హేతోరనిర్దిమన్యథాగీర్ణించభ్యుదన్తితుంవ్యాచక్షే (సచ్చజ్జవాచ్యేతి) సచ్చజ్జవాచ్యసంబంధీతవ్యధికరణానిర్దిప్తవాసః. ప్రకృతంసదేవహి*తక్షతక్షతేతత్వజ్జనపరామృశ్యతక్షతిభావః. వ్యాపారవిశేషశబ్దాభిధాయశబ్దసచాన్యథానిర్దిప్తవాసః. సహితేతనాచేతనసాధారణంకార్యోన్మఖ్యమాత్రమితిభాత్యభిధేయం- అపేతుచేతనరూపకర్తృసాధారణావ్యాపారవిశేషః. సవముఖ్యేసంభవతేఉపచారోయ్యక్షతిభావః. *ఇక్షన్ప్రతిపాదానునిర్దేశకత్వావితిప్రక్రియయా-ఈక్షతిశబ్దేనధాతూపాదానం- నాథోపాదానం- తథాసతిక్షితేతిహివక్రవ్యంస్యాత్. అనేనచ- శబ్దసౌఖ్యవశీతాధైస్వారస్యంసూచితమిత్వభిప్రాయేణాహ (ధాతోరితి) శ్రవణాదిత్యజ్ఞానాగీర్ణిపరిహరః. శ్రూయమాణాదిక్షితేతిహిసాత్రవివక్షితం. తత్సలితంతుషస్థానిష్యుష్యవ్యాఖ్యాతం. ఈక్షతిశబ్దేనేక్షణంలక్షితమితివేదాదపేవ్యాఖ్యాతమర్థసార్వస్యాన-అత్రతు-శబ్దసార్వస్వేనవ్యాఖ్యాతం. సను*తతైజవిక్షత*తాఅపవిక్ష. వైతివాక్యద్వయగతమితి. ఇమచిత్సంబంధితయాప్రతియతే. *నేయందేవతైక్షితేత్యత్రాపేక్షణమచిద్రతముచితం- దేవతాశబ్దస్య*హస్తాహమిమాన్ద్రిప్రోదేవతాభిప్రాయసన్నవాక్యస్థదేవతాశబ్దవిరూపార్థత్వాయోగాత్. ప్రథమక్షణంచనేయమితితచ్ఛబ్దపరామృష్టసత్సంబంధిత్వాదచిద్రతమేవత్యాకాక్షాయామాహ (తక్షతక్షతేతి) చరమవాక్యానురోధేనోపక్రమసార్వస్వశక్త్యోనయ్యక్షతిపంతావదిక్షణంముఖ్యమితిభావః. ధాత్యుధానాంక్రియాత్వాదచేతనస్యచక్రియాయోగసంభవాన్నాత్రానుపపత్తిరీత్యత్రాహ (ఈక్షణక్రియేతి) అయంక్రియావిశేషేనసంభవతీత్యర్థః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (అతఃఇతి) అచేతనస్యాసమ్మవితత్వేనేక్షణస్సత్వత్వక్షవిరుద్ధత్వాదిత్యర్థః. (ఈదృశేక్షణక్షమితి) అనేనాచిద్వాన్యవృత్తిరుక్తా. ఈదృశశబ్దేనచేతనవిశేషశబ్దేనచేక్షణస్వభావభితిచేతనమాత్రాదపివ్యాప్యతిరుక్తా. యచేతనమాత్రేపినసంభవతి- తత్ప్రథమచేతనేసంభవతీతిభావః. *తక్షతక్షతేతినిర్ధంగుణమాహ (సర్వజ్జితి) *ఇమముస్యామితిభివచనమర్థమాహ (సర్వశక్తిరితి) చిదచిద్వాన్యవర్తకలిజ్జబలనిర్ధంసదితిసామాన్యశ్రుతేపర్యవసానస్థలందర్శయతి (పురుషోత్తమితి) *నేయందేవతేతి దేవతాశబ్దాపేక్షణ విశేషసామర్థ్యాచ్చాగవశుస్యాయేనచానుగృహీతః ప్రకరణాన్తరోక్తదేవతావిశేషవిషయైతిభావః. సద్విద్యావాక్యరోక్తార్థపరత్వమనేకశ్రుత్యన్తరస్వారస్యేనోపపాదయతి (తథాచేతి) నాత్రవిషయవాక్యతయాశ్రుత్యన్తరోపాదానం. సర్వేషేష-సర్వేష్యపి. అనేనప్రాచుర్యమభిప్రేతం. ఈక్షణస్యగౌణత్వాత్త్రయణే అనేకశ్రుతిసార్వస్వభజ్జప్రసజ్జితిభావః. (ప్రతియతఇతి) ప్రతీతితావదగీతేతిభావః. స్వపక్షసాధకముక్త్యా పూర్వపక్షయ్యక్తింపరిహర్తుం నోద్యముపక్షీపతి (ననువేతి) కార్యకారణయోగ్యానలక్షణ్యంతావదగీకార్యం- మృతత్కార్యాదిమదర్శనాత్. తచ్చసాలక్షణ్యంబ్రహ్మణస్త్రిగుణాత్మకత్వాదియోగేనవాజగతస్తద్విధురత్వేనవానిర్వాహ్యం. అద్యేశబ్దాన్తరేణప్రధానాగీకార్యః. ద్వితియేగుణభివృద్ధియోగ్యావ్యవస్థావిరోధితిభావః. పరిహరతి (సత్యమితి) అర్థాగీకారేసత్యశబ్దః. కార్యానుగుణ్యమగీకృతం- సతుప్రధానత్వమితి. (సర్వేతి) ప్రధానవైభవహి సర్వకార్యాననుగుణత్వం- కార్యానుప్రవిష్టచిదేక్షణయాతస్యకారణత్వోపయోగాకారవిరహాదిభావః. కార్యానుగుణ్యమిన్ద్రియాపాదానభావనిర్దిప్తార్థం సర్వజ్ఞసర్వశక్తిపదద్వయం. తదభయభవితే

స్వత్యసంజు-ల్యుఃపురుషోత్తమస్మాత్కచిదవిద్యస్తశరీరకః-యథాహ *పరాస్యశక్తిర్విష్టైవ స్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాద *యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిద్యస్యజ్ఞానమయంతపః *యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీరం యస్యమృత్యుశ్శరీరం పవనర్వఘాతాస్తరాస్తేతి. తదేతత్ *నవీలక్షణత్వాదిద్యామిషు ప్రతిపాదయిష్యతే. అత్ర సృష్టివాక్యానినప్రధానప్రతిపాదనయోగ్యానీతువ్యతే-వస్తువిరోధస్తతశ్చైవపరిహరిష్యతే. యత్ప్ర-క్షం ప్రతిజ్ఞాదృష్టాస్తయోగాదనుమానరూపమేవేదంవాక్యమితి-తదసత్ - హేత్వనుపాదనాత్. *యేనాశ్రయం గ్రుతమిత్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానేప్రతిపాదయిష్యతే సర్వాన్వనాతదసమ్మేషంపంచాస్మిన్స్వతత్వస్మిన్మాత్రప్రదర్శనాయహిదృష్టాస్తోపాదానం. ఈక్షత్యాదిశ్రవణాదేవమ్యానుమానగన్ధాభావోఽవగతః.....

అథ స్యాత్-నచేతనగతంముఖ్యమీడుణమిహాచ్యతే - అపితుప్రధానగతం గౌణమీడుణం - *రక్షేణ విక్షత *తాఅపవిక్షతేతిగౌణేతుణసాహచర్యాత్. భవతిచాచేతనేష్యపి చేతనధర్మోపచారః- యథాసృష్టిప్రసృత్యాశ్చాలయః, *వద్దేణబీజంప్రతిసజ్జహద్వేతి. అతో గౌణమీడుణమితీమామాశక్తానుసభావ్యపరిహరణి.
౬॥ సూ. *శ్లో॥ గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్. *శ్లో॥ యదుక్తం గౌణేతుణసాహచర్యాత్ సతోపీడుణవ్యవదేశస్సర్గనియతపూర్వావస్థాభిప్రాయోగౌణభితి- తన్న - *వితదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్త్వంసంపాద్యైతిసచ్చిజ్జప్రతిపాదితస్యఆత్మశబ్దేనవ్యవదేశాత్.

మాహ (సత్యసంకల్పభితి) సర్వశక్తిత్వాసంకోచాన్నతస్యసంకల్పప్రతిజ్ఞసంభావసేవిభావః. వికారాదీనాంసద్వారకత్వసిద్ధ్యర్థం సూక్ష్మత్వాదిపదం - ఉక్తాకారవిరహేకారణత్వామోగాత్. తద్వత్త్వేనుప్రతివాక్యానిదర్శయతి (పరాస్యేతి) చిదచితోశ్శరీరత్వంకథం - శరీరత్వేచరదృశ్యకరకవశ్యత్వాదిదోషస్సాధిత్వత్రాహ (తదేతదితి) *నవీలక్షణత్వాదిత్వాదిసూత్రేరేషాంసూత్రాణాంపానరుక్తమాశక్త్యాహ (అత్ర సృష్టితి) వస్తువిరోధః- అర్థసామర్థ్యవిరోధః. అత్ర వాక్యతంత్రాధ్యనిష్కర్షః - తత్ర త్యాగిమానికవాప్త్యాభ్యాసనిబద్ధనవాహ్యచిర్మవిమర్శలన్నిరాసముఖేనాధ్యనిష్కర్షభితిదేత్యర్థః. ఏవంసత్త్వాదిగుణమయస్వేదంశబ్దవాచ్యసృకారణత్వం, తమ త్రవ్యకమేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానంచపంచారంభవతి. ఆపరోక్షంహేత్వస్తరమనువదతి(యత్ప్రతిమితి)తస్మానుపపన్నత్వమాహ(తదసదితి)కథమిద్యత్రాహ(హేత్వనుపాదనాదితి) వస్తురమమానఃకేవలైవేతత్తత్రప్రధానావయవోహేతురవశ్యోపాదేయః-తదభావాన్నతద్విషయేతిభావః. ప్రతిజ్ఞాదృష్టాస్తాభ్యాంహేత్వాదేహేష్యయ్యక్షణత్వాహ (యేనాశ్రుతిమితి)అనన్యధానిర్ధంహ్యతేపకం-సర్వప్రమాణసాధారణత్వాత్ప్రతిజ్ఞాన్యధానిర్ధేనిర్ధంకృత్వాదృష్టాన్యసహేత్వాదేపకత్వామోగఃచివ్యతే. సకేవలంవాప్తిప్రదర్శనాద్వైవదృష్టాస్తోపన్యాసః- అపిత్వసంభవవాప్తిప్రదర్శనాయాపిసంభవతీత్యనన్యధానిర్ధత్వాత్సనాదేపకభిత్వర్థః. (సర్వాత్వనాతదసంభవమితి) ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంభర్తృకృతేకాకారాస్వయాద్వావస్తవస్తరవ్యతిరేకాద్వాసంభవతి. ఘటపటాదిషుత్రేధావితన్నసంభవతి- ఘటపటాదిషుభర్తృత్వస్యా, స్వయేనాన్యస్వాద్వ్యతిరేకేణాసమానకారయోగస్య, చాభావాదితిభావః. అస్తుద్వైవస్తన్యానుమానాన్యత్వేసంభవప్రదర్శనార్థత్వేచసాధారణ్యం- తథాసత్యత్వన్నతేపిసంభవపాక్షికస్సాధిత్వత్రాహ (ఈక్షత్యాదీతి)అదిశబ్దేనవత్సమాణహేతవోవిషయేతి. ప్రతిజ్ఞాదృష్టాస్తయోగసాధారణ్యేనానుమానర్వంశక్లేతం-ఈక్షణాద్యసాధారణహేతుసద్భావాచ్యజ్ఞానినరస్తేత్యభిప్రాయేణోక్తమనుమానగన్ధాభావభితి॥

ఉత్తరమాశ్రమవతారయకుమీడుణస్యగౌణత్వంశక్తే (అథస్యాదితి) చేతనగతం- చేతనత్వానుగుణం. (ఇహేతి) ప్రకరణమాలోచనీయమితిభావః. ప్రధానగతం- అచేతనత్వానుగుణమిత్వర్థః. ప్రథమీడుణస్యతేజః ప్రభృతికార్యాచిద్రతత్వామోగాత్ ప్రధానశబ్దః. హేతుమాహ (తత్రేజభితి) ప్రాయదర్శనాయవాక్యద్వయముపాత్తం. అగ్ర్యప్రాయన్యామోపివాధకాభావేజీవతీతిభావః. *సేయందేవతేతి దేవతాశబ్దోపనైనైవన్యాసేన *ఇమాస్మిన్సాదేవతాభివత్ అచిద్విషయత్వేచిత్వాన్యగౌణత్వవాధకభితిభావః. గౌణప్రయోగందర్శయతి (భవతిచేతి) ఈక్షణతుల్యయోగదేమహర్లాదిభర్తాస్తరసంగ్రహాయచేతనధర్మశబ్దః. లోకేశాస్త్రేచప్రయోగద్వయందర్శితం. గౌణత్వంనిగమయన్నక్షణాపరిహారాయనాత్రస్యావతీర్ణత్వమాహ (అతభితి) శక్త్యాయాఉత్సాహత్రత్వాభావాత్ అనుభాష్యేత్వక్రమ్.

౭॥ *శ్లో॥ గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్ ॥ *శ్లో॥ తేనగుణయోగేనగౌణత్వమితిశక్త్యాంపరిహరణానాత్రయోజయతి (యదుక్తమితి) పున్దిజ్గౌణశబ్దవిశేష్యః ప్రకృతఈక్షణితిత్యభిప్రాయేణోక్తమీడుణవ్యవదేశభితి. గౌణఈక్షణిర్మిత్వకై విశేష్యప్రతిషేపశక్త్యావృధాసాయయత్తచ్ఛబ్దాభ్యాంవిశేషణిహేతవరత్వేనవ్యాఖ్యాతం. యద్గౌణత్వముక్తం- తన్నేత్యర్థః. (సర్వేతి)గౌణాన్తర్గతస్సర్గప్రాగవస్థాతత్రియతపూర్వత్వలక్షణంకార్యానుమానంగుణయోగభిత్వర్థః. అత్తశబ్దాదితిసాత్రేణపదేనావిశేషణ *వితదాత్మ్యం *సంపాద్యైతివాక్యద్వయంతాత్తశబ్దోవిషయీతభిత్వభిప్రాయేణవాక్యద్వయముపాత్తం. (సచ్చిజ్జప్రతిపాదితస్యేతి) వితదాత్మ్యమిత్వత్వవితచ్ఛబ్దస్యసంపాద్యైత్యత్రసభితిపదస్యచప్రకృతపరామర్శిత్యాదితిభావః. ఆ

ఏతదుక్తంభవతి- *ఏతదాత్మ్యమిదంసర్వం *సతతైతిచేతనాచేతనప్రపజ్ఞోద్దేశేనసతతత్వతోపదేశోయం
 నాచేతనేప్రధానేనస్థద్భుతఇతి. అతస్తైజోఽబన్నానామపిపరమాత్మైవాత్మైతితేజఃప్రభృతయోపితేజ్ఞాఃపరమా
 త్వనవవాచకాః. తథాహి- *హస్తాహమిమాస్మిస్తోదేవతా అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాక
 రవాణీతిపరమాత్మనుప్రవేశాదేవతేజఃప్రభృతీనాంవస్తుత్వంతస్తన్నానుభాత్వంచేతి *తత్తేజవితుత *తాత
 సవిక్షునైత్యసిముఖ్యపవేక్షణవ్యవదేశః. అతస్సహచర్యాదపి *తదైక్షుతేత్యప్రగౌణత్వాశక్తౌ దూరోత్సారి తే
 ఏనూప్రాప్తిప్రాయః.

ఇతశ్చనప్రధానంసచ్చజ్జనప్రపాద్యం.

౨॥ సూ. *శ్లో॥ తన్నిష్ఠస్యమోక్షోపదేశాత్ ॥ శ్లో॥ ముముక్షోశ్చేతకేతోః*తత్త్వమసీతిస
 దాత్మకత్వానుసంధానముపదిత్యేతన్నిష్ఠస్య *తస్య తావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఅథసమ్యక్త్యితి

త్వన్మోక్షమృదాత్మకేగుటగుటస్యచ్చదాత్మైవత్ సమూహసరితార్థస్యాదిత్య త్రాహ (ఏతదుక్తమితి) (చేతనాచేతనప్రపజ్ఞోద్దేశేనేతి) *ఇదం
 సర్వమిదంసర్వకథానజ్ఞోదస్యస్వరూపప్రత్యాత్, *సమూహస్యస్వరూపజాతిపూర్వవాత్వైకాత్వాత్, *ఇదంసర్వమస్మజత *సచ్చత్వచ్ఛాభవత్
 *సంజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేతి శ్చుర్యవైకాత్వాత్, చ్చుసర్వకల్పివచిదాత్మకజగద్ధాచరఇతిభావః. (నాచేతనఇతి) సహచేతనస్యాచేతనేనస్వరూపైక్యం
 సంభవతీర్వర్థః. ఏవంగౌడేక్షణసాహచర్యమభ్యుపగమ్యసూచణముక్తం. అథతదేవనాస్తీత్యాహ (అతఇతి) అతఃచిదచిదాత్మకప్రపజ్ఞస్యాత్మత్వా
 దిత్వర్థః. ఓమధ్మాహుఃసదేవరూపస్యాత్మస్యాపాదానం. ఉచ్యతే- ఈక్షణోపదేశవిరహానిబద్ధనాబ్రహ్మత్వకత్వశక్తౌనిరాకరణార్థం. అన్యథాసర్వ
 స్వకార్యస్యబ్రహ్మత్వకత్వానవగమదిదంసదితిసామానాధికరణ్యాదౌగ్యత్వేనైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానంసమీత - అతస్తదపాదానేనప్ర
 విజ్ఞానిత్వాప్రయోగముప్రవేశక్రమిద్ధమన్నస్యబ్రహ్మత్వకత్వవిహముడజ్జీకరితం. సహికించిదపుతదాత్మకమితిఅపిశక్త్యాప్రాప్యః. అతదా
 త్మకత్వేనసర్వదగమనామసీతివా, యదా శ్రయితయా ప్రభుమూక్షణంముఖ్యం- సమీచేత్యేవకారానిప్రాప్యః. (తేజఃప్రభృతయోపితీ) సచ్చ
 బ్రహ్మదిత్యేతన్నిష్ఠాహి. అకేలేజఃప్రభృతిమాత్రపరత్వేనప్రవృత్త్యానైవసీతివా. (పరమాత్మనపివేతి) విశేష్యతయోప్రాధాన్యేనప్రతిపాద్యేపరమా
 త్వైవ- తేజఃప్రభృతయస్తుద్వారమాత్రమితిభావః. పరమాత్మవాచిత్వముపపాదయతి (తథాహితి) వస్తుత్వం- తద్రూపవస్తుత్వం. తేజసోపస్తుత్వం తే
 జస్తత్వం. అపాంవస్తుత్వంఅస్తుత్వం. పృథివ్యావస్తుత్వంపుథివీత్వం. దేవదుమ్యూదీనాంవస్తుత్వందేవత్వమనుమ్యత్వాదికం. తత్తదవస్థాభాత్వమిత్వర్థః.
 నానుభాత్వం- నానుభావ్యత్వం. సనుకథంపరస్యనానుభావ్యకర్తృత్వశ్రవణాన్నిమవాచ్యత్వసిద్ధిః. ఉచ్యతే- *తన్నానుభూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేతిస
 మానవాశ్చేవ్యాకర్తృత్వశ్రవణాత్. నానుభావీకేషిరత్వంహినానుభావ్యకర్తృత్వం. నానుభావీకేషితత్వంచనానుభావ్యత్వరూపమితిప్రసిద్ధం- సతురదుత్వా
 దకత్వమాత్రం- సద్యకాశస్యనానుభావిత్రాదేర్వా దేవపత్రాదినామవిశేషితత్వప్రసిద్ధిః. అతోనానుభావ్యకర్తృత్వం- నానుభావ్యత్వం. అతస్తై
 కాభ్యాదిహిహినానుభావ్యత్వంవిషయం. *వచసాంవాచ్యముత్తమమితిచాయమర్థఉచ్యతే. ఏవం తేజఃప్రభృతిశక్త్యానాంపరమాత్మవాచిత్వోపపాద
 సఖియమా (ఇతిరక్షేణిమీదే) ఇతిశ్లోకేహేతుపరః. ముఖ్యత్వఫలమాహ (అతఇతి) అపిశక్త్యాగౌణత్వశక్తౌహేతుసముచ్చయపరః. ఇదంశక్త్యా
 చ్యుతాంతరణత్వాదినాగౌణత్వశక్తౌపామృతా - గౌడేక్షణసాహచర్యాచ్చగౌణత్వశక్తౌనిరస్తేత్వర్థః. యద్వా- త్వనతసాధకాదపిత్వన్నతంగిరస్త
 మితిభావః. (దూరోత్సారితే) గౌణసాహచర్యేసత్వపిసర్వకల్పివచిదాత్మకజగద్ధాచరఇతిభావః. *తదైక్షుతేత్యప్రగౌణత్వాశక్తౌత్సారితా-
 త్గౌణసాహచర్యాసిద్ధ్యాదూరోత్సారితేత్వర్థః. గౌడేక్షణసాహచర్యేసత్వపితత్వశక్తౌప్రభుమేక్షణమగౌణం, అత్వశక్త్యాదేవగౌడేక్షణసాహచర్యమ
 సిద్ధిం, చేత్వర్థవ్యయంకథమేకేనవాక్యేనోచ్యతేఇత్యత్రాహ (ఇతిసూత్రానిప్రాయఇతి) ప్రతిజ్ఞాదృష్టాస్తదాద్వైత్వనామేకత్వం, ముఖ్యాము
 ఖ్యాధానుగ్రహకేముఖ్యానుగ్రహకస్యానురోధవ్యత్వం, చాస్మిన్నధికరణేవ్యత్వాద్యమితిసూత్రద్వయేస్పష్టం.

అవా ప్రసాధ్యవిషయత్వశ్చాంపుదస్యన్నుత్తరసూత్రమవతారయతి (ఇతశ్చేతి) కారణత్వోపయోగైకగర్భనిరూపణేపరమా
 త్వత్వంసర్వసమర్థతం-అథ*కారణంతుభేద్యఇతికారణవస్తుసాధారణమోక్షప్రదత్వధర్మణపరమాత్వత్వంసాధ్యతఇతిసంజ్ఞితిః.

౨॥ సూ. *శ్లో॥ తన్నిష్ఠస్యమోక్షోపదేశాత్ ॥ శ్లో॥ ముముక్షోశ్చేతకేతోః*తత్త్వమసీతిస
 సచ్చజ్జనిష్ఠాశ్చబద్ధారంభంవివృణ్ణంయూతార్థమాహ(ముముక్షోరితి)అర్వాచీనఫలకదృష్టివిధిసంభవాత్ చేతనేకత్వజగదుపాదానయోక్తృప్రధా
 నదృష్టివిధిరంభమితిశ్చాముముక్షోరితిపదేనప్రవృద్ధస్తా. (తత్త్వమసీతిసదాత్మకత్వానుసంధానముపదిత్యేతి) సదాత్మకత్వోపదేశవాక్యగతస్తచ్చబ్ధిఃప్రకృ
 తసద్విషయఇతిజ్ఞానపరమన్నతేతచ్చబ్ధిర్యథాప్రాయేణసదాత్మకత్వేత్వత్వం. అనుసంధానశబ్దేననిష్ఠాశ్చబ్ధిఃక్షు
 కథమవగతం. ఉచ్యతే-ఉపక్రమే *యేనాశ్రుతంశ్రుతంభవతిఅమతంమతమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమితి శ్రవణమననసమన ప్రరఖావిజ్ఞానశబ్దఉపాసనపరః-
 *శ్రోతవ్యేనస్తవ్యేనిధిభ్యానీతవ్యఇత్యనేనైకార్థాత్. ఉపసంహరేచ *తద్ధాన్యవిజ్ఞానితత్తుల్యాభంపిజ్ఞానితపదమావర్తితం. మధ్యేపి *అచా

శరీరపాతమాత్రాస్తరామోబ్రుహ్మసమ్మతిలక్షణోమోక్ష ఇత్యుపదిశతి. యదిచప్రధానమచేతనంకారణము పది శ్యేత-తదాతదాత్మకత్వానుసంధానస్యమోక్షసాధనత్వోపదేశోనోపపద్యతే. * యథాక్రతురస్మిన్లోకేపురుషోభవతితథేతఃప్రేత్యభవతితన్నిష్ఠస్యాచేతనసమ్మతిరేవస్యాత్. నచమారాపిత్యసహస్రేభ్యోపివత్సలతరంశాస్త్రమేవంవిధతాపత్రయాభిహతిహేతుభూతామచిత్సమ్మతిముపదిశతి. ప్రధానకారణవాచినోపహితప్రధానస్యమోక్షంనాభ్యుపగచ్ఛన్తి.

ఇతశ్చనప్రధానం.

౮॥ సూ. +శ్లోః+ హేయత్వావచనాచ్చ॥ +శ్లోః+ యదిప్రధానమేవకారణంసమ్మన్వాభిహితంభవేత్ - తదా ముముక్షోశ్యేతకేతోస్తదాత్మకత్వంమోక్షవిరోధిత్వాద్ధైయత్వేనైవోపదేశ్యంస్యాత్. సవతః॥ ౧యతే - ప్రత్యుతోపాదేయత్వేనైవ *తత్త్వమసి *తస్యతావదేవచిరమిత్యుపదిశ్యతే.

ఇతశ్చనప్రధానం.

౯॥ సూ. +శ్లోః+ ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్॥ +శ్లోః+ ప్రధానకారణత్వేప్రతిజ్ఞావిరోధశ్చభవతి. వాక్యోపక్రమేహ్యే

ర్వవాక్ పురుషవేదేత్యాచార్యవత్తాఖలత్వేనప్రతిపాదితార్థవిశేషవేదనవచనమార్యోపదిష్టాన్తస్యానుసంధేయత్వేనైవవివక్ష్యతే. కారణైస్సదాత్మకత్వోపదేశస్సహసాన్తాత్మకత్వము. (శరీరపాతమాత్రాస్తరాయఇతి) అస్తరాయశక్తేనశిష్యావలక్యతే. శరీరపాతావధివిశిష్టత్వం. యావత్సంపాద్యమాక్షయిత్యుక్తకథంశరీరాన్వేషసిద్ధిః. ఉచ్యతే-మోక్షఇత్యుక్తకత్వాన్వేషకత్వవిధినిర్ణయించిదాకాక్షిచం-తచ్చకిమిత్వవేదయోజనాసామనాద్యాం. *అభయదాస్యవాఙ్మనసేసంపద్యతత్తత్వాదినాదేహమశ్రమణశ్రవణాదనస్యత్రచ*అస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరుపసంపద్య*కూర్వాశరీరం *అశరీరంవాచసంసప్రియాప్రియేస్సృశతఇతిశ్రవణాత్, *త్యక్త్వాదేహంపునర్జన్మనైతీత్వాదిస్తరణా, చ్చశరీరమిచ్ఛగమ్యతే. (ప్రజ్ఞాసంపత్తిలక్షణఇతి) *అభసంపద్యఇతిసంపత్తేః *సతాసామ్యతదాసంపన్నోభవతితివాక్యాస్తరప్రతిపన్నంబ్రహ్మైవకర్తృభావః. (మోక్షఇతి) సౌత్రస్యమోక్షశబ్దస్యశరీరపాతపూర్వకాబ్రహ్మసంపత్తిరేవార్థః - నతుశరీరపాతమాత్రమిచ్ఛాప్రాయః. తతఃకింప్రధానమైవలక్యనేత్యుక్తేయోయాంముముక్షోరితివదేనాభిప్రేతంవివక్ష్యతి (యదిచేతి) కథముపపత్తిః - తిర్థక్షేత్రనేవాదివచియపాసనస్యమోక్షోపయోగిత్వంకాస్త్రబలార్కిస్తస్యాదివిశిష్టాయామాహ (యథాక్రతురితి) ఉపాసనానురూపఫలభాక్ష్యంశ్రుత్యర్థః- తతశ్చహేయోపాసనాద్ధేయప్రహణానుపపత్తిః. అచేతనసంపత్తిః- అచిత్సాప్రీతిః. సంసారిత్వం. కర్మకృతాచిత్సంబంధోహిసంసారికః. సంపత్తిశబ్దస్యప్రాప్త్యర్థత్వం తాపత్రయాభిహితహేతుభూతామచిత్సంపత్తిమిత్వనస్తరభాష్యేణవ్యక్తం. అచేతనసంపత్తిస్తు- తతఃకిమిత్వత్వాహ (నచేతి) అత్ర * శాస్త్రంహివర్సలతరంచూతాపితృసహస్రతదిపురాణవచనంస్తాదితం. (మాతాపితృసహస్రేభ్యఇతి) మాతాపితరావేకస్త్విద్యన్తన్వైహికపోషణమాత్రపరా - శాస్త్రంత్వనేకేణుజన్మనుభవితాముష్మికసర్వవిధకర్తృణపరమితిభావః. (తాపత్రయేతి) శాస్త్రస్యప్రయోజనపర్యవసానంస్యాదిత్యభిప్రాయః. ఏవంశ్రుతినిర్ధన్యానియిరోధః, ప్రయోజనపర్యవసానాభావా, భ్యాంమోక్షోపయోగిత్వంనిరస్తం. అస్తిన్మధ్యపరమతసంవాదందర్శయతి (ప్రధానకారణేతి) (ప్రధానస్థిస్థేతి) *వ్యక్తావ్యక్తజ్ఞవిజ్ఞానాదివదతాపిసాంఖ్యేనప్రధానస్యవ్యాధేరివపరిజ్ఞానమాత్రంవివక్షితం - నతూపాసనమితిభావః.

నను *తత్త్వమనీతినసదాత్మకత్వానుసంధానోపదేశః-కింకుస్థాలోహమిత్యాదిదేహకత్వశ్రమానువాదః. అచస్సచ్ఛబ్దబ్రహ్మచ్యవేతనస్యముముక్షుజ్ఞాతవ్యత్వంహేనార్థమితిశక్తియాలనస్తరసూత్రసంగతిమభిప్రాయన్నాహ (ఇతశ్చేతి)

౧౦॥ సూ. +శ్లోః+ హేయత్వావచనాచ్చ॥ +శ్లోః+ *నపరంప్రత్యానుమాల్యాభావమాత్రం-కింతుప్రాతిహేయంచాస్తీత్యాహ (ప్రత్యుత్తేతి) స్థూలోహమిత్యాద్యనుసంధానస్యేవసదాత్మకత్వానుసంధానస్యహేయత్వంప్రతిపాద్యతే-అపియాపాదేయత్వమేవచ్యతే. తచ్చప్రధానపరత్వేననుపపన్నం- *అనాదిమాయయానుప్రత్యః *మాయయాసన్నిరుద్ధః * అనీశయాశోచతిమువ్యమానః * జగత్త్యేనాంభుక్తభోగామజోన్యత్యాదిషుప్రధానప్రస్తావేమతస్యహేయత్వేనైవప్రతిపాదనాదిత్యర్థః. ఏవం *తత్త్వక్షేత్రేత్వాదివాక్యప్రభృతితదపరితనవాక్యవగతహేతవఉక్తాః- తేషాంసమాప్తాచశబ్దఃప్రయుక్తః. యద్వా- ఉపాదేయతోక్త్యనుపాదేయతానుక్త్యాన్నతద్వయప్రతిపాదితయోరన్వయవ్యతిరేకాత్తనాపరస్పరసంబంధయోరేకీకారార్థభావశబ్దః - అతఏవహిప్రత్యుత్తేత్యాదినాపూర్వసూత్రార్థనిగమనంకృతం.

అథోపక్రమవిరోధే సమ్యక్తరవాక్యగతహేతునాం దౌర్బల్యాత్ ప్రధానమేవప్రతిపాద్యమితి శబ్దాంపరిహరతి.

౧౧॥ సూ. +శ్లోః+ ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్॥ +శ్లోః+ *కస్మిన్నధివిరోధఇత్యవేదంపూరయన్వాచివత్సే (ప్రధానకారణత్వఇతి) త్వనతానుగుణత్వేనయమక్తం- తదేవత్వన్నతప్రతిహతిమితిసూత్రకారణ్యదయమితిభావః. కథమిత్వత్వాహ (వాక్యోపక్రమేహితి) ప్రతిజ్ఞావాక్యేన

కవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాతం-తచ్చకార్యకారణయోరసన్యత్యేన కారణభూతసద్విజ్ఞానాన్తజ్ఞాన్యభూత
చేతనాచేతనప్రభుత్వస్యజ్ఞాతతయైవోపపాదనీయం. తత్ప్రధానకారణత్వే చేతనవర్గస్యప్రధానకార్యత్వా
భావాత్ ప్రధానవిజ్ఞానేనచేతనవర్గవిజ్ఞానాసిద్ధిర్విరుద్ధతే.....

ఇ త శ్చ న ప్ర ధా నం.

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ స్వాప్యయాత్ ॥ శ్లో॥ తదేవసచ్చబ్దివాచ్యంప్రకృత్యాహ *స్వపాదంమే
సోమ్యవిజ్ఞానేహితియత్యై తత్పురుషస్త్వపితివామసతాసోమ్యతదాసమ్మనోభవతి స్వమపీతోభవతితస్మాదే
నంస్వపీతీత్యాచక్షుతేస్వంహ్యపీతోభవతితి-సుషుప్తంజీవంసతాసమ్మనంస్వమపీతః-స్వస్తికప్రలీనఇతివ్యప
దితం. ప్రశయశ్చస్వకారణేలయః. నచాచేతనంప్రధానంచేతనస్యజీవస్యకారణంభవతుమర్హతి*స్వమపీతో
భవతి-అన్తానమేవజీవో-పీతోభవతీత్యర్థః. చిద్వస్తుశరీరకంతదాత్మభూతం బ్రహ్మజీవశబ్దేనాభిధీయతఇతి
నామరూపవ్యాకరణప్రత్యోక్తం. తజ్జీవశబ్దాభిధేయంబ్రహ్మసుషుప్తికాలేపిప్రశయకాలఇవనామరూపపరిష్వ
జ్ఞాభావాత్ కేవలసచ్చబ్దాభిధేయమితి * సతాసోమ్యతదాసమ్మనోభవతి స్వమపీతోభవతితుచ్యతే.

ర్వశబ్దభావేపి * కల్పిస్తుభగవోజ్ఞాతేసర్వవిదంవిజ్ఞాతంభవతి*అత్తనిఖల్వరేద్యప్తేక్రతేమతేవిజ్ఞాతఇదంసర్వంవిజ్ఞాతమితిసమానప్రకరణవాక్యై
కార్థ్యాత్, * సర్వాః ప్రజాఇతివక్ష్యమాణస్వారస్యా, చ్చసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాతమితుచ్యతం. నచసర్వంమృణ్మయమితివత్ కార్యభూతసర్వాచిద్విజ్ఞా
నమేవసర్వవిజ్ఞానమితివాచ్యం- *సన్మా లాసోహ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాఇతిసర్వశబ్దసమానాగికరణప్రజాశబ్దస్వారస్యవగతానాంచేతనానామపిసన్మా
లయజ్ఞాతవ్యసర్వకార్యవర్తరాపాదితివాక్. తతఃకిమిత్వత్రాహ (తచ్ఛేతి) (కార్యకారణయోరసన్యత్యేనేతి) సహించిచిత్తోరసన్యత్యమితిభావః. న
న్యన్యత్యేకేకవిజ్ఞానాత్ సర్వవిజ్ఞానంఘటతే-పుధివ్యాదీనాంకార్యతయాచిదంశస్యాకార్యతయాచక్షానసంభవాదిత్యత్రాహ (తత్కార్యభూతచేత
నాచేతనప్రభుత్వేతి) మృద్విద్భృతత్కార్యాదిదృష్టాద్యుపాత్, *సన్మా లాస్సర్వాః ప్రజాఇతివాక్యైప్రజాశబ్దస్వారస్యా, చ్చచేతనస్యాపికార్యతయైవ
జ్ఞాతత్వం క్తవ్యమితిభావః. (జ్ఞాతతయైవోపపాదనీయమితి) దేవదత్తజ్ఞానేనగ్రామవిజ్ఞానవగ్నాత్రసర్వవిజ్ఞానమాపచారికం-ఔపచారికత్వేసర్వవి
జ్ఞానస్యలోకదృష్టత్వేనకథంసభగవఇతిప్రశ్నాయాగాత్, అసన్యభూతమృత్తత్కార్యాదిదృష్టాద్యముఖేనముఖ్యతయైవసర్వవిజ్ఞానోపపాదనదర్శనా, చ్చే
తిభావః. ఉక్తవిషయేణప్రతిజ్ఞావిరోధందర్శయతి (తత్త్వేతి)॥

ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానంకార్యకారణభావనిజన్తనం- సుషుప్తాపరమాత్మనిచేతనస్యప్రశయశ్చతన్నిబ
ధ్నఇతికార్యకారణభావనిబధ్నత్వసామ్యాత్ సజ్జతంసుషుప్తాలయంహేతుత్వేనాహేత్యుశిప్రయగ్నాహ (ఇతశ్చేతి)

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ స్వాప్యయాత్ ॥ శ్లో॥ *సచ్చబ్దస్యజీవాపస్థాపకస్వశబ్దసమానవిషయత్వనిబధ్ననామధాన్తరత్వశ్చాంపునదన్యతి
(తదేవసచ్చబ్దివాచ్యమితి) జగత్కారణవస్తువిషయవివాదాపిసచ్చబ్దిఇత్యుశిప్రాయః. యత్ర - యదేత్యర్థః. నను సతాసంపత్తిఃప్రకృతిసంసర్గో
స్తు- స్వాప్యయోపిజీవస్యస్వరూపే-2వస్థాసమితిస్వసచ్చబ్దియోచ్చిన్నాధస్యాదితినైరవధ్యక్యంప్రధానకారణతావిరోధీతి. తదేతత్పరిహరణావ్యాచ
పే (సుషుప్తమితి) * స్వమపీతఇతిదం వివృణోతి (స్వస్తికప్రలీనఇతి) స్వమితిద్వితీయాసతేతి తృతీయాచఫలతస్యసంపద్యేతి సప్రమ్యను
గుణార్థే - వ్యపదేశభేదస్తు ధాతుస్వభావభేదాదిత్యుశిప్రాయః. అపీతేః ప్రాప్తిరూపత్వాత్ ద్వితీయానిర్దేశః * బ్రహ్మసక. బ్రహ్మశ్చేతి
* యత్ప్రేయస్త్యభిసంవిశన్తీహి క్రుత్యన్తరం. సాహిత్యసద్భావాత్ తృతీయానిర్దేశః. సంపన్న ఇతికర్తృణిస్థావా - తదానింసంపత్తేఃప్రాప్తి
రూపత్వాత్ సతఃకర్తృత్వవిషయోత్రతృతీయా- * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తఇతివత్. అప్యయస్యస్థానసాపేక్షత్వాత్ సప్రమినిర్దేశః. పున్
త్వత్విత్యేనప్రశయవాచినాం శబ్దానాంస్థానాపేక్షయా ఉత్కటత్వాత్ సప్రమ్యనురోధేనవ్యాఖ్యాతం. ఏవంసంపత్త్యప్యయశబ్దయోః ప్రశ
యపరమైకాగ్రముక్తం - స్వసచ్చబ్దియోశ్చ ప్రశయస్థానపరరయావికార్థముక్తం. అయమభిప్రాయః - *సతాసోమ్యతదాసంపన్నః *స
తిసంపద్యేతిప్రతిజ్ఞానిగమనవాక్యమభ్యగతస్యస్వాప్యయవాక్యస్యానపేక్షితార్థాన్తరపరత్వే-2వ్యయవైఖల్యంఘటం. *అత్యంతదశియస్త్యద్రతః*బ్ర
హ్మవసకబ్రహ్మశ్చేతి *తదాసంపద్యతేబ్రహ్మత్వాదిప్రయోగప్రాచుర్యాదవ్యయంసంపత్తిశబ్దస్వారస్యోపస్థాపితస్య ప్రశయస్యస్థానప్రతిపాద
కత్వాత్ స్వసచ్చబ్దియోరేకాగ్రపర్యవసాయిత్వంతాచితం. *జీవేనాత్మనా *తత్త్వమనీతిజీవాత్తశబ్దయోస్త్యద్రచ్చబ్దియోరివచస్వసచ్చబ్దియోరపిజీవ
రూపేణస్వేనరూపేణచాపస్థితకారణవస్తువిషయతయైకాగ్రపరత్వం ప్రకరణవశాదప్రవచితం. జీవాదధాన్తరేసతితస్యయనుపచత్తిశబ్దాపరిహారార్థం
స్వశబ్దాభిధేయస్యతస్యసత్పర్యవతా ప్రతిపాదనస్యాపేక్షితత్వాచ్చతయోరేకాగ్రత్వంయుక్తమితి. ఆస్తులయస్థానోపస్థాపకయోఃస్వసచ్చబ్దియోరైకా
గ్ర్యం - తత్తుస్వశబ్దస్యస్వేయవర్తేనస్వసచ్చబ్దియోరుభయోరపిప్రధానపరత్వేభ్యవపద్యతఇత్యత్రాహ (ప్రశయశ్చేతి) కార్యతారూపవిసదృశావ
ష్టాప్రహణకారణవర్తరాపాదీలయః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (నచేతి) అచేతనం - అచిత్వాదిత్యర్థః. స్థూలావస్థస్యజీవస్యసూక్ష్మావస్థేస్వకారణీభూ

తథాసమానప్రకరణేనామరూప పరిష్కృతాభావేనప్రాజ్ఞేనైవపరిష్కృతాత్ *ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపూరిష్కృతేన బాహ్యంకించనవేదనా నైరమిత్యుచ్యతే- ఆమోక్షాజ్ఞానస్యనామరూపపరిష్కృతాదేవహిస్సవ్యతిరిక్తవిషయజ్ఞానోదయః. సుషుప్తికాలేహి నామరూపేవిహాయసతాసంపూరిష్కృతక్షిపునరవిజాగరదశా యాంచనామరూపేపరిష్కృతజ్యోతస్తన్నామరూపోభవతీతిత్రుత్యస్తరేస్పష్టమభిధీయతే- *యదాసుప్తస్సృష్టంనకథంచనవశ్యతిఅహహస్త్రికాప్రాణవిదైకధాభవతి *తస్మాద్వాఆత్మనఃప్రాణాయథాయతనంవిప్రతిష్ఠతై-తథా *తథాహవ్యాఘ్రావాసి హ్యువా వ్యరోవావరాహ్యూవాదంశోవామశకోవా యశ్యచ్ఛవక్తితథాభవన్తీతి. తథా సుషుప్తంచనం * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపూరిష్కృతచిచవదతి.

తేనతాదాగినిస్సాత్మనిలయోపపత్తేస్సచ్ఛబ్దస్యతత్పరత్వంసంభవతిచక్షాంశ్యచసేరుమాహ (తథా సుషుప్తమితి) స్పృజ్యదేహేస్త్రియానవేదేషుజానిగుణకపరమకారణవిషయత్వాత్ తత్సంవాదిశ్రుత్యస్తరాసుగుణ్యాచ్చనాల్లనచ్ఛబ్దోఽలెనభూచిరజ్ఞానసూక్ష్మవక్షణికమాత్రవిషయభిర్భూతప్రాయః. న సునిత్యస్యజీవస్థలయోఽనుపపన్నః. కార్యకారణయోరసస్యత్వాత్, జీవవిలక్షణస్యపరస్యతత్కారణత్వాయోగాత్, లింగి స్థితస్థలయస్యానుపపన్నః. కైవలం-సర్వదాజీవవిజ్ఞప్తస్యపరమాత్మనోఽవస్థావిశేషరూపకార్యకారణభావాపవత్తై. తథాహి- *స్వమవీర్యత్యత్ర స్వశక్తిస్తావన్నజీవచూతపరః- *సతాసామ్యతదాసంపన్నోభవతిస్వమవీతోభవతిచస్వశక్తిస్తస్యసచ్ఛబ్దసమాపవవిషయత్వాత్, సచ్ఛబ్దస్యచాస్మిన్ప్రకరణపరమాత్మవిషయత్వాత్, నాపినిష్క్రప్తబ్రహ్మపరః- నిత్యనిర్వికారస్యతస్మాదాసత్వాదాగేనాప్యయస్థానత్వాదయోగాత్. కార్యస్యహి ప్రశంసకపాదానవిష. అతోజీవరూపజ్ఞానస్థితపరమాత్మపరత్వం క్తవ్యం. తత్ప్రాప్తికక్షారజరస్వేవలయ-తస్యేవజీవస్వరూపనిష్కల్మషశ్చాత్. నాపిమహాకారఃకుటాకాశస్వేవలయః- తేహమ్యపాధేరవస్థితత్వాత్. నాపిక్షీతితలేసుటస్వేవలయః- సుటత్వస్వేవజీవత్వస్యప్రహణజీవనిత్యత్వశ్రుతివిరోధాత్, ఉపాధేరవస్థితత్వేనజీవత్వప్రహణజాయాగా, దామోక్షేవస్థాయితయాఽభివృత్తస్యజీవభావస్యస్వాపమాత్రేణివృత్తామోక్షోపాయవైయక్త్యప్రసక్త్యాత్, అకృతాభ్యాసచాదిప్రసక్త్యాత్, ప్రత్యభిజ్ఞావిరోధాత్, * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపూరిష్కృతేనబాహ్యం కించనవేదనా నైరమితిరదానీమజ్ఞిచ్ఛసర్వజ్ఞత్వాభ్యాసంభేదవ్యవదేశా, చ్ఛజీవత్వేస్థితవిషయావ్యయస్యసర్వైరభ్యుపగ నవ్యత్వాత్. అతోభేదాదేవస్వశక్తిోజీవవిజ్ఞప్తపరమాత్మపరః. అతవివహ్యక్తంసారే *ఆత్మానమవజీవోపీతోభవతీత్యర్థః జీవస్వరూపోహిపరవివహనామరూపవ్యాకరణశ్రుతేతి. లస్యసంపత్తిర్నామవిత్తుఖజ్ఞానశ్రవణవిరహితజీవరూపేభావస్థానం. నిర్మలానామవిత్తుఖజ్ఞానప్రసరః. సమకథందేహవిజ్ఞప్తస్యసతోజీవస్థితిదేహేవిశేష్యాంశలయః. కైవలం - విశేష్యాంశేరాగద్వేషావ్యస్వయవతో తత్తైవ ప్రశంయూపావస్థాస్వయోపపత్తే. సను తర్హిస్సావేజ్ఞానేనదేహాభారణాభావాత్, స్వరూపేణధారణస్య మహాప్రశయేతిత్యుత్తాత్వా, దేహాస్యజీవంప్రత్యపుభక్తిద్విదైహలక్షణంచనఘటతే. న - జీవస్వదేహపరిత్యాగాత్, దేహాస్యతత్సంకల్పేనధారణయోగ్యత్వా, చ్ఛాచ్ఛభక్తిద్విదేహలక్షణోపపత్తే. అతో మనుష్యేదినామరూపాభిమానరాగలోభాద్యనుగుణవిత్తుఖజ్ఞానప్రసరవజాగరితావస్థజీవవిజ్ఞప్త పరమాత్మా- దేహమనుష్యేదినామ రూపరాగద్వేషలోభామాహద్యోపాధికభావ్యభ్యస్తరాకారాభిమానకాలిబ్యుదరహిత జీవశరీరకస్సన్నాత్మస్యప్రయాత్రభిశ్రుత్యర్థః. అప్యయస్యప్రాప్తిరూపత్వాత్ సారేఆత్మానమితిద్వితీయానిర్దేశః. అప్యయస్యస్థానసావేక్షత్వాత్ స్వస్తిక్ ప్రతీన ఇత్యుక్తంభాష్యే. వికస్యపరమాత్మనస్థానస్థానిభావవ్యవదేశశ్చాం శభేదాభిప్రాయః. ఘటాదేర్లయస్థానస్యఘటానుపయంత్రస్యాపివృద్ధివ్యం శస్యహికారణజాలీయత్వాత్ కారణత్వం- బ్రహ్మజీవజీవవిశేషవిజ్ఞప్తతదితరాంశభేదేనస్థానస్థానిభావో, భర్తృత్వాత్ కారణత్వం, కారణావస్థానస్థాయినిభక్తిణ్యస్తర్చావస్సర్వత్ర సమానః. ఔపాధికాకారాభిమానానుగుణజ్ఞానవికాసవజ్జీవవిజ్ఞప్తతాకార్యావస్థా- అతదభిమానజీవవిజ్ఞప్తతాకారణావస్థా. తత్రలయస్థానభూతస్యపరమాత్మనఃకారణావస్థావేక్షయూలీయమానాంశస్యవిసదృశావస్థాహినామరూపాద్యోపాధికాకారాభిమానానుగుణజ్ఞానప్రసరవజ్జీవవిజ్ఞప్తతా- తస్మాదౌపాధికాకారాభిమానజీవవిజ్ఞప్తతారూపకారణావస్థా శ్రయేస్సాత్మనవ్యవస్థాసంస్థాప్తయవ్యవస్థాపపన్నం. అతవివజీవస్థవిత్వత్వావిరోధశ్చ- జ్ఞానసక్తోచవికాసవిశేషవ్యతిరేకేణజీవత్వప్రహణభావాత్. ఆమోక్షజ్ఞానభావస్సన్ధిరత్వంహిచరైరవ్యభ్యుజేయం-అత ప్రదవిరోధేనస్వాప్యయోవర్ణనియః. తదానీం * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపూరిష్కృతచిచేద ప్రతిపాదనావిరోధశ్చైవంసతిభవతి. వివందిభవివ ప్రశయోమహా ప్రశయోపీత్యభ్యుపగ నవ్యం- జీవవిచయత్వానాదిత్వకర్తృవాసనావిశేషాభ్యుపగమేనవైషమ్యనైర్భృత్యాదేహపారవ్యత్వాత్. సచ *సవిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేష్విచులోపోవిద్యుతభిజ్ఞాననిత్యత్వశ్రుతివిరోధః- తస్యసక్తోచమాత్రవత్ప్రస్తుచ్ఛత్వాభావాత్. సచప్రసరోపలబ్ధయారభావాత్ జ్ఞానద్రవ్యస్యకృచ్ఛత్వంశక్తినియం - సహ్యనుభిభితిరత్వప్రభాయాః ప్రసరోపలబ్ధభావాన్నాన్తిత్వం. *యథాప్రక్రియతేజాత్వత్వామలప్రయోగనాన్తరేః! దోషప్రహణాన్నజ్ఞానమాత్మనఃప్రక్రియతేతథేతిహిన్యతి. ఆత్మనిక ప్రశయేషీయథోక్తప్రకారణుపపద్యతే - తదానీనామరూపాద్యోపాధికాకారాభిమానరూపవిసదృశదశాప్రహణేనకారణావస్థేపరమాత్మస్వస్థానాత్. ఔపాధికాకారాభిమానార్హత్వరూపకార్యావస్థానిరహితజీవవిజ్ఞప్తత్వంహిపరస్యకారణావస్థత్వం. వికల్పిరహితజీవవిజ్ఞప్తత్వమితియూవతో. తన్మహా ప్రశయేముక్తాచసమానం. సను * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపూరిష్కృతేనబాహ్యం కించనవేదనా నైరమితిసుమప్తాప్రాజ్ఞత్వాజ్ఞత్యరూపవైషమ్యవగమా, నోక్షేచేశ్వరత్వేతివ్యత్యాదివైషమ్యస్థిత్యభ్యుపగమాత్, భవదభిమత ప్రశంసప్రకారోనుపపన్నకల్మషైవం- కారణావస్థామవేక్ష్యవినదృశావస్థాయావివక్షితత్వాత్. నామరూపాద్యోపాధికాకారాభిమానవిరహితజీవవిజ్ఞప్తతాకారణావస్థా- తదవేక్షయోవిసదృ

తస్మాత్ సచ్చబ్రవాచ్యః పరంబ్రహ్మ సర్వజ్ఞః పరమేశ్వరః పురుషోత్తమః పవ. తదాహ వృత్తికారః * సతా సామ్య తదా సమనో భవతీతి సమ్యక్ సమ్యక్తిభ్యా మేతదధ్యవసీయతే. ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సమ్యగిష్ట కృతిచాహేతి.

ఇ త శ్చ న ప్ర థా నం.

౧౦॥ సూ. * శ్లో॥ గతిసామాన్యత్ ॥ ఆత్మవాచిదమేక ఏవాగ్రతసీన్నాన్య త్రించనమి షత్ సకుటుతలోకానుస్మజా ఇతి సత్తిమాన్లోకానస్మజత * తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశ సముద్భవః ఆకా శాద్వా యః వాయోరగ్నిః ఆగ్నేరాపః లద్భ్యః పృథివీ * తస్య హవా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసి తమేతద్వ వృగ్నేదగ్ధత్యాది సృష్టి వాక్యానాం యాగతిః ప్రవృత్తిః. తత్సమాన్యత్ - తత్సమాన్యత్వాదస్య. తేషు చ స ర్వేషు సర్వేశ్వరః కారణమవగమ్యతే - తస్మాత్ ప్రాపి సర్వేశ్వర ఏవ కారణమితి శ్చీయతే.

ఇ త శ్చ న ప్ర థా నం.

౧౧॥ సూ. * శ్లో॥ శ్రుతత్వాచ్చ ॥ శ్రుతమేవ హ్యస్యామపనిషదిలస్య సచ్చబ్రవాచ్యస్య ఆత్మ త్వేన నామ రూపయోర్వాక్యక ర్తృత్వం, సర్వజ్ఞత్వం, సర్వశ క్తీత్వం, సర్వాధారత్వ, మహతాతపాత్మత్వాదికం, సత్యకామత్వం, సత్యసంకల్పత్వం, చ * అనేన జీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్య నామ రూపే వ్యాకరవాణి * సన్మూలా సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనా సత్ప్రతిః వితదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మ * యచ్చాస్మే హోస్త్రీయచ్చనాస్త్రీ సర్వం తదస్మిత్సమాహితం * తస్మిన్ కామా ససమాహితాః * ఏష ఆత్మ పహతపాపాన్మవిజరో వి మృత్యుర్విశోకో విభుతోస్సిపిపా సస్సత్యకామ సుత్యసంకల్ప ఇతి. తథాచ శ్రుత్యంతరాణి * సతస్య కశ్చిత్పతిర

శాస్త్రాచ తాదృగభిమానవజ్జీవవిష్టతా. తత్ప్రహణస్యచా త్రవిద్యమానత్వాత్ సుమహిలయ ఉపపన్నః. మోక్షేచోతవృత్త్యా కారణవైషమ్యం నాత్మ నిక ప్రశయవిరోధి-ఈశితవృతాయా అవస్థారూపత్వాభావాత్. కాదాచిత్కథంకృత్యవస్థా. ఈశితవృత్త్యాదితునిత్యం- * సచాశోస్యజగతోనిత్యమే వనాన్యోహేతుర్విద్యత ఈశనాయ * యస్యాత్మాశరీరం య ఆత్మానమస్తరోయమయతీత్వాదిక్రమే. అతో నేశితవృత్త్యాదికమవస్థేనై ధర్మరూప స్యాపితస్యాప్రహణం నదోషః. అతోయథో క్తవివస్వాప్యయః. సౌత్రం హేతుం పరమసాధ్యేన సంగమయతి (తస్మాదితి) అప్యయస్థానస్య పరమకారణత్వాయాహ (పరంబ్రహ్మేతి) జీవవాచ్యత్వార్థం సర్వజ్ఞశబ్దః * ప్రాజ్ఞేనాత్మనేతిహిక్రమిః * తదైక్షతేత్యే తత్సంవాదిసి. అప్యయేపిజీవనియన్త్ర త్వజ్ఞాపనాధిమాశ్వరోత్తీర్ణతత్వపునదాసాధ్యంచపరమేశ్వరశబ్దః. సుప్తపురుషవైషణ్యపరోదేవతావిశేషచరశ్చపురుషోత్తమశబ్దః. వ్యాఖ్యానాన్త రస్యాన్యర్థగమహ (తదాహేతి) (సంపత్యసంపత్తిభ్యామితి) * సత్సంపద్యనవిదుస్సతీసంపత్స్యామహాఇతి సత ఆగమ్య నవిదుస్సత ఆగచ్ఛామహా ఇ త్యుక్తాన్యం సంపత్తిగమభ్యామిత్వార్థః. యద్వా- పరమాత్మని సంపత్త్యా, అన్యత్రా సంపత్త్యా, చేత్యర్థః. స్వాప్యయశబ్దేనా సంపత్తిరభ్యుప్రేతేతి వ్యుక్తకారణభావః. ఏరత్ - పరబ్రహ్మకారణత్వమిత్వార్థః.

పూర్వసూత్రే * ప్రాజ్ఞేనాత్మనేత్యాదే సుమహిలయస్య శ్రుత్యంతరస్య ప్రకృతాధోపపాదకతయా బుద్ధిస్థత్వాత్ కారణస్య పరమాత్మత్వమపి కారణవిషయైశ్చ శ్రుత్యంతరైరుపపాద్యతే.

౧౧॥ సూ. * శ్లో॥ గతిసామాన్యత్ ॥ పూర్వం * గౌణేన్నాత్మశబ్దాదిత్యక్తత్వాదాత్మశబ్దవతీక్రమిరుదాహరతి (ఆత్మ వాక్యత్వాదినా) తస్య హవా ఏతస్యేత్యత్రాప్యాత్మశబ్దశ్చూయతే * ఆత్మా వాలరే ద్రష్టవ్యః * ఆత్మనిఖల్వరేద్యప్తే * యోగ్యత్రాత్మనన్వర్ణం చేదేతిచ. గతిశబ్దం వ్యాచక్ష్టే (ప్రవృత్తితి) బోధనవ్యాపారపరః ప్రవృత్తిశబ్దః * నిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానామిత్వత్రప్రవృత్తిశబ్దవత్. సమానత్వమర్థద్వారకమి త్యాహ (తత్సమానేతి) తతః కిమిత్వత్రాహ (తేషుచేతి) తతోపి కిమిత్వత్రాహ (తస్మాదితి) ॥

సకేవలముచనిషదస్తరేషు- అత్రైవ సర్వేశ్వరకారణత్వం స్ఫుటమిత్యాహ.

౧౧॥ సూ. * శ్లో॥ శ్రుతత్వాచ్చ ॥ ఆత్మత్వేన నామ రూపవాక్యక ర్తృత్వం ధర్మయతి (అనేన జీవేనేతి) సర్వజ్ఞత్వం సర్వశ క్తీత్వ * తదైక్ష తబహుస్యామిత్వాదివాక్యేన పూర్వమేవదర్శితే, సన్మూలా ఇతి సూచితే, చ. ఆధారత్వం ధర్మయతి సదాయతనా ఇతి, యచ్చాస్మేతి, చ. ధారకత్వంచాత్మ త్వేనేతిదర్శయతి (వితదాత్మ్యమితి) సహ్యత్రకారణతయా కార్యాధారత్వమాత్రం వివక్షితమితిభావః. యచ్చేత్యాదికం సత్యకామత్వప్రతిపాదనోప యుక్తంచ. అపహతపాత్మత్వాదిగుణాన్వర్యయతి (ఏష ఆత్మేతి) ఉక్తగుణవైశద్యార్థం, అనుక్తగుణదర్శనార్థం, తద్వతతః శ్వరత్వదేవతావిశేషత్వస్ఫుటీ కరణార్థం, చ పూర్వసూత్రాభిప్రేతాన్యనుదాహృతాని శ్రుత్యంతరాణ్యుదాహరతి (తథాచేతి) సత్వేతత్సూత్రవిషయవాక్యత్వేన - అన్యసూత్రస్య

[illegible]

శ్యతే. అదిద్వియు క్తస్వరూపస్యలక్షణమిదముచ్యతే *సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేతి. తక్రూపప్రాప్తిరేవహి-
మోక్షః-నహవే సశరీరస్యతఃప్రియాప్రియయోరవహతిరస్తి. అశరీరంవాపసంతంప్రియాప్రియేస్సృత
ఇతి. అతోజీవస్యావిద్యావియు క్తంస్వరూపంప్రాప్యతయాప్రక్రాంతమానందమయశ్చతుష్పదిశ్యతే. తథాహి-
శాఖాచన్ద్రన్యాయేనాత్మస్వరూపంవర్తయితుం *అన్ననుయఃపురుషఇతి శరీరంప్రథమంనిర్దిశ్యతదంతరభూతం
తస్యధారకంపశ్చవృత్తిప్రాణం, తస్యాప్యంతరభూతంమన, స్తదంతరభూతాంచబుద్ధిం, *ప్రాణమయో *మ-
నోమయో *విజ్ఞానమయశ్చిత్రతత్రబుద్ధ్యవతరణక్రమేణనిర్దిశ్యసర్వాంతరభూతంజీవాత్మానం *అన్యోస్త-
రఆత్మానందమయశ్చతుష్పదిశ్యాంతరాత్మపరవృరాంసమావయతి- అతోజీవాత్మస్వరూపమేవ *బ్రహ్మవిదాపో-
నీతిప్రక్రాంతంబ్రహ్మ-తదేవానందమయశ్చతుష్పదిష్టమితినిశ్చీయతే. — ననుచ *బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేత్త్యా-
నస్తమయాదన్యద్యిష్టేతిప్రతీయతే. నైవం-బ్రహ్మైవస్వస్వభావవిశేషేణపురుషవిధత్వరూపితంశిరఃపక్షపు-
చ్ఛరూపేణవ్యపదిశ్యతే. యథా-న్నమయోదేహియా-వయవీస్వస్త్వాదనతిక్తైః స్వావయవైరేవ *తస్యేద-
మేవశిరఃత్యాదినాశిరఃపక్షపుచ్ఛవత్తయానిదర్శితః-తథా ఆనందమయంబ్రహ్మపిస్వస్త్వాదనతిక్తైః ప్రియాదిభి-
ర్నిదర్శితం-తక్రూపయవత్వేనరూపితానాంప్రియమోదప్రమోదానద్దానామాశ్రయతయా-ఖణ్డరూపమాన-
స్తమయం *బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేత్తుచ్యతే. యదిచానందమయాదన్యద్యిచ్ఛేభవిష్యత్-తస్మాద్వాసితస్మాదా-
నందమయాదన్యోస్తర ఆత్మాబ్రహ్మైవపినిరదైత్యుత - ననైవనిర్దిశ్యతే. ఏతదుక్తంభవతి- *బ్రహ్మవిదాపో-
పరమితిప్రక్రాంతంబ్రహ్మ * సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మాతిలక్షణ తస్యకలేతరవ్యావృత్తాకారం ప్రతిపాద్య

చ త్తర్థం, తద్విశేషః క్రొచ్చాదిద్వియు క్తస్వరూపేనంభవతీ, త్యాహ (అదిద్వియు క్తై)నకేవలంశరీరస్వరూపానాధికరణ్యబలాదదిద్వియు క్తస్వరూపస్య
ప్రాప్యత్వం-కింతుకణ్ఠోక్తంచేత్త్యాహ (తక్రూపేతి) హిశ్చైశ్చుప్రసిద్ధిబోధకః. యద్వా-స్వరూపస్వైయాపాధికాకారనివృత్తిమాత్రపరమోక్షశ-
బ్దస్యానన్యరూపకః. శ్రుపిమేవదర్శయతి (నహవాఇతి) ఇతి- శ్రవణాదివిశేషః. ప్రాప్యత్వాదుగుణపురుషార్థతాండర్యయన్నిగమయతి (అత ఇతి)
ననునా త్వాదిద్వియు క్తజీవస్వరూపముపదిశ్యతే- *సహవిషపురుషస్తరసమయశ్చిరీరసంబన్ధశ్రవణాదపరిచ్ఛిన్నానందత్వశ్రవణాచేత్త్యత్రాహ
(ప్రథాహీతి) శరీరముపలక్షణమాత్రం - సరువిశేషణమితిపద్వియోగేనాపరిచ్ఛిన్నానందత్వాదిక ముపదిశ్యత ఇత్యర్థః. (తదంతరభూతాంచబుద్ధిమితి)
ప్రాణమయమనోమయమోర్మయబ్రహ్మయస్యస్వాస్థికత్వాద్విజ్ఞానమయశ్చిత్రత్రాపిమయట్ స్వాస్థికః - *విజ్ఞానంయజ్ఞంరసతత ఇతిమయడన్త-
త్వంవిదావత్కమాణత్వాత్, *విజ్ఞానసారధిరస్తు*బుద్ధింతుసారధివిధిబుద్ధివిజ్ఞానశబ్దయోరేకార్థత్వేన ప్రయోగా, చ్చవిజ్ఞాయతే- నేనేతిపుత్యత్వత్వా-
విజ్ఞానంబుద్ధిరిభావః. కిమగ్ధమన్నమయాదినిర్దేశ ఇత్యత్రాహ (తత్రతత్రబుద్ధ్యవతరణం) అపరిచ్ఛిన్నానందత్వమపిపరిశుద్ధాత్మస్వరూపస్య సంభవతీ-
త్యగ్గనిధం. శరీరత్వశ్రవణా, జీవసామానాధికరణ్యా, ద్విజ్ఞానమయశ్చబ్రహ్మైవకరణపరత్వాత్, ప్రాప్యత్వాదేవశుద్ధస్వరూపేపుష్పపన్నత్వా, చ్చ-
రీరస్యపలక్షణత్వేనతద్వియు క్తస్వరూపేణ ప్రాప్యత్వాదిసంభవాత్, మయబ్రహ్మయస్యస్వాస్థికత్వేనవికారపరత్వాభావా, చ్చపరిశుద్ధప్రత్యగా-
చ్చస్వరూపవిషయమిదంవాక్యమితిపూర్వపక్షసప్రసాహం. తత్రద్వాపేహసాధకా - ఆన్యేతుశక్తితదూషణానన్యథానిర్దిరూపాః. — ఏవమానన్ద-
మయశ్చబ్రహ్మప్రత్యగాత్తపరత్వవాదినంపూర్వపక్షేణంసాంఖ్యంపు మేవాదిపక్షస్థోదయతి (ననుచేతి) తస్యపుచ్ఛమితిషష్ఠాన్వయవిసంబన్ధప్ర-
తీతేస్సంబన్ధస్యద్వినిర్వచయా, ప్రతిస్థాతద్వద్భావేన, చవ్యతిరేకావగమాత్ అన్యత్వమిత్యర్థః. పరిహరతి (నైవమితి) * అన్వయంపురుషవిధఇతిశ్రు-
తివాక్యవృత్తాగ్ధంపురుషవిధత్వరూపితమిన్యక్తం- పురుషవిధత్వేనరూపితం. అనతి క్తత్వముపపాదయతి (యథేవ) ప్రకరణేస్వస్త్వాదనతిక్తైస్సాన్వి-
వయవైపుచ్ఛప్రతిష్ఠాత్వరూపణవర్తనాత్ ఆత్మాపిపుచ్ఛప్రతిష్ఠాత్వేనరూపితంబ్రహ్మఅనందమయాదనతి క్తమిత్యర్థః. షష్ఠీనిర్దేశస్సముదాయతదే-
కదేశత్వనిబన్ధనతయోపపన్నఇతిభావః. నను*అనన్దఆత్మత్వానన్దో-వయవిత్వేనరూపితః-సప్రవయవత్వేన-తత్కథముచ్యతేఅవయవత్వేనరూపితానాం
ప్రియమోదప్రమోదానద్దానామితి. నైషవిశేషః- ఆత్మశబ్దస్యస్వవాచిత్యాభావాత్. కాయస్యమధ్యధాగోహ్యత్వశబ్దవాచ్యః - *దశహస్తాఅభ్యు-
యోదశపాద్యాద్వాపూర్వాద్వాపామాపభృవింశతాత్మాభిత్వాదౌచథా ప్రయోగదర్శనాత్. అతఏవతస్మానన్దఆత్మేతిషష్ఠ్యావ్యతిరేకనిర్దేశస్సారస్యం
నిభ్యతి. తస్మాదానన్దోమధ్యభాగత్వేనరూపితః. నస్వేవమపి పుచ్ఛతయానిర్దిష్టంబ్రహ్మైత్యక్షీకృతంస్యాత్. తతఃకిం. తద్వికింశరసనీయం. అనన్దమయ-
స్యాబ్రహ్మత్వం. అతస్తన్నిరాసముఖేనపుచ్ఛస్యతదన్తర్థానొ-బిధీయతే. శేత్వంతరమాహ (యదిచేతి)ననుతస్మాద్వాసితస్త్వాదానందమయాదన్యో-
స్తరఆత్మాబ్రహ్మైత్యస్తరాత్మతయైవభేదోవ క్తవ్యఇతిసహ్యస్థియమః- *పుథగాత్మానం ప్రేరతారం *పరిపరిశస్యేత్వాదివద్వాన్వయ ర్తకాకారాన్త-
రేణాప్యత్వప్రతిపాదనసంభవాదిత్యాశక్త్యాహ (ఏతదుక్తమితి) ప్రకరణస్మత్తదంతరతయైవాన్యత్వప్రతిపాదనపరత్వా త్తత్ప్రకరణస్థేనవాక్య-
సతావ్యశేనభవితవ్యమిత్యర్థః. ఆత్మశబ్దస్యశ్రుత్యైవవ్యాఖ్యానంకృతమితికథమవగమ్యత ఇతిశక్త్యా యాంసోక్త క్తస్వస్వయమేవవ్యాఖ్యానంప్రకరణసిద్ధ-
మితిదర్శయింతు, మాత్మశబ్దనిర్దేశప్రయోగబ్రహ్మైవోపపాదనోపయోగితయా, చ- *బ్రహ్మవిదాపో-తీత్యాద్యుక్తం. తత్రబ్రహ్మశబ్దవ్యాఖ్యానంసత్వజ్ఞా-
నాదివాక్యం. ఆత్మశబ్దవ్యాఖ్యానమానన్దమయేనమా ప్రముత్తతఃకిమానన్దమయస్థినిబ్రహ్మైత్యితిశక్త్యా యాంబ్రహ్మశబ్దేనప్రకృతస్థైవాత్మశబ్దేననిర్ది

తదేవ *తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మన ఇత్యాత్మశబ్దేన నిర్దిశ్యతస్య సర్వాన్తరత్వేనాత్మత్వం వ్యజ్ఞాయద్వాక్యమన్నమ
యాదిమత స్తదన్తరతయా ఆత్మత్వేన నిర్దిష్టా ప్రాణమయాదీనతిక్రమ్య *అన్యోన్తర ఆత్మనన్దమయ ఇత్యాత్మశ
బ్దేన నిర్దేశమానందమయే సమావయతి-అత ఆత్మశబ్దేన ప్రక్రాంతం బ్రహ్మనన్దమయ ఇతి నిర్దేశిత ఇత సనుచ *బ్రహ్మ
పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేత్సుక్త్వా *అసన్నేవ సభవతి అసద్భృహ్మతి వేదచేత్. అస్తి బ్రహ్మతి చేద్వేద సన్త మేనంతలోపి
దురితి బ్రహ్మజ్ఞానాజ్ఞానాభ్యామాత్మనస్సద్భావా సద్భావోదర్శయతి-నానన్దమయజ్ఞానాజ్ఞానాభ్యాం సచానన్ద
మయస్యప్రియమోదాదిరూపేణ సర్వలోకవిదితస్య సద్భావా సద్భావజ్ఞానాశక్తాయుక్తా. అతోనానన్దమయ
మధికృత్యాయంగ్లోక ఉదాహృతః - తస్మాదానన్దమయాదన్యద్భృహ్మనైవం- *ఇదం పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా *పుష్కరిపు
చ్ఛం ప్రతిష్ఠా *అథర్వాగ్గీరసః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా *మహాపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేత్సుక్త్వా తత్ర తత్ప్రదాహృతాః *ఆనాన్ద
ద్వైప్రజాః ప్రజాయ దైత్య త్యాదిగ్లోకాయథానపుచ్ఛమా త్ర ప్రతిపాదనపరాః- అపి త్వన్నమయాది పుషప్రతి
పాదనపరాః - ఏవమత్రాప్యానన్దమయస్యాయం *అసన్నేవేతిగ్లోకః-నానన్దమయవ్యతిరిక్తస్య పుచ్ఛస్య. ఆన
న్దమయస్యైవ బ్రహ్మత్వేపిప్రియమోదాదిరూపేణ రూపితస్యాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్య సద్భావా సద్భావజ్ఞానాశక్త
యైవ-పుచ్ఛబ్రహ్మణోవ్యపరిచ్ఛిన్నానన్దతయైవ వ్యాప్రసిద్ధతా. శిరః ప్రభృత్యవయవిత్వాభావాద్భృహ్మణో
నానన్దమయో బ్రహ్మతిచేత్-బ్రహ్మణః పుచ్ఛత్వ ప్రతిష్ఠాత్వాభావాత్ పుచ్ఛమపి బ్రహ్మనభవేత్. అథావిద్వా
పరికల్పితస్య వస్తునస్తస్యాశ్రయభూతత్వాత్ బ్రహ్మణః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతిరూపణమాత్రమితి యేత-హస్తతన్దై
తస్యాసుఖాద్వ్యావృత్తస్యానన్దమయస్య బ్రహ్మణః ప్రియశిరస్త్యాదిరూపణంభవిష్యతి. ఏవంచ *సత్త్వంజ్ఞానమ
నన్తం బ్రహ్మతివికారాస్పదజడపరిచ్ఛిన్న వస్తున్తరవ్యావృత్తస్యాసుఖాద్వ్యావృత్తిరానన్దమయ ఇత్యుపదిశ్య
తే. తతశ్చాఖణ్డేకరసానన్దరూపే బ్రహ్మణ్యానన్దమయ ఇతి మయత్ ప్రాణమయ ఇవస్వాధికోద్రష్టవ్యః.

ప్రత్నందర్శయతి (తదేవేతి) * తస్మాద్వాపితస్మాదితదేతచ్ఛబ్దా ప్రకృతపరామర్శినా విత్యభిప్రాయః. పునశ్చేదయతి (ననుచేతి) పూర్వం ప్రా
ప్యేనోక్తానుమన్నమయాదీనాంగ్లోకేమత తత్వబ్దేరేవ నిర్దేశోవ్యుత్పన్నః- ఏవమత్రాప్యానన్దమయః ప్రధానశ్చేత్త్వవిషయగ్లోకేపిచ్ఛబ్దేనైవ నిర్దేశవ్యం.
యద్వా-యద్వానన్దమయ ఆత్మశబ్దవ్యాఖ్యానపరిసమాప్తిః- తద్వాత్మశబ్దేన నిర్దేశవ్యం. తథాచనకృతం- అపిమ బ్రహ్మశబ్దేన నిర్దేశవ్యం. తస్మాదానన్దమ
యస్యన ప్రాధాన్యం- అతః పుచ్ఛబ్రహ్మేన ప్రధాన ప్రతిపాద్యమిత్వద్ధః. బ్రహ్మశబ్దస్యానన్దమయవిషయత్వేనైవై బ్రహ్మశబ్దేన నిర్దేశోపదిష్యంతి-కర్తా
మర్థాత్పరిహరకాయ క్త్యన్తరమాహ (సచానన్దమయస్యేతి) అశక్తాశబ్దేనోదాహృత శ్రుతివాక్యద్వయభేదభోగ్యాభ్యాతః. సర్వలోక ప్రసిద్ధస్య
రచమావత్వేనాసద్భావ ఇవసద్భావేవ్యాశక్తావాదోనయ క్త ఇత్యర్థః. పరిహరతి (నైవమితి) బ్రహ్మత్వానన్దమయకర్తానాకర్తానిర్విశేషానన్దమయ
శబ్దనిర్దేశసమే బ్రహ్మశబ్దనిర్దేశ ఇతి స్ఫుటమితి మిథ్యా ఆనన్దమయ ప్రాధాన్యేయ క్తిమాహ (ఇదం పుచ్ఛమితి) ప్రకరణస్థపూర్వగ్లోకానాం పుచ్ఛమా
త్ర ప్రతిపాదనపరత్వాభావాదయమపిగ్లోకోనపుచ్ఛమా త్ర ప్రతిపాదనపర ఇత్యర్థః. ప్రసిద్ధానన్దస్య సద్భావా సద్భావశక్తానుపపత్తిం పరిహరతి (ఆనన్ద
మయస్యేతి) ప్రతిపత్తిమితి ప్రేత్యాహ (పుచ్ఛ బ్రహ్మణోపితి) *విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మ *ఆనన్దో బ్రహ్మత్వాదివాక్యేన బ్రహ్మణి ఆనన్దరూపత్వేనోక్త
త్వాదానన్దస్య ప్రసిద్ధత్వాన్న తస్య సద్భావా సద్భావజ్ఞానాశక్తాయుక్తైవోదేతే - తస్మాదానన్దరూపస్య బ్రహ్మణో2విదితమపరిచ్ఛిన్నానన్దత్వాదేవ
హిత్వయాపహదనీయం- తదత్రాపిమిత్వమిత్వద్ధః. శబ్దతే (శిరః ప్రభృతితి) పరిహరతి (బ్రహ్మణ ఇతి) పుచ్ఛత్వం- అవయవవిశేషత్వం. ప్రతిష్ఠా
త్వం- ఆధారత్వం. బ్రహ్మణో2వయవిత్వమనుపపన్నమితిచేత్ అవయవత్వమనుపపన్నమిత్వద్ధః. అవయవత్వం రూపణమాత్రమితి శక్తతే (అథే
తి) పరిహరతి (హస్తతన్దైతి) (అనుభూదితి) అనుభూత్యావృత్తివిశేషః శిరః ప్రభృతిత్వేన రూపితా ఇత్యర్థః. సత్త్వజ్ఞానాదివాక్యేన సకల తరవావృత్తత్వే
నిర్దేశమి త్రక్రియత ఇత్యత్రాహ (ఏవంచేతి) సత్త్వశబ్దనిర్దిష్టస్య బ్రహ్మణః కస్యచిద్వికారత్వాభావాదానన్దమయశబ్దవాచ్యత్వమవ్యయ క్రమిత్వత్రా
హ (తతశ్చేతి) తతః- ఉక్తానుపపత్తిగాంపరిహృతత్వాదుపపత్త్యన్తరసద్భావాచ్యేత్వద్ధః. కించ- *సోకామయతేతివాక్యేన ఇతి పుల్లికతచ్ఛబ్దేన కారణ
వస్తునిర్దేశాద్వానన్దమయః పరం బ్రహ్మ. *తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మన ఇత్యాత్మశబ్ద నిర్దిష్టత్వాభిప్రాయాయం పుల్లికనిర్దేశ ఇతిచెన్న - వ్యవహితాద
వ్యవహితస్య గ్రాహ్యత్వేనానన్దమయస్య గ్రాహ్యత్వాత్. * బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి వాక్యాత్ వశ్చాత్పతితస్య * తన్వైకవివ శారీర ఆత్మేతివా
క్యస్థస్యాత్మశబ్దస్య వ్యవహానాభావా తదభిప్రాయస్య ఇతి పుల్లికనిర్దేశః - ఆనన్దమయస్వే తద్వాక్యాపేక్షయా వ్యవహిత ఇతి ససహరామృత్యుత ఇతిచె
న్న - * తన్వైకవివ శారీర ఆత్మేతి వాక్యస్థస్యాత్మనస్సర్వపర్యాయసాధారణత్వేనైతత్ పర్యాయస్య ప్రధాన ప్రతిపాద్యత్వాభావాత్, సర్వనామ
శబ్దస్య ప్రధానపరామర్శిత్వస్వారసాత్, చ స ఇత్యానన్దమయ ఏవోప్యతే. * విజ్ఞానం బ్రహ్మతివ్యజానాత్ * ఆనన్దో బ్రహ్మతివ్యజానాదిత్వ
త్ర, * విజ్ఞానమయమాత్మానముపసంక్రమ్య * ఆనన్దమయ మాత్మానముపసంక్రమ్యేత్వత్ర, పస్థాన ప్రమాణే నానన్దానన్దమయశబ్దయోరేకా
ర్థత్వావగమాదానన్దశబ్దస్య పరబ్రహ్మవిషయత్వ ప్రసిద్ధిశ్చానన్దమయః పరం బ్రహ్మ. సచ * ఆనన్దో బ్రహ్మత్వ త్రానన్దశబ్దో వ్యానేన్దమయశబ్ద
వత్ వాక్యాకోశపర ఇతివాచ్యం - * అన్నం బ్రహ్మ * ప్రాణో బ్రహ్మత్వాది విజ్ఞానానన్దమివ * ఆనన్దో బ్రహ్మతివిజ్ఞానానన్దం భృగోర్వ

తస్మాదవిద్యాపరికల్పితవిధివిధిశ్రద్ధేవాదిభేదభిన్నస్యజీవాత్మనస్సాన్వితావికంఠాపమఖణ్డైకరసం సుఖైకతాన

మానందమయభివ్యవృత్తితత్త్వానందమయఃప్రత్యగాత్మ.

ఏవం ప్రాప్తైప్రచక్షుహే (ఆనందమయాభ్యాసాత్) ఆనందమయఃపరమాత్మా. కుతః. అభ్యాసాత్ - * నైషానందస్యస్థిమాంసాభవతీత్యారభ్య *యతోవాచోనివర్తంత్యైత్యేవమనైవవాక్యేన శత

లుఃశోపసత్త్వగావాత్. సహిఃకరద్విజ్ఞాయపునరేవవరుణంపిరముపససాకేతిపునశ్చ్యుయితే. ఏతత్ కంఠవతిః*అన్నంబ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానాదిత్యత్ర కిమన్మాద్యుపలక్షితే బ్రహ్మవేదనము కం- ఉత్తాన్నమయదౌ బ్రహ్మబుద్ధ్యవతరణం. అద్యేన్మం బ్రహ్మేతిజ్ఞానానందరంబరుణాపసత్త్వస్యాత్- ఉపలక్షణభూతేన బ్రహ్మణః ప్రతిపన్నత్వాత్. ద్విలీయోహ్యనందవిషయ బ్రహ్మబుద్ధిర్యథార్థత్వంస్యాత్ - పునర్వరుణాపసత్త్వగావాదితి. కించ- * ఆనందో బ్రహ్మేత్యత్రానందకల్యణ బ్రహ్మచరత్వంయన్మాభిదేవవ్యాఖ్యాతం - ఉత్తరహి * యఃతుభారవీచారుణీవిద్యా ఆనందో బ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానాదితస్యాంమయతోన్మత్రవణాత్ ప్రియఃరస్తాద్యత్తవణాప్యయ క్రమానన్దస్య బ్రహ్మత్వమితి. అతశ్చ *ఆనందో బ్రహ్మేత్యస్యవాక్యస్యపరమాత్మచరత్వాత్ స్థానప్రమాదేన *ఆనందమయమాత్మానమిత్యత్రానందమయశబ్దోపివరమాత్మపరః. ఆనందమయస్యశోభ్యర్థ్యంచతదనుగుణసంసారనిర్వరణాదిరూపమితిచానుసంధేయం. ప్రత్యగాత్మస్వరూపమితిచానుసంధేయం. అనందమయఃకల్యణస్యనుభవతత్వారంభోపలభ్యతేతిశబ్దాచనపరకాపూర్వపక్షముపసంహరతి (తస్మాదితి) *అన్యస్త్రియమితిసంబంధతాచిన్యాపస్యావ్యతిరేకప్రవీణే, ర్భిహ్మవిషయస్యోపనితనశ్లోకస్య ఆనందమయవిషయత్వాభావేనపుచ్చతయోక్తబ్రహ్మణివప్రధానత్వావగమాత్, ప్రియమేవాదిరూపేణలోకవిదితస్యానందమయస్యసద్భావాసద్భావజ్ఞానాశక్త్యానుపపత్తేః, నిరవయవస్యపరమాత్మనోన్మయత్వానుపపత్తే, రవికారస్యవికారీత్యానుపపత్తేః*తస్యైషవివశాలీరత్రైత్యానందమయవిషయవాక్యావగతస్యాత్మానందస్యపరమాత్మతయోన్మయస్యపరమాత్మత్వానుపపత్తేః*అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానందమయామెశుభ్యదైమితి శ్రుతస్యశోభ్యర్థ్యస్యనిత్యశుభ్యపరమాత్మస్యనుపపత్తే, శ్చనానందమయఃపరమాత్మా-అపిశుభ్యతయోన్మిష్టమేవ బ్రహ్మపరమాత్మైతిపుచ్చబ్రహ్మవాదహేతుసంగ్రహః. ప్రకరణస్యప్రసాదసతికైస్సాన్వయవైశ్చిరఃపక్షాదిరూపణపరత్వాత్, తదనంతయా అత్తశబ్దవ్యాఖ్యానస్యానందమయేవరసితత్వాత్, దన్నమయాదివిషయాణాం ప్రకరణశ్లోకానాంపుచ్చపద్విషయత్వాత్, కారణత్వప్రతిపాదకే * సాకామయతే త్యనంతరాకృత్యేనపుచ్చిజ్ఞానేన ప్రధానప్రకృతార్థపరామర్శినాతచ్చబైభావ్యవహితస్యానందమయవైశ్వవత్త్వంయన్మత్వాత్, *ఆనందో బ్రహ్మేత్యానందకల్యణస్య బ్రహ్మచరత్వాభ్యుపగమాత్ * ఆనందో బ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానాత్ * ఆనందమయమాత్మానఘోషసంగ్రహేత్యానందమయశబ్దయోరేకాగ్రతేనానందమయశబ్దస్యాపివర బ్రహ్మచరత్వాత్, ఆనందమయశబ్దతుల్యధానందకల్యణావ్య బ్రహ్మజ్ఞానానందరంబరుణాపసత్త్వశ్రవణాత్, మాత్రస్యాచరస్యాత్, స్వస్మాదసతి కస్మాన్వయవైవశ్చిరఃపక్షపుచ్చాదిరూపణపర ప్రకరణానుగుణ్యేనపక్షీనిర్దేశస్యసముదాయసముదాయాభావనిబద్ధనతోన్మయపత్తే, రానందమయాత్మబ్రహ్మశబ్దానామైకార్థ్యేనతేష్వనంతరేషువిషయశ్లోకేనిర్దేశస్యయన్మత్వాత్, దశపచ్చిన్నానందస్యాప్రసిద్ధతేన*ఆనందో బ్రహ్మేత్యుక్తతయోన్మయశబ్దపుచ్చబ్రహ్మణివప్రధానత్వావాసద్భావశక్త్యాసంభవాత్, దవయవత్త్వవదవయవిత్యేనరూపణసంభవాత్, దానందమయభివ్యవృత్తిమయట్పత్రిత్యయస్యస్వాత్మకతేనప్రాచుర్యార్థతేనవాచికారపరత్వాభావేన బ్రహ్మణోన్మిష్టకారత్వావిరోధాత్, *తస్యైషవివశాలీరత్రైతివాక్యస్యానన్యాత్వత్వప్రతిపాదనపరత్వాత్, * అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానందమయామెశుభ్యదైమితి శ్రుతశోభనంతతద్వత్త్వనుగుణం. కార్యమితి ప్రత్యగాత్మత్వపక్షేనసంసారనిర్వరణేనశోభ్యత్వాత్తదతి కత్వపక్షేభగవతః కాలవ్యక్తాదిరూపశోభ్యత్వస్య ప్రపదసాధ్యస్యోపపన్నత్వాత్, చానందమయానంతరీ క్తంపుచ్చ బ్రహ్మేత్యానందమయవివరమాత్మైతిపుచ్చబ్రహ్మవాదనిరాకరణయన్మత్వం గ్రహః. అత్రాద్యంహేతుషట్కంసిద్ధానసాధకం- ఇతరహేతుగణశ్శబ్దేతవిషయన్మత్వం క్రిపరహరపరః

అస్మిన్నుర్వపక్షే ప్రాప్తేన్దిధానమాత్రమవతారయతి (ఏవం ప్రాప్తఇతి) తత్రప్రతిజ్ఞాంశంసాధ్యసమర్పకపదేనపూరయకావ్యాచక్ష (ఆనందమయఇతి) ఉత్తరాధికరణే *జీవవ్యవదేశాచాన్యభివ్యవృత్తిశబ్దః ప్రయన్మత్వః- ఇహపదాకర్షణలభ్యోర్థః క్రిపరమాత్మైతి. యద్వా - పూర్వాధికరణమాత్రస్థయోర్వాశబ్దమితిపదయోరనుషజ్జలభ్యార్థమాహ (పరమాత్మైతి) యస్మిన్కల్యణవివప్రమాణంసభవతసహ్యశబ్దః- స్వయంప్రకాశప్రత్యక్షేనమానాదిభిస్సీధ్యతోజీవస్యాపితదశబ్దత్వముపపత్తే. యథాఅత్మసిద్ధా *ఏవమాత్మాస్వతస్సిద్ధ్యన్నాగమేనానుమానతః*యోగాభ్యాసభూసాన్వయప్రత్యక్షేణప్రకాశతేతి. యద్వా-ఏతదధికరణమాత్రస్థవివతేరభిసాధ్యాంశోన్మత్వపివతేతితత్త్వేతి ప్రాయోణో క్తంపరమాత్మైతి. అన్తరాత్మపరంపరాసమాప్తిద్యోతనాయాత్రపరమాత్మశబ్దేనభిన్మత్వః. అభ్యాసాదానందమయత్వం శ్రుతోప్రతీతం- అతఆనందమయత్వాపేక్షయాహేతునిర్దేశశక్త్యాప్రధానాసాధ్యాంశోహేత్వాకాక్షాంబుజ్జలయతి (కుతఇతి) సనుభేదవ్యవదేశస్య జీవాదస్యత్వేస్సుటతరతయారిపేక్షహేతుత్వాత్ స్వవాక్యత్వత్వాచ్చసవప్రథమంవత్త్వః - సతువాక్యానందస్థాన్మత్వం గ్రాహకయన్మత్వపేక్షోన్మత్వసః. నైవం - స్వవాక్యస్థాన్మత్వదవ్యవదేశాదపిస్వపక్షదేశముయద్వాద్యస్యప్రాచుర్యస్యోపపదసాపేక్షస్యాప్యాసన్నతరత్వాత్తద్వివరణరూపస్య నిరతయదశాశిరస్సాన్వితానందమయప్రథమంహేతుతయావత్త్వంయన్మత్వాత్. కస్యాభ్యాసాదిత్యకాక్షాంపూరయకాహేతుపదంవ్యాచక్షే (నైషానందస్యేతి) అభ్యాసః- గుణసం. అవృత్తిః. *యతోవాచోనివ రనభివరాలీరమవి. పే. తనిరతిశయదశాశిరస్సు-ఇత్యుక్తం. *సవికో బ్రహ్మణివకల్యణస్యాన్మత్వం ప్రత్యాభివ్యవృత్తిమయశబ్దత్వం. శత.

ప్రాణమయేత్వగత్యాస్వాధికతాశ్రీయతే- ఇహతుతద్వతోజీవస్యసమ్మువాన్నానధ్యంన్యాయ్యం. బద్ధోము క్తశ్చప్రత్యగాత్వాజ్ఞాతేవేత్యభ్యధిష్టహి. ప్రాణమయాదౌచమయఃసర్వసమ్మువో2న నైరమేవవత్సృతే. కథంత ర్హివిజ్ఞానమయవిషయశ్లోకే *విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతఇతి కేవలవిజ్ఞానశబ్దోపాదానముపపద్యతే. జ్ఞాతురేవాత్మన స్వరూపమపి స్వప్రకాశతయా, విజ్ఞానమిత్యచ్యతఇతిదోషః. జ్ఞానైకనిరూపణీయత్వాచ్చజ్ఞాతుస్వరూప స్య- స్వరూపనిరూపణధర్మశబ్దాహిధర్మముభేదధర్మిస్వరూపమపి ప్రతిపాదయన్తి- గవాదిశబ్దవత్. *కృత్యల్యు టోర్థమపశమితివాకర్తరిల్యుడాశ్రీయతే. నన్వాదిత్వంవాశ్రీత్య *నన్దిగృహీత్యాదివాకర్తరిల్యుః. అతపవ చ *విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేకగ్గణితనుతేపిచేతియజ్ఞాదికర్తృత్వంవిజ్ఞానస్యశ్రూయతే- బుద్ధిమాత్రస్యహినక ర్తృత్వంసమ్మువతి. అచేతనేషుహిచేతనోపకరణభూతేషువిజ్ఞానమయాత్ప్రసేవ్యన్నమయాదిషు నచేతన ధర్మభూతంకర్తృత్వంశ్రూయతే. అతపవచేతనమచేతనంచస్వాసాధారణైర్నిలయనత్వానిలయనత్వాదిభిర్ధ ర్మవిశేషేర్విభజ్యనిర్దిశద్వాక్యం *విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేతివిజ్ఞానశబ్దైనతన్మణంచేతనంవదతి. తథా2 నైర్యామి బ్రాహ్మణే *యోవిజ్ఞానేతిత్థనిత్యస్యకాణ్యపాతగతస్యపర్యాయస్యస్థానే *యఆత్మనితిత్థనితిపర్యాయమథీ యానామాధ్యనినాఃకాణ్యపాతగతంవిజ్ఞానశబ్దనిర్దిష్టంజీవాత్మేతిస్ఫుటికుర్వన్తి. విజ్ఞానమితిచనపుంసకలిజ్ఞంవస్తు త్యాభిప్రాయం. తదేవంవిజ్ఞానమయాజ్ఞేవాదన్యస్తదన్తరఃపరమాత్మాఆనందమయః. యద్యపి *విజ్ఞానంయజ్ఞం

(ప్రాణమయేత్వతి) అగత్యా- వికారప్రాచుర్యాద్యధ్ధా నైరాసంభవాత్. పక్షేతద్వైషమ్యమాహ(ఇహత్వతి) (తద్వతఇతి) ప్రాచుర్యార్థత్వంసంభవతీ త్యర్థః. నాత్రమయఃసర్వసంభవతి - జ్ఞప్తిమాత్రస్వరూపోహ్యత్వా- జ్ఞాతృత్వంహికాల్పనికం - ముక్తావస్థాయాంతదపినాశ్రీత్యత్రాహ (బద్ధఇతి) ప్రాణమయాదౌస్వాధికతమ్భుపగమ్యపరిహరణి క్తః. అభతదేవనాశ్రీత్యాహ (ప్రాణమయాదావతి) విజ్ఞానమయశబ్దస్యతద్విషయశ్లోకస్థవిజ్ఞాన శబ్దసమానార్థత్వాన్మయఃస్వాధికతఇత్యుప్రాయేణపుచ్చతి (కథంతర్హితి) ఉపపద్యతే- నహివిజ్ఞానస్యవిజ్ఞానా నైరాశ్రయత్వంసంభవతీతిభావః. వి జ్ఞానమయశబ్దస్యజ్ఞాతంప్రవృత్తానిమిత్తందర్శయతి (జ్ఞాతురేవేతి) ఏవకారశ్శబ్దేతిరోధాభావద్యోతకః. అపిశబ్దఃస్వరూపధర్మయోర్నిమిత్తసాధారణ్యపరః. జ్ఞాతృశబ్దమల్యధికతయాపినిర్వాహందర్శయతి (జ్ఞానైకేతి) తత్వేకిమిత్యత్రాహ (స్వరూపేతి) స్వరూపనిరూపణధర్మశబ్దాః- అయతనీర్ధధ ర్మవాచిశబ్దాః. ఆకృతినయవిషయతయాసంప్రతిపన్నంశబ్దంనిదర్శయతి (గవాదీతి) ఏవంసౌత్త్వన్యాయాభ్యాం ద్విధానిర్వాహణి క్తః. అథకాబ్జమ ర్యాదయాద్విధానిర్వాహమాహ (కృత్యేతి) ప్రథమేవక్షేకర్తృపరత్వంకల్పనీయం - ద్వితియేగణాన్తర్భావకల్పనీయఇత్యుభయత్రాశ్రయణశబ్ద ప్రయోగః. ప్రత్యక్షైనుగుణ్యాత్, శ్రుత్యైస్తరప్రత్యభిజ్ఞానాత్, ప్రథమశ్రుతత్వా, త్వీకృతిస్వారస్యా, త్వీత్యయానర్థక్యానుపపత్తే, శ్చప్రబల విజ్ఞానమయశబ్దానురోధేనవిజ్ఞానశబ్దానిర్వాహ్యఇతిభావః. స్వవాక్యస్థంయత్వస్తరమాహ (అతపివేతి) అతపివ - విజ్ఞానశబ్దస్యచేతనపరత్వాదేవే త్యర్థః. యజ్ఞాదికర్తృత్వేశ్రుతేకథంవిజ్ఞానశబ్దవాచ్యస్యచేతనత్వమిత్యత్రాహ (బుద్ధిమాత్రస్యేతి) బోధరేవహికర్తృత్వంప్రత్యక్షశ్రుతిభిస్సన్మత్రై శ్చసిద్ధమితిభావః. ననుసర్వేషాంస్వవ్యాపారకర్తృత్వమస్తి. సత్యం- నాత్రతావన్నాత్రంవివక్షితం - కింతుచేతనసాధారణకర్తృత్వవిశేషఃప్రయ త్తాధారత్వలక్షణః-యజ్ఞాదికర్తృత్వమితిమన్యక్తం. అత్రవిజ్ఞానశబ్దాన్వారస్యముభయారంభవిశిష్టం-యజ్ఞాదికర్తృత్వాన్వారస్యంతుపరస్మాదికం. నను *అద్యతేతిచభూతానీత్యన్మయఇవప్రాకరణికమాపచారికంకర్తృత్వముపకరణత్వావిశేషాదుద్ధేరపిస్మాదిత్యత్రాహ (అచేతనేషుహితి)వా ధకాభావేనమృతచారవివదోషః- సచప్రకరణానువృత్తశ్చేతోన్యధవస్యాన్యత్. సచతదనువృత్తిః - ప్రాణమయేమనోమయేచతస్యచిచ్ఛత్వాదిత్య భిప్రాయః. విజ్ఞానశబ్దస్యచేతనపరత్వేప్రయోగా నైరందర్శయతి (అతపివచేతనమితి) అతపివ- విజ్ఞానశబ్దస్యచేతనపరత్వాదేవేత్యర్థః. (చేతనమచేతన జ్ఞేతి)నన్య నైకరణాన నైకరణవిభాగోత్తక్రియతే-కింతుచిదచిద్విభాగవివేతిభావః. కుతఇత్యత్రాహ (నిలయనత్వేతి)అచిద్వికారవిశేషస్యానైకరణ స్య *జీవభూతాంమహాబాహుయయేదంధార్యతేజగదితి ప్రకారేణచేతనధార్యస్యవిశ్వనిలయనత్వాదాగాత్, పరేణతస్యసత్యత్వానభ్యుపగమా, చేతిభావః. విజ్ఞానశబ్దస్యసంవిత్పరత్వమప్యన్యక్తం-అనుప్రవిశ్యేత్యనేనానుప్రవేశశ్రవణాత్. నహిసంవిద్రూపలత్వాత్తా నైరవ్యాప్యతయా ౨భిమతఃపరస్య. విజ్ఞానశబ్దస్యచేతనపరత్వేప్రయోగా నైరందర్శయతి(తథేతి)విజ్ఞానశబ్దస్యాత్మశబ్దస్థానేశ్రుతత్వాద నైకరణపరత్వమునుపపన్నం. న చాత్మశబ్దోఽప్యనైకరణపరః- విజ్ఞానశబ్దమత్తస్యాపితత్రాస్వరత్వాత్. యథాజ్ఞాయతేనేనేతిభ్యుత్పత్త్యాశ్రయణంవిజ్ఞానశబ్దస్యశిష్టం- తద్వచ్యేతన వ్యుతిక్తేష్యాత్మశబ్దాపిహ్యస్వరసః. అనైకరణపరత్వేవిజ్ఞానాత్మశబ్దయోద్వయోరంభస్వావస్థం- చేతనపరత్వేతువిజ్ఞానశబ్దమాత్రాస్వారస్యంసంతుద్వ యోరితివిశేషః. అత్రాత్మశబ్దస్యపరమాత్మతయాస్వాధిమతసంవిత్పరత్వంచపరేణదర్శయచం- *యఆత్మనితిత్థనిత్యత్రాత్మాన్తరస్థితీశ్రవణాత్- ఆ త్మాన్తరవ్యాప్యస్యపరమాత్మత్వాసిద్ధేః. సర్వత్రప్రయత్నస్యవిజ్ఞానశబ్దస్యల్యుప్రీత్యయా నైవేవిశేష్యనుగుణలిజ్ఞత్వాదాత్మవిషయస్యతస్యకథం పుంసకత్వమిత్యత్రాహ(విజ్ఞానమితి) ఉపపాదితమర్థంపరమసాధ్యేనఘటయతి (తదేవమితి) తత్-ఉక్తోపపత్తిభిః. ఏవం-విజ్ఞానశబ్దస్యచేతనపరత్వసిద్ధే రిత్యర్థః. శ్లోకస్థవిజ్ఞానశబ్దస్యజ్ఞాతృపరత్వోపపాదనేనవిజ్ఞానమయశబ్దస్యజ్ఞాతృపరత్వముక్తం. అథశ్లోకస్యజ్ఞాతృపరత్వాభావేపివిజ్ఞానమయశబ్దస్యజ్ఞా తృపరత్వమాహ(యద్యపితి)మయ ర్దహితవాక్యేతద్గఃపరిత్యక్తఇతితద్వత్వవివాక్యేససత్వాభ్యుత్పత్తిర్థః. తర్హిప్రాచుర్యస్యశ్లోకస్యచకథమైకార్థ్యమి

తనుతత్త్వేనోకేనానమానమేవోపాదీయతే-నజ్ఞాతా-తథాపి *అన్యోన్యరూపవిజ్ఞానమయితద్యాకజ్ఞా
తైవోపదిశ్యతే. యథా*అన్నాద్వైప్రజాఃప్రజాయస్తథిత్యన్యోకేవేవలాన్యోపాదానేపి *సవాపషపురుషో
న్నరసమయిత్యన్యోనాన్నమాత్రంనిర్దిష్టం- అపితుతన్మయః-తద్వికారః. ఏతత్సర్వంహృద్విధాయమానకార
స్వయమేవ *భేదవ్యవధేశాదిత్యనన్తరమేవవదతి. యదుక్తంజగత్కారణతయానిర్దిష్టస్య *అనేనజీవేనాన్త
నానుప్రవిశ్య *తత్త్వమసీతిచజీవసామానాధికరణ్యనిర్దేశా జ్ఞాతా-రణమపిజీవస్వరూపాన్నాతిరీచ్యత ఇతి
కృత్వాజీవస్వైవస్వరూపం *బ్రహ్మవిదాపోతివరమితిప్రక్రమ్యనుభూద్వ్యావృత్తీన్వేనానన్తమయిత్యన్యస
దిశ్యత ఇతి-తదయుక్తం- జీవస్యచేతనత్వేనత్యపి *తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితదైజోస్యజతేతి స్వస
జగల్బుపూర్వకానన్తవిచిత్రస్మష్టియోగానుపపత్తిః. శుద్ధావస్థస్యాపిహితస్యసర్గదిజగద్వ్యాపారాసమ్భవో
*జగద్వ్యాపారవర్జం *భోగమానసామ్యలిక్తాదిత్యత్రోపపాదయిష్యతే. కారణభూతస్యబ్రహ్మణోజీవస్వ
రూపత్వానభ్యుపగమే *అనేనజీవేనాన్తనా *తత్త్వమసీతిసామానాధికరణ్యనిర్దేశఃకథముపపద్యత ఇతిచేత్. క
థంవానిరన్తసఖలయోషగద్ధస్య సత్యసజగల్బుస్యసర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తైరనవధికాతిశయాసజ్ఞేయకల్యాణగుణగ
ణస్యసకలకారణభూతస్యబ్రహ్మణః నానావిధానన్తమఃఖాకరకర్తృధీనచిత్తనిమిషితాదిసకలప్రవృత్తిజీవస్వ
రూపత్వం. అన్యతరస్యమిథ్యాత్వేనోపపద్యత ఇతిచేత్-కస్యభోః. కింహేయసమ్బద్ధస్య-కింవాహేయప్రత్యసీ
కకల్యాణైకతానస్వభావస్య. హేయప్రత్యసీకకల్యాణైకతానస్యబ్రహ్మణోనాద్యవిద్యాశ్రయత్వేనహేయ
సమ్బద్ధమిథ్యాప్రతిభాసామిథ్యరూప ఇతిచేత్. విస్తృతిషిద్ధమిదమభిధీయతే-బ్రహ్మణోహేయప్రత్యసీకకల్యా
ణైకతానత్వం, మనాద్యవిద్యాశ్రయత్వేనానన్తమఃఖవిషయమిథ్యాప్రతిభాసాశ్రయత్వం, చెతి. అవిద్యాశ్రయత్వం
తత్కార్యదుఃఖప్రతిభాసాశ్రయత్వంచైవహిహేయసమ్బద్ధః. తత్సమ్బద్ధత్వంతత్ప్రత్యసీకత్వంచవిరుద్ధమేవ.
తథాపితస్యమిథ్యాత్వాన్నవిరోధ ఇతిమావోచః-మిథ్యాభూతమవ్యపురుషార్థపవ- యన్నిరసనాయసర్వేవేదా

త్యత్రాహ (యథేతి) పూర్వవాక్యోక్తాద్భేదశబ్దయత్వానోక్తస్యతదైకార్థ్యం-యథాన్తమయవిషయస్థోకస్యేత్యర్థః. తన్మయఇతి ప్రతివాక్య
గతమయదధానూపాద్యః. తద్వికారఇతితద్వ్యాఖ్యానం. ఉక్తార్థజాతస్యఉత్పత్తి తత్త్వశక్త్యాంపరిపూర్ణ వ్యాఖ్యానమనసూత్రావధానిత్వంపదర్శ
యితుమాహ (ఏతత్సర్వమితి) *తస్మాద్వాపితస్మాద్విజ్ఞానమయాదివాక్యంజీవపరయోర్భేదప్రతిపాదకంపదకానూత్రకారోవిజ్ఞానశబ్దస్యజ్ఞాతృచ
రత్వంతదుపసత్తిశ్చహృద్నిదగదేవవదతీత్యర్థః. పూర్వపక్షేజీవసామానాధికరణ్యం శారీరత్వశ్రవణంచహేతుద్వయముక్తం-తత్సామానాధికరణ్య
స్యభేదావసాత్వముపపాదయితుంయదుక్తమిత్వాదినోపదిశ్యత ఇత్యన్వేనానూదితంపూర్వపక్షహేతుందూషయతి(తదయుక్తమితి) ప్రాకరణికవాక్యైః
సమానాధికరణపదప్రాతిపదికాంశేనచవిరుద్ధభర్తృభ్యాసప్రతిపత్త్యాభేదసిద్ధిః కాలాత్యయాపదిష్టహేతువిషయోక్తహేతుర్నసాధ్యసాధకఇతిమా
ణంవత్తుంతత్వదోషస్థాప్యవిశేషవమర్పకైఃప్రాకరణికవాక్యైఃపరాభివ్రతైకవిరుద్ధభేదసిద్ధిందర్శయతి(జీవస్యేతి)ప్రశంయదశాయాముపసంహృతకరణ
శేబరస్యకర్తృవశ్యస్యసంకల్పమాత్రేణవిచిత్రజగత్సర్వాయోగాద్భేదస్యప్రక్షుత్వమనుపపన్నమిత్యర్థః. శుద్ధావస్థస్యసంభవతీత్యత్రాహ (శుద్ధేతి)ఉక్తం
వరీతుంశబ్దతే (కారణేతి) సమానవిశత్వనగతైకోపసత్తికథమిత్యర్థః. (కథంవేతి) ప్రాతిపదికావగతవిశేషజ్ఞాన్వయఃకథమిత్యర్థః. నిరస్తేత్వాదిష
న్తత్పదప్రాతిపదికావగతవిశేషజ్ఞాన్వయోదర్శితః. *తదైక్షత *అస్యజతేతియథాసంకల్పంజగత్సృష్టిశ్రవణేనసత్యసంకల్పాదిగుణానామిరోహ
త్వావగమాత్తిరోధాయకహేయసంబధానర్హత్వమధ్యసిద్ధమితిప్రాయేణనిరస్తేభితిరోహగర్భత్వముక్తం. జగద్వ్యాపారాపయికుణానరాజామ
ప్రకణ్ణోక్తానాంపద్విద్యాన్యాయాంకలిసామాన్యనయాదగ్ధసిద్ధత్వమగ్నిత్రేతోక్తమనవధికైతి. చ్యవమృదప్రాతిపదికావగతవిశేషజ్ఞాన్వయోదర్శితఃనా
విధేతి. జీవస్వరూపత్వం-జీవేనసహస్వరూపైకత్వం. జీవత్వమిత్వమైవశరీరకత్వప్రతిపత్తిశ్రవణవలీలత్వావృత్త్యర్థంజీవస్వరూపత్వమిత్వ
ం. సాక్షాత్పరాభిమతంపదద్వయావగతవిశేషణపరిత్యాగపక్షంమాషయిష్యకసంభావితంపదద్వయంశబ్దతే (అన్యతరస్యేతి) తత్త్వంపదప్రతి
ష్టవిశేషణయోరన్యతరస్యేత్యర్థః. వికల్పయతి (కస్యేతి) ప్రత్యక్షసిద్ధాగమసిద్ధత్వన్తత్వదావగతవిశేషణజారండుస్వజమితిభావః. సహేతుకమి
చ్ఛంపరేణప్రథమశిరుపరిగ్రహంశబ్దతే (హేయప్రత్యసీతేతి) హేయం-దుఃఖం. మిథ్యాప్రతిభావః-తాక్షిజ్ఞానం. స్వతశ్చుద్ధస్యపటస్యా
ధికమానిస్యవ, త్వరమార్థతోనిర్మలస్యస్ఫటికస్యాభ్యాసాదరుణీమవ, చ్చబ్రహ్మణోనిర్దోషకల్యాణైకతానత్వంహేయసంబద్ధస్యస్వాభావికాపాదకవి
రోగేనపరమాధ్యాపరమాధ్యభాగేనవాచిరుద్ధంఉచయోరపిస్వాభావికత్వసత్యత్వావ్యుపగమేహిరోధఇతిశబ్దాన్నిత్రేతా. మాషయతి (విస్తృతిషు
తి) విస్తృతిషుధముపపాదయతి (అవిద్యాశ్రయత్వమితి) నకేవలందుఃఖమేవహేయం-అపితుతద్ధేతుతత్ప్రతిభాసావపిహేయాదిత్యర్థః. తదుక్తిం
ప్రత్రాహ (తత్సంబద్ధిత్వమితి) అవిద్యాతత్తార్థమఃఖతత్ప్రతిభాసరూపహేయసామాన్యత్వయత్వం తత్ప్రత్యసీకత్వంచవిరుద్ధమిత్యర్థః. సంబద్ధమి
థ్యాత్వాదవిరోధంశబ్దతే (తథాపితి) తథాపి-అవిద్యాదీనాంహేయత్వేపి. తస్య-ఆశ్రయత్వస్వరూపసంబద్ధస్యేత్యర్థః. మాషయతి (మిథ్యా
భూతమపితి). ఆశ్రయత్వం మిథ్యాభూతమవ్యపురుషార్థఇత్యర్థః. అభిరుహితత్వముపపాదయతి (యన్నిరసనాయేతి) తతః కిమిత్యత్రాహ

నైతరభ్యంత్రాతిబ్రాహ్మే. నిరసనీయాపురుషార్థయోగశ్చ హేయప్రత్యసీకల్యాణైకతానతయావిరుధ్యతే. కింతుః- *యేనాశ్రుతం శ్రుతంభవతీత్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ *సదేవసోమ్యేదమ్మగ్రాసీదిత్యా దినా నిఖిలజగదేకకారణరాం, *తదైత్యతదహుస్యామితసత్యసజ్జ-ల్పతాం, చప్రతిపాద్యత్యైవ బ్రహ్మణః *తత్త్వమసీతసామానాధికరణ్యేనానన్తదుఃఖాశ్రయజీవైక్యం ప్రతిపాదితం. తదన్యథానుపపత్త్యాబ్రహ్మణప వావిద్యాశ్రయత్వాదిపరికల్పనీయమితిచేత్. శ్రుతోపపత్తయేష్యనుపపన్నంఽదుర్ధంఽచనకల్పనీయం. అథహేయ సమ్మన్దపవపారమార్థికః-కల్యాణైకస్వభావతామిథ్యాభూతా. హనైవంతాపశ్రయాభిహతచేతసోజ్ఞజీవ యిషయాశ్రవ్యతంశాస్త్రం-తాపశ్రయాభిహతిలేవతన్యపారమార్థికీ-కల్యాణైకస్వభావస్త్రాప్తిపరికల్పిత ఇతిబోధయన్సమ్యగజ్ఞేవయతి. అతైతద్దోషపరిణామీదయాబ్రహ్మణోనిర్విశేషవిన్నాశస్వరూపాతిరిక్తజీవ త్వదుఃఖత్వాదికం, సత్యసజ్జ-ల్పత్వకల్యాణగుణాకరత్వజగత్కారణత్వాద్య, పీమిథ్యాభూతమితికల్పనీయ మితిచేత్. అపహాభవతాంవాక్యార్థపర్యాలోచనమశలతా- ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానంసర్వస్యమి థ్యాత్వే సర్వస్యజ్ఞాతవ్యస్యాభావాన్నసేత్స్యతి. యతైకవిజ్ఞానంపరమార్థవిషయంతతైవ సర్వవిజ్ఞానమపి యదిపరమార్థవిషయం,తదన్తర్గతం, చ-తదాతజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానమితీశక్యలేవక్తం. సహిపరమార్థశుక్తికాజ్ఞా నేనతదాశ్రయమపరమార్థరజితంజ్ఞాతంభవతి.అథోచ్యేత- ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాలయమర్థః-ని ర్విశేషవస్తుమాత్రమేవసత్యమన్యదసత్యమితి. నతర్హి *యేనాశ్రుతం శ్రుతంభవతీత్యేకమతమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞా తమితిగ్రామ్యేత. యేనశ్రుతేనాశ్రుతమపిశ్రుతంభవతీతివ్యాప్యవాక్యస్యాధ్యః. కారణతయోపలక్షితనిర్విశేష వస్తుమాత్రమైవసద్భావశ్చేత్ప్రతిజ్ఞాతః - *యథాసోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేనసర్వం మృత్తయంవిజ్ఞాతమితిదృష్టా న్తోపిసఘటతే- మృత్పిణ్డవిజ్ఞానేనహి తద్వికారస్యజ్ఞాతతానిదర్శితా. తత్రాపివికారస్యాసత్యతాభిప్రతేతి చేత్ - మృద్వికారస్యరజ్జుసర్పాదివదసత్యత్వంశుశూర్యేరసిద్ధమితిప్రతిజ్ఞాతార్థ సమ్భావనాప్రదర్శనాయ * యథాసోమ్యైకప్రసిద్ధపదమన్యాసోనయన్యతే. నచ *తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానోత్పత్తేఃప్రాగ్వికార

(నిరసనీయేతి) ఏతదక్షణవల-మిధ్యాత్వంఽపివత్వవ్యాఖ్యాన-ఽతజ్ఞానభావ్యత్వం. ప్రథమనిరసనీయాభావాత్తన్నిరాసాయశాస్త్రాగ్రహ్యసన్యాతే. ప్రితిలేఖ మిధ్యాభూతస్యాపురుషార్థత్వమస్తి - సహ. నచేన్నిరసనీయత్వాభావాచ్ఛాస్త్రాగ్రహ్యనైయత్వం. ఆపురుషార్థత్వ మనీశేధ్యేయప్రత్యసీ కత్వవ్యాఖ్యాతో బుద్ధునిరతితి. తద్విరోధేపిహేయసంబద్ధస్యకుతిబలాదభ్యుపగ నవ్యత్వంశబ్దతే (కింకురతితి) పరిహరతి (శ్రుతోపపత్త యతితి) అనుపపన్నం - తర్కపరాభూతం. విరుద్ధం- ప్రమాణవిరుద్ధం. * అపహతపాపాః * విరోకోదిజిగుత్సః * ఏకమహి సర్వేభ్యఃపాపభ్య ఉదిపః * అనన్తస్సత్యః * అనీశయాకోచలముహూమాసః | జుష్టంయదావశ్యత్యన్యమాశం * అస్మాన్తాయాన్యజతే * తన్నింశ్చాన్యోమాయ యాసన్నిచుః * తమక్రమంపశ్యతి * అనారాంధేవతాం ప్రపద్యేతిత్యాదిశ్రుతిఽరోధః. ఏకస్మిన్కాహేయప్రత్యసీకత్వహేయాన్వదత్వాదివిరు ద్ధభర్తాస్వయానుపపత్తిస్తర్కవిరోధః. విరోధరంశబ్దతే (అధేతి) దూషయతి (హనైవమితి) శాస్త్రస్యప్రయోజనపర్యవసాయిత్వాభావాద ప్రామాణ్యంప్రసజేతిత్యర్థః. పరస్యనీధానభూతముఖయప్రహణంశబ్దతే (అతైవమితి) పరిహరతి (అపహాభవతామితి) అర్థనిష్కర్షోపయు క్తపదద్వయ, వాత్యై, తత్ప్రకరణ, ప్రకీరణాన్తరో, పనిషదన్తర, ప్రమాణాన్తర, తర్క, సామానాధికరణ్య, నిరూపణంపర్యాలోచనం. ప్ర థమమే తత్ప్రకరణోపక్రమవిరోధం దర్శయతి (ఏతేతి) సర్వసత్యత్వేపికథంసేత్సత్యతీత్యత్రాహ (యతైకేతి) పరమార్థవిషయ మిథ్యా విష యత్వేజ్ఞానయోగైర్వారూప్యంస్యాదితిభావః. (తదన్తర్గతంచేతి) పరిష్కర్ణానేనతద్యతాఃపురుషాజ్ఞాతాభవన్తి - సతుతద్వహిస్థాతిథావః. జ్ఞానస్వత దన్తర్గతత్వంతద్విషయాన్తర్గతత్వం. యద్వా - తదన్తర్గతం- సర్వమితిశేషః. పరమార్థవిషయంతదన్తర్గతమిత్వక్రమగ్ధంవ్యతిరేకేణోపపాదయతి (స హిపరమాణ్ధేతి) సహికుత్రిజతయోరేకధీవిషయత్వమిత్వర్థః. ఏకత్వసర్వత్వావస్థాభేదేసత్యపిథర్తాకృతేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానముపపద్యతే- జ్ఞాతత్వ సర్వత్వేహ్యేకాశ్రయవత్సనీ. సహిజ్ఞాతత్వవిశిష్టాకారేణసర్వత్వం - సర్వత్వవిశిష్టాకారేణజ్ఞాతత్వంవా. ప్రాగేవాయంమయాజ్ఞాతఇతిహిహిధి మాత్రమైవజ్ఞాతత్వం- సత్వేతదవస్థావిశేషవిశిష్టస్య- దేశకాలాదిభేదాత్. సహిపూర్వమతత్కాలాదివిశిష్టతయాజ్ఞాతత్వం. బ్రహ్మైకమేవసత్యమితి జ్ఞాతేఅన్యన్యత్వాత్వేనజ్ఞాతంస్యాదితిశబ్దతే (అభిప్రేతేతి) పరిహరతి (సతర్హితి) సర్వంమిథ్యాత్వేనజ్ఞాతంభవతిహిహిసర్వంనివృత్తంభవతిహివా శ్రూయేతేత్యర్థః. ఏవంచార్ధైసమిథ్యాత్వేనేపదస్యాధ్యాహరః, ధర్మస్తరవిషయతయాజ్ఞానశబ్దయోగైర్వారూప్యం, స్వరసతః ప్రాచ్యంహిజ్ఞానైక రూప్యం- తత్పశ్యజ్యతే. జ్ఞాతంభవతీతిజ్ఞాతృజ్ఞేయతదవచ్చిన్నజ్ఞానాభావాన్నివృత్తిక్షణా, చేతి దోషత్రయమభిప్రేతం. శ్రూయమాజ్ఞాన్వయప్ర కారస్యపరవిరుద్ధతామాహ (యేనేతి) ఏవంప్రతిజ్ఞానాకృత్యాసార్వస్యముక్తం. అభ్యుపాస్తవాకృతాననుగుణత్వమాహ (కారణతయేతి) అనుబిత్వ ముపపాదయతి (మృత్పిణ్డేతి) సహికుత్రిజ్ఞానాన్తరజితమిత్వత్వేమృత్పిణ్డజ్ఞానార్థబాధినివృత్తిర్నిదర్శితేతిభావః. దృష్టానావిరోధంశబ్దతే (తత్రాపీ తి) ప్రసిద్ధపదమన్యాసానుపపత్త్యాదూషయతి (మృద్వికారస్యేతి) మృద్వికారాసత్యత్వమనుమానాదిసావగతమిత్వత్రాహ (సచేతి) అననుగృహీత

జాతస్యాసత్యతామాపాదయత్తర్కానుగృహీతమననుగృహీతంవా స్రమాణముపంభామహాభి. అయమన్తః
 *తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యభివ్యక్తవత్సృతే. తథా *సంజేవనోమ్యేకసగ్రహసేదేకేమేవాద్వితీయం *త
 దైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతతతైజోస్థజత *హస్తాహమిమాస్మిన్ దేవతాఅనేనదేవేనాచ్చనానుప్రశస్య
 నామరూపేవ్యాకరవాణ *స్సన్దలాసోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సర్వఃప్రాణిబలకాప్యమిదం
 సర్వమిత్యాదినాఽస్యజగత్సదాత్మకతా, సృష్టేఃపూర్వకాలేనామరూపవిభాగప్రమాణం, జగదుత్పత్తౌసమ్భ
 వివాచ్యస్యబ్రహ్మణస్త్వవ్యతిరక్తనిమిత్తావ్రాతసమేక్షత్వం, సృష్టికాలేహమేవానన్త్యేరస్రమాణేణహం
 స్యామిత్యనన్యసాధారణసజ్జల్పవిశేషో, యథా సజ్జల్పసంపదవిప్రత్యక్షానాంవిలక్షణప్రసవశేషవిస్తా
 సృష్టి, సమస్తైష్యచేతనేమవస్తుమస్వాత్మకజీవానుప్రవేశేనానన్తనాహరూపవ్యాకరణం, స్వవ్యతిరక్తస్వస
 మస్తస్యస్వమూలత్వం, స్వాయచ్ఛత్యం, స్వప్రవర్త్యత్వం, స్వేనైవజీవనం, స్వప్రశస్త్యమిర్యాచ్యనన్త
 విశేషాశ్చాస్మైశ్శసమధిగమ్యః ప్రతిపాదితాః తత్సమస్తైతయాప్రకరణాన్తరేష్యవ్యవహతపాశ్చత్వాదినిరస్త
 నిఖిలదోషతాసర్వజ్ఞతాసర్వేశ్వరత్వసత్యకామత్వసత్యసజ్జల్పత్వసర్వాసత్వకరణనిరతిశయానన్తయోగా
 దయస్సకలేతరప్రమాణావిషయా సుహప్రశఃప్రతిపాదితాః ఏవమనన్యగోచరానన్తవిశేషవిస్తాప్రకృతప్ర
 వృత్తపరామర్శితచ్ఛబ్దస్థ నిర్విశేషవస్తుమాత్రావదేశపరత్వమసక్తతత్వేనోన్మత్తప్రలపిరాయేత. త్వంపదం
 సంసారిత్వవిశిష్టజీవవాచితస్యాపినిర్విశేషస్వరూపోపస్థాపనపరత్వేస్వాన్తఃపరిత్యక్తస్యాత్. నిర్విశేషప్రకా
 శస్వరూపస్యచవస్తునోహ్యాదివ్యయాలిరోధానంస్వరూపనాశప్రసక్త్యాదిభిర్నసమ్భవతీతిసూర్వమేవోక్తం. ఏ
 వంచసతీసమానాధికరణవృత్తయోప్రత్యక్షమితిద్వయోరపివయోగ్ముఖ్యాన్తపరిత్యాగేన లక్షణాచసమాప్ర
 యణీయా. అథోచ్యేత-సమానాధికరణవృత్తానామేకార్థప్రతిపాదనపరతయావిశేషణంశే లాత్పర్యాసమ్భ
 వాదేవవిశేషణనివృత్తిర్వస్తుమాత్రైకత్వప్రతిపాదనాన్నలక్షణాప్రసక్తః. యథా సీలముత్పలమితిపదద్వయ
 స్యవిశేష్యైకత్వప్రతిపాదనపరత్వేనసీలత్వోత్పలత్వరూపవిశేషణద్వయంనదవత్సృతే- తద్వివక్షాయాంహిసీ
 లత్వవిశిష్టాకారేణోత్పలత్వవిశిష్టాకారవ్యైకత్వప్రతిపాదనంప్రసక్త్యేత. తత్తనసమ్భవతి - సహివైల్యవిశిష్టా
 కారేణ తద్వస్తూత్పలవదేనవిశేష్యతే- జాతిగుణయోరన్యోన్యసమవాయప్రసక్తౌత్.

మిలజ్జాతైక్యబుద్ధిపాతప్రతిమా ప్రజనకంవివక్షితం. ఉపశంభవాక్యాపర్యాలోచనాందర్శయతి (తథేతి) సదాయకత్వఫలతంస్వప్రవర్త
 త్వంస్వేనైవజీవనంచ- ప్రశాసనేనహిధారణం- భృత్యాచతజ్జీవనం. నిఘ్నాధాయగుణానువాదబుద్ధిశక్త్యాచ్యుదాసాయాహ (నాన్తైశ్చేతి)సహి
 ధేరనువాదిత్వమితిభావః. శ్రుత్యస్తరాపర్యాలోచనాందర్శయతి (చత్వంబుధితయాప్రకరణాన్తరేష్యవీతి) అపహతపాశ్చత్వాదిరూపానిరస్తనిఖి
 లదోషతేత్యర్థః. అపూర్వతాలక్షణంజేమతాత్పర్యలింగందర్శయియంసకలేతరప్రమాణావిషయాభివ్యక్తం. చతఃపిమిత్యాకాక్షాంపూరయకాచదద్వ
 యపర్యాలోచనాభావందర్శయతి (ఏవమితి) ఏవమనన్యగోచరానన్తవిశేషవిస్తాప్రకృతేత్యనేన ప్రాకరణికవాక్యవిరోధోవివక్షితః. ప్రకృతప్ర
 వృత్తపరామర్శితచ్ఛబ్దస్యేత్యనేనయత్తర్కాపిప్రకృతాకారవిశిష్టపరామర్శితయాతచ్ఛబ్దపున్యతివిరోధః. త్వంపదస్యాపివస్తుమాత్రపరిత్యేము
 ఖ్యాన్తప్రమాణమాహ (త్వంపదంచేతి) స్వాభిముఖ్యేతనన్త్యంశబ్దార్థః. అభిముఖ్యంచస్వవాక్యబోధ్యత్వం. బోధ్యత్వంచాజ్ఞాస్యసంసారిణఃస్వరః
 ప్రాప్తమితిభావః. తస్మాద్బోధనార్హతోపయోగాయకారవిశిష్టత్వమగ్నః- అతస్సపరిత్యక్తోభవతి. ప్రమాణతర్కాపర్యాలోచనాపూర్వకేత్యాహ (నిర్వి
 శేషేతి) పదద్వయనిమిత్తప్రహేనిర్విశేషత్వస్యబుద్ధిత్వాత్తదనుపపత్తిరూపతర్కాపర్యాలోచనందర్శితం. సామానాధికరణ్యుబాన్నిధ్యిశేషవన్తస్వ
 భ్యుపగమబుద్ధిశక్త్యాంపదద్వయలక్షణాలక్షణంమాషణమాహ (ఏవంచేతి) ఏవంచవత- నిర్విశేషస్వరూపోపస్థాపనపరత్వే.ముఖ్యాన్తసంబుధితయా
 వస్తుమాత్రావబోధనేఽభ్యుపగతేలక్షణాస్వీకారభివ్యక్తః. అభవరూపతముపన్యస్యతి(అథోచ్యేతేతి)సమానాధికరణవృత్తానామిత్యాదిగ్రహణక్షమిషయ
 సంగ్రహరూపః. (విశేషణంశేతాత్పర్యాసంభవాదితి) అన్యథావిశేషణమవత్వాదేకార్థత్వానిర్ధేయిభావః. పూర్వమపుక్తాదేవత్యేవకారాని
 సాయః. ప్రథమసూత్రేహిబహుళఉక్తిః. యద్వా- అన్యనైరవేక్ష్యపరవివకారః. (నలక్షణాప్రసక్త్యితి) వాచ్యమహిర్భూతప్రతిపాదనాదివిధా
 వః. ఏవంచక్షుషియంసంక్షేపేణోక్తమగ్నముపపాదయతి (యథేత్యాదినా) తత్ప్రమాణభావ్యైవప్రదాహరణవిశేషణంశేతాత్పర్యాసంభవనిర్ధం
 కృత్యాఉదాహృతః. కథంతత్ప్రవిశేషణంశావివక్షేత్యత్రాహ (తద్వివక్షాయామితి) ప్రసక్తస్యానిష్ఠతాందర్శయతి (తత్త్వితి) యగపదగ్రానే
 ఉద్దేశ్యోపాదేయవిభాగహినిప్రసక్తా, తదద్వయప్రకృత్యుపసాహితవిశిష్టకైవలమాశభిక్త్యాప్రతిపాద్యమానేవిశేష్యాంశస్యేవ విశేషణభూతపాతిగు
 ణాంశయోరవ్యైక్యప్రసక్తౌ, చ్చత్రమేతాభిధానపతీభ్యుపగతవ్యభివృద్ధినిధాయాహ (సహితి) క్రమపతీపితూర్వపదప్రతిపన్నాకారవిశిష్టస్వ
 పదాన్తప్రతిపన్నాకారవిశిష్టవస్తుతాదాత్మ్యంశిసమాసభిక్త్యాబోధ్యం- ఉత్పూర్వపదప్రతిపన్నేవిశిష్టవిశేషణాన్తరాన్వయభివేక్ష్యమగ్నిప్రే
 త్యప్రథమవిశేషణభూతపాతిగుణయోరవ్యైక్యప్రసక్తానిర్ధంబుద్ధ్యాద్విశిష్టోభివ్యక్తస్వసమవాయప్రసక్తమాహ (జాతిగుణయోరితి) తాత్పర్య

అతోసేలతోత్పలతోపలక్షితవస్త్రైకత్వమాత్రంసామానాధికరణ్యేనప్రతిపాద్యతే. తథాసోయందేవదత్త ఇ త్యతీతకాలనిప్రకృప్తదేశవిశిష్టస్యతేనైవయాపేణ సన్నిహితదేశవర్తమానకాలవిశిష్టతయాప్రతిపాదనానుపపత్తైరుభయదేశకాలోపలక్షితస్వరూపమాత్రైక్యంసామానాధికరణ్యేనప్రతిపాద్యతే. యద్యపిసేలమిత్యాద్యైకపదశ్రవణేప్రతీయమానంవిశేషణంసామానాధికరణ్యవేళాయాం విరోధాన్నప్రతిపాద్యతే- తథాపివాచ్యేన్ధ్రప్రధానాంశస్యప్రతిపాదనాన్నలక్షణా - అపితువిశేషణాంశస్యావివక్షామాత్రం. సర్వత్ర సామానాధికరణ్యన్వేషపవస్వభావభిన్నకల్పిన్దోషభి. తదిదమసారం-సర్వేష్యేవవాక్యేషుపదానాంపుష్పత్తిసిద్ధార్థ సంసర్గవిశేషమాత్రంప్రత్యాఽయ్యం. తత్రసమానాధికరణవృత్తానామపిసీలాదిపదానాం నైల్యాదివిశిష్టపవాధ్యోపుష్పత్తిసిద్ధపదాన్తర్థాన్సంస్మృత్వోభిధీయతే.యథాసీలముత్పలమానయేత్యక్తైలిమాదివిశిష్టమేవాసీయతే, యథాచవిధ్యాటవ్యాం మదముదితోమాతగ్గణస్తైస్థతిపదద్వయావగతవిశేషణవిశిష్టపవాధ్యఃప్రతీయతే,- ఏవంవేదాన్తవాక్యేష్యపిసమానాధికరణనిర్దేశేషుతత్తద్విశేషణవిశిష్టమేవబ్రహ్మప్రతిపత్తవ్యం. నచవిశేషణవివక్షాయామితరవిశిష్టాకారంవస్త్యన్యేనవిశేషవ్యం - అపితు సర్వైర్విశేషజైస్వరూపమేవవిశేష్యం. తథాహి *భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాంశద్దానామేకస్మిన్నధేవృత్తిసామానాధికరణ్యం.

హిష్టస్యాపివిశేషణస్యేవయోగందర్శయంతేఽతమాహ (అత ఇతి) సీలాత్పలమిత్యత్ర విశేషణాన్వయేస్సు తేపితాత్పర్యాభావః క్తః. తత్రవిశేషణానన్వయస్యాస్ఫుటత్వాద్విశేషణాన్వయే స్పష్టతాత్పర్యాభావముదాహరణా న్తరందర్శయతి (తతేతి) విశిష్టవాచినశ్చబ్రహ్మవిశిష్టవస్త్రైక్యేనవిశిష్టైకదేశతయాతత్సంబంధినివిశేష్యస్వరూపమాత్రేవృత్తిర్లక్షణ వస్యాదిత్యత్రాహ (యద్యపితి) పరిహరతి (తథాపితి) వాచ్యేన్ధ్ర- నహిశక్తివిషయాద్విశిష్టాద్భూతహిర్భూతవిశేష్యమితిభావః. (ప్రధానాంశస్యేతి) తాత్పర్యవిషయతయాభక్తితయాచప్రధానస్యవిశేష్యంశస్యావర్జనాదప్రధానవిశేషణత్వాగేష్యభూతాదివికలేపురుషశబ్దస్యేవనలక్షణేతిభావః. ముఖ్యాన్ధత్వేతుల్యేపివిశిష్టప్రతిపాదనకాలోపైలక్షణ్యందర్శయతి (అపిత్తితి) (అవివక్షామాత్రమితి) అశక్యేకవిద్వాన్పారాధావత్వాపారవిషయాంశేపిసహ్యశక్తిరితిభావః. పూర్వంపక్షేలక్షణాభావః క్తఇదాసీంసపక్షేవిశిష్టత్వతోభవతి. విశేషణావివక్షాయామసార్వస్యంసార్వదిత్యత్రాహ (సర్వత్రేతి) సామానాధికరణ్యపుష్పత్తిరీదృశత్వాన్నాస్వరస్యం- పుష్పత్త్యనసారోదేశసతిహ్యస్వరస్యం. అత ఏకాగ్ర్యపుష్పత్తివిరోధివిశేషణవివక్షాయామేవాస్వరస్యమితిభావః. ఇమంపూర్వపక్షంప్రతిక్షీపతి (తదిదమసారమితి) ప్రథమంచరమా క్తతయాబుద్ధిస్థంపుష్పత్త్యన్తరాత్రయణంనిరస్యతి (సర్వేష్యేవేతి)సర్వేషు-సమానాధికరణేషువిశిష్టాధికరణేషుచవాక్యేష్యత్వర్థః. గామానయగాంబధానేత్యాదివ్యకరణవాక్యేషుసహిప్రతివాక్యంపదానామగ్రభేదపుష్పత్తికల్పనం- *క్షేప్రకల్పస్యవిరోధేతుయ్యక్షేప్రకల్పపరిగ్రహజిన్యాయేనక్షేప్రపుష్పత్త్యైవస్వాన్ధబోధనసంభవేపుష్పత్త్యన్తరకల్పనానుపపత్తిః. తథాసమానాధికరణవాక్యేష్యపిసపదానాంపుష్పత్త్యన్తరంప్రవృత్తినిమిత్తావిష్టాధివిషయంకల్పనీయమితిభావః. పుష్పత్త్యన్తరాభావేపివాక్యానాంపరస్పరనైషమ్యసంభవోపపాదనపరంపుష్పత్తిసిద్ధార్థసంసర్గవిశేషమాత్రమితిపదం. పుష్పత్తిసిద్ధార్థసంసర్గవిశేషాద్వాత్యనైషమ్యం - నతుప్రకృత్యంశస్యపుష్పత్త్యన్తరవగతాద్ధాన్తరకల్పనాదిత్యభిప్రాయః. ఏవంసర్వవాక్యసాధారణంరూపము క్తం. అనేనసమానాధికరణవాక్యేషుఫలితమగ్రమాహ (తత్రేతి) తత్ర - తేషువాక్యేషు. సమానాధికరణపదానాం విశిష్టేకాగ్రప్రతీతిహేతుత్వముదాహరణేనదర్శయతి (యతేతి) ప్రత్యక్షవిషయంపరీక్షివిషయంబోదాహరణద్వయం- అతవివక్షాసీయతేప్రతీయతేఇత్యుక్తం. కారకవిభక్త్యన్తత్వంసామానాధికరణ్యవిరోధిత్యభిప్రాయేణసీలముత్పలమానయేత్యుక్తం. (సీలమాదివిశిష్టమేవాసీయతేఇతి)సమానాధికరణపదసముదాయావప్రమాత్రప్రత్యాఽయకశ్చేద్వస్తమాత్రత్వాదిశేషాదసీలమప్యాసీయతేత్యభిప్రాయః. కించ - సమానాధికరణపదానాంవిశేషణపరిత్యాగేకోహేతుః. సమానవిభక్త్యవగతమైక్యమితిచెన్నప్రాతిపదికావగతవిశేషణాన్వయబలాత్సమానవిభక్తికన్యంప్రతిపాదయేత్. తదేవయ్యుక్తం - విభక్త్యర్థాదపిప్రాతిపదికాగ్రప్రధాన్యాత్. *అదితిఃపాశాః* *గృహంసంమాన్వీత్యాదిషుహివిభక్త్యర్థోనాదృశః. వికల్పవిషయప్రయోగదర్శనాజైక్యపరమితిచేత్ - విశేషణాన్వయేపిప్రయోగదర్శనాద్విశేషణాన్వయమపిప్రతిపాదయతి. శాబ్దప్రతీతిర్వస్తమాత్రస్యైవ- విశేషణాన్వయప్రత్యక్షబలాత్ప్రీతియతే- ప్రత్యక్షేగోచరేతుయథాశబ్దంపివిశేషణప్రతీతిరిత్యెన్న- విశేషణాన్వయశ్శాబ్దప్రతీతివిషయః- వికల్పంతుప్రత్యక్షబలాదజ్ఞీయతేఇతికింసాన్యత్. ప్రత్యక్షేగోచరేదేవదత్తేశ్యామాయవేత్యాదిప్రయోగేష్యైక్యధీదర్శనాజైక్యంశాబ్దప్రతీతివిషయఇతిచేత్ - తత్రైవపరీక్షివిషయప్రయోగేవిశేషణాన్వయస్యాపిప్రతీత్యైకేషణాన్వయశ్శాబ్దవివ - నప్రత్యక్షసీద్ధజతి. ఇత్థంప్రత్యక్షపరీక్షివిభాగరహితంసమానాధికరణపదానామేకవిశేషణవిశిష్టేకాగ్రబోధకత్వందృశ్యతేఇతిచరమపర్యాభిప్రాయేణోదాహరణద్వయందర్శితం. తస్మాత్ *యపివతాకికాన్దవివక్షాదికాఇతిలోకవదాధికరణన్యాయేనవేదాన్తవాక్యేష్యపిపదద్వయావగతవిశేషణాపరిత్యాగేనైవార్థఃప్రతిపత్తవ్యజ్ఞత్యాహ (ఏవంవేదాన్తేతి) అన్యోన్యసమానయప్రసంగంపరిహరతి (నచేతి) అరుణాధికరణేనిర్దేశపరిహరణోపక్ష్యతేఇత్యత్రసంక్షిప్తః. నహియథాననుపపత్తిస్యాన్త్రధావక్తవ్యమితిభావః. యుగపదభిధానంహృదినిధాయసర్వైర్విశేషజైస్వరూపమేవవిశేష్యమిత్యుక్తం. సర్వవిశేషజైః స్వరూపవైక్యవిశేష్యత్వైః సమగ్రంసామానాధికరణ్యలక్షణమిత్యాహ (తథాహితి)నహివిశేషణాన్తరవిశిష్టాకారవిశేషణాన్తరాన్వయప్రతిపాదనంసామానాధికరణ్యమిత్యుక్త

అన్వయేననివృత్త్యావాపదాంతరప్రతిపాద్యాకారాదాకాగ్రాంతరయుక్తయాతప్యైవవస్తునఃపదాంతరప్రతిపాద్యత్వంసామానాధికరణ్యకార్యం- యథాదేవదత్తశ్యామోయవాలోహితాత్మోఽదినోఽన్యవశోఽన్యవ్యత్యయత్రత్వేకస్త్రికవస్తునిసమన్వయాయోగ్యంవిశేషణత్వయంసమాసాధికరణవచనిన్విష్టం-తద్రాప్యన్యతరత్వరహముఖ్యవృత్తమాశ్రీయతే-నద్యయం-యథాగౌరవాహీకత్వతినిలోత్పలాదిఘతువిశేషణత్వయాన్వయాబిరోధాదేకమేవోభయవిన్విష్టంప్రతిపాద్యతే. అథమనుషే-ఏకవిశేషణప్రతిసమ్బుద్ధిత్వేననివాప్యమాణంవిశేషణాంతరప్రతిసమ్బుద్ధితాద్విద్విలక్షణమితిఘటపటయోరివైకవిభక్తినిద్వైతేప్రైక్యప్రతిపాదనాసమ్భవాత్సమానాధికరణతద్విస్యనివిశిష్టప్రతిపాదనపరత్వం - అపితువిశేషణముభేనస్వరూపముపస్థాప్యతలైక్యప్రతిపాదనపరత్వమేవే. స్యాదేతదేవం-యదివిశేషణత్వయప్రతిసమ్బుద్ధత్వమాప్రమేవైక్యంనిరుద్ధ్యాత్-నచైతదస్తి-ఏకస్త్రిష్టత్త్విణ్యుపసంహృతుయోగ్యధర్మత్వయవిశిష్టత్వమేవహ్యోకత్వంనిరుణధి-అయోగ్యరాచప్రమాణాంతరసిద్ధాఘటత్వపటత్వ

[illegible]

తైకకగ్న్యాన్నియమస్సాన్యత్) *అరుణయైకహాయ న్యేత్యారుణ్యవిశిష్టప్రవైకహాయనీ ద్ర వ్యవాచిపదయో
స్సామానాధికరణ్యేనాద్ధైక త్వేసిద్ధేన త్యేకహాయనీ ద్ర వ్యారుణ్యగుణయోరరుణయేతిపదేనైవ విశేషణవిశేష్య
భావేనసమ్బద్ధితయాఽభిహితయోః క్రయాత్వైక కగ్న్యాన్వయావిరోధాదరుణిఘ్నః క్రయసాధనభూతైకహా
యన్యన్వయనియమస్సాన్యత్ . యద్యేకహాయనాః క్రయసమ్బద్ధవదరుణిమసమ్బద్ధోపివాక్యావసేయస్సాన్యత్ -
తదావాక్యస్యార్థద్వయవిధానంస్సాన్యత్ - నచైతదస్తి. అరుణయేతిపదేనైవారుణిమవిశిష్టప్రవ్యమభిహితం - ఏ
కహాయనీపదసామానాధికరణ్యేనతప్రైకహాయనీత్వమాశ్రమవగమ్యతే - నగుణసమ్బద్ధః. విశిష్టప్రవైక్యమే
వహిసామానాధికరణ్యస్యార్థః - *భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాంశబ్దానామేకస్మిన్నధైవ్యత్వేస్సామానాధికరణ్యమితి
సి సామానాధికరణ్యలక్షణం. అతపవహిరక్షపటాభవతీత్యాదిష్టే కాధ్యాదేకవాక్యత్వం. పటస్యభవన
క్రియాసమ్బద్ధేహివాక్యవ్యాపారః - రాగసమ్బద్ధస్తరక్షపదేనైవాభిహితః - రాగసమ్బద్ధిప్రవ్యంపటిత్యే
తావన్ప్రసామానాధికరణ్యావసేయం. ఏవమేకేనగుణేనద్వాభ్యాంబహుభిర్వా తేనతేనపదేనసమస్తేనవ్య
ప్తేనవావిశిష్టముపస్థాప్యసామానాధికరణ్యేనసర్వవిశేషణవిశిష్టోఽర్థఏకత్యైజ్ఞాపయిత్వాతస్యక్రియాసమ్బద్ధా

(అరుణయేత్యాదినా)కయారంభకత్వైత్యాకాక్షాయాంశబ్దస్యార్థప్రసంబద్ధిత్వా, త్వదవిశేషయోగస్సన్నిహితవిషయవాక్యస్థత్వా, చ్చారుణ్యవిశిష్టద్ర
వ్యైకహాయనీ ద్రవ్యవాచిపదయోరీత్యభ్యామృతం. పదద్వయసన్నిధిజ్ఞాపనార్థంఅరుణయైకహాయన్యేతీత్యుక్తం. అరుణ్యవిశిష్టమేకహాయనీత్వవిశిష్టంవ
ద్రవ్యం. తద్వాచిపదయోస్సామానాధికరణ్యేనతత్త్వవిశేషణద్వాతైకహాయనీత్వైకత్వార్థః. ద్రవ్యగుణయోరైకకగ్న్యాదిత్యేతద్వాన్వ
చక్షే (ఏకహాయనీ ద్రవ్యారుణ్యగుణయోరీత్యాదినా) గుణాన్వయస్య క్రయాన్వయస్యవవాక్యబోధ్యత్వేవాక్యభేదప్రసంగోవిరోధః క్తః - గుణాన్వ
యస్యప్రాతిపదికసిద్ధత్వాన్నవాక్యబోధ్యత్వంనాధిసద్భవం - అయః క్రయాన్వయబోధనమేవవాక్యకృత్యమిత్యభిప్రాయేణారుణయేతిపదేనైవేత్యు
క్తం. (క్రయాత్వైకకగ్న్యాన్వయావిరోధాది) వాక్యభేదప్రసంగరూపవిరోధాభావాదిత్యర్థః. నియమస్సాన్యదిత్యేతద్వాన్వచక్షే (అరుణిఘ్నైత్యా
ది) సర్వద్రవ్యసాధారణప్రకరణానమేషత్వాద్వాక్యస్థప్రయోగనియమసిద్ధిరిత్యర్థః. అత్ర గుణద్రవ్యయోగ్యేషేషణవిశేష్యభావః ప్రాతిపదికావసేయః.
విశేష్యైక్యంసామానాధికరణ్యావసేయం - క్రయాన్వయవాక్యావసేయఇతివాక్యస్య క్రయాన్వయబోధనమేవకృత్యం - తస్మాదేకస్మిన్వాక్యేఽర్థ
ద్వయవిధానప్రసక్తాభావాద్వాక్యభేదాభావేనఅరుణ్యంప్రకరణికసర్వద్రవ్యాన్వయ - అపిత్వేకహాయనీమాత్రాన్వయీతిమాత్రార్థః. నైయ
ధికరణ్యేనపదయోరర్థభేదఇతిపూర్వపక్షే ప్రాప్తేఅర్థైకత్వైకత్వం. ద్రవ్యగుణయోః క్రయాన్వయేద్వారద్వారిభావేనవిసావదయోగాద్వారాన్వయ
ద్వారన్వయంపార్థక్యాన్నితత్వాద్వాక్యభేదప్రసంగరూపవిరోధస్సాన్యదిత్యేక్షాగ్నాపైకకగ్న్యాదిత్యుక్తం. ఏకహాయన్యన్వయనియమఇతిపూ
ర్వపక్షేనియమస్సాన్యో ఇయ్యుక్తమితి. అత్ర గుణసంబద్ధః ప్రాతిపదికావసేయాస్తు - తతఃకింవాక్యభేదాయతానియమపరిహరన్యేతిశబ్దాయాంనూ
త్రామరయోజనాయాంసంగ్రహేణోక్తమర్థవివృణోతి (యదీత్యాదినా) కిమారుణ్యసర్వద్రవ్యమాత్రాన్వయేవాద్రవ్యవిశేషాన్వయేవావాక్యబో
ధ్యేతద్భేదఃపత్యత్యతివికల్పే ద్రవ్యమాత్రాన్వయస్యప్రాతిపదికావసేయత్వమాహ (అరుణయేతి) యదిగుణగుణసంబద్ధః ప్రాతిపదికావసేయః - తద్వి
సామానాధికరణ్యస్యైకకృత్యమిత్యేషోంశమయః ద్వివిధియంశిరః ప్రతిపక్షి (ఏకహాయనీపదేతి) తన్వైకహాయనీత్వమాత్రం - అరుణిఘ్నవిశిష్టద్ర
వ్యవైకహాయనీత్వాశ్రయత్వం. విశేష్యైక్యమిత్యర్థః. అనేన అరుణాధికరణాకృత్యధికరణయోః ప్రతిపాద్యభేదశ్చోక్తాభవతి. ప్రాతిపదికస్యభర్త్తి
పర్యవర్తమాకృత్యధికరణార్థః - అనేకప్రాతిపదికస్థసమానవిభక్త్యైశ్చేష్యైకకృత్యప్రతిపాదకమరుణాధికరణమితి. కథంగుణసంబద్ధోనసామానాధికర
ణ్యావసేయఇత్యత్రాహ (విశిష్టప్రవైక్యమేవహిసామానాధికరణ్యస్యార్థఇతి) విశిష్టైక్యమిత్యుక్తేషేషణాంశవైక్యంమాభూతివిశిష్టద్రవ్యైక్యమి
త్యుక్తం. ద్రవ్యశబ్దేనవిశేషాంశోవివక్షితః. ఏతదుపపాదకత్వేనసామానాధికరణ్యలక్షణగర్భమాహ (భిన్నేతి) నహివిశేషణవిశేష్యవాచినోపద
యోఃవిశేషణవిశేష్యభావసంబద్ధేప్రతిస్సామానాధికరణ్యమిత్యుక్తమిత్యర్థః. ఏవంప్రాతిపదికేనగుణాన్వయః, సమానవిభక్త్యాపరస్పరాన్వయో, వా
క్యేన క్రయాన్వయ, శ్చబోధ్యత్యైకకృత్యత్రయముక్తం. ఏతత్ప్రేరభ్యుపేతమిత్యాహ (అతఏవేతి) కించ - ద్రవ్యపర్యవ్రాభిధానేత్యేకహాయనీప
దేనవాక్యస్యనిరాకాంక్షత్వాదురుణయేతిపదంసతప్రాన్యేతిత్యక్షాచపరిహృతాభవతి - అర్థవాదాధికరణలక్షణాదనైరపేక్ష్యేణవిధేరేవప్రవర్తత్యా
ద్విధివాక్యేనార్థవాదన్యనైకవాక్యత్వమిత్యక్షాయాం - అర్థవాదన్యశ్రాయమాణత్వాత్ప్రాపివిధేరాకాక్షాప్రీతికల్పం - తస్మాదుత్థాపితాకాక్షో
ఽర్థవాదోవిధినైకవాక్యతయాఽన్వితఇతినిశ్చితః. తత్రతైరేవాక్తముదాహరణమిదం రక్షపటోభవతి. తత్రహిపటోభవతీత్యేతావతానిరాకాక్ష
త్వేపివాక్యస్య - ప్రయంక్తంరక్షపదంకీర్త్యశఃపటఇత్యుత్థాపితాకాక్షమన్వేతి - ఏవమత్రాచ్యురుణయేతిపదం శ్రాయమాణముత్థాపితాకాక్షత్వా
దేకవాక్యతయాఽన్వితమితిభావః. అతఏవ - కృత్యత్రయస్సాపియథోక్తప్రకారత్వాదేవ. రక్షపటోభవతీతివాక్యేయథోక్తప్రకారేకకృత్యత్ర
యందర్శయతి (పటన్యేతి) రక్షపటఇత్యాదివాక్యేవిశేషణవైకత్వాత్తదుత్థాపితాకాక్షమన్వేతి. బహునివిశేషణాని సమప్రపదోక్తానిచేదన్వి
తానిస్యః - నకున్యప్రపదోక్తాని - అత్రతుపదానివృత్తాని. తత్ర ప్రథమావృత్త్యా త్సామానాధికరణ్యం - అత్రతుపదానికారకవిభక్త్యవ్రాని
తస్మాన్నాత్ర సామానాధికరణ్యమితి శబ్దేత్రయమభిప్రేత్యాహ (ఏవమేకేనేతి) (పదేనసమస్తేనవ్యప్తేనవేతి) కారకవిభక్త్యనేన ప్రథ

మా నైనవేమిచా త్రాని ప్రేతం. త త ప్రభుమా నుబహువిశేషణాన్వయ ఉదాహరణమాహ (దేవద త్రైలి) దేవద త్రస్యాన్వయ ఉత్పాదక ముదాహరణతో 2యంభావః - ర క్తవటజతి పదద్వయమచిద్వాచకం - అరుణయేతిపదం చేతనవాచకమిలైషమ్యం యథాన ప్రయోజకం - తథా ప్రభుమా నత్వకారకవిభ క్త్య నత్వవైషమ్యమత్య ప్రయోజకమితి. అ నరభువిహారభవిశేషజలప్యేవమిత్వని ప్రాయేణదక్షిణేర్ణీమ్యుక్తం - కారకవిభ క్త్యనైకపదాన్వయోదాహరణమాహ (శుక్లేనవాసనేతి) కర్తృకారకముదాహరతి (నిలమత్వలమితి) సమప్రాదాహరణమాహ (నిలార్పలమితి) కారకవిభ క్త్యనైకపదాన్వయోదాహరణమాహ (గామితి) సంప్రదానకారకవిషయంవైదికంబోదాహరణమాహ (ఆగ్నయజ్ఞం) పురోదాశమన్తకపాలమితికర్తృకారకమసిద్ధం. ఏవం శిలరుణయైత్యాదివాక్యేపితుల్యమిత్వాహ (ఏవమితి) ననుకారకవిభ క్త్య క్రియాన్వయబోధోపక్షీణాన్వయవరస్పరాన్వయబోధకత్వం. ఉచ్యతే - కారకవిభ క్త్య క్రియాన్వయబోధికాస్యాత్ - కిమ త్రాయోగవ్యవచ్ఛేదపవ - ఉతాన్వయోగస్యవ్యవచ్ఛేదశ్చ. ఆయోగవ్యవచ్ఛేదమా త్రంసమిరుద్ధం. అన్వయోగవ్యవచ్ఛేదశ్చేత్తద్వి క్రియాన్వయబోధోపక్షీణాకారకవిభ క్త్య శివశునాయజేత్యాదిషుసంఖ్యాన్వయమకనబోధయేత్. కారకవిభ క్తిత్యాకారాత్ క్రియాన్వయబోధనం - ఏకవచనత్వద్వివచనత్వాకారాత్సంఖ్యాన్వయబోధమిత్వాకారభేదావచనోధ్యతిచేత్. సమానవిభ క్తిత్యాకారవిశేషణతద్వత్పరస్పరాన్వయమవిబోధయేత్. ననేవకపద స్థాకారకవిభ క్తియగపరసంఖ్యాన్వయం క్రియాన్వయంవబోధయతితితుల్యబలత్వాన్నాన్వోన్యాసమాత్వం - పరస్పరాన్వయస్తుపదా న్నరపరామర్శసాపేక్షజలబలమితిత్వాత్పరాధిత్యంబోధిత్యచేత్. కింవిశిష్టతత్వాచిశిష్టతత్వమా త్రమేవ ప్రాబల్యదౌర్బల్యపాతుః - తస్మిన్ప్రత్యక్షమేకమేవ ప్రమాణమన్వర్త్యలంస్యాత్ - తత్సాపేక్షత్వేనవిశిష్టతత్వాత్. రస్తాద్విజయిలోకాయతిక్క. కింవ - శ్చుతిరేవ ప్రమాణం - నన్వృత్తిః - విలక్షణత్. శ్చుతిలిక్షాదివ్యపిశ్చుతిరేవ ప్రమాణం - నలిక్షాది - విశిష్టదేవ. ప్రభుమా విభ క్త్యనేమనైకపదస్తైకవచనాదినా ప్రాగేవసంఖ్యాన్వయ ప్రతీతేషదా న్నరస్పసమానవిభ క్తిపరామర్శసాపేక్షసామానాధికరణ్యానిధిసన్యాత్. ఇహాపి ద్రవ్యగుణయోగపరాధిమతలక్ష్య పరస్పరాన్వయోనసిద్ధ్యే - శబ్దతః ప్రభుమావగర క్రియాన్వయోపేక్షయాతస్యలక్ష్యేచరమావగతత్వాభ్యుపగమాత్. నైవం - విరోధేనతిహివిశిష్టతావిశిష్టతయోర్పాధ్యతాధికభావజ్ఞాత్యేత్. తస్యైతాపి క్రియాన్వయసంఖ్యాన్వయవత్ పరస్పరాన్వయసాపిదిరోధాభావాత్ విలక్షణ్యవిలక్షణ్యవకించిత్యరా. అ త్రావిరోధపరైరభ్యుపేతః - శశ్చదాధాన్వయస్సిభ్యుపేతసిద్ధాస్తేత్తే. నకేవలమవిరోధమాత్రాత్పరస్పరాన్వయసిద్ధిః - ప్రయోగస్యనియామకత్వాత్ - కారకవిభ క్త్య న్నపదానాంసంఖ్యాన్వయేనసహ క్రియాన్వయబోధనేహ ప్రయోగోవ్యత్యతజ్ఞాత్యేత్. తథా పరస్పరాన్వయబోధనమపి ప్రయోగసిద్ధమితి చరమయన్తస్యిప్రాయేణ ప్రభుమా న్నకారకవిభ క్త్య న్న ఏవమాదాహరణముదాహృతందేవద త్రస్యాన్వయత్యాదికం. యథైకవచనాదీనామేకత్వాదిసంఖ్యాన్వయబోధకత్వం ప్రభుమా న్నైమకారకవిభ క్త్యనేమచావిశిష్టమస్త్రైక్రియతే - ఉభయ త్రావిశేషేణ ప్రయోగదర్శనాత్ - సమానవిభ క్తైరవ్యవహర్యాదైక్యబోధకత్వముభయ త్రావిశేషేణ ప్రయోగదర్శనాదన్యైకరణీయమిత్వం. ఏవంకారకవిభ క్తిప్రయత్నానుపపత్తిఃపరిహృతా. తథావిశేషణవివక్షాయోరయదనుపపత్తిప్రయం - త త్ర విశేషణభేదేవేష్యభేదోజన్యాద్యధికరణన్యాయేనపరిహృతజ్ఞాత్యేత్. విశేషజైక్యపరిహరే ప్రాగుక్తే త్రానుసంధేయః. అథాన్వోన్యసమవాయోపరిహరవ్యయః - విశిష్టత్వముపస్థాప్య, విశిష్టేర్థవికల్పజ్ఞాపయిత్వే, తిల్యబ న్నత్వా న్నిగ్నేనకృత్య త్రయస్య క్రమభావత్వం ప్రతీయతే - తత్తస్మాన్వోన్యసమవాయ ప్రసజ్జితతదపనోద్భవం. కరణకారకవిభ క్త్య న్నసామానాధికరణ్యంవదతఃసూత్ర కారస్యతావన్నా త్రానిప్రాయత్వశ్చావనివార్యా అత న్నదర్శమాహ (ఏతదుక్తం భవతితి) * పదజాతంత్వత్రంసంసర్వంస్తా రితాసన్నితార్థకంజతిన్యాయేనయగవద్బోధనాత్ప్రమాణ్యుపాధిత్వానాన్వవిశేషణా న్నరవిశేషణా న్నరాన్వయవిభానేనవిశేషణానామన్వోన్యసమవాయ ప్రసజ్జితత్వం. యాగపద్యకభగేనపూర్వంబల న్నిగ్నేకృత్య త్రయభేద నిర్వాహకపరామర్శక్రమప్రకటనార్థమిత్వక్తంభవతి. త త్రక్షారక ప్రతిపత్తివేదాయామిత్వనేనఇదంసూత్రంసర్వకారకవిభ క్త్య న్నపద ప్రదర్శనార్థమిదన్విరం. ఇత్యాది మనకశ్చిద్విరోధజత్యన్వయః. విరోధో2న్వోన్యసమవాయాదివ్యవక్షిత్త-యగపత్ప్రతిపన్నమిత్వనేనత త్ర పరిహరేవివక్షిత్త. యథాకాశ్చుతిత్యాదికంవదతా సమానాధికరణపదవిషయబోద్ధ్యపరిహరావ్యధికరణావశ్యేపిసమానాజతి ప్రతిపద్యభి ప్రైతా. అయమర్థః - వ్యధికరణానిపదానిత త్రక్షారకవిజ్ఞాంక్రియాంకింయగపత్ప్రతిహేణవా ప్రతిపాదయన్తి. యాగపద్యఉద్దేశ్యపాదేయవిధానాభావ ప్రసజ్జిత, అనేక కారకవిజ్ఞాక్రియైకత్వేవిశేష్యక్రియైక్యవద్విశేషణభూతకారకైక్యమసిన్యాత్. క్రియేణవేత్తాదేవా న్నదర్శివ్యక్రియాన్వయంకారకాన్వయోన్వయవిభానంసన్యాత్ - తదాకాశ్చుతిత్యాదికన్వోన్యసమవాయ ప్రసజ్జితకాశ్చుతిత్యాదికరణంస్థానాన్వయకాశ్చుతిత్యాదికరణంసన్యాత్. నతదన్తి - విశేష్యత్యత క్రియాన్వయవిజ్ఞాత్యన్వయవిజ్ఞానసహ

యత్తాపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థగుణశబ్దకేవలగుణాభిధానాత్మగుణయేతివచేన కేవలగుణస్యైవాభిధానమి-
 తన్నీపపద్యతే-లోకవేదయోర్ద్వయవాచిపదసమానాధికరణస్యగుణవాచినఃక్యచిదపి కేవలగుణాభిధానాదర్శ-
 నాత్. ఉపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థగుణపదం కేవలగుణాభిధానాత్మవ్యసజ్జతం - పటశ్శుక్లఙ్గిత్యాదిషూపాత్త-
 ద్రవ్యకేపిగుణవిశిష్టస్యైవాభిధానాత్. పటస్యశుక్లఙ్గిత్యత్రశౌక్యవిశిష్టపటాప్రతిపత్తిరసమాన విభక్తినిర్దేశ-
 కృతా-నపునరుపాత్తద్రవ్యకత్వకృతా- తత్రైవపటస్యశుక్లోభాగఙ్గిత్యాదిషూసమానవిభక్తినిర్దేశశౌక్యవిశిష్ట-
 ప్రవ్యంప్రతీయతే. యత్పూనఃక్రయస్యైకహేయస్యేవరుద్ధతయా-రుణిముః క్రయాన్వయోనసమ్భవతీతి-త-
 దపివిరోధగుణరహితద్రవ్యవాచిపదసమానాధికరణగుణపదస్యతదాశ్రయగుణాభిధానేనక్రియాపదాన్వయా-
 విరోధాదసజ్జతం. రాధాన్తేచోక్తన్యాయేనారుణిముఃశ్చైద్రవ్యాన్వయేసిద్ధేద్రవ్యగుణయోః క్రయసాధన-
 త్యాసపవత్త్యాఅథాత్మరస్పరాన్వయసిద్ధ్యతీత్యవ్యసజ్జతం. అతోయథోక్తపవార్థః:—

ద్యం-నతువిశిష్టస్య-అతోనవిశేషణభూతకారకైక్యప్రసజ్జః, సర్వకారకైః క్రియాయాపివవిశేష్యత్వేననానోన్యసమవాయప్రసజ్జః, ఇతిచేత్. తథా-
 సమానవిభక్తేర్నిశేష్యాంశమాత్రైక్యవరత్వాన్నవిశేషజైక్యం, - ప్రత్యక్షమూలాపుష్పత్తిరత్రనియామికా. యథాపటఙ్గిత్యేకపదప్రయోగేతత్ప్ర-
 కవచంనవిశేషణవిశేష్యైక్యంప్రతిపదయతి-కింతువిశేష్యైక్యమేవ-తత్రనియామికాపుష్పత్తిః-ఇహాపితద్వత్. యగపత్నైర్వర్షిశేషజైరేకస్యైవా-
 ర్థస్యవిశేష్యత్వేననవిశేషణానామనోన్యసమవాయప్రసజ్జః, శ్చేతి. ఏవంసూత్రకారాధిపైతపూర్వపక్షరాధానాపభిమాతో. అథపరోక్తపూర్వపక్షరా-
 ధాన్తయోరనయాయినమద్ధంతత్తదసాధారణార్థంచపుష్పదస్యతి(యత్త్విత్వాదిహ)కృష్ణఙ్కష్యతి*శ్వేతమాలభేతేత్వాదిషుగుణవాచిపదానాంగుణిపర్య-
 నత్వంతైరభ్యుపేతమాకృత్యధికరణయాత్. తత్రోపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థత్వంగుణవాచిపదానాంగుణమాత్రపర్యంత్యేప్రయోజకమభ్యుపేతం-పట-
 శ్శుక్లఙ్గిత్యాదిషుతథాదర్శనాత్. పటశ్శుక్లఙ్గిత్యాదిషూపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థత్వేపితపదపదకసామానాధికరణ్యాత్ గుణిపర్యంత్యాభిధానమితిచాభ్యుపే-
 తం. తత్రగుణమాత్రపర్యంత్యేయత్ప్రయోజకముక్తం-తదభ్యుపగమ్యప్రకృతేగుణమాత్రపర్యంత్యందూషయతి(తన్నీపపద్యత్యతి)కుతఙ్గిత్యత్రా-
 హ(లోకవేదయోరితి) కారకవిభక్త్యంత్యస్యసామానాధికరణ్యావిరోధిత్వోపపదసముపజీయేదందూషితం. గుణిపర్యంత్యాపదకముపాత్తద్ర-
 వ్యకవాక్యస్థగుణవాచిపదత్వంయత్ - తస్యాపదాదరూపసామానాధికరణ్యస్య*అరుణయేత్వాదివాశ్వేదిద్యమానత్వోపపదనాశ్చైవలగుణాభిధాన-
 త్యమయ్యుక్తమిత్యర్థః. ఏవంపరోక్తప్రయోజకాభ్యుపగమేతత్వాభ్యుప్రయోజ్యంగుణమాత్రపర్యంత్యందూషితం. అథతదుక్తంప్రయోజకందూష-
 యతి(ఉపాత్తద్రవ్యతేతి)తత్రహేతుమాహ(పటశ్శుక్లఙ్గిత్యాదిషితి)గుణమాత్రపర్యంత్యేగుణిపర్యంత్యేసిసాధారణముపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థగుణ-
 వాచిత్వంగుణమాత్రపర్యంత్యాతాయఃప్రయోజకంసభవతీత్యర్థః. ననునతన్యప్రయోజకత్వహానిః-అపవాదోహిక్వచిద్భగ్నాభిధానమిత్యత్రాహ(పటస్యేతి)-
 అసమానవిభక్తినిర్దేశఃప్రయోజకఙ్గిత్యర్థః. అసమానవిభక్తినిర్దేశః-అసమానాయావిభక్తైర్నిర్దేశః. ససమానవిభక్తినిర్దేశాభావః-శ్వేతోయాతేత్వాదిష్య-
 పిగుణమాత్రపర్యంత్యప్రసజ్జాత్. వ్యభిచారిణఃప్రయోజకత్వకల్పనం, వ్యభిచారస్థితేదపవాదకల్పనం, చాయ్యుక్తం-అవ్యభిచారిప్రయోజకసద్భా-
 వాదిత్యభిప్రాయః. గుణమాత్రపర్యంత్యే-నేదమపిప్రయోజకమసాధారణం-పటస్యశుక్లోభాగఙ్గిత్యసమానవిభక్తినిర్దేశేపిగుణిపర్యంత్యాదితిచేత్తత్రా-
 హ(తత్రైవపటస్యేతి)అయమర్థః-పటశ్చైవాసమానవిభక్తినిర్దేశేపిశుక్లశబ్దస్యవిశేషవాచిభాగశబ్దాసమానవిభక్తినిర్దేశాభావాన్నతస్యగుణమాత్రపర్య-
 నత్వేప్రయోజకత్వభజ్ఞః-యథాత్వత్వయేగుణమాత్రపరత్వాపవాదకాభిమతభాగశబ్దసామానాధికరణ్యాన్తప్రసృధర్మిపర్యంత్యాత్ప్రయోజకత్వహాని-
 తి. కించ-నకేవలముపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థతాయావ్యభిచారిపవ-కల్పనాగౌరవమప్యస్తిపరమతే. *శ్వేతమాలభేతేత్వాదిషుగుణవాచిపదస్యగుణిపర్యంత్య-
 త్వముక్తం- పటస్యశుక్లఙ్గిత్యాదిషుతదపదకత్వేనోపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థత్వమభ్యుపేతం-తస్యాప్యపదకత్వేనపటశ్శుక్లఙ్గిత్యాదిషుసామానాధికర-
 ణ్యముక్తమితిప్రయోజకత్రయకల్పనాస్తీ. అస్తత్వయేతు*శ్వేతమాలభేతపటశ్శుక్లఙ్గిత్యాదిప్రయోగేష్వపురస్కృత్యధర్మవాచిత్యాదేవగుణిపర్యంత్యంసి-
 ద్ధం- పటస్యశుక్లఙ్గిత్యత్ర, అసమానవిభక్తినిర్దేశకృతంగుణపర్యంత్యమితిప్రయోజకద్వయమేవేతి. ఇదమర్థసిద్ధమితికల్పనాగౌరవంసజ్ఞోక్తం. ఏవం-
 పరస్యపూర్వపక్షసిద్ధాంతానుగుణమరుణయేతిపదస్యగుణమాత్రపరత్వంనిరసం. అథపూర్వపక్షసాధారణార్థస్యస్వసిద్ధాన్తయ్యుక్తాపరిహృతత్వంవక్తు-
 మాహ(యత్పూనరితి) ఏకహేయస్యవరుద్ధతయా- ఏకహేయన్యానిరాకాక్ష్యాత్వాత్. విభాగసాకాక్ష్యత్వేనత్యేవహ్యేకవాక్యత్వం - ఇహతదభావాన్న-
 క్రయాన్వయఙ్గిత్యర్థః. తస్యపరిహృతత్వందర్శయతి(తదపీతి) నీలంశుక్లమిత్యాదివాప్యత్వత్వధంవిరోధిగుణరహితశబ్దప్రయోగః. గుణపదస్యైవగుణి-
 పర్యంత్యేనగుణవిశిష్టమేకంకరణమితిఅరుణిమ్నాద్రవ్యద్వారాక్రయాన్వయాయత్క్రియాన్వయాసంభవోనుపపన్నఙ్గిత్యర్థః. రాధానాసాధారణము-
 ర్థందూషయతి(రాధాన్తేచేతి)*సంభవత్యేకవాక్యత్వేవాక్యభేదశ్చనేవ్యతఙ్గిత్యాన్యాయేనవాక్యైకత్వైకభంచిత్యంభవతివాక్యభేదాశ్రయజాయోగాత్
 *గుణేద్రవ్యవ్యవేషేచద్రవ్యేచగుణకాక్ష్యణీతీన్యాయేనద్రవ్యగుణయోఃపరస్పరాపేక్షత్వాన్నస్త్రాశ్చదగ్ధరభాన్యాయేనాథాదన్వయఙ్గితీత్రాధాన్తః-
 తదయ్యుక్తం-శాబ్దాన్వయసిద్ధిరిత్యర్థః. స్వోక్తాధికరణార్థముపసంహరతి(అతోయథోక్తపవార్థఙ్గితీ)కించ-*గుణేశుక్లాదయఃపుంసీతిగుణపర్యంత్యే-
 పుల్లిఙ్గతాయఃప్రాప్తత్వాదరుణయేతిన్యైప్రపదస్యగుణమాత్రపరత్వందర్శనం. కించ- పూర్వపక్షశ్చాత్మత్వాభాసః - భిన్నవాక్యమిహిపూర్వఃప-
 ఙ్గ-తథాసత్వరుణయేతిపదసోపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థంభవతి, ఉపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థత్వేసిద్ధేహిగుణమాత్రపర్యంత్యసిద్ధిరితి. వాక్యభేదేపి*అరుణ

తస్మాత్ *తత్త్వమస్యాదిసామానాధికరణ్యేపదద్వయాభిహితవిశేషణాపరిత్యాగేనైవైక్యప్రతిపాదనంవర్జనీయం-తత్త్వనాద్యవిద్యోపహితానవధికమఃఖభాగినశ్శుద్ధ్యశుద్ధ్యభయావస్థాచైతనాదర్థావరణభూతమశేషహేయప్రత్యసీకానవధికకల్యాణేకతానంపరమాత్మానమనభ్యవగచ్ఛతోనసమ్భవతి. అభ్యవగచ్ఛతోపిసమానాధికరణపదానాంయథావస్థితవిశేషణవిశిష్టేక్యప్రతిపాదనపరత్వాశ్రయణేత్వముదప్రతిపన్నసకలదోషభాగిత్వంపరస్యప్రసజ్యేతేతిచేత్. నైతదేవం-త్వముదేనాపిజీవాన్తర్యామిణఃపరస్యైవాభిధానాత్. ఏతదుక్తంభవతి-సచ్ఛబ్దాభిహితంనిరస్తనిఖలదోషగర్భం-సత్యసజ్జ-ల్యమిద్రానవధికాతిశయాసంక్లేయకల్యాణగుణగణంసమస్తకారణభూతంపరంబ్రహ్మబహుస్యామితి సజ్జ-ల్యతేజో-బన్నప్రముఖంకృత్సంజగత్సృష్టౌతస్మిక్దేవాదివిచిత్రసంస్థానసంస్థితేజగతితనంజీవవర్గంస్వకర్మానుగుణేషుశరీరేష్వాత్మతయాప్రవేశ్యస్వయంచస్యేచ్ఛయైవజీవాన్తరాత్మతయా-నుప్రవిశ్యైవమ్భూతేషు స్వపర్యవైషు దేవాద్యాకారేషుసజ్జాతేషు నామరూపేవ్యాక

యైకహయస్యేతి ప్రత్యాసత్వతిశయాదేకవాక్యత్యుతయోపాత్తద్రవ్యకవాక్యత్వమితిచేత్. సన్నిధివిశేషదేకవాక్యత్వఫలభూతగుణమాత్రరవ్యస్తత్వసిద్ధిశ్చేత్ - తతఏవైకవాక్యస్థతాఫలభూతైకహయస్వస్వయనియమోపిస్యాదితివాక్యభేదహేతుకస్య పూర్వపక్షస్యానుదయవివస్యాదితి. రాధాచోపిబుద్ధిః- ఏకహయస్యాఅరుణ్యేనచక్రయస్సాభ్యుత్పేక్షక్రియాయాఃకరణద్వయసాకాక్షత్వకల్పకస్యచశబ్దస్వద్వన్వసమాసస్యచాశ్రవణాత్. అతఃకా పూర్వపక్షరాధానైవతిష్ఠతయోసూత్రకారాభిమతావితమమయ్యుక్తం. అతిస్యాధికరణస్య యథోక్తావేవపూర్వపక్షరాధానైవసూత్రకారాభిమతౌ. ————— ఏవమస్తుతఃకింప్రస్తుతసామానాధికరణ్యస్యేత్యత్రాహ (తస్మాదితి) తస్మాత్ - సామానాధికరణ్యస్యానేకవిశేషణవిశిష్టేకాధికరణ్యస్యలోకేవేదసిద్ధత్యాత్. ఈదృశంసామానాధికరణ్యంపరపక్షేనసంభవతి- పదద్వయావగతగుణహనాదిత్యాహ(తత్త్వీతి) జీవబ్రహ్మభేదమనభ్యవగచ్ఛతోన సంభవతిప్రతిజ్ఞాయా ఉపపాదనార్థమనాద్యవిద్యేత్యాదిక, మశేషహేయప్రత్యసీకేత్యాదికం, చవిశేషణముఖ్యత్యప్రవృత్తినితిక్షణతయోక్తం. కర్తవ్యశోనిగ్రాహ్యాననుగ్రాహ్యశ్చజీవోనిగ్రాహకో-నుగ్రాహకశ్చపరమాత్మాభితుంనార్హతీత్యేషాంవిశేషణానామనిప్రాయః. ముక్తిదశాయామైక్యశక్త్యాభ్యుదాసార్థంశుద్ధ్యశుద్ధ్యభయావస్థాదిత్యుక్తం. సహినిగ్రహదశాయానిగ్రహకర్తృర్నరపతేరస్యః పురుషో-నుగ్రహదశాయామనుగ్రాహ్యాయమనుగ్రహకృతాతేనస్పృశేభాభిసో-బహుతేతిభావః. స్వేతరవైలక్షణ్యంబ్రహ్మదేశరవైస్థితత్వాద్యవ్యవస్థంఉభయలిక్ష్ణేననైషమమయ్యుక్తంఅశేషేత్యాదితా. నిర్విశేషవాదినఇత్యేతావతాపర్యాప్తత్వేసిస్వపక్షమనభ్యవగచ్ఛతోదాషణవచనంకుప్రప్తిపక్షేత్రయేషిదాషణసామ్యజ్ఞాపనార్థం. తచ్ఛబ్దావగతవిశేషణాభ్యవగమవతత్వంకర్తావగతవిశేషణమభ్యవగవ్యవస్థం-తథాసతి బ్రహ్మణోదఃఖిత్వాదిప్రసజ్యతిశబ్దే (అభ్యవగచ్ఛతోపిత్వాదితా) పరివారతి (నైతదితి)కుతఃత్యత్రాహ (త్వమితి) (ఏవేతి)తత్పదప్రతిపన్నస్యజీవవిలక్షణతయైవేతిభావః. జీవవాచితేనప్రత్యుత్పన్నస్వపదస్యతదస్తర్యామిచరత్వంలాక్షణికం- తత్కథంపరస్యైవాభిధానాదిత్యుక్తమితిత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) ద్వా రద్వారిభావవిచర్యయశక్త్యాభ్యుదాసార్థాయమారమ్భః. వేదప్రత్యుత్పత్తిసిద్ధంసర్వశబ్దానాంపరమాత్మవాచిత్యమప్రపాదయతి (సచ్ఛబ్దేత్యాదితా) సామానాధికరణ్యబలాత్తత్త్వం పదావగతవిశేషాస్వీకార్యాః, బ్రహ్మణోనిర్దోషత్వమజ్ఞానస్పదత్వాదిశ్రుత్యస్తరసిద్ధం, చ - అతస్తదవిరోధాయాస్తర్యామిచరత్వంయ్యుక్తమితితత్త్వంపదసామానాధికరణ్యముఖ్యత్వం, నిర్దోషత్వశ్రుత్యస్యభానుచర, తస్యనిప్రాయేణనిరస్తనిఖిలత్వాదివిశేషణముక్తం. (సచ్ఛబ్దాభిహితమితి)కారణమస్తువాచిసచ్ఛబ్దఃకారణత్వానుగుణగణాన్నితవస్తుపరత్వతిభావః. (బహుస్యామితి)యథా*దర్శపూర్ణమాసాభ్యాంస్వర్గకామాయజేతేత్యత్ర లిజ్జాచ్యేనగ్రాహకేణపరమాపూర్వేణసన్నిధిసమామ్యతేషుపదార్థేషువిశేషేషస్వశేషతయాగృహీతేషుత్రప్రప్తిక్షణావసూతగోత్వాదేఃపరమాపూర్వంప్రతిశేషత్వంవ్రహ్మగవాదిద్వారకం, యాగాదేస్తుతేష్యత్వమద్వారకం, చక్రేచ్ఛిన్నిశ్చీయతేతథా*బహుస్యామితిగ్రాహకగ్రహణేతేజఃప్రభృతిసర్వనామరూపేషుసామాన్యేనపరమాత్మీయతయా-వగతేషుత్రానుప్రవేశపూర్వకనామరూపవ్యాకరణశ్రుత్యాదిభిస్సద్వారకమధ్యవసీయతఇత్యనుసంధేయం. యథోపబంహణేషు *గుణవాక్ *తమేవంగుణసంపన్నమిత్వవిశేషాక్షేపభగవద్భజేషు *సమస్యమవిభక్తాజ్ఞిస్త్యిద్వర్ణఇత్యుక్తానాంస్త్రిద్వర్ణాదీనాం *భర్తృజ్ఞస్సత్వసద్దేశ్యత్వత్వానాంసత్వసద్దేశ్యత్వాదీనాంచగుణానాందివ్యగ్రహద్వారకత్వమద్వారకత్వంచదృశ్యతే- తథేహాపిత్వరశరీరభూతచిదచిద్ద్వారకో-ద్వారకశ్చగుణాన్వయాయథాశ్రుతిస్వీకార్యితిభావః. (బహుస్యామితి) బహునామరూపభాగ్యవేయమిత్వగ్గః (తేహాబన్నప్రముఖమితి) ప్రముఖశబ్దేనతత్త్వాస్తరస్పష్టిర్వివక్షితా. దేవాదివిచిత్రసంస్థానసంస్థితఇతివవత్సమాణచిదచిదంశవిభాగార్థంజగదాకారకథనం- సతుజీవానుప్రవేశపూర్వావస్థాకథనం. పరమాత్మనవివక్తత్వజగచ్ఛరీరత్వంచేత్కథంజీవాత్మనశరీరత్వమితిశక్త్యా-వసోద్యతేతేతనమితిశబ్దేన- చేతనత్వంశరీరేష్వేప్రయోజకమిత్వగ్గః. చేతనమిత్వనేన *విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేత్యత్రవిజ్ఞానశబ్దస్యజ్ఞాత్వవాచిత్యందర్శితం. జీవవర్గశబ్దేన *విజ్ఞానం *జీవనేతివైకవచనం *నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకబహునాంయోవిదధాతికామానిత్యాదినిత్యకాధ్యాజ్ఞాతావతివ్యాఖ్యాతంభవతి. *ఆననజీవనేత్యత్రనేనేతినిర్దేశస్యానిప్రాయవివరణంస్వకర్మానుగుణేష్యితి- జీవవిశిష్టపరమాత్మవిశేషణదంశబ్దస్యజీవద్వారకత్వచిత్ర్యపరత్వాజ్ఞేవనైచిత్ర్యసృకర్తృచిత్ర్యాధీనత్వాత్, జీవకర్తృకప్రవేశవ్యాప్తత్వగ్గంస్యేచ్ఛయైవేత్యుక్తం-పారతస్యస్యోస్యోచస్యోచఅనుప్రవేశహేతునైషమమిత్వగ్గః. ఏవంభూతేషు-ద్వారద్వారిభావేనవ్యవస్థితేషుచిదచిదాత్మకేష్యిత్వగ్గః. స్వపర్యవైషుదేవాద్యాకారేషుసంఘాతేషు

త్వాత్ తస్మిన్నేవపర్యవసానం య క్తమితి తస్య ప్రతిపాదకోపిశబ్దస్తస్మిన్నేవపర్యవస్యతి. అతపవగారశోమను
 ష్యుత్వాద్విప్రకారభూతాకృతివాచినశబ్దః ప్రకారిణిపిణ్డేపర్యవస్యస్తైఃపిణ్డస్యాపిచేతనశరీరత్వేన తత్ప్రకార
 త్వాత్, పిణ్డశరీరకచేతనస్యాపివరమాన్యప్రకారత్వాత్, చ్చవరమాన్యేవపర్యవస్యస్తీతి సర్వశబ్దానాంపరమా
 త్వైవవాచ్యఇతివరమాన్యవాచిత్యేనసామానాధికరణ్యంముఖ్యమేవ. నను ఖడ్గోగఃఖడ్గశృంగౌతిజాతిగుణవాచి
 నామేవపదానాం ద్రవ్యవాచివదైస్సమాసామానాధికరణ్యందృష్టం - ద్రవ్యాణాంతుద్రవ్యాన్తరప్రకారత్వే
 మత్వర్థీయప్రత్యయోద్భవః-యథాదణ్డీకుణ్డలీతి. నైవం-జాతిర్వాగుణోవాద్రవ్యంవనైతేష్యేకమేవసామా
 నాధికరణ్యేప్రయోజకం-అన్యోన్యస్త్వికావ్యభిచారాత్. యస్యపదార్థస్యకస్యచిత్ప్రకారతయైవసద్భావఃతస్య
 తదపృథక్సిద్ధిస్థితిప్రతీతిభిస్తద్వాచినాంశబ్దానాంస్వాభిధేయవిశిష్టద్రవ్యవాచిత్యాన్తరవిశిష్టతద్ద్రవ్యవాచి
 నాశబ్దేనసామానాధికరణ్యంయ క్తమేవ. యత్రపునఃపృథక్సిద్ధస్యస్యనిష్ఠనైవద్రవ్యస్యకదాచిత్-చిన్త్యవ్యా
 న్తరప్రకారత్వమిష్యతే-తత్రమత్వర్థీయప్రత్యయఇతినిరవద్యం. తదేవంవరమాన్యనశరీరతయాతత్ప్రకారత్వా
 దవిద్విశిష్టజీవస్యాపి-జీవనిర్దేశవిశేషరూపాలహంత్యమిత్యాదిశబ్దాఃపరమాన్యనమేవాచక్షతఇతి *తత్త్వమస్మి

స్థితీత్వేన. తత్ప్రతీతేః-ప్రకారస్యభావస్థితస్వరూపప్రతీతేః. తదపేక్షత్వాత్-ప్రకారిణాపేక్షత్వాత్. (తస్మిన్నేవపర్యవసానం య క్తమితి) ప్రకా
 రప్రతీతేః ప్రకారిణ్యవపర్యవసానం య క్తమితి ప్రకారవాచిశబ్దః ప్రకారిణిపర్యవస్యతీత్యర్థః. శబ్దశక్త్యైకేదణుమాత్రవిషయత్వేపృథ్వాసమధ్యాద్వి
 శేష్యంశబ్దభనం-అతోఽర్థసామర్థ్యసచివాశబ్దశక్తిస్యోద్భావభావసామగ్రి-తచ్ఛబ్దభనంముఖ్యకోటినిబద్ధం-యథాసంస్థారసచివెన్ప్రియజన్యమపి
 ప్రత్యభిజ్ఞానమిన్ద్రియప్రసూతత్వాత్ప్రత్యక్షమేవ-నప్యతిర్భవతి-తథాత్రముఖ్యత్వం-అతశ్చబ్దశక్తిఃప్రవృత్తినిమిత్తమాత్రేపర్యవస్యతి-విశేష్య
 బాధనమర్థసామధ్యాదితికేచిదాచుః. తదయుక్తం-శబ్దశక్త్యైకేష్యపర్యవస్యత్వాభావేన్మర్తకశబ్దేపృథ్వాసమధ్యాద్విశేష్యపర్యవస్యదప్రసక్త్యాత్. రూ
 పగ్రహణేయనశక్తిః-రూపిజ్ఞానమర్థసామర్థ్యజన్యంసాన్యత్. తదభ్యుపగమగర్భశబ్దాదిగ్రహణేయత్వసామధ్యాత్వృధివీగగనాదిప్రతిపత్తిశ్చసాన్యత్-
 నచతథాప్రతీతిరస్తి. జాత్యాదిశబ్దశక్తిజ్ఞాత్యాదిస్వరూపమాత్రవిషయా-గవాదిశబ్దశక్తిగ్రహ్యపరతప్రజాత్యాదివిషయేతిన్మర్తకానిన్మర్తకశబ్ద
 విభాగఇతిచేత్. తస్మిశబ్దశక్తేఃప్రకారిణివిషయత్వమభ్యుపగంసాన్యత్-భర్తృపరతప్రరూపతావగతేర్ధర్మప్రతిపత్తిసాపేక్షత్వాచ్చబ్దశక్తేనప్రతిపత్తి
 హేతుత్వాచ్చ. కించ-జీవచసాంవాచ్యముత్తమంజీవతాస్ససర్వవచసాంప్రతిష్ఠాయత్రశాశ్వతీత్యాదివచసాస్వరస్యంచశబ్దశక్తేరేవవిశేష్యపర్య
 వస్యతీతిధ్యతి. అతోవిశేష్యపర్యవస్యశబ్దశక్తిస్యత్రతాత్పర్యం. ఏవంవ్యాయఃకృతౌ. ఇథంప్రమాణోపపత్తినిధిత్వాత్సర్వశబ్దానాంపరమాత్మైవ
 వాచ్యఇతిపరమాత్మవాచితత్వదేవత్వంపదసామానాధికరణ్యంముఖ్యవ్యత్రమిత్యాహ (అతపివేతి) పర్యవస్యస్తైః-పూర్వంక్వచిద్వాన్యపుతస్యతత్రా
 నుపరమ్యతదన్వయిన్యన్యత్రవ్యాపారపర్యవసానమిహవివక్షితం-నకువ్యాపారోపరమః. వ్యాపారోపరమవాచిత్యేనకర్తవ్యపర్యవస్యనైతిపదచ్ఛేదః. య
 ద్వా-పర్యవస్యస్తైః-పర్యవసానంప్రవృత్తాఇత్యర్థః. పరమాత్మప్రకారత్వాచ్చేత్యనేనపూర్వోక్తన్యాయస్సజ్ఞాపితః. నామరూపవ్యాకరణశ్రుతిః
 ప్రమాణత్వేనపూర్వోద్భావ్యతా-తాభిప్రేతా. విశేషణాచిశబ్దవిశేష్యపర్యవస్యస్తైః-నకువిశేషణాచిశబ్దస్యపరమవిశేష్యవాచిత్యేనసామానాధి
 కరణ్యందృష్టమితిచేత్. ఉచ్యతే-యథానైల్గుగుణగతావాన్తరజాతివాచినీలశబ్దోనైల్గుగుణద్వారాతద్విశిష్టపర్యవసితేఃఉత్పలశబ్దేనసామానాధికరణో
 ద్యశ్యతే, యథాగవాదిశబ్దాగోత్వాదిజాతివాచినస్తద్విశేష్యపిణ్డద్వారాతద్విశిష్టచేతనేపర్యవసితాఃఖడ్గాదిశబ్దైస్సమానాధికరణాదృశ్యస్తే, తద్వత్. ఉ
 క్తంప్రయోజకమితిప్రాప్త్యానూపయంశ్చేదయతి (నస్తితి) పరిహరతి (నైవమితి) ప్రయోగదర్శనమవిష్టమిత్వపామేణద్రవ్యంవేత్వక్తం. సా
 మానాధికరణ్య-మత్వర్థీయప్రత్యయాననేషేఇతిభావః. హేతుమాహ (అన్యోన్యస్త్విన్ద్రియ) వ్యభిచారాత్-సాధ్యస్యసామానాధికరణ్యవ్యజాతివాచిమా
 త్రంగుణవాచిమాత్రంచాతిలక్ష్మ్యవ్యత్రేత్యర్థః. జాతిర్వాగుణోవామత్వర్థీయప్రత్యయనిరపేక్షసామానాధికరణ్యప్రయోజకమితికిమితిసామ్యవేతం.
 మత్వర్థీయప్రత్యయనిరపేక్షసామానాధికరణ్యస్యజాతిగుణవాచిత్యయోరవిశేషేణప్రయోగదర్శనాదితిచేత్-తస్మిశరీరవాచిత్యనామపిమత్వర్థీయ
 ప్రత్యయనిరపేక్షసామానాధికరణ్యైవప్రయోగదర్శనాత్పర్యవస్యప్రయోగవిషయానుయాయప్రయోజకంచాచ్యమితిభావః. జాతిగుణదారణ్యతరత్వం
 చావ్యాప్తమిత్వర్థః. ఇదమవ్యాప్తం-ప్రకారత్వంచాతివ్యాప్తం-తత్త్వింప్రయోజకమిత్వత్రాహ (యస్మేతి) (తదపృథక్సిద్ధిస్థితిప్రతీతి) ని
 ధిః-సతా. ప్రమాణసంబద్ధయోగ్యత్వరూపా. స్థితిః-తదనువృత్తిః. అపృథక్సద్విన్ద్రియాదిసాధారణః. ప్రతీతిశబ్దనాప్యభక్ప్రతీతేఃస్వతఃసాస్తత్వంవివక్షి
 తం. ప్రకారత్వైకస్వభావవస్తువాచిత్యత్వంమత్వర్థీయప్రత్యయనిరపేక్షసామానాధికరణ్యప్రయోజకమిత్వర్థః. నిన్మర్తకశబ్దాన్యత్వేనతీతివిశేష్యవ్యం.
 మత్వర్థీయప్రత్యయసాపేక్షసామానాధికరణ్యహేతువక్షేతదభావజ్ఞాననాయవర్యయతి (యత్రపునరితి) (ఇతినిరవద్యమితి) మత్వర్థీయప్రత్యయసా
 పేక్షదణ్డకుణ్డలాదివ్యాప్తత్వంమత్వర్థీయప్రత్యయనిరపేక్షసర్వప్రయోగవిషయానుయాయప్రయోజకంసిద్ధమితివాన్యప్రాప్తివిషయఇత్యర్థః. ఇతినిర
 వద్యమిత్వనేనసమూహలక్ష్మ్యనియమాదేః ప్రయోజకత్వశ్చ-పరిహారాదిః ప్రథమమాత్రాక్రొ2భిప్రేతః. పరిహృతవోద్భేదసిద్ధితేనన్యాయేనపరమసా
 ధ్యసిద్ధిమాహ (తదేవమితి) తత్-వోద్భ్యస్యపరిహృతత్వాత్. ఏవం-పూర్వంకీతప్రకారేణ. జీవతదాత్మ్యమిదంసర్వమితిపూర్వమేవనైయధికరణ్యేనబ్ర
 హ్మత్వత్వంగిసర్వస్యవిహితం-తస్యసామానాధికరణ్యేనజీవవిశేషేణపరంపరతా-జీవతదాత్మ్యవ్యవృత్తిఇతిజీవవిశేషేత్వత్వస్యబ్రహ్మశరీ

తీసామానాధికరణ్యేనోపసంహృతం. ఏవంచసతిపరమాత్మానంప్రతిజీవస్యశరీరతయాఽన్వయాజ్ఞేవగతాధర్మాః
పరమాత్మానంసంస్మృత్యై-యథాస్వశరీరగతాబాలత్వయువత్వాదయోధర్మాఃజీవంసంస్మృత్యై. అతః*తత్త్వ
మసీతిసామానాధికరణ్యేతత్పదంజగతాగ్రణభూతంసత్యసజుల్బంసర్వకల్యాణగుణాకరంనిరస్తసమస్తహే
యగన్ధంపరమాత్మానమాచక్షే-త్వమితిచతమేవసశరీరజీవశరీరకమాచక్ష్యతిసామానాధికరణ్యంముఖ్యవృత్తం,
ప్రకరణావిరోధ, స్ఫుర్వశ్రుత్యవిరోధో, బ్రహ్మణీనిరవద్యేకల్యాణైకతానేలవిద్యాదిదోషగన్ధాభావ, శ్చ. అ
తోజీవసామానాధికరణ్యమపివశేషణభూతాజ్ఞేవాదస్యత్వమేవాపాదయతీతి విజ్ఞానమయాజ్ఞేవాదస్యవవానన్ద
మయఃపరమాత్మా. యదుక్తం*తస్యైషవవశారీరత్యైత్యానన్దమయస్యశారీరత్వశ్రవణాజ్ఞేవాదస్యత్వంస
మ్భవతీతి-తదయుక్తం-అస్మిక్ ప్రకరణేసర్వత్ర*తస్యైషవవశారీరత్యాయఃపూర్వస్యేతిపరమాత్మానవవశారీ
రాత్మత్వాభిధానాత్. కథం. తత్సాద్వాపతస్యాదాత్మనలకాశస్సమ్భూతభిత్వాకాశాదిసృజ్యవర్గస్యపరమాకా
రణత్వేనప్రజ్ఞాతజీవవ్యతిరేకస్యపరస్యబ్రహ్మణత్వత్వేనవ్యవదేశాత్తద్వ్యతిక్తాకాశాదీనామన్నమయపర్య
వ్రానాంతచ్ఛరీరత్వమవగమ్యతే-*యస్య పృథివీశరీరంయస్యాపశ్శరీరంయస్య తేజశ్శరీరం యస్య వాయుశ్శరీ
రంయస్యాకాశశ్శరీరంయస్యాక్షరంశరీరంయస్యమృత్యుశ్శరీరంఏషసర్వభూతాస్తరాత్మాపహతపాప్తాదివ్యో
దేవవకోనారాయణఇతి సుబాలశ్రుత్యాసర్వతత్త్వానాంపరమాత్మశరీరత్వంస్పష్టమభిధీయతే- అతః*తస్మా
ద్వాపతస్యాదాత్మనభిత్వత్వైవాన్నమయస్య పరమాత్మైవశారీరత్యైత్యవగతః. ప్రాణమయంప్రకృత్యాహ
*తస్యైషవవశారీరత్యాయఃపూర్వస్యేతి- పూర్వస్యాన్నమయస్యయశ్శారీరత్యాశ్రుత్యస్తరసిద్ధఃపరమకార
ణభూతఃపరమాత్మా- సవతస్యప్రాణమయస్యాపిశారీరత్యైత్యర్థః. ఏవంమనోమయవిజ్ఞానమయయోగ్నిప్త
వ్యం. ఆనందమయేతు*ఏషవవేతినిర్దేశస్తస్యానన్యాత్మత్వందర్శయితుం. తతః-థం.

రత్వంవైయధికరణ్యేనోపసంహృతంతద్వదిత్యర్థః. అనేనోద్దేశ్యసాదెయగ్రాగనిబద్ధసచోద్యపరిహారోఽభిప్రేతః. త్వంపద ప్రతిపన్నదోషధాక్షప్రస
జ్జస్యపరిహృతత్వందర్శయతి. యద్వా-అపురుషార్థస్య బ్రహ్మణ్యస్సర్వాయమిశరీరశరీరీభావకః క్ష-తథావిత్వంసర్వాత్వత్వసంబంధత్వత్వత్వాహ(ఏవంచస
తీతి)జీవశరీరగతభర్తాజీవవిః-జీవభర్తాఃపరమాత్మానంసంస్మృత్యై చీత్యర్థః. పూర్వంయూనిమాషణానిపరమతేస్వీత్వానితానిస్వపక్షేనాయాస్తీత్యాహ
(అతఃఇత్యాది)అతః-సామానాధికరణ్యస్యశరీరశరీరీభావనిబద్ధసత్వోపపాదనాత్. అయంహేతుఃప్రకరణావిరోధాదీనామపిసాధారణః. పదద్వయం
వగతవిశేషణాపరిత్యాగేనవిశేష్యైక్యాత్మానానాధికరణ్యస్యముఖ్యత్వసిద్ధిః. (ప్రకరణావిరోధఇతి)*తత్తైత్తత*మితదాత్మమిదంసర్వం*అనుప్రవి
శ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీత్యాదివాక్యావిరోధభిత్వార్థః. సర్వశ్రుత్యవిరోధభిత్వేదశ్రుతిఘటకశ్రుత్యవిరోధకః క్ష. అవిద్యాదిదోషగన్ధాభావశ్చేత్వభ
యలిఙ్గత్వశ్రుతిసిద్ధాధిరోధాభావకః క్ష. పూర్వోక్తజీవగతభర్తాస్సర్వస్యపరమవిద్యాద్యభావభిసపానరుక్త్యం. పూర్వపక్షీణాజీవాపరిరేకసాధకత
యోక్తస్యజీవసామానాధికరణ్యస్యరాద్రానానుగుణత్వమాహ (అభిత్వైతి) అతః- తత్త్వంపదయోఃప్రవృత్తినిమిత్తస్యావత్సాశ్రయణీయత్వా. త్వం
సహావగతభర్తాణాంబ్రహ్మణీసామైదస్వయవిరోధేనజీవద్వారాఽన్వయాత్, ద్వారభూతజీవాద్వారిణాంబ్రహ్మణోవైలక్షణ్యసాధకంసామానాధికర
ణ్యమిత్వార్థః. ఉక్తమర్థంపరమప్రత్యలేనసంగమయతి(ఇతివిజ్ఞానమయ-దితి)ఇతిశబ్దోహేతా. పూర్వపక్షేజీవాపరిరేకసాధకతయోక్తస్యజీవసామానా
ధికరణ్యస్యభేదావసాత్వాదేతదధికరణసాధ్యమానప్రమయస్యజీవాదస్యత్వంసంబంధమిత్వార్థః. అభశారీరత్వశ్రవణంపూర్వపక్షహేతుమనువదతి(యదుక్త
మితి) పరిహరతి (తదయుక్తమితి) ననుప్రాణమయపర్యాయస్థశారీరాత్మశబ్దోమనోమయపరః- మనోమయపర్యాయస్థమిజ్ఞానమయపరః- తత్తద
స్తరసద్భావజ్ఞాపనార్థత్వాచ్చారీరాత్మశబ్దస్య. అతస్సర్వత్రశారీరాత్మత్వంపరమాత్మనపివేతికథమవగతమితిచ్చుత్త(కథమితి). ప్రతిపక్షి (తస్మాద్వా
ఇత్యాది)అన్నమయశారీరాత్మత్వకణ్ఠోక్త్యాభావాత్ప్రాణమయ*తస్యైషవవశారీరత్యాయఃపూర్వస్యేతిత్వత్వా, చృతస్యవాక్యస్యాధిగతవత్సం
సత్సంఘటనాయ-హ (తస్మాద్వాఇతి) అకాశాదిసృష్టేఃపన్నాదిజీవకరణకేవరస్పష్టిః- అతస్తతఃపూర్వంజీవస్యస్పష్టత్వమత్వాదాకాశాదిస్తస్మృ
త్వంజీవవైలక్షణ్యసాధకం. తస్యజీవవిలక్షణస్యాత్మశబ్దాభిధానాదాత్మశబ్దస్యప్రత్యాదివత్ప్రయోగికత్వాదన్నమయాదీనాంపరమాత్మశరీరత్వమ
ద్ధాదవగతమిత్వార్థః. శరీరత్వంకణ్ఠోక్తంచేత్వాహ (యస్యపృథివీతి) (అభిత్వైతి) శ్రుత్యస్తరేషుశరీరత్వస్యకణ్ఠోక్తత్వాత్, తస్మాద్వాఇత్యాది వాక్యేఅ
త్మశబ్దనిర్దేశేనాన్నమయాదీనాంశరీరత్వస్యాధిగతత్వా, చృ పరమాత్మైవాన్నమయస్యాత్మేత్వవగతభిత్వార్థః. ఏవమాత్మశబ్దనిర్దేశఃపరమాత్మైవాన్నమయ
స్యాత్మేతి*యఃపూర్వస్యేతిత్వత్వత్రఅనువాదస్యపురోవాదనిర్వాహఃకృతః. ఉపాదిత్విత్యస్య*తస్యైషవవశారీరత్యాయఃపూర్వస్యేతిప్రాణమయపరమాత్మపనాయా
హ (ప్రాణమయంప్రకృత్యేతి) తద్వాదపక్షే (పూర్వస్యేతి) యఇతి ప్రసిద్ధవస్తిత్వః శ్రుత్యస్తరసిద్ధిమేతత్ప్రకరణసిద్ధింపజ్ఞాపయతిత్వేతిప్రాయేణ
శ్రుత్యస్తరసిద్ధిఃపరమకారణభూతఇతివిశేషణద్వయముక్తం. ఉక్తమర్థంమనోమయాదావతిదశతి (ఏవమితి) ఆనందమయస్యపరమాత్మత్వమయముక్తం-
తస్యాత్మాస్తరశ్రవణాదిత్యత్వాహ (ఆనందమయేత్వైతి) అనన్యాత్మత్వందర్శయితుం- * పరినిశ్చస్యాత్మైశ్వరం* సతస్యేకేశ్వర* నాస్యో
తోస్త్రీద్రష్టేత్యాదివదయంనిర్దేశభిత్వార్థః. అత్రాపపత్తిజ్ఞానయాపుచ్చతి (కథ-కథమితి) అనన్యాత్మత్వప్రదర్శనార్థత్వంకథమిత్వార్థః. పరిహరతి

విజ్ఞానమయస్యాపి పూర్వోక్తయానీత్యావరమాత్మైవశారీరత్యైత్యవగతః- ఏవంసతివిజ్ఞానమయస్యయశ్శారీర ఆత్మసంపవానందమయస్యాపిశారీరత్యైత్యుక్తేఆనందమయస్యాభ్యాసావగతవరమాత్మభావస్య పరమాత్మసస్య యమేవాత్మైత్యవగమ్యతే. ఏవంచస్వవ్యతిరిక్తంచేతనాచేతనవస్తుజాతంస్వశరీరమితిసంపదనిరూపాధికశ్శారీరత్యై. అతపవేదంపరంబ్రహ్మాధికృత్యప్రవృత్తంశాస్త్రంశారీరకమిత్యభియుక్తైరభిధీయతే. అతోవిజ్ఞానమయాజ్ఞే వాదస్యఏవపరమాత్మానందమయః.

ఆహ-నాయమానందమయోజేవాదస్యః- వికారశబ్దస్యమయట్ప్రత్యయస్యశ్రవణాత్. *మయ డ్వైతయోరితిప్రకృత్య * నిత్యంవృద్ధశరాదిభ్యుత్పత్తివికారార్థేమయటస్త్వర్యతే. వృద్ధశ్చాయమానందశ బ్లిః. ననుప్రాచుర్యేపిమయడస్తి- *తత్ప్రకృతవచనేమయడితిస్త్పతేః- యథా అన్నమయోయజ్ఞాభి. సంపవాయంభవిష్యతి. నైవం- అన్నమయభిత్వపత్రమేవికారార్థత్వందృష్టం- అతదేవిత్యాదస్యాపివి కారార్థత్వమేవయుక్తం. కించ - ప్రాచుర్యార్థత్యేపిజేవాదస్యత్వంసంసిద్ధ్యతి. తథాపి- ఆనందప్రచుర భిత్వక్రమఃఖమిశ్రత్వమవర్జనీయం- ఆనందస్యహి ప్రాచుర్యందుఃఖస్యాల్పత్వమవగమయతి. దుఃఖమి

(విజ్ఞానమయస్యాపీతి) ఆనందమయం ప్రతిశ్చాయమాణే *యఃపూర్వస్యేతివాక్యేపూర్వశబ్దవివరణార్థంవిజ్ఞానమయస్యైత్యుక్తం. విజ్ఞానమయశారీ రాత్మసంపరమాత్మత్వేనీద్ధహ్యనందమయశారీరాత్మసంపరమాత్మత్వనిర్ధారికశ్చాత్మదాసాయవిజ్ఞానమయస్యాపీత్యుక్తం. పూర్వోక్తయా- ప్రాణమయా దాపుక్తయా. తతఃకిమిత్వత్రాహ(ఏవంసతీతి) (అభ్యాసావగతవరమాత్మభావస్యేతి)*ఆనందంబ్రహ్మణోవిద్వానితిపూర్వమభ్యుత్పన్నానందస్యప్రమా సంబంధిత్వనిర్దేశా, దృష్టాభిశ్చ *ఆనందోబ్రహ్మైత్యానందశబ్దవాచ్యత్వాత్, *ఆనందోబ్రహ్మైతివ్యజ్ఞానాదిత్యానందశబ్దవాచ్యస్థానే *ఏవితమానందమయ మాత్మానముపసంక్రమ్యేత్యానందమయశబ్దనిర్దేశానందానందమయశబ్దయోః పర్యాయత్వా, చ్చానందమయస్యపరమాత్మభావోఽవగతభిత్వప్రాప్తయః. అభ్యాసావగతవరమాత్మభావత్వంపుచ్చబ్రహ్మవాదనిరాసయ క్షీణముపలక్షణతయోక్తం.*బ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠేతిపుచ్చబ్రహ్మప్రాధాన్యేననిర్దిష్టం చేత్ - *సోకామయతేత్యనందరాక్యేపితచ్చదేనపుచ్చబ్రహ్మపరామర్శనీయం-తదయంక్తం-నభిత్వనిర్దేశాత్. *అత్తనాకాశస్సంభూతభిత్వా త్మశబ్దాభిప్రాయఃపుల్లిజ్జత్వ నిర్దేశభిత్వేన-వ్యవహితాదవ్యవహితస్యానందమయవైవపరామర్శనీయత్వాత్. * తవైవవివశారీరత్యైత్యనందరాత్మ ర్వోక్తస్యాత్మసంబంధిత్వనిర్దేశేనపరామర్శభిత్వేన- తస్మాన్నమయాదినందపర్యాయ సాధారణత్వేనపితత్పర్యాయప్రధానప్రతిపాద్యత్వాభావాత్. అతః ప్రధానప్రతిపాద్యావ్యవహితానందమయఏవనభిత్వపరామర్శ్యతే. అతఃకారణభూతస్సఏవపరమాత్మైతి. ఏవంవిజ్ఞానమయస్యజీవస్యానందరాత్మత యావ్యపదేకా, దభ్యాసావగతవరమాత్మభావా, తదనందత్వేనాత్మశబ్దవ్యాఖ్యానపర్యవసానభూమిత్వా, దాత్మశబ్దవాచ్యస్యాదావేవజగత్కారణత్వేనో క్తత్వాదనందకారణవాక్యే *సోకామయతేతిపుల్లిజ్జనిర్దేశా, తుచ్చతయానిర్దిష్టబ్రహ్మణోపాన్దమయనతిరిక్తత్వా, ద్వైత్యమాణసూత్రస్సహేతు భి, శ్చానందమయఃపరమాత్మైత్యవగతం-తస్యచపరమాత్మనాత్మానందత్వం *అత్తేవ్వరం *నతస్యేకేశ్వన*నానోతోన్దిత్యేత్వేవమేదిత్యుతివిరు ధ్దముపపత్తివిరుద్ధంచ. ఆకాశాదిసృజ్యవర్గపరమకారణత్వాదివాశారీరాత్మసంపరమాత్మత్వమవగతం. ఏవమానందమయస్యశారీరాత్మసంపరమాత్మత్వేన తిపరమాత్మత్వద్విత్వాసంభవా, త్వరమాత్మనాత్మానందత్వద్విత్వాసూతా, చ్చ *తవైవవివశారీరత్యైత్యుక్తిః *అత్తేవ్వరమిత్వాదివ తస్యానందాత్మత్వ జ్ఞాపనార్థత్యర్థసామర్థ్యాదవగమ్యతేత్యర్థః. శారీరాత్మత్వంపరమాత్మనఏవముఖ్యమిత్వాహ (ఏవంచేతి) (నిరుపాధికభిత్వ) క్వచిత్-దాచిత్-చిత్ప్ర తికర్తానుగుణంహికశ్చిదాత్మాభవతి-అయంతుసర్వేషాంసర్వదాసర్వత్రాకర్తవ్యఃస్వతఃప్రత్యైతినిరుపాధికభిత్వాహ. తదేవోపపదయతి(అతపవేదం) ఆధియక్తైః భగవద్భోధాయనాదిభిః. *సంహితమేతచ్ఛరీరకమితిహివృత్తికారవచః. సూత్రార్థముపసంహరతి (అతభిత్వ).....

ముఖానందేనానందమయశబ్దస్య పరమాత్మపరతామాక్షిప్యప్రతివక్తివికారేత్యాదిసూత్రేణ - తత్త పూర్వపక్షముపన్యస్యతి (అహిత్యాదిగా)మయటోవికారవాచిత్వముపపదయతి(మయడ్యైతయోరిత్యాదిగా)వికారార్థత్వస్యజ్ఞాపనార్థం *మయడ్యైతయో రిత్వంక్తం. ఏతయోః- *తస్యవికారః *అవయవేవప్రాణ్యోపశిష్యతేభ్యభిత్వప్రకృతయోర్వికారావయవయోరితిహితస్యార్థః. అయ మర్థః- *ప్రాగ్భిత్వతోజిత్యధికారసూత్రం- అస్మిన్నర్థద్వయేపివృద్ధసంజ్ఞానాంశరాదిగణానందానాంచమయడేవనాతోప్రత్యయభిత్వ పవదతి *నిత్యంవృద్ధశరాదిభ్యుత్పత్తిసూత్రం. *వృద్ధిర్దేహ్యామాది నదృష్టమితిసూత్రేణానందశబ్దవృద్ధసంజ్ఞాత్వాద్వికారార్థమయ ట్ప్రత్యయోవిహితభిత్వ. సిద్ధాన్తచ్ఛాచ్యాయయాచోదయతి(సస్యతి) (సంపవాయంభవిష్యతి)వికారార్థత్వేపిజేవాత్మనివికారాసంభవాద్వి కారపరత్వంత్వస్యతేష్యసంపన్నమితిభావః. అగ్రస్థానాన్యాయేనపరిహరతి (నైవమితి)అతః- ఉపక్రమదర్శనాత్. భూచిత్వాత్- ఉపక్రమప్రతిపన్నస్త్వికారాచిత్వాత్. ప్రాచుర్యార్థత్వేష్యభివృద్ధినిర్దేశాహ (ప్రాచుర్యేతి) జేవాదస్యత్వేహేతుమాహ(తథాపితి) దుఃఖమిశ్రత్వేహేతుమాహ (ఆనందస్యేతి) ప్రాచుర్యార్థత్వభావాత్ప్రతియోగిన్యేక్షేతేనీతిప్రతిసంబంధితయాసాహచర్యప్రసిద్ధః ఖగతాల్పత్వస్యప్రతియోగిత్వమితిభావః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (జుశేతి) ఉభయభావజీవత్వనిర్దేశాకమితివికారార్థత్వమాదియతభిత్వ

శ్రత్వ మేవహిజీవత్వం. అతః ఐత్యప్రాప్తవికారార్థత్వ మేవయుక్తం. కించ - లోకేమృణ్మయంహిర
ణ్మయందారుమయమిత్యాదిషు, వేదేచపల్లమయీజాహూః *శమీమయ్యస్సృజః *దర్శమయీరశనే
త్యాదిషు, మయటోవికారార్థేప్రయోగబాహుళ్యాత్సవప్రథమతరంధియమధిరోహతి. జీవస్యచాన
న్దవికారత్వమప్యేవ-తస్యస్వతఃసన్దహావస్య సతస్సంసారిత్వావస్థాతద్వికారపవేతి. అతోవికారవా
చినోమయట్ప్రత్యయస్యశ్రవణాదానన్తమయోజీవాదనతిరిక్తత్యతి. తదేతదనుభాష్యపరిహరతి.

౧౮॥ సూ. *శ్లో॥ వికారశబ్దాన్మేతిచెన్నప్రాచుర్యాత్ ॥ *నైతద్యుక్తం. కుతః. (ప్రా
చుర్యాత్) పరస్మైకబ్రహ్మణ్యానన్తప్రాచుర్యాత్, ప్రాచుర్యాధైచమయటస్సచ్ఛవాత్, ఏతదుక్తంభవతి-శ
తగుణితోత్తరక్రమేణాభ్యస్యమానస్యానన్తస్యజీవాశ్రయత్వాసమ్భవాద్భిన్నశ్రయోయమానన్తఇతినిశ్చితే
సతితస్మైకబ్రహ్మణీవికారాసమ్భవాత్ ప్రాచుర్యేపిమయడ్విధిసమ్భవాచ్ఛానన్తమయః పరంబ్రహ్మైతి. ఐ
త్యాత్ప్రయోగప్రాధ్యాచమయటోవికారార్థత్వమధిరోహాన్నసమ్భవతి. కించ-ఐత్యప్రాణమయపవప
రిత్యుక్తం- తత్రవికారార్థత్వాసమ్భవాత్. అతత్రప్రపञ్చవృత్తైర్వాయోః ప్రాణవృత్తిమైమాత్రేణప్రా
ణమయత్వం. ప్రాణాపానాదిషుపञ్చసృష్టిషుప్రాణవృత్తేః ప్రాచుర్యాద్వా. నచప్రాచుర్యేమయట్ప్ర
త్యయస్యప్రాధీర్వాస్తీ-అన్నమయోయజ్ఞఃశకటమయీయాత్రైత్యాదిషుదర్శనాత్. యదుక్తమానన్తప్రాచు
ర్యమల్పదుఃఖసద్భావమవగమయతీతి-తదసత్-తత్ప్రచురత్వంహితత్ప్రభూతత్వం- తచ్చేతరస్యసత్తానావ
గమయతి-అపితుతస్యల్పత్వంనివర్తయతి. ఇతరసద్భావాసద్భావాతుప్రమాణాన్తరావసేయా. ఇహచప్ర
మాణాన్తరేణతదభావోఽవగమ్యతే*అపహతపామ్రేత్యాదినా.

త్రాహ (అత ఇతి) అతః- ప్రాచుర్యేపిజీవాస్యత్వానిధైరాచిత్యస్యాధికత్వాచ్చ. వికారార్థత్వమేవగ్రాహ్యమిత్యర్థః. ప్రయోగప్రా
చుర్యమాహ (కించేతి) అవయవాధాదపిప్రాచుర్యాధైప్రయోగబాహుళ్యత్వద్వావృత్త్యర్థంప్రథమతరమితరపఃప్రయోగః. ప్ర
సిద్ధమప్యయోగ్యంసగ్రాహ్యమితీశక్తాయాం జీవస్యవికారత్వముపపాదయతి (జీవస్యచేతి) తద్వజత్వనిత్యత్వాదివిరోధఇత్యత్రాహ
(తస్మేతి) స్వతఃసన్దహావస్యతస్యదుఃఖిత్వాద్యవస్థాయోగోజీవత్వం - అతఃసన్దహికోజీవః. అనన్తత్వకస్వరూపావేక్షయానిత్య
త్వాదివాదఇత్యర్థః. శక్తాయాన్నత్రస్థత్వాదనుభాష్యేత్వ్యుక్తం.

౧౮॥ సూ. *శ్లో॥ వికారశబ్దాన్మేతిచెన్నప్రాచుర్యాత్ ॥ *నైతద్యుక్తం. సూత్రముపాదత్తే (వికారశబ్దాన్మేతిచెన్నప్రాచుర్యాదితి) ద్విత్వీయ
స్యనభోనిషేధ్యంపూర్వపక్షమతస్సోపపన్నత్వమిత్యనిప్రాచుర్యవైతద్యుక్తమిత్యుక్తం. ప్రతిజ్ఞాంహేతుపదేనఘటయితుమాకాక్షాందర్శయతి (కుత
ఇతి) కస్మిన్స్యప్రాచుర్యమిత్యవేక్షయమాహ (పరస్మిన్మితి) సకేవలంప్రాచుర్యరూపార్థసద్భావేనాలం-శబ్దశక్తిశ్చావేక్షితేతిశక్తాయాంసూత్రా
ధివేత్తార్థమాహ (ప్రాచుర్యాధైచేతి) మయట్ప్రత్యయస్యప్రాచుర్యార్థత్వమపిసంభవతు- తథాపివికారార్థత్వపరిత్యాగేకోహేతురిత్యత్రాహ (ఏ
తదుక్తమితి) అభ్యస్యమానానన్తయోగఃత్తరసూత్రగతానామస్యేపామపిహేతునాంప్రదర్శనార్థః. అయోగ్యత్వంత్యాగహేతురిత్యర్థః. బాధకసద్భా
వాద్వికారార్థత్వంత్యజ్యతేచేతపూర్వోక్తసాధకసద్భావాత్తత్స్వేతియతామితిశక్తాయాంపరేణవికారార్థత్వస్వీకారసాధకతయోక్తమగ్ర్యప్రా
యన్యాయంప్రయోగప్రాచుర్యంచపరిహరతి (ఔచిత్యాదితి) ఔచిత్యం - ప్రకరణోచిత్యం. తల్లిజబాధ్యం. ప్రయోగప్రసిద్ధిరపిశక్తాపదాదిషుర్థ
విరోధేనబాధితా. అతఃఉచయమపిప్రమాణాన్తరాబాధితత్వేనత్వేవాధ్యసాధకం- అత్రత్వవిరోధాన్నసాధకమిత్యర్థః. అథవిరోధాత్ - అనన్తమయే
జీవత్వవికారత్వయోఃపూర్వోక్తాదసంభవాదిత్యర్థః. ప్రకరణరూపమాచిత్యమేవనాస్తీత్యాహ (కించేతి) అథాన్యయట్ప్రత్యయస్యవికారవాచిత్యం
ప్రకరణవివక్షితమితిశక్తాంశమయన్ప్రాణ మయశబ్దస్యార్థమాహ (అత ఇతి) ప్రాణశబ్దాననరూపవృత్తిమాత్రపరః. మయటోప్రత్యయః ప్రాచు
ర్యేణసహసంబద్ధమభిదధాతి. తత్రసంబద్ధమాత్రపరత్వేనప్రథమయోజనాయాంప్రాణవృత్తిమనిత్యర్థః. కృత్స్నముఖ్యార్థత్వాగాదపిముఖ్యాధ్యైక
దేశాజ్ఞేకారోన్యాయ్యితిభావః. యద్వా- ప్రాణాభ్యవృత్తివిశేషసంబద్ధిత్వమాత్రేణప్రత్యయస్యానర్థక్యావముఖ్యార్థత్వంవరమితిభావః. ఉచితతమ
యోజనాన్తరమాహ (ప్రాణాపానాద్విత్వేతి) పూర్వపక్షయ్యుక్త్యన్తరమనువదతి (యదుక్తమితి) అనన్తప్రాచుర్యప్రతియోగితత్వమానాశ్రయం
దుఃఖాల్పత్వమేవ- అశ్రయాన్తరగతస్సోనన్తప్రాచుర్యస్యాశ్రయాన్తరగతమానన్తల్పత్వంసప్రతియోగితామర్హతి - న్వాశ్రయగతదుఃఖాల్పత్వవై
వాన్తరజ్యత్వేనగ్రాహ్యత్వాదిపరాధిప్రాయః. దూషయతి (తదసతితి) ప్రమాణాన్తరవిరుద్ధప్రతియోగ్యవేక్షత్వంసంయుక్తం- అపితుప్రమాణా
న్తరసిద్ధప్రమాణాన్తరావిరుద్ధప్రతియోగ్యవేక్షత్వమేవయుక్తమితిపరిహర్యంప్రచురజ్ఞస్యాధాన్తరసద్భావవ్యావృత్తిర్థమాహ (తత్ప్రచురత్వం
హీతి) తతఃకిమిత్యత్రాహ (తచ్చేతి) తత్ప్రవృత్తవచ్చేద్యాభావేప్రత్యయవైయర్థ్యమిత్యత్రాహ (అపిత్వీతి) యదిప్రాచుర్యవాచిమయట్ప్రత్యయఃస్వ
యంనాథాన్తరసద్భావేప్రమాణం- తల్లితత్సద్భావఃకేనావగమ్యతఇత్యత్రాహ (ఇతరేతి) తతః కిమిత్యవేక్షయంపరాధిమతప్రతియోగ్యభావోబ్ర
హ్మణిప్రమాణసిద్ధిఇత్యాహ (ఇహచేతి) తల్లిబ్రహ్మణిప్రమాణవిరుద్ధప్రతియోగిదుఃఖాన్వయద్యోతకోమయద్గర్భవృత్తిజ్యతాం- ఇతరభూతస్యానన్తప్రా

తత్రైతావదేవవక్తవ్యం-బ్రహ్మేనద్వస్యప్రభూతత్వమన్యనద్వస్యాబ్ధత్వమపేక్షతత్తి-ఉద్యతేచతత్ *సప
కోమానుషఆనందృత్యాదినాజీవానద్వాపేక్షయాబ్రహ్మేనద్వోనిరతిశయదశాపన్నఃప్రభూతత్తి. యచ్ఛక్తంజీవ
స్యానద్వవికారత్వంసమ్భవతీతి - తదపినోపపద్యతే - జీవస్యజ్ఞానానద్వస్యరూపస్య కేనచిదాకారేణమృదభివఘ్న
టాద్యాకారేణపరిణామస్సకలశ్రుతిస్మృతీన్యాయవిరుద్ధః. సంసారదశాయాంతుకర్మణాజ్ఞానానద్వోసమ్భవితా
విత్యుపపాదయిష్యతే. అతశ్చాద్వమయోజీవాదన్యఃపరంబ్రహ్మ.

భిత్తపై వాదస్యోనానామయః.

౧౫॥ సూ. *శ్లో॥ తద్ధైత్యవ్యపదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ కోహ్యోవాన్యాత్మఃప్రాణ్యాత్ యదేషః
కాశ ఆనందోనన్యాత్ ఏష హ్యేవానన్దయాతీతి- ఏష ఏవ జీవానానన్దయతీతిజీవానామానన్దహేతురయంవ్యపది
త్యతే- అతశ్చానన్దయితవ్యాజ్జీవాదానన్దయితాయమన్యఆనన్దమయఃపరమాత్మైతి విజ్ఞాయతే. ఆనన్దమయపవా
క్రఆనన్దశబ్దేనోచ్యత ఇతిచానన్దరమేవవత్త్యతే.....

ఇ త శ్చ జో వా దన్య ఆ న ద్వి మ యః.

౧౬॥ సూ. *శ్రిఃశ్రిః మాన్త్రస్త్రివర్ణైకమేవచగీయతే॥ శ్రిఃశ్రిః *సత్యంజ్ఞానమనందంబ్రహ్మేతిమన్తస్త్రివర్ణా
దితంబ్రహ్మేవానందమయఇతిగీయతే-తత్త్రుజీవస్వరూపాదన్యత్ పరంబ్రహ్మ. తథాహి- *బ్రహ్మవిదాఃశ్రితిప
రమితిజీవస్యప్రాప్యతయాబ్రహ్మనిర్దిష్టం.

చుర్యస్య ప్రతియోగికిమిత్య త్రాహ (తత్త్వేతావదితి) ప్రమాణా నరసిద్ధాద్ధానర ప్రతియోగికం ప్రా చుర్యమనిదభతోమయట్ప్రత్యయస్యస్వయమద్ధా
 నరసాధకత్వాభావాత్, బ్రహ్మజివదుఃఖసంబంధస్య ప్రమాణబాధితత్వాత్, జీవానద్బాల్పత్వస్యలోకసిద్ధత్వా, చ్చబ్రహ్మనస్తప్రాచుర్య ప్రతియోగిజీ
 వానద్బాల్పత్వమిత్యర్థాత్ సిద్ధమిత్యర్థః. జీవానద్బాల్పత్వస్య ప్రతియోగిత్యం న కేవలమర్థసిద్ధం - అపితుకణ్ఠోక్తంచేత్వాహ (ఉచ్యతేచేతి) అయమర్థః-
 యదిసజాతీయ్యాల్పత్వం సమానా శ్రయం ప్రతియోగి- తద్వ్యావృతం. యదివిజాతీయం సమానా శ్రయం- తత్ప్రమాణా నరాధీనవద్భావానద్భావం.
 అన్యాయమపిసజాతీయం విజాతీయంవా ప్రతియోగి- మానా నరవసేయం. తత్తచయథాలేజః ప్రచుర్యేగభక్తిమానిత్యుక్తేతేజః ప్రాచుర్యస్యచ
 స్థాగిదిగతంసజాతీయతేజోమాన్వయం ప్రతియోగి- నతుగభక్తిమద్రతేమిరాల్పత్వాది - తద్ధిప్రమాణబాధితం-ఇతత్ప్రమాణసిద్ధం. తారతమ్యవాచినశ్శ
 బ్ధస్యసజాతీయ ప్రతియోగిజ్ఞాపనపరత్వంస్వారసీకం- బలవత్తరత్యుక్తేపురుషా నరబలంహి ప్రతియోగితయా ప్రతీయతే- నతుస్వగతం విజాతీయంజ్ఞా
 నం. అతో నరజ్ఞత్వంవిఖలం. ఏవం బ్రహ్మజివమానా శ్రయమానద్విజాతీయ దుఃఖాల్పత్వరూపం ప్రతియోగి శ్రుతినిసిద్ధం- అన్యాయస్యసజాతీయా
 ల్పత్వలక్షణం ప్రతియోగిశ్రుత్యైవసిద్ధమితి. జీవాన్యానన్దవికారత్వమనువదతి (యచ్ఛోక్తమితి) అనన్దవికారత్వం- మయద్వాచ్యమిత్యర్థః. మాషయతి
 (తదవీతి) స్వరూపాన్యథాభావలక్షణవికారార్థత్వమేవమయతోప్యత్వ సిద్ధిద్ధం- తచ్చాత్రనాశ్చీత్యర్థః. జ్ఞానానన్దజీవాన్యస్వరూపంచేతకధంకుఃఖా
 జ్ఞానసంభవత్వత్రాహ (సంసారదశాయాంత్వీతి) సూత్రార్థం ప్రకృత్యాధ్ధానసంగమయతి (అత ఇతి) ప్రసిద్ధతరముఖ్యాధ్ధానంభవేతదనుగ్రా
 హకహేత్యననురోధేనసంభవదనతి ప్రసిద్ధముఖ్యాధ్ధాన గ్రాహకహేతూనామనురోధ్యవత్వమస్మిన్సక్రీకరణేప్యత్వాద్యమితిస్మృతం.....

హేత్వంతరంచాహసూత్రకార్యః.

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ తద్ధైర్యవ్యపదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ పూర్వోక్తమానస్తామర్షమప్యసేనోపపాదితంభవతి- అనితరనుకరమాక్షప్రదాన
క్షమత్వంహినితరామానందహేతుర్భవతి. కిం-చ-ధ-న-చ-మ-ర-హి-పు-రు-ష-ః-న-స్య-వై-త-ద-భి-ప్రే-త-ధ-న-ం-ద-ద-తీ-తి-సూ-త్రా-న-న-ర-య-ం. అ-స్య-సూ-త్ర-స్య-వి-ష-య-వా-
క్య-మా-హ- (కో-పీ-య-వే-తి) శ్రు-తే-ర-థ-మా-హ- (ఏ-వ-ఏ-వ-తి) అ-న్య-ా-త్మా-న్య-ా-ది-తి-భో-గా-వ-ర్గ-సు-ఖ-హే-తు-త్వ-ము-క్త-ం. య-ద్వా-న-త్ర-హే-తు-త్వ-ం-సు-ఖ-హే-
తు-త్వ-ం-చో-క్త-ం. పూ-ర్వో-క్త-వి-వ-స్య-గ-ర్భ-ః. ఫ-లి-త-హే-తు-మా-హ- (అ-త-శ్చే-తి) క-ర్త-క-ర్త్ర-ై-క-య-ం-న-భ-వ-తి-తే-హే-తు-ః. అ-న-స్త్వ-జ్ఞ-వా-ప్య-స్య-హ-య-న-స్త్వ-య-ితృ-త్వ-ము-
క్త-ం- న-త్యా-న-న-మ-య-స్య-త్వ-త్రా-హ- (అ-న-స్త్వ-మ-య-ఏ-వ-తి).....

వివరమానస్తమయపద ప్రక్షుతి పత్యయాగ్గవిషయంనూ త్రుత్యం ప్రవృత్తం. అథానస్తవన్వీహుదిను

ధ్యానంతోఽనుసన్ధాయార్థంనిష్క్రమ్య కామ్యః ప్రభుమనుషక్రమన్తపేతుమవతారయతి (ఇతశ్చేతి)

౧౬॥ సూ. +శ్చి+ప్రజ్ఞామాద్రువర్జితమనన్యతే॥ శ్చి+అక్షరాధ్యమాన (సత్యమితి), శాబ్దవివాధ్యంసతూచ్ఛబ్దఘటితవిజ్ఞాపయ
తుంపద్యత్యజ్యః. తతఃకిమిద్యత్రాహ (తత్త్వమితి) బ్రాహ్మణ్యపరశబ్దప్రత్యవిజ్ఞానాయపరంబ్రహ్మత్వత్వం. మాప్రవిష్టకస్యజీవాదస్యత్వంకథమిత్య
త్రాహ (తథాహితి) ప్రాప్యత్వమున్ను - తతఃకింమాద్రువర్జితేబ్రహ్మణోజీవాదస్యత్వదత్తకేయేయాం బ్రాహ్మణ్యప్రవిద్యార్థటంకవాక్యమాహ

*తదేమాభ్యుత్థేతి- తత్-బ్రహ్మ. అభిముఖీకృత్య - ప్రతిపాద్యతయాపరిగృహ్య. యుగేమా-అభ్యేత్యభిరుక్తా. బ్రాహ్మణోక్తస్యాధ్యస్యవైశద్యమనేనమద్రైఃక్రియతఇత్యర్థః. జీవస్యోపాసకస్యప్రాప్త్యంబ్రహ్మతస్మాద్విలక్షణమేవ. అనంతరంచ * తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మనఆకాశస్సమ్భూతఇత్యారభ్యోత్తరోత్తరైర్భాగ్యైర్నైశ్చతదేవవిశదీక్రియతే. అతోజీవాదన్యఆనందమయః.

అత్రాహ- యద్యప్యపాసకాత్ప్రియస్యభేదేనభవితవ్యం. తథాపినవస్త్యంతరంజీవాన్తాన్త్రవర్ణికంబ్రహ్మ- కింతుతస్యైవోపాసకస్యనిరస్తనమస్తావిద్యాగర్భనిర్విశేషచిన్మాత్రైకరసంశుద్ధంస్వరూపం. తదేవ * సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేతిమద్రైఃవిశోధ్యతే. తదేవచ *యతోవాచోనివర్తనై అప్రాప్త్యమనసాసహేతివాజ్ఞానసాగోచరతయానిర్విశేషమితిగమ్యతే. అతస్తదేవమాన్త్రవర్ణికమితి తస్మాదనతిరిక్తఆనందమయఇతి. అతఉత్తరంపఠతి.

౧౭॥ సూ. +శ్లో॥ నేతరోనుపపత్తేః॥ + పరమాత్మనఇతరోజీవశబ్దాభిలప్యోముక్తావస్థోపినభవతిమాన్త్రవర్ణికః. కుతః(అనుపపత్తేః) తథావిధస్యాత్మనోనిరుపాధికంవిపశ్చిత్వంనోపపద్యతే. ఇదమేవహినిరుపాధికంవిపశ్చిత్వం *సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి సత్యసజ్జల్పత్వప్రదర్శనేనవివరిష్యతే. వివిధంపశ్యచ్ఛిత్వంహివిపశ్చిత్వం. పృషోదరాదిత్వాత్పశ్యచ్ఛబ్దావయవస్య యచ్ఛబ్దస్యలోపంకృత్వాప్యత్వాదితోవిపశ్చిచ్ఛబ్దః. యద్యపిముక్తస్యవిపశ్చిత్వంసమ్భవతి- తథాపితస్యైవాత్మనస్సంసారదశాయామవిపశ్చిత్వమవ్యస్తీతినిరుపాధికవిపశ్చిత్వం నోపపద్యతే. నిర్విశేషచిన్మాత్రతాపన్నస్యముక్తస్యవివిధదర్శనాభావాత్సుతరాంవిపశ్చిత్వంసంభవతి.

(తదేమాభ్యుత్థేతి) తద్వాచపక్షే (తదితి)తత్పదంబ్రహ్మవాచి. అభిముఖీకరణంచేతనధర్మఇతితద్వాచ్యవృత్త్యగ్రహణ(ప్రతిపాద్యతయేతి)విషేషపదస్యవిశేష్యమాహ (యుగితి) ఉత్తేతికథితేపారుషేయవృత్త్యాస్యాదితదవ్యధాసార్థమాహ (అభ్యేత్యభిరితి) కిముక్తంభవతీత్యత్రాహ (బ్రాహ్మణేతి) శ్రుతిమహన్ప్రణాంప్రాబల్యంకేచిద్దగ్ధై- తద్వ్యధాసార్థమాహ (బ్రాహ్మణోక్తేతి) బ్రాహ్మణాకార్యవిశదీకరణరూపామన్త్రఇతిప్రయోజకం. సంగ్రహేణోక్తస్యవివరణకథనం, విస్తృతస్యప్రతిపత్తిసాకర్యాయసంగ్రహేణకథన, మపివైశద్యావహం. నిత్యనిర్దోషత్వావిశేషాన్నన్త్రబ్రాహ్మణయోఃప్రాబల్యదౌర్బల్యవిభాగోఽనుపపన్నఇతిభావః. ఏవంమన్త్రవర్ణనజీవబ్రహ్మభేదసిద్ధింఘటితాందర్బయతి (జీవస్యేతి) ప్రాప్తరసోపాసకాత్సస్వరూపస్యప్రాప్తవ్యస్యపరబ్రహ్మణశ్చకథామైక్యమిత్యర్థః. మాన్త్రవర్ణికంబ్రహ్మజీవాదన్యదన్త- అన్యైవానందమయత్వంకథమిత్యత్రాహ (అనంతరంచేతి) పూర్వస్మిన్నస్మిన్పిసూత్రే- చశబ్దాహేతుసముచ్చయే. *వికారశబ్దాదిసూత్రేస్వతఃప్రసేత్వస్తరాభావాత్ స-చశబ్దః. తద్ది *ఆనందమయాభ్యాసాదినిసూత్ర శేషం.

ఉత్తరమాన్త్రస్యశబ్దమాహ (అత్రాహేతి) అత్ర- ఉపాసకప్రాప్త్యభేదేఽభిహితేసతీత్యర్థః. (తస్యైవేతి) కారణావిద్యాఅచ్ఛాదికాఽవిద్యా, కార్యావిద్యావిడేహికాఽవిద్యాచ, వివక్షితాసమస్తశబ్దేన. గర్భశబ్దేనాపారమార్థ్యంఘటితం. అపునస్సంబద్ధోవాఽభిప్రేతే. శుద్ధం- కర్తృతత్వలాన్వయరహితం. నిర్విశేషత్వమేవోపపదయతి (తదేవేతి) జ్ఞానపదేననిర్విశేషత్వమర్థసిద్ధం- జ్ఞానస్యజ్ఞానాన్తరాన్త్రయత్వాద్వయాగాత్. వాజ్ఞానసనివృత్తివచనాచ్చనిర్విశేషత్వసిద్ధిమాహ (తదేవచేతి) తదేవ-శుద్ధస్వరూపమేవ. ఉపాసకప్రాప్త్యభేదోఽవస్థాభేదేనాపునపన్నఇతిసజీవవిలక్షణత్వసిద్ధిర్యర్థః.

౧౮॥ సూ. +శ్లో॥ నేతరోనుపపత్తేః॥ + ఇతరశబ్దస్యసప్రతియోగికత్వాత్ పరమాత్మనఇత్యుక్తం. అనుపపత్తైర్నిర్విన్నదేషచ్ఛిన్యర్థంపశ్చాద్వత్సన్మనుపపత్తిస్వరూపమాహ(తథేతి) (నిరుపాధికంవిపశ్చిత్వమితి) కర్తృవిశేషేన్ప్రియాదన్యనవేక్షత్వంనిరుపాధికత్వం. ఇహాచోపాధిరస్తిచేత్ సవక్రవ్యం- తదభావాదేవతదనుక్రితికేవలవిపశ్చిచ్ఛబ్దోనిరుపాధికంవిపశ్చిత్వమాహేత్యర్థః. సతేవలంనిరుపపదత్వాద్విపశ్చిత్వస్యనిరుపాధికత్వమర్థసిద్ధం- శ్రుతిసిద్ధమతీత్యాహ (ఇదమేవేతి) ముక్తస్యనిరుపాధికవిపశ్చిత్వంసంభవతితిశబ్దాయాంకింభవదభిమతముక్తస్యవిపశ్చిత్వాపపత్తిః- ఉత్పాద్యదభిమతస్యేతికల్పమభిప్రేత్యస్యాభిమతస్యముక్తస్యతదనుపపత్తిరదమవెత్యాదిభాష్యేణాచ్యతే. విపశ్చిచ్ఛబ్దాన్యైర్భావేహిజీవతదనుపపత్తిర్వాచ్యేత్యత్రాహ (వివిధమితి) తద్వివిధశ్యచ్ఛిదితవక్రవ్యమిత్యత్రాహ (పృషోదరాదిత్వాదితి) *పృషోదరాదీనియథోపదిష్టమితిపాణినిః. పృషచ్ఛబ్దావయవతకారలోపవద్యచ్ఛబ్దలోపః. పాణినివదాప్రథమమునిభిఃకృతనిరూపాత్వాదీదృశశబ్దానాం సాధుత్వస్యపాణిన్యభిమతత్వమనేనజ్ఞాతంభవతి- అతోవివిధంపశ్యచేతనత్వంవిపశ్చిత్వమిత్యర్థః. చిచ్ఛబ్దస్యజ్ఞానవాచిత్యేవివిధంపశ్యచ్ఛిత్వమితిబహువ్రీహిః. స్వపక్షేముక్తస్యనిరుపాధికవిపశ్చిత్వాదోగఉత్తే. అథపరాభిమతముక్తస్యవిపశ్చిత్వాదోగమాహ (నిర్విశేషేతి)విపశ్చిత్వమాత్రమేవసంభవతీత్యభిప్రాయేణానుతరామిత్యు

న కేనాపి ప్రమాణేన నిర్విశేషం వస్తుప్రతిపాద్యత ఇతి చ పూర్వమేవోక్తం. *యతోవాచోనివర్తస్త ఇతివాక్యం యదివాక్యసంసయోర్భిన్నాణో నిష్పత్తిమభిదధీత-న తతో నిర్విశేషతాం వస్తునో-వగమయితుం శక్తుయాత్-అపి తువాక్యసంసయో స్తత్రాప్రమాణతాం వదేత్-తథాచ సతి తస్య తుచ్ఛత్వమాపద్యతే. *బ్రహ్మవిదాపోక్షిత్యా రభ్య బ్రహ్మణో వివిచ్ఛిత్వం, జగత్కారణత్వం, జ్ఞానానందైకతానతా, మితరాస్పృత్యానందయత్వత్వం, కామాదేవచిదవిదాత్మకస్య కృత్సృష్టప్రప్యత్వం, సృజ్యవగ్నానుప్రవేశకృత తదాత్మకత్వం, భయాభయహేతుత్వం, వాయోద్విత్వాదీనాం ప్రశాసితృత్వం, శతగుణితో త్తరక్రమేణ నిర్మితశయానదత్వం, మన్యచ్ఛానేకం, ప్రతిపాద్యవాక్యసంసయోర్భిన్నాణి ప్రవృత్త్యాభావేన నిష్ప్రమాణకం - బ్రహ్మేత్వవ్యత ఇతి ఛాన్దజల్పితం. *యతోవాచోనివర్తస్త ఇతి యచ్ఛబ్దినిర్దిష్టమానందం * ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వానిత్యానందశబ్దేన ప్రతినిర్దిశ్యతస్య బ్రహ్మసమ్బుద్ధిత్వం బ్రహ్మణ ఇతి వ్యతిరేకనిర్దేశేన ప్రతిపాద్యతదేవవాక్యసంసాగోచరం విద్వానితతద్వేదనమభిదధద్వాక్యం జరగదవాదివాక్యవదనర్థకం వాచ్యనందగతంచ స్యాత్. అతశ్శతగుణితో త్తరక్రమేణ బ్రహ్మనందస్యాతిశయేయత్వాం వస్తుముద్యమ్యత స్వేయత్వాయా అభావాదేవవాక్యసంసయో స్తతో నివృత్తిః *యతోవాచోనివర్తస్త ఇతి వ్యతే- ఏవమియత్తారహితం బ్రహ్మణ ఆనందం విద్వాక్కుతశ్చ ననవిభేతీత్యుచ్యతే. కించ- అస్య మాస్త్రవర్ణికస్య విచల్పితః *సో కామయతే త్యారభ్య వత్సమాణస్స సజ్జల్పావక్ష్తజగజ్జన్మస్థిజగదస్తరాశ్చ త్వాదేర్మక్తాశ్చ స్వరూపాదన్యత్వం సుస్పష్టమేవ.

క్రం. న సంభవతి తిత్వతే తిశబ్దః సూత్రస్థపజ్ఞామివాభ్యాసం. న కేవలం విచల్పిచ్ఛబ్దిమాత్రా నంగతిః- సర్వప్రమాణవిరోధత్యేత్యాహ (న కేనాపి) ఆర్థగుణనిఃకేష పరస్య సప్తజ్ఞానాదివాక్యసృష్టిపరిహరః ప్రథమసూత్రాక్రొన్దనుసంధేయః. *యతోవాచ ఇత్యుచ్యవాక్యసృష్టికేష పరత్వం పుష్టదస్యతి (యతోవాచ ఇత్యాదివా) యదీత్యనుజ్ఞానప్రదర్శనం. తద్వికీమవగమయేతి త్వేదేయాం న కేవలమిష్టాబోధకత్వం- కింతస్య నిష్టబోధకత్వంచేత్యుచ్యత్ర యన్మాహ (అపిత్తితి) కథమస్మానిష్టత్వమిశ్యత్రాహ (తథాచ సతీతి) మనసోఽప్యగోచరత్వేన సర్వప్రమాణాగోచరత్వం నిర్ధంకృత్యాప్రమాణానరాగోచరత్వమపుష్టదేవ్యతుచ్ఛత్వమాపాదితం. కిం సర్వధావాక్యసంసనివృత్తిరుచ్యతే- ఉతేయత్వాగోచరవాక్యసంసనివృత్తిః, ద్వితీయగోచరభృషగమూవత్సర ఇతి ప్రథమగోచరేతుచ్ఛత్వముక్తం. *బ్రహ్మవిదాపోక్షితజరమితి పూర్వాపరవాక్యవిరోధాత్ బ్రహ్మణస్తుచ్ఛత్వం వ్యాపకమిత్వత్రాహ (బ్రహ్మవిదితి) వ్యాపకతార్థం కృత్రిప్రతిపాదయతి తిత్వ త్తన్నిర్విశేషపరత్వేపి తుల్యమితి ప్రాయేణ తత్తద్వాక్యప్రతిపన్నాకగుణానాహ (విచల్పిత్వమిత్వాదినా) *బ్రహ్మజావిచల్పితా *అకాశస్సంభూతః *రసోవైశః *ఏష హ్యేవానందయాతి *సో కామయత ఇతి సూక్ష్మం ప్రజాయేయ *తదనుప్రవిశ్య *అభ్యసోఽయంగతోభవతి *భిషాన్మాద్వాతేషవతే *సపిశోమానుషసంస్థ ఇత్యేవేషం వాక్యానామర్థో విచల్పిత్వమిత్వాదినోక్తః. (శతగుణితో త్తరక్రమేణి) నిర్విశేషత్వం వివక్షితంచేత్ గుణాపకర్షోవాచ్యః- గుణప్రకర్షముక్తవాక్యసంసనివృత్త్యభిధానమానందవివక్షేకృతమిత్వభిప్రాయః. (అన్యచ్ఛేతి) ఆదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తిత్వాదికం వివక్షితం. ఏవం పూర్వాపరవాక్యవ్యాపకమిహారాధం స్వరూపమక్షీక్రియతేచేత్ తద్వత్- గుణాశ్చ స్వీకార్యా ఇత్యుక్తం భవతి. ఏవం ప్రకరణవిరోధఉక్తః. అభ్యసవాక్యవిరోధమాహ (యతోవాచ ఇతి) యచ్ఛబ్దినిర్దిష్టమానందమిత్వత్ర *కత్వేషమానః *యతోన వేదా ఇతి సంసత్తుజాతో క్తజ్ఞోకద్యయైకార్థ్యమనుసంధేయం. వ్యతిరేకనిర్దేశేన-భేదనిర్దేశేన. వైయధికరణ్యేనేత్యర్థః. యచ్ఛబ్దేనానందనిర్దేశః, ఆనందశబ్దేన ప్రతినిర్దేశః, బ్రహ్మసంబుద్ధిత్వనిర్దేశః, శ్చవాగవిషయత్వేవ్యాహతాన్యుః- విద్వానితతద్వేదనాభిధానం మనోగోచరత్వాభావే వ్యాపకతం స్యాదిత్యర్థః. (అనర్థకం వాచ్యనందగతంచ స్యాదితి) అనర్థకం- వ్యాపకతార్థం స్యాత్. వ్యాపకమిహారో-భిమతశ్చేత్- బ్రహ్మనశబ్దవాచ్యమితి దంశముద్రఘోషాదివద్వాక్యమేవ స్యాదిత్యర్థః. వాక్యత్వేవ్యాపకమిహారోచ్యతే. బ్రహ్మణో-శబ్దగోచరత్వం బ్రహ్మనశబ్దగోచర ఇత్యనేనాపి శబ్దేన వ్యాపకతం స్యాదితి చాభిప్రాయః. *సత్వంజ్ఞానమితి స్వరూపస్య సత్వత్వం కణ్ఠోక్తం- న గుణానాం- అతస్తన్నిఃకేష ఇతిచేత్. న- తత్ర సత్వపదేన హ్యవికారిత్వముక్తం-న తుమిథ్యాత్వవ్యాప్యత్తిః. మిథ్యాత్వవ్యాప్యత్తిరుక్తాస్త-తథాపి గుణానాంచ సత్వత్వం దురపహ్నవం- ప్రమాణనిర్దేశాత్. సామాజికత్వం హి సత్వత్వం. కించ- గుణానాం సత్వత్వం కణ్ఠోక్తం *సత్వకామస్స త్యసంకల్పః *త ఇమే సత్యాః కామాః *మితాంశ్చ సత్యానామానిత్యాదిభిః- అతస్స్వరూపవద్దజాఅపి స్వీకార్యాః- ప్రమాణోపపత్తిసామ్యత్. అతోవాక్యసంసనివృత్తిర్నిర్విశేషత్వనిబద్ధా. నను శబ్దేన ముఖ్యవృత్త్యాప్రతిపాద్యతే బ్రహ్మ- అపి తుల్యమితి- అతో *యతోవాచ ఇతి ముఖ్యవృత్తివిషయోనిఃకేష ఇతి విషయవిభాగాన్న వ్యాపకమితిచేన్న- నివర్తస్త ఇత్యేకస్య వాక్యసముఖ్యత్వాయానేకవాక్యలక్షణాశ్రయణాదాగాత్. భూయసాం స్యాత్ బలీయస్తస్మిన్వాయాదేకవాక్యస్సారస్యభజ్జేనానేకవాక్యస్సారస్యం హ్యనువర్తనియం. కించ-అత్ర *సహింస్యాత్సర్వాభూతాని *అగ్నిః జలమాయం పశుమాలభే తేతి వద్విషయవిభాగేనోభయముఖ్యత్వం నిధృతిచేత్ తదేవ హియంక్తం- లోకేచ గామానయ బలీవద్దం వివేచి విషయవిభాగో ముఖ్యత్వానురోధీదృశ్యతే. అవిరుద్ధార్థః క ఇత్యుచ్యతే- యాం విషయవిభాగం దర్శయతి (అత ఇతి) వాక్యసంసనివృత్తిరక్షితే కథం వేదనవచనమిత్వత్రాహ (ఏవమితి) ఇయత్తారహితత్వేన వేదనముచ్యత ఇత్యర్థః. *అనుపచత్తైరితీసాత్ర పదస్య విచల్పిచ్ఛబ్దోక్తసర్వజ్ఞత్వానుపపత్తిరర్థఉక్తః. అభ్యసర్వకత్వానుపపత్తిమథాన్తరమాహ (కించేతి) ఇదం సూత్రం మాస్త్రవర్ణికసూత్రాక్రమేత్వస్య భాసిద్ధిపరిహరపరతయా తచ్ఛేషమితి స్వతః స్త్రోహేతుపరత్వాభావాత్ చ శబ్దాప్రయోగః.

ఇతశ్చ భయావస్థాత్ప్రత్యగాత్సనోన్య ఆనందమయః.

౧౮॥ సూ. +శ్లోః+ భేదవ్యపదేశాచ్చ॥ శ్లోః+ తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మన ఆకాశ ఇత్యారభ్యమాన్త్రీవ
ర్ణికం బ్రహ్మవ్యజ్ఞయద్వాక్యమన్నప్రాణమనోభ్యభివజీవాదపితస్య భేదం వ్యపదిశతి * తస్మాద్వాపతస్మాద్విజ్ఞా
నమయాదనోన్యైరతత్త్వానందమయ ఇతి. అతోజీవాద్భేదస్య వ్యపదేశాచ్చాయం మాన్త్రీవర్ణిక ఆనందమయో-
న్యపవేతిజ్ఞాయతే.

ఇ త శ్చ జీ వా ద న్యః.

౧౯॥ సూ. +శ్లోః+ కామాచ్చనానుమానాపేతౌ॥ శ్లోః+ జీవస్యావిద్యాపరవశస్య జగత్కారణ
త్వేహ్యవర్ణనీయా ఆనుమానిక ప్రధానాదిశబ్దాభిధేయాచిద్వస్తుసంసర్గాపేతౌ- తథైవహి చతుర్ముఖాదీనాం
కారణత్వం. ఇహచ * సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేత్యచిత్సంసర్గరహితస్యస్వకామాదేవవిచిత్రవిద
చిద్వస్తునస్పృష్టిః * ఇదంసర్వమస్మజతయదిదంకించేత్యామ్నాయతే - అతోన్యనందమయస్యజగత్ప్రజ
తోనానుమానికాచిద్వస్తు సంసర్గాపేతౌప్రతీయతే.

ఇ త శ్చ జీ వా ద న్య ఆ న న్ద మ యః.

౨౦॥ సూ. +శ్లోః+ అస్మిన్నస్యచతద్యోగంశాస్తి॥ శ్లోః+ (అస్మిన్) ఆనందమయే. (అస్య) జీవస్య.
(తద్యోగం) ఆనందయోగం. (శాస్తి) శాస్త్రం * రసోవై సఃరసం హ్యేవావయంలబ్ధ్వానస్తీభవతీతి. రసశబ్దాభిధే
యానందమయలాభాదయంజీవశబ్దాభివసీయ ఆనందీభవతీత్యుచ్యమానే- యల్లాభాద్య ఆనందీభవతి ససపవేత్యను
న్మత్తఃకోబ్రవీతీత్యర్థః. ఏవమానందమయఃపరం బ్రహ్మైతినిశ్చితేనతి * యదేష ఆకాశ ఆనందః * విజ్ఞానమానందం
బ్రహ్మైత్యాదిద్వానందశబ్దేనానందమయపవపరామృత్యతే- యథా విజ్ఞానశబ్దేనవిజ్ఞానమయః.

ఏవమనేన సూత్రద్వయేనోపక్రమస్థపేతురనుసంహితః. అథ మధ్యగతంస్ఫుటతరంపేతుమను
సంభత్తేన నరమాత్రేణ. ఆనందమయస్య జీవాదన్యత్వం స్వవాక్యైకదేశమయడ ప్రపదాచ్యునిరతిశ
యానందమోగేన ప్రధమసూత్రేణోపసాదితం- అతోత్ర స్వవాక్యస్థపేతుశ్చోక్తిభవతి.

౧౮॥ సూ. +శ్లోః+ భేదవ్యపదేశాచ్చ॥ శ్లోః+ యదిజీవాత్స్వరూపంకుర్ధావద్ధం బ్రహ్మ- తద్వస్త్వమయాదేరినై కావస్థాయాంభేద
వ్యపదేశోనసంభవతి- తస్మాదన్నమయాదిభివజీవేనైక్యం బ్రహ్మణోనసంభవతీత్యర్థః. విజ్ఞానశబ్దస్యాస్తకరణచరత్వానుపపత్త్యాదికం పూర్వోక్తమి
హానుసంక్షేపం.

అథోపసంహారస్థపేతుమాహ.

౧౯॥ సూ. +శ్లోః+ కామాచ్చనానుమానాపేతౌ॥ శ్లోః+ తైత్తిత్ప్రధానవాప్తృచరమిదంసూత్రంవ్యాఖ్యాతం - తత్పద్యోగేతిమధ్య
త్వాన్నానుద్యమాషితః, పూర్వాధికరణేఅచిద్వాప్తృత్రిశ్రేణౌ, ప్రధానశబ్దాపేతుకాన్తస్మిన్ననువాకేనాస్తి, ఆపేతశబ్దేనైర్వయర్థ్యంచస్యా, దితి.
(జీవస్యేతి) అత్యస్తమచిదసంక్షేపస్వరూపపరిణామ ప్రస్థానః - దేహతిరితాచిదసంక్షేపత్వంచేవాదిస్యప్రాతరుర్ముఖాదీనామప్యస్తి - అత నైర్వయో
రార్థమాహ (ఇహాదేతి) సంకల్పపేతుభూతకరణకేబిరావస్థాచిత్సంసర్గాపేతౌనాస్తీత్యర్థః.

దేహసంక్షేపం సత్యసంకల్పత్వ కార్యం ప్రక్షుత్వమావిర్భూతగుణాద్భక్తస్య ముక్తస్యాపి
శ్రూయత ఇతిశక్త్యాంపరిహరణ * సోకామయతేతివాక్యాదుచరితసంక్షేపై నరమాహ.

౨౦॥ సూ. +శ్లోః+ అస్మిన్నస్యచతద్యోగంశాస్తి॥ శ్లోః+ కస్మిన్-స్య కేనయోగంకింశాస్తీత్యపేత్యాయామక్షరార్థమాహ (అస్మిన్నానందమ
య ఇతి) అస్మిన్నితివిషయసప్రమా- బ్రహ్మనుభవరూపానందస్యభూవశ్యేదకం బ్రహ్మ- శాస్త్రీశబ్దార్థః- శాస్త్రంకిం- వితత్సూత్రార్థస్యపేతుత్వంకథమి
త్యత్రాహ (రసోవై స ఇతి) * రసోవై స ఇతి శాస్త్రముక్తం. ఉచ్యమాన ఇతి శాస్త్రీశబ్దార్థః క్తః. పేతుత్వముపపాదయతి (యల్లాభాదితి) పేతుత్వస్యస్ఫు
టతరత్వాత్ సూత్రే పేతుత్వాని దైశ ఇత్యభిప్రాయేణానున్మత్తఃకో బ్రవీతీత్యుక్తం. మాన్త్రీవర్ణిక సూత్రే పేతుత్వాని దైశ స్వాంత్యమేవాభిప్రాయః.
కథమానందమయేజీవస్యానందయోగంవదతి శాస్త్రం- అనన్దేహ్యనందయోగంవదతి తిశక్త్యా యామానందానందమయశబ్దయోరేకవిషయత్వమాహ (ఏవమితి) కథ
మానందశబ్దస్యానందమయవాచిత్యమిత్వపేత్యాయాంవిజ్ఞానశబ్దనిర్వాహేపూర్వోక్తస్వాంత్యమిహావదిశతి (యథావిజ్ఞానేతి) అత్ర పూర్వోక్తపేతవో
న్యసంక్షేపయాః. స్వరూపస్యానుభూతివేదనీయత్వాదానందశబ్దోద్భవః - కర్తృవర్తేష్యపర్యవసానాద్భక్తిపర ఇతిభావః. వ్యతిరేకనిర్దేశంపేతుమాహ

అతపవ *ఆనందంబ్రహ్మణోవిద్వానివ్యతిరేకనిర్దేశః. అతపవచ *ఆనందమయమాత్మానముపసంక్రామతీతిఫలనిర్దేశశ్చ. ఉత్తరేచానువాకేపూర్వానువాకోక్తానామన్నమయాదీనాం *అన్నంబ్రహ్మైతివ్యజ్ఞానాత్ *ప్రాణోబ్రహ్మైతివ్యజ్ఞానాత్ *మనోబ్రహ్మైతివ్యజ్ఞానాత్ *విజ్ఞానంబ్రహ్మైతివ్యజ్ఞానాత్ ఇతిప్రతిపాదనాత్ *ఆనందోబ్రహ్మైత్యప్యానందమయస్యైవప్రతిపాదనమితివిజ్ఞాయతే. తతపవచతత్రాపి *ఆనందమయమాత్మానముపసంక్రామ్యైత్యుపసంహృతం. అతఃప్రధానశబ్దాభిలప్యదగ్ధానరభూతస్యపరస్యబ్రహ్మణోజీవశబ్దాభిలపనీయాదపివస్తునోఽగ్ధానరత్వంసిద్ధమ్. ఆనందమయాధికరణంసమాప్తమ్.

(అతపివేతి) అతపివ- ఆనందానందమయశబ్దయోరేకవిషయత్వేనైత్యర్థః. హేత్వ నరమాహ (అతపివేతి) స్థాన ప్రమాణమాహ (ఉత్తరేచేతి) పూర్వానువాకేపితదనువాకోద్ధర్మాగ్గే చమయదస్తవసన్నిష్ఠానామ త్రమయ ద్రవీతపదనిర్దేశ ప్రకరణేఆనందశబ్దేన ప్రతిపాదనాదానందమయవివానందశబ్దవాచ్యత్యర్థః. ఆనందశబ్దవాచ్యసృపరమాత్మత్వంహిచరాక్షీకృతం. *తద్దేతువ్యవదేశాచ్చ *అన్నిన్నస్యచతద్యోగంకాస్తీతిసూత్రయోరియంభిదా - పూర్వ ప్రసామాన్యేనసమస్తగుణహేతుత్వం- ఉత్తర త్రమోక్షగుణహేతుత్వంచోక్తమితి. తదా- *కాహ్యేవాన్యాత్మః ప్రాణ్యాత్ ఇత్యత్రాన్యాత్ ప్రాణ్యాదితిపదాభ్యాంసత్రాహేతుత్వంగుణహేతుత్వంచోక్తంభవతి. యద్వా-పూర్వసూత్రముపాయపరం-ఏతద్దావేయపరమితిభిదా- *ఆనందయాతి* రసోవైసన్నితాద్యశత్యప్రతీతే. తదాలన్యాత్ప్రాణ్యాదితిపదాభ్యాంసంసారికగుణహేతుత్వంమోక్షగుణహేతుత్వంచోక్తంభవతి. అథవా-అన్యాదితిసత్రాహేతుత్వం - ప్రాణ్యాదితివిశేషణత్రైవిధ్య కావస్యకసకలగుణహేతుత్వం. అధికరణాధ్యముపసంహరతి (అతఇతి) జీవసామాన్యాధికరణ్యం. శరీరసంబద్ధః, శోభ్యత్వం, వికారశ్రవణం, ప్రాప్యత్వానన్త్యాదీనామవస్థాభేదోపపత్తిః, జ్ఞానస్వరూపత్వవాఙ్మనసనివృత్త్యభిధానరూపార్థగుణనిషేధ, శ్వానందమయస్యప్రత్యగాత్మావ్యతిరేకత్వేహేతుః. స్వతస్సిద్ధిరతిశయదశాశిరస్సానందాభ్యాస, ఆనందయిత్యత్వం, భయాభయహేతుత్వం, సమస్తప్రాణీత్యత్వం, ప్రాప్యత్వం, నిరుపాధికవిశిష్టత్వం, బద్ధముక్తయోరసంభావితమాకాశాదిసమస్తజగత్కారణత్వం, బద్ధదశాయామేవవిజ్ఞానమయాజ్ఞీవాల్ భేదవ్యవదేశః, కరణకళేబరాద్యనవేక్షసత్యసంకల్పత్వం, ముక్తానాంనిరతిశయభోగ్యత్వం, చంద్రికాన్తహేతుః. శరీరశరీరావ, స్తస్యనిరుపాధికత్వం, ప్రసాద్యత్వం, ప్రాచుర్యసంభవః, బద్ధదశాయామేవభేదవ్యవదేశసామ్యస్థాభేదేన నిర్వాహకుపపత్తిః, ప్రభాప్రభావన్నాయేనస్వరూపతోధర్మతత్వజ్ఞానతోపపత్తి, ర్వాఙ్మనసనివృత్తీయత్రాహిత్యనిబద్ధత్వం, పూర్వపక్షయ్యక్తిపరిహారహేతుః. *ఉప్సాన్యత్వమవేదితమవదచ్యోకోనచాక్షాతతాజ్ఞాతస్యాస్యతథావిశావయతితాతస్యాస్యఆత్మాశ్రుతిః. శోభ్యత్వంచవికారవాచకవచస్తద్భ్రష్మపుచ్చంభవేతేనత్వానందమయః సచాన్తమయవత్ప్రాణోబహిఃకథ్యతే || పుష్టిక్షాన్తప్రధానప్రకృతపరవచోరూపణంచాప్యనన్త్యైక్యేకాపుచ్చంసచాముస్సృరసమహిసస్మాత్రమన్యోఽర్చనా. ఉప్సాన్యత్వాంశభావాన్నిరతిశయతయారూపణాదానరూప్యాత్ సర్వాంత్యాదనన్యాత్తత్వవచనతయాపుచ్చహేతుః. చరాన్తఇతిపుచ్చబ్రహ్మవాదతన్నిరాససంగ్రహః.....

భాస్వరీయేతులభ్యాసాదితిపదస్యానందశబ్దాభ్యాసాదిత్యర్థః. కథమానందశబ్దాభ్యాసస్యపరమాత్మత్వసాధకత్వమిత్యపేక్షయామానందశబ్దస్యకారణవిషయత్వాన్నిరతిశయానందవిషయత్వాచేతివక్తవ్యం - తత్ర హేత్వ నరసాకాక్షస్య హేతుతోక్తైరేపినిరాకాక్షస్య హేతుత్వపరత్వంయ్యుక్తం. *నేతరోనుపపత్తేరిత్యత్రచసంసారిజీవాదస్యతోపపాదనమయ్యుక్తం- నిరతిశయానందమోగినోమాన్త్యవ్యక్తస్యబ్రహ్మణఃసంసారిత్వశక్త్యాంసాలభావాత్. *భేదవ్యవదేశాచేతిసూత్రస్యాపి *రసంహ్యాయంలభ్యానన్దీభవతిలబ్ధృల్లబ్ధవ్యభావేనభేదోపపాదకత్వముక్తం. తతోపివిజ్ఞానమయాదస్య ఇత్యసత్యవ్యవదేశస్యైవహేతుతోక్తిచరత్వమిత్యన్వోచితం- భేదవ్యవదేశశబ్దస్వార్థస్యాత్. *కామాచ్యేత్యాదిమా త్రంచనప్రధానత్వదాసపరం-అపేక్షాజన్మయర్థాత్, నిరతిశయానందమోగినః ప్రధానత్వశక్త్యాంసాహేత్వభావాత్, త్యతీయసూత్రచరమసూత్రగతయోస్తద్భజ్యయోరానందపరతయా ఏకరూపార్థవాచిత్యంయ్యుక్తం - *యథాహ్యేనైకైత్యాదివాక్యవిషయతయా నిర్వాహితన్ననిర్దృతి. వత్సమాణమపియామహిమససన్దేయం.----- యాదవప్రకాశియేచాభ్యాసాదితి పదస్య బ్రహ్మశబ్దాభ్యాసపరత్వమయ్యుక్తం - విజ్ఞానమయపర్యాయేపి *బ్రహ్మజ్యేష్ఠముపాసతే విజ్ఞానం బ్రహ్మతద్వేదేతిబ్రహ్మశబ్దస్యాభ్యస్తతయాహేత్వనైకాన్త్యాత్. *తద్దేతువ్యవదేశాచేతిత్యస్యప్రాచుర్యస్య హేతువ్యవదేశాదిత్యర్థోనయ్యుక్తః - తద్విషయస్య *ఏవహ్యేవాన్దయాతీతిహాక్యస్యానందహేతుత్వప్రతిపాదకస్యప్రాచుర్యహేతువాచిత్యాభావాత్, ప్రథమప్రకృతస్యసాధ్యస్య హేత్వ నరహాచిత్యాభావేనచతత్త్వానందయా, చ్చ. *నేతరః *భేదవ్యవదేశాదిత్యనందారనుపపత్తిపూర్వవత్. *కామాచ్యేత్యాదిసూత్రేచ *అధీహిభగవోబ్రహ్మైతి బ్రహ్మవిషయాంసాదిత్యాంసాః *తైషాభార్తవీవారుణీవిద్వాంసరమేవ్యోమకా ప్రతిష్ఠితేతిపరమవ్యోమవిషయత్వానగమాత్, పరమాకాశస్యచాచేతనస్యప్రధానావిలక్షణత్వా, దచేతనస్యస్వకార్యమేక్షయాకారణత్వసంభవా, చ్చ. బ్రహ్మశబ్దాచ్యంప్రధానమిత్యాశక్తినిరాక్రియతఇతియమక్తం- తదయ్యుక్తంసరమవ్యోమప్రతిష్ఠితత్వమాత్రేణతద్విషయత్వానిర్దేశనహిత్రాహ్మణభూయ్యుద్దేశేవేదవిద్యాప్రతిష్ఠితేత్యుక్తేనాన్త్యస్తద్దేశప్రతిపాదకత్వం. *సరమేవ్యోమకాసోన్నతేనాన్త్యభ్యాసానామబ్రహ్మణావిశిష్టతే తిచరమాకాశస్యబ్రహ్మధారత్వావగమాత్తస్యబ్రహ్మత్వశక్త్యానిరాకరణమస్తికా సూత్రేక్రియతేఇతిత్యయ్యుక్తం. *కాన్త్యిజ్ఞానకేవలవిషయతేఇతివక్తవ్యంవిషయామర్యతామాత్రేచైవా

యద్యపిమన్దపుణ్యానాంజీవానాంకామాజ్ఞగత్సృష్టిరతిశయితానన్దయోగో
భయాభయహేతుత్వమిత్యాదినసమ్భవతే- తథాపివిలక్షణపుణ్యానామాదిత్యే
ద్వైప్రజాపతిప్రభృతీనాంసమ్భవత్యేవేతీమామాశక్త్యాంనిరాకరోతి.

అ॥ సూ. శ్లో॥ అస్తస్తద్ధర్మపదేశాత్ ॥ ఇదమామాయతేచ్ఛాద్దోగ్యే *య
పషోన్తరాదిత్యే హిరణ్యయఃపుషోదృశ్యతే హిరణ్యశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వపవ సువర్ణ

సాక్ష్యాక్షాయాః ప్రతిహతోదయత్వాత్. నాపిసత్యవృద్ధానంత్యమివిభవోచ్ఛేదవిరహబంధయః పరమాకాశస్సుసామన్వేసనసంభవన్. అవేషైశ్చైవైయ
ర్థ్యంచప్రార్థవత్. చరమసూత్రమవ్వేవంబ్యాఖ్యాతం-అస్మిన్నస్మిన్నాజితప్రితిబుద్ధసామన్వేసనసత్యోగంపరమాత్మప్రాప్తిందర్శయతి. *సోశ్చ తేన
ర్వాక్ కామాంత్యహ బ్రహ్మణావిద్యతేతి, తథా యదాదాహ్యేవైషణిత్యాదివాక్యేశ్చాస్మిన్నిష్టాంగతసామన్వేసన *అధసాభయంగతోభవతిబ్రహ్మ
ప్రాప్తిరుచ్యత,ఇతి. తదనుపపన్నం- మన్రివర్ణోదితాయాఃపరమాత్మవిదవ్రత్యాన్వే: *యాప్రవర్ణికమెవంగీయత ఇతిసూత్రేణైవదర్శితత్వాదిహతమ
క్రవనపేక్షణాత్. యదాహ్యేవైషణిత్యాదివాక్యోక్తాభయంప్రాప్తిహేతుత్వంచ *తద్ధేరువ్యపదేశాచ్చేలిసూత్రేణైవదర్శితమిహితమతమనిరసేషీతా.
అర్థివ్యయభూతవాక్యోక్తమానస్తయిత్రత్వంహిమోక్షోన్లక్షమేతుత్వం- మోక్షోన్లక్షసంసారభయనివృత్తిపూర్వకః. తస్మాదానస్తయిత్రత్వవాక్యాన
స్తతరవాక్యోక్తమభయంప్రాప్తిహేతుత్వంమోక్షప్రదత్వాన్మర్భుతమినిసఫలగ్నేరు. *ఆనస్తయాతీతివాక్యే ఆనస్తహేతుత్వము కం - బ్రహ్మప్రా
ప్త్యవ్వేవచానస్తః- అతోస్మిన్వాక్యేఅభయశబ్దవాచ్యబ్రహ్మప్రాప్తిరుచ్యతఇతిచేన్న- తస్యబ్రహ్మశబ్దసామానాధికరణ్యాభావాత్, *అభతస్యభయం
భవతిత్యుక్తభయభావంప్రాప్తేరేవ *అభసాభయంగతోభవతిత్యుచ్యమానత్వా, చ్చ. అతోభయనివృత్తిపూర్వకనిరసకయానస్తహేతుత్వం *తద్ధే
రువ్యపదేశాదిత్యన్మర్భుతమినిసఫలగ్నక్రవం - అతోమోక్షప్రదత్వేనభిహితేముక్తప్రాప్త్యుత్పత్త్యధనంప్రాప్తేర్నిరసకయానస్తత్వరూప విశేషకధనం
చాత్యనాపేక్షితమితితదేవవక్రవం. అతోసూత్రాణాంయథోక్తవివార్థః. సమాప్తమానస్తమయాధికరణమ్.....

అథావా ద్రుసజ్జిహవా (యద్యపీతి) కారణవాదివాక్యసాంపరమాత్మపరత్వంహనిరూప్యతే-కారణవాక్యత్వాభావేషికభం
అన్తరాదిత్యదిద్వాత్రనిరూపుతఇతిచేత్. ఉచ్యతే- అన్తమయ్యాధికరణశేషతయై, కథముపనిద్యేదేసత్వపిచ్చేషతయానిరూప
ణం. ఇత్థం- అన్తమయ్యాం ఖగంయశ్చాయంపురుషేయశ్చసావాదిత్యేసపికభత్వానన్తమయ్యనైవ్యాదిత్యమణ్ణువ ద్రిత్వము క్తం- ఛాన్దో
గ్యప్రతిపాదితస్యాదిత్వాన్తర్వదినోదేహసంబధ్నైన జీవాసలితేకేసత్వానన్తమయ్యమజీవాసలిత క్ర ఆదిత్వాన్తర్వదీపురుషఉక్తః స్యాది
త్వానన్తమయ్యాజీవాపివేతిశక్త్యాం తచ్చేషత్వేనోత్తరాధికరణారమ్భఇతి. అధికరణభేదఉక్తన్యాయావిషయభూతోపనిద్యేషహే
తుకః. నను ఖగన్త్యమవివశారితరతైలివాక్యప్రతిపన్నశరీరసంబధ్నస్యపహృతత్వాతోకారీత్యశ్రవణహేతుకజీవత్వశక్త్యానోపపద్యు
భుచిచేత్. ఉచ్యతే-తత్రచ్యున్నమయాదీనాంశరీరత్వము క్తం-సహితేప్రత్యేకంకరచరణాదిసంస్థానవన్తః, తైస్సచ్చున్త్యగ్నిస్తాంధ్రికహే
యభావలయణశేషభావలయణావాద్యేనకెనాపిప్రకారేణాపపద్యతే. అత్రతు ఖగహరణ్యశ్చక్రుద్విరణ్యకేతభత్వాదినాకరచర
ణాదిసంస్థానకంశరీరంక్రూయతే- తస్యచకర్తృకృతత్వంబాకప్రసిద్ధం. అతఃపకరణాంపకరవిత్వలక్షణస్సంబధ్నాన్తర్వదీ, ననుతత్రా
ప్యన్నమయస్యాత్వత్వశ్రవణాదాత్మప్రతిపందినః శరీరస్య కరచరణాదిమత్త్వాత్ప్రప్రజీవత్వశక్త్యాపితత్వైనిసంసేతినన్త- స్రాణమ
యాదీనాంకరచరణాదిమత్త్వాభావత్, అన్నమయస్యకుతంభావిభక్త్యేసత్వపితంప్రతివిజ్ఞానమయ్యనైవశరీరీత్యాత్, విజ్ఞానమయం
ప్రతిశరీరీణానన్తమయస్యకరచరణాదిమచ్ఛరీరకత్వాభావాత్ శరీరమాత్రేణసంబధ్నమాత్రనిబధ్నశక్త్యేవతత్రనిరస్తా- అప్రత్యానన్తమ
యనైవ్యాదిత్వాన్తర్వదినోకరచరణాదిమత్త్వంప్రతియతే- అతఃపూర్వాధికరణే శరీరమాత్రేణసంబధ్నమాత్రశ్రవణామథ్థితాయాం
జీవత్వశక్త్యాంనీరస్తాయారంభనకరచరణాదిసంస్థానకదేహవిశేషేణాపకరణాంపకరశిత్వలయణసంబధ్నదిశేషమగమేన జీవత్వశక్త్యా
స్యాదితిత్వసాధ్యమానన్తమయ్యాధికరణశేషత్వేనైతదధికరణారమ్భఇతి. అయమర్థాయద్యపిత్వాదినజ్జిగ్రహైర్నిశ్చేతః.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ అస్తద్ధర్మోపదేశాత్ ॥ విషయందర్శయతి (ఇదమితి) యవిషయప్రసేధవన్నిష్టశాస్త్రానువాదరూపతాశ్చ
 శ్లో॥ అస్మాద్యస్య ప్రమాణానరాప్రాప్తత్వాత్ - *యదాగ్నేయోష్ఠాపాలభతివత్. ఆదిత్యశబ్దః * దిత్యదిత్యాదిత్యపర్యుత్తరపదాన్వయిభిర్వాప్ర
 త్యయాన్వయమిదంబాచీ - * యవిషవిచరిన్ శ్లో॥ లెపురుషోయశ్చాయం దక్షిణేన్ద్రియైర్బహుదారణ్యకై, * యవిషవిచరిన్, శ్లో॥ లెపురుషులవై త్రియ
 కై, చపురుషస్యనుద్బలవర్తిత్వశ్రవణాత్. హిరణ్మయశబ్దోరమణీయత్వపరః - * హిరణ్మయభిరూపసామాన్యాత్ చస్త్రముఖవదిహివాక్యకారః. దృశ్య
 తే - యాభిరత్పరః - * దృశ్యతేత్వగ్న్యాయాబుధ్యానాక్షయోనాక్షయదర్శిభిరేక్రత్యేకార్థ్యాత్. *యవిషవంబేత్వత్తర శ్రౌషాసనవిధానాదు
 పాసనార్థమారోపితరూపపరమిదం వాక్యమిదానాశ్చక్షురీయం - * ససంధృతేతిత్థలిరూపమస్యేత్వత్త్వా *మృదామనీషమశసాశ్శిస్త్రీయవిసందియర
 మృతానైభవస్తీతి, *యదాపశ్యఃపశ్యతేరుక్తవర్ణమితి ప్రకరణే *మనసాతువిశుద్ధనేతి, చవిశుద్ధమనో గ్రాహ్యత్వేనోక్తైః. ఆరోపితాకారోహిమప్రమ
 నో గ్రాహ్యః సచ * రూపమస్యేతిస్వరూపమచ్యుతే - చక్షుస్సార్వస్వభజ్జనసజ్జాత్. అతేదిగమవిశుద్ధమనో గ్రాహ్యత్వాద్విగమపార

స్తస్యయథా క ప్యాసంపుణ్డరీక మేవమక్షిణీతస్యోదితినామసమపసర్వేభ్యఃపాష్టభ్యఉదితః ఉదేహిహవై శుర్యే భ్యః పాష్టభ్యోయ ఏవం వేదతస్యర్చసామచగేష్టేభ్యధిదైవతమథాధ్యాత్మనుపి అథ యపయోన్తరక్షిణిపు రుషోదృశ్యతేనైవ ద్ద్రుతామతమక్యంతద్యజుస్తద్భ్రుహ్మతస్యైతస్య తదేవరూపంయదముష్యరూపంయావము వ్యగేష్టేతాగేష్టేయన్నామతన్నామేతి. తత్ప్రసద్దిహ్యతే- కిమయమత్యోదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తీపురుషఃపుణ్యో వచయనిమిత్తైశ్వర్యఆదిత్యాదిత్యజ్ఞాభిలప్యోజీవపవ-ఆహూన్సిత్తదతిరిక్తఃపరమోన్యైతి. కింయ క్తం.

మాధ్యం. కించ- దృశ్యత ఇతివ ర్తమానవ్యపదేశాచ్చఉపాసనాయారోపితత్వమయ్య క్తం. ఆత్మన్యారోప్యమాణంహిగరుడత్వంసతతఃపూర్వంకేనాప్యవ గమ్యతే-ఇహతూపాసనవిధానాత్ తాన్ప్రవదిద్యమానతాన్తేనవ ర్తమానవ్యపదేశేనప్రతీయతే- అతోవాన్తవత్త్వం. దృశ్యత ఇత్యనేనపూర్వపూర్వో పాసక ప్రమాణైరారోపేణానసద్ధియమానత్వముచ్యత ఇతిచెన్న- అశాబ్దత్వాత్. నవ్యారోప్యందృశ్యత ఇతిక్రూయతే. దృశ్యత్వమేవారోపితత్వమితి చెన్న- పుత్యత్వతివిరోధాత్, *దృశ్యతేత్వగ్నియాబుధ్యతిదృశ్యతయా క్తపరమాత్మస్వరూపస్యాప్యవాన్తవత్ప్రసక్తా, చ్చ. తస్మిన్ధ్యాత్వంప్రమాణ విరుద్ధమితిచేత్- తుల్యం- *ఆదిత్యవర్తంతమసఃపరస్తాదితిశ్చితస్యవిగ్రహస్యస్వరూపస్యేవమిథ్యాత్వంహిప్రమాణవిరుద్ధం. అతోవాన్తవత్స్వగ్నిః. ఆ శరీరత్వక్రమేరవకాశోవక్ష్యతే. (తస్యయథేతి) అస్యవాక్యస్యవాక్యకారేణషడధాఃపూర్వపక్షభయోన్ధాన్తేనవోన్తాః- తత్తార్థత్రయస్యపూ ర్వపక్షత్వంతత్వభావాదేవావగతం. కపిః-ఆదిత్యః. *కపివలన ఇతిధాతోర్నిష్పన్నఃకపిశబ్దః. కంపిబలీతవ. *కపిన్ద్రభాన్తీజనమితిచనైదిప్రయోగః. తస్యఅసం- మణ్డలం. కప్యాసం. యథాఆదిత్యమణ్డలంహృదయపుణ్డరీకంచపరమాత్మనఉపాసనస్థానం - తథాతస్యోపాసకస్యాక్షిణీతస్యోపాసనస్థాన మిత్యేకోఽర్థః. అయంనోపపద్యతే. తథాహి- * అగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చేలివదపవాదకచశబ్దాద్యభావేపిసమానవిభక్త్యన్తయోఃపదయోస్సవ్యతః ప్రాప్తసామా నాధికరణ్యస్వారస్యభక్తః. పుణ్డరీకసదృశేహృదయపుణ్డరీకశబ్దోగౌణస్సాన్యత్. హృదయపుణ్డరీకమితిప్రయోగస్తుపురుషవ్యాఘ్రుభవితే *ఉపమి తంవ్యాఘ్రాదిభిసామాన్యాప్రయోగఇతిసూత్రవిహితసమాసత్వాదుపమానోపమేయ వాచకశబ్దసద్భావాచ్చముఖ్యవివ- అత్ర తుతదభావోగౌణ త్వమవర్జనీయం. ఉపాసనస్థానమితిప్రథమాన్తపదాధ్యాహర, ఉపాసకస్యేతిషష్ఠ్యన్తపదాధ్యాహర, శ్చ. తత్పరిహరాయతస్యేత్యుపాసకపరత్వేనత్వ ప్రకృతపరామర్శిత్వ, మనస్తరవాక్యస్థపక్ష్యన్తశబ్దవిరూపార్థతా, వస్యాత్. దివ్యాజ్ఞవర్తన ప్రకరణానాచిత్వంచ- నామవిధివాక్యాత్పూర్వంయూపకథ నంమ్యుచితం. *అయపిపవితస్మిన్మణ్డలేపురుషోయశ్చాయం దక్షిణక్షిన్మిదక్షిణస్యాక్షిణీఉపాసనస్థానత్వశ్రవణాదక్షిణీదీపిద్వివచనవిరోధశ్చ. ఉర్ధ్వ మక్షిణీవిద్యాయాఉక్తత్వాదిహతమ క్త్యనపేక్షణాదస్యవాక్యస్యపునరుక్తిశ్చ. అన్తరాదిత్యవిద్యాయాం * అయపిషాన్తరాదిత్యఇతిస్థానస్యోక్తత్వా. స క్షిణీవిద్యాయాంచ *అయపిషాన్తరక్షిణీతిస్థానస్యోక్తత్వా, దుభయంప్రస్థానవిభక్త్యపేక్షానాస్తీత్యనాకాక్షిణీతత్వాదిదంవాక్యమనన్వితంస్యాత్. *అన్తరా దిత్యఇత్యాదిత్యమణ్డలస్యస్థానతయూవిహితత్వాత్ *అపిపవితక్షిణీఇత్యక్షిణీస్థానత్వేవిహితేసస్థానభేదాద్రూపభేదేనవిద్యాభేదా, దేకవాక్యేనవిద్యాద్వ యస్యవిధాతుమశక్యత్వా, చ్చవాక్యభేదస్సాన్యత్- సన్తైకవాక్యత్వేనసంభవతినోపపద్యతే. కప్యాసంపుణ్డరీకంచదృష్టాన్తతయా అనూద్య *అపిపవితక్షిణీ ఇత్యక్షిణీస్థానత్వస్యవిభేదత్వంగమ్యత ఇతిచేత్- తథాచ *అన్తరాదిత్యఇత్యుక్త మవిరోధః. ఉపక్రమేతిదిత్యమణ్డలస్యానువాదఇతిచేత్- తథాస తీయమక్షిణీవిద్యవస్యాత్. తథాచాన్తరాదిత్యవిద్యేత్యాఖ్యావిరోధః, అక్షిణీవిద్యాయామేతద్విద్యోక్తరూపాద్యుదేశానుపవత్తి, శ్చ. నకేవలంకప్యాసవా క్యమాత్రస్య-అపితుకృత్వాన్యాలాన్తరాదిత్యవిద్యాయాఃపునరుక్తిశ్చస్యాత్-ఉభయోరపక్షిణీవిద్యాత్వావిశేషాత్ రూపాదివైషమ్యాభావాచ్చ. తస్మా దస్యవాక్యస్యోపాసనస్థానవిధిపరత్వముపపన్నం. కపిః-మర్కటః. తస్యఅసం-జఘనప్రదేశః. మర్కటపుష్పనామ్యముచ్యత ఇతియావత్. తదప్యయ్య క్తం-మర్కటపుష్పంపుణ్డరీకంచకిముపమానద్వయం-ఉతైకోపమా. తత్ప్రాపమాద్విత్వమయ్య క్తం-స్వతఃప్రాప్తసామానాధికరణ్యమత్యాగప్రసక్తాత్, జ్ఞామ్యధైనిర్వాహేసంభవత్వమీనోపమాశ్రయణాయోగా, చ్చ. యద్యేకోపమా-తథాసతిమర్కటపుష్పసదృశపుణ్డరీకసదృశేభ్యక్త్యక్తంస్యాత్-తదా కప్యాసంపదస్యగౌణతాస్యాదితి. కప్యాసం-ఈషద్వికసితమిత్వపరోఽర్థః. తత్ప్రాత్యవైర్ధానాచిత్వంగాన్తేయతథాప్యవయవశత్యావారూఢ్యావేష ద్వికాసపరత్వంగాన్తీతిసోప్యయ్య క్తః. ఏవం శబ్దార్థస్వభావపర్యాలోచననాయామిదమర్థత్రయంపూర్వపక్షతయవాక్యకారాభిప్రేతమిత్వవగతం. అథాన్తరత్రయంతూపపన్నం. కంపిబలీతకపిః-ఆదిత్యః. తేనఅస్యతే-క్షిప్యతే-వికాస్యత ఇతికప్యాసం. తథాహవాక్యకారః * ఆదిత్యక్షిప్రంపాశ్రీమ త్త్వాదితి. కంపిబలీతకపిః-నాశం. తస్మిన్నాన్తరీతికప్యాసం. అపవితాదపిపక్షజాన్ద్రాన్తపుణ్డరీకస్యశోభాభిశయాన్తీతిసోత్తరవివక్షితః. కం-జలం. *అ సఉపవేశనఇతిధాతురపిహృద్వక్తః. *వష్టివాగురిల్లాపమవాప్యోరుపసర్గయ్యాఇతివచనాదపెరకారలూపః. కప్యాసం-సలిఖమిత్వ్యక్తంభవతి. ఏవమ స్సార్థత్రయస్యాపపన్నతయావాక్యకారేణనీధాన్తయోక్తత్వమభిప్రేతమిథగవతాభాష్యకారేణవేదార్థం గ్రహేఽభిహితం * గమ్యిరామ్యస్యము ద్భూతసుమృష్టనాశరవికరవికసితపుణ్డరీకదభామలాయతేక్షణిభి. గేష్టా-గానవిశేషా. అధిదైవతం-దేవతాయామూపాసనం. అధ్యాత్మం-ఆత్మన్యూపా సనం. ఆత్మశబ్దోదేహవచనః. అముష్య-ఆదిత్యస్వస్య ఆదిత్యేతద్ధర్మచదేశాదితివాఅక్షిణీతద్ధర్మచదేశాదితివాసూత్రితం-అపిత్వ్యస్తశబ్దఃసూత్రకారేణ ప్రయ్య క్తః-అస్తశబ్దస్య*అన్తరాదిత్యే*అన్తరక్షిణీత్యభయత్ప్రవణాద్విద్యాద్విత్వయమపింగృహీతమిత్వభిప్రాయేణాక్షిణీవిద్యావాక్యమప్యదాచ్యు తం. సంశయందర్శయతి(తత్త్రైతి)శరీరసంబధ్ధాపహతపాష్టత్వాదియోగాత్ సంశయః. (ఆదిత్యాదిత్యజ్ఞాభిలప్యోజీవపవేతి)యత్రయత్రప్రకరణేషుక రణకేశబరావస్థశరీరసంబధ్ధేనజీవత్వశ్చ-తేషాం ప్రకరణానాంసర్వేషాంపరమాత్మపరత్వస్యప్రదర్శనార్థమయమధికరణారమ్భఇత్యభిప్రాయేణాదిశ

ఉపవిత్తుపుణ్యజీవవేతి. కుతః. సశరీరత్వశ్రవణాత్. శరీరసమృద్ధిహిజీవానామేవసమృద్ధవతి- కర్మానుగుణ
ప్రియాప్రియయోగాయహిశరీరసమృద్ధః. అతవహహికర్తృసమృద్ధరహితస్యమోక్షస్యప్రాప్త్యత్వమశరీరత్వే
నోచ్యతే *సహవై సశరీరస్యసతఃప్రియాప్రియయోరహహితరస్మి అశరీరంవావసంతంప్రియాప్రియేస్సృశ
తఇతి. సమృద్ధవతిచపుణ్యాతిశయాజ్ఞానాధిక్యంత్రాధిక్యంచ- అతవహహికకామేశత్వాదితస్యైవోపపద్యతే-

తతవహనోపాస్యత్వం, ఫలదాయత్వం, చపాపక్షపాదకరత్వేనమోక్షోపయోగిత్వం, చ. మనుష్యేష్వప్యవచి
తపుణ్యాఃకేచిద్జ్ఞానశక్త్యాదిభిరధికతరాద్యశ్యంతే. తతశ్చ సిద్ధగర్భరాదయః. తతశ్చదేవాః. తతశ్చైంద్రియయః.

అతోబ్రహ్మదిష్వస్యతమవవైకైకస్మికకల్పేపుణ్యవిశేషేణైవమూర్ఖతమైశ్వర్యంప్రాప్తోజగత్సృష్ట్యాద్యపికరోతి
తిజగత్కారణత్వజగదస్తరాత్తత్వాదివాక్యమస్మిన్నేవోపచితపుణ్యవిశేషేసర్వజ్ఞైసర్వశక్తౌవర్తతే. అతోనజీ
వాదతిరిక్తఃపరమాత్మానామకశ్చిదస్తి. ఏవంచసతి *అస్థూలమనన్వప్రాప్త్యమిత్యాదయోజీవాత్సనస్వరూ
పాభిప్రాప్త్యాభవన్తి. మోక్షశాస్త్రాగ్ర్యపితత్వరూపతత్వాత్ప్రతిపాద్యోపదేశవరాణీతి.

ఏవంచప్రాప్తేభిధీయతే (అస్తరధికరణదేశాత్) అస్తరాదిత్యేస్తరక్షిణీచయఃపురుషఃస్రజీయతే-సజీ
వాదస్యఃపరమాత్మైవ. కుతః. తద్ధర్మపదేశాత్ -జీవేష్వసమృద్ధంస్తదతిరిక్తస్యైవపరమాత్మనోధర్మోఽయమపహ
తపాష్టత్వాదిః*సపషసర్వేభ్యఃపాష్టభ్యఉదితఇత్యాదినోపదిశ్యతే. అపహతపాష్టత్వంహ్యవహతకర్తృత్వం-

జ్ఞఃప్రయుక్తః. అతవహహికర్తృత్వాదివేభ్యోఽన్యఇతిఅధికరణాపసంహరే, మధ్యేష్వాదిత్వాదిజీవవ్యతిరక్తఇతి, చోక్తం. వేదాస్తవేద్యంకారణం
బ్రహ్మకీంప్రకృష్టపుణ్యజీవః- ఉతనేతిచిదాకరః. తదగ్రహణస్తమయఃకించీవః- ఉతపరమాత్మైతి. తదగ్రహణస్తరాదిత్యేస్తరక్షిణీచవర్తమానఃకించీవః-ఉ
తపరమాత్మా. తదగ్రహణశరీరత్వంకించీవస్త్వైవ- ఉతపరమాత్మనోపసంభవతి. తదగ్రహణశరీరసంబంధస్యైచ్ఛత్వంసంభవతి - నేతి. తదగ్రహణాప్రాప్తిరత్వా
దిక్రుతిః *అజాయమానఇత్వాదిక్రుతిరాదిత్యవర్తత్వాదిక్రుతిశ్చక్తిమైచ్ఛత్వంజ్ఞాపయతి- నేతి. తదగ్రహణపాష్టశబ్దఃకించీవమాత్రపరః- ఉతపుణ్య
పాపరూపకర్తృపరః, అపహతశబ్దఃకించీవస్యంసపరః- ఉతాత్మజ్ఞానాపరః, అజత్వాదిక్రుతిఃకించీవకర్తృతజన్మవిషయరయావ్యవస్థాపయితుంశక్య
తే- నేతి, ఆదిత్యవర్తత్వాదిక్రుతిర్విగ్రహస్యప్రకృతిప్రాకృతవిలక్షణత్వప్రాపికా- నవేతి, చ-చతుర్థాసంశయః. అత్రపూర్వేకల్పాఃపూర్వపక్షః-
అపరేతుస్థిధాన్తః. యదాపాష్టశబ్దఃపాపమాత్రపరః, అపహతిః ప్రధ్వంసః, జన్మనిషేధశ్చసకర్తృమూలజన్మవిషయః, విగ్రహశ్చప్రాకృతవిలక్షణః,-
తదానీవిగ్రహసంబంధస్యేచ్ఛమాత్రమూలత్వాసంభవకర్తృనిబంధనతయాపరస్మిన్నసంభవజీవాసాధారణ్యాదాదిత్వాదివర్తిపురుషజీవఇత్యస్తరా
దిత్యవాత్వైకాధ్యాదానస్తవల్లీవాక్యేజీవస్యప్రతిపాద్యత్వాత్సర్వాశికారణవాక్యానిప్రకృష్టపుణ్యపచయజీవపరాణీతిపూర్వఃపక్షః. యదాపా
ష్టశబ్దఃకర్తృమాత్రపరః, అపహతశబ్దః-త్యన్తానాపరః, జన్మనిషేధశ్చసకర్తృమూలజన్మవిషయః, విగ్రహశ్చప్రాకృతవిలక్షణః,-తదానీవిగ్రహస్యేచ్ఛ
తయాతస్యజీవాత్ పరస్మిన్సంభవాచ్చాత్మైవత్వాస్తర్యర్తిపురుషఃపరఇతి తదైకాధ్యాదానస్తవల్లీప్రతిపాద్యస్యపరమాత్మత్వమచిచ్ఛామితితదైకక
త్వాత్సర్వాశికారణవాక్యానిపరమాత్మపరాణీతిరాధ్యాదానైవలభిభావః. పూర్వపక్షమాహ (ఉపచితేతి)జీవానామేవశరీరసంబంధముపపాదయతి (కర్మా
నుగుణేతి) కర్తృకృతప్రియాప్రియయోగాగ్రహణత్వంవ్యతిరక్తకేణోపపాదయతి (అవచివహితీ) అతవహ-శరీరసంబంధస్యకర్తృమూలప్రియాప్రియయోగాగ్ర
హణదేవహికర్తృసంబంధరహితోమోక్షోఽశరీరతయాప్రాప్త్యేనోవ్యతఇత్యర్థః. జ్ఞానోక్త్యాదికంలోకకామేశత్వచ్యాదికంచకథంజీవస్యస్వాదిత్యత్రా
హ (సంభవతిచేతి)తథాదర్శయతి (మనుష్యేష్వపీతి)అత్ర *సపికోమానుషఅన్యఇత్యాద్యభివ్రతం. ఆదిత్యేన్ద్రప్రజాపతిప్రభృతీనాంసర్వేషాంకా
రణత్వశ్రవణాద్వాస్యహిస్సాస్యో, పుణ్యహేతుత్వాత్క్షయిత్వంచస్యా, దిత్యత్రాహ (అతోబ్రహ్మదిష్వతి)సర్వవిధవాక్యానాంజీవపరత్వమాహ
(జగదిత్వాదిహ)అపహతపాష్టత్వాదిక్రుతయోగాకర్తృవశ్యతాంచదన్తి-అపితుకెవలపుణ్యహేతుకశరీరవతఃపాపరాహిత్యం-పాపహేతుకం, పుణ్యహే
తుకం, మిశ్రహేతుకం, చేతిత్రివిధంశరీరంఇత్యభిప్రాప్యైవోపచితపుణ్యవిశేషఇత్యుక్తం. మోక్షశాస్త్రాగ్రీణి-ఉపాయపరామ్యుపేయపరాణీతేత్యర్థః...

రాధాశై- సౌత్రంప్రతిజ్ఞాపరమస్తజబంధవ్యాచక్షే (అస్తరాదిత్యఇతి) ద్వితీయసూత్రస్థానశబ్దాన్వయబంధసాధ్యభర్తృమాహ (సజీవాదస్య
ఇతి) తేనఫలితమాహ (పరమాత్మైతి) హేత్వంశమవతార్థవ్యాచక్షే. (కుతఇత్వాదిహ) *తద్ధర్మపదేశాదితచచ్చబ్దఃపరమాత్మపరః. పరమాత్మనినిర్ధేత
ద్ధర్మపదేశశబ్దర్థోపదేశాత్ పరమాత్మనిర్ధేతిపరస్పరాశ్రయశబ్దాయామాహ (జీవేష్వసంభవన్తి)జీవేష్వసమృద్ధయంధర్మోజీవాతిరిక్తస్యాశ్ర
యప్రతిపాదకత్వంప్రత్యేచ్ఛాయయతి. యోగ్యతాపరామర్శపహకృతేయంక్రుతిఃపరమాత్మానమగ్రత్యత్వార్థః. అపహతపాష్టత్వంపాపహేతు
కమిశ్రహేతుకశరీరవత్వవ్యావర్తకమిత్యత్రాహ (అపహతేతి) యస్యపి *సర్వేభ్యఃపాష్టభ్యఉదితఇతివిషయవాక్యం - తథాప్యపహతపాష్టశబ్ద
ప్రయోగఃక్రుత్యస్తరస్తరణార్థః. (అపహతకర్తృత్వమితి)పాష్టభ్యఇతిపాష్టశబ్దఃపుణ్యపాపరూపోభయవిధకర్తృపరత్వార్థః. హిశబ్దఃపరమాత్మప్రకరణే
మపాపశబ్దస్యపుణ్యపాపపరత్వప్రసిద్ధింసూచయతి- *నైతంనేతుమపయరాత్రైతరతోనజరాసమృత్యుర్నశోకోనసుకృతంసమృత్యుతంసర్వేషాంపాష్టో
ఽతోనివర్తనైతి *ససాధునాకర్తృజ్ఞాభయానోపివాసాధునాకనీయాత్ *సకర్తృజ్ఞావర్తనేనోకనీయానిత్వాదిక్రుతయోహ్యస్మిన్నగ్రహణం
శక్యః. *పాష్టానఃకాశజరామృత్యుశోకాదయఃసంఖ్యాతత్వాదివివాదకారవచః. అతోకత్యేనసత్సంక్షలపాధనత్వరూపప్రవృత్తిమితియోగాహ

కర్మవశ్యతాగన్ధరహితత్వమిత్యర్థః. కర్మాధీనసుఖదుఃఖభాగిత్వేనకర్మవశ్యాహిజీవాః-అతో-పహతపాస్తత్త్వం జీవాదన్యస్యపరమాత్మనసవధర్మః. తత్పూర్వకంస్వరూపోపాధికంలోకకామేశత్వం, సత్యసజ్జల్పత్వాదికం, సర్వభూతాన్తరాత్మత్వం, చతస్రైవధర్మః. యథాహ * ఏషఆత్మావహతపాస్తావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజఘతోసిపాసస్సత్యకామస్సత్యసజ్జల్పఇతి-తథా * ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మావహతపాస్తాదివ్యోదేవఏకోనారాయణఇతి. * సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతీత్యాది సత్యసజ్జల్పత్వపూర్వక సమస్తవిదవిద్యస్తస్పృష్టియోగో, నిరుపాధికభయాభయహేతుత్వం, వాఙ్మనసపరిమితకృతపరిచ్ఛేదరహితానవధికాతిశయా

పవన్మంచపుణ్యస్వాపిపాదశబ్దాభిధేయత్వం. ఉక్తంహిముముక్షువేక్షయాన్యుర్రాధీనామనిష్ఠభవత్వం * అమూనియానిస్థానానిదేవానాంపరమాత్మన ఇత్యారభ్య * ఏతేనైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మనఇతి, * క్వనాకచ్ఛక్యగమనంపునరావృత్తిలక్షణం క్వజపోవాసుదేవేముక్షిబీజమనుక్రమమితి, చ. పాస్తశబ్దవ్యాఖ్యానముఖేన బద్ధవ్యావృత్తిరుక్తా. అథాపహతశబ్దవ్యాఖ్యానముఖేన ముక్తవ్యావృత్తిమాహ (కర్మాది) జీవవ్యావృత్తిం స్ఫుటయం (కర్మాధీనీతి) అపహతపాస్తశబ్దో-సఙ్గోచాత్ స్వస్తికాపరత్రచపాస్తనామపహతకత్వంస్వతస్సిద్ధంవదతీతిహేయ ప్రత్యసేకత్వసిద్ధిః. నస్వపహతశబ్దః ప్రధ్వంసపరః. ఉత్పన్నస్రైవప్రధ్వంసః-అతః ప్రధ్వస్తపాస్తత్వశ్రవణాత్ పరమాత్మనకర్మసంబద్ధస్యప్రాగ్విద్యమానత్వంగమ్యతే. అతశ్చప్రధ్వస్తపాస్తనకపరమాత్మనోముక్తాదవైలక్షణ్యంస్యాత్. యదినిత్యాసంస్పృష్టపాస్తత్వంవిషయతంతత్వప్రమకాబ్జం. పరస్యకర్మతో-మర్మతోవాపాస్తాసంస్పృష్టత్వం. ప్రథమేవ్యాఖ్యాతః-కర్తృనమవేతత్వాత్ప్రియాయాః. ద్వితీయేత్వన్యదాదేరవైలక్షణ్యం-నహ్యకృతేనకర్మణాకృత్యైవపత్యఇతి. ఉచ్యతే-పరస్యతావత్పాస్తాభావపరాజీవాక్యానివిచిధానిశూన్యతే- * సర్వభ్యఃపాస్తభ్యఉదితఇతిపాస్తభ్యఉదయశ్చ)యతే, * అపహతపాస్తేతిపాస్తనామపహతిశ్చ)తా, * నైతంసేతుమమేవారాత్రేతరతోనజరానమృత్యునకోనోనసుకృతంనమచ్ఛృతంసర్వేపాస్తానో-తోనివర్తనేఇతితరతేః ప్రాప్తివాచిత్యాదప్రాప్తివృత్తిశ్చశూన్యతే, * సనసాధునాకర్మణాభూయానోఏవసాధునాకనియానికర్మఫలాస్పృశ్యత్వే, తత్రత్రథమముదితశబ్దస్యముఖ్యాత్తో-నుపవన్మః-విభోఃపరస్యపాస్తాన్వివదేశామార్థ్యగమనాయోగాత్. తస్మాదశ్లేషలక్షణాయుక్తా. తత్రాకృతకర్మాశ్లేషస్య నర్వసాధారణస్యప్రతిపాదనవైయర్థ్యంస్యాత్-అతఃకృతానామపికర్మణామశ్లేషపరత్వంతస్యవాక్యస్యాభ్యుపగన్తవ్యం. క్రియాయాఃకర్తృసమవేతత్వేనస్వరూపాసంశ్లేషస్యవ్యాఖ్యాతాదేవఫలాసంశ్లేషపరత్వమాశ్రయణీయం. తత్రహేతుకథనా, తిరోధానవిర్భావయోగిన్పుమాణకత్వాచ్చతస్యస్యాభావికత్వంనిత్యావిరూపత్వంచసిద్ధం. అపహతశబ్దశ్చహింసారూపధాత్వద్ధాసంభవాద్వినిశంబంకయోక్తక్రియాస్వరూపవ్యవస్థారతయాస్వరూపనాశప్రతిపాదనవైయర్థ్యాత్ ఫలజననశక్తివిష్టరూపేణానశంప్రతిపాదయతి-యథా * సర్వమేకపదేనప్రదానమశ్రోత్రియయేనేనాశశబ్దాదానస్యఫలజననశక్తివనంప్రతిపాదయతి-తద్వత్. అతఃఈశ్వరేణకృతానిపుణ్యపాపసజాతీయానికర్మాణినశుభాశుభఫలజననశక్త్యానిశ్చ్యుః. ఈదృశమపహతపాస్తత్వంచపూర్వోక్తన్యాయాన్నిరుపాధినిత్యావిరూపంచాభ్యుపగన్తవ్యం. * సనసాధునాకర్మణోత్పత్త్యాప్యసాధుకర్మఫలాస్పృశ్యస్తత్ప్రియశ్చిత్తరావసాధుకర్మనిబద్ధనఇతిశక్తావసాధుకర్మప్రతిషేధేనైవనిరస్తా. నవసాధుకర్మహతిష్టస్యాపినివర్తకవిద్యాబలాదితశక్త్యానీయం-ధ్యానకర్తృత్వానుక్రేః, * ఉదేహిహనైసర్వభ్యఃపాస్తభ్యేయవివందేదేతత్సర్వభ్యేయత్వశ్రవణాచ్చ. సాధుకర్మనిషేధాదేవధ్యానకర్తృత్వమపినిబద్ధంభవతి-యద్రాదికముపాసనాత్మకంచకర్మహిసాధుకర్మశబ్దాభిలాషార్హం. అతః ప్రాయశ్చిత్తాదిభిర్వివేకకర్మఫలాశ్లేషఇత్యవహతపాస్తశబ్దస్థోహనిధాతుశ్చహనిపరః-నప్రధ్వంసపరః. * నైతంసేతుమిత్యత్రాపిక్వతానామేవకర్మణాంఫలజననశక్తిమత్వవేషేణప్రాప్త్యభావవచ్యతే. అతోనిరుపాధికమపహతపాస్తత్వంనామకర్మవశ్యతాగన్ధరహితత్వం. నచపరమాత్మనిఫలజననాసమర్థస్యతత్ప్రత్యేకకర్మణస్తంప్రతిపాస్తత్వమితిశ్రుతివాక్యస్థపాస్తశబ్దస్యాముఖ్యత్వమితివాచ్యం- * అనస్తఖ్యాతినిర్వీర్యంజరయామాసతద్విషం * జపన్విషగరోహరఇత్యాదిమిగీర్ణజీర్ణవిషానిశ్వరాదీకప్రతివిషజబ్దస్యేనముఖ్యత్వోపపత్త్యై. యేత్రజ్ఞేషుప్రత్యవాయకరపాపసజాతీయానాంకర్మణాంస్వలీలాకృతానామపిఫలజననశక్తిప్రతిఫలత్వంనామకర్మణదయమిశ్వరస్యేస్యభావవిశేషః. పశుకర్మాత్మస్వరూపవిషయస్యాప్యపహతపాస్తశబ్దస్యామేవార్థః. సతుతస్యతిరోధానార్హః ప్రతిబద్ధనివృత్తావావిర్భవతి-ఈశ్వరస్యతుతిరోధానానర్హోనిత్యావిరూపత్యితిశక్త్యై. అతో-పహతపాస్తత్వవిషయశ్రుతినాయథోక్తవివర్ధితీనధర్మాణాన్తరాదిత్వే-వస్థితస్యభగవతోజీవవైలక్షణ్యసిద్ధిః. గుణాన్తరాణామపిజీవేష్యసంభవందర్శయతి (తత్పూర్వకంస్వరూపోపాధికమితి) అపహతపాస్తత్వపూర్వకత్వాత్స్వరూపోపాధికం-స్వాభావికమిత్యర్థః, ఏవంప్రసిద్ధాప్రసిద్ధయోగార్థయోరేకనిమిత్తసంభవే ప్రసిద్ధవాచినైకేనైవశబ్దేనోపాదానార్హత్వమిహపుత్యత్వాదితం. ఆదిత్యాన్తర్వర్తివో-పహతపాస్తత్వగుణయోగేనానన్వవర్ణీదహరవిద్యానుబాలోపనిషత్ప్రతిపాద్యస్యేహప్రత్యభిజ్ఞానాత్ తత్రతత్రాక్రూరణాలప్యన్యైవహిరణ్మయపురుషస్యకర్మాద్యత్యభిప్రాయేణసత్యసంకల్పత్వాదికంసర్వభూతాన్తరాత్మత్వంచేత్సుక్తం. అపహతపాస్తత్వపూర్వకసత్యసంకల్పత్వాదాశ్చుతిందర్శయతి (ఏషఆత్మేతి) తత్పూర్వకసర్వభూతాన్తరాత్మత్వేశ్రుతిమదాహరతి (ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మేతి) తత్తదన్తరత్వేనాత్మత్వవ్యాఖ్యానపరస్యానన్వవర్ణీవాక్యస్యనారాయణపరత్వజ్ఞాపనార్థంచ * ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మేతివాక్యోపాదానం. కేషుచిద్వాక్యేష్యపహతపాస్తత్వపూర్వకగుణవిధానాత్ సర్వభూతాప్రత్యయన్యాయేనవాక్యన్తరేష్యపితరూర్వకత్వంవిషయమితిత్యభిప్రాయేణాహ (సోకామయతేతి) జగత్కారణత్వమేవేదాన్తరేష్యస్యబ్రహ్మణోలక్షణం-కారణంచేత్సత్యసంకల్పం-సత్యసంకల్పత్వంచేదపహతపాస్తత్వపూర్వకం-తచ్చనారాయణప్రత్యభిజ్ఞాపకం-మేవాలాన

నన్దయోగ, ఇత్యాదయోఽకర్తృసమ్బాధ్యాసస్వభావికాధర్మాజీవస్యససమ్భవస్త్రియత్తుశరీరసమ్భవోన్మజీవా
తిరిక్తభిత్వక్తం- తదసత్-సహిసశరీరత్వంకర్తృవశ్యతాంసాధయతి-సత్యసజ్జాల్పస్యేచ్ఛయాపిశరీరసమ్భవ
సమ్భవాత్. అథోఽచ్యేత- శరీరంనామత్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపభూతసజ్జాతః-తత్సమ్భవస్తద్విపహత
పాశ్చనససత్యసజ్జాల్పస్యపురుషస్యేచ్ఛయానసమ్భవతి- అపురుషార్థత్వాత్. కర్తృవశ్యస్యతుస్వస్వరూపాన
భిజ్ఞస్యకర్మానుగుణఫలవభోగాయానిచ్ఛతోపితత్సమ్భవోఽవర్జనీయభితి. స్యాదేతదేవం- యదిగుణత్రయమ
యఃప్రాకృతోస్యదేహస్యాత్ - సతుస్వాభిమతస్సాన్వనరూపాఽప్రాకృతపవేతి సర్వముపపన్నం. ఏతదు
క్తంభవతి - పరస్యైవబ్రహ్మణోనిఖలహేయప్రత్యసీకానస్తజ్ఞానానన్తైకస్వరూపతయాసకలేతరవిలక్షణస్య
స్వాభావికానపథికాతితయాసజ్ఞేయకల్యాణగుణగణాశ్చసద్వి- తద్వదేవస్వాభిమతానురూపైకరూపాచిన్ద్ర
దివ్యాద్భుతనిత్యనిరవద్యనిరతిశయాజ్వల్యసౌందర్యసౌగంధ్యసౌకుమార్యలావణ్యయావనాద్యనన్తగుణగణనిధి
వ్యరూపమపిస్వాభావికమస్తి - తదేవోపాసకానుగ్రహేణతత్తత్ప్రతిపత్త్యనురూపసంస్థానంకరోత్యపారకా
రుణ్యసౌశీల్యవాత్సల్యోదార్యజలనిధి ర్నిరస్తనిఖలహేయగన్ధోఽపహతపాష్టాపరమాత్మా పరంబ్రహ్మపురుషో

నిషచైకార్థ్యాదిభిభావః. వాజ్మనసేపరీచ్ఛేదకానిధిమాహ. పూర్వపక్షమనువదతి(యత్త్వతి)పరిహరతి(తదసదితి)కాస్త్రైకప్రమాణకేవలస్థితిలాకదృష్ట
వ్యాప్తిమూలస్త్రోతకర్తృవశ్యత్వసాధకభిత్వనిప్రాయేణాహ (సహితి)కల్పకస్యాన్యధానిధిమాహ(సత్యసంకల్పస్థేతి)సత్యసజ్జాల్పస్యకర్తృవైకత్వముప
హతపాశ్చత్వపూర్వకసత్యసజ్జాల్పత్వశ్చతుష్పహవనేససమర్థిలం. అతఏవః ససపిషయేచాముష్మాత్పరాభాలోలాకాస్తైషాంచేష్టదేవకామానాంచ
ససపిషయేచైత్సూదర్యాల్పలాకాస్తైషాంచేష్టేమనుష్యకామానాంచేత్వాదిత్యాత్మీపురుషవిషయవాక్యద్వయేనప్రతిపన్నస్తైవ్యర్థమనవచ్చిన్నం-
తవవచ్ఛేదేశక్త్యమానేసిసోఽవచ్ఛేదోవైచ్యతయాఽన్యధానిధిభిత్వనితత్వాన్నకణ్ఠోక్తం. విగ్రహవిషయాయాఇచ్ఛాయాసమ్భవంశక్త్యే(అథా
చ్యేతేతి)హేయత్వమాచకత్రిగుణాత్మకశబ్దః-ససత్వంఽఘృతకాశకమిష్టంఉపదృష్ట్యకంచలంచరజ్జగురువరణకమేవతమభిత్వత్వై. ఇచ్ఛాయాలభా
వేషికర్తృపారవశ్యాత్జీవస్యతత్సంబంధసంభవమభిప్రేత్యాహ (కర్తృతి)కర్తృచరణహేతుఃస్వస్వరూపానభిజ్ఞస్థేతివిశేషణం. పరిహరతి(స్యాదితి)స్యాని
మతేత్వత్వైభిమతత్వమయోగ్యేపిసంభవతిలితద్వాన్యత్వర్థమాహ (అనురూపేతి) కుతభిత్వత్వాహ (అప్రాకృతభితి)పరమాత్మస్వరూపంహినిరతిశ
యాసన్తరూపం-సర్వజ్ఞత్వాత్తచ్చజానాత్మేవైత్వస్వస్వరూపాదన్యత్వభేద్యత్వజ్ఞానంవత్తుంయత్కం- అతస్సర్వజ్ఞస్యతస్యవిగ్రహేస్సృహణీయేస్వరూ
పస్యభేద్యతావైకత్వంస్యాదిత్వత్వాహ(సర్వముపపన్నమితి)కథముపపన్నమిర్వత్వాహ(ఏతదుక్తమితి)స్వతస్సర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేజ్ఞానార్థంప్రవృత్త్య
ర్థంచకరణానవేక్షత్వాత్సదేహవేద్యే, రూపాదిమత్వేనప్రాకృతత్వంస్యాత్, నిత్యత్వేచానిత్యబహువతారాసంభవః, తిర్యగాదిరూపపరిగ్రహేసా
చిత్వైఃపక్షీమృగతామిత్యాదిప్రకారేణసర్వలకర్తృసంబంధస్సాన్వ, దితిశక్త్యాపరిహారార్థంచైతదుక్తమిత్వార్థమ్యః. యథాపరస్యబ్రహ్మణోభిత్వస్వరూపం
స్వాభావికాగుణాశ్చప్రామాణికత్వాదక్షీక్రియస్తే- తథావిలక్షణశరీరమభ్యుపగన్తవ్యమిత్వనిప్రాయేణాహ(పరస్యైవేతి) (స్వాభిమతేతి)కరణానవేక్ష
జ్ఞానక్రియస్యాపిపరస్యభోగార్థోవిగ్రహః. నిరతిశయానన్తస్యాపిపరస్యక్రియేషేషావేద్యేఘటతే- ప్రభూతానన్తానామపాన్యనన్తరావేద్యదర్శనాదిభి
వః. (ఏకరూపేతి) హేయప్రతిభిభావమజ్ఞాకారత్వాద్వాకారేణైకరూప్యం. శరీరత్వాదసదాదిశరీరవద్భూతావహమిత్వాదితర్థాగోచరత్వమభిప్ర
యన్మాహ(అనిన్ద్రేతి)అచిన్ద్రత్వేహేతుమాహ(దివ్యేతి)అనేనదివ్యశబ్దేనవిలక్షణద్రవ్యత్వముక్తం. రూపాదిమత్వాత్వాప్రకృతత్వంభిత్వగ్రాహకమా
నవాధికమిభిభావః. ద్వితీయేనదివ్యశబ్దేనవిలక్షణసన్నివేశత్వం-యథాసత్త్వద్విత్వరూపవైరూప్యంరూపమస్యద్రేర్భూతాదితి. అమృతత్వం- ప్రతిక్షణమగ్ని
వత్వం.(నిన్ద్రేతి)సావయవత్వాదనిత్యమిత్వాద్భునుమానంభిత్వగ్రాహకప్రమాణవాధితమిభిభావః. కల్యాణాకరత్వేపిహేయమిశ్చత్వశ్చాప్యదాసార్థో
నిరవద్యశబ్దః. నిరతిశయావచ్ఛేదమాణసర్వగుణాః. ఆదిశబ్దేనపరాక్రమాదయోవివేక్షితాః. నిత్యత్వేకభవనిత్యబహువతారసంభవః, కథంచనికృత్యదేవా
దిసాజాత్య, మిత్యత్వాహ (తదవేతి)తదేవ-అప్రచ్యుతసన్నివేశమేవేత్యర్థః. సంస్థానావైదిల్వేపిదేవాద్యనేకదేహుత్వాదకత్వంచలభృథదేహేవ
త్వంచరమాత్మవిగ్రహేయజ్యతభిభావః. సనిత్యానిజ్ఞాన్యభావసంసిద్ధిర్ద్రియాకారాజ్ఞప్రత్యభివ్యక్తానవతి సజ్జాతానాత్మనఃకేతానీతకృష్టా సజ్జ
శాంశేనావతీర్యోర్వాన్యం ససమప్రకృతరూపానితత్కరోతిజనేశ్వరః సకల్పేకల్పేజాయమానస్వమూర్త్యా సహంకోవిష్ణుమయంస్థానమిత్యాద్యత్రా
నుసన్ధేయం. ఉపాసకానుగ్రహూపయుక్తాగుణాఉచ్యంతే (అపారేతి) కారుణ్యం-పరమఃభాసహిష్టుత్వం. సౌఖ్యం- మహతోమన్దస్యహానిరన్తేని
సంశ్లేషస్వభావత్వం. వాత్సల్యం- దోషానాదరహేతుస్నేహః- యథామాతుఃపుత్రే. బౌదార్యం-దాతృప్రతిగ్రహేత్వవిభాగబుద్ధిరహితందాతృత్వం.
ఏతేసాలభ్యోపయుక్తాగుణాః. అథపరత్వముచ్యతే (నిరస్తేతి)పరత్వసాలభ్యేఅపుస్తాస్యతోపదయాగిన్. మనుష్యదిసాజాత్యేపితత్ప్రియమక్రశోకమా
హద్యస్వృష్టత్వమభిప్రయన్మాహ (నిరస్తేతి) జీవానుప్రవేశమణికాదయోజీవాంశగతాః- సాక్షేదవతారేచ్ఛగ్నిసయమాత్రం. నిఖిలశబ్దేనచిదచిద
తాదోషావివేక్షితాః. శోకాద్యస్పర్శహేతుమాహ (అపహతేతి) అర్వాచీనాత్మవ్యాప్త్యర్థఃపరమాత్మశబ్దః. ప్రధానవ్యాప్త్యర్థఃప్రత్యమానాదికృ
తఃపరబ్రహ్మశబ్దః. తిరుమాత్మమశబ్దోవైలక్షణ్యపరః. నారాయణశబ్దోఘటకః. యథాపరమాత్మపరబ్రహ్మశబ్దాసామాన్యశబ్దావేకవిషయా యథా
పురుషాత్మమనారాయణశబ్దావిశేషశబ్దావేకవిషయా, - తథా సామాన్యవిశేషశబ్దావికవిషయాభిభావః. అత్ర స్వరూపస్యభేద్యత్వవైకత్వశబ్దాన

స్తమోనారాయణభితి. *యతోవాణిమానిభూతానిజాయంతే *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్ *ఆత్మావాణిదమే
కపవాగ్రాసీత్ *ఏకోహవై నారాయణఆసీన్నబ్రహ్మనేశానశ్చ త్యాదిషునిఖిలజగదేశకారణతయాఽవగతస్య
పరస్యబ్రహ్మణః *సత్యంజ్ఞానమనందంబ్రహ్మ *విజ్ఞానమానందంబ్రహ్మ త్యాదిష్యేవమ్భూతంస్వరూపమిత్యవ
గమ్యతే. *నిగ్గుణంనిరంజనం అపహతపాపాద్విజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘతోపిపాస సుత్యకామ సుత్యస
జగల్పః *నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతే నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే *వరాస్యశక్తిర్వివిదైవశ్రూయతే
స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ *తమీశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరంతందైవతానాంపరమంచదైవతం *సకా
రణంకరణాధిపాధిపీనచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపః *సర్వాణిరూపాణివిచిత్యధీరోనామానికృత్యాభివదస్యదా
ప్తైః *వేదాహమేతంపురుషంమహేంద్రమాదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్ *సర్వేనిమేషాజ్ఞారేవిమృతఃపురుషాదధి
త్యాదిషుపరస్యబ్రహ్మణః సాకృతహేయగుణాకాసాకృతహేయదేహసమ్బంధం తన్మూలకర్తృవశ్యతాసమ్బ
ంధంచప్రతిషిధ్యకల్యాణగుణాకల్యాణరూపంచవదన్తి. తదిదంస్వాభావికమేవరూపముపాసకానుగ్రహేణత
త్ప్రతిపత్త్యనుగుణాకారం దేవమనుష్యాదిసంస్థానంకరోతిస్యేచ్ఛయైవపరమకారుణికోభగవాన్. తదిదమాహ
శ్రుతిః *అజాయమానోబహుధావిజాయతభితి. స్మృతిశ్చ *అజోపిసన్నవ్యయాత్మాభూతానామీశ్వరోపిసన్. |
ప్రకృతినస్వామిధిప్తాయసమ్భవామ్యాత్మమాయయా | పరిత్రాణాయసాధూనాంవినాశాయచదుష్కృతామి
తి. సాధవోహ్యపాసకాః తత్పరిత్రాణమేవోద్దేశ్యం-అనుషక్తికస్తుదుష్కృతాంవినాశః-సజగల్పమాత్రేణా
పితదుపపత్తైః. ప్రకృతినస్వామితి- ప్రకృతిః- స్వభావః. స్వమేవస్వభావమాస్థాయ- నసంసారిణాంస్వభావ
మిత్యర్థః. ఆత్మమాయయేతి- స్వసజగల్పరూపేణజ్ఞానేనేత్యర్థః. *మాయావయనంజ్ఞానమిజ్ఞానపర్యాయమ

పరిహృతాభవతి- స్వసంబద్ధిభోగ్యత్వంస్వస్వభోగ్యతావిరోధి- అపితుస్వభోగ్యత్వాతిశయావహం- యథాస్వసంబద్ధిగుణభోగ్యత్వం. సహిస్వసం
బద్ధి నామపాపాదకరస్యకస్తూరికాదేరామోదవైకల్యం- అపితుతత్త్వల్యమేవ- తథాస్వసంబద్ధాద్విగ్రహభోగ్యత్వమపిస్వభోగ్యత్వాతిశయావ
హమితి. అథోక్తాగ్నేప్రమాణాన్యాహ (యతోవాణిమానిత్యాది) జగత్కారణత్వధర్మస్వరూపవిషయప్రమాణోపన్యాసోద్భవస్తాద్భుతః. గుణవిభాగకథ
నంవాదివివాదశమనాథందృష్టావైకల్యం. విద్యతః- విద్యద్వర్గాత్. *ఆదిత్యవర్ణం *రుక్మవర్ణమితివాక్యసరూపార్థస్వీకారస్యాచితత్వాత్. ఆదిత్యవ
ర్ణోవిగ్రహశ్చనసాకృతః-తమసఃపరస్తాదిశ్రుతేః. అతిసూక్ష్మప్రకృత్పితమః-అతస్తత్కార్యవైలక్షణ్యసిద్ధిః. అసృధాస్వరూపస్యతమసోఽన్యత్వకథ
నంస్యాత్- తదానింపరస్తాదిత్యస్తాతిశ్రుత్యంస్యాదిత్యవర్ణోక్తేచ్ఛవైయధ్యంస్యాత్. అతోవిగ్రహవిష్టప్తైవతమస్సర్వాభావోక్తిరితివిగ్రహవైల
క్షణ్యసిద్ధిః. (సాకృతహేయేతి) క్వచిత్తతోహిత్వనిన్దిషేధః- అతోనిషేధ్యహేయగుణానాం ప్రకృతతత్త్వంక్షిప్తజేషువిద్యమానత్వం సాకృతేత్యా
దినాశబ్దేనదర్శితం. విగ్రహవిశేషవిధానదర్శనాద్విగ్రహసామాన్యనిషేధస్తవ్యుతిర్క్రవిషయః- *సహింస్యాదిత్యత్ *నిర్గుణమితివచ్ఛ. విశేషనిషే
ధదర్శనాద్దేహసామాన్యనిషేధోవిశేషపర్యవస్యతి- *పశునాయజేతేతేపశుశబ్దవన్నిర్గుణశబ్దవచ్ఛేతితాత్పర్యం. పూర్వోక్తమర్థంపశ్యమాణవచనస్యైత
దర్శవిషయతాజ్ఞాననాథమనుషదకపూర్వోక్తసంస్థానశబ్దంవివక్షణితి (తదిదమితి) (పరమకారుణికభితి)దేవాదిసాజాత్యంసకర్మనిబద్ధసంఉపాసకా
నుగ్రహార్థత్వాదిత్యర్థః. శ్రుతిందర్శయతి (తదిదమితి) అజాయమానభితికర్తృహేతుకశుభాద్యర్థసాకృతదేహసజ్జిరూపజన్మనిషేధః- విజాయత
భితిచేచ్ఛాహేతుకజగద్రక్షణాధ్యాసాకృతవిగ్రహాధిస్థానరూపజన్మవిధిః. ననుఅజాయమానభితిపరమార్థజన్మనిషేధః- బహుధావిజాయతభిత్వపర
మార్థజన్మవిధిస్యాత్. స- కృత్స్వమిథ్యాత్వవాదిచక్షేప్రయోజనాభావాత్. ప్రపశ్యమిథ్యాత్వవచనేనైవేశ్వరరూపమిథ్యాత్వమపిహిన్దిధం- కింవిశే
షతోఽభిధానేన. వినితస్యనిషేధాయోగాచ్ఛాయక్తం-మానాస్తరాగోచరంజన్మాభిధాయతదేవకథంనిషేధ్యతే. స్వరూపస్యాజత్వం, శరీరద్వారాబ
హుభవనం, చోద్యతభిత్వేన్న-స్వరూపనిత్యత్వదేహద్వారకజన్మనోజేవానామపిసమానతయా *తస్యధీరాఃపరిజానన్తియోనిమితిఅనస్తరవాక్యశ్రుతి
పన్నవైలక్షణ్యమత్వపత్తైః. సర్వసాధారణలోకవిదితజన్మప్రకారేనైవాత్మేసత్వేవహేయవంవత్తుంయత్తుం. సహిదేవదత్తస్యజన్మధీరైరేవపరిజ్ఞాయత
భివక్తవ్యం- యజ్ఞదత్తజన్మనోవైలక్షణ్యభావాత్. స్వరూపేణాజస్యవిచిత్రసమప్రజగద్రూపేణబహుభవనముచ్యతే- తద్దిజేషేషుసంభవతితిచేన్న-
*సర్వాణిరూపాణివిచిత్యధీరోనామానికృత్యాభివదస్యదావైతిపూర్వానుమాకేఽభిధాయ*తస్యత్వస్థావిదధద్రూపమేత్యస్మిన్నప్రమనవాకేజగద్రూ
పేణబహుభవనస్యాకృత్యాత్. ఏవమథాస్తరపరత్వేనత్యానర్థకృత్ప్రజ్ఞాత్వపరిహారాయాన్యాశ్రుతేఃఅవతారపరత్వమభ్యుపగత్రవ్యం. తథాఽస్యా
శ్రుతేరవతారవిషయత్వేనత్వేన *అజోపిసన్నిత్యాద్యపబృంహస్తైకార్థ్యంనిర్ధృత్- అతోఽస్యవాక్యస్యయథోక్తవివార్థః. ఉపబృంహస్తైకార్థ్యం
దర్శయతి (స్మృతిశ్చేతి) అజోపిసన్-సంభవామితినిషేధదేహరవియథోక్తవివార్థః. ఉపాసకానుగ్రహార్థత్వంకథమత్రావగమ్యతభిత్వత్రాహ
(సాధవైతి) (అనుషక్తికభితి)*వినితాకాయచదుష్కృతామితివశబ్దోఽస్వాచయపరభితిభావః. సముచ్ఛయస్సమప్రధానయో- అస్వాచయః ప్ర
ధానానుషక్తికయోః. దుష్కృద్వినితాశస్యానుషక్తికత్వముపాదయతి (సంకల్పేతి) ప్రకృతిసంబద్ధశ్రమనివృత్త్యర్థంవ్యాచక్షే (ప్రకృతినస్వామితితి)
స్వభావఃనిరుపాధికధర్మః. అశేనవిగ్రహశ్చస్వాభావికభిత్వక్షిప్తభావతే. అపాపమార్థకత్వశ్రమనివృత్త్యర్థంవ్యాచక్షే (ఆత్మమాయయేతి) నైఖిణ్యకా-

పిమాయాశబ్దం నైఖణ్ణకాఅధీయతే. ఆహచభగవాన్పరాశరః- *సమస్తాశ్చక్తయశ్చైతాన్యపయత్రప్రతిష్ఠితాః। తద్విశ్వరూపవైరూప్యంరూపమన్యథారేర్పహత్ । సమస్తశక్తిరూపాణితత్కరోతిజనేశ్వర । దేవతీర్యజ్ఞునుష్యాఖ్యాచేష్టావస్తిస్వలీలయా । జగతాముపకారాయనసాకర్తృనిమిత్తజేతి. మహాభారతేచావతారరూపస్యాప్యప్రాకృతత్వముచ్యతే*సభూతసజ్జసంస్థానోదేహియాస్యపరమాత్మనభితి. అతఃపరస్యైవబ్రహ్మణవసం రూపరూపవత్త్వాదయమపితస్యైవధర్మః-అతఃఅదిత్యమణ్ణలాక్ష్యధికరణఅదిత్యాదిజీవవ్యతిరిక్తఃపరమాత్మైవ.

౨౨॥ సూ. +శ్రిః+భేదవ్యవదేశాచ్చాన్యః॥ భేదః ఆదిత్యాదిజీవభ్యోభేదోవ్యవదిత్యతే-స్వపరమాత్మనః*యతదిత్యేతిన్తన్నాదిత్యాదస్తరోయమాదిత్యోనవేదయస్యాదిత్యశ్శరీరంయతదిత్యమస్తరోయమయతి*యతత్సనిత్యన్నాత్మనోస్తరోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం యతాత్మానమస్తరోయమయతి*యస్యాక్షరంశరీరంయమక్షరంనవేదయోమృత్యుమస్తరేసజ్జురన్యస్య మృత్యుశ్శరీరంయంమృత్యుర్నవేదపషసర్వభూతాస్తరాత్మాపహతపాపాద్దివ్యోదేవపకోనారాయణభిచాస్యాపహతపాస్తనః పరమాత్మనఃసర్వాజీవాశరీరతేనవ్యవదిత్యతేషామస్తరాత్మత్వేనైవవ్యవదిత - అతస్సర్వేభ్యోహిరణ్యగర్భాది జీవేభ్యోన్యపవరమాత్మేతిసిద్ధమ్. అస్తరధికరణంసమాప్తమ్.

యతోవాభిమానిభూతానిజాయంత్యతి జగత్కారణంబ్రహ్మేత్యవగమ్యతే- కింతజ్జగత్కారణమిత్యపేక్షాయాం*సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్*తత్రేజోసృజత*ఆత్మావాభిదమేకపవాగ్రాసీత్*సభిమాన్లోకానసృజత*తస్మాద్వావీతస్మాద్వాత్సనలకాశస్సమ్భూతభిసాధారణైశ్చబైర్జగత్కారణే

వేదనిఖణ్ణకారాః, తన్నూలభూతప్రయోగశ్చ *యావత్తైపాంసహామేన్సంఖ్యాతాదేవమాయయేతి. స్వోక్తాధ్వైశ్చాధ్యమాహ (ఆహవేతి) అయమపితస్యైవధర్మః- ఏవంరూపరూపమపిజీవాదవ్యత్వసాధకమిత్వద్ధః. *తద్ధర్మోపదేశాదిసాత్రధర్మశబ్దేనైవం రూపరూపవత్త్వమపివివక్షితమితిపావః. సూత్రార్థముపసంహరతి (అత్యతి)

హేత్వస్తరమాహ.

౨౩॥ సూ. +శ్రిః+భేదవ్యవదేశాచ్చాన్యః॥ భేదః అయమన్యశ్చైవూర్వాచరసూత్రేష్వప్యన్వేతవ్యః. ఆదిత్యాభ్యుజీవాత్భేదవ్యవదేశశ్చక్రతిమాహ (యతదిత్యభి) ఆదిత్యపర్యాదాపాదానంప్రకరణజీవాస్తరనిషయపర్యాయాణాంప్రదర్శనార్థం. ఆదిత్యాదీత్యత్రాదిశబ్దోపాల్పదేవతావిశేషభ్యోభేదవ్యవదేశశ్చాతవివదర్శితోభవతి- తత్రహి ప్రకరణే*యస్సర్వేషుదేవేషుత్వన్నిలిపర్యాయేసర్వదేవతాభ్యోభేదోవ్యవదిత్యతే. ఆసాందేవతానాంముక్తావస్థాయామపితాభ్యఃపరమాత్మనోభేదజ్ఞాపనార్థంనిష్కృష్టాత్తనఃపరమాత్మనియామ్యత్వాదిప్రతిపాదకంపర్యాయముదాహరతి (యతత్సనీతి) కారణావస్థాయామపితేదజ్ఞావనార్థమాహ (యస్యాక్షరమితి) అక్షరం- అచిత్సమస్తసంస్కృతాపురుషసమస్తః. మృత్యుః- చిత్సమస్తసంస్కృతాచిత్సమస్తః. — *దేవకామానాంచేక్ష్యతివాక్యమన్యసూత్రస్యవిషయతయోపాత్తంయాదవప్రకాశైః. తన్నాత్మనోచితం- ఇన్ద్రాదీనామపిస్వావరదేవ కామనిష్పాదకత్వసంభవేషేత్రజ్ఞైలక్షణ్యసాధకత్వాభావాద్దేవకామేశనస్య. ఆదిత్యపురస్సారేణోభితే పూర్వపక్షేచమాదిత్యంకణ్ణోక్త్యానిధిశ్యతదితరదేవతానాంతస్యచనియామ్యత్వంవ్యాప్యత్వమజ్ఞత్వంచోక్త్యానియన్త్రత్వవ్యాపిత్వసార్వజ్ఞ్యైఃపరమాత్మనస్తేభ్యఃస్ఫుటతరభేదవ్యవదేశపరప్రకరణస్యవిషయతయోదాహరణంవ్యత్యస్తోచితం. — శరీరసంబధావచ్చిన్నైశ్చర్మశ్రవణనిర్భకర్మవశ్యత్వా, ఖాకకామేశత్వాదీనాంసుకృతప్రకర్షణోపపక్షే, హిష్కీదయశ్రవణస్యపాపసంబధనీవర్తకత్వేనపుణ్యసంబధనీవర్తకత్వాభావా, చ్యవూర్వోపక్షః. మోక్షప్రకరణేషాభయకర్మవిషయపాశ్చశబ్దప్రయోగశ్చత్వస్త్రైకార్థ్యప్రవృత్తినిమిత్తయోగైఃపాశ్చశబ్దసోభిభయపరత్వేనకర్మవశ్యత్వసంక్షేపా, త్రత్సార్వగుణాస్తరాణామపిజీవస్వసంభవా, ధైతుతఃఫలతోద్రవ్యతశ్చవిలక్షణ్యగ్రహయోగస్యజీవనైలక్షణ్యసాధకత్వా, దాదిత్యాదిజీవభ్యోభేదవ్యవదేశా, చ్యపరమాత్మైతిరాధాస్తే. అధికరణార్థముపసంహరతి (అత్యతి) సమాప్తమస్తరధికరణమ్.

అభవిదవిద్విలక్షణస్యవస్తునోవేదాస్తవేద్యత్వనిర్ణయాత్తమత్తరాధికరణమనారమ్భజీయమితిశక్త్యాంపరిహరన్నేటికాభేదతత్వజ్ఞతీతహ (యతోవాభిమానిత్వాదినా) సద్భ్రహ్మాదిసాధారణశక్త్యానాంజగత్కారణవాచినామగ్రస్వభావాదభిమతవిశేషచర్యవసానంకృతంనస్త్యస్తరవిశేషసాధారణత్వేనవ్యత్యస్త్రైకైశ్చైజగత్కారణేనిష్ఠితేషామగ్రగ్రస్వభావాదభిమతవిశేషచర్యవసానంక్రియతఇత్యర్థః. పూర్వసంశయవ్యుదాసోకృతః-అభవిదవ్యవస్థాసఃక్రియతఇతియావత్. లిక్ష్ణమ్నితేర్వలీలయస్త్యైవోకారణవిశేషలకా

నిర్దిష్టే ఈక్షణవిశేషానన్వయేషేషరూపవిశేషార్థస్య భావాత్ప్రభావతే. త్రజ్జాదివ్యతిరిక్తం బ్రహ్మైత్యుక్తం. ఇదా
సీమాకాశాదివిశేషశబ్దైర్నిర్దిశ్యజగతా-రణత్వజగదైవ్యర్యాదివాదేష్యాకాశాదిశబ్దాభిధేయతయా ప్రసి
ద్ధవిదవిద్యస్తవోద్ధా న్తరము క్తలక్షణమేవ బ్రహ్మైతి ప్రతిపాద్యతే ఆకాశ స్తస్మిన్ శాంత్యాదిత్యాదినా పాదశేషేణ.

౨౩॥ సూ.

శ్రీభాష్యే ఆకాశ స్తస్మిన్ శాంతిః ॥ శ్రీభాష్యే

ఇదమామాయ తేభాన్దోగ్యే *అస్య లోకస్య కాగతిరితి ఆకాశ ఇతి హివాచ సర్వాణిహవా ఇమాని
భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యతే ఆకాశం ప్రత్యస్తం య ఇతి ఆకాశో హ్యేవైభ్యోజ్ఞాయానా కాశపరాయణ
మితి. తత్ప్రసద్దేహాకిం ప్రసిద్ధాకాశపవాక్రాకాశశబ్దేనాభిధేయతే. ఉతో క్తలక్షణమేవ బ్రహ్మైతి. కిం ప్రాప్తం.
ప్రసిద్ధాకాశ ఇతి. కుతః. శబ్దైక సమగ్ర మ్యేవ ప్రసిద్ధియపవాధోప్యత్పరినిర్దేశ్యజ్ఞేన ప్రతీయ తే సపవగృహీతవ్యః-
అతః ప్రసిద్ధాకాశపవదరాచరభూతజాతస్యకృత్సస్య కారణం. అత స్తస్మాదనతిరిక్తం బ్రహ్మ. నస్యైతాపూర్వ
కస్యప్ర్యాదిభిరచేతనాజ్ఞేవాచ్యవ్యతిరిక్తం బ్రహ్మైత్యుక్తం. సత్యముక్తం-అయి మ్తంతుతత్. తథాహి- యతోశ్చ
వా ఇమాని భూతాని జాయంతే తద్బ్రహ్మైత్యుక్తే- కుత ఇమాని భూతాని జాయంతే తత్వాదివిశేషాపేక్షాయాం *స
ర్వాణిహవా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యతే తత్వాదినా విశేష ప్రతీతేర్జగజ్జన్మాది కారణమాకాశప

శాది పద శ్చ త్యానిశ్చితేనతి లిక్తాత్పద్విరుద్ధవిశేషనిశ్చయోఽనుపపన్న ఇతి పూర్వసంక్షేపానాదధికరణస్వరమ్యుజ్జీయత్వం నిర్ణయితావః.
(పాదశేషేణేతి) పాదశేషేఽధికరణవతుప్రయాత్మకః. తత్ప్రప్రకమేవ స్వవర ప్రసిద్ధశబ్దవిశేషేణ ప్రత్యవస్థానం - అర్థవిరోధేన
పరిహరః. అర్థవిరోధశబ్దాదుః ప్రత్యవస్థానం ద్వితియే- విరోధోద్ధాటనముఖానపరిహరః. విరోధిలిక్తాభావేనాన్యనుమాలిజ్ఞసద్భా
వేనచ ప్రత్యవస్థానం త్వితియే- స్వవాక్యేవిరోధిలిక్తాభావపుష్కలమవాక్యవ్యతిరోధిలిక్త ప్రదర్శనేన సిద్ధాస్తః. ఉపక్రమపివానుమాలిజ్ఞ
భూయస్తేన ప్రత్యవస్థానంచతుర్థే- తస్మిన్ సేన సిద్ధాస్త ఇతి భిదా. అనేనాధికరణసద్భిత్త్యభిదా.

౨౩॥ సూ. శ్రీభాష్యే ఆకాశ స్తస్మిన్ శాంతిః ॥ శ్రీభాష్యే నిర్ధానే కారణత్వానువాదస్యవ్యక్తమాణత్వాద్విధేయం కిమిత్వపేక్షాయాం విధేయార్థజ్ఞా

పనాథం *అస్య లోకస్య కాగతిరిత్యాదికముపా త్తం. గతిః- ప్రాప్తం. సంశయమాహ (తత్త్వేతి) భూతాకాశే ప్రసిద్ధ్యుత్థయపరాయణత్వాద్యనుపప
త్తిభ్యాం సంశయః. — భూతాకాశే పరమాత్మనిచాకాశశబ్దప్రయోగాత్సంశయఇత్యుక్తం పరైః. తదయి మ్తం-అశ్రుతవేదా స్తస్య *సర్వాజీవానా
ఇమాని భూతానీతివాక్యస్థాకాశశబ్దవత్ *ఆకాశో హ్యేనానురూపమోద్విర్వహితే త్యాదివాక్యస్థాకాశశబ్దస్యచరమాత్మవిషయత్వా ప్రతిపత్తేః, శ్చ
తవేదా స్తస్య సంశయాభావా, చ్చ. చిదచిద్విలక్షణకారణాన్విత్యాదోగవ్యవచ్ఛేదోహి ప్రథమపాదసాధ్యః- నత్వస్యయోగవ్యవచ్ఛేదః. సత్త్రిపాదీసా
ధ్యపివ. ఇతః పూర్వైరధికరణైరేవాదోగవ్యవచ్ఛేదస్సిద్ధిః ఇతిచెన్న- * సచేవ * బ్రహ్మవిదాపత్తితి * ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదిమకారణవిష
యాణాం సద్భిత్త్యుద్భిత్తిశబ్దానాం సాధారణానామాకాశ ప్రాజ్ఞేయోద్వివిశేషపర్యవసానేన తిచిదచిద్విలక్షణకారణాన్విత్యాదిద్ధే, రాకాశాదిపదానామీక్ష
ణానన్వయేషేషయోగానుగుణతయానేయత్వేన త్యేవ తత్త్విద్ధే, శ్చ. ఆతో యథా క్త హేతునిబర్హం సంశయః. — జగత్కారణవాదివాక్య ప్రతిపాద్యం
వస్తుసీమాకాశః - ఉతపరమాత్మేతిచారః. తదగ్ధం *అస్య లోకస్య కాగతిరిత్యాకాశ ఇత్యత్రా కాశః కిం ప్రసిద్ధః - ఉతపరః. తదగ్ధం కిమ త్రా కాశః
హ్యోరూధ్యావర్తతే- ఉతావయవశక్త్యా. తదగ్ధం జ్యాయస్తాదిగుణాకింముఖ్యతయానేయాః - ఉతస. తదగ్ధం *ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాత్మశ
బ్దః కిం కారణాకాశపరః - ఉతపరమాత్మపరః. తదగ్ధం కిమయమాత్మశబ్దః స్వరూపపరః - ఉతదేహ ప్రసంబంధిపర ఇతిచారః. యదా స్వరూపపరః-తదా
*ఆత్మన ఆకాశ ఇత్య త్రాత్మశబ్దస్య కారణాకాశపరతయా జ్యాయస్తాదిగుణానామపికథంచి న్నేయత్వేనరూఢిశక్తేః స్థితత్వాద్విషయవాక్యస్థాకాశః
బ్దః ప్రసిద్ధాకాశపర ఇతిచేదా స్తవేద్యం వస్తు ప్రసిద్ధాకాశ ఇతి పూర్వపక్షే ఫలభిదావః. యదా ఆత్మశబ్దః శరీర ప్రసంబంధిపరః-తదా *ఆత్మన ఆకాశ ఇత్య
త్రాత్మశబ్దస్య పరమాత్మపరతయా జ్యాయస్తాదిగుణానామపిముఖ్యత్వాద్వ్యోగివత్ప్రత్యావిషయవాక్యస్థాకాశశబ్దపరమాత్మపర ఇతి కారణవాక్య ప్రతిపా
ద్యః పరమాత్మేతిరాధ్యాక్షేప ఫలభిదావః. పూర్వపక్ష సమర్థనాపయికం ప్రయోజకం కిమయతి (శబ్దేతి) ప్ర మాణా న్తరసిద్ధాధానవాదేన తిహితదనురోధా
యక్ష్మిప్యకత్యాఽగ్ధస్యవర్గసీయత్వం స్యాత్- *ఆదితోయయాప ఇత్యాదిమయాపాదేః ప్రమాణా న్తరగోచరతయా హితదనురోధానై క్యవసం. మానా న్త
రాగోచరేవస్తుని ప్రతిపాద్యేన తథాపుత్వ త్రిసిద్ధాగ్ధస్త్యాజ్యః - అనురోధవాన్తరభావేన శబ్దవాస్తవ స్త్యస్య అకుశ్చితత్వాదిభిదావః. తతః కిమిత్వ త్రాహ
(అత ఇతి) (ప్రసిద్ధాకాశపివేతి) అథానరపరత్వేహియాగివత్ప్రత్యా శ్చ యశ్చీయానతద్యుక్తం-రూఢియోగావృత్తిలభేభావః. అర్థవిరోధాద్యుత్పత్తి
త్రిసిద్ధాగ్ధస్త్యాత్మ ఇతిచోదయతి (నస్తితి) పరిహరతి (సత్యమితి) ఇత్యాదిత్యాదిశబ్దైరకిం ప్రయత్తి కేనజీవ వీర్యపేక్షావివక్షితా. విశేష ప్రతీతేతిపితద్వా
క్యవిశేషేణవస్తువిశేష ప్రతీతిర్నిత తయోక్తా. (జగజ్జన్మాది కారణమాకాశపివేతినిశ్చిత ఇతి) పద్విద్యాది ప్రతిపన్న కారణానువాదిలక్షణవాక్యోక్తం బ్ర
హ్మ ఆకాశపివేతినిశ్చిత ఇత్యర్థః. యదా - ఆపాత ప్రతీతిపూర్వముక్తా- నిశ్చిత ఇతియ్య క్తితోనిర్ణయక క్తః. నను * యతోవా ఇమాని త్యాదివాక్య
ప్రకరణపివ * అనన్దో బ్రహ్మైత్యానన్దశబ్దేన తివ నిర్ణయోక్తి. నైవం- * యతోవా ఆకాశ అనన్దో సన్యాదిత్యాకాశశబ్దసామాధికరణ్యాదానన్దశబ్దః కిమ

సర్వస్వాజ్ఞాయ స్వంచనిరుపాధికం-సర్వైకల్యాణగుణై స్సర్వైభ్యోనిరతిశయోత్తరః. తదప్యచిత్తోనోపప
ద్యతే. యదుక్తంజగత్కారణవిశేషాకాక్షాయామాకాశశబ్దేనవిశేషసమర్పణాదన్యత్సర్వంతదనురూపమేవ
ద్వనీయమితి-తదయంక్తం-సర్వాణిహవాభిమానిభూతాన్యాకాశాదేవసమత్పద్యంతిప్రసిద్ధవన్నిదైశాత్.
ప్రసిద్ధవన్నిదైశోహిప్రమాణాన్తరప్రాప్తిమపేక్షతే-ప్రమాణాన్తరాణిచ*సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదిత్యేవ
మాదీన్యేవవాక్యాని-తానిచయథోదితప్రకారేణైవబ్రహ్మప్రతిపాదయన్ప్రీతితత్ప్రతిపాదితంబ్రహ్మకాశశబ్దే
నప్రసిద్ధవన్నిదైశ్యతే. సమ్భవతిచపరస్యబ్రహ్మణఃప్రకాశకత్వాదాకాశశబ్దాభిధేయత్వంతాశతే, ఆకాశయ
తి,చేతి. కించ-అనేనాకాశశబ్దేనవిశేషసమర్పణమేణాపిచేతనాంశంప్రత్యసమ్భావితకారణభావమచేతన
విశేషమభిదధానేన*తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయ*సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయత్యాదివాక్య
శేషావధారితసార్వజ్ఞ్యసత్య సజుల్బత్వాదివిస్తృతపూర్వార్థప్రతిపాదనసమర్థవాక్యధాన్యథాకరణం నప్ర
మాణపదవీమధిరోహతి. ఏవమపూర్వానస్తవిశేషణవిస్తృతపూర్వార్థప్రతిపాదనసమర్థానేకవాక్యగతినామా
న్యంవైకేనానువాదసరూపేణాన్యథాకర్తుంనశక్యతే. యత్వాన్యశబ్దశ్చేతనైకానైకభవతి-మృదాన్యకోఘట
ఇత్యాదిదర్శనాదిత్యుక్తం-తస్మాద్యతే-యద్యపిచేతనాదన్యత్రాపిక్వచిదాన్యశబ్దఃప్రయుజ్యతే-తథాపిశరీర
ప్రతీసమ్బద్ధిన్యాత్మశబ్దస్యప్రయోగప్రాచుర్యాత్*ఆత్మావాచితమేకపవాగ్రాసీత్*ఆత్మనఆకాశస్సమ్భూ
తఇత్యాదిమశరీరప్రతీసమ్బద్ధిచేతనసవప్రతీయతే-యథాగోశబ్దస్యానేకార్థవాచిత్యేపిప్రయోగప్రాచుర్యా
త్సాన్నిధిమానేవస్వతఃప్రతీయతే. అథాన్తరప్రతీతిప్రత్యక్షదసాధారణనిదైశాపేక్షా. తథాన్యతఃప్రాప్తం
శరీరప్రతీసమ్బద్ధిచేతనాభిధానమేవ*సశుక్షతలోకాన్నుసృజాఇతి*సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయే
త్యాదితత్త్వాద్యక్యవిశేషాపవస్థిరీకర్యంతి.

రుషార్థోమాక్షః-బద్ధహేతుతయాతస్యవిరోధినైత్యర్థః. యద్వా-మోక్షవిరోధితయాహేయస్య. శబ్దాదినిష్ఠవిషయప్రావణ్యజననార్థార్థాదిసకలపు
రుషార్థవిరోధినః. సర్వవిధగుణుభ్యమోక్షోన్తర్భావాత్ సకలపురుషార్థరూపోమాక్షః. తద్విరోధినైత్యర్థః. యద్వా-కారణావస్థాయామత్యన్తజ్ఞాన
సహోచహేతుతయాచతుర్థామవీపురుషార్థానాంవిరోధినైత్యర్థః. జ్యోతిస్సానుపపత్తిమాహ (సర్వస్వాదితి) అత్ర పూర్వపక్షయంత్రైకపరిహార
ఉక్తోభవతిత్వపెక్షాయాంనూత్రాభిప్రేతార్థంవక్ష్యకాపరోక్తమనువదతి (యదుక్తమితి)పరిహరతి (తదయంక్తమితి) ప్రథమంపురోవాదసాపేక్షేణా
నువాదేనపురోవాదివాక్యవిరుద్ధార్థప్రతిపాదనాదాగంవత్తుంఅనువాదలిప్తవత్త్వమాహ (సర్వాణీతి) ప్రసిద్ధవన్నిదైశోన్తరత్యేకమిత్వత్రాహ (ప్రసిద్ధ
వదితి)సాపేక్షత్వమన్తరత్యేకమిత్వత్రాహ (ప్రమాణాన్తరాణిచేతి) కథమాకాశశబ్దస్యపరబ్రహ్మవాచిత్వమిత్వత్రాహ (సంభవతిచేతి) ప్రకాశక
త్వాత్-అన్యేషాంసర్వార్థప్రకాశకత్వాత్. ఆకాశతే-స్వప్నేప్రకాశతే. ఆకాశయతి-అన్యంప్రకాశయతిసాన్విత్యనేత్యర్థః. యద్వా-ప్రకా
శకత్వాదివిజితస్తేనచాణిజస్తేనచ పున్యత్వత్వద్వయస్యతస్మాత్క్రితి. తస్మైవ వివరణమాకాశతత్త్వాది. రూఢిప్రాబల్య మధావిరోధేసత్యవశా
ద్రాధికరణయోజనీనేనాత్రావయవశక్త్యానిర్వాహకృతః. రూఢ్యపరిత్యాగోనాపర్యవసానవృత్త్యా ఆకాశశబ్దస్యాకాశశరీరకపరమాత్మవరత
యానిర్వాహకావ్యభిమతః-నైశ్వానరాధికరణేనైశ్వానరశబ్దస్యోపనిషత్సంధాపివరమాత్మపరత్వస్యవక్ష్యమాణత్వాత్, ఆకాశాదిశబ్దానాంతర్వరీకపర
మాత్మవాచిత్వస్యానస్తరపాదేననువదిష్యమాణత్వాత్, చ. ఆకాశశబ్దస్యావ్యాకృతశరీరకపరమాత్మపరత్వంతు యాదవప్రకాశోక్తం విశిష్టత్వద్వయ
వత్త్వానుపేక్షితం. నకేవలంప్రసిద్ధవన్నిదైశమాత్రమనువాదకత్వసాధకం-యదాగ్నేయోష్ణకపాలః*ఉపనిషాదేవేభ్యోధారయతీత్యాదావదర్శనా
దితిశక్తాయామయోగ్యత్వేన్నిశ్చితేసతిప్రసిద్ధవన్నిదైశోన్తరవాదకత్వసాధకత్వభిప్రాయేణాహ (కించేతి) (విశేషసమర్పణమేణాపి)ఏకపదత్ర
వణవెళాయాంవిశేషసమర్పణమేణాపి. పరామర్శదశాయామయోగ్యతయాన్నిత్యోగోనప్రతిపాదయతుంశక్యత ఇత్యభిప్రేత్యాసమ్భావితకారణ
భావమిత్వంక్తం. *తదైక్షతేతిసద్విద్యావాక్యశేషః*సోకామయతేతి*బ్రహ్మవిదాప్రీతిత్యనువాకవాక్యశేషః. బ్రహ్మణోయోగ్యాత్మత్వజ్ఞాపనా
యసార్వజ్ఞ్యాధికముక్తం. (నప్రమాణపదవీమధిరోహతీతి)అయోగ్యాన్తేనానువాదరూపేణవాక్యేనయోగ్యాపూర్వార్థవాక్యానామన్యథాకరణమయ
త్వమిత్వర్థః. ఉక్తవైషమ్యద్వయానువాదేనానేకవాక్యాన్యేకేనాన్యేనాభయమువశక్త్యానిత్యాహ (ఏవమితి)గతినామాన్యం-ప్రవృత్తినామాన్యం.
*అస్యలోకస్యకాగతిత్వంక్తమవశాత్ అన్యపరత్వంఘటం. ఏవమాకాశకారణపక్షేఅన్యపరత్వం, మేకవాక్యత్వం, మయోగ్యాత్మత్వం, మనువాద
రూపత్వం, -స్వపక్షేఅనన్యపరత్వం, వాక్యవిహుత్వం, యోగ్యాత్మత్వం, మపూర్వత్వం, చేతివైషమ్యచతుష్టయముక్తం. ఏవంయోగ్యాత్మశ్చుతిమూలం
లింగంయోగ్యాత్మశ్చుతితఃప్రబలమితినిర్ధానస్యాయఉక్తావశతి. యథాగ్నేశబ్దస్యాన్యర్థసమర్పణమోహుతలభర్తృతయాప్రత్యక్షసిద్ధిఘోషాధికర
ణత్వలిప్తివిరోధేనాన్వయాదయోగ్యాన్యర్థప్రతిపాదనమత్వాభావాన్మృత్యాభాసః-ఏవంయోగ్యాత్మశ్చుతిమూలికాపేక్షయాఆకాశశ్చుతిశ్చు
త్యాభాసఇతి. ఆత్మశబ్దానైకాన్వయత్వత్వాదినాన్వయపరిహరతి (తత్రేతి)స్వతఃప్రాప్త్యాత్మశబ్దోవిశేషవాచిత్యర్థః. ప్రకృతబ్రహ్మవాచిత
చ్ఛబ్దసామాధికరణ్యాచ్చనస్వరూపపరత్వమిత్వర్థసిద్ధం. నకేవలమథాన్తరసాధకనిర్దేశాభావస్వతఃప్రాప్త్యాసాధకనిర్దేశోన్యస్థిత్యాహ (సశుక్షతేతి)

ఏవంవాక్యశేషావధారితానన్యసాధారణానేకాపూర్వాద్ధవిశిష్టం నిఖిలజగదేకకారణం *సదేవసోమ్యేత్యాది
వాక్యసిద్ధంబ్రహ్మైవాకాశశబ్దేనప్రసిద్ధవత్ *సర్వాణిహవాఇమానిభూతానీత్యాదివాక్యేననిర్దిశ్యతగతిసిద్ధమ్.
సమాప్తమాకాశాధికరణమ్.

౨౮॥ సూ.

శ్లో॥ అతఏవ ప్రాణః॥ విషయమాహ

ఇదమామ్నాయతేచాద్వోగ్యే*ప్రస్తోతర్యాదేవతాప్రస్తావమన్వాయతైతప్రస్తుత్య *కతమాసాదేవతే
తిప్రాణగతిఃసూవాచసర్వాణిహవా ఇమానిభూతానిప్రాణమేవాభిసంవిశ్యైప్రాణమభ్యుజ్జహతేసైషా
దేవతాప్రస్తావమన్వాయతాతాంచేదవిద్వాప్రాస్తోమ్యేమాగ్ధతేవ్యపతివ్యదితి. అప్రప్రాణశబ్దోపాకా
శశబ్దవత్ప్రసిద్ధప్రాణవ్యతిరిక్తేపరస్మిన్నేవబ్రహ్మణివర్తతే-తదసాధారణనిఖిలజగత్ప్రవేశనిష్క్రమణాదివిక్లా
త్ప్రసిద్ధవనిర్దిష్టతే. అధికాశక్తాః - కృత్స్నస్యభూతజాతస్యప్రాణాదీనస్థితిప్రవృత్త్యాదిదర్శనాత్ ప్రసిద్ధ
ఏవప్రాణోజగత్కారణతయానిర్దేశమర్హతీతి.

పరిహారస్తుశిలాకాస్తాదిషుచేతనస్వరూపేచతదభావాత్ *సర్వాణిహవాఇమానిభూతానిప్రాణమేవాభి
సంవిశ్యైప్రాణమభ్యుజ్జహతగతినోపపద్యతగతి. అతఃప్రాణయతిసర్వాణిభూతానీతికృత్వాపరంబ్రహ్మైవప్రా
ణశబ్దేనాభిధీయతే. అతఃప్రసిద్ధాకాశప్రాణాదేరన్యదేవనిఖిలజగదేకకారణమపహతపాస్తత్స సార్వభృత్యసత్య
సజ్జల్పత్వాద్యనైకల్యాణగుణగణాపరంబ్రహ్మైవాకాశప్రాణాదిశబ్దాభిధేయమితిసిద్ధమ్.

సమాప్తం ప్రాణాధికరణమ్.

అధికరణార్థముపసంహరతి (ఏవమితి)యోగాద్రాధేః ప్రాబల్యాత్ ప్రసిద్ధాగ్ధపరత్వేనతిశ్రుతివిరోధాద్భులంలిక్తాదితదనురోధననేయమితిపూర్వప
క్షయస్త్రీ.యోగాగ్ధార్థశ్రుతిమూలలిక్తాదయోగాగ్ధస్యపదస్యశ్రుత్యాభాసత్వాద్వి్యోగాగ్ధస్యైవకార్యగతిరాధానయస్త్రీ. ఆకాశాధికరణంసమాప్తమ్.

ఉత్తాధికరణస్థాయమతిదిశతి.

౨౮॥ సూ. శ్లో॥ అతఏవ ప్రాణః॥ విషయమాహ (ఇదమితి) మూర్ధాతేవ్యపతివ్యల్ - అత్ససత్తాసలభ్యేతేత్యగ్ధః. కింవేదాన
వేద్యఃప్రసిద్ధప్రాణః- ఉతపరమాత్మా. తదగ్ధం *ప్రాణగతిపచావాచ *ప్రాణమేవాభిసంవిశ్యైత్తుక్తఃప్రాణఃకిం ప్రసిద్ధః - ఉతపరః. తదగ్ధంకిం
ప్రాణశబ్దారాధః- ఉతయాగికః. తదగ్ధంభూతజాతస్యప్రసిద్ధప్రాణాయత్తస్థితిప్రవృత్తిత్వమస్తి- ఉతనేతిచిచారః. యదా2స్తి- తదారూఢత్వా
ద్విషయవాక్యస్థప్రాణశబ్దఃప్రసిద్ధప్రాణపరగతిసర్వవేదానవేద్యఃప్రసిద్ధప్రాణగతిపూర్వవత్తేషలితం. రాధా2త- యదాప్రాణాయత్తస్థితిప్ర
వృత్తిత్వంనాస్తి- తదా2వయవశక్త్యావిషయవాక్యస్థప్రాణశబ్దఃపరమాత్మపరగతిసర్వవేదానవేద్యఃపరమాత్మేతిఫలఫలిభావః. అక్షరాగ్ధమాహ (అ
త్రేతి) ఆకాశశబ్దవదిత్యత్రరాధిప్రాబల్యతత్పరిహారాదికంపూర్వోక్తంసర్వమనుసగ్ధేయం. సహిప్రత్యుదాహరణంన్యాయో2తిదెష్టవ్యః- అతిదేశ
స్యహిప్రయోజనంఅధికాశక్తాపరిహరః- అతఃసూత్రకారాభిమతామధికాశక్తాందర్శయతి (కృత్స్నస్యేతి) అత్రావిరోధశబ్దాయాప్రత్యవస్థా
నంవిరోధస్ఫుటీకరణంచానుసంధేయం. స్థితిప్రవృత్త్యాదీత్యాదిశబ్దేన నివృత్తి, రుచ్యతే ప్రవృత్తిహేతుభూతజ్ఞానచిక్చే, చ. స్థితిప్రవృత్తిహేతుత్వే
నోత్పత్తికారణత్వమగ్ధసిద్ధమితిభావః. యద్వా- *యదావైపురుషఃస్వపితిప్రాణంతర్నివాగప్యేతిప్రాణంచయఃప్రాణంశ్రోత్రంప్రాణమనఃయదా
ప్రబుధ్యతేప్రాణాదేవాధిపునర్జాయస్తగతిప్రసిద్ధవనిర్దేశరహితయాశ్రుత్యాప్రాణస్యాప్యయోగదమనహేతుత్వావగమ్యాదిశబ్దేనవివక్షితః. అస్త్య
స్యకరణేఉద్గీర్ణప్రతిహరయోగైవతాత్వేనాగ్నిదిత్యాభుక్తై - తయోశ్చాబ్రహ్మత్వాత్ ప్రాణోపి బ్రహ్మవ్యతిరిక్తఃప్రసిద్ధఏవగ్రాహ్యగతిదంభాప్యే
2నాద్యతం- ప్రకరణోక్తానామన్మయూదీనామబ్రహ్మత్వేపికారణస్యపరబ్రహ్మత్వమానన్దవల్ల్యాంసమన్వితమితి ప్రకరణమాత్రస్య పూర్వపక్షేవల
ప్యనత్వేనబుద్ధావసారోహత్. (జగత్కారణతయేతి) సంస్కృతంప్రతికారణత్వంసంభవతితిభావః.

అధికంపరిహరందర్శయతి (పరిహరస్త్రీతి) ఆదిశబ్దోక్తఆకాశాదిః. *ప్రాణంతర్నివాగప్యేతిశ్రుతినిర్దియవ్యాపారవిషయా. ప్రాణశబ్ద
స్యపరబ్రహ్మవాచిత్యంకథమితిశ్చాంపరిహరన్మధికరణార్థముపసంహరతి (అతగతి) వృత్తాధికరణద్వయస్యావాస్తవేటికాత్వందర్శయతి (అతఃప్ర
సిద్ధేతి) ప్రాణాధికరణంసమాప్తమ్.

అతః పరంజగత్కారణత్వవ్యాప్తైరయేన కేనాపిరతిశయోగ్యైశ్చ సజ్జనజ్ఞాన్జ్యోతిరిన్ద్రాగ్నిశ్చ
జ్వలన్తా నైరప్రసిద్ధైరవ్యభిధీయమానంపరం బ్రహ్మ వేత్త్యభిధీయతేజ్యోతిశ్చరణాభిధానావిత్వాదినా.

౨౫॥ సూ.

జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ ॥ శ్లో॥

ఇదమామామయ తేఛాన్దోగ్యే * అభయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతేవిశ్వతఃపుష్టైశ్చ సర్వతఃపుష్టైశ్చ సు
త్ర మేమా త్ర మేమలోకేష్విదంవావతద్యదిదమస్మిన్నన్తఃపురుషేజ్యోతిరితి. తత్ర సంశయఃకిమయంజ్యోతిశ్చ
జ్వలన్దిన్ద్రాగ్నిరతిశయదీప్తియైర్ధృఃప్రసిద్ధమాదిత్యాదిజ్యోతిరేవకారణభూతంబ్రహ్మ - ఉతసమస్తచిద్విద్యస్త
జాతవిసజాతీయః పరమకారణభూతోఽమితభాస్సర్వజ్ఞ సృత్యసజ్కల్పః పురుషోత్తమఇతి. కింయత్తం. ప్రసి
ద్ధమేవజ్యోతిరితి. కుతః. ప్రసిద్ధవన్నిదైశ్చేప్యాకాశప్రాణాదివత్స్వవాక్యోపాత్తపరమాత్మవ్యాప్తలింగవిశేషాదర్శ
నాత్ పరమపురుషప్రత్యభిజ్ఞానాసమ్భవాత్. కాక్షేయజ్యోతిషేకోపదేశాచ్చప్రసిద్ధమేవజ్యోతిఃకారణత్వ
వ్యాప్తనిరతిశయదీప్తియోగాజ్జగత్కారణంబ్రహ్మతి.

వత్ప్రమాణాధికరణద్వయస్యవేటికా నైరత్యమాహ (అతఃపరమితి) వత్ప్రమాణాభారణైశ్చ జ్వలన్తగ్తారణనిర్దిశ్యమానేపికారణ
త్వాదిభూతానాంవాక్యానాంవిశేషపర్యవసానంకృతం. అథకారణత్వాక్షేపకలిజ్జవాచినాంవాక్యానాంఅభివృద్ధిశ్చపర్యవసానము
చ్యుతఇత్యేవా నైరవేటికాభేదస్తత్వజ్ఞతీత్యర్థః. జ్యోతిశ్చైనావా నైరసజ్జతీశ్చ ద్యోతితా- ప్రాణావాయువిశేషః - ఆదిత్యాదిజ్యో
తిస్తేజోవిశేషః - అతఃకాశప్రాణజ్యోతిషాం క్రమాయత్త ఇతి. నన్వాకాదీశ్చబ్రతయంపరమాత్మపరమితిన్ద్రాగ్నితం. సత్యం- త
థాపి ప్రసిద్ధ్యసంసారణాపూర్వపక్షద్వైప్రస్థానభేదావత్తి. యేనకేనాపిరతిశయోబ్రహ్మంవివక్షితం - కింతూదాహృతవిషయవాక్యప్ర
తిపక్షోఽయమెవగుణకారణత్వాక్షేపక ఇతిగుణవిశేషానియమితిభావః. ఉభయోఃవేటికయోః అనుయాయినాకారందర్శయతి
(అథానైరప్రసిద్ధైరపితి)

౨౫॥ సూ. జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ ॥ శ్లో॥ (ఇదమిత్యాది) పుష్టేషు- ఉపరితనేషు. * త్రిపాదార్థః * తమసోపరిష్టాది

త్వాది క్రుతిభ్యః. వృష్టిసమస్తవివక్షయావిశ్వతఃసర్వత్రతత్త్వత్వత్వం. అను త్రమేషు- స్వస్మాదన్యఉత్తమేనా శ్రీత్వస త్రమః. విశ్వతః - కృత్సమీ
ప్రదేశాత్. సర్వతః- కృత్సాన్తరిక్ష ప్రదేశాత్. పుష్టేషు- బహిర్భూతేషు. ఇతియోజనాసంభవాత్ పూర్వపక్షోత్థానం - ఆదిత్యోపాన్యార్థ్యలోకే
వ్యపిరక్విద్వాదాదీప్యతే. (తత్రేతి) లోక ప్రసిద్ధిభూతపరణత్వాభ్యాసంశయః. నిరతిశయదీప్తియైర్ధృఃపుర్వపక్షాన్ద్రాగ్నితం. ని
రతిశయదీప్తిరేవకారణత్వాక్షేపకలిజ్జం * నత త్ర సూర్యోభాతి * తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీతి ప్రకరణే * తథాక్షరాత్సంభవతీహవిశ్వమితినిరతిశ
యదీప్తియైర్ధృఃపురమస్తంకారణత్వ శ్రవణాత్. తత్ప్రకరణస్యకారణవిషయత్వంహ్యంగీతం - పరమాత్మవిషయత్వేహివిమతిః. నిరతిశయదీప్తియా
గాత్కారణభూతం బ్రహ్మభవత్జ్యోతిశ్చబ్దినిర్దిష్టార్థః కిం ప్రసిద్ధమాదిత్యాదిజ్యోతిరేవేత్యన్యయార్థః. సావా నైరభేదసమస్తవిద్యవివక్షయాసమ
స్తచిద్విద్యస్తజాతశబ్దః. వ్యాప్తిగ్రహణస్థానోపనిషత్ప్రసిద్ధంవిశేషణమాహ (సర్వజ్ఞ సృత్యసంకల్పఇతి) * యస్సర్వజ్ఞ సర్వవీ యస్సజ్ఞానమయం
తప ఇతిహి శ్రూయతే. అస్యాముపనిషదిపురుషసూక్త ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ పురుష త్రమ ఇత్త్వత్వం. * అభయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతేవిశ్వతఃపుష్టైశ్చ
బ్దకిం ప్రసిద్ధాదిత్యాదిజ్యోతిర్దీప్యతయః- ఉతపరమాత్మపరమితి. తదగ్ధంపూర్వవాక్యేద్యసంబద్ధితయానిర్దిష్టస్యపరమాత్మనఃకిమత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానంగాన్ది-
ఉతాన్ది. తదగ్ధంకాక్షేయజ్యోతిషేకోపదేశఃఉపదేశభేదశ్చకిం ప్రత్యభిజ్ఞానిరోధినా- ఉతానిరోధినా, పూర్వస్మిన్ప్రాణవాక్యేగాయత్రీశబ్దః
కిం ప్రసిద్ధగాయత్రీపరః-ఉతనేతి, విచారః. యవానిరోధినా, గాయత్రీశబ్దార్థశ్చప్రసిద్ధః- తదాన్దిన్వాక్యేపరమాత్మప్రత్యభిజ్ఞానావాత్ ద్యసం
బద్ధిజ్యోతిః ప్రసిద్ధాదిత్యాదిజ్యోతిరేవేత్యపూర్వపక్షేఫలభిభావః. యదా కాక్షేయజ్యోతిషేకోపదేశోవిభక్తిభేదశ్చసరప్రత్యభిజ్ఞానిరోధినా, గా
యత్రీశబ్దశ్చ బ్రహ్మపరః- తదాపూర్వవాక్యోక్తద్యసంబద్ధిపరమాత్మన ఇహ ప్రత్యభిజ్ఞానాద్వివేకత్వేనోక్తజ్యోతిఃపరమాత్మేవేతిరాధ్యానేఫలభిభావః.
ననుకథంస్యవాక్యేపరమాత్మే లిజ్ఞాభావః- నిరతిశయదీప్తియోగాక్షేప్తంకారణత్వంహిపరమాత్మలిజ్జం. నైవం-నహిజగత్కారణత్వమాత్రంపరమాత్మలిజ్జం-
అపితుకారణత్వవిశేషవివత్తిజ్జం- కృత్సమితేనాచేతనం ప్రతిపత్సవిధకారణంహిపరమాత్మా. పూర్వాధికరణద్వయవిషయవాక్యేపి * సర్వాణిహవా
ఇమానిభూతానితిసమస్తచేతనాచేతనం ప్రతికారణత్వరూపంపరమాత్మలిజ్జంస్యవాక్యార్థం- నతథా త్ర పరమాత్మలిజ్జభూతకారణత్వవిశేషస్యవాక్యేద్య
శ్యత ఇత్యేవప్రాచ్యేణోక్తంపరమాత్మవ్యాప్తలింగవిశేషాదర్శనాదితి. తతఃకిమిత్వ త్రాహ (పరమపురుషేతి) హేత్వ నైరమాహ (కాక్షేయేతి) ప్రాకృత
తేజస్తత్త్వకార్యతయాఆదిత్యాదే. కాక్షేయజ్యోతిషత్వైకజాతీయతయాసామాన్యధికరణ్యనిర్దేశవిశేషః. కాక్షేయజ్యోతిషశ్చభౌతికత్వంఉష్ణ
త్వఘోషగుణకత్వామననాన్విధం- * తస్మైమావృష్టిర్యత్రైతదస్మిన్నరీరంస్సర్వేనోష్ణమానంవిజానాతితస్మై హి శ్రుతిర్యత్రైతత్త్వార్థావపిగృహ్యనినద
మివనదధుమివాగ్నీరవజ్వలతః ఉపశృణోతితిహి శ్రూయతే. (ప్రసిద్ధమేవజ్యోతిరితి) ఆదిత్యాదౌజ్యోతిశ్చబ్దిస్సప్రసిద్ధత్వాదిభావః. ఏవంస్యవాక్యే
త్వాదినాకాక్షేయత్వాదినాపస్యవాక్యేనిరోధిలిజ్ఞాభావాన్సమజాతలిజ్జసద్భావాద్భౌతికత్వం. * దీప్యత ఇతి శ్రూయమాణాదీప్తిరూపవత్సద్భావి
స్థావరతీత్యభిప్రేతం- అస్యాపి హేతిఃపరిహరిష్యమాణత్వాత్. ————— సర్వగతస్య బ్రహ్మణోద్యమర్యాదత్వాసంభవస్తతఃపూర్వపక్ష హేతుతయో

ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షుహే (జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్) ద్యుసమ్బుద్ధితయా నిద్రిష్టంని రతిశయదిష్టియై క్తంజ్యోతిఃపరమపురుషవప. కుతః. *పాదోస్యసర్వాభూతానిప్రేపా దస్యామృతందివీత్యవ్యవద్య సమ్బుద్ధినశ్చరణ త్వేనసర్వభూతాభిధానాత్.

కౌభాష్యనాదృతః- భౌతికజ్యోతిషవిద్యుదుర్వాసంభవాత్. సర్వత్రభౌతికానిజ్యోతీంషిహివిద్యంతే. ఉపాసనార్థప్రదేశవిశేషమగ్రహస్థుబ్రహ్మణోపుపద్యతే. లోకేష్యిత్వధికరణబహుత్వప్రతీతిశ్చసర్వత్రసతోబ్రహ్మణఉపపన్నా. * తదేతద్బ్రహ్మచక్రతంచేతుపాసీతవక్షుష్యుతోభవతియఏవంవేదేత్యల్పఫలత్వశ్చనణంతుబ్రహ్మవిదామపివిద్యానుకూలసకలఫలప్రదత్వాత్ పరమాత్మనఉపపద్యతే. ఏవమేతేషాంహేరూపానామధికరణానరపరిహార్యత్వాదమిథూర్వపక్షేనాదృతాః.

(ఏవంప్రాప్తైతి) చరణత్వేనసర్వభూతాభిధానంకారణస్యజీవవైలక్షణ్యనిశ్చయకం- జీవమాత్రస్య సర్వభూతపాదవత్త్వానుపపత్తే. తతపి వపురుషసూక్తప్రత్యుజ్ఞాపకతయూదేవతావిశేషనిశ్చయః, తద్వారాదీక్షియాగస్యభౌతికజ్యోతిష్కేహేతుతాపరిహార, శ్చభవతి. పురుషసూక్తంకస్మాత్సూక్తకారణనిరూపితం. సంశయహేత్వభావాదిబ్రాహ్మసద్విశ్వాసాంతః ప్రపద్యతే. పురుషసూక్తజ్యోతిశ్చబ్రహ్మోభిధానాదికంప్రథానయేత్రజ్ఞానాధారణిజ్ఞానరంవాక్వచిన్నవృత్తతే. సర్వభూతపాదవత్త్వాదిభర్తృత్వమారసంభావితాః. తస్మిన్చిదవిద్విలక్షణకారణాన్వీత్యవిషయస్య ప్రథమపాదస్యానారమ్భఃసాదితచెన్న-జమూనాంవేదానవాక్యానాంప్రకృతిపురుషకారణమాత్రవాదిత్వేతద్విరోధేనాత్రాపిసంశయప్రసక్తాత్, తేషాం భూయసాంబలీయన్తయావిచరితీశ్చయప్రసక్తా, చృతవ్యధానాయారమ్భణీయత్వాత్. తేషువప్రకృతిపురుషవిలక్షణవిషయతయా న్యాయతోనిధితేమసంశయఃపర్యయాభావాత్ పురుషసూక్తస్యచిదవిద్విలక్షణేపరబ్రహ్మణీప్రామాణ్యమప్రతిభువవతిష్ఠతే- అతోసతత్రనిరూపణీయం. తస్యచతత్త్వపరత్వం, తత్రాపిమహాపురుషసంజ్ఞాదేవతావిశేషవిషయత్వం, మహ్యవిగీతంఅనేకోపపత్తినిర్ణయ. తథాహి- ఇదంతావత్- *అగ్నిమీదేపురోహితం *అభిత్వాశూరనోసుమః *ప్రామీన్ద్రంనాథితోజోహవీమి *ప్రామ్యన్ద్రంనాథితోజోహవీమిత్యాదివదస్యస్యవాక్యంసంస్తుపరత్వమవగమయతి. *అర్చన్విభృతీనాయకానిధిసేత్యాహస్తామ్యేవై సమేతత్ *తతోదేవాడుర్ధ్వభావహరుద్రమస్తువన్నిత్యాదేవవాక్యానరణాస్యస్తుపరత్వంనావగమ్యతే. నాస్తిస్తుపరత్వేతిజ్ఞముపలభ్యతే-నహి *నమస్తేఅస్తమామహిగీసీః *దేహిమేదదామితేఇతివన్నమస్తోఽనిద్రనివృత్తిప్రలాభప్రార్థనావద్యతే. *విశ్వస్మాదిన్ద్రీడిత్రరః *తస్యవజ్రమాదాయశీర్షాణ్యచ్చిన్తత్ తంభూతాన్యథ్యకౌశికబ్రహ్మహన్తితి *అగ్నిస్సర్వాదేవతాః *అగ్నింనైజాతంపాషాణగ్రాహేత్యాదిభిర్గన్ధ్రాదీనామివప్రతిపన్నస్యప్రకర్తస్యభావకత్వనవృత్తతే- సహపరమపురుషస్యకార్యత్వకర్తవ్యత్వాదికంక్వచిదసస్యపరవాక్యేనావగమ్యతే. *అకాశోహవైనామ *యతోవాఇమానీత్యాదివాక్యానామివాసపాదరూపతయానాస్యసాకాక్ష్యత్వంప్రతీయతే. *తదేమభ్యుక్తా *తదేతద్వచాభ్యసూక్తమితవోస్వోపదిష్టార్థసాక్షీత్వేనప్రమాణాన్తరానుపస్థాపనాచ్చనైరపేక్ష్యమవగమ్యతే. *రదేతద్వచాభ్యసూక్తంతావాసస్యమహిమేత్యాదిభిఃసాక్షీత్వేనోదాహృతత్వాచ్చస్యయమన్యాసపేక్ష్యప్రమాణాన్తరోపజీవ్యత్వంచప్రతీయతే. *ఇదంపురుషసూక్తంహిసర్వవేదేషుపద్యతే| యుతంసత్యంచవిఖ్యాతం యుషిసీహ్వానచిన్తితమితిమోక్షధర్మైతత్త్వనిష్కర్షకతయావ్యాసేనోదాహృతం. అత్రచసర్వవేదేషుపతితతయాసన్నిహితత్వాత్తత్రచ్చాభాగతానాంసత్యపరవాక్యానామాకాక్షీతయోగ్యవిశేషసమర్పకతయాఽనురోధవ్యమిదమిత్యవగమ్యతే. ఏవంతత్త్వపరస్యాస్యసూక్తస్యదేవతావిశేషపరత్వందురపహ్నవం- *పురుషహవైనారాయణోకామయతేతిబృహదారణ్యకేపురుషశబ్దస్యనారాయణపరత్వదర్శనాత్. కించ-చాన్ద్రోగ్య *ఏమవైష్ణవీనామసంహితావితాంప్రయుజ్ఞాకవిష్టుంప్రీతాతీతుక్తం. అభర్షదే అస్తాదశమహాశాన్విశ్రకరణతత్త్వైవత్యశాన్వితుతత్త్వైవత్యమన్ద్రవినియోగావసరే *నైష్యవ్యాంపురుషసూక్తమితివైష్యవ్యాంశానైపురుషసూక్తంవినియజ్యతే. తథా *అద్యయావామాయుద్వైవమృచారుపురుషే త్రమమిత్యాదినాశానకేనభగవత్సమారాధనే *జితన్త్రైత్యాదిమన్ద్రతుల్యంవినియజ్యతే. మహాపురుషశబ్దశ్చకల్పసూక్తకారైవైవతావిశేషవివప్రయుక్తః *మహాదేవంవామహాపురుషంపాఽర్చయేదితి, ఇహచ *వేదాహమేతంపురుషంమహాన్దమితువృత్తే. అతశ్చభగవదసాధారణ్యం. తథా *పురుషస్యహలేస్సూక్తంస్వర్వ్యంధన్యంయశస్కరమితచన్ద్రతే. *యోనూచాసంద్విజంబువ్యోహతవానర్థలాభతః| సపతేత్వోపరుషంసూక్తంసర్వస్యజ్ఞంజలేసకృతియమన్యతౌరహస్యప్రాప్యతీతేమాక్తం. తథాయోగవాసిష్ఠీ *అగ్నీనఃప్రాజ్ఞుభిశ్చుద్భవన్తయన్తసాహరిం | పౌరుషేనైవసూక్తేనజుహుయాధ్వవాహసమిత్వక్తం. లక్ష్మీపతిప్రతిపాదకోబ్రహ్మారాయణసమానప్రరణంజేదం. *సహస్రశీర్షాపురుషః *పురుషపివేదంసర్వమితివారాయణసమానైకార్థ్యంచప్రతీయతే. *పురుషపివేదంసర్వమితివాక్యేనసూదాలాపనిపదైకార్థ్యంచప్రతీయతే - తత్రహి *దివ్యోదేవవికోనారాయణఇతినారాయణపరత్వమవగమ్యతే - తత్రచ *పురుషపివేదంసర్వమిత్వపసంహృతం. తథాపాద్యేపురాణేబ్రహ్మహత్యాదిపాపానాంసర్వేషామపసుత్తయి|పరేత్తుపౌరుషంసూక్తమేకాన్తేసంస్కర్షర్షదమిత్వచ్యతే. తథాన్దాదే *యథాభాగ్గురశబ్దోయమాదిత్యేప్రతిష్ఠితః|యథాచాగ్నోబ్రహ్మహద్భానుః|యథావాయాసదాగతిః|యథాపురుషశబ్దోయంవాసుదేవేప్రతిష్ఠితే|తథాశక్తిరశబ్దోయంమహాదేవేప్రతిష్ఠితః|ఇతిశక్తిరశబ్దస్తేనైవపురుషశబ్దస్యభగవదసాధారణత్వకథనాచ్చపురుషసూక్తస్యతదసాధారణ్యంప్రతీయతే. పాద్యేపురాణేనామనిర్వచనాధ్యాయే *పూస్సంక్షేమశరీరేన్మీకశయన్తాత్పురుషహరిః! శకారస్యకారోయంవ్యత్యాసేనప్రయుజ్యతే|యద్వాపురేశరీరేత్మికౌటస్తేనపురుషహరిః|యదిదాపురివాసీతిపురుషః|ప్రాచ్యతేహరిః|యదివాపూర్వమేవాసమిహేతిపురుషంవిషః|యదివాజపదానాన్వైవిక్షుః|పు

ఏతదు క్తంభవతి-యద్యపి * అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిరిత్యన్విన్యా క్యేపరమపురుషాసాధారణలింగం
నోపలభ్యతే-తథాపిపూర్వవా క్యేమ్యసమ్మిథయాపరమపురుషస్యనిదైశాదిదమపిమ్యసమ్మిథిజ్యోతిస్సపవేతి
ప్రత్యభిజ్ఞాయత ఇతి. కాఠేయజ్యోతిషేకోవదేశశ్చ ఫలాయతదాత్మకత్వానుసంధానవిధిరితీ నకశ్చిద్దోషః.
కాఠేయజ్యోతిషశ్చతదాత్మకత్వంభగవతాన్వయమేవో క్తం * అహంవై శ్వానరోభూత్వాప్రాణినాందేహా
మాశ్రితఇతి.

రుషఉచ్యతే! పూర్వత్వాత్పురుషోఽన్యుఃపురాణత్వాత్పూర్ణిణః! పురాణభజనాచ్చాపిన్యుఃపురుష-ఉచ్యతే! యద్వాపురుషశబ్దాయంరూఢ్యావక్షిజనా
ర్జనమితిచయోగరూఢత్వమవగమ్యతే. అతఃపురుషప్రతిపాదకంసూక్తంభగవదసాధారణమితి * చరణాభిధానాదిపదతాసూత్రకారణదేవతావితే
షనిమ్నర్నఃకృతః. సారేచైవవిశదతమముక్తంభగవతాభాష్యకారేణ. అతోయథోక్తార్థఉపపన్నః. — అత్ర *పాదోన్యేతిమన్త్రై * త్రిపాద
స్యామ్యుతందీపీతిద్యుశబ్దేనద్యోతమానసంవిదాత్త్వస్వరూపముచ్యతేఇతికేచిదాచుః- తదానీమస్యదీపీతివ్యతిరేకనిర్దేశస్యక్షిప్తతాస్పష్టా. కించ- ద్యుసం
బద్ధిప్రత్యభిజ్ఞాపకతయూతదేకార్థత్వేనసూత్రకారోదాహృతే * అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిరిద్దీప్యతఇతివాక్యేషజ్ఞమ్యనలయాశ్రయమాజేనద్య
శబ్దేనవిరోధశ్చస్యాత్-సహిద్యోతమానమాత్త్వస్వరూపంస్వస్వరూపాత్పరంభవతి. దివిహృదయూకాశేస్థితమితిభాస్కరః. తదయంక్తం- *అతఃపరోది
వోజ్యోతిర్దీప్యతేవిశ్వతఃపుష్టేమసర్వతఃపుష్టేష్వను తమేషా తమేషులూకేష్వితిశ్రుతివిరోధాత్. సహజృదయాకాశోదివఉపరితేషులూకేషువ
ర్తతే. పరమాత్మనాదిత్యమణ్డలేప్యవస్థానా తద్విషయంతద్వాక్యమితిచేన్న - రవిమణ్డలస్యభూమేర్యోజనలయేఽవస్థితస్యవిశ్వప్రపజ్ఞబహిర్భావాభా
వాత్, విశ్వసర్వశబ్దయోర్భూమ్యుద్దరిక్షమాత్రపరత్వేనాస్వరస్యభజ్ఞా, చ. కించ- సప్రమ్యప్రపజ్ఞమ్యనలయాశ్రయమాజేనద్య
ర్థమాత్రే సమస్థితం- తచ్చతయోర్భూదయాకాశరవిమణ్డలపరత్వేఽనుపపన్నం. విశ్వసర్వశబ్దస్యాసర్వభజ్ఞప్రపజ్ఞాదేవద్యుశబ్దస్యప్రసిద్ధద్యుపరత్వం
చాయంక్తం.జాగ్రత్స్వప్నశ్చమేషుప్రజనస్థానానీవసంచారభూమితయాత్రేథావిభక్త్యాకార్యాకాశప్రదేశవిశేషాన్ప్రయఃపాదాఃతదపలక్షణంకా
రణబ్రహ్మస్వరూపంత్రిపాదమృతమచ్యుతఇతిచాయంక్తం- అస్యత్రిపాదితివ్యతిరేకనిర్దేశస్యాముఖ్యత్వాత్. జీవస్యజాగ్రదవస్థాయాం బాహ్యకాశ
సంచారభూమిరితిచాయంక్తం- తదానీమపిశరీరాన్తర్వర్తిత్వాత్. స్వప్నేశరీరాకాశవర్తిత్వమప్యయంక్తం- ఈశ్వరస్సప్తశరీరైర్భూహిరవ్యవస్థానాత్,
తవనభ్యుపగమేవిపూర్వసంస్కారసహకృత మనోవ్యాపారమాత్రేణహృదయావస్థానేజీవస్యస్వాప్నభ్రమోపపత్తిః, స్వప్నేజీవస్యహృదయాన్నిహృ
మణస్సన్నిహితకత్వా, చ. * హృదిహ్యయమాత్మేతిజీవస్యస్వతోహృద్యవస్థానంశ్రయమాణం స్వప్నావస్థాయాంకథంవచనేనవిగాఽపోద్య
తే. — తస్మాద్భుచోఽయమర్థః-సర్వాభూతానీతికార్యజగదన్తరతాచిత్తంస్వప్తచేతనాఉచ్యతే. ద్యుశబ్దస్యసమప్రవృత్తిసమస్థితత్వవిహిర్భూతస్థా
నవిశేషపరః- *విశ్వతఃపుష్టేమసర్వతఃపుష్టేష్వితిశ్రవణాత్. విశ్వశబ్దవివరణంసర్వశబ్దఇతిగత్యభావలిప్తం. *అథాత్మరాత్వంభవతిహవిశ్వమితిజగద
న్తర్వర్తివృత్తిజాతేవిశ్వశబ్దప్రయోగాత్ విశ్వశబ్దోవ్యప్తిపరః. సర్వశబ్దః పరిశేషాత్ సమస్థితత్వపరః. అతపివహిగద్యేసిగదితంభాష్యకారైః *సమస్త
కార్యకారణజాతమతిత్యవర్తమానఇతి. పురుషసూత్రే * తేహనాకంమహిమానస్సచన్ద్రఇతిముక్తప్రాప్యదేశస్య నాకశబ్దేనోక్తత్వాత్, ముక్తస్యచక్షుః
ఖిమశ్రకార్యలోకానాంహేయత్వా, న్నాస్మాఅకంభవతిత్యవయవార్థపాప్మలోకపపత్తిః, తత్రైవ *అతమసఃపరస్తాదితివిశేషితత్వాత్, *క్షయం
తమస్యరజసఃపరాకఇతినివాసశబ్దాత్, *తదక్షరేపరమేయమక *విశ్వంపురాణంతమసఃపరస్తాదితమసఃపరస్యస్థానస్యస్థానినో బ్రహ్మణశ్చ వ్యతి
రేకనిర్దేశాత్, తస్యతమసఃపరత్వవిశేషజనపురుషమాక్తప్రత్యభిజ్ఞానా, చ్చదివీత్యసాకృతంస్థానముచ్యతే. త్రిపాత్వంచాస్త్రత్రైర్భిగ్యభోగోప
కరణభోగస్థానవిశేషైర్వాభూషణాస్త్రాదిరూపేణజగదన్తరతవన్తవిమానిభిర్నిత్యై, ర్భగవదనుభవమాత్రపరత్వ నిత్యనిత్యై, ర్భుతైశ్చాత్మభి, ర్వాసంభ
వతి. ఏవంచాస్యదివీవ్యతిరేకనిర్దేశోఽమృతత్వంచముఖ్యంభవతీతి. ఏవంపూర్వవాక్యేద్యుసంబద్ధినశ్చరణాభిధానేసతికథమన్యవాక్యన్యపరమాత్మపర
త్వం. ఏకవిషయత్వాదితిచేత్ -కథమేకవిషయస్యమిత్యత్రాహ(ఏతదు క్తమితి)జ్యోతిశ్శబ్దశ్రుత్యేషేక్షయాస్వవాక్యన్తంపూర్వవాక్యప్రత్యభిజ్ఞాపకం
ద్యుసంబద్ధిత్వలిప్తం ప్రకరణంచదర్శయమితిచేన్న - అనువాదలక్షణయచ్ఛబ్దసమభివ్యాహరణాన్యసాపేక్షతాజ్ఞాపకేనజ్యోతిశ్శబ్దస్య దర్శనత్వావగ
మాత్, ప్రథమప్రతిపన్నయచ్ఛబ్దశ్రుత్యానపహకృతస్యద్యుసంబద్ధిత్వలిప్తస్యప్రబలత్వా, చ. ఇదం జ్యోతిశ్శబ్దస్యాదిత్యాద్యసాధారణ్యాభ్యుపగమ
నోక్తం. తచ్చన- అవభాసకత్వనిమిత్తకత్వాత్ జ్యోతిశ్శబ్దస్య, *నారాయణపరోజ్యోతిరిత్యాదిప్రయోగా, చ. ఉక్తంపూర్వపక్షహేతుంపరిహరతి
(కాఠేయేతి) (ఫలాణీతి) *చక్షుష్యశ్చుతోభవతిమ్యక్తఫలాదేత్యర్థః. (తదాత్మకత్వేతి) *అదేతద్భుప్తంచశ్రుతంచేత్తుపాసీతేత్యత్ర తదేతచ్ఛబ్దా
తదాత్మకజ్యోతిర్విషయా- తదాత్మకత్వేనప్రకృతత్వాదిభావః. *అన్నాదోవసుదాసః *చతుర్విధాభజనేమాం *సకలఫలప్రదోహివిఘ్నేఇత్యా
దిశ్రుతిప్రతిపాదో సకలఫలప్రదస్యపరమాత్మనశ్చక్షుష్యత్వాదిదిద్వానుగుణఫలహేతుత్వమత్రయంక్తమితిశ్రుతిసాయేణాహ (సకశ్చిద్దోషఇతి) త
దాత్మకత్వేప్రమాణందర్శయతి (కాఠేయజ్యోతిషశ్చేతి) వేదసస్యయథార్థవిషయత్వేనసంభవత్యత్యక్తన్తద్భుప్తిరూపతా శ్రయణంపరోక్తమయం
క్షమితిభావః.

౨౬॥ సూ. శ్లో॥ చంద్రాభిధానా నైతిచేన్నతథాచేతోర్వణనిగమా త్తథాహిదర్శనం॥ శ్లో॥ పూర్వ స్థిన్వా క్యే * గాయ త్రీవా ఇదం సర్వమితి గాయ త్త్యాఖ్యం చంద్రాభిధానం * తతేతద్భువనభ్యుదా హృతాయాః * తా వానస్యమహిమేత్యస్యాముచోపిచంద్రావిషయత్వాన్నాప్రపరమపురుషాభిధానమితిచేత్. తన్న (తథాచేతోర్వణనిగమాత్) నగాయ త్రీశబ్దేన చంద్రామా త్రమిహాభిధీయతే- చంద్రామాత్రస్య సర్వాత్మక త్వానుపపత్తేః. అపితు బ్రహ్మణ్యేవగాయ త్రీచేతోర్వణనిగమానిగమ్యతే - బ్రహ్మణిగాయ త్రీసాదృశ్యానుస ధానం ఫలా యోపదిశ్యత ఇత్యర్థః. సమ్భవతిచ * పాదోస్య సర్వాభూతానిప్రపాదస్యామృతం దివీతిచతుష్పదో బ్రహ్మణశ్చతుష్పదాగాయ త్త్రిచసాదృశ్యం. చతుష్పదాచగాయ త్రీకృచిద్భువనే-తద్యథా- * ఇన్ద్రశ్శాచీ పతిః | వలేనపీడితః | దుశ్చ్యవనోవృషా | సమిత్సుసాసహిరితి. తథా హ్యస్యప్రాపిసాదృశ్యా చంద్రాభిధా యాశబ్దోఽగ్ధాస్తరేప్రయుజ్యమానోదృశ్యతే-యథాసంవర్గవిద్యాయాం * తేవాపతేపభాచ్చ న్యేపభాచ్చ న్యేదశ సమ్మద్యనైగత్యాభ్య * నైషావిరాడన్నాదిత్యుచ్యతే.....

మృతంబధివిషయస్యపూర్వవాక్యస్యపరమాత్మపరత్వమాక్షిప్యసమాధతే.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ చంద్రాభిధానా నైతిచేన్నతథాచేతోర్వణనిగమా త్తథాహిదర్శనం॥ శ్లో॥ సూత్రే శక్తోపన్యాసపరమంశంవ్యాచక్షే (పూర్వస్థిన్వీతి) పరిహరభిజ్ఞానం నేతిచదంసపూరకమాదతే (తన్నేతి) చంద్రాభిధానం నేత్యర్థః. * తథాచేతోర్వణనిగమాదిసాన్వాభిమతనిర్వాహంవద తాసూత్రకారణాభిప్రేతాంశస్తోమాత్రపరత్వానుపపత్తిమాహ(నగాయ త్రీతి)కుత ఇత్యత్రాహ (చంద్రామాత్ర స్థితి)పూర్వసూత్రే * చరణాభిధా నాదితి స్వపక్షసాధకతయాకణ్ఠోక్తస్య హేతోః పూర్వపక్షేఽనుపపత్తిః సూత్రకారాభిప్రేతేతిభావః. ననుగాయత్యాంబ్రహ్మదృష్టిరిద్దృష్టివిశేష ణభూత బ్రహ్మణశ్చరణాభిధానోపపత్తిరిచేన్న- * మనో బ్రహ్మతివద్దృష్టివిశేషణభూత బ్రహ్మవాచివదసామానాధికరణ్యాభావాత్, దృష్టివిధానా భ్యుపగమేపి * తావానితిమద్రస్యదృష్టివిశేషణ బ్రహ్మపరత్వేనో తరవాక్యే బ్రహ్మప్రత్యభిజ్ఞానోపపత్తేనదభ్యుపగమనై యథార్థత్, అతోగాయ త్యాంబ్రహ్మదృష్టికోదయితురభిమతా. — యాదవప్రకాశేస్త్రుజగాయ త్రీవా ఇత్యాది బ్రహ్మణోక్తసర్వభూతవాక్కుధివీశరీరహృదయ ప్రాణాత్మకత్వాభిధానాన్నచంద్రోమాత్రమితివ్యాఖ్యాతం. తతోపీదముచితం-అశ్రుతంహేతుంకల్పయిత్వాతదనుపపత్త్యాభ్యుదాహరత్వప్రతిపాదపి పూర్వసూత్రక్రతహేతోరేవానుపపత్త్యాతత్ప్రతిపాదపత్తేః. స్వవాక్యపక్షాతువిషయాన్యాయేతిచేత్. సత్యం-సతుహేతురన నరసూత్రేవిషయే. మద్రవర్గోక్తపాదవత్త్వంత్రవిషయేతిచేన్న- స్వపక్షసాధనాయతస్యాద్యసూత్రేకణ్ఠోక్తత్వా, చంద్రాపరిహారాయతన్నేత్యత్రతన్వైవాభిప్రే తత్వాత్ప్రయోజాపపత్తేః, క్వచిదుక్తస్యహ్యస్య త్రావశేవ్యత్వం న్యాయ్యం - అన్యత్రానుక్తస్యచక్వచిదుక్తిరపీతా- సాచేత్పిథ్యతి- తదనుగుణో నిర్వాహేనాన్యాయ్యః. — ఏవం శస్త్రపరత్వేఽనుపపత్తేసతితస్య వాక్యస్యకోర్థఇత్యత్రాహ (అపిత్వీతి) చేతోర్వణశబ్దానిగమశబ్దంచవివృ ణ్యసన్నిహితమర్థమిత్యాకాక్షాంచపూరయతి (బ్రహ్మణీతి)అనుసదానోపదేశశబ్దాభ్యాం చేతోర్వణనిగమశబ్దావివృతా. కెనాకారేణసాదృశ్యమిత్య త్రాహ(సంభవతిచేతి)గాయ త్రీసాదృశ్యంచతుష్పత్త్వలక్షణం. చతుష్పత్త్వమేవానుసంధేయం. సన్నిహానుసంధేయత్వంఫలంచక్రాయతే. స- * పూర్ణామప్రవర్తనీంక్రియంలభతేయఏవంవేదేతిశ్రవణాత్. పూర్ణత్వం - అపరిచ్ఛిన్నత్వం. అప్రవర్తనీత్వం - అచలత్వం, ధీరత్వం. అనన్తస్థిరా చశ్రీముత్యైశ్వర్యం. ననుహర్దాకాశవిశిష్టపరమాత్మసాసనఫలంహితమూర్చియతే - * యదైవతద్భ్రష్టాతిఇదంవావతద్యోయంబహిద్ధాపురుషాదా కాశోయావై సబహిద్ధాపురుషాదాకాశోఽయంవావసఃయాయమన్తఃపురుషఆకాశోయావై నోన్తఃపురుషఆకాశోఽయంవావసఃయాయమన్తర్కృద యఆకాశవదేతత్పూర్ణమప్రవర్తనీహక్రాయతే. అతోనగాయ త్రీసాదృశ్యానుసంధానఫలమిది. ఉచ్యతే-స్వతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వేపి బ్రహ్మణఃపరి ఛిన్నైశ్చపదాధైశ్చతుష్పత్త్వోపదేశసోపాసనార్థత్వాభావేనైయథార్థత్, ప్రకరణతస్యచలా నరావిధానా, చ్చగాయ త్రీసాదృశ్యరూపస్యచతుష్పత్ త్వస్యానుసంధేయతాప్రతీయతే. తత్రభూతపుధివీశరీరహృదయైశ్చతుష్పత్త్వేఽభిహితే బ్రహ్మణోఽపూర్వత్వాస్థిరత్వశక్త్యావాప్యత్వత్వత్వంపూర్వ త్వాప్రవర్తనీగుణకతమైవచతుష్పద్భ్రష్టాణఉపాసనవిధీయత ఇతి. * త్రిపదగాయ త్రీతిహిక్రూతిః-తత్కథంచతుష్పత్త్వమిత్యత్రాహ(చతు ష్పదాచేతి)గాయ త్రీశబ్దస్యముఖ్యాధ్యావిషయేకభమితిశక్తాయాం * తథాహిదర్శనమితిసూత్రఖండంవ్యాచక్షే(తథాహ్యస్యత్రాపీత్యాదినా)వాయ్వ గ్నిసూర్యచంద్రసలిలానిప్రాణాకృత్సుశ్శోత్రమహాంసీచదశసంఖ్యత్వాద్విరాట్. సదృశేసదృశా నరవాచిశబ్దప్రయోగశ్శ్రుతిసమాధిత్వగ్గః. అ న్నార్- అన్నంపతదత్తిచేత్పన్నాత్. ననుజ్యోతిర్వాక్యేపరమాత్మవిజ్ఞాభావాత్ ఆద్యంసూత్రంతస్యపరమాత్మపరత్వసమర్థనార్థమితిసప్రయోజనం. ద్వి తీయంతుకీమర్థం - చంద్రోమాత్రప్రసీద్ధస్యాపిగాయ త్రీశబ్దస్యపరమాత్మాసాధారణసర్వాత్మకత్వలిజ్జబలాత్ పరమాత్మవిషయత్వంహ్యకాశాధికరణస యోగనిర్ధం. ఉచ్యతే-గాయ త్రీశబ్దస్యస్వార్థప్రహేనో బ్రహ్మపరత్వేచతుష్పత్త్వమవివక్షితంసా్యత్-తచోపదిశ్యతే. గాయ త్రీవచ్చిన్న బ్రహ్మచ రత్వేసర్వాత్మకత్వమనుపపన్నం. గాయ త్రీవచ్చిన్న బ్రహ్మస్సర్వాత్మకత్వోన్యైఃస్థుతిరిచేత్ - తతోపిగాయ త్యాంబ్రహ్మవిషయస్సర్వాత్మకత్వోన్యైఃస్థుతిశ చమిత్యధికాశక్త్యాపరిహరపరంసూత్రం. గాయ త్రీశబ్దస్యతత్త్వశబ్ద బ్రహ్మపరత్వాచ్చతుష్పత్త్వసర్వాత్మకత్వోపపత్తిరిచరిహరః.

ఇతశ్చ గాయత్రీశబ్దేనబ్రహ్మైవాభిధీయతే.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ ధూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్తేన్వేన॥ శ్లో॥ ధూతపృథివీశరీర మృదయానిర్దిశ్య *నైషాచతుష్పదేతివ్యవదేశోబ్రహ్మణ్యేవగాయత్రీశబ్దాభిధేయఉపపద్యతే.

ఉపక్రమస్థగాయత్రీశబ్దానురోధేనమస్త్రగతసర్వాత్మకత్వమస్వారస్యేననిర్వాహ్యం- సమసర్వాత్మకత్వానురోధే నోపక్రమస్థగాయత్రీపదాస్వారస్యంన్యాయమితశ్శ్లోకాయాముపక్రమవివగాయత్రీపరత్వేనాస్వారస్యహనిరుచ్యతే.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ ధూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్తేన్వేన॥ శ్లో॥ ధూతసన్నికామాత్రే *పాదోన్యేతిమన్త్రోక్తసర్వాత్మకత్వానుపప

త్తురతా - అత్ర తు *గాయత్రీవాగ్దత్వాదిబ్రాహ్మణోక్తచతుష్పత్వానుపపత్తిరుచ్యతే. ధూతం-అత్తవర్ణః. పృథివీ-అయం లోకః. కర్తార్జనభోగస్థానం. తదవకరణంశరీరం. హృదయం-అత్తసన్నిత్యనుగుణః ప్రదేశవిశేషః. ఏవమపక్రమస్యైవపరమాత్మపరత్వందర్శితం. —యాదవప్రకాశే న్నిదంసూత్రం *పాదోన్యేతిమన్త్రవర్గోక్తధూతాదిపాదానుపపత్త్వాబ్రహ్మప్రతిపాదసమర్థసంపరంబాహ్వానం. *గాయత్రీవాగ్దంసర్వమిత్యాదిబ్రాహ్మణంసచతుష్పత్వవరం- కింతుసర్వభూతవాక్పృథివీశరీరహృదయప్రాణరూపవిధాషట్కచరం. *నైషాచతుష్పదాషడ్విధేతివాక్పృథివీషడ్విధ్యానువాదేసచతుష్పత్వవిధానపరం. చతుష్పత్వంచ *పాదోన్యేతిమన్త్రవర్గప్రతిపాద్యం. తత్రచేతనాచేతనరూపవిభిజితకారాత్మాప్రళయపాదః. *త్రిపాదస్యామృతందీపివాజ్జయప్రాణమయమనోమయాత్మానన్త్రయిపాదాశ్చనైజతిప్రతిపాదితం. తదనుపపన్నం. కథం. ఉచ్యతే- తత్రమన్త్రవర్గోక్తచతుష్పత్వపరత్వాదపి బ్రాహ్మణోక్తార్థవిషయతోపపత్తిః పరిపూర్ణమేవదర్శితా. కించ-ప్రాథమికగాయత్రీవాక్యానురోధేనపాదాహృతమన్త్రవర్గోన్యేతివర్ణితశ్శ్లోకాతావదవతరతి- సాచమన్త్రవర్గోక్తార్థస్యహేతురయోపన్యాసేష్యవత్కతే. ఉపక్రమస్థగాయత్రీవాక్యవివరణమాత్మసాధకహేతుప్రదర్శనేనతునివర్తతే. సతుహేతుస్సుత్రేనేత్యనేనాభిప్రేతఇతిచేత్. స- శక్తాయాఃపరిహారస్యబోధాత్తత్వాదపిశక్తామాత్రస్సోహ్యూత్రన్యశబ్దాదేవపరిహారసిద్ధ్యనుగుణిర్వాహస్యన్యాయత్వాత్. *గాయత్రీవాగ్దంసర్వమిత్యాదివాక్యస్యపాద్యిధ్యుపరత్వమప్యయం క్తం- *నైషాచతుష్పదాషడ్విధేతినిగమనవాక్యస్యస్వరసత్యమైత్వమైద్విధ్యనిగమనపరత్వప్రతీతే. సమసర్వభూతవాక్పృథివీశరీరహృదయప్రాణాఖ్యపదార్థషట్కప్రతిపాదనాత్ స్వారస్యభజ్జేనాపిపాద్యిధ్యనిగమనపరత్వచాన్యాయమితిచైవ- వాక్పాణియోర్గానా త్రాణాదివదన్యార్థముక్తయాభూతపుష్పాదివదత్ ప్రాధాన్యతః ప్రతిపాద్యత్వాభావేనపదార్థషట్కాసిద్ధిః. బ్రహ్మణోగానా త్రాణాభ్యాం గాయత్రీశబ్దవాచ్యతోష్టపపాదనాయవాక్ ప్రస్తుతా- శరీరస్యప్రాణప్రతిష్ఠాతోష్టపపాదనాయప్రాణప్రసజ్ఞః. తథాహి- గాయత్రీవాగ్దంసర్వంభూతమితిగాయత్రీశబ్దశ్చతుష్పద్భృహ్మపరం. సర్వభూతశబ్దాత్తత్వపరః. అత్తవర్ణసృతత్వాదత్వంసామానాధికరణ్యేనోక్తం. రైవేవబ్రహ్మణోగానా త్రాణాదినిష్ఠాద్విధ్యంచవివక్షుః శ్రుతిధానా త్రాణోపపాదనాయవాగ్రూపత్వమాహవాగ్దేవగాయత్రీతి-గాయత్రీశబ్దవాచ్యంచతుష్పద్భృహ్మవాగ్రూపవిజ్ఞమిత్యర్థః. *సోహమస్తుకావ్యేత్యార్థభ్యోచ్యతే*శబ్దఃపౌరుషంసృష్టిత-తథాభగవత్పరాశరవచనం *శబ్దమూర్తిధరస్యైతద్రూపంవిష్ణుర్మహత్వేనైతి. తరఃకించపీతమైద్విధ్యస్యేత్యత్రాహవాగ్దంసర్వంభూతంగాయత్రీవాగ్రూపత్వేనైతేతి-వాగ్దేవత్వంపరంబ్రహ్మసర్వంభూతంగాయతి- అభిధేతిహేతుహేతినిధిపేథముఖేన గ్రాయతేచేత్యర్థః. ఏవమేకపాదోగానా త్రాణరూపవిధాన్యాయంచోక్తం. తదనుపపద్యార్థకంద్వితీయంపాదంసామానాధికరణ్యేనాహయావై గాయత్రీతీతీయంవాచసామేయంపుష్పాది- ఉక్తాకారవిజ్ఞప్రకృతధర్మిపరాయత్తవృత్తా-యా-సర్వభూతరూపైకపాదాగాయత్రీ-గాయత్రీశబ్దంబ్రహ్మతదేవపుష్పాదిత్యర్థః. కథంపుష్పాబ్రహ్మత్వకత్వమిత్యత్రాహలస్యాంహితి- బ్రహ్మత్వకత్వాదేవసర్వభూతప్రతిష్ఠాత్వం-సహితేవపుష్పాభ్యాసర్వభూతధారణైకైతిత్యర్థః. ప్రతిష్ఠాత్వంచనియతమిత్యాహవితామేవనాతికీయత్యైతి-పుష్పంభూతజాతంనాతివర్తతే- కర్తవశ్యాత్సాంనియమేనప్రతిష్ఠాత్వాదకాంతిక్రమణ్యర్థః. పృథివీమయబ్రహ్మణ్యోదరహికర్తృభోక్తృవర్గపరివర్తతే. ఏవంద్వితీయపాదోభూతప్రతిష్ఠాత్వతదనతివర్త్యతరూపంవిధాన్యాయంచోక్తం. అభ్యుత్థితీయంపాదమాహయావైసాపృథివీతీయంవాచసాయదిదమస్మిన్మరుషేశరీరమితి-పురుషశబ్దఃశరీరవిజ్ఞజీవపరః-పుష్పిరూపపాదవిజ్ఞాయాసాగాయత్రీ-గాయత్రీశబ్దంబ్రహ్మసాశరీరం-శరీరాఖ్యపాదవిశేషేత్యర్థః. భూతపుష్పిర్వాగ్రాయత్రీసామానాధికరణ్యేననిష్ఠిత్వయాపుష్పిశబ్దస్యబ్రహ్మపరత్వవత్సేవతదపథాపసత్వమత్వా, దగ్ధప్రాయన్యాయేన అత్రాపిపాదానరసృతత్వామానాధికరణ్యేననిష్ఠిత్వంయంక్తత్వా, చ. శరీరస్యబ్రహ్మత్వకత్వంప్రాణప్రతిష్ఠాత్వతదనతివర్త్యత్వాభ్యాముపపాదయతి అస్మిన్మే ప్రాణాఃప్రతిష్ఠితాఃఏవతదేవనాతికీయస్త్యైతి. చతుర్థంపాదమాహయావైత్వత్పురుషేశరీరమిదంవాచతదవ్యదిదమస్మిన్కాలస్త్యపురుషేహృదయమితి - శరీరాఖ్యపాదవిజ్ఞయంధ్రాయత్రీశబ్దంబ్రహ్మతదేవహృదయమిత్యర్థః. పూర్వవద్భృహ్మత్వకత్వముపపాదయతిఅస్మిన్మే ప్రాణాఃప్రతిష్ఠితాఃఏవతదేవనాతికీయస్త్యైతి. ప్రాణాః- ప్రాణాపాదాయః, ఇన్ద్రియాణివా. తేషాంహృదయసంబంధినాదీద్వారాహృదయప్రతిష్ఠితత్వం. ప్రాణశబ్దస్యజీవపరత్వంకేచిదాహుః. తదయంక్తం - భూతప్రాణశబ్దయోర్ధ్వవైషమ్యాభావేనతదభిమతమైద్విధ్యాసిద్ధిః. భూతపుష్పిశరీరహృదయవాక్పాణిజైర్నితేషాద్విధ్యంవదన్తి. ఏవంద్వితీయచతుర్థాపాదోప్రాణప్రతిష్ఠాత్వతదనతివర్త్యతరూపంవిధాన్యాయంచోక్తం. ఏవముక్తం చతుష్పత్వంపాద్యిధ్యంచనిగమయతి నైషాచతుష్పదాషడ్విధాగాయత్రీతి. సన్యేవంతర్హి బ్రహ్మణఃపరిచ్ఛిన్నత్వంస్యాదితిశ్శ్లోకాయాముక్తస్యమహిమ్నవితావత్వప్రతీక్షింకామృతముదాహరణితేతదితి. బ్రహ్మణిప్రాయేణసంసకత్వం. తదేతత్-చతుష్పత్పాద్యిధ్యంపద్యార్థః. *సభూమింవిశ్వతోవృత్తేత్యుక్త్వా *ఏవితావాస

స్వమహిమతోజ్యాయాంశ్చ పురుషభిరుపమానైశ్చయతే. ఇహచపురివ్యాంభూతశరీరహృదయాన్య నర్తతాని-అతః * తావానస్యమహిమే త్యనేనపురివీతద నరతపదాభైశ్చతుష్పత్త్వరూపమహిమానువాదః. తావత్త్వం ప్రతిషేధతిఅతోజ్యాయానితి. పాదోన్యేతి- ఇహేవా క్తంపాదచతుష్టయమేకపాదస్థానియం- అతోఽతిక్రాంతిపాద్విభాతి - తస్మాదతోజ్యాయానిత్యుపపన్నమిత్యర్థః. ఏవమస్యముచఃపరిచ్ఛిన్నత్వశ్చాప్యదా సార్థత్వంయమ క్తం - అన నరమపి * తదేతత్సార్థమప్రవర్తితామప్రవర్తనీంక్రియంలభతేయఏవం వేదేతిపూర్వత్వాదిగుణకతయోపాసనవిధానాత్. సన్వేదంసతి బ్రాహ్మణో క్తచతుష్పత్త్వవిషయత్వాభావేన బ్రాహ్మణస్యముచశ్చైకార్థ్యంసన్విధేయే. స- ఉభయార్చ్యహ్యవిషయత్వాత్. యదీయమృగు కచతుష్పత్త్వవిషయానభవతి - తర్హికిమర్థంరదదాహరణం. పరిచ్ఛిన్నత్వశ్చాప్యదాసార్థమిత్యుక్తం. తథాసత్వేవార్థవత్త్వం- స చ్యుక్తమాత్రజ్ఞాపనేప్రయోజనం. సచేయమృక్ పూర్వోక్తవివరణరూపాద్యశ్యతే. కించ- యుచశ్చతుష్పత్త్వా నరపరత్వంపరేమమపువర్ణనీయం- జాగ్రదాద్యసథా త్రయోపలక్షితంపాహ్యశారీరవర్ణరూపేణత్రైధావిభక్తకార్యాకాశోపలక్షితంవాకారణస్వరూపం త్రిపాదచృతభిమితత్కృతయోజనా- ర్థత్రకధంసర్వభూతైర్జాగ్రదాద్యసథా త్రయ త్రివిధాకాశోపలక్షితరూపేణచతుష్పత్త్వం, భూతపురివీతరీరహృదయైశ్చతుష్పత్త్వం, చైకరూపంభవతి. చతుష్పత్త్వంహియమువిధంశ్చయతే- * చతుష్పద్భృన్మవాక్పాదః సాణఃపాదశ్చతుఃపాదశ్చోత్తంపాదఇతి- తథా * అగ్నిపాదోవాయమోపాద ఆదిత్యోపాదఃదిశఃసాదఇతిచ. ఏవం జ్ఞాతమాత్రజ్ఞాపనేప్రయోజనాభావాత్, పురుషసూక్తప్రక్రియానుగుణ్యా, దన నరవాక్యానుగుణ్యాత్, బ్రహ్మణోవివిధచతుష్పత్త్వసంభవా, చతుష్పత్త్వభేదస్యపరపక్షేష్యవర్ణనీయత్వా, చ్చయథోక్త ఏవాస్యముచోర్థః. అథ చతుర్థపాదత్వేనోక్త హృదయస్థాకాశస్య మహత్త్వంవస్తుం పాహ్యకాశస్య బ్రహ్మతుల్యత్వం సామానాధికరణ్యేనాహయత్వైతవ్యప్రీష్టే తీదం వావతద్యోయం బహిర్ధాపురుషదాకాశృతి - ఆకాశోన్యకార్యవ్యాపీత్వామూర్తత్వాచలత్వాదిభిః బ్రహ్మతుల్యభివ్యర్థః. అయంవాచసయోయమస్త్యపురుషకాశోఅయంవాచసయోయమస్త్యదయలకాశృతినిదైశోభద్వైక్యాభిప్రాయః. ఏవంహార్దాకాశమాహత్వేనహృదయంస్తుతంభవతి. ఏవంచతుష్పదఃపద్విధస్య బ్రహ్మణః ప్రపజ్ఞాప్తైర్భావేనపరిచ్ఛిన్నత్వాన్ధిరత్వశ్చావ్యాప్యత్వగ్ధంపూర్వత్వాప్రవర్తిత్వగుణకతయోపాసనంమోక్షఫలకంవిదధావితదేతదితి. తదేతత్ - చతుష్పత్త్వపద్విధమిత్యర్థః. నా త్ర హృదయమాత్రే బ్రహ్మపాసనవిధిః-సప్రమ్యక్రవణాత్. అథ బ్రహ్మపాసనాజ్ఞత్వేనద్వారపాసనసంవిధియతేతస్యహవావితస్యహృదయస్యేత్వాదినా. తత్రచ సాణమృత్వికేమపాత్యయితచపూరాద్యనుగ్రహకా ఆదిత్యాదయఃఉపాస్యాః. సచ హృదయస్యేత్వత్వత్వాద్ద్వారపాసనసంహృదయోపాసనాజ్ఞమితిహావ్యం- కింతు ప్రకృతచతుష్పద్భృన్మపాసనాజ్ఞం. హృదయస్యేతినిదైశ్చచతుర్థపాదత్వేనహృదయస్యావ్యవహిత ప్రకృతత్వా, నాదీద్వారాచక్షురాదీనాంతర్వంబుత్వా, చ్చకృతః. ఏవంగాయత్త్రివిధ్యాప్రకృతస్యనకలఫలప్రదస్యమనంబుధిన్పరస్యజ్ఞాతిమిత్రాభిరామ్యతేర్దిమత్త్వరూపఫలవిశేషార్థంకౌషేయజ్ఞాతిరూపత్వేనఉపాసనవిధానాయాభయదత్తపరేదివాజ్ఞాతిత్వాద్యభ్యుత్థే. ఏవంవాక్పాణ్డెహారన్యార్థముదాహృతత్వా, నిగమనవాక్యస్వార్సార్సా, చ్చ భూతపురివీతరీరహృదయస్యేవపాదాః-గానత్రాణభూత ప్రతిష్ఠాత్వతదనలిశయ సాణ ప్రతిష్ఠాత్వతదనలిశయాఃపద్విధాః. సమ * సైవైత్యాదివాక్యస్యపాద్విధ్యానువాదేనచతుష్పత్త్వవిధానపరత్వేనసతియుచశ్చతుష్పత్త్వపదేతపరత్వంసన్విధేయ - తతశ్చ * తదేతద్దచాభ్యుదాక్రమితిమితకవాక్యస్వార్సార్సంభవేదితిచేత్. తదయమ క్తం- ప్రథమశ్చుతస్య బ్రాహ్మణవాక్యనిగమనస్యస్వార్సార్సభజ్జేనపాశ్చాత్త్వసందంశకవాక్యానురోధానుపపక్షే, అన్యార్థతయాప్రస్తుతయోర్వాక్పాణ్డెహారన్యార్థపరివ్యాపితుల్యతాపకల్పనసోశ్చక్రమస్వార్సార్సవిరుద్ధత్వా, చ్చ. యుగుపన్యాసస్య ప్రయోజనంత్రోపచత్తయశ్చదర్శితాః. సహ్యకరూపమేవ బ్రహ్మణశ్చతుష్పత్త్వమితినియంత్రంశక్యం- చతుష్పత్త్వవైవిధ్యస్యాన్యత్రాపిశుభత్వాత్. కించ- త్రిపాచ్ఛబ్దనిర్వాహశ్చనిరూపణీయః. తథాహి- మనోమయవాక్యయ సాణమయాప్రయోకశ్వరపూహః - తైత్త్రిప్రకారమవగ్ధితంబ్రహ్మత్రిపాదమృతంపివక్షీతమిత్యుచ్యతే. తత్రతావత్ప్రసిద్ధమనోవాక్పాణామవివిధకారత్వాన్వేష్యరపూహత్వమృతత్వంచసంభవతి. సప్తన్నబ్రాహ్మణోక్తానాంమనోవాక్పాణానుగ్రహకానామగ్వాదిత్యవద్రాణాంచకర్తవశ్యత్వాత్సృజ్యత్వాచ్ఛనేష్వరపూహత్వమృతత్వంచయజ్ఞతే- * చస్త్రీమామనసోజాతఃచక్షోస్సూర్యోఅజాయతముఖాదిస్త్రీశ్చగ్నిశ్చ * అగ్నిహస్తాద్వాతఃపవతేభిఃదేవిసూర్యఃభీమస్తాదగ్నిశ్చేస్త్రీశ్చ * అగ్నిసాయాపక్షీయతిఅసాయలపూర్వతితిమేంసృజ్యత్వకర్తవశ్యత్వేనాస్త్రయేతే. మనోవాక్పాణ్డెహారవాచ్యతయాఽభిమతానాంసత్త్వతమారజసాంశ్చక్షురీరాపాణాంప్రజ్ఞాశక్తివాక్యక్షీప్రియాశ్చక్షిజ్ఞవాచ్యానాంమృతపృథివ్యశ్చబ్రహ్మతయాఽభిమతానాంఘ్రానాంసవికారాణాంసత్త్వతమారజసాంచాధిష్ఠాతారశ్చక్షురాంశాస్త్రీయశ్చక్షురపూహఇతిచేత్. తైరపి త్రిపాత్త్వంమర్త్యచం-వాక్యయ సాణమయయోర్మనోమయాదుత్పత్త్యభ్యుపగమేనప్రయోజానిత్యత్వాదాగేన త్రిపాదమృతమినిదైశానుపపక్షే. తేమంశ్చక్షురీరాపాణామృతత్వమితిచేత్ - శ్చక్షురీరాపాణామృతత్వం * పాదోన్యసర్వభూతానిపాదత్వేనోక్తానాంసర్వభూతానాంసప్రకృతికానామప్యక్షీతి* త్రిపాదస్యామృతంపివీతవచనవైయర్థ్యంసాన్యత్. కించ- * ఈశ్వరఃపరలత్తాతపోబ్రహ్మమనోమయఇత్యారభ్య * తస్యద్వైత్వపూహకాశశరీర సాణశరీరశ్చతమారస్యేప్రత్యేకమసంఖ్యాతాఃప్రతిజీవమవస్థితాపూహకత్వపనిమత్కల్పేదవద్భిరుచ్యతే. కిమసక్షేప్యరూపాఖ్యాశ్వరపూహనాంజీవానామివ స్వతవివస్వరూపగతోభేదః - ఉతాధిష్ఠ్యంతభేదవివేకస్వరపూహభేదఇత్యుపచారాచ్యతే. ప్రథమేజీవమయత్వేష్వరైకత్వశ్చుతీనాంవైయర్థ్యం- సమక్షేప్యస్యవ్యప్తిభేదస్యచజీవేశ్వరయోస్తుల్యత్వాత్. శ్చయతేహ * త్వమేకోనీబహుననుప్రవిష్టః * అన్రఃప్రవిష్టఃసాస్తాజనానాం * ఏకస్సస్థమథావిచారః * ఏకోదేవఃసర్వభూతేమగూఢః * ఏకోవక్సస్త్రియాశాంబహునాం ఏకంబీజంబహుధాయఃకరోతి * ఏకోబహునాంయోవిదధాతికామౌ * యఃపురివీమస్త్రసంపరస్మిత్సారభ్యబహుమ్యవస్థానము

క్వా*విషసర్వభూతాన్తరాత్మాఅవహతపాపాద్వివ్యధేవవికోనారాయణత్యాది. ద్వితియేచపక్షేకీమిశ్వరవ్యాపకీయగూణాః- ఉతగుణక క
యః. ప్రథమేనత్వతమారజసాముత్పత్తేఃపూర్వంనిర్గుణానాంతేషామవస్థానవాదోసఘటతే. ఉత్తంహితత్వవిచారణాయాంశవద్భిః *యస్మాదే
షాం ప్రశంయకాలేష్యసస్థానమామ్నాయతేతస్మాద్భూతత్వేః ప్రాగప్యేషామవస్థానాన్నిర్గుణావతేజలి. ద్వితియేచగుణప్రశంయాత్వశ్చాద్గుణశ క్తీనామి
శ్వరాధిష్ఠ్యేయత్వంనోపపన్నతే-తాసామధిష్ఠానంహికార్యానిముఖీకరణలక్షణంప్రేరణం-తత్తదానీమస్త్రిచేదాసర్వకాలాద్భూతానత్వత్తిరనుపపన్నా. కా
ర్యానుత్పాదనమవీశ్వరాధిష్ఠానాధీనమితిచేత్- తర్హివరమాత్మనస్సాన్వేగుణశ క్తీనాంతదధిష్ఠితత్వాభావాత్కార్యోత్పత్తిప్రసక్తిః. స్యాపప్రబోధోహ
ఈశ్వరస్యత్వదభ్యుపగతో-అతఃకార్యానుత్పాదనస్యేశ్వరాధిష్ఠానానపేక్షత్వేనగుణశ క్తీనామధిష్ఠార్యత్వాభావేనవ్యాపకభేదాభావాద్భూతత్వేఃప్రాక్
నిర్గుణత్వేన త్రయాణాంపూర్వహానాంకించిత్రాలమవస్థానమయత్తం. అధిష్ఠాయభేదమనపేక్ష్యస్వతవివభేదశ్చేత్- త్రైత్వస్యానాదిత్వాన్యనోమయా
దివరయారుత్వత్తిరనుపపన్నా. కించ- తిస్యప్రవీశ్వరవ్యష్టిమకింప్రమాణం. *వితన్యయోవాఅరేయమాత్మావాజ్ఞయోమనోమయఃప్రాణమయఇతి
శ్చుతిరితిచేత్. న- జీవస్యమనోవాక్పాణిశకరశిత్వప్రతిపాదనపరత్వాత్తస్యాః. తథాహి - *యత్ప్రస్తాన్నానిమేధయాతపసాజనయత్పితృపర
మాత్మనస్సంకల్పాద్దేహినాముపజీవ్యత్వాదప్రశబ్దవాచ్యానాంసప్తనాముత్పత్తిముత్పాతత్రప్రసిద్ధాన్నందర్శనపూర్ణమాసౌపయశ్చేత్సన్నచతుష్టయ
స్యమానుషదేవతెర్గుణ్యవినియోగముత్పాద్య * శ్రీణ్యాత్మనేకురుతేత్యవశిష్టాన్త్రయస్యసర్వవిధప్రవృత్తిహేతుత్వాత్ సామాన్యేనసర్వభోక్తృవర్గశే
షమకరోదిత్యుత్పాద్య * అస్యత్రమనాఅభావంనాదర్శమస్యత్రమనా అభావంనాశ్రావంకామస్సంకల్పవిచిత్తాన్త్రధా2శ్రద్ధాభృతిరభృతిర్ద్రి
ద్ధీర్ధీరీత్యే తత్సర్వంమనవివేతిప్రసిద్ధంమనవివప్రతిపాదితం. కామాదీనాం మనఃకార్యత్వాత్సామాన్యకరణ్యం. *యఃకశ్చనశబ్దావాగేవేతిసామా
నాధికరణ్య మవీశ్వస్య వాగ్నియాధీనోచ్చరణత్వనిబద్ధనం - అతశ్చాప్తోచ్చరణకారణం ప్రసిద్ధవాగ్నియమేవోక్తం. * ప్రాణాపానోవాన్స
ఉదానఃసమానజత్యేతత్సర్వంప్రాణవివేతిపశ్యవృత్తిప్రాణవివస్వప్రమథిహితః. * వితన్యయత్వేతచ్ఛబ్దశ్చప్రకృతమనోవాక్పాణిశకరః. * ఆయ
మాత్మైత్యయంశబ్దవిశేషిత ఆత్మాదప్రసిద్ధాజీవః- నతుపరమప్రకృతఃపరమాత్మా. తస్యజీవస్య త్రివిధోపకరణవత్త్వమేతన్యయఇతి ప్రతిపాదితం.
చశ్చాత్ * త్రయోలోకావతలివేత్వాదినాతేషాంప్రశంసాకృతా. * యత్కించవిజ్ఞాతంవాచనద్రుచంవాగ్విజ్ఞాతావాగేనైసం తద్భూత్వాప
తీతి- యద్వాగ్విజ్ఞవహారాద్విజ్ఞాతంతత్సర్వంవాచోరూపం- అవచ్ఛేదకం. వాగ్విజ్ఞాతా- విజ్ఞాయమానంసర్వంవాగధీనం. ఉపచారాత్సామాన్యకర
ణ్యం. వాగేనైసం తద్భూత్వావతి - యద్వాచవిజ్ఞాతం వస్తుపురుషస్యోపకరోతి- తద్భూత్వావత్సర్వరూపేణ వాగేవోపకరోతిత్వర్థః. *విజ్ఞానస్యమి
తి- చిన్తనీయం. పూర్వవద్యోజనా. యచ్చిన్తితందేవతాదికంఉపకరోతి- తద్భూత్వామనవివోపకరోతిత్వర్థః. *అవిజ్ఞాతమితి- పూర్వవద్యోజనా. పూ
ర్వగుక్యతవశాచిన్తితం యమపకరోతి - తద్భూత్వాప్రాణోపకరోతిత్వర్థః. ఏవం ప్రశస్య త్రయాణామధిష్ఠానాని అధిష్ఠాత్వంశ్చ దర్శయతి
*తన్వైవాచకత్వాదినా- వాచఃవాగ్నియస్యపుద్గివీశరీరం - ఆయతనం. జిహ్వగోళకంఠంపాధివాంశమా శ్చవ్యాగ్నియంతిత్వతీత్వర్థః. *జ్యోతి
రూపమయమగ్నిఃజ్యోతిర్మయమధిష్ఠాత్వదేవతాస్వరూపమగ్నిరీత్వర్థః. *యావత్పితౄతావత్పృథివీతావానయమగ్నిరితి-యత్త్రయత్రవాగ్నియం
తత్రతత్రతదధిష్ఠానతయాపుధివ్యస్తి- అధిష్ఠాత్వతయా2గ్నిరప్యస్తీత్వర్థః. *అతైతస్యమనసోద్యోగ్నరీరమితి- బ్రహ్మద్యుశబ్దకాకమాత్రపరః- నతు
లోకవిశేషవరః-అనుపపత్తే. సమాన్వర్గలోకవివమనసో2ధిష్ఠానం-మనుష్యాణాం అమనస్కత్వప్రసక్తాత్. ద్యుశబ్దోహిలోకవిశేషసభోమాత్రేచ
వర్తతే- *సురలోకోద్యోదివాద్వేష్ట్రీయాం *ద్యోదివాద్వేష్ట్రీయామశ్రంవ్యోమపుష్కరమమృగమితిహినామానుశాసనం. అతఃకాకమాత్రవివ
యే. తత్రాపిసామర్థ్యాత్ హృదయాకాశేపర్యవస్యతి. హృదయచ్చిద్రూపాకాశ ఆయతనమిత్వర్థః. *జ్యోతిరూపమిత్యాదేఃపూర్వవత్. తా- అ
గ్న్యోదిత్యో. మిథునంసమేతాం-మిథునీభావమగచ్ఛతాం. తతఃప్రాణో2జాయత. అయమస్యానిప్రాయః-అదిత్యాధిష్ఠ్యేయమనఃపూర్వకాలగ్న్య
ధిష్ఠ్యేయవాక్పవృత్తిః- తమభయపూర్వకాపశ్యవృత్తిప్రాణాధీనశరీరప్రవృత్తితి. ప్రాణస్యానపత్నత్వం - చతురాదిమస్యసదృశస్యప్రతిస్పద్ధి
విరహితత్వం. *అతైతస్యప్రాణస్యాపశ్చరీరమితి- *ప్రాణావాఅవఇతిశ్చుతిః,*పానీయం ప్రాణిణాంప్రాణావిశ్యమేవతత్తన్యయిత్యాన్యయేద్వవి
దః,- అతఃప్రాణస్యఆవతయతనం. *జ్యోతిరూపమిత్యాదిపూర్వవత్. మనఃప్రాణయోరభిమానిదేవతాన్తరశ్రవణేపితౄతిత్వావిశేషాదేవమపిసంభవ
తీత్యభ్యుపగదవ్యం. ఆనన్ద్యంప్రతిశరీరంమనఆదివ్యష్టిభేదాత్. *సపిషసంవత్సరకత్వాదినా- *జీవస్త్రిమాషష్ఠాతాసముతూకాకల్పయాతీతిప్ర
కారేణసర్వర్తుప్రవర్తకతయా సంవత్సరసంజ్ఞస్యరాత్ర్యధీనోపచయాపచయాన్నితకలామయస్య ప్రాణాధిదైవస్యచన్ద్రీస్య ప్రజారక్షకత్వం,
*సౌమ్యాదైవతతయాపురుషఇతిప్రక్రియయాపురుషస్యచన్ద్రాధీనత్వం, తద్వేదనఫలం, చోక్తం. శశ్చాన్యనోవాక్పాణిశానాంవ్యాపారస్యపరలో
కే2భృధికత్వంవత్తుం *అథత్రయోలోకాభిత్వాదినాలోకత్రయంప్రస్తుత్యపుత్రేవిన్యస్తభారస్యతమ్మభేదైహతాకార్థప్రాప్తిం, కేవలకర్మశాస్త్రరి
క్షప్రాప్తిం, కామ్యవిద్యావిశేషేణదేవలోకప్రాప్తిం, చాఖిదాయప్రైవ్యతోమనుష్యస్యాభ్యయనయజ్ఞాదికంశ్రేయస్సర్వంపుత్రేణసంపాద్యమి
తితస్మిన్నిహితభరత్వముత్పాద్య*అయంయదైవవిదస్తాల్లాకాత్ప్రైవ్యతైగీరేవప్రాజైస్సహపుత్రమావిశతీత్యుక్తం-పుత్రాభూత్వాన్యజ్ఞాదికమయ
మేవకరోతి-పుత్రకృతంసర్వంపరలోకగతస్యపితౄస్సాన్వస్థితసుకృతమమకారకంభవతీత్వర్థః.*అతైవమేతేదేవాఃప్రాణాదిమృతాఅవిశస్తీతి-ఏవం
పుత్రేనిక్షీప్తభరంపరలోకగతంపుణ్యకర్మాణంపురుషందేవాఃప్రాణశబ్దవాచ్యాఃమనఆదయఅవిశస్తీత్వర్థః.తదేవప్రపశ్యయతి*పుధిన్వైవైసమిత్యా
దినా- శాపానుగ్రహసమర్థావాద్దేవీవాక్. అమోఘసంకల్పమానదైకకారణంమనోదైవమనః.అప్రతిపత్తగగనగమనాదివాపారహేతుఃప్రాణోదైవః
ప్రాణః. ఏతేపుధిమ్యసలిలరూపాధిష్ఠానేభ్యో2గ్న్యోదిత్యుచన్ద్రరూపాధిష్ఠాత్వదేవతాభ్యుత్పాద్యసంభవన్తి-దేవతాప్రసాదాదేవాస్యమనోవాక్పా

జువిశ్వాధికోరు ద్విమహర్షిఃహిరణ్యగర్భంజనయామాసపూర్వమితి శ్రూయత ఇతిచేత్. తదభిభవత్వేమిరుద్ధం-అన నరమేవ జితేదాహమేతంపురుషం
మహా న్దంబదిత్యవర్ణంతమనఃపరస్తాత్ జుమహాక ప్రభురైవపురుషఃస త్వస్త్వేష ప్రవ ర్తకః జుభిష్మమా త్రఃపురుషస్తరాత్వా *సహ నశ్చిద్దాపురుష
ఇత్యాదిమహాకైసు *ఏతంమహా న్దంపురుషం *మహాక ప్రభురైవపురుషఇతిప్ర కృతరు ద్ర పరామర్శినైతచ్ఛబ్దేనమహాపురుషశబ్దసామాన్యధికరణ్యాత్,
*యదేషులకాశలనస్తోసస్యాత్ ఇత్యాసప్తశబ్దసమాన్యధికరణాకాశశబ్దస్య ప్రసిద్ధాకాశ ప్రమాణేనపరమాత్మపరత్వవ ద్ద్రవ్యభిసాపిప్రసిద్ధాగ్ధప్రహా
ణేనమహాపురుషపరతాయాన్యాయత్వాత్, స త్వప్రవ ర్తకవిషయస్యవాక్యస్యత మో2ధిస్తాత్మవాత్మయపరత్వాభావాత్, పురుషసూక్తవాక్యోపాదా
నేనపురుష త్తమవిషయత్వస్యస్ఫుటత్వా, చ్చ పరమపురుషాదేహిరణ్యగర్భోత్పత్తేస్త త్రప్రతిపాద్యమానతయావాత్మయపవీకరత్వప్ర సక్తాభావాత్.
యథా జుమృత్యునై వేదమావృతమానీత్ అశనాయయాఅశనాయాహిమృత్యు న్నన్వనోకురుతాత్త్వస్త్విసామితిసార్వన్నచరత్ తస్యారతలపోజాయనై
త్యాంభ్యలశనాయాలక్షణాత్ పృతోవరమ్భువృధివ్యాగ్నినాంసృష్టిప్రతీతావపేనప్రసిద్ధమృత్యోఃకుభోవా పృధివాదిప్రపజ్నాకారణత్వమభ్యుపగమ్యతే-
జుభిషాస్తాదగ్నిశ్చేద్యేశ్చమృత్యుధావతివజ్జనుజుమృత్యుర్వసోవసేచనంజుచచ్ఛేదాయారూపమత్యస్యజతత్వ త్రంయూన్యేతానిదేవక్షత్రాక్షిణ్యోవరుణః
సోమారు ద్రవీపర్జన్యాయమౌమృత్యురీశానఇతిపరమాత్మ సృజ్యత్వసంహార్యత్వనియామ్యత్వ శ్రవణాత్-ఏవం బ్రహ్మసృష్టస్యరు ద్ర స్తనబ్రహ్మణంప్ర,
తిస్తద్భుత్వమి యూ వ్యుత్తత్యభ్యుపగ న్నవ్యం. కైలాశిబ్రాహ్మణశతపథసుపాలోపనిషదాంతు నైవమథానరపరత్వంవత్సంశక్యం. నన్వేవమపికల్ప భేదే
నసృష్టిప్ర కారఇత్యాశ్చేయం. నైవం-త్వధిమతసృష్టిప్ర కారస్యస్ఫుట శ్రవణాభావాత్, ఆకాశాదిసామవీకల్ప భేదేనపరమకారణత్వకల్పనాప్ర స
క్తాత్, శ్రుతివిరోధేనకల్పనానుపపత్తే, శ్చ. అతోవాత్మయరు ద్రవత్త్వికాన్వనోమయాత్ ప్రాణమయహిరణ్యగర్భోత్పత్తి శ్రుతివిరుద్ధా. కించ-జువాత్మ
యాలయవజ్జామశ క్తిమధిష్ఠతిలయపజ్జామశ క్తిశ్చవాగితకధ్యతేమోక్షస్థానమితివ మోక్షస్థానంపరమాకాశేనప్ర కృతే న్నమశ్శబ్దవాచ్యాయా ఆ
ద్యావస్థేతివభవద్భిరుచ్యతే- రథాత త్వవిచారణాయాము క్తం జుపరమాకాశోనామప్ర కృతేరాద్యావస్థేత్యుప క్రమ్యజుసాచతమావస్థాపన్నాప్ర కృ
తిఃపరస్తాదాత్మనోవిభాగరూపంవి కారంప్ర తిపద్యతేసపివపరమా కాశఃసపివముక్తానామిశ్వరస్యదస్థానంశబ్దపజ్జామశ క్తియ క్తత్వాద్వాగిలిచోచ్య
తేఅక్షరమితిచేతి. యద్యవ్యక్తతమసోర్దృఢ్యతతిమక్షరంపరమాకాశః-సతావన్నాద్వోవిభాగః-జుతమవీకీభవతి జుమృత్యురై వపరదేవవీకీభవతి *తస్మా
త్తమస్సజ్ఞాయత ఇతిరమసపివవిభాగ శ్రవణాత్. విభక్తాత్తమసోహ్యక్షరవిభాగః. తమ న్నన్నాదక్షరయా వెణజాయత ఇతియోజనాత్వస్యరసా, *అక్షరంతమ
నిలీయత ఇతిలయ శ్రవణంరుద్ధా, చ. తచ్ఛాక్షరంపముక్తానామిశ్వరస్యదస్థానం-తస్యావ్యక్తాద్య వేక్షయాఅక్షర త్వేపితమనిలయ శ్ర వణేనక్షరత్వాత్,
*సదక్షరేపరమేవోమృత్యుమృత్యుపరమవోమృత్యుక్షరణాభావా, చ. త త్రాస్యావేక్షీకమక్షరత్వమితిచేన్న- త త్రస్యావస్యభజ్జక ప్రశంయ శ్ర వణాభావాత్.
తమసోవిభక్తమక్షరమేవత త్రాక్షరశబ్దేన ప్రత్యభిజ్ఞాప్యత ఇతిచేన్న- వర్ణానుపూర్వీసాదృశ్యవ్యవస్థిశేషణతయూప్ర యుక్తాక్షరశబ్దేనవి శేష్యసమ
ర్పకాక్షరశబ్దాగ్ధస్య ప్రత్యభిజ్ఞానాభావాత్. నహ్యరుణఃపటఇతివాక్యస్థో2రుణశబ్దోరవిరధస్థమరుణం ప్రత్యభిజ్ఞాపయతి. కించ-స్వప్రకరణే *విశ్వంపు
రాణంతమసఃపరస్తాదితి- సమాన ప్రకరణేచ జుఅదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్ *తేహనాకంపమహానస్సచచ్ఛే *అదిత్యవర్ణంతమసస్సపార ఇతిముక్తాత్మే
శ్వరస్థానస్యతమసఃపరత్వ శ్రవణా త్తమసో2ర్వాచీనస్యాక్షరస్యనత త్ర ప్రత్యభిజ్ఞా. *తమసఃపరస్తాదితిపరస్వరూపస్యత మోక్షైలక్షణముచ్యత ఇతిచేత్.
న- దిక్షైకకాలేష్వస్తాతి ప్రత్యయస్యవిహితత్వేనదై లక్షణ్యమా త్ర పరత్వస్యక్షిప్తత్వాత్, స్థానవి శేషస్యసన్నిహితత్వా, చ్చతమసఃపరత్వస్యదేశవిశేష
వ ర్తిపరమాత్మవిశేషణత్వోపపత్తేః. * తమసస్సపార ఇతిపారశబ్దశ్చాపధివాచకః- నతునైలక్షణ్యావాచకః. అత న్నమసఃపరస్యస్థానస్యేహ ప్రత్యభిజ్ఞానా
భావాత్ తమావిభాగరూపమక్షరంపముక్తాత్పరమాత్మస్థానం. తమావిభాగరూపంచాక్షరంపవాత్మయాధిష్ఠ్యంయంతస్యాక్షరస్య బ్రహ్మరు ద్ర స్సృష్టిః
పూర్వభావిత్వాత్, *యఃసృధిమీమ న్నరేసంచరన్నిత్యాంభ్య *యోక్షరమ న్నరేసంచరన్యస్యాక్షరంశరీరం *యన్యమృత్యుశ్శరీరమిత్కుత్వా *ఏషపరస్వ
భూతా న్దరాత్మా2 సహతపా స్మాదివ్యదేవవికోనారాయణఇతితస్యాక్షరతత్కారణభూతమృత్యుశరీరకస్యనారాయణత్వ ప్రతిపాదనా, చ. తస్మై
వా న్దరాత్మత్వ శ్రవణాద్వాత్మయో న్దరాత్మేతిచానుపపన్నం. అతపివహిరణ్యగర్భస్యప్రాణమయస్యా న్దర్యామిత్యవసర న్దం- నారాయణ సైవహ్య
న్దర్యామిత్యం శ్రుతం. హిరణ్యగర్భస్యమహత్త్వాగ్నిమానత్వంతు బ్రహ్మజ్ఞానరతవృష్టిశరీరవిషయంక్వచిత్ క్తమితిమ న్నవ్యం - పరమకారణత్వాభా
వాత్-అగ్నిన్ద్రాద్రీనాంవాక్యాన్యద్యభిమానత్వవత్. *సర్వభూతా న్దరాత్మేత్యత్ర సర్వభూతశబ్దేన బ్రహ్మరు ద్ర యోరపిజీవాన్దరావః- *తస్మాద్విరా
డజాయతవిరాజూఅధిపురుషః *త్యక్ష్మక్మూలపాణిఃపురుషో2జాయత * ఇన్ద్రోవరుణఃసోమారు ద్రః * స బ్రహ్మసఃసేన్ద్రఇతీన్ద్రవత్కార్యత్వాది
శ్రవణాత్. ఏవమేవమన్యపృంహితంభగవతావ్యాసేన బ్రహ్మరు ద్ర సంచాదే జుమహా న్దరాత్మాతవయేచాన్యేదేహిసంజ్ఞితాఃసర్వేహంసాక్షీభూ
తోస్థాన గ్రాహ్యఃకేనచిత్ క్వచిత్ జుఅహం బ్రహ్మఅద్యతఃశః ప్రజ్ఞానాంతస్మాజ్ఞాత న్నవంచమ త్రః ప్రసూతః | మత్త్రా జగత్థానవరజజ్జమంచసర్వేవే
దాస్సరహస్యాశ్చపు త్రేతి. అతపివమానవేధర్యాశ్చైపి జుయోస్యాత్మనఃకారయితేత్వాదివచనానిచ నభవదగ్నిమతవాత్మయ ప్రాణమయవిషయాణి-
శ్రుత్యనుసానిత్వాత్ స్మృతివచనానాం. అతపివజుమోమయః ప్రాణశరీరోభారూపఃసత్యసంకల్పఆకాశాత్వా * ప్రాశో బ్రహ్మకం బ్రహ్మఖం బ్ర
హ్మాత్వాది శ్రుతయశ్చనభవదగ్నిమతపిపాటి ప్రతిపాదికాః - స్వవాక్యస్యావరస్యాభావాత్ శ్రుత్యవరవిరోధాదనుపపన్నత్వాచ్చ. యతఃశ్వరస్యన
ప్రశంయకాలేపూహాత్రయం ప్రామాణికం - అతపివ బ్రహ్మరు ద్ర యోర్వాత్మయ ప్రాణమయపూహాత్వంచదూరోత్సారితం. స్మృతయశ్చ శ్రుత్య
నురోధేనవర్జనీయాః- అశక్యవర్జనాశ్చేదనాదరణీయాః. ఏవం వాత్మయాదిపూహాత్రయకల్పనస్యనిర్మూలత్వాత్ * త్రిపాదస్యామృతందీపితివాక్య
స్యయాదవ ప్రకాశైరభిహితాద్ధానుపపన్నైః. తస్మాత్ జుభూతాదిపాదేత్వాదిమా త్ర సృభావ్యకారాభిమతేపివార్థకృతపన్న ఇతిస్థితమ్.

౨౮॥ సూ. +శ్లో॥ ఉపదేశభేదాన్నేతిచేన్నభయస్సన్నప్యవిరోధాత్ ॥ ఊ॥ పూర్వవాక్యేతి
పాదస్యామృతందివీతిదివోఽధికరణత్వేననిదైశా, దిహచదివఃపరత్యత్యవధిత్వేననిదైశా, దుపదేశస్యభిన్నరూప
త్వేనపూర్వవాక్యోక్తంబ్రహ్మపరస్మిన్నప్రత్యభిజ్ఞాయతఇతిచేత్. తన్న- (ఉభయస్మిన్నపి) ఉపదేశేలగ్ధస్య
భావైక్యేనప్రత్యభిజ్ఞాయాలవిరోధాత్-యథావృత్యైవశ్యేనోవృత్యైవగ్రాత్పరతశ్చేనఇతి. తస్మాత్పరమపు
రుషపవనిరతిశయతేజస్కాదివః పరోజ్యోతిర్దీప్యతఇతిప్రతిపాద్యతే. *ఏతావానస్యమహిమాఅతోజ్యాయాం
శ్చపురుషః । పాదోస్యవిశ్వాభూతానిప్రతిపాదస్యామృతందివీతిప్రతిపాదితస్యచతుష్పదఃపరమపురుషస్య*వే
దాహమేతం పురుషంమహా న్తమాదిత్యవర్ణంతమాసన్తపారత్యభిహితాప్రాకృతరూపస్యతేజోప్యప్రాకృతమి
తితద్వస్తయాసపవజ్యోతిశ్శబ్దాభిధేయఇతినిరవద్యమ్. సమాప్తంజ్యోతిరధికరణమ్.....

నిరతిశయదీప్తియుక్తంజ్యోతిశ్శబ్దాభిధేయంప్రసిద్ధవన్నిర్దిష్టంపరమపురుషపవేత్యుక్తం. ఇదానీం
కారణత్వవ్యాప్తామృతత్వప్రాప్త్యపాయతయోపాస్య త్వేనయతఇన్ద్రప్రాణాదిశబ్దాభిధేయోపిప
రమపురుషపవేత్యాహ.

౨౯॥ సూ. +శ్లో॥ ఇంద్రప్రాణస్తథానుగమాత్ ॥ ఊ॥
కామీతకీద్రాహ్మణేప్రతర్దనవిద్యాయాం *ప్రతర్దనోహవైదైవోదాసిరిన్ద్రస్యప్రియంధామోపజగామ
యుద్ధేనచపారుషేణచెత్సారభ్య*వరంవృణోష్యేతివక్తారమిన్ద్రస్మిప్రతి *త్వమేవమేవరంవృణోష్యయంత్యంమ
నుష్యాయహితతమంమన్యసఇతిప్రతర్దనేనోక్తై *సహూవాచప్రాణోస్త్రిప్రజ్ఞాత్కృతమామాయరమృత
మిత్తుపాస్వేతిశ్రూయతే. తత్రసంశయః కిమయంహితతమోపాసనకర్తృతయేన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టోజీవపవ-

౨౮॥ సూ. +శ్లో॥ ఉపదేశభేదాన్నేతిచేన్నభయస్సన్నప్యవిరోధాత్ ॥ ఊ॥ (యథావృత్యైవశ్యేనఇతి)సప్రమ్యస్తర్హహిరభరోర్ద్వ
భాగస్థిసాధారణీ - శబ్దమూరూపరస్థితసాధారణీ - అపరాధ్యాంస్థానపితేషాదుపరస్థితిరేవవివక్షితేతిభావః. మాత్రార్థంపరమసాధ్యేనఘటయతి
(తస్మాదితి) సఖిత్వాత్సర్వరూపేదీప్తిరస్తి-తత్కథం జ్యోతిర్దీప్యతఇత్యుక్తజ్యోతిశ్శబ్దాభిధేయత్వమితిశక్త్యాంపరిహరన్నధికరణార్థనిగమయతి (ఏతా
వానితి) పురుషసూక్తసాక్షోపాదానంవిగ్రహవిశేషజ్ఞాపనార్థం. జ్యోతిరధికరణంసమాప్తమ్.....

అవాస్తరనజ్ఞతిమాహ (నిరతిశయేతి) (జ్యోతిశ్శబ్దాభిధేయమితి)అకాశప్రాణతేజసాంక్రమోపపత్తైః *అతపివప్రాణఇత్య
స్యానస్తరం జ్యోతిశ్చరణాధానాదిత్యధికరణంసజ్జతమితిభావః. (ప్రసిద్ధవన్నిర్దిష్టమితి) అనేనాధికరణయోపార్వాపరస్యనియమః
క్తః. *సర్వాభిహవాఇమానిభూతానీతిపూర్వస్మాత్పూర్వాధికరణద్వయవిషయవాక్యయోః ప్రసిద్ధవన్నిర్దిష్టశ్చైవతే- అత్రాపి *అ
భయవతఃపరత్యయిచ్చజైనప్రసిద్ధవన్నిర్దిష్టశ్చైవతే - తస్మాత్ జ్యోతిరధికరణంపూర్వాధికరణద్వయేనసజ్జతం. ఏవం సత్యుత్తరాధి
కరణస్యజ్యోతిరధికరణానస్తరభావిత్వంప్రాప్తమితిభావః. అవాస్తరనేతికానుగతమర్థమాహ (కారణత్వవ్యాప్తేతి) పూర్వాధికరణేపర
మపురుషస్యజ్యోతిశ్శబ్దాభిధేయత్వముక్తం- తదయుక్తం - పరమపురుషాదస్యస్వేన్ద్రాదిశబ్దాచ్యుత్యవేదానప్రతిపాద్యత్వాదితిశబ్ద
యాసజ్జతిత్వర్థః. తత్రకారణత్వాత్పవకలిజ్జభూయస్తమనుసన్ధేయం.

౨౯॥ సూ. +శ్లో॥ ఇంద్రప్రాణస్తథానుగమాత్ ॥ ఊ॥ (తత్రేతి) *ఇన్ద్రస్యప్రియంధామోపజగామేత్యుపక్రమేఇన్ద్రశబ్దనిర్దిష్టత్వాత్,
*ప్రాణోస్త్రిప్రజ్ఞాత్కృతమామాయరమృతమిత్తుపాస్వేతిశ్రూయతేప్రతిపాదకవాక్యస్థేననిర్దిష్టాన్తపేతుద్యోతకత్వాత్సూత్రేప్రాణశబ్దేననిర్దిష్టత్వాత్, చేన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టత్వముక్తం. ప్రాణశబ్దస్యపర
మాత్మలిజ్జప్రతిపాదకవాక్యస్థేననిర్దిష్టాన్తపేతుద్యోతకత్వాత్సూత్రేప్రాణశబ్దేననిర్దిష్టత్వాత్-నిర్దిష్టత్వేనచేన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టత్వస్యవిచారవిషయత్వమా
ర్థమితిసూత్రకారాభిప్రాయఇతిభావః. జీవమాత్మలిజ్జసద్భావేపివేశేషాకాక్షాయాంజీవధర్మస్యేన్ద్రశబ్దవాచ్యప్రాకృతజీవవిశేషనిష్ఠత్వప్రతితేర్జీవో
వెతిశిరోస్తరంపరోక్రమయుక్తమితిభావః. ప్రాణలిజ్జేనభూమి *ప్రాణోస్త్రిసామనాధికరణ్యేనప్రాణస్యజీవవిశేషణత్వప్రతితేఃప్రాధాన్యేనప్రతి
పాద్యత్వశక్త్యాంబాలంభవాత్ ప్రాణవేదచానుసన్ధ్యంతం. కారణవాక్యప్రతిపాద్యంబ్రహ్మకింప్రసిద్ధజీవభావఇన్ద్రాః ఉతపరమాత్మేతివిచారః. త
దగ్ధంహితతమోపాసనకర్తృతయేన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టత్వంప్రసిద్ధఇన్ద్రాః ఉతపరమాత్మేతి. తదగ్ధమానందాదిగుణాఃకింకాక్షాఃఉతముఖ్యాః. తదగ్ధంకిము
పక్రమావగతత్వాప్రహసనాదిక్రూరరోధేనానందాదివర్ణనం - ఉతానందాదిక్రూరగుణతయాత్వాప్రహసనాదివర్ణనం. తదగ్ధం *మాముపాస్వేతి
కింస్వోపాసనముచ్యతే - ఉతస్వావగ్ధపరమాత్మపాసనమితివిచారః. యదాస్వోపాసనోక్తిః-తదాత్వాప్రహసనాద్యనుగుణమానందాదేర్వర్ణనీయత్వేనా
నందాదిగుణానాముఖ్యత్వాద్భిత్తతమోపాసనకర్తృతయోక్తఇన్ద్రాదిజగత్కారణంప్రసిద్ధజీవభావఇన్ద్రాదిపూర్వపేషాఖలిభావః. యదాస్వావగ్ధపరమా
త్మపాసనోపదేశః- తదాలనందాదిగుణానుగుణత్వాప్రహసనాదేర్వర్ణనీయత్వాత్ ఆనందాదిగుణానాముఖ్యత్వాద్భిత్తతమోపాసనకర్తృభూతేన్ద్రప్రాణ

ఉతతదతి క్షఃపరమాన్యైతి. కింయుక్తం. జీవపవేతి. కుతః. ఇన్ద్రశబ్దస్యజీవవిశేషవప్రసిద్ధేః, తత్సమానాధికరణస్యప్రాణశబ్దస్యపితత్వైవవృత్తేః. అయమిద్వాగ్భిధానోజీవఃప్రతర్దనేన *త్వమేవమేవరంవృణీష్యయంత్వంమనుష్యాయహితతమంమన్యసభిత్వక్తః*మాముపాస్వేతిన్వాత్పాసనంహితతమముపదిదేశ- హితతమశ్చామృతత్వప్రాప్త్యపాయపవ. జగత్కారణోపాసనస్యైవామృతత్వప్రాప్తిహేతుతా *తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యే అభసమ్మత్యభిత్వవగతా. అతఃప్రసిద్ధజీవభావఇన్ద్రసవకారణంబ్రహ్మ.

ఇత్యాశక్తాయామభిధీయతే (ప్రాణస్తథానుగమాదితి) అయమిన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టనజీవమాత్రం-అపితుజీవాదద్ధానైరభూతంపరంబ్రహ్మ. *సపషప్రాణపవప్రజ్ఞాన్వాఅనన్దోఽజరోఽమృతఇన్ద్రప్రాణశబ్దాభ్యాంప్రస్తుతస్యానన్దాజరామృతశబ్దసామానాధికరణ్యేనానుగమోహితథాసత్యేవోపపద్యతే.....

౩౦॥ సూ. +శ్శిఃశ్శిః నవక్తురాత్మోపదేశాదితేదధ్యాత్వసమ్బంధభూమాహ్యస్మిన్॥ శ్శిఃశ్శిః॥ యదుక్తమిన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టస్య *అనన్దోఽజరోఽమృతఇత్వనేనైకాధ్యాదయం పరంబ్రహ్మైతితనోపపద్యతే*మామేవవిజానీసి *ప్రాణోస్త్విప్రజ్ఞాన్వాతంమామాయరమృతమిత్వపాస్వేతివక్తాహీన్ద్రః *త్రిశీర్షాణంతాస్త్వమహానమిత్యేవమాదినాత్వాప్త్యేవధాదిభిః ప్రజ్ఞాతజీవభావస్యన్వాత్సనపవోపాస్యతాంప్రతర్దనాయోపదిశతి. అతఉపక్రమేజీవవిశేషభిత్వవగతేసతి *అనన్దోఽజరోఽమృతఇత్యాదిభిరుపసంహారస్తదనుగుణపవర్ణనీయ్యతిచేత్. పరిహరతి (అధ్యాత్వసమ్బంధభూమాహ్యస్మిన్) ఆత్మనియసమ్బంధస్సాన్ధ్యాత్వసమ్బంధః. తస్యభూమా- భూయస్త్యం. బహుత్వమిత్వర్థః. ఆత్మన్యాభేయతయాసమ్బంధభూమానానాం బహుత్వేనసమ్బంధబహుత్వం. తచ్చాస్మిన్స్వక్తిరిపరమాన్యైవహిసమ్భవతి. *తద్యథారథస్యారేషునేమిరర్పితానాభావరాఅర్పితాపవమేవై తాభూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణైర్పితాః సపషప్రాణపవ

శబ్దనిర్దిష్టఃపరమాత్మైతిసర్వవేదాస్తవేద్యంజగత్తారణంబ్రహ్మపరమాత్మైతిరాధ్ధానేఫలభిధావః. (జీవవిశేషవప్రసిద్ధైతి)అనేనజీవమాత్రపక్షస్యానుదయస్సూచితః. ప్రాణశబ్దస్యకథంజీవపరత్వమిత్వత్రాహ (తత్సమానాధికరణస్యేతి) అనేనప్రాధాన్యేనప్రాణపరత్వశ్చానుత్థానమప్యధాత్వానుచితం. ఇన్ద్రస్యజీవత్వేకథంకారణస్యజీవాసతిరిక్తత్వమిత్వత్రాహ (అయమితి) స్వాత్మపాసనంహితతమముపదిష్టమస్తు- తత్కేమిన్ద్రస్యజగత్తారణత్వఇత్వత్రాహ (హితతమఇతి)తత్కేమిత్వపేక్షాయాంముముఘాపావ్యత్వస్యకారణత్వవ్యాప్తిందర్శయతి(జగదితి)అతఇతిపూర్వపక్షోపసంహరః...

రాధాస్తంప్రతిజానీతే (అయమితి) ఉపపాదయతి (సపషఇతి) అనుగమః- పూర్వవాక్యప్రకృతసోత్తరవాక్యసంబంధః. స్వవాక్యాసభివ్యక్తస్యనీధ్ధాస్తహేతోరుత్తరవాక్యాభివ్యక్తతయాలనుగమాదిత్యుక్తం. ఆకాశాధికరణజ్ఞాపిరధికరణచనీధ్ధాస్తహేతోర్హిస్వవాక్యపూర్వవాక్యాభివ్యక్తతయాలనుగమాదిత్వనుక్తిః. సౌత్రంతథాపదంసాధకాకారపరామర్శిత్వేనవ్యాచప్తే (అనన్దాజరేతి) ప్రాణఃపరమాత్మా- తథానుగమాత్- పరమాత్మత్వాన్వనుగుణ్యేనానుగమాదితీమాత్రయోజనా. తథాశబ్దస్యసాధ్యాకారపరామర్శిత్వమప్యభిప్రయన్నాహ (తథాసత్యేవేతి) తథాసతి-ఇన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టపరస్మిన్ప్రమాణిసత్యేవేత్వర్థః. ప్రాణఃపరమాత్మా- తథానుగమాత్- పరమాత్మతయాన్వనుగమాదియోజనా. అనుగమక్రియావిశేషణంతథాశబ్దః. బుద్ధిస్సాధ్యసాధకధర్మత్రయాన్వనుగమోవివక్షితభిత్వభిప్రాయః. ఆద్యమాత్రం *సపషప్రాణపవేత్వాదివాక్యమాత్రవిషయంవ్యాఖ్యాతం- సతుపరైరవవాక్యైస్తరస్థహేతవోప్యత్రవివక్షితత్వేనోక్తాః- *అధ్యాత్వసంబంధభూమేతిద్వితీయమాత్రపవహువాక్యస్థహేతుదాహుశ్యస్యవివక్షితత్వావగమాత్. అనన్దాదిగుణప్రతిపాదకవాక్యస్యప్రాణశబ్దచిహ్నితత్వాత్తద్రతహేతుపరత్వేనహిప్రాణశబ్దచిహ్నితమాత్రవాఖ్యానంయుక్తం. ప్రాణశబ్దచిహ్నితస్యాపి *ప్రాణోస్త్విత్వాదేరత్రానుదాహరణమన్యవిశేషణభూతపరమాత్మలిక్ష్ణత్వాత్. *ప్రాణైర్పితాభిత్వస్యానుదాహరణంసూత్రాస్తనైకాధ్యాత్..

౩౦॥ సూ. +శ్శిఃశ్శిః నవక్తురాత్మోపదేశాదితేదధ్యాత్వసంబంధభూమాహ్యస్మిన్॥ శ్శిఃశ్శిః॥ నిషేధ్యాధ్యాహరేణసభిధాహా(యదుక్తమితి) త్వాప్త్యేవధాదిత్వత్రాదిశబ్దేనసాలావృకయతిప్రధానైత్యాతిసంధానపాలోమనిరాసేన్ద్రశబ్దావివక్షితాః. తత్కేమిత్వత్రాహ (అతఇతి) ఉపక్రమోబలియానిత్వర్థః. *వికారశబ్దాన్వేతిచెన్నైవతోమాత్రేనీధ్ధాస్తభిధానిషేధవాచికబ్ధాభావాత్ ఖణ్ణాస్తరస్యనీధ్ధాస్తపరత్వవ్యోతనాయపరిహరతిత్వ్యుక్తం. భూమశబ్దాభూయస్త్యశబ్దేనవ్యాఖ్యాతః. భూమశబ్దప్రకృతిందర్శయితుంబహుత్వమిత్వ్యుక్తం. ఆపేక్షికంహిబహుత్వం-పూర్వపక్షయ్యుక్తిబహుత్వాదపిబహుతరమితిభావః. సంబంధబహుత్వనిబంధనమాహ (సంబంధభూమానామితి) సంబంధఃకీదృశభిత్వత్రాహ (ఆభేయతయేతి) అస్మిన్నితపదంవ్యాచప్తే (తచ్ఛేతి) ఆభేయతయాసంబంధేశ్రుతిమాహ (తద్యథేతి) సకేవముపసంహరవచనమాత్రంకింతుపూర్వమప్యస్తీతిబహుత్వాభిప్రాయేణ *స

ప్రజ్ఞాత్మనందోఽమృతభితి భూతమాత్రాశబ్దేనాచేతనవస్తుజాతమభిధాయ ప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దేన

ఏష ప్రాణవివేకాధికముపాత్రం. పూర్వోపాత్తశ్రుత్యగ్ధమాహ (భూతమాత్రేతి) ననుకథం ప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దేనచేతనవస్తుభిధానం-వాఙ్మూలమతః శ్లోత్రిజిహ్వః పాణిపాదోపన్థశరీరమనంసిచ ప్రతిపాద్య * తావాపితాదశైవభూతమాత్రాఅధిప్రజ్ఞందశప్రజ్ఞామాత్రా అధిభూతంయదహమైదశ భూతమాత్రానన్యుః సప్రజ్ఞామాత్రాన్యుః యదహమైదశప్రజ్ఞామాత్రాన్యుః సభూతమాత్రాన్యురితి భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాశ్చప్రత్యేకం దశసంఖ్యాః పరస్పరసాకాక్షాత్కారః. తత్ప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దోగద్ధాదివతు జ్వయవాగాదివ్యాపారవతుజ్వయ శారీరసంఖ్య దుఃఖమన్య విషయజ్ఞప్తిపరః. యద్వా - భోగ్యాగ్ధాదయః శరీరానామప్రవిష్టభూతాంశాశ్చభూతమాత్రాః. దశేంద్రియాణి ప్రజ్ఞామాత్రాః. ప్రత్యేకందశసంఖ్యాశ్రవణబలాదనుక్తాః పదార్థాన్వాజహల్క్షణాయావివక్షితాభివ్యక్త్యపేత్యం. ప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దస్యజీవవరత్వేదశసంఖ్యావిరోధాత్. ఏవం * తాశ్చతాశ్చదశదశోక్తాఃసహస్రతరతీరూపంకించసాధ్యేతోనోవివైతన్నానేత్యాసాముఖయ విధానామపిపరస్పరావివాధావముక్తౌతత్తదృష్టాన్తమాహ * తద్యథారథస్థేతివాక్యేన. సచమాచ్యం * యోవైప్రాణిసాప్రజ్ఞాయాప్రజ్ఞాసప్రాణస్సహాపేత్యావస్థిక శరీరేవసతః సహుత్థామితభితిప్రకృతజీవవిషయాయం ప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దభితి. మాత్రాశ్చేనప్రజ్ఞాశబ్దేనవ్యవహితవాక్యన్తకేవలప్రజ్ఞాశబ్దనిర్దిష్టజీవప్రత్యభిజ్ఞానాభావాత్, అనన్తరపూర్వవాక్యసప్రకృతదశసంఖ్యప్రజ్ఞామాత్రాణామేవస్వరూపప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వా, చేతి. తదయం క్తం - అర్థవిరోధాత్, దృష్టాన్తదార్థాన్తికభావానుపపత్తే, శ్చప్రత్యభిజ్ఞానసృభగ్నత్వాత్. సహివాగాదీన్ద్రియాణిభూతమాత్రాణామాశ్రయః- భూతసంఖ్యతరూపశరీరమేవహీన్ద్రియాశ్రయభివ్యక్తవిరోధస్ఫుటః. తథా * వశైవభూతమాత్రాఅధిప్రజ్ఞందశప్రజ్ఞామాత్రాఅధిభూతమితిపరస్పరసాకాక్షత్వంపూర్వవాక్యోక్తం - అనాభిదృష్టాన్తవాక్యేతుసపరస్పరసాకాక్షత్వంప్రదర్శయేత్. * భూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాన్యుఃప్రాణత్యక్తాభివ్యక్త్యాప్రజ్ఞామాత్రాభూతమాత్రాన్యుఃప్రాణత్యక్తమయం క్తం - తథాసహిపరస్పరసాకాక్షత్వేదృష్టాన్తతావివక్షితాసాగ్ధాత్. అపితు * ప్రాణెఅపిప్రాణత్యేవోక్తం - ప్రాణశ్చపరమాత్మా - అనన్తరమేవ * సఏష ప్రాణవివప్రజ్ఞాత్మానందోజరోమృతభితిత్వే అతో దృష్టాన్తదార్థాన్తికభావానుపపత్తిః. అతః ప్రత్యభిజ్ఞానభజ్జకహేతుసద్భావాత్ * తవసాచీయతేబ్రహ్మ * తస్మాదేతద్బ్రహ్మేతివాక్యద్వయస్థబ్రహ్మశబ్దయోవివ పూర్వపరవాక్యన్తయోఃప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దయోవైకాగ్ధ్యం. కించ - ద్వయోర్వాక్యయోర్విభాసస్సక్రష్టత్వేవ్యవతరస్య సంభవన్ముఖ్యార్థప్రదానైకార్థ్యశ్రద్ధయానత్యాజ్యః - తయోరేవబ్రహ్మశబ్దయోస్తథాదర్శనాత్. ప్రజ్ఞాశబ్దశ్చేన్ద్రియేష్యముఖ్యః- జీవేషుతుముఖ్యః- తేహంజ్ఞానస్వరూపత్వాత్. ప్రజ్ఞాశబ్దోపితత్తదర్థవిషయజ్ఞానపరభిచేత్తద్దృష్టాన్తవిరోధః - శరీరకతానాంభూతమాత్రాణాంవైషయికజ్ఞానైర్ధార్యత్వాభావాత్. ఏవమర్థవిరోధాదిభిర్నిర్ధార్యత్వేనసహితమాత్రాశబ్దః సంఖ్యావైకదేశాభిప్రాయః- విశిష్టస్థబ్రహ్మణవికదేశభూతానిహించిదచిత్రత్వాన్. కించ - అస్మిన్ప్రకరణేప్రాణశబ్దస్థేవప్రజ్ఞాశబ్దస్యాపివిహ్వార్థవిషయప్రయోగదర్శనాన్వైకార్థ్యనియతత్వం- అతశ్చజీవవిషయత్వంయం క్తమాశ్రయతుం- విశేషతోజీవేప్రయం క్తత్వాచ్చ. ప్రాణశబ్దప్రాణమృత్యుప్రాణేప్రయం క్తః * యానదస్థికశరీరే ప్రాణావసథితావదాయురితి. తథేంద్రియేషు * ప్రాణంప్రాణంతంసర్వేప్రాణాఅనుప్రాణన్తితి. తథాపరమాత్మని * యత్రైతత్పరుషస్వస్త్వంసకథంచసశ్యతిఅథాస్మిన్నానినివైకథాభవతీతి. తథాజీవేషు * ఏతస్మాదాత్మనః ప్రాణాయథాయతనంవిప్రతిష్ఠన్తిప్రాణేభ్యోదేవాదేవేభ్యోలోకాభితి. సచాత్రబహువచనాన్తఃప్రాణశబ్దఃపశ్యవృత్తిప్రాణచరః-రస్యగుణస్తాప్రపరత్యభావాన్నిష్క్రమణానుపపత్తిః. నాస్మిన్ద్రియపరః- దేవశబ్దేనపుష్కలక్తత్వాత్. సచదేవశబ్దః ప్రకాశరూపజ్ఞానవాచీ - లాకశబ్దేనతదవైకాస్వాదసాగ్ధ్య. సచలోకశబ్దోలోకనీయవిషయపరః- దేవేభ్యోలోకాభివ్యక్తవిషయాణాంజ్ఞానతోనిష్క్రమణాభావాత్. జ్ఞానైర్ద్రావిశ్యభివ్యక్త్యభివ్యక్త్యేన్న-పశ్యమ్యన్తైకరూప్యభిజ్ఞాదస్వాదసాగ్ధ్యాత్ గ్రాహ్యపదార్థావహరప్రసక్త్యాచ్చ. అతోస్మిన్వాక్యేబహువచనాన్తఃప్రాణశబ్దోజీవపరః. ప్రాణసాహచర్యాజ్ఞేవేప్రయోగః. పరమాత్మనితుప్రాణశరీరకత్వాత్. తథాప్రజ్ఞాశబ్దశ్చజీవేతావత్ప్రయం క్తః * ప్రాణోస్మిప్రజ్ఞాతేతి. ప్రజ్ఞారూపాత్మాప్రజ్ఞాత్మా. తథా * యోవైప్రాణస్సప్రజ్ఞాయాప్రజ్ఞాసప్రాణి సహాపేత్యావస్థిక శరీరేవసతస్స సహుత్థామిత వస్త్రైష్టేవగీర్ధితేతద్విజ్ఞానంయత్రై తత్పరుషస్వస్త్వంసకథంచసశ్యతిఅథాస్థికప్రాణవివైకథాభవతీతి. సచాయంప్రజ్ఞాశబ్దఃపరస్పరసంఖ్యగతప్రజ్ఞాశబ్దవన్వోపేషయః- * సహుత్థామితభితిశ్రవణాత్, * తముత్థామిన్తంప్రాణోఽనూత్థామితీతిశ్రుత్యన్తరకార్థ్యాచ్చ. తథోత్తరత్రవాగాదీన్ద్రియాణాంజీవాపరణంప్రసక్త్యాసేనపుష్కలక్తేకాచ్చాయంప్రజ్ఞాశబ్దోజీవపరః. * అన్వైప్రజ్ఞాయైసర్వాభిభూతాన్యేకంభవన్తిత్వం క్రమ్య * వాగేవాస్యావికమజ్జహమాదహత్ ప్రాణవివాస్యావికమజ్జమమాదహత్ ఇత్యేవమాదిపర్యాప్త్యైవాదపర్యవ్తానాంకరణానాంకృత్యముక్త్యా * ప్రజ్ఞేవాస్యావికమజ్జమమాదహదీమ్యం క్తం. అత్రవ్యాస్యాభివతతుర్థ్యన్తంపదంప్రజ్ఞాశబ్దనిర్దిష్టజీవపరం- ప్రథమాన్తప్రజ్ఞాశబ్దోహిమనోవాచీ- * సనిలంసవిజ్ఞానీతనేతారంవిద్యాత్ * సమనోవిజ్ఞానీతమన్తారంవిద్యాదిస్థానప్రమాణాత్. తస్మాచ్చతుర్థ్యన్తఃప్రజ్ఞాశబ్దఃప్రథమాన్తప్రజ్ఞాశబ్దవాచ్యమనఃకరణకజీవవిషయః. అతస్స సహుత్థామితభితిపుష్కలదేశాభ్యాం * యోవైప్రాణస్సప్రజ్ఞేతిప్రజ్ఞాశబ్దోజీవవిషయః. ఉత్క్రమణమైతిప్రత్యభిజ్ఞానకత్వాత్వాగాదీనాముపకరణత్వాచ్చ బుద్ధిపరత్వమపుష్కలదేశస్యం. అతోజీవవిషయత్వందృష్టం. తథామనసీచప్రజ్ఞాశబ్దఃప్రయంజ్యతే * సహిప్రజ్ఞావేతావాక్ష్మామకించసప్రజ్ఞాచయేదస్యత్రమేమనోభూదితానామేతన్నామసాప్రజ్ఞానీమితి. తథేంద్రియేషుచ * దశప్రజ్ఞామాత్రాభితి. అతఃపూర్వంప్రజ్ఞాశబ్దనిర్దిష్టజీవభితిప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దోక్తః. జాత్యభిప్రాయేజ్ఞకవభసాధిక్త్యసృష్ట్యక్షణిప్రాణైవిభవంవచసాధ్యైకావశ్యతే- యథా * సతాసోమృతదాసంపన్నోభవతి * సతసంపద్యసవిదస్సతి

తదాధారతయాచేతనవర్గంచాభిధాయతస్యాప్యాధారతయాప్రకృతమిన్ద్రప్రాణశబ్దాభిధేయంద్రిశ్యతమేవా
నన్దోఽజరోఽమృతభక్తుపదిశతి-తదేతచ్ఛేతనాచేతనాచ్ఛకృత్యువస్త్యాధారత్వంజీవాదృగ్ధాన్తరభూతేఽస్మిన్
పరమాత్మన్యేవోపపద్యతభక్త్యర్థః-అథవా- (అధ్యాత్మసంబుద్ధిభూమాహ్యాష్టిక) పరమాత్మసాధారణధర్మసమ్మ
న్దోఽధ్యాత్మసమ్మన్దః- తస్యభూమా- బహుత్వంహిఅస్మిన్- ప్రకరణేవిద్యతే. తథాపి- ప్రథమం *త్వమేవ
మేవరంవృణోష్యయంత్యంమనుష్యాయహితతమంమన్యసభితి * మాముపాస్సేత్వితచపరమాత్మసాధారణమో
క్షసాధనోపాసనకర్మత్వంప్రాణశబ్దనిర్దిష్టస్యేన్ద్రస్యప్రతీయతే. తథా- *ఏషపవసాధుకర్మకారయతితంయమే
భ్యోలోకేభ్య ఉన్నినీపతిషపవాసాధుకర్మకారయతితంయమధోనినీపతీతిసర్వస్యకర్మణః కారయిత్యత్వంచప
రమాత్మధర్మః. తథా- *తద్యధారణస్యాకేమనమిరర్పితానాభావరాలర్పితాఃఏవమేవైతాభూతమాప్రాఃప్ర
జ్ఞామాప్రాస్యద్వితాఃప్రజ్ఞామాప్రాఃప్రాణేర్ద్వితాఃభృతసర్వాధారత్వంచతస్యైవధర్మః. తథా- *ఏషపవసాణ
ఏవప్రజ్ఞాన్ద్రస్వోఽజరోఽమృతభక్త్యేతేపిపరమాత్మనమవధర్మః. *ఏషలోకాధిపతిరేషసర్వేభిభిచపరమాత్మ
న్యేవసంబువతి. తదేవమధ్యాత్మసమ్మన్దభూమోఽప్రవిద్యమానత్వాత్పరమాత్మైవాన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః.

సంపత్స్యమహాభివ. యద్వా- మాధుత్ ప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దస్యాగ్రజేరూపాశ్చ శ్రయణం - ఆరణ్యకృష్ణప్రాజ్ఞామాత్రాశబ్దస్యభూతే
ద్వియాభిమానిచేతతారూపదశబ్దచేతనపరత్వంస్యాత్. తదాసమిపతదాధారితయాచేతనాధారత్వంచసాక్షినిర్దిష్టం. ఏవమేతత్ప్రకరణపర్యంతం
నానుభవముపపరిజాతంసర్వంభాష్యవివక్షితమితి (ప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దసర్వాధారరయేతి)సహిద్వియాణాంపుణిన్యాదిభూతాధారత్వంచ
క్షమితివాచకః. (చేతనవర్గమితి) సాకరణికప్రజ్ఞాశబ్దకవచనంజాత్యుప్రాయమితివాచకః. (తస్యాస్యాధారతయాప్రకృతమిన్ద్రప్రాణశబ్దాభిధేయం
న్దిశ్యేతి)*తావతితాభిత్వాదిపూర్వవాక్యోక్తపరస్పరసాకాక్షిత్వేవప్రాంతర్వంసంఘటతే - ప్రజ్ఞామాత్రాణామాధారాన్తరకథనాదిభివాచకః. తస్య
చపరమాత్మత్వంసంఘటత్యత్రాహ (తమేవానన్దోఽభిభవతి) ఏవమన్దోఽభి, దృష్టాన్తర్వాన్తరకథనావైఖల్యముఖ్యత్వం, సాకరణికప్రయోగసాధారణ్యైః,
రసస్పృహీతస్యక్రొలివాక్యస్యాగ్రముపన్యససమాత్మాగ్రముపసంహరతి (తదేతదితి) ఏవంప్రథమయోజనాయాం * తద్యధారణస్యారేష్యిత్యాదివా
క్యమేకమేవవిషయస్యాత్. *సపిషప్రాణవిచేత్యేతద్వాక్యోపాహరణంవాక్యాన్తర్యాగ్యపితర బ్రహ్మపరాసినీతిప్రదర్శనార్థం. తేనోపక్రమస్యా
రస్యాదపిసముదాయస్వారస్యంప్రబలమితిభవితం. ఏవమమయచిస్వాసస్యప్రాబల్యస్యాగ్రస్థిత్యాదపిక్షణోక్తత్వంయం క్షమితిముఖాన్తరేణయోజయతి
(అగ్రవేతి) పూర్వయోజనాయామధ్యాత్మశబ్దస్యాత్మనీత్యం. అస్యాంత్యాత్మనీవర్తమానపరోఽధ్యారశబ్దః. ఉపసంహరవాక్యముపక, మహాభివసించి
పూర్వపక్షీణః క్తం-త త్రైదమున్తరముక్తంభవతి- ఉపక్రమోపసంహారవాక్యవయవ-తస్మాదవయవభూతయోజపరస్పరవిరోధేషకక్రమప్రాబ
ల్యం- సత్త్వవయవిరోధే. అత్రత్వనేకావాన్తరవాక్యైఃపర్యంతాచిత్తైః ప్రతిపన్నస్యమహావాక్యాగ్రస్యావయవినోవిరోధే ఆవయవభూతోపక్ర
మోనుర్భవతి- యథాగ్రజాయాంఘోమః ప్రతిపసతిత్యాదిమఘోమః ప్రతిపసతితదాభ్యాం ప్రతిపన్నవాక్యాగ్రముపక్రమస్థగ్రాహవంసబాధతే-అ
పితుస్త్వయంతదనుగుణాగ్రంభవతి- తద్వదితి. తదేతద్గ్రయంకోపరమాత్మసాధారణధర్మభూయస్త్వందర్శయతి (తథాహితి) *హితతమంమన్యస
భివాక్యంత్యాత్మప్రచాదేరభ్యుపక, మగతం- ఉపక్రమోపక్రమస్యాపిమహావాక్యాన్తర్వావాత్మమితి - సతుతావన్నాన్త్రస్సాధకత్వానిప్రాప్యే
ణ. లోకాధిపతి- లోకస్వామి. సర్వేశ-సర్వనియస్తా. నను *సాకరక్షణభిభావోపపద్యతే-తత్కృమ ప్రకేషివాచిత్యం. ఉచ్యతే- సహిసర్వత్రా
వయవశః క్తేవ- రూఢిశః క్తేపిహ్యక్తి- అన్యథా *గమ్యోభిభవత్ప్రత్యాగోఽన్యసర్వభిభవవాచిత్యప్రసక్త్యా, స్థితాయాగోరవాచకత్వప్రసక్త్యా,
చ్య. అతశ్చేషిషిపతిశబ్దోపాధిః- అన్యథా *వృద్ధాచహతాపితరాసాక్షిభార్యాసుతశ్శిశుః, అపృతార్కశతంకృత్యాభరణామనర బ్రవీదిన్యామే
నపితుస్సంరక్షకపుత్రైశితరం ప్రతిపద్యతే ప్రయోగప్రసక్తాదితి. సూత్రార్థనిగమయతి— (తదేవమితి) *అధ్యాత్మసంబిద్ధభూమాహ్యాష్టినిర్ది
మాత్రాగ్రశబ్దచేతనంవ్యాఖ్యాతః-అధ్యాత్మసంబంధః- ప్రత్యగార్థసంబంధః. తస్యభూమా- వాసుశ్యముపభ్యతేఅస్మిన్పర్యాయే- ఆయుష్యప్రభు
త్వం, మిద్వియాశ్రయత్వం, శరీరోఽపకత్వం, విషయేద్వియాదివిజ్ఞానప్రతిక్షేపణప్రత్యగార్థవేదనంవోపపద్యతేభితి. అపఃశ్చ- ప్రజ్ఞాదేహీ
ద్వియమనఃసాక్షాత్సాంసంబంధోఽధ్యాత్మసంబంధః-సభూయానితివ్యాఖ్యాతం. తదయం క్తం-ఆయురధిపత్యాద్వీనాంమనఃసాక్షాదపిత్వాద్వీనాం
చపరమాత్మసాధకత్వాభావాత్. ఇన్ద్రనంజ్ఞదేవతావిశేషతాత్పర్యనిశేధపరంసూత్రమితిచెన్న- ఇన్ద్రస్యశరీరసిద్ధాన్తియమనః ప్రభృతీనాంవిద్య
మానతయాలత్పరితేహసామధ్యాయత్. *అస్మిన్శరీరజ్ఞనిర్వాహేన్ద్రశరీరేపిసంభవతి - *సదేవసామ్యేదమితీదంశబ్దవత్ సర్వనామపదస్యసాధారణ
త్వాత్. ప్రత్యగర్థవిషయసామ్యేదేశస్యపరాచీనదేవతావిషయత్వమయం క్షమితిచెన్న-ఇన్ద్రస్యాపిస్వాత్మాసంప్రత్యహమితిప్రత్యక్షయాఽవభాసాత్.
* ప్రాణాన్ద్ర *ముముపాస్సేత్వితచద్వాక్యం-ఇన్ద్రమాత్రస్యప్రాధాన్యతః ప్రతిపద్యతాప్రతిక్షేపణతత్త్వమితి - ప్రాణిన్ద్రయమనఃసంబంధానాం
తత్త్వ)తిక్షేపాసామధ్యాయత్. సాత్రవచనవ్యక్త్యనుగుణతావచస్యాత్ - ప్రాణఃపరమాత్మేతిప్రతిజ్ఞాతమాద్యేమాత్రే- ద్వితీయసూత్రస్థేనభూపరమా
త్మత్వమేవనిశేధం - సపరమాత్మేతిపూర్వపక్షితేర్థే ప్రతిపమాధానపరేణ పరమాత్మైవప్రాణభిప్రతిజ్ఞాయసమన్వనీయం. సపరమాత్మైవదన్తం

30 || సూ. శ్లోకం శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేవో వామదేవత || ప్రస్తుతజీవభావనలైతి

3-౧॥ సూ. + శ్లో॥ జీవముఖ్యులైనవిజ్ఞానోపనిషత్సాహిత్యవిధానాశ్రితత్వాదీనామవిద్యుగాఢ॥ శ్లో॥ నవాచారిజ్ఞానీతపత్రా

వాచావిజ్ఞానీతవక్తారవిద్యాత్ *త్రిశీర్షాణంత్యాష్ట్రమహనం అరుఘ్నఖాన్యతీకాసాలావృకేభ్యఃప్రా
యచ్ఛమిత్యాదిజీవలిక్లాత్, యావదస్మికశరీరేప్రాణోవసతితావదాయః * అథఖలుప్రాణవప్రజ్ఞాత్మై
దం శరీరంపరిగృహ్యత్యావయతీతి ముఖ్యప్రాణలిక్లా, చ్చనాధ్యాత్మసమ్బంధ భూమేతిచేన్న- (ఉపాసా
త్త్రైవిధ్యాత్) హేతోః. ఉపాసనాత్త్రైవిధ్యముపదేష్టుంత తచ్ఛబ్దేనాభిధానం - నిఖలకారణభూతస్య
బ్రహ్మణస్యరూపేణానుసంధానం, భోక్తృవర్గశరీరకత్వానుసంధానం, భోగ్యభోగోపకరణశరీరకత్వాను
సంధానం, చేతి త్రివిధమనుసంధానముపదేష్టుమిత్యర్థః. తదిదం త్రివిధంబ్రహ్మనుసంధానంప్రకరణాంతరేష్వ
ప్రాయశీతం. * సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ * ఆనన్దోబ్రహ్మత్యాదిముస్యరూపానుసంధానం, *తత్సృష్టౌత
దేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛభవత్ నిరుక్తంచానిరుక్తంచనిలయనంచానిలయనంచవిజ్ఞా
నంచావిజ్ఞానంచ సత్యంచానృతంచ సత్యమభవదిత్యాదిము భోక్తృశరీరతయా, భోగ్యభోగోపకరణశరీర
తయా, చానుసంధానం. ఇహాపిప్రకరణేత త్రివిధమనుసంధానంయజ్యతపవేత్యర్థః. ఏతదుక్తంభవతి-యత్ర

రవిద్యాది- నకేవలంబుద్ధవనమేవవిజానీహవక్తారంబుంచవిజానీహీత్యర్థః. ముఖ్యప్రాణః- పశ్చిమైతి. ముఖ్యశబ్దఇన్ద్రియాదివ్యావృత్త్యర్థః.
సఖోనిషేధ్యాకాక్షాయామనతిప్రకృష్టంసాత్రంపదమధ్యాహృతం అధ్యాత్మేతి. హేతుత్వంవివృణోతి (ఉపాసనేతి) ఉపదేష్టుమిత్యనేనప్ర
యోజనతయాహేతుత్వంస్పష్టం. త్త్రైవిధ్యంవివృణోతి (నిఖలైతి) స్వరూపేణానుసంధానం- అద్వారకగుణవిష్టానుసంధానం. త్రివిధానుసంధానస్య
ప్రమాణమూలత్వేనీధేహ్యయంనిర్వాహఉపపన్నస్వాదితశ్చానూమాశ్రితత్వాదిత్యేతద్వాద్యవష్టే (తదిదమితి) కుత్రైత్యతేషాంప్రకరణా
ంతరేష్వపీత్యుక్తం. ఆశ్రితం- ప్రతిపన్నమిత్యర్థః. (తత్సృష్టౌత్యాది) *సత్యంజ్ఞానమనంతమితిదేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితస్యబ్రహ్మణః *
హ్మవిదాపోతీతివేద్యత్వవిధానాత్ ప్రకరణస్యవేద్యబ్రహ్మప్రతిపాదనసరత్వాత్, *సయవివంవిదిధినిగమనవాక్యేపూర్వోక్తసమస్తప్రకారవిస్త
వేదనప్రతితే, శ్చచిదచిచ్ఛరీరకత్వానుసంధానమత్రవివక్షితమితిభాష్యాభిప్రాయః. సను *సయశ్చాయంపురుషేయశ్చాసావాదిత్యేసవిక ఇత్యుక్తాన్వ
౭నంతరం *సయవివంవిదివాక్యేనజీవాన్తర్యామిణాదిత్యాన్తర్యైస్సోపాసనమువ్యత్యతిచేన్న- స్థానభేదేనవిద్యాభేదప్రసక్తో. సమానుభవ
స్యః- *ఏతమానస్తమయమాత్మానముపసంక్రామతిత్యానస్తమయప్రాప్తిపశ్యతవజ్ఞేన *బ్రహ్మవిదాపోతీతవరం *తస్మాద్వాదితస్మాదాత్మనా
దినాప్రతిపాదితానస్తమయవిషయవిద్యైకత్వావగమాత్, ప్రకరణస్యసంభవత్యేకవాక్యత్యేవాక్యభేదానుపపత్తే, శ్చ. *సయశ్చాయమిత్యాదివాక్య
కిమువ్యత్యతిచేత్. త్రివిధానుసంధానరూపైకవిద్యాయామాక్షులకత్వేనవివక్షితేత్యేవ తత్రస్వరూపేణావస్థితస్యానుసంధానేజ్ఞానాదిగుణవద్వివేచి
గ్రహణాగస్యాపిఅనుసంధేయతానీధ్యర్థంపుణ్డరీకాక్షమప్రాకృతవపురతిదిశ్యతే. తత్ర *సయశ్చాయంపురుషఇతిజ్ఞానమయాదంతరస్యానస్తమ
యస్యానువాదః- *యశ్చాసావాదిత్యితిగ్రహణీదేశః. కించ- ఆనస్తమయప్రతిపాదనానంతరం *బ్రహ్మవిదాపోతీత్యుక్తప్రమాణిహితప్రాప్తివిశ
దీకరణార్థం *అథాతోసుప్రశ్నాఇతిప్రశ్నాఉపక్షిప్తాః. పూర్వప్రతిపాదనస్యభుత్వాహేతుత్వమతశ్చజ్ఞేనోచ్యతే. *ఉతావిద్వానితి. ఉత- వి
ద్వానితివదం. *నిపాతస్యేతిచాన్వసోదీర్ఘః. *అథాసపత్మానితివత్. అవిద్వానితివదేసమిశ్యజ్యదాత్వత్వంస్యాత్- *తత్పురుషేతుల్యాన్ధత్యాది
న్తరణాత్- *అవిద్వాన్ప్రతిగృహ్యతీతివత్. అన్విదాత్తంచేదంపదం-తస్మాద్విద్వానితివదం. కశ్చన- అవిప్రకృష్టహృదయాదిస్థానస్థమనవచ్చిన్నంచ
బ్రహ్మపానీనోవిద్వాన్కిమతః ప్రేత్యలముంలూకం- *పరమేవోమన్మిత్తుక్తంలూకంగచ్ఛతీత్యేకఃప్రశ్నః. ఉతగత్యనవేక్షుమిహావబ్రహ్మప్రాప్నో
తీత్యర్థనీధ్యఃప్రశ్నః. *అహూవిద్వానితి. సమశ్చుత్వాజ్ఞిభోక్తృత్వంవివక్షితం. కశ్చిత్- అహంగ్రహేణాపానీనోవిద్వాన్ముంలూకంగత్వాకింస
మశ్చుతే- భోగ్యభూతంబ్రహ్మనుభవతీత్యేకఃప్రశ్నః. ఉతబ్రహ్మన్వరూపేదైకీభవతీత్యర్థనీధ్యఃప్రశ్నః. వివంశాన్త్రైవిధ్యమూలాఃగతివిశేషస్వరూప
భేదభావాభావవిషయాఃప్రశ్నాఃబహువచనవివక్షితాః. ఏతాన్ప్రతిపత్తుంజగత్కారణత్వోపయిగగుణవిశిష్టత్వైసవిలక్షణస్యబ్రహ్మణఃప్రాప్త్యత్వాది
జ్ఞానసంధాన *సోకామయితేత్యాదిసాజగత్కారణత్వాదికంగిరతిశయానస్తపరమాత్మానంభోగ్యభూతంభోక్తానస్తనుభవతీతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం. అతస్స
ర్వేషాంవిద్యావిశేషనిష్ఠానామర్పిరాదిగతిమత్వంభోక్తృభోగ్యభావేనావస్థానంచప్రతిపాదయితుంసన్నికృష్టవిప్రకృష్టస్థానవిశేషపక్షణార్థంసంధ
శ్చాయమిత్యుక్తం- తస్మాద్వాదిత్యాన్తర్యైస్సోపాసనమానస్తమయస్థానవిధినితం. అతఃక్తలక్షణత్రివిధోపాసనమేవాత్రవివక్షితం. వివం *భోక్తా
భోగ్యంప్రేరితారంవమత్వాసంధానంప్రకృతంత్రివిధంబ్రహ్మమైతదిత్యాదీనినవృత్తానిశ్చుత్యన్తరాణిచవివక్షితాని- త్రివిధోపాసనస్యస్ఫుటతరత్వాత్.
భోక్తృభోగ్యదారీశ్వరవిధాత్వంకథమిత్యేతేషాంయంచినచినప్రవేశాదీశ్వరస్యతత్ప్రకారీత్యమితిత్రివిధోపాసనపరశ్చుత్యన్తరార్థ విశదీకారహే
తుత్వాదానస్తవల్లివాక్యమిహూదాహృతం- ఆనస్త్యుతిప్రేతం. *ఇహతదోగదిత్యేతద్వాద్యవష్టే (ఇహాపీతి) *ఆనన్దోఽపిపుత్యతిస్వేనరూపే
ణానుసంధానం *ప్రాణోస్తీత్యచిద్విశిష్టానుసంధానం *మాముపాన్వేసిచిద్విశిష్టానుసంధానమితిత్రివిధానుసంధానమిహూపవద్యత్యత్యర్థః. త్రివిధాను
సంధానేకరవ్యవృత్తచిద్విశేషాచిద్విశేషవిశిష్టత్వోక్తికథం- సామాన్యేనచిదచిద్విశిష్టానుసంధానంహిప్రకరణాంతరేక్రమిత్యేతేషాంప్రశమయన్నస్య
స్యాంస్యప్రత్యగవిద్యామాత్రవిషయత్వంచనివారయన్విశిష్టోపాసనపరత్వచిహ్నంచదర్శయతి (ఏతదుక్తంభవతీతి) (యత్రేతి) అయంన్యాయా

హిరణ్యగర్భాదిజీవవిశేషాణాం ప్రకృత్యాద్యచేతనవిశేషాణాంచపరమాత్మాసాధారణధర్మయోగః తదభిధా
యినాంశబ్దానాంపరమాత్మవాచిత్యే సామానాధికరణ్యంవాద్యశ్యతే- తత్రపరమాత్మనస్తత్త్వబద్ధవిద్విశేషా
స్తరాత్మత్వానుసంధానంప్రతిపిపాదయిషితమితి. అతోఽత్రైంద్రప్రాణశబ్దవిద్విష్టోజీవాదగ్ధాస్తరభూతఃపరమా
త్మైవేతిసిద్ధమ్. సమాప్తమింద్రప్రాణాధికరణమ్.....

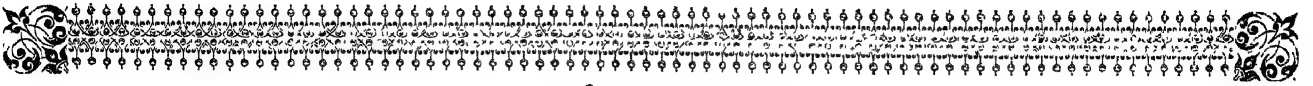
ఇతి శ్రీమద్భగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

సప్రత్యక్షవిద్యామాత్రవిషయః- అపిత్వీద్యశసర్వప్రకరణవిషయఇతిభావః. సామాన్యేనవిదవిద్విశిష్టేపాసనంహిహితత్వాత్త్వీన్ద్రీయతే విధేరజ్ఞ
యధ్యాధ్యం- తథావిదవిద్విశేషవిశిష్టేపాసనంవిహితంచేత్తత్రతత్రచిదవిద్విశేషాస్తరామిత్వముసంధేయమిత్వభిప్రాయేణాహం (హిరణ్యగర్భాదీతి).
హిరణ్యగర్భాదిజీవవిశేషాణామిదేనచరమాత్మశబ్దేనచ *పరమాత్మావ్యవస్థితః సప్రకృత్యసంవిద్యేఇతిక్రుత్వాన్యతే- అనన్యపరేణనారాయణా
నువాకేనసర్వవిద్యాసూపాసోఽనారాయణవివేచిన్యతత్వా దిద్భ్రామ్యపాసనేపిద దస్తరామినారాయణవివాహస్యఇతిభావః. పాశుపతాధికరణే
థాఽనువదిష్యమాణత్వాత్. పరమాత్మపర్యస్తత్త్వవివక్షాజ్ఞాపకంద్వివిధం ప్రదర్శయతి (పరమాత్మాసాధారణైతి) పరమాత్మాసాధారణధర్మయో
గాత్తదానిశబ్దసామానాధికరణ్యాచ్యవిశిష్టేపాసనపరత్వమువగమ్యత ఇత్యర్థః. అధికరణార్థముచసంహరతి (అత ఇతి)

అత్రైంద్రీయేవంశ్యతం- ప్రాణవ్యాపారస్యాపిపరమాత్మాయతత్వాత్తత్సంకీర్తనం- జీవసంకీర్తనంతుపస్యాపాధికభేదస్మిత్యేవేదచరణి,
హ్యరూపతాజ్ఞాపకార్థం- అన్యథామివిధముపాసనంప్రసక్త్యేత- తతశ్చపాక్యభేదస్సాన్వియతి. తదయుక్తం-జీవిత్యోపల్భ్యమిదమగ్నిప్రసక్తిః *అపితో
తద్వత్ ప్రసక్తాదివత్ ప్రసక్తశబ్దస్యాశ్చతత్వాత్పాక్యభేదభావాచ్చ. వికవాక్యేనైవహిదీయతే- జీవతంహమాంయురప్యతమిత్వపాసేత్వత్వ
మామితిజీవవిద్యతోక్తా- ఆంయుతిప్రాణవిద్యతోక్తా- *ఆంయుతిప్రాణఇతిహ్యేనస్తరవాక్యం- అమృతమిన్ద్రీయసూపేణావస్థితిః. అతవివంధిభంపరమా
త్మానముపాసేత్వత్వేకవాక్యత్వం. ఉపాసాత్త్రేవిధ్యవిధానస్యవృత్తికారాభివృత్త్యాబ్రదనత్రక్రమాయపరైచేవమివిధాపాసనపరత్వేన యోజనాస్తరం
కృతం. చత్రజ్ఞానక్రియాశక్తిద్వయాశ్చయబుద్ధిప్రాణరూపేపాధికత్వేనస్వధర్మణచరణివిధంబ్రహ్మపాసన్వియతి. తదయుక్తం-జీవేత్వరభేదస్యా
స్త్రీకరణరూపేపాధ్యవత్సేదకల్పితత్వాభావాత్, *యస్యాత్మాశరీరం *మనోమయః ప్రాణశరీరఇతిజీవప్రాణయోఽపరమాత్మానం ప్రతిశరీరయో
ప్రకారత్వస్యక్రతత్వేన ప్రకారాస్తరేణత్త్రేవిధ్యకల్పనాఽయోగా, చ్చ. — అన్యేత్వేవముపాసాత్త్రేవిధ్యేనవాక్యైకత్వమాహుః- ప్రజ్ఞాశరీ
రోజీవశరీరః ప్రాణశరీరశ్చపరమాత్మాపాస్యః. తత్రప్రజ్ఞాశరీరోమనోమయః, జీవశరీరోవాజ్ఞయః- వాక్సంజ్ఞాపకత్వానామశక్తియోగాత్పరమాత్మా
విషయః. అతోవాజ్ఞయఃఅకాశశరీరః. అకాశశరీరత్వంచజీవశరీరత్వపర్యస్తం- *తస్యాన్త్రైగుణిరంసూక్ష్మం *తస్యమధ్యేమహాన్గురిహ్యరంసూ
కాశమధ్యేగిన్ద్రీయజ్ఞానజోరారోపరమాత్మజ్ఞానయోగంసంస్థప్తంచేవమగ్నిగాయత్రీసాన్వియతామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితఇతిఅహ్మనాదితి. రచప్య
నుచపన్నం- మనోమయాదిపూర్వహామప్రామాదికర్వస్యపూర్వమేవదర్శితత్వాత్. కించ- అన్యేన్ద్రీయరణే ప్రజ్ఞాశబ్దస్యసహజాశ్రమణపుష్కల్యవ
హారాభ్యాంస్థానప్రమాణేనచ జీవప్రసిద్ధమనోవిషయతోవోపపాదనేశ్వరప్రజ్ఞాశక్తివాచిత్యాభావాత్, ప్రాణశబ్దస్యగుణశబ్దస్యోపపాదనానాశక్తి
వాచిత్యాభావవత్ క్రియాశక్తివాచిత్యాభావా, చ్చ. అతః ప్రజ్ఞాప్రాణశబ్దానమనోమయప్రాణమయవాచకౌ. యది ప్రసిద్ధమనోవాక్సాన్విజావితత్వా
ర్యభూతావినక్షితాః - తద్వ్యాన్తిక్ ప్రకరణేవత్వం ప్రాప్తాదీనామపి ప్రకృతత్వాజ్ఞేహంచపరమార్థమయత్వాచపాసాత్త్రేవిధ్యంవిరుద్ధ్యతే. అకా
శశరీరత్వంచజీవశరీరత్వపర్యస్తమిత్వపర్యస్తం- *తస్యమధ్యేమహాన్గురిహ్యరంసూక్ష్మం *తస్యమధ్యేమహాన్గురిహ్యరంసూక్ష్మం *తస్యమధ్యేమహాన్గురిహ్యరంసూక్ష్మం
గ్నిరిహ్యరంసూక్ష్మం. అత్తానంతంవిజానీయాదిన్ద్రీయవివచనంతుజీవస్యక్రతావగ్నిశబ్దవాచ్యత్వే ప్రమాణం- కించుస్థానస్థానినోన్ద్రైవలక్షణ్యవృత్తాస్తమా
స్త్రసమర్పకం. వాజ్ఞయస్యజీవశరీరకత్వంశవత్ప్రక్రియయావిరుద్ధంచ- ప్రాణమయస్యాస్తర్యామిత్యాభ్యుపగమాత్ అస్తర్యామిణోజీవశరీరకత్వం
ప్రవణాచ్చ. *యస్యాత్మాశరీరం *సతతత్వాస్తర్యామృతమృతఇతిహిక్రమయతే. తమాఽధిష్టాత్వయాఽభ్యుపగమస్యవాజ్ఞయస్యజీవశరీరకత్వం
క్రుతివిరుద్ధంచ - *యఃపృథివీమస్తరేసంచరన్యస్యపృథివీశరీరమిత్వార్థస్య *విషసర్వభూతాస్తరాత్మాపహతపాన్ద్రైవ్యోదెవవీనారాయణఇతిస
మానప్రకరణనారాయణస్యైవాస్తర్యామిత్వప్రవణాత్. ధర్మైక్యాత్ సర్వముచపన్నమితిచెన్న- సర్వేషాంపూర్వహానంసర్వభక్తసంభవేనపూర్వహ
త్రయతద్వ్యాపారవిభాగవ్యవస్థాపన్యాసానుపపత్తేః. అతోయథోక్తమనోపాసాత్త్రేవిధ్యమితిసిద్ధం. ఇంద్రీయప్రాణాధికరణంసమాప్తం.

ఇతి శ్రీహరితమిలికవాగ్విజయిసూనునా శ్రీరఙ్గరాజదివాగ్జ్ఞాల్లజ్జేదవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమర్పిత భగవద్రామానుజవిరచిత శారీరకమీమాంసా భాష్యకృదయేన
శ్రీసుదర్శనసూరిజావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః॥

శ్రీ మతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయు క్తశ్రీభాష్యమ్.

ప్రథమాధ్యాయే-ద్వితీయపాదః-సర్వప్రసిద్ధాధికరణమ్.

—శ్లోకములు—

ప్రథమేపాదేఅధీతవేదఃపురుషఃకర్మమీమాంసాశ్రవణాధికతకర్మయాభాష్యవిజ్ఞానఃకేవలకర్మణా
మల్పాస్థిరఫలత్వమవగమ్య, వేదాంతవాక్యేషుచాపాతప్రతీతానన్తస్థిరఫలబ్రహ్మస్వరూపతమపాసన
సముపజాత పరమపురుషార్థలక్షణమోక్షోపేయో, 2వధారితపరినిష్పన్నవస్తుబోధనశబ్దశక్తిర్వేదాంత
వాక్యానాంపరస్పికబ్రహ్మణినిశ్చితప్రమాణభావస్తదితికర్తవ్య తారూపశారీరకమీమాంసాశ్రవణమా
రభేతేత్యుక్తంశాస్త్రీరమృనిధయే. అనన్తవిచిత్రస్థిరత్రసరూపభోక్తృభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థాన
లక్షణనిఖిలజగదుదయవిభవలయమహానన్దైకకారణంపరంబ్రహ్మ *యతోవాచిమానిభూతానీత్యాదివా
క్యంబోధయతీతిచప్రత్యపాది. జగదేకకారణంపరంబ్రహ్మసకలేతరప్రమాణావిషయతయాశాస్త్రీక
ప్రమాణకమిత్యభ్యధామ. శాస్త్రప్రమాణకత్వంచబ్రహ్మణఃప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహేపిస్వరూ
పేజైవ పరమపురుషార్థభూతే పరస్పికబ్రహ్మణివేదాంతవాక్యానాం సమన్వయాన్నిరూహ్యత ఇత్య
బ్రూమ. నిఖిలజగదేకకారణతయావేదాంతవేద్యంబ్రహ్మచేక్షణాద్యన్వయా దానుమానికప్రధానాద
ధాన్తరభూతశ్చేతనవిశేషపవేత్యుపాపీపదామ. సచస్వాభావికానవధికాతిశయానన్దవిపశ్చిత్వ నిఖిల

(ప్రథమేపాదేఇత్యాది) కిమర్థమత్ర ప్రథమపాదాధికరణార్థానుక్రమణం. ఉచ్యతే- పాదానుయాయినో2గ్రంథప్రత్య
ధికరణమనుయాయీత్వ స్ఫుటీకరణాయ. కిమర్థమనుయాయీత్వ కథనం. త్రిపాదీసజ్జత్యం. సజ్జతిఃకుతః. సూత్రకారాభిప్రేత
త్వాత్- పాదభేదోహ్యర్థభేదాత్- తత్కృమశ్చసజ్జతివిశేషాత్. తత్తరింప్రమాణం. సంప్రదాయక్రమః. కించ- అత్రాధికరణా
ర్థానుక్రమణేనత్రిపాద్యాఅనారమ్భణీయత్వశక్త్యాచాధాత్పరిపూతాభవతి- త్రిపాద్యాముదాహరిష్యమాణానాంక్రమీనాంప్రథమ
పాదాధికరణోక్తన్వాయాదిషయత్వజ్ఞాపనార్థత్వాదనుక్రమస్య. అతఏవ ప్రథమపాదేవేదాంతవాక్యానాంపరమాత్మపరత్వేద్యతేపి
త్రిపాద్యాఅరమ్భణీయత్వనిధ్యం. ప్రథమేపాదేపీక్షిత్యానన్తమయాధికరణయోగకారణస్యచిదచిదైవలక్షణ్యేనిధివిభూర్వాధికరణన్వ
యావిషయశ్రుతివాక్యాధ్యనిధ్యయాధోఽహ్యుత్తరొత్తరాధికరణారమ్భఃతద్వదత్రాపీతి. శాస్త్రీరమ్భప్రయోజనాయాశ్చతుస్సుత్రాన్యః
కథం ప్రథమపాదేసజ్జతిః. ఉచ్యతే-తస్యైశాస్త్రీరమ్భార్థేనైవశాస్త్రీరప్రొద్ధాతరూపత్వాదగతః ప్రథమపాదాన్తరత్వం- నకు ప్రథమపాద
స్వప్రథమాధ్యాయస్యవాఅసాధారణత్వాత్సజ్జతిః. (ప్రథమేపాదేఇతి) అధీతవేదః-కృతసాక్షసగిరస్సాధ్యయనః. తావత్పర్యవసానమా
హ(కర్తృతి) తత్రాప్యపర్యవసానేసాతేమాతుమాహ(కేవలేతి)తథాపిబ్రహ్మచిచారప్రవరసక్షమాపాతప్రతీతిరేవనజాయతే-నిధ్యవస్తునిధ్య
త్వత్వధావాదితిశక్త్యాం. ప్రథమసూత్రస్యతాత్పర్యమాహ (అవధారితేతి)తద్వివేదాంతవాక్యైరేవాలం- కిమర్థాబ్రహ్మచిచారఇత్య
త్రాహ(తదితికర్తవ్యతేతి)ననుచతుస్సుత్రిహిశాస్త్రీరమ్భార్థా-తత్కథం ప్రథమాధికరణార్థానుక్రమేశాస్త్రీరమ్భనిధ్యయఇత్యుక్తం.
జన్మాదిసూత్రత్రయస్యాపిప్రథమాధికరణాధీనారమ్భత్వాత్తథోక్తిః-నతుతేషాంసూత్రాణాంశాస్త్రీరమ్భార్థత్వాభావాత్. యద్వా-
జన్మాదిత్రిసూత్రాన్యైశాస్త్రీరమ్భార్థేనత్యపిప్రథమపాదేసంగతిరప్యస్తి-చిదచిద్విలక్షణకారణాన్తిత్వవిషయత్వాత్సాన్యః. ప్రథమ
పాదోహసమన్తచిదచిద్విలక్షణకారణాన్తిత్వనిరూపణపరః. జన్మాదిసూత్రేజన్మాదికారణత్వంలక్షణముక్తం- కారణస్యప్రమాణాన్త
రానిధిః ప్రయోజనరూపతాచానన్తరసూత్రద్వయేనోక్తే-అతః ప్రథమాధికరణార్థానుక్రమేశాస్త్రీరమ్భనిధ్యయఇత్యుక్తమితి. యద్వా-
శాస్త్రీరమ్భనిధ్యయఇతిపదముత్తరాధికరణత్రయేఅనుషజ్యత ఇతిచతుస్సుత్రాన్యైశాస్త్రీరమ్భనిధ్యార్థత్వముక్తంభవతి. జన్మాదిసూ
త్రార్థమనుక్రమతి (అనన్తేతి) సాత్రస్యాన్యేతిపదస్యవిషయేతమగ్ధమాహఅనన్తవిచిత్రాదివిశేషజ్ఞైః. అనన్తవిచిత్రశబ్దాభోక్తృభో
గ్యసాధారణౌ. మహానన్దైకకారణత్వం* తద్విజ్ఞానస్యేతివాక్యాభిప్రేతం- తాపత్రయాకురజ్జిజ్ఞాస్యస్యహిలక్షణంనిరూపితం-అతో
మహానన్దైకకారణమిత్వముక్తం. యద్వా- *యత్ప్రియవీత్యస్యాత్వవికలయపర్యవత్త్వాభిప్రాయేణోక్తంమహానన్దేతి. *యేయం
మైతే* నమైత్యేతిచాత్వవికలమాహిప్రాయణంశ్రుతం. అవిరుద్ధవిశేషణ భేదోపవిశేష్యభేదావహ ఇత్యభిప్రాయేజైకశబ్దప్ర
యోగః. నిమిత్తాపాదానైకత్వాభిప్రాయేణవా. (శాస్త్రీతి) సమన్వయాత్- పరమపురుషార్థభూతవైవ బ్రహ్మణఃప్రతిపా
దకతయాశాస్త్రీస్య తేనాన్వయాత్. (నవేత్యాది) స్వాభావికానవధికాతిశయశబ్దా ప్రతివిశేషణమిద్వితో. ఆకాశస్రావాధికర

చేతనభయాభయహేతుత్వసత్యసజ్జల్పత్వసమస్తచేతనాచేతనాస్తరాస్తత్వాదిభిర్బద్ధముక్తభయా
వస్థాజ్ఞానశబ్దాభిలపనీయాచ్ఛాన్తరభూతభిచసమాద్రిభామహి. సచాప్రాకృతాకర్మనిమిత్తస్వాసా
ధారణదివ్యరూపభిత్తుదైరిరామ. ఆకాశప్రాణాద్యచేతనవిశేషాభిధాయిభిర్జగత్కారణతయాప్రసిద్ధవ
నిర్దిశ్యమానస్యకలేతరచేతనాచేతనవిలక్షణస్వవేతనమగరిష్టహి. పరతత్త్వాసాధారణనిరతిశయదీ
ప్రియుక్తజ్యోతిశ్శబ్దాభిధేయోద్యుసంబుద్ధితయాప్రత్యభిజ్ఞానాత్సవేత్యాతిస్థామహి. పరమకారణా
సాధారణామృతత్వప్రాప్తిహేతుభూతఃపరమపురుషవశోస్తుదృష్ట్యేద్రాద్రితజైరభిధీయతఇత్యబ్రూ
మహి. తదేవమతిపతితసకలేతరప్రమాణసమ్భావనాభూమిసాన్సర్వజ్ఞ్యసత్యసజ్జల్పత్వాద్యపరిమితో
దారగుణసాగరతయాస్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణఃపరంబ్రహ్మపురుషోత్తమోనారాయణఃపరేదాస్తవే
ద్యభిత్తుక్తం. అతఃపరంద్వితీయతృతీయచతుర్థేషుపాదేషుయద్యపివేదాస్తవేద్యంబ్రహ్మేవ-తథాపికాని
విద్యేదాస్తవాక్యానిప్రధానయేత్రజ్ఞానరూపమస్తువిశేషస్వరూపప్రతిపాదనపరాజ్యేవేత్యాశజ్జ్యత
నిరసనముఖేనతత్త్వాద్యోదితకల్యాణగుణాకరత్వంబ్రహ్మణఃప్రతిపాద్యతే. తత్ప్రాసృష్టజీవాదిలిక్ష్ణకా
నివాక్యానిద్వితీయేపాదేవిచార్యదై-స్వప్రలిక్ష్ణకానితృతీయే-తత్త్వప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసారిణీచతుర్థే.

౧॥ సూ. శ్రీమద్భక్తప్రసిద్ధాధికరణమ్ ॥

ఇదమామాయతేచ్ఛాన్తరీగ్య*అథఖలుక్రతుఃసయఃపురుషోయథాక్రతురస్మిన్లోకేపురుషోభవతితథేతః
ప్రత్యభవతిసక్రతుంకుర్వీతమనోమయఃప్రాణశరీరోభాయావఇత్యాది.

కాథయాః పృథగనుక్తిర్వాయస్యాసతిభిన్నత్వాత్ (పరమేతి) పరమకారణస్యాసాధారణం - తస్య ప్రదేయత్వేనాసాధారణమ
పుతత్వం - తత్ప్రాప్తిహేతుత్వత్వః. యద్వా - పరమకారణస్యాసాధారణం - చిహ్నభూతమిత్వత్వః. ఉపాసకస్యామృతత్వప్రాప్తి
ర్భూపాస్యసంపరమకారణత్వమావేదయతి. యద్వా-పరమకారణాసాధారణం - తస్యభూతమృతత్వం. తత్ప్రాప్తి-పరమసామ్య
పత్రిత్వత్వః. పాదార్థమాహ (తదేవమితి) పురుషత్వాదన్యదాదివదిత్యాదికుతర్కపరిహారార్థమాహ (అపిపతితేతి) తేషాంధర్మిగ్రాహ
కమానవాభిభావః. జ్యోతిరధికరణాధానిప్రాయఃపురుషోత్తమశబ్దః. ప్రత్యనవిద్యానిప్రాయానారాయణశబ్దః - ఖమాముపాన్వే
త్యస్యాపినారాయణానువాక్యైశ్చసర్వవిద్యోపాస్యతయోక్తనారాయణాపాసనపరత్వాత్. చిదచిద్విలక్షణకారణాస్తిత్వంపాదానుగ
తార్థభిత్వత్వః. నారాయణవివేకవధారణాజ్ఞేవేద్యతీయాదిపాదాథానమిత్వనిప్రాయేణాహ (అతఃపరమితి) (ద్వితీయతృతీయచతు
ర్థేషు) ప్రథమపాదస్యనకేవలమనస్తరపాదేనసంగతిః-అపిచుప్రిపాద్యైవేతిభావః. యథా ఖచోదనాలక్షణోర్ధోధర్మభిత్వత్వచోద
నైవప్రమాణం, ప్రమాణమేవచోదనే, త్వవధారణద్వయం-తప్రప్రమాణమేవచోదనేత్వవధారణమాత్మైకీనూత్రేనాధితం-చో
దనైవప్రమాణమిత్వవధారణం ప్రత్యక్షనూత్రేస్థాపితం- తథాజన్మాదినూత్రేపిబ్రహ్మకారణమేవ, బ్రహ్మైవకారణమి, త్వవధారణ
ద్వయమపివేదయతం- జన్మాదికారణత్వస్యబ్రహ్మలక్షణత్వాత్, లక్షణస్యావ్యాప్త్యప్రతివ్యాప్త్యసంభవపరిహారావశ్యంభావాత్, తత్
వ్యక్తైక్యాన్నావ్యాప్తిః- అసంభవపరిహరరూపాద్యాగవ్యవచ్ఛేదఃప్రథమపాదఉక్తః - అతివాక్తిచరహరరూపాస్యయోగవ్యవచ్ఛేదస్మి
పాద్యాక్రియతభితిభిగానిప్రాప్తయేకానిచిద్వేదాస్తవాక్యానిత్యాదుక్తం. (తత్త్వాద్యోదితకల్యాణగుణాకరత్వంబ్రహ్మణఃప్రతి
పాద్యతేతి) చిదచిద్విలక్షణస్వరూపంసాధితం - అథతస్యగుణవిశేషప్రతిపాదనంబ్రహ్మణ్యంక్రియతభిచప్రథమపాదప్రతిపాద్యో
ర్విభాగభిభావః. పాదప్రయస్యానాస్తరభిదామాహ (తతేతి) అస్మప్తేత్యాదివైషమ్యంబ్రహ్మలిక్ష్ణగమితిపదైరుక్తం-అత్రరుజీవా
దిలిక్ష్ణగమితిభిదా. ద్వితీయతృతీయపాద్యాధికరణయోజ్జీవసృష్టార్థపక్షీతత్వాత్జీవాదీయక్తం. (తత్త్వప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసా
రీణీచతుర్థే) తత్త్వప్రతిపాదనం- జీవాదిలిక్ష్ణప్రతిపాదనం. నతల్లిజప్రతిపాదనం. అస్మద్దస్యస్వప్రతిపాదనపక్షీతానహేతుభేదేన
భిన్నాప్రయఃపాదాభిత్వత్వః. ప్రథమపాదపరమాధికరణైకాయవభూతోపక్రమగతజీవలిజ్జమవయవిభూతవాక్యాగ్ధస్వార్సేనవాధి
రమిత్తుక్తం- సర్వతాదాత్మమనఃప్రాణసంబధార్మకౌకస్తానీయస్తవ్యపదేశరూపలిక్ష్ణనామవయవిగతత్వేనావాక్యత్వమితి ప్రత్య
వస్థానంపరిప్రాయతేద్వితీయపాదప్రథమాధికరణైకత్వమాస్తరసంగతిః.

౧॥ సూ. శ్రీమద్భక్తప్రసిద్ధాధికరణమ్ ॥ శ్రీమద్భక్తప్రసిద్ధాధికరణమ్ ॥ సర్వంఖల్విత్వాదేద్వితీయయోజనాయాముదాహరిష్యమాణత్వాత్ ప్రథమయో
జనాపేక్షితం*అథఖల్విత్వాధికముపాత్తం. ద్వితీయనూత్రే ఖరూపభిత్వస్యోపరితనవాక్యస్యోపాదాస్యమానత్వాత్ అత్రభారూపభిత్వస్తమూపా
త్తం- ఆదిశబ్దానాస్యోగ్యహితం. అత్రరాత్రిసత్రన్యాయేనమనోమయఃపాస్యతయాసంబధ్యతే- ఆథవాదికస్యాపివిధ్యపేక్షితస్యస్వీకార్యత్వాత్.
నను*సక్రతుంకుర్వీతేత్యాధికముపాదీయతాం- కిమగ్ధం*యథాక్రతురస్మిన్నిత్యాదివాక్యోపాదానం. ఉచ్యతే- * ఫలవత్సన్నిధావఫలంతదజ్ఞమి
! తిన్యాయేన* సక్రతుంకుర్వీతేతివిశేషలాశ్రవణనిమిత్తంపురుషమితోపాననాజ్ఞత్వం మాభూదితిఫలసంబధ్యప్రదర్శనార్థంతమపాదానం. *కాస్తఉ

అత్ర*సక్రతుంకుర్వీతేతిప్రతిపాదితస్యోపాసనస్యోపాస్యః*మనోమయఃప్రాణశరీరభృత్యనిర్దిశ్యతఇతిప్రతీయతే. తత్రసంశయఃకింమనోమయత్వాదిగుణకఃతేత్రజ్ఞో-ఉతపరమాత్మైతి. కింయుక్తం. తేత్రజ్ఞైతి. కుతః. మనఃప్రాణయోఃతేత్రజ్ఞోపకరణత్వాత్, పరమాత్మసంస్థా*అప్రాణోహ్యమనాఇతితత్ప్రతిపేధా, చ్చ. సచ*సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేతిపూర్వనిర్దిష్టంబ్రహ్మేతిప్రాస్యతయాసంబృద్ధంశక్యతే- *శాస్త్రఉపాసీతేత్యుపాసనోపకరణశాస్త్రనిర్వృత్త్యుపాయభూతబ్రహ్మత్వేతోవదేశాయోపాత్తత్వాత్. సచ*సక్రతుంకుర్వీతేత్యుపాసనస్యోపాస్యసాకాక్షత్వాద్వాక్యాన్తరగ్రహపిప్రహ్మసంబృద్ధతఇతియుక్తంవక్తం-స్వవాక్యోపాత్తేన మనోమయత్వాదిగుణకేననిరాకాక్షత్వాత్, *మనోమయఃప్రాణశరీరభృత్యనన్యార్థతయానిష్ఠస్యవిభక్తిఃపరిణామమాత్రేణోభయాకాక్షానివృత్తిసిద్ధిః, ఏవంశిచ్చితేజీవత్వే*ఏతన్నప్రహ్మత్యుపసంహారస్థబ్రహ్మపదమపిజీవపవపూజార్థంప్రయుక్తమిత్యధ్యవసీయతఇతి.....

ఏవంప్రాప్తైర్బామః (సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్) మనోమయత్వాదిగుణకఃపరమాత్మా. కుతః. సర్వత్ర-వేదానైమపరస్మిన్నేవబ్రహ్మణిప్రసిద్ధస్యమనోమయత్వాదేరుపదేశాత్. ప్రసిద్ధంహిమనోమయత్వాదిబ్రహ్మ

పానీతేలివిహితోపాసనాధికృతస్యైవోపాసనాన్తరవిధానమనుపవన్నమితి శక్త్యావ్యాప్త్యర్థం *అధఖలుక్రతుమయఃపురుషఇతివాక్యంఘటకత్వేనోపాతం - జీవస్యబహువిధోపాసనసమరత్వాదనేకోపాసనవిధానంయుక్తమితిధావః. అత్రవ్యాఖ్యాత్రస్తరైః *సర్వంఖల్వితివాక్యస్యబ్రహ్మపరత్వంస్పష్టమితిబుద్ధ్యా *సక్రతుమితివాక్యయోగ్యతావచనంత్వేనపూర్వపక్షంకృత్వాబ్రహ్మవిషయత్వేనసేధా నక్షత్రః - ఇహకువిషయైశ్చేన్దికేవేవ పూర్వపక్షసిద్ధాంతావశ్యాదధిధాన్యేతే. ప్రథమంవ్యాఖ్యాత్రస్తరోక్తవిధానపూర్వపక్షసిద్ధాంతావశ్యాదేవతే. నస్యత్రోపాసనాన్తరంపరిశీలనం-పూర్వవిహితోపాసనాభూతక్రతువిధిపరత్వాదస్యవాక్యస్య. తతశ్చమనోమయాదిపదాన్యూపాసనాన్తరాధావాత్ ప్రకృతబ్రహ్మపరాజీతినిశ్చయాన్నవిచారవిషయఇతిశక్త్యాంభ్యదస్యతి (అత్రేతి) మనోమయాదిపదానాం ప్రకృతోపాస్యవిషయత్వేనప్రాణాభావాత్ ప్రహ్మపరత్వానిశ్చయాత్, *సక్రతుమితినిర్దిష్టోపాసనవిశేషణత్వాత్తయజేతస్యానావిర్భూతగుణాక్షకస్యసత్వసంకల్పత్వాదేరఘటకమనత్వాత్, చ్చపాశ్చాత్యవిద్యాన్తరోపాస్యపరత్వనిశ్చయేసతతద్విశేషనిశ్చయాభావాద్విచారస్యారంభస్థితియత్పరిత్యగ్ధః. ఉపాసనస్థితివదేన *తంయథాయథోపాసతేతదైవభవతి *యథాక్రతురన్తి*లోకేపురుషభవతితథేతే ప్రేత్యభవతిత్యయోర్వాక్యయోగై కాన్ధ్యాత్ *క్రతుంకుర్వీతేత్యత్రక్రతుశ్చబ్రహ్మోపాసనపరఇతితమపాస్యేమనోమయత్వాదిగుణకేసంశయఇతిభావః. (తత్రేతి) *సక్రతుంకుర్వీతేత్యత్రోపాస్యతయానిష్ఠామనోమయత్వాదిగుణకఃకింజీవ-ఉతపరమాత్మైతివిచారః. తదర్థంకర్తృత్వవ్యవదేశశబ్దవిశేషావసంహారగతబ్రహ్మశబ్దాదయఃకింముఖ్యాః-ఉతాముఖ్యాః. తదర్థంకింమనోమయత్వాదికంజీవపైత్వసంభవతి- ఉతపరమాత్మనోపిఘటతఇతి. తదర్థం *అప్రాణోహ్యమనాఇతికింమనోమయాదిసంబంధమాత్రనిషేధః - ఉతసంబంధవిశేషనిషేధఇతి. యదాసంబంధమాత్రనిషేధః - తదామనోమయత్వాదేన్దివాసాధారణతయాకర్తృకత్వవ్యవదేశాదీనాముఖ్యత్వేన *సక్రతుంకుర్వీతేతివిహితోపాసనస్యోపాస్యజీవఇతిపూర్వపక్షస్థితి. యదాసంబంధవిశేషనిషేధః - తదామనోమయత్వాదేపరస్మిన్నమృతేకర్తృకత్వవ్యవదేశాదీనాముఖ్యత్వాత్త్రోపాస్యతయావిహితేపరమాత్మేనిష్ఠానైకలభిభావః. పూర్వపక్షముపపాదయతి (కుతఇత్వాదినా) నను కథమస్యపాదస్యాస్పష్టజీవలిజ్జకవాక్యవిషయత్వం - మనోమయత్వాదికంహిస్పష్టంజీవలిజ్జమితిచెన్న - స్పష్టస్యమనస్సంబంధమాత్రస్యజీవలిజ్జత్వాభావాత్, జీవలిజ్జభూతస్యాపకరణోపకరణిత్వలక్షణసంబంధవిశేషస్యాస్పష్టత్వాత్, చేత్యధిప్రాచయేణమనఃప్రాణయోఃతేత్రజ్ఞోపకరణత్వాదిత్యుక్తం. సను *సర్వంఖల్వితివాక్యేప్రకృతంబ్రహ్మేవ *సక్రతుంకుర్వీతేత్యత్రోపాస్యతయాసంబంధమనోమయత్వాదిగుణానాంవిశేష్యంస్యాదితిశక్త్యాంయాంకింబ్రహ్మశబ్దస్యవిధిపదాకాక్షయోత్తరత్రాన్వయః- ఉత*క్రతుంకుర్వీతేతివిధిపదస్యోపాస్యసాకాక్షత్వాత్, సన్నిహితానాంమనోమయాదిపదానాంవిశేష్యసాకాక్షత్వాత్, చ్చబ్రహ్మశబ్దస్యోత్తరత్రాన్వయఇతికల్పమధిప్రేత్యప్రథమంశిరోదాషయతి (నచసర్వమితి) అన్యార్థతయానిరాకాక్షత్వాదిత్యుక్తః. ద్వితీయదాషయతి (నచసక్రతుమితి) (స్వవాక్యోపాత్తేనైతి) విచ్ఛేదకాభావాన్మహావాక్యైకత్వంబివక్షీతం. తతశ్చ *ఏవమత్రేతిస్వవాక్యస్థేనానన్యార్థసమానలిజ్జేనాత్మశబ్దేనవిశేష్యాకాక్షాశమనాత్వాన్తరస్థాన్యార్థాన్నిర్దిష్టబ్రహ్మశబ్దకర్తృసంయక్తఇతిభావః. ప్రథమాన్తానాంమనోమయాదిపదానాముపాసనవాచిపదేనాన్వయాదాగాత్ బ్రహ్మపదమన్వేతవ్యమిత్యత్రాహ (మనోమయఇతి) క్రతుశబ్దేనద్వితీయాన్తరస్థాన్యార్థసన్వయోత్పత్త్యంతరాయావిభక్తివిపరిణామకార్యేసన్నిహితస్యసాకాక్షత్వేనపదస్యవిభక్తివిపరిణామాన్వాయః-నతువాక్యాన్తరస్థస్యనిరాకాక్షత్వేత్యుక్తః. ఉభయాకాక్షామనోమయాదిపదస్య*క్రతుంకుర్వీతేత్యస్యచాకాక్షా. నవక్తుంయుక్తమితిచల్పమన్వయః. మనోమయత్వాదిచసత్వసంకల్పత్వాత్ పూర్వమేవప్రతిపన్నం - అజీయస్త్వంచజ్యాయస్తాత్ పూర్వంప్రతం-వృతిరేకనిర్దేశశ్చమనోమయత్వాదేపాశ్చాత్యః- అతోమనోమయత్వాదిస్వారస్యగుణమితరన్నేయమిత్యధిప్రాచయేణోక్తంమనోమయత్వాదిగుణకేనైతి. జీవపరత్వేబ్రహ్మశబ్దకథమిత్యత్రాహ (వివమితి).....

(ఏవంప్రాప్తైర్బామః) ప్రతిజ్ఞావాక్యమధ్యాహరతి (మనోమయత్వాదితి) సత్వసంకల్పత్వాదివిశేషితప్రాకరణికాత్మశబ్దానురోధేనపరమాత్మైత్యుక్తం. సర్వత్రేతివాక్యేన్వయంపదం. తద్వాచిపక్షే (వేదాన్వైత్వేతి) సామాన్యశబ్దవత్సవిశేషశబ్దవత్సవేతిభావః. హేతుపదంవ్యాచక్షే (ప్రసిద్ధస్థితి) సనుసర్వవేదానైమపరతత్వపరతయాప్రసిద్ధబ్రహ్మశబ్దశ్రవణాదిపరైర్వాఖ్యాతం-తన్నతేనవాఖ్యానేసత్వపితద్విషయకథంయుక్త్య

ణః- యథామనోమయఃప్రాణశరీరనేతా *సపమో నర్హ్యదయతకాశఃతస్మిన్నయంపురుషోమనోమయఃఅమృతోహిరణ్మయః *హృదామనీషామనసాభిక్లప్తయపనంవిదురమృతాదైభవన్తి *నచతుషాగృహ్యతేనాపివాచామనసాతువిశుద్ధేన- తథా *ప్రాణస్యప్రాణః *అథ ఖలుప్రాణవప్రజ్ఞాత్వైదంశరీరంపరిగృహ్యాన్థాపయతి *సర్వాణిహవాఞ్మూనిభూతానిప్రాణమేవాభిసంవిశేన్తిప్రాణమభ్యుజ్జహతభిత్వాదిషు. మనోమయత్వం-విశుద్ధేనమనసా గ్రాహ్యత్వం. ప్రాణశరీరత్వం-ప్రాణస్యాహృదారత్వంనియన్తృత్వంచ. ఏవంచసతి *ఏవమతత్త్వైర్హృదయ సతద్భృహ్మైతిబ్రహ్మశబ్దోపిముఖ్యపవభవతి. *అప్రాణోహ్యమనాభితిమనతయన్తంజ్ఞానం, ప్రాణాయత్తాంఘ్రిం, చబ్రహ్మణోనపేదతి.

అథవా *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాస్త్రఉపాసీతేత్యత్రైవోపాసనంవిధీయతే-సర్వాత్మకంబ్రహ్మశాస్త్రస్సన్నపాసీతేతి. *సక్రతుంకుర్వీతేతితస్యైవగుణోపాదానాహ్ని-నువాదః. ఉపాదేయాశ్చగుణామనోమయత్వాదయః. అతస్సర్వాత్మకంబ్రహ్మమనోమయత్వాదిగుణకముపాసీతేతివాక్యాన్తః తస్మాదేవాః కిమిహుబ్రహ్మశబ్దేనప్రత్యగాన్వానిద్విశ్యతే-ఉతపరమాన్వైతి. కింయుక్తం. ప్రత్యగాన్వైతి. మతః. తస్యైవసర్వపదసామానాధికరణ్యనిద్రోహోపపత్తేః.

స్తరోక్తిః. ఉచ్యతే- పూర్వవాక్యేభిర్బ్రహ్మశబ్దానన్వయస్యోపసంహరణ్భిర్బ్రహ్మశబ్దదౌర్భల్యస్యచపూర్వపక్షిణాక్షత్వాన్నతథా తరంవస్తుంయుక్తమితిభావః. మనస్సామాన్యేనసంబంధసామాన్యచరంవాక్యమాహ (మనోమయః ప్రాణశరీరనేతేతి) *అమృతోహిరణ్మయఃఇదంపరమాత్మచరత్వవైశద్యాదౌపాత్రం. మనస్సామాన్యేనసంబంధవిశేషచరంవాక్యమాహ (హృదామనీషేతి) హృదితిభక్తిరుచ్యతే- మనీషేతిదృతిః- *ససంపృతేతిథృతిరూపమస్యనచక్షుషాపశ్యతికశ్యనైసమితిపూర్వాదమేకరూపంపరిత్యాజ్యశక్త్యాచరమాహితాత్మాజ్ఞానస్వరూపంపరిపశ్యతీతిమహాభారతఉక్తత్వాత్. అభిక్లప్తః- గ్రాహ్యః. మనోవిశేష-ఇసంబంధవిశేషవాచికవాక్యమాహ (నచక్షుషేతి) ప్రాణశరీరత్వేనుమిదాహ (తథేతి) ప్రాణస్యప్రాణః - ఆధారః. *సర్వాణిత్వాదివాక్యైప్రాణజ్జన్యయాగికవృత్తావరమాత్మచరత్వంప్రాగుక్తం- ఇదానీమచరమసాసవృత్తాపివరమాత్మచరత్వేనతద్వాక్యముపాత్రం - వైశ్వానరాధికరణన్వాదేనోభయధాపివరమాత్మచరత్వంయుక్తమితిభావః. అత్రవాక్యజాతేప్రతిపన్నంమనోమయాదిశబ్దార్థమాహ (మనోమయత్వమితి) గ్రాహ్యగ్రాహకలక్షణసంబంధవిశేషాభిప్రాయేణమనోమయఇత్వత్వక్రమిత్యర్థః. ప్రాణశరీరశబ్దార్థమాహ (ప్రాణేతి)—— మనోవికారోమనోమయః- సర్వవికారాణాంబ్రహ్మక్షిప్తానత్వాత్బ్రహ్మసామానాధికరణ్యమితిత్వైశ్చిక్తం. తదాహిమనోవికారాన్ముఖ్యఃఫేచ్యాద్యేషాదయోబ్రహ్మేత్వక్తంస్యాత్ - తదయుక్తం - సత్యసంకల్పత్వాది కల్యాణగుణచక్రరణవిరోధాత్, హేయగుణవిశేషాణాముపాస్యత్వానుపపత్తే, శ్చ. ఉక్తంహి *యథా క్రతుర్శక్తిలోకేపురుషోపవతతథత్వేవేత్యపవతీతి- అతోహేయగుణాపత్తిరేవఫలంస్యాత్. ప్రాణప్రేర్యంశరీరమస్యేత్యర్థశ్చేత్ప్రాణశబ్దేనప్రాణసంబంధ్యభిధానంజ్ఞప్తంస్యాత్. ప్రాణశ్చశరీరంచాస్యేతిసమాసోనఘటతే. ప్రాణశ్చరీరేయస్యేతివ్యాధికరణబహువ్రీహిశ్చక్తిః. అతోయథోక్తపిపార్థభిప్రాయః.—— ఉపసంహరస్సార్వభూమాహ (ఏవంచేతి) మనఃప్రభృతినిషేధవార్యాధ్యముక్తార్థాదిరుద్ధమాహ (అప్రాణఇతి) గ్రాహ్యగ్రాహకభావనియన్తృనియామ్యత్వాదిరూపసంబంధవిశేషవిధేయః- ఉపకరఃకాశకరపిత్తలక్షణసంబంధవిశేషనిషేధ్యఇత్యభిప్రాయః.

అధస్వాభిమతార్థయోజనాంకర్తృకారణతే (అథవేతి) పూర్వస్వాంయోజనాయాంసూత్రైప్రతిజ్ఞావాక్యస్యాధ్యాపార్యత్వా, దుశక్రమోచసంహరణత బ్రహ్మశబ్దైకవిషయత్వప్రతిపిష్టారస్యేనభిన్నవిషయత్వప్రతిపిష్టపూర్వకపూర్వపక్షేనువయేనాధికరణానారహ్యత్, శ్రవణమనసాభ్యామేవనిష్ఠాద్యాయాశాన్వైరుపాసననిష్ఠాదకత్వస్య *ఏవంవిచ్ఛాన్తఇతిశ్రుతినిధత్వా, దస్యత్రాపిశాస్త్ర్యపాయత్వేనోపాసనవిధానాదర్శనాత్, శాస్త్రశబ్దస్యకానికామపరత్వాస్వార్సార్సార్, వృత్త్యనురౌధా, చేయమేవయోజనాసముచితేతిభావః. (అత్రైవోపాసనంవిధీయతఇతి) అత్రశాస్త్ర్యపాయోపాసనం- ఉత్తరత్రమోక్షోపాయోపాసనమితినిాయమర్థః- అపిత్వత్రైవమోక్షార్థోపాసనంవిధీయతఇత్యర్థః. శాస్త్రశబ్దార్థంస్వరసతోపదన్వాక్యాన్తమాహ (సర్వాత్మకమితి) సత్వాశంసాయాంక్షణహవిహితోయమితిభావః. తస్మి *సక్రతుంకుర్వీతేతికిముచ్చరభిప్రాయాహ (సక్రతుమితి) కేపురస్యధేయాగుణాభిప్రాయాహ (ఉపాదేయాశ్చేతి) ఉపాదేయాః- విధేయాః. యథా *అగ్నిమూత్రంబుపూతిపూమేవిహితే *దధాబుజుపూతీత్యత్రదధోపూమసాధనత్వమాత్రంవిధేయం-బుపూతీత్యనువాదః-తద్వదితి. ననూపాసనవిధేయత్వవిశిష్టసర్వాత్మకత్వగుణావరోధాన్మనోమయత్వాదీనాంపాస్యాకారత్వమితిచేన్న- సర్వాత్మకత్వస్యోపాసనవిధివాక్యత్వత్వాభావత్. తజ్జత్వతల్లర్పితదనత్వైస్సర్వమిదంబ్రహ్మభిల్లితిప్రసిద్ధపన్నిదేశ ఉపాసనవిధ్యేకవాక్యత్వంనివారయతి- నహ్యుపాసీతభిల్లితిప్రసిద్ధపన్నిదేశవచనవ్యక్తిగ్లుటతే. వాక్యాన్తమాహ (అత్రఇతి). ఏవమేకవిషయత్వముజ్జేక్యత్వైవపూర్వపక్షనిర్ధానైదర్శయితుంసంశయమాహ (తతేతి) తత్ర - ఏకవిషయత్వేనీధ్యై. కిమత్రాపాస్యతయానిధిప్రజీవః- ఉతపరమాన్వైతివిషయః. తదగ్ధంకింబ్రహ్మశబ్దోజీవపరః- ఉతపరమాత్మపరః. తదగ్ధంకింబ్రహ్మశబ్దకర్తృత్వవ్యవధేశాదయోముఖ్యాః-ఉతనేతి. తదగ్ధమణీయన్తవ్యవధేశఃకింముఖ్యత్వవిరోధి- ఉతన. తదగ్ధమణీయన్తవ్యాఖ్యయన్తవ్యాఖ్యకింసాధికరణ్యధావికంకిమాపాధికమితి. యథా 2.1యన్తవ్యం

సర్వశబ్దనిర్దిష్టంహి బ్రహ్మదిస్తమ్యపర్యంతంకృత్సంజగత్ - బ్రహ్మవిభావశ్చప్రత్యగాత్మనానాద్యవిద్యామూలకత్వవిశేషోపాధికోవిద్యతవ- పరస్యతుబ్రహ్మణస్సర్వజ్ఞస్యసర్వశతైరపహతపాస్తనానిరస్తసమస్తాపిద్యావిదోషగన్ధస్యసమస్తహేయాకరసర్వభావోనాపవద్యతే. ప్రత్యగాత్మస్యపిక్వచిత్వావిద్యుచ్చైశ్చిప్రయశ్చతే. అతవపవరమాత్మావరంబ్రహ్మతివరమేశ్వరస్యకృత్వచిత్వవిశేషణోనిదైశః. ప్రత్యగాత్మస్యస్వనిష్టపాధేర్బ్రహ్మత్వంచవిద్యతే - *సచానన్తాయకల్పతథిత్రుతేః. అవిమషస్తవ్యైవకత్వనిమిత్తత్వాజ్ఞగజ్జన్తస్థితిలయానాం *తజ్జలానితిహేతునిదైశోప్యవపద్యతే. తదయమర్థః - అయంజీవాత్మాస్యతోపరిచ్ఛిన్నస్వరూపత్వేనబ్రహ్మభూతస్సన్నాద్యవిద్యయా దేవతీర్యజ్ఞనుష్యస్థావరాత్సనానావతిష్ఠతఇతి.....

అస్తప్రతివిధీయతే (సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్) సర్వత్ర - *సర్వంఖల్విదమితినిర్దిష్టేసర్వస్త్రిజగత్ బ్రహ్మశబ్దేనతదాత్మతయావిధీయమానంపరంబ్రహ్మవ-నప్రత్యగాత్మా. కుతః. (ప్రసిద్ధోపదేశాత్)తజ్జలానిహేతుతస్సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతిప్రసిద్ధవచుపదేశాత్. బ్రహ్మణోజాతత్వాద్బ్రహ్మణీనత్వాద్బ్రహ్మణీనజీవనత్వాద్బ్రహ్మణోర్బ్రహ్మత్వకంసర్వంఖల్విదంజగదిత్యుక్తేయస్తాజ్ఞగజ్జన్తస్థితిలయావేదాదైషుప్రసిద్ధాస్తదేవాస్త్రబ్రహ్మితిప్రతీయతే. తచ్చపరమేవబ్రహ్మ-తథాహి-*యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతేయేనజాతానిజీవంతియత్ప్రియస్త్యభిసంవిశేషితద్విజ్ఞానస్వతద్బ్రహ్మత్వపక్రమ్య*ఆనన్దోబ్రహ్మతివ్యజానాత్ ఆనన్దాధ్యేవఖల్విమానిభూతానిజాయంతే ఇత్యాదినాపూర్వానువాకప్రతిపాదితానపధికాతిశయానన్దయోగినోవిపశ్యేతఃపరస్తాద్బ్రహ్మణిపవ జగదుత్పత్తిస్థితిలయానిర్దిశ్యంతే - తథా-*సకారణంకరణాధిపాధిపోనచాస్యకల్పిజ్జనితానచాధిపతికరణాధిపస్యజీవస్యాధిపఃపరంబ్రహ్మైవకారణంవ్యపదిశ్యతే-ఏవంసర్వత్రపరవ్యైవబ్రహ్మణఃకారణత్వంప్రసిద్ధం. అతఃపరబ్రహ్మణోజాతత్వాద్వైకప్రలీనత్వాత్తేనప్రాణనాత్తదాత్మకతయాతాదాత్మ్యముపపన్నం.

స్వాభావికం, జ్యోయస్తమస్యధానిర్ధం, తదాఽఽఽయస్తస్య బ్రహ్మశబ్దాదిముఖ్యతావిరోధితేన బ్రహ్మశబ్దస్యజీవపరత్వాదుపాస్యతయానిర్దిష్టజీవఇతిపూర్వపక్షితిః. యదాఽఽయస్తమాపాధికం, జ్యోయస్తస్యస్వాభావికం, తదాఽఽయస్తవ్యపదేశస్యబ్రహ్మశబ్దాదిముఖ్యతావిరోధిత్యాభావేన ప్రకృతజ్ఞప్రపరమాత్మపరత్వే నా త్రాపాస్యతయానిర్దిష్టపరమాత్మేతిస్థానైశ్చలభిభావః. హేతుంవివృణోతి (సర్వశబ్దేతి) తంకిమిత్వవేత్తేయాంజీవస్యసామాన్యధికరణ్యోపపత్తిమాహ (బ్రహ్మాదీని) బ్రహ్మాదిభావః- చతుర్ముఖాదిభావః. (అనాదీని) అహితకర్తృత్వాదనహేతురవిద్యా- తద్భుతకర్తృత్వవిజ్ఞానాదిసాధనయాచనాదిః. తస్యైవేత్యవధారణమచితాంపరస్యసర్వభావానుపపత్తింవివృణోతి (ఛరస్యేతి) సర్వజ్ఞత్వాద్దేయంజానాతి - సర్వశక్తిత్వాద్వివారయతుంశక్నోతి - నచజ్ఞానశక్త్యైస్సంకోచః - అవిద్యామూలకర్తృవిరహాత్ - అతోనసర్వభావః సంభవతీతిభావః. బ్రహ్మశబ్దకథమిత్వత్రాహ (ప్రత్యగితి) తదపహదయతి (అతఏవేతి) పరమాత్మేతిదప్తానతయోక్తం-యథా ఆత్మశబ్దోజీవేశ్వరసాధారణః- తద్వత్ బ్రహ్మశబ్దఇతిభావః. త్రిపాద్యాంపరబ్రహ్మభూతగమేనవాక్యవిశేషవిచారపరత్వాదత్ర పూర్వపక్షిణంపరమేశ్వరాభ్యుపగమవాదకపపన్నః. ఆత్మశబ్దస్యసాధారణ్యంయోక్తం - ప్రవృత్తిమితిత్రసాధారణ్యోత్ - ఆప్నోతీతిపాతవ్యవృత్తిః - జగద్దేహంవ్యాప్నోతీతి- ఏవముఖంసాధారణంబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తిమితిత్వ కవ్యమిత్వత్రాహ (ప్రత్యగాత్మనశ్చేతి) కథంజన్మాదికారణత్వంహేతురయోచ్యతే - హేతునిర్దిష్టహిపూర్వప్రసిద్ధిపేక్షః - ప్రసిద్ధిశ్చపరమాత్మవిషయేత్వక్రమిత్వత్రాహ (అవిమషఇతి) జన్మాదిహేతుత్వంబద్ధస్య - బ్రహ్మత్వంతుకుద్ధస్య. తస్యసర్వశబ్దసామాన్యధికరణ్యంకథంఘటకత్వత్రాహ (తదయమర్థఇతి)

సిద్ధాంతమాహ (అత్రేతి)యథా *అస్తస్తవ్యోపదేశాదిత్యస్తశ్చబ్దః ప్రతిజ్ఞాపరః - ఏవంసర్వత్రేతిమాత్రపదంప్రతిజ్ఞాపరమిత్వాహ (సర్వత్రేతి) తదేవపదంవ్యాచక్షే (సర్వమితి) సర్వత్రేతిపదంనవాచకవేదాననపరం - అపితువాచ్యజగత్పరమిత్వర్థః. నాశబ్దమితివాగేరభివాచిన్యఇతివాపూర్వసాదాదయవత్తే-అతఃపర్యవసానలబ్ధంప్రతిజ్ఞాపదంపరంబ్రహ్మైవేతి. *నశావీరభిత్వత్వవ్యక్తమాణమనసంధాయాహ (నప్రత్యగాత్మేతి) ప్రసిద్ధోపదేశాదితవంవ్యాచక్షే (తజ్జేతి) జగజ్జన్తస్థితిలయానాంతక్రృతతాదాత్మ్యస్యప్రసిద్ధత్వేనోపదేశాదిత్యర్థః. ఇతిశబ్దేనహేతురయోక్తత్వాజ్ఞానాదీనాంప్రసిద్ధత్వం. ప్రమాణనిర్దేశ్యవహిహేతుతా. తత్క్రృతతాదాత్మ్యస్యప్రసిద్ధత్వం- ఖలునానిధం. తత్స్వప్నయతి (బ్రహ్మణఇతి) కారణత్వనిబద్ధతాదాత్మ్యస్యచాత్రప్రసిద్ధత్వేనోపదేశఃఫలితః. ప్రసిద్ధత్వమస్తు- తథాకిమిత్వత్రాహ (తచ్చేతి) ప్రసిద్ధిందర్శయతి (తథాహితి) *యతోవాఇమానితివాక్యస్యజీవవిషయత్వవ్యాప్త్యర్థమాహ (ఆనన్దోబ్రహ్మితి) ఆనన్దశబ్దస్యానన్దమయపరత్వవ్యక్తికరణాయాహ (పూర్వానువాకేతి) వాక్యాన్తరమాహ (తథేతి) వాక్యాన్తరాణామభ్యుత్తార్థపరత్వాత్తేషుపితప్రసిద్ధిమాహ (ఏవమితి) శ్రుత్యన్తరేషుపిజన్మాదిహేతుత్వకృతతాదాత్మ్యమప్యర్థనిర్ధమిత్వాహ (అతఇతి) (తదాత్మకతయాతాదాత్మ్యమితి) తదాత్మకతయేతి శ్రుత్యన్తరవిషయం- తజ్జత్వతదనత్వతల్లత్వేనః శ్రుత్యన్తరేమతదాత్మకత్వేనోపపదనాదిహ ప్రతిపన్నమపితాదాత్మ్యముపపన్నమిత్వర్థః. చిదవిద్విలక్షణస్య కథంతాదాత్మ్యోపపత్తి రిత్వత్రాహ

అతస్సర్వప్రకారం సర్వశరీరంసర్వాత్మభూతంపరంబ్రహ్మశాస్త్రోభూత్వోపాసీతేతిశ్రుతిరేవపరస్యబ్రహ్మణ
సర్వాత్మకత్వముపపాద్యతస్యోపాసనముపదిశతి- పరంబ్రహ్మహికారణావస్థంకార్యావస్థంసూక్ష్మస్థూలవిద
విద్యస్తశరీరతయాసర్వదాసర్వాత్మభూతం. ఏవమ్భూతతాదాత్మ్యస్యప్రతిపాదనేపరస్యబ్రహ్మణస్సకలహే
యప్రత్యసీకకల్యాణగుణాకరత్వంనవిరుద్ధ్యతే- ప్రకారభూతశరీరగతానాందోషాణాంప్రకారిణ్యాత్మస్యప్రస
క్లాత్ - ప్రత్యుత్సరతిశయైశ్వర్యాపాదనేనగుణాయైవభవతీతిసూర్వమేవోక్తం. యమక్తంజీవస్యసర్వతాదా
త్మ్యముపపద్యతేఇతి- తదసత్ - జీవానాంప్రతిశరీరంభిన్నానామనోస్యతాదాత్మ్యాసమ్భవాత్. ముక్తస్యా
ప్యసవచ్చిన్నస్వరూపస్యాపిజగత్తాదాత్మ్యంజగజ్జన్మస్థితిప్రళయకారణత్వనిమిత్తంసమ్భవతీతి జగదాత్మ్యాపా
రవద్దమిత్యత్రవత్స్యతే. జీవకర్మనిమిత్తత్వాజ్జగజ్జన్మస్థితిలయానాంసపవకారణమిత్యపినసాధీయః - తత్కర్మని
మిత్తత్వేవీశ్వరస్యైవజగత్కారణత్వాత్. అతః పరమాత్మైవాప్రబ్రహ్మశబ్దాభిధేయః. ఇమమేవసూత్రార్థ
మభియుక్తాబహుమన్వతే-యథాహవృత్తికారః సర్వంభవ్యితిసర్వాత్మాబ్రహ్మేశఇతి.

౨॥ సూ. వివక్షితగుణోపపత్తైశ్చ॥ వివక్షితా వత్సమాణాశ్చగుణాః పరమాత్మస్యేవోపపద్యంతే
*మనోమయఃప్రాణశరీరోభారూపస్సత్యసజ్జలృప్తాకాశాత్సర్వకర్మాసర్వకామసర్వకర్మసర్వరససర్వ
మిదమభ్యాత్మోవాక్యనాదరఇతి. మనోమయః పరిశుద్ధనమనసైకేనగ్రాహ్యః. వివేకవిమోకాదిసాధనసప్తకా
నుగృహీతపరమాత్మోపాసననిర్మలీకృతేనహిమనసాగృహ్యతే. అనేన హేయప్రత్యసీకకల్యాణేకతానతయా
సకలేతరవిలక్షణస్వరూపతోచ్యతే- మలినమనోభిర్మలినానామేవగ్రాహ్యత్వాత్. ప్రాణశరీరః-జగతిసర్వే
షాం ప్రాణానాంధారకః. ప్రాణోయస్యశరీరం-ఆధేయంవిధేయంశేషభూతంచసప్రాణశరీరః. ఆధేయ
త్వవిధేయత్వశేషత్వానిశరీరశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యుపపాదయమ్యతే. భారూపః-

(అతస్సర్వేతి) సర్వాత్మశబ్దవైశద్యాయసర్వశరీరమిత్యుక్తం. అకృత్యధికరణన్యాయేనప్రకారపర్యవర్తితానాశిద్ధ్యర్థమాహ (సర్వప్రకారమితి) శ్రు
తిరేవ- సర్వంభవ్యిత్వాదిశ్రుతిరేవ. ఉపపాద్య- సజ్జలృప్తంశేనకార్యకారణభావేనశరీరాత్మభావేనచోపపాద్యేత్వర్థః. తత్రహ్యస్త్రయామిరూ
పేణకృతస్యప్రాణసస్యశరీరాత్మభావాపేక్షత్వాత్తేనచతథోపపాదితంభవతి. స్థితిదశాయాంహిశరీరాత్మభావః- ప్రశయావస్థాయాంచ ముచితమేవా
ద్విరీయమిదమర్థభేదశూన్యత్వాన్నశరీరాత్మభావసిద్ధిరీత్యత్రాహ (పరంబ్రహ్మహితి) స్థితోశరీరాత్మభావోపపాదనాదుభయిజ్ఞకస్యబ్రహ్మణఃకార
ణావస్థాయామపివిశిష్టత్వమన్విధేయంశ్రుత్యనైకకణ్ఠోక్తంచేత్వభిప్రాయః. సర్వదావిశిష్టంచేత్కార్యకారణావస్థాకోభేదభిశక్త్యాపహరాయ
సూక్ష్మస్థూలవిదవిద్యస్తశరీరయేత్వ్యుక్తం. తతఃకిముభయిజ్ఞకత్వస్యేత్యత్రాహ (ఏవంభూతేతి) జీవస్యైవసర్వతాదాత్మ్యంప్రార్థనమీశోక్తమ
నూద్యరూపయతి (యదాత్మమిత్వాదిసా) ముక్తస్యతత్వంభవతీత్యత్రాహ (ముక్తస్యేతి) జగజ్జన్మస్థితిప్రళయకారణత్వనిమిత్తమితిబహువ్రీహిః-
కారణత్వప్రయుక్తమిత్వర్థః. జీవస్యకర్మదావారణత్వమనూద్యరూపయతి (జీవకర్మాది) (తత్కర్మనిమిత్తత్వేవీతి) సహకర్మజగత్కర్మరూ
పనిమిత్తముపపాదనంచ- ఉభయమిశ్వరీరపవ- కర్మచుకేవలంవైషమ్యహేతుః- యథాఘటాదినిర్మాణస్యభోక్తృకర్మనిమిత్తత్వేవీతిభోక్తృకర్మణాంస
కర్మత్వముపపాదనంపాశులాలపుత్తినిర్మణోపపాదనభయం. సచ సజ్జలృప్తత్రతచ్ఛబ్దస్యకర్మ- వాఃత్వం- లతోగజగజ్జగత్కారణత్వకర్మం
తాదాత్మ్యమస్తీత్యభిప్రాయః. సూత్రార్థముపసంహరతి (అరణ్యం) ద్విరీయయోజనోక్తార్థనైవసాంప్రదాయకత్వమాహ (ఇమమేవేతి) స
ర్వంభవ్యిత్వాదిసాశ్చసర్వాత్మరయోక్తంబ్రహ్మచేశః- పరమాత్మైత్యర్థః.....

౩॥ సూ. వివక్షితగుణోపపత్తైశ్చ॥ వివక్షితత్వం- వస్తుమిచ్ఛానిదయత్వం. అపారుషేయనాకస్య ప్రతిపాద్యగుణానాం
పురుషేచ్ఛాపూర్వకత్వాదాగాత్ కథంవివక్షితత్వమితిశక్తాయాంవివక్షితపదంవ్యాచక్షే (వద్యమాణాఇతి) వివక్షితానామేవవద్యమాణత్వాద్వివ
క్షితశబ్దేనవద్యమాణత్వంఅత్యంతభిన్నం. సర్వంభవ్యితిప్రధమవాక్యాపేక్షయావత్సమాణంహ్యనప్రవార్యగతగుణజాతం. నిఘనవాక్యవిరోధప
రిహరాయసామాన్యంమనోమయశబ్దంవిశేషవాక్యానుగుణంవ్యాచక్షే (మనోమయఇతి) (పరిశుద్ధనమనసైకేనీతి) సజ్జలృప్తయోభయభవ
వహారణగర్భిత్యేకశబ్దస్యభావః. తచ్చ సనచతుష్యుక్తేనాపిపాచామనసాశుభిశ్చనేతిశ్రుత్యానుగుణ్యాత్. రదివృణోతి (వివేకేతి) ఫలితార్థ
మాహ (అనేనీతి) కుతభిత్వత్రాహ (మలినేతి) మలినమనోగ్రాహ్యత్వంహేయార్హత్వవ్యాపకం - అతోవ్యాపకసమ్యక్త్యావ్యాప్యనివృత్తిరిత్యుభ
యిజ్ఞకత్వసిద్ధిరితిభావః. ముక్తస్యాపివిశిష్టమనోగ్రాహ్యత్వంసంభవతి- ముక్తంస్యాతస్యైవగృహ్యతీతే మనోమయత్వం- బ్రహ్మపర్యవర్తితేవ
ద్విజ్ఞకస్యబ్రహ్మణవివక్షితమనోగ్రాహ్యత్వమితి. ప్రాణశరీరశబ్దంవ్యాచక్షే (జగతితి) ప్రాణశరీరశబ్దేనప్రాణధారకత్వంకథమవగమ్యతభిత్వ
త్రాహ (ప్రాణోయస్యేతి) శరీరత్వేనతికథమాధేయత్వాదికమిత్యత్రాహ (అధేయత్వేతి) (భారూపఇతి) జ్ఞానస్వరూపభిత్వర్థఃప్రస్థితిః- రూ
పశబ్దోపాధర్మవాచీ- భావశబ్దోపాధిప్రసరః. దీప్తిధర్మకత్వంవిగ్రహద్వారకం- ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్ సమస్తవర్ణమిత్వాదిశ్రుత్యైకార్థ్యాత్ ఇ

భాస్వరరూపః. అప్రాకృతస్వాసాధారణనిరతిశయకల్యాణవివక్షరూపత్వేననిరతిశయదీప్తియుక్తత్యత్యర్థః. సత్వసజ్జ-ల్పః- అప్రతిహతసజ్జ-ల్పః. ఆకాశాత్మా-ఆకాశవత్సూక్ష్మస్వచ్ఛస్వరూపః. సకలేతరకారణభూతస్యాకాశస్వాప్యస్త్యభూతభితివాఆకాశాత్మా. స్వయంచప్రకాశతే అన్యాసపిప్రకాశయతీతివా ఆకాశాత్మా. శర్వక- గ్నా - క్రియత్యతికర్తృ. సర్వంజగద్యస్యకర్తృఅసౌసర్వక- గ్నా. సర్వావాక్రియాయస్యాసౌసర్వక- గ్నా. సర్వకామః - కామ్యవృత్తికామాః - భోగ్యభోగోపకరణాదయః. తేపరిశుద్ధాఃసర్వవిధాస్తస్యసత్తీత్యర్థః. సర్వగ- గ్నః- సర్వర- సః- *అశబ్దమస్పర్శమిత్యాదినాప్రాకృతగర్భరసాదినిషేధాదప్రాకృతాస్వాసాధారణానిరవద్యానిరతిశయాఃకల్యాణాస్వభోగ్యభూతాస్సర్వవిధాగర్భరసాస్తస్యసత్తీత్యర్థః. సర్వమిదమభ్యాక్షః- ఉక్తంసంపర్యవ్రంసర్వమిదంకల్యాణగుణజాతం స్వీకృతవాక్. అభ్యాక్షత్యతి భుక్తాబ్రాహ్మణాభితివత్-ర్థరిక్షఃప్రతిపక్షవ్యతిః. అవాకీ- వాకః-ఉక్తిః. సోస్యనాస్తీత్యవాకీ. కుతభిత్వాహలనాదరభితి- అవాప్తసమస్తకామత్వేనాదర్తవ్యాభావాదాదరహితః. అతపవలవాకీ-అజల్పాకః. పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాన్మృష్యాదిప్రమృషవర్యస్తంనిఖిలంజగత్సృజీకృత్యజోషమాసీనభిత్వర్థః. తపతేవివక్షితాగుణాఃపరమాత్మన్యేవోపపద్యంతే.

౩॥ సూ. +శ్లో॥ అనుపపత్తైస్తునశారీరః॥ శ్లో॥ తమిమంగుణసాగరంపర్యాలోచయతాం ఖద్యోతకల్పస్యశరీరసమ్బంధనిబంధనాపరిమితమఃఖసమ్బంధయోగ్యస్య బంధముక్తావస్థస్యజీవస్యప్రస్తుతగుణలేతసమ్బంధగ్రాహిణోపపద్యత్యతి నాప్రికప్రకరణేశారీరపరిగ్రహశబ్దాజాయత్యభిత్వర్థః.

త్యభిప్రాయేణాహ (భాస్వరరూపభితి) తద్వివక్షణాతి (అప్రాకృతేతి) (సూక్ష్మస్వచ్ఛస్వరూపభితి) సూక్ష్మత్వం- వ్యాప్త్యర్థత్వం. స్వచ్ఛత్వం- నిర్మలత్వం. సకలేతరకారణభూతస్యాకాశస్వేత్యనేన *ఆకాశవివక్షణోచంచప్రాతంచేతివాక్యంస్తూరితం- *అక్షరమమృతాస్త్యతేతిత్యధికరణన్యాయాదాకాశశబ్దఃప్రకృతివాచీతిభావః. అన్యాసపిప్రకాశయతి- స్వస్వైప్రకాశయతీత్యర్థః. (సర్వావాక్రియేతి) తాకికవైదికసకలక్రియాశాంసద్వారకకరా-2-పా. యద్వా-సర్వవైదికక్రియా-అరాధనంయస్యసర్వక్రియభిత్వర్థః. ఇచ్ఛాబాహుళ్యవ్యాప్త్యర్థంసర్వకామపదంవ్యాచక్షే. (కామ్యవృత్తి) భోగ్యభోగోపకరణాదీనాంప్రాకృతత్వవ్యాప్త్యర్థమహ (తేపరిశుద్ధాభితి) అప్రాకృతాభిత్వర్థః. సత్వకామపదైకాధ్యాదిత్యభిప్రాయః. (సర్వగ- గ్నత్వాది) రూపస్పర్శాదినిషేధపరవాక్యాన్తరాజామపిమల్యన్యాయత్వద్యోతనాగ్లదిశబ్దః. గర్భరసాదీనామవ్యవధానేనస్వరూపాన్యాయిత్యాభావాత్ సద్వారకత్వేనప్రాకృతానాంపుధివ్యాదిగతగర్భరసాదీనాంహేయత్వేనకల్యాణగుణప్రకరణవిరోధాత్ *భారూపభితివివక్షిగ్రహస్యప్రకృతత్వాచ్చప్రాకృతదేహద్వారకగర్భరసాదినిభిత్వర్థః. *తంబ్రహ్మగ- గ్నఃప్రవిశతిబ్రహ్మరసఃప్రవిశతితి ముక్తాత్మనిసామ్యావన్నేబ్రహ్మగర్భరసప్రవేశవ్యవదేశ్యాస్యార్థస్వీకృత్యుక్తిః. (సర్వమిదమితి) జగతోపిసర్వకర్తృదిగుణాన్తర్భావాత్ గుణపరంతద్వ్యాఖ్యాతం. *అభ్యాక్షత్యత్యత్రస్వీకరణరూపగుణవిధిః. ననునాయమాదికర్తృత్వ- గుణగణాదాసస్యనిత్యత్వాత్. నచాభ్యాదదాతిర్భిత్వర్థః- స్వీకరణార్థత్వాత్. నామ్యకర్తృకః- సర్వమిదమితి శ్రవణాత్. నచశిష్టాదివ్యవస్థావ్యతి- అపరితత్వాత్. తత్క- గ్నంకర్తృత్వ- *తయోరేవత్యత్యత్యభిధాభితిభావార్థానిరేవహితత్వరణిత్వత్రాహ (భుక్తాభితి) ప్రయత్నానుశాసనత్వాత్ వ్యాకరణశాస్త్రస్య- యథాప్రయోగమనుశాసనంకార్యం - నతుయథానుశాసనంప్రయోగాన్యథాకరణమితిభావః. యేతుభుక్తాబ్రాహ్మణాభిత్వత్రమత్సర్వీయాకారప్రశ్నమిచ్చన్తి- తేషాంభుక్తశబ్దస్యార్థాదిగణాన్తర్భావకల్పనం, అకారప్రశ్నావనిమిత్తత్రగౌరవంపశ్యతోక్తంకర్తృతి. కర్తృగర్భతయాప్రయోగపహిభుక్తాదీనామాకృతిగణాన్తర్భావకల్పననిమిత్తం - తేవైవకర్తృగర్భత్వంక్తప్రత్యయస్యకల్పితాం- కిమశ్రూయమాణాకారప్రశ్నావేతిభావః. యద్వా-కర్తృప్రతీతిఃప్రతిపత్తిః. సాయథాభుక్తాబ్రాహ్మణాభిత్వత్రప్రతిపాద్యతే- నిరూప్యతే- ఏవమత్రాసినిర్వోధవ్యేత్యర్థః. (సోస్యనాస్తీత్యవాకీతి) ఫలితార్థకథనమేతత్. వాకః- ఉక్తిః. అవాకీ- తదభావః. అవాకో-2-స్యాస్తీత్యవాకశబ్దాత్తద్భిత్వప్రత్యయః. యద్వా-వాకీనభవతీత్యవాకీ. కుతభిత్వాహ- కుతభిత్వత్రాహేత్యర్థః. అవాకత్వంవాక్సమర్థ్యాభావాదితిశబ్దావ్యాప్త్యర్థమనాదరభితిపదమితిభావః. తదపపదయతి (అవాప్తేతి) అనావిత్వస్యతత్ఫలతామహ (అతపవేతి) నిషేధ్యావాకోహేయరూపభితిదర్శయతి (అజల్పాకభితి) సామేక్షత్వనిబంధనపహుప్రలాపోనిషేధ్యః- నతువాక్సమర్థ్యవిరహాభిత్వర్థః. పదద్వయప్రతిపాద్యోయమేకోగుణభిత్వాహ (పరిపూర్ణైతి) సూత్రార్థముచసంహరతి (తపిత్యతి)

ఏవమన్వయఉక్తిః. కథంపరమాత్మన్యేవేత్యవధారణసిద్ధిః-ముక్తేపిహ్యేతేగుణాశ్చక్షునీయాభిత్వపేక్షాయాంపూర్వసూత్రాన్తాన్వయభేదేవ్యతిరేకమాహ.

౩॥ సూ. +శ్లో॥ అనుపపత్తైస్తునశారీరః॥ శ్లో॥ శారీరశబ్దేనముక్తావస్థస్యాపిక్రాడీకారోపపాదకోయోగ్యశబ్దః. అనుపపత్తైస్తునేతరభితివక్తవ్యేమిముక్తావస్థజీవస్యప్రతిపాద్యత్వానుపపత్తిస్ఫీరణార్థంశారీరశబ్దనిర్దేశభితిభావః. బద్ధోపాదాసంద్యమైస్తతయా- యథానిగ్రాహ్యస్యనిగ్రాహకస్వరూపైక్యానుపపత్తిః- తథా-2-నుగ్రాహ్యస్యాస్యనుగ్రాహకస్వరూపైక్యానుపపత్తిరిత్యభిప్రాయః. ప్రస్తుతగుణానుపపత్తిఃప్రతిగుణమను

౪॥ సూ. శ్లోక కర్తృక ర్తృవ్యపదేశాచ్చ॥ శ్లోకః * ఏతమితఃప్రత్యాభిసంఘాతాస్తీతిప్రాప్యత
యావరంబ్రహ్మవ్యపదిశ్యతే-ప్రాప్తృతయాచజీవః. అతః ప్రాప్తజీవఉపాసకః-ప్రాప్యంపరంబ్రహ్మ
పాస్యమితిప్రాప్తరన్యదేవేదమితివిజ్ఞాయతే.

౫॥ సూ. శ్లోక శబ్దవిశేషాత్॥ శ్లోకః * ఏషమతత్త్వాదస్త్యదయితశారీరప్రత్యనిర్దిష్టః-ఉపాస్య
స్తుప్రథమయా. ఏవంసమానప్రకరణేవాజినాంచత్రుతాశబ్దవిశేషశ్చూరియతేజీవపరయోః- యథా * వ్రీహి
ర్వాయవోవాశ్యామాకోవాశ్యామాకతజ్జులోవాపవ మయమస్తరాత్కౌపురుషోహిరణ్మయో యథాజ్యోతిర
ధూమమితి. అత్ర * అస్తరాత్కన్దితిసప్తమ్యదైవశారీరోనిర్దిశ్యతే - * పురుషోహిరణ్మయితీప్రథమయోపా
స్యః- అతఃపరవోపాస్యః.....

సద్దేయా. ఉపాస్యలోచయతాంశక్లానజాయతఇత్యన్వయః. సముక్తపరిగ్రహశక్లాపేత్వస్యథానిర్దిష్టః-కింతుపేత్వసిద్ధిరేవేతి-తుశబ్దాభిప్రాయఇత్యా
శయవతోక్తంకారీరపరిగ్రహశక్లానజాయతఇతి. — * అనుపపత్తేస్తునశారీరఇత్వత్రయదుక్తంపరైః-జీవపరయోరైక్యాజ్జీవధర్మైఃపరస్యవిభి
త్వానుసంధానోపపత్తిశ్చే-తదనన్యత్వాదేవపరమాత్మధర్మాస్సత్యసంకల్పత్వాదయోపిజీవఉపదన్వైతఇతిశక్లానిరాసార్థమిదంసూత్రం. అతోప్యగత
భర్తారధిస్థానంవిశేష్యతే-యథాసర్వగతభిషణత్వాదినాతదధిస్థానం. సచాధిస్థానధర్మారోప్యంవిశేష్యతే-యథారజ్జుత్వేనసర్వః. అతోబేవభర్తానో
మయత్వాదిభిఃపరమాత్మనోవిశేష్యత్వంయుక్తం- సతుపరమాత్మధర్మైఃసత్యసంకల్పత్వాదిభిర్జీవస్యవిశేష్యత్వమితిసూత్రార్థఇతి. తదయుక్తం- సర్వా
దివ్యావర్తకరజ్జుత్వాదిభర్తాప్రతీతౌసర్వాదిభర్తాభూరభిషణత్వాదిభిరధిస్థానస్యవిశేషణాయోగాత్. ఇహచజీవవ్యావర్తకాస్సత్యసంకల్పత్వాదయః
ప్రతీయంతే-అతోఽధ్యవ్రజేపరమైఃపరమాత్మనోవిశేష్యత్వమయుక్తం. మనోమయత్వాదిభిఃసత్యసంకల్పత్వాదిభిఃపరైర్వస్తుమాత్రంలక్ష్యతఇతిచ
త్త్వి-వివక్షితగుణాపవత్రైశ్చేతిప్రార్థనూత్రంవిరుధ్యతే-ఉభయవిభగజ్ఞానాంఅవివక్షితత్వంసూత్రకారాభివృత్తంచేత్ * అనుపపత్తేస్తునశారీరఇతివద
నుపపత్తేస్తునేశ్వరఇతిచసూత్రంవక్తవ్యం- వస్తుమాత్రవివక్షేయాంజీవధర్మాణామివేశ్వరధర్మాణామప్యుపపత్త్యవిశేషాత్. అతఃశ్వరధర్మభుతా
త్వర్యమవగమ్యతే- అతస్మైప్రతీయమానేషురజ్జుర్భిషణత్వాదినేవమనోమయత్వాదినాపరమాత్మనోవిశేష్యత్వమనుపపన్నం. మనోమయత్వాదికంస
జీవాసాధారణమితిచేత్. కింమనోమయాదిపరైర్భగః ప్రాణాద్యధీనజ్ఞానప్రవృత్తిత్వంవివక్షితం- ఉతవిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వప్రాణకరీరకత్వాదికం.
ప్రథమజీవాసాధారణత్వాన్మనోమయత్వాదిభిఃపరమాత్మనోవిశేష్యత్వానుపపత్తిర్నిర్దిష్టమితిచేత్- ఉతవిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వప్రాణకరీరకత్వాదికం.
పృథగతభర్తారధిస్థానస్యవిశేష్యత్వసంభవయాపన్యాయావిషయత్వంవాక్యస్యాసాత్. కించ - నిత్యస్యజీవస్యపరస్మిన్నారోపితత్వాభావాదేవ-క్షన్యా
యఃసుతరామిహానసంగచ్ఛతే. తస్మాత్పరోక్తసూత్రార్థోఽనుపపన్నః.

అథపరమసాధ్యపేతుమాహ.

౪॥ సూ. శ్లోక కర్తృక ర్తృవ్యపదేశాచ్చ॥ శ్లోకః అభిసంఘాతా- సాప్త. ప్రాప్యప్రాప్తృతేద్యసూత్రవివక్షిత. తతఃకిం * సర్వం
భిర్విదంబ్రహ్మత్వక్రస్యోపాస్యస్యబ్రహ్మణాజీవవైలక్షణ్యస్యేత్యత్రాహ (అతఇతి) ప్రాప్యప్రాప్తరావేపహ్యుపాస్యోపాసకో - అతఉపాస్యం
బ్రహ్మోపాసకాజ్జీవాద్విలక్షణమిర్వర్థ. స్వరూపస్యైవప్రాప్యత్వమితిచేత్ శునిస్వారస్యభజ్ఞః. (ప్రాప్తరన్యదేవేదమి) అత్రేవమితిసద్దేశోబ్రహ్మ
శబ్దానిహితవస్తవీతిప్రాయః.

అవస్థాభేదేన ప్రాప్యత్వప్రాప్తృతోపపత్తిరితశక్లాపరిహారార్థమేకస్యా

మేవావస్థాయాంభేదవ్యపదేశందర్శయత్వనస్తరసూత్రద్వయేన.

౫॥ సూ. శ్లోక శబ్దవిశేషాత్॥ శ్లోకః అస్మిన్నూత్రేఅసమానవిభక్తిశబ్దావివక్షితః. (ఏవంసమానప్రకరణఇతి) తత్రాపిశాస్త్రీభి
ద్యాయామిత్యధః. సౌత్రపదశక్తేస్సక్తోచకాభావాత్సమానప్రకరణేనప్రకృతోపపాదనస్యాస్యతదృష్టత్వాచ్చనచ్చాన్తోపపాకృతమాత్రేషయ
మిదంసూత్రమితిధావః. (జీవపరయోః) ఉపాస్యోపాసకయోఃత్యర్థ. జీవపరయోఃత్యుక్తిభలితాద్ధానిప్రాయేణ- అతోనాన్యోన్యాశ్చయః. అత్ర
హిరణ్మయశబ్దేనదివ్యవిగ్రహవత్త్వంచసీద్ధం. ఉదాహృతవాక్యశబ్దవిశేషందర్శయతి (అత్రేతి) (సప్తమ్యదైవేతి) అస్తరాత్కన్దిత్యత్రనకారలోపా
భావాత్ * సనజ్ఞోసంబుధ్యోర్నిశితస్సంబుధ్యోరేవనకారలోపప్రతిపేధాదిహసంబుధ్యస్తత్వేనసర్వయాచ్చ * అత్రాత్కౌపశ్యకౌసర్వభూతానీవత్
లుప్తసప్తమాకోయంనిర్వృత్యితిభావః. ఏవంస్వప్రకరణేషష్ఠీప్రథమాత్మకః, సమానప్రకరణేసప్తమాప్రథమాత్మకః, శ్వశబ్దవిశేషావివక్షితః.

౬॥ సూ. +శ్చిః+స్మై స్మై తేశ్చ॥ ష్టిః+శ్చిః ఇతశ్చ శారీరాదన్యః- *సర్వస్య చాహం మృది సన్నివిష్టోను త్తస్మై తిష్ఠానమపోహనంచ*యోమా మేవమసమ్ముఢోజానాతిపురుషో త్తమం *ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృదై శేష్ఠపతిస్తతి॥ బ్రామయన్ సర్వభూతానియన్త్రాగ్రాధానిమాయయా । తమేవశరణంగచ్ఛేతి శారీరముపాసకంపరమాత్మానంచోపాస్యంస్మృతిర్దర్శయతి.

౭॥ సూ. +శ్చిః+స్మై అర్థకౌకస్తాత్తద్వ్యపదేశాచ్చ నేతిచెన్ననిచాయ్యత్వాదేవంవ్యోమవచ్చ॥ ష్టిః+శ్చిః అల్పాయతనత్వమర్థకౌకస్త్యం. (తద్వ్యపదేశః) అల్పత్వవ్యపదేశః. *ఏషమలత్వాత్సర్వదయిత్యనీయసిహృదయాయతనస్థితత్వాత్, *అణీయాన్ ప్రహేర్వా యవాద్వే త్యాది నాఽణీయస్త్యస్య స్వరూపేణవ్యపదేశా,

హృదయస్థస్యేశ్వరత్వముచబ్బంహజనవిశదయితుమాహ.

౮॥ సూ. +శ్చిః+స్మై స్మై తేశ్చ॥ ష్టిః+శ్చిః *ఏషమలత్వాత్సర్వదయిత్యనీయసిహృదయాయతనస్థితత్వాత్ సర్వస్యేతి ఉపాస్యత్వజ్ఞాపనార్థంతదన్ నరవాక్యమాహ (యోమామితి) హృత్స్థస్యేశ్వరత్వకర్తృత్వైందర్శయతి (ఈశ్వరఇతి) *తమేవశరణంగచ్ఛేత్తుపాదానంహృదయస్థస్యభజనప్రదర్శనార్థం. సర్వస్యేతి- సర్వశబ్దోజీవవిషయః - పరాధీనత్వప్రత్యాద్యాశ్రయభూతవస్తువిషయత్వాత్. పురుషోత్తమశబ్దాపసృజనవైలక్షణ్యంతత్రేవోక్తం. సర్వభూతశబ్దోజీవవిషయః- బ్రాహ్మశ్రయత్వాదేహాఖ్యయన్త్రాగ్రాధానిమాయయా అత్ర చశబ్దోఽవా సరశశ్చాపహరణేతుద్వయనముచ్చయార్థః, అన్యాచయోవా. — అత్ర కేచిత్-కర్తృకర్తృవ్యపదేశాదయః, ఘటకరకాదికృతగగనభేదాశ్రయజనబాలికృతాల్పత్వమహత్వాదివ్యవహారాభవకాల్పనికంభేదమాశ్రిత్య *తత్త్వమనీత్వాత్తైకత్వోపదేశగ్రహణాత్ ప్రాప్త్యవత్తే-విశ్యోపదేశగ్రహణాన నరంసర్వవ్యవహారపరమాప్తిత్యాచుః. అత్ర బ్రూమః- యస్య భ్రమఃసంభవత్రా నిర్దిష్టమర్థంవ్యపదిశతి - తస్యైవోపదేశగ్రహణాత్ప్రవృత్తిః. ఏవంసతిజీవేశ్వరభేదబ్రాహ్మతయోఃకర్తృకర్తృభావాదికంతోవ్యపదిశతి. కింజీవః- ఉత్తేశ్వరః- ఉత్తేవేదవివ. తత్రాశ్రుతశాస్త్రస్యజీవస్యదేహతిరిక్తంజీవమవ్యజానతఃసత్వసంకల్పత్వాదిలక్షణేశ్వరప్రతీత్యసంభవాన్నతద్భావి నిమూలత్వంకర్తృకర్తృవ్యపదేశస్యసంభవతి. నాపి శ్రుతశాస్త్రస్యజీవస్య - తస్యజీవేశ్వరభేదబ్రాహ్మ శ్రుతిరేవమూలమితిపరమనిశ్చయసాధిభిర్వేదానానామసూపాదేయత్వప్రసజ్ఞః. స్వనిమిత్తామపి బ్రాహ్మం శ్రుతిస్వయమేవైక్యోపదేశనేనవర్తయతితిచేత్ - తథాపి *ప్రత్యేకనాధిపక్షస్యమారాదస్సర్వసంపరమిన్యాయాదనుపాదేయత్వమెవస్యాత్. కర్తృకర్తృభావాదివ్యపదేశస్యేశ్వరబ్రాహ్మనిమూలత్వమపిసంఘటతే- వ్యపదేశవైఘట్యాత్. తథాసతిహి *ఏతమితిః ప్రేత్యాభిసంభవితాస్మిత్వవ్యపదేశోఽస్యాత్- అపిత్విరః ప్రైత్యైరభిసంభావ్యోహమిత్వేవస్యాత్. కించ- భ్రమనివృత్త్యర్థమిశ్వరంప్రత్యుపదేష్టవ్యం - సహ్యస్యస్య శ్రమేసత్వస్యంప్రత్యుపదేష్టవ్యం. తథాచ *తత్త్వమనీత్వ్యుపదేశోఽసంఘటతే- కింతుత్వంజీవోసీత్యేవవక్రవ్యం. అతః శ్రుతిమకర్తృకర్తృవ్యపదేశోనేశ్వరభ్రమమూలః. యదివేదవివబ్రాహ్మవ్యపదిశతి - తస్మిన్వేదస్యతత్త్వోపదేష్టత్వంసంస్యాత్- బ్రాహ్మత్వాత్. పశ్చాత్ప్రతిబుద్ధిపదిశతితిచేత్. తదయం త్తం - స్వస్య శ్రమనివృత్తైరస్యేపాంజీవేశ్వరభ్రమాభావాచోపదేశవైయధ్యాత్. అస్యేపాంజీవేశ్వరభేదబ్రాహ్మభావేజీవబహుత్వభ్రమనివృత్త్యర్థముపదేశఃకార్యఇతిచేత్. న- ఉపదేశవైఘట్యాదేవ. సహితదానం *తత్త్వమనీత్వ్యుపదేశోఽసంఘటతే-కింతుసర్వేజీవాన్వయిత్వ్యుపదేష్టవ్యం. సచైవముపదేశోవేదావైమత్వచిదపిదృశ్యతే- నచ *అహంమనరభవంసూర్యశ్చాహంకక్షీవాన్యపిరస్మిన్ ప్రతిత్యాద్యనుసంధానదర్శనాత్తమ్మలభాతఉపదేశఃసర్వజీవైకత్వవిషయోఽస్మీత్వభ్యుపగ నవ్యం- ఏకస్యజీవస్య *నిశ్చేదనభూత్యాదబాహోమయాత్రాః *వ్యాప్తేణభూత్యాదబాహోమయాత్రాఇతిచేత్ కల్పభేదనాతీతస్త్వీయమనుసూర్యాదిజన్మన్తరణపరత్వసంభవాత్తస్యవాక్యస్య యతశ్చాస్త్రేణవివాశరీరిణాంజీవేశ్వరవిభాగప్రతితిర్నసంభవతి-అతపివలోకనిద్దభేదోనిశ్చేదనార్థంశ్రుత్యాన్మాద్యతత్త్వేతస్మిన్తనం. సచేశ్వరస్యానుమేయత్వసంభవా జీవేశ్వరభేదప్రత్యయస్యలోకనిద్దత్వసంభవఇతివాచ్యం - తర్కవశ్యపురుషానుమానస్యమాపితత్వాత్, అనుమానసంభవేపిభారూపత్వవత్సంకల్పత్వముక్తప్రత్యత్వాదీనామనుమాతుమశక్యత్వాత్, చ్చ. కర్తృకర్తృవ్యపదేశోపిచ్యుపాస్యత్వాదినిబద్ధః. తత్తత్ఫలవిశేషార్థినాంకర్తృకర్తృసాక్షేపాసననిద్దర్శకజీవేశ్వరభేదంశ్రుతిఃకల్పయతితిచేత్ *తథాసతితత్త్వనిరూపణదశాయాం *అత్రాచరాచరగ్రహణాత్ *అనుపపత్తైస్తునశారీరఇతిజీవవిలక్షణంవస్తుప్రతిజ్ఞాయకర్తృకర్తృవ్యపదేశస్య హేతుతయోపన్యాసాయోగాత్. కథమూపాసనార్థమపరమాధ్యభేదవ్యపదేశంవిజానన్ సూత్రకారవైత్యాద్యహేతుతయోతం బ్రూయాత్. సహ్యతాత్మికభేదఃప్రతిజ్ఞాతః - *బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్తుశ్చ క్రమవిరోధాత్, *సంపత్తిరితిజైమినిః *ప్రియశిరస్తాద్వస్తాప్తిః *అభ్యాసాయ ప్రయోజనాభావాదివ జీవేశ్వరభేదాపారమార్థ్యవిషయప్రతిజ్ఞానరాభావా, చ్చ. గరుడసర్వేష్ఠియారివవస్తుతోభిన్నయోఃపరావరాత్సనోదైక్యోపదేశవైయోపాసనార్థత్వాశ్రయశాచిత్యాచ్చగరుడసర్వేష్ఠియారివభేదస్యకాల్పనికత్వాశ్రయణమయం త్తం. అతశ్శ్రుతిసూత్రాణాంకాల్పనికభేదవిషయత్వమనుపపన్నం.

౯॥ సూ. +శ్చిః+స్మై అర్థకౌకస్తాత్తద్వ్యపదేశాచ్చ నేతిచెన్ననిచాయ్యత్వాదేవంవ్యోమవచ్చ॥ ష్టిః+శ్చిః (అల్పాయతనత్వమిత్వాది)అణీయ

చ్చనాయంపరమాత్మా-అపితుజీవపవ - *సర్వగతంసుసూక్ష్మాయద్యుతయోనింపరివశ్యైః సర్వైరాశిత్యాదిభిః పరమాత్మనోఽపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్, జీవస్యచారాగ్రమాత్రత్వవ్యవదేశా, దితిచేత్. నైతదేవం - పరమాత్మైవహ్యణీయాని త్యేవంనిచాయ్యత్యేనవ్యవదిశ్యతే. ఏవంనిచాయ్యత్యేన - ఏవంద్రప్రవ్యత్యేన. ఏవముపాస్య త్యేనేతియావత్. నపునరణీయ స్త్వమేవాస్యస్వరూపమితి. వ్యోమవచ్చాయంవ్యవదిశ్యతే-స్వాభావికంమహాత్వంచాత్రైవవ్యవదిశ్యతే *జ్యాయాఽపృథివ్యాజ్యాయానన్తరిత్యోజ్యాయాఽదివోజ్యాయానేభ్యోలోకేభ్యః ఇతి. అతఉపాసనార్థమేవాల్పత్వవ్యవదేశః. తథాహి- *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితాన్తఉపాసితే తిసర్వోత్పత్తిప్రశంయకారణత్యేనసర్వస్యాశ్చతయా-నుప్రవేశకృతజీవయిత్యత్యేనచసర్వాత్మకంబ్రహ్మపాసితేత్యపాసనంవిధాయ *అథఖలుక్రతుమయఃపురుషోయథాక్రతురస్మిల్లోకేపురుషోభవతితథేతః ప్రైత్యభవతీతియథోపాసనంప్రాప్యసిద్ధిమభిధాయ*సక్రతుంకుర్వీతేతిగుణవిధానార్థముపాసనమనూద్య *మనోమయఃప్రాణశరీరోభారూపస్సత్యసజ్జులృతకాశాత్సా సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగతస్సర్వరసస్సర్వమిదమభ్యాత్తోవాక్యనాదరతిజగదైశ్వర్యవిశిష్టస్యస్వరూపగుణాంశ్చోపాదేయాఽప్రతిపాద్య *ఏషమటత్వాన్తర్హృదయేణీయాఽప్రీహేర్వాయవాద్వాస్త్వపాద్వాశ్యామాకాద్వాశ్యామాకతజ్జులాద్వేత్యపాసకస్య హృదయేఽణీయస్త్వేనతదాత్మతయోపాస్యస్యపరమపురుషస్యోపాసనార్థసంపన్నానముత్త్వా *ఏషమటత్వాన్తర్హృదయేజ్యాయాఽపృథివ్యాజ్యాయానన్తరిత్యోజ్యాయాఽదివోజ్యాయానేభ్యోలోకేభ్యః సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగతస్సర్వరసస్సర్వమిదమభ్యాత్తోవాక్యనాదరతిత్వత్వత్వేనఽవస్థితస్యోపాస్యమానస్యప్రాప్యాకారంసిద్ధిశ్య *ఏషమటత్వాన్తర్హృదయపతద్భ్రష్టత్యేవముఖంపరంబ్రహ్మపరమకారుణ్యేనాత్మచజ్జీవీవయిషయా-న్తర్హృదయేసన్నిహితమితీదమనుసన్ధానంవిధాయ *ఏతమిథః ప్రైత్యాభిసమ్మవితాస్త్రితియథోపాసనంప్రాప్తినిశ్చయానుసన్ధానంచవిధాయ *ఇతియస్యస్యాదధాన విదికిత్వాస్త్రీత్యేవంవిధప్రాప్యప్రాప్తినిశ్చయోపేతస్యోపాసకస్య ప్రాప్తానసంశయోస్తీతుప్రసంహృతం. అతఉపాసనార్థమర్భకాక స్త్వమణీయ స్త్వంచ.

స్తావ్యేపకార్థవ్యవదేశాత్ సాక్షాదణీయ స్త్వవ్యవదేశాచ్యైత్యర్థః. పరమాత్మనస్తుతైధర్మ్యమాహ (సర్వగతమితి)నిచాయ్యశబ్దార్థమాహ (ద్రక్ష్యవ్యత్యేనేతి) *చాయ్యదర్శనఇతిహిధాటు. ఫలరూపదర్శనవ్యావృత్త్యర్థమాహ (ఉపాస్యత్యేనేతి) తద్వ్యావృత్త్యమాహ (నపునరితి)తమపపాదకంసూత్రఖణ్డం వ్యావృత్తే (వ్యోమవదితి) వ్యోమవద్రోహప్రవృత్తిమిత్తుకైశ్చలిజ్ఞామాత్రరూపత్వాత్ ప్రమాణాకాక్షాభవతి - వ్యవదిశ్యతఇత్తుకైశ్చమాణమేవదర్శితంభవతి-అతోఽధ్యాపకస్యతుల్యత్యేసినిరాకాజ్ఞయాజనావరమిత్వభిప్రాప్యేణవ్యవదిశ్యతఇతిపదంపూరకతయాఽధ్యాకృత్యవ్యాఖ్యాతం. వ్యోమవచ్ఛబ్దభవితంస్వాభావికమితి. (జ్యాయానితి)వృద్ధశబ్దస్యజ్యోదేశేజ్యాయశ్శబ్దనిష్పత్తిః - *జ్యవపృథ్వ్యచేతిహిసూత్రం. నతు *ప్రశస్యస్యశ్రుతితస్మిన్ప్రతి. వృద్ధిశ్చపరిమాణాధిక్యమిహవివక్షితం- నతుకాలాధిక్యం- అత్రాణీయ స్త్వప్రతిసంబధ్యాకారపరత్వాజ్ఞాయశ్శబ్దస్య. (అతఉపాసనార్థమేనేతి) అతః- పృథివ్యాదిభ్యోఽజ్యాయ స్త్వశ్రవణాదిత్యర్థః. మహాత్తయాఽవగరస్యవస్తవఽపాభ్యుత్థిపూర్వకముక్రంపరిమాణమాపాధికం - ఆసంభావితోపాధికంపరిమాణంస్వాభావికమితిన్యాయఇహగిత్వితోభవతి. అత్రహిమ్నదయమల్పత్వోపాధిభారంప్రతం- నతుజ్యాయస్థోపాధిశ్శ్చుతిః. పృథివ్యాదయస్తవపాధయఇతిహాశ్చసీయం-తతోఽజ్యాయ స్త్వశ్రవణాత్. సహితతోఽధిపరిమాణదర్శితవపాధికంభవతువస్త్రుతి. అణీయ స్త్వస్యాపాసనార్థత్వముపాసనప్రకరణావిచ్ఛేదేనస్వాభావికమహాత్వప్రపంచ్యనేనబోపపాదయతి (తథాహితి) (సర్వాత్మకంబ్రహ్మపాసితేతి) సర్వాత్మకత్వం నోపాస్యగుణతయోక్తం - తస్యవాక్యానరసత్వాత్. అతో లక్షణతోభర్తృనిర్దేశః. తత్ప్రయోజనంచ శాస్త్రీరాపాధికారి విశేషణసిద్ధిః - భగవదాత్మకత్వేహిశాస్త్రితోఽవగతేరాగద్యేచద్యభావరూపాశమాదినిష్పత్తిస్యాత్- యథోచ్యతే * సర్వభూతాత్మకేతాతజగన్నాథజగన్మయే. పరమాత్మనిగోవిన్దేమిత్తామిత్రకథామరతితి. శాస్త్రజన్యజ్ఞానపూర్వకమిది నిష్పాద్యమేవోపాసనంప్రతం * తస్మాదేవంవిచ్ఛానోదాన్తఉపరత స్రుతిర్థః సమాహితోభూత్వాఅత్వస్యేవాత్మానంపశ్యేదితి - తస్మాన్మోపాసనసిద్ధిర్యజ్ఞః - కింతు శమసిద్ధిర్యజ్ఞముపాసనం. బ్రహ్మత్వకత్వంసర్వస్యశాస్త్రాదవగమ్యరాగద్యేషాదిరహితస్త్వవత్సమాణగుణకంబ్రహ్మపాసితేత్యర్థః. సర్వాత్మకంబ్రహ్మత్వనేనోపకరమస్యాణీయ స్త్వవిరోధిత్వందర్శితం. ప్రకరణావిచ్ఛేదదోషశనాయ *అథఖల్విత్త్యాద్యవ్యతే. (ఉపాసనమనూద్యేతి) యథా *అగ్నిహోత్రంబ్రహ్మహోతివిహితహోమః *దధ్వాజుహోతిత్వత్వధన్వోహోమసాభవత్వవిధానార్థంబ్రహ్మహోతిపదేనానూద్యతే- తథేతిభావః. జగదైశ్వర్యవిశిష్టస్యేత్యనేన * తజ్జలానిత్యస్యానుమాద్య. స్వరూపగుణాః- అద్వారకగుణాః. సహితేప్రకృతిపురుషద్వారకాః. నిచాయ్యత్వాదిత్యస్యాత్మగమహా (ఏవంభూతమితి) సర్వకర్మాత్వాదిగుణాంబద్ధిరుపాస్యతయాప్రాప్యతయాచ. - హృదిస్థితేద్విరుక్తిర్హృదయస్థితీజ్ఞానసార్థంసౌలభ్యానుసన్ధానార్థంజేత్యర్థః. ఏషమత్రపూర్వత్రాత్తరత్రచవిభుత్వాభిధానాదర్భకాక స్త్వరూపాధికభనాచ్చమధ్యగతమల్పత్వమాపాధికమిత్యయమర్థఃకైకభవతి.

౮॥ సూ. శ్లోకః సమోగప్రాప్తిరితిచెన్నవైశేష్యాత్ ॥ శ్లోకః జీవస్య వపరస్యా పిబ్రహ్మణశ్చరీ
రా నైర్వర్తిత్వమభ్యుపగతంచేత్ - తద్వదేవశరీరసమృద్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖోపభోగప్రాప్తిరితిచేత్. తన్న-
హేతువైశేష్యాత్. సహిశరీరా నైర్వర్తిత్వమేవసుఖదుఃఖోపభోగహేతుః - అపితుపుణ్యపాపరూపకర్తవరవ
శత్వం. తత్త్వపహతపాపృణఃపరమాత్మనోససమృద్ధత-తథాచత్రుతిః *తయోరన్యఃపిబులంస్వాద్వత్త్వనశ్చ
న్నన్యోఅభిచాకశీతీతి. సర్వప్రప్రసిద్ధధికరణంసమాప్తమ్.....

యదిపరమాత్మానభోక్తా-పవంతర్ని సర్వప్రభోక్తృతయా ప్రతీయమానోజీవపవస్యాదిత్యాశక్త్యాహ.

౯॥ సూ. శ్లోకః అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ ॥ శ్లోకః

కతవల్లీమ్యామూయతేశీయస్యబ్రహ్మచక్షుశ్రవణేతదేవభేదవతఃదనః। మృత్యుర్యస్యోపసేచనంక ఇత్థావే
దయత్రసభితి. అత్రోదనోపసేచనసూచితోఽత్తాకింజీవపవ - ఉతపరమాత్మైతస్సద్విహ్యతే. కింయుక్తం. జీవభి
తి. కుతః. భోక్తృత్వస్యకర్మనిమిత్తత్వా, జీవస్యైవతత్సమృద్ధివాత్,

౧౦॥ సూ. శ్లోకః సంభోగప్రాప్తిరిచెన్నవైశేష్యాత్ ॥ శ్లోకః శరీరా నైర్వర్తిత్వ-హృదయవర్తిత్వం. వైశేష్యం-విశేషః. భోగప్రసజ్జనే
సుఖగ్రహణంసంసారికసుఖస్వాదిమధ్యావసానేమదుఃఖమిత్రత్వేనాపురుషార్థపక్షనిజేషుబద్ధసం. తథాచక్రతిః-శరీరా నైర్వర్తిత్వేషిలసంబద్ధా
నంబద్ధావాహేత్వర్థః. - ఆధికరణార్థనిగమనమర్థనిగమం. అస్మిన్నత్రే చరన్తాదన్యస్యజీవస్యానభ్యుపగమేచరన్యకర్తృభోక్తృత్వప్రసజ్జనచో
ద్యపరిహర్తృత్వాభిమానేనకైశ్చదేవముక్తం-అత్తానరాధావోయద్యనవగతః-తదాత్మనిజన్యచోద్వానుదయః. అవగతత్వేకింశాస్త్రాదవగమః-ఉతాత్మ
ద్వాక్యాత్. ప్రథమేకాస్త్రానిధాత్వానరాధావవోచరన్యభోక్తృత్వాభావోపిశాస్త్రనిధతయాస్వీకార్యః-సహ్యర్థజరతయంన్యాయ్యం. ద్వితీయేతుప్రా
ప్తినిధగగనతలమలినతావికల్పగగనమివా పారమార్థికభోక్తృత్వంపరమార్థమద్వితీయంపరమాత్మానంసస్పృశతితి. తత్రప్రభుమంగిరోఽనభ్యుపగమ
నిరస్తం. శాస్త్రంజీవపరయోరనన్యత్వంప్రతిపాదయతితి ప్రతిపాదివాక్యాత్ అత్తానరాధావమవగమ్యతథాసతిపరస్యజీవవోభోక్తృత్వప్రసజ్జాద
యోగ్యంజీవపరైక్యంతాస్త్రంప్రతిపాదయతుంశక్నోతీతివాచోదయితురభిప్రాయః - అతోనాధజరతీయం. అపరమార్థ్యాన్వసస్పృశతీవచనవ్య
క్తిర్మాషణస్యమహరిహరతామవగమయతి- జీవపరుషభోక్తృత్వంహిచోదయిప్రాప్తిపాదితం- జీవస్యచభోక్తృత్వంత్వత్వతేమిథ్యా - అతోగగనేమా
లిన్యవత్ పరస్మిన్-స్పృశతీభోక్తృత్వంసంస్పృశతీవదదాజీవవోభోక్తృత్వమభ్యుపగతంస్యాత్. సచాంశభేదేనభోగవ్యవస్థా-వస్తునోనిరంతర్యాత్,
సాంశత్వేపుష్పాభీనాంగత్వరతయాఘటేచలతినభస్యత్వవత్ సర్వప్రదేశైరాపాధికవోషాన్వయప్రసజ్జాత్. అతఃపరమత్వేభోక్తృత్వప్రసజ్జస
రిహరోఽనుపపన్నః. - సర్వత్రేతిసూత్రంస్వవాక్యస్థపేతుపరం. తదన నైరవాక్యస్థపేతుపరంద్వితీయం. తద్వ్యతిరేకపరంత్వతీయం ఉప
సంహారస్థపేతుపరంచతుర్థం. తత్రశక్త్యావిశేషపరిహరపరమన నైరసూత్రద్వయం. సూత్రద్వయోక్తహృదయావస్థానప్రయుక్తచోద్యపరిహరప
రంతదన నైరసూత్రద్వయమితిసూత్రసజ్జతిః. సర్వప్రప్రసిద్ధధికరణంసమాప్తమ్.

అథోత్తరాధికరణసంగతిమాహ (యదీతి)

౧౧॥ సూ. శ్లోకః అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ ॥ శ్లోకః (కతేత్యాది) యత్రసభితి - యస్మిన్ప్రకారేభిః - యత్ప్రకారవిశిష్టః.
తంప్రకారం కోవేదేత్యర్థః. విషయవాక్యైఅత్తేత్యత్రవణాదస్యాశ్శ్రీతేరతన్నాత్మావిషయ్యవశ్చాం పరిహర్తమాహ(అత్రేతి)యస్మేతిషష్ఠీనిధి
ష్టస్సంబద్ధః ఓదనోపసేచనసామర్థ్యాదదనియాత్మభావలక్షణవిశేషవర్ణనాతః - తస్మాదత్తాసూచితత్వత్వార్థః. - అగ్నిరన్నాదభితిశ్రుతిప్రసి
ద్ధి, మస్యాముపనిషద్యగ్నేఃప్రస్తుతత్వం, చావలమృత్స్వీర్ణివఃపరమాత్మైశిరస్త్రయంకల్పితంపరైః. చిత్వాగ్నేఃప్రస్తుతత్వేనసామేదగ్నిప్రస్తావాభా
వా, దగ్నిప్రకరణస్యవిచ్ఛిన్నత్వాదభ్యాత్మప్రకరణేవిద్యాజ్ఞకర్మోపయోగిత్వమాత్రంవినిగ్నివైభవప్రతిపాదనాయోగా, చృతత్వరత్వాశ్శక్త్యా
మన్తోత్థానత్వమభిప్రయతాభగవతాభాష్యకారణిరోద్వయంవిచారకోటానివేశితం. - అత్తాజీవః-ఉతపరమాత్మైతిచారః. తదర్థమిదమ త్తృత్వం
కింకర్తృభుభోక్తృత్వరూపం- ఉతజగదుపసంహర్తృత్వరూపం. కిమత్ర పూర్వప్రస్తుతబ్రహ్మప్రకరణంవిచ్ఛిన్నం-నేతి. * ఋతంపిబున్తావితికింబుద్ధి
వానిధిశ్యేతే- ఉతజీవపరా. పిబున్తావితినిర్దేశకింఫతివల్లక్షణయాశబ్దకర్తృవాప్రయోజ్యప్రయోజకవిషయతయానేయః- ఉతస. *తంబుద్ధర్మం
*యాస్తాజేనేతిపరజీవయోద్ధర్మసంకింక్షణామాపాదయతి- ఉతనేతి. ఉపక్రమే *యేయంప్రేతభిప్రశ్నకింజీవవిషయః - ఉతపరవిషయభి.
యదాజీవవిషయః - తదానీముపక్రమవిరోధేన * తంబుద్ధర్మమిత్యాదిగాఋతపాననిర్దేశస్యప్రయోజ్యప్రయోజక విషయతాపాదనాయోగాత్
*ఋతంపిబున్తావితివాక్యస్యబుద్ధిజీవపరత్వేనబ్రహ్మప్రకరణంవిచ్ఛిన్నమితివాప్రతిపన్నమ త్తృత్వంకర్తృభుభోక్తృత్వరూపమితిఅత్తాజీవభిప్రతిపత్తం.
యదా *యేయమితిప్రశ్నపరవిషయః-తదానీముపక్రమానుగుణ్యేన*తంబుద్ధర్మమిత్యాదిగాఋతపాననిర్దేశస్యప్రయోజ్యప్రయోజకవిషయతా
పాదనోపపత్తేః*ఋతంపిబున్తావితివాక్యస్యజీవపరమాత్మపరత్వేనబ్రహ్మప్రకరణంవిచ్ఛేదాభావాదిహాసితపన్నమ త్తృత్వంగమపసంహర్తృత్వరూపమే
వేత్యత్తాపరమాత్మైతిఫలితం. (భోక్తృత్వస్మేతి) ఓదనోపసేచనసామర్థ్యావగతస్మేతిభావః. తతఃకిమిత్యత్రాహ (జీవస్యైవేతి)*సర్వభూతానరాత్మా

అత్రోచ్యతే (అత్తాచరాచరగ్రహణాత్) అత్తాపరమాత్మైవ. కుతః (చరాచరగ్రహణాత్) చరాచర
స్యకృత్సామ్యత్వైవహితస్యైవసమ్భవతి. సచేదంకర్మనిమిత్తంభో కృత్వం - అపితుజగజ్జన్మస్థితిలయహే
తుభూతస్యపరస్యబ్రహ్మహోవిష్ణోస్సంహర్తృత్వం- *సోధ్వనఃపారమాపోతితద్విష్ణోఃపరమంపదమిత్యత్రైవ
దర్శనాత్. తథాచ *మృత్యుర్యస్యోపసేచనమితివచనాత్ *బ్రహ్మచక్షుఃప్రచేతికృత్సంచరాచరంజగదహం
దనీయాదనత్వేనగృహ్యతే. ఉపసేచనంహినామస్వయమద్యమానంసదస్యస్యాదనహేతుః-అతఃఉపసేచనత్వే
నమృత్యోరవ్యద్యమానత్వాత్తదుపసేచ్యమానస్యకృత్సంబ్రహ్మత్రపురస్వకస్యజగత్శ్చరాచరస్యాదనమ
త్రవివక్షితమితిగమ్యతే. ఈదృశంచాదనముపసంహరిషవ - తస్మాదీదృశంజగదుపసంహరిత్యరూపంభో కృ
త్వంపరమాత్మనఃపవ.

౧౦॥ సూ. +శ్లోః+ ప్రకరణాచ్చ॥ శ్లోః+ ప్రకరణంచేదంపరస్యైవబ్రహ్మణః- * హహం న్తంవి
భుమాత్మానంమత్వాధీరోనశోచతి. నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యోనమేధయానబహునాశ్రుతేన । యమేవై
షవ్యఃఖతేతేనలభ్యస్తస్యైవఆత్మావివ్యఖతేతనూంస్వామితిహిప్రకృతం. * కఇథావేదయత్రసభ్యత్వపిహిత
త్ప్రసాదాదృతేతస్యదురవబోధత్వమేవపూర్వప్రస్తుతంప్రత్యభిజ్ఞాయతే.

చూతపాచ్ఛా *సకర్మజావధ్ధతేనోకనీయా- * అనశ్చస్తస్యఇతిపరస్యభో కృత్వంనిషిద్ధమితిభావః. తత్సంభవాత్ - కర్మఫలభో కృత్వంసంభవాత్.
బ్రహ్మత్రశబ్దవాచ్యానాందేహినాంస్త్రీపుంసాత్తకత్వాత్తతద్రూపజీవానాంపరస్పరభో కృత్వోగ్యభావఃసంభవతి. జీవానాంనిత్యత్వాదేవమృత్యు
వశ్యత్వాభావాత్ మృత్యుర్జీవస్యవిధేయఇత్యుచిప్రామేణమృత్యువసేచనవాదోపసంభవతీతిభావః.

రాధాస్తమాదభతే (అత్రైతి) చరాచరగ్రహణాదిత్యేతద్వాదచక్షే (చరాచరస్యేతి)కృత్సంచరాచరవిషయంవాకతిషయవిషయంవాస్తు- త
త్కంజీవనైలక్షణ్యస్య-ఉ క్తంహికర్మఫలభో కృత్వరూపమిదమ త్తృత్వమిత్యత్రాహ (సచేదమితి) కృత్సంచరాచరవిషయమ త్తృత్వంజీవస్యానుపప
న్నమితిభావః. అ త్తృత్వంవిష్ణుకర్తృకంచరాచరసంహ ర్తృత్వమితికథమగతమిత్యత్ర హేతుద్వయమాహ(సోధ్వనఃఇతి) ప్రకరణపరమాత్మవాచిపద
శ్రవణంప్రథమాహేతుః. ద్విలియంహేతుమాహ (తథాచమృత్యురీతి) కథంచరాచరస్యాదనీయత్వోద్భి-మృత్యువసేచనసగైశోహిమృత్యువశ్యత్వా
భావాభిప్రాయస్సంభవతీత్యత్రాహ (ఉపసేచనంహితి) యద్యత్ప్రసేచనశబ్దోగౌణవిపరీత్యాహ- తథాపిసాధారణాకారణోపచారోనఘటతే-
విశేషాకారసంభవాత్ - సహ్యగ్నిర్వాణవకఇత్యుతైత్తిశబ్దోద్రవ్యత్వాభిప్రాయేణవర్జనీయః. మృత్యురూపసేచనం-అపాధకఇత్యుతైవిశేషాకారోప
స్థాపనసస్యాత్-అపాధకత్వస్యలోఽస్తుతాదిసాధారణత్వాత్-స్వయమద్యమానత్వేనసస్యస్యాదనహేతుత్వంతువిశేషాకారఇతితేనైవపచారికప్ర
యోగోయ క్తఇతిభావః. సాధారణాకారంవిహాయానా న్దరాకారేణగౌణార్థావర్జనీయఇతిన్యాయాత్ప్రవృత్తాదితః. పరస్యజగత్సంహరేమృత్యువే
యేహిస్తీత్యన్యదు క్తవివలక్షణికక్షాంపరిహరణీతితమాహ (అత్యితి) కృత్సంజగత్సంహరేమృత్యువేయేహివేష్యత్ర మృత్యోరవ్యమానత్వంవస్థిసం
హరస్యతద్ధ్వారకత్వంచాభిప్రేతం. వివంమృత్యువసేచనత్వసామర్థ్యాత్ బ్రహ్మత్రశబ్దాకృత్సంచరాచరప్రదర్శనాధావితిభావః. తతోపివిమిత్య
త్రాహ (ఈదృశమితి) సూత్రార్థముపసంహరితి (తస్మాదితి) *సోధ్వనఃఇత్యాదివాక్యే విష్ణుస్మృతియమాణత్వాన్మృత్యువసేచనత్వ సామర్థ్యసి
ద్ధచరాచరాదనియత్వాచ్చకృత్సం జగదుపసంహ ర్తృత్వరూపమేదంభో కృత్వ మితిసేదంకర్మనిమి త్తం- అతఃపరమాత్మైవాత్యేత్యుక్తః.....

౧౦॥ సూ. +శ్లోః+ ప్రకరణాచ్చ॥ శ్లోః+ స్వవాక్యస్థ హేతుఃపూర్వము క్తః- ప్రకరణికహేతుర త్రోచ్యతే. — అస్యసూత్రస్య
*సజాయతేమియతేఇత్యాదివాక్యంవిషయతయాపరైరుపా త్తం- తదయం క్తం- పిత్రాదిమరణస్యేవపరమాత్మనోహస్సమానత్వస్యలోక ప్రసీధ్య
భావేనతస్మిషేధాయోగాత్, వితత్పరూపేణ *సజాయతేమియతేవాకదాచితిభగవద్గీతావచనేనాస్యవాక్యస్యజీవపరత్వావగమాత్, *ఉభాతో
నవిజానీతోనాయంహ నిసహస్యతే ఇత్యనన్దరమన్ద్రోక్తమాన్ద్రుప నవ్యతాత్మా నైః పరమాత్మాశ్రయత్వాద్యోగేనజీవచరత్వోపపత్తే, శ్చ. అతో
*నాయమాత్మా *మహా న్తంవిభుమిత్వాదిరేవవిషయః. — ఏక ప్రకరణంపంకభమిత్యత్రాహ (కఇథేతి)తత్ప్రసాదాదృతేపరస్యదురవబోధత్వస్య
పూర్వోక్తస్యప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యుక్తః. — త్రైవిదేవము క్తం-అశరీరంశరీరేష్యనవస్థేష్యవస్థితమితిచరమాత్మనఃశరీరేఽస్థితి శ్రవణాత్-అయస్యబ్ర
హ్మచక్షుఃప్రచేత్యనేనశ్లోకేనశరీరేహృదయ ప్రదేశేవాపరస్యస్థితితిజ్ఞాస్యతే-అతవివహి *కఇథావేదయత్ర సభ్యత్వదనం-సపునఃక న్తంవేదేతితి. తద
నేననిర న్తంవేదితవ్యం- ప్రశ్నానుగుణప్రతిపదనాదర్శనాత్. సన్దనన్దరమేవదృశ్యతే *ముతంపిబ ద్రాసుకృతస్యలోకేగుహంప్రవిష్టావతితిచేత్. సత్యం
శ్రూయతే-తత్ప్రాసత్వేనకీము క్తం. కింసుకృతస్యలోకః-ఉత్తగుహః. తత్త్రసుకృతస్యలోకఇతి శరీరంవాఅన్యద్వా- ఉభయమపిశరీరసంబద్ధిదేశవిశే
షానభవతీతనోత్తరంభవితుమర్హతి. సవస్థానమాత్రమేవపుష్పం- *అశరీరంశరీరేష్యత్యనేనైవతత్త్విద్ధేః. అథ గుహస్థానత్వేనస్థిస్త-సాపిపూర్వమేవ
జ్ఞాతేతిప్రశ్నసంభవః- *గుహహేతుంగహ్యార్యేష్టంపురాణమితిహి శ్రుతం. *యత్ర సభ్యత్వేకవచనేనపృష్టే * పిబద్రావితిద్వివచనోత్తరంచానుచితం.
అతః*కఇథావేదేతివాక్యన్యయథా క్తవివార్థః.....

అథస్యాత్ - నాయంబ్రహ్మతౌ దనసూచితః పురుషోఽపహతపాపావరమాత్మా - అనన్తరం
 * ఋతంపిబన్తాసుకృతస్యలోకే గుహంప్రవిష్టావర మెవరాధ్యైః | ఛాయాతపాబ్రహ్మవిదోవదన్తివక్ష్యా
 గ్నయోయేచక్రిణాచికేతాఇతి కర్మఫలభోక్తు రేవసద్విత్తీయస్యాభిధానాత్. ద్విత్తీయశ్చప్రాణోబుద్ధి
 ర్వాస్యాత్. ఋతపానంహికర్మఫలభోగపవ-సచపరమాత్మనోనసమ్భవతి. బుద్ధిప్రాణయోస్తుభూత్తు
 న్జీవసోపకరణగూతయోర్యథాకథంవిత్వానేఽన్వయస్సమ్భవతీతరయోరన్యతరేణసద్విత్తీయోజవపవ
 ప్రతిపాద్యతే. తదేకప్రకరణత్వాత్పూర్వప్రస్తుతోఽన్తాపిసపభవతుమ్నన్వతీతి. తస్మాద్వ్యతే.

౧౧॥ సూ. శ్లోకః గుహంప్రవిష్టావాత్మానాహితస్సర్వనాత్ || శ్లోకః సప్రాణజీవాబుద్ధిజీవా
 గుహంప్రవిష్టావృతంపిబన్తావిత్వ్యచ్యేతే - అపితుజీవపరమాత్మానాహితభావ్యపదిశ్యేతే. కుతః. (తస్సర్వనాత్)
 అస్మిన్ప్రకరణజీవపరయో రేవగుహప్రవేశవ్యపదేశోద్భవ్యతే. పరమాత్మనస్తావత్ *తంబుద్ధర్మంగూఢమను.
 విష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్టంపురాణం | అథ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవంమత్వాగ్నిరోహణశోకాజహతీతి. ఏవ
 స్యాపి *యాప్రాణేనసమ్భవత్యదితిదైవతామయీ | గుహంప్రవిశ్యతిస్త్వీయాశూలేభిర్వ్యజాయతేతి. త్స
 ఫలాన్యతీత్యదితిజ్ఞవదవ్యతే. ప్రాణేనసమ్భవతి - ప్రాణేనసమావర్తతే. దేవతామయీ - ఇన్ద్రియాగ్నిసన్గో
 గా. గుహంప్రవిశ్యతిస్త్వీ - హృదయపుణ్డరీకోదరవర్తని. భూలేభిర్వ్యజాయత-పుథివ్యాదిభూత్తైస్సహితా
 దేవాదిరూపేణవివిధాజాయతే. ఏవంచసతి *ఋతంపిబన్తావిత్వ్యపదేశశ్చప్రాణోగచ్ఛన్తివిత్వప్రపద్యవ్యః
 యద్వా - ప్రయోజ్యప్రయోజకరూపేణపానేకర్మత్వంజీవపరయోరుపపద్యతే.

ఉత్తరసూత్రస్యశ్లోకామాహ (అథస్యాదితి) ప్రకరణవిచ్ఛేదందర్శయన్ (ఋతంపిబన్తావిత్) లిప్తాద్విప్రకరణంబుద్ధం-ఋత
 పానలిజ్జబలాత్ ప్రకరణవిచ్ఛేదోఽత్రప్రతిపాద్యతే. *యస్య బ్రహ్మత్వాదివాక్యావేక్షయా *మహాప్రందిభుమిత్యాదిపరమాత్మ
 ప్రకరణవిచ్ఛేదోమాభూత్ - ఋతపానాన్వయవాక్యంతుచిచ్ఛిన్నంస్యాదివిశ్లోకపరిహారాగ్గమన నరమిత్వ్యక్తం- *మహాప్రందిః త్యాదివా
 క్యానాంవ్యవహితత్వాద్విచ్ఛేదోయిక్తః-సరు*యస్య బ్రహ్మత్వాదివాక్యేనావ్యవహితస్య *ఋతంపిబన్తావిత్వాక్యస్సేలిఖావః. య
 యోస్యమప్రాధాన్యశ్లోకాపరిహారాన్ధంసద్విత్తీయస్యేత్వ్యక్తం. అత్తభోక్తుత్వంకథం. ద్విత్తీయస్యచబుద్ధిప్రాణయోరన్యతరత్వంకథం-
 కథంపరమాత్మత్వమిత్వ త్రాహ (ఋతపానంహి) (కర్మఫలభోగపివేత్రి)సహనర్వసంహ ర్మత్వముచ్యతేఇలవచ్చలసానస్సనిర్వాహక
 రంసువవమిథావః. తతఃకిమిత్వ త్రాహ (సచేతి)భవదగమనస్యకథంపర్వంభవత్యత్వ త్రాహ (బుద్ధి)యథాకథంచిత-ఉపకరణత్వే
 నాన్వయవ్యవస్థః. కరణికర్మత్వోపచారాత్పిబన్తావిత్వ్యక్తమిథావః. (తయోరన్యతరేణసద్విత్తీయోజవపివేత్రి) అయమపిప్రాంతః-
 యవ్యపిప్రయోజకకర్తృపరమాత్మనిఉపకరణభూతబుద్ధిప్రాణయోరన్యతరస్సన్వాపిబన్తావిత్వీనైశ్చస్యజ్ఞత్వంసహనం-రథాపిబుద్ధిప్రా
 ణయోరన్యతరపరిగ్రహేనాన్వయః- సభ్రమమేవపిబన్తావిత్వీనైశ్చభోక్తాజీవప్రపద్యవ్యవస్థానిగీతం-ద్విత్తీయనిశేషేహిని ప్రతిపత్తి-
 తత్త్రగుహవచ్చిన్నత్వం సుకృతసాధ్యలోకవర్తిత్వంచసర్వగతస్యపరస్యస్వరసతోనసంభవతి. అప్రకాశప్రకాశరూపాభవరవ్యా
 యారూపశబ్దాధ్యామచిత్ ప్రకరణచేతినోపస్థాపనంయత్కం. రత్తప్రభ్రమపివానేత్రేఽపదైస్సవరసః ప్రతిపన్నస్యకేమిప్రాధాన్యేన
 ప్రతిపాద్యత్వంయథాపనిభ్యతే-తథాద్విత్తీయోవక్తవ్యః. ద్విత్తీయస్యపరమాత్మత్వేభోక్తుః ప్రాధాన్యేన ప్రతిపాద్యత్వంవిరుద్ధతేచ
 కరణభూతాన్తఃకరణస్యద్విత్తీయత్వేభోక్తుః ప్రాధాన్యేన ప్రతిపాద్యత్వంపిరుద్ధత్యతి. తతఃకిమిత్వవధావస్యేత్వ త్రాహ(రదేకం)...

౧౧॥ సూ. శ్లోకః గుహంప్రవిష్టావాత్మానాహితస్సర్వనాత్ || శ్లోకః ఋతంపిబన్తావిత్వీనైశ్చవ్యేగిగుహంప్రవిష్టావిత్సూత్రయతో
 ఽయంభావః- ద్విత్తీయస్యపానంపక్షద్వయేపిష్టం-బుద్ధిప్రాణయోరన్యతరత్వమివచ్ఛాన్తయారూపనిర్దేశోలోకజన్మనిర్దేశశ్చగుటతాం-గుహప్రవేశమున
 కథంచిదపేక్షుటతే- *అత్వాగుహాయాంనిహితః *యోవేదనిహితంగుహాయాం *గుహాహితంగహ్వరేష్టం *విధూయకవిరెతదనుతిష్ఠేత్ గుహేశయం
 *పూః సాచిసంసర్వపవగుహేశయస్యేతిపరమాత్మనోగుహప్రవేశవ్యపదేశ ప్రసిద్ధి సాచుర్యాత్, బుద్ధిప్రాణయోరన్యతరస్యతాదృశప్రసిద్ధ్యభావా
 చేతి. ఏతమేవాధిప్రాంతంబృదినిధాయసూత్రేప్రతిజ్ఞాఖండంవ్యాచక్షే(సప్రాణజీవాదితి) (జీవపరమాత్మానాహిత) మాత్రే-హితజ్ఞాసాత్కర్ణ
 స్యపరమసాధ్యపాదకత్వసూచకఇతిథావః. సూత్రేప్రతిజ్ఞాపపాదకంహేతుఖండంవ్యాచక్షే (ఆగ్నిస్త్రితి) (పరమాత్మనసావదితి) గుహప్రవేశవ్య
 పదేశోద్భవ్యత్యత్యవ్యవస్థః. (తంబుద్ధర్మమితి) దుద్ధర్మం- ప్రక్షుమశక్యం. కుతః. గూఢం- తిరోధాయకకర్మరూపావిద్యాదినాతిరోహితత్వాదిత్యర్థః
 గుహాహితం- హృదయవర్తనం. గహ్వరేష్టం- ఆత్మాత్వర్యామిణం. పరమవ్యామనలయంచా. అథ్యాత్మయోగాధిగమేనేతపరోపాసనస్యజీవోపాసన
 మజ్జత్వేనవిధీయతే- జీవపరయోరుభయోరపి ప్రకరణప్రతిపాద్యమానత్వాత్. (జీవస్యాపీతి) గుహప్రవేశవ్యపదేశోద్భవ్యత్యత్యవ్యవస్థః. అదిశిశ్చ
 స్యదేవమాతరిభూతావేదప్రసిద్ధేనద్యావ్యవ్యత్త్యర్థమవయవశక్త్యాజీవవాచిత్వందర్శయతి (కర్మఫలానీతి) రూఢార్థస్యగుహప్రవేశాసంభవాద్యో
 గపరిగ్రహఇతిథావః. కర్మఫలశబ్దేనఋతశబ్దార్థోపిదర్శితోభవతి. ఇతిలోకచ్ఛనీతివ్యాప్తేననిర్వాహేలాక్షణికత్వంస్యాదితిముఖ్యకల్పనిర్వాహమా
 హ (యద్యేతి) ముఖ్యత్వేనసర్వస్యమాత్రమస్తి- లాక్షణికత్వాదపితద్వరం. బుద్ధిప్రాణయోరన్యతరపరత్వమతీవాస్వరసం- కరణత్వేనహితయోర

౧౨॥ సూ. శ్లోకః విశేషణాచ్చ॥ అన్యైః ప్రకరణజీవపరమాత్మానావేవోపాస్యత్వోపాసకత్వప్రాప్యత్వప్రాప్త్యత్వవిశిష్టాసర్వత్రప్రతిపాద్యతే. * బ్రహ్మజన్మందేవమీద్యంవిదిత్వానిచాయ్యమాంశాన్విమత్యస్తమేతితి- బ్రహ్మజన్మజీవః- బ్రహ్మజాతత్వాత్ జ్ఞత్వాచ్చ. తందేవమీద్యంవిదిత్వా- జీవాత్మానముపాసకంబ్రహ్మత్వకత్వేనావగమ్యేత్యర్థః. తథా*యస్మేతురీజానానామతురంబ్రహ్మయత్పరం। అభయంతి నీషితాంపారంనాచికేతంశకేమహీత్యుపాస్యఃపరమాత్మోచ్చతే. నాచికేతం- నాచికేతస్యకర్తృణఃప్రాప్యమిత్యర్థః. * ఆత్మానందానందవిధిశరీరంరథమేవచేత్యాదినోపాసకోజీవఉచ్చతే. తథా * విజ్ఞానసారధిర్యస్తుమనఃప్రగ్రహవాన్మరఃసోధ్వనఃపారమాపోలతద్విష్టోపరమంపదమితిప్రాప్యప్రాప్తారావభిధీయేతేజీవపరమాత్మానా. ఇహోపి*చ్ఛాయాతపావిత్యజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వాభ్యాంతావేవవిశిష్టవ్యవధిశ్యేతే. అభిస్యాత్- *యేయంప్రేతేవిదికిత్యానునుష్యేలస్తీత్యేకేనాయమస్తీతీచైకఇతిజీవస్వరూపయాథాన్యప్రశోషకమాత్పర్వమిదంప్రకరణంజీవపరమితిప్రతీయతఇతి. నైతదేవం-నహిజీవస్యదేహాతిక్రస్యాస్తిత్వనాస్తిత్వశఙ్కాయాఽయంప్రశ్నః- తథాసత్పూర్వవరద్వయవరణానుపపత్తేః. తథాహి- పితుస్సర్వవేదసదక్షిణక్రతుసమాప్తివేళాయాందీయమానదక్షిణావైగుణ్యేనక్రతువైగుణ్యంమన్యమానేనమమా రేణనచికేతసాఆస్తికాగ్రసరేణస్వాత్మదాసేనాపిపితుఃక్రతుసాన్యమిచ్ఛతా*కస్తైమాందాస్యసీత్యసకృత్పితరంపృష్టవతాస్సనిర్బధధృష్టపితృవచనాన్ప్రత్యుసదనంప్రవిష్టేనస్యసదనాతోష్ణిషియమేతదదర్శనాత్తత్రాస్తిరాత్రీరుపోషుమాన్వోపవాసభీతతత్త్రివిధానప్రవృత్తిమృత్యుస్త్రైవరత్రయే ఆస్తిక్యాతిరేకాత్పరీధమేనవరేణస్వాత్మానంప్రతిపితుఃప్రసాదోవృతః- ఏతచ్చసర్వందేహాతిక్రమాత్మానమజానతోనోపపద్యతే. ద్వితీయేనచవరేణోత్తీర్ణదేహాత్మానుభావ్యఫలసాధనభూతాఽగ్నిద్యావృతా - తదపిదేహాతిక్రాత్మానభిజ్ఞస్య ససమ్భవతి. అతస్త్రుతీయేనవరేణయిదిదంప్రియతే * యేయంప్రేతేవిదికిత్యానునుష్యేలస్తీత్యేకేనాయమస్తీతీచైకే । ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్వయాహంవరాణామేవవరస్త్రుతీయఇతి - అత్ర పరమపురుషార్థరూపబ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణమోక్షయాథాన్యవిజ్ఞానాయ తదుపాయభూత పరమాత్మోపాసనపరావరాత్త తత్త్వజ్ఞానయాఽయం ప్రశ్నఃక్రియతే. ఏవంచ * యేయంప్రేతఇతి నశరీరవియోగమాత్రాభిప్రాయం - అపితుసర్వబద్ధ వినిర్విత్తా భిప్రాయం-

న్వయః. పరమాత్మనస్తు *తత్ప్రయోజకోహేతురీత్యుక్తప్రక్రియయా ప్రయోజక ర్పతాయాః కర్పత్వవిశేషత్వాత్తద్వాచిత్యేఽపి నావినిర్దేశః స్వరసఇతిభావః. పిబన్తావినిర్దేశస్వారస్యముభయోశ్చేతనత్వవివక్షుటతే - ఉభాగృహంప్రవిష్టావినిర్దేశోహినదణ్ణగద్యతీయపురుషవిషయః - ఆపితుపురుషద్వయవిషయః. * బ్రహ్మవిదోవదస్తీత్యుక్తత్వాచ్చజీవసద్విత్తీయపరమాత్మచరత్వంయ్యుక్తం. ఏవంనిర్వాహద్వయేనాపి ప్రకరణవిచ్ఛేదకలిజ్జల్వేనచరాభివృత్త్యుచితపానాన్వయస్యాన్యధానీధిరుక్తాభవతి. గర్భధావేయదముఖ్యం- రత్రద్వయోః ప్రతిపన్నయోః ప్రకరణానుగుణస్యగ్రాహ్యత్వం, సహాలీయయోకేవద్వివచననిర్దేశాత్తత్వం, చేతిన్వాయద్వయమత్రశిక్షీరం.

౧౩॥ సూ. శ్లోకః విశేషణాచ్చ॥ అన్యైః ప్రకరణజీవపరమాత్మానావేవోపాస్యత్వోపాసకత్వాన్తర్భూతానీత్యభిప్రాయోపాస్యత్వోపాసకత్వప్రాప్యత్వప్రాప్త్యత్వవిశిష్టాసర్వత్రప్రతిపాద్యతే. * బ్రహ్మజన్మమిత్యపాసకంచవతి * శకేమహి- ఉపాసేతుం ప్రాప్తమితిశేషః. (ఆత్మానందానందమిత్యాది) శరీరాద్యుపాసకపరకరసహితోజీవఉచ్చతఇత్యర్థః. ఇహోపి- * యుతంపిబన్తావినిర్దేశాత్. అజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వాభ్యామిత్యనేన * జ్ఞాత్వాద్వావితివాక్యంస్మరితం. ఉదాహృతవాత్వైకార్థ్యాచ్చాయాతపశబ్దదూరభ్యయమేవాగ్ధః. * ఏకేషణాచ్యేతీనాత్రేచ్ఛాయాతపర్వరూపవిశేషణమపివివక్షేతమితిభావః. ఉత్తరత్ర * శ్రయాణామేవచైవమిత్యాదిసూత్రేణవత్సమాణత్వేహిచోద్యమ్యుద్ధిష్టత్వాత్ సుగ్రహత్వాయ తహ్మార్పకంచపరమాహ (అభిస్యాదితి) అన్యైః ప్రకరణజీవపరమాత్మనోద్విశేషత్వమయ్యుక్తం- ఉపక్రమస్యజీవపరత్వాదిత్వాహ (యేయమితి) పుహరతి (నైతదితి) వరద్వయంకిం- తద్వరణానుపపత్తికథమిత్యుక్తాహ (తథాహితి) పితృప్రసాదవరణస్యాగ్నివిద్యావరణస్యచప్రత్యేకనిరపేక్ష హేరుత్వసూచనార్థంఏతచ్చసర్వం, తదపి, తిద్విరుక్తం. (అత్రపరమేతి) అత్రయదిదంప్రియతే- యద్వరణంక్రియతేతత్రవరణఇత్యర్థః. (మోక్షయాథాత్మ్యవిజ్ఞానాయతపసాయభూతపరమాత్మోపాసనపరావరాత్త తత్త్వజ్ఞానమేతి) మోక్షజ్ఞానాయమోక్షానుబంధిజ్ఞానయాయంప్రశ్నఇత్యర్థః. * యేయమిత్యాదిప్రశ్నవాక్యేమోక్షస్వరూపప్రశ్నకణ్ఠోక్తిః - ప్రతిపదనప్రకారేణోపాసనాదిప్రశ్నాన్తర్గతభిభావోద్యోతోభవతి. నిద్విశేషతాపత్తిరోక్షత్వేద్వాక్యాగ్ధజ్ఞానసోపాయతాస్యాత్ - ఉభయలిప్తకంప్రాప్యంచేత్రథాత్వేనోపాసనముపాయస్యాత్ - అతోమోక్షస్వరూపజ్ఞానందదనుబంధిజ్ఞానాపేక్షం. ఏవంప్రశ్నస్యజ్ఞానేతరవిషయత్వాత్ ప్రతిపదనానురూప్యాచ్ఛయతోక్షవివాదః. తేతపదస్యాత్కాద్రపరత్వేతు

యథా *నప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతి. అయమర్థః-మోక్షాధికృతేమనుష్యేప్రేతే-సర్వబన్ధవినిర్ముక్తే. తత్స్వరూపవిషయావాదివిప్రతిపత్తినిమిత్రాఽస్తి నాస్త్యాత్మికాయేయంవిచిత్రా-తదవనాదనాయతత్స్వరూపయాథాత్మ్యంత్యయాఽనుశీర్షోహంవిద్యాం-జానీయామితి. తథాహిబహుధావిప్రతిపద్యంతే-కేచిద్విత్తిమాత్రస్యాత్మనస్వరూపోచ్ఛిత్తిలక్షణంమోక్షమాచక్షుతే. అన్యేచిత్తిమాత్రస్యైవసతోఽవిద్యాస్తమయం. అపరేపాపాణకల్పస్యాత్మనాజ్ఞానాద్యశేషవైశేషికగుణోచ్ఛేదలక్షణంకైవల్యరూపం. అపరేత్వపహతపాప్తానంపరమాత్మానముఖ్యపగచ్ఛస్తస్తస్యైవోపాధి సంసర్గనిమిత్తజీవభావసోపాధ్యపగమేన తద్భావలక్షణంమోక్షమాచక్షుతే. శ్రయ్యస్తనిష్ఠాతాస్తునిఖిలజగదేకకారణస్యాశేషహేయప్రత్యసీకానస్తజ్ఞానానందైకస్వరూపస్యస్వాభావికానవధికాతిశయాసంక్షేయకల్యాణగుణాకరస్యసకలేతరవిలక్షణస్యసర్వాత్మభూతస్యవరస్యప్రస్థానశ్శరీరతయాప్రకారభూతస్యానుకూలాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపస్యపరమాత్మానుభవైకరసస్యజీవస్యానాదికర్మరూపావిద్యాతిరోహితస్వరూపస్యావిద్యోచ్ఛేదపూర్వకస్వాభావికపరమాత్మానుభవమేవమోక్షమాచక్షుతే. తత్ర మోక్షస్వరూపంతత్సాధనంచత్వత్ప్రసాదాద్విద్యామితినివేశితసామ్యప్రోమృత్యుస్తస్యాథస్యదురవబోధత్వప్రదర్శనేనవివిధభోగవితరణప్రలోభనేనవైనం పరీక్ష్యయోగ్యతామభిజ్ఞాయపరావరాత్తతత్త్వవిజ్ఞానం పరమాత్మోపాసనం తత్పదప్రాప్తిలక్షణంమోక్షంచ * తంచదుర్గంగాధమనుప్రవిష్టమిత్యారభ్య * సోధ్యనఃపారమాప్నోతి తద్విజ్ఞోఃపరమంపద మిత్యనైవోపదిశ్యతదపేక్షితాంశ్చ విశేషమపదిదేశేతిసర్వసమజ్ఞానం. అతఃపరమాత్మేవాతైతిసిద్ధమ్.

అ త్తధికరణంసమాప్తమ్.

త్యస్తరసంపాదందర్శయతి (యథేతి) *నప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతి శ్రుతిః. కఃపునర్వాక్యార్థః - సహిమనుష్యమాత్రస్యబన్ధవినిర్ముక్తనంభవభిత్వత్రాహ (అయమర్థః) అస్తి నాస్త్యాత్మికా- అస్తి నా స్తీత్యేవమాదిరూపా. విద్యామితీచదస్య ద్వితీయా నైకాకరకపదత్వశక్త్యాంభవత్యయన్వాయచప్తే (జానీయామితి) విప్రతిపత్తిందర్శయతి (తథాహితి) 'కారణశోధకగుణప్రతిపాదకవాక్యార్థవిష్టమాహ (నిఖిలజగదేకకారణస్యేత్వాది) (అనుకూలాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపస్యేతి) స్వరూపశబ్దోఽర్థధర్మిణాస్సాధారణః. (తత్రేత్వాది) పరావరాత్తతత్త్వవిజ్ఞానం - జ్ఞాతవ్యపరావరాత్తతత్త్వం. ఉపదిశ్యేత్వస్వయం. తదపేక్షితాంశ్చవిశేషాః-ప్రణవాగ్విద్యాదీః. అధికరణార్థముపసంహరతి(అత్యంత) * అతైతిసూత్రే స్వవాక్యస్థపేతురుక్తః. ప్రాకరణికపూర్వవాక్యస్థపేతుపరంద్వితీయం. అనస్తరవాక్యశక్త్యాపరిహరపరంత్యతీయం- అతస్తత్ర - చశబ్దప్రయోగః. ఉపాతనవాక్యస్థపేతుభిస్త్రతీయసూత్రార్థోపపాదకంచతుర్థమితిసూత్రసగ్గతిః.....

*గుహం ప్రవిష్టమిత్యాది సూత్రద్వయమధికరణాదరంకెచిదాచుః. తదయంత్తం - ఏకప్రకరణం వాక్యవిశేషవిషయాణామధికరణాదరపాదాస్తరావ్యవహితానా ముపజీవ్యపజీవకభావేన పరస్పరాన్వితార్థప్రతిపాదకానాం సూత్రాణాం విషయవాక్యభేదేనత్యంతి భిన్నాధికరణత్వాభావాత్. ఈక్షత్యానస్తమయాధికరణాదిమ * తస్మిన్ప్రస్థ మోక్షోపదేశాత్ * ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్ * తద్దేతువ్యవదేశాచ్చ * మాస్త్రవర్ధికమేవచగీయత ఇత్యాదీనాం సూత్రాణాం పూర్వాపరబహువాక్యవిషయత్వేష్యవ్యవహితత్వాత్ పరస్పరోపజీవ్యపజీవకభావే నాన్వితార్థపరతయాపి హ్యైకాధికరణ్యం. * అదృశ్యత్వాదిగుణకః * దృశ్యాద్యాయతన మిత్యధికరణయోస్తు ఏకప్రకరణస్థానేకవాక్యవిషయత్వేపి భేదఉపపద్యతే - స్పష్టాస్పష్టవిజ్ఞకవాక్యవిషయత్వేనైకస్త్రిపాదే సదృశ్యమపచత్తైరుపజీవ్యపజీవకభావాభావాచ్చ. సహి * యస్మిన్వ్యాః పృథివీత్యాదివాక్యసృపరమాత్మపరత్వమదృశ్యత్వాదిగుణకస్యాక్షరాత్ పరతఃపరస్యచపరమాత్మత్వోపపాదకం- పరప్రకరణపిత్యేషత్వేనాపరమాత్మప్రధానాదిప్రతిపాదనోపపత్తిః. అతఉపజీవ్యపజీవకభావాభావాదధికరణభేదస్త్రయంక్తః - ఇహతుపూర్వవాక్యప్రతిపన్నమత్వత్వంకర్మఫలభోక్తృత్వరూపమిత్యనస్తరవాక్యేనప్రతిపన్నేసతిసామ్యత్వంపరమాత్మత్వానుపపత్తిః అనస్తరవాక్యసృపరమాత్మపరత్వోపపాదనమత్వంపరమాత్మత్వోపపయక్తమేవ. ఏవంఏకప్రకరణస్థవాక్యవిషయత్వేనత్యధికరణాదరపాదాస్తరావ్యవహితత్వేచసతిపరస్పరోపయ్యుక్తార్థప్రతిపాదకానాం సూత్రాణామైకాధికరణ్యమేవానితం- అన్యథాఈక్షత్యధికరణాదిష్వేకైకాధికరణస్థసూత్రాణామధికరణభేదకల్పనాప్రసజేత్. అతమికాధికరణ్యస్థితవివాదాస్తరశక్త్యావిశేషపరిహరపరంసూత్రద్వయంవ్యాఖ్యాతవ్యం-వ్యాఖ్యాతంచభగవతాభాష్యకారణం. సూత్రభజ్జీయైకాధికరణ్యవివాదపద్యతే-ఏకస్మింత్సూత్రే-హి శబ్దచక్ష్మ్యస్తపదయోశ్చైవశాత్. గుహం ప్రవిష్టయోరాత్మత్వసాధకంశ్చక్ష్మ్యస్తపదం- అత్తుఃపరమాత్మత్వోపపాదకతాంసూత్రార్థస్యదర్శయతి- హిశబ్దః సర్వగతస్యబ్రహ్మణోగుహవచ్ఛిన్నత్వాయోగాత్ గుహగతేబుద్ధిజేవనపరమిగుహం ప్రవిష్టమితిసూత్రభిజ్ఞానపూర్వపక్షపరమియోజనానుపపన్నా- *వికారశబ్దాన్మేతిచేత్ *జీవముఖ్యప్రాణిజ్ఞాన్మేతిచేత్ *సంభోగప్రాప్తిరిచేదితివత్ పూర్వపక్షద్యోతకసద్వికారావాత్, *అర్చకస్తాదితిపూర్వాధికరణసూత్రేణగుహవచ్ఛేదనిబన్ధనశక్త్యాంహిపరిపూతత్వా, చ్చ, అత్తానామితిప్రతిజ్ఞాయాం-హిశబ్దోపపాదితాయాంతద్వర్గనాదితిసూత్రభిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాదరమధ్యాహర్తవ్యంగుహవచ్ఛేదోపిపరసోపపన్నభితి. అనధ్యావారేణయోజనాసంభవతిచేత్ నైవవరం. తస్మాత్చక్ష్మ్యస్తపదోపపాదితసూత్రార్థస్యపరమసాధ్యోపపాదకత్వద్యోతకోహిశబ్దః. అతశ్చబాచిత్యాత్కృతకర్తావత్ సూత్రకైలాశ్చయంక్తమైకాధికరణ్యం

౧౩॥ సూ.

శ్లో॥ అస్తరఉపపత్తేః॥

ఇదమామనన్తిచ్చన్దోగాః *యపిషోఽఱిపురుషోద్వ్యతేషమత్యైతిహాలావాచపతదమృతమేతదభయ
మేతద్భ్రష్టాతి. తత్రసందేహః కిమయమత్యైథారతయానిర్దిశ్యమానఃపురుషఃప్రతిబిమ్బత్వా- ఉతచతురి
ద్వియాధిస్తాతాదేవతావిశేషః- ఉతజీవాత్వా- అథపరమాత్మైతి. కింయత్తం. ప్రతిబిమ్బత్వైతి. కుతః. ప్రసిద్ధ
వన్నిదైశాత్, *దృశ్యతఇత్యవరోఽభిధానా, చ్చ. జీవాత్వా- తస్యాపిహితయుషివిశేషేణసన్నిధానాత్ప్ర
సిద్ధిరుపపద్యతే. ఉన్మిలితంహితయురుద్విత్యజీవాత్వసశ్చ రీరేఖిగతీనిచ్చిన్నన్తి. * రక్షిభిరేషోస్త్రిన్ప్రతిష్ఠితఇతి
శ్రుతిప్రసిద్ధ్యాచతుఃప్రతిష్ఠోదేవతావిశేషోవా. ఏషేషప్రసిద్ధవన్నిదైశోపపత్తేరేమామన్యతమః.

ఇతిప్రాప్తప్రచక్షుహే. (అస్తరఉపపత్తేః) అత్యస్తరఃపరమాత్వా. కుతః. *ఏషత్యైతిహాలావాచైత
దమృతమేతదభయమే తద్భ్రష్టాతంసంయద్వామిత్యాచక్షుతేషతంహిసర్వాణివామాన్యభిసంయత్తేష
ఉపవచామనిఃపషహిసర్వాణివామానినయతి. ఏషఉపవచామనిః పషహిసర్వేషులోకేషుభాతీత్యేషాంగుణా
నాంపరమాత్వస్యేవోపపత్తేః.

౧౪॥ సూ. శ్లో॥ స్థానాదివ్యపదోచచ్చ॥ చతుషస్థితినియమనాదయః పరమాత్మసవ
*యశ్చతుషస్థితిని త్యేవమాదౌవ్యపదిశ్యతే- అతశ్చ*యపిషోఽఱిపురుషఇతి సవవ్రతీయతే. అతః ప్రసిద్ధవన్ని

నూత్రచతుష్టయస్య. *ద్వాసుపరైవివాక్యైత్రత్యన్యాయాదిదేశక్యానుపపన్నః- *స్థితీదనాభ్యాంశేచసూత్రేణసూపయిష్యమాణస్యతస్యైత
న్నాయసాపేక్షత్వాభావో. సచాస్యాధికరణస్యతద్వాక్యసాపేక్షత్వాదిహతప్రస్తావః- అస్యాధికరణస్యాత్రత్యన్యాయాదేశసాపేక్షవాక్యా
స్తరోపపాద్యత్వేనోన్యన్యశ్చయప్రసక్తాత్. తస్యచవాక్యస్యబుద్ధిజీవపరత్వంభవదభిమతం- తచ్ఛేదానవక్తవ్యం- ప్రత్యతానుపయోగాత్. *ఋతం
విబ్రావివాక్యస్యజీవసద్వీతియపరమాత్మవిషయత్వేవాక్యాస్తరవ్యబుద్ధిజీవపరత్వంకథముపయుజ్యతే. తస్యచవాక్యస్యబుద్ధిజీవవిషయత్వంపూర్వంని
గస్తంభరశిష్యతేవ. అతోభాష్యసందర్శితాసరసిరేవసాధీయసీ. అత్రాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ అస్తరఉపపత్తేః॥ అస్త్రసజ్జలఃపూర్వోక్తయాదికానిధేరికథోక్తా. *గూఢాత్మానప్రకాశతే*తంబుద్ధర్మం
గూఢమనుప్రవిష్టం *కఇతావేదేవితచరమాత్మాదర్శశ్చేత్ సుదర్శరయాప్రసిద్ధత్వేననిర్దిష్టసపరమాత్మాభవితుమర్హతీతిశక్త్యాసజ్జతి. విష
యాదికంబర్మయతి (ఇదమిత్యాది) కింఅత్యైథారతయానిర్దిశ్యమానః ప్రతిబిమ్బచక్షురధిస్తాత్ప్రజీవానామన్యతమః- ఉతపరమాత్మైతి. తదగ్ధంకిమమృ
తత్వాదయోధాకథంచినైయాః- ఉతముఖ్యాః. *కంబ్రహ్మైతిప్రకృతమేవబ్రహ్మహాకిముపాసనస్థానగుణవిధానాగ్నిద్యతే- ఉతనేతి. కిం
ధ్యస్థాగ్నివిద్యయాబ్రహ్మప్రకరణంచినైయం- ఉతస. కిమగ్నివిద్యాబ్రహ్మవిద్యాగ్ధం- ఉతస. కిమగ్నివిద్యాగ్ధంబ్రహ్మవిద్యాగ్ధం- ఉతనే
తివిచారః. యదానసగుణం- తదాగ్నివిద్యాయాబ్రహ్మవిద్యాభిత్వాభావేనబ్రహ్మప్రకరణంచేదేనపూర్వప్రకృతబ్రహ్మణఇహపరామర్శా
భావేనామృతత్వాదీనామభ్యుత్థయోప్రతిబిమ్బవిద్యస్యతమభిలఖితం. సిద్ధాంతే- యదాప్రమగుణం- తదాజ్ఞత్వేనాగ్నివిద్యాయాబ్రహ్మవిద్యా
ప్రకరణంచేదకత్వాభావేనప్రకృతబ్రహ్మణఇహపరామర్శసంభవేనామృతత్వాదీనాంవస్వతః స్వాప్రముఖ్యైర్వనిర్దేశపరమాత్మేభిలఖితం. అచరోక్షప్ర
సిద్ధిర్వాక్తప్రసిద్ధిఃశ్రుతిప్రసిద్ధిశ్చైవియథాక్రమంప్రతిబిమ్బజీవాదిత్యానామనుసంధేయాః. యవిషభిలపదాభ్యాంప్రసిద్ధవన్నిదైశః- దృశ్యతఇత్య
సరోఽభిధానం. అనేససజ్జలరిప్రేతా. సన్నిధానాత్- సన్నిధానావగమాత్. జీవస్యదేహసన్నిధేత్వవ్యవగమాదిత్యర్థః. తదేవవివృణోతి (ఉన్మిలి
తంహి) అన్మిన్మర్కస్యసామర్థ్యందృష్టమిత్యైతయథాతత్కర్తృతస్యమర్థ్యనూదకమత్వక్రంభవం- ఏవమక్షిప్తదృశ్యతఇత్యుక్తదేహజీవావస్థానం
చక్షురధిసన్నయమిత్వక్రంభవతీత్యర్థః. ఉపక్రమానుగుణమస్యస్మేయం- తస్మాదమృతత్వసంయద్వామత్వాగ్నిక్షిప్తమిదాపా. *ఏషత్యైతిలిలికర
ణంపాఠాత్పూర్వద్యోతకం. దేవతావిశేషః- ఆదిత్యః. ఏషేష- సతుపరమాత్మని.

రాధానై- (ఏషాంగుణానామితి) నిరుపాధికాలమృతత్వాదయోజజీవాదిమనంభవదీత్యర్థః. (ఏషామితి) ఉపక్రమస్థమేకంలింగముచరితనానేకగుణ
విరోధేదుర్బలం- అతవివచనామృతత్వాద్యక్షిప్తీతిభావః. *ఇతిచూపాచభర్తృబ్రవీత్వాదిష్యతికరణమగ్ధపరమేవదృష్టమిదానుసంధేయం. ఉపప
తైరత్యస్తరఃపరమాత్మైత్యన్వయః. — *తద్యద్యద్యస్మిన్కోసద్విర్వదకంవాసిం చలవర్తనీవగచ్ఛతీత్యర్థవాదోక్తంసద్విరుదకాదినిష్ఠావత్వంహేతుం
కృత్వానిష్ఠావస్యపరస్పరిన్లపేచతుషస్థితిరుపశన్నేతివత్తుమయత్తం- కాచాదిభిన్లపేచతుషస్థితిరుపశన్సద్విత్వనుపపత్తేచ్ఛవత్తుంశక్యత్వాత్.

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ స్థానాదివ్యపదోచచ్చ॥ *అనవస్థితేరివ్యతిరేకస్యవత్సమాభిత్వాత్ *చతుషస్థితిశ్రుత్యనురోధేనస్థా
నకబ్ధిస్థితపరయావ్యాఖ్యాతః- సతుప్రదేశపరయా. సౌత్రస్యాదికబ్ధిస్థానకమా (నియమనేతి) ఆదిశబ్దస్యనామరూపాన్వయపరత్వేనవ్యాఖ్యా
నమయత్తం- జీవాత్మనిసంభవతస్తస్యపరమాత్మసాధకత్వాభావాదిభావః. స్థితినియమనాదయత్వాదికబ్ధిభారకత్వాదిరనిప్రేతః. అస్యహేతో
స్థిథాత్తసాధకత్వందర్శయతి (అతశ్చేతి) అనేససిద్ధాత్తసాధకహేతుంవదతాపూర్వపక్షహేతోరస్యథానిర్దిశ్యభలితా- తామాహ (అతః ప్రసిద్ధవదితి).

దైశశ్చ పరమాత్మన్యపవద్యతే. తతపవ * దృశ్యతఇతి సామో తా-రవ్యపదేశోపియోగిభిర్దృశ్యమానత్వాదు పవద్యతే.

౧౫॥ సూ. శ్రీమద్భక్తప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. ఇతశ్చాత్మ్యాధారఃపురుషోత్తమః - *కం బ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి ప్రకృతస్య సుఖవిష్టస్య బ్రహ్మణః ఉపాసనస్థానవిధానార్థం సంయద్వా మత్వాది గుణవిధానార్థంచ *యపషోషీణిపురుష ఇత్యభిధానాత్. ఏవకారోనైరపేక్ష్యంహే తోద్గ్యోతయతి. నన్యగ్నివిద్యావ్యవధానాత్ *కంబ్రహ్మేతి ప్రకృతంబ్రహ్మ నేహసన్నిధతే. తథాహి - అగ్నయః *ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి బ్రహ్మవిద్యాముపదిశ్య *అథ హైనంగార్హవత్యోనుశశాసేత్సార్థభ్యాగ్ని నాముపాసనముపదిదిశుః. నచాగ్నివిద్యాబ్రహ్మవిద్యాక్లమితీక్యంవత్తుం - బ్రహ్మవిద్యాఫలానన్తర్గతతద్విరోధిసర్వాయః ప్రాప్తిసన్తత్యవిచ్ఛేదాదిఫలశ్రవణాత్. ఉచ్యతే- *ప్రాణోబ్రహ్మ *ఏతదమృతమేతదభయమేతద్భ్రష్టేత్త్యభయశ్రబ్రహ్మసంశబ్దనాత్, * ఆచార్యస్తుతేగతింవత్తేత్త్యగ్నివచనాచ్చగత్యుపదేశాత్సార్వం బ్రహ్మవిద్యాయా అసమాప్తే. స్తన్నగ్నగతాగ్నివిద్యాబ్రహ్మవిద్యాక్లమితీనిశ్చీయతే. *అథ హైనంగార్హవత్యోనుశశాసేతి బ్రహ్మవిద్యాధిక్యతస్యైవాగ్నివిద్యోపదేశో, చ్చ. కించ - *వ్యాధిభిఃపరిపూర్ణోస్తేతి బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరిక్తనానావిధకామోపహతిపూర్వకగర్భజన్మజరామరణాదిభవభయోపతప్తాయోపకోసలాయ *ఏషాసోమ్యతేష్టద్విద్యాత్మవిద్యాచేతిసముచ్చిత్యోపదేశో, న్నోత్తైకఫలాత్మవిద్యాక్లమగ్నివిద్యాయాః ప్రతీయతే. ఏవంచాక్లత్వేన గతేనతి ఫలానుకీర్తనమర్థవాదఇతిగమ్యతే. నచాత్రమోక్షవిరోధిఫలంకించుచ్చాయతే - *అపహతేపాపకృత్యాంలూకీభవతిసర్వమాయురేతిజ్యోగ్గీవతినాస్యాపరపురుషాఃక్షీయన్తే ఉపవయంతంభుజ్ఞామోక్షింశ్చలోకేముష్మింశ్చేత్యమీషాంఫలానాం మోక్షాధిక్యతస్యానుగుణత్వాత్. *అపహతేపాపకృత్యాం- బ్రహ్మప్రాప్తివిరోధిపాపంకర్మాపహన్తి. *లూకీభవతి- తద్విరోధిపాపేనిరస్తేబ్రహ్మలోకంప్రాప్నోతి. *సర్వమాయురేతి బ్రహ్మహృదపాసనసమాప్తే ర్యావదాయురపేక్షితంతత్సర్వమేతి. *జ్యోగ్గీవతి- వ్యాధ్యాదిభిరనుపహతోయావద్భ్రష్టేత్తప్రాప్తిజీవతి.

శ్రుతిప్రసిద్ధత్వాత్ ప్రసిద్ధసన్నిధేశఃపూర్వపక్షీకౌఽన్యత్వేషిసంభవతితి. పూర్వపక్షపేత్వదరస్యచాన్యథాసిద్ధింనూత్రాధిప్రేతాందర్శయతి. (తతపివేతి) తతపివ-శ్రుతిప్రసిద్ధేవే. శాస్త్రప్రతిపన్నంహితత్వంయోగిభిరుపాస్యంభ్యవ్యంచ-*యత్తదత్రైశ్వమిచ్ఛుక్త్వా *పపశ్యన్తిధీరా ఇత్యుక్తేః, * గూఢోత్తానప్రకాశతే, దృశ్యతేత్వగ్నయాబుధాన్యూత్మయాసూక్ష్మదృశ్యిభిర్భుక్తై, శ్చ. అతోఽర్థతశ్చబ్రతశ్చ శ్రుత్యదరప్రసిద్ధేతిభావః. — యాదసాంసముద్రాదివత్ స్థానినః పరమాత్మనోఽన్వీస్తానాత్ పంచీన్నత్వశ్చోపసంపదత్వంనూత్రస్యాయుక్తం. *అర్చకోకస్తావిదినుత్రేణతస్యాఃపరిహృతపయాశక్తౌనుదయాత్. అతస్సాధికా నరప్రదర్శనపరమిదంనూత్రం. ప్రసిద్ధసన్నిధేశాపరోక్షాధిధానరూపపూర్వపక్షయక్షిద్వయంచాథాత్పరిహృతమ్.

౧౫॥ సూ. శ్రీమద్భక్తప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. సుఖవిష్టం- సుఖత్వవిష్టం. *ద్వ్యేకయోగివత్. *తద్గుణసారత్వాదిన్యామేనధర్మభూతసుఖవిష్టమిలివా. * కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి ప్రకృతస్య బ్రహ్మణః పురసభిధానంకిమర్థమిత్యత్రాహ (ఉపాసనస్థానేతి) *ఏతదమృతమేతదభయమేతద్భ్రష్టేతి బ్రహ్మశబ్దేన *కంబ్రహ్మేతి ప్రకృతస్య బ్రహ్మణః ప్రత్యగ్భానాదిత్వగ్నః. ఏవకారప్రయోజనమాహ (ఏవేతి) పూర్వసూత్రద్వయోక్తం హేతుద్వయంవ్యతిరేకోక్తిసాపేక్షం. *అనవధితేరసంభవాదిహివత్సతే. అయంతుహేతుర్వ్యతిరేకోక్తినిరవేక్ష్యతిభావః. ప్రకరణవిచ్ఛేదందర్శయంశ్చేదయతి (నన్వీతి) కథమగ్నివిద్యావ్యవధానమిత్యత్రాహ (తథాహితి) తర్హి అక్లాగ్నేభావేనావిరోధఇత్యత్రాహ (నచేతి) *ఫలవత్సన్నిధావఫలంతదగ్గలినిన్యాయాదిభావః. అక్లానామపృష్ఠిభూమిరుద్ధఫలముపవద్యతేఇతిశక్తౌపహారార్థంతద్విరోధీత్యుక్తం. ప్రకరణావిచ్ఛేదేనపరిహరతి (ఉచ్యతేఇతి) ఉభయత్రాపక్రమోపసంహరయోర్భ్రష్టానంశబ్దసం, అగ్నివిద్యాయాః ప్రాక్ బ్రహ్మవిద్యాయా అసమాప్తే, బ్రహ్మవిద్యాధిక్యతస్యాగ్నివిద్యోపదేశ, స్తాపత్రయాతురస్యతచ్ఛాన్తర్గమభిధానముచ్చిత్యోపదేశ, శ్చేతిహేతువతుప్తయేనాక్లాగ్నేత్వమాహ (ప్రాణోబ్రహ్మేతిత్వాదినా) *అథ హైనంగార్హవత్యోనుశశాసేత్సత్ప్ర ఏనమిత్వన్వాదేశేన బ్రహ్మవిద్యాధిక్యత్యేతాత్పర్యంసిద్ధం. శబ్దతః ప్రకృతస్యైవపునః పరామర్శోహ్యన్వాదేశః - నతుయథాకథంచితే బుద్ధిసమాత్రపరామర్శః. అతపివమితి నిర్దేశశ్చుత్తర బ్రహ్మవిద్యైవాగ్నివిద్యాధికారిత్వజ్ఞాపకః (సముచ్చిత్యోపదేశాదితి) సముచ్చయశబ్దఉపదేశవ్యవస్థవిశేషవివక్షయాసమసముచ్చయపరః. యద్వానంబధమాత్రపరః- సచాక్లాగ్నేభావేనవ్యవస్థితి. ఫలవిరోధమభ్యుపగమ్యపరిహరతి (ఏవంచేతి) *ద్రవ్యగుణసంస్థారకర్మసుపరార్థత్వాత్ ఫలశ్రుతిరర్థవాదస్యాదితికర్మనిమాంసానూత్రం. అథఫలవిరోధవివాదస్తీత్యాహ (నచేత్వాదినా) జ్యోక్- ఉజ్జ్వలః. అనేనవ్యాధ్యాద్యనుపహతత్వంభవితం. తదాహ (వ్యాధ్యాదిభిరితి) కులే బ్రహ్మవి

*నాస్యాపరపురుషాఃక్షీయన్తై-అస్యశిష్యప్రశిష్యాదయఃపుత్రపౌత్రాదయోపిబ్రహ్మవిదపవభవన్తి. *నాస్యా
బ్రహ్మవితు-లేభవతీతిచక్రత్యన్తరేబ్రహ్మవిద్యాఫలత్వేనసూయతే. *ఉపవయంతంభుజ్జామోన్మింశ్చలో
కేముష్మింశ్చ- వయం- అగ్నయస్తమేనముపభుజ్జామః- యావద్భ్రష్మప్రాప్తివిఘ్నేభ్యఃపరిపాలయామఃఇతి.
అతోఽగ్నివిద్యాయాబ్రహ్మవిద్యాజ్ఞత్వేనతత్సన్నిధానావిరోధాత్సుఖవిశిష్టం ప్రకృతమేవబ్రహ్మహింసాసన
స్థానవిధానార్థంగుణవిధానార్థం చోచ్యతే. నను *ఆచార్యస్తుతేగతింవక్తైగతిమాత్రపరిశేషణాదాచార్యేణగ
తిర్హేవోపదేశ్యేతిగమ్యతే- తత్క-ధంధానగుణవిధ్యర్థతోచ్యతే. తదభిధీయతే- *ఆచార్యస్తుతేగతింవక్తైత్యస్యా
యముఖిస్సాయః- బ్రహ్మవిద్యామనుపదిశ్యప్రాప్తిమపిగురోతదలాభాదనాశ్వాసముపకోసలముజ్జేవయతుంస్వప
రిచరణప్రీతాగార్హవత్యాదయోగురోరగ్నయస్తస్మైబ్రహ్మస్వరూపమాశ్రంతదజ్ఞభూతాంచాగ్నివిద్యాముప
దిశ్య*ఆచార్యాద్దేవవిద్యావిదితాసాధిప్తంప్రాపదితిశ్రుత్యర్థమాలోచ్యసాధుతమత్వప్రాప్త్యర్థమాచార్యపవా
స్యసంయద్వామత్వాదిగుణకంబ్రహ్మతమపాసనస్థానమర్చిరాది కాంచగతిముపదిశ్యతిమత్వా *ఆచార్య
స్తుతేగతింవక్తైవోచత్. గతిగ్రహణముపదేశ్యవిద్యాశేషప్రదర్శనార్థం. అతపవాచార్యోపి *అహంతుతే
తద్వత్సామియథాపుష్కరపలాశ ఆపానగ్లిష్యన్తేపవమేపదిపాపకర్తృనగ్లిష్యతభిత్సుప్రమ్యసంయద్వా
మత్వాదికల్యాణగుణవిశిష్టం బ్రహ్మక్షిప్తానోపాస్యమర్చిరాదికాంచగతిముపదిశే. అతః *కంబ్రహ్మఖంబ్ర
హ్మేతిసుఖవిశిష్టస్యప్రకృతస్యైవబ్రహ్మణోఽత్రాభిధానాదయమత్యైధారణపరమాత్మా.....

ననుచ*కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతిపరంబ్రహ్మభిహితమితికథమవగమ్యతే-యస్యేహత్యైధారతయా
2భిధానంబ్రాహ్మే. యావతా *కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతిప్రసిద్ధాకాశలౌకికసుఖయోరేవబ్రహ్మదృష్టి
ర్విధీయతఇతిప్రతిభాతి- *నామబ్రహ్మ *మనోబ్రహ్మేత్యాదివచనసారూప్యాత్. తత్రాహ
౧౬॥ సూ. +శ్లోః+ అతపవచసబ్రహ్మ॥ శ్లోః+ యతస్తత్రయదేవకంతదేవ
ఖమితిసుఖవిశిష్టస్యాకాశస్యాభిధానం-అతపవఖశబ్దాభిధేయస్యఃఆకాశఃపరంబ్రహ్మ.

దుత్పత్తేబ్రహ్మవిద్యా2నుగుణఫలత్వందర్శయతి (నాస్యేతి) (భుజ్జామఃఇతి)*భుజపాలనాభ్యవహారయోగిధాతోః*భుజోనవనఇతివ్యుత్పన్నేపదం-
అతోపరస్తేపదత్వాదయంధాతురవనాగ్ధఇత్యర్థః. (పరిపాలయామఃఇతి) శ్రుతాపుషశబ్దార్థఃపరిణాపనగ్దెణసూచితః. విఘ్ననివారణపర్యవ్రజేతిచిత్రా.
రోబ్రహ్మవిద్యాంప్రత్యగ్నివిద్యాఅజ్ఞత్వనిర్వాహకఇత్యభిప్రాయః. ఉక్తహేతుభిరేకప్రకరణత్వేన్ధీతేపిబ్రహ్మణఃపునరవక్తవ్యత్వముఖేనచో
దయతి (నస్యేతి) స్థానగుణయోగ్యేయత్వేనపరిపాతదగ్ధంపునర్భ్రహ్మణో2భిధానం-తత్తునాస్తి- పూర్వంతయోరాచార్యేణవత్సమాణత్వాకథనాత్-
అతస్థానాదిపరవాక్యంనపరమాత్మవిషయమిత్వస్యపరమిదంవాక్యమిత్వర్థః. పరిహరతి (తదభిధీయతఇత్యాదినా) పరిపూర్వోపదేశోఽనుపదేశోవా
స్యాత్- కథంకలూపదేశ్యత్వాశక్త్యాంచపరిహరణస్థానగుణవిధ్యర్థతాముపపాదయతి (ఆచార్యస్త్విత్యాదినా) సాధిష్టజ్జిహ్వాసాధుతమత్వశబ్దేనవాన్
భ్యాతః. సాధిష్టమితిభావప్రధానోనిర్దేశ్యత్వర్థః. (గతిగ్రహణమితి) ఉపదేశ్యవిద్యాశేషమాచార్యవక్తైతి *ఆచార్యస్తుతేగతింవక్తైతినదతామభిప్ర
యఇత్యర్థః. తదేవోపపాదయతి (అతపవేతి) సూత్రార్థనిగమయతి (అతఇతి) అతః- ఉపకోసలవిషాదపరిహరణ్యాపేక్షితత్వాత్, గురుముఖాత్
శ్రవణేనసాధుతమత్వాయాపుష్కలముపదిష్టత్వా, చ్చగతిగ్రహణస్యప్రదర్శనార్థత్వాదిత్యర్థః.

ఉత్తరసూత్రశబ్దామహా (ననుచేతి) యావతా- ప్రత్యుత. (వచనసారూప్యాదితి)*నామబ్రహ్మ *మనోబ్రహ్మేత్యాదివత్
దృష్టివిశేషణస్యబ్రహ్మణః చశ్చాదుపాదానంవిశేష్యస్యప్రథమాపాదానంచసారూప్యముఖిప్రేతం. *ప్రాణంచహస్తేతదాకాశం
చోమరితాప్రాణాకాశశబ్దాభ్యాంనిగమితం- నతుబ్రహ్మశబ్దేన- తతోపిదృష్టివిధితిధావః- తస్యాపున్తరత్ర పరిహరిష్యమాణత్వాత్.
౧౬॥ సూ. +శ్లోః+ అతపవచసబ్రహ్మ॥ శ్లోః+ అతపవేత్యేతద్వాద్యవప్తే (యతస్తత్రైతి) నిగమనవాక్యస్థభుజ్జాకాశశబ్దకటాక్షేణసూ
త్రైసరితినిర్దేశః. అతశ్చబ్రహ్మసుఖవిశిష్టాభిధానపరః. నస్వతశ్చబ్జిప్రకృతవాచీ- *ప్రాణాబ్రహ్మకంబ్రహ్మేతివాక్యోదితస్యసుఖవిశిష్టస్యబ్రహ్మణిస్థాన
గుణవిధ్యర్థమభిధానంహిప్రకృతంపూర్వసూత్రేతదేవసుఖవిశిష్టాభిధానమత్రాతదితరమృశ్యతే. తత్క-ధంయదేవఖంతదేవకమితిసుఖవిశిష్టాభిధా
నమతశ్చబ్రహ్మార్థయోచ్యతే. ఉచ్యతే-సామాన్యేనసుఖవిశిష్టాభిధానంహేతుతయా2తశ్చబ్దేనపరామృశ్యతే- తత్ర సుఖవిశిష్టాభిధానవ్యక్తిశేషవాక్య
ద్వయస్థావిహసూత్రద్వయేష్యర్థవశాద్దేతుభూతో-యథా *నాత్మాశ్రుతేః*జ్ఞోతపివేత్త్యత్రశ్రుతిమాత్రస్యాతశ్చబ్దపరామృష్టత్వేష్యర్థసామర్థ్యాచ్చు
తివ్యక్తిశేషసిద్ధిః- తద్వదిహాపేతి. భాష్యేయదేవకంతదేవఖమితినివాక్యోపాదానం-అపిత్వర్థిపాదానం. *యదాద్వావకంతదేవఖమితినివాక్యం. యదే
వకంతదేవఖమిత్వత్రాప్యన్యోన్యదృష్టివిధిరేవాస్తు-నాన్యోన్యవ్యవచ్ఛేదకత్వం- వ్యవచ్ఛేదకత్వేవాకథంభుశబ్దాభిధేయస్యాకాశస్యపరబ్రహ్మత్వమితిశ

ఏతదుక్తంభవతి-అగ్నిభిః * ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేత్యుక్తేఉపకోసలఉవాచ * విజానామ్యహం
యత్ప్రాణోబ్రహ్మకంచతుఖంచనవిజానామీతి. అస్యాయమభిప్రాయః - సతావత్ప్రాణాదిప్రతీకోపాసనమ
గ్నిభిరభిహితం-జన్మజరామరణాదిభవభయభీతస్యముముత్తోర్మమోషదేశాయప్రవృత్తత్వాత్. అతోబ్రహ్మ
వోపాస్యముపదిష్టంతత్రప్రసిద్ధైఃప్రాణాదిభిస్సమానాధికరణంబ్రహ్మనిర్దిష్టం-తేషుచప్రాణవిశిష్టత్వం జగద్వి
ధరణయోగేనవాప్రాణశరీరతయాప్రాణస్యనియన్తృత్వేనవాబ్రహ్మణఉపపద్యతఇతి * విజానామ్యహం
యత్ప్రాణోబ్రహ్మేత్యుక్తవాః. తథాసుఖాకాశయోరపిబ్రహ్మణశ్శరీరతయాతన్నియామ్యత్వేనవిశేషణత్వం-
ఉతాన్యోన్యవ్యవచ్ఛేదకతయా నిరతిశయానన్దరూపబ్రహ్మస్వరూపసమర్పణపరత్వేనవా. తత్ర పృథగ్భూత
యోశ్శరీరతయావిశేషణత్వేపైషయికసుఖభూతాకాశయోర్నియామకత్వంబ్రహ్మణస్సాన్నిధిత్వస్వరూపావగ
తిర్నస్యాత్ - అన్యోన్యవ్యవచ్ఛేదకత్వే-పరిచ్ఛిన్నానన్దైకస్వరూపత్వంబ్రహ్మణస్సాన్నిధిత్వస్వతరప్రకారనిర్ది
ధారయిషయా * కంచతుఖంచనవిజానామీత్యుక్తవాః. ఉపకోసలస్యేమమాశయంజానన్తోగ్నయో * య
ద్వావకంతదేవఖంయదేవఖంతదేవకమిత్యుచిరే- బ్రహ్మణస్సుఖరూపత్వమేవాపరిచ్ఛిన్నమిత్యర్థః. అతఃప్రా
ణశరీరతయాప్రాణవిశిష్టయద్భిహ్మ- తదేవాపరిచ్ఛిన్నసుఖరూపంచేతినిగమితం * ప్రాణంచహస్తేతదాకా
శంచోచురితి. అతః * కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేత్యతాపరిచ్ఛిన్నసుఖంబ్రహ్మప్రతిపాదితమితిపరంబ్రహ్మేవతత్రప్ర
కృతం- తదేవచాత్రాత్యధారతయాభిధీయతఇత్యత్యధారఃపరమాత్మా.....

౧౭॥ సూ. శ్రీమద్భుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్— ప్ర-అ. ద్వి-పా.— 3. అస్తరాధికరణమ్.

క్షోద్వయంకృదినిధాయాహ (ఏతదుక్తమితి) (అగ్నిభిరత్యాది)*దృష్టివిధిత్వేప్రాణా బ్రహ్మేత్యుక్తాతత్వం * కంచతుఖంచత్యస్యాజ్ఞాతత్వంచనో
పపద్యతే-దృష్టివిధిత్వేనసర్వస్యాజ్ఞాతత్వాదితిభావః.* ప్రాణోబ్రహ్మేత్యుక్తాతత్వేఅన్యస్యాజ్ఞాతత్వేవకింవైషమ్యం-అకాశస్యసుఖవిజ్ఞత్వంచకథ
మిత్యనేత్యాయం * విజానామ్యహమితివాక్యస్యాభిప్రాయంచివ్యుత్తతి(అస్యాంయమితి) (సతావదిత్యాది)ముముక్షోరుచదిష్టత్వాత్ ప్రతీకోపాసనవ్య
దాసః. ముముక్షోఃప్రతీకోపాసనంకర్తవ్యమితిజ్ఞానంపూర్వమేవసంభవతి-యథాముముక్షూపాస్యంబ్రహ్మేతిజ్ఞానంసంభవతితద్వత్. శరీరవాచిక
జ్ఞస్యశరీరపర్యవ్రాధిభాయిత్వంచదేవమనుష్యాదిశబ్దమపుత్యన్తమేవ. (తథేత్యాది) శరీరంచనియామ్యమితిలోకసిద్ధత్వాత్జ్ఞాతమేవ. *యదేషు
కాశానన్దఇత్యాదిశ్రుతిమబ్రహ్మశబ్దేనవివాచ్యకాశశబ్దస్యానన్దవిశేషణత్వేనప్రయోగదర్శనా, తస్యచమహత్త్వపథాచనేనైవానన్దవిశేషణతోన్వ
పపత్తే, ర్భిహ్మణోపరిచ్ఛిన్నసుఖరూపత్వప్రతిసంభవాదేవచిచారఉపపద్యతఇతిభావః. (ఉపకోసలస్యేత్యాది) *యద్వావకంతదేవఖంయదేవ
ఖంతదేవకమిత్యుక్తనదృష్టివిధిత్వంశబ్దసీయం- తథాసతి * కంచతుఖంచనవిజానామీత్యస్యాత్తరత్వాయోగాత్. సహ్యథా ప్రదృష్టివిధ్యజ్ఞానస్య
దృష్టివిధ్యప్రరముత్తరంభవతిత్వభిప్రాయః. ఏవం * కంచతుఖంచనవిజానామీత్యజ్ఞానవచనా, ముముక్షోరుచదిష్టత్వా, దధాప్రరాజ్ఞానంప్రతిదృష్టివి
ధ్యప్రరస్యోత్తరత్వాయోగా, చ్చ *యద్వావకమిత్యాదివాక్యస్యదృష్టివిధిపరత్వానుపపత్తేరన్యోన్యవ్యవచ్ఛేదపరత్వంస్థితం. *అన్వద్విద్యాత్మవిద్యా
చేతి అగ్నినాంచనోపూర్వప్రకృతవిద్యాయాః ఆత్మవిద్యాత్వావగమాచ్ఛబ్రహ్మణోదృష్టివిశేషణత్వశ్చజ్ఞానిరస్తా. తథాసత్యస్యవాక్యస్యాన్తరమాహ
(బ్రహ్మణఇతి) నిగమనవాక్యస్యాన్తరమాహ (అతఇతి)ఉక్తహేతుభిర్దృష్టివిధిత్వాయోగాత్, *యద్వావకమిత్యాదివాక్యేకంఖమితిశబ్దయోరన్యోన్యవ్య
వచ్ఛేదకత్వేనాపరిచ్ఛిన్నసుఖరూపబ్రహ్మపరత్వా, దుపసంహరస్యోపక్రమానుగుణ్యస్యన్యాయ్యత్వాత్, *ప్రాణంచేత్వస్వసంహరవాక్యముక్తార్థప
రమిత్యర్థః.* ప్రాణంచేతి* ప్రాణోబ్రహ్మేత్యుక్తార్థస్యనిగమనం. *తదాకాశంచేతి *యద్వావకమిత్యాదివాక్యార్థనిగమనం. *తదాకాశమిత్యత్ర
ప్రకృతపరామర్శినాతచ్చైవసంభూతత్వమభిప్రేతం. కఖయోరన్యోన్యవ్యవచ్ఛేదవ్యవచ్ఛేదకత్వేవిశేషణయోరన్యోన్యవిశేషణవిశేష్యభావప్రస
క్లబ్ధిచేత్-తతఃకిం. నీలోత్పలాచానీలతోత్పలత్వాదిధర్మాణామన్యోన్యవిశేషణవిశేష్యభావస్యాప్రామాణికత్వాత్తత్రానిష్ఠత్వం- అత్రతుప్రామా
ణికత్వాత్ నానిష్ఠత్వమితిభావః. *కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతివాక్యప్రతిపాద్యంసంభవిశిష్టంబ్రహ్మేతిశబ్దాపరిహారార్థంహి *అతపివచససబ్రహ్మేతిసూ
త్రస్యోజ్ఞానం-తస్యాశ్చజ్ఞాయాలనేనపరిహృతత్వందర్శయతి (అతఃకంబ్రహ్మేతి) *యద్వావకమిత్యాదివాక్యస్యాపరిచ్ఛిన్నసుఖరూపబ్రహ్మపర
త్వా, నిగమనవాక్యస్యాపితిదనుగుణార్థత్వాత్, *కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతివాక్యేపరంబ్రహ్మేవప్రకృతమిత్యర్థః. తతః కిమపిపురుషస్యపరమాత్మ
త్వఇతిశబ్దాయాంసూత్రార్థస్యాధికరణార్థాపాదకత్వందర్శయతి (తదేవచేతి) అన్యథావాక్యభేదశ్చప్రసజేత్ - సంభవత్యేకవాక్యత్వేవాక్యభేదో
2నుపపన్నఇతిభావః. (ఇతితి) *కంబ్రహ్మేతిప్రకృతస్యైవాత్మధారత్వప్రతిపాదకీపురుషఃపరమాత్మేత్యర్థః.

౧౭॥ సూ. శ్రీమద్భుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్— ప్ర-అ. ద్వి-పా.— 3. అస్తరాధికరణమ్.

అధికతపరమపురుషయాథాత్మ్యస్యానుసంధేయతయా శ్రుత్యంతరప్రతిపాద్యమానా అర్చిరాదికాగతిర్యా-తా
 మపునరావృత్తిలక్షణపరమపురుషప్రాప్తికరీముపకోసలాయాక్షిపురుషంశ్రుతవతే * తేర్చిషమేవాభిసమ్భవ
 స్త్యర్చిపోహరహృఆపూర్యమాణపక్షమిత్యారభ్య * చక్ష్రీమసోవిద్యతంతత్పురుషోమానవస్సునాన్భ్రీష్టుగ
 మయత్యేష దేవపథోబ్రహ్మపథపతేనప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవమావర్తంనావర్తంత ఇత్యదైవోపదిశతి-
 అతోప్యయమక్షిపురుషఃపరమాత్మా.

౧౮॥ సూ. *శ్లో॥ అనవస్థితేరసమ్భవాచ్చ నేతరః॥ ప్రతివిమ్బాదీనానుక్షిణినియమేనా
 నవస్థానా, దమృతత్వాదీనాంచనిరుపాధికానాంతేష్వసమ్భవా, న్నవరమాత్మనభితరః-ఛాయాదిఅక్షిపురుషో
 భవతుమర్హతి. ప్రతివిమ్భస్యతావత్పురుషో న్నరసన్నిధానాయత్తత్వాన్నియమేనావస్థానసమ్భవః. జీవస్యా
 పిసర్వేన్ద్రియవ్యాపారానుగుణత్వాయసర్వేన్ద్రియకన్దభూతేస్థానవిశేషేవృత్తిరితచక్షుషీనావస్థానం. దేవ
 తాయాశ్చ *రక్షిభిరేషోస్త్రిప్రతిష్ఠితఇతి రక్షిద్వారణావస్థానవచనా, స్తాశాన్తరావస్థితస్యాపేన్ద్రియాధిష్ఠా
 నోపపత్తే, ర్నచక్షుష్యవస్థానం. సర్వేషామేవైషాంనిరుపాధికామృతత్వాదయోనసమ్భవస్యైవ. తస్మాదక్షి
 పురుషఃపరమాత్మా.

వ్యవస్థినిర్దిష్టం. ఉపనిషత్సు ప్రతీకోపాసనానామర్చిరాదిగతిరహితానామవివిద్యమానత్వాత్తద్వాన్యవృత్త్యర్థంవ్యాచక్షే(అధికతేతి) పరమపురుషశబ్దేన
 తంత్యేపనిషదంపురుషంవిధితీతిసాన్పరితా. ఉపాసనఫలమర్చిరాదిగతిః-నతు శ్రవణఫలం-తత్కర్మం శ్రుతోపనిషత్కృతీత్యుక్తిమిత్యత్రాహ (అను
 సన్ధేయతయేతి) తస్మిన్శ్రుతబ్రహ్మణఇతివక్తవ్యేకిమిసాధారణాధికాక్షరశ్రుతోపనిషత్కరదోపాదానమిత్యత్రాహ (శ్రుత్యంతరప్రతిపాద్యమానే
 తి) ఛాన్దోగ్యుపవప్రదేశాన్తరే *తద్యద్యత్తేషామిదుర్యేచేమేరణ్యే శ్రద్ధాతపశ్చత్పురాసలేత్యేషమభిసంభవస్తీత్యాదిః-వాజసనేయకే *యవివమేతద్విగుర్యే
 చామిఅరణ్యే శ్రద్ధాంసక్యమిత్యుపాసలేత్యేషమేవాభిసంభవస్తీత్యాదిః-కాషీతకేనాంపర్యక్షవిద్యాయాం *సోగ్నిలోకమాగచ్ఛతీత్యాదిః-తాభిఃప్ర
 తిపాద్యమానేత్యర్థః. గతివిక్షనస్య బ్రహ్మవిద్యాన్యత్వజ్ఞాపకశ్రుత్యంతరభాషనాగ్ధం శ్రుతోపనిషత్కవ్యపదేశఇత్యభిప్రాయః. అక్షిపురుషస్యాబ్రహ్మ
 త్వేతత్ప్రతునయవిరోధఇత్యభిప్రాయేణాహ (అపునరావృత్తి) *అర్చిషమేవేత్యతేపూర్వం *అభయచాన్తికావ్యంకుర్వన్తియదుచనేతివాక్యం-
 తత్రాప్తినిర్దిత్యేకవచనంజాత్యభిప్రాయం- * తేర్చిషమితిబహువచనానురోధాత్. పశ్చాన్నివిద్యోక్తాగతిహేతునిరుపాద్యత్తివిధానాగ్ధం. ...

౧౮॥ సూ. *శ్లో॥ అనవస్థితేరసంభవాచ్చ నేతరః॥ అనవస్థితేతివదంవ్యాచక్షే (ప్రతివిమ్బాదీనామితి) అసంభవాదివదంవ్యా
 చక్షే (అమృతత్వాదీనామితి)*అసంభవాదివ్యసేన *అన్తరక్షిపవక్షేరితినూత్రాగ్ధవ్యవృత్తిరేకకక్షః*అనవస్థితేత్యసేన *స్థానాదివ్యపదేశాచ్చేమి
 త్రాగ్ధస్యవృత్తిరేకోద్యతః. ఇతరసూత్రాక్తహేతునాంవ్యవృత్తిరేకపాదానానవేక్షత్వాద్వ్యవృత్తిరేకశ్చార్థనిర్ధిష్టఇతివావృత్తిరేకోనప్రద్యతః. అనవస్థానా
 సంభవాప్రతివిమ్బాదిషుదర్శయతి (ప్రతివిమ్భస్యేత్వాదినా) (సర్వేన్ద్రియకన్దభూతేస్థానవిశేషఇతి) శ్చాదిత్యర్థః. *శతంవై కాచక్షుదయస్సనాడ్యః
 *సంతతంనిరాభిర్యుక్తప్రకారేణహృదయసంబద్ధనాదీనంబధ్నాన్ద్రియాణీత్యర్థః. ఏవంవిభేద్యదిజీవస్యావస్థానం *హృదిహ్యయమాత్మేతిశ్రుతేరవ
 గమ్యతే. సను*నేత్రస్థంజాగ్రతంవిద్యాత్కణ్ఠస్థంవినిర్దిశేత్ సుషుప్తంహృదయస్తంతురురీయంమూర్ఛనిర్మితమితిశ్రుత్యాజీవస్యజాగరావస్థాయాం
 నేత్రస్థితిరుచ్యతే-నచేయంశ్రుతిఃపరమాత్మవిషయా- తస్యజాగరస్వప్నసుషుప్త్యసంభవాత్. ఉచ్యతే- నేత్రకణ్ఠఃసర్వేన్ద్రియప్రదర్శనార్థః-జా
 గ్రతమిత్యుక్తత్వాత్, తదానీంసర్వేన్ద్రియవ్యాపారదర్శనాత్, ఆనుపమాణస్యజీవస్యనేత్రమాత్రవర్తిత్వేనకణ్ఠాదిజ్ఞానానుపపత్తేః, తత్రచస్థితత్వం
 నానుఅధిష్ఠాతృత్వమాత్రముపసంగ్రహ్యం- అధిష్ఠానస్యాపిష్ఠాధాత్వవర్మాతత్వాత్. అణోనస్యయుగవదేవతత్వద్విధియాధిష్ఠానానుపపత్తౌచశ్య
 తక్కున్ద్రియతోవాగమనాదానోచితపాదపాజ్ఞాద్యధిష్ఠానానుపపత్త్యా సర్వేన్ద్రియకన్దభూతే హృదిస్థితస్యధర్మభూతజ్ఞానప్రసరణద్వారేణాధిష్ఠాతృత్వ
 మితి *నేత్రస్థంజాగ్రతంవిద్యాదిశ్రుతేరగ్ధఇత్యభిప్రాయేణసర్వేన్ద్రియకన్దభూతఇమ్యుక్తం. కణ్ఠస్థంవినిర్దిశ్యకణ్ఠకణ్ఠస్థసమావనైనాదీవిశేషపరః-
 *అనుతదానాదీషునిర్ధావతీతినాదీనాంస్వప్నస్థానర్వశ్రుత్యవిరోధాత్. ఇయంచశ్రుతిస్వప్నవిషయా- *యదానుప్రస్వప్నంసకథంచనశ్యతి
 అభాన్నిన్యాణవివైకకథాభవతీత్యనన్తరవాక్యస్యనుప్తిస్థానపరత్వాత్. హృదయస్థమితిహృదయశ్చోహృద్గతపరమాత్మపరః*సతాసోమ్యతదాసంప
 న్నోభవతీతిపరమాత్మనస్సుషుప్తిస్థానత్వావగమాత్. తత్రచసచ్చబ్దాహృదయస్థపరమాత్మపరః*అభిఃప్రత్యవస్యపుపురితతికేతఇతిసుషుప్తాహృదయా
 గమశ్రవణాత్. తురీయకణ్ఠకణ్ఠాన్త్యవస్థజీవపరః*తాసాంమూర్ఛానమభిసంస్పృశ్యతే కాతయోగ్యయూన్నివివరమకరీరీత్రాన్తావేవమూర్ఛసంబద్ధశ్ర
 వణాదవస్థాన్తరేతద్యవణాభావాచ్చ. అతోజీవస్యచక్షుష్యనవస్థితిరుపపద్యతే. (ర్నద్వారేణేతి) ఖట్యాదిద్వారకప్రాప్తాదశయనవక్త్యద్వారకంచ
 త్కుష్యవస్థానమిత్యర్థః. చక్షుష్యవస్థానంనామచక్షుస్సంబద్ధిత్వం. యద్వా-యథావిద్యానిష్ఠఇత్యుక్తేతద్వ్యక్తకారకీక్షస్సాన్యత్-తథాచక్షుష్యవస్థానమ
 పితద్వ్యక్తకరణం-తస్మిన్యమనం. తచ్చసద్దావరకం-అతోనావస్థితిత్యర్థః. అసంభవమాహ(సర్వేషామితి)జీవానాంపరమాత్మపాసనేనాభయత్వామృత
 త్వాదయోభవస్తీతితద్వాన్యవృత్త్యర్థంనిరుపాధికాఇత్యుక్తం. అధికరణాగ్ధంనిగమయతి(తస్మాదితి)*అన్తరభిమత్రైస్వవాక్యస్థానాతురుక్తః. శ్రుత్య

*స్థానాదివ్యపదేశాచ్చేత్యత్ర *యశ్చక్షుషితివన్నిత్యాదినాప్రతిపాద్యమానంచక్షుషిణినియమనా
దికంపరమాత్మనపవేతిసిద్ధంకృత్యాఽక్షిపురుషస్యపరమాత్మత్వంసాధితం - ఇదానీంతదేవసమర్థయతే.

౧౯॥ సూ.

+శ్లో॥ అస్తర్యామ్యధిదైవాధిలోకాదిమతద్ధర్మవ్యపదేశాత్ ॥ శ్లో॥

స్తరస్తదర్శనములేనస్యవాక్యస్థశక్తౌపరిహరపరంద్వితీయసూత్రం. స్వవాక్యస్థశక్తౌయాంపరివృతాయాంప్రాకరసికపూర్వవాక్యేనపరమాత్మపర
తోష్ఠపపాదకంత్వతీయం. పూర్వవాక్యస్యబ్రహ్మపరతోష్ఠపపాదకంచతుర్థం. తతఃపాశ్చాత్త్యవాక్యేనసాధ్యోపపాదకంచఞ్చమం. షష్ఠంచసాధ్యర్థ
గిమ్మిపూర్వసూత్రద్వయోక్తహేతువ్యతిరేకస్తదర్శకమితిసూత్రసంక్షిప్తం.

యావదప్రకాశయేతు * అస్తర ఉపపత్తేరిత్యాది సూత్రత్రయం ఛాయాపురుషవృద్ధాసపరందోజితం. తతోపి ప్రతిబిమ్బస్య
జీవస్యచ వృద్ధాసపరత్వం యుక్తం - అపృతత్వాభయత్వాదీనాం సర్వవ్యావర్తనక్షమత్వాత్తథాఽభ్యుపగమాచ్చ. * అతపివచనబ్రహ్మేతి సూ
త్రస్యచవైయర్థ్యం ప్రసజేత్ - అతపివ - ఛాయా నిరాకరణహేతుభి రేవజీవోపి నభవతిలియోజితం. పూర్వోక్త హేతువాజీవవ్యావర్తనసమ
థాః - నవా. నచేతై రేవాక్షిపురుషస్య పరమాత్మత్వసాధనమనుపపన్నం. తద్వృద్ధాసపరత్వాత్ - తద్ధేతుపాదానాదేవజీవవ్యావర్తితిః సిద్ధతీ
తి తదనువాదేన పరమాత్మత్వసాధనాయ సూత్రాస్తర ప్రణయనవైయర్థ్యమేవసాధ్యత్. * ప్రాణోబ్రహ్మత్వాది వాక్యస్యవృద్ధివిధి పరత్వవృ
ద్ధానేన సుఖవివిచ్ఛ బ్రహ్మపరత్వ సమర్థంచాపేక్షితం. అపేక్షితవిధే రసపేక్షితవిధానంచఞ్చర్యం. కించ - యథేక్షితవ్యధికరణాదిను * నాశ్చ
మితి * ఆసన్దమయఇతి * అస్తరితపరమాత్మత్వంసాధ్యం ప్రతిజ్ఞాయతే - తథా తచ్ఛేషభూతవ్యతిరేక ప్రతిజ్ఞానంకచ్చిత్రియతే. యథా * నా
నుమానమితి. అవాస్తరశక్తౌవిశేషపరిహరకవచిత ప్రతిజ్ఞాయతే - యథా * వికారశబ్దాన్నేతిచేన్నేతి. అతోస్త్రింశ్యాధికరణే * అస్తర ఉపపత్తేరి
తిసూత్రపివపరమాత్మత్వసాధ్యప్రతిజ్ఞా - యథా * అస్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్ * ఆకాశస్తద్ధర్మాత్ * ప్రాణస్తథానగమాదిత్వాదిష్వాదిత్వాస్తదస్య
ర్త్యాకాశప్రాణాదీనదిశ్యపరమాత్మత్వం ప్రతిజ్ఞాతం - పివస్తరశబ్దనిర్దిష్టముద్దిశ్యపరమాత్మత్వం ప్రతిజ్ఞాతమితిహిస్వరసభ్యుత్పత్తియతే. అతోబ్రహ్మ
ణః ప్రతిపాద్యత్వంసాధ్యప్రతిజ్ఞాతవ్యం. ఇహచపరమాత్మత్వసాధ్యోపపాదకతయోదాహృతస్యపూర్వవాక్యస్యపరమాత్మపరత్వకైదిల్యేకశ్చిత్తేతత్పరి
హరాయపూర్వవాక్యప్రతిపాద్యస్యపరత్వం ప్రతిజ్ఞాయతేతేద్యుజ్యతే - ప్రయోజనపత్త్యత్. తదభావాత్ పునఃప్రతిజ్ఞానంకచ్చతేవిధిం. * అస్తర
ఇత్యాత్మమాత్రం ప్రతిజ్ఞాతం - సపరమాత్మేతిచేత్ - తయా త్రైతీయిర్చత్వా, దమృతత్వాదిభర్తాణాంజీవవ్యావర్తనక్షమత్వా, చ్చానుపపన్నం. సుఖ
వివిచ్ఛన్యేహ ప్రత్యభిజ్ఞానానుపపత్తిపరిహరచరం * అతపివచేచసూత్రమిచ్చేన్నే - సుఖవివిచ్ఛాధిధానాదేవచేతిసూత్రేదైవపూర్వత్రచాత్రచబ్రహ్మ
సంశబ్దనాదీనాంతత్యైత్యభిజ్ఞానపత్తినాంవివక్షితత్వాత్. సహస్యాంయసంబద్ధనాత్కంఠమాత్రం ప్రతిజ్ఞామాత్రపరం. ఛాయాపురుషనిరాకరణహేతు
తయోక్తానామృతత్వాభయత్వాదీనాంఅక్షిపురుషే సుఖవివిచ్ఛ బ్రహ్మప్రత్యభిజ్ఞానపాదకత్వాయోగాత్ ప్రత్యభిజ్ఞానానుపపత్తిపరిహరచరవృద్ధమయ
క్తం. ప్రత్యభిజ్ఞానపాదన ప్రకారశ్చానుపపన్నః. పూర్వవాక్యే * ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి ప్రాణస్యసుఖవిష్టాకాశస్యచోక్తత్వాత్
శ్రుత్యస్తరే దక్షిణవామయారణ్యోర్నిర్దేశబ్రహ్మవ్యసృప్రాణసృతత్వత్వాద్విశ్వస్థిత్యవగమాత్ వాక్యైరూపపరమాకాశపత్తికః ప్రాణాయమక్షిపురు
షఃపూర్వవాక్యోక్తః ప్రత్యభిజ్ఞాయతఇతిమయ్యుక్తం. వాక్యయాజ్ఞాతస్యప్రాణస్యవాక్యయపత్తికత్వాయోగాదిశ్రుతివాక్యోపస్యజ్ఞానిధికరణేద
ర్శితతయాఽస్యాగ్ధస్యానుపపన్నత్వంస్ఫుటం. కించ - ఇయంతావత్ సూత్రకారణైః - యత్సర్వేష్యధికరణేషువికస్మిన్నేవసూత్రే పరమసాధ్యోగ్ధః
ప్రతిజ్ఞాయతే. * స్థానాదివ్యపదేశాచ్చేతీదమపి * యపిష్టస్త్రక్షిపురుషాద్యత్యతిశ్రుతౌచక్షుష్యవస్థానపరివృత్తవ్యపదేశాత్ పరమాత్మత్వ
సాధనమితివ్యాఖ్యాతం - తతోపిస్తర్యామి బ్రహ్మణవిషయతయావ్యాఖ్యానంయుక్తం - ఉపజీవకచాక్యాదవృత్తపదేవ్యవాక్యప్రాబల్యాత్. * య
పిష్టస్త్రక్షిణీతివాక్యంహ్యస్తరాదిత్యవిద్యాతుల్యయోగక్షేమం - తత్రచదేహవిశేషయోగాధీనజీవత్వశక్త్యానిరస్తా. అతస్తత్రాపిప్రసిద్ధవన్నిర్దేశవృత్త
త్వవ్యపదేశాధ్యాంజీవవిషయత్వేకశ్చిత్తేఅస్తర్యామి బ్రహ్మణాదికమేవశరణం. అతపివహ్యదిత్వాస్తరస్వరీణీవాదస్యత్వసిద్ధయే * భేదవ్యపదేశా
చ్ఛాస్యఇతిసూత్రంతద్విషయం ప్రణీతం - తత్రచనియస్త్రత్వాదిభిఃపరమాత్మత్వంస్ఫుటం. అతఉపజీవ్యవాక్యవిషయతయావ్యాఖ్యానంయుక్తం.
అస్తర్యాధికరణేఅస్తర్యామిణిఃపరమాత్మత్వసాధనంచాస్యసూత్రస్యాస్తర్యామి బ్రహ్మణవిషయతాంబోధ్యతయతి - ప్రయత్నైర్థేనానిధిశక్తౌపరిహ
రోహయాక్షికతైః. సచవాచ్యంత్వదాహృతవాక్యమవృత్తపాద్యత్వాద్భలమితి. తస్యవాక్యాస్తరీపదేవ్యత్వాభావాత్ - తత్త్వేన గ్రాహకస్యా
యమాత్రావేక్షం. అతోన్యాయానుగృహీతవాక్యాస్తరసావేక్షవాక్యవిషయత్వాద్వాక్యాస్తరనిరపేక్షవాక్యవిషయత్వంపరం. * శ్రుతోపని.
త్కగత్యభిధానాచ్చేత్యత్రాక్షిపురుషవిద్యాయాగతివిస్తనానువాదేనతదజ్ఞత్వముచ్యతఇత్యుక్తం. తదవ్యయం - అక్షిపురుషస్యపరమాత్మత్వనిర్ద
యాత్, పరమాత్మాపాసనస్యానుష్ఠేయస్తరంప్రత్యక్షత్వాయోగాత్, గతివిస్తనస్యసర్వపరవిద్యాజ్ఞత్వా, చ్చ. గత్యనువాదస్యప్రయోజనంత్వపు
నరావృత్తివిధానమిత్త్యుక్తం - నత్వజ్ఞాస్తరవిధానం. అతోయథోక్తార్థపరావ్యవసాయాత్. అస్తర్యాధికరణంసమాప్తమ్.

ఉత్తరాధికరణసంక్షిప్తమాహ (స్థానాదితి)

౧౯॥ సూ. +శ్లో॥ అస్తర్యామ్యధిదైవాధిలోకాదిమతద్ధర్మవ్యపదేశాత్ ॥ శ్లో॥ విషయంకోధయతి (కాణ్యాఇత్యాదిసా) వేదయజ్ఞ

కాణ్యామాధ్యస్థినాశ్చవాజసనేయినస్సమామనక్రియఃపుథివ్యాంతిష్ఠాపృథివ్యాఅన్తరోయంపుథివీనవేదయ
స్యపుథివీశరీరంయఃపుథివీమన్తరోయమయత్యేవతతత్త్వాన్తర్యామ్యమృతఇతి. ఏవమన్యన్యగ్నోన్తరితవాయా
దిత్యదిచ్ఛప్రతారకాకాశతమస్తైజస్సనైవేషుచసర్వేషుభూతేషుప్రాణవాక్చక్షుశ్శ్రోత్రమనస్తస్త్విజ్ఞానరే
తస్సన్వత్కాక్షీయేషుచతిష్ఠంతతత్తదన్తరభూతంతత్తదవేద్యంతత్తచ్ఛరీరకంతత్తద్యమయన్తంకంచిన్నిద్దిశ్య
*ఏవతతత్త్వాన్తర్యామ్యమృతఇతిపదిశ్యతే. మాధ్యస్థినపాతేతు *యస్సర్వేషులోకేషుతిష్ఠా *యస్సర్వేషు
వేదేషు *యస్సర్వేషుయజ్ఞేష్యితిచపర్యాయాః, *యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్నిత్యస్వపర్యాయస్యస్థానే *యతత్తనితి
స్థన్నితిపర్యాయః, *సతతత్త్వాన్తర్యామ్యమృతఇతి, చవిశేషః. తత్త్రసంశయ్యతేకిమయమన్తర్యామీప్రత్యగా
త్వా- ఉతపరమాత్మేతి. కింయుక్తం. ప్రత్యగాత్మేతి. కుతః. వాక్యశేషే *ద్రష్టాశ్రోతేతికరణాయత్తజ్ఞానతా
శ్రుతేః. ఏవం ద్రష్టురేవాన్తర్యామితోవదేశాత్, *నాన్యోతోస్తీవ్రష్టేతిద్రష్టృన్తరనిషేధా, చేతి.

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే. (అన్తర్యామ్యధికైవాధిలోకాదిమతద్ధర్మవ్యవదేశాత్) అధికైవాధిలోకాదిపద
చిహ్నితేషువాక్యేషుశ్రూయమాణోన్తర్యామ్యపమాతపాప్తపరమాత్మానారాయణః. కాణ్యపాతనిదైభ్యో
ఽధికైవాదిమద్భ్యోవాక్యేభ్యోఽధికాన్యధిలోకాదిమన్త్రైవాక్యానిమాధ్యస్థినపాతేనప్రీతిజ్ఞాపనార్థమధికైవాధి
లోకాదిష్యేత్యుభయోరుపాదానం. తదేవముభయేవ్యపివాక్యేవస్తర్యామీపరమాత్మేత్యర్థః. కుతః. (తద్ధర్మ
వ్యవదేశాత్) పరమాత్మధర్మోహ్యయం - యదెకఏవసంతస్సర్వలోకసర్వభూతసర్వదైవాదీన్నియమయతీతి.
తథాహ్యుద్దాలకప్రశ్నః *యథిమంచలోకంపరంచలోకంసర్వాణిచభూతానియోన్తరోయమయతీత్యుపక్ర
మ్య *తమన్తర్యామిణంబ్రూహీతి-తస్యచోత్తరం *యఃపుథివ్యాంతిష్ఠన్నిత్యాంభ్యోక్తం.

శబ్దాతదభిమానిదేవతావిశేషపరా- గుణక్రియాదేరద్రవ్యతయాశరీరత్వామోగాత్. అద్రవ్యస్యాపిశరీరత్వమనేనైవప్రయోగేణకల్పితామతిచే
న్న- అనన్యథాసిద్ధస్యైవప్రయోగస్యకల్పకత్వాత్ అభిమానిదేవతాపరత్వేనాపిద్రవ్యవశత్వమేవోచితమితి. సంశయమాహ (తత్తేతి) ప్రత్యగాత్మశ
బ్దివిశ్వరూపాగిశేషనిమిత్తప్రకరాదుత్పన్నజీవవరః. సమస్తచేతనాచేతనాన్తర్యామిత్యేనశ్రూయమాణస్యాపికథంజీవత్వశ్చోత్థానం. ఉచ్యతే-
*ద్రష్టాశ్రోతేత్యాదిశబ్దైకరణాయత్తజ్ఞానపతాప్రతిబింబాదమృతత్వాదివిజ్ఞానం *అత్తనితిష్ఠన్నిత్యాదివ్యతిరేకనిర్దేశస్థనియమనస్యచాముఖ్య
త్వశ్చిహ్నియాఽధికరణోత్థానమితి. కిమన్తర్యామిణీవః-ఉతపరమాత్మేతిప్రథమచిహ్నః. తదగ్ధం *అత్తనితిష్ఠన్నిత్యాదికంకింముఖ్యం-ఉతాముఖ్యం.
తదగ్ధం ద్రష్టుత్వంకింజీవస్యైవ- ఉతాన్తర్యామిణోపిసంభవతి. తదగ్ధం *ద్రష్టాశ్రోతేతికింకరణాయత్తజ్ఞానత్వముచ్యతే- ఉతరూపాదిసాక్షాత్కార
ఇతి. తదగ్ధంరూపాదిసాక్షాత్కారాచేత్ ద్రష్టృన్తరనిషేధఃకింనోపపద్యతే- ఉతోపపద్యతఇతిచిహ్నః. నోపపద్యతఇతిపూర్వోపక్షః. ఉపపద్యతఇతి
సిద్ధాంతః. యదానిషేధోఽనుపపన్నః- తదా ద్రష్టుత్వాదికంకరణాయత్తజ్ఞానపత్వమితితస్యజీవాత్తస్యేవసంభవాదాత్తనిష్ఠిత్యాదికమముఖ్యమిత్వ
న్తర్యామిణీవస్యాత్. యదానిషేధఉపపన్నః- తదరూపాదిసాక్షాత్కారరూపద్రష్టుత్వాదేవరూపత్వనిసమ్మవేనాత్తనిష్ఠిత్యాదీనాం ముఖ్యతయా
నేయత్వాదన్తర్యామీపరమాత్మేతిఫలితంస్యాత్. (కుతఇతి) ప్రత్యగాత్మనోప్యన్తర్యామిత్యేనశ్రుతస్యకథంప్రత్యగాత్మత్వమితిభావః. తత్తజీవత్వే
హేతుమాహ (వాక్యశేషఇత్యాదిగా) జ్ఞానస్యకరణాధీనత్వోక్త్యానియమనస్యచకరణాధీనత్వమగ్ధసిద్ధం - పరమేరణరూపస్యసంకల్పస్యమనఃకరణక
త్వదర్శనాత్. కరణాయత్తంజ్ఞానమస్తు- తతఃకిమన్తర్యామిణోజీవత్వస్యేత్యతచా (ఏవంద్రష్టరేవేతి) త్వరూపాదిసాక్షాత్కారపదద్రష్టుశబ్దప్ర
వృత్తినియతమస్తు- నకరణాయత్తంజ్ఞానమిత్వత్రాహ (నాన్యోతోస్తీతి) రూపాదిసాక్షాత్కారస్యజీవపరమోస్సాధారణత్వాత్ సననిషేధంశక్యతే-
కరణాయత్తజ్ఞానపత్వంతుజీవస్యైవేతితదన్యస్థనిషేధంశక్యమిత్వార్థః. ప్రతిపర్యాయంయచ్చబ్రావృత్త్యాచాన్తర్యామిణుపపత్వమవగమ్యతే. *అ
త్తనితిష్ఠన్నితివ్యవదేశఃస్వేమహిమ్నిస్థితఇతివత్ భవతి. తదన్తరత్వంతన్నియస్తృత్వంచ *అత్తేశ్వరమితిపద్యావకనియామకవస్తవన్తరాభావాప్రా
యోణోచ్యతే. *యమాత్మానవేదేతిసంస్మృష్టేననిష్ఠుప్రస్థరూపాజ్ఞానముచ్యతఇతినేయం. యత్తుజీవవిశేషా ప్రత్యన్తర్యామిత్యంతత్తదవేద్యత్వా
దికం- తదప్రమాద్యాదేరివతత్తదజ్ఞాభ్యుదాంజీవానాంతత్త్వీయస్తృత్వేనసంభవతి. యద్వా- ఆదిత్యచంద్రశబ్దా మణ్డలపరా-సర్వేషుదేవేష్యత్వా
దిశబ్దాశ్శరీరమాత్రపరాః. *సతతత్తేతినిర్దేశఃశిలాపుత్రస్యశరీరమితివత్ స్యాత్ - సఇతిపదంజాత్యధిప్రాయం- తజ్జాతీయస్త్యమిత్వార్థః. ఉపక్రమే
చ *యథిమంచలోకంపరంచలోకమిత్వత్రయచ్చబ్రోహిత్యధిప్రాయఇతిభావః.

(ఏవంప్రాప్తఇతి) సూత్రే అధికైవాధిలోకాదిపదచిహ్నితేషువాక్యేష్యిత్వనేనసర్వసూత్రేషుతత్తత్తదచిహ్నితవాక్యప్రతిపాద్యత్వంవివక్షిత
మితిగమ్యతే. అధికైవాధిలోకపదద్వయోపాదానస్యప్రయోజనమాహ (కాణ్యేతి) తతఃకిమిత్వత్రాహ (తదేవమితి) మాధ్యస్థినపాతేఅధిలోకాద్య
ధికపర్యాయశ్రవణేనకాణ్యమాధ్యస్థినయోద్విషయభేదశక్త్యా యాముఖ్యంసాధారణపర్యాయప్రదర్శనార్థానాధికైవశబ్దేనోభయత్రేకవిష
యత్వప్రత్యభిజ్ఞానార్థం, న్యూనపర్యాయేపిపాతే అనుక్రమస్యతోగ్రాహ్యమితిన్యాదేనాధికపర్యాయపాతార్థవివక్షాపనార్థం, చోభయపదోపా
దానమిత్వార్థః. ఏకస్యైవసతస్సర్వనియమనంకథమవగతమిత్వత్రాహ (తథాహితి) యఃపుథివ్యామిత్యాదికంతస్యప్రశ్నసోస్యత్తరమస్తు-తతఃకిమిత్వ

తదేతత్సర్వాణ్ణోకాంత్యర్వాణిచభూతానిసర్వాఃదేవాం సర్వాన్వేదాంత్యర్వాంశ్చయజ్ఞానస్తః ప్రవిశ్యసర్వప్రకారనియమనం, సర్వశరీరతయాసర్వస్యాత్మత్వం, చ సర్వజ్ఞాత్వత్యసజ్జుల్పత్పురుషోత్తమాదన్యస్యససమ్భవతి. తథాహి- * అస్తః ప్రవిష్టశ్శస్తాజనానాం సర్వాత్మా * తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్ఛాభవ దిత్యాదీన్యోపనిషదానివాక్యానిపరమాత్మనవవ సర్వస్య ప్రశాసితృత్వం సర్వస్యాత్మత్వమిత్యాదినివదన్తి - తథానుబాలోపనిషది * నై వేహకిళ్చనాగ్ర ఆసీదమూలమనాథారమిమాః ప్రజాజాయన్తేదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణః చక్షుశ్చ ద్రష్టవ్యంచ నారాయణః శ్రోత్రంచ శ్రోతవ్యంచ నారాయణ ఇత్యాదిభ్యః * అస్తశ్శరీరేహి తోగుహాయామజస్కోనిత్యః యస్య పృథివీశరీరంయః పృథివీమస్తరైసజ్జరన్యం పృథివీనవేదయస్యాపశ్శరీరమిత్యాది * యస్య మృత్యుశ్శరీరంయోమృత్యుమస్తరైసజ్జరన్యం మృత్యుర్నవేదపషసర్వభూతాస్తరాత్పాపహతపాప్కాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణ ఇతిపరస్యైవబ్రహ్మణస్సర్వాత్మత్వం సర్వశరీరత్వం సర్వస్యనియంతృత్వంచ ప్రతిపాద్యతే. స్వాభావికంచామృతత్వంపరమాత్మనవవధర్మః. నచ పరస్యాత్మనః కరణాయత్యంత్రజ్ఞుత్వాదికం- అపితుస్యభావతపవ - సర్వజ్ఞత్వాత్వత్యసజ్జుల్పత్వాచ్చస్యతపవ. తథాచ శ్రుతిః * పశ్యత్యచక్షుస్సశ్రుణోత్యకర్ణః అపాణిపాదోజవనోగృహీతేతి. నచదర్శనశ్రవణాదిశబ్దాశ్చక్షురూదికరణజన్తనోజ్ఞానస్య వాచకాః- అపితుకూపాదిసాక్షాత్కారస్య.

త్రాసే (తదేతది) నియామకపరిష్కార సేమానుసంకల్ప త్వేచసర్వనియమనాదాగాత సర్వజ్ఞాత్వత్యసంకల్పాదిత్యుక్తం. సుబాలోపనిషదసమాన ప్రకరణే *పురుషునివేదంసర్వమిత్తు క్తత్వాదాహ (పురుషో త్తమదితి) పురుషో త్తమమైవసర్వనియమనాదినంభవే శ్రు త్య న్తరాజిదర్శయతి (తథా హితి) (పరమృత్యవనివేతి) అ త్ర సర్వనియ ద్రవ్యత్వాదితరంఘనియామ్యకోటినివేదాదప్రైవేత్వవధారణంఘలితమితిభావః. ఏతద్వైశ్వద్యాయసమాన ప్రకరణో క్షిందర్శయతి (తథాసుబాలోపనిషదితి) సూత్ర వివక్షితంహేత్వస్తరంచాహ (స్వాభావికంచేతి) పూర్వపక్షయ క్షింపరిజిహ్విర్జాదర్శన శ్ర వణాదిశబ్దానాంకరణాయ త్తజ్ఞానవాచిత్యంకిమార్గం - ఉతశబ్దమివికల్పమఖిప్రే త్యప్రథమంకరఃప్రతిపదతి (నచపరస్యేతి) *అదృష్ట ద్రష్టౌ అ శ్రుతః శ్రోతాఅమతోమన్తా అవిజ్ఞాతోవిజ్ఞాతేతివాక్యేఅత్త సామ్యేత్వారతమపాయభాత శ్ర వణమనసనిధిభ్యాసనక ర్తృత్వంహి ప్రతీయతే - నతురూ పాదిసామ్యేత్వారభితిశబ్దాంపరిహస్తుంపరస్యాత్మనభిత్తుక్తం. అ త్రాయమఖిప్రాయః- శ్రు త్యస్తరేణునదృష్టేద్రిష్టారంపశ్యేనశ్రుతేః శ్రోతారంశృణుయాఃసమతేర్తద్వారంపస్విథాఃనవిజ్ఞాతేస్విజ్ఞాతారంవిజ్ఞానీయాభితి *అత్వావాలరే ద్రష్టవ్యశ్శ్రో తవ్యోమ ద్రవ్యోనిధిభ్యాసేతవ్య ఇత్యాదివాక్యైశ్శృణవణమననాదిక ర్తృత్వంపరస్య ప్రతిషేధం-తత్సర్వత్వంచ శ్రుతం-తస్మాదిహ ద్రష్టౌ శ్రోతామన్తావిజ్ఞాతే ప్రతీయమానంపరస్యాత్మనశ్శృణవణాది క ర్తృత్వంతత్ప్రతిషేధక శ్రుతివిరుద్ధం. రూపాదిసామ్యేత్వ ర్తృత్వంతు *పశ్యత్వపక్షస్సశృణోత్వకర్తృఃఇత్యాది శ్రుత్యన్తరావగతం- అతః శ్రవణా దిక ర్తృత్వప్రతిషేధక శ్రుతివిరోధా, ద్రూపాదిసామ్యేత్వారవిధాయక శ్రుత్యన్తరానురోధా, చేహ శ్రాయమాణా ద్రష్టేదిశబ్దాశ్చరూపాదిసామ్యే త్వాగ్రరాచకాః- నతు శ్రవణమనసభ్యాసతత్సాధ్యదర్శనపరాభితి. ద్రష్టృత్వాదికంకరణాయ త్తమితి- రూపాదిభిరపరోక్షవ్యవహారానుగుణసంఘో నేచక్షురాద్య పేక్షాభిర్భ్యః. అదిశబ్దేన శ్రోతృత్వాదికంకర్తృనియకార్యగ ద్రవ్యగృహీతృత్వాదికంచవివక్షితం. కరణశబ్దశబ్దానకర్తృద్వియ సాధారణః. కింతస్త్రిత్యాకాక్షాయామాహ (అపిత్వితి) (స్వభావతపివేతి)ద్రష్టృత్వాదికమిత్యన్వయః. స్వభావశబ్దోభర్తృపరః- స్వరూపస్వభావశబ్దయో స్సమభివ్యాహరదర్శనాత్. ఏవకారశబ్దంరాదికరణాపేక్షాయోగప్రత్యక్ష హేతుభూత ప్రకృష్టాద్రష్టాపేక్షంచవ్యావర్తయతి. అదృష్టేద్రియనిరపేక్షాభర్తృభూతజ్ఞానేనైవభవతీత్యర్థః. పరమాత్మేచ్ఛాసాపేక్షము క్తనిత్యసిద్ధజ్ఞానవ్యాప్తిందర్శయన్దైతుమాహ (సర్వజ్ఞత్వాదితి) స్వతపివసర్వజ్ఞత్వా దిత్యన్వయః. (స్వతపివేతి) స్వశబ్దస్వరూపపరః- నత్రాప్రయు క్తత్వాదిత్యర్థః. ఏవకారస్వవ్యతిరి క్తచేతనా న్తరసంకల్పాదృష్టపక్షురాదిభ్యదాస పరః. యద్యా- నకరణాయ త్తంద్రష్టృత్వాదికమపితుస్వభావతపివేతి-రూపాదిసామ్యేత్వారా శ్రయత్వంకరణాపేక్షంఅపితుసత్రాప్రయు క్తమిత్యర్థః. కుతఇత్యత్రాహస్వతపివసర్వజ్ఞత్వాదితి - కరణానపేక్షసత్రాప్రయు క్తసార్వజ్ఞియవత్వాదిత్యర్థః. సామాన్యేనేశ్వరజ్ఞానమా త్రస్య హేతుమా త్రనిరపేక్షత్వాత్ రూపాదివిషయజ్ఞానవిశేషోవ్యవృష్టేద్రియరూపహేతువిశేష నిరపేక్షాభియావత్. సర్వస్య బ్రహ్మత్వకత్వాత్ త్వంచతదాత్మకభితివద్వి వక్షితవిశేషసిద్ధయ సామాన్యకారయోగస్య హేతుతయోపన్యాసః. గృహీతృత్వగ ద్రవ్యత్వాదిమ కర్తృద్వియనైరపేక్షసిద్ధ్యర్థమాహ (నత్యసంకల్పత్వాచ్చస్వతపివేతి) తత్రప్రమాణిందర్శయతి (తథావేతి) ద్రష్టౌ శ్రోతేత్యత్రాపాధ్యనుక్తిపూర్వక దర్శనాదిశ్రవణాత్ స్వత స్త్వంసేధం - నిరుపాధికత్వ కట్టాక్షిచ్ఛాస్త్రీతి - చార్థః. యద్యా - నకేవలం *యస్సర్వజ్ఞః * సత్యసంకల్పఇతిసామాన్యశ్రుత్యాతత్సిద్ధిః - విశేషవిషయ శ్రుతిచ్ఛాస్త్రీతి - చార్థః. యద్యా- * స్వాభావికే జ్ఞానబలక్రియాచేతి శ్రుత్యాకరణనిషేధోర్ధ్వసిద్ధిః - తస్య స్వాభావికతోష్ఠిక్రిలా త్తద్విశేషభూతదర్శన శ్ర వణాదేకరణనైరపేక్షమపి సామాన్యతస్సిద్ధం - తదభయంకట్టాక్షిత్వంచేత్యర్థః. ఇవనః - రుడితిదూరస్థసంబంధము. అతో విభుత్వావిరోధః. ఏవందర్శన శ్రవణాదేరర్థవశాత్కరణాధీనత్వకల్పనం శ్రుతివిరుద్ధమిత్తుక్తం. అథాచక్షుఃపశ్యతీతివ్యాహతం - దర్శనశ్రవణాదిశబ్దానాంకరణాయ త్తజ్ఞానవాచిత్యాదితశబ్దాం దర్శనశ్రవణాదిశబ్దానాం కరణాయ త్తజ్ఞానవాచితాం నివేధతి (నచదర్శనేతి) సర్వప్రయోగానుగతం ప్రవృత్తినిమిత్తమాహ (అపిత్వితి) ఏవంచసతి ద్రష్టౌ శ్రోతేతి- రూపశబ్దయో స్సామ్యేత్వైత్యర్థః. మన్తా - యే మానసమననాఖ్య విచారవిష

సవరూపాదిసాక్షాత్కారకర్తృత్వోహితస్వాభావికజ్ఞానస్యజీవస్యచతురాదికరణజన్మా- పరస్యతుస్యతప
వ. *నాన్యోతోస్తీద్రష్టేత్యేతదపిపూర్వవాక్యోద్దితాన్నియస్తద్గ్రహరన్యోద్రష్టేనాస్తీతివదతి- *యంపుధిః
వేద *యమాత్మానవేదేత్యేవమాదిభిర్వాక్యైఃపుధివ్యాత్మాదినియామ్యైరనుపలభ్యమానపవనియమయతీతి
యత్పూర్వముక్తం - తదేవ *అదృష్టోద్రష్టాఅశ్రుతశ్చోతేతినిగమయ్య *నాన్యోతోస్తీద్రష్టేత్యాదినాతస్య
నియస్తర్నియస్త్రస్తరంసిధ్యతే. *ఏవతలత్తా *సతతజ్యేతిచతత్తత్వవ్యతిరేక విభక్తినిర్దిష్టస్య జీవస్వాత్మత
యోపదిశ్యమానాన్తర్యామీనప్రత్యగాత్మాభవితుమర్హతి.

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ నచస్మార్థమతద్ధర్మాభిలాపాచ్ఛరీరశ్చ॥ (స్మార్థం) ప్రధానం.
(శారీరః) జీవః స్మార్థంచశారీరశ్చనాన్తర్యామీ. (అతద్ధర్మాభిలాపాత్) తయోరసమ్భవితథగ్యాభిలా
పాత్. స్వభావతపవసర్వస్యప్రప్యత్వం, సర్వస్యనియస్త్రత్వం, సర్వస్వాత్మత్వం, స్వతపవామృతత్వం,
చ తయోర్నుసమ్భవనాగర్థమర్హతి. ఏతదుక్తంభవతి- యథాస్మార్థమచేతనంసర్వజ్ఞత్వనియస్త్రత్వసర్వా
త్మత్వాదికంనార్హతి- తథాజీవోవ్యతద్ధర్మత్వాదితి.

అమీషాంగుణానాంపరమాత్మస్యస్వయః, ప్రత్యగాత్మనివ్యతిరే
క, శ్చసూత్రద్వయేనదర్శితః. నిరపేక్షంచహేత్వస్తరమాహ.

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ ఉభయేపిహిభేదేనైనమధీయతే॥ ఉభయే - మాధ్యస్థినాఃకాణ్యాశ్చ అ
న్తర్యామిణోనియామ్యత్వేనవాగాదిభిరచేతనైస్సమంపనం-శారీరమపివిభజ్యాధీయతే. *యఅత్మనిష్ఠాన్నా

యాస్తేషాంసాక్షాత్కారా. విజ్ఞాతా - బుధ్యాభ్యవసేయాయేతేషాంసాక్షాత్కారైత్యర్థః. తత్తద్విధియవిషయసాక్షాత్కారపరత్వాత్ ప్రకరణ
స్య చతురాదిపాత్యకరణమనోబుద్ధిరూపాన్త కరణకృత్యవిశేషాః సాధారణాకారగ్రహణచారాభ్యవసాయరూపాః - తదాశ్రయోజీవత్వవిచ
మోక్షధర్మైరభిహితం - యథా *చతురాలోకనామైవసంశయంకురుతేమనః | బుద్ధిరభ్యవసాయాయసాక్షీక్షేత్తద్భజ్యత్యభి. సంసారిచేతనజ్ఞా
నానాంప్రతినియతకరణసామేక్షత్వం, ప్రమాణాప్రమాణరూపత్వం, పరోక్షపరోక్షరూపత్వం, చభవతి- పరమాత్మనస్తుతత్త్వరజాదినిరపేక్షత
త్త్వరణతత్త్వవిషయాదినర్వపదార్థగోచరాజిసమృద్ధినిశ్చయరూపాణ్యవరోక్షేత్త కానిజ్ఞానానిభవస్తీలివైషమ్యం. కరణాధీనత్వంశాన్తిమాభూత్ -
తథాపివ్యాప్తిబలాత్ పరమాత్మనోపిదర్శనశ్రవణాదయఃకరణైర్వినియోగపద్యవైది సమ్మేవలోకితకేనాశక్త్యదర్శనాదీనాంరణాపేక్షాయోగకర్తృవ
శ్యత్వేనసోపాధికత్వాన్నవ్యాప్తిత్యభిప్రాయన్నాహ (సచేతి) కర్తృవశ్యనైర్వకరణావేద - నర్వకర్తృవశ్యస్యేత్యర్థః. ఉపాధేస్సపక్షేనుగతత్వందర్శి
చంకర్తృత్వోహితే. (పరస్యత్వేతి)చుశ్చోదకర్తృవశ్యవ్యవహారైలక్షణ్యపరః. తేనాపక్షవ్యతిత్వందర్శితంభవతి. తద్విద్రుప్యస్తరంపేక్షకభముచపద్య
తత్త్వత్రాహ (నాన్యోతత్త్వేతి) తదేవవివృణోతి (యంపుధివీల్యాదినా) (నిగమయ్యేతి) *అదృష్టోద్రష్టా- పుధివ్యాదినియామ్యాద్యప్రప్యత్వత్వత్వనియ
స్త్రరూపద్రష్టేత్వక్తాగ్నిగమనమిత్యర్థః. *యఃపుధివామిత్యాదిచర్యాయేషుద్రష్టత్వమార్థం- నిగమనవాక్యేనియస్త్రత్వమార్థంగర్భితం. విశిష్ట
స్యప్రకృతత్వేనసామాన్యనిర్వేశావతోపిభవతసపేధం ప్రకృతాకారవిశిష్టతరవిషయోదృష్టః - యథా2స్మిన్ప్రామేదేవదత్తవపురుషోనాన్యత్వ
త్వపురుషమాత్రంసిధ్యతే - కింతునైవవిధిఃస్యపురుషోపేతిబుద్ధిస్సాన్తవస్త్రాగ్నిదివిశిష్టపురుషాస్తరంసిధ్యతే- అన్యథాప్రమాణిరీధాత్. అతః
*నాన్యోతోస్తీద్రష్టేత్యత్యత్యస్వాద్యసవత్ ప్రకృతయథా కలక్షణంద్రుప్యస్తరంసిధ్యతే. తతశ్చపరమాత్మనాన్యవేద్యప్రప్యస్తరస్త్వనియా
మకఃకోపిద్రష్టేనాస్తీత్యధిస్సాన్త. అవవాదాభావాన్వ్యతిరేకనిర్వేశస్వాద్యసవనిధిహ (ఏవతత్త్వేతి)ఏతత్వాదాద్యాదికరణే *శబ్దవిశేషాదివివృతిరేకని
ర్వేశోహేతుతయోక్తః- తస్యప్రదర్శనాగ్ధత్వాత్తమపజీవసేవవ్యతిరేకనిర్వేశోహేతురుక్తః. *ఏవతత్త్వేతిసర్వచర్యాయానువృత్తస్సీనిర్వేశోప్రవివక్షితః-
చర్యాయవిశేషస్సప్రమినిర్వేశస్త *ఉభయేపిహిసూత్రవివక్షితత్వవిశేషః.

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ నచస్మార్థమతద్ధర్మాభిలాపాచ్ఛరీరశ్చ॥ అక్షరాగ్రమాహ (స్మార్థమిత్యాదినా) కేపునస్తదసంభావితాధర్మా
భ్యత్రాహ (స్వభావతపవేతి) ప్రధానస్యాన్తర్యామిత్వప్రసక్తాభావేపిమిథ్యంసూత్రేణత్వనిరసమిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) పూర్వసూత్రేత
ద్ధర్మాఉక్తాః- అస్తింతూత్రేపిప్రకృతిపురుషయోరసంభావితాధర్మాఉక్తాభిసూత్రస్యపాసరుక్త్యమాశక్త్యపరిహరతి (అమీషామితి).....

(నిరపేక్షంచేతి) పూర్వంవ్యతిరేకనిర్వేశసామేక్షహేతురుక్తః - అయంతువక్ష్యమాణానిరపేక్షత్వత్వార్థః.

౨౧॥ సూ. ఉభయేపిహిభేదేనైనమధీయతే॥ అత్రైకవస్తుమపరిపూర్ణత్వేననియస్త్రతయాస్థితిజ్ఞాపనార్థంయచ్ఛబ్దావృత్తిః. *న

త్వనోస్తరోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం యతాత్మానమస్తరోయమయతిసతతాత్మాస్తర్యామృతమృత ఇతి మాధ్యస్థినాః, *యోవిజ్ఞానేతిస్థస్థితిచకాణ్డః, పరమాత్మనియామృతయాతస్మాద్విలక్షణత్వేనైసమధీయత ఇత్యర్థః. అతోస్తర్యామీప్రత్యగాత్మనోవిలక్షణోఽపపాతపాప్తాపరమాత్మానారాయణభిసిన్ధుమ్.

సమాప్తమస్తర్యామృధికరణమ్.

తదభివ్యతిరేకనిర్దేశోదేవాదిశబ్దానాంశరీరమాత్రపరత్వంచాస్వరసం- తచ్ఛాపవాదాభావేననుపపన్నం. ఆత్మశబ్దస్వరూపాచిత్తే*తిష్ఠన్నిత్యాదయో పృథ్వరసాః. *యోవిజ్ఞానేతిష్ఠస్థితికాణ్డపారైకాధ్యాదాత్మశబ్దస్వరూపాచిత్తమయం క్తం. ప్రశ్నవాక్యస్వరూపాస్వరస్థితిభిదా. యచ్ఛబ్దావృత్తి రేకత్వేనసంభవతిభావోఽనుసంధేయః. హిద్దాతా. సహిభేదశస్త్రాత్రప్రాయతదత్వత్రాహ (పరమాత్మనియామృతయేతి) భేదకధర్మశ్రవణాత్ భేదేన వ్యవధేశస్సద్భివ్యతిర్థః. సకేవలవృత్తిరేకనిర్దేశాదీనామపవాదాభావః-కింతుతదస్వరస్థాపవాదశ్చ స్థితిభావః. సుపాలోపనిపద్యుక్తిశేషజైస్తదేకవిషయతాంస్తరయస్సధికరణార్థముపసంహరతి. (అతః)

అస్మిన్నధికరణేత్వే చ్చతుర్థావిచారోద్భవతః-పుధివ్యాద్యభిమానిదేవతావిశేషాదాగనిష్ఠావాపరమాత్మావాలగ్నాస్తరంవేతి. తత్రాగ్నాస్తరమితిపక్షస్త్యసంభవనిరస్తః. విశ్వరూపిశేషయోగస్యప్రకృష్టవృక్షజన్యత్వావిశేషాత్ దేవతాస్వేవయోగసమ్భవాచ్ఛరీస్తరభేదకల్పనంవిఖలం. కార్యకరణత్వంజీవత్వేహేతుతదయా క్తం-తదయం క్తం- పుధివ్యాదిప్వేక్షైకస్వశరీరత్వావగమా, చ్చతురాదీనాంప్రత్యేకంశరీరత్వావగమా, చ్చ. తత్ప్రతీజీవత్వశక్త్యాంకానస్తమయాధికరణభవ్యదస్తత్వాచ్ఛతేనజీవత్వశక్త్యానుదయాత్. భూతేన్ద్రియాదీనాంసంఘాతరూపేణశరీరేణాపకరణాపకరణిత్వలక్షణసంబద్ధోహిజీవత్వసాధకః. అదృష్టవృక్షవజ్రేనప్రధానత్వశక్త్యావృధాసవరంద్వితీయంసూత్రంవ్యాఖ్యాతం. తచ్ఛాయం క్తం-అదృష్టవృక్షప్రస్తావిత్రుతశ్చోతేత్వాదివాక్యేఅదృష్టాశ్రుతాదిపదానాం ద్రష్టృశ్రోత్రాదిపదాస్తరితానామేవ. ప్రాయమాణతయాప్రధానపరత్వశక్త్యానుదయాత్. సహ్యకపదశ్రవణేనవాక్యాన్ధిగ్ధారణంపూర్వపక్షేపిఘటతే. ప్రధానస్వరూపి కారకారణత్వేనియస్తత్వముపచారతోపిసశక్యశక్త్యం-సహిఘటాదీకప్రతిమృత్తికాయానియస్తత్వం. అతఃస్తాన్ద్రియస్యాసోదృష్టాస్తరమేవఘటతే. అతఏవ*సచస్మాద్రవతద్ధర్మానిలాపాచ్ఛరీరశ్చేత్వేనమమమేకంసూత్రం-అన్యథాఽర్థవైఘట్యాత్. వైఘట్యంచప్రధానశక్త్యానుదయవిష. పుధివ్యాదినియస్తూణాంజీవానామివేశ్వరస్యాపిసర్వనియస్త్యుద్వియస్త్రస్తరావేక్షయాఅనవస్థాయాంప్రసక్తాయాంనియస్త్రనియామృతయారభేదేతత్పరిహరణిత్వేవిదు క్తం-అనవస్థాప్రసక్తాభావాత్. యస్త్యాకల్పనాయాంహ్యనవస్థానం-సశ్రుత్యాఽభ్యుపగమే. శ్రుతిశ్చ*సతత్వమశ్చభ్యధికశ్చదృశ్యతత్వత్వాద్విద్వియస్త్రస్తరంప్రతిపేదతి. సచానవస్థాయారభేదప్రయుక్తత్వాదభేదేనతత్పరిహరణివాచ్యం-శ్రుతభేదనిబద్ధనబోధ్యస్యశ్రుతవిదుర్ధాభేదకల్పనయాపరిహారానుపపత్తేః. కదూరభేదః. సతావత్పుధివ్యాదేఃపరమాత్మనశ్చ-జడాజడయోరైక్యాభావాత్. నాపిజీవేన-పుధివ్యాదిపన్నియామృతయాఽవగతస్యతస్యతేనైవన్యాయేనపరమాత్మనైక్యాసంభవాత్ పక్షపాతస్యాహేతుకత్వాచ్ఛ. పరమాత్మసామానాధికరణ్యభేదనిషేధాఽమృతయస్త్రసమానా. కించ-పుధివ్యాదేస్త్వవృత్తిరైక్యానప్రకాశ్యత్వేన్జ్ఞానస్యాపిస్త్వవృత్తిరైక్యానప్రకాశ్యత్వేనానవస్థాప్రసక్త్యాత్ తత్పరిహరణార్థంజడాజడయోరైక్యంకింసస్యాత్. జ్ఞానస్యస్వప్రకాశ్యత్వేనానవస్థానుదయాత్, మిథ్యాసత్యజడాజడయోస్తయోస్త్వభావవిరోధా, చేతిచేత్-తద్విసర్వనియస్త్రీశ్వరస్యాప్యాత్మైశ్వరతయానియస్త్రస్తరాభావేనానవస్థిత్యభావా, త్థయార్హతదనస్తయోస్త్వభావవిరోధా, చ్చసజీవేశ్వరయోరేకత్వంయం క్తం. భారణాదావప్యయమనవస్థాపరిహరోఽనుసంధేయః. కించ-భేదోహిప్రతీయతే-కథమభేదేనానవస్థాపరిహరణః. ఇథ్యం-ప్రతీయమానోపిభేదోమిథ్యా-నచజడాజడయోరైక్యప్రసక్తి-నియామృతపుధివ్యాదిమిథ్యాత్వాద్విధిపుధివ్యాదేఃపరస్వరభేదమిథ్యాత్వం-జీవపరయోస్త్రస్వరూపైక్యాత్ భేదమిథ్యాత్వం-అతఏవచనానవస్థితీచేత్. స్వాదేవానవస్థా-జీవపరత్వేపిపుధివ్యాదికంప్రతిజీవస్వేవదేకీభూతస్యాపిబ్రహ్మణ్యనియస్త్రస్తరాకాక్షాయనివారకాభావాత్. యథాపుధివ్యాదేజీవస్వచనియస్త్రనియామృతభావమిథ్యాత్వేపిసస్వైశ్వరంప్రతినియామృతమపారమాధికంసంభవతి - తథాజీవంప్రతినియస్త్రీపరమాత్మనోప్యపరమాధ్యనియస్త్రత్వాదేవాన్యంప్రత్యపరమాధ్యభూతనియామృతవశ్యాంకోవారయేత్. నియస్త్రస్తరనిషేధకంప్రమాణనివారకమితిచేత్. యదిప్రమాణవిలాదనవస్థాపరిహరణః తద్వినియస్త్రనియామృతభావపారమాధ్యమాశ్రిత్యైవసాపరిప్రాయతాం - ప్రమాణాస్తరాభావేననిర్వాహేసంభవతివాధాశ్రయణాయోగాత్. అతఏవ*నానోత్తోస్తిద్రష్టృత్వపిపరమాత్మైవావిద్యాకల్పితభేదేన నియస్త్రనియామృతభావతీతపారమాధికద్రష్టృస్తరనిషేధపరం - కింతునియస్త్రరూపద్రష్టృస్తరనివారణపరం - విశిష్టప్రకృతేసతితరనిషేధసత్త్వత్యేతరవిషయత్వదర్శనాత్. కథంప్రమాణాస్తరాప్రాప్తనియస్త్రనియామృతభావాదికంవిభాయకాస్త్రం తదేవప్రతిపేక్షమలం. కథమేకస్మిన్శరీరేప్రత్యగాత్మద్విత్వమితిచేత్ - కాత్రానుపపత్తిః. బహుత్వేప్రత్యక్ష్యంహియేతేతిచేత్. కింప్రత్యగాత్మద్విత్వమాత్రేఽనుపపత్తిః-ఉత్తైకస్మిన్శరీరే. సప్రథమః-సర్వేషామత్మనామహమితిప్రత్యక్షమస్తాత్మానుభవదర్శనాత్. సద్విత్తీయః-ఏకస్మిన్శరీరేచక్షురాదృశ్యభిమానినాందేవానాంప్రాణసంతాదే*అపహంశ్రేయసేవదమానాఇత్యనేకేషాంప్రత్యక్షైసస్యాత్మానుభవదర్శనాత్. తత్రప్రత్యక్షమేవనత్వం-భేదోమిథ్యితిచేత్. భేదస్సత్యః-ప్రత్యక్ష్యమిథ్యాకింసస్యాత్. ఉభయారపిహ్యభాదస్త్యుః. *సేహీనానాస్త్ర్యాదికంభేదబాధకమితిచేత్-అత్వమని*అయమాత్మైత్వాదికంప్రత్యక్ష్యబాధకంకింసస్యాత్ - పరాగర్థాహిదమ్బుద్ధిగోచరః. అయమితినిర్దేశోప్రత్యక్ష్యవిరోధి-ప్రత్యక్ష్యస్యప్రమాణనిర్దత్వాదితిచేత్ - *సేహీనానాస్త్ర్యాదికమపితతఏవప్రమాణవాత్ అత్వవిషయత్వావిరోధి. అతోబహుత్వస్వరూప్రత్యక్ష్యపూర్వత్వాభావాద్వాస్త్రీశాన్యస్త్రాభాసోయం. అతోస్తర్యామివిద్యాయాయథోక్తవివాదః. అస్తర్యామృధికరణమ్సమాప్తమ్....

౨౦॥ సూ. అదృశ్యత్వాదిగుణకోధర్మైః॥ శ్లో॥

అధర్మణికాలధీయతే* అధపరాయయాతమతురమధిగమ్యతే । యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవ
 స్థమచక్షుశ్చోత్రంతదపాణిపాదం । నిత్యంవిభంసర్వగతంసూక్ష్మంతదవ్యయంయమ్భుతయోనిపరివశ్య
 ధిధీరాఇతి, తథోత్తరత్ర* అక్షరాత్పరతఃపరఇతి, తత్ర సద్విహ్యతేకిమిహోదృశ్యత్వాదిగుణకమతుర, మక్ష
 రాత్పరతఃపర, శ్చ ప్రకృతిపురుషౌ- అథోభయత్రపరమాత్మైవేతి. కింతావత్ప్రొక్షం. ప్రకృతిపురుషావి
 తి. కుతః. అస్యాక్షరస్య*అదృష్టోన్రప్తైత్యాదావివనద్రప్త్యత్వాదిశ్చేతనధర్మవిశేషభవాశ్రయతే-అక్ష
 రాత్పరతఃపరఇతిచసర్వస్మాద్వికారాత్పరభూతాదక్షరాదస్తాత్పరఃతే. త్రజ్ఞస్సమష్టిపురుషఃప్రతిపాద్యతే. ఏ
 తదుక్తంభవతి - రూపాదిమత్స్థూలరూపాచేతనపుధివ్యాదిభూతాశ్రయందృశ్యత్వాదికంప్రతిషిధ్యమానంపు
 ధివ్యాదిసజాతీయసూక్ష్మరూపాచేతనమేవోపస్థాపయతి - తచ్చప్రధానమేవ. తస్మాత్పరత్వంచసమష్టిపురు
 షస్యైవప్రసిద్ధం. తదధిష్ఠితంచప్రధానంమహదాదివిశేషవర్తంతవికారజాతంప్రసూతఇతితద్రదృష్టాంతాఉ
 పస్యస్యన్దైయథోర్థానాభిస్సృజతేగృహ్లాతేచయథాపుధివ్యామోషధయస్సమ్భవన్తి । యథాసతఃపురుషాతే-
 శలోమానితథాక్షరాత్సమ్భవతీహవిశ్వమితి. అతోన్మైక్రప్రకరణేప్రధానపురుషావేవప్రతిపాద్యేతేఇతి.

ద్రప్త్యత్వాదిచేతనధర్మైస్త్రియన్త్యాదిపరమాత్మధర్మైస్ససహితేన*అదృష్టోన్రప్తైత్యాద్యన్తేనాదృశ్య
 త్వేనపరమాత్మపరత్వముక్తంపూర్వాధికరణే. చేతనధర్మాదిరహితేవలాదృశ్యత్వప్రతిపాదకంవాక్యంప్రధానప
 రమేవభవతుమర్హతి-రూపాదిమత్స్పృధివ్యాదిగతదృశ్యత్వనిషేధస్యధర్మస్తరప్రతిపత్తౌగౌరవేణపుధివ్యాదికార
 ణావస్థప్రధానోపస్థాపకత్వాదివిశిష్టయోగ్యానాత్ సద్భూతిః. ఇయముత్తరత్ర పూర్వపక్షోపన్యాసేవ్యస్తీభవిష్యతి.

౨౧॥ సూ. అదృశ్యత్వాదిగుణకోధర్మైః॥ శ్లో॥ అదృశ్యత్వాదిగుణకశబ్దనాక్షరం, పుల్లెన్దినిరైకేనాక్షరాత్పరతఃపర, శ్చ
 ద్వయమసివిషయాక్రియతేఇత్యభిప్రాయోవాక్యద్వయంవిషయరూపాదాసంశయంచదర్శయతి (అథేత్యాదిగా) అద్రేశ్యమగ్రాహ్యం-
 ఇద్వియోదృశ్యమగుమానాద్యవేద్యం. చతురదృశ్యమిద్వియోద్రాదృశ్యంవా. యద్వా- అద్రేశ్యం- జ్ఞానేన్ద్రియావిషయః. అగ్రాహ్యం - పా
 త్యాదికార్యహినోపాదానాద్యవిషయః. (కిమిహేతి) అదృశ్యత్వాదిగుణకాక్షరస్యప్రకృతిత్వ, మక్షరాత్పరతఃపరస్యజీవత్వంచ, శబ్ద- నతూ
 భయోరుభయాత్కత్వం. ఉభయత్ర - వాక్యద్వయేపి. కిమదృశ్యత్వాదిగుణకమక్షరాత్పరతఃపరశ్చప్రధానపురుష- ఉతపరమాత్మైతిచిచార. తద
 ధంపుధివ్యాదిసంబంధియావృక్షందృశ్యత్వాదికంనిషిధ్యమానంకింపుధివ్యాదిసజాతీయమచేతనమేవాశ్రయముపస్థాపయతి- ఉతనేతి. కిమార్థనా
 భిదృష్టానోపాదానమచేతనాశ్రయోపస్థాపకత్వముపబంధయతి- ఉతనేతి. కిం*అక్షరాత్సమ్భవతీహవిశ్వమితిశ్వశబ్దవిచిదాత్మకప్రపంచముప
 స్థాపయతి - ఉతాచేతనమితి. అచేతనోపస్థాపకత్వేనతూర్ణనాభిదృష్టాన్తస్యచాచిదాశ్రయోపస్థాపకతోపబంధకతయా నిషిధ్యమానందృశ్యత్వా
 దికమవిదపస్థాపకమిత్యదృశ్యత్వాది గుణకంప్రధానం, తతఃపరశ్చజీవ, ఇతిన్యాత్. యదావిశ్వశబ్దవిచిదాత్మకజగదుపస్థాపకః- తదోర్థనాభిదృ
 ష్టాన్తస్యచాచేతనోపస్థాపకత్వానుపబంధకత్వాన్నిషిధ్యమానం దృశ్యత్వాదికమవినాచేతనోపస్థాపకమిత్యదృశ్యత్వాదిగుణకఃపరమాత్మా, పరమా
 త్మనశ్చపరాస్తరాసంభవాత్అక్షరాత్పరతఃపరశ్చపరమాత్మై, తిభిత్తం.(కుతఇతి)అదృష్టశబ్దస్యాన్వార్థీయత్యజ నచవిశేషణతయా*భాతునంబిప్ర
 త్యయాఇతిన్యైతివశేనాన్వార్థవిత్తా నిరవగమ్యతే-అలద్రేశ్యమిత్యపిదపదంకృత్యప్రత్యయాన్తత్వాదన్వార్థం- తథాచాదృశ్యత్వాదికంపూర్వాధికర
 ణేపరమాత్మధర్మత్రయా-2వగతమితిగాక్షరంప్రకృతిః- అతపివాక్షరాత్పరతఃపరశ్చసమష్టిపురుషః-సహిపరమాత్మనోస్యత్వరందిదృతఇతిశ్శ్లోయామ
 దృశ్యత్వాదిగుణకస్యప్రకృతిత్వముపపాదయతి (అస్యాక్షరస్యేతి) అన్తర్యామిదిద్యాయామపిసకేవలమదృష్టత్వంపరమాత్మత్వసాధకం- కింతుద్ర
 ప్త్యత్వాదిసచివం- ఇహతుతత్వాచివ్యాభావాదదృశ్యత్వంనాచిద్వాన్తరక్షమిత్యర్థః. అదృష్టోన్రప్తైత్యాదినాసజ్జిత్యాభిప్రేతా. తథాప్యక్షరాత్పర
 తఃపరోనజీవః- నహ్యక్షరాత్పరఇత్యుక్తం-కింతు*పరతఃపరఇతిశ్శ్లోయాంతస్యసమష్టిపురుషత్వముపపాదయతి (సర్వస్మాదితి) (సర్వస్మాద్వికా
 రాత్పరభూతాదక్షరాదితి)సమాసవిభక్తినిర్దేశస్సార్వస్యాత్పరతో-2క్షరాదితిసామానాధికరణ్యమితిభావః. చేతనధర్మవిశేషాశ్రవణేదృశ్యత్వంసా
 ధారణతయాసనిర్ణాయకం-అతో-2నుకూలయన్తైర్వక్తవా- దృష్టాన్తశ్చేతనకారణత్వానుగుణఇత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి)తదన్యార్థకసంజ్ఞిస్తా
 అబ్రాహ్మణాదయఃశబ్దాహి బ్రాహ్మణాదిప్రత్యాసన్నసజాతీయేకత్రియాదావర్తన్తై- సతుశ్వపచాదాపత్వాదావా. అబాలాకృతశబ్దాదయఃప్ర
 త్యాసన్నావస్థాస్తరాశ్రయేతస్మిన్మేవధర్మిణివర్తన్తై- సతుధర్మస్తర - సన్నికృష్టబోధనస్యాన్వయత్వాత్. వివమదృశ్యత్వాదిగుణానాంధర్మివిశేషా
 కాజ్ఞాయానిషిధ్యమానదృశ్యత్వస్యాచిదాధారత్వేనాచేతనేప్రతిపన్నే, తస్యైవసూక్ష్మవస్థస్యాదృశ్యత్వాదాచసంభవతి, విజాతీయధర్మస్తరక
 ల్పనేగౌరవప్రసక్తాత్తత్వత్వాశ్రయణమయన్తమితిభావః. దృశ్యత్వాదినిషేధాద్రూపాదివదచేతనత్వమసినివర్తతఇత్యత్రాహ (తచ్ఛేతి) సదృ
 శ్యత్వాదివ్యాప్యమచేతనత్వం- మనఃప్రావృణిచారాదిభావః. అదృశ్యత్వాదిగుణకస్యప్రధానత్వసమర్థనముపజీవాక్షరాత్పరతఃపరస్యజీవత్వమాహ
 (తస్మాదితి)*యథోర్థనాభితిచేతనదృష్టాన్తకథమిత్యత్రాహ(తదధిష్ఠితంచేతి) అసధిష్ఠితత్వేపిదృష్టాన్తోస్తి- *యథాపుధివ్యామితి. చేతనసన్నిధిమా
 త్రామేక్ష్యేదృష్టాన్తః*యథాసతఇతి. పూర్వపక్షముపసంహరతి(అతఇతి).....

ఎవంప్రాప్తైబ్రూమః (అదృశ్యత్వాదిగుణకోధర్మైః) అదృశ్యత్వాదిగుణకోఽక్షరాత్పరతఃపరశ్చ పరమపురుషవ. కుతః. తద్ధర్మైః - *యస్సర్వజ్ఞఃసర్వవిదిత్యాదినాసర్వజ్ఞత్వాదికాస్తస్యైవధర్మాఉచ్యంతే. తథాహి- *యయాతదక్షరమధిగమ్యత ఇత్యాదినాఅదృశ్యత్వాదిగుణకమక్షరమభిధాయ*అక్షరాత్సమ్మ వతీహవిశ్వమితీతస్మాద్విశ్వసమ్మవంచాభిధాయ *యస్సర్వజ్ఞఃసర్వవిద్యస్యజ్ఞానమయంతః. తస్మాదేతద్భ్రష్టానామరూపమన్నంచజాయతఇతిభూతయోనేరక్షరస్యసర్వజ్ఞత్వాదిఃప్రతిపాద్యతే- పశ్చాత్ *అక్షరాత్పరతఃపరఇతిచప్రకృతమదృశ్యత్వాదిగుణకంభూతయోన్యక్షరంసర్వజ్ఞమేవపరత్వేనవ్యపదిశ్యతే. అతః *అక్షరాత్పరతఃపరఇతిక్షరశబ్దఃపఞ్చమ్యంతఃప్రకృతమదృశ్యత్వాదిగుణకమక్షరంనాభిధత్తే- తస్యసర్వజ్ఞస్యవిశ్వయోనేస్సర్వస్మాత్పరత్వేనతస్మాదన్యస్యపరత్వాసమ్మవాత్. అతోత్తాక్షరశబ్దోభూతసూక్ష్మమచేతనంబ్రూతే.

రాధానై- (అదృశ్యత్వేతి) *పరాత్పరంపురుషమితివాక్యంసూరయతి (పరమపురుషఇతి)కస్యధర్మైఃతేత్యవేయంపూరయతి (తద్ధర్మైఃతేతి) నస్వక్షరంప్రకృతిఃసర్వజ్ఞస్తుస్యసన్నిధానాత్ ప్రకృత్యుపకారకః ప్రకృష్టపుణ్యోజీవస్తదవస్థోపలక్షితోముక్తావేతిశక్త్యాయామాహ(తథాహితి) (తస్మాదితి)అక్షరశబ్దఃప్రకృతాక్షరపరఇతిభావః.(భూతయోనేరక్షరస్యేతి)సార్వజ్ఞ్యాదేర్ధర్మవిశేషావేషాయాంప్రకృతవపధర్మీస్త్రికార్యఃఉపక్రమప్రతిపన్నపరిత్యాగేనప్రతిపన్నకల్పనాఽయోగాత్, *భూతయోనింజితస్మాదేతదితికారణత్వప్రత్యభిజ్ఞానా, చ. అతః*యస్సర్వజ్ఞఃజితస్మాదేతదితియత్తచ్చజ్ఞాప్రకృతాక్షరవిషయా-తతశ్చాక్షరస్యకారణత్వమసూద్యస్పష్టిత్వపయోగిత్యేనసార్వజ్ఞ్యాదివిధేయత ఇత్యర్థః. ననుభూతయోనిత్వలిప్తప్రత్యభిజ్ఞానాదపి *అక్షరాత్పరతఇతి శ్రుతిప్రత్యభిజ్ఞానంప్రబలం- పఞ్చమ్యన్తాక్షరపదవాచ్యంహిప్రధానం- అతస్తదేవ *యయాతదక్షరమిత్యత్రాపిప్రతిపాద్యం- అతస్తదనూదేనసార్వజ్ఞ్యాదివిధానమయ్యక్రమితిచెన్న- కేవలశ్రుతిప్రత్యభిజ్ఞానాదపి *యేనాక్షరంపురుషంవేదనత్యమితిపూర్వోక్తభూతయోనిత్వలిప్తానుగృహీతస్యాక్షరశ్రుతిప్రత్యభిజ్ఞానస్యప్రబలత్వాత్. నను *భూతయోనిం *అక్షరాత్సమ్మవతీత్వపాదానముచ్యతే- *యస్సర్వజ్ఞఃసర్వవిదితినిమిత్తం-అతోలిప్తానుగృహీతత్వమస్థితం. నవైతావతా *అక్షరాత్పరతః*అక్షరంపురుషమితిశ్రుతిప్రత్యభిజ్ఞానయోస్తుల్యత్వం- *అక్షరాత్పరతఇతిప్రత్యభిజ్ఞానస్యఊర్ధనాభిప్రాయానుగృహీతత్వేనప్రాబల్యాదితి. నైవం - ఊర్ధనాభిప్రాయస్తస్యచిద్విశిష్టబ్రహ్మకారణత్వేవ్యవతతే. నవైతావతాప్రత్యభిజ్ఞానయోస్తుల్యత్వం- *అక్షరంపురుషమితిప్రత్యభిజ్ఞానస్యప్రభుమభావినఃప్రబలతయాపఞ్చమ్యన్తాక్షరశబ్దస్యతదవిరోధేనవర్జనీయత్వాత్. అతోభూతయోన్యక్షరమేవ *అక్షరంపురుషమిత్యుచ్యతే- పురుషత్వాత్కారణత్వేనప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చాక్షరశబ్దవాచ్యస్సపివసర్వజ్ఞత్వాదిగుణకః- తథాచసతి *అక్షరాత్సంభవతి *జితస్మాదేతద్భ్రష్టామిపఞ్చమ్యానైరూప్యంసస్మాత్. నిమిత్తాపాదానాభేదేనత్వేవహేయకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానముపపద్యతే. అక్షరంపరమాత్మా- అక్షరాదపిపరస్యప్రతిపన్నత్వాదిత్యత్రాహ (పశ్చాదితి)పరత్వేనవ్యపదిశ్యతే- ప్రభూతైనపరశబ్దేనవ్యపదిశ్యతఇత్యర్థః. (ప్రకృతమదృశ్యత్వాదిగుణకమితి)అదృశ్యత్వాదిగుణకత్వేనప్రకృతత్వాదిత్యర్థః. అపాచిపాదత్వేనసర్వగతత్వేనపురుషశబ్దవాచ్యత్వేనచప్రకృతంహిభూతయోన్యక్షరం *అపాచిపాదం *జిత్యంబిభంసర్వగతం *తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం *యేనాక్షరంపురుషంవేదేతిచ-అక్షరాత్పరతఃపరస్య *దివ్యోహ్యమూర్తఃపురుషఇతిపురుషశబ్దసామాన్యధర్మదర్శనా, దమా ర్తజ్ఞేనాపాచిపాదత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్, *వాచ్యభ్యుత్తరఇత్యనేనసర్వగతత్వప్రత్యభిజ్ఞానా, చ. భూతయోన్యక్షరమేవాక్షరాత్పరతఃపరఇత్యర్థః. సర్వజ్ఞస్యభూతయోన్యక్షరాత్పరత్వశక్త్యాభ్యుదాసాయభూతయోన్యక్షరస్యేనసార్వజ్ఞ్యాదిగుణకతోష్ఠిపాదసంస్కారయతి (సర్వజ్ఞమేవేతి) నస్వక్షరశబ్దార్థనైరూప్యపరిహారాయభూతయోన్యక్షరాత్సర్వజ్ఞత్వాదిగుణకఃపరఇత్యభ్యుపగస్తవ్యమిత్యత్రాహ (అతోక్షరాదితి) (ప్రకృతమదృశ్యత్వాదిగుణకమితి)అదృశ్యత్వాదిగుణకమక్షరమేవ *యేనాక్షరంపురుషమితిపూర్వస్థింత్యన్తికృష్టవాక్యేప్రకృతం-తదేవ*ప్రావాచేతిచక్రవృతయాప్రతిపాదితమితితస్యైవప్రాధాన్యేనప్రతిపాద్యత్వమవగమ్యతే. అతోక్షరపురుషవివాక్షరాత్పరతఃపరత్వేనోచ్యతఇత్యభ్యుపేత్వం- అన్యస్యప్రతిపాద్యత్వముక్త్యాఽర్థానైరన్యప్రతిపాదనాయోగాత్. అతోఽక్షరపురుషానపఞ్చమ్యన్తాక్షరశబ్దాక్షరశబ్దేనాక్షరాత్పరతఃపరవేత్వభిప్రాయః. అత ఇత్యభిప్రేతంహేతుంవివృణోతి(తస్యేతి) (సర్వజ్ఞస్యవిశ్వయోనేరితి)*అక్షరాత్సంభవతిహవిశ్వం *జితస్మాదేతద్భ్రష్టానామరూపమన్నంచజాయతఇత్యభ్యుపేత్వ కారణత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్ భూతయోన్యక్షరమేవసర్వజ్ఞమితిసర్వజ్ఞస్తదవేషయాపరఇత్యభిప్రాయః. (సర్వస్మాత్పరత్వేనతస్మాదన్యస్యపరత్వాసంభవాదితి) భూతయోన్యక్షరమభిధాయానస్తరమేవ*యస్మాత్పరంనాపరమస్తికించిదితిసమాఖ్యధికనిషేధస్యోపక్రమావగతత్వాదిత్యర్థః. భూతయోన్యక్షరాదనన్యత్వేనసర్వజ్ఞస్యతతఃపరత్వాసంభవఃఉపక్రమవిరోధేనాక్షరాదధర్మానైరన్యపరత్వాసంభవఇత్యుక్తంభవతి. *అక్షరాదితికిముచ్యతఇత్యత్రాహ(అతోత్రేతి) అతః-యస్యపరమాత్మధర్మైఃక్రిస్తిసాపరమాత్మా- ప్రభూతాక్షరశబ్దనిర్దిష్టస్యతద్ధర్మశ్రవణాత్, పఞ్చమ్యన్తాక్షరశబ్దనిర్దిష్టస్యతదభావా, చేత్యర్థః. అక్షరశబ్దయోగ్యనిర్విషయత్వముపపన్నం- అస్మిన్నేవప్రకరణే *తపసాచీయతేబ్రహ్మ * ఇతిహాస్యయత్ బ్రహ్మవిదోవదన్తి *జితస్మాదేతద్భ్రష్టానామరూపమన్నంచజాయతేఇత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దయోగ్యనిర్విషయత్వదర్శనాత్. యత్తు సమానవిభక్తినిర్దేశస్వార్థస్యాత్మానానాధికరణ్యమితి - తన్న- పరశబ్దస్యపఞ్చమ్యస్తపదసాపేక్షత్వాత్తత్వాన్విరస్యార్థంసామాన్యధర్మం. కించ- పరతోక్షరాదితిసర్వజ్ఞం- *అక్షరాత్పరతఃపరఇతిహిక్రమః-తత్సాన్విరస్యాచ్చసామాన్యధర్మం.

౨౩॥ సూ. విశేషణభేదవ్యవధేశభ్యాంచనేతరా॥ ఇతశ్చనప్రధానపురుషా. వి
శిష్టిసామ్రాజ్యం— ప్రధానాచ్చపురుషాచ్చభూతయోన్యక్షరంవ్యావర్తయతీత్యర్థః ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాన
ప్రతిజ్ఞోపపాదనాదిభిః, -తథాతాభ్యామక్షరస్యభేదశ్చవ్యవధిశ్చతే *అక్షరాత్పరతఃపరత్యాదితా. తథా
హి - *సబ్రహ్మవిద్యాంసర్వవిద్యాప్రతిష్ఠా మధర్వాద్యజ్యేష్ఠపుత్రాయప్రాహేతిసర్వవిద్యాప్రతిష్ఠాభూ
తాబ్రహ్మవిద్యాప్రక్రాంతా-పరవిద్యేవచసర్వవిద్యాప్రతిష్ఠా. తామిమాంసర్వవిద్యాప్రతిష్ఠాంవిద్యాంచతుస్సు
ఖాభర్వాదిగురుపరమృతయాఽగ్నిరసాస్రాస్త్రాంజిజ్ఞానుః * శౌనకోహవైమహాశాలోగ్నిరసం విధివచుపసన్నః
పప్రచ్ఛకస్మిన్నభగవోవిజ్ఞానేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీతి- బ్రహ్మవిద్యాయాంసర్వవిద్యాశ్రయత్వాద్భిహ్మా
విజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాతంభవతీతికృత్వాబ్రహ్మస్వరూపమునేనపుష్టం. *తస్మైసహజావాచద్వేద్యేవేదితవ్యే
ఇతిహస్తయద్భిహ్మవిదోవదన్తిపరావైవాపరాచేతి - బ్రహ్మప్రేక్షునాద్వేద్యేవేదితవ్యే - బ్రహ్మవిషయేప
రోక్షాపరోక్షరూపేద్వేద్యజ్ఞానేఉపాదేయేఇత్యర్థః. తత్రపరోక్షంశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం-అపరోక్షంయోగజన్యం.
తయోర్భిహ్మప్రాప్త్యపాయశూతమపరోక్షంజ్ఞానం. తచ్ఛబ్దక్రియాపాపన్నం- *యమేవైషవృణుతేతేనల
భ్యుత్పత్త్యైవవిశేష్యమాణత్వాత్. తదుపాయశ్చాగమజన్యంవివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతంజ్ఞానం- *త
మేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావివిషన్తియజ్ఞేనదానేనతపసానాశకేనేతిశ్రుతేః. ఆహవభగవాన్పరాశరః
*తత్ప్రాప్తిహేతుర్జ్ఞానంచకర్తృచోక్తంమహామునే!ఆగమోత్థంవివేకాచ్చద్విధాజ్ఞానంతథోచ్యతేఇతి. *తత్రా
పరాముగ్వేదోయజుర్వేదఇత్యాదితా*ధర్మశాస్త్రాగ్రీత్యనైన ఆగమోత్థంబ్రహ్మసాక్షాత్కారహేతుభూతం
పరోక్షజ్ఞానముక్తం-సాక్షస్యసేతిహాసపురాణస్యసధర్మశాస్త్రస్యసమీమాంసస్యవేదస్య బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తి
హేతుత్వాత్. *అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే ఇత్యపాసనాఖ్యంబ్రహ్మసాక్షాత్కారలక్షణం భక్తి
రూపాపన్నంజ్ఞానం. *యత్తద్రైశ్యమగ్రాహ్యమిత్యాదిపరోక్షాపరోక్షరూపజ్ఞానద్వయవిషయస్యపరస్య
బ్రహ్మణస్వరూపముచ్యతే. *యథోర్థనాభిస్సుజతేగృష్టతేచేత్యాదినాయథోక్తస్వరూపాత్పరస్మాద్భిహ్మా
ణోఽక్షరాత్ప్రాప్త్యస్యచేతనాచేతనాత్మకప్రపచ్చసోఽత్పత్తిరుక్తా - విశ్వమితివచనాన్నాచేతనమాత్రస్య.
* తపసాచీయతేబ్రహ్మతతోన్మమభిజాయతే!అన్నాత్ప్రాణోమనస్సత్యం!లోకాఃకర్తనుచామృతమితిబ్రహ్మ
ణోవిశ్వోత్పత్తిప్రకారఉచ్యతే. తపసా- జ్ఞానేన. *యస్యజ్ఞానమయంతపఇతివక్ష్యమాణత్వాత్. చీయతే- ఉ
వచీయతే. బహుస్యామితిసజ్జల్పరూపేణజ్ఞానేనబ్రహ్మసృష్ట్యున్మఖంభవతీత్యర్థః. * తతోన్మమభిజాయతే-

౨౩॥ సూ. విశేషణభేదవ్యవధేశభ్యాంచనేతరా॥ విశేషణశబ్దంచాచక్షే (విశిష్టహిత) కస్త్యామితిత్వత్రాహ(ప్ర
ధానాదితి) కైర్గర్భిత్యత్రాహ (ఏకేతి) భేదవ్యవధేశశబ్దంచాచక్షే (తథేతి) హేతువ్యయంవివరితుమాహ (తథాహితి) సకేవలంవిశేష్యవాచినాబ్ర
హ్మవిద్యాశబ్దేన- విశేషణవాచినాసర్వవిద్యాప్రతిష్ఠామితిశబ్దేనాపి బ్రహ్మవిషయత్వంసీద్ధమిత్యాహ (పరవిద్యేవచేతి) పర బ్రహ్మవిషయావిద్యాపర
విద్యా. సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠాత్వం- సర్వవిద్యాశ్రయత్వం. జ్ఞాతవ్యే బ్రహ్మచిత్తస్సజ్ఞాతవ్యాస్తర్భావాత్ బ్రహ్మజ్ఞానేకృత్పరిషయజ్ఞానాస్యక్షరూఢ
తానీత్యర్థః. బ్రహ్మజ్ఞానమానేన బ్రహ్మహి ప్రప్రవృత్తం- *కస్మిన్నభగవతిప్రశ్నస్యకథం బ్రహ్మవిషయత్వమిత్యత్రాహ (బ్రహ్మవిద్యాయాఇతి)* ద్వే
ద్యేద్యుతివిద్యాద్వయంభిన్నవిషయత్వేనేతరైర్వావిఖ్యాతం- తత్రకైశ్చిత్పరవిద్యాపరమాత్మవిషయా - అర్థాంతరవిషయాచాపరవిద్యేతి. కైశ్చిత్క
ర్తజ్ఞానమపరవిద్యా- బ్రహ్మజ్ఞానంపరవిద్యేత్వక్తం. కైశ్చిదపరమాత్మజ్ఞానమపరవిద్యా- పరమాత్మజ్ఞానంపరవిద్యేత్వక్తం. తద్వాన్యవృత్త్యగ్ధంవ్యాచ
క్షే (బ్రహ్మప్రేక్షునేతి) బ్రహ్మవిషయశ్చేత్ద్వయారవికోభేదఇత్యత్రాహ (పరోక్షాపరోక్షరూపేతి) తస్యేత్యాది. *సరపోతప్యత, ఓదసహ
కంపవతీ, తివత్ *ద్వేద్యేవేదితవ్యేతిత్వక్తి. తత్రఫలితమాహ(ఉపాదేయేఇత్యర్థేతి)కింపరోక్షంకిమపరోక్షమిత్యత్రాహ (తత్రేతి) బ్రహ్మ విష
యశ్చేత్ ప్రథమేనైవామిత్యత్రాహ (తయోరితి) ఉపాయభూతం- అవ్యవహితోపాయభూతం. తస్మాదపిషులత్వమత్రత్వవాక్యేనావగమ్యతఇత్య
త్రాహ(తచ్చభక్తిరూపేతి) తస్మింప్రథమేనేత్యత్రాహ (తదుపాయశ్చేతి)సాధనసప్తకంశాస్త్రజన్యజ్ఞానంచోభయమపుపాసనాత్మకజ్ఞానస్యహే
తుతియావత్. చిత్రైర్వేద్యాయాహ (ఆహచేతి) అనేనవిద్యాద్వయస్యభిన్నవిషయతోద్వైరుపబృంహణవిరుద్ధేతిదృశ్యతంభవతి. వివేకాచ్చ- ఉత్థిత
మిత్యర్థః. యథోక్తలక్షణజ్ఞానద్వయేపికింవాక్యంకింవిషయమిత్యపేక్షాయామాగమోత్థంజ్ఞానం *తత్రైత్యాదివాక్యేనోక్తమిత్యాహ (తత్రేతి) వేదప
వహి బ్రహ్మజ్ఞానహేతుః. ధర్మశాస్త్రాదీక్షరసంకిమర్గం-సచాత్రాగమోత్థంజ్ఞానస్యశాబ్దంప్రతీయతఇత్యత్రాహ (సాక్షస్యేతి)సపరికరస్యాగమస్య
తద్జ్ఞానహేతుత్వాదపరావిద్యేత్వక్తమిత్యర్థః. *తత్రాపరాముగ్వేదఇత్యాదివాక్యస్యాగమోత్థజ్ఞానవిషయత్వంపూర్వోక్తపబృంహణవచనేన *ద్విధా
జ్ఞానంతథోచ్యతఇత్యనేనసప్తకృతం. *అథేత్యాదివాక్యస్యవివేకజన్యజ్ఞానవిషయత్వమాహ (అథేతి) ఉక్తమిత్యన్వయః. *యత్తదిత్యాదివాక్యస్య
విషయమాహ (యత్తదితి) (యథోర్థనాభిరితి) భూతయోనిత్వవివరణమిత్యర్థః. *తపసాచీయతఇత్యాదికంవ్యాచక్షే (బ్రహ్మణఇత్యాది) విశ్వస్యభో

అదృతత్వస్యన్మం. విశ్వస్యభోక్తృవర్గస్యభోగ్యభూతంభూతసూక్ష్మమవ్యాకృతంపరస్మాద్భ్రూణోజాయతభి
త్యర్థః. ప్రాణసఃప్రభృతిచస్వగ్ధావగ్ధరూపఫలసాధనభూతకర్మవర్గస్తంసర్వంవికారజాతంతస్మాదేవజా
యతే. *యస్సర్వజ్ఞఃసర్వవిదిత్యాదినాసృష్ట్యుపకరణభూతంసార్వజ్ఞసత్యసజ్జల్పత్వాదికముక్తం - సర్వ
జ్ఞాతృత్యసజ్జల్పత్వరస్మాద్భ్రూణోఽక్షరాదేతత్ - కార్యాకారంబ్రహ్మనామరూపవిభక్తంభోక్తృభోగ్య
రూపంచజాయతే. *తదేతత్సత్యమితపరస్యబ్రహ్మణోనిరుపాధికసత్యత్వముచ్యతే. *మన్త్రైముకర్తాణికవ
యోయాన్యపశ్యంతానిత్రైతాయాంబహుధాసంతతాని. తాన్యాచరతనియతంసత్యకామాభినిసార్వజ్ఞసత్య
సజ్జల్పత్వాదికల్యాణగుణాకరమక్షరంపురుషంస్వతస్సత్యంకామయమానాస్తత్త్వాప్రయేఫలాన్తరేభ్యోవిర
క్తాబ్దుగ్యజాసామాధర్మసుకవిభిద్బ్రహ్మణివద్ధాశ్రమోచితానిత్రైతాగ్నిమబహుధాసంతతానికర్తాన్యాచరతే
తి.*ఏషవషేషాభిత్వార్థభ్యః*ఏషవషేషుణ్యసుకృతోబ్రహ్మలోకభిత్వదైనకర్తానుసానప్రకారం, శ్రుతిస్త్రుతివోది
తేషుకర్మస్వేకతరకర్మవైధుర్యేపీతరేషామనుషీతానామపినిష్ఫలత్వముయథానుసృతితస్యచాననుష్ఠితసమత్వము
భిధాయ*స్సవాహ్యేతేఅదృతాయజ్ఞరూపాలప్తాదశోక్తమవరంయేషుకర్మపితచ్చేయోయేభిన్నద్వైమూఢాజ
రామృత్యాతేపునరేవాపియస్తీత్యాదినాఫలాభిసద్భిపూర్వకత్వేనజ్ఞానవిధురతయాచావరంకర్తాచరతాంపున
రావృత్తిముక్త్యా*తవశ్చైదేయేహ్యుపవసస్తీత్యాదినాపునరపిఫలాభిసద్భిరహితంజ్ఞానినాఽనుసృతికర్మబ్రహ్మ
ప్రాప్తయేభవతీతిప్రశస్య*పరీక్ష్యలోకానిత్యాదినాకేవలకర్మప్రలేషువిరక్తస్యయథోదితకర్తానుగృహీతంబ్ర
హ్మసాప్త్యపాయభూతంజ్ఞానంజిజ్ఞాసమానస్యచాచార్యోపసదనంవిధాయ*తదేతత్సత్యంయథానుదీప్తాదిత్యా
దినాసోవిద్యాగ్రంథింవికిరతీహసోమ్యేత్యనైసపూర్వోక్తస్యాక్షరస్యభూతయోనేపరస్యబ్రహ్మణఃపరమపురుష

త్వవర్గస్యేత్యనేతైతద్వాక్యస్థానత్వశబ్దావ్యాఖ్యాతోభవతి-సత్యశబ్దవాచ్యవ్యభోక్తృవర్గస్యేత్యర్థః. (ఫలసాధనభూతకర్మచర్యన్తమితి) *లోకాః-స్వగ్ధా
వయః. *కర్మగుణామృతం-కర్మస్వాంత్యత్వమృతం. అమృతత్వసాధనభూతంకర్మైత్యర్థఃఇతిభావః. పునఃసర్వాభిధానపాదరుక్త్యఃశబ్దాహ్ (యస్స
ర్వజ్ఞఃఇతి)యథా *దధ్వాజాచబాతీతివాక్యేజాచబాతీవదేన *అగ్నిహోత్రంజాచబాతీవిదిహితంహోమమనుసూద్యదద్వస్తత్సాధనత్వంవిధీయతే-
తథాకారణానువాదేనసర్వజ్ఞత్వాదిగుణవిధానమిత్యర్థః. భోక్తృభోగ్యరూపంచజాయతభిత్వనేనాన్వశబ్దోవ్యాఖ్యాతోభవతి- *అదృతేత్రివభూతా
నీతిహ్యన్మశబ్దనిర్వచనం. ద్వితీయఖణ్డాధ్యక్షమాహ (తదేతత్సత్యమిత్యాదినా) (పరస్మేతి) కారణత్వశక్తి-తదోషవ్యాప్త్యర్థముక్తమిత్యనిప్రాయః.
(మన్త్రైష్విత్వాది) కేచిత్సత్యకామపదంచతుర్ముఖలోకకామపరంవ్యావత్తభిత్వద్యుదాసాగ్ధమాహ (సార్వజ్ఞేతి) కమనీయత్వాంతకల్యాణ
గుణాకరత్వముక్తం. (అక్షరంపురుషంస్వతస్సత్యంకామయమానాఇతి) *తదేతత్సత్యం *యేనాక్షరంపురుషంచేదసత్యం- పునశ్చ *తదేతత్సత్య
మితిపూర్వాచరయోర్భిహ్మవాచిత్యేనప్రాయక్తసత్యశబ్దకాగ్ధాదితిభావః. బహుధేతి-అధికారమన్త్రీఫలభేదేన. త్రైతా-అగ్నిత్రయం. *అగ్నిత్ర
యమిదం త్రైతేతిస్థితిః. (అచరతీతి) ఉచ్యతభిత్వార్థవాక్యాదనుబద్ధః. (ఏషజ్ఞత్వాది)ఏకతరకర్మవైధుర్యేపీతరేషామనిష్ఫలత్వమిత్యనేన
*యస్సాగ్నిహోత్రమదర్శపూర్ణమాసమనాగ్రయణమతిధివర్జితంచమతమవైశ్వదేవమిత్యస్యాథోఽభిప్రేతః. అయథానుసృతిసాసనుసృతితసమత్వం
చేత్యనేన *అశ్రద్ధయాఅవిధినామతమాసప్రమాత్తస్యలోకాహినస్తీత్యస్యాథ్మకత్వః. ఇదం త్రివర్గఫలసాధనకర్మవిషయముక్తం- *స్సవాహ్య
తేఅదృతాభిత్వీకరణత్వా, *స్నేహాభిక్రమనాశోస్తీతిహోమసాధనకర్మజ్ఞానయథోక్తవిపరీతత్వప్రతిపాదనా, చ్చ. (స్సవాహ్యేత్యభిత్వాది)
*అప్తాదశోక్తం - అప్తాదశస్మృత్యుక్తం. శ్రుతేరపిప్రదర్శనార్థమిదం - శ్రుతిస్త్రుతివోదితంకర్మైత్యర్థః. యద్వా - ఊడశక్తివృత్తియజమాన
రూపాప్తాదశపురుషేషువిహితం. యద్వా-*నవగ్రామ్యుక్తపశూనాలభతేనవారణ్యుక్తఉభయాన్పశూనాలభతేఇతి శ్రుత్యుక్తాప్తాదశపశుహవిష్టుంక
ర్మైతి. యజ్ఞశబ్దకర్మసామాన్యవాచీ. యేషుపురుషేషుస్త్రుతివిహితమచరంకర్మఫలాభిసద్భివత్ - ఏతచ్చేయోయేఽభిన్నద్వైతేపురుషబరామృత్యాఅపియ
స్తీత్యన్వయః. బ్రహ్మప్రాప్తయేభవతీత్యనేన *హర్యద్వా రెణతేరజాః ప్రయానియతామృతస్యపురుషవ్యయాత్మేత్యస్యాథ్మకత్వః. *పరీక్ష్యలో
కానిత్యాదినాక్యేగురూపస్త్రివిషయనియమవిధిః-అన్యస్త్వానియసిద్ధాగ్ధానువాదరూపం. తృతీయఖణ్డాధ్యక్షమాహ (తదేతత్సత్యంయథేత్యాదినా) భూత
యోన్యక్షరస్యాక్షరాత్పరతఃపరస్యచానస్యత్వసిద్ధయేప్రథమతృతీయఖణ్డయోగైకార్థ్యప్రత్యభిజ్ఞాపకవిశేషణానిదర్శయతి (పూర్వోక్తస్యేత్యాదివత్తే)
పూర్వోక్తస్యేవేషప్రతిపాద్యతోవపాదకానిచదాన్తరాఽఽతి. *తదక్షరమధిగమ్యతే *భూతయోనింపరిపశ్యన్తి *తథాఅక్షరాద్వివిధాసోమ్యభావాః
ప్రజాయంతేతత్రవైవాపియస్తీతివాక్యయోరేకవిషయత్వందర్శితంఅక్షరస్యభూతయోనేరితి. *తపసాచీయతే బ్రహ్మ *తపో బ్రహ్మపరామృతమిత్యన
యోగైకకర్మత్వందర్శితంపరస్యబ్రహ్మణిఇతి. *తస్మాదేతద్భ్రూహ్యేత్యవగతకార్యబ్రహ్మత్వదాసార్థోపరశబ్దః. *తేనేదంపూర్ణంపురుషేణ *పురుషఏవే
దంసర్వమిత్యనయోరేకవిషయత్వానిప్రాయేణపరమపురుషస్వేత్వముక్తం. తత్ర *యస్మాత్పరంగాపరమస్తీత్యుక్తసమాఖ్యధికరాహిత్యరూపసాగ్ధఃపర
మశబ్దః. అక్షరపురుషశబ్దాభ్యాం *యోనాక్షరంపురుషమితిద్వితీయఖణ్డైకార్థ్యంచదర్శితంభవతి-అత్రహి *తథాఅక్షరాద్వివిధాసోమ్యభావాః ప్రజా
యంతేతత్రవైవాపియస్తీత్యుక్త్యా *దిశ్యోహ్యమూర్త్యుపురుషోసజ్జల్పత్వరేణితి శ్రుతీకారణాక్షరపరామృతత్వజ్ఞానారత్నరతఃపరస్యసామా

స్వానుకైస్త్వరూపగుణైస్సహసర్వభూతాన్తరాత్మతయావిశ్వశరీరత్వేనవిశ్వరూపత్వం, తస్మాద్విశ్వస్పృష్టిం, చవిస్పృష్టమభిధాయ * ఆవిస్సన్నిహితమిత్యాదినాతస్యైవాక్షరస్యావ్యాకృతాత్మరతోపి పురుషాత్పరభూతస్యపరస్యబ్రహ్మణః పరమవ్యోమిప్రతిష్ఠితస్యానవధికాతిశయానస్తస్వరూపస్య హృదయగుహాయాముపాసనప్రకారం, ముపాసనస్యచపరభక్తిరూపత్వం, ముపాసనస్యావిద్యావిమోకపూర్వకంబ్రహ్మసమంబ్రహ్మనుభవఫలం, సోపదిశ్యోపసంహృతం. అతపవం విశేషణాద్భేదవ్యవదేశాచ్చనాస్తిస్పృశరణేప్రధానపురుషాప్రతిపాద్యేతే. భేదవ్యవదేశోపిహితాభ్యాంపరస్యబ్రహ్మణోఽత్రవిద్యతే *దివ్యోహ్యమూర్తః పురుషస్సబాహ్యోభ్యస్తరోహ్యజః! అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రోహ్యక్షరాత్పరతఃపరత్యాద్యిభిః- అక్షరాదవ్యాకృతాత్పరోయస్స మష్టిపురుషః-తస్మాదపివరభూతోఽదృశ్యత్వాదిగుణకోఽక్షరశబ్దాభిహితఃపరమాత్మేత్యర్థః.

నాధికరణ్యాత్ భూతయోగ్యక్షరమేవాక్షరాత్పరతఃపరత్యవగమ్యతే- సహితస్మాదక్షరాత్పరత్యవగమ్యతే- అపిత్యక్షరాత్పరత్యవగమ్యతే- పశ్యాదపి*పితస్మాజ్జాయతేప్రాణః *విషసర్వభూతాన్తరాత్మా * తస్మాద్గ్నిస్సమిధశ్చసూర్యఇత్యౌరభ్య * అతస్సర్వాఽపహయఇత్యనైషువాక్యేషుతమేవతదేతచ్ఛబ్దైః పరామృశ్య *విలేఖుభూతేషువిశ్లేషాన్తరాత్మేత్యుక్త్యా *పురుషుపివేదంసర్వమిత్యభిధానాత్ భూతయోగ్యక్షర బ్రహ్మశబ్దవాచ్యః పురుషుపివాక్షరాత్పరతఃపరత్యవగమ్యతే, అనుకైస్త్వరూపగుణైరిత్యనేన *దివ్యోహ్యమూర్తః పురుషఇత్యుక్త్యాదివ్యత్యామా రత్వవిభుత్వాదయోగ్యుక్త్యావివక్షితాః. విశ్వరూపత్వం- విశ్వప్రకారత్వం. తదేవవిశ్వశరీరశబ్దేనవిశేషితం. తదుపాపదకంసర్వభూతాన్తరాత్మతయేతివదం. అన్తఃప్రవిశ్యనియన్తృత్వాదస్యవిశ్వశరీరతయా ప్రకారఇత్యర్థః అనేన *పద్యాంపుధివీహ్యేషసర్వభూతాన్తరాత్మా * అతస్సర్వాఽపహయక్షరసాశ్చ *విలేఖుభూతేషువిశ్లేషాన్తరాత్మా *పురుషుపివేదంసర్వమిత్యుక్త్యాన్వేష్యనేన * తస్మాద్గ్నిస్సమిధశ్చసూర్యఃసోమఃపర్జన్యఽపహయఇత్యుక్త్యాద్యర్థః క్తః. విస్పృష్టమిత్యనేన ప్రధమతృతీయఖణ్డయోగోపానరుక్త్యపరివారః- పూర్వోక్తస్పృష్టప్రశ్నానపరత్వాన్నపునరుక్తిరిత్యభిప్రాయః. చతుర్ఖణ్డాధ్యక్షాహ (ఆవిరితి) ఆవిస్సన్నిహితం- యోగిగామపరోక్షంసన్నిహితం. తస్మై న- ప్రధమద్వితీయఖణ్డ ప్రతిపాదితస్య. (అవ్యాకృతాదితి) *అక్షరాత్పరతఃపరసేతి తృతీయఖణ్డ ప్రతిపాదితస్యేత్యర్థః. *తదేవదక్షరంబ్రహ్మలివాక్యమభిప్రాయన్నాహ (పరస్య బ్రహ్మణఇతి) *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యనైషమహామభువిద్యే బ్రహ్మపురేహ్యేషమన్యత్వాప్రతిష్ఠితఇత్యన్యార్థమాహ (పరమవ్యామ్నిప్రతిష్ఠితస్యేతి) * యస్యైషమహిమాభువీతీలీలాభూత్యన్వయః క్తః. దివ్యేహ్యోమ్నితిప్రతిపాదిభూతిరుక్తా. బ్రహ్మపురేఇతిశబ్దః *వితత్సత్వం బ్రహ్మపురమితవన్నకర్షణారయః- బ్రహ్మపురేఅత్వాప్రతిష్ఠితఇతివ్యతిరకిరైకాత్. *తద్విజ్ఞానేనపరిపశ్యన్తికీరాఃఅనన్తరూపమమృతంయద్విభాతివాక్యంపృథినిధాయాహ (అనవధికాతిశయేతి) (హృదయగుహాయాముపాసనప్రకారమితి) *వితద్యోవేదనిహితంగుహాయామితిపూర్వఖణ్డావసానేహృదయగుహాయాముపాసనంవిహితం. *తదేవసత్వంతదమృతంతద్వేద్యంసోమ్యవిధీత్యారభ్య *ప్రణవోధనుశ్చరోహ్యత్వా * అత్తానమరచింక్రత్యాఇత్యాదిగుపాసనస్యప్రకారశక్త్యిత్యర్థః. హృదయగుహాసంబద్ధ్యుపాసననైషప్రకారోపదేశోయం - సతూపాసనాన్తరస్యేతిజడమవగతం - * గుహాపరన్నామమహత్వదం *ప్రతిష్ఠితోన్తర్భూదయేసన్నిధాయ *పద్మకోశప్రతికాశంసుషిరంచాపృథోముఖం హృదయంతద్విజ్ఞానీయాద్విశ్వస్యాయతనంమహాదితచతుర్థఖండవితత్సోపాసనస్యహృదయగుహాసంబద్ధిత్వావగమాత్. పారక్రమాదగ్ధక్రమస్సప్రబలత్వాత్ షష్ఠఖణ్డ ప్రతిపన్నమర్థమాహ (ఉపాసనస్యచేతి) *యమేవైషవృణతేతేనభ్యజితహితత్రాక్తం. అగ్ధక్రమేణ *తథావిద్యాః పుణ్యపాపేవిధాయురజ్ఞానోపరమంసామ్యముజైతిచిత్తమఖణ్డస్థవాక్యం హృదినిధాయాహ (బ్రహ్మసమమితి) భోగమాత్రేణసామ్యమిత్యాహ (బ్రహ్మనుభవఫలమితి) అవిద్యావిమోకపూర్వకమిత్యనేన *పుణ్యపాపేవిధాయైత్యన్యార్థః క్తః. సనుపఖ్యమఖణ్డసామ్యపత్తిరూపస్సగుణమోక్షః క్తః. షష్ఠీతు *యుక్తాత్మానఃసర్వమేవావిశస్తీతిపరబ్రహ్మప్రాప్తిరూపపరమమోక్షః క్తః. * వేదాన్తవిజ్ఞానేతిమన్త్రిణతస్య కమభావిత్యముక్తం. *అపరేవ్యయేసర్వవికీభవస్తీతిపరమమోక్షస్యే కావ్యపత్తిరూపత్వముక్తం. *యథానద్యజితవిశేషప్రణయముక్తం. *బ్రహ్మవభవతీత్యైక్యాపత్తినిగమనమితి. నైవం. తథాహి - *సర్వమేవావిశస్తీతిసన్నిధిసాక్షిః-సర్వశబ్దసన్నిధివాచిత్యావాత్. కింతు బ్రహ్మవిభూతిభూతతద్వ్యావృణమన్తజగదనుభవోక్తిః - *తేసర్వగంసర్వతఃప్రాప్యధీరాఇతిసర్వగస్య బ్రహ్మణః ప్రాప్తేరుక్తత్వాత్, సర్వగశబ్దేనసర్వశబ్దవాచ్యస్య బ్రహ్మవ్యాప్యభూతిత్వావగమాచ్చ. *వేదాన్తవిజ్ఞానేతితువాక్యంపరమశరీరావసానే బ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిపాదకమితవత్సతే. *గతిఃకలాఃపశ్చదశప్రతిష్ఠాఇతిమన్త్రిశ్చముక్తాత్పరత్యక్తదేహేన్ద్రియతదభిమానిదేవతాదీనామిదరచేతనాచేతనవత్ప్రళయేపరమాత్మనిలయపరః- సతమోక్షపరః- ముక్తకలాశబ్దోక్త భూతేన్ద్రియాణాంపరమాత్మనైక్యావత్త్యధావాత్. పృథివ్యాదిఋలయపివపరమాత్మనిలయఇతిచేత్, అముక్తదేహస్యాపిపృథివ్యాదిఋలయాదస్యవాక్యస్యముక్తవిషయత్వంసన్యాత్. ఏకస్మిన్ముక్తేసత్యగ్న్యూదిదేవతాశ్చసపరమాత్మనిలీయస్తే- అతశ్చేదంవాక్యంసముక్తస్యపరమాత్మైక్యావత్ప్రపరం. *యథానద్యజితమవాక్యంముక్తస్య బ్రహ్మప్రాప్తేఃకర్తృత్వనామరూపప్రణాభిపూర్వకత్వపరం. * బ్రహ్మవభవతీతిపూర్వోక్తసామ్యపత్తినిగమనపరం. బ్రహ్మపర్యన్తస్వాత్పార్యావపరంవా. అతోయథోక్తవివాదః. ఏవంసాప్రహేతుద్వయేవిశేషణంప్రశ్న్యతం. ఉపపాదితంహేతుంహేత్యన్తరేణసహనువదక్షసాధ్యాన్ధేనఘటయతి (అతపివమితి) భేదవ్యవదేశోపిహితానంతస్యప్రశ్నానాకాక్షాణసాధ్యం. అభిభేదవ్యవదేశంప్రశ్నయతి (భేదవ్యవదేశోపిహితం) అక్షరశబ్దస్యావ్యాకృతవాచిత్యంశబ్దమిత్యుపేక్షాయాం * ప్రాక్షణీయ

అశ్వుతథితివా-సక్షరతీతివా-క్షరం- తదవ్యాకృతేపిస్వవికారవ్యాప్త్యావామహదాదివన్నమాస్తరాభిలాష
యోగ్యక్షరణాభావాద్వా-క్షరత్వంకథంబిదుపపద్యతే.

ర్థసంయోగాదిత్యావయమనిత్రేత్యావయవశక్తిందర్శయతి(అశ్వుతథితి)అశ్వుతధత్వవయవార్థఃకిమవ్యాకృతేసంభవతిత్యత్రాహ (అవ్యాకృతేపితి)
(స్వవికారవ్యాప్తేతి) "కార్యాకారేణవికృతమంశంవికృతాదన్యఃకారణాంశః" యాక్షతయావ్యాప్తితీత్యర్థః. అతపివేదమప్యసదర్థవ్యయంనాశజ్ఞ-
నీయం- యమవ్యతే- ఇహాయంసర్వజ్ఞశబ్దఃకస్మిన్చిద్వైవత్యావిశేషరూఢః- సమయోగిః - అన్యథాసర్వవిచ్ఛిన్నపాదుక్యాత్ - తస్మాత్ బ్రహ్మణః
త్వత్ప్రకారేణతే *తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నంవజాయతఇతి - ఇహ బ్రహ్మశబ్దవాచ్యశ్చపరమపురుషః - యేనాక్షరంపురుషంవేదసత్వం
ప్రావాచతాంతత్వతో బ్రహ్మవిద్యామితి *పురుషవివేదంసర్వవత్పా బ్రహ్మపరామృతమితి బ్రహ్మపురుషశబ్దయోగికవిషయత్వావగమాదితి - తత్ర
పురుషాక్షరశబ్దయోగ్యానానాధికరణ్యాదక్షరస్వభూతయోగిత్వ శ్రవణాత్ పురుషః పాదానం - అక్షరాత్పరతఃపరశ్చసర్వవిత్త్వాదియోగాన్నిమిత్తం-
వివజ్ఞ*అక్షరాల్ సంభవతి *అక్షరాత్పరతఇతిఅక్షరశబ్దయోగిరూపార్థతావసాదితి. తత్ర తావన్నిమిత్తాపాదానశ్చోదనపన్నః-తథాసతి
మితానరస్థితితేన బ్రహ్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానానుపపత్తేః. సచకార్యవిషయతయాసర్వశబ్దసజ్ఞోవాన్నిమితానరస్థిత్వపశ్చి-ఉపాదానభూతస్యై-
వబ్రహ్మణోనిమిత్తత్వంవదతాం నిమితానరంబనిషేధతాం వాక్యానాం భూయస్త్యాత్. ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానంబోధకమావగత-
త్వాత్ప్రబలం. అక్షరపురుషస్య * యస్తాత్పరంనాపరమితిసమాభ్యధికనిషేధశ్చఉపక్రమావగతః - తేన తత్ప్రేరకం నిమితానరమనుపపన్నం. అ-
స్యామేవోపనిషది * రుక్మవర్గంకర్తారమీశం పురుషంబ్రహ్మయోనిమితి రుక్మవర్గపురుషస్యైవకర్తృత్వయోగిత్వ శ్రవణాచ్ఛనిమిత్తాపాదానభేదః.
అన్నాది ప్రపంచకారణత్వప్రత్యభిజ్ఞానావసరస్సర్వజ్ఞాక్షరపురుషయోగ్యేదః. * యస్సర్వజ్ఞఃసర్వవిద్యస్యజ్ఞానమయంతః| తస్మాదేతద్బ్రహ్మనా-
మరూపమన్నంవజాయతఇతి సర్వజ్ఞస్య తథాత్వంశ్రూయతే - * తపసాచీయలే బ్రహ్మతతోస్తమభిజాయతఇతి బ్రహ్మణశ్చతథాత్వం శ్రూయ-
తే. *తపసాచీయలే బ్రహ్మ *యస్యజ్ఞానమయంతపఇతితపశ్చబ్రహ్మవ్యజ్ఞానవత్త్వంసర్వజ్ఞస్య బ్రహ్మణశ్చావగమ్యతే. బ్రహ్మపురుషశబ్దయోగ్యైక-
విషయత్వందర్శితం. ఏవంసర్వజ్ఞశబ్దవాచ్యస్య బ్రహ్మశబ్దిద్విత్వపురుషస్యచాన్నాదికారణత్వతమహిమోగిసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగేనానన్యత్వాన్నిమిత్తా-
పాదానభేదోవిధ్యస్తః. తదభేదేవసతి * తథాక్షరాల్ సంభవతి * తస్మాదేతత్ బ్రహ్మేతివజ్ఞమ్యోగ్యైర్వారూప్యంవసాస్యాత్. * బ్రహ్మవసంబ్రహ్మస-
వృక్షానీదితి శ్రుత్యస్తరావిరోధశ్చస్యాత్. * తపసాచీయతే * యస్సర్వజ్ఞఃఇతివస్త్రయోగ్యప్రతిపన్నస్యసర్వజ్ఞస్యబ్రహ్మణశ్చకారణతయా 2స-
న్యత్వాత్ మిథఃకార్యకారణభావశ్శానిరస్తా. కించ - అస్యాముపనిషదిఅక్షరంబ్రహ్మశబ్దాకారణేకార్థేవప్రయుక్తో * అక్షరాత్పవ్యవతి * అక్ష-
రాత్పరతఃపరః * తపసాచీయతే బ్రహ్మ *తస్మాదేతద్బ్రహ్మేతి. తత్ర పురుషశబ్దసమానాధికరణావక్షరంబ్రహ్మశబ్దాకింకారణవిషయా - ఉతకా-
ర్యవిషయాఇతివిశయే * నాస్త్యకృతఃకృతేనేత్యుక్త్వా * యేనాక్షరంపురుషంవేదసత్వంప్రావాచతాంతత్వతో బ్రహ్మవిద్యా మిత్యుక్తత్వాత్
కారణవిషయావినిశ్చీయతే - తతశ్చ కారణపురుషాదన్యస్యపరత్వాసంభవాత్ భూతయోగ్యక్షరమెవమక్షరాత్పరతఃపరః. కించ - * యేనాక్షరం
పురుషంవేదసత్వం ప్రావేత్త్యక్షరపురుషస్య వత్సత్వప్రతీతేపస్త్యైవప్రాధాన్యాత్ సపివాక్షరాత్పరతఃపరశ్చభవతుమర్హతి- అన్యస్యప్రతిపా-
ద్యత్వం ప్రతిజ్ఞాయార్థానరప్రతిపాదనవ్యాఖ్యాతాత్. భూతయోగ్యక్షరంభర్తాణాంఅక్షరాత్పరతఃపరేదర్శనాత్, తస్యవసతి ప్రకృతాక్షరపురుష-
పరామృతవచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యాచ్ఛాక్షరాత్పరతఃపరపివాక్షరపురుషః. కించ - యథాభూతయోగ్యక్షరస్యపురుషత్వం *అక్షరంపురుషమితిపురు-
షశబ్దసామానాధికరణ్యాదవగమ్యతే- తథా అక్షరాత్పరతఃపరస్యవపురుషత్వం * దివ్యావ్యూహ రుపురుషఇతిపురుషశబ్దసామానాధికరణ్యాదవసీయ-
తఇతి తయోరనన్యత్వేర్ధిః. బ్రహ్మశబ్దవాచ్యక్షరపురుషాదన్యఃసర్వజ్ఞ ఇహప్రతిపాద్యతేచేత్ * న బ్రహ్మవిద్యాం సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠామిత్యుపక్ర-
మవిరోధశ్చస్యాత్. అక్షరపురుషస్సర్వజ్ఞాదవశేచ్ఛేత్ * అభవరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతఇత్యక్షరవిద్యాయాఃపరవిద్యాత్వకథనంవిరుధ్యేత్. అ-
క్షరపురుషఃపరమకారణంచేత్ *ఉపాసలేపురుషంయేవ్యకామాః *పరాత్పరంపురుషమువైతిదవ్యమితిపరమపురుషస్సోపాస్యత్వప్రభృత్వశ్ర-
వణవిరోధః- పరమకారణస్యవచ్యుపాస్యత్వప్రభృత్వేవదాస్తప్రసిద్ధి. పరమకారణంచేదక్షరపురుషస్తస్మాదన్యస్యపరత్వమనుపపన్నం- *సకా-
రణంకరణాధిపాధిపోనచాస్యకస్మిన్చిత్తానచాధిపఇతికారణాస్తరాధిపత్వస్తరనిషేధాత్. ఏవంచసతిసర్వజ్ఞశబ్దరూఢ్యనుగుణంసపురుషశబ్దోనేయః-
అపితుపురుషశబ్దరూఢ్యనుగుణంసర్వజ్ఞశబ్దోనేయః- తతశ్చతస్యవశుపతపరత్వమయ్యుక్తం. *దివ్యావ్యూహ రుపురుషః *రుక్మవర్గంకర్తారమీశంపు-
రుషం *సరాత్పరంపురుషమిత్యాదివాక్యానాం *అదిత్యవర్గంతమసఃపరస్త్యాత్ *అదిత్యవర్గంతమసస్తూరే *త్రిపాదస్యామృతందివి *పురుషవి-
వేదంసర్వమితిపురుషనారాయణాస్తరనారాయణైకార్థ్యప్రతీతేః. *నిత్యంఏవంసర్వగతంసుమాత్మమిత్యనేన. *అణారణీయాన్దహతోమహీ-
యానితికతవల్లైకార్థ్యావగమాత్తత్ర చ *సోధ్యపరమాప్రీతితద్విట్టఃపరమంపదమితి శ్రవణా, చ్చ *పద్మకోశప్రతీకాశం *పురుషవివేదం
సర్వమితి నారాయణానువాకశుబాలోపనిషదైకార్థ్యావగమా, చ్చ పరమపురుషపరత్వేర్ధిః. బ్రహ్మరుద్రయోర్నారాయణశ్చజ్యత్వవాది శ్రుతివి-
రోధశ్చాన్యథాస్యాత్. అతస్సర్వజ్ఞశబ్దససర్వేషాంభక్తిజాంజ్ఞాతృత్వముక్తం- సర్వవిచ్ఛిన్నతత్త్వద్యుత్తరసర్వప్రకారవేదిత్వపరః- భక్తమాత్రజ్ఞా-
నాదపితర్గతప్రకారకార్త్యుజ్ఞానంహిజ్ఞాతుః ప్రకర్షాపాదకం- అక్షసంజ్ఞవృక్షమాత్రజ్ఞానంహిసర్వేషాంసంభవతి- సకృచ్చక్షుస్సంప్రయోగవి

౨౮॥ సూ. +శ్లోః+ రూపోపన్యాసాచ్చ॥ శ్లోః+శ్లోః *అగ్నిర్మూర్ధాచతుషీచస్త్రసూర్యోదిత శ్శ్రీ
త్రైవాగ్నివృతాశ్చవేదాః । వాయుఃప్రాణోహృదయంవిశ్వమస్యపద్భ్యాంపుథివీహ్యషసర్వభూతాస్తరా
త్యైతీదృశంరూపంసర్వభూతాస్తరాత్తనః పరమాత్మనవసమ్భవతి- అతశ్చపరమాత్మా.....

అదృశ్యత్వాదిగుణకాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౯॥ సూ. +శ్లోః+ వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్॥ శ్లోః+శ్లోః
ఇదమామనన్తిచ్ఛన్తోగాః *ఆత్మానమేవేమంవైశ్వానరంసమ్ప్రీత్యభ్యేషితమేవనోబ్రూహీతిప్రకృత్య *య
స్త్యైతమేవంప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానంవైశ్వానరముపాస్త్యతి. తత్రసద్వేహఃకిమయంవైశ్వానర
ఆత్మాపరమాత్మైతిశక్యనిర్ణయః- ఉతనేతి. కింప్రాప్తం. అశక్యనిర్ణయఇతి. కుతః.

వతస్తతకాఖాపత్రశలసంఖ్యాదిజ్ఞానంహృత్పృథయాభిజ్ఞప్రైవ్యసంభవతి. యద్వా- సర్వంవిస్తృతీసర్వవిత్- సర్వస్వామీత్వర్థః- లబ్ధధనోహిధనస్వా
మీభవతి. అతస్సర్వజ్ఞత్వాదిగుణకోనిమిత్రాపాదానభూతఃసర్వస్మాత్పరఃపరమపురుషవివ.....

౨౮॥ సూ. +శ్లోః+ రూపోపన్యాసాచ్చ॥ శ్లోః+శ్లోః (సర్వభూతాస్తరాత్తనః) సర్వభూతాస్తరాత్తనంబద్ధితయోచ్యమానమిదృశంరూ
పంపరమాత్మనవసమ్భవతీత్వర్థః.....

నిర్విశేషవాదేతావదిదంసూత్రత్రయమనుపపన్నం. అభావరూపాజామప్యదృశ్యత్వాదీనాం గుణత్వవ్యవహారాత్, సర్వజ్ఞత్వాదిభర్తృవ్యవహ
రా, చ్ఛప్రభమసూత్రంవిరుద్ధం. వ్యావర్తకధర్మాపారమాధ్యైవ్యావృత్త్యపారమాధ్యైత్ భూతయోగ్యక్షరస్వప్రధానవ్యావృత్త్యనీడే, శ్చ. భేదమి
ధ్యాత్వేభేదవ్యవదేశేనపరమాత్మత్వసాధనమప్యయం క్తం. శారీరాద్విశిష్టిప్రధానాద్భేదంవ్యవదిశతీతిద్వితీయసూత్రార్థవర్ణనమప్యనుచితం- విశేష
ణభేదవ్యవదేశయోరేకైకప్రైవ్యకారీరప్రధానవ్యావర్తనక్షమత్వాత్. దివ్యత్వామూర్త్యపురుషత్వాదయోహికాత్వైవ్యనప్రధానస్యాపిసంభవ
న్తి. * అక్షరాత్పరత్యేపరఇతిజీవవ్యావృత్తిరపిహిప్రతీయతే. * సకారణంకరణాధిపాధిపఇతివత్. అక్షరాత్పరోహిజీవః. విశేషణశబ్దస్య * దివ్యో
హ్యమూర్త్యితికోక్తార్థమాత్రవిషయత్వంచాయం క్తం- సంకచకాఖావాత్. ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానాభిధానాదీనాంభూతయోగ్యక్షరస్వచిదచి
ద్వావృత్తిభుక్తత్వాద్విశేషణశబ్దేనవస్తుంయం క్తం- నతుభర్తృశబ్దేన- నహ్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానాభిధానంనామకరమాత్మకతోధర్మః. అతస్తాదృశం
విశేషణజాతంద్వితీయసూత్రేణవివక్షితంభవితుమర్హంనతు ప్రథమేన. *రూపోపన్యాసాచ్చేతిమాత్రస్య *పురుషవివేదమితివాక్యప్రతిపన్నసర్వా
త్కతత్వప్రతిపాదనపరత్వవర్ణనమనుపపన్నం- పూర్వసూత్రయోగ్యతరవివక్షితైకవిజ్ఞాననిబద్ధనసర్వవిజ్ఞానాస్త్రతత్వాన్నర్వాత్కావస్య. నచత్రైలో
క్యశరీరహిరణ్యగర్భత్వత్తిః *అగ్నిర్మూర్ధాత్వాదివాక్యప్రతిపాద్యా- అజాయతేత్వభ్యావహరప్రసక్తాత్. *వితసాన్తాయతేప్రాణః *సస్తాద్విశి
మిభశ్శేతిప్రకరణవశాదభ్యావహరఇతిచెన్న- అవాస్తరప్రకరణస్య భూతయోగ్యక్షరవిషయమహాప్రకరణవిరోధేమర్బలత్వాత్, సర్వభూతాస్తరా
త్వత్వలిఙ్గాధితత్వా, చ్ఛ. తద్విపరమాకారణస్యలిఙ్గం- నతుకార్యస్య. నచకారణస్యవిగ్రహవత్త్వానుపపత్త్యాహిరణ్యగర్భపరత్వాత్ప్రయణం- అనన్త
రంవైశ్వానరాధికరణవివత్త్రైలోక్యశరీరకస్యపరమాత్మతాయాఉపపాదయమ్యమాణత్వాత్. యస్యాగ్నిరాస్యంద్యోర్ముద్భేత్వాదిన్యూత్రిప్రసిద్ధంచభ
గవతఃత్రైలోక్యశరీరత్వం. యదిక్వచిద్దిరణ్యగర్భస్యత్రైలోక్యశరీరత్వమవగమ్యతే- తదానీమపిపరమాత్మాత్వత్వేనైతత్సర్వభూత్యంవర్ణనీయం- *పు
ష్టింతత్యేకరిష్యమిత్వామావిశ్యప్రజాపతే *తవాస్తరాత్మామమయేచాన్యేదేహిసంజ్ఞితాఃభిలిచమర్బుభ్యస్యభగవంస్తుప్రవేశతదస్తరాత్మకత్వావగ
మాత్. అతఃపరమాత్మనవసమ్భవతీత్వైలోక్యశరీరత్వం *అగ్నిర్మూర్ధాత్వాదినాఽభిధీయతే. అతఃసూత్రాణాంయథోక్తవివాదః.....

అదృశ్యత్వాదిగుణకాధికరణంసమాప్తమ్.

ఏవంత్రైలోక్యశరీరత్వేనపరమాత్మత్వేసాధితేతాదృశశరీరత్వంతద్వ్యతిరిక్తస్యాపిప్రాయత ఇతిశబ్దయోజ్ఞానాత్ సజ్జతిః.

౩౦॥ సూ. +శ్లోః+ వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్॥ శ్లోః+శ్లోః విషయమాహ (ఇదమితి) అధ్యేషి- * ఇక్ సర్వజే. వృరసి. ఉపాస్మ
ఇత్యర్థః. యద్వా- * ఇక్ సర్వజే. గత్యర్థాబుద్ధ్యర్థాః. అవగచ్ఛనీత్వర్థః. యద్వపి * కోసఆత్మాకింబ్రహ్మేత్యాత్మబ్రహ్మశబ్దాభ్యాముపక్రమాదుపసం
హారస్యచతదానుగుణ్యేనసేయత్వాన్నసవైచివాదయః- తథాపి సమానప్రకరణేనాజననేయేఅగ్నివైశ్వానరశబ్దాభ్యాముపక్రమాత్ సంశయస్సం
భవతీత్యభిప్రాయేణాహ (తత్రసందేహఇతి) శక్యనిర్ణయత్వాశక్యనిర్ణయత్వే సందేహాశీకృతే- తచ్చసాధారణశబ్దస్య సూత్రస్థత్వ నిబద్ధనం.
నను. ప్రయోగసాధారణ్యంహివైశ్వానరశబ్దస్యసాధారణత్వం- అక్షరశబ్దోపిహిప్రకృతిపురుషశర్వరసాధారణః ప్రయంజ్యతే *అక్షరాత్పరత్యేపరః
* క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః * యయాతదక్షరమధిగమ్యతఇత్వాది- తతశ్చ * అక్షరమమృతాస్త్రైతీత్యత్రాపి శక్యనిర్ణయత్వాశక్య
నిర్ణయత్వే సందేహవిషయతయావత్తవ్యే. తథాచసకృతం- కింతు ప్రధానంనా జీవోవాపరమాత్మావేతిచిచారకృతః- ఇహపితత్తైవసంశయో
వత్తవ్యఇతి. నైవం- తత్రహిప్రయోగసాధారణ్యంతిక్రీప్రకృతిపురుషయోగ్యతరవిషయత్వనిర్ధారకఃపూర్వపక్షహేతుర్విద్యతే-అతస్తథాసందేహ

వైశ్వానరశబ్దస్యచతుర్వధైషుప్రయోగదర్శనాత్ - జాతరాగ్నాతావత్ *అయమగ్నిరైశ్వానరోయేనేవ మన్నంపచ్యతేయదిదమద్యతేతస్యైషఘోషోభవతియమే తత్రాగ్నావపిధాయత్రుణోతిసయదోత్రాగ్నిమ్యన్మ వతి నైసంఘాపంశ్రుణోతీతి, -మహాభూతతృతీయేచ *విశ్వస్సాగ్నింభవనాయదేవావైశ్వానరం కేతుమహ్ని మకృణ్వన్తితి, -దేవతాయాంచ *వైశ్వానరస్యసుమతౌస్యామరాజాహికంభవనానామభిశ్రీరితి, - పరమాత్మనిచ *తదాత్మ న్యేవహృదయేగ్నోవైశ్వానరేప్రాప్యత్ *సపషవైశ్వానరోవిశ్వరూపఃప్రాణోగ్నిరుదయత ఇతిచ, వాక్యోపక్రమాదిమాపలభ్యమానాన్యపిలిక్ష్ణానిసర్వానుగుణతయా నేతుంశక్యానీతి. ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే (వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్) వైశ్వానరఃపరమాత్మా. తుతః. (సాధారణశబ్దవిశేషాత్) విశేష్యత ఇతివిశేషః సాధారణస్యవైశ్వానరశబ్దస్యపరమాత్మాసాధారణైర్ధర్మైర్విశేష్యమాణత్వాదిత్యర్థః. తథాహి- ఔపమన్యవాదయఃపఞ్చేమేమహర్షయస్సమేత్య *కొనఆత్మాకింబ్రహ్మేతివిచార్య *ఉద్దాలకౌ హవైభగవన్తోయమారుణిస్సమ్ప్రీతీమమాత్మానంవైశ్వానరమధ్యేతితం హస్తాభ్యాగచ్ఛామేతు్యద్దాలకస్యవైశ్వానరాత్మవిజ్ఞానమవగమ్యతమభ్యాజన్తుః. సచోద్దాలకపతాన్వైశ్వానరాత్మజిజ్ఞాసూనభిలక్ష్యోత్సనశ్చత్రా కృత్సన్వేదేదత్వంమత్వా *తాన్వోవాచలశ్వపతిరైశ్వాభగవన్తోయం కేకయస్సమ్ప్రీతీమమాత్మానం వైశ్వానరమధ్యేతితంహస్తాభ్యాగచ్ఛామేతి. తేచోద్దాలకపస్తాస్తమశ్వపతిమభ్యాజన్తుః. సచతాన్తహస్సీన్యథార్హంపుథగభ్యర్చ్య *నమేస్తైస ఇత్యాదినా *యత్యమాణోహవైభగవన్తోహమస్తీత్యనైనాత్మనోప్రత్యక్షతయా ప్రతిగ్రహయోగ్యతాం జ్ఞాపయన్నైవ బ్రహ్మవిద్భిరపి ప్రతిషిద్ధ పరిహరణీయతాం విహితకర్తృకర్తవ్యతాంచ ప్రజ్ఞాప్య *యావదేకైకస్యా యుత్విజేధనందాస్యామితావ ధ్యగవద్భ్యోదాస్యామివ సన్తుభవన్త ఇత్యవోచత్. తేచముముక్షవో వైశ్వానరమాత్మానం జిజ్ఞాసమానాస్తమేవాత్మానమస్మాకం బ్రూహీత్యవోచత్. తదేవం

ఉపపద్యతే. ఇహతుప్రయోగసాధారణ్యపైవపూర్వపక్షహేతుత్వా, త్రస్యచజాతరభూతతృతీయదేవతాస్వస్యతమనిర్ధారకత్వాభావా, త్రస్యచర మాత్మలిక్ష్ణాదర్శనేతద్విషయత్వనిర్ణయ ప్రతిబద్ధకత్వా, త్రైతాకల్పనాదీనామనిర్ధారకత్వస్వవక్ష్యమాణత్వా, చ శక్యనిర్ణయత్వాశక్యనిర్ణయత్వేనం శయవిషయతయోక్తే. న స్వేవంసతీసంశయలక్షణాప్రామాణ్యంపూర్వపక్షీతంస్యాత్ -తచ్ఛాయ క్తం- ప్రథమేకాణ్డేవేదప్రామాణ్యస్యసమ్మతత్వము చజీవ్యార్థత్వాచ్చారీరకస్య. అతోఽర్థవిశేషపరత్వంపూర్వపక్షీకర్తవ్యం- సత్వశక్యనిర్ణయత్వం. నైవం - చతుర్వధైకత్వస్యతమానిర్ధారణేపిసర్వథా కష్టంశ్చిద్రూప్రమాణమేవేదమితిసామాన్యతః ప్రామాణ్యనిశ్చయస్యానపోద్యత్వాత్. తథానిత్యనిర్ణాపవాక్యతయాస్థాపితం. *విధిశబ్దస్యనుక్రమేభావ స్సాన్విదిత్యామేన ప్రామాణ్యిద్ధిః. కిమయంవైశ్వానరాత్మాచరమాత్మేతిశక్యనిర్ణయః- ఉతన. తదగ్ధమాత్మబ్రహ్మశబ్దోపక్రమేనైశ్వానరస్యబ్రహ్మ భావమవగమయతి- నేతి. తదగ్ధమగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్య, త్రైతాకల్పన, ప్రాణాహుత్యాధారత్వాని, కింవైశ్వానరస్యబ్రహ్మభావవిరోధీని-ఉతనేతి. కిం *విహగ్నిరైశ్వానరఇత్యగ్నిశబ్దోఽగ్నిమాత్రపరః ఉతాగ్నిసవధపరమాత్మచరఇతి. అగ్నిశబ్దస్యాగ్నిమాత్రపరత్వే- అగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యా దీనాంబ్రహ్మభావవిరోధితయాఆత్మబ్రహ్మశబ్దోపక్రమస్యాపి బ్రహ్మభావావగమకత్వాభావేనాశక్యనిర్ణయఇతిపూర్వపక్షః. అగ్నిశబ్దస్యపరమాత్మ చరత్వే- అగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యాదీనాంబ్రహ్మభావావిరోధితయాఆత్మబ్రహ్మశబ్దోపక్రమస్యబ్రహ్మభావావగమకత్వోపపత్తైర్వైశ్వానర, పరమాత్మేతిశక్యనిర్ణయఇతిరాధాన్తః. (వైశ్వానరశబ్దస్యచతుర్వధైకత్వే) జీవపరసాధారణాత్మశబ్దసద్భావేపాత్యత్వశబ్దస్య వైశ్వానరమాత్మానమితివైశ్వానర శబ్దవిశేషితత్వా, వైశ్వానరశబ్దస్యచజీవమాత్రే ప్రయోగాభావా, దిహజీవవిషయత్వశక్త్యాసంభవతి- నహిగోశబ్దవిశేషితత్వచతుష్టాచ్ఛబ్దస్యాస్వా దిపరత్వశక్త్యాసంభవఇత్యభిప్రాయేణపఞ్చస్థిత్యనుక్తిః. (విశ్వస్సాగ్నిమితి) విశ్వమైశ్వరీయతాయ - విశ్వభవనోపకారార్థం. వైశ్వానరం-మహాభూత తృతీయం. అహ్నింకేతుం - ఆదిత్యం. అకృణ్వన్తిత్యర్థః. (వైశ్వానరస్యేతి) సుమతిః - శోభనమతిః. సుమతోస్యామ - తద్విషయభూతాస్యామ. అభితఃశ్రీర్యస్యసోఽభిశ్రీః * శ్రియమిచ్ఛేథతాశనాదిత్యుక్తత్వాత్. హికమిత్యవ్యయం. ప్రయోగసాధారణ్యాతిరక్తేషుత్రేతాగ్నికల్పనాదిష్య త్చబ్రహ్మశబ్దాదిషుచ ప్రతీయమానేషుకథంశక్యనిర్ణయత్వతదభావసందేహా క్తిత్యత్రాహ (వాక్యోపక్రమేతి) కాల్పనికంత్రేతారూపత్వంసర్వ త్రసంభవతి. బ్రహ్మగ్నిశబ్దాదుభిఃప్రతిబద్ధకత్వాదనిర్ధారకౌ, అన్నాదనరూపంఫలంచసర్వత్రాపపన్నమిత్యభిప్రాయః.

(ఏవంప్రాప్తేఇతి) *సాధారణశబ్దవిశేషాదిత్యేతద్వాద్యచక్షే (విశేష్యతఇతివిశేషఇతి) నేదంవిశేషశబ్దస్యప్రత్యయార్థవ్యాఖ్యానం - అపి తు *సాధారణశబ్దవిశేషాదిత్యేసమాసాక్షరైర్తదపక్షీన్యాఖ్యానం. కర్మణిషష్ఠీ-నతుకర్తరిత్యర్థః. విశేషఇతికృదంతంపదంకర్తార్థపక్షీనిమిత్తమిత్యభిప్రాయేణ విశేషవదోపాదానం. యద్వా- విశేష్యతఇతివిశేషఇతిఘృషికర్తార్థతామాహ. సాధారణశబ్దవిశేషఇతికర్తృధారయః. కింకేనవిశేష్యతఇత్య త్రాహ (సాధారణస్యేతి) ధర్మశబ్దోలిక్ష్ణపరః. విశేష్యమాణత్వాదితిభిలక్ష్యోక్తే-సాభిధానికః. కేపునసాధారణాధర్మాఇత్యత్రాహ (తథాహితి) *కోన ఆత్మాకింబ్రహ్మేతికింశబ్దద్వయమాత్మత్వబ్రహ్మత్వయోర్ద్వయారపిజ్ఞాతవ్యత్వాభిప్రాయం. ఆత్మబ్రహ్మశబ్దవాచ్యధర్మైకత్వానేకత్వజిజ్ఞాసయావాకింశబ్దద్వయ ప్రయోగః. విషయవాక్యే *నమేస్తైస ఇత్యాదే ప్రయోజనమాహ (ఆత్మనఇతి) ఫలితానిసాధకలిక్ష్ణానిదర్శయతి (తదేవమితి)

*కోనలత్పాకిం బ్రహ్మతిజీవాన్మనామాత్మభూతం బ్రహ్మజిజ్ఞాసమానైస్తద్జ్ఞమన్విచ్ఛచ్ఛిరైస్త్వానరాత్మజ్ఞసకా
శమాగమ్యపుచ్ఛమానోవైశ్వానరాత్పరమాత్మైతివిజ్ఞాయతే, ఆత్మబ్రహ్మశబ్దాభ్యాముపక్రమ్యవచ్ఛత్స
ర్వత్రాత్మవైశ్వానరశబ్దాభ్యాం వ్యవహారాచ్ఛబ్రహ్మశబ్దస్థానేనిశ్యమానో వైశ్వానరశబ్దోబ్రహ్మేవాభిధత్త
ఇతివిజ్ఞాయతే, కించ- *ససర్వేషులోకేషుసర్వేషుభూతేషుసర్వేషాత్మస్వన్నమతితద్యథేషికతూలమగ్న
ప్రాతంప్రమాయేతైవంహాస్య సర్వేషామ్మనఃప్రదాయస్తఇతివత్సమాణం వైశ్వానరాత్మవిజ్ఞానఫలంవై
శ్వానరాత్మానంపరంబ్రహ్మతిజ్ఞాపయతి.

ఇతశ్చవైశ్వానరః పరమాత్మ.

౨౬॥ సూ. +శ్రిః+ స్మర్యమాణమనుమానంస్యాదితి॥ +శ్రిః+ ద్యుప్రభృతి పృథివ్యస్తమవయవవి
భాగేన వైశ్వానరస్యరూపమిహాపదిశ్యతే-తచ్చశ్రుతిస్మృతిమపరమపురుషరూపతయాప్రసిద్ధం- తదిహత
దేవేదమిత్స్మర్యమాణం-ప్రత్యభిజ్ఞాయమానంవైశ్వానరస్యపరమపురుషత్వేఅనుమానం- లిక్లమిత్యర్థః. ఇతిశబ్దః
ప్రకారవచనః. ఇథ్థంభూతంచూపంప్రత్యభిజ్ఞాయమానంవైశ్వానరస్యపరమాత్మత్వే-నుమానంస్యాత్. శ్రుతి
స్మృతిమహిపరమపురుషస్యేథంచూపంప్రసిద్ధం - యథా అథర్వణే *అగ్నిర్మూర్ధాచతుషీ చన్ద్రసూర్యౌదిశ
శ్శోత్రేవాగ్నివృతాశ్చపేదాః। వాయుఃప్రాణోహృదయంవిశ్వమస్యపద్భ్యాం పృథివీహ్యేషసర్వభూతాన్ద
రాత్యైతి. అగ్నిరిహద్యులోకః- *అసావైలోకోగ్నిరితిశ్రుతేః. స్మర్యచమునయః- *ద్యాంఘూర్ధానంయస్యవి
ప్రావద్యుఖంవైనాభిం చన్ద్రసూర్యౌచనేత్రే । దిశశ్శోత్రేవిద్ధిపాదౌక్షితించసోచిన్ద్యాత్మా సర్వభూతప్రణే
తేతి, *యస్యాగ్నిరాస్యంద్యోన్ముర్ధాఖంనాభిశ్చరణౌక్షితిః। సూర్యశ్చతుర్దిశశ్శోత్రంతస్తైలోకాత్మనేనమ
ఇతి, చ. ఇహచ ద్యుప్రభృతయోవైశ్వానరస్యమూర్ధాద్యవయవత్వేనోచ్యతే. తథాహి- తైరోపమస్యవప్ర
భృతిభిర్మూర్ధాభిః *ఆత్మానమేవేమంవైశ్వానరంసంప్రత్యధ్యేషితమేవనాబ్రూహీతిపృష్టఃకేకయస్తైభ్యోవై
శ్వానరాత్మానమపదిదితుర్విశేషప్రశ్నానృథానుపపత్త్యావైశ్వానరాత్మస్యేతిఃకించిద్జ్ఞాతంకించిదజ్ఞాతమితివి
జ్ఞాయజ్ఞాతజ్ఞాతాంశబుభుత్సయాతానేకైకంప్రచ్ఛ. తత్ర *దేవమస్యవకంత్యమాత్మానముపాస్మఇతిపృ
ష్టే *దివమేవభగవోరాజన్నితీనేనచోదేదివితస్యసూర్ణవైశ్వానరాత్మబుద్ధిం నివర్తయన్వైశ్వానరస్యద్యోర్మూ
ర్ధేతిచోపదిశంస్తస్యా వైశ్వానరాంశభూతాయాదివస్సుతేజాఇతి గుణనామధేయంప్రాచిఖ్యపత్. ఏవంసత్య
యజ్ఞాదిభిరాదిత్యవాయ్వాకాశాః పృథివీనామైకైకేనైకైకముపాస్యమానతయాకథితానాం విశ్వరూపః పృ
థగ్వర్తాబహులోరయఃప్రతిష్ఠేత్యేకైకగుణనామధేయానివైశ్వానరాత్మనశ్చతుఃప్రాణసద్దేహవస్తిపాదావ
యవత్సంచోపదిష్టం.

ముముక్షుభిఃపుచ్ఛమానత్వ, మాత్మత్వం, బ్రహ్మత్వం, బ్రహ్మశబ్దస్థానేవైశ్వానరశబ్దప్రయోగః, ఫలనిర్దేశ, శ్చవైశ్వానరస్యపరమాత్మత్వసాధకవి
క్లాసిత్యర్థః. ద్యుమూర్ధత్వాదివిజ్ఞతారూపభక్త్యాస్యాస్మింత్సూత్రే-నుక్షైప్రస్యానస్తరసూత్రాక్తత్వాత్.

౨౬॥ సూ. +శ్రిః+ స్మర్యమాణమనుమానంస్యాదితి॥ +శ్రిః+ స్మర్యమాణశబ్దస్యవిశేష్యంబర్హయకాసూత్రంవ్యాచక్షే(ద్యుప్రభృతి)
(లిక్లమిత్యర్థః)అనుమానశబ్దఃకరణార్థమిదం ప్రజ్ఞాశ్రుతిలిక్లవాశ్చేత్యాదిసూత్రపరితలిక్లవరశ్చేతిభావః. అనుమానశబ్దేన హేతుత్వనిర్ధారితశబ్దవైయర్థ్య
మిత్యత్రాహ(ఇతిశబ్దఇతి)ఇతిశబ్దాధిదానివితంవాక్యార్థమాహ(ఇథ్థమితి)పరమపురుషరూపత్వేనప్రసిద్ధిందర్శయతి(శ్రుతితి)పరమాత్మపరత్వేనసాధిత
త్వాత్ *అగ్నిర్మూర్ధాద్యదివాక్యముదాహృతం. ఇహద్యోర్మూర్ధత్వేన సూర్యతే-ఉదాహృతవాశ్చే *అగ్నిర్మూర్ధా-తత్తథమైకార్థ్యమిత్యత్రాహ(అగ్నిరి
హేతి)పరమాత్మనస్తథావిభరూపవత్వేన్మృతిముదాహరతి(స్మర్యచిత్తి)*యస్యాగ్నిరాస్యమిత్యత్రాగ్నిశబ్దఃప్రసిద్ధాగ్నిపరఃద్యోర్మూర్ధాపృథగుక్తేః.
శ్రుతిస్మృతివ్యభిజ్ఞాతస్యరూపస్వప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వందర్శయతి (ఇహచేతి) నన్యత్ర * అగ్నిర్మూర్ధాద్యదివాక్యముదాహరతి(అగ్నిరిహేతి)పరమాత్మనస్తథావిభరూపవత్వేనసంభూయోపదేశోనదృశ్యతేఇతిశక్త్యాయాంవిప్రతీగ్నప్రతిపాదనహేతుమాహ (తథాహితి)(విశేషప్రశ్నానృథా-నుపపత్త్యే
తి) నహ్యత్తబ్రహ్మదిశబ్దైఃప్రశ్నాశ్చేత్యే-వైశ్వానరశబ్దేనహిప్రశ్నః. అనేనద్యుప్రభృతీనామపూర్వనామనిర్దేశహేతుకౌక్త్యావతి-అజ్ఞాతాంశసర్వ
విమ్యవదేప్యవ్యః(గుణనామధేయానీతి)ద్యోర్మూర్ధాదితేజస్వినీతినుతేజాః. ప్రకాశకస్యాదిత్యస్యవిశ్వంరూపం-ప్రకాశ్యం-తస్మాత్ ఆదిత్యోవి
శ్వరూపః. వాయుర్వివిభగస్వభావత్వాత్ పృథగ్వర్త. ఆకాశోభూతాన్దరభ్యోమహత్వాత్ బహుళః. అపోవేగవత్త్వాద్ద్రయః. రథాహివేగః-ఇకారా

సద్దేహిణామధ్యకాయఉచ్యతే. అతపవమ్భూతమ్యమూర్ధత్వాదివిశిష్టం పరమపురుషవైవరూపమితి వైశ్వానరః పరమపురుషపవ.

పు న ర ప్య ని క్ష య మె వా శ జగ్య ప రి హ ర తి.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ శబ్దాదిభ్యోస్త్యప్రతిష్ఠానాచ్చ నేతిచెన్నతథాదృష్ట్యపదేశాదసమ్భవాత్పురుషమపిచై నమధీయతే॥ యదు క్తం వైశ్వానరః పరమాత్మైతినిచ్చీయత ఇతి-తన్న-శబ్దాదిభ్యోస్త్యప్రతిష్ఠానాచ్చ జాతరస్యాప్యగ్నేరిహ ప్రతీయమానత్వాత్. శబ్దస్తావద్వాజివాం వైశ్వానరవిద్యాప్రకరణే సపహగ్నైశ్వా నరఇతి వైశ్వానరసమానాధికరణతయాగ్నిరితిహ్యతే. అస్మిన్ప్రకరణే చ హృదయంగార్హ్యవతోమనోన్వా హార్యపచనాస్యమాహవనీయఇతి వైశ్వానరస్యహృదయాదిస్థస్యాగ్నిత్రయకల్పనంక్రియతే. - *తద్యద్భక్తం ప్రథమమాగచ్ఛేత్తద్ధోమీయం సయాంప్రథమామాహుతిం జహుయాత్తాంజహుయా త్ప్రాణాయస్వాహే త్యాదినా ప్రాణాహుత్యాధారత్వంచ వైశ్వానరస్యావగమ్యతే. తథావైశ్వానరస్యాస్మిన్నురుషేస్త్యప్రతి స్థానంవాజసనేయిసస్సమామనన్తి *సయోహౌతమేవమగ్నించ వైశ్వానరంపురుషవిధంపురుషేస్త్యప్రతిష్ఠితంవే దేతి. అతోగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యా, దగ్నిత్రేతాపరికల్పనా, త్ప్రాణాహుత్యాధారభావా, దస్త్యప్రతిష్ఠా నా, చ్చ వైశ్వానరస్యజాతరత్వమపి ప్రతీయత ఇతి నైకాస్తతః పరమాత్మత్వమితిచేత్.

స్తత్వం ఛాస్తనం. యెరూపధనస్రాప్తిహేతుత్వాద్వారయః. పృథివీ ప్రాణ్యాధారత్వాత్ ప్రతిష్ఠితిభావః. శ్రుతిస్థంసందేహశబ్దంవ్యాచక్షే(సద్దేహిణామ ధ్యకాయఇతి)మధ్యంహిపూర్వాపరాంశసాధారణ్యాత్కుత్రానుప్రవిష్టమితిసందిహ్యతే. ఏతద్భాషయితుంమధ్యకాయఇతివ్యాఖ్యాతం-సతునాభిరి. గుణనామధేయానీత్యనేనాన్యదపి ప్రయోజనంఫలితం- సకేవలంనామధేయాని-అపితుగుణనామధేయాని-తత్తద్గుణకత్వంమూర్ధాదిత్యేనోపదిష్టానాం ద్యుప్రభృతీనామనుసంధేయమిత్యర్థః. అత్రాయమభిప్రాయః-వాజసనేయకేమూర్ధభూతాయాదివా2తిస్థాత్వము క్తం-సతుగుణేజస్త్యం. చక్షుర్భూ తస్యాదిత్యస్యగుణేజస్త్యము క్తం- సతువిశ్వరూపత్వం. సవైతావతావిద్యాభేదః-తత్తన్నామధేయోచస్థాపితగుణేష్యవతాత్పర్యసంభవాత్. అతీత్యస్థి తత్వంహిదిహో2తిస్థాత్వం- తచ్చసర్వోత్కృష్టత్వం- తచ్చసక్షత్రాదితేజస్కా లిత్వరూపమిత్యేకగుణత్యేనభలితమితివిరోధః. ఆదిత్యస్యచగుణేజస్త్యఫ లరూపంవిశ్వరూపత్వం- తద్ధివిశ్వనిరూపకత్వం. విశ్వప్రకాశకత్వం. అతో2సర్థానరతయాఫలితం- అతోసవిద్యాభేదఇతి. ఏతత్తద్ ప్రాయేణగుణ నామధేయానీత్యక్తం. —పరమాత్మనస్త్రైలోక్యశరీరత్వవిషయం *ద్యాంమూర్ధాసమిత్యాదిన్మృతివచనంస్వమూలత్యేనవైశ్వానరవిద్యాయాః ప రమాత్మవిషయత్వంకల్పయతితివ్యాఖ్యానమనుపపన్నం- స్మృతివచనంహిస్వమూలత్యేనశ్రుతింకల్పయతి-సతువైశ్వానరవిద్యామేవకల్పయితుంప్రభ వతి - శ్రుత్యస్తరసంభవేనకల్పకస్యాన్యథానిర్ణత్యాత్. అస్మిన్ *అగ్నిర్మూర్ధాచక్షుషీచక్షుఃసూర్యావిత్యాది శ్రుతిస్తవ్యులతయాసంభావ్యమానా. త స్మాదాఖ్యాం శ్రుతిచ్చృతిభ్యామైకార్థ్యప్రత్యభిజ్ఞానమేవాస్మిన్సూత్రే హేతుతయావివక్షితం. వ్యర్థమాణశబ్దశ్చ ప్రత్యభిజ్ఞాయమానోపస్థాపకః- తర్కపాదే *అనుస్మృతేశ్చేత్యత్రానుస్మృతిశబ్దస్య ప్రత్యభిజ్ఞాపరత్వేనసూత్రకారైః ప్రయుక్తత్యాత్.

ఉ త్ర నూ త్ర మవతారయతి (పునరపి) అర్థచతుష్టయే ప్రయోగసాధారణ్యాదనిర్ణయః పూర్వము క్తః-ఇదా నీంతువిశేషకధర్మాణాం బ్రహ్మశబ్దాదీనాం తదననరూపవిశేషకావ్యవహారేః ప్రతిరోధాదనిర్ణయోవివక్షితః.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ శబ్దాదిభ్యోస్త్యప్రతిష్ఠానాచ్చ నేతిచెన్నతథాదృష్ట్యపదేశాదసమ్భవాత్ పురుషమపిచై నమధీయతే॥ నేతిపదం వ్యాచక్షే(యదు క్తమిత్యాదినా) శ్రుత్యస్తరస్థహేతోర్విరుధియార్ధారథత్వాత్కణ్ఠాకై-ఏతత్ప్రకరణస్థమగ్నిత్రయకల్పనం ప్రాణాహుత్యాధారత్వం చాదిశబ్దోపాత్తం- సన్నికృష్టత్వాత్. ఏతదభిప్రాయేణవాజినాం వైశ్వానరవిద్యాప్రకరణే, వాజసనేయసస్సమామనస్తీతి బోక్తం. (అస్మిన్ ప్రక రణేచేతి) చశబ్దేనవాజినామధ్యస్తీతిసూచితం. (అగ్నిత్రయకల్పనంక్రియత ఇతి) అగ్నిత్రయకల్పనేనహిమాధారత్వమాత్రంఫలితం. హిమామా ధారత్వవిశేషమాహ (తద్యద్భక్తమితి) అగ్నిశబ్దనిర్దేశసహితమస్త్యప్రతిష్ఠానంవివక్షితం- అస్త్యప్రతిష్ఠత్వమాత్రంహిపరస్యాపిసంభవతి. *సయోహౌ తమేవమగ్నించ వైశ్వానరంపురుషవిధంపురుషేస్త్యప్రతిష్ఠితంవేదేహిహ్యాయతే. ఉక్తహేత్వమత్రమేణపూర్వపక్షత్యేనశక్తితమర్థముపసంహరతి (అత ఇతి) *శబ్దాదిభ్యుత్పాదినా త్ర ఖణ్డంజారరశజ్ఞామాత్రపరం- సతుదేవతాభూతపరం - అస్త్యప్రతిష్ఠానోపన్యాసాద్ధేత్వత్తరాణాంచతత్సహ చర్యాత్. యద్యపిదేవతాయాః *అగ్నిర్వాగ్మ్యత్వాముఖం ప్రావిశదిమమభేప్రవేశో2వగమ్యతే- తథాపిపురుషేస్త్యప్రతిష్ఠితత్వంసస్వరసం. జా తరస్యహితత్వరసతః ప్రతీయతే - *సోగ్నిభుగ్విభజంశ్రీష్టన్నాహారమజరఃకవిః|సంతాపయతిస్వందేహమాపాదతలమస్తకమితికృత్సందేహవ్యాప్త త్వాత్తస్య. భూతతృప్తీయస్యపురుషేస్త్యప్రతిష్ఠితత్వంతదేవదేశభూతజారదాద్వరమితివ క్తవ్యం-అతస్తచ్చక్షిప్తం. అతో2స్త్యప్రతిష్ఠానసహచరై ర్మృతుభిఃజాతరభావశ్శబ్దేత ఇహసూత్రే. అతపివహిదేవతాభూతతృప్తీయయోగ్యాత్ప్రాస్తరేణభ్యుదాసః - సత్వేతిస్మిన్నేవసూత్రే ఖణ్డాస్తరేకృతః. ఏ

తన్న- (తథాదృష్టుపదేశాత్) పూర్వోక్తస్య త్రైలోక్యశరీరస్య పరస్యబ్రహ్మణో వైశ్వానరస్యజాతరాగ్నిశరీరతయా తద్విశిష్టస్యోపాసనోపదేశాత్. అగ్నిశబ్దాదిద్వినకేవలోజాతరఃప్రతిపాద్యతే - అపితుజాతరాగ్నివిశిష్టఃపరమాత్మా. కథమిదమవగమ్యత ఇతిచేత్. (అసమ్భవాత్) జాతరస్యకేవలస్యత్రైలోక్యశరీరత్వాసమ్భవాత్ త్రైలోక్యశరీరతయాప్రతిపన్నవైశ్వానర సమానాధికరణోజాతరవిషయతయా ప్రతీయమానోఽగ్నిశబ్దోజాతరశరీరతయాతద్విశిష్టం పరమాత్మానమేవాభిదధాతీత్యర్థః. యథోక్తంభగవతా *అహం వైశ్వానరోభూత్వాప్రాణినాం దేహమాశ్రితః|ప్రాణాపానసమాయుక్తఃపచామ్యన్నంచతుర్విధమితి-జాతరానలశరీరోభూత్వేత్యర్థః. అతస్తద్విశిష్టస్యోపాసనమత్రోపదిశ్యతే. కించ - పురుషమపిచైనమధీయతేవాజసనేయినః *సపషోఽగ్నైర్వైశ్వానరోయత్పురుష ఇతి. నహి జాతరస్యకేవలస్యపురుషత్వం. పరమాత్మనపవహినిరుపాధికంపురుషత్వం - యథా *సహస్రశీర్షాపురుషః *పురుషపదేదంసర్వమిత్యాహ.

౨౮॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః అతపనదేవతాభూతంచ॥ శ్రిః+శ్రిః ఉక్తైభ్యపవ హేతుభ్యో దేవతాయాశ్చ తృతీయస్యమహాభూతస్యాపినవైశ్వానరత్వప్రసక్తః.

పంశక్లితంజాతరవిషయత్వంపరిహరతి (తన్నేతి) హేత్వాకాక్షాయంసౌ త్రఖణ్ణా న్నరస్థంహేతువాచిపదముపాదతే (తథాదృష్టుపదేశాదితి) *యస్యాగ్నిశరీరమిశ్రుత్యభిప్రాయేణాహ(జాతరాగ్నిశరీరతయేతి)ఉపాసనశబ్దేనసౌ త్రదృష్టిశబ్దవ్యాఖ్యానం- *అతావాఅరేద్రస్తవ్యః *తస్మిన్ప్రేషేపరావరణితిశాతప్రయోగాత్, *వైశ్వానరమహాస్త ఇతిచాత్ర హుయతే, ననుదృష్టిశబ్దోఽతస్మిన్ ప్రథాత్వానుసంధానపరఃకింస్యాత్. నైవం- పరమార్థవిషయత్వేనసమ్మవత్పరమార్థవిషయత్వాశ్రయేణాయోగాత్. ద్యుమూర్ధత్వాదికంహిజాతరేఽత్యప్రకాశితం - అతపవహి న *మనోబ్రహ్మత్వాదిదృష్టితుల్యత్వశక్తా. తత్తుల్యత్వంచగత్యన్తరేసంభవత్యయం క్తం. జాతరాగ్నిశరీరతయేత్యనేనపరమార్థవిషయసమ్మవశ్చదర్శితే. ఉత్పేషేపరమాత్మస్యపక్షేష్టాగ్నిదృష్టయోగాచ్చనపరస్మిన్నగ్నిదృష్టిః. అగ్నౌ పరమాత్మదృష్టిపరత్వంతుపరమాత్మత్వసమర్థనపరసూత్రతాత్పర్యవిరుద్ధం. అతఃపరమాత్మలిక్ష్ణానాంజాతరలిక్ష్ణానాంచదర్శనాద్విశిష్టపాసనపరత్వమభ్యుపగమ్యం- యథాప్రతర్జనవిద్యాయామితివాక్యార్థః. విశిష్టప్రతిపాదనేనీద్ధేహివిశిష్టపాసనపరత్వమిత్యత్రాహ (అగ్నిశబ్దాదిర్హీతి) అదిశబ్దేనప్రాణాదుత్యాధారత్వాదికంగృహ్యతే. జాతరఃప్రతిపాద్యతే- ఙ్గాపృతఇత్యర్థః. అగ్నిశబ్దత్రైతాకల్పనాదిలిక్ష్ణాన్వితేనవాక్యేనపరమాత్మాఽభిధీయతఇతివాగ్ధ్య. తదాత్రైతాకల్పనాదిసాగ్నిద్వారా పరమాత్మావిశేష్యతే. అసమ్భవాదిపదస్యాకాక్షాండర్భయతి (కథమితి) కేవలాగ్నౌ ప్రసిద్ధస్యకథంతద్విశిష్టపరత్వమిత్యర్థః. జాతరస్యత్రైలోక్యశరీరత్వాసమ్భవోస్తు - తతఃకిమగ్నిశబ్దస్యవిశిష్టపరత్వఇత్యత్రాహ (త్రైలోక్యాత్వేతి) జాతరవిషయతయాప్రసిద్ధస్యశబ్దస్యతద్విశిష్టేషేపరమపురుషే. ప్రవృత్తింక్షృత్యాదృఢయతి (యథోక్తమితి) సూత్రఖణ్డమవతారయతి (కించేతి)*అపిచేత్త్యత్రవిభక్తశ్చశబ్దోహేతుసముచ్చయార్థఇతిభావః. నకేవలమగ్నిత్వం, పురుషేఽస్త్యప్రతిష్ఠితత్వం, చ-కింతుపురుషశబ్దవాచ్యతయాపృథీయతఇత్యభిప్రాయేణాహ (పురుషమపిచేతి) పురుషత్వం- పురుషశబ్దవాచ్యత్వం. (నిరుపాధికమితి) జీవస్యపురుషశబ్దవాచ్యత్వం *ద్వావిహాపురుషాలోకే *ప్రధానపురుషావేతాదిత్యాదిషుప్రధానాదిచదా న్నరసమభివ్యాహారాక్షరత్వాద్యపాధినాశ్రీయతే- నతుస్సతః. అతఃపురుషశబ్దవాచ్యత్వంపరమాత్మనపివనిరుపాధికం. అతోజాతరస్యపురుషత్వంహారతోనిరస్తమితిభావః. *సపషోఽగ్నిర్వైశ్వానరోయత్పురుష ఇతిప్రసిద్ధవన్నిర్దేశా, త్రస్యచప్రాపకప్రమాణసాపేక్షత్వాత్, పరమాత్మనపివనిరుపాధికపురుషత్వవిషయాంప్రమాణతఃప్రసిద్ధిందర్భయతి (యథేతి) అగ్నిశబ్దః త్రైతాకల్పనాదిలిక్ష్ణత్రయంజాతరవిషయత్వసాధకంశక్లితం - తత్రపురుషశబ్దస్త్రైలోక్యశరీరత్వాసమ్మవరూపమేకంలిక్ష్ణంచపరమాత్మవిషయత్వసాధకముక్తం. తత్ర *తథాదృష్టుపదేశాదిత్యనేనాగ్నిశబ్దలిక్ష్ణత్రయయోరస్యథానీధిర్దర్శితా- అసంభవలిక్ష్ణపురుషశబ్దయోరస్యథానీధితయాప్రాబల్యంస్థితం. అతపివ *పురుషమపిచైనమధీయతఇతిసూత్రఖణ్డంనాస్త్యప్రతిష్ఠానమాత్రపరిహరపరం - తథాదృష్టుపదేశాదిత్యనేనైవాస్త్యప్రతిష్ఠానస్యహేత్వన్తరాణాంచాస్యథానీధిర్దర్శితత్వా, దసంభవహేతోచసతిఅస్త్యప్రతిష్ఠానస్యదుర్బలత్వా, నిరుపాధికపురుషత్వశ్రవణసతిహేత్వన్తరాణామపిదుర్బలత్వా, చ్చ. అతోయథోక్తావేషశక్తాపఃపరా.....

౨౮॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః అతపనదేవతాభూతంచ॥ శ్రిః+శ్రిః జాతరప్రసిద్ధిశక్తాపూర్వసూత్రేపరివృతా - తద్వ్యతిరిక్తార్థద్యయశక్తాఽత్రపరిప్రాయతే. దేవతాభూతతృతీయయోగ్జాతరవత్పరిచ్ఛిన్నత్వాభావాత్ త్రైలోక్యశరీరతోవపవత్తి- దేవతాయాలిధిస్తాత్రతయాత్రైలోక్యశరీరత్వం- మహాభూతతృతీయస్యచత్రివృత్తృతస్యత్రైలోక్యరూపేణచింతితత్వాత్ సముచితస్యద్యావాపుధివాదయోమూర్ధపాదాద్యవయవాస్సుయః- అతస్త్రైలోక్యశరీరత్వకల్పనోపపత్తిరిత్యసంభవాక్షేపేణాధికాశక్తా. (ఉక్తైభ్యపివహేతుభ్యఇతి) ఆత్మబ్రహ్మపురుషశబ్దనిర్దేశాసంకుచితఫలావాప్తిసర్వపాప్రధానదయఃసర్వేహేతవఃతయోరనుపపన్నాఇతిపరిహరఇత్యభిప్రాయః.

౨౯॥ సూ. +శ్చిః+స్థి సాతౌదప్యవిరోధంజైమినిః॥ ధీః+శ్చిః వైశ్వానరసమానాధికరణస్యాగ్నిశబ్దస్య జాతరాగ్నిశరీరతయాతద్విశిష్టస్యపరమాత్మనోవాచకత్వం, తతైవపరమాత్మనఉపాస్యత్వం, చోక్తం. జైమిని స్త్యాచార్యోవైశ్వానరశబ్దవదగ్నిశబ్దస్యాపిపరమాత్మనవసాతౌత్ - అవ్యవధానేనవాచకత్వేనకశ్చిద్విరోధ ఇతిమన్యతే. ఏతదుక్తంభవతి - యథావైశ్వానరశబ్దస్యాధారణోపిపరమాత్మాసాధారణధర్మవిశేషితోవిశ్వేషాం నరాణాంనెతృత్వాదినాగుణేనపరమాత్మానమేవాభిదధాతీతినిశ్చయతే - ఏవమగ్నిశబ్దోవ్యగ్రనయనాదినాయే నైవగుణేనయోగాబ్జ్యులనెవర్తతే- తస్యైవగుణస్యనిరుపాధికస్యకాష్టాగతస్యపరమాత్మనిసమ్భవాదస్త్యన్విక రణేపరమాత్మాసాధారణధర్మవిశేషతఃపరమాత్మానమేవాభిధత్త ఇతి.

౨౯॥ సూ. +శ్చిః+స్థి సాతౌదప్యవిరోధంజైమినిః॥ ధీః+శ్చిః సూత్రార్థస్యసంగతత్వాయపూర్వోక్తమనువదతి(వైశ్వానరేతి) శ్చతథాదృష్టు పదేశాదిత్యనేనసంగతిత్యర్థః. అక్షరాధ్యమా (జైమినిని) అగ్నివైశ్వానరశబ్దయారుభయారసిసాతౌత్పరమాత్మప్రతిపాదకత్వదేరమిదంసూత్రంప యైర్వాఘ్నాతం- తద్వాప్యవృత్త్యర్థమాహ (వైశ్వానరశబ్దవదితి) వైశ్వానరశబ్దస్యచక్షుభూతస్యబహ్వర్థసాధారణస్యాగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యేనవివాదా తరవిషయత్వనిశ్చయాదాగాత్ తదుపపాదకత్వేనవ్యాగ్నిశబ్దః ప్రకృతః- అతఃఉపపాదకత్వేనాస్యథానిధిర్వక్తవాః- నతూపపాద్యస్య-ఉపపాదకా స్యథానిధౌచ్యుపపాద్యంస్వయమేవభవతి. అతఃఉపపాదకాగ్నిశబ్దస్యైవజాతరవిశిష్టపరమాత్మవిషయత్వముక్తం శ్చతథాదృష్టుపదేశాదితి. అత ఇ హశితస్యైవాగ్నిశబ్దస్యప్రకారాన్తరేణపరమాత్మపరత్వముచ్యతేఇతివైశ్వానరశబ్దోద్యస్తానతయోదాహరణః. తస్యచతథాత్వంసిద్ధం - వైశ్వానరశబ్ద సావత్పరమాత్మనిప్రయుక్తః. నచక్షుఃసేవరూఢిమాశ్రిత్యాపర్యవసానావైశ్వానరశరీరకః పరమాత్మాభిధేయః - అగ్నిశబ్దేనైవాగ్నిశరీరకేపర మాత్మస్యభిహితే * అగ్నివైశ్వానరశబ్దేత్యేకవాక్యస్యవైశ్వానరశబ్దస్యాగ్నిశరీరకవాచిత్యేననరుక్తిప్రసక్తాత్. నచావ్యవధానేనపరమాత్మనిరూఢ్యద రంకల్పం - ఆవయవశక్త్యేనప్రయోగేనస్యథానిధిప్రక్షిణ్యాయేనసముదాయశక్తికల్పనానుపపత్తిః. అతోగ్నిశబ్దసమానాధికరణవైశ్వానరశ బ్దస్యావయవశక్త్యాపరమాత్మవిషయత్వేనాక్యాన్తరేష్వత్యేకప్రయోజకత్వాయావయవశక్త్యేవప్రతిరాధేయత్వప్రాయోజావ్యవధానేన వాచక త్వేనవైశ్వానరశబ్దోద్యస్తానతయోక్తఃవైశ్వానరశబ్దవదితి. సాతౌదతివ్యాఖ్యేయపదం. సాతౌద్యబ్దస్యవిశదతరత్వేసిప్రయోగాత్తద్వాప్యవృత్త్యర్థమాహ (అవ్యవధానేనేతి)వైశ్వానరశబ్దస్యావయవశక్త్యావృత్తికథం. నతావదయంశబ్దః*భిదాదిభ్యోః *ఋషుష్టకవృష్టిమరుభ్యశ్చేత్యనుశాసనానుసారేణ భిదాద్యుః స్వఋషుణిస్తోనా-తయోరపత్యార్థత్వాత్, పరమాత్మనశ్చవిశ్వానరసంజ్ఞంకంచిత్ప్రత్యవత్సత్వాభావాత్, విశ్వానరశబ్దవృత్తురుషసమష్టివా చకత్వేషితదపత్యత్వాదాగాత్ భిదాద్యుః స్తత్వమృషుణి స్తత్వంచాయుక్తం. అతోగుణాన్తరయోగోవక్తవ్యః. తత్రవైశ్వానరశబ్దస్యకేనగుణేనవృత్తిః. తద్వదగ్నిశబ్దఃకేనగుణయోగేనవర్తతే. తేనతస్యపరమాత్మస్యవ్యవధానేనవృత్తికథమిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) (నేతృత్వాదినేతి) ఆదిశబ్దేనవిశ్వా ర్థైర్వైర్వైయత్వం- ప్రాప్యత్వంవివక్షితం. (అగ్రనయనాదినేతి) ఆదిశబ్దేనఅగ్రత్వేన ప్రాప్యత్వంవివక్షితం. యథానిరాహుః- *వైశ్వానరకఃస్తాత్ విశ్వాన్నరాన్నయతివిశ్వప్రసంగంరానయన్తితివావిశ్వానరవివక్షావైశ్వానరఃరాక్షసావాయనఇతివత్ రక్షవినహారాక్షసఃవయవినహారాయసః యథాచా స్మికఃస్తాత్ అగ్రజీర్ణవతిఅగ్రంసియతేఅగ్రంనయతిసమయతిసన్నమనోక్తాప్రసన్నోభవతితిస్థానాదృష్టివిధితి. అవ్యవధానమాహ (తస్యైవేతి) (కాష్టాగతస్యేతి) అగ్నిశబ్దావయవాధ్యస్యబ్రహ్మణిపుష్కలత్వాత్ బ్రహ్మశబ్దరూఢిర్నత్యాజ్యం- బ్రహ్మశబ్దావయవాధ్యస్థాన్యస్యాగ్నివసంభవాద గ్నిశబ్దరూఢిరేవత్యాజ్యేతిభావః. (పరమాత్మాసాధారణధర్మవిశేషిత ఇతి) ఉపక్రమాద్యానుగుణ్యాచ్చబ్రహ్మశబ్దఃప్రబలః - అగ్నిశబ్దస్తదనుగుణా ణ్ణానేయఇతిభావః. నన్నగ్నిశరీరకతయానుసంధానేసాతౌదేవాగ్రనయనాదిగుణకత్వానుసంధానేచవిద్యాభేదస్యాత్. నచవావ్యమేకస్యామేవవి ద్యాయామేకైక్తకర్తృజిహ్రియవయోరవివాగ్నిశరీరకత్వస్యాగ్రనయనాదిగుణకత్వస్యచిత్తేనప్రాప్తిః- వికల్పశ్చతయోస్తుల్నబలత్వాదవర్జనీయః- అగ్నిశరీరకత్వపరిగ్రహేరూఢ్యపరిత్యాగాదవిలంబుః- ఆధానుపపత్త్యాపరమాత్మపర్యస్తత్వనిర్ణయఇతివిశేష్యప్రతిపత్తిర్విశిష్టతా - అగ్రనయనాది గుణకత్వపక్షేరూఢ్యాధానుపపత్త్యానవయవార్థప్రతిపత్తిర్విశిష్టతా-అవయవశక్త్యుపసాహితగుణస్యవిశేష్యప్రతిపత్తిస్తత్వవిశిష్టతా-గుణస్యాద్వా రకతయానుసంధ్యసమ్భవాత్ - అతఃపక్షద్వయేపివిశిష్టావిశిష్టసామ్యాత్తుల్నబలత్వమితివికల్పఇతి. ఏకేనైవవాక్యేనవైకత్వికార్థద్వయవిధానానుప పత్తిః. వ్రీహియవయోర్వాక్యభేదేనప్రాప్తిః. ఉచ్యతే- నాత్రవిద్యాభేదప్రసక్తః- అస్యసూత్రస్యబ్రహ్మగ్నిశబ్దయోస్తుల్నతాప్రతిపత్తిపరత్వేనో పాస్యాకారపరత్వాభావాత్. తథాహి- బ్రహ్మగ్నిశబ్దయోర్ద్వయోరపిరూఢ్యాధ్యాయావిరోధేననిర్వాహఃపూర్వముక్తః - రూఢ్యాధిరోధాభ్యుపగమే నాస్యతరస్యయాగికత్వేగ్రహేపిసబ్రహ్మగ్నిశబ్దయోస్తుల్నత్యాదశకత్యనిర్ణయత్వంవాచ్యం - ఉపక్రమాద్యానుగుణ్యాదగ్నిశబ్దావయవాధ్యస్యబ్ర హ్మణిపుష్కలతయాచ బ్రహ్మశబ్దప్రాబల్యాత్తద్విచరీతోగ్నిశబ్దాదుర్బలత్వాద్యోగికఇతిహిసూత్రతాత్పర్యం. ఏవంవా- అస్యాంవిద్యాయామగ్ని శరీరత్వానుసంధానమేవసూత్రకారమతం శ్చతథాదృష్టుపదేశాదితిదర్శితం - జైమినిమతంతుసామాన్యేనపరమాత్మపరతయాతాత్పర్యలిక్తైరవగతేషు ప్రకరణేషుద్ధాన్తరూఢశబ్దానాంపరమాత్మపరత్వేనవశ్యంభావినిసతిఅవయవశక్త్యాసాతౌదేవతత్పరత్వంవర్జనీయమిత్యేవంరూపంనై తత్ప్రకరణవిశే షమాత్రవిషయం. అస్యచన్యాంస్యసామాన్యేనోపజీవ్యతయాంత్తత్వచిద్వత్వత్వేనసతిత్రపరమాత్మపర్యన్తనిర్వాహప్రసక్తాదిహభ్యుదయి-

*యస్త్యైత మేవం ప్రా దేశమాత్రమభివిమానమిత్యపరిచ్ఛిన్నస్యపరస్యబ్రహ్మణోద్యుప్ర
భృతిప్రథివ్యంత్ర దేశసంబద్ధిన్యామాత్రయాపరిచ్ఛిన్నత్వం కథముపపద్యతే - తత్రాహ.

30|| సూ. +శ్రిః+ అభివ్యక్తైర్త్యాత్మరథ్యః|| +శ్రిః+ ఉపాసకాభివ్యక్త్యర్థం ప్రా దేశమాత్రత్వం ప
రమాత్మనగ్రత్యాత్మరథ్యఆచార్యోమన్యతే - ద్వౌర్మాద్ధాదిత్యశ్చతుర్వాయః ప్రాణఆకాశోమధ్యకాయఅహో
వస్తీః పృథివీపాదావితిద్యుప్రభృతిప్రదేశసంబద్ధిన్యామాత్రయాపరిచ్ఛిన్నత్వం కృత్సమభివ్యాప్తవతోవిగత
మానస్యహృభివ్యక్తేరేవహేతోర్భవతి.

మూర్ధప్రభృత్యవయవవిశేషైః పురుషవిధత్వం పరస్యబ్రహ్మణః కిమర్థమితిచేత్ - తత్రాహ.

31|| సూ. +శ్రిః+ అనుస్మృతేర్బాదరిః|| +శ్రిః+ తథోపాసనార్థమితి బాదరిరాచార్యోమన్యతే.
*యస్త్యైత మేవమభివిమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే ససర్వేషులోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వేషామ్నాత్మ
స్యన్నమస్తీతి బ్రహ్మప్రాప్తయేహ్యపాసనముపదిశ్యతే. ఏత మేవమితి-ఉ క్తప్రకారేణ పురుషాకారమిత్యర్థః.
సర్వేషులోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వేషామ్నాత్మసువర్తమానం యదన్నం- భోగ్యంతదన్ని- సర్వత్రవర్తమానం
స్యతపవానపదికాతిశయానందం బ్రహ్మేనుభవతి. యత్సర్వైకకర్మవశ్యైరాత్మభిః ప్రత్యేకమనస్యసాధారణమా
న్నంభజ్యతే - తస్మముత్సుభిస్త్యాజ్యత్వాదిహనగృహ్యతే.

యదిపరమాత్మవైశ్వానరః- కథంతస్యైవ ప్రభృతీనాం వేద్యాదిత్వాప

దేశః - యావతాజాతరాగ్నిపరిగ్రహపవైతదుపపద్యత ఇత్యత్రాహ.

32|| సూ. +శ్రిః+ సమ్మతైరితిజైమినిస్తథాహిదర్శయతి|| +శ్రిః+ అస్యపరమాత్మనపవవైశ్వాన
రస్యద్యుప్రభృతిప్రథివ్యంత్రశరీరస్య సమాధానభూతాయాః ఉపాసకైరహరహఃక్రియమాణాయాః ప్రా

సత్వేతద్విద్యాయాఅసాధారణత్వాత్. అతఏవహ్యవయవశత్రాఅకాశశబ్దోవ్యాఖ్యాతః. సామాన్యేనోపజీవ్యస్యన్యాయస్యేహపుషజీవ్యత్వాద్వి
ద్యాభేదఇతిచేన్న-చిదచిద్విశేషాసాధారణలిక్ష్వాగ్నితేషువాక్యేషుతద్భరీత్యాక్రయణస్యన్యాయస్యేనాస్యన్యాయస్యచిదచిదసాధారణలిక్ష్వరహితహ
కృత్విషయత్వాత్. అత్రచజాతరలిక్ష్వాన్యపలభ్యతై- అతఏవహిసూత్రకారస్తథాభ్యుప్రదేశాదితిస్వమతముక్తవాక్. యథానద్వితీయైకత్వా అ
విభూతాదీనాంప్రీహితేషత్వంచీన్రితం- తద్వజ్ఞాతరలిక్ష్వాభావేనతద్విశిష్టత్వాసంభవేపరమాత్మపరత్వంసిద్ధ్యతీత్యన్వాదుహ్యదగ్గితంజైమినిమతం. అతో
నచిద్యాభేదః.

ఉత్తరసూత్రశక్లామాహ (యస్త్యైతమితి)

33|| సూ. +శ్రిః+ అభివ్యక్తైర్త్యాత్మరథ్యః|| +శ్రిః+ పరిచ్ఛిన్నత్వంపరమాత్మతత్వతీయదేవతయోరేవనమ్నవతీతశ్శ్లాపరిహారార్థమిదంసూ
త్రం. అభివ్యక్త్యర్థం- బుద్ధిసౌకర్యయేత్యర్థః. పరిచ్ఛిన్నత్వేహిబుద్ధిసౌకర్యంసాత్. ఉక్తమగ్ధంవివృణోతి(ద్వౌర్మాద్ధాత్వాదినా)ద్యుప్రభృతిప్రదేశే
త్యాదినాప్రాదేశమాత్రశబ్దోవ్యాఖ్యాతః. *అభివిమానమిత్యత్రాగ్నిశబ్దంవ్యాచక్షే(కృత్సమభివ్యాప్తవతోవిగతమానస్యేతి)

ఉత్తరసూత్రస్యశక్లామాహ (మూర్ధప్రభృతి) సా కృతమూర్ధాది ప్రవ్యావయవత్వమ

ప్రాకృతరూపస్య పరమాత్మనోసంభవతి - అపితుదేవతాయావివసంభవతీత్యభిప్రాయః.

34|| సూ. +శ్రిః+ అనుస్మృతేర్బాదరిః|| +శ్రిః+ సాకృతమూర్ధాద్యవయవవత్త్వాసంభవపరిహారార్థత్వాభిప్రాయేణసూత్రంవ్యాచ
క్షే (తథేత్యాదినా) అనుస్మృతిః- ఉపాసనం. ఉపాసనార్థంపురుషవిధత్వమిత్యర్థః. కథముపాసనార్థత్వం - బుద్ధ్యారోహకత్వంకింసాన్యదిత్యత్రాహ
(యస్త్యైతమితి) ఉదాహృతవాక్యేపురుషవిధత్వముపాస్యాకారతయానప్రతీయతఇత్యత్రాహ (ఏతమేవమితి) అత్రముక్తిఫలవాచికజ్ఞఃకఇత్య
త్రాహ (సర్వేషితి) అన్నశబ్దస్యప్రసిద్ధాన్నపరత్వానుపపత్తిమాహ (యత్త్వితి)

ఏవంపరమాత్మనోద్యుప్రభృతిప్రదేశసంబద్ధిన్యామాత్రయాపరిచ్ఛిన్నత్వేపురుషవిధత్వేచ ప్రయోజనముభేదభూతత్వతీయదేవ
తాత్వదాసకృతః. అథోత్తరసూత్రస్యజాతరశక్లాప్రదాసకత్వందర్శయంతదవతారయతి (యదీతి) యావతా- ప్రత్యుత్తేత్యర్థః.
35|| సూ. +శ్రిః+ సంపత్తైరితిజైమినిస్తథాహిదర్శయతి|| +శ్రిః+ కస్యసంపత్తిః- సాచకీదృశీత్యపేక్షాయామాహ (అన్యేతి) సంపత్తిః-

ణాహుతేరగ్నిహూత్రత్వసమ్పాదనాయామరః ప్రభృతీనాం వేదిత్వాద్యవదేశ్యతిజై మినిరాచార్యోమ
స్యతే. తథాహిపరమాత్మోపాసనోచితమేవఫలం, ప్రాణాహుత్యాగ్నిహూత్రసమ్మత్తిం, చదర్శయతీయం
శ్రుతిః * సయజ్జదమవిద్యానగ్నిహూత్రం జాహూతియథాక్తారాసపోహ్యభస్మని జహుయాత్తాదృక్
తస్యైత అథయపతదేవంవిద్యానగ్నిహూత్రం జాహూతితస్యసర్వేషులోకేషుసర్వేషుభూతేషుసర్వేషాం
త్వసుహుతంభవతితద్యథేషికతూలమగ్నిప్రతం ప్రదాయేతైవంహోస్యసర్వేపాప్తానః ప్రదాయ నైతితి. . .

౩౩॥ సూ. ఆమన నిచై నమస్త్రిన్ ॥ (ఏనం) పరమపురుషం ద్యుమూర్ధత్వాది వి
శిష్టం వైశ్వానరం (అస్త్రిన్) ఉపాసకశరీరే ప్రాణాహుత్యాధారత్వాదయతమన నిచ * తస్యహవాపతస్యా
త్వనా వైశ్వానరస్యమూర్ధైవసు తేజాశ్చ త్యాదినా. అయమర్థః- * యస్తైత మేవం ప్రాదేశమాత్రమభివిమానమా
త్త్వానం వైశ్వానర ముపా నైతితి త్రైలోక్యశరీరస్యపరమాత్మనా వైశ్వానరస్యోపాసనం విధాయ * సర్వేషులో
కేష్విత్యాదినా బ్రహ్మప్రాప్తిం చ ఫలముపదిశ్య అస్మైవోపాసనస్యాజ్ఞభూతం ప్రాణాగ్నిహూత్రం * త
స్యహవాపతస్యైత్యాది నోపదిశతి- యః పూర్వముపాస్యతయోపదిష్టో వైశ్వానరస్తస్యైవయవభూతానగాన్వ
దిత్యాదీం త్సు తేజోవిశ్వరూపాదినా మధేయానుపాసకశరీరే మూర్ధాదిపాదానైషు సమ్పాదయతి. * మూర్ధైవసు
తేజాః - ఉపాసకస్యమూర్ధైవ పరమాత్మమూర్ధభూతాద్యరిత్యర్థః. * చతుర్విశ్వరూపః - ఆదిత్యఇత్యర్థః.
* ప్రాణః పృథగ్వర్తా- వాయురిత్యర్థః. * సన్దేహాబహుళః - ఉపాసకస్యమధ్యకాయపవరమాత్మమధ్యకా
యభూతఆకాశఇత్యర్థః. * వస్తిరెవరయః - అస్యవస్తిరెవతదవయవభూతాపిపిత్యర్థః. * పృథివ్యేవపాదౌ - అ
స్యపాదౌవేవతత్పదభూతాపృథివీత్యర్థః. ఏవముపాసకస్యశరీరేపరమాత్మానం త్రైలోక్యశరీరం వైశ్వాన
రం సన్నిహితమనుసన్ధాయ స్వకీయాన్యరోలోమహృదయమనఆస్యాని ప్రాణాహుత్యాధారస్య పరమాత్మనో
వైశ్వానరస్యవేదిబద్ధిర్గార్హపత్యాన్వాహార్యపచనాహవనీయానగ్నిహూత్రోపకరణభూతాన్వరికల్పప్రా
ణాహుతేశ్చాగ్నిహూత్రత్వంపరికల్ప్యేవం విధేన ప్రాణాగ్నిహూత్రేణపరమాత్మానం వైశ్వానరమారా
ధయేదితి * ఉరపవవేదిగ్లోమానిబద్ధిర్హృదయంగార్హపత్యైత్యాదినోపదిశ్యతే. అతః పరమాత్మాపురుషోత్తమ
ఏవ వైశ్వానరఇతి సిద్ధమ్. సమాప్తం వైశ్వానరాధికరణమ్.

సంపాదనం. అతస్త్రిన్ తత్త్వస్యనం. * తథాహిపదర్శయతి సూత్రఖండం వ్యాచక్షే (తథేతి) (పరమాత్మోపాసనోచితమేవఫలమితి) అగ్నిహూత్ర
సంపత్తేః పరమాత్మసమారాధనార్థత్వం * తస్యసర్వేషులోకేష్విత్యాద్య క్తః ఫలవిశేషవివక్షాచయతితిభావః. (సయజ్జదమిత్యాది) ఇదమవిద్యా-
ఇదం- ఉరః ప్రభృతీనామగ్నిహూత్రోపకరణతామజానౌ. యః అగ్నిహూత్రం- ప్రాణాహుతిం. జాహూతి - అనుతిష్ఠతీత్యర్థః. * పితదేవంవి
ద్యానిత్యత్రాప్యేవమర్థః. * సర్వేషాత్మసుహుతంభవతీతి - సర్వాత్మకభగవదారాధనే సర్వమారాధితంభవతీతిచుత ప్రకర్షాక్షిః. అసాగ్నిహూ
త్రస్యపరమాత్మారాధనత్వజ్ఞానసాధ్యతదజ్ఞకపరోపాసనఫలందర్శయతి (తద్యథేషికేతి)

పరస్యాత్మనోద్యుప్రభృతిశరీరకత్వమయం క్తం- ఉపాసకస్యమూర్ధాద్య
వయవానామేవ ద్యుప్రభృతిత్వేనోపాసనవిధానాదిశక్త్యా యామాహ.

౩౩॥ సూ. ఆమన నిచై నమస్త్రిన్ ॥ ఏనమితిపదం వ్యాచక్షే (ద్యుమూర్ధత్వాదీతి) అన్వాదేశవిషయోపేక్షానాదేశః - అ
న్వాదేశః- అన్వాఖ్యానం. తస్మాదేనమితిపదము క్తధర్మోపేతము క్తధర్మిణంపరామృతతిభావః. ఉపాసకశరీరేద్యుమూర్ధతాద్యనుసన్ధానంపరమాత్మ
నోద్యుమూర్ధత్వాదేర్నవిరోధి- ఉభయస్యాపివిహితత్వాత్. అతః ఉపాసకశరీరపదద్యుమూర్ధత్వాద్యవయవవత్త్వమిత్వవధారణకల్పనమయం క్తమిత్యర్థః.
ఏనమిత్వత్రగర్భితమర్థంవిద్యుద్వస్తుభయస్యవిహితత్వముపపాదయతి (అయమర్థజ్ఞత్యాదినా) (బ్రహ్మప్రాప్తించఫలముపదిశ్యేతి) ఫలవత్ప్రసిద్ధావశ
లంతదజ్ఞమితిన్యాయాత్ బ్రహ్మప్రాప్తిఫలకత్వేనోక్తస్యవైశ్వానరోపాసనస్యప్రాణాగ్నిహూత్రమజ్ఞమిత్యభిప్రాయః. కథం ప్రాణాగ్నిహూత్రస్యా
ఫలత్వం- * అథయపితదేవంవిద్యా * తద్యథేషికతూలమిత్యాదినాతస్యసాఫలం ప్రాయత ఇతిచేన్న- ప్రాణాహుతిమాత్రస్యసర్వపాపనివృత్తిపూర్వ
కాపరిచ్ఛిన్నఫలహేతుత్వాదాగాత్ అజ్ఞభూతస్యాపి ప్రాణాగ్నిహూత్రస్యాజ్ఞిద్వారాముక్తిరేవఫలమితిజ్ఞాపయితుం * యస్తేత మేవమిత్యాదినోక్త
వైశ్వానరోపాసనఫలా నైర్దృతానిష్ఠనివృత్త్యంశస్యోక్తతయా- ౭. జ్ఞఫలవిరోధిఫలా శ్రవణేన * తస్యహవాఇత్యాదివాక్యప్రతిపన్నస్యాజ్ఞభావస్యానపోదిత
త్వాత్. * తస్యహవాఇత్యాదివాక్యస్యాజ్ఞభూత(యః పూర్వమితి) అపా నైర్దృతాని ప్రత్యేకం వ్యాచక్షే (మూర్ధత్యాదినా) అధికరణార్థప్రతిపత్తిశా
కర్యాధ్యంప్రార్థనూత్రవిషయవాక్యాధ్యంక్రమప్రాప్తమేతత్సూత్రార్థసంగతముపస్యతి(ఏవమిత్యాదినా) అధికరణార్థముచసంహరతి(అత ఇతి) . . .

౩౪౪ శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయాం శ్రీభాష్యమ్.— ప్ర-అ. ద్వి-పా.— ౬. వైశ్వానరాధికరణమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితశారీరకమీమాంసాభాష్యే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

అభివ్యక్తిరనున్తరణీయత్వం, ద్విప్రభృతిమూర్ధత్యాదిసంపాదనం, మన్తకచిబుకాన్తరాశేపరస్పృశితేర్జ్జాబాలశ్చ త్యాప్రతిపాదన, మితిః|| అభి
వ్యక్తీత్యాదిసూత్రచతుష్టయార్థభిరైరుక్తః- తన్మతేనూత్రాణాంపరిహరణీయశఙ్కాయాఅభావాద్వైయర్థ్యమేవస్యాత్. అతోయథోక్తవివార్థః.

వైశ్వానరాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితతులతిలకవాగ్విజయనూననా శ్రీరఙ్గరాజదివ్యాజ్ఞాలబ్ధసేదవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వరదరాజాచార్యపాదసేవాసమధికత భగవద్రామానుజవిరచితశారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన
శ్రీసుదర్శనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం ప్రథమస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

ఏతత్పర్వస్తనూత్రసముదాయసంఖ్య-౬౫.— సముదితాధికరణసంఖ్య-౧౭.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చత ప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్.

ప్రథమాధ్యాయే— తృతీయపాదః.

ద్యుభ్యాద్యధికరణమ్.

—శ్లోకః—

౧॥ సూ.

శ్లోకః ద్యుభ్యాద్యాయతనంస్వశబ్దాత్ ॥ శ్లోకః

అథర్వణికాఅధీయతే*యస్మిన్ద్యోపధివీచా న్రిక్ష మోతంమనస్సహప్రాజైశ్చసర్వైస్తమైవైకంజా
నథాత్మానమన్యావానోవిముచ్చథఅమృతస్యైవ సేతురితి. తత్ర సంతయఃకిమయంమ్యపృథివ్యాదీనామాయత
నత్వేనశ్రూయమాణోజీవః - ఉతపరమాత్మేతి. కింయుక్తం. జీవఇతి. కుతః. *అరాగివరథనాభాసంహతాయే
త్రనాడ్యసపషో న్తశ్చరతేబహుధాజాయమానఇతిపరస్మిన్లోకేపూర్వవాక్యప్రస్తుతంమ్యపృథివ్యాద్యాయత
నంయత్రేతిపునరపిస్తమ్యనైనపరామృత్యతస్యనాడ్యాధారత్వముక్త్యాపునరపి*సపషో న్తశ్చరతేబహుధాజా
యమానఇతితస్యబహుధాజాయమానత్వంచోద్యతే-నాడీసమ్మన్తోదేవాదిరూపేణబహుధాజాయమానత్వంచ
జీవస్యైవధర్మః. అస్మిన్నపిన్లోకే * ఓతంమనస్సహప్రాజైశ్చసర్వైరితి ప్రాణపంచకస్యమనసశ్చాత్రయ
త్వముచ్యమానంజీవధర్మపవ. ఏవం జీవత్వేనిచ్చితేనతి ద్యుపృథివ్యాద్యాయతనత్వాదికంయథాకథంబుత్సగ్ధమ
యితవ్యమితి.....

ఏవమస్మజీవలిక్ష్ణానితాక్యానిపరమాత్మపరత్వేననిర్మితాని. అథస్మజీవలిక్ష్ణానిచార్య ప్రతిపాదసభ్యతిః. పూర్వస్మిన్నధికరణే
ద్యుపృథివ్యాదిసంబంధినఃపరమాత్మత్వముక్తం. ద్యుపృథివ్యాదిసంబంధిత్వంపరమాత్మవ్యతిరక్తస్వదృశ్యతత్వవిశద్యాయానన ప్రరాధికరణార
మృత్యుత్వాననరసంగతిః. యద్యా-*అదృశ్యత్వాదిగుణకతత్వధికరణత్వైలోక్యశరీరత్వేనపరమాత్మత్వేనాధితేతద్చరీరకత్వముపరమాత్మనో
పిదృశ్యతత్వవిశద్యాయాననైకానరాధికరణం ప్రాప్తం-అథాసామ్యమేవోపనిషదికతిషయవాక్యానాంపరమాత్మవ్యతిరక్తపరత్వశక్త్యా
మదృశ్యత్వాదిగుణకచి న్నసాసహప్రాణధ్యాత్వతీయపాదాద్యాధికరణారమృత్యుత్వాననరసంగతిః. అత్రనిరసనీయజీవలిక్ష్ణానాంస్వప్న
త్వాదిదమధికరణమదృశ్యత్వాదిగుణకనిరూపకాత్మభక్త్యత్యతీయపాదేని వేళిం-పాదభేదస్యస్పష్టస్వజీవలిక్ష్ణానిబంధనత్వాత్.

౧॥ సూ. శ్లోకః ద్యుభ్యాద్యాయతనంస్వశబ్దాత్ ॥ శ్లోకః ద్యాద్యాయతనమిత్యేతావతిత క్తవ్యేపిద్యుభ్యాదీతు కైరయంభావః- ఉద్వా

అథరాశ్చేతికోటిద్వయో న్ద్రతాలోకాః- తత్ప్రదర్శనార్థాద్యభావశబ్దానితి. విషయమాహ (అథర్వణికాఇతి) (తత్రేతి) కింమ్యపృథివ్యాద్యాయత
సంజీవః- ఉతపరమాత్మేతిచారః. తదర్థం *యస్మిన్ద్యోపధివీచానాకృత్యాతంకిమదృశ్యత్వాదిగుణక ప్రకరణాద్విన్నం- ఉతాభిన్నం. తదర్థంమనః
ప్రాణాదిసంబంధికిముపకరణోపకరణిత్వలక్షణః- ఉతాథారాధేయభావలక్షణః. తదర్థంమ్యపృథివ్యాద్యాయతనత్వామృతసేతుత్వాదిధర్మాః కింకర్త
ఫలాత్మజీవస్యసంభవ ని-ఉతఅనన్తతత్వతి. యదాకర్తఫలాత్మర్థవ ని-తదామనఅదిసంబంధస్యకరణతద్వత్తారూపతయాతస్యపర ప్రకరణవిచ్ఛేదకత్వేన
ద్యుభ్యాద్యాయతనంజీవసాన్యత్. యదామృతసేతుత్వాదయోననన్తతోధర్మాః-తదామనఅదిసంబంధస్యప్రకారాధేయభావరూపత్వేనపరప్రకరణా
విచ్ఛేదాద్యుపృథివ్యాద్యాయతనంపరమాత్మేతిభవతంసాన్యత్. *అరాగివరథనాభాసంహతాయే న్తశ్చరతేబహుధాజాయమానత్వంచోద్యతే-నాడీసమ్మన్తో
(పూర్వవాక్యైతి)లిక్ష్ణానరూపా (పునరపిసపషోఇతి)తతఃకిమిత్యత్రాహ (నాడీసంబంధిత్వతి)నాడీనామిన్ద్రియసంబంధిత్వేనజీవస్యజ్ఞానప్రసరహేతుత్వాత్,
*తాభిః ప్రత్యవస్యపృథురీతతికేతే*తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతివిషవజ్ఞానాఉత్క్రమణేభవ న్నిత్యాది త్తుతిభిర్జీవస్యనాడీసంయోగప్రసిద్ధే, శ్చతత్సం
బంధోజీవలిక్ష్ణమితిభావః, దేవాదిరూపేణబహుధాశబ్దవివరణం. అన్తరాదిత్వవిద్యాయామకర్తకృతస్వేచ్ఛాగృహీతవివృణ గ్రహయోగస్సమగ్ధిత్వ- నతుదే
వాదిసజాతీయరూపైర్బహుధాజాయమానత్వంపరమాత్మపరత్వార్థానిత్యత్రాహ (నాడీసంబంధిత్వతి)నాడీసంబంధిత్వసాధకతయోచన్యాసః- సహపరస్యసంభవతితి*సర్వత్ర ప్రసిద్ధిపదే
శాదిత్యత్రాక్తం. సత్యం-తథామనః ప్రాజైరూపకరణోపకరణిత్వలక్షణంసంబంధస్యస్వరూపతః ప్రతీతే, సస్యచాపమాదాభావేసంకార్యకరత్వేన ప్రాగు
క్తనిర్వాహయోగా, చ్చయ్యుక్తాశక్త్యా. అతోనాడీసంబంధబహుధాజాయమానత్వమనః ప్రాణాధారత్వజీవలిక్ష్ణాపూర్వపక్షోత్థానంయుక్తం. తత్రైవశ్లో
కేద్యుపృథివ్యాద్యాయతనత్వరూపపరమాత్మలిక్ష్ణంచదృశ్యతత్వత్యత్రాహ (ఏవంజీవత్వేనిచ్చితత్వతి) ద్వయోరపిజీవపరయోర్నిచ్చి ప్రతిభాసేనవిరోధాద
స్యతరలిక్ష్ణశ్చేదవశ్యమ్భావిని - యల్లిక్ష్ణసోస్యత్తర శ్లోక ప్రతిపన్నలిక్ష్ణద్వయానుగుణ్యం - తల్లిక్ష్ణానుసారిణ్యర్థనిర్ణయేక రవ్యేసతీత్యర్థః. (యథాక
థంచిత్రంగమయితవ్యమితి) జీవస్యద్యుపృథివ్యాద్యధారత్వంస్వరూపేణవాక్యద్వారావాముక్తావస్థాయాంవికసితేనజ్ఞానేనవాసంభవతితిభావః....

పవం ప్రాప్తై ప్రచత్సహే (ద్యుభ్యాద్యాయతనంస్వశబ్దాత్) ద్యుభృథివ్యాదీనామాయతనంపరంబ్రహ్మ. కుతః. (స్వశబ్దాత్) పరబ్రహ్మసాధారణశబ్దాత్. *అమృతస్యైష సేతురితిపరస్యబ్రహ్మణో సాధారణశబ్దః. *తమేవంవిద్వానమృతభావతః। నాన్యఃపథాఅయనాయవిద్యతభిసర్వత్రోపనిషత్సుసపవామృతత్వప్రాప్తిహేతుశ్చ్యుతే. సిన్ తేశ్చబద్ధనాథత్వాత్ సేతుః- అమృతస్యప్రాపకభిత్వార్థః. సేతురివవాసేతుః. నద్యాదిషు సేతుర్నికూలస్యప్రతిలబ్ధుకః-సంసారాద్భవపారభూతస్యామృతస్యైష ప్రతిలబ్ధుకభిత్వార్థః. ఆత్మశబ్దశ్చనిరుపాధికఃపరస్మిన్సమృణ్మణీముఖ్యవృత్తః - ఆహ్లాతీతిహ్యత్వా - స్వేతరసమస్తస్య నియంతృత్వేనవ్యాప్తిస్తస్యైవసమ్భవతి. అతస్సోపితస్యైవశబ్దః. *యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిదిత్యాదయశ్చోపరితనాఃపరస్యైవబ్రహ్మణశబ్దః. నాన్యాధారత్వంతస్యోపిసమ్భవతి - *సంతంసిరాభిస్తులమ్భత్యాకోశసన్నిభ మిత్యారభ్య*తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితభిత్వవశాత్. *బహుధాజాయమానభిత్వపిపరస్మిన్ బ్రహ్మణీసక్త్యుచ్యతే - *అజాయమానోబహుధావిజాయతేతస్యధీరాఃపరిజానన్తియోనిమితిదేవాదీనాంసమాశ్రయణీయత్వాదయతత్తజ్ఞాతీయరూపసంస్థానగుణకర్తృసమన్వితః స్వకీయంస్వభావమజహదేవస్యేచ్ఛయాబహుధావిజాయతేపరఃపురుషభిత్వభిధానాత్. స్మృతిరపి *అజోపిసన్నవ్యయాత్మాభూతానామీశ్వరోపిసః। ప్రకృతింస్వామధిష్ఠాయసమ్భవామ్యాత్మమాయయేతి. మనఃప్రభృతిజీవోపకరణాధారత్వంచ సర్వాధారస్యపరస్యైవోపపద్యతే.

ఇ త శ్చ ప ర మ పు రు షః.

౨॥ సూ. *శ్లో॥ ముక్తోపస్మవ్యవదేశాచ్ఛ॥ శ్లో॥ అయంద్యుభృథివ్యాద్యాయతనభూతః పురుషఃసంసారబద్ధాన్ముక్తైరపిప్రాప్యతయావ్యవదిత్యతే*యదావశ్యఃవశ్యతేరుక్తవర్ణంకర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిం । తదావిద్వాన్మణ్యపాపేవిధూయనిరజ్జనఃపరమంసామ్యముపైతి *యథానద్యస్యస్వమానాస్సముద్రేఅస్తంగచ్ఛన్తి నామరూపేవిహాయ । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తఃపరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యమితి. సంసారబద్ధనాద్విముక్తాపవహివిధూతపుణ్యపాపానిరజ్జనానామరూపాభ్యాంవినిర్ముక్తాశ్చ- పుణ్యపాపనిబద్ధనాచిత్సంసర్గప్రయుక్తనామరూపభాక్త్వమేవహిసంసారః. అతోవిధూతపుణ్యపాపైర్నిరజ్జనైఃప్రకృతిసంసర్గరహితైఃపరేణబ్రహ్మణా పరమంసామ్యమా పన్నైఃప్రాప్యతయానిర్దిష్టోద్యుభృథివ్యాద్యాయతనభూతః పురుషః పరంబ్రహ్మైవ.

పరబ్రహ్మసాధారణశబ్దాదిభిఃపరమేవబ్రహ్మైతిప్రసాధ్యప్రత్యగాత్మా సాధారణశబ్దాభావాచ్ఛాయం పరమవేత్తామా.

(ద్యుభృథివ్యాదీనామిత్యాది) సేతుశబ్దస్యసలినిరోధకే ప్రసిద్ధత్వేనామృతస్యనిరోధకత్వప్రసజ్జనరూపాధ్వానుపపత్తేసత్యామస్త్వాదస్యసామ్యాత్తముఖయథావాచప్తే (సిన్ తేతి, సేతురివవేతి, చ) ప్రథమనిర్వాహరూపిపిత్యాగాదసార్వస్యం-ద్వితీయేత్సగత్యారూపాధ్వానతగుణయోగపరత్వాదసార్వస్యం. గుణయోగఫలితమగ్ధమాహ (సంసారేతి) శ్వేనసాదృశ్యాద్యాగేశ్వనశబ్దవత్ సేతుసాదృశ్యాత్పరమాత్మని సేతుశబ్దః-విభాజ్యయోగయోర్నిపిత్యాదానంసామ్యం. *అన్తఃప్రవిష్టశ్చాస్తాజనానాంసర్వాత్మేత్రుత్యమసారేణాత్మశబ్దంవ్యాచప్తే (ఆత్మశబ్దశ్చేతి) ఆత్మశబ్దానవ్యాప్త్యమాత్రవాచీకింతువ్యాప్తవిశేషవాచీ-యోగరూపత్వాత్. సహిగగనాదిష్వాత్మశబ్దప్రయోగః-అతోనియన్త్యరూపవ్యాప్తవిశేషవాచీత్వార్థః. *అమృతస్యైష సేతుః*ఆత్మానం *యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిదిత్యాదయఃస్వశబ్దాభిత్వార్థః. పరోక్తహేతునిర్వాహమాహ (నాన్యాధారత్వమిత్యాదినా) నాన్యాధారత్వంకృదయద్వారాపరమాత్మసంభవతీత్వార్థః. (అజాయమానభిత్వ) జన్మనోహేతువిశేషఃఫలవిశేషశ్చేతిభావః. తద్వైశ్చద్యాయాహ (స్మృతిరపితి).....

౨॥ సూ. *శ్లో॥ ముక్తోపస్మవ్యవదేశాచ్ఛ॥ శ్లో॥ నామరూపప్రసాగమాత్రం ప్రశయదశాయామద్యస్తీతద్వాన్యవృత్తిర్థంవిధూతపుణ్యపాపత్వపూర్వకత్వంనామరూపప్రసాగస్యదర్శయితుం శ్రుతివాక్యద్వయోపాదానం. ఉపాత్తశ్రుతివాక్యైబద్ధాన్ముక్తభిశ్చస్యాశ్రుతత్వాన్ముక్తిప్రతిపాదనందర్శయతి (సంసారబద్ధనాదితి) వాక్యద్వయోక్తవిశేషజాన్యాహ (విధూతేతి) ముక్తత్వముపపాదయతి (పుణ్యపాపేతి) వాక్యద్వయోక్తవిశేషజానిభిశ్చదీకర్తృత్వాన్ముక్తార్థంపరమసాధ్యేనఘటయతి (అభిత్వ) నిరజ్జనశబ్దవ్యాఖ్యానంప్రకృతినంసర్గరహితైరితిపదం. (పరమంసామ్యమితి) యేనగుణేనసామ్యంతస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వంపరమసామ్యం - సతుసర్వథాసామ్యం.

ఉత్తరసూత్రమువతారయతి (పరబ్రహ్మైతి) పూర్వమున్నయఉక్తః-అభతద్దాధ్యాయవ్యతిరేకఉపసృతభిత్వార్థః.

3॥ సూ. శ్లో॥ నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ప్రణభృచ్చ॥ శ్లో॥ యథాస్మిన్ప్రకరణేప్రతిపాదకశబ్దాభావాత్ప్రణానప్రతిపాద్యం- పవంప్రాణభృదపీత్యర్థః. అనుమీయతఇత్యనుమానంపరోక్షంప్రధానముచ్యతే. అనుమానప్రమితత్వాదానుమానమితివా. (అతచ్ఛబ్దాత్) తద్వాచితశబ్దాభావాదిత్యర్థః. అథాభావేయదవ్యయమిత్యవ్యయాభావః.

ఇతశ్చాయంప్రత్యగత్వా.

౪॥ సూ. శ్లో॥ భేదవ్యపదేశాత్॥ శ్లో॥ సమానేవ్యేషుపురుషోనిమగ్నోఅనీశయాశోచతిముహ్యమానః। జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశమస్యమహిమానమితివీతశోక ఇత్యాదిభిర్వివాదిలక్షణ త్వేనాయంవ్యపదిశ్యతే. అనీశయా- భోగ్యభూతయాప్రకృత్యాముహ్యమానశోచతిజీవః - అయంయదాస్వస్త్వాదన్యంసర్వస్యేతంప్రియమాణం, అస్య- ఈశ్వరస్యమహిమానంచనిఖిలజగన్నియమనరూపం, వశ్యతీ-తదావీతశోకోభవతి.

౫॥ సూ శ్లో॥ ప్రకరణాత్॥ శ్లో॥ ప్రకరణంచేదంపరస్యబ్రహ్మణఇతి సద్భక్త్యాత్వాదిగుణ

3॥ సూ. శ్లో॥ నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ప్రణభృచ్చ॥ శ్లో॥ సూత్రసజ్జలేర్బుద్ధిత్యయ ప్రథమంసంగచ్ఛమానంసూత్రస్యవాక్యార్థమాహ (యథేతి) ముక్తోపన్యత్యేషాంతేప్రధానశబ్దానుదయేనతస్యభృదసనియత్వాభావాత్తదపన్యాసోద్భవైతయేతిభావః. కిమత్రప్రధానోపస్థాపకంపదమిత్యాకాక్షాయాంవ్యాఖ్యేయంపదంవ్యాచచ్ఛే (అనుమీయతఇతి) సకృత్కల్పితోబహుళమితిబహుళగ్రహణాత్కర్మనిల్వదితిభావః. (అనుమానేతి) శేషఇత్యన్ప్రత్యయేఆదివృద్ధౌచసత్యామానుమానమితిరూపంభవతి. తద్వ్యతిక్రవాచితబాదిప్రతీతిశబ్దానివృత్త్యర్థం సతతచ్ఛబ్దాదిపదంవ్యాచచ్ఛే (తద్వాచీతి) అథాభావేయదవ్యయమితిసూత్రాపాదానం- అపిత్వర్థోపాదానం- సూత్రస్యద్రాఘీయస్తావత్. అయమధిప్రాయః- సతతచ్ఛబ్దాదిబహుళమీప్రాప్తావదనుపపన్నః- తదాతచ్ఛబ్దరహితాదిస్యాత్- తతశ్చవీత్యేషాన్తరంపాతుతయాన్వేష్యవ్యం- తచ్ఛానుచలమ్మహతం. తత్పురుషత్వేనభవ్యదేనశబ్దపదేనవాసమాసస్యాత్. తత్రప్రథమేఅసకేఇత్యవేషాయాంప్రకృతాత్పరమాత్మనోన్యత్ప్రణానంజీవోవాంద్యతచ్ఛబ్దార్థః- తదాప్రధానపురుషవాచితబాదిత్యక్తంస్యాత్- తతశ్చాన్దిప్రతిజ్ఞాతార్థవిరోధశ్చస్యాత్. అసంప్రధానాదివ్యతిక్రమపరమాత్మాచేత్- తద్వాచితబాదిత్యక్తే సస్వశబ్దాదిత్యసదికార్థత్వంస్యాత్- తథాచసమానుమానమతపిప్రాణభృచ్చేత్యాద్యేనశక్యేనూత్రప్రణయనేకుటిలోక్తిర్విఫలాస్యాత్. నభవ్యచ్ఛబ్దపదేనసమాసపక్షే తద్వాచితబాదిత్యక్తశబ్దాదిత్యక్తంస్యాత్. తదాతచ్ఛబ్దఃప్రధానజీవపరశ్చేత్తద్వాచితబాదిత్యక్తశబ్దాదిత్యక్తంభవతి-తత్ సస్వశబ్దాదిత్యసదికార్థం. తచ్ఛబ్దఃపరమాత్మవశేత్-తద్వాచితబాదిత్యక్తాదిపాతుఃప్రతిజ్ఞాతార్థవిరోధాన్స్యాత్. అతఃపారిశేష్యాదథాభావేవ్యయాభావఇతి.

(ఇతశ్చాయంప్రత్యగత్వేతి) ప్రాణభృత్ప్రతిపేదకమాత్రానక్షర్యాత్తదనక్షరమాత్రస్యాపి ప్రాణభృ

త్ప్రతిపేదస్సాధ్యఇత్యర్థః. అయంశబ్దాద్యభాష్యద్యాయతనాశ్చవిషయః. ముక్తోపన్యత్యసూత్రవిషయవాక్యే సపశ్యతే రుక్తవర్ణమిత్యక్తం-జుష్టంయదాపశ్యతీతితత్ప్రత్యయార్థతయాబుద్ధిప్రవాక్యాన్తరప్రతిపన్నంపాతుమాహ.

౪॥ సూ. శ్లో॥ భేదవ్యపదేశాత్॥ శ్లో॥ సమానేవ్యేషుపురుషోనిమగ్నోఅనీశయాశోచతిముహ్యమానః। అత్రాన్యశబ్దస్యద్యుభాష్యద్యాయతనవిషయత్వంకథమితిశక్తాయాంమన్త్రింవ్యాచచ్ఛే (అనీశయేతి) శ్రీలింగసామర్థ్యాత్ ప్రకృతేర్విశేష్యత్వముక్తం. అన్యశబ్దసామర్థ్యవల్లంప్రతియోగిసంనిధితీ(స్వస్మాదితి)ఈశశబ్దసామర్థ్యస్యాప్రమాణితవ్యం మానాన్తరానురోధేనాహ (సర్వస్యేతి) జుష్టశబ్దంవ్యాచచ్ఛే (ప్రియమాణమితి) ఆదికర్మణి క్తఇతిభావః. సముచ్చేతవ్యసామర్థ్యస్యాప్రశ్నశబ్దఇత్యధిప్రాయేణాహ (మహిమానంచేతి) ఇతిశబ్దార్థమాహ (నిఖిలజగన్నియమనరూపమితి) ఇతిశబ్దాబుద్ధిప్రకారపరః- ఈశశబ్దశ్రవణాన్నియమనరూపప్రకారోబుద్ధిప్రతిభావః. యత్తదోర్నిత్యసంబధ్దాదాహ (తదేతి)ఇతిశబ్దఃకాలసంబధ్దరూపప్రకారవాచీ- అతస్తదగ్గస్తదాశబ్దవిషయేవాస్యాత్. ద్రష్టుత్వసమానాధికరణముచ్యమానత్వాదికందృశ్యత్వసమానాధికరణంజుష్టత్వాదిక మన్యత్వంచవ్యపదిశ్యతీయంక్రమిః * తమేవైకంజానథతిజ్ఞేయతయానిధిత్వంద్యుభాష్యద్యాయతనమాత్మానమన్యశబ్దవాచ్యత్వేనప్రత్యభిజ్ఞాపయన్తీతస్యజీవత్వంవారయతీతివాక్యార్థః.

ద్వితీయచతుర్థసూత్రవిషయాభ్యాం * యదాపశ్యఃపశ్యతే * జుష్టంయదాపశ్యతీతివాక్యాభ్యామదృశ్యత్వాదిగుణకవిషయ

స్య * యద్యుతయోనింపరిపశ్యన్తివాక్యస్యసమానార్థత్వాత్ బుద్ధిన్తప్రకరణమెవపాతుంస్థితదనాభ్యాం పూర్వమేవాహ.

౫॥ సూ. శ్లో॥ ప్రకరణాత్॥ శ్లో॥ భాష్యఅస్యసూత్రస్యసాధ్యనిర్దేశాభావఃప్రకరణభిస్యపేతోఃప్రాణభృత్ప్రతిపేదపరమా

కోధర్మైరేత్యత్రైవప్రదర్శితం. నాడీసమ్మన్దబహుధాజాయమానత్వమనః ప్రాణాధారత్వైశ్చ ప్రకరణవి
చ్ఛేదాశజ్ఞానమాత్రమత్రపర్యహంస్తే.

౬॥ సూ. శ్లో॥ స్థిత్యదనాభ్యాంచ షోఃశ్లో॥ *ద్వాసుపగ్ధా సయజాసఖాయాసమానంవృతుంపరి
షస్వజ్ఞాతేతయోరన్యఃపిషలంస్వాద్వ త్వనశ్చన్నన్యోఅభిచాతతీత్యేకస్యకర్తృఫలాదనమన్యస్యచకర్తృఫల
మనశ్చతపవదీప్యమానతయాశరీరా న్దస్థితిమాత్రంప్రతిపాద్యతే- తత్తకర్తృఫలమనశ్చక్షిప్యమానపవసర్వజ్ఞో
౭మృతసేతుస్సర్వాఽద్యుభ్యాద్యాయతనంభవతుమర్హతి- నపునఃకర్తృఫలమదృశోచస్పృత్యగాత్మా.

త్వసాధనేచసామర్థ్యాత్ పూర్వత్రా తరత్రచాన్వయాభవిష్యతీత్యభిప్రాయనిబద్ధః - ఉత్తరమాత్రవ్యాఖ్యానేమ్యుభయమపిసాధ్యత్వేననిర్దిశ్యతే.
*అచ్యుత్యాదీత్యన్వధికరణే విశేషణభేదవ్యవధేతాభ్యాంచనేతరావిధిమాత్రవ్యాఖ్యానావసరేతథాహిత్యాదిలోప సమ్మతమిత్యుక్తేన భాష్యణ
ప్రకరణస్వరూప్యపరత్వంప్రతిపాదితమిత్యర్థః. పూర్వమేవాస్యప్రకరణస్వపరమాత్మపరత్వంసాధితంచేత్కిమేతదధికరణారంభేత్యత్రాహ
(నాడీసంబంధేతి) ప్రకరణస్యలింగైశ్చబాధఃపరిహృతఇత్యర్థః. నాధ్యాధారత్వంతస్యాపిసంభవతీత్యాదినా భాష్యణాస్యాధికరణస్యలింగబాధపరిహారపర
త్వంహిదర్శితం.

అను క్తం ప్రధానభూతం హేతుమాహ.

౭॥ సూ. శ్లో॥ స్థిత్యదనాభ్యాంచ షోఃశ్లో॥ *అల్పాచరమితిస్థితీశ్చపూర్వనిపాతః. *అభ్యర్థితంపూర్వం ప్రయోక్తవ్యమితివా. అభ్య
ర్థితత్వంపరమాత్మప్రత్యభిజ్ఞానసేనప్రకరణావిచ్ఛేదహేతుత్వాత్ స్థితీ. భాష్యే శ్రుతిక్రమణివ్యాఖ్యాతం - నపునస్మత్తక్రమణి అస్మిన్నత్రేబీ
వస్యాపిప్రస్తుతత్వాత్ *యస్మిన్దైర్ఘిమివోపిత్వనిపాదకస్యాత్ - అత్రాదనశబ్దాచ్యుభోగోపకరణమనఃప్రాణ సంబంధదర్శనాదిత్యత్రాహ
(తత్తకర్తృఫలమితి) సర్వజ్ఞౌ౭మృతసేతురిత్యాదివిశేషణాని ప్రకరణికతయోక్తాని. ఉభయోఃప్రస్తుతత్వేపిసార్వజ్ఞ్యాదిసమానాశ్రయత్వాత్, స్వ
యంయోగ్యత్వా, న్మనఃప్రాణసంబంధాదేపరమాత్మస్వముఖ్యత్వాభావా, చ్యుభ్యుభ్యాద్యాయతనత్వంపరమాత్మధర్మఇత్యర్థః. జీవాన్వయాద్యోగ్యత్వ
మాహ (నపునః) కర్తృఫలమనశ్చన్నితి, కర్తృఫలమదన్నితి, చపూత్రహేతుసంవాదః. శోచన్నిత్యసేన *భేదవ్యవధేతాదితాత్ర హేతోరిహస్వయా౭
భిప్రేతః - *శోచతిముహ్యమానఇతిహితద్విషయవాక్యం. తదపి ప్రత్యగాత్మపరత్వప్రతిషేధద్వారాపరమాత్మపరత్వసాధకం- వ్యతిరేకసాన్వయశ్చ
చత్వాదిభావః. అస్మిన్నుత్తరమాత్మపరత్వంశ్రుత్యాసాధ్యం- ప్రత్యగాత్మపరత్వప్రతిషేధస్తైర్ధైర్ఘినివాక్యభేదః. *అనిచాకశీతివిపరస్యదీ
ప్యమానత్వేహిమన్త్రస్యతాత్పర్యమవగమ్యతే- జీవాన్వయత్వత్వంతదవయోగితయా ప్రతీయతే. ననుకథం *ద్వాసుపగ్ధిమన్త్రస్యజీవపరమాత్మభేద
పరత్వం- అన్యకరణజీవపరోహ్యాయంమన్త్రః-వైశ్విరహస్యప్రాప్త్యాణాస్యమన్త్రస్యతథావ్యాఖ్యాతత్వాత్. తథాహి - *తయోరన్యఃపిషలంస్వాద్వ
త్రిసత్వంఅనశ్చన్నన్యోఅభిచాతతీతీఅనశ్చన్నన్యోపశ్యతిజ్ఞఃతావేతానత్వత్వేత్రజ్ఞావిత్యత్ర *స్వాద్వత్వీత్యేతదన్వయవాక్యస్యన త్వపరత్వం
*అనశ్చన్నిత్యాదేషేత్రజ్ఞపరత్వంచప్రతీయతే. నచన త్వత్వేత్రజ్ఞశబ్దాజీవపరమాత్మపరావిధివాచ్యం - తయోశ్చబ్దయోరన్యకరణజీవపరతయా
ప్రసిద్ధత్వాత్, *తదేతత్వత్వంయోనస్వత్వంచశ్యతిఅభయాయంశారీరఉపద్రష్టాసత్వేత్రజ్ఞఃతావేతానత్వత్వేత్రజ్ఞావిసత్వత్వేత్రజ్ఞశబ్దయోరన్య
కరణజీవశబ్దాభ్యాంచైశ్చిక్రత్యైవవ్యాఖ్యాతత్వా, చ్యుభేపశ్యతీతికరణత్వప్రతితేస్స త్వంభ్యన్యకరణం-స్వత్వద్రష్టృత్వాచ్చతేత్రజ్ఞాహివః.
అతో౭యంమన్త్రో౭న్యకరణజీవపరఇతి. ఉచ్యతే-నతావజీవపరమాత్మపరత్వమస్యమన్త్రస్యాపవదితుంశక్యతే-అనేనమన్త్రేణకుల్యార్థతయాప్ర
త్యభిజ్ఞాయమానే *సమానేవృత్తేపురుషానిమగ్నఇత్యనన్తరేమన్త్రేజీవపరయోఃప్రతిపన్నత్వా, దస్యమన్త్రస్యతై కాధ్యాచ్యు. *సమానంవృతుంపరి
షస్వజ్ఞాతే *సమానేవృత్తేపురుషానిమగ్నఇతితయోరై కాధ్యంహి ప్రతీయతే. *సమానేవృత్తేఇతిమన్త్రేచపురుషాజీవః-అన్యకరణస్యపురుషశబ్దవా
చ్యత్వాధావాత్, *శోచతిముహ్యమానః *పశ్యతిపితౄకాకఇతిచదానామన్వారస్యప్రసక్తా, చ్యు. అన్యశ్చపరమాత్మా-కుశశబ్దోక్తత్వాత్, స్వవిషయ
జ్ఞానేనపితౄకత్వహేతుత్వా, చ్యు. నకేవలమనన్తరమన్త్రైకాధ్యాత్ *ద్వాసుపగ్ధిమన్త్రస్యజీవపరమాత్మపరత్వం-కింతు *స్వాద్వత్వీఅనశ్చన్నన్య
ఇతిభోత్వత్వాభోత్వత్వశ్రవణాచ్చతదవసీయతే- చక్షుశ్చోత్తాదీనాంద్రష్టృత్వశ్రోతృత్వాదివదన్యకరణస్యాపికరణత్వాదేవభోత్వత్వంహి
సంభవతి, జీవాన్వయచ్యుత్వోక్తదేవపరిష్కృతకాయామేవానశ్చత్వమపిలోపపద్యతే. తన్నివైశ్చిక్రత్యేకోర్థః. ఉచ్యతే- సత్త్వం- బద్ధజీవః. *ద్ర
వ్యాసువ్యవసారేషుసత్త్వమస్త్రీతుజన్మస్థినినామానుశాసనాజ్ఞప్రపరత్వావగతే. జన్మశ్చచేతనః- *ప్రాణీతుచేతనోజన్మజన్మజన్మశరీరణఇతిహ
పారాత్. *సన్యాన్విసేవ్యన్వివదుప్సత్త్వానితిప్రయోగాత్, *నతదస్తిపృథివ్యాంవాదివిదేవేమవాపునః | సత్త్వంప్రకృతిజైర్ముక్తయదేభిస్సాన్వి
త్రిభిర్మైరితదర్శనా, చ్యు. తేత్రజ్ఞశబ్దాచ్చత్రపరమాత్మపరః- అథాన్తరప్రసిద్ధాకాశప్రాణాదిశబ్దవదధానుపపత్త్యాపరమాత్మపరత్వోపపత్తే. *వి
జ్ఞార్థమనహన్తంమత్త్యుపక్రమ్య *తేత్రజ్ఞౌ౭క్షరపవచేతిప్రయోగాత్, తేత్రంజానాతీత్యవయవాధ్యస్యతస్మిన్నేవపుష్కలత్వా, చ్యు. హే
తుధర్మ *తతస్త్వేగుణ్యహీనామైవపరమాత్మానమజ్ఞసాప్రవిశన్దివిజ్ఞత్యేత్రజ్ఞంనిర్గుణాత్కం | సర్వావాసంవాసుదేవంతేత్రజ్ఞంబిధితత్వ

అతో ద్యుభ్యాద్యాయతనంపరమాత్మేతిసిద్ధమ్.
ద్యుభ్యాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

తదతి- తత్రైవ విశ్వమూర్ధావిశ్వభూవిశ్వపాదాక్షిణానీకః! ఏకశ్చరతిత్రేమస్వైరచారీయధానుఖం! తే త్రాచివశరీరాపిజ్ఞానానిచకుభాను
భేతానివేత్రినయోగాత్మాతతఃతే త్రజ్జడవ్యతఇతిప్రయోగాత్, తత్రైవకపిహసుంసంవాదే విజ్ఞానానామానురేతే త్రేతే త్రజ్ఞాద్రష్టానుచిరువే
క్షకఃజ్ఞాత్వకోబుద్ధ్యమానా ప్రతిబుద్ధయోఃపరమమృతంవిదిత్వానిరవయవమనామయమస్మాద్యుభ్యాద్విముచ్యత ఏవేతిబుద్ధ్యమానా ప్రతిబుద్ధశబ్దాధిపాత
యోచ్చిదచిత్తోఃపరస్యతే త్రజ్జడజ్ఞానాధిధానాత్, తత్రైవపశ్చవింశతితత్త్వానివర్గశబ్దోక్త్యా వితస్మాద్వర్గాదపవృత్తౌఽపవర్గదఃతే త్రజ్జఙ్ముచిరు
వేక్షకోబుద్ధ్యమానా ప్రతిబుద్ధయోఃపరస్తాదితి-తత్రైవ విశ్వమదకమనృత్సుప్తరవర్తంతథాన్యత్తే త్రమన్యఃపురుషఃపశ్చవింశకఃఅన్యస్సాత్
తే త్రజ్జడతి - పునశ్చతత్రైవ వివేకమానురేఅన్యర్థ్యవ్యమన్యఃపురుషఃపశ్చవింశతితత్త్వమన్యోస్సాత్తే త్రజ్జడతిపశ్చవింశాత్ పరస్మిన్నే త్రజ్జడప్ర
యోగాత్, ససత్కుమారనారదసంవాదేచ విశ్వఃపశ్యతిపశ్యంతమపశ్యంతంపశ్యతి పశ్యంతంపశ్యపశ్యత్వాత్ పశ్యపశ్యేనపశ్యతఇతిక్లృకముక్త్యా
విశ్వమన్యోఃత్రం త్రే త్రజ్జడచాపరఃతే త్రజ్జడస్త్వింశకోవశ్యతమపశ్చవింశకఃతే త్రజ్జడప్రకృతిర్వాపరం తే త్రజ్జడపశ్యతీతిప్రయోగా, చ్చ.
అత్ర హ్యత్వశబ్దవత్తే త్రజ్జడజ్ఞస్యజీవపరసాధారణస్యపశ్చవింశతికపరశబ్దవిశేషితస్యజీవపరమాత్మవిషయత్వదర్శనా, చ్చ. *యోస్యాత్మనఃకారయి
తాతం తే త్రజ్జడప్రచక్షతే! యఃకరోతితుకర్తాజిగభూతాత్మేతివోచ్యతఇతిమానవప్రయోగా, చ్చ. *యేనస్వత్వం పశ్యతీత్యత్రయేనేతీత్యంభావే
తృతీయా- యేనవిశ్వుఃపరమాత్మావస్థంపశ్యతీతుకచ్యతే. తతశ్చ *కానిన్యవాన్యోవిభ త్రితిపుధివీద్వారాకానిన్యవత్ స్వప్నద్రష్టృత్వంజీవద్వారా
పరమాత్మవిశేషణంభవతీతనిరోధః. శారీరజ్జడశ్చ విశ్వస్యవివేకారీరఅత్మేతివదత్త్రైవస్యవ్యతి క్రమమస్తచిదచిచ్ఛరీరకేపరమాత్మస్వరూపద్యతే. *ఉప
ద్రష్టేతినిరుపాధిక ద్రష్టృత్వంచతస్యేవోపపద్యతే. ఏవంశారీరఉప ద్రష్టేతిపదద్వయేనపరస్యతే త్రజ్జడజ్ఞవాచ్యత్వముపపాదితంభవతి. అతోద్వా
నుపదైతిమన్త్రోజీవపరమాత్మచరః. అధికరణార్థముపసంహరతి (అతదతి)

ఇహతైశ్చిదెవంపూర్వపక్షీతం- ద్యుభ్యాద్యాయతనస్యనేతుత్వప్రవణాత్ నేతోశ్చపారవత్వేనపరస్యచ * అనన్తమపారమిత్యపారత్వశ్రవ
ణాత్ ద్యుభ్యాద్యాయతనం ప్రధానంబాయుర్వాజీవోవాస్యోత్ - ఏషంధారకత్వయోగాదితి. తదయుక్తం-పారవదర్శనస్థాపకస్యనేతుత్వవ్యవదేశ
స్యపూర్వపక్షహేతోరస్మిన్నధికరణే పరిహృత్యేనత్వత్తరత్ర * పరమతస్సేతూన్నాన సంబన్ధభేదవ్యవదేశభ్యుత్పత్తిధికరణే నేతుత్వవ్యవదేశస్య పూ
ర్వపక్షహేతుత్వేనోపన్యాసాద్యోగాత్. నహిపరిహృతస్యహేతోః పునఃపరిహారోన్యాయః - కృతకరత్వాపత్తేః. అత్ర నేతోఃపరిహృత్యం పూ
ర్వపక్షశబ్దాబీజం- తత్ర తుమాలాదర ప్రాపకత్వమితిముఖభేదో స్థితిచెన్న - కూలాదర ప్రాపకత్వంచనేతోఃకూలాపదకత్వ నిబన్ధనమితిపరిహృత్యే
పరిహృతేతస్యాపిపరిహృతత్వాత్ పరిహరణేతుమస్యాచ్ఛ. విభరణార్థతయైవమన్యథయత్ర పరిహరణః. అతః ఉత్తరత్ర పూర్వపక్షబీజతయోపన్యాసా
న్యథానుపపత్త్యాఅస్మిన్నధికరణేనేతుత్వవ్యవదేశస్యత్ర కారణేనపూర్వపక్షబీజతయోవివక్షిరః. ప్రధానవాక్యోశ్చజ్ఞాచానుపపన్నా- *తమేవైకం
జ్ఞానభాత్తానమిత్యాత్మశబ్దశ్రవణాత్, *గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాదిత్యత్ర అత్మశబ్దస్యావిద్యావ్యవర్తకతోపపాదనా, చ్చఅచేతనశ్చోత్థానాసంభవాత్.
స్వశబ్దస్య *సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాఇతిపద్విద్యావాక్యవిషయత్వంచాయుక్తం- అపక్షభర్తృత్వాత్. సద్విద్యావాక్యంహివాత్ర హ్రాయతే. ఇహత
తైకార్థ్యంహేతుతయోవివక్షితమితిచేత్-తద్వివిగీతస్యహేతుతయోపన్యాసోనఘటితే-ద్యుభ్యాద్యాయతనప్రతిపాదకవాక్యస్యపరమాత్మప్రతిపా
దకవాక్యవైకార్థ్యంహిపూర్వపక్షజ్ఞోవిమతిపదం. ద్వితీయమాత్రస్యచ * అన్యావాచోవిముఖ్యభేతి శ్రవణాద్వాగ్విముక్తైర్జ్ఞేయత్వవ్యవదేశపర
త్వమయుక్తం - *నామరూపాద్విముక్తఃపరాత్పరంపురుషమువై తీతివాక్యస్థవిముక్తైశ్చాధ్యసృజతైశ్చాధ్యసృజస్వరసతః ప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాన్ముక్తౌప
స్యవ్యవదేశస్య. *విముఖ్యభేతి శ్రుతస్యవాక్కర్తృకస్యముచిధాతోః ప్రత్యయవిపరీణామనలవాక్కర్తృకముక్తప్రత్యభిజ్ఞానంవ్యాప్తస్వరసం, ఉప
స్యవ్యవదేశస్యజ్ఞేయవాచిత్యంచాస్వరసీకం. స్వరసీకార్థానుపపత్త్యభావేఅస్వరసార్థాచిత్యాతిశయాభావేవాఽస్వరసార్థస్యేకారోఽనుపపన్నః.
*సాణభృచ్ఛేతిసూత్రపుథ క్త్వకల్పనంచాయుక్తం-హేతువైషమ్యాభావాత్, ఉభయవ్యావర్తకహేతుపాదానవతైకేనసూత్రేజైవోభయపురాపద
ర్శనా, చ్చ. యథా *విశేషణభేదవ్యవదేశాభ్యాంచనేతరా *అతవివేకదేవతాభూతంచేచిచ. ఉపరితనసూత్రా క్తహేతునాం. *నానుమానమితిప్రతి
జ్ఞాయామనన్వయాత్ పృథగ్గోఽకరణమితిచెన్న- నానుమానమితుపాదానస్యవృష్టేలాధ్యత్వాత్, వృష్టేలాధ్యత్వాభావేజీవవాక్యవర్తకానాముత్తరమా
త్రహేతునాంకింపునర్పయేనప్రధానవాక్యవర్తకత్వా, చ్చ. *భేదవ్యవదేశాదితిసూత్రస్యచ *తమేవైకంజ్ఞానభేతివాక్యవిషయత్వాదపిజ్ఞాప్తం
యదాపశ్యత్వస్యమీశమితివాక్యవిషయత్వముచితం- వ్యవదేశశబ్దస్వరసార్థాత్. కర్తృకర్తృభావాహిభేదగమకః- అన్యశబ్దశ్చభేదాధిధానకః. *ద్వా
నుపదైతివాక్యస్యబుద్ధిజీవపరత్వపక్షోఽనుపపన్నః- *ప్రాణభృచ్ఛేతిజీవవాక్యవృత్తిం ప్రతిజ్ఞాయబుద్ధివాక్యవృత్తుపపాదనస్యసృజతత్వాత్. జీవవివా
పాధివ్యవచ్ఛేదవిరహితఃపరమాత్మాభవతీతివాక్యస్థానిజ్ఞాతీతిచెన్న- వృక్షశబ్దవివక్షితదేవతాపాధిపరిష్కృజ్యవేదాయామవాసన్నతోఽన్యస్యస్థితేర్హేతుతయోప
న్యాసాద్యోగాత్. * అనన్యస్మిత్వనేన ప్రతీయమానస్యాపుపాధిపరిష్కృజ్యస్యాపారమాధ్యంబివక్షితమితిచేత్ - తద్వ్యనేనవాక్యేనఅపరమాధ్యోపాధ్యస్వ
యోగప్రతిపిద్ధస్యాత్ - కింతస్యమతస్సాన్యోత్. ద్యుభ్యాద్యాయతనం ప్రాణభృత్ స్థిత్యదనాభ్యామిత్వైకపరమాధ్యతోఽనన్యత్వయాస్థితేరపరమాధ్య

౭॥ సూ.

భూమాసమ్ప్రసాదాదధ్యపదేశాత్ ॥

ఇదమానునన్దిచ్చన్తోగాః యత్రనాన్యత్వశ్యతినాన్యచ్ఛ్రీణోతినాన్యద్విజానాతినభూమాఅభయత్రాన్య
 త్వశ్యత్వశ్యచ్ఛ్రీణోత్యన్యద్విజానాతినదల్పమితి. అత్రాయంభూమశబ్దోభావప్రత్యయానోప్యత్యాద్యతే. త
 థాహి - పృథ్వాదిమబహుశబ్దఃపత్యతే - తతః * పృథ్వాదిభ్యఇమనిజ్వేతిఇమనిచ్చిత్యయేకృతే * బహూ
 గ్లోపోభూదబహూరితిప్రకృతిప్రత్యయయోర్వికారేభూమెతిభవతి. భూమా - బహుత్వమిత్యర్థః. అత్రచా
 యంబహుశబ్దోవైపుల్యవాచీ- నసంఖ్యావాచీ- * యత్రాన్యత్వశ్యతినదల్పమిత్యల్పప్రతియోగిత్వశ్రవణాత్.
 అల్పశబ్దనిర్దిష్టధర్మిప్రతియోగిప్రతిపాదనపరత్వాదెవధర్మిపరశ్చనిశ్చయతే- నధర్మమాత్రపరః. తదేవంభూమె
 తి- విపులఇత్యర్థః. వైపుల్యవిశేష్యశ్చేహత్యైత్యవగతః- * తరతిశోకమాత్మవిదితిప్రక్రమ్యభూమవిజ్ఞానముపది
 శ్య * ఆత్మేవేదంసర్వమితితస్యైవోపసంహారాత్. అత్రసంశయ్యతేకిమయంభూమగుణవిశిష్టఃప్రత్యగాత్మా-
 ఉతపరమాత్మేతి. కిం యుక్తం. ప్రత్యగాత్మేతి. కుతః. * శ్రుతంహ్యేవమేవభగవద్దృశేభ్యస్తరతిశోకమాత్మవి
 దిత్యాత్మజిజ్ఞాసయోపసేమషే నారదాయనామాదిప్రాణపర్యవైషూచాస్యతయోపదిప్రేమ * అస్తిభగవో

తో-౭ త్రుత్వాచ్యేత్వక్రంభవతి-అపరమాథోపాధ్యపచ్ఛిన్నాత్వత్వమహిత్యన్తేజీవత్వం-తతశ్చజీవవ్యాప్తిం ప్రతిజ్ఞాయజీవత్వావిరుద్ధతదపహ
 దకహేతూపన్యాసోసంఘటతే. ఉపాధిమిథ్యాత్వమవాధికరణప్రతిపాద్యమితిచేత్ - తర్హిస్వశబ్దముక్తౌపస్యప్రత్యభేదవ్యపదేశాదిహేతవాసంఘటనే- తే
 మంమిథ్యాత్వసాధకత్వాథావాత్, భవత్పక్షేవిశ్వమిథ్యాత్వస్యప్రభమాధికరణనిర్ధత్యేనఇహేపాపాధిమిథ్యాత్వవర్జనవైయథ్యా, చ్చ. * ద్వాసుపన్త
 తిమన్తార్థస్యచహేతుత్వోక్తిరయంక్తా- అత్రాపాధిమిథ్యాత్వాప్రతీతే. సహ్యకవృక్షాధిరూఢయోఃపక్షిణోర్విధోవిరుద్ధాకారయోర్భేదే-౭భిహితే
 వృక్షమిథ్యాత్వముక్తంభవతి. యదపిత్యేచ్ఛిదత్వేతం- * క్యుక్త్యాద్యయతసమిత్వాదిసూత్రద్వయమాత్మవిషయత్వప్రతిపాదకం - * నానుమానమ
 తచ్చజ్ఞాదిప్రధానప్రదానపరం- * ప్రాణభృచ్చేతిసూత్రంజీవవ్యాప్తిపరం-అన్యత్రూత్రప్రయంముక్తప్రదానకమితి. తదయంక్తం. తథాహి-
 అద్యస్యసూత్రద్వయస్యనిరసనీయశక్తౌ-౭భావాత్తత్ప్రణయనవైయథ్యంసాత్. సవత్ప్రతీయసూత్రంప్రధానవ్యాప్తిపరం- ముక్తౌపస్యప్రతయ
 వ్యపదిష్టస్యాతవివజీవాదఃవివాద్యప్రత్యప్రధానత్వశక్తౌనుదయం. అతలనుమానోపాదాసంప్రస్తానార్థం. అతవివత్ప్రభగోగకరణంచానుపపన్నమి
 త్యక్తం. అతప్రతీయసూత్రంవ్యతిరేకేణజీవవ్యాప్తిప్రతిపాదనపరం. * తద్విజ్ఞానేసపరివశ్యన్తిధీరాః ఆనన్దరూపమమృతంయద్విభాతి*తద్యదాత్మ
 విదోవిదతిభేదవ్యపదేశేనముక్తవ్యాప్తిపరంచతుర్థసూత్రమిత్యప్యయంక్తం- ముముక్షుభిర్జ్ఞాతవ్యత్వంముక్తవ్యావరకం- సవా. ప్రథమ * తమ
 వైకంజానభేతివాక్యాదేవముక్తవ్యాప్తిప్రసిద్ధేః * భేదవ్యపదేశాదితివాక్యాన్తరవిషయసూత్రప్రణయనవైయథ్యం. ద్వితీయేనుతరాంవైయథ్యం-
 * తమవైకంజానభేతివాక్యోద్భిత్తజ్ఞాతృజ్ఞేయభావవత్ * పరివశ్యన్తిత్వాదివాక్యోక్తద్రష్టృశ్యభావస్యాపిముక్తవ్యావరకసామర్థ్యాత్. అతోయ
 దోక్తవివసూత్రాణామర్థః. క్యుక్త్యాద్యధికరణంసమాప్తమ్॥

౭॥ సూ. భూమాసమ్ప్రసాదాదధ్యపదేశాత్ ॥ పరమాత్మప్రకరణావిచ్ఛేదేనపరమాత్మచరత్వంసాధితం-రహితేనప్రకర
 ణావిచ్ఛేదేనజీవపరత్వమిత్యోక్తానాత్ సజ్జతి. ఇయంప్రమాణద్వావికా. పూర్వం*జీవతంమనస్సహప్రాజ్ఞైశ్చసైవీరితిప్రాణసంబద్ధిసేవరమాత్మత్వ
 ముక్తం- అత్రప్రాణసమ్బద్ధిసేవహింసాయోగ్యత్వశ్రవణాజీవత్వంప్రతీయతఇత్యర్థద్వారాచసజ్జతి. విషయమాహ(ఇదమితి) భూమశబ్దస్యరూఢి
 తో-౭వయవశక్త్యావాజీవపరమాత్మాపస్థాపకత్వసమ్మేహిప్రత్యగాత్మావాపరమాత్మావాభూమశబ్దవాచ్యఇతిసంశయోదయః - అన్యథాభూమశ
 బ్దస్యకోర్థఇహివక్తవ్యం - అతో విశేషవిషయసంశయసమ్మవప్రదర్శనాయభూమశబ్దప్రతిప్రకారమనునరన్విచారవిషయసంశయసిద్ధిందర్శ
 యతి (అత్రాయంభూమశబ్దఇతి) భావప్రత్యయాన్తత్వముపపాదయతి (తథాహితి) ఆకృతిగణత్వవ్యాప్తిత్వార్థంపత్యతఇత్యక్తం.(బహూరిత్యా
 ది) బహుశబ్దాత్ పరస్యప్రత్యయస్యాదేరబోలోపః- * ఆదేశపరస్యేతిసూత్రవశాత్. బహుశబ్దస్యభూశబ్దాదేశ, శ్చేత్యేనంప్రకృతిప్రత్యయయో
 ర్వికారః. * బహుశబ్దపురుషరాజస్సతాహూరికవివస * ద్వేతికయోర్ద్వివచనైకవచన * బహుశబ్దబహువచనమితిసంఖ్యాయామపిప్రయోగోద్భవ్య
 తే- * అల్పంవా బహువాయస్యశ్రుతసోపకరోతియదితివైపుల్యేపిప్రయోగోస్తీ - తస్మాత్సంఖ్యావ్యాప్తిత్వార్థమాహ (అత్రచాయమితి) కథం
 వైపుల్యపరత్వమిత్యత్రాహ (యత్రాన్యదితి) సనుసంఖ్యావాచిశబ్దప్రతియోగిత్వాదల్పశబ్దాపిసంఖ్యాపరస్యాత్. నైవం-బహుశబ్దస్యసంఖ్యావి
 పులత్వయోఃప్రయోగదర్శనాదల్పశబ్దస్యసంఖ్యాయాంప్రయోగాదర్శనాచ్చనన్యథానిర్ధాల్పశబ్దానుగుణార్థోబహుశబ్దఇతి. ధర్మిపరత్వముపపాదయ
 తి (ఆత్మేతి) ధర్మవాచిభూమశబ్దప్రతియోగిత్వాదల్పశబ్దాపిధర్మపరస్యాదితిచెన్న- తత్రాపిధర్మివాచిషష్ఠ్యస్తశబ్దాన్తరభావాత్, యత్రనాన్య
 త్వశ్యతీతిశ్రుతే, శ్చ. సహిధర్మమాత్మజ్ఞాతేధర్మస్వరూపంజ్ఞాతంభవతి. ఏవంసిద్ధమర్థమాహ (తదేవమితి)వైపుల్యవిశేష్యకఇత్యాకాజ్ఞాయామాహ
 (వైపుల్యేతి) కథమాత్మసోవిశేష్యత్వమిత్యత్రాహ.(తరతితి) ఉపక్రమోపసంహారయోరార్థశబ్దదర్శనాదిత్యర్థః. (అత్రేతి) కింభూమాప్రత్యగా
 త్మా- ఉతపరమాత్మా. తదర్థంకింప్రాణశబ్దనిర్దిష్టప్రత్యగాత్మనిప్రశ్నప్రతిపదనసమాప్త్యభూమశబ్దస్త్రప్రధర్మసేవః- ఉతాతిరక్తవిషయః. కిం

నా మోక్షభూయః *అస్తిభగవో వాచోభూయశ్చ త్యాదయః ప్రశ్నాః, *వాగ్వావనా మోక్షభూయసీ *మనోవా
వవాచోభూయశ్చ త్యాదీచ ప్రతివచనాని, ప్రాణాత్పాచీ నేమద్యశ్యదై - ప్రాణేతునవశ్యామః - అతః ప్రా
ణపర్యవ్రవవాయమాత్మేపదేశ్యతి ప్రతీయతే. తే నేహ ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః ప్రాణసమాచారీ ప్రత్యగాత్మేవ - నవా
యవిశేషమాత్రం. *ప్రాణోహపితా ప్రాణోహమాతే త్యాదయశ్చ ప్రాణస్య చేతనతామవగమయన్తి. *పి
తృహమాతృహే త్యాది నాసప్రాణేషుపితృప్రభృతిషూపమర్దకారిణిహింసకత్వనిమిత్తోపక్రొశవచనా, త్రే
ష్వేవ విగతప్రాణేష్వత్యన్తోపమర్దకారిణ్యపుష్కల శాభావవచనా, చ్చహింసాయోగ్యశ్చేతనపవ ప్రాణశ
బ్దనిర్దిష్టః. అప్రాణేషు స్థావరేష్వపి చేతనేషూపమర్దభావాభావయోర్హింసాతదభావదర్శనాదయం హింసా
యోగ్యతయానిర్దిష్టః ప్రాణః ప్రత్యగాత్మే వేతినిశ్చీయతే. అతపవచారనాభిదృష్టానాద్యవన్యాసేన ప్రాణశబ్ద
నిర్దిష్టః పరశ్చిత్తిన బ్రుమితవ్యం - పరస్యహింసాప్రసక్తాభావాత్, జీవాదితరస్యతద్యోగ్యభోగోపకరణభూతస్య
కృత్సృస్థావిద్వస్తునాజీవాయ తస్థితి త్వేన ప్రత్యగాత్మ న్యేవారనాభిదృష్టాన్తోపపత్తే, శ్చ. అయమేవచ ప్రాణ
శబ్దనిర్దిష్టోభూమా - అస్తిభగవః ప్రాణాద్భూయశ్చిత్తప్రశ్నా, దోవావప్రాణాద్భూయశ్చిత్త ప్రతివచనస్య,
చాభావాద్భూమసంశబ్దనాత్పాత్పాని ప్రకరణస్థావిచ్ఛేదాత్. కించ - ప్రాణవేదినోఽతివాదిత్వముక్త్యాత
మేవ *పశతువా అతివదతీతి ప్రత్యభిజ్ఞాప్య *యస్య త్వేనాతివదతీతి తస్య సత్యవదనం ప్రాణోపాసనాజ్ఞతయో
పదిశ్యఉపాదేయస్య సత్యవదనస్య శేషితయా పూర్వనిర్దిష్ట ప్రాణయాథాశ్చ్యవిజ్ఞానం *యదావై విజానాత్యథ
సత్యం వదతీత్యుపదిశ్యతస్యిద్ధ్యర్థంచ మననశ్చ ధానిస్తాప్రయత్నా నుపదిశ్యతదారమ్భాయ చ ప్రాప్యభూతప్రా

*పశతువా అతివదతియస్య త్వేనాతివదతీతి ప్రాణాతివాదినోఽజ్ఞతయా సత్యవచనం విభజ్యతే - ఉత సత్యశబ్దవాచ్యపరోపాసకస్యాతివాదిత్వం వదతి. కిమ
స్త్రిన్వాత్వే ప్రాణాతివాదినః ప్రత్యభిజ్ఞాన్తి - నేతి. తుశబ్దః కిం ప్రత్యభిజ్ఞానిరోధి - నేతి. యదాతుశబ్దః ప్రత్యభిజ్ఞానిరోధీనభవతి - తదా ప్రాణాతివాదినః
ప్రత్యభిజ్ఞానం భవాత్ *పశతువా ఇతివాక్యంతదజ్ఞభూతసత్యవచనవిధిపరమితి ప్రాణాతి క్తవత్త్వభావాత్ భూమశబ్దః ప్రాణేపర్యవసితఇతి భూమాప్ర
త్యగాత్మేతి పూర్వపక్షః. యదాతుశబ్దః ప్రత్యభిజ్ఞానిరోధీభవతి - తదా ప్రాణాతివాదినః ప్రత్యభిజ్ఞానాభావేన *సత్వేనాతివదతీతివాక్యస్య సత్యోపాస
కాతివదనపరత్వేన ప్రాణాతి క్తవత్త్వపద్యావేన ప్రశ్నప్రతివచనసమాప్తవశిభూమశబ్దస్య ప్రాణపర్యవసితత్వాభావాత్ భూమాపరమాత్మేతి రాధాంతః.
(తేనేతి) తేన - అత్తభిజ్ఞానయా ప్రతానై ప్రకరణే ప్రాణపర్యవోపాసోపదేశేన హేతునేత్యర్థః. ప్రాణశబ్దః కథమాత్మనివ రుతతత్వత్రాహ (ప్రాణ
సమాచారితి) ఇతరవ్యాఖ్యాతృషుత్వేత్వచ్ఛవృత్తిః ప్రాణః ప్రాణశబ్దవాచ్యఇత్వముక్త్యాతత్ప్రకరణావిచ్ఛేదేన భూమా ప్రాణితి పూర్వపక్షం కృత్వా ప్రకర
ణవిచ్ఛేదేన భూమాపరమాత్మేత్వముక్తం - తైశ్చిచ్ఛవృత్తిప్రకరణస్య ప్రాణశబ్దవాచ్యత్వముక్త్యాతత్ప్రకరణవిచ్ఛేదం వదద్విః
భూమా ప్రత్యగాత్మేతి పూర్వపక్షం కృత్వా పరమాత్మేతి నిర్ధానితం - తదభయం మాశక్యాహ (నవాయమిశేషమాత్రమితి) ఉపప్రాప్తస్యాత్మీచదేశ
స్య ప్రాణపర్యవత్త్వనిర్ధానః ప్రాణస్య చాత్మత్వయోగాదితి భావః. హేత్వస్తరమాహ (ప్రాణోహేతి) నహి కేవలందేహస్య వాయుమిశేషస్య వాపితృత్వా
దికం వేదా నిమగ్నపదభ్యుపగచ్ఛతి. హేత్వస్తరమాహ (పితృహేతి) అత్ర ప్రకరణేన ప్రాణేషు హింసకేహింసానిమిత్తాచక్రొశవచనం దృశ్యతే - అప్రాణే
షు హింసకేహింసానిమిత్తాచక్రొశాభావశ్చ దృశ్యతే - లోకేపనజీవనిర్జీవశరీరయోరుపమర్దకారిణీనాం చక్రొశతదభావాద్యశ్చేతే - నహి నిష్క్రష్టాత్మనః కేవ
లన్యశరీరస్య హింసయత్వం - అపితృచిద్విశిష్టవైవచేతనస్య - తస్మాత్ ప్రాణిన్యానిమిషయోపమర్దతదభావయోః సజీవనిర్జీవశరీరేపమర్దనిమిత్తహిం
సాతదభావశ్రవణాద్ధింసాకర్తవ్యం ప్రాణశబ్దవాచ్యసృజీవసాధకమిత్యర్థః. ఉపక్రొశతదభావాపచ్ఛవృత్తిప్రాణవత్త్వత్ర హితత్వ నిబన్ధనాస్య
! తాం - సతు సజీవత్వనిర్జీవత్వకృతావిత్వత్రాహ (అప్రాణేష్వితి) (స్థావరేష్వపిచేతనేష్వితి) *పశతువనస్యతయోచ్చకించిత్ ప్రాణభృతీన ఆత్మాన
చూచిస్తరాంవేద *శరీరజైకర్తృదోక్షేర్యాతిస్థావరతాంసరఇత్యాదిశ్చిత్ప్రతిభిః స్థావరాణాంజ్ఞాతృత్వకర్తృఫలభోక్తృత్వావగమాత్తేషాం చేతనత్వం వే
దాన్తాన్ స్మృతవచనాని చ ప్రమాణయద్ధిరభ్యువేత్వమితి భావః. ప్రతాప్తస్యాత్మీచదేశస్య ప్రాణపర్యవత్త్వమాత్మత్వపితృత్వాదికం హింసాయోగ్య
త్వంచేతి త్రితయంజీవత్వసాధకం పూర్వపక్షే - నిర్ధానేతుపితృత్వాదికం హింసాకర్తవ్యంచ ద్వయమేవజీవత్వసాధకమితి భిదా. అరనాభిదృష్టానాద్యవ
ర్వకసర్వాధారతోపన్యాసేన ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మేతి ప్రతీయతఇత్వత్రాహ (అతివదతి) దృష్టాన్తాదీత్యాదిశబ్దేన ధారకత్వం. ప్రాణశబ్దనిర్ది
ష్టస్యముఖ్యప్రాణతత్వశ్చానిరాసహేతురేవపరమాత్మత్వశ్చాన్యా అపినిరాసహేతురిహుదయత్వేవకారః. కుతభ్యత్వత్రాహ (పరస్మేతి) హింసా
యా అభావోముక్తస్యాపృశ్తీతి తద్వాద్యవత్త్వర్థం హింసాప్రసక్తాభావాదిత్వముక్తం. తర్హ్యరనాభిదృష్టాన్తాదీకభమిత్యత్రాహ (జీవాదితరస్మేతి) వివం
హింసాయోగ్యత్వం పచ్ఛవృత్తిప్రాణాత్ పరమాత్మనశ్చ వ్యావ రుతమిత్యుక్తం భవతి. వివంజీవః ప్రాణశబ్దవాచ్యోస్తు - తతః కిం భూమవిశిష్టస్య జీవత్వత్వ
త్రాహ (అయమేవచేతి) ప్రకరణావిచ్ఛేదం హేతుమాహ (అస్తిభగవతి) ప్రశ్నప్రతివచనాభావః ప్రకరణావిచ్ఛేదహేతుః - తదవిచ్ఛేదోభూమ
విశిష్టస్య జీవత్వహేతురీత్యర్థః. తుశబ్దస్య ప్రకరణవిచ్ఛేదకత్వమాశక్యాహ (కించేతి) *పశతువా అగ్నిహోత్రీయస్యత్వం వదతీత్యత్ర అగ్నిహోత్రీ
నో ప్రాణాతివాదినః ప్రత్యభిజ్ఞానాత్తద్వైవతదజ్ఞతయా సత్యకథనముక్తమిత్యర్థః. శబ్దంజీవస్వరూపస్య విపులగుభ్యత్వం - తద్ధికోక్తప్రచురమిత్యత్రా

ణశబ్దనిర్దిష్టప్రత్యగాత్మస్వరూపస్వసుఖరూపతాజ్ఞానముపదిశ్యతస్యచనుఖస్యవిపులతా *భూమా త్వేవవిజిజ్ఞా సితస్యత్యుపదిశ్యతే. త దేవంప్రత్యగాత్మనసవావిద్యావియుక్తంరూపంవిపులసుఖమిత్యుపదిష్టమితి *తరతిశోక మాత్మవిదిత్యుపక్రమావిరోధశ్చ. అతోభూమగుణవిశిష్టః ప్రత్యగాత్మా. యతపవంభూమగుణవిశిష్టః ప్రత్యగా త్మా-అతపవాహమధైప్రత్యగాత్మని *అహమేవాధస్తాదహముపరిష్టాదిత్యారభ్య *అహమేవేదంసర్వమితిప్ర త్యగాత్మనోవైభవముపదిశతి. ఏవంప్రత్యగాత్మత్వేనిచ్చి తేసతితదనుగుణతయోనాక్యశేషోనేతవ్యతి.

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే (భూమాసమ్ప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్) భూమగుణవిశిష్టోనప్రత్యగాత్మా-అ పితుపరమాత్మా. కుతః. (సమ్ప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్) సమ్ప్రసాదః - ప్రత్యగాత్మా. *ఏషసమ్ప్రసాదో స్సాచ్ఛరీరాత్ముష్ణాయవరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యస్సేనరూపేణాభినిష్పద్యతఇత్యుపనిషత్ప్రసిద్ధః. సమ్ప్రసాదా త్-ప్రత్యగాత్మనోఽధికతయాభూమవిశిష్టస్యసత్యశబ్దాభిధేయస్యోపదేశాదిత్యర్థః. సత్యశబ్దాభిధేయంచపరం బ్రహ్మ. ఏతదుక్తంభవతి - యథానామాదిషుప్రాణపర్యవైషుసూర్యపూర్వాధికతయోత్తరోత్తరాభిధానా ర్హస్వేభ్యఉత్తరేషామథా నరత్వం-ఏవంప్రాణశబ్దనిర్దిష్టప్రత్యగాత్మనోఽధికతయోనిర్దిష్టస్యసత్యశబ్దాభిధే యస్తస్మాదథానరభూతపవ-సత్యశబ్దనిర్దిష్టపవభూమేతిసత్యాఖ్యంపరంబ్రహ్మేవభూమేత్యుపదిశ్యతఇతి. తదా హవృత్తికారః*భూమా త్వేవేతిభూమాబ్రహ్మనామాదిపరమృరయాఅత్తనడార్ధ్య మస్యోపదేశాదితి. ప్రాణశ బ్దనిర్దిష్టాదధికతయాసత్యస్యోపదేశఃకథమవగమ్యతఇతిచేత్. *సవాసషపవంపశ్యన్నైవంమన్వానసపవిజాన న్మతివాదీభవతీతిప్రాణవిదోఽతివాదిత్వముక్త్వా *ఏషతువాఅతివదతియస్స త్యేనాతివదతీతిసత్యవేదిత్యేనాతి వాదినం - తుశబ్దేనపూర్వస్తాదతివాదినోవ్యావర్తయతి- అతపవ * ఏషతువాఅతివదతీత్యప్రాణాతివాది

హ (అవిద్యావియుక్తరూపమితి) ఉచక్ర మే *తరతిశోకమాత్మేదితిశోకావిచ్ఛత్వంజీవస్యప్రతిపన్నం- తత్కథం విపులసుఖత్వమిత్యత్రాహ (ఉ పక్రమావిరోధశ్చేతి) బద్ధాహిసశోకః- ముక్తస్వరూపంవిపులసుఖమిత్యర్థః. అహంశబ్దనిర్దేశంచహేతుమాహ (యతపివమితి) కథమహంశబ్దనిర్దేశః ప్రత్యగాత్మత్వసాధకత్వత్వత్రాహ (అహమధైప్రత్యగాత్మనీతి)అహమధ్యస్యప్రత్యగాత్మాత్వాదిత్యర్థః. (తదనుగుణతయేతి)స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వా దిపరాణివాక్యాస్యస్వరసంయోజనీయానీత్యర్థః.

సూత్రంవ్యాచక్షే (భూమేతి) శుద్ధస్వరూపాభిప్రాయేణసూత్రేసంప్రసాదనిర్దేశఃకృతః. సంప్రసాదశబ్దస్యప్రత్యగాత్మపరత్వంకథమిత్య త్రాహ (ఏషఇతి) హేతువాచిపదేషుసంప్రసాదశబ్దోవ్యాఖ్యాతః- శదా నరత్వయంవ్యాచక్షే (సంప్రసాదాదితి) నహిప్రాణకథనాన నరంభూ మవిశిష్టస్యాధికత్వంప్రాయతత్వత్వత్రాహ (సత్యశబ్దాభిధేయస్యేతి) సత్యశబ్దతోపాత్పరకరణవిచ్ఛేదాధావేనసత్యశబ్దవాచ్యపవభూమవిశిష్టత్వ ఇతి ధావః. భూమవిశిష్టస్యసత్యశబ్దాభిధేయోస్తు- తతఃకింతస్యభూమ్నఃపరమాత్మత్వేనిర్దేహిత్యత్రాహ (సత్యశబ్దాభిధేయంచేతి) సత్యశబ్దాభిధేయస్యతుశబ్దో తేతాతివాదిశబ్దసాధికతయోపదేశోస్తు- అధిక్యస్యచప్రాణశబ్దవాచ్యజీవప్రతియోగితత్వంకథం- నహి *దునోవావవాహోభూయఇత్యాదివతోపాన్య మ్యస్తః ప్రాణశబ్దః కుతః- అతోనసత్యస్యప్రాణశబ్దవాచ్యాజీవాదధానరత్వం- అపితుపూర్వనిర్దిష్టాయఅతాయాఅధికతయోపదిష్టః ప్రాణవిపస త్యశబ్దవాచ్యః- పరిశుద్ధప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యాపి *సత్వంచానృతంచసత్యమభవదిత్యాదాదివసత్యశబ్దవాచ్యత్వంసమ్మవేదిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తం భవతీతి) పూర్వనిర్దిష్టాదధ్యమభిధానంహిపూర్వనిర్దిష్టప్రతియోగితయోత్తరోత్తరేషామధికతయోర్ధానరత్వేహేతుః- తస్యహేతోసపక్షేవ్యాప్తింద ర్భయతి (యథేతి) ఏవంశబ్దేనహేతురభిప్రేతః. ఉత్తరోత్తరనిర్దిష్టానాంపూర్వపూర్వనిర్దిష్టాదధికతయోర్ధానరత్వంప్రతిపాదనప్రకరణత్వాత్ ప్రాణశ బ్దనిర్దిష్టాదధ్యనిర్దిష్టస్యసత్యశబ్దవాచ్యస్తస్మాత్ ప్రాణాదధికతయోర్ధానరభూతపవేత్యర్థః. తతఃకింభూమశబ్దవాచ్యస్యపరమాత్మత్వత్వత్వత్వత్వత్రాహ (సత్యశబ్దేతి) అనేనపూర్వంసూత్రాక్షరమోజనాయాముక్తస్యసత్యశబ్దాభిధేయస్యేతిపదస్యాభిప్రాయావివృతోభవతి. (తదాహేతి) పూర్వనిర్దిష్టా దధికతయోత్తరోత్తరనిర్దేశప్రకరణత్వాత్ ప్రాణశబ్దవాచ్యాజీవాదధ్యమముక్తస్యసత్యశబ్దవాచ్యత్వపాస్యోభూమాతతోధికం పరంబ్రహ్మైవృత్తికార గ్రన్థస్యార్థః. *అత్తనడార్ధ్యమిత్యనేనప్రాణశబ్దనిర్దిష్టస్యజీవాత్మత్వంవృత్తికారాభిమతం-నతుపశ్యవృత్తిప్రాణపరత్వమిత్యవగతం- అతః ప్రాణశబ్ద వాచ్యస్యజీవత్వమాశ్రిత్యైవపూర్వపక్షసిద్ధాంతవర్ణనంవృత్తికారాభిమతమిజ్ఞాపనంవృత్తికారగ్రన్థోపాదానఫలం. ఏవమధికతయోపదేశనిర్దవత్కారేణ సత్యస్యప్రాణాదధికతయోర్ధానరత్వముక్తం- అథప్రాణప్రతియోగికార్థానరత్వహేతుత్వేనోక్తాధికతయోపదేశపవభూమ-సత్యవచనంహిప్రా ణోపానసాజ్ఞతయోపదిష్టమిత్యుక్తమితిపరాభిప్రాయంశక్యతే (ప్రాణశబ్దేతి)తుశబ్దేనప్రకరణవిచ్ఛేదాగ్నాజ్ఞవిధితిప్రతిపదతి(సవాపిషత్తి) వ్యా వర్తయతి-అధికతయోవ్యావర్తయతిత్యర్థః. పూర్వనిర్దిష్టాదధ్యనిర్దిష్టస్యాధికతోపదేశపరప్రకరణత్వాదిభావః. ఉపాసకాధిక్యాత్ప్రసిద్ధిమిత్యాపాస్యా ధిక్యంపక్షంతుశబ్దస్వార్థస్యేనోపాసకవైలక్షణ్యముక్తం- తుశబ్దవాచ్యసత్త్వచిత్తవృత్తిభర్తృభర్తృణోరవిశేషేణభేదకః. ననుకథంతుశబ్దస్వార్థస్యాదతివా ద్యుత్తరప్రతిపత్తిః- ఏతచ్చబ్దసామన్యేనపూర్వాతివాదీహిప్రత్యభిజ్ఞాయతత్వత్వత్రాహ (అతపివేతి) ప్రకృతప్రకరణ్యమాణసాధారణపదవృద్ధిః-నా యమేకాస్తతఃప్రకృతమభినిశితే-పాశ్చాత్త్యయద్వృత్తప్రతినిర్దేశరూపత్వాచ్చనాయంప్రకృతపరః-తుశబ్దస్వార్థస్యంచప్రకరణవిచ్ఛేదకం-అతః

పూర్వాతివాదినిఁ ప్రత్యభిజ్ఞానా శ్రీత్యతివాద్యుడరంప్రతిపన్నమిత్యర్థః. అతివాద్యుడరప్రతిపత్తిరస్తు-తతఃకింసత్యస్యప్రాణశబ్దవాచ్యాదధికత్యుత్తత్యత్రాహ (అతోన్యేతి) తుశబ్దఃపూర్వాతివాదినోఽతిశయితోపాన్యానరవిశేషమేవాతివాద్యుడరంభింత్రి-స్వోపాస్యవస్తాస్థికింహ్యతివదననిమిత్తం-అతఃప్రాణాతివాదినోఽతివదననిమిత్తాత్తదపాన్యాత్ ప్రాణాదపితదత్తరవాక్యనిర్దిష్టస్య సత్యాతివాదినోఽతివదననిమిత్తం తదపాన్యం సత్యమధికమిత్యర్థః. అగ్నిహూత్రివాక్యదృష్టాక్షే-తుశబ్దస్యవ్యభిచారంబృద్ధినిధాయఽతివాద్యుడరాప్రతిపత్తిముఖేనచోదయతి (ననుచేతి) పరిహరతి (తైత్తిర్యుక్తమితి) అగ్నిహూత్రివైషమ్యంవత్సంస్తుశబ్దస్వారస్యాదపివాద్యుడరప్రతిపత్తిమాహ (తుశబ్దేనేతి) అగ్నిహూత్రివాక్యదృష్టాన్తాద్వాన్తికస్యసత్యాతివాదివాక్యస్యవైషమ్యంవత్సందృష్టాన్తైస్వారస్యహసేమాహ (ఏషత్త్వితి) (అగ్నిహూత్రిన్తరాప్రతీతేరితి) అతివాదిస్థానీయోఽగ్నిహూత్రి-ఉపాసనస్థానీయమగ్నిహూత్రి-ద్రవ్యదేవతాస్థానీయముపాన్యం. అత్ర అగ్నిహూత్రిన్తరాప్రతీతిరగ్నిహూత్రాన్తరాప్రతీతేః-సాచద్రవ్యదేవతావిశేషాప్రతీతేః-సాచసత్యవచనశబ్దస్యదధ్యాదిద్రవ్యదేవతావిశేషాపక్షాపనాసామర్థ్యాత్. ఏవమగ్నిహూత్రిన్తరసమర్పకశబ్దాభావాత్తత్ర తుశబ్దస్వారస్యంభగ్నుమిత్యర్థః. ఇహపితర్హ్యతివాద్యుడరాప్రతీతేరగ్నిహూత్రిన్యామోభవతీత్యత్రాహ (అత్రత్త్వితి) అత్రత్వతివాద్యుడరత్వనిమిత్తముపాసనాన్తరంతర్దృశ్యభూతముపాన్యాన్తరంచప్రతీయతే-ఇహతత్వమర్పణసమర్థస్యసత్యశబ్దస్యద్వావాత్తుశబ్దస్వారస్యంసభజ్ఞానీయం. అతఃఅతివాద్యుడరంనిర్ధమిత్యర్థః. కించ-నచరంద్రవ్యదేవతోపస్థాపకశబ్దాభావాద్గ్నిహూత్రాన్తరాప్రతీతిః-కింతుకర్మస్వరూపోపస్థాపకశబ్దాభావాద్, నహిజ్ఞాహూత్యాదిపదాన్తరం-శూన్యతే. నచశూన్యమాణోవదంతిశబ్దోజ్ఞాహూత్యర్థః. అతశ్చగ్నిహూత్రాన్తరాప్రతీతేరగ్నిహూత్రిశబ్దస్సజాతీయవ్యక్తిమలభమానఃప్రకృతమేవాగ్నిహూత్రిమవలంబ్యతే-ఇహతునచరముపాన్యాన్తరసమర్పణమస్యత్వశబ్దవివ- * సత్యంత్వేవవిజిజ్ఞాసితవ్యమిత్యుపాసనాన్తరోపస్థాపకశబ్దశ్చ, శూన్యతే-అతఉపాసనాన్తరప్రతీతేరుపాసకాన్తరప్రతీతిసద్భావాదతివాదిశబ్దస్తద్విషయాభవతుమర్హతీతితుశబ్దస్వారస్యంసభజ్ఞానీయం-అతఃప్రకరణవిచ్ఛేదఇతిచాభిప్రాయః. తుశబ్దస్యకర్తృభేదకత్వేనిర్ధేసత్యశబ్దస్వోపాన్యాన్తరసమర్పకత్వం-సత్యశబ్దస్వోపాన్యాన్తరసమర్పకత్వే తుశబ్దస్యకర్తృభేదకత్వమిత్యన్యోన్యాన్యాశ్రయమాశక్యసత్యశబ్దస్వోపాన్యాన్తరపరత్వప్రసిద్ధిందర్శయతి(సత్యశబ్దశ్చేతి) తతఃకిమిత్యపేక్షాయాంతుశబ్దస్వారస్యభవితమర్థమాహ(అత్యితి)నహితుశబ్దస్యకర్తృభేదకత్వస్వారస్యంసత్యశబ్దాపేక్షం-సత్యశబ్దస్వోపాన్యాన్తరసమర్పణమత్వంశూతినీర్ధం-స-తుశబ్దాపేక్షం. సత్యశబ్దస్యనజీవచరసాధారణ్యం-పరన్యైవనిరుపాధికసత్యత్వాత్. సాధారణ్యేపివిలక్షణోపాన్యాచకత్వమపిసంభవతి-తథాసతీతుశబ్దస్వారస్యభజ్ఞః-అతోఽన్యోన్యసాపేక్షత్వాభావాద్వాన్యోన్యాశ్రయత్యభిప్రాయేణపూర్వస్యాదధికత్వంసమ్యవతీతివాక్యస్వారసనిర్ధమసత్యత్వంసభాధితమ్యమిత్యుక్తం. ప్రాణోపాసకస్యాసాధారణమతివాదిత్వంనాతివాద్యుడరంసహతే-అతోఽతివాదిశబ్దస్వారస్యాన్తరంతుశబ్దస్వారస్యభజ్ఞైత్యత్రాహ(అతివాదిత్వంహీతి)నహిప్రాణాతివాదిన్యేవాతివాదిశబ్దోరూఢః- * క్లీప్తవయవశక్త్యైవలబ్ధస్వాగ్ధావబోధనేనప్రజ్ఞవయవనామత్వంప్రత్యావప్తేహిహూత్రికృతిదర్శితాత్ * ప్రాక్షణీష్వర్గసంయోగాదితిహూత్రితాత్ ప్రాక్షణీసంయోగవయవశక్త్యాస్వాగ్ధబోధేసమ్యవతీతివాధికల్పనాఽయోగాత్. అతోనప్రాణాతివాదిన్యేవాతివాదిశబ్దస్వారస్యమిత్యర్థః. అతిక్రాన్తస్వోపాస్యవస్తావాదిత్వమతివాదిశబ్దప్రప్యత్తినిమిత్తమితీమమర్థం ప్రాణాతివాదినిదర్శయతి(నామాదీతి)అస్యప్రప్యత్తినిమిత్తస్యపరమాత్మాసాసకవివభృథులత్వాత్ప్రప్యత్తిస్సేవఅతివాదిశబ్దోముఖ్యైత్యితి * యస్యత్వేనాతివదతీతివదతఅచార్యస్యాభిప్రాయఇత్యాహ (తస్యాపీతి) తుశబ్దస్యాతివాదిశబ్దస్వోభయస్యాప్యత్వత్వక్షమివస్వారస్యమితిభావః. సత్యముపాన్యంచేత్ * సవాచిషవిచంపశస్సన్తివత్ సత్యంపశస్యన్తివదతీతివత్తవ్యం-నతుసత్యేనేతితిశబ్దాయాంత్యతీయాయాఅర్థమాహ(సత్యేనేతి) సత్యవదనపక్షవిచత్వతీయానుపపత్తిఃఉపసర్గవైయధ్యం చేతిభావః. ఉపాన్యాన్తరత్వముపాదయతి (అతపివైవమితి) అతపివ-సత్యశబ్దస్వోపాన్యాన్తరపరత్వాదేవ. * సోహంభగవస్సత్వేనాతివదానీతిశయ్యః ప్రార్థయతే-నతుప్రాణాతివదానీతిత్యర్థః(అచార్యశ్చేతి) * సత్యంత్వేవవిజిజ్ఞాసితవ్యమిత్యాహ-నతుప్రాణవివేచి

మిత్యాహ. *అత్తనఃప్రాణఇతిచప్రాణశబ్దనిర్దిష్టస్యాత్సనడత్సత్తిరుచ్యతే-అతః *తరతిశోకమాత్మవిదితిప్ర
క్రాంతతాప్రాణశబ్దనిర్దిష్టాదన్యఇతిగమ్యతే. యత్తా క్తమస్తి భగవః ప్రాణాద్భూయఇతిప్రశ్నస్యాదోవావ
ప్రాణాద్భూయఇతిప్రతివచనస్యచాదర్శనాత్ప్రక్రాంత ఆత్మోపదేశః ప్రాణోపదేశవర్యవసానోగమ్యతఇతి-
తదయుక్తం- సహిప్రశ్నప్రతివచనాభ్యా మేవాథా న్నరత్వంగమ్యతే- ప్రమాణాన్తరేణాపితత్వమ్భవాత్. ఉ
క్తంచప్రమాణాన్తరం. అస్తిభగవః ప్రాణాద్భూయఇత్యపుచ్ఛతో ౨యమభిప్రాయః - నామాదిహ్వాశౌపర్య
నైష్యచేతనెషుపురుషార్థభూయస్తయా సూర్యపూర్వమతిక్రాన్తైష్యపుష్కరోత్తరేణూపదిష్టేషు తత్తద్వేది
న ఆచార్యేణాతివాదిత్వంనోక్తం - ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యే వేదినస్తుపురుషార్థ భూయస్త్యాతి
శయంమన్వానేన *సవాపషవంపశ్యన్నేవంమన్వానపవంవిజానన్నతివాదీభవతీత్యతిక్రాన్తవస్తువాదిత్వము
క్తం - అతో ౨త్రైవాత్మోపదేశస్సమాప్తఇతిమత్వాశిష్యోభూయోనపప్రచ్ఛ. ఆచార్యస్త్విదమపిసాతిశయం
మత్వానిరతిశయపురుషార్థ భూతంసత్యశబ్దాభిధేయంపరంబ్రహ్మ *పషతువాఅతివదతియస్స త్యేనాతివదతీతి
స్వయమేవోపదితేష. శిష్యోపిపరమపురుషార్థరూపేపరస్మిన్సృష్ట్యాఽపిష్యైతత్స్వరూపతదుపాసనయాథా
త్మ్యైబుభుత్వయా *సోహంభగవస్స త్యేనాతివదానీతిప్రార్థయామాస. తతోబ్రహ్మసాక్షాత్కారనిమిత్తాతివా
దిత్వసిద్ధయేబ్రహ్మ సాక్షాత్కారోపాయభూతంబ్రహ్మపాసనం * సత్యంత్వేవవిజ్ఞానీతవ్యమిత్యపది
శ్యతదుపాయభూతంబ్రహ్మమననం *మతిస్త్యేవవిజ్ఞానీతవ్యేత్యపదిశ్యశ్రవణప్రతిష్ఠార్థత్వాత్సనసస్య మన
నోపదేశేనశ్రవణమర్థసిద్ధంమత్వాశ్రవణోపాయభూతంబ్రహ్మణీశ్రద్ధాం *శ్రద్ధాత్వేవవిజ్ఞానీతవ్యేత్యప
దిశ్యతదుపాయభూతంచతస్మిన్తాం *నిష్ఠాత్వేవవిజ్ఞానీతవ్యేత్యపదిశ్యతదుపాయభూతాంతదుద్యోగప్రయ
త్నరూపాంకృతిమపి *కృతిస్త్యేవవిజ్ఞానీతవ్యేత్యపదిశ్యశ్రవణాద్భూతక్రమరూపకృతిసిద్ధయే ప్రాప్యభూతస్య
సత్యశబ్దాభిహితస్యబ్రహ్మణస్సుఖరూపతాజ్ఞాతవ్యేతి *సుఖంత్వేవవిజ్ఞానీతవ్యమిత్యపదిశ్యనిరతిశయవిపుల
మేవసుఖంపరమపురుషార్థరూపంభవతీతితస్యైవ బ్రహ్మణస్సుఖరూపస్యనిరతిశయవిపులతాజ్ఞాతవ్యేతి *భూ

త్వర్ణః. యద్వా-అతివాదిశబ్దస్యయాగికత్వముపపాదయతి (అతపివైవమితి)అతివాదిశబ్దస్యయాగికత్వాదేవహి *అతివదానీత్యాభ్యాసనిర్దేశఇత్వర్ణః.
యద్వా-అతిక్రాన్తసోపాస్యవస్తువాదిత్వనైవాలివాదిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వాదేవహిష్యప్రార్థనమిత్వర్ణః. ఆయమర్థఃపూర్వోక్తార్థఫలం. (ఆచా
ర్యశ్రేణి)అతపివేత్త్యనుషజ్ఞః. అతిక్రాన్తసోపాస్యవస్తువాదిత్వనైవప్రవృత్తినిమిత్తత్వాదేవహిసత్యశబ్దాభిధేయం *సత్యంత్వేవవిజ్ఞానీతవ్యమిత్య
సాశ్చతయోక్తమిత్వర్ణః. కించ-సత్యవదనమక్లతయావిహితంచేత్ సత్యంసంపాద్యమిత్యక్తంస్యాత్-తదానివిజ్ఞానీతవ్యశబ్దాస్వారస్యంభవత్. సత్యం
విజ్ఞానీతవ్యం-వదనార్థంజ్ఞాతవ్యమిత్వర్ణఇతిచేత్-అథ్యాహరప్రసక్తఇతిభావః. సూత్రాధిక్రేతేనహేత్వస్తరేణాప్యధికతయోపాస్యాన్తరత్వముపపాద
యకా-సంప్రసాదాదభ్యుపదేశంవివృణోతి(అత్తనఃఇతి)పూర్వపక్షయుక్తిమనువదతి(యత్త్వి)పరిహరతి(తదయుక్తమితి) (ఉక్తంచేతి)ప్రశ్నప్రతివ
చసేహిల్లింగ-తదభావేపితుశబ్దక్రూరిరాత్మనః. ప్రాణోత్పత్తిశ్చిట్టమితిప్రమాణాన్తరముక్తమిత్వర్ణః. తత్రప్రశ్నార్థావకేనిబద్ధనఇత్యత్రాహ(అస్తీతి)
పురుషార్థభూయస్త్యాతిశయంమన్వానేన-ఆత్మోపదేశస్యతత్పర్యవత్త్వంమన్వానేనేత్యర్థః. (స్వయమేవోపదితేవేతి)భగవద్గీతాయామపి *తస్మాద్యో
గీభవాద్భునేతిజీవాత్మయోగంపరిమూళ్య *యోగినామపిసర్వేషాంమద్భుతేనాన్తరాత్మనా. శ్రద్ధావాన్మజ్జితయోమాంసమేయ క్తమోమతఇతిపరమాత్మా
సాసనంభగవానేవచ్యుపక్షీ ప్రమాణ- తద్వదితిభావః. (తతోబ్రహ్మతి) బ్రహ్మసాక్షాత్కారనిమిత్తత్వనేన *యదావైవిజానాత్మభవత్వంవదతీత్య
స్యవాక్యస్యార్థఃకోభవతి. విజానాతిశబ్దఃసాక్షాత్కారపరః- నతుశాన్త్రజన్యజ్ఞానపరః - *యదావై మనుజేంద్రవిజానాతిజానాత్మర్థస్యమనసాభ్య
త్వావగమాత్. *సత్యంవదతి- సత్యమితివదతీత్యర్థః. అతివాదస్యప్రకృతత్వాత్. యదా బ్రహ్మసాక్షాత్కారోతితదా ౨తివదతి- తస్మాదతివాదిత్వనిమి
త్తత్వాద్యేత్థారాయతమపాయభూతంసత్యోపాసనంకుర్యాదిత్వర్ణః. (శ్రవణోపాయభూతంబ్రహ్మణీశ్రద్ధామితి) శ్రవణమనననిదిధ్యాసనప్రా
ప్తివిషయోబ్రహ్మ- తద్విషయశ్రద్ధాపతచోఽఽతుంమస్తుంద్రక్షుంప్రాప్తుంచభవతి- తత్రశ్రవణోపాయభూతంశ్రద్ధామిత్వనేనశ్రేతుంశ్ర
ద్ధావివక్షితా. శ్రద్ధా- త్వరా. (తమపాయభూతంచతస్మిన్తామితి)తస్మిన్సృష్ట్యాఽపిష్యైతత్స్మిన్తా. బ్రహ్మైవశ్రేతవ్యంనాన్యదిత్వవసానానిష్ఠా. శ్రే
తవ్యత్వనిశ్చయేహి శ్రేతుంత్వరాభవతి. (తదుద్యోగప్రయత్నరూపాంకృతిమితి) ఉద్యోగశబ్దవాచ్యప్రయత్నరూపాంకృతిమిత్వర్ణః. సాచ శ్రేతవ్యా
న్తరేణహేయత్వానుసంధానేనమనసోనియమనరూపా. అన్యస్మిన్నపాదేయబుద్ధ్యాప్రవణమనస్కస్యహి బ్రహ్మైవశ్రేతవ్యంనాన్యదిత్వభ్యవసానా
నభవతి. (శ్రవణాది)విజ్ఞానీతవ్యపురుషార్థత్వేతస్యనిరతిశయత్వేవజ్ఞాతేనమనససాన్యతిశయపురుషార్థాన్తరవైముఖ్యకరణంసంభవతీత్యని ప్రాయః. ని
రతిశయపురుషార్థత్వావగమశ్చశాస్త్రాదేవాపాతప్రతీదశాయాంభవతి,- యాదృచ్ఛికసజ్జననంవాదాదినాచనీభ్యతి. *యదావైశ్రద్ధాత్వభవము
తేయదావైనిస్త్వత్వశ్రద్ధాభియదావైకరోత్యభినిస్త్వతీతిమనసాదీనాం శ్రద్ధాద్యానన్తర్యశ్రవణాత్ భాష్యేతేమమపాయోపేయభావకక్తః-
*యదావై సుఖంలభతఇతి శ్రుతీలాభశబ్దబుద్ధివాచీ-లభతేః ప్రాప్త్యర్థత్వాదిత్వని ప్రాప్తిని సుఖరూపతాజ్ఞాతవ్యేత్యక్తం. సహి శ్రవణాదేపూర్వ

మా త్వేవవిజిజ్ఞాసితవ్యత్యుపదిశ్యనిరతిశయవిఫలనుఖరూపస్యబ్రహ్మణోలక్షణమిదమచ్యతే *యత్రనాన్య త్వశ్యతినాన్యచ్ఛ్రుణోతినాన్యద్విజానాతినభూమేతి. అయమర్థః-అనవధికాతిశయనుఖరూపే బ్రహ్మణ్యనుభూ యమా నేతతోఽన్యతీ-మపినవశ్యత్యనుభవితా - బ్రహ్మస్వరూపతద్విభూత్యన్తర్గతత్వాచ్చకృత్స్నస్యవస్తుజా తస్య. అత ఏశ్వర్యాపరపర్యాయవిభూతిగుణవిశిష్టనిరతిశయనుఖరూపంబ్రహ్మనుభవం స్తద్వ్యతిక్రస్యవస్తు నోఽభావాదేవకీమవ్యన్యన్నవశ్యతి. అనుభావ్యస్యసర్వస్యనుఖరూపత్వాదేవదుఃఖంచనవశ్యతి. తదేవహిను ఖం-యదనుభూయమానంపురుషానుకూలంభవతి. ననుచేదమేవజగద్బ్రహ్మణోఽన్యతయానుభూయమానం దుఃఖరూపంపరిమితనుఖరూపంచభవత్ర-ధమివబ్రహ్మవిభూతిత్వేనతదాత్మకతయానుభూయమానంనుఖరూ పమేవభవేత్. ఉచ్యతే-కర్మవశ్యానాంతేత్రజ్ఞానాంబ్రహ్మణోఽన్యత్వేనానుభూయమానంకృత్స్నంజగత్తత్ త్ర-ర్కానురూపందుఃఖంచపరిమితనుఖంచభవతి - అతోబ్రహ్మణోఽన్యతయాపరిమితనుఖత్వేనదుఃఖత్వేనచ జగదనుభవస్యకర్మనిమిత్తత్వాత్-ర్కరూపావిద్యావిముక్తస్యతదేవజగద్విభూతిగుణవిశిష్ట బ్రహ్మనుభవాన్తర్గ తంనుఖమేవభవతి-యథాపితృపహతేనపీయమానంపయఃపిత్తతారతమ్యేనాల్పనుఖంవిపరీతంచభవతి-తదేవ పయఃపిత్తానుపహతస్యనుఖాయైవభవతి. యథైవరాజపుత్రస్యపితృగ్నీలోపకరణమతథాత్వేనానుసన్ధీయమా నంప్రియత్వమునువగతంతథాత్వానుసన్ధానేప్రియతమంభవతి-తథానిరతిశయానన్తస్వరూపస్యబ్రహ్మణోఽన వధికాతిశయాసజ్ఞేయకల్యాణగుణాకరస్య లీలోపకరణంతదాత్మకంచానుసన్ధీయమానంజగన్నిరతిశయప్రీత యేభవత్యేవ. అతోజగదైశ్వర్యవిశిష్టమనవధికాతిశయనుఖరూపంబ్రహ్మనుభవం స్తతోన్యతీ-మపినవశ్యతి,దుః

మేవనిరతిశయనుఖప్రాప్తిరుపపద్యతే. సత్యవృత్తి క్షవిషయాజిజిజ్ఞాసితవ్యపదానిసంపాద్యత్వవాచీని. *యత్రనాన్యతీవాక్యేఽన్యదర్శనశ్రవణా దిః-షేధాత్ వ్యశ్యమిధ్యాత్వశక్త్యాసాధితితద్వ్యుదాసాయతస్యవాక్యస్యార్థమాహ (అయమర్థః) అర్థస్యభావాదనుభూయమానవ్యత్యభ్యాహరేకృ తః-నహిబ్రహ్మసద్భావాద్దుఃఖరూపవస్త్యస్తరాదర్శనంభవతి. తతోన్యత్ - సుఖరూపాత్ బ్రహ్మణోఽన్యత్. నచశ్యతి-దుఃఖరూపంతద్వ్యతిక్రంచ ంచిన్నచశ్యతీత్యర్థః. *యోవై భూమాతత్సుఖమిత్తు క్తనిరతిశయనుఖరూప బ్రహ్మలక్షణపరత్వాద్వాక్యస్యతత్త్వదుఃఖదర్శనాభావహేతురనవధికాతి శయనుఖరూపత్వం. అనవధికాతిశయనుఖరూపత్వాద్విభునవశ్యతీత్యర్థః. అన్యదర్శనాభావహేతుమాహ (బ్రహ్మస్వరూపేతి) (కృత్స్నస్యవస్తు జాతస్యేతి) స్వరూపాన్తర్గతాజ్ఞానాదిగుణాః-విభూత్యన్తర్గతంజగదఖిలమిత్వేతిప్రాయః. అథిప్రేతహేతుసముచ్చయార్థశబ్దః. ననుయత్రేతిపదం బ్రహ్మపరం-నతువిభూతపరం. నచతద్విషయంపదాన్తరంస్తి.అతో బ్రహ్మస్వరూపతద్విభూత్యన్తర్గతత్వాదిత్వయ్యుక్తం. అనువాతద్వాచిశబ్దః-నాన్య త్వశ్యతీత్యయ్యుక్తం-విభూతిర్హి బ్రహ్మణోఽన్యేతిశక్త్యాయాముక్తంవిభూతి (అతవిశ్వస్యేతి) అతః- బ్రహ్మణఃసుఖరూపతాయాః, కృత్స్నవి భూతేన్తదస్త్రాప్తవస్య, చప్రామాణికత్వాత్. విభూతివిషయోగుణఃవిభూతిగుణః-నవవిశ్వరూపరపర్యాయనియమసం-తద్విశిష్టంబ్రహ్మ. నహిశ తవ్యజ్ఞానంవిదైశ్వర్యవిశిష్టానుభవసంభవః-నిరూపకేణనిరూప్యజ్ఞానాదాగాదితిభావః. యద్వా-అత్రైవాపనిపది *సభగవతకస్మిన్సృతిశి త్త ఇ తిస్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠితఇతియదివానమహిమ్నితిగోలశ్యమిహమహిమేత్వాచక్షతేహస్తీహిరణ్యం దానభార్యంతే.తా జ్ఞాయతనానినాహంబ్రహ్మి మ్య నోహ్యసృస్సృతిశి త్త ఇతిశ్రాయతే-అత్ర *స్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠితత్వత్వకైవాస్త్యేదీగానియామ్యానాంమహిమశబ్దాచ్యత్వాత్తత్ప్రతిష్ఠితత్వ శక్త్యాం- *యదివానమహిమ్నితిహస్తీహిరణ్యాదిమహిమవిష్టత్వంనిషిద్ధం-తదేవశక్త్యావీజముచస్యపువస్యతి *గోలశ్యమిత్యాదివా. *అస్యమహి మానమితివీరశోకః *వితాంవిభూతింయోగంచఇత్వాది శ్రుతిస్త్రుతిమూలమాత్మనోమహిమవత్త్వావగమాదిహానమహిమని-షేధః-అపితువిభూతిరూపమహి మప్రతిష్ఠితత్వనిషేధఇత్వవగమ్యతే. అతోమహిమవిభూత్యాదిశబ్దాశ్చసస్వరూపమాత్రపరాః-విభూతిర్బ్రహ్మైశ్వర్యమిత్యైశ్వర్యపర్యాయత్వాదితి మహిమాపహ్నవశక్త్యావ్యుదాసాయైశ్వర్యపరపర్యాయేత్వయ్యుక్తం. ఇదానీంవిభూతిలేవగుణః. గుణశబ్దోవిభూతీరపుధిస్సద్భ్యభిప్రాయః. విభూత్యాగుణై శ్చేతివార్థః. (విభూతిగుణవిశిష్టేతి)యచ్చబ్ధివవిశిష్ట బ్రహ్మపరఇతిభావః. పూర్వంవిభూత్యన్తర్గతత్వాదితిఅన్వయహేతురుక్తః-వ్యతిరేకరూపంహేతు మాహ (తద్వ్యతిక్రమిత్వేతి) విశిష్ట బ్రహ్మణోఽన్యదర్శనంనిషిధ్యతే-నత్వన్యదర్శనమిత్వర్థః. విభూతివిశిష్టం బ్రహ్మనుభావ్యంచేద్విభూతేర్దుఃఖరూపత్వద ర్శనాద్దుఃఖాదర్శనమనుపపన్నమిత్వత్ప్రాహ (అనుభావస్యేతి) సర్వస్యసర్వవిభూతికస్యేత్వర్థః. పూర్వాభిప్రేతాదేవహేతోరిత్యేవకారాభిప్రాయః. సర్వస్యనుఖరూపత్వంకథం-ఆత్మగుణవిశేషహినుఖమిత్వత్ప్రాహ (తదేవహినుఖమితి) అనుకూలత్వంనామస్వతత్వత్వత్వం-తచ్ఛానిష్ఠనిష్ఠత్తిరూప తయేష్టసాధనతయూచవివాచ్యత్వం. అనుభవవిరోధేనచోదయతి (ననుచేతి) సహ్యకమేకదైవనుఖదుఃఖాత్మకవిరుద్ధస్యభావాల్లితీమితియ్యుక్తతే. నహినిష్ఠప్రత్యంకస్యచిన్నగురంభవతి. నచనర్మకస్యచిదనుకూలబుద్ధిబోధోభవతి. నచజగత్సకృత్యందుఃఖరూపత్వముపకాంతం-తస్యసర్వైరభ్యుప గన్తవ్యత్వాత్. ఇతరథాతజ్జవశాయా బ్రహ్మజిజ్ఞాసానుపపత్తే. అతఃపరిశేషాత్ సుఖరూపత్వమేవత్య క్తమిత్వేతిప్రాయః. స్వతోఽపరిచ్ఛిన్నసుఖరూ పస్యావ్యుపాధితోఽన్యథారూపసంభవాదవిరోధఇతిపరిహరతి (ఉచ్యతఇతి)కర్మతత్త్వోధానకృతమబ్రహ్మత్వకత్వజ్ఞానం,చోపాధి. తతఃకేమిత్వత్ప్రా హ(అతో బ్రహ్మణఇతి) స్వతోమధురస్యాపిదోషసంబద్ధాదననుకూలత్వే, అనుకూలబుద్ధ్యవిషయస్యకేనచిత్తంబద్ధిత్వజ్ఞానాదనుకూలత్వే, చదృష్టాప్త ద్వయమాహ(పిత్తపహతేనీతి) దార్ద్రానికేపితాదృక్త్యమాహ(తథేతి)*యత్రనాన్యతీవాక్యస్యార్థంనిగమయతి(అతీతి)ఏతత్-భూపాధికదుఃఖరూ

ఖంచనపశ్యతి. ఏతదేవోపపాదయతివాక్యశేషః *సవాపవపవంపశ్యన్నేవం మన్వానపవంవిజానన్నాత్మరతి
రాత్మక్రీడతత్మమిధున ఆత్మనన్దస్సస్వరాడ్భవతితస్య సర్వేషులోకేషుకామచారోభవతిఅథయేన్యథాతోవిదు
రన్యరాజానన్దైక్షయ్యలోకాభవన్తి తేషాంసర్వేషులోకేష్వకామచారోభవతీతి. స్వరాట్ - అకర్తవశ్యః. అ
న్యరాజానః - కర్తవశ్యః. తథా *నపశ్యేమృత్యుంపశ్యతినరోగంనోతదుఃఖతాం సర్వంహపశ్యఃపశ్యతినర్వ
మాప్నోతిసర్వశశ్చితి. చ. నిరతిశయసుఖరూపత్వంచబ్రహ్మణః*ఆనన్దమయోభ్యాసాదిత్యత్రప్రపక్ష్యతం.అతః
ప్రాణశబ్దసిద్ధిప్రాప్త్యాగాత్సనోఽథా నరభూతస్యసత్యశబ్దాభిధేయస్యబ్రహ్మణోభూమెత్యుపదేశాద్భూమా
పరంబ్రహ్మ.....

౮॥ సూ. శ్లో॥ ధర్మోపపత్తేశ్చ॥ శ్లో॥ అన్యభూమోయేధర్మాఆత్మానై - తేపిపరస్మిన్నే
వోపపద్యంతే - *ఏతదమృతమితిస్వాభావికమమృతత్వం, * స్వేమహిమీత్యనన్యాధారత్వం, *సవవాధస్తాది
త్యాది*సవవేదంసర్వమితిసర్వాత్మకత్వం*ఆత్మనఃప్రాణిత్యాదిప్రాణప్రభృతినర్వస్యోత్పాదకత్వం, మిత్యా
దయోహిధర్మాఃపరమాత్మనపవ. యత్తు *అహమేవాధస్తాదిత్యాదినాసర్వాత్మకత్వముపదిష్టం - తద్బ్రహ్మవిశే
ష్టస్యబ్రహ్మణోఽహంకారోహణోపాసనముపదిశ్యతే - అథాతోహక్తారాదేశిత్యహంకారోపాసనదేశోపక్ర
మాత్. అహమర్థస్య ప్రత్యగాత్సనోపహ్యేత్పరమాత్మేత్యన్తర్యామిబ్రాహ్మణాదిమాత్తం - అతఃప్రత్యగర్థ
స్యపరమాత్మవర్తవసానాదహంశబ్దోపిపరమాత్మవర్తవసాయీతి ప్రత్యగాత్మశరీరకత్వేనపరమాత్మానుసంధానా
ర్థోయమహంకారోపాసనదేశఃపరమాత్మనస్సర్వశరీరతయాసర్వాత్మత్వాత్ప్రత్యగాత్సనోపాత్త్యాపరమాత్మా
తదేవ* అథాతతత్తాదేశిత్యాదినా *ఆత్మేవేదంసర్వమిత్వంనైనోచ్యతే. ఏతదేవోపపాదయతుం ప్రత్యగాత్మ
నోపాత్మభూతాత్పరమాత్మనస్సర్వస్యోత్పత్తిరుచ్యతే *తస్యహవాప తస్యైవంపశ్యతవంమన్వానస్యైవంవి
జానతతత్మనఃప్రాణతత్మనఃకాశిత్యాదినా - ఉపాసకస్యాన్తర్యామితయావస్థితాత్పరమాత్మనస్సర్వస్యో
త్పత్తిరిత్యర్థః. అతఃపరమాత్మనఃప్రత్యగాత్మశరీరకత్వజ్ఞానప్రతిష్ఠార్థమహంకారోపాసనంకర్తవ్యం. తస్మా
ద్భూమవిశిష్టఃపరమాత్మేతిసిద్ధమ్.....

భూమాధికరణంసమాప్తమ్.

చతాయాన్తద్విగమేనవస్థానం. (సవాపిచిత్ర) రత్యాదిశబ్దానాం శ్రీతిపరత్వేవ్యధికరణబహువ్రీహిః - అనుదాలిపయపరత్వేసాక్షాద్బహువ్రీహిః.
ఆత్మశబ్దోవిభూతిగుణవిశిష్టబ్రహ్మపరః. రతిః - ప్రచ్ఛన్నాదిజన్యావ్రీతిః. శ్రీదా - ఉద్యానాదిజన్యా. మిధునం - శ్రీగుంభా. ఆనన్దః - విభూతిజ
న్యః. ఏవంసర్వవిభగుభూనుభవఉత్తః. *స్వరాడ్భవతి * అన్యరాజానన్దైక్షయ్యలోకాభిచపరమాత్మప్రతిక్షేపః ప్రతీయతచిత్యాశక్త్యాహ (స్వ
రాడితి) అన్యరాజానఃస్వరాడితపదద్వయేనఉపాధితద్విగమూద్యతే. దుఃఖరూపతయా ప్రతిపన్నస్యాపిస్వతఃసుఖరూపత్వే శ్రుతిమాహ (నపశ్యతితి)
సర్వంపశ్యతి - నతత్రదుఃఖతాంపశ్యతి - సుఖరూపతామేవపశ్యతీత్యర్థః. ఉదాహృతవాక్యేవిభూత్యాదివిశిష్టస్యానన్దరూపత్వమస్పష్టమితితదైవ్యశక్త్యా
యాహ (నిరతిశయేతి) * తదాత్మానంస్వయమకురుతతస్మాత్తత్సకృతముచ్యతఇతియదైవ్యతత్సకృతంసోవై సఃసంహ్యేవాయంలభ్యానన్దీభవతి
*ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానాత్ ఆనన్దోధ్యేవఖల్విమానిభూతానిజాయంతేఇతిచవాక్యేషు కార్యకారణావస్థవిభూత్యాదివిశిష్టైవ్యవలనస్తత్సంహిస్తుట
తరం. సూత్రార్థముపసంహరతి (అత ఇతి).....

౮॥ సూ. శ్లో॥ ధర్మోపపత్తేశ్చ॥ శ్లో॥ కస్యధర్మాభ్యాకాక్షాంపూరయన్వాచక్షే (అన్యేతి) పూర్వపక్షయ్యైవపరిహరతి (య
త్తితి) అహంకారోపాసనం - అహమర్థశబ్దయోఃపరమాత్మవర్తవత్వవత్సాధ్యోపాసనం. తద్వ్యతిస్తస్సద్బుద్ధిస్సాధిత్యత్రాహ (అహమర్థస్యేతి) న
కేవలమన్తర్యామిబ్రాహ్మణాదిమితిన్వీకరణేసర్వాత్మత్వముక్తమితిదర్శయిష్యన్తత్ప్రతిపాదకస్య*అథాత ఆత్మాదేశితవాక్యస్యార్థమాహ
(పరమాత్మన ఇతి) ఉపాసకాత్మనోపాత్మత్వంఫలితమిత్వం - అథకణోక్తమితిదర్శయితుంకణోక్తిమద్యావ్యస్యార్థమాహ (ఏతదేవేతి) విజానతఇతిప
దస్యపశ్యన్తత్వజ్ఞానాయవ్యాచక్షే(ఉపాసకస్యేతి)పూర్వపక్షయ్యైవపరిహరన్నిగమయతి(అత ఇతి)అధికరణార్థముపసంహరతి(తస్మాదితి)

భూమాధికరణంసమాప్తమ్.

F || సూ.

అక్షరమమ్బరా నైద్యతేః ||

వాజసనేయినోగార్తి ప్రశ్నేసమామనన్తి *సహవాచైతద్వైతదక్షరంగార్తి బ్రాహ్మణాభివదన్తి అస్థూలమనన్తి ప్రాన్యమదీర్ఘమలోహిత మన్నేహమచ్ఛాయమిత్యాది. తత్రసంశయః కీమేతదక్షరం ప్రధానం - జీవోవా - ఉతపరమాత్మేతి. కింయుక్తం. ప్రధానమితి. కుతః. *అక్షరాత్పరతః పరత్యాదిష్వక్షరశబ్దస్య ప్రధానేప్రయోగదర్శనా, దఘాలత్వాదీనాంచతత్రసమన్వయాత్, *యయాతదక్షరమధిగమ్యతత్యాది ఘపరస్మిన్నప్యక్షరశబ్దోద్యత్యాదిచేన్న - ప్రమాణా న్తరప్రసిద్ధిప్రతిప్రసిద్ధయోః ప్రమాణా న్తరప్రసిద్ధస్య ప్రథమప్రతీతేః, ప్రతీతపరిగ్రహేవిరోధాభావాత్, కించ - *యదూర్ధ్వంగార్తి దివోయదర్వాక్షృధివ్యాధి త్యాదభ్యసర్వస్యకాలత్రితయవర్తినఃకారణభూతాకాశాధారత్వేప్రతిపాదితే *కస్మిన్నుఖిల్వాకాశఓతశ్చ స్రోతశ్చేత్యాకాశస్యాపికారణంతదాధారభూతం కిమితిపృష్టేప్రత్యుచ్యమానమక్షరం సర్వవికారకారణతయాతదాధారభూతం ప్రమాణా న్తరప్రసిద్ధం ప్రధానమితిప్రతీయతే - అతోక్షరం ప్రధానం.

ఇతిప్రాప్తేఉచ్యతే(అక్షరమమ్బరా నైద్యతేః)అక్షరంపరంబ్రహ్మ. కుతః. (అమ్బరా నైద్యతేః) అమ్బరస్య- ఆకాశస్యఅన్తః - పారభూతంఅవ్యాకృతమమ్బరాన్తః. తస్యధృతేః - తదాధారతయాన్యాక్షరసోపదేశాది తియావత్. అయమర్థః - *కస్మిన్నుఖిల్వాకాశఓతశ్చ స్రోతశ్చేత్యత్రాకాశశబ్దనిర్దిష్టంనవాయుమదమ్బరం-అ పితుతత్పారభూతమవ్యాకృతం- అతస్తస్యావ్యాకృతస్యావ్యాధారత్వేనోచ్యమానమక్షరం నావ్యాకృతంభవి తుమర్వతీతి. నన్వాకాశశబ్దనిర్దిష్టోనవాయుమానితకథమవగమ్యతే. ఉచ్యతే- *యదూర్ధ్వంగార్తి దివోయదర్వాక్షృధివ్యాధియదన్తరాద్యావాప్యధిభిమెయమ్భూతంచభవచ్ఛబ్దవిష్యచ్ఛేత్యాదక్షరేతేఆకాశపతదోతంచస్రా తంచేత్సుకైతైరికాల్యవర్తినోవికారజాతస్యాధారతయానిర్దిష్టఆకాశోనవాయుమదాకాశోభవితుమర్వతీ - త స్యాపివికారాన్తర్గతత్వాత్. అతోన్త్రాకాశశబ్దనిర్దిష్టంభూతసూక్ష్మమితిప్రతీయతే. తతస్తస్యాపిభూతసూ క్ష్మస్యాధారభూతంకిమితిపృచ్ఛతే *కస్మిన్నుఖిల్వాకాశఓతశ్చ స్రోతశ్చేతి-అతస్తదాధారతయానిర్దిశ్యమా

F || సూ. అక్షరమమ్బరా నైద్యతేః || శూర్వాధికరణే నేవమహిష్విప్రతిష్ఠితత్వముక్తం-తత్పరమాత్మవ్యతిరక్తస్యప్ర యతఇతిశబ్దాయాసజ్ఞితి. — వర్ణోవాపరమేశ్వరోవేతివిచారఇతిపత్రైవ్యక్తంతదయుక్తం-వర్ణానామప్రాన్యత్వాదీర్ఘత్వాద్యనుపపత్తేః, నే హలౌహిత్యచ్ఛాయాది భర్తాప్రసక్తా, చేత్యధిస్తాయేణాచ్ఛాయమిత్యన్తం విషయవాక్యముపాత్తం. ప్రసక్తాభావేపి ప్రతిషేధస్సంభవతి- యథా * నాన్తరీక్షేనదితిస్మిన్చయసనిషేధఇతిచేన్న - నిషేధస్య ప్రసక్తివిషయతాయాపివ స్వతఃప్రాప్తత్వాత్. గత్యన్తరాభావేహ్యప్రసక్త విషయత్వాశ్రయణం - నాస్యదా. — సంశయమాహ (తత్రేతి) అక్షరం ప్రధానంవా - జీవోవా - పరమాత్మావేతిసంశయః. తదర్థం తాకి కప్రమాణవిషయే శాబ్దప్రతీతికైఘ్ర్యమస్తి - నేతి. * కస్మిన్నుఖిల్వాకాశఓతశ్చ స్రోతశ్చేత్యత్రాకాశశబ్దనిర్దిష్టః కింభూతాకాశః - ఉతావ్యా కృతాకాశఇతి. ధారణంచకింసత్తామాత్రేణ - ఉతప్రశాసనేనేతి, చ. యదాప్రతీతికైఘ్ర్యమస్తి, ఆకాశశబ్దవాచ్యశ్చభూతాకాశః, ధార ణంచసత్తయాస్యో, తదాతద్ధారణస్యప్రధానేసంభవాత్తద్ధారకమక్షరం ప్రధానం. యదా ఆకాశశబ్దవాచ్యోవ్యాకృతాకాశః, ధారణం చసత్తామాత్రేణ, తదాజీవేపితత్సంభవాత్తద్ధారకమక్షరంజీవః. యదాశాబ్దప్రతీతికైఘ్ర్యస్యలౌకికప్రమాణగోచరత్వమప్రయోజకం, ఆకాశశ బ్దవాచ్యస్యావ్యాకృతాకాశః, ధారణంచప్రశాసనేన, తదాతస్యజీవేష్వసంభవాత్తదాధారభూతమక్షరంపరమాత్మేతిరాధ్యాపైఫలభిభావః. సిద్ధాంతీక జ్ఞతే (యయాతదక్షరమితి) అథవా-పార్శ్వస్థవోద్యం. తదాపరస్మిన్ప్రత్యుపలక్షణం-జీవేపీతిద్రక్ష్యం - *మటస్థోక్షరఉచ్యతత్యాదిదర్శనాత్. పరిహరతి (నప్రమాణాన్తరేతి) అనుమానస్యప్రత్యక్షమాత్రావేదే - శుతేస్తుభృత్వత్వాదౌఉభయావేదేస్తి-అతఅనుమానికాదక్షరాచ్ఛృతి చన్నస్యవిశిష్ట్యితితాకికాతాకికాదౌకికస్యప్రసిద్ధిప్రాధమ్యాత్ప్రాబల్యం - శుతివిజ్ఞాదిష్వపిహిశ్రుధీహేతుత్వాత్ ప్రాబల్యమితిభావః. నను *స ర్వాణిహవాఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవనముత్పద్యంతఇత్యత్రఆకాశశబ్దస్యభూతాకాశేప్రసిద్ధిప్రాచుర్యేపిబ్రహ్మవిషయత్వందర్శితం-అత్రాప్యక్ష రశబ్దేతథాకింసస్యాదిత్యత్రాహ (ప్రతీతేతి) అక్షరశబ్దస్యప్రధానేప్రయోగదర్శనా, దఘాలత్వాద్యన్వయాత్, పరబ్రహ్మణిప్రసిద్ధత్వేనతస్యప్ర మాణా న్తరప్రసిద్ధాప్రథమప్రతీతపరిగ్రహేవిరోధాభావా, దాకాశకారణప్రశ్నసోత్తరత్వేనోచ్యమానత్వా, చప్రధానపతదోతమిత్యర్థః. ...

రాధాస్తమాహ (అక్షరమిత్యాదిగా)అమ్బరా నైద్యతేఃచిద్రహ్మవీహితయావ్యావక్షతేఅమ్బరం-ఆకాశఃఅన్తః - అవసానయేషాంతేషాం- పృథివ్యాదీనాంధృతేతిహేత్వర్థఇతి. తత్ప్రధానవ్యతిరేకప్రతిజ్ఞాయామకించిత్కరమిత్యధిప్రామేణవ్యతీతత్వరుపంవ్యావక్షే (అమ్బరస్యఆకాశ స్యేతి) అన్తఃక్షోఽవధివచనః. కార్యస్యామ్బరస్యదేశతఃకాలతశ్చవధిఃకారణం - నియతపూర్వభావినఃకారణత్వా, త్కార్యంప్రతికారణతత్వానా మావరణతయాబహిర్విద్యమానత్వా, చ. అతోమ్బరా నైద్యతేఃవ్యాకృతవాచీతిభావః. నవ్యత్రామ్బరా నైద్యతేఃచిద్రహ్మస్యాంత్యత్యత్రాహ (అ యమర్థఇతి) (నస్యేతి) భృత్పత్తిసిద్ధాంతలక్షణమయుక్తం-అపహదాభావాదిత్యర్థః. పరిహరతి (ఉచ్యతఇతి)అర్థవిరోధాన్నవాయుమదమ్బరగ్రహణి

నమక్షరం ప్రధానం భవితుమర్హతి. యత్తు శ్రుతి ప్రసిద్ధాత్పరిమాణాంతరప్రసిద్ధం ప్రథమం ప్రతీయత ఇతి-తన్న-
అక్షరశబ్దస్యావయవశక్త్యాస్వార్థప్రతిపాదనే ప్రమాణాంతరానపేక్షణాత్. సమృద్ధగ్రహణదశాయామర్థస్య
రూపయేన ప్రమాణేనావగమ్యతే- నతత్ప్రతిపాదనదశాయామపేక్షణీయం.

ఏవంతర్హ్యక్షరశబ్దనిర్ణయోజ్యో- తస్యభూతసూక్ష్మవర్ణస్తస్యకృత్సస్యావిద్వస్తనలభారతోపప
త్తేః, అఘాలత్వాద్యవ్యమానవిశేషణోపపత్తే, శ్చ. *అవ్యక్తమక్షరేలియతే *యస్యావ్యక్తం శరీరం
స్యాక్షరం శరీరం *క్షరస్సర్వాణిభూతానికూటస్థోక్షరఉచ్యత ఇత్యాదిషు ప్రత్యగాత్మన్యవ్యక్షరశబ్దప్రయోగ
దర్శనాదిత్యత్రోత్తరః.

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ సాచ ప్రశాసనాత్ ॥ శ్లో॥ సాచామృతా నృధృతిరస్యాక్షరస్య ప్రశాసనాదేవభవ
తీత్యుపవిశ్యతే *ఏతస్య వాఅక్షరస్య ప్రశాసనే గార్హి సూర్యావద్విమసావిధృతా తిష్ఠతః ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్ర
శాసనే గార్హి ద్యావాపృథివ్యావిధృతే తిష్ఠతః ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్హి నిమేషాముహూర్తా అపే
రాత్రాణ్యర్థమాసామాసాబ్దితవస్సంవత్సరాదివిధృతా స్తిష్ఠతీత్యాదినా. ప్రశాసనం - ప్రకృష్టం శాసనం.

త్యర్థః. *సహస్రయం వికారా నృభూతః కృత్స వికారజాతస్యాధారోభవతుమర్హతి. యత్త్విత్వాదిగాపూర్వపక్షయ క్రిమనూద్యపరిహరతి (తస్మైతి)
యాధిశక్త్యా అవయవశక్త్యావాశజ్జనస్వార్థప్రతిపాదనం స్యాత్ - త త్రవక్ష్యమాణపరిహరస్యపక్షద్వయసాధారణ్యేపి *ప్రోక్షణీష్వర్థసంయోగాదితి
న్యాయేనావయవశక్త్యా ౭ర్థప్రతిపాదనం భవే సముదాయశక్తికల్పనా ౭ యోగాత్ అయమక్షరశబ్దోసరూఢ్యావ రత ఇత్యభిప్రేత్యయాగికత్వప
క్షేపరిహరణి ప్రతే. త త్రప్రస్తున్నానాం పదావయవానాం సంహత్యస్వార్థప్రతిపాదనేకిం ప్రమాణాంతరాపేక్ష - ఉతత తత్పదావయవపుష్పత్తివే
శాయామితివికల్పంబుద్ధినిధాయ ప్రథమేకల్పేపరిహరమాహ (అక్షరశబ్దస్యేతి) అవయవశక్తిరేవార్థప్రతికారణమితి ప్రమాణాంతరమపేక్షితం- స
హిదజ్జిశబ్దస్వార్థప్రతిపాదనేదజ్జిదేవదత్తగ్రాహి ప్రత్యయేవేక్షః. ద్వితీయం పరిహరతి (సంబద్ధైతి) పదావయవానాంపుష్పత్తౌ ప్రమాణాంతరా
పేక్షే ౭ ప్రైవ - ప్రతిపాదనదశాయాంతునతదపేక్షే - యథా చక్షురాదినాం తిమిరాదిదోషాపనయనస్యాపకాద్యపేక్ష త్వేపిఘటాదిపరిశ్రుతానభేష
జగ్రాహి ప్రమాణాపేక్షే. యథాచూః *అర్థబోధనపేక్షత్వాత్ మానాంతరమనాదృతం | పుష్పత్తిపాయభూతంయ త్తచ్చతన్నాత్రవర్తితి. పుష్ప
త్వన్నానాం పదావయవానాం ప్రతిపాదనకాలేపుష్పత్తిత్వపేక్షితమానాంతరాకాక్షా ౭ జ్జీవేత్ - దజ్జినమాహ్వయగామానయేత్వాదివాక్యానామసన్ని
కృష్టార్థవిషయాణాం ప్రత్యక్షసాచివ్యాఖ్యానేనస్వార్థప్రతిపాదకరయాగవాసయనాదిప్రవృత్త్యేదేదప్రసజ్జః, అలౌకికార్థప్రతిపత్త్యనుపపత్త్యా
శాస్త్రవైయర్థ్యప్రసజ్జా, శ్చ. అతీమానాంతరాపేక్షేభావాత్తన్నిబద్ధసమర్థప్రతిపత్తౌ ప్రాథమ్యచారమ్యరూపవైషమ్యంనా స్తీత్యర్థః. కించ - యాగి
కానాం శబ్దానామవయవార్థయోగివస్తుసామాన్యప్రతిపాదనేకిమానాంతరాపేక్షే-ఉతవిశేషచర్యవసాన ఇతివికల్పే ప్రథమేగిరపరిహరణే ౭క్షరశబ్దస్యే
తిగ్రన్థేనభివ్యక్తః. ద్వితీయేతువిశేషచర్యవసానస్య ప్రాకరణికలిక్షాదృశీనత్వాన్నమానాంతరాపేక్షేతివసంబద్ధైత్యాదిగ్రన్థైర్ధర్మార్థం- నతత్ప్రతిపాదనద
శాయామపేక్షణీయమితిహ్యుక్తం. విశేషచర్యవసానేనతిహి ప్రతిపాదనం నిరాకాక్షం భవతి. అత్రపరమాత్మలింగందర్శితం. అపిచ- అవయవార్థపాక్ష
భ్యంయ త్రసంభవతి- తదేవయాగికశబ్దేనస్వరసతః ప్రతీయతే- యథేశ్వరశబ్దోలాకికపార్థివాదిషుత్వస్వలౌకికమిశ్వరంశీఘ్రం ప్రత్యాయయతి-
అతశ్చనక్షరతీత్యవయవశక్తిః పరమాత్మానమేవశీఘ్రముపస్థాపయతి. ఏతవ క్తంభవతి- ప్రతిపాద్యస్యలౌకికాలాకిక ప్రమాణోచరత్వంకాబ్ధిప్రతి
తివిశిష్టా విశిష్టయారప్రయోజకం- ధర్మాధర్మైశ్వరాదిశబ్దైః శాస్త్రాదిభ్యఃపార్థివాదిభ్యోప్యలౌకికార్థైః ప్రతిపత్తిశ్చ స్యదర్శనాత్. అతఏవ ప్ర
యోగ ప్రాచుర్యాదృశీనం ప్రసిద్ధితారతమ్యమేవతయోః ప్రయోజకం-యాగికశబ్దానాంచలసజ్జుచితావయవార్థగోచరత్వేనస్వతోవానితత్వాత్తద్వత్వే
నప్రసిద్ధ్యతిశయాత్ ప్రతిపత్తిశ్చ స్యతి. సన్యవయవశక్త్యా ౭ర్థప్రతిపాదనేపి ప్రధానస్యానేక ప్రమాణగమ్యతయా అభ్యుత్పత్త్యాదస్తిప్రథమావగతిః-
యథాగోశబ్దస్యసామాన్యనిమిత్తత్వేపిగోశబ్దోచ్చారణాత్ స్వాభ్యస్తాయామేవగవి ప్రథమమేవ ప్రతీతిః. తదవత్ - ప్రధానస్యానేక ప్రమాణగమ్య
త్వానభ్యుపగమాత్. సహిప్రత్యయేజగత్తారణభూతంసూక్ష్మంవస్తునిర్దిష్టతే. నాపిశ్రుతివిరోధినో ౭నుమానస్యత తప్రామాణ్యంసంభవతితివక్ష్య
తే. తతశ్చశ్రుతిరేవతప్రాపిప్రమాణంవత్త్వం- తథాచశ్రుతిప్రసిద్ధాత్ పరమాత్మనః ప్రమాణాంతరప్రసిద్ధస్య ప్రధానస్య ప్రథమప్రతిపత్తిర్య
సిద్ధం. కించ- ప్రథమప్రతిపాద్యపి ప్రధానస్యవిరోధేనత్యక్తమ్యతైవ. విరోధశ్చ త్రస్పష్టః- ఏకవైవాధారాధయభావానుపపత్తేః.....

ఉత్తరమాత్రశబ్దామాహ (ఏవంతర్హితి) *అవ్యక్తమక్షర ఇత్యవ్యక్తస్యపుథగుహ
దానా దక్షరశబ్దో జీవపరః - న ప్రధానపర ఇతి జ్ఞాననాయావ్యక్త ముహూతం.

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ సాచ ప్రశాసనాత్ ॥ శ్లో॥ సమనాత్రామృతా నృధృతే పరమాత్మ ప్రశాసనాభీనత్వం సాక్షేమృతిమితి శబ్దాంబరి
బహిర్లక్షకతిపయనస్తుశాసనస్యజీవేనసంభవాత్తద్వాప్యప్రతిపదరూపక ప్రశాసనశబ్దంబ్యాచక్షే (ప్రకృష్టమితి) క్వచిదవ్యప్రతిపాతత్వేనభిహ

నచేద్యశంస్యశాసనాధీన సర్వవస్తువిధరణంబద్ధముకైభయావస్థస్యాపిప్రత్యగాత్మనస్సమ్భవతి- అతఃపురుషో
త్తమవప్రశాసితక్షరం.

౧౧॥ సూ. అన్యభావవ్యాప్తతైశ్చ॥ అన్యభావః- అన్యత్వం. ప్రధానాదిభావః.
అస్యాక్షరస్యపరమపురుషాదన్యత్వంవాక్యశేషేవ్యావర్త్యతే *తద్వాపతదక్షరంగార్థ్యదృష్టం ద్రష్టౌశ్రుతం
శ్రోత్రమతంనుస్త్రవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతృనాన్యదతోస్తి ద్రష్టృనాన్యదతోస్తిశ్రోతృనాన్యదతోస్తిమస్తృనాన్యదతో
స్తివిజ్ఞాతృపతస్త్విన్నుఖల్వక్షరేగార్థ్యాకాశటతశ్చప్రాతశ్చేతి. అత్రద్రష్టృత్వశ్రోతృత్వాద్యుపదేశాదస్యాక్ష
రస్యాచేతనభూతప్రధానభావోవ్యావర్త్యతే-సర్వైరదృష్టవైవసతస్సర్వస్యద్రష్టృత్వా ద్యుపదేశాచ్చప్ర
త్యగాత్మభావోవ్యావర్త్యతే-అతఃఇయమన్యభావవ్యాప్తతైరస్యాక్షరస్యపరమపురుషతాందృఢయతి. ఏవంవా
న్యభావవ్యాప్తతిః-అన్యస్యసద్భావవ్యాప్తతైరన్యభావవ్యాప్తతిః యతై తదక్షరమన్వైరదృష్టంసదన్వేషం

యప్రకర్షాచ్చాసనస్యప్రకర్షః- ప్రకర్షస్యనివారకాభావాచ్చాసనస్యామ్నరా న్వివికయత్వమపినిధ్యతీతిహృదయం. తతఃకిమిత్వవేదాయాంప్రకృ
తేఃపరమాత్మశాసనకర్తృత్వేషేత్వస్తరంచద్యోతయన్జ్ఞవ్యాప్తతినిద్దిందర్శయతి (నచేద్యశమితి) (స్వశాసనాధీనసర్వవస్తువిధరణమితి) అయమభిప్రా
యః - నకేవలంశాసనప్రకర్షాదనపోదితాత్పక్యతేఃప్రశాసనకర్తృత్వనిద్దిః-కింతు *సర్వస్యవశేసర్వస్యేశాసనస్యాధిపతిస్సర్వమిదంప్రశాస్త్యాది
శ్రుత్యస్తరేషుశాసనకర్తృసంస్థాపకసర్వశబ్దాసంజ్ఞోచాచ్చతస్మిద్దిః. కించ- సత్యశబ్దనిర్వచనే *తానిహవావితానిత్రీణ్యక్షరాజినత్యమితద్యత్వత్తదమ్న
తంఅభయత్తితస్మాద్యం - అభయద్యంతేనోభేయచ్ఛతీతిమద్యశబ్దాచ్చావేతనస్యతస్మియామ్యత్వంచప్రతీయతే. మద్యశబ్దోహ్యవయవశక్త్యా
పూర్వపూర్వావస్థాభావ్యచేతనేవ ద్రతే-నశరీరమాత్రే-ద్యావాభృథివ్యాదీనాంతస్మియామ్యత్వాభావప్రసక్తౌ. కించ- *యస్యావ్యక్తంశరీరంయ
స్యాక్షరంశరీరం యన్యమ్యత్వశరీరమితిప్రధానస్యపరశరీరత్వశ్రవణాదత్యస్తస్మియామ్యత్వైవశరీరత్వాచ్చస్మియామ్యత్వనిద్దిః. ఇహచ *కస్మిన్ను
ఖల్వాకాశటతశ్చప్రాతశ్చేతిప్రశ్న *ఏతద్వైవతదక్షరంగార్థ్యాకాశటతశ్చప్రాతశ్చేత్యక్షరేణావ్యాప్తతస్యధా
రణంశ్రూయతే. అతశ్శాసనస్యప్రకర్షామ్నాత్వస్తరానుగ్రహాచ్చామ్నరా న్దృఢిరపిప్రశాసనాధీనేతి. సౌత్రశ్చశబ్దావ్యాధ్యతయాహేతువాచిత్యభి
ప్రాయేణాహ (అతఃఇతి) అమ్నరా న్దృఢిఃప్రశాసనాదేవనిధ్యతీతియతః- తతేవైవత్యధ్యః. *ప్రశాసితారంసర్వేషాం *విద్యాత్తుపురుషంపరమితి
*ఉత్తమఃపురుషస్త్యనన్యత్యాదివచనాభిప్రాయేణపురుషోత్తమవప్రశాసితక్షరమిత్వక్తమ్.

ఏవం ప్రధానపురుషవ్యతిరేకౌ సూత్రద్వయేనవ్యభిచారికౌ. అతై
కసూత్రేణ ప్రాకరణిక చరమవాక్యవిషయేణోభయ వ్యతిరేకమాహ.

౧౧॥ సూ. అన్యభావవ్యాప్తతైశ్చ॥ వ్యావర్త్యతే- నివర్త్యతే. నివర్తకధర్మఃప్రతిపాద్యతత్వత్వధ్యః. తతశ్చసూత్రస్థవ్యా
ప్తతిశబ్దోవ్యావర్తకధర్మపరభిదిర్నితంసాన్యో- తేనవిషయవాక్యానుగుణ్యంసూత్రస్యసాన్యో-త తహ్యన్యనివర్తకధర్మోద్రష్టృత్వాదిరవగమ్యతే. ద్వి
తీయయోజనాయాఅశేషితత్వాత్ *నాన్యదతో స్తీత్యాదికముదాహృతం. అస్మిన్వాక్యేప్రధానవ్యాప్తతినిద్దిందర్శయతి(అతేతి)అత్ర-అదృష్టమి
తివాక్యే. ద్రష్టౌదిశబ్దాఃపూర్వశబ్దప్రభృతిభావ్యత్వవిషయాణాంమన్వ్యాధ్యవనేయాద్యస్త్యకరణవిషయాణాంచసామెత్తదృవాచకాః-శాసనస్య
శాసితవ్యవస్తుదర్శనసాక్షాత్వాత్, *నదృష్టేద్రోహారం *నశ్రుతేశ్శ్రోతారం *నమతేర్మనారమిత్యాదినాపరస్యశ్రవణమననాదిక దృత్వనిశేధే
నతేషామయోగ్యత్వాత్, *పశ్యత్వచక్షుస్సృణోత్వకర్ణభిరూపాదిసామెత్తదృత్వశ్రవణా, చ్చ. జీవవ్యాప్తతిందర్శయతి (సర్వైరితి) సర్వైః-
యోగిభిః. (సర్వస్యేతి) రూపతదాశ్రయాదిష్యేతైకవర్తకాదన్వియపరస్సర్వశబ్దః- అస్యాసంభూచితవ్యత్తితయాద్రష్టృశబ్దేనసర్వసామెత్తారస్యా
భిహితత్వేసత్వాదిశబ్దోపాత్తశ్రోతృత్వాదీనాంనిర్విషయత్వప్రసక్తౌ. సర్వైరదృష్టత్వాదిమాత్రంప్రధానాదీనామసింఘతీతితద్వాప్తవ్యత్వధ్య
మదృష్టవైవసతస్సర్వస్యద్రష్టృత్వాద్యుపదేశాచ్చేత్వక్తం. అదృష్టత్వాదివిశేషితంద్రష్టృత్వాదికంప్రత్యగాత్మవ్యావర్తకమిత్వధ్యః. ప్రత్యగా
త్మాసస్సర్వేప్రత్యేకంస్సన్యాహంప్రత్యయవేద్యాఃపాదివిజ్ఞాతారశ్చ - పరస్తురూపాదిజ్ఞానవేళాయాంయోగిభిరపిస్సర్వరూపమద్రూపాదివచ్చన
జ్ఞాయతే. నిష్ఠాన్వైవత్వైతత్త్విషయప్రతిపత్తివేళాయాంపరమాత్మనోఽనవగతత్వంవివక్షితం. అశ్రుతం- శబ్దశ్రవణదశాయామజ్ఞాతం. అమతం-
స్థానిపురుషాదృఢభిచారదశాయాంతద్విషయవదప్రతిపత్తం. అవిజ్ఞాతం- అభ్యవసాయదశాయాంఘటాదివత్స్వస్వరూపవచ్చనవగతం. అతఏవ
హివిశేషితంద్రష్టృత్వాదికంపరమాత్మాసాధారణం. యద్వా-రూపశబ్దాద్యధ్వవేదిభిస్సర్వైరవేద్యత్వేనవిశేషితతత్తదగ్గద్రష్టృత్వంసముచ్చిత్యచిద
చిద్వాన్యవర్తకమిత్వధ్యః. *అన్యభావవ్యాప్తతైరిత్యక్తశేతోస్సాధ్యావిశిష్టత్వశబ్దాంచకమయన్నిగమయతి (అతఃఇతి) ఇయంవ్యావర్తకధర్మాన్వయ
రూపావ్యాప్తతిఃపరమపురుషత్వంసాధయతి - అతస్సాధ్యావిశిష్టత్వత్యతాసః. అస్యాంయోజనాన్యూంప్రధానపురుషవ్యావర్తకసకలధర్మవాచివా
క్యానివిషయీభూతానీతిచిదచిద్వాన్యవర్తకశబ్దోక్తాసాన్యో. చశబ్దఃక్షేపానుసూచ్యయే. ముఖాన్తరేణసూత్రంయోజయతి (ఏవంవేతి) అక్ష
రాధికమాహ(అన్యస్యేతి)*నాన్యదిత్యాదికాన్యసూత్రవిషయత్వంబద్ధీనిధాన్యతస్యాధ్యమాహ (యతైతదితి) యథాఽస్మిన్ప్రాశేదేవత్తవపురు

గ్రంథృచసత్వవ్యతిరిక్తస్య సమస్తస్యాధారభూతం - ఏవమనేనాదృష్టమేతస్య గ్రంథృచసదేతస్యాధారభూత మన్యనాన్వీతీపదకా * నాన్యదతో స్తిద్రష్టిత్యాదివాక్యశేషోన్యస్య సద్భావం వ్యావర్తయన్నస్యాక్షరస్య ప్రధానభావం ప్రత్యగాత్మభావంచ ప్రతిషేధతి. కించ - * ఏతస్య వాఅక్షరస్య ప్రశాసనే గార్హిదదతో మనుష్యాః ప్రశంసన్తి యజమానం దేవాదర్శిం పితరోన్వాయతా ఇతి శ్రోతం స్మార్తం చ యాగదాన ఘోషామాదికం సర్వం కర్తవ్యం స్యాజ్ఞయా ప్రవర్తతే - తదక్షరం పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమః పతేతి విజ్ఞాయతే. అపిచ - * యో వా పితదక్షరం గార్హవిదిత్వా స్మిన్లోకే జుహోతి యజతే తవస్తవ్యతే బహుని వర్ష సమా స్రాణ్యస్తవదేవాస్య తద్భవతి యో వా పితదక్షరం గార్హవిదిత్వా స్మిన్లోకా త్వైత్రిసకృపణః అభయ పితదక్షరం గార్హవిదిత్వా స్మిన్లోకా త్వైత్రిస బ్రహ్మణ ఇతి యదజ్ఞానాత్సంసారప్రాప్తి ర్యజ్ఞానాచ్చామృతత్వప్రాప్తి, స్తదక్షరం పరంబ్రహ్మ వేతసిద్ధమ్.

అక్షరాధికరణం సమాప్తమ్.

జ్ఞానస్య ఇత్యుక్తే పురుషమాత్రనిషేధః - అపిచ ప్రస్తుతమృపురుషా నరనిషేధస్యాత్ - పురుషా నరాణాం ప్రమాణసిద్ధతయా నిషేధ మశక్యత్వాత్ - ఏవమిహ పిద్రష్టేద్యస్తరాణాం ప్రామాణికత్వాత్ ప్రకృతమృద్రష్టేదినిషేధపరమిదం వాక్యమిత్యుక్తిప్రాయేణ ప్రకృతగుణవిప్లవము క్తం. (ఆధారభూతమితి) సమస్తస్య ప్రశాసనేనాధారభూతమిత్యర్థః. నిషేధవిషయం దర్శయతి (ఏవమితి) ఏతస్య - అక్షరస్య. ఆధారభూతం - ప్రశాసనేనాధారకం. ఏవం పరమాత్మనోనియస్తృతయా ఆధారభూత ద్రష్టృస్తరాభావాదధికనిషేధపరమిదం వాక్యం వ్యాఖ్యాతం. ఏవం వా - ఏతస్యేతి పదం వ్యతిరిక్తస్య సమస్తస్యేతి పద ప్రకృతజగత్సరం. అక్షరాదన్యో సమస్తజగతః ప్రశాసనేనాధారకం తేనాదృష్టం ద్రష్టృనా స్తీత్యర్థః. తదాసమనిషేధపరోవాక్యశేషస్యాత్. సను * నాన్యదతో స్తిద్రష్టితివాక్యం ద్రష్టృణాం పురుషాణాం బ్రహ్మతాదాత్మ్యేన అతదాత్మకత్వనిషేధపరంకింసన్యాత్. స - వికల్పవిధానస్యాప్రకృతత్వాత్. వికల్పవిధిశేషామేదనిషేధః - వ్యతిరేకస్యాన్వయశేషత్వాత్. యదిక్వచిదైకవిధానాభావేపి ఖేదనిషేధస్సంభవతి - తత్ర తునిర్వాహస్తరాసంభవాదభ్యుపగమవ్యయః - ఇహతుగత్యస్తరాసంభవాదైక్యవిధ్యభావే ఖేదనిషేధపరత్వాత్ ప్రయోగమయము క్తం. కించ - * కస్మిన్సుఖిల్వాకాశః ఓతశ్చ ప్రాతశ్చేత్సుపక్రమ్యుజితస్మిన్సుఖిల్వమరేగార్ధ్యాకాశః ఓతశ్చ ప్రాతశ్చేత్సుపక్రమోపసంహారాభ్యాం ప్రకరణస్వరూపమాత్మనో విశ్వధారకతాప్రతిపాదనపరత్వమవగమ్యతే - సత్త్వైక్యపరత్వం. ధారకత్వే అభిమితేన స్యాపిధారకా నరశక్తాస్యాత్ - లోకే ధారకాణామపిధార్యత్వదర్శనాత్. యథాకారణానామపి కార్యత్వదర్శనేన పరమాత్మనో విజగత్కారణత్వేనాన్యకార్యత్వశక్త్యా యాంతద్వ్యవర్తనేన పరమకారణత్వసిద్ధయే * సకారణం కరణాధిపాధిపోసచాస్యకచ్ఛిజ్జనితాసచాధిపఇతి కారణా నరనిషేధః పరమకారణత్వాపేక్షితత్వాత్ క్రియతే - ఏవమిహ పిపరమాత్మనః పరమాధారత్వసిద్ధయే ధారకరూపద్రష్టృ నరనిషేధోఽపేక్షితః. ఖేదనిషేధస్సుప్రకృతాధానపేక్షితః - అపేక్షితవిధేరసపేక్షితవిధానదౌర్బల్యమవిగతం. కించ - * నాన్యదతో స్తిద్రష్టృనాన్యదతో స్తిశ్రోత్రితిద్రష్టృశ్రోతాదీనాం పృథక్పృథగ్గేదనిషేధశ్చ విభలః - ద్రష్టృతేన శ్రోతృత్వసంభవాత్. యథా * తదేవాగ్నిస్తద్వా యః * జ్యోతిం పివిష్ణుర్భువనానివిష్ణుర్త్యాదిష్వగ్నివాయుజ్యోతిర్భువనవనగిరిదిగాదీనామనోన్యస్యభిన్నజాతీయతయా తేష్వస్యతమస్య బ్రహ్మకృత్యోస్య పదేశేపితదన్యస్య ప్రకృత్యుక్తత్వాసిద్ధ్యా ప్రత్యేకం బ్రహ్మకృత్యోస్య పదేశస్ససలః - ఏవం ద్రష్టృ శ్రోతృమన్త్రాదీనాం భిన్నజాతీయత్వాభావాత్ పృథగ్గేదనిషేధవైయర్థ్యం. సచవాచ్యం * బ్రహ్మదాశా బ్రహ్మదాసా ఇత్యాదౌ దాశేష్వపదాసత్వకేతవత్వాదిసంభవేపి పృథక్తాదాత్మ్యపదేశవదిహాప్రసపద్యతఇతి. దాశేభ్యోభిన్నజాతీయానామపిదాశకేతవాదీనాం సంభవేన క్రుతివాక్యస్థపదానాంతద్విషయతోష్వపక్షే. అన్యథాతత్రాపివైయర్థ్యప్రసర్జస్య దర్శివారత్వాత్. అతఇదం వాక్యం ప్రకృతమృద్రష్టృ నరనిషేధపరం. (అన్యస్య సద్భావం వ్యావర్తయన్తి) సూత్రస్థైరన్యభావవ్యాప్తతిశబ్దైః శ్రుతివాక్యస్థా అన్యదస్తి నేతి శబ్దాః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యస్తఇతిభావః. వ్యావర్తయన్తి త్యనైనాక్షరాద్ధక్తిః. భవితమాహ (అస్యాక్షరస్యేతి) అస్యాం యోజనాయాం సూత్రాక్షరాసురూప్యందర్శితం. నియస్తృరూపధారకా నరరాహిత్యమేవకణ్ఠోత్తంభవతి - చిదచిద్వ్యవృత్తిరర్థసిద్ధాస్యాత్. చశబ్దః పూర్వసంస్కృత సముచ్చయపరః - అపిత్వం క్త సముచ్చయపరఇత్యుక్తిప్రాయేణ చశబ్దార్థమాహ (కించేతి) * అన్వాయతా ఇతి పదం దేవమనుష్యసిత్వసాధారణం. అన్వాయతాః - అనువశా ఇత్యర్థః. ద్వితీయా న్నపదానాం ప్రశంసస్తీత్యనేనాన్వయః. వాక్యప్రతిపన్నార్థస్వరూపత్వలింగతాందర్భయతి (శ్రోతం స్మార్తం వేతి) చశబ్ద సముచ్చేతవ్యం హేత్వస్తరమాహ (అపిచేతి) ఉదాహృతవాక్యసిద్ధం హేతుం వదన్నధికరణార్థముపసంహరతి (యదజ్ఞానాదితి)

* నాన్యదతో స్తిద్రష్టితివాక్యస్య బ్రహ్మవ్యతిరిక్తద్రష్టృమాత్రనిషేధపరత్వమయము క్తం - తథాసతిహి బ్రహ్మైవ ద్రష్టృనాన్యదిత్యుక్తం స్యాత్ - తత్పరమతేవిరుద్ధం - బ్రహ్మణో ద్రష్టృత్వాసభ్యుపగమాత్. తన్మతేనైతదక్షరం ద్రష్టితిహి వత్తవ్యం. యది ద్రష్టృమిథ్యాత్వమాత్రోపరం - తదా అతో న్యదితినిర్దేశవైయర్థ్యం - ద్రష్టృనా స్తీత్యేతావతాత్మభ్యాద్యాత్వసిద్ధిః. సను బ్రహ్మైవ ద్రష్టితిత్యర్థః - తతశ్చ బ్రహ్మణి ద్రష్టృణాం కల్పితత్వం నిభ్యతీతి వేన్న - అయమేవ పురుషః సాన్యోతో న్నిపురుషఇత్యుక్తే పురుషత్వమస్మిన్ బ్రహ్మనితమిత్యర్థా ప్రతితే. ఏతత్పురుషా నరనిషేధోహి ప్రతీయతే. అతో బ్రహ్మణోఽన్యోద్రష్టృశ్చ నిభ్యతీత్యర్థః - * అదృష్టం ద్రష్టితిపూర్వవాక్యే బ్రహ్మణి ఏవ ద్రష్టృత్వప్రతిపాదనాత్ బ్రహ్మవ్యతిరిక్తత్వేన

౧౨॥ సూ.

ఈక్షతికర్తవ్యపదేశాత్సః॥

ఆధర్వణికాస్సత్యకామప్రశ్నేధీయతే * యఃపునరేతం త్రిమాత్రేణామిత్యనేనైవాక్షరేణపరంపురుష మభిధాయాతసతేజసి సూర్యేసమ్పన్నాయథాపాదోదరస్తవచావినిర్ముచ్యతేపవం హైవసపాన్నానా వినిర్ముక్తస్ససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకంసవితస్సాజ్ఞేవఘనాత్పరాత్పరంపురిశయంపురుషమీక్షతఇతి.— అత్ర ధ్యాయతీక్షతిశబ్దావేకవిషయా-ధ్యానఫలత్వాదీక్షణస్య *యథాక్రతురస్మిన్లోకేపురుషఇతి న్యాయేనధ్యానవిషయస్యైవప్రాప్యత్వాత్, *పరంపురుషమిత్యుభయత్రకర్తృగూతస్యార్థస్యప్రత్యభిజ్ఞానా, చ- తత్త్రసంశయ్యతేకిమిహ *పరంపురుషమినిర్దిష్టోజీవసమష్టిరూపాణ్డాధిపతిశ్చతుర్ముఖః- ఉతసర్వేత్వరఃపురుషోజ్ఞమితి. కింయుక్తం. సమష్టిత్వేత్రజ్ఞఇతి. కుతః. *సయోహవైతద్భుగవత్తనుష్యేషుప్రాప్తయణాన్తమోక్షారమభిధాయాతకతమంవావసతే నలోకంజయతీతిప్రకృత్యైకమాత్రంప్రణవముపాసీ నస్యమనుష్యలోకప్రాప్తిమభిధాయద్విమాత్రముపాసీనస్యాన్తరిక్షలోకప్రాప్తిమభిధాయత్రిమాత్రముపాసీ నస్యప్రాప్యతయాభిధీయమానోబ్రహ్మలోకోన్తరిత్యాత్పరోజీవసమష్టిరూపస్యచతుర్ముఖస్యలోకఇతివిజ్ఞాయతే - తద్గతేనచేక్ష్యమాణస్తల్లోకాధిపతిశ్చతుర్ముఖపవితస్సాజ్ఞేవఘనాత్పరాత్పరమితివదేహేద్విగ్రహాదిభ్యఃపరాగైహేద్విగ్రహాదిభిస్సహఘనీభూతాజ్ఞేవవ్యప్తిపురుషాద్భ్రహ్మలోకవాసినస్సమష్టిపురుషస్యచతుర్ముఖస్యపరత్వేనాపవద్యతే- అతోన్తరిర్దిశ్యమాణఃపరఃపురుషస్సమష్టిపురుషశ్చతుర్ముఖపవచతుర్ముఖత్వేనిచ్చితేఅజరత్వాదయోధా కథంబిన్నేతవ్యాః.

ద్రష్టుత్వమితమయ్యుక్తత్వాత్, ద్రష్టుమిధ్యాత్వే బ్రహ్మణోపిమిధ్యాత్వప్రసక్తాత్, తస్మిన్సరిజహీర్షితేసతి *అదృచ్ఛంద్రప్రీతిపూర్వవాక్యప్రతిపాద్యస్యాబ్రహ్మత్వప్రసక్తా, చ. బ్రహ్మణోద్రష్టుత్వేపిబ్రహ్మవ్యతిరక్తత్వాభావాన్నమిధ్యాత్వమితిచేత్ - తస్మిన్సరిజహీర్షితేజ్ఞాతృత్వమభ్యుపగతంస్యాత్— యత్తు ధాన్య-రేణోక్తం- ప్రధానవ్యాప్యత్తిరనేనసూత్రేణక్రియతే - ప్రధానస్యశాసితృత్వసంభవేద్రష్టుత్వాభావాత్ ప్రధానవ్యాప్యత్తిరితి- తదయ్యుక్తం- ద్రష్టువిశేషాహిప్రశానితా - శింశుపాత్వసంభవేపివృక్షత్వాసంభవవత్ ప్రశాసితృత్వసంభవేద్రష్టుత్వాసంభవఃకథముచ్యతే. ప్రధానస్యేత్వరత్వసంభవేపిచేత్తజ్ఞత్వసంభవతీత్యనున్నత్వేకోబవీతి. అక్షరాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౨॥ సూ. ఈక్షతికర్తవ్యపదేశాత్సః॥ అత్ర సభిత్వత్తిరస్మిన్పదేశార్వాధికరణేనసాధ్యప్రతిజ్ఞానువృత్త్యర్థా - యథా ప్రథమపాదే *భేదవ్యపదేశాచ్ఛాస్యభిత్వస్యశబ్దాక్షిః, యథాచద్వితీయే *అతపవచస బ్రహ్మేతిబ్రహ్మశబ్దాక్షిః, యథాచతుర్థే *జవదతిచెన్నప్రాజ్ఞాహిప్రకరణాదిప్రాజ్ఞశబ్దాక్షి, శ్చ- తద్వీత్. పూర్వం *అదృచ్ఛంద్రప్రీతిపరమాత్మనోద్రష్టుత్వముక్తం-తస్మిన్ఈక్షతికర్తత్వేనోక్తానపరమాత్మేతిశక్తయ్యాసజ్ఞతిః. యద్వా- ఈక్షతికరణేఅర్థవిరోధేనాకాశశబ్దస్యావృథాన్తపరత్వముక్తం - తథాన్తరిక్షజబ్దస్యసముఖాన్తరేణిర్వాహస్సువచఇతిశక్తయ్యాసజ్ఞతిః. యద్వా- అకాశశబ్దస్యఅవృథాన్తపరత్వవత్ బ్రహ్మలోకశబ్దస్యసాన్యధానిర్వాహా స్తీతిశక్తయ్యాసజ్ఞతిః. *ససామభిరున్నీయతే- *పితత్యానుగాయన్నానైఇతివోసామగానసహితైరత్యర్థః. యద్వా- సాన్తవదయ్యుక్తైరాతివాహితైరున్నీయతఇత్యర్థః— పక్షేఈక్షతికర్తణఃపరమాత్మత్వం వ్యవస్థాప్యధ్యాయతే న్తతోభిన్నవిషయతయాపూర్వపక్షంకృత్వా ఏకవిషయతయానిర్ధాన్తపక్షః-తదనుపపన్నమిత్యభిప్రాయేణాహ(అత్ర ధ్యాయతీతి)యథోపాసనఫలప్రాప్త్యాయాత్ ధ్యాయతికర్తవ్యేతీక్షతికర్తృఏకత్ర సచరంపురుషం-అన్యత్ర *పరాత్పరంపురుషమితిచ త్రాయతే- అతోనవిషయైకమిత్యత్రాహ (పరంపురుషమితి) యత్ర సజ్జన్యస్తవదంనాస్తి- తత్రాప్యర్థసామర్థ్యాత్ప్రాప్తితీతిభావః.— యాదవప్రకాశీయేతుజీవోహిధ్యాతవ్యః- తస్మాత్పరఈక్షితవ్యస్తుముక్తజీవఇతిపూర్వపక్షీతం. తదవ్యసేనాయుక్తమితిదర్శితం - అభిధ్యాతవ్యాజ్ఞేవాత్ పరోముక్తజీవఇత్యుక్తేబద్ధజీవాధ్యాతవ్యఇత్యుక్తంస్యాత్-బద్ధావస్థజీవధ్యానాన్యకైవావస్థస్యప్రాప్తిర్యనుపపన్నం. తస్మాద్ధ్యాయతీక్షితోర్భుగయోరపిచతుర్ముఖవిషయస్యమేవపూర్వపక్షీకర్తృయ్యుక్తం.— సంశయమాహ (తత్రేతి) కింధ్యాయతీక్షతికర్తృచతుర్ముఖః- ఉతపరమాత్మా. తదర్థం శాన్తత్వాజరత్వాదయఃకింముఖ్యాః- ఉతాముఖ్యాః. తదర్థంకింజీవఘనశబ్దేనచతుర్ముఖవ్యతిరక్తస్యగ్రహణం - ఉతతస్యాపిగ్రహణమితి, కిమత్ర బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చతుర్ముఖస్థానపరః- ఉతపరమవ్యోమపరః. కిమీక్షతికర్తృవిషయేవాత్స * యత్తత్కవయోవేదయన్తఇతివైష్ణవంపదం ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే- నేతి. యదా ప్రత్యభిజ్ఞానాసంభవాత్ - బ్రహ్మలోకశబ్దస్యచతుర్ముఖలోకపరత్వం, - యదాచజీవఘనశబ్దేనచతుర్ముఖస్యాగ్రహణం, - తదాశాన్తత్వాదీనామముఖ్యాత్వాద్ధ్యాయతీక్షతికర్తృచతుర్ముఖస్యాత్. యదావైష్ణవపద ప్రత్యభిజ్ఞానేన బ్రహ్మలోకశబ్దఃపరమవ్యోమవాచీ, - యదాచజీవఘనశబ్దేనచతుర్ముఖస్యాపిగ్రహణం, - తదానీంశాన్తత్వాజరత్వాదీనాముఖ్యాత్వాద్ధ్యాయతీక్షతికర్తృపరమాత్మేతిస్థాన్తః. (చతుర్ముఖస్యేతి)భూమ్యున్తరిక్షక్రమప్రాప్తశ్చతుర్ముఖలోకఇత్యర్థః. తతఃకిమిత్యత్రాహ(తద్గతేనచేతి)*జీవఘనాత్పరాత్ పరమినిర్దిశ్యకథముపపద్యతఇత్యత్రాహ(ఏతస్మాదితి)జీవఘనపరశబ్దయోస్సామాధికరణ్యేనోపపద్యతఇత్యర్థః. బ్రహ్మణస్సమష్టిపురుషత్వందేవతిర్భగ్భవాద్యపేక్షయా, (అజరత్వాదయోధాకథంచ)న్నేత

ఇతిప్రాప్తేప్రచక్షుహే (ఈతతికర్తవ్యపదేశాత్) ఈతతికర్తసః-పరమాత్మా. కుతః (వ్యపదేశాత్) వ్యపదిశ్యతేహీతతికర్తపరమాత్మత్వేన. తథాహి-ఈతతికర్తవిషయతయోదాహృతేన్లోకేతమోక్షారేణేవాయనేనాన్వేణివిద్వాన్యత్తచ్ఛాస్తమజరమమృతమభయంపరంచేతిపరంశాస్తమజరమభయమమృతమితిహిపరమాత్మనవవైతగ్రూపం- *ఏతదమృతమేతదభయమేతద్భృహ్మత్వేవమాదిశ్రుతిభ్యః. *ఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరమితిచపరమాత్మనవవ్యపదేశః- నచతుర్ముఖస్య-తస్యాపిజీవఘనశబ్దగృహీతత్వాత్. యస్యహికర్తృనిమిత్తందహిత్వంసజీవఘనశబ్దవ్యతే- చతుర్ముఖస్యాపితత్వాత్. *యోబ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వమిత్వాదౌ. యత్పనరుక్తమస్తరిక్షలోకస్యోపరినిర్దిశ్యమానౌ బ్రహ్మలోకశ్చతుర్ముఖలోకఇతిప్రతియతే- అతస్తత్ప్రకృత్యతుర్ముఖఇతి-తదయుక్తం- *యత్తేచ్ఛాస్తమజరమమృతమభయమిత్వాదినేతతికర్తణఃపరమాత్మత్వేనిశ్చితేనతిశ్చక్షితుస్థానతయానిర్దిష్టౌ బ్రహ్మలోకోనక్షయిష్ణుశ్చతుర్ముఖలోకోభవతుమర్హతి. కింఞ్చ- *యథాపాదోదరస్త్యచావినిర్ముచ్యతేపవంహౌవసపాప్తనా వినిర్ముక్తస్ససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకమితిసర్వపాపవినిర్ముక్తస్యప్రాప్యతయోచ్యమానంనచతుర్ముఖస్థానం. అతవచోదాహరణన్లోకేతమేవబ్రహ్మలోకమధికృత్యశ్రూయతే *యత్తతః-వయోవేదయస్తఇతి. కవయః- సూరయః. సూరిభిర్ద్విత్యంచవైష్ణవంపదమేవ. *తద్విష్ణోఃపరమంపదంసదావశ్యస్తీసూరయశ్చత్వేవమాదిభ్యః. నచాస్తరియోత్పరశ్చతుర్ముఖలోకః-మధ్యేస్వర్గలోకాదీనాంబహునానాంసద్భావాత్. అతః *ఏతద్వైసత్యకామపరంచాపరంచబ్రహ్మయదోక్షారస్తస్మాద్విద్వానేతేనైవాయనైకతరమన్వేతీతిప్రతివచనెయదపరంకార్యంబ్రహ్మనిర్దిష్టంతదైహికాముష్మికత్వేనద్విధావిభజ్యైక

వ్యాఇతి) నిరకాలస్థాయిత్యాభిప్రాయేణవాచతుర్ముఖవైష్ణవపరిశుద్ధావశ్యస్యూపపరత్వేనవానిర్వాహఇతిభావః. అతవివాకక్రమే * పరంచాపరంచేనిర్దిష్టశ్చక్రనిర్వాహః... ..

సీద్ధాంతే- (పరమాత్మనవవైతగ్రూపమితి) ఏతగ్రూపం-నపుంసకాన్తశబ్దనిర్దిష్టంస్వరూపం. చతుర్ముఖపరత్వేహిపల్లిక్షాస్తథాస్యాత్. యద్వా- ఏతగ్రూపం- ఏతద్వాక్యప్రతిపాదితంరూపం. ఏవమర్థద్వయోప్యనుగుణంశ్రుత్యక్షరవాక్యమాహ (ఏతదమృతమితి) అనేనఇతిసౌత్రపదస్యప్రయోజనందర్శితంభవతి- అధికారాదేవసాధ్యప్రతిజ్ఞానిర్దేవస్యప్రయోజనంహివక్తవ్యం- * శాస్తమజరమమృతమభయమితివ్యపదేశస్యకథంపరమాత్మసాధకత్వమిత్వమైవయోగ్యత్యస్తరేమపరమాత్మనఃతాదృక్త్వేనప్రసిద్ధిరివ కవ్యం-అతస్తథాత్వేనశ్రుత్యక్షరప్రసిద్ధిద్యోతనంనఇతిపదస్యప్రయోజనమితి. వ్యపదేశశబ్దవివక్షితంహేత్వస్తరమాహ (ఏతస్మాద్దితి) కథంచతుర్ముఖవైష్ణవత్వపదేశాసంభవత్యత్రాహ (తస్యాపీతి) కథంతస్యజీవఘనశబ్దగృహీతత్వమిత్వత్రాహ (యస్యహీతి) కర్తృకృతదేహందర్శయతి (చతుర్ముఖస్యాపీతి) సశరీరత్వాదేహచతుర్ముఖత్వమితిభావః. ననుకథం *యోబ్రహ్మణమితిశ్రుత్యాచతుర్ముఖదేహస్యకర్తృనిమిత్వత్వావగమః- సహ్యత్రకర్తృసంబంధఃశ్రూయతే. ఉచ్యతే- కారణవాక్యేమ *బ్రహ్మవాఇదమేకవివాకానీదిత్యాదృశ్య *యాన్యన్యానిదేవత్వాత్తానిజన్తోవరుణసోమారుద్రశర్వనోయమౌమృత్యురీశానఇతివృజ్యతయాశ్రుతానామిచ్ఛ్రివరుణసోమయూదీనాంకర్తృవశ్యత్వమవత్ప్రతే- ఏవమేవచతుర్ముఖస్యావ్యవహదశ్రుత్యభావాత్సృజ్యత్వేనసస్వతఃసాప్రకర్తృవశ్యత్వమవత్ప్రతేఇతి. ఆదిశబ్దేన *యోనైవేదాంశ్చప్రహీణోతస్తాఇతిపాదోపివివక్షితే. తేనాదేశసాపేక్షజ్ఞానప్రసరతయాసంజ్ఞాచితజ్ఞానత్వంస్వతఃసాప్రం- ఇన్ద్రవిరోచనాదీనాముపదేశసాపేక్షతయాహిసంజ్ఞాచితజ్ఞానత్వావగమః. భగవత్స్వావృత్తిచైతన్యలింగరూపదేశసాపేక్షత్వంలిలాత్వవచనైరహిదితత్వాన్వజ్ఞానసంజ్ఞోచసాధకం- ఇన్ద్రవిరోచనాదీనామివచతుర్ముఖస్యావ్యవహదరహితముపదేశసాపేక్షత్వంసంజ్ఞాచితజ్ఞానత్వసాధకమితితేనాపిజ్ఞోచకకర్తృసంబంధసిద్ధిః. ఏవంసృజ్యత్వాదుపదేశసాపేక్షజ్ఞానప్రసరత్వాచ్చకర్తృవశ్యత్వాచ్చతుర్ముఖస్యజీవఘనశబ్దగృహీతత్వసిద్ధిః. యత్పరతస్యనూదితంపూర్వపక్షహేతుంచరతి (తదయుక్తమితి) పరమాత్మలోకత్వేహేతుప్రయమాహ (యస్తదిత్వాదినా) (కవయస్సూరయఇతి) కవయః- సూరదర్శినః. అకర్తృవశ్యత్వాదసంజ్ఞాచితజ్ఞానాః. సూరయశ్చజ్ఞానాధికాఃప్రసిద్ధాః. అతోర్ధవశాత్సూరిప్రత్యక్షజ్ఞానమిత్వర్థః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (సూరిభిరితి) (ఏవమాదిభ్యఇతి) ఆదిశబ్దేన *తద్విప్రాసోవిచన్యతః *యత్ప్రక్షయఃప్రథమజాయేపురాణాః *యత్ప్రక్షయోస్తాద్యాస్సనిదేవాఇత్యాదివాక్యానివివక్షితాని. అజరత్వాదిభిర్నిశ్చితపరమాత్మభావస్యస్థానత్వాత్, సర్వకర్తృవినిర్ముక్తస్యప్రాప్యస్థానత్వాత్, సూరిభిర్నశ్యత్వప్రత్యక్షజ్ఞానా, చ్చనచతుర్ముఖలోకఇత్వర్థః. లోకక్రమప్రత్యక్షజ్ఞానభజ్యస్యాస్వరసత్వమాశ్చజ్ఞానా (నచేతి) అస్సారస్యంతల్యమిత్వర్థః. ననునాస్మాకంవ్యవహితత్వాదస్సారస్యం- అస్తరిక్షశబ్దస్యబ్రహ్మలోకాదర్వాచీనలోకానాంప్రదర్శనార్థత్వాత్. బ్రహ్మలోకశ్చప్రాకృతలోకద్వయసాహచర్యాత్ ప్రాకృతలోకవివస్యాదిత్యత్రాహ (అతవివక్షైవసత్యకామేతి) అతః- ఉదాహృతవిషయవాక్యస్సారస్యానుగుణ్యాత్. *పరంచాపరంచబ్రహ్మయదోక్షారఇతిసామానాధికరణ్యంవాచ్యమాచకభావనిబంధనం. ఓక్షారవాచ్యంపరాపరరూపంబ్రహ్మతివాచరాపరరూపంబ్రహ్మవాచకఓక్షారఇతిభావః. అనస్తరంపితేనఏకతరమితిపదాభ్యామాక్షారస్యబ్రహ్మణశ్చనిర్దేశాత్. ఆయనేన- ఉపాయభూతేన. ఏకతరం- కార్యకారణబ్రహ్మణోరస్యతరత్. (యదపరంకార్యంబ్రహ్మతి) చతుర్ముఖలోకస్యాపరబ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వమేవయుక్తం- నకుపరబ్రహ్మలోకత్వం- *కార్యంబాదరిః *కార్యాత్వమే *పరంజైమినిరితస్యకార్యలోకత్వవ్యపదేశాత్. తతఃపృథగ్భావపరబ్రహ్మవ్యవదేశా, చేతిదర్శితంకార్యబ్రహ్మశబ్దేన. (బ్రహ్మకాముష్మికత్వేనద్విధావిభజ్యైశ్చ) ఉపరి

మాత్రం ప్రణవము పాసీనా నామైహికం మనుష్యలోకావాప్తిరూపం ఫలమభిధాయ ద్విమాత్రము పాసీనా నా
మాముష్మికమస్తరిక్షశబ్దోపలక్షితం ఫలం చాభిధాయ త్రిమాత్రేణ పరబ్రహ్మవాచినా ప్రణవేన పరంపురుషం
ధ్యాయతాం పరమేవ బ్రహ్మప్రాప్యతయోపదిశతీతి సర్వం సమజ్ఞసం. అతః ఈక్షతికర్తవరమాత్మా.
ఈక్షతికర్తాధికరణం సమాప్తమ్.

౧౩॥ సూ.

శ్లో॥ దహర ఉత్తరే భ్యః॥ శ్లో॥

ఇదమామనన్దిచ్చన్తోగాః* అథయదిదమస్మిన్ప్రహ్మపురెదహరంపుణ్డరీకం వెత్తదహరోస్మిన్ప్రహర ఆకాశస్తస్మి
న్యదస్తస్తదస్వేష్టవ్యంతద్వావవిజ్ఞానితవ్యమితి. తత్ర సన్దేహాకిమసాహృదయపుణ్డరీకమధ్యవర్తదహరాకాశో
మహాభూతవిశేషః-ఉతప్రత్యగాత్మా-అథపరమాత్మేతి. కింతావద్యుక్తం. మహాభూతవిశేషఇతి. కుతః. ఆకాశశ
బ్దస్యభూతాకాశేప్రసిద్ధిప్రకర్షాత్, *తస్మిన్యదస్తస్తదస్వేష్టవ్యమిత్యస్వేష్టవ్యాస్తరస్యాధారతయాప్రతీతేశ్చ.

పుణ్డరీకత్వేనకీర్తనాద్విభాగోఽభిప్రేతఇత్యర్థః. పరాపరశబ్దయోగికార్యకారణవరత్వాత్ కార్యలోకస్య ప్రాకృతత్వం సిద్ధమితి కారణబ్రహ్మలోకస్యా
ప్రాకృతత్వమకార్యత్వాదేవసిద్ధం-అతః ప్రాకృతాప్రాకృతరూపేణ ప్రాప్యలోకవిభాగః, ప్రాకృతేష్వేహికాముష్మికరూపేణవిభాగ, శబ్దశ్రుత్యభిప్రే
తః-ఉపరిపుణ్డరీకత్వేనకీర్తనావిశేషాత్. అతవిహికాముష్మికవిభాగోక్తిః ప్రాకృతాప్రాకృతవిభాగస్య ప్రదర్శనార్థత్వమాహ. (ఆముష్మికమితి) చతుర్ముఖ
ఖలోకస్యాప్యస్తరిక్షశబ్దోపలక్ష్యత్వేనం గ్రాహకమాముష్మికత్వమస్తి-చతుర్ముఖలోకవ్యతిరేకపలక్షణేనజ్ఞా) హికాకారోనాస్తీతివైషమ్యమభిప్రేతం.
(అస్తరిక్షశబ్దోపలక్షితమితి) ఉపలక్షణతయావ్యవధానపరిహరస్తుత్యః- సజ్ఞా) హికలాభోహ్యధికఇతిభావః. (పరంపురుషంధ్యాయతామితి) * పరం
పురుషమభిధ్యాయా తేతివాక్యంస్మారితం. తేనచతుర్ముఖలోకప్రాప్తేస్తత్త్రితున్యాయవిరోధస్సచిత్తః (పరమేవబ్రహ్మేతి) చతుర్ముఖలోకస్యప్రా
ప్యత్వే *పరాత్పరంపురిశయంపురుషమాక్షతఇతిఫలవచనస్థపురుషశబ్దవిరోధవివకారాభిప్రేతః. ఏవంకార్యబ్రహ్మస్త్రస్తస్యచతుర్ముఖలోకస్యతత్తః
పుణ్డరీకం, పరబ్రహ్మశబ్దావిషయస్యతస్యపరమాత్మప్రాప్తిః ప్రాప్యత్వాత్త్రయణం, తత్త్రితున్యాయవిరోధః, ఫలవచనవిరోధశ్చేత్యనేకాయ
ర్విభిః ప్రాకృతలోకద్వయసాహచర్యంనిరస్తం- ఆదావేవ * పరంచాపరంచేతి ప్రాప్యవిభాగస్యాభిహితత్వాత్ ప్రాకృతసాహచర్యయ్యక్తిరుపక్రమో
న్ములితాచేత్యుక్తంభవతి. (సర్వంసమజ్ఞసమితి) పరపక్షస్థానంపపత్తయస్యపక్షేనసన్ని, ఉపలక్షణతయావ్యవధానపరిహరస్సమానః, *అజరమ
భయం * పరాత్పరంపురిశయంపురుషం *యథాపాదోదరస్తచాదిన్యత్వః *యత్తత్త్వయోవేదయస్త్రైత్యాదీనిచవాక్యానిస్వరసానీ, తివైష
మ్యుచిత్యర్థః. అధికరణార్థముపసంహరతి(అతఇతి)

ఈక్షతికర్తాధికరణం సమాప్తమ్.

౧౩॥ సూ.

శ్లో॥ దహర ఉత్తరే భ్యః॥ శ్లో॥

పూర్వాధికరణే * పరాత్పరంపురిశయం పురుషమిత్యుక్తస్య పరమాత్మత్వంసాధితం-
అత్ర పురిశయస్యాకాశశబ్దాచ్యస్యాపరమాత్మత్వంనిరస్యతఇతిసజ్ఞః. పూర్వంబ్రహ్మలోకశబ్దస్యపరమాత్మత్వసాధనత్వముక్తం - తద్వదిహాపి
హ్మలోకశబ్దబ్రహ్మపురశబ్దయోగ్యానపరత్వంస్యాదితిశబ్దాయాసజ్ఞః. పూర్వతాస్తరిక్షశబ్దస్యప్రసిద్ధాస్తరిక్షపరత్వంవ్యావర్తితం - ఏవందహరా
కాశశబ్దస్యప్రసిద్ధాకాశాదస్యపరత్వముచ్యతఇతిసజ్ఞః. తద్వి *అక్షరమబ్జరాస్తప్యతేతిస్యానస్తరందహరాధికరణంప్రాప్తం- ఉభయత్రాకా
శశబ్దస్యవిషయవాక్యేషుశ్రుతత్వాత్. *ఈక్షతికర్తృత్వధికరణందహరాధికరణానస్తర్యమర్హతి - తత్రహ్యస్తరిక్షశబ్దశ్చాన్యతే- నత్వాకాశశబ్దఇతి
చెన్న- అక్షరేక్షతికర్తృధికరణయారాకాశాస్తరిక్షశబ్దాచ్యస్తరస్యపరమాత్మత్వనిర్ణయేపరస్పరసజ్ఞత్యుతిశయాత్. దహరాధికరణేత్వాకాశ
శబ్దాచ్యస్త్రైవపరమాత్మత్వంవివక్షితమిత్యస్యపూర్వాధికరణద్వయానస్తరత్వంయ్యుక్తం. విషయాదికందర్శయతి (ఇదమిత్యాదినా) పరస్మిన్నస్వే
ష్టవ్యాస్తరప్రతీత్యనుపపత్తేఃపక్షే నరద్వయేప్రపమానోపమేయభావాద్యనుపపత్తేశ్చసంశయః. కిందహరాకాశోభూతాకాశః - ఉతజీవః - అథపర
మాత్మేతి. తదగ్ధమస్వేష్టవ్యాస్తరనిర్వేషకిందహరాకాశస్యపరమాత్మత్వవిరోధ- ఉతన. *తస్మిన్యదస్తరిక్షిర్వేషకిందహరాకాశస్యగుణజాతవిషయః-ఉ
త్తాధాస్తరపరః, *ఏవఽత్యైతివాక్యోక్తమపహతపాపృత్వాదికంప్రజాపతివాక్యోక్తజీవధర్మః- ఉతన. జీవధర్మత్వేనపహతపాపృత్వాదిశ్రుతిస్వార
స్యమస్తి-నేతి, విచారః. యదా *తస్మిన్యదస్తరిక్షిర్వేషకిందహరాకాశస్తరపరః-తదానైష్టవ్యశబ్దస్యగుణవిషయత్వాభావేనదహరాకాశస్యభూతాకాశత్వం
స్యాత్, యదా *ఏవఽత్యైతివాక్యోక్తగుణజాతస్యప్రజాపతివాక్యోక్తజీవధర్మత్వేస్వారస్యమస్తి-తదానీం *ఏవఽత్యైతివాక్యస్యజీవవిషయతయా
దహరాకాశోజీవస్యాదితిపూర్వపక్షేఫలభిభావః. యదా *తస్మిన్యదస్తరిక్షిగుణజాతవిషయోక్తిః - తదానైష్టవ్యశబ్దస్యగుణజాతవిషయత్వాదహ
రాకాశోభూతాకాశాదిక్షితిస్యాత్, యదా *ఏవఽత్యైతివాక్యస్యప్రజాపతివాక్యోక్తజీవధర్మవిషయత్వేస్వారస్యంనాస్తి- తదాస్వరసతోగుణ
జాతవిషయపరమాత్మప్రతిపాదకతయాదహరాకాశఃపరమాత్మాస్యా, దితిరాధ్యానేఫలభిభావః. ఆకాశశబ్దస్యచిత్తపరమాత్మపరత్వంబృహ్మమితీతద్వాన్య
వృత్తిర్థంప్రసిద్ధిప్రకర్షాదిత్యుక్తం. *ఏవఽత్యానపహతపాపృత్వాదిధిరస్యాకాశస్యపరమాత్మగుణేషుశ్రుయమాణేషుసత్సకధంప్రసిద్ధిప్రా
ప్యోభూతాకాశత్వేనప్రత్యవస్థానమిత్యత్రాహ (తస్మిన్యదస్తరిక్షి) ఇతవోత్తరత్రాధిస్యాదిత్యాదినావ్యక్తిభావవ్యతి.

ఇత్యేవం ప్రాప్తై భిధీయతే (దహరణీ త్ర రేభ్యః) దహరా కాశః పరంబ్రహ్మ. కుతః. ఉత్తరేభ్యోవాక్యగతే భ్యో హేతుభ్యః. *పషటత్వాపహతపాప్త్యా విజరో విమృత్యుర్విశో విజిఘతోస్పిపాసస్సత్యకామస్సత్యసజ్జ-ల్ప ఇతినిరుపాధికాత్మత్వమపహతపాప్త్యా త్వాదికం సత్యకామత్వం సత్యసజ్జ-ల్పత్వంచేతి దహరా కాశే స్మయమాణాగుణాః దహరా కాశం పరంబ్రహ్మేతి జ్ఞాపయన్తి. *అథయ ఇహ త్వానమనువిద్య ప్రజన్యై తాం శ్చ సత్యానామాంస్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారోభవతీ త్యాది నామం కామం కామయతే సోస్యసజ్జ-ల్పాదేవ సముత్తిష్ఠతి తే ససమ్మన్నో మహీయత ఇత్యనైదహరా కాశ వేదినస్సత్యసజ్జ-ల్పత్వప్రాప్తిశ్చ చ్యమానా దహరా కాశం పరంబ్రహ్మేత్యవగమయతి. *యావాన్వాఅయమా కాశస్తా వా నేషో న్దర్శ్యుదయత కాశ ఇత్యుపమానోపమేయభావశ్చ దహరా కాశ స్య భూతా కాశ త్వేనోపపద్యతే. హృదయావచ్ఛేదనిబద్ధన ఉపమానోపమేయభావ ఇతి చేత్-తథా సతిహృదయావచ్ఛిన్నస్య వ్యాపృథివ్యాదిసర్వా శ్రయత్వం నోపపద్యతే. నను చ దహరా కాశ స్య పరమాత్మత్వేపి బాహ్యో కాశోపమేయత్వం ససమ్మనతి - *జ్యాయాన్పుథివ్యాజ్యాయాన న్దరిత్యైదిత్యాదౌ సర్వస్సాజ్ఞాయ స్త్యశ్రవణాత్. నైవం-దహరా కాశ స్య హృదయపుండ్రీకమధ్యవర్తిత్వప్రాప్త్యాల్పత్వనివృత్తిపరత్వా దస్యవాక్యస్య-యథాలిఖితజవేపి సవితరి ఇషుపద్గచ్ఛతి సవితే తివచనంగతిమాన్యనివృత్తిపరం. అథస్యాత్ - *పషటత్వాపహతపాప్త్యా త్యాదినా దహరా కాశో ననిర్దిశ్యతే - *దహరోస్తిన్న న్దరత కాశ స్తస్మిన్యదస్తస్తదస్వేష్టవ్యమితి దహరా కాశో న్దర్వర్తినస్తతోఽన్యస్యా న్వేష్టవ్యత్వేన ప్రకృతత్వాదిహ *పషటత్వాపహతపాప్త్యా తిత్వైవా న్వేష్టవ్యస్యనిర్దేష్టం యుక్తత్వాత్. స్యాదేతదేవం-యది శ్రుతి రేవ దహరా కాశంతదన్దర్వర్తినంచనవ్యభాక్ష్యత్ - వ్యభాక్ష్యేత్తు సా. తథాహి *అథయ దిదమస్మిన్ప్రహ్మపురెదహరంపుండ్రీకం వేత్తదహరోస్తిన్న న్దరత కాశ స్తస్మిన్యదస్తస్తద స్వేష్టవ్యమితి బ్రహ్మపురశబ్దేనోపాస్యతయాఘ్నిహితవర బ్రహ్మణః పురత్వేనోపాసకశరీరం నిర్దిశ్యతత్వధ్యవర్తితతదవయవభూతంపుండ్రీకాకారమల్పపరిమాణం హృదయం పరస్య బ్రహ్మణో వేత్తతయా భిధాయ సర్వజ్ఞం సర్వశక్తిమా శ్రితవా త్సలైకజలధిముపాసకానుగ్రహాయతస్మి న్వేత్సనిసన్నిహితం సూక్ష్మత

రాధా ప్రమాహ (ఏవం ప్రాప్త ఇతి) సహిపరమాత్మభర్తాణాము త్తరత్వాధరత్వాదికమస్తి- తస్మాద్దేతోరు త్తరత్వంవాక్యద్వారకమిత్యాహ (వాక్యగతేభ్య ఇతి) ఉత్తరేభ్య ఇత్యుక్తచతుర్థ్యస్తత్వశ్చాహ భూదితిభ్యమిన్సుచీకరణాయ హేతుభ్య ఇత్యుక్తం. *పషటత్వాపహతపాప్త్యా త్యాదినియమః ప్రయోజనతయా హేతుత్వవివక్షయాం- ససర్వదా- యథా *అల్పస్య హేతోర్భవమహతుమిచ్ఛన్తితి. ఉత్తరవాక్యగత హేతుాన్దర్వయతి (ఏష ఇత్యాది నా) (నిరుపాధికాత్మత్వమితి) జీవస్యాపివ్యావర్తనమమూత్వత్వమిత్యభిప్రాయేణ నిరుపాధికశబ్దః. దేవాదికతివయశరీరవిశేషవచ్చిన్నత్వం నిరుపాధికత్వం. అపహతపాప్త్యా దేరసినిరుపాధికత్వమభిప్రేతం. యద్వా- ఆకాశస్యాపిస్వకార్యవ్యాప్త్యా యోగితత్వశబ్ద ఉపన్న ఇతి శ్చావ్యావృత్త్యర్థోనిరుపాధికశబ్దః. యోగితత్వా శ్రయణం చక్రేష్టం-స్వతః శరీర ప్రతిసంబద్ధినియస్తూరాపవ్యాప్తవిహృత్తశబ్ద ప్రయోగ ఇతిభావః. అపహతపాప్త్యా త్యాదికమిత్యాదికత్వేన సత్యకామత్వాది గ్రహణేశక్యేపి గణాం విధినిషేధరూపేణ దైవిభ్యజ్ఞాపనాయ సత్యకామత్వాదేః పృథగుపాదానం. (ఉపమానేతి) ఏకస్యైవోపమానోపమేయభావోపసంఘటత ఇత్యర్థః. ఉపమానోపమేయభావస్య హృదయావచ్ఛేదనిబద్ధనత్వమాశ్చిన్యపరిహరతి (హృదయే త్యాది నా) అతఏవేదమపినాశజన్మీయం- *రామరావణయోర్బద్ధం రామరావణయోరేవైవమపమానశాస్యతాజ్ఞాపనపరంవాక్యమితి. యావచ్ఛ్వానుపపత్తేః అంశభేదోక్తశ్చ. సూరపరిమాణ స్వేవలిఖితపరిమాణస్యాపి సమభ్యుపరిమాణేన సాధర్మ్యం యుక్తమితిచోదయతి (సనుచేతి) అస్మాన్మహాపరిమాణ త్వమాత్రం సాధర్మ్యమితిపరిహరతి (నైవమితి). (అథస్యాత్) యద్యపి *యావాన్వాఅయమా కాశ ఇతి మధ్యగతవాక్యస్థా కాశవివ ప్రథమానిర్దిష్టత్వాదాసన్నత్వాచ్చ ఏష ఇతి పరామర్శనీయః- తథా పునః క్రమే *తస్మిన్యదస్తస్తదస్వేష్టవ్యమిత్వస్వేష్టవ్యతయా ప్రాధాన్యేనావగతత్వాత్, *అత్వా వాలరే ద్రష్టవ్యః *సో నేష్టవ్య ఇత్యాదిష్వాత్మతోఽన్వేష్టవ్యత్వనిచ్ఛయా, దిహాప్యన్వేష్టవ్యస్యతదన్దర్వర్తినలత్తత్వావగమాత్ *పషటత్వేతి తదన్దర్వర్తినోఽన్వేష్టవ్యస్యాత్మనః పరామర్శః- అత ఆత్మాధికరణతయాఽవగతత్వేన తదన్వర్తితి క్తత్వాద్యుపపత్త్యనురోధేన భూతా కాశవివాయం దహరా కాశ ఇత్యర్థః. పూర్వపక్షేఽన్వేష్టవ్యాన్దరస్యాధారతయా ప్రతితే శ్చేత్వనేనా క్యేనాభిప్రేతోఽర్థజహాన్వాదిత్యాదినా కణ్ఠోక్తాభవతి. పరిహరతి (స్యాదేతదితి) బ్రహ్మపురశబ్దాధ్యమాహ (ఉపాస్యతయేతి) సకేవలం బ్రహ్మణస్సర్వవ్యాపిత్యాచ్చరీరేణ సాధారణం సమ్మన్దమాత్రం - అపి తూపాసనస్థా సభూతహృదయాధారత్వాత్ సమ్మన్దవిశేషశ్చ విద్యతే, - బ్రహ్మశబ్దశ్చ పరస్మిన్మన్యః- అతో బ్రహ్మపురశరీరమిత్యర్థః. — అత్రేదమప్యర్థసిద్ధం- దహరా కాశో జీవ ఇతి పూర్వపక్షస్యాధికతయా బ్రహ్మపురశబ్దనిర్దేశః పరైరుక్తః- తదయం క్తమితి. కథం. ఉచ్యతే - బ్రహ్మణస్సర్వవికారసాధారణత్వా, దసాధారణేనవ్యవదేశస్యయుక్తత్వాత్, జీవస్యభోగోపకరణతయా సంబద్ధవిశేషసద్భావా, జీవశరీరమేవ బ్రహ్మపురమితి తద్విధేయపురాధిపో జీవ ఇతి శక్తిత్రం. తదయం క్తం- ముఖ్యాధ్యస్యస్యతో గ్రాహ్యత్వాత్, పరమాత్మన ఉపాస్యత్వాన్యశరీరాన్దరవస్థానస్య *నిచాయత్వాదేవమిత్య త్తద్యుక్తతయా సమ్మన్దవిశేషసద్భావా, పృథీవసాధకత్వశ్చానుష్ఠానాదితి. — అల్పపరిమాణమిత్యనేన *దహరంపుండ్రీకమిత్య త్తదహరశబ్దా

యాధ్యేయందహరాకాశశబ్దేననిర్దిశ్యతదస్తర్వర్తిచాపహ తపాన్మత్వాదిస్వభావతోనిరస్తనిఖలహేయత్వస త్యకామత్వాదిస్వాభావికానవధికాతిశయకల్యాణగుణజాతంచధ్యేయం *తదన్వేష్టవ్యమిత్యపదిశ్యతే. అత్ర *తదన్వేష్టవ్యమితితచ్ఛబ్దేనదహరాకాశం, తదస్తర్వర్తిగుణజాతం, చపరామృత్యతదుభయమన్వేష్టవ్యమిత్యపది శ్యతే. *యదిదమస్మిన్న్రిహ్నుపురేదహరంపుణ్డరికంవేత్తేత్యనూద్యతస్మిన్దహరపుణ్డరికవేత్తనియోదహరాకాశో, యచ్ఛతదస్తర్వర్తిగుణజాతం, తదుభయమన్వేష్టవ్యమితివిధియత్యత్యర్థః. దహరాకాశశబ్దనిర్దిష్టస్యపరబ్రహ్మ త్వం, *తస్మిన్దస్తర్వర్తినిర్దిష్టస్యచతస్సణత్వం, తచ్ఛబ్దేనోభయంపరామృత్యోభయస్యాప్యన్వేష్టవ్యతయావిధా నం, చకథమవగమ్యత్యతిచేత్. తదవహితమనాశ్శ్రుతిః. *యావాన్వాఅయమాకాశస్తావానెవోస్తర్వర్తిదయ ఆకాశఇతిదహరాకాశస్యాతిమహత్తామభిధాయ * ఉభేఅస్మికద్యావాపృథివీలస్తరేవసమాహితేఉభావగ్ని శ్చవాయుశ్చసూర్యాచన్ద్రీమసాపుభౌవిద్యున్నక్షత్రాణీతిప్రకృతమేవదహరాకాశమస్మిన్నితినిర్దిశ్యతస్యసర్వ

వ్యాఖ్యాతోభవతి. సత్యకామత్వసత్యసజ్జల్యత్వసిద్ధాన్తజానాహ (స్వాభావికేతి) సనుఆకాశశబ్దవాచ్యస్యగుణితేనసతస్యధ్యయత్వంవక్తవ్యం - తే సవినాగుణధ్యానాయోగాత్. తచ్ఛబ్దస్యతదస్తర్వర్తిపరత్వాన్నాకాశాభిధాయత్వం. గుణిలోధ్యయత్వేకధితేగుణానాంధ్యేయత్వమగ్నసిద్ధంస్యాత్ - స తుగుణానాంధ్యేయత్వేకధితేగుణిలో2స్తర్వావః. అతో2న్వేష్టవ్యమితిపదంగుణిశరం - సతుగుణచరమిత్యత్రాహ (అత్రేతి)తచ్ఛబ్దవిరోధయచరా మర్శిత్యర్థః. సనుయచ్ఛబ్దనిర్దిష్టంహితచ్ఛబ్దేనపరామృత్యతే. యచ్ఛబ్దస్తర్వర్తిపరః - నాకాశపరః. తత్తత్తముభయచరామర్శిత్యంవచ్ఛబ్దస్యేతిశ క్షాయామస్యవాక్యస్వరోక్తార్థకరత్వంచపునదస్యగోతచ్ఛబ్దస్యఉభయచరామర్శిత్యమాహ (యదిదమస్మిన్నితి) — తస్మిన్దహరపుణ్డరికవేత్తనియ దస్తర్వతందహరాకాశాఖ్యంవస్తుతదన్వేష్టవ్యమితిపదైరుచ్యతే. తద్వ్యవస్థతి (యదిదమస్మికబ్రహ్మపురేదహరంపుణ్డరికంవేత్తేత్యనూద్యేత్వాదినా) అయమగ్నః - యదిదందహరంపుణ్డరికంవేత్తేతస్మిన్దహరాకాశఇతిదహరాకాశస్యపుణ్డరికవేత్తాధారత్వస్యోక్తత్వాత్పునరపి *తస్మిన్దస్తర్వర్తినిర్దిష్టాకాశ స్యపుణ్డరికవేత్తాధారత్వకథనవైయగ్గ్యంస్యాదితి. *తస్మిన్దస్తర్వర్తినిర్దిష్టమితిపదయత్వేతునవైయగ్గ్యం - పూర్వమనుక్తత్వాత్ - అతో2వేక్షితవిధేరస వేక్షితవిధానంపరం. అత్రదహరాస్తరాణ్యపృథివీతాని. అవ్యవహితదహరాకాశంవిహయవ్యవహితపుణ్డరికవేత్తచరామర్శి2నుచపన్నః. ౩ ఇన్ - పుణ్డరికేతినిర్దిష్టస్తదహరాకాశస్యయదితపుంసకలిక్షాన్తవదేనపరామర్శానుచపత్తిశ్చ. * తస్మిన్దస్తర్వర్తినిర్దిష్టాకాశస్యపుణ్డరికవే త్తాధారకత్వప్రతిపాదనపరంచేత్ - అనస్తరవాక్యస్యతదాక్షేపపరతయావ్యాఖ్యానంచానుచపన్నం. పరమాత్మనో2స్తర్వర్తితత్తారణింపూత్మంకి మపిసంభవతితి *కింతత్రవిద్యత్యతివాక్యేనాక్షిప్తద్యావాపృథివ్యాదికార్యస్యతదస్తర్వర్తితయాసమాధానమితిహితైర్వర్త్యతే - దహరాకాశపు ణ్డరికవేత్తవత్ప్రతికైమత్రాక్షేప్యం. ౪ థా *అస్మిన్మామస్సమాహితాః *అధయఇహత్వానమనువిద్యవ్రజిస్తేతాంశ్చ సత్యాన్తామనిగుణా నాంతదస్తర్వర్తిత్వముక్త్యాగుణగుణిలోభయోరపుపాసనతత్ఫలప్రతిపాదకోపరితనవాక్యస్వార్యస్యభక్త్యభవేత్. అతఃపరోక్తార్థో2నుచపన్న ఇత్య భిప్రాయః. — *దహరోస్మిన్నితివాక్యంవ్యాచక్షే (తస్మిన్దహరేతి) పుణ్డరికయచ్ఛబ్దాధ్యాహరేణయోజనాయాంయచ్ఛబ్దద్వయనిర్దిష్టముభయం తచ్ఛబ్దేనప్రతినిర్దిశ్యత్యతిభిప్రాయోదయోదహరాకాశోయచ్ఛతదస్తర్వర్తిగుణజాతంతదుభయమిత్యక్తం. యద్వా - పుణ్డరికయచ్ఛబ్దానాధ్యాహరేణ *దహరోస్మిన్నిత్యాదేరేకవాక్యత్వంమన్వాసఆహ (తస్మిన్దహరేతి) శ్రుతివాక్యే2స్తర్వర్తి2స్తర్వర్తిపరః. అస్మిన్దహరేదహరాకాశస్తదస్తర్వర్తిచ యత్తదుభయమన్వేష్టవ్యమితివాక్యస్యాగ్గత్యర్థః. *త్యదాదీనినైర్వర్తిత్వమితిపుణ్డరికపుంసకలిక్షయోర్యచ్ఛబ్దయోరేకతేషః. *సపుంసకమనపుంసకే నైకవచ్చాస్యాన్వేతరస్యామితిపుంసకాస్తత్వమేకవచనాస్తత్వంచ. తస్మాదాకాశతదస్తర్వర్తిన్వేష్టవ్యగుణచరం పున్సపుంసకాస్తయచ్ఛబ్దద్వయో గ్గవిషయంతదిపదమిత్యభిప్రాయః. వివం * తదన్వేష్టవ్యమితితత్వదేనైవాత్మనోపుష్కత్వాదన్వేష్టవ్యతయాప్రాధాన్యావగతిరన్వేష్టవ్యస్యాత్తత్వ ప్రసిద్ధిశోచపన్నేఇతిచోద్యపరిహారసిద్ధిః. (దహరాకాశేతి) వివక్షితార్థస్యప్రామాణికత్వేనసిద్ధిహిన్విప్సనిర్వాహశ్రయఉపపద్యతేతస్మాదహరాకా శస్యపరబ్రహ్మత్వేతదస్తర్వర్తినిర్దిష్టగుణజాతత్వేతయోరన్వేష్టవ్యత్వేచప్రమాణంవక్తవ్యమిత్యర్థః. ప్రతివక్తి (తదవహితేత్వాదినా) — *తదన్వే ష్టవ్యం *యావాన్వాఅయమాకాశఇతివాక్యయోర్వధ్యే *కింతత్రవిద్యత్యతివాక్యంప్రాయతే. పరమాత్మనో2స్తర్వర్తిసకస్యవిదసంభవాత్ *కిం తదత్రవిద్యత్యతివాక్యమాక్షేపపరమిత్వామహఃపరే. ప్రశ్నపరమిదంవాక్యమిత్యచింతం. బుభుత్వాఖ్యాపనమాత్రంప్రశ్నః. అనుపపత్తుష్టాటసేనాథా షేపపూర్వకంపరిహరబుభుత్వాఖ్యాపనంచోద్యం. అబుభుత్వితపరిహరేణవక్త్రాప్రతిషేధఃప్రతిషేపః *కుతస్తుఖలుసోమ్యేతివత్. సప్రతిషేపపర మిదం - పరిహరస్యవత్సమాణత్వాత్. సకేవలఃప్రశ్నః - అనుచపత్తైర్విద్యమాసత్వాత్. సర్వాస్తరస్యపరమాత్మనోహ్యస్తరభూతంతత్త్వాస్తరమసం భావితం. అనుచపత్తుష్టాటసముఖేనాక్షేపస్యకణ్ఠాక్షణభావాన్నకేవలంచోద్యమిత్యపునచింతం. అతోవిసయంప్రకాశయతాశిష్యజానుచపత్తిమధిప్రే త్యతామగ్నుః*బ్రువతాబుభుత్వాఖ్యాపనంక్రియత్యతిప్రశ్నవాక్యతుల్యంకలతశోద్యపరమిదంవాక్యం. తచ్ఛబ్దనిర్దిష్టయోరాకాశతదస్తర్వర్తిసో రస్తర్వర్తివిశేషానవగమాదుక్తానుచపత్తిగర్భస్తదస్తర్వర్తిగర్భవిషయఃప్రశ్నః *కింతత్రేతి. — *స(బ్రూ)యాత్ - ఆచార్యోబ్రూయాదిత్య గ్గః. ప్రాకరణికానామిదమేతచ్ఛబ్దానామాకాశపరామర్శపరత్వాగ్గతసాన్వేష్టవ్యమహితత్వజ్ఞాపనాగ్గత్యో2గ్గత్యాకాశస్యప్రాధాన్యజ్ఞాపనాగ్గంవ *యావాన్వాఅయమిత్వాదిప్రదర్శ్యతే. ఇదంవాక్యందహరాకాశస్యాత్తత్వనివృత్తిపరమిత్యభిప్రాయోదయోదహరాకాశోయచ్ఛతదస్తర్వర్తినిర్దిష్టముభయం

జగదాధారత్వమభిధాయ*యచ్చాస్యేహాస్తియచ్చనాస్తిసర్వంతదస్మింత్సమాహితమితిపునరప్యస్తినితి తమే
వదహరాకాశంపరామృత్యతస్మిన్నస్యోపాసకస్యేహలోకేయద్భిగృజాతమస్తియచ్చమనోరథమాత్రగోచర
మిహనాస్తిసర్వంతదద్భిగృజాతమస్తిద్వహరాకాశేసమాహితమితినిరతిశయభోగ్యత్వం దహరాకాశస్యాభిధా
యతస్య దహరాకాశస్యదేహవయవభూతహృదయా నర్వర్తిత్వేపిదేహస్యజరాప్రధ్వంసాదౌసత్వపిపరమ
కారణతయా_౨తిసూక్ష్మత్వేననిర్వికారత్వముత్పాతవైతత్వంబ్రహ్మపురమితితమేవదహరాకాశంసత్య
భూతంబ్రహ్మేఖ్యంపురం నిఖిలజగదావాసభూతమిత్యవపాద్య *అస్మిన్మామాస్సమాహితాఇతిదహరాకా
శమస్తినితినిర్దిశ్యకామ్యభూతాంశ్చగుణానామాఇతినిర్దిశ్యతేమాందహరాకాశా నర్వర్తిత్వముత్పాతదేవద
హరాకాశస్యకామ్యభూతకల్యాణగుణవిశిష్టత్వం తస్యాత్వత్వంచ *ఏషఅత్త్వాపహతపాశ్చైత్యాదినాసత్యస

౩ నర్వర్తిత్వస్వేచ్ఛవ్యంఅకాశశబ్దవ్యవహితత్వాన్నే దంశబ్దవిషయఇతిభావః. దహరాకాశస్యానుగత్యవిచ్ఛేదందర్శయతి (తమవేతి) అస్యేతివ్యాఖ్యే
యం- ఉపాసకస్యేతివ్యాఖ్యానం. ఇదంశబ్దవ్యవహితత్వవైబుద్ధిస్థపరభివ్యక్తిః. అస్యేషణవిజ్ఞానయోగకర్తృత్వేనఉపాసకోహిబుద్ధిస్థః. అస్యేహాస్తిసాస్తితి
స్త్రీత్వసాస్తిత్వయోగ్య ప్రతియోగికత్వావగమాదన నరంబోదయితురనుభాషణవాక్యే * నర్వేచకామాఇతినుభాషణాద్యచ్ఛో భోగ్యజాతపరభివ్యక్తి
ప్రాయః. భవితమర్థమాహ (నిరతిశయభోగ్యత్వమితి)యథాసముద్రై గోచ్ఛదపల్వలాదీనామస్తర్భావవచనాత్ సముద్రస్యానవధికజఘాతంసంభవతి-
ఏవం *సర్వంతదస్మిన్ సమాహితమిత్వసేననిరతిశయభోగ్యత్వేర్నిర్దిశ్యత్వం. సమకథమస్యవాక్యస్యాముఖ్యాత్వత్వమాశ్రీయతే-జీవభోగ్యవస్తూనామాధార
త్వముక్తంకింసస్యాత్. ఉచ్యతే- అస్యేతిపదంతావన్నబ్రహ్మపరం- యచ్చాస్యనాస్తిసర్వమస్తిసమాహితమితివ్యాఖ్యాతాత్. సవజీవమాత్రపరం- జీ
వవిశేషస్యోపాసకస్యబుద్ధిస్థత్వాత్. ఉపాసకస్యస్వర్గపత్వాదికంసభోగ్యమితితదాధారత్వకథనముపపన్నం. తస్యచ బ్రహ్మేవప్రాప్యంతస్యాపరిచ్ఛి
న్నత్వమితిపరభూతవత్త్వంచేక్షేవాస నరముచ్యతే-అతోనిరతిశయభోగ్యతాపరత్వం. అస్యేచ్ఛవ్యతోషయత్త్వాచనిరతిశయభోగ్యతాపరత్వంయ
క్తం. సన్వాసస్తత్వస్యస్వరూపనిరూపకభక్తతయాసర్వవిద్యానుయాయిత్యాదర్శనిర్భయనిరతిశయభోగ్యత్వంసప్రకర్త్యాచ్యం. నైవం-స్వరూపనిరూపక
స్యసత్వస్యాప్రకర్తృగుత్త్వాత్. అవేక్షితేష్వర్గైశ్చఅనుక్రమ్యత్వతోగ్రాహ్యత్వం- సయాక్రమిత్యాగేనాస్యతోగ్రాహ్యత్వంయక్తం. అతో
యథోక్తవివార్థః. *అథంతేదన్యుయితిత్యాదిచోద్యపరిహరవాక్యనామర్థంహృదినిధాయాహ (తస్యదహరాకాశస్యేతి)*అస్మింశ్చయదిదంబ్రహ్మ
పురీందర్శంసమాహితంసర్వాభిభూతానిసర్వేచకామాఃయదైనంజరావాప్నోతిప్రధ్వంసతేవాకింతతోతిశిష్యతఇతిచోద్యం- *కింతదత్తవిద్యతఇతిప్ర
శ్నస్యప్రతిపచనం *అస్మిన్మామాస్సమాహితాఇతివత్త్వే. మధ్యేచోద్యానరమిదముత్థితం-శరీరా నర్వర్తినిదహరాకాశేసర్వంధ్యావాప్నోధివ్యాదికంఘ్రి
తంచక్షేమాప్రధ్వంసేతదనర్వత్స్యాకాశస్యాపిహృత్పృష్ఠికస్యేవప్రధ్వంససంభవాత్తస్యధ్యావాప్నోధివ్యాధ్యాక్రయత్వముపపన్నం-దేహప్రధ్వం
సేపిధ్యావాప్నోధివ్యాద్యవస్థానాత్-అస్థిరత్వాదేవనిరతిశయభోగ్యత్వంచఅనుపపన్నమితి. ఏవంబోధోన్యథానవీజంసూచయతి (దేహవయవభూతహృద
యా నర్వర్తిత్వేపితి)*యదైనంజరావాప్నోతీత్యేతచ్ఛబ్దఃపూర్వప్రకృతంవ్యవహితమేవబ్రహ్మపురాఖ్యంశరీరంపరామృతశి-జరాదిస్సర్వాభిభూతాన్.
సమతదనర్వర్తిచరామర్శి-తస్యసత్వస్యవ్యవహితత్వాదిత్యుచితప్రాయేణదేహవయవేమ్యక్తం. చోద్యపరేక్రమివాక్యే *సర్వంసమాహితమితిధ్యా
వాప్నోధివ్యాద్యపలక్షితభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాధారత్వమనూదితం-సర్వాభిభూతానినిరూప్యావస్థామోసత్త్వం చలక్షితభోక్తృవర్గాధారత్వ
మనూదితం-*సర్వేచకామాఇతినిరతిశయభోగ్యత్వమనూదితం-పురోవాదివాక్యనుగుణత్వాదనువాదివాక్యస్య. సమసర్వశబ్దసంజ్ఞోచేనజీవభోగ్యాధా
రపరమిదంవాక్యం-ముఖ్యతోష్ఠపచేర్తితి. నైవం-అముఖ్యత్వంసోధవ్యం- ప్రథమక్రమసర్వశబ్దసంజ్ఞోచస్యాయుక్తత్వాత్, పురోవాద్యానురూప్యసి
ద్ధే, రుపాసకఫలస్యనిరతిశయతయావత్త్వమాణత్వానుగుణత్వా, చ్చ. సచగుణాద్భక్తివిషయాయంచోద్యవాక్యస్థఃకామశబ్దః- *అస్మిన్మామాఇతితస్య
వత్త్వమాణస్యపూర్వముక్తత్వామోగా, మత్తానుభాషణరూపత్వాచ్చాస్యవాక్యస్య. అతః *సర్వేచకామాఇతినిరతిశయభోగ్యత్వానువాదః. *సజీవ
తిసహస్యతఇత్యసేనప్రతిపచనవాక్యేనాధ్విగ్ధమాకారమాహ (పరమాకారణతయాతిసూక్ష్మత్వేనేతి) 'కార్యాద్వాయాదేకారణమాకాశాదికంహి
సూక్ష్మం-తతపివనాయ్యాదికారేప్యాకాశస్యసత్త్వాదృశవికారసంభవఇతి తత్తత్కారణతత్త్వానరాత్మనోనిరతిశయసూక్ష్మత్వాన్నిర్వికారత్వమితిభా
వః. (తతపివేతి) క్రమివాక్యస్థగత్యశబ్దస్యనిర్వికారత్వమర్థఇతిభావః. షష్ఠీతత్పురుషవ్యాప్యత్వగ్ధమాహ (బ్రహ్మేఖ్యమితి)సత్యశబ్దనామానాధికరణ్యా
న్నప్రాకృతశరీరమితిప్రాయః. పురశబ్దవిషయత్వహేతుంగుణమాహ (నిఖిలజగదితి) *సత్యంబ్రహ్మపురమిత్వద్వమాప్రదబోధ్యపరిహరపరం-
*అస్మిన్మామాఇతిప్రథమచోద్యప్రతిపచనం. (దహరాకాశమస్తినిర్దిశ్యేతి) అవ్యవహితైతత్వత్వంబ్రహ్మపురమిత్యాదిశబ్దోపస్థాపితత్వాద
స్యేతిభావః. గుణానాంకామశబ్దవాచ్యత్వముపపదయతి (కామ్యభూతానితి) అవయవశక్త్యేత్వత్వం. సమాహితాఇతిపదస్యాగ్ధమాహ (దహరాకా
శా నర్వర్తిత్వమితి) ఏవందహరాకాశస్యకామవైశిష్ట్యముక్తం. (తదేవేతి) కోదహరాకాశః- సవత్తేకామైర్నిర్వికారత్వవేషాయాం *ఏషఅత్త్వేతివా
క్యంగుణవిశేషవిశిష్టభర్త్విశేషప్రతిపాదకమిత్వత్వం. *అపహతపాశ్చైత్యాదినాక్యేసత్యకామశబ్దోసకామనాయాసత్వత్వపరః- అమాఘాతస్యస్య
సత్యసంకల్పశబ్దేనాపిర్థత్వాత్. నాపిభోగానాంసత్యత్వపరః- ఇచ్ఛావిశేషపాచకతయాపుత్యన్నస్యకామశబ్దస్యభోగవాచిత్వాభావాత్. నాపికా
మ్యనైతి పుత్యత్త్వాగుణమాత్రపరః-శతపయగుణా నరాణాంపృథగుక్తత్వా, దసంఘచితావయవాద్ధసమ్మవేగోబలివద్ధన్యాయేనానుక్తగుణవిషయత

ఒక-లక్షిత్యమై ననుభవితృత్య *యథాహేమ ప్రజాఅన్యవిశ స్తీత్యారభ్య *తేషాం సర్వేషు లోకేష్వ కామ
చారోభవతీత్య నై నతదిదంగుణాత్మకం తద్విశిష్టం దహరాకాశశబ్దనిర్దిష్టమాత్మానం చావిదుషామేతద్వ్యతిరిక్తభో
గ్యసిద్ధయేచకర్తృకుర్వతామ నైవత్ఫలావాప్తిమ సత్యసజ్జలత్వం చాభిధాయ*అథయథావత్త్వనమనువిద్యప్ర
జన్యైతాంశ్చ సత్యానామంస్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారోభవతీత్యాది నాదహరాకాశశబ్దనిర్దిష్టమా
త్మానంతద న్నర్వర్తినశ్చ కామ్యభూతానపమాతపాస్తత్వాదికాన్లు తాన్విజానతాముదారగుణసాగరస్యతస్యపర
మపురుషస్యప్రసాదాదేవసర్వకామావాప్తిస్సత్యసజ్జలత్వాచావ్యతే - అతోదహరాకాశఃపరంబ్రహ్మ, త
ద న్నర్వర్తించాపమాతపాస్తత్వాదికామ్యగుణజాతం, తదుభయమన్వేష్టవ్యంవిజిజ్ఞాసితవ్యమితి, చోవ్యత ఇతినిశ్చి
యతే. తదేతద్వాక్యకారోపి న్నుష్టయతి*తస్మిన్యద న్నరితికామవ్యవదేశ ఇత్యాదినా. అతఏభ్యోహేతుభ్యోదహ
రాకాశఃపరమేవబ్రహ్మ.....

౧౮॥ సూ. *తద్యథాహిరణ్యనిధిం నిహితమత్యేత్రజ్ఞా ఉపర్యుపరిసృచ్చరన్తేనవిద్యైయ రేవమేవేమాస్సర్వాః ప్రజా
అహరహర్గచ్ఛన్త్య ఏతం బ్రహ్మలోకం నవిన్దన్త్యన్త తేనహిప్రత్యూఢాఇతి ఏతమితి ప్రకృతందహరాకాశం
నిర్దిశ్యతప్రాహరహస్సర్వేషాం త్యేత్రజ్ఞానాంగమనం, గన్తవ్యస్యతస్య దహరాకాశస్య బ్రహ్మలోకశబ్ద ని
ర్దేశ, శ్చ దహరాకాశస్యపరంబ్రహ్మ తాంగమయతః. కథమనయోరస్య పరంబ్రహ్మత్వ సాధకత్వ మిత్యత ఆహ

యాసశ్చోచాయోగా, చ్చ. అతోభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానరూపానిత్యాంకామ్యాఅస్య సత్వీత్యచ్యతే. *తదత్త రేచరమేవోమన్విత్యుక్తనిత్యవిభూ
తివిజ్ఞత్వంసత్యకామశబ్దాః. (స్ఫుటీకృత్యేతి) అకాష్ఠిలగుణగుణిణీశేష ప్రదర్శనంస్ఫుటీకారః. గుణగుణిణోరుభయోరభ్యుపాస్యత్వం ఫలవాక్యేవ
ర్వయిష్యన్యభ్యగతవాక్యానామర్థంవదతి (యథాహేమైతి) *యథాహేమ ప్రజాఅన్యవిశ నియథానుకాశనంయంయమ న్నమభికామాభవన్తి
యంజనపదంయంత్యేత్ర భాగంతంతమేవోపజీవ నితద్యథేహకర్తృచిత్తోలోక ఇత్యాది- ప్రథమస్యయథాశబ్దస్యతథోపజీవ సత్వీత్యయః. ఇహలోక
ప్రజాః యథానుకాశనం- రాజాశాసనంయథాతథాఅన్యవిశ ని- లభన్తే. కిమిత్యత్ర హయంయమ న్నమితి. అన్తః- ఫలం. సాధనానుష్ఠానావసాన
భావిత్యాత్. యంయమ న్తం- ఫలంత్యేత్ర జనపదాదికంప్రతిలభికామాః- అభ్యర్థనోభవ నిత తత్ఫలంతథోపజీవ సత్వీత తాకికరాజసేవాది ప్రవృత్త్యా
తాకికఫలభోగావ్రక్తా. తస్యేత్యిత్వమాహతద్యథేహకర్తృచిత్తోలోక ఇతి. అతాకికఫలస్యాపితద్వత్త్వ యిత్వమాహ * ఏవమేవాము త్రేతి. దహరాకాశ
లక్షణానుసాసకానామ నైవత్ఫలభా క్త్వమాహ * తద్యథాహిరణ్యనిధిం నిహితమత్యేత్రజ్ఞా ఉపర్యుపరిసృచ్చరన్తేనవిద్యైయ రేవమేవేమాస్సర్వాః
భాష్యే (కర్తృకుర్వతామితి) *తద్యథేహకర్తృచిత్ ఇత్యాది శ్చుత్వర్థో2భిప్రేతః. అకామచారశబ్దార్థమాహ (అసత్యసంకల్పత్వంచేతి) అనావిర్భూతగు
ణాద్భక్తత్వంవివక్షితం. (అథయథాహిరణ్యనిధిం నిహితమత్యేతి) అత్రాత్మానమతాంశ్చ సత్యాన్మానానితిదహరాకాశతద న్నర్వర్తినశ్చబ్రాహ్మణానువాదః- *కా
మచారోభవతీత్యసత్యసజ్జలత్వపర్యవ్తగుణాత్మకావిర్భూతావివక్షితః. *ఏతాంశ్చ సత్యాన్మానానితివాక్యే కామశబ్దో2చహతపాస్తత్వాదిగుణాద్భక్త
పరః- నతుసత్యకామపదో క్తకామపరః-*ఏతాంశ్చ తేతత్తచ్ఛబ్దస్య ప్రకృతగుణవిషయతయా కామశబ్దవ్యకామ్య నైవత్వవయవశక్త్యావృత్త్యుపశబ్దైః.
*అన్వినామాన్యమాహితా ఇతివాక్యస్థకామశబ్దేకార్థా, చ్చ. సత్యశబ్దవిశేషితత్వం ప్రాక్తననిర్విశేషణకామశబ్దా ప్రత్యభిజ్ఞావిరోధి, సత్యకామ
పదపాశ్చప్రత్యభిజ్ఞాపకం, చేతిచెన్న-తతఃపూర్వం శ్చుత్వస్యేతచ్ఛబ్దస్య ప్రకృతగుణపరామర్శత్వమతయాపశ్చాత్ప్రత్యససత్యశబ్దస్యతదనుభాయి
త్వాత్, *త ఇమే సత్యాః కామా ఇతి ప్రకృతానాం కామానాం సత్యశబ్దవిశేషితత్వా, చ్చ. అనేన శ్చుత్వర్థోపన్యాసేనపూర్వప్రస్తుతశక్త్యా యోచరిత్యా
తత్వందర్శయతి (అతోదహరాకాశ ఇతి) ననుఉప క్రమానుగుణముపసంహారోవర్ణనీయః - తత్క్రమానుపసంహారానుగుణముప క్రమార్థవర్ణనమితిచె
న్న-ఉప క్రమావగతస్యతద న్నర్వర్తినో2 న్వేష్టవ్యత్వస్యభావావాత్. ఉపసంహారావగతస్యఅత్తనోప్య న్వేష్టవ్యత్వస్యఉప క్రమేవివక్షితత్వమాత్రం
మ్యుక్తం - ననుఉప క్రమావగత ప్రమాణం. ననుఉప క్రమవాక్యమ న్నర్వర్తినవివక్షిత న్వేష్టవ్యత్వపరంస్యాత్ - అత్తనో2 న్వేష్టవ్యత్వంతుఉపసంహార
వాక్యాదేవఅవగతంస్యాత్ - కింక్షిప్తనిర్వాహేణేతిచెన్న-ఫలవాక్యగతోపాననానువాదస్యపురోవాదస్యచైకరూపతాయాఅవశ్యాభ్యుపగ న్నవ్యత్వాత్.
హ్యేప్రాప్తంగుణ్యపాసనమనువదితుంశక్యం. నచ *అథయథాహిరణ్యనిధిం నిహితమత్యేత్రజ్ఞా ఉపర్యుపరిసృచ్చరన్తేనవిద్యైయ రేవమేవేమాస్సర్వాః
గుణ్యపాసనవిధాయకం - ఉభయూనువాదేనఫలప్రతిపాదనపరత్వాత్. అతో2 ప్రాప్తస్యానువాదాయోగాత్ ఫలవాక్యానువాదితస్యగుణ్యపాసన
స్యగుణోపాసనస్యేవ *తద న్వేష్టవ్యమితివాక్యేనైవవివక్షితత్వమవశ్యాభ్యుపగ న్నవ్యమితిదహరాకాశగుణాద్భక్తయోరుభయోరభ్యుపాసనం *తద న్వేష్టవ్య
మితివివక్షితం. అథా న్నర్వర్తినః కామత్వంసంప్రదాయతోద్భవయతి (తదేతదితి) సూత్రార్థముపసంహరతి (అతఏ తేభ్య ఇతి).....

౧౮॥ సూ. *తద్యథాహిరణ్యనిధిం నిహితమత్యేత్రజ్ఞా ఉపర్యుపరిసృచ్చరన్తేనవిద్యైయ రేవమేవేమాస్సర్వాః ప్రజా
అహరహర్గచ్ఛన్త్య ఏతం బ్రహ్మలోకం నవిన్దన్త్యన్త తేనహిప్రత్యూఢాఇతి ఏతమితి ప్రకృతందహరాకాశం
నిర్దిశ్యతప్రాహరహస్సర్వేషాం త్యేత్రజ్ఞానాంగమనం, గన్తవ్యస్యతస్య దహరాకాశస్య బ్రహ్మలోకశబ్ద ని
ర్దేశ, శ్చ దహరాకాశస్యపరంబ్రహ్మ తాంగమయతః. కథమనయోరస్య పరంబ్రహ్మత్వ సాధకత్వ మిత్యత ఆహ

(తథాహిదృష్టమితి) పరస్మిన్స్త్రిహ్నాణిసర్వేషాం యే త్రజ్ఞానామహరహ స్సుషుప్తికాలేగమనమస్య త్రాభిధీయ మానందృష్టం *ఏవమేవఖలుసోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్మతీసమ్మద్యనవిదుస్మతీసమ్మత్యామహాభిసతతగ మ్యనవిదుస్మతతగచ్ఛామహాభితిచ, -తథాబ్రహ్మలోకశబ్దశ్చపరస్మిన్స్త్రిహ్నాణిదృష్టః*ఏవబ్రహ్మలోకస్సమ్ప్రదితి హివాచేతి, మాభూదన్యత్రబ్రహ్మణిగమనదర్శనం-ఏతదేవతుదహరాకాశేసర్వేషాం యే త్రజ్జ్ఞానాం ప్రళ యకాలభవనిర స్తనిఖలమఃఖానాంసుషుప్తికాలే వస్థానం శ్రూయమాణమస్యపర బ్రహ్మత్వేపర్యాప్తంలిక్లం, - తథాబ్రహ్మలోకశబ్ద శ్చ సమానాధికరణవృత్త్యా స్మిన్దహరాకాశేప్రయుజ్యమానో స్యబ్రహ్మత్వేప్రయో గా న్తరనిరపేక్షంపర్యాప్తంలిక్ల, మిత్యాహ (లిక్లంచేతి) నిమదస్థపతిన్యాయాచ్చపక్షీసమాసాతసమానాధిక రణసమాసోన్యాయ్యః అథవా- *అహరహర్గచ్ఛన్యభితిససుషుప్తివిషయంగమనమచ్యతే- అపిత్వన్తరాత్మ త్వేనసర్వదావర్తమానస్యదహరాకాశస్య పరమపురుషార్థభూతసోపయ్యపర్యహరహర్గచ్ఛన్యః - సర్వస్మి నా-లేవర్తమానాతమజానన్యస్తంనవిద్వద్వి-నలభన్తే. యథాహిరణ్యనిధింనిహితంతత్థానమజానానాస్తదు పరిసర్వదావర్తమానాపినలభన్తే-తద్వదిత్యర్థః. సేయమేవమన్తరాత్మత్వేనస్థితస్యదహరాకాశసోపరితన్ని యమితానాంసర్వాసాంప్రజానామజానతీనాంసర్వదాగతిరస్యదహరాకాశస్యపరబ్రహ్మతాంగమయతి. త థాహ్యన్యత్రపరస్యబ్రహ్మణో న్తరాత్మతయావస్థితస్య స్వనియామ్యాభిస్సృష్టిన్వర్తమానాభిఃప్రజాభిరవే దనందృష్టం- యథాలన్తర్యామిబ్రాహ్మణే *యతస్యనిత్యత్వాత్సాన్తరోయమాత్మానవేదయన్యాత్మాశరీరం యతస్మానమన్తరోయమయతి *అదృష్టోన్రష్టాలశ్చుతశ్శ్రోతేతిచ. మాభూదన్యత్రదర్శనంస్వయమేవత్వీయం నిధి దృష్టాన్తావగతపరమపురుషార్థభావస్యాస్య హృదయస్థసోపరితదాధారతయా హరహస్సర్వదా సర్వా సాంప్రజానామజానతీనాంగతిరస్యపరబ్రహ్మత్వేపర్యాప్తంలిక్లమ్.

వాది ప్రతిపాదకవాక్యేష్వదర్శనేనజీవాదిష్వసమ్భవితత్వాద్వాగతిశబ్దయోఃపరమాత్మసాధకత్వమిత్యర్థః. * తథాహిదృష్టమితిసూత్రఖండంపరమాత్మ పరసపక్షభూతవాక్యేష్వస్వయందర్శనపరంబ్యాచక్షే (తథాహితి) గతేశ్చ్యుత్యన్తరప్రసిద్ధిందర్శయతి (పరత్వీన్నితి) శబ్దస్యాన్యత్రప్రసిద్ధిందర్శయతి (తథేతి) *లిక్లంచేతిసూత్రఖండంజీవాది ప్రతిపాదకపక్షభూతవాక్యేష్వదర్శనరూపవ్యతిరేకాదభిశబ్దయోఃసాన్యసాధకత్వపరంబ్యాచక్షే (మాభూది తి) తత్రగతేః శ్చుత్యన్తరేన్స్వయందర్శనన్తరపేక్ష్యేణసాధకత్వమాహ (ఏతదేవత్వీతి) (శ్రూయమాణమితి) నిధిదృష్టాన్తసచివమితిభావః. * తద్యథ త్యాదేర్వాక్యసోపాకృతత్వా, దత్రనిధిదృష్టాన్తస్యశ్చుతత్వా, నిధిదృష్టాన్తావగతపరమపురుషార్థభావస్వేతియోజనాన్తరేన్ సర్వమేవాచ్యమాన త్యా, చ్చ. నిధిదృష్టాన్తశ్చ పరమపురుషార్థత్వజ్ఞాపకః-అతోదృష్టాన్తానుగృహీతమహరహర్గమనమేకంపర్యాప్తంలిక్లమిత్యర్థః. శబ్దస్యచన్యాయమిశేషాను గృహీతస్యశ్చుత్యన్తరేన్స్వయనిరపేక్షంసాధ్యసాధకత్వమాహ (తథాబ్రహ్మలోకేతి) ననుకథంబ్రహ్మలోకశబ్దస్యసమానాధికరణవృత్తిత్వావగమః- వ్యధికరణవృత్తావపితదేవహిశబ్దరూపమితిశక్లాయాంవివక్షితమనుగ్రాహకందర్శయతి (నిమదేతి) *ఏతయానిమదస్థపతిన్యాజయేదిత్యత్రకర్తృ ధారయపరిగ్రహేనిమదజాతీయస్యస్థపతేర్గ్నివిద్యయోగసమ్మవేనస్యతోనిరధికారత్వాత్, షష్ఠీసమాసపరిగ్రహేచత్త్రైవరి, కాన్తర్భూతస్థపతికటా డే షానిమదస్థపతిశబ్దనిర్భావాసంభవాత్, షష్ఠీసమాసపరిగ్రహేణావశాన్తాధికరణన్యాయానురోధోయ క్తభిప్రాప్తేనఘీతం *స్థపతిష్ఠిమి దస్యాచ్చబ్దసామధ్యదితి. అయమర్థః- షష్ఠీసమాసపక్షేనిమదసంబంధవిజ్ఞానాభిధేయః-కర్తృధారయపక్షేనిమదత్వవిజ్ఞానః. తత్రషష్ట్యైవ శ్రవణాన్నిమదప్రాతిపదితేనవిభక్త్యర్థోపక్షణీయః. నచేదంయ క్తం- త్రాతార్థపరిగ్రహేవిరోధాభావాత్. నచాన్నివిద్యారాహిత్యందోషః- ద్రవ్యపదేత దుపయోగ్యన్నివిద్యయోగవియథాకథంబిచార్జనస్యవిభ్యనుమతిసంభవాత్. తస్మాత్కర్తృధారయపక్షన్యాయ్యభితి. ఏతన్నాయానుగృహీతోబ్రహ్మ ణోకశబ్దఃశ్చుత్యన్తరేన్స్వయనిరపేక్షఃపరమాత్మత్వసాధకత్వర్థః. తద్వి. *ససామభిరున్నీయతేబ్రహ్మలోకమిత్యత్రకథంబ్రహ్మలోకశబ్దస్యైవ ధికరణ్యం. ఉచ్యతే- నయతిఃప్రాప్తివచనః. నిత్యప్రాప్తస్యబ్రహ్మణఃప్రాప్తిర్మామానుభవః- సచ *పరాత్పరంపురుషమిత్యత్యక్తః- అతోబ్ర హ్మనుభవఃపునర్నవక్తవ్యభితి *ఃస్మియత్యత్యక్తత్వాన్వరసయతిరుపరిగీతప్రాప్తివాచీ- సమిధివాచీ- ప్రాప్త్యశ్చలోకభితియధికరణ్యం. అత్రమతా ద్యకానుపపత్త్యభావాత్ సామానాధికరణ్యమితి. — బ్రహ్మలోకశబ్దస్యవతుర్భుఖలోకపరత్వశక్లౌనివర్తకలిక్లమహరహర్గమనం- సహప్రజాఃప్ర త్యహంచతుర్భుఖలోకంగచ్ఛన్తీత్యేతదర్థపరం * లిక్లంచేతిసూత్రఖండమన్వైర్యావ్యాఖ్యతం. తదానింగతిశబ్దయోఃపరస్పరోపపాదోపపాదకభావేనస ముచ్చిత్యపరమాత్మత్వసాధకత్వంసాన్యతే-నత్వేకైకస్య తతోపివరంప్రత్యేకంపర్యాప్తలిక్లసిద్ధిరిత్యభిప్రాప్తేణతదనాదృశ్యైవంబ్యాఖ్యతం. — గతిశబ్దమత్రస్యయోజనాన్తరమాహ (అథవేతి) పుర్యయోజనాయాంబృష్టాన్తపివాపరిశబ్దాన్వయః-అత్రమదార్థాన్వికే. (దహరాకాశసోపరితి) ధర్మైక్యాభిప్రాప్తేజైవము క్తం- అన్తరాత్మతయాస్థితత్వేనహ్యధారః - నతుఉపాసకానుగ్రహతయాస్థితత్వేన. (ఉపరితన్నియమితానామితి) అ ప్తికప్రకరణేపత్వశబ్దనిర్వచనావగతంహితేతనాచేతనయాన్నివర్త్యంపరస్య, * యతస్మానమన్తరోయమయతిత్వాది శ్చుత్యన్తరప్రసిద్ధం, చే త్యభిప్రేతం. అస్యపరబ్రహ్మత్వేపర్యాప్తంలిక్లమితిలిక్లమిత్యన్వైవాధ్యః.

ఇత శ్చ దహరా కాశః పరం బ్రహ్మ.

౧౫॥ సూ. +శ్లోః+ ధృతేశ్వమహిమోస్మాస్మిన్నుపలభ్యః॥ శ్లోః+ అథయత్యేతి ప్రకృతందహరా కాశం నిర్దిశ్య * స సేతుర్విధృతి రేహంలా కానామసమ్మేదాయేత్యస్త్విష్టగద్విధరణం శ్రాయమాణందహరా కాశస్య పరబ్రహ్మతాంగమయతి - జగద్విధరణం హి పరస్య బ్రహ్మణోమహిమా- * ఏష సర్వేశ్వర పష సర్వ భూతాధిపతి రేష భూత పాలపష సేతుర్విధరణం హంలా కానామసమ్మేదాయేతి- * ఏతస్య వాతక్షరస్య ప్రశాసనే గార్హిసూర్యావస్త్రము సౌవిధృతౌ తిష్ఠత ఇత్యాదిభ్యః. సచాయంతస్య పరస్య బ్రహ్మణోధృత్యాభ్యోమహిమా ౭ స్త్విష్టహరా కాశ ఉపలభ్యతే-అతాదహరా కాశః పరం బ్రహ్మ.

౧౬॥ సూ. +శ్లోః+ ప్రసిద్ధేశ్చ॥ శ్లోః+ ఆకాశశబ్దశ్చ పరస్త్విష్టాణి ప్రసిద్ధః * కొహ్యేవాన్యా త్కః పాన్యాత్ యదెవ ఆకాశ ఆనన్దో నస్యాత్ * సర్వాణి హవాభిమానిభూతాన్యాకాశాదేవ సమత్వద్వస్త ఇత్యాదిషు. అపహతపాత్తత్వాదిగుణసనాథా ప్రసిద్ధిర్భూతాకాశ ప్రసిద్ధేర్బలీయసీత్యభిప్రాయః.

ఏవంతావద్దహరా కాశస్య భూతాకాశత్వం ప్రతిష్ఠిస్తం. అథేదానిం దహరా కాశస్య ప్రత్యగాత్మత్వమాశంజ్య నిరాకర్తుముపక్రమతే.

౧౭॥ సూ. +శ్లోః+ ఇతరపరామర్శాత్పరిచేన్నాసమ్మవాత్॥ శ్లోః+ యదుక్తం వాక్యశేషవ శాద్దహరా కాశః పరం బ్రహ్మేతి-తదయుక్తం-వాక్యశేషేష పరస్మాదితరస్య-జీవన్యైవ సాక్షాత్పరామర్శాత్ * అథయ పష సమ్మసాదోస్తాచ్చరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే పష ఆత్మేతి హూవాచ సతదమృతమభయమేతద్బ్రహ్మేతి. యద్యపి దహరోస్త్విన్నస్తర ఆకాశ ఇతిహృదయపుణ్డరీకమధ్యవర్తితయోపదిష్టస్యాకాశస్యోపమానోపమేయభావాద్యసమ్మవాద్భూతాకాశత్వం న సమ్మవతి-తథాపి వాక్యశేషవశాత్ప్రత్యగాత్మత్వం యుక్తమాశ్రయితుం. ఆకాశశబ్దాపి ప్రకాశాదియోగాజ్జీవపవన ద్విస్తత ఇతిచేత్. అత్రాత్తరం(నాసమ్మవాదితి) నాయంజీవః - నహ్యపహతపాత్తత్వాదయోగుణాజీవేసమ్మవతి.

౧౮॥ సూ. +శ్లోః+ ధృతేశ్వమహిమోస్మాస్మిన్నుపలభ్యః॥ శ్లోః+ అస్య- పరమాత్మనఃమహిమాదృశిః. తస్మాన్నిక- దహరా కాశ ఉపలభ్యతే త్యర్థః. ధృతిః- విధృతిః. (అతాదహరా కాశః పరం బ్రహ్మేతి) భూతాకాశాదస్య త్వేతాత్పర్యం- భూతాకాశత్వం ప్రతిష్ఠిస్తమితిహివత్వతే. సపవ వస్తుగత్యాచరమాత్మేతిపరం బ్రహ్మేత్వక్రమ్.

౧౯॥ సూ. +శ్లోః+ ప్రసిద్ధేశ్చ॥ శ్లోః+ ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యం హి భూతాకాశ ఇత్యత్రాహ(అపహతేతి)

పూర్వసూత్ర చతుష్టయకృత్యం వదన్ముత్తరేహంసూత్రాణాంక ర్తవ్యమాహ (ఏవంతావదితి) పూర్వోక్త హేతూనాం స్వరసతోజీవవ్యావర్తనముత్పేషితవత్సమాణశక్తౌ ప్రతిష్ఠేహన స్తరమేవస్వారస్యస్యానపోద్యత్వనిర్దిష్ఠి-అతోభూతాకాశ త్వప్రసంగనేతాత్పర్యమితిభావః. తత్పరత్వేప్రసంగేహేత్వస్తరేణజీవపరత్వమాశంజ్యోక్త హేతుభిరేవతస్మిన్సూక్తియతేన స్తరసూత్రేణ. ఉపక్రమత ఇత్యనేనసన్తరసూత్రం నాధికరణా స్తరమితిసూచితం - అవిచ్ఛేద ప్రతిష్ఠే.

౨౦. సూ. +శ్లోః+ ఇతరపరామర్శాత్పరిచేన్నాసమ్మవాత్॥ శ్లోః+ ఇతరశబ్దస్య ప్రతిసంబంధిసాక్షేత్వాదాహ (పరస్మాదితి) (జీవన్యైవేతి) దహరా కాశస్య పరమాత్మత్వం వదతోపి అస్య వాక్యస్య జీవపరత్వం సంప్రతిపన్నమితి ఏవకారాభిప్రాయః. (సాక్షాత్పరామర్శాదితి) నజీవన శృద్ధిలిక్ష్ణద్వారాపరామర్శః- కింతు తద్వాచకశబ్దైవపరామర్శః- తస్మాదిత్యర్థః. * అథయ పష త్యేతచ్ఛబ్దోహి ప్రకృతపరామర్శీ - అతః పూర్వవాక్యే ష్వపిజీవపర ప్రతిపాద్యత ఇతిపరామర్శశక్త్యాభిప్రాయః. జీవపరామర్శసహకారిజీవదస్తర్వర్త్యస్వేష్టవ్యాప్తర్ష ప్రతిశ్చ జీవత్వ హేతురసుసంధేయః. అణోర్జీవస్య విఫలతర ప్రసిద్ధాకాశోపమేయత్వసర్వాభారత్వాద్యయపవత్తైర్భూతాకాశ ప్రతిష్ఠేపయ్యుక్తిభిరేవజీవత్వశక్త్యాపి ప్రతిష్ఠేత్వత్రాహ(యద్యపితి) ఉపమానోపమేయభావాద్యసర్వారవాక్యశేషమాత్మోన్మత్వమితిభావః. (నహ్యపహతేతి) సరామర్శాన్యథానిర్ధిర్వత్వమాణత్వా దపహత పాత్తత్వాది శ్రుతిస్వారస్యజనపోదితమితిభావః.

౧౮॥ సూ. శ్రీమద్భక్త ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు॥ శ్రీమద్భక్త ఉత్తరాత్ - ప్రజాపతివాక్యాత్ జీవస్యైవాపహతపాత్మత్వాదిగుణయోగోనిశ్చీయత ఇతిచేత్. ఏతదుక్తంభవతి- ప్రజాపతివాక్యంజీవపరమే వ. తథాహి-యతత్పహతపాత్మవిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘత్సోపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసజ్జాల్పస్సాన్వేష్టవ్యస్సవిజిజ్ఞాసితవ్యస్ససర్వాంశ్చలూకానాహ్నోతిసర్వాంశ్చకామాన్యస్తమాత్సానమనువిద్యవిజానాతీతి ప్రజాపతివచనమైతిహ్యరూపేణోపశ్రుత్యాన్వేష్టవ్యాత్మస్వరూపజిజ్ఞాసయా ప్రజాపతిముపసేదుషేనుఘవ తేప్రజాపతిర్దాగరితస్వప్నసుషుప్త్యవస్థంజీవాత్మానంసశరీరంక్రమేణశుశ్రూమయోగ్యతాపరిచి క్షిపయో పదిశ్యతత్రతత్రభోగ్యమవశ్యతేపరిశుద్ధాత్మస్వరూపోపదేశయోగ్యాంతస్యైవఘవతే *మఘవన్తర్త్యంవా ఇ దంశరీరమాత్తంమృత్యునాతదస్యామృతస్యాశరీరస్యాత్మనోఽధిష్ఠానమితిశరీరస్యాధిష్ఠా నతామాత్మనశ్చాధిష్ఠా తృతామశరీరస్యచతస్యా మృతత్వస్వరూపతాంచోక్త్వా *నహవైసశరీరస్యసతఃప్రియాప్రియయోరపహతి రస్తి. అశరీరంవావసంతంప్రియాప్రియేస్పృశత ఇతికర్తారబ్ధశరీరయోగినస్తదనుగుణసుఖదుఃఖభాగిత్యరూ పానర్థంతద్విమోక్షేచతదభావమభిధాయ*ఏవమైవసమృప్తసాదోస్తాచ్చరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరుప సమ్మద్యస్సేనరూపేణాభినిష్పద్యత ఇతి జీవాత్మనస్వరూపమేవశరీరవియుక్తముపదిదేశ. *సఉత్తమఃపురుషః

౧౮. సూ. శ్రీమద్భక్త ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు॥ శ్రీమద్భక్త సూత్రేశ్శక్టాఖిల్లాన్యక్షరార్థమాహ (ఉత్తరాదితి) ఉత్తరవాక్యానుసారేణదహరావాక్యేపిజీవస్యేనేనిశ్చీయత ఇతిత్వర్థః. కిమిదంప్రజాపతివాక్యం- తత్రాపహతపాత్మత్వాదిః ప్రతీతోపి పరమాత్మనపివస్యాదిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) (జీవపరమేవేతి)*సఉత్తమఃపురుషఇత్యనేనపరమాత్మపరత్వంసశబ్ద్యం-తమక్తిఃప్రాసగ్గీతీభావః. (మఘవత ఇతి)యద్యపివరోచనోపిప్రజాపతిముపాసదత్-తథాపిచ్ఛాయాపురుషాధిమమాత్రతృతతయాలపక్రాంతః-అతస్తదనుక్తిః ఇన్ద్రవివార్థతత్వముభుత్పయ్యాస్థిత ఇతిసచ్చిష్యత్వాత్తన్నిరైశః. ఖడ్గచక్రస్సార్థంనంక్షేపేణాహ (జాగరితేతి) *నాహమత్రభోగ్యంపశ్యామిత్యస్యాత్మమాహ (తత్రతత్రభోగ్యమవశ్యత ఇతి) *యతత్తేత్వాదిప్రజాపతివాక్యంపరిశుద్ధజీవస్వరూపానిప్రాయం. తచ్చుత్వాపశ్చాచపసన్నయోనిన్ద్రవిరోచనయాః ప్రజాపతిరుచదిశతి *యవిషాక్షిణిపురుషాద్యశ్చత ఇతి. నేహక్షిణిపురుషోపరమాత్మా- *ఏతత్త్వేనతేభూయానవాగ్భ్యాస్యామిత్యుపక్రమ్యస్వపాద్భువస్థాధిధానాత్ నచేహజీవస్యాక్షిణిస్థితిరుచదిశ్యతే- కింతుఅక్షిమికారామికారాభ్యాంజీవస్యస్థితినిశ్చయేతే-అతోఽక్షోఃజీవస్థితిగతిసూచకత్వాదక్షిణిద్యశ్చత ఇతిత్వం - అస్మిన్-ర్కణ్యస్యసామర్థ్యందృష్టమితివత్. తతశ్చగృహేస్థిత్యానిర్వచ్య౯పురుషాయభాగ్యహదస్యః - ఏవంశరీరేస్థితిగతిమానాత్మాదేహాది క్త ఇతిత్వంక్రంభవతి. *అమృతమినిరతిశయసుఖరూపత్వం *అభయమితిదుఃఖాసంభిన్నత్వం *బ్రహ్మత్వసంభుతిజ్ఞానతయ్యాబృహత్త్వంబ్రహ్మత్వతత్వంవోక్తం. ఏవంప్రజాపతిహృదయానభిజ్ఞానేనచ్చాయాపురుషఉచదిష్ట ఇతిమత్వాపునఃప్రచ్ఛతుః *కతమవిష ఇత్యాదిగా-సర్వేషేతేషునేత్రాదిస్థానేమపరిభ్యా యితేకతమవిష ఇతిత్వర్థః. పునశ్చాత్మపదేహస్యానాత్మత్వమిదస్తయాఽవభాసనాదస్యయవ్యతిరేకాభ్యాంచదర్శయితుముదశరావద్రాహ్మజేన కేవలదేహస్యవననాభరణాద్యలంకృతదేహస్యచచ్ఛాయాదర్శనేప్రజాపతియోగస్తయోస్తద్దర్శనంచోక్తం. యథావసనాభరణాదిరస్యయవ్యతిరేకాభ్యామనాత్మా- ఏవంచాత్మపత్వాదిదక్షారగోచరత్వాచ్చదేహనాత్మేతిప్రజాపతేరభిసన్నిధిః. విరోచనోఽపక్ష్యకషాయత్వాత్తావతాత్మస్తాజగామ. ఇన్ద్రస్తుప్రజాపతేరభిసన్ని మజానన్నపిదేహస్యామృతత్వాభయత్వానుపపత్తిందృష్ట్యా *నాహమత్రభోగ్యంపశ్యామిత్యుపసంసాద. ప్రజాపతిస్తుజాగ్రద్దశాయాంవసనాదీనామివ జీవాచ్ఛరీరస్యాపగమాభావాద్యవ్యతిరేకోదర్శన ఇతిమత్వాస్వాత్మదేహాభిమానిన అత్తనశ్శయ్యానదేహవ్యతిరేకస్యస్వగమత్వాత్ స్వపాద్భువస్థాముపదిదేశ. తదభిప్రాయానభిజ్ఞ ఇన్ద్రస్వేతిమృతత్వాభయత్వానుపపత్తింజానన్ *నాహమత్రభోగ్యంపశ్యామిత్యుపానదత్. బాహ్యభ్యస్తరదేవత్వమనుష్యత్వరాగద్వేషాద్వేషాధికాకారకాలుష్యవిరహేణస్వయంప్రకాశమాత్మానందర్శయితుంసుషుప్త్యవస్థాముపాదిశత్. తదానీమపీన్ద్రస్తదభిప్రాయాజ్ఞానేనామృతత్వాభయత్వాద్యనుపపత్త్యా *నాహమత్రభోగ్యంపశ్యామిత్యుపసన్నోభూత్, ఏవమనభిస్సుటంగహనముపదిశతఃప్రజాపతేస్తాత్మర్థముక్తంశుశ్రూమయోగ్యతాపరిచిక్షిపయతి. *మఘవన్తర్త్యంవా ఇదంశరీరమిత్యాదిగా నిఘ్నప్రాత్మస్వరూపంస్సుటతరముపాదిక్షత్. తదుపదేశప్రకారమాహ (శరీరస్యాధిష్ఠానతామిత్యాదిగా) అభముక్త్యవస్థాపదేశందర్శయతి (ఏవమేవైషసంప్రసాద ఇతి) ఏవమిత్యాదికముపాదదానస్యాయమభిప్రాయః- *అస్మాచ్ఛరీరాదిత్యాదివాక్యస్యపరోక్తార్థోద్దాహ్యైకవాక్యాననుగుణత్వాదిదోషవిభవస్త ఇతి.----- తథాహి- శరీరాత్సముత్థానంనామశ్రవణమననభ్యానాభ్యాసరూపవివేకః. నేననరూపేణాభినిష్పత్తిర్నామప్రపశ్యవిలాపకోవృత్తిరూపసాక్షాత్కారః. తేనవరంజ్యోతిర్భవతి. *ఉపసమ్మద్యేతినిర్దేశోముఖంవ్యాధాయస్వపితీతివదితికేచిద్వాద్యచక్షతే. తదయమక్తం- సముత్థానశబ్దస్యవివేకవాచిత్వాభావాత్. శరీరవిషయోవివేక ఇతిచేత్పశ్యమీనఘటతే- తస్యద్వితీయార్థత్వాభావాత్. శరీరాదాత్మనోవివేకశ్చేదాత్మానమిత్యభ్యాహరణః, *తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతీత్యాదిశ్రుత్యస్తరైకార్థ్యప్రత్యభిజ్ఞావిరోధ, శ్చ. శరీరాభిమానాదుత్థానమితిచేత్- శరీరశబ్దస్యలక్షణా. శరీరాదాత్మన ఉత్థానంవిషయేతేన సశరీరస్యతత్వంభవాన్యోక్షస్యచాశరీరతాలక్షణత్వా, దస్యవాక్యస్యమాక్షవిషయత్వంసస్యాదితిచేత్. అస్మిరాదిమార్గమనస్యసూక్ష్మదేహసాక్షేత్వా, త్రేనకతతపివసనాసనస్వరూపేయప్రమాణా, చ్చముఖ్యాగ్ధపరత్వేనత్యేవముక్తివిషయతోష్టపత్యైః. ల్యబస్తపదస్యావివ

సతతవైదిజశ్రీ-ద్రుమమాణస్త్రీభిర్వాయానైర్వాజ్ఞాభిభిర్వానోపజనంస్తరన్నిదంశరీరమితిప్రాప్య
స్యవరస్యజ్యోతిషఃపురుషోత్తమత్వం, నివృత్తతిరోధానస్యవరంజ్యోతిరుపసమ్మన్నస్యప్రత్యగాత్మనాబ్రహ్మలా
కేయభేష్టభోగావాప్తిం, ప్రియాప్రియావియుక్తకర్మనిమిత్తశరీరాద్య పురుషార్థాననుసంధానం, చాభిధాయ
*సయథాప్రయోగ్యుచరణయుక్తపవమస్త్రించురీరప్రాణోయుక్తజితియథోక్తస్వరూపస్యైవసంసారదశా
యాంకర్తృతన్త్రంశరీరయోగంయుగ్యశకటయోగదృష్టానైనాభిధాయ *అథయత్రైతదాకాశనువిషణ్ణంచ
తుస్సచాతుషఃపురుషోదర్శనాయచతురథయోవేదేదంజిహ్రూణీతిసతత్త్వాగ్న్ధాయభ్రూణమథయోవేదేదమ
భివ్యాహరాణీతిసతత్త్వాభివ్యాహారాయవాగధయోవేదేదంశృణవానీతి సతత్త్వాశ్రవణాయశ్రోత్రమథయో

క్షేత్రమత్వంచక్ష్మ్యంగత్యభావద్యోతకం, *నంపద్యావిర్భావజితిమాత్రవిరోధ, శ్చ-నహ్యవిర్భూయసంపత్తిరితిమాత్రతం. భేదప్రవిలయాలిరేకే
ణపరజ్యోతిర్భావాత్కాధాన్తరాసంభవాత్ - * పరంజ్యోతిరుపసంపద్యేతినిర్దేశవైయర్థ్యం, చ- పరజ్యోతిర్భావోనామసంభవార్థాన్తరం నిర్దేశకమస్తు
న్యత్పద్యతే, సచావిర్భవతి, సనుపరజ్యోతిర్భావోనామ-అద్వితీయత్వం. తేననివర్తజ్ఞానసద్వితీయత్వపురానజితేన్న-సంపత్తిశబ్దస్యేతరనివృత్తివా
నిత్యాభావాత్. సహిషుటోభవతిత్యుక్తేదద్దృఢక్రాదిద్వితీయనివృత్తిరుక్తాభవతి. ఉపసంపత్తేనకర్తృకత్వప్రతీతిస్సారస్యవిరోధశ్చ, అస్యవాక్యవైవ
మర్థపరత్వేద్వైప్రస్తావోపస్థాపకపూర్వవాక్యవిరోధశ్చస్యాత్ - పూర్వం * ఆశరీరంవాచసంతప్రియాప్రియైస్సృతజిత్వత్వాత్ * ఆశరీరంవాచు
రభ్రంవిమ్యుత్ సన్యయిత్తురితివాయాద్విదానంకర్తృకృతశరీరాభావేన ప్రియాప్రియానస్వయందర్శయిత్వా *తద్యత్తేతాన్యముష్టాదాకాశాన్ సము
త్థాయపరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్తేనరూపేణాభినిష్పద్యత్యత్వక్రం-సహిషాయ్యాదీనామాకాశాత్సముత్థానంనామవివేకజ్ఞానరూపం- అపిశుక్లితివేదా
యాంస్యకార్యకరణాయోర్ధ్వదేశేభివృద్ధిః. పరశబ్దోవాయాద్విదానంకారణమస్తువాచీ. జ్యోతిశ్శబ్దస్తూకారణానంకార్యత్వాదనద్వాదేణదపివృత్తి
హేతుతయాప్రయుక్తః. వాయ్వాదీనిచస్యకారణద్రవ్యముగమ్యకార్యావస్థాంహిత్యాకారణనదృశేనరూపేణవిజిప్తానిభవన్తి- వాయ్వాద్యవహ
ప్రవహాదిరూపేణనప్రవిధత్వంహిత్యావాయుత్వమాత్రేణావతిష్ఠతే-విద్యుచ్ఛివీద్యుత్వంహిత్యాతేజస్తేన-అథ సన్యయిత్వాచాగ్రత్వాదిప్రహణేనస్వ
కారణభూతరూపేణ - వివంజీవశ్చమాద్యవిశేషేణగత్వాపరంబ్రహ్మప్రాప్యసంసార్యవస్థా ప్రహణేనపరమాత్మతత్త్వరూపేణాభివృత్తివేద్యమస్థాపిహి
దృష్టాన్తద్వాద్వాదికవాక్యసామజ్ఞానసంభవతి. అస్యవాక్యస్యనుమప్రివిషయత్వేపుష్కదూషణానతివృత్తిరనుసంధేయా. యతః*అస్మాచ్ఛరీరాదివాక్యం
సముక్తస్యజీవస్యస్వరూపైకృప్రతిపాదకం-అతపివ- *నాసంభవాదితిమాత్రకారణభేదనిర్దేశోనజీవపరయోర్ధ్వస్థవభేదాభిప్రాయః-అపిశుక్లిత్వాన్ని
మానిశ్వాదికమివపరస్పిన్నవిద్యాకల్పితజీవభావమపసేతుంజీవస్వరూపవైలక్షణ్యాభిప్రాయజిత్వమపినిరన్తరం. జైవంస్వరూపమపనిశిష్యేదనిర్దేశకింభ
లం. యావద్భేదనిర్దేశేనఈశ్వరస్యాసంసారితత్వమప్రతిపన్నం- సతావత్తదేక్యావత్తిపురుషార్థస్యాత్-అతస్తద్రూపావత్తిపురుషార్థత్వాంతస్యా
సంసారితత్వప్రతిపత్తయేభేదనిర్దేశజిత్వేత్. తస్మిచ్ఛాచ్ఛిక్షీ తేనైక్యావభోధనేనతస్యసంసారితయాతదేక్యావత్తిపురుషార్థత్వంకోవారయేత్. అవి
ద్యానివృత్తేతత్ప్రతిపాతపురుషార్థత్వంనివర్తజిత్వేత్. పురుషార్థత్వప్రతిపత్తేనవైలక్షణ్యప్రతిపత్తిమూలకత్వాదైవలక్షణ్యస్యానివృత్తినివృ
త్తేపురుషార్థత్వప్రతిపత్తిరపివక్తేత - అపిభూషేఅభిరూపతాబుద్ధానివృత్తాయాంతస్కికాస్సహజీయతాబుద్ధినివృత్తివత్. తతశ్చతద్భావాత్తతర
పురుషార్థపివస్యాత్. కించ- విక్రముపదితికోర్భేదవాదముఖేనఅసంసారితత్వందర్శయతః ప్రతారకత్వంచస్యాత్. భేదవాదోఽనువాదరూపఃప్రతి
పేధార్థఃక్రియతజిత్వదమత్వత్వమయక్రం- జీవపరయోర్ధ్వస్థనియామ్యతాదిలక్షణభేదస్యాతాకితత్వాత్. అతశ్చ*నిమాత్రాసామజ్ఞానమేవ
మృషావాదినాంస్థితం. — సకత్తమఃపురుషజిత్వేనపరమాత్మపరత్వశ్చక్షాయాంతత్పరిహారాయాహ (ప్రాప్యస్వపరస్యజ్యోతిషఃపురుషత్వమ
త్వమితి) జీవస్యప్రాప్యతయాపురుషత్వమప్రసక్తః- నతుప్రకరణప్రతిపాద్యతయేతిభావః. *సకత్తమఃపురుషజిత్వ- యదుపసంపద్యతేసకపద
నీయఃపురుషకత్తమజిత్వర్థః. *సతత్రప్రత్యేతి-సఃఉపసంపత్తా. తత్ర-పరమాత్మని. పర్యేతి- తంపరితోఽనుభవతి. యద్వా-అనుసంచరతి. *కా
మరూప్యనుసంచరక*యేనయేనధాతాగచ్ఛతిశ్రుత్వంతరాత్. సనుయఉపసంపద్యాభినిష్పద్యతేసకత్తమఃపురుషజిత్వయక్రం-తచ్ఛబ్దేనప్రథమా
నిర్దష్టప్రకృతపరామర్శస్వారస్యాత్, *సతత్రప్రత్యేతిత్వనన్తరవాక్యస్థప్రథమాన్తతచ్ఛబ్దేనైకార్థత్వప్రతీతే, శ్చ. నైవం - ఉపసంపత్త్యస్యాపిప్ర
కృతత్వాత్, ప్రథమానిర్దేష్టేతరవిషయత్వేతచ్ఛబ్దస్వారస్యాభావేపుష్కత్తమపురుషశబ్దయోభయోపిస్వారస్యా, చ్చ. సహ్యత్తమపురుషశబ్దోజీవేశ్వ
రసాధారణః- పురుషత్వమపిహిభగవత్సేవస్వరసనిర్ధం- కేవలపివచనాన్తఃపురుషశబ్దోపిహిభగవత్సేవస్వరసః- * కుతఃకత్తమపురుషశబ్దః- *ఉకత్తమః
పురుషస్తవ్యజిత్వత్వస్థస్థిరుపితిప్రత్యభిజ్ఞానాచ్ఛ. వివంచసతి *సతత్రేతిప్రమ్యన్తతచ్ఛబ్దస్యావ్యవహితోత్తమపురుషపరామర్శత్వంచస్యాత్-
సతువ్యవహితపరజ్యోతిః పరామర్శస్వారస్యం. సను *సకత్తమఃపురుషజిత్వముక్తస్య బిత్వత్వకత్వపరంస్యాత్-తదాతచ్ఛబ్దస్వారస్యంచస్యాత్-
ప్రకృతాప్రహణాత్. నైవం- *సతత్రేతిత్వనన్తరవాక్యేనజిత్వదస్యవైయధికరణ్యేనజీవపరామర్శేరితిభేదాస్వారస్యాపాతాత్. తదపివదంసమా
నాధికరణమస్త్వితిచేన్న- తత్రేతిపరమాత్మనోవైయధికరణ్యేనోపాదానాత్. తత్రేతిపదస్యస్థిత్వస్థిత్వోపిక్షిప్తః. అతోయథోక్తార్థవిషయం *సక
త్తమఃపురుషజిత్వవాక్యం. *నోపజనంస్తరన్నిత్యస్యాగ్ధమాహ (ప్రియాప్రియేతి) అనుభూతస్యహిస్వరణం- పూర్వంఅబ్రహ్మత్వతయాదుఃఖాత్కత్వే
సహ్యనుభూతం. సతథాన్తరీ-కృత్వస్యగవదాత్కత్వేన అనుభూత్యాదిత్యర్థః. ప్రయోగ్యః-యగ్యః. అచరణం-శకటం. *అథ యత్రైతదిత్యా

వేదేదంమన్వానీతిసతత్వామనోస్యదైవంచతురితిచతురాదీనాంకరణత్వం, కూపాదీనాంజ్ఞేయత్వం, మన్యచ
జ్ఞాతృత్వం, ప్రదర్శితతవశరీరైర్నియోభ్యోఽస్యవ్యతిరేకముపపాద్య*సవాపషపతేనచివ్యేనచతుమామనసై
తానామానుశ్యన్రమతేయపతేబ్రహ్మలోకఇతితస్యైవవిధూతకర్మనిమిత్తశరీరైర్నియస్యమనశ్శబ్దాభిహితే
నదివ్యేనస్వాభావికేనజ్ఞానేనసర్వకామానుభవముక్త్వా*తంవాసితందేవాఆత్మానముపాసతేతస్మాత్తేషాంస
ర్వేచలాకాఅప్రాసృర్వేచకామాఇత్యేవంభిధమాత్మానం జ్ఞానినోజ్ఞానస్తీత్యభిధాయ*సర్వాంశ్చలూకానా
పోతిసర్వాంశ్చకామాన్యస్తమాత్మానమనువిద్యవిజానాతీతిహప్రజాపతిరువాచేత్యేవంభిధమాత్మానం విదుష
స్సర్వలూకసర్వకామావాప్త్యవలక్షితంబ్రహ్మనుభవంఫలమభిధాయోపసంహృతం. అతస్తత్రాపహతపాష్టత్వా
దిగుణకొజ్ఞాతవ్యతయాప్రక్రాంతోజీవపత్యవగతం-అతోజీవస్యాపహతపాష్టత్వాదయస్సమ్భవంతి-అతోదహ
రవాక్యశేషేశ్రూయమాణస్యజీవస్యాపహతపాష్టత్వాదిగుణసమ్భవాత్సవదహరాకాశఇతినిశ్చీయతఇతిచేది
తి. తత్రాహ (అవిర్భూతస్వరూపస్త్వీతి) పూర్వమన్యతతిరోహితాపహతపాష్టత్వాదిగుణకస్యస్వరూపఃపశ్చా
ద్విముక్తకర్మబద్ధశరీరాత్సముద్ధితఃపరంజ్యోతిరుపసమ్భన్నావిర్భూతస్వరూపస్సన్నపహతపాష్టత్వాదిగుణవిశి
ష్టస్తత్రప్రజాపతివాక్యేభిధీయతే- దహరవాక్యేత్వతిరోహితస్యభావాపహతపాష్టత్వాదివిశిష్టపదహరా
కాశఃప్రతీయతే. అవిర్భూతస్వరూపస్యాపిజీవస్యాసమ్భవనీయాస్తేతుత్వసర్వలూకవిధరణత్వాదయ, స్సత్యశ
బ్దనిర్వచనావగతంచేతనాచేతనయోర్నియస్తృత్వం, దహరాకాశస్యపరబ్రహ్మతాంసాధయంతి. సేతుత్వసర్వ
లూకవిధరణత్వాదయఅవిర్భూతస్వరూపస్యాపిససమ్భవస్తీతి*జగద్వ్యాపారవర్జమిత్యత్రోపపాదయిష్యామః.

యద్యేవం-దహరవాక్యే*అథయపషసమ్భ్రసాదగత్యాదినాజీవప్రస్తావఃకిమర్థఇతిచేత్రత్రాహ.

౧౯॥ సూ. *శ్లో॥ అన్యార్థశ్చపరామర్శః॥ శ్లో॥ దహరాకాశస్యైవాపహతపాష్టత్వజగద్వి
ధరణత్వాదివస్తుక్తస్యతదుపసమ్భత్వాదపహతపాష్టత్వాదికల్యాణగుణవిశిష్టస్వాభావికరూపప్రాప్తికథనే
నతద్దేతుత్వరూపంపరమపురుషాసాధారణంగుణముపదెష్టుంప్రజాపతివాక్యోక్తస్యజీవస్యాత్రపరామర్శః. ప్ర
జాపతివాక్యేచముక్తాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యవిజ్ఞానందహరవిద్యోపయోగితయోక్తం- బ్రహ్మప్రేప్సోర్నిజీ
వాత్మనస్యస్వరూపంచజ్ఞాతవ్యమేవ- స్వయమపికల్యాణగుణపవసన్నవధికాతిశయాసంఖ్యేయకల్యాణగుణ
గణంపరంబ్రహ్మనుభవిష్య తీతిబ్రహ్మచారిపాసనఫలాన్తర్గతత్వాత్స్వస్వరూపయాథాత్మ్యవిజ్ఞానస్య*స
ర్వాంశ్చలూకానాపోతిసర్వాంశ్చకామా* సతత్రవర్యేతిజతుగ్రీడన్నిత్యాదికంప్రజాపతివాక్యేకీర్త్య
మానం ఫలమపిదహరవిద్యాఫలమేవ.

దిశ్రుతేరథమాహ (చతురాదీనామితి) ఆకాశం-ప్రకాశకంఆలోకాది-ప్రకాశమానంరూపంవా-ప్రకాశయతియస్సచాతుషః- చతురుచకరణ
కః. తత్ఫలితమథమాహ (తతపివేతి) (ఇతిచేదితీతి) ఏతదక్తంభవతీత్యనేనాన్వయః. *అవిర్భూతస్వరూపఇతిసూత్రఖండంవ్యాచక్షే (అవిరితి) తు
శబ్దనిధమథమాహ (అవిర్భూతస్వరూపస్సాపీతి) అవిర్భూతస్వరూపస్యప్రజాపతివాక్యోక్తత్వా, దహరాకాశస్యస్వతపహతపాష్టత్వాదిప్రతి
పాదనా, తద్భరీరాన్తస్థితస్యైవగుణాఙ్గకప్రతిపాదనా, స్మకైవ్యసంభావితసర్వలోకవిధరణాదిశ్రుతే, శ్చదహరాకాశఃపరంబ్రహ్మేత్యర్థః.

ఉత్తరసూత్రశ్లోమాహ (యద్యేవమితి) (కిమర్థఇతి) దహరవాక్యేజీవప్రస్తావోనప్రప్నోతిప్రతివక్తృభావేన-తథాశ్రవ
ణాభావాత్. నాప్యన్యోపాసనవిషయతయా- దహరవిద్యాయాముపాసనవిధ్యస్తరాభావాత్. అతఃప్రకృతోపాసనకర్మత్వేనై
వజీవపరామర్శః- అన్యథాతత్ప్రతిపాదనమైయధ్యాత్. ప్రకృతోపాసనకర్మత్వేచదహరాకాశోజీవస్యాదిత్యభిప్రాయః.

౧౯॥ సూ. *శ్లో॥ అన్యార్థశ్చపరామర్శః॥ శ్లో॥ దహరవిద్యైవమోక్షోపాయశ్చేత్కథంజీవాపసనవిధిః, కథంచతస్యఫలకథన, మిత్య
త్రాహ (ప్రజాపతివాక్యేచేతి) పరమాత్మాపాసనేపరస్వరూపంహివెద్యం-తత్కథమనుపాస్యజీవాత్మవిజ్ఞానోపయోగఇతిశక్తాయాంతకుషయో
గిత్యముపపాదయతి (బ్రహ్మప్రేప్సోర్నితి) బ్రహ్మణఃప్రేప్సితవ్యత్వేజీవాత్మస్వరూపస్యకథంజ్ఞాతవ్యమిత్యత్రాహ (స్వయమపీతి) ప్రాప్త్యాన్త
ర్భావాత్తస్యజ్ఞాతవ్యత్వం- అతస్తద్జ్ఞానందహరవిద్యోపయోగిత్యర్థః. ననుత్పివిశేషణతయోపాస్యత్వాజీవస్యజ్ఞాతవ్యత్వేవక్తవ్యప్రాప్త్యాన్తర్భావాత్
జ్ఞాతవ్యతోక్తికినిబద్ధనా. ఉచ్యతే- ఆత్మేతిరూపగచ్ఛన్తీవత్యకూలాస్యజీవాత్మవేదనస్యప్రాప్త్యాన్తర్భావనిబద్ధనత్వంహి*వ్యతిరేకస్తద్భావభావి
త్వాదిత్యత్రవత్వతే- తస్మాదితి. ననుజీవాత్మజ్ఞానందహరవిద్యాజ్ఞంచేత్ కథంపుణకృత్కీర్తనం- *ఫలవత్సన్నిధావఫలంతదభిమితిహిన్యాయఇత్యత్రా
హ (సర్వాంశ్చేతి) అజ్ఞినఃఫలమేవాజ్ఞేకధితమిత్యర్థః.

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ అల్పశ్రు తేరితిచే త్తదు క్తం॥ శ్లో॥ *దహరోస్మిన్నిత్యల్పపరిమాణశ్రుతిరా రాగ్రామితస్యజీవన్వైవోపపద్యతే-నతుసర్వస్వాజ్ఞాయసాబ్రహ్మణ్యిచేత్ - తత్రయమత్తరంవత్తవ్యం- తత్సార్వమేవోక్తం *నిచాయ్యత్వాదేవమిత్యనేన - అతోదహరాకాశోనాఘ్రతావిద్యాద్యశేషదోషగన్ధ స్వాభావికనిరతిశయజ్ఞానబలైశ్చర్వవీర్యశక్తితేజఃప్రభృత్యపరిమితోదారగుణసాగరఃపురుషోత్తమపవ - ప్ర జాపతివాక్య నిర్దిష్టస్తున్నున్దిత్వేనంబిచ్ఛాదయస్తీత్యేవమాదిభిరవగతకర్మని త్తదేహ పరిగ్రహఃపశ్చాత్ప రంజ్యోతి రుపసమ్మద్యాదిర్భూతాపహతపాత్మత్వాదిగుణక స్వస్వరూపభిసదహరాకాశః.

ఇ త శ్చై త దే వం.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ అనుకృతేస్తస్యచ॥ శ్లో॥ తస్యదహరాకాశస్య పరస్యబ్రహ్మణోనుకా రాదయపహతపాత్మత్వాదిగుణకోవిముక్తబంధఃప్రత్యగాత్మానదహరాకాశః. తదనుకారః - తత్సామ్యం. త థాహిప్రత్యగాత్మనావిముక్తస్యపరబ్రహ్మనుకారశ్శూన్యతే *యదాపశ్యఃశ్యతేరుక్తవర్ణంకర్తారమీశంపు రుషంబ్రహ్మయోనిః॥ తదావిద్యాన్మణ్యపాపేవిధూయనిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతీతి. అతోనుకర్తాప్రజా పతివాక్యనిర్దిష్టః- అనుకార్యంబ్రహ్మదహరాకాశః.

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ అపిస్మర్యతే॥ శ్లో॥ సంసారిణోపిముక్తావస్థాయాంపరమసామ్యాపత్తిలక్ష ణఃపరబ్రహ్మనుకారస్మర్యతే * ఇదంజ్ఞానమపాశ్రిత్యమమసాధర్మ్యమాగతాః॥ సర్వేపి నోపజాయంతేప్రళయే నవ్యభిన్దిచేతి. ————కేచిత్ *అనుకృతేస్తస్యచ *అపిస్మర్యతేఇతిసూత్రద్వయమధికరణాంతరం *తమేవభా స్తమనుభాతిసర్వంతస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీత్యస్యాశ్శ్రుతీఃపరబ్రహ్మపరత్వనిర్ణయాయప్రవృత్తంవదతి-

అనేనసూత్రేణఉపసంహరగతహేతుఃప్రత్యుక్తః. అథోపక్రమగతంహేతుంప్రతిపత్తి.

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ అల్పశ్రు తేరితిచే త్తదు క్తం॥ శ్లో॥ *అర్థకౌకస్తాద్విత్వస్యసూత్రస్యవిషయవాక్యైఃసర్వంఖల్విత్వాదౌ *అణీయూ స్త్రిహేర్వాయవాద్వేతివాక్యంనోపక్రమస్థం - ఉపక్రమేహిత్రసర్వాత్మత్వమవగతం ఆకాశాత్మత్వంచ - ఉపసంహరేదజ్ఞాయస్త్వమవగతం- అతోల్పశ్రుతిస్తదనురోధనవర్ణితేతియ్యుక్తం. దహరవిద్యాయాంతూపక్రమపవలన్వత్వంశ్రుతమితదనురోధన *యావాన్వాఅయమిత్వాడికం నేయం- ఉపసంహరేదజీవపరామర్శస్తదత్తవ్యకభిత్వధికాశక్తౌ. ఆకాశోపమానత్వసర్వాధారత్వనిరతిశయభోగ్యత్వనిరుపాధికగుణాక్షకగలిశ్చవి భరణత్వఫలవిశేషపరమహావాక్యస్వారస్యదర్శనా, జీవపరామర్శకోపసంహరపవరమాత్మనిర్దేశమిశ్రత్వాచ్చ చరనిర్దేశమిశ్రోపసంహరసోప్రీతవ్యక త్వాద్యోగా, దుపక్రమమాత్రంమహావాక్యస్వారస్యభాధ్యమిత్వధికఃపరిహరః. ఉపసంహరేదజీవపరామర్శావోపరమాత్మనిర్దేశమిశ్రతయాపరిహరా చ్చ *ప్రాణప్రథానుగమాదిత్యధికరణాద్వైషమ్యం. వివముపక్రమోపసంహరగతహేతునిరసనానంతరంవత్సమాణయో స్సుత్రయోపరమప్రకృ తాధేనసంజితిః- నత్వసావ్రాధ్యకేషేజేతిదర్శయతుంపరమప్రకృతదహరాకాశస్వార్థవిరోధేనజీవాదస్యత్వంస్ఫుటయతి (అతోదహరేతి)యద్వా- ఇహవాక్యశేషసహకృతాల్పత్వశ్రుతేర్లత్వంస్వాభావికమిత్వధికాశక్తౌ- సహితాద్విత్వవిద్యాయాంవాక్యశేషసహకృతాల్పత్వశ్రుతిః. ప్రకరణరూ పవాక్యశేషాపేక్షయాఽపహతపాత్మత్వాదినిర్ణయప్రబలమిత్వధికఃపరిహరః. వస్తుసామర్థ్యందర్శయతి (అనాఘ్రతేత్వాదినా) అత్రజ్ఞానశక్త్యాద యస్సత్వసంకల్పత్వఫలితత్వాదుక్తాః.

ఏవ ముపక్రమోపసంహరనిర్వాహః ప్రమాణాంతరేణపరమాత్మాత్మనోరపహతపాత్మత్వా

దీనాం స్వాభావికత్వాస్వాభావికత్వేనిర్ధేయ్యుపపద్యతే-అన్యథా *అనుక్తమన్యతోగ్రాహ్యమితి

న్యాయాద్దహరవాక్యేపిముక్తావస్థస్యగుణాజ్ఞాకాన్వయోవివక్షితస్సాన్విదితిశక్త్యాయామాహ.

౧౪॥ సూ. శ్లో॥ అనుకృతేస్తస్యచ॥ శ్లో॥ అతథాభూతస్యతథాభావాభిసయశక్తౌప్రతిక్షేపార్థమాహ (తదనుకారస్తత్సామ్యమితి) తద్వద్వృత్తిరిహనుకారోవివక్షితః- తేనతస్మాల్లభూతంగుణసామ్యమపిలక్షితంభవతి. సారేతు * స్వచ్ఛందవృత్తిరూపస్తదనుకారశ్శూన్యతేజస్త్వక్రియ ణసామ్యాపలక్షణా.

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ అపిస్మర్యతే॥ శ్లో॥ *సామ్యముపైతీత్యత్రైకేనధర్మిణాసామ్యమిత్వపేక్షాపూరణార్థం *మమసాధర్మ్యమాగతాఇతి వచనముపాత్తం. ———— పరైశ్చతమధికరణభేదమసూద్యదూషయతి (కేచిత్వాదినా) భారూపత్వశ్రవణాత్ ప్రాకృతజ్యోతిష్త్వశక్త్యానివృత్త్యర్థమధి

తత్తు *అదృశ్యత్వాదిగుణకోధర్మైకైః *ద్యుభ్యాద్యాయతనంస్వశబ్దాదిత్యధికరణద్వయేనతస్యప్రకరణస్వపర
బ్రహ్మవిషయత్వప్రతిపాదనాత్, *జ్యోతిశ్చరణాభిధానాదిత్యాదిషుపరస్యబ్రహ్మణో భారూపత్వావగతే, శ్చ
పూర్వపక్షానుష్ఠానాదయుక్తం, -సూత్రాక్షరవైరుధ్యం, చ.....
దహరాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౩॥ సూ. శ్లోకః శబ్దాదేవప్రమితః॥ శ్లోకః

కతవగ్గీషుసూత్రయతే *అభ్యుప్తమాత్రఃపురుషోమధ్యలత్పరిత్యజితి. ఈశానోభూతభవ్యస్యనతతోవిజుగు
ప్రతేపతద్వైతత్ *అభ్యుప్తమాత్రఃపురుషోజ్యోతిరివాధూమకః। ఈశానోభూతభవ్యస్యసపవాద్యసంకల్పః। ప
తద్వైతత్ *అభ్యుప్తమాత్రఃపురుషో నరాత్పాసదాజనానాంహృదయేసన్నివిష్టః। తంస్వాచ్ఛరీరాత్ప్రప్రహే
స్తుజ్ఞాదివైషికాంధైర్యేణ। తరివిద్యాచ్ఛక్రమమృతమితి.

కరణారమ్భాయుక్తత్వత్రాహ (జ్యోతిశ్చరణాభిధానాదిత్యాదిష్వతి) ఏక ప్రకరణస్యానేకాధికరణనిరూప్యత్వంహృదికాశక్త్యాంసత్యాముచి
తం-అ త్రతదభావాదయుక్తమిత్యభిప్రాయః. హేత్వస్తరమాహ (సూత్రాక్షరేతి) అనుకృతిరనుభాసమిహిపవైరుక్తం. తదయుక్తం-కరోతిభాత్యోరే
కాథ్యత్యాభావాత్. *తస్యచేతిశ్చుతిప్రతీకోపాదాసమిత్వం. తదప్యయుక్తం- *యదేవవిద్యయేతిహివదితకరణాభావాత్. తస్మాన్సకృతేరీత్యస్వ
యేస్వారసేకేతత్ప్రహేనాథవర్ణనంవక్తృజ్ఞం. యాదవప్రకాశేతు *అనుకృతిః-అనుశబ్దస్యకరణమిత్వం. తదయుక్తం-యథాః స్వంరూపంశబ్ద
స్యాశబ్దసంక్షేపివభాషేద్దంవాక్రణశబ్దస్వరూపోపాదానం- ఏవమస్మించ్ఛాస్త్రేపరిభాషాయాలభావా, చ్చబ్దస్వరూపవివక్షాయామితికరణస్వదర్శి
తత్వా, చ్చ. *అ నస్తద్ధర్మోపదేశాత్. *ఆకాశ ప్రతిజ్ఞాదిత్యాదిష్వపరత్విజ్ఞాఖణ్డాభావః, చశబ్దవైయర్థ్యం, చేతిదాషణ్యద్వయంసర్వసాధారణమభిప్రేతం.
దహరాకాశో భూతాకాశః - తద నర్వర్తీ జీవభితి పూర్వపక్షం కృత్వాదహరాకాశః పరమాకాశః - తద నర్వర్తీ పరమాత్మేతిసిద్ధాంతి.
తత్ర తావత్పూర్వపక్షస్థితి రనుపపన్నా - భూతాకాశా నర్వర్తిత్వస్య జీవాసాధారణత్వాభావాత్, *యస్య వాయు శ్శరీరం *యలకాశే
తిక్తం *యస్యాకాశశ్శరీరమిత్యస్త్రామి బ్రహ్మజేభూతాకాశా నర్వర్తినః పరమాత్మత్వనిశ్చయాత్, సిద్ధాంతే చ *కింతదత్రవిద్యతేయదస్మై
ప్రస్థంయద్వావవిజ్ఞానీతవ్యమితి ప్రశ్నస్యప్రతిపదనామజ్ఞాస్యంభవతి. నతావత్ *ఉభేఅస్మిన్ద్యావాభృధివిజ్ఞత్యాది వాక్యోక్త్యావాపృధివా
దికంతద నర్వర్తితిప్రతిపదనంయుక్తం- తస్యవిజ్ఞాస్యత్వాభావాత్. నహ్య నర్వర్తిమా త్రవిషయఃప్రశ్నః- కింతుఉపాస్యభూతా నర్వర్తివిషయః.
*అస్మిన్ద్యామాస్యమాహితాభిచనో త్రరం- అస్మిన్దితిపదంతావత్ ప్రకృత బ్రహ్మపురవిషయం - * ఏతత్వత్వం బ్రహ్మపురమస్మిన్ద్యామా స్వమాహి
తాభితిహిశ్చాయతే. పరమాకాశవివ బ్రహ్మణఃపురం - శరీరస్య బ్రహ్మపురత్వం తత్వమృద్ధాదౌ పచారికమితి షష్ఠీతత్పురపక్షంవదన్తి ర్బ్రహ్మపు
రశక్త్యా దహరాకాశసంజ్ఞక పరమాకాశపరకృతివాభ్యాతం - తత్కాస్మిన్దితిపరమాకాశనిర్దేశస్సాన్వితం. ఏవంవసతికామకబ్జః కిం పరమాత్మపరః-
ఉచితప్రజ్ఞాపరః - ఉతద్యావాభృధివాదిపరః. న ప్రధమః - బహువచనా ప్రత్యావత్, *అత్తానమనువిద్య ప్రజన్తేతాంశ్చ సత్యాన్ద్యామానితిభేదని
ర్దౌ, చ్చ. సద్వీతీయః - పరమాత్మగుణాధారతయా ప్రతియమానస్యపరమాత్మత్వావత్ప్రతిపక్షీయపక్షపరిగ్రహస్సాన్వితం - సహిపరమాత్మగుణానాం
భర్తృపరమాకాశః. సత్వీతీయః-ఉపాస్యరూపతద నర్వర్తిప్రశ్నస్యో త్రతత్వాయాగాత్. అ నర్వర్తిప్రశ్నస్యో త్రరం *ఏవఉత్తేతివాక్యమితిచెన్న-ఏ
కపచనా నర్వైతవ్యభిస్య బ్రహ్మపురవిషయత్వేనతద నర్వర్తివిషయత్వాయాగాత్. పరమాకాశశరీరఃపరమాత్మై నై తచ్ఛబ్దైరపరామృత్యత్యత్యత్యేత్.
తదప్యయుక్తం- పరమాకాశా నర్వర్తివిషయ ప్రశ్నప్రతిపదనస్యపరమాకాశవిజ్ఞప్రవిషయత్వాయాగాత్. సహ్యహవిజ్ఞప్రస్యగృహమధికరణం. ఏవ
ఇతిపదంప్రకృతవిషయం- కింతుబుద్ధిస్థవిషయమితిచేత్. ప్రకృతపరామర్శిత్వస్సాన్వితస్యభజ్ఞః. సచ ప్రకృతపరామర్శిత్వసమ్మవేననుపపన్నః *కిం
తద త్రేతివైయధికరణ్యేన ప్రశ్నస్య *ఏవఉత్తా- పరమాకాశశరీరకలత్తేతిసామానాధికరణ్యేనో త్రరం- తత్కృతద నర్వర్తిత్వంభితిమితిచెన్న- వై
యధికరణ్యేన ప్రశ్నస్యవైయధికరణ్యేన ప్రతిపదనేసంభవతిసామానాధికరణ్యేన ప్రతిపదకల్పనాయోగాత్. అసమ్మవేహితథానిర్వాహకపక్షద్య
తే. సకేవలంపరమాకాశశరీరస్యహృదయా నర్వర్తిత్వంఏతత్ప్రకరణపర్యాలోచనవిరుద్ధం-సంవాది ప్రమాణా నరాభావవిధ్యస్తం. *యోవేదనిహి
తమితివాక్యమస్యధానిర్ధం- * పరమేవోమకాసోఽస్మత్తత్వత్వస్వయంమృవాత్. శాణ్డిల్యుదిద్యాయాం చ *ఆకాశాత్తా * ఏవఉత్తా నర్వర్తిదయ ఇ
త్యాదివాతైరీరాకాశవత్సూక్ష్మస్వచ్ఛ వ్యాపిస్వరూపస్యహృదివ రూపానత్వమచ్యుతత్యత్యస్యధానిర్ధం. అతోననుపపన్నమిదం.
దహరాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౩॥ సూ. శ్లోకః శబ్దాదేవప్రమితః॥ శ్లోకః *అల్పశ్చుతేరిచేదిత్యత్రాప్యపరిమాణత్వంభగవత్యత్వం. అథాప్యపరిమాణత్వవిశే
షఃపరమాత్మవ్యతిరక్తస్వదృశ్యత్యతిశక్త్యాంసంజ్ఞః. — *శక్రమమృతమిత్యస్తంవిషయవాక్యముపాదానాస్యాంసంభావః-అభ్యుప్తప్రమితత్వమా
త్రంశ్చుతం- నతుస్థానవిశేషః- సచోపాసనం-అతఃపరమాత్మపరత్వానాదరేణజీవపరత్వంశక్తిత్యతిపూర్వపక్షంకేచిదాహరి. తదయుక్తం *సదా
జనానాం హృదయేసన్నివిష్టః *తంభిత్వాచ్ఛక్రమమృతమిత్యన నరవాక్యేస్థానోపాసనావగమాత్ తదనవగమస్యహేతుత్వకథనాయోగాదితి. —

తత్రసన్నిహ్యతేకిమయమజ్ఞుమత్రప్రమితఃప్రత్యగాత్మా- ఉతపరమాత్మేతికింయుక్తం. ప్రత్యగాత్మేతి. కు
తః. జీవస్యాస్యత్రాజ్ఞుమత్రత్వశ్రుతేః *ప్రాణాధిపస్యజ్ఞురతిస్వకర్తృభిరజ్ఞుమత్రావితత్వల్యూపః
సజ్జ-ల్పహజ్జారసమన్వితోయభితి.నచాన్యత్రాపాసనార్థతయాపిపరమాత్మనోజ్ఞుమత్రత్వంశ్రూయతే.
ఏవంనిశ్చితేజీవత్వేక్షాశానత్వంశరీరేంద్రియభోగ్యభోగోపకరణాపేక్షయాపిభవిష్యతి.

ఇతిపాస్త్రేబ్రామః (శబ్దాదేవప్రమితః) అజ్ఞుప్రమితఃపరమాత్మాకుతః. *ఈశానోభూతభవ్యస్యే
తిశబ్దాదేవ. నచభూతభవ్యస్యసర్వస్యేశితృత్వంకర్తృపరవశస్యజీవస్యోపపద్యతే.

కథంతర్నిపరమాత్మనోజ్ఞుమత్రత్వమిత్యత్రాహ.

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ హృద్యపేక్షయాతుమనుష్యాధికారత్వాత్ ॥ శ్లో॥ పరమాత్మనఉపాసనార్థము
పాసకహృదయేవర్తమానత్వాదుపాసకహృదయస్యాజ్ఞప్రమాణత్వాత్తదపేక్షయేదమజ్ఞుప్రమితత్వము
పపద్యతే. జీవస్యాస్యజ్ఞుప్రమితత్వంహృదయాస్తర్వత్త్వాత్తదపేక్షమేవ-తస్యారాగ్రమాత్రత్వశ్రుతేః.
మనుష్యాణామేవోపాసకత్వసమ్భవనయాశాస్త్రస్యమనుష్యాధికారత్వాన్మనుష్యహృదయస్యచతత్తదజ్ఞుప్ర
మితత్వాభ్యరతురగభుజగాదీనామనజ్ఞుప్రమితత్వేపినకశ్చిద్దోషః. స్థితంతావచుత్తరత్రసమాపయిష్యతే...

పరమాత్మనోజ్ఞుప్రమితత్వానుపపత్తేర్జీవస్యసర్వేశానత్వానుపపత్తేశ్చనంశయః. అజ్ఞుప్రమితఃకింప్రత్యగాత్మా- ఉతపరమాత్మేతి. తదర్థమీ
శానత్వంకిందేహేంద్రియాద్యపేక్షం- ఉతసర్వాపేక్షమితి. ఉపక్రమావగతంప్రమితత్వంకిమీశానత్వలిక్ష్ణస్వారస్యవిరోధి- ఉతఅవిరోధితి. తత్ప్రమిత
త్వంకింజీవేషమజ్ఞానం - ఉతోభయత్రాసమజ్ఞానమితి. యదా జీవేషమజ్ఞానం - తదానీం స్వసామజ్ఞానసిద్ధ్యర్థముపక్రమావగతంప్రమితత్వ
మీశానత్వలిక్ష్ణస్వారస్యవిరోధితీశానత్వస్య దేహేంద్రియాద్యపేక్షత్వా దజ్ఞుప్రమితోజీవఇతిపూర్వోపక్షః. యదోభయత్రప్రమితత్వమసమజ్ఞా
నం - తదాప్రత్యగాత్మస్యాస్వారస్యానిదైవదర్శనశానత్వలిక్ష్ణస్వారస్యానుపరోధకత్వాదీశానత్వంసర్వాపేక్షమితి అజ్ఞుప్రమితఃపరమాత్మేతిరాధా
నైకలభిభావః. కృత్వాచిన్తయం - పరమాత్మనోజ్ఞత్రాజ్ఞుప్రమితత్వశ్రవణాభావమభ్యుపగమ్యానేనైవవాక్యేనాజ్ఞుప్రమితత్వంకింజీవ్యతి-
ఉతనేతిచిచార్యతే.అన్యత్రాజ్ఞుప్రమితత్వంభగవతః శ్రూయతేత్వేతాశ్చతరే *అజ్ఞుమత్రఃపురుషస్త్రాత్మాసదాజానాంహృదయేసన్నివి
ష్టఃహృదామనీషామనసాభిక్లప్తాయపినంవిమరమృతానైభవన్తితి,తైత్తిరియేచ *అజ్ఞుమత్రఃపురుషాజ్ఞుప్రమితత్వంచసమాశ్రయః.ఈశఃసర్వస్యజగతఃప్రభుః
ప్రీణాదివిశ్వభుగితి,అస్త్రాత్మత్వంమోక్షప్రదత్వంసర్వస్యజగతఃఈశత్వమపిహితత్రశ్రుతం. యదాసర్వజగచ్ఛబ్దాదికమపిక్షిప్తంకృత్వాతాపపిమస్త్రా
వివాదాస్పదీకృతా-తదానీంకృత్వాచిన్తయం. ననుజీవస్యాప్యారాగ్రమాత్రస్యాజ్ఞుప్రమితత్వముఖ్యం-అతఉపాసనార్థమినిర్వాహ్యం- తత్సర
మాత్మపరత్వేషిసంభవతి-ఉపాసనార్థముపరిమాణత్వంపరస్యాపిహి శ్రుతం-తత్కథంజీవత్వశ్చేత్వత్రాహ(నచేతి)ప్రాణాధిపస్యకర్తృవశ్యస్యాజ్ఞుప్రమిత
తత్వముఖ్యమపిహి శ్రుతం-నచపరమాత్మనః-అతోజీవస్యబుద్ధిస్థత్వాత్తస్యప్రతిపాద్యత్వశ్చేత్వత్వర్థః. ఈశానత్వంకథమిత్యత్రాహ(ఏవంనిశ్చితఇతి)...

రాధానై- ననుభూతభవ్యస్యేకానతివాక్యం. తచ్చప్రమితత్వలిక్ష్ణాద్భులం. నైవం- ఈశానశబ్దస్యవశజ్ఞుజ్ఞైవవివక్షితత్వాత్. ఈశానశబ్ద
స్యదేహేంద్రియాద్యపేక్షయాసంకోచస్యఅనుపపత్తిస్థిరజ్ఞానానానోభూతభవ్యస్యేతిశబ్దాదేవేతిభూతభవ్యశబ్దోపాదానం. కిమిశ్వరకింజీవఇతి
చారేనేశ్వరసమ్మన్దిలిక్ష్ణార్థయః - కింత్విశత్వవాచిశబ్దాదేవేత్వేవకారానిప్రాయః. యదాస్య - పూర్వపక్ష్యభిప్రేతాయా-ఈశానశబ్దాన్యథానిధైః
ప్రతిక్షేపవివకారానిప్రేతః. తందర్శయతి(నచభూతభవ్యస్యేతి).....

ఉత్తరసూత్రస్యశ్లోకామహ (కథంతర్నితి)

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ హృద్యపేక్షయాతుమనుష్యాధికారత్వాత్ ॥ శ్లో॥ పరమాత్మనఉపాసనార్థము
పాసకహృదయేవర్తమానత్వాదుపాసకహృదయస్యాజ్ఞప్రమాణత్వాత్తదపేక్షయేదమజ్ఞుప్రమితత్వము
పపద్యతే. జీవస్యాస్యజ్ఞుప్రమితత్వంహృదయాస్తర్వత్త్వాత్తదపేక్షమేవ-తస్యారాగ్రమాత్రత్వశ్రుతేః.
మనుష్యాణామేవోపాసకత్వసమ్భవనయాశాస్త్రస్యమనుష్యాధికారత్వాన్మనుష్యహృదయస్యచతత్తదజ్ఞుప్ర
మితత్వాభ్యరతురగభుజగాదీనామనజ్ఞుప్రమితత్వేపినకశ్చిద్దోషః. స్థితంతావచుత్తరత్రసమాపయిష్యతే...

ఉత్తరసూత్రస్యశ్లోకామహ (కథంతర్నితి)

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ హృద్యపేక్షయాతుమనుష్యాధికారత్వాత్ ॥ శ్లో॥ పరమాత్మనఉపాసనార్థము
పాసకహృదయేవర్తమానత్వాదుపాసకహృదయస్యాజ్ఞప్రమాణత్వాత్తదపేక్షయేదమజ్ఞుప్రమితత్వము
పపద్యతే. జీవస్యాస్యజ్ఞుప్రమితత్వంహృదయాస్తర్వత్త్వాత్తదపేక్షమేవ-తస్యారాగ్రమాత్రత్వశ్రుతేః.
మనుష్యాణామేవోపాసకత్వసమ్భవనయాశాస్త్రస్యమనుష్యాధికారత్వాన్మనుష్యహృదయస్యచతత్తదజ్ఞుప్ర
మితత్వాభ్యరతురగభుజగాదీనామనజ్ఞుప్రమితత్వేపినకశ్చిద్దోషః. స్థితంతావచుత్తరత్రసమాపయిష్యతే...

ఉత్తరసూత్రస్యశ్లోకామహ (కథంతర్నితి)

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ హృద్యపేక్షయాతుమనుష్యాధికారత్వాత్ ॥ శ్లో॥ పరమాత్మనఉపాసనార్థము
పాసకహృదయేవర్తమానత్వాదుపాసకహృదయస్యాజ్ఞప్రమాణత్వాత్తదపేక్షయేదమజ్ఞుప్రమితత్వము
పపద్యతే. జీవస్యాస్యజ్ఞుప్రమితత్వంహృదయాస్తర్వత్త్వాత్తదపేక్షమేవ-తస్యారాగ్రమాత్రత్వశ్రుతేః.
మనుష్యాణామేవోపాసకత్వసమ్భవనయాశాస్త్రస్యమనుష్యాధికారత్వాన్మనుష్యహృదయస్యచతత్తదజ్ఞుప్ర
మితత్వాభ్యరతురగభుజగాదీనామనజ్ఞుప్రమితత్వేపినకశ్చిద్దోషః. స్థితంతావచుత్తరత్రసమాపయిష్యతే...

౨౧॥ సూ.

తదుపర్యపి బాదరాయణస్సమ్మవాత్ ॥

పరస్య బ్రహ్మణోఽస్మత్ప్రమితత్వోపపత్తయేమనుష్యాధికారం బ్రహ్మచారిపాసనశాస్త్రమిత్యుక్తం-తత్త్వసంక్షేపే దాసం బ్రహ్మవిద్యాయాం దేవాదీనామప్యధికారోఽస్తి నాస్తీతిచార్యతే. కింతావద్యుక్తం. నాస్తీదేవాదీనామధికారఇతి. కుతః. సామర్థ్యాభావాత్. సహ్యశరీరాణాం దేవాదీనాం వివేకవిమోకాదిసాధనసప్తకానుగృహీత బ్రహ్మచారిపాసనోపసంహారోసామర్థ్యమస్తి. నచ దేవాదీనాం సశరీరత్వే ప్రమాణముపలభామహే. యద్యపి పరినిష్ఠు న్నేపివస్తునివృత్తత్తి సమ్భవనయా వేదాంతవాక్యాని పరే బ్రహ్మణి ప్రమాణభావమునుభవంతి-తథాపి దేవాదీనాం విగ్రహవత్త్వప్రతిపాదనపరంసకించదపివాక్యముపలభ్యతే. మన్తార్థవాదాస్తుకర్తృవిధిశేషతయా న్యపరత్వా న్నదేవాదివిగ్రహసాధనే ప్రభవంతి. కర్తృవిధయశ్చ స్యాపేక్షితోద్దేశ్యకారకత్వాదిరేకీ దేవతాగతంకిమపినసాధయంతి. అథపివతాసామర్థ్యత్వమపినసమ్భవతి. అతస్సామర్థ్యాధిత్వయోరభావాద్దేవాదీనామసాధికారఇతి. . .

ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుహే (తదుపర్యపి బాదరాయణస్సమ్మవాత్.) తదుపర్యపి- తత్ - బ్రహ్మచారిపాసనంఉపరి-దేవాదిష్యపి సమ్భవతీతిభగవాన్బాదరాయణోమన్యతే-లేమామర్థిత్వసామర్థ్యయోస్సమ్మవాత్. అధిత్వంతావదాధ్యాత్మికాదిమర్విషహదుఃఖాభితాపా, త్వరప్రీప్యహ్మణిచనిరస్తనిఖిలదోషగన్ధేనవధికాతిశయాసంక్షేపియకల్యాణగుణగణైరిరతిశయభోగ్యత్వాదిజ్ఞానా, చ్చ సమ్భవతి. సామర్థ్యముపిపటుతరదేహేద్వియాదిమత్తయాసమ్భవతి. దేహేద్వియాదిమత్త్వంచ బ్రహ్మాదీనాం సకలోపనిషత్సు సృష్టి ప్రకరణేషాపాసన ప్రకరణేషుచస్రూయతే. తథాహి- *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్ *తదైక్షుతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతితత్తై

౨౧॥ సూ. తదుపర్యపి బాదరాయణస్సమ్మవాత్ ॥ ప్రసక్తాత్వజ్ఞిమాహ (చరస్యేతి) *మనుష్యాధికారత్వాదిత్యత్ర మ

నుష్యశబ్దేనతిర్యక్తాశ్రంవాన్వయంతి- ఉతదేవాదిరపీతిబుభుత్సయాసజ్ఞిరిత్యర్థః. కిం బ్రహ్మవిద్యాయాం దేవాదీనామధికారోఽస్తి - నేతివిచారః. తదర్థంకింతేషాంసాఙ్గ బ్రహ్మవిద్యోపసంహారసామర్థ్యమస్తి - నేతి. తదర్థంకింతేషాంవిగ్రహవత్త్వంసమ్భవతి - నేతి. కింబద్విగ్రహప్రతిపాదకమన్తార్థవాదానాంతత్వరత్వంసమ్భవతి - నేతి. కింమన్తార్థవాదానాం అనుష్ఠేయార్థప్రకాశనస్తుతిపరత్వంవిగ్రహాదివివక్షేవిరోధి - ఉతనేతి. కింవిగ్రహాదిమత్త్వమనుష్ఠేయార్థప్రకాశనస్తుత్యోర్విరుపయోగి - నేతి. యదాఽనుపయోగి - తదాఽనుష్ఠేయార్థప్రకాశనస్తుతిపరత్వస్య విగ్రహాదివివక్షేవిరోధితయా మన్తార్థవాదానాం దేవతావిగ్రహాదిపరత్వాభావేనదేవానాంవిగ్రహవిరహేణ సామర్థ్యాభావాత్తదసాధికారఇతిఫలితం. యదోపయోగితదాఽనుష్ఠేయప్రకాశనస్తుతిపరత్వస్య విగ్రహాదివివక్షేనుగుణతయామన్తార్థవాదానాం తత్వరత్వేనదేవానాంవిగ్రహవత్తయాసాఙ్గ బ్రహ్మవిద్యోపసంహారసామర్థ్యాదస్తే బ్రహ్మవిద్యాధికారఇతిఫలితం. (సామర్థ్యాభావాదితి) అధిత్వాభావస్యాప్యవక్షణమేతత్. సామర్థ్యాభావముపపాదయతి (సహేతి) ఉపసంహరః- అనుష్ఠానం. అశరీరత్వం కథమిత్వత్ప్రాహ (నచేతి) వేదాంతాప్రమాణంఘోరిత్యత్ప్రాహ (యద్యపితి) ప్రయోజనపర్యవసాయితమైవహిశబ్దస్య ప్రామాణ్యం - తత్తత్పూర్వభాగవచసాం ప్రవృత్తినివృత్తిరూపప్రయోజన పర్యవసానాత్ తత్తత్తత్పర్యం- బ్రహ్మణః పురుషార్థరూపతయా తత్తత్ వేదాంతానాంతాత్పర్యం - దేవాదీనాంవిగ్రహేషుతథాత్వాభావాన్నతాత్పర్యమిత్యర్థః పూర్వభాగేమన్తార్థవాదాంతప్రమాణమిత్యత్ప్రాహ (మన్తార్థవాదాస్తీతి) మన్తార్థవాదాశ్చేత్వర్థః. (అన్యపరత్వాదితి) అనుష్ఠేయార్థప్రకాశనస్తుత్యోరన్యపరత్వాదిత్యర్థః. మనైత్పీదన్యపరేణమన్తార్థవాదేనదేవతావిగ్రహాది-కింతుకర్తృవిధినిష్ఠైవసేత్వ్యచి-కర్తృణా ద్రవ్యదేవతానిరూపత్వాత్, క్షణభ్వంసినఃకర్తృణాంకాలాంతరభావిఫలసాధనత్వనిర్వాహాయదేవతైశ్చర్యస్యాపేక్షితత్వా, మృతహనేనాశ్రుతాపూర్వకల్పనాయోగా, చేత్వతలహ (కర్తృవిధయశ్చేతి) అయమభిప్రాయః-యద్యపిదేవతావత్సయాగపామాదికర్తృసుదేవతైశ్చర్యాజ్ఞికారేణాపిఫలప్రదత్వనిర్వాహసంభవః-తథాపిదానతపఃప్రభృతిమదేవతానామభావాత్ కల్పనీయమేవాపూర్వం-తథాచసమానన్యాయతయాయాగపామాదావప్యపూర్వమేవకల్పితాంకిమర్థనైశసేన. కించ-తత్త్రైవికల్పేసర్వకర్తృఫలభోగియమాభావా, దైవతానాంసృష్టిప్రశయాభ్యుపగమా, చ్చఫలప్రదాతురభావాత్ కేషాంచితకర్తృకాంనైష్యల్యమేసన్యాత్. అథతత్తద్దేవతాశరీరకకరమాత్మాతత్తత్కర్తృభిరాధాతితోనితైశ్చర్యతయాఫలప్రదఇతిమతం-తథాసతిప్రతిమాప్రతిమేయన్యాయస్సాన్. యథాప్రతిమాద్వైభిరుపచారైవేవతాస్తీతి-ఏవందేవతోద్వైభిర్భక్త్యత్వాగైపరమాత్మస్తీతిస్సాన్-తత్తత్ప్రతిమాయాజనదేవతాయా అభ్యుద్దేశ్యకారకత్వమాత్రంవివక్షితం-నైశ్చర్యమపీత్యనపేక్షితందేవతైశ్చర్యంసర్వకల్పమితి. ఉక్తాపజీవనేనాధిత్వాభావమాహ (అలపివేతి) యతవివసవిగ్రహవత్త్వందేవతానాం-అతపివాధిత్వమపినసంభవతి-దుఃఖస్యతజ్జీహాసాయాశ్చ దేహసంబద్ధమూలత్వాదధిత్వస్యదుఃఖజిహాసారూపత్వాచేత్వర్థః.

(ఏవం ప్రాప్తభి) అక్షరాధ్యమాహ (తదపర్యపితి) అధిత్వముపపాదయతి (అధిత్వమితి) సామర్థ్యముపపాదయతి (సామర్థ్యమపితి) పటుతరశబ్దోమనుష్యదేహపటుత్వాదిశయపరః. ప్రమాణాకాక్షాయామాహ (దేహేతి) తత్త్వోపదేశప్రధానమన్త్ర బ్రహ్మణరూపవేదభాగాఉపనిషదః-తాశ్చద్వివిధాఃతత్త్వపరాఉపాసనపరాశ్చేతి. ఉభయవిధవిధానుదేవతానాంవిగ్రహాదిమత్త్వమనగమ్యత్యర్థః. కానితత్త్వప్రతిపాదకవచాంసి-కథంతైర్విగ్రహవత్త్వప్రతిపాదనమిత్యత్ప్రాహ (తథాహేతి) (సదేవేత్యాది) నామరూపవ్యాకరణసృజణోక్త్యానామరూపాణాంచాతుర్విధ్య

జొసృజతేత్యారభ్యసర్వమచేతనం తేజోఽబన్నప్రముఖావస్థావిశేషవద్వాక్యకృత్య *అనేనజీవేనాత్మనానుప్ర
విశ్వనామరూపేవ్యాకరవాణీతిసజ్జల్ప్యబ్రహ్మదిష్టావరాస్తంచతుర్విధంభూతజాతంత త్తత్ర-ర్హితశరీరం
తమచితనామభాక్పాయమకరోదిత్యుక్తం. ఏవంసర్వత్రసృష్టివాక్యేషుదేవతీర్యజ్ఞనుష్యస్థావరాత్మనాచతుర్వి
ధాసృష్టిరామ్నాయతే. దేవాదిభేదశ్చత త్తత్ర-ర్హనుగుణబ్రహ్మలోకప్రభృతిచతుర్దశలొకస్థఫలభోగయో
గ్యదేహేద్విరియాదియోగాయ త్తః- ఆత్మనాంస్యతోదేవాదిత్వాభావాత్. తథా *తద్ధోభయేదేవాసురాలను
బుబుధిరేతేహూమః ఇన్ద్రోహవైదేవానామభిప్రవప్రాజవిరోచనాసురాణాం తోహాసంవిదానావెవసమి
త్వాణీప్రజాపతిసకాశమాజగ్ముతుః తోహద్వాప్రింశతంవద్దాణీబ్రహ్మచర్యమూషతుఃతోహప్రజాపతిరువాచే
త్యాదినాసృష్టమేవశరీరేద్విరియవత్త్వందేవాదీనాంప్రతీయతే. కర్మవిధిశేషభూతమన్తార్థవాదెవ్యపి*వప్రహ
స్తఃపురందరః *తేనేన్ద్రోహప్రముదయచ్చదిత్యాభిఃప్రతీయమానం విగ్రహాదిమత్త్వంప్రమాణాన్తరావిరుద్ధంత
త్ప్రమేయమేవ. నచానుష్ఠేయార్థప్రకాశనస్తుతిపరత్వాభ్యాంప్రతీయమానార్థాన్తరావివక్ష్యాశక్యతేవత్త్వం-స్తు
త్యాద్యుపయోగిత్యా, తేనవినాస్తుత్యాద్యనుపపత్తైశ్చ. గుణకథనేనహిస్తుతిత్వం-గుణానామసద్భావేస్తుతిత్వ
మేవహీయేత. నచాసతాగుణేనకథితేన ప్రరోచనాజాయతే - అతఃకర్మప్రరోచయన్తగుణసద్భావంబోధయ
న్యైవార్థవాదాః. మన్తార్థకర్మనువినియక్తాస్తత్రతత్రకిచ్చిత్ర-రత్వాయానుష్ఠేయమర్థంప్రకాశయన్తోదేవ
తాదిగతవిగ్రహాదిగుణవిశేషమభిదధతపతత్రకిచ్చిత్ర-ర్హ-ద్వి-అన్యథేన్ద్రాద్విస్తృత్యనుపపత్తైఃనచనిర్విశేషాదే

స్యప్రమాణిద్ధత్వాన్నామరూపవ్యాకరణ శ్చత్యైవదేవతావిగ్రహవత్త్వంసామాన్యేనసిద్ధమిత్యర్థః. *ఇన్ద్రో)వరుణసోమరుద్రఃపర్జన్యోయమో
మృత్యురీశానః *నారాయణాద్భ్రువక్ష్మజాయతఇత్యాదీనివిశేషక్రిమన్విచవాక్యాన్యభిప్రేతాని. చతుర్విధసృష్టిరామ్నాయావశతు - తతఃకిమిత్యత్రా
హ (దేవాదీని) ఉపాసనదశాయాంపరమకారణభూతసోహస్యసృష్టకణిత్యేన, ప్రాప్యదశాయాంప్రాప్యవిశేషణిత్యేన, విగ్రహాదిమత్త్వంసేద్ధమి
త్యర్థః. ఉపాసనప్రకరణేషుదర్శయతి (తథైవి) కర్మవిధిశేషత్వేనాపిసిద్ధతీత్యాహ (కర్మవిధీత్యాదినా) తత్ర ప్రధమమత్రేసిద్ధవస్తునితాత్పర్యసంభ
వస్యఫలత్వేనసిద్ధిరూక్తా, అత్ర స్రావకత్వప్రకాశకత్వహేతుతయా, *ఫలమతఉపపత్తీర్యత్ర ఫలసాధనత్వే, నేతిత్రిధావిభాగః. *ఆదిత్యోయూప
ఇత్యాదివాన్యవృత్త్యర్థమాహ (ప్రమాణాన్తరావిరుద్ధమితి) అన్యపరత్వమనూద్యనిరసృతి (నచేత్యాదినా) (స్తుత్యాద్యుపయోగిత్యాదితి) ఆదిశబ్దేనాను
ష్ఠేయార్థప్రకాశనంవృత్తికృత్యంబ్రహ్మతే. మన్తార్థవాదేష్యమ్యదేవే, అనుష్ఠేయార్థప్రకాశనస్తుతిపరత్వాభ్యామిత్యనూద్యేతే, చావగతక్రమో
త్రపరిత్వక్తః-తత్ర కారణంమన్తైరపిక్వచిత్స్తుతిదర్శనేనస్తుతేర్వాస్యపకత్వం. దృశ్యతేహిమన్తైస్త్రిన్సుతిః*సంకీర్త్యదుత్తరానజ్యాయాన్వివృత్రహా-
తథా *అర్హస్విభర్షిసాయకానిధన్వన్తర్హస్విష్కంయజతంవిశ్వరూపం! అర్హస్విదందయసేవిశ్వమబ్జువంసవాఙ్జీహారుద్రత్వదస్త్రిఇత్యాదిభిః. *అ
ర్హస్విభర్షిత్యాదిమన్త్రస్యస్తుతిపరత్వంప్రాప్తాజేనైవావగమ్యతే. *అర్హస్విభర్షిసాయకానిధన్వేత్యాహప్రాప్త్యేనైవమేతదితి. తేనవిగా- ప్రతీయమా
నార్థానవిగా. తత్రస్తుత్యనుపపత్తింవివృణోతి (గుణకథనేనేతి) వ్యతిరేకణోపపాదయతి (గుణానామితి) (స్తుతిత్వమేవహీయేతేతి) ప్రరోచకత్వ
మేవహీయేతేత్యర్థః. శేషభూతస్యశేషిణంప్రతికించిత్కారోఽపేక్షితః. సనసిద్ధతీతియావత్. సనుయదిగుణకథనేనస్తుతిత్వం- తథాసనిగుణకథనా
భావేస్తుతిత్వహాసేనాత్ - సగుణానామసద్భావఇత్యత్రాహ (సచాసతేతి) అనేన *నాసతాస్తుతిరుపపద్యతఇతిద్రువిదభాష్యంసూర్యతే. అర్థప్ర
కాశనానుపపత్తింవివృణ్వన్త్రాజాంవిగ్రహాదిమత్త్వేప్రామాణ్యముపపాదయతి (మన్తార్థేత్యాదినా) ద్రవ్యదేవతేహికర్మనిరూపితే-వితదైవత్వమి
దంకర్మేతిప్రతిపత్తాదేవతావిశిష్టత్వేనహికర్మప్రతిపత్తిః. *యన్యైదేవతామైహావిర్భూహితంసాస్త్రాంధ్యాదౌద్వపట్కరిష్యన్నిదేవతాధ్యాతవ్యేతి
శ్రూయతే- దేవతాచేద్యశీత్యేవప్రతిపత్తవా- నిర్విశేషవస్తునఃప్రతిపత్తుమశక్యత్వాత్. ఇన్ద్రిత్యాదికంచనశుద్ధాత్మస్వరూపస్యవిద్యతే. ఆతోవిగ్ర
హదౌవివక్షితత్వం. ప్రతీతేరాలమృనమాత్రమపేక్షితం- నార్థసద్భావఇతిచేన్న - సహృతస్త్రిన్వద్దృష్టేనలాయదిధీయతే - అపిమయథావస్థితకర్
స్వరూపబోధనంహిక్రియతే. తస్మాదనుష్ఠేయార్థప్రకాశకత్వసిద్ధ్యర్థంమన్తార్థాంవిగ్రహాదిమత్త్వేచప్రామాణ్యమస్త్యేవేత్యర్థః. అర్థసద్భావాభావే
విప్రరోచనాదృశ్యతీతిచేన్న- ఇష్టసాధనత్వాభావేహిపాలాతురాదిమవిప్రలబ్ధవాక్యానాంప్రవృత్తిహేతుత్వందృశ్యతీతివిధివాక్యసాన్యాయథాగ్ధ
త్వప్రసక్తాత్. అపారుషేయతయానిర్దోషంవిధివాక్యంనిరూపకవిషయమితియాధార్థ్యమితిచేత్- తర్హిమన్తార్థవాదానామప్యపారుషేయతయాని
రూపకవిషయత్వా, దతస్త్రిన్వద్దృష్టివిధానపరత్వాభావా, చ్యస్వాగ్ధేప్రామాణ్యమస్తీతిభావః. వివమర్థశబ్దేప్రదర్శనేనప్రయోగప్రకారోఽర్థసిద్ధిః
విమతాఇన్ద్రాదిశబ్దాఃస్వరూపాతిక్రవదార్థప్రతీతిహేతవః - అపారిభాషికత్వేనతిపోధకత్వా, నిర్దోషవాక్యస్థత్వా, ద్విధిపదవత్. విమతాచతుర్థ
ప్రకృత్యతిక్రొధసిద్ధసాధా- అపారిభాషికశబ్దవిధిక్రిత్యాత్ - *దక్షేతివిధిక్రివత్. విమతాసంప్రదానకారకబుద్ధిశ్చబ్దాతిక్రవిషయా-కారకబు
ద్ధిత్యాత్ - కరణకారకబుద్ధవత్. విమతామన్తార్థవాదాః ప్రతీయమానార్థప్రమాణాని- సాధకబాధకాగోచరాధర్థబోధకత్వాత్-విధివాక్యవత్. విమ
తశబ్దేన *ఆపివైశాన్తాః *ఆదిత్యోయూపఇత్యాదివాన్యవృత్తిః. విమతానిపదానిముఖ్యార్థసంసర్గేప్రమాణాని-సాధకబాధకాగోచరాధర్థప్రతిపాదక
వాక్యస్థత్వాత్ - విధిపదవత్. విమతానిపదానిపరమార్థభూతప్రతీయమానార్థసంసర్గాణి- సాధకబాధకాగోచరాధర్థప్రతిపాదకవాక్యస్థత్వాత్ - విధి.

పదవత్. సచార్యవాదానాంవాక్యత్వమనిధ్యం-ప్రవర్తకార్థానవబోధనాత్-అతఃపదశబ్దవాచ్యఅర్థవాదాభివాచ్యం. అర్థవాదాఃసపదశబ్దవాచ్య-
లిక్ కారకపదసంక్షాతరూపత్వాత్ - విధివాక్యవత్. అర్థవాదాఃప్రమాణభూతవాక్యరూపాః - సాధకవాదకాగోచరసంస్కృత త్వాంతరీక్షాంతకా
రకపదాత్మకత్వాత్ - విధివాక్యవత్. విమతామన్త్రార్థవాదాఃప్రతీయమానార్థవివక్షాన్వితాః. సాధకవాదకాగోచరార్థత్వేనతివిధినైకవాక్యత్వాత్ -
ప్రయాజాదివాక్యవత్. సచప్రవర్తకవాక్యత్వముపాధితివాచ్యం- సాధికారవిధివాక్యత్వేనతస్మాస్మిసోపాధికత్వప్రసక్తాత్. ప్రయాజాదివిధినా
మవివక్షితార్థత్వేనస్థానవిరోధాత్సాధికారవిధివాక్యత్వంసవివక్షితార్థత్వేప్రయాజకమితిచేత్. అనుష్ఠానస్యప్రమాణికతయాహితద్భజస్యానిష్ఠ
తా- ఏవమపవాదాభావేనస్థితిస్సేధ్యతఃప్రమాణభావస్యశక్త్యప్రసక్తాత్ ప్రవర్తకవాక్యత్వముప్రయాజకం. తస్మాన్నిరుపాధికోహేతుః. విగతాల
గ్ధవాదాఃపరమార్థస్వార్థోపస్థాపకాః- నిరూపకపురుషప్రరోచకత్వాత్ - రసాయనాయుష్యతాప్రతిపాదకవాక్యవత్. కారణవిషయాభకప్రత్య
యవిరహితత్వాద్వా- స్వగ్ధయాగయోసాధ్యసాధనభావప్రతిపాదకవాక్యవత్. విమతామన్త్రార్థవాదాఃప్రతీయమానార్థప్రమాణాని-విధ్యపేక్షితా
గ్ధసమర్పకత్వాత్ - * ఛాగస్యవపాయాభిమన్త్రవత్, రాత్రిసత్రార్థవాదవ, చ్యు. విమతాప్రాశస్త్యబుద్ధిఃప్రాశస్త్యహేతుభూతార్థపారమార్థ్యనిబ
న్దనా- నిరూపకపురుషాశ్రయప్రాశస్త్యబుద్ధిత్యాత్ - దౌషధవిషయప్రాశస్త్యబుద్ధివదితః. * అపోవైశానా * అదిత్యాయాపజత్యాదిమప్రమాణా
నరసిద్ధస్యతద్విరుద్ధార్థస్వాభ్యుపగమానత్వాన్నసర్వత్రప్రమాణమితిశక్తాయామాహ (తత్రప్రమాణానరేతి) బాధయిత్వా- విధాయ. ప్రరో
చయన్తి- అర్థవాదాఃప్రరోచయన్తి. మన్త్రాఃప్రకాశయన్తి. (లక్ష్యయిత్వామర్షన్తి) ప్రరోచనప్రకాశనేమర్షన్తిత్యర్థః. సను విధ్యపేక్షితార్థ
హితాత్పర్యం- దేవతాదిగ్రహదేవ్యధ్యపేక్షితత్వంకథమిత్వత్తాహ (కర్మవిధిశ్చేతి)*సలమతఃఉపపత్తైరత్యధికరణార్థోబుద్ధిసౌకర్యాగ్ధమత్రసజ్జమయ్య
కన్యతే - నవైతదధికరణసాధారణార్థతయా. అసాధారణస్తావకత్వానుశ్ఛయప్రకాశకత్వసిద్ధ్యర్థంప్రతీయమానార్థప్రమాణమితిశ్రీత్యయమ
గ్ధః- సచపుర్యమేవోక్తః. కృష్ణాదేరస్థురాదిద్వారకత్వమివాచేతనద్వారకత్వంకర్మణస్సాదిత్యత్తాహ (వాయుర్వాఇతి) శ్చతహసమశ్చతకల్ప
సంచానుపపన్నం- రాత్రిసత్రాదిష్టివేదిభావః. (వాక్యార్థసమన్వయతదతి) అర్థవాదికార్థానాంశ్రూయమాణత్వాత్తద్విశిష్టేవాక్యతాత్పర్యమితి
నిశ్చితేనతిరక్తఃపటోభవతితివదత్థాపితాకాక్షత్వేనవిధినైకవాక్యతయోసమన్వయోర్ధవాదానామితిభావః. యత్రవాక్యశేషవశాదపేక్షితదేవతాశ్రీ
లిద్వారకత్వంసాధ్యత-తత్రాపియజ్ఞసామర్థ్యాత్తత్త్విధ్యతి-అర్థవాదాభావేవిధిసామర్థ్యాత్ప్రతినివేత్త్యాహ (దేవపుజాభిధాయినితి) సచ * య
జదేవపుజాసజ్జతికరణదానేష్టితిశాబ్దికానాంవర్తనంబ్రానిమూలమితివాచ్యం-విధ్యపేక్షితార్థసమర్పకతయాస్వాగ్ధప్రమాణభూతత్వాన్త్రార్థవా
దానాంఅస్యన్తరగ్రస్యతన్మూలత్వోపపత్తే. విమతోవిధిప్రత్యయఃచేతనప్రీత్యతిరక్తఫలసాధనకల్పసనిరాకాక్షః- చేతనప్రీత్యతిరక్తఫలసాధనవాచక
త్వకల్పసనిరాకాక్షశ్చ-కృతిసాధ్యచేతనప్రీత్యవగమకవాక్యస్థత్వాత్ -రాజానంనేవేతేతివాక్యస్థవిధిప్రత్యయవత్. విమతశ్చజైనజుహుయాదిత్యాదివా
చ్యత్తి. జుహుయాదిత్యాదిమవిధిప్రత్యయేమవిధిప్రత్యయత్వవిజ్ఞేనపూర్వోక్తసాధ్యద్వయంసమర్థనియం. (తదేవమితి)కృత్స్వశ్చజైనమన్త్రార్థవాదవిధ
యోవివక్షితాః. వాచ్యపూర్వవాదపక్షేఅశ్చతకల్పసంనాశ్రీత్యేన్న-వాచ్యత్వస్యాపికల్ప్యమానత్వాత్. కల్ప్యపూర్వవాదేలపూర్వమేవకల్ప్యం-వా
చ్యపక్షేవాచ్యత్వమపికల్ప్యమిత్వనిప్రాయేభ్యుత్పత్తిసమయానవగతమిత్వక్తం (తథేత్యాది) బ్రాహ్మణశ్చజైనవిధ్యద్వైతగ్రహణం. విధ్యగ్ధవాదమన్త్ర
రూపేణవిభాగవతామన్త్రవాదిగిరసథీతానులధీతానుచశాఖానుతత్రాప్యస్యతరప్రకరణేషుప్రసక్తాదనుప్రవిష్టానాంభాగవతావాన్సేనవ్యవైష్యవ్య
స్తేషుచవేదభాగేషువిప్రకీర్ణానాంవాక్యానామర్థాఃఇతిహాసాదిమసంకలయ్యకథ్యవైదిభావః. సంకీర్ణశ్చజైనసీత్యానుమేయశ్చలిమూలత్వోత్పన్నశాఖా
మూలత్వభ్యుదాస-తమభయమపిహ్యనుపపన్నం. తత్రయస్థావస్థిత్యానుమేయతయా-విమతోవర్ణనముదాయః-సకలవర్ణమాత్రసంక్షాతః-ఉతానుపూ
ర్వీవిశేషవిశిష్టః. ప్రథమేకచలతపాదివదద్ధావబోధకత్వాభావేనవాక్యత్వాభావాద్వాక్యవిశేషత్వరూపవేదత్వానిష్టఃప్రతీనాంవేదమూలత్వంసంస్కృతే.

అతోవిగ్రహాదిమత్వాద్దేవానామవ్యధికారోఽస్త్యేవ.

ద్వితీయేనిత్యానుమేయత్వం వ్యాపారం-స్వతఃక్రమరహితానాంవర్ణానాముచ్చరణేననాఅనుపూర్వీవిశేషవిశిష్టత్వాదాగాత్. ఉచ్చారణయోగ్యతాస్తీ
తిచెన్న-ఉచ్చారణయోగ్యతానామపటుతరవాగ్నిర్నియపురుషబుద్ధిస్థితిః-సాచయోగ్యతాకింవర్ణమాత్రగతా-ఉతానుపూర్వీవిశేషవిశిష్టవర్ణగతా. సప్రధ
మః-వర్ణమాత్రస్యాధానవబోధకతయాన్యతేర్నిర్మూలత్వప్రసక్తో. సత్యామానుపూర్వాన్వంతిప్రతిపన్నాధానవబోధకమత్వంవర్ణేష్యస్తీతి
చేత్-తేష్యవవర్ణేష్యమానుపూర్వస్వరేసతిచైత్యవస్తనకర్తవ్యతాద్యర్థబోధనత్వమత్వమప్యస్తీతిబుద్ధన్యతేరపివేదమూలత్వప్రసక్తః. వేదపాహ్యతయాసం
ప్రతిపన్నత్వాన్వతస్యావేదమూలత్వానుమానశక్తోదయఇతిచేత్-మేఘుసంక్షేపస్యవేదమూలత్వప్రసక్తః. ప్రవర్తకార్థపరత్వాభావాన్నవేదమూలత్వా
నుమానమితిచేత్-కార్యానైకతలీనహంసమిఘనస్తోతవహమాల్లినిపావ్యస్యవేదమూలత్వప్రసక్తః. అనుపూర్వీవిశేషవిశిష్టవర్ణగతాయోగ్యతేత్యవ్య
య క్తం-పూర్వంకేనచిదుచ్చరితత్వాభావాదానుపూర్వస్థితిః. తతశ్చనాద్యానుపూర్వీవిశిష్టతారూపవేదత్వంమారోత్సారితం. అనుపూర్వీవిశేషేణ
చ్చారణయోగ్యత్వంవర్ణానామనాదీతిచేత్-తచ్చైత్యవస్తనప్రతిపాదనానుగుణానుపూర్వాపితిబల్యం-అతస్తత్రాపివేదమూలత్వంసా్యో. కర్తృసామా
న్యాభావాన్నతత్రవేదమూలత్వానుమానం-శ్రుతిన్యత్యర్థమోస్త్యతయాకర్తృసామాన్యాత్న్యతేర్వేదమూలత్వానుమానమితిచేత్. మాఘాత్కర్తృ
సామాన్యం-తేనమన్వాదిన్యతీనాంవేదమూలత్వేనుమితేతుల్యన్యాయతయాఅపవితరంవేదమూలత్వంకోవారయేత్-సావకార్యప్రతిపాదనానుగుణా
నుపూర్వీవిశేషేణానాదినంబధయోగ్యవర్ణాన్తిత్వజ్ఞానంహిసర్వత్రసమానం. తద్జ్ఞాననియమోబుద్ధాదీనాంగ్రథనిర్మాణదకాయాంగాస్తీతిచేత్-రద్ధాన
పూర్వకమేవేదానీంరథాశ్రయజానిగణయేత్-స్వర్తకామజిత్యుక్తస్యవాక్యస్యవేదమూలత్వప్రసక్తః. సస్సనేనైవవృత్త్యవగతాథవిశేషేణావచ్చిన్నాను
పూర్వీవిశిష్టానాంవర్ణానాంవేదత్వమితిచేన్న-మన్వాదివాక్యస్యాపిత్వద్ధావచ్చిన్నానుపూర్వీవిశిష్టవర్ణసముదాయాత్కతయావేదత్వప్రసక్తేనానుమ
యాస్తరాభావాన్నిత్యానుమేయశ్రుతిమూలత్వానీధ్యః. అతోనిత్యానుమేయశ్రుతిమూలత్వమనుపపన్నం. ఉత్పన్నశాఖామూలత్వపక్షేష్యధీయమాన
శాఖాస్వేవప్రమాదాత్తతీపయవాక్యానాంకన్వచిత్వచిద్వేప్రలీనత్వాత్తన్మూలాన్యతయఃప్రణీతాజిత్యవ్యయక్తం-చదవాక్యసంఖ్యనియమేనబహు
భిరభేద్యభిరన్భవతమధీయమానత్వాత్కతిపయవాక్యానాంప్రలీనత్వానుపపత్తైః. స్మృతీనాంమూలభూతశాఖాకారేన్నైవకాచిత్వన్నా-తన్మూలాః
స్మృతయజిత్యవ్యయక్తం. తథాహి-శాఖాయాఉత్పాదోనామకింకతిపయదేశేష్యదానీమభేద్యభిరహి-ఉతసర్వదేశేష్యవ్యభేద్యభిరహి. ప్రధమఃక
ల్పేఽభ్యవగతః. నద్వితీయః-తపఃప్రభావాధికతసార్వజ్ఞ్యాదీనాంవ్యాసాదీనాంతత్రచ్చాఖావిశేషానిజ్ఞానాంతదధ్యయనపరిత్యాగేకారణాభావాత్
స్వశిష్యధ్యానసంసంభవాచ్చ. నచదానీంతసశిష్యబుద్ధిమాన్వాదిదానీంతదధ్యాపనాసంసంభవః-బహుశాఖాధ్యయనాసామధ్యైష్యదాదెవతత్తదేశకా
ఖాధ్యయనసమర్థశిష్యసంసంభవాత్. అతఃప్రాచీనపితృతపఃశిష్యతే-అతఃస్మృతీనాంసంక్షిప్తవేదభాగమూలత్వమేవయక్తం. స్మృతిమూలభూతవేదభాగస
ద్భావేస్మృతిప్రణయనవైయధ్యమితిచేన్న-తచ్చాఖాభేద్యపురుషవిరహాతదేశేష్యతద్వేష్యపిబహుశాఖాధ్యయనధారణతదగ్ధనిరూపణనిర్ణయా
సమర్థపురుషేషు, చసఫలత్వాత్. అతఃస్మృతీనాంసంక్షిప్తవేదభాగమూలత్వంయక్తం. కర్తృవిశేషేత్యాదౌభాష్యేజదమర్థసిద్ధం-యదుక్తంయాగాదౌ
దానాదౌచార్థనైరూప్యాశ్రయజాదర్థనైశసమితి-తదసత్-సర్వత్రాప్యపూర్వకల్పనాసంభవగమాత్. సచఫలసాధనతానుపపత్తిఃకర్మోపజనితప్రీతేః
పరమాత్మసంపదత్వేః, *వాసాదదానిసర్వదైవత్వంవైవాససర్వాపదేవతాఃప్రీతాతిత్యాదిభిర్దానాదీనామపిదేవతాప్రీతిపేతుత్వావగమా, చ్చ. స
చపరమాత్మప్రీత్యాఫలసంసంభవేదేవతైశ్వర్యానుపయోగః-ప్రభానావాస్తరాపూర్వకల్పనాన్యాయస్యాత్రాప్రీత్యత్వాత్. యథాహిపూర్వాపరభూ
తానామజ్ఞప్రధానరూపాణామనేకేషాంకర్తృజాన్యాయగపద్యాభావాదవాస్తరాపూర్వద్వారాపరమాపూర్వనిష్పత్తిరజ్ఞీక్రియతే-ఏవమేవతత్తత్ప్ర
వృజనితప్రీత్యతిశయాభిరైవతాభిః పరమాత్మసృష్టికైకప్రీతిజననమాతిస్తామహే. ఇదమేవచదేవతాయాఃఫలదానానుగుణమైశ్వర్యం-యత్ఫలప్రదేపర
మాత్మనిష్పత్తివిద్వారాప్రీతిజననం-ఉక్తంహిభగవతా*మోయోయాంయాంతసంసంభవక్తశ్చిద్ధయార్చికుమిచ్చతిత్యారభ్య*లభతేచతతఃకామాన్యయై
వవిహితాన్వితానితి. తేనఫలోపభోగస్యానియతకాలత్వేపిసదోషః. నచైవంసతిప్రతిమాప్రతిమేయన్యాయేనదేవతాప్రీతిరనాన్ధేయా. *యస్యైదేవ
తామైహవిర్లహితంసా్యోతాంధ్యాయేద్వపట్యురిష్యక*సాహృదేవదేవతాఃప్రీతాతి*త్యప్రపివైసమిన్ద్రఃప్రజయాపశుభిస్తర్వయతి*తేనసంసృప్తా
ఆయుషాతేజసావర్చసాక్రియాంశసాబ్రహ్మవర్చసేనలన్నాద్యేనచతర్వయన్తి*యేచైవదేవాస్సాయంయావానోయేచప్రాతర్యావాణఃతానే
వోభయాంస్తర్వయతితపిసంసృప్తః*ప్రజయాపశుభిస్తర్వయేయరిదేవతాత్వత్తెక్కుతత్వాత్తత్ప్రీహాణానుపపత్తైః, *పితిప్రీతిమాపన్నేసర్వాస్తు
వ్యన్తిదేవతాజనిత్యాయాత్ భృత్యప్రీతిసేనభూభృత్ప్రీతినన్యాయాచ్చదేవతాప్రీతేఃపరమాత్మప్రీతిపేతుత్వోపపత్తే, శ్చేతి. మాత్రార్థముపసంహరతి
(అతీతి) సనుకథందేవతానాంబ్రహ్మవిద్యాధికారః-సహ్యత్రైవర్ణికానాంతేషాంఉపసయనాభావేనలభ్యయసనిద్ధస్యాధ్యాయలబ్ధివిద్యత్వం. సచ
తేషాంవిద్యాభూతకర్తానుష్ఠానయోగ్యత్వం-అగ్నివిష్వత్వనుపపత్తైః, *వననైబ్రహ్మణోగ్నినాదధీతగ్నిష్టేరాజస్యఅదధీతశరదివైశ్యఅదధీతేతి
త్రైవర్ణికవిషయాధానవిధికథందేవాసధికరోతి. అత్రాన్యైయస్యచానధికారోఽధికరణనీధ్యః-దేవానాందేవదీజాంపమూలభూతముష్యస్తరాభావా
దత్రాన్యైయతయాచానధికారః. అగ్నిన్యాదీనామగ్నిన్యాదిదేవతాభాతదగ్నావ్యుద్భేదేనహవిఃప్రతేహానుపపత్తిశ్చేతి. ఉచ్యతే-సతావదుపస
యనాభావాత్సజ్జివిద్యానధికారః-తస్యాధ్యయనాజ్ఞత్వాత్, యజ్ఞాదికర్తృబ్రహ్మపాపసమోరజ్ఞత్వాభావాత్, అధ్యయనాభావేదేవతానాం

౨౬॥ సూ. శ్లో॥ విరోధఃకర్తృణీతిచేన్నానేకప్రతిపత్తైర్దర్శనాత్ ॥ శ్లో॥ దేవాదీనాంవిగ్రహా
దిమత్త్వాభ్యుపగమేకర్తృణీవిరోధఃప్రసజ్యతే-బహుషుయాగేషుయగపదేకస్యేన్ద్రస్యవిగ్రహవత్త్వైః *అగ్నిమ
గ్నావహ *ఇన్ద్రాగ్నాచూహరివఆగచ్ఛేత్వాది నాఆహూతస్యతస్యసన్నిధానానుపపత్తేః. దర్శయతిచాగ్నాదీ
నాంతత్రతత్రాగమసం *కస్యవాహదేవాయజ్ఞమాగచ్ఛన్తికస్యవాసబహూనాంయజమానానాంయోవైదే
వతాఃపూర్వంపరిగృహ్ణేతిసపనాశ్చోభూతేయజతఇతి.అతోవిగ్రహాదిమత్త్వైకర్తృణీవిరోధఃప్రసజ్యతఇతిచేత్.
తన్న- (అనేక ప్రతిపత్తైర్దర్శనాత్)దృశ్యతేహిసాభరిప్రభృతీనాంశక్తిమతాంయుగపదనేకశరీరప్రతిపత్తిః....

నుకృతప్రకర్తృణాంపూర్వజన్మవిశేషాధీతస్వాధ్యాయతదగ్ధవర్ణాశపత్రే, శృ. పితౄణాదయోపిహిపూర్వజాతింవర్తన్తి - కింపునదేవదేవయశ్చ. న
చోపసంసరిరహుచ్చాద్రాదివద్విద్యాకర్తృణోరసాధికారః - శూద్రాదీనామపిహిసంసరిరహుచ్చాయుక్తత్వాభావాదసాధికారస్య. సఖిలతేషాం
సామర్థ్యాభావానుగృహీతశాస్త్రనిషేధప్రయుక్తః. దేవతానాంహివిద్యాకర్తృణీనకన్వచిత్సృతిపిదే, ప్రాక్షాన్తజ్ఞానాప్రమాణత్వామర్థ్యంచస్థితం.
సచాత్రైవస్థితత్వాదగ్నాగ్నిధానాభావాదత్రాన్వయతయాచవిద్యాజ్ఞకర్తృసాధికారః - మనుష్యకర్తృకాథాసన్వేషత్రైవస్థితత్వాన్వయాధికారి
త్వనియమాత్. కిమత్రనియామకమితిచేత్ - *దేవావైసత్రమాసత *విశ్వసృజఃప్రథమాసత్రమాసతేత్వాదిశ్చ, తిథిర్దేవాదీనాంకర్తృత్వస్థానదర్శ
నాత్, విశేషతఇన్ద్రాదీనాంవృత్తవధాదిజనితకలుషఙ్గేనాయక్తత్వస్థానవర్తనా, చెతిబ్రూమః. యద్యా - బ్రాహ్మణ్యాదికందేవతాదీనామ
ప్రసి-తత్త్వద్వైవిధ్యేషసంబంధరూపం- సతుజాతిరూపంబ్రాహ్మణాదిభిర్బ్రాహ్మణ్యాదిషూత్పత్తిమాత్రంవా- అన్యథాఅదికాలేబ్రహ్మణోముఖుభా
వూరుప్రథమానాంపశ్చాద్విశ్వామిత్రప్రభృతీనాంచ బ్రాహ్మణ్యాద్యభావప్రసక్తాత్. సన్తానవిశేషప్రసూతత్వంచతాదృగదృష్టవత్త్వసూచకం-
సన్తానవిశేషత్వత్రేఃప్రకృష్టాదృష్టకార్యత్వాత్, అతాకికప్రకర్తృవిశేషకారణత్వా, చ్చ. ఈదృశంబ్రాహ్మణ్యాదికందేవతాన్వసింభవతి. అవగ
మ్యతేచతేత్ - వాజపేయంప్రకృత్య * తంబృహస్పతిరుదజయత్రేనాయజతతేనేన్ద్రమయాజయదితిబృహస్పతిసేన్ద్రేణచవాజపేయస్యానుష్ఠితత్వ
ముక్త్యాతతపివహేతోః *సవాపిష.బ్రాహ్మణస్యవైవరాజస్యస్యయజ్ఞఇతివాజపేయస్యబ్రహ్మత్రాధికారత్వముచ్యమానం బృహస్పతేర్బ్రా
హ్మణ్యమిన్ద్రస్యకృతత్వమపిహ్యవగమయతి. *బ్రహ్మబృహస్పతిఃకృతమిన్ద్రేణితిచత్రాయతే. తథా *మరుతోవైదేవానాంవిశిష్టమరుతోవిశ
శూరీయతే. అతోదేవతావిశేషణంబ్రహ్మకృతవిద్యాభాగినీర్ధేరగ్నంబంధిన్ధోయుక్తః. విద్యానుగ్రహకంబ్రహ్మచర్యాదికంచ దేవానాంశ్రాయ
తే *వికళతంహవైవర్ణాజిమఘవాప్రజాపతేబ్రహ్మచర్యమువాసేత్వాదిషు.అతోవిద్యాజ్ఞకర్తృగుణపాప్యత్యామర్థ్యంసేధం. సచయజ్ఞవ్యదే
వతాస్తరాభావాద్యజమానుశపత్తిఃఅగ్నిన్ద్రాదిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తానాంజ్ఞానశక్త్యైశ్వర్యవిశేషాణాంనిరుపాధికాశ్రయతయాతత్పబ్ధవాచ్యస్యపరమా
త్వనోఽవ్యవధానేనదేవతాభిరాధ్యత్వాత్. అగ్నిన్ద్రాదీనాంతుతత్వజ్ఞానాభాగిత్వంస్సారాధనశ్రీతేనభగవతాదత్తం- సతుస్వాభావికం- యథో
క్తంభగవతావ్యాసేనకృష్ణద్వైపాయనేనమాక్షధర్మయజ్ఞాగ్రహరాధ్యాయే * తతస్త్వేవిభాస్వేబ్రహ్మతేచమహర్షయః| వేదవృక్షేనవిధినావైష్ణ
వంక్రతుమాహరణే| తస్మిన్సత్రేతదాబ్రహ్మస్వయంభాగమకల్పయత్|దేవామహర్షయశ్చైవసర్వేభాగానకల్పయత్| తేకార్తయగధర్మాణోభా
గాఃపరమసత్కృతాః| ప్రాపురాదిత్యవర్ణంతంపురుషంతమసఃపరమిత్యవవధానేనభగవతోయజ్ఞవృత్తముక్తం. తత్రభగవద్వచః *యేనయఃకల్పి
తోభాగస్సతథాసముపాగతః | శ్రీతోహంప్రదిశామ్యద్యుఫలమావృత్తిలక్షణం| తత్ర *యజ్ఞైర్యచాపియక్ష్యన్తిసర్వలోకేషువైశురాః| కల్పయిష్య
న్రివోభాగాఃతేసరావేదకల్పితాః|యోమేయథాకల్పితవాఃభాగమస్త్విహకృతౌ|సతథాయజ్ఞభాగార్తోవేదమాత్రేమయాకృతఇత్యత్రభగవతా
యజ్ఞభాగభాక్త్యందేవానాంబ్రమితిస్వప్రకరణం. అతోదేవానాంకర్తృసాధికారాభ్యుపగమేనవిద్యామాత్రాధికారవాదోఽనుపపన్నః. ఆతస్మాగ్న
బ్రహ్మవిద్యోపసంహారసామర్థ్యందేవాదీనామస్తీతిసేధందేవానాంబ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వమ్.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ విరోధఃకర్తృణీతిచేన్నానేకప్రతిపత్తైర్దర్శనాత్ ॥ శ్లో॥ విగ్రహాభ్యుపగమేకర్తృదార్థవాదికేఆహ్వానాగమసేచాభ్యు
పేయే- తదాయుగపదనేకకర్తృస్వాహ్యసేవిరోధః- శరీరాధీనత్వాదాగమసన్యేత్యర్థః. ఆగమసమాత్రేప్రామాణికేసలిహితద్వ్యాగపద్యేవిరోధఇత్యాగ
మసేప్రమాణమాహ(దర్శయతితేతి)నేత్వాదికంవ్యాచక్షే (తస్మేతి)*దర్శనాదిత్యేతద్వ్యాచక్షే (దృశ్యతేహీతి) *అత్తనోవైశరీరాజివిహూనిమను
జేశ్వరః|యోగీశుర్యాద్బలంప్రాప్యత్రైచ్చసర్వాంమహింశరేదితిభారతవచనాదిద్రష్టవ్యం. యోగ్యానుపలబ్ధస్తుమస్త్రైవిధాదిభిర్మనుష్యాణామివశక్తివి
శేషైర్దేవానామపిసంభవతిసేవిరోధఇతిభావః, ననుయదిదేవా ఇహగత్యహవిరదన్వి-తర్కస్యత్రమన్తార్థవాదప్రతిపన్నమగ్నేర్వ్యవహాత్సంభవ్యే
త. అవగమ్యతేచతేత్ *హవ్యవాడ్గ్నిరజరఃపితాస ఇతి *అవాడ్గ్నాజిగురభీకృత్యాప్రాధానిత్యభ్యస్యధయాతేలక్షన్నితి *అగ్నేస్త్రయోజ్యా
యాంసోత్తాతరలసన్తేదేవేభ్యోహవ్యంవహన్తః|ప్రామీయన్తేత్వాదిషు.ఇహప్రక్షిప్తస్యహవిషోలోకాస్తరప్రాక్షిప్తశ్రాయమాణాఽనుపపన్నా-
అగ్నిసూత్రామతిప్రకృత్య * తేవాపితేలముతిహుతేడత్తామతఃతేలస్తరిక్షమావిశతఃతేలస్తరిక్షంతర్వయతఃతేదహమావిశతఃతేదహంతర్వయతఃతే
తథావర్తతేతేదహమావిశతఇతి. స్వర్యతేద * అగ్నోప్రాస్తామతిస్సమ్యగాదిత్యముపలిప్యతే|ఆదిత్యాజ్ఞాయతెవృక్షిర్వృక్షేరన్నంతతఃప్రజాఇతి.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ శబ్దభూతిచేన్నాతః ప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం॥ శ్లో॥ విరోధభూతివర్జితే
మాభూతు-ర్మణివిరోధో^౨ నేకశరీరప్రతిపత్తైః. శబ్దజ్ఞువైదికేవిరోధః ప్రసజ్యతే - అనిత్యాధ్యసంయోగాత్. వి
గ్రహవత్తైహినామయవత్సేన్ద్రాదేరర్థస్యానిత్యత్వమనివార్యం - తతోదేవదత్తాదిశబ్దవదద్వాద్యధ్యజన్తనః
ప్రా, గ్వి నాశాచూర్ధ్వం, చేన్ద్రాదిశబ్దానాంవైదికానామర్థభూస్యత్వమనిత్యత్వంవాచేదస్యస్యాదిచేత్.

*తతః ఆవృతైః ఇతి విజ్ఞానాహుతిః సావధానం ప్రతిష్ఠాపయంతి - కథం దేవైర్భక్తీతస్యావృత్తిః - ప్రత్యక్షేణ దర్శనస్య హవిషః కథం దేవైర్భక్త్యుపాసనం వయం కృమితి.
 ఉచ్యతే - *అవాధ్యవ్యాసీనురభీనికృత్వా ప్రాదా ఇతి శ్రవణాదగ్నినా పరిణామ్యమాణస్య హవిషః సూక్ష్మం రూపం కిమప్యుత్పాదికం విద్యత ఇత్యభ్యుపేత్యం-
 శ్రేయస్సాగ్రసంప్రసవో - తచ్చ దేవానామిచ్ఛానశాదతీవవర్ధతే - తథాహి బ్రాహ్మణం *యత్తైవదేవా హవిష్టుషన్తైర్లబ్ధమప్యేకామాచుతిమపి తద్గిరిమాత్రం
 వర్ధయన్త ఇతి. అతోఽచరిమితత్వేన కించిచ్ఛబ్దతేకించిన్నీయత ఇతి సర్వవ్యాక్యానుగుణ్యేన కల్పయం. యద్వా - ఇహ సన్నిధాయాపి హవిర్భూమీత్వా త
 త్వస్థానం గత్వా భుజ్జితాం - కోపాభిః. హవిషోహి హవ్యత్తిర్నామ తత్ఫలభూతవృష్ట్యా దేరిహ సంభవశ్చ పచారాదుక్తః. యద్వా - *ఇన్ద్రీయగచ్ఛహరివ ఆ
 గచ్ఛమేథాతిథే *అగ్నిమగ్న ఆవహసోమమావహేతి యేషిష్ట్యాదికర్తృను దేవతాహ్వనతదాగమనే శ్రుతే - తేషేవ కర్తృస్వీహగత్యహవిరదనం - అన్యత్ర
 త్వగ్నిభిర్న విషణ్డన్యం సమితి భాగః. *తేవాపితే ఆచుతీమ తే ఉత్కామత ఇతి వాక్యమపి హ్యగ్నిమూత్రాచుతి విషయం - నతత్ర దేవతాహ్వనాగ
 మనే. నను తత్రాపి సాయం యావత్తత్రావ్యవసంక్షానాం దేవానామాగమనం హ్రయతే * సాయం యావానశ్చ నైదేవాః ప్రాతర్యావాణాచ్చాగ్ని
 మూత్రిణోగృహమాగచ్ఛన్తీతి. సత్యం - తెతు నాగ్నిమూత్రాచుతిభోక్తారః - *సజ్జాగైవైస్సాయం యావధితి సాయం సంమృశతి సజ్జాగైవైః ప్రా
 తర్యావధితి స్తాత్యయేనైవ దేవాః సాయం యావానోయేచ ప్రాతర్యావాణాతా సేవోభయం దర్శయతీతి సంవర్ధనమాత్ర తృప్తిశ్రవణాతేషాం. ము
 తహవిరోఽక్షృత్వం తు సూర్యాదీనామేవ - నచ తత్ర సూర్యాదీనామాహ్వనం. అతో దేవతాహ్వనవత్సు కర్తృస్వీహగత్యహవిరదనం అన్యత్ర హవిషణ్డన్యం
 సమితి భాగః ఉపపన్నః. అతోఽగ్నేర్దేవ్యాహవత్సక్రుతిరాచుతోర్విరుక్రమణశ్రుతిః *అగ్నోప్రాస్తాచుతిస్సమ్యగాదిభ్యముపతీష్ఠత ఇత్యేవ శ్రుతిశ్చ
 చరితార్థా. అతోఽనేకశరీరప్రతిపత్త్యా దేవానాం సన్నిధానాన్న కర్మణి విరోధః. — ఇతరైస్తు *కతిదేవా ఇత్యుపక్రమ్య *త్రయశ్చ త్రిదిచశ
 తాత్ర యశ్చ త్రిసహస్రే తితి నిరుచ్య *కతమేత ఇత్యస్యాంపుచ్ఛాయాం *మహిమానపి నైషామేతే త్రయస్త్రింశత్తేవ దేవా ఇతి నిర్భుజన్తీ క్రుతిరే
 కైక దేవతాయా అనేకరూపతాయాం ప్రమాణత్వేనోపస్యస్తా. అత్ర త్రయస్త్రింశతాం దేవానాం ప్రాధాన్యమితరేషాం తద్గుణభావశ్చ ప్రతీయతే -
 *మహిమానపి నైషామేత ఇతిహి హ్రయతే. మహిమశబ్దస్య శరీరవాచిత్యేన పుత్రవృక్షభావాత్ పిత ఇతి చనశరీరమాత్రనిర్దేశః - అపి తు శరీరచేతనవ్యవ
 దేశః - *కతిదేవా ఇత్యుపక్రమ్య దేవశబ్దసామాన్యాధికరణ్యాదేత ఇతి షడస్య - సహిదేవశబ్దోదేహమాత్రపరః. నచ దేవశబ్దనిర్దిష్టా దేవాజీవాన్తరాకాంశరీర
 భూతాః - శరీరలక్షణస్య సర్వథాఽనుపపత్తేః. *కతమపి కోదేవ ఇతి పృష్ట్యా *ప్రాణ ఇతి ప్రతిపదనవాక్యేపి ప్రాణ ఇట్టోన ప్రసిద్ధప్రాణపరః - అపిరుప
 రమాత్మపరః. అతోఽస్యాశ్శుశీరేకైకదేవతాయా అనేకరూపతా ప్రతిపాదకత్వానుపపత్తిమభిప్రేత్య అత్ర నైషా క్రుతిరనుదాహృతా. వ్యాఖ్యా
 త్రవైరైః *అనేకప్రతిపత్తేరీత్యస్య శబ్దస్య యుగపదనే కాథోపలమృసామర్థ్యపరత్వేన వ్యాఖ్యాతత్వేపి * అగచ్ఛన్తీతి క్రుత్యక్షరస్వారస్యానుగుణం
 అనేకశరీరప్రాప్తిపరతయా వ్యాఖ్యాతమ్.

[illegible]

తన్న-అతః ప్రభవత్ అస్మాద్విద్యాద్విశబ్దాదేవపునఃపునరిద్వార్విద్యర్థస్య ప్రభవత్. పతదు క్తంభవతి-నహి దే
వదత్తాదిశబ్దవదిద్వార్విశబ్దావైదికావ్యక్తివిశేషమాత్రే సజే-తపూర్వకాః ప్రవృత్తాః-అపి తుస్య భావతపవగవా
దిశబ్దవదాకృతివిశేషవాచిత్యేన. తతశ్చైకస్యామిద్యోగ్యక్రైవినిష్టాయామతపవదైదికాదిద్వ్యశబ్దాన్మనసివివరివర్త
మానాదవగతతద్వాచ్యభూతేద్వార్విద్యార్థాకారోధాతాతదాకారమేవావరమిన్ద్ర్యింసృజతి-యథాకులాలాగుట
శబ్దాన్మనసివివరివర్తమానాత్తదాకారమేవఘటమితి. కథమిదమవగమ్యతే. (ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం) శ్రుతిస్తృ
తిభ్యామిత్యర్థః. శ్రుతిస్తావత్ *వేదనరూపేవ్యాకరోత్సతాసతీ ప్రజాపతిరితి-తథా *సభూరితివ్యాహరత్ సభూ
మిమసృజతసభువఇతివ్యాహరత్ సోస్తరిక్షమసృజతేత్యాది-వాచకశబ్దపూర్వకంతత్తదర్థసంస్థానంస్తరంస్త
త్తత్సంస్థానవిశిష్టంతంతమర్థంసృష్టవానిత్యర్థః. స్మృతిరపి *అనాదినిధనాహ్యేమావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా
ఆదౌవేదమయీదివ్యాయతస్సర్వాః ప్రసూతయఇతి *సర్వేషాంతుసనామానికర్తృణిచపృథక్పృథక్. వెదశబ్దే
భ్యపవాదౌపృథక్సంస్థాశ్చనిర్మమఇతి-సంస్థాః-సంస్థానాని. రూపాణీతియావత్. తథా *నామరూపంచభూతా
నాంకృత్యానాంచప్రపజ్చనం. వెదశబ్దేభ్యపవాదౌదేవాదీనాంచకారసఇతి. అతోదేవాదీనాంవిగ్రహవత్త్వేపి
వైదికశబ్దానామానర్థక్యం, వేదస్యాదిమత్త్వం, చనప్రసజ్యతే.....

మివేద్వార్విశబ్దానాం పురుషాక్షరబుద్ధిసాపేక్షప్రవృత్తిత్వాద్వేదస్యానపేక్షత్వలక్షణం ప్రామాణ్యంసాన్యత్. యది ప్రధానకాలపరమాత్మశబ్దవ
దైతైకవ్యక్తివాచిత్యమిద్వార్విశబ్దానాంసాన్యత్-తదా సజేతవైరపేక్ష్యణనిరపేక్షత్వలక్షణం ప్రామాణ్యంసాన్యత్-అత ఇద్వార్విదీనాం ప్రధానాదీనా
మివనిత్యత్వాభావాత్తన్నాశేదర్థభూస్యత్వానుచ్ఛార్యమాణత్వయో రస్యతర ప్రసక్తోదర్శనార్హఇతి. *నాతః ప్రభవాదిత్యేతద్వాద్యపట్టే (తన్నే
త్యాదీనా) శబ్దాదర్థసాన్యత్వే కథం-తతశ్చార్థ భూస్యత్వానిత్యత్వపరిహరః కథమిత్యత్రాహ (పితమ క్తమితి) ధాతాతదాకారమేవేతపదైః
*సూర్యావస్త్రమసౌధాతాయథా పూర్వమకల్పయదిశ్రుతిః *యదర్హష్యమితిశ్లోనినానారూపాణిచర్యయే. దృశ్యస్తేతానితానేవతథాభా
వాయుగాదిహిన్విత్యస్తార్హతే. భీష్మస్యశబ్దస్యతత్తదాకృతిస్సార్వకతయా హేతుత్వం. తదేవదృష్టాన్తేనవిశదయతి (యథేతి) మనసివివరివర్త
మానత్వం-ఆలోచ్యమానత్వం. (శ్రుతిస్తృతిభ్యామితి) ప్రత్యక్షగ్రాహ్యావేదో ప్రత్యక్షశబ్దవాచ్యః-స్వామరూపవేదానుమానికా స్మృ
తిరనుమానశబ్దవాచ్యేత్యర్థః. సతాసతీ-చిదచితీరూపేవ్యాకరోత్-వివిధమకరోదిత్యర్థః. — పరైస్తులనిత్యాచ్యబ్దాజ్జగతః ప్రభవానుపపత్తైరిత్యవ
ర్ణాతిరినిత్యశబ్దఃసోఽటిత్యేకదేశమితేనోపస్యస్యతమ్యుదస్యవర్ణానాంనిత్యత్వం ప్రసాధ్యవర్ణానిత్యేపితద్రతజాత్యానంబన్ధగ్రహణాదికంజగతస్త
తః ప్రభవాదికంబోధపన్నమిత్వక్తం. తదయమక్తం-ఇహానుపయోగాద్విరోధాచ్చ. తథాహి-సతావచ్చబ్ధోజగదుపాదానం-బ్రహ్మోపాదానత్వా
భ్యుపగమాత్. నిమిత్తత్వంచనదణ్డచక్రాదివత్ కారకతయా-కింతుబుద్ధిస్థిత్యాదర్థస్సార్వకతయా. తత్రచ ధర్మాధర్మయోరనిత్యయోరపివిషమజగదు
త్పత్తౌనిమిత్తత్వమభ్యుపగతం, దణ్డచక్రాదీనాంచానిత్యానామపినిమిత్తత్వంచర్యతే, కింకార్యమాత్రస్యలనిత్యాదుత్పత్తిరనుపపన్నా-ఉతజగద్రూ
పకార్యవిశేషస్య. నప్రథమ-దణ్డచక్రాదీనాంఘటాదికారణత్వదర్శనాత్. సద్వితీయః-ధర్మాధర్మయోర్జగన్నిమిత్తత్వాభ్యుపగమాత్. వివంస త్రయో
పకారకాణామపనిత్యానాంకారణత్వంయదాసంభవతి-తదాన్వర్యమాణతయోవకారకాణాంశబ్దానామనిత్యత్వేపికారణత్వసంభవఃకింపునర్హస్య
యనీధ్యః. అతోనిత్యత్వస్యానుపయోగాతోసోఽటవాదోనప్రస్తావ్యః-దూరేతస్యనిరసనీయతా. వర్ణానాంచనిత్యత్వసమర్థనమతపివిషమం. కించ-
నిత్యానామపివర్ణానాం సవర్ణత్వాకారేణార్థవాచిత్యం-కింత్యానుపూర్ణివిశేషవిశిష్టపదవాక్యరూపేణ, విభుతయనిత్యతయాచదేశతఃకాలతశ్చక్ర
మరహితానామానుపూర్వాప్రకృచ్చారణనిబద్ధనత్వాత్ తస్యపక్షభజురత్వాదర్థావబోధం ప్రయోజనమపేక్ష్యవర్ణనిత్యత్వసాధనంతద్ద్రతజాత్యవస్థానవ
చసంచవిభలం-అర్థావబోధకరూపస్యానిత్యత్వస్థితీ. యథోదకాహరణరూపం ప్రయోజనమపేక్ష్యపుగిభీగ్నిరత్వసమర్థనంపుగిభీత్వజాత్యవస్థానవచనం
చనోపయజ్యతే-పుధివ్యాఘటరూపేణఉదకాహరణసాధనత్వాత్ పార్థివావయవరచనావిశేషలబ్ధరూపస్యఘటస్యచానిత్యత్వాత్. తద్వత్. కించ-
వర్ణానాంనిత్యత్వంనామకిమాప్రశయావస్థాయిత్యం-ఉతోభయావధిరూపిత్యం. ప్రథమేపూర్వోక్తంవైయర్థ్యసంస్థితం-పుధివ్యాప్రశయావ
స్థాయిత్యసమర్థనస్యఘటేనోదకాహరణేనుపయోగాత్. ద్వితియేశబ్దగుణకాకాశస్సప్తిప్రశయశ్రుతివిరోధః. వర్ణానిత్యత్వేభ్యుపగమ్యమానేపితద్ద
తజాత్యభ్యుపగమ్యచిరుధ్యః-కృత్స్నవ్యక్త్యనవస్థాసేదాత్వవస్థానానుపపత్తే. మహాప్రశయేకతిపయవ్యక్త్యవస్థానంతుకారణవాక్యచిరుధ్యం-*సదే
వసోమ్యదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయమితిశ్రుతిః. అవధారణద్వితీయసేదాకథంకతిపయవ్యక్త్యవస్థానంజాత్యవస్థానంచసహేతే. కించ-వర్ణ
నిత్యత్వాదికంకింబోధకతోవయోగితయానమర్థ్యతే-కింవాజగతః ప్రభవోపయోగితయా. ప్రధమవర్ణనిత్యత్వాదికంసర్వమపి *అథాతోబ్రహ్మ
జిజ్ఞాసేత్యత్రైవవక్తవ్యం-అనవబోధకత్వస్యశాస్త్రానిరన్యహేతుత్వాత్. ద్వితియేచజన్మాదిసూత్రేతత్సర్వంసమర్థనీయం-లక్షణనిర్ణయయోగి
త్వాత్. కించ-వర్ణనిత్యత్వాదికంసర్వాధికరణేషు యథాకథంచితీఘటయితుంశక్యతే-అతపివైతదధికరణానాథారణానానుపయోగాద్విరోధాచ్చాత్ర
వర్ణనిత్యత్వాది ప్రపజ్చనమయమక్తం. *ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామితిసౌత్రచదమస్యధావ్యాఖ్యాతం-ఘటాదినిర్మాణస్యశబ్దపూర్వకత్వస్యప్రత్యక్షానీ

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ అతపవచనిత్యత్వం శ్లో॥ యతపవేన్ద్రవసిస్థాదిశబ్దానాం దేవద్రవివాచనాంత

త్తదాకారవాచిత్యం, తత్తచ్చదైవతత్తదర్థస్మృతిపూర్వకాచతత్తదర్థస్మృతిః, తతపవఃమన్త్రకృతోవృణోతేన
మఝిషిభ్యోమన్త్రకృద్భ్యః * అయంసోఅగ్నిరితివిశ్వామిత్రస్యసూక్తంభవతీత్యాదిభిర్వసిస్థాదీనాంమన్త్ర
కృత్వకాణ్డకృత్వఋషిత్యాదౌప్రతీయమానేపివేదస్యనిత్యత్వముపపద్యతే. ఏభిరేవఃమన్త్రకృతోవృణోతఇ
త్యాదిభిర్వేదశబ్దైస్తత్తత్కాణ్డసూక్తమన్త్రకృతామృషీణామకృతిశక్త్యాదికంపరామృశ్యతత్తదాకారాంస్త
త్తచ్చక్షీయుక్తంశ్చస్మష్ట్యప్రజాపతిస్తానేవతత్తన్నన్త్రాదికతణేనియుజ్జే - తెపిప్రజాపతినాఅహితశక్తయస్త
త్తదనుగుణంతపస్తప్త్యానిత్యసిద్ధాన్పూర్వపూర్వవసిస్థాదిదృష్టాంస్తానేవమన్త్రాదీననధీత్యైవస్వరతోవర్ణతచ్చ
ఫులితాన్వశ్యై - అతశ్చవేదానానిత్యత్వమేషాంచమన్త్రకృత్వముపపద్యతే.

ఉత్సాహో జగత్సృష్టవశ్యేతదనుమానాదితి. తథాసతినతయోస్యముచ్చిత్యహేతుత్వమేకసాధ్యేనీధ్యతి-జగత్సృష్టేశ్చబ్దపూర్వకత్వే అనుమానవైవాప్య
వధానేనప్రవృత్తిః, ప్రత్యక్షస్యవ్యాప్తిగ్రహణౌపయితేనతచ్ఛేషభూతత్వాత్, తతశ్చ * ప్రత్యక్షేనమానాభ్యామితిద్వితీయవచనంక్షిప్తంస్యాత్-నహి
దణ్డపరశుభ్యాంవృత్తిశ్చిద్యతఇతివ్యపదిశ్యతే- దణ్డస్యపరశుభకరణత్వాత్. అతః ప్రత్యక్షమూలానుమానాదినిర్దేష్టవ్యం- తథావచనీక్షిప్తం. యదికన్వచి
దేవమపిదృష్టం - తద్రత్యభావాత్సాహ్యో - ఇహాచగత్యస్తరసంభవాదయుక్తం. కల్పాదికాలీనస్యప్లేశబ్దపూర్వకత్వంసృష్టిత్వాదనుమాతుంచనశక్యం-
మూకకర్తృకఘటాదిసృష్టహేతోరనైకాన్త్యాత్. అతోయథోక్తవివాధః.

ఏవమర్థద్వారకమనిత్యత్వమాశ్చబ్ద్యపచిహృతం-అథశబ్దద్వారకమనిత్యత్వంపరిపూరియతే.

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ అతపవచనిత్యత్వం శ్లో॥ ఉక్తసంగతిర్నన్త్రకృతోవృణోతఇత్యాదినాలిప్రేతా. (యతపవేతి) అర్థవాదానాం

ప్రతీయమానాథేతాత్పర్యమస్తిచేత్ - యమన్త్రకృతఇత్యాదివాక్యేష్యపిమన్త్రకృత్వేతాత్పర్యసమ్మవాత్ అనిత్యత్వమితిశక్తా. ఇయమపీన్ద్రాదిశబ్దా
నామాకృతివాచిత్యాత్తత్తచ్చదైవతత్తదర్థస్మృతిపూర్వకతత్తదర్థస్మృత్యేవమేవతేత్యర్థః. ఉక్తశ్చాపరిహారపరంసూత్రంయే- నవ్యాక్షతే- తేషాంమతే
సూత్రవైయర్థ్యంస్ఫుటం. శక్తాయాంపరిహృతత్వంస్పష్టయతి(ఏభిరవేతి)మన్త్రకృత్వంనామానధీత్యైవమన్త్రాణామస్థితక్రమస్వరవర్ణతయోద
ర్శనం- తచ్చతత్తన్నన్త్రస్మృతిపూర్వకంప్రజాపతినాయథాపూర్వంసృష్టేత్తన్నానురూపభాగ్విప్రవాహపరంపరయాఅగతైర్వసిస్థాదిభిఃక్రియత
ఇతివేదనిత్యత్వమన్త్రకృత్వాదిరోధఇత్యర్థః. నియుజ్జే-మన్త్రదర్శనానుగుణంతపశ్చరతేతినియుజ్జఇత్యర్థః. అష్టలితాన్వశ్యై- పూర్వకల్పాదీతవేదమ
న్త్రత్వప్రత్యభిజ్ఞాపూర్వకంపశ్యై- నత్విదంప్రథమతయేత్యర్థః. శ్చుతిరపిఋషిజ్ఞానపూర్వకమేవమన్త్రాణామనుష్ఠానందర్శయతి * యోహవాఅవి
దితాదైయచ్చన్దోదైవతేనమన్త్రేణయజతియాజయతివాధ్యావయతివాస్థాణుంవర్షతిగర్తంవాచద్యతేప్రవామియతేవాపీయాన్యవతియాతయామా
న్యస్యచ్చన్దాంసీభవన్తి అథయోమమైవమన్త్రేవేదససర్వమాయురేతి శ్రేయాంశ్చభవతిఅయాతయా మాన్యస్యచ్చన్దాంసీభవన్తిత్సాదేతానిమన్త్రేమ
న్త్రేవిద్యాదితి. కానకాదిభిశ్చస్త్ర్యతే * దాశత్రయోమధుచ్చస్త్రభృతిభిర్బ్రష్టేఇతి. ఉక్తంచభగవతావ్యాసేనైవ * యుగాన్తేన్ద్రితాన్వేదాకా
నేతిహసాన్తహర్షయః! 'లేభిరేతపసాపూర్వమనుజ్ఞాతాఃస్వయంభువతి. ఏవమాదిచాత్రప్రమాణం ద్రష్టవ్యం. నన్నితిహసానామప్యపారుషీయత్వం
వేదస్యవాపారుషీయత్వంప్రసజేత్- అస్మిన్వచనేవేదానామితిహససహపాతేనతుల్యదాగ్జేమత్వాదిచెన్న- ఇతిహసశబ్దేనవేదశబ్దాన్తగ్ధతానాం
పురావృత్తానాంవివక్షితత్వాత్. యథా * వాతరశనాహవా ఋషయశ్చృణావాక్సర్వమస్థినిబభూవుః * పుధురైవనోభిషిచ్యత * ఉశన్తవైవాజశ్ర
వసస్సర్వవేదసందదావిత్వాదీనిపురావృత్తానిహిక్రూయన్తే- తతశ్చనేతిహసానిత్యనేవేదానామర్థజ్ఞానేనసహబ్ధత్వముక్తంభవతి - అతీనప్రబద్ధ
విశేషవాచకోయమితిహసశబ్దః- అశ్వేషుధర్మశాస్త్రాదిమచసత్వపీతిహసమాత్రాపాదాసస్యప్రయోజనాభావాత్. తథాన్యత్ర * ఋషీణాంనా
మధేయానియాశ్చవేదేషుదృష్టయః! శర్వర్యన్తేప్రసూతానాంతాన్యేవైభ్యోదదాత్యజఇతివేదదర్శనప్రధానంచన్ద్ర్యతే. కాతకాదిశబ్దశ్చకల్పాదా
వృషిభిస్తపసాలబ్ధవేదభాగానాంప్రవర్తితత్వముత్తభూతి. నతావత్కలేనాదౌప్రాక్తంకారకమితివేదపారుషీయత్వవాదినోఽప్యభీష్టం - ఈశ్వరప్ర
జీతత్వవిరోధాత్. అథకాతకాదినమాఖ్యాఃప్రవచననిమిత్తాః. న- ఇదానీంతనప్రవత్సంజ్ఞాభిశ్చవ్యపదేశప్రసజ్ఞాత్, కరాదిభ్యఃపూర్వపురుష
సంజ్ఞాభిశ్చసమాఖ్యానప్రసజ్ఞాత్, పూర్వేత్వనేకశాఖాధ్యాయినః- కరాదయన్వైకైకశాఖాధ్యాయినఇతితన్నామ్నసమాఖ్యానమితిసవాచ్యం-స
ర్వేషాంతత్పూర్వపురుషాణాంబహుశాఖాధ్యాయిత్యనియమసాధుమానకత్వాత్, దృష్టవిచర్యయేణకల్పనానుపపత్తే, శ్చ. అథకల్పాదిమప్రథమప్రవ
చననిబద్ధనాఃకరాదినమాఖ్యాః. తన్నిబద్ధనత్వంచజగన్నిత్యత్వవాదేనుపపత్తం- ప్రథమప్రవచనాసమ్మవాత్. అతఃకాతకాదినమాఖ్యాన్యథాన్
నుపపత్తిశ్చమహర్షీణాంతపసాదృష్టవేదభాగత్వేప్రమాణం. ఏవం * యోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతి * బ్రహ్మస్వయంభ్యభ్యానర్షత్ ఇత్యారభ్య * తపి
తంబ్రహ్మయజ్ఞమచశ్యక్ * వాచావిరూపనిత్యయా * వేదేనరూపేవ్యాకరోత్ * అనాదినిధనాహేష * యాశ్చవేదేషుదృష్టయః. * వేదశబ్దేభ్యవి
వాదౌ * యుగాన్తేన్ద్రితాన్వేదానిత్యాదివచనైః, ఆద్యేకల్పేప్రథమంవేదోచ్ఛారణంయథాపూర్వక్రమవిశేషవిశిష్టం- వేదోచ్ఛారణత్వాత్- ఇ
దానీన్తనవదిత్యాదిభిరనుమానై, రుపపత్తి, శ్చవేదనిత్యత్వస్యాప్రకమ్ప్యత్వాత్తదనురోధాయమన్త్రకృత్వాదిపదాస్యాన్వారస్యేనవ్యాఖ్యాతాని....

అథస్యాత్ - నైమిత్తికప్రశయాదిష్యిన్యామృతృవేదశబ్దభ్యఃపూర్వపూర్వేన్యాది
స్మరణేనప్రజాపతినాదేవాదిసృష్టిరుపపద్యతాంనామ - ప్రాకృతప్రశయేతుప్రజ్ఞఃప్రజాపతే,
ఋతృతాద్యహక్తారపరిణామశబ్దస్య,చవినష్టత్వాత్-థంప్రజాపతేశ్శబ్దపూర్వికాసృష్టిరుపపద్య
తే-కథస్తరాంవినష్టస్యవేదస్యనిత్యత్వం, అతోవేదనిత్యత్వవాదినాదేవాదీనాంవిగ్రహవత్త్వా
భ్యుపగమేపిలాకవ్యవహారస్యప్రవాహనాదితాశ్రయణీయేతి. అత్రోత్తరంపఠతి.

౨౯॥ సూ. శ్లో॥ సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధోదర్శనాత్ప్రతేచ్ఛ॥ శ్లో॥ కృ

తోన్విపసంహారేజగదుత్పత్త్యావృత్తావపిపూర్వోక్తాత్సమాననామరూపత్వాదేవనకశ్చిద్విరోధః. తథాహి-సభ
గవాస్పరుషోత్తమఃప్రశయావసానసమయేపూర్వసంస్థానంజగత్సర్వః*బహుస్యామితిసజ్జన్వ్యభోగ్యభో

క్తృజాతంస్వస్తింఛక్తిమాత్రావశేషంప్రలీనంవిభజ్యమహాదాదిబ్రహ్మణ్డంపిరణ్యగర్భపర్యంతంయథాపూ
ర్వసృష్ట్యావేదాంశ్చపూర్వానుపూర్వీవిశేషసంస్థితానావిమృత్యహిరణ్యగర్భాయోపదిశ్యపూర్వవదేవదే
వాద్యాకారజగత్సర్వైతంనియుజ్యస్వయమపితదస్తరాత్సతయావతద్ధై-అత్యోయథోక్తంసర్వముపపన్నం. ఏత
దేవచవేదస్యాపారుషేయత్వంనిత్యత్వంచ-యత్పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమజనితసంసార-రేణతమేవక్రమ
విశేషంస్మృత్వాతేనైవక్రమేణోచ్చార్యత్వం. తదస్మానుసర్వేశ్వరేపిసమానం. ఇయాంస్తువిశేషః-సంసార-

ఉత్తరసూత్రంశక్తియావతారయతి (అథస్యాదితి) మహాప్రయతేతత్తదగ్ధస్మృతిపూ
ర్వకస్తప్త్రుసంప్రదాయప్రవర్తకస్యప్రజాపతేస్తప్త్రవర్తకస్యశబ్దస్యచాభావాన్నశబ్దనిత్య
త్వమితిప్రపచ్చప్రవాహనాదిత్వమాశ్రయణీయమితిచోద్యపరిహారాధమిదంసూత్రమిత్యర్థః.

౨౯॥ సూ. శ్లో॥ సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధోదర్శనాత్ప్రతేచ్ఛ॥ శ్లో॥ (పూర్వోక్తాత్సమాననామరూపత్వాదే
వతి) పూర్వసూత్రద్వయాక్రయాతత్తచ్ఛబ్దేనతత్తదగ్ధస్మృతిపూర్వికయాతత్తదాకృతివిజ్ఞప్తవస్తుస్వప్రమాననామరూపత్వముక్తమితిఫలితం-అతఃపూ
ర్వోక్తాదిత్యుక్తం.ఏవకారేణసూత్రస్థశబ్దోవతథారణార్థభిగమ్యతే.సమాననామరూపత్వమునుపపన్నం-తత్తచ్ఛబ్దస్మృతిపూర్వకతేతద్గర్భస్త్రురభా
వాదిత్యత్రాహ (తథాహితి)సభతిశ్రుతిప్రసిద్ధింబోధయతి. భగవానితిజ్ఞానశక్త్యాదివైచిత్ర్యం. భగవత్పురుషోత్తమశబ్దాశ్వాంతం*సర్వవ్యాపీచభ
గవాన్*మహాస్పృగువైపురుషత్వాదిశ్వేతాశ్వతరవాక్యంస్మరితం. (శక్తిమాత్రావశేషమితి)విద్యమానవైవభోగ్యభోక్తృవర్తకస్యభోగ్యత్వాద్య
నుగుణశక్తిరస్తి-సమతత్కార్యంభోక్తృత్వాదికమితిభావః. చతుర్ముఖాదేవస్వతస్త్రీప్రప్తృత్వభ్రమనిరాసాయాహ (స్వయమపితి)*చరా
త్తామమచయచాన్యేదేహిసంక్షిప్తాః | సర్వేషాంసాక్షిభూతోసౌనగ్రాహ్యః కేనచిత్క్వచిదిచతుర్ముఖవచనం, *సృష్టింతత్కరిష్యామిత్వామా
నిశ్యప్రజాపతేభిభగవద్వచనం, *తదనుప్రవిశ్యేతిసామాన్యవిషయాంశ్రుతించప్రమాణమభిప్రేత్యాహ (తదస్తరాత్సతయేతి) అనేనచతుర్ము
ఖపరమాత్మనోకస్తృత్వవచనామైకకణ్ఠానిధిః (సర్వముపపన్నమితి)సమాననామరూపత్వతత్కృతవేదనిత్యత్వతాన్తర్థకత్వాన్యచపన్నానీత్యర్థః. శ
బ్దసోత్పత్తివినాశాభ్యుపగమేపికథంవేదనిత్యత్వనిధిత్వత్రాహ (ఏతదేవచేతి) అక్షరాణాంపదానాంవానిత్యత్వంవేదనిత్యత్వంచేత్కాళిదాసాదివా
క్యానామనిత్యత్వప్రశ్నః. వర్ణానుపూర్వనిత్యత్వంచేతద్దపప్యనుపపన్నం-యగవత్సర్వశ్రయమనభ్యుపగచ్ఛన్తిః వర్ణానాంవిభక్త్యాభ్యుపగమాత్
సదేశతఅనుపూర్వసంభవతి-నిత్యత్వాభ్యుపగమాచ్చనకాలతః. తస్మాదుచ్చారణగరఃక్రమభివైరభ్యుపేత్యం-ఉచ్చారణస్తాత్పవినాశవదేవేతిక్ర
మనిత్యత్వమప్యనుపపన్నం. తస్మాత్పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమవిశేషయాద్యశ్చతాదృశేనైవక్రమేణోత్తరోత్తరముచ్చార్యత్వంనిత్యత్వమిత్యన్వదభి
మతమేవవైరపిన్ద్యైకరవ్యమిత్యభిప్రాయేజైతదేవేత్యుక్తం. సనుపూర్వాన్వాభావఃపురుషకృతత్వాభావోవాస్యాదపారుషేయతా-ఉత్తరాన్వాభావఃఉభ
యాన్దపిరపావానిత్యతా-క్రమవిశేషేణోచ్చార్యత్వంతువేదస్యస్వరూపం-కథమేషామేకత్వం. సత్యం-ద్వివిధావధిభేదభర్తృపనిత్యత్వమేవవే
దేవివశీతం-తథాపిపూర్వావధిభాసనంప్రధాన్యేనసేషాథయిషితం-స్వతస్త్రీపురుషవిక్రాంతైరసనియత్వాత్, తన్నిరసనేచప్రతికల్పంతథా
భావేనోత్తరావధిభేదభర్తృనిధే, శ్చ. అతోవేదస్యనిత్యత్వమపారుషేయత్వంచైకమితిఫలితం. తచ్చాపారుషేయత్వంనిత్యత్వంవావేదక్రమవిశేషవిశి
ష్టచ్చారణభాక్యైవర్యవసేతం-అపూర్వక్రమవిశిష్టచ్చారయిత్యపురుషసద్భావాతిరేకేణానిత్యత్వపారుషేయవ్యయారభావో, నిత్యత్వాపారుషే
యవ్యయోన్వద్విపరీతరూపత్వా, చ్చ. యదాహ-తేనైవక్రమేణసర్వదోష్పూర్వమాణత్వమపారుషేయవ్యనిత్యత్వమోసాధకమితిహేతుహేతుమద్వా
వాదభేదవ్యవదేశః. ఏవమేవభగవతాభ్యుచ్చార్యమాణత్వాదుగవత్సర్వోత్పత్తిసంహారేపినిత్యత్వముపపన్నమిత్యభిప్రాయేణాహ (తదస్మాన్వితి) స
ర్వేశ్వరోపిపూర్వక్రమవిశేషంస్మృత్వోచ్చారయితేత్తత్సంస్కారోద్బోధాత్పూర్వమజ్ఞత్వమన్యాకీనజ్ఞానత్వంచస్యాదిత్యత్రాహ (ఇయాం
న్వీతి) అస్మాకంసోష్ణచ్చారణజనితసంస్కారానపేక్షోచ్చారణమధ్యాపయితృసాపేక్షం-అధ్యాపయితృనిరపేక్షోచ్చారణంసోష్ణచ్చారణజనితసంస్థా

రానపేక్ష మెవస్వయమేవానుసంధ్యేపురుషోత్తమః కుత ఇదం యథోక్తమవగమ్యత ఇతిచేత్తత్రాహ (దర్శనాత్పుతేశ్చ)దర్శనంతావత్ * యోబ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వంయోవైవేదాంశ్చప్రహీణోతితస్మాదృతి. స్మృతిరపిమానపి * ఆసీదిదంతమోభూతమిత్యారభ్య * సాభిధ్యాయశరీరాత్స్వత్ప్రకృత్యుర్వివిధాఃప్రజాః | అపవససంధ్యావౌతాసువీర్యమపాస్మజత్ | తదణ్ణమభవద్దేమంసహస్రాంశుసమప్రభం | తస్మిన్జ్ఞేస్వయంబ్రహ్మసర్వలూకపితామహాదృతి-తథాపారాణికి * తత్త్రసుప్తస్యదేవస్యనాభౌపద్మమజాయత | తస్మిన్మయైమహాభాగవేదవేదాఙ్గపారగః | బ్రహ్మైత్వస్మత్తేనోక్తఃప్రజాస్సృజమహామతే- తథా * పరోనారాయణోదేవస్తస్మాజ్జాతశ్చతుర్ముఖాదృతి-తథా * ఆదిసర్గమహంవత్సృజిత్యారభ్యోచ్యతే * సృష్ట్యానారంతోయమస్తస్మిన్త్రోహంయేనస్యామైనామనారాయణేతి | కల్పేకల్పేతత్రకయామిభూయస్సుప్తస్యమేనాభిజంస్యాద్యథాబ్జం | పవంభూతస్యమేదేవినాభివద్యేచతుర్ముఖః | ఉత్పన్నస్సుమయాచోక్తఃప్రజాస్సృజమహామతృదృతి.

రసాపేక్షం- వితమభయంవావ ర్తయతిసంస్తారసాపేక్షంస్వయమేవేతి. స్వయమేవేత్యధ్యాపకోచ్ఛారణనితనంస్తారాపేక్షావ్యావృత్తిః. యద్వా-సంస్తారాసాపేక్షం- అధ్యాపకోచ్ఛారణస్వాచ్ఛారణనితనంస్తారాసాపేక్షమిత్యర్థః. స్వతస్త్రిసేత్వరస్యక్రమాన్తరాపరికల్పసేనపూర్వక్రమేజ్జాతాచ్ఛారణేకోనియామకఇత్యత్రాహ (స్వయమేవేతి) వేదాఖ్యంశబ్దరాశిం పూర్వపూర్వక్రమవిశిష్టమేవోచ్ఛారయేయం - సత్యక్రమాన్తరంకల్పయేయమితి * బహుస్యామితివత్ స్వసద్బ్రహ్మదేవక్రమాన్తరమపరికల్పయన్యథాపూర్వమనుసంధ్యే- సత్వసర్వపరతత్వతయేత్యర్థః. అనుసంధ్యే- జానాతిత్యర్థః. స్వరణార్థత్వేసంస్తారాసాపేక్షత్వవ్యాపారాత్. సను * సంస్తారానైవనైవదాఇతిస్మృత్యావేదానామిశ్వరస్మృతివిషయత్వమవగమ్యతే. నైవం- సంస్తారశబ్దస్మృతివిషయవాచిత్యాభావాత్. స్మృతేస్సంస్తారకార్యతయాతద్విషయాలక్షితలక్షణయాప్రతిపాద్యతేఇతిచేత్- తద్విప్రమాణిరుద్ధలక్షణాయాః ప్రమాణానుసారీలక్షణాబలీయసీ - ఈశ్వరస్యసంధ్యేతస్మిన్సర్వదాసమ్యక్సర్వాధిసాక్షాత్కారిత్యం * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ * పరాస్యశక్తిఃవివిధైవక్రమయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేతిక్రమినిధ్యం. జ్ఞానస్యస్వాభావికత్వం - ఇన్ద్రియాదిచైరపేక్ష్యం. వివిధత్వంవిషయవైవిధ్యాత్. పరత్వం- యాథాధ్యాపరోక్షత్వరూపప్రకర్షః. అతస్తదనుగుణయాలక్షణయాభవితవ్యం. తతశ్చసంస్తారాదృతి- సంస్తారపరోధ్యాః. యథాపూర్వంబుద్ధిస్థాఇత్యర్థః. యద్వా- సంస్తారవత్ స్వస్మిన్నవస్థితాఇత్యర్థః. సర్వీశ్వరస్యసర్వజ్ఞతయాశబ్దానాంసర్వాఅప్యసంపూర్వఃసదాబుద్ధిస్థాఇతిసర్వవాక్యానామనాద్యానుపూర్వీవిశిష్టతయావేదత్వంస్యాత్, పారుషేయాపారుషేయవిభాగశ్చసంస్తారే, నైవం- ఈశ్వరస్యసార్వజ్ఞ్యాదేవసర్వవిభాగిన్యైః. సర్వాసామానుపూర్వీయంతబుద్ధిస్థేపీయాదృశక్రమవిశిష్టశబ్దరాశేర్యాధాధ్యంస్వరాదినియమవత్త్వందేశకాలాదినియమవత్త్వమేవోచ్ఛార్యత్వంచ-తమవశబ్దరాశింవేదాఖ్యంమనాన్వసంస్తాదృశక్రమవిశిష్టంతమేవప్రతిబ్రహ్మజ్ఞసర్గంప్రమాణతయాప్రవర్తయతి- సత్వసర్వబుద్ధజాతం. అతో యాథాధ్యసనియమోచ్ఛార్యత్వాధ్యానంవేదావేదవిభాగిన్యైః. సర్వదాపూర్వపూర్వక్రమపరామర్శసాపేక్షోచ్ఛారయత్వకత్వంతన్నిరపేక్షవక్రకత్వంచేతిపారుషేయాపారుషేయవైషమ్యమితిసకాచిదనుపపత్తిరితి. * దర్శనాత్ స్మృతేశ్చేతి సాత్రపదద్వయవ్యక్తజ్ఞానా (కుత ఇతి) యుగవత్సర్వస్మృత్యేభగవతో యథాపూర్వవేదసమ్ప్రదాయప్రవర్తకత్వేచక్రమిన్స్మృతీదర్శయతి (దర్శనంతావదిత్యాదినా) ఉదాహృతక్రమిన్స్మృతిహాక్యేషుసర్వేషుపతుర్ముఖస్యభగవతాస్మత్ప్రవృత్త్యంత్యశ్చే- వెదోపదేశస్తుకేషుచిన్త్యశ్చే- తత్ర * అనుక్రమస్యతోగ్రాహ్యమితిన్యాయాత్ వేదోపదేశోపిస్మప్త్యుపయోగిత్వాదీనిధ్యతీభావః. సమ్ప్రదాయప్రవర్తకసద్భావమాత్రేప్రమాణంవాస్యాత్తద్వచనజాతం. ఉదాహృతవచనజాతంప్రదర్శనార్థం-ఈదృశానివచనాన్తరాణ్యపిలక్ష్మిన్మధ్యేద్రవ్యవ్యాని- యథా * సూర్యాచంద్రమసౌభాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ దివంచపృథివీంచాన్తరీక్షమథోనువః * యద్రవ్యమృతులిక్ష్ణానినానారూపాణివర్షయే | దృశ్యన్తేతానితాన్వేవతథాభావాయుగాదిష్యతిక్రమిన్స్మృత్యోర్వేదాన్తసారేదర్శితత్వాత్. * కింఽస్మాంస్మాహింప్రేక్షుమ్రూరేధర్మార్థార్థావృతాన్తేతద్దావితాః ప్రపద్యంతేస్మాత్తత్తస్యరోచత ఇత్యసేనపూర్వస్మృష్టిసారూప్యంప్రతీయతే. కించ- * తథాభిమానినోనీతాస్తుల్యాన్తేసాంప్రతైరిహ | దేవాదేవైరతీతైర్నిరూపైర్నామభిరేవచ | * యస్మిన్వ్యయఃపురాన్త్రాయస్మిందేవేయథాస్థితిః | తస్యతస్మానురూప్యేణప్రజాసర్గః ప్రవర్తతే | * ఋషిజాన్నామధేయానియాశ్చవేదేషుద్వప్యంశ్చర్వరన్తేప్రసూతానాంతాన్వేనైభ్యోదదాత్యజిత్యాది. కించ- * అగ్నిర్వాఅకామయతలగ్నాదోదేవానాంస్యామితిసవితమగ్నయేకృత్తికాభ్యఃపురోదాశమప్తాకపాలంఽగిరవతేతతోవైసోన్నాదోదేవానామభవత్ అగ్నిర్వేదేవానామగ్నాదః- తథా * ఇన్ద్రోవాఅకామయతన్ద్రైశ్శ్యందేవానామభిజయేయమితి సవితమిన్ద్రాయజ్ఞేష్టాయపురోదాశమేకాదశకపాలంఽగిరవపన్నహంవ్రీహీజాంతతోవైసన్ద్రైశ్శ్యందేవానామభిజయేత్ ఇత్యాదినాపూర్వపూర్వాగ్నిన్ద్రాదియజసేనపాశ్చాత్యగ్నిన్ద్రాదీనామైశ్వర్యప్రాప్తిరిత్యవగమ్యతే - ప్రథమాన్తాగ్నిర్విదిశజ్ఞాయజమానంచేతనంఽనిషాధయిషితరూపేణిర్విశన్ద్ర- ఇదానీమిద్యఃపూర్వస్మాదన్ద్రాయనిరవపదిత్యర్థః. అతఃపూర్వపూర్వాగ్నిన్ద్రాదిపరూపతయాఽతత్తరోత్తరాగ్నిన్ద్రాదిస్మృష్టినిశ్చీయతే. కించ- కర్షవిభాసమిష్టప్రాప్త్యనిష్ఠనిష్ఠత్వైశలం- పురుషప్రవృత్తిశ్చనుఖలిప్సాదుఃఖజిహ్వసామూలా - రాగద్వేషాచదృష్టానుమితక్రతుఃసుఖదుఃఖతత్సాధనభూతకోగృతమచకరణతత్త్వాసవిషయా- సత్యప్రతిపన్నవిషయా. అతఃపూర్వకల్పావగతేన్ద్రాదిపదకామనాసంశ్చితభర్తృభవతోగానుగుణోత్తరోత్తరస్మృష్టిశ్చపూర్వస్మృష్టిసజాతీయాభవతుమర్హతి. అతోవేదనిత్యత్వంనామప్రత్యుచ్ఛారణంపూర్వపూర్వక్రమనుసదృశానుపూర్వీవిశిష్టతయోచ్ఛార్యమాదత్వం.

అతాదేవాదీనామప్యధిత్వసామర్థ్యయోగాద్భ్రష్టవిద్యాయామధికారోస్తీతిసిద్ధమ్.
దేవతాధికరణంసమాప్తమ్.

30॥ సూ.

శ్లో॥ మధ్వాదిష్వసమ్భవాదసాధికారంజైమినిః॥ శ్లో॥

బ్రహ్మవిద్యాయాం దేవాదీనామప్యధికారోస్తీతిత్వక్త. ఇదమిదాసించిస్త్యతేయేషాపాసనేషుదేవతా

అర్చితత్వంనామప్రతిసర్వమిదాప్రకాశానాం పూర్వపూర్వాధికారానుసర్వసంస్థానవిషయత్వం. తథావిధానప్రతిపాదకత్వమేవేదస్యనిత్యాధ్యసం
యోగః. సమప్రశయదాయామేకస్యప్రతిభాతోవేదకృతకాదవిషయస్సాత్ - ఏకస్యప్రతిభాతఃకుమారసమ్భవాహితకృతకృతేత్. ఉచ్యతే- కృత
కాదవిషయవదత్వోఽభిప్రాయః-ఏకస్యప్రతిభాతత్వంకృతకృతత్వస్యప్రతిపాదకత్వశక్త్యాజనకమితివా. సప్రథమః-బహుమగుక్షేమజాగ్ర
తఏకస్యప్రతిపాదకత్వనివృత్తిచారాత్. సహ్యత్వాత్కృతకృతకృతప్రతిభాతవాక్యత్వంవివక్షితమితిచేత్. కిమేకస్యప్రతిభాతత్వంనామఏకస్యప్రతి
పన్నత్వం- ఉతైకస్యప్రథమప్రతిపన్నత్వం. సప్రథమః- దృష్టాస్తస్యసాధనవికలత్వాత్. సహకుమారసమ్భవోఽస్మాకమన్యేషాంబకదాచిదప్రతిప
న్నః. ద్వితియేషాత్వసిద్ధిః- షష్ఠీకృతేషువేదేషుహేకస్యప్రథమప్రతిపన్నత్వంనాస్తి- సర్వప్రవాహస్యానాదిత్వాత్. యస్యకల్పస్యాదాప్రతిభాసం
ప్రథమమివివక్షితం - తతఃపూర్వకల్పేతితేషామేవ వేదానాంప్రతిభాతత్వాత్ ప్రాథమ్యాసిద్ధిః. తేషామేవవేదానాంతత్వార్థకల్పేపిప్రతిభాత
త్వంవేదోచ్ఛారణత్వేనలిక్షేనసిద్ధం. విగతంవేదోచ్ఛారణంపూర్వాధ్యయనసిద్ధక్రమవిషయవిషయం- వేదోచ్ఛారణత్వాత్ - సంప్రతిపన్నవదితి. సచ
వాచ్యంవేదాకృతకా- కల్పాదావేకస్యప్రతిభాతత్వాత్ - చతుర్ముఖవక్తృకప్రథమవాక్యవదితి. దృష్టాస్తస్యసాధనవికలత్వాత్. చతుర్ముఖస్యప్ర
థమవాక్యంహిస్వతస్సర్వజ్ఞేనతదనరాత్తనాజ్ఞాయతే. కల్పాదావేకత్వేత్రజ్ఞస్యప్రతిపన్నత్వంహేతురితిచెన్న-అసిద్ధిః. అసిద్ధిశ్చయోగవద్యేనప్రవాహ
తత్వాద్భేదాపమశ్యేనచతుర్ముఖతస్సప్రథమమహితి. ఏకస్యస్వప్రతిభాతత్వశేష్యతాచిచేత్-తద్వైకస్యస్వప్రతిపాదకత్వంనామవేదకృతకృత
స్వత్వాదుపాధ్యాయవక్తృకప్రథమవాక్యవద్యేదస్యతదవక్తృత్వంసిద్ధస్సాత్. దేశకాలాద్రవ్యపురుషప్రతిపన్నత్వాత్, తేనాప్యపాధ్యాయేనపూ
ర్వసిద్ధత్వేనప్రతిపన్నత్వా, చుతద్వక్తృకత్వస్యవాధితత్వాదిచేత్-తుల్యం. తథాహి- ఏకస్యస్వత్వకల్పాదావేకత్వేత్రజ్ఞప్రతిపన్నత్వంపాపహేతుని
ర్విరుక్తః. * యోవైవేదాంశ్చప్రమాణాతితస్మాద్యత్వాదిశ్చతేరితిచేత్ - తస్మిన్వైవశ్చుతిర్వేదానాంపూర్వసిద్ధత్వమవగమయతిహేతుగ్రాహకప్ర
మాణేనవాధితమయతాస్సాత్. ఏకస్యప్రతిభాతవాక్యత్వంకృతకృతశక్త్యాజనకమితిచేత్. స- ఆప్రతయాపజ్ఞాతేనతేనైవపురుషేణానాదిసిద్ధతయో
పదిప్తవాక్యేకకృతకృతశక్త్యానుదయాత్. ఈశ్వరేణప్రథమస్వప్రతిపన్నత్వంపూర్వకాదయః ప్రాచీనగుప్తతాలికయా దీశ్వరాప్త్యవగమానుగుణజ్ఞానాన్వి
తావినజాయత్యభిసంక్షోదయః. సస్వీకృతసిద్ధావేదసంప్రదాయావిచ్ఛేదసిద్ధిః-తత్పిద్యోవేదప్రమాణ్యసిద్ధిః- తత్పిద్యోవేదప్రమాణ్యసిద్ధిః- తత్పిద్యోవేద
రసిద్ధిలిచక్రమితి. ఏవంతర్హిపూర్వమిహాంసాయామపివేదప్రమాణ్యసమర్థసంప్రథమేఽధ్యాయేప్రథమేపాదేవాహ్యహేతుత్వాప్రమాణ్యం
నిరాకృత్యప్రతిపాదకత్వంనామప్రతిపన్నత్వంప్రమాణ్యనిరాసేక్రియమాణత్వమక్రంచక్రకంప్రసజేత్. తథాహి- *సంస్థితేనవాక్యశేషాదిత్యాదిమ
*అత్రాశ్శర్కరాఉపదధాతిత్యాది వేదవాక్యానామజ్ఞానసాధనద్రవ్యవిశేషానుసంధానసంసేవలక్షణాప్రమాణ్యేపూర్వపక్షిణోక్తే*తేజా
వైపుతమిత్యాదివాక్యశేషావగతద్రవ్యవిశేషసిద్ధాంతస్మిరాససిద్ధానిక్రియతే-తత్ర *తేజావైపుతమిత్యాదివాక్యశేషప్రమాణ్యసిద్ధా అత్రాశ్శ
ర్కరాఇత్యాదివాక్యవిశేషస్యసందేహలక్షణాప్రమాణ్యనిరాససిద్ధిః - తత్పిద్యోకృతత్వవేదప్రమాణ్యసిద్ధిః - తత్పిద్యోకృతత్వవేదాద్రవ్యవాక్యశేష
ప్రమాణ్యసిద్ధిలిచక్రకంప్రసజ్యతమివేతి. సప్రసజ్యతే - ప్రథమేపాదేవైపుతస్యస్వరూప్రమాణ్యసమర్థనాదపాదహేతుశ్చాపూర్వక్రమవిశేషవి
శిష్టాచ్ఛారయత్వవిశేషరూపకర్తృత్వద్రవ్యత్వేనత్యక్తమణత్వలక్షణయాగ్యానుపలభినిరస్తత్వాద్వేదప్రమాణ్యసిద్ధాతద్రవ్యవాక్యవిశేషసాధిభా
గవృత్తిఃప్రాసిద్ధప్రమాణ్యవిరోధినప్రతిభాతితశక్త్యామాత్రస్యవాక్యశేషాదికృతత్వవదాన్వితవాక్యవర్గాలలోచనాన్నానిధానవృత్తిప్రథాప్రతిభాతి
తిపరిహారమాత్రస్యక్రియమాణత్వాదిచేత్ - తదవృత్త్యేషిసమాసమితిపరితుష్యతామాయుష్యతా. యేతు *అత్రాశ్శర్కరాఇత్యాదివాక్యమాత్ర
స్యాప్రమాణ్యశక్త్యా - సతుకృత్వవేదస్య - తావన్నాత్రస్యపరిహరశ్యేతివదన్తి - తన్నతేపిద్యయమేవప్రతిబన్ధి - అత్రాశ్శర్కరాఇత్యాదికతిపయ
వాక్యాప్రమాణ్యేనకృతత్వాప్రమాణ్యశక్త్యాహిమర్మివారా - వేదత్వాదిశేషాత్. *అత్రాశ్శర్కరాఇతివాక్యాప్రమాణ్యనిరాసేకృత్వవేదాప్ర
మాణ్యశక్త్యానివృత్తి-తస్మిన్వైపుత *తేజావైపుతమిత్యాదివాక్యశేషప్రమాణ్యశక్త్యానివృత్తి- తస్మిన్వైపుత *అత్రాశ్శర్కరాఇత్యాదివాక్యస్యసందేహ
లక్షణాప్రమాణ్యనివృత్తిపరిహారస్తుల్యః. అధికరణార్థముచసంహరతి (అత ఇతి)

దేవతాధికరణంసమాప్తమ్.

30॥ సూ. శ్లో॥ మధ్వాదిష్వసమ్భవాదసాధికారంజైమినిః॥ శ్లో॥ పూర్వాధికరణేషాసనసామాన్యేదేవతాసామాన్యస్యాధికారోస్తీ
త్వక్తం. అథోపాసనవిశేషదేవతావిశేషస్యాధికారోనిరూపితఇతిసంక్షేపః. ఇమమర్థమాహ (బ్రహ్మవిద్యాయామిత్యాదినా) ఇదమధికరణంసమాప్త
విద్యామాత్రవిషయం- అపిత్వద్వ్యసర్వవాక్యవిషయం-అతపివహి *మధ్వాదిష్వతిపదితశ్చప్రయోగఇత్యభిప్రాయోక్తం (యేషాపాసనేషితి)కిం

ఏవోపాస్యాదైమతాసామధికారోస్తి- నేతి. కింప్రాప్తం. నాస్త్యధికారదైమమధ్యాదిష్టితిజైమినిర్వన్యతే. కుతః. (అసమ్భవాత్) సహృదిత్యవస్వాదిభిరుపాస్యాదిత్యవస్వాదయోఽన్యేసమ్భవత్తి. - నచవస్వాదీనాం సతాంవస్వాదిత్వంప్రాప్యంభవతి, - ప్రాప్తత్వాత్. మధువిద్యాయామృగైదాదిప్రతిపాద్యకర్తృనిష్పద్య స్మరత్తిద్వా రేణప్రాప్తస్యరసస్యాత్రయతయాలభ్య మధువ్యవదేశస్వాదిత్యస్యాంశానాంవస్వాదిభిర్భుజ్యమా నానాముపాస్యత్వంవస్వాదిత్వంచప్రాప్యంశ్రూయతే *అసావాదిత్యోదేవమధ్యిత్వవక్రమ్య *తద్యత్ప్ర ధమమమృతంతద్వసవఉపజీవస్తీత్యుక్త్వా *సయపత దేవమమృతంవేదవసూనామేవైకొభూత్వాగ్నినైవముఖే నైతదేవామృతందృష్ట్యాత్మవ్యతీత్యాదినా.

మధువిద్యాదిమయాదేవతోపాస్యా- తానుకంతస్యాదిధికారోస్తి- నేతివిచారః. తదగ్ధం *యపితదేవమమృతంవేదేతియచ్ఛబ్దఃకింసంకోచేనవస్వాది వ్యతిరిక్తవిషయః- ఉతాసంకుచితవృత్తిరితి. కింతస్యాదేవతాయాస్తద్విద్యోపసంహారసామర్థ్యమస్తి- నేతి. కింమధువిద్యాయాంవస్వాదిదేవతామా త్రముపాస్యం- ఉతతదవగ్ధంబ్రహ్మేతి. కింవసుత్వమాత్రంమధువిద్యాఫలం-ఉత బ్రహ్మప్రాప్తిచర్యవ్రంవసుత్వమితి. యదావసుత్వమాత్రంఫలం-త దావస్వాది దేవతామాత్రస్యోపాస్యత్వేన తస్యాదేవతాయాస్తద్విద్యోపసంహారసామర్థ్యాభావాత్ యచ్ఛబ్దస్యతద్వ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్తత్రానధికారఇతి. యదాబ్రహ్మప్రాప్తిచర్యవ్రంవసుత్వంఫలం- తదాతదవగ్ధబ్రహ్మణఉపాస్యత్వేనతద్విద్యోపసంహారసామర్థ్యాద్యచ్ఛబ్దస్యతద్వ్యతిరిక్తవిష యత్వాభావాత్తస్యాదేవతాయాస్తస్యాంవిద్యాయామస్త్యధికారఇతి. సనుతదవగ్ధబ్రహ్మణఉపాస్యతయానిధావత్తే- ప్రతర్జనవిద్యాన్యాయేన గతార్థత్వాదారమ్భజైయగ్ధం. నైవం- తత్రప్రతిపాద్యమిశేషస్యైవనిరూపితత్వాత్. సహృద్రస్యతస్యాంవిద్యాయామధికారోస్తి నేతినిరూపితం.అ తోఽధికారనిరూపణార్థమారమ్భణీయత్వమితి. కించ- తత్రాపక్రమమాత్రేజీవలిక్ష్ణం- అవయవినోమహవాక్యస్యపరమాత్మలిక్ష్ణభూయస్త్వాదవయ వివిరోధేఽవయవమాత్రస్యవర్ణలత్వాద్రాధ్యావృత్తిః క్షి. ఇహతూపసంహారమాత్రేపరమాత్మలిక్ష్ణం-సతుమహవాక్యరూపేఽవయవినీ- అతోఽధికరణ భూరమ్భణీయం. సస్యేవంసత్యపక్రమాక్షేపయోపసంహారదౌర్బల్యాత్ రాధ్యానానుపపత్తేరనారమ్భణీయతాస్యాత్. నైవం- ఉపక్రమోపసంహార యోగిచ్ఛోదిరోధేనోపక్రమావగతార్థపరిత్యాగేప్రాప్తేహి తత్త్వాబిప్రేసోపసంహారవాఙ్మ- ఇహతూపక్రమావగతార్థపరిత్యాగహేత్వభావానోపసం హారవాఙ్మ. కథంతర్హిసంశయోత్థానం. అధిత్వాద్యసంభవ బ్రహ్మోపనిషత్త్వక్రవజ్ఞాన్యాంసంశయః. (అసంభవాదితి) అధిత్వసామర్థ్యయోరితిశే షః. కర్తృకర్తృవిరోధాత్సామర్థ్యాభావఇత్యాహ (సహితి) ప్రాప్తఫలత్వాదధిత్వాభావఇత్యాహ (నచేతి)ఆదిత్యవస్వాదయఇత్యాదిశబ్దైరనుమద్య త్రసాధ్యావవక్షితాః. వస్వాదిత్యమరుద్రద్రసాధ్యగణావైకంప్రతిదిశముపరిచన్ధిత్వాఆదిత్యంప్రధానమనుభవన్తి. వస్వాదీనామేవోపాస్యత్వం వస్వాదిత్వవైవస్వాచ్ఛబ్దత్వంచకింశ్రాయతఇత్యేతేషాంకర్తృకర్తృవిరోధంప్రాప్తఫలత్వంచక్రత్యర్థివన్యాసేనవిశదయతి (మధువిద్యాయామి త్యాదినా) (ఋగ్వేదాదీతి) *అగ్నేస్తాస్తామతిస్సమ్యగాదిత్యముపరిత్యజ్యతవచనార్థోఽభిప్రేతః. (ఆదిత్యస్యాంశానాంవస్వాదిభిర్భుజ్యమానానా ముపాస్యత్వమితి)వస్వాదిభిర్వైత్ప్రభిస్సహతద్వోగ్యభూతాఃఆదిత్యాంశాఃఉపాస్యాఇత్యర్థః. సనుకథంకర్తృకర్తృవిరోధః- స్వాత్మవిషయమవిన్యాసుస న్ధాసంసుకరం, భూమవిద్యాధీతాయాంప్రాణవిద్యాయాంచకర్తృకర్తృవిరోధాభావశ్చభవదభిమతః. ఉచ్యతే-నతావత్స్మృతినస్తతిమాత్రముపా సనం- ఖుఘాదిస్తృతిసంతేరపుపాసనశబ్దవాచ్యత్వప్రసక్త్యాత్. అతఃప్రకృష్టవస్తువిషయస్తృతిసంతతిరేవోపాసనం. నామాద్యాశాపర్వవోపాసనే మనామాదీనామస్తవత్ఫలప్రదానామప్రకర్షవత్త్వంవివక్షితం. వస్వాదీనాంతుస్వస్మాత్ప్రకృష్టత్వాభావాత్ స్వావేక్షయాప్రకృష్టవిషయముపాస సంస్మస్మిన్ప్రస్తుంశక్యతే. ప్రాణవిద్యాయామపువస్థాభేదనోపాస్యప్రకర్షస్సమ్భవతి- బధావస్థఉపాసకః- నిరతిశయభోగ్యంముక్తావస్థస్వరూపం యుపాస్యం- తచ్చబధాదతీవప్రకృష్టం.ఉభయవిషయపరవిద్యాస్వపిస్వాత్మాంశేకర్తృకర్తృవిరోధోఽప్యవస్థాభేదేనైవపరిహృతః. మధువిద్యాయాం తువస్వాదీనామేవోపాస్యత్వం- సతుపశుధావస్థానాం- అతోఽవస్థాభేదేనాప్యవిరోధస్యచర్యవత్వాత్కర్తృకర్తృవిరోధఇతి. యదా- స్వయమేవ స్వాధిష్ఠనంప్రదానాశక్తైసఫలాధీనా పురుషేణోపాస్యాదేవతాస్యోపాసనస్తీతాఫలాధీనేఫలందిశతి- వస్వాదీనాంతుస్వాపాసనజనితస్వస్తీత్యాస్వ స్వఫలప్రదత్వమయమితిఉపాసనస్తీణీయత్వాకారేణకర్తృకర్తృవిరోధః. యదా- వికస్యైవఫలప్రదత్వఫలాధిత్వరూపప్రకర్షాపకర్షరూ పవిరోధగర్భత్వాత్కర్తృకర్తృవిరోధఇతి స్థితేసామర్థ్యాభావః- అతశ్చక్రత్వాశక్తత్వవిశేషస్తీణీయత్వస్తీణీయత్వఫలప్రదత్వాధిత్వరూపవిరోధ గర్భత్వాత్ కర్తృకర్తృవిరోధః. ఈద్యవిరోధఃప్రాణవిద్యాయామసిద్ధిరపివాత్రవత్కృమాణన్యాయోపజీవనేన పరిహర్యఇతి. ప్రాణవిద్యాయాం బ్రహ్మత్వత్వేనోపాసనస్యావవక్షితత్వేపివస్తుతోజీవాస్త్రామిణఃపరస్యస్తీతిజననద్వారాస్వగ్ధయజ్ఞాదేవఫలప్రదత్వమిత్యేతావతావైషమ్యం- ప్రకర్షాపకర్షగర్భకర్తృకర్తృవిరోధస్యబ్రహ్మత్వతయాపరిహరస్తుసమానః. అతః ప్రాణవిద్యావ్యతస్త్వాయోపావేక్షేతిత్రవిరోధస్యాపరిహర త్యాత్తస్మిబద్ధసస్యసామర్థ్యాభావస్యాత్రశూర్వపక్షహేతుతయోపన్యాసః. ఇత్యాదినాయభోక్తార్థః శ్రూయతేఇత్యన్వయః.

3౧॥ సూ. +శ్లో॥ జ్యోతిషిభావాచ్చ॥ శ్లో॥ * తందేవాజ్యోతిషాం జ్యోతిరాయుష్వోపాసతే
మృతమిజ్యోతిషి - పరస్మిన్మృత్యుణ్డేపాసనందేవానాంశ్రుయతే. దేవమనుష్యోభయసాధారణేపరబ్ర
హ్మపాసనేదేవానాముపాసకత్వకథనందేవానామితరోపాసననివృత్తింద్యోతయతి- అతపషువస్వాదీనా
మనధికారః.

ఇతి ప్రాప్తే ౭ భిదీయతే.

, భావంతుబాదరాయణోస్తిహి॥ శ్లో॥ ఆదిత్యవస్వాదీనామపి తేష్వధికార
భావంభగవాన్బాదరాయణోమన్యతే- అస్తిహ్యదిత్యవస్వాదీనామపిస్వావస్థబ్రహ్మపాసనేనవస్వాదిత్య
ప్రాప్తిపూర్వకబ్రహ్మప్రేషాసంఘ్నవః. ఇదానీంవసూనామపిసతాంకల్పాంతరేపివస్వాదిత్యప్రాప్తిశ్చ
పెక్షితాభవతి. అత్రహికార్యకారణోభయావస్థబ్రహ్మపాసనంవిధీయతే- *అసౌవాఆదిత్యోదేవమధ్యత్య
రభ్య *అథతతడోర్ధ్వఉదేతేత్యతఃప్రాగాదిత్యవస్వాదికార్యవిశేషావస్థంబ్రహ్మపాసస్యముపదిశ్యతే- *అ
థతతడోర్ధ్వఉదేతేత్యాదినాఆదిత్యాంతరాంతయావస్థితంకారణావస్థమేవబ్రహ్మపాసస్యముపదిశ్యతే. త
దేవంకార్యకారణోభయావస్థంబ్రహ్మపాసీనః కల్పాంతరేవస్వాదిత్యంప్రాప్యతదనైకారణం పరంబ్ర
హ్మేవాప్నోతి. * సహవాఅస్మాఉదేతిననిమ్రోచతినకృద్భివాహైవాస్యభవతియపతామేవం బ్రహ్మపనిషదం
వేదేతికృత్సూయామధువిద్యాయా బ్రహ్మపనిషత్త్వశ్రవణా, ధృష్వాప్రాప్తిపర్యంతవస్వాదిత్య ఫలస్య
శ్రవణా, చ్చవస్వాదిభోగ్యభూతాదిత్యాంశస్యవిధీయమానముపాసనంతదవస్థవైవబ్రహ్మణిత్యవగమ్యతే-
అతపవంవిధముపాసనమాదిత్యవస్వాదీనామపిసంఘ్నవతి. పవజ్ఞబ్రహ్మణపవోపాస్యత్వాత్ *తందేవాజ్యోతి
షాంజ్యోతిరిత్యప్రపద్యతే. తదాహవృత్తికారః *అస్తిహిమధ్యాదిమసమ్భవోబ్రహ్మణపవసర్వత్రనిచాయ్య
త్వాదితి. మధ్వధికరణంసమాప్తమ్.

3౧॥ సూ. +శ్లో॥ జ్యోతిషిభావాచ్చ॥ శ్లో॥ తతఃకిమిత్యత్రాహ (దేవమనుష్యేతి) దేవాపివజ్యోతిరుపాసతే- దేవాజ్యోతిరేవాపాసత
ఇతివాచక్యజ్ఞీసాన్- తత్రనప్రథమఃకల్పీయ్యజ్యతే- మనుష్యాణామనధికారప్రసక్తౌత్. తస్మాజ్యోతిరేవాపాసస్యమిత్యర్థః. అన్యథావిశేషవచ
నవైయధ్యంస్యాదిత్యప్రాప్తయః.

3౨॥ సూ. +శ్లో॥ భావస్తుబాదరాయణోస్తిహి॥ శ్లో॥ అక్షరార్థమాహ (ఆదిత్యేత్వాదినా) అధిత్వసామర్థ్యాభావంచరిహరతి (అస్తి
హీతి) స్వావస్థబ్రహ్మపాసనశబ్దేనకర్తృకర్తృవిరోధఃపరిహృతః. వస్వాదిత్యస్యప్రాప్తత్వాన్నిర్ధిత్వసంభవజిత్యత్రాహ (ఇదానీమితి) ఉపాసనస్య
బ్రహ్మపర్యంతేఫలస్యబ్రహ్మప్రాప్తిపర్యంతేవప్రతిపాద్యసతిహికర్తృకర్తృవిరోధాభావః, ప్రాప్తఫలత్వాభావ, శ్చ- తత్కర్మమిత్యత్రాహ (అ
త్రహీతి) ఆదిత్యాదినాఊతద్రూపవిజ్ఞప్తజీవశరీరకంబ్రహ్మకార్యావస్థం-తదపాసనంవిహితమిత్యాహ (అసౌవాఇత్యాదినా) ఇదానీమాదిత్యాదినా
మరూపభాజిస్సప్తే పూర్వమాదిత్యాదినామరూపరహితజీవమాత్రస్యాంతర్యామిబ్రహ్మకారణావస్థం - తదపాసనంవిధీయతఇత్యాహ (అథతత
డోర్ధ్వఉదేతేత్వాదినేతి) బ్రహ్మపాసనంవిహితంచేత్కథంతద్విరుద్ధఫలశ్రవణమిత్యత్రాహ (తదేవమితి) ఉదాహృతవాక్యకార్యకారణావస్థాది
త్యవైవోపాసనం, వస్వాదిత్యమాత్రఫలప్రాప్తి, శ్చప్రతీయతే- సత్వాదిత్యాదిశరీరకబ్రహ్మపాసనం, తత్ప్రాప్తి, శ్చేత్యత్రాహ (సహవాఇతి)
* బ్రహ్మపనిషదంబేద - బ్రహ్మవిద్యాంబేద. బ్రహ్మపాసనంకరోతిత్యర్థః. ఓదగపాకంపవతీరవత్. ఉపసంహరతి (అతపివమితి) అబ్ర
హ్మపాసనపరత్వేనయైర్వావిఖ్యాతం- తన్నతాదస్యప్రామాణికత్వందర్శయతి (తదాహవృత్తికారణితి).

పరే ౭ న్యేచ *మధ్యాదివ్యసమ్మవాదిత్యాదిసూత్రత్రయం *తదపర్యంతేత్వాదివిస్మయైరేకాధికరణంమన్వానాపివంవ్యాచక్షతే- బ్రహ్మవ్య
తిక్రమయేషుమధ్యాదివిద్యావిశేషేషుఅధిత్వాద్యసమ్మవాత్సర్వాసువిద్యాస్వసాధికారంజైమినిర్వన్యతే. కథంక్వచిదసాధికారాదస్యత్రాప్యసాధికా
రః- సహిరాజసూయాసాధికారిణోబ్రహ్మణస్యబృహస్పతిసాసాధికారణిత్యక్షాయామాదిత్యాదిజ్యోతిషిషుజ్ఞానాద్వాకారత్వా, ప్రచేతనేపిసత్తా
దిశబ్రహ్మగోపద్యావాత్, అగ్న్యదీనాంచాచేతనత్వా, స్వస్వాగ్ధివాదయోరన్యపరత్వేన విగ్రహాదిమత్త్వాభావేన అధిత్వసామర్థ్యాభావా, న్నా
ధికారః. ఇతిసూత్రద్వయం వ్యాఖ్యాయ *భావంత్యితి తృతీయసూత్రే, అమన్త్రార్థవాదయోరపి ప్రతీయమానార్థేప్రామాణ్యపాదనముఖేన అ
ధిత్వాదిసాధ్యావాద్విద్యాసాధికారోపేక్ష్యవ్యతఇతి. తదయంక్రం- వృత్తికారాసాధికారత్వా, దధ్యాహరసాపేక్షత్వా, దక్షిణతాద్ధాచరీక్షణాయాగాత్,
కృతకరత్వప్రసక్తౌ, దధికరణాప్రవైరూప్యా, చ్చ. తత్ర వృత్తికారాసాధికార్యాపేక్షణోక్త్యాదర్శితా - తత్ర హేతుతరహేతుజాతం. అసమ్మ

౩౩॥ సూ.

శ్రీమద్భక్త ప్రకాశికాయ క్త శ్రీభాష్యమ్.—ప్ర.అ. తృ.పా.—పతంగ్యై-F. అవసూద్రాధికరణమ్. ౩౩౯

బ్రహ్మవిద్యాయాంశూద్రస్యాప్యధికారోఽస్తి-నవేతిచార్యతే. కింయు క్తం. అస్తీతి. కుతః. అగ్నిత్వసామర్థ్యప్రయుక్తత్వాదధికారస్య. శూద్రస్యాపితత్వమ్భవాత్. యద్యప్యగ్నివిద్యాసాధ్యేషు కర్తుస్యనగ్నివిద్యత్వాచ్ఛూద్రస్యానధికారః - తథాపిమనోవృత్తిమాత్రత్వాద్భృహచ్చాపాసనస్యతత్రాధికారోఽస్యైవ. శాస్త్రీయక్రియాపేక్షితేష్యుపాసనస్య తత్తద్వణ్ణాశ్రమోచితక్రియాయావపేక్షితత్వాచ్ఛూద్రస్యాపిస్యవణ్ణోచితపూర్వవర్ణశుశ్రూషైవక్రియాభవిష్యతి. * తస్మాచ్ఛూద్రాయజ్ఞైవవక్తృప్రతిత్వస్యగ్నివిద్యాసాధ్య

వాత్సహ్యదిష్వ సధికారంమనంతతి అసహ్యహారేణయోజనాసమ్యవేపిమహ్యదిష్వసమ్యవాత్ కుత్రాసధికారఇత్యవేదేయాంసర్వాసువిద్యాస్వప్యసధికార ఇత్యధ్యాహారేణయోజనానుపపన్నా. *సకృద్భివాహేవాస్యభవతియమితామేవం బ్రహ్మపనిషదంవేదేతి బ్రహ్మవిద్యాత్వంతదనుగుణభలంచావగమ్యతే, వస్వాదీనాముపాస్యత్వంచ ప్రతీయతే, కథమిదంఘటతఇతిపుస్తకశబ్దస్యసంశయోభవతి - తస్మాదియమబ్రహ్మవిద్యాపాత్రహ్యవిద్యావేతిరూపణమపేక్షితం - తస్మానిరూపితత్వాత్ బుభుక్షితాపరీక్షణంస్యాత్. * తదుపర్యపీతసూత్రేజైవమన్తాగ్నిపాదయోగ్యగ్రహదావస్రామాణ్యస్యపరిహృతత్వేన *జ్యోతిషీత్యాదిమాత్రద్వయస్యాస్యపరత్వశ్చాపరిహరపరత్వేనవ్యాఖ్యానస్యకృతకరత్వంచస్యాత్. *సమ్యవాదిత్యుక్తస్యాధికారాదిసమ్యవరూపస్యహేతోరసమ్యవపుష్పసాధీనాత్మలాభత్వాదాద్యసూత్రేణ పరిహృతత్వమవగమ్యతే. అనన్తరమేవయగపదనేకత్ర సన్నిధివిరోధాదిపరిహరశ్చగ్రహదిసిద్ధినిబద్ధనత్వాదస్యపరత్వస్యపరిహృతత్వమవగమయతి. యద్యాద్యసూత్రేణ సమ్యవశ్చాపరిహరసవివక్షితో- తస్మాత్తద్భక్తాపరిహరపరేణ * జ్యోతిషీత్యాదిమాత్రద్వయేనాద్యసూత్రానన్తరేణభవితవ్యం- స్వపక్షసాధకోపన్యాసానన్తరమేవతద్వోన్యశ్చాపరిహరస్యాధికరణాన్తరద్వపిదృశ్యమానత్వాత్- యథా *ఈక్షితేర్నాశబ్దం *గోణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్-యథా *జ్యోతిశ్చరణాధిధానాత్ *భస్మోధిధానాన్మేలిచేన్నతథాచేతోర్పరిగమాదితి *అనుమానికమవ్యేకేషామితిచేన్నశరీరరూపకవిస్యవగ్రహితేర్వర్యయతిచ *సూక్ష్మంతుతదన్తత్వాదితిచ. తతోభిన్నాధికరణత్వంయు క్తం. — అధికరణభేదమభ్యుపగమ్యవసుసముదాయస్యోపాస్యత్వం-ఏతైకపరోపాసకత్వం-రుద్రాదిష్వ క్షేపంసముదాయస్యత్యేకభేదాదుపాస్యోపాసకభావః-ఉపాస్యత్వంచవస్వాదిభోగ్యాదిత్యాంశమాత్రస్య- నతు బ్రహ్మణః-ఫలంచవస్వాదిత్వమాత్రమిత్యైచ్చిదు క్తం. తదవస్వరూపఫలబ్రహ్మపనిషత్వశ్రవణవిరుద్ధత్వాత్వృత్తికారస్యానభిమతిమత్యనాదరణీయం. — నను * తదుపర్యపి * మహ్యదిష్వసమ్యవాత్ ఇత్యధికరణద్వయేనకింప్రయోజనం. దేవానాందేవతావిశేషాణాంబాధిత్యసామర్థ్యసమ్యవనిర్వయాన్నమనుష్యాణాంప్రయోజనం- తేననాపృథివాముపాసనోపపత్తేః. నచ దేవానాంకిమప్రయోజనం - తేషాంస్వకీయపటుతరదేవదిమత్వేఽగ్నిత్వసద్భావేచాధికరణన్యాయనిరపేక్షనిర్వయకత్వాదితి. ఉచ్యతే-పరంబ్రహ్మసామాన్యేనదేవానామపుష్పసాస్యంఫలప్రదంచ, దేవతావిశేషాణామపుష్పసాసనిచేష్టైరూపాస్యంఫలవిశేషప్రదంచే, తేషాంవిదైశ్వర్యవిశిష్టత్వేనమనుష్యైరుపాసకైర్భృహ్మణోఽనుసన్దేయత్వాత్తథానుసన్ధానమేవప్రయోజనమితి.

మధ్యధికరణంసమాప్తమ్.

౩౩॥ సూ. శ్రీమద్భక్త ప్రకాశికాయ క్త శ్రీభాష్యమ్.—ప్ర.అ. తృ.పా.—పతంగ్యై-F. అవసూద్రాధికరణమ్. ౩౩౯ మనుష్యవృత్తిరిక్తవస్వాదిదేవతావిశేషాణామగ్నిత్వసామర్థ్యసమ్యవాదధికారోఽస్తిత్వక్తం. అథాగ్నిత్వసామర్థ్యయోగప్రయోజకత్వేమనుష్యవిశేషాణాం శూద్రాణామప్యధికారస్యాదితిశబ్దాయాసృజితీత్యాహ (బ్రహ్మవిద్యాయామితి)కిం బ్రహ్మవిద్యాయాంశూద్రస్యాప్యధికారోఽస్తి-నేతిచార్య. తదర్థంతస్యతదుపసంహరసామర్థ్యమస్తి-నేతి. కింబ్రహ్మవిషయమనోవృత్తిరూపా బ్రహ్మవిద్యానధికరేదస్యాపిసమ్యవతి-నేతి. కింవేదాదేవ బ్రహ్మవగతిః-ఉతేతిహాసపురాణాభ్యామపిసమ్యవతీతి. కింతయోగ్యేభోపబృంహణంకుర్వతోరేవ బ్రహ్మవగతిహేతుత్వం - ఉతస్వాతస్త్రియేతి. కింజానశ్రుతేషామత్రత్యామస్త్రీణమితిహాసపురాణయోగ్నిరపేక్షబ్రహ్మవబోధకత్వముపాద్భలయతి- నేతి. కింతత్ర శూద్రశబ్దోరూఢ్యాజాతిపరః-ఉతయోగికతయాశోకవత్పరఇతి. యదారూఢః-తదాశూద్రశబ్దస్యేతిహాసపురాణయోగ్యైరపేక్షితత్వమకతయోతయోస్వాతస్త్రియ బ్రహ్మవగతిహేతుత్వాత్ బ్రహ్మవిషయత్వైతిసన్తరినధికరేదస్యాపిసమ్యవతీతిసామర్థ్యలాభాత్ శూద్రస్యాప్యధికారసమ్యవతీతిపూర్వపక్షః. యదాశూద్రశబ్దోయోగికః- తదాశూద్రేత్యామస్త్రీణస్యఇతిహాసపురాణయోగ్యైరపేక్షవబోధననైరపేక్ష్యేనవగమకతయాస్వాతస్త్రియ బ్రహ్మవబోధకత్వాభావాద్వేదాదేవ బ్రహ్మవగతిత్వనధికరేదస్యతదసమ్యవేన సామర్థ్యాభావాన్నబ్రహ్మపాసనాధికారఇతిరాధాస్తే. ననుకర్తృకాణాశూద్రాధికరణేశూద్రస్య వైదికసర్వకర్మస్వసధికారఉక్తః- తత్కర్మమత్రతత్వమ్యవత్యత్రాహ (యద్యపీతి) విద్యా- వేదవిద్యా. అభ్యయనం. అగ్నిః- అహిః. పుహరతి (తథాపీతి) ననువిద్యాయాఃకర్మాజకత్వంపక్ష్యతే - తత్కర్మంసాక్షి బ్రహ్మవిద్యాయాంసామర్థ్యమిత్యత్రాహ (శాస్త్రీయేతి) నను * తస్మాచ్ఛూద్రాయజ్ఞైవవక్తృప్రతిత్వత్వయజ్ఞగ్రహణస్యోపక్షణార్థత్వాద్విద్యాయామప్యసధికారస్థితిః. సమ్యసావర్థః శ్రుత్యేకసమధిగమ్యః - యేనయాచద్వదనతాస్యాత్ పరిసంఖ్యాతా - కింతుస్యాంసగ్నిధ్యః. న్యాంసాగ్నివిద్యాసాధ్యేష్యగ్నివిద్యస్యాధికారానుపపత్తిరూపకర్మోపాసనసాధారణః- అతోఽసధికారఇత్యత్రాహ (తస్మాచ్ఛూద్ర ఇతి) సత్యమసావనువాదః- నైతావతా బ్రహ్మవిద్యాసధికారః- అగ్నివిద్యాసాధ్యకర్మవిషయత్వాన్నాస్యస్య. యజ్ఞాదికర్మణమేవాగ్నివిద్యాసాధ్యత్వాత్ బ్రహ్మవిద్యా

యజ్ఞాదికర్తానధికారపవన్యాయసిద్ధోఽనూద్యతే. నన్వనధీతవేదస్యాశ్రుతవేదాన్తస్యబ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనప్రకారానభిజ్ఞస్యకథంబ్రహ్మపాసనంసమ్భవతి. ఉచ్యతే-అనధీతవేదస్యాశ్రుతవేదాన్తవాక్యస్యాపీతిహాసపురాణశ్రవణేనాపిబ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనజ్ఞానంసమ్భవతి. అస్తిచశూద్రస్యాపీతిహాసపురాణశ్రవణానుజ్ఞా*శ్రవయేచ్ఛతురొవద్దాన్మృత్వాబ్రహ్మణమగ్రతఃత్యాదా. దృశ్యవైచేతిహాసపురాణేషుమిదురాదయోబ్రహ్మనిస్థాః. తథోపనిషత్స్వపిసంవర్గవిద్యాయాంశూద్రస్యాపిబ్రహ్మవిద్యాధికారఃప్రతీయతే-శుశూకుంహిజానశ్రుతిమాచార్యైరైక్వశ్శూద్రైత్యామన్వృతస్తైబ్రహ్మవిద్యాముపదిశతి*అజహారేమాశ్శూద్రానేనైవముఖేనాలావయిష్యథాభిత్వాదినా. అతశ్శూద్రస్యాప్యధికారసమ్భవతి.

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే-నశూద్రస్యాధికారసమ్భవతి-సామర్థ్యాభావాత్. నహిబ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనప్రకారముజానతస్తద్భజూతవేదానువచనయజ్ఞాదివ్వనధికృతస్యాపాసనోపసంహారసామర్థ్యసమ్భవః. అసమర్థస్యచార్థిత్వసద్భావేవ్యధికారోససమ్భవతి. అసామర్థ్యంచవేదాధ్యయనాభావాత్. యథేవహితైవర్ణికవిషయాధ్యయనవిధిసిద్ధస్వాధ్యాయసమ్పాద్యజ్ఞానలభేన కర్తృవిధయోజ్ఞానతదుపాయాదీన పరాన్నస్వీకుర్వన్తి-తథాబ్రహ్మపాసనవిధయోపి. అతోఽధ్యయనవిధిసిద్ధస్వాధ్యాయాధికరణజ్ఞానస్యైవబ్రహ్మ

యాన్తస్మిరపేక్షత్యాచ్యేత్యర్థః. అత్రాథాదేత్వస్తరంచోక్షంభవతి-యజ్ఞాధికారోనాస్తీత్యనేనఉపాసనాధికారోఽనుమతోభవతిత్యభిప్రాయేణయజ్ఞాదికర్తానధికారపవేత్తుకృం.(న్యాయసిద్ధోఽనూద్యతఇతి)కర్తకాణ్డవశూద్రాధికరణన్యాయసిద్ధఇత్యర్థః. మాభూదగ్నిసాధ్యయజ్ఞాపేక్షేబ్రహ్మవిద్యాయాః-తథాప్యధ్యయనసాధ్యవేదజన్యజ్ఞానాపేక్షేస్తీతిహోవయతి(నన్వతి) (శ్రావయేదితి)ప్రయోజ్యాభావేప్రయోజకానిర్దేఃప్రయోజ్యాపాదానమర్థసిద్ధమితిభావః. నచ*అన్నాద్యకామంయూజయేదితివత్ప్రయోజ్యవ్యాపారవిధిః-అధికారవిశేషాశ్రవణాత్. ఏతదభిప్రాయేణేతిహాసపురాణశ్రవణానుజ్ఞేత్తుకృం. యదావైవనిర్దంశ్రవణం-తదాసామర్థ్యాద్విచారోపిసిద్ధః-ఇతిహాసపురాణయోగ్యంశయవిపర్యయగ్రస్తత్వేనసితమ్యజ్ఞిశ్చయానుపపత్తేః. అతోనిరపవాదశ్శూద్రస్యాప్యధికారోబ్రహ్మవిద్యాయాం. నచవాచ్యంయజ్ఞాదికర్తజ్ఞామపీతిహాసపురాణేషూపదిశ్యమానత్వాత్తత్రాపిశూద్రాధికారప్రసక్తిఇతి. కర్తజ్ఞామితిహాసపురాణేషుసామాన్యతఃకీర్తనీపివిశేషపదేశాభావాత్, వైదికేషువిశేషపదేశేషుశూద్రస్యానధికారస్థితే, రితి. యదిబ్రూయాత్-నేదమితిహాసపురాణవిషయంశ్రవణానుజ్ఞానమర్థజ్ఞానావధికం-కింతు*శ్శశానవచ్చాద్రపతితామితిప్రతిపిద్ధస్యసమీపపాతస్యప్రతిప్రసవమాత్రమితి. తన్న-*యదదంశ్రుణయాన్నిత్యమిత్తువక్రమ్య*శూద్రస్సుఖిమవాప్తుయాదితిశ్రవణఫలసిద్ధికాత్. శ్రవణీకీర్తనీహియథాయోగ్యమస్మియేతే. *శూద్రయోనావహంజాతోనాతోన్యద్వక్తుముత్సవాఇతిమ్యుక్తం. హేత్వస్తరమాహ(దృశ్యవైచేతి)కర్తకాణ్డేఽపశూద్రాధికరణేఽనధికారోన్వీరశ్చేతీమత్రచిన్తనీయమితిశక్తాయాంబ్రహ్మపాసనేఽపశూద్రాధికరణన్యాయప్రవృత్తౌతత్రాసంపృతామధికాయక్రిమాహ(తథోపనిషత్స్వపిసంవర్గతి)

రాధాప్రకారభావే(ఇతిప్రాప్తఇతి)సంవర్గవిద్యావాక్యగతశూద్రశబ్దనిర్వాహవివసౌత్రః-అన్యత్సూర్వపక్షపేళుజాతంసూత్రకారాభిప్రేతంస్వయముపస్యంతంప్రభుమంపుదస్యశ్శాత్సూత్రమవతారయిష్యన్ప్రభుమంపురూపక్షపేళుకప్రతిక్షీపతి(నశూద్రస్యేత్వాదినా)సామర్థ్యానముపపాదయతి(నహితి)అధిత్వంహ్యస్తీత్యత్రాహ(అసమర్థస్యచేతి)ఉపాసనోపాయశ్రవణధారణాదిక్షమత్వలక్షణంసామర్థ్యంతస్యాపిలోకసిద్ధివత్తత్రాహ(అసామర్థ్యంచేతి)అలౌకికసామర్థ్యాభావాదిత్యర్థః. బ్రహ్మపాసనవిధినాశూద్రస్యాప్యధికారకల్పవ్యతియధారభకారాదీనాంవిధిబలైతత్తత్కర్తాధికారస్తదపేక్షితమన్త్రాధ్యయనాధికారశ్చసిద్ధతీత్యత్రాహ(యథైవహితి)జ్ఞానతదుపాయాదీనిత్యాదిశబ్దేనాధ్యయనప్రతోపనయనాదయఉచ్యతే. అపరాన్-అత్రైవర్ణికగతాజ్ఞానతదుపాయాదీన్నాపేక్షస్తద్భజ్యర్థః. విధయస్వవైయర్థ్యపరిహారాయానుష్ఠాతృసాపేక్షాస్సన్తోఽనుష్ఠానస్యజ్ఞానపూర్వకతయాజ్ఞానతద్భేతుభూతాధ్యయనప్రతోపనయనాదీనపేక్షస్తే-తత్రానన్యార్థంస్వయంశ్లేశసాధ్యతయాప్రయోజనసాకాఙ్క్షంసన్నిహితత్రైవర్ణికగతజ్ఞానంక్షత్వాత్కర్మవిధివిస్మయభ్యతే-తేనకర్తవిధయోఽత్రైవర్ణికగతజ్ఞానాదినిరపేక్షత్వాత్తదధికారంసకల్పయన్తి. ఏవంబ్రహ్మపాసనవిధయోపిత్వైవర్ణికగతాధ్యయనసిద్ధానన్యార్థసాకాఙ్క్షజ్ఞానతోలభానుష్ఠానతయాఽన్యథాసిద్ధత్వాన్నశూద్రాధికారంకల్పయన్తి. అన్యథాసిద్ధంహికల్పకం. కించ-అధ్యయనస్యాపిప్రయోజకతయాకల్పనాగౌరవంస్యాత్. *రథకారోగ్నినాదగీతేతివిధిధ్యయనసిద్ధజ్ఞానత్రైవర్ణికైరనిర్వృతానుష్ఠానతయాఅన్యథాసిద్ధత్వాదధికారంకల్పయతితివైషమ్యం. కించ-రథకారాదీనాం*రథకారోగ్నినాదగీతేతివిధివాత్సేనైవాధికారిత్వేనవిశేషతశ్చుతత్వాత్తదపేక్షితమన్త్రభాగాధ్యయనాధికారమాత్రంకల్పవ్యతి-ఇహతువిశేషతశ్చుత్రాద్యుద్దేశోపాసనవిధినాభావాదుపాసనాధికారస్తదోపయోగాధ్యయనాధికారశ్చకల్పవ్యతిగౌరవంస్యాత్-అతోఽనధికారఇతి. సంవర్గవిద్యాయాంశూద్రశబ్దశ్చనోపాసనాధికారజ్ఞాపకః-రథకారాదిశబ్దవిధివాక్యగతత్వాభావాత్. తథాసతిహ్యధికారకణ్ఠోక్తస్యాత్. శూద్రశబ్దోహ్యర్థవాదగతః. నన్వర్థవాదస్యాపిస్యాద్ధైప్రమాణ్యముక్తం. సత్యం-తత్తువాదకాథావేసతిభవతి-వైదికవిధినామధ్యయనసిద్ధస్వాధ్యాయజన్యజ్ఞానసాపేక్షత్వంబాధకం. అధ్యయనస్యాపిప్రయోజకత్వేగౌరవంస్యాదిత్వముక్తం. వక్ష్యమాణోరూఢిప్రమాణిజ్ఞసద్భావోఽవయవశ్చక్షునుమాలిజ్ఞసద్భావశ్చపాదకః. రూఢిప్రాబల్య

పాసనోపాయత్వాచ్చుత్త్రస్యబ్రహ్మపాసనసామర్థ్యాసమ్భవః. ఇతిహాసపురాణేఅపివేదోపబృంహణంకు
ర్వతీహాపాయభావమనుభవతః- సస్వాతన్త్రైవిణ. శూద్రస్యేతిహాసపురాణశ్రవణానుజ్ఞానంపాపక్షయాది
ఫలార్థం-నోపాసనార్థం. విదురాదయస్తభవాస్తరాధికతజ్ఞానాప్రమోమాజ్ఞానవస్తాప్రార్థకర్తవ్యశాచ్యైద్య
శజన్తయోగినఇతితేహంబ్రహ్మనిష్ఠత్వం. యస్తు సంవర్తవిద్యాయాంశుశ్రూషోశ్చుదైతినమోబిధనంశూద్ర
స్యాధికారంసూచయతీతి- తన్నేత్యాహ (శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సుచ్యతేహి) శుశ్రూ
షోజ్ఞానశ్రుతేహిత్రాయణస్యబ్రహ్మజ్ఞానవైకత్యేనహంసాత్తానాదరవాక్యశ్రవణా, తదైవబ్రహ్మవిదోరైక్వ
స్యసకాశంప్రత్యాద్రవణా, మ్ముగస్య సజ్ఞాతేతిహిసూచ్యతే- అతస్సుశూద్రేత్యామన్వ్యృతే - నచతుర్థవర్ణ
త్వేన. శోచతీతిహిశూద్రః- *శుచేర్దశ్చేతిరప్రత్యయేథాతోశ్చదీర్ఘచకారస్యచదకారేషూద్రఇతిభవతి. అత
శ్శోచిత్వత్వమేవాస్యశూద్రశబ్దప్రయోగేనసూచ్యతే- సజాతియోగః. జానశ్రుతిః కిలపాత్రాయణోబహు
ద్రవ్యప్రదోబహ్వన్నప్రదశ్చబభూవ. తస్య ధార్మికాగ్రసరస్యధర్మేణప్రీతయోగియోశ్చిన్తహాత్మనోరస్య
బ్రహ్మజ్ఞానాముత్పిపాదయిషతోర్హంసరూపేణనిశాయామస్యావిదూరేగచ్ఛతోరస్యతరభితరమువాచ *భో
భోభగ్లాక్షభగ్లాక్షజానశ్రుతేహిత్రాయణస్యసమందివాజ్యోతిరాతతంతన్నాప్రసాక్షీస్తత్త్వామాప్రధాక్షీ
దితి. ఏవంజానశ్రుతిప్రశంసాయాపంపవాక్యముపశ్రుత్యపరోహంసఃప్రత్యువాచ * కమ్వరసనమే తత్సన్తంస
యుక్త్వానమివరైక్వమాత్థేతి. కంసన్తమేనంజానశ్రుతిం సయుక్త్వానంరైక్వం బ్రహ్మజ్ఞ మివగుణశ్రేష్ఠమేత
దాత్థ - సబ్రహ్మజ్ఞోరైక్వఏవలొకెగుణవత్తరః - మహతాధర్మేణసంయుక్తస్యాప్యస్యజానశ్రుతేరబ్రహ్మజ్ఞ
స్యకోగుణః-యద్గుణజనితం తేజోరైక్వతేజఇవమాందహేదిత్యర్థః. ఏవముక్తేనపరేణకోసారైక్వఇతిపృథ్వః- లో
కేయతిగ్-చిత్వాన్యనుస్థితంకర్మ, యచ్చ సర్వచేతనగతంవిజ్ఞానం, తదుభయంయదీయజ్ఞానకర్మాన్తర్భూతం-
సరైక్వఇత్యాహ. తదేతద్ధంసవాక్యం బ్రహ్మజ్ఞానవిధురతయాఆత్మనిద్దాగర్భంతద్వత్తయాచరైక్వప్రశంసా

మహావిరోధేనసూలలిప్తసద్భావేభవతి- సత్వధర్మవిరోధే- అతఏవహిగ్జ్ఞాయాంఘోషఇత్యత్రగ్జ్ఞాపదస్యలక్షణా. శురధకారోగ్నినాదధీతేత్యత్రా
పి * సాధనానంబుభవశ్శూరచక్షుఃసంభవితసాధనసత్వమసూలలిప్తందృశ్యతే- బ్రాహ్మణాదేశ్యనిషేధానగమ్యతే- అతోర్ధవిరోధామ్నాద్రశబ్ద
స్యరూఢిర్దుర్బలా. అతోర్నసధికారః. అయంచార్థః * శుగస్యేతిహిత్రాధిప్రేతఇహప్రతిపత్తిసాకర్యాయోక్తః. ససూక్తిమిహాసపురాణద్వారా
శూద్రస్యాపిబ్రహ్మజ్ఞానంసమ్భవతీతిత్యత్రాహ (ఇతిహాసేతి) ఉపబృంహణీయవేదజ్ఞానాసధికారాదుపబృంహణమాత్రేణఉపాసనోపయోగజ్ఞాన
పాప్కల్పంసంసమ్భవతి- సహివ్యాఖ్యేయాసధికారిణోవ్యాఖ్యానమాత్రేణపుష్కలజ్ఞానసమ్భవఇతిదృష్టసామర్థ్యవైకల్యం, - *ఇతిహాసపురాణాభ్యాం
వేదంసముపబృంహయేత్ ఇతివేదార్థవిశదీకారహేతుత్వమైవ తదవగమవిధానాదజ్ఞతయావిహితస్య స్వతః ప్రతయోపాదానేతజ్ఞస్యజ్ఞానస్యపుస్తకపా
తాదిబిజ్వేదార్థజ్ఞానస్యేవశాస్త్రవిరోధాదప్రసామర్థ్యవైకల్యం, చ. అతస్తదవిరోధస్యన్యాయ్యత్వాచ్చాసనిధిభ్యవైయథ్యాచ్చశూద్రస్యశ్రవణా
నుజ్ఞానంపుణ్యకథానగతిద్వారేణపాపక్షయఫలార్థం- సతూపాసనార్థమిత్యర్థః. యద్యేవంవేదవాక్యార్థజ్ఞానముపాసనార్థం- కథంతర్హివిదురాదీనా
ముపాసనసమ్భవఇత్యత్రాహ (విదురాదయస్తీతి) తేహమపుష్పాసనేప్రథమప్రవృత్తిరృశూద్రజన్మని - ఆపితుపూర్వజన్మనీర్జ్వల-పాశ్చాత్యైవజ
న్మనిప్రాక్తజ్ఞానప్రమోషాభావాదవర్జనీయంతదనువృత్తిమాత్రమేవేత్యర్థః. — విదురాదీనామపీతిహాసపురాణ శ్రవణాత్ జ్ఞానసిద్ధిరితియదితరై
రుచ్యతే-తదయుక్తం - *ధర్మవ్యాధాదయోష్యస్యేపూర్వాభ్యాసాజ్ఞాసాక్షిత్వే! వర్ణావరత్నీసంప్రాప్తాస్సంసిద్ధిం శ్రమదీయథాఇతి శానకచననవిరో
ధాత్. — ఏవమర్థసిద్ధిన్ముత్రకారాధిప్రేతోహేత్వస్తరపరిహరణిక్తః- అథప్రధానయుక్తిపరిహరపరంసూత్రమవతారితుమాహ(యస్తీ
తి)కోచిత్వత్వంశూద్రశబ్దార్థః- తత్రశోకకారణంకోకకార్యంచహేతుత్వేనాహ (శుశ్రూషోరిత్యాదినా) అనాదరవాక్యశ్రవణంకోకకారణం - ఆ
ద్రవణంతత్కార్యం. శూద్రశబ్దస్యకోచిత్వత్వవాచకత్వంకథమిత్యత్రాహ (శుచేర్దశ్చేతితి) రప్రత్యయః ప్రకరణసిద్ధశ్చకారాత్కష్టః - *అమిత
మ్యాద్దిర్ఘశ్చేతిహిత్రేదీర్ఘశ్చేత్యంకోర్నవద్రతఇతిభావః. — పరైర్నిరుక్తప్రక్రియయాఆద్రవణమప్యన్తర్భావ్యశూద్రశబ్దనిర్వాహఃకృతః. ము
ఖ్యనిర్వాహేసమ్భవతిసోర్ననుపన్నఇతిభావః. పాణినీయనిర్వాహముఖ్యః-తదన్తరణాజాదికః-తతోనైరుక్తః. తత్రాజాదికనిర్వాహస్యసమ్భవిత
త్వాత్సపివాత్రకృతః. అనాదరవాక్యశ్రవణస్యేవాద్రవణస్యాపిశూద్రశబ్దవాచ్యత్వంసూత్రవివక్షితం-ఉపపాదకతయోపాదానస్యద్వయోరపితు
ల్యత్వాత్. శుచివచనమ్యుపపాద్యత్వంప్రతీయతే- ప్రథమాస్తనిర్దేశాత్. శ్రవణాద్రవణజ్ఞానోపజన్యమైవ. తస్మాచ్ఛోకవివశాద్రశబ్దప్రవృత్తినిమి
త్తం. — అనాదరవాక్యశ్రవణాదీనాంవైకద్యార్థముపస్యస్యతి (జానశ్రుతిఃకీలేతి) భగ్లాక్షః- హంసః. సమందివా- స్వగైణసమం. స్వగైపితత్వేజ్ఞః
ప్రశ్రుతమిత్యర్థః. యద్వా- దివసేనసమమిత్యర్థః నిశాయామిత్యుక్తత్వాత్. మాప్రసాక్షీః- మాప్రసక్తస్యాన్యః. మాప్రధాక్షీత్-త్వాంమాదహేది
త్యర్థః. (పరోహంసఇతి) శ్రుతోపరశజ్ఞోహంసవాచితిభావః. హంసాన్తరవాక్యస్యానాదరగర్భతాంవ్యన్త్రై (కంసన్తమితి) సయుక్త్వానమిత్యస్యాన్య
మాహ (గుణశ్రేష్ఠమితి) యద్వా- యుక్త్వా- శశ్శేటం, తద్వన్తమిత్యర్థః. గుణశ్రేష్ఠమితిప్రకరణసిద్ధార్థోక్తిః. * ఉపాస్యఇతిమధ్యమపురుషనిర్దేశా

రూపంజానశ్రుతిరుపశ్రుత్య తక్షణాదేవతత్వారంభైర్వాన్వేషణాయప్రేమ్యతస్మిన్విదిత్వా ఆగతేస్వయమపి
రైక్వముపసద్యగవాం షట్పతంనిమగ్నమశ్వతరీరథంచరైర్వాయోపహృత్యరైక్వంప్రార్థయామానః *అనుమ
పతాంభగవోదేవతాంశాధియాంచేవతాముపాస్మ్యతి. త్వదుపాస్యాంపరాంచేవతాంమమానుశాధిత్యర్థః. స
చరైక్వస్వయోగమహిమవిదితలొకత్రయోజానశ్రుతేర్భ్రహ్మజ్ఞానవిధురతానిమిత్రానాదరగర్భహంసవాక్య
శ్రవణేనశోకావిష్టతాంతదననరమేవబ్రహ్మజ్ఞానయోద్యోగంచవిదిత్వాఽస్యబ్రహ్మవిద్యాయోగ్యతామభి
జ్ఞాయచిరకాలసేవాంవినాప్రవ్యప్రదానేన శుశ్రూషమాణస్యాస్య యావచ్ఛక్తిప్రదానేనబ్రహ్మవిద్యాప్రతి
ష్ఠితాభవతీతిమత్వాతమనుగృహ్యంతస్తస్యశోకావిష్టతాముపదేశయోగ్యతాఖ్యాపికాంశూద్రశబ్దేనామస్త్రీణేన
జ్ఞాపయన్నిదమాహ *అహహారేత్వాశూద్రతవైవసహగోభిరస్త్విత. సహగోభిరయంరథస్తవైవాస్తు-నైతా
వతానుహ్యందతైనబ్రహ్మ జ్ఞానయాశోకావిష్టస్య తవబ్రహ్మవిద్యాప్రతిష్ఠితాభవతీత్యర్థః. సచ జానశ్రుతి
ర్భూయోపిస్వశక్త్యనుగుణమేవగవాదికంధనంకన్యాంచప్రదాయోపససాద. సరైక్వఃపునరపితస్యయోగ్య
తామేవఖ్యాపయంచూద్రశబ్దేనామన్త్యాహ * ఆజహరేమాశూద్రానైవైవముఖేనాలాపయిష్యథాభితి. ఇ
మానిధనానిశక్త్యనుగుణాన్యాజహర్థ- అనేనైవద్వా రేణదిరసేవయావినాపిమాంత్యదభిలషితంబ్రహ్మహృత్ప
దేశరూపవాక్యమాలాపయిష్యసీత్యుక్త్వాతస్మాదేవదిదేశ. అత శూద్రశబ్దేనవిద్యోపదేశయోగ్యతాఖ్యాపనా
ర్థంశోకపవాస్యసూచితః- సచతుర్థవర్ణత్వమ్.

౩౪॥ సూ. +శ్లో॥ క్షత్రియత్వగతేశ్చ॥ శ్లో॥ *బహుదాయాదిదానపతిత్వేన * బహుపాక్య
భిత్వాదినాసర్వతపవమేతదన్నమత్యస్తీత్యనైవబహుతరపక్వాన్నప్రదాయిత్యప్రతీతేః, *సహసజ్జిహ్వేనపవ
క్షత్తారమువాచేతిక్షత్రిప్రేషణా, ద్భహుగ్రామప్రదానావగతజనపదాధిపత్యా, చ్చాస్యజానశ్రుతేః క్షత్రి
యత్వప్రతీతేశ్చనచతుర్థవర్ణత్వమ్.

తదేవముపక్రమగతాఖ్యాంకాయాంక్షత్రియత్వప్రతీతిరుక్తా. ఉపసం
హారగతాఖ్యాంకాయామపి క్షత్రియత్వమస్య ప్రతీయత ఇత్యాహ.

౩౫॥ సూ. +శ్లో॥ ఉత్తరత్రైత్రరథేనలిక్తో॥ శ్లో॥ అస్యజానశ్రుతేరుపదిశ్యమానాయా
మస్యామేవసంవర్గవిద్యాయా ముత్తరత్రక్తీర్వమానెనాభిప్రతారి నామ్నా వైత్రరథేనక్షత్రియేణాస్యక్షత్రి
యత్వంగమ్యతే. కథం. *అథహశౌనకంచకాపేయమభిప్రతారిణంచకాక్షసేనింపరివిష్యమాణౌ బ్రహ్మచారివి
భిక్షుభిత్వాదినా * బ్రహ్మచారిస్సైదముపాస్తహభిత్వనైవకాపేయాభిప్రతారిణోద్భిక్షుమాణస్య బ్రహ్మచారి

భిప్రాచయంవృజ్ఞయన్నాహ (త్వదుపాస్యామితి) యదహసనా త్రవేద్యశ్రవశస్తిద్వితా- తంమే బ్రూహీత్యభిప్రాచయఇత్యర్థః. (చిరకాలేతి) చిరకా
లసేవాయావచ్ఛక్తిప్రదానంవా బ్రహ్మవిద్యాప్రతిష్ఠాహేతురీత్యర్థః. తమనుగృహ్య- సమరాగాదిత్యర్థః. (అజహరేతి) అజహరభవానిభవచ్ఛబ్దా
ధ్యాహరేణచ్ఛాన్దనవ్యత్యయేనాశ్రుతిమాజనేత్యభిప్రాయః. యద్యపిదశాశ్వమేథానాజహరేత్వాదిష్టాన్ పూర్వస్వహరతేర్థాన్దరదర్శనేననానాధ
ర్వసమ్భవాద్ధాతూనాం- ప్రతిగృహీతవానస్తీత్యుక్తమపురుషతయావ్యాఖ్యాతుంశక్యతే - తథాపి *అగ్నయేనమిథమాహర్షం *అథామేధ్యేనోప
ధ్యాజహరేతిదానార్థతయావైదికప్రయోగప్రాచుర్యదర్శనాత్, *అనేనైవముఖేనాలాపయిష్యథాఇత్యాలాపనహేతుతయా ప్రతిసంధీయమాన
స్యాహరణస్వరసతలాలాపనసమానకర్తృకతాప్రతీతే, శ్చమధ్యమపురుషత్వేనవ్యాఖ్యాతం.

౩౬॥ సూ. +శ్లో॥ క్షత్రియత్వగతేశ్చ॥ శ్లో॥ శూద్రశబ్దస్యయాగికాధానుమాలహేతురుక్తః - అథరూఢినిద్ధాధవిరుద్ధహేతురుచ్యతే.
సంజిహసం- అససముద్భౌక్. ఉత్తిష్టన్నైవేత్యర్థః.

ఉత్తరమాత్రమవతారయతి(తదేవమితి)

౩౭॥ సూ. +శ్లో॥ ఉత్తరత్రైత్రరథేనలిక్తో॥ శ్లో॥ (కథమితి)వైత్రరథఃక్షత్రియశ్చేజ్ఞానశ్రుతిరపిక్షత్రియస్యాదితినహినియ
మఇత్యర్థః. ఉత్తరమాహ (అథహేతి) పరివిష్యమాణౌ- నూదేనభోజ్యమాణౌ. బ్రహ్మచారిణోభిక్షుణంకాపేయాభిప్రతారిణౌనైవర్గికత్వవిభిన్నత్వ
ర్థశీర్ధం. ఏకత్రబ్రహ్మణక్షత్రియభాతిద్వయసంబద్ధితయాఽవగతాయామస్యత్రాపి బ్రహ్మణసమ్భుద్ధితయానిర్గితాయాంతస్సమ్భుద్ధిపురుషస్తే

ణశ్చసంవర్గవిద్యాసమ్మిథిత్వం ప్రతీయతే. తేషుచాభిప్రతాపీక్షప్రియః- ఇతరౌబ్రాహ్మణౌ - అతోఽస్యాం విద్యాయాంబ్రాహ్మణస్యతదతరేషుచక్షప్రియస్యైవాన్వయోదృశ్యతే - నహుద్రస్య. అతోఽస్యాంవిద్యా యామన్వితాదైక్వాద్భ్యాస్తాదన్వసృజానశ్చ తేరపి క్షప్రియత్వమేవయుక్తం - నచతుర్థవర్గత్వం. న న్వప్తిన్పరకరణేభిప్రతారిణశ్చైత్రరథత్వంక్షప్రియత్వంచనశ్చతం - తత్త-ధమస్యాభిప్రతారిణశ్చైత్రర థత్వం- కథంవాక్షప్రియత్వం. తత్రాహ (విక్షాదితి) *అథహశౌనకంచకాపేయమభిప్రతారిణంచకాక్షసే నిమిత్తభిప్రతారిణఃకాపేయసాహచర్యాల్లిక్ష్ణాదస్యాభిప్రతారిణఃకాపేయసమ్మిథిత్వప్రతీయతే- అన్యత్రచ*స తేనవైచైత్రరథంకాపేయాఅయాజయన్నితికాపేయసమ్మిథినశ్చైత్రరథత్వంశ్రూయతే. తథాచైత్రరథస్య క్షప్రియత్వం *తస్మాచైత్రరథోనామైకఃక్షత్రపతిర్జ్ఞాయతఇతి. అతోభిప్రతారిణశ్చైత్రరథత్వంక్షప్రి యత్వంచగమ్యతే.

తదేవన్యాయవిరోధినిశూద్రస్యాధికారేలిక్ష్ణంనొపలభ్యతఇత్యుక్తం. ఇదా

నీం న్యాయసిద్ధశ్శూద్రస్యానధికార శ్శ్రుతిప్రతిభిరనుగృహ్యత ఇత్యాహ.

౩౬॥ సూ. *శ్లో॥ సంస్కారపరామర్శాత్తదభావాభిలాషాచ్చ॥ శ్లో॥ బ్రహ్మవిద్యోపదేశ ప్రదేశేషూపనయనసంస్కారఃపరామృశ్యతే * ఉపత్వానేష్యే *తంహివాపనిన్యఇత్యాదిమ. శూద్రస్య చోపనయనాది సంస్కారాభావోభిలప్యతే * నహుద్రేపాతకంకింశ్చిన్నచసంస్కారమర్హతి *చతుర్థోవర్గ ఏకజాతిర్నచ సంస్కారమర్హతీత్యాదిమ.

౩౭॥ సూ. *శ్లో॥ తదభావనిర్ధారణేచప్రవృత్తేః॥ శ్లో॥ *నేతదబ్రాహ్మణోవివక్తుమర్హతిస మిధంసోమ్యాహరేతి శుశ్రూషోజ్ఞాబాలస్యశూద్రత్వాభావనిర్ధారణేసత్యేవవిద్యోపదేశప్రవృత్తేశ్చనశూద్ర స్యాధికారః.

౩౮॥ సూ. *శ్లో॥ శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్॥ శ్లో॥ శూద్రస్యవేదశ్రవణతదధ్యయన తదర్థానుష్ఠానానిప్రతిషేధ్యనే *పమ్యహవావతచ్ఛశానయమ్చుద్రస్తస్తామ్చుద్రసమిపేనాధ్యేతవ్యం *త స్మాచ్ఛూద్రోబహువశురయశ్శ్చేయఇతి.

రవిషయసప్తేషాసత్యగ్రహణ్యాన్యాయాత్తస్యపురుషస్యబ్రాహ్మణక్షప్రియమారస్యతరత్వంపరిశేషేణక్షప్రియత్వంచ నిశ్చయతఇత్యర్థః. శూ త్రంలిక్షాదితపదంవ్యాఖ్యాతుంచోద్యముఖనాకాక్షాందర్శయతి (నస్తితి) అభిప్రతారిణశ్చైత్రరథత్వంతస్యక్షప్రియత్వంచనావగతమిత్యర్థః. కి మత్రలిక్ష్ణంవివక్షితమిత్వత్రాహ (అభావేతి) కాపేయసాహచర్యాత్ - కాపేయసహపాతాదిత్యర్థః. కాపేయసహపాతబలేనకాపేయసమ్మిథిన్స ధ్య- తేనతత్పరోహితకస్యచైత్రరథత్వంనిర్ధం-తేనక్షప్రియత్వమవగతమిత్యర్థః.

ఉత్తరసూత్రసజ్జతిమాహ (తదేవమితి) శూద్రశబ్దస్యరూఢిన్ధార్థవిరోధిలిక్ష్ణంయాగికాధానుగుణలిక్ష్ణంచేత్యుభయవిధం

లిక్ష్ణమపిశూద్రానధికారజ్ఞాపకమిత్యర్థః. (ఇదానీమితి) ఆయమనధికారఃశ్రుతిప్రతిభిరనుగృహ్యత ఇత్యాహేత్యర్థః.

౩౯॥ సూ. *శ్లో॥ సంస్కారపరామర్శాత్తదభావాభిలాషాచ్చ॥ శ్లో॥ సంస్కారపరామృశ్యతాం- తతఃకిమిత్వత్రాహ (శూద్రస్యే) నహుద్రేపాతకంకించీ- సన్ధ్యావస్తనాద్యభావనిమిత్రంపాపనాస్తీత్యర్థః. చతుర్థోవర్గఏకజాతిః - నతుద్విజాతిత్యర్థః.

౪౦॥ సూ. *శ్లో॥ తదభావనిర్ధారణేచప్రవృత్తేః॥ శ్లో॥ తచ్ఛబ్దస్యపూర్వసూత్రప్రకృతసంస్కారవాచితాయాంపితత్సూత్రవిషయ వాక్యానుగుణ్యాభావాత్తచ్ఛబ్దఃపరమప్రకృతపరామర్శీత్యాహ (శూద్రత్వాదేతి)

౪౧॥ సూ. *శ్లో॥ శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్॥ శ్లో॥ అర్థశబ్దేనతదనుష్ఠానంవివక్షితం. పమ్య- జజ్ఞమం. సమిపాచ్ఛారణప్ర తిషేధాదేవశ్రవణాధ్యయనప్రతిషేధోఽర్థసిద్ధః. ఆధానుష్ఠానప్రతిషేధందర్శయతి(తస్మాచ్ఛూద్ర ఇతి)ననుతతపివాధానుష్ఠాననిషేధోఽస్తిర్థః. స త్వం- సాక్షాదేవత్వసాశ్రూయతే- తత్రకింప్రజోద్యవజీవనేనేతివృథగుర్యతే, పశుబాహుళ్యవత్త్వంయజ్ఞాద్యర్హత్వోపయికం- కథమనేనాయశ్చ

బహువశుః- పశుసదృశశతృధః. అనుపశ్యన్వతోఽధ్యయనతదర్థజ్ఞానతదర్థానుష్ఠానానిసమష్టవన్తి - అతస్తాన్య పిప్రతిషిద్ధాన్యవ.

౩౯॥ సూ. శ్లో॥ స్మృతేశ్వ॥ శ్లో॥ స్మృత్యేవశ్రవణాదినిషేధః *అభిమాన్యవేదముపశ్యన్వ తస్మపుజతుభ్యాంశ్రోత్రప్రతిపూరణముదాహరణేజివ్యేచ్ఛేదోధారణేశరీరభేదఇతి- *సచాస్యోపదిశేద్ధర్మం సచాస్యప్రతమాదిశేదతిచ. అతశ్చూద్రస్యానధికారఇతిసిద్ధం. — యేతు - నిర్విశేషచిన్మాత్రంబ్రహ్మవ పరమార్థః- అన్యత్సర్వంమిథ్యాభూతం- బద్ధశ్చపారమార్థికః- సచవాక్యజన్యవస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానమాత్రని వర్త్యః- తన్నివృత్తిరేవమోక్షఇతివదన్తి - తైర్మన్మజ్ఞానేశూద్రాదేరనధికారోవస్తుంసత్యతే - అనుపసిత స్యానసితవేదస్యాశ్రుతవేదాస్తవాక్యస్యాపియస్మాత్తస్మాదపినిర్విశేషచిన్మాత్రంబ్రహ్మవపరమార్థోఽన్యత్స ర్వంతస్మిన్నరికల్పితంమిథ్యాభూతమితివాక్యాద్వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానోత్పత్తేః, తావతైవబద్ధనివృత్తే, శ్చ. స చ *తత్త్వమస్యాదివాక్యేనైవజ్ఞానోత్పత్తికార్యా - నవాక్యాస్తరేణేతినియన్తుంశక్యం - జ్ఞానస్యాపురుషత స్త్రోత్వాత్. సత్యాం సామగ్ర్యామనిచ్ఛతోపిజ్ఞానోత్పత్తేః. సచవేదవాక్యాదేవవస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానేసతి బద్ధనివృత్తిర్భవతీతి శక్యంవస్తుం - యేనకేనాపివస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానేసతిభ్రాన్తినివృత్తేః. పారుషేయాదపిని ర్విశేషచిన్మాత్రంబ్రహ్మపరమార్థోఽన్యత్సర్వం మిథ్యాభూతమితివాక్యాజ్ఞానోత్పత్తేస్తావతైవభ్రమనివృత్తే, శ్చ. యథాపారుషేయాదప్యాస్తవాక్యాచ్ఛక్తికారజితాదిభ్రాన్తిర్బ్రహ్మణస్యశూద్రాదేరపినివర్తతే-తద్వ దేవశూద్రస్యాపివేదవిత్సమృదాయాగతవాక్యాద్వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానేనజగద్భ్రమనివృత్తిరపిభవిష్యతి. *స చాస్యోపదిశేద్ధర్మమిత్యాదినావేదవిదశ్చూద్రాదిభ్యోనవదస్తీతిచసత్యంవస్తుం- *తత్త్వమస్యాదివాక్యావగత బ్రహ్మత్వభావానాంవేదశిరసినర్తమానతయాదగ్ధాఖిలాధికారత్వేననిషేధశాస్త్రకిజ్జరత్వాభావాత్. అతి త్రాస్తనిషేదైర్వాకైచ్ఛిదుక్తాద్వాక్యాచ్ఛూద్రాదెజ్ఞానముత్పద్యతపవ. సచవాచ్యంశుక్తికారజితాదిభ్రమ నివృత్తివత్సేర్పరుషేయవాక్యజన్యతత్త్వజ్ఞానసమనస్తరంశూద్రస్యజగద్భ్రమోననివర్తతఇతి. *తత్త్వమస్యా దివాక్యశ్రవణసమనస్తరం బ్రహ్మణస్యాపిజగద్భ్రమోనివృత్తేః. నిధిధ్యాసనేనద్వైతవాసనాయాంనిరస్తా యామేవ *తత్త్వమస్యాదివాక్యంనివర్తకజ్ఞానముత్పాదయతీతిచేత్ - పారుషేయమపివాక్యంశూద్రాదెస్తతై వేతినకశ్చిద్విశేషః. నిధిధ్యాససంహీనామబ్రహ్మత్వభావాభిధాయవాక్యంయదర్థప్రతిపాదనయోగ్యం- తదర్థ

యత్సనిధిరిత్యాశక్త్యావాప్యత్సర్థంబహువశుశబ్దంవాచ్యే (పశుసదృశశతృధఇతి) ఈషదసమాప్తపశుత్వఇతివత్తవ్యేసదృశశబ్దగ్రహణంఈషదస మాస్తేనాసదృశ్యపర్యవసానజ్ఞాపనార్థం. *విభాషాసుపాబహుచ్ఛేదస్తాత్మితిపాచినియమాత్రేణేషదసమాప్త్యైవబహుచ్ఛేదత్యయస్తస్యపురస్తాత్ ప్రయోగశ్చవివితః. అధ్యయనాదినిషేధోఽగ్నినిధిసీత్యాహ (అనుపశ్యన్వతఇతి) *శూద్రోనాథీయైవాక్యమప్యనుసంధేయం. అనేనయజ్ఞేవిశే షనిషేధాదన్యత్రవైదికేకర్తృణిశూద్రస్యానధికారశక్త్యాచసరస్తాభవతి.

౩౯॥ సూ. శ్లో॥ స్మృతేశ్వ॥ శ్లో॥ (అభిమాన్యాది)అధ్యయనాదోప్తాయస్మిత్తవర్ణనముపదేశనిషేధవర్ణనచానధికారజ్ఞాపకత్వా త్తవగ్రయమపిస్తృతిశబ్దవివక్షితమితిభావః. *రథకారోగ్నినాదధితేత్వాదిమరూధిర్యోగమవహరతీతిన్యాయేనరూథాఽస్మీకృతః-తదవవాగోఽగ్నిరోధః. అనుహులిజ్ఞసద్భావెవిరోధిజ్ఞాభావేచరూథేః ప్రబల్యం-విరోధిజ్ఞసద్భావస్తదవవాదఇత్వక్రంభవతి. *రథకారోగ్నినాదధితేత్వత్రాపిసాధనానన యుభవఇత్వనుహులిజ్ఞంహ్యుపలభ్యతఇతి. — అస్మిన్నధికరణేపరేషామనవకాశందర్శయతి(యేత్సిత్వాదినా) (అనుపసితస్యేతి)సహిగాయంసర్వేర జ్ఞారేషేతివాక్యాత్ భ్రమనివృత్తిరుపనయనాదిసంస్కారావేషేతిభావః. *తత్త్వమస్యాదివ్యతిరక్తవాక్యజ్ఞానంనోత్పద్యతఇత్వత్రాహ (సచేతి)అ పురుషతస్త్రోత్వేషేతుమాహ (సత్యామితి) వ్యతిరక్తవాక్యేనోత్పన్నమపిజ్ఞానంసనివర్తకంభవతీత్వత్రాహ (సచవేదవాక్యాది)యేనకేనాపిసామా న్యేనాగ్ధశిరోక్షిః. పక్షమాహ (పారుషేయాదపితి) భ్రమనివృత్తేః. భ్రమనివృత్తేఃన్యాయ్యత్వాదిల్పగ్ధః. సపక్షమాహ (యథేతి) తతఃకిమిత్వవేదే యాంబృష్టాన్తేక్రమగ్ధంపక్షేఽతిదిశతి (తద్వదితి) శక్తాస్తరముక్త్యాపరిహరతి (సచేత్వాదినా) వేదశిరసి- వేదానై. నిష్కత్వాత్. యద్వా- వేదస్యాపి శిరసినిహితచరణత్వాదితియావత్. నిషేధశాస్త్రకిజ్జరత్వాభావాదిత్యనేన *దగ్ధాఖిలాధికారత్వాత్ బ్రహ్మజ్ఞానాగ్నినామనిఃప్రవస్తమానశ్శుతీర్మా ధ్నినైవస్యాద్యేదగ్ధిజ్జరఇతివైష్మర్క్యసిద్ధిగ్ధస్మార్త్యతే. ముఖాస్తరేణజ్ఞానోదయసమ్భవమాహ (అతిత్రాస్తేతి) ప్రత్యక్షవిరోధమాశక్యపరి హరతి (సచేత్వాదినా) శూద్రస్థనిధిధ్యాసనేనధికారాన్నవాక్యార్థజ్ఞానోత్పత్త్యానివృత్తినివృత్తిత్వత్రాహ (నిధిధ్యాససంహీతి) సహినిధిధ్యాససమ దృష్టద్వారాకిచిత్కరోతి- నివర్తనత్యత్వప్రసక్తాత్. అదృష్టద్వారాకిచ్ఛిత్కరత్వేనసహియజ్ఞాదావివశూద్రస్యానధికారః- సచతదస్తి. అతోనా

భావనా. నైవవిపరీతవాసనాం నివర్తయతీతి దృష్టాంతస్థానిదిధ్యాసనవిధేర్భూషే. వేదానువచనాదీన్యపివివిదిషోత్పత్తావేవోపయుజ్యంత్యతిశూద్రస్యాపివిదిషాయాంజాతాయాంపౌరుషేయవాక్యాన్నిదిధ్యాసనాదిభిర్విపరీతవాసనాయాం నిరస్తాయాంజ్ఞానముత్పత్స్యతే- తేనైవాపారమార్థికోబద్ధోనివర్తిష్యతే. అథవా-తర్జానుగృహీతాత్ప్రత్యక్షతాదనుమానాచ్చనిర్విశేషస్వప్రకాశచిన్మాత్రప్రత్యగ్వస్తున్యజ్ఞానసాక్షిత్వంతత్రాతవివిధవిచిత్రజ్ఞాతృజ్ఞేయవికల్పరూపంకృత్సంజగచ్ఛాధ్యస్తమితి నిశ్చిత్యైవముఖతపరిశుద్ధప్రత్యగ్వస్తున్యనవరతభావనయావిపరీతవాసనాం నిరస్యతదేవప్రత్యగ్వస్తుసాత్మాత్రత్యభూద్రావయోపివిమోక్ష్యంత్యతిమిథ్యాభూతవిచిత్రైశ్చర్మవిచిత్రస్థుప్రత్యక్షతాకికానస్తవిశేషవలమ్బినావేదాస్తవాక్యేననకిచ్చిత్ప్రయోజనమిహదృశ్యత్యతిశూద్రాదీనామేవబ్రహ్మవిద్యాయామధికారస్సుశోభనః. అనేనైవన్యాయేనబ్రహ్మణాదీనామపిబ్రహ్మవేదనసిద్ధేరుపనిషచ్చతపస్విసీదత్యజలాజ్జలిసాన్యత్. నచవాచ్యంనైసర్గికలోకవ్యవహారేభ్రామ్యతోఽస్యకేనచిదయంతాకికవ్యవహారోబ్రామ్యః-పరమార్థస్యైవమితిసమర్పితేనత్యేవప్రత్యక్షానుమానవృత్తబుభుత్సాజాయత్యతితత్సమర్పితాశ్రుతిరప్యోధేయేతి. యతోభవభయభీతానాంసాఙ్ఖ్యాదయపవప్రత్యక్షానుమానాభ్యాంవస్తునిరూపణంకుర్వంత్యప్రత్యక్షానుమానవృత్తబుభుత్సంజనయన్తి- బుభుత్సాయాంచజాతాయాంప్రత్యక్షానుమానాభ్యామేవవిదిక్తస్వభావాభ్యాంనిత్యశుద్ధస్వప్రకాశాద్వితీయకూటస్థచైతన్యమేవసత్-అన్యత్సర్వంతస్మిన్నధ్యస్తమితినువివేచంపవమ్ముతేస్వప్రకాశేవస్తునిశ్రుతిసమధిగమ్యంవిశేషాంతరంచనాభ్యుపగమ్యతే-అధ్యస్తాతద్రూపనివర్తిహిశ్రుతిరపిత్యన్తతేనచసతతత్సనతనందరూపతాజ్ఞానాయోపనిషదాధేయా-చిన్మాత్రతాయాపవసకలేతరాతద్రూపవ్యావృత్తాయాతనందరూపత్వాత్. యస్యతుమోక్షసాధనతయావేదాస్తవాక్యైర్విహితంజ్ఞానముపాసనరూపం, తచ్చపరబ్రహ్మభూతపరమపురుషప్రీణనం, తచ్చశాస్త్రైశ్చసమధిగమ్యం, ఉపాసనశాస్త్రించోపనయనాదిసంస్కృతాధీతస్యాధ్యాయజనితంజ్ఞానంవివేకవిమోక్షాదిసాధనానుగృహీతమేవసోపాయతయాస్వీకరోతి, ఏవంరూపోపాసనప్రీతఃపురుషోత్తమఉపాసకంస్వాభావికాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానతానేనకర్మజనితాజ్ఞానంనాశయన్బుద్ధాన్తోచయతీ, తిషటుః-తస్యయథోక్తయానీత్యానూద్రాదేరనధికారఉపపద్యతే. అపశూద్రాధికరణంసమాప్తమ్.

తదేవంప్రసక్తానుప్రసక్తాధికారకథాంపరిసమాప్యప్రకృతస్యాజ్ఞాతృప్రమితస్యభూతభవ్యేశీతృత్వావగతపరబ్రహ్మభావోత్తమ్మనంహేత్వంతరమాహ.

యంసర్వఇతివాక్యేనసర్వమిథ్యాత్వవాసనాయామివశూద్రాదేరపినిదిధ్యాసనేఽధికారోననిషేధంశక్యత్యతిభావః. శూద్రస్యయజ్ఞాదికర్తానధికారాత్తత్సాపేక్షంవాక్యార్థజ్ఞానంసంజాయత్యతిత్రాహ (వేదానువచనాదీన్యపీతి) శూద్రస్యాపిజన్మాద్రానుష్ఠితయజ్ఞాదికర్తానస్సంజాయతేవిదిషస్యతాదిషస్యతాద్రజన్మనిదిధ్యాసనమాప్రవాక్యావగతాద్వైతవిషయంకర్తృశక్యమితిభావః. ముఖాన్తరేణజ్ఞానసమ్భవమాహ (అథవేతి) (తర్జానుగృహీతాదితి) త్వమక్తానాంప్రమాణానుపపత్తిప్రమేయానుపపత్త్యాదీనాంతర్కాణామవగమోహినశ్రుత్యపేక్షఇతిభావః. (సుశోభనఇతి) ఇతఃపూర్వమవిద్యమానమిశ్వరేశతవాదిభేదజ్ఞానంజనయద్వేదవాక్యంహిత్యాకేవలాద్వైతజ్ఞానజనకతర్కావలమ్బినామేవబ్రహ్మవిద్యాధికారస్సులభ్యత్యర్థః. శ్రుతివైయర్థ్యమునుపపత్త్యంతరమాహ (అనేనైవేతి) ఊహప్రాప్తేహిశాస్త్రమర్థవత్ - అతఃప్రాప్తార్థత్వాత్భేదజ్ఞానజనకత్వాచ్చబ్రహ్మణాదేరపిశ్రుతిరనాదరణీయేత్యర్థః. తపస్విసీ- శోచసియా. దేశకాలవ్రతాద్యనేకనియమవతీతిభావః. (నచేతి) నైసర్గికశబ్దోఽనాదిత్వపరః. ప్రసజ్ఞాకత్వేనశ్రుతిరపేక్షితేతిశబ్దాగ్రహార్థః. దూషయతి (యత్యతి) సాఙ్ఖ్యహైరణ్యగర్భవైయాంకవైశేషికబాధార్థతాదిభిరేవప్రత్యక్షానుమానాదిముఖేనస్మిరూపణంప్రసక్తం- అతోనశ్రుత్యపేక్షేత్యర్థః. (సువివేచయితి) త్వమైవహియంతయఉపస్యస్తాఇతిభావః. తర్కాగోచరవిశేషాంతరసిద్ధ్యర్థంశ్రుత్యపేక్షేత్యత్రాహ (ఏవంభూతఇతి) శ్రుతేస్తాత్త్వికవిశేషానవబోధకత్వముపపాదయతి (అధ్యస్తేతి) అన్తత్వజ్ఞానాయతదపేక్షేత్యత్రాహ (నచేతి) అనుభవావృత్తిర్జ్ఞానస్తత్వం- తత్సకలేతరవాప్యవ్రిసాధకయంత్యైవశీఘ్రతీత్యర్థః. స్వపక్షేగర్వముపపన్నమిత్యాహ (యస్యత్తితి)

అపశూద్రాధికరణంసమాప్తమ్.

(తదేవమితి) దేవాదీనామధికారనిరూపణంప్రసక్తం - ఇతరాధికరణద్వయమునుప్రసక్తం. (పరబ్రహ్మభావోత్తమ్మనమితి)

* ఈశానోభూతభవ్యస్యేత్యవగతస్సనియమసస్యజగత్సర్వమేజితీతిసర్వవిషయత్వతత్కార్యకమ్పనజ్ఞాననాడుత్తమ్మనం- ఈశానశబ్దస్యాగ్గర్వసనిర్వాహేచిక్షీర్ణతేపితస్యవిరోధీత్యర్థః. నస్వధికారనిరూపకం*తథాపర్యవీత్యాద్యధికరణత్రయంతృతీయస్యచతుర్థాపాదేనవేశ్యం.

౪౦॥ సూ. *శ్రిఃశ్రిః కమ్మనాత్ ॥ శ్రిఃశ్రిః *అభ్యుత్థమాత్రపురుషోమధ్యఆత్మనిత్యతః॥ అభ్యుత్థమాత్రపురుషోస్తరాత్తేత్యనయోర్వాక్యయో ర్మధ్యే *యదిదంకిచ్చజగత్సర్వంప్రాణపజలినిస్సృతం॥ మహద్భుయంవజ్రముద్యతం యపతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి॥ భయాదస్యాగ్నిస్తపతిభయాత్తపతిసూర్యః॥ భయాదన్ద్రశ్చవాయుశ్చమృత్యుర్ధావతిపశ్చమగతి కృత్సస్యజగతోగ్నిసూర్యాదీనాంచాస్మిన్నభ్యుత్థమాత్రే పురుషే ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేథితానాంసర్వేషాం తతో నిస్సృతానాంతస్మాత్సజ్జాతమహాభయనిమిత్తమేజనం - కమ్మనం స్మాయతే. తచ్చాసనాతివృత్తౌ కింభవిష్యతీతిమహతోభయాద్వజ్రాదివోద్యతాతాత్పత్నంజగతోగ్మత ఇత్యర్థః * భయాదస్యాగ్నిస్తపతీత్యనేనైకార్థ్యాత్. * మహద్భుయంవజ్రముద్యతమితిపశ్చమ్యధేప్రథమా.

సత్యం- తథాపిసజ్జత్యతిశయాత్ సమన్వయాధ్యాయేనివేశితం. మనుష్యాధికారత్వప్రసజ్జేనతావత్ సజ్జతిస్థితా. కార్యభూతదేవాదీనాం ప్రామాణికత్వసమర్థనంబ్రహ్మణః పరమకారణత్వోద్వేషయోగి - కార్యకారణావస్థాదిత్యాదిచేరనా నైర్వానిణఉపాస్యత్వంమధువిద్యాయాముక్తం - అచహద్రాధికరణేవసంవర్గవిద్యాయాఃపరమాత్మవిషయస్వంజ్ఞాపితం-అర్థకారణానుబంధినోనిరూపణస్యసమన్వయబక్షణజతత్వాత్తత్రాప్యన్తిగ్నాదేమనుష్యాధికారప్రస్తావాచ్చాధికరణత్రయనివేశితమితి.

౪౦॥ సూ. *శ్రిఃశ్రిః కమ్మనాత్ ॥ శ్రిఃశ్రిః — ఇదంసూత్రం * ప్రాణవిజతీతివాక్యవిషయమధికరణా నరంయేవర్ణయన్తి - తాన్యతిక్షీపతి (అనయోర్వాక్యయోర్మధ్యగతి) పరమాత్మపరత్వేనోపపాదితవాక్యద్వయమధ్యగతత్వాదస్యవాక్యస్య, అస్మిన్నేవమస్త్రే *యపతద్విదురమృతాస్తేభవన్తిత్యమృతత్వప్రాప్తిహేతుత్వావగమాత్, ప్రాణశబ్దస్యపరమాత్మవాచకత్వస్యానేకాధికరణన్యాసాన్విధత్వా, చ్చపూర్వపక్షేనుదయబలిభావః. ప్రాణికమ్మనాదిత్యశ్రవణాత్ సూత్రాస్యాదస్యశ్చ. ననుప్రకరణాత్ ప్రాణశబ్దశ్చుతిర్బలీయనీ. ధూమలేజోజలమరుత్సన్నిపాతరూపమేహత్తనాపరిణతస్యవాయోరశనిరూపేణవివర్తనాద్వజ్రశబ్దశ్చుతిశ్చతత్వాధికా-వాయనిమిత్తమేవపరమాద్భయనకంవజ్రముద్యమృతఇతిహ్యర్థః. అమృతత్వహేతుతావోపపద్యతే-ఇవాంయరేవవ్యప్తిర్యాంస్సమష్టిరపపునర్మృత్యంజయతియపివంవేదేతిశ్చుతే. అతో౭ధికరణా నరంకార్యమితి. ఉచ్యతే-పూర్వాపరపర్యాలోచనేనపరమాత్మపరతయానిర్దితేషుప్రకరణేషుముఖ్యప్రాణవిజేతత్వాదకకదైవత్వపిపరమాత్మనపివప్రతిపాద్యత్వం * ప్రాణస్తథానుగమాదిత్యత్రనిర్దితం. అచేపరూపప్రధానస్యాపిమోక్షహేతుత్వానుపపత్తిః *తస్మిన్మృత్యుమాతోపదేసాదిత్యత్రాక్రాంతత్వంకంతత్వాత్తైవకదేశప్రాణజ్ఞానస్యమోక్షహేతుత్వశ్చోదయః. వాయోరశనికారణత్వేపిప్రాణశబ్దస్యవాంయమాత్రవాచిత్యాభావా, ననుభ్యాదస్యముఖ్యప్రాణస్యాశనికారణత్వాభావా, చ్చవజ్రశబ్దేనపశ్చాన్యత్ప్రాణశబ్దాభవతి. ఉద్యతశబ్దోపశ్చశనిశబ్దావిరోధీ- అశస్మినిపతతి- ఆయథమేవమృత్యుద్యతంభవతి- యథా *తేనేన్ద్రోవజ్రముదయచ్చదితి. అతో౭ధికరణా నరత్వమయముక్తం. — సన్దేవంపరమాత్మపరత్వనిశ్చయాత్ త్వత్వక్షేపసూత్రవైయధ్యమితిచెన్న-ఉక్తహేతుత్వమృతరూపప్రయోజనస్యధర్మితత్వాత్. సూత్రే-చశబ్దాభావో౭న నరపూర్వాధికరణశేషత్వం సూనువయాః-సత్వధికరణా నరత్వాత్. * ప్రాణఇతిప్రమృతప్రపదసామర్థ్యాల్లితానామిత్యభావరః. కుతోనిస్సృతమిత్యపేక్షయాంప్రకృతస్యేవాపాదానర్హమాహ(తతఇతి)కుతపిజతీత్యపేక్షయాంప్రకృతస్యైవభయనిమిత్తత్వమాహ(తస్మాదితి)భయం-అగామ్యనిష్టాపబ్లిజ్ఞానరూపమ్యఖం. ఏజనం-తత్కార్యం. శ్చుతిసూత్రదోరభిన్నార్థత్వంజ్ఞాపయతి (ఏజనంకమ్మనమితి)*ఏజ్జకమ్మనఇతిహిభావః. ప్రత్యవాయభయోత్స్వస్వరాచ్యేషుప్రవృత్తికమ్మనం- తథాహేష్యవగమ్యతే *భయాదస్యాగ్నిస్తపతి- రపసంహ్యాగ్నివిత్వయోఃకార్యం. * భావతిశబ్దజ్ఞానాదీనాంస్వస్వవ్యాపారపరః. భయంవివృణ్వన్నాక్యార్థంయోజయతి (తచ్చాసనేతి) (మహతోభయాదితి) భయశబ్దోనభయానకపరః- లక్షణాస్సజ్ఞాదితిభావః. (వజ్రాదివోద్యతాదితి) వజ్రశబ్దఆయథపరః- సత్వశనిపరః - ఉద్యతశబ్దవిశేషితత్వాదితిభావః. వజ్రాదివేలిబవశబ్దేన- శ్చుతివాక్యేవజ్రశబ్దఉపచారాద్వజ్రతుల్యేవర్తతే- అభ్యాహారాదపిగౌణమత్రైనిచితత్వాదితవజ్రశబ్దస్యతత్త్వాగ్నిర్థత్వంఫలతోదర్శితం. కథంహేతుత్వావగమ్యత్వత్రాహ (భయాదస్యేతి)కథంప్రథమాయాఃపశ్చమ్యర్థత్వమిత్యతఆహ(మహద్భుయంవజ్రముద్యతమితి)సవజ్రంభయద్యస్తాః-ద్యస్తాదాద్వాన్తికనైఘ్నీయో. భయమవ్యవధానేనకమ్మనహేతుః-వజ్రంకుభయద్వారాతత్త్వం. అతోవజ్రంభయహేతుద్యస్తాః. ఉద్యతాద్వజ్రాదివపరమపురుషాత్ సంజాతేనభయేనకృత్స్వంజగత్కమ్మతఇత్యర్థః-తస్మాత్సంజాతమహాభయనిమిత్తమేజనమితిపూర్వగ్నైకార్థ్యాత్. ఏవంతస్మిన్ప్రథమాప్రపదసామానాధికరణ్యస్వారస్యభజ్జివశబ్దాభ్యాహరశ్చస్యాత్-తమభయానాదరేణార్థవర్ణనంకింబిభన్మిత్వత్రాహ(భయాదస్యేతి)అన నరవాక్యేభయాదన్యైతిభయతత్త్వేనాచిపదయోర్వైయధికరణ్యదర్శనాత్, భయపదవ్యవశ్చమృతత్వదర్శనాత్, పూర్వాపరవాక్యయోరైకార్థ్యస్యన్యాసాత్వా, ద్యస్తాదాద్వాన్తికసామజ్ఞాస్యాచ్యేత్యర్థః. ననుభయశబ్దేనభయానకలక్షణాన్యాసా - గజ్ఞాపదాదిషుప్రకృత్యంశేనప్రకృత్యనైర్ధర్మకణాయాద్యత్వత్వాత్. ప్రథమాయాహేతుర్ధలక్షణత్వయంత్రా- విభక్తీనాంవిభక్త్యనైర్ధర్మకణాయాఅదర్శనాత్. తచ్చానుశాసనవిరోధాత్. పాశాధికరణేపిహిబహుత్వావివక్షేమాత్రం- సతువిభక్త్యనైర్ధర్మకణా. అతో భయానకంవజ్రమివబ్రహ్మయత్తస్మాత్కృత్స్వంజగత్కమ్మతఇత్యేవహియోజనాయంత్రా. అతఆహ (మహద్భుయంవజ్రముద్యతమితి) * సుపాంసులుగిత్యాదిమాత్రేణసర్వవిభక్తిషుప్రథమాయాఃవిహితత్వాత్ ఇయంప్రథమాపశ్చమ్యర్థవాచినిత్యర్థః. వచనవ్యత్యయోనా-అయమనిప్రాయః-యోజనాద్వయేపిభవశబ్దాభ్యాహరేవజ్రశబ్దస్యాముఖ్యత్వంవా౭వశ్యంభవేత్. ప్రథమాప్రయోజనాయాం

అయంచవరస్యబ్రహ్మణస్యభావః *వతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్హిసూర్యావద్యమసావిధ్యతౌ తిష్ఠతః
*భీషాన్వాద్వాతఃపవతేభీషోదేహిసూర్యః । భీషాన్వాదగ్నిశ్చేద్యైశ్చమృత్యుధావతిపశ్చమభితివరస్య బ్రహ్మణః
పురుషోత్తమస్యైవవిదైశ్వర్యావగతేః.

ఇతశ్చాజ్ఞాప్తప్రమితఃపురుషోత్తమః.

౪౧॥ సూ. *జ్యోతిర్భూతిర్దర్శనాత్॥ తయోరేవాజ్ఞాప్తప్రమితవిషయయోర్వాక్యయో
ర్మజ్యేపరబ్రహ్మసాధారణం సర్వతేజసాంఛాదకంసర్వతేజసాం కారణభూతమనుగ్రాహకంచాజ్ఞాప్తప్రమిత
స్య జ్యోతిర్భూత్యతే *నతత్రసూర్యోభాతినచద్వితారకం నేమావిద్యతోభాన్దికుతోయమగ్నిః । తమేవభాన్తమ
నుభాతిసర్వంతస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీతి.

ప్రథమావిభక్తిసార్వరస్యంసామానాధికరణ్యసార్వరస్యంచాభగ్నంసాత్ - భయశబ్దస్యతద్దేతులక్షణాశ్రయణం, యత్తచ్ఛ్రావ్యాహరః, పదైకవా
క్యతాయాంసంభవన్త్యాంతర్వహణేనవాక్యైకవాక్యభావాన్వేకార, ఇతిత్రయోదోషాః. యోజనాన్తరేప్రథమాయాఃపశ్చమ్యుక్తతాశ్రయణాస్యా
రస్యంసామానాధికరణ్యభద్రశ్చద్వయోదోషా- భయపదప్రాతిపదికముఖ్యత్వం, యత్తచ్ఛ్రావ్యాహరః, పదైకవాక్యతా, *భయోదన్యేత్వం నరవా
క్యైకరూప్యంచేదితత్సారోగుణాః. అతో దోషభూయస్త్యగుణలభవయ్యుక్తిర్వాహదపిదోషలాభవగుణభూయస్త్యయ్యుక్తిర్వాహదరమితి.
కృత్సజగద్భూతావహత్వలక్షణస్యప్రశాసనస్యవరమాత్మధర్మత్వంశ్రుత్యనరప్రసిద్ధ్యాపహదయతి (అయంచేతి).....

౪౧॥ సూ. *జ్యోతిర్భూతిర్దర్శనాత్॥ వితత్ప్రకరణశేషుపరత్వమేవయ్యుక్తిమిదర్శయతి (వాక్యయోర్మజ్యేపరతా) । నతత్ర సూ
ర్యభిత్వాదిమదైవ్రావ్యాధ్యసృష్టకమా (సర్వతేజసాంఛాదకమితి) ఉత్తరాధ్యసృష్టకమాదాధ్యకమా (సర్వతేజసాంకారణభూతమితి) అనుభాసం-
పశ్చాద్భాసం. తేనకార్యకారణభావస్పేధః- పారాధ్యరస్యనియమేహికార్యకారణభావభిత్వావః. చతుర్థపాదార్థమాహ (అనుగ్రాహకమితి) *య
స్యాదిత్యోభావపయస్యభాతీత్వాది శ్రుతిశ్చానుగ్రాహకత్వేప్రమాణం. (జ్యోతిర్భూత్యతేతి) జ్యోతిః- దీప్తిః. *జ్యోతిష్కృత్సజగద్భూతమహాస్వ
దితిప్రయోగాత్. ననుకృంకారణత్వానుగ్రాహకత్వేనమృతవత్-తద్విప్రాకృతతేజావిసజాతీయం. సజాతీయతేజాహితేజసాంకారణమనుగ్రాహకం
చచ్చక్షం-యథాదీపాదీపాన్తరస్య, దీపాదిప్రభాచచాక్షుషప్రభాయాః, ఇతి. ఉచ్యతే-నిమిత్తయాకారణత్వోపపత్తిః-ఉపాదానన్యైవహిసాజా
త్యాపేక్షా. ఆహారాధికరణ్యజాతీయస్యాపిచక్షుషపైజాద్రవ్యేణావ్యాంసంచచ్చక్షం. నిమిత్తత్వంచతేజాకారణభూతవస్త్యనుగ్రాహకతయాభవతి.
యథాకాలస్యనిమిత్తత్వంకారణవస్త్యనుగ్రాహకతయా, యథాచసలిలదహనాతపాదీనాంఘటోత్పత్తౌనిమిత్తత్వంమృద్భ్రష్టసంయోగేనతత్రకి
చ్చిత్తరతయా, భవతి- ఏవమప్రాకృతతేజోపిప్రాకృతతేజస ఉత్పత్తౌతదుపాదాన్తవ్యస్యానుగ్రాహకతయానిమిత్తంభవతీత్యభ్యుపగస్తవ్యం-
ప్రమాణబలాత్. ఉత్పన్నస్యాపితేజసస్వకార్యకరణసామర్థ్యస్యతత్సంబద్ధాపేక్షత్వాత్తదనుగ్రాహకం- యథాచాక్షుషరత్నశ్చన్ద్రాగ్రతాదికి, య
థా శుక్లకణ్ఠస్యవాగ్వ్యవహరేపానీయాస్వాదనం, యథామనసోధారణగ్రహణవృత్తాదిపాటవేనమ్యుగాహరః, ఉత్తలక్షణకారణత్వానుగ్రా
హకత్వానిప్రామేయభగవతాపరాశరేణమూర్తబ్రహ్మశబ్దవాచ్యదివ్యవిగ్రహవిశిష్టత్వముక్త్యా *తతోజగజ్జగత్సజగచ్ఛఖిలంమునేత్యుచ్య
తే. సజగదితసామానాధికరణ్యంధారకత్వనిబద్ధనం. - అన్యవాక్యస్యపరోక్తార్థోఽన్యపపన్నః. తథాహి- సూర్యాదిభిరప్రకాశ్యత్వంసపూర్వాధ్య
స్యాధ్యః- భాతిశబ్దస్యజ్ఞానవాచిత్యాభావాత్. సహాదీప్త్యధి- *సహాదీప్తివిహితాతుః. కించ- యదిభాసయిత్యర్థంనిషిధ్యతే- తదాబ్రహ్మవిషయజ్ఞా
నశేతుర్వనిషేధభివచనమంతశక్యతే - ఇహచభాసమేవనిషిధ్యతే - నభాసయిత్యర్థం. యదిశిజ్ఞాన్తర్భావమిష్టం- తదాతత్రైతీయప్రమాణఘటతే-క
ర్తవ్యమైవప్రాప్తత్వాత్. అతోఽర్థాన్తరానుపపత్తేః, *దివిసూర్యసహస్రస్యభవేమ్యుగపడుతితా । యదిభాసద్వసీసాస్యాత్భాసస్తవ్యమహత్వనభి
తిస్సృత్యానుగుణ్యా, చ్చ తదీయదీప్తిసాక్షాత్కారసంభవతేజోన్తరాణామభిభూతత్వమేవాప్రప్రతిపాద్యం. తృతీయపాదేచాధిష్ఠానస్ఫురణాధీనమధ్య
స్తస్ఫురణమువ్యతభిచాయుక్తం- తమితిప్రసిద్ధాస్తవ్యతచ్ఛబ్దస్యచిదచిద్వాన్యవర్తకానస్తగుణవిశిష్టపరమపురుషపరత్వాత్, తస్మిన్నాసమానేఽభ్యా
సానుపవతైరభ్యస్తవస్తస్ఫురణాయోగాత్. సర్వజ్ఞత్వాదిగుణకోనిర్దోషపరమపురుషాహిముక్తైప్రకృతః- కతవల్ల్యాంచాకర్షవశ్యోఽన్యస్తమహిమాస
ర్వనియన్తాసర్వాధారోవిష్ణుశబ్దవాచ్యస్సర్వస్వాత్పరఃసవివపురుషఃప్రకృతః - శ్వేతాశ్వతరేచసహస్రశీర్షత్వసహస్రాక్షత్వాదిమాకాస్వాభావికపర
జ్ఞానశక్త్యాదిగుణకస్సత్వప్రవర్తకమహపురుషఃప్రకృతః. సర్వజ్ఞత్వాదయశ్చగుణాస్సమస్తచిదచిద్వాన్యవర్తకాః- తైర్నిశిష్టవివతచ్ఛ్రవ్యైరపరామృ
త్యతే- నవస్తమాత్రం- తచ్ఛబ్దస్యప్రకృతపరామర్శిత్వసార్వరస్యశ్చాత్, పులిజ్జనిదైశ్వస్యప్రకృతపురుషవిషయత్వజ్ఞాపకత్వా, చ్చ. అరః *తమేవ
భాన్తమితితదీప్తియోగస్యసామానాధికరణ్యనిత్యత్వమప్రతిపాత్యమితితతేజసాంతద్దేతుకత్వంచోక్తం- *తమేవభాన్తం-తంభాన్తమేవేతిహ్యన్వయః. తమేవే
త్యన్వయేనపరివృతచ్ఛబ్దతేజాన్తరాసంభవాత్. తథాన్యయేపిసర్విధిః. యద్యధిష్ఠానస్ఫురణాధీనమధ్యస్తస్ఫురణమిత్యప్యేత-తదా*తస్యభాసాసర్వ
మిదంవిభాతీతిపునర్నిశ్చస్యాత్. తస్యవృత్తిరూపజ్ఞానేనసర్వంభాతిత్వగతచేన్న-భాశ్చబ్దస్యవృత్తిజ్ఞానవాచిత్యాభావాత్, అతోభగవతేజసస్వరూపేజో

అయమేవశ్లోక ఆధర్వణేవరంబ్రహ్మధికృత్యశ్రూయతే. పరజ్యోతిష్త్వంచసర్వత్రపరస్యబ్రహ్మణశ్శ్రూయతే-
యథా * పరంజ్యోతిరుపసమ్బుద్భ్యస్తేనరూపేణాభినిష్పద్యతే * తందేవాజ్యోతిషంజ్యోతిరాయుర్హోషాసతే
మృతం * అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్దీప్యత ఇత్యాదిమ. అతోఽన్యత్రప్రమితఃపరంబ్రహ్మ.....
ప్రమితాధికరణంసమాప్తమ్.

౪౨॥ సూ. శ్రీభాష్యే ఆకాశోర్థాంతరత్వాదివ్యవదేశాత్ ॥ శ్రీభాష్యే
ఛాన్దోగ్యేశ్రూయతే * ఆకాశోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితాతేయదంతరాతద్యగ్రహ్యతదమృతంస
ఆత్మైతి. తత్ప్రసంశయఃకిమయమాకాశశబ్దనిర్దిష్టోముక్తాత్మా- ఉతపరమాత్మైతి. కింయుక్తం. ముక్తాత్మైతి. కుతః.

౭. సుగ్రాహకత్వమేవచతుర్థమాదాగ్ధః. అతఃప్రకరణస్థరుక్మవర్తశ్చుత్తిపురుషశబ్దప్రత్యభిజ్ఞాపితాదిత్యవర్తశ్చుత్తిప్రసేద్ధిదివ్యగ్రహద్వారకనిరవధికదీప్తి
విఃప్లుతేనసమత్రైణప్రతిపాద్యతే. — పరమాత్మపరతయానిర్వితప్రకరణతయాప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాచ్చాస్యమన్త్రస్యపరమాత్మసాధకత్వమి
త్యాహ (అయమేవశ్లోక ఇతి) ఏవంశబ్దః ప్రత్యభిజ్ఞానంహేతుతయోక్తం-అర్థః శ్చుత్తిప్రత్యభిజ్ఞానంచాస్యమన్త్రస్యపరమాత్మసాధకత్వోప
పాదకమిత్యుక్తా యేణాహ (పరజ్యోతిష్త్వత్పాతి) ఆదిశబ్దైః * తచ్చుత్త్రంజ్యోతిషంజ్యోతిః * నారాయణపరోజ్యోతిరిత్యాద్యభిప్రేతం. — ఏవంస్వప
క్షసాధకతయా శ్చుత్తిప్రత్యభిజ్ఞానకృతయోహాదానేన అర్థాంతరపక్షవృద్ధానశ్చనీధిః-పైఃఖల్విదంసూత్రం * ఏషసంప్రసాదోస్మాచ్ఛరీరాత్సముక్తా
యేత్యాదివాక్యవిషయమధికరణాంతరంవ్యాఖ్యాతం. తత్ప్రపరజ్యోతిశ్చబ్దస్యాదిత్యపరత్వంపూర్వపక్షీకృత్యపరబ్రహ్మపరత్వంసిద్ధాంతం. తదయంక్తం-
పూర్వపక్షముక్తానాత్. జ్యోతిశ్చబ్దశ్చుత్తిప్రకరణాద్బలీయసీ-అతఃఉత్థానమితిచేన్న-కింజ్యోతిశ్చుత్తిరాదిత్యాసాధారణ్యాత్తత్సాధికా-ఉతసాధార
ణ్యేపి ప్రవృత్తినిమిత్తభూతప్రకాశకత్వపాక్ష్యాద్యా. నప్రభుః-అపోజ్యోతిశ్చపక్షముం * అగ్నిర్జ్యోతిరహమ్మతః * జ్యోతింపిశుక్రాదిచయోని
లోకే * జ్యోతింపివిఘ్నర్భువనానివిఘ్నరివిఘ్నగ్ధసాధారణతయాప్రయజ్యమానత్వాత్. నద్వితీయః-నారాయణపరోజ్యోతిః*తచ్చుత్త్రంజ్యోతిషం
జ్యోతిః * తందేవాజ్యోతిషంజ్యోతిరితి నారాయణఏవప్రవృత్తినిమిత్తపాక్ష్యాద్యదర్శనాదిత్యభిప్రాయేణ*తందేవాజ్యోతిషమితివాక్యముపాత్రం. * జ్యో
తిషంజ్యోతిరిత్యుక్తత్వాత్ జ్యోతిష్త్వంతప్రకర్షశ్చహ్యవగమ్యతే-అతోజ్యోతిశ్చబ్దస్ససాధారణ్యంభగవత్సేవప్రవృత్తినిమిత్తపాక్ష్యాద్యంచతేనీధం.
ఆదిత్యాసాధారణ్యాశ్చుత్త్రంజ్యోతిశ్చపరమాత్మకరత్వజ్ఞాపనాయ * అధయదతఃపరంజ్యోతిశ్చుత్తివాక్యముదాహృతం - * అధయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్దీప్యత ఇత్యేత
ద్వాక్యవిషయేణ * జ్యోతిశ్చరణాభిధానాదిత్యధికరణేనజ్యోతిశ్చబ్దశ్చుత్తిఃపరిహృతత్వాత్. తత్ప్రహి * పాదోస్యవిశ్వాభూతానీతిప్రకరణం. స్థితమపిత
దనాద్యత్యజ్యోతిశ్చబ్దస్యతమఃప్రతిద్వంద్వనిప్రసేద్ధతయాఆదిత్యవిషయత్వంపరైవోక్తంపరిహృతంచ- అతఃకృతకరత్వం. పరశబ్దవిశేషితజ్యోతిశ్చ
స్రోహినాదిత్యేయాగః. పరత్వస్యనిరతిశయస్యతత్త్వేన్నసంభవాదేవగుణయోగాదపినాదిత్యప్రతీతిః. ఉత్థానశ్చుత్తిఃత్వాశ్చుత్తిశ్చపూర్వపక్షహేతుభిచే
న్న- పరబ్రహ్మవిషయత్వవివరయోరుపపత్తైర్వత్త్వమానత్వాత్. మాస్తుతయోఃపరబ్రహ్మవిషయత్వసంభవః- తథాపినానన్యుజీయతా- * ఉత్తరా
చ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్త్వితిసూత్రేణాస్యవాక్యస్యపరబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిపాదకత్వస్యసమర్థతత్వాత్. * యత్తత్పరంజ్యోతిరుపసమ్బుద్భవ్యంశ్చ
తంతత్పరంబ్రహ్మతచ్చాపహతపాశ్చత్వాదిధర్మకంతదేవచరీవస్యపారమాధికంరూపమితితైరుక్తం. * శ్చుత్తికృతంవివేకజ్ఞానంశరీరాత్సముక్తానం-వి
వేకజ్ఞానఫలంస్వరూపేణాభినిష్పత్తిరితిసముక్తానాదిశ్చుత్తినిర్వాహశ్చతైస్త్రైవకృతః. అతఃకృతకరత్వం. ఇహపరబ్రహ్మపరసమ్బుద్భవ్యత్వావిర్భూతస్వ
రూపవిషయత్వసమర్థసముపజీవ్యపరారాకాశస్యపరమాత్మత్వంతత్ప్రసమర్థమితిచేత్ - తస్మి * ఉత్తరాచ్చేదితిసూత్రానంతరం * జ్యోతిర్దర్శనాదివి
సూత్రంనివేశయంతవ్యం - హేతుప్రయోగానంతరమేవహేత్వనీధిఃపరిహరణీయత్వాత్. అపహతపాశ్చత్వాదిగుణకస్యాత్మనోవక్ష్యతేనానువృత్తి
చర్యనేనహితదగిధిపరిహరయతే. ఇదంచతత్ప్రైవోక్తం- * అపహతపాశ్చత్వాదిగుణకమాత్మానంప్రస్తుత్యవితత్వైవతేభూయోనవాఖ్యాస్యాస్యామి
తితమాకృత్యతస్యస్వప్నసుమప్త్యాద్యుపన్యాసక్రమేణపరమార్థస్వరూపావిర్భావోపదేశపరమిదంవాక్యమితి తత్ప్రత్యేకప్రతిపాదనాత్, తదప్రతిపా
దనేచాస్యవాక్యస్యావిర్భూతస్వరూపవిషయత్వానీధిః. అతఃకృతకరత్వమన్యథాతత్ప్రైవతత్త్వాత్ప్రనివేశనంవాప్రసజేత్. — అపరేత్వాహుః-
శరీరాదుత్థానస్యస్వేనరూపేణాభినిష్పత్తైశ్చమధ్యేశ్రూయమాణాపరజ్యోతిఃప్రాప్తిర్నామాదిత్యప్రాప్తిః- అన్పిరాదిమార్గప్రత్యభిజ్ఞానాత్. తత్ప్రహ్యది
త్యప్రాప్తిర్నాద్యేశ్రూయతే. ఆదిత్యస్యపరత్వంచార్పిరాద్యపేక్షయేతిపూర్వపక్షోత్థానమితి. తదవ్యతవివనిరంతం - * ఉత్తరాచ్చేదితిసూత్రవివాదస్యవా
క్యస్యపరబ్రహ్మపరసమ్బుద్భవ్యత్వావిర్భూతస్వరూపాత్మవిషయత్వస్యసమర్థతత్వాదితి. ప్రమితాధికరణంసమాప్తమ్.....

౪౨॥ సూ. శ్రీభాష్యే ఆకాశోర్థాంతరత్వాదివ్యవదేశాత్ ॥ శ్రీభాష్యే పూర్వంధహారాకాశస్యపరబ్రహ్మత్వేనాభ్యమానే*అల్పశ్చుత్తేరితిచేత్త
దుక్తమితిసూత్రేణాల్పశ్చుత్తిపరిహృతా - అల్పశ్చుత్తిప్రసజ్జేనాన్యత్రప్రమితస్యపరత్వంసాధితం - తత్ప్రసజ్జేనాధికరణత్రయముక్తం. అథ పూ
ర్వశ్చుత్తతదహరవిద్యాయాబుద్ధిస్తేనతదంతరభూతస్య * ఆకాశోహవై నామేత్యాదిప్రకరణస్థజీవనకర్మమాశబ్ద్యుపరిహరయత ఇతిసజ్జతిః.
ముక్తస్యశ్చుత్తత్వాత్తత్త్వచరమాత్మవిషయసంశయమాహ (కిమయమితి) — పరస్తుభూతాకాశఃపూర్వపక్షీతః. తథాచ సత్యనారమ్భణీ

* అశ్వభివరొమాణివిధాయపాపంచష్టశ్రివరాహాన్యఖాత్వముచ్యుతాత్వాశరీరమకృతంకృతాత్వాబ్రహ్మణోకమభిసంస్థువాసీతిముక్తస్యానంతరప్రకృతత్వాత్, *తేయదంతరేతిచనామరూపవినిర్ముక్తస్యతస్యాభిధానాత్, *నామరూపయోర్నిర్వహితేతిచసపవపూర్వావస్థయోపలితః- సపవహిదేవాదిరూపాణి నామానిచపూర్వమవిభ్రుత్. తస్యైవనామరూప వినిర్ముక్తాసామృతిక్యవస్థా *తద్భ్రహ్మతదమృతమిత్యుచ్యతే. ఆకాశశబ్దశ్చతస్మిన్నవ్యసంజ్ఞాచితప్రకాశయోగాదుపపద్యతే. ననుదహరవాక్యశేషత్వాదస్యసపవదహరాకాశోయమితిప్రతీయతే- తస్యచపరమాత్మత్వంనిర్ణీతం. మైవం- ప్రజాపతివాక్యవ్యవధానాత్. ప్రజాపతివాక్యేచప్రత్యగాత్మనోముక్త్యవస్థాస్తంరూపమభిహితం - అనంతరంచ *విధాయపాపమితిసపవముక్తావస్థః ప్రస్తుతః. అతోఽత్రాకాశోముక్తాత్వా.

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే (ఆకాశోద్ధా న్నరత్వోద్వివృతాదృశాదితి) ఆకాశః పరంబ్రహ్మ. కుతః. (అద్ధా న్నరత్వోద్వివృతాదృశాత్) అద్ధా న్నరత్వోద్వివృతాదృశాత్ *ఆకాశోహ వై నామరూపయోర్నిర్వహితేతి. నామరూపయోర్నిర్వహిత్యం బద్ధముక్తిభయోవస్థాత్ప్రత్యుగాత్మనో²ద్ధా న్నరత్వమాకాశస్యోపపాదయతి. బద్ధావస్థస్వయంకర్తృవశాన్నామరూపేభజమనోననామరూపేనిర్వోధుంశక్నుయాత్ - ముక్తావస్థస్యజగద్వ్యాపారాసమ్భవాన్ననితరాంనామరూపనిర్వోధ్యత్వం. ఈశ్వరస్యతుసకలజగన్నిర్వాణధురన్ధరస్యనామరూపయోర్నిర్వోధ్యత్వం శ్రుత్యైవప్రతిపన్నం *అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్యజ్ఞా

యదైవసాధ్యం - * ఆకాశ స్తబ్ధిక్షాదిత్యసేనైవచరితార్థత్యాత్. తత్రహి * అస్యలోకస్యకాగలిత్యాకాశజిహ్వావాచేత్యాకాశశ్రుత్యాభూతా
కాశచరత్వమాశక్యం సర్వభూతకారణత్వ జ్ఞాయంత్యపరాంత్యాదీనాం భూతాకాశే అస్యయానర్హత్యాత్ బహుశలకాశశక్త్యాభ్యాసేనత్యవిత
ద్వాధేనపరమాత్మచరత్వం నిర్ణీతం. ఇహాపి నామరూపయోః నిర్వోధ్యత్వబ్రహ్మశబ్దామృతత్వాదిభికాశస్య బ్రహ్మత్వం నిశ్చయత ఇతి నవైవమ్యం.
దహరాకాశస్య తదనర్హ్యత్వస్వేష్టత్వానర్హత్రతీతేరస్వేష్టమ్యవైవత త్రత్యంపరమాత్మలింగం - నతుదహరాకాశస్యతిశక్త్యాదిశేషసంభవాదహరా
ధికరణోత్థానంయం క్తం- ఇహతునతథాశక్త్యాదృశ్యతే. నన్వవకాశశ్రుదానద్వారానామరూపనిర్వహణహేతుత్వమాకాశస్యయజ్యతే- అతః స్వవా
క్యేపరమాత్మలిక్షాభావోవైవమ్యమితి. ఉచ్యతే-కిమత్ర స్వవాక్యేపరమాత్మలిక్షాభావఃస్వరసార్థస్యికారేణవర్హ్యతే-ఉతక్షిప్తార్థకల్పనయా. నప్రథమః-
స్వయమభ్యసేననిర్వాహ్యనామరూపస్యకాశస్యసర్వనామరూపనిర్వోధ్యత్వానుపపత్తైః, తస్యవపరమాత్మలిక్షభూతస్యస్వవాక్యస్థత్వేన * సర్వాణిహ
వాభిత్వాదివాక్యాదభిశేషేత్. సద్విత్తీయః - అవకాశశ్రుదానద్వారా నర్వభూతోత్పత్తికారణత్వస్యాప్యాకాశేసంభావితతయోస్వవాక్యే పరమా
త్మాసాధారణధర్మభావస్యతత్రచాత్రచావిశేషేత్. —అపైస్తుబ్రహ్మశబ్దస్యముక్తాత్మచరత్వంవదద్విరేవాకాశశబ్దస్యభూతాకాశచరత్వంపూ
ర్వపక్షీతం-తత్రాప్యాకాశవిషయనిరూపణస్యకృతకరత్వంతుల్యం. అతఃపరపక్షేపూర్వపక్షేనుదయపివ. — అతఃపరమాత్మలిక్షానాంభూతాకా
శే2స్వయానర్హతయాలకాశశబ్దస్యయాగికాశ్చైవ హ్యేనత్యన నరపూర్వవాక్యేముక్తాత్మనః ప్రకృతత్వాన్నామరూపనిర్వోధ్యత్వాదిలిక్షాచ్ఛము
క్తాత్మచరమాత్మవిషయత్వేనసంశయోత్థానంయం క్షమిత్యభిప్రాయేణముక్తాత్మచరమాత్మవిషయత్వేనసంశయందర్శయతి (తత్రేతి)కిమకాశశబ్దనిర్ది
ష్టము క్తః-ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. తదర్థం * ధూత్వాశరీరమితిముక్తస్యాననర్హత్రప్రకృతత్వమాకాశశబ్దస్యముక్తపరతామవగమయతి-నేతి. కింము క్త
స్యనామరూపనిర్వోధ్యత్వంసంభవతి-నేతి. కిమత్రనామరూపనిర్వోధ్యత్వంనామరూపభాక్తయా-ఉతనామరూపవాక్యకర్తృతయేతి. కిం * తేయదనరేతి
నిర్దేశకకర్తృతయానిర్వోధ్యత్వముపపదయతి-నేతి. యదానోపపదయతి-తదానామరూపభాక్త్యమేవతన్నిర్వోధ్యత్వమితితస్యజీవేపిబద్ధదశాయాం
సమ్యజేనముక్తాత్మనః ప్రకృతత్వమాకాశశబ్దస్యముక్తపరత్వావగమకమిత్యాకాశముక్తాత్మేతిపూర్వపక్షః. యదా * తేయదనరేతినిర్దేశకకర్తృత
యానామరూపనిర్వోధ్యత్వముపపదయతి - తదానామరూపనిర్వోధ్యత్వంనామతత్కర్తృత్వరూపమితితస్యముక్తాత్మస్యసంభవాన్నుక్తాత్మనఃపూర్వ
ప్రకృతత్వేష్యస్మిన్వాక్యేముక్తాత్మనో2వగత్యనుపపత్తేరాకాశశబ్దనిర్దిష్టఃపరమాత్మేతిరాధ్ధాన్యః. (తేయదనరేతి) ఉభయార్కధన్యత్వాత్తదస్పృ
ష్టత్వంఫలితం - మధ్యస్థస్యానన్యతరపక్షహేతాభావాత్. తేనపూర్వోక్తముక్తప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః. ముక్తస్యనామరూపనిర్వోధ్యత్వంకథమిత్యత్రాహ
(నామరూపేతి) నామరూపయోర్నిర్వహితేతిశ్రుత్యనుమాదః-నత్వద్ధానుమాదః. ఉపపత్తీణతయా2భిమతంనిర్వోధ్యత్వంపూర్వావస్థాయానుపినాస్తీత్య
త్రాహ (సపివహేతి) నామరూపనిర్వోధ్యత్వంసామరూపకర్తృత్వం - అపితునామరూపభాక్త్యం - వహసంహితాత్వర్థః- ఉపసర్గాజాంనానార్థత్వ
సమ్యవాత్ నితరాంవోధ్యత్వంనిర్వోధ్యశబ్దార్థస్యాదితిపూర్వపక్షేణో2ప్రాయః. తద్వికథమమృతత్వాదికమిత్యత్రాహ (తస్యైవేతి) (సాంప్రతికీ
తి) నామరూపవిషయేననరకాలభావిన్యవస్థాశస్యకాలస్యప్రకృతత్వాన్సాంప్రతికీకృత్యతే.

రాధాక్షే - (వ్యవచేశ ప్రావదితి) ప్ర దర్శ్యత ఇతి శేషః. య ద్వా నామ రూపయోర్విరుహితేషవచేశ ఇత్యన్వయః. * ఆధా నరత్వజన్మ ప్రజపహ దకంధర్పం లకుయతి. ఆధా నరత్వమా కాశసోపహదయతి యన్వయే త్తరీ శేదకాభ్యవ్యవదేశాదిత్యర్థః. (నామరూపయోరిత్యాది) నామరూపనిర్వోచ్య త్వంచ స్పష్టభేదకధర్మః. ఇత్యయవశత్వానిర్వోచ్యతజన్మప్రవహనమా త్ర పరత్వాదపిరా శ్చిరీగమపహరతితిన్వాయాత్ త ద్భవరత్వం యన్వయమితివాచకః.

నమయంతపః। తస్మాదేతద్భ్రూనామరూపమన్నంచజాయతే।*సర్వాణిరూపాణివిచిత్రాధీరోనామానికృత్వా
 ౭భివదన్యదాస్తథిత్యాదిషుః। అతోనిర్వాహ్యనామరూపాత్ప్రత్యగాత్మనో నామరూపయోర్నిర్వోధాయమా
 కాశోద్ధా నైరభూతఃపరమేవబ్రహ్మః తదేవోపపాదయతి *తేయదస్తరేతి. యస్మాదయమాకాశోనామరూపేల
 నైరా-తాభ్యామస్ఫుటో౭ధానైరభూతః-తస్మాత్తయోర్నిర్వోధా-అపహతపాస్తత్వాత్ప్రత్యసజ-బృత్వాచ్చ
 నిర్వహితేత్యర్థః। ఆదిశబ్దేనబ్రహ్మత్వాత్ప్రత్యాత్మత్వానిగృహ్యంతే. నిరుపాధికబృహత్త్వాదయోహిపరమా
 త్మనపవసమ్భవః-తేనాత్రా కాశఃపరమేవబ్రహ్మః యత్సునరుక్తం-*సూత్యాశరీరమితిముక్తో౭న నైరప్రకృత
 ఇతి. తన్న-*బ్రహ్మలోకమభిసమ్భవానీతిపరస్యైవబ్రహ్మణో౭న నైరప్రకృతత్వాత్. యద్యప్యభిసమ్భవితుర్ను
 క్తస్యాభిసమ్భవత్యయాపరంబ్రహ్మనిర్దిష్టం- తథాప్యభిసమ్భవితుర్నుక్తస్యనామరూపనిర్వోధృత్వాద్యసమ్భ
 వాదభిసమ్భవ్యంపరమేవబ్రహ్మతత్ప్రత్యేతవ్యం. కిచ్చ- ఆకాశశబ్దేనప్రకృతస్యదహరాకాశస్యాత్ప్రత్య
 భిజ్ఞానా, త్వేజూపతి వాక్యస్యాప్యపాసక స్వరూపకథనార్థత్వా, దుపాస్యపవ దహరాకాశః ప్రాప్యతయే
 హహాపసంప్రాయతఇతియుక్తం. ఆకాశశబ్దప్రత్యగాత్మనికవచిద్బ్రహ్మచరః అతో౭త్రాకాశఃపరంబ్రహ్మః.

అథస్యాత్ - ప్రత్యగాత్మనో౭ధానైరభూతమాత్మా నైరమేవనాస్తి-వివోచదేశాత్ దైవతప్రతిషే
 థాచ్చ. శుద్ధావస్థపవహిప్రత్యగాత్మాపరమాత్మాపరంబ్రహ్మపరమేశ్వరఇతిచవ్యపదిశ్యతే-అథఃప్రకృ
 తాన్తుక్తాత్మనో౭భిసమ్భవితుర్నాధానైరమభిసమ్భవో౭బ్రహ్మలాకః। అతోనామరూపయోర్నిర్వోహి
 తా ఆకాశోపిసవ భవితుమర్హతీతి. అతః తైరంచరతి.

౪౩॥ సూ. శ్లో॥ సుమప్త్యుత్థాన్వోర్భేదేన॥ వ్యవదేశాదివ ర్తతే. సుమప్త్యుత్థా ౧

న స్వేవంసతి *తేయదస్తరేలికథంముక్తస్యానైరమభిసమ్భవమిత్యత్రాహ (తదేవోపపాదయితేయదస్తరేతి) కర్తృకృతనామరూపభాత్వాభావాత్త
 దూఃస్వేచ్ఛయానిర్వోధాపరమాత్మా - నహి కర్తృపరాధీనచేష్టితస్యబద్ధస్యజగద్వాస్థిపారానుగుణసంకల్పాదిరహితస్య ముక్తస్యచనామరూపనిర్వోధృ
 త్వంసంభవతీత్యర్థః। నిర్వహితే శ్రుతిస్థపదానుకారః। ఆదిశబ్దార్థమాహ (ఆదిశబ్దేనీతి) నిరుపాధికశబ్దో౭నవచ్చిన్నత్వచరః - ఉపాధిన్యవచేదకః।
 జీవస్యజ్ఞానతో౭బ్రహ్మత్వం- తచ్చపరమాత్మప్రసాదాయతం. (బృహత్త్వాదయఇతి) ధర్మాఇతిశేషః. (ధూత్వేత్వాది) బ్రహ్మణో౭బ్రహ్మ
 కః. ప్రథమానిర్దిష్టస్యాభిసమ్భవితుః ప్రాధాన్యేనప్రాకరణికత్వస్వార్థస్యేపిఽజబలాత్ ప్రాకరణికత్వస్వార్థస్యజ్ఞోయ్యుక్తఇత్యభిప్రాయేణాహ (య
 దవసీతి) అవా నైరప్రకరణేనపూర్వవాక్యస్యజీవస్వరూపపరత్వమభ్యవేత్వపచ్యతం - వస్తుతస్తుబ్రహ్మలోకశ్రుత్యనుగృహితమహఃప్రరణబలాత్
 పూర్వవాక్యమపిజీవపరం- కింతుతస్యచరమప్రాప్యభూతచరబ్రహ్మపరత్వమేవేత్యాహ (కించాకాశేతి) ప్రజాపతివాక్యస్యవ్యవధాయకత్వశ
 ఛాప్యవృత్తిర్థమాహ (ప్రజాపతివాక్యస్యేతి) హేత్వనైరమప్యాహ (ఆకాశశబ్దచేతి).....

ఉత్తరసూత్రమవతారయితుంశక్తమాహ (అథస్యాదితి) ననుకథమాత్మా నైరమేవనాస్తిత్వవ్యతే - త్రిపాదీహ్యస్యయోగవ్యవచే
 దపరా-ప్రథమపాదపచిదచిద్విలక్షణమస్తుసద్భావస్సమగ్నితః. ఉచ్యతే-సిద్ధిప్రావమభయవిధా-సాధకప్రమాణసంభవాధీనా, బాధకప్ర
 మాణప్రమాణసాధీనా, చ. బాధకప్రమాణప్రమాణసాధకసత్తాయతానైర్దిగ్ధేయసేధావతి-తదభావేసాధకమాత్రాధీనానిర్ధిరస్థిరా. ఆస్థి
 రంచాసత్త్వం. అత్రప్రథమపాదేసాధకసద్భావాధీనసిద్ధా దస్మితాయామన్వేకోపదేశభేదనిషేధరూపబాధకప్రసంగస్యసూత్ర
 కానైరితిపూర్వమకృతత్వాత్, సాధకాధీనసిద్ధేరస్థిరస్థాయత్వాన్నాస్తిత్వం. ప్రత్యగాత్మనో౭ధానైరభూతమాత్మా నైరందృఢప్ర
 మాణసిద్ధంసంభవతీత్యర్థః. చతుర్థపాదేపీదృశవ్యవదేశఃఉక్తార్థాధిప్రాయావేదితవ్యః. యద్వా- త్రిపాద్యాఅన్యయోగవ్యవచేదపరత్వం
 ప్రామర్యనిబద్ధనమితి నానుచపత్తిః. (వికోపదేశాత్ దైవతప్రతిషేధాచేతి)ముక్తస్యాప్రత్యయోక్తస్యబ్రహ్మలోకశబ్దనిర్వాచ్యతయా
 బృహదారణ్యకేప్రత్యభిజ్ఞాయమానస్య *ఏకదైవానుద్రవ్యవం *సహవిషమహానజలత్వాదూయంవిజ్ఞానమయః *నేహనానాస్తికి
 ఛ్యనేతిజీవేనైకప్రతిపాదనాత్ భేదనిషేధాచేత్యర్థః. తత్రహి *విషబ్రహ్మలోకస్సప్రాదితిపూవాచేతిప్రకరణాసానేతస్యప
 రమాత్మనో౭బ్రహ్మలోకశబ్దనిర్వో౭వగమ్యతే. చశబ్దస్సముచ్చయే- వికోపదేశభేదనిషేధయోఃప్రత్యేకంభేదవిరోధిత్వాత్. ఇతరేత
 రయోగేవాచశబ్దః- వికృతస్యాముఖ్యత్వశ్చానివారకత్వాత్ భేదనిషేధస్య. నామరూపయోర్నిర్వోహితేపూర్వవద్యథాశ్రుత్యనువాదః-
 అపవహి నామరూపయోర్నిర్వోధృత్వమితిస్వగృహ్యనిర్దిష్టం. ఆపాతతో౭ధానైరత్వేప్రతీతేపితత్త్విద్ధాన్తీకర్తవ్యమితిశక్తాగృహ్యనిర్దిష్టః.

౪౩॥ సూ. శ్లో॥ సుమప్త్యుత్థాన్వోర్భేదేన॥ సూత్రస్యాకాక్షాంపూరయతి (వ్యవదేశాదివ ర్తతే) యథా *అథశబ్దా
 నుశాసనమిత్యత్ర *కేహంశబ్దానామిత్యత్రేననుప్రస్థాప్యనుశాసనపదస్యవిభాగనానుషంజః- తథాపిపీతిభావః. సూత్రే *సుమప్త్యుత్థాన్వోర్భేదేన

స్యోఃప్రత్యగాత్మనోఽర్థాంతరత్వేనపరమాత్మవోవ్యవదేశాత్ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాంతరభూతఃపరమాత్మోఽప్యేవ.
తథాహి - వాజసనేయకే *తమతత్త్వాయోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేష్యతిప్రకృతస్యప్రత్యగాత్మనస్సము
ప్రవహంతాయామకిచ్ఛిద్భస్యసర్వజ్ఞేనపరమాత్మనాపరివ్యక్తతమామయతే *ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసమ్మరిష్వక్తనబా
హ్యంకిచ్ఛినవేదనాంతరమితి. తథోక్తాన్తావపి *ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వాగూఢఉత్సర్జన్యాతీతి. నచస్వపతఉక్తాన్
మతోవాస్య కిచ్ఛిద్భస్యతదానీమేవస్వేనైవసర్వజ్ఞేనసతాపరివ్యక్తాన్వారోపౌ సమ్భవతః. నచ తేత్రజ్ఞా
న్తరేణ- తస్యాపిసర్వజ్ఞత్వాసమ్భవాత్.

ఇతశ్చ ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాంతరభూతఃపరమాత్మేత్యాహ.

౪౪॥ సూ. శ్లోః॥ పత్యాదిశబ్దభ్యః॥ శ్లోః॥ అయంపరివ్యక్తకః పరమాత్మోత్తరప్రపత్యాదిశబ్దై
ర్వ్యవదిశ్యతే *సర్వస్యాధిపతిస్సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః *సనసాధునాకర్తృణా భూయాన్మోపవాసాధునా
కనీయాన్ *ఏషసర్వేశ్వరపషభూతాధిపతిరేషభూతపాలఏషసేతుర్విధరణపమాంలోకానామసమ్మేదాయ
*తమేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావిదిష్యతి. ఏతమేవవిదిత్వామునిర్భవతి. ఏతమేవస్వరాజినోలోకమిచ్ఛ
న్తఃప్రప్రజన్తిసవాపషమహానజతత్త్వాన్నాదోవసుదానోఽజరోఽమృతోఽభయోబ్రహ్మేతి. ఏతేచపతిత్వజగ
ద్విధరణత్వసర్వేశ్వరత్వాదయఃప్రత్యగాత్మని ముక్తావధేపినకభిచ్ఛన్భవతి - అతోముక్తాత్మనోఽర్థాంతరభూ
తోనామరూపయోర్నిర్వహితాకాశః. విశ్వోపదేశస్తుసర్వస్యచిదచిదాత్మకస్యబ్రహ్మకార్యత్వేనతదాత్మకత్వా

దమి. కస్యకస్మాదేవభిత్వత్రాహ (ప్రత్యగాత్మనభి) అర్థాంతరత్వవ్యవదేశరూపహేత్వసిద్ధిశక్త్యాపరిహరపరత్వాదస్యసూత్రస్యాధిగత్యసాధ్యని
దైశందర్యయి (అర్థాంతరభూతభి) అవాత్తార్థప్రతిజ్ఞాత్వాత్సూత్రేకశ్చోక్త్యభావః- ప్రధానార్థప్రతిజ్ఞానస్యహిప్రామేణ కణ్ఠోద్వయపరిభావే.
దేహస్యప్రాజ్ఞాపిష్వత్వశక్త్యావాప్యత్వస్థింవిజ్ఞానమయఃప్రాణేష్యతిప్రకృతస్యేర్ముక్తం *ఉత్సర్జక - శరీరమితిశేషః. తేత్రజ్ఞాన్తరేణపరివ్య
క్తాన్వారోపవాశక్త్యాహ (నచేతి)

ముక్తావధేనాత్మనాన్వారోహభిత్వత్రాహ (ఇతశ్చేతి)

౪౪॥ సూ. శ్లోః॥ పత్యాదిశబ్దభ్యః॥ శ్లోః॥ సూత్రే *పత్యాదిశబ్దభ్యభినిర్విష్వత్వాత్తదనురోధాయక్రాంతపాతక్రమానాదరేణ *స
ర్వస్యాధిపతితివాక్యంప్రథమముదాహృతం. సూత్రేచతథానిర్దేశఃకర్తృభిర్దేవే. ఉచ్యతే- కర్తృసంబంధనిషేధముఖేనసర్వేశ్వరత్వాదిగుణానాంసగు
పాధికత్వజ్ఞాపకస్య *సనసాధునాకర్తృణాభూయానిత్యాదివాక్యస్యపూర్వం *సర్వస్యాధిపతిత్యాదివాక్యం-పశ్చాత్ *ఏషభూతాధిపతితివాక్యం.
హేయసంబంధరూపిత్వ పరవాక్యస్య తత్పూర్వాపరవాక్యానాంచ తస్మైణ క్రోడీకరణార్థమన్యసమాపతాత్పర్యలిజ్జ్ఞాపనార్థంచ *పత్యాదిశబ్దై
భ్యభినిర్దేశః. అధిపత్యాదిత్యనుక్తిః *పతింవిశ్వస్యత్వేశ్వరమిత్యాదిధిరస్య ప్రకరణవైకార్యైవ విశేష్యస్యపరమార్తనో నారాయణత్వ ట్యో
తనార్థా. అతఏవహ్యాయంపరివ్యక్తకఃపరమాత్మేతిహేత్వనిర్దేశః- సఖిలు * పతింవిశ్వస్యేతి. ప్రకరణభం. *చస్యాశ్చిక్షాయామధేపరమాత్మవ్యవ
స్థితభి పరమాత్మశబ్దంస్థిరయతి. ముముక్షూపాస్యత్వరూప మహాగుణవాచిశబ్దత్వాత్ పత్యాదిశబ్దైస్సహ *తమేతమిత్యాదివాక్యముపాత్తం. * అ
న్నాదః - అన్నదః. అధిపత్యాదిశబ్దోక్తానాం ధర్మాణాంముక్తవాచనర్తకత్వందర్యయతి (ఏతేచేతి) ముక్తస్య జగద్వాపారరహితత్వాన్న సంభ
వనీత్యర్థః. కిం జీవమాత్మాదర్థాంతరత్వే విప్రతిపత్తిః - ఉతముక్తాదర్థాంతరత్వభి వికల్పేప్రథమం ఇరోహార్థసూత్రేణ ప్రయ్యుక్తం - అనేనకు
ద్వితీయంశిరభివిభాగః. యద్వా - సూత్రద్వయోక్తైర్ధర్మైర్ముక్తవాచ్యత్వసిద్ధిఃకథమిత్వత్రాహ (ఏతేచేతి) ఏతచ్ఛబ్ద స్సూత్రద్వయోదాహృతే
గుణపరః - అతటికశబ్దై పరివ్యక్తాన్వారోహవస్తర్భూతా. సుషుప్తిత్వాన్వోపేష్యజ్ఞస్యాన్వారోహస్యచ జగద్వాపారాదర్భూతత్వాన్మక్తస్య
తద్రహితత్వాచ్యతాచతస్త్రిన్సంభవతః. ఏతేఅకర్తృసంపాద్యాభిచాభిప్రాయః- *సనసాధునాకర్తృణాభూయానిత్యుతత్వాత్. తేన బద్ధాత్మస్య
సంభవః. ముక్తేశ్వరస్యజగద్వాపారవర్జత్వాత్ ముక్తాత్మస్యసంభవభిత్వర్థః. ఏవమనేన సూత్రద్వయేనపరమాత్మన శ్చిదచిద్వైలక్షణ్యే ప్రమాణ
దార్ద్య స్యాపపాదితత్వాత్ విశ్వోపదేశభేదనిషేధా తదనురోధేనవర్జనియామితి శక్త్యాభిజంపహృతంభవతి. ఏతావదేవైతదధికరణకృత్యం. ఏవం
ప్రబలతరభేదక్రత్యనురోధేన నిర్వాహక ర్తవ్యేనత్వేన్వోపదేశభేదనిషేధాచరముఖ్యుతయాపినిర్వాహేప్రాప్తే సూత్రకారైరేవక్రతితోఽగృహ
శ్చవత్సమాణంక్రతిగత్యంముఖ్యనిర్వాహంతత్రతత్రప్రసజ్ఞేత్వార్థమపిస్వేనోక్తమిహస్మరయతి (విశ్వోపదేశ స్త్రితి) కార్యకారణై కృనిబన్ధనః-న

యత్త ఇతి *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానిత్యాదిభిర్వాక్యైః ప్రతిపాద్యత ఇతిపూర్వ మెవసమర్థితం. ద్వైతప్ర
తిపేదశ్చ తతపవేత్యనవద్యమ్.

అథా నైరత్వాదివ్యపదేశాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

—శ్లోక—

మజీవేశ్వరైశ్చనిబద్ధనైశ్చత్వర్థః తతపివ- కార్యకారణైక్యాదేవ. విశ్వోపదేశశేషత్వాత్ భేదనిషేధశ్రుతిశ్చమతర్కసిద్ధకార్యకారణభేదప్రతిషేధ
పరేచ్ఛర్థః. అత్ర భేదనిషేధస్య ప్రకారైశ్చనిబద్ధనైశ్చమపృథగ్నిధం- ప్రకార ప్రకారిభావస్యజగత్కారణత్వనిర్వాహకత్వాత్. తత్రా రమ్భణాధికరణే
కార్యకారణైకత్వసమర్థనం శ్రాతం- తేనైశ్వోపదేశస్యముఖ్యత్వమార్థం. సామానాధికరణ్యస్యశరీరశరీరీభావనిబద్ధనత్వం *అవస్థితేరితాశక్యత్వ
వివక్ష్యతే- తత్రాత్మనియగోచరతయాముఖ్యత్వసమర్థనంచిద్విషయమచిద్విషయంచ *అంశోనానావ్యపదేశాత్ *ఉభయవ్యపదేశాదిత్యధికరణ
ద్వయేనకృతం. వివవత్వమాణోముఖ్యనిర్వాహకభావసార్థితః పాదద్వయోక్తమగ్ధమధిప్రేత్యాహ (ఇత్యనవద్యమితి)

సరైస్తు *సుషుప్తుశ్చాన్వోరిత్యాదిసూత్రద్వయంబ్రహ్మదారణ్యకైకతమలత్వాదాయంవిజ్ఞానమయఇత్యాది ప్రకరణవిషయమధికరణా
నైరత్వాఖ్యాతం. తత్రచోపక్రమే *యోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేష్వితిశారీరలిజ్జదర్శనా, దుశనంహారేచ *సవావిషమహానజలత్వాదాయంవి
జ్ఞానమయఃప్రాణేష్వితిశారీరాపరిత్యాగా, న్మధ్యేచనుషుప్త్యాదిసాంసారికతత్త్వదమస్థాప్రతిపాదనా, దత్రసంసారిస్వరూపంప్రతిపాద్యమితిపూర్వప
క్షంకృత్యాసుషుప్తుశ్చాన్వోరిత్యాద్యేదవ్యపదేశేనపత్యాదిశబ్దైశ్చాన్వోరిత్యాదిసంసారిస్వరూపంప్రతిపాద్యమితినిర్ధానఉక్తః. ఉపక్రమాదిమశారీరలిజ్జకథ
నమనువాదరూపంప్రసవరేణబ్రహ్మణైశ్వోపదేశార్థంకృతం. *యోయంవిజ్ఞానమయః *సవావిషమహానజలత్వేతిపరమేశ్వరేనైకత్వముచిత్యతే.
*అతఃఉద్ధృంవిమోక్షేయబ్రాహ్మీతిపదేపదే ప్రశ్నాత్, *అనన్యగతస్తేనభవత్సంక్షోభ్యాయంపురుషఇతిపదేపదేపుణ్యేనానన్యగతత్వాదికభసరూ
పప్రతిపచనా, చ్చఅసంసారిస్వరూపప్రతిపాదనపరత్వనిర్ధితిశారీరలిజ్జదర్శనపరిహారశ్చక్తః. వివమధికరణభేదవర్ణనమయ్యుక్తం-ద్వితీయతృతీయపా
దానైరత్వాధికరణానైరత్వమైరూప్యాత్ నిరూపణీయాభావాచ్చ. సహ్యత్రసూత్రద్వయేప్రతిజ్ఞావాక్యంశ్రుత్యతే - వివక్షితతత్త్వప్రకరణస్థధ
ర్మివాచికబ్రాహ్మణాత్, ప్రతిక్షేప్యవ్యుదాసకశబ్దాభావాచ్చ. *ఈక్షతేర్మౌశబ్దం *అనన్తమయోభ్యాసాత్ *అన్తస్తద్గర్భపదేశాదిహిసూత్రశ్చైలి-
అతోఽత్రతథాభావాభావాదధ్యాహరణస్యాత్-సచాసధ్యాహరణనిర్వాహేసంభవత్వనుపపన్నః. ఇహచపూర్వప్రకృతసాధ్యహేతుసమగ్ధకత్వేఽ
ధ్యాహరణోఽనపేక్షితః. చతుర్థేపాదేఽధికరణానైరత్వమైరూప్యాచ్చివాచికదాశ్రవణంసదోషః- తస్యప్రధానాదేఃప్రతిపాద్యత్వవ్యుదాసపరత్వాద్ధ
ర్మివాచికదనైరత్వేత్ *అనుమానికమప్యేకేషామితిచన్నేతి *సంక్షోభ్యోపసజ్జిహదపీతివవ్యుదాసప్రతిజ్ఞాశ్రుత్యతే. నేతిపదసోఽత్రత్రఅనుష
జ్ఞేపిసదోషః. ప్రధానాదిపరత్వవ్యుదాసస్యపరమాత్మపరత్వోపపాదనశేషత్వాత్, పరమాత్మపరత్వస్యప్రాధాన్యేనప్రతిపాదయిషితతయాసర్వ
త్రతద్విషయాయాంప్రతిజ్ఞావాక్యశ్రవణాత్, క్షపించధ్యాహరణదర్శనేసిగత్యనైరత్వసద్భావేసతిగత్యభావఇవనిర్వాహూఽనుపపన్నః. అతఃపరమాత్మప
రత్వసమర్థనపరాధికరణవైరూప్యాదయ్యుక్తం. నిరూపణీయాభావాచ్చఅధికరణానైరత్వమయ్యుక్తం - సందిశ్మేనాన్యాయప్రవృత్తిః. యత్రైకస్మిన్వా
క్యేప్రకరణేవాపరస్పరవిరుద్ధార్థద్వయంప్రధానప్రతిపాద్యతయాప్రతీయతే- తత్రసందేహేసతినన్యాయావతారః - ఇహచతాదృశసంశయవిష
యోపవృత్తతే. తథాహి- జాగ్రత్స్వప్నాద్వయస్థాప్రతిపాదకవాక్యనాంజీవవిషయత్వంసంశయపదం, నేచతదపాకర్తుంశక్యం-అతస్సనిరూపణ
పరత్వమధికరణస్యాన్యాయుక్తం. *అసంక్షోభ్యాయంపురుషఇత్యాదివాక్యనాంశుద్ధస్వరూపపరత్వమపిసందేహపదం - నిరవధికానన్తనిర్భూతైశ్చర్వప్ర
తిపాదకానాం *సపికోబ్రహ్మలోకానన్తః *సర్వస్యవశీసర్వస్యేకానైకత్వాదివాక్యనాంపరమాత్మపరత్వేపిసందేహః-అతపితత్వమగ్ధనమనపేక్షితం.
సమానాధికరణవాక్యనాంబ్రహ్మత్వకతోష్వోపదేశపరత్వేపిసవిషయఇతిసతత్వమగ్ధనాగ్ధమధికరణారమ్భాయుక్తః. జీవస్వరూపకథనంబ్రహ్మత్వకత్వవి
ధానాయానువాదఇత్యయమగ్ధోనిరూపణీయఇతిచెన్న- ప్రాప్తాధానాంవాక్యనామనువాదకత్వస్యప్రప్రాప్తాధానాంవిధాయకత్వస్యప్రసవతపివస్వప్ర
త్వాత్. సఖిలు *అగ్నిర్విమన్యభేషజమిత్యస్యవాక్యస్యానువాదకత్వం *స్వర్గకామోయజ్ఞేతేతివాక్యస్యవిధిత్వంచాత్రనిరూపణీయం. అతోజీవస్వ
రూపకథనేప్రాప్తవిశేషణోక్తైరనువాదత్వంసమగ్ధనీయం - అప్రాప్తభర్తృప్రతిపాదనస్యవిధిత్వంచసాధ్యం. విహితధర్మనిషేధేనస్వరూపైక్యప్రతి
పాదనంచానుపపన్నం. సూత్రాక్షరప్రాతిపలాచ్చినేదంసూత్రద్వయంబ్రహ్మత్వకతోష్వోపదేశసమర్థనపరం-భేదసమగ్ధనపరత్వంహ్యక్షరస్యార్థసా
దవగమ్యతే. సచమృషావాద్యవిమతంబ్రహ్మత్వకత్వమగ్ధిన్ప్రకరణేచ్ఛతే - *సవావిషమహానజలత్వాదాయంవిజ్ఞానమయఃసపిషాన్తర్వృదయల
కాశస్త్యైంశ్చేతేనర్వస్యవశీసర్వస్యేకానైకత్వాదిస్వరూపాత్మావ్యపదేశపరత్వావగమాత్. తన్నతేఽధిష్టానతాదాత్మ్యంముఖ్యపదేశ్యం.
సహిశ్వరోఽనేషజగదధ్యాసాధిష్ఠానం- ఈశ్వరస్యాపిసన్యాత్రవస్తునికల్పితత్వాత్. సహిరజ్జుకల్పితస్సర్వస్త్రుత్పత్తీభూదశనామ్నూధారాధిష్ఠానం.

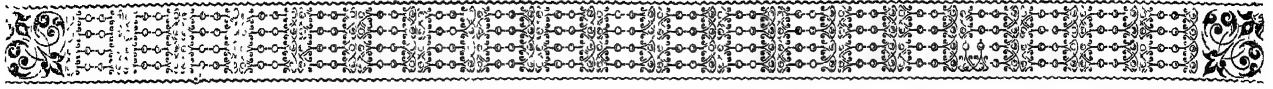
కించ- ఈశ్వరాభ్యుదయదర్శనం సేవ్యరక ర్తృకం- ఈశ్వరస్య సర్వజ్ఞతయా స్వారోపితా కారవిషయ భూమానుపపత్తేః సచాన్యక ర్తృకం- అధిష్టాన భూతేశ్వరస్య సంసార్యగోచరత్వాత్. సహ్యాధిష్టానానవభాసేఽభ్యుదయ ప్రతీతిరుపపద్యతే. ఘటస్య కృపటస్య నిమిత్తాత్త మేవాధిష్టానతయాఽనువృత్త మవభాసత ఇతి చ తదీయ ప్రక్రియా- సత్వేశ్వరోఽధిష్టానతయా ప్రతీయత ఇతి. అతస్సర్వభూదశనయోరన్యోన్యతాదాత్మ్యావదేశవత్ జీవేశ్వరతాదాత్మ్యావదేశోఽనుపపన్నః. ఈశ్వరధర్మాశ్చ అవివక్షితా ఇతిచేత్-పదానాం లక్షణా. కించ- అప్రాప్తానాం ధర్మాణామనువాదాసంభవా, ద్విహితస్య నిషేధాదాగౌత్, *విషన ర్వేశ్వరవిషభూతాధిపరేష భూతపాల ఇతి తాత్పర్యలిఙ్గదర్శనా, చ్యుతేషాం ధర్మాణామవివక్షితత్వం దర్శనం. సిద్ధాన్తస్య విమతంతుతాదాత్మ్యంతమపాసనంచోత్తరత్రనిరూపయిష్యతే. అతస్మాత్ప్రాక్షర ప్రాతిహత్యాత్, సంశయవిషయాభావాత్, స్వాభిమతార్థకరీరస్యానుపపన్నత్వాత్, ప్రామాణికతాదాత్మ్యనిరూపణస్యాన్యత్ర క్రియమాణత్వాః. చాకాశశబ్దనిర్దిష్టస్వపరమాత్మత్వోపపాదకం సూత్ర ద్వయమితి సిద్ధం. — యాదవ ప్రకాశపక్షే సినిరూపణీయాభావాదనారమ్భణీయత్వదోష్యస్తేతః. పూర్వపక్షసిద్ధాన్తవర్తన ప్రకారస్యానుపపన్నః. పరిష్కృత్యానారోహణ్యాం ప్రాజ్ఞసౌత్త్యనశ్చారీరాద్భేదః క్లిత ఇతి విషయశోధకమాద్యం సూత్రం వ్యాఖ్యానం ప్రాజ్ఞః కింభోక్తావిద్యాకర్తా తిశయలభ్యైశ్వర్యోజ్యేషః ఉత పర ఇతి విశయేభోక్తుర్విజ్ఞానమయస్య ప్రకరణస్థతయా వశిష్టేశానత్వాదీనాం విద్యాకర్తృలబ్ధతయా జీవత్వముక్త్యావత్యాదిశబ్దానాం శాఖాన్తరేపరమాత విషయత్వదర్శనాదన్యత్ర సుముప్తాపరమాత్మనిసంపత్తిశ్రవణాచ్యపరమాత్మత్వం సాధితం. తత్ర తావదాద్యసూత్ర వ్యాఖ్యానమయం క్తం - విషయశోధకత్వమాత్రే సూత్రవైయధ్యాయే. పూర్వపక్షపరత్వేశ్వరస్య హేతోర్నిరుద్ధత్వాత్, భోక్తుః ప్రకృతతయా కర్తృభీనైశ్వర్యత్వస్య పూర్వపక్షహేతోరశాబ్దత్వా, చ్యుతచ్యుతాభ్యుదయనానమర్థభేదానుభావణే ప్రయోజనాభావాత్ సూత్రవైయధ్యయం. కింఞ్చ - శారీరాత్ భేదకౌపరిష్కృత్యానారోహణా ప్రాజ్ఞకర్తృకౌ సూత్రయేతే. ప్రాజ్ఞత్వంచస్వాభావికం- పతిత్వాదయశ్చస్వాభావికావిపాత్ర ప్రతిపాద్యస్తే- ఉపాధ్యయకైః, తత్తైవ * ససాధునాకర్తృణాభూయానిత్యపాధినిషేధా, చ్యుత. అతస్తదనాదృత్యవత్యాదిశబ్దానాం శాఖాన్తర ప్రసిద్ధ్యాపరమాత్మసాధకత్వోన్వీరితమతరా. సద్విద్యాసంవాదస్యైవ్యపి ప్రాజ్ఞస్య జగత్కారణత్వావగమకః-తథాపికారణస్య విదచిద్వైషేష్యేతుసంవాదనిరవేక్షహేతుః ప్రాజ్ఞత్వం నిరుపాధితైశ్వర్యవత్త్వంచ. యద్యకర్తృహేతుకం నిరఙ్కుశైశ్వర్యమపి శ్రుత్యన్తరసంవాదసావేక్షం-తర్హి శ్రుత్యన్తరేషుకథమాశ్వాసః - తత్రాపి సంవాదాన్తరావేక్షణేఽనవస్థాస్యాత్. ఏతద్భుత్యవేక్షణేఽన్యోన్యాశ్రయస్యాత్. అతోఽధికరణాన్తరకల్పనంతన్నిర్వహణంచానుపపన్నం. అతస్మాత్త్రత్యయమేకాధికరణమ్.

అర్థాంతరత్వాదివ్యపదేశాధికరణం సమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితతులతలకవాగ్విజయి నూనూ శ్రీరఙ్గరాజదివ్యాజ్ఞాలభ్యవేదవ్యాసాపరనామకేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమధికత భగవద్రామానుజవిరచిత శారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన
శ్రీసుదర్శనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం ప్రథమస్కాంధాయస్య తృతీయః పాదః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.

ప్రథమాధ్యాయే— చతుర్థపాదః.

ఆనుమానికాధికరణమ్.

—శ్లోకః—

౧॥ సూ. శ్లోకః ఆనుమానికమప్యేకేహమితిచేన్నశరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేర్దర్శయతిచ॥ శ్లోకః

ఉత్తంపరమపురుషార్థలక్షణమోక్షసాధనతయాజిజ్ఞాస్యంజగజ్జన్మాదికారణంబ్రహ్మవిద్యస్తనఃప్రధానాదేచ్ఛేతనాచ్చబద్ధముక్తిభయావస్థాద్విలక్షణం నిరస్తసమస్తహేయగంధంసర్వజ్ఞంసర్వశక్తీసత్యసజ్జల్పం సమస్తకల్యాణగుణాత్మకం సర్వాన్తరాత్మభూతం నిరభూతైశ్వర్యమితి. ఇదానీంకాపితతన్త్రసిద్ధాబ్రహ్మకప్రధానపురుషాదిప్రతిపాదనముఖేన ప్రధానకారణత్వప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసారీణ్యపితానివిద్వాక్యానికానుచిచ్ఛాఖానుసంతిత్యాశఙ్క్యబ్రహ్మకకారణత్వస్థేమే తన్నిరాక్రియతే. కథవల్లిష్ఠ్యామాయతే *ఇద్రియేభ్యఃపరాహ్యథా అధేభ్యశ్చపరంమనః। మనసస్తుపరాబుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మామహాన్మరః। మహతఃపరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషఃపరః। పురుషాన్మపరంకించిత్యాకాష్టాసాపరాగతిరితి. తత్రసన్దేహాకింకాపితతన్త్రసిద్ధమబ్రహ్మత్వకంప్రధానమిహవ్యక్తశబ్దేనోచ్యతే-ఉతనేతి. కింయుక్తం. ప్రధానమితి. కుతః *మహతఃపరమవ్యక్తమవ్యక్తా

౧॥ సూ. శ్లోకః ఆనుమానికమప్యేకేహమితిచేన్నశరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేర్దర్శయతిచ॥ శ్లోకః ప్రథమపాద్యదిద్విలక్షణకారణత్వాద్యాగవ్యవచ్ఛేదపరః- అన్యయాగవ్యవచ్ఛేదపరాయాం త్రిపాద్యామస్పష్టస్పష్టజీవాదిలిజ్జకవాక్యవిషయాద్విత్తీయత్యతీయా- స్పష్టతరజీవాదిప్రతిపాదకవాక్యవిషయశ్చతుర్థలిపాదసజ్జిత్విత్తీయపాదారమ్భేకథితా. సూత్రకారస్త్రుఅన్యయాగవ్యవచ్ఛేదస్య త్రిపాదీకృత్యవ్వంచతుర్థపాదారమ్భేకథాంతం- *ఆనుమానికమప్యేకేహమితిహ్యుక్తం. అతోభావ్యకారశ్చతుర్థపాదారమ్భే త్రిపాద్యన్తస్పష్టికరణముఖేనసజ్జతింవివక్షత్ ప్రథమపాదాధానుభావణపూర్వకంద్విత్తీయత్యతీయమారంభంవృత్తందర్శయతి (ఉక్తమితి) ప్రధానాదేచ్ఛాదిశబ్దేన ప్రాణాకాశాదిగ్రహణం. విలక్షణమిత్యనేనప్రథమపాదార్థకత్వః. నైలక్షణ్యంచోభయలిజ్జతమేలిదర్శయన్ ద్విత్తీయత్యతీయమారంభంవృత్తందర్శయతి (నిరస్తేత్యాదిపదైః) సమస్తశబ్దేనచిద్రమచిద్రతంచహేయంవివక్షితం. గర్భశబ్దేనముక్తవాప్యత్తి. సమస్తకల్యాణగుణాత్మకమితివచంభక్తిస్వరూపపరం. సర్వజ్ఞమిత్యాదిపదైద్విత్తీయపాదార్థస్మాచితి- *యస్సర్వజ్ఞః *కారూపస్సత్యసజ్జల్పబ్రహ్మత్వాదివాక్యజాతంహితద్విషయః. అన్తర్యామివైశ్వానరమృత్యావృధికరణసిద్ధమగ్రహణ (సర్వాన్తరాత్మభూతమితి) *విషసర్వభూతాన్తరాత్మేతిగుణాలోపనివచ్యన్తర్యామివిషయతయా హ్రయమాణత్వాత్, *అబ్ధ్యాంపుధివీశ్యేషసర్వభూతాన్తరాత్మేతిముష్టికోపనివచ్యవాక్యస్యసవక్షత్వేనోపన్యాసాత్తత్వమగ్రహణత్, చ. నిరభూతైశ్వర్యమితిత్వతీయపాదార్థమాచనం - *వితస్యపాలక్షరస్యప్రశాసనేగార్హ *ఈశానోభూతభవ్యస్య * సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానైత్యాదివాక్యజాతంహితద్విషయః. సర్వియమాణమాహ (ఇదానిమితి) (ప్రధానకారణత్వప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసారీణ్యే) నకేవలంలిజ్జప్రతిపాదకాని- కింతులిజ్జినామేవప్రధానాదీనాం జగత్కారణత్వప్రతిపాదనశక్త్యానుసారీణ్యే. అతోజీవాదివిషయతాయాస్పష్టతరత్వమితిభావః. (ప్రధానపురుషాదిప్రతిపాదనముఖేనప్రధానకారణత్వప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసారీణ్యే) ప్రధానపురుషాదిస్వరూపప్రతిపాదనప్రకారతన్త్రాగ్రత్యభిజ్ఞాపకః- తేనప్రధానకారణత్వప్రతిపాదనంఫలితమిత్యగ్రం. బ్రహ్మకకారణత్వస్థేమ్యుత్పత్త్యత్రవికళజ్జనత్రిపాద్యాఅన్యయాగవ్యవచ్ఛేదపరత్వంసూచితం. స్థేమ్యుత్పత్త్యనేనచతుర్థపాదార్థస్మాచితి- పూర్వపాదవ్యయప్రతిపత్తస్సాన్యస్యయాగవ్యవచ్ఛేదస్యస్థైర్యమస్మిన్నాదే ప్రధానాదికారణత్వప్రతిపాదనపునఃసేక్యతేమాభవతి. అత్రానన్తరపూర్వాకరణేమత్రాపవైలక్షణ్యముక్తం- తదయుక్తం- తత్యగాత్మనఃపరస్యనిషేధాదిలిజ్జాయాలవాన్తరసజ్జతింతిచార్థసిద్ధం- బద్ధముక్తిభయావస్థాద్విలక్షణమితిహ్యుక్తం. విషయమాహ (కథవల్లిష్ఠితి) తన్త్రసిద్ధతత్వక్రమప్రత్యభిజ్ఞాభాసజనకానివాక్యానివిషయః. తన్త్రసిద్ధక్రమపద్విషయ్యయప్రతిభావంసంశయః. సిద్ధాన్తేఅవ్యక్తశబ్దస్యప్రధానవాచకత్వాభావాత్ ఉతనేతిసంశయశిరోవరంకృతం - అన్యథాఉతబ్రహ్మత్వకంప్రధానమితిహిశిరోవరంవక్తవ్యం. కథవల్లిష్ఠమబ్రహ్మత్వకప్రధానకారణత్వప్రతిపాదనత్రిసవేతిప్రథమచిచారో2భిప్రేతః. తదగ్రం *ఇద్రియేభ్యఃపరాభ్యత్రావ్యక్తశబ్దఃపిబ్రహ్మత్వకప్రధానపరః- ఉతనేతిచిచారః. తదగ్రం కిమస్మిన్త్రేతన్త్రసిద్ధతత్వగణక్రమప్రత్యభిజ్ఞానమస్తి - నేతి. తదగ్రమవ్యక్తాత్పూర్వాపరసిద్ధిజ్జమహత్పురుషశబ్దాభ్యాంమహజ్జీవతత్త్వేసిద్ధిశ్యతే- ఉతజీవపరాదితి. కిమిహేన్ద్రియాదిశబ్దైఃపూర్వవాక్యస్థరూపకరూపితేన్ద్రియాదిప్రతిపాదనత్రిస- నేతి. కిమత్రపరత్వంకారణభావేన- ఉతవశికార్యతయేతి. యదాకారణభావేన - తదాపూరితేన్ద్రియాదిప్రతిపాదనముహత్పురుషశబ్దయోర్హజ్జీవత

త్పురుషఃపరభితితన్త్రసిద్ధతత్త్వప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞానేనతస్యైవప్రతీతేః, ఖరుమాన్మవరం కిజ్ఞిత్వాకాస్తాసావరాగతిరితివజ్ఞువింశకపురుమాలిరిత్తతత్త్వనిషేధా, చ్చ. అతోఽవ్యక్తం కారణమితిప్రాప్తం. తదిదముక్తం (ఆనుమానికమప్యేకేషామితిచేదితి) ఏకేషాంశాఖనాం శాఖాస్వానుమానికం ప్రధానమపికారణమామ్నాయతఇతిచేత్....

అత్రోత్తరం (నేతి) నావ్యక్తశబ్దేనాబ్రహ్మత్వకంప్రధానమిహాభిధీయతే. కుతః. (శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేః) శరీరాఖ్యరూపకవిన్యస్తస్యావ్యక్తశబ్దేనగృహీతేః. ఆత్మశరీరబుద్ధిమనఃఇన్ద్రియవిషయేషురథిరథాదిభావేనరూపితేషురథరూపణేనవిన్యస్తస్యశరీరస్యాత్రావ్యక్తశబ్దేనగృహణాదిత్యర్థః. ఏతదుక్తంభవతి-పూర్వప్రహిః *ఆత్మానంరథినంవిద్ధిశరీరంరథమేవచ। బుద్ధింతుసారథింవిద్ధిమనఃప్రగృహమేవచ। ఇన్ద్రియాణిహాయానాహుర్విషయాంస్తేషుగోచరానిత్యాదినా *సోధ్యనఃపారమాప్నోతితద్విష్టోః పరమంపదమిత్యన్తేనసంసారాధ్యనఃపారంవైష్ణవంపదంప్రేషస్తముపాసకంరథితేన తద్గురీరాదీనిచరధరథాజ్ఞతేనరూపయిత్యావ్యప్యైతేరథాదయోవశేత్త్వన్తి - ససవాధ్యనఃపారం వైష్ణవంపదమాప్నోతిత్యక్త్వాతేషురథాదిరూపితశరీరాదిషుయానియేభ్యోవశీకార్యతాయాంప్రధానాని - తాన్యచ్యన్తే *ఇన్ద్రియేభ్యఃపరాభిత్వాదినా తత్రహయత్వేనరూపితేభ్యఇన్ద్రియేభ్యోగోచరత్వేనరూపితావిషయాఃవశీకార్యత్వేపరాః - వశ్యేన్ద్రియస్యాపివిషయసన్ని

త్వసమర్పకతయాతాన్త్రికప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞానాత్ అవ్యక్తశబ్దేనాబ్రహ్మత్వకంప్రధానమువ్యతఇతితస్యైవకారణత్వంప్రతీయతఇతిపూర్వః పక్షః. సిద్ధావైమయదావశీకార్యతయాపరత్వంవివక్షితం - తదాపూర్వరూపితేన్ద్రియాదిప్రతిపత్త్యా మహత్పురుషశబ్దయోగ్యేనపరమాత్మపరత్వేనతస్త్రిసిద్ధప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞానాభావాదవ్యక్తశబ్దేనాబ్రహ్మత్వకంప్రధానపరభితితస్యాత్రకారణత్వప్రతీతిరితిఫలఫలిభావః. శబ్దాయా ఆనుత్సాత్రత్వమాహ (తదిదముక్తమితి) శబ్దానువాదినంసూత్రఖండంవాచప్యే (ఏకేషామితిత్యాదినా) ...

పరిహరఖండంవాచప్యే (శరీరాభ్యేతి) శరీరమేవరూపకవిన్యస్తం - రూప్యతేనేనేతిరూపకం - దృష్టాన్తే. రూపకత్వేనవిన్యస్తం - రూపితమిత్యర్థః. శరీరంహిరణ్యేనరూపితం *శరీరంరథమేవచేతి. సమరూపకవిన్యస్తశరీరగృహీతేతివక్తవ్యం - విశేషణసంస్కృతావ్యసావిత్యాదివిశిష్టాపరిహారాయ శరీరాభ్యేత్వముక్తం. ఆస్మిన్వాక్యేరూపకవిన్యస్తంవస్తుప్రాధాన్యేనవివక్షితం - విశేషణాపేక్షయావిశేష్యంప్రధానం - అతోరూపకవిన్యస్తపదంవిశేష్యసమర్పకం. కీర్తనం తదిత్యపేక్షాయాం శరీరాఖ్యం రూపకవిన్యస్తమితిశరీరశబ్దేనతద్విశేష్యతే - యథాఖండశబ్దేనగో - అతోరూపకవిన్యస్తప్రాధాన్యాభిప్రాయః శరీరశబ్దపూర్వనిపాత ఇత్యభిప్రాయః. కానికథంరూపితానీత్యత్రాహ. (అత్యేతి) రూపకాభిధాయివాక్యంకిం - రథిరథాదిభావేనరూపితానామత్రగృహణం, తత్రాప్యవ్యక్తశబ్దేనశరీరస్యగృహణ, మితిచ కథమవగమ్యతే - రథ్యాదిత్వేనరూపితానా మస్మిన్వాక్యేకీర్తనం కిమర్థమిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) *ఆత్మానమిత్వాదికం రూపకాభిధాయివాక్యం. తేషామత్రగృహణంవశీకార్యతాయాం ప్రాధాన్యజ్ఞాననాథం. స్వశబ్దేనప్రత్యభిజ్ఞానా ద్రధిరథాదిభావేన రూపితానామత్రగృహణమితిజ్ఞాతం. పాశికేష్యాదవ్యక్తశబ్దేన శరీరగృహణమితిద మర్థజాతముచ్యతే (పూర్వప్రహిత్యాదినా) రూపణస్యప్రయోజనమాహ (యస్యైవత్యేతి) వశీకార్యత్వజ్ఞాననాయ రథిరథాదిభావేన రూపణమిత్యర్థః. రూపకరూపితానామిహగృహణం వశీకార్యతాయాం ప్రాధాన్యాప్రాధాన్యజ్ఞాననాథ మిత్వాహ (యానియేభ్యఇత్యాదినా) సనువశీకార్యతాయాం ప్రాధాన్యస్య వివక్షితత్వం కథమవగమ్యతే. ఉచ్యతే - *ఇన్ద్రియేభ్యఃపరాభిత్వాదిమవై పరశబ్దప్రాప్తాన్యవచనః - అన్తఃభ్య ఇన్ద్రియాదీనాంభేదస్య లోకసిద్ధత్వేన ఉపదేశవైయధ్యాత్. అతః పరశబ్దః ప్రకర్షపరః. ప్రకర్షశ్చన తావత్కారణత్వ నిబద్ధః - అన్తానామిన్ద్రియకారణత్వాధావాత్. ఇన్ద్రియాణాం విషయసిద్ధ్యర్థతయాతచ్ఛేషత్వాత్ సాధ్యత్వలక్షణః ప్రకర్షఇతివచనాచ్యం - తథాసత్యధావేషాయా మససః పరత్వామోగాత్. సచా ప్రకర్షత్వలక్షణః ప్రకర్షః - ఇన్ద్రియమనోబుద్ధీనాం తత్సమ్మవేపి ఇన్ద్రియాపేక్షయా బాహ్యనామధానాంపరత్వామోగాత్. అతఃపారిశేష్యా, ద్రధిరథాదిభావరూపణేనఉపాసనోపకరణత్వావగమాత్, తత్రైవ *యస్తవజ్ఞానవాన్యవత్సయత్రైవససాసహ తస్యేన్ద్రియాణ్యవశ్యానివిమోక్షాన్తావసారభేః | యస్తవజ్ఞానవాన్యవత్సయత్రైవససాసహ | తస్యేన్ద్రియాణ్యవశ్యాని సదశ్యాన్తావసారభేః | యస్తవజ్ఞానవాన్యవత్సయత్రైవససాసహ | ససత్త్వదమాప్నోతిసంసారంచాధిగచ్ఛతి | యస్తవజ్ఞానవాన్యవత్సయత్రైవససాసహ | ససత్త్వదమాప్నోతియస్తాదృష్టయోగజాయతేఇతిన్ద్రియాదివశీకారావశీకారయోగధానర్థదర్శనాత్, *యస్యేద్వాజ్ఞసనీప్రాజ్ఞఇతిన్ద్రియాదీనాంవశీకారప్రకారదర్శనా, చ్చఅస్తిత్వవైవశీకార్యతాయాం ప్రాధాన్యంపరశబ్దేనవివక్షితమిత్వవగమ్యతే. తత్రాథాదీనామిన్ద్రియాదిభ్యఃపరత్వముపపాదయతి (తత్యేతి) సను *అస్తాగృహః అస్తావతిగృహఇతిప్రాణజిహ్వవాక్చక్షుశ్శ్రోత్రమనోహస్త్యగిన్ద్రియాణాం గృహత్వం, గర్భరసనామరూపశక్త్యామకర్మస్పర్శాఖ్యానాంవిషయాణామతిగృహత్వంచక్రతం - తస్మాన్న్రీహేభ్యఇన్ద్రియేభ్యఃఅతిగృహశబ్దోక్తానామధానాంపరత్వంకింసన్యాత్. ఉచ్యతే - యదిగృహేభ్యోఽతిగృహణాంపరత్వమిహావివక్షితం - తదాలక్ష్మభ్యేషససఃపరత్వకథనమయ్యుక్తం - మనసోగృహప్రకర్తత్వాత్, అథానామతిగృహశబ్దోక్తత్వా, చ్చ. అతస్యస్వసన్నిధావిన్ద్రియాణాంబుద్ధిగృహత్వాపాదసమేవలథానాంవశీకార్యత్వేపరత్వం. తద్వశీకరణంచఅసన్నిధావనం, హే

ధావిన్దియాణాం దుర్నిగ్రహత్వాత్. తేభ్యోపిపరంప్రగ్రహరూపితంమనః-మనసివిషయప్రవణేవిషయాస
న్నిధానస్యాప్యకీఞ్చిత్-రత్వాత్. తస్మాదపిసారథిత్యరూపితాబుద్ధిఃపరా-అధ్యవసాయాభావేమనసోప్యకీఞ్చి
త్-రత్వాత్. తస్మాదపిరథిత్యరూపితతత్త్వకర్తృత్వేనప్రాధాన్యాత్పరః. సర్వస్యచాస్యాత్మైచ్ఛాయత్రత్వా
దాత్మైవమహానితిచవిశేష్యతే. తస్మాదపిరథరూపితంశరీరంపరం. తదాయత్త్వాజ్ఞేవాత్మసంస్కరలపురుషార్థసా
ధనప్రవృత్తీనాం. తస్మాదపిపరస్పర్వావరాత్మనూతోవైర్యామ్యధ్వనఃపారభూతఃపరమపురుషః - యథోక్త
స్యాత్మపర్యస్తస్యసమస్తస్యతత్పజు-ల్పాయత్తప్రవృత్తీత్వాత్. సఖిల్వైర్యామితయోపాసనస్యాపినిర్వర్త
కః - * పరాత్మతచ్ఛ్రుతేరితిహిజీవాత్మనఃకర్తృత్వంపరమపురుషాయత్తమితివత్స్యతే. వశీకార్యోపాసననిర్వృ
న్మ్యపాయకాస్థాభూతఃపరమప్రాప్యశ్చసపవ. తదిదముచ్యతేపురుషాన్నపరంకీఞ్చిత్సాకాస్థానాపరాగతిరితి.
తథాచావైర్యామిబ్రాహ్మణే. *యతస్మానితిత్వన్నిత్యాదిభిస్సర్వం సామోతుగ్-ర్వంత్యర్వంనియమయతీత్యుక్త్వా
*నాన్యోతోస్త్రప్రప్తేనియస్త్రీస్తరంనిషిధ్యతే. భగవద్గీతానుచ *అధిష్ఠానంతథాకగ్రాకరణంచపుథగ్విధంవి
విధాచపుత్రకృష్టాదైవంచైవాశ్రవణ్యమమితి. దైవమత్రపురుషోత్తమవ- *సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టో
మస్తస్మృతిర్జ్ఞానోమహానంచేతివచనాత్. తస్యచవశీకరణంతచ్ఛరణాగతిరేవ-యథాహ *ఈర్ష్యరస్సర్వభూ
తానాంహృదైశేష్ఠనతిత్వతి- బ్రాహ్మయంత్యర్వభూతానియన్త్రాయాధానిమాయయా। తమేవశరణంగచ్ఛేతి.

యతయాజ్ఞాపనం, చ. (తేభ్యోపితి)స్వావధానాభావేవిషయాసన్నిధేరించిత్కరత్వహేతుకంమనసఃప్రాధాన్యం. తస్యవశీకరణంగామతస్యముచు
బ్దుచున్విషయదోషవిస్తసేనభ్యోనివర్తనంశీలనం - * అభ్యాసేనచకాద్రేయవైరాగ్యేణవగృహ్యతఇతిహ్యుక్తం. (తస్మాదపితి) బుద్ధిశబ్దాఽధ్యవసా
యరూపజ్ఞానవిశేషపరః. సత్త్వస్తవకరణపరః. *యదాకర్తృగుణాపేతాబుద్ధిర్నసేవర్తతే। వ్యవసాయగుణోపేతతదాసంపద్యతేమనఃఇత్యాదిమబుద్ధి
శబ్దస్యావైకరణపరత్వంతత్కార్యభూతవ్యవసాయస్యశ్చక్షిద్వైకాదిభివసేయతే- ఇహతుబుద్ధిశబ్దస్యభావార్థత్వస్వార్థస్యాత్మపపవాదాభావాచ్చవ్యవసా
యపరత్వమితిఅధ్యవస్థాయాభావశబ్దంప్రయుజ్ఞానస్యాభిప్రాయః. యద్వా- బుద్ధిశబ్దాఽవైకరణపరః. ఇదానీమధ్యవసాయాభావఇత్యనేనతత్కా
ర్యభూతాధ్యవసాయాభావఇత్వ్యుక్తంస్యాత్. అల్పస్థిరత్వదుస్సాధ్యమితి, శ్రత్వాదిదోషదర్శనేనవిషయాణాంహేయత్వాధ్యవసాయాఽధ్యవ
సాయశబ్దేనవివక్షితః. రథభావేహ్యవ్యత్రవ్యాసక్లాదినాక్యచిద్విషయేప్రావణ్యరహితమపిమనఃకదాచిత్తత్ప్రవణమసిస్థాత్- అతోబుద్ధేఃపరత్వం. త
స్యాశ్చవశీకరణంగామవిషయదోషదర్శనసంశ్చిలనేనతద్బద్ధీకరణరూపంమనోనివర్తనపాటవాపాదనం. (అత్వాకర్తృత్వేనప్రాధాన్యాత్పరఇతి) క
ర్తృత్వేన- అధ్యవసాయస్యాశ్రయత్వేన. బుద్ధిశబ్దస్యావైకరణపరత్వమేతావకరణిత్వేనేత్యర్థః. అణోరాత్మనఃకథంమహచ్ఛబ్దిశేష్యత్వమిత్వ
త్రాహ (సర్వస్యచేతి) అస్యసర్వస్య- ఇన్ద్రియాదేరధ్యవసాయవ్యస్తస్య. ఇన్ద్రియాదీజేతవ్యాని-సమ్యగగ్రవిషయోఽధ్యవసాయస్సంపాద్యత్యే
సంరూపేచ్ఛాయత్రత్వాదిత్యర్థః. అనేనాత్మనోవశీకరణంగామాత్మస్వరూపయాధాత్వైభ్యవసాయప్రావణ్యరూపేచ్ఛాపాదనమేవేతిచఫలితం. (త
స్మాదపిరథరూపితంశరీరంపరమితి) శరీరస్యపరత్వంగామస్యగతునఃశ్చేషానుగుణమాత్మగర్జ్జానాపాదకత్వం. రజస్తమోనుదయసత్త్వప్రాచుర్యకరవ
తేకాదాహారేణత్వైర్విత్తతాపాదనంశరీరస్యవశీకరణమిత్వర్థః. — జీవభేదస్యావిద్యాకల్పితత్వాత్అవిద్యాసంజ్ఞమవ్యక్తంజీవాత్పరం- తత్కార్య
త్వాచ్ఛరీరస్యపరత్వముచవర్తతఇతిత్రైచ్యుక్తం- తదయమక్తం - కారణగతపరత్వస్యకార్యేణపరత్వేనస్వార్థస్యాభావాత్, జీవభేదస్యావిద్యాకల్పిత
త్వాభావా, చ్చ. — ఆత్మపర్యస్తస్య-స్వావధికస్య. యద్వా- జీవపర్యస్తస్యేత్యర్థః. నాన్నిన్వాశ్చేవశీకార్యతయాపరత్వేనిర్విద్యక్రమోవివక్షితః-
కింబూపకరణితయాప్రాధాన్యం- అతపివహి* ఆత్మానందధిసందిగ్ధితిశరీరాయుర్వనిర్దేశః. ఉపాసనోపకరణకోటినివేశఃపరస్యకథం - అవ్యక్తాత్
పరస్యపురుషత్వమాత్రంశ్రుతం- సవరమత్వం- తత్కథమశ్రుతపరమశబ్దార్థాజ్ఞీకారఇత్యత్రాహ (సఖిల్వైతి) ఉపాసననిర్వాహకత్వాత్వశీకార్య
త్వమిత్వర్థః. *సాకాష్టలశ్రుతివాక్యఖండంవ్యాచక్షే (వశీకార్యోపాసనేతి)వశీకార్యశబ్దఉపాయవిశేష్యకః. రూపితేష్వగ్ధేషుపారత్వేనరూపితస్యపద
స్యాత్రాకథనాద్వైషమాణంశేషానీధిశక్లాంపవహర్తుం *సాపరాగతిత్వనేనైవపారత్వరూపితపదస్యాపిప్రతిపాదితత్వమాహ (పరమేతి) *పురుషా
న్నపరంకించిదిత్వపాయకోటికాస్థాభూతమస్మాత్పరంవిద్యతఇతివ్యతిరేకఉక్తిః- *సాకాష్టేత్యనేనఅయమేవాపాయకాస్థాభూతఇత్యన్వయఉక్తిః-
ఇన్ద్రియాదీనామపుష్పపాయభూతత్వమాత్రమస్తీతిత్వాన్యవ్యత్యర్థం *పరాగతిరితిప్రాప్యత్వముచ్యతఇత్యర్థః. *యస్మాత్పరంగాపరమస్తీత్యాది
శ్రుత్వైకార్థావగమాత్ స్వస్మాత్పరావైరహితస్యపరమాత్మత్వమర్థనిర్ధమితిచాభిప్రాయః. సర్వనియామకాదస్మాత్పరస్యాభావేన ఉపాయకా
స్థాత్వోపపాదనార్థమైర్యామిబ్రాహ్మణముపాదీయతే (తథేతి) దైవమితికర్తృవాకర్తృభ్యమిన్ద్రియాదికంవావివక్షితంస్యాత్ ఇత్యత్రాహ (దైవమ
త్రేతి) *సనైవవంకేశవాత్పరం *శ్రూయతాంపరమందైవందర్శిజ్ఞేయంమయాపిచ। నారాయణస్తుపురుషోవిశ్వరూపోమహాబుద్ధిః *నారాయణస్య
చాజ్ఞానిసర్వదైవానిచాఖణ్ *అన్యనిసర్వదైవానితస్యాజ్ఞానిమహత్తనఇత్యాదిప్రయోగాదిత్యభిప్రాయః. పరమపురుషస్యాప్యపాసననిర్వర్తకత్వ
ముక్త- కథంసర్వస్మాత్పరస్యఅనీశ్వరేణసంసారిణావశీకర్తృంశక్యత్వం- శక్యశ్చేతత్ప్రకారోపిత్వచిచ్ఛాయేత- నచశ్రూయతే- *యచ్ఛేద్వాజ్ఞనసే
ప్రాధిత్వాదావనుపలభేత్యత్రాహ (తస్యచేతి)*యచ్ఛేద్వాజ్ఞనసేఇత్యాదౌతస్యవశీకార్యత్వశ్రవణందర్శయిష్యతే. కథమవ్యక్తశబ్దేనశరీరాభ్య

తదేవం *ఆత్మానందానందీత్యాది నారథ్యాదిహుపకవిన్యస్తాత్త్వగ్రియాదయః *ఇన్ద్రియేభ్యఃపరాహ్యథాత్త్వ త్రస్వశబ్దైరేవప్రత్యభిజ్ఞాయంతే- సరథరూపితంశరీరమితిపరిశేషాత్తదవ్యక్తశబ్దేనోచ్యత ఇతినిశ్చయతే. అతఃకా పిలతస్త్రసిద్ధస్యప్రధానస్యప్రసక్తవనాప్తి. నచాశ్రుతస్త్రసిద్ధప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞా- *ఇన్ద్రియేభ్యఃపరా హ్యథాత్త్వగ్రియేభ్యోఽథానాంశబ్దాదీనాంపరత్వకీర్తనాత్. నహిశబ్దాదయ ఇన్ద్రియాణాంకారణభూతాస్తద్ద ర్శనై. *అర్థేభ్యశ్చపరంమన ఇత్యపిసతస్త్రసిద్ధతం-అకారణత్వాదేవ. *తథాబుద్ధేరాత్మానుమాన్సర ఇత్యవ్య సక్తతం-బుద్ధిశబ్దేనమహత్త్వస్యాభిధానాభ్యవగమాత్. నహిమహతోమహాన్సరస్సమ్భవతి. మహతలత్తశబ్దే నవిశేషణంచనసక్తశ్చతే. అతోరూపకవిన్యస్తానామేవగ్రహణం. (దర్శయతిచ) తదేవ- *ఏషసర్వైషుభూతే షుగూఢోత్పానప్రకాశతేదృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిః । యచ్ఛేద్వాఽన్యసీప్రాశ్చ స్తద్యచ్ఛేద్వానలత్తని । జ్ఞానమాత్మనిమహతినియచ్ఛేత్తద్యచ్ఛేచ్ఛాన్తలత్తనీతి. అజితబాహ్యభ్యంతరకరణైర స్యపరమపురుషస్యదుర్భత్వమభిధాయహయాదిహుపితానామిన్ద్రియాదీనాంవశీకారప్రకారోయముచ్యతే. *యచ్ఛేద్వాఽన్యసీ - వాచంమనసినియచ్ఛేత్. వాక్పూర్వకాణికత్వేన్ద్రియాణిజ్ఞాన్ద్రియాణిచమనసినియ ఛేదిత్యర్థః. వాక్పబ్దేద్వితీయాయాః *సుపాంసులుగితిలక్. మనసిఇతిసప్తమ్యాశ్చాన్దసాదీర్ఘః. *తద్యచ్ఛే

నూపకవిన్యస్తాభిధానం- రూపకవిన్యస్తాభిధానంకింస్యాదితశ్చాయామవ్యక్తశబ్దేనశరీరస్యాభిధానంపాఠేష్యదిత్యాహ (తదేవమాత్మానమితి) ప్రధానప్రతిపాదకత్వమజీకృత్యతస్యబ్రహ్మత్వకత్వాబ్రహ్మత్వకత్వవివాదోపిక్వచిదస్తీతితద్వాద్యవ్యత్యగ్గంప్రసక్తవనాస్తీత్యుక్తం. వశీకార్యతయా పరత్వముపపాదితం-కారణత్వేనపరత్వస్యానుపపత్తిమాహ(నచాత్రేతి) ప్రత్యభిజ్ఞానాభావముపపాదయతి(ఇన్ద్రియేభ్యఃఇతి)తదేవనివృణోతి(నహీతి) (అకారణత్వాదేవేతి) *ఇన్ద్రియేభ్యఃపరాహ్యథాత్త్వ త్రస్త్రప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞానప్రధానహేతోరేవేత్యర్థః. అహాక్షారద్వారాబుద్ధేఃమనఃకారణస్వసంభవాత్ *మనఃసప్తరూబుద్ధిత్వేత్త్వగ్ర్యానిర్వృణుంశక్యమితితదనాదరేణ *బుద్ధేరాత్మత్వత్రానుపపత్తిమాహ (తథాతి)బుద్ధిశబ్దేనమహత్త్వ త్వమభిధీయతాం- తతఃకిమిత్వత్రాహ (నహీతి) సమప్తివ్యప్తివిభాగేనపరత్వోపపత్తిరిత్యెన్న-తత్కల్పనేనగిర్వాహస్యాన్వరసత్వాత్, ఇన్ద్రియాది మహాధాన్తరేషుసమప్తివ్యప్తివిభాగాదర్శనాత్, రూపకవాక్యేపృథ్వీధ్వజావా, చ్చ. అనుపపత్త్యంతరమాహ (మహతలత్తశబ్దేనీతి) అత్తశబ్దఃస్వత శ్చేతనైకాన్తః - అగత్యాకర్షితస్యాతత్పరత్వాత్త్రయణం. అవయవశత్యాస్వకార్యవ్యాప్తిపరత్వేపిమహత్త్వాదపిప్రధానవివాదయవాగ్ధప్రక ర్వాత్మహతలత్తశబ్దనిశేష్యత్వమయ్యుక్తమిత్యర్థః. నను *ఉద్భవద్వాత్తనవైవమనస్సదసదాత్మకంమనఃశ్చాప్యహాక్షరమభిమన్తారమిశ్వరంమహాన్త మేవచాత్మానంసర్వాణిత్రిగుణానిచేత్స్యతినిష్ఠప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞానాన్మహచ్ఛబ్దోమహత్త్వపరః- సత్వాత్మవిశేషకఇతిచేత్. న - శ్రుతావి ధ్రియాగ్ధమనోబుద్ధిమహతాంపరత్వస్యచోక్తత్వాదహాక్షారస్యానుక్తత్వాత్ స్మృతౌమనోహాక్షరమహతామనోక్తత్వాదిన్ద్రియాగ్ధబుద్ధీనాం పరత్వ స్వచానుక్తత్వాత్ శ్రుతౌచ్యత్యప్రత్యభిజ్ఞానాభావా, న్నససోఽహాక్షరముద్భవద్వాత్సప్తప్రక్రియావిరోధప్రతీతేః పూర్వపక్షిన్తవంపరి వోదసస్యాయ్యుక్తత్వాత్, చ్చ. ననుమహచ్ఛబ్దస్యాత్మవిశేషణత్వేనతి *మహతఃపరమితినిష్ఠైకమయ్యుక్తం - అపిత్యాత్మన ఇత్యేవనిష్ఠైకమితిచేన్న - వి శేషణవాచిచేనాపిప్రకృతవిశేష్యాభిధానదర్శనాత్ దేవదత్తాదృష్టదత్తశ్చిగుగతిర్వీయమశ్వారూఢః- అశ్వారూఢాద్విష్టుమిత్ర, ఇతి- అవద్ధనై వీపురుషమూఢః - మూఢాదమూఢలదరచీయ, ఇత్యాదౌ. రూపకవిన్యస్తానామేవగ్రహణమిత్యేతద్వాద్యమేతద్యుక్తంభవతీత్యనేనాస్థితం. ఇతి శ బ్దాప్రయోగోఽతివిప్రకర్షాత్. దర్శయతిచేతిసూత్రఖణ్డోపాదానం. తదేవ-వశీకార్యత్వేపరత్వమేవ. ఏకఇత్యాదిశ్రుతిః. *నప్రకాశతఇత్యుక్తేకే షామిత్వపేక్షాయాం *యస్తస్యజ్ఞానవాక్భవత్యయ్యుక్తేనమనసాసహితస్యేన్ద్రియాణ్యవశ్యానిదుష్టాశ్చావసారథః *యస్తస్యజ్ఞానవాక్భవత్య మనస్కరేపదాకుః । ససతత్వదమాబ్ధిత్వంసారంచాధిగచ్ఛతీతిప్రాకరణికవాక్యోపజీవనేనప్రకాశతఇత్యస్యాగ్ధమాహ (అజితబాహ్యేతి)వాక్ప యఃసర్వేన్ద్రియాపలక్షణాగ్ధత్యాహ (వాక్పూర్వకాణికేతి) సన్నిధయంథాక్షరమివవ్యాఖ్యాతం-సహ్యత్రవాక్పబ్దోద్వితీయాన్తోమనశ్చబ్దశ్చసప్తమ్యుప్త స్ఫూరియతఇత్యత్రాహ (వాక్పబ్దఇతి) ననువాక్పబ్దాత్పరస్యాఃద్వితీయాయాః *సుపాంసులుగిత్యనుకాసనేనస్వాదేశాత్త్రయణేనద్వితీయాన్తత్వం కింస్యాత్. న - స్వాదేశేపి *హల్వాబ్ధిభ్యోద్ధాత్తుతిస్యపుక్తంహలితినూత్రేణవాక్పబ్దస్యకలస్తయాయులోపస్యస్తాప్రత్వాత్ స్వాదేశాజ్ఞీకారేపి బలిపర్యవసానంస్యాత్ - తత్త్వద్వితీయాథానేస్వాదేశమాశ్రిత్యతస్యలోపకల్పనాద్వరద్వితీయాయావలగాత్త్రయణమితి. సప్తమ్యేకవచనాన్త స్యమనశ్చబ్దస్యద్ధాన్తత్వంకథమిత్వత్రాహ (మనసిఇతిసప్తమ్యాశ్చాన్దసాదీర్ఘఇతి) *ఈమాతౌచసప్తమ్యగ్ధఇతిప్రకృతివద్వావన్తరణిబద్ధనోమనసి ఇతినిష్ఠేః. నను *ఇతియాదియాజీకారాణాముపసంఖ్యానమిత్వంపసంఖ్యానవశాదీకారాన్తత్వసంభవేకథంచాన్దగ్రత్వాత్త్రయణమితిచేత్. ఉపసం ఖ్యానేనగిర్వాహసంభవాదితిబ్రూమః. నహి *వాత్సవసీఇత్యత్రవాక్పమనశ్చేత్యగ్ధస్సంభవతి- *అచతురవిచతురేత్యాదిన్తరణేనాజన్తయవాజ్ఞాన సేఇతిప్రాప్తత్వాత్. అథత్రాపిచ్ఛాన్దసత్వవిలేసమాసాన్దోహాద్రియతే-తథాసతియగ్ధోక్తనిర్వాహేకః ప్రద్యేషః. నచగిర్వాహద్వయతుల్యతా- హార్యోక్త్యప్రకరణానుగుణ్యాదేకవచనోపపత్తేశ్చ. *యచ్ఛేదిత్యుక్తస్యనియమనస్యసప్తమ్యపేక్షాప్రకరణాద్ధా- *తద్యచ్ఛేత్జ్ఞానలత్తని, జ్ఞానమా త్మనిమహతినియచ్ఛేత్తద్యచ్ఛేచ్ఛాన్తలత్తనీతిహి శ్రూయతే. వాక్పమనశ్చేత్యగ్ధోఽభిమతశ్చేత్తదిపునఃపరామర్శశ్చసంఘతే- తేఇతిద్వితీయాన్తత

స్వాచిద్వస్తునపవవికారాపన్నస్యరథవ త్పురుషార్థసాధనప్రవృత్త్యర్హత్వాత్.

యదిభూతసూక్ష్మమవ్యాకృతమభ్యుపగమ్యతే - కాపిలత స్త్రాసిద్ధిపాదానే
కఃప్రద్యేషః-తత్రాపిహిభూతకారణమేవావ్యక్తమిత్యుచ్యతే. తత్రాహ.

3 || సూ. +శ్రిః+ తదధీనత్వాదర్థవత్ || తదాత్మకత్వేనైవహి స్రక్యత్యాదయస్వప్ర

యోజనవద్భూతసూక్ష్మం. ఏతదుక్తంభవతి - నవయమవ్యక్తంతత్పరిణామవిశేషాంశ్చ స్వరూపేణాభ్యుపగ
చ్ఛామః- అపితుపరమపురుషశరీరతయాతదాత్మకత్వవిరహేణ- తదాత్మకత్వేనైవహి స్రక్యత్యాదయస్వప్ర
యోజనసాధయన్తి. అన్యథా స్వరూపస్థితిప్రవృత్తిభేదానైహానన్యః. తథానభ్యుపగమాదేవతస్త్రాసిద్ధప్ర
క్రియానిరసనమితి. శ్రుతిస్మృత్యోర్నిజగుత్పత్తిప్రశయవాదేషుపరమపురుషమహిమవాదేషుచప్రకృతివికృ
తిపురుషస్తదాత్మకాస్సజీర్ణత్వే- యథా *పుధివ్యపులీయతఇత్యాద్యభ్య *తస్మాత్ప్రాణిభూతాదాలీయనై

జానిమి త్రమాకారమాహ (అచిద్వస్తునతి) జ్ఞానసంహారకాసమాపవకారాపత్తిబద్ధప్రసక్తి- తద్వ్యాప్త్యర్థమచిద్వస్తునపవవికారాపన్నస్య
త్వక్తం. అర్హత్వంకార్యావేషం-తద్విశేషంప్రకరణనిర్దమభిప్రేత్యాహ (పురుషార్థాతి) కౌపచారికత్వావిశేషేషపురుషార్థప్రవృత్త్యర్హత్వాహ
పార్థవిరోధాత్, తతపివావ్యక్తస్యవశికార్యత్వాదాగా, చ్చనకారకేకార్యోపచారాచరీరశబ్దోభూతసూక్ష్మపరత్వేనవ్యాఖ్యాతఇత్యర్థః. -యం
దవప్రకాశియాస్తు- సూక్ష్మంశరీరమిహగృహ్యతే-తస్మావ్యక్తకృతార్హత్వాత్. పూర్వప్రాపితదేవరత్నైవరూపితం-లోకాద్రరామైరపివషిత్తత్వా
దివ్యావక్షతే. తదయంక్తం- ఉచక్రమన్తశరీరశబ్దస్యస్వరసప్రకృత్యుపగమంరథత్వేనరూపణమిత్వవగమా, చ్చ. పురుషార్థసాధనప్రవృత్త్యర్హత్వం
ధనప్రవృత్తివిశేషప్రతిపాదనేషపురుషార్థసాధనప్రవృత్త్యర్హత్వవిషయామలంరథత్వేనరూపణమిత్వవగమా, చ్చ. పురుషార్థసాధనప్రవృత్త్యర్హత్వం
హిస్థూలశరీరసం-లోకాద్రరామైరపివషిత్తత్వాదివ్యాధిగతాదనస్యసూక్ష్మదేహస్యనోపాయానుష్ఠానార్హతా. అతోఽవ్యక్తకృతమత్రస్వారస్యవషిత్తవ
త్ప్రమన్తశరీరశబ్దస్వారస్య, దుపాయదశాయాముపయోగప్రతిపాదనస్య, చ్చయధోక్తవిషయాత్కర్తృత్వేతదభిప్రాయేజాహ (రథవత్పురుషార్థ
సాధనప్రవృత్త్యర్హత్వాదితి)

ఉత్తరసూత్రశక్తామాహ (యదీతి) (భూతకారణమేవేతి) త్వయాపియదభ్యుపేతంభూతకారణత్వేన-తదేవేతిహా.

3 || సూ. +శ్రిః+ తదధీనత్వాదర్థవత్ || తదాత్మకత్వేనైవహి స్రక్యత్యాదయస్వప్ర

ణంవహ్యూహతమితిహ్యక్తం- తత్త్వంపరమప్రథమత్వేనైవహి స్రక్యత్యాదయస్వప్ర
జ్ఞానసంహారకాసమాపవకారాపత్తిబద్ధప్రసక్తి- తద్వ్యాప్త్యర్థమచిద్వస్తునపవవికారాపన్నస్య
త్వక్తం. అర్హత్వంకార్యావేషం-తద్విశేషంప్రకరణనిర్దమభిప్రేత్యాహ (పురుషార్థాతి) కౌపచారికత్వావిశేషేషపురుషార్థప్రవృత్త్యర్హత్వాహ
పార్థవిరోధాత్, తతపివావ్యక్తస్యవశికార్యత్వాదాగా, చ్చనకారకేకార్యోపచారాచరీరశబ్దోభూతసూక్ష్మపరత్వేనవ్యాఖ్యాతఇత్యర్థః. -యం
దవప్రకాశియాస్తు- సూక్ష్మంశరీరమిహగృహ్యతే-తస్మావ్యక్తకృతార్హత్వాత్. పూర్వప్రాపితదేవరత్నైవరూపితం-లోకాద్రరామైరపివషిత్తత్వా
దివ్యావక్షతే. తదయంక్తం- ఉచక్రమన్తశరీరశబ్దస్యస్వరసప్రకృత్యుపగమంరథత్వేనరూపణమిత్వవగమా, చ్చ. పురుషార్థసాధనప్రవృత్త్యర్హత్వం
ధనప్రవృత్తివిశేషప్రతిపాదనేషపురుషార్థసాధనప్రవృత్త్యర్హత్వవిషయామలంరథత్వేనరూపణమిత్వవగమా, చ్చ. పురుషార్థసాధనప్రవృత్త్యర్హత్వం
హిస్థూలశరీరసం-లోకాద్రరామైరపివషిత్తత్వాదివ్యాధిగతాదనస్యసూక్ష్మదేహస్యనోపాయానుష్ఠానార్హతా. అతోఽవ్యక్తకృతమత్రస్వారస్యవషిత్తవ
త్ప్రమన్తశరీరశబ్దస్వారస్య, దుపాయదశాయాముపయోగప్రతిపాదనస్య, చ్చయధోక్తవిషయాత్కర్తృత్వేతదభిప్రాయేజాహ (రథవత్పురుషార్థ
సాధనప్రవృత్త్యర్హత్వాదితి)

భూతాదిర్మహతీలీయతేమహానవ్యక్తేలీయతేఅవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసీలీయతేతమఃపరేదేవ పక్షీభవ
తి-తథా*యస్యపృథివీశరీరంయస్యావశ్యరీరం యస్య తేజశ్వరీరంయస్యవాయు శ్వరీరంయస్యాకాశశ్వరీరం య
స్యాహజ్జారశ్వరీరంయస్యబుద్ధిశ్వరీరంయస్యావ్యక్తం శరీరంయస్యాక్షరంశరీరంయస్యమృత్యుశ్వరీరంపషుసర్వ
భూతాన్తరాత్మాపహతపాపాద్వివోదేవ పక్షోనారాయణః-తథా*భూమిరాపోనలోవాయుఃఖంమనోబుద్ధిరే
వచః|అహజ్జారశ్రతీయంమేభిన్నాప్రకృతిరష్టథా|అపరేయమితస్త్వన్యాంప్రకృతింవిద్ధిమేపరాం|జీవభూతాంమ
హాబాహుళాయయేదంధార్యతేజగత్|పతద్యోనీనిభూతానిసర్వాణీతుపధారయ|అహంకృత్సస్యజగతఃప్ర
భవఃప్రళయస్తథా|మత్తఃపరతరంనాన్యతి-ఇద్ధిదస్తీధనజ్ఞయ|మయిసర్వమిదంప్రాతంసూత్రైమణిగణాభివే
తి- *వ్యక్తంవిష్ణుస్తథావ్యక్తంపురుషఃకాలపవచెతి *ప్రకృతిర్యామయాభ్యాతావ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ|పురుష
త్వాప్యభావేతాలీయేతేపరమాత్మః| పరమాత్మాచసర్వైషామాధారఃపరమేశ్వరః|విష్ణునామాసవేదేషువేదా
దైషుచగీయతఇతిచ.....

౪॥ సూ. శ్లోకః శ్లేయత్వావచనాచ్చ॥ శ్లోకః యదితస్త్రిసిద్ధమిహోవ్యక్తమవివక్షిష్యత్ - త
దాన్యశ్లేయత్వమవివక్షిష్యత్ - వ్యక్తావ్యక్తజ్ఞవిజ్ఞానాన్మోక్షంవదన్ముస్తాత్త్రికైవైషాంసర్వైషాంశ్లేయత్వా
భ్యవగమాత్. నచాన్యశ్లేయత్వముచ్యతే- అతోనతస్త్రిసిద్ధస్యహగ్రహణమ్.....

౫॥ సూ. శ్లోకః వదతీతిచేన్నప్రాజ్ఞోహిప్రకరణాత్॥ శ్లోకః *అశబ్దమస్పర్శ మరూ పమవ్య
యంతథారసంనిత్యమగన్ధవచ్చయత్|అనాద్యనస్తంమహతఃపరంధ్రువనిచాయ్యతం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్య
తఇత్యవ్యక్తస్యశ్లేయత్వమనస్తరమేవవదతీయంశ్రుతిరితిచేత్. తన్న-ప్రాజ్ఞః-పరమపురుషపవహ్యత్స్లోకే
చాయ్యత్వేనప్రతిపాద్యతే- * విజ్ఞానసారధిర్యస్తమనఃప్రగ్రహవాన్మరః| సాధ్వనఃపారమాహృతితద్విష్ణోః
పరమంపదం| పషుసర్వైషాభూతేషుగూఢోత్పానప్రకాశతే| దృశ్యతేత్వగ్రయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయా సూక్ష్మ
దర్శిభిరితిప్రాజ్ఞవైవప్రకృతత్వాత్. అతపవ*పురుషాన్మపరంకిచ్చిదితపశ్చవింశకపురుషాతిరిక్తతత్త్వనిపే
ధః| తస్యచపరమపురుషస్యాశబ్దత్వాదయోధర్యః * యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమిత్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధః*మ
హతఃపరమిత్యపి * బుద్ధిరాత్మానుహాస్పరఇతి పూర్వప్రకృతాజ్ఞీవాత్సనఃపరత్వమేవోచ్యతే.....

స్యాత్. అగ్రమనోబుద్ధ్యాదీనాంపరత్వంయథాకథంచిత్యవహరేప్రాధాన్యాదివివక్షయా నిరూహ్యతఇతితత్ప్రచీనాన్తవ్యమితిచేత్ - అవ్యక్తస్య
పరత్వమపియథాకథంచిన్నిరూహ్యతఇతిసూత్రావేదే. కేనయ్యైబలేనయథాకథంచిన్నిరూహ్యతఇతిచేత్-అగ్రమనోబుద్ధ్యాదీనాంయథాకథంచిత్యర
త్వనిర్వాహఃకేనయ్యైబలేన. ప్రకరణపారీహ్యభ్యామాద్యసూత్రవివక్షితాభ్యామవ్యక్తశబ్దస్యరూపకవన్యస్తశరీరవిషయత్వనిశ్చయబలేనేతిచేత్ - తే
నైవాయమపినిర్వాహాద్యసూత్రేనైవనిర్ణయత్వంపేక్షితవిధానంస్యాదేవ. అతఃకార్యపరమేదంసూత్రం.....

౪॥ సూ. శ్లోకః శ్లేయత్వావచనాచ్చ॥ శ్లోకః వ్యక్తావ్యక్తజ్ఞవిజ్ఞానాదిసాక్ష్యగ్రన్ధపవస్వవాక్యేనివేతః.....

౫॥ సూ. శ్లోకః వదతీతిచేన్నప్రాజ్ఞోహిప్రకరణాత్॥ శ్లోకః (అవ్యక్తస్యశ్లేయత్వమితి) వ్యక్తధర్మభూతశబ్దాదినిషేధానామవ్యక్తప
ర్యవసానస్యన్యాయత్వాత్, మహతఃపరత్వాత్, శ్చ సామాన్యేనయత్తచ్చబుద్ధిద్వమపికారణమవ్యక్తమితిభావః. (విజ్ఞానసారధిరితి) అనేనశ్లేయస్య
ప్రాజ్ఞస్యపరమపురుషసాధారణవిష్ణుశబ్దేనప్రకృతత్వందర్శితం. (పషుసర్వైష్యతి) *నిచాయ్యేత్వవ్యక్తస్యజ్ఞానస్య * దృశ్యతఇతిపదేనప్రాజ్ఞవిష
యతయాప్రకృతత్వందర్శితం. అనాన్తరబోధ్యపరిహరపరేన్రికాసూత్రేపరమప్రకృతపూర్వపక్షయ్యైనిరాసత్వాన్ధిర్భద్రత్యాహ (అతపివేతి)
వ్యక్తధర్మనిషేధానామవ్యక్తపర్యవసానబోధ్యస్యాదృశ్యత్వాద్యధికరణేపరిహృతత్వమాహ (తస్యచేతి)మహతఃపరత్వాదవ్యక్తమహావివక్షితమిత్యత్రా
హ (మహతఇతి) ఇన్ద్రియాదిపరికరవత్త్వలక్షణప్రాధాన్యవివక్షితయాత్మమాచ్యజ్ఞేనఅత్మనిర్దేశః.....

ప్రకరణస్య ప్రాజ్ఞైకపరత్వంనాస్తి- ప్రధానస్యాపిప్రతిపాద్యమానత్వాత్.
తస్మాత్ప్రాజ్ఞపరత్వంప్రధానపరత్వవిరోధీత్యత్రాహసూత్రకారః.

౬॥ సూ. శ్లో॥ త్రయాణామేవచైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ॥ అస్మిన్నకరణేహ్యపా
యోపేయోపేత్యాణాం త్రయాణామేవచైవముపన్యాసః జ్ఞేయత్వేనాపన్యాసః తద్విషయశ్చప్రశ్నోద్భవశ్చ
తే- నాన్యస్యావ్యక్తాదేః తథాహి- నచి కేతాముముయుస్సన్నత్యుప్రతైవరత్రయేప్రథమేనవరేణాత్మనఃపురు
షార్థయోగ్యతాపాదినీమాత్మనిపితుస్సమనసః-తాంప్రతిలభ్యద్వితీయేనవరేణమోక్షోపాయభూతాంనాచి కే
తాగ్నివిద్యాంవప్రే *సత్త్వమగ్నింస్వర్గమధ్యేషిమృతోప్రబ్రూహితం శ్రద్ధభానాయమహ్యం । స్వర్గలూ
కాలమృతత్వంభజస్తపతద్వితీయేనవరేణేతి. స్వర్గశబ్దేనాత్రపరమపురుషార్థలక్షణోమోక్షోద్భవశ్చ
*అమృతత్వంభజస్తపితతత్త్వస్యజనమరణాభావశ్రవణాదు తరత్రక్షయిఫలకర్మనిద్రాదర్శనా, చ్చ*ప్రేతా
చి కేతస్త్రిభిరేత్యసన్నితకర్మకృత్తరతిజన్మమృత్యాభితిచప్రతివచనాత్, తృతీయేనవరేణమోక్షస్వరూపప్ర
శ్నద్వారేణోపేయ స్వరూపముపేత్యస్వరూప ముపాయభూతకర్మానుగృహీతోపాసన స్వరూపంచ పృష్టం
*యేయంప్రేతేవిచికిత్సానునుష్యే అస్తీత్యేకేనాయమస్తీతీనైకే। ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాహంవరాణా
మేవవరస్తృతీయభితి. ఏవం మోక్షేపృష్టేతదుపదేశయోగ్యతాంపరీక్ష్యోపదిదేశ *తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్ర
విష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్టంపురాణం । అధ్యాత్మయోగాధిగమనదేవం మత్వాధీరోహన్వశోకాబహువీతి.

౬॥ సూ. శ్లో॥ త్రయాణామేవచైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ॥ ప్రథమచశబ్దోపేతుసముచ్చయే. ద్వితీయశ్చశబ్దః ప్రశ్నోప
న్యాసయోగ్యముచ్చయే - కథమత్రత్రయాణా ముపన్యాసః - ప్రశ్నవాక్యంహిమము క్రమాత్ప్రవిషయమితిశ్చాక్షాయాం ప్రతిపదనప్రకారేణ ప్ర
శ్నార్థస్యవిజ్ఞేయత్వాత్ ప్రశ్నవాక్యేపి త్రయమపిపుష్టంభవతీత్యభిప్రాయేణ ప్రశ్నస్వప్రశ్నాదుక్తిః (అస్మిన్నిత్యాది) * త్రయాణామివిషయమ
గ్నిజీవపరమాత్మపరంపరైర్వాస్యభూతమితద్వాస్యవృత్త్యర్థమాహ (ఉపాయేతి) ఏవముపన్యాసఇతివాక్యభేద్యంపదం. ఏవంపదంవ్యాచక్షే (జ్ఞేయ
త్వేనేతి) *జ్ఞేయత్వావచనాచ్చేతిపూర్వసూత్రజ్ఞేయత్వమేవంశబ్దేనపరామృత్యతద్యత్యర్థః. తదుపపాదయతి (తథాహితి) (నచి కేతాభిప్రాయాది) ప్ర
థమవరణంద్వితీయపాదే *అతావరాచరగ్రహణాదిత్యకరణేపి స్తృతత్వాదిహప్రతిలభ్యేత్యనైసంక్షిప్తం. తత్ర సంక్షిప్తత్వాద్ద్వితీయవరణ
ణాప్రరేణదర్శయతి (ద్వితీయేనేతి) (మోక్షోపాయభూతామితి) నాచి కేతాగ్నివిద్యాయః మోక్షోపాయత్వమగ్నిద్యారాభవతి-తచ్చతస్యాఃపరమా
త్మాత్మకస్వాత్మానుసంధానగర్భత్వాత్-తథాహితదుభయం శ్రూయతే *లోకాదిమగ్నింతముపావతస్మాద్యత్యుక్తమ్య *బ్రహ్మజ్ఞందేవమీద్యం
ందిత్యానిచాయ్యేమాంశా నిమత్త్యస్తమేతి *త్రిణాచి కేతస్త్రియమేతద్విదిత్యాదయవివందిత్యాచినుతేనాచి కేతం। సమృత్త్యపాశాత్పరతః ప్రణోద్యతో
కాతిగోమాదతేస్వర్గలోకేఇతివాక్యేన పరమాత్మతదాత్మకస్వాత్మతదనుసంధానగర్భాగ్నివిద్యాజ్ఞానపూర్వకంచినాన్యస్యోకాతిగత్వముక్తం. *యో
వాచితాం బ్రహ్మజ్ఞాత్మభూతాంచిందిందిత్యాచినుతేనాచి కేతం । సవిభూత్యాబ్రహ్మజ్ఞాత్మభూతఃకరోతితద్వేనపునర్నజాయతేఇతివాక్యేన బ్ర
హ్మత్మకచేతనదృష్ట్యావాతాదృశదేవతాదీప్రతిత్వేనపాఽనుసంధానపూర్వకమగ్నించినాన్యస్యాపునర్భవపేతుభూతబ్రహ్మపాసనద్వారామోక్షప్రా
ప్తిర్భవ్యతా, తృతీయవరణణల్లోకార్థనిష్కర్షాపయితయాద్వితీయవరణణల్లోకముపాదాయత త్రవ్యాభ్యయన్యస్వర్గ్యపదస్యప్రకృత్యంశంవ్యా
చక్షే (స్వర్గైతి) మోక్షశబ్దోమోక్షస్థానపరః- లోకశబ్దసామానాధికరణ్యాత్, భాష్యేత త్రస్థస్థేతివత్సమానత్వా, చ్చ. స్వర్గశబ్దస్యమోక్షవాచిత్యో
పపాదకఃపరమపురుషార్థలక్షణశబ్దః. స్వర్గశబ్దస్యప్రకృష్టసుఖాపలక్షణత్వాత్, మోక్షస్యనిరవధికానందరూపత్వా, చ్చస్వర్గశబ్దవాచ్యత్వమితిభావః.
ప్రసిద్ధస్వర్గపరత్వంకింసస్యాదిత్యతథాహ (అమృతత్వమితి) (తత్రస్థస్థేతి) *స్వర్గలోకాభితిబహువ్రీహిః- నిరతిశయసుఖరూపపరమవ్యోమస్థాభి
భావః. మోక్షవాచిత్యేపేత్వస్తరమాహ (ఉత్తరత్రైతి) తృతీయవరణణప్రశ్న *శోఽవధావదుర్వస్యయదస్తతేతే సర్వేన్ద్రియాణాంజరయ
న్రతేజః। అపిసర్వంజీవితమల్పమేవేతి- తథా *జీవిష్యామాయావదీశివ్యనిత్వంవరస్తుమేవరచీయస్సవివేచనచి కేతనైవత్తయిఫలస్యనిర్దితత్వాత్క్షయ
ఫలముభేదనచి కేతనాక్షయఫలసాధనప్రశ్నానుపపత్తేరిత్యర్థః. ద్వితీయవరణణప్రతిపదనావగతంపేత్వస్తరమాహ (త్రిణాచి కేతభితి) *త్రిణాచి కే
తః*అయంవావయఃపవతేఇత్యాద్యనువాక త్రయాభ్యామితి, త్రికర్మకృత్-యజ్ఞసాధ్యయనదానకృత్, పాకయజ్ఞహవిర్యజ్ఞసోమయజ్ఞకృత్వా.
త్రిభిః- అగ్నిభిక్షైతుభిః. సన్ని- పరమాత్మపాసనసంబంధం. ప్రాప్యజన్మమృత్యాతరతిత్యర్థః - *కరోతితద్వేనపునర్నజాయతేఇత్యనైకాధ్యాత్.
(తృతీయేనేతి) *యేయం ప్రేతభితిమస్త్రీస్యదేహాతిరిక్తజీవస్వరూపమాత్రప్రశ్నపరత్వపునదాసాయాహ (మోక్షేతి) అత్రాపాయోగేయప్రశ్నో
గర్భితభిభావః. ప్రతిపదనప్రకారేణ ప్రశ్నార్థస్యావగతవ్యత్వాత్. *ప్రేతే- పరిత్యక్తపరమశరీరేఇత్యర్థః- *సప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతిప్రయోగాత్.
అన్యథాపూర్వవరద్వయవరాణానుపపత్తిత్వంపూర్వము క్రత్వాదిహానకణ్ఠోక్తః. ఇదంచపి స్తరేణాపపాదయిష్యామః. అస్మిన్నకరణే *సచి కేతోమర
ణంచనుప్రాక్షీరితిమరణశబ్దశ్చరమశరీరవియోగపరః- ఉక్తహేతోరేవ. *పశ్చాదంతిత తద్విజ్ఞాపరమాత్మాభవేన్మృతం। సముక్తస్తత్త్వసద్రానాత్
పరేణసమతాం వజ్జేతి ఇతిపరమాత్మసామ్యాపన్నేముక్తైవృతశబ్దస్యకపిలాసురిసంవాదేప్రయుక్తత్వాత్. *దేవైరత్రాపిచికిత్సితంపురేత్యారభ్య
*భృత్యాధీరోనచి కేతోత్యప్రాక్షీరిత్యనైవోపన్యాసంచరవగమత్వవిభక్తప్రలోభనప్రశ్నప్రతిషేధాదికమభిప్రేత్యాహ (తదుపదేశయోగ్యతాంప
రీక్ష్యేతి) *దుర్దర్శం- ద్రక్షుమశక్యం. కుతః. గూఢం- గుణత్రయవిరహితత్వాత్, అఘ్రప్రవిష్టం- శరీరానుప్రవిష్టం. తత్రాపి- గుహాహితం- వృ
దయగుహాగతం. గహ్వరేష్టం-తదస్తరతేవస్తునిస్థితం. జీవాస్తస్థితమిత్యర్థః. జహతిత్వపదిదేశత్యన్వయః*యేయంప్రేతభితివాక్యస్యజీవమాత్ర

తదేవంసామాన్యేనోపదిష్టేనవికతాఃప్రీతస్కా*దేవంమత్వేతుపాస్యతయానిదిష్టస్యప్రాప్యభూతస్యదేవ
స్య,*అథ్యాత్మయోగాధిగమేనేతివేదితవ్యతయానిదిష్టస్యప్రాప్తుఃప్రత్యగాత్మన, శ్చ*మత్వాధీరోహన్వశో
కాజహోతీనిదిష్టస్యబ్రహ్మచారిపాసనస్య,చస్వరూపవిశోధనాయపునఃపప్రచ్ఛ*అన్యత్రధర్మాదన్యత్రాధర్మా
దన్యత్రాస్మాత్ప్రత్యాకృతాత్. అన్యత్రభూతాద్భవ్యాచ్చయత్తత్పశ్యసితద్వదేతి. ఏవంసకలతరాతీతానాగ
తవర్తమానసాధ్యసాధనసాధకవిలక్షణేత్రయేషుష్టేప్రథమంప్రణవంప్రశస్యతద్వాచ్యంప్రాప్యస్వరూపం,త
దన్తతంచప్రాప్త్యస్వరూపం,వాచకరూపంచోపాయంపునరపిసామాన్యేనఖ్యావయన్ప్రణవంతావమపదిదేశ
*సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తతపాంసిసర్వాణిచయద్వదన్తి.యదిచ్ఛన్తిబ్రహ్మచర్యంచరన్తితత్రేవదంసర్వ
హేణబ్రవీమ్యోమిత్వేతదితి. ఏవముపదిశ్యపునరపిప్రణవంప్రశస్యప్రథమంతావత్ప్రాప్తుఃప్రత్యగాత్మనస్వ

ప్రశ్నపరశ్వేషరూపమిషయతయా ప్రతివచనైశుట్యంసాదిత్యనిప్రాయః. అస్మిన్వాక్యేసోక్తమర్థత్వంప్రథమమపిశచయతి (తదేవమితి) *అ
థ్యాత్మయోగశ్చైవప్రాప్త్యస్వరూపమయయోగపరశ్చర్యనిప్రయన్నామ (వేదితవ్యత్రయేతి) *తందర్శయిమిమత్రేణత్రితయమప్యక్తంచేత్ శ్రీత
వ్యాఖ్యానాత్ పునఃప్రశ్నానుపపత్తిరిత్యక్షావసోదనాయప్రశ్నాకాష్టాప్రయోజనేదన్తితే (సామాన్యేనేతి) (స్వరూపవిశోధనాయపునఃపప్రచ్ఛే
తి,చ) పునఃప్రశ్నేతిపాఠః. ఉపాయోపేయోపేత్యాణాంత్రయాణామపిసామాన్యేనోపదిష్టత్వాత్ స్వరూపశోధనాకాష్టాపిసర్వసాధారణీ - తత్క
థం*అన్యత్రధర్మాదిమన్త్రేణపరమాత్మమాత్రవిషయప్రశ్నాశ్చైవప్రశ్నాత్రితయవిషయస్వమనుభావణవ్యాజేనదర్శయంతదనన్త
రమన్త్రసాధిత్రితయవిషయత్వమాహ (ఏవంసకలతరేతి) కాబత్రితయసంబంధిత్వంహివత్వమాణత్రితయసావ్యప్తి- తత్కథంవిలక్షణత్వమితిక్షా
ప్యదాసాధ్యతరశబ్దః. వర్తమానశబ్దేనకృతాకృతశబ్దావ్యాఖ్యాతః- ప్రార్థనమసమాప్తంహివర్తమానముచ్యతే. *అన్యత్రేతివైలక్షణ్యంవివక్షితం.ధ
ర్మః- ఉపాయః.ధర్మాదన్యత్ర- ప్రసిద్ధిపాఠయిలక్షణఉపాయతత్వార్థః. అధర్మః- ధర్మేతరః. ఉపేయః. అధర్మాదన్యత్ర- ప్రసిద్ధసాధ్యవిలక్షణం
భవిమిత్వగ్నః. అస్మాదితిబంధితత్వాధికారివక్షితః. సమీపేతా. సహప్రసిద్ధిపేత్ససాధకవిలక్షణః- సాధకావస్థాయామితరఫలవిత్రత్వాత్, ఫల
కాయామావిర్భూతగుణాద్భక్తివిష్టస్వరూపత్వాత్, చ్చ, కృతాకృతాదితధర్మాదీనాంవిశేషణం. కృతాకృతాద్ధర్మాద్వైలక్షణ్యంయతః, భూతాద్భవ్యా
చ్చధర్మాద్వైలక్షణ్యంయ, దివ్యగ్నః. యద్వా- ధర్మాదధర్మాచ్చఅన్యత్రయదిత్యసాసనప్రశ్నః- పుణ్యాపుణ్యరూపసాధకవిలక్షణత్వాదుపాసనస్య.
కృతాకృతాద్భవ్యాత్ భవ్యాచ్చన్యత్రయదిత్యాకాపరిచ్ఛిన్నమయంపుష్టం. ఉపేషురపిచేతస్సనిర్వృత్త్యాత్ ప్రాప్యస్తర్థావాచ్యతరవిషయసా
వితన్త్రేణప్రశ్నః. తదన్తతంచప్రాప్త్యస్వరూపమిహివక్ష్యతే. (త్రయశ్చితి) యత్తచ్ఛబ్దాత్రితయపరావితీభావః. — ననుధర్మాధర్మాసా
ధ్యత్రికాలవిలక్షణపరమాత్మవిషయాయమన్త్రగ్నింసన్యో. ఉచ్యతే- ధర్మాదన్యత్రేతుకైతదసాధ్యత్వంసప్రతీయతే - సహ్యపుష్టాదన్యస్య
ప్రమితుకైతత్వదృష్టాసాధ్యత్వందృష్టస్యప్రతీయతే. ధర్మాధర్మాదివిలక్షణబ్రహ్మవిషయప్రశ్నసాన్యసిద్ధిచేత్- ప్రయోజనాభావాత్. కృతాకృతా
ద్భవ్యాద్భవ్యాచ్చన్యత్రేత్యసేనకాలపరిచ్ఛిన్నాద్విలక్షణంవస్తృప్తంసన్యో- తతశ్చధర్మాధర్మనైలక్షణ్యప్రశ్నోపిఫలవివ - ధర్మాధర్మయోగపికాల
పరిచ్ఛిన్నవస్తృప్తతత్వాత్. అత ఇతరోపాయోపేయోపేత్యవిలక్షణత్రితయప్రశ్నపరత్వముపపన్నం. — (ప్రణవంప్రశస్యేతి) *సర్వేవేదా
త్వాదిపాదత్రయోక్తపరబ్రహ్మప్రతిపాదకతయాప్రశస్యేత్వగ్నః. * తత్రేవదంసర్వహేణబ్రవీమ్యమితి ప్రణవేనబ్రహ్మప్రతిపాదనంబుచ్చ్యతే.
(ప్రాప్యస్వరూపమితి)పదశబ్దఃపద్యభిప్రాయస్యప్రాప్యవాచిభావః. తదన్తతంచ- ప్రణవవాచ్యన్తరం. ప్రణవవాచ్యేకదేశం. ప్రణవైరదేశ
వాచ్యోమన్యవేతాదీనః. యద్వా- ప్రాప్యప్రణవవాచ్యేపరమాత్మనిప్రకారతయాన్తగ్తమిత్వగ్నః. పశుభ్యజీవస్యప్రాప్యస్తర్థావాత్ పదశబ్దవా
చ్యస్తర్థాత్తత్వమితిభావః. (వాచకరూపంచోపాయమితి) ఉపాయోపేయతయాప్రణవసోపాయత్వం. ఉపాయోపిథ్యాసం- వాచకశబ్దశ్చవా
చ్యస్తరణిపాయః. *ఓమిత్వేకాక్షరంబ్రహ్మవ్యాహరన్మామనునర్క* *ఓమిత్యాత్మానంధ్యాంయగ *ఓమిత్యనేనైవాక్షరేణపరమపురుషమనిధ్యా
యితేతిథ్యానోపాయత్వంహిప్రణవసావగమ్యతే. *తపాగ్నిజ్ఞానప్రధానాఉపభాగాః. ననుతత్రేవదంబ్రవీమితిప్రాప్యస్వరూపపరత్వంహిప్ర
తీయతే- తత్కథంత్రితయఖ్యాపనేతాత్వర్యం. కథంబ్రహ్మణోజ్ఞాన్యత్వేప్రతిజ్ఞాతేరదనుబద్ధినాం జ్ఞాన్యత్వసిద్ధి. తదపయంక్రత్వా, దుక్షర
త్రనిరూప్యమాణత్వాత్, చ్చఅర్థతఃప్రతిజ్ఞాతత్వసిద్ధిరిచేత్ - ఇహాపిబ్రహ్మవేదనోపయోగిత్వాత్, ఉక్షరత్వప్రతిపాద్యమానత్వాత్, చ్చఉపాయోపే
త్రారిపిప్రతిపాద్యత్వం. సకేవలముచయోగాదిమాత్రాత్ - కిన్తపదశబ్దవాచ్యస్తర్థావచ్ఛద్యతః *వితథ్యేవాక్షరంబ్రహ్మత్వాదివాక్యానిప్రా
యేణాహ (పునరపిప్రణవంప్రశస్యేతి) *సజాయతేమియతేవావిశచ్చిత్వాదిమన్త్రద్వయస్య పరమాత్మపరత్వానుపపత్తింనున్నానఆహ (ప్రా
ప్తుఃప్రత్యగాత్మనశ్చితి) — కాపునరనుపపత్తిఃఉచ్యతే-ఇదమన్త్రద్వయంతావదేకవిషయం- * సహస్యతేహస్యమానేశరీరేజ్యేతద్వివరణయా
పత్వాత్ ద్వితీయమన్త్రస్య. *హస్తావేదితిమన్త్రశ్చజీవవిషయవివ - లోకస్యపరమాత్మనిహస్తమాస్తవ్యభావప్రతిపత్త్యభావాత్ తత్ప్రతిపాద్యమాన
పత్తే. పరమాత్మాహిప్రత్యక్షగోచరః- కథంతస్మిన్వస్యభాదిప్రతిపత్తి. అహమేనంహన్తి - అయమ్మాంహన్తుమాగచ్ఛతీతవధ్యమాకుతభావాభిమానో
హిజీవవిషయవివదేహినాంభవతి. సను *నాస్యజరమైతజ్జీర్ణతేనపథేనాస్యహస్యరత్నభివత్పరమాత్మనిహసనప్రతిపాదకపద్యతే. సత్యం- తత్రద
హరాకాశస్యదేహస్తస్మిన్వాశ్చజ్ఞేతవికారాదినిషేధఉపపద్యతే- ఇహాతులకాక్రాన్తిరనుద్యప్రతిపాద్యతే *హస్తావేదన్యతేహస్తంహతశ్చేన్నన్య

రూపమాహానజాయ తేమ్రియ తేవావిపశ్చిదిత్యాదినా. ప్రాప్యస్యపగస్యప్రహ్లాదోవిష్ణోస్స్వరూపం అణోరణీయానిత్యాదినా * కథిణ్ణావేదయ త్రసథిత్య నైనాపదిశస్త్యధ్యే * నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యోనమథయానబహునాశ్రుతేనేత్యాదినాపాయభూతస్యోపాసనస్యభక్తిరూపతామప్యాహః యితంపిబంతావితిచోపాస్యస్యోపాసకెనసహవస్థానానుపాసతాముక్త్యా * ఆత్మానందధిసంవిధీత్యాదినా * మర్తంపథస్తతః పయోవదస్తీత్యనైనోపాసనప్రకార, ముపాసీనస్యచత్వేష్టవపరమవదస్తాప్తి, మభిధాయ * అశబ్దమస్పర్శమిత్యాదినా పసంహృతం. అతస్త్రయంతామెవాత్రజ్ఞేయత్వేనోపన్యాసః ప్రశస్త్య - తస్మాన్నేహతాత్త్వికసావ్యక్తస్య గ్రహణమ్.

తేహతంజభాతానవిజానీతఇతి. పరమార్థనివర్తనాతుక భ్రాన్తిర్నకస్యచిదప్యస్తి-అతోఽనువాదనిషేధావసరమన్నా. * సజాయతిఇతిమస్త్యేచై నైకాధ్యః- అతోమస్త్యద్యయమపిజీవవిషయం. — * అణోరణీయానిత్యాదేరథమాహ (ప్రాప్యస్యేతి) * సజాయతేమ్రియతఇత్యాదినా * అణోరణీయానిత్యాదినావజీవపరమోస్వరూపేకధితే * ఋతంపిబంతావితిమస్త్యేణతయోః స్రుతిపాదనవైయర్థ్యశక్తౌపరిహారాయాహ (సూపాసతాముక్త్యా తి) ఏతద్వాక్యస్యోపాదానంపరకృతవ్యాఖ్యాననిరాసఫలకరమైవమితి. (ఉపసంహృతమితి) ప్రకృతోపసంహరస్యాకీర్తిత్యా, దధానరకత్వస్యాసజ్జత్యా, చేతిధావః. సూత్రార్థంనిగమయతి (అతస్త్రయంతామితి) సూత్రార్థంపరమప్రకృతానఘటయతి (రస్మాన్నేహేతి) — న స * త్రయాణామితిపవమగ్నిజీవపరమాత్మపరంసన్యాత్ - లేమంపిప్రశస్తేనన్యాసావృత్తే. * సత్వమగ్నింస్వర్ణమధ్వేషిమృత్యోస్త్రుణ్, హి * యేయం ప్రేతే * అస్య ప్రథర్వాదిప్రయాణాంక్రమణప్రశస్తే, * లోకాదిమగ్నింతముపావతనైయ్యాజ్ఞప్తాః * హ నతఇదంప్రవత్సే మిగుహ్యం బ్రహ్మసహతసంయథాహిమరణం ప్రాప్యతాభవతగౌతమ! సజాయతేమ్రియతేవావిపశ్చిదిత్యుతివచనంచ. సచ జీవవిషయప్రశస్త్యపరమాత్మవిషయప్రతివచనైఘట్యం- వివృత్యవివక్షితత్వాదుపపత్తేరితి. ఉచ్యతే-అత్రానతివిరోధేపిభాష్యకారోక్తాగ్ధవిషయక్తరః. రథాహి- జీవస్తావమపేతా. పరమాత్మాచోపేయః. అగ్నినిన్యావ బ్రహ్మపాసనాభిత్వేన ఉపాయాస్తర్వాతా - తదస్తర్వావశ్యప్రాకరపికవాత్వేనైవ ర్వితః. అగ్నేరపివృగైవవివక్షితత్వేఅగ్నిజీవపరమాత్మతమపాసనానాంపశుద్ధాంప్రతిపాద్యత్వదర్శనాత్ * త్రయాణామేవేత్యవధారణమయన్తం- అతోఽగ్నేరప్యపాయాస్తర్వావవిషయేకేకర్తవ్యా తథాసమ్యపాయోపేయోవేత్తామేవవ్యాఖ్యానంయన్తతరం. ఉపాసనోపదేశశ్చప్రస్తుతః తరముచభ్యతే-నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యః * నావిరతోవశ్చరితాదిత్యాదినాకేవలశ్రవణాదివిషయఃపరమాత్మవశీయతాపేభూతః సక్రబ్జ్ఞానవిశేషాఉపాయతయాఽగ్రీధీయతే. అవధారణంప్రధాన్యవ్యాప్త్యుపరం-ఉపాయస్యోపేయప్రాప్త్యర్థతయాపరమాత్మస్యస్తర్వావాత్వే త్వావిరోధఇతిచేత్-తస్మిన్త్రయాణాముపన్యాసః ప్రధాన్యాప్రతిపాద్యత్వేహేతురేవభవతుమర్హతి-అర్థాస్తరాస్తర్వాపసహత్వాత్. ప్రశస్తేనన్యాససముచ్చయస్త్రయాణామేవ- సచ్యుపాయస్యప్రశస్తేభ్యతే- అతోఽవధారణోపపత్తిరిత్యెన్న - ఆస్మిన్ప్రకరణేప్రశస్తేనన్యాససముచ్చయస్యప్రతిపాద్యత్వేహేతుత్వావాప్తవధావేనప్రతిపాద్యత్వాభావస్యదుర్బలత్వాత్. ఉపాయావ్యాప్త్యుపవివోచస్యస్తః. సోపృథక్ప్రవృత్తిఇతిప్రశస్తేనన్యాససముచ్చయోఽస్తి-ప్రకరణే ప్రతిపాద్యత్వేహేతురిత్యేత్ - తస్మిన్తదుద్ధామివచక్రవం-శబ్దతోఽర్థలశ్యచతుర్థాంప్రశస్తేనన్యాససముచ్చయదికణ్ఠోత్తైవప్రశస్తేనన్యాససముచ్చయోవివక్షితః-తస్యప్రతిపాద్యత్వేప్రయోజకత్వాభావస్యప్రతిపాద్యమానోపాసనవివృత్తతయాసముచ్చయభావస్యాప్రతిపాద్యత్వేహేతుత్వాద్యోగాత్. కిచ్చ- * యేయం ప్రేతఇత్యస్యదేహాతిక్రజీవసద్భావాసద్భావప్రక్షవిషయత్వంచానుపపన్నం- దేహాతిక్రాత్తనద్భావనిశ్చయరహితస్యపితృసౌమసస్యాగ్నివిద్యావరణయోరనుపపత్తే. అగ్నిప్రశస్తవాక్యవిచ * స్మర్తృలోకాలమృతర్వంభజనేభిదేహాతిక్రాత్తజ్ఞానవత్త్వమవగమ్యతే. తర్హితవచనవిచ * లి కర్మకృత్తరతిజన్మమృత్యా * కరోతితద్యేనపునర్నజాయతేఇత్యవవర్తయాచపురుషార్థాపయోగిత్యమగ్నివిద్యాయాలవగతం- తతోదేహాతిక్రాత్తసందేహాసమ్భవః. తస్మాదపవర్గప్రకారవిశేషవివసద్దేహాసమ్భవః-అతస్తర్హితకారవిశేషప్రశస్తపరత్వం * యేయం ప్రేతఇత్యాదివాక్యస్యయన్తం. యదీదందేహాతిక్రాత్తనద్భావాసద్భావప్రక్షపరం-అస్య*తంబుద్ధర్మమితిపరమాత్మవిషయప్రతివచనంచఘటతే. జీవపరమోనైక్యజ్ఞానార్థంతథాప్రతివచనమితిచెన్న-పరమాత్మవిషయప్రతివచనవిచ * ఋతంపిబంతానుకృతస్యలాకఇతిజీవపరమోర్భేదప్రతిపాదనేనతద్విరుద్ధార్థాప్రాయకల్పనానుపపత్తే. సచభేదానువాదః-నర్వజ్ఞతాద్యాకౌరేణజీవనైలక్షణ్యస్యతాకికప్రమాణాగోచరత్వాత్, విహితస్యనిషేధాయాగా, చ్చ. సచబుద్ధిజీవపర్యయస్త్యే- * గుహంప్రవిష్టావిత్వతాస్యమస్త్యసృబుద్ధిజీవపరత్వంపూర్వపక్షీకృత్యజీవపరమాత్మపరత్వస్యభవద్భిరేవాస్యగౌర్విశీయఇతిన్యాయేనగిధానిరత్వాత్. * యదేవేహతదముత్రయదముత్రతదస్యహేతిశ్చాదయాంయరపఉపాస్యతయాస్థితస్యపరమపురుషస్యాదిత్యమణ్ణాస్తర్వర్థిత్యముచ్యతఇతి సజీవపరమోనైక్యప్రతీతిః. * మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతితివాక్యముపసంహారగతమేతదక్షేయదుర్బలం, భేదసామాన్యనిషేధరూపత్వాద్విహితభేదవిశేషమతిక్రవిషయః, అతశ్చ్యుతభేదవిరుద్ధార్థప్రాయకల్పనాఽయోగాత్ ప్రతివచనైఘట్యమేవ. కిచ్చ- * యేయం ప్రేతఇతిప్రథమఖణ్డంప్రశస్తంప్రతిప్రశస్తాస్తర్వవహితస్యపజ్ఞామఖణ్డస్థస్య * హ నత ఇదంప్రవత్సేమితివాక్యస్యప్రతివచనత్వంచాయన్తం. అర్థక్రమోపాతక్రమాత్ బలీయానితితేనద్భావ ఇతిచెన్న - మధ్యేజీవవిషయవాక్యస్యసద్భా

౭॥ సూ. శ్లో॥ మహద్వచ్చ॥ శ్లో॥ యథా *బుద్ధైరాత్మామహాన్వర ఇత్యతాత్మశబ్దసామా
నాధికరణ్యాన్న త స్త్రసిద్ధంమహత్త్వస్యగృహ్యతే - ఏవమవ్యక్తమప్యన్యసంపరత్వేనాభిధానాన్న కాపిలత
స్త్రసిద్ధంగృహ్యతఇతిస్థితమ్.....

అనుమానికాధికరణంసమాప్తమ్.

౮॥ సూ.

శ్లో॥ చమసవదవిశేషాత్ ॥ శ్లో॥

అత్రాపిత స్త్రసిద్ధప్రక్రియానిరస్యతే-సప్రవృత్తకానాంప్రకృతివహదహక్తౌరాదీనాంస్వరూపం-
ప్రతిస్పృతిభ్యాంప్రవృత్తకానాంతేషాంప్రతిపాదనాత్. యథా ఆధర్వణికాఅధీయతే * వికారజననీమజ్జా
హస్తరూపామజాంధ్రవాం. *ధ్యాయతేధ్యాసితా తేనతస్యతేప్రైర్యతేపునః। సూయతేపురుషార్థంచతేనైవా
ధిష్ఠితాజగత్. *గౌరనాన్యస్తవతీసాజనిత్రీభూతభావిన్. సీతాసీతాచరక్తాచసర్వకామదుమావిభోః। పిబన్యై
నామవిషమామవిజ్ఞారాఃకుమారకాః। ఏకస్తుపిబతేదేవఃస్వచ్ఛన్దోత్రవశానుగాం। ధ్యానక్రియాభ్యాంభగవా
న్ముజ్జేసౌప్రసభంవిభుః। సర్వసాధారణీందోష్ఠింపీడ్యమానాంతుయజ్వభిః। *చతుర్వింశతిసంఖ్యతమవ్యక్తం
వ్యక్తముచ్యతఇతి. అత్రప్రకృత్యాదీనాంస్వరూపమభిహితం. యదాత్మకావైచిత్ర్యప్రకృత్యాదయః-సపరమపు

నాత్. తచ్చదర్శితం. కిన్చ-యన్నయంచజగద్భ్రహ్మ-ఇత్యాదావపయదా ప్రతివచనావ్యవహితాః ప్రశ్నాః ప్రశ్నావ్యవహితానిచ ప్రతివచనాని
స్మృత-తదాక్రమకోపఉపసద్యతే-కోదేవదత్త-దత్తీ. కోయజ్జదత్త-కుడ్జలీ. కోవిష్ణుమిత-కమణ్డలుమానిలివదేకైకప్రశ్నానస్తరంతత్త్వత్రి
ఏవదర్శనాత్తేజదత్తప్రశ్నోత్తరస్యదేవదత్తప్రశ్నోత్తరప్రకల్పనవత్. కమకోపకల్పనమత్యనానుపపన్నం. *యేయంప్రేతఇతిచనజీవనద్బావా
సద్భావమాత్రప్రశ్నఇత్యుక్తం-అతః *యేయంప్రేతఇతికోకశ్చబ్దతోఽర్థతశ్చ మోక్షేనుబద్ధితయాజ్ఞాతవ్యాగ్ధ్రయవిషయః. తథాచసతితంబుగ్గ
ర్మసంఖ్యాదిప్రతివచనమతీవఘటతే. *అస్యత్రధర్మాదిలిపునః ప్రశ్నాకాజ్ఞాతస్యాగ్ధ్రచ్ఛద్యుత్. అగ్ధత్రయస్యచైకకోకేనపుష్పత్వస్యవిషయీతత్వాత్
ప్రతివచనాచ్చ *త్రయాణామేవేత్యవధారణంచయుక్తం. అరవిష : సజాయతఇతిజీవవిషయవాక్యస్య *అశారణీయానిలివరవిషయవాక్యస్య
* నాయమాత్మేత్యుపాయవిషయవాక్యస్యచ ప్రతివచనత్వంసుఘటితం. ప్రశ్నప్రతివచనాన్తరావ్యవహితత్వంచనీధ్యతి. ఏకప్రశ్నేనైవాగ్ధ్రత్రయ
స్యపుష్పత్వేనూత్రప్రశ్నోపనానసకల్పకైకవచనస్వారస్యంచభవతి- సమ్యుపసానాః ప్రశ్నాశ్చేత్సుక్తం. యతః*యేయంప్రేతఇతిప్రశ్నోఽగ్ధ
త్రయవిషయః- అరవిషేహప్రశంసాప్రలోభనవిద్యావిద్యావిభాగకళనాదికమజ్ఞసోపపద్యతే. అతోయథోక్తవిషయాత్ప్రశ్నః.

౭॥ సూ. శ్లో॥ మహద్వచ్చ॥ శ్లో॥ తస్త్రసిద్ధమహత్త్వాగ్ధ్రచేనూత్రానిప్రేతంపేతుమాహ (అత్మశబ్దసామానాధికరణ్యాదితి)...

అనుమానికాధికరణంసమాప్తమ్.

౮॥ సూ.

శ్లో॥ చమసవదవిశేషాత్ ॥ శ్లో॥ కార్యశరీరవాచిచదస్యరూపకే శ్రవణాత్తదవ్యక్తశబ్దేనోచ్యతఇత్యుక్తం-అత్రతుకార్య
శరీరవాచిశబ్దా శ్రవణాత్కారణంప్రధానమేవోచ్యతఇతిశబ్దాయాసంబంధః. —వ్యాఖ్యానప్రవృత్తరాణ్యత్యాతేజాఽబన్దపరత్వేనవ్యాఖ్యాతం,
కిమిదంవాక్యంప్రధానపరం- ఉపతేజాఽబన్దపరమితిచాలచ్యుత్తః. తద్దూషయితుంకింశుత్యస్తరస్వారస్యాగ్ధ్రమేవంవ్యాఖ్యాతం- ఉతస్వవాక్య
స్వారస్యాగ్ధ్రమితికల్పమగి ప్రేత్యస్వవాక్యస్వారస్యాగ్ధ్రావముత్తరత్రవత్సక్ ప్రథమంప్రధానస్య ప్రామాణికతయాతన్నిరాసే శుత్యస్తరస్వారస్య
జ్ఞానసాయప్రధానవిషయంవాక్యజాతముదాహరణమాహ (అత్రాపీతి) (వికారజననీమిత్యాది) అప్తరూపత్వం * ధూమిరాపోనలఇత్యావ్య
క్తప్రకారేణ, అజాం- ఉత్పత్తిరహితాం, ధ్రువాం- నాశరహితాం. ధ్యాయతే-పరమాత్మసాసక్తుల్యరూపజ్ఞానేనజ్ఞాయతే. అధ్యాసితా-అధిష్ఠితా.
తస్యతే- విస్తారతే. ధూలావస్థంక్రియతే. సమప్తిభూతరూపేణక్రియతే. ప్రేర్యతే- వ్యప్తిప్రవృద్ధిగ్ధంప్రేర్యతే. పురుషార్థం- పురుషోజామర్థనియం
భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానరూపంజగత్సూయతే. (గౌరిత్యాది) జనిత్రీభూతభావినీతిసమప్తివ్యప్తిస్సప్తిరుచ్యతే. సీతాసీతాచరక్తాచ- గౌణ్యావ్య
త్యాగస్త్రవరజప్రమామయీ. యథా- తేజాఽబన్దద్వారాసీతాసీతారక్తా. విభోః- ఈశ్వరస్య. సర్వకామదుమా- లీలారసదోష్ఠి. అవిషయాం-
భోక్తృకర్మానుగుణపరిణామిత్వాదపక్షసాధినీం. అవిజ్ఞాతాః- స్వాత్మభిరైకేభోగ్యవివిచ్యాపరిజ్ఞాతాః. (ఏక స్త్వితి) కర్మవశ్యమభోక్తృవ్యావృ
త్త్యగ్ధంఏకేవ్యచ్ఛబ్దఇత్యుక్తం. ధ్యానక్రియాభ్యాం- సక్తుల్యసర్వాదివ్యాపారాభ్యాం. *విషయ *అన్యజతేతిద్వయమపిహిశ్రూయతే. (పీడ్యమా
నాన్దుయజ్వనితి) వత్సాహిమాతరంక్షీరక్షరణార్థంపీడయిత్వాభుజ్జతే - తద్వత్క్రూర్వవత్కైవరాత్మభిర్భోక్తవ్యఫలానురూపంపరిణామ్యమానామిత్యగ్ధః.
(అతేతి) ప్రకృత్యాదీనాం - ప్రకృతిపురుషమహదాదీనాం. స్వరూపమభిహితం - ఏమవాక్యేష్యైశ్వరప్రతిపాదనంప్రధానాదీనామిశ్వరతాద
ధీన్యవిజ్ఞత్వపరమితిభావః. ఏవంబ్రహ్మత్వకప్రధానపరవాక్యమ్యుక్తాని. అభతదస్తర్యామిభగవత్ప్రతిపాదకంవాక్యందర్శయితుమాహ (యదా

గుహాపి *తంషడ్వింశకమిత్యాహుస్సప్తవింశమథావరేపురుషంనిర్గుణంసాఘ్యమధర్వశిరసావిదురితిప్రతిపాద్యతే. అపరేచాధర్వణికాః*అస్తాప్రకృతయష్టోడశవికారాభివ్యభీయతే. శ్వేతాశ్వతరాశ్చైవంప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపమామనన్తి *సంయుక్తమేతన్మృతమక్షరంచవ్యక్తావ్యక్తంభరతేవిశ్వమీశః|అనీశశ్చాత్మబధ్యతేభోత్ప్రభావాద్జాత్యాదేవంముచ్యతేసర్వపాపైః*జ్ఞాజ్ఞోద్వావజావీశనీశావజాహ్యోకాభోత్ప్రభోగార్థయక్తా|అనన్తశ్చాత్మవిశ్వరూపాహ్యకర్తాత్రయంయదావిద్వతేబ్రహ్మచైతత్ *క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరఃక్షరాత్మానావీశతేదేవపకః|తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావామ్భుయశ్చాన్ద్రేవిశ్వమాయానివృత్తిరితి.తథా*శద్దాంసియజ్ఞాఃక్రతవోవ్రతానిభూతంభవ్యంయచ్ఛవేదావదక్త|అస్మాన్మాయాస్పృజతేవిశ్వమేతత్తస్మిన్శ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః|మాయాంశుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరం|తస్యైవయవభూతైస్తువ్యాప్తంసర్వమిదంజగదితి. తథోత్తరత్రాపి* ప్రధానతేత్రజ్ఞపత్నిర్గుణేశసంసారమోక్షస్థితిబద్ధహేతురితి. స్మృతిరపి *ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్యనాదీడభావపివికారాంశ్చగుణాంచైవవిద్ధిప్రకృతిసమ్భవాత్|కార్యకారణత్వత్వేహేతుఃప్రకృతిరుచ్యతే|పురుషస్సుఖదుఃఖానాంభోత్ప్రత్వేహేతురుచ్యతే|పురుషఃప్రకృతిస్థాపిభుజైప్రకృతిజాగృణాత్|కారణంగుణసంక్లోస్యసదసద్యోనిజన్మన్మ*సత్త్వంరజస్తమభిగుణాఃప్రకృతిసమ్భవాః|నిబద్ధన్విమహాబాహుదాహేదేహినమవ్యయం|| తథా *సర్వభూతానికాన్తైయప్రకృతియాన్తిమామికాం|కల్పక్షయేపునస్తానికల్పాదౌవిస్మజామ్యహం| ప్రకృతింస్వామపప్రభృవిస్మజామిపునఃపునః| భూతగ్రామమిమంకృత్సమవశంప్రకృతేర్వశాత్ *మయాధ్యతేణప్రకృతిస్సాయతేసచరాచరం|హేతునానేనకాన్తైయజగద్ధిపరివర్తత ఇతి. — తస్మాదబ్రహ్మత్వకత్వేనకాపిలతన్త్రసిద్ధాః ప్రకృత్యాదయోనిరస్యన్తే. శ్వేతాశ్వతరోపనిషదిశ్రూయతే*అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వోఃప్రజాస్సృజమానాంసరూపాః|అజోహ్యోకోజుషమాణోనుశేతేజహత్యేనాంభుత్వభోగామజోన్యభితి.తత్రసద్దేహాకిమస్త్విన్నన్త్రైకేవలాతన్త్రసిద్ధాప్రకృతిరభిధీయతే-ఉతబ్రహ్మత్వీకేతికింయుక్తం. కెవలేతి. కుతః. *అజామేకామిత్యస్యాఃప్రకృతేరకార్యత్వశ్రవణాత్,*బహ్వోఃప్రజాస్సృజమానాంసరూపాభిత్వాతన్త్రైగిణసరూపాణాంబహ్వోనాంప్రజానాంప్రప్యత్వశ్రవణాత్, చేచ్ఛతి. ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే(చమసవదిశేషాత్)నజాయతఇత్యజేత్యజాత్వమాత్రప్రతిపాదనాత్తన్త్రసిద్ధాబ్రహ్మత్వకాజాగ్రహణేవిశేషాప్రతీతేః(చమసవత్)యథా*అర్వాగ్నిలశ్చమసఠ్ఠర్ధ్వబుధ్విత్వస్త్రిన్నన్త్రైచమస

త్వకాఇతి) షడ్వింశకత్వంకాలస్యవిశేషణత్వేనప్రకృతితద్వికారేషున్తర్భావాత్. సప్తవింశత్వంకాలస్యతదనన్తర్భావవివక్షయా. శబ్దావింశకే| ప్లేవలభ్యైశ్వర్యకన్ధిమక్తః శబ్దావింశకస్త్వత్వమిత్యన్యథానిర్దిశ్వరప్రతిపాదనస్యవక్త్రమశక్యా - సజ్ఞాత్వకృత్తద్విద్యాదిత్యభిప్రాయః. ప్రకృతేః ప్రామాణికత్వమాత్రప్రదర్శనార్థముక్తమస్తాప్రకృతయ ఇతి. అత్రాపివాక్యాన్తరేకార్థాత్ బ్రహ్మత్వకత్వంనిర్ధమితిభావః. ఏతత్ప్రయంయదావిద్వతేతదాబ్రహ్మభవతి- ముక్తౌభవతిత్వత్వః. అభిధ్యానం- అలమృతసంశీలనం. యోజనం- యోగః. తత్త్వభావః- తత్త్వావిర్భావః. సాత్త్వికార్థః. అవయవభూతైః- అంశభూతైః- శరీరభూతైరిత్యర్థః. స్మృతిందర్శయతి (స్మృతిరపితి) ఏవంప్రధానస్యప్రామాణికత్వాదతత్త్వరత్వేనవ్యాఖ్యానమనుపపన్నమిత్యుక్తం. — తతః కిమిత్యత్రాహ (తస్మాదితి) ప్రకృత్యాదయ ఇత్యాదిశబ్దైశ్చమహదాదిరభిప్రేతః. విషయాదికందర్శయతి (శ్వేతేతి) శ్వేతేతేవకర్తృత్వప్రతీతిజనకవాక్యజాతంవిషయః. అచేతనత్వస్థుజమానపదసావరసావ్యాసంసంశయః. శ్వేతాశ్వతరే *అజామేకామిమన్త్రైఅజాశబ్దోయాగికింబ్రహ్మత్వకప్రకృతిపరః-ఉతబ్రహ్మత్వకప్రకృతిపరఇతివిచారః. అజాశబ్దస్థుజమానాశబ్దాకిమజాయాస్సాత్తన్త్రైగిణప్రప్యత్వమవగమయతః- నేతి. తైత్తిరీయకే *అజామేకామిమన్త్రైప్రతిపన్నాయాలజాయాఃకింజ్యోతిరుపక్రమాత్వమన్తి- నేతి. కిమజాత్వజ్యోతిరుపక్రమాత్వేవిరుద్ధ్యతే- నేతి. యదావిరుద్ధ్యతే-తదాత్తైత్తిరీయకమన్త్రసిద్ధాయాలజాయాఃజ్యోతిరుపక్రమాత్వాభావేనతదైకార్థ్యాత్ అజాంస్యజమానామితిపదయోస్సాత్తన్త్రైగిణప్రప్యత్వావగమకత్వాత్ శ్వేతాశ్వతరమన్త్రైగిణాశబ్దోపిబ్రహ్మత్వకత్వసూన్యప్రకృతిపరః. యదానవిరుద్ధ్యతే-తదాత్తైత్తిరీయకమన్త్రసిద్ధాయాలజాయాఃజ్యోతిరుపక్రమాత్వేనతదైకార్థ్యాదజాంస్యజమానామితిపదయోఃస్వతన్త్రైగిణప్రప్యత్వావగమకత్వాభావాత్ శ్వేతాశ్వతరమన్త్రైగిణైజాశబ్దోపిబ్రహ్మత్వకప్రకృతిపరఇతి. (అజామితి) బ్రహ్మత్వకత్వపక్షేఅజాత్వంసంసమ్భవతి- తత్కార్యత్వాభ్యుపగమాదిత్యర్థః. (సాత్త్వికేతి) *స్థుజమానామితికర్తరిశానమ్. స్వతన్త్రైకర్తా. అతోనబ్రహ్మపరతన్త్రైత్వమిత్యర్థః.

(ఏవంప్రాప్తఇతి)అత్రాపికాపిలతన్త్రసిద్ధప్రక్రియానిరస్యతేఇత్యుపక్రమస్థంప్రతిజ్ఞావాక్యముపపజ్యతేఇతిమత్వాహేతుమాహ(నజాయతఇతి)అథవా-నజాయతఇతిత్వాదిసాహేతుపదంవివక్ష్యాత్ *చమసవదితిసాత్రంపదంప్రతిజ్ఞాపరంమన్యమానతేనహేతుపదసావ్యాప్తయందర్శయతి (చమసవదితి) విశేషాప్రతీతేర్వత్వంహేతుపదవ్యాఖ్యానం. అవయవశక్త్యాన్తజాత్వమాత్రప్రతిపాదనేనవిశేషాప్రతీతేశ్చమనవద్భవతి-వాక్యాన్తరమన్తరేణవిశేషోనికేతుమశక్యాభవతిత్వర్థః. తదేవవివక్ష్యాతి(యథార్వాగితి) అస్యయథాశబ్దస్యతథాత్రాపితిభాష్యేణాన్వయః. చమసశబ్దార్థంవి

స్వభూతసాధనత్వమాత్రం చమసశబ్దేనప్రతీయత ఇతినతావన్నాత్రైణచమసవిశేషప్రతీతిః - యాగికశబ్దానా మర్థప్రకరణాదిభిర్విచిత్రవిశేషనిర్వచనాయోగాత్. తత్ర * యథేదంతద్భిరఃపమహ్యర్వాగ్నిలశ్చమసఊర్వబుగ్ధత్యాదినా వాక్యశేషేణశిరసశ్చమసత్వనిర్వచనః - తథా ౨ త్రాప్యర్థప్రకరణాదిభిరేవాజానిష్ఠత వ్యా. సచాత్రతన్త్రసిద్ధాజాగ్రహణహేతవో ౨ర్థప్రకరణాదయోద్యత్యై. సచాస్యాస్మాత్తన్త్రైణ ప్రత్యుత్సంప్రతీయతే - *బహిష్కారప్రజాస్సృజమానామితిప్రత్యుత్సమాత్రప్రతీతేః. అతో ౨ నేనమన్త్రైణనాబ్రహ్మకా ౨ జా ౨ భిధీయతే.

బ్రహ్మత్వకాజాగ్రహణవచనశేషహేతురస్త్రిత్యాహ.

౯॥ సూ. +బ్రహ్మత్వో జ్యోతిరుపక్రమాతుతథావ్యాధీయతపకే॥ తుశబ్దో ౨ వధారణార్థః. జ్యోతిరుపక్రమైవైషా ౨ జా. జ్యోతిః - బ్రహ్మ. *తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిః *అథయదతఃపరొదినాజ్యోతిర్జ్యోతిర్వత ఇత్యాదిప్రతిప్రసిద్ధః (జ్యోతిరుపక్రమా) బ్రహ్మకారణిత్యర్థః. (తథావ్యాధీయతపకే)హేతిహేతౌ. యస్మాత్ స్యాదిజాయాబ్రహ్మకారణకత్వమేకశాఖనస్తైరీయా అనియతే. * అణోరణీయాన్తహతోషిసీయా నాత్మాగుహాయాంనిహితోస్యజన్తోరితిహృదయగుహాయాముపాస్యత్వేనసన్నిహితంబ్రహ్మభిధాయ *సన్తప్రాణాఃప్రభవన్తి తస్మాదిత్యాదినాసర్వేషాంలోకానాంబ్రహ్మాదీనాంచ తతడత్పత్తిమభిధాయ సర్వకారణీభూతా ౨ జాతతడత్పన్నా ౨ భిధీయతే*అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాంబహిష్కాంప్రజాంజనయన్తీంసరూపాంఅజోహ్యేకోజుమూణోనుశేతేజహత్యేనాంభుక్షభోగామజోన్యైతి.సర్వస్యతద్వ్యతిరిక్తస్యవస్తుజాతస్యతతడత్పత్త్యాతదాత్మకత్వోపపత్తేప్రక్రియమాణే ౨ భిధీయమానత్వాత్ప్రాసముద్రపర్వతాదినదేహావ్యజాబహిష్కానాం

శబ్దయతః (భూతసాధనత్వమాత్రమితి)చమ్యతే ౨ సేనేచమసశబ్దపుత్పత్తిరపిభావః. మాత్రశబ్దేనవిశేషవాచ్యత్వై. ఇతిశబ్దోహేతుపరః. విశేషప్రతీతిర్భావాదిర్వ్యక్తః విశేషప్రతీత్యభావేచమససాధనత్వద్వస్తానరయావ్యాఖ్యాతః. *చమసచమ్యసేనఅర్థసిద్ధంబృహద్రాక్షికసాధారణాకారంహేతుం బృహద్రాక్షికపాదకత్వేనదర్శయతి (యాగికశబ్దానామితి)సాధారణమయవాగ్ధంబోధయతాంయాగికశబ్దానామిత్వనిష్ఠాయః - తేనాసాధారణావయవార్థబోధకవలభిధాదిశబ్దవాచ్యత్వై. అర్థః-వస్తుసామర్థ్యం. అదిశబ్దః స్వవాక్యస్థురేషకత్వాదిపరః. విశేషనిర్వచనాయోగాదిత్వస్యపూర్వవాక్యేనాన్వయః. అవయవశబ్దఃసాధనమాత్రప్రత్యాయకత్వాదర్థప్రకరణాదిర్విచిత్రవిశేషనిర్వచనాయోగాత్ చమసశబ్దేనధానచమసవిశేషప్రతీతిర్వ్యక్తః. సమయథాచమసవిశేషవాక్యశేషావసేయః - తద్వదజావిశేషాదిహేత్వేనరేణి శ్చేతుంశిక్యత ఇతి శక్తాయాం పరపక్షేతథానిర్వచనస్యాశక్యతాంచ ద్వయితుంసస్వతేజవిశేషత్వయస్కారమాహ (తత్రయథేదంతద్భిరఇతి) యథే శ్చ. అపరం. బృహద్రాక్షికస్యస్వాయస్యదాత్మకత్వవర్జనీయత్వమాహ (తథాత్రావీతి)యథా *అర్వాగ్నిలశ్చమసకలిమన్త్రేనచమసవిశేషప్రతీతిః, తత్రవిశేషనిర్వచనస్యనిర్వచనవాక్యాన్తరాధీనః. తథా ౨ త్రాప్సిన్నాయకాన్తరేణజావిశేషనిర్వచనకార్యత్వార్థః. తత్కేమిన్యత్రాహ (సచాత్రేతి)*స్వజమానామితిస్సార్వత్రికస్తత్ప్రయస్సప్రతివిశేషనిర్వచనకార్యత్వాహ (సచాస్యాదితి) స్సార్వత్రికత్వేన - ఈశ్వరాధిపత్యమన్తరేష్యర్థః. (స్త్రైత్యమాత్రప్రతీతిః) స్వవాగ్ధపారాశ్రయత్వలక్షణంస్సాతన్త్రైమేవ ప్రత్యయవాచ్యం - సత్వపరమైర్వత్వరూపమితిమాత్రశబ్దానిప్రాయః. రథోగచ్ఛర్మప్రకర్తృప్రత్యయోహిస్వవాగ్ధపారాశ్రయత్వరూపస్సార్వత్రికస్సార్వత్వవచనయతి - సత్వపరమైర్వత్వం. అపరమైర్వత్వంసాన్వయన్త్రైత్యత్వస్యవచనమేతాభ్యుత్సాతన్త్రైత్యలక్షణంకర్తృత్వంకింప్రకృత్యాశ్రయం - ఉతాహశబ్దావ్యప్రకృతిశరీరకప్రస్థాయమితిశయేప్రకృతిమాత్రాశ్రయమితి నిర్వచనకాధావశ్యమాత్రశబ్దానిప్రేతః. యది బ్రహ్మత్వకత్వంప్రమాదికంస్సార్వత్ - తదానీమిహప్రయమానంస్సార్వత్రికత్వంకర్తృత్వంహితత్వతయాబ్రహ్మత్వకత్వాదిరోధిస్సాత్.

ఉత్తరసూత్రమవతారయతి (బ్రహ్మత్వకేర)

౯॥ సూ. +బ్రహ్మత్వో జ్యోతిరుపక్రమాతుతథావ్యాధీయతపకే॥ తుశబ్దస్యపక్షవాచ్య రతత్వశక్తౌపుష్పదాసాయవ్యాచక్షే (తుశబ్ద ఇతి) ఇతరోక్తార్థవాచ్యత్వర్థంక్రమిత్ప్రసిద్ధ్యనురోధేనవ్యాచక్షే (బ్రహ్మత్వోక్తేతి) తదేవదర్శయతి (తందేవాదితి) బ్రహ్మకారణత్వపరతాంప్రకరణేదర్శయతి (అణోరణీయానితి) సహ *అజామేకామిత్వస్మిన్ప్రేరీడత్వై. ప్రతీయత ఇత్యత్రాహ (సర్వస్యేతి) యథా *ఇణోరణీయాన్తహతోషిసీయాన్యజితసూనసాతంయజిత్యాదిష్యజ్జత్వా శ్రవణేః * దర్శపూర్ణమాసాధానంస్వర్గకామయజేతేత్యాది ప్రకరణస్థతయాతదజ్జత్వంనిర్వచయతే-తద్వత్ప్రప్తిప్రకరణస్థత్వాదత్పత్తిర్ధేత్యర్థః. అస్మిన్ప్రేరీడత్వస్యప్రకరణస్యపూర్వమవచిచ్ఛేదాత్, అత్ర *జహత్యేనాంభుక్షభోగామజోన్యైత్యుక్తస్యముక్తస్యోత్పత్త్యనుపపత్తే, శ్చేత్యత్రాహ (బహిష్కానామితి) సస్పష్టిప్రకరణవిచ్ఛేదఇత్యర్థః. *యస్మాజ్ఞాతానపరావైవకించనా

సరూపాణాం ప్రజానాం స్రష్ట్రీకర్తృవశ్యేనాత్మనాభుజ్యమానాలస్యేనవిమూత్తనాత్మభ్యమానాచ బ్రహ్మణః త్వన్నాబ్రహ్మత్వీకావగస్తవ్యేత్యర్థః. అతోవాక్యశేషాచ్చమసవిశేషవచ్చాఖాస్తరీయాదేతత్సరూపాత్ప్రత్యభిజ్ఞాయమానాథాద్వాక్యాన్నియమితాజాబ్రహ్మత్వీకేతినిశ్చయతే. ఇహాపిప్రకరణోపక్రమే *కింకారణం బ్రహ్మేత్యారభ్య* తేభ్యానయోగానుగతాలపశ్యదైవాత్తశక్తింస్వగుణైర్నిరూఢామితిపరబ్రహ్మశక్తిరూపాయాలజాయాలపగతేః, ఉపరిష్టాచ్చ *అస్మాన్నాయీసృజతేవిశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యోనూయాయాసన్నిరుద్ధః! మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్యాయనంతుమహేశ్వరం *యోయోనిర్యోనిమధితిష్ఠత్యేకఇతిచతస్యాపవప్రతీతే, రాస్తిన్నద్యైతస్త్రానిధస్వతస్త్రాప్రకృతిప్రతిపత్తిగర్భః.....

కథంతర్నిజ్యోతిరుపక్రమాలోహితశుక్లకృష్ణరూపాయాలస్యాః ప్రకృతేరజాత్వం - అజాయావాకథం జ్యోతిరుపక్రమాత్వమిత్యత్రాహ.

౧౦|| సూ. +శ్లో+ కల్పనోపదేశాచ్చమధ్యాదిపదవిరోధః శ్లో+ ప్రసక్తాశక్త్యానివృత్తిర్థశ్చశబ్దః. అస్యాఃప్రకృతేరజాత్వంజ్యోతిరుపక్రమాత్వంచనవిరుద్ధతే. కుతః. (కల్పనోపదేశాత్) కల్పనం - క్షిప్తిః. సృష్టిః. జగత్సృష్ట్యుపదేశాదిత్యర్థః. యథా *సూర్యాచన్ద్రముసౌధాతాయథాపూర్వమకల్పయదితికల్పనంసృష్టిః. అత్రాపి*అస్మాన్నాయీసృజతేవిశ్వమేతదితిజగత్సృష్టీరుపదిశ్యతే- స్వేనావిభక్తాదస్మాత్సూక్ష్మైవస్థాణైరణాన్యాయీసర్వైశ్వరస్వర్వంజగత్సృజతీత్యర్థః. అనేనకల్పనోపదేశేనాస్యాఃప్రకృతేకార్యకారణరూపేణావస్థాద్వయాన్వయోవగమ్యతే. సాహిప్రళయవేళాయాంబ్రహ్మతాపన్నా అవిభక్తనామరూపాసూక్ష్మరూపేణావతిష్ఠతే - సృష్టివేళాయాంతూద్భూతసత్త్వాదిగుణావిభక్తనామరూపావ్యక్తాదిశబ్దవాచ్యాతేజోబన్నాదిరూపేణచపరిణతాలాహితశుక్లకృష్ణకారాచావతిష్ఠతే- అతఃకారణావస్థాజా - కార్యావస్థాజ్యోతిరుపక్రమేతినివిరోధః. (మధ్యాదిపత్) యథేశ్వరేణాదిత్యస్యకారణావస్థాయామేకస్యైవావస్థితస్యకార్యావస్థాయామృగ్యజ్ఞాసామాధర్మప్రతిపాద్యకర్మనిష్పాద్యరసాశ్రయతయావస్వాదిదేవతాభోగ్యత్వా యమధుత్వకల్పనముదయాస్తమయకల్పనంచనవిరుద్ధతే. తదుక్తంమధువిద్యాయాం *అసౌవాదిత్యోదేవమధి త్యారభ్య* అ

నేతుత్తరత్రాపిసృష్ట్యనువృత్తైతిచాగ్నిధిం- సర్వసృతద్వ్యతిక్రస్యవస్తుజాతస్యతతఉత్పత్త్యాతదాత్మకత్వోపదేశేప్రక్రియమాణ ఇతిచ్యుక్తం. ముక్తాత్మకీర్తనమేతద్విశేషణత్వేన-సతుసృష్టిప్రకరణవిచ్ఛేదాత్-యథాబద్ధాత్మకీర్తనమిత్యభిప్రేత్వాహ (కర్తృవశ్యేనాత్మనాభుజ్యమానాలస్యేనవిమూత్తనాత్మభ్యమానాచేతి) ఏవంతస్త్రానిధాజాత్వవిరోధిజ్యోతిరుపక్రమాత్వంశాఖాస్తరీయతం. అథ *సృజమామితిపవప్రతీతస్త్వాత్ప్రతివిరోధిబ్రహ్మత్వకత్వంస్వప్రకరణేదర్శయతి (ఇహాపి) శక్తిరూపాయా - అప్రథగ్నిధివిశేషణరూపాయాః. కార్యోపయోగ్యపృథగ్నిధివిశేషణంహిశక్తిః. | యోనిం-జగద్యోనిభూతాంప్రకృతిమిత్యర్థః. తస్మాప్రపంచ- బ్రహ్మత్వీకాయాపవ. (స్వతస్త్రాప్రకృతిప్రతిపత్తిగర్భః) సకేవలంశాఖాస్తరీకాధ్యాత్-స్వప్రకరణాచ్చబ్రహ్మత్వకత్వావగమాదిభావః.....

ఉత్తరసూత్రశక్తామహ (కథంతర్నిజ్యోతిరుపక్రమాలోహితశుక్లకృష్ణకారత్వంహి కార్యావస్థాయాముపపద్యతే- తదానింజ్యోతిరుపక్రమాత్వాన్యేకారేఅజాత్వానుపపత్తిః-అజాత్వేజ్యోతిరుపక్రమాత్వానుపపత్తిరిత్యర్థః.

౧౦|| సూ. +శ్లో+ కల్పనోపదేశాచ్చమధ్యాదిపదవిరోధః శ్లో+ (ప్రసక్తై) చస్త్యర్థఇత్యర్థః. అవిరోధశక్త్యాధమాహ (అస్యా ఇతి) అతస్మిన్ తద్భావారోపణపరత్వప్రదానాయకల్పనశబ్దస్య సృష్టివాచిత్యం ధాతోస్సృష్టివాచిత్యేన దర్శయతి (కల్పనంక్షిప్తిరి) క్షిప్తిజ్ఞం విశదయతి (సృష్టిరి) క్షిప్తశబ్దఇత్యాదిప్రయోగోలోకనిధిగతి మత్వాత్ప్రయోగందర్శయతి (యథేతి) * ప్రాకల్పయద్యోభువనాని సప్తే త్యాదిస్త్రుతిప్రయోగశ్చ ప్రసిద్ధః. అతో జ్యోతిఃకల్పనశబ్దా వైదికశబ్దవిదేశాదుసామాన్యే. తథా నిర్దేశశ్చమునిసమాధిః - * సంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ * సమానోజ్యోతిషేత్యాదిషు దర్శనాత్. అజాత్వజ్యోతిరుపక్రమాత్వయోరవిరోధనిధిం దర్శయతి (అనేనేతి) ఆవస్థాద్వయంవివక్షణితి (సాహితి) బ్రహ్మతాపన్నా - కారణావస్థబ్రహ్మతాపన్నా. సను కథంప్రకృతేర్బ్రహ్మతాపత్తిః - సహస్రస్వరూపం ద్రవ్యావరూపమితి. సత్వం - నాత్ర కేవలప్రకృతేర్బ్రహ్మతాపత్తిర్వివక్షితా - కిన్త ప్రకృతిశరీరకబ్రహ్మణఃకారణావస్థాప్రాప్తిః. భాష్యే ప్రకృత్యుపస్థాపకంనేతి పదంహిబ్రహ్మపర్యస్తం - కారణావస్థంబ్రహ్మప్రకృతిశబ్దేనానిధియతే బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తువరాభావాదితి ప్రకృత్యధికరణేవత్వమాణత్వాత్. (కార్యావస్థాజ్యోతిరుపక్రమేతి) కార్యావస్థాజాశరీరకంబ్రహ్మకార్యం - కారణావస్థాజాశరీరకంబ్రహ్మకారణమిత్యర్థః. సూత్రఖండ్యాచ్చమే (మద్వితి) ఉదయాస్తమయమధుత్వకల్పనానితదభావశ్చాదిత్యస్యావస్థాద్వయేనయథోపపద్యతే- తథాజాత్వజ్యోతిరుపక్రమాత్వేఅవస్థాభేదేనప్ర

భతతః ఉద్ధృతః ఉదేత్య నైవాదేతానాస్తమైకలవవమధ్యేస్థాతేత్యస్తేన. ఏకలః - ఏకస్వభావః. అతోనేనమ
 స్తేనామ్రహ్మ్యక్తికాజైవాభిధీయతే- నకాపిలతస్త్రిసిద్ధిసిద్ధం. — అన్యేత్వస్త్రిత్వస్త్రీతేజోబన్నలక్షణా
 జైకాభిధీయతఇతిబ్రువతే. తెప్రక్ష్యావ్యాః- కింతేజోబన్నాన్యవతేజోబన్నాన్యక్తికాజైకా- ఉతతేజో
 బన్నరూపంబ్రహ్మవ- కింవాతేజోబన్నకారణభూతాకాచిదితి. ప్రథమేకత్వేతేజోబన్నానామనేకత్వాత్
 *అజామేకామితిరుద్యతే. నచవాచ్యం తేజోబన్నానామనేకత్వేపిత్రివృత్తరణేనైకతావక్రితి. త్రివృత్త
 రణేపిబహుత్వానవగమాత్. *ఇమాస్తప్రదేవతాః* తాసాంప్రవృత్తంత్రివృత్తమేకైకాంకరవాణీతిప్రత్యేకంత్రి
 వృత్తరణోపదేశాత్. ద్వితీయకల్పాదీకల్పవ్యవస్థాంతేజోబన్నరూపేణవికృతంబ్రహ్మవాజైకా-కింవాన్వరూ
 పేణావస్థితమవికృతమితి. ప్రథమకల్పాదీబహుత్వానపాయాదేవనిరస్తః. ద్వితీయేపి*లోహితశుక్లకృష్ణామితివి
 రుద్యతే. స్వరూపేణావస్థితంబ్రహ్మతేజోబన్నలక్షణమితివక్తవఃపినశక్యతే. తృతీయేకత్వేప్యజాశబ్దేనతేజో
 బన్నానినిర్దిశ్యతేస్త్రాకరణావస్థాపస్థాపస్థాయేత్యాస్థేయం - తతోవరమజాశబ్దేనతేజోబన్నకారణావస్థాయా
 శ్శ్రుతిసిద్ధాయాపవాధిధానం. యత్పునరస్యాఃప్రకృతేరజాశబ్దేనచ్చాగత్వపరికల్పనముపదిశ్యతఇతి-తదవ్యసగ్గ
 తం-నిష్ప్రయోజనత్వాత్. యథా*ఆత్మానంరథినంవిధిత్యాదిమబ్రహ్మప్రాప్త్యపాయతాఖ్యాపనాయశరీరా
 దిమరథాదిరూపణంక్రియతే, యథాచాదిత్యేవస్వాదీనాంభోగ్యత్వఖ్యాపనాయమధుత్వకల్పనంక్రియతే, - త
 వ్వదస్యాంప్రకృతౌచ్చాగత్వపరికల్పనంకోవయుజ్యతే. నకేవలముపయోగాభావపవ - విరోధశ్చ. కృత్సజ
 గత్కారణభూతాయాఃస్వస్తిన్ననాదికాలసమృద్ధానాం సర్వేషామేవచేతనానాంనిఖిలసుఖదుఃఖోపభోగా
 పవర్తసాధనభూతాయాః అచేతనాయాః అత్యల్పప్రజాసర్గకరాగన్తుకసగ్గమచేతనవిశేషైకరూపాత్యల్పప్ర
 యోజనసాధనస్వపరిత్యాగాహేతుభూతస్వసమృద్ధిపరిత్యాగసమర్థచేతనవిశేషరూపచ్చాగస్వభావఖ్యాప
 నాయతద్రూప్రత్యకల్పనంవిరుద్ధమేవ. *అజామేకాం* *అజోహ్యకః* *అజోన్యభిత్వత్రాజశబ్దస్యవిరూపార్థ
 కల్పనంచ. సశోభనం. సర్వత్ప్రచ్ఛాగత్వం పరికల్పితఇతిచేత్ - *జహత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్యభి

కృత్యాత్మైకకర్తృవిరుద్ధభిత్వార్థః. ఏకస్వ-ఈశ్వరేజైకస్వ. అవిభక్తనామరూపస్యేత్వార్థః. — *జ్యోతిరుపక్రమేత్యాదిసూత్రద్వయస్యపరోక్తమ
 గ్ధంగిరాచీక్షుప్తతప్రధమస్యసూత్రస్యాగ్ధంమాషయతి (అన్యేత్వేతి) మాషయతుంవికల్పయతి (కిమితి) ఏకజాత్వేనచ కల్పమునంపమకింతేజో
 బన్నాన్యేవేత్వార్థః. అజాత్వైకత్వనిర్ధారణంబ్రహ్మకారణమాదానుగుణ్యాగ్ధంచబ్రహ్మబుద్ధిత్వేనమధ్యమంశిరోవృత్తం. తేజోబన్నరూపం-తేజోబ
 న్నాన్యంబ్రహ్మకేమేకచ్చాగత్వేనకల్పితభిత్వార్థః (తేజోబన్నకారణభూతాకాచిదితి) తేజోబన్నవాచిశబ్దేనలక్షితాతత్కారణభూతాకాచిదేకా
 చాత్వేనకింయాప్యతేభిత్వార్థః. ప్రధమశిరోమాషయతి (ప్రధమభి) ఏకత్వవిరోధపరిహరమాశ్చాన్యహ (నచవాచ్యమితి) కుతభిత్వత్రాహ (త్రివృత్త
 రణేపి) బహుత్వానవగమముపవాదయతి (ఇమాభి) ససముదాదైకత్వం- అపిమసముదాయత్రయమేవేత్వార్థః. ద్వితీయశిరోవికల్పయతి (కిమి
 తి) తేజోబన్నరూపంబ్రహ్మణోవికారాకిమజాశబ్దేనోపద్యతే - ఉత్స్వరూపమితివికల్పగ్రహార్థః. ప్రథమేనిరసితస్థాబహుత్వాదేకత్వవిరోధమా
 హ (ప్రధమభి) మధ్యమేనిరసిద్ధిత్వేయకల్పంమాషయతి (ద్వితీయేపి) బ్రహ్మస్వరూపేలోహితశుక్లకృష్ణత్వావాత్ శ్రుత్యస్వారస్యమిత్వార్థః.
 తేజోబన్నాదినర్వాత్కకస్యబ్రహ్మణఃకింకోపపద్యతఇత్వత్రాహ (స్వరూపేణేతి) యద్వా- సూత్రాస్వారస్యమప్యాహ (స్వరూపేణేతి) *జ్యోతి
 రుపక్రమేతిహేత్రంపదం - జ్యోతిరుపక్రమశబ్దస్తేజోబన్నవాచిహితైర్వాఖ్యాతం. సహి బ్రహ్మస్వరూపంతేజోబన్నశబ్దవాచ్యం - అత
 స్సూత్రాస్వారస్యమిత్వార్థః. తేజోబన్నావస్థావిచ్ఛంబ్రహ్మ అజాశబ్దవాచ్యమితిపక్షేకిమవస్థావిచ్ఛత్వంసద్వారకం- అద్వారకంవా. అద్వారక
 త్వేలోహితశుక్లకృష్ణత్వవిరోధః. * అరసమలోహితమితిశ్రుతే. సద్వారకత్వేఅప్రకృష్టమివపరిగృహీతస్యాత్ ఇతివికల్పపరిహరణాఃస్పష్టత్వాన్నక
 శ్లోక్తిః. ప్రథమవికల్పితశిరస్త్రియేత్వేతియంశిరోమాషయతి (తృతీయభి) లోహితశుక్లకృష్ణత్వాజాత్వైకత్వనిర్ధారణమయంపక్షశ్శక్తిః. తత్రమాష
 ణముచ్యతే (అజాశబ్దేన) తేజోబన్నానామవాచకస్యఅజాశబ్దస్యతేజోబన్నచరత్వమారోప్యతేనతత్కారణస్యంక్షణమోపస్థాపనాదపిముఖ్య
 వృత్త్యాకారణప్రతిపాదనపరత్వాన్త్రయణంయంక్రమిత్యర్థః. *కల్పనోపదేశాదివిసూత్రస్యపరోక్తమగ్ధంమాషయతి (యత్పునరస్యాభి) సర్వత్రరూ
 ధితోబంధవశక్త్యావాప్రతిపాద్యమానముఖ్యార్థపరిగ్రహస్యతః ప్రాప్తః- గౌణార్థపరిగ్రహముఖ్యార్థానుపపత్వాక్రియతే. తత్రాచిత్యాది
 శయనాభోనేకపదముఖ్యార్థత్వనిర్ధిశ్యప్రయోజనం. తత్రముఖ్యార్థానుపపత్త్యభావోప్రదర్శితః- అజాత్వజ్యోతిరుపక్రమాత్వయోగవస్థాభేదేనా
 విరోధస్యైకత్వాత్. అతోబ్రాచిత్యలాభరూపప్రయోజనాభావంమాషణమాహ (నిష్ప్రయోజనత్వాదితి) ప్రయోజనాభావస్యమాషణత్వజ్ఞాపనా
 యకల్పనస్యప్రయోజననిర్ధారణతాందర్యయతి (యథాత్మాసమితి) విరోధందర్యయతి (కృత్వేతి) (ఏకరూపేతి) దుగ్ధాదిరేవప్రయోజనమిత్వార్థః.
 అచేతనాయాభిత్వనేనస్వసమృద్ధిపరిత్యాగాసామర్థ్యనిర్ధమితితత్ప్రత్యనికాకారమాహ (స్వసమృద్ధి) పరిమితకార్యకర్తత్వాదిత్ర విరోధకత్తః.
 మాషణానరమాహ (అజామితి) అద్వైకరూప్యంశబ్దాత్ (సర్వత్వేతి) తత్రవిరోధానరమాహ (జహతీతి) ఏవమద్వాచిత్యలాభరూపప్రయోజనాభా

విమలత్యైకప్రకృతిపరిత్యాగం కుర్వతోఽనేనవాఽన్యేనవాపునరపిసమ్మన్వయోగ్యచ్ఛాగత్వపరికల్పనమత్యైకవిరుద్ధమ్.

చమసాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౧॥ సూ.

శ్రీమద్భుతప్రకాశికాయాక్షరీభాష్యమ్. — ప్ర. అ. చ. పా. — 3. సఖ్యోపసంక్రమోధికరణమ్.

వాజసనేయినస్సమామనస్తి *యస్మిన్మజ్జుపజ్జనాతకాశశ్చప్రతిష్ఠితః తమేవస్మన్మతత్త్వానంవిద్వాన్మృత్యోమృతమృతమితి. కిమయంమన్త్రః కాపిలతస్త్రిసిద్ధతత్త్వప్రతిపాదనపరః - ఉతనేతిసంస్థాహ్యతే. కిం యుక్తం. తస్త్రిసిద్ధతత్త్వప్రతిపాదనపరఇతి. కుతః. పశ్చాత్తద్వివిశేషితాత్వజననశబ్దాత్పశ్చాపివిశేషితత్త్వప్ర

బోధ్యతే. సర్వత్రచ్ఛాగత్వపరికల్పనశబ్దోపన్యాసేనైవానేకపదాన్తరముఖ్యాన్తత్త్వసిద్ధిరూపప్రయోజనాభావశ్చలితః. ఏవంశాత్పరావాత్ప్రయోజనాభావాచ్ఛాగత్వపరికల్పనంపునరం. నను సార్థవిరోధః-కార్యకారిత్యప్రయోజనసాధనత్వచేతనశబ్దాదిమాత్రస్యవివక్షితత్వాత్. నహిదృష్టాన్తగతసర్వధర్మాణాంవివక్షేయమాఽస్తి - తథాసతిసర్వత్రదృష్టాన్తేపన్యాసభజ్యప్రశ్నాత్. * గౌరనాద్యస్తవతి * ఆత్మానంరథినంవిద్ధిత్వాదిషుచప్రకృత్యాదేర్వాత్వాదిపరికల్పనంపునరే-తచ్చసర్వథాసాధర్మ్యవివక్షేయాంసంఘటతఇతి. ఉచ్యతే - * ఆత్మానం రథినంవిద్ధిత్వత్రపుణ్యేవరూపురూపకాచిపదశ్రవణాత్ రూపకానజ్జీకారేరూపకాచిపదవైయర్థ్యప్రశ్నాత్ యేనాకారేణ సాధర్మ్యయోగ్యం ప్రాప్నుయంతాదిరూపంతదాకారమాత్రం తత్ర వివక్షితమితిస్మృతం ప్రయుక్తపదవైయర్థ్యపరిహారార్థం. * అజామేకామితివాక్యేషు రూపురూపకవాచిపదద్వయాశ్రవణాత్ అర్థానిత్యంనావగమ్యతే - తేనగౌణవృత్త్యనజ్జీకారేవైయర్థ్యం. * గౌరనాద్యస్తవతిత్వత్రరూపువాచిపదాశ్రవణాత్, అజాశబ్దవద్రాశబ్దస్యావయవశక్త్యాప్రకృత్యుపస్థాపనాసామర్థ్యా, చ్చగత్యధావాద్యాణీవృత్తిరాగ్రతా - అనాద్యస్తవతి : సర్వకామకుఘేత్యామ్యచిత్తవిశేషణశ్రవణాదర్థాచిత్తమవగమ్యతే. అజాశబ్దేతునతథాగత్యస్తరాభావః - ఉచితావయవాగ్ధ్యమృవాత్. ఉచితవిశేషణంచ రూఢిసిద్ధాజావాప్యవక్షకం సమాప్తయతే, పులింజాశబ్దయోజ్ఞాముఖ్యత్వం, * విష్వక్సప్రజాగత్యాదిపదానాం సజ్జీచశ్చవిలసి. అతః ప్రయుక్తపదవైయర్థ్యపరిహారపదాన్తరస్వారస్యార్థాచిత్తసద్భావాసద్భావరూపవైషమ్యాత్ * ఆత్మానం రథినంవిద్ధిత్వాదిపదప్రవణచర్యమయ్యుక్తం. కార్యకారిత్యాద్యర్థమాత్రవివక్షేయామర్థవిరోధాభావోయతః క్తః-సచేత్సమ్యగ్యమైవప్రత్యాబధ్యతే- తదాగౌణవృత్తిచగ్రహణానిష్ఫలత్వాదనుపపన్నః. ఏవంవరోక్తస్య *జ్యోతిరుపక్రమేత్వాదిసూత్రార్థస్యవికళత్వాదవిరోధః క్తః- *కల్పనోపదేశాదిసూత్రస్వాభావస్వారస్యందూషణతయోక్తం. యద్యపిజ్యోతిరుపక్రమాశబ్దేనేజ్యప్రముఖ్యత్వం, కల్పనశబ్దేనాతన్మితద్భావారోపణం, చవరోక్తం సూత్రాక్షరారుగుణమివప్రతీయతే- తథాస్యనుపపత్తిచరాహతం. అన్యదక్తార్థస్తువైదికనిర్దేశసమాధిసాన్వరసంపదపన్నశ్చేతినిదా. *చమసవదవిశేషాదిసూత్రంపరస్వాన్వరసం-చమసశబ్దస్యయాగికత్వాత్ రూఢార్థసద్భవచరత్వాభావాచ్ఛ.

చమసాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౧॥ సూ. శ్రీమద్భుతప్రకాశికాయాక్షరీభాష్యమ్. — ప్ర. అ. చ. పా. — 3. సఖ్యోపసంక్రమోధికరణమ్. అజాశబ్దస్యస్తత్త్వప్రకృత్యుపస్థాపకత్వేవిశేషేభావాద్వాక్యాన్తరానురోధేనప్రకృతేర్వృత్తత్వత్వంసాధితం-తదత్రానుపపన్నం - పరమాత్మపరత్వేసఖ్యోధికత్వాత్, పరమాత్మనావిసాపిసఖ్యాపూరణేనానిష్కర్మత్వికాప్రకృతిలిఖితేషనిశ్చయసమ్మేవా, దితిశబ్దాయాసంజ్ఞతిః. విషయాదికమాహ(వాజేతి)పశ్చాదవింశతిసఖ్యాన్వయతత్త్వాధికత్వాదిప్రతీతిజనకమిదంవాక్యం - ఏవంజాతీయకవాక్యానిసన్నివేత్తాన్వపిషయః. పశ్చాదవింశతిసఖ్యాన్వయతత్త్వాధికత్వప్రతీతిభ్యాంసంశయః. * యస్మిన్మజ్జుపజ్జుజనాఇతిమన్త్రః కింకాపిలతస్త్రిసిద్ధతత్త్వపరః-ఉతనేతి. కింపశ్చపశ్చజననశబ్దేనపశ్చాదవింశతితత్త్వప్రతీతిరస్తి - నేతి. కిమాకాశస్యపుణ్యైర్దైశాన్తరసఖ్యాన్వయనిమిత్తవిరోధః - ఉతనేతి. కింవాక్యతేషేణపశ్చజననశబ్దస్త్వాత్కాదివిషయత్వనిశ్చయఃశక్యః - ఉతనేతి. చ. యదాసవిరోధీ, యదాచనిశ్చయోనశక్యః, - తదాఽవాన్తరసఖ్యాన్వయనిమిత్తసమ్మేవేనసమాసస్యసమాహరివిషయతయాపశ్చపశ్చజననశబ్దేనపశ్చపశ్చాన్యచ్యుతైజితపశ్చాదవింశతితత్త్వప్రతీతేరయంమన్త్రస్తస్త్రిసిద్ధతత్త్వప్రతిపాదనపరఇతిపూర్వఃపక్షః. యదాప్రకాశస్యపుణ్యైర్దైశాన్తరసఖ్యాన్వయనిమిత్తవిరోధీ, వాక్యతేషేణచ ప్రాణాదివిషయత్వనిశ్చయశక్యః, - తదాఽవాన్తరసఖ్యాన్వయనిమిత్తాభావేనసమాసస్యసంజ్ఞావిషయతయా పశ్చపశ్చజననశబ్దేనపశ్చపదార్థాఉచ్యతైవైతి పశ్చాదవింశతితత్త్వాప్రతీతేరయం మన్త్రోనతస్త్రిసిద్ధతత్త్వప్రతిపాదనపరఇతిరాధాన్తే. యద్యపి * స్యుఃపుమాంసః పశ్చజనాఇతి మనుష్యనామతయూపదితస్య సముద్రాన్తర్వర్తినివదానవిశేషే. ప్రయుక్తస్యపశ్చజననశబ్దస్యసఖ్యాపూర్వసమాసత్వంనాస్తి - సప్తర్షిణామేకైకస్యసప్తస్యతమభావవత్ మనుష్యాణాం దానవిశేషస్యచపశ్చస్యతమత్వాభావేన సఖ్యాన్వయప్రతీత్యనుపపత్తేః సమాససామర్థ్యాభావః - తథాస్యనుపపత్తిపశ్చజననశబ్దస్యసఖ్యాప్రతీతిస్వారస్యనురోధేసమ్మేవతి తత్పరిత్యాగాదాగాత్ సఖ్యాపూర్వసమాసత్వం యుక్తమితిప్రత్యేత్యాహ (పశ్చాత్తద్వివిశేషితాదితి) నను కథమిదమవసీయతేపశ్చజనాఇత్యేకంపదం-సతుపశ్చ-పశ్చ-జనాఇతితి. తదాహి

తీతేః పతమ క్తంభవతి- *పశ్చజనాభితిసమాసస్సమాహారవిషయః. పశ్చానాంజనానాంసమాహారః పశ్చజనాః - పశ్చపూర్వభివత్. పశ్చజనాభితిలింగవ్యత్యయశ్చైవస్యః. తేచసమాహారకతీత్యపేక్షాయాం పశ్చజనశబ్దవిశేషణేన ప్రథమేనపశ్చశబ్దేనసమాహారః పశ్చేతిప్రతీయతే - యథాపశ్చపశ్చపూర్వభి. అతః *పశ్చపశ్చజనాభిపశ్చవింశతిపాదాద్ధావగతో తేకతమ ఇత్యపేక్షాయాం మోక్షాధికారాన్ముముక్షుభిద్భూతవ్యత. యాన్మృతిప్రసిద్ధాఃప్రకృత్యాదయపవజ్ఞాయతే- *మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహాదాద్యాఃప్రకృతివికృతయస్సప్త! షోడశశక్చవికారోనప్రకృతిర్వికృతిఃపురుషభిహితాపిలానాంప్రసిద్ధిః. అతస్తస్మిన్ధతత్త్వప్రతిపాదనపరః. ఇతిప్రాప్తైప్రచక్షుషే (ససన్ధ్యోపసక్రమోదవీతి) *పశ్చపశ్చజనాభి పశ్చవింశతిసన్ధ్యోపసక్రమోదవీతస్తస్మిన్ధతత్త్వప్రతీతిః. కుతః (నానాభావాత్) ఏషాంపశ్చసన్ధ్యోవిశేషితానాంపశ్చజనానాంతస్తస్మిన్ధభ్యస్తత్త్వభ్యఃపుథగ్భావాత్. *యస్మిన్పశ్చపశ్చజనాభికాశశ్చప్రతిష్ఠితభ్యేతేషాంయచ్ఛబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మశ్రయతయా బ్రహ్మత్వకత్వంహిప్రతీయతే- * తమేవస్మన్యతత్త్వనంవిద్వా స్మిన్మృతోమృతమిత్యత్రతమితి పరామర్శేన యచ్ఛబ్దనిర్దిష్టం బ్రహ్మత్వవగమ్యతే - అతస్తేభ్యఃపుథగ్భావాత్ పశ్చజనాభి నతస్తస్మిన్ధాపతే. (అతిరేకాచ్చ) తస్తస్మిన్ధభ్యస్తత్త్వభ్యోఽత్రతత్త్వాతిరేకోపిభవతి- యచ్ఛబ్దనిర్దిష్టతత్త్వాకాశశ్చప్రాతిరిచ్యతే - అతః * తంషడ్వింశకమిత్యాహుస్సప్తవింశమథాపరభి. శ్రుతిప్రసిద్ధసర్వతత్త్వాశ్రయభూతస్సర్వేశ్వరఃపరమపురుషోతాభిధీయతే. *ససన్ధ్యోపసక్రమోదవీత్యపితల్లస్య *పశ్చపశ్చజనాభిత్యత్రపశ్చవింశతితత్త్వప్రతిపత్తిరేవససమ్భవతీత్యభిప్రాయః. కథం. పశ్చభిరారబ్ధసమాహపశ్చకా సమ్భవాత్. సహితస్తస్మిన్ధతత్త్వముపశ్చసుపశ్చస్వగుతంతత్సన్ధ్యానివేశనిమిత్తంజాత్యాద్యస్తి. సచవాచ్యంపశ్చకర్తేన్ద్రియాణః, పశ్చజ్ఞానేన్ద్రియాణి, పశ్చమహాభూతాని, పశ్చతన్మాత్రాణ్య, వశిష్టానిపశ్చే, త్యవాస్త

దశత్వమాచద్యేత. యదాచసమస్తః పశ్చజనశబ్దః - తదాపికథంతస్తస్మిన్ధతత్త్వప్రతిపత్తిః. పశ్చజనశబ్దేన పశ్చసన్ధ్యోతయా స్రుతిపన్నార్థస్య ససన్ధ్యోతయావిశేషణే పశ్చవింశతితత్త్వప్రతిపత్తిరిత్యేన్న - పునరుక్తిప్రశ్నాత్. విశిష్టస్యవిశేషణాదవీత్యభివేత్. కింవిశేషస్య- ఉతవిశేషాస్య- ఆహూన్యీయభయస్య సతావద్విశేషస్య - తత్రపశ్చత్వసన్ధ్యోనయస్య శబ్దాన్తరస్థితయాపునరుక్తత్వాత్, సన్ధ్యోభ్యాసేఽభివేత్ దశసన్ధ్యోప్రతీతి, శ్చ. నాపివిశేషాస్య- విశేషపర్యంతశబ్దోపస్థాపితస్యవిశేషాస్యపునస్తవదనిర్దిష్టజాతీయవిశేషణాన్వయాదాగాత్. సహిగౌరారితిగోర్వంగోర్వేనవిశేష్యం. సహోభయస్య- అంశేపానరుక్త్యా, దంశేచసన్ధ్యోనయాయాగ్యత్వాత్, సచద్యేతేతిశ్రుతితానీతవద్విశేష్యంయంక్తం- అవాన్తరసన్ధ్యానివేశనిమిత్తేపాధ్యభావేనసమాహిత్యానిర్ధే. ఏకగ్రామస్థిత్యాద్యసాధినాహితవత్సత్వపురుషసమాహిత్యం- తస్మిన్శ్చసతిహ్యేకత్వద్విత్వాదిపానర్వీశేషణసమ్మవః-అన్యభావసూనామేకత్వద్విత్వాద్యసమ్మవాత్. అతోనపశ్చవింశత్యన్ధి. సిద్ధావపితస్తోత్రాద్యత్వనిశ్చయః- నిశ్చయకాభావాదిత్యాశక్తాయామాహ (ఏతదుక్తమితి) (సమాసస్సమాహారవిషయభి) *పశ్చానాంతాంపశ్చజనానామిత్యత్రపశ్చజనశబ్దస్య సమస్తతయావికపద్యదర్శనాత్, ఇహాపౌచిత్యతస్తప్రతిపత్తే, ద్వివీతీయపశ్చశబ్దసమభివ్యాహరబలేనఇతరపశ్చశబ్దస్యసన్ధ్యాచరత్వప్రతీతి, సమాహారసమాసత్వంస్త్వియత్యభిభావః. తత్ఫలమాహ (పశ్చానామితి) (ఛాన్దసభి) త్రిభువనాదిశబ్దవత్ప్రీతిక్లన్త్యేతరపదాభావాత్ ఛాన్దసత్వమితిభావః. భూతత్వజ్ఞానేన్ద్రియత్వాదికమవాన్తరసన్ధ్యానివేశనిమిత్తమస్తీతిప్రతేతం-తద్విస్ఫుటీభవిష్యతి. ఏవంసమాహానిధౌపశ్చతయావిశేషణోపపత్తిమాహ (తేచేతి) ఏవంపశ్చవింశతిసన్ధ్యానిధౌవస్యమస్తస్యమోక్షాధికారాల్సాన్ధ్యోతత్త్వపరత్వనిర్దిష్టమాహ (తేకతమభి) ఆకాశేన * యస్మిన్ద్రినిర్దిష్టనాత్మనాచసప్తవింశతితత్త్వప్రతీతిరపివిధా- సత్త్వజస్తమసాంపుథగ్ద్రవ్యత్వాభ్యుపగమాత్ ఆత్మాకాశాభ్యాంవినాపశ్చవింశతిసన్ధ్యానిర్ధే. గుణత్రయమహదహక్తారాఃపశ్చ-వాయుతేజోజలపృథివీసూక్ష్మాఃపశ్చ - తన్మాత్రాణిపశ్చ- జిహ్వదిజ్ఞానేన్ద్రియాణిచత్వారిమనఇతిపశ్చ-కర్తేన్ద్రియాణిపశ్చేతిపశ్చవింశతిసన్ధ్యాన్యసిద్ధిరితి. యద్వా-అత్తనఃస్వస్మిన్వనస్థితత్వాత్, ఆకాశస్యాదరేణభూయఃకీర్తనాత్, అవిరోధభి. పశ్చవింశతిపదాధాస్తదస్తర్భూతలత్తనిప్రతిష్ఠితాః- కిమపరైః- తదస్తర్భూతలకాశోపిత్వప్రతిష్ఠితఇత్యాదరాతిశయాదుక్తిస్సమ్మవతి. ...

రాధాన్తరూపతే (ససన్ధ్యో) (నానాభావాది) నానాభావః- పృథక్త్వం. అన్యత్వంవివక్షితం-సమబహుత్వం. *వినానానాహిరుక్పృథగితి నైఖిల్లుకాః. తస్తస్మిన్ధతత్త్వభ్యఃపుథగ్భావః- అన్యత్వం. బ్రహ్మత్వకత్వం. *యస్మిన్ద్రినిప్తమృత్యుగ్ధమభివ్యాహ (యచ్ఛబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మశ్రయతయేతి) యచ్ఛబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మత్వముపపాదయతి (తమేవమితి) నానాభావావ్యాఖ్యాతః. అథాతిరేకంవ్యాచక్షే (తస్మై) అతిరేకః- సన్ధ్యాధిక్యం (అతస్తంషడ్వింశకమితి) కాలస్యప్రకృతివికారాణాంవిశేషణతయాస్తర్భూవాత్షడ్వింశకత్వం. కాలస్యస్వతస్తస్మత్త్వాభిప్రాయేణసప్తవింశకత్వమిత్యర్థః. సాన్ధ్యోప్రసిద్ధాదపిశ్రుతిప్రసిద్ధంగ్రాహ్యం- ఆన్తరస్థత్వాదిభావనామాహ (శ్రుతిప్రసిద్ధతి) అపిశబ్దాభిప్రాయగ్ధమాహ (ససన్ధ్యోత్వాదినా) (పశ్చభిరారబ్ధసమాహపశ్చకాభావాదితి) అనేనపశ్చస్వగుతోపాధ్యభావాదిత్యుక్తంభవతి - ఏకోపాధ్యహితత్వంహిసమాహుత్వం. పశ్చస్వగుతానుపాధీనాశక్త్యాహ (సచవాచ్యమితి) ఆకాశస్యపుథగ్కరణాల్ ప్రాణపశ్చమేమవాయ్వాదిమనఃపశ్చమేమరసనాదిమ

రసఖ్యానివేశనిమిత్తమస్త్యేవేతి. ఆకాశస్యపుభక్షిద్దేశేన పశ్చాద్ధిరారబ్ధమహాభూతసమూహానిధ్ధైః. అతః *పశ్చాజనాభివ్యయం సమాసాససమాహరవిషయః- అయంతు *వికస్యజ్యేసంజ్ఞాయామితిసంజ్ఞావిషయః. అన్యథా *పశ్చాజనాభివ్యయత్యయశ్చ. పశ్చాజనానామకేచిత్సన్తి- తేచపశ్చాసఖ్యయావిశేష్యవై *పశ్చాపశ్చాజనాభి- సత్తసత్తయభివత్.....

కేపునస్తేపశ్చాజనాభివ్యతఆహ.

౧౨॥ సూ. +శ్లో॥ ప్రాణాదయోవాక్యశేమాత్॥ శ్లో॥ *ప్రాణస్యప్రాణముతచతుషశ్చ తుశ్శ్రోత్రస్యశ్రోత్రమన్నస్యాన్నంమనసోమనోయేవిమరితివాక్యశేమా ద్భ్రష్కశ్రయాః ప్రాణాదయపవపశ్చపశ్చాజనాభివిజ్ఞాయన్తే.....

గుణ త్రయమహదహక్టారేనుచానుగతోపాధ్యభావాదిత్యర్థః. భూతసమూహానిధ్ధైఃపలక్షణం. సత్త్వరజస్తమసాంగుణత్వేన శ్రుతిస్తపినిధ్ధానాం ద్రవ్యత్వాభావాత్ ఆత్మాకాశాభ్యాంసత్త్వవింశతిత్వప్రతీతిరపివరస్యానుపపన్నా. కిచ్చ- *సాత్త్వికోరాజసత్త్వైవతామసశ్చేతియామహః॥ త్రివిధాయమహక్టారోమహత్తత్త్వాదజాయతేతిమహదహక్టారయోశ్చ త్రివిధత్వావగూత్ వికత్రింశత్సఖ్యత్వంతత్త్వానాంప్రసజేత్- అతశ్చైతన్యస్య ప్రతిపన్నతత్త్వసఖ్యావిరోధః. అతస్సత్త్వరజస్తమసాం ద్రవ్యతయాబహుత్వేననిర్వాహేననుపపన్నః. *యస్మిన్మిలిచైశ్చ *స్వేమహిమితి వత్నిర్వాహేననుపపన్నః- సత్త్వమృత్స్వవాచిపదాశ్రవణేనస్వప్రతిష్ఠితత్వకల్పనాదయోగే. ఆకాశస్వాదరాశిశయాత్ పృథగుక్తిత్యవ్యయంత్ర- తతోపితత్తారణతత్త్వానాంవైపుల్యేసవితదనాదరేణాకాశస్యపృథగుక్త్యనుపపత్తేః. సాక్షేన్నిర్వాహమాహ (అయన్తితి) సంజ్ఞావిషయ త్వోపపాదనాయసమాహరవిషయత్వేనాబ్ధిమాహమాహ (అన్యతేతి) లిక్తవ్యవ్యయశ్చక్తివ్యవ్యయర్థః. లభ్యమాహంహిసమాహానిధ్ధిలక్షణము క్తం. పశ్చాజనశబ్దస్యతద్రోనిధ్ధాగ్ధవిషయత్వేవ్యవదస్తేఅర్థావరసద్భావమాహ (పశ్చాజనానామేతి) పశ్చాశబ్దస్యచతేవ్యవదస్తత్త్వమాహ (తేచేతి) ననుసంజ్ఞాత్వేవ్యవదస్తయవాక్యైవ పశ్చాజనశబ్దవృత్తిః. అన్యథానిరర్థకతయా సఖ్యావాచిత్యాభావేనసమాససామర్థ్యాభావాత్. సహ నిరర్థకశబ్దస్య సమాససామర్థ్యం. తతశ్చసఖ్యావిజ్ఞాప్తార్థప్రతిపత్తేపునసఖ్యాయా విశేషణమునుపపన్నమితిశక్త్యాంనిరాచిక్షీర్షరాహ (సత్తసత్తయభివదితి) *సత్తసత్తయయోమహితిశ్రీమదైవ్యవపురాణప్రయోగోఽభిప్రేతః. అత్రాయమనినభిః - సంజ్ఞిపదప్రతిపన్నసఖ్యాకాఖావచులక్షణభూతాసంజ్ఞప్రతిపత్త్యర్థా- నతుసంజ్ఞినిజ్ఞాపేవిశేషణతయాఽస్తర్భూతా. అతోయథాగచ్ఛతిగౌరితివ్యవస్తావపిగమనస్యతటస్థత్వాత్ తాత్పర్యావిషయతయావాక్యాధాన్వయిత్వాభావేనగౌర్వచ్ఛతిగౌర్వతీత్యత్రనపునరుక్తిఃవ్యాఖ్యాతోవా - తటస్థస్యాస్యవాక్యాధాన్వయేఅవిషయీతేతత్ప్రతిపాదనస్యాకాక్షితత్వాత్ సగచ్ఛతీపునరుక్తిః, అవయవోపస్థాపితస్యగమనస్యావిషయీతత్వాన్ సత్త్వతీత్యవ్యాఖ్యాతః- విమం సంజ్ఞిపదప్రతిపన్నసఖ్యాయా వ్యవస్థా నమయేతటస్థత్వేనావగతాయాస్తాత్పర్యావిషయత్వాత్ పునర్వాక్యాధాన్వయిత్వజ్ఞాపనాయపశ్చాశబ్దేనసఖ్యాయావిశేషణత్వజ్ఞాపనాయంత్రం. పదద్వయస్య సామర్థ్యంచేదమేవ - యద్విగ్రహవాక్యైర్ధానిధానశ్చైః. అతస్సమాసఉపపన్నః. అతోఽర్థస్యావిషయీతత్వాత్ పునస్తయాసఖ్యాయావిశేషణంసఫలమితి.----- అన్యైస్తు *నానాభావాదివిషయవికేకారోపాధ్యభావాత్ సమాహానిధ్ధిపరంవ్యాఖ్యాతం - తదాసంజ్ఞస్వాదరాశ్యాభావఃస్ఫుటతరః. అపిశబ్దవైయర్థ్యంసస్యాత్ - అపిశబ్దోహిపశ్చావింశతిత్వప్రతిపత్త్యభ్యవగమనమాహుక్తిం దోష్యేయతి. అతఃపశ్చాద్ధిరారబ్ధసమాహపశ్చాకాసమ్భవం పశ్చావింశతితత్త్వాప్రతిపత్తిహేతుమభిప్రేత్య పునస్తదభ్యవగమేపితస్యనిర్ధతత్త్వపరత్వంయథావ్యవదస్తంభవతి తథాభాష్యే దర్శితైవయోజనాయక్తాశబ్దాసురోఽనిచ.

ఉత్తరసూత్రస్యాకాక్షాందర్భయతి (కేపునతి) సఖ్యా పూర్వసమాసత్వమయంత్రం-అన్యైన్వాన్యైస్సఖ్యయవిశేషప్రతిపత్తేరిత్యర్థః.

౧౨॥ సూ. +శ్లో॥ ప్రాణాదయోవాక్యశేమాత్॥ శ్లో॥ ననుకిమనేనమాత్రేణ- కర్మమిమాంసాయాం *సన్నిధేతువాక్యశేమాదివాక్యశేమాత్ సంహేహనిరాసస్యకర్తవ్యత్వంహినిర్ణీతం. శాస్త్రైక్యంచాభిమతం- అతపివహిన్సత్త్వధికరణాదిషుకర్మవిచారోక్తన్యాః కృతకర్తవ్యమాశ్చిచ్ఛాభాష్యపరిక్రాయతఇతి. నైవం-వాక్యశేమాత్ సంహేహపుదాసఃకార్యభిత్వేతావత్సవజీవ్యేపివాక్యశేమయోరేవ నిర్ణీతార్థత్వాన్నితార్థత్వరూపవైషమ్యాత్. *తేజోవైపుతమితివాక్యస్యపుతసమర్థకత్వేహిససన్దేహః- ఇహత్వనిర్నియవాచిప్రాణాన్నశబ్దసమభివ్యాహారాత్ వాక్యశేషస్యేన్ద్రియపరత్వేనస్దేహసంకమాత్, ప్రాణాదిషుపశ్చాసఖ్యానివేశనిమిత్తేకోపాధ్యభావాత్ ప్రాణాదీనామపశ్చాజనశబ్దవాచ్యత్వానుపపత్తే, నిర్నియత్వరూపైకోపానిధ్ధిపపాదనేనవాక్యశేమార్థనిర్ణయాయసూత్రప్రణయనంప్రయోజనవత్. సద్దేహపుదాసకశ్చాత్రాగ్రస్యాప్రాయస్యామోఽభిప్రేతః- ప్రాణాన్నశబ్దాద్వా- చతుశ్శ్రోత్రమనశ్శబ్దాస్త్రయః- అతస్తదనుగుణతయాప్రాణాన్నశబ్దదూరశీర్ణియపరత్వాత్ ప్రాణాదయఃపదార్థాభిప్రీయాణీతివపశ్చాజనాభివ్యర్థః.

అథస్యాత్ - కాణ్వనాంమాధ్యక్షినానాంచ *యస్మిన్*పశ్యపశ్యజనాభిర్యయంమ
 ద్విస్సమానః*ప్రాణస్యప్రాణమిత్యాది వాక్య శేషే కాణ్వనామన్నస్య పాఠో
 నవిద్యతే - తేషాంపశ్యపశ్యజనాఃప్రాణాదయఇతిసత్యం వక్తృమిత్యప్రోక్షరం.

౧౩॥ సూ. +శ్చిః+జ్యోతిస్తేకేమమసత్యస్తే॥ +శ్చిః+ జ్యోతిః- కాణ్వనాంపాతేలసత్యస్తే
 జ్యోతిషాపశ్యజనాభిర్యయాణీతిజ్ఞాయతే. తేషాంవాక్యశేషఃప్రదర్శనార్థః. ఏతదుక్తంభవతి - *యస్మిన్*ప
 శ్యపశ్యజనాభిర్యస్తాత్పూర్వస్తిన్నస్తే*తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిరాన్యోహాసతేమృతమితిజ్యోతిషాంజ్యో
 తిష్టేనబ్రహ్మణ్యభిసీయమానై బ్రహ్మాధీనస్వకార్యాణికానిజ్యోతీంషిప్రతిపన్నాని - తానిచవిషయాణాం
 ప్రకాశకానిన్ద్రియాణీతి *యస్మిన్*పశ్యపశ్యజనాభిర్యన్ధారితవిశేషనిదైశేనావగమ్యవైతి. *ప్రాణస్యేతి
 ప్రాణశబ్దేనస్పర్శనేన్ద్రియంగృహ్యతే- వాయుసమృద్ధిత్యాత్పర్యనేన్ద్రియస్య. ముఖ్యప్రాణస్యజ్యోతిశ్శబ్దేన
 ప్రదర్శనాయోగాత్. చతుషభిచతుర్వియం. శ్రోత్రస్యేతిశ్రోత్రేన్ద్రియం.

అననరసాత్రస్యశక్తామాహ (అథస్యాదితి) (పశ్యపశ్యజనాఃప్రాణాదయఇతిసత్యంవస్తుమితి) కాణ్వనామన్నపాతవైక
 లేనప్రాణాదిమపశ్యసఖ్యనివేశానుపపత్తేపశ్యజనత్వమయమక్తమితిభావః. సనుసర్వతాభావప్రత్యయన్యామేనమాధ్యక్షిన్పాతససకా
 ణ్వపాతేప్రపజీవ్యత్వాత్ పశ్యసఖ్యోపసత్తానమాత్రాన్తరాపేక్షే. సత్యం - మాభూచ్ఛాభావదీయంవాక్యమితిప్రత్యాస్వప్రకరణః
 నైవప్రాణాదీనాం పశ్యసఖ్యోపసత్తానపశ్యజనత్వనిధిప్రతిపాదనార్థంసూత్రం. అగ్రప్రాయన్యాయదిరస్థారకానుపపత్త్యక్షర
 శక్తాపరిహరకృత్తానీధ్యతి. సర్వతాభావప్రత్యయన్యామేనఅనుక్తస్యాన్నపాతససఖ్యతోమాణీకైర్భిదైతుభిఃప్రాణాదీనామిన్ద్రియ
 త్వనిశ్చయదాగ్ధేనపశ్యసఖ్యనివేశనిమిత్తాభావాత్పశ్యజనత్వమనుపపత్తమితిశక్తావత్వతే - ప్రాణాదీనామిన్ద్రియత్వేహప్రా
 ణాన్నశబ్దహేలస్వరస్యద్వయంస్యాత్, ప్రాణశబ్దశ్చక్రమథానభజ్జానీయః, అన్నశబ్దస్యప్రేక్షార్థద్వయంపరస్పరం- అ
 తో2గ్రప్రాయన్యాయన్యానేకపేత్వభిధానస్యాచింతితరయోప్రాణాదీనామిన్ద్రియత్వమశక్యనిశ్చయం. అతఃకాణ్వపాతే
 పిమాధ్యక్షిన్పాతసపాతేపజీవనమనపేక్షితంస్యాత్ - ప్రాణాదీనామిన్ద్రియత్వానిశ్చయాత్. తన్నిశ్చయేనవిహ్యనుకైన్ద్రియగ్రహ
 ణాపేక్షే. ఏమిన్ద్రియత్వానిశ్చయేన పశ్యసఖ్యనివేశనిమిత్తైకాపశ్యభావాత్, క్వచిన్నూనతయాచ పశ్యసఖ్యనివేశాదయోగాత్,
 నప్రాణాదీనాంపశ్యజనత్వమితిశక్తాపరిహరకార్యంసూత్రం. సన్నిధియత్వానిశ్చయపేతవశేషాగ్రన్దేనుకాః. సత్యం- ఉత్తరత్ర
 పరిహరవిషయి ప్రేతత్వమగమ్యతే- యథాన్తరాదిత్యాద్యధికరణేన్ధానైపరిహరదర్శనాత్పూర్వపక్షేపృథక్ ప్రేతత్వావగమః.

౧౩॥ సూ. +శ్చిః+జ్యోతిస్తేకేమమసత్యస్తే॥ +శ్చిః+ జ్యోతిః- యస్మిన్ప్రజ్యోతిశ్శబ్దేనేత్యర్థః. సూత్రేపిజ్యోతిశ్శబ్దబద్ధస్వరూ
 పార్థః - శ్రుతివాక్యస్వారస్యనిర్ధౌవయంతత్వాత్ సూత్రప్రజ్యోతిశ్శబ్దాస్వారస్యం సోభవ్యమితిభావః. ————— వక్తృస్థి * తందేవాజ్యోతిషాం జ్యో
 తితి ద్విత్వీయాప్రజ్యోతిశ్శబ్దనిర్విప్రబ్రహ్మణా పశ్యసఖ్యనిర్ధిరుక్తా - రదానీమేకస్య పుత్రస్యతాభాద్యయగతస్య ఏకార్థత్వ ప్రత్యభిజ్ఞానభజ్జేన
 బ్రహ్మ పశ్యమతయా2న్నపశ్యమతయాచ పశ్యజనత్వనిర్ధౌవస్యానుపపత్తమియంస్యాత్. కించ - * యస్మిన్ప్రత్యాధారయోబ్రహ్మణో
 నిర్విత్వేనప్రాణాదిమపశ్యమస్యాపిప్రాణాదిచతుష్టయవద్భిహ్వతికిత్వప్రవీతేశ్చబ్రహ్మణోపశ్యమత్వమయమ. * స్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత
 ఇతివన్దిర్వాహఇతిచెన్న - సమూప్రతిష్ఠితశబ్దయోర్ముఖ్యాగ్నేనపృథక్తముఖ్యాగ్నేస్తీకారాదయోగాత్. అతః పశ్యజనశబ్ద సప్రమాదిభక్తిప్రతిష్ఠిత
 శబ్దానామర్థవైరూప్యాస్వారస్యససక్తో జ్యోతిఃపశ్యమత్వపరత్వమనుపపత్తమితి మన్నాసేనభగవతాభాష్యకారేణషష్ఠ్యప్రజ్యోతిశ్శబ్దస్వరూపప
 రతయాజ్యోతిషేతిపదంవ్యాఖ్యాతం. ————— ఇన్ద్రియాణీతిజ్ఞాయతేకథంవాక్యశేషేచతుషయకిన్ద్రసమిత్యత్రాహ (తేమితి) జ్యోతిశ్శబ్దస్య
 కో2గ్ధ- తేనేన్ద్రియాణీతికథంజ్ఞాయతే - తతఃకిమన్నపాతవైకల్యబోధ్యస్యేత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) బ్రహ్మాధీనస్వకార్యాణీత్యసేన * ప్రాణ
 స్యప్రాణఇత్యాదేర్థకక్షః *పవిత్రాణాంపవిత్రమితివిధిభావః. జ్యోతింషీత్యసేనప్రకాశకత్వమగ్నిప్రేరం. తతశ్చకర్తృన్ద్రియాదిన్యావృత్తినిర్ధిః-
 తేషాంప్రకాశకత్వాభావాత్ (కానిదితి) అదిత్యాదిజ్యోతీంషి- సవేతిసంశయేవిశేషనిర్ధారణాక్షాంతిపద్ధతిభావః. తతః కిమిత్యత్రాహ (తానిచే
 తి) అనిర్ధారితవిశేషనిర్ధేనేతి నక్ష్యేయవిశేషపథాపకవాక్యాన్తరసాపేక్షర్వంబోధిత్వం. తతశ్చ తత్రశ్రుతపశ్యసఖ్యనివేశితత్వాత్, పశ్యస
 ఖ్యకజ్యోతిరన్తరప్రసిద్ధభావా, చ్చ పరిశేషేన్ద్రియత్వావగమః. ఏవం వాక్యశేషస్యాప్రపక్రమథానేనపరస్పరసాకాజ్ఞేనమన్త్రద్వయేనేన్ద్రి
 యాణాంప్రతిపాదితత్వాత్, షష్ఠ్యప్రజ్యోతిశ్శబ్దాత్తానాంతేషాం*చతుషఃశ్రోత్రస్యమనసఇతిషష్ఠ్యన్వైపక్షః ప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వా, చ్చ వా
 క్యశేషస్వేన్ద్రియపరత్వమగ్నిప్రేత్యప్రాణశబ్దంవ్యాచక్షే. (ప్రాణస్యేతి) వాయుసంబధితత్వాత్-వాయుస్యాపిచత్వాత్. ప్రసిద్ధిప్రాణశబ్దా
 స్సగృహ్యతఇత్యత్రాహ (ముఖ్యప్రాణస్యజ్యోతిశ్శబ్దేనప్రదర్శనాయోగాదితి)జ్యోతిశ్శబ్దేన- *జ్యోతిషాంజ్యోతిరిత్యత్రషష్ఠ్యప్రజ్యోతిశ్శబ్దేనేత్యర్థః.
 అనేనముఖ్యాన్నస్యపజ్యోతిశ్శబ్దేనప్రదర్శనాయోగివిషయేతి. స్పష్టానామవిచక్షుశ్శ్రోత్రాదిపదానాంవ్యాఖ్యానంకిమర్థం. షష్ఠ్యప్రజ్యోతిశ్శ
 బ్దాహితానామధానాంషష్ఠ్యప్రపక్షరే2కకచివ్యమానత్వజ్ఞాపనార్థం- తేనాపూర్వసూత్రాభిప్రేతస్యాగ్రప్రాయన్యాయస్యపేత్వన్తరాభి

అన్న స్యేతి ప్రాణరసనయో స్తన్త్రేణోపాదానం. అన్నశబ్దాదితప్పదివీసమ్బుద్ధిత్వాద్వైశ్చిన్యమనేన గృహ్యతే - అద్యతే నేనేత్యన్నమితిరసనైర్నియమపిగృహ్యతే. మనసగతిమనః. ప్రాణరసనయో స్తన్త్రేణోపాదానమితిపశ్చత్వమప్యవిరుద్ధం. ప్రకాశకానిమనఃపర్యవ్రాసీద్నియాణిపశ్చజనశబ్దనిర్దిష్టాని - తదవిరోధాయ ప్రాణరసనయో స్తన్త్రేణోపాదానం. తదేవం యస్మిన్పశ్చపశ్చజనాకాశశ్చప్రతిస్థితఇతిపశ్చజనశబ్దనిర్దిష్టానిర్దిష్టాయా, న్యాకాశశబ్దప్రదర్శితానిమహాభూతాని, చబ్రహ్మణీప్రతిస్థితానీతిసర్వతత్త్వానాం బ్రహ్మశ్రయత్వప్రతిపాదనాన్న తస్మాద్దేవతానివింతితత్త్వప్రసక్తః. అతస్సర్వప్రవేదాదేసఖ్యోపసక్తిహే తదభావేవానకాపి తస్మాద్దేవతాని తస్మాద్దేవతానివింతితత్త్వప్రతిపాదనం. సఖ్యోపసక్తిహాధికరణంసమాప్తమ్.

తస్యపూర్వమస్తద్వయసాహచర్యోత్పత్తితత్వేన ఇదానీం ప్రాబల్యంజ్ఞాయతే. ఏవంవసతి ప్రాణశబ్దస్యకృతమస్తత్వమకించిత్రం - తస్మాత్పూర్వక్రమభూతమస్తద్వయప్రాబల్యత్. అతోన ప్రాణశబ్దముఖ్యాధానుగుణమితరపదానివ్యాఖ్యేయాని-పదత్రయస్వరసానుగుణంపదవ్యయస్యవ్యాఖ్యేయత్వాత్. సహ్యనేకపదస్వరస్యభజ్జకచితఇత్యభిప్రాయేనచక్షుశ్చోత్రమనానీతి నిర్ణయస్యశబ్దేనైవవ్యాఖ్యాతాని. ఏవముపక్రమైకాధ్యాయప్రాణాదీనామిన్ద్రియత్వే నిర్ణయేనతస్యమత్తేన్ద్రియస్వీకారస్యాపేక్షితత్వాత్ సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేనకాణ్డపాతేషున్నపాతస్సేదధికాభయసాధారణమన్నశబ్దంవ్యాచక్షే (అన్నసేతి) నను యస్మిన్నిత్యాదిమస్త్రేపశ్చనన్త్యవ్యమాధిజ్యోతిషామిన్ద్రియత్వమభ్యవసేతం - అతోవాక్యశేషస్యేన్ద్రియపరత్వనిశ్చయశ్చక్రమమస్త్రసాపేక్షః - మస్త్రశ్చవిశేషకీర్తనాయవాక్యశేషసాపేక్షత్వసోన్యన్యశ్రయభి. నైవం- ఉపక్రమస్తమస్తద్వయస్యేన్ద్రియపరత్వనిశ్చయేవాక్యశేషసాకాక్షత్వాత్. వాక్యశేషస్యేన్ద్రియపరత్వనిశ్చయఏవమప్యపక్రమసాకాక్షః. ఏవముపక్రమాదేవేన్ద్రియత్వేనకాశేప్రత్యేకకీర్తనంవాక్యశేషమితిసతాతాన్యన్యశ్రయభి. అన్నశబ్దంవ్యాచక్షే (అన్నసేతి) అన్నశబ్దస్య ప్రాణరసనోపసక్తాపకత్వంకథమిత్వేనైవయోమన్నశబ్దస్య ప్రాణవాచిత్యందర్శయతి (అన్నశబ్దాదీతేతి) పృథివీసమ్బుద్ధిత్వాత్-పృథివ్యాప్రాయితత్వాత్. లక్షణయేత్యర్థః. రసనావాచిత్యముపపాదయతి (అద్యతేనైతి) లక్షణయాబోధకత్వందర్శయితుంఅన్నశబ్దవాచ్యభృగ్వవస్తువియోగే కరణతయాసమ్మన్తఃప్రదర్శయతే (అద్యతేనేనేతి) అద్యతేనేనేత్యేవంపాపసమ్మన్తాదన్నమితిరసనైన్ద్రియంగృహ్యతే-అన్నశబ్దేనరసనైన్ద్రియంలక్ష్యతఇత్యర్థః. అనేన ప్రాణస్యాప్రాయితయాసమ్మన్తః- తద్వినియోగకరణతయారసనయా-అతో-అన్నసమ్బుద్ధివస్త్రుక్షయతాఅన్నశబ్దేన ప్రాణరసనయోరకవాపారేణలక్షణాసమ్మన్తేతిభావః. నత్వేపశ్చత్వనిర్దిష్టః-మనఃపర్యవృత్త్యాదిత్యత్రాహ (ప్రాణరసనయోరితి) (పశ్చత్వమప్యవిరుద్ధమితి) పశ్చత్వంసనిర్దేశ్యాపేక్షయా-కిన్తనిర్దేశ్యాపేక్షయేత్యర్థః. తస్మేణోపాదానకల్పకంకిమిత్యత్రాహ (ప్రకాశకానీతి) ప్రకాశకత్వం, పశ్చనన్త్యవిశిష్టత్వం, మనఃపర్యవృత్త్యాదిత్యత్రాహముత్తేనపారిశేష్యం, చప్రాణరసనయో స్తన్త్రేణోపాదానకల్పకం - ప్రాణరసనసముదాయగతమేకత్వంపశ్చజనశిక్షణభూతాయా-పశ్చసఖ్యాయాలవాస్తవసఖ్యత్వేనవివక్షితమిత్యర్థః. అవయవగతద్విత్వానాదరేణసముదాయగతైకత్వవివక్షయాపశ్చసఖ్యనిర్దేశశ్చశ్రుతిసమాధి-యథా యద్యాదశమాసాఃపశ్చర్తవ్యభి. ఋతుమపేక్షసత్వపేషమస్త్రశిరసముదాయగతైకత్వవివక్షయాహితత్రపశ్చసఖ్యవ్యవధేశః. యస్మదస్తమృతూనాంప్రీతామిగ్నీమృతూనాంప్రీతామిత్యాదినాసర్వాః ఋతూః ప్రత్యేకంనిర్దేశ్య యేషామస్త్రశిరసావృతూనాంప్రీతామితిసహవ్యవధేశాద్దేవస్త్రశిరసముదాయగతైకత్వం యద్యాదస్త్రవృత్తత్యేవవివక్షితమిజ్ఞాయతే. ఏవమన్యన్యత్వేనలితమగ్ధమాహ (తదేవమితి) పశ్చజనశబ్దనిర్దిష్టాని-ప్రదర్శితానీత్యర్థః. అతఏవహేన్ద్రియాజీత్యుక్తం - నతుజ్ఞానైన్ద్రియాజీతి. మహాభూతశబ్దేన భూతత్వాత్ప్రాణసివివక్షితాని - సర్వతత్త్వానాంబ్రహ్మశ్రయత్వప్రతిపాదనాదిత్యర్థః. ఏవంసఖ్యభ్యుపగమాత్తదసఖ్యుపగమావృద్ధిధాపరివృతం. ఏవంపరివారద్వయకథనస్యాపిప్రయోజనంవదన్ముపసంహరతి (అతఇతి) - (సర్వప్రవేదాదేసఖ్యోపసక్తిహేతదభావేవేతి) అనేన గ్రన్థనానస్తరసా తస్యయాదవప్రకాశమతయోజనాభ్యుదాసోహేలయాకృతోభవతి. సఖిలు యకారణత్వేనేత్వాదినూత్రంతమత్తరసాత్ప్రత్యభగధికరణత్వేనవర్తయక యసావిషపురుషఃపశ్చధాపశ్చత్వేతివాక్యంవిషయముదాహరత్. తదయంక్తం- కృతకత్వాదిత్యనేనదర్శితంభవత-పశ్చసఖ్యనివేశనమితైకాకారానిధ్యాసమాహపశ్చకానిర్దేశపశ్చవింశతితత్త్వప్రతిపాదనాయోగస్తావత్స్థితః. యపశ్చత్వేతిమృదాత్మాఘటఇతివత్ ఆర్థో-అనుపపన్నః-పురుషస్యప్రకృతిప్రకృతతత్త్వస్యపూర్వకావైక్యాదాగాత్. తతశ్చప్రత్యేకంపశ్చధాభూతపశ్చత్వత్వసఖ్యతానామాత్మేత్యగ్ధస్యాత్ - తథాసతి పశ్చవింశతితత్త్వాతిక్రాంతాచరమపురుషస్యాత్ - పశ్చవింశతితత్త్వానాంతదాత్తకత్వాదబ్రహ్మత్వశేభ్యస్తస్మాద్దేవతత్త్వేభ్యోవిలక్షణత్వంచస్యాత్. ఇదంచాభ్యుపగమ్యక్తం-వస్తుకేవితైకశక్తిరేవయేదీరూపేణపశ్చవిధాన్మమయప్రాణమయాదిరూపతయాసద్వారకమద్వారకంవపశ్చప్రకారత్వమువృత్తఇతిపూర్వాధికరణసమగ్ధితాదర్థాత్సకశ్చిద్విశేషః. తస్మాదధికరణాస్తరవైయర్థ్యమితి. - ఏవమన్యత్రాపిసఖ్యసంభవేతథావర్జనీయం - అసంభవేచసఖ్యనాదరేణనిర్వాహ్యమిజ్ఞానసంప్రయోజనమిత్యర్థః.

౧౦౮॥ సూ. * శ్రీకారణత్వేనచాకాశాదిషుయథావ్యపదిష్టోక్తేః॥

పునఃప్రధానకారణవాదీప్రత్యవతిష్ఠతే - నవేదాదైష్వేకస్తాత్పరిత్యజిరామాయతగ్గతిగతోబ్రహ్మైక కారణత్వంనయ్యజ్యతేవత్తుం. తథాహి- * సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదితిసత్పూర్వకాస్మృష్టిరామాయతే, - * అ సద్వా ఇదమగ్రాసీదిత్యసత్పూర్వకా, చ - అన్యత్ర * అసదేవేదమగ్రాసీత్తత్పదాసీత్తత్పరమభవదితి, చ. అతోవేదాదైష్ట్యప్రజ్ఞావ్యవస్థితేర్జగతోబ్రహ్మైకకారణత్వంననిశ్చేతుంశక్యం. ప్రత్యుతప్రధానకారణత్వమే వనిశ్చేతుంశక్యతే- * తద్దేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీదిత్యవ్యాకృతేప్రధానెజగతఃప్రళయమభిధాయ * తన్నా మరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతే త్యవ్యాకృతాదేవజగతస్సృష్టిశ్చాభిధీయతే - అవ్యాకృతంహ్యవ్యక్తం- నామ రూపాభ్యాంనవ్యాక్రియతే- నవ్యజ్యతగ్గత్యర్థః. అవ్యక్తంప్రధానమేవ. అన్యచస్వరూపనిత్యేత్వేనపరిణామా శ్రయత్వేనవజగత్కారణవాదివాక్యగతో సదసచ్చబ్దౌబ్రహ్మణీవాప్తిన్నవిరోధ్యేతే. ఏవమవ్యాకృతకారణత్వేనిశ్చితేసతీక్షణాదయఃకారణగతాస్సృష్ట్యేస్తుఖ్యాభిప్రాయేణయోజయితవ్యాః. బ్రహ్మత్వశబ్దావపిబృహత్త్వవ్యాపిత్యాభ్యాంప్రధానపవనైతే. అతస్సృష్టిన్యాయప్రసిద్ధంప్రధానమేవజగత్కారణం వేదాన్తవాక్యైఃప్రతిపాద్యతే.

౧౦౮॥ సూ. * శ్రీకారణత్వేనచాకాశాదిషుయథావ్యపదిష్టోక్తేః॥ సర్వతత్త్వానాం * యస్మిన్నితి బ్రహ్మశ్రయత్వప్రతీత్యా స్వాతంత్ర్యేణప్రధానస్యకారణత్వంనిరస్తం. అథ స్వాతంత్ర్యేణకారణత్వంప్రతీయతే- బ్రహ్మశ్రయత్వాప్రతీతిరతిశబ్దరూపజ్యతిః. తామాహ (పునరితి) అవర్ణనియోచిద్బోధవ్యాకులార్థశబ్దోపలీతకారణవాక్యసముదాయోవిషయః. వ్యాకులత్వాదేవసంశయః. కింజగత్కారణవిషయవేదాన్తవాక్యప్రతిపాద్యమవ్యక్తం- ఉతబ్రహ్మేతి. కిం * అసద్వాఇదమగ్రాసీత్ * తద్దేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీదిత్యత్ర అసదవ్యాకృతశబ్దావవ్యాకృత నామరూపావస్థబ్రహ్మచరా- ఉతావ్యక్తపరావితి. తదగ్ధంకిం * సదవ్యేషణోకోభవతితిసాక్షిత్వేననిర్దేశోఽసచ్చబ్దస్యప్రకృత బ్రహ్మచరతామవగమయ తి- నైతి, * సపిషణహప్రవిషణితిప్రశాంతిరనుకర్షణవ్యాకృతశబ్దస్యబ్రహ్మచరతామవగమయతి- నేతిసంశయోఽగ్ధనిర్దేశః. యదా * సపిషణిత్యనుకర్షోనావ్యాకృతశరీర బ్రహ్మచరతామవగమయతి, యదాచ * తదవ్యేషణినిర్దేశః ప్రకృత బ్రహ్మచరతాంఅసచ్చబ్దస్యనావగమయతి, - తదాసీమస దవ్యాకృతశబ్దయోరవ్యాకృతనామరూపావస్థబ్రహ్మచరత్వాభావాత్ కారణవాక్యప్రతిపాద్యమవ్యక్తమితిప్రాప్నోతి. యదా * తదవ్యేషణినిర్దేశోఽ సచ్చబ్దస్య బ్రహ్మచరతామవగమయతి, యదాచ * సపిషణిత్యనుకర్షోఽవ్యాకృతశబ్దస్యావ్యాకృతశరీరక బ్రహ్మచరతామవగమయతి, - తదాసీమసద వ్యాకృతశబ్దయోరవ్యాకృతనామరూపావస్థబ్రహ్మచరత్వాజ్ఞాతకారణవాక్యప్రతిపాద్యంబ్రహ్మేతినిర్దేశితి. వేదాన్తేషు కారణవాక్యనాన్తకకర్తవ్యేనహి బ్రహ్మకారణత్వముక్తం- తదనుపపన్నం- వికకణ్యాభావాదిత్యాహ (నవేదాదైష్వీతి) ఏకస్మాత్ - ఏకరూపాత్ కారణాత్. ప్రస్తురవ్యవస్థితేః బ్రహ్మకారణవాదేస్సృష్టికారణస్యావ్యవస్థితేర్త్యర్థః. ప్రధానకారణవాదేనామజ్ఞాన్యమాహ (ప్రత్యుతేతి) నన్యవ్యాకృతాత్ సృష్టిః ప్రతీయతే- నప్రధానాదిత్యత్రాహ (అవ్యాకృతంహితి) అవ్యాకృతత్వంనామరూపవిచ్ఛేదయాఽనభివ్యక్తత్వమస్తు - తతఃకిమిచ్ఛత్రాహ (అవ్యక్తంప్రధానమేవేతి) చరస్సరప్రతిక్షేపకారణవిషయమీషుసదసచ్చబ్దయోఃకథంప్రధానవిషయతోపపత్తిరీత్యత్రాహ (అన్యచేతి) బ్రహ్మణీవేతివైభర్త్యద్వైప్రాస్తః. సను, తద్దేదమితిప్రకరణవిషయశక్యచక్షుఃప్రవృత్తిశ్రోత్రమిత్యవ్యాకృతశబ్దవాచ్యస్యచేతనత్వమవ్యతే-అసచ్చబ్దస్యావ్యవ్యాకృతశబ్దసమానయోగక్షేమత్వాత్ చేతనవిషయత్వమావతతి. ప్రకరణాన్తరేపచేక్షణంశ్రూయతే. పర బ్రహ్మశబ్దస్యచేతనవిషయత్వంశ్రుతిప్రసిద్ధం. అత్తశబ్దశ్చచేతనైకాన్తఃకర్తృత్వాయామాక్షణభర్తయోగంప్రతిపత్తి (ఏవమితి) ఏవంశబ్దేనకారణవాక్యస్థసదసదాదేశదానాంపరమాన్తస్యసామజ్ఞాన్యంప్రధానేసామజ్ఞాన్యభిప్రాయోక్తత్వాత్ పరామృశ్యతే. ఈక్షణాదయఇత్యాదిశబ్దేన * సతపాతపతత * ఇదంసర్వమస్మజ్జతేత్వాదివాక్యప్రతిపన్నాపూర్వాకార పర్యాలోచనాశ్రయత్వోవివక్షితం. (కారణగతాఇతి) అవ్యాకృతశబ్దేన ప్రథమతపివాచేతనస్యప్రతిపన్నతయాపశ్చాదవగతం * పశ్యకచక్షురిత్యాదివాక్యోక్తంచేతయిత్యత్వంపరమరాద్యత్వాదనోన్ముఖ్యాభిప్రాయం. ఏవంప్రకరణాన్తరేష్యపిఈక్షణోక్తగ్ధనివాచిపదనిర్దేశపూర్వకత్వాత్, ధన్యవాచిపదానాంపరస్పృశాభాప్రత్యయన్యాయేనావ్యాకృతశబ్దతుల్యాగ్ధత్వాత్, తద్దతాఈక్షణాదయః సృష్ట్యామఖ్యాభిప్రాయా ఇత్యర్థః. యదాన్త- (కారణగతాఇతి) బ్రహ్మకారణవాదినాపిప్రధానం, తస్యానాదితయాపరమకారణత్వం, చానుమతం - తస్యవేదాన్తవాక్యప్రసిద్ధత్వాత్. అతః చిదచిత్స్వరసముదాయస్యకారణత్వాదిక్షణస్యాంశేముఖ్యత్వభజ్జస్త్వీకార్యః- తత్తస్మాచిదతిక్రవస్తునివేదాన్తవాక్యనాంసామజ్ఞాస్యాభావేనామానతయానైపరీత్యభజ్జేనసర్వత్రక్షణంగౌణమాన్ధేయమిత్యభిప్రాయః. భూయసాంబలియన్త్యశబ్దాపిఅనేననిరస్తా- సర్వకారణవాక్యేష్యపిఈక్షణస్యాంశేగౌణతయాఅగ్ధజరతియశ్రహజ్జేగౌణత్వావశ్యంభావాత్. బ్రహ్మత్వశబ్దయోఃప్రధానపరత్వముపపాదయతి (బ్రహ్మత్వేతి) అనేనేక్షిత్యధికరణాక్షేపభవతః. అధికయన్త్యన్తరమాహ (స్మృత్యాయేతి) నన్యయోగవ్యవచ్ఛేదనిశ్చేదనోద్భితస్యాధికరణస్యకథంప్రతిపాద్యాంసజ్యతిః - అస్యాంసగ్ధతస్యవాకథమయోగవ్యవచ్ఛేదప్రతిక్షేపణోద్ధానం. కిచ్చ-నచాత్రనిరూపణీయమస్తి-పూర్వాపరవాక్యేషునమాకర్షణేనహిఅర్థోనిష్కృప్యతేదాన్తై. పూర్వాపరవర్ణనంచాసచ్చబ్దస్యానన్తమయాధికరణకేకతం-అతస్సంశయోద్ధానాభావాత్ అగారమృణీయత్వంచేతి. నైవం - ప్రధానప్రతి

ఇతి ప్రాప్తై ప్రచక్షు హే (కారణత్వేనచాకాశాదిషు ధావ్యపదిష్టోక్తైః) చశబ్దస్తుశబ్దార్థే. సర్వజ్ఞాత్వ ర్వే శ్వరాత్సత్యసజ్జ-ల్పాన్నిర స్తనిఖిలదోషగణ్ధా త్వరస్మాద్భృగ్మూలపవజగమత్పద్యత ఇతి నిశ్చేతుంశక్యతే. కుతః. ఆకాశాదిషు కారణత్వేన ధావ్యపదిష్టస్యోక్తైః - సర్వజ్ఞత్వాదివిష్టత్వేన *జన్మాద్యస్య త ఇత్యేవమాదిషు ప్రతిపాదితం బ్రహ్మ ధావ్యపదిష్టమిత్యుచ్యతే - తస్యైకస్యైవాకాశాదిషు కారణత్వేనోక్తైః. *తస్మాద్వాప తస్మాద్వాత్సన ఆకాశస్సముఖ్యతః *త త్తేజోస్పృజతే త్యాదిషు సర్వజ్ఞం బ్రహ్మైవ కారణత్వేనోచ్యతే. తథాహి-
*సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ *సాశ్చ తే సర్వాస్తామాంతసహ బ్రహ్మణా విపశ్చి తేతి ప్రకృతం విపశ్చి దేవ బ్రహ్మ
* తస్మాద్వాప తస్మాదితి పరామృశ్యతే, - తథా *తదైక్షత బహుస్యామితి నిర్దిష్టం సర్వజ్ఞం బ్రహ్మైవ *త త్తేజో స్పృజతేతి పరామృశ్యతే, ఏవం సర్వత్ర సృష్టివాక్యేషు రక్ష్యవ్యం. అతో బ్రహ్మైక కారణం జగదితి నిశ్చయతే...

పాదసచ్చాయానుసారివాక్యవిషయత్వాత్. నచానన్తమయాధికరణేనచ తార్థతా-అనచ్ఛబ్దస్య ప్రధానపరత్వశక్త్యా యా నత్రానపాకృతత్వాత్. పూర్వాపరవాక్యానాం పరవిషయత్వేనిరూపితేషు ప్రకరణామృతేర్వలీయస్త్వాత్ అనచ్ఛబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వం విచారకరణం. తస్మిన్ ఆస్తిన్నవ్యచతద్వోగంకాశ్రీలీనా త్రస్యానన్తరమేవానన్తిత్వప్రాప్తిమిత్తవ్యవస్తునోఽనచ్ఛబ్దవాచ్యతయా ప్రధానత్వ మాశక్యత్యతత్త్వేననిరాకరణం కర్తవ్యమితిచెన్న-ప్రధాన ప్రతిపాదసచ్చాయానుసారివాక్యవిచారస్యపాదసజ్జగ్ధవాత్. అతోఽత్యైవనిరూప్యత్వేనైవ పూర్వపక్షయన్త్రవినాదయోగవ్యవచ్ఛేదనిషేధఃఫలితః - కారణవాక్యానాం బ్రహ్మపరత్వే అనుపపన్నేనైవ, పూర్వపక్షిణాపి వేదప్రామాణ్యమభ్యుపగచ్ఛతాతేషామనన్తకృత పరిహారాయకస్య చిదగ్గస్య ప్రతిపాదకత్వే అవశ్యాభ్యుపగచ్ఛవ్యేనైవ, ప్రధానపరత్వేననుజ్ఞానే, అర్థజరతీయ ప్రసజ్జ పరిహరాయ ఈక్షణాద్యముఖ్యత్వేన న్యాయ్యేనైవ, ప్రధానాతి క్తకారణసచ్చాయానుపపత్తేః. ఆత ప్రతిపాద్యారమ్భేతస్మాదన్యయోగవ్యవచ్ఛేదపరత్వాభిధానం స్రావికత్వాభిప్రాయం మన్తవ్యమితి.

(ఇతి ప్రాప్తై) త్వద్ధనచశబ్దేనఫలితాం ప్రతిజ్ఞామాహ (సర్వజ్ఞాదితి) పరస్మాద్భృగ్మూలపవజగమత్పద్యత ఇతి వేత్తేవకారణేనైవదానుషజ్జఫలిత ప్రధాన ప్రతిక్షేపస్మాచిత్తః. యథావ్యపదిష్టమిత్యుక్తైశ్చ తావ్యపదిష్టమితి శక్త్యావృత్త్యర్థమాహ (జన్మాద్యస్య త ఇత్యేవమాదిషు) — అత్రాయమభిసంధిః - పరైస్తు *యథావ్యపదిష్టా కైతిపదమేవం వ్యాఖ్యాతం - యథా శ్చ త్వ నరేమవ్యపదిష్టంతథేహపుక్తైరితి. తదయన్తం - శ్రుత్య నరేష్వపి ప్రధానమేవోక్తం స్యాత్ ఇత్యుక్తైః తైరన్తరం. తేషుపర బ్రహ్మణి పరమకారణత్వేన ప్రతిపాదితత్వం ప్రాచీనస్యామైస్సమగ్ధమితివక్తవ్యం. తస్మాద్పూర్వప్రతిపాదిత ప్రకారస్య కారణస్యేణపి ప్రతిపాదితత్వం హేతుతయావర్ణనీయం - అతఃకట్టే నరసావేక్షయన్త్రప్రతిపాదకత్వాదపినిరవేక్ష హేతు ప్రతిపాదకత్వస్యసముచితత్వాదితి. — ఆకాశాదిషు కారణత్వేన - ఆకాశాదీనాం కారణత్వేనోచ్యతే. అర్థస్వారస్యేనాత్ర వ్యాఖ్యాతం. దీపేతు సప్తమాస్మాదరస్యేన *ఆకాశాదిపదచిహ్నితేషువాక్యేష్యిత్వ్యుక్తం. (తస్మాద్వా ఇతి) స్వతశ్చేతనై కాస్తాత్మశబ్దోపేత ప్రకరణస్మారణార్థం * ఆకాశాదిష్యత్వ్యుక్తమితిభావః. సత్యసచ్చిదానంద ప్రకరణంవివక్షితం - తస్య త్రైమాత్రవివక్షితం. భూయసాంబలీయ స్తవమేవాన్మిత్వా త్రే హేతుతయావివక్షితం - అతఏవహి సద్విద్యావాక్యముపాదీయతే * తత్తేజోస్పృజతేతి. ఆదిశబ్దేనముక్త్యోపనిషదాదివివక్షితం. భర్తావాచినోఽవ్యాకృతాదిపదస్య ప్రధమశ్చ తత్వాచ్చరమావగతమిక్షణాదికంతదానుగుణ్యేన గౌణమిత్యుక్తమితి శక్త్యా యాంతేషు ప్రకరణేషు సర్వజ్ఞత్వాదిగుణకనైవకారణత్వేన ప్రతిపాదితత్వముపపాదయతి (తథాహి) కారణత్వ ప్రతిపాదనాత్ ప్రాగేవకారణత్వభర్తృణః ప్రధమతఏవచేతనత్వ ప్రతిపాదనందర్శయతి (సత్యంజ్ఞానమితి) *సంభూత ఇతి సృష్టి ప్రతిపాదనాత్పూర్వమేవ ప్రయన్త్యన్తతశ్చేతనై కాస్తాత్మశబ్దః ప్రబలతః - తతః పూర్వమేవ స్య కారణస్యవిపశ్చిత్వ ప్రతిపాదనాదాత్మశబ్దస్య నిర్విరాహాశక్త్యా దూరోత్సారితేవ్యుక్త ప్రాయేణాహ (ప్రకృతం విపశ్చిదేవేతి) (తథేతి) * తత్తేజోస్పృజతేతి కారణత్వ ప్రతిపాదనాత్ పూర్వమేవ *తదైక్షతేతి ఈక్షితృత్వ ప్రతిపాదనాత్ ఈక్షణానుగుణం కారణత్వం నేయం - సతు కారణత్వానుగుణవిక్షితృత్వం నేయమిత్యర్థః. తతః పూర్వనిర్దిష్టం ఫలితపదంతుసాధారణత్వాన్న ప్రధానపరతయాన్వతః ప్రతీయతే - ఈక్షణదర్శనాత్ ప్రధానవిక్షణం కారణనిశ్చయత ఇతి నోపక్రమవిరోధః. సచ్చబ్దస్య ఇదంశబ్దసామాన్యాధికరణ్యంతు సమ్యవతీత్యయమర్థః * ఈక్షితేర్వాశబ్దమిత్యత్ర సమగ్ధత ఇత్యభిప్రాయః. (ఏవం సర్వత్రేతి) * అత్తావా ఇదమేకపివాగ్రహసీత్ స ఈక్షితలోకాన్మృగజా ఇతివ ఇమాన్లాకానస్పృజత *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ యస్సజ్ఞానమయంతపః | తస్మాదేతద్భర్తృవానుమయానుమన్తంచ జాయతే * ఏకోహ నై నారాయణ సీత్ ఇత్యారభ్య *సపితాకీసరమతసోస్యం కామం మనసా భాయాంతత్థర్షిణ్యయమన్తమభవత్ తత్ర బ్రహ్మవతుర్ముఖోజాయత * అథ పురుషోహ నై నారాయణో కామయత ప్రజాస్సృజేయమితి * నారాయణాద్భగ్వాజాయతే ఇత్యాదిషు సృష్టికైః పూర్వమేవ పరమచేతనతదసాధారణేక్షణాదికమవగత్తవ్యమిత్యర్థః. ఉపక్రమగ్ధబహు శ్రుతివిరోధాత్ అవ్యాకృత శ్రుతిమాత్రదౌర్బల్యమగ్ధసిద్ధమ్.

నను అసద్వాదమగ్రాసీదిత్యసదేవకారణత్వేన వ్యపదిశ్యతే - తత్త-థమ

వసర్వజ్ఞస్యసత్యసజ్జ-బ్రహ్మణసవకారణత్వం నిశ్చయతఇత్యత అహ.

౧౦॥ సూ. +శ్లో॥ సమాకర్షాత్ ॥ ॥ అసద్వాదమగ్రాసీదిత్యత్రాపి విపశ్చిదానస్తమ

యంసత్యసజ్జ-బ్రహ్మవసమాకృత్యతే. కథం. *తస్మాద్వాదసత్త్వాజ్ఞానమయాదన్యోన్తరతత్తానస్తమ
యః *సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి *ఇదంసర్వమసృజతయదిదంకించతత్సృష్టౌతదేవాను ప్రా
విశత్ తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛాభవదిత్యాదినా బ్రాహ్మణేనానస్తమయంబ్రహ్మసత్యసజ్జ-బ్రహ్మ సర్వస్యప్ర
క్షుసర్వానుప్రవేశేనసర్వాత్మభూతమభిధాయ *తదప్యేషశ్లోకోభవతీత్యుక్తస్యార్థస్యసర్వస్యసాక్షిత్వేనా
దాహ్యతోఽయంశ్లోకః * అసద్వాదమగ్రాసీదితి - తథోత్తరశ్రీ *భీమాస్మాద్వాతఃపతతిత్యాదినాతదేవ
బ్రహ్మసమాకృత్యసర్వస్యప్రశాసిత్యత్వనిరతిశయానస్తత్వాదయోఽభిధీయతై - అతోఽయంమన్త్రీష్టద్విష
యపవ. తదానీం నామరూపవిభాగాభావేనతత్సచ్చిత్తయోఽస్తిత్వాభావాద్భ్రష్టవాసచ్చజ్ఞేనోచ్యతే. *అ
సదేవేదమగ్రాసీదిత్యత్రాప్యయమేవనిర్వాహః. యమక్తం *తద్దేదంతర్వ్యావ్యాకృతమాసీదితిప్రధానమేవ
జగత్కారణత్వేనాభిధీయతఇతి. నేత్యుచ్యతే-తత్రాప్యవ్యాకృతశబ్దేనావ్యాకృతశరీరంబ్రహ్మవాభిధీయతే-
*సపవభిహప్రవిష్టఅనఖాగ్రేభ్యఃపశ్యం శ్చతుశ్శుభ్రంచ్ఛేత్రంమన్వానోమనఆత్మేవోపాసీతేత్యత్ర
*సపవభిహప్రచ్ఛజ్ఞేనా వ్యాకృతశబ్దనిష్ఠస్యాస్తఃప్రవిశ్యప్రశాసిత్యేనానుకర్షాత్, *తత్సృష్టౌతదేవాను
ప్రావిశత్ *అనెనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి ప్రక్షుసర్వజ్ఞస్యవరస్యబ్రహ్మణఃకా
ర్యానుప్రవేశనామరూపవ్యాకరణప్రసిద్ధే, శ్చ. *అస్తఃప్రవిష్టశ్శస్తాజనానాం సర్వాత్మేతినియమనార్థత్వా
దనుప్రవేశస్యప్రధానస్యాచేతనస్యైవంరూపోఽనుప్రవేశోనసమ్భవతి. అతఃఅవ్యాకృతం- అవ్యాకృతశరీరం
బ్రహ్మ. *తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేతి - తదేవావిభక్తనామరూపంబ్రహ్మసర్వజ్ఞంసత్యసజ్జ-బ్రహ్మ
స్వేనైవవిభక్తనామరూపం స్వయమేవవ్యాక్రియతేత్యుచ్యతే. ఏవంచసతీక్షణాదయోముఖ్యాపవభవత్తి.
బ్రహ్మత్వశబ్దావనిరతిశయబృహత్త్వనియమనార్థవ్యాపిత్యాభావేన ప్రధానెనకథంచిదుపపద్యతే. అతోబ్ర
హ్మకారణంజగదితిస్థితమ్. కారణత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

ఉత్తరసూత్రశక్తామహ(నస్తితి)

౧౦॥ సూ. +శ్లో॥ సమాకర్షాత్ ॥ ॥ అసద్వాదమగ్రాసీదిత్యత్రాపి విపశ్చిదానస్తమ

స్తమయః *సోకామయతేతివాక్యాన్యనిప్రేత్యవిపశ్చిత్వాదికముక్తం. ప్రతిజ్ఞాతార్థవిషయవాక్యబుభుత్వాందర్యయతి (కథమితి) *తస్మాద్వాద
త్యాత్మశబ్దేన కారణవిషయేనిర్దిష్టసృజిత్యాదానస్తమయస్య * సజ్జతిప్రతిజ్ఞానశబ్దేన, సత్యసజ్జ-బ్రహ్మనిగుణకస్య *తదప్యేషఇతివచ్చజ్ఞేన, చనమా
కర్షణపాదితోభవతి. పూర్వస్మాద్వాక్యాత్ *అసద్వాదమగ్రాసీదితికర్షణక్ష. అనేనప్రకరణాచ్యుతిర్బలీయసీత్యేతదపిపరిహృతం - జ్ఞానవిపశ్చ
దాదిబహుశ్రుతిప్రాబల్యసిద్ధేః. తస్మాదపుత్రత్రసమాకర్షణా(తథోత్తరశ్రీతి)*భీమాస్మాద్వాతప్రసాసీదిత్యయంశబ్దోబ్రహ్మణికర్షణః- ప్ర
కృతపరామర్శిత్వాత్. అసచ్చబ్రాధమహ (తదాసీమితి) శ్రుత్యవ్రతస్యాపవచ్చస్యాత్కాధపరత్వమాహ (అసదేవేదమితి) తత్రాపి *అసద్వాద
మితివాక్యస్థకారణవిషయాసచ్చబ్రాధాన్యోసత్యసజ్జ-బ్రహ్మణికర్షణమితిస్థానియ. తత్రాసచ్చబ్రాధస్య *తత్సదాసీదిత్యనుకర్షాప్రదర్శనంస
చ్చబ్రహ్మచిదచిత్సాధారణ్యనిబన్ధనం- సచ్చబ్రాహ్మితుచ్చవ్యావర్తకః- నత్వచిద్వాన్వయవర్తకః. కారణావస్థాయామసద్వాన్వత్త్రిధ్వారమ్భణాధికరణావసే
యా. *తద్దేదమితిత్రాప్రతాపసింహకర్షణందర్యయతి (యదుక్తమితి) *తద్దేదమితిశ్రుత్యుక్తానుప్రవేశనామరూపవ్యాకరణయోఽపరమాత్మధర్మత్వే
నప్రసిద్ధిమాహ (తత్సృష్టౌతదేవాను) ప్రధానస్యాపిస్వకార్యానుప్రవేశోయ్యుక్తఇత్యత్రాహ (అస్తఃప్రవిష్టఇతి) *సశక్యోచ్యుతఃశ్రుతి
తివాక్యాత్, *వ్యాకరవాణీతసజ్జ-బ్రహ్మణా, చ్యప్రధానవ్యాప్తత్రిధిధావసి అధికహేతుజ్ఞాపనార్థంపరిహారానరముక్తం. వేదాస్తవాక్యవిశేష
నివృత్తోఽనుప్రవేశవిశేషానసమ్భవతీత్యర్థః. అనుప్రవిశ్యనియమసస్యపురుషవ్యావర్తకమేవత్వేపిత్రాప్రేక్షితం ప్రధానవ్యావర్తకమాత్రమితి
ప్రధానమాత్రస్యతదసమ్భవోక్తిః. అన్యేనవ్యాకృతత్వశక్తాపురుషసార్థం *తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేనినాకృత్యుక్తముపాదాయవ్యాచక్షే
(తదేవేతి) అసచ్చబ్రాధకారణవిషయేణ *తదాత్మానంస్వయమకురుతఇత్యనేనైకార్థ్యాదివిభావః. అసదవ్యాకృతాదిశబ్దానాంబ్రహ్మణ్యుపాహస
త్వేనసరాభిమతానాముపపన్నతోక్తా. అథేక్షణాదీనాంబ్రహ్మజ్యేషోపపన్నత్వం, ప్రధానేఽనుపపన్నత్వం, చాహ (ఏవంచేతి) అసదవ్యాకృతాది
శబ్దా ఈక్షణాదయశ్చబ్రహ్మణ్యుపపన్నాః-ప్రధానేత్వేక్షణాదయోఽనుపపన్నాఇతివైషమ్యందర్శితంభవతి. అధికరణార్థముపసంహరతి(అతఇతి)...

కారణత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౬॥ సూ.

శ్రీభాష్యే జగద్వాచిత్యాత్ ॥ శ్రీభాష్యే

పునరపిసాక్ష్యః ప్రత్యవతిష్ఠతే-యద్యపివేదాంతవాక్యానిచేతనంజగత్తారణత్వేనప్రతిపాదయంతి-తథాపి తదన్త్రసిద్ధప్రధానపురుషాతిరిక్తంవస్తుజగత్తారణంవేద్యతయానతేభ్యఃప్రతీయతే. తథాపి-భోక్తారమేవపురుషంకారణంవేద్యతయా_ధీయతే కాపీతకినోబాలాక్యజాతశత్రుసంవాదే * బ్రహ్మతేబ్రహ్మణీత్యుపక్రమ్య*యోవై బాలాకపతేషాంపురుషాణాంకర్తాయస్యవై తత్కర్తృసవై వేదితవ్యఇతి. ఉపక్రమేవక్తవ్యతయా బాలాకినోపక్షిప్తంబ్రహ్మజానతేతస్మాదపవాజాతశత్రుణా *సవై వేదితవ్యఇతిబ్రహ్మపాదాద్యతే- *యస్యవై తత్కర్తృతికర్తృసంబద్ధాత్మకృత్యధ్యత్తోభోక్తాపురుషోవేదితవ్యతయోపదిష్టం బ్రహ్మేతినిశ్చయతే. నాథాన్తరం- తస్యకర్తృసంబద్ధానభ్యుపగమాత్. కర్తృవపుణ్యాపుణ్యలక్షణంయేత్రజ్ఞస్యైవసమ్ముఖతి. నచవాచ్యం-క్రియతగతికర్తృతిపుష్పత్వాప్రత్యయోదిప్రమాణోపపాపితంజగదేతత్కర్తృతినిశ్చయతే-యస్యైతత్కర్తృత్వంజగత్కర్తృసవేదితవ్యఇతియేత్రజ్ఞాదధాన్తరమేవప్రతీయతగతి. *యోవై బాలాకపతేషాంపురుషాణాంకర్తాయస్యవై తత్కర్తృతిపుష్పదైవేయధ్యాత్, కర్తృశబ్దస్యచ లూకవేదయోఃపుణ్యపాపరూపసవకర్తృణిప్రసిద్ధేః, తత్తద్భోక్తృకర్తృనిమిత్తత్వా జ్ఞగదుత్పత్తేరేతేషాం పురుషాణాంకర్తృచభోక్తృరేవోపపద్యతే. తదయమర్థః- ఏతేషామదిత్యమణ్డలాద్యధికరణానాంయేత్రజ్ఞ భోగ్యభోగోపకరణభూతానాం పురుషాణాంయఃకారణభూతః- ఏతత్కారణభావహేతుభూతంపుణ్యాపుణ్యలక్షణంచకర్తృయస్య-సవై వేదితవ్యః- తత్స్వరూపంప్రకృతేర్విచిక్తంవేదితవ్యమితి. తథోత్తరత్ర *తౌహనుప్తంపురుషమాజగ్ముః తంయష్టినాచిత్తేపేతినుప్త పురుషాగమనయష్టిమాతోథాపనాదీనిచభోక్తృప్రతిపాదన ఏవలిక్తాని. తథోపరిష్టాదపిభోక్తృవ ప్రతిపాద్యతే * తద్యథా శ్రేష్ఠీస్వైర్భుజ్జేయథావాస్వా శ్రేష్ఠీనంభుజ్జన్యేవమైవప్రజ్ఞాత్వైతైరాత్మభిర్భుజ్జేవమైవైతలత్వాన ఏనంభుజ్జన్తీతి. తథా *క్వైషవతద్బాలాకేపురుషోశయిష్టక్వవాసతదభూతు-తసితదాగాదితిపుష్టమర్థమజానతేతస్యైస్యమేవాజాతశత్రురువాచ *హితానామనాడ్యస్తాసుతదాభవతియదానుప్తస్యస్మంనకథంచనవశ్యత్యథాస్మిన్నానివవైకథాభవతితదై నంవాక్సర్వైర్నామభి ససహాప్యేతిమనస్సర్వైర్ధ్యానై ససహాప్యేతిసయదాప్రతిబుద్ధ్యతేయథాగ్నేర్ద్వలతస్సర్వాదిశో విస్ఫులిక్తావిప్రతిష్ఠేరనైవమేవై తస్మాదాత్మనః ప్రాణా

౧౬॥ సూ. శ్రీభాష్యే జగద్వాచిత్యాత్ ॥ శ్రీభాష్యే సజ్జతిమాహ(యద్యపితి)*సవై వేదితవ్యఇత్యనంవిషయవాక్యందర్శితం. కారణవాక్యేప్రతి

పాద్యంకిం ప్రకృత్యధిష్ఠాతాపురుషః-ఉతపరమాత్మేతిసంశయస్వరూపమర్థనిర్ధం. తదర్థంబాలాక్యజాతశత్రుసంవాదేవేదితవ్యతయాఉపదిష్టంబ్రహ్మ కింజీవః-ఉతపరమాత్మేతి. కిం *ఏతేషాంపురుషాణాంకర్తృఇతినిర్దిష్టకర్తృజీవః-ఉతపరమితి. *యస్యవై తత్కర్తృతికర్తృశబ్దఃకింపుణ్యాపుణ్యవాచి-ఉతజగద్వాచితి. కిమేతచ్ఛబ్దసామాన్యాధికరణ్యేనకర్తృశబ్దస్యజగద్వాచిత్యంయం కం-ఉత *ఏతేషాంపురుషాణాం కర్తృతిపుష్పదైవైర్ధ్యానైయధ్యానైపుణ్యాపుణ్యవాచిత్యంయం కం. *తౌహనుప్తంపురుషమిత్వాద్యవగతేజీవముఖ్యప్రాణిభేపుణ్యాపుణ్యవాచితాముపాద్వలయతః-నేతి. కిమేతేతిజ్జేవబోధనాద్ధా-ఉత *క్వవాచిత్యాదిప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాంజీవాతిరిక్తబ్రహ్మబోధనచరే. యదాజీవబోధనాద్ధా - తదాతయోఃపుణ్యాపుణ్యవాచిత్యో త్రముఖ్యత్వేన పుష్పదైవైర్ధ్యానైయధ్యానైకర్తృశబ్దస్యపుణ్యాపుణ్యవాచితోపపత్తే ప్రకంబద్ధీకర్తృపురుషఇతిబాలాక్యజాతశత్రుసంవాదస్యజీవపరత్వాత్ సర్వవేదాన్తవేద్యోభోక్తాపురుషఇతిఫలితంస్యాత్. యదా బ్రహ్మప్రతిబోధనచరే-తదాతయోర్నిర్దిష్టయోఃపుణ్యాపుణ్యవాచిత్యో త్రముఖ్యత్వాభావాత్ ఏతచ్ఛబ్దసామాన్యాధికరణ్యేనేహకర్తృశబ్దస్యజగద్వాచిత్యాత్తత్కర్తృజీవమితిఉతిబాలాక్యజాతశత్రుసంవాదస్యపరమాత్మవిషయతయాసర్వవేదాన్తవేద్యపరమాత్మేతినిర్ధృతి. ఇతివిశయేర్థనిర్ధేసతిపూర్వపక్షమాహ(ఉపక్రమఇతి)ప్రతివచనస్యఉపక్రమస్థబ్రహ్మవిషయత్వేన బ్రహ్మణోఽస్యస్యజీవసృకర్తృసంబద్ధపరత్వశ్చానిరస్తా. తతఃకిమిత్యత్రాహ(యస్యేతి)నాథాన్తరం- ప్రకృతివస్త్వైశ్వరోపేత్యర్థః. యజ్ఞాదికంకర్తృయస్య పీఠనమిత్యేతదర్థపరత్వవ్యవహారసాయాహ (కర్తృతేతి)కర్తృశబ్దోఽసంబుచితవృత్తిఃపాపమపిపక్షితికర్తృరాధ్యపరత్వమయం కమితిభావః. అత్రానన్తమయాధికరణాత్మేషఃఫలితః. పాదసజ్జతిఃపూర్వవద్భోక్తృపురుషప్రతిపాదనచ్చాయాససారివాక్యవిషయత్వాత్. కర్తృత్వస్యజీవేసమ్ముఖరూపపూర్వపక్షహేతువశాదయోగవ్యవత్సేదాత్మేషఃఫలితః. సిద్ధాన్తమాశక్త్యాహ (నచేతి) పానరుక్తాపాదనేనపరిహరతి (యోవాఇతి) హేత్వన్తరమాహ (కర్తృశబ్దస్యతేతి)రూప్సియోగాత్ బలీయసీత్యర్థః. సర్వకర్తృత్వంకథమిత్యత్రాహ (తత్తదితి)ఇహనిర్దిష్టానాంభోక్తృణామనిర్దిష్టానాంభృతత్వజాతీయానాంజ్ఞాతతయానోపదెష్టవ్యత్వం, నచవేదితవ్యత్వమిత్యత్రాహ (తదయమర్థఇతి)కర్తృత్వే హేతుఃకథ్యతేతేయం *యస్యవై తత్కర్తృతికర్తృశబ్దోపపాదనం-కుద్ధస్వరూపంచావిధితం-కర్తృసమ్ముఖస్తూపలక్షణమిత్యర్థః. ఏవంకర్తృనిమిత్తభోక్తృత్వాత్ జీవత్వమయం కం-తదేవయష్టిమాతోథాపనాత్, శ్రేష్ఠీధృష్టాన్తాత్, సుఖప్రబోధాదియోగా, బోధపాదయతి(తథోత్తరత్రే త్యాదిగా)సుఖస్థిస్థానంనాడ్యఃసపరమాత్మేత్యధిప్రాచయణ *హితానామనాడ్యఇతివాక్యముదాహృతం. తదానీతదాశబ్దస్సుఖప్రవేలాపరస్యాత్. (సర్వైర్నామభి, సర్వైర్ధ్యానై, రితి)తత్తత్తరణముపరతస్యస్వపాదరమిత్యర్థః. (ఏతస్మాదాత. నః ప్రాణఇతి)ప్రాణ

యథాయతనంవిప్రతిష్ఠనైప్రాణేభ్యోదేవాదేవేభ్యోలోకాభి. సుషుప్త్యాధారతయాస్వప్నసుషుప్తిజాగరితా
 వస్థాసువర్తమానంవాగాదికరణాప్యయోగ్యమస్థానమేనమేవ జీవాత్మానం *అథాప్తిప్రాణపవైకథాభవతీ
 త్యుక్తవాక్. అస్మిక్-జీవాత్మని. ప్రాణభృత్వనిబద్ధవోయం ప్రాణశబ్దః-సయదాప్రతిబుద్ధ్యతభిప్రాణశబ్దనిర్ది
 ష్టస్యప్రబోధశ్రవణాత్, ముఖ్యప్రాణస్యేశ్వరస్యచసుషుప్తిప్రబోధయోరసమ్భవాత్, అథవా - *అస్మి
 న్ప్రాణభృత్యధికరణేన ప్రమాణ్య. అస్మిన్నాత్మనివర్తమానైప్రాణపవైకథాభవతివాగాదికరణగ్రామభిప్రా
 ణశబ్దస్యముఖ్యప్రాణపరత్వేపిజీవపవాప్తిస్సృగరణే ప్రతిపాద్యతే - స్వతఃప్రాణస్య జీవోపకరణత్వాత్.
 అతోవక్తవ్యతయోపక్రాంతంబ్రహ్మపురుషపవేతితద్వ్యతిరిక్తైశ్వరాసిద్ధిః. కారణగతాశ్చేక్షణాదయశ్చేతనధ
 ర్మా అస్మిన్నైవోపపద్యంతేతదధిస్థితంప్రధానమేవ జగత్కారణం.

ఇతిప్రాప్తేప్రచక్షుహే (జగద్వాచిత్యాత్) అత్ర పుణ్యాపుణ్య పరవశః యుక్తః తేత్రజ్ఞస్వ
 ప్తిప్రకృతి ధర్మాభ్యాసేన తత్పరిణామహేతుభూతః పురుషోనాభిధీయతే - అపితు నిరస్తసమస్తావిద్యా
 ది దోషగర్భోఽనవధికాతిశయా సజ్జేయ కల్యాణ గుణ గణనిధి ర్నిఖిలజగదేక కారణభూతః పురుషోత్తమో
 ౭భిధీయతే. కుతః. *యస్య వైతతగ్రే త్యత్రై తచ్ఛబ్దాన్వితస్య కర్మశబ్దస్య పరమపురుష కార్యభూ
 త జగద్వాచిత్యాత్. ఏతచ్ఛబ్దో హ్యర్థప్రకరణాదిభి రసమగ్రాచిత వృత్తిరవిశేషేణ

శబ్దోపశ్చవృత్తిప్రాణపరభిప్రాయపక్షీమన్యతే. దేవాః-ఇన్ద్రియాణి. లోకాః-జ్ఞానం. విషయోవా. సుషుప్త్యాధారతా-సుషుప్తి మత్త్వం. సుషుప్త్యాధా
 రతయా క్రవానిత్యన్వయః. ప్రాణశబ్దస్యప్రథమా న్తత్వశక్త్యాంముఖ్యప్రాణపరమాత్మపరత్వశక్త్యాభ్యునిరాకర్తుంవ్యాచక్షే(అస్మిన్నీవాత్మనీతి)తదపవాదయ
 తి(సయదేతి). ప్రబోధశ్చాయితాంతతఃకిమిత్యత్రాహ(ముఖ్యప్రాణస్యేతి)ప్రథమా న్తత్వాసమ్భవోఽతిప్రసిద్ధభిప్రాయశ్చేక్షణాత్కృతదాహి *ఏకథాభవతీ
 త్యనేనవాగాదికరణానామివనివృత్తవాపారతయోఽవస్థానంచూక్తంస్యాత్-తచ్ఛవిరుద్ధం-స్యావేపిప్రాణవాపారోపలభ్యే. అవధారణానుపపత్తిశ్చ-
 వాగాద్యపరతేః ప్రతిపాద్యమానత్వాత్. సవవాప్యంప్రాణపవానుపరతవాపారఏకరూపస్సితభృత్యభిప్రాయశ్చేక్షణాత్ప్రత్యక్షనిర్ధారణప్రతిపాదనవైయధ్యాయే.
 ప్రాణస్యస్వాకీనైస్త్రియస్థితప్రవృత్తిత్వరూపంప్రాధాన్యంవివక్షితమితిచేత్ - తత్సరస్వదాభవతీస్వాపవశాయాంతత్ప్రతిపాదనమసజ్జతంస్యాత్.
 అతస్స ప్రవృత్త్యప్రవృత్తీకృత్యజీవపరత్వముపపాదితం. అస్యాంయోజనాయాంసప్రవృత్తపదయోస్యామానాధికరణస్యాన్వరణ్యేపిప్రాణశబ్దస్యూత్పాదక
 త్వం. తద్వాప్యవృత్త్యర్థంయోజనా నరమాహ(అథవేతి)ఏకథాభవతీత్యత్రాహ(వాగాదికరణగ్రామభి)ప్రాణాధికరణవాచితయావ్యధికరణస్య*అ
 స్మిన్నితిపదస్యపరమాత్మపరత్వమాశ్చక్యాహ (ప్రాణశబ్దస్యేతి)కుతభిత్వత్రాహ(స్వతః)ఇతి. ఇత్యత్రాహ(వాగాదికరణగ్రామభి)ప్రాణాధికరణవాచితయావ్యధికరణస్య*అ
 సంచారతి(అతః) — అస్మిన్నధికరణేప్రాణజీవపరమాత్మవిషయతయాత్రిశిరస్కోచిచారిత్యైకత్వ-తత్రేహవేదితవ్యతయోపదిష్టపురుషస్య
 ప్రాణనామగిరామస్త్రీణాశ్రవణాదినాముఖ్యప్రాణవైలక్షణ్యస్యస్ఫుటత్వాత్ ద్విశిరస్కోచిచారిత్యైకత్వైకత్వ-తత్రేహవేదితవ్యతయోపదిష్టపురుషస్య
 యీకృతం. ససుషుప్త్యాత్మాహిరణ్యగర్భః ప్రాణశబ్దవిషయత్వేనశక్తిత్యైకత్వైకత్వ-తత్రేహవేదితవ్యతయోపదిష్టపురుషస్య
 తుతయోపన్యాసానుపపత్తేః. చుస్సన్తాత్మకంకర్మహిముఖ్యప్రాణధర్మతయాప్రసిద్ధం- సతుహిరణ్యగర్భధర్మతయా. ప్రాణసమష్ట్యభిమానత్వాద్ధిర
 ణ్యగర్భస్యప్రాణధర్మకర్మకావశ్యత్వంయంక్రమితిచేత్. హిరణ్యగర్భఃకింభవత్యేతేత్రజ్ఞోఽభివృత్తిః - ఉతేశ్వరభి. ఈశ్వరత్వేహిరణ్యగర్భప
 రత్వంనిర్ధాన్తికర్తవ్యం- అతోసపూర్వపక్షతాదుర్లభః. *పరమేశ్వరపివాయమేతేహంపురుషానాకర్తాస్యాదిహిభవతాంనిర్ధాన్తప్రతిజ్ఞా. యదియే
 త్రజ్ఞోఽభివృత్తిః - తస్మిజీవపరత్వప్రతిపాదేవతత్పరత్వంప్రతిక్షిప్తంభవతీతిప్రాణోసమృద్ధిచార్యః. కింజీవమాత్రపరః - ఉతజీవవిశేషపరభి
 నస్తేహాయ క్తభిచేన్న - ఏకస్మిన్ప్రకరణేసామాన్యశబ్దనాథప్రతిపాదనేపివిశేషాపస్థాపకైసతస్యతత్పర్యసాసస్యన్యాయతయాహిరణ్యగర్భవా-
 చరమాత్మావేదిష్టిరస్మిన్వివసంశయస్సాన్. సను *జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణాన్వేతిచేదిహిసూత్రేణపూర్వపద్యయద్యోతనాద్యుక్తంవిచారత్రయ
 మితిచేన్న - జీవసాధకత్వేనముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణస్యశక్తిత్వాత్. జీవోపకరణావగమోహజీవసాధకః. అతోముఖ్యప్రాణవైలక్షణ్యస్యస్ఫుటత్వాత్,
 ప్రాణశబ్దస్యహిరణ్యగర్భవాచిత్యేసాన్వరణ్యభావా, చ్చ జీవవిషయోపూర్వపక్షేఉపపన్నః.

రాధానరమాహ(ఇతిప్రాప్తభి)పూర్వపక్షేక్రూరిదిశబ్దానామసాన్వరణ్యంస్వమతేసాన్వరణ్యంచాభిప్రేత్యతదపవాదకం జీవపరయోస్వభావవిశే
 షంవదక్ ప్రతిజానీతే(అత్రేత్యాదిహ) ప్రకృతిధర్మాభ్యాసేన-స్వస్మిన్ప్రకృతిగతకర్తృత్వాభ్యాసేనేత్యర్థః. సేతి పదానుషంజ్ఞాన్విధాన్తక్రూరినాభిధీయత
 ఇత్యన్తేన. సాత్ర హేతుబలసిద్ధంప్రతిజ్ఞాంతమాహ (అపిత్తితి) యాదృశస్యకర్మశబ్దస్యజగద్వాచిత్యంయంక్రంతాదృశత్వంసూత్రకారాభిప్రేతమితి
 మన్యాసోకర్మశబ్దంవినినన్తి (ఏతచ్ఛబ్దాన్వితస్యేతి) సన్వేతచ్ఛబ్దః ప్రకృతపరామర్శి- తత్కథమప్రకృతజగత్పరామర్శిభిత్వత్రాహ (ఏతచ్ఛబ్దోహితి)
 (అర్థప్రకరణాదిభి)అర్థశబ్దేనస్వవాక్యస్థపదా న్తరాన్వయయోగ్యత్వంవివక్షితం. ప్రాచీనవాక్యనివయః ప్రకరణం. ఆదిశబ్దేనోపరితనవాక్యానివ
 షీతాని. యద్వా-పూర్వాపరవాక్యజాతంప్రకరణం. ఆదిశబ్దేనతాత్పర్యలిక్ష్ణానివవక్షీతాని. (అసజ్జతవృత్తిరితి) లిక్లవచనవిరోధాత్పురుషపరా
 మర్శోఽనుపపన్నః. పుణ్యపాపరూపంకర్మాత్మకతం. అప్రకృతమపికర్మత్వకారణతయా చరికల్ప్యగ్రీష్ఠత్వాపాదనమత్యస్తవిల్పితం. పురుష

ప్రత్యక్షాదిప్రమాణోపస్థాపితనిఖిలవిదవిన్నిశ్రజగద్విషయః. నచపుణ్యాపుణ్యలక్షణంకర్తాత్రకర్తృశబ్దాభిధేయం - * బ్రహ్మ తే బ్రువాణీ త్యుపక్రమ్య బ్రహ్మ త్వేన బాలాకి నానిద్విష్టా నామాదిత్యమణ్ణలాద్యధికరణానాంపురుషాణామ బ్రహ్మ త్వేన * మృషావై ఖలుమాసంవాదయిస్తా ఇతితమ బ్రహ్మవాదినమసోద్యతేనా విదితబ్రహ్మజ్ఞాపనాయాజాతశ్రుణేదంవాక్యమవతారితం * యోవై బాలాక ఇత్యాది - పుణ్యాపుణ్యలక్షణకర్తృసమ్బుద్ధిన ఆదిత్యాద్యధికరణాస్తత్సజాతీయాశ్చ పురుషాస్తేనైవవిదితా ఇతి తదవిదిత పురుషవిశేషజ్ఞాపన పరోయంకర్తృశబ్దానపుణ్యాపుణ్యమాత్రవాచి - క్రియామాత్రవాచీవా - అపితుకృత్సస్యజగతః కార్యత్వవాచీ. ఏవమేవ ఖల్వవిదితో ౭ర్థఉపదిష్టోభవతి. పురుషస్య కర్తృసమ్బద్ధోపలక్షిత స్వాభావికస్వరూప స్యాజ్ఞాతస్యవేదితవ్యత్వోపదేశేచలక్షణా, - కర్తృసమ్బద్ధమాత్రవైస్యవేదితవ్య స్వరూపలక్షణత్వాద్యస్య కర్తృసవేదితవ్య ఇత్యేతావతైవతత్ప్రధైః * యస్యవైతత్కర్తృత్వేతచ్ఛబ్దవైయర్థ్యం, చ. యపతేషాంకర్తాయస్యవైతత్కర్తృత్వేతిపృథగ్నిర్దేశస్యచాయమభిప్రాయః - యేత్వయాబ్రహ్మత్వేననిద్విష్టాఃపురుషాఃతేషాంయఃకర్తా- తేయతాకర్మభూతాః- కింవిశిష్యాభిధీయతే - కృత్సంజగద్వ్యస్యకార్యం- ఉత్కృష్టాఅపకృష్టాశ్చేతనా అచేతనాశ్చసర్వేపదార్థాయతాకర్మత్వేతుల్యాః - సవరమకారణభూతఃపోపురుక్షమోవేదితవ్యఇతి. జగదుత్పత్తేర్జీవకర్తృనిబద్ధసత్వేపిసజీవస్వభూగ్యభోగోపకరణాదేస్వయముత్పాదకః - అపితుస్వకర్తానుగుణ్యేనేవ్వరస్సప్తంసర్వంభుజై - అతోనతస్యపురుషాస్త్రితికర్తృత్వముపపద్యతే. అతస్సర్వవేదాస్తేషుపరమకారణతయాప్రసిద్ధంపరం బ్రహ్మేవాత్రవేదితవ్యతయోపదిశ్యతే.

నిర్మాణరూపవ్యాపారం * ఏతత్కర్తృత్వనిర్దిశ్య * యస్యేతితత్సమ్బద్ధేవక్షితేతనరుక్తిస్సాన్ - నిర్మాణవ్యాపారశ్రయత్వస్యకర్తృశబ్దైవ్యాభిహితత్వాత్. అతస్సజ్ఞోచకాభావాత్ అసమ్బుధిచక్రత్రివిధావః. తర్హ్యప్రకృతంజగత్కర్తృమపస్థాప్యేతేత్యత్రాహ (ప్రత్యక్షాది) ఏతచ్ఛబ్దస్సన్నిహితపరామర్శి - సన్నిహిచ్ఛబ్దస్థితిః - సాచ ప్రకరణతోవాప్రకృతాద్ధావరసంబద్ధిత్వేనవాప్రసిద్ధితోవాభవతి. తత్ర ప్రకరణాదీనా సజ్ఞోచానుపపత్తేఃపరిశేషత్వస్త్రిద్ధాగ్రహమర్శిత్వేనసత్రాపిసజ్ఞోచకాభావాత్ నిఖిలవిదవిన్నిశ్రజగద్విషయఇత్యర్థః. (చిదవిన్నిశ్రతి) జగదేకదేశభూతస్యాదిత్యాదేః ప్రకృతత్వాత్ ఏకదేశచజగత్తద్వైరాబుద్ధిః - అతశ్చజగత్పరామర్శోయం కృతిభావః. రూఢేర్వ్యాగాత్ ప్రాబల్య, మేతచ్ఛబ్దస్వారస్యం, చతుర్థం- తత్కర్తృసానురూపాన్ధుత్వయఇత్యపేక్షాయామాహ (నచపుణ్యేతి) తుల్యత్వనివారకబలీయస్త్యనిర్ధయేహేత్వనరమాహ (బ్రహ్మత ఇతి) తతఃకిమిత్వత్రాహ (పుణ్యాపుణ్యేతి) క్రియామాత్రవాచీవేతిప్రస్తావతయోక్తం. యథావేదితవ్యతయా ప్రకృతస్య ప్రాణనామభిరామస్త్రీణాశ్రవణాదినా ప్రాణలక్షణ్యస్వస్వత్వాత్, ప్రకరణస్యబాలాక్యవిదితపురుషవిశేషజ్ఞాపనప్రవృత్తత్వా, చ్చముఖ్యప్రాణస్యలోకవిదితత్వా, చ్చకర్తృశబ్దోనముఖ్యప్రాణవ్యాపారభూతక్రియామాత్రవాచి - ఏవమేవపుణ్యాపుణ్యమాత్రవాచినభవతీత్యర్థః. (ఆదిత్యమణ్ణలాద్యధికరణానాంపురుషాణామితి) అస్యవాక్యస్య * యఃకర్తా ఇత్యనూద్యవేదితవ్యనిశిపరత్వాత్ * వక్షోన్మూర్శోఅజాయత * నాభ్యాఅనీదస్తరిక్షం * సూర్యాచక్ర్రీమసౌధాతాయథాపూర్వమకల్పయీ దివంచక్రధివీంచేత్వాది ప్రాచకవాక్యేమఆదిత్యాదిపురుషాణాంద్యుపధివ్యాదిజగత్తశ్చ పృథక్ స్పృష్టప్రతిపాదనాదివిషయరోవాదానురోధేనాదిత్యాదినిశాజగన్నిర్దేశాశ్రయణంయం క్తమితిభావః. క్రియత ఇత్యవయవాగ్ధస్య ప్రవృత్తినిమిత్తత్వజ్ఞాపనాయజగతః కార్యత్వనాచీత్సుక్తం. కార్యభూతజగద్వాచీత్యర్థః. జగద్వాచీత్వేనత్వవిదితార్థోపదేశపరత్వోపపత్తిమాహ (ఏవమేవేతి) అనేకహేర్వక్షేషయాపికోహేతుర్భుల్బః - అతస్సజ్ఞోచరహితైతచ్ఛబ్దస్వారస్య, దవిదితపురుషవిశేషపదేశోపక్రమా, చ్చపురోవాదానురోధా, చ్చకర్తృశబ్దస్యజగద్వాచిత్వంయం క్తమిత్వర్థః. అవిదితత్వంకర్తృసమ్బద్ధసర్వహతస్వరూపస్యపురుషస్యభవతీత్యత్రాహ (పురుషస్యేతి) కర్తృసమ్బద్ధివాచిపదస్యకర్తృహితోపస్థాపకత్వమముఖ్యం. సచావస్థాద్వయసాధారణాత్తత్సద్వేషిప్రయంక్తః - యస్యకర్తృసవేదితవ్యఇతిహినిర్దేశః. అతోలక్షణేత్యర్థః. ఏతచ్ఛబ్దస్యతమక్తాగ్రపరత్వేనైవప్రమాహ (యస్యకర్తృత్వేతి) త్వన్మతేనివైయర్థ్యంతుల్యమిత్వత్రాహ (యపి తేషామితి) యపి తేషాంపురుషాణాంకర్తృత్వనిర్దేశోబాలాకినోక్తానాంకార్యత్వేనాబ్రహ్మత్వజ్ఞాపనార్థం. తేషాంకర్తృత్వప్రతిపాదనమాత్రేణతమక్తాదిభ్యోపిలక్షికహిరణ్యగర్భాదిదేవతావిశేషసమన్వితకృత్సంజగ్రారణ్యంసనిభ్యతీతి * యస్యనైతత్కర్తృత్వంక్తం. జగత్కర్తృత్వస్యసన్నిహితవిషయతయానచచ్ఛిన్నత్వవ్యాప్యత్వత్వర్థమేతేషాం కర్తృత్వంక్తమిత్వర్థః. విపక్షేమాషణానరమాహ (జగదుత్పత్తేతి) (స్వకర్తానుగుణ్యేనేవ్వరస్సప్తంసర్వంభుజై ఇతి) సహిఖటాదికర్తృత్వంవినియోగాదృష్టవతఃపురుషస్య- అపితుకలాలస్యేతిభావః. ముక్తపరత్వేకర్తృవాచిపదలక్షణా, ఏతచ్ఛబ్దవైయర్థ్యం, కర్తృశబ్దాస్వారస్యంబో, క్తం- పరమంహేతుద్వయంబద్ధపరత్వేపితుల్యం. (అతస్సర్వవేదాస్తేషుపరమకారణతయాప్రసిద్ధమితి) ఏతేషాంయఃకర్తాయస్యవైతత్కర్తృత్వేతియచ్ఛబ్దైవానవాదరూపత్వప్రతిపత్తేః * యతోవాఇమానీశ్వాదిష్వివసర్వవేదాస్తప్రసిద్ధపరమపురుషవివాత్త కారణమనూద్యత ఇతిభావః.

౧౭॥ సూ. జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణాన్నేతిచేత్తద్వాభ్యాతం॥ (జీవలిక్ష్ణాన్నుఖ్యప్రాణసక్తీర్తనాచ్చలిక్ష్ణాద్భిక్తేవాస్మిన్నైకరణేప్రతిపాద్యతే- నపరమాత్మేతి- (తద్వాభ్యాతం) తస్యనిర్వాహఃప్రతర్దనవిద్యాయామభిహితః ఏతదుక్తంభవతి-యత్రోపక్రమోపసంహారపర్యాలోచనయా బ్రహ్మపరంవాక్యమితినిశ్చితం- తత్రాన్యలిక్ష్ణానితదనురోధేనవర్ణనీయానీతితత్ప్రతిపాదితం. అత్రాప్యపక్రమే బ్రహ్మతేఽబ్రహ్మణీతిబ్రహ్మపక్షీప్తం- మధ్యేచ యస్యవై తత్రైతినిర్దిష్టంసపురుషమాత్రం - అపితునిఖలజగదేకకారణం బ్రహ్మైవేత్యుక్తం - ఉపసంహారేచ యస్మాద్వాన్వయోపమాత్యసర్వేషాంచభూతానాంత్రైక్యంస్వారాజ్యమాధిపత్యం పర్యేతియవంవేదేతిబ్రహ్మపాసనైకాంతంసర్వపాపాపహతిపూర్వకంస్వారాజ్యంచఫలం శ్రుతం - అతోఽస్యవాక్యస్య బ్రహ్మపరత్వనిశ్చయేనజీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణాన్యపితత్పరతయావర్ణనీయానీతి. ప్రాతర్దనేహ్యపాసాత్త్రైవిధ్యేనజీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణానాంబ్రహ్మపరత్వముక్తం- అత్రాపి యథాస్మిన్వానిపవైకథాభవతీతి సామానాధికరణ్యసమ్భవేవైయధికరణ్య సమాశ్రయణాయోగా, ద్భిక్త్యాణ్యేవప్రాణశబ్దప్రయోగనిశ్చయేన, చప్రాణశరీరకబ్రహ్మపాసనార్థంప్రాణసక్తీర్తనంలిక్ష్ణాయుజ్యతే.

జీవలిక్ష్ణానాంపునఃకథంబ్రహ్మపరత్వమిత్యత్రాహ

౧౮॥ సూ. జీవలిక్ష్ణానాన్యార్థంతుజైమినిఃప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపిచైవమేకే॥ తుశబ్దో

ఏవంప్రథమవాక్యగతహేతుఃపరిహృతః. అథోపరితనవాక్యగతహేతుమసూద్యపరిహరతి.

౧౭॥ సూ. జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణాన్నేతిచేత్తద్వాభ్యాతం॥ (జీవలిక్ష్ణాన్నుఖ్యప్రాణసక్తీర్తనాచ్చలిక్ష్ణాద్భిక్తేవాస్మిన్నైకరణేప్రతిపాద్యతే) సమాసాంతర్జాతజీవముఖ్యప్రాణయోగవిషయీసమ్మన్దసామాన్యవిషయా- తదశ్చజీవస్యలిక్ష్ణేర్దేవసమ్మన్దః - ముఖ్యప్రాణస్యచవాచ్యతయాసంబంధవ్యర్థసాధనీభ్యుతిభావః. యద్వా- లిక్ష్ణం- జ్ఞాపకం. ఉభయోరపిజ్ఞాప్యతయాజ్ఞాపకేనసమ్మన్దభిభావః. జీవస్యలిక్ష్ణంజ్ఞాపకం- ముఖ్యప్రాణస్యసక్తీర్తనంజ్ఞాపకం-ముఖ్యప్రాణసక్తీర్తనాచ్చలిక్ష్ణాదివిషయముక్తం. కర్తృశబ్దస్యస్వరూపక్రియావాచిత్యానుచిత్యేః పరిశేషాత్ప్రసమేవప్రాణలిక్ష్ణమిత్యప్రాప్యః. ఉపకరణభూతముఖ్యప్రాణజ్ఞాపకంతత్ప్రసమపితమచకరణినోజీవస్యప్రతిపాద్యత్వేహేతురీత్యప్రాప్యేణసూత్రేముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణముపాత్తం- నతుప్రాధాన్యేనముఖ్యప్రాణస్యప్రతిపాద్యత్వసాధకతయోక్తం- తత్ప్రతిపాదకశబ్దానుష్ఠానస్యదర్శితత్వాత్. నిర్వాహః - పరిహరః. ప్రతర్దనవిద్యాయాంకథంచరిహృతం. తత్రాతిదేష్టవ్యాంశఃకః. సచాత్రకథంఘటతఇత్యత్రాహ (ఏతదక్షమితి) తదనురోధేనవర్ణనీయానీత్యనైనాతిదేష్టవ్యాంశఃకః. సతూపాసనార్థమపృతిదేష్టవ్యమితిభావః. తస్మాత్ప్రసంఘటితత్వం దర్శయతి (అత్రాప్యపక్రమఇతి) (బ్రహ్మపక్షీప్తమితి) బ్రహ్మశబ్దస్యపరస్మిన్నేవముఖ్యత్వాత్తత్పరత్వంస్వతఃప్రాప్త, ముపక్రమావగతత్వాత్ ప్రబలం,చేతిభావః. (బ్రహ్మైవేత్యుక్తమితి) మధ్యగతవాక్యస్యపరమాత్మపరత్వస్యోపపాదితత్వాత్ మధ్యపిపరమాత్మపరత్వం ప్రతిపన్నమిత్యన్యః. (ఉపసంహారేచేతి) (సర్వపాపహతిపూర్వకంస్వారాజ్యమితి) అనేనత్రైక్యనిపత్యశబ్దయోగస్వారాజ్యవిశేషణత్వమేవ - నతుప్రథకలవాచిత్వం- చశబ్దాభావాదిత్యనిశ్చేతం. యస్మాద్వాన్వయోపమాత్యేత్యనేనాపహతపాప్రత్యాదిగుణాఙ్గముక్తం-జరాదీనామపివాన్వయగతత్వాత్. ఉక్తంచవాక్యకాంతేఽయస్యపాప్తానకాలజరాప్రత్యుశోకాదయస్యజ్ఞాతత్వాదితి. స్వారాజ్యం-స్వాధీనత్వం. అతస్యత్యకామత్వంసత్వసంబంధత్వంచోక్తంభవతి. తత్స్వారాజ్యంసంసారిణ్యోఽస్యత్రైక్యరూపమాధిపత్యం. అధిపతిః-పరమాత్మా. యస్మాద్వాన్వయనిపత్యం. తద్వైక్యనిపత్యం. గుణాఙ్గంబ్రహ్మసంబంధితయా. ప్రాప్త్యాముచ్యతే. ప్రాప్త్యానిశ్చేయమితి. అతోబ్రహ్మసమ్మన్దితయాతత్సాధ్యరూపంసంసారిణ్యశ్చైక్యరూపంస్వారాజ్యమేతీతి ప్రతీతగత్యప్రాప్యః. —అనేనగ్రస్తేనఫలవిశేషకీర్తనస్యపరమాత్మపరత్వేహేతుతోపన్యాసోబ్రహ్మజ్ఞానవాదినామనుపపన్నఇత్యర్థాద్భిత్తోభవతి-అవిద్యానివృత్తతిరేకేణస్వారాజ్యశబ్దవాచ్యాభావాత్. దుఃఖాభావాభిప్రాయత్వేలక్షణా. సగుణప్రాప్తివిషయంవాక్యమితిచేత్. సత్వం-నిర్గుణప్రాప్తేరప్రామాణికత్వాత్ విశేషణవైయర్థ్యమేవ. సహితపరివరంప్రాప్త్యావరముక్తం-ఉపనిషదస్యమాప్రత్యాత్. — స్వారాజ్యంఫలంప్రాయతే-తతఃమిత్వత్రాహ(అతోస్యేతి) అత్రనిర్వాహప్రకారందర్శయితుంతత్రాత్తంవిశేషమాహ (ప్రాతర్దనేహేతి) త్రైవిధ్యేహేహేతాత్మతీయా. ప్రయోజనతయాచహేతుత్వం. ఉపాసాత్త్రైవిధ్యనిర్ధ్యగమిత్యన్యః. తస్మిన్నిర్వాహేత్రసమ్మనదంశమాహ (అత్రాపీతి) ప్రాతర్దనోపాసనన్యాయేనప్రాణలిక్ష్ణస్యబ్రహ్మపరత్వముక్తమిత్యన్యః.....

జీవలిక్ష్ణస్యతుప్రకారాంతరేణనిర్వాహప్రతిపాదకమనంతరసూత్రమవ

తారయితుం జీవలిక్ష్ణనిర్వహణాకాక్షాం దర్శయతి (జీవలిక్ష్ణానామితి)

౧౮॥ సూ. జీవలిక్ష్ణానాన్యార్థంతుజైమినిఃప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపిచైవమేకే॥ తుశబ్దో జీవప్రాణలిక్ష్ణయోరపినిర్వాహముక్త్యామతాంతరేణతదోర్నిర్వాహమాహేతిశబ్దావ్యాప్యత్వస్థమాహ (తుశబ్దఇతి) తుశబ్దోనపూర్వోఽనిర్వాహవాప్యత్వస్థః - అపితుపూర్వపక్షవాప్యత్వస్థగత్య

జీవసజ్జీర్తనేనవాక్యస్యతత్పరత్వసమ్భవనావ్యాప్త్యర్థః. (అన్యార్థం) జీవసజ్జీర్తనంజీవాతిరిక్తబ్రహ్మస్వరూపప్రతిబోధనాధ్యమితిజైమినిరాచార్యోమన్యతే. కుతః. (ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యాం) ప్రశ్నస్తావత్ *తౌహసుప్తంపురుషమాజన్మతురిత్యాదిహసుప్తస్యప్రబుద్ధప్రాణనైవప్రాణనామభిరామస్త్రీణాశ్రవణయప్తిఘాతోఽథాపనాభ్యాంప్రాణాదివ్యతిరిక్తంజీవంప్రతిబోధ్యపునర్జీవవ్యతిరిక్తబ్రహ్మప్రతిబోధనపరోద్దేశ్యతే *క్షైపవతద్బాలాకపురుషోశయిష్టక్వవావతదభూతుః తవతదాగాదితి. వ్యాఖ్యానమపి *యదాసుప్తస్వప్నంనకథశ్చనవశ్యత్యథాప్తిన్వానివవైకథాభవచివతస్మాదాత్మనఃప్రాణాయథాయతనం విప్రతిష్ఠన్తైప్రాణేభ్యోదేవాదేవేభ్యోలోకాభిజీవాదధ్ధాన్తరభూతపరమాత్మవరమేవ. సుషుప్తస్యహిజీవస్యయత్రోపితస్యజాగరతస్వప్నదశాసమ్బన్ధివిచిత్రసుఖదుఃఖానుభవకాలుప్యవిరహేణసంప్రసన్నస్వస్థతాపక్షిః-పునరవ్యస్యయస్మాద్యోగాయనిష్క్రమణం- సోయంపరమాత్మా. తథాహి - *సతాసోమ్యతదాసమ్మన్నోభవతి *ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసమ్మరిష్టక్తనబాహ్యంకించనవేదనాన్తరమితిసుషుప్తాధారతయాప్రసిద్ధోజీవాదధ్ధాన్తరభూతఃప్రాజ్ఞఃపరమాత్మా. అతఃప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాంజీవసజ్జీర్తనంజీవాదధ్ధాన్తరభూత పరమాత్మప్రతిపాదనాధ్యమితినిశ్చయతే. యదుక్తంప్రశ్నవ్యాఖ్యానేజీవపరే- సుషుప్తిస్థానంచనాద్యవ- కరణగ్రామశ్చప్రాణతబ్జనిర్దిష్టజీవవైకథాభవతీతి- తదయుక్తం- నాడీనాంస్వప్నస్థానత్వాత్,

ర్థః. వ్యాఖ్యేయంపదంసదిశేష్యమాహ (అన్యార్థమితి) అన్యఃకః. తదగ్ధత్వంకథమిత్యత్రాహ (జీవాతిరిక్తైతి) ప్రబుద్ధప్రాణనైవ-అనుపరతవ్యాపారప్రాణవత్తత్వర్థః. (ప్రాణనామభిరిచి) ప్రాణనామశబ్దేనబృహత్సాక్షర్జ్ఞానవాససోమరాజశబ్దావివక్షితాః-తౌహసుప్తంపురుషమీయతుఃతంహవతశ్చ తురామస్త్రీయాంచత్రైబుహస్వాన్తరవాససోమరాజస్మితిహిమిత్యుక్తిః. *ప్రాణోవావజ్యేష్ఠశ్చైవశ్చేష్ఠైవైష్ఠ్యైవ్యగుణబృహత్వాత్ బృహస్మిత్యామస్త్రీణం. పాణ్డరవాసస్త్రీయాప్రాణధర్మః-కిమ్మేవాసత్వతి ప్రాణేష్యపై-ఆపోవాసత్వత్వంప్రాణవాసస్త్రీయైకైః-యన్ముక్తంతదహమిత్యపాంశుక్లవర్ణశ్రవణా, చ్చ, సత్త్వగుణాత్మజే *అతై తస్యప్రాణస్యాపశ్యరీరంజ్యాయీరూపమసౌచస్త్రీజతిచస్త్రీజ్యాయీరూపత్వదర్శనా చ్చస్త్రీసమ్మన్తేనసోమేత్యామస్త్రీణంలక్షణయా. *ప్రాణోవై సమాటోపరంబ్రహ్మైసమాట్రుశ్రవణాత్ రాజస్మిత్యామస్త్రీయే. అతఃప్రాణనామభిరిత్యుక్తం. ననుకథమామస్త్రీణస్యప్రాణవిషయత్వనిశ్చయః-తన్నిశ్చయేసతి హేవంనిర్వాహాభి. యోగ్యతాసహకృతౌ పారిశేష్యై ప్రాణవిషయత్వనిశ్చయ ఇతిబ్రూమః. స్వాపదశాయాంతాత్మకత్వత్వాత్ దేహస్యానాత్తత్వంస్ఫుటం, - ఇన్ద్రియాణామస్తాపాణ్డరవాసస్త్రీయైకమనుపపన్నం, - అతస్త్వేష్య సుపరతవ్యాపారస్య ప్రాణస్యావేశనత్వే నానాత్వత్వఖ్యాపనమవేక్షితం, - పాణ్డరవాసస్త్రీయైకతద్విశేషణత్వంశ్రుతిసమాధియోగ్యం, చ- అతోయథోక్తవివర్ధితై. నన్వత్రైవబాహ్యకృతాతశ్చ త్రుసంవాదే *సమూవాచయవివాహాచస్త్రీపురుషఇతిప్రకాశేచస్త్రీపర్యాయే *బృహత్సాక్షి రవాసాస్మామారాజేతిచస్త్రీవిషయతయాశ్రుతానాంవిషయంప్రాణవిషయత్వంకథం. ఉచ్యతే-గుణుత్తపురుషంగత్వాచస్త్రీమస్త్రీణస్యామలమానత్వాత్, వాక్యస్యదేహతిత్వాబోధనపరత్వావగమాత్, అథాన్తరేణుపదానామనన్వయాత్, ప్రాణేన్వయార్హత్వా, చ్చతద్విషయత్వమితి. తెచిత్తు-ఏతానిచస్త్రీనామాన్యేవ- పాణ్డరంశుభిర్జగచ్ఛాదకత్వాత్ పాణ్డరవాసస్త్రీయం. *మనోధ్యాత్వంమనవ్యమధిభూతంచస్త్రీధివైవతమితి మనసశ్చస్త్రీవైవత్యత్వాత్ లక్షణయాఇన్ద్రియవర్ణప్రాణస్యమనసఆమస్త్రీణం- తచ్చేన్ద్రియాతిరిక్తత్వప్రతిబోధనాధ్యమిత్యుచ్యతే. తత్రాపిసోమః. తదానింభాపేష్యప్రాణనామభిరిత్యత్రప్రాణశబ్దోన్ద్రీయవిషయోయాజనియః. నహిముఖ్యప్రాణనామభిరిత్యుక్తం - అతఃప్రాణనామభిరితిర్దేశ్యఇన్ద్రియాభిప్రాయత్వంఘటతే. జీవవ్యతిరిక్తబ్రహ్మప్రతిబోధనపరఃప్రశ్నోద్దేశ్యతత్వత్వన్వయః. *క్షైపవతద్బాలాకపురుషోశయిష్టక్వవావతదభూతుః తవతదాగాదితి. వ్యాఖ్యానం- ప్రతివచనం. సప్తమ్యన్తఃప్రాణశబ్దఃప్రాణశరీరకపరమాత్మవాచీ- ప్రాణాః- జీవాః- జేవాః- ఇన్ద్రియాః. లోకాః- లోకనాని. జ్ఞానాని. జీవాదధ్ధాన్తరపరమాత్మపరత్వందర్శయతి (గుణుత్తస్యహితి) గుణుత్తస్థానత్వనిష్క్రమణాపాదానత్వాభ్యాం పరమాత్మత్వంకథమిత్యపేక్షాయాంశ్రుత్యన్తరేణతమపాదయతి (తథాహితి) సద్విద్యావాక్యస్యపరమాత్మపరత్వవైకత్యాయగుణుత్తవిషయంశ్రుత్యన్తరముపాదత్తే (ప్రాజ్ఞేనీతి) జీవకిర్తనస్యతదతిత్వబోధనాధ్యమంగమయతి (అత ఇతి) అనేననిర్వాహవైకమ్యుత్తదర్శనేనాదిదేశసూత్రస్యఅధికశక్త్యాపరిహారావద్భిత్తోభవతః. ప్రతర్జనవిద్యాయాముపక్రమేజీవతిక్తావగమః - మహావాక్యస్వార్థస్యంతుపరమాత్మపరత్వే. ఇహతూపక్రమోపసంహారమథేయజీవతిక్తావగమాత్, అతవివరమాత్మసశ్చిదవిద్విభక్తతాపరత్వాభావేనఉపాసాత్తైవిధ్యాప్రతిపక్షే, ప్రాన్తర్జనన్యాయానవకాశఇత్యధికాశక్త్యా. త్రివిధోపాసనాభావేపిజీవాతిరిక్తబ్రహ్మబోధనరూపప్రయోజనాన్తరసమ్మవాత్ అన్వయకాశఇత్యన్తరసూత్రే వివక్షితో2ధికఃపరిహారఇతివ్యావగమ్యతే. అథప్రతివచనవాక్యస్యపూర్వపక్షీతమగ్ధంయదుక్తమిత్యాదిగా2నూద్యమామయతి(తదయుక్తమితి) (నాడీనాంస్వప్నస్థానత్వాదితి) *తాసుతదాభవతీత్యత్రతదాశబ్దస్యస్వాపస్థానః - *యదాసుప్తస్వప్నంనకథంవచనశ్యతి అథాన్ద్రియానివైకథాభవతీత్యన్తరవాక్యేఅధికశబ్దేనతదాశబ్దనిర్దిష్టాపస్థాయాస్సుమక్ష్యాచ్చపస్థాన్తరత్వావగమా, దుత్తరవాక్యేస్వప్నప్రతిపక్షేనపూర్వవాక్యస్యస్వప్నప్రసజ్జకత

ఉక్తరీత్యాబ్రహ్మణవసుషుప్తిస్థానత్వా, చ - ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మణ్యేవజీవస్యతదుపకరణభూతవాగాది కరణగ్రామస్యచైకతాపత్తివిభాగవచనా, చ. (అపిచైవమేకే) వాజసనేయినోఽస్మిన్నేవబాలాక్యజాతశ త్రుసంవాదేసుషుప్తాద్విజ్ఞానమయాజ్ఞేదెనతదాశ్రయభూతంపరమాత్మానమామనన్తి *యపిషవిజ్ఞానమయః పురుషఃత్వైషతదాభూతుః-తపతదాగాత్ యత్రైషుతత్సుప్తాభూద్యపిషవిజ్ఞానమయః పురుషస్తదైతేషాం ప్రాణానాం విజ్ఞానైవిజ్ఞానమాదాయయపిషోన్మర్త్యదయతాకాశస్తస్మింఛ్చేతదితి. ఆకాశశబ్దశ్చపరమాత్మని ప్రసిద్ధః *దహరోస్మిన్నన్తరతాకాశదితి. అతోఽత్రజీవసజీర్ణనంతస్సాదధ్ధాన్తరభూతస్య ప్రాజ్ఞస్యపరస్య బ్రహ్మణః ప్రతిబోధనార్థమిత్యవగమ్యతే.

యూ తద్విషయత్వావగమా, చేతిభావః. నను యదాస్వప్నం సచశ్యతి తదాతానునాడీముఖవతి - తదనన్తరమేవాస్మిన్ ప్రాణవివైకధాభవతక రణగ్రామఇతిభ్రంశిస్తస్యాత్. నైవం - అభశద్ధాస్వారస్యప్రసక్త్యాత్, ప్రశ్నప్రతివచనవైఫుల్యప్రసక్త్యా, చ. యదాస్వప్నంసచశ్యతి - తదా తానుభవతి- అథాస్మిన్నేకధాభవతకరణగ్రామఇత్యుక్తేస్వప్నాభావావచ్చిన్నకాలాదనన్తరంకరణగ్రామపరమితిప్రతీయతే-తథాసతిప్రచో ధవతాయాంకరణగ్రామప్రయతే క్తస్యాత్. తదనుపపన్నం. సుషుప్తిప్రభుమక్షణాదనన్తరంకరణగ్రామప్రయతితిచేత్ - తదానీంతదాశ్చస్య శ్లిష్టతాస్యాత్ - యదానచశ్యతితదేత్యుక్తేహిస్వప్నాభావావచ్చిన్నకాలపరత్వంతదాశ్చస్యప్రతీయతే. సహ తత్రస్వాపారమ్భవాచిశబ్దస్యా యతే. అతః *తదాభవతి *యదానుప్రతిప్రతివచనవాక్యద్వయం స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాద్వయవరం. కిచ్చ - *కవ్వవాపితదభూత్ ఇతిప్రశ్న స్యకరణగ్రామపరత్వమయ క్తం-ఏతచ్ఛబ్దస్యప్రకృతపరామర్శిత్వాత్, కరణగ్రామస్యచాప్రకృతత్వాత్, *పురుషశయిష్టేతిపురుషస్యప్రకృ తత్వాత్ ఏతచ్ఛబ్దఃపురుషవిషయః. లిజ్జవ్యత్యయస్తనపురుషవరత్వనిరోధీ - ప్రాతిపదికస్యప్రధానస్యప్రకృతపరామర్శిత్వాత్, విభక్తేరప్రధాన త్వాత్, చ. తస్మాత్ *త్వైషపిఠత్ *కవ్వవాపితదితిప్రశ్నయోపురుషవిషయత్వేనప్రతివచనవాక్యేస్వప్నతదభావయోప్రతిపాద్యమానత్వాత్ ప్ర శ్నయోస్వప్నసుషుప్తివిషయత్వం క్తం. అన్యథా సుషుప్తిమాత్రప్రశ్నస్యస్వప్నసుషుప్తివిషయప్రతివచనస్యవైఫుల్యంస్యాత్ - అపుష్ట స్యప్రతివచనాయోగాత్. ప్రతివచనస్యావస్థాద్వయవిషయస్య ముపపాదితం. అపుష్టకరణగ్రామప్రయః కథముచ్యతేఇతిచెన్న - తస్యపుక కృశ్నానపేక్షత్వాత్. సుషుప్తైకలవాహ్యన్యకరణోపరతియాపరయా సుషుప్త్యన్తర్భూతత్వాత్తస్య అతవివకరణగ్రామస్యసుషుప్తవస్థయో నామవ్యాపారోపరతిరేవ - సమస్వరూపనాశః. కరణగ్రామప్రయోక్షిచ్చజీవనైకధాభావోపపాదనయావత్వాత్ కృతా - తత్తత్కరణద్వారకనా నావిభజ్జానప్రసరాభావోహి తన్యైకధాభావః. అతో నాడీనాంస్వప్నస్థానత్వం. సుషుప్త్యాధారస్యప్రాణశబ్దోక్తస్యపరమాత్మత్వే హేమమహ (ఉక్తరీత్యేతి) ఉదాహృతశ్రుత్యన్తర కాగ్ధ్యుత్తయైత్యర్థః. నను ప్రాణశబ్దః ప్రథమానోజీవవిషయముఖ్యప్రాణవిషయవాకిన్స్తస్యాత్. ఉ చ్యతే- జీవవిషయత్వేలక్షణాస్యాత్ - ప్రాణశబ్దస్యవత్సహచారిణివత్త్వే. పరమాత్మపరత్వేతుసలక్షణా - శరీరవాచిశబ్దస్యశరీరవర్తస్తతాయాముఖ్య త్వాత్. సన్నేకధాభవస్యకర్తృత్వాహర్యితిచెన్న - స్వప్నంయదానచశ్యతి- తదాఏకధాభవతితియోగదోర్నిత్యసమ్మేషేనప్రత్యాసత్త్వైకయా దేకవాక్యతుల్యత్వాత్ సుషుప్త్యైకైకధాభవనకర్తృత్వసిద్ధిః. *అస్మిన్నితిపదస్యవిశేష్యంచాకాక్షితం - అపస్యప్రమ్యస్తత్వం క్తం. అన్యథా *అస్మిన్నితిపదమానన్మజీవపరంస్యాత్ - తదాజీవస్వస్యస్వయమేవాధారఇత్యుక్తంస్యాత్. తదయ క్తం- శ్రుత్యన్తరపరీధాత్. తస్మముఖ్యప్రా ణస్వాధారోఽక్షియితిచెన్న - తస్యసుషుప్తవేకధాభావస్యప్రత్యక్షవిరుద్ధత్వాత్, *సయదాప్రతిబుధ్యత ఇత్యనన్తరోక్తప్రబోధన్యైకధాభవన సమానకర్తృకత్వస్వారస్యాత్, సుషుప్త్యైకప్రబోధనమ్మవతిముఖ్యప్రాణస్వస్వాపాభావా, చ. తచ్ఛబ్దోహస్వతః ప్రథమాన్విప, పరామర్శీ-సతు తదనాదరేణాధికరణపరామర్శీ. ముఖ్యప్రాణఃప్రథమాన్తప్రాణశబ్దోక్తశ్చేత్ - *ప్రాణవివేకవ్యధారణానుపపత్తిశ్చ - వాగాద్యస్యయేషిప్రతిపా ద్యమానేకధమవధారణంఘటతే. అతవివ ప్రథమాన్తత్వే ప్రాణశబ్దస్యకరణగ్రామవిషయత్వమప్యయ క్తం - తస్యప్రబోధకర్తృత్వాయోగాత్. అతవివపూర్వపక్షిణోక్తం *అస్మిన్నితిపదస్యజీవపరత్వంతత్వైకైకైకరణ్యేనప్రాణశబ్దస్యాపిసప్రమ్యన్తరమైవకరణగ్రామప్రయః-ధారత్వమపినిర స్తం- నైకైకరణ్యేస్వతఃప్రాప్రసామానాధికరణ్యస్వారస్యభక్త్యాత్, ఏకధాభవనకర్తృత్వేనకరణగ్రామఇత్యభ్యాహరప్రసక్త్యాత్, *సయదా ప్రతిబుధ్యతఇత్యుక్తప్రబోధస్యఏకధాభవస్యచ సమానకర్తృకత్వప్రతిపాదకతచ్ఛబ్దస్వారస్య భక్త్యాభావాత్ సామానాధికరణ్యేప్రాణశబ్దస్యలక్ష ణాపూర్వోక్తా. అతః ప్రాణశరీరకతయాతచ్ఛబ్దవాచ్యబ్రహ్మణిసుషుప్తజీవావస్థిపరం *అథాస్మిన్నానివివైకధాభవతివవాక్యమిత్యనిప్రాయేణా హ (ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మణ్యేవేతి) సూత్రఖండింవాచప్తే (అపిచైవమేకదితి) త్వైషతదాభూత్ - క్వసుప్రతివత్త్వః. ప్రాణానాంవిజ్ఞానేనవిజ్ఞా నమాదాయ- ప్రాణశబ్దవాచ్యేన్ద్రియజన్యంజ్ఞానంమనసాసహాయేత్యర్థః. ఉపరతవ్యాపారంమనఇత్యర్థః. అనైన్ద్రియజ్ఞానముపివ్యాపారోపరతిః ఫలితా - తేషాంమనసాసేక్షత్వాత్. *యపిషోన్మర్త్యదయతాకాశఇత్యత్రాకాశశబ్దస్య భూతాకాశవాప్యతిస్సమానప్రకరణప్రాణశబ్దశ్రవణసిద్ధా. ప్రాణశబ్దస్యచముఖ్యప్రాణవాప్యతిరాకాశశబ్దేనససాధ్యేతిసాన్యోన్య్యాశ్రయణం. జీవలిజ్జనిర్వాహముపసంహరతి (అతదితి) పరమాత్మగుణాన్యయస్యపరమాత్మశబ్దసామానాధికరణ్యస్యవాశ్రవణేసతితత్త్వేతిజ్జ్ఞానసాధ్యత్వసిద్ధయః - అతోఽత్ర పరమాత్మధర్మాన్వయశ్రవణాభావాత్, నైకైకరణ్యనిర్దేశా, వ్యాప్యధానిర్దేశానోపాసనార్థత్వంజీవలిజ్జస్య- అపితుభేదజ్ఞానసాధ్యత్వమిత్యర్థః. కృత్స్నవేదాన్తస్యపురుషప్రధానపరత్వా

తస్మాదస్మిన్వా క్యేపురుషాః ధౌన్యభూతస్యనిఖిలజగత్కారణస్యవరస్యైవ బ్రహ్మణోవేదితవ్యతయా ౭భిధానాన్నతస్త్రసిద్ధస్య పురుషస్యతదధిష్ఠితస్యవాప్రధానస్యకారణత్వం క్వచిదపివేదాన్తైప్రతీయతఇతిసంజగద్వాచిత్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ.

॥ శ్లో॥ వాక్యాన్వయాత్ ॥ ॥

అత్రాపికాపిలతస్త్రసిద్ధపురుషులత్వావేదనవరంవాక్యంక్వచిద్వశ్యతఇతితదతిరిక్తశ్చశ్చోనామనకశ్చిత్సమ్భవతీత్యాశంకాకరోతి. బృహదారణ్యకేనైత్రేయ్యాబ్రాహ్మణేనైత్రేయతేః సనవాతరేపత్యుఃకామాయపతిఃప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయపతిఃప్రియోభవతీత్యారభ్య సనవాతరేసర్వస్యకామాయసర్వంప్రియంభవత్యాత్మనస్తుకామాయసర్వంప్రియంభవత్యాత్మవాతరేప్రప్తవ్యశ్చోతవ్యోనుస్తవ్యోనిదధ్యాసితవ్యః సైత్రేయ్యాత్మనిఖిల్వరేవైత్రేయతేమతేవిజ్ఞాతేఇదంసర్వంవిదితమితి. తత్రసంశయఃకిమస్మిన్వా క్యేప్రప్తవ్యతయోపదిశ్యమానస్తస్త్రసిద్ధపురుషపవ - అథవా సర్వజ్ఞసృత్యసజ్జల్పస్సర్వైశ్వరఇతి. కింయుక్తం. పురుషఇతి. కుతః. ఆదిమధ్యావసానేషు పురుషస్యైవప్రతీతేః. ఉపక్రమేతావత్పతీజాయాపుత్రవిత్తపశ్వాదిప్రియత్వయోగాజ్జీవాత్మైవప్రతీయతే, మధ్యేపి విజ్ఞానఘనపవైతేభ్యోభూతేభ్య సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతినప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతుత్వత్వినాశయోగాత్సవవాగమ్యతే, తథానైచవిజ్ఞాతారమరేకేనవిజ్ఞానీయాదితిసపవజ్ఞాతాత్మేత్రజ్ఞపవప్రతీయతే, నెశ్వరః - అతస్తస్త్రసిద్ధపురుషప్రతిపాదనపరమిదంవాక్యమితి నిశ్చయతే. నను అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తై నేతుప్రకమాదమృతత్వప్రాప్త్యపాయోపదేశపరమిదంవాక్యమిత్యవగమ్యతే - తత్రాథం పురుషప్రతిపాదనపరత్వమస్యవాక్యస్య. తదుచ్యతే - అతపవహ్యత్రపురుషప్రతిపాదనం. తస్త్రేహ్యవిధర్మాధ్యాసవియుక్తపురుషస్వరూపయాథాశ్చ్యవిజ్ఞానమేవామృతత్వహేతుత్వేనోచ్యతే - అతోజీవాన్యనఃప్రకృతివియుక్తంస్వరూపమిహామృతత్వాయ అత్యావాలరేప్రప్తవ్య ఇత్యాదిసాపదిశ్య

నిర్దిష్టుపసంహరతి (తస్మాదితి) ఇహ ప్రధానోపాదానంజీవస్యతేనాకారణత్వానుపపత్త్యభిప్రాయకృతం. యదా- అనైసాధికరణద్వయేన ఈక్షత్యానన్వయ్యాధికరణాక్షేపవ్యయస్యచుహృతత్వజ్ఞానసార్థమ్.

• జగద్వాచిత్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. ॥ శ్లో॥ వాక్యాన్వయాత్ ॥ ॥ బృహదారణ్యకేనైత్రేయ్యాబ్రాహ్మణేనైత్రేయతేః సనవాతరేపత్యుఃకామాయపతిఃప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయపతిఃప్రియోభవతీత్యారభ్య సనవాతరేసర్వస్యకామాయసర్వంప్రియంభవత్యాత్మనస్తుకామాయసర్వంప్రియంభవత్యాత్మవాతరేప్రప్తవ్యశ్చోతవ్యోనుస్తవ్యోనిదధ్యాసితవ్యః సైత్రేయ్యాత్మనిఖిల్వరేవైత్రేయతేమతేవిజ్ఞాతేఇదంసర్వంవిదితమితి. తత్రసంశయఃకిమస్మిన్వా క్యేప్రప్తవ్యతయోపదిశ్యమానస్తస్త్రసిద్ధపురుషపవ - అథవా సర్వజ్ఞసృత్యసజ్జల్పస్సర్వైశ్వరఇతి. కింయుక్తం. పురుషఇతి. కుతః. ఆదిమధ్యావసానేషు పురుషస్యైవప్రతీతేః. ఉపక్రమేతావత్పతీజాయాపుత్రవిత్తపశ్వాదిప్రియత్వయోగాజ్జీవాత్మైవప్రతీయతే, మధ్యేపి విజ్ఞానఘనపవైతేభ్యోభూతేభ్య సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతినప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతుత్వత్వినాశయోగాత్సవవాగమ్యతే, తథానైచవిజ్ఞాతారమరేకేనవిజ్ఞానీయాదితిసపవజ్ఞాతాత్మేత్రజ్ఞపవప్రతీయతే, నెశ్వరః - అతస్తస్త్రసిద్ధపురుషప్రతిపాదనపరమిదంవాక్యమితి నిశ్చయతే. నను అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తై నేతుప్రకమాదమృతత్వప్రాప్త్యపాయోపదేశపరమిదంవాక్యమిత్యవగమ్యతే - తత్రాథం పురుషప్రతిపాదనపరత్వమస్యవాక్యస్య. తదుచ్యతే - అతపవహ్యత్రపురుషప్రతిపాదనం. తస్త్రేహ్యవిధర్మాధ్యాసవియుక్తపురుషస్వరూపయాథాశ్చ్యవిజ్ఞానమేవామృతత్వహేతుత్వేనోచ్యతే - అతోజీవాన్యనఃప్రకృతివియుక్తంస్వరూపమిహామృతత్వాయ అత్యావాలరేప్రప్తవ్య ఇత్యాదిసాపదిశ్య

కమితిజీవపరత్వంసంజనంత్రతుబద్ధము క్తసాధారణత్వశబ్దనిర్వేకత్వము క్తవిజ్ఞశ్రవణాచ్యుక్తస్వరూపపరత్వంయు క్తమితిశ్చ-యాసగ్ధిః. యదా- కర్మశబ్దస్య క్రియతఇతిభ్యుత్పత్త్యాచ్రకరణస్యబ్రహ్మపరత్వముక్తం. కర్మఫలభూతభోక్తృత్వశ్రవణోఅస్యతథాభ్యుత్పత్తినిశ్చేషచదర్శనాసమ్భవాత్ తస్త్రసిద్ధపురుషపరత్వమితిశబ్ద-యాసగ్ధిః. ఉత్తరాధికరణేహినేశ్వరసాక్ష్యప్రత్యపసానం - తస్మాదిదమసిరిశ్వరసాక్ష్యనిరాకరణపరమిత్వభిప్రాయేణలత్రాసీమ్యుక్తం. (బృహదిత్యాది) కర్మఫలభోక్తృత్వకర్తృత్వముమాత్రాపాస్యత్వాదిప్రాప్తివిధవద్వాక్యంవిషయః. పరిజాయాదిప్రియసమ్భవప్రతిపాదకోపక్రమమైత్రేయ్యాబ్రాహ్మణంచతుర్థేషశ్చేచాధ్యామేత్రాయతే - తమభయమపిమైత్రేయ్యాబ్రాహ్మణశబ్దేనవిషయవాక్యతయావిపక్షితం- యథా అస్తస్తద్ధర్మోపదేశాదిత్యత్ర అయపిషాన్తరాదిత్వే అయపిషాన్తరక్షీణీతివాక్యవ్వయం. సర్వజ్ఞసృత్యసజ్జల్పఇతినిర్ధానానుగుణిశేషణం. జీవకర్మవిశేషాభిజ్ఞస్తత్త్వలదానశక్తఇతిభావః. కింజగత్కారణవాదివేదాస్తప్రతిపాద్యంపురుషాధిష్ఠితంప్రధానం- ఉతబ్రహ్మప్రథమవిచారః. తదర్థంబృహదారణ్యకేమైత్రేయ్యాబ్రాహ్మణేద్రప్రవృత్తయోక్తాత్మాకింశచ్చివింశకః- ఉతపరమాత్మేతి. కిముపక్రమేపరిజాయాపుత్రాదిప్రియసమ్భవప్రత్యపసమ్భవించపురుషపరతామవగమయతి-నేతి. కింవాక్యావయవానాంసర్వేషాంపరమాత్మస్వస్వయాసామజ్ఞాస్యం-ఉతపచ్చివింశఇతి. యదా పరమాత్మస్వస్వయాసామజ్ఞాస్యం-తదాపరిజాయాదిప్రియసమ్భవేనాత్మశబ్దస్యపురుషపరత్వావగమాద్ద్రప్రవృత్తయోక్తఃపచ్చివింశకఇతితదధిష్ఠితంప్రధానంవేదాన్తవేద్యమితిస్యాత్. యదాపచ్చివింశేవాక్యావయవానాంసమన్వయాసామజ్ఞాస్యం-తదాపరిజాయాదిప్రియసమ్భవనాదాత్మశబ్దస్యపచ్చివింశపరత్వావగమాన్మైత్రేయ్యాబ్రాహ్మణేద్రప్రవృత్తయోక్తఃపచ్చివింశాదిక్తఇతికారణవాక్యానాంపరమాత్మపరత్వంస్యాదితి. (తథానైవేతి) ఆదిమధ్యతతేవశీత్వస్యగృహీతోవిజ్ఞాతృశబ్దస్తత్త్వరక్షిభావః. (సన్నితి) పరిజాయాదిప్రియసమ్భవప్రతిపాదకవాక్యాల్పూర్వమేవామృతత్వప్రాప్త్యపాయపరత్వమవగమ్యతఇత్యర్థః. పరిహరతి (తదుచ్యతే) అతపవ - అమృతత్వప్రాప్త్యపాయోపదేశపరత్వాదేవేత్యర్థః. విశ్వోపదేశఫలభూతమేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంజీవప్రతిపాదనపరత్వేకభంకుతే- బహువిధాని, సచమిధఃకార్యకారణ

తే. సర్వేషామాత్మనాంప్రకృతివియుక్తంస్వరూపమేకరూపమితిప్రకృతివియుక్తస్వాత్మయాథాత్మ్యవిజ్ఞానేన సర్వపవాత్సానోవిదితాభవన్తీత్యాత్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానముపపన్నం. దేవాదిస్థావరాదైవసర్వేషుభూతే హ్యత్మస్వరూపస్యజ్ఞానైకప్రకారత్వాత్ *ఇదంసర్వంయదయమాత్మైత్యైకాత్మ్యైవదేశః. దేవాద్యాకారాణామనాత్మాకారత్వాత్ *సర్వంతంపరాదాదిత్యాదినాన్యత్వనిషేధశ్చ. *యత్రహిదైవతమివభవతీతిచ నానాత్వనిషేధేనైకస్వరూపేహ్యత్వనిదేవాదిప్రకృతిపరిణామభేదేననానాత్వంమిశ్యేత్సుచ్యతే. *తస్యహ వాసితస్యమహతోభూతస్యనిశ్చసితమేతద్యదృగ్వేదాదిత్యాదిహిప్రకృతేరధిష్ఠాతృత్వేనపురుష నిమిత్తత్వాజ్జగ దుత్పత్తైరుపపద్యతే. ఏవమప్తిన్యాకృపురుషపరేశ్చి తేసతితదైకాధ్యాత్మర్వేదేదాన్తాస్తన్త్రసిద్ధంపురుషమే వాభిదధతీతితదధిస్థితాప్రకృతిరెవజగదుపాదానం- నేశ్వరఇతి.

ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షుషే (వాక్యాన్వయాదితి) సర్వేశ్వరపవాప్తిన్యాకృప్రతీయతే. కుతః. ఏవమేవహి వాక్యావయవానామనోన్యాన్వయస్సమజ్ఞసోభవతి. *అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తేనేతియాజ్ఞవల్క్యేనా భిహితే *యేనాహంనామృతాస్యాంకిషహం తేనకుర్యాంయదెవభగవాన్వేదతదేవమబ్రూహీత్యమృతత్వా నుపాయతయావిత్రాద్యనాదరేణామృతత్వప్రాప్తృపాయమేవప్రార్థయమానాయైమైత్ర్యైతదుపాయత యాన్రక్ష్యత్వేనోపదిష్టోయమాత్మాపరమాత్మైవ - *తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతి *తమేవంవిద్వానమృ తఇహభవతిసాన్యఃపథ్యాదిభిరమృతత్వస్యపరమపురుషవేదనైకొపాయతయాప్రతిపాదనాత్. పరమపు రుషవిభూతిభూతస్యప్రాప్తృరాత్మనస్వరూపయాథాత్మ్యమపవర్గసాధనపరమపురుష వేదనోపయోగితయా ౭వగస్తవ్యం-సర్వతపవోపాయత్వేన. అతోన్రపరమాత్మైవామృతత్వోపాయతయా*న్రక్ష్యఇత్యాదినోపది శ్యతే. తథా *తస్యహవాసితస్యమహతోభూతస్యనిశ్చసితమేతద్యదృగ్వేదాదిత్యాదినాకృత్స్వస్యజగతఃకారణ త్వముచ్యమానంపరమపురుషాదన్యస్యకర్తృపరవశస్యముక్తస్యనిర్వాహారస్యచపురుషమాత్రస్యసంవృవతి. తథా *ఆత్మనోవాఅరెదర్మనేనేత్యాదినాపకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానమభిధీయమానం సర్వాత్మభూతేపరమాత్మ న్యేవావకల్పతే. యత్వైతదేకరూపత్వాదాత్మనామేకాత్మవిజ్ఞానేనసర్వాత్మవిజ్ఞానముచ్యతేఇతి - తదయుక్తం- అచేతనప్రపజ్చజ్ఞానాభావేనసర్వవిజ్ఞానాభావాత్. ప్రతిజ్ఞోపపాదనాయచ *ఇదంబ్రహ్మేదంక్షత్రమిత్సువ త్రమ్య *ఇదంసర్వంయదయమాత్మైప్రత్యక్షాదిసిద్ధంవిదచిత్తీశ్రంప్రపజ్చమిదమితినిర్దిశ్యేతదయమాత్మైత్యై

భూతా, శ్చేత్వాశక్యప్రకారైక్యామపవద్యతఇత్యాహ (సర్వేషామిత్యాదినా) ఐశ్వర్యదేశశ్చతస్మిన్భగవత్ప్రకారా (దేవాదిస్థావరాదైవైతి) ఐ క్యవిధిశేషభూతభేదనిషేధంప్రతివివక్షత్ భేదదర్శనసానర్థప్రతిపాదకవాక్యస్యాన్వయమాహ (దేవాద్యాకారాణామితి)దేవాద్యాకారస్యానాత్మాకార త్వాత్సర్వతదసర్వత్వముక్తం - తస్మాదాత్మనోన్యత్వదర్శనంనామనిష్క్రూప్తస్వరూపవ్యతిక్రమదేవాద్యాకారదర్శనమితి తస్యానర్థహేతుత్వముచ్య తేఇత్యర్థః. ప్రబుద్ధస్యభేదనిషేధంప్రతిపదతి (యత్రహితి) అనాత్మాకారాణాందేవత్యాదినాంబిరూత్వాత్ ఏకాకారఅత్మనిదేవత్యాదీనసనీతిని షిశ్యతఇత్యర్థః. ఏవమనర్థహేతుతయాకదాచిన్నివృత్తిహేతుమత్రయచ ప్రతిపన్నంభేదదర్శనందేవాదిభేదదర్శనమేవేమ్యుక్తంభవతి. కారణత్వంక ధమిత్వత్రాహ (తస్యహవాఇతి) జీవాధిష్ఠితప్రధానాత్ అకాశగుణశబ్దాన్త్రైవిముగ్దేవాదికారణత్వముపపద్యతఇత్యర్థః. ఏవంపూర్వపక్షయు క్తివకాత్ ఫలితమయోగవ్యవచ్ఛేదప్రతిక్షేపందర్శయతి (ఏవమస్మిన్నితి) పాదసజ్జత్యాదికంపూర్వవత్.

రాధానే- సమజ్ఞసోభవతి- స్వారసికోభవతిత్యర్థః. అస్వరసాన్వయోపాదయైవచ్యతే. శ్రుతేస్సార్వస్యంనామసజాతీయశ్రుత్యావికార్యం- సతుబాహ్యస్సృత్యైకార్థ్యమిత్వభిప్రాయేణాహ (తమేవంవిదిత్యేతి) శ్రుతావపిప్రజాపతవాక్యాదిమజీవస్వరూపస్యప్రతిపాద్యమానత్వాత్తదై కాధ్యాత్మేస్సార్వస్యమిత్వత్రాహ (పరమపురుషేతి) ప్రధానభూతోపాయచరవాన్వైకార్థ్యంస్వారసికమిత్వర్థః. శ్రుత్యన్తరైకాధ్యాత్మభ్రష్టవేద సన్ద్యేవామృతత్వోపాయత్వమిత్వపపాదితముపసంహరతి (అతోన్రేతి) ఏవముపక్రమవాక్యసామజ్ఞాన్యఃసంకల్పం. వాక్యాన్తరాజామప్యన్వయ స్వారస్యందర్శయన్కారణత్వంస్వపక్షోపపాదకమేవసత్పరపక్షప్రతిక్షేపకంచేత్వాహ (తథాతస్యేతి) బద్ధస్యసర్వజ్ఞత్వాద్యయోగాత్, ముక్తస్య జగద్వాస్యపారశాస్యత్వా, చృక్తత్వజగత్కారణత్వంసంభవతీత్యర్థః. పురుషమాత్రస్య- జీవమాత్రస్య. అబ్బశక్తిత్వంమాత్రచాఽభిప్రేతం. య ద్వా- కర్తృపరవశస్యముక్తస్యేతిపదాభ్యాంస్వపక్షేసర్వావధ్యస్యజీవస్యజగత్కారణత్వానుపపత్తిరుక్తా. సాఙ్ఖ్యమతేపితదనుపపత్తిమాహ (నిర్వాహారస్యచపురుషమాత్రస్యేతి) నిమిత్తాపాదానభావానుగుణసజ్జల్పశక్తియోగాభావాదితిభావః. కారణత్వఫలభూతమేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానమ 1. పిరాధ్యాన్తోపపాదకమిత్యాహ (తథాత్మనఇతి) ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాననిర్వాహంపరోక్తంయత్వైతదిత్యాదినాన్మాద్యుతదయుక్తమిత్యాదినామాప యతి. ఐకాత్మ్యపదేశానుపపత్తిమాహ (ప్రతిజ్ఞోపపాదనాయేతి) శ్రుతిధేదంశబ్దస్యస్థానేవితచ్ఛబ్దోభాష్యస్వవాక్యత్వజ్ఞాననాయప్రయుక్తఃఇ

కాత్మ్యపదేశశ్చపరమాత్మనఽవపద్యతే- నహీదంశబ్దవాచ్యంచదచిత్తశ్రంజగత్పురుషేణాచిత్సంస్కృతైః సతద్వియుక్తైః సస్వరూపేణాచిత్సంస్కృతైః కృత్యముపగచ్ఛతి. అతః పవన్ సర్వంతంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనస్సర్వం వేదేతి వ్యతిరిక్తత్యేన సర్వవేదననిష్ఠాచ. తథాప్రథమేచమైత్రేయీబ్రాహ్మణే శ్రీమహద్భూతమనన్తమపారమితి శ్రుతామహత్త్వాదయోగుణాః పరమాత్మనః సమన్వయః - అతస్సపవాతప్రతిపాద్యతే. యత్తాక్తంపతిజాయాపుత్రవిత్తపశ్వాదిప్రియాన్వయినోజీవాత్మనః పక్వమైత్వస్వేష్టవ్యతయా ప్రతిపాదనా ద్విద్విషయమేవేదం వాక్యమితి - తదయం క్తం - *ఆత్మనస్తుకామాయేత్యాత్మశబ్దేన జీవాత్మసంశబ్దనెతస్య *ఆత్మావాలరేద్రప్రవృత్తిత్యనైనానన్వయప్రసక్తాత్. *ఆత్మావాలరేద్రప్రవృత్తిత్యాత్మనోద్రప్రవృత్తిపయోగితయా *ఆత్మనస్తుకామాయేత్యుపదిష్టమితి ప్రతీయతే. *ఆత్మనస్తుకామాయ - ఆత్మనః కామసమన్వయః. కామ్యవృత్తికామాః. ఆత్మనః ప్రవృత్తిసమన్వయవృత్తియతియావత్. సచ జీవాత్మనః ప్రవృత్తిసమన్వయవృత్తియేవ త్యాదయః ప్రియాభవన్తి త్యుక్తైః సతితస్యజీవస్య స్వరూపమన్వేష్టవ్యంభవతి-ప్రియమేవహ్యన్వేష్టవ్యం- నతుప్రియంప్రతిశేషిణః ప్రియవియం క్తంస్వరూపం. యస్మాదాత్మనః ప్రవృత్తిసమన్వయవృత్తియేవ త్యాదయః ప్రియాభవన్తి- తస్మాత్ప్రత్యాదిప్రియంపరిత్యజ్యతద్వియుక్తమాత్మస్వరూపమన్వేష్టవ్యమిత్యసంభవతి. ప్రత్యుత్తనపత్యాదిశేషతయాపత్యాదీనాం ప్రియత్వం - అపి త్యాత్మనశ్శేషతయాపత్యాదీనాం ప్రియత్వమిత్యుక్తైః స్వశేషతయాతపవోపాదేయాన్వయః. *ఆత్మనస్తుకామాయసర్వంప్రియంభవతీత్యస్యవరణానన్వయేవాక్యభేదః ప్రసజ్యతే. అభ్యుపగమ్యమానాపివాక్యభేదే పూర్వవాక్యస్యనశ్చిత్తప్రియోజనందృశ్యతే. అతఃపత్యాదిసర్వంప్రియంపరిత్యజ్యాత్మనఃపవాన్వేష్టవ్యత్వంయథాప్రతీయతే- తథావాక్యార్థోవర్ణనీయః. సాయముచ్యతే. *అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తైః నెతిదిత్వాదీనాం నిత్యనిర్దోషనిరతిశయానన్వరూపామృతత్వప్రాప్త్యనుపాయతాముక్త్యావిత్తపుత్రపతిజాయాదీనాం సాతిశయముః ఖమిశ్రకాదాచితప్రియత్వమనుభూయమానంపత్యాదిస్వరూపప్రయం క్తం- అపితునిరతిశయానన్వస్వభావపరమాత్మప్రయం క్తం- అత్యంతపవన్వయంనిరతిశయానన్వస్సన్వస్యేషామపిప్రియత్వలేశాస్పదత్వమాపాదయతి- సపరమాత్మైవద్రప్రవృత్తిత్యుపదిశ్యతే. తదయమర్థః- *సపవాతరేవత్యుః కామాయపతిః ప్రియాభవతి-

దమయమాత్మైతికార్యస్యకారణతాదాత్మ్యపదేశః. జీవస్యతదనుపపత్తిముపపాదయతి(సహిత)కార్యస్యకారణేహిస్వరూపైక్యసమన్వయః. మాత్మేష్టాచిదచిచ్ఛరీరకఃపరమాత్మైతికార్యేణజగత్కైక్యంతయైవహిసమన్వయః- నతుబద్ధస్వరూపమన్వేష్టవాజీవస్యాకారణభూతస్యసమన్వయతీత్యర్థః. (అతఃపివేతి)సర్వస్యపరమాత్మాత్మకత్వాదేవాతదాత్మకత్వానుసంధాననిషేధః-నతుదేవాదిదృష్టినిషేధః- ప్రాగుక్తహేతునిబద్ధత్యాత్మభేదనిషేధస్యేత్యర్థః. (ప్రథమవేతి) మైత్రేయీబ్రాహ్మణానామనేకత్వాత్ ప్రథమఇతివిశేషితం. ఉత్తరమైత్రేయీబ్రాహ్మణే శ్రీమహద్భూతమనన్తమపారమితివిశేషణాశ్రవణేపిఅనుక్రమస్యతోగ్రాహ్యమితిన్యాయాత్ మహాత్వభూతత్వాదికమప్రకృతంభవతీతిభావః. పతిజాయాచిభోగ్యత్వవాచిక్యస్యాశ్చస్వయస్సారస్యంహిసూత్రాధిపేతం- వాక్యావయవేషుప్రధానభూతోపక్రమావయవస్యవాక్యశబ్దేనాచివక్షితత్వానుపపత్తిః. తస్మాత్తదపపాదయతుంపరోక్తార్థంయత్తాత్మవిత్వాదిగాఽనూద్యమాషయతి (తదయం క్తమిత్వాదీనాం) అనన్వయస్యానిష్ఠత్వంకథం. తస్యప్రసంగోవాకథమిత్యత్రాహ (ఆత్మావాచితి) *ఆత్మనస్తుకామాయసర్వంప్రియంభవతిఆత్మావాలరేద్రప్రవృత్తిత్యుక్తైః *ఆత్మనస్తుకామాయేత్యుక్తస్యవాక్యస్యాత్మనోద్రప్రవృత్తిపయోగిత్యంహిసర్వసతఃప్రతీయతీత్యర్థః. అతోమాభూదస్వయంఇతిపవాచ్యమితిదర్శితం. అథజీవపరత్వేనసర్వయముపపాదయతి(ఆత్మనస్త్విత్వాదీనాం) ఇష్టసంపత్తయే- సుఖాదిసంపత్తయే. తతఃకిమనన్వయస్యేత్యత్రాహ (సచేతి) నేత్యస్యాన్వేష్టవ్యంభవతీత్యుత్తరత్రాన్వయః. కథమన్వేష్టవ్యత్వానిర్దిత్యత్రాహ (ప్రియమేవహితి) పత్యాదీనామాత్మనఃప్రియత్వేషామన్వేష్టవ్యత్వంస్యాత్ - ప్రియమైవపురుషార్థత్వాదిత్యర్థః. ఏవకారాధిపేతమాహ (సత్త్వేతి) ప్రియవియం క్తం- పుత్రపత్యాదివియం క్తం. తద్వివృణోతి (యస్మాదితి) సకేవలంస్వాధిమతార్థాసజ్జతిః - అనభిమతార్థసజ్జతిశ్చేత్యాహ (ప్రత్యుత్తేతి) (తపివోపాదేయాన్వయేతి) సకలేతరత్యాగపూర్వకమాత్మనోద్రప్రవృత్తిస్యవిరోధవివస్యాదిత్యర్థః. జీవపరత్వేనసర్వయశ్చేన్నాభూదస్వయంఇత్యత్రాహ (పరేణి) పరేణ- *ఆత్మావాలరేద్రప్రవృత్తిపరిణమాత్వేన. వాక్యభేదః- మహావాక్యభేదః. ఏకవాక్యత్వేననిర్వాహేనుశకేపివాక్యభేదేనుపపత్తిః- *సమన్వయత్యేకవాక్యత్వేవాక్యభేదస్తునేష్యతేఇతిన్యాయాదిత్యర్థః. వాక్యభేదాభ్యుపగమేపిప్రయోజనాభావాచ్ఛానన్వయోనుపపత్తిత్యత్యాహ (అభ్యుపగమ్యమానేపితి) ఏవంపరపత్యేనుపపత్తిఃపరిశేషేషాదర్థాద్రుచరత్వంనిర్దమిత్వాహ (అతఇతి) ఉపపత్తిర్థేకత్యత్రాహ (సోయముచ్యతీతి) (స్వయంనిరతిశయానన్వస్సన్వస్యేషామపిప్రియత్వలేశాస్పదత్వమాపాదయతి) అన్వేషామానన్వయదధీనప్రస్థానన్వయేనసంభవతీత్యర్థనిర్ధం- యథాఽన్వేషాచిద్వాంధంభంవాదతఃపురుషస్వభావాధికత్వంధాధికత్వంచార్థనిర్ధం. *సపివోబ్రహ్మణానన్వయః *యతోవాచోనివర్తన్త *రసంహేయాయం లభ్యాన్వేషితీత్యాదిశ్రుత్యుత్తరేషుతత్స్వప్రమాణిహితంచేత్యభిప్రాయః. ఉపదిశ్యతీత్యుత్తరశ్రుతేస్తత్ప్రార్థకత్వః. అస్యార్థస్యబహువృత్త్యంకథమిత్యత్రాహ (తదయమర్థఇతి) పరమాత్మనస్స్వారాధకాభిమతదానన్వేష్టత్వంవివృణోతి

నహి పతిజాయాపుత్రవిత్తాదయోమత్ప్రియోజనాయాహమస్యప్రియస్సాన్యమితి స్వసజగల్పాప్తియాభవ
త్తి- అపిత్యాత్వతఃకామాయ- పరమాత్మనస్సాన్యరాధకప్రియప్రతిలంఘనరూపేష్టనిర్వృత్తయిత్యర్థః. పరమా
త్మాహికర్మాభిరాదాతీతస్తత్తత్సర్వగుణంప్రతినీయతదేశకాలస్వరూపపరిమాణమారాధకానాంతత్తద్వస్తు
గతంప్రియత్వమాపాదయతి- *సపహ్యేవానన్దయాతీతిశ్రుతేః. సతుతత్తద్వస్తుస్వరూపేణప్రియమప్రియం
వా- యథోక్తం *తదేవప్రీతయేభూత్వాపునర్దుఃఖాయజాయతేతదేవతోపాయయతఃప్రసాదాయచజాయ
తే. తస్మాన్దుఃఖాత్తక్తంనాస్తిచకిచ్చీత్సుభాత్తక్మితి. *ఆత్మనస్తుకామాయేత్యస్యజీవాత్మవరత్వేపి *ఆత్మావా
అరేద్రష్టవ్యభితుపరమాత్మవిషయమేవ. త. త్రాయమర్థః - యస్మాత్పత్యాదీనామిష్టసమ్మత్యయేతత్పరవశేన
పత్యాదయఃప్రియత్వేననోపాదీయతే - అపిత్యాత్వేష్టసమ్మత్యయే స్వతఃప్రేణస్వప్రియత్వేనోపాదీయతే.
తస్మాద్దృఢవాత్సల్యనిరూపాధికనిర్దోషనిరవధికప్రియఃపరమాత్మా- సపహిద్రష్టవ్యః - నదుఃఖమిశ్రాల్పసుఖ
దుఃఖోదరాగ్రాపరాయత్తతత్తత్స్వభావాః పతిజాయాపుత్రవిత్తాదయోవిషయాభి. అస్మిన్ప్రకరణేజీవా
త్మవాచిత్యేనాపిపరమాత్మనపవాభిధానాత్ *ఆత్మనస్తుకామాయ *ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యభిశ్రూయోక్తప్రశ్ని
యయోభయత్రాత్మశబ్దావేకవిషయా.....

మతాన్తరేణాపిజీవశబ్దేనపరమాత్మాభిధానోపపాదనాయాహ.

(పరమాత్మాహితి) (ప్రతినీయతేతి) స్వరూపనియమానామ- నకృత్సాదిషులస్యేదమవభోగ్యంసాన్యదినియమః. ఉపమాణనియమః-భోగ్యత్వపరిమా
ణనియమః. సహమనుష్యభోగ్యస్యన గాదేదైవభోగ్యన గాదితుల్యభోగ్యత్వమస్తి. ఆత్మతప్రియప్రతిలంఘకత్వేననుతిమాహ (విషయేవేతి) (తదే
వప్రీతయితీతి) కస్యచిద్వస్తునః ప్రియత్వంతత్వరూపప్రయుక్తంచేత్ - సర్వవానర్వేషాం ప్రియత్వంసాన్య - సచతపత్తి. కంచిత్ ప్రతికదాచిత్
ప్రియత్వమప్రియత్వంచపరసజగల్పాధీనమితిర్థః. సను * ఆత్మనస్తుకామాయసర్వంప్రియంభవతి ఆత్మావాలరేద్రష్టవ్యభివాక్యయోః జీవపర
త్వేపిలస్వయస్సమ్మవతి. తథాహ- సహితత్వరకస్త్రోభోక్తాభుక్తేఅపితుస్సాతన్వేణతత్ప్రీతకారకత్యాగము. తస్మాత్ప్రకృష్టానన్దరూపేనిష్క్రు
చ్చతతనితేనైవసాన్యతన్వేణ ప్రవతేతేతితత్కథాయాం *ఆత్మనస్తుకామాయేత్యస్యజీవపరత్వాభ్యుపగమేపి *ఆత్మావాలరేద్రష్టవ్యభివాక్యస్య
పరమాత్మపరత్వవిషయాస్వరూపపాదయతి (ఆత్మనస్తుకామాయేత్యసేవి)యేనసాన్యతన్వేణ సాన్యత్వదర్శనేప్రసరతే-తేనైవఅనవధికాతికయాన
న్దరూపపరబ్రహ్మసాప్తాప్రవరతే- తన్వేనైవసాన్యభావికనిరవధికయానన్దయోగాదిర్వ్యక్తః. ప్రకృష్టానన్దవైవప్రేక్షితవత్పారూపార్థాచిత్వాతికయా
దాత్మశబ్దాగ్ధైరూప్యంసోభవ్యం-ముక్త్యోపనిషది. *తపసానీయతేబ్రహ్మ *తస్మాదేతన్వక్ష్మేదివాక్యద్వయస్థబ్రహ్మశబ్దైరూప్యవిధిభావః. వివర
ద్వయమివనిర్వాహస్సాన్యదితికథాయాంఅస్మాదవ్యభావేపూర్వోద్ధాగ్ధశబ్దః- ఆత్మశబ్దైరూప్యభావాదిర్వ్యభిసాన్యేణాహ (అస్మిన్ప్రకర
ణాదితి) పక్ష్యమాణసూత్రప్రకారేణజీవవాచిత్యవ్యానాంపరమాత్మపరత్వాభిధానయత్వముపజీవ్యంతంపరమాత్మనవివాధికానాది. ఆయమర్థః-
*మహద్భూతమనన్దమపారంవిజ్ఞానమనవిజ్ఞేయేభ్యోభూతేభ్యస్సముద్ధాయతాన్వేవానువిసశ్యతీర్యత్ర విజ్ఞానభునశ్యోజీవవిషయః- భూతానువిసాన్యా
వగమాత్. అత్రాప్రత్యస్తాత్మప్రపాయత్వసర్వజగత్కారణస్వసర్వజ్ఞత్వతదేకవిజ్ఞాననిర్వచనసర్వవిజ్ఞానవ్యతిరక్తజీవసనిర్వాదిభిః ప్రకరణస్యపరమా
త్మపరత్వదాధ్యావగమాత్, * మహద్భూతమనన్దమపారమిలిపతైస్సామానాధికరణ్యా, చ్చజీవవానినోపన్యవిజ్ఞానభునశ్యోపరమాత్మపరత్వమవజ్ఞనీ
యం. తస్మాత్జీవవాచిత్యసాన్యజీవరూప్యపరత్వనిశ్చయానుగుణంపలువాక్యసాన్యరస్యభజ్జేనాస్యతరాత్మశబ్దసాన్యభిధానాత్, ఆత్మశబ్దస్వయస్సాన్యైక
రూప్యవర్ధనా, దశితాదృశబలువాక్యసాన్యరస్యగుణంపరమాత్మపరత్వయైవ *ఆత్మనస్తుకామాయ *ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యభివాక్యస్యసాన్యత్వయోరర్థకరూ
ప్యవర్ధనంయత్కమితి. — *ప్రతిజ్ఞానీధైర్యాదిసూత్రప్రయం *ఆత్మనస్తుకామాయసలిప్రయోభవతీత్యాద్యభ్య *పితేభ్యోభూతేభ్యస్సము
ద్ధాయతాన్వేవానువిసశ్యతీవిజీవాపక్రమనిర్వాహపరంపరైర్వాన్యభ్యాతం. తదయంక్తం- పూర్వమాత్రేణాపిచ ప్రమస్యకృతసర్వాహర్వాత్-వాక్యా
న్వయోగామ- వాక్యాన్వయవానామిథోఽన్వయః. సతువాక్యాన్తరేణాన్వయః- సూత్రవైయక్తప్రకరణవిషయత్వాత్, ప్రకరణస్యమహవాక్యరూ
పత్వాత్. ఉపక్రమశ్చవాక్యాన్వయవేషప్రధానభూతః - సకథంవాక్యాన్వయవానానుస్వయంపరమాత్మవిషయతయైవ ప్రపాదయతాసూత్రే
ణానివక్షితస్సాన్యత్.

అతోజీవశబ్దేనపరమాత్మాభిధాననిర్వాహపరముత్తరమాత్రత్రయంమన్వానన్దత్రాపిపరమమాత్రవైవ్యసూత్రకారాభిమ
తనిర్వాహపరత్వంహృదినిధాయతతేపూర్వస్యసూత్రద్వయస్యమతాన్తరపరత్వంవదంత్యూత్రత్రయమవతారయతి (మతాన్త
రేణాపితి) మతాన్తరేణ- సూత్రకారాభిమతేనేత్యర్థః. అనేనయావప్రకాశోక్తయోజనావ్యాప్యత్తి. (జీవశబ్దేనపరమా
త్మాభిధానోపపాదనాయేతి) అనేనసర్వవ్యాఖ్యాత్రభిమతనిర్వాహవ్యాప్యత్తిర్ధృతా. జీవశబ్దేన- ఉపరితనవాక్యగతేనేత్యర్థః.

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిగమత్తరభ్యః॥ షోఃశ్లో॥ ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధిరి
దంలిగం- యజ్ఞీవాత్సవావిశజ్ఞైఃపరమాత్మనో౭భిధానమిత్యాత్మరభ్యఆచార్యోమన్యతేష్ట. యద్యయంజీవఃపర
మాత్మకార్యతయాపరమాత్మైవనభవేత్ - తదాతద్వ్యతిరిక్తతయాపరమాత్మవిజ్ఞానాదెతద్విజ్ఞానంనసేత్స్యతి-
ఆత్మావాభవమేకపవాగ్రాసీదితిస్రాక్సృష్టైరేకత్వావధారణాత్, *యథానుదీప్తాత్వావకాద్విస్ఫులిక్లాస్స
హస్రశఃప్రభవస్తేసరూపాః । తథాక్షరాద్వివిధానోస్సమ్యుభావాఃప్రజాయంతేతత్రచైవాపియస్తీత్యాదిభి
ర్భ్రష్మాణోజీవానాముత్పత్తిశ్రవణా, తస్మిన్నైవలయశ్రవణా, చ్చ జీవానాంబ్రహ్మకార్యత్వేనబ్రహ్మజ్ఞై
క్యమవగమ్యతే- అతాజీవశజ్ఞేనపరమాత్మాభిధానమితి.....

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ ఉత్క్రమిష్యతపవమ్భావాదిత్యోడులామిః॥ షోఃశ్లో॥ యదుక్తంజీవస్యబ్ర
హ్మకార్యతయాబ్రహ్మజ్ఞే క్యేనైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపాదనార్థంబ్రహ్మణోజీవశజ్ఞేనప్రతిపాదనమి
తి- తదయుక్తం *నజాయతేమియతేవావిపశ్చిదిత్యాదినా౭జత్వశ్రుతే, గ్నివాత్సనాంప్రాచీనకర్తృఫలభాగా
యజగత్సృష్ట్యభ్యుపగమా, చ్చ- అన్యథావిషమసృష్ట్యనుపపత్తే, శ్చ- బ్రహ్మకార్యస్యజీవస్యబ్రహ్మతాపత్తిల
క్షణోమోక్షఆకాశాదివదవద్దసీయఇతి తమపాయవిధానానుష్ఠానానర్థక్యా, చ్చ. ఘటాదివత్సాగ్రణప్రాప్తే
ర్వివాశరూపత్వేనమోక్షస్యాపురుషార్థతా, చ. జీవాత్మన ఉత్పత్తిప్రశయవాదోపపత్తిరుత్తరత్రప్రపశ్చయి
ష్యతే. అతః * ఏషసమ్మసాదోస్తాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే
*యథానద్యస్యస్థమానాస్సముద్రేఅస్తంగచ్ఛవ్తి నామరూపేవిహాయ । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః
పరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యమిత్యత-గ్రిమిష్యతః పరమాత్మభావాజ్జీవశజ్ఞేన పరమాత్మనో౭భిధానమిత్యోడు
లామిరాచార్యోమన్యతే.

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ అవస్థితేరితికాశకృత్సృతిః॥ షోఃశ్లో॥ యదుక్తముత్క్రమిష్యతోజీవస్యబ్రహ్మ
భావాద్భ్రష్మాణస్తచ్ఛబైనాభిధానమితి- తదవ్యయుక్తం- వికల్పాసహత్వాత్- అస్యజీవాత్మనఉత్క్రమిస్తేః
పూర్వమనేవమ్భావఃకింస్వాభావికః- ఉతాపాధికః. తత్రాపిపారమార్థికః- అపారమార్థికోవేతి. స్వాభావి
కత్వేబ్రహ్మభావోనాపపద్యతే- భేదస్యస్వరూపప్రయుక్తత్వేనస్వరూపేవిద్యమానేతదనపాయాత్. అథభే
దేనసహస్వరూపమవ్యవైతీతి- తథాసతివినష్టత్వాదేవతస్యనబ్రహ్మభావః, అపురుషార్థత్వాదిదోషప్రసక్తశ్చ.
పారమార్థికాపాధికత్వేప్రాగపిబ్రహ్మైవేతి * ఉత్క్రమిష్యతపవమ్భావాదితివిశేషోనయుజ్యతేవక్తం. అస్తి

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిజ్ఞమాత్మరభ్యః॥ షోఃశ్లో॥ (ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధిరిదంలిగమితి) ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞా
నప్రతిజ్ఞాపపాదకకార్యకారణభావకృతైక్యస్యవిధ్యం జీవాత్మనాచిశజ్ఞేనపరమాత్మాభిధానమిత్యగ్గః. హేతువశాత్ సాధ్యప్రతిజ్ఞాంశో౭ధ్యావృత్తః
జీవాత్మనాచీతి. అయంయూదవప్రకాశచక్షో౭స్మిన్సూత్రఉపస్యస్తః- తత్రహికార్యాత్మనాకారణాత్మనాచజీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదాస్వాభావి
కౌమతౌ.

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ ఉత్క్రమిష్యతపవమ్భావాదిత్యోడులామిః॥ షోఃశ్లో॥ విరుద్ధమతానరంహిపూర్వమతనిరాసేననినానోదేతి-తస్మాత్సూ
త్రాభిప్రేతమాత్మరభ్యమతనూషణమాహ (యదుక్తమిత్యాదినా) అజప్యశ్చుతివిరోధః, ఆకృతాభ్యాగమకృతవిప్రతాశాదిప్రసక్తః, ఫలభోగార్హస్య
ష్టివిరోధః, ఉపాయానుష్ఠానవైయర్థ్యం, అపురుషార్థతా, చమాషణం. * తోయేనజీవాన్నిససజ్ఞైత్యాదయో జీవోత్పత్తిప్రశయవాదాఃకథమిత్వ
త్మాహ (జీవాత్మనఇతి) సూత్రార్థమాహ (అతఇతి)

౨౫॥ సూ. శ్లో॥ అవస్థితేరితికాశకృత్సృతిః॥ షోఃశ్లో॥ అత్రాపిపూర్వవదభిప్రేతంహషణమాహ(యదుక్తమిత్యాదినా) సమ్భావితయోః
చక్షుయోఃపరాభిమతంపరిశేషయతుంస్వాభావికాపాధికవికల్పఃకృతః. శక్త్యరభాస్కరోక్తపక్షద్వయస్యాపి *ఉత్క్రమిష్యతఇతిసూత్రే, త్రేతేనసూని
తస్యైతేననిరాచితీర్థతత్ప్రజ్ఞాపనాయపారమార్థికత్వాపారమార్థికత్వవికల్పఃకృతః. (స్వాభావికత్వఇత్యాది) ముక్తాస్వరూపంకింవిద్యమానం - ఉతాని
ద్యమానమితివికల్పమభిప్రేత్యగ్రన్థద్వయేనశిరోద్వయంహషయతి (భేదస్యేత్యాదినా) ప్రథమవికల్పస్యద్వితీయంశిరోహషయకౌతద్విశేషజీహృత
ద్వితీయవికల్పగతంప్రథమంశిరశ్చమాషయతి (పారమార్థికేతి) ప్రాగపిబ్రహ్మత్వముపపాదయతి (అస్తిన్నక్షేహీతి) ద్వితీయవికల్పేద్వితీయంశిర

స్పృశ్యేహ్యపాధిబ్రహ్మవ్యతిరేకేణవస్త్యస్తరాభావా, నిరవయవస్యబ్రహ్మణఃపాధినాఘేదాద్యసమ్భవా
 చ్చోపాధితవవభేదశక్యతా—౧)నేః ప్రాగపిబ్రహ్మవ. ఔపాధికస్యభేదస్యాపారమార్థికత్వేకస్యాయము
 తా—౧)బ్రహ్మభావభివక్తవ్యం. బ్రహ్మణఃపాధిద్యోపాధితిరోహితస్వస్వరూపస్యేతిచెన్న - నిత్యముక్త
 స్వప్రకాశజ్ఞానస్వరూపస్యావిద్యోపాధితిరోధానాసమ్భవాత్. తిరోధానంనామవస్తుస్వరూపేవిద్యమానేత
 త్పరీకాశనివృత్తిః. ప్రకాశవస్తుస్వరూపమిత్యగ్నేకారేతిరోధానాభావస్వరూపనాశోవాస్యాత్. అతోని
 త్యావిగ్భూతస్వస్వరూపత్వాత్తస్యోతా—౧)బ్రహ్మభావేనకశ్చిద్విశేషభితిః ఉత్తర—౧)మిష్యత ఇతివిశేషణం
 వ్యర్థమేవ. *అస్మాచ్ఛరీరాత్సముఖాయేతిపూర్వమనేవరూపస్యనతదానీంబ్రహ్మతాపక్షమాహ - అపితుపూ
 ర్వసిద్ధస్వరూపస్యావిర్భావం. తథాహివత్సతే *సమ్మద్యావిర్భావస్సేనశబ్దాదిత్యాదిభిః. అతః*అననజీవే
 నాత్మనానుప్రవిశ్య*యతత్సనిత్యత్వాత్తనోర్తరోయమాత్మానవేదయస్యాత్తాశరీరం యతత్తానమస్తరోయ
 మయతినతతత్తాస్తర్యామ్యమృతః *యోతురమస్తరెసజ్జరస్యాతురంశరీరంయమతురంనవేదవపసర్వ
 ఖాతాస్తరాత్తాపహతపాపాద్విద్యోదేవపకోనారాయణః *అన్తఃప్రవిష్టశ్శస్తాజనానాంసర్వాత్మేతిస్వశరీ
 రభూతేజీవాత్సన్యాత్మతయా—౨)వస్థితేర్జీవశబ్దేనబ్రహ్మప్రతిపాదనమితికాశకృత్సూత్రాచార్యమన్యతేన్న. జీవశబ్ద
 శ్చజీవస్యపరమాత్మపర్యస్తస్యైవవాచకోనజీవమాత్రస్యేతిపూర్వమేవోక్తం *నామరూపేవ్యాకరవాణీత్య
 త్ర. ఏవమాత్మశరీరభావేనతాదాత్మ్యైవపాదనెపరస్యబ్రహ్మో—౨)పహతపాపత్వసర్వజ్ఞత్వాదిగోచరా,జీవ
 స్యావిదుషశ్శోచతోబ్రహ్మపాసనాన్మోక్షవాదినో,జగత్సృష్టిప్రళయాభిధాయినో,జగతోబ్రహ్మతాదా
 త్మ్యైవదేశపరా, శ్చసర్వాశ్శ్చుతయస్సమ్యగుపపాదితాభవక్షీకాశకృత్సూత్రయమేవమతంసూత్రకారస్సీకృ

నూయతి) (ఔపాధికస్యేతి తిరోధానాసమ్భవకథమిత్యత్రాహ (తిరోధానంనామేతి) తిరోధానంనామవివంశిధమున్న - తత్కరిమిత్యత్రాహ
 (ప్రకాశవివేచ) తిరోధానంనసమ్భవచేతే నిత్యావిర్భూతంస్యాత్ - తత్కరిమిత్యత్రాహ (అత్యంత) నమ *ఉత్క్రమిష్యతలభిత్వత్రనతాత్పర్యం- స
 ర్వదాబ్రహ్మభావోవివక్షితః - అత ఉపాధేః పారమాధ్యాయపారమార్థ్యపక్షమ్యేషిదోషభివచెన్న - పూర్వం తథాభావేబద్ధనివృత్తిప్రయోజనస్య శా
 స్త్రస్యానారమ్భణీయత్వప్రసక్తాత్. ఔపాధికహేయప్రమాణాధ్యక్షమరమ్భణీయతేతిచెన్న - ఔపాధికహేయస్య బ్రహ్మణ్యేద్యేయమృద్ధిత్వాదేక
 త్వప్రతిస్థానేనజీవేశ్వరవిభాగాభావప్రసక్తాత్. ప్రదేశభేదాదప్రతిస్థానంచేత్ - ఏకస్యోపాధాగచ్ఛత్వేకస్యాపిప్రతిస్థానంనస్యాదిత్యాది
 హుయజాతం ప్రదేశాస్తరోక్తత్వాదిహనప్రదర్శితం. అపరమాధ్యాయాధికృతభేదవాదేచ *ఉత్క్రమిష్యతలభివచెన్నదమవివక్షితం కృత్యాసర్వదా
 బ్రహ్మభావారాధనాభ్యుపగమేతథ్యాసానుపపత్తిః - తిరోధానాభావాత్. నహ్యతిరోహితస్వరూపే తత్త్వతోభాసమానేతథ్యాససంభవః. తిరోధా
 నాభ్యుపగమేచహుయదర్శితం. అతిరోహితస్వరూపస్యాపిభేదదర్శనంసమ్భవమితిచేత్ - ఆచ్ఛాదకావిద్యాకల్పనైయర్థ్యం. ముతావపిభేదదర్శన
 ప్రసక్తః శ్చ- స్వరూపయాథాత్మ్యావభాసస్యప్రమదిరోక్తత్వాభావాత్. నివర్తజ్ఞానేనహిహస్యనివృత్త్యాత్ నభేదదర్శనమితిచెన్న - నివర్తజ్ఞా
 నస్యాపిపూర్వమభాసమానాత్ స్వరూపాదనమితి క్షయయతేన భ్రమనివర్తకత్వానుపపత్తిః-సహిచమితిశతోవిశదతరముజాయమానమపిజ్ఞానం
 తరభ్రమంనివర్తయతిత్యాదికమనుపపత్తిశలంపూర్వోక్తత్వాదిహలేశతోదర్శితం. తద్గి. *అస్మాచ్ఛరీరాదిత్యాదిశ్రుతికో—౨)గర్భత్యత్రాహ(అస్మా
 చ్చ) తత్కరిమభివక్ష్యతిశ్రుతిరిత్యత్రాహ (తథాహివత్సత్యతి) అభిమాత్రంవాచకే. (అత్యంత) అతః - యతాస్తరేణిర్వాహనుపపత్తిత్వర్థః. అ
 వస్థితశ్చస్త్యతో—౨)ధికరణమాకాక్షి తం. కుత్రేతి- నమ కింధావేనైతి. కథమపిహామిత్యాకాక్షాగ్నితిచేత్ - సారూప్యాచ్య- సమస్యతః. విమ్భవేనే
 త్యాకాక్షానకృచిదప్యన్తి. అతస్మాత్ప్రస్థానస్యానుగుణంవాక్యమాదత్తై (యతత్సేతి) అచిదన్తః ప్రవేశస్సస్పృశ్యత్వోత్పాదనార్థం, జీవసామా
 నాధికరణ్యస్యస్ఫుటతరార్థశ్రుత్యస్తరైకార్థ్యసశరీరశరీరావనిజన్తనత్వజ్ఞానసార్థం, చ *అనేనజీవేనాత్మనేవాక్యంప్రభుముపాత్రం. కారణావ
 స్థాయామపిశరీరత్వజ్ఞానసార్థం, దేవతావిశేషనిర్ణయాగ్ధం, చోదాహరతి (యోతురమస్తరేసంవర్న్యతి)అస్తస్థితినియమనయారమప్రవేశప్రశాస
 నశబ్దాధ్యానప్రత్యభిజ్ఞాతతయాఏకార్థత్వాత్, సర్వాత్వత్వవివరణరూపత్వా, చోపాదత్తై (అన్తఃప్రవిష్టభి) సప్రమ్యస్తవదైకుత్రైత్యాకాక్షా
 శమితా. నియన్త్రత్వాదిభిఃకథమిత్యాకాక్షాశమితా. రత్తదవేద్యత్వేననియన్త్రత్వేననిర్దేశత్వేనచలేద్యవస్థానమిత్యర్థః. నన్యవస్థితిరస్తు - తతఃకథం
 జీవశబ్దస్యబ్రహ్మవాచిత్యమిత్యత్రాహ (జీవశబ్దశ్చేతి)శరీరవాచిత్యైవ్యక్తమియావతారస్సమర్థిత్యర్థః. కస్మిన్ప్రదేశభిత్వత్రాహ(నామేతి)సూ
 త్రాధోన్యాభ్యాతః. అస్యసూత్రస్యాశ్చరత్వదులంమితోక్తైఃపూర్వమనివేరితత్వాత్, అతఃపరంమతాస్తరానుపన్యాసా, చ్చకాశకృత్సమతేనని
 ర్వాహస్యసూత్రకారాభిమతత్వమవగమ్యతే-అస్యసూత్రకారాభిమతత్వేహేతుభూతంపూర్వోక్తమతద్వయాదైయమ్యమాహ(ఏవమాత్మేతి)అపహతపా
 పత్వసర్వజ్ఞత్వశబ్దాఉభయవిశిష్టప్రదర్శనార్థా. అదిశబ్దోవిజరత్వసర్వజ్ఞత్వాదిపరః. మాక్షవాదిన్యత్యత్యేనభేదశ్రుతయోవివక్షితా. అభేదశ్రుత్య
 భిప్రాయేజాహ (జగత్సృష్టితి) (సమ్యగితి)ప్రత్యయేదివిరోధఃపరస్పరవిరోధశ్చయథానభవతి-తథేత్యర్థః. సకలశ్రుత్యవిరోధముఖ్యాగ్ధత్వానుగుణ్య
 మేతస్మిన్వాహస్వీకారహేతురీత్యర్థః. అభేదనిర్దేశస్యావస్థితినిబద్ధనత్వంసూత్రకారేణైవభగవతావాచనేనమాక్షవాదిన్యత్యయజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదేసప్త

తవాక. అయమత్రవాక్యార్థః-అమృతత్వోపాయేనైత్రేయాపృష్టేయాజ్ఞావలగ్నః * అత్సావాలోరేత్రస్తవ్య
భిత్వాదినాపరమాత్మోపాసనమమృతత్వోపాయముక్త్యా * అత్సనిఖల్వరేదృష్టత్యాదినోపాస్యలక్షణం, దుష్టు

పరమనిహితం- * పశ్యంతతైవాపశ్యంతపశ్యంత్యస్తధానః | ఓద్వింశఃపశ్యంతిచతుర్వింశంతపశ్యంతిత్వాదినాచిదచిదీశ్వరైలక్షణంబహుకః ప్ర
లిపాద్య * యదాతుమస్యతేనోహమస్యపిషణ్ణితిద్విజితదాసకేవలీభూతః ఓద్వింశమనుపశ్యంతిప్రకృత్యాత్మవివేకాన నరంజీవవిక్షణవరమాత్మదర్శన
ముక్త్యా * అస్యశ్రరాజక-సవర ప్రధాన్యఃపశ్యంతిచతుర్వింశంతతత్త్వత్వాదనుపశ్యంతిచతుర్వింశంతపశ్యంతిత్వాదినాచిదచిదీశ్వరైలక్షణంబహుకః ప్ర
యమేకః పురుషాతి న్యవహరవద నరపద్ధితినిబద్ధనాః ప్రకారైశ్చవిషయా అభేదవ్యవహారాభివ్యక్త్యా * తేనై తన్నానిదాన ని పశ్యంతిచతుర్వింశంత
మృతమితి తాత్పర్యదేవతేతోః పశ్యంతిసామ్యమృతశబ్దవాచ్యస్య పరమాత్మనశ్చ స్వరూపైశ్చ సాధూనామనభిమతమితివ్యక్త్యా * జన్మమృత్యుభా
యోత్ ఫీతాదాగాస్మాభ్యోశ్చ కాశ్యప | ఓద్వింశమనుపశ్యంతిచతుర్వింశంతప్రత్యాయజాతితి సంసారభయనిరాసకం ఓద్వింశకత్వేన పరమాత్మనో
భేదజ్ఞాన మిత్యత్రాధ్యాత్మకాప్రవిదామైకకర్మమితివ్యక్త్యా * యదా సకేవలీభూత ఓద్వింశమనుపశ్యంతి | తదా సర్వత్రస్థితత్వాన్న పునర్జన్మవి
స్మృతి ఓద్వింశజ్ఞానాదపవర్తముక్త్యా * ఏవమ ప్రతిబుద్ధశ్చ బుద్ధమానశ్చ తేనఘ | బుద్ధశ్చోక్తీ యథాతత్త్వం యథా శ్రుతినిదర్శనాత్ ఇతిచిదచిదీ
శ్వరైలక్షణేనోపసంహృతం. తథా వైష్ణవేపురాణేచస్ఫుటమిదముచ్యతే- యథా భగవ నం ప్రతిధ్రువః + సర్వాత్మకేనీనద్యేశ సర్వభూతకీతో
యరఃకథయామితఃకింతేసర్వంవేత్సిహృద్భితమితి. అత్రాశ్యవస్థితినిబద్ధంసర్వాత్మకత్వంసప్రప్తం. ఆపహానంచశరీర ప్రతిసమ్మన్వితయేతితత్త్వేన
దృశ్యతే * సర్వస్థితియా న్నకరణపురుషాఖ్యంహియజ్ఞగత్ | సవివసర్వభూతాత్మావిశ్వరూ పోయతోవ్యయఃఇతి. నచవిశ్వరూపశబ్దశ్చారుపాసాలభ
జ్ఞేకేవత్ అముఖ్యతయా సేయః- స్వారస్యపవాదాభావాత్. తత్రైవ స్వారస్యోత్తమ్యకమపిదృశ్యతే- ప్రహ్లాదవచనేన + ఏతద్విజానతాసర్వం
జగత్ స్థావరజగమం | ద్రష్టవ్యమాత్మవ తస్మాద్యత్యోయంవిశ్వరూపదాక్ ఇతిభార్యత్వభారకత్వరూపవైభర్త్యనిర్దేశనరూపతవ్యతోప్తిభేదఉపలభ్యతే.
తత్రైవ ద్రువవచనాదేవభార్యభారకభావోఽవగమ్యతే * సర్వస్థిస్సర్వభూత స్వంసర్వస్సర్వస్వరూపదృగితి. కారణత్వమతితదపవాదకమాహసర్వంత్వ త్తత్త్వే. తత్శ్చత్వ
మితి- తతః- తస్మాత్. సర్వస్వరూపదృక్త్వాత్ సర్వకారణత్వాచ్చసర్వంత్వమిత్యర్థః. రూపత్వంచశరీరతమేదిద్యయతా ప్రహ్లాదేనోక్తం * సర్వగ
త్వాదన ద్రస్యసవిహామవస్థితత్త్వే. శరీరంహిచేతనేనవ్యాప్యో ద్రవ్యవిశేషః- తథాచభగవ నం ప్రత్యర్థునవచనం * సర్వంసమాప్నోషితతోనీసర్వ
త్వే, ఏషశ్రుతిస్సృతివచనేషు * అను క్రమస్యతో గ్రాహ్యమితిన్యాయాధారణవ్యాపనాదివ్యవస్థితమైతావపిఅన్యతమా నరసిద్ధిరనుసంజేయా - తత
శ్చవ్యాపనమేవభారణనియమనయోరన్యతరసచివంహ్యచనభోభృత్య కుటుమ్బాద్వివాహ ర్తనేనశరీరత్వమవగమయతి. శరీరలక్షణంబాహ్యవివదర్శయి
ష్యతే. అతఏవ * తదను ప్రవిశ్యసచ్చర్యచ్చభవదిత్యత్రాపిశరీరశరీరభావనిబద్ధంసం తచ్చబ్రహ్మచ్యత్వమవగమ్యతే- అన్యప్రవేశనేనప్రశాసనాదీ
నామర్థసిద్ధత్వాత్. శ్రూయతేహ్యన్యః ప్రవేశసహచారియ ప్రశాసనాదికం * అన్యప్రవిష్టశ్చాస్తాజనానాం * ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్హి
సూర్యాచస్త్రమసావిదృతోతిష్ఠతఃఇతి. తథా * సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మతజ్జ్ఞానిత్యత్రానశబ్దవాచ్యాస్థిధారణనిబద్ధనా - * సమ్మలాసోమ్యేమా
స్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతాస్సత్ప్రతిష్ఠాఇతిసదాయతశబ్దేనస్థితిహేతుత్వాదిభానాత్. భారణంచాను ప్రవిశ్యప్రశాసనేన- ఉదాహృతశ్రుత్యై
కార్థ్యాత్, * మయిసర్వమిదం ప్రాతంసూత్రేమదిగజాభవేత్సర్వణాత్, * తత్ప్రప్రావతదేవాను ప్రాదిశదిశ్చక్షున నరంజీత్యుదాను ప్రవేశదర్శనా,
చ్చ. ఉత్పత్తిలయాచనస్మృచ్చస్వరూపేనిన్వికారేనమృతవః - అతో జన్మాదికారణత్వస్యహేతుత్వోపన్యాసనాత్ శరీరశరీరభావవివ సామానాధికర
ణ్యేహేతురితిశ్రుత్యైవదర్శితం. అస్యసూత్రస్య- సకేవలంసర్వశ్రుత్యవిరోధముఖ్యత్వాపచర్యే- కిన్తప్రబంధానరససూత్ర కారవచనైకార్థ్యా, త్తదు
పబృంహజైకార్థ్యాత్, ప్రత్యక్షశ్రుతావేవహేతుహేతుమద్భావదర్శనా, చ్చలస్తరాత్మతయాఽపహానస్యైవాభేదనిర్దేశకహేతుత్వపరత్వంసేద్ధం. ఇ
హజీవవాచిశబ్దకః. తస్యపరమాత్మపర్యవత్త్వేకింకారణం- తస్మిన్నహితత్వస్యవత్త్వనిర్వాహ ప్రకారావేద్యే. తత్పర్యవత్త్వేచఫలంకిమిత్యవేద్యాయా
మాహ (అయమత్రవాక్యార్థః) * అమృతత్వస్యతునాశాన్వితితేన * నవాలోరేపత్యుక్తికామయేత్వాదీనాంవాక్యనామాద్యసూత్రవ్యాఖ్యానావస
రే ప్రపజ్ఞితార్థత్వాదిహతదర్శోపివివరణన ప్రతిపాదిత్యే. (అత్సనిఖల్వరేదృష్టత్యాదినోపా) అత్సనోవాలోరదర్శనేన శ్రవణేనమత్వాదిజ్ఞానేనేదంస
ర్వంవిదితమిత్వాత్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానం, * బ్రహ్మతంపరాదాత్ * క్షత్రంతంపరాదాత్వాదినావ్యతిక్రమేదననిర్దేశం, * ఇదంబ్రహ్మ
దంక్షత్రమితిసర్వాత్మకతోఽస్తి, శ్చకారణత్వఫలం-అతః ప్రతిజ్ఞాదివిధ్గత్యాభిధానంహిఫలితంస్యాత్. * యోస్యత్రాత్మనస్సర్వంవెదేతిఅన్యత్ర-ప
రమాత్మాననినా. అబ్రహ్మత్వకంస్వనిష్ఠంయోవేద- తంసర్వంపరాదాత్ - అభిభవేత్. సంసారయతిత్వర్థః. యద్వా- అన్యత్ర- పరమాత్మనోఽ
న్యత్రస్థితం. నతుపరమాత్మనిష్ఠితం. స్వనిష్ఠమిత్యర్థః. దుష్టభావిదృష్టాన్తైశరణనియమనమభిధాయేత్వన్వయః.— అత్రాయమభిప్రాయః- * స
యథాదుష్టభేదస్యమానస్యనవాహ్యకశబ్దాశక్మయోత్ గ్రహణాయదుష్టభేష్టుగ్రహణేదదుష్టభూతస్యవాశబ్దోగృహితఇతివాక్యస్యపరైరేవమ
ర్థజ్ఞై- దుష్టభిశబ్దేనదుష్టభిశబ్దసామాన్యంలక్ష్యతే. యథ్థలయదగ్గిహణంవిగామ్యహేతుంసశక్యతే- తత్తతోనవ్యతిచ్యతే-యథారజతంకుక్తికాయాః.
దుష్టభిశబ్దానా నరవిశేషాహితత్వాచాన్యగ్రహణేనైవగృహితాస్సన్యః. అయందుష్టభిశబ్దః త్వేవగృహ్యతే - నదుష్టభిశబ్దతోవ్యతిరేకేణ. అత ప్రదవా
నరవిశేషాయథాదుష్టభిశబ్దేఅన్యస్తాః. ఏవంచిదాత్మవ్యతిరేకేణ బ్రహ్మత్వాదిజగదవభాసాత్ సర్వంచిదాత్మనశ్చస్తమితి. ఏవం * సహజాః

శ్రీమచ్ఛ్రీ తప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్

ప్ర-అ. చ-పా.— ౬. వాక్యాన్వయసాధకరణమ్.

భ్యాదివృష్టానైశ్చోపాసనోపకరణ భూతమనఃప్రభృతికరణనియమనం, చసామాన్యేనాభిధాయ * స
యథాద్వైధాగ్నైరిత్యాదినా, * సయథాసర్వాసామపాం సముద్రప్రకాయన మిత్యాదినా, చోపాస్య
భూతస్యపరస్య బ్రహ్మణోనిఖిలజగదేకకారణత్వం, సకలవిషయ ప్రవృత్తిమూలకరణబ్రాహ్మనియమ
నం, చవిస్తీర్ణముపదిశ్య * సయథా వైష్ణవఘనాదిత్యాదినా ౭మృతత్వోపాయప్రవృత్తిప్రాతాహనా
య జీవాత్మస్వరూపేణావస్థితస్యపరమాత్మనో ౭పరిచ్ఛిన్న జ్ఞానైకాకారతాముపపాద్య తస్యైవావరి
చ్ఛిన్నజ్ఞానైకాకారస్య సంసారదశాయాం భూతపరిణామానువృత్తిం * విజ్ఞానఘనపవై తేభ్యోభూ
తేభ్య స్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతీ త్యభిధాయ * నప్రైత్య సంజ్ఞాస్తీతి

మృనియమాదభేదోనిలభియోగింపొద్దరాధాన ప్రపాదకుమిదంవాక్యంవ్యాఖ్యాతం. తదనుపపన్నం - ముఖ్యాన్తేనమృవతిఉపరితనయోద్దుస్థభిజ్జయో
న్మామీకాధరత్వామోగాత్. అక్షణాయంచ. చక్షుభేదస్యమానస్యేతిపూర్వవాక్యనై య్యధ్యుచ - సమాగ్రాయామితివదేనైవమాచలతేగతిగీ
రాయాంగ్రాయామితివాక్యంసఖం. తథా *చక్షుభేన్దుగ్రహణేతేత్యేతావతా2లం- తేనైవచక్షుశ్చసామాన్యగ్రహణస్యప్రతిపన్నత్వాత్ ఆ
హతశ్చక్షుస్సప్రయోజనం. వాశ్చక్షువైయ్యధ్యుచ. — అతఏవంయోజనియం- చక్షుభేతిత్యనాదరెష్యే. గ్రహణశ్చక్షుహనిరొధపరః - ఉపాదాన
నిరొధమారపివాచకత్వాత్ -యథాగ్రహితానిపుష్పాణిగ్రహితహ్నిరక్షతి.యథాచక్షుభాహస్యమానేతతోబహిష్కర్తవ్యదాకాననిరొధంశక్తియో
రభంతస్థినిరుణధీత్యత్రాచుడుచక్షుభేన్ద్రియ. శరణోపాదీయమాన చక్షుభినిరోధేనతదాహ స్త్రపురుషనిరోధేనవాశ్చక్షునిరుభ్యతే - ఏవమిద్రియేషువాన్య
ప్రియమాణేషువాక్యభిర్భాసంమర్చిరోధం- తస్మాద్ద్రియనిరోధేనతత్ప్రతివృత్తిమాలస్యమనసోనిరోధేనచరమాత్సాక్షాత్కారవిరోధి వాక్యభిర్భాసంని
రుభ్యతఇతి. ఏవంశక్తివిజ్ఞాపకప్రయోగస్యయోజనియః. విజ్ఞాపకప్రయోగస్యచక్షుభిర్భాసం- పూర్వవాక్యవ్యయైకాత్వాత్. అతో చక్షుభ్యాదివృష్టాస్త్ర
యోషన్యాసవాక్యత్రయే * ద్రవ్యవృత్తిత్యుక్తపరోపాసోపకరణభూతకరణగ్రామనియమనముక్తమితి. (మనఃప్రభృతీతి) చక్షుభినిరోధానీయం
చక్షురాదినియమనం- తదాహస్త్రపురుషనిరోధానీయంమనోనియమనమితిభావః. (సామాన్యేనాభిధాయేతి) నిమిత్తాపాదానరూపవిభాగానభిధా
నాత్, కార్యవిశేషానుపాదానా, చక్షుపాస్యవిణభూతంకారణత్వంసామాన్యేనోక్తం-చక్షురాదికరణవిశేషాణానియమనప్రకారవిశేషానభిధా
నాత్ కరణనియమనంచసామాన్యేనోక్తమిత్త్యర్థః. (సయభేతి) త్వేతియావదయోగ్యాదిశబ్దయోగ్యాదిత్యాదిపదవ్యయేనయథామోగమనన్వయః. ఏద
శక్త్యా2కారాద్రజన్యవాచీ. అద్రిగ్రహణి గ్రహణనిమిత్తాపాదానయోజ్ఞాపనార్థం-అగ్నిర్హిమోమోత్పత్తేనిమిత్తం- ఇన్ద్రసముపాదానం. యుక్తే
దోయజుర్వేదవృత్త్యాదివాచకస్యప్రమాత్రముక్తంప్రథమమైత్రీయావ్రాహ్మణే- ఉత్తరేణ *ఇన్ద్రంమనతమాశితంపాయితమయంచలోకఃపరశ్చ
లోకస్సర్వాణిచభూతానిఅస్యేనైతానిసర్వాచినిశ్చసితానినిసాధనసాధ్యభోగ్యభోగస్థానభోక్తృవర్గరూపవాచ్యజగన్సృష్టిప్రకా- అనుక్రస్యానంతో
గ్రాహ్యత్వాత్ ప్రథమేవవాచ్యసృష్టిప్రకాశవతిత్యనిప్రాయేణాహ (నిఖిలజగదేక కారణత్వమితి)నిఖిలశ్చోవాచ్యవాచకభోగ్యభోగస్థానాదిపరః. ఏ
కశక్త్యోనిమిత్తాపాదానైకత్వపరః. *సయథాసర్వాసామమిత్యాదివాక్యానామర్థమనిప్రయన్నాహ (సకలవిషయేతి)యథాసర్వాసామసామసముద్ర
ఏకాయనం- ఏవంసర్వేషాంస్సర్వానాంత్యేకాయనం- సర్వేషాంసానాం-సర్వేషాంగ్రానామితి తత్తద్ద్రియాణాం తత్తద్విషయాంసత్వము
క్తం. వృష్టానదాద్వానికయోరమవృత్తమయనత్వంనామతత్తదపాదావృత్తం. తేనైతైకకరణస్యఏకైకజాతీయస్సర్వాద్యవాన్తరవిశేషమవృత్తివిశేషా
నివాదోద్వితాభవని- *సర్వేషాంస్సర్వానామితి ప్రవణాత్. అస్యవృత్తివిశేషప్రదర్శనస్యకింప్రయోజనమిత్త్యేతేయోంఉపదేశస్యనైయధ్యామో
గాత్, *ఆత్మావాచరే ద్రవ్యవృత్తిఆత్మాసాక్షాత్కారస్యప్రకృతత్వాత్, చక్షుభ్యాదివృష్టానైసామాన్యేనకరణనియమనసోపాదత్వాత్, సన్నియమనవిశే
షకభనస్యాపేక్షితత్వా, చక్షురవాక్యేనపూర్వవాక్యవివరణనైవతత్ప్రకరణవృత్త్యా, చక్షురణవృత్తివిశేషప్రదర్శనంచక్షుభిర్భావేషునిరోధేనాతసా
క్షాత్కారనిష్పదనార్థమిత్త్యనిప్రాయః. (విగ్రహితి) కారణత్వంనిమిత్తాపాదానవిభాగకథనాత్ కార్యదాహుస్యప్రదర్శనాచ్చవిస్తరం-కరణనియమనం
తుకరణవిశేషాణానిరోధవృత్తివిశేషప్రదర్శనేనవిస్తరమిత్త్యర్థః (ఉపదిశ్యేతి)సహనిష్ఠ్వియాజనోపదేశస్యవృద్ధవతితిభావః. *సయథానైర్దేశక
ఇతివాక్యోపాదానం *సయథానైర్దేశకవిభృతీవాక్యసాపేక్షప్రదర్శనార్థం. (ప్రాప్త్యాహనాయేతి) ఆత్మాభిమానవిషయదేశాస్యదౌగ్ధ్యాదిదర్శనేఏ
త్వాభిమానవిషయత్వాదేవహితత్వంసారవిషయేప్రవర్తతే- తస్యేవోద్భవస్యస్వస్వరూపనైవప్రాప్త్యే2మగేహిప్రవృత్త్యాభ్యంతరజన్యవృత్తి
దిజ్ఞానఘనశబ్దస్య*మహద్భూతమనస్తమపారమితిసామానాధికరణ్యంప్రథమమైత్రీయావ్రాహ్మణప్రతిపన్నముపజీవ్యాక్తంజీవాత్ప్రస్వరూపేణావస్థి
తస్యేతి. భగవాన్సృష్టికర్తృత్వేతి, వ్రాహ్మణశ్చతుర్వేదాభిజ్ఞాగౌరవ, ఇత్యత్రత్వైత్యాదివత్ ఏవేషణద్వారాపరమవిశేష్యవిశేషణంజ్ఞానైకాకారత్వమి
త్త్యర్థః. అనేనపూర్వోక్తస్యజీవవాచిత్యజ్ఞానపరమాత్మాభిధాననిర్వాహసామ్యంమోగస్థలందిజ్ఞానఘనశబ్దఇతిదర్శితం. తత్ప్రకృతస్త్రయైవనిర్వాహ్యత్వేనాతః
పరమాత్మభర్తృవాచిమహద్భూతానస్తాపారశబ్దసామానాధికరణ్యమిత్త్యర్థనిర్దేయం. నచావ్యవధానేనపరమాత్మపరోదిజ్ఞానఘనశబ్దః *ఉత్థాయదినశ్యతి *ప్ర
త్యేతి ప్రవణాత్. సర్వావస్థాస్వజీవస్వరూపస్యపరమాత్మనిష్ఠతయాసావత్ప్రతిగ్రాహకజ్ఞాపనంజీవశబ్దేనతత్ప్రకృత్యనిర్దేశస్యప్రయోజనమితిఫలితం. ఉప
పాద్య-వృష్టానముక్తైత్యర్థః. *తాన్యేవానువినశ్యతీత్యత్రానుశబ్దార్థమాహ (భూతపరిణామానువృత్తిమితి) భూతేషునశ్యత్వేననశ్యతీత్యర్థః. వినాశోనా
మాత్యుక్తజ్ఞానసంకీర్ణః *అనినాశీవాచరేయమాత్మైత్యనస్తరవాక్యానిరోధాత్. అత్రవైత్త్యశబ్దస్యపూర్వోక్తవినిశానువాచిత్యజ్ఞానావృత్తిత్యర్థమాహ

మోక్షదశాయాం స్వాభావికాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానసహోచాభావేన భూతసజ్జాతేనైకీకృత్యాన్వసే దేవాదిరూప
జ్ఞానాభావముత్పాదనరసే * యత్రహిద్వైతమివభవతీత్యాదినా అబ్రహ్మత్వకత్వేన నానాభూతవస్తుదర్శన
మజ్ఞానకృతమితిరస్తనిఖిలాజ్ఞానస్యబ్రహ్మత్వకంకృత్సం జగదనుభవతోబ్రహ్మచ్యుతిరక్తవస్తవస్తరాభావేన
భేదదర్శనంనిరస్య * యోనేదంసర్వంవిజానాతితం కేనవిజానీయాదితచ-జీవాత్సాస్వాత్మతయా ౨ వస్థితేనయేన
పరమాత్మనా అహితజ్ఞానస్సన్నిదంసర్వంవిజానాతి - అయంతంకేనవిజానీయాత్ - నకేనాపీతిపరమాత్మనో
దురవగమత్వముపపాద్య * సపషు నేతి నేతీత్యాదినా ౨యం సద్వైశ్వర స్వైతర సమస్తవిదవిద్యస్తు విలక్షణ
స్వరూపపవ సర్వశరీరస్సర్వస్వాత్మతయా ౨ వస్థిత ఇతి స్వశరీరభూతవిదవిద్యస్తుగైర్దోషైర్న సంస్పృశ్యత
ఇత్యభిధాయ * విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయా దిత్యుక్తానుశాసనాని మైత్రేయ్యేతావదరేఖల్యమృతత్వమితి

(మోక్షదశాయామితి) * న ప్రేత్యసంజ్ఞాస్థిరదేహవిగమదశాయాంజ్ఞానసంపేదః-దేహవిగమదశాయామజ్ఞానస్య : తాన్వేవానువినశ్యతీత్యుక్తత్వాత్.
నాపిలోకాన్తరేజ్ఞానసంపేదః-కర్మఫలభోగావగమకళాస్త్రాన్తరవిరోధాత్. నాపినైమిత్తికసాకృతప్రశంయయోరజ్ఞానముచ్యతే-తయారప్రస్తుతత్వాత్.
అర్హఃపారిశేష్యాత్ ప్రేత్యశబ్దఃచరమదేహవసానవరః-నోపజనంవర్తన్మిదంశరీరమితి శ్రుత్యన్తరార్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్. అత్రాపి * ఏతావదేవఖిల్వైత
మృతత్వమిత్యమృతత్వస్యోక్తత్వవచనాచ్చ మోక్షవిషయత్వంయం క్తమిత్వభిప్రాయః. పూర్వాపరవాక్యానుగుణమర్థమాహ (స్వాభావికేతి) స్వరూపస్య
జ్ఞానాత్మకత్వం * సయథానైర్భవఘనత్యాదిసోక్తం-అహస్సాన్విభావికర్షణభీతం. అనన్తశబ్దేనబహిరేజ్ఞానాత్మకత్వస్యోక్తత్వాత్ ధర్మభూతజ్ఞానవ
త్త్వంనిద్రం-తస్యరూపాచ్చిన్నత్వం * సర్వంహువశ్యఃపశ్యతీతి శ్రుత్యన్తరసిద్ధమిత్వభిప్రేత్యస్వాభావికాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానసహోచాభావేనేత్యుక్తం. సమి
త్యేకీకారఇత్యభిప్రాయేణాహ (ఏకీకృత్యేతి) కేనేత్యవేదాయాం * ఏవేతేభ్యోభూతేభ్యఇతిపూర్వవాక్యముపజీవ్యాహ (భూతసంఘాతేనేతి) (దేవాది
రూపజ్ఞానాభావముత్పాదనరసే) * నోపజనంవర్తన్మిదంప్రకరణపవ * మననైతాత్కామాకావశ్యమతేయపతేబ్రహ్మలాకఇతిజ్ఞానవికాసప్రతిపాద
నాత్, * నప్రేత్యసంజ్ఞాస్థిరవాక్యంశ్రుత్వా * నహవాఅహమిమంజానామితిమైత్రేయ్యపప్తే * అవినాశీవాఅరేయమాత్మాఇత్యాత్మస్వరూపనిత్య
త్వముత్పాదనమిచ్చిత్తిభక్తైర్జ్ఞాననిత్యత్వవచనా, చేతిభావః. ముక్తజ్ఞానంనా నిచేత్జ్ఞానైకాకారత్వంపూర్వోక్తంవిరుద్ధ్యేతేతిమైత్రేయ్యావాక్యా
భిప్రాయః. * అనుచ్ఛిద్ధిభక్తైర్జ్ఞాననిత్యతాయాజ్ఞావల్గ్యః ప్రత్యభాషిత్. నహచ్చిత్త్యభావపివాస్యధర్మఇత్యుచ్యతే-అవినాశీతిస్వరూపనిత్యత్వ
స్యోక్తత్వాత్, అవినాశీతవాచావేదిభర్తృశబ్దవైయధ్యస్యప్రసక్తా. చ్చ. దీపాదాప్రతిక్షణవినివాశసంతవినివాశయోర్వైయత్వాత్ తదభయభ్యుదాసాయ
పదద్వయమివసశక్త్య సీయం-అవినాశశబ్దైవైవాసక్తోచాదుభయవినివాశభావనిర్ధై, ధర్మశబ్దవైయధ్యస్యప్రసక్తా. చ్చ-అవ్యయఇతివత్ అనుచ్ఛిద్ధిరేత్యేతా
వతాపిస్వరూపానుచ్ఛిద్ధినిర్ధైః. (పునరపీతి) భ్రాన్తిద్వివిధాలనాత్తనదేహాబద్ధిః, అబ్రహ్మత్వకతయాస్వాతంత్య్రీబుద్ధి, శ్చేతి. తత్ర * నప్రేత్యసంజ్ఞా
స్థిత్వనేనబద్ధదాశానువృత్తదేహత్వ భ్రమనివృత్తిరుక్తా-అభస్వనిష్ఠతా భ్రమనివృత్తిరుచ్యతేఇత్యర్థః. * యత్ర-యస్యామవస్థాయాం. దైవతమివభవం-
పరమాత్మనఃపుత్రత్వం-స్వనిష్ఠతయాపుత్రత్వం-భవతి. ఇవశబ్దస్యాన్విత త్య్రీస్యాప్రామాణికత్వవ్యోతకః. తత్-తదా. ఇతరః-పరమాత్మనఃఇతరః.
పుత్రస్థితః. ఇతరం - స్వనిష్ఠం. వస్తు. ఇతరేణ-స్వనిష్ఠదర్శనసాధనై. వశ్యతీతిస్వనిష్ఠ భ్రమానువాదః. ముక్తాత్మనివృత్తిమాహయత్రత్వితి. యత్ర-
యస్యాంముక్తిదశాయాం. సర్వమాత్మైవాభూత్-పరమాత్మాత్మకత్వేనప్రకాశతే. తత్-తదా. కః-చైతనః. కేన-కరణేన. కం-స్వనిష్ఠమగ్ధం. ప
శ్యేత్. అబ్రహ్మత్వకంస్వనిష్ఠతయాహసమానంవస్తుతద్దర్శనసాధనంతద్రోహముక్తిదశాయాంనా స్థిత్యర్థః. తదిదంవాక్యంహృదినిధాయాహ (అబ్ర
హ్మత్వకత్వేనైతి) నానాత్వనిషేధస్యవివేచనానాత్వవ్యతిరక్తవిషయత్వాత్స్వనిష్ఠనానాత్వనిషేధమిత్వభిప్రాయః. (నానాభూతవస్తుదర్శనమజ్ఞాన
కృతమితి) నతస్తద్వస్తుదర్శనమాత్రమజ్ఞానకృతం - కింతుస్వనిష్ఠదర్శనమేవతదపాధికమితిభావః. (అజ్ఞానకృతమితి) స్వనిష్ఠవస్తుదర్శనస్యాపాధికత్వా
దుపాధినివృత్తౌత్పత్తివృత్తిర్యుక్తేతిభావః. ఉపాధ్యభావేపి బ్రహ్మస్వరూపానవభాసెస్వనిష్ఠార్థానరదర్శనంస్యాదిత్యత్రాహ (అబ్రహ్మత్వకంకృత్సంజ్ఞాన
నుభవరత్తితి) * యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్ ఇవినభవనమత్రవివక్షితం-బ్రహ్మత్వకత్వస్యనిత్యత్వేనయత్రేత్యవస్థావిశేషాన్వయోక్త్యనుపపత్తేః
అతో * బ్రహ్మవేదబ్రహ్మవభవతీత్యాదావివార్థావాధిప్రాయకంవాక్యమిత్వభిప్రాయః. కృత్వాన్వినుభవేపి బ్రహ్మజ్ఞానగతశ్చపుత్రగనుభవః
సన్యాదిత్యత్రాహ (బ్రహ్మవృత్తిరక్తవస్తవస్తరాభావేనైతి) అప్రామాణికజ్ఞానంహిదోషాదుత్పద్యతే-దోషభావేతువస్తుసద్భావవినివాదర్శనంనోప
పద్యతేఇత్యర్థః (యేనేదమితి) * ఇతిజ్ఞానవేదయత్ర సఃఇతివత్ పరమాత్మప్రసాదాద్యతేతస్యపరవబోధత్వమత్రాచ్యతే-అసృథా * అత్తావాఅరే
ద్రవ్యవృత్తిత్వపత్రమావగతద్రవ్యవృత్తివిరోధాత్, * తమక్రతుంపశ్యతివీతశోకాతుఃప్రసాదాన్వహిమానమితితత్ప్రసాదేనతద్దర్శనస్యశ్రు
త్యన్తరసిద్ధత్వా, చేతిభావః. (స్వైతరసమస్తవిదవిద్యవిలక్షణస్వరూపపివేతి) చిదచిదతప్రకారాణాంప్రమాణాన్తరసిద్ధత్వాదిత్యబద్ధయేనచిద్య
తోఽచిద్యతశ్చప్రకారోభ్యుదస్యతే-విహితప్రకారస్సనిషేధాయాగాత్, * అగ్రాచ్యాయాసగృహ్యతేఅశీర్యోనహిశీర్యతేఅసక్తోనహిసజ్యతేఇతిచిద
చిద్యతప్రకారవిశేషనిషేధేనతద్వివరణా, చేతిభావః. * అగ్రాచ్యాయః-చక్షురాలినాగ్రహణార్హః. అతోనగృహ్యతే. ఏవమశీర్యఇత్యాదిమోక్షనిందం.
అసజ్యఇత్యాదినాజీవధర్మనిషేధః-సహ్యాచిత్త్యోస్వస్వరూపతిరోధానకృద్భవతి. నహిసజ్యతేఇత్యాదాభుక్తే-సక్తాదియోగస్యాపిహరథతయాతదభావ
ఇతిశక్త్యావాప్యత్వర్థమసజ్యత్వమితి. అసజ్యః-సజ్జిరోధి. సజ్జానర్హత్వమర్థసిద్ధం-తేనసజ్జాద్యభావః. నదేశకాలవిప్రకర్షాత్ సజ్జాద్యభావః-కిన్దుస్వ

సమస్తవస్తువిసజాతీయం నిఖిలజగదేకకారణభూతం సర్వస్య విజ్ఞాతారంపురుషోత్తమము క్తప్రకారాధుపాసనాద్యతేజేన విజానీయాదితీదమేవోపాసనమమృతత్వోపాయః - బ్రహ్మప్రాప్తిరేవచామృతత్వ మభిధీయత ఇత్యుక్తవాన్. అతఃపరం బ్రహ్మవాస్త్విన్వా క్తేప్రతిపాద్యత ఇతిపరమేవబ్రహ్మజగత్కారణం - సపురుషస్తదభిస్థిరాచప్రకృతిరితిస్థితమ్.

వాక్యాన్వయాధికరణంసమాప్తమ్.

వామప్రకర్తాదిర్నరః పూర్వవాక్యేనాసక్తాదిభిరూహా (సమస్తవస్తువిసజాతీయమితి) (నిఖిలజగదేకకారణభూతం సర్వస్య విజ్ఞాతారమితి) ప్రకరణాపక్రమేదితకారణత్వవ్యాప్తసర్వజ్ఞత్వాదిసంబంధప్రకారేవిజ్ఞాతృశబ్దాభిధావః * సంకేసవిజానీయాదితీపూర్వవాక్యేనపునరుక్తిశ్చాపహారాయాహ (ఉక్తప్రకారాది) పరమాత్మప్రసాదాద్యతేజస్యపరవగమత్వపరంపూర్వవాక్యం - తత్ప్రసాదనోపాయవాత్తాభిహితముపాసనమేవేతి కేవలంబహుదానామసాయా నరసింహభవమిదంవాక్యమిత్యర్థః. వివరింపింన్నస్యాదితాశబ్దసీయం - * ద్రవ్యవృత్తుశ్చక్రమావగతజ్ఞానేనైవనిగమనస్యయ క్తత్వాత్. సహజరవహభయయానిగమనంన్యాయం - ఉపక్రమవిరోధాత్. * వితావదిత్యస్యార్థమాహ (బ్రహ్మప్రాప్తిరేవచేతి) ఉపాయా నరపురుషముఖేన ఉక్తపాయనిగమనపరం * విజ్ఞాతారమితివాక్యం - * విరావదిత్యాదివాక్యము కేవలనిగమనపరమిత్వర్థః. అధికరణార్థముపసంహరతి (అభివృత్తి)...

ఇత్యైస్సర్వైస్సూత్రత్రయవ్యాఖ్యానమస్యధాకృతం - తత్తుపతిజాయాదినంబుద్ధేనజీవత్వశబ్దానిరాసస్యానుపయోగాద్విరుద్ధత్వాచ్చానుపసన్నమిత్త్యనుసంధేయం. తత్తమిథ్యావేదానిశ్చిన్తుః ప్రతిజ్ఞానిద్యేత్యాదిసూత్రత్రయంద్వేధావ్యాఖ్యాతం. తత్తప్రథమం * ఇదంసర్వంయదయమాద్యైవ్యభేదవ్యవదేశేస్యకార్యకారణభావనిబద్ధనర్వపరమాద్యంసూత్రం - ఉక్తగ్రియ్యతో బ్రహ్మభావాపత్తిహేతుకత్వ పరందితీయం - బ్రహ్మణవివాసికృతస్యైవానాత్మభావేనావస్థానసూత్రపరమాద్యపరంత్వవీయమిత్యుక్తం. ఏవంవదతో2భిప్రాప్త్యశ్శోధనీయః - యదికార్యకారణభావంవదతా ఆక్షరభేద బ్రహ్మపరమామోక్షో2భిమతః, పూర్వమనేవంభావశ్చేదులోమృభిమత, ఇతి సూత్రద్వయాన్తపూర్వపక్షీకృతః - వితావదస్మాకమవిరుద్ధం. అథ కార్యకారణభావోనామ - అధ్యాసమాప్తః, ఉక్తగ్రియ్యతవివంభావశ్చ - అభ్యస్తాకారనివృత్తిరూపః, బ్రహ్మణవివజీవభావోపబద్ధివృత్తిమత్త్వాఖ్యామభేదవ్యవదేశపరంసూత్రద్వయమితిమతం - తదానీనిధా నతయా2భిమతాత్ కాశక్తన్నమతాజ్ఞేదాధావేనసూత్రద్వయవైయర్థ్యంస్యాత్. భవత్ప్రేక్షాబ్రహ్మణవివజ్ఞానాత్మభావేనావస్థానంకాశక్తన్నమతం - జీవబ్రహ్మణోవైక్రమభ్యుపగచ్ఛతకృతాశక్తన్నస్యజీవభావస్యాభ్యుత్పన్నంనీవ ర్వర్వంచాభిమతమేవేతాశక్తన్న మతాద్విశేషాభావేనసూత్రద్వయవైయర్థ్యంస్థితం. కాశక్తన్నమతనైవచార్యాక్షరస్యానిభిమత్యాన్ధీరీకరణార్థంసూత్రద్వయమితిచేత్ - వ్యతిరిక్తసర్వాచార్యాసభిమతత్వశబ్దాభ్యుదాసాగ్ధం ఆచార్యభాయ నయసూత్రసమాప్తానిశ్చరేవ్యానిశ్చ్యుః. విస్తరణయారాచార్యవ్యయోఽస్మదర్శనార్థమితి - కాశక్తన్నక్షీప్రసైవసర్వాచార్యప్రదర్శనార్థవ్యసంభవాత్ సూత్రస్వయవైయర్థ్యమేవస్యాత్. అన్యన్మతేకువః కామాధ్యాసపక్షద్వయపూర్వపక్షీకరణార్థత్వాత్ సాభ్యుపగచ్ఛతరం. పునరైవంబాధితంసూత్రత్రయం * విజ్ఞానగుణవైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయేత్త్యుక్తంమహతోభూతస్య బ్రహ్మణోభూతేభ్యస్సముత్థానంకార్యకారణావృత్తికే ప్రతిజ్ఞానిగ్నిహవకం - * తాన్యేవానువిసత్కృతిత్వక్రందితేషాదిజ్ఞానోచ్ఛేదరూపమభేదానిధానంఉక్తగ్రియ్యతఃపరతాత్వేనైవసంభవాత్, బ్రహ్మణవివజ్ఞానాత్మభావేనావస్థానా, చోపపన్నమితి. ఇదమప్యయంక్తం - ప్రకృతానుపయోగాత్. ద్రవ్యవృత్తయోపదిప్రసాద్యనపరమాత్మర్వంహిసాభ్యం - జీవోత్పత్తిప్రళయవాదః ప్రకరణస్యపరమాత్మపరత్వంసనివారయతి. సహజభివ్యాద్యవృత్తిప్రళయవాదా నతత్ప్రకరణానాంపరమాత్మపరత్వంవారయన్ - అతోజీవోత్పత్తిప్రళయనిస్తనం ప్రకృతస్యానుపయంక్తం, అతనివపాదాసజ్జతం, చ. ఇదంచజీవనిత్యత్వాద్యత్వాదిశ్రుత్యవిరోధేన * నాత్మానుతేవ్యత్రకరిష్యతే - భవద్భిరపీదమేవవాక్యముపాదాయకపాధ్యుత్పత్తిప్రళయాభిప్రాయమితత్తైవవ్యాఖ్యాతం - అతఃపృథక్పర్యయత్నవైయర్థ్యం, చ. తత్ప్రాపజీవ్యత్వాయాత్రప్రసక్తాచ్చినితమితిచేన్న - ఇహూక్తస్యసూత్రద్వయాగ్ధస్యధావిసాధ్యానుపయోగాత్. ప్రతిజ్ఞానిధిసూచకత్వం, ప్రళయే బ్రహ్మతాపవైవచనం, చక్షుత్పత్తిప్రళయయోగ్ధగౌణత్వసాధకం - తేజఃప్రభృత్యుత్పత్తిప్రళయయోగపిగౌణత్వప్రసక్తాత్. అవికృతస్యైవ బ్రహ్మణవిజ్ఞానాత్మభావేనావస్థానమపిగౌణత్వసాధకం - అవికృతస్యైవ బ్రహ్మణో2భ్యస్తేజో2జన్మరూపేజావస్థితేష్వనతుత్పత్త్యాదేరపిగౌణత్వప్రసక్తాత్. అస్తిమితిచేత్ - తేజో2బ్రహ్మద్యుత్పత్తేవోత్పత్తివైషమ్యస్యపరత్వవత్వాత్ ప్రయాసవైయర్థ్యమేవస్యాదితి. అతః ప్రకృతానుపయోగాదిభిరనుపన్నత్వాత్ జీవోత్పత్త్యాదినిర్వాహపరత్వమనాదృతంభావ్యకాగైః. అభేదవ్యవదేశనిర్వాహా న్నవృత్తవాపేక్షితః - ద్రవ్యవృత్త్యానోజీవవాచిభిద్భిరైవకృతాయాఃఅపరమాత్మత్వశబ్దాయానిరాకరణీయత్వాత్. — యాదవప్రకారైస్సుఖోత్పత్తిబ్రహ్మణోవైక్యాదృతే సర్వస్య బ్రహ్మతాదాత్మ్యప్రతిజ్ఞానానిధ్దేజీవోపక్రమేజీవ బ్రహ్మణోరభేదేనప్రతినిధ్యర్థఇత్యాద్యసూత్రార్థోవృత్తిః - అత్రసామాన్యేన బ్రహ్మైక్యజ్ఞానం ప్రయోజనముక్తంభవతి. ఉక్తాని బ్రహ్మజీవితయాతేనైక్యాత్ జీవేనోపక్రమఇత్యేవదర్శనపరం * ఉక్తగ్రియ్యతవివంభావాదితి సూత్రంవ్యాఖ్యాతం. బ్రహ్మణస్సర్వత్రృణకణాదాపిపూర్వత్వేనావస్థానాద్యేనకేనచిత్తృణాదివాచకశబ్దానామృతక్రమే బ్రహ్మపరత్వంయంక్తమి

౨౩॥ సూ.

+శ్లో॥ ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టానానుపరోధాత్ ॥
ఏవంనిరీశ్వరసాక్ష్యేనిరస్తేనతిసేత్వరసాక్ష్యః ప్రత్యవతిష్ఠతే-

తిత్వతీయసూత్రార్థః క్తః. త త్ర తావదాద్యసూత్రద్వయస్యసూత్రకారాభిమతనిర్వాహపరత్వమయ్యుక్తం-ముక్తానామూహాదులొప్పుమరస్యబ్రహ్మతాదాత్మ్యస్యముక్తిపాదేఽచింతనాత్మేణతదాత్మకత్వాది తౌదులొమిరింనుత్రోపస్యనస్యసూత్రకారైరెవపూర్వపక్షీకృతత్వాత్, రథాతైర్వాస్యభ్యావృత్త్యాచ్చ. స్వప్రకాశనాత్త్రమేవస్వరూపం-గుణాప్తకోఽస్తిగుణానాంశక్తిరూపత్వాత్, శక్తీనాంచభేదాభేదాదివికల్పయోగ్యత్వాత్, గుణశక్తియ్యుక్తసన్మాత్స్వరూపాభిప్రాయా-క్రీడాజ్ఞానాద్యపన్యాససంప్రతిపరోదుఃఖాధావాభిప్రాయవిత్వేదులొమిమతముపస్యస్యఃఏవమప్యపన్యాసాత్ పూర్వభావాదవిరోధంబాదరాయణానిసూత్రేణతత్ప్రతిష్ఠిత్వం- శక్తిమాత్స్వరూపపురుషార్థత్వం- సమాగానమశృణ్వతః శ్రవణసామర్థ్యమాత్రంపురుషార్థః. అతః * గాహమత్రభోగ్యంపన్యామీతుప్రవృత్తోమఘోసఃపురుషార్థజ్ఞాపనాదోపదిశ్యమానంగుణాప్తకంసశక్తిమాత్ప్రాభిప్రాయం- అతశ్శక్తిమాత్రోపన్యాసస్యవైయధ్యాత్మీ-డాదికం బ్రహ్మభూతస్యముక్తస్యేత్వరస్యేవాభ్యుపగ నవ్యమితిహిసీద్ధా న్నితం. ఆతోయాదృశంబ్రహ్మతాదాత్మ్యమాదులొప్పుమతముక్తిపాదే పూర్వపక్షీకృతం-తాదృశమేవబ్రహ్మతాదాత్మ్యమిహాప్యపస్యంతంస్యాత్- సహ్యోకపిత్రాన్తఃపురుషస్వామిమతిరుద్ధమర్థంకదాచిదజ్ఞీకరోతి. అతః తైరత్రనిరాకరిష్యమాణస్యపక్షస్యేహ ప్రసక్తాదుపస్యనస్యాపిస్వీకారోవాగ్మాతఃప్రతిష్ఠితమైవాదులొమిమతోపన్యాసప్రత్యభ్యుపగ నవ్యం- ఇహూపస్యనతాదాత్మ్యస్యనిరాకరిష్యమాణత్వాత్, నైషమ్యస్యచర్యచత్వాత్, అనన్తస్యాహచర్యాదాశ్చర్యమరమపి ప్రతిష్ఠేష్యతయోపస్యంతంస్యాత్. స్వరూపపజ్ఞామస్యనకలపిశేషమాస్యబ్రహ్మతాదాత్మ్యస్యచసకలప్రమాణన్యాసవిరుద్ధత్వాచ్చప్రతిష్ఠేష్యత్వందుర్నివారం. అతశ్చరమంసూత్రమేవసాన్నిమనిర్వాహపరం. తత్రచ * ఆవస్థితేరితిపదంసర్వత్రఘటపటత్వజ్ఞాదాబ్రహ్మణఃపూర్వతయా2వస్థానాదివిశ్వాభ్యాతం - పూర్వతయా2వస్థానంచసన్మాత్స్వరూపేణేతిపక్షితం- యథోక్తం * అస్తిత్వంబ్రహ్మణరూపంసర్వవికల్పప్రత్యాభ్యాసాత్సచాస్తిత్వంఘటేపటేచఖడ్గితంవరతేజఃభయత్రాపికృత్వాస్తిత్వదర్శనాదితి. తదయ్యుక్తం. తథాహి- సతావదిదంబ్రహ్మస్వరూపభూతమస్తిత్వంసామాన్యరూపం వ్యవహారార్థత్వమానార్థత్వాద్యపాధిరూపంవాభివీతుమర్హతి- తస్యలోకసిద్ధత్వేన * ఇదంపూర్వమదఃపూర్వమిత్యాదిశాస్త్రవైయధ్యప్రసక్తాత్, తస్యైచ్చియికత్వేన * అద్రేశ్యమగ్రాహ్యమిత్యాదిశ్రుతివిరోధాత్, ద్రవ్యాశ్రయస్యతస్యస్వేమహిమ్నిస్థితత్వాదాగాత్, జగదాధారత్వాదాగాత్, జడస్యజ్ఞానస్వరూపత్వాదాగాత్, ద్రవ్యేనిష్ఠగర్భతయాతదధీనాత్మలాభస్యతస్యజగదుపేణపరిణామోగాత్, సార్వజ్ఞస్వరూపత్వాదిగుణాశ్రయత్వాదాగాత్, సజ్జల్పాశ్రయత్వాధావేననిమిత్తత్వాదాగాత్, కారణత్వాధావేనైవలభ్యేయత్వేన సావ్యత్వాదాగాత్, భవద్ధిరసభ్యుపగతత్వాచ్చ. అతస్సద్భవ్యమేవపితైకస్మిన్ఘటాదాపూర్వమితిభవతాంమతం. * సచాస్తిత్వంఘటేపటేచఖడ్గితంవరతేజఃభయత్రాపికృత్వాస్తిత్వదర్శనాదిభవద్ధిరక్షత్వాత్సద్భిప్రతిష్ఠియమానం ప్రవ్యమేవబ్రహ్మస్వరూపమితి * అద్రేశ్యమగ్రాహ్యమిత్యాదిశ్రుతివిరోధాదుర్నివారం. కించ- ఘటేపటద్వయస్యపూర్వత్వన్నామసంభవతి - సజాతీయవిజాతీయఘటపటాద్యననపదార్థరూపేణసద్భవ్యస్యవిభక్తత్వాత్. ఘటత్వాదిధిరవచ్చిన్నంసర్వూర్పమితిచెన్న-అవచ్చిన్నత్వదర్శనాదేవానవచ్చేదానిధ్యే. ఘటత్వావచ్చిన్నస్యవతఃపటత్వాద్యవచ్చిన్నాంశాన్తరైరభిన్నత్వంపూర్వత్వమితిచేత్-త్పిఠికస్థానావస్థితస్యాంశస్యస్థానాన్తరావచ్చిన్నాంశైరభిన్నత్వేనపూర్వత్వవత్ఘటావచ్చిన్నస్యసద్భవ్యస్యపూర్వత్వమంశాన్తరసాపేక్షమిత్వంక్రంస్యాత్. తతశ్చఘటమాత్స్వరూపస్యసద్భివ్యస్యాపూర్వత్వమేవోక్తంభవతి. కథంత్యిభవత్ప్రత్యేకరీరభూతేషాచిదచిచ్ఛస్థాపరమాత్మనోపూర్వత్వం. అణుమాత్రేపివస్తునిస్థిరస్యనిరవధికమాధుణ్యవిజ్ఞతయా ప్రతిపక్షియోగ్యత్వమితిబ్రాము. తచ్చశాస్త్రబలాదభ్యుపేతం- సతుప్రత్యక్షేది నేతసకాచిదనుపపత్తిః. కించ- చరమాత్సనన్త్రజ్ఞాదావపిసన్త్రాపేణపూర్వత్వప్రతిపాదనప్రయాసశ్చతత్రభవతాంవిఫలః- యేనకేనచిత్త్రజ్ఞాదివాచకశబ్దేనాప్యవక్రమేబ్రహ్మచరతోవోపపాదనార్థంహిపూర్వత్వకథనం. తత్సననిధ్యతి-అస్తిత్వస్యతత్తచ్చబ్రహ్మవ్యత్వాధావాత్. అస్తిత్వస్యాపిఘటాదిశబ్దవాచ్యత్వేఘటోఽస్తిఘటోనాస్తిప్రయోగస్యపునరుక్తివ్యాఘాతోప్రసజ్యేయాతాం. సనుఘటాదిశబ్దానాంవిజ్ఞవాచిత్యంతవాభిమతం. తత్రవిశేష్యద్రవ్యంసదితేత్. సత్యం- లభాపిఘటాదయశ్చబ్రహ్మఘటత్వాద్యాశ్రయరూపేణవిశేష్యంవదన్తి- సతుసత్తరూపేణద్రవ్యత్వరూపేణవా-అతోనాన్తప్రత్యేపునరుక్తివ్యాఘాతాదిదోషప్రసజ్యః. అతఃపూర్వస్యాపూర్వస్యవాసద్భివ్యస్యశబ్దవాచ్యత్వాధావాత్ పూర్వతయా2వస్థానకథనంపరమాత్మీపక్రమత్వానుపయోగితిసూత్రత్రయస్యయథోక్తార్థపరత్వంసిద్ధమ్. వాక్యాన్వయాధికరణంసమాప్తమ్.....

౨౩॥ సూ. +శ్లో॥ ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టానానుపరోధాత్ ॥ పేటికాసజ్జతిమాహ (ఏవమితి) ఏవంశబ్దేనాతీతాధికరణత్రయాత్తకపేటికాద్వయకృతనిరసప్రకారోవివక్షితః. ఆద్యాధికరణత్రయేణహిసాక్షైర్వజ్ఞతేనవికల్పేనపురుషాధిష్ఠితప్రకృతేర్జగత్కారణత్వంనిరస్తం. ద్వితియేనతుపాదాసజ్జతేనాపిప్రసజ్జప్రాప్తేననియమేనకారణత్వంప్రతిష్ఠిత్వం. తత్రచ్ఛాయానుసారివాక్యవిషయతయాపాదసజ్జతేషామియోగవ్యవచ్ఛేదప్రతిష్ఠేషణార్థితత్వాత్ తేనాకారేణప్రాసజ్జితత్వమవిద్యతే. ఏవంవికల్పేననియమేనచకారణత్వేప్రతిష్ఠేషణముచ్చయేన కారణత్వంప్రతిష్ఠేష్యతతిహాసజ్జతిత్వర్థః. స్వనిష్ఠవస్తుద్వయస్యనిమిత్తభావోపాదానభావేనాన్యోన్యసాపేక్షతయావికల్పిస్తార్థైర్వైస్వయోహి భ్యుదస్యతే. సిద్ధానైతుజ్ఞానాదిమపాదానభూతస్యబ్రహ్మణః ప్రకృతిర్నిశేషణం- తస్యసర్వశక్తిత్వాదితీయముచ్చయనిరాసవిరోధః. అతపివావాన్తరసజ్జతిరప్య

యద్యపీక్షణాది గుణయోగాత్సర్వజ్ఞమీశ్వరంజగతా-రణత్వేనవేదాంతాః ప్రతిపాదయంతి- తథాపివేదాంతైరే
వజగదుపాదానతయాప్రధానమేవప్రతిపాద్యత ఇతి ప్రతీయతే. నహివేదాంతాస్సర్వజ్ఞస్వాపరిణామినో ౭ ధిస్తా
తురీశ్వరస్యాధిష్టాయేనాచేతనేనపరిణామినాప్రధానేనవి నాజగతఃకారణత్వమవగమయంతి. తథాహ్యపరిణామి
నమేనం, ప్రకృతించైతదధిష్ఠితాంపరిణామినీ, మధీయతే*నిమగ్న-శంఖి-గ్రయంశాంతంనిరవద్యంనిరజ్ఞానం *స
వాపషమహానజలత్వాజరో౭మరః*వికారజననీమజ్జానుష్టరూపామజాంఘ్రవాం *ధ్యాయతేధ్యాసితా తేన
తస్యతేప్రేర్యతేపునఃసూయతేపురుషార్థంచతేనైవాధిష్ఠితాజగత్ *గౌరనాద్యస్తవతీసాజనిశ్రీభూతభావినీ
తి. తథాప్రకృతిముపాదానభూతామధిష్ఠాయైవేత్వరోవిశ్వంజగత్ప్రజతీతిశ్రూయతే* అస్తాన్తాయీశృజతే వి
శ్వమేతత్ * మాయాంతుప్రకృతివిద్యాన్యాయనంతుమహేశ్వరమితి. పృథిరపి * మయాధ్యక్షేణప్రకృతి
స్సూయతే సచరాచరమితి. ఏవమశ్రుతేపిప్రధానోపాదానత్వేబ్రహ్మణోజగతా-రణత్వశ్రుత్యన్యథానుప
పత్త్యైవ-ప్రధానస్వరూపం, తస్యేశ్వరాధిష్ఠితస్యజగదుపాదానత్వం, చసిద్ధ్యతి. ఏవమేవసీలోకేనిమిత్తోపా
దానయోరత్వస్తభేదోదృశ్యతే-మృత్యువన్తాదేరచేతనస్యగుటకటకాద్యుపాదానత్వం, చేతనస్యకులాలనపర్ణ
కారాదేర్నిమిత్తత్వం,చనియతముపలభ్యతే. కార్యనిష్పత్తిశ్చనియమేనానేకకారకసవ్యపేక్షాదృష్టా. ఏవంనిమి
త్తోపాదానయోర్భేదనియమంకార్యనిష్పత్తేరనేకకారకసవ్యపేక్షత్వనియమంచాతిక్రమ్యైకమేవబ్రహ్మ
పాదానంనిమిత్తంచప్రతిపాదయితుంప్రభవంతివేదాంతవాక్యాని-అతోబ్రహ్మనిమిత్తకారణమేవ- నోపాదా
నం. ఉపాదానంతుతదధిష్ఠితంప్రధానమేవేతి.

ప్రతి- మైత్రేయోబ్రాహ్మణేహిపరబ్రహ్మణివసర్వవిధకారణత్వము క్రంపికవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానాద్విధి. తదయం క్రం- పరబ్రహ్మణోనిమి
తమాత్రత్వాత్. ఉపాదానంతుప్రధానమితిశబ్దాయాఉత్థానప్రతీతేః. కింబ్రహ్మనిమిత్తమాత్రం - ఉతోపాదానమపీతి. కింకారణవాక్యం
బ్రహ్మణిమిత్తత్వమాత్రం ప్రతిపాదయతి- ఉతోపాదానతామపీతి. ప్రతిజ్ఞానప్రస్తుతాకింస్సారస్యేననేయా - ఉత్క్షిప్తయానేయా. కిమస్య శ్రూ
పాదాన నిమిత్తభేదనియమో,నిర్దోషత్వశ్రుతిః, నిమిత్తాపాదానభేదశ్రుతి, శ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టానోపరోధకాభవంతి- నేతి. యదాఉపరోధకాభవంతి-
తదాప్రతిజ్ఞాదృష్టానయోక్షిప్తతయానిర్వాహ్యత్వాత్ నిమిత్తత్వమాత్రంవేదాంతాఃప్రతిపాదయంతిబ్రహ్మనిమిత్తమాత్రమితి పూర్వపక్షస్యాత్.
యదానోపరోధకాభవంతి-తదాప్రతిజ్ఞాదృష్టానయోగ్యసర్వసతయానేయత్వాత్ ఉపాదానత్వమపివేదాంతాఃప్రతిపాదయంతిఉపాదానమపిబ్రహ్మ
ణాది రాధాస్తేభలభిభావః. ఈక్షత్వానన్తమయాద్యధికరణసిద్ధాంతాక్షేపపరిహరముభేనపరబ్రహ్మకారణత్వేనమృతీకథంపునస్సాంఖ్యసోప్యతానమితిశ
బ్దానుసవదస్సూర్వపక్షస్వమతంప్రతిజానీతే (యద్యపీతి)-ఈక్షణాదీత్యాదిశబ్దానన్తాదిపరః. వేదాంతైశ్చ-బ్రహ్మకారణత్వపరతయాత్వదగమితై
శేవేతిభావః. ప్రతిజ్ఞాతముపాదయతి (సహితి) ఈశ్వరస్యచేతనత్వాదపరిణామిత్వేనఅపిస్తాత్వేన, చప్రధానస్వాచేతనతయాపరిణామిత్వేనఅపి
శ్మేయత్వేన, చవేదాంతప్రతిపాదితత్వంప్రతిజ్ఞాతాన్తాహేతుత్వద్ధః. హేతుసిద్ధిందర్శయతి (తథాహితి) *నిష్కలమిత్యాదివాక్యబాధ్యరస్వాపరి
ణామిత్వవిషయం. *వికారజననీమిత్తప్రకృత్యైకాత్వాధిష్ఠేయత్వవిషయం. జనిత్రీ- సమస్తస్పృష్టికరీ. భూతభావినీ- వృష్టిస్పృష్టికరీ. ప్రధాన
ప్రతిపాదకత్వాత్కేవలత్వేకతయాఈశ్వరస్యాధిష్ఠాత్వత్వందర్శితం - ఈశ్వరప్రతిపాదకత్వాత్కేవలస్యప్రధానాధిష్ఠాత్వయాయాఉపాదానభూతాత్ర
స్సాత్ భేదందర్శయతి (తథేతి) మహేశ్వరశబ్దేనమాయాశబ్దనిర్విద్యస్యనిమిత్తకారణస్యమాయాంప్రతిప్రేరకత్వంవివక్షితయితిభావః. శ్రుతేరుద్ధాధికర
త్వంస్ఫులిశంవాదేనదృఢయతి (స్ఫుతిరపీతి) శ్రుతిమప్రధానప్రతిపాదనాభావమభ్యుపగమ్యతస్యాపాదానత్వంసమర్థయతి (ఏవమశ్రుతేపీతి)
(బ్రహ్మణ్యతి) సత్త్వజ్ఞానాదిలక్షణత్వాత్ అపరిణామినజ్జతిభావః. (ప్రధానస్వరూపంతస్యేశ్వరాక్షేపస్యజగదుపాదానత్వంచేతి) సమస్తప్రపంచ
నిర్వాణానుగుణమచేతనస్వరూపం, తస్యచాచేతనత్వాదేవతదధిష్ఠితత్వంచసిద్ధ్యతీర్థ్యర్థః. కారణత్వశ్రుతేరన్యథానుపపత్త్యైవయోగింవాప్తింబు
యతి (ఏవమేవహితి) అచ్యుతభేదః- శరీరతయాఅత్మనిష్ఠత్వమపిఅసహమానోభేదః. యద్వా- లర్కమపిశృంగ్వాభనత్వేనాహ (ఏవమేవహితి)
పూర్వోక్తశ్రుత్యధాపత్వసహదకత్వేహిశబ్దస్వరసః. సమయత్రనిమిత్తాపాదానయోరుభయారభ్యపేక్షా-తత్రతయార్థవతుభేదః- యథావృద్ధి
వృద్ధికోత్వాదనేగోమయానపేక్షః, యథావస్వగైసాధ్యేజ్యావిష్టమోదర్శపూర్ణమాసనిరపేక్షః- ఏవంనిమిత్తమాత్రేణకార్యసిద్ధ్యుచేత్కింప్రధా
నకారణత్వాశ్రయజనేత్యత్రాహ (కార్యనిష్పత్తిశ్చేతి) ఏవమేవహిత్యాదిభాష్యంయదావృథకాభనత్వేనచర్కప్రతిపాదకం-తదాసీమచేతనస్యే
త్యాదిపదైర్జైతహ౭భిశ్చేతానుస్యః. ఈశ్వరోనన్తవ్యంప్రతుపాదానం - చేతనత్వాత్- జీవవత్. విమతముపాదానంస్వకార్యనిమిత్తాద్భిన్నం-
ఉపాదానత్వాత్- మృత్పిణ్డవత్. విమతంకార్యమనేకకారకసావేతం- కార్యత్వాత్-పటవదితిప్రయోగః. * ఏకమేవాద్వితీయం * బ్రహ్మవనం
బ్రహ్మసప్తక్షతీనీత్యాదిశ్రుతిబలాన్నిమిత్తాపాదానైక్యమభ్యుపగన్తవ్యమిత్త్యత్రాహ (ఏవన్నిమిత్తాపాదానయోగితి) (ఏవమితి) పూర్వోక్తశ్రు
తిశ్రుత్యధాపత్వాదుగుణ్యేన. తర్కసహచరితశ్రుతిశ్రుత్యధాపత్తీనాంప్రబలత్వాత్ కేవలశ్రుతిమాత్రంప్రతీయమానమపిసాంక్షిగ్ధాయాపాదిత్యై
క్యమివప్రతిపాదయితుంశక్యతీత్యర్థః. (ఏకమేవబ్రహ్మపాదానంనిమిత్తంచేతి) పరిణామిత్వాపరిణామిత్వయోగ్యేతనత్వాచేతనత్వయోగ్యేతన

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే(ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టానానుపరోధాదితి) (ప్రకృతిశ్చ)ఉపాదానచ. ననిమిక్తకారణమాత్రంబ్రహ్మ-ఉపాదానకారణంచబ్రహ్మవైత్యర్థః. కుతః(ప్రతిజ్ఞాదృష్టానానుపరోధాత్)ఏవమేవహిప్రతిజ్ఞాదృష్టానైవోపరుభ్యోతే. ప్రతిజ్ఞాతావత్ *స్తబ్ధోన్మృతతమాదేశమప్రాప్త్యయేనాశ్రుతంశ్రుతంభవత్యమతంమతమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమిత్థేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానవిషయా. దృష్టాంతశ్చ*యథాసోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేనసర్వంమృద్భూయంవిజ్ఞాతంస్యాత్ *యథాసోమ్యైకేనలోహమణినా*యథాసోమ్యైకేనసఖనికృత్తనేనేతికారణవిజ్ఞానాశ్చార్యవిజ్ఞానవిషయః. యదనిమిక్తకారణమేవజగతోబ్రహ్మ-తదాతద్విజ్ఞానాన్నసమస్తంజగద్విజ్ఞాతంస్యాత్ - నహికులాలాదివిజ్ఞానేనఘటాదివిజ్ఞాయతే. అతఃప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతయోర్యాధిపత్య. బ్రహ్మణిపవోపాదానత్వేఉపాదానభూతమృత్పిణ్డలోహమణిసఖనికృత్తనవిజ్ఞానేనఘటమణికకటకమకుటవాసీవరశ్వధాదితత్త్రార్యవిజ్ఞానవన్నిఖిలజగదుపాదానభూతేబ్రహ్మజవిజ్ఞాతేతత్త్రార్యం నిఖిలంజగద్విజ్ఞాతంస్యాత్. కారణమేవావస్థాంతరాపన్నంకార్యం - నప్రవ్యాస్తరమితికార్యకారణరూపేణావస్థితమృత్తద్వికారాదినిర్గుణేనప్రతిజ్ఞాసమర్థనాద్భృష్టజగదుపాదానంచేతినిశ్చయతే. యత్తునిమిత్తోపాదానయోర్భేదశ్శుద్ధ్యైవప్రతీయత ఇతి-తదసత్-నిమిత్తోపాదానయోరైక్యప్రతీతేః *ఉతతమాదేశమప్రాప్త్యయేనాశ్రుతంశ్రుతంభవతీతి. ఆదిశ్యతే- ప్రశిష్యతేనేనేత్యాదేశః. *ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్హిత్యాదిశ్రుతేః. సాధకతమత్వేనకర్తృవివక్షితః. తమాదేశేష్టారమప్రాప్త్యః- యేనాశ్రుతంశ్రుతంభవతి- యేనాదేష్టాన్తాన్త్రాశ్రుతేనాశ్రుతమపిశ్రుతంభవతీతి నిమిత్తోపాదానయోరైక్యంప్రతీయతే. *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవేతిప్రాకృష్టేరేకత్వావధారణా, దద్వితీయపదేనాధిస్థాత్రస్తరనివారణా, చ్చ. ననేవంసతి* వికారజననీం* గౌరనాద్యన్వతీత్యాదిభిః ప్రకృతేరా

త్వప్రేరకత్వయోశ్చఏకస్మిన్స్వాకృతత్వాచ్చ ఆయాగ్యంనిమిత్తోపాదానైక్యంన వేదాంతాః ప్రతిపాదయితుంశక్తువ నీత్యభిప్రాయః, నోపాదానం- నోపాదానమపీత్యర్థః. సహిమిత్తంనోపాదానంవేదవేదేఉపాదానత్వంనిషేధ్యతే- కింటూభయాత్కత్వంహి ప్రతిషేధ్యం.

(ఏవంప్రాప్త ఇతి) స్వభావముల ప్రకృతివ్యాప్త్యర్థం ప్రకృతిశబ్దం వ్యావృప్తే (ఉపాదానంచేతి) సూత్రస్థవశబ్దం వివక్షణస్వాకృత్యం యోజయితి (సనిమిత్తేతి) కా ప్రతిజ్ఞా. కోదృష్టాంతః. తయోరనుపరోధఃకథమిత్త్యత్రాహ(ఏవమేవహితి)బహుదృష్టానోపాదానంతాత్పర్యజ్ఞాపసార్థం. అనుపరోధంవివక్షణాపి (యదీతి) ఉక్తముపపాదయతి (సహితి) ఏవంవివక్షయేనుపపత్తిరుక్తా- అథోక్తార్థాపపత్తిమాహ (బ్రహ్మణిపవేతి) ఏవం సూత్రం హేతుదాదిపదంవ్యాఖ్యాతం. వైశేషికమతేనబుద్ధితద్వైరాదిభిఃకారణాత్త్రార్యస్యద్రవ్యాస్తరత్వేనప్రతిజ్ఞాదృష్టానానుపపత్తి మాశక్యతాంపరిహరకౌసహేతుకంవాక్యార్థమాహ (కారణమేవేతి) ఏవం *వాచారమృణమిత్వాదివాక్యార్థఉక్తః - తత్రహికార్యకారణత్వేనప్రతిపాద్యతే. సస్యవ్యక్తశబ్దవాచ్యవస్థాసామేవ బ్రహ్మణిఉపాదానత్వేనర్వోపాదానత్వాభావాత్ ప్రతిజ్ఞాపరోధః - ఘటాద్యవస్థాస్సపి బ్రహ్మణిఉపాదానత్వేన్మృదఉపాదానత్వాభావాత్ దృష్టానవిరోధఇతి. తత్రనప్రథమంసరః - అనభ్యుపగమహతత్వాత్. ద్వితీయేన్మృదాద్యవస్థాద్రవ్యశరీరకత్వేనబ్రహ్మణిఉపాదానత్వాదవిరోధః. విశేషికభూతమృద్భృత్తమాత్రస్యకార్యకారణభావాలోకశ్రుతిగత్యాదృష్టాన్తీకృతః - తత్తదవస్థాద్రవ్యశరీరకత్వేనబ్రహ్మణిఉపాదానత్వాకారణభావస్తులోకశ్రుతిగత్యాభావాద్వాస్తవైకఇతిప్రతిజ్ఞాదృష్టానానుపరోధః. బ్రహ్మణిఉపాదానత్వేనిమిత్తాంతరంస్యాత్ ఇతిశక్త్యాంపరిహరిష్యకౌపరోక్తాంశ్రుత్యైవనిమిత్తోపాదానభేదనిర్ధిమనువదతి (యత్త్వీతి) తత్ - నిమిత్తోపాదానభేదప్రతిపాదనమసదీత్యర్థః. నిమిత్తోపాదానైక్యేనుమితమాహ (ఉతతమాదేశమితి) ప్రత్యయార్థకర్తృ- ప్రకృత్యర్థఉపదేశః-ఉపదేశ్యమిత్వర్థః - ఇత్యాదేశశబ్దఃపరైర్వాన్యభావతః. తద్వాన్యస్యత్వ్యర్థంవ్యావృప్తే (ఆదిశ్యరతిత్యాదినా) ప్రశిష్యతఇతిప్రకృత్యర్థవ్యాఖ్యానం - అనేనేతిప్రత్యయార్థవ్యాఖ్యానం. *అకర్తరిచకారకేసంజ్ఞాయామితిఘటాకర్తృవ్యతిక్రమవిషయత్వాత్ ఆదిశతీత్యాదేశఇత్యనుక్తిః - అతఆదిశ్యతేప్రశిష్యతేనేనేత్యేవాక్తం. ప్రశాసిత్యే బ్రహ్మణిస్సిద్ధేహిఏవంవర్ణనీయమిత్త్యత్రాహ (ఏతస్యవాఇతి) అకర్తృగ్రథప్రత్యయాస్తస్యకథంశాసితృవాచిత్వమిత్త్యత్రాహ (సాధకతమత్వేనేతి) అవ్యవహితసాధనత్వంసాధకతమత్వం - తథాత్వేనకర్తృవివక్షితః- వివక్షితకారకానిభవనీనిన్యాయాత్ ఇతిభావః. పరేషాంప్రత్యయార్థస్వార్థస్యం - అత్రరుప్రకృత్యర్థస్వార్థస్యం. అన్యతరాస్వార్థస్యముభయత్రావిషయమిదేన్న - ప్రకృత్యర్థస్వార్థస్యమథాచిత్వంచేతిహేతుద్వయనిశ్చేః. ప్రశాసిత్యేత్వేకధితేహి బ్రహ్మణోఽసాధారణధర్మఉక్తస్యాత్ - ఉపదేశ్యత్వంహిసాధారణం. ఉపదేశ్యోపదేశ్యవన్వసాధారణాకారణమస్తుంయజ్యతే- సహిగవయేబుభుత్తితెవమృద్భవయజ్యత్యుపదేశోయ్యుక్తః. తస్మాత్ప్రకృత్యర్థస్వార్థస్యమథాచిత్వంచాభ్యధికమితివైషమ్యం. ఏవం ప్రశాసిత్యర్థిణానేనసర్వవిజ్ఞానోక్త్యానిమిత్తోపాదానైక్యంనిర్ధమిత్యాహ (యేనేతి) కారణవాక్యేనిమిత్తోపాదానైక్యందర్శయతి (నదేవేతి) ప్రాకృష్టేరేకత్వావధారణస్తునిమిత్తోపాదానభేదేనఘటతే- అతఏకత్వావధారణంచహేతుః- అధిష్టాత్రస్తరనివారణంచహేతురీత్యర్థః. (సన్వేషమితి) ఏవంసతి- బ్రహ్మణిపవజగదుపాదానత్వేనసతీత్యర్థః. ప్రకృతేర్జగదుపాదానత్వశ్రవణేపి బ్రహ్మణోజగదుపాదానత్వంయ్యుక్తం. ప్రకృతేరపి బ్రహ్మణోపాదానకత్వాదిత్యత్రా

ద్యస్తమిరహేణ్యత్వత్వంజగదుపాదానత్వంచశ్రూయమాణంకథముపపద్యతే. తదుచ్యతే-తత్రాప్రవిభక్తనా
మరూపంకారణావస్థంబ్రహ్మేవప్రకృతిశబ్దేనాభిధీయతే-బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తస్తరాభావాత్. తథాహిశ్రుత
యః*సర్వంతంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మసంసర్వంచేద*యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్తేనకంపశ్యేదిత్యా
ద్యాః*సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ*వితదాత్మ్యమిదంసర్వమితకార్యావస్థంకారణావస్థంచసర్వంజగద్భ్రహ్మాత్మక
మితీశ్రవణాచ్చ. ఏతదుక్తంభవతి- *యఃపృథివీమస్తరేసజ్చరన్యస్యపృథివీశరీరంయంపృథివీనవేదేత్యారభ్య
*యోవ్యక్తమస్తరేసజ్చరన్యస్యావ్యక్తంశరీరంయమవ్యక్తంనవేదయోక్షరమస్తరే సజ్చరన్యస్యాక్షరం శరీ
రంయమక్షరంనవేద *యఃపృథివాంతిష్ఠన్పృథివ్యాఅస్తరోయంపృథివీనవేదయస్యపృథివీశరీరంయః పృథివీమ
స్తరోయమయతీత్యారభ్య *యత్రైనిష్ఠన్నాత్మనోస్తరోయమాత్మనవేదయస్యాత్మాశరీరం యత్రాత్మనమస్త
రోయమయతీతతత్తాన్తర్యామ్యమృతఇతిసర్వవిదచిద్వస్తుశరీరతయాసర్వదాసర్వాత్మభూతం పరంబ్రహ్మ
కగావిద్విభక్తనామరూపం- కదాచిచ్ఛావిభక్తనామరూపం. యదావిభక్తనామరూపంతదాతదేవబహుత్వేన
కార్యత్వేనచోచ్యతే-యదాచావిభక్తనామరూపంతదైకమద్వితీయంకారణమితచ.ఏవంసర్వదాచిదచిద్వస్తుశ
రీరస్యపరస్యబ్రహ్మహో౭విభక్తనామరూపాయాకారణావస్థాసా*గౌరనాద్యస్తవతీ*వికారజననీమజ్జాం*అ
జామేకామిత్యాదిభిరభిధీయతఇతి. ననుచ*మహానవ్యక్తలీయతే అవ్యక్తమక్షరేలీయతఇతిప్రశయశ్రుతేరవ్య
క్తస్యోత్పత్తిప్రశయాప్రతీయేతే - తథాచమహాభారతే *తస్మాదవ్యక్తమత్పన్నంప్రిగుణంద్విజసత్తమ*అ
వ్యక్తంపురుషేబ్రహ్మన్నిష్రుయేసమ్ప్రలీయతఇతి. నైషదోషః - అచిద్వస్తుశరీరస్యబ్రహ్మహో౭వ్యక్తశబ్ద
వాచ్యాయాప్రిగుణావస్థాయాఃకార్యత్వాత్. *యదాతమస్తన్నదివాసరాత్రిరితికృత్పృథుప్రశయదశాయా
మపిబ్రహ్మాత్మకస్యాతి సూక్ష్మాస్యాచిద్వస్తుసస్థిత్యభిధానాజ్జగత్కారణస్యపరస్యబ్రహ్మణఃప్రకారభూతమతి
సూక్ష్మంచాచిద్వస్తునిత్యమేవేతితత్ ప్రకారంబ్రహ్మేవ*గౌరనాద్యస్తవతీత్యాదివ్యభిధీయతే. అతఏవచ*అ
క్షరంతమసీలియతేతమఃపరేదేవఏకీభవతీతితమసఏకీభావమాత్రమేవశ్రూయతే- నతులయః. ఏకీభావఇతి-త

హ (అద్యస్తమిరహేణ్యత్వమితి) ప్రకృతైర్బ్రహ్మపాదానకత్వమయంక్తం - తస్మాస్తునిత్యత్వశ్రవణాత్. అతస్మైహిపాదానమితిబ్రహ్మని
మిత్రమేవేత్యాశయః. (తమవ్యతఇతి) ప్రకృతిశబ్దేన - ప్రకృతివాచకశబ్దేనేత్యర్థః. బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తస్తరాభావాత్ - యతేనిష్ఠవస్తస్తి
నిరాభావాదిత్యర్థః. కేనకంపశ్యేత్ - కేన-అబ్రహ్మాత్మకస్యనిష్ఠదర్శనసాధనేన. కం- స్వనిష్ఠమర్థం. కః- చేతనః. శబ్దేన. స్వనిష్ఠాగ్ధదర్శనసాధనం,
స్వనిష్ఠంవృత్త్యం, తద్వేద్యై, చనాస్తీత్యర్థః. నద్రచ్చుత్పత్త్యేవేద్యహాప్రతిపాద్యః - *యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్ఇతిస్వవాక్యైకచేతన*స
ర్వంహవశ్యపశ్యేత్త్యాదివాక్యాన్తరేణచబ్రహ్మాత్మకత్వేనసర్వానుభవస్యవిహితత్వాత్. స్వనిష్ఠవస్తస్తరాభావేశ్రుతిరుక్తా - అధసర్వస్యతదాత్మ
కత్వేశ్రుతిమాహ (సర్వంఖల్వితి) ఏవంవ్యతిరేకో౭స్వయశ్చోక్తః. బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తస్తరాభావేనప్రకృతిశబ్దవాచ్యంబ్రహ్మేవచేత్ వికారాపు
రుషార్థరూపాదోషాబ్రహ్మణఏవస్మరిత్యత్రాహ (ఏతదక్షమితి) ప్రకృతిపురుషకాలపిచ్ఛమేవకారణంచేత్ కారణావస్థా, తస్మాంచైకత్వం, కా
ర్యావస్థా, తస్మాంచబహుత్వం, బ్రహ్మణఃకారణత్వంచిదీదీతోఃకార్యత్వం, చకథంఘటతఇత్యాశక్యాహ (కదాచిద్విభక్తేతి) కదాచిత్-సిన్ధుతో
త్తరకాలం. కదాచిత్ - సంజిహ్నోత్తరకాలం. ఏకమద్వితీయమితినిర్దేశోనిమిత్తాపాదానమోదైవ్యవిషయశ్రుతిస్మారణార్థః - తత్పఃః *గౌరనాద్య
స్తవతీత్యాదేఃప్రస్తుతవాక్యస్యేత్యత్రాహ (ఏవంసర్వదేతి) యాకారణావస్థాసా౭భిధీయతఇతి - నావస్థానిత్యత్వవివక్షాచ్యతే - కిన్తుకారణావ
స్థావలీతద్రవ్యనిత్యత్వమృథియతఇత్యర్థః. అవ్యక్తశబ్దవాచ్యాయాఅవస్థాయాఃపరమకారణావస్థాన్యైక్యంపన్నానఃపార్శ్వస్థశ్చోదయతి (ననుచేతి)
అవిభక్తనామరూపప్రధానవిశిష్టబ్రహ్మణఃకారణత్వమనుపపన్నం - అవిభక్తనామరూపస్యసూక్ష్మావస్థస్యావ్యక్తశబ్దవాచ్యస్యాపున్యప్రశయ
శ్రవణాదిత్యర్థః. (నైషఇతి) అచిద్వస్తునో౭వ్యక్తావస్థాయాఅపిసూక్ష్మావస్థాసంభవాత్తదవస్థాచిద్విభిష్టంబ్రహ్మవ్యక్తకారణమితిత్యర్థః. తత్రప్రమా
ణమాహ (యదాతమఇతి) (అతఏవేతి) అతఏవ - తదానిమిత్తమశ్చబ్రహ్మవ్యసృజ్యప్రకారస్యాచిత్తత్వస్యసద్భావాదేవేత్యర్థః. శబ్దవై
జాత్యమర్థవైజాత్యనిబద్ధనం- అర్థవైజాత్యంచసకలశ్రుత్యమసారేణభవతీతిభావః. అర్థవైజాత్యమేవవివక్షణీతి (ఏకీభావఇతితి) *పుథివ్యపున్యప్రశయ
తఇత్యాదిమలయశబ్దేనపూర్వపూర్వావస్థస్యద్రవ్యస్యపూర్వపూర్వావస్థాప్రహణేనోత్తరోత్తరావస్థత్వమనిహితం- పృథివ్యవహ్యమ్బ్రహ్మవస్థాభూత్. పృ
థివీత్వంవిహాయపృథివ్యమ్బ్రాభిరేకద్రవ్యంయథాభూత్ - ఏవంతమశ్చబ్రహ్మవ్యమవివస్తుతమస్తావస్థాప్రహణేనపరమాత్మద్రవ్యంభవతిచేత్ లయశబ్దః
ప్రయోక్తవ్యః సతథాశ్రూయతే- అతఃపరమాత్మనితమో౭వస్థితమితిత్యర్థః. తత్రపుథివీత్వప్రహణేనయద్వస్తుసలిలమభూత్- తత్సలిలత్వాప్రహణేన
పూర్వమేవస్థితేనామ్నైకీభవతి, యథాచత్వక్షలత్వావస్థజలద్రవ్యంయదైహో౭భూత్-తదైజస్తాప్రహణేనప్రాగవస్థితేజాన్తీభవతి, ఏవంవిభక్తం
తమ్యతేమస్తావస్థామజహదేవకార్యానుపయంక్తస్యసజాతీయతమనైకీభవతి. తత్రపరమాత్మసస్వరూపేణతమస్తావస్థాగాత్, *యస్యస్యకృత్యశరీర
మితిస్థానప్రమాణేనకృత్యసంజ్ఞతయా౭వగతస్యతమసఃపరశరీరత్వశ్రవణా, చ్చకార్యానుపయంక్తమశ్శరీరపరమాత్మనా ఏకీభవతి. ఏకీభావశ్చ

మోఽభిధానాతిసూక్ష్మాచిత్ప్రకారస్య బ్రహ్మణోఽవిభక్తానుమరూపతయాఽవస్థానమభిధీయతే. *తమఆసీత్తమసాగూఢమగ్రేప్రకేతంతమసస్తన్తహినాజాయతైకమిత్యాద్యప్యేతదేవవదతి. తథాచమానవంచః* అసీదిదంతమోభూతమప్రజ్ఞాతమలక్షణం | అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయంప్రసుప్తమివసర్వతత్త్వం. *అస్మాన్మాయాస్మజతేవిశ్వమేతదిత్యాద్యనస్తరమేవోపపాదయిష్యతే- బ్రహ్మణోఽపరిణామిత్వశ్చుతయ, శ్చ. యత్త్యేకస్యనిమిత్తత్వముపాదానత్వం, చనసమ్భవతి - ఏకకారకనిష్పాద్యత్వంచకార్యస్య- లోకేతథానియమదర్శనాత్. అతోఽగ్నినాసిజ్ఞేదితివద్వేదాన్తవాక్యాన్యేకస్మాదేవోత్పత్తింప్రతిపాదయితుంనప్రభవస్తీతి. అత్రోచ్యతే- సకలేతరవిలక్షణస్వరస్యబ్రహ్మణస్సర్వశక్తైస్సర్వజ్ఞవైశ్వవస్వముపపద్యతే. మృదాదేరచేతనస్యజ్ఞానాభావేనాధిష్ఠాత్యావాయోగా, దధిష్ఠాతుఃకులాలాదేర్విచిత్రపరిణామశక్తివిరహోదసత్యసజ్జల్పతయా, చతథాదర్శననియమః. అతోబ్రహ్మచరజతోనిమిత్తముపాదానంచ.

౨౦॥ సూ. +శ్లో॥ అభిధోవదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చోభయంబ్రహ్మైవ-సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి * తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతిప్రప్టుర్బ్రహ్మణస్స్వవైవబహుభవనసజ్జల్పాప్సివదేశాత్. విచిత్రచిదచిద్రూపేణాహమేవబహుస్యాంతథాప్రజాయేయేతి సజ్జల్పపూర్వికాహిస్సృష్టిరుపదిశ్యతే.

తమస్త్యేస్థితవతతోఽపృథిసూక్ష్మాతాపత్తిః. సహిపూర్వంభుక్తితంతమఃపశ్చాదేకీభవతి- కింతవస్థావైషమ్యేన- అవస్థావైషమ్యంహిభాగః. అతోఽనతిశక్యమసూక్ష్మత్వవిభాగః. అవిభాగశ్చ- నిరతిశయసూక్ష్మాతాపత్తిః. వస్తుస్వరూపైక్యాభావేపితదస్త్రార్థవమాత్రేణవికళబద్ధయోగోద్భవః-యథామథనాత్ పూర్వమనుద్భూతాగ్నోదారుణ్యేకశబ్దః, యథావాఅహితమాత్రగర్భాయాంయోషాయాంపితేయమితిప్రయోగః. తత్రహితేతనస్వయమస్తి-తథాఘనస్యస్యతరాస్త్రార్థవాదేకశబ్దప్రయోగవిషయత్వం. యథావాఽనేకక్రిమికీటాదిజన్మసంవృతవపుషిపురుషేవికళబద్ధప్రయోగః, తథేత్యర్థః. (అసీదిదమితి) లయశబ్దార్థోఽవస్థాస్తరాపత్తిరేవ- సతుద్రవ్యవిభావేతిమధ్యంవిశదయతి-తమోభూతమితి-తమోఽవస్థమిత్యర్థః. *అగ్నివచనేనసలిలేనాయ్యవచ్ఛేవతేజసీతివనాత్. తస్యైవలభ్యం- ఉపలభ్యభావాత్తన్నాస్తీత్యత్రాహలప్రజ్ఞాతమితి- ప్రకృష్టం- స్పష్టం. జ్ఞానం- అపరోక్షజ్ఞానం. తద్విషయమిత్యర్థః. కురేత్యత్యత్రాహలక్షణం-రూపాదిరహితత్వాదిత్యర్థః. కారణగుణప్రకృమేణకార్యగుణాత్కృత్యానియాత్ రూపాదిమత్కారణమపిరూపాదిమత్స్వాత్ ఇత్యత్రాహలప్రతర్క్యం- అతర్క్యగోచరం. ఏవం విభక్తావస్థంతమఉక్తం. అవిభక్తంతమ అహి అవిజ్ఞేయం- విచిత్త- విభజ్య. జ్ఞాతుమశక్యమిత్యర్థః. ప్రసుప్తమివ- యథాగుమస్తావరమాత్మనిలీనస్యచేతనస్యలయోనపరమాత్మత్వాపత్తిః- అపితునామరూపప్రహణేనసత్తామాత్రమేవ- తథామహాప్రయేపిచిదచిత్తోఃపురుషాన్తమరూపప్రహణమివ- ససత్తాహనిత్యర్థః. విశేషమాహసర్వతత్త్వం- సుమస్తావేకదేశలయః- అత్రతుస్సర్వలయిత్యర్థః. యద్వా - అవిజ్ఞేయమిత్యనైవలయదంశలయఉక్తః - ప్రసుప్తమివేతిచిదంశలయః. తత్రాపిససత్తాహనిః- యథాగుమస్తావిత్యర్థః. ఏవం బ్రహ్మణవివస్వవిభక్తకారణత్వం ప్రామాణికమిత్యుక్తం. తద్విపూర్వోక్తశ్రుతిశ్రుత్యధాపత్తినిర్వాహకభమిత్యత్రాహ (అస్మాన్మాయాతి) అపరిణామిత్వత్వయశ్చ- ఉపపాదయిష్యంత్యత్యనస్వయః. శ్రుత్యధాపత్తిఃసహివస్వతత్త్వత్యర్థః. శ్రుత్యనగ్రాహకతయాపరాధిమతంతర్కమనుభావతే (యత్త్యేకస్యేతి) పరాధిమతతర్కాణాంసోపాధికత్వంవక్తుముపాధీనామజ్ఞత్వాదీనాంపక్షేబ్రహ్మణ్యవిద్యమానతాందర్భయతి (సకలేతరేతి) పరణహితర్కానుగృహీతశ్రుతిప్రాబల్యముక్తం- తత్రశరీరశరీరీభావశ్రుతిభిరేవఉపాదానత్వనిర్వికారత్వాదిశ్రుతినామవిరోధస్యనిరూహ్యమాణత్వాత్ ద్వారద్వారిభావేనసర్వశ్రుత్యైకార్థ్యేనమ్భవత్వపి విరోధారోపణేననిమిత్తోపాదానైకత్వపరాధికశ్రుతివాక్యవాధకల్పనస్యాం క్తత్వాత్ - సర్వవాక్యానామైకార్థ్యమభ్యుపగస్తవ్యం-తథాసతితద్విరుద్ధస్తర్కఃకేవలతర్కైకతీతస్యదుర్బలత్వాత్ రాధాన్తస్థిరతరత్యర్థిప్రయనోపాధికత్వమాహ (మృదాదేరితి) ఉపాదానస్యమృదాదేరిమిత్యంత్యుక్తత్వాత్ - నిమిత్తస్యకులాలాదేరనుపాదానత్వంస్వశరీరణతథాపరిణామశక్తిరహితత్వాత్ - తస్మానేకకారకసావేత్వంచాసత్యసజ్జల్పత్వాదివిరోధతతర్కాస్సోపాధికాః. అతోమృత్పిష్టకులాలాదివిచరితస్వభావస్యబ్రహ్మణఃసర్వముపపన్నమిత్యధిప్రాయః.

౨౦॥ సూ. +శ్లో॥ అభిధోవదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ (ఇతశ్చోభయంబ్రహ్మైవ) పూర్వసూత్రస్థప్రతిజ్ఞావాక్యేనాస్యహేతోరస్వయంత్యర్థః. సజ్జల్పాపదేశాదిత్యనైవసూత్రాక్షరార్థఉక్తః. బహుభవనం రామకృష్ణేదివచ్చసమ్భవతీతితద్వ్యావృత్యర్థమాహ (విచిత్రచిదచిద్రూపేతేతి) *తత్తేజోస్పృశతేతితేజఃప్రభృతిస్పృశేఅనస్తరోక్తత్వాచ్చిదచిద్రూపేణబహుత్వసృజివక్షీతత్వమిత్యర్థః. స్వవైవబహుభవనాత్ ఉపాదానత్వం, బహుభవనస్యసజ్జల్పసామానాధికరణ్యాన్నిమిత్తమితిభావః.

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ సాత్వాచ్ఛ్చభయామ్నానాత్ ॥ శ్లో॥ నకేవలంప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తాభిఘోష
 దేశాదిభిరయమర్థానిశ్చీయతే-బ్రహ్మణపవనిమి త్తత్త్వముపాదానత్వంచసాత్వాదామ్నాయతే *కింస్విద్వనంక
 ఊసవృక్షఆసీద్యతోద్యావాపృథివీనిష్ఠతతుః | మనీషిణోమనసాపృచ్ఛతేదుతప్యదభ్యతిష్ఠద్భువనానిధారయః |
 బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్ష ఆసీద్యతోద్యావాపృథివీనిష్ఠతతుః | మనీషిణోమనసావిబ్రవీమిమో బ్రహ్మ్యత్యత్స
 ద్భువనానిధారయన్నితి. అత్రహి సప్తమర్మగ్రహణః కిముపాదానంకానిచోపకరణానితిలోకదృష్ట్యాపుప్యై సకలేత
 రవిలక్షణస్య బ్రహ్మణస్సర్వశక్తియోగోనవిరుద్ధతి బ్రహ్మణోపాదానముపకరణానిచేతిపరిహృతం - అతశ్చ
 భయంబ్రహ్మ.....

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ ఆత్మకృతేః ॥ శ్లో॥ *సాకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతిసిస్మయత్యే
 నప్రకృతస్యబ్రహ్మణః *తదాత్మానంస్వయమకురు తేతిస్మప్తేఃకర్తృత్వంకర్తృత్వంచప్రతీయతఇత్యాత్మసప
 బహుత్వకరణాత్తస్యైవనిమి త్తత్త్వముపాదానత్వంచప్రతీయతే. అవిభక్తనామరూపతత్త్వాక్తా - సపవవిభ
 క్తనామరూపఃకార్యమితకర్తృత్వకర్తృత్వయోర్నవిరోధః. స్వయమేవాత్మానంతథాకరుతేతి నిమి త్తముపా
 దానంచ.....

సత్యంజ్ఞానమనందంబ్రహ్మ *ఆనందోబ్రహ్మ *అపహతపాపావిజరోవిమృత్యుర్విశోకో
 విభుమత్సోపిపాసః * నిమగ్నంనిమిగ్రియంతా న్దంనిరవద్యంనిరజ్ఞానం *సవాపవమహానజ
 ఆత్మాజరోమరణిస్సభావతోనిరస్తసమస్తచేతనాచేతనవర్తిదోషగర్భస్య నిరతిశయజ్ఞా
 నానందైకతానస్యవరస్య బ్రహ్మణోవిచిత్రానంతాపురుషార్థాస్పదవిదవిచ్ఛిన్నప్రవచ్ఛిరూపే
 ణాత్మనో బహుభవనసజ్జల్పసూర్వకంబహుత్వకరణంకథముపవద్యతఇత్యాశ్చక్లౌఢ్యహ.

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ సాత్వాచ్ఛ్చభయామ్నానాత్ ॥ శ్లో॥ ఆదిశబ్దైరవత్సమాజాఆత్మకృతి ప్రభృతయోచితాః. *కింస్విద్వనం - పూ
 ర్వంకుత్రస్థితఇతిభావః. కక్షసవృక్షఆసీత్-కిముపాదానమిత్యర్థః. యదభ్యతిష్ఠద్భువనానిధారయః-భువనానిధారయతాచిత్వరేణాధిపత్యేయముపకర
 ణాదికంకిమిత్యర్థః. సుతివచనేతి * బ్రహ్మవనం- అధికరణం. బ్రహ్మసవృక్షః-ఉపాదానం. నిష్ఠతమితిబహుత్వమపివశీకరం- *సూర్యాచన్ద్రుసౌ
 ధాతాయథా పూర్వమకల్పయత్ దివంచప్రధివీంచేతిద్యావాపృథివ్యాదీనామకర్తృకత్వశ్రవణేనకర్తృబహుత్వాసంభవాత్. నను బ్రహ్మశబ్దఃప్ర
 కృతివచనః- భువనానిధారయతేత్వరేణాధిపత్యశ్రవణాత్. * ధారయన్నితిపుల్లిజతయోబ్రహ్మశబ్దసామానాధికరణ్యామోగాత్ అగ్నిస్తానహి బ్ర
 హ్మకర్తృభూతమితి. న- బ్రహ్మశబ్దముఖ్యాధ్యక్షగ్రహస్యస్వతః ప్రాప్తత్వా, దుశక్రమస్థానైక బ్రహ్మశబ్దపాదామోగాత్. ఏరదుక్తంభవతి- * బ్ర
 హ్మశబ్దంత్యే భువనానిధారయన్నితి- భువనానిధారయన్నిత్వరో బ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్వాత్మానమేవఆభ్యతిష్ఠత్. ఆధిపత్యేయముపకరణాదికమపి బ్రహ్మణే
 త్యర్థఇతి. అత్రప్రశ్నప్రతివచనరూపేణకథనస్యప్రయోజనం-లోకదృష్ట్యాకృతంచోద్యంసర్వవిలక్షణే బ్రహ్మణిసజీవితజ్ఞానసమిత్యాహ. (అత్ర
 హితి)—— ఉభయశబ్దస్సర్వప్రళయపరఃపరైర్వాఖ్యాతః. తదయుక్తం- నిమిత్తాపాదానభేదేపితయోరస్యతరస్యసర్వప్రళయకారణత్వాదిరో
 ధాత్ తదైక్యసాధకత్వాభావాత్. * ఆకాశాదేవసముత్పద్యస్తజ్యవధారణస్యజగతోబహుపాదానకర్తృత్వపరమకర్తృత్వహారస్యతరశ్చావ్యాపర
 నసంభవేననిమిత్తాపాదానభేదనివారకత్వాభావా, చ.—— నసూభయామ్నానమితివిరుద్ధతే-అధికరణస్య, ఉపాదానరారణస్య, కర్తృ, క్తృకత్వ
 ప్రతీతేతి. నైవం- అధిపత్యేయ, దుగిష్టాతే, తివోటిద్వయాన్తర్వావాత్కారకాణాం. ఉపాదానాధికరణోపకరణానిహ్యధిపత్యేయకౌటిసిద్ధాంతిని - య
 దభ్యతిష్ఠత్ * బ్రహ్మభ్యతిష్ఠత్ భువనానిధారయన్నితిహి శ్రుయతే. అతఃఉభయామ్నానమితియుక్తమ్.....

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ ఆత్మకృతేః ॥ శ్లో॥ ఆత్మానంప్రతిస్వనైవకర్తృత్వముపవదన్నం-కార్యంసాధ్యం-కర్తాహినిష్ఠజ్యేకస్యసిద్ధ్య
 సిద్ధిరీదాదిత్యతాహ (అవిభక్తేతి) ఆకారభేదాత్ సిద్ధ్యసిద్ధ్యావరోధఇత్యర్థః. ఆకారైక్యస్యాన్నిమిత్తాపాదానైక్యమిత్యాహ (స్వయమేవేతి).....

ఉత్తరసూత్రశ్లోకామాహ (సత్యంజ్ఞానమితి) పూర్వసూత్రవిషయవాక్యస్యానందవశీకృత్యాత్ తత్ప్రకరణఫూర్వాపరవాక్యేషు
 నిర్దిష్టత్వకల్యాణగుణాకరత్వవిరోధస్యర్థుః సుతివచన్త్యాత్ ప్రథమం *సత్యంజ్ఞానమిత్యాదివాక్యద్వయముపాత్రం. సత్యశబ్దో
 హివికారరాహిత్యపరః. నిర్దిష్టత్వాదిస్ఫుటీకరణాయవాక్యాన్తరాఖ్యాపాదతే (అపహతేత్వాది) పూర్వపక్షేహినిమిత్తాపాదానభేద
 శ్రుతిర్నిరోపశ్రుత్యస్యథానుపపత్తిశ్చ హేతుతయాఉపన్యస్తే. రాధాశేతు *ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తానుపరోధాత్ *అభిఘోషదేశాచ్ఛేతి

౨౭॥ సూ. పరిణామాత్ ॥ పరిణామస్వాభావాత్. నా త్రోపదిశ్యమానస్యపరిణామస్యపరస్మిన్నాభిదోషావహత్వంస్యభావః-ప్రత్యుత్తరము-శైశ్వర్యావహత్వమేదేత్యభిప్రాయః. ఏవమేవహిపరిణామఉపదిశ్యతే-అ శేష హేయప్రత్యసేకల్యాణైకతానం స్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణంసర్వజ్ఞంసత్యసజ్జలమవాప్తసమస్తకామమసవధికాతిశయానన్తంస్వలీలోపకరణభూతసమస్తవిదచిద్వస్తుజాతశరీరతయాతదాత్మభూతంపరంబ్రహ్మ. స్వశరీరభూతేప్రపక్షేతన్నాత్రాహణ్ణాదికారణపరమపరయంతమశ్శబ్దవాచ్యాతీసూత్రైవిద్వదైకశేషేనతి, తమసేచ స్వశరీరతయాపిపుకన్తిద్వేశానర్హతి సూక్ష్మదశపత్త్యాస్వప్తేన్నైకతామావన్నేనతి, తథాభూతతమశ్శరీరంబ్రహ్మ-పూర్వవద్విభక్తనామరూపచిదచిద్విశ్రవపక్షశరీరంస్వామిలిసజ్జల్యావ్యయత్రమేణజగచ్ఛరీరతయాతత్త్వంపరిణామయతీతిసర్వేషువేదానైషుపరిణామోపదేశః. తథైవబృహదారణ్యకేకృష్ణస్యజగతోబ్రహ్మశరీరత్వంబ్రహ్మణస్తదాత్మత్వంచామ్నాయతే *యఃపృథివ్యాంతిశస్తృథివ్యాంతిరోయంపృథివీనవేచయస్యపృథివీశరీరంయఃపృథివీమస్తరోయఃయత్యేవతలజ్ఞాన్తర్యామ్యమృతభిత్త్యారభ్య*యస్యావశ్శరీరం*యస్యాగ్నిశ్శరీరంయస్యాంతరిక్షంశరీరం*యస్యవాయుశ్శరీరం*యస్యద్వ్యాశ్శరీరం*యస్యాదిత్యశ్శరీరం*యస్యదిశశ్శరీరం*యస్యచంద్రతారకంశరీరం*యస్యాకాశశ్శరీరం*యస్యతమశ్శరీరం*యస్యతేజశ్శరీరం*యస్యసర్వాణిభూతానిశరీరం*యస్యప్రాణశ్శరీరం*యస్యవాక్పరీరం*యస్యచతుశ్శరీరం*యస్యగ్రీతంశరీరం*యస్యమనశ్శరీరం*యస్యత్వక్పరీరం*యస్యవిజ్ఞానంశరీరం*యస్యరేతశ్శరీరమిత్యేవమస్తేనకాణ్డపాతే- మాధ్యద్వి నెతుపాతేవిజ్ఞానస్థానే *యస్యాత్మాశరీరమితివిశేషః- లోకయజ్ఞవేదానాంపరమాత్మశరీరత్వముధికం. సుబాలోపనిషదిచపుణివ్యాదీనాంతత్వానాంపరమాత్మశరీరత్వముభిధాయవాజసనేయకేనుత్తనామపితత్త్వానాంశరీరత్వం బ్రహ్మణాత్మత్వంచక్రాయతే *యస్యబుద్ధిశ్శరీరం*యస్యాహారశ్శరీరం*యస్యచిత్తంశరీరం*యస్యావ్యక్తంశరీరం*యస్యాక్షరంశరీరంయోమృత్యుమస్తరేసశ్చరన్యస్యమృత్యుశ్శరీరంయంమృత్యుర్నవేదపప సర్వభూతాన్తరాత్మాపహతపాప్మాదివోదేవవీణోనారాయణఇతి. అత్రమృత్యుశబ్దేనపరమసూక్ష్మమచిద్వస్తతమశ్శబ్దవాచ్యమభిధేయతే- అవ్యక్తమ

సిద్ధాంతసాధకతయాశ్రుత్యధావత్త్వయందర్శితం. *సాక్షాచ్ఛేదయామానాదిత్యాదిమాత్రవ్యయోనః*యోనిశ్చహిగియరజిత్యనేనచ సిద్ధాంతసాధకశ్రుతయోద్యతాః. *పరిణామాదిహిమాత్రంపుపూర్వపక్షస్యప్రకృతిశ్రుత్యధావత్త్వయోనః*పరిహరపరమిత్యర్థః. శక్టాగ్రతే నిర్దోషత్వశ్రుత్యుపన్యాసేనశ్రుత్యధావత్త్వేపూర్వోక్తానూదితాథవతి. నిమిత్తోపాదానభేదశ్రుత్యుపన్యాసకృత్తే- ఆవాప్తనమస్తకామస్య సృష్ట్యనుపచలినాపనిమిత్రదావవిరోధీనిశ్రుత్యధావత్త్వాభిప్రేతా-ఉత్తరత్రతర్పరిహరస్యచవత్స్యమాణత్వాత్. ద్వి తీయాధ్యామైజవ్యాధికరణముసమగ్నయిష్యమాణంబ్రహ్మత్వకర్తవ్యప్రకారముచదేవ్యశ్రుతిశ్రుత్యధావత్త్వయోనఃపరమిదంమాత్రం.

౨౭॥ సూ. పరిణామాత్ ॥ పరిణామాదిత్యుత్తేవిరోధహేతుత్వమేవాస్యప్రతీయతే-పరిహరపరిహరహేతుత్వమిత్యాశక్త్యా (పరిణామస్వాభావాది) స్వభావవివహిరిధాహేతుత్వప్రాహ (నాత్రేతి) పరిణామశబ్దఃపరిణామవిశేషపరః. వివక్షితవిశేషాప్రామేయసామాన్యశబ్దప్రయోగోగామానయేత్యాదిమద్యుక్తిః. *శబ్దాదేవప్రమిరః* *ధర్మోత్తేత్యాదిమవిశేషాభిప్రాయేనసామాన్యనిర్దేశాప్రాప్తవిషయశ్యతే, ఇహప్రతిపన్నాపృథివిచిదహిప్రతిపన్నాత్పరిణామాదిత్యుక్తిః. కథంపర్వపరిణామాదేవజితశబ్దాయాంతంవివక్షణితి (వివక్షణసీతి)యధారత్వక్రమస్మప్తిరనుక్తావ్యసతో గ్రాహ్యయథాచస్యప్రాయశ్చయముక్తాగుణాలనుక్తాలవ్యసతో గ్రాహ్యః. తథా పరిణామస్యసద్వారికత్వమప్యనుక్తమన్యతో గ్రాహ్యమితిదర్శయకప్రధానకారణత్వవాదినీనామపిశ్రుతీనాంపరమాత్మపర్యస్తతామాహ (అశేషహేయేత్యాదినా) ఆవాప్తనమస్తకామస్యసర్వాద్యనుపచలించుహరతి (స్వలీలతి) వికీభావపదంవ్యాచప్తే (స్వశరీరతయావీతి)ననుతమఆదిశబ్దైతన్నిర్దిశ్యతే-తత్కర్తృనిర్దేశానర్హత్వం. ఉచ్యతే-నాత్రసర్వధానిర్దేశానర్హత్వంవివక్షితం. అగ్నిశబ్దేనవప్రహియమాణాత్పాప్యగ్నేర్ధామణ్యస్తహృత్సృష్ట్యధగ్నిర్దిశ్యన్తిశ్చదానస్యాగ్నేర్యాదృశంసాక్ష్యవిశేషరూపంవైషమ్యంవిద్యతే, అగ్నిత్వాప్రహణమవిద్యతే, ఏవంరమస్తాప్రహణవిభక్తాత్తమసోఅవిభక్తతమసఃస్వాత్మత్వాదిశయరూపంవైషమ్యమస్తీత్యభిప్రాయఇతి. ఉద్యతతమశ్శరీరకత్వంతున*తదాత్మానంస్వయమకురుతేత్యాదిప్రకరణే శ్రూయతఇత్యత్రాహ (ఇతిసర్వేషువేదానైష్యితి)ఉత్తార్థప్రమాణందర్శయతి (తథైవేతి) అపాన్తరత్వానాముత్తరోత్తరంప్రతికారణత్వేశ్రుతేపితత్వపరీరకచరమాత్సన ఏవకారణత్వమిదదర్శయితుం, ప్రకృతిపురుషకాలనిశ్చిత్వమపి అత్రాన్యత్రచక్రవిదనుక్తతత్త్వక్రమస్మప్తివదన్యతో గ్రాహ్యమితిచజ్ఞాపయితుం. *యస్యావశ్శరీరమిత్యాదిసకలవాక్యజాతోపాదానం. కాణ్డపాతేఅనుక్తానామపి బ్రహ్మశరీరత్వజ్ఞానసార్థం, విజ్ఞానశబ్దస్యాత్మశబ్దేనవివరణార్థం, చాహ (మాధ్యద్వి నేత్సితి) అపహతపాప్త్యశబ్దేనఅమృతశబ్దవివరణార్థం, కారణావస్థాయామపి బ్రహ్మశరీరత్వజ్ఞానసార్థం, దేవతావిశేషస్యకారణత్వజ్ఞానసార్థం, చాహ (సుబాలేతి) మృత్యుశబ్దస్యదేవతావిశేషసంసారచక్రయన్తత్వాత్, తయోశ్చాత్రాన్వయానర్హత్వాదాహ (అత్రమృత్యుశబ్దేనైతి) కఃప

క్షరేలీయతేలక్షరంతమసీలీయతేతితస్యామేవోపనిషదిక్రమప్రత్యభిజ్ఞానాత్. సర్వేషామాత్మనాం జ్ఞానావ
రణానర్థమూలత్వేనతదేవహితమోమృత్యుశబ్దవ్యవదేశ్యం. సుబాలోపనిషద్వేదప్రమ్మశరీరతయాతదాత్మకా
నాంతత్వానాంప్రమ్మణ్యేవప్రశయతమాన్నయతే *పుధివ్యస్సుప్రలీయతేఅవస్తేజసీలీయన్తేతేజోవాయాలీయ
తేనాయారాకాశేలీయతేఅకాశమిద్రియేష్యిద్రియాశితన్మాత్రైషుతన్మాత్రాణి భూతాదాలీయన్తేభూతాది
ర్మహతీలీయతేమహానవ్యక్తేలీయతేఅవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసీలీయతేతమఃపరే దేవపకీభవతీతి. అవి
భాగావత్తదశాయామపిచిదచిద్వస్త్యుతీసూక్ష్మంసకర్మసంసారంతిస్థతీత్యుత్తరత్రవత్వతే * నకర్మావిభా
గాదితీచెన్నానాచిత్వాదుపపద్యతేచాప్యపలభ్యతేచేతి. ఏవం స్వస్మాద్విభాగవ్యవదేశానర్హతయాపరమాత్మ
నైకీభూతాత్వస్త సూక్ష్మచిదచిద్వస్తశరీరాదేకస్మాదేవాద్విత్తీయాన్నిరతిశయానన్దా త్వస్వజ్ఞాత్యత్యసగ్ధల్పా
శ్చ్యుత్మాణో నామరూపవిభాగార్హస్థాలచిదచిద్వస్తశరీరతయా బహుభవససజ్గల్పపూర్వకో జగదాకారేణ
పరిణామశూన్యమితి * సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ *తస్మాద్వాపితస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోన్తరతత్వానన్దమ
యః *ఏష హ్యేవానన్దయాతి *సోకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతిసతపోతపత్యతసతప స్తప్త్యాగ్నిదంసర్వమ
సృజతయదిదంకించితత్పృష్ట్యతదేవాసుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛాభవతే నిరుక్తంచానిరుక్తంచనిల
యనంచానిలయనంచవిజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచసత్యంచాన్మతంచసత్యమభవదితి. అత్రతవశ్యజ్ఞైసప్రాచీనజగదాకా
రపర్యాలోచనరూపంజ్ఞానమభిసేయతే- *యస్యజ్ఞానమయంతపత్తిత్యాదిశ్రుతేః. స్రాక్సృష్టంజగత్సంస్థానమా
లోచ్యేదాసీమపితత్సంస్థానంజగదసృజదిత్యర్థఃతత్రైవహిబ్రహ్మసర్వేషాంప్రేష్యేకరూపమేవజగత్సృజతి- *సూ
ర్యాచన్ద్రమసోధాతాయథాపూర్వవకల్పయత్ దివంచపృథివీంచాన్తరిక్షవఃసహస్ర*యథర్తుష్యుతులిక్ష్వానినా
నారూపాణిపర్యయన్దృశ్యన్తేతానితా న్యేవతథాభావాయుగాదిష్యితిశ్రుతిస్తృతిభ్యః. తదయమధః-స్వయమ
పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వభావోఽత్యస్తసూక్ష్మతయాఽసతగల్ప స్వలీలోపకరణచిదచిద్వస్తశరీరతయాతన్నయః
పరమాత్మావిచిత్రానన్తక్రీడనఃపాదిత్యయాస్వశరీరభూతస్రవ్యతిపురుషసమష్టిపరమపరయామహాభూతపర్య
స్తమాత్మానంతస్తచ్ఛరీరకంపరిణమయ్యతన్నయఃపునస్సత్యచ్ఛబ్జివాచ్యవిచిత్రచిదచిద్విశ్రదేవాదిస్థావరాన్తజ

చిద్వస్తవాచీమృత్యుశబ్దః. తమశ్శబ్దపదిచేత్ - తమశ్శబ్దోవాకభమచిద్వస్తవాచీర త్రాహ (నర్వేషమితి) జ్ఞానావరణరూపత్వాత్తమశ్శబ్దవాచ్యంత
దేవజ్ఞానావరణరూపానర్థమూలత్వాన్మృత్యుశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః. (అకాశమిద్రియేషుఇద్రియాశితన్మాత్రైషుఇత్యుత్తరలయశబ్దా ప్రయోగః) లయస్థాన
త్వాభావాత్. తత్రసాహిత్యమాత్రంవివక్షితం. అన్మాత్రేష్యితివిచువదసేనతాత్పర్యం- * అదివిఃపాశానివత్. శబ్దతన్మాత్రజర్మగ్ధ. లయశబ్దేనజీ
వప్రమాణోస్వరూపైకత్వజ్ఞావాప్యత్వర్థమాహ(అవిభాగావత్తీ) యద్వా-నకెవంప్రశయేచిత్సంస్థాచిద్వస్తవస్థానం శ్రుత్యాఽన్యమ్యతే-
శ్రుత్యర్థావశ్యాచేత్యాహ (అవిభాగావత్తీ) విషమసృష్ట్యనుపపత్త్యాచేతనంబహుత్వస్థితివత్ తర్హస్యగుణదేహాశ్చస్వగుణాచిద్వస్తస్థితిరపిస్వ
రూపపరిణామనుపపత్తివిశిష్టత్వర్థః. యద్వా- లయపశాయాంసూక్ష్మరూపేణాచిదవస్థానంబహుత్వం-సకర్మావాసనజీవబహుత్వావస్థానంబహుత్వయతి(అ
విభాగావత్తీ) అనన్దవత్తీవాక్యస్వస్థిన్వికారత్వాదిరకవాక్యస్థుకపాదానర్హత్యపరవాక్యస్థుపఅవిరోధనిర్వాహకంహి శ్రుత్యన్తరామ్యుదాహృతాని- త
రణిం ప్రస్తుత్యవిరోధస్యోకజ్ఞాయామవిరోధంపర్యర్థయిరం ప్రభవంతిసద్భాగ్యంయూప్రతిపన్నానామతప్రకరణసహాక్యానాంనిధిషుపరిణా
మపంత్యమాహ (విషంస్వస్మాదితి) ఏకత్వావధారణాదిసాచిదచిద్ధరీరకత్వమయ్యుత్సర్వప్రకారాహ (ఏకాగ్ర్యుతేత్యాది) (ఏకస్మాదేవాద్విత్తీ
యాదితి) అనిసూక్ష్మచిదచిద్ధరీరకత్వమేకత్వావధారణవివక్షిరం- శ్రుత్యన్తరాకథ్యైత్, విషమసృష్ట్యస్థానంబహుత్వాదిభిశ్చేత్యనిప్రాయః. య
ద్వా-అనన్దవత్తీమనుక్తమప్రతిభక్తనామరూపస్వం శ్రుత్యన్తరస్థేఏకత్వావధారణాదిసాయథాఽవివక్ష్యతే - ఏవంచిదచిద్ధరీరకత్వమపి కారణప
స్థాయామిదవివక్షితమిత్యభ్యుపగన్తవ్యమితిభావః. స్వరూపైకత్వానుపపత్తిర్యోగసాయప్రాకరణికాన్మర్యాణగుణానాహ (నిరకయానన్దాదిత్యా
దివక్షి) ఉక్తకల్యాణగుణవిషయవాక్యాన్యాదత్రై (సత్యంజ్ఞానమితి) విషమసృష్ట్యపరిణామచరవాక్యాన్యపాదత్రై (సోకామయతే) ఉదాహృతవా
క్యేషుకర్తృసమృద్ధప్రతిపత్తుదాసాధ్యంతపశ్యంతిప్రపక్షే (అత్రై) (ప్రాశ్నప్యుక్తం) బౌచిత్యాజ్ఞానదాలోచనపర్యవర్జిత్యర్థః. *తదఅలోచనజిత్య
స్మాద్ధాతో ప్రపశ్యంతిప్రతిపత్తిభావః. పూర్వజగదాలోచనసంవిధ్యం-స్మృతీతంబగదేవహ్యలోచనీయమిత్యత్రాహ (తత్సంగస్థానమితి) యథాపూర్వం
సృష్ట్యర్థమిత్యనిప్రాయః. నకేవలమాచిత్యావయవర్థః- విజ్ఞానపీత్యాహ (తదైవమితి) యథాపూర్వసృష్టిప్రతిపాదనంహితదాలోచనేలిజంభవతి.
అగ్రపూర్వోదాహృతశ్రుత్యన్తరవాక్యానుగృహీతస్యవితత్ప్రకరణసహాక్యాజాతస్యైర్ధాదిరోధిత్వంవక్తుం ప్రతిపన్నమగ్ధమాహ(తదయమగ్ధజతి) *సత్యం
జ్ఞానం *అన్యోన్తరతత్వానన్దమయ్యత్యాదేర్గమహ(స్వయమచిచ్ఛిన్నే) : సోకామయతేత్యత్ర సగ్ధిశచసన్యవాక్యాన్తరానుగృహీతస్యార్థమాహ
(అత్యస్తసూక్ష్మతయేతి) *అకామయతేత్యస్థానర్థమాహ (వినితే) శ్రవ్యతిపురుషసమష్టిపరంపరయంతత్వచ్ఛరీరకమాత్మానం మహాభూతపర్యంతం
పరిణమయ్యేత్యన్వయః. సమష్టిపరంపరయా-మహదాదిక్రమేత్యర్థః. తత్తచ్ఛరీరకం-మహదాదిశరీరకం. పూర్వపూర్వతత్వశరీరకంపరమాత్మామ్య

గమ్రూపోఽభవదితి. *తదేవానుప్రావిశత్తదనుప్రవిశ్యేతి-కారణావస్థాయామాత్మతయా౨వస్థితఃపరమాత్మైవకార్యరూపేణవిక్రియమాణద్రవ్యస్యాప్యాత్మతయా౨వస్థాయతదదభవదిత్యుచ్యతే. ఏవంపరమాత్మవిదచిత్తస్యైతరూపజగదాకారపరిణామే పరమాత్మశరీరభూతచిదంశగతాస్సర్వపవాపురుషార్థాః - తథాభూతాచిదంశగతాశ్చసర్వైవికారాః. పరమాత్మనికార్యత్వం- తదవస్థయోస్తయోర్నియస్తృత్యేనాత్మత్వం. పరమాత్మాతుతయోస్సశరీరభూతయోర్నియస్తృతయోత్మభూతస్సతాపురుషార్థైర్వికారైశ్చసప్తశ్యతే, అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందమయస్సర్వదైకరూపపవజగత్పరివర్తనలీలయా౨వత్ప్రతే, తదేతదాహ *సత్యంచాన్యతంచసత్యమభవదితి-విచిత్రచిదచిన్మ్రాపేణవిక్రియమాణమపిప్రహ్లాసత్యమేవాభవత్ - నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందమేకరూపమేవాభవదిత్యర్థః. సర్వాణిచిదచిదస్తూనిసూక్ష్మదశాపన్నానిష్టాలదశాపన్నానిచపరస్యబ్రహ్మణోలీలోపకరణాని- సృష్ట్యాదయశ్చనీలేతిభగవద్వైపాయనపరాశరాదిభిరుక్తం*అవ్యక్తాచివశేషాంతం పరిణామర్థిసంయుతం । శ్రీదాహరేదంసర్వంతురమిత్యవధార్యతాం *శ్రీడతోబాలకస్యేవచేష్టాంతస్యనిశామయ *బాలఃశ్రీడనకైరివేత్వాదిభిః. వత్సృతిచ *లోకవత్తులీలాకైవల్యమితి. *అస్మాన్మామీసృజతేవిశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధతిబ్రహ్మణిజగన్మ్రావతయావిక్రియమాణేపి తత్ప్రకారభూతాచిదంశగతాస్సర్వైవికారా, స్తత్ప్రకారభూతయేత్రజ్జగతాశ్చాపురుషార్థా, ఇతివివేక్షంప్రకృతిపురుషయోర్బ్రహ్మశరీరభూతయోస్తదానీంతథానిద్దేశానన్తాత్మసూక్ష్మదశాపత్త్యా బ్రహ్మజ్ఞానీభూతయోరపిభేదేనవ్యవదేశః- *తదాత్మానం స్వయమకురుతేల్వాదిభిరైకార్థ్యాత్. తథాచమానవంచః *సోభిధ్యాయశరీరాత్స్వస్మిన్సృయుర్వివిధాఃప్రజాః|అపవసససద్దాదౌతానువీర్యమపాస్యజదితి. అతవవబ్రహ్మణోనిర్దోషత్వ నిర్వికారత్వశ్రుతయశ్చోపపన్నాః. అతోబ్రహ్మైవజగతోనిమిత్తముపాదానంచ.

౨౦. సూ. *శ్లోః* యోనిశ్చహిగీయతే|| *అతశ్చజగతోనిమిత్తముపాదానంచ బ్రహ్మ-

తరో తరతత్త్వకారణం. తత్తద్ధరీరకంపరిణమయ్యేత్వైవసమష్టిసృష్టిరుక్తా. పునరితివృష్టిసృష్టిః. ననుఅనుప్రవేశస్య నృప్త్యన ప్రభావిత్యక్రవణాల్ కారణావస్థాయాంచిదచిచ్ఛరీరకత్వంసనిశ్చేదితశ్చజ్ఞాయాముదాహృత ప్రకరణస్థావక్యేషుఘటకస్యవాక్యవిశేషస్సార్థమాహ (తదేవేతి) (విక్రియమాణ ద్రవ్యస్యాపీతి) *తత్సృష్ట్యాదేవానుప్రావిశత్తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛాభవత్ *అను ప్రవేశనామరూపేవ్యాకరవాటీతవచోభ్యాం సృష్ట్యను ప్రవేశద్యాపేర్యాపర్యనియమోపివచీరః- అనుప్రవేశపూర్వకసృష్టివచనాత్, సృష్టిపూర్వకాను ప్రవేశవచనా, చ్చ. తస్మాత్సమకాలీనత్వమేవవివక్షితం-వక్రంబ్యాదాయస్వపీతివత్. తథా *చరస్యత్వస్థావిదభద్రూపమతీతిహ్యవ్యత్యత్యభిప్రాయః. యద్వా- సృష్టిపూర్వకాను ప్రవేశస్థితిహేతువత్ప్రభిప్రాయః. తదానీమిచమాక్షమను ప్రవేశస్థిసామానాదికరణ్యహేతుత్వం, శ్రుత్యనరసిద్ధమవ్యక్తాక్షరతమఃప్రభృత్యనరాచ్యత్వం, చోపజీవ్యాహ (విక్రియమాణ ద్రవ్యస్యాపీతి) ప్రకృతివిధిఃకథంపరిహృత్యత్యత్రాహ (ఏవమితి) తస్మింకథంబ్రహ్మణఃకార్యత్వమిత్వత్రాహ (పరమాత్మనీతి) తత్పంసర్వప్రయుక్తదోషస్యాదిత్యత్రాహ (పరమాత్మాత్వేతి) ఉక్తదోషానంస్వప్రకృత్యుక్తాక్రమేనకరణీకవాక్యేనదర్శయతి(తదేవదాహే) *సత్యంచేల్వాదివాక్యచ్ఛార్థమాహ (విచిత్రేతి) పూర్వసత్వశ్చోఽన్యతశ్చబ్రహ్మచర్యాత్ కార్యచేతనపరః- ఉత్తరమువిశేష్యాకాక్షాయామక్రియమాణత్వాత్ బ్రహ్మణ స్తద్విషయవాక్యోక్తవృద్ధ్యవస్థచిదచిచ్ఛరీరకత్వానువాదేనసత్వత్వంవిధ త్తత్వార్థః. ఏవముపాదానభావవిరోధినీ శ్రుత్యుక్తాప విశేషిత్వతా- నద్వారత్యేనపరిణామస్యనిర్వికారత్వశ్రుత్యవిరోధాత్. అథావా ప్రసమ ప్రకామస్యవ్యాపారానుపపత్తిరూపానిమిత్తవావవిరోధినీంశ్రుత్యుక్తాప వింవద్యమాణాకరణాలోపజీతనేనపరిజిహ్విత్ అనా ప్రసమ ప్రకామస్యాపిలీయాసృష్టిసంభవే ప్రమాణమాహ (నర్వాణీతి) నిమిత్తమాప్రత్యేపరోక్తాయాః *అస్మాన్మామీసృజతేతిశ్రులేరథమాహ (అస్మాదితి) *అస్మాత్- స్వశరీరభూతాదిత్యర్థః. శ్రుత్యుక్తైకార్థ్యాత్. *అస్మాన్మామీశిభేదవ్యవదేశే ప్రయోజనంస్వభావానంకరణావసం. నిమిత్తభూతమైవబ్రహ్మణఉపాదానభావతస్మిన్బద్ధసజగత్సామానాదికరణ్యానుబద్ధిహ్యనుపపత్తి పరిహరచరానేకాధికరణాగ్ధజాతస్య ఏతదధికరణార్థోపపాదకత్వేనస్మారణపరిమదంసూత్రం- ఇదం సూత్రం బ్రహ్మజ్ఞానపక్షవిరుద్ధం- నహివివరాదితిసూత్రం. భేదాభేదపక్షేసిభోగ్యాంకేనపరిణామభివక్తవ్యం- అత్రమిశేషణాంకేనపరిణామఉచ్యతే- అతోఽంశతఃపరిణామపరయోసశ్చోచాస్వారస్యంయత్యం. శ్రుత్యుక్తరోపచత్వానుగుణ్యమన్యత్ర ఇతివైషమ్యం- ఇదంసూత్రంపూర్వసూత్రైజ్ఞానీకృత్యనిర్ధన్యకర్తృసాన్యత్యత్వమపస్థాభేదాదుపపన్నమిత్వేనంపరమవైర్వ్యాఖ్యాతం. తదయం కం-పూర్వపక్షస్య కృత్తి శ్రుత్యుక్తాప విపరిహరస్యావేషేతస్యాకథనేన అపవేషితవిధానాయాగాత్. ఏకస్యకార్యత్వకారణత్వావిరోధోఽవస్థాభేదోపపన్నభివ్యక్తిర్నిర్దుష్ట.

౨౧|| సూ. *శ్లోః* యోనిశ్చహిగీయతే|| *అస్యచసూత్రస్యనిమిత్తోపాదానైర్యసాధకత్వమాహ (నిమిత్తముపాదానంచేతి) *క

యస్తాద్భ్యోః త్వేనావ్యభిధీయతే *కర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిమితి, *యద్భూతయోనింపరిపశ్యన్తిహి ఇతి, చ. యోనిశబ్దశ్చోపాదానవాచకఇతి *యథోక్త్యానాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచేతివాక్యశేషాదవగమ్యతే. ...
ప్రకృత్యధికరణంసమాప్తమ్.

దూరమితి, విషయవాక్యేహి శ్చుతం- *తపసావీయతే ప్రహ, *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవీత్ ఇతి, చ. *శాస్త్రయోనిత్వాత్ *యోనిర్బుద్ధినిషజేఅకారీత్వా ద్భవ్యవ బ్రహ్మయోనిశబ్దవ్యకారణమాత్ర పరత్వవ్యాప్యత్వస్థగతంత్వాచప్తే (యోనిశబ్దశ్చేతి) ఇయంసూత్రసజ్ఞః- సృతిజ్ఞాపృష్టానాభ్యాంసమితో పాదానైకత్వముపపాదితంఆవ్యసూత్రే. తతఃకపతపవాక్యస్థహేతుపరంద్వితీయసూత్రం ఏవం శ్చుత్యదాపత్తిర్వయము క్తం. అథ శ్చుతి ప్రదర్శ కంత్వతీయం. *బ్రహ్మవనమిత్యాదివాక్యస్యాస్మృతత్వాత్ *స్మృతార్థవాక్యోపస్థాపకంచతుర్థం. ఆత్మకృత్ ప్రతిపాదకవాక్యస్యస్మృతార్థతయావా క్యాన్తరసరవేత్తగ్గనిశ్చయత్వాద్దేతోర్వైరవేత్త్యేనిప్రాప్తయశ్చేదా ప్రయోగః. తత్ప్రకరణభూర్వాదరవాక్యనిరోధపక్షా మేనపపివృత్తిః *కర్తా రమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిమితివాక్యంజగత్కారణోపాసనఫలచరం- *ధూతయోనిమితివాక్యంతు ఉపాదానత్వమాత్ర ప్రతిపాదకం- తస్మైవనిమి త్తత్వం *యస్సర్వజ్ఞఇత్యాద్యపరితపవాక్యపర్యాలోచనయావిశిష్ట్యానావగమ్యతే- ఏవమన్యపరత్వవిశిష్ట్యాన్వితవాక్యద్వయవిషయత్వాత్ *యోని శ్చహిగీయత ఇతిసూత్రముఖయ ప్రతిపాదకవాక్యవిషయమపి *నాదౌచ్యోభయామ్నానాదిసూత్రాన సరంసనివేరితం. ఆనన్యపరస్వస్థాగ్గవాక్యే లభ్యతేదేకార్థతయానిశ్చితవాక్యద్వయవిషయత్వాత్ *యోనిశ్చహిగీయత ఇతిసూత్రం చరమమభూదితి. ...

ఉపాదానత్వం బ్రహ్మజ్ఞానపక్షేనసజ్ఞదృతే-లక్షణాయోగాత్. యన్త్రహితేనదినియన్తగృహ్యతే-తత్తస్యోపాదానమిత్యయం క్తం-అతీర్చ్యయం లిక్కినంప్రతిలిక్కినోపాదానత్వప్రసక్తాత్. సహిపుణ్యాపుణ్యయోగస్సుఖదుఃఖాదుపాదానై. నావ్యసవ్య త్తంవ్యాప్య త్తస్యోపాదానం-గురుత్వం ప్రతిరూప స్వఉపాదానత్వప్రసక్తాత్. రూపహితేజోఽన్వేష్యమవ్యత్రం- గురుత్వప్రత్యేకసోవ్యాప్యత్వం. భూమిస్థానత్వముపాదానత్వమితిచేత్-శుక్తిరూ ప్యంప్రతీదేవతత్తస్యోపాదానత్వప్రసక్తః. సహితాన్విజ్ఞానాశ్రయః. అభ్యస్తాధిస్తానత్వమభ్యస్తంప్రత్యుపాదానత్వమితిచేత్-అధిస్తానశబ్దస్యకోఽర్థః. యదధికరణతయాఽభ్యస్తంప్రతీయతే-తత్తస్యాధిస్తానమితిచేత్-విర్జితతస్య శుక్తిరూపాదానంసస్యాత్-తదధికరణత్వేనరజతప్రతీత్యథావాత్. ఇదం రజతమితిహిప్రతితిః-నత్వస్మిన్రజతమితి. అభ్యస్తంయత్సామానాధికరణ్యేన ప్రతీయతే-తత్తస్యోపాదానమితిచేత్-తస్మిన్తస్యభ్యవృత్తపీఠిమ్నశ్చక్షుడుపా దానంసస్యాత్. సహిపీఠిమాశక్తిఇతిసామానాధికరణ్యేన ప్రతీతిః-అదిమపీఠిమయం క్తశ్చక్షుఇతిహి ప్రతీతిః. ద్రవ్యావరవాదిశబ్దసమానాధికరణఃపీఠశబ్దో హిపీఠమగుణాన్వితేవర్తతే. పీఠశక్త్యస్యశక్త్యాన్తరేణసామానాధికరణ్యాద్యుక్తంలక్షణమితిచెన్న- పీఠిమమాత్రస్మైవవాదదర్శనాత్, శక్తిస్యావాదీతర్యాత్, తదభయవృత్తిరేకేణవాద్యశక్త్యాన్తరకల్పనాఽయోగాత్. కించ-ద్వాచద్రావిత్వత్వద్వితీయచన్ద్రస్యప్రభుచన్ద్రఃఉపాదానంసస్యాత్-సహిద్వాగుహా విత్తుకైసుబిడోస్సామానాధికరణ్యం- విశేష్యభేదాత్. ద్విత్వమాత్రమభ్యస్తత ఇతిచేత్-తతోపిలక్షణవాప్తిః- ద్విత్వస్యవిశేషణతయా ప్రతీతేః, విశేషణవిశేష్యయోరైక్యా ప్రతీతే, శ్చ. సహిపీఠాపురుషాదిభ్యుక్తేదర్శనబద్ధలొకైక్యం. కించ-ఆత్మానంప్రతిదేహస్యోపాదానత్వం ప్రసజితే-ఆత్మ నోదేహేఅధిస్తానేఽభ్యస్తవ్యాత్. ఆత్మనిదేహాభ్యాస ఇతిచేత్-దేహేపాప్యత్వాభ్యాసోభవభిమతత్వాన్త్రనిర్ధరశ్చ. *ఆచార్యప్రసంగోదరేవిషయసిచి దాత్మకేయమృత్వత్వయగోపరస్యవిషయస్యతద్ధర్మాణాంచాభ్యాసఃతద్వివర్తయేణవిషయః సుస్థరా, ణాంచవిషయేఽభ్యాసోమిథ్యైలిభిమయం క్తమితి, *అనోన్యస్యస్మిన్సోన్యాత్మకతాంఅనోన్యస్యధర్మాంశ్చాభ్యసేతి, చవిషయేయమృత్వద్ధేహేషాచయఃకోఽస్యదగ్గస్యభ్యాభ్యాసఃకోఽస్యదగ్గః *పక్షా భూతాత్మకేదేహేదేహి మోహతమోవృత్తః, అహంబుద్ధురదిత్యుచ్చైఃకురులేకురురక్షతిమితి, *ఆరాకవాన్యస్మిన్జగత్సంధిభ్యుచ్చగ్గిలీ, అర్కనాన్యత్వ మయంభావంకళకరోతికశేణరేఇతి, చ. అతోఽలివ్యాప్తిః. సకైవలంపరాధివపస్థలవివాప్యప్రతివ్యాప్తి- గించు శ్చుతిస్మృతిలోక స్రుతిదైవసాహాజర కేణ-అవ్యాప్తిశ్చ- మృద్విద్యుతోహమణిశఖనికృతనతత్కార్యాదిప్రక్షానోవేదనిర్ధర- కటకమకుటాదిచృన్ద్రశ్చన్ద్రనిర్ధర-తేష్యద్యాన్ది-పర్యాకార్యాణామ్నిధ్యాత్వాథావాత్. తన్నిధ్యాత్వంవివక్షితమితిచేత్. *యథేతి ప్రసిద్ధమచన్యాసోసగుటతే- అత్రప్రవేదాన్తస్యత్వేనకేహోర్లటాదిమిధ్యాత్వా నిర్ధేః. తన్నిధ్యాత్వంయన్దిభిరుపాదఇష్యామితిచెన్న-కుంఠుక్తీనాంప్రబలయన్తిభిర్విరన్తర్వాత్. తద్వద్భూతంబర్హయమ్యమభ్య. అతవిషలాకశి థేష్యవ్యాప్తిస్సిద్ధా. ఆస్తువామిధ్యాత్వంఘటాదీనాంతభావితదస్థానత్వంసోపాదానశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం- తద్విషయతయాపుష్పత్వభావాత్ ప్ర యోగాధావాచ్ఛ. యద్యద్వస్తునిదిద్యతే-సతత్సర్వంశబ్దవాచ్యం-సహ్యయం బ్రహ్మణత్యుక్తేతద్దరసుఖదుఃఖాదితమపి బ్రహ్మణశ్చేదావ్యం. యదా కారవిషయతయాశబ్దాపుష్పత్వ-సతస్యప్రవృత్తినిమిత్తం. సహోపాదానశబ్దోఽభ్యస్తాధిస్తానవిషయతయాపుష్పత్వత్వం. సతద్యుష్మజాయా ప్రయ జ్ఞతే- తస్మాదవ్యాప్తిరితి. — యశ్చాపి-ఉత్కర్షణవ బ్రహ్మ-తేనస్యతపివభిన్నానిన్నాప్రకృతిరివదతి- తస్మాతేజిగగుపాదానత్వం బ్రహ్మణోఽను పపన్నం-చేతనాంశస్యానాదిత్వాదేవ. జీవత్వావస్థాసగ్ధాభూర్వంసాస్తీతిచేత్-జీవస్యాదిమత్వం, తత్ప్రయిత్రాదోమేశ్చ స్యుః. ఘటత్వావస్థాయాః పూర్వమథావాదేవహిఘటస్యాదిమత్వం. జీవత్వం సాగ్రవృత్తిరితిచేత్-తపపాదానత్వానుపపత్తిః. దేవమనుష్యునినామరూపాభిమానత్వావస్థామపేక్ష్యే పాదానత్వమితిచెన్న-కార్యకారణయోగసన్యత్వస్యమరుపపాదత్వాత్. ఆనన్యత్వంవదతాహికార్యేకారణసాధారణాకారస్యవాచరమకారణాకార స్యవాఽనుప్రతిర్వత్వవ్యా- యథా కుణ్డలేతత్కారణస్యస్వరత్వాకారేణానుప్రతితి, యథాచవృత్తికేతత్కారణస్యపుణిపత్వాకారేణానుప్రతితి,

తత్ర బ్రహ్మణఃకారణా నరాభావాత్ ద్వితియః కల్పానోపపద్యతే. ప్రథమేచతత్ర కేనాకారేణజీవ బ్రహ్మణోరైక్యం. సతావద్దేయ ప్రత్యనీకనిత్యా విరూపతజ్ఞానానస్తాదిరూపేణ-జీవేతదసంభవాత్. నాపిజీవత్పరూపేణ-కారణేపర బ్రహ్మణీశ్వరేతదభావాత్. యదిసత్త్వ ద్రవ్యస్వరూపేతత్వాదిరూపేణ-తద్విత్తతత్వజ్ఞానానించేవాద్యవస్థాజీవాఃకారణావస్థాయాసంతో ద్రవ్యభూతాశ్చేతనాజ్ఞయ క్తంభవతి. వైశేషికాదిమతేష్యేతావత్సంప్రదిపన్నం-త తత్ప్ర బ్రహ్మకార్యత్వోపదేశశ్చైయర్థ్యం - సహిపూర్వంజీవాఅచేతనాఅ ద్రవ్యభూతాజ్ఞయి కశ్చిన్ స్యతే. అతఃకున్వరాసాధారణాకారానువృత్త్యభా వాత్ బ్రహ్మసాదానకత్వంసంసిద్ధ్యేత్ - సహిఘటే ద్రవ్యత్వానువృత్త్యాతనూపాదానకత్వంసంసిద్ధ్యేత్ - తద్వరత్కారణకార్యానభూలాద్యసాధారణా కారాననువృత్తేరసస్యత్వాభావాత్. అనేనైవన్యాయేనమహాదాదికం ప్రతి బ్రహ్మసాదానత్వంచక్ర సంత. — యాదవ ప్రకాశయేతు * ప్ర కృతిశ్చేతి- మూల ప్రకృతిశ్చ బ్రహ్మేతివాన్యభూతం. తదయం క్తం. తథాహి- ప్రతిజ్ఞాదృష్టానైవాజగదుపాదానత్వసాధకా - కథం బ్రహ్మణవివక్షం ల ప్రకృతిత్వసాధకౌ. * గౌరవాద్య ప్రవతీత్వాదివాక్యాస్తరైఃమహాదాది ప్రవజ్ఞస్య ప్రకృతికార్యత్వ ప్రతిపాదనాత్ తదేకత్వాభావే బ్రహ్మణఃపా దానత్వానువవత్త్వాప్రతిజ్ఞాప్రప్రానోపరోధ స్రుగ్ధాదిచేత్ - సౌత్ర హేతుపదస్యావ్యవహితసాధ్యేనాన్వయేసంభవవ్యవహితసాధ్యాన్వయేక్షిప్తత్వ మేవభలం. సను ప్రకృతేర్బ్రహ్మస్యతి క్తత్వముపాదానత్వోపయోగి. సత్యం- అవ్యవహితం ప్రధానసాధ్యంచవ క్తవ్యం- బ్రహ్మవ్యతిరేకనిర్వాహ్య ముపాదానత్వంహి ప్రధానసాధ్యం. తదాథమ స్త్వితిచేన్న-అవ్యవహితస్య ప్రధానసాధ్యస్య శ్రాతత్వేనతదవదయోగ్యధానరస్యాన్ధస్యత్వోపపత్తే. తద వయోగి బ్రహ్మత్వక్తవ్యంతునిర్దోషత్వ శ్రుత్వవిరోధేనఅస్య త్ర సమ్యక్జ్ఞిరూపితమిహాన్ధస్థిమితి ప్రకృతిశబ్దస్యఉపాదానపరత్వంయం క్తం. ఏవంసంచశబ్ద శ్చార్థవాక్-నిమి త్రభూతమేవోపాదానంచేతిహ్యభి. మూల ప్రకృతిత్వే-చశబ్దస్య ప్రయోజనం. బహుభవనసమానక ర్తృకాభిభూతవేదేశశ్చనిమి త్రభూ తనైవోపాదానభావం ప్రథమమవగమయతి. తృతీయసూత్రార్థఃపూర్వమవగమితే. *సంజామాదిత్యస్యవాన్యభూతావసరేచయదు క్తం *విఘనస్యాం ప్రజాయేయేతి- బహుస్యామితి ప్రకృతిపురుషేశ్వరభావేనవిభాగంచర్చయతి- ప్రజాయేయేతిమహాదాదిరూపేణవిక్రియామితి. తత్సకల ప్రమాణాప చతివిరుద్ధం- ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం నిత్యత్వానాదిత్వ శ్రుతివిరోధాత్, అకృతాధ్యాగమాది ప్రసక్తాత్, జీవస్యావ్యవవత్త్వేనమోక్షాకాస్తానర్థక్య ప్రసక్తా, చ్యుత రూపేణావస్థానాన్నిత్యత్వాదికమితిచేత్. యదిశక్తిశ్చైవ ప్రవత్వాదనసామర్థ్యవాచి-తదాఘటాదితుల్యత్వం. యదిత్రివిధశక్తిమద్యైవ్యవ వస్థితం- తదాస్వశక్తిభేదేన ప్రశయవశాయామపి ద్రవ్యత్రయంచలక్షణంస్థితమితి ప్రకృతిపురుషేశ్వరభావేనవిఘనస్యామితిసజ్జల్లోపై ననుపపన్నః. కించ-సజ్జల్పమా త్రమేవానుపపన్నం- ఈశ్వరాంశస్యవిభాగోనామజ్ఞానాదిగుఃఖోద్భిధః - సమఖర్షిరత్వం - ప్రశయేనియ స్త్రాంశస్యాపిశక్తిమా త్రావశిష్టతయాతదానింసార్వజ్ఞావ్యవస్థాభాభావాత్. యదిసార్వజ్ఞాదేకముదృఢత్వం- తదానిమిశ్నరస్యామితిసజ్జల్లోపై ననుపపన్నః- ఉదృఢత సర్వస్య త్యాదిగుణకత్వమేవోత్సరత్వం. వైతస్యశక్తియోగాత్ సజ్జల్లోపపత్తిరితిచేన్న- ఘటరూపేణసంజామశక్తియోగేపిఘటత్వానుదయేసంలిలా మరణాదికార్యానుపపత్తివత్ జ్ఞానాదిగుణానుదృవేనకార్యసజ్జల్పవిశేషానుపపత్తే. అతస్సంకల్పాదీశ్వరత్వవిధాగః - ఈశ్వరత్వవిభాగాత్సజ్జల్ప విత్యనోన్యాశ్రయః. పూర్వంజగదవసానేఽయన్తంకాలంస్వస్యామి - తతః ప్రబోధామితిసజ్జల్పవిలాత్ ప్రబుద్ధస్యజ్జల్పయతితిచేత్ - తస్మి- ఈశ్వరాంశస్య ప్రబుద్ధత్వమేవవిభాగతి ప్రబుద్ధస్య ప్రకృతిపురుషేశ్వరరూపేణవిభక్తస్యామితిసజ్జల్లోపై ననుపపన్నః. త్రిధావిభాగవిషయః *బి ముస్యామితి సజ్జల్పః పూర్వజగత్సంహారసమయవిభజితేన్న - * సదేవసోమ్యేదమగ్రానిదేకమేవేత శ్రుతివిరోధాత్. సహి ప్రశయాత్సూర్యమే కత్వాపత్తి. అతఃపరాక్రాంతేననుపపన్నః. *యోనిశ్చహింయత్యత్యత్రాపి * బ్రహ్మయోనిమితిపదస్యబ్రహ్మణః- అవ్యక్తసోపాదానమితి వ్యా భ్యానమవ్యవస్థానుపపన్నం- బ్రహ్మశబ్దస్యముఖ్యాన్తబాధకాభావాత్, సమానేపినిపాదస్థపనిన్యాయేనపక్షి సమాసాత్ కర్తృభారయస్య ప్రబలత్వా, దలు ప్రవిభక్తి త్వేనద్వితియాన్ధత్వేనసంభవతిలు ప్రవిభక్తిత్వాశ్రయణేనా శ్రుతివిభక్త్యర్థలక్షణాఽరూపాత్, అస్మిన్ప్రకరణే యోగాక్షరంపురుషంచేదస త్వం ప్రోవాదతాంతత్వతో బ్రహ్మవిద్యామితిపురుషశబ్దాసన్న బ్రహ్మశబ్దస్యపురుషవిషయత్వదర్శనేనపురుషం బ్రహ్మయోనిమితి బ్రహ్మశబ్దస్యాపి పురుషశబ్దసమానవిషయత్వోపపత్తే, శ్చ. కించ- సావధానికభేదాభేదపక్షే బ్రహ్మణఃపాదానత్వమపిపద్యతం. భోక్తృభోగ్యనియన్త్యాణామంశానా మనాదిత్వాత్పాస్తం బ్రహ్మసాదానకత్వముపపన్నం. ఈశ్వరాంతి క్రస్యాంశఃకస్యచిద సామాజికత్వంచవత్స్యతే. త్రయాణామవ్యవస్థానాంశక్తి రూపేణానాదిత్వమవ్యవస్థానుపపన్నం- వికల్పాసహిత్యాత్. కింతమత్వాదనసామర్థ్యంశక్తిః-ఉరేతపివాంకాన్ముత్తరూపః. ప్రథమేనాదిత్వంసస్యాత్- సహిఘటకరకశరావోత్వాదనసామర్థ్యంప్రతికాయామస్తీతిఘటాదీనామనాదిత్వం. ద్వితీయేచసూక్ష్మరూపాస్తపికారణమితితేమేమేవ బ్రహ్మలక్షణయోగిత్యాత్, కారణాంతి క్త బ్రహ్మణోమానశూన్యత్వాత్, తేమంమిధః ప్రకారి ప్రకారభావానభ్యుపగమా, చ్యు బ్రహ్మబహుత్వంసస్యాత్. కించ- కింభోగ్యభోక్తృగ్నియన్తారః ప్రత్యేకం బ్రహ్మ - ఉతాంశ త్రయసముదాయో బ్రహ్మ - ఉతతేష్యనుగతంతైర్భిన్నాభిన్నస్వరూపంసస్యాత్- బ్రహ్మ, ప్రథమ ప్రకృతిరెవమహాదాద్యపాదానత్వంసస్యాత్. సద్వితీయః- నముదాయరూపస్య బ్రహ్మణఃపాదానత్వేనభోక్తృగ్నియన్త్రచమహాదాద్యవస్థా న్వయ ప్రసక్తాత్. తృతీయేజగదుపాదానవత్ప్రవాచినశబ్దస్యకిం ప్రవృత్తినిమి త్తం. కింసత్తాసామాన్యం - ఉతమానార్కత్వవ్యవహారార్కత్వరూపఉపా ధి- ఉత ద్రవ్యత్వం- ఉతార్థానరం. తత్ర సామాన్యంభవద్ధిరనభ్యుపగతం. అభ్యుపగమపితరుర్ద్వవిశిరశ్శుశాస్త్రైయర్థ్యం - సామాన్యస్యవైశే షికాదిభిరభ్యుపగమాత్, ప్రామాణికంవ్యవహారార్కద్రవ్యంజగత్తారణమిత్యస్యాన్ధస్య ప్రధానపరమాణుకారణవాదినామవిగీతత్వాత్ చ్యు. సహ్యద్ర వ్యమవ్యవహార్యంమానశూన్యంజగదుపాదానమితితైరభిమతం. అర్థానరంచేత్ - తద్విద్యుతత్వంవాత్రివిధశక్తిమత్వంవానిరతిశయబ్రహ్మత్వంవాయ త్కించిద్యవతు. తత్కించ్యక్షసముదాయేవనత్వవదంశ త్రయసముదాయేవర్తతే- ఉతసముదాయేవైకకన్తిక. ప్రథమలంక త్రయ సముదాయో

బ్రహ్మస్యాత్, ఏకత్వంచసమూహైక్యమేవభవేత్, - సతుసమూహస్తతః ప్రవైక్యం. తతశ్చయథాసహకారభూతానాంసవనగతకృత్సమమూ
దాయకపాదానం- ఆపితుసహకారవచ- ఏవంసహదాదీనాం ప్రకృతిరేవోపాదానంస్యాత్ - సతుసమూదాయః. ద్వితీయేదతత్ప్రవృత్తినిమిత్తంకిం
గోత్వాదివత్సాధారణం- ఉతఖణ్డత్వాదివసాధారణం. ప్రథమత్రయాణమేకత్వంనామైకజాతీయత్వమేవభవేత్. తతశ్చప్రకృతిరేవమహదా
ద్యుపాదానంస్యాత్ - యథాఖణ్డగతరోహంఖణ్డవివోపాదానం-సముద్భుతః, యథాచ ప్రవృత్తేనైకజాతీయత్వేషిఘటస్యమృత్తిణ్ణవివోపాదానం-సకు
లాబాదిప్రవృత్తాంత్రం- చద్వత్. త్రయాణాంమిథోభిన్నత్వేసిన్మాత్రరూపేణాభిన్నత్వాత్ సన్మాత్రస్యైకస్యాంభినోబ్రహ్మణకపాదానత్వంయ
త్తమితిచేన్న - ఖణ్డముద్భాదీనాంవ్యక్తీనాంమిథోభిన్నత్వేసితాసాంప్రవృత్త్యగోత్వాద్యాకారణాభిన్నత్వాదంభివేకస్య గోప్రవృత్త్యాత్రస్యశృంఖ
మాద్యుపాదానత్వవచతుల్యత్వాత్. ద్వితీయేదకనైక్యకస్యాంశస్యాసాధారణః. యదిప్రకృత్యంశస్య- తదాప్రకృతిరేవోపాదానమిత్యుక్తంస్యాత్.
ఇతరాంశయోరస్యచరాసాధారణత్వేప్రకృతేరబ్రహ్మత్వాత్ మహదాదికంబ్రహ్మోపాదానకంసంస్యాత్. యథావృక్షత్వంసన్ధ్యప్రకాశకాఖా
ద్యనేకాకానాంఅంభిభూతైకప్రవృత్తి- ఏవంసచ్ఛబ్దనిమిత్తమపిప్రయాణామంశానామంభిభూతైకప్రవృత్తివ్రీతిచేన్న- తథాసపిసన్మాత్రస్యత
దంశభూతేషువస్తుపూర్వప్రవృత్తిత్వానుపపత్తే. సహివృక్షకాఖాచత్రపుష్పేదిషు ప్రత్యేకంపుష్కరి - తత్సమూదాయోపాధిపుర్వవృక్షః. యది బహ్వంశ
సుప్రత్యేకంసత్త్వంపుర్వవృత్తి- తదాజాతీయంస్యాత్ - మిథోవిరుద్ధాకారణమిదమిద ప్రత్యేకంపుర్వవృత్తిరాకారోపిజాతిః - యథా గోత్వం. త
తశ్చబ్రహ్మైకత్వంనామజాత్యైక్యంస్యాత్. ఆకారేష్వినబ్రహ్మణోజాతిత్వప్రసక్తః. యదివృక్షత్వవత్సంహతేష్వంశేషవరతే - రదాబ్రహ్మైక
త్వంనామసహజైకత్వంస్యాత్. సన్నేకజాతీయానాంసమూహావముచగతానామపిచత్రాణామేకవృత్తేనస్యత్వవత్ప్రయాణామేకప్రవృత్తేనస్య
త్వముచపద్యతఇతిచేత్ - తస్మిన్సర్వసమృద్ధిచేషేషైకత్వంస్యాత్ - భేదకాకారవతాంజమూనాంనిశ్చిద్రసంశ్లేషవిశేషణి నైకత్వానుపపత్తే. త
త్రవసస్యవృక్షస్యతావాస్థేదః- చరస్వరంనిరనరసంశ్లేషరహితవృక్షసమూహలవసం - నిరనరసంసర్వవిశేషయ క్తవదార్థసజ్ఞాతోవృక్షఇతి. త
త్రదవయవానాంస్వావయవసహాయవస్తవసాధారణకార్యత్వాదనానుగుణ్యంసర్వోపిశేషజేషవివక్షితః - తేనభిన్నానాంవృత్తేవయవానాంమి
థస్సంసర్వవృత్తిః. ఉక్తంబ్రహ్మణసంసర్వవిశేషవివక్షితవృత్త్యైకత్వప్రతీతివ్యవహారహేతు-తదభావాత్తదవృత్తిజాత్యోత్పన్నవృత్తాంబుధౌ నరాణాం
చాన్యోన్యైక్యకత్వవ్యవహారభావః. తత్రకేచిద్బాధాఃభేదకాకారప్రమాణేనైకత్వంభవంతే-యదాచిత్సాక్షికటకమటాదయఃపిణ్డత్వం. కేచిచ్ఛేద
కాకారాప్రమాణేనైకత్వంభవంతే-యథాభిప్రకాశకత్వాప్రమాణేనైకత్వం. తత్రభేదకాకారప్రమాణాప్రమాణేయథాప్రమాణమభ్యుపగస్త
వ్యైతత్రభేత్తృభోగ్యనియన్త్యాణామసజ్జేర్హస్యధావత్సస్యత్రదసాధారణకైకాగస్యనిత్యత్వాభ్యుపగమాత్ స్యాసాధారణాకారాప్రమాణేనైకబ్ర
హ్మత్వైకత్వంసర్వనీయం. తత్రభేదకాకారస్యయథాప్రమాణమజ్జేకార్యత్వేసతినియన్త్రంశస్యాశ్రయత్వమితరాంశద్వయస్య తదాప్రత్యం
చభవతి- ఖిత్సస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనోగ్గిరవమిదంవిభృతంవిభృతీత్వాదిక్రుతే. తథాచసతిశాశ్వరంప్రతినివదితోశ్చరీరత్వమర్థసిద్ధం- చేరనేన
ధార్యప్రవృత్తిశేషహితరీరం. వృక్షేతుప్రకాశకాఖాంభినోచేరసత్వాచ్చాభాదీనాంసతచ్ఛరీరత్వం - ఈశ్వరస్యచేతనత్వాదంతానరస్యతద్ధా
ర్యత్వేనశరీరత్వంభవతి. ఏతదుక్తంభవతి- సన్మాత్రస్యబ్రహ్మణోపృష్టిణ్ణవదేకత్వేత్రయాణానిత్యత్వానాదిర్వక్రుతివిరోధః. స్వతోభిన్నత్వంశే
షుప్రత్యేకంపుర్వవృత్తిత్వాకారేనైకత్వేజాత్యైక్యం. సత్త్వంసంహతేషువరతేచేత్సమూహైక్యం. అతోనిమిత్తోపాదానభేదవివభవేత్-ధర్మై
క్యాభావాత్. సంహతేషువరతేచేదనాదిభేదాప్రమాణేనసంహతత్వాత్, ఆశ్రయాశ్రయిభావాదిలక్షణస్యభేదస్యసామానికత్వా, చ్చిదంతోశ్చ
రీరత్వమర్థసిద్ధమిచిదవిచ్ఛరీరకం బ్రహ్మసచ్ఛబ్దవాచ్యముపాదానంస్యాత్. తతశ్చన్యదీయఃపక్షఃపరిగ్రహితస్యాత్. ఆశ్రయాశ్రయిభావానభ్యు
పగమేజాత్యైక్యంవాసమూహైక్యంవాస్యాత్-తతశ్చనిమిత్తోపాదానైక్యాసిద్ధిరి. కించ ఖిదమస్యామిలిసజ్జల్పశ్చఘటస్యామితికులాంసజ్జల్పక
ల్పస్యాత్ - సజ్జల్పస్యసద్భృత్యైకదేశగతత్వాత్, పరిణామస్యతచేకదేశానరగతత్వా, చ్చ. సామానాధికరవ్యవహారేవదేశాస్సద్వేష్యముఖ్యాస్సృ
తిప్రథమసూత్రేసమ్యగుపపాదరం. సన్మాత్రంబ్రహ్మకింస్వాంశగతంసరకాదిదఃఖంస్యగతత్వేనజానాతి- సవా. సచేదజ్జల్పమేవ. స్వగతత్వేనజానా
తిచేద్యఃభిత్వంస్యాత్. జీవాంశస్యభిన్నత్వాదదోషఇతిచేన్న- భేదసత్వవృత్తేరాభిమానస్యాపరోక్షస్యవిద్యమానతయాదుభిర్వమేవస్యాత్. వాచిపా
దాదీనాంపురుషాంశతయాభేదసత్వపిఅభిన్నత్వప్రతిపత్త్యాహిపన్నగదక్షపాదస్యపురుషస్యాజ్ఞాప్రలేఖప్రదాహూభవతి, సాకాసంజాతప్రణస్యక
రణానరపాలవంచశిధిభవతి, వృద్ధినిహితహంభవనబిద్ధోః సర్వాజ్ఞాప్రాయసంభవతి, - భిన్నాయామజ్ఞాచస్సప్రతిప్రాయాంబులనజ్ఞుతితాయాం
చనుఖదుఃఖేపురుషస్యసభవతి- స్వగతత్వేనజానాభావాత్. అతస్స్వగతత్వేనజ్ఞానవత్త్వైబ్రహ్మణదుఃఖిత్వంస్యాత్ - తతశ్చ ఖిదమస్యామితిదుః
ఖాకరబహుభవనసజ్జల్పస్సర్వజ్ఞస్యస్యాత్. కించ *తదరూపమనామయమీత్యాదయో2పురుషార్థనిషేధక్రుతయోనిర్విషయా. కించ- నిర్వికా
రత్వక్రుతయశ్చనిష్ఫలాః. సనునియన్త్రంశవిషయానిర్వికారత్వక్రుతయః- బ్రహ్మవిషయావికారిత్వక్రుతయఇతిసవిషయత్వం. నైతకుపపద్య
తే- యత్రచ్ఛాస్త్రమజరమమృతం *ఏతదమృతమేతదభయమేతత్ బ్రహ్మ *సత్త్వంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ *యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతే-తద్భృ
హ్మ*సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిబ్రహ్మణవివచితకారతదభావశ్రవణాత్, *నిత్యోనిత్యానాం *జ్ఞాజ్ఞోర్వా *సవావిషమహాసజలత్వాజరోమరః
*సవావిషమహాసజలత్వాఅన్యోదోషగుదానః *సతతత్వాన్తర్యామ్యమృతః *సకారణంకరణాధిపాదినః *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ - తస్మాదేతద్భృ
హ్మనామరూపమన్నంచజాయతే *థాతుఃప్రసాదాన్త్రమీమానమీశం- సప్రప్రాణాఃప్రభవంతితస్మాత్ *సహస్రశీర్షాపురుషః - తస్మాద్విరాడజా
యతేవిరాజాలభిపురుషఇతిశ్వరత్వైవవికారతదభావశ్రవణా, చ్చ. తథాన్యైవస్యవి *తద్భృహ్మపరమంనిత్యమజమక్షరమవ్యయం|ఏకస్వరూపంచ

సదా హేయాభావాచ్చనిర్మలం - కారణంకాలగగనేయథాసన్నిధిమాత్రతః | అవికారతయా బ్రహ్మతత్వాప్తేర్న హియత ఇతి | సకాశాదాత్మనస్తద్వదాత్మానః ప్రభవ స్మితి బ్రహ్మణివవికారిత్యావికారత్వస్మరణాత్, సన్నిధానాద్యథాకాశకాలాద్యాః కారణంతరీః | తద్దైవాపరిణామేన విశ్వస్యభగవాన్ హరిః * తటకమకుటకర్ణికాదిభేదైః కనకమనేకమపీష్యతేయథైకం | సురపశుమనుజాదికల్పనాభిర్వరరఖిలాభిరుదీర్యతే తథైక ఇతి ఛేత్స్వ రేపివికారతదభావస్తరణా, చ్చ. వికారవాత్సేవీశ్వరవాచిశబ్దాః బ్రహ్మపరాః - అవికారత్వవాత్సేవ బ్రహ్మవాచిశబ్దాః ఈశ్వరవిషయా ఇతిచేన్న సారస్వ్యాదిగుణవిశిష్టేశ్వరవాచినాం ద్రవ్యమాత్రవాచిత్వస్యాముఖ్యత్వాత్, సత్రమాత్రేవృక్షజబ్జితే బ్రహ్మకదేశే బ్రహ్మవాచిశబ్దానామముఖ్యత్వా, చ్చ. ఈశ్వరాదిరిత్యకారణస్యాప్రామాణికత్వస్యవత్సమాణత్వా, చ్చ. అతోనిమిత్తాపాదానయోః మృత్యులాఽయోరైక్యానుపపత్తే, రపురుషార్థాన్వయ ప్రసక్త్యాత్, వికారవిధినిషేధవిరోధానుపపత్తే, శ్చస్వాభావికభేదాభేదపక్షే ఉపాదానత్వమనుపపన్నం. - సమకథం తర్హిభవచ్చ యేనవికారత్వం నిర్వికారత్వంచేశ్వరస్యోపపద్యత ఇతిచేత్. శరీరభూతప్రకృతిద్వారకోవికారాన్వయః - నిర్వికారత్వంచావ్యవధానేనఘటకభేదవిరోధః. సమతర్హ్యపాదానత్వముఖ్యంస్యాత్ - దేవాదినామరూపాభిమానానుగుణజ్ఞానప్రసరస్యమహదాద్యవస్థాయాశ్చ ఈశ్వరగతత్వాభావాత్. భావ్యవస్థావిశేషవతోప్రాగవస్థాయోగోపయపాదానత్వం. అవస్థావిశేషజబ్జస్థూలావస్థాపరః - తేనాప్రవీనభగతః ప్రయోగవస్థామవేక్ష్యఉపాదానత్వపురుషాః. ఉచ్యతే - చిదచిచ్ఛరీరకం బ్రహ్మమహదాదికార్యం ప్రతిముఖ్యపాదానం - ఉపాదానట్యణయోగిత్యాత్ - మకుటం ప్రతికనకవత్. సస్వనిర్ధాహేతుః - మహదాద్యవస్థానాం బ్రహ్మగతత్వాభావాత్. స - బ్రహ్మణ్యచిచ్ఛరీరకతయా ప్రకృతేర్బ్రహ్మస్వరూపాన్తర్గతత్వాత్ ప్రకృత్యవస్థానాం బ్రహ్మవస్థాత్వాత్. సహివిశేష్యమాత్రంకన్యచిత్స్వరూపం - విశిష్టస్యవస్తునోవిశిష్టమేవహిస్వరూపం. సహిఘటస్యమృజ్జాత్రంస్వరూపం - కింరుఘటత్వవిషయం. సమయదివిశేషణమపిస్వరూపాన్తర్భూతం - తర్హిదత్తాదయస్సేయోగాదయశ్చస్వరూపంస్యః. స - యావద్విశేష్యభావినామపుకస్సిద్ధప్రకారాణామేవస్వరూపాన్తర్భూతాత్. కించ - ఘటాదివస్తున ఉపకాహరణాదితత్తదసాధారణకార్యయోగ్యమేవస్వరూపం - సమృజ్జాత్రం - పిష్టేష్టకాదినామపిఘటస్వరూపత్వప్రసక్త్యాత్. ఘటస్యోపకాహరణం ప్రతియోగ్యతానామ - అచ్చిద్రఘటత్వమేవ. యన్యవస్తునోయత్యార్థంయదాకారాన్వయవ్యతిరేకానువిధాయ - సతకారస్తస్యవస్తునస్తత్యార్థం ప్రతియోగ్యతా - యథాలక్ష్మేరుఘ్నత్వంస్థాపితజననే, యథాచపరశోర్హైత్వంఛేదనే, యథాచమృదోమృత్త్వంఘటాదిరూపవిశామశ్చక్షుర్ద్రాభావ, శ్చ. ఏవం ప్రకృతిపురుషకాలాశ్చజగద్రూపేణబహుభవనేపరమాత్మనోయోగ్యతాస్థానీయాః అయితస్సిద్ధప్రకారాః. అతఏవహిత్వచిచ్ఛక్తిశబ్దేనజగదభిధీయతే - కార్యోపయోగ్యపుకస్సిద్ధవిశేషణంహిశక్తిః. సాచయోగ్యతాయోగ్యవస్తునస్వరూపాన్తరతా - అతోమహదాద్యవస్థాన్యచిద్విశిష్టబ్రహ్మస్వరూపగతా ఇతిసహేత్వనిర్ధిః. యతోవిశిష్టం బ్రహ్మస్వరూపం - అతఏవహి * తద్యథారథస్యా రేపేనేమిర్వితానాభావరాలిప్తితాః ఏవమేవైతాభూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్త్వితాః ప్రజ్ఞామాత్రాః పాఠేలర్హితా ఇత్యరథాభిప్రాయేన ఉపసంస్యతే. సహినాభిమాత్రంరథచక్రం - కింతునాభివరనేమి అపిహిస్వరూపాన్తరతే. తథా * అభ్రుష్టమాత్రేపురుషస్తరత్యాసదాజనానాంహృదయేసన్నివిష్టః | తంస్యాచ్ఛరీరాత్ ప్రవృహేన్నజ్ఞాదివేషీకామితిముజ్ఞాషీకాదృష్టాన్తస్యతః సహిషీకామాత్రంముజ్ఞా - కింరువాహ్యదశవిశిష్టేషీకామీముజ్ఞాస్వరూపం. విశేష్యంశస్యదృష్టాన్తజ్ఞీకా. తథా * యథాహికదశీనాన్యాత్వకృతాన్వాదజాయతే | ఏవంవిశ్వస్యనాన్యస్త్వంత్యంచావీశ్వరదృశ్యసంభవత్వకృతకదశీదృష్టాన్తశ్చచిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మస్వరూపమవగమయతి. సహివాహ్యత్వకృతేణనినాకాణ్డమాత్రంకదశీ - అపితుత్వకృతవిశిష్టకాణ్డస్వరూపా. ఏవంవిశ్వవిశిష్టయత్వస్వరూపం - తత్రవిశేష్యభూతస్త్వంవిశేషణంశవిలక్షణశ్చదృశ్యసంభవత్వకృతః. ఇయాన్కభేదః - నాభీషీకాకాణ్డనామరనేమిజాహ్యత్వకృతాణాంచాచేతనతయామిధోనియస్త్రనియామ్యభావాభావాత్ శరీరశరీరభావః - అతఏవనేమ్యాదిశబ్దాశ్చనవిశేష్యవాచకాః. ఇహతునియస్త్రనియామ్యభావాదినాశరీరాత్తభావసంభవాత్ శరీరవాచిశబ్దాః బ్రహ్మవర్తంతా ఇతి. అతోమహదాద్యవస్థానాంవిశిష్టబ్రహ్మస్వరూపగతత్వాత్ ఉపాదానత్వంముఖ్యం. కిచ్చ - మాభూత్ప్రకృతిపురుషయోఃస్వరూపాన్తర్భూతే - తథాపిముఖ్యత్వంయంత్రం - సహిశరీరద్వారకం బ్రహ్మణోమహదాద్యపాదానత్వముఖ్యం - ముఖ్యనిర్వాహకవ్యవహితత్వాత్ - జ్వాలావ్యవహితస్యకాఢ్యస్యకరణత్వవత్. సచావ్యవహితత్వముపాధిః - దర్శితపక్షేవృత్త్యభావేనసాధ్యసమవ్యాప్త్యభావాత్. సమమృద్ధివ్యవ్యవహితకుటాలస్యాపిఘటం ప్రత్యుపాదానత్వంస్యాత్. స - నిర్వాహకవ్యవహితత్వాభావాత్. తదభావశ్చస్వనిష్టస్యమృత్తిస్థస్యఘటం ప్రత్యుపాదానత్వనిర్వాహకత్వాయోగాత్. కరణకారకస్యతుస్వనిష్టత్వాత్త్వనిష్టజ్వాలాయాన్త్రనిర్వాహకత్వంయంత్రం. ఆశ్రయనిష్ఠామవస్థాం ప్రతిఆశ్రయభావస్యస్వనిష్ఠస్యనిర్వాహకత్వంహిసఘటతే. సస్వవస్థాతద్వతోర్వ్యవహితత్వాదాశ్రయాశ్రయభావాభావాదుపాదానత్వముఖ్యమితి. కిముపాదానఏవాం నిర్భన్ధః - ఉతకర్తృదికారకాన్తరేవషి. సప్రభముః - దర్శితసహనాదరేణపక్షేపాతస్యనిర్విబధ్దసత్వేనాకించిత్రత్వాత్. ద్వితీయేతుకులాలస్యఘటం ప్రతికర్తృత్వంసనిధ్యేత్ - తద్వ్యాపకహేతుత్వానిధ్యే - వృక్షత్వనిష్టత్వోంకుపాత్వనిష్టత్వవత్. హేతుత్వానిధ్యేహేతుహేతుమతోఃపురుషఘటయోః పాణివ్యాపారదణ్డప్రాదిహేత్వస్తరవ్యవహితత్వాత్. * యథాప్రకాశయత్యేకకృత్స్వంలోకమిమంరవిరత్యత్రరవేప్రకాశకత్వంసముఖ్యంసనిధ్యేత్ - కిరణవ్యవహితత్వాత్. జగతఃప్రకాశమాన్తేర్దరిః కిరణవ్యవహితోహేతుః. తథా జలంవహితీత్యత్రజలస్యకర్తృత్వంసనిధ్యేత్ - ఘటవ్యవహితత్వాత్. పాకేశాఢ్యస్యకరణత్వంసనిధ్యేత్ - జ్వాలావ్యవహితత్వాత్. * గవాయజేత అరుణయాక్రిణాతితి జాతిగుణయోః యాగక్రయసాధనత్వం ద్రవ్యద్వారకత్వాదముఖ్యంస్యాత్. యజ్ఞాయశశవభిత్వత్రపశునాంయజ్ఞతాదర్శ్యంసస్యాత్ - తేషాం హవిరథతయాతద్వ్యవహితత్వాత్. * అదిత్యాజ్ఞాయతేవృష్టిర్వృష్టిరన్యంతతః ప్రజాభిత్వత్రాదిత్యాదీనాం వృష్ట్యాద్యపాదానత్వంచసనిధ్యేత్ - కిరణమేహాదివ్యవహితత్వాత్. * ఇత్యయోజామియం భూమిరిత్యాదౌ.

స్వస్వాతంత్ర్యలక్షణసంబంధోపసంధేయే - కరదానాంరాజ్యమహా స్వరస్వతంత్ర్యవ్యవహారత్వాత్. పర్యక్తే కేతవిపర్యక్తస్వాధికరణత్వంసంస్థాత్ - ఆ స్వరణవ్యవహారత్వాత్. సర్వేషాం వ్యవహారోపముఖ్యవిధిచెన్న - ముఖ్యత్వే సమ్యక్త్యనేక వ్యవహారముఖ్యతా శ్రయణానుపపత్తిః. ఉక్తంహినిర్వాహకవ్యవహారంసంముఖ్యత్వవిరోధితే. కిచ్చ - వ్యవహారస్యకార్యంప్రతిహేతుత్వే - కోవిరోధః. లక్షణాభావవిధిచెన్న - నియతపూర్వభావిత్వస్య లక్షణస్యసంభవాత్. నియతానంతరపూర్వభావిత్వంలక్షణమితిచెన్న - తద్దిసామగ్త్యావేద - సహేతుమాత్రస్య - అన్యధాకృత్యావివ్యవహారవ్యప్తిసదీ పూరాదే శుభిక్షతాహేతుత్వం సంస్థాత్. తద్దేతుత్వంహివ్యవహారయతే. కాష్టాదీనాం కరణత్వాదికంచనస్థాత్. అపూర్వస్య కృతసాధ్యత్వంచన స్థాత్ - భావార్థవ్యవహారత్వాత్. సను వ్యవహారస్యాపిహేతుత్వేఽతి ప్రసజ్యస్యాదితిచేత్ - తన్వ్యవ్యవహారస్యాపిహేతుత్వేరాసాదావతి ప్రసజ్య స్యాత్. స-అన్వయవ్యతిరేకాభ్యామతి ప్రసజ్యస్యనివార్యమాణత్వాదితిచేత్ - తుల్యం. అన్యత్ప్రస్తుతవతోఽధికా. సజాతీయవ్యవహారస్యకారణత్వ మితిచేత్. కింయేనకేనాప్యాకారేణసజాతీయత్వం-ఉత్తహేతుత్వాకారేణ-ఉత్తహేతుత్వావాస్తరాకారేణ. సప్రథమః-వ్యవహారపత్రవేధేపురుషస్యా హేతుత్వప్రసక్తాత్. నద్వితీయః-కులాలస్యకులంప్రత్యహేతుత్వప్రసక్తాత్. నర్వతీయః-శరవ్యవహారస్యధనుషజయసాధనత్వాభావప్రసక్తాత్. వ్యవహారహేతురన్యధాసిద్ధత్వాత్ నవ్యవహారకార్యంప్రతిహేతుమిచేత్. వ్యవహారస్యాన్యధాసిద్ధిఃకింతస్మిన్సత్యపకార్యానువయః - ఉతాసత్యపి కార్యోదయాత్ - ఉపకార్యానంతరస్య త్యర్థత్వాత్ - ఉపవ్యవహారకార్యంప్రతికించిత్కారాదాగాత్ - ఉపవ్యవహారత్వాదేవ. సప్రథమః-అవ్య వహారేవిచిత్రాహేతుసర్వపికదాచిదన్తరాద్యనుదయేనబీజాదేరహేతుత్వప్రసక్తాత్. సామగ్రివైకల్యాదనుదయః- నాహేతుత్వాదితిచేత్ - ఇహా పిన్వకార్యస్యసామగ్రివైకల్యాదనుదయః- సత్యహేతుత్వాదితితుల్యం. నద్వితీయః- వృద్ధిసదీపూరాద్యభావేనస్యానుదయః - సర్వతీయః- గమనా దికార్యానంతరహేతునాంకులాలాదిశరీరాణాంఘటాదికార్యానంతరప్రతిహేతుత్వాత్. సచతుర్థః- కర్తుకార్యంప్రతికరణప్రేరణరూపకించిత్కారణ తే, కాష్టస్యాదనం ప్రతిజ్ఞానాత్వాదనరూపకించిత్కారణతే, తస్మిన్పాదకకార్యనిష్పాదనరూపకించిత్కారణసద్భావాత్. వ్యవహారవ్యాపార స్యాపికించిత్కారణపత్రేఽతి ప్రసజ్యఃపరిహృతః. పశ్యమేపికిన్వవ్యవహారత్వంఅవ్యవహారకారణత్వంవారయతి-ఉపవ్యవహారకారణత్వం. ప్రథమ మిష్టం. ద్వితియేనుకథమిదమహేతుత్వసాధకం. వ్యవహారానుభవనిపాతాదీనాంసంస్థాద్యహేతుత్వదర్శనాదితిచేత్ - అవ్యవహారాసాదేరవ్యహేతు త్వాత్. అగ్న్యాదేరపిభూమాదిహేతుత్వంసంస్థాత్. సన్నికర్షమనాదృత్యాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం హేతుత్వనిశ్చయేవ్యవహారమపృథాదృత్యాన్వయ వ్యతిరేకాభ్యాంహేతుత్వనిశ్చయవిహేతుత్వపక్షస్య - అన్యధాకులాలాదేర్ఘటాదిహేతుత్వాభావప్రసక్తాత్. ఏవంహేతుమాత్రస్యసద్భావకత్వోపపత్తిఃతదవాస్తవదేవస్యనిమిత్తత్వమపాదానత్వమపిసద్భావకంముఖ్యం. సమాపాదానస్యకార్యావస్థా శ్రయత్వంవాద్యం - కథంవ్యవహారస్యావస్థా విశేషా శ్రయత్వం. ఉచ్యతే - కుష్మాదరసంభృతముఖ్యః ప్రతిపురుషస్యేవ పరమాత్మనోమహదాద్యవస్థా శ్రయత్వముపపన్నమితి. కుష్మవ్యవహార స్యామృగఃపురుషానాథేయస్యాపిస్యాధారధారకాయ త్త్వేతిత్వంహిభృశ్యతే. సచవాద్యంపరమాధారస్యాదేయధారఃపక్షిణఃసరువ్యవహారధారణచరణి. పురుషస్యసలిఖధారణఫలాన్వయదర్శనాత్. సహనిరుదకస్యేవఉదకపూర్వస్యకులస్యాధారణేగురుత్వాదిశ్రయనిజస్వప్రచారిశయోనభవతి. యదికుటవిచపురుషేణధార్యతే - నజలం - తద్వినిరమ్భఃకుమ్భధారణేవ. శ్రమాతశయోనస్యాత్ - కుమ్భమాత్రధారణస్యాదేవేషాత్. జలస్యకుటసంస ర్గమాత్రాత్ శ్రమాలిశయః - సధార్యత్వాదితిచెన్న - అన్యేనభృతస్యపోదకకుటస్య పాసిస్సర్గమాత్రేణ శ్రమప్రసక్తాత్. విచరం దేవదత్తధా ర్యం-తదవధిభాగస్థేనలిఖచపురుషహేతుత్వాత్ - తుల్యగౌరవసంప్రదితస్థపదార్థవత్. ఉదకవిచ్ఛేదకుటోధార్యజ్ఞాత్ శ్రమాలిశయోనపత్తిః, వ్యవహార ధారణంచనస్యాదితిచేత్. తత్త్రవిశేషాంశస్యధార్యత్వమస్తివా - సవా. సచేచ్ఛిచారిశయోనస్యాత్. అజ్ఞిచేత్ - రహస్యదేవమహదాద్యవస్థావిశిష్ట మచిద్భ్రవ్యంపరమాత్మధార్యమితివిశేషణభూతమహదాద్యవస్థావిశేషస్యాపిసరసత్వాద్య త్త్వేతిత్వాత్ రస్యరహా శ్రయత్వముపపన్నం. కిచ్చ - అవ్య వహారాదపివ్యవహారస్యైవా శ్రయత్వముఖ్యంభృశ్యతే-యథాఆ స్వరణంకూకాబిపర్యక్తస్య, యథాదర్పేభ్యోభూతస్య, అవ్యవహారపపిహ్యం శుకంసపురుషస్యధారకం- అసామర్థ్యాత్. శ్వేదముఖపిహాయకంవిశ్లేషమంశుకంహిసపదన్యాసంధారయితుంప్రభవతి, రూపాచ్ఛాదకాహిదర్శా ప్రతిహేతుత్వంచపురుషసంధారయన్తి. తస్మాదంశుకస్వదర్శనాణంచ ధారణాసామర్థ్యాత్ పర్యక్తజ్ఞాతలయోదేహధారణసామర్థ్యాన్ముఖ్యమా శ్రయత్వం. పర్యక్తజ్ఞాతలయోదా స్వరణదర్శయోరపి ధారణసామర్థ్యకల్పనేగౌరవంస్థాత్. అతస్మాత్ స్వరణదర్శనాణం సంయోగమాప్రేరణవ్యవ హాయకత్వం. ఏవంమహదాద్యవస్థామవేక్ష్యప్రకృతేరా శ్రయత్వాసంభవేనపరమాత్మసస్వర్వశతైవదా శ్రయత్వముఖ్యం- వ్యవధాయకసద్భావ స్తువ్యవహారయోర్నాశ్రయాశ్రయిభావవిరోధీ. విమతంవ్యవధాయకంస్వసమ్మన్ధిసోర్వవహారయోర్నాశ్రయాశ్రయిభావవిరోధి- స్వధారణసమ ర్థవస్తునిష్ఠవ్యవధాయకత్వాత్ - ఆ స్వరణవత్ దర్శనచ్చ. ఏవంమహదాద్యవస్థాంప్రతిచిదచిచ్ఛరీరకస్యపరబ్రహ్మణఃఆ శ్రయతోన్వయపత్తిగమపాదా నత్వముఖ్యం. సనుయద్యేవంశరీరశరీరభావమాశ్రిత్యేపాదానత్వముచ్యతే. వైశేషికాదిపక్షేకోభవత్పక్షస్యభేదః - నియామ్యవిశేషాశరీరమ భిమతంచిదచిత్తరీశ్వరప్రేర్యత్వంహితప్రతేప్యస్తి. అపూర్వమాత్రాయంపర్యనుయోగః- వైశేషికాదయశ్చేదప్రామాణికమేవ బ్రూయః- తద ఉంచేదనాదరణీయమితిసఃప్రతిజ్ఞా. అన్యమతార్థస్తదభ్యుపగతశ్చేత్ - ప్రామాణికోఽర్థోఽజ్ఞీకృతస్యాత్ - కాన్యక్షుతిః. కించ-సామ్యమపిమరుపపా దం-కాలదిగాకాశాద్యచేతస్యకుశ్వరధార్యత్వానభ్యుపగమాత్. శబ్దాదిగుణోపైతావేవాకాశాదీనాంరహ్యే కృపురుషాదృష్టప్రేరణముఖేనేశ్వరా వేషే- సత్త్వాకాశాదిస్వరూపస్య. చేతనానామదృష్టప్రానుగుణదేహాద్వియసంయోజనముఖేనగుణఃఖజ్ఞానాదిహేతురీశ్వరజ్ఞిత్యేతావతాతత్ప్రేర్య త్వం-సతుస్వరూపస్థితోతదవేషే. ముక్త్యవస్థాయాంతునకదాచిదపితదవేషే. పశ్యాన్యజ్ఞాద్యసంయోగాయతదవేషేతిచెన్న-పుణ్యపాపయోరాత్మని

౨౯॥ సూ.

+శ్లో॥ ఏతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః॥

(ఏతేన) పాదచతుష్టయోక్తన్యాయకలాపేన. సర్వవేదానైషు జగత్కారణ ప్రతిపాదనపరాస్పర్యే - వాక్యవిశేషాశ్చేతనాచేతనవిలక్షణసర్వజ్ఞసర్వశక్తిబ్రహ్మప్రతిపాదన పరావ్యాఖ్యాతాః.

కవిచ్చేదాదేవతత్వద్వై, ప్రధ్వంసస్థాన నతయాతన్నైరవేద్యై, చ, అదృష్టాభావేపిఃఖాత్వాదనక్షమకుశ్వరః-అత స్తదనుదయాయతదవేక్షేతిచెన్న-అపార్థివత్వేపిభేషుష్టుంజనయితుమిశ్వరఃక్షమఇతిపుష్పనుదయాయభ్యేష్వరావేక్షేతివచనరుల్యమిదం - ఉభయోరభ్యయోగ్యత్వావిశేషాత్. అతోధారణాద్వసుగుణముసభుచితమిశనంభనైవోస్తీతియావద్భ్రవ్యధావయోత్పన్నయామ్యత్వభార్యత్వాద్యభావాత్ పరాభిమతేనాన్యదభిమతేనవాలక్షణేనకథంచిదపిచిదచితోశ్శరీరశరీరిభావానుపపత్తైర్జగదుపాదానవ్యంభన్యతెనుపపాదం. అతోభావ్యక్తప్రకారమేవపరమాత్మనోజగదుపాదానత్వమితిస్థితమ్.

ప్రకృత్యధికరణంసమాప్తమ్.

౩౦॥ సూ.

+శ్లో॥ ఏతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః॥

కృత్వాధికరణన్యాయాలి దేశరూపత్వాత్సర్వైః. ప్రథమసూత్రస్య సమన్వయసూత్రస్యచ నిర్ధారాస్పర్యే వెదాన్తావిషయాః - వాక్యవిశేష ఇతరేష్వధికరణేషువిషయాః - విష్వసుదాహృతవాక్యవిశేషాస్సర్వేష్యస్య పశ్చాత్రింశస్య విషయాః. పూర్వాధికరణే ష్టివవిచారోన్మనీయః. అనుదాహృతాః కారణవాదివాక్యవిశేషాః కిముక్తలక్షణ చిదచిద్విలక్షణ బ్రహ్మపరాః - ఉతనేతి విచారః. తదన్తంతే కిముక్తన్యాయా నామవిషయాః - ఉత విషయాఇతి. విషయత్వంసంభవతి - నేతి. యదా ససంభవతి - తదా తదవిషయత్వాదుక్త లక్షణ బ్రహ్మపరత్వాభావః. యదా సమ్యవతి - తదా ఉక్తన్యాయవిషయత్వాదుక్తలక్షణ బ్రహ్మపరా ఇతి ఫలభవిభావః. * ఏతేనేతి చదస్య * ఏతేనయోగః ప్రత్యుక్తః * ఏతేన ఇష్టాపరిగ్రహేఇతి సూత్రస్థై తచ్ఛబ్దవచన సరపూర్వప్రకృతాగ్ధవిషయతయా ప్రకృత్యధికరణన్యాయసూత్రపరామర్శిత్వ పుష్పదాసాయవ్యాచప్తే (పాదచతుష్టయోక్తేతి) ఉపాసన తత్ఫలాది ప్రతిపాదకవాక్యానాం నిరూపయ్యమాణానాం వ్యవచ్ఛేదాయాహ (జగత్కారణప్రతిపాదనపరాఇతి) ఇదంపదం హేతుగర్భం - కారణవిషయత్వమేవహ్యధికాశక్తాయాః పరిహరహేతుః. నిరూపితవాక్యవ్యవచ్ఛేదాయ వాక్యవిశేష ఇత్యుక్తం. పూర్వమనుదాహృతా అనిశ్చితాద్ధా ఇత్యర్థః. యథైతేషు త్రయవివ యజ్ఞాన ఇత్యుక్తే అన్యేషామయజ్ఞత్వం వ్యాఖ్యాతంభవతి - వివముదాహృతవాక్యానాం చిదచిద్విలక్షణ బ్రహ్మపరత్వప్రతిపాదనేనాన్యేషాంఅతత్పరత్వేనవ్యాఖ్యాతత్వశక్త్యాంవ్యావర్తయతుమాహ (చేతనాచేతనవిలక్షణే) నైలక్షణ్యహేతుభూతగుణప్రదర్శనార్థం తేషుప్రధానంగుణద్వయమాహ (సర్వజ్ఞసర్వశక్తిశబ్దాభ్యాం) సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వేనిమిత్తోపాదానతోపయోగిని. కాపునరత్రాధికాశక్త్యా. ఉచ్యతే-జగత్కారణత్వవాక్యవిశేషమేవేచిత్సర్వసాధారణశబ్దేనకారణనిర్దేశపరాః-యథా * సదేవసోమ్యశ్శానయఃసప్రహ్మక్షరశబ్దైః. కేచిచ్ఛేతనమాత్రాసాధారణశబ్దాన్వితాః-యథా * తావేతోసత్త్వతేత్రజ్ఞావితితైశ్చ త్రిమిత్తేత్రజ్ఞశబ్దేన. కేచిదచిన్మాత్రాసాధారణశబ్దాన్వితాః-యథా * గౌరనాద్యనవతి * అజామేకామిత్యాది. కేచిజ్జీవేశ్వరసాధారణశబ్దాన్వితాః-యథా * ఆత్మనలకాశఇతి * పురిశయంపురుషమితిచ. కేచిచ్ఛిదచిద్విశేషసాధారణశబ్దాః-యథానైశ్వానరశబ్దవతీశ్చ త్రిమి. కేచిచ్ఛిదచిద్విశేషసాధారణశబ్దాః-యథా * అకాశాదేవసముత్పద్వస్తఇతి. కేచిచ్ఛేతనవిశేషసాధారణశబ్దాః-యథేన్ద్రోజ్జవతీ ప్రద్యనోపాసనశ్చ త్రిమి. కేచిత్తుపరమపురుషసాధారణశబ్దాః-యథాల ప్రరాదిత్యవిద్వాశ్చ త్రిమి. యథాచపురుషసూక్తం. ఏవంవిధేష్యవవాక్యేషుకేచిత్సాదేవకారణత్వప్రతిపాదకాః- కేచిచ్ఛకారణత్వవ్యాప్తవేదితవ్యత్వనిరతిశయదీప్తియోగాదిపరాఇతిభాగోయథాసమ్యవం ద్రచ్చనయి. ఉక్తకోటిష్వన నరూపుతం కారణవిషయంవాక్యంసర్వచిత్సంభవతి. తత్ర చిదచిత్సాధనైర్నిజ్జేశబ్దాదిభిఃపూర్వపక్షే ప్రాప్తేచిదచిద్వాప్తవర్తనక్షమైర్విలక్షణవిశేషానన్దవిశేషసర్వప్రకాశిత్యసమస్తహేయ ప్రత్యగీకత్వసర్వచిదచిద్ధారకత్వపతిత్వాన్తరాత్మత్వముక్తప్రాప్త్యాద్విభిధర్మవిశేషేనైషాంవాక్యానాంచిదచిద్విలక్షణజగదేకకారణభూతదేవతావిశేషప్రతిపాదకత్వంసమగ్ధితం. ఉక్తకోటిష్వనరూపుతేష్యపియేష్వనుదాహృతవాక్యవిశేషమజగత్కారణత్వమాత్రంశ్రుతం - నత్విలక్షణవిశేషాదయశ్చిదచిద్వాప్తవర్తకాః పరమపురుషసాధారణధర్మాశ్చ శ్రుతాః - తేషుయథాప్రతిపన్నవస్త్యభ్యుపగమేవిరోధాభావాన్నపరమాత్మపరత్వమిత్యనుయాయస్యధికాశక్త్యా. అభ్యుచ్చయహేతవశ్యయథాసంభవంతత్రతత్రద్రష్టవ్యాః. ఈక్షణవిశేషాదిధర్మాన్తరాశ్రవణేజిజగత్కారణత్వస్య ఈక్షణవిశేషాదివత్ పరమపురుషసాధారణ్యస్యద్వాత్రింశదధికరణన్యాయనిర్ణీతత్వాత్ జగత్కారణత్వమేవ చిదచిద్విలక్షణసర్వవిధకారణభూతవర బ్రహ్మశబ్దవాచ్యదేవతావిశేషపరత్వ సాధకమిత్యధికానుయాయపరిహరః. పరిహరేచాభ్యుచ్చయయత్తయతత్రతత్రద్రష్టవ్యాః. ననుజగత్కారణత్వంపరమాత్మలిప్తంస్యాత్ - కథంపరమాత్మసోదేవతావిశేషత్వసాధకం. * జన్నా ద్యస్యయతఇత్యాదీనామధికరణానాంసర్వేషాందేవతావిశేషనిర్ణయపర్యస్తత్వాదితి య్రామః. తథాహి - బ్రహ్మశబ్దస్యభగవచ్ఛబ్దతుల్యత్వంప్రథమసూత్రే ప్రతిపాదితం. * యతఇతియచ్ఛబ్దస్యానువాదరూపతయా ప్రాపకవాక్యానురోధిత్వాత్, తేషుచసదాదిశబ్దానాందేవతావిశేషపర్యస్తత్వానగమాత్, సూత్రేచ * యతఇతిజనికర్తుః ప్రకృతౌనపశ్యమి- కింతుహేతావితిసమర్థనేనారాయణాతిక్రమితిత్వవిరోధిత్వా, చ్చజన్నాద్యధికరణందేవతావిశేషనిష్ఠమేవలక్షణంస్థాపయతి. తృతీయంతుసామాన్యేనోపయత్తం. చతుర్థందేవతావిశేషనిష్ఠంపరమప్రయోజనత్వందర్శ

యతి- *ఆనన్దో బ్రహ్మ *రసావై సత్యత్వాదివాక్యానామానన్దవల్లీనత్వాత్, తస్మాత్సా న్నరాదిత్యవిద్యై కాధ్యాత్, ఈక్షత్వధికరణేతుగతిసామాన్య స్యాత్తత్వాత్ సాధారణస్య సచ్చిద్రూపదేవతావిశేషనిష్ఠత్వమేవదన్వితం. ఆనన్దవల్లాస్మై *సయశ్చాయంపురుషేయశ్చ సావాదిత్యైత్యన్తరాదిత్యవిద్యై కాధ్యావగమాత్, *అనన్దో న్తరతత్వానన్దమయఇతిల న్తరాత్మశబ్దేన సుబాలోపనిషత్ప్రతిభిజ్ఞానా, దుపక్రమస్థానాన ప్రశబ్దస్య రూఢిపరిత్యాగే హేత్వభావా, చ్చసిద్ధంభగవత్పరత్వం. అ న్తరాదిత్యవిద్యా యాంతు పుణ్డరీకాక్షత్వ ప్రతిపాదనాత్, పురుషశబ్దేన హిరణ్మయత్వవిశేషణేన చ పురుషసూ క్రప్రత్యభిజ్ఞానాత్, సర్వపాపభృక్షదయేన *విషసర్వభూతా న్తరాత్మాపహతపాపాద్వివోదేవ ఏకోనారాయణఇతి సుబాలోపనిషదై కాధ్యావగ మా, చ్చసిద్ధంపరమపురుషపరత్వం. ఇతరాధికరణచతుష్టయస్య ఆకాశప్రాణజ్యోతిరింద్రాద్రిదిశభానామపి పురుషసూక్రప్రతిపాద్యపరమపురుషవిషయ తయానమర్థవరత్వంతత్ర త్రస్ఫుటం. మనోమయ్యశ్చారూపత్వప్రత్యభిజ్ఞాపితైవిద్యుద్వర్జహిరణ్మయపురుషపరైః *హృదామనీషామనసాభిజ్ఞైః *లింగ్యతః పురుషాదధి *తస్మిన్నయంపురుషోమనోమయః అమృతోహిరణ్మయఇత్యాదిభిరై కాధ్యాత్ కాణ్డీల్యవిద్యాదేవతావిశేషవిషయా, కథ వల్లీభగవత్పరైతిస్ఫుటం- అభ్యసంసారభూతవైష్ణవపరమపదవిషయత్వాత్ తస్యాః, అక్ష్యన్తరఃపరమపురుషః- పురుషశబ్దవాచ్యత్వాదమృతత్వాచ్చ *తస్మిన్నయమితివాక్య ప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అ న్తర్యామివిద్యానారాయణవిషయైతిస్ఫుటం- సుబాలోపనిషదై కాధ్యాత్. ముణ్డోపనిషదః కా రైనిర్వచనమపురుషవిషయత్వం, బ్రహ్మక్షరశబ్దయోగ్యపురుషశబ్దసమానార్థత్వం, చదర్శితం. తత్ర శ్రుతరూపవిశేషాన్వయాదేవవైశ్వానరవిద్యాతదేకవి షయా- * పురుషమపివైసమర్థీయత ఇతిచస్ఫుటముక్తం. ద్యుత్వాద్యధికరణంతుముణ్డోపనిషద్విషయత్వాదేవపరమపురుషపరం. భూమవిద్యాతునిర లిఖయశుభిరూపవస్తువిషయత్వాత్ ఆనన్దవల్లీతుల్యవిషయా. అమృతా న్నభారకమక్షరంసూర్యచంద్రాద్రి ప్రశాంతిత్వాదానన్దవల్లీప్రత్యభిజ్ఞానా, దక్షరశబ్దవాచ్యతయాముణ్డోపనిషత్ప్రత్యభిజ్ఞానా, చ్చబృహదారణ్యకైల న్తర్యామివిద్యానా న్తరవాక్యప్రతిపాద్యత్వాచ్చ పరమపురుషః. ఈక్షత్వర్థ పరమపురుషవివశ్రుతః. దహరాధికరణంతువ్యోమాతీతమత్రప్రత్యనికత్వాత్, *సక్షాత్తమః పురుషఇతిపరమపురుషవిషయత్వా, చ్చదేవతావిశేషసా ధరం. స్రమిరశ్చ పురుషవివశ్రుతః. దేవతాధికరణమథువిద్యేహిరణ్యగర్భేంద్రాద్రినామపిగురుశిష్యభావప్రదర్శనేన, ఆదిత్యాన్తర్యామివిషయత్వేన, చభగవతోమహామహిమప్రతిపాదికైః * ఆకాశోహనై నామితివాక్యంపురుషసూక్రప్రత్యభిజ్ఞానాత్ పరమపురుషవిషయం. చతుర్థాద్యేతు *పురు షాన్వచరంకించిదితసమర్థితం. అన న్తరచాధికరణలజాయాఃపరమపురుషాత్తత్వస్థితం-తై తిరీయకేలజావాక్యచిహ్నితానువాకే *యస్మాత్సరమి తివాక్యస్యాధీతత్వాత్. *యస్మిన్సచ్చిపశ్చిజనాఇతివాక్యంచభగవత్సరం- అమృతాత్మబ్రహ్మశబ్దనిర్దేశాత్- *అ న్తరక్షితిపురుషాచ్యతైవిషయ తైతీతికావాచాచలతదమృతమేదభయమేతద్బ్రహ్మ *అమృతోహిరణ్మయః *సతతత్వాన్తర్యామ్యత్యైత్యితివాక్యై కాధ్యసంహితస్య స్రవీయతే- *య శ్చక్షుషిలిప్తన్దిత్యాద్యన్తర్యామి బ్రాహ్మదై కాధ్యసంపశ్చజనసంజ్ఞానామిన్ద్రియాణాంభగవదధీనత్వమపిహ్యవగమ్యతే. *కారణత్వేనచేత్యత్రానన్ద వల్లీవాక్యవ్యవిషయత్వాత్ సిద్ధంపరమపురుషత్వనిర్ధారణం. బాలాక్యజాతశ్చ త్రుసంవాదేనవేదితవ్యలయోక్తపరమపురుషః- *యస్యేత్యనువాదస్య ప్రాచకసాపేక్షత్వా, ద్వేదితవ్యత్వస్యచ *తమేవవిద్యానిత్యాదివాక్యై కాధ్యజ్ఞాపకత్వా, చ్చ. అవస్థితేరితీమా త్రస్యాన్తర్యామి బ్రాహ్మణవి షయత్వాత్ మైత్రేయో బ్రాహ్మణచరణేనమాధికరణవాక్యానాంనారాయణపరత్వస్థితం. సకృత్సాధికరణస్యతునిమిత్తాపాదానభేదవాదిపా సుపరప్రక్రియావిరోధిత్వాత్, రుక్మచర్మపురుషస్యయోనిత్వకథనా, చ్చపరమపురుషవిషయత్వంస్పష్టం. ఏతదుక్తంభవతి- కేచిద్వాక్యవిశేషా అను వాదరూపతయాప్రాచకసాకాక్షాః- *యతోవాచిమాని *యోనై బాలాకపితేషాంపురుషాణాంక గ్రేత్యేవమాదయః. కేచిత్సాధారణశబ్దచిహ్ని తిత్వాద్విశేషకాక్షాః- యథా *సదేవేత్వాదయః. కేచిచ్ఛబ్దయోగ్యస్యాన్ధకలయోగ్యవిశేషకాక్షాః- యథాఅకాశప్రాణాదిశబ్దచిహ్నితాః. కే చిచ్ఛబ్దయోగ్యవిశేష ప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వవిశేషణేనమాపకాః- యథా *సర్వవ్యాపీసర్వభూతా న్తరాత్మైత్యాదయః- సర్వవ్యాపిత్వంసర్వభూతా న్తరాత్మత్వ మపినారాయణ ప్రత్యభిజ్ఞాపకం- *వాగ్యహృదారాయణఃస్థితః *సర్వభూతా న్తరాత్మాపహతపాపాద్వివోదేవ ఏకోనారాయణఇతి శ్రూయమాణ త్వాత్. కేచిచ్ఛబ్దయోగ్యవిశేషపక్షాపకాః- *హిరణ్మయఃపురుషః *తస్యయథాకర్మాసంపుణ్డరీకమేవమక్షిణీ *సహస్రశీర్షాపురుషః *సోఽష్ట సహరమాప్సోతితద్విష్టోపరమంపదం *పరాత్పరంపురుషముతైతి *పరమపురుషమభిధ్యాయాత *వివోదేవ ఏకోనారాయణఇత్యాదయః. అ తోయోగ్యవిశేషపరేమవాక్యవిశేషేషుతదితరోటిచతుష్టయనిష్ఠవాక్యవిశేషాఃపర్యవస్యన్తి-అన్యథానిరాకాక్ష్య త్యాయోగాదితి. అతోజగదేకకారణచిదచిద్విలక్షణదేవతావిశేషేకారణవాక్యానాంసమన్వయోఽధ్యాయ స్రతిపాద్యైతిస్థితం. అతోఽధికాశక్త్యాప్తదానామనుదాహృత వాక్యవిశే షాణామపినారాయణపరత్వమేవచరమాధికరణసూత్ర కా రైరుపపాదయితిమితిసిద్ధం. ఏవంపాదచరుష్టయేపివిషయత్వేనోదాహృతానాం వాక్యా నామైకకణ్డ్యంస్థితం. అనుదాహృతవాక్యవిశేషాణాంతునకన్తింశ్చిదధివికకణ్డ్యంస్రవీయతే- అతస్తేష్యైకైకంనిరూప్యమాణేషు నిరూపితచరాణాం భూయసాంవాక్యానాంబలీయస్తావ్ ఏకైకస్యవాక్యస్యతదనుగుణత్వంయ్య క్తమితిచసిద్ధం. కేపున స్తేవాక్యవిశేషాః- యేషా క్తన్యాయాతిదేశః. ఉ చ్యతే- అనుదాహృతవాక్యానామానన్దాన్తరా రైనిర్వచతప్రదర్శనశక్యం-అతః కేమచిద్వాక్యేషుదిక్ష్యతం ప్రదర్శ్యతే... ..

బృహదారణ్యకై శ్రూయతే *బ్రహ్మవాచదమగ్ర అగ్నిదేకమేవేత్వాది. అ త్ర సపరంబ్రహ్మప్రతిపాద్యం- తదసాధారణేక్షణవిశేషాద్యభా వాత్. అ త్ర బ్రహ్మశబ్దో బ్రాహ్మణజాతిపరః- తదభిమాన్యగ్నిదేవతాపరోవా- తదధిష్ఠిత బ్రాహ్మణజాతిపరోవా. *అత్యన్యజితత్వ త్రమితిక్షత్రియ స్పష్టిక్రవణాత్, *తస్మాద్బ్రాహ్మక్షత్రియమథస్తాదుపాస్తేరాజనూయఇతిక్షత్తప్రశంసనవాక్యే బ్రాహ్మణశబ్దేననిర్దేశాత్, *యనిసంహిత స్సాంధ్యానిమృచ్ఛపిసపీయాంసృవతితి బ్రాహ్మణహింసాయాం ప్రత్యవాయకభనాత్, పరస్యహింసాప్రసక్తాభావాత్, *సవిశమస్యజితసశే

ద్రంవర్తమస్యజతేనఇతిపుల్కిజ్ఞేనశబ్దేన బ్రాహ్మణంపరామృత్యవైశ్యశూద్రయోరపితృప్రత్యక్షభావో, *తదేతద్బ్రహ్మక్షత్రంవిటూద్ర ఇతివర్ణ
చతుష్టయనిగమనా, చ్చబ్రహ్మశబ్దో బ్రాహ్మణవర్ణః. తదభిమాన్యగ్నిపరోవా-తదభిష్ఠత బ్రాహ్మణవర్ణపరోవా-*అగ్నేయోవై బ్రాహ్మణఇతి శ్రుత్య
స్తరా, దిశపి *అగ్ని నై వదేవేషు బ్రహ్మభవత్ బ్రాహ్మణోమనుష్యేష్యితినిర్దేశేన బ్రాహ్మణవర్ణస్యాగ్నిసమృద్ధప్రతిపత్తే, శ్చేతి. —తదేతత్ప్ర
యమనుషపన్నం- *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసేదిత్యాదివాక్యసారూప్యభక్త్యామోగాత్, కారణస్వస్వపరమాత్మనాధారణ్యస్వసమర్థిత్యా, చ్చ. కిచ్చ-
ఉపక్రమస్థబ్రహ్మశబ్దముఖ్యావర్ణహనిప్రసక్తః. వర్ణమాత్రస్యాగ్నిసంజ్ఞాదేవతాయా సువర్ణిత్వవర్ణస్యచేత్ప్రవరుణసోమాదినమస్తదేవతాప్రక్షుత్యా
యోగశ్చ. * బ్రాహ్మణోస్యముఖం *పద్మాగ్రంశూద్రః *ముఖాదిన్ద్రాగ్నిశ్చేతి బ్రాహ్మణస్యేన్ద్రాదెర్గేచ్ఛపరమపురుషస్థుత్వ శ్రవణేన్ద్రా
దీనామగ్నిస్థుత్వాయోగశ్చ. అస్యాశ్శుక్రేగ్రత్యస్తరసంభవనకల్పభేదేన సృష్టిభేదపరత్వకల్పనంచానుషపన్నం. * తదగ్ని నై వదేవేషు బ్రహ్మభవత్
బ్రాహ్మణోమనుష్యేష్యితిచచ్ఛబ్దపరామృష్టప్రకృతబ్రహ్మణోఽగ్ని బ్రాహ్మణాసర్వత్వంచ ప్రతీయతే. *తస్మాదగ్ని వేవదేవేషులోకమిచ్చన్తో బ్రా
హ్మణేమనుష్యేష్యేతాభ్యాంహిరూపాభ్యాం బ్రహ్మభవదితి బ్రాహ్మణయోగైవ్యయధికరణ్యేన బ్రహ్మరూపత్వనిర్దేశేనతాభ్యాంరూపిణీ బ్రహ్మణావి
లక్షణత్వంచ ప్రతీతం. ఏవమిన్ద్రాదిప్రక్షుత్యాత్ పృథగ్వ్యవధేశాచ్ఛబ్రహ్మశబ్దస్యాగ్నివర్ణబ్రహ్మపరత్వంచపుష్టదంతం. సహ్యగ్నిరూపాద్భ్రహ్మణ
ఇన్ద్రాద్యుత్పత్తిః-అతోఽగ్నివిష్టతోవృష్ణాపనకల్పనవైయర్థ్యం. అజ్ఞాబత్వంచ-సహికెవబ్రహ్మశబ్దోఽగ్నివర్ణపరమాత్మవాచీ. ప్రభమబ్రహ్మ
శబ్దోఽగ్నివర్ణబ్రహ్మపరశ్చేత్ *తదగ్ని నై వేపి ప్రకృతపరామర్శినస్తచ్ఛబ్దస్యవైయధికరణ్యమనుషపన్నం. అగ్నివర్ణస్యబ్రహ్మణోఽగ్నినావిశ్చ
త్వంచాయుక్తం- ఏకవైయవాగ్నేష్యేష్యితివేష్యత్వానుషపత్తే, అగ్నివర్ణకల్పనేచతస్యాగ్నివర్ణం ప్రతిరూపత్వానుషపత్తే, శ్చ. సన్దిద్వాది
సృష్టిరవివక్షితా- తద్వివక్షాయాంహిఅగ్ని బ్రాహ్మణపరత్వానుషపత్తిః- కింతుతద్దేవతాధిష్ఠేయత్వత్వాదిసృష్టిరవివక్షితా. * రదగ్ని నై వదేవేషు
బ్రహ్మభవత్ బ్రాహ్మణోమనుష్యేష్యుపితాభ్యాంహిరూపాభ్యాం బ్రహ్మభవదితివాక్యద్వయం బ్రాహ్మణవర్ణస్యవదేవమనుష్యవిభాగేనైవవిభక్తపర
మితి. ఉచ్యతే- సతావదిన్ద్రాదిసృష్ట్యవివక్షాయాచా- *తదేతద్బ్రహ్మక్షత్రంవిటూద్ర ఇతిచతుర్వర్ణనిగమనే - కథంచాతుర్వర్ణ్యం- క్షత్రాదివర్ణ
త్రయస్సృష్టిర్ద్యుతైత్యతేష్యేయాం *తదగ్ని నై వదేవేషు బ్రహ్మభవత్ ఇత్యగ్నినాదేవేషుచతుస్సజ్ఞాపూరణాత్. అగ్నిశ్చమృత్యుసంజ్ఞామత్మచిచ్ఛరీర
కపరమాత్మస్థుత్పతయాప్రాగుక్తః- *తస్యశ్రాస్తస్యతప్తస్యతేజోరసోనిరవర్తతాగ్నిరితి. శ్రాస్తశబ్దఃకారణలక్షణయాయత్నపరః- కృతసంకల్పస్యేత్య
ర్థః. తప్తస్య- *తపఆలోచనే - సృజ్యవర్ణపర్యాలోచనవత్ఇత్యర్థః. ఏవంతత్వాగ్నిరేవస్థుత్పతయాశ్రుతః- సతుతదధిష్ఠితో బ్రాహ్మణవర్ణః. ఇశపి
తేనచతుస్సజ్ఞాపూరణాత్ అగ్నిప్రాయస్యామేనత్వత్వాదివిభాగవత్తదభిమాన్ద్రాదిసృష్టిరివక్షితేత్యవగమ్యతే- సతుతదధిష్ఠితవర్ణమాత్రస్సృష్టిః.
*తదగ్ని నై వదేవేషు బ్రహ్మభవత్ బ్రాహ్మణోమనుష్యేష్యిత్వక్రిపూర్వం బ్రాహ్మణవర్ణస్యబ్రహ్మశబ్దానుక్రతాంజ్ఞాపయతి- పూర్వోక్తానామిన్ద్రా
క్షత్రియాదీనామనయావచనవ్యక్త్యాపునరనుక్తత్వాత్. సహిక్షత్రవర్ణోదేవేష్యిన్ద్రేణక్షత్రమభవత్ మనుష్యేష్యుక్షత్రియేణేతివాక్యం శ్రూయతే. అత
ఏవాగ్నేరపి బ్రహ్మశబ్దానుక్తత్వంసిద్ధం-సహిన్ద్రోదేవేష్యిన్ద్రోరూపేణక్షత్రమభవత్ మనుష్యేష్యుక్షత్రియేణేతివాక్యమస్తి. నను*క్షత్రియేణక్షత్రియోవై
శ్యేనవైశ్యశూద్రేణశూద్రఇతిశ్రూయతేఇతిచేత్-తతఃకిం. వర్ణాస్తరష్యుష్యిన్ద్రవిభ్యం ప్రతీయతేఇతిచేన్న- *తదగ్ని నై వేత్యాదివాక్యవైరూప్యాత్. సహి
క్షత్రవర్ణోదేవేష్యిన్ద్రాదిరూపేణక్షత్రియాభూత్ మనుష్యేష్యుక్షత్రియేణేతిశ్రుతం. తథాపివర్ణాస్తరష్యుష్యిన్ద్రవిభ్యపరత్వేఽధ్యాహారపాపశ్చప్రసక్తః. త
ర్వస్యాస్యాశ్రుతేకోర్థః. ఉచ్యతే- బ్రాహ్మణాభిమాన్యగ్నిస్సృష్టేపూర్వముక్తత్వాత్ క్షత్రాద్యభిమాన్ద్రాదిసృష్టిమిహాత్వాఅగ్నిస్సృష్టిసన్ధిరితా *తద
గ్ని నై వేతివాక్యేన. అగ్నినేతిథ్థంభావేత్యతీయం. అగ్నినావిశ్చంతత్పరం బ్రహ్మదేవేషు బ్రహ్మభవత్-అగ్నిర్వాసా బ్రాహ్మణాభిమాన్యభవదిత్యర్థః. అనేనే
న్ద్రాదిద్వారాపరబ్రహ్మణవివక్షత్రాద్యభిమాన్యత్వమిత్యర్థసిద్ధం. వర్ణాభిమాన్దేవతానాంచతపోవిశేషాత్ బ్రాహ్మణ్యాదివిభాగోఽస్తివా బ్రహ్మక్షత్రా
దివ్యవహరః- * బ్రహ్మబ్రహ్మపతిక్షత్రిమిన్ద్రః మరుతోవై దేవానాంవిశేషత్వాదిశ్రుతే. తదానిమగ్నాదిద్వారాపరబ్రహ్మణవివక్షాబ్రాహ్మణత్వాది
నిభాగక్షత్రిస్యాత్ - *బ్రహ్మసామితిసర్వవిధబహుత్వంహితత్త్వాద్వా బ్రహ్మగతం. ఏవంవర్ణాభిమాన్దేవతాస్సృష్టిరుక్తా- అథాభిమాన్విషయభూత
బ్రాహ్మణాదిసృష్టిం * బ్రాహ్మణోస్యముఖమూర్తీ బాహూరాజస్యకృతఇత్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధాముషజీవ్యతద్వారాతత్ఫలభూతమానుషవర్ణవిభాగభా
క్త్యంపరమాత్మనఉచ్యతే * బ్రాహ్మణోమనుష్యేష్యితి. తత్పరం బ్రహ్మమనుష్యేష్యు బ్రాహ్మణరూపభావత్త్వాదా బ్రహ్మభవత్-క్షత్రియేణివిశ్చ
సతద్బ్రహ్మతద్వారాక్షత్రియత్వవదభూత్ - యథాభూమిద్వారాకాతిన్యవదభూత్ తద్వదిత్యర్థః- శ్రుతపదానుషజ్ఞేనిర్వాహేసంభవతివాక్యా
ధ్యాహారేణయోజనానుషపత్తే. మధ్యేఅగ్ని బ్రాహ్మణయోఃప్రశంసా * తస్మాదగ్ని వేవదేవేషులోకమిచ్చన్తో బ్రాహ్మణేమనుష్యేష్యితి. తత్ప్రాశ
స్త్యహేతుమాహ*పితాభ్యాంహిరూపాభ్యాం బ్రహ్మభవదితి-అగ్ని బ్రాహ్మణరూపాభ్యాంపరం బ్రహ్మవిశ్చమభవదిత్యర్థః. ఇన్ద్రక్షత్రియాదీనాంచపరమా
త్మరూపత్వావిశేషేపిఅగ్ని బ్రాహ్మణయోఃతద్దూపత్వకథనంతత్ప్రశంసాయావివక్షితత్వాత్. *పితాభ్యాంహిత్వాదివాక్యస్యవర్ణవైవిధ్యపరత్వం
ప్రయోజనాభావాదయం క్తం-సహివర్ణస్యవిభ్యమాత్రకథనముక్తర్హయభవత్. ఇదంచవాక్యముక్తర్హయపాదకమితి-హిశబ్దేనజ్ఞాయతే. బ్రహ్మశబ్దా
ర్థవైరూప్యంతు *తపసానీయతే బ్రహ్మ *తస్మాదేతద్బ్రహ్మతిముక్త్యోపనిషదీమఘటతే-ముఖ్యాధ్యాసంభవేలాక్షణికార్థస్యకారస్యతత్సంభవేచ్యముఖ్యా
ర్థస్యకారహేతుత్వాభావాత్. వక్ష్యతేహి *స్యాచైకస్య బ్రహ్మశబ్దవదితి. పూర్వపక్షహేతుముక్తత్రవిటూద్ర సృష్ట్యుక్తైరన్యథాగ్నిధిరుక్తా. కించ-క్ష
త్రాదివర్ణత్రయస్సృష్టిశ్రవణేన * బ్రహ్మవాదదమితివాక్యస్యకారణవాక్యసారూప్యనిబర్ధనంపరమాత్మపరత్వంభక్త్యా బ్రహ్మశబ్దస్యప్రభవవర్ణతదభి
మాన్దేవతావిషయత్వాత్ శ్రయణమయం క్తం - *సదేవేత్యాదివాక్యవిశేషోఽబస్సృష్టేర్వక్ష్యమాణత్వేనసచ్ఛబ్దస్యాపివాయితదభిమాన్దేవతావిష

శ్రీమద్భుతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.—ప్ర.తి. చ-పా.—౮. సర్వవ్యాఖ్యానాధికరణమ్.

తథాబ్రహ్మదారణ్యకపిఠః ఆత్మవేదమగ్ర ఆసీత్ పురుషవిధస్సోన్మీక్షానాన్యదాత్మనోపశ్యదిత్యాదిశ్రాయతే. ఇహృశబ్దాదీక్షణాచ్చచేతనస్య ప్రతిపాద్యత్వేననపరమాత్మా-సమానిరతిశయానన్య-ఇహ వ *సోమిభేత్ తస్మాదే కాశీహనిభేత్సపహాయమిహేంచక్ర ఇతిభయాన్వయోఽవగతః. పరమాత్మాహినభయా శ్రయః- కింతుభయహేతుః- *భీషాస్తాద్వాతఃపవర ఇత్యాదిశ్రుతిరితి. ---ఉచ్యతే. అయంచరమాత్మా-కారణవాక్యసారూప్యాత్ అస్యవాక్యస్య. *అగ్ర ఆసీదితికారణవాక్యత్వంహి ప్రతీయతే. అస్మాత్సంసృతుపురుషవిధత్వంచానన్దమయత్వంజ్ఞాపయతి. *అత్యనాకాశస్యం భూతఇత్యుపక్రమ్య *అనోఽన్తర ఆత్మానన్దమయఇత్యుక్త్యాతస్యపురుషవిధత్వప్రతిపాదనాత్. *సయత్పూర్వోస్తాత్ సర్వోస్తాత్ సర్వాన్నాపనబో డత్ తస్మాత్ పురుషఇతిసర్వపాప్తప్రదాహాకర్తృపురుషశబ్దవాచ్యత్వావగమాచ్చపరపిత. భయాన్వయస్తునపరమాత్మనః-కింతుతత్కారణభూతపురుషస్య- *సోహమస్మిత్వగ్రేవ్యాహరత్ తతోహన్నామాభవత్ ఇతితత్త్రైవిచ్యుక్తం. అహమిహిదారణ్యగర్భనామ- అహమభిమానా శ్రయవ్యప్తిపురుషాణాంచప్రథమత్వాద్ధిదారణ్యగర్భస్య. తథామోక్షధర్మచతుర్ముఖస్యాహక్టారసంజ్ఞత్వమవగమ్య తేజఃమయాస్పృహ్యేపురా బ్రహ్మమద్యజ్ఞమయజత్వయంతత స్తస్మైవరాస్మింతోదదావహమస్తు త్రమాక. మమ్మత్రత్వంచకల్పాదౌలోకాభ్యక్షప్యమేవచ. అహాక్టారకృతంచైవతథాపర్యాయవాచకమితితత్త్రైవిభృగుభరద్వాజసంచాదే +తస్మాత్పద్మాత్మమభవద్భ్రేవత్వవేదమయోవిధిః. అహాక్టారఇతిఖ్యాతస్సర్వభూతాత్ భూతకృత్. బ్రహ్మైవ సుమహాతేజాయంతేపశ్యన్ భూతవైఇత్యుక్తత్వాత్. తస్మాదయమర్థః-అహమస్మి-అహంస్యాం. చతుర్ముఖఃస్యాం. ఇతిసన్ధిల్పవాక్యంచ్యాహరత్ - తతోఽహన్నామా చతుర్ముఖాఃభవదిత్యర్థః. అత శ్చతుర్ముఖరూపస్యపరమాత్మనఃప్రకృతత్వాత్తస్య సర్వపాప్తప్రదాహాకర్తృత్వాదేద్విజేదణముక్తం- తద్రూపభూతశ్చతుర్ముఖః *సోమిభేదిభయా శ్రయతయోచ్యతఇతి. అత ఆత్మాపరమాత్మేతిస్థితం.

తథాతత్రైవిధ్యపాదారణ్యక శ్రూయతే *నైవేహింబనా గ్రహసిన్ధృత్యునైవేదమామృతమానీత్ అశనాయాహిమృత్యు సన్మనోకురుతేత్వాది. అత్ర మృత్యుసంక్షోభసపరమాత్మా - తదసాధారణధర్మా శ్రవణాత్, తస్యాశనాయాహిమృత్యా, చ. *అవిభిషుతోపిపాస ఇతిపావరశ్శూయతే. *సోర్చన్నచరదితస్సార్చనాదికర్తృకర్తృత్వం శ్రూయతే- పరశ్చాకర్తృవత్వంః *సవిషసర్వభ్యోపాప్నోభ్యుడితః *అపహతపామైలిశ్రవణాత్. అతవిప అస్త్యస్త్యస్థైర్యానారాయణఇతివసశక్త్యం- *అపహతపామైవివ్యధేవవికోనారాయణఇతితస్యాపహతపాప్నోత్వాత్. అతః ప్రసిద్ధమృత్యుహిమృత్యుతః. సూర్యోవా- *తదర్కస్యార్కత్వవిమృత్యుకత్వాత్. — ఉచ్యతే - *అగ్ర ఇతికారణావస్థత్వాదయంమృత్యుసంక్షోభచిచ్ఛరీరకఃపరమాత్మా- *యస్యమృత్యుశ్శరీరంసదివ్యోదేవవికోనారాయణఇతిశ్రుతేః. అశనాయాహిమ - జగత్పట్టిహిర్మా. తద్వజ్రయాఅశనాయాశబ్దిఃసన్నియుక్తః. *తత్సనోకురుతేపిమనస్తారశ్చపరత్వసాధకః. *అర్చన్నితివదస్యాయమస్థః-అర్చనం- ప్రీణనం. కర్మకారకంవస్వయమేవ-అశ్రుతాధ్యాహారాదపిప్రకృతస్యైవకర్మతోపపత్తేః. *లక్షణహేతోఽక్రియాయాఇతిశత్రస్తతయాజగద్వ్యాపారలీలయాస్యాత్మానం ప్రీణయతుమచరదిత్యుక్తః. అపాంస్రుప్తిశ్చప్రస్థుర్నారాయణత్వేలిక్లిం - *వికోహవైనారాయణలీదిత్యుక్తమస్య *తా ఇమాఅప ఇతిశ్రుతేః. అర్కశబ్దశ్చపరస్మిక్ ప్రీణనగుణదోగాద్వ్యుక్తతే. అతవిపహాశగవన్నామపహస్తేపత్యతే *అర్కోవాజససశ్చుజ్జీతి. *అపారసః- సారాంశః. *తత్సమహస్యతసాపృథివ్యభవదితివివక్షింపిర్వచ్యతే- *తా ఇమాఅపతద్ధిర్ణయమణ్డమభవత్ ఇతిమహిమాపనిషదైకార్థ్యాత్. అతోమృత్యుశరీరానారాయణఇహాప్రతిపాద్యః. ...

గుణాలోపనిపది తదాచ్యుతేతదానీత తస్మైనహేవాచనసన్నాసన్నసదసదితస్మాత్రమస్సంజాయతఇతిశ్రూయతే. అత్ర చక్షుశాదకం నావగమ్యతే, ధత్తివాచిశబ్దశ్చసద్భిజ్జగద్భిర్నాప్రయత్నః. అతస్సదససర్వసనీయంకారణంప్రతీయతే. ఉత్తరతప్రతిపాద్యమానోనారాయణ వివసపరమకారణం - తమః ప్రభృతిస్సప్తిముక్త్యా ఖతవర్ణంసమభవదితిజ్ఞాత్వ చిమభిధాయ : మధ్యేపురుషోదివ్యస్సహస్రశీర్షాపురుషఇతిశ్శక్యకార్యానర్వత్తిత్వప్రతిపాదనాత్. * మృత్యుర్వైపరదేవవికీభవతిపరస్తాన్నసన్నాసన్నసదసదితసదసభయవిలక్షణస్యదేవార్పరత్వంచావగమ్యతే. — నైవం. ఉచ్యతే- కారణత్వాదేవనారాయణపరత్వంనిధం. అస్యాముపనిపదినారాయణస్యైవభూయోభూయఃప్రతిపాదనంచతాత్పర్యలిజ్ఞం. యోయవిజ్ఞానఘనఉత్థామక సకేకతరద్వాస్థానముత్సృజ్యోత్థామతితనైసహేవాచేత్యుపక్రమ్య : ఆపునర్భవాయకోశంభిన త్రిత్యారభ్యః ఆచారంభిత్వామృత్యుంభిన త్రిమృత్యుర్వైపరదేవవికీభవతిపరస్తాన్నసన్నాసన్నసదసదితమృత్యోఃపరదేవవికీభావస్సృయతే. మృత్యుశ్చతమః - స్థానప్రమాణాత్. తద్వ్యుదాత్ పరంశ్రుతం. అతస్తమస్సంజ్ఞమృత్యోఃకారణంసదసభయవిలక్షణతయోక్తంవస్తుపరదేవభిప్రతీయతే - ఓహాసాదాన నైవసతిభాగస్థానత్వాత్. పరదేవభాగనారాయణః- ఋష్యాదేవవికోనారాయణఇత్యుక్తత్వాత్. సచదేవార్పరంసదసభయవిలక్షణం. కింతుదేవవివ- మృత్యుసంజ్ఞతమాపాదానావిభాగస్థానయోరేకతత్వాత్. అతస్తమాపాదానత్వాదిభాగస్థానత్వాభ్యాందేవత్వావగమో, దేవస్యనారాయణత్వా, ముక్తప్రాప్యత్వా, చ నారాయణవివసదసభయవిలక్షణః. కేవలచేతనా, దచేతనా, నిర్గుణతత్వభయూపవృష్టిభ్యశ్చవిలక్షణతయా నారాయణో నసన్నాసన్నసదసదితమృత్యుతే. * మధ్యేపురుషోదివ్యఇతివాక్యంతస్యాజ్ఞమధ్యేస్వస్థుప్రచతుర్ముఖమాపేణావస్థానందర్శయతి. కేవలఘన షశబ్దశ్చతుర్ముఖవస-తచ్ఛరీరకఃపరమాత్మా ఖసహస్రశీర్షాపురుషఇత్యుచ్యతే. * సోగ్రభూతానాంమృత్యుమృత్యుజిదితి శ్రిరంగ-మృత్యుస్సప్తిశ్చతుర్ముఖమాపభరపరమాత్మక ర్మకా-అతపవహితస్యబ్రహ్మభగీతఇత్యన నరముచ్యతే. అతః ససన్నాసన్నసదసదిత్యుక్తంజగత్కారణంనారాయణఇతిశ్చితం...

* అసావాదిత్యోబ్రహ్మతి బ్రహ్మేనసస్పృహ్యేమేయవివంవేదతమ క్షమ్యపిణాసూర్యతత్వాజగతస్తమశ్చేత్వాదిష్యపి అసావాదిత్యభర్తృన రోక్షనిర్దేశావపాదకచిదచిద్వాన్విత రక్షభర్తా నైరాశ్రవణాత్ ప్రసిద్ధాదిత్యోముముహూపాస్యతత్వా. — ఇతిశశ్చనీయం - జగదస్తరాత్వత్వస్యస్య, బ్రహ్మసామ్యుపతిపూర్వక బ్రహ్మప్రాప్తిరూపమాహిపాయభూవేదసవిషయత్వస్య, చ పరమకారణవ్యాప్తత్వాత్, కారణత్వస్యచరణపురుషత్వసాధకత్వాత్, అవయవశక్త్యాఅపర్యవసానాద్వాహార్యాదిశబ్దవాచ్యపరమపురుషవిషయంసూర్యతత్వేత్వాదివాక్యం.

తథాప్రశ్నోపనిపదిచ ఖకుతోవావాచిహాఃప్రజాజాయతఇతితస్మైనహేవాచనప్రజాకామోహవై ప్రజాపతిస్సతపోతప్యతరయంచస్తాణంచేత్యేతోమేవమథాప్రజాఃకరిష్యతఇతిఅదిత్యోహవైప్రాణోరయిరేవవస్త్రీమాఇత్యాదిశ్రూయతే ఇహపీక్షణినిశేషసరితయూహనాద్వ్యక్తవణాత్. * సతపోతప్యతేతికర్తాధీనస్యప్రవగమా, చ్చచతుర్ముఖవివ. — ఇతిశశ్చనీయం - కింతుచంద్రాదిత్యాదిస్సత్తేరజ్ఞానర్వదివిషయా యాశ్చతుర్ముఖక ర్మకత్వసమ్మేవేవేతదస్త్రానిపరమపురుషవివప్రజాపతిశబ్దవాచ్యః. అపర్యవసానాదవయవశక్త్యావాప్తస్యవాచ్యత్వంస్యాత్ - అస్మిన్నేవభిజ్ఞేపర బ్రహ్మప్రాప్తేరుక్తత్వాత్. * తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయావిద్యయాఆత్మసమన్విహ్విదిత్యుమగ్నిజాయతఇత్యుక్త్యా ఖపిపస్య సప్తపునరావర్తనఇత్యర్చిరాదిగత్వాపాదనాత్, * యేషాంతపో బ్రహ్మచర్యంయేషుసత్యంప్రలిప్తితంతేషామసాదిరజో బ్రహ్మలోక ఇతిన్ద్రోషపరమాత్మలాభవనా, చ్చ. బ్రహ్మేవలోకో బ్రహ్మలోకః- విరజశ్చైవప్రసిద్ధ బ్రహ్మలోకవ్యాప్తవై. ఆతఃపరమాత్మపరత్వంహిప్రతీయతే. ఉత్తరభిజ్ఞేషుచ * విషహిద్రష్టాశ్రోతాప్రాతరసయితేత్వాదినాప్రత్యగాల్పానికోధ్యతే- తతశ్చోపనిషత్. * పరంపురుషమగ్నిధ్యాయాంత పరత్వంపురిశయం పురుషమిత్తతఇతిపరమపురుషాససంతత్వాప్రిరూపఫలంచశ్రూయతే. అతఃఉపక్రమప్రజాపతిశబ్దవాచ్యో మహావాక్యస్సార్థస్యాత్ పరమపురుషఇతినిధం.

* హిరణ్యగర్భస్యమనరతాగ్రభ్యత్రాపిప్రసిద్ధహిరణ్యగర్భవివకారణత్వేనవివక్షిరః - తద్వాన్విత రక్షభర్తాశ్రవణాత్. సహ్యశ్రమమస్త్రా ర్యోత్వత్వగుణేక్షణినిశేషానవధికస్తాకర్మవశ్యత్వాదయోజనగమ్యతే. పునివ్యాదిధారకత్వంచుసవ్యావర్తకం - అజ్ఞానర్వపదాగ్ధధారణాదేరజ్ఞానితౌసంభవాత్. అమృతమృత్యుశబ్దాచదేవభోగ్యప్రాణావహర్మవిషయావిరయోభిప్రయాయత్వం. పునివ్యాద్యాధారత్వాదీనాంచినా ద్వాన్విత రక్షత్వేపిపరమపురుషసాధారణత్వాభావాత్ ప్రసిద్ధహిరణ్యగర్భపరత్వం. — ఇతిశశ్చనీయముచ్యతే- హిరణ్యగర్భశబ్దోభగవత్పరః- ఆగ్రసమనరతేతికారణత్వశ్రవణాత్. అనవచ్ఛిన్నంచతిత్వంచభగవదసాధారణం- ఖపిపిత్వస్యేనినారాయణానువాకే శ్రవణాత్. తస్యహాసస్స పరత్వంవత్స్యతే. ద్యుప్యధివ్యాదిధారణంచతసాధారణం- విష్ణునావిద్వైతేభూమితిశ్రుతే. కారణప్రకరణస్థావపుతమృత్యుశబ్దమున్రవిష్టరూపితివర్ణమాహ-హేతుత్వంచతసాధారణం- * తమేవవిద్వానమృతఇహభవనిసాన్యసన్ధాఇతిశ్రుతే. * యమృతిశ్చక్షిపాసతేప్రశిప్తంయస్యదేవాఃయత్రాధిసూరక్షితివ్యేతీప్రతిపాదితంఅదిత్యాదిసర్వదేవతానియమసంచతత్ప్రతిభిజ్ఞాపకం- ఖగ్నిహస్యాద్వాతఃపవతేభీషాదేవిసూర్యః * యఆదిత్యేతిత్వః * యస్సర్వేషుదేవేషుతిష్ఠన్తిత్వాదిశ్రుతిప్రసిద్ధేః. కిచ్చ- * యమనస్సముద్రైకవయోవయన్తి ఖవిద్యుతఃపురుషాదగీతసముద్రానర్వత్తివిద్యుద్వ్యక్తపురుషప్రతిపాదకేన * అమృత్యుపారభ్యత్వమవాకేన, లక్ష్మీపతిత్వప్రతిపాదకేనోత్తరనారాయణేన, అస్యాచ్చర్మస్పృశికత్వాచ్చనారాయణపరత్వం- * అబ్ధ్యస్సంభూతోహిరణ్యగర్భఇత్యష్టావితిఘ్యుచ్యతే. శ్రీవిష్ణుస్మృతోచభగవత్సమరాధనే * హిరణ్యగర్భస్యమనరతాగ్రభ్యత్యష్టాగ్ని విన్దేవయేదిహవిర్నివేదనేనియోగాదస్యాచ్చర్మస్పృశికవత్ప్రతిపాదకత్వమవగమ్యతే. అతపివ * హిరణ్యగర్భశ్చతుర్ముఖఇతిభగవన్నామసహస్రే సత్యతే. అతోపక్రమహిరణ్యగర్భశబ్దవాచ్యోనారాయణఇతిశ్చితం.

అతఃపివ *సూర్యాచన్ద్రమసౌధాతాయథా పూర్వమకల్పయదిత్యత్ర ధాతృశబ్దశ్చపరమపురుషవిషయోన్వితః- ఇదంహివాక్యం *అమృతస్యపా రభివృద్ధిమవాకృతం. —నన్వత్రామృతమే *ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భేఅన్తరిమప్రజాపతిః క్రుతః. ప్రజాపతిశ్చహిరణ్యగర్భః-సముద్రతాయత్పరిశ్చ సువివర్ణమకల్పశ్చ తైశ్చైవ క్రమోపసంహరన్తప్రజాపతిధాతృశబ్దరూపశ్చ తిద్వయపరావ్రత్యాదితి. — న - ఉపక్రమస్థప్రజాపతిశబ్దస్యహిర ణ్యగర్భపరత్వానుపపత్తేః. *తదేవాగ్నిస్తద్వాయస్తత్సూర్యస్తమచన్ద్రః-మః-తదేవశక్రమమృతంతద్భిహ్మతదాపస్సప్రజాపతిఃఇత్యగ్నివాయ్వాదీ నామివప్రజాపతేరపికారణభూతప్రజాపతిభూతితయారద్య్యతిరేకోహ్యవగమ్యతే- యథా *యమిన్ద్రమాచుర్వరుణంయమాచుర్వయమిత్రమా చుర్వముసత్యమాహుః | యోదేవానాం దేవరమస్తమాజాస్తస్మాద్భిద్రాగ్నియగుతమాజుహోమిత్యత్ర ఇన్ద్రశబ్దవాచ్యస్యప్రసిద్ధేన్ద్రవ్యతిరీకత్వావగ మః. అతః *సూర్యాచన్ద్రమసౌధాతేత్యత్ర ధాతృశబ్దస్తపశ్చబ్దైవ పూర్వప్రస్తుతపరమాత్మపరః.

అతఃపివ *ధాతుఃప్రసాదాన్మహిమానమిశమిత్యత్ర ధాతృశబ్దోవివ్యాఖ్యాతః- ముముక్షూపాశ్చత్వస్యకారణత్వవ్యావ్రత్యాత్, *అజస్యనా ధావధ్యేకమస్మితంయస్మిన్నిదంవిశ్వంసంభవమధిగతంవిశ్వకర్మాహ్యజిన్మదేవః *సప్రజాపతిరేకఃపుష్కరపల్లవమథవత్ *యన్నాభిపద్మాదభ వన్తహత్యాప్రజాపతిర్విశ్వస్యస్వీకృతాః. *తత్రబ్రహ్మచరురుఖిలజాయత *నారాయణాచ్ఛిహజాయతే *యోబ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వ యిత్యాదిభిశ్చతుర్ముఖస్యభగవన్నాభిపద్యస్తత్త్వావగమాత్ కార్యభూతేతస్మిన్నసంభవేనముముక్షూపాశ్చత్వస్యభగవదసాధారణత్వాత్, ఉపక్రమ భూతే *అమృతస్యపారభివృద్ధిమవాకృతే *యమిసంవిదరమృతానైభవస్తీతిభగవతపివామృతత్వస్సామృతస్యపాయతా ప్రతిపాదనస్యానురోధవ్యత్వాత్, ఉప క్రమ చ్చధాతృశబ్దైకగూఢ్యస్యన్యాయ్యత్వా, చ త్రరచానువాకేచతుర్ముఖవిమోచనస్యనారాయణవిభూతిత్వప్రతిపాదనాత్, అస్మిన్నమృతవాకే +యస్తాత్పరంసాధరమితిమస్త్రేణపరమపురుషస్యైవసర్వస్మాత్పరత్వప్రతిపాదనాత్. బ్రహ్మకార్యవర్తప్రతిపాదనప్రకరణే *బ్రహ్మదేవానాంప దవీరకవీనామితిమస్త్రేణ సాణసముద్రాదీనామివచతుర్ముఖస్యకార్యత్వావగమా, చ్చ. సను *సప్తసాక్షాః ప్రభవస్తీతివన్మోక్షత్వత్త్రిశ్రాయతే. న- మహిషశ్యేనాదీనామివఉత్పత్తేః ప్రకరణస్థిత్యాత్, తస్యవాధకాభావా, చ్చ. సను *యస్తాత్పరమిత్యతఃపూర్వమేవ *విశ్వాధికోరుద్రామహర్షిరితి క్రివణాత్, +యఃపరస్యమహేశ్వరభిక్తుచుసంహారశ్రుతత్వా, చ్చధాతృశబ్దస్యాపిరుద్రపరత్వంన్యాయ్యమితి. ఉచ్యతే- ఉపక్రమస్థతయా స్రబ ల్యధాతృశబ్దస్యరూఢిపరిత్యాగేకోహేతుః - ఉపసంహరోహిషర్బలః. రుద్రమహేశ్వరశబ్దరూపశ్చ తిద్వయమితిచేత్. తథాపివాధకత్వం - రుద్ర్య యిత్యాత్. ధాతృపదశ్చుతిరేకాపిఉపక్రమస్థతయాలగ్యగీతా- రుద్రమహేశ్వరశ్చ త్వియరనేకత్వేపుష్పక్రమవిరోధాద్భల్లతత్వం- తస్మాత్తుల్య యితా. కించ- : యోదేవానాంప్రభుమంపురస్తాత్ :యఃపరస్యమహేశ్వరభిక్తుసవాదరూపవాక్యస్తత్త్వాచ్చదౌర్బల్యమధికం. అతోధాతృరుద్రమ హేశ్వరశబ్దానామనోన్యవిరోధా, దనోన్యవాధ్యవాధకభావానుపపత్తే, శ్చాగ్నిశ్చాయకత్వేననుపపన్నేనపి ప్రమాణాన్తరాయంతోఽర్థశ్చయః. తత్రధాతృశబ్దస్యభగవత్పరత్వముపపాదితం. తదపపాదకహేతుభిఃధాతృశబ్దరూఢిత్యాగేనాగ్నిప్రాయన్యాయాచ్ఛరుద్రమహేశ్వరశబ్దయోరపిరూఢి త్యాగస్యన్యాయ్యత్వాత్ *యోదేవానాం *యఃపరభిక్తుసవాదస్యాస్యసామేక్షత్వాత్, *అఇతి బ్రహ్మతిశ్రుత్యా బ్రహ్మణోఽకారవాచ్యత్వా వహాత్, బ్రహ్మణ్యైవకృతంజగత్కారణత్వమిలికారణవాక్యప్రతిపాద్యనారాయణస్యాకారవాచ్యత్వావగమాత్, తస్యలూకప్రసిద్ధత్వాత్, *అ చారణోచ్యతేవిష్ణురితిశ్రుత్యన్తరా, చ్చనారాయణస్యాకారవాచ్యత్వస్థితిశ్చరుద్రమహేశ్వరశబ్దారోదయః-మహానీశ్వరభిక్తుసయవశక్త్యాభగవత్ప రాయయి కం. నారాయణస్యైవయచ్చబ్రాహ్మదీతత్వాత్ తస్యైవహిమహేశ్వరత్వరూపగుణవిధానంయజ్యతే- సహజహమానుష్యవిధీయమానం పరమయ్యంతంకపాలస్యభవతి. అతోధాతృరుద్రమహేశ్వరశబ్దవాచ్యోనారాయణభిక్తుశ్చింతం.

అతఃపివశ్వేతాశ్వతరోపనిషదవ *విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిఃహిరణ్యగర్భంజనయామాసపూర్వమిలివాక్యంచవ్యాఖ్యాతం - అనువాదరూపత యాపూర్వోదాహృతప్రమాణాన్తరసామేక్షత్వాత్. తథాహి- ఐహ్వ్యచశరపథగుపాలమహిషత్వామవచనాద్విగ్నిరణ్యగర్భభస్యత్వే శ్వేతా శ్వతరవాక్యేనహిరణ్యగర్భజనకత్వే, చరుద్రస్యావగమ్యమానేతయోరవిరోధేననిర్వాహసంభవే ప్రాబల్యదౌర్బల్యలిప్తాయతా. అవిరోధశ్చనత్వైశ్వే యవా- కల్పభేదేనవా- జన్మనోఽవతారరూపతయావా - సంభవేత్. తత్రతావద్వస్త్యైక్యమిహనావిరోధనిర్వాహమంభవేత్-క్షీరాద్యభి- దధ్యక్షీర మిరివచనమోపవాదస్థావ్యయపార్యావర్యపిపర్యావరోధస్యదుష్పరిహరత్వాత్. కల్పభేదాదవిరోధకల్పసంసూర్యాకాశప్రాణాదిష్వపిప్రసజేత్. స న్స్త్రుతస్యకల్పభేదస్యకల్పసమనస్యధానీధైర్యకల్పకేసస్యాత్ - సూర్యాకాశాదివిషయవాక్యానాంపరమాత్మచరతయోపుష్పపత్రోనతత్కల్పసమితిచేత్ - ఇహాపితుల్యం. అవతారకథోపేన్ద్రాదిప్రకరణేష్విపహిరణ్యగర్భరుద్రప్రకరణేష్విపితస్యాశ్చుతత్వాత్, ఇన్ద్రాదీనామివకర్తవశ్యత్వం ప్రతిపాదయన్త్యా ముత్పత్తిశ్చుత్రోపరిచిన్ద్రామనృతరోత్పత్తేరవతారరూపత్వకల్పనాదాగాత్, అనుపపన్నః. రుద్రస్యానరహతపాత్వత్వంచశతపథేఽవగతం- *అన రహతపాత్పావాఅహమస్మీతిరుద్రవచః. అతఃపివైకపివేశ్వరకదావిధిరణ్యగర్భావస్థాత్ స్వస్మాదుద్రూపోఽవతరతి- కదాచిరుద్రావస్థాత్ స్వ స్థాత్ హిరణ్యగర్భరూపోఽవతరతికల్పసమవ్యనుపపన్నం. గౌరవసేరన్తం, చ- వస్త్యైక్యంద్వయోర్వత్ప్రత్యేకవతారరూపత్వమపిహి కల్ప్యం. వస్త్యై క్యకల్పభేదజన్మద్వయవతారరూపత్వమక్షేమరుద్రోత్కర్షవాదిమతంచనజీవతి. ఏవంవిరోధస్యదుష్పరిహరత్వేనపి హిరణ్యగర్భరుద్రశబ్దయోరస్యతర పదప్రసిద్ధ్యాదరణిర్వాహస్యాత్ - యథాకాశాదిపదానాం. తత్రహిరణ్యగర్భశబ్దస్యప్రసిద్ధ్యాదరేణగుద్రాద్యత్పత్తిరుక్తాస్యాత్ - తతశ్చ రుద్రస్యపరమకారణత్వంసంశయేత్ - చతుర్ముఖకార్యత్వస్యశ్చుత్యన్తరావగతస్యానరపోదితత్వాత్. తతోపిరుద్రశబ్దస్యైవప్రసిద్ధ్యాదరంన్యాయ్యః- ప్రసిద్ధేతరార్థపరిగ్రహస్యమానాన్తరాగీనత్వాత్, మానాన్తరప్రసిద్ధిర్వ్యతీకస్యయద్వ్యుత్పత్తిరుద్రసామానాధికరణ్యా, చ్చరుద్రశబ్దస్యమానాన్తరా

నుగుణేనైర్నిశ్చితేతావతైవవిరోధస్యపరిహృతత్వేనహిరణ్యగర్భశబ్దప్రసిద్ధ్యనాదరేకారణాభావాత్. తథాచ శ్రుతయారు ద్రవ్యకార్యత్వంహిరణ్యగర్భస్యసజ్జుత్యం చావగమయన్తి - బహ్వలచేతావత్ * తదిదాసభవనమజ్ఞేష్టంయతోజ్జిఉగ్రస్తేష్వన్యమిసద్యోజ్జానోసరణాతిశత్రూనితి. సచాస్యమన్త్రస్య * ఉదగాదితి బ్రాహ్మణానురోధేనా దిత్వవిషయత్వం శబ్దసీయం - భూతపతిత్వ సద్యోజాతత్వాత్వా ముగ్రశబ్దరూఢిబలాచ్చరుద్రవిషయత్వ సిద్ధిరుదయలిజస్య దర్శలత్వాత్, * ఉదగాదితవదస్య తదత్వ త్విదర్శనదారస్యతరవరత్వేపి ముఖ్యవృత్తిభజ్జాభావా, ద్వీరోధిహేత్వస్తరాభావా, చ్చ. తథా సుబాలోపనిషది * అహానాన్నిషాదా యక్షరాక్షసగన్ధర్వాస్సాస్థిభ్యః పర్వతాలామభ్య ఓషధివనస్వతయో లలాటాత్క్రోధజ్ఞో రుద్రో ౭జాయతేతి. మహూపనిషది * అథ పునరేవ నారాయణస్సో ౭స్యంకామం మనసాధ్యాయితత్వక్షణ్యాలాహిః పురుషో ౭జాయత. నారాయణోపనిషది * నారాయణాదుద్రోజాయత్యతి. బృహదారణ్యకే * బ్రహ్మవా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తదేకం సన్నన్యభవత్ - యాస్యేతానిదేవక్షత్రాణి ఇన్ద్రో వరుణ స్సోమో రుద్రః పర్వన్యో యమో మృత్యు రీశాన ఇతి. శతశతే చాష్టమూర్తి బ్రాహ్మణే * అహుద్వా ఇదమప్రతిగీత్యాదభ్య * భూతానాం చ ప్రజాపతిః సంవత్సరాయాదిక్షతభూతానాం పతిర్బ్రహ్మపతిరాసీదుమః పత్నీత్యాదికముక్త్యా * భూతానాంపతి సంవత్సర ఉషనిరేతోసిన్ధ్యో సవత్సరే కుమారోజాయతసోరోదీ త్తంప్రజాపతిర బ్రవీత్ కుమారకిరోదిషి యచ్చిమా త్తపసో ౭ధిజాతోసితిసా బ్రవీత్ అనపహతపాష్టవా అహమనాహితనామానామధేహిపాష్టనో ౭వహత్యా ఇతి తంప్రజాపతిర బ్రవీత్ రుద్రోసేతితదస్యతన్నామాకరోదగ్ని స్తర్మాపమభవత్ అగ్నిర్వైరుద్రోయదరోదీ త్తన్నాదుద్రోసో బ్రవీత్ జ్యాయాన్వాఅహమస్మి ధేహ్యేవమేనామేతితంప్రజాపతిర బ్రవీత్ భవోసీతిశరోసీతిచశానోసీతిపశుపతిరసీతిఉగ్రాసీతిభీమాసీతిమహాదేవోసీతి. ఆ త్ర * ప్రజాపతిస్సంవత్సరోమహాన్గ్ర-ఇతి సంవత్సరశబ్దవాచ్యతయా ప్రసిద్ధచతుర్ముఖస్యత్వాత్ అనపహతపాష్టత్వతద్దత్తసంజ్ఞామూర్త్యుక్తకోరుద్రః ప్రతీయతే. శైలాలి బ్రాహ్మణేచతుర్ముఖాద్బుద్రాత్పత్నీత్యయితే. సామ్నిచవిరూపాయదత్తాక్షయే బ్రహ్మణఃపుత్రాయజ్యేస్థాయశ్రేష్ఠాయామోక్షాయకర్తృధిపతయఇతి బ్రహ్మపుత్రత్వంరుద్రస్యప్రతీయతే. చతుర్ముఖస్యనారాయణాత్మకత్వాత్ రుద్రస్యనారాయణస్యత్వక్రూత్తిశ్చావిరుద్ధాః * ఇహమనీష్యతీతిరుద్ర ఇత్యబ్రవత్ రుద్రో ౭ మూర్తిసోస్యత్వితిసా బ్రవీత్ వరంవృణా అహమేవపశునామధిపతిరసాసేతితన్నాదుద్రోపశునామధిపతిరిదేవతావరదానలబ్ధపశుపతిభావః ప్రతిపాద్యతే. తథా * అస్యదేవస్యవిభాషణేవావవిష్టారేతస్యప్రభుదేహవిర్భిఃవిధేహిరుద్రీయంమహిత్యమిత్యనేనచ పూర్వోదాహృతవచనానుగ్రహాత్ స్వారస్యోచ్చభగవదారాధనబలబ్రహ్మహిమత్వంరుద్రస్యావగమ్యతే. అతశ్చతుర్ముఖస్యజ్యస్యభగవత్సమారాధనలబ్ధమహిమ్నోరుద్రస్యచతుర్ముఖస్యత్వంయం క్తం. సనుపరమకారణత్వంవివశబ్దవాచ్యవైస్యత్రాయతే * యదాతమస్తద్విదవాసరాత్రిర్నసన్నచాసచ్చివపితేవఇతి. స- తస్యభగవదసాధారణ్యస్యబహూపనిషద్వాక్యైర్వైర్వాయానుగృహితైర్నిశ్చితత్వాత్. కించ- నారాయణమహాపురుషాదిశబ్దానామసాధారణత్వాత్ జమాపనిషత్సత్వాత్ ఏకోపనిషద్భ్యస్తత్వాత్ సాధారణామేకోపనిషత్సానంశివాదిశబ్దానాంపదమరోధేనవర్తనీయత్వాదిహాప్యప్రకృతమోపసంహారాదిపర్యాలోచనాయాంభగవత్ప్రత్యభిజ్ఞాపకబహువిశేషణదర్శనా, ద్విశేషతేపురుషమాకైకాధ్యావగమా, చ్చశివరుద్రాదిశబ్దానామపిపరమపురుషపరత్వసిద్ధిః. * రుద్రోబహువిరాటభురితిభగవతిరుద్రఃకర్ణః ప్రయత్నః. అగ్నో ౭ * రుద్రోభూత్వాగ్నిరనూర్జాయాధ్వర్యుంచయజమానంచహన్వాదితి ప్రయత్నః. * శివశివానామశివోశివానాం * శివానైసన్రుపన్దానః * శివమస్మితి. విశేషతోభగవతిచ * కాశ్వతంశివమమృతమితిశివశబ్దః ప్రయత్నః. పున్దిజైకవచనాస్తస్వసాధారణఇతిచేత్ - తస్మిన్ప్రాతిపదికసాధారణ్యమనుజ్ఞాతంభవతి. పున్దిజైకవచనాన్వోపిసాధారణోపభవతి - తాదృశస్యాప్యథాస్తరపరత్వశక్త్యనపగమాత్ - అరుణః కపిలఇతిశబ్దవత్. సహితారవిసారధిమనివిశేషసాధారణ్యాత్ అథాస్తర ప్రత్యాయసశక్తివిధురౌభవతః. నైవం నారాయణమహాపురుషాదిశబ్దా అస్యత్రప్రయత్నాః * మహాదేవంవామహాపురుషంవార్చయేదితి దేవతావిశేషవిషయోహిప్రయోగః. పురుషశబ్దాపి స్వతోభగవ ద్విషయః. * పురుషానైరుద్ర ఇత్యుచ్చస్తీతిచేత్. సత్యం- సచ భగవద్విషయపిత- * సర్వోవైరుద్ర ఇత్యస్యాపపాదనాయరుద్రస్యపురుషాత్మకత్వపరత్వాత్ వాక్యస్య. * సర్వకత్వాదనస్తస్యపివాహమితివత్. ఆతో హిరణ్యగర్భకార్యతయా శ్రుత్యస్తరసిద్ధస్య తజ్జనకత్వాదయోగః. కించ - సకేవల మనువాదరూపత్వాదస్సన్వాక్యైరుద్రశబ్దస్యభగవత్పరత్వనిశ్చయః - కింతు హిరణ్యగర్భజనకత్వ విశేషితత్వాచ్చతస్య భగవద్విషయత్వ నిశ్చయః - తజ్జనకత్వస్య నారాయణచిహ్నత్వాత్. యథా * సర్వాణి రూపాణి విచిత్యధీరః నామానిశ్చత్వా ౭భివదస్యదాస్తజ్జతిపరమపురుషస్యనామరూపనిర్వోధ్యత్వ శ్రవణాత్ * అకాశోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితేత్యత్ర అకాశశబ్దస్యభగవద్విషయత్వనిశ్చయః- తద్వత్. సచానయైవ శ్రుత్యాహిరణ్యగర్భజనకత్వంరుద్ర చిహ్నమితి శబ్దసీయం- హిరణ్యగర్భజనకతాయారుద్రచిహ్నతానిశ్చయస్యహిరణ్యగర్భజనకత్వ కృతిప్రతిబద్ధత్వాత్, భగవతోహిరణ్యగర్భజనకత్వశ్రుత్యభావే తజ్జనకతాయాస్తచ్చిహ్నతా నిశ్చయస్యానపపాదత్వా, చ్చ. అస్య వాక్యస్యరుద్ర పరత్వనిశ్చయేసతిహిరణ్యగర్భజనకత్వస్యరుద్ర చిహ్నత్వనిశ్చయః- తస్మిన్చయేసతిఅస్యవాక్యస్యరుద్ర పరత్వనిశ్చయఇతి అన్యోన్యాశ్రయశ్చ. అనువాదరూపత్వాచ్చరుద్ర పరత్వానిశ్చయఇత్యుక్తం. కించ- కార్యభూతస్యవిశ్వాధికత్వాదయోగాతోవిశ్వాధికత్వవిశేషితరుద్రశబ్దస్య- విశౌకతోష్టపలక్షితసత్యకామత్వాదివిశేషితస్య * తత్రాపిదహ్రంగగనంవిశోకః * దహరోన్మిన్నస్తరఅకాశఇత్యాదివాక్యన్యగగనాదిశబ్దస్యేవప్రసిద్ధాధికరణత్వాభావేనభగవత్పరత్వంసిద్ధం. సన్నిదమిత్తంరుద్రశబ్దస్యకార్యవ్యవచేదేనకారణరుద్ర పరత్వం. సత్యం - సతుపరమపురుషపిత- తస్మైవపరమకారణత్వాత్. సనురుద్ర పితకారణావస్థః ప్రతిపాద్యతఇతిచేత్ - ఇన్ద్రోపివవాఅకాశపితవాకారణావస్థఃతత్తద్వాక్యప్రతిపాద్యఃకింసాన్యత్. ఇన్ద్రోదేః ప్రసిద్ధవైవపరమకారణావస్థావేమానా నరాబావాదితిచేత్ - తతపివాత్రాపిప్రసిద్ధవైవపరమకారణత్వానిర్ధిరితిత్వం. శివాదిశబ్దా

నాంవిశేషాపహానాత్మమత్వము క్తం- అతోఽస్యవాక్యస్యభగవద్విషయత్వంనీధం. యద్యపికల్పభేదేనహిరణ్యగర్భజనకత్వేపిరు ద్రస్య-సభగవత్కపర
మకారణత్వవిరోధః- తథాపిస్యాంయపర్యాలోచనాయాంనారాయణచరత్వంరు ద్రశబ్దస్యయజ్ఞతత్వప్రతీయతే. కించ- అసావ్యమపురుషునిదీప్ర
ధమద్వితీయభుక్తయోః *దేవాత్మక క్తిం *ప్రేరితారంఛమత్వా*వృత్తావ్య క్తంభరతేవిశ్వమిశః *యదాత్మతత్వేనను బ్రహ్మతత్వస్వందీపోపమేనేహ
య క్తిప్రపశ్యేత్ *జ్ఞాత్వాదేవం *ఏకోహిదేవఃప్రదిశోనుసర్వాఇతిదేవాత్మప్రేరిత్రీశబ్రహ్మశబ్దైవరమాత్మానిధ్యుః- తేన *విద్యాదేవవికోనా
రాయణః *విశ్వంనారాయణందేవమక్షరంపరమంప్రభం *అత్తానారాయణవరః *అజ్ఞుష్ఠమాత్మపురుషోజ్ఞుష్ఠంచసమాగ్నిరంఘోశస్సర్వస్యజ
గతః *యేనాక్షరంపురుషంవేదసత్వం ప్రానాచతాంతత్వతోబ్రహ్మవిద్యామిత్యాదివాక్య ప్రతిపన్ననారాయణ ప్రత్యభిజ్ఞాపకాః. అత్రేశశబ్దశ్చ
సరూఢఃప్రయు క్తః- కించయోగాత్- :అపశశ్చత్తా *ద్వావజ్ఞావీశనీశా *ఈశశ్చసర్వస్యేనిర్దేశస్యస ప్రలిసంబద్ధితయాఅవయవాన్గదివజ్ఞాప
కత్వాత్. *అనన్తశ్చత్తావిశ్వరూపోహ్యకతైత్యతానన్తశబ్దప్రయోగరూఢః- రూఢ్యవివక్షేనిమి త్తసప్రతియోగికినికాభావాత్. పృథియేచ *య
ఏతద్విషయకృతా సైభవవ్రీత్యనేన *అమృత్యువారణత్వనువాకః ప్రత్యభిజ్ఞాపకతే- సహిచరమపురుషవిషయః. వివమువ క్త మోగవత్పర్య. *ఏకోహి
రుద్రభిత్వస్యానన్తరం *విశ్వరశ్చక్షురుతవిశ్వతోముఖిత్యాదిమ ప్రకృత్యభగవత్ప్రత్యభిజ్ఞాపకః- తస్యవిశ్వద్వర్తపురుషవిషయత్వాత్ *ద్వావజ్ఞ
ధివీజనయన్నిచ *శీర్షోద్వ్యసమవ ద్రవద్యాంభూమిరివివాక్య ప్రత్యభిజ్ఞాపకం. *యోదేవానామిరివాక్యమునవాదరూపమిస్సృటం - కార్యస్య
పరమకారణత్వాదాగార్తుద్రశబ్దస్యకార్యరు ద్రవ్యలికత్వవిషయత్వేనవివాక్యస్యామవాదరూపతయాదాగార్తుద్రశ పరమాకార్యగుణమత్రత్య
భగవదసాధారణవిశేషణానుగుణంభగవద్విషయత్వనిశ్చయః. *యాతేరుద్రశివాతసూరిత్యతోఽనన్తరం *తతఃపరంబ్రహ్మపరంబ్రహ్మ స్థితివా
క్యంచ *నారాయణపరంబ్రహ్మేతిమహాపరిషత్ప్రత్యభిజ్ఞాపకం. *ఈశంతంజ్ఞాత్వాఅమృతాభవవ్రీత్యత్ర ఈశశబ్దఃపూర్వవద్యాగకః- వైరూ
ప్యాదాగార్. *వేదాహుతేమిత్యనన్తరవాక్యనైతచ్ఛబ్దశ్చపూర్వరు ద్రశబ్దవాప్యస్యమహాపురుషతామవగమయతి - ప్రకృతపరామర్శిత్వాత్. :త
తోయదు తరతమిరివాక్యంతు *పరమతస్సేతూన్యానేత్యత్ర ఉపపాదయిష్యతే. సర్వానసరిగ్గీ వత్సంవపుంసూత్రాంధస్సారం. సర్వవ్యాపిత్వం
తు *సర్వంవ్యాప్యనారాయణః స్థితజ్ఞతేతత్త్వాయతి. భగవచ్ఛబ్దస్తు *భగవాన్మవి త్రంవాసుదేవఃపరిత్రం *భగవాన్వాసుదేవఃపరా ప్రకృ
తిః *పరంపరిత్రంభగవాన్వాసుదేవః :యేభగవన్తంవాసుదేవమేవంపరిత్రంవాసుదేవాసాధారణః. అపరివహి-సర్వతే *వివమేవహాశబ్దోజ్ఞా
త్రేయభగవానితిపరమ బ్రహ్మభూతస్యవాసుదేవస్యవాస్యగతి. సత్త్వప్రవర్తకత్వంభగవతభిస్సృటం- :యోహాఖిలువాఅస్యసా ద్వికొంగసో
సా బ్రహ్మచారిణోయాయవిష్ణురితిమైత్రాయణీయశ్చతే. అన్తరాత్మత్వంచతథా-నువాలోపనిషత్ ప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాత్. :పృథామనిఃపేతితు
విష్యద్వర్తపురుషస్సారకం. అథ *సహాన్తశీర్షేత్వాదిమ ప్రద్యయమేవాధీతం. ఈశానపదంరుసపుంసకత్వాద్వ్యాగికమేవ- సమరూఢం - పున్జితా
ప్రసక్తాత్. *సర్వస్యశరణంనుహృదితి *మాతాపితాత్రాతానివాసశరణంనుహృద్రుర్నారాయణఇతిశ్చుప్రత్యభిజ్ఞాపకం.*శ్రవణానురగ్న్యం
పురుషంమహా స్థితిమహాపురుషవిషస్వత్వము క్తి. ధాతృశబ్దమహాపురుషశబ్దవైకాఢ్యయతి *అణారణీయానిచి. చతుర్థేచ *ద్వాసుచైత్యాది
మ ప్రద్యయంముక్తాపనిషత్వైకాఢ్యాయో పరమపురుషపరస్పృహాపకం. అతిః *మాయిసంయుమహేశ్వరమితిమహేశ్వరశబ్దోమాయా ప్రేరకత్వవరః- :స
ర్వలోకమహేశ్వరం *క్షీరోదస్సోత్తరంతీరంజగ్ముర్లోకహితాన్ధిఃఇతస్సద్వారమిత్యాదృభ్య*వాక్యంబ్రహ్మహేశ్వరైత్యాదిమయాగియమహేశ్వరశ
బ్దోభగవతిప్రయు క్తః. :యస్మిన్నిదంసంచవివైచిసర్వమితిప్రకృతస్సర్వస్వస్యనియన్త్యమివానశబ్దేనోవ్యతే- పూర్వం *అజ్ఞుష్ఠమాత్మపురుషోజ్ఞ
రాత్మేత్యుక్తత్వాత్, తత్ర *ఈశానోభూతభవ్యస్యేతిఈశనస్య ప్రతిసంబద్ధ్యభిధానేనరూఢివిరహవగూత్, భూతభవ్యశ్చనిధ్యస్య జ్ఞానసర్వశబ్దేన
ప్రతిపన్నత్వా. చ్చ. *యఃకోశ్యద్విషవశ్చపృషదకీన్యేదేవాయహవిహవిధేమేత్యనేన *హిరణ్యగర్భత్యావ్యచ్ఛర్వపురుషవిషయత్వం ప్రతీయతే-
తచ్చభగవత్పరమిత్వపాదితం. ఏవంభగవత్పరానేకోపనిషత్వైకాఢ్యప్రతీతేః *జ్ఞాత్వాదేవం :ఏవవివతలజ్ఞానిశశ్చబ్రహ్మయంపర్తరమేవ. ముహూర
భ్యస్యమానస్యాపిశివశబ్దస్యరూఢార్థత్వాత్అకాశశబ్దస్యేవఉపపన్నః- *అకాశఇతిమూవాచసర్వానీహనాజ్ఞానానిభూతాన్యాకాశాదేవనముత్పన్నవై
అకాశంప్రత్యస్తంయన్దికాశోహేయవైభ్యోజ్ఞాయానాకాశేపరాయణమితిహ్యకాశశబ్దాఽభ్యస్తః. కించ- :సర్వవ్యాపిభగవాన్కారస్తాత్సర్వ
గతశ్చవజ్ఞత్యయంశివశబ్దః స్సాకరణికివశబ్దానాంమాజ్ఞశ్చాభిప్రాయత్వమేవదర్శయతి-సర్వగతత్వేసిభగవచ్ఛబ్దవాచ్యత్వాత్నిర్దేశఇతిహితస్యాన్ధి-అ
స్యథాసర్వవ్యాపిసర్వగతశబ్దయోఃపునరుక్తిప్రసక్తాత్.*తదక్షరంతత్సమితుర్వరణ్యంధ్రు మితిత్యనేన :అక్షరంపరమంప్రభం*ఏతత్సక్షరంవర్యరణ్యం
ధ్రువమచలమమృతంవిష్ణుసంజ్ఞం సర్వాధారంధామితిశ్చుతిద్యయైకాఢ్యమవగమ్యతే. *హృదామనిఃపేతివాక్యం *వైకూఢ్యద్విమిత్యాదిమ ప్రద్య
యంచమధ్యగతవాక్యస్థశివశబ్దస్యపరమపురుషవిషయతాంజ్ఞాపయతి- తథివాక్యత్రయంసముద్రాన్తర్వక్షిప్తద్వర్తపురుషవిషయం. అతిః *మాన
స్తేకభితిమ ప్రస్థరు ద్రశబ్దోప్యవయవశక్త్యాఅపర్యవసానాద్వాభగవద్విషయః. అతఃపశ్య మపి *భావాభావకరంవిమితిశివశబ్దాన్యాభ్యాతి. మశ్మే
పి కాలస్యాపిపశ్యదకీకాల ఉక్తః. *భగీశం - విశ్వరూపినాం యజ్ఞామిశం. విశ్వరూపినిరూపకత్వస్సరిభ్రాశత్వమేవోక్తం *తమాశ్వరా
ణాంసరమరిమహేశ్వరమితి. మహేశ్వరమితియాగికినిర్దేశః - సమ రూఢార్థపరః - వాక్యవైశ్వర్యపారమ్యప్రతిపాదకత్వాత్, * ఈశ్వరాణామితి
ప్రతిసంబద్ధినిర్దేశా. చ్చ - వైవతానాంపరమంవైవతంపతీనాంపరమంపతిమిత్యనన్తరనిర్దేశవత్. తద్దివాక్యంవై వతత్వపత్వపారమ్యపరం- తత్రవై
వతపతిశబ్దానన్తచిద్దేవతావిశేషరూఢా- మహేశ్వరశబ్దశ్చతత్త్వానియజ్ఞిత్వస్సృటం. * సతత్వమశ్చ *సర్వాస్యకైరిత్యాదిభిశ్చతత్త్వారమ్యాపహదసం.
*ఏకోదేవత్యాదివాక్యస్థవిశేషణానిచనారాయణ ప్రత్యభిజ్ఞాపకాని-:గూఢోత్తానప్రకాశతే *వ్యాప్యనారాయణస్థితః*సర్వభూతాన్తరాత్మా

౭వహతపాపాద్విశ్వేదేవపితౄణామాయణత్యాజ్యైకాధ్యాయే. *సత్రసూర్యోభావితమప్రశ్నముణ్ణకౌపనిషత్కృత్యైకాధ్యాయే. *నాన్యఃపథా ఇతిపుంసూక్తంసార్థయతి. ఈశాదిశబ్దానాంయథాకర్తవ్యమిశసస్యనిరూపణత్వంచదర్శయతి. *సత్రోన్యేతి. *యోబ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వంయోనైవేదాంశ్చప్రహీణోతితస్మైతంహశరణమహంప్రపద్యేఆమృతస్యచరంసేరుమినిహ్వాన్సనారాయణచరస్వసాధకాః—య ఇత్యనువాదరూపత్వాత్, బ్రహ్మణోభగవన్నాభిసంభవత్వస్మైత్వైకత్వాత్, *సంవాసస్సువృత్తరూపాయణఇతిప్రతిత్వాత్. ఆమృతస్యైవ సేతురితిముక్త్యోపనిషదిశ్చుతత్వాత్, చ్చ. *యదాచర్మవదిహికృతముపాంచూస్తరాభావశరం : గాన్యఃపథా ఇత్యుక్తాన్యవరణరూపం. ఏవముపక్త, మోషసంహారాదిభిర్భగవత్పరత్వావగమాత్ అస్యాఉపనిషదోభగవత్పరత్వంస్థిరం. సనుమహపురుషేదిశబ్దానాం ఇవాదిశబ్దసమగ్రవ్యాఖ్యాతానాంసవ చరత్వంస్థాత్. సత్యం-యద్యేకవిషయత్వమిచ్ఛంతానాం-ఇచ్ఛమేవతే-తేహిశబ్దావికవిషయః. యదిచరమపురుషేతిరవిషయస్యం-స-సాధారణస్యామోగ్యాన్యస్యచబ్దస్యమోగ్యాధానాధారణబహూపనిషత్వశబ్దోపస్థాపితవిశేషవర్తనసానందియమితిభిది. సహిచ్ఛాశబ్దసమగ్రమత్రైవ ర్యవస్యతి, సచపరమాత్మాదిశబ్దఃప్రసిద్ధాకాశేషర్యవస్యతి. యోగ్యత్వామోగ్యత్వైకమ్యంతవిశదయ్యలే2నస్తరమేవ. ఆతః పరమపురుషవిషయత్వముపనిషద్యస్థితం. ఏవమిశ్వరమహేశ్వరపురుషమహపురుషేదిశబ్దానాంభగవద్విషయత్వాత్ ప్రపదవోచదేశశిరస్సుత్వాచ్చ అస్యా ఉపనిషదో భగవద్వైకత్వాత్ స్ఫుటతరం. యత్తు కైశ్చిజ్జివితం-సోచపద నిరుపపదపురుషశబ్దవాచ్యాత్తదాదిభేత్వరశబ్దవాచ్యస్యప్రకర్షఇతి. తత్తుచ్ఛం-తథాసోపపదనిరుపపదేష్ట్యశబ్దవాచ్యస్యాత్వప్రకర్షప్రసక్తాత్. *ఇదిపరమైశ్వర్యఇతిథాతోక్తిస్త్యేజ్జివిషయః. *జిహ్వోమహేష్ట్యస్సు రనాయకోవేదహిప్రసిద్ధిః. శ్చుత్యాదివిరోధేసమాఖ్యాదౌర్బల్యాత్ సృజ్యతయాసంహార్యతయాచావగతసేన్ద్రస్య సర్వస్వాత్పరత్వమనుపపన్నమితిచేత్-చుప్యం. కించ-జీవవిషయపురుషశబ్దానికృష్టాన్విషయత్వవిశరమాత్తనఃపురుషశబ్దవాచ్యత్వంసనికర్తాయభవతి-సహ్యత్వశబ్దోజీవేషేప్రయుక్త ఇతిపరమాత్మసత్త్వశబ్దవాచ్యతయానికర్షస్యాన్యత్. సహిచ్ఛాశబ్దోమగ్ధాకవాచీతి హరిశబ్దవాచ్యతయానీహ్వాన్యమగ్ధాకసామ్యమిన్ద్రస్యాదిత్యసహితమభయసామ్యంభగవతోనాత్రేస్యామ్యంభవతీతి.

అభర్వశిఖానుంచ *కారణంతుధ్యేయస్యైవైశ్వర్యసంపన్నః సర్వేశ్వరశ్శమ్భురాకాశమధ్యేయ్యైవప్రతిపాద్యమాసంధ్యేయత్వంచరమపురుషసాధారణభర్తాస్తరాశ్రవణాత్ ప్రసిద్ధశమ్భువిషయం.—ఇతి సశక్తసీయం-కారణత్వస్య తదసాధారణ్యాదేవ తద్వాన్యప్రశ్నముముక్షుధ్యేయత్వస్యాపితదసాధారణత్వాత్. కించ-అస్యప్రకరణస్య *కశ్చధ్యేయత్వమప్రకమ్య *కారణంతుధ్యేయత్వమేనకారణత్వమసూద్యధ్యేయత్వవిధిచరత్వావగమాత్ పురుషసూక్తాదిప్రతిపన్నస్యైవ పరమాత్మనోధ్యేయత్వవిధానచరమిదంపాక్యం. సచ శమ్భుకారణమితివాక్యమైతి-కింతు కారణశమ్భుః ధ్యేయత్వ-అస్యథా *కశ్చధ్యేయత్వస్యకేతరత్వామోగాత్. శమ్భుశబ్దస్యాసాధారణ్యే ఆకాశప్రాణాదిశబ్దవత్ పరమాత్మచరత్వంస్థాయ్యం-సచాయమసాధారణః-శశమ్భుఃస్వయంభూర్భూమిణ్యితిహిణ్యితిహిణ్యితిహిణ్యితి. తథాసారదీయపురాణేషుక్తానాంసతేబ్రహ్మణంప్రతియమవచనే *శ్రుణుమేవచనంశమ్భుపితామహపితామహః। మరణాదధికందేవయస్సౌతాపన్యఖిణ్డనమితి, లత్రైవ *శతమేవదేవతాశ్రేయసంప్రాప్తేహివాసరే। యదిచాలయసేదైర్భూతే లతోహంతపకిక్చరః। సమేత తుర్కహస్యమ్భుతేసలుప్రఃపదోమమేతి, ద్రుహిణవిషయతయాప్రయుక్తత్వాత్ *విశ్వాక్షంపిశ్వశమ్భువమితిభగవత్సక్తాతప్రయోగాచ్చ. *బ్రహ్మవిష్ణురుద్రైస్త్రిసర్వేసంప్రసూయన్త ఇత్యుత్సత్త్రివాదస్యానువాదరూపత్వాత్ ప్రాపక వాక్యసూరోధిభగవదత్వత్తిరవతారరూపా2నూద్యతే. భగవతాసూత్రకారేణైవాభర్వశిఖావాక్యస్సశమ్భుశబ్దస్యభగవద్విషయత్వమత్వత్తిరవతారరూపత్వంచఉపబృహిచం *ఇతినారాయణశమ్భుఃభగవాన్ జగతః ప్రభుః। ఆదిశ్రవీబుధాన్సర్వాన్ అజాయతయదాఃకులేభిః. అవతారవదనేశమ్భుశబ్దస్యనారాయణవిషయత్వచర్యనాత్ పూర్వవాక్యప్రతిపన్నస్యభగవజ్జన్మనో2వతారరూపత్వం, శమ్భుశబ్దస్యభగవద్విషయత్వం, చహిదస్యితం. ఈశానశబ్దశ్చయోగికఃకారణమేవేషణం-సర్వసేత్తాన ఇతి శ్చుత్యస్తరేసప్రతియోగికనిర్దేశా, దిహపితత్ప్రేత్యభిజ్ఞానాత్, ప్రయోగసాధారణ్యా, చ్చ. మోక్షదత్తేహి *తస్మాత్ప్రేమాతోయఃకర్తాకార్యంకారణమేవచ। సోనిర్భుధస్య ఈశానవ్యక్తిస్యా సర్వకర్తృత్వైకభగవత్ ప్రయుజ్యతే, తత్ర భగవద్వచనేచ *నిత్యంహి నైజగతిభూతంస్థావరజ్జమం। ఋతేమామేకమీశానంపురుషంలోకజీవనమితిచప్రయుక్తః. సనునకారణమిశేష్యం-కిన్తుశమ్భురేవ. కారణశబ్దస్థుతద్విశేషణం-అస్యథా *కారణంతుధ్యేయత్వమిచ్ఛిజ్ఞానుపపత్తే. సత్యం-శమ్భుశబ్దాదిశేష్యసమర్పకః-తతఃకిం. ప్రసిద్ధశమ్భుధ్యేయత్వసిద్ధితిచేత్. స-కారణశబ్దస్యకార్యశమ్భువాన్యవర్తకత్వాత్. సచకారణత్వాదిహేతుగర్భతాకల్పాన్య-కార్యత్వస్యక్రమసిద్ధత్వాత్. భగవతో *ప్రసూయన్త ఇత్యుత్సత్త్వత్వేష్యస్యవాక్యస్యానువాదరూపత్వాత్, అనువాదస్య ప్రాపకానురోధిత్వాత్, ఉత్పత్తిప్రాపకవాక్యేషుచా కర్తృహేతుకత్వేన అతత్పల్కార్థత్వేనచ విలక్షణతయాభగవజ్జన్మనఃస్వేచ్ఛాకృతస్యనిర్భుజైశ్చైశ్వర్యావిరోధిత్వాత్, అజహత్స్వభావతయావిత్త్రైశ్వరోద్ధీపకత్వాత్, చ్చపరమకారణత్వాప్రచ్యుతే. స్వపారతన్త్ర్యానైవమాకర్తృస్తరాభావోహిపరమకారణత్వం. *సచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపతిత్వమితిశ్చుతిః. అవతారవైకత్వంచ *అజాయమానోబహుధావిజాయతఇతిప్రతిపాద్యతే. అజాయమానఇతిసాంసారికవజ్జన్మనిషేధః-సస్వరూపనిత్యత్వపరః-నాపిజన్మమిథ్యాత్వపరః-అన్తదాదేరపిస్వరూపనిత్యత్వాదేరవిశేషతయా *తస్యధిరోపజాన నియోగిమితివాక్యస్యనిర్భకత్వప్రసక్తాత్. ఇదం చస్పష్టమచ్యతే *యేన సూర్యస్తపతితేజస్సెద్ధఃపితాపుత్రేణిత్వమానోనియోగౌ। నావేదవిన్ననుతేతంబృహన్తంసూర్యసుభూమాత్మానంసంపరామౌ। విషనితోమహిమా బ్రహ్మణస్యకర్తృత్వావర్ధతేనోకనీయాన్। తస్యైవాత్మాపదవిత్తంవిదత్వానకర్తృణావిష్యతేపాపకేనీతి. *యోనియోగాదిత్యనేన *పరిజాన నియోగిమితిశ్చుతిఃప్రత్యభిజ్ఞాయతే. *యేనసూర్యస్తపతిత్యనేన *తస్యభాసాసర్వమిదంవిధాతి

తిమ్మమ్మోపనిషత్ - సాహిచరమపురుషపరా. *నావేదవినన్మతేతంబృహ న్మిత్వనేన *వేదాహమేతమితి *ధీరాఃపరిజానన్తీతి శ్రుతిః. *పదవిదిపదశబ్దైః *తత్రైవదంసంగ్రహేణ బ్రవీవ్యోమితి *తద్విష్ణుఃపరమంపదమితికత శ్రుతిః. *నకర్మజేత్వనేన *అపహతపాప్తాదివ్యాదేవవికోనారాయణ ఇతివాక్యంచ. అత ఇదంవాక్యంభగవద్విషయం. పుత్రేణ- స్వకార్యభూతేనదశరథాదిసాపితృమ త్వం, తస్యావేదవిదవేద్యత్వం, తదవతారస్యా కర్మమూలత్వం, తద్ధానవతాం భవభయభ్యంస, శ్చ హ్యత్రప్రతిపాద్యతే. ఉద్యశజన్మానువాదశ్చ భాగవదీయపయోగీ - ఇతరస్సజ్జనజాతీయర యాతివత్సరస్య ఉపాసకసౌభ్యభాషనార్థత్వాత్. ఏవమత్రప్రతిపన్నభగవజ్జనస్య గ్వేచ్ఛావతారరూపత్వాదేవ హియదోఃకులేజాయమానో నారాయణ శ్చమ్ముశబ్దైఃసమహారలేవిశేష్యతే. నన్వేవంసతి బ్రహ్మదీనామవిజన్మన్వేచ్ఛావతారరూపంకింసస్యాత్. న- ప్రాపకవాక్యానురోధిత్వాత్ అనువాదస్య. కుతస్తేషాంజన్మసోకర్మమూలత్వావగమః. ఉత్పత్తిశ్రుతేరేవ. ఉత్పత్తిశ్చైత్ కర్మమూలేద్యోగ్యకం. భగవత స్తవతార శ్రుత్యాతదవిదీరం. అపవాదాభావేపృథక్కర్మమూలత్వా శ్రయశేసతీహ్రిదిజన్మనోఽప్యవతారత్వప్రసక్తః- బ్రహ్మదీనామిన్ద్రాదీనాంఽబన్మనిశేచాశ్రవణాత్, ఉత్పత్తిచదస్య త్రాపిక్వచిచ్ఛగవరదవ ఆకర్షవశ్యత్వా శ్రవణా, వృ. *హిరణ్యంపురుషః - ఏవమిదమేభ్యోపాన్యభ్యుదయః *అపహతపాప్తాది వ్యాదేవ వికోనారాయణః *అపహతపాప్తా - సకత్రమిపురుషభిహి భగవతో ౭కర్షవశ్యత్వం ప్రాయతే. తదైక్యాత్ బ్రహ్మదీనామకర్షణ శ్చ్యవ్యుచిత్యై - ఇన్ద్రాదీనామపి తథాప్యప్రసక్తాత్. విశ్వేసర్వకర్షవశ్యత్వం - కర్షవశ్యత్వరూపభేదక ధర్మాభావేనత్వైక్య మిత్యన్వోన్యాశ్రయశ్చ. భగవతో ౭కర్షవశ్యత్వంచ స్వప్రకరణసిద్ధిమితి నాన్వోన్యాశ్రయః. ఏవముత్పత్తిప్రాపకవాక్యగీర్ణం భగవతో ౭జాయమానస్యజాయ మానవత్వరూపం బ్రహ్మదీన్మత్వే అన్యమత్రైవోచ్యతే *సకారణంరారణానామితి. సప్రసూయత ఇతి విభక్తిప. హేమనానుబద్ధః. కారణానాంకారణశ్చభగవతోసప్రహ్మదివమత్వవీర్యరః *వివరిణ్యోయత్తస్య త్రాపిక్వశబ్దోప్రాధాన్యపరః- విమేకంరైవచనివత్. సహ్యోవత్వసంఖ్యాశ్రయదేవతాప్రశ్నః- ప్రశ్నైవైయధ్యాత్. తస్మాత్ *కాశ్యపంశివమిదమిదం సహభ్యుదయకరహితభివోచిశేష్యతే- తేన ప్రసిద్ధవవ్యాప్యత్రి. అతో ౭గర్వంభూయామపిభగవతవివేచ్యోయత్వం ప్రతిపాదితం. యతోహిరణ్యగర్భప్రజాపతిధాతృత్వయంభావదయఃఉపాసకమురుద్రమహాదేవమహేశ్వర సుమేశ్వరాదయశ్చకారణవిదయాశ్చబ్రాహ్మణ్యవయవశక్త్యావాతపర్వపిసానాద్వానారాయణపరాత్మయిత్వం- అతఏవహిభగవాన్సుత్రకారవివభవతాన్మజ్జకముహూహరలేప్రాయజి యథా *హిరణ్యగర్భశ్చప్రశ్నోవాన్యప్రావాయకధోతుజఇతి. కృష్ణంప్రతిద్రాపతి *శ్రూయేప్రజానిస శ్చత్వాహుచులేకం ప్రజాపతిమితి. మోక్షధర్మః *ఏకస్తద్వేదభగవాన్ప్రాతానారాయణస్త్వయమితి. ఆశ్వమేధే *విష్ణులేవాదిసర్వేషుస్వయంబూర్వవతిప్రభుఃఇతి. స్వయంబూర్వేషులేవచరుర్ముఖోత్పత్తేః సాచీసంత్వస్థస్తాప్రభుర్భవతి- సవతుర్ముఖాదిత్వగ్ధః. *సోనిరుభ్యస్సఉపాసోవ్యక్తిస్సాసర్వకర్తస్యితి. ఇతిసారాయణశ్చమ్ముర్భగవాన్జగతః ప్రభుః అదిశ్యమిభుధాన్సర్వాకలజాయతయదోఃకులఇతి. *రుద్రోవమునిరాబిభృః. తథా *సమశ్చకారహ్యస్తాపరమంపరమేశ్వరం జగదజగతాంస్తస్య పరమంపరధర్మవిత్వార్థస్య *వాసుదేవతదేవత్రేయయాగీతంయథాతిభిమితి *బంధవిశ్వమహాదేవజయలాకనాలేరతఇత్యార్థస్య *నారాయణఃపదుమైనజయవార్తధనుర్ధరేతి. *భోక్తారంయజ్ఞతపసాంగర్వలోకమహేశ్వరం *యోమామజనాదించవేత్తిలోకమహేశ్వరమితి. *సత్రైవైబుధాన్సర్వే బ్రహ్మలేపమహర్తయః వెదప్యన్మనవిధానైష్యవం క్రతుమారభన్మిత్యర్థస్య *తేకారయగధర్మాణోభాగాంపరమసత్క్రతాః | ప్రాపురాదిత్యవర్చంరంపురుషంతమసఃపరం | బృహ నంసర్వగందేవమిశానంపరం ప్రధుః | తతోఽపరదోదేవస్తాన్సర్వాసమరాన్ధీతాః | అశీరీరీంభాషేదంవాక్యంఖాధామహేశ్వరఇతి.

ఆధర్వణ్యగీతరుద్రవైవస్వర్వాత్మభావాదయశ్చవ్యసై- పరమపురుషేసాధారణిక్రూపావాత్. సర్వాత్మభావాదయస్తస్యమనవిదవిద్వాన్వవర్తరాజీవతపసాధారణాః- అతోరుద్రవైవ్యేలేసంభవన్తి. అతపివాత్ప్రప్రదీనవిద్వాన్వాయాపినావరం- ప్రసిద్ధేనస్యతే ప్రజ్ఞప్యచిదవిద్వాన్వవర్తకినిరాన్వయామోగాత్తతత్రతచ్ఛరీరకపరమార్తేపాసపరత్వమిత్వం- సతుపరమపురుషేసాధారణభర్తాసంభవాత్. ఇన్ద్రాదీనామపిసంహారాదికారణస్యరుద్రస్యచివవిద్వాన్వవర్తకర్తాన్వయస్సంభవతీసవివప్రతిపాద్యతఃతతచ్ఛరీరకాధానరచరత్వం — ఇతిశక్తాయాముచ్యతే- కారణత్వవ్యాప్తయఃకృపిదవిదవిద్వాన్వవర్తకధర్మః పరమపురుషేసాధారణిక్రూపత్వాత్ రుద్రస్యతదసంభవేతచ్ఛరీరక పరమార్తపరత్వమాధేయం. క్రించ- రుద్రస్యస్సజ్జత్యాది శ్రవణాత్ పరమకారణత్వాభావశ్చద్యుతః. సంసార్యత్వంచ *సబ్రహ్మనేశానైతి. ఉపబృంహితావేయంశ్రుతిః శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరే *బ్రహ్మశమ్ముస్తతైవార్కచద్యోమాశ్చశత క్రమః | ఏవమాద్యాస్తతైవాన్వేయైరైష్యవేదజనా జగత్పూర్వాసాసేతువియుజ్యవైవతేజసాదితేజసశ్చతేనర్వేషభ్యత్వముపయాన్వితై ఇతి. అతఃకార్యకోటినిదిష్టస్యసర్వాత్మభానాద్యసమ్మూహోత్తరద్రవోపాససన్యాయేసతచ్ఛరీరకపరమాత్మపరతమైవనిర్వాణాయుక్తః. సచాత్రన్యాయాపేదే- పరమాత్మానుప్రవేశస్యకణ్ఠాత్తై. తథాహి- *దేవాహవైస్వర్గంలోకమగమకేదేవారుద్రమప్యన్మకోభవానితిసోబ్రవీత్ అహమేకః ప్రథమమాసంవరామిచభవిమ్యుచిచనాన్యఃకృష్ణన్మత్తోవ్యతిరిక్తఇతి సోవరాజ నరంప్రాచిశతోదిశశ్చనరంసప్రాచిశతోసోహంనితోన్యితితోబ్రహ్మహంప్రాప్యోప్రత్యభాన్మహందక్షిణాభోచభాన్మహమధశ్చోర్ధ్వంచాందిశశ్చవిదిశశ్చహం పుమాసహమపుమాన్ శ్రీయిత్తశ్చహంసావిత్ర్యహంగాయత్త్ర్యహంత్రిక్షువజగత్సమస్తాపాహమిత్యాది. తత్రసర్వాత్మభావమనుసందభతోరుద్రస్యబుద్ధిభోపరమాత్మాసభిలిపరామృశ్యతే. సఃఅన్మమయాదేరస్తరాత్సోబుద్ధ్యహక్తారూపాస్తకరణవర్గా అనరంజితాత్మాసంసః- పరమాత్మాప్రాచిశతో, దిక్భిష్టపక్షితవాహ్యచేతనానామనరంచజీవంసః- పరమాత్మాప్రాచిశ, దితితదనుప్రవేశకణ్ఠాత్తై. సను *సోస్తరాదిత్యాదికంశ్రుతివాక్యం- సతురుద్రవాక్యం- తస్యేతికరణేసమాప్రత్యాత్ ఇతి. స- *సోహంనితోన్యితిత్యుత్తాదీనారుద్రవాక్యానామనుగ్రహిదర్శనేనరుద్రవాక్యావ

రిసమాప్తే. తథాసతిసో బ్రవీదితివాక్యానరాధ్యాహర ప్రసక్తిః- సచానధ్యాహరేసంభవతినోపపద్యతే. తదయమర్థః - తేవతాత్వేనసాజాత్యేసి ప్ర
భావాలితశ్చందస్యనేనసందేహాద్దేవాలపృచ్ఛాః. కోభవానితి. కిమన్యదాదివదైవతామాత్రం- ఉత పరమకారణభూతఇతి ప్రశ్నాని ప్రాయః. *ఆహ
మేకప్రమితికారణత్వము క్తం. * ప్రధమమాసంవర్తమిచభవిష్యామితిసర్వాత్కథావఉ క్తః. అన్వయముభేనో క్తంసర్వాత్కథావంవృతిరేకానోపపా
దయతి *నాన్యైతి. ఇతివైతే. మద్వ్యతిరిక్తాభావాదిత్యర్థః. అయంసర్వాత్కథావవ్యవదేశఃకించరమాత్మత్వాత్ - ఉతపరమాత్మాత్మకత్వాదిత్యర్థా
యంపరమాత్మానుప్రవేశనిబన్ధనఇత్యాహ *సో నరాదితి. స్వస్తిన్వరమాత్మానుప్రవేశస్వప్రమాణాని ప్రాయేదేవము క్తం *విశిష్టానరమితి. య
ద్వా - *నాన్యఃకస్యిన్వతోవృత్తి క్తఇత్యుక్తేసర్వాత్కథావదేశఃకీదృశఇత్యాశక్తాయామాహఇతి. ఇతిప్రకారే. ఇర్థమిత్యర్థః. వివక్షితంసర్వాత్కథా
ప్రకారమాహ *సో నరాదితి. యద్వా-ఇతిశబ్దస్యోత్తరతాన్వయః *విశిష్టానరంసప్రావిశదితీతి. యస్మాత్పరమాత్మాప్రావిశతేతస్మాదవచ్ఛి
రకపరమాత్మనోస్యన్నాస్తీత్యర్థః. అధ్యాహరణాదపి శ్రుతపదస్యాన్వయవిశేషకల్పసంన్వాయం. అస్తువాఅయమితిశబ్దస్యమాప్త్యర్థః- ఉత్తరప్రచసా
బ్రవీదితిఅధ్యాహరణస్వప్రమాణం- తదానీమపద్యమర్థః- సః- రుద్రఃదేవేంద్రీయాదేర నరాత్-జీవాద నరం-పరమాత్మానంబుధ్యాప్రావిశదితి. య
థా *యస్యయస్యయోభావనేనతేనహితంసరంఅనుప్రవిశ్యమేధావీక్షీప్రమాత్మనశంసయేదితి. ఏవం*మాముపాస్య*తత్త్వేతత్ పశ్యన్నపిర్వా
మదేవ్యప్రతిపేదేఅహంబునరభవంసూర్యశ్చ *సర్వగత్వాదన ప్రస్యసవిహమామనీతి. మత్సర్వమహంసర్వం మయిసర్వంసాతనే. ఆహమేవా
వృత్తానిత్యఃపరమాత్మేత్యని నయదితిఇన్ద్రవామదేవప్రక్షాదాదీనామివస్వానర్యామిపరమాత్మబుధ్యారు ద్రస్యసర్వాత్కథావాపదేశఇత్యుక్తంభవతి త
థావ్యుపన్యసింహకామాత్రకారస్త్రీపురుషయై*విష్ణురాత్మాభగవతోభవస్యామితేజసః- బ్రహ్మరుద్రసంవాదే *తవా నరాత్మామమచయేచా
నేదేహిసంజ్ఞితాః. సర్వేషాంసాక్షిభూతోసాన గ్రాహ్యఃకేచిర్వచిదిచ. *సోహమిత్యాదినాసర్వాత్కథావప్రపశ్చనం. ద్విటీయఖిణ్డారుద్ర
వాక్యానువాదేనస్తువిపరత్వాత్తద నర్యామిపరమాత్మవిషయః. *యోవైరుద్రస్సభగవానితి- యోరుద్రా నర్యామిపసానుదేవఇత్యర్థః- భగవచ్ఛబ్ద
స్యవానుదేవాసాధారణత్వాత్. తచ్ఛబ్దస్థితం. *యోవైరుద్రస్సభగవాన్యశ్చవిష్ణురీత్యు నర్యామివివావతారరూపవిశిష్టత్వము క్తం. తృతీయేతుపర
మాత్మనోవైభవం. తద్వాచకస్యబ్రహ్మసృజానామధేయానివతుర్థే. తన్నిర్వచనంపశ్యమే. షష్ఠేతు*తదేతదపానీతవ్యంనిచాయితంశా నిమిత్తీరుద్ర
శరీరకపరమాత్మోసాసంసాజ్ఞము క్తం. * వ్రతమేతత్వాశుపతిమితి- శుశుపతిరూపపరమాత్మోపాసనాజ్ఞతయాపశుపతిసంబద్ధంపాశుపతం - సతుపా
శుపతాగమ ప్రతిపాద్యం- తద్భిద్యుత్తయకల్పకాభావాత్. సమన్త్రకభనీతస్సర్వసంతుప్రకరణగృహీతత్వాత్ ససర్వత్ప్రాప్తోతి-దర్శనాభ్యాసప్ర
కరణగృహీతప్రయాజవత్, సౌతామచిప్రకరణగృహీతసురాగ్రహవత్, చ. తస్మాదభర్వశరీరుద్రా నరాత్మానారాయణవివ ప్రతిపాద్యః-
యథా ప్రతర్జనవిద్యాయామిద్రా నర్యామి.

*ఇన్ద్రోమాయాభిపురురూపశ్చయతే *మాముపాస్య * ఇన్ద్రంనిచిక్యఃపరమేవ్యాపన్నీలికారణతోవ్యాపస్యత్వప్రాప్యత్వానీన్ద్రవిషయాని
యథా ప్రసిద్ధేన్ద్రవిష్ణులి క్తవిషయానివ్యాఖ్యాతాని- తత్తైవాన్యత్రాపిరుద్రవిషయానికారణత్వాదివరాజీవాక్యానినేతవాని - *నబ్రహ్మనశివస్నే
న్ద్రైతితస్యేన్ద్రైతులతయాభగవద్విభావితత్వాత్. నను హిరణ్యగర్భస్యమవ ర్తతాగ్ర *ఏకోహై నారాయణఃఅనీత్ * ససన్నచాసన్నివవకెవలజ
లి- *విరాజోఅభిపురుషః * ఇన్ద్రోవరుణఃసోమారుద్రఃపర్జన్యోయమృత్యురీశానః * బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాన్ద్రేస్తేస్తేసంప్రమాయ నైతిత్రయా
ణామపికారణత్వైకార్యత్వేచావిశేషశ్రుతేనారాయణాదిశబ్దానాంరూఢిమాన్దిత్యహిరణ్యగర్భాదిశబ్దానాంప్రసిద్ధార్థత్వాగేకోహేతుః. *అకాశాదే
వసముద్యుతైః * ప్రాణమేవాభిసంవిశన్ద్రాణమభ్యుజ్జహతే * ఇన్ద్రోమాయాభిపురురూపశ్చయతే * అత్తనఅకాశస్సంభూతః * ఏవస్మాజ్ఞాయ
తేప్రాణః * ఇన్ద్రోవరుణఇత్యాకాశప్రాణేద్ద్రాదీనాంచ కార్యత్వకారణత్వశ్రవణాదిశేషేపి ఆకాశాదిశబ్దానాం రూఢిత్వాగేకోహేతుః. కార్యత
యాఽవగతానాం పరమకారణత్వాద్యాగృత్వమితిచేత్- తుల్యం. నను సకారణవిషయయోర్హిరణ్యగర్భరుద్రశబ్దయోఃప్రసిద్ధార్థాయోగ్యతా- కా
ర్యత్వేనలిప్యాయోగ్యత్వం- కారణవిషయరుద్రాదిశబ్దాః ప్రసిద్ధపరావివ-కార్యవిషయాస్తుప్రసిద్ధేతరవిషయాఃస్యుః. స- కారణవిషయాణాంరు
ద్రాదిశబ్దానాంప్రసిద్ధార్థపరత్వేనైత్యేకకారణత్వానుపపత్తే. తదనుపపత్తిశ్చరుద్రాదిశబ్దానామేకవ్యక్తివిషయత్వేనభ్యుత్పత్త్యభావాత్. కార
ణైకత్వంచావర్జనీయం - అన్యథా అద్వితీయత్వప్రచ్ఛాద్యప్రాస్తనమాభ్యుధికినిషేధాద్యనుపపత్తే. అతః కారణవిషయాణాంరూఢిత్వాగే ప్రాక్షేస
త్యయోగ్యాభ్యానామేవరూఢినాదరణీయా- సతుయోగ్యస్యాభ్యానామపి. ఇత్థంహిరణ్యగర్భాదిశబ్దానాం ప్రసిద్ధార్థాయోగ్యత్వం, నారాయణాదిశబ్దా
నాంయోగ్యాగృత్వం, చ దర్శితం. అతోఽన్యత్రాపిరుద్రహిరణ్యగర్భాదివిషయాణవాక్యన్యేవమున్నేయాని... ..

ఏవందిక్షాత్రందర్శితం. అనన్తఃకారణపరవాక్యవిశేషావివంవ్యాఖ్యేయాః. యతో అనువాదరూపతయా, సాధారణతయా, యోగ్యతరా
ర్థతయా, యోగ్యాగృత్వప్రత్యభిజ్ఞాపకభర్తృపరతయా, చ ప్రాపకాసాధారణయోగ్యాగృత్వభర్తృప్రత్యభిజ్ఞాప్యవస్తువిశేషవిషయవాక్యసాక్షాన్సర్వేవా
క్యవిశేషాత బ్రహ్మకరణస్యానుగుహీతానారాయణపరాః - అతఏవచ్యుక్తంభగవతావేదవ్యాసేనసూత్రకారేణ *తత్త్వంజిజ్ఞాసమానానాం
హేతుభిస్సర్వతోముఖైః. తత్త్వమేకోమహాయోగీహరిర్నారాయణఃపరఇతి. హేతుభిః- సమన్వయలక్షణా క్తన్యాయైః. సర్వతోముఖైః- తత్తన్ముఖభే
దభిన్నైర్విత్యర్థః. తథాసర్వవిద్యోపాస్యశ్చసపివేత్వక్తం *ఆలోడ్యసర్వశాస్త్రాగ్రాహిచార్యచపునఃపునః. ఇదమేకంసునిష్పన్నంభ్యయోనారాయణ
స్యదాఇతి. ఆలోడ్యత్వనేనప్రమాణపర్యాలోచనము క్తం. విచార్యేత్వనేనశాస్త్రాగ్రాహిచార్యచపునఃపునః క్తం. సునిష్పన్నం- బాహ్యకుద్యుష్ట్యవిచార్యనిశ్చ
తమిత్యర్థః. తస్మాదయోగాగ్యయోగవ్యవచ్ఛేదేనారాయణస్యకారణత్వంపాదపశుప్తయేనప్రతిపాదితమితినిర్ణయం... ..

శ్రీమచ్ఛ్రీకృష్ణకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.—ప్ర-తి. చ-పా.—౮. సర్వవ్యాఖ్యానాధికరణమ్.

వ్యాఖ్యాతాభిప్రాయానోఽధ్యయపరిసమాప్తిద్యోతనార్థః.

సర్వవ్యాఖ్యానాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్వరీరకమీమాంసాభాష్యే

ప్రథమస్యాగ్ధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

సమాప్తశ్చక్రాయః.

*వ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాభివ్యక్తేవ్యాఖ్యాతశబ్దస్య అవ్యాఖ్యాతశబ్దస్యచసమానేనైకపద్యేనతస్యవాక్యవిశేషాణాం వ్యాఖ్యాతత్వముక్తంన
స్యాదిదిపర్వవిదాసార్థమసమస్తతయాప్రభక్వదత్తంజ్ఞాపయన్నవ్యాసస్య ప్రయోజనమాహ (వ్యాఖ్యాతాఇతి) నన్వభ్యాసస్యకథంసమాప్తిద్యోత
కత్వం. శ్రుతిసమాధేరితిబ్రూమః శ్రుతిమికర్తృభాగోఽస్యోతిష్టేమయర్షిపూర్వమాసాదివిషయత తత్ప్రకరణావసానేషునాభ్యాసోద్భవ్యతే - వేదాన్తే
మధుశ్యతే- యథా *నచపునరావర్తతేనచపునరావర్తతే *సావర్తనేనావర్తనై *అమృతస్సమభవమమృతస్సమభవత్ *ఇతివేదానుశాసననిలివేదా
నుశాసనం *తస్మాద్భక్తిహ్మణోమహిమానమాప్నోతితస్మాద్భక్తిహ్మణోమహిమానమాప్నోతీతిద. అత్రాయమభిప్రాయః- కస్యనిర్మయమస్యపురుషార్థ
తమపాయ ప్రతిపాదనంహిశాస్త్రీకృత్యం- జ్యోతిష్టేమాదిజ్ఞానమాత్రేణపురుషార్థతమపాయజ్ఞానంవస్తుతోనపరసమాప్తం- అపవగ్తత్యాసనదూరవిది
రత్వాత్. అమృతత్వతమపాయితేషజ్ఞానేననిహితవ్యజ్ఞానంసమాప్తంభవతి- తదభిక్తుపురుషార్థానైరతమపాయకారణభావేనాజ్ఞాతవ్యత్వాత్, అప
వగ్తోపాయభూతవిద్యాప్రరేకుసర్వవిషయితేనైవవిద్యానిశేషేణపురుషార్థనిర్ధ్యేవ్యాప్తరస్యకృతకర్తవ్యదనపేక్షితత్వేనజ్ఞాతవ్యర్వనియమాభావాత్. అ
తేపురుషార్థనిర్ధ్యర్థంజ్ఞాతవ్యాప్తస్యమపిసూచకావేదాప్రభాగేషుత తత్ప్రకరణావసానస్థానాసన్నిభిత్వవగ్మ్యతే. అరవివకర్తృవిచారలక్షణావసానే
వ్యవభ్యాసః, కారితలక్షణావసానేవ్యభ్యాస, శ్చేత్వవగ్మ్యతే. తత్రాధ్యాయావసానశాస్త్రావసానైవమృద్యోతనాగ్గం ఆద్యాధ్యాయత్రయీవ
సానేషుపదాభ్యాస, శ్వాంతావసానేమాత్రాభ్యాస, శ్చకృతః.

యావదమిశ్ర పక్షస్థాన్వయమాచుః- నాథ్యాయపరిసమాప్తివ్యతిరేకరస్యమభ్యాసస్యయంత్రం - అగ్రసమాప్తేరేవాథ్యాయపరిసమాప్త్యవగమాత్ సూచనస్యవిఫలత్వాత్. అతోఽథ్యాయావసానసూచకాప్యభ్యాసోద్ధాపనసమాప్తివ్యతిరేకః-అథ్యాయశేషాభిచారశ్చద్వాభ్యాససాదాభ్యాసంపక్షిప్త్య తేజతి. నైతత్పుత్రం. కాస్తేస్థాస్థానిత్యేతావతావాక్యాధాపనసమాప్తావపివాక్యపరిసమాప్తేవఅథ్యాయాధాపనసమాప్తావపిసమాప్తేరనుప పన్నత్వాత్, కర్తమిమాంసాయామివాథ్యాయానాంపాదపతుష్టయాత్మకత్వనియమమిలిఖ్యప్రసూత్యాథ్యాయస్యపాదపక్షాభ్యుత్పన్నత్వేననిబద్ధనియత్వ ప్రసక్తా, చ్చ. కింప్రథమాథ్యాయార్థస్యైవాపనసమాప్తివ్యతిరేకఇత్యుచ్యతే-ఉచ్యతే త్రైవిషమాణయోపరస్పరసారాజ్ఞత్వవ్యతిరేకఇతి. ప్రథమేదాష ణవ్వయందత్తం. ద్వితీయేత్వభ్యాసవైయర్థమేవ-ద్వితీయాథ్యాయనిబద్ధనాదర్థస్యభావాచ్చపరస్పరసాకాక్షిత్వనిష్ఠేః. శాస్త్రాగ్రేణాత్రాభ్యాసశ్చాను త్తనిభిలన్యాయాస్త్యిత్వసూచకఇతిచాయంత్రం-అథాపనసమాప్తాశాస్త్రపరిసమాప్తేఃకాస్తేస్థాస్థానివివాద్యసమాప్తివపన్నపన్నత్వాత్, అథ్యాయా ద్దరనిబద్ధనేదిరంజీవతస్మాత్త కారస్యాశక్త్యభావా, చ్చ. అభిలన్యాయజాతమపమ్యమవిధ్యంతం-అదర్శనాత్. స్వాభ్యాదిమతాస్త్రేమిదృశ్యత్యభిజ్ఞేన్- తత్రాచిరుద్ధాంశస్యఉపాదేయతాయాచిరుద్ధాంశస్యత్యాజ్యతాయాశ్చాన్వితేవకాస్త్రేనిశ్చితత్వాత్, సుగతాగమాదీనాంకాత్రైవిషయత్యాజ్యతాని ర్ణయం, త్రయక్తన్యాయానాంఅభిలన్యాయత్వేనాస్త్యిత్వవ్యతిరేకసేవసోపాదానరూపేభ్యయవిధప్రయోజనాధావాత్, ఇతిహాసపురాణాదీనాంవేదా న్తోపబృంహణతయాజగత్కారణమస్తువిషయాణాంమన్వాదిధర్మశాస్త్రాణాంజైమినియన్యామైరికశారీరకన్యామైరేవానుగృహితార్థత్వా, చ్చ. కింతర్వభ్యాసస్యఫలం- అగ్రపరిసమాప్తిః*సర్వవ్యాఖ్యాతాఇత్యనేనైవావగతా- ఉక్తన్యాయావిషయవాక్యాభావాత్. నైవం- *ఏవితేనయాగఃప్రత్యక్షః *ఏవితేనాస్తాపరిగ్రహేఇతివదేతచ్ఛబ్దస్యానందరపూర్వోక్తాధ్యపరామర్శకత్వేప్రకృత్యధికరణోక్తన్యాయపరామర్శితయానిమిత్తాపాదానశేదపరవా క్యవిశేషావ్యాఖ్యాతాఇత్యుక్తంస్యాత్. తతశ్చ *సర్వవ్యాఖ్యాతాఇత్యనేనాప్యభ్యాససమాప్త్యవగమానస్యాత్ - అతఃపదాభ్యాసేనాథ్యాయస మాప్త్యవగమనత్వేవతితచ్ఛబ్దస్యపాదపతుష్టయాక్తన్యాయపరామర్శిత్వావగమఇత్యభ్యాసయవసమాప్తివ్యతిరేకమభ్యాసఫలం. శాస్త్రావసానేప్రకృ తపరామర్శిపదాభావాత్తదపక్షోచేనావసానసూచనఫలకాభ్యాసోనుపపన్నఇతిచేన్- శాస్త్రావసానేకు *సర్వవ్యాఖ్యాతాఇతివృత్తనిష్టాభావాత్తా స్త్రపరిసమాప్తేరభ్యాసేనైవజ్ఞాప్యత్వాత్. పాదావసానేషుపాదార్థపరిసమాప్తావప్యనభ్యాసఃపాదార్థస్యాంతయాజ్ఞాతవ్యాదరకామ్యత్యేనకృతాంశ సంతోషభావాత్. అతోఽథ్యాయార్థపరిసమాప్తివ్యతిరేకమభ్యాసఫలం. నకేవలభ్యాసప్రయోజనమివానుపపన్నం - త్రైకృతాహాత్రయో

జనాప్యనుపపన్నా. ప్రకృతేః బ్రహ్మత్వసమర్థనేనసర్వై-మహదాదమోపి బ్రహ్మత్వేనవ్యాఖ్యాతా ఇతిహిచ షోఽనా. * ప్రకృతిశ్చేతి సూత్రే ప్రకృతిశ్చ
బ్రహ్మపాదానపరః- సత్త్వవ్యక్తపర ఇతి సమర్థనేన సామ్యవస్తాభవతి. కించ- ప్రకృతేర్బ్రహ్మసత్త్వేన బ్రహ్మణః పాదానత్వే ప్రతిపాదితే మహదాదీనాం
బ్రహ్మత్వం సప్రధానమర్థనీయం- తేషాం ప్రకృతికార్యతయా తద్రూప్యానసత్త్వత్. కార్యకారణమోరసత్త్వం సమర్థనీయమితి చెన్న - తస్మాదన్య
జాధికరణకృత్త్వత్. * మహాశః పరమిత్యాదివాక్యానాం మహదాదితత్త్వ ప్రతిపాదకత్వంచ ముద్ధాద్యవిరుద్ధం. సచచతుర్థాద్యేనై భవవాదః - ఇహ
త్వర్థతత్త్వోక్తిరితకల్పం- అస్యమాత్రస్యగత్యవ్రతసంభవేనకల్పకాళావాత్, మహదాదితత్త్వ ప్రతిపాదనపరత్వే * పురుషాన్మపరంకించిదిలవాక్య
స్యప్రకృతిపురుషాతిరక్తైర్వర్ణపేథకత్వప్రసక్తౌ, చ్చ. — ఏతేన- ప్రధానకారణనిరాసేనసర్వే-పరమాణ్వాదికారణవాదాపేయతయా వ్యాఖ్యా
తా ఇతిభాగ్యుక్తః. తదవ్యయం క్తం- తత్త్వరూప ప్రతిక్షేపస్యవర్ణనాదకృత్త్వత్ పూర్వమకృతత్వాచ్ఛ. తేషాం శ్రుతినిర్ధత్యం ప్రతిక్షేప్యమితిచేత్-
ఉదాహృత వాక్యానామతత్త్వరత్వం తస్మిన్మాపణాదేవనిర్ధమితి సప్రగ్న క్తవ్యం. అనుదాహృత వాక్యానామతత్త్వరత్వం వివక్షితం చేత్- తస్మి తేషాం ప్రధా
నకారణతా ప్రతిపాదకత్వంచ ప్రతిక్షేప్యం. తదానీమయమర్థః - అనుదాహృత వాక్యేష్యపి ప్రధానపరమాణుకారణవాదాదమోనిరస్తా ఇతి. తదా
నీం * ఏతేనేతిపదస్య ప్రధానకారణవాదసారకరణేనేతి వ్యాఖ్యానమయం క్తం- పర బ్రహ్మపరత్వసమర్థనేనేతివ క్తవ్యం. తస్మాద్బ్రహ్మత్వక్తయోజనైవ
సామజ్ఞ్యవతి. — పాదచతుష్టయవిభాగమేవంవర్ణయన్తి కేచిదాచార్యాః- ప్రథమపాదే పరమకారణభూతచిదవిద్విలక్షణపురుషవిశేషనిర్ణయః.
ద్వితీయేజగచ్ఛరీరకత్వం. తృతీయేసర్వాత్మకత్వ ప్రకారః. చతుర్థేవృత్తత్యక్త్యాతచ్ఛరీరాతదాత్మకవ స్త్వసంభవః ప్రతిపాద్యత ఇతి. తేషుద్వితీయాద్యే
సర్వజగచ్ఛరీరకత్వం * సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మత్వ త్ర దర్శితం. తత్రచనసౌభావితే జ్ఞానాధిక్తశరీరకత్వం-కింతుస్వరూపేణసర్వశరీరేమగుహాప్రవిష్ట
స్యతచ్ఛరీరకత్వమిత్యుక్తం ద్వితీయే. సకేవలమిద్రియాశ్రయశరీరాణామేవ-ఇద్రియాణామపితచ్ఛరీరత్వము క్తం తృతీయే. చతుర్థే తు సకేవలమిద్రియా
ణాం-కింతుసర్వతత్త్వానామపితచ్ఛరీరత్వం ప్రత్యేకము క్తం. ఇచ్ఛమేతునముదాయరూపేణచశరీరత్వము క్తం * రూపాపన్యాసాదితి. తస్యముముఖాపా
స్యత్వం ప్రపంచితం పశ్యతిద్వితీయపాదార్థః. తృతీయేచ * స్థిత్యనాభ్యాం చేతి సర్వ హేయాస్పృష్టత్వము క్తం బ్రహ్మే. సతావన్మాత్రం-నిరతిశయానన్తఉ
క్తాద్వితీయే * యోనై భూమాతత్త్వఖ్యమితి. సముక్తస్యేవానన్తమాత్రం-కింతు ప్రశానితృత్వము క్తం తృతీయే. భయానకత్వమాత్ర వ్యాప్య త్యర్థంము క్తప్రా
ప్యత్వంచతుర్థే. ప్రాప్యనైవనిరతిశయభోగ్యంగుణాప్తకము క్తం ఇచ్ఛమే. తస్యమాత్రవదవజగుప్సనం, పితృవచ్చిక్షకతయాభయహేతుత్వ, ముక్తం
చక్షే. త్రితయం ప్రాసక్తికం. సుముక్త్యాదిసర్వావస్థాస్య ప్రసాదము క్తంచరమే. ఏవమాత్మత్వ ప్రకార స్తృతీయపాదార్థః. శరీరగతదోషాన్వృష్టతయా
స్వాసాధారణరూపాన్యథాభావాభావేనచస్థితస్యసర్వావస్థాసుశరీరధారకస్యహ్యత్వత్వం * తమేనై కంజానథాత్వానమితివ్యాఖ్యానికరణవిషయవా
క్యం. చతుర్థపాదేవృత్తపదధీనత్వంజగతబ్రహ్మేభ్యదన్తం. అపత్యార్యత్వం ద్వితీయే. అపదాత్మకత్వం తృతీయే * తమేవం మన్యతత్వానమితిహివాక్యం. అసచ
వ్యాకృతాదినాయేనకేనాపితజ్ఞేనప్రబంధస్యాపివస్తునోఽతదాత్మకత్వంచతుర్థే. విశేషతశ్చేతనస్యాతదాత్మకత్వంచచ్ఛమపశ్యయోః. నేశ్వరసాక్ష్యోక్త
మతదాత్మకత్వంపునదన్తం ప్రమే. సమర్థితస్యార్థస్యసార్వత్రికత్వము క్తమప్తమే. ఏవంజగతప్రదధీనత్వతత్త్వార్థత్వాది ప్రతిపాదనముఖేనతాదధీ
న్యాతత్త్వార్థత్వాదిభ్యదాసాత్ బ్రహ్మకారణత్వంస్థిరీకృతంచతుర్థపాదేనేతి. ఆయంచవిభాగస్య ప్రదాయనిర్ధత్యాదువపన్నశ్చానుసంధేయః. ...

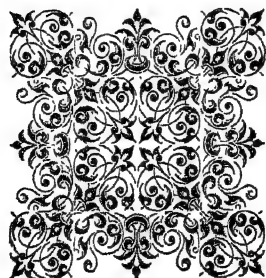
సర్వవ్యాఖ్యానాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితతులలికవాగ్వజయిసూనునా శ్రీరజ్జరాజదివ్యాజ్ఞాల్పబద్ధవేదవ్యాసాచార్యసామఖేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమర్థిత భగవద్రామానుజవిరచిత శారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన
శ్రీసుదర్శనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం ప్రథమస్కాధ్యాయస్య చతుర్థః పాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

— శ్రీకృష్ణార్చన —

సముదితాధికరణసంఖ్య - ౩౫. — సముదితసూత్రసంఖ్య - ౧౩౮.

౧॥ సూ. శ్లోకం ప్రత్యసవకాశదోషప్రసజ్జతిచేన్నాస్యప్రత్యసవకాశదోషప్రసజ్జాత్ || శ్లోకం ప్రథమద్వియధ్యా
యాఃసజ్జతిజ్ఞానపార్థం, ప్రథమాధ్యాయపాదపతుష్టయార్థస్యసజ్జిహేణజ్ఞానపార్థంచ ప్రథమాధ్యాయార్థంసజ్జిహేణాహుః (ప్రథమే ధ్యాన్య
త్యాది) ప్రత్యక్షైది ప్రమాణగోచరాదిత్యనేనేక్షిత్యాస్తవ్వయాధికరణయోః పార్యపర్యహేతుర్నివక్షీతః. అదిశబ్దోఽనుమానపరః. ప్రత్యక్షపు
ధివ్యాదీనామనురూపంకారణంహ్యనుమాయతే - తస్మాదచేతనస్యప్రథమంబుద్ధిస్థతయాతస్మిన్సాగుభ్యత్యర్థః, అథా నైరత్వముపపాదయతి (నిరస్తేతి)
ము క్రవాన్యత్వత్వార్థంనిరస్తనిఖిలావిద్యావృత్తురుపార్థగర్థమిత్యుక్తం. భర్తృస్వరూపమాహ (అనస్తేతి) సాగరశబ్దసంఘాతావివక్షీతః. అపరిమితః ఉ
దారగుణసాగరోయన్యేతిబహువ్రీహిః. నిఖిలజగదేకకారణం- అకాశాదేరపికారణం, నిమిత్తోపాదానరూపేభయవిధికారణం, చేత్యర్థః. జగత్సా
రణత్వేత్యార్యోక్తహేయప్రత్యసికత్వానుపపత్తిమాశక్యాహుః (సర్వాస్తరాత్మభూతమితి) ఏవంప్రథమాధ్యాయార్థముక్త్యాద్వియధ్యాధ్యాయార్థ
మాహ (అనస్తేతి)ప్రసక్తివిరోధాపరిహార్యః-అతోవిరోధప్రసజ్జమాహ (సంభావనీయేతి) సమస్తప్రకారశబ్దసంపాదపతుష్టయేపిదువిరోధావ
తరణముఖభేదాః- తేవివక్షీతాః. ప్రథమైధ్యాన్యైఽయోగాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదముఖేనవేదాస్తవాక్యానాం బ్రహ్మైకకారణతాపరత్వంవాక్యతా
త్పర్యవర్యాలోచనయాసమర్థితం- అభద్వితేయైఽధ్యాన్యైవాక్యతర్కవిరోధపరిహరణిచ్చత్యర్థః. పాదార్థాద్వితియపాదసజ్జిత్యర్థంవక్ష్యతే-తస్మా
త్సౌధమాధికరణత్యత్వమాహ (ప్రథమంతావదితి) ప్రథమాధ్యాయనిరూపితంకారణత్వవిషయః. కపిలున్వాదిన్మృతివిప్రతిపత్త్యైస్సంశయః. అ
త్యైవంచిచారః- కింబ్రహ్మణోజగత్సారణత్వంచాలయతుంశక్యతే - నవేతి. తదర్థంకింవేదాస్తవాక్యాని బ్రహ్మకారణత్వపరాణి - ఉతాన్యపరాణీ
తి. తదర్థంసాక్ష్యస్మృతివిరోధే వేదాస్తవాక్యానామతత్పరత్వమాపాదయతి - నేతి. తదర్థంసాక్ష్యస్మృత్యా వేదాన్వోపబంధంకార్యం - ఉతమ
న్వాదిన్మృత్యేతి. తదర్థం సాక్ష్యస్మృతిః కింత్వాన్విమాలా- ఉతనేతి. యదా నత్వాన్విమాలా - తదాతయావేదానానా ముపబంధహీయత్వేన
తద్విరోధేతేషామన్యపరత్వాద్భృచ్ఛకారణత్వంచాలయతుంశక్యమితి. యదా త్వాన్విమాలా- తదాతయా తేషామనుపబంధహీయత్వాత్తద్విరోధే
తేషామన్యపరత్వాభావాద్భృచ్ఛకారణత్వమవిచాల్యమితి. అధికరణారమ్భమాక్షిపతి (కర్థమితి) కథంశబ్దఃక్షేపే. హేతుమాహ (ఉక్తమితి) హిరైతౌ.
+విరోధేత్వనపేక్ష్యంస్యాదసతిహ్యనుమానమితిసూత్రం. ప్రత్యక్షక్రుతివిరుద్ధంవృత్తివచనంఅనపేక్ష్యం-అనాదరణీయం. స్మృతేరపిక్రుతిమూలత్వా
నుమానాదాదరణీయత్వమిత్యత్రాహ అసతిహ్యనుమానమితి- అసతి ప్రత్యక్షక్రుతివిరోధేహిన్మృతిమూలక్రుత్యనుమానమిత్యర్థః. తదేతదనిప్రత్యా
హ (ఉక్తంహితి) పరిహరతి (సత్యమితి) సత్యం- తత్రక్రుతివిరోధాత్ స్మృతేరనాదరణీయత్వముక్తమవ- అత్ర తువిశేషాఽస్త్యేత్యర్థః. (బౌద్ధమృరి
మిత్యాది) *బౌద్ధమృరిస్సుప్త్యైర్వాదేదితిక్రుతిః. *బౌద్ధమృరిసర్వావేష్టుయితవ్యేతిస్మృతిః. అత్రాయంవివక్షీతోభేదః *బౌద్ధమృరిమిత్యాది
మప్రత్యక్షక్రుతేరథానానాశిరస్సుః- అపిత్వైకరూపవివప్రతీయతే-అతస్తత్రప్రత్యక్షక్రుతేరవ్యాకులత్వేనస్మృతిన్యాన్యనిరపేక్షంస్వతవివార్థా
నిశ్చేకుంశక్యతే-తత్తవిరుద్ధాథాన్మృతిరువేట్వై. వేదాస్తవాక్యేనానాశిరస్సుతయాఽర్థఃప్రతీయతే-అతోవ్యాకులత్వాద్వేదాస్తవాక్యఃస్మృ
తిన్యాన్యనిరపేక్షంస్వతానిశ్చేకుంశక్యతే. క్రుతేరయమర్థజనిన్నితెనహితద్విరోధాత్ స్మృతేరనాదరణీయత్వం - సచస్వతోదుర్నిశ్చయఇతితద
ర్థంస్మృత్యేక్షే. ప్రథమాధ్యాయాత్తత్తల్లైర్థానిన్మిత్యేతిచేన్న- వచనవిరోధేన్యాన్యస్వదుర్బలత్వాత్. అతేస్మృత్యైవాద్ధేనిన్మిత్యేతిచేన్నైరద్ధస్తర్క

త్యాదిషుస్వతపవాధనిశ్చయసమ్మువాత్తద్విరుద్ధాస్తృతిరనాదరణీయైవ - ఇహతువేదాంతవేద్యతత్త్వస్యదుర
వబోధత్యేనపరమగ్నిప్రణీతస్తృతివిరోధేనత్యయమర్థగతినిశ్చయామోగాత్స్తృత్యాశ్రుతేరతత్పరత్వోపపా
దనమవిరుద్ధం. ఏతదుక్తంభవతి- ప్రాచీనభాగోదితనిఖిలాభ్యుదయసాధనభూతాగ్నిహేమాత్రదర్శపూర్ణమా
సజ్యోతిష్కోమాదికర్మాణీయధావదభ్యుపగచ్ఛతాశ్రుతిస్తృతితీహాసపురాణేషు *ఋషిప్రసూతంకపిలమి
త్యాదివాక్యైరాంత్యేనసజ్జీర్ణితేనపరమగ్నిణాకపిలేనపరమగ్నిశ్రేయసతత్సాధనావబోధిత్యేనోప నిబధస్తృ
త్యుపబృంహణేనవినా అల్పశ్రుతైర్నవమతిభిర్వేదాంతార్థనిశ్చయామోగా, ద్యథా శ్రుతార్థగ్రహణేచాంతప్ర
ణీతాయాసాన్భ్యుత్పత్తేసుకలాయాపవానవకాశప్రసక్తా, చ్యస్తృతిప్రసిద్ధవాగ్ధోవేదాంతవేద్య ఇతిబలాద
భ్యుపగమనీయమితి. నచవాచ్యంసున్వాదిస్తృతీనాంబ్రహ్మైకకారణత్వవాదినీనామేవంసత్య నవకాశత్వదోష
ప్రసక్తఇతి. ధర్మశ్రుతిపాదనపరప్రాచీనభాగోపబృంహణపవానవకాశత్వాత్. అన్యాస్తుకృత్యాన్నియంతస్త్య
ప్రతిపాదనపరత్వాత్తథానభ్యుపగమేనరవకాశత్వమేవస్యాత్. తదిదమాశంక- తే(స్మృత్యనవకాశదోషప్రసక్త
ఇతిచేదితి)

తత్రోత్తరం (నాన్యస్తృత్యనవకాశదోషప్రసక్తాదితి) అన్యాహిమన్వాదిస్తృతయోబ్రహ్మైకకారణ
తాంవదన్తి-యథాహమనుః *ఆసీదిదంతమోభూతమిత్యారభ్య*తతస్త్వయమ్భూర్భగవానవ్యక్రొవ్యజ్ఞయన్ని

భాసస్యాత్-అరణ్యశ్రుతివచనవిరుద్ధస్యామేన శ్రుత్యర్థోసనిర్దేశవ్యవస్థాతివచనేనైవతమనిర్దేశవ్యతిమిషుగ్ధమృతేత్యాహ (స్వతపివాధనిశ్చయసంభ
వా, ద్వేదాంతవేద్యతత్త్వస్యదురవబోధత్యేనైవ) కపిలస్మృతరమ్మ త్వేషిం ప్రచూణం. లభాసత్యపిలాద్యశబ్దహస్తత్యాన్యక్షలోకాయతాదివదనాదర
ణీయం. శ్రుతేఃస్మృత్యవేదోపనాస్తి- న్యాయైర్నవనిరపేక్షత్వాదిన్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) జ్యోతిష్టమాదికర్మాణీయధావదభ్యుపగచ్ఛతేత్వేన
లోకాయతివాప్యతిరుక్తా. *ఋషిప్రసూతంకపిలమితిసాస్త్యేప్రచూణముక్తం. పరమగ్నిశ్రేయసేత్యాదినాన్తస్యచరత్వముక్తం. వ్యత్యుప
బృంహణేన-స్మృతిరూపేనాపబృంహణేన. అల్పశ్రుతైర్నవమతిభిర్యతేనస్మృతిసామేక్షత్వముక్తం- అనంత్రాభానుగతస్యవాక్యాగ్ధస్త్యైకదేశజ్ఞైర్దురవబోధ
త్వాదితిభావః. అన్యథాన్తస్యమాహ (యథాశ్రుతే) సకలాయాఇతిసూచితమర్థంశబ్దోత్తరముఖేనవివృణోతి (నచేతి) సహిమన్వాదిస్తృత్యేకత్వప
రత్వాత్సాకల్యేనఅనవకాశత్వం- సాన్భ్యుత్పత్త్యేర్నవకాశత్వంసహ్యం- ఆప్రతమత్వేన శ్రుతిగతత్వా, చనంత్రాభానుగతవాక్యాగ్ధస్యదుర్బోధత్వేన
అపేక్షితత్వాచ్యేతిగ్రహాభిప్రాయః. పూర్వపక్షస్యానుత్పత్త్యమాహ (తదిదమితి)

మహాభగవద్భూతమతారయతి (తత్రోత్తరమితి) కాశునరస్యాన్యత్రయః. కథంతాసామనవకాశత్వమిత్యత్రాహ (అన్యాహితి) స్మృతి
వచనందర్శయతి (యథాహమనుతి) ప్రశయావస్థాజ్ఞాపనార్థమాహ (ఆసీదిదంతమోభూతమిత్యారభ్యేతి) భాష్యే*తతస్త్వయంభూః *సా
భిధామైత్యోకద్వయముపాంత- తయారర్థశ్చైవద్యాయ * ఆసీదిదమిత్యారభ్యసప్రజ్ఞోక్తివాక్యభ్యాయతే- తద్రమేక్షోకాః - *ఆసీదిదంతమోభూతమ
ప్రజ్ఞాతమలక్షణం. అప్రత్యక్షమవిశ్లేయంప్రశుప్తమివసర్వతఃప్రత్యక్షయంభూర్భగవానవ్యక్రొవ్యజ్ఞయన్నిదం. మహాభూతాదివృత్తజ్ఞాప్రాదు
రానీత్రమోనుదః॥ మోసావత్సీర్ణియగ్రాహ్యస్మాద్ద్వైవ్యక్తస్సనాతనః । సర్వభూతమయోచిన్త్యస్సవిషస్వయముద్భవా ॥ సోభిధాన్యశరీరా
త్సాన్వీన్యపుణ్యుద్విధాః ప్రజాః। అపవిత్రసర్వాదౌతానుమిర్యమపాప్యజత్ ॥ తదజ్ఞమభవద్దైమంసహస్రాంశుసమప్రళం । తస్మిన్జ్ఞేస్వయంబ్రహ్మ
సర్వలోకపితామహః॥ ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాపోనైనరసూనవః । తాయదస్యాన్యసంపుంసప్తేననారాయణస్త్వైతః॥ యత్రత్రాగ్రణమవ్యక్తంని
త్యంసదసదాత్మకం। తద్విశ్వప్రస్ఫురుషులోకేబ్రహ్మైకీర్వ్యత్యతి. *భర్తానోన్మత్తమన్వనీతిమునిభిఃపృష్టభగవాన్మన్మధర్మర్కాన్నివత్క భగవదారా
ధనరూపస్యవర్గాశ్రమధర్మస్యారాభ్యజ్ఞానసామేక్షత్వాత్ ప్రభమమారాభ్యుస్వరూపమాహఆసీదిదమిత్వాదిభిఃక్షోక్తైః. తత్రచరమకారణభూతవైవ్యవ
ర్వతాదాత్మ్యసంభవాదగ్నిహోదిసర్వదేవతాతాదాత్మ్యోవపత్త్యర్థం *యతోవాఇహసీత్యాద్యనుసారేణలక్షణంచవివత్కభగవతఃచరమకారణ
త్వంవస్తుంవేదా వేషుస్పృష్టే ప్రశయపూర్వకత్వేనప్రతిపాదితత్వాత్ ప్రథమంప్రశయదశామాహఆసీదితి. అప్రశుబాలాపనిషదగ్ధోభగవతామ
నునాన్తనునధీయతే- అతస్సుబాలోపనిషదుక్తప్రకారణాత్రప్రశయఉచ్యతే. తత్రహి *పుధివ్యపుప్రతీయతఇత్యాదినాపుధివాదిక్రమేణత
మఃపర్యంతప్రశయఉక్తః- తమాహఇదంతమోభూతమాసీదితి. తత్రపుధివాదినాంస్వకారణేమలయవైయధికరణ్యేనప్రతిపాదితః- *తదేతదక్షయం
నిత్యంజగన్మునివరాభిలం। అవిర్భావతిరోభావజన్మనాశవికల్పవదితిప్రక్రియయాసత్కార్యవాదకాస్థామభిప్రేత్యసామానాధికరణ్యేనఇదంతమోభూ
తమిత్వముక్తం. తమోభూతం-తమోభావవత్. తమాన్తవస్థమాసీదిత్యర్థః. *తమనీలీయతఇతినిర్దేశస్యాన్యమర్థగత్యభిప్రాయ. యథాహభగవాన్బాదరా
యణపితాపరాశరః*ఆగ్నివన్ధైచసలిలేవాన్యవన్ధేచలేజనీతి. తమాన్తవస్థస్యకారణస్యమోగాన్యనుపలభినంత్రవ్యక్తవాన్యత్వత్వగ్రహణాంతప్రజ్ఞా
తమితి. ప్రకృష్టంజ్ఞానం- అపరోక్షజ్ఞానం. తేనవిషయోకర్తృమతశశక్యమిత్యర్థః. అయోగ్యత్వాదనుపలభిః- తస్మాన్నమోగాన్యనుపలభిర్యతిప్రా
యః. అయోగ్యత్వముపపాదయతిఅలక్షణమితి. *శబ్దస్పర్శవిహీనంత్రుసాదిభిరసంహితమిత్వక్తప్రకారణరూపాదిలక్షణరహితత్వాత్ప్రత్యక్షయతుమయో

၀၀၄

గాః | అపవససన్ద్వాదౌతాసువీర్యమపాస్యజదితి. భగవద్గీతాసుచ* అహంకృత్సస్యజగతఃప్రభవఃప్రళయస్తథా *అహంసర్వస్యప్రభవో మత్తస్సర్వంప్రవర్తత్యతిచ. మహాభారతే *కుతస్సృష్టమిదంసర్వంజగస్సవరజన్మమం | ప్రళయోచకమభ్యేతితద్వైబ్రాహ్మిపితామహేతిపృష్టాహ * నారాయణోజగన్మూర్తిరీనన్తాన్తాసనాతనగతి. తథా *తస్మాదవ్యక్తమత్సన్నంత్రిగుణంద్విజసత్తమేతి *అవ్యక్తంపురుషేబ్రహ్మనిషిక్రీయేషమ్మృత్యుత్యతిచ. అపాచభగవాన్పరాశరణః*విష్ణోస్సకాశామద్భూతంజగత్తత్రైవిచస్థితం | స్థితీసంయమకర్తాసౌజగతోస్యజగచ్ఛసగతి. అపాచాపస్తమ్యః *సూఃప్రాణినస్సర్వపవగుహాశయస్యఅహస్యమానస్యవికల్పషస్యేత్యాదభ్య * తస్మాత్కాయాఃప్రభవస్తస్సర్వేసమూలంశాశ్వతికస్సనిత్యగతి. యదీకపిలస్త్పత్యావేదాస్తవాక్యాధ్వవస్థాస్యాత్-తదైతాసంసర్వాసాంస్త్పతీనామనవకాశత్వరూపోమహాదోషఃప్రసజ్యేత. అయమగ్ధః - యద్యపివేదాస్తవాక్యానామతిక్రాంతప్రత్యక్షాదిసకలేతరప్రమాణసమ్భవనాభూమిభూతాగ్ధప్రతిపాదనపరత్వాత్తదగ్ధవైశద్యాల్పశ్రుతానాంప్రతిపత్త్యాణాంతదుపబృంహణమపేక్షితం - తథాపితదగ్ధానుసారిణీనామాస్తతమప్రణీతానాంబహ్విదాం స్త్పతీనాం తదుపబృంహణాయప్రవృత్తానామనవకాశత్వంమాప్రసాక్షీ దిత్రిత్యిదిరుద్ధాద్ధాకపిలస్త్పతిరుపేక్షణీయా. ఉపబృంహణంచశ్రుతిప్రతిపన్నాగ్ధవిశదీకరణం - తచ్చవిరుద్ధాద్ధాస్త్పత్యానశక్యతేకన్తం. నచైతాసాం స్త్పతీనాంప్రాచీనభాగోదితధర్మాంశవిశదీకరణేనసావకాశత్వం- పరబ్రహ్మభూతపరమపురుషారాధనత్వేనధర్మాన్నిదగతీనామేతాసామారాధ్యభూతపర

ర్కప్రయము క్తంభవతి. తస్మిన్జ్ఞేష్వయంబ్రహ్మతిభగవతపివ ప్రస్తుతత్వాత్ సపివా త్రాస్యేతిసర్వనామకజ్ఞేనపరావృత్త్యతేతిసవ్యవహిత పరామర్శిత్వబోధః. యత్తువ్యాఖ్యాత్ర వైరైః సర్వనామకజ్ఞిః ప్రధానపరామర్శి- కాబ్రహ్మధాన్యంచ ప్రథమానిష్ఠిష్టస్యచతుర్ముఖస్యేతిపవనారాయణసంజ్ఞి ఇత్యాశక్త్యుచయము శ్రుతివచనవిరోధా, దుచరిచతుర్ముఖస్యభగవద్విస్తృతావచనా. చృభగవతపివనారాయణసంజ్ఞైవచిహ్యతం- తచ్చావిరుద్ధం. అభవతుర్ముఖస్యనారాయణసంజ్ఞవ్యాప్యత్వగ్ధ, మితరదేవానాం ప్రమాణస్యప్రాణాంపరత్వశక్త్యాదూరోత్సరణార్థంచతుర్ముఖస్య భగవద్విస్తృతాచూహయ తదితి. య త్తదిత్యనువాదరూపత్వాత్వభగవాన త్రానూద్యతే. అవ్యక్తస్యచిదచిత్తముదాయరూపత్వాదవ్యక్తశరీరకంబ్రహ్మనదసచ్చరీరకంభవతి. రద్దిష్టప్రకః- తేనవిశేషేణ- జీవముద్భవ్యవధానేనభగవత్తైవస్థుష్టసంబ్రహ్మతికీర్త్యత్యగ్ధగ్ధః. ఆస్మిన్ప్రబంధేనసానేపి * ప్రశానితారమిత్వాదినాభగవాన్గి- ర్వితః. మధ్యేన * బ్రహ్మవిద్యైతిత్యాదినాభగవద్జ్ఞానవిదీక్షీ ర్వితాః. వివంభగవతాచునునాపురుషసూక్తనారాయణానువాక శ్రుతిపాద్యస్యపరబ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్యభగవతస్సమారాధనరూపాణి కర్మాజివితక్షతాభగవత్స్వరూపముచదిష్టం - వివంస్మృత్యన్తరేణచ ప్రస్తవ్యం. కాన్యైస్సేవకత్వపరాణామపిష్ట్యుతీనామనవకాశత్వంసాధిత్వస్య ప్రాయశాహ (భగవద్గీతాసుచేతి) ఆపస్తమ్నాక్షిమాహ (ఆహేతి) అథ్యాత్మభుద్ధిచాన్తప్రధమేఖిద్వై * పూః ప్రాణినగతివాక్యం- ద్విబీయేఖిద్వై *తస్మాత్త్రాయాభిలివాక్యం. *తస్మాదిత్యుక్తకన్యాదిత్యుపేక్షాపూరణార్థం, కాయశస్త్వభగవచ్ఛరీరపరత్వదర్శనార్థం, చ *పూః ప్రాణినగతివాక్యముపాత్రం. పూః- పురం. శరీరమిత్యగ్ధః. యథాభట్టకాలాయభః *అగ్ధంనపుర్వస్త్వపురం ప్రతీకమితి. సతావజుపబృంహణవైరైవేద్యైకపిలస్త్పతీరుపేక్ష్యత్వంసువచం, మన్వాదిన్ప్రతీసావకాశత్వంచోక్తం, కపిలస్యాప్రత్యేప్రమాణంచోక్తం- కపిలస్త్పతింవివహయస్త్పత్యస్తరేణోపబృంహణేదకోపేయితిశక్త్యాయామాహ (అయమగ్ధఇతి) (సంభావనాభూమిభూతేతి) భూతశక్తీస్సీద్ధపరః సిద్ధార్థప్రతిపాదనపరత్వాత్. అయమగ్ధః - కార్యపరత్వేతుబృవికల్పత్వేనాధికారిభేదేననాగ్ధపరిభ్రమ్యుపహరః. సిద్ధవస్తుపరత్వే 2స్యతస్త్వప్రత్యనుగుణంవేదార్థోనేయః- సతూభయానుగుణమితి. తథాపిత్యాదినాకపిలస్త్పతింవివహయమన్వాదిన్ప్రతిభిలవజుపబృంహణేయత్వేనైషమ్యమాహ. ఆస్తతమజ్జబ్రహ్మయంభావః- యథావస్థితవస్తుదగ్ధిత్వం, యథాదృష్టాగ్ధవాదిత్వం, జేపిద్వినిధాత్యై. తత్ర *ముషిం ప్రసూతంకపిమితికపిలస్యమహాత్వముచ్యమానంమన్త్రద్రష్ట్యాత్వతీర్థియానేకార్థద్రష్ట్యాత్వాదినాపుష్పవద్యతే- సతుసార్వత్రికంయథావస్థితార్థదగ్ధిత్వమపేక్షతే. మన్వాదీనాంతు *యద్వైక్తించనమనరవదత్ *సమూవాచవ్యాసఃపారాశర్యైత్యాదినిస్సార్వత్రికయథావస్థిత దర్శనసూర్వకయథాదృష్టార్థవాదిత్వము క్తం- తస్మాదాస్తతమామన్వాదయః- కపిలస్యత్వాప్తిమాత్రమితి. శ్రుతివిరుద్ధాద్ధా- న్యాయానుగృహీతశ్రుతివిరుద్ధాద్ధాతిభావః. అత్రాయమగ్ధః-పరేణసహజవనవిరోధేన్యాయఃప్రవర్తత్యిన్యాయానుగృహీతశ్రుతేరపిష్ట్యత్వనుగృహీతశ్రుతిః ప్రబలేత్యుక్తం. తత్రోత్తరం-న్యాయవిరుద్ధత్వనుగృహీతశ్రుతేరపిన్యాయావిరుద్ధత్వనుగృహీతశ్రుతిః ప్రబలా, ఋషిమాత్రప్రణీతస్త్వనుగృహీతశ్రుతేరపిష్ట్యప్రపమప్రాక్తస్త్వనుగృహీతశ్రుతిః ప్రబలా, వికల్పత్వనుగృహీతశ్రుతేరపిఋషుస్త్వనుగృహీతశ్రుతిః ప్రబలే, తి. ఆస్తతమప్రణీతన్యాయానుగృహీతానేకస్త్వనుగృహీతశ్రుతిరాప్రమాత్రోక్తన్యాయావిరుద్ధైకస్త్వనుగృహీతశ్రుతేరపిప్రబలేతిసజ్జిహూర్తి. గూఢజాన్తరమాహ (ఉపబృంహణంచేతి) విరుద్ధార్థయా- న్యాయానుగుణస్త్వనుగృహీతశ్రుతివిరుద్ధాగ్ధయా. ఉపబృంహణానుపపక్షిర్గూఢజానిత్యగ్ధః. సావకాశత్వంప్రతివదతి (నచైతాసామితి) అగ్ధిరాణాంకాలాన్తరభావిఫలప్రదత్వంసద్వారకమేవ. తత్రకృష్ణాదేరజ్ఞురాదిద్వారకత్వవత్కిమచేతనద్వారకత్వం- ఉతరాజనేవాదేరివచేతనద్వారకత్వమిత్వపేక్షేయాంచేతనద్వారకత్వం శ్రుతిరేవాహేతిశ్రుతమానాశ్రుతకల్పనానుపపత్త్యాపరబ్రహ్మణితాసాం తాత్ప

అధ్యాయం - కపిలస్వస్వయోగమహిమనామస్తయాథాత్యైవలభ్యేస్త
త్ప్రత్యనుసారేణ వేదాంతార్థోవ్యవస్థాపయితవ్యఇతి. అత ఉత్తరంపఠతి.

౨॥ సూ. శ్లో॥ ఇతరేషాంచానుపలభ్యే॥ శ్లో॥ చక్షుస్తత్రాధ్యక్షోద్ధితాశఙ్కానిస్తత్త్వస్థిః॥
 ఇతరేషాం- మన్వాదీనాంబహునాంస్వయోగమహిమసాక్షాత్కృతపరావరతత్త్వయాథాత్మ్యానాంనిఖిల
 జగద్భేషజభూతస్వవాక్యతయా *యదైక్విచ్చనమనురవదత్తద్భేషజమిత్యుతిప్రసిద్ధానాంకపిలదృష్టప్రకా
 రేణతత్త్వానుపలభ్యేశ్శ్రుతివిరుద్ధాకపిలోపలభిర్భృత్తిమూలేతినతయాయథోక్తోవేదాంతార్థశ్చలయతుంశక్యక
 తిసిద్ధమ్.....

స్వేత్యధికరణంసమాప్తమ్.

ॐ నమః శివాయ ॥ పతేనయోగః ప్రత్యుత్తః ॥ ॐ నమః శివాయ ॥

ర్వమస్తీత్యర్థః. కర్మజాంభగవదారాధనరూపత్వై ప్రమాణమాహ (తథాహితీ) *యతఃప్రవృత్తిరితిభగవద్గీతా. *ధ్యాయేన్నారాయణందేవమితివ
 యస్మైతి. *యైస్సవక్తైర్వైవైష్ణవేపురాణే. అత్రాయమభిప్రాయః- పూర్వభాగోపబృంహణపరాణామపిస్తృణీనాంకర్మారాధ్యభగవతి తాత్పర్య
 మనైవ- ఉపనిషద్భాగోపబృంహణపరాణామతపివాస్యత్రనిరవకాశానామితిహనపురాణామతీవతాత్పర్యమస్తి. ఇతిహాసపురాణయోఃకర్మకీర్తనం
 భగవదుపాసనాభ్యుత్పన్న- ధర్మకాస్త్రేమబ్రహ్మకీర్తనంకర్మారాధ్యత్వేనేతి. అనభిసంహితఫలకర్మజాంభిభగవదారాధనరూపతా - ఫలప్రదానాంతుక
 ర్మజాంతదారాధనరూపత్యాభావాన్నతత్ప్రతిపాదకకాస్త్రస్యబ్రహ్మజీతాత్పర్యమిత్యాశ్చజ్ఞస్యపరిహరతి (నవైహికేత్వాదిహ) (యమక్రమిత్వాది)
 ననుసలోకాయతేనశ్రుత్యర్థవ్యవస్థాపనప్రసక్తిః- సహిలోకాయతేఽగ్నిపౌరాత్రాద్యభ్యవేతం. కపిలశ్రుతుతదభ్యవగతౌతద్వాక్యేనశ్రుత్యర్థవ్యవ
 స్థాపనాయుక్తమితిచేన్న- బృహస్పతిప్రణీతస్సావిహిలోకాయతస్యపరిత్యాగోయధైవతకః - సశ్రుత్యర్థనిరోధోఽత్రాపివిద్యతేచేత్ - తద్వదేవకపిల
 స్త్పృతిరవివిధాంశేత్వాజ్ఞా. తథాపి * ఔషమగ్నీసర్వావైష్యయతవ్యైత్యత్రచర్చితం- తద్వదితిపరిహరః.....

ఉత్తరసూత్రశబ్దామూహ (అభిప్రాయాదితి) మన్వాదీనాం ధర్మప్రవర్తనాదిష్వస్య పరత్వాత్

న్నయోగావసరః - కపిలస్తుయోగసాక్షాత్కృతాద్ధతత్త్వబ్రహ్మతత్త్వసామిరాదరణీయేత్వః.

౨॥ సూ. + శ్రిః + శ్రిః ఇతరేషాం చానుపలభ్యః॥ శ్రిః + శ్రిః వ్యాచక్షే (చక్షుఃఇతి) యదిచేలస్యస్వత్వతి ప్రకారేణాపలభ్యరిన్రి-సాబిమానాం
 స్పర్శకాంతత్వోపలబ్ధిరోధాత్ త్రాన్రివిరక్త్యః సచతేషాంభర్తానుష్ఠానేనస్వపరత్వాద్యోగావసరః-అనభిసంహితఫలభర్తానుష్ఠానేనస్వయంగాక్ష్
 తయాఽత్యనానుకూలత్వాత్. త ద హితస్వయోగోన్యమిచ్చిన్- సరజస్వమున్నత్వాత్.

వ్యత్యధికరణంసమాప్తమ్.

3॥ నూ. + శ్రిః + వితేనదోగః ప్రత్యక్షః॥ శ్రిః + అత్రవిషయసంశయపాతాపూర్వవత్, బ్రహ్మకారణత్వవిచార్యం- ఉతనేతి
విచారో, తదర్థమీశ్వరాస్థితం ప్రధానంకారణం- ఉతబ్రహ్మతి, తేదోగన్వృతివిరోధేనవేదాన్తానామన్వపరత్వమాపాద్యం- ఉతనేతి, కింతయా

పతేనకాపిలస్యతినిరాకరణేనయోగస్యతిరపిప్రత్యక్షా. కాపునరత్రాధికాశజ్ఞా-యన్నిరాకరణాయన్యా
యాతిదేశః. యోగస్యతావపీశ్వరాభ్యుపగమా, వ్యోక్షసాధనతయావేదాన్తవిహితయోగస్యచాభిధానా, ద్వ
త్వద్విరణ్యగర్భస్యసర్వవేదాన్తప్రవర్తనాధిక్యత్యా, చ్యుతత్వత్యావేదాన్తోపబృంహణంన్యాయ్యమితి.

పరిహారస్వబ్రహ్మశక్తప్రధానకారణవాదా, నిమిత్తకారణమాత్రేశ్వరాభ్యుపగమా, ద్వానాత్మకస్య
యోగస్యధ్యేయైకనిరూపణీయస్యధ్యేయభూతయోరాత్మేశ్వరయోర్బ్రహ్మశక్త్యజగదుపాదానతాదినర్వక
ల్యాణగుణాత్మకత్వవిరహేణావైదికత్వా, ద్వత్వద్విరణ్యగర్భస్యాపిత్రేత్రజ్జభూతస్యకదాచిద్రజస్తమోఽభి
భవసమ్భవా, చ్చయోగస్యతిరపితత్ప్రణీతరజస్తమోమూలపురాణవద్భ్యాన్విమూలేతినతయావేదాన్తోపబృం
హణంన్యాయ్యమితి.

యోగప్రత్యక్ష్యధికరణంసమాప్తమ్.

వేదాన్తోపబృంహణంకార్యం- ఉతనేతి. కింసా భాన్విమూలా- ఉతనేతి. కింహిరణ్యగర్భస్యబ్రహ్మసంభవతి-నేతి. యదానసంభవతి- తదాతమపబృం
హణీయతయావేదాన్తానాంతద్విరోధేఽన్యపరత్వాద్విశ్వరాధిష్ఠితప్రధానంకారణమితి బ్రహ్మకారణత్వంచిత్యామితి. యదా భ్రమస్సంభవతి- త
దాతయోపబృంహణీయత్వాభావాద్వేదాన్తవాక్యానాంతద్విరోధేఽన్యపరత్వాభావాద్విశ్వరాధిష్ఠితప్రధానస్య జగత్కారణత్వాభావాద్బ్రహ్మకా
రణత్వమచిత్యామితి. సూత్రస్యాక్షరార్థమాహ (ఏతేనేతి) వైదికతత్వాభ్యుపగమమనుష్టానాభ్యుపగమంచాహ (ఈశ్వరాభ్యుపగమా, ద్యోగస్యచా
భిధానాదితి)... ..

పరిహారతత్వవైచమ్యమాహ (అబ్రహ్మత్వకేతి) అనుష్ఠానవైచమ్యంచాహ (భ్యానాత్మకస్యేతి) సహిభ్యానస్యభ్యానత్వాన్యోక్షోపాయత్వం-
గర్భభ్యానాదిమవ్యభిచారాత్, తస్మాద్ధ్యేయవిశేషవిషయమేవభ్యానంమోక్షసాధనమితిధ్యేయవైచమ్య త్రదేకనిరూపణీయభ్యానవైచమ్యాదిత్యర్థః.
(అత్రేశ్వరయోగితి) బ్రహ్మశక్తత్వంజీవస్య- జగదుపాదానతాది కల్యాణగుణయోగఈశ్వరస్య. (యేత్రజ్జభూతస్యేతి) *యోబ్రహ్మణంచిత్యామితి
సృజ్యత్వశ్చుతిరవతారశ్చుత్వసహితాబ్రహ్మణఃయేత్రజ్జత్వేచనూణం- యథేంద్రేవరుణాదీనాం. కర్మకర్తనామరూపాభ్యానయోజనీయత్వంహిత
సస్యసృజ్యత్వమితిభావః. (కదాచిద్రజస్తమోభిభవసంభవాదితి) కల్పవిశేషేషుగుణవిశేషాన్వేషవిషయపురాణవదనార్థోఽభిప్రేతః. సనుతానకే
నైవబ్రహ్మణోభగవదంశత్వంభగవద్వచనేనైవప్రదర్శ్యతే * త్వవపుత్రమహాభాగమదంశకమలోదరాత్. మన్నాభీనంభవాజ్ఞాతేప్రజాసృష్టిక
రఃపరశ్చితి. తస్మాత్ *అబ్రహ్మప్రమ్మపర్యవైదికాభిధిద్వివక్షితః- కిన్తయన్యాదేతి. నైవం- న్రపుస్యాపృథ్వవశ్యత్వసప్రజ్ఞాత్. పూవరదేవాస్య
కర్మనిబన్ధనత్వంచస్వర్గతే *పుమాన్మదేవానసరోనపశుర్నచపాదపశః. శరీరాకృతిభేదాస్తుభూతైతేకర్మయోగసంయతై. భగవదంశత్వవ్యవదేశస్తతదనుప్ర
వేశనిబన్ధనశ్చిత్రేహి క్తం- యదితేనుగ్రహకృతామయిబుద్ధిగదార్దన | తస్మాంభ క్తైవిజ్ఞాత్వాకథయాత్వానమమృతేతి బ్రహ్మణఃసాగదితభగవ
త్స్వరూపజ్ఞానయాప్తార్థనముక్తం. అనుగ్రహకృతా - అనుగ్రహరూపేణకృతా. అనుగ్రహయకృతావా. * కథయామితవాత్మానమనాభ్యా
గోచరంపరంసహచారివిషయోయోసావవిశేషస్సలక్షణః. ప్రసాదగుముఖస్సోపామిమంయచ్చామితేవరం|అనాభ్యానస్వరూపంమాంభవాజ్ఞానస్య
నియోగః. భక్తిమాంతత్వతోవేతిమయిభక్తిశ్చలేపరాజిజ్ఞాసాపరమాబ్రహ్మం ప్రేజాతామితి ప్రసాదముక్తత్వతోబ్రహ్మవిష్ణునాప్రభువిష్ణునాది
ష్ణుస్వరూపజ్ఞానసుర్యయోజాత్మానమాత్మనా | సదవర్మాతిమాత్మైశాంసూక్ష్మంజ్యోతిరదంప్రభుం | నిమిషాద్ధాన్తమాత్రేణాస్మాన్వేషచరాచరం|ఆ
త్మానమిన్ద్రురద్రార్కచంద్రాద్వివస్థుమారుతాః | భాదీనపిచశబ్దాడికదద్యశేనచతన్మయానితిభక్తిప్రభగవర్చసాదలబ్ధయోగేనబ్రహ్మణాయగప
ద్విశ్వవ్యాపిభగవత్స్వరూపసాక్షాత్కారః, తత్రభగవత్స్వరూపేనేన్ద్రసాస్వాదిజీవవదాకాశాద్యచేతనవచ్చస్వాత్మనోరుద్రస్యచదర్శనం, చోక్తం. త
త్రావతారప్రశ్నాననరంభగవతా *పరిత్రాణాయసాధూనామిత్యాదభ్య *పూర్వోత్పన్నేషుభూతేషుచ్యదేవాదిషుచాప్యహం | అనుప్రవిశ్యభర్త
స్యకరోమిపిపాలనం | ప్రవిశ్యచతథాపూర్వాంతసంభర్తభృతాంవర | జగతోస్సజగత్సస్మిన్మరోమిపిపాలనమిత్యవతారదైవవిధ్యముక్త్యా * య
దైవభర్తృపకారాయయచ్చుదప్రసిద్ధిర్వణం | చరితంమానుషాదీనాం తదైవజానీష్వమత్క్రమిత్యసేనఅనుప్రవేశావతారిషు స్వానుప్రవిష్టజీవగత
ప్రకృష్టచేష్టితానామవస్థచేష్టితత్వం- సనికృష్టచేష్టితానామితిప్రతిపాద్య *జిత్వాద్యవృధివీంసమ్యక్స్థాపయిత్వాయథాపురాన్వృష్టింతతేకరిష్య
మిత్వాచూచిశ్యప్రజాపతిమితమర్చుభిసృభగవదంశత్వమనుప్రవేశకృతిమితిగుప్తస్వముక్తం. తత్రబ్రహ్మణోయత్రావస్థాయాదిన్ద్రేస్యేవరుద్రస్య
భగవదాత్మకత్వదర్శనసోపక్రమావగతతయా *సంకర్షణాత్మకశ్చైవకల్పాన్తేవరసాతలాత్ | సముత్పత్త్యేవదారుద్రఃకాలాగ్నిరివిశ్చుతశ్చిచ
సజ్జిర్జణానుప్రవేశేనరుద్రస్యభగవదాత్మకతాయాఃప్రతిపాదితత్వాత్, *సృత్యత్వేవయద్రూపమిరూపతయోక్తత్వాత్, *తవాస్తరాత్మామ
మతేతిభగవదస్త్రామికత్వవచనా, చ్చరుద్రస్యాపిభగవదంశత్వమనుప్రవేశకృతం. తథాశ్రీవిష్ణుభర్తృతే * అవశమున్నైవార్కఃచన్ద్రమా
శ్చశతక్రతుః | ఏవమాద్యాన్తైవాస్యేయత్రావైష్ణవతేజసా | జగత్కార్యావసానేతువియజ్యన్తేదతేజసా | వితేజసశ్చతేనర్వేషచ్ఛిత్వముపయాన్తి
చేతిబ్రహ్మదీనాంభగవత్ప్రేజావియోగేనశ్రయప్రతిపాదనాచ్చఅనుప్రవేశస్సీద్ధః. తథామోక్షభర్త *నారాయణోమహాయోగీశుభాశుభవిర్జితః | స

౪॥ సూ.

శ్లో॥ నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్ ॥

పునరపిస్త్వతివిరోధవాదితరగ్రమవలమ్బమానః ప్రత్యవత్తితే-

నర్జనాభిజంపు త్రంబహ్మణమమిత ప్రభం తతస్స సామరభవత్ అధై సంవాక్యమ బ్రవీత్ మమత్వంనాభితోజాతః ప్రజాసర్గకర్తః ప్రభుః సృజ ప్రజా స్వంవివిధా బ్రహ్మన్ జడపట్టి తాః సవివముక్తౌముఖ్యై నావ్యాకులమానసః | ప్రణమ్యవరదందేవమువాచహరిమిశ్వరం | కాశక్షిర్మమదేవేశ ప్రజాః స్రష్టుంనమోనతే | అప్రజ్ఞావాసహందేవవిధత్స్వయదన నరం | సవివముక్తౌభగవాన్ బభూవా న్నైత నరః | చిన్తయామాసంశ్చైశోబుద్ధిం బుద్ధిమతాంవరః | స్వరూపణీతతోబుద్ధిరుపతథేహరిం ప్రభుం యోగేననై నాంసంయోజ్యసస్వయంయుయుజేతదా | సతామైశ్వర్యయాగసాంబుద్ధింశక్తిమతీంసతీం ఉవాచవచనందేహబుద్ధింకై ప్రభురవ్యయః | బ్రహ్మణం ప్రహేన్వేతిలోకస్పృహ్యగ్గనిధయైతదర్థమిశ్వరాదిప్రాబుద్ధిఃక్షీప్రందివేశసా | అధై సంబుద్ధినంయు క్తంపున నందద్భుకేహరిః | భూయశ్చై నంపదః సాహస్యజేమాదిభాః ప్రజాః | బాధమిత్యేవజ గ్రాహయథాజ్ఞాం శరసాహరేః | తథాకరోచ్ఛభర్తాత్మా బ్రహ్మలోకపితామహాఇతిభగవదను సుప్రచయారదామితశక్త్యాబుద్ధ్యాఽను ప్రవిష్టత్వాత్ సృష్టిసామర్థ్యంబ్రహ్మణఉక్తం. * సస్వయంయుయుజఇతి బుద్ధిరనరను ప్రవేశోఽమ్యుక్తః - అథా నైరానుపపత్తేః. అతశ్చతుర్ముఖస్యభగవదవతారత్వమును ప్రవేశకృతం. రస్తాత్ * ఆ బ్రహ్మ నప్ను పర్యవై ఇత్యభిధి రెవవివక్షితః....

పరైస్తాద్యేద్వితీయంసూత్రమేవంవ్యాఖ్యాతం- ఇతరేషాం-అహఃక్లారాదీనాంతత్వానాం శ్రుతావనుపలభ్యై- అతః-కార్యస్యైత్యనుపపత్త్యా చకారణస్యైత్యనుపపత్తిస్తాత్పర్యర్థఇతి. తదయుక్తం- శ్రుతావేహపలభ్యైః తస్మాత్ప్రాణిభూతాదాలీయ శైభూతాదిర్భూతాలీయతే మహాసవ్యత్రేలియతేలవ్యక్తమక్షరాలీయతేలక్షరంతమనీలియతేఇతి-తథా *బుద్ధిరధ్యాత్మంబోధవ్యమనిభూతం బ్రహ్మత్రాధిపైవతమితి *అహఃక్లారోధ్యాత్మం అహఃక్లరవ్యమనిభూతం ద్రవత్రాధిపైవతమితి- తథా *యస్యాహఃక్లారశరీరంయస్యబుద్ధిఃశరీరంయస్యావ్యక్తం శరీరమితి- తథా *మనోభిత్వా భూతాదింభిన్ బ్రూతాదింభిత్వామహా న్సంభిన్ బ్రూతాదింభిత్వాఽవ్యక్తంభిన్ బ్రూతి. ఏమవాక్యేమబుద్ధిశబ్దోమహాత్తత్త్వవ్యాపారపరః- యమానైవబుద్ధి లక్షణఇతిశ్రుతేః. అతోఽవ్యక్తమహాదహంకారాః శ్రుతాపుపలభ్యంతే. స్వర్యనైవ * యత్రత్కారణమవ్యక్తమిత్తుపక్రమ్య * త్రివిధోయమహాక్లారోమహాత్తత్త్వాదజాయతే. అతఃస్యైత్యనుపలభితా శ్రుతిరహదాదా ప్రమాణం. సూత్రకారైను *మహారోపరమవ్యక్తమిత్యాదేశతవల్లివా క్యనైవమహదాదితత్త్వపరత్వంప్రతిక్షీప్తం - అగ్ధవిరోధాత్. సుబాలాపనిషద్వాక్యనాంతువిరోధాభావాన్న ప్రతిక్షీప్తం. అతశ్చుక్తావనుప లభ్యేతివ్యాఖ్యానమయుక్తం. అ బ్రహ్మత్వకానాం మహదాదీనాం శ్రుతావనుపలబ్ధిర్వివక్షితేతచేత్ - అ బ్రహ్మత్వక ప్రధానమితి శ్రుతివ్యనుపలబ్ధమితి ప్రధానాదిరేషాంలోకేవేదేవఅనుపలబ్ధిరేవాభ్యాసమనుపపన్నం. *ఏతేనయాగః ప్రత్యక్షత్వత్వత్వాధికశక్లారోపరహారావనైవముక్త- * త్రిరు స్మతంస్థాప్యసమంశరీరం * తాండోగమితిమన్యనైస్థిరామిద్రియధారణాం * విద్యామేతాండోగవిధించక్రత్వామిత్యాదిమ శ్రుతిమయోగస్యైత్య ర్థస్యపర్యవేతత్వాద్యోగస్యతేః ప్రామాణ్యశక్త్యా. ఏకదేశసంప్రతిపత్తావవ్యేకదేశా నరవి ప్రతిపత్తై ప్రామాణ్యమితిపరిపరఇతి. తత్రతావదధిక శక్లారోక్షిరనుపపన్నా- ఆధిక్యాభావాచ్ఛక్తాయాః శ్రుతిపరగ్రహణాసాధ్యస్యైతేరపితుల్యః * తత్కారణంసాధ్యయోగాధిగమ్యంజ్ఞాత్వాదేవం మువ్యతేసర్వపాతైః * పురుషంనిర్గుణంసాధ్యమభర్తృగిరసోవిదుతి. శ్రుత్యవిరుద్ధాంశస్యశ్రుత్యాపరగ్రహణినిర్వాహశ్చద్వయోరపితుల్యః. అతఃశ క్లాయాఅధికత్వాభావాత్పరిపరశ్చారధికః - ఏకదేశసంప్రతిపత్తావవ్యేకదేశవి ప్రతిపత్తై ప్రామాణ్యమపిద్వయోతుల్యం. అతశ్చశక్లారోపరహారావను పపన్నా. —యాదవ ప్రకారైస్తద్వితీయంసూత్రమేవంవ్యాఖ్యాతం- కార్యమనుభుయఃఖమాహదర్శనేనకథంచిత్యైధానానుమానేసికుణ్డలా దాస్మద్ధాదేవకార్యేష్వనుపలభానాంపురుషమహదహఃక్లారాదీనాంతత్వా నరత్వేనపరికల్పనమయుక్తం - పృథివ్యాదీనామేవకల్పదంశోహృదయాది స్థానస్థఃపురుషమహదహఃక్లారాదయశ్చ సుప్రతివ్యవగమేహాభావాదితి - అతఃకార్యస్యైత్యనుపపత్తైకారణస్యైత్యనుపపత్తిరితి, * ఏతేనేతి సూత్రంచకపిలాదిస్యతీనామేవయోగి ప్రత్యక్షమూలత్వంస్యైత్యనవకాశ దోషనిరాకరణేన ప్రత్యక్షమితివ్యాఖ్యాతం. తత్రతావత్ *ఇతరేషామి తిసూత్రయోజనాఽనుపపన్నా - భోక్తృత్వాధ్యవసాయాభిమానాదికార్యోపలబ్ధ్యాత్. తానికార్యానిప్రధివాదీనా మంశవిశేషేష్యేవసుప్రతిపత్తిచేత్ - సుఖదుఃఖమాహదయశ్చతేష్యే వసుప్రతిప్రసజ్జసావిషత్వాత్ప్రధానకల్పనమనుమత్యపురుషమహదాదిప్రసాసానిర్విబధనః. తస్మాదపిత్వ దాసోఽభిమతశ్చేత్ *ఇతరేషామితిపదవైయధ్యం- తదాహిసర్వసాంచానుపలబ్ధైరివక్తవ్యం. తథాచమన్వళం - యుక్తిప్రత్యునానాంతర్గ్రహదేనిరసివ్యూహత్వాత్. అతఃకపిలస్యైతేర్యోగి ప్రత్యక్షమూలత్వపురుషమేక్షితమితిపదేవవివక్షితం. * ఏతేనేతిసూత్రేణతద్వ్యుదస్యతఇతిచె న్న - సాధ్యస్యైతేరివయోగస్యతేః శ్రుతివిరుద్ధాంశపురుషసామ్యేతత్వాత్. త్రస్యచశబ్దానుపలత్వాత్, దవేక్షితసేధ్యవగుణిర్వాహేసంభవతత దసనుగుణిర్వాహశ్రయణస్యానుపపన్నత్వాత్. స్వత్వసవకాశసూత్రైవవయోగస్యైతిపురుషాసానిర్విధిః- తుల్యవ్యాయత్వాదిచేన్న - ఆధికశ క్లాయాస్సమ్భవాత్. అతోయోగస్యైతివిషయమిదేశాధికరణం * ఏతేనేతిసూత్రేతిమితియుక్తమ్.

యోగప్రత్యుక్తాధికరణంసూత్రమ్.

౪॥ సూ. శ్లో॥ నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్ ॥ సజ్జతిమామ (పునరపితి) మన్వాదినైతిభిరుబృంహణంకార్యమిత్తు

యత్సాక్ష్యస్మృతినిరాకరణేనజగతోబ్రహ్మకార్యత్వము క్తం-తన్నోపపన్యతే-అస్య-ప్రత్యక్షాదిభిరచేతనత్వే
 నాశుద్ధత్వేనానీశ్వరత్వేనమఃఖాత్మకత్వేనచోపలభ్యమానస్యవిదదిదాత్మకస్యజగతః భవదభ్యుపేతాత్సర్వజ్ఞా
 త్వత్వేత్వరాధేయప్రత్యసీకాదానైకతానాద్భుత్వాణోవిలక్షణత్వాత్. నకేవలంప్రత్యక్షాదిభిరేవజగతోవై
 లక్షణ్యముపలభ్యతే-శబ్దాచ్చతథాత్వం-విలక్షణత్వముపలభ్యతే-ఃజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ*ఏవమేవైతాభూ
 తమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్త్వత్వైతాఃప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రజ్ఞేతిత్వైతాః*సమానేవైపురుషోనిమగ్నోఽనిశయా
 శోచతిముహ్యమానః*అనిశ్చాన్యైబభ్యతేభోక్తృభావాదిత్యాదిభిఃకార్యస్యహిజగతోఽచేతనత్వదుఃఖత్వా
 దయోనిద్విశ్యదై.యద్దియతా-ర్యం-తత్తస్మాదవిలక్షణం-యథామృత్యువన్ధ్యాదికార్యంఘటరుచికాది. అతోబ్ర
 హ్మవిలక్షణస్యాస్యజగతస్తతా-ర్యత్వంససహవత్సేనాభ్యుత్పత్త్యసరోధేనకార్యసలక్షణంప్రధానమేవకా
 రణంభవితుమర్హతి. అవశ్యంచశాస్త్రస్యానస్యాపేక్షస్యాభ్యుత్పత్తియాధ్యగోచరత్వేపిచరో-నుసరణీయః-య
 తస్మత్వేషాంప్రమాణానాంకర్షదత్త్వవిద్విషయేతరా-నుగృహీతానామేవార్థశ్చయహేతుత్వం. తరో-హి
 నామఅర్థస్యభావవిషయేణాసామగ్రివిషయేణానిరూపణేనార్థవిశేషేప్రమాణంవ్యవస్థాపయత్తదితికర్తవ్య
 తారూపమూహోపరపర్యాయంజ్ఞానం. తదపేదాచసత్వేషాంప్రమాణానాంసమానా. శాస్త్రస్యతువిశేషే
 ణాకాక్షాసన్నిధియోగ్యతాజ్ఞానాశీనప్రమాణభావస్యసర్వవైగితరా-నుగ్రహపేతా. ఉక్తంచమనునా
 *యస్తరేణానుసంధ్యైసంధ్యంవేదనేతరఇతి. తదేవహితరా-నుగృహీతశాస్త్రాన్నితావనంశ్రుత్యాచమ
 త్వవ్యతిక్రమ్యతే. అథోచ్యేత-శ్రుత్యాజగతోబ్రహ్మకారణత్వేనిచ్చితేనతితతా-ర్యస్యాపిజగతత్వైతన్యా
 నువృత్తిరభ్యుపగమ్యతే. యథాచేతనస్యనుషుప్తిమూర్ఛాదిమదైతన్యానుపలబ్ధిః-తథాఘటాదిష్యపిసదేవ
 చైతన్యమనుభూతం. అతఏవచేతనాచేతనవిభాగఇతి. నైతదుపపద్యతే-యతోనిత్యానుపలబ్ధిరసద్భావమేవ
 సాధయతి. అతఏవ చైతన్యశక్తియోగోపితేషునిరస్తః-యస్యహిక్వచిత్-దాదిదపియతా-ర్యానుపలబ్ధిః-త

క్తం-మన్వాదిత్వతయస్తర్కపిరుధా-సాక్ష్యస్మృతిస్త్రానుగృహీతా-అతస్తయాబుద్ధిహింకార్యమితిప్రత్యక్షానాత్సత్తిరిత్యర్థః. ప్రథమవి
 చారః పూర్వవత్. తదగ్ధంకించేతనాద్భుత్వాణోఽచేతనజగద్భుత్వేనంభవం-నేతివిచారః. తదగ్ధంకిం బగధారణస్యజగత్సాలక్షణ్యనుమితిపాతుర
 వైకానికః-నేతి. యదానానైకానికః-తదాచేతనాద్భుత్వాణోఽచేతనజగద్భుత్వైరసంభవాద్భుత్వాకారణవాదశ్యుః. యదాత్వంనైకానికః-
 తదాబ్రహ్మణోవిలక్షణజగత్త్వేనంభవం బ్రహ్మకారణత్వమవిచాల్యమితి. సాస్త్రంనేపదంవ్యాచక్షే (యది) అన్యేపివ్యాఖ్యేయం. త
 ద్వాచక్షే (ప్రత్యక్షాదిభిః) అన్యేపిపదంతాదీకప్రమాణనిధికారవిషయరాదుర్విభావః. విలక్షణత్వాదిపదంవ్యాచక్షే (భవదభ్యుపే
 తాది) అచేతనత్వేనేత్యాదివిషయచరుషయప్రయోగేష్వన సర్వజ్ఞాదిత్యాదివిషయవిషయము క్తం. * రథాత్వమిత్యాదికంసూత్రఖండం
 వ్యాచక్షే (సకేవమితి) తథాత్వపదవ్యాఖ్యానం విలక్షణత్వేన. విలక్షణత్వోపలబ్ధిః శబ్దముదాహరం (జ్ఞానమితి) తదేవమిత్యత్రా
 హ (యద్దియతా-ర్యమితి) అపాకుషేయస్య శాస్త్రస్య చానాస్తరాగోచరాగ్ధవిషయత్వాత్ ప్రత్యక్షాదిప్రత్యక్షాప్రసిద్ధ
 మగ్ధం సగోచరయతీత్యత్రాహ (అవశ్యంచేతి) అసన్యాపేక్షస్య-ప్రమాణాస్తరాసపేక్షస్య. ప్రమాణాస్తరవైరవేష్యేపి ప్రమాణాభ్యుపే
 త్యోఽనుసరణీయఇత్యర్థః. కుతఇత్యత్రాహ (యదేతి) క్షపిత్వవిద్విషయ-స్వతవివాదస్తాధే. ప్రాణాభ్యుత్పత్త్యవగాపేక్షత్వంనాదుప్రసి
 త్యస్తరవైరవేష్యం-సత్త్వికర్తవ్యతానైరవేష్యమిత్వనిప్రాయః. తత్రైతప్రమాణస్య కించిత్రారంభర్యయం (తద్భూతానామేతి) యన్నభాసీ
 రూపత్వాదచాక్షుషత్వమువ్యతే-తదగ్ధస్యభావవిషయనిరూపణేనార్థవిశేషప్రమాణవ్యవస్థాపనం. వైభూతిసాయాశ్చేయస్సరత్వప్రమితి
 జనకవాక్యనిరూపణేన*సహింసాదితివాక్యస్యవైభూతిసహింసావ్యతిక్రమిషయత్వంయమవ్యతే-తత్సామగ్రివిషయనిరూపణేనార్థవిశేషప్రమాణ
 వ్యవస్థాపనం. ప్రత్యక్షస్యజ్ఞానైక్యవిషయంవిహ-జ్ఞానోపేక్షానిరూపణేనత్వనిరూపణాత్ప్రవిషయత్వనిరయ, శ్చ. యదా-అర్థస్యభావ
 విషయనిరూపణం నామవాక్యత్వావాక్యర్థనిరూపణం. కారణబోధస్యవాక్యకప్రత్యయస్యవాక్యావాక్యానిరూపణేన ప్రమాణస్య విషయవిశేషపరి
 చేదకత్వనిశ్చయోవివక్షితే. (శాస్త్రస్యేతి) తుశ్చిః సాధ్య-ప్రమ్యంబోధితయతి. విశేషేణేతద్భూతాభిప్రాయేష్యం. అకాక్షాసన్నిధియోగ్య
 తాసావేక్షత్వంసాధన-ప్రమ్యం-తేనసర్వత్రరేకసావేక్షత్వంసాధ్యవైషమ్యమిత్వనిప్రాయః. యాదవప్రకాశమితేనోద్భవంశక్తి-అథేతి)చై
 తన్యానుపలబ్ధిఃకథమిత్వతాహ (యథాచేతనస్యేతి) వెదానిచ్చిత్తస్యాతన్మరూపావభాసరూపస్యచైతన్యసత్త్వికత్వమానస్యానిమిషుప్తాస్ఫుటతరో
 పలబ్ధివాక్యాభ్యుపగమా తంప్రతిబక్త్యత్యపిహరణక్రః. సర్వత్రచైతన్యసద్భావేచేతనాచేతనవ్యవస్థాకథమిత్వత్రాహ (అతవివేచి) పరిహరతి
 (నైతదితి) ఇతరవాదాన్నిమిషుప్తాచైతన్యోత్పత్తిశక్తియోగస్యాభ్యుపగతత్వాత్తత్ప్రతిబద్ధికానిఘటాదీనాంచ చైతన్యానుపలబ్ధిపితైతన్యశక్తి
 యోగాధారణసాలక్షణ్యనిధిత్వాత్కక్ష్యాహ (అతవివేచితస్యేతి) వెదాస్తప్రమాణ్యుపలబ్ధిపద్ధతాత్వయావ్యవస్థాకార్యమిత్యాశక్త్యాహ

స్వతత్కార్యశక్తింబ్రహ్మణోవన్ధ్యాసుతసమితిషు తజ్జననీనాంప్రజననశక్తింబ్రాతాం. కిచ్చ-వేదాన్తైర్జగతో
బ్రహ్మపాదానతాప్రతిపాదనశ్చయేసతిఘటాదీనాంవైతస్యశక్తే, శ్చేతస్యస్యవానుద్భూతస్య, సద్భూ
వనిశ్చయః-తన్నిశ్చయేసతివేదాన్తైర్జగతోబ్రహ్మపాదానతాప్రతిపాదనశ్చయైతత్తేతరాశ్రయత్వం-
విలక్షణయోగ్నికార్యకారణభావఃప్రతిపాదయితుమేవనశక్యతే. కింపునఃస్వప్రతివికారయోస్సాలక్షణ్యమభి
ప్రేతం. యదభావాజ్జగతోబ్రహ్మపాదానతాప్రతిపాదనాసంభవంబ్రామే. నతావత్సర్వధర్మసారూ
ప్యం-కార్యకారణభావానుపపత్తైః. సహిష్యత్విష్ణుకార్యేషుఘటశరావాదిషుపిష్టత్వాద్యనువృత్తిర్వ్యతే. అథ
యేనకేనవిధ్యేణసాహుప్యం-తజ్జగద్భ్రూహ్మోరపిసంతాదిలక్షణంసంస్కృతతి. తదుచ్యతే-యేనస్వభావేనకార
ణభూతంవస్తువస్త్యంతరాద్వ్యాప్యత్వం-తస్యస్వభావస్వతత్కార్యేషునువృత్తికార్యకారణసాలక్షణ్యం-
యేనహ్యేకారేణమృదాదిభ్యోహిరణ్యంవ్యాప్యత్వతే-తదాకారానువృత్తిస్తత్కార్యేషుకుణ్డలాదిషుదృశ్యతే.
బ్రహ్మచహేయప్రత్యక్షజ్ఞానానన్తైర్వ్యవస్థభావం-జగచ్చతత్ప్రత్యక్షస్వభావమితీతదుపాదానం. ననుచ
వైలక్షణ్యేపికార్యకారణభావోదృశ్యతే-యథాచేతనాత్మరుషాచేతనానికేశసఖదంతలోమానిజాయంతే, య
థాచాచేతనాద్దోషయాచ్ఛేతనోవృశ్చికోజాయతే, చేతనాచ్ఛేద్యనాభేరచేతనస్తస్యః, నైతదేవం-యతస్త
త్రాప్యచేతనాంశ ఏవకార్యకారణభావః.

అథస్యాత్ - అచేతనత్వేనాభీమతానాహపిచైతస్యయోగశ్శుభిషుశ్రావ్యతే *తంపుథివ్యబ్ర
వీత్ *అపోవాఅకామయన్త *తేహేమేప్రాణాఅహంశ్రేయసేవివదమానాబ్రహ్మణంజన్మరితి, నదీ
సముద్రపర్వతాదీనామపిచేతనత్వంపారాణికాఆత్మినై, - అతోనవైలక్షణ్యమితి. అతఉత్తరంవతతి.

౫॥ సూ. *శ్చిచ్ఛేద్యో అభిమానివ్యవదేశస్త్రువిశేషానుగతిభ్యాం॥ *శ్చిచ్ఛేద్యో తుశబ్దశ్చోదితాశ్చకానివృ
త్త్యర్థః పృథివ్యాద్యభిమానిన్యోదేవతాః*తంపుథివ్యబ్రవీదిత్యాదిషుపృథివ్యాదిశబ్దైర్వ్యవదేశ్యస్తే. కుతః(విశే
షానుగతిభ్యాం) ఏశేషః-విశేషణం. దేవతాశబ్దేనవిశేష్యపృథివ్యానయో భిధీయన్తే. *హస్తాహమిమాన్సి
స్రోదేవతాభితిజో బన్నానిదేవతాశబ్దేనవిశేష్యస్తే, *సర్వాహవై దేవతాలహంశ్రేయసేవివదమానాః
*తేదేవాఃప్రాణేనిశ్రేయసంవిదిత్వేతి, చ. అనుగతిః-అనుప్రవేశః. *అగ్నిర్వాగ్భూత్వాముఖంప్రావిశత్ ఆ
దిత్యశ్చక్షురుర్భూత్వాఽక్షిణీప్రావిశత్ వాయుఃప్రాణోభూత్వానాసికేప్రావిశ దిత్యాదినా వాగాద్యభిమా
నిత్వేనాగ్నాదీనామనుప్రవేశశ్శూన్యతే. అతోజగతోచేతనత్వేనవిలక్షణత్వాద్భ్రూహ్మకార్యత్వానుపపత్తే
స్తరానుగృహీతస్త్యుత్త్యసరోధేనజగతఃప్రధానోపాదానత్వంవేదాన్తైఃప్రతిపాద్యతే.
ఇతిప్రాప్తేభిదీయతే.

౬॥ సూ. *శ్చిచ్ఛేద్యో దృశ్యతేతు॥ *శ్చిచ్ఛేద్యో తుశబ్దాత్పక్షోవిపరివర్తతే. యదుక్తంజగతోబ్రహ్మవిల

(కించేతి) బ్రహ్మపాదానతాప్రతిపాదనస్యకథంఘటాదిషుచైతస్యనిశ్చయసాపేక్షత్వమిత్యత్రాహ (విలక్షణయోగ్నితి) సహిష్యత్విష్ణు
పక్షత్వాదివాక్యమయోగ్యార్థప్రతిపాదనమం - తస్మాద్యోగ్యత్వనిశ్చయేసతిబ్రహ్మపాదానతాప్రతిపాదనసంభవత్వనిశ్చయైర్జగతో
నిష్ఠానిచ్చాయయాహోదయతి (కింపునని) సతాదీత్యాదిశబ్దేనద్రవ్యత్వంవివక్షితం. పరిహరతి (తదుచ్యతే) సాలక్షణ్యమేవంస్యాత్ - తతఃకిమి
త్యత్రాహ (బ్రహ్మచేతి) బ్రహ్మణోజగద్రశ్చద్రవ్యత్వానానరజాతివిశేషసాలక్షణ్యమితిభవితం. తచ్చాత్రచేతనత్వం - తేనచసాలక్షణ్యంనాస్తి
త్యర్థః. ఏవంవైలక్షణ్యస్యానిర్దిరాశ్చ్యుపకృతా-అథానైకాన్యమాశ్చ్యుపకృతం (ననుచేతి)

ఉత్తరసూత్రమవతారయతి (అథస్యాదితి)

౫. సూ. *శ్చిచ్ఛేద్యో అభిమానివ్యవదేశస్త్రువిశేషానుగతిభ్యాం॥ *శ్చిచ్ఛేద్యో తుశబ్దస్యపూర్వపక్షవాద్యవృత్త్యర్థతామాభూదితివాచ్యతే (తుశబ్ద
తి) *హస్తాహమిమాన్దిత్యాదివాక్యేపృథివ్యాదీనామస్పష్టత్వాదాహ (తేహేబన్నానిని)

౬॥ సూ. *శ్చిచ్ఛేద్యో దృశ్యతేతు॥ *శ్చిచ్ఛేద్యో కింయేనకేనవిదాకారణకార్యకారణయోగ్యసాలక్షణ్యంవివక్షితం-తదస్తత్వత్వేష్యస్తి. సర్వధర్మ
సామ్యశ్చంచేత్-మృద్ధటాదివస్థిసాస్తి. ద్రవ్యత్వానానరజేతనత్వజాత్యవృత్తిశ్చేత్ - బ్రహ్మకారణత్వవాదిభిరుక్తుమిష్టమిదిరోధాద్వాప్య

క్షణ త్వేన బ్రహ్మసాదానత్వం సమ్యవతీతి-తదయుక్తం-విలక్షణయోరపికార్యకారణభావదర్శనాత్. దృశ్యతేహిమాక్షికాదేర్విలక్షణస్యక్రిమ్యాదేస్తస్మాదుత్పత్తిః. ననూక్తమచేతనాంశ ఏవకార్యకారణభావాత్తత్రసాలక్షణ్యం. సత్యముక్తం - నతావతాకార్యకారణయోర్భవదభిమతసాలక్షణ్యసిద్ధిః. యథా కథంబితౌలక్షణ్యే సర్వస్య సర్వసాలక్షణ్యేన సర్వస్మాత్సర్వోత్పత్తిప్రసక్తభయా ద్వస్తునోవస్త్యస్తరాద్వాప్యత్తిహేతుభూతస్యాకారస్యానువృత్తిస్సాలక్షణ్యంభవతాభ్యుపేతం- సతునియమోమాక్షికాదిభ్యఃక్రిమ్యాద్యుత్పత్తౌనదృశ్యతేతిబ్రహ్మవిలక్షణస్యాపిజగతోబ్రహ్మకార్యత్వంనానుపపన్నం. నహిస్మద్ధిరణ్యఘటమకుటాదిష్యవవస్త్యస్తరవ్యాప్యత్తిహేతుభూతాసాధారణాకారానువృత్తిర్మాక్షికగోమయక్రిమివృత్తికాదిషుదృశ్యతే...

౭॥ సూ. శ్లో॥ అసదితిచెన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్॥ యదికార్య భూతాజ్జగతఃకారణభూతంబ్రహ్మవిలక్షణం- తద్వికార్యకారణయోర్ద్రివ్యాస్తరత్వేనకారణేపరస్పిన్నహ్నికార్యంజగన్నవిద్యతఇత్యసతవజగతఉత్పత్తిఃప్రసక్తభవతిచేత్. నైతదేవం- కార్యకారణయోస్సాలక్షణ్యనియమప్రతిషేధమాత్రమేవహిసూర్యసూరైభిప్రేతం- నతుకారణాతాకార్యస్యప్రవ్యాస్తరత్వం. కారణభూతంబ్రహ్మవస్యస్మాద్విలక్షణజగదాకారణపరిణమతఇత్యేతత్సపరిత్యక్తం- క్రిమిమాక్షికయోరపిహిసతిచవైలక్షణ్యకుణ్డలహిరణ్యయోరివప్రవ్యైకమప్రేయ.

అత్రచోదయతి.

౮॥ సూ. శ్లో॥ అపీతాతద్వత్ప్రసక్తాదసమజ్ఞసం॥ అపీతావిత్వపీతి పూర్వకస్పష్ట్యాదేఃప్రదర్శనార్థం- *సదేవసోమ్యేనమగ్రాసీత్ *అత్తావాఇవమేకపవాగ్రాసీదిత్యాదిష్వప్యయావధోపదేశపూర్వకత్వదర్శనాత్సపష్ట్యాదేః. యదికార్యకారణయోర్ద్రివ్యైక్యమభ్యుపేతం- తదాకార్యస్యజగతోబ్రహ్మణ్యప్యస్పష్ట్యాదిమసత్సుబ్రహ్మణ్యవతత్తదవస్థాన్వయ ఇతికార్యగతాస్సర్వపవాపురుషార్థాబ్రహ్మణీప్రసక్త్యేరన్- సువర్ణఇవకుణ్డలగతావిశేషాః. తతశ్చవేదాస్తవాక్యంసర్వమసమజ్ఞసంస్యాత్- *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ *అపహతపాప్తావిజరోవిమృత్యుః*నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతేనతత్సమశ్చభ్యధికశ్చదృశ్యతే*తయోరన్యఃప్రేషులంస్వాద్వత్తి*అనిశశ్చాత్మాబధ్యతేభోక్తృభావాత్ *అనిశయాశోచతిముహ్యమానఇత్యేకస్మిన్నేవస్తున్యేషాంపరస్పరవిరుద్ధానాంప్రసక్తేః. అధోచ్యేత-విదవిద్వస్తుశరీరకస్యపరస్వైవబ్రహ్మణఃకార్యకారణభావాచ్ఛరీరభూతవిదవిద్వస్తుగతత్వాచ్ఛదోమాణాం, నశరీరిణీబ్రహ్మణికార్యావస్థేకారణావస్థేచప్రసక్తఇతి. తదయుక్తం-జగద్బ్రహ్మశరీరశరీరభావస్వైవాసమృవాత్, సమృవేచబ్రహ్మణీశరీరసమృద్ధినిబద్ధనదోమా

స్తర్వఇతి *తత్తాప్రతిస్థానాదిహితైఃపరిహాష్యతే. చెతనత్వానువృత్తిరప్యక్తి- విశిష్టస్యకారణత్వాత్. కార్యేషుచిదంశేఅచెతనత్వానువృత్తివచ్చిదంశేచెతనత్వానువృత్తిరపివిద్యతేఇతిసాక్షాత్పరిహరణచరితసాధికరణేమవత్యతే. కారణంయేనాకారణవస్త్యస్తరాద్వాప్యస్త్రం- తేనాకారణకార్యస్యసాలక్షణ్యంచేత్- తస్యవ్యభిచారిలోన్మిన్ను ప్రవివక్షితః. మాక్షికస్యవస్త్యస్తరాద్వాప్యవస్త్రకారోమాక్షికత్వం- తర్చ్యక్రిమ్యాదౌనాస్తీత్యర్థః. నదృశ్యతేఇత్యేరదివృణాతి (నహితి).....

౭. సూ. శ్లో॥ అసదితిచెన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్॥ ఆరమ్భణాధికరణాగ్ధప్రసక్తాదనేనసూత్రేణస్మరితః. (యదీతి) విలక్షణత్వకథనేన ద్రవ్యాస్తరత్వముక్తంభవతి - తతోఽసత్కార్యవాదసాన్యసితిపూర్వపక్షిణోఽభిప్రాయః. (నైతదేవమిత్యాది) కార్యకారణయోఃసజాతీయత్వమేవ. అన్యేదమితిప్రత్యభిజ్ఞానార్థావాస్తరజాత్వాసాలక్షణ్యనియమఃప్రతిషిద్ధః- నత్యేకద్రవ్యత్వమిత్యర్థః.....

ఉత్తరసూత్రమువతారయతి (అత్రేతి)

౮. సూ. శ్లో॥ అపీతాతద్వత్ప్రసక్తాదసమజ్ఞసం॥ (స్పష్ట్యాదేః) అదిశబ్దేనస్థితివ్యతే. అపీతేస్పష్ట్యాదిప్రదర్శనార్థత్వంకథమిత్యత్రాహ (సదేవేతి) సువర్ణకుణ్డలాదిప్రస్తానస్యబుద్ధిశ్చత్వాత్ *తద్విదిత్యుక్తం. యద్వా- బ్రహ్మణిజగద్భవపురుషార్థాదిప్రసక్తాదిత్యర్థః. యద్వా- *తద్విదితమత్సర్గీయప్రత్యయః. జగద్దత్తాపురుషార్థాదిమత్త్వప్రసక్తాదిత్యర్థః. అసమజ్ఞసత్వందర్శయతి (యస్సర్వజ్ఞఇత్యాదిసా) పరస్పరవిరుద్ధానాం- విరుద్ధార్థానాంవాక్యానామిత్యర్థః. నీర్ధానీశబ్దతే (అధోచ్యేతేతి) (శరీరసమృద్ధినిబద్ధనదోమాణామితి) రుమాగతవస్త్యస్తరాతాంలవ

ణానునివార్యత్వాత్, నహించిదవిద్వస్తునోర్భృష్కాణశ్శరీరత్వంసమ్భవతి-శరీరంహీనామకర్తృఫలరూపసుఖదుఃఖభోగసాధనభూతేస్త్రియాశ్రయః, పశ్చాత్పవ్తిప్రాణాధీనధారణః, పృథివ్యాదిభూతసంక్లాతవిశేషః, తథా విధిస్యైవలోకవేదయోశ్శరీరత్వప్రసిద్ధేః. పరమాత్మనశ్చ *అపహతపాప్కావిజరః *అనశ్చన్నన్యోఅభిచాకశీతి *అపాణిపాదోజవనోగృహీతావశ్యత్యచతుస్సృశ్మణోత్పకర్ణః *అప్రాణోహ్యమనాశిత్యాదిభిఃకర్తృత్వఫలభోగయోరభావా, దిన్ద్రియాధీనభోగత్వాభావా, త్ప్రొవత్త్వాభావా, చ్యుతం ప్రతిచేతనాచేతనయోశ్శరీరత్వం. నచాచేతనవ్యప్తిరూపతృణకాష్టాదీనాంసమష్టిరూపస్యభూతసూక్ష్మస్యచైన్ద్రియాశ్రయత్వాదిసమ్భవతి. భూతసూక్ష్మస్యపృథివ్యాదిసంక్లాతత్వంచనవిద్యతే-చేతనస్యతుజ్ఞానైకాకారస్యసర్వమేతన్న సమ్భవతీతినతరాంశరీరత్వసమ్భవః. నచభోగాయతనత్వంశరీరత్వమితశరీరత్వసమ్భవః-భోగాయతనేషువేత్సాదిషుశరీరత్వాప్రసిద్ధేః. యశ్రవర్తమానస్యైవసుఖదుఃఖోపభోగః-తదేవభోగాయతనమితిచెన్న-పరకాయప్రవేశజన్మసుఖదుఃఖోపభోగాయతనస్య పరకాయస్యప్రవిష్టశరీరత్వాప్రసిద్ధేః. ఈశ్వరస్యతుస్వతస్సిద్ధనిత్యనిరతిశయానస్తస్యభోగంప్రతినీచచితోరాయతనత్వనియమోనసమ్భవతి. ఏతేనభోగసాధనమాశ్రస్యశరీరత్వంప్రత్యుక్తం. అథమతం-యదిశ్చాధీనస్వరూపస్థితిప్రవృత్తియత్-తత్తస్యశరీరమితి-సర్వస్యేశ్వరేచ్ఛాధీనస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిత్వేనేశ్వరశరీరత్వంసమ్భవతీతి. తదపినసాధీయః-శరీరతయాప్రసిద్ధమాతత్తచ్చైతనేచ్ఛాయత్తస్వరూపత్వాభావా, ద్రుగ్లశరీరస్యతదిచ్ఛాధీనప్రవృత్తిత్వాభావా, స్మృతశరీరస్యతదాయత్తస్థితిత్వాభావా, చ్యు-సాలభజ్ఞికాదిషుచేతనేచ్ఛాధీనస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశుతచ్ఛరీరత్వాప్రసిద్ధే, శ్చ. చేతనస్యనిత్యస్యేశ్వరేచ్ఛాయత్తస్వరూపత్వాభావాచ్యుతచ్ఛరీరత్వసమ్భవః. నచయద్యదేకనియామ్యం, యదేకథార్యం, యస్యైకశేషభూతం, తత్తస్యశరీరమితివాచ్యం-క్రియాదిషువ్యభిచారాత్. *అశరీరంశరీరేషు*అపాణిపాదోజవనోగృహీతేత్యాదిభిశ్చేశ్వరస్యశరీరాభావఃప్రతిపాద్యతే-అతోజగద్భ్రష్మాణోశ్శరీరశరీరీభావస్యాసమ్భవా, తత్సమ్భవేచబ్రహ్మణిదోషప్రసక్తా,ద్భ్రష్మాకారణవాదేవేదాన్తవాక్యానామసామజ్ఞస్యమితి.

అ త్త రం.

౯॥ సూ. *శ్రిః* నతుదృష్టాన్తభావాత్॥ శ్రిః* నైవమసామజ్ఞస్యం ఏకస్యైవావస్థాద్వయాన్వయేపిగుణదోషవ్యవస్థితేద్దృష్టాన్తస్యవిద్యమానత్వాత్. తుశ్చోత్ర హేయసంబద్ధసాంఖ్యసమ్భావనీయతాం దోహితయతి. ఏతదుక్తంభవతి-చిదవిద్వస్తుశరీరతయాతదాత్మభూతస్యపరస్యబ్రహ్మణస్సజ్ఞోచవికాసాత్తుకకా

ణత్వాపత్తిర్భవ్యతే, *తత్వంయోగీచపశ్చమిదృశ్యవ్యతే, యేత్యభిప్రాయః. శరీరత్వాసంభవముపపాదయితుంశరీరస్వభావమాహ (శరీరంహీని) వ్యాపకనివృత్త్యావ్యాప్యశరీరత్వనివృత్తిందర్శయితుంశరీరత్వవ్యాపకాకారాదర్శయతి (కర్తృభవతి) అత్రపరోక్తవిలక్షణమప్యన్తర్గతం. సుఖదుఃఖేభోగాశ్రయత్వేన్ద్రియాశ్రయత్వోక్తిః. కర్తృఫలభోగసాధనత్వము కైశ్వరశరీరస్థితియవ్యావర్తకం. పశ్చాత్పవ్తిచెష్టాశ్రయత్వోక్తిః. తతః కిమిత్యపేక్షాయాంశరీరతయాఽభిమతపరమాత్మస్వభావపర్యాలోచనయాశరీరత్వాసంభవమాహ (పరమాత్మనశ్చేతి) కర్తృసంబద్ధరాహిత్యమాహ (అపహతేతి) తత్ఫలాభావమాహ (అనశ్చిన్దితి) ఇన్ద్రియానపేక్షతామాహ (అపాణితి) చేష్టాశ్రయత్వాభావమాహ (అప్రాణఇతి) శరీరతయాఽభిమతానాంశరీరవిలక్షణవిరుద్ధస్వభావతాందర్శయతి (నచాచేతనేతి) భోగాయతనత్వంపృథక్పాషయతి (నచేతి) చెష్టాశ్రయత్వేన్ద్రియాశ్రయత్వయోగూర్వోక్తందూషణమివ. భోగాయతనం-భోగసాధనవిశేషః. అతపహతపాప్సాధనమాశ్రస్యేత్యుక్తం. సిద్ధాన్తస్థిమతవిలక్షణంపాషయతి (అథమతమిత్యాదిగా) అవ్యాప్తిమాహ (శరీరతయేతి) అవివ్యాప్తిమాహ (సాలభజ్ఞికాదిష్టితి) అసంభవమాహ (యేతనస్యేతి) (నచేత్యాది) ఆదిశబ్దేనగుణోవివక్షితః. తద్వైవిధ్యాదృచ్ఛువచనం. ఏవంపరమాత్మనశ్చిదచితోశ్చస్వభావాలోచనయాశరీరత్వంప్రతిక్షిప్తం-అథపరస్యశరీరప్రతిషేధాచ్యుతస్యచిత్తంప్రతిశరీరత్వాసంభవమాహ (అశరీరమితి) *అపాణిత్వాదివాక్యమిన్ద్రియాభావజ్ఞాపనాయపూర్వమపాత్తం-ఇదామిన్ద్రియాధిష్ఠానావయవనిషేధముఖనశరీరాభావజ్ఞాపనార్థమ్.

౯॥ సూ. *శ్రిః* నతుదృష్టాన్తభావాత్॥ శ్రిః* అక్షరార్థమాహ (నైవమితి) నేతిపదేనైవపూర్వపక్షేవ్యావర్తితేమితుశబ్దశ్శరీరశరీరీభావసంభవజ్ఞాపనార్థః. (తుశ్చోత్రేతి) శరీరాత్మత్వసంభవాదిత్యభిప్రాయః. హేయసంబద్ధసాంఖ్యసంభావనీయత్వేద్దృష్టాన్తఃకెత్యత్రాహ(ఏతదుక్తమితి)

ర్యకారణభావావస్థాద్వయాన్వయేపినకశ్చిద్విరోధః- యతస్సజ్జోచవికాసాపరబ్రహ్మశరీరభూతచిదవిద్యస్తుగతా. శరీరగతాస్తుదోషానాత్మనిప్రసజ్యంతే - ఆత్మగతాశ్చగుణానశరీరే - యథాదేవమనుష్యాదీనాంసశరీరాణాంయేత్రజ్ఞానాం శరీరగతాబాలత్వయువత్వస్థవీరత్వాదయోనాత్మనిసమ్బంధ్యంతే- ఆత్మగతాశ్చజ్ఞానసుఖాదయోనశరీరే, అథచదేవోజాతో మనుష్యోజాతః - తథాసపవబాలాయువాస్థవీరశ్చేతి వ్యవదేశశ్చముఖ్యః, భూతసూక్ష్మశరీరస్యైవయేత్రజ్ఞాన్యదేవమనుష్యాదిభావఇతి *తదంతరప్రతిపత్తావితవత్వత ఇతి. యత్పునరుక్తం చిదవిదాత్మకస్యజగత్స్థూలస్యసూక్ష్మస్యచవరమాత్మానంప్రతిశరీరభావోనోపపద్యత ఇతి- తదనాకలితసమ్మజ్ఞోయానుగృహీతవేదాన్తవాక్యగణస్యస్వమతిపరికల్పితకుతర్గావిభ్రమ్యతం - సర్వపవహివేదాన్తాస్థూలస్యసూక్ష్మస్యచైతనస్యాచైతనస్యసమస్తస్యచవరమాత్మానంప్రతిశరీరత్వంబ్రావయన్తి. వాజసనేయకేతావతాగ్రన్వశాఖాయాంసూర్యున్నినశాఖాయాంచాన్తర్యామిబ్రాహ్మణే *యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్ *యస్యపృథివీశరీరమిత్యారభ్యపృథివ్యాదిసమస్తమచిదస్త్ర, *యోషిజ్ఞానేతిష్ఠన్ *యస్యవిజ్ఞానంశరీరం*యత్యనితిష్ఠన్ *యస్యాన్తాశరీరమితిచైతనం, చపృథక్పృథక్ద్విశ్వతస్యతస్యపరమాత్మశరీరత్వమభిధీయతే. సుబాలోపనిషదీచయః పృథివీమన్తరైసజ్జురస్యస్యపృథివీశరీరమిత్యారభ్యతద్వదేవచిదచిత్సర్వావస్థయోః పరమాత్మశరీరత్వమభిధాయ *పవసర్వభూతాన్తరాత్మాపహతపాస్త్యాదివ్యోదేవపకోనారాయణఇతితస్యసర్వభూతానిప్రత్యాత్మత్వమభిధీయతే. స్మరన్త *జగత్సర్వంశరీరంతే *యదమ్బువైష్ణవఃకాయః *తత్సర్వంవైహరేస్తనుః*తానిసర్వాణితద్వపుః *సోభిధ్యానశరీరాత్స్వాదిత్యాది. భూతసూక్ష్మత్వాచ్చరీరాదిత్యర్థః. లోకేశశరీరశబ్దాఘటాదిశబ్దవదేకాకారద్రవ్యనియతవృత్తిమనాసాదితః క్రిమికీటపతక్లసర్పనరపశుప్రభృతిష్యత్యన్త విలక్షణాకారేషుద్రవ్యైష్యగౌణఃప్రయుజ్యమానోదృశ్యతే- తేనతస్యప్రవృత్తినిమిత్తవ్యవస్థాపనంసర్వప్రయోగానుగుణ్యేనైవకార్యం. త్వదుక్తంచకర్మఫలభోగహేతురిత్యాదికంప్రవృత్తినిమిత్తవిలక్షణంసర్వప్రయోగానుగుణం- యథోక్తేష్యశ్వరశరీరతయాభిహితేషుపృథివ్యాదిష్యవ్యాప్తేః కించ - ఈశ్వరస్యేచ్ఛాచిగ్రహేషు, ముక్తానాంచ *సపకథాభవతీత్యాదివాక్యావగతేషుచిగ్రహేషు, తల్లక్షణమువ్యాప్తం- కర్మఫలభోగనిమిత్తత్వాభావాత్తేషాం. పరమపురుషేచ్ఛాచిగ్రహేశ్చనవృథివ్యాదిభూతసజ్జాతవిశేషాః-సభూతసజ్జసంస్థానోదేహిలస్యపరమాత్మనఇతిష్టుతేః. అతోభూతసజ్జతరూపత్వంచశరీరస్యావ్యాప్తం. పశ్చివృత్తిప్రాణాధీన

అముఖ్యత్వమాశక్త్యాహ (అథచేతి) *పశ్చిమావ్యమామతావాపఃపురుషవదసోభవస్తీర్వహమేవదేవత్వాదిధర్మాః - నపురుషస్యైత్యత్రాహ (భూతసూక్ష్మశరీరస్యేతి) యదా - జీవస్యశరీరేవైతే ప్రాగవ్యచిత్తంబద్ధైసమి బ్రహ్మణఃకార్యకారణభూతానామసాధూనామపి చిదవిద్యిగ్ధస్యతద్దేహోపరామిత్యేభ్యస్తేనైవమిత్యత్రాహ (భూతసూక్ష్మేతి) పరాక్రందీరత్వాసంభవమనుషదతి (యమృతం) సమ్యక్సాన్వయః- ప్రమాణానుగుణ్యాః యః, కుతర్థః- ప్రమాణవిరుద్ధస్త్రః. సర్వత్రవ్యాప్తంలక్షణంవివక్షుచ్ఛదచిత్సోద్యమాశరీరత్వేనవేదే ప్రయోగంబద్ధయతి (సర్వపవహితి) *సోభిధ్యానశరీరాత్స్వాదిత్యత్రచిదచిత్సోద్యమాశరీరత్వమస్మిమితద్వావచ్ఛేదే (భూతసూక్ష్మేతి) *అనీదిదగతమాభూతమితి ప్రకృతమేవశరీరత్వేనోచ్యత ఇత్యర్థః (లోకేశేత్యాది) (ఘటాదిశ్చవత్) యథాఘటాదిశబ్దాఃపికాకారవస్తుముఖ్యాః సయజ్యంతే-సపథాశరీరజ్జ-అపిత్వనేకాకారవస్తుముఖ్యాః ప్రయుక్తః. అతోఽనుగతత్వాంయమిక్రిమికీటాదివ్యాపకం లక్షణముక్తం- తస్మాత్సవ్యాప్తత్వాత్సర్వాత్రికంలక్షణాన్తరంస్వీకార్యమితిభావః. (అగౌణః ప్రయుజ్యమానోదృశ్యత ఇతి) అస్యాంయమభిప్రాయః-ద్విపాత్వంమనుష్యత్వం బ్రాహ్మణత్వంవాశరీరలక్షణత్వేనకిమితిసోచ్యతే. అన్యత్రాపిముఖ్యప్రయోగదర్శనాదిచేతే. తస్మాలోకవేదయోర్యత్రయత్రప్రయోగోదృశ్యతే-తదనుయాయలక్షణంవాచ్యం-సత్వసమయాయలక్షణముక్త్యా అన్యత్రగౌణత్వంకల్పనీయమితి. తతఃకిమిత్యత్రాహ (తేనతస్యేతి) అనుగుణంనిమిత్తంమ్యుక్తమిత్యత్రాహ (త్వదుక్తంచేతి) (ప్రవృత్తినిమిత్తవిలక్షణమితి) ప్రవృత్తినిమిత్తం-సమదాయకక్షినిమిత్తం. వాచ్యభూతం, తచ్చత్తల్లక్షణం. తేనవృత్త్యుత్తనిమిత్తభూతస్యోపలక్షణభూతస్యచలక్షణస్యవ్యాప్యత్తిః. గోశబ్దస్యగమిభాత్వర్థోఽప్యత్తనిమిత్తం-పుథివీశబ్దవాచ్యస్యపుథివీత్వస్యోపలక్షణభూతంగన్ధవత్వం-తదభయమపిసప్రవృత్తినిమిత్తం. అయమర్థః- శరీరదేహాదివృత్త్యుత్తనిమిత్తభూతావిశరణోపచయాదయోనానుగతాః- గన్ధోపలక్ష్యపుథివీత్వవచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతముపలక్షణాన్తరంపలక్ష్యంజాత్యాదికమపిసద్దృశ్యతే- అతోలక్షణతయాభిమరమిదమేవప్రవృత్తినిమిత్తమేదమన్యం- తచ్ఛాయుక్తం - అననుగతత్వాదితి. పాణిపాదాదిమచ్చరీరేష్యవ్యాప్తిమాహ (కించేతి) (తల్లక్షణమితి) ప్రథమాపాత్తం కర్మకలాపభోగహేతుత్వంవివక్షిరం. భూతసజ్జతరూపత్వస్యావ్యాప్తిందర్శయతుమాహ (పరమపురుషేచ్ఛేతి) (పశ్చివృత్తితి) ప్రాణసద్భావమాత్రవివక్షాయాంచేతనేష్యవృత్తాదిషుచేశ్వరశరీరభూతేష్యవ్యాప్తిరభిప్రేతా.

ధారణత్వంచస్థావరశరీరేష్వవ్యాప్తం - స్థావరేషుహిప్రాణసద్భావేతస్యవజ్ఞుభావస్థాయశరీరస్యధారకత్వేనావస్థానంనాస్తి. అహల్యాదీనాంకర్మనిమిత్తశిలాకాష్టాదిశరీరేష్వన్ద్రియాశ్రయత్వం సుఖదుఃఖహేతుత్వంచావ్యాప్తం. అతోయస్యచేతనస్యయద్ద్రవ్యంసర్వాత్మనాస్వాధ్దేనియన్తుం, ధారయితుం, చశక్యం-తచ్ఛేషత్వైకస్వరూపం, చ-తత్తస్యశరీరమితిశరీరలక్షణమాస్థేయం. రుద్ధశరీరాదిషునియమనాద్యదర్శనంవిద్యమానాయావనియమనశక్తేప్రతిబద్ధకృతం-అగ్న్యదేశ్యస్తీప్రతిబద్ధాదౌష్ట్యోద్యదర్శనవత్. మృతశరీరంచచేతనవియోగసమయపవిత్రమారబ్ధం-క్షణాన్తరేచవిశీర్యతే. సూర్వంశరీరతయాపరిష్కృతస్త్వైకదేశత్వేనచతత్రశరీరత్వవ్యవహారః. అతస్సర్వంపరమపురుషేణసర్వాత్మనాస్వాధ్దేనియామ్యం, ధార్యం, తచ్ఛేషత్వైకస్వరూప, మితీసర్వంచేతనాచేతనంతస్యశరీరం. *అశరీరంశరీరేష్విత్యాదిచకర్మనిమిత్తశరీరప్రతిషేధపరం-యథోక్తసర్వశరీరత్వశ్రవణాత్. ఉపరితనాధికరణేషుపైతదుపపాదయిష్యతే. *అపీతౌతద్వత్ప్రసక్తాదసమజ్ఞసం *నతుద్భుష్టాస్తభావాదితినూత్రద్వయేన *ఇతరవ్యపదేశాదిత్యధికరణసిద్ధౌర్థస్సా రితః.

౧౦॥ సూ. *శ్రీశ్రీ స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రీశ్రీ నకేవలంబ్రహ్మకారణవాదస్య నిర్దోషతయైతత్సమాశ్రయణం - ప్రధానకారణవాదస్యదుష్టత్వాచ్చతత్పరిత్యజ్యైతదేవసమాశ్రయణీయం. ప్రధానకారణవాదేషాజగత్ప్రవృత్తిరోపపద్యతే - తత్రహినిర్వికారస్యచిన్మాత్రైకరసస్యపురుషస్యప్రకృతిసన్నిధానేనప్రకృతిధర్మాధ్యాసనిబద్ధనాజగత్ప్రవృత్తిః. నిర్వికారస్యచిన్మాత్రరూపస్యప్రకృతిధర్మాధ్యాసహేతుభూతంప్రకృతిసన్నిధానంకింఠాపమితివివేచనీయం. కింప్రకృతేస్సద్భావపవ-ఉతతద్గతఃకశ్చిద్వికారః-అథపురుషగతపవకశ్చిద్వికారః. నతావత్పురుషగతః-అనభ్యుపగమాత్. నాపిప్రకృతేర్వికారః-తస్యాధ్యాసకార్యతయాఽభ్యుపేతస్యాధ్యాసహేతుత్వాసమ్భవాత్. సద్భావమాత్రస్యసన్నిధానత్వేముక్తస్యాప్యధ్యాసప్రసక్తఇతిత్వత్ప్రత్యేజగత్ప్రవృత్తిరోపపద్యతే. అయమర్థస్సాన్ధ్యపక్షప్రతిత్యేపసమయే * అభ్యుపగమేష్యధాభావాదిత్యాదినాప్రపజ్ఞయిష్యతే.

(అహల్యాదీనామితి) ఇన్ద్రియాశ్రయత్వం-జ్ఞానప్రవృత్తిజననఘటరేన్ద్రియాశ్రయత్వం. ఇన్ద్రియసద్భావమాత్రవివక్షాయాం పూర్వవదవ్యాప్తిరభిప్రేతా. (అత ఇతి) అతః-అనుయాయినోలక్షణత్వా, త్వదుక్తస్యచాననుయాయిత్యా, దివ్యగ్ధః. *చేష్టేన్ద్రియాధాశ్రయశ్శరీరమితిస్వాయసూత్రైకశరీరస్యలక్షణత్రయముక్తం - *చేష్టాభోగేన్ద్రియాశ్రయఇతిహిస్వాయవిదః. అస్యలక్షణత్రయస్యావ్యాప్తత్వాద్వ్యాపిలక్షణత్రయమాహ (యస్యేత్యాదినా) యస్యచేతనస్యయద్ద్రవ్యంసర్వాత్మనాస్వాధ్దేనియన్తుంశక్యం-తత్తస్యశరీరం. యస్యచేతనస్యయద్ద్రవ్యంసర్వాత్మనాస్వాధ్దేధారయితుంశక్యం-తత్తస్యశరీరం. యస్యచేతనస్యయద్ద్రవ్యంశేషత్వైకస్వరూపం-తత్తస్యశరీరమితిలక్షణత్రయం. (తచ్ఛేషత్వైకస్వరూపమితి) అప్రపికశబ్దప్రయోగఃసర్వాత్మనేతిపదస్యస్థానేద్రవ్యవ్యతిరేకత. సర్వాత్మనేతిపదేనయావద్ద్రవ్యభావిత్వంవివక్షితం. తచ్ఛేషత్వైకస్వరూపమితిపృథగుక్తిఃస్వాధ్దేశక్యశబ్దప్రయోగానపేక్షణాత్. యస్యేతిపదేనశరీరస్యసముపపాదాదిపదప్రతియోగిపదార్థత్వం-అపితుపిత్వపుత్రాదివత్సప్రతియోగికపదార్థత్వమితిదృశ్యం. సప్రతియోగికపిత్రాదీనాంశరీరత్వవ్యాప్తత్వగ్ధంనియామ్యమిచ్ఛుక్తం. నియామ్యమిచ్ఛుత్వేభ్యత్యాదీనామితిశరీరత్వంస్యాదితితద్వ్యాప్తత్వత్వగ్ధంసర్వాత్మనేతిపదం. యావద్ద్రవ్యభావీత్వగ్ధః క్రియాగుణాదివ్యాప్తత్వగ్ధం ద్రవ్యమిచ్ఛుక్తం. ఆకాశాదిప్రదేశగమనాదిష్యశక్త్యేష్యగ్ధేషుశరీరస్యనియమనాసంభవాత్తద్వ్యాప్తత్వగ్ధంసాంధ్యగ్ధత్వం. స్వవిషయఇత్యగ్ధః- * అర్థస్సాన్ధ్యపక్షయేమాత్ ఇత్యభిధానవిదః. స్వశబ్దఃశరీరపరః. తత్తచ్ఛరీరసంపాద్యేషుకార్యేష్వితియావత్. రుద్ధశరీరేషువ్యభిచారోమాభాదితిశక్యమిచ్ఛుక్తం. తత్రశక్తేప్రతిబద్ధపవ-నతుశక్యధావః-అగ్న్యదావాష్ట్యాదివత్. జ్ఞానవ్యాప్తత్వగ్ధంచేతనస్యేత్వం. సహజ్ఞానం జ్ఞానవిశిష్టేననియామ్యం - అపితుస్వాశ్రయేణ - తసాచేతననియామ్యత్వాభావేనతత్రానైకాన్త్యం. ఏవం లక్షణాన్తరద్వయేపివ్యావర్తయమ్యతే - యస్య, సర్వాత్మనా, ద్రవ్యం, శక్య, మితిపదానాంపూర్వవదవ్యాప్తత్వైక. చేతనస్యేతిపదేనప్రభావ్యాప్తత్వైక. శరీరత్వప్రయుక్తదోషాదిశక్త్యావ్యాప్తత్వగ్ధమాహ (ఉపరితనాధికరణేష్వితి)

౧౦॥ సూ. *శ్రీశ్రీ స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రీశ్రీ యాతుపరేషుపూర్వంనిర్దోషత్వజగదుపాదానాద్వాదివ్యాపహిరుక్తా - నైవవ్యాపహిరనేనసూత్రేణపరస్యాపాదితా. (అనభ్యుపగమాత్) నిత్యనిర్వికారత్వాదితిభావః.

౧౦॥ సూ. తస్మాత్ తర్కప్రతిష్ఠానాదపి తర్కస్యాప్రతిష్ఠితత్వాదపి శ్రుతిమూలా
బ్రహ్మకారణవాదపవనమాశ్రయణీయః- నప్రధానకారణవాదః. శాక్యోలూక్యాత్ పాదక్షవణకపిలపతజ్జలి
తర్కాణామన్యోన్యవ్యాపూతా తర్కస్యాప్రతిష్ఠితత్వంగమ్యతే.

౧౧॥ సూ. తస్మాత్ అన్యథానుమేయమితిచేదేవమప్యనిర్వృత్తప్రసక్తః॥ ఇదాసీంద్యమానా
నాంశాక్యాదీనాం తర్కానుస్థాప్యన్యథా- ప్రధానకారణవాదమతిక్రాంతమచదర్శితదూషణత్వేనానుమా
న్యమహతిచేత్. ఏవమపిపురుషబుద్ధిమూలతరైకావలమృతస్యతదైవదేశాన్తరకాలాన్తరేషుత్వదధికకుత
ర్క-కుశలపురుషోద్భేదితతర్కదూష్యత్వసమ్భవనయా తర్కాప్రతిష్ఠానదోషాదనిర్వృత్తీదుర్వారః. అతో
ఽతీద్రియేఽర్థేశాశ్రమేవప్రమాణం- తదుపబృంహణాయైవతర్క-ఉపాదేయః. తథాచాహః *అన్వంధర్వోపదే
శంచవేదశాస్త్రావిరోధినా। యస్తరేణానుసంధత్తే సధర్మంచదనేతరఇతి. వెదాఖ్యశాస్త్రావిరోధినేత్యర్థః.
అతోవేదవిరోధిత్వేనవేదార్థవిశదీకరణరూపవేదోపబృంహణతర్క-పాదానాయసాంభ్యస్తృతిర్నాదరణీయా.
విలక్షణత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౦॥ సూ. తస్మాత్ తర్కప్రతిష్ఠానాదపి తర్కస్యేతి కేవలతర్కస్యేత్యర్థః.....

౧౧॥ సూ. తస్మాత్ అన్యథానుమేయమితిచేదేవమప్యనిర్వృత్తప్రసక్తః॥ తర్కప్రతిష్ఠానాదిత్వాధికం *అనిర్వృత్త
ప్రసక్త్యత్యంతంకంసూత్రం- సూత్రకారతేలివిరోధాత్. ప్రయుక్తహేతుశ్చైదియశక్త్యాపరిహారాహిసూత్రాన్తరకృతౌద్భవై-యథా *ఈక్ష
తేర్వాశబ్దం *గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్, *అనన్తమయోభ్యాసాత్ *వికారశబ్దాన్నేతిచెన్నాచుర్యాత్, *జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ *వదంతీచెన్నప్రా
జ్ఞాహిప్రకరణాది, చ. *నను *వ్యవహేదాచ్చ క్రియాయాం చెన్నిరైశచివర్యయిత్యత్రకథంసూత్రైక్యం. ఉక్తహేతుదౌష్ట్యశక్త్యాపరిహారపర
త్వాభావాత్. సాధ్యాభావేఽనిష్ఠప్రసక్తసముఖేనహేతుదౌష్ట్యపరోహి *నచేదిత్వాధికమన్త్రాంతః- నతూక్తహేతుదౌష్ట్యశక్త్యాపరిహారపరః—
(ఇదాసీంద్యమా) భూతతర్కస్యభూతతర్కాన్తరప్రతిహతివత్ భూతతర్కస్యాపిభూతతర్కాన్తరప్రతిహతిస్సంభవతీత్యర్థః. *వేదశాస్త్రావిరోధినేత్యత్ర
వేదశాస్త్రశబ్దయోరైవవికరణ్య సాంప్రదాయస్యాప్యనురోధఃస్యాదితతద్వాన్యవృత్త్యధిగత్యావశ్యే (వేదేతి) యథా *పితృదేవమనుష్యాణాంవేద
శ్చక్షుస్సూత్రసంఘాతతర్క్యంచాప్రమేయంచవేదశాస్త్రమితిస్థితిరితి. అతర్క్యం-వాదకాగోచరభూతం. అప్రమేయం-సాధకావిషయభూతం...

*అపీతాదిత్వాధిసూత్రత్రయంపైదైవంవ్యాఖ్యాతం - అపీతాలీయమానంకార్యంస్వాకారణకారణందూషయేత్ - అవణిమమధురోద
కం-తతశ్చస్థాస్థానావయవత్వాచేతనత్వపరిచ్ఛిత్వాదిభర్తృత్వంబ్రహ్మణస్సాన్. సమస్తస్యబ్రహ్మణ్యవిభాగేనసనియామకాభావాత్ పునర్భిక్తృ
విభాగస్తేహంభోగ్యనియమక్వానుపపన్నః. ప్రశయేపి బ్రహ్మణివిభక్తంచేదపీతిరేవసంభవతి. బ్రహ్మణిప్రతీనానాంపునరుత్పత్తౌముత్రానామపుత్య
త్రిప్రసక్త్యత్యసామజ్ఞస్యపరం *అపీతాదిసూత్రం. తత్తద్భవైవైవపరిహరతి *నతుద్భవైవై. ఘటశరావాదయఉచ్చావచాస్సవైపిస్యాకారప్ర
హణేనప్రతీనత్వాన్వేచ్ఛావచాకారణకారణందూషయతి - ఏవంజగదపిఘటత్వాద్యాకారప్రహణేనప్రతీనత్వాదనిభాగదశాయామపినబ్రహ్మదూష
యతి. స్వచ్ఛదగ్గీచపురుషస్వరూపయానస్సృశ్యతే. సుప్రప్రబుద్ధపురుషజామివపునర్విభాగేననిష్క్రమఃకోపపత్తి - మిథ్యాజ్ఞానస్యానపాదిత
త్వాత్. తస్యాపాదితత్వాదేవముక్తానాంపునరుత్పత్తిః. జగతోబ్రహ్మణివిభాగేనసిత్యభావాదప్యయోపపత్తిరితి. శబ్దాదిహీనాత్ ప్రధానాత్తద్యక్తపి
లక్షణకార్యోదయానుపపత్తిః, నర్వవికారప్రశయేపునస్సృష్టేవిదమసోపాదానం-నత్విదమితినియామకాభావాద్భోక్త్యాణాంభోగ్యావ్యవస్థితిః, ని
యామకాభావేపి నియమాభ్యుపగమేకారణాభావసామ్యాన్త్యక్తానాంపునర్భవప్రసక్తః, కతిపయవిభాగస్థితేషాంప్రధానకార్యత్వాభావ, ఇతి
దోషసాధారణ్యాపాదనం *స్వపక్షదోషాచేతిసూతితమితి. తదిదమనుపపన్నం. తథాహి- ఘటత్వప్రసవత్వాద్యాకారణిత్యకైవిజడత్వాన్య
తత్వపరిత్యాగాభావా, దవిద్యాక్తవాసనాప్రహణాభావా, చ్చ బ్రహ్మణ్యవిభక్తంజగత్తేనాకారేణబ్రహ్మదూషయేత్. యదిజడత్వాన్యతత్వతర్క
వాసనాదిప్రహణేనప్రపజ్జలయః- తర్వాదిద్యాతత్వత్రవేదవేదాన్యవృత్తీస్యాత్ - నహిజడత్వాన్యతత్వవిరహేనిస్వభావాఅవిద్యాఅ
వస్థానముపపద్యతే, సవాసనకర్తృప్రహణాత్తమ్మాలావిద్యానివృత్త్యాచజీవాశ్చముక్తాస్సృజి- తతశ్చపునర్జగత్తత్త్రిన్సంభవేత్. అవిద్యాన్తరణ
సంస్థానంభవేతస్యానత్రత్వజీవానాంచాదిమత్త్వంసాన్, వైషమ్యవైశ్యవ్యాధిచప్రసజేత్, మోక్షోపాయనిష్పాదనైయగ్యం, చ- ప్రాకృ
తప్రశయాదేవాదిద్యానివృత్తే, తస్యాన్యదాదియత్సనిరవేక్షత్వా, చ్చ. అతోఽప్యయదశాయామపిజడత్వాన్యతత్వాదిప్రహణాభావాత్సేనాకా
రేణబ్రహ్మణోదూష్యత్వంతు నరం. జడత్వాద్యాకారోఽపరమార్థత్వంబ్రహ్మప్రవివక్షయిష్యంత్యంస్వాకారప్రహణ

ర్బలయస్మి గ్రహణే ప్రయత్యతే. అపరమార్గత్వాపా శ్రయణమపివిధలం- మిథ్యాత్వమపిహి ప్రచక్షాకారః. సహిమిథ్యాత్వస్యమిథ్యాత్వం - అతోన
మిథ్యాత్వ ప్రసంగమితిమిథ్యాభూతం జగదవిభక్తంస్వాకారేణమిథ్యాత్వేన బ్రహ్మాదాయత్యేవ, మిథ్యాభూతేనాపిజడత్వాద్వాకారేణచమాద
యేత్. ననుసమిథ్యాత్వేనమిథ్యాభూతజడత్వాదిసావమాపితత్వ ప్రసక్తిః-కుక్తిరూప్యస్యమిథ్యాత్వేనమిథ్యాత్వేనమిథ్యాభూతరజతాకారేణచకుక్తి
ర్జూపితత్వాభావాదితేన- కుక్తిరపితత్వమేమిథ్యాత్వాత్. పాఠకిసంసర్తాభురుచస్యరూపసంసర్తాభురుచస్యస్యమిథ్యాభూతపాఠకిస్వలవణత్వా
కారాపత్వాదూపితత్వదర్శనా, చ- పాఠకిరుచాదయోహిపదాన్తస్యమేమిథ్యాభూతాః. తెహంవ్యాచహఃకసర్వరూపాకర్తృమితిచేత్ - లోక
జగత్సర్వావహరికసత్యత్వాత్ బ్రహ్మవిభక్తంజగద్రూపకంస్యాత్. స్వప్నవృత్తురుషాయయాసస్యశ్చైదృశితమపిపరూపజీయం. అస్మిన్సర్వతా
వదజ్ఞానస్యపురుషానాశ్రయత్వం- అరోప్యగ్రాహిపురుషాశ్రయత్వాత్తత్త్వకాజ్ఞానస్య. నాప్యకార్యకారీత్వం-చాశ్రిశస్త్రాదికార్యకర్తృత్వాత్.
నాపికార్యస్యదేశవిప్రకర్షః- చాశ్రిశస్త్రాదీదేశవిప్రకర్షాత్. నాపికార్యస్యాపురుషార్థస్యవిరహః- స్వప్నేభయకోకవృథాదర్శనాత్. నాపిదుఃఖస్యా
పరమాగృహ్యం- శస్త్రాదిదుఃఖపాతావహమఖస్యప్రబోధేనాభావాత్, అపరమార్గభూతస్యానితస్యనితస్యనితయోపురుషం ప్రత్యవశానమాన
త్వాత్, జాగ్రద్దశాయామపిస్వగతత్వేనదుఃఖసాక్షాత్కర్తృత్వమేవమితిభిప్రాయం. అవశానప్రతిసంబద్ధిత్వమప్యపరమార్గభివేష్య - బాధకప్రత్య
యాభావాత్. చాశ్రిశస్త్రాదివిషయస్యైవప్రబోధేనాభావః - సమశస్త్రాదిజ్ఞానస్యభూతాదేశ్య. భోక్తృభేదానియమప్రసజ్యసాఘ్యేవతేరుల్య
త్వాపాదనమప్యయత్వం- అత్తనాంస్వతోనిన్నత్వాత్తత్వతేకృత్వవికారప్రశయేతితేహంత్వరూపగుణభేద్యవిశేషపునరపిభోక్తృత్వవ్యవస్థా
పపత్తిః, తస్యతేత్వాత్భేదస్యాస్తకరభేదకల్పితత్వాన్మోబుధ్యహక్తారాణాంప్రశయేత్ప్రయశ్రవణాదాత్మభేదాభావేన పునస్సప్రావగ్యే
నాస్తకరభేదోపహితస్యాత్సంజడమదృవమిదంశరీరమిదంభోగ్యమితియమానుషవత్తే, శ్చ. ప్రశయేప్రస్తకరభాగ్యభ్యుపగమేతితేహంస్తకరణానా
మనాదితయా బ్రహ్మకార్యత్వంసంస్యాత్. సాఘ్యేవతేరుల్యతేహంప్రధానకార్యత్వమపి - అస్తకరణప్రశయే స్వతంత్ర్యభేదసద్భావేనాస్తకర
ణస్థితేరసమేతీతత్వాత్. అత్తభేదస్యతత్త్వర్థవిశేషాణాంపసద్భావాన్నియాయకహేత్వభావసామ్యంబుద్ధవం. సాఘ్యేవతేరుల్యతానాం పునర్బుధ
ప్రసక్తిఃపిదుర్వచః- యస్యసమ్యక్జ్ఞానేననిశ్చేదకర్తృత్వయః- తస్యహేత్వభావేనపునశ్శరీరయోగాభావా, దక్షిణకర్తృణాంపునర్బుధ్యతిపునరైహసంబద్ధో
పపత్తిః, శ్చ. తస్యతేజులభూతావిద్యాయాచికత్వా, రాత్నరపికత్వా, దిదానీమపివిధానువృత్తి, శేప్తే పూర్వంసకచ్చిత్తుక్త్యేనమృతమతి. అస్తితేత్వ
వివాదాత్పునరపిదేహయోగమనుభవతీతిమమక్రస్యపునరుత్పత్తిప్రసక్తిఃపరార్థః, వరహనావిద్యాయాచిమత్త్వంపథవేత్, జీవాజ్ఞానపక్షస్యభవ
ద్విరహమాపితత్వాత్తదవస్యమేనబద్ధమాక్షవస్యవస్థాన్విరయత్తా. తత్రాపిమత్తానాంపునరుత్పత్తిప్రసక్తిఃపరార్థః- అభ్యవజీవభావనివృత్త్యాబ్ర
హ్మకారతాపత్తిమోక్షః. తత్రాపివస్వప్రజీవభావోఽయమంశోముక్తః- అభ్యవజీవభావమంతానరంతుదేహభాగ్యవతీతవత్తుంశక్యం- బ్రహ్మణస్సవి
తోనిరంశత్వాత్. అతోబ్రహ్మకారతాపన్నానామేవపునరుత్పత్తిస్యాత్ - ఉపహితాంశభేదాభావాత్. సస్వంశభేదస్యాపికాన్యనికతయాఽభ్యుప
గమానోక్తదోషభివేత్. ముక్తానివస్వప్రజీవభావేఽంశేనకాన్యనికభేదోఽస్తివా - సవా. అనిచేత్తుక్తవివసంస్యాత్. సచేత్సార్వోత్తదోషఃసంస్యాత్.
నివృత్తిపాధిత్వమేవభేదభివేత్. ఉపాధినివృత్తిఃస్వరూపాన్విరయత్తా-సవా. సచేత్ - తత్స్వరూపమేవజీవభావేనపునరపిసంసరతీతుక్తదోషఃస్థితః. అతి
క్రత్యేసనివృత్తిరూపవిశేషకింకృత్వబ్రహ్మవృత్తిః - ఉత్తబ్రహ్మకారేవవృత్తిః. ఆద్యేపూర్వోక్తదోషః. ద్విలియేత్వేకదేశస్యాంశాన్తరాద్భేదోపప
త్తిః. భేదకాన్తరయోగేనచేత్. తస్యభేదకోపాధేపారమార్థ్యేఅన్వైతమపి. అపారమార్థ్యముక్తాంశస్యైవబద్ధత్వంసంస్యాత్-అపరమార్థోపాధిసంబద్ధో
హిత్వస్యతేబద్ధః. సభేదకాన్తరయోగావేత్ - అపిహాపాధిరహవివభేదభివేత్. సకింబాధ్యః-ఉతాబాధ్యః. ఉపాధిరహస్యభావ్యత్వేతదవచ్చిన్నాం
శస్యపునరుపాధిసంబద్ధాన్తుక్తాన్విరయత్తిస్యాత్. అంశభేదస్యాబాధ్యత్వేతస్యభేదస్యాభేదవత్ పరమార్థత్వాద్భేదాభేదపక్షవివాదీకృతస్యాత్. అభతత్వ
రిహారాయపరమార్థ్యోఽంశభేదోనాభ్యుపగతః - తస్మిముక్తస్యపునరుత్పత్తిరవర్జనీయాస్యాత్. — యతవివంశరావాదీనాంపుద్వివాదమిహ
త్వాదిస్వాకారప్రహణేనబ్రహ్మణ్యవిభాగాపన్నసృజితస్త్రూపకత్వాభావఃప్రతిష్ఠిత్తః- అతవివంశజనతుద్భూతస్తభావాదినితాత్మస్యభాస్మరోక్త
యోజనాపివృత్తస్తాభవతి. తస్మాదపరమార్థత్వానాశ్రయజేషుణమాత్రమప్యపసరణమశక్యమితిశేషః. — యాదవమిశ్రాస్త * అనదిచేదితిసూ
త్రమేకమధికరణాన్తరం * నానదానీదిత్యాదివిషయవగ్గయన్తి- సత్త్వానత్త్వనిషేధానపరస్పరప్రతిపక్షవిధిరూపా - వ్యాఖ్యానాత్. అతోఽను
భయార్థకంనిస్సృభావంసంస్యంప్రతీయతఇతిపూర్వపక్షీకృత్యలోకతః ప్రాప్తస్యప్రతిపక్షభ్యత్వాల్లాకచకార్యావస్థాయామేవఘటసంస్థానాదివా
త్తిరూపసత్త్వం, తదభావరూపకపాలత్వాదివాప్తిలక్షణమసత్త్వంవోపభ్యుతభితికారణదాయాంతభయంనిషిధ్యతే- * అనిదవారమితివాక్యకే
షవిరోధాచ్చ. అతోనస్వరూపసత్త్వనిషేధః-అప్రాప్తమిద్ధంవోమేతివత్. సహ్యత్రచరస్పరప్రతిపక్షవిధిః, నాపినిస్సృభావతోఽస్తి - తద్వదితిసి
ద్ధాన్తితం. * అపీతావిద్యాదిచాధికరణాన్తరమాచూః. తత్రభావాభావరూపసర్వావస్థాప్రతిపక్షోఽనుపపన్నః - వినాశహేతువైయధ్యప్రసక్తాత్.
వినాశహేతునానకారణమేవనిష్పాద్యం - తస్యప్రాగపిస్త్యాత్. నాపికార్యాన్తరం - ప్రశయేసర్వకార్యవిసాశానుపపత్తిప్రసక్తాత్. అతోఽను
స్థాన్తరోత్పాదఃప్రశయః- అతఃపూర్వధికరణసిద్ధాన్తానుపపత్తిఃసంస్యంతత్త్వమిత్యాక్షిపృఘటత్వకపాలత్వాదిస్థానీయభావాభావరూపవికల్పశబ్దవా
చ్యస్థానావస్థానిషేధేపిక్షిమాత్రావశేషమాత్మవస్థాభ్యుపగమాత్తత్త్వద్భూతస్తభావాన్తత్త్వప్రజ్ఞాదసామజ్ఞాస్యమితిసిద్ధాన్తితం. దృష్టావచ్ఛతప్ర
లోహానమావత్తితంజలం-తద్విజలంజలరూపేణానుపభ్యం-సత్త్వసిద్ధాన్తేదిత్యోహేతుజలవత్. ఖడ్గధారాద్యైదిత్యోహేతుమాత్మరూపేణపునర్జలపానామశక్తి
యత్కంలాహవస్యత్వబుద్ధవిషయస్తికృతీయత్కం. తత్రతావత్ * అనదిచేదితిసూత్రవ్యాఖ్యానమయత్కం- సూత్రాక్షరానుగుణ్యాభావాత్.

౧౩॥ సూ.

శిష్టాపరిగ్రహాపివాగ్యాభ్యాతాః॥ షోఃశ్చి

శిష్టాపరిగ్రహః. నవిద్యతే వేదపరిగ్రహాయేమామిత్యపరిగ్రహః. శిష్టాపరిగ్రహశ్చశిష్టాపరిగ్రహః. ఏతేనవేదాపరిగ్రహీతసాక్ష్యపక్షాదుపరిగ్రహాశ్చ వేదాపరిగ్రహీతాః కణభక్షాదుపాదక్షపణకభిక్షుపక్షాదుః. పరిమాణకారణవాదేమీమాంసర్వేమాంసంవాదాత్తారణవస్తువిషయస్యతర్కసామ్యప్రతిష్ఠితత్వంనశక్యతేవస్తుమిత్యధికాశక్తా.

సదసత్వోరస్యతరకోటివాచకోఽసచ్ఛబ్దకథంకోటిద్వయోత్తీర్ణతాముపసాహయేత్. అస్యతరకోటిసమర్పకతయాహిసచ్ఛబ్దస్యానుభయార్థకత్వానుపసాహకత్వం. నిరూపణీయాభావాచ్యతవయుక్తం. *నాసహసీన్సహసీత్తదానీమిత్యత్రప్రశయదశాయాంనిషిధ్యమానంసచ్ఛబ్దవాచ్యంకార్యావధంకిమపీఽన్యేధం. సహస్రయోగాన్నజ్ఞోపమాససామర్థ్యాచ్యఅసచ్ఛబ్దవాచ్యమపిసద్వ్యతిక్రమినిర్వహ్యతం. తదభయంకిమిత్యపేక్షాయాం *తత్ప్రస్థావృత్తేవాసుప్రావిశత్తదనుప్రవృత్త్యసచ్ఛబ్దవాచ్యత *విజ్ఞానంచవిజ్ఞానంచేతివాక్యేనచేతనమచేతనంచేతిజ్ఞాయతే. ఇదంచగతిసామాన్యనయస్థానప్రమాణాధ్యాంసిద్ధమితిపూర్వపక్షోఽన్యం. కించ-యద్యథానైరపరస్యంశబ్దానీయం-తస్మిన్సదసదాత్మకత్వంకింసశబ్దాన్యతే. ఏకస్యతథాత్వంవిరుద్ధమితిచేత్. ఏకస్యానుభయార్థకత్వమపివిరుద్ధం-అదర్శనాత్. అహస్యమదీర్ఘంవ్యోమేలివదనుభయార్థకత్వమపివిరుద్ధమితిచేత్ - దశాబ్జశంచతుర్బాహావేక్షయాదీర్ఘం, ద్వాదశాబ్జశావేక్షయాప్రాప్య, మిలివదవిరోధాదుభయార్థకత్వమపిశబ్దానీయం. సదసద్రూపేణోభయార్థకత్వంవిరుద్ధమితిచేత్ - తదభయవైలక్షణ్యరూపముభయార్థకత్వమపివిరుద్ధరూపస్యశబ్దాన్యం. ఆపాతతత్త్వజ్ఞైత్యప్యయంక్తం - ఉభయార్థకత్వేవ్యాసాతతత్త్వజ్ఞాయానివారకాభావాత్. కించ - ఉత్తరత్ర * అసద్వ్యవధేకాన్మేతిచేన్నధర్మాస్తరేణేతిశబ్దాపరివారయోజ్ఞానామోగాచ్యవైవమధికరణద్వయంకల్పనీయం. తత్రహికార్యస్యాసత్త్వాత్ కారణాదభేదోఽనుపపన్నఇత్యాపీష్యభావవికారపక్షాన్తరతనామరూపసంయోగలక్షణసత్త్వాదధర్మాస్తరేణశక్తిమాత్రావశేషమస్తుమాత్రత్వరూపేణధర్మాస్తరేణాసద్వ్యవధేకః- సమస్యరూపసత్త్వాభావేనేతిభవద్ధిర్వాగ్యాభ్యాస్యతే. ఇహచవికల్పనంజ్ఞికభావాభావాత్కస్థూలరూపనామసంయోగలక్షణంసత్త్వంప్రశయదశాయాంనిషేధ్యం - సమస్యరూపసత్త్వమిత్యధికరణద్వయేననిర్ణీయతే- కథమసద్వ్యవధేకేస్వరూపాసత్త్వశక్తిమాత్రమజ్ఞురయేత్. నస్యత్రసత్త్వాసత్త్వయోరుభయోరపిప్రతిషేధోనిరూపితః - తత్రమకేవలసత్త్వవిధిర్నిరూప్యతఇతిచేన్న- *అపీతావిత్యధికరణేప్రయదశాయాంనిషేధ్యంసత్త్వంస్థూలావస్థాయోగలక్షణం- శక్తిమాత్రావశేషమస్తుమాత్రరూపేణసత్త్వంచునసపేధ్యమితిగీతత్వాదసచ్ఛబ్దస్యసత్త్వప్రతిషేధకత్వాత్తదభావస్యశక్తిమాత్రావశేషమాత్మదశరూపత్వాదసచ్ఛబ్దస్యతదవశ్యమస్తుమాత్రోపస్థాపకత్వనిర్ధారకాశక్త్యాభావాచ్య. పరస్పరప్రతిపక్షకారద్వయనిషేధేనవ్యాకులత్వాభావవివ *అసద్వాఇదమితివాక్యస్యవైషమ్యంతత్ప్రధంశీతార్థశబ్దానిర్ధారణయేత్. తస్మాత్సామ్యనిర్ణయమనిషేధానైరపరసత్త్వకార్యత్వశక్త్యానిరూపచరం*అసదితిచేదితిమాత్రం-కార్యకారణమోరసస్యత్వేకారణస్యప్రమాణిపరిణామదిదోషశబ్దాప్రదానకం *అపీరావిత్యాదిమాత్రద్వయమిత్యేమాంసూత్రాణాంవరమప్రకృతసామ్యనిర్ణయమభిజ్ఞానుబద్ధిత్వావైకాధికరణంయంక్తం.

విలక్షణత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౩॥ సూ. శిష్టాపరిగ్రహాపివాగ్యాభ్యాతాః॥ షోఃశ్చి కింబ్రహ్మకారణత్వంవిచాల్యం- ఉతనేతి. కింవేదానైవాత్మానాంకణాదాక్షపాదాదిరర్కవిరోధోఽస్యపరత్వమాపాదయతి- నేతి. కింబహువాదిసమ్యుతపరమాణుకారణవాదసర్వసనేతర్యాప్రతిష్ఠానహేతుఃప్రభవతినేతి. యదానప్రభవతి- తదాకణాదామ్యక్తతర్కవిరోధేనక్రతీనామస్యపరత్వాద్భిహ్నకారణత్వంవిచాల్యంభవతి. యదాప్రభవతి- తదాతమక్తవిరోధస్యక్రతీనామస్యపరతాహేతుత్వాభావాద్భిహ్నకారణత్వమవిచాల్యంభవతి. ఇప్తశబ్దమపిగ్రహశబ్దంసమాసంచవ్యాచక్షే (శిష్టాఇత్యాది నా)—— అనేనశిష్టైరపరిగ్రహీతాఇతిపరోక్షవ్యాఖ్యానవ్యాప్యతి - తథాసతిహిప్రధానకారణవాదస్యాపిశిష్టైరపరిగ్రహీతత్వాన్విధిః. సమకథంమోక్షధర్మాదిమపరిగ్రహీతస్యసాక్ష్యస్యశిష్టాపరిగ్రహీతత్వం. కథంధర్మశాస్త్రపరిగ్రహీతస్యన్యాయవైశేషికాదిపక్షస్యశిష్టాపరిగ్రహీతత్వం. స్వర్యతేహి *అజ్ఞానివేదాశ్చత్వారోమీమాంసాన్యాయవిస్తరః! పురాణంధర్మశాస్త్రంచవిద్యాశ్చేత్యాత్మశ్చతుర్థతే. *అజ్ఞానిచతురోవేదామీమాంసాన్యాయవిస్తరః! పురాణంధర్మశాస్త్రంచవిద్యాశ్చేత్యాత్మశ్చతుర్థతేపరాశరః. తత్ప్రజీతాప్రమాణప్రమేయవ్యవహారమర్యాదాసర్వాజ్ఞీకార్యా. వేదప్రామాణ్య, మీశ్వరః, తదుపాసనాన్మోక్ష, ఇత్యాదిచతుర్థభ్యుపేతం. తత్ప్రధంతస్యాపరిగ్రహః. నైయామికోవైశేషికశ్చేతీనాతివభేదఇతి. కారణతత్త్వస్యప్రధానప్రతిపాద్యత్వాత్, పరమాణుకారణవాదస్యాపనిషదబ్రహ్మకారణత్వవిరోధా, ద్విరుద్ధాంశస్యాపరిగ్రహీతత్వాత్తదభిప్రాయావైశేషికాదీనాంశిష్టాపరిగ్రహవ్యవధేకఇతిచేత్. స్వతస్ప్రధానకారణవాదస్యాపిబ్రహ్మకారణవాదవిరుద్ధత్వా, దుపనిషద్విరుద్ధప్రధానప్రతిపాద్యేపరిగ్రహభావా, చ్యసాక్ష్యపక్షస్యాపిశిష్టాపరిగ్రహవ్యవధేకస్తుభ్యంతర్యాప్రాప్తః - ఏకదేశావిరోధేప్రధానప్రతిపాద్యాంశవిరోధస్యాపివిప్రత్వాత్.—— సూత్రాధిప్రతార్థమాహ (పరమాప్సిత్వాది నా)... ..

తావన్మాత్రసంవాదేపితర్గ-మూలత్వావిశేషా, త్వరమాణుస్వరూపేపిశూన్యాత్కత్వా శూన్యాత్కత్వజ్ఞానాత్కత్వాధాత్వకత్వక్షణికత్వనిత్యత్వైకాంతత్వానేకాంతత్వసత్యాసత్యాత్కత్వాదివి సంవాదదర్శనా, చ్చప్రతిష్ఠితత్వమేవేతిపరిహారః.

శిష్టాపరిగ్రహాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౮. సూ.

శ్లో॥ భోక్తృపత్తైరవిభాగశ్చైతన్యజ్ఞాకవత్ ॥

పునరపిసాక్ష్యఃప్రత్యవతిష్ఠతే- యదుక్తంఘాలసూక్ష్మవిదవిద్వస్తృశరీరస్యపరస్యబ్రహ్మణఃకార్యకారణరూపత్వాజ్ఞేవబ్రహ్మణోస్వభావవిభాగఉపపద్యతఇతి- సతువిభాగోనసమ్భవతి-బ్రహ్మణస్సశరీరత్వేతస్యభోక్తృత్వాపత్తేః. సశరీరత్వేజీవస్యవైశ్వరస్యాపి సశరీరత్వప్రయుక్తసుఖదుఃఖయోర్భోక్తృత్వస్యావర్జనీయత్వాత్. ననుచ*సమ్భాగప్రాప్తిరితిచెన్నవై శేష్యాదిత్యత్రైశ్వరస్యభోగప్రసజ్జపరిహారఉక్తః. నైవంతత్రహ్యపాస్యతయాహృదయాయతనేసన్నిహితస్యశరీరాంతర్వర్తిత్వమాత్రేణ భోగప్రసజ్జోనవిద్యతఇత్యుక్తం- ఇహాతుజీవవద్భ్రహ్మణోపిసశరీరత్వేతద్వదేవసుఖదుఃఖయోర్భోక్తృత్వప్రసజ్జోదుర్వారకత్వవ్యతే. దృశ్యతేహిసశరీరాణాంజీవానాం శరీరగతబాలత్వస్థిరత్వాదివికారాసమ్భవేపి శరీరధాతుసామ్యవైషమ్యనిమిత్తసుఖదుఃఖయోగః. శ్రుతిశ్చ * నహవై సశరీరస్యసతః ప్రియాప్రియయోరపహతిరస్తి అశరీరంవావసంతంప్రియాప్రియేస్పృశతఇతి. అతస్సశరీరబ్రహ్మకారణవాదేజీవేశ్వరస్వభావవిభాగాసమ్భవా, తేవలబ్రహ్మకారణవాదేమృత్యువణ్ణాదివజ్జగదృతాపురుషార్థాదిసర్వవిశేషాశ్రయత్వప్రసజ్జా, చ్చప్రధానకారణవాదపవజ్ఞాయానితిచెత్.

మాధ్యమికమతంశూన్యాత్కత్వం. యోగాచారమతంజ్ఞానాత్కత్వం. క్షణికత్వంబాధత్రయాభిమతం. ఏకాంతత్వమార్గతవ్యతిరిక్తానామభిమతం. సత్యత్వంవైశేషికాదిమతం. అసత్యత్వంయోగాచారమతం. అదిశబ్దైకవిభక్త్యవత్సర్వభక్త్యంవివక్షితం. ఏకవిధత్వమార్గతమతే.

పరైస్తుసాగతవై శేషికాదీనాంతర్గతుశలతాప్రసిద్ధేరధికాశక్త్యా- తర్కమూలత్వావిశేషత్వపరిహరఇత్యుక్తం. తర్కమూలత్వానిశేషిపిపరమాణుకారణవాదేసర్వసంవాదాత్ ప్రతిష్ఠితత్వమితిశక్త్యాత్వవతిష్ఠతే- అస్యాంతంపరిహృతాయాం తార్కికత్వప్రసిద్ధిరకించిత్రీ- అతఃప్రబలశక్త్యాపరిహారావేవసూత్రాధిపేతావతియుక్తమ్.

శిష్టాపరిగ్రహాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౮॥ సూ.

శ్లో॥ భోక్తృపత్తైరవిభాగశ్చైతన్యజ్ఞాకవత్ ॥

అత్యయవత్వాదిభర్తాణాంశరీరస్యప్రసజ్జంబుష్టాస్తీకృత్యపరమాత్మనిశరీరభూతచిదచిదతదోమాప్రసక్తిరీతా-అత్ర శరీరసంసర్గప్రయుక్తభోక్తృత్వప్రసజ్జపరిప్రాయితే. పూర్వవదేవప్రథమావిచారః. తదర్థంకింభోక్తృజీవశరీరకస్యబ్రహ్మణఃస్వశరీరభూతాత్ జీవాన్నిరతిశయానస్తస్వభావతయావిలక్షణత్వమస్తి- నేతి. తదర్థంకింబ్రహ్మణఃసశరీరత్వేజీవమత్సుఖదుఃఖభోక్తృత్వంప్రసజ్జతే- ఉతనేతి. దుఃఖాదిభోక్తృత్వంకింశరీరప్రయుక్తం-ఉతాస్యప్రయుక్తమితి. *నహవై సశరీరస్యేతి శ్రుతౌశరీరశబ్దఃకింశరీరమాత్రపరః-ఉతపుణ్యపుణ్యనిమిత్తశరీరపరఇతి. అత్ర చరమావిచారఃప్రస్తుతోపయోగేనబుద్ధిస్థతయాకృతః- సత్వసాధారణతయాకర్తవ్యత్వాత్. యదాశరీరమాత్రపరః-తదాదుఃఖాదిభోగస్వశరీరత్వప్రయుక్తత్వాద్భ్రహ్మణోపితదోగప్రసజ్జేనశరీరభూతాజ్ఞేవాన్నిరతిశయానస్తతయా విలక్షణత్వంనాస్తీతిస్యాత్. యదా తస్మిన్వాక్యేశరీరశబ్దః కర్తృకృతశరీరపరః-తదాదుఃఖాదిభోగస్వశరీరత్వప్రయుక్తత్వాభావాత్ బ్రహ్మణస్తదోగప్రసజ్జేనశరీరభూతాజ్ఞేవాన్నిరతి శయానస్తతయావైలక్షణ్యమస్తీతిస్యతి. కథంశరీరత్వేభోక్తృత్వమితిశక్త్యాయాంవిన్యూతి (సశరీరత్వఇతి) అధికరణారంభమాక్షిపతి (సనుచేతి) పరిహరతి (నైవమతి) (శరీరాంతర్వర్తిత్వమాత్రేణైతి) మాత్రశబ్దేనశరీరంప్రతిస్థామ్యవ్యావృత్తిః. జీవవత్సశరీరత్వఇత్యనేనశరీరస్వామ్యమభిప్రేతం. ఏవంశక్త్యాయాముఖభేదోద్భిత్తః. యథాకార్యవకాత్పరగ్రహంప్రవిష్టస్యగ్రహసన్నిధిమాత్రేణగ్రహపతిత్వప్రయుక్తాసర్థాభ్యుదయభాక్త్యంసంభవతి - తథోపాస్యత్వాదయవృద్ధస్వశరీరసన్నిధిమాత్రేణశరీరత్వప్రయుక్తభోక్తృత్వాపత్తిర్నాస్తీతి *సంభోగప్రాప్తిరితీచేద్యత్రోక్తం. అత్ర తుశరీరస్వామిత్వప్రయుక్తభోక్తృత్వమాశక్త్యమితిభేదఇత్యర్థః. తథాపిపరిహరైక్యాచ్ఛక్త్యానుదయఇతిసేవాద్యం - అత్రైవమత్తవ్యందుఃఖాదేకరోపాధికత్వముపజీవ్యసన్నిధిమాత్రప్రసక్త్యాయాభోక్తృత్వశక్త్యాయాస్తత్రపరివృతత్వాత్. సూత్రభేదస్తుభోక్తృత్వశక్త్యాద్వారభేదనిబద్ధః. (అసంభవేవేతి) అనేన *నతుదృష్టాత్తథావాదిత్యత్రపరిహృతాంశఉక్తః. అపరిహృతాంశమాహ (అతఇతి)....

అత్రాత్తరం (స్యాల్లాకవదితి) స్యాదేవవిభాగోజీవేశ్వరస్వభావయోః-సహజేవస్యశరీరధాతుసామ్యవైషమ్యనిమిత్తంసుఖదుఃఖయోర్భేదత్వంసశరీరత్వకృతం-అపితుపుణ్యపాపరూపకర్మకృతం. *సహవై సశరీరస్యేత్యపికర్తారబ్ధదేహవిషయం-*ససకథాభవతిప్రధాభవతి *సయదిపితృలోకకామోభవతి *సతత్రపర్యేతి జక్షతీ-గ్రహనమూణితకర్మబద్ధవినిర్ముక్తస్యావిర్భూతస్వరూపస్యసశరీరస్వేవాపురుషార్థగన్ధాభావాత్. అపహతపాప్తనస్తుపరమాత్మనఘ్నసూక్ష్మరూపకృత్స జగచ్ఛరీరత్వేపికర్మసమ్బంధగన్ధోనాస్తీతినతరామపురుషార్థగన్ధప్రసక్తః. (లోకవత్) యథాలోకేరాజశాసనానువర్తినాంతదతివర్తినాంచరాజానుగ్రహనిగ్రహకృతసుఖదుఃఖయోగేపినశరీరత్వమాత్రేణశాసకేరాజ్యపిశాసనానువృత్త్యతివృత్తీనిమిత్తం సుఖదుఃఖయోర్భేదత్వప్రసక్తః. యథాహప్రమిదభాష్యకారః *యథా లోకేరాజాప్రచురదన్దశూకేఘోరైసర్థ సజ్జ-టేపి ప్రదేశేవర్తమానోవ్యజనాద్యవధూతదేహూదోమైర్నస్పృశ్యతే అభిప్రేతాంశ్చ లోకాన్పరిపాలయిష్యతి భోగాంశ్చగన్ధాదీనవిశ్వజనోపభోగ్యాన్ధారయతి తథా సాలోకేశ్వరోబ్రహ్మత్వసామర్థ్యచామరోదోమైర్నస్పృశ్యతేరక్షతిచలోకాన్సృష్టులోకాదీన్భోగాంశ్చవిశ్వజనోపభోగ్యాన్ధారయతి. మృత్యువన్ధాదివద్భిష్టస్వరూపపరిణామస్తువైవాభ్యుపగమ్యతే-అవికారత్వనిర్దోషత్వాదిప్రతేః.— యత్తు పరైర్భిష్టకారణవాదేభోక్తృభోగ్యవిభాగాభావమాశ్చజ్యోసముద్రఘనతరజ్జద్వష్టానైనవిభాగప్రతిపాదనపరంసూత్రం వ్యాఖ్యాతం - తదయం క్తం - అన్తర్భూతితత్త్వవిద్యోపాధికాద్భిష్టాణస్సృష్టిమభ్యుపగచ్ఛతామేవమాత్మేవపరిహారయోరసర్వతత్వాత్. కారణాన్తర్గతతత్త్వవిద్యోపాధ్యుపహితస్యభోక్తృత్వాదుపాధేశ్చభోగ్యత్వాత్, విలక్షణయోస్తయోఃపరస్పరభావాపత్తిర్నినసమ్భవతి. స్వరూపపరిణామస్తుతైరపినాభ్యుపేయతే- *సకర్మావిభాగాదితినేనానాదిత్వాదితీత్రజ్ఞానాంతర్గతకర్మణాంచానాదిత్వప్రతిపాదనాత్. స్వరూపపరిణామాభ్యుపగమేపిభోక్తృభోగ్యావిభాగాశ్చక్లాకస్యవిదపినజాయతే - మృత్యువన్ధాదిపరిణామరూపఘటకరావకటకమకుటాదివిభాగవద్భోక్తృభోగ్యవిభాగోపపత్తేః. స్వరూపపరిణామేవబ్రహ్మణవభోక్తృభోగ్యత్వాపత్తిరితి పునరప్యసామజ్ఞస్యమేవ.

భోక్తాపత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

పరిహరతి (అత్రాత్తరమితి) అత్రభ్యుత్పన్నాద్యన్యాయందర్శయతి (అపిత్వేతి) (సహవై సశరీరస్యేత్యపీతి) ముక్తిపాదేవక్ష్యమాణమర్థముపజీవాత్తనిర్వాహఃకృతః సత్వత్తైవనిర్వాహ్యత్వాచ్చుతే. (వ్యజనాదీతి) ఆదిశబ్దైసతత్తదనిష్ఠనివారణసాధనానివివక్షితాని. (భ్రమత్వసామర్థ్యచామరణితి) అత్రచామరగ్రహణమనిష్ఠనివారణానురూపపస్త్రానాముపలక్షణం. సశరీరప్రమాకారణత్వేజీవేశ్వరవిభాగాభావఃపరిహృతః - కేవలప్రమాకారణవాదేహిర్వోక్షజగద్దత్తాపుష్కమాధాప్రసజ్జమభ్యుపగమేనపరిహరతి (మృత్సవగ్దాదీతి).— అస్యసూత్రస్వపరైశ్చతమస్యథావ్యాఖ్యానమనునదతి (యత్త్వేతి) భోక్తృశబ్దోభోక్తృత్వపరబ్ధితైరప్యక్తం. భోగ్యస్యభోక్తృత్వాపత్తింభోక్తృభోగ్యత్వాపత్తించాశ్చక్ల్యపరైఃపరిహృతం. తద్దూషయతి (తదయం క్తమితి) అక్షేపపరిహారయోరసర్వతత్వముపపాదయతి (కారణాన్తర్గతేతి) (ఉపాధేశ్చభోగ్యత్వాదితి) అత్రఉపాధిశబ్దః క్త్యవిద్యోపాధీనాంత్రయాణామపివాచకః- యథా వాదశబ్దఃకథాసామాన్యవాచికథావిశేషవాచియ- తద్వత్. యద్వా - ఉపాధిశబ్దేనాచిదంశోవివక్షితః. ఉపహితబ్రహ్మణోభోక్తృత్వం, ఉపాధేశ్చభోగ్యత్వం, చాస్తు- తథాపితయోరుపాధిబ్రహ్మణోరవిభాగ అశ్చక్ల్యపరిహరయత్యత్యత్రాహ (విలక్షణయోరీతి) స్వరూపస్వైవపరిణామేశ్చక్లాపరిహారపుపద్యేత్యత్యత్రాహ (స్వరూపేతి) కుత ఇత్యత్రాహ (సకర్మాది) తేత్రజ్ఞానాదిత్వాభ్యుపగమే ఉపహితస్యబ్రహ్మణః తేత్రజ్ఞత్వేన, ఉపాధేశ్చభోగ్యత్వరూపేణ, నిత్యత్వాభ్యుపగమాత్ నిత్యత్వేనాభ్యుపగతయోస్తయోరవిభాగాభావస్సేద్ధపితత్వర్థః. అభ్యుపగమ్యదూషణమాహ (స్వరూపపరిణామాభ్యుపగమేపీతి) దృష్టాన్తమాహ (మృత్సవగ్దాదీతి) కటకమకుటాదీనాంకాలభేదేనవిభాగఉపపద్యత్యతిచేత్ - తత్తేనతరజ్జద్వష్టానైససమానం. యస్తువిభాగఃశేనతరజ్జద్వష్టానైససాధ్యతే-స్వరూపపరిణామాభ్యుపగమేపిస్వయమేవనిధ్యతీతిభావః. స్వరూపపరిణామాభ్యుపగమే- *అపీతౌతద్వత్ప్రసక్తాదనమజ్ఞసం *సేతుదృష్టాన్తవాదివికారాపురుషార్థావతాన్నిధి కారత్వాదిక్రతీనామసానుజ్ఞస్యముక్తం, పరిహృతం, తద్దూషణమపరిహృతంస్యాదిత్వాహ (స్వరూపపరిణామేచేతి).....

భోక్తాపత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

౧౫॥ సూ.

తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః॥

* అనదితిచెన్నప్రతిషేధమాత్ర త్వాదిత్యాదిషు కారణభూతాద్భిప్రకాశః కార్యభూతస్య జగతోఽనన్యత్వ మభ్యుపగమ్యబ్రహ్మణోజగత్కారణత్వముపపాదితం- ఇదానీంతదేవానన్యత్వమాక్షిప్యసమాధీయతే.

౧౫॥ సూ. తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః॥ సప్తతిమాహ (అనదితి) ఇత్యాదిషు- సూత్రేషిత్వార్థః. బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసంభవతి- నేతి. కిం బ్రహ్మకార్యత్వేజగతోక్రమిసిద్ధం బ్రహ్మణోఽనన్యత్వంసంభవతి- నేతి. కిం జగదారమ్భణమిత్యాదివాక్యానికారణత్వేనైవావస్థాప్తరాశత్వాకార్యత్వంబోధయతుం ప్రభవతి- నేతి. కిం బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయోఽవస్థాభేదనిబద్ధనాః- ఉత ద్రవ్యభేదనిబద్ధనాఇతి. యదా బుద్ధిభేదాదయస్వరూపానన్యత్వనిబద్ధనాః- తదాకార్యస్యకారణాదనన్యత్వయాజగతో బ్రహ్మనన్యత్వాపత్తేస్తదనన్యత్వయావ్యవధిశ్యమాసం బ్రహ్మకారణంభవతిసాన్యత్. యదా బుద్ధిభేదాదీనామవస్థాన్తరనిబద్ధనత్వం- తదాకార్యస్యకారణాదనన్యత్వేనజగతో బ్రహ్మనన్యత్వసిద్ధేస్తదనన్యత్వయావ్యవధిశ్యమాసం బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసమ్భవతీతిసిద్ధతి. — అత్ర కేచిత్తదనన్యత్వంవర్ణయతి- తస్మాత్ - కారణాద్భిప్రకాశఃకార్యస్యానన్యత్వం- పరమార్థతోవ్యతిరేకజాభావఇతి. జడాజడయోరేకత్వాయోగాదనన్యత్వంనామనైకత్వం- కింతుభేదాభావః. భేదస్యప్రతీయమానత్వాదసత్త్వస్యమర్వచత్వాత్-పరమార్థతోవ్యతిరేకజాభావఇత్యుక్తం. తత్తావన్నిరూప్యం- యద్యనన్యశబ్దోబహువ్రీహిరభిమతః- తదాఅన్యభూతస్యత్వమనన్యత్వం- తేనకార్యభిన్నిహితత్వప్రకృతిమిధాన్యత్వంసీధతి- యథానిర్దనత్వమితిదనాభావః. తథాసతితస్యానన్యత్వమితియోజనీయం- సతుతస్మాదితి- పురుషస్యనిర్దనత్వమితిహివ్యవధేశః- సతుపురుషస్త్విర్దనత్వమితి. తస్మాత్ - కారణాత్పరమార్థతోఽనన్యత్వం- వ్యతిరేకజాభావఃకార్యస్యానన్యత్వత్యతిహితేషాంయోజనా- అత స్తత్పురుషసామర్థ్యాదనన్యత్వమన్యత్వాభావఃసాన్యత్. తతశ్చైక్యంవిహితంసాన్యత్- సమమిధాన్యత్వం- యథామనుష్యుదనన్యత్వం బ్రహ్మణస్య, వృక్షేదనన్యత్వంపరాశస్యే, తిసహి బ్రహ్మణపలాశయోర్విధాన్యత్వముచ్యతే. అతోఽనన్యత్వశబ్దేనకార్యమిధాన్యత్వసిద్ధిః. పరమార్థత్యతిత్యధాన్యహరశ్చత్స్విరేకేయైర్దేవమృతత్వమనన్యత్వం. యదిపరమార్థవ్యతిరేకాభావశబ్దవికృతపరోసభవేత్ - తదావ్యతిరేకశబ్దనైయర్థ్యంచ- పరమార్థతోఽభావ ఇత్యేతావతాకార్యమిధాన్యత్వసిద్ధిః. అత స్తదనత్వమితిమాత్రంక్షిప్తీయం. *మృత్తికేత్యేవేవిషయవాక్యస్థ ఇతిశబ్దశ్చవృథాసాన్యత్. సనుతత్పురుషపక్షేపిదస్తాదిననోద్విషీయశ్చస్త్రీఇత్యత్రద్విషీయచస్త్రీసేవకార్యస్యమిధాన్యత్వసిద్ధిః- తత్రాపిద్విత్వపైవమిధాన్యత్వాచ్చనైకత్వసిద్ధిః. రజ్జోరనన్యస్సర్పఇత్యత్ర సర్పమిధాన్యత్వవత్కార్యమిధాన్యత్వమితిచేన్న-మాతురసన్యాసభ్యసితవద్వాక్యస్య వ్యాకృతార్థత్వాత్. సన్యాసాతిః- సర్పమిధాన్యత్వస్యవిషయీతత్వాదిత్యేన్న- అశాబ్దస్యన్యధాన్యత్వస్య. సనుఅగ్నినానిశ్చేదిత్యత్ర నేచనవాచికబుద్ధ్యదాహవాచిత్యా భావాద్వివ్యాహతః- అత్ర త్వముఖ్యవృత్త్యావ్యాహతిపరిహరఇతిచేత్ - ఆనన్యస్సర్పశబ్దయోగసన్యాముఖ్యతామతా. యద్యనన్యశబ్దసాన్యరోపితపరత్వమాశ్రిత్యసర్పరోజ్ఞానాపితఇత్యర్థోవిషయీతస్సాన్యత్- తస్మిత్వద్వదేవ *తదనన్యత్వమితిసాత్రంపదమప్యసాన్యరోపితపరంసాన్యత్. తదానీం *సన్త్యాచ్యపరస్యేతిసూత్రవైఖ్యంసాన్యత్- తద్ధికారణదాయాచుచికార్యస్యకారణేసత్త్వంబ్రూతే. సహ్యరోపఃపాన్యాత్త్వః-ఆరోపివస్తుప్రాగపిపదితియజ్యతే. ప్రాగపికారణాత్కానాసత్త్వంయంక్రమిచేన్న- అసత్కార్యస్యపరమార్థభూతకారణాత్కానాసత్త్వాయోగాత్. యదిసర్పశబ్దనాధిష్ఠానంలక్ష్యతే- పివమేవకార్యశబ్దోపలక్షితస్యసన్యాత్రస్యకారణాదనన్యత్వంసాన్యత్. తథాసతికార్యస్యకారణాదనన్యత్వంసాన్యత్ - సన్యాత్రస్యాపరిణామినోనిర్దోషస్యకారణత్వాభావా, దురకారస్యాకల్పితస్య కార్యత్వాభావా, చ. సనుసన్యాత్రమేవకారణావిద్యాశబ్దంకారణం- కల్పితాకారోపహితం ఘటస్యకాపటస్సన్నిత్యవధానమాసం తదేవకార్య మిత్వనన్యత్వమితిచేత్. అవిద్యాశబ్దత్వం నామకిం అవిద్యోపలక్షితత్వం- ఉతావిద్యా విశిష్టత్వం. ప్రభవే బ్రహ్మకారణత్వాసిద్ధిరేవ- సహి భాఖాపలక్షితస్య చస్త్రీస్య చత్రపుష్పద్యపాదానత్వం, నాపి సారసోపలక్షితకేదారస్య సారసగతగతిశబ్దాద్యపాదానత్వం. యదికారణావిద్యావిశిష్టంసన్యాత్రమేవకల్పితాకార్యమిత్వనన్యత్వం- తతోపికారణావస్థప్రకృతిశరీరకమేవబ్రహ్మకార్యవస్థప్రకృతిశరీరకమిత్వనన్యత్వోపపాదనంవరం - *యస్యావ్యక్తంశరీరం *యస్య సృణీశరీరమితిక్రమతానుగుణిర్వాపేసమ్భవత్యక్రమతకల్పనానుపపత్తే, సకలప్రమాణవాదాభావా, త్వరమార్థత్యతిత్యధాన్యహరతైరపేక్ష్య, చ్చుితావిశిష్టతైర్ద్యభావా, చ. యద్వ్యతిరేకేణయస్యనోపలబ్ధసద్భావా- సతస్మాదనతిక్ష- యథామృదోఘటఇత్యనుమానపరం *భావేచోపలభ్యేతిసూత్రంవ్యాఖ్యాతం. ఉపలబ్ధసద్భావయోగ్యముచ్యయాధూమాగ్న్యోఽలలోకచాత్మపరూపయోగ్యానన్యత్వప్రదాసఇతి. అత్రోచ్యతే- సతావత్కార్యవస్థాయోగకారణేనైకత్వంసాన్యత్ - అనువృత్తసత్త్వనిత్యాజడనన్యత్వవ్యావృత్తాసత్త్వానిత్యజడావస్థాయాశ్చైకత్వవ్యామాతాత్, జాతివ్యక్తిరనేకాస్తత్వా, చ. తత్రాప్యభేదేఽనిమతేగుణగుణినోరనైకాస్త్యం. తత్రాప్యభిన్నత్వందుర్వచం- జాతిగుణయోగైక్యప్రసక్తాత్. జాత్యభిన్నంహివస్తుజాతిరేవ-తనైకవగుణాదభిన్నత్వేజాతిరేవగుణఃసాన్యత్. అస్త్వినివహచ్యం- అయంనీలంపటఃనాయంనీలఇతిజాతిసద్భావేవిగుణాభావవ్యవహరదర్శనాత్. కార్యమిధాన్యత్వేసాధ్యేదృష్టాన్తస్సాన్యత్వికలః- మృతార్కస్యఘటస్యవాదాదర్శనాత్. శుక్తిరూప్యదృష్టాన్తపరిగ్రహేవైకత్వాత్ - హేతోఃఘటేపివృత్తిః. ప్రతిపన్నోపాధాదాధితేన్వేనసోపాధికంచ. కార్యగ్రాహిప్రమాణాధితత్వంచ. తృతీయేవసూత్రేయస్యకారణపురస్కృతత్వంనాస్తి-సతత్తతోజాయతే- యథానీకతానుతైలమిత్వనన్యత్వేయ్యక్తిరుక్తా. ఇయంచకార్యమిధాన్యత్వవాదినోఽనుపపన్నారజ్జోప్రాగసత్కాల్పనికసర్పస్యానోపదర్శనాత్. ప్రాగపిరోఽస్తి

తత్ర కాణాదాఃప్రాచుః- సకారణాతా-ర్యస్యానన్యత్వంసమ్భవతి-విలక్షణబుద్ధిబోధ్యత్వాత్. సఖలు తన్తు
పటమృత్పిణ్డఘటాదిమకార్యకారణవిషయాబుద్ధిరేకరూపా. శబ్దభేదా, చ్చ. సహిత స్తవఃపటృత్వచ్యవై-పటో
వాత స్తవృత్తి. కార్యభేదా, చ్చ. సహిమృత్పిణ్డేనోదకమాప్రియతే-ఘటేనవాకుడ్యంనిర్మియతే. కాలభేదా, చ్చ.
పూర్వకాలంచకారణం - అపరకాలంచకార్యం. ఆకారభేదా, చ్చ. పిణ్డాకారంకారణం - కార్యంచపృథుబు
భోద్దరాకారం. తథాసత్యామేవమృదిఘటోనష్టృత్తివ్యవప్రియతే. సజ్ఞ్యాభేదశ్చదృశ్యతే, - బహవస్తస్త
వః - ఏకశ్చపటః. కారకవ్యాపారవైయర్థ్యం, చ - కారణమేవచేతా-ర్యంకింకారకవ్యాపారసాధ్యంస్యా
త్. సత్యపికార్యేకార్యోపయోగితయాకారకవ్యాపారేణభవితవ్యంచేత్ - సర్వదాకారకవ్యాపారేణనోప
రస్తవ్యం. సర్వస్యసర్వదాసత్త్వేననిత్యానిత్యవిభాగశ్చనస్యాత్. అథకార్యంసదేవపూర్వమనభివ్యక్తంకా
కరవ్యాపారేణాభివ్యజ్యతే - అతఃకారకవ్యాపారార్థవత్త్వంనిత్యానిత్యవిభాగశ్చేచ్ఛతే. తదసత్ -

చేత్ ప్రతీయేత్-కాల్పనికానామధానాంప్రతీయమాసత్యమహిసత్త్వం. సమకల్పితాకారోపహితమన్యథాసంకార్యం-తత్రాధిష్ఠానస్వరూపంప్రాక్షా
నిచేత్-సతత్రకార్యకల్పనాభవతితితాత్రార్థానిచేత్ - తత్సంబంధసంకారకరణేనతతోత్తరంభవతి. యదుక్తం కారణస్య త్వంప్రా
చుశికం- కార్యంచసదేవాపరాసలే-తత్రసత్త్వద్వయానుపలబ్ధత్వన్నాత్రాతిత్వకార్యాకారోమిథ్యేతి-తదయంక్తం- సామాన్యరూపముపాధిరూ
పముసద్వాప్యప్రతిరూపంవాసత్త్వం విశేషణవిశేష్యయోగ్యాధారణంబృష్టమితితావతావిశేషణవిభాగ్యాత్వానిర్దేశః. సహిదజ్జినిస్తన్తమాసేస్తన్తమానత్వ
మేకంబృష్టమితిదజ్జదేవదత్తయోగసన్యత్వం. అతోమృషాదృశ్యభవతమసన్యత్వమునుపపన్నం. — ఔపాధికభేదాభేదవాదేషుజ్ఞామాన్యదసోపా
దేశ్యబ్రహ్మణశ్చభిన్నాభిన్నతయో-2సన్యత్వంవాచ్యం- తత్రఖణ్డకశ్చజ్ఞానోపాధిసాంఖ్యజ్ఞాదభిన్నేనముద్దేనానన్యత్వవత్జగద్భృహ్మణోరసన్యత్వము
ముఖ్యం. సనునకేవలంఖణ్డముజ్ఞయోరివభిన్నాభిన్నత్వమాత్రమచిద్భృహ్మణః- కింతుబ్రహ్మణశ్చక్తిరూపత్వాదుపాధే-యథాలగ్నైరాస్థాదిః. అత
శ్చక్తిశక్తిమద్రూపేణోపాధిబ్రహ్మణఃభిన్నాభిన్నత్వాజ్ఞతోబ్రహ్మణసన్యత్వమితి. ఉచ్యతే-శక్తిర్నామకింసామర్థ్యపర్యాయోబ్రహ్మధర్మవిశేషః-ఉత
సూక్ష్మేనస్థాప్రకృతిరేవ. ఆద్యేబ్రహ్మణోనిర్వికారత్వశ్చుచిరవిరోధః- బ్రహ్మణోమృత్పిణ్డనిర్విశేషత్వాత్. మృత్పిణ్డోపిఘటాదిపరిణామశక్తియన్త
వికారీత్యుచ్యతే. ద్విప్రతీయేదుఖణ్డకార్యస్యశ్చజ్ఞాదేర్బుజ్ఞాదసన్యత్వవదముఖ్యత్వం. అతస్తదనుపపన్నం. — యాదవప్రకాశమతేషిభోక్తృభోగ్య
నియన్త్యాజాంబ్రహ్మణశ్చత్వాభ్యుపగమాన్తహదాదికార్యాణాంభోక్తృనియన్తృభ్యామనన్యత్వమయ్యకార్యస్వరూపస్యస్వరజతాభ్యామివఅనుప
పన్నం. మహదాదీనాంప్రకృతేరసన్యత్వేబ్రహ్మకారణవాదానిర్దేశః - సన్మాత్రబ్రహ్మణో2సన్యత్వంసచ్ఛబ్దవృత్తినిమిత్తవిశేషనిరూపణాచ్ఛిధి
భవతి-అపాద్యత్వాదికంహిప్రవృత్తినిమిత్తత్వేనవత్తే- జగత్సతో2సన్యత్వమైజగదపాద్యమిత్వత్వంభవతి-తతశ్చబ్రహ్మణసన్యత్వమునుక్తంస్యాత్.
యస్య భావపయమలభిస్తత్రసకారణం - తదవస్థతన్వాదిభావపయ ప్రావరణాదికార్యదర్శనాత్తన్వాదికం ప్రావరణాదేఃకారణం. ఏవంతత్కా
రణభూతేతన్వాపి సద్రవ్యానరం కారణమితి- ద్రవ్యాస్తరకల్పకతయోపరాధిమత్సకార్యభేదస్యానన్యథానిర్దిశ్యరంబిత్వీయసూత్రంవ్యాఖ్యాతం.
తదయంక్తం - పూర్వపక్షయన్తీనామస్యనిర్ధేరాద్యసూత్రపవవపక్షితత్వాత్ తద్విషయభూతేవాక్యైకదేశపవవకారణామథేయయోర్వాక్పూర్వ
కసర్వవ్యవహరనిర్భయతోపపదనాత్. అతస్తత్రాన్యత్వహేత్వస్యథానిర్ధాభుక్తాయామనన్యత్వనియామకహేతుపరత్వంబిత్వీయస్యయంక్తం. ఇదం
సత్ ఇదంసదితకార్యస్యసర్వస్యసత్త్వవిషయప్రతీతిఃసర్వైరవిభజ్యమానంసన్మాత్రముపస్థాపయతి- తదేవసన్మాత్రంబ్రహ్మ- అతోబ్రహ్మణసన్య
త్వమితి సత్యత్వదేవానన్యత్వోపపాదనపరం * సత్త్వాప్యపరస్యేతిసూత్రంవ్యాఖ్యాతం. తదత్వనానుపపన్నం- * సదత్తుమృగ్యకృతేనాపివాచా
నాన్వైరైవైః * సప్తైవసన్తంసవిజానన్తిదేవాః * ససంధ్యతేతిత్వతిరూపముస్య * హృదామనీషామనసాభిప్రాయ విసంవిదురమృతా సైభవన్తి * కణ్డజ్ఞా
వేదయత్ర సః * తంబుర్బంసాధమనుప్రవిషం * అభ్యాత్యయోగాధిగమనదేవంమత్వేత్వాది శ్చుతిభిః సత్యత్వేద్యగోచరత్వాభిధానాద్యోక్తకదృశ్య
త్వాభిధానాచ్చ. ఆదృశ్యత్వాదివిషయంకాన్త్రమిశ్వరవిషయం- సతుసన్మాత్రబ్రహ్మవిషయమితిచేన్న- * యత్తదద్రేశ్యమగ్రహ్యం * యదృ
తయోనింపంచశ్యన్దిధిరాః * తపసాచీయతే బ్రహ్మతతోన్నమభిజాయతఇతికృత్సోపాదానస్యబ్రహ్మణవివలదృశ్యత్వాద్యభిధానా, దిశ్వరాతిక్త
బ్రహ్మణో నిష్ప్రమాణకత్వా, తాద్రణవాక్యానాంనిర్విషయత్వప్రసక్తా, చ్చ. సద్భ్రవ్యంహిప్రత్యక్షసిద్ధం, అవస్థావిశేషాచ్చద్రవ్యానన్యత్వంచ
సన్యత్వసాధకయన్తృప్తిసిద్ధం, - కిమతవేదానకృత్యం. అతఃసూత్రాణాంవక్ష్యమాణవివార్థఉపపన్నః. కాణాదాః- వైశేషికాః. విలక్షణబుద్ధిబో
ధ్యత్వం, శబ్దభేదః, కార్యభేదః, కాలభేదః, ఆకారభేదః, పరిణామభేదః, భావాభావవిరోధః, సజ్ఞ్యాభేదః, కారకవ్యాపారవైయర్థ్యం, నిత్యానిత్య
విభాగానుపపత్తి, శ్చేతిహితవచ్యతే. (సకారణాదిత్యాదినా) సఖిత్వత్యాదిభిస్తత్తద్భేతునిర్దేశానస్తరభాష్యగ్రస్తైర్నైర్వసిద్ధిశ్చక్తావ్యాప్యత్తిక్రియతే.
(సత్యపీతి) కార్యోపయోగితయా - ఉదకాహరణాదికార్యోపయోగితయేత్సర్వః. కార్యోపయోగస్సామర్థ్యత్వాదసద్వారేణవా- సాయద్వా. తత్ర
వైశేషికైశ్చక్త్యభ్యుపగమాత్సాయేదుపయోగోపరిశిష్యతఇతితత్రదూషణముక్తం. (తదసదిత్యాది) కిమభివ్యక్తిరత్వద్యతే- ఉతాభివ్యజ్యతే- ఉతా

అభివ్యక్తేరభివ్యక్త్యంతరాపేక్ష త్వేఅనవస్థానా, దనపేక్ష త్వేకార్యస్యనిత్యోపలభిప్రసక్తా, తదుత్పత్త్యభ్యవగ
మేచాసతాగ్ర్యవాదప్రసక్తాత్, కిచ్చ-కారకవ్యాపారస్యాభివ్యక్త్యేషుటాగ్ధేనకారకవ్యాపారేణకరకా
దేరప్యభివ్యక్తిఃప్రసక్తతే-సమ్ప్రతిపన్నాభివ్యక్తకభావేషుదీపాదివ్యభివ్యక్తివిశేషనియమాదర్శనాత్. సహి
ఘటార్థమారోపితః ప్రదీపః కరకాదీన్నాభివ్యక్తీ. అతోసతః కార్యసోత్పత్తిహేతుత్వేనైవ కారకవ్యా
పారార్థవత్త్వం - అతశ్చసతాగ్ర్యవాదాసిద్ధిః. నచనియతకారణోపాదానంసతవకార్యత్వంసాధయతి -
కారణశక్తినియమాదేవతదుపపత్తేః. నన్వసతాగ్ర్యవాదినోపికారకవ్యాపారోనాపపద్యతే-ప్రాగుత్పత్తేఃకా
ర్యస్యాసత్త్వాత్కార్యాదన్యత్రకారకవ్యాపారేణభవితవ్యం- తత్రాన్యత్వావిశేషాత్తస్యగతకారకవ్యాపా
రేణఘటోత్పత్తిరపిప్రసక్తతే. నైవం - యతాగ్ర్యోత్పాదనశక్తంయతాగ్రణం - తద్గతకారకవ్యాపారేణ
తతాగ్ర్యోత్పత్తిసిద్ధిః. — అత్రాపలుః - కారణాదనన్యతాగ్ర్యం. సహిపరమార్థతఃకారణవ్యతిరక్తంకా
ర్యంనామవత్స్వస్తి - అవిద్యానిబద్ధనత్వాత్కలకార్యతద్వ్యవహారయోః. అతోయథాకారణభూతాన్మృద్ధి
వ్యాన్లుటాదిషువికారేషాపలభ్యమానాద్వ్యతిరక్తంఘటశరావాదికార్యంవ్యవహారమాత్రాలమ్భనంమిథ్యా -
కారణభూతంమృద్ధివ్యమేవసత్యం - తథానిర్విశేషసన్యాత్రాతాగ్రణభూతాద్భిప్రసక్తోనోహేషాగ్రా
రాదివ్యవహారాలమ్భనకృత్సూక్ష్మప్రపజ్ఞోమిథ్యా - కారణభూతంసన్యాత్రంబ్రహ్మచర్యం. తస్మాతాగ్రణ
వ్యతిరక్తంకార్యంనాస్తీతికారణాదనన్యతాగ్ర్యంసచవాచ్యంశుక్తికారజతాదీనామివఘటాదికార్యాణామస
త్యత్వాప్రసిద్ధేర్దృష్టానానుపపత్తిరితి. యతస్తత్రాపీయక్త్యాన్మృద్ధివ్యమాత్రమేవసత్యతయావ్యవస్థాప్యతే-త
దతిరిక్తంతుయక్త్యాబాధ్యతే. కాపునరత్రయక్షిః. మృద్ధివ్యమాత్రస్యానువర్తమానత్వం, తదతిరిక్తస్యచ
వ్యావర్తమానత్వం, రజ్జుసర్పాదిషుహ్యనువర్తమానస్యాధిష్టానభూతస్యరజ్జ్వాదేసత్యతా, వ్యావర్తమాన
స్యచ సర్పభూదశనమ్బుధారాదేసత్యతా, దృష్టా - తథానువర్తమానమధిష్టానభూతం మృద్ధివ్యమేవస
త్యం- వ్యావర్తమానాస్తుఘటశరావాదయోసత్యభూతాః. కిచ్చ- సతతత్త్వనోపనాశాభావా, దసతశ్చ శ
శేవిషాణాదేరుపలభ్యభావా, దుపలభివినాశయోగికార్యంసదసద్భ్యావనిర్వచనీయమితిగమ్యతే - అనిర్వచనీ
యంచశుక్తికారజతాదివత్ప్రపైవ. తస్యచానిర్వచనీయత్వంప్రతీతిబాధాభ్యాంసిద్ధం. కిచ్చ- కార్యముత్పాద
యన్మృదాదికారణద్రవ్యంకిమవికృతమేవకార్యముత్పాదయతి- ఉతకచ్చనవిశేషమాపన్నం. నతావదవికృతము
త్పాదయతి. సర్వదోత్పాదకత్వప్రసక్తాత్. నాపివిశేషాన్తరమాపన్నం- విశేషాన్తరాపత్తైరపివిశేషాన్తరాప
త్తిపూర్వకత్వేనభవితవ్యం- తస్మాఅపి తథేత్యనవస్థానాత్. అవికృతమేవదేశకాలనిమిత్తవిశేషసమ్బంధంకా
ర్యముత్పాదయతీతిచెన్న - దేశాదివిశేషసమ్బంధోపిహ్యవికృతస్యవిశేషాన్తరమాపన్నస్యచపూర్వవన్నసమ్భవ

భివ్యక్త్యనవేక్షేనిత్యేతివికల్పాభిప్రాయేణమాషయతి (అభివ్యక్తేరిత్యాదినా) దూషణాన్తరమాహ (కించేతి) (సచేతి) మృత్స్విఘటోపనిద్యతేచేత్ -
అసత్త్వాదిశేషాత్తస్యరవిఘటచిక్షీర్ణుణోపాదీయేత- సచతథాక్రియతే - అతఃకారణవిశేషాపాదాననియమానుపపత్త్యాకార్యంసచేత్యర్థః. పరిహరతి
(కారణం) ఘటోమృత్స్విఘటవిద్యతే - సతస్తుస్వితినియమః కథం. తదేవ తత్సద్భావయోగ్యమితిచేత్ - తదుత్పాదసయోగ్యం తదేవేతితస్యైవోపా
దాననియమా యుక్తభివ్యక్త్యర్థః. ఏవముపాదానకారణనియమానుపపత్తిరూపం చోద్యంపరిహృతం. అథ కారకవ్యాపారానుపపత్తిముఖేనచోద
యతి (సస్వతి) పరిహరతి (నైవమితి) అసన్యత్వశ్రుతీనామముఖ్యత్వముభిమతం. అస్మిన్ప్రతీనిధాన్యైకదేషముఖేనోత్తరమాహ (అత్రాచురితి)
* వాచారమ్భణమిత్యాదివాక్యస్యాగ్ధముఖ్యేత్వాహ (అతోయథేతి) (వికారేషాపలభ్యమానాదితి) అనేనానువర్తమానత్వహేతుర్నివక్షీత్యుచితః
మేవాద్వితీయమిత్యస్యాగ్ధమాహ (తథేతి) అహంకారాదివ్యవహారాలమ్భనః * అహమితిప్రథమాధ్యాసఇతిహితేషాంగ్రన్థః. ఆదిశబ్దేనయము
చ్యతే. బ్రహ్మవ్యతిరక్తపరమాగ్ధభూత కార్యాభావస్తదసన్యత్వశబ్దార్థఇతిభావః. దృష్టాన్తస్యాగ్ధవికలతాంశజ్ఞతే (సచవాచ్యమిత్యాదినా) పరి
హరతి (యతభితి) యథా జ్వాలావత్క్షిణిమిత్యుక్తేజ్వాలాభేదస్యాప్రత్యక్షత్వేనసతత్రసాధ్యవైకల్యం- తద్విద్యత్యర్థః. (కాపునరత్యాది) సదసద్వి
లక్షణత్వంనామమిథ్యాత్వేహేత్వన్తరమాహ (కించేతి) కార్యస్యసదసద్విలక్షణత్వేవ్యతిరేకిణంహేతుమాహ (సతతత్త్వసత్తితి) సదసద్విలక్షణత్వంమి
థ్యాత్వేన్వయిహేతురితదర్శయతి (అనిర్వచనీయంచేతి) సచక్షస్యశుక్తిరజతాదేఃఅనిర్వచనీయత్వందర్శయతి (తస్యచేతి) వ్యావర్తమానత్వహే
తోరుపాధిశబ్దాపరిహారాయకార్యస్యదుర్నిరూపతామనుగ్రహకతర్కరూపేణాహ (కించేతి) సత్యంచెత్సనిరూపస్యాదిత్యర్థః. (నాపీతి) విశేషా
న్తరాపత్తిఃకింవికృతస్య- ఉతన. నోచెత్సర్వదావిశేషాన్తరాపత్తిప్రసక్తః. విశేషాన్తరాపత్తిపూర్వకత్వేతస్యాపివిశేషాన్తరాపత్తిపూర్వకత్వం-తస్యా
పితథేత్యనవస్థాత్వార్థః. (అవికృతమేవేత్యాది) విశేషశబ్దోదేశకాలనిమిత్తప్రత్యేకసంబంధ్యతే. అవికృతస్యచెత్సర్వదాదేశకాలాదిసమవధానంస్యాత్ -

తి, సచవాచ్యం మృత్యువర్ణదుద్ధాదిభ్యోఽనుటరుచకదధ్యాదీనాముత్పత్తిర్దృశ్యతే- శుక్తికారజతాదివదైశకాలా
దిప్రతివన్నోపాధౌబాధశ్చనదృశ్యతే- అతఃప్రతీతిశరణానాం కారణాతా-ర్యోత్పత్తిరవశ్యాశ్రయణీయేతి.
వికల్పసహత్వాత్. కిం హేమాదిమాత్రమేవ స్వస్తికాదేరారమ్భకం - ఉతరుచకాది- అథ రుచకాద్యా
శ్రయోహేమాది. సతావద్దేమాదిమాత్రమారమ్భకం - హేమవ్యతిరిక్తస్య కార్యస్యాభావాత్, స్వాత్మా
సంప్రత్యాత్మన ఆరమ్భకత్వాసమ్భవా, చ్చ. హేమవ్యతిరిక్తంస్వస్తికందృశ్యత ఇతిచేత్. సహేమవ్యతిరిక్తం
తత్ - హేమప్రత్యభిజ్ఞానాత్తదతిరిక్తవత్స్వస్తిరానుపలభ్యేచ్ఛ. బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిర్వత్స్వస్తిరత్వంసాధితమి
తిచేన్న- అనిరూపితవత్స్వవలమ్బనానాంబుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనాంశుక్తికారజతశబ్దబుద్ధ్యాదివద్భృగ్విమూలత్వే
నవత్స్వస్తిరసద్భావస్యాసాధకత్వాత్. నాపిరుచకాదిస్వస్తికాదేరారమ్భకం- స్వస్తికేహిరుచకంపటభవత
స్తవోభవతాపినోపలభ్యతే. నాపిరుచకాశ్రయభూతంహేమ- రుచకాశ్రయాకారేణహేమస్వస్తికేను
పలభ్యే. అతోమృదాదికారణాతిరిక్తస్యకార్యస్యాసత్యత్వదర్శనాద్బ్రహ్మవ్యతిరిక్తంకృత్సంజగత్కార్యత్వే
సమిథ్యాభూతం. తదిదంబ్రహ్మవ్యతిరిక్తమిథ్యాత్వసఖప్రతిపత్తయేకాల్పనికమృదాదిసత్యత్వమాశ్రిత్యకార్య
స్యాసత్యత్వంప్రతిపాదితం. పరమార్థతత్త్వమృత్యువర్ణాదికారణమపిఘటరుచకాదికార్యవత్ప్రత్యాభూతం- బ్ర
హ్మకార్యత్వాదిశేషాత్. *వితదాత్మ్యమిదంసర్వంసత్యత్వం *నేహనానాస్తికేచ్ఛనమృత్యోస్సమృత్యుమా
పోతియథానానేవపశ్యతి*యత్రహేద్వైతమివభవతితదితర ఇతరంపశ్యతియత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్త
తేనకంపశ్యేత్ *ఇద్దోమాయాభిఃపురుషాపశ్యయతేఇత్యేవమాదిశ్శ్రుతిభిశ్చబ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యమిథ్యా
త్వమవగమ్యతే. సచాగమావగతార్థస్యప్రత్యక్షవిరోధశ్శబ్ద- నీయః- యథోక్తప్రకారేణకార్యస్యసర్వస్యమి
థ్యాత్వావగమాత్, ప్రత్యక్షస్యసన్తాత్రవిషయత్వా, చ్చ- విరోధేసత్యస్యసమ్భావితవోషస్యచరమభావిన
స్వరూపసద్భావాదాప్రత్యక్షాద్యపేక్షత్వేప్రమితోనిరాకృష్టస్యనిరవకాశస్యశాస్త్రస్యబలీయస్తాత్.
అతఃకారణభూతాద్బ్రహ్మణోఽన్యత్సర్వంమిథ్యా. సచప్రపంచమిథ్యాత్వేనజీవమిథ్యాత్వమాశబ్ద- నీయం- బ్ర
హ్మణుపవజీవభావాత్. బ్రహ్మైవహిసర్వశరీరేషుజీవభావమనుభవతి- *అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య*ఏకోదేవ
స్సర్వభూతేషుగూఢః *ఏకోదేవోబహుధానివిష్టః*ఏషసర్వేషుభూతేషుగూఢోత్తానప్రకాశతే*నాన్యోఽతో
స్తిద్రష్టేత్యేవమాదిభ్యః. సన్వేకమేవబ్రహ్మసర్వశరీరేషుజీవభావమనుభవతిచేత్- పాదేమేవేదనాశిరసిమేను
భమితివత్సర్వశరీరేషునుభవదుఃఖప్రతిసన్ధానంసన్యాత్, జీవేశ్వరబద్ధముక్తశిష్యాచార్యజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివ్యవస్థాచ

వికృతస్యచెదనవస్థైర్భగ్నః ఉక్తతర్కస్యప్రత్యక్షవిరోధమాశ్చజ్ఞానా (సచవాచ్యమితి) పరిహరతి (వికల్పసహత్వాదితి) కిం ద్రవ్యమాత్రంకారణం-
ఉతాకారమాత్రం- ఉతాకారవిషయం ద్రవ్యమితివికల్పాః. తేషు ప్రభవంగిరోహషయతి (సతావదిత్యాదినా) సమవాయికారణాంశవిషయంప్ర
త్యభిజ్ఞానమిత్యాశ్చక్యాహ (తదవితీతైతి) తత్త్వతత్త్వవ్యక్తిత్వయముపలభ్యేత- సతథోపలభ్యిత్యర్థః. ద్వితీయంగిరోహషయతి (నాస్తితి) కార్యేసమవా
యికారణమవప్రత్యాత్మకపలభ్యేత- పరేణాభ్యుపగమ్యతే- తత్రపతేత ప్రవచనస్వస్తికేరుచకముపలభ్యేతేత్యర్థః. తృతీయంగిరోహషయతి (నాస్తితి) రుచ
కాకారవిషయంకారణంచే- స్వస్తికేరుచకాకారవిషయహేమాపలమ్బప్రసక్తైర్భగ్నః. ఏవమత్రకేవలప్రమాణాత్తర్కానుగృహీతంప్రమాణంప్ర
బలమితిప్రత్యక్షవిరోధపరిహరణత్వక్రంభవతి. (అత ఇతి) కారణాతిరిక్తవత్స్వస్తిరానుపలభ్యానప్రత్యక్షవాదఇత్యర్థః. తతపివససోపాధికత్వం- పక్షేపినా
ధిత్యేనోపాధికత్వాభావాదితిభావః. బ్రహ్మవ్యతిరిక్తకృత్స్వమిథ్యాత్వేమృత్తికాదీనాంసత్యత్వంవ్యాహతమిత్వత్వాహ (తదిదమితి) సమృత్తికాసత్య
త్వేతాత్పర్యం- అపితు బ్రహ్మవ్యతిరిక్తమిథ్యాత్వవివతాత్పర్యమిత్వర్థః. సకేవలం బ్రహ్మకార్యత్వేనజగతోమిథ్యాత్వంసాధ్యై- కణ్ఠాక్షమపీత్యాహ (వి
తదాత్మ్యమితి)*వితదాత్మ్యమిదంసర్వమితివాక్యాద్ధాసామాన్యాధికరణ్యమితిభావః. *అదితోయోపఇత్యాదిమప్రత్యక్షేణవాదమభిప్రత్యక్షసహితమా
శక్యాహ (సచాగమావగతేతి) పరిహరతి (యథోక్తైతి) *అదితోయోపఇత్యాదివాక్యమన్యపరం- అత్రతూపక్రమోపసంహారాదివిజ్ఞేస్తాత్ప
ర్యమస్త్యేవేతేనప్రత్యక్షేణవాదఇత్యభిప్రాయః. అవిరోధమాహ (ప్రత్యక్షస్యేతి) యద్వా - కింశబ్దతఃప్రతిత్యభావాత్- ప్రత్యక్షవిరోధాద్వా
ఽన్యపరత్వంశక్త్యత్యభిప్రత్యక్షజ్ఞతఃప్రతిపత్త్యభావంపరిహరతి (యథోక్తైతి) ప్రత్యక్షవిరోధంపరిహరతి (ప్రత్యక్షస్యేతి) విరోధమభ్యుపగ
మాహ (విరోధేసత్యేతి) భేదవాసనామూలత్వంసంభావితవోషత్వం. అపశ్చేదన్యాయాభిప్రాయేణాహ (పరమభావినఇతి) (స్వరూపేతి) అది
శబ్దేనపున్వత్తిరభిప్రేతా. (ప్రమితోనిరాకృష్టేతి) ప్రమితో- ప్రమితోహేతుత్వే. అర్థనిశ్చయకత్వఇత్యర్థః. శాస్త్రస్యశబ్దస్వరూపగ్రహణ
పున్వత్త్వాదిమప్రత్యక్షాద్యపేక్షేఽస్తి- తథాపిశాస్త్రజ్ఞానంస్పృతిజ్ఞానవత్సాన్ధ్యభిషయజ్ఞానాన్తరానుభూతత్వేనసర్వవిషయందర్శయతి- అపిత్వస
స్యగోచరమేవదర్శయతిత్వర్థః. (సన్నిత్యాది) పాదేమేవేదనేత్యాదినాజీవేశ్వరత్వాదినాచలౌకికవైదికవ్యవస్థానుపపత్తిరుక్తా. ————— వితద్వ్యవస్థాని

సన్యాత్. — అత్ర కేచిదద్వితీయత్వం బ్రహ్మణో భ్యుపయంత్యవైవంసమాదధతే- ఏకస్యైవ బ్రహ్మణః ప్రతిబిమ్బభూతానాం జీవానాం సుఖత్వదుఃఖత్వాదయ ఏకస్యైవ ముఖస్య ప్రతిబిమ్బభూతానాం మణిక్యపాణదర్పణాదిమాపలభ్యమానానామల్పత్వ మహత్త్వమలినత్వవిమలత్వాదివత్తత్తదుపాధిపశాద్వ్యవస్థాప్యతే. నను *అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యేత్వాదిశ్రుతేర్న జీవా బ్రహ్మణో భిద్యంత ఇత్యుక్తం. సత్యం-పరమార్థతః. కాల్పనికంతు భేదమాశ్రిత్యేయం వ్యవస్థోచ్యతే. కస్యపునః కల్పనా. నతావద్బ్రహ్మణః-తస్య పరిశుద్ధజ్ఞానాత్మనః కల్పనా శూన్యత్వాత్. నాపి జీవానాం-ఇతరేతరాశ్రయత్వప్రసక్తాత్ - కల్పనాధీనోహి జీవభావః-జీవాశ్రయాచకల్పనేతి. నైతదేవం-అవిద్యాజీవభావయోర్బిజామృతస్యాయేనానాదిత్వాత్. కిచ్చ-ప్రాసాదనిగరణాదివదను సపన్నతైకవేషయా మవస్తుభూతాయామవిద్యాయాం నేతరేతరాశ్రయత్వాదయోవస్తుదోషా అనవక్లప్తి మావహంతి. వస్తుతో బ్రహ్మవ్యతిరిక్తానాం జీవానాం స్వతోవిశుద్ధత్వేపి కృపాణాదిగతముఖ ప్రతిబిమ్బశ్యామ తాదివదోపాధికాశుద్ధిసమ్భవాదవిద్యాశ్రయత్వోపపత్తేః కాల్పనికత్వోపపత్తిః. ప్రతిబిమ్బగతశ్యామతాదివ జీవగతాశుద్ధిరపిప్రాప్తరేవ - అన్యథా నిర్మితత్వప్రసక్తాత్. జీవానాం బ్రహ్మస్య ప్రవాహోనాదిత్వాన్న తద్ధేతురన్వేషణీయ ఇతి. — తదేతదవిదితాద్వైతయాథాత్మ్యానాం భేదవాదశ్రద్ధాళుజనసంబహుమా నావలోకనలిప్సవిజృమ్భితం. తథాహి - జీవస్యాకల్పితస్వాభావికరూపేణావిద్యాశ్రయత్వే బ్రహ్మణ ఏవా విద్యాశ్రయత్వముక్తం స్యాత్. తదతిరిక్తేన తస్మిన్-ల్పితేనాకారేణావిద్యాశ్రయత్వే జడస్యావిద్యాశ్రయత్వ ముక్తం స్యాత్ - సఖల్పైద్వైతవాదినస్తదుభయవ్యతిరక్తమాకారమభ్యుపగచ్ఛంతి. కల్పితాకారవిశిష్టేన స్వ రూపేణైవావిద్యాశ్రయత్వమితిచేత్. తన్న - స్వరూపస్యాఖణ్డైకరసస్యావిద్యామంతరేణ విశిష్టరూపత్వాసిద్ధేః. అవిద్యాశ్రయాకారపవహినిరూప్యతే. కిచ్చ - బద్ధమోక్షాదివ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థంహి జీవాజ్ఞానవాదాశ్రయణం - సాతు వ్యవస్థాజీవాజ్ఞానపక్షేపిసనిధ్యతి. అవిద్యావినాశ ఏవహిమోక్షః - తత్రైకస్మిన్ముక్తే అవిద్యా వినాశాదితరేపి విముఛ్యేరన్. అన్యస్యా ముక్తత్వాదవిద్యాతివృత్తిచేత్. తద్వైకస్యాప్య ముక్తిస్యాత్ - అవిద్యాయా అవిసత్త్వత్వాత్. ప్రతిజీవ మవిద్యాభేదః కల్పితే - తత్ర యస్యావిద్యా వినష్టా సమోక్ష్యతే - యస్య త్వవినష్టా సబత్వ్యత ఇతిచేత్. తన్న - ప్రతిజీవమితి జీవభేదమాశ్రిత్య బ్రూషే - సజీవభేదః

స్వర్గంజీవాజ్ఞానవాదపక్షముచస్యసతి (అత్ర కేచిదితి) (సన్విత్యాది) సత్యంపరమార్థతః - పరమార్థతోనభిద్యంత ఇతిసత్యం. వయంత్యోపాధికభేద మాశ్రిత్య బ్రూషంత్యర్థః. (కస్యేత్వాది) అత్రా క్షమితరేతరాశ్రయంపరిహరతి (నైతదేవమితి) ముఖా నరణావిపరిహరతి (కించెతి) అవస్తుభూతాయాం- అపరమార్థభూతాయాం. అనవక్లప్తిః- అనిధిః. యథా బ్రహ్మణః స్వతశ్శుద్ధత్వేనావిద్యాశ్రయత్వం - తథా బ్రహ్మవ్యతిరక్తస్యాపిజీవస్య స్వతశ్శుద్ధత్వేనావిద్యాశ్రయత్వానుపపత్త్యా తత్తారజసజరామరణాది భూమనుపపత్తిర్యత్రాహ (వస్తుతో బ్రహ్మ) యథాబోహాధికాశుద్ధిర్య ప్రతోముఖావ్యతిరక్తత్వేపిముఖ ప్రతిబిమ్బసమ్భవతి- తథావస్తుతో బ్రహ్మవ్యతిరక్తత్వేనస్వతశ్శుద్ధత్వేనత్యోపాధికాశుద్ధిసంభవాదవిద్యాశ్రయ త్వేనకాల్పనికత్వమిత్యర్థః. అకుద్ధిర్నామస్వతశ్శుద్ధత్వప్రతిపాద్యాకారః- అవిద్యాసంబద్ధయోగ్యతేత్యర్థః. కాల్పనికత్వోపపత్తిః- జన్మజరామరణా దీకాల్పనికత్వోపపత్తిర్యర్థః. బోహాధికాశుద్ధిరపిజ్ఞానానివర్త్యత్వంస్యాదిత్యత్రాహ (ప్రతిబిమ్బగతేతి) అకుద్ధివిషయ శ్రుతితో తరో తరావి ద్యాశ్రయత్వం- అవిద్యాశ్రయత్వేనో తరో తరాశుద్ధివిషయ శ్రుతిత్యనోన్యస్యాశ్రయత్వమాశ్చక్యాహ (జీవానాం శ్రుతస్మితి) జీవాజ్ఞానపక్ష సమాప్తిద్యోతనార్థమితికరణం. — దూషయతి (తదేతదితి) అవిదితాద్వైతయాథాత్మ్యానాం- అద్వైతానిపుణానాం. శ్రద్ధాశుశ్చైవభేదవా దేష్యకౌశలంవివక్షితం. ఉభయతోపి భ్రష్టరేవముక్తమితిభావః. కిమకల్పితస్వాభావికరూపేణావిద్యాశ్రయత్వం - ఉతకల్పితాకారణ - అథకల్ప తాకారవిజృమ్భరూపేణావికల్ప త్రయముభిప్రేత్య ప్రథమంకిరూషయతి (జీవస్మేతి) ద్వితీయం దూషయతి (తదతిరిక్తేతి) కథం జడస్యావిద్యాశ్ర యత్వముక్తం స్యాత్ - జీవోహ్యవిద్యాశ్రయత్యత్రాహ (సఖల్పితి) బ్రహ్మచిద్రూపం - కల్పితంతుజడం - తదుభయాలిరిక్తానభ్యుపగమాత్కల్పి తాకారేణావిద్యాశ్రయత్వజడస్త్వవావిద్యాశ్రయత్వముక్తం స్యాదిత్యర్థః. తృతీయంకిరశ్చక్నోతే (కల్పితేతి) దూషయతి (తస్మేతి) తతఃకిమిత్య త్రాహ (అవిద్యాశ్రయాకార ఇతి) అవిద్యాశ్రయత్వేనతివిజృప్తత్వం- విశిష్టాకారపవఅవిద్యాశ్రయత్యత్యత్రాశ్రయణమిత్యర్థః. (కించెత్వాది) అవిద్యాకిమేకా- ఉతవిస్వతివికల్పముభిప్రేత్య ఏకత్వపక్షేదూషయమాహ (తత్రైకస్మిన్మితి) తత్రాపికిమవిద్యాసత్యతి - ఉతససత్యతివికల్పముభిప్రే త్యనాశుపక్షేదూషయమాహ క్రంతత్రైతి. అవిద్యాశుపక్షం దూషయతి (అన్యస్మేతి) అభావిద్యాబహుత్వపక్షమనువదతి (ప్రతిజీవమితి) బత్వ్యతే- బద్ధాభవిష్యతిత్యర్థః. దూషయతి (తస్మేతి) అత్రాపివికల్పయతి (సజీవభేద ఇతి) అసభ్యుపగమాత్ - అద్వైతహిని ప్రవక్ష్యేనాసభ్యుపగమాత్. ద్వితీ

కింస్వాభావికః-ఉతావిద్యాకల్పితః. సతావత్సాభావికః - అనభ్యుపగమాత్, భేదసిద్ధ్యర్థస్యచావిద్యాకల్పన
స్యవ్యర్థత్వాత్. అథావిద్యాకల్పితః - తత్రేయంజీవభేదకల్పితావిద్యాకింబ్రహ్మణః - ఉతజీవానాం. బ్ర
హ్మణఇతిచేత్ - ఆగతోసిమదీయంమార్గం. అథజీవానాం- కిమస్యాజీవభేదక్లృప్తిసిద్ధ్యర్థతాంవిస్తరసి. అథప్ర
తిజీవంబద్ధముక్తవ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థంయాఅవిద్యాకల్పయై- తాభిరేవజీవభేదోపేతిమనుషే- జీవభేదసిద్ధాంతాన్ని
ధ్యై- తానుసిద్ధానుజీవభేదసిద్ధిరితీతరేతరాశ్రయత్వం. సచాత్రబీజాబురన్యాయస్సిధ్యతి- బీజాబుర-రేషు
హ్యన్యదన్యద్విజమన్యస్యాన్యస్యాబురన్యోత్పాదకం- ఇహతుయాభిరవిద్యాభిర్యేజీవాఃకల్పయై- తానేవా
శ్రీత్యతాసాంసిద్ధిరిత్యశకనీయతా. అథబీజాబురన్యాయేనపూర్వపూర్వజీవాశ్రయాభిరవిద్యాభిరుత్తరోత్తర
జీవకల్పనాంమన్యసే- తథాసతిజీవానాంభజ్జురత్వ, మక్యతాభ్యాగమక్యతవిప్రణాశాదిప్రసగ, శ్చ. అతపవ
బ్రహ్మణఃపూర్వపూర్వజీవాశ్రయాభిరవిద్యాభిరుత్తరోత్తరజీవభావకల్పనమిత్యపినిరస్తం - అవిద్యాప్రవా
హేభ్యుపగమ్యమానేతత్ర-త్వజీవభావస్యాపితద్వత్ప్రవాహోనాదితాస్యాత్- సద్రువహపతా. ఆమోక్షా
చ్చజీవస్యదువత్వమిష్టంనసిద్ధ్యేత్. యచ్ఛక్తమవిద్యాయాలవస్తురూపత్వేనానుపపన్నతైకవేదాయానేతరే
తరాశ్రయత్వాదయోవస్తుదోషాలనవక్లృప్తిమావహస్తీతి-తథాసతిముక్తాన్వరంచబ్రహ్మశ్రయేదవిద్యా. శుద్ధవి
ద్యాస్వరూపత్వాదశుద్ధిరూపానతత్రప్రసజతీతిచేత్. కిముపపత్త్యనువర్తన్యవిద్యా- ఏవంతస్త్వైక్యాభిరుపపత్తి
భిర్జీవానపినాశ్రయేత్. కిం- జీవాశ్రయాయాలవిద్యాయాస్తత్త్వజ్ఞానోదయాన్నాశేసతిజీవోనశ్యేద్వా-
నవా. యదినశ్యేత్-స్వరూపోచ్ఛిత్తిలక్షణోమోక్షస్యాత్. నోచేదవిద్యానాశేష్యనిర్మితుః- బ్రహ్మస్వరూ
పవ్యతిరిక్తజీవత్వావస్థానాత్. యచ్ఛక్తంమణిక్యపాణదర్పణాదిమాపలభ్యమానముఖమలినత్వవిమలత్వాదివ
చ్ఛుద్ధ్యశుద్ధ్యాదివ్యవస్థోపపత్తిరితి-తత్రేదంవిమర్శనీయం- అల్పత్వమలినత్వాదయదేపాధికాదోషాఃకదానశ్యే
యిరితి. కృపాణామృపాధ్యపగమఇతిచేత్. కింతదాల్పత్వాద్యాశ్రయఃప్రతివిష్ణుంతిష్ఠతివా- నవా. తిష్ఠతి
చేత్- తత్థానీయస్యజీవస్యాపిస్థితత్వాదనిర్మితుప్రసగః. నశ్యతిచేత్- తద్వదేవజీవనాశాత్స్వరూపోచ్ఛిత్తి
లక్షణోమోక్షస్యాత్. కిం- యస్యహ్యపురుషార్థరూపదోషప్రతిభాసః-తస్యతదుచ్ఛేదఃపురుషార్థః. తత్ర
కిమాపాధికదోషప్రతిభాసోవిష్ణుస్థానీయస్యబ్రహ్మణః - ఉతప్రతివిష్ణుస్థానీయస్యజీవస్య - ఉతాన్యస్యక
స్యచిత్. అద్యయోఃకల్పయోర్ద్వైస్తాన్వోయంసంసంగచ్ఛతే- ముఖస్యముఖప్రతిబిమ్బస్యచాల్పత్వాదిదోషప్రతి
భాసశూన్యత్వాత్. నహిముఖంతత్ప్రతిబిమ్బంవాచేతయతే.

యంగిరవికల్పయతి (కిమితి) ప్రథమపక్షస్యోత్తరమాహ (బ్రహ్మణఇతిచేదితి) ద్విలీయంగిరూదూషయతి (అథేతి) (కిమస్యాజీవభేదక్లృప్తిసిద్ధ్యర్థ
తాంవిస్తరసి) జీవభేదకల్పకావిద్యాజీవకల్పనాత్పాగేవసజీవానాశ్రయితుంక్షమా- జీవానిధైర్యర్థః. యాజీవభేదకల్పకావిద్యా-తాపివజీ
వాశ్రయఃబద్ధముక్తాదివ్యవస్థాపేతవఇతిపక్షమనూద్యదూషయతి (అథప్రతిజీవమితి) బీజాబురన్యాయేనపరిహరన్యానుపపత్తిమాహ (నచేతి)
బీజాబురేమాత్పాదకవిజస్యోత్పాద్యాబురూపేయేనాస్తి- ఉత్పాదకాబురమన్యోత్- ఉత్పాద్యంచాన్యోత్- అత్రతుజీవభేదకల్పకావిద్యాయాఃకల్ప
వీయజీవాశ్రయఃపేయై- కల్పకావిద్యాశ్రయజీవా-సపివకల్ప్యశ్చేతివక్యం. అశకనీయతా-సాధయితుమశక్యతేత్యర్థః. ఉత్పాద్యోత్పాద
కాబురవ్యక్తిభేదవత్కల్పకావిద్యాశ్రయకల్ప్యజీవవ్యక్తిభేదార్థంప్రవాహనాదిత్వాభ్యుపగమేదూషణమాహ (అథేతి) అత్యతాభ్యాగమక్యతనాశః
శ్చుత్కర్థాదతి. ఆదిశబ్దేనజీవస్వరూపనిత్యత్వాదిశ్చుతివిరోధోవివక్షితః. ఏవంజీవాభ్యుధిగతిఃప్రవాహనాదిత్వకల్పనేదూషణముక్తం. జీవత్వధర్మత
త్కల్పకావిద్యయోః ప్రవాహనాదిత్వేపుష్కందూషణమిదిశతి (అతఏవేతి) పూర్వపూర్వజీవాశ్రయవిద్యయోత్తరోత్తరజీవభావకల్పనం- త
త్తదాశ్రయవిద్యయోతదత్తరోత్తరజీవభావకల్పనమిత్యర్థః. అస్యపక్షస్యనిరస్తతాంవిప్రణాతి (అవిద్యాప్రవాహఇతి) ధర్మధర్మకల్పనపక్షయో
రుభయోరపితుల్యందూషణమాహ (ఆమోక్షాచ్యేతి) జీవస్య- జీవభావవిశిష్టసేత్వర్థః. అవిద్యాయాఃదుర్బుటత్వేనపరిహారందూషయతి (యచ్ఛక్త
మితి) శుద్ధవిద్యాస్వరూపత్వాత్- శుద్ధజ్ఞప్తిరూపత్వాత్. ఉక్తాభిరుపపత్తిః- అన్యోన్యాశ్రయాదిభిః. మోక్షైనుపపత్త్యాదూషయతి (కించేతి)
(నోచేదితి) అవిద్యాకార్యస్యజీవత్వస్యావస్థానాదనిర్మితుత్వత్వర్థః. దార్ఢ్యైకపర్యాయలోచనయాదూషణముక్తం - అథద్వైష్ణవాలోచనయాదూష
యతి (యచ్ఛక్తమితి) అపురుషార్థప్రతిభాసానుపపత్తిముఖేనదూషయన్యదోషప్రతిభాసస్యావశ్యవ్యాపితామాహ (కించయస్యహీతి) అపురు
షార్థదోషప్రతిభాసస్యనిరసనీయత్వాత్తన్నిరాసాయహివేదానారమ్భః- బిమ్బప్రతిబిమ్బస్థానీయదాన్వీకబ్రహ్మణోర్దూషప్రతిభాసాయోగాత్త
న్నిరాసార్థోవేదాన్వీకారభ్యుత్పాదకదూషణందర్శయితుం యస్యహీత్యాద్యర్థః. దృష్టాన్వైముఖతత్ప్రతిబిమ్బతద్వ్యతిరిక్తచేతన- సద్భావాత్తదభిప్రా
యేణవికల్పయతి (ఉతాన్యస్యకస్యచిదితి) (నహిముఖంతత్ప్రతిబిమ్బంవాచేతయతేతి) రూపవదచేతనశేషత్వైవప్రతిబిమ్బందృష్టం- తస్మా

బ్రహ్మణోదోషప్రతిభాసేబ్రహ్మవిద్యాప్రసక్తశ్చ. తృతీయోపకల్పానకల్పతే- జీవబ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యద్రష్టు
రభావాత్. కిచ్చ- అవిద్యాకల్పస్యజీవస్యకల్పకఃకథినిరూపణీయం. నతావదవిద్యా- అచేతనత్వాత్. నా
పిజీవః - ఆత్మశ్రయదోషప్రసక్తాత్, శుక్తికారజతాదివదవిద్యాకల్పత్వాచ్చజీవభావస్య. బ్రహ్మైవకల్ప
కమితిచేత్ - బ్రహ్మజ్ఞానమేవాయాతం. కిచ్చ- బ్రహ్మజ్ఞానానభ్యుపగమేకంబ్రహ్మజీవాన్వశ్యతివా-నవా. నపశ్య
తిచేత్ - ఈతౌపూర్వికావిచిత్రస్ఫుట్తిర్నామరూపవ్యాకరణమిత్యాదిబ్రహ్మణోనస్యాత్. అథపశ్యతి- అఖణ్డై
కరసంబ్రహ్మనావిద్యామన్తరణజీవాన్వశ్యతీతిబ్రహ్మజ్ఞానప్రసక్తః. అతపవమాయావిద్యావిభాగవాదోపి
నిరస్తః - అజ్ఞానమన్తరణహిమాయినోపిబ్రహ్మణోజీవదర్శిత్యంనస్యాత్. నచమాయావీపరానదృష్ట్యమో
హయితమలం. నాపిమాయామాయావినోదర్శనసాధనం - దృష్టేషుపరేషుతస్మోహనసాధనమాత్రత్వాత్త
స్యాః. అథబ్రహ్మణోమాయాతస్యజీవదర్శిత్యంకుర్వతీజీవమోహనస్యహేతురితిమన్యసే- తర్హిపరిశుద్ధస్యాఖ
ణ్డైకరసస్వప్రకాశస్యబ్రహ్మణఃపరదర్శనంకుర్వతీమాయా - మాయాపరపర్యాయాఅవిద్యైవస్యాత్. అథ
మతం - విపరీతదర్శనహేతురవిద్యా - మాయాతుమిథ్యాభూతంబ్రహ్మవ్యతిరిక్తంమిథ్యాత్వేనదర్శయస్తీనబ్ర
హ్మణోవిపరీతదర్శనహేతుః - అతస్తస్యానావిద్యాత్వమితి. నైవం - చద్యైకత్వేజ్ఞాయమానేద్విచద్యదర్శన
హేతోరవ్యవిద్యాత్వాత్. యదిచబ్రహ్మమిథ్యాత్వేనైవస్యవ్యతిరిక్తంజానాతి- నతర్హితస్మోహయతి-నహ్య
నున్నత్తామిథ్యాత్వేనజ్ఞాతాన్మోహయితమీహతే. అథా పురుషార్థాపరమార్థదర్శనహేతురవిద్యా - మాయా
తుబ్రహ్మణోనాపురుషార్థదర్శనహేతుః - అతోస్యానావిద్యాత్వమితిమతం. తన్న - ద్విచద్యజ్ఞానస్యదుఃఖ
హేతుత్వాభావేనాపురుషార్థత్వాభావేతద్దేతురవిద్యైవ, - తన్నిరసనేచప్రయస్యై, యదిచనాపురుష
ార్థదర్శనకరీమాయా-తర్హినుచ్ఛేద్యతయానిత్యాబ్రహ్మస్వరూపానుబద్ధినీస్యాత్. అస్తుకోదోషకథిచేత్-దై
తదర్శనమేవదోషః. *యత్రహిద్యైతమివభవతి *యత్రత్వస్యసర్వమాత్మేవాభూత్తతే-నకంపశ్యేదిత్యా
ద్యద్యైతశ్రుతయఃప్రకుప్యేయః. పరమార్థవిషయాఅద్యైతశ్రుతయః- మాయాయాస్త్యపరమార్థత్వాదవి
రోధకథిచేత్-అపరిచ్ఛిన్నానైకస్వరూపస్యబ్రహ్మణోపరమార్థభూతమాయాదర్శనంతద్వత్తాచావిద్యామ
న్తరేణనాపవద్యతే. కిచ్చ- అపరమార్థభూతయానిత్యయా మాయయాకింప్రయోజనంబ్రహ్మణః. జీవమో
హనమితిచేత్. అపురుషార్థేనమోహనేనకింప్రయోజనం. క్రీడేతిచేత్. అపరిచ్ఛిన్నానైకస్యకింక్రీడయా.
పరిపూర్ణభోగానామేవక్రీడాపురుషార్థత్వేనలోకదృష్టేతిచేత్. నైవమిహూపవద్యతే- నహ్యపరమార్థ
భూతైఃక్రీడోపకరణైరపరమార్థతయాప్రతిభాసమానైర్నిష్పన్నయాపరమార్థభూతయాక్రీడయాపరమా

ద్యబ్రహ్మజీవయోగిచ్చప్రతిబిమ్బభావాభ్యుపగమతయోరచేతనత్వమావతీతిభావః. బ్రహ్మణోదోషప్రతిభాసవత్కేకంకమాషణమాహ (బ్రహ్మ
ణకథి) అస్యస్యేతిపదంకమాషయతి (కృతీయోపీతి) పూర్వమవిద్యాశ్రయాయుపపత్తిరుక్త- ఇదానిమవిద్యాకార్యభ్రమాశ్రయోనిరూప్యతే (కించే
తి) కంకల్పకః-కాభ్రమాశ్రయఇత్యర్థః. (నాపిజీవకథి) కల్పకత్వాన్విధిః, కల్పకత్వాదన్విధిః, కృతీస్వనిధ్యైస్త్వావేదే- జీవవిషయశ్రమాశ్రయేనీ
ద్దేహిజీవన్ద్యై. జీవనిధ్యైస్త్వవిషయశ్రమాశ్రయభూతేనస్యేనైవసావేత్కత్వాదాత్మాశ్రయత్వమిత్యర్థః. అనుపపత్త్యంతరమాహ (శుక్తికథి) కల్ప
త్వాచ్చభ్రమాశ్రయత్వమనుపపన్నం-నహిదోషకల్ప్యంరజతమర్థాన్తరవిషయశ్రమాశ్రయఇత్యర్థః. (కించేత్వాది) (అథపశ్యతి) అపరమార్థజీవ
ప్రతిరవిద్యయానినానసంభవతీత్యర్థః. అతేవ-ఈతౌపూర్వకస్యప్రయోగ్యర్థం, బ్రహ్మణోపరమార్థజీవదర్శనార్థం, చఅవిద్యాస్వయాభ్యుపగమాదే
వేత్యర్థః. మాయాపరభ్రమహేతుః- అవిద్యాస్వభ్రమహేతురితితన్మతం. *మాయినంతుమహేశ్వరమితిశ్రుతిరేతద్విభాగహేతుః. అపరమార్థజీ
వదర్శనమజ్ఞానేనైవసంభవతీత్యేతదేవాపాదయతి (అజ్ఞానమిత్యాదినా) కిమవిద్యయానినాజీవదర్శిత్యం - ఉతజీవదర్శనేననినాతస్మోహనమితిపక్ష
యోప్రథమంకమాషతం అజ్ఞానమితి. అనన్తరం శిరోదాషయతి (నచేతి) మామైవజీవదర్శనహేతురిత్యత్రాహ (నాపీతి) నహిపరమోహనహేతు
రేవమాయామోహయితుర్హినియదర్శనహేతుః. అస్యాస్తుమాయాయా అయంవిశేషఇత్యాశ్చక్రతే (అథేతి) ప్రతిపదతి (తస్మితి) నామవివా
దఆవయారిత్యర్థః. శక్యతే. (అథేతి) పరిహరతి (నైవమితి) సకేవలంసత్యత్వేన దర్శనహేతురేవదోషః - అపరమార్థప్రతిభాసమాత్రహేతుర్దోష
ఇత్యభిప్రాయేణాహ (చద్యైకత్వకథి) అపురుషార్థదర్శనహేతుత్వతదభావరూపంవైషమ్యంశక్యతే (అథేతి) పరిహరతి (తస్మేతి) (అపరిచ్ఛి
న్నేతి) స్వరూపవైష్యాపరిచ్ఛిన్నానైకత్వాదిచ్చయా మాయాదర్శనమనుపపన్నం- తస్యాశ్చాపరమార్థత్వాదవిద్యాకృతమేవతద్దర్శనమిత్యర్థః. తద్వ
త్త-తత్సమ్మర్థః. (కించేతి) అపురుషార్థత్వాభావేననిరసనీయత్వాభావాభిప్రాయేణాహ (నిత్యయేతి) ఆశ్రయవిభాగానుపపత్త్యాచమాయావిద్యా

ర్థభూతేనచతత్ప్రతిభాసేనా, నున్నతానాంక్రీడాంసోనివృద్ధ్యతే. మాయాశ్రయతయా ౭ భిమతబ్రహ్మవ్యతిరేకేణావిద్యాశ్రయస్య జీవస్యకల్పనా ౭ సమ్భవశ్చపూర్వవదేవద్రష్టవ్యః. అతో బ్రహ్మైవానాద్యవిద్యాశబళంస్వగతనానాత్వంపశ్యతీత్యద్వితీయత్వంబ్రహ్మణో ౭ భ్యవయద్భిరభ్యపేత్యం. యత్తుబద్ధమోక్షవ్యవస్థానోపపద్యతేఇతి - నతద్భ్రహ్మజ్ఞానవాదినశ్చోద్యం - ఏకస్యైవబ్రహ్మణో ౭ జ్ఞాస్యస్వాజ్ఞాననివృత్త్యామోక్ష్యమాణత్వాద్బద్ధముక్తాదివ్యవస్థాయాపవాభావాత్, వ్యవప్రాయమాణాయాశ్చబద్ధముక్తశిష్యాచార్యాదివ్యవస్థాయాఃకాల్పనికత్వాత్, స్వప్నదర్శనభవచైకస్యైవావిద్యయాసర్వకల్పనోపపత్తయే. స్వప్నదృశాహ్యేకేనదృష్టాశ్చిష్యాచార్యాదయస్తదవిద్యాకల్పితాపవ. అతపవబహ్యవిద్యాకల్పనమపినయక్తిమత్. పారమార్థికీబద్ధమోక్షవ్యవస్థాస్వపరవ్యవస్థాచజీవాజ్ఞానవాదినాపినాభ్యుపేయతే - అపారమార్థికీత్వేనైవావిద్యయోపపద్యతే. ప్రయోగశ్చ - బద్ధమోక్షవ్యవస్థాస్వపరవ్యవస్థాశ్చస్వావిద్యాకల్పితాః - అపారమార్థికత్వాత్ - స్వప్నదృష్టవ్యవస్థావదితి. శరీరాంతరాణ్యపిమయైవాత్మవత్త్వి-శరీరత్వాత్ - ఏతచ్ఛరీరవత్. శరీరాంతరాణ్యపిమదవిద్యాకల్పితాని-శరీరత్వాత్ - కార్యత్వాత్ - జడత్వాత్ - కల్పితత్వాద్వా - ఏతచ్ఛరీరవత్. వివాదాధ్యాసితంచెతనజాతమహమేవ-చెతనత్వాత్ - యదనహం-తదచెతనందృష్టం-యథాఘటః. అతస్వపరవిభాగో, బద్ధముక్తశిష్యాచార్యాదివ్యవస్థా, శైవీకస్వావిద్యాకల్పితాః. ద్వైతవాదినాపిబద్ధముక్తవ్యవస్థాదురుపపాదా- అతీతానాంకల్పనామానన్త్యాదేకైకస్మిన్-ల్పేపైకైకముక్తావపిసర్వేషాంమోక్షసమ్భవాదముక్తానుపపత్తయే. అనన్తత్వాదాత్మనామముక్తాశ్చసంతీతిచేత్. కిమిదమనన్తత్వం. అసంఖ్యేయత్వమితిచెన్న-భూయస్త్యాదల్పజ్ఞైరసంఖ్యేయత్వేపీశ్వరస్యసర్వజ్ఞస్యసంఖ్యేయాపవ. తస్యాప్యశక్యత్వేసర్వజ్ఞత్వంసాన్యత్. ఆత్మనాంనిస్సంఖ్యత్వాదీశ్వరస్యావిద్యమానసంఖ్యావేదనాభావోనాసార్వజ్ఞ్యమావహతీతిచేత్. భిన్నత్వే సఖ్యావిధురత్వంనోపపద్యతే. ఆత్మానసంఖ్యైవన్యః - భిన్నత్వాత్ - మాషసర్గపఘటపటాదివత్. భిన్నత్వేచాత్మనాంఘటాదివజ్జడత్వం, మనాత్మత్వం, త్మయిత్వం, చప్రసజ్యతే. బ్రహ్మణశ్చానన్తత్వంసాన్యత్ - అనన్తత్వంనామపరిచ్ఛేదరహితత్వం. భేదవాదేచవత్స్వంతరాద్విలక్షణత్వేనబ్రహ్మణోవస్తుతఃపరిచ్ఛేదరహితత్వంసశక్యతేవత్ - వత్స్వంతరాభావపవహివస్తుతఃపరిచ్ఛేదః. వస్తుతఃపరిచ్ఛిన్నస్యదేశతఃకాలతశ్చపరిచ్ఛిన్నత్వంచనయుజ్యతే. వత్స్వంతరాద్విలక్షణత్వేనవస్తుతఃపరిచ్ఛిన్నాపవఘటాదయోదేశతఃకాలతశ్చపరిచ్ఛిన్నాహిదృష్టాః-తథాసర్వేచేతనాఃబ్రహ్మచవస్తుతఃపరిచ్ఛిన్నాఃదేశకాలాభ్యామపిపరిచ్ఛిద్యంతే.

వివాగానుపపత్తిమాహ (మాయాశ్రయతమేతి) (పూర్వవదేవేతి) అన్యోన్యాశ్రయాదిభిరూషణైరిత్యర్థః. మాయా ౭ విద్యావిభాగానుపపత్త్యాబ్రహ్మణవిద్యాశ్రయత్వముపసంహరతి (అత ఇతి) జన్మమోక్షేదివ్యవస్థానుపపత్తిం జీవాజ్ఞానకల్పనశేతుభూతాం పూర్వోక్తానుమాద్యపరిహరతి (యత్త్వేతి) నేదంచోద్యమనిష్ఠమిత్వర్థః. తస్మిబద్ధముక్తాదివ్యవహారః కథమిత్వత్రాహ (వ్యవప్రాయమాణాయాశ్చేతి) వక్ష్యమాణానుమానగర్భమాహ (కాల్పనికత్వాదితి) స్వాప్నవ్యవస్థాఃకాల్పనికత్వాద్యత్రావిద్యయోపపద్యంతే - తథాసర్వాసాంవ్యవస్థానాంకాల్పనికత్వాదేకావిద్యయైవతత్కల్పనోపపత్తిరిత్యర్థః. (సర్వకల్పనోపపత్తేరితి) అన్యథా ౭ నుపపన్నంహికల్పకం - అన్యథోపపన్నత్వాన్నావిద్యాభేదక్షత్రియాద్యైత్యర్థః. దృష్టాంతోక్షయతి (స్వప్నదృశాహితి) అతపవ- ఆశ్రయైకత్వేపిసర్వవ్యవస్థాపవత్తిర్యేనశేతునానీధాతేనైవకాల్పనికత్వేనశేతునా ౭ విద్యాబహుత్వకల్పనమపినయక్తమిత్వర్థః. పరమార్థకార్యాణాంహిబహుశేతువేదే - అపరమార్థానాం త్వేకైకైవాలమిత్వభిప్రాయేణాహ (పారమార్థికీతి) తతః కిమిత్వత్రాహ (అపారమార్థికీత్వేతి) (ప్రయోగశ్చేతి) జీవాజ్ఞానవాదినంప్రతిప్రభుత్వతీయే అనుమానేఉచ్యతే. తంచభేదవాదినంచప్రతిద్వితీయశేతుః ప్రయుజ్యతే. తృతీయఃప్రత్యేకనిరపేక్షశేతుచతుష్టయగర్భః. తురీయంవ్యతిరేక్యనుమానం. వ్యవస్థానుపపత్తిపరిహరముపసంహరతి (అత ఇతి) కాణాదపక్షేపిస్వపక్షోక్తంగోషమాపదయతి (ద్వైతవాదినాపీత్యాది) (అసంఖ్యేయత్వమితిచేదితి) దేశకాలాద్యపరిచ్ఛేదస్యానన్తశబ్దేనవివక్షితత్వవ్యావృత్త్యర్థమసంఖ్యేయత్వమితుక్తుకం. భిన్నత్వేనసంఖ్యైవత్వంసాధయతి (ఆత్మాన ఇతి) (మాషసర్గపఘటపటాదివదితి) సంఖ్యైవత్వారతమేపి సంఖ్యైవత్వమవిష్టమితిభావః. భిన్నత్వే మాషజాన్తరంచాహ (భిన్నత్వేచేతి) అత్రవ్యతిరేకీత్రయంవివక్షితం - ఆత్మానభిన్నః - ఆత్మత్వాత్ - యద్భిన్నంసతదాత్మా - యథాఘటాది. ఆత్మానభిన్నః - అజడత్వాత్ - యద్భిన్నంసతదజడం - యథాఘటాది. ఆత్మానభిన్నః - అక్షయత్వాత్ - యద్భిన్నంసతదక్షయ-యథాఘటాదిరితి. మాషజాన్తరమాహ (బ్రహ్మణశ్చేతి) అనన్తత్వంనామకింతవ్యభేదవాదే ౭ నుపపన్నత్వంకథమిత్వత్రాహ (అనన్తత్వంనామేతి) (వత్స్వంతరాభావ ఇతి) వత్స్వంతరావత్త్వంవస్తుతఃపరిచ్ఛేదభిత్వర్థః. వస్తుతఃపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తదేశకాలపరిచ్ఛిన్నత్వమన్యపరిచ్ఛేదాహ (వస్తుత ఇతి) త్యాక్షిందర్శయతి (వత్స్వంతరాదితి) ఆసాన్యగ్భావనిష్ఠ

ఏవచ్ఛా *సత్యంజ్ఞానమనస్తమిత్యాదిభిస్సర్వప్రకారపరిచ్ఛేదరహితత్వంవదద్భిర్విరోధః. ఉత్పత్తివినాశాద
యచ్ఛజీవానాంబ్రహ్మణ్యప్రసజ్యేరణ- కాలపరిచ్ఛేదపవహ్యుత్పత్తివినాశభాగిత్యం. అతపకన్యైవాపరిచ్ఛి
న్నస్యబ్రహ్మణోవిద్యావిజృంభితంబ్రహ్మదిస్తవ్యవర్త్యస్తంకృత్సంజగత్. సుఖదుఃఖప్రతినష్టానవ్యవస్థాద
యోపిస్వాప్నవ్యవస్థావదవిద్యాస్వాభావ్యాదుపపద్యతే. తస్మాదేకమేవనిత్యముక్తస్యప్రకాశస్యభావమనాన్య
విద్యావశాజ్జగదాకారేణవివర్తతఇతివరమార్థతోబ్రహ్మవ్యతిరిక్తాభావాత్తదనన్యత్వంజగతభి. — అత్రా
వ్యతే-నిర్విశేషస్వప్రకాశమాత్రంబ్రహ్మనాద్యవిద్యాతిరోహితస్వస్వరూపంస్వగతనానాత్వంపశ్యతీత్యేతత్ -
ప్రకాశస్వరూపస్యనిరంశస్యప్రకాశనివృత్తిరూపతిరోధానేస్వరూపనాశప్రసక్తేన తిరోధానాసమ్భవాదిభ్య
స్సకలప్రమాణవిరుద్ధంస్వవచనవిరుద్ధంచేతిపూర్వమేవోక్తం. యత్సునరుక్తంకారణవ్యతిరిక్తంకార్యంయై
బాధితత్వేనశుక్తికారజతాదవద్భ్రమభి - తదయుక్తం - యుక్తైరభావాత్. యత్స్వసువర్తమానస్యకారణ
మాత్రస్యసత్యత్వం - వ్యావర్తమానానాంఘటశరావాదికార్యాణామసత్యత్వమితి - తదప్యన్యత్రదృష్టస్యా
న్యత్రవ్యావర్తమానతానబాధితేత్యాదిభిఃపూర్వమేవపరిహృతం. యచ్ఛోపలభ్యమానత్వవినాశిత్యాభ్యాంస
దసదనిర్వచనీయత్వేనకార్యస్యమౌత్వమితి - తదసత్ - ఉపలబ్ధివినాశయోగోహినమిథ్యాత్వంసాధయతి-
కిన్త్వనిత్యత్వం- యదైశకాలసమ్బుద్ధితయాయదుపలబ్ధం - తదైశకాలసమ్బుద్ధితయాబాధితత్వమేవహితస్యమి
థ్యాత్వేహేతుః. దేశాంతరకాలాంతరసమ్బుద్ధితయోపలబ్ధస్యాన్యదేశకాలసమ్బుద్ధితేనబాధితత్వందేశాంతర
కాలాంతరావ్యాప్తిమాత్రంసాధయతి- నతుమిథ్యాత్వం. ప్రతిప్రయోగశ్చ- ఘటాదికార్యంసత్యం- దేశకా
లాదిప్రతిపన్నోపాధావబాధితత్వాత్ - ఆత్మసత్. యచ్ఛోక్తంకారణస్వరూపాదవికృతాద్వికృతాచ్చకార్యో
త్పత్తిర్నసమ్భవతీతి- తదసత్ - దేశకాలాదిసహకారిసమవహితాత్కారణాత్కార్యోత్పత్తిసమ్భవాత్. త
త్సమవధానంచవికృతస్యావికృతస్యచనసమ్భవతీతియదుక్తం- తదయుక్తం- పూర్వమవికృతస్యైవకాలాదిస
మవధానసమ్భవాత్. అవికృతత్వావిశేషాత్పూర్వమపిదేశకాలాదిసమవధానంప్రసజ్యతఇతిచెన్న - దేశ
కాలాదిసమవధానస్యకారణాంతరాయత్వస్యేతదాయత్వత్వాభావాత్. అతోదేశకాలాదిసమవధానరూప

త్వందర్శయతి (ఏవంచేతి) నిరుపపదమనస్తపదమసమ్బుద్ధితవృత్తిత్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత్యమాకౌతిభావః. ఏవమపిచ్ఛిన్నస్యపరిచ్ఛిన్నత్వప్రసజ్యేరణ-
ఆధావికారస్యసమికారత్వప్రసజ్యమాహ (ఉత్పత్తి) అవికారత్వశ్చతివిరోధశ్చేత్యర్థః. ఏకస్యావిద్యయాసర్వవ్యవస్థాపకత్వముపసంహరతి (అత
భి) బ్రహ్మజ్ఞానవాదపక్షముపసంహరతి (తస్మాదితి) వివర్తతే-అభ్యాసాధిష్ఠానంభవతి. నతుపరిణమతీర్థ్యః. (బ్రహ్మవ్యతిరిక్తాభావాత్తదనన్యత్వం
జగతభి) బ్రహ్మణఃపరమార్థభూతమన్యన్నజగదిత్యర్థః. — బ్రహ్మజ్ఞానవాదసంనైశేషికఃప్రతిపదతి (అత్రోచ్యతభి) తిరోధానేపితప్రమాతాం
శస్త్విత్తీతనవత్సంయుక్తం-నిరంశత్వాదిత్యభిప్రాయేనిరంశస్యేత్సుక్తం. (స్వరూపనాశప్రసజ్యేనేతి) తిరోధానంనామప్రకాశనివృత్తిః. తత్రజడ
స్యప్రకాశవ్యతిరిక్తత్వాత్ప్రకాశనివృత్తావసితస్యస్థితిరుపపద్యతే. ప్రకాశైకరూపస్యబ్రహ్మణఃప్రకాశనివృత్తిరూపతిరోధానంనామస్వరూపనివృ
త్తిరేవేత్యర్థః. (స్వవచనవిరుద్ధంచేతి) నిత్యత్వాదిసాధకవచనవిరుద్ధంనిర్విశేషత్వం- జ్ఞప్తిత్వవిరుద్ధమన్యత్ర్యత్యయగోచరత్వమిత్యర్థః. పూర్వమేవోక్తం-
అస్మిన్నబద్ధేనీధానినోక్తమిత్యర్థః. (యత్సునరితి) సాపాధితత్వకాలాత్యయాపదిష్టత్వవచనవ్యాపాతిభిరన్తేకాన్త్యాదిభిశ్చపూర్వమేవపరిహృతమిత్య
ర్థః. మిథ్యాత్వానిత్యత్వయోగ్యేంద్రందర్శయతి (యదైశకాలేతి) యద్యనిత్యత్వమేవమిథ్యాత్వముపపత్తి - తస్మిన్నిష్ఠానాధనమిథ్యాత్వాన్వమానం. య
ద్యనిత్యత్వవిలక్షణమిథ్యాత్వంసాధ్యతే-తస్మిన్సాధికత్వాదిమాషణానిస్ఫురితిభావః. ప్రత్యనుమానమాహ (ప్రతిప్రయోగశ్చేతి) ననుమిథ్యాత్వా
నుమానంసాధికం-ఉపాధేరభావాత్. ప్రతిపన్నదేశకాలోపాధావాధోనసాధ్యసమవ్యాప్తిః- దేశకాలశ్రమేషుప్రతిపన్నోపాధావాధాభావాత్
నహిదేశకాలశ్రమస్యదేశకాలాంతరేపాధిప్రతిపత్తిః- తస్మాన్నసాధ్యసమవ్యాప్తిః. యదిబాధమాత్రమేవహేతుః- తన్న- పక్షేవిద్యమానత్వాత్.
పక్షేవ్యవిద్యమానస్సర్వసపక్షేనుయాయావ్యుపాధిః. తస్మాన్నసాధికత్వమితి. అత్రాయంపరిహరః- దేశకాలశ్రమేషుప్రతిపన్నోపాధావా
ధోస్తి-నహిదేశకాలావేవసర్వత్రోపాధిః. తాతుదేశకాలవ్యతిరిక్తవిషయశ్రమేషు. దేశకాలవిషయశ్రమేషుస్వేపదార్థాఉపాధయః-యథాదుః
నేసాయంకాలశ్రమాన్నితఃపురుషః వశ్యాదాదిత్వదర్శనాత్ప్రబుద్ధఃఏవంమన్యతే- యదాహంసద్భ్యాముపానీతవాన్ - నతదాసాయమితి, యదాహం
బుద్ధః- నతదానింప్రభాతమితి, చ - యత్రాహంసుప్తః- నాయంసదేశజ్ఞత్వాది, కించ- దేశశ్రమేకాలఉపాధిఃస్యాత్ - కాలశ్రమేదేశఉపాధి
స్యాత్. నచాన్యోన్యాశ్రయః- శ్రమవ్యక్తిభేదాత్. తస్మాత్ప్రతిపన్నోపాధావాధస్యసాధ్యసమవ్యాప్తిరత్యేవ. ఇమమధముభిప్రత్యదేశకాలాది
ప్రతిపన్నోపాధావబాధితత్వాదిత్యత్రాదిశబ్దఃప్రయుక్తః. దేశకాలాదిప్రతిపన్నోపాధావాధార్హత్వంమిథ్యాత్వం - తత్కార్యభూతఃప్రతిపన్నో
పాధావాధోమిథ్యాత్వసాధకః- యథా2క్షేపాహంసద్భ్యాదాహకార్యందాహార్హత్వేలిప్యం- తద్వత్ - అతస్మాత్సాధ్యవిశేషత్వబోధ్యమపాన్తం. సమవహి
తాత్-సమన్వితాత్. కారణాంతరం- కర్తృళ్యవర్తసంకల్ప, ఇత్వాది. ఏతదాయత్వత్వాభావాత్, వికారాయత్వత్వాభావాత్. ఏవమనుగ్రాహకత్వ

విశేషమాపన్నం కారణం కార్యము తద్విదయతీతనికెట్టిదవహీనం. కారణస్యచకార్యంప్రత్యారమ్భకత్వమబాధితం దృశ్యమానంనకేనాపిప్రకారేణాపహ్యాతుంశక్యతే. యత్తు హేమాదిమాత్రస్య, రుచకాదికార్యస్యైవ, తదాశ్రయస్యవాహేమాదే, రారమ్భకత్వంససమ్భవతీతి- తదయుక్తం - హేమాదిమాత్రస్యైవయథోక్తవరికరయుక్తస్యారమ్భకత్వసమ్భవాత్. సచారమ్భకహేమవ్యతిరిక్తంకార్యంనదృశ్యతత్వతీవక్తంశక్యం - హేమాతిరిక్తస్యస్వస్తికస్యదర్శనాత్, బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిర్వస్తవస్తరస్యసాధితత్వా, చ్చ. సచాయంశుక్తికారజతాదివద్భ్రమః - ఉత్పత్తివినివాశయోరన్తరాశ్చపలభ్యమానస్యతదైశకాలసమ్బద్ధితయాబాధాదర్శనాత్. సచాస్యాఉపలభ్యేర్భాగికాకాచిదపియుక్తిర్దృశ్యతే. ప్రాగనుపలబ్ధస్వస్తికోపలబ్ధివేళాయామపిహేమప్రత్యభిజ్ఞాస్వస్తికాశ్రయతయాహేమోపస్యనువృత్తైరివిరుద్ధా. శ్రుతిభిస్తుప్రపజ్ఞమిథ్యాత్వసాధనంపూర్వమేవనిరస్తం. యచ్ఛాన్యదత్రప్రత్యక్షావిరోధాదిప్రతివక్తవ్యం- తదపిసర్వంపూర్వమేవసూక్తం. యచ్ఛోక్తమేకేనాత్మనాసర్వాణిశరీరాణ్యాత్మవస్తీతి- తదసత్ - ఏకస్యైవసర్వశరీరప్రయుక్తసుఖదుఃఖప్రతినష్ఠానప్రసక్తాత్. సౌభరిప్రభృతిసుహృత్కైత్యేనానేకశరీరప్రయుక్తసుఖాదిప్రతినష్ఠానమేకస్యదృశ్యతే. సచ్ఛాహమర్థస్యజ్ఞాత్వత్వాత్తద్భేదాత్ప్రతినష్ఠానాభావోనాత్మభేదాదివక్తంశక్యం- ఆత్మజ్ఞాతైవ- సచ్ఛాహమర్థపవ- అన్తఃకరణభూతస్వహజ్ఞారోజడత్వాత్- రణత్వాచ్ఛరీరేంద్రియాదివన్నజ్ఞాతేత్వపపాదితత్వాత్. యచ్ఛరీరత్వజడత్వకార్యత్వకల్పితత్వైస్సర్వశరీరాణామేకస్యావిద్యాకల్పితత్వముక్తం- తదపిసర్వశరీరాణామవిద్యాకల్పితత్వస్యైవాభావాదయుక్తం. తదభావశ్చబాధితస్యసత్యత్వోపపాదనాత్. యచ్ఛచేతనాదన్యస్యజడత్వదర్శనాత్సర్వచేతనానామసన్యత్వముక్తం - తదపిసుఖదుఃఖవ్యవస్థయాభేదోపపాదనాదేవనిరస్తం. యత్తుమయైవాత్మవస్తి, మదవిద్యాకల్పితాన్య, హమేవసర్వంచేతనజాత, మిత్యహమర్థస్యైక్యముపపాదితం- తదజ్ఞాతస్వసిద్ధాన్తస్యభ్రాంతిజల్పితం - అహంత్వమాద్యర్థవిలక్షణంచినాత్రంహ్యేత్వాత్వస్తతే. కిచ్చ - నిర్విశేషచిన్మా

ర్కఉక్తః - అథానుగ్రహ్యంప్రమాణమాహ (కారణస్యచేతి) పూర్వపక్షిణాకార్యకారణభావమిథ్యాత్వగ్రాహిప్రమాణానుగ్రహకత్వేన హితర్కఉక్తః. తథా2త్రాప్యనుగ్రహకతర్కపూర్వకంప్రమాణముక్తం. పరోక్షతర్కశ్చజాత్యుక్తిః- స్వవ్యాఖ్యాతాత్. కార్యకారణభావభజ్జవాచివాక్యంకించరస్యకార్యకారణభావభజ్జవిషయప్రమితేకారణం - తద్విసకార్యకారణభావభజ్జః. ఉతన- తతోపితదృజ్జః. సాప్రతీతిర్నిత్యాచేత్ - తతోపితదృజ్జః- బాధాభావేపూర్వబాధితస్యసత్యత్వాత్. ఏవంకార్యకారణభావస్యప్రమాణికత్వాత్తద్విరుద్ధవాక్యతర్కానుదయవివేకిత్యంతం. (యత్త్వీతి) హేమమాత్రస్య, రుచకాదికార్యమాత్రస్య, కార్యాశ్రితద్రవ్యమాత్రస్య, చారమ్భకత్వంసంభవతిత్వక్రమిత్యర్థః. యథోక్తపరికరః- దేశకాలాదిః. అనిరూపితవస్తవలమృనబుద్ధిశబ్దాదీనాంఅసాధకత్వంపూర్వపక్షిణాక్తంప్రతిషేధితి (సచాయమితి) (ఉత్పత్తివినివాశయోరన్తరాశ్చపలభ్యమానస్యేతి) అనిత్యత్వేనాభ్యేసిద్ధసాధనత్వం. ప్రతిపన్నోపాధాబాధశ్చేత్ - తదనుపలబ్ధాదేవనిరస్తమితిభావః. హేమప్రత్యభిజ్ఞాకథంఘటతత్వత్వత్రాహ (ప్రాగితి) (శ్రుతిభిస్త్వీతి) నిర్ధానినానిరస్తమిత్యర్థః. (యచ్ఛాన్యదితి) ప్రత్యక్షంసన్మాత్రగ్రాహి- విరోధేనత్యక్తిశాస్త్రంబలీయజ్ఞాత్యధికం. త్వడుక్తంపూర్వమేవానేనగ్రన్థకారేణనిరస్తమిత్యర్థః. తదుక్తమనుమానగణంధూషయతి (యచ్ఛోక్తమితి) వ్యాప్తివిరోధమాహ (ఏకస్యైవేతి) యత్సంప్రతిపన్నాత్మకంశరీరం - తత్రహిసుఖాదిప్రతినష్ఠానంవృష్టమితిభావః. ప్రతినష్ఠానాభావశ్చరీరభేదనిబద్ధనజ్ఞత్వత్రాహ (సౌభరిప్రభృతిష్వీతి) విలక్షణజ్ఞానానాంతెమించిచ్ఛరీరభేదేపిపూర్వజన్మసుఖాదిప్రత్యభిజ్ఞానాదిప్రభృతిశబ్దస్యభావః. కించ - కింకశరీరవర్తమాన్తనఏకత్వంసాధ్యతే - ఉతానేకశరీరవర్తనః. ప్రభుమకల్పేసిద్ధసాధనత్వం. ద్వితీయేధర్మిగ్రాహకప్రమాణవాధః - పరశరీరేతచ్ఛేష్టాదిభిరాత్మాహ్యనుమాయితే - తచ్ఛానుమానంస్వస్మాదన్యత్వేనైవైసందర్భయతి. స్వాత్మాహ్యహమిత్యపరోక్షమవభాసతే - సహిపరశరీరగతఆత్మాఅపరోక్షజితి. అన్తఃకరణభేదాత్ ప్రతినష్ఠానాభావజ్ఞాత్యశక్త్యానూషయతి (సచేతి) అన్తఃకరణస్యజ్ఞాత్యత్వేపిపూర్వపూర్వకత్వేమాత్వన్నవిసప్తాన్తఃకరణానామపినకాదీనాంతత్ప్రతినష్ఠానంసంభవాన్మాన్తఃకరణభేదః ప్రతినష్ఠానాభావహేతుః. అన్తఃకరణస్యజ్ఞాత్యత్వమేవనాస్తి - తత్త్వాత్సనజ్ఞత్వాహ (ఆత్మాజ్ఞాతైవేతి) (యచ్ఛేతి) శరీరాణామవిద్యాకల్పితత్వేసిద్ధేహ్యేకావిద్యాకల్పితత్వసిద్ధిః-తదేవనాస్తితిసమ్మభూతశరీరస్యావిద్యాకల్పితత్వాభావాద్దృష్టాన్తస్యసాధ్యవికలత్వ, ముక్తంభవతి. కల్పితత్వహేతోరన్యతరాసిద్ధి, శ్చ. కల్పితత్వాభావముపపాదయతి (తదభావశ్చేతి) సర్వంచేతనజాతసుహమేవ-చేతనత్వాదియద్వ్యతిరేకిపూర్వముక్తం-తదర్థతడదాహ్యతంభవతియచ్ఛేతి. దూషయతి (తడపీతి) కాలాత్యయాపదిత్యత్వంధూషణముక్తంభవతి. ఏష్వనుమానేషూక్తిదూషణమాహ (యత్త్వీతి) బద్ధముక్తాదివ్యవస్థానామకావిద్యాకల్పితత్వంయదుక్తం- తత్రాప్యపారమార్థికత్వహేతో కళిద్ధిస్సోపాధికత్వంచానుసంధేయం. (కించేతి) అవిద్యాకార్యత్వాదిత్వాదిహేతుగజైరిష్టప్రసక్తమాహ.

త్రాతిరేకిసర్వం మిథ్యేతివదతోమోక్షార్థశ్రవణాదిప్రయతోన్నిష్ఫలః-అవిద్యాకార్యత్వాత్ - శుక్తికారజతా
దిషురజతాద్యుపాదానాది ప్రయత్నవత్. మోక్షార్థప్రయతోన్నివ్యర్థః - కల్పితాచార్యా యజ్ఞానకార్య
త్వాత్ - శుకప్రహోదవామచేవాదిప్రయత్నవత్. తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానంబన్ధనవర్తకం- అవిద్యాక
ల్పితవాక్యజన్యత్వాత్ - స్వయమవిద్యాత్మకత్వాత్ - అవిద్యాకల్పితజ్ఞాత్రాశ్రయత్వాత్ - కల్పితాచార్యా
యత్తశ్రవణజన్యత్వాద్వా - స్వాప్నబన్ధనవర్తనవాక్యజన్యజ్ఞానవత్. కించ-నిర్విశేషచిన్మాత్రంబ్రహ్మమిథ్యా-
అవిద్యాకార్యజ్ఞానగమ్యత్వాత్ - అవిద్యాకల్పితజ్ఞాత్రాశ్రయజ్ఞానగమ్యత్వాత్ - అవిద్యాత్మకజ్ఞానగమ్యత్వా
ద్వా - యదేవంతత్తథా - యథాస్వాప్నగర్భస్వగరాదిః. నచనిర్విశేషచిన్మాత్రంబ్రహ్మస్వయంప్రకాశతే-
యేననప్రమాణాంతరమపేక్షతే. యత్త్వాత్సాక్షికంస్వయంప్రకాశజ్ఞానందృశ్యతే - తత్తుజ్ఞేయవిశేషసిద్ధిరూ
పంజ్ఞాతృగతమేవదృశ్యతథితిపూర్వమేవోక్తం. యానిచతస్యనిర్విశేషత్వసాధకానియాక్తికానిజ్ఞానాన్యపస్య
స్తాని - తానిచానంతరోక్తైరవిద్యాకార్యత్వాదిత్యాదిభిరనుమానైర్నిరస్తాని. నచనిర్విశేషస్యచిన్మాత్రస్యాజ్ఞా
నసాక్షిత్వమహజ్ఞా రాదిజగద్భ్రమశ్చోపపద్యతే - సాక్షిత్వభ్రమాదయోపహిజ్ఞాతృవిశేషగతాదృష్టాః - నజ్ఞ
ప్రిమాత్రగతాః. నచతస్యప్రకాశత్వంస్వాయత్తప్రకాశతావాసిధ్యతి - ప్రకాశోహికస్యచిత్పురుషస్యకంచ
నార్థవిశేషంప్రతిసిద్ధిరూపోదృశ్యతే. తతపవహితస్యస్వయంప్రకాశతోపపాద్యతేభవద్భిరపినచాతాదృశస్య
నిర్విశేషస్యప్రకాశతాసమ్మవతి. యఃపునఃస్వగోష్ఠీష్వపరమాథాదపిపరమార్థకార్యందృశ్యతథిత్వద్వోషః-సో
పి- తానికార్యాణిసర్వాణ్యబాధితకల్పానివ్యావహారికసత్యానివస్తుతస్త్వవిద్యాత్మకాన్యేవేతిస్వాభ్యుపగమా
దేవనిరస్తః. అస్మాభిరపిసర్వత్రపరమాథాదేవకారణాత్సర్వకార్యోత్పత్తిముపపాదయద్భిఃపూర్వమేవనిరస్తః.
నచత్వయైషామనుమానానాంశ్రుతివిరోధోవక్తుంశక్యతే - శ్రుతేరప్యవిద్యాకార్యత్వేనావిద్యాత్మకత్వేనచో
క్తదృష్టానైభ్యోవిశేషాభావాత్. యత్తుబ్రహ్మణోఽపారమార్థికజ్ఞానగమ్యత్వేపిపశ్చాత్తనబాధాదర్శనాద్భ్ర
హ్మసత్యమేవేతి - తదసత్ - దుష్టకారణజన్యజ్ఞానగమ్యత్వేనిశ్చితేసతిపశ్చాత్తనబాధాదర్శనస్యాకించిత-ర
త్వాత్. యథాశూన్యమేవతత్త్వమితివాక్యజన్యజ్ఞానస్యపశ్చాత్తనబాధాదర్శనేపిదోషమూలత్వనిశ్చయాదేవ
తదర్థస్యాసత్యత్వం. కించ-నేహనానాస్తికించనః*విజ్ఞానమానన్దంబ్రహ్మేతివిజ్ఞానమాత్రాతిరిక్తస్యకృత్స
స్యవస్తుజాతస్యనిషేధకత్వేనసర్వస్యాత్పరత్వాత్పశ్చాత్తనబాధాదర్శనముచ్యతే - శూన్యమేవతత్త్వమితి
స్యాప్యభావంవదతస్తస్మాత్పరత్వేనపశ్చాత్తనబాధోదృశ్యతే. సర్వశూన్యత్వాతిరేకినిషేధాసమ్మవాత్తస్యై
వపశ్చాత్తనబాధాదర్శనం. దోషమూలత్వంతుప్రత్యక్షాదీనాంవేదాన్తజన్యసర్వశూన్యజ్ఞానస్యాప్యవిశిష్టం.
అతస్సర్వంవిజ్ఞానజాతంపారమార్థికజ్ఞాతృగతం-స్వయంచపరమార్థభూతమర్థవిశేషసిద్ధిరూపం, తత్రకించిత-
జ్ఞానందోషమూలం, దోషశ్చపరమార్థః, కించిచ్చనిర్దోషపారమార్థికసామగ్రిజన్య, మితియావన్నాభ్యుపే

(తత్త్వమస్యాదీతి) అవిద్యామూలత్వాత్ప్రయతేతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానస్యానివర్తకత్వప్రసజ్యత్యర్థః. యథాసంవిత్సిద్ధాః*అభావిస్యేనసాప
శ్చాద్భావినీతు్యపదిశ్యతాంసద్విహిస్తప్నదృష్టానిదృష్టాన్తవనానితత్తతి. సా-ముక్తిః. మృషావాదినాందిధాప్రక్రియా-బ్రహ్మసేదాన్తైఃప్రతిపాద్య
తే - అమితభేదనిషేధవివక్రియతత్తతి, స్వరూపపరవాన్తైఃప్రతిపాద్యతత్తతి, చ. తత్ప్రస్వరూపపరవాక్యప్రతిపాద్యత్వపక్షేఽనిష్ఠంప్రసజ్జయతి
(కించనిర్విశేషతీతి) (నచత్యాది)జ్ఞేయవిశేషసిద్ధిరూపం-జ్ఞేయవిశేషవ్యవహారానురూపమితిర్థః. (యానిచైతి) అనుమానైఃతత్తైః. తద్గ్రహ్యమనానశ
బ్రహ్మవ్యత్వంబ్రాహ్మిసాపేక్షత్వాత్. *ఉహాన్తర్లోపమానోక్తిరిహిహాయథః. (నిరస్తానీతి) అవిద్యాకార్యత్వాదిహేతుభిన్నాభిమతార్థసాధకత్వంనిర
స్తమిత్యర్థః. (ఉపపాద్యతేభవద్భిరీతి) స్వసంబద్ధాదధాన్తరేతద్భర్తవ్యవహారహేతుత్వాదితిహేతోరిత్యర్థః. (నచైతి)అతాదృశస్య- నిర్విశేషత్వాత్కర్తృక
ర్తృరహితస్యేత్యర్థః. తాదృశస్యేతిహేతేఽయమర్థః-తాదృశస్య-కర్తృకర్తృసహితోయఃప్రకాశతేతస్య-నిర్విశేషత్వేఽభిమతేనానసిద్ధతీతి. పూర్వమ
పరమార్థహేతోశ్చుక్తిరజతాద్యుపాదానాదిప్రయత్నవన్నిష్ఫలత్వముక్తం-తస్మాదపరమాథాదపిపరమార్థోత్పత్తైరిత్యర్థః. తే(యఃపునరితి)కిమియమపర
మాథాత్పరమార్థోత్పత్తిర్భవత్తే. ఉహాన్తత్త్వతేజేతివికల్పమభిప్రేత్యఅద్యపతేతదనిధిమాహ (సోపితానీతి)ద్వితియపతేదూషణమాహ(అ
స్మాధితి) (విశేషాభావాత్) ప్రబలిరోధేహిదార్భణ్యమితిభావః. బాధాదర్శనాభ్యుపగమనమాషయతి(దుష్టకారణేతి) తదనభ్యుపగమనమాషయతి
(కించైతి)- ప్రత్యక్షేదిప్రమాణంవేదేహినిషేధపరవాక్యజ్ఞాతంవనివహయనిషేధపరవాక్యప్రాబల్యంహితత్వముక్తం. తత్రవిధిరూపత్వాత్పూర్వేషాం
దార్భణ్యం-నిషేధరూపత్వాత్పశ్చాత్తనస్యప్రాబల్యం- తద్భ్రమశ్చూన్యవాదినవివేచ్యర్థః. (అతస్సర్వమితి)అత్యత్యస్యసేత్స్యతీత్యన్వయః. లోకవ్య

యతే - సతావత్సత్యమిథ్యాత్వ వ్యవస్థాలోకవ్యవహారశ్చ సెత్సృతి. లోకవ్యవహారోహి పారమార్థికో భ్రా
 త్రిరూపశ్చ పారమార్థికజ్ఞాత్వగతార్థవిశేషసిద్ధిరూపప్రకాశపూర్వకః - నిర్విశేషసన్మాత్రస్యతు పారమార్థిక
 స్యాపారమార్థికస్య చ ప్రతిభాసాదేర్శేతుత్వాసమ్భవాల్లోకవ్యవహారో ససమ్భవతి. యచ్ఛతైర్ని రధిష్ఠాన
 భ్రూమాసమ్భవాత్సర్వాభ్యాసాధిష్ఠానస్యసన్మాత్రస్యపారమార్థికత్వముక్తం - తదపిదోషదోషాశ్రయత్వజ్ఞా
 త్వత్వజ్ఞానానామపారమాధ్యేపి భ్రమోపపత్తివదధిష్ఠానాపారమాధ్యేపి భ్రమోపపత్తేర్నిరస్తం. అథాధి
 ష్ఠానాపారమాధ్యే-నక్వచిద్భ్రమోదృష్టతినన్మాత్రస్య పారమార్థికత్వమవశ్యాశ్రయణీయమితి మన్యసే-
 హస్తత్త్వద్దోషదోషాశ్రయత్వజ్ఞాత్యత్వజ్ఞానానామపారమాధ్యేపి నక్వచిద్భ్రమోదృష్టతదర్శనానుగుణ్యేన
 తేషామపి పారమాధ్యమవశ్యాశ్రయణీయమితి సకశ్చిద్విశేషో ౨స్యత్రతత్సంరమ్భాత్. యత్తు భేదవత్సేవ్యతీ
 తకల్పనామానన్త్యాత్మర్వేషమాత్మనాంముక్తత్యేనబద్ధాసమ్భవాద్భేదముక్తవ్యవస్థాససమ్భవతీతి - తదాత్మా
 నన్త్యేనపరిహృతం. యత్త్వాత్మనాంభిన్నత్యేమాషసర్వపటులపటాదివత్సజ్ఞావత్త్వమవర్జనీయమితి - తత్రఘ
 టాదీనామవ్యనన్తత్వాద్భిష్టాన్తస్సాధ్యవికలస్సృత్. దశఘటాస్సహస్రంమామాఇతిసజ్ఞావత్త్వందృశ్యత ఇ
 తిచెత్. సత్యం - తత్తునఘటాదిస్వరూపగతం - అపితుదేశకాలాద్యపాధిమగ్నటాదిగతం. తాదృశంతుసజ్ఞా
 వత్త్వమాత్మనామభ్యుపగచ్ఛామః. నచ తావతాసర్వముక్తిప్రసక్తః- ఆత్మస్వరూపానన్త్యాత్ యత్త్వాత్మనాం
 భిన్నత్యే ఘటాదివజ్జడత్వానాత్మత్వక్షయిత్వ ప్రసక్తఇతి - తదయుక్తం - ఏకజాతీయానాం భేదస్యతజ్ఞాతీ
 యానాం జాత్యన్తరీయత్వానాపాదకత్వాత్. సహిఘటానాం భేదస్తేషాంపటత్వమాపాదయతి. యత్తుభిన్న
 త్యేవస్తుతఃపరిచ్ఛేదాద్దేశకాలాభ్యామపిపరిచ్ఛేదోబ్రహ్మణః ప్రసజ్యతఇత్యనన్తత్వం బ్రహ్మణోనసిద్ధతీతి-

వహరస్యాసిద్ధిముపపాదయిష్యన్నాహ (లోకేతి) తామపపాదయతి (లోకవ్యవహారోహితి) తతఃకిమిత్వత్తాహ (నిర్విశేషేతి) నిర్విశేషజ్ఞానస్య
 జ్ఞాతృత్వాభావాన్నప్రతిభాసహేతుత్వం. - జ్ఞాతైవహ్యశ్రయతయా ప్రతిభాసహేతుర్వృత్తః. జ్ఞాతృగతజ్ఞానత్వాభావాచ్చనవ్యవహారహేతుత్వం. -
 జ్ఞాతృగతజ్ఞానంహిస్వపరవ్యవహారహేతుతయాదృష్టమిత్వద్భేదః. యద్వా - నిర్విశేషజ్ఞానస్యజ్ఞాతృత్వాభావాత్ప్రతిభాసస్యాశ్రయతయాహేతుత్వం,
 నాస్తి- నిర్విశేషత్వాదేవకారణతయాహేతుత్వం, మనీనాస్తీత్యర్థః. పారమార్థికాపారమార్థికశబ్దాపరమార్థాపరమార్థవిషయత్వపరా. ప్రతిభాసాదే
 రిత్వత్తాదిశబ్దోవ్యవహారచరః. (యచ్ఛేత్వాది) (నకశ్చిద్విశేషస్యత్రతత్సంరమ్భాదితి) అత్రాయమభిప్రాయః- అధిష్ఠానస్యాపారమాధ్యేతస్యా
 పృథిస్తానానరూపేషు-౨నవస్థేతేన్న- దోషస్యాపారమాధ్యేతస్యాసిద్ధిహేతవరమిత్వసంస్థాస్యాత్. తత్రస్వరూపానాదిత్వేనపరిహరస్తుల్యః. ప్ర
 వాహనాదిత్వేనపరిహరశ్చేత్ - సోపితుల్యః. దర్శటత్వేనపరిహరశ్చేత్ - సోపితుల్యః. చరమార్థత్వప్రయుక్తౌపపత్తి, రచరమార్థత్వప్రయుక్తౌపపత్తి,
 రితిద్విధా- తత్రచరమార్థత్వప్రయుక్తౌపపత్తిరపేక్షత్వందుర్బలత్వం- ఇయంచాచరమార్థత్వప్రయుక్తౌపపత్తిరధిష్ఠానపారమార్థ్యాపేక్షేతిచేత్. దో
 షచరమార్థత్వమపృథకమార్థత్వప్రయుక్తౌపపత్తిరిత్యపితుల్యమితి. (యచ్ఛేత్వాది) (తదాత్మానన్త్యేనపరిహృతం) యథామాషసర్వపాదిష్యేకైకజా
 తీయాపివాసన్తాః, సముదితాశ్చాసన్తాః, తథాబద్ధాశ్చాసన్తాః, ముక్తాశ్చాసన్తాః, సముదితాశ్చసర్వేచేతనాలసన్తా, ఇత్యర్థః. సర్వేషామాత్మనా
 మేకత్వసజ్ఞాప్రత్యేకమన్త్యేన - అతో ససజ్ఞావత్త్వమాత్రంసిద్ధితే - ద్విత్వాదిసజ్ఞాయా అవధిరేవసిద్ధితే. అతీత కల్పనామానన్త్యాదే
 కస్త్రిస్స-౨ ఏకఘటసద్భావేషిఘటానామానన్త్యేనసిద్ధిమితిసాధ్యవికలతాదృష్టాన్తస్య. కిం దేశకాలకర్తృత్వపాధ్యవచ్చిన్నాఘటాస్సపక్షీకృతాః-
 ఉతకృత్సఘటాః. తత్రానన్తరపక్షేసాధ్యవికలతా. అద్యేషి దేశాద్యవచ్చేదప్రయుక్తత్వాతోపాధికత్వం. సపక్షదర్శనానుగుణ్యేనపక్షేషి సా
 ధ్యకర్తృస్య వత్సవ్యత్వాదపాధ్యవచ్చిన్న చేతనానాంసజ్ఞావత్త్వంసాధ్యంస్యాత్ - తదాసిద్ధసాధ్యతా. కిమేతదన్తాన్తర్వర్తినాం చేతనానామవధిమత్స
 జ్ఞావత్త్వం సాధ్యం - ఉతసర్వేషాం. ప్రథమేసిద్ధసాధ్యతా - అన్యత్రధర్మగ్రహకప్రమాణబాధః- అతీతాజ్ఞానం, తదన్తర్వర్తినాం చేతనా
 నాం, చసద్భావప్రమాణంవత్త్వం - నోచేదాశ్రయైకదేశాసిద్ధిప్రసక్తాత్. ప్రమాణంచకాన్తరం. తచ్చతాసనన్త్యేనప్రతిపాదయతీతితద్విరు
 ధత్వాత్తాలాత్యయాపదిష్టఇత్యర్థః. విగతఃకాలోసావధిః- కాలత్వాత్ - మాససంవత్సరాదివదితవత్సంవత్సవ్యత్వేపృథితకల్పనామానన్త్యంహేతాన్తర్విలా
 దభ్యుపగతం - తథా సజ్ఞావత్త్వసాధకహేతోః శాస్త్రబాధాచ్యేతనానన్త్యమభ్యుపగతవ్యవస్థాససమ్భవమిత్వద్భేదః. దృష్టాన్తస్ససాధ్యవికలత్వంకణ్ఠోక్తం - విక
 లముభేనసోపాధికత్వకాలాత్యయాపదేశసిద్ధసాధనతా అభిప్రేతాః. ఘటసర్వపాదివ్యక్తిబాముఖ్యానాం పరస్పరంసజ్ఞావత్త్వసాధకభావేసత్వ
 పితథాత్వేనతేషామానన్త్యందర్శయితుం దశఘటాస్సహస్రంమామాఇత్యుక్తం. (దేశకాలాద్యపాధిమితి) అత్రాదిశబ్దేనకర్తృవిషయేతీతి - విత
 త్కులాలినిత్రతాఘటాదేశత్వపిత్యుక్తకృత్వాత్. (ఆత్మస్వరూపానన్త్యాదితి) దేశాద్యపాధిరాహిత్యేఆత్మస్వరూపమాత్రస్యాసజ్ఞేయత్వాదిత్వ
 ధః. యచ్ఛేత్వాదివానిన్నత్వేనఅనాత్మత్వాదిప్రసజ్యమనూదితంపరిహరతి (తదయుక్తమితి) (సహితి) ఘటోనభిన్నః - ఘటత్వాత్ - యద్భిన్నం-
 నతస్థటః - యథా పటఇత్యుక్తేయథాకాలాత్యయాపదిష్టత్వం - తథాత్వదుక్తవ్యతిరేకేణామపి కాలాత్యయాపదిష్టత్వమిత్వద్భేదః. వస్తుతః పరిచ్ఛేద
 త్వేదేశకాలపరిచ్ఛేదప్రసజ్యంభూషయతి (యచ్ఛేత్వాది) (భిన్నత్వేనస్తుతఃపరిచ్ఛేదాదితి) ఇదమిదంసంభవతీతిసామాన్యాధికరణ్యానర్హత్వంవస్తుతః పరిచ్ఛే

ఇతి ప్రాప్తే ప్రచక్షు హే (తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః) తస్మాత్ - పరమకారణాద్భ్రష్టాణః అనన్యత్వం జగతః ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యః తదవపాదయద్భ్యోఽవగమ్యతే. ఆరమ్భణశబ్దాదిర్యేషాం వాక్యానాం - తాన్యారమ్భణశబ్దాదిని *వాచారమ్భణం వికారో నామధేయమ్మత్తి కత్యేవ సత్యం * సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయంతదైక్షితబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోస్పృజత * అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య * సన్నూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః వితదాత్మ్యమిదం సర్వంతత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేత కేతో ఇత్యేతాని. ప్రకరణా నైరస్థాన్య ప్యేవంజాతీయకాన్యత్రాభిప్రేతాని. ఏతాని హి వాక్యాని దిదచిదాత్మకస్య జగతః పరస్మాన్భ్రష్టాణోఽనన్యత్వముపపాదయతి. తథాహి - *స్తభ్యోస్యతతమాదేశమప్రాప్యోయేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమతికృత్సస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం, కారణాత్తైర్యస్యానన్యత్వం, చ హృదినిధాయకారణభూత బ్రహ్మవిజ్ఞానేన కార్యభూతస్య సర్వస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతికృత్సస్య బ్రహ్మైకకారణతామజానతాశిష్యేణ * కథం సుభగవస్స ఆదేశ ఇత్యన్యజ్ఞానేనాన్యజ్ఞాతతాఽసమ్భవంచోదితో జగతో బ్రహ్మైకకారణతామపదేత్యేక లోకిక ప్రతీతిసిద్ధం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వంతావత్ * యథా సోమ్యైకేన మృత్విజ్ఞేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాదితి దర్శయతి. యతైకమృత్విజ్ఞాతం భూతానాం ఘటశరావాదీనాంతస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యతయా తద్జ్ఞానేన జ్ఞాతతే త్యర్థః. అత్ర కాణాదవాదేన కారణాత్కార్యస్య ద్రవ్యాదైరత్వమాశక్యం లోక ప్రతీత్యైవ కారణాత్తైర్యస్యానన్యతామపపాదయతి * వాచారమ్భణం వికారో నామధేయమ్మత్తి కత్యేవ సత్యమితి. ఆరభ్యతే - ఆలభ్యతే - స్పృశ్యత ఇత్యాదీని రమ్భణం. *కృత్యల్ప్యుటోబహుళమితి కర్తవ్యిల్ప్యుటో. వాచా - వాక్పూర్వ కేణ వ్యవహారేణ హేతునేత్యర్థః. ఘటేనాదకమాహ రేత్యాది వాక్పూర్వ కోహ్యుదకాహరణాదివ్యవహారః. తస్య వ్యవహారస్య సిద్ధయే తేనైవ మృద్భ్రష్టేణ ఘటభూమిభోఽదరత్వాదిలక్షణో వికారః - సంస్థానవిశేషః, తత్ప్రయుక్తంచ ఘట ఇత్యాది నామధేయం, స్పృశ్యతే. ఉదకాహరణాదివ్యవహార

(తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః) కస్యకస్మాదనన్యత్వమిత్యత్రాహ (తస్మాదితి) పూర్వవాక్యఖజ్ఞానుపాదానేనారమ్భణశబ్దోపాదానస్య హేతుమాహ (తదవపాదయద్భ్యః ఇతి) పూర్వవాక్యేపికవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాతం, - తత్తద్యజ్ఞానోక్తిః, ప్రతిజ్ఞాద్యజ్ఞానవాక్యవ్యయం ప్రకృత్యధికరణపాత్రం. ఉక్తద్యజ్ఞానైవైకేపికమతేన కారణాత్తైర్యస్యానన్యత్వాదేకవిజ్ఞానేన సర్వజ్ఞానానుపపత్తిమాశక్యతదవపాదయతి * వాచారమ్భణమిత్వాదివాక్యం - అతస్తదిదం వాక్యమనేన సూత్రేణోపాత్తమిత్యర్థః. తస్మి-ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యః ఇతి కిమర్థముక్తం - నతు వాచాదిభ్యః ఇతి. ఉచ్యతే - తేచిత్ * వాచారమ్భణమిత్యేకం పదం వ్యాచక్షతే హాగలబ్ధనమితి - * యథా వాచాదిశాని శేతివచనాత్. తద్వాన్యవృత్త్యర్థం * వాచేతి పదానైరం - * ఆరమ్భణమిత్యపిచదా నైరమితి దర్శయితుం * ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యః ఇత్యుక్తం. సమాసస్య పక్షీతత్పురుషత్వవ్యావృత్త్యర్థం వ్యాచక్షే (ఆరమ్భణేతి) ఆదిశబ్దోపాత్తాని వాక్యాన్యాహ (సదేవేతి) వితదభిప్రేతాన్యాహ (ప్రకరణానైరస్థాని) ఏషాం వాక్యనామనన్యత్వబోధకతామపపాదయతి (తథాహేతి) ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞానతోఽభిప్రాయమాహ (కృత్సన్యేతి) ద్యజ్ఞానైవైకత్వం వ్యాచక్షే (యథేతి) * మృణ్మయమితి పదం వ్యాచక్షే (మృత్విజ్ఞాతం భూతాని) వాక్యాభిప్రేతార్థమాహ (తస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యతయా తద్జ్ఞానేనేతి) * కస్మిన్నుభగవోవిజ్ఞానేన సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి * ఆత్మనిఖల్వరేద్యుక్తే మతే విజ్ఞాత ఇదం సర్వం విదితమిత్వాది శ్రుత్యైవ రాసుగుణ్యాద్యప్రాప్తసామర్థ్యాద్దాద్వానికసామర్థ్యాచ తద్జ్ఞానేనేతి వ్యాఖ్యాతం. సహిమృత్విజ్ఞేన త్రయోఘటశరావాదిజ్ఞాతం భవతి, సహిపరబ్రహ్మసద్భూతాత్సర్వం జగద్విజ్ఞాతంచ భవతి, * వాచారమ్భణమిత్వాదివాక్యస్య శబ్దోమాహ (అత్రేతి) కార్యమిథ్యాత్వపక్షే ప్రతీతిమాత్రేణ సత్యకార్యస్య వాగారబ్ధత్వాభావోవాచః పూర్వమపి ప్రక్షయమానత్వాత్, పరిణామపక్షే చ బ్రహ్మకార్యస్య జగతః శబ్దపరిణామత్వాభావా, చార్పరమ్భణశబ్దసోపాదానార్థత్వమయిక్తం (ఆరభ్యతే ఆలభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యాదీని రమ్భణమితి) * ఆలభ్యస్పృశ్యహింసయోరితి నిఖల్లుకారాః. నామధేయస్య మృదారబ్ధత్వాభావాద్వికారనామధేయయోరుభయోరపార్వరమ్భణశబ్దవాచ్యత్వసిద్ధయేస్సర్వార్థత్వేన వ్యాఖ్యాతం. * విశ్రాజమానస్సరిరస్య మథ్యాదిత్యత్రయథాసరిరశబ్దేన సలిలముచ్యతే. తద్వదారభ్యత ఇత్యత్రాపిరయోరభేదోవివక్షిత ఇతిభావః. * వాచేతి త్రేతీయాన్దంపదం. అజహల్లక్షణేయం. వికారనామధేయయోరుభయోరపి హేతుత్వాదయవాహ్యత్వకేణ వ్యవహారేణ హేతునేతి వ్యాఖ్యాతం. హేతుత్వంచ ప్రయోజనతయా - సత్సాధనతయా హేతుత్వమిత్యర్థః. తదాహ (తస్య వ్యవహారస్య సిద్ధయైతి) కేన స్పృశ్యత ఇత్యేతేయాం పూర్వవాక్యప్రస్తుతేన మృద్భ్రష్టేణ వ్యజేత్యాహ (తేనైవేతి) ధర్మిపరత్వవ్యావృత్త్యర్థం వికారశబ్దం వ్యాచక్షే (సంస్థానవిశేష ఇతి) స్పృశ్యశబ్దార్థం వివక్షిన్నుక్తమర్థం సజ్జీహేతాహ (ఉదకాహరణాదితి) వ్యాహరణపూర్వకవ్యవహారసిద్ధ్యర్థం కారణద్రవ్యమేవాపస్తానైరనామా నైరభ్యావతీత్యుక్తం. అస్తే శేత ఇత్యాదివ్యవస్థానైరేణాపిబుద్ధిశబ్దానైరాదయోద్భవ్యై, ఘటః పలుక ఇత్యాదిభిః సద్వైద్యైరేనాపిబుద్ధిశబ్దానైరాదయోద్భవ్యై, - అత్ర త్వవస్థానైరని

రవిశేషసిద్ధ్యర్థం మృద్ధ్యవ్యమేవ సంస్థానాంతరనామధేయాంతరభాగ్భవతి - అతో ఘటాద్యపిమ్మత్రికత్వేవసత్వం- మృత్రికాద్రవ్యమిత్వేవసత్వం- ప్రమాణేనోపలభ్యత ఇత్యర్థః- నతు ద్రవ్యాంతరత్వేన. అతస్తస్యైవమృద్ధిరణ్యాదేర్ద్రవ్యస్య సంస్థానాంతరభాత్వమాత్రేణబుద్ధిశబ్దాంతరాదయఉపపద్యతే - యథైకస్యైవదేవదత్తస్యావస్థాభేదైర్బాలోయవాస్థవిర ఇతిబుద్ధిశబ్దాంతరాదయఃకార్యవిశేషాశ్చదృశ్యతే. యదుక్తంసత్యామేవ మృదిఘటోనప్త ఇతివ్యవహారాతాగ్రణాదన్యతాగ్రమితి - తదుత్పత్తివినాశాదీనాంకారణభూతస్యైవద్రవ్యస్యావస్థావిశేషత్వాభ్యుపగమాదేవపరిహృతం. తత్తదవస్థస్యైకస్యైవద్రవ్యస్యతేతేశబ్దాస్తానితానిచకార్యాణీతియ్యుక్తం. ద్రవ్యస్యతత్తదవస్థత్వంకారకవ్యాపారాయత్రిమితస్యాథవత్త్వం. అభివ్యక్త్యనుబద్ధినిచోద్యానితస్యాఅనభ్యుపగమాదేవపరిహృతాని. ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేపిసతాగ్ర్యవాదోనవిరుద్ధతే-సతపవోత్పత్తయైః. విప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతే- పూర్వమేవసత్ - తదుత్పద్యతేచేతి. అజ్ఞాతోత్పత్తివినాశయాథాత్వస్యేదంబోద్యం. ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగఃపూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్యవినాశః - స్వావస్థస్యతూత్పత్తిః. అతస్సర్వావస్థస్యద్రవ్యస్యసత్త్వాత్సతాగ్ర్యవాదోనవిరుద్ధతే. సంస్థానస్యాసత ఉత్పత్తావసతాగ్ర్యవాదప్రసక్త ఇతిచేత్. అసతాగ్ర్యవాదినోపుత్పత్తైరనుత్పత్తిమత్త్వై సతాగ్ర్యవాదప్రసక్తః. ఉత్పత్తిమత్త్వైచానవస్థా. అస్తాకంతవస్థానాంపుథక్స్పృశితత్తికార్యయోగానర్హత్వాదవస్థావతపవోత్పత్త్యాదికంసర్వమితినిరవద్యం. కపాలత్వచూర్ణత్వపిణ్డత్వావస్థాప్రహణేనఘటత్వావస్థావదేకత్వావస్థాప్రహణేనబహుత్వావస్థా, తత్ప్రహణేనైకత్వావస్థాచేతినకశ్చిద్విరోధః. తథా *సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమితి - సదేవేదం - ఇదాసీంవిభక్తనామరూపత్వేననానారూపజగత్ అగ్రేనామరూపవిభాగాభావేనైకమేవాసీత్, సర్వశక్తిత్వేనాధిష్ఠాత్రస్తరాసహతయా అద్వితీయం, చేత్యనన్యత్వమేవోపపాదితం. తథా * తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతిప్రత్యమాణతేజఃప్రభృతివిభవిదిత్రస్థిరత్రసరూపజగత్త్వేనాత్మనోబహుభవనంసజగ్ర

స్థనత్వేకినిశ్చాయకమిత్యవేదాయాం ప్రత్యభిజ్ఞా ప్రత్యక్షమితి శ్రుతిరాశేత్వాహ (అతో ఘటాద్యపీతి) సత్యశబ్దంవ్యాచక్షే (ప్రమాణేనోపలభ్యత ఇతి) ఏవకారంవ్యాచక్షే (నతు ద్రవ్యాంతరత్వేనేతి) వికారాసత్యత్వంవివక్షితంచేత్ - ఇతికరణవైయర్థ్యంస్యాత్. ద్రవ్యాంతరత్వసాధకతయాచరోక్తానాంబుద్ధిశబ్దాంతరాదీనాంసామాన్యేనాన్యథాసిద్ధిమాహ (అత ఇతి) దృష్టాంతమాహ (యథైకస్యేతి) బాలయవశరీరాణామపివ స్వస్థరత్వంనైశేషితైరుద్యత ఇతిదృష్టాదోవిప్రతిషన్ఇతిచేన్న- బాలయవాదిశబ్దాశ్చరీరద్వారాశరీరణమభిదధతే - తస్యచనశ్వరత్వాభావాచ్చతనపర్యస్తబుద్ధిశబ్దాంతరాదయో2వస్థానిబంధనావేతి. యద్వా- ఆనైశేతేతిష్ఠతిగచ్ఛతీత్యాదివద్యుద్ధిశబ్దాంతరాదీనామవస్థాభేదనిబంధనతోపపత్తైర్బాలయవాదిశరీరస్యావాధితప్రత్యభిజ్ఞాగోచరస్యాశ్చక్రురత్వసిద్ధవత్తారణదృష్టాంతయోపన్యాసః. భావాభావవిరోధంపుథక్స్పృశితాని (యమ క్షమితి) తస్యపరిహృతత్వందర్శయకార్యభేదంపరిహరతి(తత్తదవస్థస్యతస్యేవేతి)కారకవ్యాపారవైయర్థ్యంపరిహరతి(ద్రవ్యస్యేతి)అభివ్యక్తిపక్షచోద్యాన్యసభ్యుపగమాత్ పరిహరతి(అభివ్యక్త్యనుబద్ధినితి)అభివ్యక్తిరసభ్యుపేతాచేదుత్పత్తిఃస్వీకృతాస్యాత్-తదాసీనుసత్తార్యవాదస్యాదిత్యత్రాహ(ఉత్పత్త్యభ్యుపగమఇతి)అనిత్యభరో2వస్థా.బోధ్యంశబ్దతే(సంస్థానస్యేతి)పరిహరతి(అసత్తార్యితి)అయమర్థః - యథోత్పత్తైరుత్పత్తిబోధ్యంధర్మాస్తరారోపణేననిత్యసమావజ్ఞాత్యుక్తిర్నిభవతి- తథా2వస్థాయాముత్పత్తిబోధ్యమపిజాత్యుక్తిః. ననుతత్రోత్పత్తైరుత్పత్తిబోధ్యంజాత్యుక్తిర్భవతి- నత్వవస్థాయాఉత్పత్తికథనంజాత్యుక్తిమిచేన్న- అవస్థైవాత్పత్తిత్యభ్యుపగమాదవస్థాయాఉత్పత్తిమత్త్వబోధనంఉత్పత్తైరుత్పత్తిమత్త్వబోధనమేవేతిజాత్యుక్తిమి.తదేతదభిప్రత్యప్రతిబింబముభేనోక్తముత్పత్తైరనుత్పత్తిమత్త్వఇతి.(అస్తాకంత్యితి)అపుథక్స్పృశితధర్మతయాపుథక్స్పృశితత్తికార్యానర్హత్వవిరోధానాముత్పత్త్యాదికంపుథగపేక్షతే-పుథక్స్పృశితత్తికార్యానర్హత్వార్హత్వగుత్పత్తినిరపేక్షః. అతఏవహ్యుత్పత్తైరుత్పత్త్యాదినిరపేక్ష్యం. తస్మాదపుథక్స్పృశితధర్మాన్తస్యయంధర్మణ ఉత్పత్త్యాద్యవస్థాభూతా ఇత్యర్థః. అవస్థైవవస్తునఉత్పత్తిః- నత్వవస్థాయాఉత్పత్తిర్నమా స్తీతిస్వపక్షవైచమ్యుద్యోతనార్హమృత్యుః. సజ్ఞాభేదంపరిహరతి (కపాలత్వేతి) సద్వారకత్వాదవిరోధః- కాలభేదాచ్చవిరోధఇత్యర్థః. ఏవం *వాచారమృణమిత్వాదివాక్యస్యాధికక్ష- అథమాత్రస్థాదిశబ్దోపాత్రైశువాక్యైశు *సదేవత్వాదికందాద్వానికవాక్యంవ్యాచక్షే (తథేతి)తథాఅనన్యత్వమేవోపపాదితమిత్యన్వయః. సచ్ఛబ్దః ప్రమాణసంబద్ధార్థతాం, వదతి.యద్వా- బ్రహ్మవదతి.అన్యతరార్థత్వేననన్యతరార్థత్వేనసిద్ధిః. *సదేవేత్యవధారణేనకదాచిదసత్యత్వంవ్యావర్తితం. *ఏకమేవేతినామరూపవిభాగాభావఉక్తిః. అద్వితీయపదేనాధిష్ఠాత్రస్తరానిషేధఇత్యర్థః. *సదేవేత్యాదివాక్యభ్రమిదంశబ్దంవ్యాచక్షే(విభక్తనామరూపత్వేనేతి) ఇదంజగత్పదేవచేత్ - కథంసృష్ట్యాద్యుపపత్తిత్యత్రాహ (అగ్ర ఇతి) అద్వితీయపదంవ్యాచక్షే (సర్వశక్తిత్వేనేతి) ఏషంపదానాముక్తార్థవత్త్వమేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాపకపదనార్థత్వాదేవావగమ్యతే-నహిసజ్జాతీయవిజ్ఞాతీయ్యాదివాక్యవృత్త్యాప్రతిజ్ఞోపకపదనోపయోగః. ఏషంపదానాముక్తార్థకపరత్వముపరితనవాత్వైరభ్యుపపాదయతి (తథాతదైక్షతేతి) (తేజఃప్రభృతీతి) సజ్జల్పానస్తరంతేజఃప్రభృతిస్సృష్టిప్రతిపాదనాల్ *బహుస్యా

బృహజగత్సర్వాభిధానాతాగ్ర్యభూతస్యజగతఃపరమకారణాత్మరస్మాద్భ్రూహ్మణోఽనన్యత్వముపసీయతే. సచ్చ
బ్రహ్మచ్యస్యపరస్యబ్రహ్మణస్సర్వజ్ఞస్యసత్యసజ్జ-బ్రహ్మనిరవద్యస్త్యేవసదేవేదమితినిదైశార్హజగత్త్వం, సచ్చ
బ్రహ్మచ్యస్త్యేవజగతోనామరూపవిభాగాభావేనైకత్వం, మధిష్ఠాత్రస్తరనిరపేక్షత్వం, పునరపితస్త్యేవవిచిత్రస్థిర
త్రసరూపజగత్త్వేనబహుభవనసజ్జ-బ్రహ్మపేక్షణం, యథాసజ్జ-బ్రహ్మసర్గ, శ్చకథముపపద్యతఇత్యాశక్త్యా
హ* సేయం దేవతైక్షతహస్తాహమిమాస్మిస్త్రోదేవతాఃఅనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి
తాసాంత్రివృతంత్రివృతమిత్యాది. * తిస్త్రోదేవతాఇతికృత్సమచిద్వస్తునిధిశ్య స్వాత్మకజీవానుప్రవేశేనైత
ద్విచిత్రనామరూపభాగ్కరవాణీత్వత్వం. అనేనజీవేనాత్మనా-మదాత్మకజీవెనఆత్మతయానుప్రవిశ్యైతద్విచి
త్రనామరూపభాగ్కరవాణీత్వత్వం. స్వాత్మనోజీవస్యచాత్మతయానుప్రవేశకృతంనామరూపభాగ్త్వమిత్యుక్తం
భవతి.* తత్ప్రస్తావదేవానుప్రవిశత్ తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛభవదితిశ్రుత్యస్తరేణస్పృష్టం-సజీవంజగత్సరే
ణబ్రహ్మణాఆత్మతయానుప్రవిష్టమితి. తదేతత్తార్యావస్థస్యచకారణావస్థస్యచచిదచిద్వస్తునఃసకలస్యస్థూలస్య
సూక్ష్మస్యచపరబ్రహ్మశరీరత్వం, పరస్యచబ్రహ్మణాఆత్మత్వం, మస్తర్యామిబ్రహ్మణాదిషుసద్గతంస్థావరం. అనేనపూ
ర్వోక్తాశక్త్యానిరస్తా- అచిద్వస్తునిసజీవేబ్రహ్మణ్యాత్మతయానుప్రవేశితేనామరూపవ్యాకరణవచనాచ్ఛిదచిద్వస్తుశ
రీరకంబ్రహ్మజగచ్ఛబ్రహ్మచ్యమితి * సదేవేదమగ్రపకమేవాసీదిత్యాదిసర్వముపపన్నతరం, శరీరభూతచిదచి
ద్వస్తుగతాస్సర్వై వికారాశ్చపురుషార్థాశ్చైతిబ్రహ్మణోనిరవద్యత్వంకల్యాణగుణాకరత్వంచనుస్థితం. తదే
తత్ * అధికంతుభేదనిదైశాదిత్యనస్తరమేవవత్సతి. తథా * వితదాత్మ్యమిదంసర్వమితికృత్సమచేతనాచేత
నస్యబ్రహ్మతాదాత్మ్యముపపద్యత- తదేవచ * తత్త్వమసీతినిగమయతి. తథాప్రకరణాస్తరస్థేష్వపివాశ్యేహ* స
ర్వంభివ్విదంబ్రహ్మ * ఆత్మనిభిల్వరేదృష్టాశ్రుతేమతేవిజ్ఞాతభదంసర్వంవిదితం * ఇదంసర్వంయదయమాత్మా
* బ్రహ్మైవేదంసర్వం * ఆత్మైవేదంసర్వమిత్యనన్యత్వంప్రతీయతే, తథాన్యత్వంచనిషిధ్యతే * సర్వంతంప
రాదాద్యోన్యత్రాత్మనస్సర్వంవేద * నేహనానాస్తికించన * మృత్యోస్సమృత్యుమాపోతియఇహనానెవపశ్య
తీతి. తథా * యత్రసిద్ధైతమివభవతితదితరభిత్తరంపశ్యతియత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్తతేనకంపశ్యే
దిత్యవిదుషోద్వైతదర్శనంవిదుషశ్చైద్వైతదర్శనంప్రతిపాదయదనన్యత్వమేవతాత్త్వికమితిప్రతిపాదయతి.
తదేవమారమ్భణశ్చైద్వాదిభ్యోజగతఃపరమకారణాత్మరస్మాద్భ్రూహ్మణోఽనన్యత్వముపపాద్యతే. అత్రైదంతత్త్వం-
చిదచిద్వస్తుశరీరతయాతత్ప్రకారంబ్రహ్మైవ సర్వదా సర్వశబ్దాభిధేయం. తత్రదాచిత్వస్మాత్త్వశరీరత

మితిబహుశబ్దఃతేజఃప్రభృతిరూపేణబహుత్వపరభిత్తరః. బహుశబ్దోక్తనామరూపవిభాగాభావవికళజ్ఞోక్తవిగమ్యతే. * విక్షతేత్వనేనఅద్విషీయచద
స్యాధిష్ఠాత్రస్తరనిరవద్యత్వంజ్ఞాతం. * తథామసతస్సజ్ఞాయేతేత్వనేన * సదేవేత్వవధారణస్యకదాచిదసత్త్వవ్యాప్తిత్వపరత్వమవగతం. కారణభూత
వైవచిత్రబ్రహ్మణోబహుభవనసజ్జ-బ్రహ్మభిధానాతాగ్ర్యకారణమోరనన్యత్వంచలబ్ధమిత్యాహ (తథాతదైక్షతేతి) వ్యప్తిస్యప్తిసజ్జ-బ్రహ్మచ్యస్యశక్త్యావిశే
షచ్యుదాసకత్వాత్త్వస్యదససీయాంశక్త్యామాహ (సచ్చబ్రహ్మచ్యస్త్యేతి) సచ్చబ్రహ్మచ్యబ్రహ్మచరత్వేదంశబ్దవాచ్యజగత్సమానాధికరణ్యమనుపపన్న
మిత్యభిప్రాయేణాహ (సచ్చబ్రహ్మచ్యస్త్యేతి) సచ్చబ్రహ్మచ్యసర్వత్వై తదైక్షతేత్యాదిభిఃవిరోధభిత్తరంబ్రహ్మచ్య (సచ్చబ్రహ్మచ్యస్త్యేవజగతభి)
చెతనాంశవైవక్యానుపపత్తిమితిప్రత్యాహ (నామరూపవిభాగాభావేనైకత్వమితి) నెయమిత్యాద్యుదాహృతవాక్యసముదాయస్యాశ్లోఽనన్యత్రా
త్వః. తత్రవాత్వైకదేశేనోక్తార్థవిరోధశక్త్యాంపరిహరిష్యన్నదాహృతవాక్యసముదాయప్రతిపన్నమగ్రంసాధారణ్యేనవదతి (తిస్త్రైతి) అస్మిన్వాక్యే
స్వాత్మకజీవాచిదందర్శయన్ననుప్రవేశవద్గతనాదివ్యాప్త్యర్థంనియన్త్రతయానుప్రవేశంచదర్శయతి (అనేనేతి) స్వాత్మకజీవేనేత్యతై
మృదాత్మకభివత్సాద్విధి శక్త్యాంబివక్షితార్థవిశేషమాహ (స్వాత్మనోజీవస్యచైతి) * సిహ్మసభూత్వావిహమయాత్మాభివక్షితేనాత్మనేత్య
స్యాత్మకభిభావః. ఇమమగ్రంశ్రుత్యస్తరేణస్పృష్టయతి (తత్సృష్టేతి) ఆత్మతయానుప్రవిష్టమితిశ్రుత్యస్తరేణస్పృష్టమిత్యనన్యత్వం. బహుత్వేసతివ్య
నుప్రవేశః- సకుకారణావస్థాయామేకత్వాన్నిపపద్యతభిత్తరత్వాహ (తదేతదితి) తతఃకిమిత్యత్రాహ (అనేనేతి) పూర్వోక్తాశక్త్యా- ఇదంశబ్దసా
మానాధికరణ్యేనబ్రహ్మణిజగత్తదోషాశక్త్యర్థః. తదుపపాదయతి (అచిద్వస్తునిత్యాదినిఽనస్తరవాక్యేన) ఉపపన్నతరం- ముఖ్యమేవేతిభావః. అ
థప్రకరణాస్తరస్థవాక్యనామజ్యేతత్సాత్మాభిప్రేతత్వాత్తైరనన్యత్వముపపాదయతి (తథాప్రకరణాస్తరస్థేష్వేతి) ద్వైతదర్శనస్యాతాత్త్వికత్వం
కదాచిన్వివృత్తివచనేనాపిద్భమిత్యాహ (యత్రత్వస్త్యేతి) (తదేతదితి) బ్రహ్మణ్యచిత్తోదుత్పత్తిప్రణయశ్రవణాత్, కారణాత్తార్యాన
స్యత్వా, త్తారణావస్థాయాంబహుత్వాభావా, చ్చరీరశరీరభావస్యానుపపన్నత్వేనస్వభావవ్యవస్థానస్యాదిత్యత్రాహ. యదాహ - * భేదవ్యవధేశాది
త్యాదిభిఃసూత్రైర్భేదాపపాదనేదమనన్యత్వోపపాదనంవ్యాహతమిత్యత్రాహ (అత్రైదంతత్త్వమితి) విశిష్టాత్తారణాద్విశిష్టంకార్యంజాయతభి

యాపిపుగ్యవజేశానర్హసూక్ష్మదశాపన్న చిదవిద్వస్తుశరీరం- తత్కారణావస్థంబ్రహ్మ. కదాచిచ్చవిభక్త
నామరూపవ్యవహారార్హస్థలదశాపన్నచిదవిద్వస్తుశరీరం- తచ్చకార్యావస్థమితకారణాత్పరస్తాద్భ్రహ్మణఃకా
ర్యరూపంజగదనన్యత్. శరీరభూతచిదవిద్వస్తుశరీరీణోబ్రహ్మణశ్చకారణావస్థాయాంకార్యావస్థాయాంచ
శ్రుతిశతసిద్ధయాస్వభావవ్యవస్థయాగుణదోషవ్యవస్థాచ *సతుదృష్టాంతభావాదిత్యత్రోక్తా.—— యేతుకా
ర్యకారణయోరనన్యత్వంకార్యస్యమిథ్యాత్వాశ్రయణేనవర్ణయన్తి - నతేషాంకార్యకారణయోరనన్యత్వంసి
ద్ధృతి- సత్యమిథ్యార్థయోరైక్యానుపపత్తేఃతథాసతిబ్రహ్మణోమిథ్యాత్వంజగతస్సత్యత్వంవాస్యాత్.——
యేచ - కార్యమపిపారమార్థికమభ్యుపయన్తవజీవబ్రహ్మణోరౌపాధికమన్యత్వం, స్వాభావికంచానన్య
త్వం, - అచిద్భ్రహ్మణోస్తుద్వయమపిస్వాభావికమితివదన్తి - తేషాముపాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవత్త్వవైరా
భావా, నిరవయవస్వాఖణ్డీతస్యబ్రహ్మణసవోపాధిసమ్బంధా, ద్భ్రహ్మస్వరూపస్యైవ హేయాకారపరిణా
మా, చ్చక్షిపరిణామాభ్యుపగమేశక్తిబ్రహ్మణోరనన్యత్వా, చ్చజీవబ్రహ్మణోః కర్తవశ్యత్వావమాతపాప
త్వాదివ్యవస్థావాదినో ౭చిద్భ్రహ్మణోశ్చపరిణామాపరిణామవాదిన్య శ్శ్రుతియోవ్యాకుప్యేయః.——
యేపునః- నిరస్తనిఖిలభోక్తృత్వాదివికల్పవిప్లవంసర్వశక్తియుక్తంసన్మాత్రప్రవ్యమేవకారణంబ్రహ్మ-తచ్చ
ప్రళయవేళాయాంశాంతాశేషసుఖదుఃఖాను భవవిశేషంస్వప్రకాశమపిసుషుప్తాత్మవదచిదవిలక్షణమవస్థితం-
సృష్టివేళాయాంమృతికాప్రవ్యమివఘటశరావాదిరూపం, సముగ్రభవచఫేనతరణ్ణబుద్ధుదాదిరూపాభోక్తృ
భోగ్యనియన్తృరూపేణాంశత్రయావస్థమవతిష్ఠతే-అతోభోక్తృభోగ్యనియన్తృత్వానితత్ప్రయుక్తాశ్చగుణదో
షాఃశరావత్వఘటత్వమణికత్వవత్తదతకార్యభేదవచ్చవ్యవతిష్ఠనై, భోక్తృభోగ్యనియన్తృణాంసదాత్మనైక
త్వంచఘటశరావమణికాదీనాంమృదాత్మనైకత్వవదుపపద్యతే, అతస్సన్మాత్రప్రవ్యమేవసర్వావస్థావస్థితమితి
బ్రహ్మణో౭నన్యజ్జగదాతిష్ఠనై- తేషాంసకలశ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణన్యాయవిరోధః. సర్వాహిశ్రుతయఃస
ప్రృతీతిహాసపురాణాస్సర్వైశ్వరేశ్వరంసదైవసర్వజ్ఞంసర్వశక్తింసత్యసజ్జల్పంనిరవద్యం దేశకాలానవచ్ఛి
న్నానవధికాతిశయానందంపరమకారణంబ్రహ్మప్రతిపాదయన్తి - సపునరీశ్వరాదపిపరమీశ్వరాంశిసన్మాత్రం.
తథాహి- *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయంతదైక్షుతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి *బ్రహ్మవాగ్విదమ
గ్రాసీదేకమేవతదేకంసన్నవ్యభవత్ తచ్చేదియోరూపమత్యస్సజతక్షత్రయాన్యేతానిదేవక్షత్రాణీన్దోఽవ
రుణస్సోమోరుద్రఃపర్జన్యోయమోమృత్యురీశానశ్చితి *ఆత్మావాగ్విదమేకపవాగ్రాసీత్ నాన్యత్రించనమివత్
సవిక్షతలూకాన్సుసృజాగ్నితి *ఏకోహవైనారాయణాసీత్ నబ్రహ్మనేశానోనేమద్వావాప్రధివీననక్షత్రా
ణీనాపానాగ్నిర్నసోమోనసూర్యఃసపకాశీసరమేతతస్యధ్యానాస్తథేత్యత్వాదిభిఃపరమకారణంసర్వైశ్వరేశ్వ
రోనారాయణపతేత్యవగమ్యతే- సద్భ్రహ్మశబ్దాహితుల్యప్రకరణస్థాస్తత్తుల్యప్రకరణస్థేననారాయణశబ్దేనవి
శేషితాస్తమేవావగమయన్తి. *తమీశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరం *సకారణంకరణాధిపాధిహాసచాస్యకశ్చి
జ్జనితానచాధిపతిశ్వరస్యైవకారణత్వంశ్రూయతే. స్మృతిరపిమానవీ *తతస్స్వయమ్భూర్భగవానితిప్రకృత్య
*సోభిధ్యానశరీరాత్స్వత్ప్రకృతిమిద్వివిధాఃప్రజాః। అపవససగ్ధాదాతాసువీర్యమపాస్సజదితి. ఇతిహాసపు
రాణాన్యపిపురుషోత్తమమేవపరమకారణమభిదధతి *నారాయణోజగన్నాద్విరస్తాత్సానాతనః। ససిస్మృతు
స్సహస్రాంశాదస్సజత్పురుషాద్విధా*విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతంజగత్తత్రైవిచస్థితమిత్యాదిషు. నచేశ్వరస్స

శరీరశరీరీభావాదిరుపపద్యత్యత్వం.—— బ్రహ్మజ్ఞానవాదిభిరన్యసూత్రసోప్రకృతమగ్ధంమాదయతి (యేచితి)—— భాస్కరమతంమాదయతి
(యేచితి) నిరవయవత్వాదివిశేషణంబ్రహ్మణిదోషసమ్మేషజ్ఞానసాయ. (శక్తిపరిణామాభ్యుపగమితి) శక్తైర్భ్రహ్మనన్యత్వాభ్యుపగమాత్తేనాపివాన్
కులమేతేత్యర్థః.—— యాదవప్రకాశమతంనిరస్యతి (యేపునరితి) విప్లవః- వికారః. (తేషామిత్యాది) (సదైవసర్వజ్ఞమితి) అనేనకారణావ
స్థాయామపిసర్వజ్ఞత్వాదికంవివక్షితం- *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్సజ్ఞానమయంతపఃతస్మాదేతద్భ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయత్యితిశ్రుతిః. మ
హాపాపనిషద్యేవనారాయణకారణత్వంశ్రూయతే- అన్యత్రతుసద్భ్రహ్మత్వాదీనాంతత్కథం సర్వోపనిషత్త్వైశ్వరస్యకారణత్వంశ్రూయత్యత్వ
త్రాహ (సద్భ్రహ్మేతి) సద్భ్రహ్మశబ్దాదృష్టానాథా. యథాసద్భ్రహ్మశబ్దాసామాన్యవిశేషశబ్దావేకార్థతయాస్వీకృత-తద్వదితిభావః. (తమీశ్వ
రాణామిత్యాది) ఈశ్వరస్యైవతేవకారణ *సచాస్యకశ్చిదిత్యుక్తనిషేధోవివక్షితః. (తతఃస్వయంభూతి) అత్రభగవచ్ఛబ్దఃఈశ్వరవాచితిభావః.

న్యాత్ర మేవైవ శక్యం - తస్య తదంత్యాభ్యుపగమాత్సవిశేషత్వాచ్చ. నచ తస్య జ్ఞానానన్తాద్యనైకల్యాణగుణయోగికాదాచిత్ర-ఇతివక్తృశక్యతే - తేహంస్వాభావికత్వేన సదా సత్త్వాత్. జ్ఞానానన్తాద్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలశ్రీయాచ. *యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిదిత్యాదిభ్యః. జ్ఞానానన్తాద్యశక్తియోగపవాన్యస్వాభావికఇతిమావాచః - శక్తిఃస్వాభావికీ, జ్ఞానబలశ్రీయాచస్వాభావికీ, తిష్ఠభక్తిర్నైవాన్యజ్ఞానప్రసక్తాచ్చ. నచపాచకాదివత్ *సర్వజ్ఞః ఇత్యాదిముఖ్యతాత్రైకృత్ప్రత్యయఇతివక్తృశక్యం - కృత్ప్రత్యయమాత్రస్య శక్తావస్తరణాత్, *శక్తాహస్తికవాటయోరిత్యాదిముఖ్యతాచిదేవకృత్ప్రత్యయానాం శక్తివిషయత్వప్రసక్తాత్, పాచకాదిముత్వగత్యా లక్షణాసమాశ్రీయతే. కించ - ఈశ్వరస్య తదంతవిశేషత్వాత్తస్య చాంశీత్వే తరజ్ఞాత్సముద్రస్యేవాంశాదంశినోఽధికత్వాత్ *తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం *నతత్సమశ్చైభ్యధికశ్చ దృశ్యత ఇత్యాదీనీశ్వరవిషయానివరశ్చ తానివచాంసిబాధ్యేరణ. కించ - సన్యాత్రస్య సర్వాత్మకత్వేన శక్తిత్వే చేశ్వరస్య తదంతవిశేషత్వాత్తస్య సర్వాత్మకత్వాంతిత్వోపదేశావ్యాహర్యేరణ - సహిమాణికాత్మకత్వంతదంతత్వంవాఘటశరావాదేః. స్వాంశేషసర్వేషు సన్యాత్రస్య పూర్ణత్వేనేశ్వరాంశేపితస్య పూర్ణత్వాత్ తదాత్మకానితదంశాశ్చేతరాణివస్తూనితిచెన్న - ఘటేపి సన్యాత్రస్య పూర్ణత్వాదీశ్వరస్యాపి ఘటాత్మకత్వ తదంతత్వప్రసక్తాత్. నచ సన్యాత్రస్య ఘటో స్థివటో స్థితివస్తృధర్మతయాచవగతస్య ప్రవృత్త్యంకారణత్వం వోపపద్యతే - వ్యవహారయోగ్యతాహిసత్త్వం. విరోధివ్యవహారయోగ్యతాతద్వ్యవహారయోగ్యస్యాసత్త్వం. ప్రవృత్తేవ సదిత్యభ్యుపగమే శ్రీయాదీనామసత్త్వప్రసక్తః - క్రియాదిముఖ్యకాశకుశాలవల్పునేనాపి సర్వత్రైకీయాపాసత్తాదురుపపాదా. సదాత్మనాచ సర్వస్యాభిన్నత్వే సర్వజ్ఞత్వేన సర్వస్వభావప్రతిసన్ధానాత్సర్వగుణదోషసంజరప్రసక్తశ్చ పూర్వమేవోక్తః. అతోయథోక్తప్రకారమేవానన్యత్వమ్.

అథోక్తేత-ఏకస్యైవావస్థాన్తరయోగేపిబుద్ధిశబ్దాన్తరాదయోబాలత్వయువత్వాది
మదృశ్యనై-మృద్ధారుహిరణ్యాదిమద్రవ్యాన్తరత్వేపిదృశ్యనై- తత్రమృద్ధుటాదిముఖ్యా
ర్యకారణేముబుద్ధిశబ్దాన్తరాదయోవస్థానిబద్ధనాపవేతికుతోనిగ్ణీయతఇతి. తతోక్షరం
౧౬॥ సూ. శ్లో॥ భావేచోపలభ్యః॥ శ్లో॥ కుణ్డలాదికార్యసద్భావేచకారణభూతహిరణ్యస్యా

పలభ్యః-ఇదంకుణ్డలంహిరణ్యమితిహిరణ్యత్వేనప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః. నచైవంహిరణ్యాదిమద్రవ్యాన్తరేషుమృదాదయ ఉపలభ్యనై - అతోబాలయువాదివత్కారణభూతమేవప్రవృత్తమవస్థాన్తరాపన్నంకార్యమితిగీయతే.

న్యాయవిరోధమాహ (నచేతి) సవిశేషత్వాచ్చ - నియన్తృత్వరూపవిశేషవత్త్వాత్. సన్యాత్రంహినియన్తృత్వాదివిశేషరహితం. (శక్తిఃస్వాభావికీత్యాది) శక్తివిశేషేపిఘటేఘటనాసామర్థ్యరూపే, శక్తిశబ్దోపరతే- జ్ఞానాదికార్యకరత్వే, చ. తతోభయమప్యసంజుచితంశక్తిశబ్దేనోచ్యతే. తత్సత్తోచేనపుష్పిదైకైవైయధ్యమాశక్త్యాహ (అక్షణాప్రసక్తాచ్చేతి) జ్ఞానాదిశబ్దైతత్తచ్చక్తిప్రతిపాద్యాచెల్లక్షణా- శక్తిశబ్దస్యసంకాచోప్యస్య రసః- ఆసంకోచేపుష్పిదైకైవైయధ్యమిత్వర్థః. నలక్షణా-శక్తిమాత్రేపిప్రత్యయవిధానాదిత్యత్రాహ(నచేతి)(శక్తాహస్తికవాటయోరిత్యాదిషిష్టితి) అత్రాదిశబ్దేన *శక్తిలిజ్ఞేత్యాదిసూత్రంవివక్షితం. *శక్తిలిజ్ఞేత్యత్రచశబ్దాత్కృత్ప్రత్యయాన్తరాణామపిశక్తావిధానంసూచితం - తత్రవిశేషవిధానాభావేపాచకాదిముఖ్యకృత్ప్రదస్త్యేనప్రయోగదర్శనాత్కతిపయవిధానముపలక్షణమితిచెన్న- విశేషపాదానాన్యభానుపపత్త్యాకృత్సన్యాత్రస్య శక్త్యర్థానుపపత్తేర్త్యర్థః. శక్తివిషయప్రత్యయాభావేపాచకాదిముఖ్యకృత్ప్రదస్త్యం దృశ్యతఇత్యత్రాహ (పాచకాదిషిష్టితి) (నచసన్యాత్రస్యేతి) అనువర్తమానంసన్యాత్రంకింవస్తుధర్మః- ఉతప్రవృత్తివికల్పమభిప్రత్యధర్మపక్షేదూషణమాహ (నచేతి) సత్త్వప్రసక్తాదసత్త్వశిక్షయతి (విరోధిత) ప్రవృత్తేదూషణమాహ (ప్రవృత్తేవేతి) (క్రియాదిషిష్టితి) కాశస్యకుశత్వేనకుశస్థానేవలమ్పనంకాశకుశాలవల్పునం. అముఖ్యమిత్వర్థః. ప్రవృత్తమృద్ధఃక్రియాదేస్సత్త్వంచేత్- ఏకంప్రయోజకంసన్యాదిత్యర్థః. సోక్షయైవసూత్రార్థత్వముపసంహరతి (అతఇతి)

*మృత్తికేత్యేవసత్యమితివాక్యోక్తప్రత్యభిజ్ఞాప్రత్యక్షనిర్ధానస్యత్వంవదతఉత్తరసూత్రస్యశక్తామాహ(అథోక్తేతి)

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ భావేచోపలభ్యః॥ శ్లో॥ కస్యభావేకస్యోపలభ్యేర్త్యత్రాహ (కుణ్డలాదీతి) ఇదంకుణ్డలంహిరణ్యమితిహిరణ్యమానాధికరణ్యేనప్రత్యభిజ్ఞానమత్రాధిప్రేతం - సమవాయికారణానువృత్తింవదతోఽనత్తార్కవాదినోప్యభిమతాయావైయధికరణ్యేనప్రత్యభిజ్ఞాయాశ్వాస

ద్రవ్యాస్తరవాదినామ్యభ్యుపేతేనావస్థాస్తరయోగేనబుద్ధిశబ్దాస్తరాదిమాపవన్నేష్యనుపలబ్ధద్రవ్యాస్తరకల్పనానుపవతైశ్చ. నచజాతినిబద్ధనేయంప్రత్యభిజ్ఞా- జాత్యాశ్రయభూతద్రవ్యాస్తరానుపలబ్ధేః ఏకమేవహేమజాతీయంద్రవ్యంకార్యకారణోభయావస్థందృశ్యతే. నచ ద్రవ్యభేదేనమనాయకారణానువృత్త్యాకార్యేప్రతిసన్ధానమితివక్తుంశక్యం- ద్రవ్యాస్తరత్వేనత్యాశ్రయానువృత్తిమాత్రేణతదాశ్రితద్రవ్యాస్తరేప్రతిసన్ధానానుపవతైః. గోమయాదికార్యేవృత్తికాదోగోమయాదిప్రతిసన్ధానందృశ్యత ఇతిచెన్న- తత్రాప్యాద్యకారణభూతపృథివీద్రవ్యప్రత్యభిజ్ఞానాత్. అగ్నికార్యేధూమేఅగ్నిప్రత్యభిజ్ఞానందృశ్యత ఇతిచేత్. భవతుసతత్రప్రత్యభిజ్ఞానం - తథాపిసదోషః- అగ్నేర్నిమిత్తకారణమాత్రత్యాత్. అగ్నిసంయుక్తాన్త్రేన్ధనాద్ధిధూమోజాయతే. గర్భక్యాచ్చాన్త్రేన్ధనకార్యమేవధూమః. అతఃకార్యభావేదత దేవేదమిత్యుపలబ్ధేర్బుద్ధిశబ్దాస్తరాదయో2వస్థాభేదమాత్రనిబద్ధనాభిత్వవగమ్యతే. తస్మాత్కారణాదనవ్యతార్కమ్.

ఇతశ్చ.

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ సత్త్వాచ్చాపరస్య॥ శ్లో॥ అపరస్య - కార్యస్యకారణేసత్త్వాచ్చకారణాశ్చార్యస్యానన్యత్వం. లోకవేదయోద్వికార్యమేవకారణతయావ్యవదిశ్యతే- యథాలాకేసర్వమిదంఘటశరావాదికంపూర్వాన్యైమృత్తికైవాసీదితి, వేదేచ *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదితి.....

౧౮॥ సూ. శ్లో॥ అసద్వ్యవదేశాన్నేతిచెన్నధర్మాస్తరేణవాక్యశేషాద్యుక్తైశ్చబ్దాస్తరాచ్చ॥ శ్లో॥ యదుక్తంకారణేకార్యస్యసత్త్వంలోకవేదాభ్యామవగమ్యతేఇతి-తదయుక్తం(అసద్వ్యవదేశాత్)*అసదేవేదమగ్రాసీత్*అసద్వాఇదమగ్రాసీత్*ఇదంవాఅగ్రేనైవకించనాసీదితి,లోకేచసర్వమిదంఘటశరావాదికంపూర్వాన్యైవాసీదితి, అత్యాయథోక్తంనోపపద్యతఇతిచేత్. తన్న- ధర్మాస్తరేణతథావ్యవదేశాత్. సఖిల్యసద్వ్యవదేశస్తస్యైవకార్యద్రవ్యస్యపూర్వకాలేధర్మాస్తరేణ-సంస్థానాస్తరేణ. నభవదభిప్రతేనతుచ్చత్వేన-సత్త్వా

హానాధకత్వాత్. తథాపిబుద్ధిశబ్దాస్తరాదిభిర్వస్త్రస్తరత్వంకల్ప్యతఇత్యత్రాహ (ద్రవ్యాస్తరవాదినేతి) అభ్యుపేతేన - అసమనాయకారణత్వేనాభ్యుపేతేనేత్యర్థః. అసన్యథానీధంహికల్పకం - బుద్ధిశబ్దాస్తరాదీనామన్యథానీధత్వాన్నకల్పకత్వమిత్యర్థః. (నచేతి) సోయంగౌరవాదిజాతినిబద్ధసంప్రత్యభిజ్ఞానందృష్టం. తథాత్రాపిజాతినిబద్ధమిత్యర్థః. పరిహరతి (జాత్యాశ్రయేతి) తత్రహివ్యక్తిద్వయోపలబ్ధిరస్తి- అత్రతుసతథావ్యక్త్యస్తరముపలభ్యతఇత్యర్థః. కథముపలభ్యతఇత్యత్రాహ (ఏకమేవేతి) పునశ్చక్కతే (నచేతి) పరిహరతి (ద్రవ్యాస్తరత్వేనతీతి) సహిఘటస్థేఽలఘటోఽయితిసామాన్యాధికరణ్యేనప్రత్యభిజ్ఞానంభవతీత్యర్థః. చోద్యంశక్కతే (గోమయేతి) పరిహరతి (నైతి) అయమర్థః - సమనాయకారణానువృత్తింవదతాత్వయాపిప్రతిసన్ధానాభావచోద్యంపరిహరణీయం. తత్రాదికారణపుథివీప్రత్యభిజ్ఞానమస్తీతివదనీచేత్ - తదస్మాకమపితుల్యమితి. పునరప్యాపాతప్రతినిబద్ధసంచోద్యంశక్కతే (అగ్నికార్యేతి) పరిహరతి (భవత్స్వితి) నిమిత్తకారణాప్రత్యభిజ్ఞానంసదోషః - ఉపాదానమేవప్రత్యభిజ్ఞాతవ్యం- తచ్చధూమగర్భవత్త్వాత్పుథివీత్వంప్రత్యభిజ్ఞాయతపివేత్యర్థః. సూత్రార్థముపసంహరతి (అత ఇతి) అధికరణార్థేనసూత్రస్యాన్వితత్వమాహ (తస్మాదితి)

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ సత్త్వాచ్చాపరస్య॥ శ్లో॥ కారణేసత్త్వాత్-కారణావస్థాయాంసత్త్వాత్. కేచిదనయోన్ముత్రయోరిమాంభిదామాముః- సోయమితిజ్ఞానంప్రత్యభిజ్ఞా- సాపూర్వోక్తా. అయంస ఇతిజ్ఞానమభిజ్ఞా- సాత్రోచ్యతఇతి. అథవా- పూర్వత్రఏకద్రవ్యతావిషయబుద్ధిరుక్తా- అత్రతుసతథావ్యవదేశాచ్యతఇతిభిదా. అతపివక్తుయత్రసూత్రే *అసద్వ్యవదేశాన్నేతిచేత్వ్యుక్తం. ఏతదభిప్రాయేణభాష్యేపికార్యమేవకారణతయావ్యవదిశ్యతఇత్యుక్తం. ప్రతినిధంప్రత్యభిజ్ఞానంపూర్వముక్తం- లోకవేదయారుభయత్రాపివ్యవదేశస్త్యత్రొక్తః. అత్రకార్యకారణవ్యవదేశోనకథితః - కారణేకార్యవ్యవదేశోఽన్యః - తత్రహేతుస్సవేదవదుగ్రహికమేవేతిశ్రుత్యనుసారః. ననమృదయంఘటఇతిప్రత్యభిజ్ఞానంజ్వాలాప్రత్యభిజ్ఞానవద్భాగ్యంతస్యాత్ - బుద్ధిశబ్దాస్తరాదిభిర్వస్త్రస్తరస్యసాధికత్వాత్. వైవం-జ్వాలాయారహ్యసన్యథానీధహేతునాభేదనీధ్యేప్రత్యభిజ్ఞానస్యత్రాస్త్రత్వనిర్ణయః - అత్రబుద్ధిశబ్దాస్తరాదయో2వస్థానీధ్యాః- జ్ఞానంతుస్వతఃప్రమాణమితియథోక్తపివార్థః.

౧౮॥ సూ. శ్లో॥ అసద్వ్యవదేశాన్నేతిచెన్నధర్మాస్తరేణవాక్యశేషాద్యుక్తైశ్చబ్దాస్తరాచ్చ॥ శ్లో॥ (యదుక్తమితి) (సత్త్వాసత్త్వేహి

త్వేహి ప్రవృథర్మావిత్కృత్తం. తత్ర సత్త్వధర్మాధర్మాన్తరమసత్త్వం. ఇదం శబ్దనిర్దిష్టస్య జగతస్సత్త్వధర్మోనామరూపే - అసత్త్వధర్మస్తుతద్విరోధినీసూత్ర్యావస్థా. అతో జగతోనామరూపయోక్తస్య తద్విరోధిసూత్తువశాపత్తిరసత్త్వం. కథమిదమవగమ్యతే. (వాక్యశేషాద్యుక్తేశబ్దాన్తరాచ్చ) వాక్యశేషస్తావత్ * ఇదం వా అగ్రేనైవకించనాసీదిత్యత్ర * తదసదేవసన్తనోమరుతస్యామితి. అనేన వాక్యశేషగతేనమనసాగ్రలిక్లేనాసచ్ఛబ్దాద్ధేతుచ్ఛాతిరిక్లేనిశ్చితేతదైకాగ్ధ్యాత్ * అసదేవేదమిత్యాదిష్యప్యసచ్ఛబ్దస్యాయమేవార్థఇతినిశ్చయతే. యుక్తేశ్చ సత్త్వస్యధర్మాన్తరత్వమవగమ్యతే- యుక్తిర్నిసత్త్వాసత్త్వేపదార్థధర్మావవగమయతి. మృద్భ్రవ్యస్యపృథుబుధోదరాకారయోగోఘటోస్తీతి వ్యవహారహేతుః- తస్యైవతద్విరోధ్యవస్థాన్తరయోగోఘటోనాస్తీతివ్యవహారహేతుః. తత్రకపాలాద్యవస్థాయాన్తద్విరోధిత్యేనసైవఘటావస్థస్యనాస్తీతివ్యవహారహేతుః. నచతద్వ్యతిరిక్తోఘటాభావోనామకశ్చిదుపలభ్యతే. నచకల్ప్యతే-తావతైవాభావవ్యవహారోపపత్తేః. తథాశబ్దాన్తరాచ్చపూర్వకాలేధర్మాన్తరయోగవేషావగమ్యతే. శబ్దాన్తరంచపూర్వోదాహృతం * సదేవసామ్యేదమగ్రాసీదితితాదీకం-తత్రహి * మతస్తఖిలుసోమ్యైవంస్యాదితిచచ్ఛత్వమాతీప్య * సదేవసామ్యేదమగ్రాసీదితిస్థాపితం. * తద్ధేదంతద్వ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేతిసుస్పష్టముక్తమ్. ...

ఇదానీంకార్యస్యకారణాదనన్యత్వేనిదర్శనద్వయంద్వాభ్యాంసూత్రాభ్యాందర్శయతి.

౧౯॥ సూ. శ్లో॥ పటవచ్చ॥ శ్లో॥ యథాతస్తవపవవ్యతిషక్తవిశేషభాజః పటఇతినామరూపకార్యాన్తరాదికంభజస్తై- తద్వద్భ్రుచ్చపి.....

ప్రవృథర్మావిత్కృత్తమితి) వ్యవహారయోగ్యతాసత్త్వం- విరోధివ్యవహారయోగ్యతాతద్వ్యవహారయోగ్యస్యాసత్త్వమిత్కృత్తమిత్కృత్తం. * ధర్మాన్తరేతేత్యత్రాన్తరశబ్దస్యాగ్రహణ (తత్రేతి) సత్త్వాసత్త్వయోరావేషీకత్యమభిప్రేత్యాహ (ఇదంశబ్దనిర్దిష్టస్యేతి) (వాక్యశేషాదితి) * ఆనద్వాఇదమగ్రాసీదిత్యత్ర. * తదాత్మానంస్వయమకురుతేతివాక్యశేషః. అశ్రుతవాక్యశేషేషుప్రదేశేషునిర్వాహమాహ (తదైకాగ్ధ్యాదితి) (యుక్తేశ్చేతి) పిణ్డత్వకపాలత్వావస్థయోగ్యాధారణమాహ (తస్యైవతద్విరోధ్యవస్థాన్తరయోగోఘటోనాస్తీతివ్యవహారహేతుః) ఏతద్వివృణోతి (తత్రేతి) (నచతద్వ్యతిరిక్తఇతి) అథావాన్తరవాదినాఽపృథావాభావోభావఇత్యభ్యుపగతః- అన్యథాలనవస్థాప్రసజాత్. తద్వత్సర్వత్రాభావవ్యవహారస్యవిరోధ్యవస్థాన్తరేణైవోపపన్నత్వాన్తతద్వ్యతిక్రస్యకల్పనమిత్కృత్తం. పిణ్డత్వకపాలత్వేఘటస్యప్రావృత్త్యంసాభావా. ఘటత్వమేవపటాదనోన్యాభావః. కాలవిశేషవిశిష్టదేశవిశేషత్వంసంస్పర్శాభావః- యథామధ్యాహ్నవిశేషితప్రాజ్ఞతత్వం. యద్వా - ఘటస్యైవత్వవిశేషితదేశాన్తరసంస్పర్శిణ్డత్వకపాలత్వేవస్యతమస్తదేవావేషాయాసత్సర్వాభావః.....

ఉత్తరసూత్రద్వయకృత్యమాహ (ఇదానీమితి) నిదర్శనత్వేనవక్ష్యమాణస్యపటాదెరపిప్రతిపన్నత్వాన్నదృష్టాన్తత్వముపపద్యతఇతిశక్లాప్యదాసాగ్రమిదానీమిత్కృత్తం. పూర్వసూత్రైరనన్యత్వేనాదేశసతీత్యగ్గః. (నిదర్శనద్వయమితి) లోకంవైదికమితినిదర్శనయోగ్యాగ్గః. బహునామకావస్థత్వేవికన్యబహుత్వావస్థత్వేచదృష్టాన్త ఇతివాచిభాగః.

౧౯॥ సూ. శ్లో॥ పటవచ్చ॥ శ్లో॥ ఇహబహునామకావస్థత్వేలోకేకదృష్టాన్తఉక్తః. వ్యతిషక్తః - మిథస్సంస్పర్శ. సమతస్తుబహుత్వాప్రహణేనతైకత్వదర్శనాత్ ప్రవృథేదాభావాచ్చఏకస్మిన్నేవప్రవ్యయగపద్భముత్వైకత్వేనతైకేతినిన్నాభిన్నత్వమభ్యుపగతంస్యాత్. ఉచ్యతే-హుచ్యతేనిన్నాభిన్నత్వాదివేకనిబద్ధనమిదంపరిచోదనం. సహినిన్నాభిన్నశబ్దావ్యంసర్వందూష్యం-అపితుయత్రభావాభావవిరోధః-తదేవనిన్నాభిన్నత్వందూష్యం. తచ్చధర్మధర్మిణోర్ధర్మద్వయస్యచమిథస్తాదాత్మ్యతదభావక్షణం- యథాజాతిర్వ్యక్తిర్భవతి- నభవతిచేతి, యథాఖణ్డోముణ్డోభవతి-నభవతిచేతి, సచైవంతస్తుపటేమథావాభావవిరోధః - తస్తుభ్యుపటోహ్యభిన్న ఏవాభ్యుపగతః- నతుభిన్నః. తస్తవశ్యమిథోనిన్నా ఏవాభ్యుపగతాః- నత్వభిన్నాః. తేషాంచపటాదభిన్నత్వన్నామతస్యపరస్పరసంస్పృష్టభ్యుపగత్యై- నన్యత్వం- నచతేషామనోన్యాభేదః. యద్యభేదోనామఏకస్యతస్తోన్తత్వస్తరాసరికేకః-త్వద్విత్తీయతత్వనుపలబ్ధప్రసక్తః, పరిమాణాధిక్యంచనస్యాత్, యదిసంస్పర్శఏవాభేదః-నామ్నివివాదస్యాత్. యద్యేకత్వంసఖ్యోత్పత్తిః-సాత్కృష్టాపటత్వావస్థాప్రాప్తావైకత్వోత్పత్త్యభ్యుపగమాత్. తస్మిన్దేదాభేదాభ్యుపగమఇతిచేన్న - రస్యభేదప్రతిషేపకత్వాభావాత్. యథావిశిష్టవస్తునివిశిష్ట్యకంసవిశేషణభేదప్రతిషేపకం - తద్వత్. కథంతత్తుల్యత్వం. ఉచ్యతే-తస్తుకుతస్తుత్వస్యైవపటత్వస్యప్రత్యేకతస్తుచరిసమాప్తత్వాభావాత్ కృత్సత్వవృత్తినాపటత్వేన తస్తవేకకార్యతాంభజస్తై. పృథగవస్థానదకాయం కస్యచిదనంశభూతాపి తస్తవపటత్వావస్థా

౨౦॥ సూ. శ్లోకః॥ యథాచ ప్రాణాదిః॥ శ్లోకః॥ యథాచ వాయురేక ఏవశరీరేవృత్తి విశేషంభజ మానః ప్రాణాపానాదినామరూపకార్యాస్తరాణిభజతే- తద్వద్భ్రష్మిక మేవవిచిత్రస్థిరప్రసూపంజగద్భవ తీతివరమకారణాత్పరస్మాద్భ్రష్మికోఽనన్యత్సంజగతస్సిద్ధమ్..... ఆరమ్భణాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౧॥ సూ. శ్లోకః॥ ఇతరవ్యవదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః॥ శ్లోకః॥ జగతోబ్రహ్మనన్యత్సంప్రతిపాదయద్భిః॥ తత్త్వమసి త్తత్త్వమాత్మాబ్రహ్మత్యాదిభిర్జీవస్యాపి బ్రహ్మ నన్యత్సంవ్యవదిత్యత్యక్తం-తత్రైదంచోద్యతే-యదీతరస్య-జీవస్యబ్రహ్మభావోఽమీభిర్వాఽవైర్వ్యవదిత్య తే- తదాబ్రహ్మణఃసార్వజ్ఞ్యసత్యసజ్జల్పత్వాదియుక్తస్యాత్మనోహితరూపజగదకరణమహితరూపజగత్కర

యాంసంఘాతాపేక్షయాఽంశత్వంభజతే. అతస్తప్రకృత్యా సంస్థానవర్గపరిమాణాదయఃపటస్య ప్రాదేశికవిశేషణానిభవన్తి-గగనస్యదుస్తుభ్యాదిశ్చ వత్-భేదకాకారేణవిరాంశభేదస్యప్రతిపత్తుంవస్తుంచాశక్యత్వాత్. అంశభేదోనామవిశేషణభేదః-అంశసంజగత్సంజగతేవైర్వ్యవదిత్యత్యక్తం. ఇయా స్వీకేషః-కేచిత్ప్రాదేశికధర్మాణామవద్యప్రవృత్త్యావినః-కేచిదయావద్యప్రవృత్త్యావినః. యతోనభసిప్రాదేశికవిశేషాఃకాదాచిత్యాః-అతఏవతత్రస్వా భావికాంశభేదవాదోపిరస్తః. సనుగగనంఘటాద్యపాదభిఃకాఽన్యైర్సంబంధ్యతేచేత్-గగనస్యాల్పత్వంఘటస్యవిభుత్వంవాస్యాత్. గగనాంశభేదేన చేత్. సోఽంశభేదఃకిముపాధిక్యతః- తదానంతస్యావృత్త్యాభేదోకాతస్త్వస సంబంధాద్యోగాదంశభేదేనసంబంధార్థముపాధ్యస్తరాపేక్షయా మనవస్థా స్యాత్. అతోఘటాదినంయుక్తగగనాంశభేదఃస్వాభావికఇత్యభ్యుపగమవ్యుత్పన్నం-గగనాదివ్యాపకపదార్థానాంతత్రయాత్కృతరోపాధ్యన్వితాత్పల్నం శభేదానాం స్వాభావికత్వేపరమాణుపుష్కాత్కత్వప్రసక్త్యాత్, క్షుడికత్వప్రసక్త్యాత్, చ- గగనాదీనాంపరిణామవిశేషాపేక్షాకాః, క్షుడికసంయోగాద య, శ్చ గగనాదిభిఃకింకాలానవచ్చిన్యైస్సంబంధ్యతే-ఉపకాలభేదావచ్చిన్యైః. క్షుణ్ణపాథయశ్చకింకాలానవచ్చిన్యైస్సంబంధ్యతే-ఉతావచ్చిన్యైః. ఆద్యేగగనాదీనాం క్షుణ్ణకాలవర్తిత్వం - పరిణామవిశేషసంయోగాదీనాం నిత్యత్వాదికంవాస్యాత్. ద్వితియచఅవచ్ఛేదకోపాధీనాం పూర్వవదనవచ్చి న్నగగనాదీనాంసంబంధాద్యోగేనఅవచ్చిన్యైస్సంబంధ్యన్నిర్భగ్గమవచ్చిన్యోపాధ్యస్తరాపేక్షయాఽనవస్థాస్యాదితలత్పరిహారాయగగనాదేఃప్రతిక్షణభేదస్య స్వాభావికత్వముపగమవ్యుత్పన్నమితిగగనాదీనాంక్షుడికత్వంస్యాత్. ఏవంబ్రహ్మవర్తనానాంవ్యాపకపదార్థానాంక్షుడికత్వంపరమాణుపుష్కాత్కత్వంస్యాత్. త్వయాచభిన్నాభిన్నత్వముభ్యుపగతం- అతోభిన్నాభిన్నస్వభావక్షుడికపరమాణుపుష్కాకారణకంజగదితి బ్రహ్మకారణవాదోపరిత్యక్తస్యాత్. అతోగగ నాదిమప్రదేశభేదఽపాధికోభ్యుపగమవ్యుత్పన్నః. ఉపాధిశ్చసకృత్సాకారేనసంబంధ్యతే- పరిమితత్వాత్. నాస్త్వతోభిన్నాంతేన- స్వతోఽంశభేదేనా ర్హోక్తదూషణస్యచ ప్రత్యాత్. నాపుపాధ్యస్తరభిన్నేన- తన్నైరపేక్ష్యతే. తన్నైరపేక్ష్యంచోపాధిత్వాదేవ-స్వతస్తదాకారరహితేవస్తునిదాకా రసిద్ధాదనసమర్థోఽయిపాధిః. స్వతోనిర్దుఃఖేవ్యత్తన్యూపాధిర్దుఃఖపేక్షుః - సహసపూర్వమేవాత్మనిసహజమిహాత్మరూపామేక్షతే. అతఉపాధిఃకల్పి తృప్త్యాకారకల్పసేపహజతజ్ఞాతీయయోగంనాపేక్షతే. కించ- ఉపాధిసంబంధ్యపివగగనస్యభేదః- అద్ధాస్తరాదర్శనాత్, తావతాభేదవ్యవహారనమ్మవ త్యద్ధాస్తరకల్పనాయోగా, చ. ఉపాధిసంబంధ్యరూపాభేదశ్చస్వావచ్ఛేద్యవత్త్వవచ్ఛేదేభేదాస్తరనిరపేక్షః- భేదత్వాత్ - స్వతస్సిద్ధభేదవత్. సహితేహ త్వితోచ్ఛేదఃస్వాశ్రయవచ్ఛేదేభేదాస్తరమేక్షతే. అతోనస్వతోనభిన్నాభిన్నత్వం. పటస్యాంశభేదేనప్రతిభావాభావవిరోధగర్భంభిన్నాభిన్నత్వం నాస్తీతిద్యుతం, తత్రాంశభేదశ్చవిశేషణభేదపర్యవసృతీత్యుక్తం, - అతోనిర్దిష్టత్వార్కర్యవాదః.

౨౨॥ సూ. శ్లోకః॥ యథాచ ప్రాణాదిః॥ శ్లోకః॥ ఏకస్య బహుత్వావత్థత్వేనైదికవృష్టాన్తోఽత్రప్రదర్శ్యతే. అధికరణార్థముపగం హరతి (ఇతి)

ఆరమ్భణాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౩॥ సూ. శ్లోకః॥ ఇతరవ్యవదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః॥ శ్లోకః॥ కింబ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసమ్మవతి - ఉతనేతి. కింబ్ర హ్మణోజగత్ప్రకృత్యైవహితాకరణాదిదోషప్రసక్త్యతే- నేతి. కింబ్రహ్మణః తత్త్వమసీత్వాదిసామానాధికరణ్యావగతంతాదాత్మ్యమైక్యలక్షణం- ఉతాత్మశరీరభావలక్షణమితి. కిమాత్మశరీరరూపతాదాత్మ్యపివభేదక్రమసామజ్ఞాత్యం- ఉత్తైక్యలక్షణేపీతి. యదాస్మరూపైక్యలక్షణతాదాత్మ్యపిభేద క్రమసామజ్ఞాత్యం- తదా తత్త్వమస్యాదివాక్యానాంస్మరూపైక్యపరత్వేనహితాకరణాదిదోషప్రసక్త్యాత్ బ్రహ్మకారణత్వాసమ్మవతిఫలం. య దాఅత్మశరీరభావపివభేదక్రమసామజ్ఞాత్యం-తదా తత్త్వమస్యాదివాక్యానాంశరీరాత్మభావపరతయాహితాకరణాదిదోషప్రసక్త్యాభావాత్ బ్రహ్మ కారణత్వసమ్మవతినిర్భయి, అవాస్తరసజ్జతీయాహ (జగతఇతి) (సార్వజ్ఞ్యసత్యసజ్జల్పత్వాదియుక్తస్యేతి) హితానగజ్జతేత్ - అహితజగత్కారణ

అమిత్యాదయోదోషః ప్రసజ్యేరక. అధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికానంతరముఃఖాకరంచేదంజగత్ - సచేద్యశేస్వానర్థస్వాధీనోబుద్ధిమాణప్రవర్తతే. జీవాద్భుత్వాణోభేదవాదస్యశ్శుభ్రతయోజగద్భుత్వాణోరసస్యత్వంవదతాత్వయైవపరిత్యక్తః - భేదేనత్యసస్యత్వాసిద్ధేః.— ఔపాధికభేదవిషయాభేదశ్శుభ్రతయః - స్వాభావికాభేదవిషయాశ్చభేదశ్శుభ్రతయభితిచేత్. తత్రేదంవక్తవ్యం - స్వభావతఃస్వస్వాదభిన్నంజీవంకిమనుషహితంజగత్కారణంబ్రహ్మజానాతివా-నవా. నజానాతిచేత్ - సర్వజ్ఞత్వహంః. జానాతిచేత్ - స్వస్వాదభిన్నస్యజీవస్యదుఃఖంస్వదుఃఖమిజానతోబ్రహ్మణోహితాకరణాహితకరణాదిదోషప్రసక్తిరనివార్యా.— జీవబ్రహ్మణోరజ్ఞానకృతోభేదః-తద్విషయాభేదశ్శుభ్రతయితిచేత్. తత్రాపిజీవాజ్ఞానపత్యేసూర్యోక్తావికల్పస్తత్ఫలంచతదవస్థం. బ్రహ్మజ్ఞానపత్యేస్వప్రకాశస్వరూపస్యబ్రహ్మణోజ్ఞానసాక్షిత్వంతత్రాత్రజగత్సృష్టిశ్చసంసృజ్యతే- అజ్ఞానేనప్రకాశస్తిరోహితశ్చేత్ - తిరొధానస్యప్రకాశనివృత్తికరత్వేన ప్రకాశస్యైవ స్వరూపత్వాత్స్వరూప నివృత్తిరేవేతి స్వరూపనాశాదిదోషసమాప్రసంగేవోదీరితం. అత ఇదమసంగతంబ్రహ్మణోజగత్కారణత్వమ్.....

ఇతిప్రాప్తేభిర్యతే.

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ అధికస్తభేదనిర్దేశాత్ ॥ ఔ॥ తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. అధ్యాత్మికాదిదుఃఖయోగార్హాత్ప్రత్యగాత్మనఃఅధికం-అథాన్తరభూతంబ్రహ్మ. కుతః. (భేదనిర్దేశాత్) ప్రత్యగాత్మనాహిభేదేనగర్హితేవరంబ్రహ్మ *యతిత్వనిర్దిష్టత్వాత్సర్వోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం యతిత్వానమస్తరోయమయతిసతతత్వాన్తర్యావ్యమృతః *పునగాత్మానంప్రెరితారంచమత్వాజుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి*సకారణంకరణాధిపాధిపః *తయోరన్యఃపిష్టలంస్వాద్వైఅనశ్చన్ననోయభిచాకశీతి*జ్ఞాజ్ఞోద్వావజావీతనీశౌ*ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసమృదిష్వక్తః *ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వారూఢః *అస్మాన్నాయాస్సృజతేవిశ్వమేతత్ తస్మింశ్చనోమాయయాసన్నిరుద్ధః *ప్రధానత్యేత్రజ్ఞవతిర్గుణేశః * నిత్యోనిత్యానాంచెతనశ్చేతనానామెకోబహూనాంయోవీదధాతికామా * యోవ్యక్తమస్తరేసంచరకయస్యావ్యక్తం శరీరంయమవ్యక్తంనవేదయోక్షరమస్తరేసంచరకయస్యాక్షరం శరీరంయమక్షరం నవేదపపసర్వభూతాన్తరాత్మాపహత పాస్మాద్వివ్యోదేవ ఏకోనారాయణ ఇత్యాదిభిః.....

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ అశ్వాదివచ్చతదనుపపత్తిః ॥ ఔ॥ అక్షకాస్థలాస్థత్వణాదీనామత్యన్తహేయానాంసతతవికారాస్సదానామవిద్విశేషణాంసరవద్యనిర్వికారనిఖిలహేయప్రత్యక్షకల్యాణైకతానస్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణానన్తజ్ఞానానన్దైక స్వరూపనానావిధానస్తమహావిభూతిబ్రహ్మస్వరూపైక్యంయథానోపపద్యతే-తథాచేతనస్యాప్యనన్తదుఃఖయోగార్హస్యభిద్యోతకల్పస్య *అపహతపాప్రైత్యాదివాక్యావగతసకలహేయ ప్రత్యగ్నికానపధికాతిశయాసజ్ఞేయ కల్యాణగుణాకరబ్రహ్మభావానుపపత్తిః. సామానాధికరణ్యనిర్దేశః *యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిశ్శుతేర్జీవస్యబ్రహ్మశరీరత్వాద్భుత్వాణోజీవశరీరతయాతదాత్మత్యేనావస్థితేర్జీవప్రకార బ్రహ్మప్రతిపాదనపరశ్చైతదవిరోధీ, ప్రత్యుతేతస్యార్థసోపపాదక, శ్చేతి *అవస్థితేరితికాశ

త్వముపపద్యతే. తన్న-సర్వజ్ఞత్వాత్. హితజ్ఞస్యాసిత్యసజ్జల్పత్వాభావాదహితజగత్కారణత్వమితిసావ్యం-సత్యసజ్జల్పత్వాదితిభావః. భేదశ్శుభ్రతనిర్దిష్టవిలక్షణత్వప్రతిపాదనాన్నదోషభివచనం సిద్ధాన్తసమాశ్చర్యమా (జీవాద్భుత్వాణ్యతి) - భాస్కరమతమనూద్యమాషయతి (ఔపాధికేతి) (అహితకరణాదితి) ఆదిశబ్దసంఖ్యభిభావోక్త్యంతంవివక్షితం.— బ్రహ్మజ్ఞానవాదినోఽస్మిన్నధికరణేదేనవకాశత్వమాహ (జీవబ్రహ్మణోరితి)....

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ అధికస్తభేదనిర్దేశాత్ ॥ ఔ॥ (దుఃఖయోగార్హాదితి) అత్రార్హశబ్దోముక్తవావృత్తిపరః.....

ఏవంశ్శుభ్రత్యర్థా - అగ్రశ్శుభ్రత్యర్థాపత్తిర్యతే.

౨౫॥ సూ. శ్లో॥ అశ్వాదివచ్చతదనుపపత్తిః ॥ ఔ॥ చిదవిద్యాచకశబ్దేస్సామాధికరణ్యేతుల్యేయథాబ్రహ్మణోజడస్యచస్వరూపైక్యాసమృతాత్వావృత్తిరభ్యుపేతాబ్రహ్మజ్ఞానవాదినా- తథాచేతనస్యాపీత్యనిప్రాప్తయేజాహ (అక్షకాస్థాతి) తస్మిజీవసామానాధికరణ్యంకథమిత్యత్రాహ (సామానాధికరణ్యేతి) *అవస్థితేరితి కాశకృత్సృజతిసూత్రమేతదధికరణకథమిత్యనిప్రాప్తయేజాహ (అవస్థితేరితి) ఆదిశబ్దేన *సతుద్భు

కృత్సంతాపాభిరసకృదుపపాదితం. అతస్సర్వావస్థం బ్రహ్మచిదచిద్వస్తు శరీరమితిసూక్ష్మచిదచిద్వస్తు శరీరం బ్రహ్మకారణం - తదేవబ్రహ్మస్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరంజగదాఖ్యంకార్యమితి జగద్బ్రహ్మణోస్సామానాధికరణోపపత్తిః, జగతో బ్రహ్మకార్యత్వం, బ్రహ్మణోఽనన్యత్వం, అచిద్వస్తునోజీవస్యచ బ్రహ్మణశ్చపరిణామిత్వమఃఖత్వకల్యాణగుణాకరత్వస్యభావాసజుర, సుర్వశ్రుత్యవిరోధ, శ్చభవతిఃసదేవసోమ్యేదమప్రతీసేదేకమేవేత్యవిభాగావస్థాయా మప్యచిద్యుక్తజీవస్యబ్రహ్మశరీరతయాసూక్ష్మరూపేణావస్థానమవశ్యాభ్యుపగస్తవ్యం- *వైషమ్యనైర్మల్యేనసాపేక్షత్వాత్ * నకర్మావిభాగాదితినైనాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యపలభ్యతేచేతిసూత్రద్వయోదితత్వాత్తదానీమపిసూక్ష్మరూపేణావస్థానస్యఅవిభాగస్తునామరూపవిభాగాభావాదుపపద్యతే. అతో బ్రహ్మకారణత్వంసమ్భవత్యేవ.——యేపునరస్యైవజీవస్యావిద్యావియుక్తావస్థామభిప్రేత్యేమంభేదంవర్ణయన్తి- తేషామిదంసర్వమసజ్జతంస్యాత్ - నహితదవస్థస్యసర్వజ్ఞత్వంసర్వేశ్వరత్వంసమస్తకారణత్వంసర్వాత్మత్వం సర్వనియంత్ర్యత్వమిత్యాదీనిసన్తి. అనేనైవరూపేణవ్యభిః శ్రుతిభిః ప్రత్యగాత్మనోభేదఃప్రతిపాద్యతే. తస్యసర్వస్యావిద్యాపరికల్పితత్వాత్. తత్సర్వంహ్యవిద్యాపరికల్పితంత్వన్తతే. సచావిద్యాపరికల్పితస్యావిద్యావస్థాయాంశుక్తికారజతాదిభేదవత్సరస్పరభేదోత్రసూత్రకారణాధికస్తుభేదనిర్దేశాదిత్యాదిషుప్రతిపాద్యతే - బ్రహ్మజిజ్ఞాసాకర్తవ్యేతిజిజ్ఞాస్యతయాప్రకృతస్యబ్రహ్మణోజగజ్జన్మాదికారణస్యవేదాస్తవేద్యత్వం, తస్యచస్త్రుతీన్యాయవిరోధపరిహార, శ్చక్రియతే.——

ప్రస్తాభావాత్ *ఉభయేషాభేదేనైనమగ్నియతఇత్యాదికంవివక్షితం. *ఉభయేషీత్యాదిసూత్రంభేదజ్ఞానసార్థమపిఘటకవాక్యవిషయం. ఇత్థంచేతనసామానాధికరణనిర్వాహఃకృతః- చిదచిదాత్మకజగత్సామానాధికరణనిర్వాహమాహ (అతస్సర్వేతి) కారణావస్థాయామకత్వావధారణాచిదచిద్భారీకత్వాభావేనగుణదోషవ్యవస్థానోపపద్యతేఇత్యత్రాహ (సదేవేతి)అవిభాగకథమిత్యత్రాహ (అవిభాగ స్త్వేతి)—— అనయోస్మాత్తయోఃపరోక్షమర్థంమాషయతి (యేపునరితి) జీవాదవిద్యావియుక్తస్యబ్రహ్మణఃకింభేదఉచ్యతే-ఉతావిద్యాసంప్రప్తస్యేవ్వరస్యేతివికల్పమభిప్రేత్యప్రథమంపక్షంమాషయతి (తేషామితి)తతఃకిమిత్త్యత్రాహ (అనేనైవేతి)తేషాంతదానీమభావకథమిత్యత్రాహ (తత్సర్వమితి) తస్యసర్వస్యావిద్యాపరికల్పితత్వాదిపాతేలసజ్జతంస్యాదితిపూర్వేణాన్వయః. తత్సర్వంహ్యవిద్యాపరికల్పితంత్వన్తత్యతిపాతోస్త్రి. అవిద్యాపరికల్పితస్యేవ్వరస్యభేదఉచ్యతేఇతిపక్షంమాషయతి (సచావిద్యేతి)కల్పితభేదోఽప్రతిపాద్యతే-అకల్పితజీవస్వరూపజ్ఞానస్యప్రకృతత్వాదిత్యర్థః. వేదాస్తవేద్యత్వమితిసమన్వయాభ్యాంయార్థః. స్మృతీన్యాయవిరోధపరిహరణితిద్వితీయాభ్యాంయార్థః. కించ-తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థప్రతిబోధనాత్ప్రాగీశ్వరస్యభేదేనప్రతిపద్యమానస్యమిథ్యాభూతైర్జీవగతదోషైరాత్మనోలేపాభావంపశ్యతఉదాసీనవృత్తైస్తాకరణాద్యప్రసక్తిః- వికల్పజ్ఞానోదయాత్పశ్యన్తస్యందఃఖాదిభోక్తృత్వంచనాస్తితిసహితాకరణాదిప్రసక్తిరితిపరైరుచ్యతే. తదయుక్తం- వక్తృణాంస్వవాక్యవిషయాదధికవిషయజ్ఞానవత్త్వాత్ సమస్తశాస్త్రయోనిధనాత్సేవ్వరస్యబ్రహ్మణశ్చప్రాగీశ్వరస్యధికవిషయజ్ఞానతయాసర్వజ్ఞత్వంహి *శాస్త్రయోనిత్వాత్ ఇత్యత్ర పరైస్సమగ్ధితం-అతశ్చాస్త్రైదప్యధికాధాభిజ్ఞస్యేవ్వరస్య *తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థానవబోధాద్భేదేనప్రతిపతైరహితకరణాదిదోషపరిహారోఽనుపపన్నః. *అహమాత్మాగుడాతెశసర్వభూతాశయస్థితః! *క్షేత్రజ్ఞంచాపిమాంవిద్ధిత్యర్థనాదీనాంతత్త్వముపదిశతఈశ్వరస్యైకజ్ఞానాభావాఽనుపపన్నః. వికల్పజ్ఞానేజాతేనత్రప్రత్యక్షోక్తృత్వాద్యభావాదహితకరణాద్యప్రసక్త్యాప్యయక్తా - గీతోపదేశాత్పశ్యాదవీశ్వరేణసంసారస్యప్రవర్తమానత్వాత్. సచవాచ్యమిదానీంసంసారప్రవృత్తిర్నైశ్వరస్యాధీనా- కిమచక్రభ్రమణవద్వాసనయాఽనువర్తత్యతి. *అహంసర్వస్యప్రభవమా తస్సర్వంప్రవర్తతే *తానహంద్విషతఃక్రూరాకాసంసారేషునరాధమాః! షీపామృజన్తమశుభానాసురీష్యవయోనిషుఇతిసంసారప్రవర్తనస్యస్వేచ్ఛాభీనత్వాభిధానాత్, *మత్ప్రసాదా త్రిమ్యసీతిభవిష్యతస్సంసారతరణస్యస్త్వప్రసాదాభీనత్వాభిధానాచ్ఛ. సహితక్రభ్రమణివృత్తైఃపూర్వవేగోపరమనిబద్ధనాయాఃపురుషనిశేషప్రసాదాపేక్షత్వం. వాధితానువృత్తిశ్చఅనుపపన్నే త్యుక్తం. కించ- వాసనాభీనాసంసారానువృత్తిఃకిమపదిమతి-ఉతావధిదురా. ప్రథమే *అనాదిర్భగవాన్కాలోనాదోస్యద్విజవిద్యతే!అభ్యుచ్చిన్నాఽత్రతస్యైతేనర్గస్థిత్యన్వసంయమాఇతిశాస్త్రవిరోధః. ద్వితీయేవాక్యార్థజ్ఞానవైయధ్యప్రసక్తిఃవాక్యార్థజ్ఞానోదయేషిబద్ధభ్రమణువృత్తైరవసానాభావాత్, అగామినాంస్వర్గసరకాదిసర్గాణామీశ్వరసంక్కుల్పాభీనత్వాదహితకరణదోషస్యదుర్వారత్వాత్, స్వప్నవృత్త్యావానాంవైచిత్ర్యవజ్జీవప్రాజ్ఞపుణ్యోపపత్తిరితిదోషపరిహరణానుపపన్నః - స్వప్నద్రుష్టాఃపురుషస్యస్వాప్నపురుషానైరస్యవచరస్సైకజ్ఞానాభావాత్చరస్సరమఃఖాపాదసంసారహితకరణదోషావహం. స్వప్నేదప్రవాణప్రాదిభిఃపద్యమానస్యపరవశతయాస్వాహితకరణంసంసార్యే - వికల్పజ్ఞానవతఃస్వతస్ప్రస్యేవ్వరస్యసరకాదిసర్గస్వాహితకరణాదిప్రసక్తోదుష్పరిహరః.—— పుట్టిపాపాణిత్యాద్యవిశేషవివక్షనైదూర్యసూర్యకాంతాదినైచిత్ర్యవ, దేకల్పిన్వపివృక్షేపత్రపుష్పఫలాదివ, చ్చబ్రహ్మసస్యత్వేపిజీవప్రాజ్ఞపుణ్యత్వప్రతిపాదకం *అజ్ఞాదివదితిసూత్రమిత్యైర్వాఖ్యాతంసర్వైరపి. తదయుక్తం- ఈశ్వరస్యపుషావాపరమార్థతోవాసార్థజ్ఞస్యత్రాతస్యసర్వాభ్యుపగతత్వాత్. సాన్వసన్తయాసర్వంజానతఈశ్వరస్య

*అపీతాతద్వత్ప్రసక్తాదసమజ్ఞసం * నతుదృష్టానైవావాదితీనూత్రద్వయమేతదధికరణసిద్ధమనువదతి. తత్ర హివిలక్షణయోః కార్యకారణభావసమ్ముఖమవాధికరణార్థః—*అసదితిచెన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాదిచసూక్ష్మాధికరణస్థమనువదతి. ఇతరవ్యవదేశాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౪॥ సూ. +శ్లో॥ ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచెన్నక్షీరవద్ధి॥

పరస్యబ్రహ్మణస్సర్వజ్ఞస్యసత్యసజ్జల్యస్యస్థూలసూక్ష్మవస్థసర్వచేతనాచేతనవస్తుశరీరతయాసర్వప్రకారత్వేనసర్వాత్మత్వంసకలేతరవిలక్షణత్వంచావిరుద్ధమితిస్థాపితం - ఇదాసీంసత్యసజ్జల్యస్యపరస్యబ్రహ్మణస్సజ్జల్యమాత్రేణవిచిత్రజగత్సృష్టియోగోనవిరుద్ధఇతిస్థాప్యతే. ననుచపరిమితశక్తీనాంకారకకలాపోపసంహారసాపేక్షత్వదర్శనేనసర్వశక్తైర్బ్రహ్మణఃకారకకలాపానుపసంహారేణజగత్కారణత్వవిరోధఃకథమాశక్యతే. ఉచ్యతే- లూకతత్తత్కార్యజననశక్తియుక్తస్యాపితత్వదుపకరణాపేక్షీత్వదర్శనాత్సర్వశక్తియుక్తస్యపరస్యబ్రహ్మణోపితత్వదుపకరణవిరహిణఃసృష్టృత్వంనోపపద్యతేఇతి కస్యచిత్తస్థనియత్యక్షాజాయత ఇతి సానిరాక్రియతే. ఘటపటాదికారణభూతానాంపలాలకువిద్వాదీనాం తజ్జననసామర్థ్యేసత్యపికాని చిదుపకరణాన్యుపసంహృత్యైవజనయిత్వత్వందృశ్యతే. తజ్జననాశక్త్యాకారకకలాపోపసంహారేపిజనయితుంనశక్తువత్తి-శక్త్యాః పునఃకారకకలాపోపసంహారేజనయస్తీత్యేతావానేవవిశేషః. బ్రహ్మణోపి సర్వశక్త్యాః సర్వస్యజనయిత్వత్వం తదుపకరణానామనుపసంహారేనోపపద్యతే, ప్రాకృన్ప్రౌఢౌచసహాయత్వం * సదేవసోమ్యేదమగ్ర

నకస్యస్థిపాచకరణతత్వలప్రదానాదిషు సాహితకరణప్రజ్ఞాసానివార్యత్వాత్. అహితకరణస్యదోషత్వంహిఖలభోక్తుః సాన్వనస్యత్వజ్ఞాననిబద్ధసం. నర్వవైచిత్ర్యకృతం- పాపిపాదపత్తుశ్చోత్రాదీనామాకారవైచిత్ర్యసప్తవిన్యమైవాప్రబోధేవాదుఃఖితమాత్మానంసాన్వనస్యత్వేన జాతోదుఃఖం సాక్షాత్కర్తవ్యతేతస్యస్వహస్తాదిచ్ఛేదసంహింసాస్వాహితకరణమేవభవతి. ననుస్వశరీరతత్వేనదుఃఖంజానతతఃకర్వరస్యాపిస్వాహితకరణంసాన్వితే. న-శరీరగత్యేన దుఃఖజ్ఞానస్యకన్విదవ్యపురుషార్థత్వదర్శనాథావాత్. అత్కగ్రహంహిదుఃఖంజేవానాం - నశరీరగతం. స్వశరీరగతత్వేనచ్ఛేదసభేదనహనాదికంజానతేస్వాత్మనిదుఃఖదర్శనాత్ శరీరభూతజగత్సంహారాదివ్యాపారఃపరమాత్మనశ్చాహితకరణంసాన్వితే. నైవం- భేదనాద్యేదుఃఖాతుతాయాఃశరీరమాత్రాన్వయప్రయుక్తత్వాథావాత్. స్వకర్తృభోగాగ్ధశరీరప్రతిహితత్వంహిచ్ఛేదనాదీనాం దుఃఖావహత్వేనప్రయోగకం. ఏవం కర్మార్థజనకర్మశక్తేనవాచస్తునానసన్వయంజానతతఃకర్వరస్యసర్వశక్త్యాహితకరణాదిదోషప్రశ్నోహ్యపరేషాంనర్వేషామవర్జనీయః. వ్యుపావాదిసన్వయకర్వరత్వంరదనుబద్ధిగుణజాతంచావిద్యాకల్పితమితివదరః *సతఃశోస్యజగతోనిత్యమేవనానోపేయద్విద్యత-ఈశనాయ *పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశక్త్యాంతే సాన్వయావికీర్ణానంలక్రియాచెత్వాదిశ్రుతివిరోధోహ్యనికఇతివైషమ్యం. — వైలక్షణ్యం - అపీతాతద్వత్ప్రసక్తాదినానధికరణానరోక్తమిత్వత్వాహ (అపీతావిత్వాది) నఃఅపీతావిత్వాదిసూత్రద్వయంతత్రసజ్జతం- *అపీతావిత్వాదిసూత్రమస్మిన్నధికరణేపూర్వపక్షసూత్రేణసజ్జతం- తథాపిహారసూత్రంచసద్ధితాత్రేణసజ్జతం. *అపీతావిత్వాదిసూత్రద్వయేబ్రహ్మణ్యచిచ్ఛదోషశ్చాపిహారకృతః - *ఇతరవ్యవదేశాధికార్యాదాచిచ్ఛదోషశ్చాపిహారః. ఏవంవిలక్షణత్వేనాసామాన్యధికరణనిర్వాహకం * అవస్థితేరీకాశకృత్సృష్టికరణసూత్రమత్రైవసజ్జతం. ఏవంసూత్రత్రయమేతదధికరణశేషమిత్వర్థః. అధికరణసిద్ధమనువదతి- తస్యశేషత్వేనవదతీత్యర్థః. తస్మానికరణసాన్వయమగ్ధానప్రతిపాద్యచ్ఛేత్-తత్రకోగ్ధఃప్రతిపాద్యతఇత్వత్వాహ (తత్రహితి) తత్రాసత్కార్యవాదనిరాకరణందృశ్యతఇతివిలక్షణయోఃకార్యకారణభావసంభవవివక్షణంప్రతిపాద్యతఇత్వత్వాహ (అసదితిచెన్ది) ప్రసక్తాదార్శ్యజాధికరణానానువాదస్తస్మిన్నధికరణే. అభేదశ్రుత్వవిరోధేనభేదశ్రుతీనాంముఖ్యార్థప్రతిపాదనమత్రైవక్రియతఇత్వర్థః... ఇతరవ్యవదేశాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౪॥ సూ. +శ్లో॥ ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచెన్నక్షీరవద్ధి॥ అనానరసజ్జతిమాహ (పరస్యేతి) సత్యసజ్జల్యత్వాదిభివైలక్షణ్యంప్రతిపాదితం- తత్రసజ్జల్యమాత్రపరికరత్వమనుపపన్నమితితస్యసత్యసజ్జల్యత్వస్యసజ్జల్యచిత్తవృత్తిత్వజ్జలయోధానాత్ సజ్జతిత్వర్థః. సర్వాత్మత్వం - సర్వభావఇత్వర్థః. కింబ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసమ్మునతి - నేతి. కిం కార్యజననసమర్థస్యకార్యజనకత్వం నియమనసహకార్యప్రరాపేక్షం - ఉతనేతిచిచారః. యదా అపేక్షేనియమః - తదా సహకారీభూనస్యకారణత్వాసమ్మునః. యదా సహకార్యపేక్షేనియమః - తదా కారణత్వసమ్మునఇతిసిద్ధం. పూర్వపక్షోత్థానమాషీచతి (ననుచెతి) సర్వశక్తైరుపకరణవిరహఃకారణత్వవిరోధితశక్త్యైవనజాయతే. సర్వశక్తిత్వాది తిబోధితం. ఉపకరణసాపేక్షత్వనిరపేక్షత్వరూపంనశక్త్యాక్తయోదైషమ్యం - శక్తఃపరికరసంపత్కరోతి- అశక్తస్తుపరికరసంపత్కరావపి నకరోతితి తయోదైషమ్యం- తస్మాద్బ్రహ్మణస్సజ్జల్యమాత్రపరికరత్వమయమిత్వమన్తానచోద్యపరిహారంసజ్జిహేజాహ (ఉచ్యతఇత్వాదినా) ఇమమగ్ధవివృణ్వికౌపూర్వపక్షమాహ (ఘటపటాదీతి) తతఃకిమిత్వత్వాహ (ప్రాకృన్ప్రౌఢౌచేతి) సూత్రేచోద్యభిజ్ఞావ్యాఖ్యాతః.

ఆసీత్ * ఏకోహవై నారాయణ ఆసీదిత్యాదిషు ప్రతీయతే, - అతస్సృష్టృత్వంనోపపద్యత ఇ యేవంప్రాప్తం. తదిదమాశజ్జతే (ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచేదితి)

పరిహరతి (నక్షీరవద్ధితి) నసర్వేషాంకార్యజననశక్తా నాముపసంహారసాపేక్షత్వమస్తి - యథాక్షీరజలా దేద్యధిహిమజననశక్తస్యతజ్జననే- ఏవంబ్రహ్మణోపిస్వయమేవసర్వజననశక్తైస్సర్వస్యజనయితృత్వముపపద్యతే. హీతిప్రసిద్ధవన్నిదైశశ్చద్యస్య మదతాఖ్యాపనాయ. ఓరాదిచ్ఛాతశ్చనాద్యపేక్షానపథ్యాదిభావాయ- అపితు శైఘ్ర్యార్థంరసవిశేషార్థంచ.

౨౫॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః దేవాదివదపిలోకే॥ శ్రిః+శ్రిః యథా దేవాదయఃస్వేస్వేలోకేసజ్జల్పమా త్రైణస్వాపేక్షితానిసృజన్తి- తథా౨ సౌపురుషోత్తమఃకృత్సప్రసక్త్యంజగత్సంకల్పమాత్రైణసృజతి. దేవాదీనాం వేదావగతశక్తీనాం దృష్టాంతతయోపాదానం - బ్రహ్మణోవేదావగతశక్తై స్సుఖగ్రహణాయేతి ప్రతిపత్తవ్యం. ఉపసంహారదర్శనాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౬॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః కృత్సప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా॥ శ్రిః+శ్రిః *సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ *ఇదంవాలగ్రైవైవకించనాసీత్ *ఆత్మావాఇదమేకపవాగ్రఆసీత్ ఇ త్యాదిషుకారణావస్థాయాంబ్రహ్మైకమేవ - నిరవయవమాసీదితి - కారణావస్థాయాంనిరస్తచిదచిద్విభాగతయానిరవయవంబ్రహ్మైవాసీదిత్యుక్తం, తదవిభాగమేకం - నిరవయవమేవబ్రహ్మ *బహుస్యామితిసంకల్ప్య ఆకాశవాయాద్వివిభాగంబ్రహ్మాదిస్తవ్యవస్యస్తయేత్రజ్జవిభాగంచాభిధితిచోక్తం, ఏవంసతీతదేవవరంబ్రహ్మకృత్సప్రసక్త్యేనోపయుక్తమిత్యభ్యుపగంతవ్యం.

చుహారఖండ్యాచక్షే (నక్షీరవద్ధితి) జలంస్వయమేవహిమరూపేణచరిణమతి- రవికిరణాస్తుతదుత్సర్జమాత్ర హేతవఇతిభావః. ఓరస్యాతచ్ఛాన క్వాథాశైఘ్ర్యరసవిశేషార్థా.

అథవైదికంబృహ్మైవమాహ.

౨౭॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః దేవాదివదపిలోకే॥ శ్రిః+శ్రిః దృష్టాంతాన్తరోపాదానఫలమాహ (దేవాదీనామితి)..... ఉపసంహారదర్శనాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౮॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః కృత్సప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా॥ శ్రిః+శ్రిః దృష్టాంతయోపస్యస్తస్యక్షీరజలాదేస్సావయవత్వంవృత్తం - తద్వబ్రహ్మణాపిసావయవత్వం- నిరవయవత్వేకృత్సప్రసక్తిర్వాస్యాదితశ్చక్రయాసజ్యతి. కింబ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసమ్భవతి- నేతి. తదర్థం కింబ్రహ్మణోజగదాకారేణకార్యత్వేనిరవయవత్వశ్చుత్తిర్యాద్యతే- నేతి. తదర్థంకింసర్వశక్తియోగోయుజ్యతే- నేతి. యదాసయుజ్యతే- తదానిరవయవత్వశ్చుత్తిర్యాద్యతే- తదానిరవయవత్వశ్చుత్త్యభాధాల్కారణత్వసమ్భవఇతి. (సదేవేత్వాది) ౫ ఏకమేవాద్వితీయమిత్యనన్తరవాక్యంప్రసిద్ధత్వాదనుదాహృతమప్యర్థతఉపాత్తం. తత్రైకశబ్దస్తవయవతోపివిభాగాసహః - యావద్బాధంహిసశ్చోచః- ఇహతదభావాదసజ్జుచితమేకపదంవిభాగాసహమితిభావః. ఏకశబ్దనిర్దంనిరవయవత్వంబ్రహ్మణఇతిజ్ఞాపనార్థం *సదేవేతివాక్యముపాత్తం. (ఇదంవాఇతి) అత్ర *నైవకించనాసీదితి దేవాదిప్రాచిజాతాభావఉచ్యతే. అత్రాపి *సద్యోరాసీన్నపృథివీత్యాదికముపిప్రతీకగ్రహణేనోపాత్తం భవతి. ద్యుపృథివాదిజగదవయవాభావకథనాన్నిరవయవత్వనిర్దిష్ఠితిభావః. (ఆత్మావాఇదమితి) అత్రాప్యేకశబ్ద౨వయవతోపివిభాగాసహః. ఉదాహృతవాక్యానామగ్ధమాహ (ఇత్యాదిష్యతి) ఆదిశబ్దాల్ - *నిష్కలంనిష్క్రియమిత్యాదిర్నహ్యతే. ఏకమేవేతివాక్యేభ్యయవదం-నిరవయవమితివాక్యాఖ్యానం. ఉదాహృతశ్చుత్త్యగ్ధలితమాహ (కారణావస్థాయామితి)నిరవయవత్వస్యకారణవాక్యప్రతిపన్నత్వాత్కారణావస్థాయాంచిదచిద్విభాగాభావనిర్దిష్ఠిత్వర్థః. విరోధందర్శయితుమాహ (తదవిభాగమితి) ఏకంనిరవయవమవిభాగమిత్యన్వయక్రమః. వెదాస్తేష్వేకశబ్దేనప్రతిపాదితత్వాన్నిరవయవం- అతోనిరస్తచిదచిద్విభాగమిత్యర్థః. నిర్ధాన్తినా అసభ్యుపగతేస్యాపాతప్రతీతేస్వరూపైక్యపక్షేదూషణమాహ (ఏవంసతీతి) తత్రాంశభేదే

అథవిదంశఃతేత్రజ్జవిభాగవిభక్తిః, అవిదంశశ్చకాశాదివిభాగవిభక్త్యభివ్యుచ్యతే-తదా *సదేవసోమ్యేదమ
గ్రహసీత్ పకమేవాద్వితీయం- బ్రహ్మైకమేవ-ఆత్మైకమవేత్సేవమాదయః కారణభూతస్య బ్రహ్మణోనిరవయ
వత్సవాదినశ్చబ్దైఃకుప్యేయః- బాధితాభవేయః- యద్యపిసూక్ష్మవిదవిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మకారణం- స్థూలవి
దవిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మకార్యమిత్యభ్యుపగమ్యతే - తథాపిశరీర్యంశస్యాపికార్యత్వాభ్యుపగమాదుక్తదోషోదు
ర్వారః- తస్యనిరవయవస్యబహుభవనంచసోపపద్యతే, కార్యత్వానుపయుక్తాంశస్థితీశ్చనోపపద్యతే, - తస్మా
దసమజ్ఞాసమివాభాతి - అతోబ్రహ్మకారణత్వంనోపపద్యతే.

ఇత్యాక్షిప్తేసమాధత్తే.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్ ॥ శ్లో॥ తుశబ్ద ఉక్తదోషంవ్యావర్తయతి. నైవ
మసామజ్ఞాస్యం. కుతః. (శ్రుతే) శ్రుతిస్తావన్నిరవయవత్వంబ్రహ్మణ, స్తోత్రవిచిత్రసర్గం, చాపా. శ్రౌత
౭ ధైయథాశ్రుతిప్రతిపత్త్యమిత్యర్థః. ననుచశ్రుతిరపిఅగ్నినాసిజ్ఞేదితివత్పరస్పరాన్వయాయోగ్యమర్థంప్రతి
పాదయితుంనసమర్థా. అతఃపా (శబ్దమూలత్వాదితి) శబ్దైకప్రమాణకత్వేనసకలేతరవస్తువిసజాతీయత్వాద
స్యాధ్యస్యవిచిత్రశక్తియోగోనవిరుధ్యతఇతినసామాన్యతోదృష్టంసాధనందూషణంవా ౭ ర్హతిబ్రహ్మ.

౨౮॥ సూ. శ్లో॥ ఆత్మనిచైవంవిచిత్రాశ్చహి ॥ శ్లో॥ కించ- ఏవం-వస్తువైరసంబద్ధనోధర్మ
స్యవస్తువైరచారోపణేసతి - అచేతనేఘటాదౌదృష్టాధర్మాస్తద్విసజాతీయేచేతనేనిత్యే ఆత్మస్యపిప్రసజ్యతే.
తదప్రసక్తిశ్చభావస్యభావవైచిత్ర్యాదిత్యాహ (విచిత్రాశ్చహితి) యథాగ్నిజలాదీనామన్యోన్యవిసజా
తీయానామాన్యోదిశక్తయశ్చవిసజాతీయాదృశ్యతే- తద్వల్లంకారదృష్టవిసజాతీయేపరేబ్రహ్మణితత్తత్రాదృ
ష్టాస్సహస్రశశక్తయస్సస్తీతిసకించదనుపపన్నం. యథోక్తంభగవతాపరాశరేణ * నిర్గుణస్యాప్రమేయస్య
శుద్ధస్యాప్యమలాత్మనః । కథంసర్గాదికర్తృత్వంబ్రహ్మణోభ్యుపగమ్యతేఇతినసామాన్యదృష్ట్యాపరిచోద్య *శక్త
యస్సర్వభావానామవిస్త్యజ్ఞానగోచరాః।యతోతో బ్రహ్మణస్తాస్తుసర్గాద్యాభావశక్తయః । భవంతితవతాం
శ్రేష్ఠపావకస్యయథోష్ఠతేతి. శ్రుతిశ్చ *కింసిద్ధవనంకడసవృక్షఆసీద్యతోద్యావాపృథివీపృథతతుః। మనీషి
ణోమనసాస్పృచ్ఛతేమతద్యదధ్యతిప్రదృష్టవనానిధారయన్। బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్షఆసీద్యతోద్యావాపృథివీని
ప్రతతుః। మనీషిణోమనసావిప్రవీమివోబ్రహ్మధ్యతిప్రదృష్టవనానిధారయన్నితి. సామాన్యతోదృష్టంచోద్యంస
ర్వవస్తువిలక్షణేపరేబ్రహ్మణినావతరతీత్యర్థః.

విహరంశబ్దతే (అథేతి) సౌ త్రంపదమాఖ్యాతరూపేణదర్శయతి (కుప్యేయిరితి) ముఖ్యాధ్యాయాగాద్వ్యావర్తయే (బాధితాభవేయిరితి) బాధ
భూతహోపశబ్దైస్తాభావపరిత్యజిభావః. (యద్యపీతి) ఏకశరీరేశరీర్యంశాదుసమాప్తజ్ఞానాన్యత్రస్యాదిత్యర్థః.

౨౯॥ సూ. శ్లో॥ శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్ ॥ శ్లో॥ శ్రుతే స్వీతిసూత్రఖణ్డంవ్యావర్తయే (తుశబ్దజ్ఞాత్యాదినా) ఖణ్డావరంశబ్ద
౧౭వతారయతి (ననుచేతి) (శబ్దమూలత్వాదితి) అగ్నినాసిజ్ఞేదిత్యాదిమనేచసాభనతానర్హత్వంభర్తృణః ప్రత్యక్షసిద్ధం-అతోనతదర్హత్వంవా
౦ ప్రతిపాదయతి. ప్రమాణావరగాగోచరస్యతుభర్తృణా విలక్షణత్వంశాస్త్రేణప్రతిపన్నమితి విలక్షణభర్తృణావిలక్షణభర్తృణాగోనవిరుద్ధత్యర్థః.
సామాన్యతోదృష్టమితి లోకేదన్వత్వాద్గ్నిరనుష్ఠితవద్యేనకేనచిదాకారేణయస్యకస్యచిత్సాహచర్యమాత్రదర్శనేనతత్సామాన్యదృష్ట్యాభనం
పణంవాక్రియతే- సతదర్హతీత్యర్థః.

౩౦॥ సూ. శ్లో॥ ఆత్మనిచైవంవిచిత్రాశ్చహి ॥ శ్లో॥ తదప్రసక్తిశ్చేత్యధ్యాహరణవ్యాఖ్యాతం. ఉక్తస్సుటికరణాయాహ (య
క్తమితి) పురాణవచనస్యస్ఫూర్తత్వాత్ పూర్వోపాదానం. వచనద్వయమధ్యగతస్యపరిచోద్యేతిపదస్యయథోక్తమితిపూర్వేజ్ఞాన్వయః. పురాణ
ప్రతిపదయారంభమాహ (సామాన్యత్యతి).....

ఇతశ్చ.

౨౯॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ ప్రధానాదికారణవాదేలోకికవస్తువిస
జాతీయత్వాభావేనప్రధానాదేః లూకదృష్టాదోషాస్త్రప్రభవేయరితినకలేతరవిలక్షణంబ్రహ్మకారణమభ్యు
పగస్తవ్యం. ప్రధానంచనిరవయవం - తస్యనిరవయవస్యకథమివమహదాదివిచిత్రజగదారఘ్నుడపపద్యతే. స
త్త్వంరజస్తమితితస్యవయవావిద్యస్తఇతిచేత్ - తత్రేదంబివేచనీయం. కిం సత్త్వంరజస్తమసాంసమూహాః
ప్రధానంఉతసత్త్వంరజస్తమోభిరారబ్ధంప్రధానం. అనస్తరేకమేప్రధానంకారణమితిస్వాభ్యుపగమవిరోధః,
స్వాభ్యుపేతసత్త్వవిరోధః, శ్చ - తెషామప్థినిరవయవానాంకార్యారఘ్నువిరోధః, శ్చ. సమూహవత్తేచతేషాం
నిరవయవత్వేనప్రదేశభేదమనపెత్త్యసంయుజ్యమానానాంసంస్థాలప్రవ్యారఘ్నుకత్వసిద్ధిః. పరమాణుకారణ
వాదేపితధైవఅణవోనిరంశానిష్ప్రదేశభేదమనపెత్త్యపరస్పరసంయుజ్యమానానిసంస్థాలకార్య
రమ్యాయప్రభవేయః.

౩౦॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ సకలేతరవస్తువిసజాతీయాపరాదేవతా
సర్వశక్త్యపేతాచ- తథైవపరాదేవతాందర్శయన్తిహిశ్రుతయః *పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వా
భావికీజ్ఞానబలక్రియాచ- తథా *అపహతపాచ్ఛావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘత్సోపిపాసఇతి సకలేతరవిస
జాతీయతాంపరస్యాదేవతాయాఃప్రతిపాద్య *సత్యకామసత్యసజ్జల్పఇతిసర్వశక్తియోగం ప్రతిపాదయ
న్తి, తథా *మనోమయఃప్రాణశరీరోభారూపసత్యసజ్జల్పఆకాశాత్సాసర్వకర్తాసర్వకామసర్వగత్తస్స
ర్వరసఃసర్వమిదమభ్యాత్రివాక్యనాదరఇతి, చ.

౩౧॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ యద్యప్యేకమేవబ్రహ్మసకలేతరవిల
క్షణంసర్వశక్తి- తథాపి * నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతఇతి కరణవిరహిణస్తస్యనకార్యారఘ్నుస్సమ్యవతీతి
చేత్. తత్రోత్తరం *శబ్దమూలత్వాత్ *విచిత్రాశ్చహీత్యుక్తం. శబ్దైకప్రమాణకంసకలేతరవిలక్షణంతత్త
త్కరణవిరహేణాపితత్తత్కార్యసమర్థమిత్యర్థః. తథాచశ్రుతిః *వశ్యత్యచతుస్సశృణోత్యకర్ణః అపాణిపా
దోజవనోగృహీతాఇత్యేవమాద్యా.

కృత్సప్రసక్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౯॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ దర్శనానుగుణమనుమాయమానస్యైవలోకదృష్టప్రసక్త్యధికరణం. స్వాభ్యుపగమవిరోధః-
ప్రధానస్యపరమకారణత్వాసిద్ధిః. సత్త్వవిరోధః- చతుర్వింశతితత్త్వాధికార్యత్. (ప్రదేశభేదమనపేత్త్యసంయుజ్యమానానామితి) అసంయుక్తప్ర
దేశభేదరహితసంయోగవతామిత్యర్థః. లోకేహిచ్ఛకాదయఃపూర్వపూర్వాసంయుక్తైః ప్రదేశైఃసంయుజ్యమానాఃపృథుకార్యారఘ్నుకాదృష్టాఇత్యర్థః.

౩౦॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రుత్యానిరవయవత్వకార్యత్వప్రతిపాదనాత్తదనుగుణశక్తియోగికల్ప్యః, ధ
ర్మినైజాత్యంచకల్ప్య, మిత్త్యుక్తం- ఇదానీంధర్మినైలక్షణ్యవిలక్షణధర్మయోగిణోక్తిః ప్రదర్శితేతిభేదః. అపహతపాచ్ఛాత్వాదినాధర్మినైలక్షణ్యసిద్ధిః. వి
వంధర్మినైలక్షణ్యత్ ధర్మినైలక్షణ్యకల్పనాదపిసర్వశక్తిత్వకార్యణసత్యసజ్జల్పత్వేనవిలక్షణశక్తిప్రతిపాదనాసన్నేత్యనిప్రాచీణాహ (సత్యకామస్స
త్యసజ్జల్పఇతి)

౩౧॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయ క్తశ్రీభాష్యమ్. స్వపక్షదోషాచ్చ॥ *ఉపసంహరదర్శనాదితిమాత్రే, పరికరాభావేసిద్ధ్యుమాత్రేణస్పష్టపప
త్తిరుక్తా - అత్రతుదన్తచక్రాదిపరికరనిరపేక్షస్వాపిరణకశేదరాపేక్షాదృష్టేతిశక్త్యాపరిప్రాయతఇతివిశేషః. *సతస్యేతివాక్యకార్యశబ్దైశశరీరము
చ్యతే. కరణం- ఇన్ద్రియం. సూత్రేభాష్యచకరణశబ్దఃకార్యస్యశరీరస్యాత్మ్యపలక్షణార్థః.

అప్రమృషావాదినామః- నిరవయవం బ్రహ్మచికదేశేనకార్యోపయుక్తంచేతివ్యాహతం- అతస్తవభయంసకాన్తేగత్యప్రతిపాదనం- శబ్దస్యాకాక్షాస్పృహగృతాపేక్షాప్రతిపాదనాత్. అతఃపరమాధ్యరూపేణనిరవయవస్యసావయవత్వమవిద్యాకల్పితరూపభేదేనేతివాచ్యం- సహచన్ద్రద్విత్వాభావేపదన్ద్రోబిముధావిభజ్యతేఇతి. అత్రోచ్యతే- తత్తతావత్ *శబ్దమూలత్వాదితిసూత్రాగమగుణత్వం-తదామిథ్యాత్వాదివివక్షత్వం. ప్రపజ్ఞమిథ్యాత్వగోచరకల్పావివక్షితభిచెన్న- *నాత్మాశ్చతేః *శబ్దవిశేషాత్ *అనావృత్తిశబ్దాదివివక్షాప్రతిపాదనామిథ్యాత్వాదివివక్షత్వం. ప్రపజ్ఞమిథ్యాత్వవిషయస్యకస్యచిదపివాక్యస్యాభావా, చ్చ. కిచ్చ-అవిద్యాకల్పితరూపేణసావయవం బ్రహ్మనిసూక్తంభవద్భిః. అవిద్యాకింబ్రహ్మకదేశాశ్రయతచేకదేశేకార్యంకల్పయతి-ఉతకృత్సైబ్రహ్మణి. ఆద్యేసావయవత్వప్రసక్తిః. ద్వితీయేఅవిద్యానిర్ముక్తబ్రహ్మసమ్భవః. తతశ్చసూమస్తానత్వమితి, ద. ఉత్పత్త్య, మిచ్చియాగోచరత్వం, *అతోజ్ఞాయాన్త్యాదికమనుపపన్నంసాన్త-వికృతేనబ్రహ్మజానిత్యసమ్మన్తత్వాత్, తస్మాన్దైన్దియికత్వాత్, అతోజ్ఞాయస్తావాభావా, చ్చేతిభవద్భిరవోక్తం. యదేవ బ్రహ్మకాల్పనికరూపేణకారణం-తదేవపరమాధ్యతోఽవిద్యానిర్ముక్తమిచ్ఛేత్. పరమాధ్యతోఽవిద్యానిర్ముక్తత్వం నామకింసివృత్తావిద్యత్వం-ఉతానివృత్తస్యాప్రవిద్యాసంసగస్యాపరమాధ్యత్వం. ప్రభమేచకింబ్రహ్మస్వరూపేక్షచిదవిద్యాఃరహః - ఉతసర్వత్ర. ఆద్యేసావయవత్వం. ఇతరత్రసంసారభూమానవభాసప్రసక్తిః. ప్రభమవివక్షిద్వితీయఃరసిచాపరమాధ్యభూతోఽవిద్యాసంసగ్భిఃబ్రహ్మణికల్పాచిత్క-ఉతసార్వత్రికః. ఆద్యేసావయవత్వం. ద్వితీయేకృత్సైప్రసక్తిరక్షేకృతాసాన్త-కృత్సైప్రసక్తిబ్రహ్మణోఽవిద్యానిరోహితత్వాత్. పరమాధ్యభూతోఽవిద్యానాగోనాస్తితేవ. సతావతాఽవిద్యానిర్ముక్తబ్రహ్మకీడ్వి-అవిద్యానాగోయాద్యశాఽభివృత్త-తాదృశస్యానివృత్తత్వాత్. యథాస్వప్నద్రష్టాపరమాధ్యపక్షసంసరభావేనజాగ్రద్దశాయామ్ పరమాధ్యపక్షలిప్తానలిప్తానభవతి. కించ-కిమవిద్యాకల్పితరూపమిత్వవిద్యావిషయంబ్రహ్మవివక్షితం- ఉతతదావలక్షితం-ఉతత్రగుణాత్మకంప్రధానంఅవిద్యాకల్పితరూపమితివివక్షితం. ఆద్యేవిశేషజాంశస్యేవవిశేష్యాంశస్యాపిసావయవత్వంసాన్త. ద్వితీయేవిశేష్యాంశస్యైవసావయవత్వంసాన్త. తృతీయేచప్రధానంసావయవంపరిణమతేచేత్ - బ్రహ్మణఃకథంకారణత్వం. ప్రకృతేర్భృహ్మశ్రయత్వేనైతిచేత్ - తస్మాన్నాదేరవానితాయాస్తస్యాఅవిద్యాకల్పితత్వాభావేనప్రకృతిశరీరకంబ్రహ్మవాస్తవప్రపజ్ఞకారణమిత్వభ్యుపగమోవరం- సకలప్రమాణస్యాయానుపరోధిత్వాత్. సనుప్రకృతివిశిష్టస్యకారణత్వేవిశేష్యాంశస్యాపిసావయవత్వంతస్య, తేపిస్యాత్. నైవం-విశిష్టతాజ్ఞీకారేవిశేషణవిశేష్యయాఃస్వభావవ్యవస్థాదర్శనాత్. శరీరవిశిష్టస్యప్రప్రతిహేతుత్వేశరీరాత్మనోఃస్వభావవ్యవస్థావిద్యశ్యతే. విశిష్టస్యకారణత్వమేవమ్యాభ్యుపగమం-సతుసావయవత్వం. తత్తువిశేషజాంశస్యైవ-అతోనకల్పిద్భావః. ఆత్మనిష్ఠత్వద్వనిస్వరూపానుపమరైసవిభక్త్యప్రేవ, న్నాయావినోహస్తావిస్ఫుప్తవ, చ్చ. బ్రహ్మస్వరూపానుపమరైనఅనేకాకారస్ఫుప్తిరితి *ఆత్మనిచైవమితిసూత్రవ్యాఖ్యానముపాయుక్తం-స్వప్నప్రప్రవాక్యస్యపరమాత్మవిషయత్వాత్. *సహితైరస్మిన్లోకాన్ధిరాగ్రహివాక్యశేషః. తతశ్చపరమాత్మకారణత్వవిమతౌతదేవదృష్టాస్తత్వేనవక్తవయ్యుక్తం. మద్రోపకాదిభిస్సృజతోమాయావిసశ్చహస్తాదికార్యంప్రత్యుపాదానత్వాభావాత్ సావయవత్వాచ్చక్షుశరావాదికంప్రతికులాదీవకర్తృత్వమాత్రమితినిరవయవస్యాకృత్సైప్రసక్తాదృష్టాస్తత్వమనుపపన్నం. — యాదవమిన్ద్రాస్త్రభోక్తృభోగ్యునియస్తృష్ట్యంతమాంశకృత్సైప్రసగమానైతరాంశద్వయాసంభవభిప్రార్థవక్షంకృత్వాస్వతోనిరవయవమసిగర్వశక్తియోగాత్ పరిణామసావయవంబహుభవతితినిర్ధాన్తయన్తి. తదయ్యుక్తం- ఏకస్యబీజస్యశక్తిమతఃపరిణామసజాభావత్రపుష్పాదిరూపేణబహుభవనేప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాంలనాదిత్వనిత్యత్వశ్చుతివిరోధస్యావర్జనీయత్వాత్. సప్రవృత్తమాత్రానాదితయాతేషామనాదీత్యేకాభావత్రపుష్పాదినామపితథాఽనాదిత్వాత్తైరవిశేషప్రసక్తిః. పరిణామానవేషానాద్యంశభేదేస్వతోనిరవయవత్వంసాన్త. నిరవయవత్వశ్చుతిరీశ్వరాంశవిషయేతేవ - తస్మిన్జగదుపాదానస్యబ్రహ్మణఃకృత్సైప్రసక్తినిరవయవత్వవిరోధోఽపచ్యుతేస్యాత్ - నిరంశస్యోపాదానత్వాభావాత్. ఏవంజీవానామప్రత్యేకంనిరవయవత్వేదోషస్యమానః - భోక్త్రంశస్యాపుష్పాదానత్వాభావాత్. ప్రకృత్యంశస్యతదభయవిరోధపరిహరేప్రధానకారణవాదేచాద్యంపచ్యురంసాన్త - సతుబ్రహ్మకారణవాదే. కించ- నిరవయవత్వాకృత్సైప్రసక్త్యాగవిషయశ్చుతివిలాప్త్యాబ్రహ్మణివిలక్షణత్వేపినిరవయవత్వమాకాశరూపరసాదీనానిరవయవత్వాదవిలక్షణంసావయవతయాపరిణామప్రతిభటుమిత్వక్రదోషప్రసక్తిభిత్వాశక్తిగ్నినిరవయవత్వమపిశబ్దమూలత్వాదపూర్వంబ్రహ్మణస్సావయవతయాపరిణామార్హత్వానివారకమితివ్యాఖ్యాతం. తదప్రయ్యుక్తం- ధర్మైలక్షణ్యసంవిలక్షణధర్మసమ్మవశక్లానుదయ్యాత్. ధర్మైలక్షణ్యభావేహిధర్మైలక్షణ్యమేవసాన్త. తస్మాద్విలక్షణధర్మయోగే *శ్చుతేతిప్రతిపాదితేతదసమ్మవశక్లాయాంపత్సమ్మవాయ *శబ్దమూలత్వాదిభిర్మైలక్షణ్యప్రతిపాదనమేవయ్యుక్తం. తథా *సర్వోపేతేప్రధికరణాన్తరంవవత్తితం- *అశబ్దమస్పర్శం *సర్వకర్మసర్వకామః *విముక్త్యాం *అనీనోదూరం వ్రజితయానోయానిసర్వతః *అనేజితేర్కసతోదవీయస్తద్ధావతోన్యాసత్వేతిత్వక్ *చశ్యత్వచతురత్వాదివిరుద్ధకార్యాణాంభ్రాన్తినిర్ధత్వంపూర్వవక్షేకృత్ - అంశభేదేనోపపన్నానితానిసత్వాని - తేషాంచకార్యాణాంచతుశ్శ్చోప్రసాదిపాదాదిసావేషత్వవ్యాప్తిభేదేనసర్వశక్తియోగోపపత్తేరితినిర్ధాన్తితం. తత్రాధికరణభేదోఽనుపపన్నః - *సర్వోపేతానేతిచశ్చేదనపూర్వమాత్రసాధ్యవైశ్వానరపాదకత్వావగమాత్, ప్రకృతసాధ్యంప్రత్యుపయోగితయాపాశ్చాత్త్యమాత్రద్వయాధ్యసత్వాదగ్యసమ్భవా, చ్చ. తత్సంభవశ్చఫలభిభావేదగ్నితః. సర్వనామరూపాపేతత్వంచసర్వోపేతతత్వార్థకః - భావేత్యుకుతదనుక్తిస్తస్యపాదకత్వాభావాత్. నిరవయవస్యాపిసర్వకారణత్వేసర్వశక్తిస్వయంవివచ్యుపపాదకః- నామరూపాపేతత్వంభూపసాద్యకోపిఘటకం. శ్రుతివాక్యంతు *శ్చుతేస్త్విత్వేవవివక్షితమతభూతదనుపాదానమ్.....

౩౨॥ సూ. శ్లో॥ నప్రయోజనవత్త్వాత్॥ యద్యపీశ్వరః ప్రాకృత్యేరేకపవనః సకలేతరవిలక్షణత్వేనసర్వార్థశక్తియైక్యమేవవిత్తంజగత్సృష్టంశక్తి - తథాపీశ్వరకారణత్వంనసమ్భవతి- ప్రయోజనవత్త్వాద్విచిత్రసృష్టిః, ఈశ్వరస్యచప్రయోజనాభావాత్, బుద్ధిపూర్వకారిణామారమ్భేద్వివిధంహిప్రయోజనం-స్వార్థఃపరాధోవా. నహిపరస్యబ్రహ్మణస్వభావతపవావాప్తసమస్తకామస్య జగత్సృష్టేణకించనప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే. నాపిపరాధః - అవాప్తకామస్యపరాధతాహిపరానుగ్రహేభవతి - నచేద్యశగర్భజవ్యజరామరణనకాదినానావిధానస్తదుఃఖబహుళంజగత్కరుణావాక్ సృజతి-ప్రత్యుత్తమమైకతానమేవజనయేజ్జగత్కర్మణ్యాసృజత్. అతః ప్రయోజనాభావాద్బ్రహ్మణః కారణత్వంనోపపద్యతేఇతి.....

ఏవంప్రాప్తేప్రచత్సహే.

౩౩॥ సూ. శ్లో॥ లోకవత్తులీలాకైవల్యం॥ అవాప్తసమస్తకామస్యపరీపూర్ణస్యస్వసజ్జల్పవికార్యవివిధవిచిత్రవిచిత్తిశ్రజగత్సృష్టీలైవకేవలప్రయోజనం - (లోకవత్) యథాలోకేసప్తద్విపామేవమేదినిమధిష్ఠిత స్సంపూర్ణశౌర్యవీర్యపరాక్రమస్వాపిమహారాజస్య కేవలీలైకప్రయోజనాకస్త్రకాద్యారమ్భదృశ్యనై-తతైవపరస్వాపిబ్రహ్మణఃస్వసజ్జల్పమాత్రావక్లప్తజగజ్జన్మస్థితిధ్వంసాదేర్గీలైవప్రయోజనమితినిరవద్యమ్.

౩౪॥ సూ. శ్లో॥ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి॥ యద్యపిపరమపురుషస్యసకలేతరవిచిద్వస్తువిలక్షణస్యాచిత్త్యశక్తియోగాత్ప్రాకృత్యేరేకస్యనిరవయవస్యాపి విచిత్రవిచిత్తిశ్రజగత్సృష్టిసంభావ్యేత - తథాపిదేవతీర్యజ్జనుష్యథావరాత్సనోత్కృష్టమధ్యమాపకృష్టసృష్టౌపక్షపాతఃప్రసజ్యేత, అతిఘోరదుఃఖయోగకరణానైర్ఘృణ్యంచావర్జనీయ, మితి. తత్ప్రత్యరం (నసాపేక్షత్వాదితి) నప్రసజ్యేయాతాంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యే. కుతః. (సాపేక్షత్వాత్) సృజ్యమానదేవాదిక్షేత్రజ్ఞకర్తృసాపేక్షత్వాద్విషమసృష్టిః. దేవాదీనాంక్షేత్రజ్ఞానాందేవాదిశరీరయోగంతత్తత్కర్తృసాపేక్షందర్శయన్తిహి శ్రుతిస్తృతయః *సాధుకారిసాధుర్భవతిపాపకారిపాపోభవతి*పుణ్యంపుణ్యేనకర్తృణాభవతిపాపఃపాపేనకర్తృణా- తథాభగవతాపరాశరేణాపిదేవాదివైచిత్ర్యహేతుఃసృజ్యమానానాంక్షేత్రజ్ఞానాంప్రాదీనకర్తృశక్తిరేవేత్యుక్తం *నిమిత్తమాత్రమేవాసాసృజ్యానాంసర్గకర్తృణి, ప్రధానకారణీభూతాయతోవై సృజ్యశక్తయః॥

౩౫॥ సూ. శ్లో॥ నప్రయోజనవత్త్వాత్॥ సస్థిఃస్పష్టా. కారణత్వంసమ్భవతి-నేతివిచారః. తదర్థమనాప్తసమస్తకామస్యలీలాప్రయోజనం- నేతి, లీలాయాంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యేప్రసజ్యేతే - నేతి, చ. యదాప్రసజ్యేతే, యదాచలీలానప్రయోజనం, - తదాలీలరూపవ్యాపారాసమ్భవాత్ కారణత్వాసమ్భవః. యదానవైషమ్యదిప్రసజ్యే, యదాచ లీలాప్రయోజనం, - తదాలీలాప్రసమస్తకామస్యలీలరూపవ్యాపారసమ్భవాత్కారణత్వసమ్భవఃఇతిసిద్ధ్యతి. ప్రయోజనవత్త్వంకస్యేత్యపేక్షాంపూరయతి (విచిత్రసృష్టితి) తస్య *నేతిపదేనాస్వయస్యవిరుద్ధత్వాదభిప్రేతమాహ (ఈశ్వరస్యచేతి) తదేవవివృణోతి (బుద్ధిపూర్వేతి)

౩౬॥ సూ. శ్లో॥ లోకవత్తులీలాకైవల్యం॥ (లీలైవకేవలైతి)పణబద్ధపూర్వకమ్యాతాదివ్యావృత్త్యర్థఃకేవలశబ్దః. ప్రయోజనానరానుద్దేశేనప్రవృత్తేషీయద్యహ్నిపతప్రయోజనస్యాధాత్విధిప్రధానార్థవివకారః. ననుకస్త్రకాద్యారమ్భసృష్టిలాత్వంయ్యుక్తం- యత్నగౌరవాభావాత్. జగద్వ్యాపారస్యతులీలాత్వమనుపపన్నం- మహాయాసరూపత్వాదితశ్చానివృత్త్యర్థమాహ (స్వసంకల్పమాత్రావక్లప్తేతి)

౩౭॥ సూ. శ్లో॥ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి॥ వైషమ్యశబ్దఃపక్షపాతశబ్దేనవ్యాఖ్యాతః. కస్యకిమేక్షమిత్యత్రాహ (సృజ్యమానేతి) ఈశ్వరశ్చేన్నసృష్టాకర్తృసాపేక్షః- కింతువైషమ్యంశపితదపేక్ష- అతోవిషమసృష్టీరిత్యధ్యాహృతం. (నిమిత్తమాత్రమేవాసావతి) అప్రధానకారణంనిమిత్తశబ్దవివక్షితం- *ప్రధానకారణీభూతాఇతితత్ప్రేవనిర్దేశాత్. యథా *నిమిత్తమాత్రంభవసవ్యసా

మి త్తమాత్రం ము క్తైవ నాన్యతీ-ందిదపేక్షతే । నీయతేతవతాం శ్రేష్ఠస్వశక్త్యావస్తువస్తుతామితి. స్వశక్త్యా-
స్సకర్తృజైవదేవాదివస్తుతాప్రాప్తిరితి.

౩౫॥ సూ. శ్లో॥ నకర్తావిభాగాదితీచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యపలభ్యతేచ॥ శ్లో॥ ప్రా
కస్యప్తేః త్రైత్రజ్ఞానామనసన్తి. కుతః. అవిభాగశ్రవణాత్ * సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్ ఇతి. అతస్తదాసీం
తదభావాత్తగర్భనవిద్యతే- కథంతదపేక్షంసృష్టివైషమ్యమిత్యవ్యతఇతిచేత్. న-అనాదిత్వాత్-త్రైత్రజ్ఞా
నాంతతగర్భప్రవాహాణాంచ. తదనాదిత్వేవ్యవిభాగఉపపద్యతేచ-యతస్తత్ త్రైత్రజ్ఞవస్తుపరిత్యక్తనామరూ
సంప్రచ్యుతేరీతయాపిపుధగ్వ్యవదేశానర్హమతిసూక్ష్మం. తథానభ్యవగమేలకృతాభ్యాగమకృతవిప్రణాశ
ప్రసగశ్చ. ఉపలభ్యతేచ- తేషామనాదిత్వం *నజాయతేన్మియతేవాపివశ్చిదితి. సృష్టిప్రవాహానాదిత్వంచ
*సూర్యాచక్షుఃసాధాతాయథాసూర్యమకల్పయదిత్యాదౌ. *తద్దేదంతద్వ్యావ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపా
భ్యాంవ్యాక్రియతేతినామరూపవ్యాకరణమాత్రశ్రవణాత్ త్రైత్రజ్ఞానాం స్వరూపానాదిత్వంసిద్ధం. స్మృతా
నపి *ప్రకృతింపురుషంచైవవిధ్యనాదీఉభావపీతి. అతస్సర్వవిలక్షణత్వా, త్వర్వశక్తిత్వా, నీలైకప్రయోజన
త్వాత్, త్రైత్రజ్ఞకర్తానుగుణ్యేన వివిత్రసృష్టియోగా, ధృన్వావజగతా-రణమ్.....

౩౬॥ సూ. శ్లో॥ సర్వభర్తృపవతైశ్చ॥ శ్లో॥ ప్రధానపరమాణ్వాదీనాం కారణత్వేయధర్మ
నైకల్యముక్తం వత్సమాణంచ - తస్యసర్వస్యభర్తృజాతస్యకారణత్వాపపాదినో బ్రహ్మణ్యపవతైశ్చ బ్ర
హ్మైవ జగతా-రణమితిస్థితమ్.....

ప్రయోజనవత్త్వాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే
ద్వితీయాశ్వాశ్వాస్యప్రథమఃపాదః.

శ్లో॥ శ్లో॥

౩౭॥ తద్వత్. ప్రాధాన్యంచలసాధారణకారణత్వం. సాధారణకారణత్వమప్రాధాన్యం. యథాతేన సరియదికంసర్వసస్యసాధారణకార
ణం- తత్తద్విజశ్చైవశేషాల్లభ్యమితి- తత్తావసాధారణకారణం- తథేశ్వరస్యసాధారణకారణత్వాన్నిమిత్తమాత్రత్వం - కర్తృణాంవిషయస్థైర్య
సాధారణకారణత్వాత్ ప్రాధాన్యమిత్యర్థః.

౩౮॥ సూ. శ్లో॥ నకర్తావిభాగాదితీచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యపలభ్యతేచ॥ శ్లో॥ అన్యంవ్యాచక్షే (భజనాదిత్వేపీతి)
*పపద్యతేతేత్యగ్రచక్షాధి ప్రేతాభమాహ (అకృతాభ్యాగమేతి) స్వరూపానాదిత్వేవ్యవస్థిప్రవాహానాదిత్వేసరియకర్తృప్రవాహానాదిత్వసి
ద్ధి- అనుసృష్టిప్రవాహానాదిత్వంచర్యయతి (సూర్యాచక్షుఃసాధితి) ప్రతికల్పమనీతస్యాస్యపాకృత్యాస్యగతత్వాన్నైకరనాదిత్వసిద్ధిః. తద్వత్స
ప్రయోజనాధాన్యకృతమనదన్నకరణాశ్చముచసంహరతి (అతఇతి)

౩౯॥ సూ. శ్లో॥ సర్వభర్తృపవతైశ్చ॥ శ్లో॥ ఇదంసూత్రంసర్వాధికరణశేషం. కేథరాః- కన్యస్మదపత్నిః - కింమృత్యుచ్యత్యమిత్య
శేషాయాంవ్యాచక్షే (ప్రధానేతి) పశ్యమాన్యలస్యయంబర్యయతి (బ్రహ్మైవేతి) పరమప్రకృతసాధ్యేనాన్యయత్యర్థః. ...
౯.దమధికరణంబ్రహ్మజ్ఞానపరమేనసజ్జచ్ఛే-జగద్వ్యాపారస్యనిష్ప్రయోజనతయా వాదితేలీలాద్వేనపరిహారాత్. ప్రసజ్జస్యభ్రాన్తిచక్షి
తద్వేదాప్రకృత్యస్యనిష్ప్రయోజనత్వంనదోషఇతిహివక్తవ్యం. సహిషైరూప్యవర్ణద్విత్వాభ్యాసాదికంప్రయోజనాంప్రవర్తతే, సచవిత్తాసహ
తస్యప్రయోజనాకాష్టాయాపటంభిసత్త్వి-గృహంచదహతి, సహిష్సుత్పదర్శి. ప్రయోజనాపేక్షాయాస్యశిరశ్చేదంచశక్తిః, సమగ్రాప్రసాహిమిక్రీడాసం
భవతి- అతస్తదక్షిరితీచేన్న- కేషాంచిద్వాపారాణాంక్రీడామృత్యేపిస్వశిః ప్రహారదీనామివప్రాప్త్యాపారత్వాదేవతేషాంక్రీడాత్వామపప
త్యైః. కించ- జ్ఞానముస్యామితిసంకల్పేనహిష్యరోస్యప్రాయోగికోతి- తదయంక్రం- సహిశ్చిద్ధాప్రసాహిమితిసంకల్ప్యభ్రామ్యతి. కించ- ఈశ్వరసర్వ

జ్ఞశ్చేత్ - స్వానర్థరూపసంసారప్రపత్తనంక్రీడతినమస్యతే. అజ్ఞశ్చేత్ - సర్వజ్ఞత్వశ్రుతివిరోధః. వివేకజ్ఞాననిష్పాదనేనస్వానర్థపరిహారాయజగత్సజితీచేత్ - తథావీలీలాత్వమనుపపన్నం - సహి వ్యాఖ్యపూతాశ్చ బౌద్ధధానయనప్రవృత్తిలీలాభవతి. స్వయంప్రయోజన రూపవ్యాపారోహిలీలా. ఋగ్వేదాదిప్రపత్తకస్యతాస్తాదధికవిషయజ్ఞానవత్ ఈశ్వరస్వజగత్సృష్టినిష్పాద్యంతివేకజ్ఞానంసంసంభవతి - యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ - తస్మాదే తద్భూజ్జ్ఞానామరూపమన్నంచజాయతఇతిహిశ్రుతిః. యదిశ్వరః స్వబద్ధశ్రమనివర్తనాయజగత్సృజతి - తద్విబద్ధచ్ఛేదనాపయితానేనారాకస్పృజతు - కిమర్థం బద్ధవర్థకానర్థకామాదీకస్పృజతి. కించ - కిం భ్రాన్తిహేతుర్గీలా- ఉర్రభ్రాన్తికార్యా- ఉర్రభ్రాన్తిరణ. నాన్యః - వీలయాస్వభూమసంపాదనానుపపత్తే. సద్వివేచియః - శ్రుతమసంకల్పస్యలీలాత్వానుపపత్తేః, తద్వదేవోర్రత్రాన్తిలీలామనరేణభ్రమోపపత్తే, శ్చ. నాపితృతియః - ద్విచస్త్రిజ్ఞానస్య లీలాత్వానుసీధేః స్వయమద్రామ్యన్మీశ్వరోలీలయా పరాన్మోహయంతిచెన్న - త్వన్మతేభ్రాన్తినినా చరవర్తనాయోగాత్, చరదర్శనేనమృతతేమం స్వానస్యత్వజ్ఞానాత్, చ్చ. నిర్విశేషనన్నాత్రస్య బ్రహ్మణోనిర్విశేషత్వాదేవనలీలాసమ్మతః - ఈశ్వరస్వభూసర్వజ్ఞత్వేనసంసారమహిత్యేన, జీవాకా స్వానస్యత్వేన, చ జానతో బన్దజరామరణాదిర్నర్వర్తనసరకపాలనాదివ్యాపారోనలీలాభవిరుదుర్నతి. ఆరభ్యదమధికరణంబ్రహ్మజ్ఞానవాదినాంవిరుద్ధం. * నైషమ్యేత్యాదిసూత్రాచిచాధికరణానరంసర్వైర్వర్తతం. నచతద్యత్తం - ఫలభిలాషేన ప్రకృతసాధ్యేనతేమమస్యతాథ్వాత్. ఫలభిలాషవచ్చదర్శితః. కర్మసాపేక్షతయానైషమ్యవైర్భ్రాన్తినివరకశ్చభ్రాన్తిబ్రహ్మవాదినాం సముటల- పితృపహతోహి శుభాశుభానపేక్షః కంచితస్తతి, సాన్త్యవాదినమపి కంచినీన్తతి, కాంక్షిదమ్మసానిన్తతి. కాంక్షిన్మనలనహన్తి, నచ రక్షిన్వైషమ్యవైర్భ్రాన్తియో ద్విరూపతా - నచయత్త్వపరిహరవ్యత్వం. * సాపేక్షత్వాది తదంచవిషమస్ఫుష్టాసమ్మత్తమృత - సహిశ్వరశ్చేత్ కర్మసాపేక్షః - తస్యస్యతప్రత్యాత్. సృష్టిశ్చేన్న కర్మసాపేక్ష - సమష్టితత్వస్ఫుష్టానర్వశక్తియేశ్వరస్వనిరపేక్షత్వాత్. యస్మిన్మంశే నైషమ్యవైర్భ్రాన్తిప్రసక్తః - తత్త్రివహికర్మణోరైవే. అతఃప్రాప్తాప్రాప్తవేకేనవైషమ్యంశక్యకర్మసాపేక్షత్వాద్విషమస్ఫుష్టేరిత్యుక్తం. * ఉపపత్త్యభిచానాదిత్వముపపత్త్యభిచాన్తివ్యాఖ్యాతం- రచానీం * అవిభాగాదితశ్చిత్తహేతురవహిత్యతీస్యాత్. అతఃకేత్రజ్ఞానామనాదిత్వేష్యవిభాగఉపపత్త్యభిచాన్తివ్యాఖ్యాతం. ఉక్తలక్షణస్యావిభాగస్యతథాత్వోపపాదకత్వేనాకృతాభ్యాగమాదిప్రసక్తరూపస్వరోపిమాత్రాధిక్రేతోభవతీత్యధిప్రాప్యేణాహ- (రథానభ్యుపగమఇతి) అకృతాభ్యాగమశబ్దేనముక్తానామపున్యప్రప్రసక్తోరభిక్రేతః. ఏవం * ఉపపత్త్యతే * ఉపపత్త్యభిచాన్తిర్వయంయథాక్రమమవిభాగానాదిత్వయోగసమర్థనచరం. * సర్వభర్తృపపత్తేశ్చేతిసూత్రంనిర్విశేషవాదేర్యవైషమ్యుపపత్తిమితిచరపహ్నవం. బ్రహ్మణోమహామాయత్వాత్తస్మిన్నాయాకల్మీపభర్తృపపత్తిరిత్యుక్తద్వామాత్రం-అకాబ్ధత్వాత్, * పరాస్యశక్తిర్విభైవశ్రాయతేస్సాభావిజ్ఞానబలక్రియాచేతిశ్రుతివిరోధా, చ్చ. — యాదవమిశ్రానుసారిణస్త * సర్వభర్తృపపత్తేశ్చేతిసూత్రమపుధికరణానరమామూః - తత్ర నైతస్యశక్తిక్రియాశక్తిపరీక్షామశక్తిరూపస్వర్వేదర్కాదిబ్రహ్మణీనోపపత్త్యనై- నిత్యసర్వాదిప్రవృత్తిప్రసక్తాత్. నచేచ్ఛయానిత్యప్రసక్తపరిహరః. ఇచ్ఛాయానిత్యత్వేనిత్యప్రసక్తాత్, అనిత్యత్వేపి హేతుసాపేక్షత్వాదేత్యేచ్ఛమానకత్వాత్, కథంచితైత్వేన్వేషణేనస్యాపిర్వానిత్యవికల్పేపూర్వోక్తబోధప్రసక్తాదిచ్ఛయాన్వేషణానుపపత్త్యేర్విద్యసర్వప్రసక్తః. అతోబ్రహ్మణీనర్వేదర్కానోపపత్త్యవైచిత్యపూర్వకత్వేచ్ఛయాః ప్రశయకాలాత్వయజ్ఞానస్యత్వాత్, తజ్ఞానస్య-ప్రశయదాకంచితైలాంస్యస్వామి-రతః ప్రబోధాహేతిసజ్జల్పస్యనష్టత్వేపితదాహితీశేషప్రబోధకత్వాప్రశయకాలాత్వయజనస్యత్వాత్, ప్రశయకాలస్యప్రకృతిపరిణామరూపత్వా, దత్త్యపరిణామస్సనిత్యప్రసక్తానా, దిచ్ఛాయాఃకాదాచిత్తతోష్వపపత్త్యేత్వసర్వాదిప్రసక్తాభావాత్ బ్రహ్మదిజ్ఞానక్రియాపరిణామశక్తిరూపసర్వభర్తృపపత్తిరిరాధానిత్యం. తత్రతావదధికరణానరవ్యవయత్తం- సన్నాత్రస్యాపి బ్రహ్మణఃప్రకృత్యంతేనమహాదాన్యసాదానత్వాత్పరిణామశక్తిమతోపిప్రకృత్యంతేనస్యానర్యామి బ్రహ్మజాదిష్వీశ్వరనియామ్యరయానవత్సృస్వాత్త్రైవిణపరిణామాయోగాత్, * సదేవసోమేదమగ్రాసీత్తదైక్షతజహుస్యాం * సోకామయతేతిజగత్సర్వాదివిషయస్యేశ్వరసజ్జల్పస్యకాదాచిత్తత్వాగమా, చ్చనిత్యసర్వాదిప్రవృత్త్యప్రసక్తేనపూర్వపక్షోత్థానాసమ్మవాత్. అద్విపరార్థకాలభావిసద్భృతరమాక్షుపరిణామపరమరాస్వదత్త్యపరిణామలక్షణస్యప్రశయకాలాత్వయస్యజ్ఞానంగృహీతా. తత్రయమత్తం- సుమప్రస్యేశ్వరస్యపూర్వసజ్జల్పాహితీశేషప్రబోధకత్వేప్రశయకాలాత్వయసహకృతాప్రబోధంజనయతి- తేనప్రశయాత్వయంజ్ఞాత్వాసజ్జల్పయతీతి-తదయమత్తం-స్వతస్సర్వజ్ఞస్యజ్ఞానసజ్జోచకకర్మపారవశ్యరహితస్యేశ్వరస్యస్వాపాయోగాత్. స్వేచ్ఛయాస్సాపతిచెన్న- ఇచ్ఛానుపపత్తే. అజ్ఞాతాంశేజ్ఞానమనహిసర్వేవాజ్ఞాని-నతుజ్ఞానలాపం. నిద్రాయాలభిమతత్వంవ్యత్యత్యభిచేత్. ఆహారాజరణతీద్రామయఃఖిపిశ్రమతమోగుణాభిభూతానాంతత్తదనిష్కళమనాయనిద్రాకాజ్ఞా- అఘోరరస్యవ్యాధ్యాదిరహితస్యప్రసన్నమనసోవిశ్రమభిమతంవిషయమవలోకయతోహినిద్రానభిమతైవభవతి. అతఃఉక్తిమటూర్తిగస్యానామయస్యసర్వశక్తేస్తమసఃపరస్యేశ్వరస్యకథంజ్ఞానలాపొరభిమతఃస్యాత్. ప్రబోధకత్వేపూర్వసజ్జల్పాహితీశేషత్వమప్యయమత్తం- విశేషస్యప్రబోధజననయోగ్యతాలక్షణత్వా, ట్యోగ్యతానరూపపత్తే, ద్రవ్యవైస్యవసర్వవిధయోగ్యతాపాదనదర్శనా, చ్చ. సచయోగ్యతాలక్షణిశేషఃకింప్రశయకాలాత్వయజ్ఞానాత్ప్రబోధమాశ్వరజనయతి-ఉతాజ్ఞానాత్. సప్రథమః-యోగ్యతాయాత్వేతస్యాభావాత్. ద్వితీయేసయోగ్యతారూపవిశేషస్తదానిమాశ్వరాధిష్టితః- నవా. సప్రథమః-అప్రబుద్ధస్యాధిష్టితత్వాయోగాత్. ద్వితీయేచానధిష్టితస్యవిశేషస్యయథాప్రబోధకార్యకరత్వం- ఏవమీశ్వరానధిష్టితస్యప్రకృత్యంతేన్వవజగజ్జననసమ్మవాత్ ప్రబోధపరికల్పనంవిఫలం. తద్ధికల్పం - అశ్రుతత్వాత్. ప్రబోధాననరభావితయాత్వదభిమతస్సజ్జల్పపి

వహి *తదైక్షతేతిశ్రుతః- నతుప్రబోధః. అప్రబుధస్యసభ్యత్వాదాగాత్ తతఏవ ప్రబోధఃకల్పితఇతిచెన్న- స్వాపప్రబోధయారుభయోకల్ప
నాదపీశ్వరజ్ఞానస్యనిత్యతామాత్రకల్పనస్యస్వాంత్యత్వాచ్ఛ్రుత్యనురోధాచ్ఛ. స్వాపప్రబోధావపివచనసిద్ధావతిచేత్- నిత్యజ్ఞానత్వంచవచనసిద్ధం. త
ద్వచనంజ్ఞానశక్తినిత్యత్వపరమితిచేత్ - స్వాపప్రబోధవచనమపిజగద్వ్యాపారవైముఖ్యాన్యుఖ్యవిషయంస్యాత్. ఇయాన్విశేషః- క్వచిద్జ్ఞానలాప
స్యాభిమతత్వానుపపత్తి, శ్వక్తైరాహితవిశేషత్వానుపపత్తి, రీశ్వరాసభిప్రీతాయాఃకార్యకరత్వైతిప్రసజ్ఞ, శ్వజగత్సర్వాదివిషయనశ్చల్పాతిరేకేణ
స్వాపప్రబోధయారశ్రుతయోఃపరికల్పనగౌరవం, చ- అన్యత్రతద్విరహశ్చేతి. కించ-స్వాపశబ్దస్యాముఖ్యత్వంచాగ్ర్యప్రాయన్యాయసిద్ధం- య
దాస్వపితిశాస్త్రాత్తదాసర్వంనిమిలతితిహ్యుచ్యతే - నిమిలనశబ్దస్యహిప్రవృత్త్యనర్హమాత్మదశాపత్తివిషయత్వముఖ్యం. ప్రబోధానన్తరభావిస
జ్ఞల్పానుపపత్తిశ్చభవతాం- *బహుస్యాంప్రజాయేయేతిహిసభ్యత్వః - ప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపేణబహుస్యాం- మహదాదిరూపేణప్రజాయే
యేతిహిభవద్విర్వాహ్యత్వంప్రకృత్యధికరణే- ఈశ్వరాంశస్యవిభాగోనామప్రబోధవివ- సహిఖండీతత్వం- అతఃప్రబోధాత్సజ్జల్పః- సజ్జల్పాద్వి
భాగఇత్యనోన్యాశ్రయః. *బహుస్యామిసభ్యత్వఃపూర్వంప్రశయాదావతిచెన్న- *ప్రజాయేయేతిసజ్జల్పతుల్యకాలతాప్రతీతిస్వారస్యాత్.
సోపిసజ్జల్పఃపూర్వంప్రశయాదావతిచెన్న- *తతైజవిత్త * తదపోశ్యజతేత్యాదిసర్వానన్తరపూర్వభావిసభ్యత్వపరప్రకరణవిరోధాత్, *సదేవ
సోమేదమగ్రాసీదేకమేవేతిపూర్వవాక్యవిరోధా, చ్ఛ. *సపికాకినరమేతేత్యరతిరపిసప్రశయారమ్భేయజ్యతే. అతస్సజ్జల్పానుపపత్తేశ్వరా
ధానవర్తనమయిక్తమ్.

ప్రయోజనవత్త్వాధికరణంనమాప్రమ్.

ఇతిశ్రీహరితులలికవాగ్విజయనూననా శ్రీరఙ్గరాజదివ్యాజ్ఞాబ్జవేదవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమర్చిత భగవద్రామానుజవిరచిత శారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన
శ్రీగుండర్పనసూరిణావిభితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాంద్వితీయస్యాధ్యాయస్యప్రముఖపాదః.

—*శ్లోకః*—

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

సముదితాధికరణసంఖ్య- ౪౫. సముదితసూత్రసంఖ్య- ౧౭౪.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.

ద్వితీయాధ్యాయే— ద్వితీయఃపాదః.

రచనానుపపత్త్యధికరణమ్.

—శ్లోకః—

శ్లో॥ రచనానుపపత్తేశ్చనానుమానంప్రవృత్తైశ్చ॥

ఉక్తంజగజ్జన్మాదికారణంపరంబ్రహ్మైతి, తత్ప్రవరైరుద్భావితాశ్చదోషాఃపరిహృతాః, - ఇదానీంస్వపక్ష రక్షణాయపరపక్షోఃప్రతిఃపక్ష్యతే. ఇతరథాకస్యచిన్నస్థధియస్తేషాంపక్షాణాంయక్త్యాభాసమూలతామజాన తఃప్రామాణికత్వశఙ్కయావైదికపక్షే కించిచ్ఛ్రద్ధావైకల్యంజాయతేతాపి - అతఃపరపక్షప్రతిఃపక్షాయానస్త రఃపాదఃప్రవర్తతే. తత్ప్రథమం తావత్కాపిలమతనిరస్యతే - వైదికానుమతసత్కార్యవాదాద్యర్థసంగ్రహే ణైతస్యసత్పక్షనిర్వేషసమ్భావనాభ్రమహేతుత్వాతిరేకాత్. *ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత్వాదిభిఃవైదికవాక్యానా మతత్పరత్వమాత్రముక్తం - అత్రైవతత్పక్షస్వరూపప్రతిఃపక్షీయత ఇతినపానరుక్త్యాశక్తాః. ఏషాహిసాక్ష్యా నాందర్శనస్థితిః - *మూలప్రకృతిరవికృతిర్నహదాద్యాఃప్రకృతివికృతయస్సప్తఃషోడశకశ్చవికారోనప్రకృతిర్నపి కృతిఃపురుషఃఇతితత్త్వసంగ్రహః. మూలప్రకృతిర్నానుభవముఃఖమోహోన్మాదానిలాఘవప్రకాశచలనోపప్తస్ఫు నగౌరవావరణకార్యాణ్యత్యన్తాతీన్ద్రియాణికార్యైకనిరూపణవివేకాన్యన్యూనానతిరేకాణిసమతాముపేతాని సత్త్వరజస్తమాంసిస్రవ్యాణి. సాచసత్త్వరజస్తమసాంసామ్యరూపాప్రకృతిరేకాస్వయమచేతనానేకచే తనభోగావగ్ధానిత్యాసర్వగతాసతతవిక్రియానకస్యచిద్వికృతిః - అపితుపరమకారణమేవ. మహదాద్యా స్తద్వికృతయోనేషేషంచప్రకృతయస్సప్త - మహానహజ్జ్వరః శబ్దతన్మాత్రం స్పర్శతన్మాత్రం రూపతన్మా త్రం రసతన్మాత్రం గంధతన్మాత్రమితి. తత్రాహజ్జ్వరస్త్రిధా - వైకారికస్తైజసోభూతాదిశ్చ - క్రమా త్సాన్ద్వికోరాజసస్తామసశ్చ. తత్ప్రవైకారికసాన్ద్వికగ్న్వియాదిః. భూతాదిస్తామసోమహాభూతహేతుభూ తతన్మాత్రహేతుః. తైజసోరాజసస్తాభయోరనుగ్రహకః. ఆకాశాదీనిపంచమహాభూతాని, శ్రోత్రాదీనిపంచజ్ఞానేంద్రియాణి, వాగాదీనిపంచకర్మేంద్రియాణి, మన, ఇతికేవలవికారాఃషోడశ. పురుషస్తనిష్ఠురిణామత్వేన నకస్యచిత్ప్రకృతిః - నకస్యచిద్వికృతిః - తతపవనిర్ధర్తకత్వైతస్యమాత్రవపురితోనిష్ఠియస్సర్వగతఃప్రతిశరీ రంభిన్నశ్చ. నిర్వికారత్వాన్నిష్ఠియత్వాచ్చతస్యకర్తృత్వంభోక్తృత్వంచనసమ్భవతి. ఏవంభూతేపితత్వై

౧॥ సూ. శ్లో॥ రచనానుపపత్తేశ్చనానుమానంప్రవృత్తైశ్చ॥ ప్రథమాధ్యాయార్థపూర్వకంప్రథమపాదార్థంపదకాద్వితీయ పాదేనసంక్షిప్తమాహ (ఉక్తమితి) స్వపక్షేకారణవిషయేపరోక్షదోషాఃపరిహృతాః - పరపక్షేక్షకారణవిషయందూషణంక్రియత ఇత్యర్థః. అనేనత్య తీయపాదస్యపూర్వపాదత్వశక్త్యానిరస్తా - తత్ప్రకార్యవిషయేపరోక్షదూషణపరిహారోహిక్రియతే. అతఃకారణవిషయేస్వమతస్థాపనంపరపక్షదూష ణంచసంజ్ఞతం. కిమర్థంపరపక్షప్రతిఃపక్ష్యత్యత్రాహ (ఇతరథేతి) కాపిలమతనిరసప్రాథమ్యహేతుమాహ (తత్రేతి) (సత్కార్యవాదాదీతి) ఆది శబ్దేనచతుర్వింశతితత్త్వస్వీకారోవివక్షితః. పానరుక్త్యమాశక్త్యనిరాకరో(ఈక్షతేతి)కింబ్రహ్మకారణవాదవికాంతతఃశ్రద్ధయః - ఉతనేతి. తద ర్థంప్రధానంజగత్కారణం - నేతి. కింప్రధానస్యపురుషసన్నిధానాత్పజ్ఞసన్నిధానాదన్తస్యేవప్రవృత్తిస్సమ్భవతి - నేతి. కిమన్తస్యపజ్ఞసన్నిధానాన్మాదౌ వలాకనవ్యాపారవత్పురుషసన్నిధానాత్తచ్ఛాయాపత్త్యావాజ్ఞాతృత్వంసమ్భవతి - నేతి. యదాజ్ఞాతృత్వసమ్భవః - తదాప్రవృత్తిస్సమ్భవాత్ ప్రధానకారణత్వముపపన్నమితితైకాంతతోబ్రహ్మకారణవాదఃశ్రద్ధయః, యదాజ్ఞాతృత్వాసమ్భవః - తదాప్రవృత్తిస్సమ్భవాత్ ప్రధానకారణవాదానుపప త్తేర్నిహ్నకారణవాదవికాంతతఃశ్రద్ధయఃఇతినిర్ణయతి. (ఏషత్వాది)తత్త్వసంగ్రహశ్లోకంవ్యాచక్షే (మూలప్రకృతిర్నానుభవమోహోన్మాదాని)ఉపప్తమ్భనం. భారణం. అత్యన్తాతీన్ద్రియాణి - నిత్యానుమేయానీత్యర్థః. సమతాముపేతానీత్యుక్తేనచిదాకారేణసామ్యంస్వాదితీతద్వాస్త్యత్త్వర్థంసమశబ్దవ్యాఖ్యా నాయాన్యూనానతిరేకాణీత్యుక్తం. సత్త్వరజస్తమాంసిస్రవ్యాణి. సప్రకృతిరవికృతిః. వికృతిః - కార్యం. (మహదాద్యాఇతి)స్వకారణాపేక్షయావికృతయః, స్వకార్యాపేక్షయాప్రకృతయః, ఇత్యర్థః. *షోడశకశ్చవికారాద్యత్రచేపివార్థః - షోడశకోవికారపివేత్త్యర్థః. *నప్రకృతిరీత్యాదిశ్లోకఖండ్యంవ్యాచక్షే (పురుషస్తీతి) నిర్ధర్తకఃజ్ఞాతృత్వరహితః. తద్ద్యస్తకరణస్యేతితత్త్వం. తద్విభోగమోహోనస్యాతామిత్యత్రాహ (ఏవంభూతేతి) తత్త్వం - అర్థస్థితిః.

మూఢాః ప్రకృతిపురుషసన్నిధిమాత్రేణ పురుషస్యచైతన్యం ప్రకృతావధ్యస్య, ప్రకృతేశ్వకర్తృత్వం స్ఫు
టికమణావివజహామసుమస్యారుణిమానం పురుషేఽధ్యస్యా, హంకర్తాభోక్తైతిమన్యన్తే. ఏవమజ్ఞానాద్భోగః-త
త్త్వజ్ఞానాచ్ఛాపవర్గః-తదేతత్ప్రత్యక్షానుమానాగమైస్సాధయన్తి. తత్ప్రత్యక్షసిద్ధిమపదాద్ధేషునాతీవవివాద
పదమస్తి. అగమోపికపిలాదిసర్వజ్ఞజ్ఞానమూలభితి-సోపిప్రథమేకాజ్ఞాప్రమాణలక్షణేనైరస్తప్రాప్తయః. యదిదం
ప్రధానమేవజగత్కారణమిత్యనుమానం-తన్నిరసనేతన్వతంసర్వంనైరస్తంభవతీతితదేవనిరస్యతే. తేచైవంవ
న్యయన్తి-కృత్స్నస్యజగతపకమూలత్వమవశ్యాభ్యుపగమనీయం-అనేకేభ్యఃకార్యోత్పత్త్యభ్యుపగమేకారణానవ
స్థానాత్. తన్మత్ప్రభృతయోహ్యవయవాఃస్వాంశభూతైష్టత్త్వఃపార్శ్వైఃపరస్పరంసంయుజ్యమానావయవిన
ముత్పాదయన్తి-తేచతన్వాదయఃస్వావయవైస్తథానూతైరుత్పాద్యన్తే-తేచతథాభూతైఃస్వావయవైరితిపర
మాణుభిరపిస్వకీయైష్టత్త్వఃపార్శ్వైఃసంయుజ్యమానైరెవస్వకార్యోత్పాదనమభ్యుపేతవ్యం-అన్యథాప్రథిమా
నుసవజ్ఞైః. పరమాణవోహ్యంశేత్వేనస్వాంతైస్తత్తేవోత్పాద్యన్తే - తేచస్వాంతైరితిన క్వచిత్కారణవ్యవస్థితిః.
అతఃకారణంభ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థమేకప్రవ్యంవివిధవిచిత్రపరిణామశక్తియుక్తంస్వయమప్రచ్యుతస్వరూపమేవమహా
దాద్యనన్తావస్థాశ్రయఃకారణమాశ్రయణీయం. తచ్చైకంకారణంగుణత్రయసామ్యరూపంప్రధానమితితత్కా
ల్పనేహేతూనుపస్యన్యన్తి * భేదానాంపరిమాణాత్సమస్వయాచ్ఛక్తిఃప్రవృత్తైశ్చ. కారణకార్యవిభాగాదవి
భాగాదైవశ్వరూప్యస్య, కారణమస్త్యవ్యక్తమితి. అయమర్థః-విశ్వరూపమేవవైశ్వరూప్యం-విచిత్రసన్నివేశం
తనుభువసాదికృత్స్నంజగత్. తచ్చజగద్విచిత్రసన్నివేశేత్వేనకార్యభూతంతత్సరూపావ్యక్తకారణకం. కుతః.
కార్యత్వాత్. కార్యస్యహిసర్వస్య తత్సరూపాత్కారణవిశేషాద్విభాగ, స్తస్మిన్నేవావిభాగ, శ్చదృశ్యతే-
యథాఘటమకుటాదేఃకార్యస్యతత్సరూపాత్ప్రస్తుత్యవస్థాదేఃకారణాద్విభాగ, స్తస్మిన్నేవచావిభాగః, అతోవిశ్వ
రూపస్యజగతస్తత్సరూపాత్ప్రథానాదుత్పత్తి, స్తస్మిన్నేవలయ, శ్చేతిప్రధానకారణకమేవజగత్. గుణత్రయ
సామ్యరూపంప్రధానమేవజగత్సరూపంకారణం-సత్త్వరజస్తమోమయసుఖదుఃఖమోహాత్మకత్వాజ్జగతః-య
థామృదాత్తనోఘటస్యవృద్ధివ్యమేవకారణం. తదేవహితమత్పత్త్యాభ్యుప్రవృత్తిశక్తిమత్-తథాదర్శనాత్.
అవ్యక్తస్యగుణసామ్యరూపస్యదేశతఃకాలతశ్చపరిమితస్యైవకారణత్వం- భేదానాం- మహదహక్తారతన్మా
శ్రావీనాంపరిమితత్వాదవగమ్యతే. మహదాదీనివఘటాదివత్పరిమితానికృత్స్నజగదుత్పత్తౌనప్రభవన్తి- అ
తస్మిన్సంజగన్యణత్రయసామ్యరూపప్రధానైకకారణమితినిశ్చయతే.

(తదేతద్విత్వాది) (నాతీవవివాదపదమస్తితి) సత్కార్యవాదసమాధానభ్యుపగమాద్భువివాదవిత్వార్థః. అభివ్యక్తవస్థావైషమ్యాదికమభిప్రేత్య
నాతీవేత్వ్యక్తం. (నిరస్తప్రాప్తయభితి) అగమోపికపిలాదిప్రాప్త్యః ఉపవేదవి. తత్ప్రవేదస్వప్రధానాదిపరత్వవ్యాప్తిఃప్రభూతాభ్యామేద్యతా. కపిలా
గమస్యపునిరాసోధర్మవిచారారమ్భేభిరభ్యుత్పన్నః. అనుమానమేకంస్థితం- తస్మిన్నిరస్తేసర్వంనిరస్తంభవతీత్వాహ (యదిదమితి) అనుమానవ్యుదాసా
యప్రధమంవిషయశుద్ధింకరోతి (తేచైవమిత్వాదినా) అనేకేభ్యఃకార్యోత్పత్తౌకారణానవస్థానముపపాదయతి(తన్మత్ప్రభృతయభితి) అసంయుక్త
ప్రదేశేనసంయుక్తైరేవపుణ్యాదికార్యోత్పాదనంబృశ్యతే-యద్యసంయుక్తప్రదేశభేదమనవేత్వైకత్రసంయుజ్యన్తే-తస్మాదేకస్యాత్పరమాణోరసం
యక్తప్రదేశతయాపుణ్యాదికార్యంనోత్పద్యతే. ప్రదేశభేదఃపరమాణోరస్థితీచే-సాంశత్వాత్తస్యాప్యారమ్భకాపేక్షయాఽనవస్థైర్భ్యుత్పన్నః. (అత్యభితి)
ఏకస్మిన్కార్యోత్పత్త్యసృకారణస్యనిరవశేషస్వయవ్యాప్యత్వర్థమాహ (స్వయమప్రచ్యుతేతి) ఏవంపరమాణువ్యాప్యత్రిస్థిద్ధా. అభిబ్రుహ్యవ్యాప్య
త్వర్థమాహ (తచ్చైకమితి) * భేదానామిత్వాదిజ్ఞాకంవ్యావచ్ఛే (అయమర్థభితి) వైశ్వరూప్యపదంవ్యావచ్ఛే (విశ్వరూపమిత్వాదినా) కార
ణకార్యవిభాగాదిత్యేతద్వాదవచ్ఛే (కార్యస్యహితి) వ్యాప్తిప్రదర్శనమిత్యర్థః. వ్యాప్తిప్రథమాహ (యథేతి) పక్షభర్తృతాబలాన్నిష్ఠమర్థమాహ (అ
తోవిశ్వరూపస్యేతి) కార్యంసరూపకారణకమస్తు- తత్కథం ప్రధానకారణత్వేన్దితిశక్త్యాంసంమన్యయాదితిపదంవ్యావచ్ఛే (సత్త్వరజస్తమో
మయేతి) శక్తిఃప్రవృత్తేశ్చేత్యేతద్వాదవచ్ఛే (తదేవహితి) సరూపత్వంమహదాదీనామప్యస్థితీమేంకారణత్వశక్త్యాంసం * భేదానాంపరిమాణాది
త్యేతద్వాదవచ్ఛే (అవ్యక్తస్యేతి) నిగమయతి (అత్యభితి) జగద్విచిత్రసన్నివేశత్వాత్కార్యం-రథాదివత్. జగత్స్వస్వరూపసరూపకారణకం-కార్య
త్వాత్ - యత్కార్యంతస్వసమానరూపకారణకందృష్టం - యథాఘటాదీత్యసమానశరీరం. అత్ర. సత్త్వరజస్తమోమయసుఖదుఃఖమోహానాం
కార్యేఽస్వయదర్శనాత్ తదత్పాదనశక్తం సత్త్వరజస్తమోమయమేవకారణం - తస్యపరిమితత్వేకృత్స్నకారణత్వానుపపత్త్యాత్సాన్నివేశకారణా
పేక్షయాఽనవస్థానాచ్ఛాపచిచ్ఛిన్నంవస్తుకారణంభవతీతపక్షభర్తృతాబలాన్నిష్ఠం- యథాకార్యత్వాత్సకర్తృకత్వేఽనుమీయమానేపక్షభర్తృతాబ
లాదీశ్వరసిద్ధిః. తద్వత్. తత్త్రనిమిత్తం- అశ్రోహదానమితివిశేషః.

అత్రోచ్యతే (రచనానుపపత్తైశ్చనానుమానంప్రవృత్తైశ్చ) అనుమీయత్రభిత్వనుమానం. నభవదుక్తంప్ర
ధానం విచిత్రజగత్త్రచనాసమర్థం- అచేతనత్వేసతీతత్వస్వభావాభిజ్ఞానధిష్ఠితత్వాత్- యదేవంతత్తథా- య
ధారథప్రాసాదాదినిర్మాణేకేవలదార్పాదికం. దార్పాదేరచేతనస్యతజ్ఞానధిష్ఠితస్యకార్యారమ్భనుపపత్తైర్ద
ర్శనాత్, తజ్ఞానధిష్ఠితస్యకార్యారమ్భప్రవృత్తైర్దర్శనా, చ్యునప్రాజ్ఞానధిష్ఠితంప్రధానంకారణమిత్యుక్తంభవతి.
చకారాదన్వయస్యావైకాన్త్యంసముచ్చినోతి- నహ్యన్వితం శౌక్యగోత్వాదికారణత్వవ్యాప్తం. నచవాచ్యం
మాభూదన్వితానామపిశౌక్యాదిఫర్మాణాంకారణత్వం- ద్రవ్యస్యతుహేమాదేకార్థేన్వితస్యకారణత్వవ్యా
ప్తిరన్వైవ- సత్త్వాదీన్యపిద్రవ్యాణికార్థేన్వితానికారణత్వవ్యాప్తానీతి. యతస్సత్త్వాదయోద్రవ్యధర్మాః-
నతుద్రవ్యస్వరూపం. సత్త్వాదయోహిపుథివ్యాదిద్రవ్యగతలముత్వప్రకాశాదిహేతుభూతాద్రవ్యభావవిశే
షావ - నతుస్పృద్ధిరణ్యాదివద్ద్రీవ్యతయాకార్యాన్వితాఉపలభ్యతే. గుణాభిత్వేవచసత్త్వాదీనాంప్రసిద్ధిః
యచ్చకారణవ్యవస్థాసిద్ధయేజగతేపకమూలత్వముక్తం- తదపిసత్త్వాదీనామనేకత్వానోపపద్యతే. అతపవకా
రణవ్యవస్థాచనసిద్ధ్యతి- సామ్యావస్థాసత్త్వాదయపవహి ప్రధానమితిత్వవృత్తం-అతఃకారణబహుత్వాదనవస్థా
తదవస్థైవ. నచతేషామపరిమితత్వేనవ్యవస్థాసిద్ధిః-అపరిమితత్వేహిప్రయాణామపి సర్వగతత్వేనమ్యానాధిక
భావాభావాద్వైషమ్యాసిద్ధేకార్యారమ్భసమ్భవాత్ కార్యారమ్భయైవపరిమితత్వమవశ్యాశ్రయణీయమ్.

యశ్రరథాదిమస్తుష్టంచేతనాభిషిత్వంవృష్టం - తద్వ్యతిరిక్తంసర్వంపక్షీకృతమత్యాహ.

౨॥ సూ. పశ్చిమోఽపయోమ్యువచ్చేత్తత్రాపి॥ పశ్చిమో యదుక్తం ప్రధానస్య ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్య విచిత్రజగద్రచనానుపపత్రితి-తన్న - యతఃపయో మ్యువత్ప్రవృత్తిరుపపద్యతే. పయసస్తావద్దధిభావేనపరిణమమానస్యానన్యాపేక్షాస్యాద్యపరిష్పదప్రభృతిపరిణామపరమ్పరాస్వతపవోపపద్యతే, యథాచచారిదవిముక్తస్యామ్యున ఏకరసస్యనారికేళతాళచూతకపిఠ్ఠనిమ్బతిన్త్రిణ్యాదివిచిత్రరసరూపేణపరిణామప్రవృత్తిఃస్వతపవదృశ్యతే, - తథాప్రధానస్యాపిపరిణామస్వభావస్యాన్యానధిష్ఠితస్యైవప్రతిసర్వావస్థాయాం సద్యశపరిణా

(అ) శ్రీ చృత్యత్యాది) అనుమానశబ్దస్యానుమితపరత్వేన స్యేత్వ మేషాం ప్రధానస్యేతి ధృతివాచిష్యత్వ ప్రపదాధ్యాహార ప్రసక్తాత్పన్నిరకేష నిర్వాహేన మ్మునతీరన్వైసన్యాన్యత్వాదాహ (అనుమితం ఇతి) ప్రత్యనుమానోపయోగీనో వ్యాప్తింశ్చేతి (నభవదుక్తమిత్యాదినా) అవేషీ తాన్వయవృత్తికేకాదృష్టాదైదర్శయకమాత్రస్యవాక్యార్థమాహ (దార్వాదేవిత్యాదినా) ప్రథమస్యచశబ్దస్యార్థమాహ (చకారాదితి) కార్యేన్వై రసమృతాదేః కారణత్వం దృశ్యతేతథాసత్త్వాదిమయనుఖిదుఃఖాదేః కార్యేన్వయోత్ కార్యేనత్వాద్యన్వయస్సిద్ధతిసత్త్వాదీనాం కారణత్వమితి ముప్యతం- తస్యశాక్త్యాదిష్యనైకాన్వయమిత్యర్థః. కార్యేనమన్విత ప్రవృత్త్యాదితీచేత్- ప్రవృత్తమసిద్ధమిత్యాహ (మాభూదిత్యాదినా) (సత్త్వాదయోహీతి) ఐముత్యాదికార్యద్వారాసత్త్వాదీనాంనుఖిదుఃఖాదిహేతుత్వమిమన్వయం. (గుణాభివ్యవచేత్) సత్త్వాదీనాం ద్రవ్యత్వస్యాప్రామాణికతయాగుణశబ్దస్యాస్వారస్యమయన్వయమితిభావః. జగత్ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితాచేతనకారణకంసభవతి- కార్యత్వాత్- యత్కార్యం- తత్ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితాచేతనోపాదానకంసభవతి- యథాఘటాదికంచేతనాధిష్ఠితకారణకంసభవత్- యత్ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితాచేతనోపాదానకంసభవతి- తత్కార్యమసిద్ధమితి- యథానిత్యం- తుచ్ఛంవైత్ ప్రత్యనుమానశరీరం. యద్వా- నాత్రప్రత్యనుమానంవివక్షితం-చశ్వరానుమానజవవిశేషవిరోధాదివివక్షితః. అచేతనత్వం ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితత్వంసాచేమిదితమపయోగీనో వ్యాప్తిర్హితా. (యచ్ఛేతి) సత్త్వాదీనామనేకత్వాదేకమూలత్వంగా స్తీత్యర్థః. (అతఃచేతి) అనేకత్వాదేవకారణవ్యవస్థాచనా స్తీత్యర్థః. అనేకత్వాభ్యుపగమందర్శయతి (సామ్యవస్థా ఇతి) తత్కేసమిత్యత్రాహ (అత ఇతి) బహునాంకారణానాంవిషమావస్థత్వేనైవకారణత్వదర్శనా, త్వరిమితానామేవవైషమ్యదర్శనా, చ్చవిషమావస్థానాంపరిమితానాంపార్శ్వవిశేషైస్సంయుక్తానామేవపురుకార్యార్థమృతత్వంస్యాత్- తేషామవిషమత్వాత్పరిమితత్వాచ్ఛకార్యత్వాత్కారణాన్తరాపేక్షత్వంస్యాత్- తేషామపితస్పారకమృతవిషమత్వాత్ పరిమితత్వాచ్ఛకారణత్వమిత్యనవస్థేత్యర్థః. అపరిమితత్వాన్నానవస్థేత్యత్రాహ (అపరిమితత్వేహీతి) (కార్యారమ్భమైవపరిమితత్వమవశ్యాశ్రయణీయమితి) కార్యారమ్భస్సిద్ధ్యర్థవైషమ్యసిద్ధ్యర్థంపరిమితత్వమాశ్రయణీయం- తథాసతీతేషామపిసకారణత్వ మిత్యనవస్థేత్యర్థః.

చీ. ప్రకాశా త్తమవతారయతి (యతః) రాదిద్వైతసప్తాక్షానభిత్తతత్త్వం సాధ

యామితచేత్ - తత్ప్రక్షీకృతం - తత్రాపి ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వం నిషాధయిషి తమిత్యర్థః.

౧॥ సూ. + శ్రీకృష్ణార్పణమహాయామ్యు వశ్యేత్రత్రాపి॥ శ్రీకృష్ణ (ఆద్యపర్వబ్రతి) చక్రశ్రవణపరశామదివాన్వత్తస్యోర్థమాద్యశబ్దః పరిస్పదతః

మేనావస్థితస్య సగ్రావస్థాయాం గుణవైషమ్యనిమిత్తవిచిత్రపరిణామఉపపద్యతే. యథోక్తం *పరిణామతస్స లిలవత్సృజితప్రతిగుణాశ్రయవిశేషాదితి. తదేవమవ్యక్తమనన్యాపేక్షం ప్రవర్తత ఇతిచేత్. అతః త్తరం (తత్రాపీతి) యత్ క్షీరజలాదిదృష్టాంతయానిదర్శితం-తత్రాపి ప్రాజ్ఞానధిష్ఠానే ప్రవృత్తిరోపపద్యతే. తదపి పూర్వప్రవక్షీకృతమిత్యభిప్రాయః. *ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచేన్నక్షీరవద్ధిత్యుదృష్టపరికరాన్తరరహితస్యాపిస్వాసాధారణపరిణామఉపపద్యత ఇత్యేతావదుక్తం - న ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితత్వంపరాకృతం- *యోపుతిష్ఠన్నిత్యాదిశ్రుతేః.

3॥ సూ. *వృత్తిరేకానవస్థితేచ్ఛానపేక్షత్వాత్॥ ఇతశ్చ. సత్యసజ్జాప్రేక్ష్యరాధిష్ఠానానపేక్షపరిణామిత్యేన గ్రవ్యతిరేకణప్రతిసగ్రావస్థయానవస్థితప్రసజ్జాచ్ఛనప్రాజ్ఞానధిష్ఠితం ప్రధానం కారణం. ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితత్వేతస్య సత్యసజ్జాల్పత్వేన సగ్రప్రతిసగ్రవిచిత్రసృష్టివ్యవస్థాసిద్ధిః. నచవాచ్యం ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితత్వేపితస్యావాప్తసమస్తకామస్యపరిపూర్ణస్యానవధికారికయానన్వస్యనిరవద్యస్యనిరజ్ఞానస్య సగ్రప్రతిసగ్రవ్యవస్థాహేత్వభావా, ద్విషమస్ఫుటేనిర్దయత్వప్రసజ్జా, చ్ఛనమానోయందోషభితి. పరిపూర్ణస్యాపి లీలాధప్రవృత్తిసమ్మువాత్, సర్వజ్ఞస్యతస్యపరిణామవిశేషాపన్నప్రకృతిదర్శనరూపసగ్రప్రతిసగ్రవిశేషహేతోస్సమ్మువాత్, తైత్రిజ్జకర్తృణామేవవిషమస్ఫుట్యవస్థాపకత్వా, చ్ఛ. నన్వేవంతైత్రిజ్జపుణ్యాపుణ్యరూపకర్తృభిరేవసర్వావ్యవస్థాసిద్ధ్యస్తీకృతమీశ్వరేణాధిష్ఠాత్రా - పుణ్యాపుణ్యరూపానుష్ఠితకర్తృసంస్కృతాప్రకృతిరేవపురుషార్థానురూపంతథావ్యవస్థయాపరిణంస్యతే - యథావిషాదిహాపితానామన్నపానాదీనామకాషధవిశేషాప్యాపితానాంచసుఖదుఃఖహేతుభూతఃపరిణామవిశేషోదేశకాలవ్యవస్థయాదృశ్యతే- అతస్స గ్రప్రతిసగ్రవ్యవస్థాదేవాదివిషమస్ఫుట్యైవల్యవ్యవస్థాచసర్వప్రకారపరిణామశక్తియైక్తస్య ప్రధానస్యైవోపపద్యత ఇతి. అనభిజ్ఞోభవాకపుణ్యాపుణ్యకర్తృస్వరూపయోః పుణ్యాపుణ్యస్వరూపేహిశాస్త్రైకసమధికమ్యైశాస్త్రం చానాదినిధనావిచ్ఛిన్నపాతసమ్ప్రదాయానామూతప్రమాదాదిదోషగన్ధవేదాభ్యాక్షరరాశిః. తచ్ఛపరమపురుషార్థాధనతద్విపర్యయరూపేకర్తృణాపుణ్యాపుణ్యై, తదనుగ్రహనిగ్రహాయతైచ తత్ఫలసుఖదుఃఖే, ఇతివదతి. తథాహస్రమిడాచార్యః *ఫలసంబిభత్సయాహికర్తృభిరాత్మానంపిప్రీషక్తసప్రీతోలం ఫలాయేతి శాస్త్రమర్యాదేతి. తథాచశ్రుతిః *ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తి భువనస్యనాభిరి

జైనాస్యథాథావాద్యోగోవిషయః- సతువలసం. (యథోక్తమితి) (ప్రతిప్రతితి) ఐనుమప్రత్యేకం గుణానామక్లాన్తిభావేనావస్థానరూపవైషమ్యతో సలిలవత్ స్వతఃపరిణామతో జగత్ప్రవృత్తిశ్చేతనసరవేషోపపద్యత ఇత్యర్థం. * రచనానుపపత్త్యైతిపూర్వసూత్రనిర్దేశసామర్థ్యానురూపాదిహావ్యనుపపత్త్యైత్యధ్యాహరణపశ్య ఇత్యభిప్రాయేణనోపపద్యత ఇత్యుక్తం. విరోధమాశక్యపరిహరతి (ఉపసంహారేతి) శరీరవ్యతి క్షదణ్డచక్రాదిస్థాని యూచిద్రూపపరికరాన్తరరైరమేకముక్తమిత్యవిరోధఇత్యర్థం.

3॥ సూ. *వృత్తిరేకానవస్థితేచ్ఛానపేక్షత్వాత్॥ ఇతశ్చ. సత్యసజ్జాప్రేక్ష్యరాధిష్ఠానానపేక్షపరిణామిత్యేన గ్రవ్యతిరేకణప్రతిసగ్రావస్థయానవస్థితప్రసజ్జాచ్ఛనప్రాజ్ఞానధిష్ఠితం ప్రధానం కారణం. ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితత్వేతస్య సత్యసజ్జాల్పత్వేన సగ్రప్రతిసగ్రవిచిత్రసృష్టివ్యవస్థాసిద్ధిః. నచవాచ్యం ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితత్వేపితస్యావాప్తసమస్తకామస్యపరిపూర్ణస్యానవధికారికయానన్వస్యనిరవద్యస్యనిరజ్ఞానస్య సగ్రప్రతిసగ్రవ్యవస్థాహేత్వభావా, ద్విషమస్ఫుటేనిర్దయత్వప్రసజ్జా, చ్ఛనమానోయందోషభితి. పరిపూర్ణస్యాపి లీలాధప్రవృత్తిసమ్మువాత్, సర్వజ్ఞస్యతస్యపరిణామవిశేషాపన్నప్రకృతిదర్శనరూపసగ్రప్రతిసగ్రవిశేషహేతోస్సమ్మువాత్, తైత్రిజ్జకర్తృణామేవవిషమస్ఫుట్యవస్థాపకత్వా, చ్ఛ. నన్వేవంతైత్రిజ్జపుణ్యాపుణ్యరూపకర్తృభిరేవసర్వావ్యవస్థాసిద్ధ్యస్తీకృతమీశ్వరేణాధిష్ఠాత్రా - పుణ్యాపుణ్యరూపానుష్ఠితకర్తృసంస్కృతాప్రకృతిరేవపురుషార్థానురూపంతథావ్యవస్థయాపరిణంస్యతే - యథావిషాదిహాపితానామన్నపానాదీనామకాషధవిశేషాప్యాపితానాంచసుఖదుఃఖహేతుభూతఃపరిణామవిశేషోదేశకాలవ్యవస్థయాదృశ్యతే- అతస్స గ్రప్రతిసగ్రవ్యవస్థాదేవాదివిషమస్ఫుట్యైవల్యవ్యవస్థాచసర్వప్రకారపరిణామశక్తియైక్తస్య ప్రధానస్యైవోపపద్యత ఇతి. అనభిజ్ఞోభవాకపుణ్యాపుణ్యకర్తృస్వరూపయోః పుణ్యాపుణ్యస్వరూపేహిశాస్త్రైకసమధికమ్యైశాస్త్రం చానాదినిధనావిచ్ఛిన్నపాతసమ్ప్రదాయానామూతప్రమాదాదిదోషగన్ధవేదాభ్యాక్షరరాశిః. తచ్ఛపరమపురుషార్థాధనతద్విపర్యయరూపేకర్తృణాపుణ్యాపుణ్యై, తదనుగ్రహనిగ్రహాయతైచ తత్ఫలసుఖదుఃఖే, ఇతివదతి. తథాహస్రమిడాచార్యః *ఫలసంబిభత్సయాహికర్తృభిరాత్మానంపిప్రీషక్తసప్రీతోలం ఫలాయేతి శాస్త్రమర్యాదేతి. తథాచశ్రుతిః *ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తి భువనస్యనాభిరి

జైనాస్యథాథావాద్యోగోవిషయః- సతువలసం. (యథోక్తమితి) (ప్రతిప్రతితి) ఐనుమప్రత్యేకం గుణానామక్లాన్తిభావేనావస్థానరూపవైషమ్యతో సలిలవత్ స్వతఃపరిణామతో జగత్ప్రవృత్తిశ్చేతనసరవేషోపపద్యత ఇత్యర్థం. * రచనానుపపత్త్యైతిపూర్వసూత్రనిర్దేశసామర్థ్యానురూపాదిహావ్యనుపపత్త్యైత్యధ్యాహరణపశ్య ఇత్యభిప్రాయేణనోపపద్యత ఇత్యుక్తం. విరోధమాశక్యపరిహరతి (ఉపసంహారేతి) శరీరవ్యతి క్షదణ్డచక్రాదిస్థాని యూచిద్రూపపరికరాన్తరరైరమేకముక్తమిత్యవిరోధఇత్యర్థం.

తి. తథాచభగవతాస్వయమేవోక్తం *యతఃప్రవృత్తిర్భూతానామేనసర్వమిదంతతం। స్వకర్మణాతమభ్యర్చ్యసిద్ధింవిస్తతిమానవఇతి,*తానహంద్విషతఃశ్రూరాకాసంసారేషుసరాధమాణః। ఓపావ్యజస్రమశుభానానురీష్యేవయోనిష్ఠితి, చ. సభగవాన్పురుషోత్తమోవాత్తసమస్తకామస్సర్వజ్ఞస్సర్వేశ్వరస్సత్యసజ్జాల్మః స్వమాహాత్మ్యానుగుణలీలాప్రవృత్తఃపతానికర్మాణీసమీచీనాన్యేతాన్యసమీచీనానీతికర్తృత్వైవిధ్యం సంవిధాయతమపాదానోవితదేహేద్వియోగియాదికంతన్నియమనశక్తీంచసర్వేషాంతేత్రజ్ఞానాంసామాన్యేనప్రదిశ్యస్వశాసనావబోధిశాస్త్రంచప్రదర్శ్యతమపసంహారార్థంచాన్తరాస్తతయానుప్రవిశ్యానుమస్తృతయాచనియచ్ఛంప్రీతితి. యేత్రజ్ఞానుతదాహితశక్తయస్తత్ప్రవిష్టకరణకరేబరాదికాన్తదాధారాశ్చస్వయమేవసేవ్యాచ్ఛానుగుణ్యేనపుణ్యపుణ్యగూఢకర్మణీఉపాదదతే - తతశ్చపుణ్యరూపకర్మకారిణం స్వశాసనానువర్తినంజ్ఞాత్వాధర్మాధికామమోక్షేర్వర్ధయతే, శాసనాతివర్తినంచతద్విపర్యయైర్వ్యజయతి, అతఃస్వాతన్త్ర్యాదివైకల్యచోద్యానివాచకాశంబభవతే.

స్వీకరోలి. పాపస్యతపరాధరూపత్వజ్ఞాపనాగ్ధంచభగవద్గీతావచనందర్శయతి (తథాచైతి) *తేషాంసతతయక్తానామివచనస్యవక్ష్యమాణత్వానప్రసోపాత్తం. విభిర్వచనైఃప్రస్తుతచోద్యస్యకీముక్తంభవతి- దయాశుస్సకాసంసారిణోఽమితరూపకర్మచిక్లంప్రవర్తయతి- కర్మసాపేక్షానిగ్రహానుగ్రహత్వేస్సాతప్రస్థానిః- తస్యస్వతప్రత్వేజీవానాంఘాన్యాయానుపపత్తిత్యత్రాహ (సభగవానితి) నిర్దోషత్వంమజ్జగదుత్పత్తంచభగవచ్ఛబ్దాల్లః. తాన్యాంజైలక్షణ్యంపురుషోత్తమశబ్దాల్లః. వివిధఫలప్రదానసర్వాభ్యుపయోగిశేషజానిసర్వజ్ఞత్వాద్వి. సర్వాదేవానాంసరూపత్వాన్నలీలాత్వమిత్వత్వాహ (స్వమాహాత్మ్యేతి) సర్వంతదిచ్ఛాదీనంచేత్ - జ్యోతిష్టాచాదేఃపుణ్యత్వంబ్రహ్మహత్వాదేఃపాపత్వంచవిపర్యయేణస్వాతామిత్యత్రాహ (పతానికర్మాణీత్వాది) అనాదిపుణ్యపాపవ్యవస్థాచతదీయానాదిస్సాతప్రస్థానిబద్ధనేత్యర్థః. సర్వప్రవృత్తైస్తదిచ్ఛాదీనత్వాత్ యేత్రజ్ఞానాంనుభూతిభోక్తృత్వంసాన్యో, తస్యనిర్వయత్వాదిప్రసజ్ఞ, శేత్యత్రాహ (తమపాదానోచీతే) యథాపిత్వద్భాముత్వాద్యవధిత్వక్షీతోఽర్థగృహేత్రదానాదిసోపకృత్యత్రాహప్రసిద్ధతైర్దేవాధాదిగర్వజ్ఞాదికంవాకరోలి. విషయచాపలంబానువర్తతే- సతత్రపిశ్రోర్దోషః, తదగీనవైభవత్వంచపుత్రస్యసహాయతే, తద్విదిధిభావః. (సామాన్యేనప్రదిశ్యేతి) దేహేద్వియోగియాదికంసర్వేషాంచదాచి- సతుకస్యచిత్తత్వాకస్యచిత్తదాచి- దేహేద్వియోగియైషమ్యైకకర్మకర్మమిత్వప్రేత్యాహ (దేహేద్వియోగియాదికమిత్వాది) పరమాత్మనశ్చక్తస్యాప్యనివారణందోషఇతిచేన్న- ఉపేక్షకత్వంప్రయోజయిత్వత్వమనుమస్తృత్వంచేత్త్రయమస్తి. తత్రప్రయోజయిత్వత్వం - అప్రవృత్తస్యప్రవర్తకత్వం. తచ్ఛాజ్ఞాపయిత్వత్వమన్యత్వత్వముపదేష్టత్వంచేత్తిధా. అనుమస్తృత్వం - ప్రవృత్తస్యప్రవర్తకత్వం. ఉపేక్షకత్వం - బేదానీన్యం. తత్రభగవతోపుణ్యపాపయోఃప్రయోజయిత్వత్వంనాస్తి. ప్రభుముపేక్షమాణవివాదే. పశ్చాదనుమస్తృత్వమస్త్యేవ. అభిమతేప్రవృత్తం కేనచిద్విఘ్నననివృత్తమవిఘ్నంప్రవర్తయతి, పశ్చాత్ఫలంచదదాచి, అజ్ఞాతిలక్షణప్రవృత్తత్వేనకుచిత్వాన్యగవాననుమత్రాభవతి. అనుమతిః ఫలదానముభయముపిదగ్ధప్రకారవివ - తథాచభ్యశ్యన్తే - రాజాసోహిస్తుశాసనానివృత్తప్రవృత్తింజ్ఞాత్వాకోపాత్తథాకరోత్పిర్యనుమన్యన్తే - అనుమతిశ్చకోపకృతోదగ్ధవిశేషవివ. అతీవానుకూల్యప్రాలింగాల్యప్రవృత్తయోరుత్తరోత్తరహితాహితకర్మనుప్రయోజయితావభవతభగవాణ్. అహితప్రవృత్తవిషయేఉపేక్షకత్వేఽనుమస్తృత్వప్రయోజయిత్వత్వంచస్యనిర్వయత్వాదిప్రసజ్జఇతిచేత్. తతఃకిం. దయాచేత్గుణః - నిగ్రహశ్చేద్విషయనియమోస్తి- లోకేఽస్థానదయాయాఃస్థాననిగ్రహస్యగుణత్వవోషత్వదర్శనాభావాత్. రాజాదీనాందణ్డ్యాదణ్డాదేర్దోషత్వంకాన్త్రినశ్యతేత్రజ్జత్వప్రయుక్తమితిచేత్. తస్మిన్తేషామనుగ్రహదేర్భుణత్వమపియేత్రజ్జత్వప్రయుక్తంసాన్యో - తత్రైవనిగ్రహానుగ్రహదేర్దోషత్వగుణత్వదర్శనాత్. అతోనిర్వయత్వహేతురన్తేకాన్తికః. శక్తస్యాపీశ్వరస్యకథముపేక్షకత్వం. నోపేక్షణం- శాస్త్రప్రవర్తనముఖేన సామాన్యేనాహితప్రవృత్తినివారణస్యకృతత్వాత్. ప్రవృత్తికాలేతుచిశేషతొనివారకత్వాభావరూపముపేక్షకత్వంసాన్యతన్త్ర్యోత్. తచ్ఛాన్యతన్త్ర్యందోషఇతిచేత్ - తత్రకింప్రమాణం. ఈశ్వరస్యాప్రత్యక్షత్వాన్నతత్ప్రమాణం. యద్యనుమానం - తత్రేదంవక్తవ్యం. కిమిశ్వరాఖ్యం భక్తిణంకాన్త్రైకసమఖిగమ్య మభ్యుపగమ్యతత్త్వాన్తత్ర్యస్యదోషత్వమనుమాయతే - ఉతానభ్యుపగమ్య. అనభ్యుపగమేహేతోరాశ్రయానిధిః. అభ్యుపగమభక్తిగ్రాహకప్రమాణేనకాన్త్రైకతస్యగుణత్వేనప్రతిపన్నత్వాజ్ఞాలాభ్యయాపదిష్టత్వమితి. వితదభిప్రేత్యాహ (అనుమస్తృతయాచనియచ్ఛంప్రీతితి) (యేత్రజ్ఞాన్తితి) అనుమస్తృతయానియస్తృత్వాత్, భారకత్వా, త్నామాన్యేనదేహేద్వియోగిప్రదత్వా, చ్చ సర్వంతదగీనమిత్వభిప్రాయేణ తదాహితశక్తయభిప్రాయాదికం విశేషణముక్తం. పుణ్యాపుణ్యయోఃప్రవృత్తస్యప్రవృత్తిప్రదనుగుణేచ్ఛయా - తదనుగుణజ్ఞానంచ యేత్రజ్ఞాదీనమవ - భగవతఉపేక్షకత్వాత్. తత్రోపేక్షకత్వమపిసాన్యతన్త్ర్యవిశేషవివేకభిప్రాయేణాహ (స్వయంభవస్వేచ్ఛానుగుణ్యేనేతి) కర్మానుగుణఫలప్రదత్వేస్సాతప్రస్థినైకల్యం - నోచేన్నిర్వయత్వాదిప్రసజ్జఇత్వత్వాహ (అత్యతి) సాన్యతన్త్ర్యాదివైకల్యశబ్దేన దయావైకల్యం సర్వేషానుమత్వవైకల్యంజీవానాం ఫలాన్వయరాహిత్యంచవివక్షితం. వితత్కర్మకారిణే వితత్ఫలందాన్యామితితస్య సజ్జల్మః - తత్రయథాసజ్జల్మంకుర్వతస్తస్యసాన్యతన్త్ర్యపాపల్మ మపేక్షిభావః. ఆపరాధినందగ్ధయతో

దయాహినామసార్వధినిరపేక్షాపరమఃఖాసహిష్ణుతా. సాచస్వశాసనాతివృత్తివ్యవసాయస్యపిపర్తమానానగుణాయావకల్పతే-ప్రత్యుత్తాపుంస్త్యమేవావహతి. తన్నిగ్రహపవతత్రగుణః-అన్యథాశత్రునిగ్రహదీనామగుణత్వప్రసక్తాత్. స్వశాసనాతివృత్తివ్యవసాయనివృత్తిమాత్రేణానాద్యనైకకల్పపదితదుర్విషహానంతాపరాధాన్తస్థీకారణనిరతిశయసుఖసంపృథ్యస్వయమేవప్రయతతే. యథోక్తం * తేషాంసతతయక్తానాంభజతాంప్రీతిపూర్వకం | దదామిబుద్ధియోగంతయేనమాముపయాన్తితే | తేషామేవానుకమ్పార్థమహామజ్జానజంతమః | నాశయామ్యాశ్చభావస్థోజ్ఞానదీపేనభాస్వతేతి. అతఃప్రాజ్ఞానధిష్ఠితంప్రధానంసకారణమ్.....

అథస్యాత్ - యద్యపిప్రాజ్ఞానధిష్ఠితాయాఃప్రకృతేః పరిస్పృష్టప్రవృత్తిరపిససవ్యవతీత్యుక్తం-తథాప్యనపేక్షాయావపరిణామప్రవృత్తిస్సమ్యవతి- తథాదర్శనాత్. ధేన్వాదిసోపయక్తంహి తృణోదకాదిస్వయమేవక్షీరాద్యాకారేణపరిణమమానంద్యశ్యతే. అతఃప్రకృతిరపిస్వయమేవజగదాకారేణపరిణంస్యతఇతి. తత్రాహ.

౪॥ సూ. +శ్లోః+ అన్యత్రాభావాచ్చనతృణాదివత్ || శ్లోః+ నైతదుపపద్యతే- తృణాదేఃసాజ్ఞానధిష్ఠితస్యపరిణామాభావాద్బ్రహ్మన్తాసిద్ధేః కథమసిద్ధిః. (అన్యత్రాభావాత్) యదిహితృణోదకాదికమనఃపహేమ్యపయక్తంప్రహీణంవాక్షీరాకారేణపరిణంస్యత- తతఃప్రాజ్ఞానధిష్ఠితమేవపరిణమతఇతివక్తుమశక్యత- సచైతదస్తి - అతోధేన్వాద్యపయక్తంప్రాజ్ఞానపక్షీరీకరోతి. *పయోమ్బువచ్చేత్త్రాపీత్యుక్తమేవాత్రప్రవక్ష్యతంతత్రైవవ్యభిచారప్రదర్శనాయ.

౫॥ సూ. +శ్లోః+ పురుషాత్మవదితిచేత్తథాపి || శ్లోః+ అథోచ్చేత - యద్యపినైతన్యమాత్రవపుః పురుషోనిమి-యః- ప్రధానమపిదృక్ఞక్తివికలం- తథాపిపురుషసన్నిధానాదచేతనంప్రధానంప్రవర్తతే- తథాదర్శనాత్. గమనశక్తివికలదృక్ఞక్తియుక్తపక్షాసన్నిధానాత్తచ్చైతన్యోపకృతోదృక్ఞక్తివికలః ప్రవృత్తిశక్తిద్వైప్రవర్తతే, అయస్థాన్తాత్మసన్నిధానాచ్చాయఃప్రవర్తతే, ఏవంప్రకృతిపురుషసంయోగకృతోజగత్సర్గః ప్రవర్తతే. యథోక్తం * పురుషస్యదర్శనార్థంకైవల్యార్థంతథాప్రధానస్యవర్ణ్యస్తవదుభయోరపిసంయోగస్తత్రాతస్సర్గఇతి. పురుషస్యప్రధానోపభోగార్థంకైవల్యార్థంచపురుషసన్నిధానాత్ప్రధానం సగ్గాదాప్రవ

౭. సచరాధిసమదణ్డయరశ్చరాజ్ఞానహిస్వాతద్యైవైకత్వం- తద్వదితి. తద్వైనిద్వయత్వమితిశక్తాయాందయాస్వరూపంశక్తియతి (దయాహితి) ఉపజీవిసాముపజీవ్యాపదియన్యఃఖాసహిష్ణుత్వం- తద్వాన్వివృత్త్యర్థమాహ (సార్వధినిరపేక్షీతి) తద్విదయాయాఅనవకాశత్వప్రసక్తఇత్యత్రాహ (స్వశాసనాతివృత్తితి) (యథోక్తమితి) అత్ర ప్రీతిపూర్వకందదామిత్వస్వయః *సతతయక్తామిత్వత్రాశంసార్థేన *అశంసాయాం క్షయిమాత్రవిహితేనకైసోపాసకప్రీతేయక్తత్వాత్. తస్మాశంసార్థత్వమవివక్షితంచేత్ - *సతతయక్తానాంభజతామితిపానగుత్వ, మనఃక్షీతకథనమపేక్షితాకగ్రసం, చస్యాతాం. తస్మాదయమర్కః, సూత్రార్థముపసంహరతి (అతఇతి) ఈశ్వరస్యస్వాతద్యైవైకత్వార్థప్రసక్తాభావేనకర్తృణాం తదారాధనరూపతయైవకలప్రదత్వాత్ సర్వప్రతిసర్వాదివ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థంబ్రహ్మకారణత్వం సిద్ధమిత్వర్థః.

ఉత్తరసూత్రశక్తామాహ (అథస్యాదితి) (ధేన్వాదినేతి) కైవలదార్వాదివ్యాప్తత్వర్థంచిత్యన్నిధిమాత్ర, మేవోపగతవ్యం - సతుసక్కుల్పవిశేషమత్పురుషాధిష్ఠితత్వం - గవిసుప్తాయామపి తదుపయక్తతృణాదేఃక్షీరాదిభావదర్శనాత్. సవతదపిపక్షీకార్యం - తావతాకార్యేసమ్యవత్యధికత్వనాన్యోగాదిభావః.

౮॥ సూ. +శ్లోః+ అన్యత్రాభావాచ్చనతృణాదివత్ || శ్లోః+ కైవలచిన్మాత్రస్యపరిణామద్వప్రాస్తత్వంవివక్షితంచేత్ - తద్దాపితంప్రహీణంచేతి. చిత్యన్నిధిమాత్రేణపరిణామోదాపితఃఅనదుహేమ్యపయక్తమితి. సక్కుల్పవిశేషాన్వితచేతనవిశేషాధిష్ఠానేనపరిణామిత్వంతుపరస్యానిష్ఠమిత్వభిప్రేతం. (ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితమితి) ఏవంవికల్పత్రయమత్రాభిప్రేతం. అదృష్టవిశేషమదాత్మసంయోగాద్ధేనూపయక్తతృణాదేఃక్షీరభావఇతిపెన్న- అదృష్టస్యాప్యనదుహేమ్యపయక్తప్రహీణత్యగుతుల్యయోగక్షీమతయోతస్యాపికార్యకరత్వేప్రాజ్ఞానిస్థానమపేక్షితమిత్యేతత్సర్వమధికశక్త్యాపరిహారరూపమర్థజాతమితిపాపాదితం. సూత్రప్రయోజనమాహ (ప్రవక్ష్యతమితి) ఉత్తశక్త్యావిశేషపరిహారరూపంచవక్ష్యనం. తత్రైవ-చయోద్వప్రాస్తవివేత్యర్థః.

౯॥ సూ. +శ్లోః+ పురుషాత్మవదితిచేత్తథాపి || శ్లోః+ ఉదాహృతామార్యాంవ్యాచక్షే (పురుషస్యేతి) ఉపభోగశబ్దేనదర్శనశబ్దోవ్యా

రత్యత్యర్థః. అత్రోత్తరం (తథాపీతి) ఏవమపి ప్రధానస్య ప్రవృత్త్యసమ్భవస్తదవధేయం. వజ్రోద్గమనశక్తివికల
స్యాపి మార్గదర్శనతమపదేశాదయః కాదాచిత్తావిశేషాః సహస్రశస్సన్తి - అన్తోపిచేతనస్సంస్తమపదేశాద్య
వగమేనప్రవర్తతే- తథాలయసాగ్రస్తమణేరవ్యయస్సమీపాగమనాదయస్సన్తి- పురుషస్యతు నిష్క్రియస్య
నతాదృశావికారాస్సమ్భవన్తి. సన్నిధానమాత్రస్యనిత్యత్వేననిత్యసర్గప్రసక్తోనిత్యముక్తత్వేనబద్ధాభావోఽప
వర్తాభావశ్చ.

౬॥ సూ. శ్లో॥ అగ్నిత్వానుపపత్తైశ్చ॥ శ్లో॥ గుణానాముత్పన్ననికర్షనిబద్ధనాన్తాన్తీ భావాద్విజగత్సృ
వృత్తిః *ప్రతిప్రతిగుణాశ్రయవిశేషాదితివదద్భిర్భవద్భిరభ్యుపగమ్యతే- ప్రతిసర్గావస్థాయాంతుసామ్యావస్థా
నాంసత్త్వరజస్తమసామన్యోన్యాధిక్యన్యూనత్వాభావాదన్తాన్తీ భావానుపపత్తైర్విజగత్సర్గఉపపద్యతే. తథా
పివైషమ్యాభ్యుపగమేనిత్యసర్గప్రసక్తః. అతశ్చనప్రాజ్ఞానధిష్ఠితంప్రధానంకారణం.

౭॥ సూ. శ్లో॥ అన్యథానుమితౌచక్షశక్తివియోగాత్॥ శ్లో॥ దూషితప్రకారాతిరిక్తప్రకా
రాస్తరేణప్రధానానుమితౌచప్రధానస్యజ్ఞాతృత్వశక్తివియోగాత్తపవదోమాః ప్రాచుష్యః- అతోనకథంచద
ప్యనుమానేనప్రధానసిద్ధిః.

౮॥ సూ. శ్లో॥ అభ్యుపగమేవ్యర్థాభావాత్॥ శ్లో॥ అనుమానేనప్రధానసిద్ధ్యభ్యుపగమే
పిప్రధానేనప్రయోజనాభావాన్నతదనుమాతవ్యం - *పురుషస్యదర్శనార్థంకైవల్యార్థంతథా ప్రధానస్యేతి
ప్రధానస్యప్రయోజనంపురుషభోగాపవర్గావభిమతౌ - తౌచనసమ్భవతః. పురుషస్యచైతన్యమాత్రవపుషోని
ష్క్రియస్యనిర్వికారస్యనిర్మలస్యతపవనిత్యముక్తస్వరూపస్యప్రకృతిదర్శనరూపాభోగ, స్తద్వియోగరూపా
ఽపవర్గ, శ్చనసమ్భవతి. ఏవంచాపవ్యైవప్రకృతిసన్నిధానాత్తత్పరిణామవిశేషసుఖదుఃఖదర్శన రూపభోగస
మ్భావనాయాంప్రకృతిసన్నిధానస్య నిత్యత్వేనకదాచిదప్యవవగ్గానసేత్స్యతి.

౯॥ సూ. శ్లో॥ విప్రతిషేధాచ్చాసమజ్ఞసం॥ శ్లో॥ విప్రతిషేధంచేదం సాన్ధ్యానాంద
ర్శనం. తథాహి - ప్రకృతేః పరార్థత్వేన దృశ్యత్వేన భోగ్యత్వేనచ ప్రకృతే రోఢీతౌర మధిష్ఠాతారం,

భ్యాతః. *తథాపీతిసూత్రఖండంవ్యాచక్షే (ఏవమపీతి) ప్రవృత్త్యసమ్భవస్తదవధేయత్యతిపూర్వాచరసూత్రస్థానుపపత్తిశక్త్యానురోధేన అధ్యాహరికృ
తః. నిత్యనిర్వికారస్యపురుషస్యచక్షోర్దర్శనోపదేశాదివన్న కాదాచిత్తావిశేషాన్తి - అథస్యతమపదేశావగతివన్న ప్రకృతేర్విశేషాన్తి. అయస్మా
న్తస్యసమీపాగమనాదివత్పురుషస్యనవికారసమ్భవః. విభుత్వాత్సమీపాగమనాపేక్షానచేత్- నిత్యసర్గప్రసక్త్యత్యర్థః.

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ అగ్నిత్వానుపపత్తైశ్చ॥ శ్లో॥ ఏవం చరోక్తానుమానస్య ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వప్రసక్తముఖేన విషమావధత్వప్రసక్తముఖే
నచవిశేషవిరోధఉక్తః.

అనుమానాస్తరేభ్యుక్త దూషణమతిదేశతి.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ అన్యథానుమితౌచక్షశక్తివియోగాత్॥ శ్లో॥ జ్ఞాతృత్వేననికర్షన్వద్విష్టాత్రస్తరనిరపేక్షప్రవృత్త్యుపపత్తిః- త
చ్చనాన్తి - తస్మాన్నిత్యసర్గాదిప్రసక్త్యత్యర్థః. అచేతనత్వాదేవప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వంప్రసజేదితిభావః. ఇదంచవిషమావధత్వప్రసక్తస్యాపిచదర్శనా
ర్థముక్తమ్.

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ అభ్యుపగమేవ్యర్థాభావాత్॥ శ్లో॥ కస్యాభ్యుపగమజ్యత్య పేక్షాయాంపూర్వసూత్రప్రత్యాసత్వా అనుమితిరవార్థ
తోబుద్ధిజేత్యభిప్రాయేణాహ (అనుమానేనేతి) ప్రవృత్తిస్త్యనేకసూత్రవ్యవహితత్వాన్నసాఽనుబద్ధమర్హతితిభావః.

* నిత్యనిర్వికారస్యాపిభోగాపవర్గాభ్యుపగమశక్త్యానుమానేనస్తరసూత్రం.

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ విప్రతిషేధాచ్చాసమజ్ఞసం॥ శ్లో॥ పరార్థత్వప్రతియోగిత్వేనాహ (అధిష్ఠాతారమితి) అధిష్ఠాతా-స్వతస్త్రిః. సా

ప్రప్తారంసాక్షిణంచపురుషమభ్యుపగమ్యప్రకృత్యైవసాధనభూతయాతస్యకై వల్యమపిప్రాప్యంవదన్తపవతస్య
నిత్యనిర్వికారచైతన్యమాప్రస్వరూపతయాఅకర్తృత్వంకై వల్యంచస్వరూపమేవాహుః, తతపవబద్ధమోక్షసా
ధనానుష్ఠానంమోక్షంచప్రకృతేరేవేత్యాహుః, ఏవంభూతనిర్వికారోదాసీనపురుషసన్నిధానాత్ప్రకృతేరితరే
తరాభ్యాసేనసగ్రాదిప్రవృత్తింపురుషభోగావగ్రాధత్వంచాహుః, *సజ్ఞాతపరాధత్వాత్ త్రిగుణాదివిచర్యయా
చనిష్ఠానాత్. పురుషోస్తిభోక్తృభావాత్తై-వల్యాధ్యప్రవృత్తైశ్చ. తస్మాచ్ఛవిపర్యాసాత్సిద్ధంసాక్షిత్వమస్యపురుష
స్య. కై వల్యంచూద్యస్థ్యంప్రప్తృత్వమకర్తృభావశ్చేతి - *పురుషవిమోక్షనిమిత్తంతథాప్రవృత్తిఃప్రధానస్యే
భ్యుక్త్యైవమాహుః *తస్మాన్నబధ్యతేనాపిముచ్యతేనాపిసంసరతికశ్చిత్. సంసరతిబధ్యతేముచ్యతేచనానా
ప్రయాప్రకృతిరితి - తథా *తస్మాత్తత్సంయోగాదచేతనంచేతనావదివలిగ్గం. గుణకర్తృత్వచతథాకర్తృవభ
వభ్యుదాసీనః! పురుషస్యదర్శనార్థంకై వల్యాధ్యంతథాప్రధానస్య. పద్మస్థవమభయోరపి సంయోగస్తత్కృత
స్ఫుర్తిశ్చ. సాక్షిత్వప్రప్తృత్వభోక్తృత్వాదయోనిత్యనిర్వికారస్యాకర్తృదాసీనస్యకై వల్యైక స్వరూపస్యన
సమ్భవత్, ఏవంరూపస్యతస్యాధ్యాసమూలభ్రమోపినసమ్భవతి, - అధ్యాసభ్రమయోరపివికారత్వాత్.
ప్రకృతేశ్చతానసమ్భవతః - తయోశ్చేతనభర్తృత్వాత్. అధ్యాసోహినామచేతనస్యాస్యస్తిన్నస్యధర్మానుసంధా
నం-సచచేతనధర్మవికారశ్చ. నచపురుషస్యప్రకృతిసన్నిధిమాత్రేణాధ్యాసాదయస్సమ్భవత్. నిర్వికారత్వా
దేవసమ్భవత్తే - నిత్యంప్రసజ్యేరక. సన్నిధేరకించితగతత్వంచ *నవిలక్షణత్వాదిత్యప్రప్రతిపాది
తం. ప్రకృతేరేవసంసరతిబధ్యతేముచ్యతేచేత్ - కథంనిత్యముక్తస్యపురుషస్యోపకారిణీసేత్యుచ్యతే - వద
త్తహి *నానాదిదైరుపాయైరుపకారిణ్యనుపకారిణఃపుంసః! గుణవత్యగుణస్యసతస్తస్యాధ్యమపాధ్యకంచరతీతి.
తథాప్రకృతిర్యేనపురుషేణయథాస్వభావాదృష్టా - తస్మాత్పురుషాత్తదాసీమేవనివర్తత్యితిచాహుః*రగ్గస్యచ
ర్మయిత్వానివర్తతేనర్తకీయథాన్తతాత్. పురుషస్యతథాత్వానంప్రకాశ్యవినివర్తతేప్రకృతిః! ప్రకృతేస్సుకుమా
రతరంసకించితస్తీతిమేషుచిర్భవతి. యాదృష్టాస్తీతిపునర్నదర్శనముపైతిపురుషస్యేతి. తదవ్యసగ్గతం-పురుషోహి
నిత్యముక్తత్వానిర్వికారత్వాన్నతాంకదాచిదపివశ్యతి, నాధ్యస్యతి, చ. స్వయంచస్వాత్వానంనవశ్యతి-అచేత
నత్వాత్. పురుషస్యస్వాత్మదర్శనంస్వదర్శనమితి నాధ్యస్యతిచ. స్వయమచేతనత్వాత్, పురుషస్యచదర్శన
రూపనికారాసమ్భవాత్, అథసన్నిధిమాత్రమేవదర్శనమితిత్యుచ్యతే. సన్నిధేర్నిత్యత్వేననిత్యదర్శనప్రసగ్గతి
చ్యుక్తం. స్వరూపాతిరిక్తకదాచిత్-సన్నిధిరపినిత్యనిర్వికారస్యనోపపద్యతే. కించ - మోక్షహేతుస్తుస్వస
న్నిధానరూపమేవదర్శనంచేత్ - బద్ధహేతురపితదేవేతినిత్యవద్యన్తోమోక్షశ్చస్యాతాం. అయథాదర్శనంబద్ధ
హేతుః - యథావశ్యరూపదర్శనంమోక్షహేతురితిచేత్ - ఉభయవిధస్యాపిదర్శనస్యసన్నిధానరూపతానత
రేకాత్వదోభయప్రసగ్గతవ. సన్నిధేరనిత్యత్వేతస్యహేతురన్వేషణీయః - తస్యాపీత్యసవస్థా. అథైతద్దోషవరి
జహీర్షయాస్వరూపసద్భావపవసన్నిధిరితి - తదాస్వరూపస్యనిత్యత్వేననిత్యవద్యన్తోమోక్షో. అతపవమాదేర్వి
ప్రతిషేధాత్సాన్ధ్యాగ్రాందర్శనముసమ్భవం. — యేపికుటస్థనిత్యనిర్వికారేవస్వప్రకాశాన్తాత్త్రంబ్రహ్మవి
ద్యాసాక్షిత్వేనాపారమార్థికబద్ధమోక్షభాగితివదత్ - తేషామప్యక్తనీత్యావిద్యాసాక్షిత్వాధ్యాసాద్యసమ్భ
వాచసామజ్ఞస్యమేవ. ఇయాంప్రవిశేషః - సాక్ష్యాఃజననమరణప్రణియమాదివ్యవస్థాసిద్ధ్యధం పురుషబహు
త్వమిచ్చంతి - తేతుతదపినేచ్ఛస్తీతిసుతరామసామజ్ఞస్యం. యత్తుప్రకృతేపారమార్థ్యాపారమార్థ్యవిభాగే
నజైషమ్యముక్తం - తదయుక్తం - పారమార్థికత్వేవ్యపారమార్థికత్వేపినిత్యనిర్వికారస్వప్రకాశైకరసదిన్యా
ప్రస్యస్వవ్యతిరిక్తసాక్షిత్వాద్యనుపపత్తేః. అపారమార్థికత్వేతుతస్యాఃకృత్యత్వబాధ్యత్వాభ్యుపగమాత్సుత

క్షీ- స్వరూపేణానుసంధాతా. ప్రప్తా- ఇన్ద్రియాదినిర్దిష్టా. ఉక్తార్థవిషయంతద్రుగ్గమాహ (సజ్ఞాతేతి) (త్రిగుణాదివిచర్యయాత్) ఆదిశబ్దకార్య
పరః. త్రిగుణతాత్పర్యంజడం- జడస్యానిష్ఠాత్వత్వాదాగాత్తదన్వ్యేన్దిష్టాతేత్యర్థః. (అభిప్రాయాది) అభిప్రాయాత్ త్రిగుణాదేరనిష్ఠాతుర్విలక్షణ
త్వాత్. కర్తృకర్తృవిరోధాదిత్యర్థః. (కైవల్యాధ్యప్రవృత్తైశ్చ) సహిత్యాజ్యమేవత్యాగకర్తృత్వర్థః. ఉక్తాధానాంవిప్రతిషేధంజర్మయతి (సాక్షిత్వేతి)
(చేతనధర్మవికారశ్చేతి) చెతనభర్తృత్వాన్నప్రధానస్యసమ్భవతి- వికారరూపత్వాన్నాత్మసన్నీమ్యవతీత్యర్థః. ప్రథమభ్రమోఽధ్యాసః. తన్మూలా
అస్యేభ్రమశబ్దవాచ్యః. ప్రకృతిదర్శనంపురుషకర్తృకం, స్వాత్మకర్తృకం, చానుపపన్నమిత్యాహ (పురుషహిత్యాదిసా) సన్నిధేః స్వరూపానతి
రిక్తత్వేచమాణమాహ (అభిప్రాయాదిసా) — అస్మిన్నాజ్ఞాపక్షనిరాసేయాయావాదినామనవకాశత్వమాహ (యేపీతి) నిర్వికారస్యావిద్యావభ
వాధ్యాసాదాగాదిత్యర్థః. అధికంమాషణమాహ (ఇయాంప్రవితి) (కృత్యత్వబాధ్యత్వాభ్యుపగమాదితి) యదవిద్యావిరోధి - తదేవతస్మాక్షీతివచ

౧౦॥ సూ.

శ్రీమద్భక్త ప్రకాశికాయ క్త శ్రీభాష్యమ్. - ద్వి-అ. ద్వి-పా. - ౨. మహద్వీర్వాధికరణమ్.

ప్రధానకారణవాదస్యయక్త్యాభాసములతయావిప్రతిపద్ధత్వాచ్చాసామజ్ఞస్యముక్తం- సమస్తాపిపర
మాణకారణవాదస్యాప్యసామజ్ఞస్యంప్రతిపాద్యతే (మహద్వీర్వవద్వాప్రస్వపరిమణ్ణలాభ్యామితి) అసమజ్ఞ
సమితివర్తతే. వాశబ్దశ్చాగ్నే. ప్రాస్వపరిమణ్ణలాభ్యాం - ద్వివిధకపరమాణుభ్యాంమహద్వీర్వవత్ - త్ర్యణు
కోత్పత్తివాదవత్ అన్యచ్చతదభ్యుపగతంసర్వమసమజ్ఞసం. పరమాణుభ్యోద్వివిధకాదిక్రమేణ జగదుత్పత్తి
వాదవదన్యదప్య సమజ్ఞసమితిర్థః. తథాహి - తన్తు ప్రభృతయోహ్యవయవాః స్వాంతైష్షడ్భిః పార్శ్వై
స్సంయుజ్యమానాఅవయవినముత్పాదయంతి - పరమాణవోపిస్వకీయైఃషడ్భిఃపార్శ్వైస్సంయుజ్యమానా ఏవ
ద్వివిధకాదీనాముత్పాదకాభవేయః - అన్యథాపరమాణునాంప్రదేశభేదాభావేనసహస్రపరమాణుసం
యోగేష్యేకస్యాత్పరమాణోరసతి క్తపరిమాణతయాలిఖ్యత్వాప్రస్వత్వమహత్త్వదీర్ఘత్వాద్య సిద్ధిసాన్యత్.
ప్రదేశభేదాభ్యుపగమేపరమాణవోపిసాంశాఃస్వకీయైరంజైః- తేచస్వకీయైరంజైరిత్యనవస్థా. నచవాచ్యంఅవ
యవాల్పత్వ మహత్త్వాభ్యాంహిసర్వపమహీధరయోఃవైషమ్యం- పరమాణోరప్యనన్తావయవత్వే అవయవా
నన్త్యసామ్యాత్పర్వపమహీధరయోఃవైషమ్యాసిద్ధేః అవయవాపకర్షకాస్తావశ్యాభ్యుపగమనీయేతి. పరమా
ణునాం ప్రదేశభేదాభావే సత్యేకపరమాణుపరిమాణాతిరేకిప్రథిమానజాయేతేతిసర్వపమహీధరయోరేవా

రవరం *అన్యత్రాభావాచ్చేత్వాదిసూత్రంస్వాభ్యాతం. తచ్చ *పయోముఖ్యవచ్చేతిసూత్రవైవచిణామప్రవృత్తేనైరవేక్ష్యపరిహారపరత్వోపపాద
నావయముక్తం. అతః. *పయోముఖ్యవచ్చేతిసూత్రవైవచిణామప్రవృత్తేనైరవేక్ష్యపరిహారపరత్వోపపాద
రికారణాభ్యుపగమేతద్యశసహకారిరాపాధాధావాన్నిత్యసర్వాదిప్రవృత్తినిత్యతదభావప్రసజ్జచరిహారంనుచపన్నాభివద్యాభ్యాతం. సాక్ష్యే
ప్రకృతిపరిణామసజ్ఞావిశేషవ్యతిరేకేప్రతిసర్వాదివ్యవస్థానిమి త్రభూతార్థవిశేషాభ్యుపగమాచ్చక్లోపపరిహారాభివద్యాభ్యాతం. *దిప్రతిపేధా
దితిసూత్రమేవమవివ్యావత్తే. *సేతుమదనిత్యమవ్యాప్తినియమనేకమాశ్రయలింగం సావయవంపరతప్రతివ్యక్తవిపరీతమవ్యక్తమితి ప్రకృతే
ర్వ్యక్తవిపరీతమవ్యక్తమవ్యక్తే- తద్విప్రతిపద్ధం - వ్యక్తవర్ణేతుమత్వానిత్యత్వాభ్యుపగమేపయమానప్రవృత్తిసమ్మత - వృక్షస్యపరిణామపరం
పరాంప్రాప్తస్యావ్యక్తమితిగుణాత్తక్ప్రధానస్యాపిపరిణామపరంపరయా త్రైగుణ్యాత్క్రమేణాపిస్తానరంతరూలంస్యాత్ - తస్మాప్రిప్రహణేన
తతోష్ణవస్తానరమితిక్వచిదపితత్వనిష్ఠా, ప్రధానస్యానిత్యత్వం, సహేతుకత్వం, తత్త్వసజ్ఞానియమానీధి, శ్చ- అతోఽసమజ్ఞసమితి. ఇదమవ్య
నుచితం- అనిత్యత్వప్రసక్తాదీనాంప్రతిపేధకజ్ఞావాచ్యత్వాభావాత్. మిథోవిరుద్ధాగ్ధావణంబివిప్రతిపేధాభివద్యాభ్యాతం.
రచనానుపపత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

౧౦॥ సూ. శ్రీమద్భక్త ప్రకాశికాయ క్త శ్రీభాష్యమ్. - ద్వి-అ. ద్వి-పా. - ౨. మహద్వీర్వాధికరణమ్. సజ్జచరిహార (ప్రధానేతి) ప్రధానకారణవాదస్యాసన్త్యేనశీర్ష
త్వాత్తద్వాపితం - ఆనుమానికప్రధానకారణత్వేనిరస్తేఆనుమానికపరమాణుకారణత్వంస్యాదిప్రస్తావాత్సజ్జచరిత్యధః. ప్రధానకారణవాదసా
మ్యేకిత్యేవమతస్యశ్చాన్నిరాసమైవాహ్యత్వాభివద్యాభ్యాతం. కింవిపక్షజేవాదప్రసచివాఃపరమాణవోజగత్కార
ణం- ఉత్తర. పరమాణునాంసంయోగద్వారాలవయవ్యావృత్త్యేకారణావస్థితికార్యప్రథిమానీధ్యావృత్తరప్రసక్తిరవర్జనీయా- నేతి. యదాన
ప్రసక్తి- తదాపరమాణునాంజగదారంభకతోష్ణపవత్రైర్భిహ్నకారణవాదస్యశ్రద్ధయతమత్వహానిః. యదాప్రసక్తిరవర్జనీయా- తదాపరమాణు
కారణవాదానుపపత్తేర్భిహ్నకారణవాదస్యశ్రద్ధయతమత్వం. వాశబ్దశ్చాగ్నే - సముచ్చయభివద్యాభ్యాతం. దూష్యసముచ్చయోఽభివృత్తి. ప్రాస్వం-
ద్వివిధకం. పమణ్ణలం- పరమాణు. మహద్వీర్వం- త్ర్యణుకం. తచ్చ ద్వివిధకత్రయారంభం. త్ర్యణుకస్య ద్వివిధకత్రయారంభత్వేన సూత్రే
ద్వివిధకేన పరమాణునాచారంభత్వం ప్రతీయతఇవేతి తద్వాన్యవృత్తిర్థ, మన్యచ్చ తదభ్యుపగత మిద్యుక్తస్య ఘటాది కార్యాన్తరవాన్యవృత్తిర్థం,
చాహ (పరమాణుభ్యుపగమ) భాష్యేన త్ర్యణుకశబ్దవివకార్యాన్తరస్యాపలక్షణం. పరమాణుభ్యోద్వివిధకాది కార్యోత్పత్తివాదవత్ గగననిత్య
త్వాదికమన్య తదభ్యుపగతమసమజ్ఞస మిత్యర్థః. సూత్రే ప్రాస్వ పరిమణ్ణ శబ్దాభ్యాం కారణవ్యయముక్తం. మహద్వీర్వశబ్దోఽనుప్రాస్వస్య
ద్వివిధకస్యాభ్యుపలక్షణం. ద్వివిధకపరమాణుభ్యాం త్ర్యణుకద్వివిధకాది కార్యవదన్యచ్చాసమజ్ఞస మిత్యర్థః. కార్యద్వయోపలక్షణత్వ ము
త్తరత్రవక్ష్యతే. మహద్వీర్వశబ్దాభ్యాంప్రధానా. మహత్త్వం దీర్ఘత్వంచ. అత స్సామానాధికరణ్యాభావాత్ * అన్యహత్ ఇత్యాదిగా మహచ్చ
బిస్యాత్వాభావః. ఏవం భావప్రధానాభ్యాం మహద్వీర్వశబ్దాభ్యాం - తన్తుణకం త్ర్యణుకం లక్ష్యతే. పరమాణుభ్యో ద్వివిధకా ద్యుత్పత్త్యనుపప
త్తికథమిత్యత్రాహ (తథాహితి) అనిత్యప్రాస్వత్వేద్వివిధకస్యధర్మా. మహత్త్వదీర్ఘత్వేత్ర్యణుకస్య. (నచవాచ్యమిత్యాది) సర్వపమహీధరవైష
మ్యనీర్ధ్యర్థంపరమాణునాంనిరవయవత్వమాస్థేయం-అన్యథాఽవయవానన్త్యసామ్యాత్తయోర్వైషమ్యాసిద్ధిరీత్యర్థః. పరిహరతి(పరమాణునామితి)ని
రవయవత్వేనసహస్రపరమాణుసంయోగేష్యేకపరమాణుసతి క్తపరిమాణతయాసర్వపమహీధరాభ్యుపగమనీధ్యాభ్యాతం.

సిద్ధిః. కింకుర్త్యతిచేత్ - వైదికఃపక్షఃపరిగృహ్యతాం.— యత్తుపరైఃబ్రహ్మకారణవాదమాషణపరిహారపరిమిదంసూత్రంవ్యాఖ్యాతం- తదసజ్జతంపునరుక్తంచ- బ్రహ్మకారణవాదేపరోక్తా దోషాపూర్వస్త్రికాపాదేపరిహృత్యపరపక్షప్రతిక్షేపాహ్యస్త్రికాపాదేక్రియతే. చేతనాద్బ్రహ్మణోజగదుత్పత్తిసమ్భవశ్చ * నవిలక్షణత్వాదిత్యత్రైవప్రపశ్చిత్తః. అతోహ్రస్వపరిమణ్ణలాభ్యాంమహాద్వైధానుప్రాసోత్పత్తివదన్యచ్ఛతదభ్యవగతంసర్వమసమజ్ఞసమిత్యేవసూత్రార్థః.

కిమత్రాన్యదసమజ్ఞసమిత్యతాహ.

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ ఉభయధాపినకర్తృతస్తదభావః॥ శ్లో॥ పరమాణుకారణవాదేహిపరమాణుగతకర్తృజనితతత్సంయోగపూర్వకద్వ్యణుకాదిక్రమేణజగదుత్పత్తిరివ్యతే. తత్రనిఖిలజగదుత్పత్తికారణభూతపరమాణుగతమాద్యంకర్తృదృష్టకారితమిత్యభ్యుపగమ్యతే * అగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనంవాయోస్తిర్యగ్మనమణుమనసోశ్చాద్యంకర్తృత్యదృష్టకారితానీతి. తదిదంపరమాణుగతంకర్తృస్వగతాదృష్టకారితం- ఆత్మగతాదృష్టకారితంవా. ఉభయధాపినసమ్భవతి - తేత్రజ్ఞపుణ్యపాపానుష్ఠానజనితస్యాదృష్టస్యపరమాణుగతత్వాసంభవాత్. సంభవేచసదోత్పాదకత్వప్రసక్తః. ఆత్మగతస్యచాదృష్టస్య పరమాణుగతకర్తృత్వత్తిహేతుత్వంనసమ్భవతి. అథాదృష్టపదాత్తసంయోగాదణుమకర్తృత్వత్తి. తదాతస్యాదృష్టప్రవాహస్యనిత్యత్వేననిత్యసగ్రప్రసక్తః. నన్వదృష్టంవిపాకాపేక్షంఫలాయాలం. కానివిదదృష్టానితదానీమేవవివచ్యతే - కానివిజ్ఞన్తారే - కానివిత్కల్పన్తారే. అతోవిపాకాపేక్షత్వాన్నసర్వదోత్పాదకత్వప్రసక్తఇతి. నైతత్ - అనన్తైరాత్మభిరసజ్జేతపూర్వకమయగపదనుష్ఠితానేకవిధకర్తృజనితానామదృష్టానామేకస్త్రికాకాలేపకరూపవిపాకస్యాప్రామాణికత్వాత్. అతఏవయగపత్యర్వసంహారో,ద్విపరార్థకాలమవిపాకేనావస్థానం, చనసజ్జచ్ఛతే. నచేత్వరేచ్ఛాహితవిశేషాదృష్టసంయోగాదణుమకర్తృ-అనుమానికేత్వరాసిద్ధిః * శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యత్రోపపాదితత్వాత్. అతోజగదుత్పత్తేరణుగతకర్తృపూర్వకత్వాభావః.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ సమవాయాభ్యుపగమాచ్చసామ్యాదనవస్థితే॥ శ్లో॥ సమవాయాభ్యుపగమాచ్ఛాసమజ్ఞసం. కుతః. (సామ్యాదనవస్థితే) సమవాయస్యాప్యవయవిజాతిగుణవచస పాదకాన్తరాపే

ర్థః. ఏవంనైషమ్యాభ్యుపగమనీధ్యర్థంనిరవయవత్వముక్తం- నర్థశమహీధరాభ్యుపగమనీధ్యర్థంసావయవత్వముక్తం. (కింకుర్త్యతిచేదితి) సావయవత్వేనైషమ్యానిధిః- నిరవయవత్వేనధర్మనిధిఃకమవలమ్యనీయమిత్యర్థః. (వైదికఃపక్షఃపరిగృహ్యతాం) యత్తివాధాగోచరతాన్త్రైకసమధికమ్యాధ్యక్షీన్ద్రియతాం. తత్రహిసహ్యత్వేనవిపులసోత్పత్తిః- దశగుణంబృహతోబ్రహ్మణికారణాదబ్రహ్మకార్యత్వంహిప్రతిపాద్యతే - తత్తునయుక్తివాధగోచరమిత్యర్థః.— అస్యసూత్రస్యపరోక్షనిర్వాహమనూద్యమాషయతి (యత్తిత్వాదినా) అసజ్జతం-పాదసజ్జతిర్నాస్తి. పునరుక్తంచ- అనపేక్షితం! చేత్యర్థః. తత్రాసజ్జతిముపపాదయతి (బ్రహ్మకారణేతి) పునరుక్తిముపపాదయతి (చేతనాదితి) ఏవంహిపరైర్వాద్యఖ్యాతం- యథావిలక్షణాభ్యాంపరమాణుద్వ్యణుకాభ్యాంవిలక్షణంద్వ్యణుకాదికార్యముత్పద్యతే-తథావిలక్షణాద్బ్రహ్మణోవిలక్షణంజగదుత్పద్యతేఇతి. తదిదమసజ్జతిపునరుక్తిభ్యామనుపసన్నమిత్యర్థః. (అతఇతి) అత్రకారణద్వయోపాదానంకార్యద్వయోపాదానంచస్పష్టముక్తం- హ్రస్వపరిమణ్ణలాభ్యాంమహాద్వైధానుప్రాసోత్పత్తివదిత్యుక్తే. ద్వ్యణుకాత్వ్యాణుకోత్పత్తిః, పరమాణుద్వ్యణుకోత్పత్తి, రిత్యర్థః.

ఉత్తరమాత్రశబ్దామాహ (కిమత్రైతి)

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ ఉభయధాపినకర్తృతస్తదభావః॥ శ్లో॥ (ఆత్మగతస్యచేతి) వ్యధికరణత్వాదిత్యర్థః. విపాకః- భూర్నదతా. (వచేతి) సంయోగశబ్దఃపరమృతయానవస్థున్దపరః. ఈశ్వరాహితవిశేషాదృష్టపదాత్తసంయోగాదిత్యర్థః. దూషయతి (అనుమానికేతి) నిధిపీశ్వరేతస్యనిత్యేచ్ఛాయాపరాభ్యుపగమాన్నిత్యసగ్రప్రసక్తస్యహర్వోక్తయాదికాసుఖత్వాత్తదనుక్తిః.

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ సమవాయాభ్యుపగమాచ్చసామ్యాదనవస్థితే॥ శ్లో॥ ప్రథమపక్షమ్యస్తదసజ్జతసమసాధ్యేనాన్వయందర్శయన్వాప్యచేష్టే (సమవాచేతి) సమవాయాభ్యుపగమసామ్యాసామజ్ఞస్యకేతుతోపపాదికాన్వనవస్థితిరిత్యధిప్రామేణాహ (కుతఇతి) అనవస్థిత్వపాదకంసామ్యపదమిత్యధిప్రామేణసామ్యాదనవస్థితేరిత్యుపాదానం. తత్రసామ్యంకేనాకారేణేత్యత్రాహ (అవయవిజాతిగుణవచసపాదకాన్తరాపేక్షాసా

తా సామ్యాదుపపాదకా న్తరస్యాపితథేత్యనవస్థితైరసమజ్ఞాసమేవ. ఏతదుక్తంభవతి - అయితసిద్ధానామాధా
రాధేయభూతానామిహప్రత్యయహేతుర్యసమ్మన్దః - ససమవాయభితిసమవాయోభ్యుపగమ్యతే. అపృథక్
స్థిత్వపలభీనాంజాత్యాదీనాంతథాభావస్యనిర్వాహకత్వేనచేత్యమవాయోభ్యుపగమ్యతే- సమవాయస్యాపి
తత్సామ్యాత్తథాభావహేతురస్వేషణీయః- తస్యాపితథేత్యనవస్థితిః. సమవాయస్యతదప్రథకీధత్వంస్వభా
వభితిపరికల్ప్యతేచేత్ - జాతిగుణానామేవైషస్వభావఃపరికల్పనీయః- నపునరదృష్టచరంసమవాయమభ్యుపగ
మ్యతస్వైవస్వభావభితికల్పయితుంయత్తమితి.....

సమవాయస్యనిత్యత్వేనిత్యత్వేచాయందోషసమూహః - నిత్యత్వేదోషాన్తరంచాహ.

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ నిత్యమేవచభావాత్ ॥ శ్లో॥ సమవాయస్యసమ్మన్దత్వా త్యమ్మన్దస్యనిత్య
త్వేసమ్మన్దినోజగత్కల్పనిత్యమేవభావాదసమజ్ఞాసం.....

౧౪॥ సూ. శ్లో॥ రూపాదిమత్త్వాచ్చవిపర్యయోదర్శనాత్ ॥ శ్లో॥ పరమాణూనాంపార్థివా
వ్యతైజసవాయవీయానాంచతుర్విధానాంహవరసగన్ధస్పర్శవత్త్వాభ్యుపగమాదభిమతనిత్యత్వ సూత్త్యత్వనిర
వయవత్వాదివిపర్యయేణానిత్యత్వస్థూలత్వసావయవత్వాదిప్రసజ్యతే-

హ్యుదితి) — అత్యుత్తరేదసామ్యాదితిపరే. తదయత్తం- శిన్నయోర్భటయోస్సమవాయాభావాత్, భేదస్యసమవాయకల్పకత్వేనవైశేషితైరనుక్త
త్వా, చ్చ. — ఇహప్రత్యయసామ్యాదిత్యస్యే. తచ్చాయత్తం. కుడ్డబదరయోస్సమవాయాభావాత్. తస్మాదిహప్రత్యయవిశేషస్యనిర్వాహకా
న్తరసాపేక్షత్వంసామ్యమిత్యర్థః. — అవయవిజాతిగుణానాముపపాదకాన్తరాపేక్షకథం- సమవాయస్యతదపేక్షసామ్యంవాకథం- తత్ప్రస్వరని
ర్వాహకత్వంవాస్యాదిత్యాశక్త్యాహ (ఏతదుక్తమితి) అయితనిధిః- అపృథక్నిధిః. పృథక్నిధానామాధారాధేయభావపపాదకస్సంయోగః- అపృథక్ని
ధానాంతుతదపపాదకస్సమవాయభిత్త్యర్థః. తథాభావస్య- అపృథక్స్థిత్వపలభిత్వస్యేత్యర్థః. సంయోగస్తుప్రత్యక్షనిధిః - అనుపల్భంసమవాయంకల్ప
యిత్వాతస్మాదపపాదకాన్తరైరపేక్ష్యకల్పనాదపిప్రత్యక్షనిధస్యాపృథక్నిధవస్తాస్థాధారాధేయభావస్యైవసమ్మన్దస్యాపపాదకాన్తరైరపేక్ష్యకల్పనం
యత్తం - ధర్మికల్పనాతోవరంధర్మకల్పనేతిన్యాయాదిత్యర్థః.

ఉత్తరసూత్రమవతారయతి (సమవాయస్యేతి) సమవాయస్యానిత్యత్వంబహుత్వంచప్రాథా
కరాభ్యుపేతం- వైశేషికైరికత్వంనిత్యత్వంచాభ్యుపేతమితితత్ప్రత్యేకసూత్రమిదముద్యతే.

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ నిత్యమేవచభావాత్ ॥ శ్లో॥ (సమవాయస్యసమ్మన్దత్వాదితి) సమ్మన్దినాశనినాశిత్వంసంయోగేదృష్టమితిసమవా
యస్యాపిసమ్మన్దత్వాదేవసమ్మన్దినాశనినాశిత్వోపపత్తైస్తన్నిత్యత్వాంసమ్మన్దజగన్నిత్యత్వంసాన్యత్ - తత్కల్పజగత్కారణతయాపరమాణ్వీశ్వరక్లేష్టి
రయంతైత్యర్థః. దిక్పాలాదిద్రవ్యతద్రతసత్త్వాపరిమాణాదినిత్యసమ్మన్దసద్భావాన్నిత్యత్వోపపత్తిరితిచెన్న- ఘటాద్యనిత్యసమ్మన్దినాశప్రయత్నాని
త్యత్వస్యావర్జనీయత్వాత్. నిత్యత్వవిరోధాదనిత్యత్వంసాన్యదితిచేత్ - అనిత్యత్వవిరోధాన్నిత్యత్వమేవసాన్యత్. ఉభయార్థకత్వంవిరుద్ధమితిచేత్ -
తస్మిన్నిత్యత్వానిత్యత్వరూపవిరుద్ధాకారయోగాయసమవాయానేకత్వమభ్యుపగస్తవ్యం. కించ - సమవాయస్యఘటతద్యజాదికప్రతిసమ్మన్దార్థక
త్వంస్వరూపం- నవా. స్వరూపంచేత్ - ఘటాదినినాశేస్వరూపాభావాదనిత్యత్వం. నచేత్ - స్వరూపస్యకుర్నిరూపతయాసమవాయస్యరుచ్ఛత్వమే
వసాన్యత్. వదార్థత్వాద్యాకారేణగునిరూపమితిచెన్న- తస్యద్రవ్యాదివ్యాప్యత్రత్వాభావాత్. అవ్యాప్యత్రత్వేహిద్రవ్యాన్తర్భావేనతదతిక్రమవా
యస్యతుచ్ఛత్రైవసాన్యదితివదార్థః. అదోహియేత. తస్మాదయతనిధిసమ్మన్దినః ప్రతిసమ్మన్దార్థకత్వమేవ సమవాయస్యద్రవ్యాదివ్యాప్యత్వంస్వ
రూపమితిఘటతద్యజాదికప్రతిసమ్మన్దార్థకత్వంస్వరూపం ఘటాదినినాశాన్వాస్తీత్యనిత్యత్వంబహుత్వం. నిత్యసమ్మన్దినోస్సమ్మన్దార్థకత్వంస్వరూప
పక్షితిచేత్ - అనిత్యసమ్మన్దినోః సమ్మన్దార్థకత్వంస్వరూపంనాస్తీత్యనిత్యత్వైవసాన్యత్. అయితనిధియోఃసమ్మన్దార్థకత్వమాత్రంస్వరూపమితిచేత్ -
కథాపినిత్యానిత్యరూపసమ్మన్దిత్వైవిధ్యేనోభయప్రసక్తిర్భుక్తివారా. అతస్తదభయవిరోధపరిహారాయఘటాదినిత్యత్వంవాసమవాయానేకత్వంవా
భ్యుపగస్తవ్యంసాన్యత్. తత్ప్రఘటాదినిత్యత్వేప్రత్యక్షవిరోధః, పరమాణ్వీశ్వరక్లేష్టస్యపశుత్తి, శ్చసాన్యత్. సమవాయానేకత్వేతుపూర్వమాత్రో
క్తప్రకారేణసమవాయస్యైవాకల్పనీయత్వాత్తదేకత్వంబహుత్వోన్యైరితత్.

౧౪॥ సూ. శ్లో॥ రూపాదిమత్త్వాచ్చవిపర్యయోదర్శనాత్ ॥ శ్లో॥ ప్రసజ్ఞాకాకారస్యపరాభ్యుపగమమాహ (పరమాణూనామితి)
విపర్యయశబ్దస్య పరాభ్యుపగతార్థవిపర్యయపరత్వాత్తద్వైశద్యాయపరాభ్యుపగమప్రకారం దర్శయతి (అభిమతనిత్యత్వేతి) * దర్శనాదితిసా

రూపాదిమతాంఘటాదీనామనిత్యత్వతథావిధకారణాంతరార్థత్వాదిదర్శనాత్. సహిదర్శనానుగుణ్యేనా దృష్టార్థకల్పమానఃస్వాభిమతవిశేషేవ్యవస్థాపయితుంశక్యః. దర్శనానుగుణ్యేనహిపరమాణానాంరూపాదిమత్త్వంత్యయాకల్ప్యతే. అతోప్యసమజ్ఞాసమ్.

అతైతద్దోషపరిజిహీర్షయాపరమాణానాంరూపాదిమత్త్వంసాభ్యుపగమ్యతే. తత్రాహ.

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ ఉభయథాచదోషాత్ ॥ శ్లో॥ సకేవలంపరమాణానాంరూపాదిమత్త్వాభ్యుపగమపదోషః - రూపాదివిరహేపికారణగుణపూర్వకత్వాత్తార్థగుణానాంపుధివ్యాదయో రూపాదిహన్యాస్యః. తత్పరిజిహీర్షయారూపాదిమత్త్వాభ్యుపగమేపూర్వోక్తదోషత్యభయథాచదోషాదసమజ్ఞాసమ్.

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ అపరిగ్రహేచ్ఛాత్యస్తమనపేక్షా ॥ శ్లో॥ కాపిలపక్షస్యశ్రుతిన్యాయవిరోధపరిత్యక్తస్యాపి సతాగ్రహదాదినా క్వచిదంశేవైదితైఃపరిగ్రహేనాస్తి - అస్యతుకాణాదపక్షస్యకేనాప్యంశేనా పరిగ్రహేదనుపపన్నత్వాచ్ఛాత్యస్తమనపేక్షైవ నిశ్చేయసాధిభిఃకార్యా.
మహాద్వీధికరణంసమాప్తమ్.

త్రంపదంవివృణోతి (రూపాదిమతామితి) పరమాణానామయంవిశేషః-యన్లుటాదివైభవైర్వ్యాఖ్యాత్యత్వం - తద్ధిభిర్నిగ్రహకప్రమాణనిర్ణయిత్యేత్యాయాం *దర్శనాదివివదాని ప్రేతంవివృణోతి (సహితం).....

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ ఉభయథాచదోషాత్ ॥ శ్లో॥ (సకేవలమితి) అన్యథాచేతినోక్తం- అపిమ *ఉభయధేత్యుక్తం - అత్ర శిరోస్తరం నాస్తీత్యభిప్రాయః.....

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ అపరిగ్రహేచ్ఛాత్యస్తమనపేక్షా ॥ శ్లో॥ అత్యస్తశబ్దవ్యావర్త్యంకాపిలమతమితిప్రేత్యాహ (కాపిలైతి) వెదవిరుద్ధాత్త్వంమాషణముక్తంభవతి. ...

* నిత్యమేవభావాదిహిత్రంపరైరేవంవ్యాఖ్యాతం- పరమాణానాంప్రవృత్తిస్వభావత్వేనిత్యసర్వః- నివృత్తిస్వభావత్వేప్రశయానైసినసర్వః- ఉభయస్వభావత్వంవిరుద్ధం-అనుభయస్వభావత్వేఅప్రప్తవశాత్ప్రవృత్తిత్వద్వప్తస్యవనిత్యసద్భావాత్ నిత్యసర్వత్యతి. తదయంక్తం- *ఉభయధేతి వత్ *సర్వభేదవచ్చిత్వవిశేషతకపథాభావాత్. అయంచవికల్పో బ్రహ్మకారణవాదేపినువచః. తథాసతి బ్రహ్మస్వేచ్ఛాయాంసత్త్వాంప్రవర్తతే-ఇతరథానివ రత్యతిహివ క్తవ్యం- తద్విశ్వరేచ్ఛయాపరమాణవోపి ప్రవర్తవ్యతితుల్యముత్తరం ప్రాప్నోతి. అతఃస్వపక్షేతుల్యత్వాత్ నూత్రవైతదగ్ధ్యమయంక్తం. అనుమానికేవరసానిధిరధికయ్యైరితిచేత్ - *ఉభయథాపినకర్తృత్వత్వైవసాపేక్షితత్వాద్వివక్షితేహిసూత్రవైయర్థ్యంసాన్యత్. *ఉభయథాచదోషాదితి- గర్భసమాపన్నగుణాన్ఘటాభూతి- త్రిగుణాన్ఘటాభూతి-ద్విగుణంసూక్ష్మం తేజః - స్పర్శగుణాన్ఘటాభూతివివృద్ధివ్యాదిభూతానాముపచితాపచితగుణవత్త్వంత్యంత్యతేనవా. కల్ప్యతేచేత్ - గుణోపచయోపచయస్యమూర్త్యుపచయోపచయనిబద్ధనత్వకార్యభూతేషు దర్శనాత్ గుణోపచయోపచయవత్త్వేనపరమాణానామపిమూర్త్యుపచయోపచయవత్త్వాదపరమాణుత్వంసాన్యత్. ఉపచితాపచితగుణకత్వంసకల్ప్యతేచేత్ - సర్వపరమాణానామేకరూపత్వంసాన్యత్ - ఏకైకగుణకతయావికరూపేవృద్ధివ్యాదిమూరూపాద్యనుపలభిప్రసజ్ఞః. చతుర్గుణకతయైకరూపేవా య్యాదిష్వపిరూపాద్యుపలభిప్రసజ్ఞఃఇతివ్యాఖ్యాతం. తత్రోపచితాపచితగుణకత్వేమూర్త్యుపచయోపచయపరమాణుత్వమితియత్ - తస్మిన్త్యత్వాత్వాదివిచర్యయేజానిత్యత్వస్థూలత్వాదిప్రసజ్ఞాత్ పూర్వసూత్రోక్తాదవిశిష్టమతో ౭ త్ర తదక్రియః. వికల్పభేదేనతదాపాదసంప్రయోజనమితిచెన్నముఖభేదస్యకథ్యత్వాత్. గుణోపచయస్యమూర్త్యుపచయహేతుకతయాహ్యపరమాణుత్వమాసాదితం. తదయంక్తం-గుణోపచయశబ్దః కింగుణభావూభ్యవరః- ఉతాపేక్షికప్రకర్షవరః-ఉతోత్పత్తివరః. నాద్యః-సార్వజ్ఞ్యాద్యనేకగుణకస్యేవసోపచితస్వరూపత్వాభావేనానైకాన్త్యాత్. నద్వితీయః- జీవామేషయాప్రకృష్టజ్ఞానస్యతస్సోపచయోత్పత్త్యాభావాత్. సత్తీయః - పరమాణుమస్పర్శాదిగుణానానిత్యత్వాభ్యుపగమాత్, ఉత్పత్తావపిబుద్ధినుఖదుఃఖాదుత్పత్తిమదనేకగుణకస్యజీవసోపచయోత్పత్త్యాభావా, చ్చ. —అన్యేపి *ఉభయథాపినకర్తృత్వాధికమేవంవ్యాచక్షతే- కిమాగస్తకేభ్యోహేతుభ్యఃపరమాణుగతకర్తృత్వైః- ఉత్ప్రశయదశాయామపిసితేభ్యోహేతుభ్యతి. ప్రభమెలగస్తకహేతోరపిహేత్వస్తరాపేక్షయా౭నవస్థా. ద్వితీయైసదాసర్వప్రసజ్ఞతి. అయంవికల్పస్తావదనిర్ధారితవిశేషహేతుమాత్రేనావతరితుమర్హతి- *అనుమనసోశ్చాద్యంకర్తృత్వద్వప్తకారితానిహేతువిశేషస్యమూర్త్యుత్వత్వాదాదరేణమాషణానుపచితైః. స్థితేచాద్యప్రేతస్యతదానిమాగస్తకత్వజ్ఞానోదేతి - అదృష్టస్యపూర్వ

౧౭॥ సూ.

శ్లో॥ సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః

పరమాణుకారణవాదినోనై శేషకానిరస్తాః- సాగతాశ్చజగతఃపరమాణుకారణత్వమభ్యుపగచ్ఛన్తీత్యనంతరంతన్నతేపిజగదుత్పత్తితద్వ్యవహారాదికంనోపపద్యతఇత్యుచ్యతే. తేచతుర్విధాః- కేచిత్సాధివాప్యతైజసవాయవీయపరమాణుసంస్థాతరూపాభూతభౌతికాభూతాభ్యుత్పన్నైతరూపాంశ్చభ్యుత్పన్నాభౌతికప్రత్యయోనుమానసేధానభ్యుపయంతి. అన్యేతుబాహ్యేథాసర్వాపృథివ్యాదీన్విజ్ఞానానుమేయాన్వదంతి. అపరేత్వస్థశూన్యసంవిజ్ఞానమేవపరమార్థసత్- బాహ్యేథాస్తుస్వాస్మార్థకల్పాదిత్యాహుః. త్రయోష్యేతేస్వాభ్యుపగతంవస్తుజీకమాచక్షుతే- ఉత్తభూతభౌతికచిత్తవైత్తవ్యతిరిక్తమాత్మాకాశాదికం స్వరూపేణైవనానుమన్వతే. అన్యేతుసర్వశూన్యత్వమేవసగ్గీరస్తే. తత్రయేబాహ్యేథాస్తిత్వవాదినః- తేతావన్నిరస్యస్తే. తేనైవం మన్వస్తే-రూపరసస్పర్శగంధస్వభావాఃపార్థివాఃపరమాణవః, రూపరసస్పర్శస్వభావాశ్చైవ్యాః, రూపస్పర్శస్వభావాశ్చైజనాః, స్పర్శస్వభావాశ్చైవాయవీయాః, పృథివ్యపైఞ్జోవాయురూపేణసంహన్వస్తే - తేభ్యశ్చపృథివాదిభ్యఃశరీరేంద్రియవిషయరూపసంస్థాతాభవంతి. తత్రచశరీరాంతర్వర్తిగ్రాహకాభిమానారూఢోవిజ్ఞానసంతానపవాత్తత్వేనావతిష్ఠతే - తతపివసర్వోత్పాదకీకోవ్యవహారః ప్రవర్తతఇతి.

తత్రాభిధీయతే (సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః) యోయమణుహేతుకఃపృథివ్యాదిభూతాశ్చకస్సముదాయః, యశ్చపృథివ్యాదిహేతుకశ్శరీరేంద్రియవిషయరూపస్సముదాయః, తస్మిన్నుభయహే

తుసమన్వదితత్వాత్. తస్మాదాత్మకమణుగతంవైత్తేవవికల్ప ఉపపద్యతే. నను ప్రత్యాత్మనియతభోగసాధనస్యాదృశస్యాణుగతత్వశ్చానభవితమమలంకరణంవికల్పఇతిచెన్న-అచ్చప్రకారణేనైవహితేకారణత్వస్యసామాన్యరూపత్వా, దదృశస్యచనమవాయితయాకారణత్వాసమ్మవా,దగమవాయిత్యనిమిత్తత్వశ్చోపపత్తిః. నిత్యమేవదధావాదిత్యత్రప్రశయేష్యదృశ్యసంభవాదణుమనిత్యకర్తృత్వత్తిప్రసక్తఇతివ్యాఖ్యాతం. తదప్రయత్నం- * ఉభయథాపికర్యైతిసూత్రప్రవాద్యప్రవదాత్మసంయోగస్య కారణత్వేనశక్త్యాసమ్మవాత్ పరిహరస్యాపితత్వైరవివక్షితత్వోపపత్తిః. తత్రాపేక్షితమస్మిన్మాత్రేకణ్ఠోక్తమితిచెన్న- తథాసత్యస్యసూత్రస్యతదనంతరభావిత్వాపత్తిః. ఇదంహిసమవాయప్రయదాససూత్రవ్యవహితం-అత సైవవ్యవహితత్వా, దనేనావ్యవహితత్వా, చ్చసమవాయస్యనైశేషికాభిమతేనైత్యత్వపక్షపితమాషణవరత్వంయత్. * ఉభయథాచదోషాదిత్యత్రాపిపార్శ్వభేదేనసంయోగే, పితథాగైవైవవర్వస్సంయోగే, చదోషఇత్యుక్తం. తథాత్వేయ * మహద్దీర్ఘవత్వేనసూత్రేణైవద్వ్యణుకాదిక్రమేణకార్యోత్పత్త్యసామన్వస్యందృష్టాన్తేమర్వతాపరమాణునాంపార్శ్వభేదాభేదప్రయక్తమాషణజాతమగ్రేతమితిహతమక్తిః చనరుక్తిస్సాన్యత్. తస్యచసూత్రస్యచరాధిపతార్థపరత్వానుపపత్తిశ్చదృశ్యతా. అతఇదంసూత్రంపరమాణునాంరూపాదిమత్వవివతద్విరహేదోషప్రతిపాదకమితియత్.

మహద్దీర్ఘాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౭॥ సూ.

శ్లో॥ సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః

సప్రతిమాహ (పరమాణ్విత) అనత్కార్యవాదసామ్యత్ కార్యవిశేషశరీరేక్షణితత్వాభ్యుపగమసామ్యద్వాదీధ్యతయనై శేషికమతనిరాసానంతరంబాధ్యనిరాసఇతికేచిత్. పరమాణునానుకాంతత్వచతుర్విధ్యాభ్యుపగమసామ్యధీర్ఘరూపాదృశ్యనిరాసఇతిసన్న్యః. అగ్నేతమతేస్థిరత్వాస్థిరత్వాదిభిరనైకాన్వయైకవిధ్యంచపరమాణునాంహిస్త్వీకృతం. సహిసన్వైరపిదాదైఃపరమాణుకారణత్వమజీకృతమిత్త్యత్రాహ(తేచతుర్విధాఇతి)నైభాషికసూత్రాన్నికయోపరమాణుకారణవాదాభ్యుపగమేనప్రస్తావేనతిబాధ్యత్వసాజాత్యాద్యోగచారమాభ్యుమికయోరపినిరాసక్రియతఇత్యర్థః. కింక్షణికాఃపరమాణవోజగదారమ్భకాః-నేతి. క్షణికానాంతేషాంకింసంస్థాతకారణత్వంసమ్మవతి-నేతి. అస్థిరాదిమస్థిరత్వాదిరూపాదిద్యాపరమాణునాంపృథివ్యాదిసంస్థాతహేతుత్వముపపాదయతి-నేతి. యదోపపాదయతి-తదాసంస్థాతహేతుత్వోపపత్తిఃపరమాణునాంక్షణికానాంకారణత్వంసాన్యత్. యదానోపపాదయతి-తదాసంస్థాతహేతుత్వానుపపత్తిఃక్షణికానాంపరమాణునాంజగదారమ్భకత్వంసాన్యత్. నైభాషికాదీనామభ్యుపగమప్రకారంయథాక్రమమాహ (కేచిత్వాదినా) (చిత్తజైత్తరూపాని)చిత్తంజ్ఞానసంతానః. చైత్తం-రాగాదికం. రూపవిజ్ఞానవేదనానంజ్ఞానంసాగ్రాహకస్సన్న్యాః. భూతేంద్రియవిషయరూపస్సన్న్యః. తత్తద్విషయగ్రాహకత్వేనాహమిత్థభిమానారూఢాజ్ఞప్తిరేవవిజ్ఞానస్సన్న్యః. ప్రియాప్రియానుభయానుభవజన్యస్సుఖదుఃఖోపయత్తశ్చిత్తస్యావస్థావిశేషవేదనాస్సన్న్యః. సంజ్ఞాస్సన్న్యఃసవికల్పకఃప్రత్యయః. సంస్కారస్సన్న్యఃరాగద్వేషమోహదయః. కాయస్థత్వాదాన్తరచిత్తవిషయత్వాద్వారూపస్సన్న్యోపిచిత్తజైత్తాన్తరత ఇతి వాచస్పత్యాదయశ్చజ్ఞరభావ్యంచ. రూపస్సన్న్యవ్యతిరిక్తస్సన్న్యచతుష్టయంచిత్రజైత్తాన్తరతమితిభాస్మరభాష్యే. తదిదమాహ (చిత్తజైత్తరూపాంశ్చభ్యుత్పన్నానాని) (అన్యేత్వితి) పృథివ్యాదివిషయజ్ఞానేనతత్తద్విషయఃసమాసమిత్త్యర్థః. (తత్రచేతి) అహంజానామితిగ్రాహకత్వేనాభిమానోగ్రాహకాభిమానః. తమారూఢభక్తిర్థః.

తు కేపి సముదాయే తత్ప్రియోపపద్యతే- జగదాత్మక సముదాయోత్పత్తి ర్నిపపద్యత ఇత్యర్థః. పరమాణూ నాం పృథివ్యాదిభూతానాం చక్షుశిక త్వాభ్యుపగమాత్. తుణ్యం సినసపరమాణవో భూతాని చ కదాసంహతౌ వ్యాప్రియైః, కదావాసంహస్యైః, కదావిజ్ఞానవిషయభూతాః, కదాచహాసోపాదానాదివ్యవహారాస్పద తాంభజైః, కోవావిజ్ఞానాత్మాకంచవిషయస్పృశతి, కశ్చవిజ్ఞానాత్మాకమర్థంకదావేదయతే, కంపావిదిత మర్థంకశ్చకదోపాదతైః, స్పృష్టాహినప్తః, స్పృష్టశ్చనప్తః, తథావేదితావిదితశ్చనప్తః, కథంచాన్యేనస్పృష్ట మన్యోవేదయతే, కథంచాన్యేనవిదితమర్థమన్యఉపాదతైః, సంతానానామేకత్వేపి సంతానభ్యస్తేషాంవస్తుతో వస్త్యస్తరత్వా నభ్యుపగమాన్నతన్నిబన్ధనం వ్యవహారాదిక ముపపద్యతే. అహమర్థపవాత్కా, సచజ్ఞాతైః, తిచోపపాదితంపురస్తాత్.

౧౮॥ సూ. శ్లో॥ ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితిచేన్నసంక్షాతభావానిమిత్రత్వాత్॥ అ విద్యాదీనామితరేతరహేతు త్వేనోపపన్నంసంక్షాతభావాదికమితిచేత్. ఏతదుక్తంభవతి-యద్యపిక్షణికాస్సర్వే భావాః- తథాప్యవిద్యయైతత్సర్వముపపద్యతే- అవిద్యాహినామవిపరీతబుద్ధిఃక్షణికాదిషు స్థిరత్వాదిగోచరా. తయాసంస్తారాఖ్యాఃరాగద్వేషాదయోజాయతై. తతశ్చిత్రాభిజ్వలనరూపంవిజ్ఞానం. తతశ్చనామాఖ్యాశ్చ త్తతైత్రాఃపృథివ్యాదికంచరూపిన్రవ్యం. తతష్టదాయతనాఖ్యమిన్ద్రియపటం. తతఃస్పర్శాఖ్యాఃకాయః. త తోవేదనాదయః. తతశ్చపునరప్యవిద్యాదయోయథోక్తాత్మనాదిరియమవిద్యాదికాన్యోన్యమూలా చక్రపరి వృత్తిః. ఏతచ్చసర్వంపృథివ్యాదిభూతభౌతికసంక్షాతమస్తరేణోపపద్యతే - అతస్సంక్షాతభావాదికముపపన్న

తత్ప్రియైః - సముదాయత్వప్రాప్తిర్నిత్యర్థః. త్షణికత్వమస్తు - తేనకథంసముదాయత్వాప్రాప్తిర్నిత్యత్రాహ (క్షణ్యంసినసపరి) (సంహ తౌవ్యాప్రియైఃతత్త్వై) వ్యాపారః - చలనం. కింశబ్దఃక్షేపే. విషయంస్పృశతి - ఇన్ద్రియేణసంబద్ధంకరోతి. ఇన్ద్రియవ్యాపారో, జ్ఞానం, హాసోపా దానాది, చనోపపద్యతఇత్యర్థః. కదా - సకదాచిదిభావః. ఉపపాదయతి (స్పృష్టాహితి) తతః కిమిత్యత్రాహ (కథమితి) ఏకసంతానత్వాదుపపద్య తఇత్యత్రాహ (సంతానానామితి) స్థిరత్వేనానుయాయిత్వేనసంతానస్యకస్త్యస్తరత్వానభ్యుపగమాదిత్యర్థః. విజ్ఞానస్యచాత్మత్వవిషయక్రమిత్యాహ (అహమర్థపవేతి) - అహమేతానుకోభూతభౌతికసంక్షాతః. పశ్యన్నైరారబ్ధిః పశ్యన్నస్థిరూపసంక్షాతః, శ్చోభయంహేతుక సముదాయఇతి ప రైర్వాన్యభ్యాతం. తత్రస్మన్ధానాముపపన్నత్వేతత్సముదాయత్వాదుపపన్నస్థిరూపవ్యతీతి - స్మన్ధానామవనిరాచీక్షితత్వై తద్దేతుకసముదాయ శబ్దేనతేషాముపస్థాపనమిక్లిష్టం. - సముదాయోగర్భరూపః - మాతృభుక్తాహారకర్మచతద్దేతురితి తన్నిరాసచరంయదవప్రకాశైర్వాన్యభ్యా తం. తదప్యయంక్రం - గర్భారమ్భదూషణాదవిజగదారమ్భదూషణస్య ప్రాధాన్యేన చాన్వితాదేవప్రకాశత్వాత్. అతస్సముదాయశబ్దస్యైవమ ర్థఃప్రతిపాదితః.

౧౯॥ సూ. శ్లో॥ ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితిచేన్నసంక్షాతభావానిమిత్రత్వాత్॥ అయమేవాకృత్రిమోవృత్తినిధిఃపా రః. (అవిద్యాదీనామితి) ప్రత్యయశబ్దోహేతువాచీ. (సంక్షాతభావాదికమితి) అవిశద్దేనవిజ్ఞానవిషయత్వంవ్యవహారాస్పదత్వంచవివక్షితం. అవిద్యా దయఃకే - కథంతేషామన్యోన్యహేతుత్వం-తేనసంక్షాతభావోపపత్తిఃకథమిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తంభవతి) అవిద్యానివృణోతి.(క్షణికాదిష్టితి) అది శబ్దద్వయంకార్యత్వనిత్యత్వాదిమిథావిరుద్ధాకారపరం. క్షణికకార్యదుఃఖశూన్యస్వభావేషుపదాధైకుస్థాయినీత్యనుఖవస్తుత్వబుద్ధిర్నిత్యర్థః. తస్యైఃరా గాదిహేతుత్వంస్ఫుటం. రాగాదయస్సంస్కారాః. తేచగ్రాహకాభిమానారూఢస్వసూక్ష్మచిత్రసంతానస్యప్రతేకాస్తరంసీయమానస్యప్రతిక్షణము పజాయమానస్యదిశసంతానస్యేవమాత్మకుక్షేప్రవేశహేతవః. గర్భగతస్యతదనస్తరభావినీవిషయజ్ఞప్తిర్విజ్ఞానం. తదిదమాహ (తతశ్చిత్రాభిజ్వలనరూపమి తి) (తతశ్చేతి) తదుక్తరీతరవిషయజ్ఞప్తిత్వం-తేనసహజవృద్ధినాశభాజఃస్వర్కవేదనాసంజ్ఞాచేతనావితర్కవిచారప్రీతిరేకాగ్రతాగ్రధావీర్యత్వై తిప్రజ్ఞాదయఃకుశలాకుశలరూపాధర్మాః. ఏతేచిత్రైత్రానామాఖ్యాః.(తతశ్చపృథివ్యాదికంచరూపిన్రవ్యమితి) కాలాతిక్రమేణపుష్కళానీధిర్నిత్యర్థః. తత ఇన్ద్రియపటంపైష్టమిమాహ (తతఇతి) అత్రస్పర్శశబ్దఃతైత్తమశలభర్మాత్తతస్పర్శాదర్థాస్తరపరః- కాయవాచిత్వాత్. (తతోవేదనాదయ ఇతి) వేదనా- సుఖదుఃఖాదిబుద్ధిః. అదికదైవత్వస్థాపాదానభవజాలజరామరణశోకపంపేదనదుఃఖదౌర్లసాన్యనిఉపక్షేపరూపమనానాదయఃఉపవా సాశ్చగృహ్యతే. అత్రతృష్టా- వాక్యాయచేష్టా. భవశబ్దోభర్తాధర్మవాచీ. తతఃస్పృష్టప్రాదుర్భావోజాతిః. మానసదుఃఖందౌర్లసస్యం. అవిద్యాది భిర్వేదనాదయః - వేదనాదిభిరవిద్యాదయః. అవిద్యాదిభిరన్యజరాదయః - తైరవిద్యాదయఇతివాప్యదితరేతరప్రత్యయత్వం. ఉభయభాషిసార్థభే దః- వేదనాదిషుజన్మజరాదీనామస్త్యతత్వాత్ (ఏతచ్చేతి) అవిద్యాదిస్సంక్షాతః - సంక్షాతాదవిద్యాదిక మిత్యుపలభ్యమానంచక్రకమవిద్యాదిహే

మితి. తత్రోత్తరం (నసంఖ్యతభావానిమిత్రత్వాదితి) నైతమపపద్యతే- ఏమామవిద్యాదీనాంపుథివ్యాదిభూత
భౌతికసంఖ్యతభావంప్రత్యనిమిత్రత్వాత్. నఖల్పస్థిరాదిమస్థిరత్వాదిబుద్ధ్యాన్వికావిద్యాత్పనిమిత్రా రాగద్వే
షాదయోవా ౭ ధౌన్వరస్యక్షణికస్యసంహతిహేతుతాంప్రతిపద్యంతే. శుక్తికారజతాదిబుద్ధిర్నిశ్చయత్యధ్యర్థ
సంహతిహేతుర్భవతి. కించ- యస్యక్షణికేస్థిరత్వబుద్ధిః- సతదైవనప్తృణికస్యరాగాదయఉత్పద్యంతే. సంప్రా
రాశ్రయంస్థిరమేకంద్రవ్యమనభ్యుపగచ్ఛతాంసంప్రా రాసువృత్తిరపినశక్యాకల్పయితుం.

౧౯॥ సూ. *శ్లో॥ ఉత్తరోత్పదేచపూర్వనిరోధాత్॥ శ్లో॥ ఇతశ్చక్షణికత్వ పక్షేజగదుత్ప
త్తిరోపపద్యతే- ఉత్తరక్షణోత్పత్తివేళాయాంపూర్వక్షణస్యవిస్తృత్యాత్ తస్యోత్తరక్షణంప్రతిహేతుత్వా
నుపపద్యతే. అభావస్యహేతుత్వేనర్వంసర్వత్రసర్వదోత్పద్యేత. అథపూర్వక్షణవర్తిత్వమేవహేతుత్వమిత్య
వ్యతే- ఏవంతర్వికల్పిదేవఘటక్షణస్తదుత్తరకాలభావినాంసర్వేషామేవగోమహిషాశ్వకుడ్యపాషాణాదీనాం
త్రైలోక్యవర్తినాంహేతుస్స్యాత్. అక్షైకజాతీయస్యైవపూర్వక్షణవర్తినోహేతుత్వమివ్యతే- తథాపిసర్వ
దేశవర్తినాముత్తరక్షణభావినాంఘటానామేకపవపూర్వక్షణవర్తిఘటోహేతుస్స్యాత్. అక్షైకస్యైవహేతు
రైకఇతిమనుషే- తథాపికస్యైకస్యకోహేతురితినజ్ఞాయతే. అథయస్మిదేశేయోఘటక్షణస్థితః - తద్దేశస
మ్బుద్ధినపవోత్తరఘటక్షణస్యసహేతురితి- కించేశస్యస్థిరత్వంమనుషే. కించ-చతురాదిసమ్ప్రయుక్తస్యార్థ
స్యజ్ఞానోత్పత్తికాలేనపథితత్వాన్నకస్యచిదర్థస్యజ్ఞానవిషయత్వంసమ్భవతి.....

౨౦॥ సూ. *శ్లో॥ అసతిప్రతిజ్ఞోపరోధోయాగపద్యమన్యథా॥ శ్లో॥ అసత్యపిహేతాకార్య
ముత్పద్యతేచేత్ - సర్వంసర్వత్రసర్వదోత్పద్యతేత్యుక్తం. నకేవలముత్పత్తివిరోధపవ - ప్రతిజ్ఞాచభవతా
ముపరుద్యేత. అధిపతిసహకార్యాలమ్బనసమనస్తరప్రత్యయాశ్చత్వారోవిజ్ఞానోత్పత్తౌహేతవఇతివఃప్రతిజ్ఞా.
అధిపతిః- ఇన్ద్రియం. అథప్రతిజ్ఞానుపరోధాయఘటక్షణేస్థితపవఘటక్షణాస్తరోత్పత్తిరివ్యతే - తథాచసతిద్వ
యోఃకార్యకారణయోర్బుటక్షణయోర్యోగపద్యేనోపలభిఃప్రసజ్యేత. నచతథోపలభ్యతే. క్షణికత్వప్రతిజ్ఞా
వైవంహీయేత. క్షణికత్వంస్థితమేవేతిచేత్ - ఇన్ద్రియసంప్రయోగజ్ఞానయోర్యోగపద్యంప్రసజ్యేత.

తుభూతసంఖ్యతాసంఖ్యపగమతునోపపద్యతఇత్యర్థః. అవిద్యాదీనాంస్వరూపేణకార్యకరత్వానుపపత్తిమాహ (శుక్తికెలి) నహిశుక్తికాదౌరజతాదిశ్ర
మేసలిశుక్తికాద్వయంసంహతంభవతీత్యర్థః. యద్వా- నశుక్తిరభ్యుతీయకాదికార్యకరీభవతీత్యర్థః. సూత్రాభిప్రేతంసహకారవైకత్యమాహ (కించే
లి) సంస్కారేణేతిచేత్తత్రాహ (సంస్కారాశ్రయమితి) సంస్కారశ్చతదాశ్రయశ్చనప్తఇత్యర్థః.

౧౯॥ సూ. *శ్లో॥ ఉత్తరోత్పదేచపూర్వనిరోధాత్॥ శ్లో॥ క్షణశబ్దఃక్షణికపదార్థవాచీ. కించేశస్యేత్యాదిభాష్యేననరమిదమపిపద
కపర్వాభిప్రేతం- యద్దేశసన్ధానస్థితోయోఘటస్సతదేశసన్ధానసమ్బుద్ధిఃఉత్తరఘటక్షణస్యహేతురిత్యేన్న - దేశాస్తరంనియమానస్యతస్యాప్యత్తరో
త్తరంనియమానస్యదేశాస్తరసమ్బుద్ధిసన్ధానదర్శనాదితి. ఉక్తందూషణంనవస్తున్నేవ- జ్ఞానేపితుల్యమిత్వభిప్రాయేణాహ (కించేలి)

౨౦॥ సూ. *శ్లో॥ అసతిప్రతిజ్ఞాపరోధోయాగపద్యమన్యథా॥ శ్లో॥ సహకారీ- ఆలోకాదిః. ఆలమ్బనం- విషయః. సమనస్తరప్ర
త్యయః- అనస్తరపూర్వక్షణప్రత్యయః. ఆనుపరోధంశబ్దతే (అథేతి) పూర్వక్షణస్యోత్తరక్షణానువృత్తాయోగపదుపల్భిప్రసజ్యః, క్షణికత్వహాని,
శ్చేతిదూషణద్వయమాహ (తథాచేత్వాది) శబ్దతే (క్షణికత్వమితి) (క్షణికత్వంస్థితమేవేతిచేదితి) ఉత్తరక్షణఃపూర్వక్షణవర్తిచేదిత్యర్థః. నూ
షయతి (ఇన్ద్రియసంప్రయోగజ్ఞానయోర్యోగపద్యంప్రసజ్యేతేతి) తతఃకార్యకారణభావాభావప్రసజ్యఇత్యర్థః. యోగపదుపల్భిప్రసజ్యశ్చార్థసి
ద్ధః. జ్ఞానతత్కారణయోగపద్యప్రసజ్యప్రదర్శనార్థః- అర్థవ్యపికారణభూతఘటక్షణకార్యభూతఘటక్షణయోర్యోగపద్యప్రసజ్యఇత్యభిప్రాయః...

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్ ॥ శ్లో॥ ఏవంతావదస తఉత్పత్తిరస్తా- సతోనిరన్వయవివాదోపి నోపపద్యతే ఇత్యుచ్యతే. తుణికత్వవాదిభిర్నున్తరాభిభూతాద్యనన్తరభావితయోపలబ్ధియోగ్యసదృశసన్తానావసానరూపః స్థూలాయః, సదృశసన్తానే ప్రతిక్షణభావీచోపలబ్ధినర్హసూక్ష్మశ్చయోనిరన్వయోవివాదః, ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధశబ్దాభ్యామభిధీయేతే. తానసమ్భవత్యత్యర్థః. కుతః. (అవిచ్ఛేదాత్) సతోనిరన్వయవిచ్ఛేదాసమ్భవాత్. అసమ్భవశ్చ - సతఉత్పత్తివివాదోనామావస్థాన్తరాపత్తిరేవ-అవస్థాయోగితుద్రవ్యమేకమేవస్థిరమితికారణాదనన్యత్వంకార్యసోపపాదయద్విరస్మాభిః *తదనన్యత్వమిత్యత్రప్రతిపాదితః. నిర్వాణస్యదీపస్యనిరన్వయవివాదర్కనాదన్యత్రాపి వివాదోనిరన్వయోనుమీయతఇతిచేన్న- ఘటశరావాదౌమృదాదిద్రవ్యానువృత్త్యపలభ్యాసతోద్రవ్యస్యావస్థాన్తరాపత్తిరేవవివాదఇతినిశ్చితేనతిప్రదీపాదౌసూక్ష్మదశాపత్త్యాప్యనుపలబ్ధౌపపత్తైతత్రాప్యవస్థాన్తరాపత్తికల్పనస్యేవయుక్తత్వాత్.

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ ఉభయథాచదోమాత్ ॥ శ్లో॥ తుణికత్వవాదిభిరభ్యుపేతాతుచ్ఛాదుత్పత్తి, రుత్పన్నస్యతుచ్ఛతాపత్తి, శ్చససమ్భవతీత్యుక్తం. తదుభయప్రకారాభ్యుపగతాదోషశ్చభవతి - తుచ్ఛాదుత్పత్తౌతుచ్ఛాత్మకమేవకార్యంస్యాత్. యద్దియస్మాదుత్పద్యతే-తత్తదాత్మకందృష్టం-యథావృత్తునన్తాదేరుత్పన్నంమణికమకుటాదిమృత్తునన్తాద్యాత్మకందృష్టం. నచజగత్తుచ్ఛాత్మకంభవద్విరభ్యుపగమ్యతే. నచప్రతీయతే. సతోనిరన్వయవివాదేశేనత్యేకక్షణాదూర్ధ్వంకృత్యున్యస్యజగతస్తుచ్ఛతాపత్తిరేవస్యాత్-పశ్యెత్తుచ్ఛాజ్జగదుత్పత్తౌలనన్తరోక్తంతుచ్ఛాత్మకత్వమేవస్యాత్. అతఉభయథాచదోమాన్నభవదుక్తప్రకారావృత్తినిరోధా....

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ ఆకాశేచావిశేషాత్ ॥ శ్లో॥ బాహ్యభ్యంతరవస్తునిఃస్థిరత్వప్రతిపాదనాయ ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధయోస్తుచ్ఛరూపతానిరాకృతా- తత్ప్రసక్తేనతాభ్యాంసమాతుచ్ఛత్వేనసాగతైః పరిగణితస్యాకాశస్యాపితుచ్ఛతాప్రతిక్షిప్యతే. ఆకాశేచనిరుపాఖ్యతానయుక్తా - భావరూపత్వేనాభ్యుపగతపృథివ్యాదిపదాకాశస్యాపిలబాధితప్రతీతిసిద్ధత్వావిశేషాత్. ప్రతీయతేహ్యకాశోఽత్రశ్యేనఃపతత్యత్రగృహృతఇత్యేనాదిపతనదేశేత్వేన. నచపృథివ్యాద్యభావమాత్రమాకాశఇతివస్తుశక్యం- వికల్పసహత్వాత్. పృథివ్యాదేః ప్రాగభావః- ప్రధ్వంసాభావః- ఇతరేతరాభావః- అత్యంతాభావోవాఆకాశః - సర్వభావ్యాకాశప్రతీత్యనుపపత్తిఃస్యాత్. ప్రాగభావప్రధ్వంసాభావయోరాకాశత్వేపృథివ్యాదిషువర్తమానేషుఆకాశప్రతీత్యయోగాత్నిరాకాశంజగత్స్యాత్. ఇతరేతరాభావస్యాకాశత్వేపిఇతరేతరాభావస్యతత్త్వద్వస్తుగతత్వేనతేషామన్తరాలేకాకాశప్రతీతిరస్యాత్. అత్యంతాభావస్తుపృథివ్యాదీనాంససమ్భవతి. అభావస్యవిద్యమానపదాగ్ధావస్థావిశేషత్వంపాదనాచ్చాకాశస్యాభావరూపత్వేపినిరుపాఖ్యత్వం. అన్తాన్తర్వర్తినిఆకాశస్యప్రవృత్తిరణోపదేశప్రదర్శితపక్షీకరణేనరూపవత్త్వాచ్చాతుషత్వేప్యవిరోధః.

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్ ॥ శ్లో॥ (తదనన్యత్వమిత్యత్రప్రతిపాదితఇతి) వస్తవస్తరానుపలబ్ధి, ర్బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనామన్యథోపపత్తే, శ్చేత్యర్థః. (నిర్వాణస్యేతి) అబాధితప్రత్యభిజ్ఞయామృదనువృత్తౌసత్వాంసతదవహ్నోయుక్తః. దృష్టేనాదృష్టకల్పనంహియుక్తం- సతుదృష్టహాసమిత్యర్థః.

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ ఉభయథాచదోమాత్ ॥ శ్లో॥ సచప్రతీయతే- సతుచ్ఛత్వేనప్రతీయతఇత్యర్థః.

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ ఆకాశేచావిశేషాత్ ॥ శ్లో॥ (బాహ్యత్వాది) తుణికత్వదూషణోపయుక్తత్వాభావాత్ ప్రసక్తాత్పక్షిరిత్యర్థః. (చాతుషత్వేప్యవిరోధఇతి) అనేనానుమేయత్వమప్యనుమతమితిగమ్యతే. యదా- చాతుషమేవ - తథాపితప్రీయుక్తరిధోనాస్తీత్యర్థః.

౨౪॥ సూ. శ్రిశ్రి అనుస్మృతేశ్చ॥ శ్రిశ్రి పూర్వప్రస్తుతంవస్తునఃస్థిరత్వమేవోపపాద్యతే. అ
 సుస్థరణం - పూర్వానుభూతవస్తువిషయంజ్ఞానం. ప్రత్యభిజ్ఞానమిత్యర్థః. తదేవేదమితిసర్వంవస్తుజాతమతీత
 కాలానుభూతంప్రత్యభిజ్ఞాయతే. నచభవద్భిజ్ఞానాదిష్యవసాదృశ్యనిబన్ధనోయమేకత్వవ్యామోహాభివక్తం
 శక్యం- వ్యాముహ్యతాజ్ఞాతురైకస్యానభ్యవగమాత్. సహ్యాన్యానుభూతేనైకత్వంసాదృశ్యం వాస్వానుభూ
 తస్యాన్యోనుసంధ్యతే - అతాభిన్నకాలవస్తౌశ్రయసాదృశ్యానుభవనిబన్ధనమేకత్వవ్యామోహంవదద్భిజ్ఞాతు
 రేకత్వమవశ్యాశ్రయశీయం. నచజ్ఞయేష్యపిఘటాదిషు జ్వాలాదిష్యవభేదసాధనప్రమాణముపలభామహే..
 యేనసాదృశ్యనిబన్ధనాంప్రత్యభిజ్ఞాంకల్పయేమ. యదపిచేదముచ్యతే- ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాంఘటాదేః క్ష
 ణికత్వంసిద్ధ్యతి- ప్రత్యక్షంతావద్వర్తమానార్థవిషయమువర్తమానాద్వస్తునోవ్యావృత్తంస్వ విషయమవగమ
 యతి- సీలమవపీతాత్ - ఏవంచభూతభవిష్యద్భ్యాంవర్తమానస్యవస్తవస్తరత్వమవగతంభవతి. అనుమానమ
 పి- అర్థక్రియాకారిత్యాప్తత్వాచ్చఘటాదిక్షణిక- యదక్షణికంశశవిషాణాది- తదనర్థక్రియాకార్యసచ్చ
 తథాఅన్యఘటక్షణసత్త్వాత్పూర్వఘటక్షణసత్త్వానివినాశీని- ఘటక్షణసత్త్వాత్ - అన్యఘటక్షణసత్త్వవ
 నితి. తచ్చకార్యకారణభావానుపపత్త్యాదిభిఃపూర్వమేవనిరస్తం. కించ - ప్రత్యక్షగమ్యావర్తమానస్యావర్త
 మానాద్వ్యావృత్తిరవర్తమానస్యవస్తవస్తరత్వమవగమయతి- అపితువర్తమానకాలయోగితామాశ్రం. న
 చతావతావస్తవస్తరత్వంసిద్ధ్యతి- తస్యైవకాలాన్తరయోగసమ్భవాత్. యత్ప్రత్యాదర్థక్రియాకారిత్యా
 చేతిక్షణికత్వేహేతుద్వయముక్తం- తదభిమతవిపరీతసాధనత్వాద్విరుద్ధం- సత్త్వాదర్థక్రియాకారిత్యాద్వా
 ఘటాదిస్థాసు- యదస్థాసు- తదసదనర్థక్రియాకారిచ- యథాశశవిషాణమిత్యపిహివక్తుంశక్యం. కించ-అ
 ర్థక్రియాకారిత్యమక్షణికత్వమేవసాధయేత్ - క్షణద్వంసిహివ్యాపారాసమ్భవాదర్థక్రియాకారిత్యంసస
 మ్భవతీత్యుక్తం. తథాన్యఘటక్షణస్యహేతుతానాశదర్శనాదితరేపిఘటక్షణాహేత్వపేక్షావివాదా స్యురి
 త్యాముగ్ధరాదిహేతుపనిపాతాత్స్థాస్త్వమేవ. నచవాచ్యంసముగ్ధరాదయోవివాదాహేతవః - అపితుక
 పాలాదివిసదృశసంతానోత్పత్తిహేతవఇతి. కపాలత్వావస్థాపత్తిరేవఘటాదీనాంవివాదాభివృద్ధిపాదితత్వాత్.
 కపాలాత్పత్తివ్యతిరీక్తత్వాభ్యవగమేపివివాదాస్య- వివాదాహేతుత్వమేవముగ్ధరాదేరానన్తర్యామ్యుక్తం. అతః
 ప్రత్యభిజ్ఞయాస్థిరత్వమవగమ్యమానంసకేనాపిప్రకారేణాపహ్నాతుంశక్యం. పూర్వాపరకాలసమ్బంధ్యభే
 ద్యపిషయాయాఃప్రత్యభిజ్ఞాయానిన్యవిషయత్వంబ్రువన్నీలాదిజ్ఞానానామపిసీలాదేర్ధాన్తరవిషయత్వంబ్రు
 యాత్. కించ-ప్రమాతృప్రమేయయోఃక్షణికత్వంవదద్భిర్యావృత్తవధారణతత్త్వరణపూర్వకానుమానాభ్య
 వగమోపిదుశ్యకః. తథాభిదంతక్షణికమిత్యాది ప్రతిజ్ఞాపూర్వకహేతుపన్యాసాదికమపినోపపద్యతేభవతాం-
 ప్రతిజ్ఞోపక్రమక్షణపవవత్తుర్విసత్త్వాత్. సహ్యాన్యోపక్రాంతమజానద్భిరన్వైస్సమాపయితుంశక్యమ్. ...

౨౪॥ సూ. శ్రిశ్రి అనుస్మృతేశ్చ॥ శ్రిశ్రి ప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః. స్మృతిసాదృశ్యాదనుస్మృతిశబ్దేనాభిధానం(ఘటాదిషుజ్వాలాదిష్య
 వేతి) ఉత్పత్తినివాశసామగ్ర్యనువృత్త్యభావాదిత్యర్థః. (తచ్చకార్యకారణేతి) తర్కానుగృహీతప్రత్యభిజ్ఞాప్రత్యక్షేణతర్కవిరుద్ధమనుమానంబాధి
 తమిత్యర్థః. కార్యకారణభావానుపపత్త్యాదిభిఃప్రత్యక్షేనుమానసాధారణందూషణముక్తం. అథప్రత్యక్షస్వక్షణికవిషయత్వందూషయతి(కించేతి)
 (తస్యైవేతి) యథావస్తునోసీలత్వాత్పలత్వయోగోపవస్తవస్తరత్వసాధకః- తథాకాలద్వయయోగోపసమ్భవతీత్యర్థః. అనుమానద్వయమపిదూషయతి
 (యత్త్వేతి) తదభిమతవిపరీతసాధనత్వాత్ - విచర్యయేణాపివ్యాప్తిసద్భావాత్. విరుద్ధం - విపరీతస్యాపిసాధకమిత్యర్థః. విపరీతవ్యాప్తిదర్శయతి
 (సత్త్వాదితి) ప్రకరణసమత్వముక్తం. అర్థక్రియాకారిత్యస్యహేతురభిమతవిరుద్ధస్యైవసాధకత్వమాహ (కించేతి) వ్యాపారాసమ్భవాత్-వ్యా
 పారస్యహేతుత్వమాశ్రయత్వంచసమ్భవతి-ఉత్పత్త్యనన్తరక్షణవివచనప్రత్వాత్. అతీనాభిమతకార్యకరత్వమిత్యర్థః. సమాహితవిచర్యయసాధనో
 విరుద్ధఇతివిరుద్ధత్యుక్తం. ఘటక్షణసత్త్వస్యహేతుస్సాధికత్వమాహ (తథాన్వేతి) (అనన్తర్యామ్యుక్తమితి) సహిఘటేతిష్ఠతికపాలాత్పత్తిః- అపి
 తునివాదాదన్తరమోత్పత్తిః- ముగ్ధరాభిధాతాద్యనన్తరభావినాశఇత్వనన్తరభావినంప్రతిహేతుత్వంయుక్తం- సమవ్యవహితంప్రతీత్యభిప్రాయః.
 (పూర్వేతి) జ్ఞానంయథాస్థవిషయందర్శయతి- తస్యతథాత్వమేవ- అన్యథాలిప్తసంజ్ఞిత్యర్థః. (కించేత్వాది) ప్రమాతృప్రమేయయోగిత్యాది
 నాస్వాధానుమానస్యచర్యవత్త్వముక్తం- తథేత్వాదివాదాధానుమానానుపపత్తిరుక్తా. సచప్రత్యభిజ్ఞాయాస్మామగ్ర్యనుపపత్తిర్వక్తుంశక్యతే-సం

౨౫॥ సూ. శ్లోకః నాసతోదృష్టత్వాత్ ॥ శ్లోకః ఏవంతావద్వైభాషికసామ్రాజికయోర్భాష్యగ్ధాస్తిత్వవాదినోస్సాధారణానిమాషణాన్యక్తాని. తత్రయదుక్తంసమ్ప్రియ క్తస్యాగ్ధస్యజ్ఞానోత్పత్తికాలే ౨నవస్థితత్వాన్నకస్యచిదగ్ధస్యజ్ఞానవిషయత్వంసమ్భవతీతి - తత్రసామ్రాజికఃప్రత్యవతిష్ఠతే - నజ్ఞానకాలే ౨నవస్థానమగ్ధస్యజ్ఞానావిషయత్వహేతుః-జ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వమేవహిజ్ఞానవిషయత్వం. నచైతావతాచతురాదేర్జ్ఞానవిషయత్వప్రసక్తః-స్వాకారసమర్పణేనజ్ఞానహేతోరేవజ్ఞానవిషయత్వాభ్యుపగమాత్. జ్ఞానేస్వాకారంసమర్ప్యవినష్టోప్యగ్ధజ్ఞానగతేనసీలాద్యాకారేణానుమీయతే. నచపూర్వపూర్వజ్ఞానేనోత్తరోత్తరజ్ఞానాకారసిద్ధిః - సీలజ్ఞానసంతృప్తీతజ్ఞానానుత్పత్తిప్రసక్తాత్. అతోర్ధకృతమేవజ్ఞానవైచిత్ర్యమితి. అత్రాచ్యుతే (నాసతోదృష్టత్వాదితి) యోయంజ్ఞానేసీలాదిరాకారఉపలబ్ధతే- సవినష్టస్యాసతోర్ధ౯స్వాకారోభవితుంనార్హతి. కుతః. (అదృష్టత్వాత్) సఖలుధర్మిణీవినష్టేతద్ధర్మస్యాగ్ధాస్తరెసజగ్రముణందృష్టం. ప్రతిబిమ్బాదికమపిస్థిరవైశ్యవభవతి- తత్రాపినధర్మమాత్రస్య. అతోర్ధవైచిత్ర్యకృతంజ్ఞానవైచిత్ర్యమగ్ధస్యజ్ఞానకాలే ౨వస్థానాదేవభవతి.....

పునరపిసాధారణంమాషణమాహ.

౨౬॥ సూ. శ్లోకః ఉదాసీనానామపిచైవంసిద్ధిః॥ శ్లోకః ఏవంతుణికత్వాసదుత్పత్త్యహేతుకవినాశాద్యభ్యుపగమేఉదాసీనానాం-అనుమ్యజ్ఞానానామపిసర్వార్థసిద్ధిస్సాన్విత్. ఇత్యప్రాప్తిరనిష్టనిష్టత్వైర్వాప్రయత్నాద్విస్సాధ్యతే-క్షణధ్వంసేహిసర్వేషాంభావానాం-పూర్వపూర్వంవస్తుతగ్ధతోవావిశేషఃసంస్తారాదికోవిద్యాదిర్వా ఉత్తరత్రనకశ్చేదనువర్తతఇతిప్రయత్నాద్విసాధ్యంనకించదస్తి. ఏవంసత్యహేతుసాధ్యత్వాత్సర్వసిద్ధీనామదాసీనానామప్రైహికాముష్మికఫలంమోక్షశ్చసిద్ధ్యేత్. సముదాయాధికరణం సమాప్తమ్.

౨౭॥ సూ. శ్లోకః నాభావఉపలబ్ధేః॥ శ్లోకః విజ్ఞానమాత్రాస్తిత్వవాదినోయోగాచారాఃప్రత్యవతిష్ఠంతై- యదుక్తమగ్ధవైచిత్ర్యకృతంజ్ఞానవైచిత్ర్యమితి - తనోపపద్యతే - అగ్ధవత్ జ్ఞానానామేవసాకా

స్కారసచివైస్త్రియసంప్రయోగస్య సామగ్రిత్వాత్. లికుచస్య కర్పూరసాహచర్యాద్విలక్షణకార్యకరత్వం దృఢం- తద్వత్. అతితవిషయైశ్చైతిత్వాత్, సన్నిహితవిషయైశ్చనభవత్వాత్, ప్రత్యభిజ్ఞాస్వరూపంబద్ధటమితిచెన్న - ఏకజ్ఞానతయైవావభాసమానత్వాత్. సంప్రతిచన్తైకజ్ఞానవదేకత్వంహిప్రతీయతే. నావివిషయానుపపత్తిః- ఏకస్యవస్తునఃకాలధ్వంససమ్భవవిషయత్వాత్కాలవిశిష్టాకాలేకాలాస్తరాన్వయపరత్వాభావాత్...

౨౮॥ సూ. శ్లోకః నాసతోదృష్టత్వాత్ ॥ శ్లోకః సామ్రాజికస్యప్రత్యవస్థానావసరందర్శయతి (తత్రయదుక్తమితి) *ఉత్తరోత్పాదేచేత్వాదినూత్రమట్కందృష్టముఖేనమాషణచరం - అతోదృష్టానుబద్ధిమాషణానస్తరంసామ్రాజికావసరఃదృష్టానుబద్ధిమాషణచరిహార్యః. యోగాచారమతమాశక్యమాషయతి (నచపూర్వేతి) వినష్టస్యాకారఃప్రతిబిమ్బితఇత్యత్రాహ (ప్రతిబిమ్బాదికమితి) అదిశబ్దేనస్ఫటికేజపాకుసుమస్యచ్ఛాయావత్త్రివక్షితా. (తత్రాపీతి) నకేవలంధర్మమాత్రస్యప్రతిబిమ్బాదృష్టః - ధర్మిణీవతుదృష్టఇత్యర్థః.

౨౯॥ సూ. శ్లోకః ఉదాసీనానామపిచైవంసిద్ధిః॥ శ్లోకః ఉదాసీనానామగ్ధసిద్ధిరనిష్టత్వమాహ (ఇష్టైతి) ప్రయత్నసాధ్యత్వానమ్భవమాహ (క్షణధ్వంసేహితి) స్వరాదిహేతుభూతవిశేషస్సంస్కారాదిః. మోక్షహేతుభూతవిశేషవిద్యాదిః..... సముదాయాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౦॥ సూ. శ్లోకః నాభావఉపలబ్ధేః॥ శ్లోకః కిమగ్ధానస్యజ్ఞానవాదేజగదుత్పత్తిస్సంభవతి- నేతి. సపక్షస్యమూలీనయక్తిమూలః - నేతి. ఘటాద్యాకారోజ్ఞానాకారః ఉత్పాద్యాకారఇతి. కిమగ్ధాసాధారణ్యంనామతత్తదగ్ధసారూప్యం- ఉత్పాద్యసమ్భవతీతి, కింఘటాద్యాకారాతిరేకజ్ఞానవ్యవహారానుగుణ్యంనామజ్ఞానాకారభాసతే- నవేతి. యదాలకారాస్తరంభాసతే, యదాచార్థసారూప్యక్షణమగ్ధాసాధారణ్యం- తదాఘటాద్యాకారోవిజ్ఞానాకారఇతివిజ్ఞానమాత్రవాదస్యసమ్మగ్యక్తిమూలత్వాత్ తత్రజగదుదయసమ్భవః. యదాజ్ఞానస్యతత్తదగ్ధవ్యవహారానుగుణ్యమాకా

రాణాంస్వయమేవవిచిత్రత్వాత్. తచ్చస్వరూపవైచిత్ర్యంవాసనావశాదేవోపపద్యతే. వాసనాచవిలక్షణ ప్రత్యయప్రవాహవవ. యన్వృతాకారజ్ఞానంకపాలాకారజ్ఞానస్యోత్పాదకం-తస్యతథావిధస్యోత్పాదకంతత్సూ ర్వఘటజ్ఞానం- తస్యచ తథావిధస్యోత్పాదకంతతఃపూర్వఘటజ్ఞానమి త్యేవం రూపఃప్రవాహవవాసనేత్యు చ్యతే. కథంబహిష్టసర్వ పమహీధరాదేరాకారఆ న్తరస్యజ్ఞానస్యేత్యుచ్యతే. ఇథం- అథస్యాపివ్యవహారయో గ్యత్వంజ్ఞానప్రకాశాయత్తం- అన్యథాస్వపరవేద్యయోరనతితయప్రసక్తాత్. ప్రకాశమానస్యచజ్ఞానస్యసా కారత్వమవశ్యోశ్రయణీయం - నిరాకారస్యప్రకాశాయోగాత్. ఏకశ్చాయమాకారఉపలబ్ధమావోజ్ఞాన న్యైవ. తస్యచబహిర్వదవభాసోపిభ్రమకృతః. జ్ఞానార్థయోగసహజాపలబ్ధనియమాచ్యజ్ఞానాదవ్యతిరిక్తా ౭ర్థః. కించ - బాహ్యమథమభ్యుపేయద్భిరపిఘటపటాదివిజ్ఞానేషు జ్ఞానస్యతత్తదధ్ధాసాధారణ్యంతత్తదధ్ధసా రూప్యమన్తరేణనోపపద్యతఇత్యవశ్యంజ్ఞానే౭ర్థసమావంరూపమాస్థేయం - తావలైవసర్వవ్యవహారోపపత్తైః తద్వ్యతిరిక్తార్థకల్పనానిష్ఠామాణికా. అతోవిజ్ఞానమాత్రమేవతత్త్వం - నబాహ్యే౭ర్థోస్తీతి.

ఏవంప్రాప్తేప్రచక్షుహే (నాభావఉపలబ్ధిరితి) జ్ఞానాతిరిక్తస్యార్థస్యాభావోవక్తంనశక్యతే. కుతః. (ఉ పలబ్ధిః) జ్ఞాతురాత్మనో౭ర్థవిశేషవ్యవహారయోగ్యతా౭పాదనరూపేణజ్ఞానస్యోపలబ్ధిః. ఏవమేవహిసర్వేతాకి కాఃప్రతియద్వి-ఘటమహంజానామీతి. ఏవంయాపేణసకర్తృకణసకర్తృకేనజ్ఞానాత్వద్ధైససర్వలోకసాక్షికమ పరోక్షమవభాసమానైవ జ్ఞానమాత్రమేవపరమాధ్యక్షిసాధయన్తస్సర్వలోకోపహాసోపకరణం భవస్తీతివేద వాదచ్చత్ప్రచ్చన్నబౌద్ధనిరాకరణేనిపుణతరంప్రపశ్నీతం. యత్తు * సహజాపలబ్ధనియమాదభేదోసిలతద్భి యోరితి- తత్స్వవచనవిరుద్ధం- సాహిత్యస్యార్థభేదహేతుకత్వాత్. తదర్థవ్యవహారయోగ్యవైకస్వరూపస్య జ్ఞానస్యతేనసహజాపలబ్ధనియమన్తస్మాదవైలక్షణ్యసాధనమితిచహాస్యం. నిరన్వయవినాశినాంజ్ఞానానా మనువర్తమానస్థిరాకారవిరహోద్వాసనాచదురుపపాదా - వినస్టేనపూర్వజ్ఞానేనానుత్పన్నముత్తరజ్ఞానంక థంవాస్యతే. అతోజ్ఞానవైచిత్ర్యమప్యర్థవైచిత్ర్యకృతమేవ. తత్తదర్థవ్యవహారయోగ్యతాపాదనరూపతయా సాత్మాత్వప్రీతీయమానస్యజ్ఞానస్యతత్తదధ్ధసమ్బద్ధాయత్తంతత్తదసాధారణ్యం. సమ్బద్ధశ్చసంయోగలక్షణః- జ్ఞానమపిహిద్రవ్యమేవ. ప్రభాద్రవ్యస్యప్రదీపగుణభూతస్యేవజ్ఞానస్యాప్యాత్మగుణభూతస్యద్రవ్యత్వమవిరు ధ్ధమిత్యుక్తం. అతోనబాహ్యే౭ర్థాభావః.....

రాత్రరంభాసరే, యదాచాధాసాధారణ్యంతత్సమ్బద్ధలక్షణం- తదా ఘటాద్వాకారస్య జ్ఞానాకారత్వాభావాద్యోగాచరమతస్య య క్తీకాస్యత యతత్ప్రత్యేనజగదుత్పత్తిసమ్మతః. వైచిత్ర్యంకథమిత్యత్రాహ (స్వరూపేతి) విజాతీయజ్ఞానోత్పత్తికథమిత్యత్రాహ (యద్భూతారేతి) సజా తీయజ్ఞానసన్తానేషువరమజ్ఞానంవిజాతీయత్వాదనశ్చత్తమిత్వర్థః. యథా౭ర్థాభ్యుపగమేవివిజాతీయసహజోద్భావితయకపాలాద్యుత్పాదకత్వం- త థేతిభావః. (జ్ఞానార్థయోరితి) ద్విచన్ద్రజ్ఞానేచన్ద్రద్వయసహజాపలబ్ధనియమాద్దిద్వితీయచన్ద్రస్యచన్ద్రాదవ్యతిరిక్తత్వం- తద్వదితిభావః. (కించ త్యాది) జ్ఞానానామవవాసనావశాన్తైవిత్త్రోవపతే, శ్చరమజ్ఞానస్యైవార్థవద్విజాతీయత్వాదనశ్చత్తత్వా, చ్చజ్ఞానానాంసాకారతన్మైవప్రకాశ మానల్వేనఆకారద్వయానుపలబ్ధ్యాజ్ఞానస్యైవతత్తదాకారభాత్వా, చ్చసహజాపలబ్ధనియమా, చ్చబాహ్యే౭ర్థాభ్యుపగమేవిజ్ఞానస్యతత్తదధ్ధాసాధార ణ్యస్యతత్తదధ్ధసారూప్యవిబద్ధనత్వా, చ్చతావలైవసర్వవ్యవహారోపపత్తే, శ్చజ్ఞానమాత్రమేవతత్త్వమిత్వర్థః.

(ఏవంప్రాప్తేప్రత్యాది) (జ్ఞాతురాత్మనో౭ర్థవిశేషవ్యవహారయోగ్యతాపాదనరూపేతే) అనేననిరాకారస్యప్రకాశాయోగాదితిహేతుఃప్రత్యు క్తః. సనీలాదిజ్ఞానాకారః-తత్తస్నీలాద్యర్థవ్యవహారానుగుణ్యమేవజ్ఞానస్యాకారఇత్యస్యార్థస్యోత్పాదకత్వాత్. ఉపలబ్ధిందర్శయతి (ఏవమేవహేతి) (ఏవం రూపేతేతి) జ్ఞానంసకర్తృకంసకర్తృకమేవభాసలే-తత్త్రజ్ఞానమాత్రన్యైవపారమార్థ్యంకిమనేవైవజ్ఞానేనసాధ్యతే-ఉతజ్ఞానాన్తరేణ. చరమఃపక్షో౭ను పలబ్ధినిరస్తః. ప్రథమచసకర్తృకేచసకర్తృకేజ్ఞానే౭పరొక్షంభాసమానేతత్తక్తస్యచిదంశస్యాపారమార్థ్యేతదస్యస్యాప్యపారమార్థ్యప్రసక్తః. తస్మా దపరోక్షసీద్ధాసర్వంజ్ఞానవతోసత్వమిత్వర్థః. (యత్త్వీతి) సాహిత్యంద్వయోరేవతితద్వేదసాధకం. ఉపలబ్ధనియమాభిన్నేష్యభిన్నేష్యపి నాస్తీత్యసా ధారణానైకాత్వత్వం. కించ - భేదహేతోర్పియమోభేదన్యైవసాధకఇత్యభిప్రాయోన్తంతదధ్ధత్యాది. తత్తదసాధారణ్యస్యతత్తత్సారూప్యవి బద్ధత్వంపరిహరిత (తత్తదధ్ధితి) (సమ్బద్ధశ్చేతి) సాత్మాత్వమన్తస్యసంయోగఇత్యర్థః. సంయోగోహిద్రవ్యయోరిత్యత్రాహ (జ్ఞానమపిహితి) ద్రవ్య స్యద్రవ్యాన్తరభర్తృత్వైకస్వరూపత్వంకథమితిశక్తాయాంప్రదీపదృష్టాన్తేనపరిహరిత (ప్రభాద్రవ్యస్యేతి).....

యత్పరైఃస్వప్నజ్ఞానదృష్టానైసజాగరితజ్ఞానానామపినిరాలమృతత్వము క్తం- తత్రాహ.

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ వైధర్మ్యచృనస్వపాదివత్॥ శ్లో॥ స్వప్నజ్ఞానవైధర్మ్యజ్ఞాగరితజ్ఞానానామర్థశూన్యత్వంసంయుజ్యతేవక్తుం. స్వప్నజ్ఞానానినిద్రాదిదోషదుష్టకరణజన్యానిబాధితానిచ - జాగరితజ్ఞానానితుతద్విపరీతానితితేహంసతత్సామ్యం. సర్వేహంచజ్ఞానానామర్థశూన్యత్వేభవద్విసానిధోవ్యవధౌనసిధ్యతి- నిరాలమృతానుమానస్యావ్యర్థశూన్యత్వాత్. తస్యావ్యర్థవత్తైజ్ఞానత్వస్యానైకావ్యాప్తుతరామర్థశూన్యత్వాసిద్ధిః.

ఉపలబ్ధ్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౦॥ సూ.

శ్లో॥ సర్వభానుపపత్త్యైశ్చ॥ శ్లో॥

అత్ర సర్వశూన్యవాదీమాధ్యమికఃప్రత్యవతిష్ఠతే- శూన్యవాదపవహిసుగతమతకాస్తా- శిష్యబుద్ధియోగ్యతానుగుణ్యేనార్థాభ్యుపగమాదినామణికత్వాదయఉక్తాః- విజ్ఞానంబాహ్యధౌత్వసర్వేనసన్తి, శూన్యమేవతత్త్వం, అభావాపత్తిరేవచమోక్ష, ఇత్యేవబుద్ధస్యాభిప్రాయః. తదేవహియుక్తం-శూన్యస్యాహేతుసాధ్యతయాస్వతస్సిద్ధేః. సతపవహిహేతురస్వేషణీయః. తచ్చసద్భావాదభావాచ్చనోత్పద్యతే. భావాత్తావన్నకస్యచిదుత్పత్తిర్దృష్టా- నహిఘటాదిరనుపమ్యుదితేపిష్టాదికేజాయతే. నావ్యభావాదుత్పత్తిస్సమ్యవతి - నస్తేపిష్టాదికేహ్యభావాదుత్పద్యమానం ఘటాదికమభావాత్తకమేవస్యాత్. తథాస్వతఃపరతశ్చోత్పత్తిర్నసమ్యవతి. స్వతఃసోత్పత్తావాత్కాశ్రయదోషప్రసక్తాత్ప్రయోజనాభావాచ్చ. పరతఃపరోత్పత్తాపరత్వావిశేషాత్సర్వేహంసర్వేభ్యఉత్పత్తిప్రసక్తః. జన్మాభావాదేవవినాశస్యావ్యభావః- అతఃశూన్యమేవతత్త్వం. అతోజన్మవినాశసదసదాదయోభ్రాంతిమాత్రం. — నచనిరధిష్టానభ్రమాసమ్యవాద్భ్రమాధిష్టానంకించిత్పారమాధికంతత్త్వమాశ్రయితవ్యం - దోషదోషాశ్రయత్వజ్ఞాతృత్వాద్యపారమాధ్యేపిభ్రమోపపత్తివదధిష్టానాపారమాధ్యేపిభ్రమోపపత్తేః. — అతఃశూన్యమేవతత్త్వం.

ఉత్తరసూత్రమవతారయతి (యత్పరైరితి)

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ వైధర్మ్యచృనస్వపాదివత్॥ శ్లో॥ సోపాధికత్వంస్వపాదేర్నిధ్యాత్వాభ్యుపగమనోక్తం సూత్రకారైః - తదేవనాస్తివత్కృతే.

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ నభావానుపలభ్యః॥ శ్లో॥ (క్వచిదపీతి) అస్యాయమభిప్రాయః- శుశుప్తాకేవలధర్మస్వరూపస్ఫురణమేవ- సభర్తృభూతజ్ఞానస్యేతి. కథంక్వచిదనుపలభ్యః- స్వప్నేహ్యర్థశూన్యంజ్ఞానమిత్యత్రాహ (స్వప్నజ్ఞానాదిష్యపీతి)

ఉపలబ్ధ్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౦॥ సూ. శ్లో॥ సర్వభానుపపత్త్యైశ్చ॥ శ్లో॥ కింమాధ్యమికేనోక్తఃసర్వశూన్యవాదఃసమ్యవతి- నేతి. కింసర్వంకార్యంభావరూపం-ఉతాభావరూపమితి. సర్వకార్యేష్యపిభావపవకారణం-ఉతాభావవత్తి. కింభావాన్తరమభావరూపం-ఉతతుచ్ఛంనామార్థాన్తరం. యదా2తుచ్ఛనామార్థాన్తరమభావః-తదాసర్వకార్యేష్యభావపవకారణమితికార్యస్యావ్యభావాత్తకతయాశూన్యవాదఉపపన్నస్యాత్. యదాభావాన్తరమభావః-తదాసర్వకార్యేష్యభావపవకారణమితికార్యస్యాపిభావరూపత్వాత్ సర్వశూన్యవాదో2నుపపన్నస్యాత్. (అహేతుసాధ్యతయైతి)సతోహేత్వభావాదేవశూన్యసిద్ధిః-సతుసాధకహేత్వస్తరాపేక్షయేత్పర్యః. కథంసతోహేత్వభావవత్త్యత్రాహ (తచ్ఛేతి) (సహితి) వినాశాదేవజాయతేత్పర్యః (ప్రయోజనాభావాచ్ఛేతి) స్వయంవిద్యమానత్వాదుత్పత్తిరైవపేక్ష్యంప్రయోజనాభావః. స్వసత్తావయత్పత్తేఃప్రయోజనం- పూర్వమేవసత్త్వానోత్పత్తిప్రయోజనం. కింసతఉత్పత్తిః-ఉతాసతః. సచ్ఛేత్- నోత్పత్త్యపేక్షా. అసచ్ఛేత్- శశవిషాణవనోత్పత్తిరితిభావః. — సచేత్వాదిబ్రహ్మజ్ఞానవాదిచోద్యనిరాకరణం. — పూర్వపక్షముచసంహరతి (అత ఇతి)

శ్రీమద్భుతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.—ద్వి-అ.ద్వి-పా.—౫. సర్వభానుపపత్త్యనికరణమ్.

సర్వథానుపపజ్జ్యధికరణంసమాప్తమ్.

అధికరణ త్రయార్థకోబాధ్యమపనిరాసః. ఆమహేతుకీభూతభౌతికసంహతిరూపః, సుస్థపేతుకశ్చపశ్చసుస్థీరూప, ఇత్యుభయపేతుకశ్చ
ముదాయఇతిపర. చి త్రచైత్రపేతుకశ్చాభ్యస్తరో, వాహ్యశ్చభూతభౌతికసంస్థాతఇత్యవరే. తత్రపశ్చసుస్థీరూపసముదాయసాదరపేతుకేపూర్వో
క్తః. * ఉపభయథావరోమేదిత్యత్రఅవిద్యారాగాదీనాంవిద్యాశస్సపరికరాత్సమ్యగ్నానాచ్చేత్ - విద్యాశస్సనిర్మాతకత్వసప్రతిష్ఠాభక్తః. స్వయమేవా
విద్యావిద్యాశచ్చేత్ - సర్వముక్తిప్రసక్తః, మోక్షమార్గపదేశానర్హక్యం, చేతివరే. తదయం క్రం- * ఉపదానీనానామపిజ్ఞేవంసీద్ధిరిహిత్రైవిహికాముష్మి
కఫలసాధనప్రవృత్తివైయర్థ్యస్యవక్ష్యమాణతయాపునరుక్తిప్రసక్తాత్. * గాసతోదృష్టత్వాదిత్యత్రఅభావాత్థావాత్త్వత్తిరనుపపన్నా - అనతశ్శశ
విమేశాదేసమత్వత్వదర్శనాత్. ఆభావాదత్వత్వభ్యుపగమకశచిమేజాదిభ్యోప్యభ్యుపగమోజాదైర్నస్తిపరే. తచ్ఛాపయం క్రం- * ఉపక్షరోత్వాదే
వపూర్వనిరోధాదిత్యత్రై)నాభావాద్భావాత్త్వత్వాదమణస్యదర్శితత్వాత్. తత్రైవహికార్యోత్పత్తిదశాయాంక్షణికస్యకారణస్యవస్థానాభావనిబద్ధ
సంహారణంబర్హతం. దూషణభేదాన్నపునరుక్తిరిచ్ఛేన్న- దూషణభేదాభావాత్. కథంవిదూషణభేదోత్పేక్షజేష్యభావాద్భావాత్త్వత్వస్యనుబద్ధితయాస
ర్వస్యదూషణసైన్యకమాత్రానిప్రేతత్వసమ్యువాత్, శబ్దవిరోధాభావాత్, పూర్వనిరోధాదితిహిశబ్దః. నహ్యత్రేదందూషణంబివక్షితం- సత్వస్యద్వివ
క్షితమితివస్తుశక్యతే. నిరోధస్యశాస్త్రత్వాత్, తదనుబద్ధిదూషణస్యఅనిప్రేతత్వాత్, చ్చ. అనిప్రాయిత్యేహీయదేవానిప్రేతవ్యం - నాస్యవికీర్ణివా
రకః. పుష్కగ్యోకరణమేవనివారకమితిచ్ఛేన్న- తస్మాద్ధానరపరత్వేనప్రయోజనవత్తరత్వాత్. క్షణికత్వస్వయంక్షమాదమణస్యసాధారణత్వాదసాధార
ణదూషణేనసాత్మాన్వికరితసంహితప్రయోజనవత్తరం- అపేక్షితస్యశాస్త్రత్వేసమ్యువతి కథంతమపేక్షానాస్యధానిధానపేక్షితాద్ధానరపరత్వాత్, క్రయ
ణంయం క్రం. నీవాదిరాకారజ్ఞిపదద్వయాధ్యాహతస్తదాస్యాదిత్యే- లవాపితుల్యం- భావసోగీత్వత్తిరితిపదద్వయాధ్యాహగణహితవద్యోజనా. న
స్యేవంతర్హితః * ఉపదానీనానామిత్వసన్తరమాత్రైకథంసాధారణదూషణోక్తిః. న - పరపక్షేష్యసాధారణదూషణాన్విలేఖసాధారణదూషణమప్యనుస
న్దేయమితిప్రదర్శనార్హత్వాత్తమత్యై. * వైధర్మ్యాచ్చేత్వాదిమాత్రవ్యాఖ్యానంపరేహంస్యపక్షవిరుద్ధం - కృత్సప్రపశ్చమిథ్యాత్వనిరాసకత్వాత్త
స్యమాత్రస్య. ననుపనిరోధః- జ్ఞానార్థమారభేదోయోగాచారాభిమతః- వయంతుభేదమక్షీకృత్యఅర్థమిథ్యాత్వంబ్రామణిచేత్. అర్థమిథ్యాత్వస్యైస్
వయోగాచారాభిమతత్వాత్ - అన్యధాజ్ఞానమిథ్యాత్వాద్యర్థసత్వత్వయోగస్యతరప్రసక్తాత్. సన్వర్ధమచ్యుత్వంతదభిమతం- వయంతుతస్మిరాసేనానిర్వా
చ్యుత్వంబ్రామణిచేత్. తుచ్యుత్వమితికమప్రతిత్వంబివక్షితం- ఉతప్రతిత్వేపిచాధార్మ్యత్వం. నతావదప్రతిత్వంయోగాచారాభిమతం- సహే
పలమ్మనియమస్యతైరుచ్యమానత్వాత్. ద్వితియేతుశబ్దవైషమ్యమేవలేఖంయమ్మైకతః - ప్రతిత్వేసతివాధార్మ్యత్వస్యకథయాభిమతత్వాత్, అ
ష్టువాకించీత్వైషమ్యంభవతాంగ్రహేష్యస్యగ్రహత్ - తదానీమపిమాత్రంబిరుద్ధం- కారణబోధవాధకప్రత్యయయోగనిర్వాచ్యపక్షేప్రసాధితోష్టప
తైరవిశిష్టత్వాత్. నహ్యనిర్వాచ్యపక్షేస్పర్శిశక్చిదపాధిఃసాత్రితఃవ్యాఖ్యాతశ్చ- అతోవిరుద్ధత్వంబ్ధితం * సభావానుపలభ్యేతి - ఉత్తరోత్తరజ్ఞానవైచి
త్వపేతుతయానుగతాభిమతానామనాదివాసనానాంసభావో-అథానుపలభ్యే. యద్వా-అథేనాశ్రయణవివాదీవైచిత్వపేతుభూతవాసనానుప
లభ్యే. అర్థోపలబ్ధినిబద్ధనాస్థిరాశ్రయస్థాపివాసనేతివ్యాఖ్యాతం. తత్రాధాభావేపిస్వప్నానుభవజన్యాంపాశ్చాత్వస్యప్రతిపేతుభూతావాసనాజా
యంతై- తద్విదహాపిసమ్మనతీత్యత్రైకిముత్తరం. స్వాప్నానిజ్ఞానానిచనవిషయశాన్యానీతివక్ష్యమితిచేత్- తద్విపేత్వత్తరసాపేక్షయోజనాయాఅపిసూ
త్రస్యవైరపేక్ష్యనిర్వర్ణంపరమపేతుదిషయతయావర్ణనంయం క్రం. అతో-౭ర్థగాన్యజ్ఞానానామనుపలబ్ధిపరాభతత్వప్రతిపాదనసగంగాత్రనిబం.

౩౧॥ సూ.

శ్రీభాష్యే నైకస్మిన్నసమ్మవాత్ ॥ శ్లో॥

నిరస్తాస్యాగతాః- జై నాలపివరమాణుకారణత్వాదికంజగతావదస్త్రీత్యనంతరంజై నపక్షః ప్రతిష్ఠిష్యతే.

వాసనానామా శ్రయసానుపలభ్యేహస్యశక్త్యనమనవేషితం- *అనుస్మృతేత్సేతిసూత్రేతదవగమాత్. పూర్వానుభవజనితసంస్కారాశ్రయస్యశక్తిరస్యాభావే ప్రతిస్థానానుపపత్తిస్తత్రావగతా. *సర్వధానుపపత్తిత్సేతిసూత్రమపిఘృతమాత్రవిషయం- నతుశూన్యవాదప్రతిష్ఠేషపరం- తస్యతు సర్వప్రమాణవిరుద్ధత్వాన్నిరసనానాదరణివచే. తదయుక్తం- నాన్వికృతాస్థాగతస్యాసత్త్వార్కరస్యతస్యావశ్యంనిరసనీయత్వాత్. యదిసర్వప్రమాణవిరోధేనదర్శలతయానతస్మిరాసః- తస్మిపత్యైస్తరాణామపితత్తత్ప్రీత్యనీకప్రమాణవిరుద్ధతయాదర్శలత్వాత్తస్మిరాసస్యానాచరణీయతాకింసస్యాత్. పన్నతోదర్శలత్వేపాపాతతఃప్రాబల్యప్రతీతేర్నిరసనీయత్వమితిచేత్- తమ్భాన్యవాదేపితుల్యం. పత్యైస్తరాణాంకలపయప్రమాణానుగుణ్యాత్వాబిల్యావధాసః-శూన్యవాదస్యతుసర్వప్రమాణవిరోధాన్నప్రాబల్యావధాసఇతిచేత్. పత్యైస్తరాణాంప్రమాణానుగుణాంశస్యనిరసనశక్త్యం-విరుద్ధాంశస్యతుప్రాబల్యావధాసాభావాత్కింనిరసనేన. విరుద్ధాంశస్యప్రమాణవిరోధనిమిత్తదర్శల్యాస్యాపాతతో ౭నవభాసాత్తద్భావమవేషితమితిచేత్- శూన్యవాదస్యాపికార్యైర్నిరసప్రమాణవిరోధస్యజ్ఞాప్యత్వాత్తస్మిరసనమవేషితం. యదివిరుద్ధైకదేశమపివతంనిరస్యతే-తస్మికార్యైర్నిరసవిరుద్ధస్యనిరసనీయత్వంకింపునర్పాయనీధం. కించ-యదపిప్రమాణవిరోధో౭భాసతే-తథాపితదుక్తతర్కాణాంప్రబలత్వేనైవనిరాకరణీయః-అస్యభాజ్యాలాభేదయుక్తావతై కృత్సానేవప్రమాణజ్ఞానానామపిత్రానిత్వశక్త్యాప్రసజ్ఞాత్. అతో౭వేషితత్వాచ్ఛబ్దానురోధాచ్ఛశూన్యవాదప్రతిష్ఠేషపరమిదంనూ త్రమితియుక్తం. — అస్యేత్వేవంవర్ణయన్తి - మాతృశరీరంప్రాప్తాత్కర్మణఃప్రథమంహృదయవస్తు, శ్రీన్ద్రియపురుషేన్ద్రియయోగస్యతరసవిపా౭ష్టద్రవ్యకలాప, నదననరంబిత్ర, మపున్వద్యతేతస్మాన్చిత్రా, త్సూర్యస్వాచ్ఛకలాపా, న్మాతృభుక్తాహారా, చ్చయచాయాః, మద్ద్రవ్యకలాప, ఉత్పద్యతేవక్షురాదీని, చ. కర్మశబ్దశ్చపూర్వకర్మవాసితవిలక్షణచిత్తసన్తానపరః. ఏవముఖయహేతుకే - కర్మమాతృభుక్తాహారహేతుకేసిగర్భాసముదాయస్యాప్రాప్తిః - సంయోజయితుః స్థిరస్యప్రశాంతిశరీరస్యాసభ్యుపగమాది. తదయుక్తం - పరపక్షేషజగత్తారణానుపపత్తిర్వక్తవ్యత్వాత్, సంయోజకైర్వరాసభ్యుపగమరూపహేతోఃకృత్సజగదుత్పత్తిప్రతిష్ఠేషకస్యగర్భస్థదేహమాత్రవిషయతయాసజ్ఞాచానుపపత్తిః, *ఉభయధావదోషాదిత్యత్రినిరోధస్యసహేతుకత్వేనిచ్చైత్యుక్తమితిచేత్. అహేతుకత్వేనిత్యనిరోధఃప్రసజ్యేత-హేత్వభావావిశేషాదిత్యుక్తం. తదవ్యయం - ఉద్యతానామస్యేషామపిప్రభుం సవిషయమాషణానాం ప్రతిసజ్ఞాప్రతిసజ్ఞానిరోధప్రతిష్ఠేషకనూత్ర ఏవవివక్షీరతోష్వపచత్తిః, కార్యకారణుచ్ఛతావిషయమాషణస్యాత్రవివక్షితతోష్వపచత్తిః, శ్చ. *నాసతోద్యుప్తత్వాదితీనాత్రంశూన్యవాదిరాసపరంవాన్యభ్యాతం, *సభావోనుపలభ్యేత్యాదిసూత్రద్వయంచబాహ్యధానుమేయతాప్రయోగపరంవర్తితం, తదయుక్తం-స్వారసీకక్రమాభావాత్. ప్రత్యక్షేషి నాస్థిరతయోపలభ్యాబాహ్యధాన్యేషి-ఉచిత్కాశ్చానుమేయాః-ఉభయవిధాశ్చాధామిథ్యాభూతాః-తద్విషయజ్ఞానమపివిశ్వేతిహిలోకబుద్ధ్యవతరణక్రమః. వైభాషికసాత్రానికయోర్వాహ్యధాస్థిరత్వాభ్యుపగమాచ్ఛసజ్జిర్ముక్తా-నతువైభాషికమాధ్యమికయోః. బాహ్యధానభ్యుపగమాద్యోగాచారమాధ్యమికయోస్సజ్జితత్వేబుద్ధ్యవతరణక్రమాన్మాధ్యమికస్యపాశ్చాత్వత్వంయుక్తం. నతుయోగాచారసాత్రానికయోఃపార్వాపర్యంయుక్తం- ఉత్సజ్జత్యభావాత్. జ్ఞానాన్తిత్వసామాన్యోసజ్జితిచేత్. తస్మిపార్వాపర్యవివర్తయాయుక్తః- జ్ఞానాన్తిత్వసామ్యస్యాత్సద్భావప్రతిష్ఠేషరూపేణజైషమ్యస్యచానుగుణతయాసజ్జితేర్వక్తవ్యత్వాత్. కించ- శబ్దానాచిత్తమపిభవతి- నాసతస్సదుత్పత్తిర్నప్రా; నాపిస్త్వయమసదితియుక్తం, - అసతఃకేనాపిప్రమాణేనాద్యుప్తత్వాదితిహితవ్యోజనా. తత్ర *అనతఇతిపదస్యపత్యైప్రథమంప్రతిజ్ఞావాక్యమధ్యాహర్యంస్యాత్. పశ్యన్మున్వత్వేద్వితీయంప్రతిజ్ఞావాక్యమధ్యాహర్యంస్యాత్. అస్మాకంతునవాక్యాధ్యాహరః - సనీలాదిరసత ఆకారఇతిపదద్వయాధ్యాహరవివ. ఏతావాంశ్చాధ్యాహరఃసర్వేషామవర్జనీయః. *సభావోనుపలభ్యేతి- సతాదృశస్యాప్రత్యక్షస్యభావః- అనుపలభ్యే- అనుపలభ్యమాసస్యవ్యాప్తిగమాణామోగాదివర్తితం. తదయుక్తం - నిత్యాన్తిన్ద్రియాణామిన్ద్రియాదీనామనుమానాభావప్రసజ్ఞాత్. తేషుకల్పకమనస్యధానీధం - ఇహతుబాహ్యర్థకల్పకంజ్ఞానజైచిత్త్రమనస్యధానీధం- సంస్కారేణతత్సంభవాదితిచేత్. స - ఉత్సూత్రత్వాన్తేతోః. సనుససర్వేషుహేతుస్సూత్రేషుశాబ్దః- అభిప్రేతహేతుధిరాకాజ్ఞాపూరణస్య సర్వవ్యాఖ్యాతృసమ్మతత్వాదితిచేత్. సత్యం- నిర్దిష్టహేతుత్వయపపాదత్వేనినాసస్థిరీభవతి - తేషామభిప్రేతత్వంయుక్తం - నిర్దిష్టహేతుపయోగిత్వాత్. కణ్ఠోక్తహేతుదృశ్యనతత్త్వరిహానుపయోగిహేత్వనైరస్యాభిప్రేతత్వకల్పనమనుపపన్నం - సహిసమ్యక్సంహేతుంవాచకేనవక్త్రమశక్తువం నైస్యాభిప్రేతతానీర్ధ్యర్థంనసంహేతుంనూత్ర కారోపదతితియుక్తం. శశ్వదనుపలభ్యస్యాశక్త్యానుమానత్వంపిదన్ధం - కల్పకహేత్వస్యధానీర్ధిరేవహిసమ్యగస్యజ్ఞిః. *సర్వధానుపపత్తిత్సేతినిర్దేశశ్చవికల్పితరోభేదేషునుపపత్తిర్వేషితత్వమవగమయతి - సత్వేకరూపనైస్యవార్థస్యబహ్యధానుపపత్తియుక్తత్వం-ఉభయధావదోషాదిత్యత్. అతోరూపాదీనామనుమేయత్వేప్రత్యక్షేనుభవనిరోధాద్యనేకోపచిత్తపరతయావాన్యభ్యానమయుక్తం. తత్రచాద్ధసజ్జివశాచ్ఛబ్దానురోధాచ్ఛసర్వశూన్యవాదనిరాసపరత్వంయుక్తమ్.

సర్వధానుపపత్తిధికరణంసమాప్తమ్.

తేకిలమన్యతై- జీవాజీవాత్మకంజగదేతన్నిరీశ్వరం. తచ్చషడ్వ్రీవ్యాత్మకం. తానిచద్రవ్యాణీజీవధర్మాధర్మపు
గ్గలకాలాకాశాఖ్యాని. తత్రజీవాః - బద్ధాయోగసిద్ధాముక్తాశ్చేతిత్రివిధాః. ధర్మినామగతిమతాంగతిహేతు
భూతోద్రవ్యవిశేషజగద్వాప్తీ. అధర్మశ్చస్థితిహేతుభూతోవాప్తీ. పున్దరీకానామవర్ణగర్భరసస్పర్శవద్ద్రవ్యం.
తచ్చద్వివిధం- పరమాణురూపం, తత్సజ్జాతరూపంచపనజ్వలనసలిలధరణీతనుభవనాదికం, కాలస్తులభూద
స్తిభవిష్యతీవ్యవహారహేతురణురూపోద్రవ్యవిశేషః. ఆకాశోఽప్యేకో౭ననైప్రదేశశ్చ. తేషుచాణువ్యతిరిక్త
ద్రవ్యాణీషశ్చాస్తికాయాభిచసంగృహ్యతై- జీవాస్తికాయోధర్మాస్తికాయో౭ధర్మాస్తికాయఃపున్దరీకాస్తి
కాయఃఆకాశాస్తికాయాభిచ. అనేకదేశవర్తినిద్రవ్యై౭స్తికాయశబ్దఃప్రయుజ్యతే. జీవానాంమోక్షోపయోగి
నమపరమపిసక్తిసాంకుర్వన్తి- జీవాజీవాస్రవబద్ధనిర్ధరసంవరమోక్షాభిచ. మోక్షసంగ్రహేణమోక్షోపా
యశ్చగృహీతః. సచసమ్యక్జ్ఞానదర్శనచారిత్తరూపః. తత్రజీవస్తుజ్ఞానదర్శనమఖవీర్యగుణః. అజీవశ్చజీవభోగ్య
వస్తుజాతం. ఆస్రవః- తద్యోగోపకరణభూతమింద్రియాదికం. బద్ధశ్చాప్తవిధః - ఘాతకర్తృచతుష్టయమఘాతక
ర్తృచతుష్టయంచేతి. తత్రాద్యంజీవగుణానాంస్వాభావికానాంజ్ఞానదర్శనవీర్యసుఖానాంప్రతిఘాతకరం. అప
రంశరీరసంస్థానతదభిమానతస్థితితత్ప్రియుక్తసుఖదుఃఖోపేక్షాహేతుభూతం. నిర్ధరం - మోక్షసాధనమర్హ
దుపదేశావగతంతనః. సంవరోనామేంద్రియనిరోధః - సమాధిరూపః. మోక్షస్తునివృత్తరాగాదిక్షేపస్య స్వా
భావికాత్మస్వరూపావిర్భావః. పృథివ్యాదిహేతుభూతాశ్చాణవోవైశేషికాదీనామివనచతుర్విధాః- అపిత్వే
కస్యభావాః. పృథివ్యాదిభేదస్తుపరిణామకృతః. సర్వంచవస్తుజాతంసత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వభిన్నత్వా
భిన్నత్వాదిభిరనైకాత్మకమిచ్ఛన్తి-స్యాదస్తి-స్యాన్నాస్తి-స్యాదస్తిచనాస్తిచ-స్యాదవత్తవ్యం- స్యాదస్తిచా
వత్తవ్యంచ- స్యాన్నాస్తిచావత్తవ్యంచ-స్యాదస్తిచనాస్తిచావత్తవ్యంచేతిసర్వత్రసత్తభగ్నేనయావతారాత్.
సర్వం వస్తుజాతంద్రవ్యపరాయాత్మకమింద్రియాత్మకనాసత్త్వైకత్వనిత్యత్వాద్యపపాదయన్తి - పరాయా
త్మనాచతద్విపరీతం. పరాయాశ్చద్రవ్యస్యావస్థావిశేషః. తేషాంచభావాభావరూపత్వాత్సత్త్వాసత్త్వాదికం
సర్వముపపన్నమితి.

అత్రాభిధీయతే (వైకస్మిన్నసమ్భవాదితి) నైతదుపపద్యతే. కుతః. (ఏకస్మిన్నసమ్భవాత్) ఏకస్మి
న్యస్తునిలస్తిత్వనాస్తిత్వాదేర్విరుద్ధస్యచ్చాయాతపవద్యగవదసమ్భవాత్. ఏతదుక్తంభవతి- ద్రవ్యస్యతద్వి
శేషణభూతపరాయణద్వాభిధేయావస్థావిశేషస్యచ పృథక్పదార్థత్వానైకస్మిన్విరుద్ధధర్మసమావేశసంభవ
తీతి. తథాపి- ఏకేనాస్తిత్వాదినా౭వస్థావిశేషేణవిశిష్టస్యతదానీమేవనతద్విపరీతనాస్తిత్వాదివిశిష్టత్వంసం
భవతి. ఉత్పత్తివినాశాఖ్యపరిణామవిశేషాస్పదత్వంచద్రవ్యస్యానిత్యత్వం, తద్విపరీతంచనిత్యత్వం, తస్మిన్క
థంసమవైతి. విరోధిధర్మాశ్రయత్వంచభిన్నత్వం, తద్విపరీతంచాభిన్నత్వం, కథంవాతస్మిన్సమవైతి. యథా

రమాణుచాతుర్విధ్యసామ్యాత్తన్నిరాసౌసజ్జితా- బాధానస్తరమార్గతమతనిరాసఃప్రాప్తః. కిమేకాన్తబ్రహ్మకారణవాదోవిచాల్యః - ఉతనేతి - కిం
జైనమతంసమీచినయన్తిమూలం-ఉతనేతి. కిమేకస్యవస్తుసత్త్వాసత్త్వభిన్నత్వాభిన్నత్వనిత్యత్వానిత్యత్వాద్యనేకస్వభావత్వంసమ్భవతి- నేతి. కింప
రాయస్వభావాధ్యామేకస్యవస్తునో౭నేకస్వభావత్వముపపాదయితుంశక్యతే- నేతి. యదాశక్యతే - తదైకస్యవస్తునో౭నేకస్వభావత్వంసమ్భవజ్జై
నమతస్యసమీచినయన్తిమూలతయాబ్రహ్మకారణవాదస్యశ్రద్ధయతాస్యాత్. యదాతుంశక్యతే- తదావస్తునో౭నేకస్వభావత్వాసమ్భవేనజైన
మతస్యకుతర్కమూలతయాబ్రహ్మకారణవాదస్యశ్రద్ధయతమత్వం. (తేకిలత్వాది) స్థితిహేతుభూతః-స్థావరత్వాదిహేతుః. అప్రవృత్తిహేతు
భిత్వర్థః. సజ్జాతరూపమేవవివృణోతి (పవనేతి) (అపరమితి) శరీరసంస్థానం, తదభిమానః, తస్థితిః, తత్ప్రియుక్తసుఖదుఃఖోపేక్షా, ఇత్యేషాంహే
తురిత్వర్థః. అన్యథానతుష్టయామోగాత్. పరాయః-అపస్థా. అపస్థావిశేషజాంభావాభావరూపత్వాత్ ద్రవ్యస్యసత్త్వాదికముపపన్నమిత్వర్థః.

మాషయతి (అత్రాభిధీయతఇత్వాదిగా) ఆకారభేదాదవిరోధిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తంభవతితి) కింద్రవ్యావస్థాభిన్నే - ఉతాభిన్నే - ఉత
భిన్నాభిన్నే - ఇతివికల్పమభిప్రేత్యభేదపక్షేమాషణమాహ (ద్రవ్యస్యేతి) అభిన్నత్వపక్షేహినాకారభేదాదవిరోధః- భిన్నాభిన్నత్వపక్షేహితదవిరోధని
ర్వాహకాకారాస్తరాభావాగ్నావిరోధితీదంపూర్వముక్తత్వాగ్నాత్కణ్ఠోక్తం. పూర్వప్రస్తుతాస్తిత్వాదేఃకథంవిరోధిత్యత్రాహ (తథాహితి)
సత్త్వాసత్త్వాదివిరోధోనాకారభేదేనపరిప్రాయతే- అపితుద్రవ్యవైవచ్యతఇతిపూర్వంప్రస్తుతం - తదనుపపన్నమిత్వాహ (తథాహితి) ఆకారభే
దాభ్యుపగమఆకారేణాస్తిత్వాదికర్తృః- ద్రవ్యేత్వస్తిత్వాదికర్తృః. అసభ్యుపగమేతుద్రవ్యహేతోశ్చయధర్మివిరోధః- సత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వభి

౨శ్వత్సమహిషత్వయోర్యుగపదేకస్మిన్నసమ్మవః. అయమర్థఃపూర్వమేవభేదాభేదవాదిరసనసమయే *తత్తుసమన్వయాదిత్యత్రప్రపజ్ఞితః. కాలస్యపదార్థవిశేషణతయైవప్రతీతేస్తస్యపుష్కరస్థిత్వనాస్థిత్వాదయోనవత్తవ్యాః, నచపరిహర్తవ్యాః. కాలా౨స్థినాస్తీతివ్యవహారోవ్యవహర్తృణాంజాత్యాద్యస్థిత్వనాస్థిత్వవ్యవహారతుల్యః- జాత్యాదయోహిప్రవ్యవిశేషణతయైవప్రతీయస్తథితీపూర్వమేవోక్తం. కథంపునరేకమేవబ్రహ్మసర్వాత్మకమితిశ్రోత్రీయైరుచ్యతే. సర్వచేతనాచేతనశరీరత్వాత్సర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తే స్సత్వసజ్జల్పస్యపురుషోత్తమస్యేత్యుక్తం. శరీరశరీరిణోస్తద్ధర్మాణాంచాత్యంతవైలక్షణ్యమప్యుక్తం. కించ - జీవాదీనాంషణ్ణాం ద్రవ్యాణామేకప్రవ్యపర్యాయత్వాభావాదైషుప్రవ్యైకత్వేనపర్యాయాత్మనాచైకత్వానేకత్వాదయోదురుపపాదాః. అసోచ్యేత- షడేతానిద్రవ్యాణిస్వకీయైఃపర్యాయైః స్వేనస్వేనచాత్మనాతథాభవన్తి. ఏవమపిసర్వమనైకాత్మకమిత్యభ్యుపగమవిరోధః- అనోన్యతాదాత్మ్యాభావాత్. అతీనయ్యుక్తమిదంనైనమతం. శ్చశ్వరానధిష్ఠితపరమాణుకారణవాదేపూర్వోక్తాదోషాస్తతైవావతిష్ఠంతే.....

౩౨॥ సూ. +శ్చి+ పవంచాత్మాకార్త్యం॥ పవం - భవదభ్యుపగమేనతి ఆత్మనశ్చాకార్త్యంప్రసజ్యతే. జీవో౨స్థ్యాతప్రదేశోదేహపరిమాణభిహిభవతాంస్థితిః- తత్రహస్త్యాదిశరీరైవస్థితస్యాత్మనస్తతోన్యూనపరిమాణేపిపీలికాదిశరీరైప్రవిశతో౨ల్పదేశవ్యాపిత్వేనాకార్త్యంప్రసజ్యతే- అపరిపూర్ణతాప్రసజ్యత్యత్యర్థః.

అథసశ్చోచవికాసధర్మతయాత్మనః పర్యాయశబ్దాభిధేయావ

స్థాస్తరావత్త్వావిరోధః పరిస్ప్రియత్యత్యుచ్యేత. తత్రాపా.

౩౩॥ సూ. +శ్చి+ నచపర్యాయాదప్యవిరోధోవికారాదిభ్యః॥ నచసశ్చోచవికాసరూపావస్థాస్తరావత్త్వావిరోధఃపరిహర్తుంశక్యతే- వికారతత్ప్రయుక్తానిత్యత్వాదిదోషప్రసక్తైర్బాదితుల్యత్వప్రసక్తాత్.

న్నత్వాభిన్నత్వవిరోధఃక్రమేణోపపాదితః. (కాలస్యేతి) (పదార్థవిశేషణతయైవైతి) అనేనకాలస్యాఽత్వనిరాకరణంఫలితం. అనేకకాలత్వనమయ్యుక్తం- ఏకస్మిన్నాలే౨నేకపదార్థాస్సన్తీత్యేవప్రతీతే. కాలస్యద్రవ్యవిశేషణతయా౨స్థిత్వంప్రతిపన్నం- తతస్తస్యనాస్థిత్వశ్చానిరవకాశత్యర్థః. కథమిత్యాదిపాపహోద్యపరిహరతి (నర్వేతి) శరీరాణామన్యోన్యంబ్రహ్మణ్యభేదః- శరీరిణాబ్రహ్మణవికత్వమిత్యర్థః. సర్వజ్ఞస్యేత్యాదివిశేషణమేకస్యసర్వచిదచిన్నియస్తత్వాద్యసంభావితత్వశ్చావ్యవత్త్యర్థం. శరీరదోషాణాంశరీరిణ్యస్సర్వముపపాదయతి (శరీరశరీరిణోరితి) అనేకాస్తత్వస్యవ్యుచారమాహ (కించేతి)

౩౨॥ సూ. +శ్చి+ ఏవంచాత్మాకార్త్యం॥ ఏవంశబ్దంవ్యాచక్షే (భవదితి) బుద్ధిస్థతదభ్యుపగమప్రకారఏవంశబ్దాక్షర్యర్థః. —యథాపూర్వోక్తదోషఃఏవందోషాస్తరమితిపరే. అస్యత్రాపిమాషణాస్తరవివక్షితేపూర్వోక్తమాషణస్యవృద్ధానీకరణాదర్శనాత్ప్రయోజనాభావాచ్చదీప్తప్రకారపరత్వేనవ్యాఖ్యాతం- తత్రహిమాష్యంజీవస్యదేహపరిమాణత్వమస్తరముపస్థాపితంస్వాత్. —అసంఖ్యాతప్రదేశః- ఏకరూపసంఖ్యాహీనప్రదేశః. అనియతప్రదేశత్యర్థః.

ఉత్తరసూత్రశక్తామాహ (అభేతి)

౩౩॥ సూ. +శ్చి+ నచపర్యాయాదప్యవిరోధోవికారాదిభ్యః॥ —అవస్థాభేదాదవిరోధవర్ణనేవికారత్వమవయవోపగమాపగమాభ్యాముపపాదయన్నిపరేసర్వే. తపనాతపరత్వాల్లోకాదీనాం సశ్చోచవికాసభావామశీర్ణావయవత్వస్యపూర్వముపపాదితత్వాత్సశ్చోచవికాసయోరవయవాపగమోపగమాభ్యాంవినాపి సమ్యుక్తదమక్తి. అతఏవహి సశ్చోచవికాసరూపత్వవస్థావిశేషితా - తేనవృద్ధిగతవృద్ధిత్వయాదివ్యావృత్తిః. వికారః - ఉత్పత్తిర్విరాళ్య. అనిత్యత్వం - పరిమితకాలవత్త్వం. యదాద్వా - వికారః - జన్మాది. అనిత్యత్వం - వినాశః. ఆదిశబ్దఃపరాక్ష్యవైతస్యానాశ్రయత్వపరః. సమత్వస్తదభర్తృభూతజ్ఞానస్యసశ్చోచవికాసాభ్యుపగమకథంనిత్యత్వాది. స్వరూపేణనిత్యస్యవస్తునోనిరుపా

౩౪॥ సూ. *శ్రిఃశ్చై అన్యవస్థితేశ్చభయనిత్యత్వాదవిశేషః॥ జీవస్యయదన్త్యంపరిమాణంమోక్షావస్థాగతం- తస్యవశ్యాదైహోస్తరపరిగ్రహోభావాదవస్థితత్వాదాత్మనశ్చమోక్షావస్థస్యతత్పరిమాణస్యచోభయోర్నిత్యత్వాత్తదేవాత్మనఃస్వాభావికంపరిమాణమితిపూర్వమపితస్మాదవిశేషఃస్యాత్. అతోదేహపరిమాణత్వమాత్మనోసన్యాదిత్యసజ్జతమేవేదమార్గతమతం..... ఏకస్మిన్నసమ్భవాధికరణంసమాప్తమ్.

ధికధర్మత్వాదితిబ్రూమః. ధర్మభూతజ్ఞానస్యచరాత్వంబైతన్యానాశ్రయత్వంచేత్తం. తవతు జీవస్వరూపమేవసహజోచవికాసభాగితస్యాల్లాకస్యేవానిత్యత్వవరాత్వంబైతన్యానాశ్రయత్వప్రసక్తోదుర్వారః.....

౩౪॥ సూ. *శ్రిఃశ్చై అన్యవస్థితేశ్చభయనిత్యత్వాదవిశేషః॥ జీవస్యతావద్ధజాదేహపరిమాణత్వమనభ్యుపగతం, విభుత్వంచాన్యత్వం, దేహపరిమాణవాదేనైత్యంచాసంభావితం, అణుపరిమాణదేహభావాత్. ఏవంచయథాస్వరూపం మోక్షావస్థాస్థితనిత్యతయాపూర్వమపిత- తథా2న్యపరిమాణంమోక్షావస్థాస్థితమదేహపాధికనిత్యతయాపూర్వమపితత్వాత్. తతఆత్మనోదేహపరిమాణత్వహనిత్యర్థః.

*అన్యవస్థితేశ్చ-అన్యపరిమాణస్యనిత్యత్వేతస్యాభూత్వాభావిత్యానుపపత్తైః ప్రాగ్గతినస్తీతితద్విరుద్ధపరిమాణావరోధాదాగాదాద్యంమధ్యమంచపరిమాణంతదేవేత్యాద్యమధ్యమపరిమాణయోరపినిత్యత్వాదవిశేషః- ఏకపరిమాణశరీరతారూపస్యాదితిపరే, ఉభయోః-అద్యమధ్యమావస్థయోరన్యపరిమాణస్యనిత్యత్వాదవిశేషః-సర్వదా2నిత్యమేకరూపమహత్త్వంవాస్యాదితిచతే, చాపరేచయోజనాస్తరమాచుః. తన్నరోచతే-ఆత్మనో2నాదిత్యాత్తద్దత్తపరిమాణేష్వవస్థాస్తరేపవాకస్యచిదాద్యత్వానుపపత్తైః, ఆద్యాభావాచ్ఛక్తస్యచిన్మధ్యమత్వానుపపత్తైః, శ్చ. సచాద్యశబ్దేనాణ్యత్వవివక్షోచపన్నా- అణుపరిమాణశరీరాసమ్భవేదేహపరిమాణస్యాత్మనో2నిత్యత్వానుపపత్తైః. అద్యమధ్యమయోరభావేకథమన్యవ్యవదేశజలిచెన్న- అన్యశబ్దస్యావసానవాచిత్యా, దనాదేరవ్యవసానసమ్భవా, చ్చ. ఉభయేషామపిభిన్నాభిన్నత్వవాదినామిదమధికరణంబిరుద్ధం- ఏకస్మిన్భిన్నాభిన్నత్వాద్యసమ్భవస్యోక్తత్వాత్. భిన్నాభిన్నత్వయోశ్చపరస్పరప్రతిక్షేపకత్వందర్శితం. ననుసతయోర్విభక్తిః ప్రతిక్షేపకత్వం-మృదాదిద్రవ్యరూపేణాభేదస్య, ఘటాద్యవస్థారూపేణాభేదస్య, చదర్శనాదితిచేత్- తర్హిసాధారణాకారస్యాసాధారణాకారస్యచభేదాభేదజలినామహత్ప్రకృతంస్యాత్. తతశ్చభేదపివావతిష్ఠేత్- అసాధారణధర్మస్వస్థిరోధికర్మాశ్రయోత్సాహశ్రయవ్యావరకత్వాత్. నన్వభేదోష్యవస్థితఃకిన్నస్యాత్- సాధారణాకారస్యస్వాశ్రయైక్యనిర్వాహకత్వదర్శనాదితిచెన్న- సాధారణాకారస్యభేదసహస్యైక్యనిర్వాహకత్వాభావాత్, అసాధారణాకారస్యభేదాసహత్వా, చ్చ. ఏకస్యవస్తునస్యాధారణ్యంహిబదుప్రతియోగికం. విరోధిధర్మానాశ్రయతాలక్షణత్వాదభేదస్య- విరోధిధర్మసంసగస్తంప్రతిక్షేపతి. అతోఘటత్వాద్యవస్థావిశేషఃస్వాభావరూపైర్వాస్వాభావావిసాభావైర్వాసరావత్సపిణ్డత్వాదిధర్మైరాక్రాంతాన్మద్యైర్వాత్ స్వాశ్రయద్రవ్యంభిన్నతీయదానభిన్నతీ- తదాఘటత్వాదిరాకారఃస్వయంసస్యాత్- అభేదస్యస్వాభావరూపత్వాత్ స్వాభావావినాభావాద్వా. అతోభిన్నాభిన్నత్వయోఃఏకస్మిన్నసమ్భవోదుర్వారః. ద్రవ్యపర్యాయాత్మనాభిన్నత్వాభిన్నత్వేపివస్తునివదతోవివసనాన్మింజైషమ్యంయవయోః. పర్యాయానసపేక్షమాణస్యద్రవ్యస్యపర్యాయాణాంచనిత్యత్వానిత్యత్వసత్యత్వాసత్యత్వభిన్నత్వాభిన్నత్వాదికంసబ్రూతే- వయంతునతభేతిచెన్న- అవస్థాతద్వతోరవ్యవస్థాస్తరమనపేక్ష్యభిన్నాభిన్నత్వాభ్యుపగమాత్. యథైకస్యద్రవ్యస్యస్వరూపేణనిత్యత్వానిత్యత్వాదికమవస్థామనపేక్ష్యనశక్యతేవత్తం-తథా2వస్థాతద్వతోఃస్వరూపేణాభిన్నత్వేకథమవస్థామనపేక్ష్యభిన్నత్వమాశ్రీయతే, స్వరూపేణతయోర్భిన్నత్వేకథం ఘటమకుటయోరివావస్థాస్తరమనపేక్ష్యభిన్నత్వమాశ్రీయతే, అవస్థాయాఃస్వపరనిర్వాహకత్వాదవస్థాస్తరనిరపేక్షత్వమితిచేత్- తర్హిద్రవ్యస్యావస్థాస్తరసాపేక్షత్వాదుభయోరిత్యమవస్థాస్తరమాశ్రయజీయం. యయా2వస్థయాద్రవ్యస్యభేదాభేదా- తామేవద్రవ్యంతన్నిర్వహణాయాపేక్షతే-నావస్థాస్తరమితిచేత్. న- ఏకల్పసహత్వాత్. సాయద్యభేదనిర్వాహికా- తర్హిభేదనిర్వహణాయావస్థాస్తరమస్యేచ్ఛవ్యం. సాయదిభేదనిర్వాహికా-అభేదనిర్వహణాయావస్థాస్తరమస్యేచ్ఛవ్యం. ఉభయనిర్వాహకత్వమేకస్యాఅవస్థాయావిరుద్ధం- నిర్వాహ్యద్వయవిరోధాత్. నహ్యగ్గతంజైజ్యముచ్చత్వశితత్వయోర్నిర్వాహకంభవతి. ననుసనిర్వాహ్యద్వయంబిద్వితే-భిన్నత్వమభిన్నత్వంచనైవఘటావస్థానితీ- తర్హినామ్మివివాదః. తస్మాదవస్థాతద్వతోర్భిన్నాభిన్నత్వం నైవోక్తంస్యాత్- యథాచటస్యఘటత్వంకుడ్యత్వంచటత్వమేవేత్యుక్తేపటేఘటత్వకుడ్యత్వానుక్రివస్యాత్- తద్వత్. ఏవమవస్థాస్తరమనపేక్ష్యవస్థాతద్వతోర్భిన్నాభిన్నత్వంవదతామర్హతోననైషమ్యం. అతపివహత్ప్రయోజనాపిసమ్భవతి- సత్త్వాసత్త్వాదేరకస్మికాధర్మిణ్యసమ్భవాదితి- కథమేకోభావా2స్తినాస్తిచేతిభాగ్గురః. సహ్యోకస్మిన్ప్రవ్యేనస్తాత్రరూపేనర్వగుణవర్యాయాసమ్భవస్తి-తస్మిన్దర్శనేక్షద్భివాభ్యుపగమాత్. యద్యేకంసత్త్వాత్రరూపమనస్తసర్వపర్యాయమద్వితీయమభ్యుపగమ్యతే- తతోయంక్రమిదందర్శనం. సచైతదభ్యుపగమ్యంజైశ్చక్యం-తేషాంప్రమాణభావాదితియాదవార్యః. అత్రకించిహ్నిమః-కిమేకస్మిన్భిన్నాభిన్నత్వాద్యసమ్భవమాత్రంమాత్రకారేణాభిప్రేతం-ఉతపరమతేతదవమ్భవః. ఆద్యేస్వపక్షవ్యాఖ్యాతకత్వంస్యాద్ధేతోః. ద్వితియేజైషమ్యంవక్తవ్యం. షడ్భివాభ్యుపగమస్తవ్యజైషమ్యమితిచేత్- తతఃకిం. షడ్భాంభిన్నస్వభావానాంపరస్పరంద్రవ్యపర్యాయాత్మనాభిన్నాభిన్నత్వాభావాత్స

౩౫॥ సూ. శ్రీమద్భుతప్రకాశికాయా క్తశ్రీభావ్యమ్— కపిలకణాదనుగతార్హతమతానామసామజ్ఞ స్యాద్వేదబాహ్యత్వాచ్చనిశ్రేయసాధిభిరనాదరణీయత్వము క్తం- ఇదానింపశుపతిమతస్య వేదవిరోధాదసామజ్ఞ స్యాచ్చలనాదరణీయతోచ్యతే. తన్నతానుసారిణశ్చతుర్విధాః - కాపాలాఃకాళాముఖాఃపాశుపతాఃశైవా శ్చేతి. సర్వేచైతేవేదవిరుద్ధాం తత్త్వప్రక్రియా, మైహికాముష్మికనిశ్రేయససాధనకల్పనా, శ్చకల్పయన్తి- నిమిత్తోపాదానయోర్ధేదంనిమిత్తకారణంచపశుపతి, మాచక్షతే- తథానిశ్రేయససాధనమపిముక్తికావటగ్ర ధారణాదికం, యథాహుఃకాపాలాః *ముక్తికావటగ్రతత్త్వజ్ఞఃపరముద్రావిశారదఃభగంసనస్థమాన్తానం ధ్యాత్వానిర్వాణమృచ్ఛతి. కణ్ఠికారుచకంచైవకుణ్డలంచశిఖామణిః । భన్తుయజ్ఞోపవీతంచముద్రాషటగ్రంప్రచక్షతే। ఆభిర్ముక్తితదేహస్తనభూయభిహజాయతభిత్వాదికం. తథాకాళాముఖాఅపికపాలపాత్రభోజనశవభస్మ సానతత్ప్రాశనగుడధారణసురాకుమ్భస్థాపనతదాధారదేవపూజాదిక మైహికాముష్మిక సకలఫలసాధనమభిదధతి- *రుద్రాక్షకజు-ణంహస్తేజటాచైకాచమస్తకే। కపాలంభస్మనాస్నానమిత్యాదిచప్రసిద్ధం శైవాగమేషు. తథాకేనవిత్క్రియావిశేషేణవిజాతీయా నామపిబ్రాహ్మణ్యప్రాప్తిముత్తమాశ్రమప్రాప్తించాహుః *దీ టౌప్రవేశమాత్రేణబ్రాహ్మణోభవతిక్షణాత్ । కాపాలంప్రతమాస్థాయయతిర్భవతిమానవభితి. ...

తలైదముచ్యతే (పశురసామజ్ఞస్యాదితి) *నైకస్మిన్నసంభవాదిత్యతోనేత్యనువర్తతే. పశుః-పశుపతేః మతంనాదరణీయం. కుతః. అసామజ్ఞస్యాత్. అసామజ్ఞస్యంచాన్యోన్యవ్యాఘాతాత్ వేదవిరోధాచ్చ. ముక్తికా షటగ్రధారణభగంసనస్థాత్మధ్యాన సురాకుమ్భస్థాపనతత్త్వదేవతార్చన గూఢాచారత్తశానభస్మసాన ప్రణవ పూర్వాభిధ్యానాన్యన్యోన్యవిరుద్ధాని. వేదవిరుద్ధంచేదంతత్త్వపరికల్పనముపాసనమాచారశ్చ-వేదాఃఖలువరం

ర్వానేకా నైత్యహనిరితేత్. తస్మిన్వేదానినామేవసర్వానైకాన్యవాదోఘటతే- సత్వార్హతస్యేతిమాత్రకారనిర్దేశశ్చ శూన్యైశ్చప్రతిక్షేపాయత. తచ్చాయుక్తం- క్షణికవాదజ్ఞేయమిధ్యాత్వసర్వశాస్త్రవాదనిరాకరణేషుపరపక్షేష్వనుపపన్నానాంతేషాంస్వపక్షేసామజ్ఞస్యాభ్యుపగమాభావాత్. తే షాంశ్రుతివిరోధాదసభ్యుపగమశ్చేత్- అనేకాన్తవాదేషు శ్రుతివిరోధమన్యః- శ్రుతిభిర్విత్కాణోవైతక్షణ్యప్రతిపాదనాత్. తాదాత్మ్యశ్రుతయస్య త్రివిధేత్- తాసాంనిర్వాహంసకృత క్షణికతాసామనేకాన్తత్వప్రమాణత్వం. కిచ్చ-అణుభిశ్చమహద్భిశ్చ *జాయస్యమియస్య *విజ్ఞానం చావిజ్ఞానంచ సత్యంచాపృతంచ * సేహనానాద్రి *నేతినేతిత్యాదీనాం పరమాణుత్వమితిక్షణికవాదజ్ఞేయ మిధ్యాత్వసర్వమిధ్యాత్వపరత్వమాపాత ప్రతిపన్నమాత్మత్యపూర్వాధికరణేష్వపిపరపక్షేష్వసామజ్ఞస్యంస్వపక్షేతత్సామజ్ఞస్యంచోచ్యతఇతిసకన్తా ద్వాభిప్రాయతే. తేషాంపూర్వాపరవా త్యవిరోధాత్ బహునుపపత్తిభ్యస్తత్త్వాచ్చతథానిర్వహణమయ్యుక్తమితిచేత్- తదనేకాన్తవాదేపితుల్యం. యథాసత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వాదయ ఏకదైకత్ర ఏకస్యస్వరూపేణసమృత్తం- ఏవంఘటస్యఘటత్వావస్థాయామేవమృద ప్రరేణభిన్నత్వమభిన్నత్వంచసమృత్తవతి, అవస్థాతద్వతోశ్చతడు భయంసమృత్తవతి, విరోధస్యపూర్వమేవోపపత్తిత్వాత్. అతో వేదాన్తమవలంబ్యభిన్నాభిన్నత్వవాదినామిదపధికరణంవిరుద్ధం. * అన్త్యావస్థితేరి త్యస్యజిహ్వార్యవ్యవర్థాయయోర్నిత్యత్వాదవిశేషః- అనిత్యాఃపర్యాయాః- ద్రవ్యనిత్యమితివిభాగోసన్యాదితియాదవార్యః. తదనాదరహేత్వైశ్చతు హేతుమతోరవిశ్లేష్టత్వం. నిత్యానిత్యవిభాగాభావాద్యుభయోర్నిత్యత్వమేవ. ససససాధ్యసాధనయోర్శ్లేష్టత్వం- అనిత్యాఃపర్యాయాః- ద్రవ్యనిత్య మితిసన్యాభ్యుపగమేవిరోధసాధ్యభితిచెన్న- అశాబ్దత్వాత్. అవిశేషశబ్దాహితద్వైషమ్యాభావవాచీ- సత్త్వభ్యుపగమవిరోధవాచీ. అశాబ్దత్వేష్యభిప్రేత త్వేకోవిరోధభితిచేత్. సవిరోధః - కింతూక్తాంశస్యదూషణతయాపర్యవసానంనాస్తిచేత్- దూషణపర్యవసానాయకత్వేనైకసాధ్యతే తత్త్వంకల్పనీ యం. అవిశేషశబ్దేనయఃపూర్వావస్థాయామప్యాత్మనోదేహానురూపపరిమాణతారతమ్యాభావః ప్రసజ్జితః- తదాతతఃకిమిత్యాకాక్షానుదయాద్దూషణంపర్యవస్యతి. అతో హేతుహేతుమతోరవిశ్లేష్టకత్వేనైకసాధ్యతాదపినిర్వాహాద్దురంతదుభయనిర్మకైనిర్వాహాః.

ఏకస్మిన్నసంభవాధికరణంచమాప్తమ్.

౩౫॥ సూ. శ్రీమద్భుతప్రకాశికాయా క్తశ్రీభావ్యమ్— సజ్జతిమాహ (కపిలేతి) ప్రధానకారణత్వాభ్యుపగమసామ్యాత్ సాక్ష్యానిరాసాన ప్రరభావిత్వేపాశుపతనిరాసస్యప్రాప్తేపిసాగతార్హతమతనిరాసాన ప్రరంతత్ప్రతిక్షేపస్తస్యాత్వస్తవేదబాహ్యత్వజ్ఞాపనాయకృతః. పశుపతిమతంనిశ్రే యసాధిభిరుపాదేయం- నేతి. కిమస్యశ్రుతివిరోధో- స్తి- నేతి. యదానశ్రుతివిరోధః- తదానీముపాదేయతా. యదాతువిరోధః- తదానుపాదే యతా. తత్త్వవిపర్యయమాహ (నిమిత్తేతి) అనుష్ఠానవిపర్యయమాహ (తథేతి) ... తత్రైదముచ్యతఇతి) వ్యాఘాతమాహ (ముక్తికేతి) ఏకతన్వోక్తార్హదస్త్రాని ప్రరేణదూషితభిత్వన్యోన్యవ్యాఘాతాదుపహతం-నకెవలంవేదవిరో ధాదిత్యర్థః. ముక్తికావటగ్రధారణాదయోబహుకుతస్త్రేమాత్రాః క్షమణపరిగణితాః-సత్వేకత్ర. వైదికపక్షస్యతద్వైషమ్యమాహ (వేదాఃఖల్వితి)

బ్రహ్మనారాయణమేవజగన్నిమిత్తముపాదానంచవదన్తిఃనారాయణపరంబ్రహ్మతత్త్వం నారాయణఃపరఃనారాయణపరాజ్యోతిరాత్మానారాయణఃపరః*తదైశ్చతబహుస్యాంప్రజాయేయేతిసోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి*తదాత్మానంస్వయమకురుతేత్యాదయః,- పరబ్రహ్మభూతపరమపురుషవేదనమేవచమోక్షసాధనముపాసనంవదన్తి*వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తమాదిత్యవర్ణంతమసస్తపారే*తమేవంవిద్వానమృతతాభవతినాన్యఃపథాఅయనాయవిద్యతత్యాదికైకతాంగతాస్సర్వేవేదాన్తాః,-తదితికర్తవ్యతాభూతంకర్తృచవేదవిహితవగ్నాశ్రమసమ్బంధియజ్ఞాదికమేవవదన్తి*తమేతంవేదానువచనేనబ్రహ్మణావివిదిషన్తియజ్ఞేనదానేనతపసానాశకేన*తమేవలోకమిచ్ఛన్తఃప్రప్రాజినఃప్రప్రజన్తీత్యాదయః,- కేవలపరతత్త్వప్రతిపాదనపరనారాయణానువాకసిద్ధతత్త్వపరాఃకేమచిమపాసనాదివిధిపరేమవాక్యేషుశ్రుతాఃప్రజాపతిశివేన్ద్రాకాశస్థాణాదిశబ్దాః*తాన్తదృష్ట్యేతావదేకోవామదేవపదిత్యత్రప్రతిపాదితం,- తథా*ఏకోహవైనారాయణఆసీన్నబ్రహ్మనేశానత్యాభ్య*సపకాశీనరమేతేతిస్మష్టివాక్యోదితంప్రప్టారంనారాయణమేవసమానప్రకరణస్థాః*సదేవసోమ్యేదమగ్రత్యాదిమసాధారణాస్సద్బ్రహ్మదిశబ్దాఃప్రతిపాదయన్తీతి*జన్మాద్యస్వయతత్యత్యత్రప్రతిపాదితం,- అతోవేదవిరుద్ధతత్త్వోపాసనానుష్ఠానాభిధానాత్పశుపతిమతమనాదరణీయమేవ.....

౩౬॥ సూ. +శ్లోః+ అధిష్ఠానానుపపత్తైశ్చ॥ శ్లోః+ వేదబాహ్యనామనుమానాద్ధిశేవలనిమితైశ్చరకల్పనా-తథాసతిదృష్టానుసారేణకులాలాదివదధిష్ఠానంకర్తవ్యం. నచకులాలాదేర్బ్రహ్మధిష్ఠానపత్పశుపతేర్నిమిత్యభూతస్యప్రధానాధిష్ఠానముపపద్యతే - అశరీరత్వాత్. సశరీరాణామేవహిమలాలాదీనామధిష్ఠానశక్తిర్దృష్టా. నచేశ్వరస్యసశరీరత్వమభ్యుపగత్తవ్యం-తచ్ఛరీరస్యసావయవస్యనిత్యత్వేనైత్యత్యేచ*శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యత్రదోషసోక్తత్వాత్.....

౩౭॥ సూ. +శ్లోః+ కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః శ్లోః+ యథా భోక్తృర్జీవస్యకరణకలేబరాద్యధిష్ఠానమశరీరస్యైవదృశ్యతే - తద్వచ్చహేత్వరస్యాప్యశరీరస్యచప్రధానాధిష్ఠానముపపద్యతఇతిచేత్. న- (భో

(ఏకతాంగతాః)సర్వతాభాప్రత్యయసయాదితిభావః. సద్భ్రహ్మత్వశమ్ముఖివాదిశబ్దనిర్వాహకర్థమాహ (కేవలపరైతి)నారాయణానువాకానుగుణముపనిషదనరాధికభంబియ్యత్యత్రాహ (కేవలైతి)యథా*జుహవ్విజుహూతివ*కృత్యమూమసాధనత్వమాత్రపరత్వేనద్రవ్యవిశేషనిర్ణయేనతాత్పర్యం*అయస్యపర్వమయీజుహూత్యేరద్యాకృత్యద్రవ్యవిశేషనిర్ణయపరత్వేనతదనుగుణార్థత్వం*జుహవ్విజుహూతివాకృత్యభవతి-తథా*శమ్మురాకాశమధ్యేధ్యేయత్యాదీనాంవాక్యానామపాసనవిధిపరత్వాన్మోహస్యవిశేషనిర్ణయపరత్వం-నారాయణానువాకస్యతూపాసనవిధ్యాద్యన్యపరత్వాభావాదుపాస్యవిశేషనిర్ణయేకపరత్వమస్తి-అతస్తదనుగుణార్థత్వం*శమ్మురాకాశత్యాదివాక్యానామభ్యుపగత్తవ్యమిత్యర్థః. కారణవాక్యేమదేవతానరప్రతీతిరస్తీత్యత్రాహ(ఏకోహవాచి)సద్భ్రహ్మత్వశబ్దేమపూర్వపూర్వేదైర్త్రోత్తరశబ్దంప్రతిపామాన్యశబ్దాః-ఏవంపూర్వపూర్వంప్రత్యుత్తరోత్తరశబ్దవిశేషశబ్దాః. ఏవంనారాయణశబ్దంప్రతిశమ్ముఖివాదయోసామాన్యశబ్దాః-శమ్ముస్వయమ్బుద్భుహిణః*సుశ్రేయసంశివంశద్రం*విశ్వాక్షంవిశ్వశమ్మువం*శాశ్వలంశివమచ్యుతం*శివశ్చివానామశివోవానామిత్యాదిష్వనేకాధైకుప్రయోగదర్శనా, న్నారాయణశబ్దస్యతథా౭ధాస్తరేప్రయోగాభావాచ్చ. తస్మాత్*పశునాయకేత*పూగోవామస్త్రవర్తాదినిన్యాయాత్సామాన్యశబ్దానాంవిశేషపర్యవసానాత్బ్రహ్మదిసామాన్యశబ్దానాంనారాయణవిశేషపర్యవసాయిత్వంయమక్రమిత్యర్థః. (జన్మాద్యస్వయతత్యత్రప్రతిపాదితమితి)*యతోవాచిమానీత్యాదివాక్యేఅస్యాధిస్థానిప్రేతత్వాత్సాత్రకారేణాపితథా౭భిప్రేతమిత్యర్థః. జన్మాదీనూత్రధాన్యేణపరస్మాత్పంసభ్యత్యైనఅయమర్థహూచితః.

౩౮॥ సూ. +శ్లోః+ అధిష్ఠానానుపపత్తైశ్చ॥ శ్లోః+ పారుషేయవాక్యస్యప్రమాణమూలత్వేబుభుత్వితేనత్యతీద్రియాగ్ధేశుతిమూలత్వమనుమానమూలత్వంవాసంభవేత్ - తత్రశ్రుతిమూలత్వంశ్రుతివిరుద్ధపరావరతత్త్వప్రతిపాదనప్రదర్శనాదపామమిత్యనుమానమూలత్వనిరాసపరంనూత్రత్రయం. శాస్త్రయోగ్యధికరణవివాధిప్రతానాంమాజనామత్రాప్యపేక్షితత్వాత్కర్తృక్షిక్వతా- తేషాంవత్సమాణత్వబుద్ధ్యాశాస్త్రయోగ్యధికరణేకత్వోక్త్యావః. వత్సమాణదూషణస్వస్వాస్పర్శిత్వాయాహ (వేదబాహ్యనామితి)

౩౯॥ సూ. +శ్లోః+ కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః శ్లోః+ కింశరీరత్వేనజగదధిష్ఠతి. ఉతతద్వ్యతిక్రమేన. శరీరత్వేనచేత్ - భోగాదిప్ర

గాదిభ్యః) పుణ్యపాపరూపకర్మఫలభోగార్థంపుణ్యపాపరూపాదృష్టకారితంహితదధిస్తానం- తద్వత్పశుపతేరపి పుణ్యపాపరూపాదృష్టవత్తయాతత్ఫలభోగాదిసర్వంప్రసజ్యేత. అతోనాధిస్తానసంభవః.

౩౨॥ సూ. శ్లో॥ అన్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతావా॥ వాశబ్దశ్చార్థే. పశుపతేఃపుణ్యపాపరూపాదృష్టవత్త్వేజీవవదన్తవత్త్వం - సృష్టిసంహారాద్యాసృదత్వమసర్వజ్ఞతాచస్యాదిత్యనాదరణీయమేవేదం మతం. *విరోధేత్వనపేక్ష్యంస్యాదిత్యాదినావేదవిరుద్ధస్యానాదరణీయత్వేసిద్ధేపి పశుపతిమతస్యవేదవిరుద్ధతాఖ్యాపనార్థం*పశురసామజ్ఞస్యాదితిపునరారమ్భః. యద్యపిపాశుపతశ్చైవయోర్వేదావిరోధిసత్తవత్త్వంప్రతీయన్తై- తథాపివేదవిరుద్ధనిమిత్తోపాదానభేదకల్పనాపరావరతత్వవ్యత్యయకల్పనామూలత్వాత్ సర్వమసమజ్ఞసమేవేత్యసామజ్ఞస్యాదిత్యుక్తమ్.

పశుపత్యధికరణంసమాప్తమ్.

సజ్జః. నోచేత్ - శరీరాన్తరసావేక్షత్వంస్యాదిత్యర్థః. శరీరనిరపేక్షాధిస్తానంశరీరేదృష్టమితిచెన్న- శరీరత్వప్రయుక్తంతదిత్యుక్తంభవతి. తదాజగత్సృరీరేత్వేభోగాదిప్రసజ్యతి. అయమశరీరత్వాభ్యుపగమేనపరిహారః-అశరీరత్వాసభ్యుపగమేనపరిహారఃఆగమప్రామాణ్యేణక్షణశరీరమపిశరీరేనైవానిష్ఠీయతేశరీరంవ్యాన్యాధిస్తానేకరణభూతంస్యాధిస్తానేకరణంకర్తృచయథాదీపోఽన్యప్రకాశహేతుఃస్వప్రకాశేస్వయమవహేతుఃసదిపాన్తరసావేక్షీయథావమనోయగపదనేకజ్ఞానానుత్పత్తిలిజ్ఞానానుమీయమానంస్వానుమానేకరణభూతంకర్తృచయేతే. ఏవంస్వపరనిర్వాహకత్వేనపరిహారః....

౩౨॥ సూ. శ్లో॥ అన్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతావా॥ వాశబ్దశ్చార్థే (వేదావిరోధిసత్తవేతి) అత్రేవశబ్దోవిప్రలమృకత్వబోధకః. సమవేదవిరుద్ధత్వఖ్యాపనార్థమధికరణస్థాయీ క్తం- తాన్త్రికగ్రహైరేవాధవిరోధప్రతీతే. విరోధప్రతిపన్నేవిరోధాధికరణస్థాయీద్వేదవిరుద్ధస్యాప్యప్రామాణ్యసిద్ధేశ్చాస్యాధికరణస్యకర్తృత్వప్రసజ్జః. నైవం- విరోధస్యాపాతప్రతిపన్నత్వబుద్ధ్యాన్యాయేనావిరోధేనిషిధేవేతస్యాతివిరుద్ధేషుకర్తృగుప్రతీయమానేశుతత్వాన్విరస్యభజ్జకేశుత్వన్తరేచానుపలభ్యమానేకథంపాదవికల్పసముచ్చయసహోన్యైఃప్రత్యక్షశ్రుతయోనేతుంశక్యతేఇతిప్రతిపాదనార్థత్వాదస్య. సమన్వృత్త్యాపిప్రతిపన్నోచోద్యశ్యతే- *సహింస్యాదివినిషేధోహిత్రాధ్యక్షస్థమాంసవిధానేనసంభవతి. నైవం- మాంసేనాపిశ్రాద్ధంకర్తవ్యమితివశ్యం శ్రాద్ధకర్తవ్యతావివాదరూపత్వాత్తాదృశవచనానాం. అతవివాహితభావనస్థానం. యద్వా - బహుద్ధవిరోధఃప్రధానప్రతిపాద్యవిరోధోవాయాసునవిద్యోతే- తాస్మృతయఃశ్రుతిసంహితచయన్తి - సతువేదవిరోధమయశ్చాప్రధానార్థవిరుద్ధాశ్చ. విరోధబాహుళ్యంతత్రతత్తద్రక్ష్యం, దర్శితప్రాయం, చ. యద్యపిపశువిరోధమాశక్యః. ప్రధానప్రతిపాద్యవిరోధంభాష్యకారవివాహితభావితే. సచాకాశప్రాజ్ఞేంద్రిదిశబ్దానామితత్ప్రస్థానివాదిశబ్దానాంపరమాత్మపరతాశ్రయజేనరావరతత్వవ్యత్యాసఃపరిహర్తుంశక్యతే. ప్రతర్దనవిద్యాదిమనారాయణాదిశబ్దవాచ్యస్యపరతత్వస్యేంద్రిదిశబ్దవాచ్యపేక్షయాఽపకృష్టత్వేనవ్యవచేతాభావాత్ ఇంద్రిదిశబ్దానామింద్రిద్వర్థద్వారాకారణతత్తదన్తర్యామిభూతపరమాత్మపరతత్వాశ్రయణంసపూర్వాపరవాక్యశుత్వన్తరవిరుద్ధం. సహిప్రస్థనారాయణాత్పరత్వంక్వచిచ్ఛ్చిరం. పాశుపతాదిషుపరత్వేనోక్తంరుద్రంప్రత్యవరత్వేనోక్తస్యతత్వస్యకారణత్వాన్తర్యామిత్వవ్యాఘాతాద్రుద్రశివాదిశబ్దానాంనారాయణపరత్వేననిర్వాహేఽనుపపన్నః. వేదాన్తవాక్యేషుద్వైతాద్వైతమోరేవహివాఖ్యాత్వాణాంవిప్రతిపత్తిః- నారాయణస్యబ్రహ్మశివాదీనాంచద్వైతంవాఽద్వైతంవాభవతు - సర్వభాపినారాయణస్యాపరత్వంతస్మాత్ప్రస్యచిత్తత్వస్యపరత్వంమోక్షప్రదత్వంచశ్రుతివిరుద్ధమితిసర్వావీర్యతం. పరమపురుషాదన్యస్యపరత్వేనోపాసనంచమోక్షహేతురితిశ్రుతివిరుద్ధం - *సాన్యఃపథాఇతిపరమపురుషాదన్యస్యమోక్షప్రదత్వనిషేధాత్. సమమోక్షప్రదజగత్కారణవిషయాన్తన్త్రేక్షుశివాదిశబ్దాఃపస్తుమాత్రవిషయాన్సుప్త్యః - భగవద్విషయావా. కార్యవిషయానారాయణాదిశబ్దాఃభగవతోఽర్థాన్తరపరాన్సుప్త్యః. అతోన్మరోధఇతిచేన్న- అతిప్రసక్తాత్. సర్వశబ్దానామముఖ్యాన్తరపరతయావిరోధశమనేగుగతాగమాదయోపిహ్యవిరోధేననేతుంశక్యతే- క్షణికశబ్దాఃక్షణపరిణామిత్వపరః. చిత్తసంతత్యోపిచిత్తస్యావిచ్ఛేదపరః. నిత్యజ్ఞానరూపఆత్మేత్యర్థః. వేదానప్రమాణమితి- ఉక్తప్రమాణవిలక్షణాభివ్యక్తః. తేషాంపౌరుషేయత్వంచపురుషైరధీతత్వం. అథాన్తర్యామిత్వాఖ్యాత్యబుద్ధిదోషమూలానిసతుగుగతాభిమతానీతిమితిసర్వాఖ్యాయతే. అతోఽనుష్ఠానవిరోధస్తత్త్వవిరోధశ్చదుష్పరిహరః. సమకథంపాహనార్థత్వంపాశుపతస్య-ఉక్తంపాభగవత్ప్రసీతేతత్ప్రతిపాదకతయాసాత్త్వికేక్రీమతిచారాశేపురాణేపాశుపతతన్త్రస్యానుగ్రహమూలత్వేన వేదానుగుణ్యాచ్చస్వర్గాపవర్గాధత్వం, రుద్రరూపస్యభగవత్స్తవక్రమార్గేణపుజనీయత్వం, తన్త్రాన్తరాణాంవిప్రలిప్సామూలత్వేనసరకఫలత్వం, చ. తత్రయథామహేశ్వరవచః *ఏవమభ్యుక్తితస్యైపురాహంద్విజసత్తమాః । వేదక్రియాగుమాయుక్తాంకృతవాన్సన్నిసంహితాం । నిశ్వాసాఖ్యాంతతన్త్రస్యానీనాబాధవ్యశాద్ధిలాః । అల్పపరాధాఇత్యేవశేషువైలాలికాభవత్ । మయైవమహితా

వైష్ణవాశుచతనామకస్థం మోహనస్య జామితచపాతః । యద్ధీనంరాజసాకర్ష కేవలంతామసంతుయత్ । తద్వర్తతి ప్రదంభ్యాణా మిహలోకేపర
త్రచేతి సాత్త్వికరాజసంవైతామహంవృత్తము క్తం, కేవలం తామనందగృతి ప్రదము క్తం, - తచ్చబౌద్ధార్థతవై లాలికవృత్తం-వై లాలిక వ్రతికై ప్ర
మోతిరైతిహ్య క్తం. తక్షణయాతి క్తమభ్యమన్లోకో క్తం కర్మరాజసతామనమిత్యవగమ్యతే - కేవలతామసమిత్తు త్తర త్రవిశేషితత్వాత్, * య
ప్రజ నమసోపేతం సోహమిత్తు క్తత్వా, చృ రమోమి శ్ర రజోమయత్వమవగమ్యతే. సను * యద్వేదబాహ్యమిత్తోకో వై లాలికవిషయః- * యద్ధీన
మితిబౌద్ధార్థతవిషయం. నైవం- బౌద్ధార్థతవై లాలికానామెకకోటిసంవిష్టతయో క్తత్వాత్ పృథక్కరణస్యానుచితత్వాత్. తమః పతనం తేషాంతుల్య
మవగతం * రథార్థదృష్టభిక్షాణాంవై లాల వ్రతికై రహం । తమోతి రైర్వృత్తవృత్తాం నమస్యేవపాతయేఇతి. అత ఇహ నిమగ్నో కెదుర్గతిరుచ్యమానా
బౌద్ధార్థతవై లాలికానాంసమానాభవతుమర్హతి- అతో మధ్యగతస్థోకఃపాశుపతవిషయః. * తవైష్ణవాశుచతనామేతిపారే పాశుపతవిషయస్సంగీధం.
తతశ్చతస్య రజోమి శ్ర తమోమూలత్వంసాత్త్వికరాజసప్రవిధాత్కనిష్ఠత్వంచస్థితం, వేదబాహ్యత్వంచస్థితం, మోహనాయప్రవృత్తత్వంచతత్రా
క్తంపాశుచతస్య- యథా * ద్విసప్తతితమోహంవిష్టర్వతిరి క్తంయే బ్రహ్మణంచద్విజో త్రమ । యజన్తేపాపకర్మాణస్తేయా వినరకంసరాః । యేవే
దమార్చన్తుకా నైషాంమోహార్థమేవచ । నయసిద్ధాన్తసంజ్ఞంహిమయాశా స్త్రంతుదర్శితం । పాశోయంపశుభావస్త్వసంధాపతిలోభవేత్ । తదాపా
శుచతంశా స్త్రంబాంయతేవేదసంజ్ఞితమితి. సచసయసిద్ధా న్తమార్చనపాశుచతః-కిన్తవై లాలికశబ్దబాచ్యవైచారిమార్గభివాచ్యం-అష్టపక్షితమైష్టే లాలిక
వృతిరేకేనయసిద్ధాన్తమార్చస్యో క్తత్వాత్. తత్ర హిసిద్ధా న్తసయమార్చస్యరాజసత్వేనవై లాలికమార్చస్యతామసత్వేనచభేదోదర్శితః. కించ-తత్ర రుద్ర,
వచః * దేవదేవజనస్సర్వోము క్తిమార్చేవ్యవస్థితఃకథంస్పష్టిఃప్రభవితాసరకేమచకోవనేత్ । ఏవము క్తస్తతోదైన్తర్వామువాచజనార్చనఃయమానిత్రీ,
చిసహసాహమువేద్యనిమానవాః । అన్తేయగై ప్రవిరళాభవిష్య నిమదా శ్రయాఃఏవమోహంసృజామ్యశుయోజనంమోహయిష్యతి । త్వంచరు
ద్ర మహాబాహుమోహాస్త్రాణి కారయఃఅల్పాయాసందర్శయిత్వా ఫలదీర్ఘం ప్రదర్శయఃకుహ కానీన్ద్రజాలానివిరుద్ధాచరణానిచదర్శయిత్వా
జనంసర్వం మోహయాశుమహేశ్వర । ఏవము క్తస్తదాతేనదేవేనచరమేష్టినాఅత్మాతుగోపితస్సద్యఃప్ర కాశోహంకృత స్తతితస్మాదారభ్యకాలాదుమ
త్ప్రణీతేషుస త్రమశాన్తైష్టవిరతోలోకోదామశ్యేనవేదతమిలిమోహనార్థత్వమసాత్త్వికయగప్రవృత్తత్వం, తదాభగవత స్త్రిరోధానం, రుద్రస్య
ప్రకాశితత్వం, చో క్తం. పాశుచతేదభగవత్ప్రకాశనాభావో తస్యాపున్య క్లక్షణమోహనార్థగ్రన్థాన్తర్భావస్సీధః- సిద్ధా న్తసయసంజ్ఞస్యమోహనార్థ
తోవైకై, స్తస్యచతస్మాత్ ప్రవృత్తతేకసోపపాదితతయాపాశుచతత్వసిద్ధే, శ్చ. రథాగౌతమశాపోపహతత్రయీబాహ్యజనాధికారత్వంచపాశుచతస్యత
స్మాత్ ప్రరాణామవ్యవేశేణ ప్రతీయతే-యథా త్రిసప్తతితమో * మోహనార్థంతులోకానాంత్యయోశా స్త్రంపృథక్కృతంతత్కదాపేతునాకేసకృ
తందేవదస్యనైతిపుష్టే * ఉద్యుతైర్ద్రాతమేనరక్షితై రసనుమతైర్దిగమినుభిరునిభిరౌతమాలిసన్ధానముక్త్యాఽభిహితం * ఏవము క్తస్తదాతై స్తుగౌతమః
కిమిదంబ్వితి గోవధ్యాకారణంముహ్యంస్తావత్పశ్యతియోగవిత్ । ఋషీణాంమాయయాసర్వమిదంజాతంచిచి న్త్యవై । శశాపతాం స్తదాభన్తమిథ్యాభా
తపరాంస్తథా । భవిష్యత్త్రయీబాహ్యవేదకర్షబహిష్కృతాః । తచ్చుత్త్వాహారవచసంగౌతమస్యమహామునేః । ఊచుస్స ప్తర్షయోమైవంసర్వ
కాలంద్విజో త్రమాః । భవన్తుకిన్తతేవాక్యమమోఘంనాత్ర సంశయః । త్వద్వాక్యవమ్మినిద్ధాస్స దాకలియుగేద్విజాః । భవిష్యన్తిక్రియాహీనాస్సర్వ
వేదబహిష్కృతా ఇతిగౌతమశాపం, తల్లఘాకరణాయకలాజన్య, తదనుగ్రహయతేహీ త్రప్రవర్తకై స్స ప్తఋషిభిఃమహేశ్వరస్యాభ్యర్థనం, చో
క్త్యా * ఏవమభ్యుద్ధితస్తేస్తుపురాహంద్విజస త్రమాః । వేదక్రియాసమాముక్త్యాంకృతవాసస్సీసంహితాం । నిశ్వాసాభ్యాంతత స్తస్యాంలినాబా భవ్యశా
ద్విలాః । అల్పపరాధాభిలేవశేషావై లాలికాభవత్ । మయైవమోహితాస్తేతుభవిష్యజ్ఞానతాద్విజాః - తత్ర * నిశ్వాససంహితాయాహిలక్షమూత్రా
ప్రమాణతః । నైవపాశుచతేదియోగఃపాశుచతశ్చసః । ఏతస్మాద్వేదమార్గాద్వియదస్యదిత్వాది, * తేషాంగౌతమశాపాద్ధీత్వాది, చో క్తం. తస్యాచరాధ
తారతమ్యేతిశాపోపహతత్రయీబాహ్యధికారత్వంచపాశుచతస్యతస్మాత్ ప్రరాణాంచావిశిష్టం. సన్వేవంతస్మిపాశుచతస్యవేదక్రియాసమాముక్తత్వస్య
రాజసగ్రస్తాప్తిహేతుత్వంకథంఘటతే. ఉచ్యతే- త్రయీబాహ్యధికారత్వస్యవ్యవస్థితత్వాదల్పపరాధత్వాచ్చవా శ్రవ్యాదీనాం సాక్షాదేవవైదికక
ర్మాన్వయే, ౭త్వస్తత్రయీవిరుద్ధాచారాన్వయే, చానుచపన్నేసతివేదాధ్వమిక్తావైదికాధ్యపరతయానాతిరుద్ధం పాశుచతత స్త్రం ప్రణీతమిత్యే
తావదైష్టమమ్యమితి. * వేదక్రియాసమాముక్త్యామితినిరైకోపివైదికావైదికాధ్యసంపూర్ణమవగమయతి. సనుకథంతస్మిమోహనార్థత్వం. ఉచ్యతే- ము
నిభిరభ్యుద్ధితేన త్రయీబాహ్యతానిమి త్రశాపావిరోధతస్త్రాత్మకామసమహేశ్వరేణాధర్వశిరోభిహితం స్వోపాసనతదన్యభూతభన్తధారణాదిపరంత స్త్రం
ప్రణీతం. అధర్వశిరశ్చప్రతగ్గవదిద్యాన్యానూత్పరమాత్మాత్మకరు ద్రోపాసనపరమిస్థితం. తథాసతిపులాపరాధానాంతత్రశ్రద్ధాయాంసత్వా
మపివేదరహస్యాప్రకాశనార్థంచపాశుచతేరు ద్రేణస్వస్యనారాయణాత్మకత్వంనాభిహితం - అపిత్వర్థవాదరూపేణస్వప్రకర్ష ఏవోక్తః. బాశ్రవ్యాద
యస్తుశాపవశాదవ్యవధానేన శ్రుతినిష్ఠభగవదుపాసనానర్హాఅపిష్టుల్పపరాధతయావేదవిరుద్ధాక్రియార్థవాదం జ్ఞాత్వాఅధర్వశిరోభిప్రాచ్యానురోధేన
పాశుచతావగతంరుద్రంనారాయణాత్మకముపాస్యనిస్తీర్ణాః । అన్వేతుపాపప్రాచుర్యాదధర్వశిరోహృదయాసభిజ్ఞతయాభగవదాత్మకత్వంరుద్రస్యా
జానన్తఃపాశుచతానుప్రవిష్టాఅపి సమ్యగ్జ్ఞానాభావాత్ తమసిక్రామ్యస్తీతితన్నోహనఫలకత్వాత్ * తేషాంమోహార్థమేవతేతిమహేశ్వరవచసంఘటతే.
అతఏవపాతత్రోచ్యతేస్సప్తతరం * మాంబిష్టర్వతిరి క్తంయే బ్రహ్మణంచద్విజో త్రమాః । యజన్తేపాపకర్మాణస్తేయా వినరకంసరాః । యేవేదమార్గ
నిర్ముక్తాస్తేషాంమోహార్థమేవచ । నయసిద్ధాన్తసంజ్ఞంహిమయాశా స్త్రంతుదర్శితమితిచ, నయసిద్ధాన్తశబ్దశ్చనిశ్వాసాభ్యపాశుచతత స్త్రవిషయఇతిదర్శితం.

ఏవమధికారిభేదేన బ్రాహ్మణ్య బ్రాహ్మణసాఖిసన్నిమతాతదగ్ధం పుష్కలౌపదేశమకుర్వతామహేశ్వరేణ ప్రణీతత్వాత్ పాశుపతస్యమోహఫలకత్వ, మనుగ్రహనిజస్థనతయాతస్మాద్రైక్షరవైషమ్యం, చయ్యంతం.

ఇతరత్రయోగ్యస్యాధికరణస్య పాశుపతపరియోగ్యత్వమనభ్యుపగచ్ఛంతేనిమిత్తమాత్రైశ్వరపక్షనిరాకరణపరత్వం వర్తయన్తి. తేషుపరాసరాంశ్యప్రతిబ్రూమః- నిమిత్తమాత్రైశ్వరపక్షంనిరాచిక్షిర్వతానకెవలమనుమానమేవ- కిన్తుతస్మాదభూతఅగమోపనిరాకార్యః - తత్ప్రామాణ్యజీవతి తస్యనిరాసామోగాత్. ఏవంద్వయోరభేద్యదసనీయత్వేనత్యనుమానంశాస్త్రాపక్రమవివరసనీయం- తన్నిరాసేనవినిశాస్త్రాపక్రమానుపపత్తేః. నిమిత్తమాత్రైశ్వరవిషయాగమోయోగన్యూతిపాశుపతాగమశ్చ. తత్ర * ఏతేనయోగః ప్రత్యక్షజిత్యత్రయోగన్యూతేః ప్రత్యక్షత్వాత్ పాశుపతనిరాసపివపశేషాదత్రక్రియరజిత్యభ్యుపగస్తవ్యం. ఏవంచనతిశాస్త్రాపక్రమేననుమాననిరస్తం- నవా. నచేత్- అపేక్షితాకరణంస్యాత్. తత్రకృతంచేత్- ఇహనపేక్షితకరణంస్యాత్. అత్రైవకృతంనిమిత్తేశ్వరరానుమాననిరస్తంతత్రోపజీవ్యమితిచేత్- తన్నిమిత్తమాత్రైశ్వరాగమప్రలిక్షేపస్యకస్యచిదప్యకృతత్వాత్ పునశ్చాపేక్షితాకరణంస్యాత్. నిమిత్తమాత్రైశ్వరాగమస్యశ్రుతివిరుద్ధత్వాద్విరోధాధికరణన్యాయేనతత్ప్రతిక్షేపనిధిరితిచేత్. తన్నిచక్షురాత్రస్యాప్యపక్షిత్వంస్యాత్- తత్రాపిభవద్విరుద్ధతయా-అభిమతాంశస్యవిరోధనయైవప్రతిక్షేపత్వాత్. తతశ్చ * ఉత్పత్త్యసమ్మవాదిత్వాదిసూత్రచతుష్టయవైయన్యంస్యాత్. తత్రవిరోధసమ్మవస్యావిరోధనిర్వహణాశక్యతాయాశ్చజ్ఞాపనాగ్ధంతన్నిరూపణమితిచేత్- ర్హితదర్శమేవపాశుపతమపిపరిక్ష్యమితితదకరణేపేక్షితాకరణమేవస్యాత్. యద్యచ్ఛేత- పాశుపతతన్రైహ్యచారాంశేవెదవిరోధస్యస్ఫుటతరత్వాత్ సాగతమతాదేవనిరాకరణంతున్యాయతయానిధ్యమితితత్త్వాంశేనిమిత్తేశ్వరవాదమాత్రమనుమానమూలమితితన్నిరాసేనపాశుపతనిరస్తంమేవఫలతఃకృతమితిపాపేక్షితాకరణప్రసజ్యతి. అస్తేవం-తథాపితత్రవేదప్రామాణ్యద్యభ్యుపగమేనసాగతాదివైలక్షణ్యత్రైకార్యకారణతత్వవిచార్యాసస్యానుమాననిరస్తనిరస్తత్వామోగాత్తన్నిరాసాగ్ధ, మాచారాంశేవోత్సర్గాపవాదాధికారివిశేషాదిసావిషయవ్యవస్థాదికాపరిహారాగ్ధం, విరోధాధికరణన్యాయస్థాపనీయపివ. తచ్చానుమాననిరాసమాత్రాన్నిధ్యతి-తత్త్వానుష్ఠానవిచార్యాసస్యానుమానమూలత్వాభావాత్. అతోఽన్యన్యతేఽధికరణస్యప్రయోజనవత్తరత్వంశాస్త్రాపక్రమాచయోగినోఽనుమాననిరాసస్యస్థానపాతిత్వంచేతివైషమ్యం. — ననుయాదవప్రకాశమతేత్వస్యాధికరణస్యానుమానమాత్రనిరాసపరత్వేనపాశుపతపురానశలకత్వాభావేపిపాపేక్షితాకరణప్రసజ్యః - చతుర్థామపిసాక్ష్యయోగా పాశుపతపశ్చరాత్రాణాంపరియోగముత్తరాధికరణమితివ్యాఖ్యాతత్వాదితిచేత్, న- * ఉత్పత్త్యసమ్మవాదిత్వాదిసూత్రాణాంవక్ష్యమాణప్రకారేణచతుష్టయపరియోగత్వానుపపత్తేః. ననుభవన్తేష్యనుమానంపురస్కమేవనిరస్తంచేత్- * ఉపధిస్తానానుపపత్తేరిత్యాదిసూత్రత్రయప్రణయనమనపేక్షితకరణంస్యాత్. న- ప్రయోజనభేదాత్. తత్రకాస్త్రస్యప్రాప్తగత్వబాధితవిషయత్వాభ్యామప్రామాణ్యప్రసజ్యపరిహారాగ్ధస్తన్నిరాసః - ఇహతుశ్రుతివిరుద్ధాగమప్రామాణ్యభక్త్యాధి. అనుమానేననర్వజైకతాగ్రణేనిధ్యేతద్విషయాశ్రుతిః ప్రాప్తాస్యాత్-తదనువాదస్యానుమానమూలతయాతద్విరుద్ధాకారసమ్మికాశ్రుతిఃప్రతిరుద్ధాబాధితావాస్యాత్. నన్వేవంసలిపూర్వోక్తమనుమానమాణమిహతదుక్రమిత్యుద్దేష్టవ్యం - ఉత్తార్థస్యాస్యత్రోపజీవ్యత్వేఽతిదేశదర్శనాత్ - యథా * అబ్బశ్రుతేరితిచేత్తదంతం * జీవముబ్బప్రాణలిక్ష్ణాన్వేరితిచేత్తద్వాస్యాత్తమితి. పూర్వభాగవిచారనిర్ధన్యామోవిప్రకృష్టిః * ప్రధానవదేవతదుక్రమిత్యాదిదాఽతివిశ్యతే- కింపునస్సన్నికృప్తేకారీకరేనైగవారమ్భేఽభిహితః. అతోఽధిస్తానానుపపత్త్యాదిసూత్రత్రయవైయన్యమితిచెన్న- కఙ్ఠోక్తత్వాభావేనమాణస్యాతిదేశాప్రాప్తేః. వక్ష్యమాణమాణజానముపజీవ్యత్వమగిప్రేత్యశాస్త్రైకప్రమాణకత్వంహిసూత్రితం- నతుమాణజానాంకఙ్ఠోక్తిః. భాష్యచవక్ష్యమాణంమాణమనుకృష్యన్యాఖ్యాతం. అర్భకౌక్తస్తవపరిహారాయశ్చ * సనిచాయ్యత్వాదిత్వాదిభిః కఙ్ఠోక్తత్వాదుత్తరత్రాతిదిస్తాః. తత్రవత్తుమపేక్షితానామపిమాణజానాంవక్ష్యమాణత్వమన్వైయనపూర్వంకఙ్ఠోక్త్యభావః. అతపివాతిదేశాభావ ఉపపన్నః. యతోనిమిత్తమాత్రకల్పనాయాతన్తతస్యచోభయోః ప్రతిక్షేప్యత్వం- అతపివనూత్రయోజనాయాంచ * వైకస్మిన్నితిసూత్రాదనుషక్తస్యనశబ్దస్యనిషేధేఽభ్యాహరవ్యేసతిపత్యుర్కతమాదరదీయమిత్యభ్యాహరఉచితః. నతుప్రధానపురుషాధిష్ఠాత్యత్వేనకారణత్వముపపద్యతేఇతివా - కర్తుకల్పనేతివా-పగ్రహణితివా. తథాసత్కుభయోః ప్రతిక్షేప్యత్వానిధ్యః. — * అన్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతావేతిసూత్రస్యపరైరపరైశ్చైవమగ్ధక్తః-ప్రధానపురుషేశ్వరాసర్వజ్ఞేనేశ్వరేణయత్రయాపరిచ్చిన్నాశ్చేత్- అన్తవత్త్వస్య? తతశ్చశూన్యవాదప్రసజ్యః. సర్వేషాంసంసారిణాంక్రమేణమోక్షేదస్తవత్వే పురుషభోగాగ్ధంప్రధానస్యైశ్వరాధిష్ఠేయత్వాభావాదీశ్వరస్యసార్వజ్ఞ్యమైశ్వర్యంచనిర్విషయతయాఽనుపపన్నేస్యాతాం. యదినేశ్వరజ్ఞానేనప్రధానాదయోపరిచ్చిన్నాః-తస్యసార్వజ్ఞ్యహినిరితి. తదయ్యంతం. తథాహి-నతావచ్ఛాన్యవాదప్రసజ్యః-ప్రధానాదీనామన్తవత్త్వప్రసజ్యభావాత్. అన్తవత్త్వస్యప్రసజ్యకఙ్ఠిందేశతఃపరిచ్ఛేదః-ఉత్తకాలతః-ఉత్తనశ్ఛాతః. నప్రథమః-* అరాగమాత్రాహ్యవరోపిద్యుష్టః * నితోస్యనిత్యానాం * నజాయతేమియత ఇత్యణానామవనిత్యత్వశ్రవణేనభగ్నవ్యాప్తికత్వా, త్యాఖ్యాదీనాం వక్షేప్రధానస్యపురుషాణాంచకస్యచిదపిషక్ష-ఈశ్వరస్యచదేశతఃపరిచ్చిన్నత్వాభావా, చ్చ. నద్వితీయః - సాధ్యావిభిజ్జత్వప్రసజ్యత్. యద్యాదిమత్త్వంకాలతఃపరిచ్చిన్నత్వం - తదస్తవత్వేప్రయోజకమితివివక్షితం. తదపి- అవిద్యానివృత్తావధిచారాత్. నత్యతీయః - వికల్పసహత్వాత్. కింవాన్తవత్త్వాపరిచ్చిన్నత్వంవివక్షితం - ఉత్తవ్యావహారికసజ్ఞ్యాపరిచ్చిన్నత్వం. అద్యేషుటాదిష్యతీయన్తతేనానిర్ధత్వాద్వాప్తికాన్యతా. ద్వితియేతు * ఏకమేవాద్వితీయమిత్యేకత్వవ్యవహారవిషయేత్యతయాస్వాభ్యుపగతే బ్రహ్మవిషయచారః. వైశేషికైస్సజ్ఞ్యాభ్యాసత్వేనాభిమతేమక్రియాదిష్యనిత్యత్వమస్తీతితద్వదేవసజ్ఞ్యాభ్యాసత్వే స్వాధి

౩౯॥ సూ.

ఉత్పత్త్యసమ్మవాత్ ॥

కపిలాదితత్త్రసామాన్య ద్భగవదభిహితవరసుశ్రేయససాధనావబోధిని పశ్చరాత్రతన్త్రైప్యప్రామాణ్యమాశక్యనిరాక్రియతే. తత్త్రైప్యమాశక్యతే - * పరమకారణాత్పరబ్రహ్మభూతాద్వాసుదేవాత్పజుర్వణోనామజీవోజాయతే సంకర్షణాత్ప్రమృన్నసంజ్ఞం మనోజాయతే తస్మాదనిర్దశసంజ్ఞోఽహఞ్చారోజాయతఇతిహిభాగవతప్రక్రియా - అశ్రజీవసోత్పత్తిః శ్రుతివిరుద్ధాప్రతీయతే. శ్రుతయోహిజీవస్యానాదిత్వంవదన్తి *నజాయతేప్రియతేవావిపశ్చిదిత్యాద్యాః.

౪౦॥ సూ. ఉత్పత్త్యసమ్మవాత్ ॥ *నజుర్వణాత్ప్రమృన్నసంజ్ఞం మనోజాయతఇతికర్తుః - జీవాత్కరణస్య - మనసఉత్పత్తిర్నసమ్మవతి - *పతస్సజ్ఞాయతేప్రాణోమనస్సర్వేద్వియాణిచేతిపరస్మాదేవబ్రహ్మణోమనసోపుత్పత్తిశ్రుతేః. అతఃశ్రుతివిరుద్ధాథప్రతిపాదనాదస్యాపి తత్త్రైప్యప్రామాణ్యంప్రతిషిధ్యతఇతి.

మతబ్రహ్మణాప్యనిత్యప్రసజ్జస్యత్. తైస్త్విత్యరయాఽభిమతజాతౌవ్యభిచారాదప్రసక్తిశ్చేత్ - తైస్త్విత్యరయాఽభిమతదిక్ఖాబాదిషువ్యభిచారాత్సజ్జావత్త్వైప్యనిత్యత్వాప్రసక్తిః. తెషామపిపక్షీకారాద్దోషఇతిచేత్ - నిత్యతయాభిమతజాతేరపిత్యయాపక్షీకార్యత్వాదవ్యభిచారతంసజ్జాభూత్యత్వేఅనిత్యత్వంక్రియాదేవబ్రహ్మణాప్రసజ్యత. అతఃప్రసజ్జకవిపర్యయేపిప్రసజ్జనీయానిర్దేశరూపత్విత్యేతదప్రతితర్కపరానత్వాచ్యతత్త్వాధానతా. అత్థానస్యస్వపూర్వముపపాదితత్వాదేకైకస్మిన్మలైపితైకముక్తావపిసర్వమోక్షప్రసక్తోనస్యాదితిప్రధానపురుషయోగశ్చరాధిష్ఠీయత్వసమ్మవాన్నతద్ధానశక్తిర్నిర్విషయత్వం. సర్వమోక్షాభ్యుపగమేపినిర్విషయత్వం - ప్రధానస్వజ్ఞానవాద్యత్వాభావేనసర్వముక్తిదశాయామప్యవస్థినిసమ్మవాన్ముక్తానామపీశ్వరసాక్షాత్కార్యత్వనియామ్యతోపపత్తే, శ్చ. కదాచిత్సర్వమోక్షమిచ్ఛతాం పక్షేతదానీమాశ్వరేచ్ఛాప్రయత్నాదీనాం నిర్విషయత్వంచనానిష్ఠమితి తత్ప్రసజ్జనీయం. అస్యేతుపరమాణూనాంపురుషాణాంచసజ్జాయా అనవివేకాగచ్ఛతేచేత్ - సర్వపురుషమోక్షాదీశ్వరస్యేకసమవిషయంస్యాత్. అస్తంసగచ్ఛతేచేత్ అసర్వజ్ఞతేవస్యసూత్రస్యార్థమాచుః. తత్త్రాపి వైశేషికాదిమతకదాచిత్సర్వమోక్షమిచ్ఛతాంనాయమిచ్ఛప్రసజ్జస్యత్. తదానీమపిసార్వస్వస్యసన్నిధియత్వం - ముక్తానాంపరమాణూనాంచనిత్యతయాసాక్షాత్కార్యత్వా, దతీతాగామినామపిసాక్షాత్కారసమ్మవా, చ్చ. సర్వముక్తిమిచ్ఛతాంపక్షేత్వముక్తాచ్ఛవిషయమిశసంసమ్మవతీతసంసన్నిధియత్వంప్రసజ్జః. సర్వమోక్షాధావశ్యాత్తానన్త్యానుపపద్యతఇత్వక్తం. సన్వేకోపాధిగృహీతానాంభిన్నానాంఘటాదీనాంసజ్జేయత్వదర్శనాత్తద్విపరీతమానస్యంశ్రుతిమనవేద్యతర్కమాత్రైకల్యయితుమశక్యమితిచేన్న - అనాదీనాంనిమేషకాష్టకలాముఞూర్తోపాధీనా మసజ్జేయత్వస్య సర్వాభ్యుపగన్తవ్యత్వేనలేపేకోపాధిగృహీతత్వేనతిభిన్నత్వస్యవ్యభిచారాదితి.

పశుపత్యనీకరణంసమాప్తమ్.

౪౧॥ సూ. ఉత్పత్త్యసమ్మవాత్ ॥ అవాస్తరసజ్జతమాహ (కపిలాదీతి) అశక్త్యేతిశూర్వపక్షసూత్రద్వయాగ్ధః - నిరాక్రియతఇతిసిద్ధాంతసూత్రద్వయార్థఇతివిభాగః. పశ్చరాత్రక్రింసాఙ్ఖ్యాదివత్కవచిత్ప్రమాణం ఉతకారైస్త్విగప్రమాణం. కిమస్యకవచిచ్ఛ్రితినిరోధోఽస్తి-ఉతకవచిదపినా స్తీతి. కిమత్రజీవోత్పత్త్యాదికంవివక్షితం-ఉతనేతి. సజ్జుర్వణప్రమృన్నాదిశబ్దాఃకింజీవాదిశబ్దవిశేషణతయానిర్విస్తాః-ఉతజీవాదిశబ్దాఃసజ్జుర్వణాదిశబ్దవిశేషణతయానిర్విస్తాఃఇతి. సజ్జుర్వణాదిశబ్దానాంజీవాదిశబ్దవిశేషణత్వే - జీవార్పత్యాదికంవివక్షితమితిశ్రుతినిరోధసద్భావాదవిరుద్ధాంశేప్రామాణ్యస్తదేకదేశసోపాదేయత్వం. జీవాదిశబ్దానాంసజ్జుర్వణాదిశబ్దవిశేషణత్వేజీవోత్పత్త్యాదేరవివక్షితత్వేన కవచిదపిశ్రుతినిరోధానా స్తీతికారైస్త్విగప్రమాణత్వాత్తాస్త్విగప్రసన్నిక్రేయసాధిభిరుపాదేయత్వంనిశ్చేత్. కథమాశక్త్యత్యత్యత్రాహ (తత్త్రైప్యమితి) *పరమకారణాదిత్యాదీపశ్చరాత్రగర్భః.

౪౨॥ సూ. ఉత్పత్త్యసమ్మవాత్ ॥ కర్తా - జీవః.

ఏవంప్రాప్తై ప్రచక్షుహే.

౪౧॥ సూ. శ్లో॥ విజ్ఞానాదిభావేవాతదప్రతిషేధః॥ వాశబ్దాత్ప్రత్యేకవిపరీతతే. విజ్ఞానంచాదితేతిపరబ్రహ్మవిజ్ఞానాది. సజ్జగత్ప్రకృత్యుత్పత్తిరూపానామపిపరబ్రహ్మభావేసతతత్ప్రతిపాదనపరస్యశాస్త్రస్యప్రామాణ్యంనప్రతిషేధ్యతే. ఏతదుక్తంభవతి - భాగవతప్రక్రియామజానతామిదంచోద్యంయజ్ఞేవోత్పత్తిర్విరుద్ధాభిహితేతి. వాసుదేవాఖ్యంపరంబ్రహ్మైవాశ్రితవత్సలంస్వాశ్రిత సమాశ్రయణీయత్వాయస్వేచ్ఛయాచతుర్థావతితత ఇతిహితత్ప్రక్రియా. యథా పాషురసంహితాయాం శక్తవ్యత్యేనవైయత్రచాచురాత్యముపాస్యతే క్రమాగతైస్సస్వసంక్షోభిః బ్రాహ్మణైరాగమంతుతదిత్యాది. తచ్చచాతురాత్యైపాసనంవాసుదేవాఖ్యపరబ్రహ్మైవాపాసనమితిసాత్వతసంహితాయాముక్తం శ్రీబ్రహ్మణానాం హిసచ్చిహ్మవాసుదేవాఖ్యయాజినాం వివేకదంపరంశాస్త్రంబ్రహ్మైవనిషదంమహాదితి. తద్ధివాసుదేవాఖ్యంపరంబ్రహ్మసముద్భవమగ్నేఃకణ్వపుఃసూక్ష్మసూక్ష్మహవిభవభేదభిన్నంయథాధికారంభక్తైర్జ్ఞానపూర్వైణకర్తృభ్యర్చితంసమ్యక్ప్రకృతే-విభవార్చనాద్వ్యూహంప్రాప్యసూక్ష్మహర్చనాత్పరంబ్రహ్మవాసుదేవాఖ్యంసూక్ష్మప్రాప్యత ఇతివదన్తి. విభవోహినామరామకృష్ణాదిప్రాచుర్భావగణః పూజాయావాసుదేవసజ్జగత్ప్రకృత్యుత్పత్తిరూపశ్చతుర్వ్యూహఃసూక్ష్మంతుకేవలమగ్నేఃకణ్వవిగ్రహంవాసుదేవాఖ్యంపరంబ్రహ్మయథాపాషురే శ్చిహ్మైవసమ్యక్సరంబ్రహ్మవాసుదేవాఖ్యమవ్యయం అస్మాదవాప్యతేశాస్త్రాత్ శ్చానపూర్వైణకర్తృణేత్యాది. అతస్సజ్జగత్తాదీనామపిపరస్యైవబ్రహ్మణఃస్వేచ్ఛావిగ్రహరూపత్వాత్ శ్రీఅజాయమానోబహుధావిజాయత ఇతిశ్రుతిసిద్ధ్యైవాశ్రితవాత్సల్యనిమిత్తస్వేచ్ఛావిగ్రహసజ్జగహరూపజన్మనోభిధానాత్తదభిధాయశాస్త్రప్రామాణ్యస్యాప్రతిషేధఇతి. తత్రజీవమునోహజ్జగత్తత్త్వానామధిస్తాతారఃసజ్జగత్ప్రకృత్యుత్పత్తిరూపా ఇతితేమామేవజీవాదిశబ్దైరభిధానమిరుద్ధంయథాకాశప్రాణాదిశబ్దైఃబ్రహ్మణోభిధానమ్.

౪౧॥ సూ. శ్లో॥ విజ్ఞానాదిభావేవాతదప్రతిషేధః॥ వాశబ్దాత్ప్రత్యేకవిపరీతతే. విజ్ఞానంచాదితేతిపరబ్రహ్మవిజ్ఞానాది. సజ్జగత్ప్రకృత్యుత్పత్తిరూపానామపిపరబ్రహ్మభావేసతతత్ప్రతిపాదనపరస్యశాస్త్రస్యప్రామాణ్యంనప్రతిషేధ్యతే. ఏతదుక్తంభవతి - భాగవతప్రక్రియామజానతామిదంచోద్యంయజ్ఞేవోత్పత్తిర్విరుద్ధాభిహితేతి. వాసుదేవాఖ్యంపరంబ్రహ్మైవాశ్రితవత్సలంస్వాశ్రిత సమాశ్రయణీయత్వాయస్వేచ్ఛయాచతుర్థావతితత ఇతిహితత్ప్రక్రియా. యథా పాషురసంహితాయాం శక్తవ్యత్యేనవైయత్రచాచురాత్యముపాస్యతే క్రమాగతైస్సస్వసంక్షోభిః బ్రాహ్మణైరాగమంతుతదిత్యాది. తచ్చచాతురాత్యైపాసనంవాసుదేవాఖ్యపరబ్రహ్మైవాపాసనమితిసాత్వతసంహితాయాముక్తం శ్రీబ్రహ్మణానాం హిసచ్చిహ్మవాసుదేవాఖ్యయాజినాం వివేకదంపరంశాస్త్రంబ్రహ్మైవనిషదంమహాదితి. తద్ధివాసుదేవాఖ్యంపరంబ్రహ్మసముద్భవమగ్నేఃకణ్వపుఃసూక్ష్మసూక్ష్మహవిభవభేదభిన్నంయథాధికారంభక్తైర్జ్ఞానపూర్వైణకర్తృభ్యర్చితంసమ్యక్ప్రకృతే-విభవార్చనాద్వ్యూహంప్రాప్యసూక్ష్మహర్చనాత్పరంబ్రహ్మవాసుదేవాఖ్యంసూక్ష్మప్రాప్యత ఇతివదన్తి. విభవోహినామరామకృష్ణాదిప్రాచుర్భావగణః పూజాయావాసుదేవసజ్జగత్ప్రకృత్యుత్పత్తిరూపశ్చతుర్వ్యూహఃసూక్ష్మంతుకేవలమగ్నేఃకణ్వవిగ్రహంవాసుదేవాఖ్యంపరంబ్రహ్మయథాపాషురే శ్చిహ్మైవసమ్యక్సరంబ్రహ్మవాసుదేవాఖ్యమవ్యయం అస్మాదవాప్యతేశాస్త్రాత్ శ్చానపూర్వైణకర్తృణేత్యాది. అతస్సజ్జగత్తాదీనామపిపరస్యైవబ్రహ్మణఃస్వేచ్ఛావిగ్రహరూపత్వాత్ శ్రీఅజాయమానోబహుధావిజాయత ఇతిశ్రుతిసిద్ధ్యైవాశ్రితవాత్సల్యనిమిత్తస్వేచ్ఛావిగ్రహసజ్జగహరూపజన్మనోభిధానాత్తదభిధాయశాస్త్రప్రామాణ్యస్యాప్రతిషేధఇతి. తత్రజీవమునోహజ్జగత్తత్త్వానామధిస్తాతారఃసజ్జగత్ప్రకృత్యుత్పత్తిరూపా ఇతితేమామేవజీవాదిశబ్దైఃబ్రహ్మణోభిధానమ్.

జీవాదిశబ్దైః సజ్జగత్తాదీనాం విశేష్యత్వే ననుకూల లిఙ్గముక్తం-
సజ్జగత్తాదిశబ్దైః జీవాదీనాంవిశేష్యత్వే ప్రతికూలలిఙ్గముచ్యతే.

౮౨॥ సూ. విప్రతిషేధాచ్చ॥ విప్రతిషేధాహిజీవోత్పత్తిస్తస్మిన్నపితనైః- యథోక్తంపరమసంహితాయాం అచేతనాపరాధాచనిత్యాసతతవిక్రియా। నిగుణాకర్మిణాంయేత్రంప్రకృతే సూపముచ్యతే। వ్యాప్తిరూపేణసమ్మన్దప్రసాదశ్చపురుషస్యచ। సహ్యానాదిరనంతశ్చపరమాధైర్యనిచ్చితగతి. ఏవం సర్వాస్వసంహితాసుజీవస్యనిత్యత్వవచనా జీవస్వరూపోత్పత్తిఃపశ్యరాత్రతనైఃప్రతిషేధైః. జన్మమరణాదివ్యవహారస్తులోకవేదయోగీవస్యయథోపపద్యతే- తథా *నాత్మాశ్రుతేరిత్యత్రవత్కృతే. అతోజీవస్యోత్పత్తిస్తత్రాపిప్రతిషేధైఃవేతిజీవోత్పత్తివాదనిమిత్తాప్రామాణ్యశక్త్యాచూరోత్సరితా- యత్యైషకేహంచదుష్టోషః*సాక్షేషువేదేషునిష్ఠామలభమానఃశాణ్డిల్యఃపశ్యరాత్రశాస్త్రమధీతవానితి-సాక్షేషువేదేషుపురుషార్థనిష్ఠానలభైతివచనాద్వేదవిరుద్ధంతన్త్రమితి - సోప్యనామ్రుతవేదవచనామనాకలితతమపబృంహణన్యాయకలాపానాంశ్రద్ధామాత్రవిజృంభితః- యథా *ప్రాతఃప్రాతరన్యతంతేవదక్షురోదయాజ్ఞాహ్వాతియేగ్నిశాలాశ్రమిణి అనుదితశాలామనిద్వాఉదితశాలామప్రశంసార్థేత్యుక్తం, యథాచభూమవిద్యాప్రతమేనారదేన *మిగ్వేదంభగవోధ్యేమియజుర్వేదంసామవేదమాధర్వణంచతుర్థమితిహోసపురాణం పశ్యమమిత్యారభ్యసర్వంవిద్యాస్థానమభిధాయ *సోహంభగవోమన్త్రవిదేవాస్మినాశ్చవిదితిభూమవిద్యావ్యతిరిక్తాసుసర్వాసువిద్యాస్వాత్మవేదనాలాభవచనంవత్కృమాణభూమవిద్యాప్రశంసార్థంకృతం, అథవా-అస్యనారదస్యసాక్షేషువేదేషుయత్పరతత్త్వంప్రతిపాద్యతే - తదలాభనిమిత్తోఽయంచాదః- ఏవమేవశాణ్డిల్యస్యేతిపశ్యాద్వేదాస్తవేద్యవాసుదేవాఖ్యపరబ్రహ్మతత్త్వాభిధానాదవగమ్యతే. తథావేదార్థస్యనుష్ఠానతయానుఖావబోధార్థశ్చాస్త్రాగ్రమఃపఃరమసంహితాయాముచ్యతే *అధీతాభగవన్ వేదాస్సాక్షోపాక్షాస్సవిస్తరాః। శ్రుతానిచమయాక్షానివాకోవాక్యయుతానిచ। నచైతేషుసమస్తైషుసంశయేనవివాద్యచిత్ । శ్రేయోమార్గంప్రపశ్యామియేనసిద్ధిర్భవిష్యతీతి, *వేదానైషుయథాసారంసంగృహ్యభగవాన్హరిః । భక్తానుకమ్పయావిద్వాన్సంచియేషయథానుఖమితి, చ. అతస్సభగవాన్వేదైకవేద్యఃపరబ్రహ్మభిధానోవాసుదేవోనిఖలహేయప్రత్యనీకకల్యాణైకతానానస్త

౮౨॥ సూ. విప్రతిషేధాచ్చ॥ విప్రతిషేధః- విశేషేణప్రతిషేధః. వివిధప్రతిషేధోవా. యథా *శ్రుతివిప్రతిషేదేత్యత్రాస్త్రత్వశ్చనీకేనశేషతఃప్రతిషేదేత్వర్థః- తద్వత్. యథా *జుష్టేషుప్రాణంపచ్చాన్తైర్విప్రతిషేధమిత్యత్రవిప్రతిషేధశబ్దః- తథా౨యమసినిషేధపరతిభావః. యద్వా- విప్రతిషేధః- వ్యాఘాతః. జీవోత్పత్తిప్రతిషేధప్రతిపాదకశాస్త్రేణజీవోత్పత్తివచనస్యవ్యాఘాతమభిప్రేత్యవ్యాఘాతహేతుభూతజీవోత్పత్తినిషేధమాహ (విప్రతిషేధాహితి) (సర్వాస్వసంహితాస్మితి) అనేనవిప్రతిషేధశబ్దవిశిష్టార్థోవివక్షితః. జీవోత్పత్తికథ్యతాంనామ-తథాపిసశ్రుతివిరోధః- శ్రుతావశీభూత్వత్పర్యనాదిత్యాహ (జన్మమరణాదీతి) తస్మిత్సస్యనిర్వాహఃకథమిత్యత్రాహ (వత్కృతఇతి) కరణాద్వాత్ప్రయశరీరసంయోగకృతజ్ఞానవికాససక్తోచలక్షణాత్ప్రతిపాశావితవ్యతథత్వర్థః. ఉపసంహరతి (అత ఇతి) — యైర్జీవోత్పత్త్యాదిప్రతిపాదనేనాస్త్రాప్రామాణ్యంసేధానితం - తైరేతచ్ఛాస్త్రావివక్షితమర్థంవివక్షితవేదానోప్యాప్రామాణ్యముక్తంసా్యత్ - అతో౨ప్రామాణ్యంపూర్వపక్షీకార్యం- ససేధాన్తీకర్తవ్యం. తస్మాత్సరైరుక్తంసూత్రానభిప్రేతాప్రామాణ్యహేతుంహుయతుమనుషవదే (యత్యైషఇతి) సోపిత్యాదిసానిష్ఠామలభమానఇత్యస్యపరోక్తార్థాభ్యుపగమేనపరిహరకత్తః. అథాన్యథా౨ర్థంవత్కృతంస్తమర్థందృష్టానైషయతి (అధవేతి)తమేవదాస్త్రానికేహిహ (ఏవమితి)కథమిదమవగమ్యతఇత్యత్రాహ (పశ్యాద్వేదాస్తవేద్యేతి) శ్రీపశ్యరాత్రస్యవేదార్థవిశిష్టకరణరూపతామాహ (తథేతి)తథా-ఉక్తానుగుణమేవేత్యర్థః. (సంశయేనవివాద్యచిదితి) సంశయః-అసంశయాఖ్యానుశ్రుతార్థవిరోధో౨స్తి-నవేత్వేవంరూపః. యద్వా- శ్రుతిపన్నేష్వర్థేషుయశ్చేయః-తన్నజానామీత్యర్థః. *అధీతాభగవన్వేదాఇత్యాదిశ్లోకానాముత్తరశ్లోకోయం *వేదానైషుయథాసారంసజ్జహ్యభగవాన్సరిః। భక్తానుకమ్పయావిద్వాన్సంచియేషయథానుఖమితి. మోక్షధర్మైశ్చయంవాకేష్వనువాకైషునిషత్సూపనిషత్సుచగృణన్తిసత్త్వధర్మాణస్త్యంసత్వేషుసామస్యేతి. ఏకాయనశాఖావిషయేపారమేశ్వరంవచనం *మహతోవేదవృక్షస్యమూలభూతోమహానయం । సున్దభూతాముగాద్యానైశాఖాభూతాస్తథామునేఇత్యాదిద్రుప్తవ్యం. జాగ్రద్బుధదేశవదిదమపిప్రలమ్బాయుక్తతంకింసంసా్యత్-వేదార్థఉచ్యతేచేత్-అతఏవవేదాలాభ్యావయితవ్యాః- కింగ్రన్థనిర్వాణేనేత్యాశక్త్యాంపరిజహీయః *వేదానైషుయథాసారమిత్యాదివచనార్థంచాభిప్రాయన్నాహ (అతస్సభగవానితి) అతః - వెదార్థస్యపరవబోధత్వాత్. భగవానిత్యాదివిశేషణాని శ్రమవిప్రలమ్బాదివస్తువశక్త్యావ్యావృత్త్యధాని. భగవచ్ఛబ్దేనహేయప్రత్యనీకకల్యాణైకతానత్వేవివక్షితే. కింప్రమాణమిత్యత్రాహ (వేదైకవేద్యఇతి) పురుషత్వాత్సదోషఇత్యాద్యనుమానస్యధర్మిగ్రాహకప్రమాణబాధమభిప్రేత్యైకశబ్దయోగి. తద్విబ్రహ్మ-నవాసుదేవఇత్యత్రాహ (పరబ్రహ్మభిధానఇతి) భగవచ్ఛబ్దసమాఖ్యాప్రమాణనిర్ధమర్థమాహ (నిఖిలహేయేతి) వత్కృమాణవ్యవస్థానుగుణవిశేషణ

జ్ఞానానందాద్యపరిమితోదారగుణసాగరస్సత్యసజ్జలృ శ్చతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయా^౨వస్థితా^౩ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యపురుషార్థాభిముఖాన్ భక్తానవలోక్యాపారకారుణ్య సౌశీల్యవాత్సల్యోదార్యమహేహాదధిఃస్వస్వరూపస్వవిఘాతీస్వారాధనతత్పలయాధాన్వ్యావబోధినోవేదాన్మగ్యజ్ఞాసామాధర్వ భేదభిన్నానపరిమితశోభాన్విధ్యగ్ధవాదము న్నరూపాన్ స్వేతరసకలసురనరమరవగాహం శ్చైవధార్యతదర్థయాధాత్వ్యావబోధిపజ్ఞరాశ్రశాస్త్రంస్వయమేవనిరమిమి తేతినిరవద్యం. యత్తుపరైస్సూత్రచతుష్టయంకస్యవిద్విరుద్ధాం శస్యప్రమాణ్యనిషేధపరంవ్యాఖ్యాతం-తత్సూత్రాక్షరాననుగుణం, సూత్రకారాభిప్రాయవిరుద్ధం, చ. తథాహి-సూత్రకారేణవేదాన్తన్యాయాభిధాయానిసూత్రాణ్యభిధాయవేదోపబృంహణాయచభారతసంహితాం శతసహస్రికాంకుర్వతామోషధైజ్ఞానకాణ్డే^౪భిహితం *గృహస్థోబ్రహ్మచారీచవానప్రస్థోధభిక్షుకః।యథిచ్ఛేన్నద్ధిమాస్థాతుం దేవతాంకాంయజేతసద్భిత్వారభ్యమహతాప్రబద్ధేనపజ్ఞరాశ్రశాస్త్రీప్రక్రియాంప్రతిపాద్య *ఇదంశతసహస్రార్థభారతాఖ్యానవిస్తరాత్ । అవిధ్యమతిసుద్ధానందభో^౫స్సుతమివోద్ధృతం।నవసీతంయథాచభో^౬ద్విపదాంబ్రహ్మణోయథా। అరణ్యకంచవేదేభ్యఃఓషధీభ్యోయథామృతం। ఇదంమహేహాపనిషదంచతుర్వేదసమన్వితం। సాఖ్యయోగకృతాన్తైనపజ్ఞరాత్రానుశబ్దితం।ఇదంశ్రేయథిదంబ్రహ్మఇదంహితమనుత్తమం। యుగ్యజ్ఞసామభిష్టప్రమథర్వాగ్నిరస్తే^౭స్తథా। భవిష్యతిప్రమాణంవాపతదేవానుశాసనమితి. సాఖ్యయోగశబ్దాభ్యాంజ్ఞానయోగకర్మయోగావభిహితౌ- యథోక్తం *జ్ఞానయోగేనసాక్ష్యానాంకర్మయోగేనయోగానామితి. భీష్మపర్వణ్యపి *బ్రాహ్మణైఃకుప్రియైర్వైద్యైఃపూజ్యైశ్చకృతలక్షణైః।అర్చనీయశ్చ సేవ్యశ్చపూజనీయశ్చమాధవః। సాన్వేతంవినిమాస్థాయగీతస్సజగర్షణేనయథితి. కథమేవంబ్రహ్మణోబాదరాయణోవేదవిదగ్రేసరోవేదాన్తవేద్యపరబ్రహ్మభూతవాసుదేవోపాసనార్చనాదిప్రతిపాదనపరస్య సాన్వేతశాస్త్రీసాన్వేతప్రమాణ్యంబ్రాయాత్. ననుచ *సాక్ష్యంయోగఃపజ్ఞరాత్రంవేదాఃపాశువతఃతథా। కిమేతాన్వేకని

మాహ (సత్యసజ్జలృఇతి) (భక్తా^౮) : శుద్ధభావంగతోభక్తాశాస్త్రాద్వేదిజ్ఞానమితివచనాత్ భక్తిస్సమ్యక్సాన్వేజ్ఞానహేతుః సాన్వేకజనసంరక్షణాయ. వెదాహాశ్రయేణకమపమృతకాంతామసురాణాంనిరసనాయకృతంబుద్ధాదితాన్త్రమితితచ్ఛరక్షణోపాయత్వం - అతోభక్తరక్షణార్థంకృతే^౯సి స్వబిక్షేపకోషగన్ధర్విభావః. విప్రలహ్నసమ్మహా^{౧౦}మాహ (అపారేతి) వెదైరెవాలం- కింపజ్ఞరాత్రేజేత్యత్రాహ (యుగ్యజ్ఞసామాధర్వభేదభిన్నానపరిమితశోభానితి) (విధ్యుగ్ధవాదము న్నరూపానితి) తత్త్వనిషయంయదత్రాచ్యతే-తత్పర్వమగ్ధవాదాదిషు ప్రతిపాదితమితిభావః. విలక్షణజ్ఞానైర్జ్ఞాయతపివ - కిమసే^{౧౧}త్యత్రాహ (స్వేత^{౧౨}) (నిరవద్యం) పాగుపతాదిషుయదవద్యం - తన్నాన్వేతైతిభావః. ననుబోధాన్తాదయోగజక్యశ్రీతాః- తద్వదిదంకింససా^{౧౩}త్. ఉచ్యతే- అవతారప్రయోజనంహియచ్చుద్వి నాశనంసాధుపత్రాణంచ. తత్ర దుష్కృత్తద్వి నాశాయబోధాదిప్రణీతిః- ఇదంచనారదశాస్త్రియాదిసాధుపత్రాణామేవైషమ్యమితి. నారదాదయోహ్యప్రశ్నోతారః. నారదాదిశ్రోతృర్వకథనంవిప్రలహ్నగ్ధమితిచెన్న- సర్వత్రానిశ్వాసప్రసక్తాత్. సర్వశ్రీసాభగవతావేదానామపాచుషేయత్వాదిభ్యాపనంవిప్రలిప్తయాకృతమితిశ్లోకస్తుంహిశక్యతే. కించ - వెదోదితావివాధాస్సర్వప్రసక్తానశ్రీశ్రీపజ్ఞరాత్రే శ్రాయంతే-బోధాదిషుహివేదప్రమాణ్యనిరకరణాదికంచ్యశ్యతే. కించ-ప్రమాణభూలేషుప్రబద్ధేషుబుద్ధాగమాదీనాం శ్రుతినిరోధాత్పరిత్యాజ్యత్వంప్రాయతే- సతథాశ్రీపజ్ఞరాత్రస్య- ప్రస్తుతశ్రుతిసారాధ్యవిశదీకరణరూపత్వమేవద్యశ్యతే. వివంనారదశాస్త్రియాదిసాన్వేకసంరక్షణాయప్రవృత్తత్వా, ద్వేదమహితాసేకార్థప్రతిపాదకత్వా, ద్వేదార్థావగమసౌకర్యాయప్రవృత్తత్వేనప్రమాణభూతప్రబద్ధేషుశ్రాయమాణత్వా, ద్వేదార్థవిశదీకరణరూపత్వానుగుణంవేదానాగ్ధస్యప్రసిపాదనవర్కనా, దుశశ్చాయాంవేదేభ్యనాశ్వాసప్రసక్తా, చ్యుచ్చుద్వి నాశప్రవృత్త, శ్రుతివిరుద్ధాప్రతిపాదక, ప్రమాణభూతప్రబద్ధానరసిద్ధిత, బుద్ధాగమాదిసామ్యబుద్ధిశ్రీపజ్ఞరాశ్రశాస్త్రీసమాపంసావయంత్యుక్త. వివంపరోత్రాప్రమాణ్యహేతుర్నిరాకృతః - అభవరోక్తంసూత్రార్థమసూచ్యమాషయం (యత్త్వై^{౧౪}) (సూత్రచతుష్టయమితి) సమాత్రద్వయమిత్యుక్త. (సూత్రాక్షరాననుగుణం) వాశబ్దతతప్రతిషేధాహితప్రపాదనగుణమిత్యుక్త. * అపివాకర్తృసామాన్యత్వవిమాణమనుమానంసా^{౧౫}త్. *వికంవాసంయోగరూపవోదనాఖ్యావిశేషాదిత్వాదిషువాశబ్దఃపడువిపశ్యత్రిచరోద్భవ్యః. విప్రతిషేధశస్థాపితదప్రతిషేధవాశవిసాహచర్యాన్నిషేధార్థవివేచిభావః. సూత్రకారాభిప్రాయనిరోధముపపాదయతి (తథాహితి) సూత్రకారేణసూత్రేఅయమగ్ధ ఉక్తశ్చేత్ - కిమగ్ధంమహాభారతేకథనమితిశ్లోకాయాంప్రయోజనభేదందర్శయతి (వేదాన్తన్యాయాభిధాయానీతి, (వేదోపబృంహణాయవేతి), అధీతకాఖ్యాగ్ధస్యసంశయవిపర్యయాదినిరాసకోన్యాయః. అసధీతకాఖ్యాగ్ధకతజ్ఞేనాధీరకాఖ్యాగ్ధజ్ఞాపనముపబృంహణమిత్యుక్త. (గృహధ్యక్షత్యాది) మహతాప్రబద్ధేన-విస్తరేణ. ఇదంశ్రేయః- వితచ్ఛాస్త్రాక్షమేవసాంసారికఫలసాధనం.ఇదంబ్రహ్మ-వితదక్తమేవపరమప్రాప్యంబ్రహ్మ. ఇదమనుత్తమంహితం- అచవగ్రసాధనమిత్యుక్త. అథర్వాగ్నిరస్తే^{౧౬} - అథర్వా ౭ శ్లోకసావధృష్టైరధర్వవేదప్రదే^{౧౭}తై. ఋగాదిశబ్దైస్తత్తదగ్ధా^{౧౮}భిప్రేతః. సాక్ష్యయోగశబ్దావ్యాచార్యై (సాక్ష్యైతి) కర్మజ్ఞానయోగోవేతమిత్యుక్త. మహాభారతప్రశస్త్యహేతోరనైకాన్యమాహ (ననుచేతి) పుహర

స్థానిపుథజ్ఞిస్థానివామునేత్యాది నా సాఙ్ఖ్యోదీనామప్యవరణీయతోవ్యతే- శారీర కేతుసాఙ్ఖ్యోదీనిప్రతిషిధ్య
 నై-అత ఇదమపిత స్త్రీంతత్తుల్యం. నేత్యుచ్యతే-యత స్త్రాపీమమెవశారీరకోక్తం న్యాయమవతారయతి. *కిమేతా
 న్యేకనిష్ఠానిపుథజ్ఞిస్థానివెతిప్రశ్నస్యాయఃసంఘ-కింసాఙ్ఖ్యయోగపాశుపతవేదపఞ్చరాత్రాణ్యేకతత్త్వప్రతిపా
 దనపరాణి-పుథ క్తత్త్వప్రతిపాదనపరాణివా. యదైకతత్త్వప్రతిపాదనపరాణి-కింతదేకంతత్త్వం. యదాతు
 పుథ క్తత్త్వప్రతిపాదనపరాణి-తదైపాంపరస్పరంవిరుద్ధాఢ్యప్రతిపాదనపరత్వాద్వస్తనికల్పాసమ్మవాచ్చైక
 మేవప్రమాణమగ్నేకరణీయం-కింతదేకమితి. అసోత్తరంబ్రవన్ *జ్ఞానాన్యేతానిరాజరైవిధినానామతానివై। సా
 ఙ్ఖ్యస్యవక్తాకపిలత్యాద్యసాఙ్ఖ్యయోగపాశుపతానాంకపిలహిరణ్యగర్భపశుపతికృతత్వేనపారుషేయత్వం
 ప్రతిపాద్య *అవాన్తరతసానామవేదాచార్యసృజచ్యత ఇతి-వేదానామపారుషేయత్వమభిధాయ *పఞ్చరా
 త్రస్యకృత్సృవక్తానారాయణస్వయమితి-పఞ్చరాత్రతన్త్రస్యవక్తానారాయణఃస్వయమేవేతుక్తవాః।
 ఏవంవదతశ్చాయమాశయః-పారుషేయాణాంహితన్త్రాణాంపరస్పరవిరుద్ధవస్తువాదితయా, అపారుషేయత్వే
 ననిరస్తప్రమాదానిఖిలసోపగన్ధవేదవేద్యవస్తువిరుద్ధాభిధాయత్వా, చ్చయథావస్థితవస్తునిప్రామాణ్యంమగ్న
 భం-వేదవేద్యశ్చపరబ్రహ్మభూతోనారాయణః- అతస్తత్త్వన్త్రాగ్రహితప్రధానపురుషపశుపతిప్రభృతితత్త్వ
 స్యవేదాన్తవేద్యపరబ్రహ్మభూతనారాయణాశ్చకతయైవవస్తుత్వమభ్యుపగమనీయమితి. తదిదమాహచ*సర్వే
 శుచనృపశ్రేష్ఠజ్ఞానేష్వేతేషుదృశ్యతే। యథాగమంయథాన్యాయంనిష్ఠానారాయణఃప్రభురితి. *యథాగమం
 యథాన్యాయమితి - న్యాయానుగృహీతతత్త్వదాగమోక్తంవస్తుపరామృశతోనారాయణపవసర్వస్యవస్తుసోని
 స్థేతిదృశ్యతే- అబ్రహ్మత్వకతయాతత్త్వన్త్రాగ్రహితానాంతత్త్వానాం * సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ *విశ్వంనా
 రాయణత్యాదినాసర్వస్యబ్రహ్మత్వకతామనుసంధానస్యనారాయణపవనిష్ఠేతిప్రతీయత ఇత్యర్థః. అతోవే
 దాన్తవేద్యపరబ్రహ్మభూతోనారాయణఃస్వయమేవపఞ్చరాత్రస్యకృత్సృవక్తేతి, తత్త్వరూపతమపాస
 నాభిధాయితత్త్వస్త్రిమితి, చతస్త్రినితరతన్త్రసామాన్యంసకేనవిమద్భావయితుంశక్యం. అతస్తన్త్రేవేదముచ్య
 తే *ఏవమేకంసాఙ్ఖ్యయోగంవేదారణ్యకమేవచ। పరస్పరాక్షాన్యేతానిపఞ్చరాత్రంతుకథ్యత ఇతి. సాఙ్ఖ్యంచ
 యోగశ్చసాఙ్ఖ్యయోగం. వేదాశ్చారణ్యకానిచవేదారణ్యకం. పరస్పరాక్షాన్యేతాని-ఏకతత్త్వప్రతిపాదనపర
 తయైకీభూతానికంపఞ్చరాత్రమితికథ్యతే. ఏతదుక్తంభవతి- సాఙ్ఖ్యోక్తానిపఞ్చవింశతీతత్త్వాని, యోగోక్తం
 చయమనియమాద్యాత్మకంయోగం, వేదోదితకర్తృస్వరూపా, ణ్యగ్నేకృత్యతత్త్వానాం బ్రహ్మత్వకత్వం, యోగ
 స్యచబ్రహ్మపాసనప్రకారత్వం, కర్తృణాంచతదారాధనరూపతా, మభిదధతిబ్రహ్మస్వరూపంప్రతిపాదయ
 న్త్యారణ్యకాని - ఏతదేవపరేణబ్రహ్మణా నారాయణేనస్వయమేవపఞ్చరాత్రతన్త్రేవిశదీకృతమితి. శారీరకే
 చసాఙ్ఖ్యోక్తతత్త్వానామబ్రహ్మత్వకతామాత్రంనిరాకృతం-సస్వరూపం. యోగపాశుపతయోశ్చేత్యసర్వకేవ

తి (నేతీతి) (యతస్త్రాపీతి) సాఙ్ఖ్యోదీనాంవేదావిరుద్ధాంశేప్రామాణ్యం- కృత్సాన్విరుద్ధస్యశ్రీపఞ్చరాత్రస్యకాన్విర్యసప్రామాణ్యమిన్యా
 యమవతారయతిత్వర్థః. తదపపాదయతి (కిమేతానీతి) ఏకతత్త్వప్రతిపాదనపరత్వేప్రమేయవిశేషముభుత్వా - పుథ క్తత్త్వప్రతిపాదనపరత్వే
 ప్రమాణవిశేషముభుత్వా. *అతిరాత్రేషాదశసంగృహ్యతి * నాతిరాత్రేషాదశసంగృహ్యతి, *ఉదితేజాహూతి *అనుదితేజాహూతి, *వీహిర్యజేత
 *యవైర్యజేత, ఇత్యాదిష్యనికారిభేదేనకాలభేదేనఫలభేదేనవికల్పస్సమ్మవత్సమస్తానే-సిద్ధవస్తునితువికల్పాసమ్మవేనవిరోధాదేకమేవప్రమాణంసానిది
 త్యర్థః. (అసోత్తరమితి) ప్రస్తుతనిప్రాంతంవికల్పోత్తరమాహేతిభావః. (జ్ఞానాన్యేతానీతి) కింత్యయాతత్త్వస్థకారాభిప్రాయఃపుష్టః-ఉతాగ్ధి
 తిఃపుష్టః. తత్త్వస్థకారాభిప్రాయశ్చేత్ - పుథజ్ఞిస్థాన్యేవమతానీత్యాహ (జ్ఞానాన్యేతానీతి) *సాఙ్ఖ్యస్యవక్తాకపిలహిరణ్యగర్భపశుపతికృత
 ర్భయోగస్యవక్తానాన్యఃపురాతనః। ఉమాపతిఃపశుపతిఃశ్రీకణ్ఠోబ్రహ్మణస్సుతః। ఉక్తవానిదమవ్యగ్రంజ్ఞానంపాశుపతంశివజ్ఞేతానివననాన్యారభ్యశ
 జ్ఞోపాత్తాని *పఞ్చరాత్రస్యకృత్సృవక్తానారాయణస్వయమితివక్తవ్యవత్ప్రవిశేషణద్వయంశూయతే. విభిఃఫలితమాహ (ఏవంవదత ఇతి)
 న్యాయానుగృహీతవస్తుపరామర్శస్వరూపమాహ (అబ్రహ్మత్వకతయేతి)వచనాన్తరేణవిశదయతి (అత ఇతి) *శరస్పరాక్షాని-ఏకమితిపదద్వయం
 వ్యాచక్షే (ఏకీభూతానీత్యనైస) ఏకంపఞ్చరాత్రమితి ఆగ్ధమేకత్వముక్తం- ఏకవచనాన్తర్వాత్. యద్వా- ఏకీభూతానీత్యనేనాక్షాన్తిభావఫలితాగ్ధ
 ఉక్తః- ఏకంపఞ్చరాత్రమితి ఏకపదవ్యాఖ్యానం. అత్రకిమగ్న- తస్యకిమపేక్షితంప్రతిపాదయన్త్యజ్ఞానిభవన్తి- తేషుకన్తిన్మంశే2వేదో-తత్సర్వం
 పఞ్చరాత్రమేకమేవకథమాగీదిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) తద్విశారీరకతన్నిరాకరణంకథమిత్వత్రాహ (శారీరకవేతి)సర్వేషాంసాఙ్ఖ్యోదీనాంప్రా

అనిమిత్తకారణతా, పరావరతత్వవిపరీతకల్పనా, వెదబహిష్కృతాచారో, నిరాకృతః - నయోగస్వరూపం, పశుపతిస్వరూపం, చ. అతః *సాంఖ్యంయోగఃపశ్చరాత్రంవేదాఃపాశుపతంతథా। అత్తప్రమాణాన్యేతానినహస్తవ్యానిహేతుభిరితి- తత్తదభిహేతతత్త్వరూపమాత్రమగ్నేకార్యం-జినసుగతాభిహేతతత్త్వవత్సర్వంనబహిష్కార్యమిത്യచ్యుతే- *యథాగమంయథాన్యాయంనిష్ఠానారాయణఃప్రభురిత్యనేనైకార్థ్యాత్.

ఉత్పత్త్యసమ్మవాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

—శ్రీఃశ్రీః—

మాణ్యంప్రతిపాదయదివశిషువచనంవ్యశ్యతఇతిరద్భిమనిష్ఠత్వగ్ధంతస్యాగమాహ (అతఇతి)కైతాన్ధేహేతుమాహ (అనేనైకార్థ్యాది) నకేవలం తత్తదాగమాత్ప్రశామర్శః - న్యాయపరామర్శోపిహ్యత్రోక్తః *యథాన్యాయమితి *సాంఖ్యంయోగఇత్యాదివచనస్యాన్యథా ౭థశ్చేత్-వేదవిరుద్ధాంశేపిప్రామాణ్యానిధాయాదవచనం *విరోధేత్వనవేక్ష్యంస్యాదిత్యాదాప్రమాణంస్యాత్-అగ్నిజ్వాలాయహింసాదీనామధర్మత్వస్యసాక్ష్యేప్రతిపాదనాదిభావః. ఏవం విరుద్ధాద్వప్రబద్ధప్రామాణ్యప్రతిపాదకత్వేనస్యాపివచనస్యప్రామాణ్యప్రసక్త్యాత్, *నిష్ఠానారాయణఇత్యాద్యైకార్థ్యా, చ *సాంఖ్యంయోగఇత్యాదివచనస్యాత్ప్రతిపాదకః. జాద్ధాదిగ్రన్థేష్వప్యవిరుద్ధార్థసమ్మవాత్త్వైకారప్రసజ్జఇతిచేన్న - తత్తవేదాప్రామాణ్యతద్విరుద్ధార్థప్రతిపాదనంకృతం- సాంఖ్యదిమతువేదాగ్నేకారవిహితితేష్వవిరుద్ధాంశస్యైకారఇతియథోక్తవిపార్శ్వః. ...

అత్రభాష్యకాలేన్మత్ప్రకారానిప్రామాణ్యగుణ్యాత్, కార్తవ్యైకవేదావిరోధాత్, సూత్రాక్షరసామజ్ఞాన్యా, చృతన్త్రానైరసామ్యంవ్యవస్తం. అత్రసూత్రకారానిప్రామాణ్యమక్షరవచనైరవగమ్యతే. తథాహి- తత్ప్రశిష్యాతాత్రస్వపశుముఖంప్రామాణ్యంప్రసజ్జితం- తత్త్ర *గుణంమాంసప్రశ్నవిద్రాజకృచ్చనేత్వమిహనఘనశ్చేతకర్మయశక్యంవత్సరశతైరపిఋతేదేవప్రసాదాద్వైరాజకజ్ఞానాగమేనవాగహనంశ్చేతదాభ్యాసమాభ్యాసవ్యవహారికాన్నితి, *అవాచ్యమేతద్వక్తవ్యమాత్మగుహ్యంసనాతనమితి, చ- పృష్టార్థస్వపరమరహస్యత్వం, కరవబోధత్వం, మదోగ్యేష్వవక్తవ్యత్వం, చదర్శితం. *తేనైవప్రధితాబ్రహ్మమర్యాదాలోకభావినీతి-లోకహితాయప్రవృత్తయోబాహ్యగమవ్యావృత్తిర్దృశ్యా *తత్ప్రశాంతోరాజ్యంధర్మజామిత్రభావః। నాన్యతావాక్యమభవన్మనోబుద్ధంచనాభవత్। సంస్థితేతుస్యపేతస్త్రికాశాస్త్రిమేతత్సనాతనం। అన్తర్ధాస్యతితత్త్వమేతద్వ్యవహారికంయే- యోగ్యజనఘాయితకాలేప్రవృత్తిః, కాలాన్తరెవోధానం, చెలివైలక్షణ్యముక్తం. తత్ప్రాప్యవిర్భావవిరోధావకథనాదగ్ధకంఠస్యవేదార్థవదనాదిర్వంద్యతం. తత్తత్ప్రబాహ్యగమవ్యావృత్తిః- *ఉత్పత్త్యనైవ్యధైర్యచయోన్యతోన్యానికానిచిత్। తాన్యర్వాక్కాలికరయోనిష్ఠులన్యత్రానిచే- దాహ్యగమానామర్వాక్కాలికత్వస్మరణాత్. *వేదైశ్చతుర్విస్సమ్మితంకృతంమేరామహాగిరావితి - సర్వమర్వాదాస్థాపకమునిజనఘాయితైమేరాప్రవృత్తయోదేశతోపివైలక్షణ్యముక్తం. *ఏకాగ్రమనసోదాన్తాఋషయస్సంయమేరతాఇతి, *దివ్యంవర్షసహస్రంవైసర్వేతేమునయస్సమితి, నారాయణానుగ్రహాహితదాదెవీసరస్వతి। వివేకతాస్యపీకర్వాక్-లోకానాంహితకామయేతి, *తైరేకమలింగత్వాద్యంత్యోక్తంకాస్త్రిముత్తమమితి, చ- ప్రవర్తకానామృషీణామిత్రగుణవత్త్వం, తపోమహిమవత్త్వం, భగవత్ప్రసాదలబ్ధసరస్వతీకత్వం, నిమనానామైకమత్వం, చదర్శితం. *ఉచనాబృహస్పతిశ్చైవయదోత్పన్నౌభవిష్యతః। తదాప్రవక్ష్యతశ్చాస్త్రింయుష్యన్మతిభిరుద్భవమితి, *యుష్యత్క్రొతమిదంకాస్త్రింప్రజాపాలోవసుస్తతః। బృహస్పతేస్యకాశాద్వైప్రాప్యతేద్విజనత్తమాఇతి, ప్రకృష్టదేవర్షిచరిగ్రహః, ప్రకృష్టఋషిగమ, శ్చదర్శితః*వేదైశ్చతుర్విస్సమ్మితం *ఇదంమహిషాపనిషదం *అత్రధర్మార్థకామాహిమోక్షఃపశ్యచ్చిక్షీతఇతి-సర్వవేదవేదాన్తసారత్వం, గుడజిహ్వకాన్యాయైస్త్రివర్గప్రతిపాదకత్వం, మోక్షేకచరత్వం, మనుత్తమహితత్వం, చోక్తం. *సర్వేప్రమాణంహితథాయతైతచ్చాస్త్రిముత్తమం। భవిష్యతిప్రమాణంవైచిత్రసదనుశాసనం। అస్మాత్ప్రవక్ష్యతేథర్వాకమనుస్సాన్వయముభవస్సన్వయమితి-మన్వాదిభిరపువజీవ్యత్వం, మితరప్రబద్ధప్రామాణ్యేదృష్టాన్తభూతత్వం, మవ్యవధానేనభగవదనుశాసనరూపత్వం, భవిష్యతిప్రమాణమితిభగవతానియమితత్వం, చదర్శితం. *తస్యయజ్ఞోమహానానీదశ్వమేఘోమహాత్మనః। బృహస్పతిరుపాధ్యాయస్తస్యమూతాబిభూవహేతి-పశ్చరాత్రనిష్ఠస్యోపరిపరస్యాశ్వమేఘకర్తృత్వవచనాత్వైదికపశ్చరాత్రకర్మణాంకర్తృసామాన్యందర్శితం. *ప్రీతస్తతోహభగవాన్దేవదేవఃపురాతనః। సామైత్తందర్శయామాసఅదృశ్యోన్యైకేనచిదితి-వేదపశ్చరాత్రోక్తకర్మణామవ్యవధానేనఆరాధ్యపరదేవతాసామాన్యంచదర్శితం. అదృశ్యేనహ్యతోభాగోదేవేనహరిమేధనేతి - భగవత్పూర్వదేవతాసామైత్థారిబృహస్పత్యదృశ్యతాయా, ఉపరిచరేణదృష్టతాయా, శ్చోక్తత్వాదధికారివైలక్షణ్యందర్శితం. ఏకతద్విత్తత్తవృత్తాన్తముఖేనార్థవాదరూపంతాత్పర్యభిక్షందర్శితం. మేరోరుత్తరభాగేతుక్షీరోదస్యానుమాలతః। సదేశోయత్రనన్తఃపశుపతమదారుణమితి, *ఏకానినన్తేపురుషాఃశ్వేతద్వీపనివాసినః। గచ్ఛద్వం

త త్ర మునయ న త్రా త్తా మే ప్ర కాశిత ఇతి, *తతోనోదృష్టివిషయతదా ప్ర తిపాతోభవతి, *న త్రావసానేస్యగుణాన్వ రాక దద్యుమోవయమితి,
*బిలికిలోప హ్రయ తేతస్య దేవస్య తైర్వైరైః | వయంతు తేజసాతస్య సహసానప్త చేత స ఇతి, *పురుషాణాం సహ ప్రే మ తేమనైగుణ్య ద్దోనిమి | అస్మాన్మ కశ్చ
న్స సాచక్షుషా మా ప్యపూ జయతి, - భగవద్ధర్మ నిష్ఠ పురుషాభ్యుపి తదేశస్య ప్రాప్య త్వం, తస్య బహుతపోలభ్యత్వం, ధర్మాన్తర నిష్ఠైవద్ధర్మ నిష్ఠా నాం దుర్ధర్మ
త్వం, తేషాం బహుతపోదృశ్యత్వం, తేషామితరాధా కారిష్య నాదరత్వం, తన్మ ఖేనేతరాధా కారిణాం నికృష్టత్వం, భగవద్ధర్మ నిష్ఠా నాం ప్రకృష్టత్వం, చ-భగవతా
స్వయమాగత్యదర్శన ప్ర దానాచ్చ తేషాం మహా త్వం, దర్శితం. *ఏకశ్చ శబ్దావరతః శ్రు తోస్మాభిరుచీరితః | అకాశం పూరయత సర్వం యోక్షురసమన్వి
త ఇతి - భగవతో వ్ర శ్రవణస్యాపితవస్సాభ్యుతయా భగవద్ధర్మ ప్ర కర్షణాశీతః. *వృప్తావేపూరుషా శ్వేయతోపశ్యన్ప్రియవిజ్ఞ తాః | దృష్టాభవదేవే
శచిభిర్ద్వైష్టేజ్విజా త్తమా ఇతి- భగవద్ధర్మ సతుల్యత్వం తేషాం దర్శనస్య ప్ర తిపాదితం. : ప్రాప్య శ్వేతం మహద్విషం నారదో భగవాన్స పిః | వద్ధర్మ తానేవ సరా
స్వేయ తాంశ్చన్ద్ర ప్ర భాన్సుభావః | పూజయా మా సరిత సామన సా లై స్సు పూ జిత ఇతి, : న హ్యేతద్భిక్తా జా ప్రా ప్రమిద్య శం మమ దర్శన మితి, చ-భగవద్ధర్మ ని
ష్ఠా నాం దేవర్షి వన్ద్యత్వం, బ్ర హ్మదిభ్యోపిమహా త్వం, చదర్శితం. *ఉపాచమధురంభూయోగ చ్చనారదమచిరి | ఇమేహ్యనిన్ద్రియా హారా మద్భక్తా శ్చన్ద్ర
వర్చసః | ఏకా గ్రా శ్చి నయయిర్వాంతేషాం విఘ్నాభావేదిచో క్తం- నారదసమ్భు షణస్యాపి ఘ్న రూపతాకథనేన నార దాదపితేషామాసన్న తరత్వం ద
ర్శితం. *అపి హేమహిమరమ శ్మేయోమోక్ష ధర్మస్స నాతపః | యంహిత్యా దేవతాస్స ర్వాహవ్యేకవ్యభుజోభవత్ | సూనమే కా నిధర్మ యం శ్రే ణ్ణా నారాయ
ణ ప్రియః | ఏకా నిసోహిపురుషాగచ్ఛ నివరమేవదే | యద్యే కా నిధిరాకీర్ణం జగత్సాన్యత్తురునస్తన | భవేత్క్రౌతయుగ ప్రాప్తిరితి, *ఏకా క్షభావాపగతా సై
భక్తాః పురుషా త్ర మం | తే సహ స్రా ర్చి షం దేవం ప్ర విశ నిసనాతసమితి, చ- కృతయుగై కా ప్రస్థభగవద్ధర్మస్య పరమ మోక్ష ప్ర దత్తం, తన్మ ఖేనాధికారి
వైలక్షణ్యం, చదర్శితం. తథా *మయా సృష్టం పురా బ్ర హ్మ మద్యజ్ఞ మయజత్స్వయం | తత నన్వైవరాత్ ప్రీతోదదావహమను త్రమాత్ | మత్సుత్ర త్వం
చకల్నాదోలోకాభ్యుత్తమేవచ | ఏష మాతాపితా వైవ యుష్మాకం చపితా సుహః | మయానుశిష్టాభి తాసర్వ భూతవర ప్ర దః | అన్యైవచానుజూరు ధ్తో
లలాటాద్యస్స ముగ్ధితః | బ్ర హ్మనుశిష్టాభి తాసోపి సర్వవర ప్ర ద ఇతి, *స బ్ర హ్మ కాన్సరు ద్రా శ్చనేన్ద్రియేవాస్స హ్నిభిః | అర్చయ నిసుర శ్రే శ్టం దే
వం నారాయణం ప్ర భుంజిత్యాదిభిః, - వేదాన్తవేద్య పరదేవతాయాః ఏవ సర్వస్మాత్పర త్వేనా త్ర ప్ర తిపాద్యత్వం దర్శితం + వేదైశ్చ తుష్టిస్స మితమిత్సుప
క్రమః *ఇదమ హూషనిషదమిత్సుప సంహరః. అభ్యాసాదివిఘ్నానిదర్శితాని. ఏవమాశయదోష విరహ, దేశ, కాల, ప్రవ ర్తక, వక్త్ర, శ్రో తృ, ప్రబ
ద్ధ, తద కధర్మ, తత్కర్మ, తర్ఫల, తత్ప్ర యాయిదేవతా, వైలక్షణ్య ప్ర తిపాదసముఖేన భగవచ్ఛాన్ద్ర వైలక్షణ్యస్య బహుముఖం ప్రవక్ష్యనమభి శ్రే త్య
మహతా ప్రబద్ధే నేతుకృతం. తథా భగవత్ప్ర శీతేతత్ప్ర తిపాదకతయాసా త్వికై శ్రీ వారాహేచ పురాణే మోక్ష ధర్మానురోధేన పక్ష్యరా త్ర న్యవేదతుల్యప్రా
మాణ్య ప్ర తిపాదసముఖేన పాశుపతా దైర్వైలక్షణ్యం దృశ్యతే- యథా అక్షుషష్టితమే : పారుషం సూ క్రమాస్థాయయేయజ నిద్విజాస్తుమాం | సంహితా
జపమాస్థాయ తేమాం పశ్యన్ బ్రాహ్మణాః | అలా భేదమన్ద్రాణాం పక్ష్యరా త్రోచి లేనహి | మార్గణమాం ప్ర పద్యన్తే తేమాం పశ్య నిమానవాః | బ్రాహ్మ
ణక్ష త్రి యవిశాం పక్ష్యరా త్రం విధీయతే | శూ ద్రాదీనాం తచోప్సిత్ర పదపీముపయాస్యతి | ఏవం మయా కంవి శ్రే ణ్డ్ర పురాకల్ప పురాతనం | పక్ష్య
రా త్రం సహ స్రాణాం యదికశ్చిద్రాహ్మతి | కర్మక్షయే చమాంకశ్చిద్యదిభక్తాభివ్యతి | తస్య వేదాః పక్ష్యరా త్రం నిత్యం హృదివసేష్యతి | వేదేన పక్ష్యరా
త్రేణ భక్త్యా యజ్ఞైరతుద్విజాః | ప్రా ప్యాహం నాస్యథా ప్రా ప్యోవర్షల త్తైరపిద్విజేతి. అ త్ర వేదపక్ష్యరా త్ర యోగ్వికల్పాభిధానాద్వేదతుల్యత్వం, వేదా
దికృత త్రైవర్గికాధికారత్వ, మితరాద్యాగత్యం, వేదపక్ష్యరా త్ర యోగ్యముచ్చిత్య మోక్ష సాధనత్వం, చో క్తం. త్వంచరు ద్ర మహాబా హుమాహుశా
స్త్రాపికారయేత్యాదిభిరతరాగమానాం మోహనాగ్ధత్వంచో క్తం. త త్ర చోద్యపరిహారాశ్చ పూర్వమేవ ప్ర పక్ష్యనకృతాః. అతశ్చ పక్ష్యరా త్ర న్యేతరా
గమ వైలక్షణ్యం నిధ్యం. — ననుకథంకా ర్హ్యైన్యవేదావిరుద్ధత్వం- త్ర యాధర్మ పుత్యాగస్య త త్రా క్తత్వాత్. కథం నన్వాదిష్ట తీనాం వేదాన
రోధిత్వం- తేమ త్ర యాచోదితాగ్ని హూ త్రాదిచరిత్యాగముఖేన చతుర్థా శ్రమధర్మస్య ప్ర తిపాద్యమానత్వాత్. *యదహ రేవవిరజే త్తదహ రేవ ప్ర
వ ర్జిత్యాదిభిః ప్రత్యక్ష శ్రు తిభిరేవ చతుర్థా శ్ర మవిధానా త్తన్మూలానాం న్యూ తీనాం నవేదవిరుద్ధత్వమితిచేత్. * కింభో స్త్రీయీధర్మకా సంయు క్త
ఇదంధర్మం జిజ్ఞాసి తాః ఓంభో జిజ్ఞాసి తేత్యాది ప్రత్యక్ష శ్రు తినిధత్వా త్రీయీచోదితధర్మవి శేష త్యాగస్య తన్మూలతయా పక్ష్యరా త్ర వచసాం నవేదవిరు
ద్ధత్వం. ననుకథముదాహృతవాక్య నాం వేదత్వం. కథం *యదహ రేవత్యాది వాక్య నాం వేదత్వం. జాబాల శ్రు త్యాదీనాం దేశాన్తరెవ్య ధీయమాన
త్వాదిచేత్. ఏవం తర్హి జాబాలవాక్కులమాధ్యన్వి నాదిశాఖానామివ దేశాన్తరెవమభిరవిచ్ఛిన్న పారమ్యర్థమధీయమానత్వా దేవవేదత్వం నిధ్యం వత్త
వ్యత్యేసత్యత్తర్యమాణక ర్మకత్వా తిహేతునైవ తద్వదేవాపారుషేయత్వం. తై తిరీయాదిశాఖానామివై కాంసకాఖాయాశ్చ సాధారణకల్ప సూ
త్ర వత్త్వా దేవవేదత్వం దురవహ్నవం. తథా భూమవిద్యాయాం *యు గ్వేదం భగవోధ్యేమియజుర్వేదం సామవేదమాధర్మణం చతుర్థమితిహే సపురాణం
పక్ష్యమం వేదానాం వేదంపిత్ర్యం రాశిం దేవనిధిం వాకోవాక్యమే కాంసం దేవవిద్యాం బ్ర హ్మవిద్యాంక్ష త్రవిద్యాం సక్ష త్రవిద్యాం సర్వదేవజనవి
ద్యామేతద్భగవోద్వేషమితి శ్ర వణాచ్చ ఋగ్వేదాదివ ద్వేదత్వసిద్ధిః. ఋగ్వేదాద్యేపుగ్రహణాదవేదత్వమితిచేన్న- బ్ర హ్మవిద్యా యాజుష బ్రాహ్మణపరి
వ్రాజకన్యాయేన శ్రే ణ్డ్రాత్వ పుగుపాదానోపపత్తిః. బ్ర హ్మవిద్యాశ్రద్ధోఽన్యూపనిషద్వాగపరః-సతుజ్ఞానపరః-సాత్త్వికత్వకైః. ఏకాయనశబ్దస్య ప్రసి
ద్ధ్యనాదరేణాథాన్తరపరత్వకల్పనమేయ క్తం-ప్రసిద్ధ్యపవాదకాధావాత్. యథా *యంవా కేవ్యమవా కేషునిషత్సూపనిషత్స చగృణన్తి సత్యధర్మాణ
స్సత్యం సత్యేషామనిష్ఠిభారతవచనాచ్చ శ్రు తిత్వమవగమ్యతే. తథా భగవచ్ఛాన్ద్ర ప్రేమచాస్య వేదత్వం నిమజ్జో 2 వగమ్యతే-యథా శ్రీ కాలో త్రరే* ఋ
గ్వేదం పూర్వదిగ్భ్యా గేయజుర్వేదంతుదక్షిణే | పశ్చి మసామవేదం స్యాదాధర్మం చో త్రరేభవేత్ | ఏకాయనీయశాఖాత్థమన్త్రాకా సర్వాసుదిక్షుచ | పా

యేతావనాన్వయస్య ద్విసంస్కారమారభేదితి. తథాతత్త్వైవ *తతః ప్రీతమనానాథస్యాత్మైశ్చ బ్రహ్మసంజ్ఞితం | వెదమేకాయసం బ్రహ్మవ్యాకర్తుమ
 మతోభయం | వ్యాజసకరసద్భక్తిహృదయం ప్రణవమాదితః | తత్త్వైవ తత్త్వాద్వేదానాం మూలసంజ్ఞానాతనీ | తతో న్యాన్వపిదివ్యానివ్యాపకాన్వయ
 దిప్తవానితి. ఏవంసంహితా నైర్వహ్యపిబహూనివచనాని. తానివి నరభయోన్నలిఖ్యతే. తథేవహనపురాణవచనైరుపబృంహిత ప్రదేశవిశేషతాచ శ్రుతి
 త్వేహేతుః— *ద్వేవిద్యేవేదితవ్యే | యత్తద దైశ్వమ గ్రాహ్యమగో త్ర మవర్ణమచక్షుశ్రోత్రం తదహాచిపాదం | నిత్యం విభుంసర్వగతం సుసూక్ష్మమిత్వా
 దీనాం శ్రుతిత్వేన సమ్ప్రతివన్నానాం *ద్వే బ్రహ్మణీవేదితవ్యే శబ్ద బ్రహ్మచరంచయత్ | శబ్ద బ్రహ్మణి హితః పరం బ్రహ్మణి గచ్ఛతి | యత్తదవ్య గ్రమ
 జరమచి న్యమజమవ్యయం | అని దైశ్వమరూపంచపాపిపాదాద్యసంయుతం | విభుంసర్వగతనిత్యం భూతమోనిమకారణం | వ్యాప్తం వ్యాప్యం య
 రసర్వం యద్యైవ శక్య నిసూరయ ఇత్యాదినిరుపబృంహితత్వ దర్శనామచబృంహితత్వం హి శ్రుతిత్వం స్థాపయతి. ఏకాయసంభావనానిచబహూ
 న్యుపబృహ్యతైపురాణేహసవచనైః - * సర్వజ్ఞ సర్వదర్శి సర్వేశ్వర సర్వశక్తి సమృద్ధిమానేవాప్తధిరన్యూన ఆద్యోవశీస్వాధీనో నాదిరన్యోవ్య
 పగతనిద్రాభయ క్రోధ తన్మిర్వ్యపగతేచ్ఛాతమః క్షమవ్యాన్విరోహ నిరభిష్ట నిరవద్య ఇతి శ్రుతిర్భగవతాపరాశరణోపబృంహితా * సర్వజ్ఞ సర్వ
 దృక్ సర్వశక్తిర్దానబంధమాణ్ | అన్యూనశ్చ సమృద్ధిశ్చ స్వాధీనో నాదిమాన్వశీ | క్షమతన్మిర్భయ క్రోధకామాదినిరసంయుతః | నిరవద్యః పరః పాత్రైర్నిరసి
 ష్టాక్షర క్రమ ఇతి. *ఏవమేషమహాశక్తో మైత్రేయభగవానితి | పరమ బ్రహ్మ భూతస్య నానుదేవస్య నాన్వయః | జ్ఞానశక్తిబలైశ్చ సర్వదీర్ఘతేజాంస్య శేష
 తః | భగవచ్ఛబ్దవాచ్యనినా హేయైపుణాదిభిత్వనేన *సర్వజ్ఞ సర్వదర్శి సర్వేశ్వర సర్వశక్తి సమృద్ధిమానేవనిర్దోహ నిరభిష్ట నిరవద్యః యేభగవ న్దంవా
 నుదేవమేవవిదు ప్రపితవతిమతివాక్యం ముఖ్యపబృంహితం జ్ఞాయతే - హేయ ప్రత్యనీకత్వకల్యాణగుణకత్వనిమి త్రస్య భగవచ్ఛబ్దస్య వాసుదేవానా
 భారణత్వ ప్రతీతిర్భుభయ త్ర ప్రతీయతే. తథా *నానీధస్యకృతమ స్తీమకించిన్నాసంయతేష్యద్వియేష్యవగేధిః | ససంయమో న్యపరిత్యజ్యకా
 మాన్మానుత్యాగోనా నరేణా ప్రమాదం | అప్రమాదో జ్ఞానమయా జ్ఞానం ప్రకృతిసంహితం | ప్రకృతో కర్తృసంపదాన్తత్త్రానిత్యం కృతంభవేదితి - ఇ
 యంచ శ్రుతినిర్దేశకపర్యణ్యపబృంహితా *నాకృతాత్మాకృతాత్మానంజాతువిద్యాజ్ఞానార్దం | ఆత్మనస్తుక్రిమోసామోనాన్యత్రేన్ద్రియనిగ్రహత్ |
 ఇన్ద్రియాణామూర్ధ్వానాం కామత్యాగో ప్రమాదరః | అప్రమాదో భైమ సేనజ్ఞానయోనిరసంశయమితి. ఏవంవిరుద్ధతయా ౭ భిమతానామధానాం ప్ర
 త్యక్ష శ్రుతిమూలత్వాత్ శ్రీపశ్చరాత్రస్యకార్యైర్నిర శ్రుత్యనిరుధత్వరూపంసాక్ష్యాగమాదిభ్యోవైలక్షణ్యం నిష్ఠం. అతఏవ గ్రన్థిర్వాణానుప్రవిప్త
 పురుషాకయవోషనిబద్ధనావిరుద్ధార్థప్రతీతిత్వవ్యయం క్తం. అతోవిరుద్ధాంశ న్యజితత్వ ఇతినిధానో ౭ నుపపన్నః. సాక్ష్యాద్వాగమానాంచావా నరగ్ర
 న్ధకర్తృబుద్ధివోషాద్విరుద్ధార్థాన్వయః - చతుర్థామప్యాగమానామదివ త్వ ప్రణీతానాంసర్వవిదపివేదవిరోధ ఇతిసామ్యంచానుపపన్నం - * ప్రత్యక్ష
 హేతవోదాగాస్సాక్ష్యాన్వాప్రవినిశ్చయా ఇతి, - *రుబ్యంకౌచంతమోరుక్తం దయాభూతేషుచానఘ | వ్రతానాం భారణంతుభ్యందర్శనంసంసంత
 దోరితి, చమోషోపాయో, *బహవఃపురుషరాజన్ సాక్ష్యయోగవిచారిణః | నైత ఇచ్ఛన్ నిపురుషమేకంకురుకులోద్వహేతితత్త్వై, చపరస్పరవై షమ్య
 స్య శ్రుత్యగ్రనైరుపసృచభగవతావ్యాసేనో క్తత్వాత్. అప్రహిసాక్షాత్కారాన్మోక్షః - శాన్తజన్యవివేకాన్మోక్షః ఇత్యుపాయవై షమ్యం దృ
 శ్యతే, పరమాత్మనః ఉపాదానత్వానభ్యుపగమశ్చ వేదాన్తాద్వైషమ్యం ప్రతీయతే, సహ్యర్యాచీన గ్రన్ధకారమతంచ్యాసేనోచ్యతే. ననుమోక్షభక్తై
 * ఏవం తత్త్వమిదంకృత్స్యం సాక్ష్యానాంవిదితార్థానాం | యదుక్తంయతిభిర్ముఖైః కపిలాదిభిశ్చనైః | యస్మిన్నవి శ్రమాః కేచిత్ దృశ్యదైమను
 జర్జర | గుణాశ్చ యస్మిన్మహోదోషవశేన కేవలతేకపిలాదిమతస్య విశ్రమాదిదోషరాహిత్యం సాధ్యణ్యంచోక్తం, తథా * నిష్ఠానారాయణ
 ఇత్యుక్త్వా * తమేవం శాన్తకర్తారః ప్రవవ ని మనీషిణ ఇతి కపిలాదినిర్దారాయణస్య ప్రతిపాదితత్వ ముక్తం, - ఆతః శ్రుత్యగ్రనైరుపసృచభా
 నర వక్తృవోషకృతమితిచెన్న - తత్రతత్ర భగవతావ్యాసేన భీష్మవాక్యముఖేన స్వమతేనసిద్ధా న్సోగ్యక్తత్వాత్. విరోధస్యావా నర వక్తృమూ
 లకత్వే కపిలాద్వాది వక్తృమతే నైవ సిద్ధానోవాచ్యః. * ప్రత్యక్ష హేతవోదాగా స్సాక్ష్యాన్వాప్రవినిశ్చయా ఇతి తత్తదభిమతస్యైకైకసోగ్యపా
 యత్వముక్త్వా * ఉభేనైతేమతే జ్ఞానేనృపతేజిష్టసమ్మతే | అన్యుతే యథా శాన్తంసయేతాం పరమాజ్ఞిమితి సముచ్చిత్యాన్యతాభ్యా ముధా
 భ్యాం పురుషార్థజిహి నిర్ధానితం. తథా * నైత ఇచ్ఛన్ నీతిసాక్ష్యానాం యోగానాంచ పరమాత్మనః ఉపాదానత్వానభ్యుపగమముక్త్వా * బహూనాం
 పురుషాణాంహి యథై కామోనిరుచ్యతే | తథా తంపురుషం విశ్వమాఖ్యాస్యామిగుణాతిగమిత్యారభ్య * సమాసతస్తుయద్వాన్యసః పురుషైకాత్మ్య
 ముక్తవానితిస్వమతేన సిద్ధా న్దక్ష - నతు కపిలహరణ్యగర్భాదిమతేన. పురుషాణామైకాత్మ్యం - ఏకేనాత్మనాయుక్తత్వం. అనేన జగచ్ఛరీరకః
 పరమాత్మాహి సర్వోపాదానమిత్వం క్తం భవతి - * తవా నరాత్మామమవయేచాన్యేదేహసంజ్ఞితాః | సర్వేహంసాక్షీభూతోశాన గ్రాహ్యః కేన
 చిత్కన్విదితిపురుషైకాత్మ్యశబ్దవివక్షితస్యస్వేనైవవ్యాఖ్యాతత్వాత్, బహూనాంపురుషాణామితిపూర్వముక్తత్వా, చ. | ఏవం సిద్ధా న్దక్షాయాం
 కపిలాద్యభిమతత్వవర్ణనాభావా తత్తదాగమేష్యగ్రనైరుపసృచవర్ణనీయం. తస్మిన్కపిలాదీనాంశాన్తకర్తృవాణాం శ్రమరాహిత్యవచనంనారాయణ ప్రతి
 పాదకత్వవచనంచకథంఘటత ఇతిచేత్. ఉచ్యతే- కథమవా నరకర్తృవాణాం శ్రమరాహిత్యవచనంఘటతే- *కపిలాదిభిత్వాదిశబ్దైరహ్యవా నరవక్తార
 ఉచ్యతే. ఆదిశబ్దాహరణ్యగర్భాదిపరఇతిచెన్న- *ఏవం తత్త్వమిదంకృత్స్యం సాక్ష్యానాంవిదితార్థానాం *యదుక్తంకపిలాదిభిః *యస్మిన్నవి శ్రమాః
 కేచిదితియచ్ఛబ్దస్య ప్రకృతసాక్ష్యమతపరామర్శితత్వాత్. అత ఆనుచచ్ఛభిఖాదీనామపి శ్రమాభావసోగ్యక్తత్వాత్. అవా నరవక్తృవ్యపిత్వా న్యోరో
 పో ౭ నుపపన్నః. *నైత ఇచ్ఛన్ నీత్యద్యతనతార్కికావివక్షితా ఇతిచెన్న *ఇచ్ఛన్ నీతివ ద్రమాసనిర్దేశవిరోధాత్. తదాత్వేపి కుతార్కికాస్య నీతిచెన్న-
 *సాక్ష్యయోగవిచారిణామితినిర్దేశస్యకుతార్కికవిషయత్వానుపపత్తేః, ఏతచ్ఛబ్దైరహిసాక్ష్యయోగవిచారిణఃపరామర్శిత్యనై. యది *నైచ్ఛ నీత్యక్తికు

తార్కికవిషయా- తదానీధాన్తేరిమిత్రాపాదానైక్యంకపిలరణ్యగర్భోక్తమితవత్వం- సచతథోక్తం-అతోఽనాన్తరవత్ప్రచలనసంకల్పయాన్తర్థభేద నిర్వాహనాన్తరపవన్తః. సమ శ్రుతమేవప్రకారార్థప్రవదన్తీతి*యస్మిన్నవిశ్రమాఃకేచిదితాన్త్రేణాదివత్ప్రమ శ్రమేప్రతిపద్యే. మతభేదస్యా వాన్తరవత్ప్రమాలత్వేచానుపపన్నే. అర్థవిరోధస్య త్రకారేణత్పరసంపదధంఘటతఇతిచేత్. వయమపికథంఘటతఇతి బ్రూమః- ఉభయేషామ ప్యనుపపత్తేఃపరీహరణీయత్వావిశేషాత్. యమ్యద్యేత- శ్రమాదిదోషరహితానామపివత్క్తాణాంతదాస్యనివక్షితాదధికార్థాన్తరాకథనం, వివక్షితేఽన్తే ప్రరోవనాథోఽతివాద, శ్రుతమృతతః- యథానిర్దేశస్యాపివేదస్య సహివేహోదర్శపూర్ణమానుప్రకరణేవాజపేయంప్రశంసతి, నాపికర్తృప్రకరణే బ్రహ్మప్రతిపాదయతి, అతివదతిచ ప్రతిపాదయిషితమృగం, *అక్షయంహతైచాచుర్కాస్యయాజినస్సుకృతంభవతి *సకీన్త్ర్యక్షు త్రోనజ్ఞాస్య యానైవ త్రహస్తిత్వాదినా - సతైతావతావేదస్యకర్తాన్తరం తత్వాన్తరంచానభిమతమిష్యతే- అస్య త్రవేదేనైవకర్తాన్తరత్వాన్తరప్రతిపాద నాత్. ఏవంకపిలాదయోపిస్యవివక్షితాదధికంతదాచీంసవదన్తి, వివక్షితమవవదన్తి, చ. సాక్ష్యకాన్త్రేప్రకృతిప్రాకృతపురుషత్వనివేకమాత్రస్య వివక్షితత్వాదధికాప్రతిపాదనం, నాన్తాత్పరంకించితిప్రతివాద, శ్రుతమతి- రోగేచయమసయమాద్యజ్ఞకస్యసమాధివ్యస్తస్యయోగస్య, తత్రధేయభూతస్యేవస్యకర్తాదోషాన్తరస్య, చ ప్రతిపాదయిషితత్వాదుపాదానత్వాదుక్తిః. సతైతావతావత్వత్క్తాణామిశ్వర, సస్యోపాదా నత్వం, చానభిమతంభవతి-అస్య త్రకపిలానుసంవాదబ్రహ్మరుద్రసంవాదాదిషుకపిలరణ్యగర్భాదిభిరేవేవ్యర్థస్య, తస్యజగదుపాదానభావస్య, చ ప్రతిపాదితత్వాత్. సచతదనుక్తిమాత్రేణాతివాదదర్శనాచ్చసాక్ష్యయోగమోరనాదరణీయతాచభవతి- తయోరుపజీవ్యభూయిష్టత్వా, దేవదానైర్భ ప్రతిపత్త్యనుష్ఠానయోన్తదాకాక్ష్యాసమ్మవాత్, విప్రలిహ్నాదోషవిరహదశాయాంప్రశీరత్వా, చ. సహితప్రానుశాసనేకర్తృకలాపబ్రహ్మవిద్య రోరప్రతిపాదనాత్తదనాదరణీయత్వం-తద్యత్. ఏవమచాచు శ్చత్యేనత్వత్క్తాణాంహృదయమజానన్తాతాత్రప్రతిపన్నమేవాగ్ధంతాల్లికముప పన్నంమస్యచానాస్తాన్తికంమన్యాఃయై ప్రత్యవతిష్ఠన్తే-తేషాముపదేశవశేకర్తాత్వాధావాత్ సాక్ష్యాద్యాగమానామాత ప్రతిపన్నార్థమాత్రపరస్వ మన్వారూప్యమాత్రకానైస్తర్పరసంయుక్తం- మిమాంసాశాస్త్రస్యన్యాసవిభజనత్వాత్. ఇతిహాసపురాణానాంరూపదేశప్రధానత్వాత్తర్కకా ర్కశ్యంవివక్షయకపిలాదీనాంప్రబద్ధాన్తరేషుబ్రహ్మజగదుపాదానత్వాదిప్రతిపాదనావిరోధేనసాక్ష్యయోగార్థప్రతిపాదనమపియుక్తం. * తమేవశా స్త్రికారాఃప్రవదన్తిమనీషిణఇతివచనంప్రబద్ధాన్తరేషుకపిలాదిభిఃపరమాత్మసద్భావజగదుపాదానత్వాదిప్రతిపాదనంనిష్ఠానిర్ణయస్య హేతుత్వేన వదతి. శ్రమాభావశ్చాతివదనాతిక్తతత్త్వ విషయఇతిసర్వంసజ్జతం. ఏవం సాక్ష్యయోగపాశుపతానామకదేశాస్తానూజ్యేనావిరుద్ధాంశేప్రమాణ త్వంబుల్బుమితి. ఏవంలక్ష్యతీవదనస్యవివక్షితమాలత్వా, ద్వివక్షితేషుహేతుమనేవప్రత్యేక్షగుణత్రయమూలత్వా, దతివదనస్యోపేక్ష్యత్వా, చ్చకారణ దోషవాధకప్రత్యయాపుత్రాస్యాతాం. వేదేతుమత్పరభావాత్ ప్రబలతరవర్తిక్తవదనాభావాచ్చతమభయసమ్మవః. ఇష్టరాత్రేతునాగ్ధవాద రూపమపివేదవిరుద్ధంవచనంప్రత్యతే - అతస్సాక్ష్యయోగపాశుపతపచ్చరాత్రాణాంవత్తేషమ్యంకురవత్పవం. తత్రముముఖోరుపజీవ్యభూయిష్ట త్వాభావాత్, పరావరతత్త్వవిషయాసనిష్ఠానుష్ఠానమిశ్రతాయాప్రధానప్రతిపాద్యవిరోధస్యమప్పరీహరత్వా, చ్చపాశుపతమతస్యత్వచిదివిరో ధపినాత్మనాదరణీయత్వం. సాక్ష్యయోగయోగముకతిపయాధానుక్తేస్తాజ్యతాహేతుత్వాభావా, దాపాతతోవేదవిరోధ భ్రమహేతుభూతాతివాదాం శపత్వాగే నాదరణీయత్వా, దైకదేశాప్రామాణ్యేన ప్రమాణత్వం - ఇష్టరాత్రేత్వనుష్ఠానాభావాత్, వేదవిరోధ భ్రమహేతుభూతాతి వాదాభా వా, ద్విరుద్ధతయాభాతానామర్థానాంచాధీయమాన శ్చుతిమూలత్వసమర్థనా, చ్చకాన్త్యైస్సవేదావిరోధాత్ సాకల్యేనవేదవత్ ప్రమాణత్వమితి. అతోభాష్యకారోక్తవివాధికరణిన్మన్వరూపపన్నతరః.

చరేతు- * విజ్ఞానాదితి- విజ్ఞానైశ్వర్యశక్త్యాదిగుణసద్భావేన సర్వవిహానుదేవాఇతిచేత్ - ఏవ మప్యత్వత్వస్యసమ్మవాప్రతిపేధి. కథం. వాసుదేవాదీనాం చతుర్ణాంపరస్పరభిన్నత్వమయుక్తం - అనేకత్వరకల్పనానర్థక్యాత్. ఏకస్యవత్సావోపూహాఇతిచేత్ - తదత్వత్వస్యసమ్మవః- పూర్ణసాధుణ్యతయాసర్వేషాంబుల్బత్వాభ్యుపగమాత్, అసృతిశయే కార్యకారణభావానవ్యప్తేః. చతుర్స్థ్యత్వనియమాన్పానుపపన్నః- బ్రహ్మ, దిస్తమ్బపర్యస్తస్యసమస్తస్యజగతోభగవత్స్వరూపత్వావగమాత్. * విప్రతిషేధాచ్యేతి- *జ్ఞానబలైశ్వర్యశక్తివీర్యతేజాంసిగుణాః, *అత్మాసమిత్తే భగవన్తావాసుదేవా, ఇతిగుణగుణిత్యకల్పనాదిలక్షణవిప్రతిషేధాత్ శ్రుతివిప్రతిషేధాచ్చసప్రత్యేషాకల్పనేత్యాముః. తత్రవిజ్ఞానాదిశబ్దస్యభా వ్యక్తినిర్వాహకాదిత్వంపూర్వమవదన్తితం. *ఏకంవాసంయోగరూపచాదనాభ్యావిశేషాదిత్వాదిష్యవవాశబ్దస్యనిర్దానద్యోతకత్వాత్తదప్రతిషేధశ బ్దసోత్పత్త్యసమ్మవాప్రతిషేధవాచిత్యమయుక్తం. సమతచ్ఛబ్దోహప్రకృతపరామర్శీ - ఉత్పత్త్యసమ్మవఃప్రకృతః - సతుప్రామాణ్యమితిచేన్న- ఆద్యమాత్రద్వయస్యాప్రామాణ్యపరత్వేపక్షవివర్యాసద్యోతకేనవాశజ్ఞేన ప్రామాణ్యసోపస్థాపితతయాధీనస్యతస్యతచ్ఛబ్దేనపరామర్శీపవత్తేః. యవా- చరీక్ష్యమాణంపచ్చరాత్రశాస్త్రంతావద్బుద్ధిం- అబుద్ధిస్యపరీక్షాజయోగాత్. అతోబుద్ధింశాస్త్రంతచ్ఛబ్దేనపరామర్శ్యతస్యాప్రతిషే ధఇత్వత్వేప్రామాణ్యాప్రతిషేధఇతిభివచనం. అతఃఫలితార్థపరంభాష్యమితిసిద్ధిదపసాన్తరస్యం. చతుర్థామత్యన్తభేదోనాభిమతః. ఏకపూర్వ హత్వేకార్యకారణయోగితీయాభావాదుత్పత్త్యసమ్మవఇతిచాయుక్తం - తత్తద్విగ్రహసంస్థానవిశేషకార్యవిశేషరూపాతిశయసమ్మవాత్. యది త్వయాకార్యకారణత్వతదసాధారణార్థక్రియారూపాతిశయోఽవశ్యంభావితయాన్తభిమతః-త్వీషోఽన్త్యేవ. యదితదతిక్రాంతిశయః- సతుమృద్ధుట సువర్ణకుణ్డలాదిష్వపిగాస్తీతివాక్తిహాస్యతయాతర్థాభాసతా. సర్వేషాంపూర్ణసాధుణ్యత్వేకార్యవ్యవస్థాయోగోపేతుమితిచేత్ - ఉత్పరస్యాతప్రస్య మేవేతి బ్రూమః. సదాసర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తీశ్వరస్యకాలవిశేష స్పృష్టిసంహారాదివ్యవస్థాహిన్యాతప్రస్యకృతా- తద్వత్. సమస్తజగతకళ్యణపూర్వ

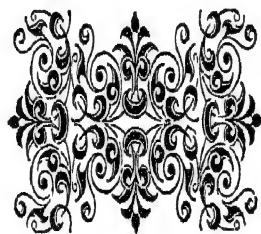
త్వావగమాచ్యతుస్సభ్యత్వవియమహరిరిచాసంగతం - కర్మవశ్యానాం తే త్రజ్ఞానాం అకర్మవశ్యేశ్వరపూహత్వానుపపత్తేః. సృణిహ్మవామనాదిభిః స
 జ్ఞాన్వియమభ్యజ్ఞలిచేన్న - తేషాం విభవకోట్యను ప్రవేశాత్. యదాభగవదంశత్వం పూహశబ్దేన వివక్షితం - తదా చతుస్సభ్యానియమోవ్యసభిమతఇతి
 నాన్మోఽతి. యదాకార్యవిశేషమచ్చిన్నాంశవిశేషపరోపూహశబ్దః - తదా చతుస్సభ్యానియమఉపపద్యతఇతి త్రానియమ ప్రసజ్ఞసంశాస్త్ర
 సిద్ధ్యాపూహశబ్దార్థసభ్యత్వకృతం. గుణగుణిత్యకల్పనానుపపత్తిప్రతిపేక్షాభోవిస్వాజ్ఞాన విజ్ఞమ్భితః - తత్ర శాస్త్రే గుణస్య గుణిత్యానభ్యుపగమాత్.
 యదిక్వచిద్దానాదిశబ్దేన వాగుణేదాదిసామాన్యాధికరణ్యందృష్టం - సతత్రాపి ధోమః - శ్రుతిమపరబ్రహ్మసమానాధికరణజ్ఞానానాదిశబ్దానామివతస్య
 ఇసారత్వాత్తమపపత్తేః. అన్యథా *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవీత్* సర్వంజ్ఞానమిత్యాది శ్రుతిష్యప్యప్రామాణ్యం ప్రసజేత్ - ఆపాతతోవి ప్రతిపేక్ష ప్రతి
 పత్తిసామాన్యాత్. వేదస్త్వాదిశబ్దానామివతస్య దృష్టం - అతః శ్రుతివి ప్రతిపేక్షానిధిః. అతః పరోక్షార్థోఽనుపపన్నః. — అన్యే త్వేవంవర్తయన్తి.
 పూర్వాధికరణేషు వాదినాం తద్దావప్రమాణ్యేషాం పరిహితవాహ్యగమాశ్చ నిరస్తాః. అత్ర శిష్టపరిగృహీతాః సాక్ష్యయోగపాశుపతపశ్చరాత్రాగమాశ్చ త్వా
 ర.పరీక్ష్యంతే. * అథావేదేషు నాన్మోఽతి తేనాన్మోఽతి త్యాదివచనా, న్మహాభారతేనిష్ఠానిర్వయాధ్యాయా, చ్చ శిష్టపరిగృహీతత్వం చతుర్థాంసి
 ధ్యం. తత్ర స్యతస్సర్వజ్ఞవైదికేష్వరాంశభూతత్వాద్ధిర్భగర్వాదీనాం - ఈశ్వరజ్ఞానమూలతయసాక్ష్యయోగాద్యాగమాః వేదవిరోధేషు ప్రమాణమితి
 పూర్వపక్షంకృత్యాతేషామిష్వరాణాం సర్వజ్ఞత్వేషి తేషాం తత్త్వార్థోపదేష్యత్వేషి గ్రన్థనిర్మాణేపురుషే నరాణామప్యను ప్రవేశా, త్రైషామజ్ఞానరాగద్వే
 షాదిసమ్మవేనసావకాశత్వాద్వేదావిరుద్ధాంశ ప్రమాణం - విరుద్ధాంశ స్వప్రమాణమితిచామయః. తత్ర చతుర్థామపివేదానుసారిత్యనిశ్చయస్య ప్రద
 ర్శనార్థంపశ్యరాత్రమవలమ్యసూత్రకారణవి నితమిత్తుక్తం. సూత్రయోజనాయాంచ *విజ్ఞానాదిభావేపాతదప్రతిపేక్ష ఇత్యత్ర - విజ్ఞానాదిషా
 క్ష్యణ్యద్భవానుద్భవభేదేన విభాగమాత్రంసర్వైర్జాణీనాం-సమముఖ్యంజన్మ, జీవమనోహక్తారాధిష్ఠాతారశ్చ తదైతిచేత్. ఉచ్యతే- ఏవం తర్హి నైతత్వతం
 ప్రతిపిద్యతే-విరోధాభావాత్ - శ్రుతివిరుద్ధంతు ప్రతిపిద్యతే. *వి ప్రతిపేక్షాచ్యేతి-సర్వసిద్ధానైర్వేదోఽనుసరణీయః-అన్యథాచతుర్థాంపరస్పరవిప్ర
 తిపేక్షాదిత్తుక్తం. అత్రోచ్యతే- *వి ప్రతిపేక్షాచ్యేతి సూత్రస్యతదప్రతిపేక్షాభ్యంత్రపశ్యరాత్రాప్రతిపేక్షాపాదకత్వేనాన్యాయస్యానస్యం.
 సర్వే సిద్ధానైర్వేదోఽనుసరణీయమితిస్వమతిపరీక్షిత్ ప్రతిజ్ఞావాక్యానారాధ్యాహరస్తుగ్రన్థశయ్యామార్జవేనానుసన్తథానానాంసంధియమధిరోహతి.
 అర్థశరీరంచసూర్యం - స్మృతిపాదవివశానాన్యస్మత్సవకాశదోష ప్రసజ్ఞాదిమహాద్వి స్మృతివిరోధేసాక్ష్యస్మృతివార్భలేషు ప్రతిపాదితేకథం సా
 క్ష్యాదిష్టతీనాం శ్రుతివిరోధేషి ప్రామాణ్యశబ్దోఽథాతుమలం. చతుర్థామగమానాం ప్రదర్శనార్థంపశ్యరాత్రమధ్యత్వనిరూపితమితిచానుపపన్నం - సా
 క్ష్యవైకేషికగుణాదిమతానామపి ప్రదర్శనార్థం తేష్యసత్తమపక్షమాత్రప్రతిపేక్షాస్యాకృతత్వాత్. తత్ర హినిరసనీయయ్య శ్రేణేదాన్నిరాసకభేదా
 చ్చాధికరణభేదకృతః-ఏవంజీవాచ్యతేర్వాగమా ప్రదర్శనార్థం తేష్యసవకతత్వాత్ తదవమ్భవేన తత్త్వామాణ్యప్రతిపేక్షాపిససమ్భవతి. శ్రుతివిప్రతిపేక్షయ
 క్త్యాసర్వం ప్రతిపేక్ష ప్రథమతీచేన్న - *వి ప్రతిపేక్షాదిపదస్య *తదప్రతిపేక్ష ఇత్యనేనాన్యాయాత్పూర్వాగమప్రాబల్యప్రతిపేక్షత్వానిధిః. కించ-వి
 రోధాధికరణన్యాయేన శ్రుతివిరుద్ధస్మృతి ప్రామాణ్యస్యవిధ్యవత్త్వాదిహతస్మిరాసవైయర్థ్యంచ. అసాధారణమాషణ ప్రదర్శనార్థోఽయమార్జవ్యైతిచేత్ -
 తస్మింపశ్యరాత్రే పరాగమానామప్యసాధారణమాషణజ్ఞానాయకిమిత్యధికరణాన్తరత్రయంసంబద్ధం. తత్ప్రతిపేక్షయ్యంజ్ఞిరాసాదేవతమ్మూలాగమ
 ప్రతిపేక్షస్యాపినిర్ధరించేత్. కించ-తద్వారోపాగమాపి కిమూహః - ఉత్పత్తయ్య క్తిమూహః. సప్రధమః - విరుద్ధానాంతుల్యయ్య క్తిమూలత్వాను
 పపత్తేః అనేకయ్య క్తిమూలత్వే త్వధికరణాన్తరార్థప్రసజ్ఞః. ఏకనిరాసా త్వర్వనిరాసః కృతస్సాన్యధిచేన్న - జీవాత్పత్త్వాదీనాం తేష్యభావేనో
 త్పత్త్యసమ్భవాదినా నిరాసాయోగాత్. అతః ప్రదర్శనార్థత్వమయ్యుక్తం. శిష్టపరిగృహసామ్యంచ సభవతి - * అలాభేవేదమన్త్రాణాం పశ్యరా
 త్రాదితేన వైభవ్యత్ర పాశుపతతన్త్రాప్రసజ్ఞః. మహాభారతే మోక్షగర్భే పాశుపతతన్త్రోక్త తత్త్వప్రక్రియాయా, స్తన్నిష్ఠాప్రకారస్య, చ
 సాయేద్వాప్రజాత్యావాతస్య మోక్షోపయోగస్య, చ సంక్షేపేణ వివరేణాం ౭నుపన్యాసాదేవనతుల్యతయాపరిగృహః. వైరాగ్యజననద్వారాసా
 యేత్తార నిష్పాదనద్వారాచ మోక్షోపయోగః సాక్ష్యయోగయోద్ధరితః - * ఇదం మమోపనిషదం చతుర్వేదసమన్వితం । సాక్ష్యయోగకృతాన్తేన్యే
 లిక్యత్సృప్య పశ్యరాత్రస్య వేదవేదాన్తసారత్వం తదవిరుద్ధ సాక్ష్యయోగాధానితత్వంచోక్తం. సాక్ష్యయోగయోశ్చ తత్త్వాన్తర్భావానన్తర్భా
 వాభ్యామవిరోధంసీత్వా * ప్రత్యక్షపేతవో యోగాస్సాక్ష్యాశ్చాన్త్రవినిశ్చయా ఇత్యుపాయాంకేవైషమ్యందర్శయిత్వా ౭న్తర్భావానన్తర్భావా
 ధ్యాంతత్వసభ్యసూత్రానాధికభావవిరోధమపిదర్శయిత్వా * బహవఃపురుషరాజకాసాక్ష్యయోగవిచారిణాం । నైతద్భిచ్ఛన్తిపురుషమేకంకురుకులోద్భ
 వేతితయారోపనిషదసిద్ధాంతాద్వైషమ్యంచదర్శయిత్వా * నారాయణపరంసాక్ష్యంయోగోనారాయణాత్మకఇతి తయోర్నారాయణనిష్ఠత్వంచవద
 తాభగవతాన్యాసేనవిరుద్ధాంశానాదృశ్యతయారోపనిషదమార్గనిష్ఠైరుపజీవ్యత్వందర్శితమితిఅవిరుద్ధాంకే ప్రామాణ్యముపజీవ్యాధ్యభూయిష్ఠత్వంచో
 క్తం. అతఃపశ్యరాత్ర సాక్ష్యయోగపాశుపతానాంకార్యైర్న ప్రమాణత్వంవిరుద్ధాంశ ప్రహణేనోపజీవ్యత్వముపజీవ్యాధ్యభూయిష్ఠత్వా భావంచప
 శ్యతాంకథంతుల్యతయాపరిగృహశక్త్యాధియమధిరోహేత్. నిష్ఠానిర్వయస్తుమస్తుభ్యేతి ప్రాయేణకృతః - *జ్ఞానాన్యేతానిరాజన్తేవిద్ధినానామతానివైభి
 హితత్రైవిక్తం. కించ- తత్రాపినారాయణ సైవనిష్ఠాత్మకథనం సాక్ష్యయోగపాశుపతేభ్యఃపశ్యరాత్రస్యవైకల్యం దోష్యతయతి - తదనురోధేన
 సాక్ష్యయోగమానాం నిష్ఠాయానిర్ణీతతయాపశ్యరాత్రస్యసాక్ష్యయోగమైరనుసరణీయత్వప్రతీతే. తుల్యత్వేనైకార్థత్వేదివక్షితే సచ్చిద్రూపవస్తు
 మాత్రనిష్ఠత్వంహిసర్వాగమానాంచక్తవ్యం - సచతథాకృతం. యథాతన్త్రాన్తరానుసారేణవిశేషనిర్ణయకారణాత్ సతన్త్రాన్తరప్రధానతావగమః-
 ఏవంవస్తుమాత్రనిష్ఠత్వాప్రతిపాదనాత్తుల్యత్వమపిహారతానిరస్తం. అతః పశ్యరాత్రస్యతన్త్రాన్తరైరనువిధేయతయాతేభ్యోనైకల్యం వేదతుల

త్వంచసీర్ధమితిసపరిగ్రహతుల్యతా. *నహస్తవ్యానిహేతుభిరితివచనంతుసుగతాగమాదివ్యావృత్తిపరం - సతుపరిగణితానామపిపక్ష్యానాంసామ్యపరం-
నిరపేక్షస్యానువిధేయస్యవేదస్య, సావేత్సానామనువిధాయినామితరాగమానాం, చసామ్యానుపపత్తేః. ప్రమాణతామాత్రేణసామ్యమితిచేన్న - కా
ర్త్యైర్నప్రమాణస్యవేదస్యా, విరుద్ధాంశే ప్రమాణానాంసాక్ష్యాగమాదీనాం, చసామ్యానుపపత్తేః. క్వచిత్ప్రమితిజననాయోగవ్యవచ్చేదేన సామ్య
మితిచేన్న - సుగతాగమాదేరపితుల్యత్వాత్. సుగతాగమాదిష్టవిరుద్ధాంశోవిప్రలిప్తయానివేశితఇతి కారణదోషాత్తత్రాపినమానత్వం - సాక్ష్యాగ
మాదిషుత్వవిరుద్ధాంశస్యకారణదోషభావాత్ ప్రామాణ్యమభిహితంచేత్ - తర్హ్యనేనైవకారణేనసుగతాగమాదివ్యావృత్తిరూపంసామ్యమేవత్వయా
౭భిహితమిత్యాగతోశ్యన్యదీయంమార్గం. అన్యథా౭నువిధేయానువిధాయినాంతుల్యప్రామాణ్యపరత్వేనతేదమేవవచనం భ్రాన్తిమూలంస్యాత్. అ
తోశ్యవాక్యస్యసుగతాదిషుత్వవృత్తిపరత్వాన్నపశ్యరాత్రవైలక్షణ్యవిరోధిత్వం. యతఃపశ్యరాత్రస్యవేదవేదాస్తతదవిరుద్ధప్రబద్ధాస్తరాద్ధప్ర
తిపాదకతయాకార్త్యైర్నప్రమాణత్వం- అతపివపశ్యరాత్రేపివిరుద్ధాంశస్త్యాజ్యఇతిసిద్ధాంతోఽప్యనుపపన్నః.....

ఉత్పత్త్యసమ్మవాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితకులతిలకవాగ్విజయనూననా శ్రీరఙ్గరాజదివ్యాజ్ఞాల్పబద్ధవేదవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమధికత శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితశారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన
శ్రీగుదర్శనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాంద్వితీయస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.

ద్వితీయాధ్యాయే— తృతీయఃపాదః.

వి య ద థ క రణ మ్.

—శ్లోకము—

౧॥ సూ.

శ్లోకము నవియదన్త్రుతే॥ శ్లోకము

సాక్ష్యాదివేదబాహ్యతన్త్రాణాన్యాయాభాసమూలతయావిప్రతిషేధాచ్చాసామజ్ఞాన్యముక్తం-ఇదా
నీంస్వపక్షస్యవిప్రతిషేధాదిదోషగర్భాభావఖ్యాపనాయబ్రహ్మకార్యతయాభిమతచిదచిదాత్మకప్రపజ్ఞస్య
కార్యతాప్రకారోవిశోధ్యతే. తత్ర వియచుత్పద్యతే- నవేతిసంశయ్యతే. కింయుక్తం. నవియచుత్పద్యతఇతి.
కుతః. (అన్త్రుతే) సమ్భావితస్యహిత్రవణసమ్భవః-అసమ్భావితస్యతుగగనకుసుమవియచుత్పత్త్యాదేశబ్దా
భిధేయత్వంససమ్భవతి. సఖలునిరవయవస్యసర్వగతస్యాకాశస్వాత్మనభివోత్పత్తిర్నిరూపయితుంశక్యతే. అత
ఏవచోత్పత్త్యసమ్భవాత్ చాన్వోగ్యేస్పృష్టిప్రకరణేతేజఃప్రభృతీనామేవోత్పత్తిరామ్నాయతే *తదైత్యతబ
హుస్యాంప్రజాయేయేతితత్తేజోస్పృజతేతి. తైత్తిరీయకాథర్వణాదిషు * తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మన ఆకాశస్స
మ్భూతః * ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచ. ఖంవాయుద్జ్యోతిరాపథిత్యాదిషు శ్రూయమా
ణావియచుత్పత్తిరథ విరోధాద్భాద్యతఇతి.

ఏవం ప్రాప్తైభిధీయతే.

౨॥ సూ. శ్లోకము అస్తితు॥ శ్లోకము అస్తిత్వాకాశస్యోత్పత్తిః - అతీంద్రియార్థవిషయాహిన్త్రుతిః

౧॥ సూ. శ్లోకము నవియదన్త్రుతే॥ శ్లోకము పాదశబ్దమాహ (సాక్ష్యాది) అయమర్థః-ద్వితీయాధ్యాయస్యప్రథమేపాదేకారణవిష
యేపరోక్షదోషఃపరీక్షాతాః-అత్ర తృతీయేకార్యవిషయేపరోక్షదోషఃపరీక్షాయన్తే. తస్మాత్తృతీయఃపాదః ప్రథమసప్తతః-ద్వితీయస్తపరపక్ష
ప్రతిషేధపరత్యాచ్యరమభావితచేత్. కారణవిషయేపరోక్షదోష పరిహరపరపక్షప్రతిషేధాసగ్ధతా-అనన్తరంకార్యవిషయపరోక్షదోషపరిహారో
య క్తఇతిసజ్జతితి.-ఇమమర్థమభిప్రేత్యబ్రహ్మకార్యరయాభిమతేత్సుక్తం. తత్ర చిదచిద్వస్తువోకార్యత్వంఽమెకరూపం - ఉతభిన్నరూపమితిసం
శయితేసత్వేకరూపమితిపూర్వపక్షః-భిన్నరూపమితిసిద్ధాన్తశ్చపాదవ్యయేనక్రియతఇతిమమర్థమభిప్రేత్యచిదచిదాత్మకప్రపజ్ఞస్యేత్సుక్తం. తత్రప్ర
థమాధికరణస్యసంశయమాహ (తత్రైతి)కింవియచుత్పద్యతే-నవేతిసంశయ్య. తదర్థం * ఆత్మనఆకాశస్సమ్భూతఇతివాక్యం వియచుత్పత్తింప్రతి
పాదయతి-నేతి. సమ్భూతశబ్దోముఖ్యాత్పత్తిపరః-ఉతగౌణఇతి. అన్యత్రనిరవయవద్రవ్యస్యఉత్పత్త్యదర్శనమాకాశస్యోత్పత్త్యనగ్ధతామవగమయ
తి-నేతి. యదా ౨వగమయతి-తదా సమ్భూతశబ్దస్యగౌణత్వాద్వాక్యస్యోత్పత్తిప్రతిపాదనాసామర్థ్యాన్మవియచుత్పద్యతఇతిభవతి. యదోత్ప
త్త్యనగ్ధతాంనావగమయతి-తదాసమ్భూతశబ్దస్యముఖ్యవృత్తితయావాక్యస్యోత్పత్తిప్రతిపాదకత్వాద్వియచుత్పద్యతఇతిసిద్ధ్యతి. శ్రుతిః-శ్రవణం.
కథమశ్రుతిః- * ఆత్మనఆకాశస్సమ్భూతఇతిహి శ్రుతిశిక్షాన్తాయామశ్రుతేరసిద్ధిపరిహారాయశ్రుతిశబ్దార్థమాహ (శ్రవణసమ్భవఇతి) శ్రవణం-
శబ్దజన్యప్రమితిః. యథా * శ్రవణవృత్త్యాదిషు. శబ్దజన్యప్రమితివిషయత్వాసమ్భవాదిత్యర్థః. సహశబ్దా ౨యోగ్యాన్గర్భప్రమితిజననశక్తః- * ఆదిత్యో
యాపథిత్యాదిష్వదర్శనాదితిభావః. యద్వా - ఉత్పత్తిప్రతిపాదనసమర్థశ్రుతివాక్యాభావోవివక్షితః * అశ్రుతేతి. సమ్భావితస్యహిత్రవణస
మ్భవఇతిసూత్రాభిప్రాయవివరణం. ఏవంసతి * గౌణీత్యనన్తరంశ్రుతినిర్దేశస్వార్థస్యంసార్థత్. గగనకుసుమాపాదానంబృహత్తేనకృతం. అసమ్భా
వితత్వముపపాదయతి (సఖితి) నిరవయవద్రవ్యత్వాత్ సర్వగతత్వాచ్చేతిహేతుత్వయంవివక్షితం. కేవలతర్కస్యకాలాత్యయాపదేశసమ్భవాత్త
ద్వాస్యవృత్త్యర్థంశ్రుత్యధాపత్తిమాహ (అతఏవచేతి) తేజస్సృష్టిప్రాథమ్యంశ్రుత్యధాపత్తిః. (తైత్తిరీయకేతి) తర్కవిరుద్ధశ్రుతేరపితర్కానుగృ
హితశ్రుతిఃప్రబలేతిభావః.

౨॥ సూ. శ్లోకము అస్తితు॥ శ్లోకము తుశబ్దాభిప్రేతంహేతుమాహ (అతీంద్రియేతి) (శ్రుతితి). ఏతత్సూత్రాన్యథాసిద్ధిపరే ౨నన్తరమా
త్రైగోణీతిస్త్రీలింగనిర్దేశన * అస్తీతిశ్రుతిస్సాధకతయావివక్షితేతిభావః. కింప్రమాణాన్తరాగోచరత్వమయోగ్యతా-ఉతప్రమాణాన్తరబాధితత్వం.

ప్రమాణాన్తరాప్రతీతామపివియదుత్పత్తిం ప్రతిపాదయితుం సమర్థైవ. నచ శ్రుతిప్రతిపన్నే ధైతద్విరోధినిరవ
యవత్వాదిహేతుకమనుత్పత్త్యనుమానము దేతుమలం. ఆత్మనోప్యనుత్పత్తిః నిరవయవత్వప్రయుక్తైవ త్యతే.

పు న శోచ్య ద య తి.

౩॥ సూ. శ్రీగౌణ్యసమ్భవాచ్ఛబ్దాచ్ఛ॥ శ్రీగౌణ్య తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మనాకాశస్సమ్భూ
తత్యాదివియదుత్పత్తిశ్రుతిర్గోణితకల్పయితుం యుక్తం - తత్తేజోసృజతేతిసిస్మయోర్బ్రహ్మణః ప్రథమం తేజ
ఉత్పద్యత ఇతి తేజ ఉత్పత్తిస్థాన మ్యేనవియదుత్పత్తిప్రతిపాదనాసమ్భవాత్, *వాయుశ్చాన్తరిక్షం చైతదమృ
తమితివియతోఽమృతత్వశబ్దా, చ్చ.

కథమేకస్య సమ్భూతశబ్దస్యా కాశాపేక్షయాగౌణత్వ,

మగ్నాద్యపేక్షయాముఖ్యత్వ, మితిచేత్. తత్రాహ

౪॥ సూ. శ్రీగౌణ్య స్యాచైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్॥ శ్రీగౌణ్య ఏకస్యైవ తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మన
ఆకాశస్సమ్భూతత్యాకాశేముఖ్యత్వాసమ్భవాత్ గౌణతయాప్రయుక్తస్య సమ్భూతశబ్దస్య *వాయోరగ్ని
రిత్యాదివ్యనుషక్తస్యముఖ్యత్వం స్యాదేవ - (బ్రహ్మశబ్దవత్) యథా బ్రహ్మశబ్దః తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూ
పమన్నంచజాయత ఇత్యత్ర ప్రథానే గౌణతయాప్రయుక్తస్తస్మిన్నేవ ప్రకరణే తపసావీయతే బ్రహ్మతతోన్న
మభిజాయత ఇతి బ్రహ్మణిముఖ్యతయాప్రయుజ్యతే - తద్వత్. అనుషక్తేచ శ్రవణావృత్తావివాధిధానావృత్తిర్వి
ద్యతపవేత్యర్థః.

ప్రమాణాన్తరాగోచరత్వంచేత్ - తదుత్పత్తిప్రమితిజననహేతురేవ - అత్యంతాధివిషయత్వాచ్ఛబ్దే. ద్వికీయేపక్షే బాధక ప్రమాణంచ క్రవ్యం - త
చ్చనాస్తి. ధర్మిణః ప్రత్యక్షసిద్ధత్వమాత్రేణాగమావగతభర్తృవాచశ్చేత్ - యాగాదేక్రియాత్వాత్ స్వర్గసాధనత్వంసన్యాత్. యత్రానన్యథాసిద్ధ
ప్రత్యక్షసిద్ధభర్తృవిరుద్ధభర్తృఆగమేన ప్రతిపేత త్రయూపాదిత్యైకవచ్ఛాన్త్రం బాధితంసన్యాత్ - ప్రత్యక్షస్యపూర్వభావత్వాత్. నాత్ర తథావిరుద్ధభ
ర్తృపలభ్యః - ధర్మిగ్రాహక ప్రమాణా ప్రత్యక్షమనుమానంవా - తదభయమపినిత్యత్వానిత్యత్వసాధారణమితిసతద్భావః. అనుమానాన్తరంచేత్ - కా
లాత్యయాపదిప్రత్యం - కాలవిశేషమవచ్చిన్నవైవహికభసఉత్పత్తిరుచ్ఛతే. నేదానింకాలవిశేషమవచ్చిన్నంసభోనః ప్రత్యక్షేదిగోచరంసిద్ధశాస్త్రైకనమ
ధిగమ్యం. అతోధర్మిగ్రాహకమానవాభిః నిరవయవ ద్రవ్యత్వహేతోర్మహదాదివ్యనైకాన్త్యం, విశేషజాసిద్ధి, శ్చ - వియదేకదేశోపాదానేనపభ్య
కరణవచనాత్. *ఆకాశనాయుతేజాంసీసలిలంపుధివితథా. శబ్దాదిభిర్నైర్భ్రహ్మకస్యంయత్రాన్యత్తరోత్తరైతిసంయోగవిశేషవచనాచ్చనర్వగత
ద్రవ్యత్వహేతోరపివిశేషజాసిద్ధిశ్చసన్యాత్. మహదాదీనాం సద్భావఃకాస్త్రప్రామాణ్యవాదిభిరభ్యుపగద్రవ్యభిప్రాయః. (నచేతి) అత్రకాలాత్యయాప
దేశోఽభిప్రేతః. కింతర్వాత్మనోపుత్పత్తిమత్త్వంసన్యాత్ - నిరవయవ ద్రవ్యత్వస్యాసాధకత్వాదిత్యత్రాహ (ఆత్మనోపీతి)

ఉత్తరసూత్రమవతారయతి (పునరితి)

౩॥ సూ. శ్రీగౌణ్యసమ్భవాచ్ఛబ్దాచ్ఛ॥ శ్రీగౌణ్య తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మనాకాశస్సమ్భూ
తత్యాదివియదుత్పత్తిశ్రుతిర్గోణితకల్పయితుం యుక్తం - తత్తేజోసృజతేతిసిస్మయోర్బ్రహ్మణః ప్రథమం తేజ
ఉత్పద్యత ఇతి తేజ ఉత్పత్తిస్థాన మ్యేనవియదుత్పత్తిప్రతిపాదనాసమ్భవాత్, *వాయుశ్చాన్తరిక్షం చైతదమృ
తమితివియతోఽమృతత్వశబ్దా, చ్చ.

ఉత్తరసూత్రశక్తామాహ (కథమితి)

౪॥ సూ. శ్రీగౌణ్య స్యాచైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్॥ శ్రీగౌణ్య తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మనాకాశస్సమ్భూ
తత్యాదివియదుత్పత్తిశ్రుతిర్గోణితకల్పయితుం యుక్తం - తత్తేజోసృజతేతిసిస్మయోర్బ్రహ్మణః ప్రథమం తేజ
ఉత్పద్యత ఇతి తేజ ఉత్పత్తిస్థాన మ్యేనవియదుత్పత్తిప్రతిపాదనాసమ్భవాత్, *వాయుశ్చాన్తరిక్షం చైతదమృ
తమితివియతోఽమృతత్వశబ్దా, చ్చ.

ప రి హ ర తి.

౫॥ సూ. శ్రీమద్భక్త ప్రతిజ్ఞాహానిరవ్యతిరేకాత్ ॥ శ్రీమద్భక్తః ఛాన్దోగ్యశ్రుత్యనుసారేణాన్యాసాంవియ
 దుత్పత్తివాదినాంశ్రుతీనాం గౌణత్వంకల్పయితుంనయ్యజ్యతే - యతః ఛాన్దోగ్యశ్రుత్యైవవియదుత్పత్తిరక్షేకృ
 తా- *యేనాశ్రుతంశ్రుతమిత్యాదినాబ్రహ్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానాత్. తస్మాహి ప్రతిజ్ఞాయాఃఅహా
 నిరాకాశస్యాపిబ్రహ్మకార్యత్వేనతదవ్యతిరేకాదేవభవతి.

౬॥ సూ. శ్రీమద్భక్త శబ్దభ్యః ॥ శ్రీమద్భక్తః ఇతశ్చవియదుత్పత్తిః ఛాన్దోగ్యేప్రతీయతే- *సదేవసోమ్యే
 దమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయమితి ప్రాకస్య స్టేరేకత్వావధారణశబ్దాత్, *వితదాత్మ్యమిదంసర్వమిత్యేవమా
 దిశబ్దభ్యః, శ్చకార్యత్వేనబ్రహ్మగోఽవ్యతిరేకప్రతీతేః. నచ*తత్తేజోస్సుజతేతితేజసఉత్పత్తిశ్రుతిర్వియదుత్ప
 త్తింవారయతి - వియదుత్పత్త్యవచనమాత్రేణతేజసఃప్రతీయమానంప్రాథమ్యం శ్రుత్యంతరప్రతిపన్నాంవి
 యదుత్పత్తింసనివారయితుమలమ్.

౭॥ సూ. శ్రీమద్భక్త యావద్వికారంతువిభాగోలోకవత్ ॥ శ్రీమద్భక్తః తుశబ్దశ్చైవ*వితదాత్మ్యమిదంసర్వమి
 త్యాదిధిరాకాశస్యవికారత్వవచనేనతస్యాకాశస్యబ్రహ్మగోవిభాగఃఉత్పత్తిరప్యక్తైవ-(లోకవత్) యథా
 లోకేపతేసర్వేదేవదత్తపుత్రాభివ్యభిధాయతేమకేషాంవిత్తతఉత్పత్తివచనేనసర్వేషాముత్పత్తిరుక్తాస్యాత్ -
 తద్వత్. ఏవంచసతి*వాయుశ్చైవరీతుంచైతదమృతమితిసరాణామివచిరకాలస్థాయిత్యాభిప్రాయమ్. ...

త్యోఃఫలమభిధానావృత్తిరేవ, అభిధానశబ్దేనాత్రముఖ్యాముఖ్యసాధారణశబ్దవ్యాపారమాత్రంవివక్షితం. బోధనార్థంహ్యనుషఙ్గి-సహ్యకస్త్రిన్వాన్యై
 ౭.నుషఙ్గాపేక్ష-ప్రయుక్తత్వాత్. అతో౭నుషఙ్గోవాక్యానరే,వాక్యానరథస్యశబ్దస్యగౌణత్వం, చయుక్తం-బోధనవ్యాపారభేదాత్. సకృత్ప్ర
 యుక్తస్యహిముఖ్యత్వగౌణత్వవిరోధః - వ్యాపారైక్యాత్. సహ్యకబోధనవ్యాపారస్యముఖ్యత్వగౌణత్వేసమ్భవతః. ప్రయోగభేదేష్యవిరోధోవ్యా
 పారభేదాత్ - అతో౭నుషఙ్గేవ్యాపారభేదాన్ముఖ్యత్వగౌణత్వావిరోధః. తస్మాదర్థాచిత్యాదౌభయత్రాపిసమాధిభజ్జఃకార్యతా.....

రాధానూత్రమవతారయతి (పరిహరణి)

౮॥ సూ. శ్రీమద్భక్త ప్రతిజ్ఞాహానిరవ్యతిరేకాత్ ॥ శ్రీమద్భక్తః కార్యకారణవాఖ్యావేసీనిత్యసిద్ధముక్తాత్మనామవ్యతిరేకోబ్రహ్మశరీరత్వేనభవ
 వీరిరద్యావృత్త్యర్థంబ్రహ్మకార్యత్వేనతదవ్యతిరేకాదిత్యుక్తం. మృత్తికాకార్యాదిదృష్టానవశాత్ కార్యతమైవావ్యతిరేకోవివక్షితభిధానః.....

౯॥ సూ. శ్రీమద్భక్త శబ్దభ్యః ॥ శ్రీమద్భక్తః *వితదాత్మ్యమితివాక్యంకార్యభూతంకృత్సంకారణభూత బ్రహ్మత్వకమిత్యేతదగృహీతవా
 త్రం. ఆత్మశబ్దో౭నరూపిణమాహ. ఏతచ్ఛబ్దేనకారణత్వంపూర్వప్రస్తుతంవివక్షితం. యఃకారణావస్థస్యాత్మా-సవితకార్యావస్థస్యాపిజగతాత్మైవ
 ర్భః, ఆదిశబ్దేన*సన్మూలాసోమ్యేమాః*సర్వంభుత్విదంబ్రహ్మత్వాదివివక్షితం.(నచేతి)సహిసుటోత్పత్తివచనంపటోత్పత్తింవారయతిత్వర్గః. ప్రా
 మ్యంవారయతిత్వత్రాహ (వియదుత్పత్తి) ప్రాధమ్యంనామకింస్వకార్యాపేక్షయాపూర్వత్వం - ఉతకార్యానరపూర్వకత్వాభావః. ఆద్యేవి
 యదుత్పత్తిరవాధిభాస్యాత్. నద్వితీయః - పూర్వభావికార్యానరనిషేధాశ్రవణాత్. తేజసఉత్పత్తిమాత్రంహిశ్రుతం - నాన్యానుత్పత్తిః - అ
 త్ప్రప్రాథమ్యంసశ్రుతం. అతో౭ప్రతేనశ్రుతప్రమాణమయుక్తం- శ్రుతేనాశ్రుతకల్పనంహియుక్తం. కించ- ఆన్యానుత్పత్త్యశ్రవణేపిప్రా
 మ్యంకౌశావగతం. అన్యోత్పత్త్యవచనాదిచేత్ - తద్వార్ధేనప్రాథమ్యంశ్రుతోత్పత్తివాధనమనుపపన్నం. కించ- కుత్రచిత్ కస్యచిదవచనమ
 స్యత్రాపి తత్ప్రతిపత్తింవారయతిచేత్ - సర్వకాశాప్రత్యయసయానిర్విషయస్యాదితిభావః. సిద్ధాస్తేపరమసాధ్యహేతుత్వే సత్యసమస్తపదోపా
 త్తత్వాత్ *శబ్దేభ్యఃఇతిసూత్రభేదః. అవానరసాధ్యవిషయహేతుభేదానాం, పరమసాధ్యేపిసమస్తపదోపాత్తహేతునా, మపిహ్యేకసూత్రప్రతి
 పాద్యత్వందృష్టమ్.

౧౦॥ సూ. శ్రీమద్భక్త యావద్వికారంతువిభాగోలోకవత్ ॥ శ్రీమద్భక్తః వికారత్వం- కార్యత్వం. * (వితదాత్మ్యమిదంసర్వమిత్యాదిభిరితి) అ
 త్రాదిశబ్దేనఏకత్వావధారణాదివివక్షితం. (ఏవంచసతీతి) అసంభుచితాగ్ధత్వేవాదౌరవ్యనుత్పత్తిప్రసక్తభిధానః.....

౯॥ సూ. శాస్త్రోద్భవో అసమ్భవస్తు సతోనుపపత్తైః॥ తుశబ్దోఽవధారణార్థః. అసమ్భవః - అ
నుత్పత్తిః సతః- బ్రహ్మణివ. తద్వ్యతిరిక్తస్యకస్యచిదవ్యనుత్పత్తిర్నసమ్భవతి- అనుపపత్తైః. ఏతదుక్తంభవ
తి- వియన్తాతరిశ్వనోరుత్పత్తిప్రతిపాదనముదాహరణార్థం. ఉత్పత్త్యసమ్భవస్తుసతః - పరమకారణస్యపర
వ్యైవబ్రహ్మణః. తద్వ్యతిరిక్తస్యకృత్సౌప్యవ్యక్తమహదహఙ్కారతన్మాత్రేన్ద్రియవియత్సవనాదికస్యప్రప
జ్ఞప్త్యైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాదిభిరవగతకార్యభావస్యానుత్పత్తిరోపపద్యతఇతి.
వియదధికరణంసమాప్తమ్.

పరేతునియమత్వ త్రైసవత్వ త్రైశ్చక్ర తినిధృత్వాచ్యుతయోవి ప్రతిపిద్ధాభిపూర్వోపక్షః - అనుత్ప త్తిరేవేతిసవి ప్రతిషేధభినిధ్ధాన్యైకదేశః - ఉత్ప త్తిరేవేతిసవి ప్రతిషేధభినిసామ్యేద్ధా నైసభిత్వైకరణశరీరంవర్ణయన్తి. త త్ర బ్రూ మః-వి ప్రతిషేధమా త్ర స్యపూర్వపక్షత్వమయన్తి - తస్యచర మసాధ్యత్వాభావాత్. యథా * కారణత్వేనచాకాశాదిపిష్టిత్వైకరణస్య శ్రుతివై విధ్యాత్సంశయమూలత్వేపివి ప్రతిషేధేన హేతునా బ్రహ్మకారణ వాదానాదరణ ప్రధానకారణవాదస్యజ్ఞా యన్తైస్పర్యవసితఃపూర్వోపక్షః. అతోవి ప్రతిషేధమా త్ర స్యపూర్వపక్షీకరణమయన్తి. అతఏవమి యోతా శ్రుతేరిత్వస్యచశ్రుతివై విధ్యాత్సంశయమూలత్వేపివి ప్రతిషేధమా త్రంపూర్వపక్షీరం- అమీమాత్వ త్తిరిధ్ధాన్యైకదేశమతంకృత్వాఅనుత్ప త్తి స్సిద్ధాన్తితా. అతోవి ప్రతిషేధస్యకృచిత్సర్వవసానమపేక్షితం. త త్ర కింస్పష్టిశ్రుతివి ప్రతిషేధాత్. ప్రధానకారణవాద గ్రాహ్యత్వం- ఉతస్పష్టి శ్రుతీనామధా నరపరత్వం - ఉతా ప్రామాణ్యమేవతి. సతావదాద్యః- ప్రధానకారణవాదపరత్వేపిశ్రుతివి ప్రతిషేధస్యస్థితత్వాత్, త త్ర వత్తవ్య స్యబ్రహ్మకారణవాదేపితుల్యత్వాత్, నావ్యసృపరత్వం- అన్యాభావాత్. * బ్రహ్మవిదాప్నోతీత్తి కృతంబ్రహ్మవేదనంబ్రహ్మణస్సర్వకారణత్వో క్తిముఖేనస్తూయతే-అతోఽన్యపరత్వమితిచేత్. స- * కారణంతుధ్యేయభివేద్యబ్రహ్మణః కారణత్వలక్షణకత్వాత్లక్షణవి ప్రతిషేధేల్యబ్రహ్మ వేదనస్యాసమ్యవాత్ స్తుత్వమపపత్తైః. నాపివేదా ప్రామాణ్యం- ప్రథమకాణ్డతత్త్వామిద్యస్యసమర్థితత్వాత్. అతఃపర్యవసానస్థలాభావేనవి ప్రతిషే ధమా త్ర స్యపూర్వపక్షీకరణయోగాదనుత్ప త్తిం పూర్వపక్షీకృత్యఉత్ప త్తినిధ్ధా నీకరణంయన్తి. సూత్రయోజనాచానుపపన్నా- * అశ్రుతే-భా ద్యోగ్యేవియమత్వ త్త్యక్రవణాత్. * అ సితు- తైత్తిరియశేవియమత్వ త్తిర స్తీతివాగ్భ్యాతం. వియమత్వత్తై శ్రూయమాణాయామపిక్రచిచ్ఛివణాభా వస్యహేతుతయోపన్యాసోఽనుపపన్నః. అసథితకాభా నరపురుషేభి ప్రామేణహేతుా క్తిరితిచేత్- తర్హస్ససథితమన్యప్రపాతకపురుషేభి ప్రామేణపురి వ్యాద్యనుత్ప త్తైరపుస్సస్యసూత్ర కారణనిరసనీయత్వం ప్రసజేత్. మహిమహీధరాదీనాంయగవత్సర్వ శ్రయోహితేషాంచిదనభిమతో. * అ సిత్వి తిసూత్ర స్యవి ప్రతిషేధసమర్థనాయఉత్ప త్తిసద్భావపరతయాపూర్వపక్షవిషయత్వమవ్యయన్తి-సిద్ధాన్తప్రతిజ్ఞాయాఅభ్యాహార్యత్వప్రసజ్ఞాత్, అసభ్యాహరసమ్యువేతదయోగా, చ్చ. * గౌణ్యసమ్మవాదిత్యాదేశ్యసూత్ర స్యసిద్ధాన్యైకదేశమతవిషయత్వంతుపరోక్తాధికరణశరీర ప్రతిక్షేపేణపు డస్తంభమతి. * యావద్వికారంత్వితిసూత్రంవిభ క్తత్వ హేతునాఘటాదివన్నభసంకార్యత్వానుమానపరంవర్ణితం. తదయన్తి - హేత్వనుపపత్తైః. వి భ క్తత్వం నామయద్యేకస్యాత్కార్యతయావిభ క్తత్వం - తదాసాధ్యావిభిక్త హేతుః. యదిభిన్నత్వం - ప్రాగభావేభావరూపాజ్ఞానేవవ్యభిచారః. త మభయవ్యతిరి క్తత్వేనతి భిన్నత్వమాత్మని వ్యభిచరతి - ఆత్మాహ్యవిద్యా తత్కార్యేభ్యో భిన్నః ప్రాగభావావిద్యా వ్యతిరి క్తశ్చ. ఉత్తేభ్యోఽతిరి క్త త్వేనతి భిన్నత్వంవ్యర్థవిశేష్యం - వ్యవజ్ఞేద్యాభావాత్. ప్రాగభావావిద్యా బ్రహ్మసత్త్వం కార్యత్వే హేతురితిచేత్ - సూత్రై విభాగపదవిరోధ స్యాత్. విభ క్తత్వంహిసా త్రో హేతు స్వద్యోజనాయాం. విభాగశబ్దేనాపిపూర్వోక్తా త్త్రికాదస్యత్వం వివక్షితమితిచేన్న - ఆకాశసహితాచ్చతు ష్టయాదస్యత్వ ముపాదిస్యాత్. సజైతావతాపక్షేతరత్వోపాధినా సర్వానుమానోచ్ఛేదః - చతుష్టయస్యాపిపక్షత్వాభావేనతదస్యత్వస్య పక్షేతర త్యాభావాత్. * ఏవితేనమాతరిశ్వేతిసూత్ర మతిదేశాధికరణమిత్వత్వం. తదయన్తి - అధికశబ్దాయాలభావాత్. సర్వగతద్రవ్యత్వాదిహేతు ప్రసజ్ఞ

విరహచ్చక్రానునృతైః. * సైషాన నమితాదేవతాయద్యాయుతిశ్చ త్యాగైకశక్తైఃచేన్న. * వాయుశ్చా న్నిక్షంఛైతదమృతమిత్యమృతత్వ శ్రవణ
స్వమియన్మాతృశ్శనోస్తుల్యతయాపరిహరస్యతుల్యత్వాత్, అన నమితశబ్దస్యామృతశబ్దతుల్యాగ్ధతయాపృథక్సంహరణీయత్వాభావా, చ్చ. బ్రహ్మణో
పికారణత్వాదేవగగనాదివత్తార్యత్వమాశక్యతన్నీరాసవరం * అసమ్మవజ్జత్యాదిసూత్ర మధికరణా నరమాముః. కార్యత్వశక్త్యానిరాసకీంయత్క్యా-
ఉతశ్చ త్యా. నాద్యః - యత్రైకభావాత్. ననుకార్యత్వానుపపత్తిరవయ్యుక్తిః - నవ్యాసతస్సదత్వత్తిః - * కథమసతస్సజ్ఞాయేతేతితస్యాఃపునః ప్ర
త్వాత్. నతావన్నద్విశేషాత్సన్మాత్రోత్పత్తిః - విశేషేభ్యస్సామాన్యోత్పత్త్యదర్శనాత్. సామాన్యేభ్యోహివిశేషాత్పక్షిర్ద్రష్టా. నాపిసన్మాత్రాత్స
న్మాత్రోత్పత్తిః - అసత్యతీతయోప్రకృతిపికారభావానుపపత్తిరిచేన్న - పూర్వకాలాత్పత్యపాశ్చాత్త్యసమత్వత్వసంపత్తేః. పూర్వాపరభావాతిరిక్తవి
శేషసావశ్యాపేక్షితః - సదృశపరిణామపరమ్యరాయాశాస్త్రప్రాచూణ్యవాదిభిరభ్యుపగతత్వాత్, పూర్వోత్తరజ్వాలాగుసదృశీమపార్యాపర్యాతిరి
క్తాదర్శనా, చ్చ. అతోయం క్షిప్రసతరేతతయాశక్త్యానిరాసః. యది శ్చ త్యా. తప్తికృతకరత్వ ప్రసక్తః. * అదృశ్యత్వాదిగుణకోధర్మోత్తైరీత్యాదిమ
* నిత్యంవిభంసర్యకతంసుమాక్షం * సదావ్యభ్యవ్రతోహ్యజజ్జతినీత్యత్వాజత్వాదిధర్మకన్యైవ బ్రహ్మణోభూతయోనిశబ్దేనపరమకారణతయా నిర్ది
ష్టస్యపరమాత్మత్వనిర్ణయా తద్విరుద్ధాశక్తోద్ధానంహినోపపద్యతే. — అపరేతుశబ్దాదిగుణానాందిక్తాలాదీనాంచపృచ్ఛ్య శ్రవణా నిత్యత్వమాశ
క్యోపాద్దితీయ శ్చ త్యనుపపత్త్యాత్సన్మాత్రాసకమధికరణా నరంవర్ణయన్. తదవ్యయం క్తం - శబ్దాదీనాం ద్రవ్యావస్థారూపాజాముత్పత్త్యనరవైరపే
క్ష్యస్యసత్తార్యవాదసమర్థనేనాపృథగీధత్వాత్, * పద్భ్యాంధూమిద్వికశ్చోతాత్ * సర్వసిమేషాజ్జిరేదిమృతఃపురుషాదధి. కలాముఖూర్తాకా
స్థాశ్చఅమూరాత్రాశ్చసర్వశః| అర్థమాసామాసాముపవస్సంవత్సరాశ్చకల్పనామిరిదిక్తాలోత్పత్తి శ్రవణేనచనిత్యత్వాశక్త్యానుదయాత్, తర్కమా
త్రావప్రమ్భపరనాదివి ప్రతిపత్తినిరాసార్థోయమారమ్భభిచేన్న-తస్యతర్కపాదసాధ్యత్వేనేహసజ్జతత్వాత్. నచసభోభాగమాత్రందిశః, నూర్యాదిగ
తివిశేషకాల, ఇతిచయ్యుక్తం- * నాభ్యాఅనీద న్నిక్షంశ్శీర్షోద్వ్యసమవర్తత * దిశఃశ్రోత్రాదితి, * సూర్యాచస్మిమసాభాతాయథాపూర్వమకల్పయత్
ఇతి, పృథగత్వత్తిశ్రవణాత్. అతవివోత్పత్తిర్దిక్తాలావచ్ఛేదకవిషయేతిశక్త్యావనిరస్తాభవతి. నాపునత్వత్తిక్రమిద్దిక్తాలాదిదేవతామాత్రవిషయేతివాచ్యం-
అధిష్ఠాయభేదాభావేఽధిష్ఠాతృదేవతాభేదానుపపత్తేః. ఆదిత్యాదిగతివిశేషవివకాలశ్చేర్- * అగ్ర ఇతిసూర్యాదిసృష్టేఃప్రాగేవకాలదర్శనం, * సూ
పా నరంతద్విజకాలసంజ్ఞమితి ప్రధానపురుషాతిరిక్తకాలవర్ణనంచవిరుద్ధతే. అత స్తన్నతమపృథుపపన్నం. — ప్రథమాధ్యాయశేషపాదద్వ
యేనావనిత్యభ్యుత్పే. తదయ్యుక్తం - పాదవతుప్తయస్యాపి ప్రథమాధ్యాయశేషత్వాత్. వేదాన్తానాం బ్రహ్మైకకారణతాపరత్వంహి ప్రథమాధ్య
యాగ్ధః- తేత్ర సాక్షుపయోగోఽనేకా న్నవాదనిరాసాదీనామపిసాస్తి - ప్రణాడ్యోపయోగఃప్రతీయవతుర్థయారవ్యస్తి - కార్యదౌష్ఠ్యస్యకారణ
దౌష్ఠ్యాపాదకత్వా, తత్పరిహరస్యతస్మిన్నికారహేతుత్వా, చ్చ. అస్యేషాంపక్షేపాద్యయోగస్సూత్రయోర్మాతృశ్శవిషయసూత్రస్యవయోజనావైష
మ్యంపూర్వవద్దత్తోత్తరంవేదితవ్యం. గౌణ్యసమ్భవాదితి- శ్చ త్యనరవిరాధాదసమ్భవః. శ్చ త్యనరంచ * ఖంపురాణంచాయఃఖమితిపాన్మాహేతి,
* త్రిరాత్రంఖమేతత్పుష్పానమితి, చ. పురాణమేకంఖం - అపరంఖంపుష్పవద్వివాశీత్యుచ్యతే. ఏవంసతిగగనద్వయానమ్భవాత్ ఘటోత్పత్త్యాఘ
టాకాశస్యేవ బ్రహ్మణోత్పత్త్యాతదవచ్చిన్నాకాశసోత్పత్తిరుపవర్తతే- అతోనవ్యోమ్నాముఖ్యోత్పత్తిరిత్యాచూః. వ్యోమ్న ఏకత్వేవ్యోమశబ్దస్యకృ
త్సవ్యోమవిషయత్వాత్ పురాణమిత్యాదివిశేషణస్యవచ్ఛేద్యాసమ్భవఃపరిహరయతే * స్యాచైకస్యేతి- బ్రహ్మణఏకత్వేపి * ఏతద్వైస్వసత్యకామ
చరంచాచరంచేతి బ్రహ్మశబ్దస్య బ్రహ్మకదేశోపలక్షణంయోవికదేశా న్తరంయథావ్యవచ్ఛేద్యంతద్వవ్యోమశబ్దస్యాపునఃప్రతిత్యాచూః. * ప్రతిజ్ఞై
తి * శబ్దభ్యభ్యత్యనమేకంసూత్రం - గగనాకార్యత్వేప్రతిజ్ఞాహనిమాశక్యలకార్యత్వేవిభోక్తృవర్గస్యేవనభసోపి బ్రహ్మణ్యతిరిక్తత్వాత్ప్రతిజ్ఞా
యాఅహనిః- అవ్యతిరేకశ్చ- అత్యైవదంసర్వమిత్యాద్యభ్యన్తిర్ధభ్యన్తిర్ధభ్యత్వాచూః. ఎవం * గౌణీత్యాది * శబ్దేభ్యభ్యత్యనంపూర్వపక్షవిషయం. * యా
వదితి- యావన్తోమహదాదయాదికారాః-తావన్తోవిభాగాఃసూత్యైశ్చ క్షిరపాస్సవితురీవ ప్రధాబ్రహ్మణస్స ని-తాకికపురుషామివేశ్వరస్యాపికార్య
కారణవ్రోవ్యవహారాఃస్మయంతై- అతస్మాత్క్షమాకాశంపరమంవ్యోమ- తస్మాదస్యతువ్యోమ్నఉత్పత్తిరస్తీత్యాచూః. తత్రతావత్ * ఖంపురాణమి
తిశ్చ, తివిరోధాదుత్పత్త్యసమ్భవాత్ గౌణీత్యయ్యుక్తం- * శబ్దాచ్చేత్యనేనపునరుక్తిప్రసక్తాత్. * వాయుశ్చా న్నిక్షంఛైతదమృతమిత్యమృతత్వశ్చ తే
పురాణత్వశ్చ తేనకోభేదః. యతఃపురాణత్వశ్చ తివిరోధాదసమ్భవానవివక్షితః - అతవివపురాణత్వాదివిశేషణస్యవచ్ఛేద్యాసమ్భవపరిహరపర
త్వం * స్యాచైకస్యేతిసూత్రస్యాప్యయ్యుక్తం. * ప్రతిజ్ఞాహనితిసూత్ర స్వచపూర్వపక్షవిషయతమైవతత్ర శక్త్యావిశేషపరిహరపరత్వమయ్యుక్తం- త
థాసత్యభికరణనిర్ధానసాధకయ్యుక్తైరనుక్తిప్రసక్తాత్. * యావద్వికారమితిసూత్రంనిర్ధానసాధకయ్యుక్తిపరం- తత్ర హితుశబ్దఃశ్చ త్రభితిచేన్న- తస్య
పరాపరవ్యామభేదేనపురాణోత్పత్తిమత్త్వవిరాధపరిహరపరత్వేనవ్యాఖ్యాతత్వాత్. పరిహరశ్చ సాధకయ్యుక్త్యనరఉపస్యస్తేయ్యజ్యతే - అస్యభా
వ్యోమ్న ఏకత్వాత్ పురాణత్వశ్రవణాచ్చఉత్పత్తిర్గౌణీతవదతాఽన్యోన్యాశ్రయోద్ధాటనస్యసుకరత్వాత్. ఉత్పత్తిరగౌణీత్యే తతఃపురాణవ్యామ్నో
ఽన్యత్వం-తస్యాన్యత్వాదుత్పత్తిరగౌణీత్యమితి. ననుగగనభేదే ప్రమాణోపప్థాపకంసూత్రమితిచేత్. యదితయోర్వ్యోమ్నోరుత్పత్త్యనుత్పత్తిభ్యాంభేద
ఉపప్థాప్యతే-తదానిహాపాధికభేదమాశ్చ త్యగౌణోత్పత్త్యాప్రమాణనిర్వాహాఉపపద్యతే. యద్యాకారా న్తరేణవ్యామ్నోభేదమస్మృతిః-తర్హ్యత్పత్తిర్గౌ
ణీత్యేపిఉపపద్యతే-ఉత్పత్తిరగౌణీత్యేహతోస్సుత్రితత్వాభావాత్. కించ- అవ్యక్తాత్పరమక్షరంపరంవ్యోమేతిభవతాంమతం. తస్యచపురాణత్వ
మయ్యుక్తం- * అక్షరంతమనీలీయతఇతిలయ శ్రవణాత్. ఆపేక్షికంపురాణత్వమస్తీతిచేత్-తద్వివ్యోమభేదాభావేపిఘటాకాశబ్రహ్మణ్యవచ్చిన్నాకాశ
యోరీవపురాణత్వాపురాణత్వయోరవిరాధస్సువచభ్యుత్పత్తిర్గౌణీత్యాత్. అతవివ ప్రశంయశ్చతత్రగౌణస్యాత్. యదా * ప్రతిజ్ఞాహనితిసూ

౧౦॥ సూ.

శ్రీశ్రీ తేజోత స్తథావ్యహా॥

బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యకృత్సృష్ట్యబ్రహ్మకార్యత్వము క్తం - ఇదానీంవ్యవహితకార్యాణాంకింకేవలాస్తత్త్వదనస్తరకారణభూతాద్వస్తునడత్పత్తిః-ఆహూస్యితత్తద్రూపాద్యుద్భవాణ్యతిచిన్యతే. కింయుక్తం. కేవలాస్తత్త్వద్వస్తునభితి. కుతః. తేజస్తావత్ అతః-మాతరిశ్వనపవోత్పద్యతే- *వాయోరగ్నిరితివ్యహా.

౧౧॥ సూ. శ్రీశ్రీ ఆపః॥ ఆపోపిలతః - తేజసపవోత్పద్యతే - *అగ్నేరాపః *తదపోసృజతేతివ్యహా.....

౧౨॥ సూ. శ్రీశ్రీ పృథివీ॥ పృథివీలఘ్యఉత్పద్యతే - *అఘ్యఃపృథివీ *తాలన్నమసృజతేతివ్యహా.

నన్వన్నశబ్దేనకథంపృథివ్యభివీచ్యతే. అతఆహ.

౧౩॥ సూ. శ్రీశ్రీ అధికారరూపశబ్దాన్తరేభ్యః॥ మహాభూతసృష్ట్యధికారాత్పృథివ్యేవాన్నశబ్దేనోక్తతిప్రతీయతే. అదనీయస్యసర్వస్యపృథివీవికారత్వాణ్నారణేకార్యశబ్దః. తథావాక్యశేషేభూతానాంరూపసంశబ్దనే *యదగ్నేరోహితంరూపం తేజసస్త్రూపంయచ్ఛుక్లంతదహంయత్కృష్ణంతదన్నస్యేత్యపైజసోస్సజాతీయమేవాన్నశబ్దవాచ్యంప్రతీయతే. శబ్దాన్తరం దసమానప్రకరణే *అగ్నేరాపఃఅఘ్యఃపృథివీ

త్రంసాధానసాధకంతదానీంభవదుక్త శబ్దామూర్త్యాస్మాత్. తచ్చపూర్వం ద్వితీయం. ఛాన్దోఽగ్నేరగ్నేత్వత్త్వవచనేపి తద్విధి ప్రతిపాదనంచాపేక్షీయమిమమత్రైక్యతంస్యాత్. అరవివతత్రమ శబ్దోపిచార్థోద్రవ్యవ్యుః- అస్యథాఽనుపపత్తైర్విత్తత్వాత్.
వియదధికరణంసమాప్తమ్.

౧౦॥ సూ. శ్రీశ్రీ తేజోత స్తథావ్యహా॥ అవాన్తరసప్తవిమహా (బ్రహ్మతి) మహదాదీనాంతత్వానాంకింకేవలాత్పూర్వపూర్వతత్త్వమాత్రాదుత్పత్తిః - ఉతతత్తద్రూపాద్యుద్భవాణ్యతి. కిం *ఆకాశాద్వాయురిత్యాదిష్టాకాశాదిశబ్దాఃఆకాశాదిమాత్రపరాః - ఉతతదవస్థబ్రహ్మపరాభ్యతి. కిం *తేజవిత్తేత్యాదిష్టాధిభ్యాసలిక్ష్ణంతేజఃప్రభృతిశబ్దానాంతదవస్థబ్రహ్మపరతామవగమయతి- నేతి. కింతేజఃప్రభృతిశబ్దానాంతదవస్థపరత్వేలక్షణాస్యాత్- నేతి. కింతేజఃప్రభృతిశబ్దానామపర్యవసానవృత్త్యాబ్రహ్మభిధానేభ్యత్పత్తినిరోధాదిదోషఃభవతి- నేతి. యదాభవతే- తదానీమపర్యవసానేన బ్రహ్మభిధానాసమ్మతేనలక్షణా ప్రసక్తాదధిభ్యాసలిక్ష్ణస్య తేజఃప్రభృతిశబ్దానాం బ్రహ్మపరతావగమకత్వాభావాదాకాశాదిశబ్దానామాకాశాదిమాత్రపరత్వేనకేవలాకాశాదేవవాయూభ్యుత్పత్తిరితిభవతి. యదాభ్యుత్పత్తిశబ్దాదిదోషఃభవతి- తదానీమపర్యవసానేన బ్రహ్మభిధానసమ్మతేన లక్షణా ప్రసక్తాభావాదధిభ్యాసలిక్ష్ణస్య తేజఃప్రభృతిశబ్దానాం బ్రహ్మపరతావగమకత్వాదాకాశాదిశబ్దాన్తదవస్థబ్రహ్మపరాభిధ్యాకాశాద్వపస్థాత్ బ్రహ్మణవివవాయూభ్యుత్పత్తిరితిభవతి. ననుప్రకృత్యధికరణేకృత్సృష్ట్యబ్రహ్మపాదానకత్వనిశ్చయాత్, *అవస్థితేత్యాదిమజగద్భ్రూణోశ్వరీరాత్మభావసిద్ధే, తత్తదాన్తర్యామిద్రాహ్మణేసర్వతత్త్వానాంవిశేషతశ్వరీరత్వావగమాచ్చ కేవలాస్తత్త్వద్వస్తువోవాయూభ్యుత్పత్తిరితిపూర్వపర్యవసానాదనారమ్భణీయత్వం. తైవం - ఏకస్యకార్యస్య బ్రహ్మప్రసూతత్వకథనాత్, శబ్దాస్తత్త్వజ్ఞారణవ్యవహితతత్త్వస్థితిక్రమనిర్దేశబలా, చ్చతేషాంతత్వానాంపతమాత్మశరీరత్వ శ్రవణంసప్తస్యన్తరానుప్రవేశకృతజూషచారికం- *తత్సృష్టేవతదేవానుప్రావిశదితతే. అనిభ్యాసంచగౌణం. సర్వస్యబ్రహ్మజత్వప్రతిశ్చపారమ్పర్యానిప్రామేయిపూర్వపక్షోక్తానాత్.

౧౧॥ సూ. శ్రీశ్రీ ఆపః॥ అత స్తథావ్యహేత్యనువక్యః.

౧౨॥ సూ. శ్రీశ్రీ పృథివీ॥ అత్రాప్యనువక్యః.

ఉత్తరసూత్రశక్తామహా (నస్తితి)

౧౩॥ సూ. శ్రీశ్రీ అధికారరూపశబ్దాన్తరేభ్యః॥ అధికారః ప్రస్తావః. అన్నశబ్దస్యపృథివీవాచకత్వప్రకారమాహ (అదనీ

లిస్రూయతే. అతఃపృథివ్యేవాన్నశబ్దోచ్యతఇత్యధ్యుపవపృథివీజాయతే. ఉదాహృతానైజఃప్రభృతయఃప్రదర్శనార్థాః - మహదాదయోపిస్వానంతరవస్తునవవోత్పద్యంతే-యథాశ్రుత్యభ్యుపగమావిరోధాత్. *ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వేన్ద్రియాణిచ। ఖంవాయుజ్యోతిరాపఃపృథివీవిశ్వస్యధారిణీ *తస్మాదేతద్భ్రష్మానామరూపమన్నంచజాయతే * తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సముద్భుతః * తత్తేజోస్సృజతేత్యాదయోబ్రహ్మణః పరమృరయాకారణత్వే పువపద్యంతేతి.

ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షుహే.

౧౪॥ సూ. +శ్లోః+ తదభిధ్యానాదేవతుతల్లిక్లాత్సః॥ శ్లోః+ తుశబ్దాత్పత్నోవ్యావృత్తః. మహదాదికార్యాణామపితత్తదనంతరవస్తుశరీరకస్సవపురుషోత్తమఃకారణం. కుతః. తదభిధ్యానరూపాత్తల్లిక్లాత్. అభిధ్యానం - *బహుస్యామితిసజ్జల్పః. *తత్తేజవిక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి *తాఅపవిక్షతబహ్వ్యస్యామః ప్రజాయేమహీత్యాత్మనోబహుభవనసజ్జల్పరూపేక్షణశ్రవణాన్మహదమాక్షారాకాశాదీనామపికారణానాంతథావిధేయాపూర్వైవస్వకార్యసృష్టిరితిగమ్యతే. తథావిధంచేక్షణంతత్తచ్ఛరీరకస్యపరస్యైవబ్రహ్మణఉపపద్యతే. స్రూయతేచసర్వశరీరకత్వేనసర్వాత్కత్వంపరస్యబ్రహ్మణోన్తర్యామిబ్రాహ్మణే *యః పృథివ్యాంతిష్ఠ *యోపుతిష్ఠ *యస్తేజసితిష్ఠ *యోవాయాతిష్ఠన్ *యఆకాశేతిష్ఠన్ఇత్యాది.- సుబాలోపనిషదిచ *యస్యపృథివీశరీరమిత్యారభ్య *యస్యాహక్షారశ్శరీరంయస్యబుద్ధిశ్శరీరంయస్యావ్యక్తంశరీరం ఇత్యాది.

యచ్ఛక్తం *ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వేన్ద్రియాణిచేత్యాదిమస్రూయమాణాబ్రహ్మణఃప్రాణాదిసృష్టిః పరమృరయాపువపద్యతేతి - అ త్రోచ్యతే.

౧౫॥ సూ. +శ్లోః+ విపర్యయేణతుక్రమోతఉపపద్యతేచ॥ శ్లోః+ తుశబ్దోవధారణార్థః. అవ్యక్తమహదమాక్షారాకాశాదిక్రమాద్విపర్యయేణయస్సర్వేషాంకార్యాణాంబ్రహ్మీనంతర్యరూపఃక్రమః*ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణఇత్యాదిమప్రతీయతే - సచక్రమస్తత్తద్రూపాద్భ్రష్మాణస్తత్తతా ర్యోత్పత్యైరేవోపపద్యతే. పరమృరయాకారణత్వేహ్యేనంతర్యశ్రవణముపరుధ్యేతి - అతః *ఏతస్మాజ్జాయతఇత్యాదికమపిసర్వస్యబ్రహ్మణఃసాక్షాత్సమ్భవోత్తవృన్మమ్.

యస్యేతి) కారణకార్యోపచారఇత్యర్థః. ప్రకృతంపూర్వపక్షమాహ (ఉదాహృతా ఇతి) బ్రహ్మణస్సాక్షాదేవతేషాముత్పత్తిశ్రవణంకథమిత్వత్రాహ (ఏతస్మాదితి)

౧౬॥ సూ. +శ్లోః+ తదభిధ్యానాదేవతుతల్లిక్లాత్సః॥ శ్లోః+ తదభిధ్యానం- బహుభవనవిషయాభిధ్యానం తల్లిక్లాం-పరమాత్మలిక్లాం. తేజఃప్రభృతిష్వీక్షణశ్రవణాత్ సర్వకాశాప్రత్యయన్యాయేనమహదాదీనామపిపరమాత్మశరీరతయాతుల్యన్యాయతయాతేష్వపీతేపూర్వకాసృష్టిరిత్యర్థః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (తథావిధంచేతి) నకేవలమితేపూర్వకస్సప్రాపరమాత్మనస్తచ్ఛరీరకస్యకారణత్వంగమ్యతే- అపితుతచ్ఛరీరకత్వంశ్రాతమిత్యాహ (స్రూయతేచేతి) ఈక్షణశ్రవణంహితేజఃప్రభృతీనాం- నతుమహదాదీనాం- అతసైషామపీక్షణపూర్వకస్సృష్టినిర్ణయేతత్తారణానామపిపరమపురుషశరీరత్వమాహ (సుబాలోపనిషదితి).

ఉత్తరసూత్రశక్లామాహ(యచ్ఛక్తమితి)

౧౭॥ సూ. +శ్లోః+ విపర్యయేణతుక్రమోతఉపపద్యతేచ॥ శ్లోః+ (తుశబ్దోవధారణార్థ ఇతి) *స్మృతేవతుపునరైవచేత్వవధారణాచినఇతివానైఖిల్లుకాః. విపర్యయేణక్రమంవ్యాచక్ష (అవ్యక్తైతి) పరోక్తక్రమవిపర్యయేచేత్వర్థః. అతశ్శబ్దంవ్యాచక్షే (సచేతి) *ఏతస్మాజ్జాయతఇత్యత్రబ్రహ్మీనంతర్యప్రతీతిఃసాధారణసిద్ధా. ఏవంవాక్యసాధారణ్యేన బ్రహ్మీనంతర్యరూపక్రమప్రతిపత్తైర్భ్రష్మాణవివతత్తత్తార్యోత్పత్తిరిత్యర్థః. ఉత్తమ్యనం- జ్ఞాపకం. ఏతస్మాత్ప్రాణోజాయతే- ఏతస్మాత్సనోజాయతఇత్యన్వయాభిప్రాయేదైవముక్తం.

౧౬॥ సూ. శ్లోః॥ అన్తరావిజ్ఞానమనసీక్రమేణత్సర్వజ్ఞాదిలిచెన్నావిశేషాత్ ॥ విజ్ఞానసాధనత్వాద్విద్వియాణివిజ్ఞానమిత్యుచ్యతై.యదుక్తం *ఏతస్మాజ్ఞాయతథిత్యాదివాసర్వస్యబ్రహ్మణోఽనన్తరకార్యత్వంశ్రావ్యతే - అతశ్చానేనవాక్యేనసర్వస్య సాత్మాద్భ్రష్మాణత్వత్తిరభిధ్యానవిజ్ఞానగతో త్తభ్యతథితీ-తన్నోపపద్యతే - క్రమవిశేషవరత్వాదస్యవాక్యస్య. అత్రాపిసర్వేషాంక్రమప్రతీతేః ఖాదిమతావచ్ఛ్రుత్యన్తరసిద్ధిక్రమోఽత్రాపిప్రతీయతే - తైస్సహపాఠలిజ్ఞామ్భుతప్రాణయోరన్తరా లేవిజ్ఞానమనసీఅపిక్రమేణోత్పద్యేతేఇతిప్రతీయతే - అతస్సర్వస్యసాత్మాద్భ్రష్మాణపవసమ్భవస్యాత్తమ్భనమిదంవాక్యంనభవతీతిచేత్. తన్న- (అవిశేషాత్) *ఏతస్మాజ్ఞాయతేప్రాణఇత్యనేనావిశేషాత్ విజ్ఞానమనసోఃఖాదీనాంచ.*ఏతస్మాజ్ఞాయతథిత్యనేనసాత్మాత్సమ్భవరూపసమ్భవస్యాభిధేయస్యసర్వేషాంప్రాణాదిపుధివ్యన్తానామవిశిష్టత్వాత్సవపవిధేయః- నక్రమః. శ్రుత్యన్తరసిద్ధక్రమవిరోధాచ్చ నేదంక్రమవరం - *పుధివ్యపుప్రలీయతథిత్యాదభ్య*తమపికిభవతీత్యనైనక్రమాన్తరప్రతీతేః. అతోఽవ్యక్తోదిశరీరకాత్పరస్మాద్భ్రష్మాణపవసర్వకార్యాణాముత్పత్తిః. తేజఃప్రభృతయశ్చశబ్దాస్తదాత్మభూతంబ్రహ్మేవాభిదధతి.

నన్వేవంసర్వశబ్దానాం బ్రహ్మనాచిత్యేసతితైస్తేశ్శబ్దైః

తత్తద్వస్తువ్యపదేశోవృత్తస్థినిద్ధఉపరుధ్యేతతత్రాహ.

౧౭॥ సూ. శ్లోః॥ చరాచరవ్యపాశ్రయస్తుస్యాత్తద్వ్యపదేశోభాక్తస్తద్భావభావిత్యాత్ ॥ తుశ్చిశ్చోదితాశ్చాగ్నివృత్త్యర్థః. నిఖిలజగ్గుమథావరవ్యపాశ్రయస్తత్తద్భజ్యవ్యపదేశఃభాక్తః - వాచ్యైకదేశేభజ్యతథిత్యర్థః. సమస్తవస్తుప్రకారిణో బ్రహ్మణఃప్రకార భూతవస్తుగ్రాహిత్యత్వోదిప్రమాణావిషయత్వాద్వేదాన్తశ్రవణాత్ప్రకార్యప్రతీతేః, ప్రకారిప్రతీతిభావభావిత్యాచ్చతత్పర్యవసానస్య,లోకేతత్తద్వస్తుమాత్రేవాచ్యైకదేశేతేతేశబ్దైఃభక్త్యాభక్త్యావ్యపదిశ్యతై. అథవా- తేజఃప్రభృతిభిశ్శబ్దైస్తత్తద్వస్తుమాత్రవాచితయావృత్తవైర్బ్రహ్మణోవ్యపదేశోభాక్తస్సాన్యత్-అముఖ్యస్సాన్యత్ఇత్యాశ్చఙ్క్య *చరాచరవ్యపాశ్రయస్త్విత్యావ్యవ్యతే. చరాచరవ్యపాశ్రయఃతద్వ్యపదేశఃతద్వాచిత్యైః. చరాచరవాచిత్యైర్బ్రహ్మణ్యభాక్తః-ముఖ్యపవ. కుతః. బ్రహ్మభావభావిత్యాత్సర్వశబ్దానాంవాచకభావస్య.

౧౮॥ సూ. శ్లోః॥ అన్తరావిజ్ఞానమనసీక్రమేణత్సర్వజ్ఞాదిలిచెన్నావిశేషాత్ ॥ విజ్ఞానసాధనత్వాద్విద్వియాణివిజ్ఞానమిత్యుచ్యతై.యదుక్తం *ఏతస్మాజ్ఞాయతథిత్యాదివాసర్వస్యబ్రహ్మణోఽనన్తరకార్యత్వంశ్రావ్యతే (విజ్ఞానేతి) (అత్రాపి) నకేవలంశ్రుత్యన్తరేష్యవేతిభావః. తైస్సహపాఠలిజ్ఞాత్ - అగ్రస్యాప్రాయస్యాయాదిత్యర్థః. (తన్నేతి) *అవిశేషాదిలిచదంబ్యాచప్తే (ఏతస్మాదితి) అనేనావిశేషాత్ - *ఏతస్మాజ్ఞాయతథిత్యాదివాక్యప్రతిపన్నాయామిశేషాత్. తదేవవివృణోతి (ఏతస్మాజ్ఞాయతథితీ) *ఏతస్మాదిత్వాదివాక్యాభిధేయస్యసాత్మాత్సమ్భవరూపసమ్భవస్యాప్రాణాదిపుధివ్యన్తానామవిశిష్టత్వాదిత్యర్థః. దీపసారయోస్తు *ఏతస్మాదితిపఞ్చమ్యస్తపదాన్వయావిశేషాదిత్యజ్ఞపరంబ్యాఖ్యాతం. ఇదంత్యర్థపరం. (శ్రుత్యన్తరసిద్ధక్రమవిరోధాచ్చేతి) ప్రాణోహివాాయుకార్యః - సహిఖసాన్వనరముత్పన్నః- సభూతేశ్యఃప్రాగుత్పన్నఇత్యర్థః. క్రమవిరోధప్రమాణమాహ (పుధివ్యపుప్రలీయతథితీ) వ్యవహితకార్యాణామపి బ్రహ్మణత్వత్తిశ్చేత్- కథం తేజఃప్రభృతిశబ్దైర్భావమిత్యత్రాహ (తేజఃప్రభృతయశ్చేతి).....

౨౧ న్తరమాత్రంచోద్యపురస్కరమవతారయతి (సన్నితి) యత్రశబ్దస్యవాచకత్వశ్చక్షి - తత్ర

పుత్యత్తిరస్తి - అతో బ్రహ్మవాచకత్వేన పుత్యత్వత్త్యభావాన్న శబ్దస్యతద్వాచకత్వశ్చైతిత్యర్థః.

౧౯॥ సూ. శ్లోః॥ చరాచరవ్యపాశ్రయస్తుస్యాత్తద్వ్యపదేశోభాక్తస్తద్భావభావిత్యాత్ ॥ హేతుఖిద్వివివృణ్వన్వ్యాకార్యంయోజయతి (సమస్తేతి) పుత్యత్వత్త్యభావోనవాచకత్వాభావప్రయుక్తః- అపికుప్రమాణాన్తరాగోచరత్వప్రయుక్తఇతిపుత్యత్వత్త్యభావసాన్వయభాసిద్ధిరుక్తావతీ. అస్యాంయోజనాయాంద్వితీయయోజనార్థాకర్తృస్థితి. సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణిముఖ్యత్వేప్రమాణస్యాపేక్షిత్యాత్సాదృదగ్ధమాహ (అథవేతి) తత్రశక్తాన్తరమాహ (తేజఃఇతి) చరాచరవ్యపాశ్రయస్తద్వ్యపదేశః- చరాచరమాత్రవిషయపర్యవసాయిత్వేనపుత్యత్వస్తద్వాచిత్యజ్యత్యర్థః. బ్రహ్మభావశబ్దైర బ్రహ్మనుప్రవేశేఉచ్యతే - బ్రహ్మణస్తత్రభావోమ్యనుప్రవేశః. అస్యాంయోజనాయాంసర్వశబ్దానాంబ్రహ్మవాచిత్యేప్రమాణోపస్థానశ్రావ్యత్వాత్. పుత్యత్వత్తివిరోధశక్తాపరిహరస్తద్వర్ధస్థితి. ఏవంవిశేషణభూతపుధివ్యాదిమక్రమనిర్దేశముఖ్యః, బ్రహ్మణస్తద్వ్య

నామరూపవ్యాకరణశ్రుత్యాహితథావగతమ్.

తేజోధికరణంసమాప్తమ్.

మృషిష్యత్వాత్సర్వస్య బ్రహ్మప్రసూతత్వ శ్రవణంముఖ్యం, సర్వతత్వానాంయూవద్భవ్యసత్తాకవిశేషణతయాబ్రహ్మశరీరత్వంముఖ్యం, అనిభావనం చాతవివముఖ్యం.- అతస్సర్వశ్రుతిముఖ్యత్వంసిద్ధాంతః క్తంభవతి.

పఠేతు * ఆకాశాద్వాయంతి - ఆకాశాదనస్తరం వాయురుత్పన్నః - వాయోరనస్తర మగ్నిరుత్పన్న ఇతి నిర్వాహసమృపాత్, * తజ్జలానితి * వితస్మాజ్జాయతే స్రాణః * సతతవస్త్రేదం సర్వమృజతేత్వాది శ్రుతిభిరనిశేషేణ సర్వస్య బ్రహ్మజత్వావగమా, చాఢ్దోగ్యశ్రుత్యనుసారేణ తేజసో బ్రహ్మయోనిత్వం పూర్వపక్షీకృత్య అత్తనస్సమ్మాతః * పృథివా ఓషధయఇతి పూర్వాపరపక్ష్యామ్యా రుపాదాసవిషయత్వదర్శనా, న్నధ్యపాలిన్యాఅపి తథాత్వా, ద్వాయయోనిత్వం తేజసః - బ్రహ్మజత్వంతునాయుభావాపన్న బ్రహ్మణోజాతతయా పారమ్యేణాపుపపద్యతఇతిసిద్ధాంతయన్తి. తచ్చిన్ద్రనీయం. సిద్ధాంతేకింనిరసనీయం. యదిబ్రహ్మయోనిత్వమాత్రం- తదాకృత్సర్వస్య బ్రహ్మపాదాసకత్వానుపపత్తిః. యది వాయువస్థానాపన్న బ్రహ్మయోనిత్వంనిరసనీయం - తదయం క్తం - త్వన్నతే అభ్యాసాఢ్ధానత్వ సోపాదాస లక్షణత్వాత్, ఘటస్క-మృదయం ఘటఇతి మృదవస్థనదాత్మకతయా ఘటప్రతీతివత్ తేజోఽస్తి - ఆపస్సస్తీని సర్వాపేణ ప్రతీయమానస్య తేజసోఽసాంచవాయుస్తేజః - తేజోజలమితివాదాస్తేజోరూపతయా ప్రతీయమానత్వాధావాత్, అనవభాతస్యానిష్ఠానత్వాయాగా, చ్చవాయుభావాద్యనాపన్ననైవసన్మాత్రస్యతేజఃప్రభృత్యుపాదాసతోష్ఠపపత్తిః. సహజజ్ఞాస్సర్వాత్మనాభూదశనాదేరుపాదాసం- భూదశనాభ్యాసదశాయాంసర్వాత్మనాఽనవభాతత్వాత్. యద్యనవభాతమృధిష్ఠానంసాఢ్ధాత్ - సర్వంసర్వస్యానిష్ఠానంసాఢ్ధాత్ - అనవభాతత్వాదిశేషాత్. గోమయత్వానవభాసేగిగోమయస్య వృద్ధికోపాదాసత్వముపపన్నమితిచెన్న - పక్షామానభ్యుపగమాత్. అనవభాతస్యపక్షామృజపపత్తే - సత్వభ్యాసా శ్రయత్వం - దర్శనస్యనియామకత్వాత్. సహిపురోవద్దినిభాస్వరద్రవ్యేఽనవభాతేరజతాభ్యాసః- అనవభాతమవివీజమబ్జురాదిపక్షామంభజతే. వాయుదికంతేజోఽభ్యాసేన త్రయోపకారకమితిచెన్న-దిక్కాంతాప్యప్రేన్దియరద్దోషవృత్తిక్రస్యబ్రాహ్మగురుత్వాదేవసత్తమాపకారకత్వాధావాత్. అతస్సద్రావేణప్రతీతే, ర్వాయాదిరూపేణాప్రతీతే, శ్చసన్మాత్రనైవోపాదాసతోష్ఠపపత్తితర్కావేతశ్రుతేరపితర్కానుగృహీతశ్రుతేఃప్రబలత్వాత్ ఛాఢ్దోగ్యశ్రుత్యనుసారేణసోనిత్వమేవసిద్ధాంతీకర్తవ్యం, * ఆకాశాద్వాయంఃవాయోరగ్నిరిత్వాదిష్వాకాశాదిశబ్దానాంలక్షణయాసన్మాత్రపరత్వంచాశ్రయణీయం, లక్షణైవదోషఇతిచేత్. అకూభవతాంలక్షణాభీరుత్వం - యోగ్యజ్ఞానానస్తతత్వచూదిపదానివ్యావత్తే. అనస్తరశబ్దాభ్యాసరేణాత్మనోవాయస్సముత్పత్తిమోజనాపివరం-తర్కానుగృహీతశ్రుత్యస్తరైకాధ్యాత్, ఉపక్రమావగతసాఢ్ధాత్మనాత్మచ్చవస్యప్రబలత్వా, దభ్యాసరపక్ష్యామివైరూప్యమారనాదరణీయత్వాత్. కించ- బ్రహ్మయోనిత్వాకాశయోనిత్వచిన్తాకస్మాద్వాయాసకృతా. సన్మాత్వ శ్రవణరూపపూర్వపక్షలిప్యసృతత్రాధావాదిచెన్న- * వితస్మాజ్జాయతే - ఖంవాయుర్జాలిరాపభివిపరమాత్మమూలత్వావగతేః. అతోనపూర్వపక్షలిప్యంతేజసిచిన్తాయాం హేరుః - కింతు * రదైక్షతేత్సభిభాసరూపసిద్ధాన్తలిప్యవత్త్వం. అతవివ * తేజోరజత్వాదిసూత్రాణాంపూర్వపక్షవిషయత్వమవగమ్యతే. అతవివ * పృథివ్యధికారరూపశబ్దాస్తరేభ్యఇతినిఢికరణాన్తరం- కింతు * పృథివీతిప్యగమ్య త్రమమూత్రార్చ్యధిభ్యత్వత్తివరం - పూర్వపక్షవిషయతోష్ఠపపాదనాత్. సిద్ధాన్తం వత్తుం విషయశుద్ధిపరం * అధికారరూపశబ్దాస్తరేభ్యఇతిసూత్రాన్తరం - అస్సస్య పృథివీత్వేసిద్ధిహేతూరణవిశేషచిన్తాస్రాన్తిః. సూత్రాన్తరత్వంచహేతోః పూర్వసాఢ్ధేఽనస్వయావవగమ్యతే. పూర్వపక్షసిద్ధాన్తసూత్రయోర్మధ్యపాతిత్వాన్తప్రభుఢ్ధికరణత్వంస్యాన్యం. తేజసిచిన్ద్రస్య సిద్ధాన్తయన్తిమత్త్వనిబద్ధనత్వాదేవఅవరేపామపిపక్షే వ్యాఖ్యానేషమ్యంప్రత్యుక్తం. వియదాదిభూతానాం * ఆకాశాద్వాయంః * తదపొసృజతేనిస్వాతన్త్రేన్దిస్యకార్యేప్రవృత్తిప్రతిపేక్షకమధికరణాన్తరం * తదభిభాసనాదిసూత్రమాచుః. తదయం క్తం- * రచనానుపపత్తేర్యత్ర అచేతనస్య స్యాతన్త్రేన్ది ప్రవృత్తిప్రతిపేక్షాత్. తథాపి * తతైజ విక్షతేతచేతనస్వ శ్రవణాత్సంశయ ఇతిచెన్న - * అభిమానివ్యపదేశ స్త్విత్యత్రాచేతనగతేక్షణాదీనా మభిమానిచేతనానుప్రవేశనిబద్ధనత్వస్యోక్తత్వాత్. తత్పూర్వపక్షసూత్రమితిచేత్ - తథాపిత్వస్య సూత్రకారేణాప్రత్యాఖ్యాతత్వాత్ కృతకర్తవ్యం. అతవివ భవద్భిరపిపరమేశ్వరావేశాదిక్షణ శ్రవణమిత్త్యుక్తం. స్వాతన్త్ర్యప్రతీతిశ్చ * చమనవదవిశేషాదిత్యత్రదత్తీతరా - తత్ర * విక్ర్యాః ప్రజాః సృజమానామితి స్వాతన్త్ర్య ప్రతీతిపేక్ష ప్రకరణాదినా బ్రహ్మత్వకత్వావగమేపహి స్వాతన్త్ర్యం నివారితం. * సస్వతన్త్రాికాచిత్పికృతిః ప్రధానం నామాజామన్త్రేణామ్నాయతఇతి శక్యతేవత్తుం ప్రకరణాత్సానైవీశ్చ రితిచ్యుక్తం భవద్భిః. ఇహపి తిష్ఠోదేవతా అనుప్రవిశ్యేతిప్రకరణే అనుప్రవేశోజ్ఞాయతే - అతః కృతకర్తవ్యం. * విపర్యయేణత్వితి - ప్రశయక్రమనిర్మాణణ పరమధికరణాన్తరంచైరుక్తం - అనియతక్రమత్వం సర్వక్రమతుల్యత్వంచ పూర్వపక్షీకృత్యప్రశయస్య సర్వప్రతిలోమక్రమత్వం సిద్ధాన్తితం - స్వకారణవ్యతిక్రమేణకార్యావ్యయాయోగః, కార్యధ్రియమాణే కారణావ్యయాయోగ, శ్చహేతురుక్తః. తత్ర తావదధికరణాన్తరారమ్భాన్తనుపపన్నః-ప్రశయక్రమవైదిభ్యాశ్రవణేసంశయాయానుపపత్తేః. * పృథివ్యపుప్రలీయతేఅపస్తేజసిచిన్ద్రేన్దిత్యేకరూపవివహిప్రశయః సూయతే. * సదెవసోమ్యేదమగ్రాసీత్ * ఇదంబాలగ్రైవకించనానీన్ద్రద్వారానీన్ద్రపృథివీనాన్తరక్షమితి క్రమానుక్త్యా, ద్యుప్యధివాదిక్రమాన్తరోక్త్యా, చసంశయ

ఇతిచెన్న- అనుక్రస్యాన్యతో గ్రాహ్యతయాఽనుక్రేసంశయ హేతుత్వాదానామ్, ఇదంబాలై ఇత్వ త్రాత క్రమాభావాత్, పారక్రమస్య శ్రాతక్రమవిరోధేదర్శనత్వా, చ. అయమధోఽపధికరణేభ్యత్వాద్యుపాధిచెన్న - భవద్భిః శ్రవ్యాంరాగిత్యాదిపారక్రమస్య పూర్వపక్షితత్వాభావాత్. క్రమానియమగ్రక్రమాపూర్వపక్షితో. * నద్యోత్పాది శ్రుతిస్తవ్యైస్తర్వర్వాత్థాభరణభ్యమయాపసర్వభోక ప్రశయపరా-నత్వజ్ఞాతమ్భుకతత్వప్రశయపరేభ్యవగమ్యతే- దిహౌ నరీక్షస్యచపృథగుపాదానాత్. అతోనక్రమాస్తరప్రతివిః-అతోఽనారమ్యణీయనైవస్యాత్. నచకార్యస్థివిదానాయాంకారణప్రయోగనుపపత్తిః - భవన్వశ్చికస్థివిదానాయాంతస్తుగోమయమనాశచదర్శనాత్. నచస్వకారణమితి క్షయకారణకారణే ప్రశయశ్చనుపపత్తిః - భవన్వశ్చికయో నస్తుగోమయాలిక్రమేణపుధివ్యాం ప్రశయాత్. పృథివ్యేవభవన్వశ్చికయోరుపాదానం - సరస్తుగోమయేఇతిచెన్న- విలక్షణానుపాదానాద్విలక్షణకార్యత్వత్వైభవద్భిరెవస్మృతిపాదే * దృశ్యతేర్విస్సూత్రవ్యాఖ్యానేగామయవృత్తికాదిప్రస్తావనానానాత్, ఇచ్చకాదిదాహేభిస్తాత్ప్రత్యదర్శనేన పృథివిమాత్రస్యభవన్వశ్చికేషుపాదానత్వాదాగేసరస్తూనామేవభవన్వశ్చికేషుపాదానత్వస్యాభ్యుపగతత్వా, చ. * అస్తరావిజ్ఞానేతిసూత్రమపి * ఆత్మనాకాశఇతిశ్రాతక్రమభజపరిహరణం * వితస్మాజ్ఞాయతఇత్యాదిమద్రస్యఉత్పత్తిక్రమే వివక్షా రాహిత్యప్రతిపాదకంవ్యాఖ్యాతం. తదయంక్రం - * పృథివ్యపుష్పలీయత ఇత్యాకాశాదూర్ధ్వం * తస్మాత్తాచి భూతాదాతీయనై భూతాదిర్మహాలీలీయతేమహానవ్యత్రేలీయతఇత్యాది శ్రుత్యేవనీధస్య క్రమభజస్యచప్పరిహరత్వాత్. భూతానామాత్మనశ్చాస్తరాశ్చఇతివ్యాఖ్యానమప్యయంక్రం - * విజ్ఞానమనీ ఇత్యస్తరాశావశిత వస్తుద్విత్వానుపపత్తిః. విజ్ఞానశబ్దాహివిజ్ఞాయతేఽనేనేతిపుర్వత్వా ఇన్ద్రియవర్గపరః - సాణమన ఇన్ద్రియవర్గాణాం త్రయాణాం నిర్దేశేషి ప్రాణమనాదృత్య * విజ్ఞానమనీఇతివ్యవదేశఃకథముపపద్యతే. సాణాహియథాకథంచదయవశక్త్యావిజ్ఞానశబ్దేనవివక్షితఇతిచెన్న - మనసీచాయవాధాసమ్భవతి మధ్యగతం మనోబహిష్కృత్యవ్యవహితయాః సాచేన్ద్రియవర్గయోరేకశబ్దేనవివక్షితత్వే కారణాభావాత్. అతః * విజ్ఞానమనీఇతివ్యవదేశో భూత సాణయోరస్తరాశ్చఇతి వ్యాఖ్యానస్య యుక్తతాంసూచయతి. * చరాచరవ్యపాత్రయస్త్వీతి సూత్రమపిదేవదత్తోజాతోమృత ఇతి తాకికాసాంజన్మమరణవ్యవదేశా, చేరసస్యజాతకర్మాదివిధానా, చ్చ జీవస్యజన్మప్రశయావాశ్చక్ష్మాన్త్రీయకర్మఫలభోగానుపపత్త్యా, జీవావేతంనావశితేదం మ్రియతేనజీవా మ్రియతఇతి శ్రుత్యా, చతౌనవస్తుతఃస్త్రః - శరీర సాధుర్భవతిరోభావయోర్జన్మమరణశబ్దసద్భావాత్ స్థావరజన్మశరీరవిషయాజన్మమరణశబ్దాబీవాత్కన్యూపపత్తిః - జాతకర్మాదికంచదేహ సాదుర్భావాద్యపేక్షమిత్యేవమర్థపరంవ్యాఖ్యాతం. తదయంక్రం. కిమిదమధికరణంజీవస్యస్వరూపేశాత్ప్రతినివారకం - ఉతదేహమాత్మత్వాదేరాత్మనినివారకం. నాద్యః- జీవస్యోత్పత్తిప్రశయనిషేధస్య * నాత్మా శ్రుతేర్వ్యనస్తరాధికరణసాధ్యతయాపూర్వోత్తరయోరధికరణయోరన్యతరస్యపునరుక్తిప్రసక్త్యాత్. అత్రదేహశ్రయాజన్మప్రశయాజీవేనిషేధా- తత్రవియదాదివత్ పరస్మాదాత్మనస్తస్యోత్పత్తిః * నాత్మా శ్రుతేర్నిషేధ్యతఇతిచెన్న - దేహత్వభేదానిష్ఠాతయోస్తత్రప్రతిషేధాభావాత్, తద్భేదానిష్ఠాగృహాత్ప్రతినివాశయోద్వేషదత్తఇవశరీరజన్మమరణయోర్నివగతత్వశక్త్యాంబుధాయా, దారవ్యానుపపత్తిః. దేహాతోత్పత్త్యాదేరాత్మని ప్రతిషేధాయదేహత్వభేదఇహానీషేధయిషితఇతిచెన్న - అన్యత్ప్రేమభవకాణ్డవివదేహత్వభేదస్యనిర్ధత్వాత్, తస్యయావత్ఫలస్థాయిత్వశక్త్యానివృత్తయైవత్వత్వమాత్రస్యసమర్థనీయత్వాత్, త్వత్ప్రేమ * వికత్తనశ్శరీరభావాదిత్యధికరణదేహత్వభేదసాధకతయావ్యాఖ్యాతత్వా, చ్చపునరుత్తరవర్జనీయత్వాత్. ననుతత్రలోకాయతినికరసనేతాత్వర్యం - ఇహతుశాస్త్రీయకర్మవైయధ్యానుపపత్త్యాదేహతిక్రత్వంనిషేధయిషితమితిచెన్న - నైషమ్యనైర్భ్యజ్ఞాధికరణవివలక్త్యాభ్యాగమకృతవిప్రణాశసృజ్జముఖనజీవతత్కర్మప్రవాహనాదిత్వసాధనేనదేహతిరేకసిద్ధ్యేకృతకరత్వప్రసక్త్యాత్. కృతవిప్రణాశపరిహారోహితాస్త్రైఖ్యవపరిహరః. ననుతవాపి * నాత్మా శ్రుతేర్వ్యధికరణవైఖ్యంస్యాత్ - తతవివక్షానాదిత్వనిర్ధేరితచెన్న - వికత్వావధారణ ప్రతిజ్ఞాదృష్టావైదిఖిః సాప్తాయాజీవాత్ప్రేతత్రపరీకృతత్వాత్, శ్రుతిమూలాయాఉత్పత్తిశక్త్యాంస్తాప్రతిహతత్వేనతదర్థమారమ్భణీయత్వాత్. కించ- జన్మమరణశబ్దయోద్దేహ సాదుర్భావతిరోభావానుపాధాయిత్యేషి దేహత్వభేదానిష్ఠాభాతత్వానిర్ధిః- ఘటవిషయయోరుత్పత్తివివాశశబ్దయోరభాక్రత్వంహిత్రార్థభేదాభావాత్. దేహత్వభేదేనిర్ధేరుద్వస్వభావతయాఽవగతార్థద్వయవిషయైక్యవ్యవదేశస్యాగ్నిర్వాణవకఇత్యాది వ్యవదేశస్యేవభాక్రత్వం నిర్ధృతీనపునకన్యమర్థనీయత్వం. అత సూత్రవైయర్థ్యం. జాతకర్మాదివిధిపరిహరణత్వమప్యయంక్రం - శక్త్యాంః పరిహరస్యవా కణ్డోక్త్యాభావతయోర్భుప్రేతర్వకల్పనాఽయోగాత్. కణ్డోక్తార్థోపయంక్రతయా తదభిప్రేతర్వకల్పన మితిచేత్ - కణ్డోక్రతయాభవ దభిమతాస్థస్యసాధ్యత్వానుపపత్తేర్వర్జితత్వాత్తదచయోగితయాఽభిప్రేతర్వకల్పనానుపపత్తిః. — అన్యేషు * తేజాతఇత్యాదిసూత్రజాతమేవంవ్యాచక్షతే- తెజఃఅతః- బ్రహ్మణివివోత్పద్యతే - నవాయాః - ఛాన్దోగ్యవాయాః తదత్పత్వత్వశ్రవణాత్, * వాయూర్గిరితి శ్రుతేర్బ్రహ్మాధ్వానజన్యవాయునాఽగ్నిస్త్వత్వసంవాదకతయోపపత్తే, రితి పూర్వపక్షంకృత్వావికస్య సమ్భూతశబ్దస్య క్వచిత్ప్రతిపాదకస్య క్వచిదనుపాదకత్వాదానానాత్, పరమృతయా బ్రహ్మజతోవ్యవత్తే, శ్చవాయూరపితేజ ఉత్పద్యతఇతినిర్ధాన్తీతం. క్వచిదవచనమిత్తశక్త్యాంబుధ్యాధికరణేభవద్భిఃపరిమృతత్వా, త్రత్రాప్యవచనమాత్రస్య హేతుత్వానుపపత్తేరస్మాభిర్వర్జితత్వా, చ్చ పూర్వపక్షోక్తానంగమమతే. శ్రుతేర్బ్రహ్మణవాయునాజన్యవోత్పత్త్యనుపాదకత్వమధికశక్త్యాస్సదమితిచెన్న- * ఆకాశాద్వాయమితి శ్రుతేరపిముఖావచ్చిన్నాకాశాద్వాయూత్పత్తేరనుపాదకత్వస్యశక్త్యాస్సదత్వాభావాత్. తత్రాపిశక్త్యాపరిహారావభిప్రేతామితిచెన్న - కారణభూతేవాయాకణ్డోక్తయోస్తయోకార్యభూతేతేజస్యభిప్రేతతాయావిహాచితత్వాత్. క్వచిదవచనస్య హేతుత్వానుపపత్తేర్వర్జితత్వాదేవతదవ్యసపేక్షితం. ఛాన్దోగ్యవాయాస్తేజఉత్పత్త్యకథనమేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానానుచయోగాదిత్యప్యయంక్రం - తేజసోఽపాముత్పత్తేరపుకథనీయత్వప్రసక్త్యాత్. తేజోరూపస్య బ్రహ్మణివివకారణత్వాత్ ప్రతి

జ్ఞాపయోగఇతిచేత్ - రత్నివాంఛయాపయ్య బ్రహ్మణఃకారణత్వా త్తతఃకర్తృ తికధనస్యాపినానుపయోగః. * ఆపదతి - ఆపదవేదమప్రతీదితి ప్రశయే
ప్రవృత్తాన శ్రవణాదాపోనోత్పద్యతే. యద్వా - బ్రహ్మణవివోత్పద్యతే - నతేజసః - తస్మాదాపోసృజ్యతే. * ఆపదవసంజ్ఞాదావితవచనాత్. * అగ్నే
రాపదతితూచ్ఛణాన్వేహోత్పత్తింకిరణేభ్యోవృష్టింవావదతీతి - అగ్నేరనంతరం బ్రహ్మణఃపరతత్వద్వైతవివక్షితాధికభావ్యత్వంకృత్యా. * అగ్నే
రాపదతిశ్రుతావధ్యాహారానాగార్, సమ్భూతశబ్దాగ్నేకరూపాః, చ్చ - అగ్నే ఆసీదితిశ్రుతేఃప్రకృత్యంత్యతసూక్ష్మేషువిషయత్వా వానంతరప్ర
యవిషయవ్యయారస్యతరసమృతా, చ్చతేజసోఽమ్భూత్పత్తిరితినిర్ధానితం. * ఆపదవేదమగ్నే ఆసీదితివాక్యస్యసాధనస్యజగతోఽపుప్రశయచరత్వే
నాపాదునత్పవితరత్వాప్రతీతేఃపూర్వవ్యయేనయోదిదమయంతం. ఉత్పత్త్యవచనార్పూర్వపక్షశ్చేత్ - పూర్వమేవచరీకృతభిసశక్తోత్థానం. అ
పాంబ్రహ్మణవివోత్పత్తిః - నతేజసభివచనశక్తో ల్లిఖతి - అవచనస్యపూర్వమేవచరీకృతత్వా, దనంతరశబ్దాధ్యాహారస్య * వాదార్పిరీత్యత్రాప్యనా
శక్తిలస్యశక్త్యాన్వేనావత్రైవచరీకృతవచనావశ్యజ్ఞానుపపత్తే. సూక్ష్మజ్ఞాపాపాం ప్రకృత్యాధిశ్చిచ్ఛిచ్ఛా, కిమప్యప్రమాణేనావస్థితః - ఉ
తాప్రమాణేన. ప్రథమేనవస్థితఃకావ్యాత్ - ఘటత్వప్రమాణేనవస్థితవత్. ద్వితీయే * ఆపదేజసీలియన్త్యతిశ్రుతివిరోధః. * పృథివ్యధికా
రేచ - అన్యశబ్దస్య ప్రసిద్ధాన్యవరత్వేన ఛాదోగ్య పృథివ్యత్వత్వవచనావశ్యత్వం పూర్వపక్షీకృత్య పృథివ్యత్వత్వసాధకమధికరణానంతరం వ
ర్జితం. ఉపపత్త్యవచనస్య ప్లుప్లుబిజవచ్యజ్ఞాభూరజననాసామర్థ్యాదేచాయంతం. * తదభిధ్యానాదితి - * ఇదంసర్వమస్మజత * తస్మాద్విస్సమిధోయ
కృపూర్వః * తతేజోఽస్మజత * అత్తనాకాశభిత్వాదిను లిత్వా ప్రవృత్తవహితాద్భిత్వానను లరరత్వద్వైతచ్యుతే - తత్త్వానామపి కారణత్వ
శ్రవణాత్, నియతక్రమాణాం తేషామంతరోత్తరవ్యవధాయంత్యా, చేలిపూర్వపక్షంకృత్యా * తత్తత్తేత్వాన్యత్వాధ్యానస్య తత్తత్తేజు
* తత్పృష్ఠావరదేవానుప్రావిశదిత్యనుప్రవిక్షతయాశ్రుతపరమాశ్చలిత్వాప్రపవ సర్వస్మాదానం - తత్త్వానంతరాదితు దేవదత్తస్య గృహవద
పాదానాని. ఉపాదానత్వేపి ఆత్మనశ్చరత్వాన్తరాణాంచసహకారణత్వసమ్మవాత్ ఉభయేషామపాదానతయానవ్యవధానమితినిర్ధానితం. తత్ర
ప్రమాణః - వాయుదేయపాదానాదాకాశాదిభిజ్ఞాపానాంశక్తింవాయుదితూపేణపరిణమతే. సవా. నచేర్పూర్వాధికరణవిరోధః - వాయునేజస
ఉత్పత్తిః, అసన్దేహోఽపుత్పద్యతే, ఇతినిర్ధానితం. పరిణమతేచేత్ - రేసపరిణామంశేనకస్యవ్యవహితకారణత్వమాశక్త్యాన్యసాధనేకారణత్వంస
మగ్యతే. కింనిది తస్య - ఉతోపాదానస్య. సప్రథమః - ఉత్పత్తిరేణచిరాత్తవ్యవధాయకస్యనిమిత్తానంతరస్యజగత్సృష్టివేళాయామసమ్మవాత్. కర్త
జ్ఞాపిగుభిఃఖాన్వయసూపవైషమ్యమాత్రవిషయిని తత్త్వం - నమస్మష్టిమాత్రే - ద్వితీయేకిమాశ్చర్వస్యవ్యవధానమాశక్త్యాన్వయప్రాయతే - ఉ
తాన్యకస్య - ఉతసన్దేహతస్య. ప్రథమేతత్తత్తార్కంప్రతీశ్యరాంశస్యాన్యవహితోపాదానత్వేనిర్వికారశ్రుతయోనిర్వికారస్యై. ద్వితీయత్వతీ
యమారభిధ్యానలిజ్ఞాన్యపక్షధర్మాత్వాత్. తృతీయేకిం ద్రవ్యానంతరవ్యవధానంనివార్యతే - ఉతావస్థానంతరవ్యవధానం. సప్రథమః - * తదవస్థత్వ
నిత్యతక్రృతత్వేనారమ్భయైర్ధ్యాత్. సద్వితీయః - * ఆకాశాద్వాయుత్పత్త్యానంతరవ్యవధానస్య శ్రావతయాదుర్నివారత్వాత్. ఆకాశాద్వ్యవధంత
త్తదవస్థానావస్థంచసన్దేహత్రముపాదానమితిచేత్ - యగవదేకస్య ద్రవ్యస్య ఆకాశాద్వ్యవస్థానంత్యనావస్థోర్నిరుభత్వాత్. ఆకాశాద్వ్యవస్థానంత్య
న, తదవస్థానావస్థానాంతరాదే, చసన్దేహత్రంవాయుచ్ఛ్వాపాదానమితిచేత్. తదంతానంతరంకింనియన్గ్రంథావ్యతిరేకం - ఉతవ్యతిరేకం. ప్రథమేని
ర్వికారస్య భువికాపః. ద్వితీయే అభిధ్యానలిజ్ఞాన్యపక్షధర్మాత్వా - ప్రకృతే ప్రశయావధపురుషస్యచరవసమ్మవాత్. అతఃకాశాద్వ్యవధంత
చసహకారపాదానవ్యవధిసంపన్నం. అతవిషయాన్వాధికరణేష్వపివాదాశ్చ తేజసకీర్తనైః - ఆపదేజసోఽపుత్పద్యతేఇతినిర్ధానశ్చానుపపత్తిః - వా
యోద్వ్యవధానంతరతదహితతదంత్యవ్యవధానప్రమాణావాదకావశ్యతేతిరోధాచ్చ. * తదభిధ్యానాదితి - త్రానంతరం * అసమ్మనస్త్విహ
త్తంనివేశ్యాధికరణానంతరవ్యవధంతం. అస్యపాతక్రమస్య ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యవిరోధాత్, ప్రసిద్ధపాతామరోధేనప్రసంగ్యావా, చ్చనాత్రసవేశనియం.
నితేభ్యోకాశాదిభ్యోఽతిరేకానిర్వికారమపాదహజ్జారాన్యకపురుషపరమాత్మత్వావిషాదశ - తేషాంసర్వేషాంఛాదోగ్యతైత్రిలియయోరశ్రవణా
దనుర్వతిం, వస్తృత్వాత్పృథివ్యాదివత్పర్వేషామత్పత్తిం, చపూర్వపక్షీకృత్యసన్దేహత్రస్యసన్దేహత్రాత్పద్వితేషాచ్యోత్పత్త్యసమ్మవేనఅనుర్వత్తిమేక
త్వావధారణ చ లిజ్ఞానాభ్యామనేషాంసర్వేషామత్పత్తింవర్జిధానయన్తి. తత్రాశ్రవణాత్పూర్వపక్షోదయ. పూర్వమేవసరిత్య. నిత్యంవిభుంస
ర్వగతంసుసూక్ష్మం * దివ్యాహుమా ర్కపురుషస్యవాహ్యభ్యంతరోహ్యజిజ్ఞాసితస్యాత్మనోనిత్యత్వాజత్వయోర్ధర్మణః పూర్వనిరూపితవాన్తేర్వగత
త్వాత్సర్వంకార్యమితిజ్ఞానోదేతి. సహవస్తుత్వేనావిభక్త్యానుమానమాశక్త్యా త్వచిదధికరణేనిరాకృతం - నిరూపితవాక్యేషువిభక్త్యశ్రవణాత్. అ
తఃపూర్వవ్యయేన్ధ్రేధికరణానంతరత్వమప్యయంతం. * విచర్యయేణవ్యత్వాదిసూత్రద్వయం భూతవ్యతిరేకతత్త్వానాంసర్వక్రమవిషయమధికరణాన్త
రంవర్జితం - తత్ర * వితస్మాజ్ఞాయతేప్రాణః * ఇద్ధియేభ్యఃపరాహ్యధాఇతివాక్యద్వయంవిషయః. అత్రప్రాణభోమహద్వాచి - జ్ఞానక్రియా
శక్త్యవచ్చిన్నస్య మహతోబుద్ధిప్రాణశబ్దవాప్యత్వాత్. మనశ్శబ్దోఽహజ్జారపరః - సర్వేంద్రియశబ్దేన మనసోఽపుత్పత్త్యాత్, ఇతిహంసపురాణేషు
* భేవాంః ప్రశయంయాలిమనస్యాకాశమేవచేతిప్రయోగా, చ్చ. వివంచాత్మనోమహాజ్ఞాయతే - మహతోఽహజ్జాగరి - అహజ్జాగారిద్ధి
యాని - ఇద్ధియేభ్యోభూతానీతిక్రమేస్యాత్. అయమేవక్రమోగ్రాహ్యః - ఆకాశాదినుక్రమవివదేదర్పనాదితి పూర్వపక్షేప్రాప్తే - వితస్మద్ధి
త్యక్తవిచర్యయక్రమేణ * ఇద్ధియేభ్యఃపరాభిత్వాదిశ్రుత్యన్తరోక్తక్రమోగ్రాహ్యః - * వితస్మాదిత్యత్రపదార్థనిర్దేశమాత్రావగమాత్, తత్ర
కుకారణతయాపరత్వేనక్రమవివదేప్రతీతేరితినిర్ధానకీర్తి. తస్మాత్పావస్థానిభూతాన్యధాః శబ్దతస్మాత్పాదిష్వేతేనయంతాదహజ్జాగరా
చ్యోత్పత్త్యాద్వ్యతిర్యాగాదుత్పత్తిశ్చ - అతఇద్ధియేభ్యోఽర్థానాంపరత్వం. * వితస్మాదితిశ్రుతిశ్చావిరోధేననేయా - ప్రాణాత్పూర్వమవ్యక్తముచ

౧౮॥ సూ.

శ్రీకృష్ణా నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః॥

వియదాదేక్యత్వస్యపరస్వాద్యసృజణత్వత్తిరుక్తా - ఇదానీంజీవస్యాప్యత్వత్తిరుక్తి - నేతిసంశయ్యతే. కింయుక్తం. అస్తీతి. కుతః. ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాపపత్తేః, ప్రాకృత్యైరేకత్వావధారణా, చ్ఛవియదాదేరివజీవస్యాప్యత్వత్తివాదిన్యః శ్రుతయశ్చ సద్విజ్ఞయతః ప్రసూతాజగతః ప్రసూతిః తోయేనజీవాన్ విససర్గభూమ్యాం *ప్రజాపతిః ప్రజాలస్యజతః సమస్తాలాసో మ్యేమాస్యర్వాః ప్రజాస్యదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః *యతోవాగ్నిమానిభూతానిజాయంతృతి. ఏవంసచేతనస్యజగతృత్వత్తివచనాత్ జీవస్యాప్యత్వత్తిః ప్రతీయతే. ———నచవాచ్యంబ్రహ్మణోనిత్యత్వాత్ *తత్త్వమస్మాదిభిశ్చజీవస్యబ్రహ్మత్వా, వగమూ, జీవస్యని

సంహార్యం, సచేద్వియకార్యత్వంఖాదీనాం, *సచేద్వియఃచితేతచశబ్దాభిన్నక్రమః - సచేద్వియాజిఖాదీనిచమనసః - అహాత్కారాల్లాతానీత్యర్థః, *అనరేతి - నను ప్రాణశబ్దవాచ్యస్యమహావఃఖాద్యర్థానాంచానరాశేనైవియవర్గంమనఃపితృశ్రుతయతే - అన్యత్ర మనశ్చబుద్ధిశ్చ - అతోవిరోధః. నచమనశ్చబుద్ధివాచ్యైరహాత్కారపితృబుద్ధిశబ్దాభిధేయః - *బుద్ధింతుసారధింవిధిమనః ప్రగృహమేవచ *విజ్ఞానసారధిర్ముమనః ప్రగృహవానితి క్రమేతద్వ్యవధేకలిక్తాత్. తతశ్చావ్యక్తమహద్విజ్ఞానాహాత్కారకత్వాత్ప్రతీయచిత్తత్వేష్యవసవప్రకృతయః స్ఫురించేత్. న- ఆపితేషాల్ - బుద్ధిమహతోరపితేషాల్ - బుద్ధిరేవమహాత్ - జ్ఞానక్రియాశ్చభేదేన ద్విభావ్యపదేకః. పరవ్యవసరకారణత్వేన - ఆకారానరేణ పరవ్యస్యాపిసాధారణత్వాత్పరశబ్దస్య. బుద్ధిమనసోరపితేషా - భూతాదిత్వేనేన్ద్రియాదిత్వేనచాపభిత్వాహాత్కారపితృబుద్ధిమనస్యవాన్మనోబుద్ధిశ్చయోః. యద్వా - ఇన్ద్రియమేవమనః. విజ్ఞానం - అహాత్కారః. స్థానప్రమాణాల్. మహాత్ - మహానేవ. యద్వా - మహానైవి ప్రాణశరీరోహిణ్యగర్భశబ్దత్వే - *ప్రజాపతీస్సంవత్సరోమహానితి ప్రసిద్ధే. అతస్తత్త్వస్యక్రమశివపన్నతి. తదిదమనుపపన్నం - *ఇన్ద్రియేభ్యఃపరాధిత్వాదివాక్యస్యకారణక్రమపరత్వే *అనుమానికమప్యేకే సామిత్యధికరణవిరోధాత్. నచతత్ప్రవైభవవాచః - అన్యత్రాపివైభవవాచింసస్మాదివిచర్యనుయోగానప్రతిష్ఠైకారణాత్కృమసర్వమసూత్రకారనిష్కర్షైరైకాశ్వాసప్రసజ్జాల్, *బుద్ధైరాత్మామహానరభ్యతౌచిత్యభజ్జప్రసజ్జాల్, తద్రూపితనిర్వాహేనమ్భవతతదయోగా, చ్ఛ. అర్థవిరోధాత్ ప్రకరణవాచ్యోక్త్యతిశేష - యోచిత్యభజ్జేనమహాచ్యవ్యవస్థాత్పరత్వాద్ధర్మవిరోధాచ్యోచిత్యభజ్జేనత్వదుక్తార్థపరత్వమితిచక్రకప్రసజ్జాల్. మనశ్చబుద్ధిస్యస్వరసనిర్వాహేనమ్భవత్యహాత్కారపరత్వంచాయుక్తం. మనఃపరిన్ద్రియత్వమాత్మత్వవిజ్ఞానశబ్దస్యాహాత్కారపరత్వమతఏవనోపపద్యతే - విజ్ఞానశబ్దస్యాహాత్కారేష్వరస్యాభావాత్, తత్త్వానభస్యబుద్ధిశబ్దస్యాపితత్వబ్యర్థత్వేష్యత్వా, దక్షిణార్థత్వేస్థానప్రమాణవిరోధా, చ్ఛ. కించ - విజ్ఞానశబ్దస్యవామనఃశబ్దస్యవాఅహాత్కారపరత్వే - విజ్ఞానసారధిర్ము - బుద్ధింతుసారధింవిధిమనః ప్రగృహమేవచేతివాక్యవిరోధశ్చ - నహిహయత్వేనరూపితేన్ద్రియసంయమనస్యాహాత్కారోహేతుః. మహాచ్యవ్యవస్థాగర్భపరవ్యమప్యయుక్తం - హిరణ్యగర్భస్యబుద్ధిసంజ్ఞమహాత్మత్వోపాదానత్వాభావాత్. అవ్యక్తమేవహితమపాదానం. కారణతయాపరవ్యస్యాపివక్షితత్వే ప్రకరణస్వరస్యభజ్జ. ఏతదుక్తంభవతి - ప్రాచీనాధికరణనిష్కర్షవిరోధా, న్మనో ప్రాణశబ్దయోరముఖ్యత్వా, చ్ఛక్రకాపత్తే, ర్మనోబుద్ధివిజ్ఞానశబ్దానామస్వరస్యాత్. బుద్ధివిజ్ఞానశబ్దయోరగభేదేస్థానవిరోధా, దహాత్కారస్యైవియవిజయోపాయత్వానుపపత్తే, శ్చతయోర్వాక్యయోః కార్యకారణక్రమపరత్వా యోగాత్మకాలాపనిషత్ప్రతిపన్నాచ్యయుక్తమస్యవిరోధాభావేనసంశయానుత్థానాచ్యస్య సూత్రద్వయస్యానైవరుక్తప్రకారేణాధికరణానరత్వమయుక్తం. *చరాచరై - సదాయంపుగుణజాయమానశ్శరీరమభిసంవృద్ధమానతి, * సకత్త్రామికామియమాణతి, దేహసంయోగవియోగాలిరేకేణాత్మనోజన్మమరణశ్రవణాదుత్పత్తివినిశ్చయత్యంతమంత్యత్వా * నజీవామియత్యత్వాదిశ్రుతేః, *అనిసంవృద్ధమానతిత్యస్య జన్మవివరణరూపత్వ సమ్భవాత్, జన్మమరణయోశ్శరీరగతయోరాత్మన్యవచరతత్వా, చ్ఛనోత్పత్తివినిశ్చయవినిధ్యాన్తితం. తదయుక్తం - పూర్వమనాదిత్వసోక్తత్వాల్, నిత్యత్వశ్రుత్యాదివాజన్మవిరహస్యాననరమేవవత్సమాణత్వా, త్విద్ధేదేహత్వభేదేతద్ధర్మవ్యవధేకస్యాత్మనిమాణవకైర్నిభావస్యేవోపచరితత్వనిధే, శ్చ.

తేజోధికరణంసమాప్తమ్.

౧౮॥ సూ. శ్రీకృష్ణా నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః॥ అవాన్తరసంజ్ఞిమాహ (వియదాదేరితి) (ఉత్పత్తిరస్తినేతి) వియదాదివచత్వత్తిరస్తి-నాస్తీసంశయ్యత్యత్యర్థః. కింజీవఉత్పద్యతే - నేతి. *తోయేనజీవానిత్వాదిశ్రుతిఃకిముత్పత్తింప్రతిపాదయతి-ఉతభోక్తృత్వానుగుణజ్ఞానసంజ్ఞోచవికాసమితి. *సజాయతేమియత్యత్వాదికంజీవాత్ప్రవచనస్యజ్ఞానసంజ్ఞోచవికాసపరతామవగమయతి - నేతి. కిమత్రనిత్యత్వవచనమాకాశామృతత్వవచనవత్ గౌణం - ఉతముఖ్యమితి. ముఖ్యత్వానస్తీకారైకృతాభ్యాగమాదికంప్రసజ్యతే - నేతి. యదానప్రసజ్యతే - తదానిత్యత్వవచనస్యగౌణతయా *సజాయత్యత్వాదేచ్ఛజీవాత్ప్రేక్షానవికాసరూపతావగమకత్వాల్ *తోయేనజీవానిత్వాదిశ్రుతేశ్చజీవాత్ప్రతిపాదకత్వాజీవఉత్పద్యత్యతిభవతి. యదాతుఅకృతాభ్యాగమాదిప్రసజ్యతే - తదానిత్యత్వవచనస్యముఖ్యత్వాల్ * సజాయత్యత్వాదిశ్రుతేశ్చజీవాత్ప్రేక్షానసంజ్ఞోచవికాసరూపత్వావగమకత్వాల్ *తోయేనజీవానిత్వాదిశ్రుతిరపితాద్యగుత్ప్రతిపరేణివావియదాదివచనోత్పత్త్యతినిధ్యతి. శ్రుత్యర్థాపత్తిమాహ (ఏకవిజ్ఞానేతినేతి) శ్రుతిమాహ (వియదాదేరితి)

త్యత్వమితి. *వితదాత్మ్యమిదంసర్వం *సర్వంఖల్విదంబ్ర హ్యేవమాదిభిర్వియదాదేరపి బ్రహ్మత్వావగమాత్తస్యాపినిత్యత్వస్ససక్తైః. — అతోజీవోపివియదాదవచుత్పద్యతఇతి.

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే (నాత్మాశ్రుతేరితి) నాత్మోత్పద్యతే. కుతః. శ్రుతేః. *సజాయతేమ్రియతేవాపి సజ్జిత *జ్ఞానోద్వావజావిత్యాదిభిర్జీవస్యోత్పత్తిప్రతిషేధోహిశ్రూయతే. ఆత్మనోనిత్యత్వంచతాభ్యః-శ్రుతిభ్యవవావగమ్యతే*నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకోబహునానాయోవిదధాతికామా*అజోనిత్యశ్చ శ్వతోయంపురాణోనహన్యతేహన్యమానేశరీరత్యాదిభ్యఃఅతశ్చనాత్మోత్పద్యతే.కథంతద్వైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపద్యతే. ఇత్థముపపద్యతే-జీవస్యాపికార్యత్వా, ధైర్యకారణయోరసన్యత్వా, చ. ఏవంతస్మివియదాదవచుత్పత్తిమత్త్వముక్తికృతంస్యాత్. నేత్యుచ్యతే- కార్యత్వంహినామైకస్యగ్రవ్యస్యావస్థాన్తరావత్తిః- తజ్జీవస్యావ్యవైవ. ఇయాంస్తువిశేషః - వియదాదేరచేతనస్యయాద్యశోన్యథాభావోనతాద్యశోజీవస్య - జ్ఞానసజ్జో-చవికాసలక్షణోజీవస్యాన్యథాభావః-వియదాదేస్తుస్వరూపాన్యథాభావలక్షణః. సేయంస్వరూపాన్యథాభావలక్షణోత్పత్తిర్జీవేప్రతిషిధ్యతే. ఏతదుక్తంభవతి- భోగ్యభోక్తృనియన్తవా వివిక్తస్వభావాశ్రుతిపాద్యభోగ్యగతముత్పత్త్యాదికంభోక్తరిప్రతిషిధ్యతస్య నిత్యతాంచప్రతిపాద్యభోగ్యగతముత్పత్త్యాదికం, భోక్తృగతంచాపురుషార్థాశ్రయత్వం. నియన్తరిప్రతిషిధ్యతస్యనిత్యత్వంనిరవద్యత్వంసర్వదాసర్వజ్ఞత్వంసత్యసజ్జలృత్వంకరణాధిపానివత్వంవిశ్వస్యవతిత్వం చప్రతిపాద్యసర్వావస్థయోశ్చైదవితోన్తంప్రతిశరీరత్వం, తస్యచాత్మత్వం, ప్రతిపాదితం- అతస్సర్వదాచిదచిద్వస్తుశరీరతయాతత్ప్రకారంబ్రహ్మ. తత్కదాచిత్స్వస్మాద్విభక్తవ్యవదేశా నద్వాతినూత్నదశావన్నచిదచిద్వస్తుశరీరంతిష్ఠతి - తత్కారణావస్థంబ్రహ్మ. కదాచిచ్ఛవిభక్తనామరూపస్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరం - తచ్ఛకార్యావస్థం. తత్రకారణావస్థస్యకార్యావస్థాపత్రావచిదంశస్యకారణావస్థాయాంశబ్దాదిహీనస్యభోగ్యత్వాయశబ్దాదిమత్తయాస్వరూపాన్యథాభావరూపవికారోభవతి - చిదంశస్యచక్రస్థలవిశేషభోక్తృత్వాయతదనురూపజ్ఞానవికాసరూపవికారోభవతి - ఉభయప్రకారవిశిష్టేనియన్త్రంశేతదవస్థతమభయవిశిష్టతారూపవికారోభవతి. కారణావస్థాయాలవస్థాన్తరావత్తిరూపోవికారఃప్రకారద్వయేప్రకారిణిచసమానః. అతపవైకస్యావస్థాన్తరావత్తిరూపవికారాపేక్షయా*యేనాశ్రుతంశ్రుతిమిత్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయమృదాదిదృష్టాన్తో*యథాసోమ్యైకేనేత్యాదినానిదర్శితః. ఈదృశజ్ఞానసజ్జో-చవికాసకరతత్త్వదేహసమ్బంధవియోగాభిప్రాంత్యాఃజీవస్యోత్పత్తి మరణవాదిన్యః *ప్రజాపతిఃప్రజాలస్సజలేత్యాద్యాఃశ్రుతయః- అచిదంశవత్స్వరూపాన్యథావ్యాభావాభిప్రాంత్యాఃతత్ప్రతిషేధవాదినోనిత్యత్వవాదిన్యశ్చ *సజాయతేమ్రియతఇత్యాద్యాః*నిత్యోనిత్యానామిత్యాద్యాశ్చ శ్రుతయః-స్వరూపాన్యథాత్వ జ్ఞానసజ్జో-చవికాసరూపాభయవిధానిష్ఠవికారాభావాభిప్రాంత్యాః *సవా

రాధాక్షమాహ (ఏవంప్రాప్తైభి) శ్రుతిమాహ (సజాయతఇతి) శ్రుత్యర్థాపలిమాహ (ఆత్మనోనిత్యత్వంచేల)తాభ్యః- శ్రుతిభ్యోన్వగమ్యమానాతోనిత్యత్వాశ్చేతిమాత్రార్థః. చోదయతి (కథమితి) పుహరతి (ఇత్థమితి) పునశ్చోదయతి (ఏవంబర్హితి) పుహరతి (నేత్యుచ్యతఇతి) జీవస్యకార్యత్వం, వియదాదవచుత్పత్త్యసక్తికారశ్చవ్యాహతావితశ్శా-యాంచదచిత్శరయయా-యాకార్యలక్షణమాహ (కార్యత్వంహితి)తద్వికారిణీశేషఇత్యత్రాహ (ఇయాంస్త్వితి) వియదాదేస్వరూపాన్యథాధావలక్షణః-జీవస్యజ్ఞానసజ్జోచవికాసలక్షణవిభాగేంప్రమాణం- జీవస్యాపిస్వరూపాన్యథాభావలక్షణంకార్యత్వంకిన్సస్యాత్- బ్రహ్మణిపికార్యత్వాభ్యుపగమాత్ స్వరూపాన్యథాధావాభ్యుపగమేన్యకార్యత్వంసి- ధర్మాన్యథాభావాభ్యుపగమజ్ఞానసజ్జోచస్యకర్తృనిమిత్తత్వాత్కర్తృవశ్యత్వప్రసక్తఇత్యత్రాహ (ఏవమితి) భోగ్యగతముత్పత్త్యాదికంభోక్తరిప్రతిషిధ్యతే - సమస్యాసాధారణమిత్యుక్తి. కరణాధిపానివత్వజ్ఞే శ్రుతయఃస్మారితాః. ఘటకశ్రుత్యర్థమాహ (సర్వావస్థయాలితి) ఆకృత్యుక్తికరణన్యాయంస్మారయతి (అతస్సర్వదేతి) సర్వదాచిదచిద్వస్తుశరీరంచేత్ - కార్యకారణభేదకథమిత్యత్రాహ (తత్కదాచిదితి) నామరూపవిభాగాసర్వనూత్నదశాపత్తిరూపంకారణత్వం, తదర్హస్థూలదశాపత్తిరూపంకార్యత్వం, చతుర్థంచేత్ - కథమశ్రవత్కమాణదిగ్భిషేధవిషయభావతమవాన్తరవైషమ్యముచ్యతఇత్యత్రాహ (తత్రేతి) అచిత్ఃస్వరూపాన్యథాభావరూప పరిణామిత్వేహేతుమాహ (భోగ్యత్వాయేతి) చిత్తోజ్ఞానసజ్జోచవికాసరూపకార్యత్వేహేతుమాహ (భోక్తృత్వాయేతి) పరమాత్మనస్తత్తదవస్థచిదచిద్వియమసరూపవికారాస్సవత్త్వమాహ (ఉభయేత్యాదినా) కార్యత్వంబహుళకథమిత్యత్రాహ (కారణావస్థాయాఇతి) విజ్ఞంకారణంచేత్ - మృత్పిణ్డదృష్టాప్రకథంఘటతత్త్వత్రాహ (అతపివేతి) యథామృత్పిణ్డదృష్టాస్తేపాధివత్వాదేతనత్వాదికంగాపేక్షితం - తథాచిదచిద్విశిష్టత్వం, స్వరూపాన్యథాభావలక్షణవికారాభావం, చబ్రహ్మణిసజ్జాతేమృత్పిణ్డలోకామకూణ్యాదిదృష్టాన్తః- అపిత్వనేకవిశేషణవిశిష్టేద్రవ్యావస్థాన్తరయోగమాత్రేసదృష్టాన్తః - రూపాదిమత్త్వాన్వృత్తిజ్ఞాదేరిత్యుక్తి. ఉత్పత్త్యుత్పత్త్యాదిపరాణాంశ్రుతినాంవిషయవిభాగమాహ (ఈదృశేతి) (అనిష్ఠవికారాభావాభిప్రాంత్యాః) అనిష్ఠశబ్దేన *సోకాయంతబహు

ఏవమహానజఆత్మాఽజరోఽమరోఽమృతోబ్రహ్మ*నిత్యోనిత్యానామిత్యాద్యాఃపరవిషయాఃశ్రుతయఃఏవంసర్వదాచిదచిద్వస్తువిశిష్టస్య బ్రహ్మణఃపాకస్యతేరేకత్వావధారణంచనామరూపవిభాగాభావాదుపపద్యతే-
*తద్ధేదంతర్వ్యావ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేతిహినామరూపవిభాగాభావాభావాభ్యాంనానాత్వైకత్వేవదస్తీతి. — యేత్వవిద్యోపాధికంజీవత్వంవదన్తి, యేచపారమార్థికోపాధికృతం, యేచసన్మాస్మరూపంబ్రహ్మస్వయమేవభోక్తృభోగ్యనియస్తృరాపేణక్రిధాఽవస్థితంవదన్తి, - సర్వేష్యేతేలవిద్యాశక్తైరుపాధిశక్త్యోక్తృభోగ్యనియస్తృశక్తీనాంచప్రళయకాలేవస్థానేపితదానీమేకత్వావధారణంచనామరూపవిభాగాభావాదేవోపపదయన్తి,*నైషమ్యనైర్మల్యేనసాపేక్షత్వాత్*సకర్తృవిభాగాదిచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యవలభ్యతేచేతిసూత్రాభ్యాం జీవభేదస్యతత్సర్వప్రవాహస్యచానాదిత్వాభ్యవగమా, చ్చ. ఇయాన్తిశేషః - ఏకస్యానాద్యవిద్యయాబ్రహ్మస్వయమేవముహ్యతి. అన్యస్యపారమార్థికానాద్యుపాధినాబ్రహ్మస్వరూపమేవబధ్యతే - ఉపాధిబ్రహ్మవ్యతిరీక్తవత్త్వవరాభావాత్. అపరస్యబ్రహ్మైవవిచిత్రాకారేణపరిణమతే, కర్మఫలానిచానిష్టానిభుజ్జే, - నియన్త్రంశస్యభోక్తృత్వాభావేపిసర్వజ్ఞత్వాత్సన్మాదభిన్నంభోక్తారమనుసందధాతీతిస్వయమేవభుజ్జే. అస్మాకస్త్రుఫలసూక్ష్మావస్థచిదచిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మకార్యకారణోభయావస్థావస్థితమపిసర్వదానిరస్తనిభలదోషగర్భంసత్యసజ్జుల్పత్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరమవతిష్ఠతే-
ప్రకారభూతచిదచిద్వస్తుగతాఃఅపురుషాగ్ధాఃస్వరూపాన్యథాభావాశ్చేతిసర్వంసమజ్ఞాసమ్.
ఆత్మాధికరణంసమాప్తమ్.

స్వామిత్యాద్యుక్తైషవికారావ్యావృత్తాః. సర్వదాచిదచిద్విశిష్టంబ్రహ్మచేత్ - ఏకత్వావధారణంకథమిత్యత్రాహ (ఏవమితి) శ్రుత్యానామరూపవిభాగతదభావాభ్యాంనానాత్వైకత్వవచనాదిత్యర్థః. — (యేతితి) సూక్ష్మోక్తత్వాత్, పరైరపితవస్యపగమా, ది౦హేతువ్యయముక్తంభవతి. తద్విపరీతంపక్షవివక్షీకార్యిత్యత్రాహ (ఇయాన్తి) నియన్త్రంశస్యభోక్తృత్వమిత్యత్రాహ (నియన్త్రంశస్యేతి)
సర్వేషిపరేతు*అశ్రుతేతిపదంభిన్నం. తదయముక్తం- *యథానుదీప్తత్*తోయేనజీవానిత్యాదిశ్రుతిమాలెపూర్వపక్షేప్రాప్తేసతి*అశ్రుతేతిహేతోరనిర్ధత్వాత్, క్వచిదశ్రవణస్యపూర్వపక్షహేతుతాయాప్యవస్తత్వాచ్ఛ్రుతేతిపదస్యోక్తరత్రానుషజ్జదర్శనా, చ్చ.*ఉక్త్యాన్తిగత్యాగతీనామిత్యత్ర*శ్రుతేతిహ్యనుషజ్యతే. శ్రవణాదిప్రధానాఃరేణమోజనేతిచెన్న- అనుషజ్జసమ్మవేద్యాహారానుపపత్తేః. కించ - బ్రహ్మణవివాదికృతస్యజీవాత్మనాఽవస్థితత్వాత్, బ్రహ్మణ్యానుత్పత్తికత్వాత్, తదసన్యస్యజీవస్యచానుత్పత్తిరిచానుపపన్నం- *సర్వంభిన్నదంబ్రహ్మ*బ్రహ్మైవేదంసర్వం* పురుషవివేదంసర్వమితి*తదేవశక్త్రమమృతంతచ్చిహ్నతదాపస్సప్రజాపతితి*జ్యోతింషిభిర్భువనానివిష్టురిత్యాదిభిః పృథివ్యాదాదీనామపి బ్రహ్మనన్యత్వేనహేతోర్వ్యభిచారాత్. సన్వచిత్యానాధికరణ్యంబాధాగ్ధమితిచేత్ - జీవసామానాధికరణ్యమపితథాకింసస్యాత్. తథాసతిజీవస్వరూపసత్త్వానాన్త్రస్య ప్రయోజనపర్యవసానంసన్యాదిచెన్న - సామానాధికరణ్యస్యవస్తుమాత్రోపలక్షణత్వేవ్యహమగ్ధ నివృత్త్యాతస్యా పురుషగ్ధవిశ్రాన్తిర్దుష్పరిహరా. అతః పృథివ్యాదివ్యావర్తకం బ్రహ్మనన్యత్వం జీవస్యానిర్ధం. బ్రహ్మైవాదికృతం జీవాత్మనాఽవతిష్ఠతే- వికృతంబ్రహ్మపృథివ్యాద్యాత్మనాఽవతిష్ఠతఇతిచెన్న-జీవస్సజ్ఞాత్మత్వాత్, తచ్చజ్ఞాత్మత్వంవిక్రియాత్కరమితిభవదభ్యుపగమా చ్చ. వికృతత్వాదికృతవ్వరూపవైషమ్యాభావాత్. సవికారోఽపరమార్థితీచేత్ - పృథివ్యాదివికారోఽపరమార్థితీపృథివ్యాదేరవ్వసత్త్వత్త్వీహత్వత్తిర్వాస్యాత్. సనుపృథివ్యాదిగర్హిణవివక్షాభ్యాః-జీవత్వమాత్రమిహబాధ్యం-అతస్సర్వరూపనిత్యత్వమితిచెన్న-పృథివ్యస్తీత్యాదితత్త్వత్వపృథివ్యాదిసమానాధికరణత్వాత్సన్మాత్రస్య-పృథివీత్వాదిగర్హమాత్రనైర్వపారమాధ్యాన్తపృథివీస్వరూపబాధితవత్త్వంశక్యత్వాత్. అహమస్మిఘటోఽస్తీజీవస్యఘటోదేచ్ఛసదవ్యతిరేకీహ్యవిశేషేణప్రతీయతే. కించ- నతావత్పరిశుద్ధంజీవసంజ్ఞం-అగభ్యుపగమాత్. తత్రకిమన్త్యకరణవిశిష్టంవైతస్యంజీవః-ఉత్తతమపలక్షితం. ప్రథమేఽన్త్యకరణస్యసృష్టిసంహరణయత్యేవతద్విశిష్టరూపస్యాప్యాదిమత్తయాజీవసృష్ట్యైతప్రతిహేతోఽనుపపన్నః. ద్విరీయేకాభ్యాగ్రసారసాభ్యాంసహచన్ద్రోకేదారదారోపకత్వత్తిప్రసక్త్యాభావాత్, బ్రహ్మణోనిత్యత్వస్యాన్యత్రనిర్ధత్వా, చ్చాధికరణాత్థానంసస్యాత్. శ్రుతివైవిధ్యపరిహారార్థమార్థ్యుజ్జితీచేత్ - కథంపరిహరః. ఉపాధ్యుత్వత్తిప్రళయావాత్మన్యవపర్యతేజితీచేత్. ఉపాధిశబ్దాయదిదేహాపరః-తదాదేహుత్వత్తిప్రళయయోరాత్మన్యవపరితత్వం*చరాచరవ్యపాశ్రయిత్యత్రోక్తమితికృతకరత్వంసస్యాత్. అన్త్యకరణపరశ్చేత్ - అన్త్యకరణస్యాద్యన్త్యవత్త్వాత్, కర్తృత్వభోక్తృత్వయోరన్త్యకరణధర్మాభ్యుపగమా, దన్త్యకరణప్రళయేబ్రహ్మణానుపహితత్వా, తత్రవాసనాసమ్మిథాదోగాత్, పునరకృతాభ్యాగమాదిప్రసక్తోఽపర్యవ. అనుపహితస్వరూపేసర్వవాసనాసమ్మిథేభోగసజ్జులకృత్యాత్. కర్తృభోక్తృజీవస్యాదిమత్త్వంసర్వభాద్యుపగారంచస్యాత్-అనుపహితస్వరూపేకకర్తృత్వభోక్తృత్వాభావా, దుపాధ్యుపహితస్వరూపస్యాదిమత్త్వా, చ్చ. — ఔపాధికభేదాభేదాదేవన్త్యకరణోపహిత

౧౯॥ సూ.

శ్లో॥ శ్రీభాష్యమ్॥ శ్లో॥ శ్రీభాష్యమ్॥

వియదాదివజ్జీవోనోత్పద్యత ఇత్యుక్తం - తత్ప్రసక్తేనజీవస్వరూపనిరూప్యతే. కిం సుగతకపిలాభిమతవి
న్యాత్రమేవాత్మనఃస్వరూపం - ఉతకణభుగభిమతపాపాణకల్పస్వరూపమచిత్స్వభావమేవాగన్తుకచైతన్యగుణ
కం - అథజ్ఞాత్వత్వమేవాస్యస్వరూపమితి. కింయ్యుక్తం. చిన్మాత్రమితి. కుతః. తథాశ్రుతేః. అన్తర్యామి బ్రా
హ్మణేహి *యతీత్సనిత్యన్నితీమాధ్యక్షిణీయపర్యాయస్యస్థానే *యోవిజ్ఞానేతిత్వన్నితీకాన్యాఅధీయతే, తథా
*విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేకర్మాణి తనుతేపితేతకర్తురాత్మనోవిజ్ఞానమేవస్వరూపంశ్రూయతే, స్మృతిషుచ *జ్ఞా
నస్వరూపమత్వస్తనిర్మలంపరమాధ్యత ఇత్యాదివ్యాప్త్యనోజ్ఞానస్వరూపత్వంప్రతీయతే. — అపరస్తుజీవాత్మ
నోజ్ఞానత్వేజ్ఞాత్యత్వేచస్వాభావికేభ్యుపగమ్యమానేతస్యసర్వగతస్యసర్వదాసర్వత్రోపలభిప్రసక్తాత్, క

బ్రహ్మణఃపితకర్తృతయాభోత్పతయాజీవరూపేణస్థితత్వా, మపహితాకారస్యాదిమత్త్వా, చృకచ్యురోఽక్షురాదిమత్త్వమవర్జనీయం. ఉపాధీనాగత్వ
రతయాత్మజేషుజెబస్థమాత్మ ప్రతిసన్ధానానియమకర్తృసజ్జరాదయశ్చస్యః. — అన్యేషాంపక్షేః * అశ్రుతేతి పదకల్పనంపూర్వవద్యుద
నం. సర్వాధికారేమజీవస్యస్థితిప్రయోగ్మానాభావపరమక్రమపదంవ్యాఖ్యాతం. తచ్ఛాన్యం - *యస్మిన్నిదంసంపదవైతీత్వపక్రమ్య *స
ద్భూమేషాజ్జీవజీవత్వేషుత్వం * యతః ప్రమాతాజగతః ప్రమాతేతోయేషోవాన్విససర్వభూమ్యామితి శ్రుతేః. ఉత్పత్తిప్రయనిషేధశ్రుతీనాం
విషయవిభాగశ్చనుపపన్నః - హిమకరకన్యైవదీనాంజలత్వప్రత్యభిజ్ఞానాదాగ్రావస్థాన్తరాపత్తిః - తరఙ్గబుద్ధుదాదీనాంజలత్వప్రత్యభిజ్ఞానాదాగ్ర
త్వేపిసంస్థానాన్తరాపత్తిః - విభక్తజలస్యవిభాగవ - నశుభూయిష్టావికారః. తత్తరకాదిస్థానీయాఃపహదాయః - బ్రహ్మధర్మవిజ్ఞానాద్యస
వృత్తిః. తరఙ్గస్థానీయాః జీవాః - జ్ఞానానన్తాదీనామల్పానువృత్తిః. విభక్తజలస్థానీయాఃచక్రవర్త్యహః - జ్ఞానాద్యనువృత్తిఃపూర్వత్వాత్. ప్రళయేపి
పృథివ్యాదీనాంసవిభాగశ్చక్రిస్థితి - కింతుచుజామకశ్చిరేవ - జీవానాంతువిభాగశ్చిరవత్త్వతే. ఈదృశవిశేషేణజీవస్యనిత్యత్వావినాశిత్వాజ్యవదా
ఇతిహ్యుక్తం. తత్త్రబ్రాహ్మణః - కింవిభాగశ్చేననామరూపవిభాగం వివక్షిత్యానామరూపవిభాగాభిమానార్హతావిభాగశ్చక్రితుశ్చ్యతే - ఉతజీవానాం
స్వరూపభేదప్రమాణేన చశ్చద్భేదప్రాప్త్యర్హతావివక్షితా. ఆద్యేషుపక్షాన్నిధిత్వము. ద్వితియే కటకమకుటాదీనామివజీవానామాదిమత్త్వంసాగ్రాత్.
కటకమకుటాదీనాం ప్రధ్వంసేవిభాగశ్చక్రిస్థితి - జీవానాంతుసాప్రళయేఽస్థితిచెన్న - కటకాదీనామపివిభాగశ్చక్రిమత్త్వేనావైషమ్యాత్. అతఃపివ
హిహిమపిజ్ఞాతుస్సవిభాగః కటకాదీనాంభవతి. ననుపూర్వంకటకోపయంత్రాంశోపశ్చాదపికటకవివోపయజ్యతే - నతుమకుటఇతి నియమానర్హత్వా
ద్విభాగశ్చక్రభావః - జీవానాంతుప్రనియంతకర్తృభోగానుగుణియమవత్త్వాద్విభాగశ్చక్రిరవత్త్వత ఇతిచేత్. సమప్రభేదశూన్యానాం పునర్భేదాపత్తౌస
పివాయంపుణ్యకృత్వాన్య ఇతినియమానుపపత్తేస్సేవర సమస్తవ్యావర్తకాకారాననుగతాదేవదతైయజ్జదతప్రత్యభిజ్ఞానవత్ సపివాయమితి ప్ర
త్యయస్య బ్రాహ్మణపతాన్యాత్. కర్మశక్తయపివభేదవిచెన్న - సర్వాసాంకర్మశక్తీనాంసన్యాత్రవృత్తిత్వేఽన్యేయంకర్మశక్తీర్వాన్యస్యేతినియమా
నుపపత్తే. అతఃస్వాభావికస్వరూపభేదేస్థితిపివా విభాగాపత్తర్వసీయా - అన్యథాఅకృత్యాభ్యాగమాదిప్రసక్తాత్. అతో విభాగశ్చక్రిరవత్త్వతే - న
స్వరూపభేద ఇత్యనుపపన్నం. అత స్వరూపభేదేనిత్యేసమ్యక్ప్రత్యనువృత్తి శ్రుత్యోద్విషయవ్యవస్థాకార్యా.

ఆత్మాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. శ్లో॥ శ్రీభాష్యమ్॥ శ్లో॥ శ్రీభాష్యమ్॥ అవాన్తరసజ్జతిమాహ (వియదాదివదితి) జీవస్వరూపస్వనిరూపణీయత్వమన్వేష - తథాపికార్య
తాప్రకారనిరూపణత్వాభావాన్నపాదేనసాక్షాత్ప్రతిః - అతోవత్సమాజ్ఞాధికరణచతుష్యస్య ప్రసక్తాత్సజ్జతిత్వర్థః. తత్రాస్యాధికరణస్యముఖా
న్తరేణసజ్జతిరస్యస్థితి - జీవస్వధర్మాన్యధాభావలక్షణోవికారోససమ్భవతి - స్వరూపాతిరేకేణజ్ఞానాఖ్యుభర్తాభావాత్. జ్ఞానమేవహిస్వరూపమిత్వక్తా
యేషేణాజ్ఞానాత్. నేయంసజ్జతిరథస్థితిప్రత్యసకణ్డోక్తా. (కిమిత్యాది) కింజీవశ్చైతన్యమాత్రవపుః ఉతజడస్వరూపపివాగన్తుకచైతన్యః - ఉ
తస్యతోజ్ఞాతేతి. కింజ్ఞానమాత్రమపుష్టేజ్ఞానస్వరూపత్వతద్ధర్మకత్వపరసర్వక్రమిసామజ్ఞాన్యం-ఉతాగన్తుకచైతన్యజడస్వరూపత్వే - ఉతస్యతోజ్ఞా
త్యత్వైకరూపత్వ ఇతి. జ్ఞాతృత్వస్యస్వరూపత్వేసర్వత్రోపలభిఃప్రసజ్యతే-నేతి. తదర్థంకింజీవసర్వగతః - ఉతాణురతి. అనుత్వేది ప్రకృష్టార్థగ్రహ
ణాగ్రహణేసమ్భవతః-నేతి. ఏకజాతీయద్రవ్యయోగ్నియతధర్మధర్మిభావఉపపద్యతే - నేతి. యదానోపపద్యతే - తదావిప్రకృష్టార్థగ్రహణాగ్రహ
ణాసమ్భవేన సర్వగతత్వాత్సర్వత్రోపలభి ప్రసక్తేనజ్ఞాతృత్వస్యస్వరూపత్వేసర్వక్రమిసామజ్ఞానాభావాత్ పక్షాన్తరయోరన్యతరత్వీకార్యంసాగ్రాత్.
యదాధర్మధర్మిభావఉపపద్యతే-తదావిప్రకృష్టార్థగ్రహణాగ్రహణసమ్భవేనానుత్వేనిధేసర్వత్రోపలభ్యాప్రసక్తాత్ సర్వక్రమిసామజ్ఞాన్యేనజ్ఞాతృ
త్వస్వరూపతత్వేతిసిద్ధ్యతి. (చిన్మాత్రమితి) మాత్రచాజ్ఞాతృత్వాదివ్యాప్త్యప్రతిః. చిన్మాత్రమితిభావప్రధాననిర్దేశః. జ్ఞానత్వమిత్యర్థః. (జ్ఞాతృత్వమేవా
స్వస్వరూపమితి) జ్ఞాతృత్వం- స్వస్వపరస్యచావభాసప్రతిసమ్భవిత్వం. భాసమానంవస్తుయన్వేభాతి- సహిజ్ఞాతా- తథాత్వంజ్ఞాతృత్వం. అహ స్తస్మి
త్యర్థః. స్వరూపం - స్వాభావికాకారః. * జ్ఞానంయథాసత్త్వమిత్వాదిచపూర్వపక్షేఽనుసన్ధేయం. — అపరస్తు - కణాదమతానుసారీత్వర్థః.

రణానాంచవైయథ్యాత్, సుషుప్తిమూర్ఛాదిమనతోప్యాత్మన త్వైతన్యానుపలభే, ద్వాగ్రతస్సానుగ్ర్యాంస త్యాంజ్ఞానోత్పత్తిదర్శనా, దస్యనజ్ఞానంస్వరూపం - నాపిజ్ఞాతృత్వం. ఆగమ్యకమేవచైతన్యం. సర్వగతత్వం చాత్మనోఽవశ్యాభ్యుపేత్యం- సర్వత్రకార్యోపలభేః సర్వత్రాత్మనస్సన్నిధానాభ్యుపగమా, చ్ఛరీరగమనేనై వకార్యసమ్భవేనతిగతికల్పనాయాం ప్రమాణాభావా, చ్చ. శ్రుతిరపిసుషుప్తివేళాయాంజ్ఞానాభావందర్శయ తి *నాహంఖల్వయమేవంసమ్ప్రత్యాత్మానంజ్ఞానాత్మయమహషస్తీతి* నో వేమానిభూతానీతి. తథా మోక్షదశాయాంజ్ఞానాభావందర్శయతి *నప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతి. జ్ఞానస్వరూపమిత్యాదిప్రయోగస్తుజ్ఞానస్యతదసాధారణగుణత్వేనలాక్షణికఇతి.

ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షుహే (జ్ఞోతవ) జ్ఞవ- అయమాత్మాజ్ఞాతృస్వరూపవ. నజ్ఞానమాత్రం, నాపిజడస్వరూపః. కుతః. (అతవ) శ్రుతేరేవేత్యర్థః. *నాత్మాశ్రుతేరితిప్రకృతాశ్రుతిః *అతఇతిశబ్దేనపరామృశ్యతే. తథాచాన్దోగ్యేప్రజాపతివాక్యేముక్తాముక్తాత్మస్వరూపకథనే *అథయోవేదేదంజిహ్వాసీతిసత్యా *సుననైవైతాకామాన్పశ్యన్రమతేయపతేబ్రహ్మలోకే *సత్యకామసత్యసజ్జల్పః *నోపజనంస్తరన్నిదంశరీరం. అన్యత్రాపి *నపశ్యోమృత్యుంపశ్యతి. తథావాజసనేయకే *తమతత్వేతిపృష్ట్యా *యోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేషుహృద్యంతర్జ్యోతిఃపురుషఇతి, తథా *విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయాత్ *జానాత్యేవాయంపురుషః- తథా *ఏషహిన్ద్రాస్త్రోతామ్రాతారసయితామంతాబోధాకర్తావిజ్ఞానాత్మాపురుషః *ఏవమేవాస్యపరిప్రస్తురిమాక్షోడశకలాఇతి.

యత్తాక్తంజ్ఞాతృత్వేస్వాభావికేనతి సర్వగతస్యతస్య
సర్వదా సర్వత్రోపలబ్ధిఃప్రసజ్యతఇతి - తత్రోచ్యతే.

౨౦॥ సూ. +శ్చిః+ ఉత్తాగ్రీగత్యాగతీనాం॥ ఙ్ఞిః+ నాయంసర్వగతః- అపిత్వణురేవాయమాత్మా. కుతః. ఉత్తాగ్రీగత్యాగతీనాంశ్రుతేః. ఉత్తాగ్రీగతీనావచ్ఛ్రుతియతే *తేనప్రద్యోతేనైషఆత్మానిహగ్రామితిచతుషోవామూర్ధ్నివాఽన్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్యఇతిగతిరపి *యేవైకేచాస్మాల్లాకాత్మ్యేనైచన్త్రముసమేవతేసర్వేచ్ఛస్తీతి. ఆగతిరపి *తస్మాల్లాకాత్మనరేత్యస్తైలోకాయకర్తృణిఇతి. విభుత్వేహ్యేతాఉత్తాగ్రీవ్యాదయోనోపపద్యేరన్.

౨౧॥ సూ. +శ్చిః+ స్వాత్మనాచోత్తరయోః॥ ఙ్ఞిః+ చశబ్దోఽవధారణే. యద్యపిశరీరవియోగ

(సర్వత్రకార్యోపలభేః.) బుద్ధిసుఖదుఃఖాద్యుపలభేః. దేశాన్తరేభ్యవస్తూత్పత్తిశ్చవిభుత్వహేతుః-తదత్పత్తిరదృష్టనమ్బద్ధాదేవభవతి-నిరాశ్రయస్య ధర్మాదేశత్రసమ్బద్ధోఽనుపపన్నఇతివిభుత్వమభ్యుపేత్యం. (గతికల్పనాయాం ప్రమాణాభావాచ్చేతి) గతికల్పనపక్షేఽణుత్వంగతిశ్చోళయంకల్ప్యం - ఇతరపక్షే విభుత్వమేవకల్ప్యమితికల్పనాలాఘవాద్విభుత్వమేవోపపన్నమితివిభుత్వసమ్భవాదనన్యథానిర్ధంగతేః కల్పకంనాస్తీతిభావః. శ్రుతిమాహ (శ్రుతిరపి) ...

రాధావ్రహ్మా (ఏవంప్రాప్తఇతి) (జ్ఞివేత్వాది) (అతఇతి) శ్రుతివ్యక్తిభేదప్రకృత్యాఽగ్రవశాదపేక్షితంవాక్యవిశేషముచన్దాపయతి- ఏతచ్ఛబ్దఃప్రకృతజాతీయపరామర్శీత్యర్థః. *మననైతాన్దామాన్సశ్యక్తరమతే * సపశ్యోమృత్యుంపశ్యతిత్యాదయోముక్తాత్మవిషయాః. * అన్యోన్తరఆత్మావిజ్ఞానమయః *నవిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరిలోపోవిద్యతఇత్యాద్యనుసంధేయమ్.

అనన్తరమాత్రకక్షామాహ (యత్తాక్తమితి).

౨౦॥ సూ. +శ్చిః+ ఉత్తాగ్రీగత్యాగతీనాం॥ ఙ్ఞిః+ (యేవైకేతేతి) ఉత్తాగ్రీగతీనాన్తరగతిశ్చః ఉత్తాగ్రీవ్యనన్తరభావిగతిపరఇతిభావః. అస్మిన్నుతైశ్రుత్యర్థాపత్తిర్ధృతా.....

౨౧॥ సూ. +శ్చిః+ స్వాత్మనాచోత్తరయోః॥ ఙ్ఞిః+ కథంచిచ్ఛబ్దేనతత్రాప్యస్వారస్యంసూచితం. అణుత్వగత్యుభయారపి కల్ప్య

రూపత్వేనోత్కృష్టిస్థితస్యాస్యాత్మనఃకథంచదుపపద్యతే - గత్యాగతీతునకథంచదుపపద్యతే - అతస్తైస్సాత్మనైవసమ్పాద్యే.

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ నాణురతచ్ఛ్రీతేరితచేన్నేతరాధికారాత్ ॥ శ్లో॥ *యోయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వేతిజీవంప్రస్తుత్య *సోవాపష మహానజఆత్మేతిమహాత్వశ్రుతేఃనాణుర్జీవఇతిచేన్న - (ఇతరాధికారాత్) జీవాదితరస్యప్రాజ్ఞాస్యతత్రాధికారాత్. యద్యపుపక్రమేజీవఃప్రస్తుతః - తథాపి *యస్యానువిత్తఃప్రతిబుద్ధతత్తేతిమధ్యేవరఃప్రతిపాద్యతఇతితత్సమ్బుద్ధీదంమహాత్వం-నజీవస్య.....

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ స్వశబ్దాన్తానాభ్యాంచ॥ శ్లో॥ సాత్మాదణుశబ్దపీవస్మయతే *పిషోణురాత్మాచేతసావేదితవ్యోయస్త్రిప్రాణఃపశ్చధాసంవివేశేతి. ఉద్భృత్యమానమున్నానం. అణుసద్భవస్తూద్భృత్యతన్మానత్వంజీవస్యస్మయతే *వాల్మీకితభాగస్యశతధాకల్పితస్యచ । భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయఇతి, *ఆరాగ్రమాత్ప్రేమ్యావరోపిదృష్టఇతి, చ. అతోఽణురేవాయమాన్తా.

అథస్యాత్ - ఆత్మనోఽణుత్వే సకలశరీరవ్యాపి నీవేద
నానోపపద్యతఇతి. తత్రమతా వైరేణపరిహారమాహ.

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ అవిరోధశ్చద్వనవత్ ॥ శ్లో॥ యథా హరిచన్దనవిన్ద్యదైహైకదేశవర్తపి సకలదేహవ్యాపినమాన్లుదంజనయతి - తద్వదాత్మాపిదేహైకదేశవర్తపిసకలదేశవర్తసిం వేదనామనుభవతి.

౨౫॥ సూ. శ్లో॥ అవస్థితివై శేష్యాదితచేన్నాభ్యుపగమాద్భృదిహి॥ శ్లో॥ హరిచన్దనవిన్ద్యాదేదేహదేశవిశేషావస్థితివిశేషాత్తథాభావః - ఆత్మనస్తుతన్నవిద్యతఇతిచేన్న - ఆత్మనోపి దేహదేశవిశేషేస్థితిభ్యుపగమాత్. హృదయదేశేహ్యత్మనఃస్థితిఃస్మయతే *హృదిహ్యయమాత్మాతత్త్రైకశతంనాడీనామితి, తథా *కతమతత్తేతిప్రకృత్య *యోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేషుహృద్యన్తర్జ్యోతిరితి, ఆత్మనో దేశవిశేషస్థితిఖ్యాపనాయచన్దనదృష్టాంతః ప్రదర్శితః - నతు చన్దనస్య దేశవిశేషాపేక్షా.

త్వాత్పరేణకల్పనాగౌరవము క్తం - తత్రగమనస్యప్రతినిధత్వేనకల్పనత్వంనాస్తి - అతోఽణుత్వమేవకల్పనమితిసగౌరవం. తత్రవిభుత్వకల్పనం శ్రుతివిరుద్ధం- అణుత్వకల్పనంత్వవిరుద్ధమితిభిదేత్వర్థః.

౨౬॥ సూ. శ్లో॥ నాణురతచ్ఛ్రీతేరితచేన్నేతరాధికారాత్ ॥ శ్లో॥ అధికారః ప్రస్తావః *యస్యానువిత్తః- యస్య- జీవస్య. అనువిత్తః *విదజ్ఞానే- ఉపాస్యతత్వర్థః. యద్వా- *విదిగ్ధాభే- ప్రాప్యః. ప్రతిబుద్ధతత్తా- ప్రాజ్ఞతత్తా.....

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ స్వశబ్దాన్తానాభ్యాంచ॥ శ్లో॥ *స్వశబ్దః- అణుశబ్దః. నత్వణుత్వాత్పేషకశబ్దఇతిభావః. అణుత్వంగతిశ్చోభయం శ్రౌతమతానకల్పనాగౌరవం. అన్యతరశ్రౌతత్వేనకల్పనాగౌరవమిత్వక్తం. *ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీనామిత్యాదిభిఃశ్రుత్యథాపత్తిర్నితా- *స్వశబ్దోన్మానాభ్యాంచేతిశ్రుతిర్నితా. *బుద్ధరాత్మామహాస్వరఇత్యత్రవిషయశ్రుత్యథాపత్తిరోధాత్పూజావాచిత్యాచ్చమహచ్ఛబ్దః ప్రాధాన్యపరః.

అనన్దరసూత్రశక్తామాహ (అథస్యాదితి) వేదనా-దుఃఖానుభవః. శుఖానుభవస్యాప్యపలక్షణమిదం.

౨౮॥ సూ. శ్లో॥ అవిరోధశ్చద్వనవత్ ॥ శ్లో॥ (వేదనామనుభవతి) ఏదనపాకంపచతీవత్. యద్వా- దుఃఖమనుభవతీత్వర్థః.

౨౯॥ సూ. శ్లో॥ అవస్థితివై శేష్యాదితచేన్నాభ్యుపగమాద్భృదిహి॥ శ్లో॥ (తత్త్రైకశతంనాడీనామితి) అనేసపికదేశస్థస్యసకలశరీరవ్యాపికార్యకరత్వప్రకారాదర్శితః. (నత్వీతి) హరిచన్దనస్యహృదానికానయనశ్రీత్రాది మర్తప్రదేశేషుస్థిత్యాకార్యకరత్వం- సమృహ్నాత్ర ఇత్యభిప్రాయేణతుచన్దనస్యేత్యుక్తమ్.

ఏకదేశవర్తినస్సకలదేహవ్యాపికార్యకరత్వప్రకారంస్వమతేనాహ.

౨౬ సూ. +శ్రిః+శ్రిః గుణాద్వాలోకవత్ || శ్రిః+శ్రిః +వాశబ్దోమతాంతరవ్యావృత్త్యర్థః. ఆత్మాస్య గుణేనజ్ఞానేనసకలదేహంవ్యాప్యవస్థితః. (ఆలోకవత్) యథామణిచ్యుతమణిప్రభృతినామేకదేశవర్తినామా లోకో_నేకదేశవ్యాపీదృశ్యతే-తద్వద్ధృదయస్థస్యాన్మోజ్ఞానంసకలదేహంవ్యాప్యవర్తతే. జ్ఞాతుఃప్రభాసానీ యస్యజ్ఞానస్యస్వాశ్రయాదన్యత్రవృత్తిర్ననిప్రభావమపవద్యత ఇతిప్రథమసూత్రేస్థాపితమ్.

ననూ క్తంజ్ఞానమాత్రమేవాత్మైతి-తతః-థంజ్ఞానస్యస్వరూపవ్యతిరిక్తగుణత్వముచ్యతే. తత్రాహ

౨౭|| సూ. +శ్రిః+శ్రిః వ్యతిరేకోగర్భవత్తథాచదర్శయతి శ్రిః+శ్రిః యథాపృథివ్యాః గర్భస్యగుణత్వేనో పలభ్యమానస్యతతోవ్యతిరేకః - తథా జానామీతిజ్ఞాతృగుణత్వేన ప్రతీయమానస్య జ్ఞానస్యాన్మోజ్ఞానోవ్యతిరేక స్సిద్ధః. దర్శయతిచత్రుతిః *జానాత్యేవాయంపురుషఇతి.

౨౮|| సూ. +శ్రిః+శ్రిః పృథగుపదేశాత్ || శ్రిః+శ్రిః స్వశబ్దేనైవవిజ్ఞానంవిజ్ఞాతుఃపృథగుపదిశ్యతే *న విజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరిలోపోవిద్యత ఇతి.

యత్తూ క్తం *యోవిజ్ఞానేతిష్ఠా *విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే *జ్ఞానస్వరూ

పమత్యన్తనిర్మలమిత్వాదిమజ్ఞానమేవాత్మైతివ్యపదిశ్యత ఇతి - తత్రాహ

౨౯|| సూ. +శ్రిః+శ్రిః తద్గుణసారత్వాత్తుతద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ || శ్రిః+శ్రిః తుశబ్దశోధ్యంవ్యాప ర్తయతి. (తద్గుణసారత్వాత్) విజ్ఞానగుణసారత్వాత్ ఆత్మనోవిజ్ఞానమితివ్యపదేశః. విజ్ఞానమేవాస్యసారభూ తోగుణః. యథాప్రాజ్ఞస్యానన్దస్సారభూతోగుణఇతిప్రాజ్ఞఆనన్దశబ్దేనవ్యపదిశ్యతే *యదేషఆకాశఆనన్దోః స్వాత్ *ఆనన్దోబ్రహ్మైతివ్యజానాదితి,- ప్రాజ్ఞస్యహ్యోనన్దస్సారభూతోగుణః*సహితోబ్రహ్మణఆనన్దః*ఆనన్దంబ్ర హ్మణోవిద్వాక్ నవిభేదితుతత్త్వనేతి. యథావా*నత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మైతిపశ్యితః ప్రాజ్ఞస్యజ్ఞానశబ్దేనవ్య పదేశః,- *సహబ్రహ్మణావిపశ్యితా *యస్సర్వజ్ఞత్వాదిమప్రాజ్ఞస్యజ్ఞానంసారభూతోగుణఇతివిజ్ఞాయతే.

అనన్తరసూత్రవతారాయాహ (స్వమతేనేతి) యద్యప్యేకస్మిన్నవయవినిదేశవి

శేషస్థిత్యాసర్వప్రకార్యకరత్వం- తథాపిసౌభర్యాదీనాంబహుమదేహవయవిష్యణారా

త్వనోదేశవిశేషస్థిత్యాకార్యకరత్వంసాధ్యతీత్యనిప్రాయేణనిర్వాహస్తరోక్షితిభావః.

౩౦|| సూ. +శ్రిః+శ్రిః గుణాద్వాలోకవత్ || శ్రిః+శ్రిః ఆయతస్థివిశేషస్థిత్యాకార్యకరత్వంనన్తరవృత్తిత్వత్రాహ (జ్ఞాతురితి).....

అనన్తరసూత్రమవతారయతి (నస్తితి)

౩౧|| సూ. +శ్రిః+శ్రిః వ్యతిరేకోగర్భవత్తథాచదర్శయతి|| శ్రిః+శ్రిః జానామీతిభర్తృభక్తిః ప్రకృతిప్రత్యయవాచ్యమూర్ఖేదానుభవాద ంకృతః. *తథాచేతిసూత్రఖండిత్యాచక్షే (దర్శయతిచేతి)

౩౨|| సూ. +శ్రిః+శ్రిః పృథగుపదేశాత్ || శ్రిః+శ్రిః పూర్వసూత్రే సురభికుసుమమితివద్విశిష్టవాచినాశబ్దేనవిశేష్యాద్విశేషణతయఃవ్యతిరేక ఉక్తః- అత్రనువిశేషణవిశేష్యయోఃపృథక్పరైనాధిధానమితిభా.

అనన్తరసూత్రశక్తామహ (యత్త్వైతి)

౩౩|| సూ. +శ్రిః+శ్రిః తద్గుణసారత్వాత్తుతద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ || శ్రిః+శ్రిః సారశబ్దేనప్రధానత్వంవివక్షితం. తచ్ఛయాపదాత్తథావత్త్వం. అనన్తజ్ఞానయోర్గుణత్వప్రదర్శనార్థం *సహితోబ్రహ్మణఆనన్దః *యస్సర్వజ్ఞః *విపశ్యతేత్వాదిశ్రుతిరుదాహృతా.

30॥ సూ. . యావదాత్మభావిత్వాచ్చనదోషస్తద్గర్భనాత్ ॥ విజ్ఞానస్యయావదాత్మభావిధర్మత్వాజ్ఞైవతద్వ్యపదేశోనదోషః- తథాచఖణ్డాదయోయావత్స్వరూపభావిగోత్వాదిధర్మశబ్దైనశాంతివ్యపదిశ్యమానాదృశ్యైః స్వరూపనిరూపణధర్మత్వాదిత్యర్థః చకారాత్ జ్ఞానవదాత్మనోపిస్వప్రకాశత్వేనవిజ్ఞానమితి వ్యపదేశేనదోషఇతి సముచ్చినోతి.

యజ్ఞోక్తం సుమప్త్యాదిషుజ్ఞానాభావాత్ జ్ఞానస్య న స్వరూపానుబద్ధిధర్మత్వమితి- తత్రాహ

30॥ సూ. పుంస్త్యాదివత్స్యస్యసతోభివ్యక్తియోగాత్ ॥ తుశబ్ధశ్చదితాశక్తానివృత్త్యర్థః. అస్య-జ్ఞానస్యసుషుప్త్యాదిష్వపివిద్యమానస్యజాగర్యాదిష్వభివ్యక్తైస్సమృద్ధివాత్ స్వరూపానుబద్ధిధర్మత్వోపపత్తిః. (పుంస్త్యాదివత్) యథాపుంస్త్యాద్యసాధారణస్యథాతోర్భూత్వావస్థాయాంసతోప్యనభివ్యక్తస్య యువత్వేభివ్యక్తౌపుంసస్తప్తతానకాదాదితీ-భవతి. సస్తథాతుమయత్వంహిశరీరస్యస్వరూపానుబద్ధి-తత్ప్రథాతుప్రేమలంబియోనివతుర్విధాహరమయంశరీరమితిశరీరస్వరూపవ్యవదేశాత్. సుషుప్త్యాదిష్వస్య హమర్థఃప్రకాశతత్త్విప్రాగేవోక్తం. తస్యవిద్యమానస్యజ్ఞానస్యవిషయగోచరత్వంజాగర్యాదాపుపలభ్యతే. ఏతేనాశ్చనోజ్ఞాతృత్వాదయోధర్మ్యాఃప్రాగేవోపపాదితాః. అతోజ్ఞాతృత్వమేవజీవాన్మనఃస్వరూపం. సచాయమాత్మాణుపరిమాణః. *నప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీత్యపినముక్తస్యజ్ఞానాభావఉచ్యతే- అపితు *సతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువివశ్యతీతిసంసారదశాయాంయన్ముతానువిధాయత్వప్రయుక్తంజన్మ నాశాదిదర్శనం- తన్ముక్తస్యనవిద్యతే- *నపశ్యేమృత్యుంపశ్యతిసరోగంనోతమఃఖతాంసర్వంహపశ్యఃపశ్యతీసర్వమాప్నోతిసర్వశః *నోపజనంస్వరన్నిదంశరీరం *మనసైతాకాకామాపశ్యన్రమతేభ్యత్యాదిశ్రుత్యైకార్థ్యాత్.

సమ్ప్రతిష్ఠానాక్తనాదేతస్య సర్వగత త్వేదూషణమాహ.

32॥ సూ. నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసక్తోన్యతరనియమోవాన్యథా॥ అన్యథా-న
ర్వగతత్వపయేతస్య జ్ఞానమాత్రత్వపయేచనిత్యముపలబ్ధ్యనుపలబ్ధీనహైవప్రసజ్యేయాతాం. (అన్యతరనియ
మోవా) ఉపలబ్ధిరేవవానిత్యంస్యాత్ - అనుపలబ్ధిరేవవా. ఏతదుక్తంభవతి - లోకేతావద్వర్తమానయోరా

గుణవాచిశబ్దేనగుణ్యభిధానంలాక్షణికమిర్వ్యత్రాహ.

3 || సూ. శ్లోకం యావదాత్మభావిత్వాచ్చసద్దోషస్తద్దర్శనాత్ || శ్లోకం సహగోత్వాపయాయావదాత్మభావినైతత్వత్రాహ (స్వ
రూపసహజేతి) అనుత్వాపయోహియాయావదాత్మభావినైతత్వద్వాన్యత్వత్వత్వం చ స్వరూపసహజభర్తృత్వాదిత్వత్వం. స్వరూపం- భక్తిస్వరూపం.
అర్థశబ్దః స్వరూపపరత్వత్వత్వం. చకారాత్మకాహ (చకరాది)

అనన్తరసూత్రశక్తామాహ (యచ్ఛక్తమితి)

[illegible]

(సహస్ర)తీతి జ్ఞానాత్మవాచేవిభుత్వపక్షేదూషణం, జడాత్మవాచేవిభుత్వేచదూషణ, ముఖ్యం

సూత్రవివక్షితం - వ్యాఖ్యాస్యతేచ. తత్రప్రథమేపదేదూషణంప్రతిజానీతే (సమ్ప్రతితి)

సప్త:- ఉభయ ప్రస్థోవాకధమిత్యత్రాహ (ఏతదక్షమితి) విశక్వశిరస్త్రయాభిప్రాయేనూపగత్రయముచ్యతత్తద్విరుద్ధః. (లోకేశావదితి) అత్మా

త్వోపలభ్యనుపలభ్యోరయంజ్ఞానాత్మార్వగతోహేతుస్సృత్ - ఉపలభ్యేరేవవా-అనుపలభ్యేరేవవా. ఉభయ హేతు త్వేసర్వదాసర్వత్రాభయంప్రసజ్యేత. యద్యుపలభ్యేరేవ - సర్వస్యసర్వదాసర్వత్రానుపలభ్యో నస్సృత్. అథానుపలభ్యేరేవ - సర్వదాసర్వత్రోపలభ్యేర్నస్యాదితి. అస్మాకంశరీరస్యాస్తరేవాపస్థితత్వాదా ష్టనస్తత్రైవోపలభ్యోర్నాన్యత్రైతివ్యవస్థాసిద్ధిః. కరణాయత్రోపలభ్యేరపిసర్వేషామాత్మనాం సర్వగతత్వేనస ర్వైకరణైస్సర్వదాసంయుక్తత్వా, దదృష్టాదేరవ్యనియమాదుక్తదోషస్సమానః.....

జ్ఞాధికరణంసమాప్తమ్.

మత్రచిరుపలభ్యతే- సగృహీతరాదిషూచలభ్యతే. ఏవంవిద్యమానయారుపలభ్యనుపలభ్యోరుభయారపిహేతుఃస్యాదిత్యేకంఽరః. (ఉపలభ్యేరేవవా, అను పలభ్యేరేవవే, తి) అత్రాపిహేతుఃస్యాదిత్యనువర్తతే. ఏవంఽరప్రయంవివక్షితం. కిముపలభ్యేరేవస్వరూపం - ఉతానుపలభ్యేరేవ - ఉతోభయమిత్య ర్థః. హేతుశబ్దప్రయోగోహేతుస్తరవైరేద్యైర్థః. ఉత్తదూషణస్యస్వపక్షస్పర్శిత్వమాహ (అస్మాకమితి) జడాత్మపక్షేవిభుత్వేదూషణమాహ (క రణాయత్రైతి) (అప్యస్తాదేరవ్యనియమాదితి) చత్రత్కర్మానుష్ఠానహేతుభూతశరీరాణాంసర్వాత్మసాధారణత్వాదప్రప్తానియమిత్యర్థః. (ఉక్త దోషస్సమానత్వతి) కరణాదికంకిముపలభ్యేర్నాను- ఉతానుపలభ్యే - ఉతోభయోతివికల్పపూర్వవదూషణంవ్యక్తమితిభావః.

పరేషాంనూత్రాక్షరాస్వారసం- ద్రక్ష్యశబ్దస్యేవశబ్దస్యజ్ఞప్తివాచిత్యాభావాత్. *ధీరోమనీషీజ్ఞఃప్రాజ్ఞఃప్రత్యగ్భూతానామిదః. అరవివ- అ నుత్సన్నత్వేనాదికృతబ్రహ్మణవివోపాధినాజీవభావేనావస్థానా, త్రస్యచైతన్యస్వరూపత్వాదితివ్యాఖ్యానమిక్లిప్తం. ఏతచ్ఛబ్దేనసాధ్యతయాప్ర కృతానుత్పత్తిచరామరేతస్యాన్నాదేవజ్ఞానస్వరూపత్వసాధకత్వాభావాత్తదపపాదకబ్రహ్మనస్యత్వం, తేనబ్రహ్మప్రతిపాదకవాక్యజాతం, తేనత న్నజ్ఞానస్వరూపత్వం, చలత్వయిత్యాదేనపరమసాధ్యస్యోపపాదనీయత్వాత్. సాధకతయాప్రకృతశ్రుతిచరామరత్వంతుయ్యుక్తం- ప్రకృతత్వాది విశేషేషిపూర్వసూత్రస్థలజ్ఞప్తివాచిత్యార్థేనప్రత్యయేనసాధకవిషయస్యప్రకృత్యర్థసామ్యస్యచజ్ఞాప్యమానతయాయాగృతావశ్యామృతివిశేషీప్ర తిపన్నేతస్యావ్యవధానేనజ్ఞానస్వరూపతాప్రతిపాదనేవిశిష్టత్రయాభావాత్. జ్ఞానమాత్రస్వరూపత్వేసాధ్యేజ్ఞాతృత్వవాదినాం, ధర్మధర్మిభేదని ర్దేశచరాణాం, ధర్మనిత్యత్వవాదినాం, *జానాత్యేవాయం *అవిసాశీవాచరేయమాత్మానుచ్ఛిత్తిధర్మేత్వేవవాదినాంశ్రుతీనాంబాధోదుస్తరః. త త్రనానుచ్ఛిత్తిరేవధర్మత్రయావివక్షితా- *అవిసాశీవ్యనేనపునరుక్తిచరణాత్. అతఃఉచ్చేదరహితజ్ఞానధర్మకల్పంవివక్షితం. — అపస్త్రే * అతపివే తిచమంతాభ్యఃశ్రుతిభ్యఃకలిత్యాఖ్యాతం. తదవ్యుచితం. శ్రుతేరితివ్యాఖ్యానంతతోపుచితం-ఉత్తరమాత్రప్రాయాఃషష్ఠాఅస్థయసామధ్యైస్సశ్రు తేరివిచదానుషడ్వస్యనూత్రకృతా ౭భిప్రేతత్వావగమాత్. నయ్యుత్క్రాంతిగత్యాగతినాం తాభ్యఃకలిత్యన్వయాంఘటతే. శ్రుతిభ్యఃకలిత్యన్వయాంఘటతే - అథావివేరసాక్షాపదానుషడ్వదపినిరపేక్షపదానుషడ్వోహయ్యుతే. * అశ్రుతేరివిచదస్యానుపపత్తిశ్చపూర్వమేవదర్శితా. — అన్యే తు- యతపివం నాత్మనికనాశఃప్రళయేజీవస్య- కింతువిభాగశక్త్యవశేషపివ- అతపివజ్ఞత్వమసిద్ధం- తస్మాదుపస్థాయాం *యదైత్వతంసశ్యతి పశ్యదైత్వతంసశ్యతితిజ్ఞత్వాదిసాక్షిత్వవచనమన్విహిత్యావగతే. తదపికల్పేనరసాక్షాహేతుపస్థాపకత్వాదపి తద్విశిష్టానపేక్షహేతుపస్థాప కర్యస్యన్యాయ్యతయాప్రత్యుక్తం. ప్రళయేవిభాగశక్త్యవశేషాదుపస్థానంహిసాక్షాదేవజ్ఞానస్వరూపత్వసాధకం- కింతు ప్రళయవిషయశ్రుత్యుపస్థా పనద్వారేణ. కించ- జ్ఞాననిత్యత్వంచైవముపపాదయన్తి- సర్వాస్సంవిదోఽక్టాదాదర్శిషణ్డవనవసీతపిజ్ఞాత్ఘటమివపురుషాద్విభజ్యతే, తేనసంయు జ్యతే, చ- అతోజ్ఞాననిత్యత్వే- సకారకవైయర్థ్యమితి. తత్రకించిద్విమర్శనీయం- కింవసీతపిజ్ఞస్యేతాత్మనః స్వరూపైకదేశపివవిభజ్యమానోవిషయే షుప్రసర్వతిసజ్జుచతిచ- ఉచతదపుధక్సిద్ధంజ్ఞానతయూతత్వజాతీయం ద్రవ్యాస్తరమితి. యదిప్రథమఃపక్షఃపరిగృహ్యతే- తత్రబ్రాహ్మః- అణుత్వం తావద్భవదభిమతం - తత్స్వరూపాద్విభక్తశ్చద్రావిమప్రసృతఃకిమాత్మైకదేశః- ఉతకృత్యా ౭త్వా. కృత్యా ౭త్వాచేత్ - చద్రగృహణవేశాయాం శరీరంనిరాత్మకంస్యాత్. యద్యేకదేశఃప్రసృతః- సచేదఖణ్డిత్యప్రసృతఃసపునరేతి, అత్తాపిశరీరాద్భూహిరాకృష్టస్యాదితిశరీరం నిరాత్మకంస్యాత్. యదిఖణ్డితోఽపసర్వేత్ - షుప్తిజ్ఞవిశిష్టధూళిపటలవస్త్రపునరేయాత్. తదానీమాత్మైకదేశహనిస్స్యాత్. ఏవంత్రిచతురపర్యాయేరాత్మోచ్ఛిత్తి స్స్యాత్- అనుచ్ఛేదేవాజ్ఞానాయాగవప్రతిక్షణోత్పత్తిరాత్మనస్స్యాత్. యద్యఖణ్డితపివప్రసృతపునరస్సజ్జుచతి-పటగృహణదశాయాంఘటగృ హణాయపూర్వప్రసృతపివాంశఃప్రసర్వతి- ఉతప్రాక్ప్రసృతాంశేశరీరస్థేపూర్వంశరీరస్థాంశఃపశ్చాత్ప్రసర్వతి. ద్వితియేపక్షేధర్మధర్మిభావావ్య వస్థానా, చ్ఛరీరస్థస్యధర్మిణా ౭హంప్రత్యయవేద్యస్యాత్త్వాద్ధర్మత్వాత్, విషయసమ్పత్తిజ్ఞానానామిచ్ఛాదీనామివస్వస్థైభానమానత్వాభావా, చ్చ ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షధర్మధర్మిత్వాదీనామంశభేదనానియతత్వాదాత్మాంశస్యకదాచిదనాత్మత్వం, ప్రత్యగంశస్యకదాచిత్పరాత్వం, ధర్మణవివకదా చిత్స్వధర్మత్వం, చస్యాత్. తతశ్చకటకమకుటాదీనామివఅహమర్థస్యకర్తుర్భక్తురాదిమత్వంస్యాత్- అహమర్థప్రేవకర్తుత్వభోక్తుత్వయోగాత్, అహమ్భూవస్యచాత్మస్యనియతప్రదేశవృత్తిత్వా, చ్చ. యదిప్రథమఃపక్షోచితే - తద్విప్రసర్వజాప్రసర్వణరూపవిరుద్ధస్యభావభాత్వాద్ధర్మధర్మి ణోచ్ఛిన్నద్రవ్యత్వం, అస్యధర్మజ్ఞానస్యఅస్యంప్రతిధర్మత్వాభావాదప్రకృష్టిధర్మత్వం, తస్యచసక్షోచవికాసభాత్వం, చాభ్యుపగస్తవ్యం. తథాసతి ధర్మాన్యభావారూపపస్థాపత్తిర్నాస్తి- స్వరూపాన్యభావాభావాన్నిత్యత్వమిత్యచిద్వైషమ్యమాధేయం. — *ఉత్క్రాంతిత్వాదినూ

త్ర గణపకరణా నరంపరేవ్యాచక్షతే. తదయుక్తం - జ్ఞత్వదినోపయోగిత్వాత్ పరిమాణవి ప్రకృత్య. ఉపయోగశ్చ ఫలభిధానే దర్శితః. త త్ర పరం లబ
త్వం పూర్వపక్షీకృత్య విభుత్వ మవనిధానయన్తి. త త్ర సతావదియం పర బ్రహ్మ నిమయాచిన్తా - తద్విభుత్వస్య బహుధికరణసిద్ధత్వాత్, అల్పపరిమాణ
శ్రుతిగాంచ *నిచాయత్వాదేవమిత్యనేనకృతనిర్వాహత్వా, చ్యుతజ్ఞానభానాత్. జీవవిషయై లబ్యత్వపురస్కృతపక్షీకరణమయుక్తం - అలబ్యత్వ శ్రుతి
నాంసరవకాశత్వ సుశ్రుత్. దోషాధికాకారవిషయత్వంతాసామితిచేత్. కిమలబ్యత్వం యావజ్జీవభావమవతిష్ఠతే - ఉత్తర. ప్రథమయావత్క్షీరభావభావి
నోహభ్యుత్పన్నైవయావచ్చ్యవ్యభావినో లబ్యత్వస్యాపాధికత్వమయుక్తం. ద్వితీయే జీవభావస్యా మాక్షస్థాయిత్వం సనిధ్యేత్. తతశ్చ వేదాన్తా నామనారమ్భ
స్యాత్. జీవభావనివృత్తి పరేషాం మోక్షం. అవచ్ఛేదకోపాధ్యపగమ బ్రహ్మతాపన్నస్య పునరుపాధ్య నరేణ జీవభావాపత్తౌ ఘటాగమాపాయితయా
ఘటచ్చిద్రస్యేవాదిమత్వం జీవస్య ప్రసజేత్. సమాపానసాధ్యమపరిమాణత్వం పూర్వం నిరూపితం - అ త్ర బ్రహ్మణో జీవభావేనామత్వస్య స్వాభావికత్వ
నిరాకరణమధికరణకృత్యమితిచేన్న - ఉపాధ్యసమ్భవాత్. సతావదవిద్యా - తస్మాదలబ్యత్వాభావేన తదవచ్చిన్నస్యాప్యలుత్వానుపపత్తే. యద్యద్యవసా
యాదివృత్తిభేదేన బుద్ధ్యాధిశబ్దభావ్యం మనః - బుద్ధ్యాఖ్యం మహత్త్వం హివాసి - తద్వి * వితస్మాజ్ఞాయతే ప్రాణామనః * మహాసవ్యక్తేయిరపిష్టత్వాది
శ్రుత్యవగతాన్తరప్రతిసర్వారూపార్వం జీవభావాభావో జీవస్వాదిమత్వం స్థాన్తి. సమయభావ్యత్వ తేజీవాత్మధర్మభూతస్య జ్ఞానస్య విభోరపితృణాం
త్వప్రసక్తోచ్యతే. ప్రయదశాయామపునఃపద్యతే - తథాకృత్ప్రసవయదశాయామ న్యకరణాద్యభావేపితృకృతమలబ్యత్వం జీవస్య సమ్భవతీతిచేత్. స-
అవచ్ఛేదకాభావనాద్యస్య సజ్జోచనసద్భావ ప్రతిబద్ధ్యాపరిహారాదాగాత్. స్వతోవిరాసశక్తియ క్తస్యధర్మభూతస్య జ్ఞానస్య వికాస ప్రతిబద్ధకం
కర్మాభ్యుపగమ్యతే. సతువికసితవ్యైకదేశావచ్ఛేదకమివ్యతే. త్వన్మతేతుసర్వకతవ్యైకవగతో బ్రహ్మణ్యక్షిప్త్యైదేశే లబ్యత్వమవచ్ఛేదకపరిమిత ద్రవ్య
సాక్షేషం వికాస ప్రతిబద్ధతేనకర్మణానసంపత్త్యతే. అతతమాక్షస్థాయిసఃకస్యచిదుపాధేరసమ్భవాజ్జీవామత్వస్యాపాధికత్వమయుక్తం. కించ - ౧ బాలా
గ్రతభాగస్య * ఆరాగ్రమా త్ర ఐత్యాదిష్యుణ్యత్వ శ్రుతిమాపాధిర్నశ్చాయతే - యథాపరమాత్మనో విభుత్వ శ్రుతిమతస్య చాణ్యత్వమపాధి పూర్వకము
చ్యతే * విషయత్వాన్తర్లబ్యదయై ధీయాన్ ప్రీతీత్యాదిషు. అతఉపాధ్యస క్తైః పరమాత్మవిభుత్వవజ్జీవామత్వమపినోపాధికృతం. కించ - ౨ విషయరా
త్వాచేతసావేదితవ్యభిజ్ఞానపరిమాణస్యముముక్షువేదితవ్యత్వ శ్రవణాచ్చాణ్యత్వం స్వాభావికం. సహస్యపాధికాకారో జీవస్య స్థూలత్వాదివచ్ఛేదకా
హదివచ్ఛముముక్షోరనుసంధేయః. * తేన ప్రద్యోతేన విషయస్థానిస్థానిమతిత్య తాత్మశబ్దస్య నిష్క్రమైత్యవిషయత్వా, త్రస్య నిష్క్రమణార్హత్వావగ
మా, చాణ్యత్వం స్వాభావికం. సహస్యశబ్దఉపాధిసంప్రద్యపరం - అక్షణా ప్రసజ్ఞాత్. ఉపాధిసంజీవవ్యవచ్ఛేదక నిష్క్రమణార్హత్వం ని
రుపాధికం. * తముత్తామిమ నం ప్రాణానూత్తామిమ ప్రాణమనూత్తామిమ నం సర్వే ప్రాణానూత్తామిమ ప్రీతిహి శ్చాయతే. మనశ్చ ప్రాణశబ్దవాచ్యేష్య
వర్భుతం - * దశేషేషు పురుషే. ప్రాణాత్యైకాదశ ఇతి శ్రుతే. మనోవ్యతిరిక్తాబుద్ధిరణుతోపాధితిచేత్. బుద్ధిర్వాన్తస్య ద్వాయత్రించుపాధిత్యేనోచ్య
తాం - తత్త్రించుమనోవృత్తిరూపం - ఉత్తతత్త్వాన్తరం. ఆద్యేమనఃసంపృథగుత్వాగ్ని శ్రవణాజ్జీవస్యతద్వ్యుత్తితోపిష్టగుత్తాగ్ని నిసిద్ధా. తత్త్వాన్తరత్వే
చ సమష్టిరూపస్య తస్మాణ్యభావానోపాధిత్వం. వ్యష్టిరూపత్వేన దేహసంస్థాతతదా శ్రయతదా శ్రితేష్యస్య తేషాభవితవ్యం. సజ్ఞాతరూపత్వేన స్వా
ణ్యత్వాభావాదనుపాధిత్వం. దేహశ్రయతయా జీవోపకరణత్వేముఖ్య ప్రాణాన్తర్వా తతఃసంపృథగుత్తాగ్ని నిసిద్ధి. దేహస్థతయా జీవోపకరణత్వే ప్రాణ
శబ్దవాచ్యేష్య తర్వా తతఃసంపృథగుత్తాగ్ని మణంసిద్ధం. కించ - ౩ కేవలముపాధ్యమకైరేవామత్వస్య స్వాభావికత్వావగమ - ౩ తునిరుపాధికస్య రూపస్యాణు
త్వవైవిధ్యైవగమాచ్యతదవగమః. * విషయరాత్మైత్యాత్మాహ్యుణ్యత్వేన వివిష్యతే - సతుబద్ధి - ఆత్మశబ్దాహ్యత్వమా శ్రవాచీనరూపాధిసంప్రద్యవాచీ. సను
సచానన్తాయకత్వత ఇతి శ్రుతిరణ్యత్వస్యాపాధికత్వమవగమయతీతిచేత్. స - * స ఇత్యుణ్యత్వవిషయం జీవంపరామృత్యవినీయమానస్యానన్తస్య తదవి
రోధేన వర్జనీయత్వాత్. వస్తుమా త్ర పరత్వేనా తచ్చబ్రస్య ప్రకృతపరామృత్యత్వం స్యాత్ - సహిషు ప్రస్తుతేషు శ్చాత్రం పరామర్శమగ్నతి. విశేష
ణ ప్రహజేసిన్వారస్యం స్యాత్. యావాలః నయవేత్త్యక్తైయథాకాలభేదాదవిరోధః - విషయః పూర్వమణుః సహస్య దానన్తాయన్తవ్యత ఇత్యర్థ ఇతి
చేన్న - ఉపక్రమావగతస్యాణ్యత్వస్య పరమావగతేనాస్యథా సిద్ధేనానన్త్యైవ సజ్జోచాయాగాత్. చాల్యయావగమః క్రమభావస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వా
దగత్యావాలశబ్దస్య జ్ఞోచితః - ఇహతుగత్యన్తరసద్భావా తదనుపపన్నం. గత్యన్తరంచాత్రేవవద్యేమః. స్వరూపేణానన్తస్యవర్జిరూపత్వాచ్చాణు
త్వ శ్రుతిసజ్జోచోవిభలః. తథాహి - పూర్వమణుస్వరూపస్య జీవస్యానన్త్యం నామ అనన్తేన బ్రహ్మచైక్యావత్తర్వా - స్వరూపత్వేనాధిత్వేన మృత్తిజస్యేవ
ప్రసర్వణంచా - పటవద్యేష్టితస్య స్వరూపస్య ప్రసారత్వంచా - సమ్భవ్యతే. ప్రథమంతావదశాబ్దిత్వాదనుపపన్నం. సహి దేవత్వాయకల్పత ఇత్యు
క్తేదేవైరన్త్యైకైకముక్తం స్యాత్ - అపిమస్యస్య దేవత్వజాతియోగవివ, అరోగత్వాయకల్పత ఇత్యుక్తే న్యైతరనిరామయపురుషాన్తైక్యం సనిధ్యేత్ - కిం
తుస్యస్యారోగ్యగుణయోగవివ, - వివమానన్త్యైవోపి ప్రకృత్యధర్మభూతవిశేషాన్త్యయంధర్మిణోదర్మయతి - సతువన్త్యన్తరంతేనేక్యావత్తింభేదనివృ
త్తించా - ప్రకృత్యంశస్య ప్రత్యయాంశస్య తాతద్వాచిత్యాభావాత్. * సన్యం క్తమేతత్ కురమక్షరంచ నిత్యోనిత్యానామితిత్యత్వాక్షరత్వగుణి
రోధాత్ స్వరూపత్వేనాధిత్వం ప్రసర్వణమనుపపన్నం. ఆత్మన్యూపవయావయవిరహస్య ప్రామాణికత్వాత్ స్వరూపవృద్ధిరప్యనుపపన్నా. వేష్టితస్య ప్ర
సరణమపివాశజ్ఞానీయం - వికస్తికాశరేకృత్స్య బ్రహ్మణోవెష్టితత్వేన శరీరాన్తరస్య జీవహస్యత్వ ప్రసజ్ఞాత్. బ్రహ్మణివవయపాధిసంజీవభా
వాభవద్విరభ్యుపగమ్యతే. జీవమహత్వమిచ్చతామచ్యుతవేష్టనకల్పనే గౌరవం ప్రసజ్యేత. సన్యస్యధానిధైకల్పకౌరవమపినోచ్యతే. సత్యం - ఇహ
తుతదస్యధానిధైకల్పనమయుక్తం. అణుత్వాపాధ్యవచ్చిన్నవ్యైవదేశాన్తరావస్థితవ్యజీవస్యాజ్ఞుక్తపరిమాణత్వం శ్చాయతే * ప్రాణాధిసన్చరతిస్య
కర్మభిరభ్యుత్తమా త్రోరవిత్తురూప ఇతి, తథా * అస్యసోమ్యమహాత్మావృక్షస్య మాలేహస్యాదివృక్షశబ్దైవశరీరం ప్రస్తుత్య * సపిషజీవెనానుభూత ఇ

తిజీవెనానుప్రవిష్టత్వంబోక్త్యా *అస్యయదెకాంశాఖాంజీవాజహతిసాకుష్యుతిద్వితీయాంజహత్సకసాకుష్యుతిసర్వంజహతిసర్వంకుష్యుతితి పాజీవా
దాదికుజీవావస్థానంతప్రహణేనతస్యకోషశ్చోక్తః. సచవేష్టితస్వరూపవికాసేనైవాఙ్మిథ్యపరిమాణత్వంకృత్సృశరీరావస్థానంచేతివాచ్యం- అణుత్వా
పాధేరసపగమాదేవ. సహిదహేనరస్థితిదశాయాంఅణుత్వాపాధ్యవగమోభవతామిష్టః. అతొ2భుష్టపరిమాణత్వంకృత్సృబంబుద్ధావరకమభ్యుపేత్వం- ఆ
పాదమస్తకావస్థానంచభర్తృభూతజ్ఞానేనేత్యభ్యుపగ నవ్యం. ఏవమణుత్వవ్యతిరిక్తపరిమాణస్యనద్వారకత్వం, భర్తృభూతజ్ఞానేనాస్యత్రావస్థానం, చ
శ్రుత్యుత్తరబలేనక్లృప్తమితిక్లృప్తప్రకారేణానస్త్యశ్రుతినిర్వాహేనమృతవతికల్పకాన్యథానిధౌర్వేష్యనకల్పనమయ్యుక్తం. సజ్ఞోచకాన్యథానిధౌరేవప్రభవమావ
గతాణుత్వసజ్ఞోచకస్యనుపపన్నః. అతస్తదవిరోధాయక్లృప్తప్రకారేణానస్త్యంప్రభాభూతజ్ఞానద్వా రావగ్గనీయమిత్యానస్త్యశ్రుత్యాపిణాణుత్వస్యా
పాధికత్వసిద్ధిః. యతొ2ణుత్వంసపూర్వపక్షీకార్యం- అతఏవ *వ్యతిరేకోగద్ధవదితిసూత్రమసినపూర్వపక్షవిషయం - గుణస్యజ్ఞానస్యస్వాశ్రయ
తిరిక్తప్రదేశవృత్తిత్వసమర్థనపరం - తస్యయ్యుక్తిశాస్యత్వాత్. తచ్చప్రప్తాస్తస్యవృత్త్యుగస్యసాధ్యవికలత్వాత్. సహిపరాగాద్యాశ్రయంవివాగన్ధః
ప్రసరతి *తత్సజ్జేతి- అస్తకరణగుణాద్యాద్వైషాదయః- తత్సారో2యం- అతొ2ణుత్వవ్యవదేశ ఉపాధికృతభిత్వ్యుక్తం. తదయ్యుక్తం- అస్తక
రణస్యాప్రకృతస్యతచ్ఛబ్దైరసపరామర్శాయోగ్యత్వాత్. *ప్రాజ్ఞవదితిప్రప్తాస్తోసాధనవికలః-తస్యాస్తకరణావచ్ఛేదవత్త్వాభావాత్. దహరాద్యుపాసనే
ష్యణుత్వస్యాపాధికత్వమాత్రంసామ్యమితిచేన్న - ప్రయ్యుక్తపేత్వతిరిక్తస్యపేత్వోర్వప్రావైకత్వసంస్కృతిత్వాత్, అగ్నిప్రత్యేనమృతవతితదయాగా,
చ్చ, ద్వైత్వానికనైవవృష్టాస్తత్వంప్రసజేత్ - పరమాత్మనోజీవత్వేనాణుత్వేజీవవైవృష్టాస్తత్వాత్. జీవభావేనాణుత్వస్యోపాననార్థయా2ణుత్వం
దృష్టాస్తత్వమితిచేత్. స- *అహిమద్బలవదివదవస్థావిశేషవాచిత్యాభావాత్. అతొ దృష్టాస్తద్వైత్వానికభావస్వారసస్యసిద్ధిభక్తిభేదో2వత్తితఏవ-సచాస్త
త్పక్షవివసేధ్యతి. సంస్కృత్యయోగ్యాయాగ్నియమాత్ జీవాస్తకరణయోగ్యాయాగ్నిసతిజీవస్యాసత్త్వమసంసారిత్వంవాస్యాదితిశక్తాయాం యావదాత్మన
స్సంసారి- తావద్వాపిత్వాదస్తకరణస్యనోక్తదోషభిత్వనస్తరసూత్రంవాన్యథాతం. తదవ్యయ్యుక్తం-అత్తశబ్దస్యసంసారివిష్టవాచిత్యాభావాత్. స
హిదేవదత్తశబ్దవివదన్తిసముపస్థాపయతి. సుమప్తిప్రశ్నయయోరప్రబోధేనాస్తకరణాభావాన్నయావదాత్మభావిత్యమితిశక్తాపరిహారార్థత్వమనస్త
రసూత్రస్యాప్యయ్యుక్తం- * మహానవ్యక్తేలీయతఇతిబుద్ధిలక్షణస్యమాచ్యబ్దవాచ్యాస్తకరణస్యలయశ్రవణాత్. శక్తిరూపేణతదాసీమప్యవతిష్ఠత ఇ
తిచేత్. శక్తిశబ్దైరకమివిద్యామాత్రంవివక్షితం - ఉతాస్తకరణోత్పాదనార్థమచిద్భివ్యం- ఉతావస్థావిశేషపన్నమచిత్తత్వం. ప్రథమేఅచిద్వా
యాఅణుత్వాభావాదణుపమితత్వంజీవస్యామోక్షస్థాయిసభవత్. ద్వితీయేఘటస్యేవాస్తకరణస్యనయావదాత్మభావిత్యసమ్మవః- సహిమృత్వాత్రం
ఘటోత్పాదనార్థమితిఘటో2వస్థితిభవతి. తృతీయేలయశ్రుతివిరోధః - సహిమృత్వాత్రదశాయాంఘటాద్యవస్థానమ్మవః. ఏతావద్మాషణమప
రేషామపితుల్యం. — ప్రతిజీవమణు2నాద్యవిద్యాబహ్యస్యస్తీతితాసాంఘాలతాపత్తిఃసప్తః - సూక్ష్మాతాపత్తిర్లయఇతిచేన్న - తస్యాఅణు
త్వాప్రహణేనర్షపాదేవస్వపరిమాణావస్థాయాంప్రశయః. ద్వితీయే2ణుత్వప్రహణేజీవస్యామోక్షస్థాయిత్వావః. సనుస్వపరిమాణాప్రహ
ణేచిచ్ఛద్వైషాదికార్యజననార్థత్వాదేవప్రవీనత్వమితిచేత్ - ప్రాణాకాశాదిప్రశయస్యాపితభావ్యప్రసజ్ఞాత్. *ఏవితస్మాజ్ఞాయతేప్రాణామస
ఇతిప్రాణాదీనామవిశేషేణమృత్యుత్వాదికంక్రూయతే. *నిత్యోచలభీతి - అస్తకరణాభ్యుపగమేఅత్తేన్ద్రియవిషయస్సద్విధానాన్నిత్యముపలభ్యః
సచేదనుపలభ్యిర్వాప్రసజేత్. అత్తేన్ద్రియేపిపాశక్తిప్రతిబంధకత్వనీయః- అత్తనోనిర్వికారత్వాతో2నుపపన్నః- అకస్మాద్నిర్ద్రియేషుసరో2నుప
పన్నఇతివాన్యథాతం. తదవ్యయ్యుక్తం-అస్తకరణాభ్యుపగమేనిత్యానుపలబ్ధాదిప్రసజ్ఞస్య, శక్తిప్రతిబంధకత్వనానుపపత్తే, శ్చతుల్యత్వాత్. అస్త
కరణస్యావధానానవధానాభ్యాంనిత్యోచలమృత్యుప్రసజ్ఞఇతిచేన్న - లాఘవన్యాయేనాత్మనవివాధానానవధానాభ్యాం తదప్రసజ్ఞఇతికల్పనస్య
య్యుక్తత్వాత్. అత్తనోనిర్వికారత్వేచిచ్ఛద్వైషాదికాదిప్రతిబంధకక్రిమత్త్వమపియ్యుక్తే. ఇచ్ఛాద్వైషాదికమపరమాన్యఇతిచేత్ - శక్తిప్రతిబంధోపితా
దృశ్యవిపాత్మనికల్పితాం. ఇన్ద్రియేఽతత్కల్పనమపిగాకస్మాద్భవతి- అదృష్టదేశకాలాదిసాపేక్షత్వాత్. యది *అస్యత్రమనాభిభావమితిశ్రుతివ
శాదస్తకరణాభ్యుపగమః - తర్క్యస్యథానిధ్యుపహతదుర్బలతర్కంవిషయశ్రుతిబలమేవసూత్రయితవ్యం. అతస్మాత్త్రవైయర్థ్యమేవభవతి. —
అన్యేషాంతుపక్షోనవిరుద్ధః. *వ్యతిరేకోగద్ధవదితిసూత్రస్యజ్ఞాత్యేప్రమాణోపస్థాపకత్వమేవయ్యుక్తం- సతుగుణస్యస్వాశ్రయానతివృత్తిత్వశక్తా
పరిహారార్థత్వం- గన్ధదృష్టానైతస్యాఃషువిహరత్వాత్. గన్ధాశ్రయద్రవ్యమాత్మైవయవవిశరణాద్విహరేగన్ధోపలభ్యః. సచప్రవిరళమేవద్రవ్యంగుణ
ఇత్యుచ్యతఇతిచయ్యుక్తం-తూలస్యగుణత్వాప్రసిద్ధేః. సచవిశిష్టవిరళద్రవ్యంగుణః-అయశుర్చస్యాయోగుణత్వాప్రసిద్ధేః. స్వాభ్యుపగతంగుణగుణిసోర
భేదమాన్త్రిత్యగుణత్వవ్యవహరఇతిచేన్న - బహుళద్రవ్యస్యాప్యభిన్నత్వావిశేషేణగుణవ్యవహరప్రసజ్ఞాత్. విరళత్వంనామకింసాస్తరత్వం - తదా
జ్ఞానస్యగుణత్వంసస్యాత్ - ప్రప్రప్తజ్ఞానస్యజాలస్యేవచిద్ద్రత్వాదర్శనాత్. యదిసూక్ష్మత్వంవిరళత్వం- తద్దాత్మస్వరూపస్యాపిగుణత్వంసస్యాత్.
అగ్గారసత్వస్యేషాంనాశేపునరపిప్రభోత్థానంయ్యుక్తం - పరిణామిత్వాత్. పునర్జ్ఞానప్రభోత్థానమయ్యుక్తమితిశక్తానిరాసార్థంమణిప్రభాదృష్టాస్తవి
షయం *యావదాత్మభావిత్యాదితిసూత్రమిత్వయ్యుక్తం- *గుణాద్వాలోకవదిత్యత్రైవప్రభాప్రభావద్దృష్టాస్తస్యాభిహితత్వాతోరత్మప్రభాన్యాయే
సభర్తృభర్తృభావేనమృతప్రభానుత్థానశక్తానుపపత్తే. తత్రప్రదీపప్రభాదృష్టాస్తవిపాభిప్రేతః- సమణిప్రభాదృష్టాస్తఇతిచేత్ - అలాకశబ్దస్యసాధా
రణస్యసజ్ఞోచకాభావా, ద్విజ్ఞానవ్యవదేశానుభూత్యదోషపరిహారస్యాపేక్షితత్వేనతదకరణానుపపత్తే, శ్చ.

జ్ఞాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౩॥ సూ. శాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వాత్ ॥

అయమాత్మాజ్ఞాతా - సచాణుపరిమాణభిత్వక్తం. ఇదాసీంకింసపవకర్తా - ఉతస్వయమకర్తైవసన్నచే
తనానాంగుణానాంకర్తృత్వమాత్మనృధ్యస్యతీతిచిన్వయతే. కిమత్రయ్యుక్తం. అకర్తైవాత్మైతి. వుతః. ఆత్మనోహ్యక
ర్తృత్వం, గుణానామేవచకర్తృత్వ, మధ్యాత్మశాస్త్రైషుశ్రూయతే. తథాహి - కథవగ్గీషుజీవస్య *నజాయ
తేమ్రుయితభిత్వాదినాజన్మజరామరణాదికంసర్వంప్రకృతిధర్మంప్రతిషేధ్యహననాదిషుక్రియానుకర్తృత్వమ
పిప్రతిషేధ్యతే *హస్తాచేత్తస్యలేహస్తంహతశ్చేత్తస్యలేహతం । ఉభౌతానవిజానీతోనాయంహస్త్రినహస్యత
భితి. హస్తారమాత్మానంజానన్నజానాత్వాత్మానమిత్యర్థః. తథాచభగవతా స్వయమేవజీవస్యాకర్తృత్వంస్వ
రూపం - కర్తృత్వాభిమానస్తువ్యామోహభిత్వచ్యతే *ప్రకృతేఃక్రియమాణానిగుణైఃకర్తృణీసర్వశః । అహ
ఙ్గారవిమూఢాత్మకర్తాహమితిమన్యతే *నాన్యంగుణేభ్యఃకర్తారయదాద్రష్టానుపశ్యతి *కార్యకారణకర్తృ
త్వేహేతుఃప్రకృతీరుచ్యతే । పురుషస్సుఖదుఃఖానాంభౌక్తృత్వేహేతురుచ్యతభితిచ. అతఃపురుషస్యభౌక్తృ
త్వమేవ - ప్రకృతేరేవతుకర్తృత్వం. ...

ఏవంప్రాప్తైవచత్సహే (కర్తాశాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వాది) అత్తైవకర్తా-సగుణాఃకస్మాత్. (శాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వాత్)
శాస్త్రాగ్రహణాయజేతస్వర్గకామః, ముముక్షుర్బ్రహ్మచారిచాసీతే, త్యేవమాదీనిస్వర్గమోక్షాదిఫలస్యభోక్తార
మేవకర్తృత్వేనియుజ్యతే. నహ్యచేతనస్యకర్తృత్వేనోనియుజ్యతే. శాసనాచ్చశాస్త్రం - శాసనంచప్రవర్త
నం. శాస్త్రస్యచప్రవర్తకత్వంబోధజననద్వారేణ. అచేతనంచప్రధానంనబోధయతుంశక్యం-అతఃశాస్త్రాగ్రహణ
ర్థవత్త్వంభౌక్తృత్వేతనవైవకకర్తృత్వేభవేత్. తదుక్తం *శాస్త్రఫలంప్రయోక్తరీతి. యదుక్తం *హస్తాచేత్త
స్యతభిత్వాదినాహననక్రియాయామకర్తృత్వమాత్మనఃస్రూయితభితి - తదాత్మనోనిత్యత్వేనహస్తవ్యత్వాభా
వాదుచ్యతే. యచ్చ *ప్రకృతేఃక్రియమాణానీత్యాదినాగుణానామేవకర్తృత్వంస్తర్యతభితి - తత్సాంసారిక
ప్రవృత్తిష్యస్యకర్తృత్వాసత్త్వరజస్తమోగుణసంసర్గకృతా - నస్వరూపప్రయతైతిప్రాప్తాప్రాప్తవివేకేనగు
ణానామేవకర్తృతేతుచ్యతే. తథాచతత్త్రైవోచ్యతే *కారణంగుణసజ్జోస్యసదసద్యోనిజన్మస్థితి. తథాత
త్త్రైవాత్మనశ్చకర్తృత్వమభ్యుపేత్తోచ్యతే *తత్త్రైవంసతికర్తారమాత్మానంకేవలంతుయః । వశ్యత్యకృతబుద్ధి
త్వాన్నసవశ్యతీదుర్వతితి - *అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధం । వివిధాచపృథక్చేష్టాదైవంచైవాశ్రవ

౩౩॥ సూ. శాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వాత్ ॥ అవానరసజ్జిమాహ (అయమాత్మైతి) జ్ఞాతృత్వాధికర్తృత్వం - అతఃకర్తృ
త్వోపయుక్తజ్ఞాతృత్వనిరూపణానంతరంకర్తృత్వనిరూపణాదిహసజ్జితిభావః. కిమాత్మైవకర్తా. ఉతప్రధానమితి. కిమాత్మనఃకర్తృత్వ ఏవజ్ఞాతిప్ర
మాదిశాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వం - ఉతప్రధానస్యకర్తృత్వభితి, కర్తృత్వనిషేధః కిమాత్మనఃకర్తృత్వేసమ్భవతః - నేతి, చ. యదాప్రధానస్యకర్తృత్వే
శాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వం, యదాచాత్మనఃకర్తృత్వేకర్తృత్వనిషేధశ్చనసమ్భవతః, - తదాప్రధానంకర్తృత్వైత్. యదా ఆత్మనఏవకర్తృత్వేశాస్త్రా
గ్రహణార్థవత్త్వం, కర్తృత్వనిషేధశ్చవిషయవాంత్యాత్ - తదానీమాత్మైవకర్తాస్యాత్. *హస్తాచేత్తస్యలేహస్తమిత్వప్రమామిత్వపదముదస్తవిత్రియా
నం - నేతుం, జన్మ, మితివత్. హస్తారమిత్యర్థః. ఆత్మానమిత్యభ్యాహర్తవ్యమిత్యాహ (హస్తారమితి) అస్మిన్వాక్యేహాసనక్రియాయామేవకర్తృత్వ
నిషేధఃప్రతీయతే- నాన్యక్రియాయామిత్యత్రాహ (తథాచేతి) ఉబ్బంహణవాక్యేసర్వక్రియాకర్తృత్వనిషేధాత్ *హస్తాచేత్యత్తోక్తం
హాసనముపలక్షణార్థమిచ్ఛర్థః. ...

(ఏవంప్రాప్తభిత్వాది) శాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వాత్-శాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వాదేత్యర్థః. ప్రయోజనతయాహేతుత్వం. శాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వంవాగ్ధానఆత్మన
ఏవకర్తృత్వముపపాదయతి (శాసనాచేతి) భౌక్తృరేవకర్తృత్వా, చేతనవైవకకర్తృత్వా, చ్చాస్త్రాగ్రహణార్థవత్త్వంప్రవర్తకత్వా, దచేతనే
బోధజననాదాగా, చ్చచేతనఃకర్తృత్వర్థః. (చదుక్తమితి) కర్తృవిచారభిత్వర్థః. పరోక్షశ్రుతివాక్యార్థమాహ (యదుక్తమితి) ఆత్మనోహస్తవ్యత్వాభా
వాదస్యహస్తత్వంనాస్తీత్యర్థః. స్మృతవచసాగ్రహణమాహ (యచేతి) ప్రకృతేరిత్యాదినాహాద్యానువాదః. తస్మాన్నిప్రత్యార్థమాహ (తత్సాంసారి
కేత్వాది) గుణానామేవకర్తృతేతితస్మిన్వచనేప్రతీయమానార్థానువాదః. (ప్రాప్తాప్రాప్తవివేకేన) అస్వయవ్యతిరకనిరూపణేనేత్యర్థః. గుణానా
మేవకర్తృతేతివచసేవ్యదంతాత్పర్యం - సాంసారికప్రవృత్తిష్యస్యకర్తృత్వమన్వయవ్యతిరకవశాత్పత్త్వరజస్తమస్సంసర్గకృతమితి. సంసారదశా
యాంప్రవృత్తిస్సాంసారికప్రవృత్తిః. గుణసజ్జితత్వంస్వప్రయతి (తథాచేతి) (తథేతి) కేవలం - అధిష్ఠానాదిరహితమిత్యర్థః. *తత్త్రైవమిత్యాదిన
చసస్యాప్రాప్తనఃకర్తృత్వనిషేధపరత్వప్రమావ్యాప్యత్వర్థంఏవంసతి, కేవల, మితిపదార్థవైశద్యార్థమాహ (అధిష్ఠానమితి) అధిష్ఠానం - శరీరం. చే

జ్ఞానుమిత్యధిష్ఠానాదివైవపర్యంతసాపేక్షే సత్యాత్మనఃకర్తృత్వేయతత్త్వానమెవకేవలం కర్తారంమన్యతేనసపశ్యతీత్యర్థః.

౩౪॥ సూ. శ్లో॥ ఉపాదానాద్విహరోపదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ *సయథామహారాజఇతి ప్రకృత్య *ఏవమేవైషవతాప్రాణాగృహీత్వా స్వేశరీరే యథాకామంపరివర్తతఇతిప్రాణానాముపాదానేవిహారేచకర్తృత్వముపదిశ్యతే.

౩౫॥ సూ. శ్లో॥ వ్యవదేశాచ్చక్రియాయాంనచెన్నిదైశవిపర్యయః॥ శ్లో॥ *విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేకర్తాణితనుతేపితేతితాకికవైదికక్రియాసుకర్తృత్వవ్యవదేశాచ్చకర్తా. విజ్ఞానశబ్దేననాత్మనోవ్యవదేశః-అపిత్యంతఃకరణస్యబుద్ధిరితీచేత్ - ఏవంసతినిదైశవిపర్యయఃస్యాత్ -బుద్ధేఃకరణత్వాద్విజ్ఞానేనేతికరణవిభక్తినిదైశఃస్యాత్.

౩౬॥ సూ. శ్లో॥ ఉపలబ్ధివదనియమః॥ శ్లో॥ ఆత్మనోకర్తృత్వేదోషఉచ్యతే - యథాత్మనోవిభుత్వే *నిత్యోపలబ్ధినుపలబ్ధిప్రసక్తఇత్యాదినోపలబ్ధేరనియమఉక్తః- తద్వదాత్మనోకర్తృత్వేప్రకృతేశ్చకర్తృత్వేతస్యోస్సర్వపురుషసాధారణత్వాత్సర్వాణికర్తాణిసర్వేషాంభోగాయస్యః - నైవవాక్స్యచిత్. ఆత్మనోవిభుత్వాభ్యుపగమాత్సన్నిధానమపిసర్వేషామవిశిష్టం. అతఏవచాంతఃకరణాదీనామపినియమోనోపపద్యతే- యదాయత్తావ్యవస్థాస్యాత్.

౩౭॥ సూ. శ్లో॥ క్తివిపర్యయాత్॥ శ్లో॥ బుద్ధేఃకర్తృత్వేకర్తృరన్యస్యభోక్తృత్వా నుపపత్తైర్భోక్తృత్వశక్తిరపితస్యాపవస్యాదిత్వాత్మనోభోక్తృత్వశక్తిర్నియేత- భోక్తృత్వంచబుద్ధిరేవసమ్పద్యతఇతిఆత్మసద్భావేప్రమాణాభావశ్చస్యాత్. *పురుషోస్తిభోక్తృభావాదిహితేషామభ్యుపగమః.

౩౮॥ సూ. శ్లో॥ సమాధ్యభావాచ్చ॥ శ్లో॥ బుద్ధేఃకర్తృత్వే మోక్షసాధనభూతసమాధావపి నైవకర్తృస్యాత్, - సచసమాధిః ప్రకృతేరన్యోస్త్రిత్యేవంయావః-నచప్రకృతేరన్యోస్త్రితిప్రకృతిస్సమాధాతుమలం, అతోప్యాత్మైవకర్తా.

ప్రాశబ్దేనపశ్యన్వృత్తిప్రాణోలక్ష్యతే. సావేక్షేసతీత్యనైన *ఏవంసతీత్యస్యవ్యాఖ్యానం. * శరీరవాఙ్మనోభిర్యత్కర్తృప్రారభతేనరః । న్యాయం వావిపరీతంవాచక్ష్యతేతస్యహేతవఇత్యస్యవచనస్యానంతరంహి *తత్రైవంసతీత్యాదివచనమ్.

౩౯॥ సూ. శ్లో॥ ఉపాదానాద్విహరోపదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ *గృహీత్వేత్యుపాదానముక్తం- *పరివర్తతఇతివిహరఉక్తః. ఇన్ద్రియచైరణేశరీరచైరణేచకర్తృత్వముక్తమిత్యర్థః.

౪౦॥ సూ. శ్లో॥ వ్యవదేశాచ్చక్రియాయాంనచెన్నిదైశవిపర్యయః॥ శ్లో॥ *యజ్ఞంతనుతేకర్తాణితనుతేతితాకికవైదికక్రియాకర్తృత్వముక్తం. (విజ్ఞానేనేతి) తత్రాప్యవచరితత్వేనసతిఏవదోషఇతిభావః.

౪౧॥ సూ. శ్లో॥ ఉపలబ్ధివదనియమః॥ శ్లో॥ యాయదంతఃకరణాయత్కర్తృచక్రే - తదంతఃకరణేనైవతేనానుభావమిత్యత్రాహ (అతఏవచేతి)

౪౨॥ సూ. శ్లో॥ క్తివిపర్యయాత్॥ శ్లో॥ తతఃకిమిత్యత్రాహ(భోక్తృత్వంచేతి) కథంప్రమాణాభావఇత్యత్రాహ(పురుషోస్తితి)

౪౩॥ సూ. శ్లో॥ సమాధ్యభావాచ్చ॥ శ్లో॥ అచైతనత్వాదపి ప్రకృతేస్సమాధిర్నోపపద్యతే, ప్రకృతేరన్యోస్త్రిత్యేవంయావత్వాచ్చనోపపద్యత, ఇత్యర్థః.

సన్వాత్సనకర్తృత్వేభ్యుపగమ్యమానేసర్వదాకర్తృత్వంనోపరమేతేత్యత్రాహ.

౩౯॥ సూ. +శ్చిః+స్త్రియథాచతత్తోభయథా॥ శ్చిః+శ్చిః వాగాదికరణ సమన్వయోత్పాద్యాయదేచ్ఛతి తదాకరోతి- యదాతునేచ్ఛతితదానకరోతి - యథాతత్తోవాచ్యాదికరణసన్నిధానేపిచిచ్ఛనుగుణ్యేనకరోతిస కరోతిచ. బుద్ధేస్త్యచేతనాయాఃకర్తృత్వేతస్యాఃభోగవాఙ్మాదినియమకారణాభావాత్సర్వదాకర్తృత్వమేవ స్యాత్.

అనస్తరసూత్రశక్తామాహ (సన్నితి)

౩౯॥ సూ. +శ్చిః+స్త్రియథాచతత్తోభయథా॥ శ్చిః+శ్చిః ఉక్తమాక్షణం త్వత్వమివప్రసజతీత్యాహ (బుద్ధేస్త్యితి) ...

పరేచాపరేచ సమాభ్యుభావాదిత్యస్తంసూత్రజాతమాత్మనఃకర్తృత్వసమర్థనపరమధికరణంవర్ణయిత్వా * యథాచతత్తోభయథేతిసూత్రం కర్తృత్వస్యాపాధికత్వప్రతిపాదకమధికరణాన్తరంవర్ణయన్తి. తత్రాచ్యతే- *కర్తృత్వప్రైత్యత్రకర్తృత్వస్యాపాధికతయాపారమార్థ్యంకింప్రతిపాదయిషిత్వం- ఉత్పాదకత్వేనఅపారమార్థ్యం- ఉతకర్తృత్వమాత్రం. ప్రథమేనస్తరాధికరణవిరోధః. ద్వితీయేనస్తరేణపునరుక్తిః- తత్ర హ్యపాధికత్వంసమర్థనీయంమతం. తృతీయేసంశయాభావాదగారమృజీయతా. దెహన్యవాతదతిక్రస్యవాక్స్యచిదాత్మతయాభిమతస్యకర్తృత్వం హిసర్వజనంమతం-అహమిదంకరోమితిహిసర్వేషాంప్రతిపత్తిః. ననుప్రకృతిరేవకర్తృత్వస్యాప్రతిపత్తినిరాసార్థంమృగిచెన్న- ప్రకృతిగతస్యవాస్తవ్యకరణగతస్యవాక్కర్తృత్వస్యాత్మన్యథ్యస్తత్వాభ్యుపగమస్యయువయోరవిభేదత్వాత్. ననుప్రకృతిరేవకర్తృత్వేనప్రతిపత్త్యుక్తిః- అతస్తస్మిన్సానసమర్థ్యపహిత ఆత్మాకర్తృత్వసమర్థనార్థమధికరణమితిచేత్. కింబుద్ధ్యపధానేనకర్తృత్వంపరమాత్మనఉత్పత్తేఉతజీవాత్మానాం. నాద్యః-అన్తఃకరణస్మృత్యైబుద్ధ్యపధానే ననినాకర్తృత్వస్యాభ్యుపగమస్తత్వాత్, అన్యథాబుద్ధ్యపధానాత్కర్తృత్వం-కర్తృత్వాబుద్ధ్యపధానమిత్యన్యోన్యన్యక్రయప్రసక్తాత్, ప్రకాయా వస్థాయామన్తఃకరణాన్తరాభ్యుపగమేపితత్వావధారణవిరోధా, చ్చ. నాపిద్వితీయః-త్వన్తేబుద్ధ్యపధానాత్పార్వంజీవపరమాత్మవిభాగాభావేనజీవ తకర్తృత్వంబుద్ధ్యపధాననిబద్ధనమితిమత్తుమశక్యత్వాత్. జీవత్వంకర్తృత్వంబుద్ధ్యపహితస్యబ్రహ్మణ్యితిచెన్న- బుద్ధేరనాదిత్వేమహతోలయశ్చ తివిరోధాత్, ఆదిమత్వేజీవానామాదిమత్వప్రసక్తాత్, బుద్ధిస్మృత్యైవన్యోన్యన్యక్రయస్యపూర్వోక్తస్యచన్తరత్వాత్, చ్చ. *విజ్ఞానంయజ్ఞమిత్యాదివా క్యవిషయస్య*వ్యపదేశాచ్చక్రియా-యామితిసూత్రస్యవిజ్ఞానశబ్దవాచ్యజీవస్యకర్తృత్వప్రతిపాదకత్వాత్, తథాభవద్భిర్యావ్యాఖ్యాతత్వాత్, చ్చ.విజ్ఞానశబ్దస్యబుద్ధిమాత్రవిషయత్వనిర్బంధశ్చనుపపన్నః. నహిదంసూత్రంపూర్వపక్షవిషయంవ్యాఖ్యాతం- తథాసః *యథాచతత్తోభయథాన్తరసూత్రం స్యాత్, తతశ్చతస్యపుగధికరణత్వానుపపత్తిః. విజ్ఞానశబ్దవిషయేవక్రవ్యంసర్వమానన్తమయాధికరణేఉక్తం. జీవానాంబ్రహ్మత్వకర్తృత్వపదేశశ్చనక కర్తృత్వోపాధికత్వసాధకః- అన్తఃకరణస్మృత్యైవతథాసేననినాబ్రహ్మణఃకర్తృత్వస్యావశ్యాభ్యుపేయత్వాత్. అత్తాకర్తృత్వే - హితమేవనియతం కుర్యాదితీశక్తాయామిప్రానిప్రాపల్గివద్దేశకాలాదృష్టాదివశాదనియమేనహితాహితకారిత్యోపపత్తిరేతేతదర్థపరం * ఉపల్భివదనియమితిసూత్రం వ్యాఖ్యాతం. తదయంక్రంశక్తానుత్థానేనపహిర్తవ్యాభావాత్. హితబుద్ధ్యేవహిసర్వంచేతనఃకరోతి. వస్తుతస్త్యహితమితిచేత్-తద్భిత్తన్నకర్తృత్వేనో ద్యం- కింశుసార్వజ్ఞదూషణమహితేహితబుద్ధిత్వం. నచాత్రసంసరతోజీవస్యసార్వజ్ఞ్యంకెనాపివక్షిత్వం. అతోఽకర్తృత్వేదూషణాన్తరవరత్వమేవ సూత్రస్యయంక్రం. *శక్తివిపర్యయాదితి- బుద్ధేఃకర్తృత్వేకరణశక్తిరీయేత-కర్తృశక్తిశ్చస్యాత్- అతఃకరణాన్తరంకల్పం-కరణవ్యతిరేకకర్తృస ద్యాభావోనాన్నివివాదఇత్యుక్తం. తదవ్యయంక్రం-బుద్ధేఃకర్తృత్వేమివసంకరణత్వసమ్భవాత్జీవస్యకర్తృత్వానిర్దేశః. మనఏవవృత్తివేషాబ్ధిభిర్బ్ర వాచ్యమితిచెన్న-బుద్ధిశబ్దవాచ్యమహత్తార్యాహక్తారకార్యత్వాన్మనఃసః. పరాశరాదయోహితథాన్తరన్తి. వృత్తివేషమాత్రంనేచ్ఛద్ధి-తదాచిత్రమన సోరివప్రకృతికృతిభావోపదేశోనస్యాత్. *భూమిరాపోనలావాయుఃఖంబునోబుద్ధిరేవచ|అహక్తారణ్యతీయంమెభిన్నాప్రకృతిరష్టధేతిభూమ్యవాదీనా మివమనోబుద్ధ్యోరపిపుగత్వంప్రతిపాద్యతే. *సమాభ్యుభావాచ్చేతిసూత్రమపి*ఃమిత్వాత్మానంధ్యాయః *అత్తాచాఅరేద్రప్రవ్యతిసమాధిధిరపి సమాధాకర్తృత్వమాత్మనేనవగమయతీతివ్యాఖ్యాతం. తత్తు*కర్తృత్వాన్త్రాగ్ధనత్వాదిత్యస్సాదవిఃప్రార్థం-అతఃప్రకృతేరన్యత్వేనసమాధిధానమేవవివ షిత్వం. *యథాచతత్తోభయథాత్తకర్తృత్వస్యాపాధికత్వంసామకింసంసారదశాయాందేహేన్ద్రియాదిసావేక్షత్వం-ఉతముక్తావననుగతత్వం. ప్రథమే నెకరణానుత్థానం-దేహదిసావేక్షత్వస్యలొకనిర్దతయానిరవేక్షత్వశక్తానుదయాత్. ద్వితీయేశ్చుత్తివిరోధః-పరంజ్యోతిరుపసమ్పన్నస్య*జగత్ప్రీ డప్రమమాణ్యతిజగత్తాదివ్యాపారదర్శనాత్, *సజ్జల్పదేహాస్యపితరస్సముత్పన్నః *సపికధాభవతిధాభవతితిచ్ఛామాత్రే. శాఖిలీతనిష్ఠా దకత్వశ్రవణా, చ్చ. కర్తృత్వస్యదుఃఖరూపత్వాత్. తస్యస్వాభావికత్వేచదుఃఖాదనిర్మోక్ష్యతితిచ్ఛామాత్రం- నకర్తృత్వనాద్యుపయోగేకర్తృత్వస్యదుఃఖ రూపత్వాభావాత్. ననునదుఃఖరూపత్వంవివక్షిత్వం- కిందుఃఖానుషక్యవ్యాప్తత్వమితిచేత్. తద్వ్యక్తకర్తృత్వమపిదుఃఖానుషక్తమితిదుఃఖాదనిర్మోక్ష్య స్యాత్- తస్యనిష్పన్నత్వంహిదుఃఖశేతుర్భవ్యతే, శాస్త్రీయకర్తృత్వకర్తృత్వంచనరకాదిశేతుఃప్రాయతే. కించ- అత్తావభాసస్యదుఃఖవ్యాప్తి ర్కర్తృత్వేతిముక్తావాత్సానవభాసదుఃఖానుభవయోరన్యతరప్రసక్తిః. అగమవిరోధాద్వాస్తవ్యశిశక్త్యేత్- కర్తృత్వేపిదుఃఖవ్యాప్తిర్భజ్యతాం. *విజ్ఞానం యజ్ఞమితివాక్స్యబుద్ధివిషయత్వం. *వ్యపదేశాచ్చేతిసూత్రస్యపూర్వపక్షవిషయత్వాభావాదయంక్రమిత్వం. బ్రహ్మత్వకర్తృత్వపదేశస్యచాకర్తృ

౪౦॥ సూ.

ॐ పరాశ్చతచ్చుతేః॥ ॐ

ఇదం జీవస్యకర్తృత్వంఽపి స్వాతంత్ర్యేన- ఉతపరమాత్మాయోజ్యమితి. తిప్రాక్షం. స్వాతంత్ర్యేణేతి. పరమాత్మాయోజ్యేహివిధినిషేధశాస్త్రానిర్ధక్యంప్రసజ్యతే. యోహిస్వబుద్ధ్యాప్రవృత్తినివృత్త్యా రక్ష్యతా- నీపవనియోజ్యేభవతి. అతఃస్వాతంత్ర్యేనాస్యకర్తృత్వం.

ఇతి ప్రాప్తై భీషీయతే (పరాక్షితి) తుశబ్జిపక్షం వ్యావర్తయతి. తత్-కర్తృత్వమస్య పరాత్-పరమా
 స్తనపవహేతోర్భవతి. కుతః. శ్రుతేః * అద్యప్రవిష్టశ్శాస్త్రాజనానాం సర్వాన్తా * యతత్తనిత్యన్తా స్మరోస్త
 రోయమాత్మానవేదయన్యాత్మాశరీరం యతత్మానమస్తరోయమయతినతతత్తాస్తర్యామ్యమృతగతి. స్మృతిరపి
 * సర్వస్య చాహం హృది ననివిష్టోమద్యోస్మృతిద్వై నమపాహనంచ * ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృదైశేష్ఠస
 త్యతి. భ్రామయన్ సర్వభూతానియన్తాగ్రీమాథానిమాయయేతి.

నన్యేవంవిధినిషేధశాస్త్రానిర్ణయం ప్రసజ్యేతేత్సుక్తం. తత్రాహ

౪౦॥ సూ. శ్రీకృష్ణ కృతప్రయత్నాపేక్షప్రవిహితప్రతిషిద్ధావైయథ్యాదిభ్యః॥ సర్వాసుక్రి
యానుపురుషేణకృతంప్రయత్నం- ఉద్యోగమపేత్వాస్త్రాగ్రామీపరమాత్మాతదనుమతిదానేనప్రవర్తయతి-ప
రమాత్మానుమతిమంతరేణాస్యప్రవృత్తిర్నోపపద్యతఇత్యర్థః. కుతపతత్ (విహితప్రతిషిద్ధావైయథ్యాదిభ్యః)
ఆదిశబ్దేనానుగ్రహనిగ్రహాద్యోగ్యహ్యై. యథాద్వయోస్సాధారణేదనేపరస్వత్వాపాదనమన్యతరానుమ
తిమంతరేణనోపపద్యతే- అథాపీతరానుమతిః స్వేనైవకృతేతితత్ఫలంస్వవైవభవతి. పాపకర్మసునివర్తనశక్త

త్వసాధకత్వంప్రదస్తం.----- అన్నేతు *యథాచేతిసూత్రంపూర్వసూత్రేరేకాధికరణమేవావగ్యం - తేహస్యసూత్రస్యకర్తృత్వాకర్తృత్వవచనానాంవిషయవ్యవస్థాపనార్థత్వమాచుః. తతోపికర్తృత్వానువరతిప్రసక్తపరిహరార్థత్వంయుక్తం - తస్యపరిహరణీయత్వాత్, కర్తృత్వస్యపేదవచనానాంవిషయవిభాగస్యావ్యసూత్రేఽభిప్రేతత్వా, దస్యథా *శాస్త్రఫలంప్రయోక్తంఽనిధైకకర్తృభావే *కరాశాస్త్రార్థవత్త్వాదింసూత్రవైయర్థ్యప్రసక్తాత్, తదదృష్టాదైన *ప్రకృతైఃక్రియమాణానీత్యాదివచనస్యవిషయపరిహరణయంతర్పరిహరస్యాభిప్రాయకత్వస్యాభ్యుపేత్యత్వాత్, అనువరతిప్రసక్తపరిహరపరత్వేవ్యుక్తాసూత్రవిషయవిభాగస్యాన్యనిదత్వవర్ణోపపత్తే, శ్చ.....

కర్తృధికరణంసమాప్తమ్.

౪౦॥ సూ. శ్లో॥ పరాత్పరమృతే॥ జీవస్యకర్తృత్వంకింపరమాత్మాయత్రం- ఉతస్యాయత్రమితి, కింపరమాత్మాయత్రమితి, విధినిఘటనాస్సాన్యకర్తృత్వంస్యాత్- నేతి, యదాస్యాత్- తదాస్యాయత్రం, యదాపరమాత్మాయత్రమితిభ్యుతి.

తదితివ్యాఖ్యేయంపదం - తర్కత్వమితివ్యాఖ్యానమ్.....

అనంతరసూత్ర శబ్దామాహ (నన్వీతి)

౪౧॥ మా. శ్లోకః శ్రీకృష్ణప్రయత్నాపేక్షానువిహితప్రతిషేధానైయధ్యాదిభ్యః॥ శ్లోకః (ఉద్వేగమపేక్ష్యతి) అనేన ప్రథమప్రవృత్తిదశాయాం పరస్పాదానీనత్వం దృఢతం. ప్రవృత్త్యప్రపదనం హ్యనుమతిః. జీవాన్మయమేవోద్యత్తత్వే - కిమనుమతిదానేనేత్యత్రాహ (పరమాత్మానుమతిమితి) ఉత్తరప్రవృత్తిరేతదనుమతిదానేనైవోపపద్యత ఇత్యర్థః. విహితప్రతిషేధశబ్దేన విధినిషేధాభిప్రాయే. ఆదిశబ్దం వ్యాపకే (ఆదిశబ్దేనేతి) నిగ్రహానుగ్రహా - కోపసూచకా. భాష్యస్థాదిశబ్దైరతత్త్వభేదాననుభవితం. పరానుమతిసాపేక్షత్వే విధినిషేధవిషయత్వానుపపత్తిరితి శ్లోకాయాం పరానుమతిదానేనైవ ప్రవృత్త్యుపపత్తా, తత్రాపి ప్రథమప్రవృత్త్యనైవ ఫలభావ్యై, చ దృష్టాన్తమాహ (యథేతి) సాధారణే దృష్టే పరానుమత్యాస్వాంతమాదాయ రాజ్ఞి ఉపాయనేదతైతత్ప్రసాదహేతుకః ఫలాన్వయః ప్రథమప్రవృత్త్యనైవ దృశ్యతే - నత్వం నుమన్యః - తథేదమిత్యర్థః. అంతేపారతన్త్ర్యాద్విధినిషేధాగోచరత్వమితి శ్లోకా - అంతేనాన్తన్త్ర్యాద్విధినిషేధాగోచరత్వాపపత్తిరితి విహరః. అన్యసాపేక్షత్వే నిరధాకర్షణాదివిధినిషేధాగోచరత్వం దృష్టం. (పాపకర్షన్విత్యాది) అన్యత్ర దయాయాస్యవిషయత్వాదిత్యర్థః. ఏతదుత్తంభవతి - యథాద్వయోః పుత్రయోః పిత్రాదివి, భక్తదత్తవిత్తేత్రాదిమత్తైవరత్వాపేక్షత్వేపికస్యవిదవభప్రవృత్తిః, కస్యచిత్సుపభప్రవృత్తి, శ్రుతయోరేవ ఫలాయంభవతి - తద్విధివిహితస్వజీవానాం సామాన్యేన చిచ్ఛత్రప్రవృత్తిశక్త్యైః కరణకశేబరయాపవరికరలాభాన్యచ పరమాత్మాధీనత్వాతోకర్తృత్వమాత్రం పరాయత్తం - విశేషకర్తృత్వంచ పరానుమతిసాపేక్షత్వాతోపరాయత్తం. అంతేనాన్తన్త్ర్యాద్విజ్ఞానస్యవిధినిషేధవిషయత్వం. స్వాతంత్ర్యంచ నైవ్యానుగుణప్రవృత్తిసామన్యేన సత్సని

స్యావ్యనుమన్త్యత్వంసనిర్ణయత్వమావహతీతిసాఙ్ఖ్యసమయనికూపణేప్రతిపాదితం. సన్దేవం *ఏషహ్యేవసా
ధుకర్తృకారయతితంయమేభ్యోలూకేభ్యఉన్నిసీషతిఏషషవాసాధుకర్తృకారయతితం యమధోనిసీషతీత్యున్నిసీష
యా_2_ధోనిసీషయాచస్వయమేవసాధ్వసాధునీకర్తృణీకారయతీత్యేతన్నోపపద్యతే. ఉచ్యతే - ఏతన్నసర్వసా
ధారణం. యస్త్యతిమాత్రపరమపురుషానుకూల్యేవ్యవస్థితఃప్రవర్తతే - తమనుగృహ్ణాన్ భగవాన్ స్వయమేవ
స్వప్రాప్త్యుపాయేష్వతికల్యాణేషుకర్తృస్వేవరుచింజనయతి. యశ్చాతిమాత్రప్రాతికూల్యేవ్యవస్థితఃప్రవర్త
తే - తంస్వప్రాప్తివిరోధిష్వధోగతిసాధనేషుకర్తృసురుచింజనయతి. యథోక్తంభగవతాస్వయమేవ *అహం
సర్వస్యప్రభవోమత్తసర్వంప్రవర్తతే। ఇతిమత్వాభజనైమాంబుధాభావసమన్వితాఇత్యారభ్య *లేషాం
సతతయక్తానాం భజతాంప్రీతిపూర్వకం। దదామిబుద్ధియోగంతయేనమాముపయాన్తితే। లేషామేవానుక
మ్బార్థమహమజ్ఞానజంతమః। నాశయామ్యాత్మభావస్థోజ్ఞానదీపేనభాస్వలేతి. తథా*అసత్యమప్రతిష్ఠంతేజ
గదాపరిరక్షీర్వరమిత్యాది *మామాత్మపరదేహేమప్రద్విషన్తోభ్యసూయకాఃఇత్యస్తముక్త్వా *తానహంద్వి
షతఃక్రూరాంతంసారేషునరాధమాః। ఊపామ్యజప్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిష్విత్యుక్తమ్.

వరాయతాధికరణంసమాప్తమ్.

వార్యత్వం. ఇతరసాపేక్షత్వేపివిధినిపేధవిషయత్వంఫలభాక్త్యంతరభాకర్తృణాదిమద్యత్వం. ఇతరసాపేక్షత్వేచప్రథమప్రవృత్తవైవ ఫలాస్వయేచ
దృష్టానోద్యుక్తః. అనుమన్త్యపరస్యనియన్త్యాన్త్యధిక్రూపాకపాథాచసఫలాస్వయః- కింతుజీవన్మైవ. లోకేష్యనుమన్త్యఫలాస్వయోనానుమన్త్య
త్వప్రయుక్తః- అపికుఃప్రవశ్యత్వప్రయుక్తః. నివర్తకమస్యాప్యనుమన్త్యస్వంసదోషః- ప్రథమప్రవృత్తిఫలదానరూపత్వాత్తస్య అల్పాను
హల్యసవిపులాపరాధసహత్వాన్తయాదిగుణానాంసవిషయ్యమితి. అత్రచోదయతి (సన్వేతి) కథమనుమన్త్యత్వం - అప్రవృత్తప్రవర్తనరూపం
ప్రయోజయిత్యత్వంహ్యదృశ్యతే- అనుమన్త్యైవసతికమిదముపపన్నతత్వభేదః. విషయవ్యవస్థయాపరిహారతి (ఉచ్యతేఇతి) న్యాయకృతంవిష
యవిభాగంసంవాదకోపప్రంహణవచనేనదృఢయతి (యథోక్తమితి) ప్రథమప్రవృత్తస్యానుమన్త్యత్వదత్త్యనానుకూలప్రతిహతయోఃప్రయోజయి
త్యత్వమిశిలదానకల్పం. తత్రచహేతుఃస్వాత్మన్త్యం. ఏవంప్రథమముపేక్షకత్వం, శక్త్యాదనుమన్త్యత్వం, క్షిప్రద్విషయేప్రయోజకత్వం, చప్రతి
పాదితం. ఏషాంత్రయాశాంతోద్యుతావత్వసాధనమాశ్రయసిద్ధిభక్తిక్రూపాకపాథాభ్యాం పూర్వమెవనిత్యం. సనుచేతనస్యప్రాభుమికేచ్ఛాప్ర
యర్పయోరుప్రలోపరమాత్మనఃకారణత్వమస్తివా- సవా. సచేత- సర్వకారణత్వభక్తిప్రసక్తి, కించ- భుక్తిపాపప్రవృత్త్యనుగతేచ్ఛాదీనామపిపూ
ర్వకర్తృఫలరూపత్వాత్తదిచ్ఛాదిషుకారణత్వాభావేపరస్యసర్వకర్తృఫలప్రదత్వంచభగ్నంసాన్వితం- అతఃప్రాభుమికేచ్ఛాప్రయత్నయోరపికారణత్వమి
శ్వరస్యాభ్యుపగన్తవ్యం. తతశ్చతయోరీశ్వరస్వస్వల్పల్యకారణంసాన్వితం. ఆయమిచ్ఛేత్- ఆయంప్రయతేతేత్యమోఘసక్తిత్వస్యతస్యసక్తిత్వ
శరరన్త్రయోజనీయస్యాత్సాన్వితావాత్ కర్తృగుకర్తృత్వంతన్నిబద్ధనంభోక్తృత్వంచసాన్వితం, పరమాత్మనబోధానీన్యానుమన్త్యత్వప్రయోజ
యిత్యత్వానస్థానాంవైషమ్యంచసాన్వితం. ప్రవృత్తస్యప్రవర్తకోహ్యనుమన్తా-అప్రవృత్తస్యప్రవర్తకప్రయోజయితా. పరమాత్మనఃప్రవర్తక
త్వంచసవాయాదకాదీవత్ప్రేరణేన- అపిత్వేచ్ఛాజననద్వారేణ. ప్రథమప్రవృత్తిత్వేచ్ఛాజనకత్వమస్తిచేత్- ఉపేక్షకత్వంసాన్వితం- ప్రయోజయి
త్యత్వానస్థానాంవైషమ్యాభావాత్. ఉచ్యతే- నైతేదోమఃప్రసక్తిరక్ష- సాధారణాపకారవిశేషాపకారవైషమ్యేణసర్వాసానుపపత్తినాంపరి
హితత్వాత్. అదావెవకరణకళేఃరసర్వతత్ప్రధానరూపాపకారకృతనానాంసర్వకార్యసాధారణం, శక్త్యాదపికరణకళేఃపరవ్యాప్తితద్ధారణతత్వాను
ద్ధ్యాపాదనరూపఉపకారసర్వదా, భవతీతితస్యభేదప్రాభుమికేచ్ఛాదావపికారణత్వాన్నపరమాత్మసర్వకారణత్వహేని. తతఏవసర్వఫలప్రదత్వ
హేనిశ్చ. తత్తద్దేవరమృకాదృష్టవశాదెవగుణత్రయోద్భవాభివరూపవిశేషవాసనావిశేషాన్వేషశ్చజన్మకాలవినశిద్ధౌ. విషయవిశేషస్పృహిశ్చభోగా
దృష్టప్రవాహకారితః- కర్తృఫలానుభవస్యతత్వాపేక్షత్వాత్. తథాహిగుణవిశేషస్యరుచివిశేషహేతుత్వం *అహంరాస్మాత్త్వికప్రియాః *అహంరా
రాజసన్దేహైత్యాదిభిరవగమ్యతే. మనుష్యపశుక్రిమికీటాదీనామాదనశ్చమృతాయాదిషురుచివిశేషద్వేషతదభావానాంవాసనావిశేషాదీనత్వమస్వ
యవ్యతిరేకసిద్ధం. ఏవంగుణత్రయతారతమ్య, వాసనావిశేషాదోద్భవ, వస్తుస్వభావవిశేష, రూపసాధారణకారణనచితైః సాధారణకారణైఃప్రాధ
మికేచ్ఛానిష్పత్తి, నతఏవప్రయత్నశ్చేతితయోద్విశేషాపకారాభావాదీశ్వరస్యాదానీన్యంయత్వం. సనుతత్తద్భోగాదృష్టస్యాశీశ్వరవివఫలప్రదత్వతి
విషయసన్నిధానాదేరీశ్వరకారితత్వాత్కథంతస్యతత్రోదానీన్యం. అభిసన్నిధిశ్చేషాభావాదితిబ్రూమః. ఈశ్వరఃప్రాచీనాదృష్టఫలభూతసుఖదుఃఖప్ర
దానేచ్ఛయావిషయస్సనిధానాదికంప్రథమమాపాదయతి- సతుసాధనాన్తరానుష్ఠాపనేచ్ఛయా. అన్యాభిప్రాయేణసమాదితస్యవస్తునః పురుషాన్త
రాధిమతకార్యాన్తరోపయోగసత్యపిపూర్వం తన్నిష్పాదకపురుషస్యాదానీన్యంహిదృశ్యతే - ఘటనిరీక్షణాయప్రదీపమరోపయోగానాపురుషకపటా
ద్ధిపురుషాన్తరప్రవృత్తాపుదానీనవివ - తత్రతస్యప్రవర్తకత్వనివర్తకత్వయోరుభయోరప్యభావాత్. ఏవమీశ్వరస్యప్రథమతబోధానీన్యముపపన్నం.

౪౨॥ సూ. +శ్లో॥ అంశో నానావ్యవదేశాదన్యథాచాపిదాశకితవాదిత్వమధీయతపి కే॥

జీవస్యోక ర్తృత్వంపరమపురుషాయ త్పరిత్యక్తం. ఇదానీంకిమయంజీవఃపరస్మాదత్యప్తభిన్నః - ఉతపరమేవబ్రహ్మభ్రాంతం - ఉతబ్రహ్మైవోపాధ్యవచ్ఛిన్నం - అథబ్రహ్మంశభిసంశయ్యతే. శ్రుతివిప్రతిపత్తేస్సం

అతఏవజీవస్యస్వాతంత్ర్యమియం క్తం - ఇచ్ఛాశక్తిమత్వైసత్వనివార్యత్వంహిస్వాతంత్ర్యం. సను పూర్వవాసనాతదధీనేచ్ఛాపరవశత్వాద్వాయాదకాది ప్రేరితస్యే వసజీవస్యస్వాతంత్ర్యం. వైవం - ఇచ్ఛోత్పత్తిః ప్రవృత్తిసామర్థ్యవిశాళకత్వాభావత్. ఓదనేచ్ఛాయాంసత్వామపితస్యవిషసమ్ముక్త్యత్వవిజ్ఞానేసతద్విషయేచ్ఛానివారణసామర్థ్యంహిచేతనస్వరూప్యతే. - కాష్టాచాయోకో మహానిధిలాభోపాయ జ్ఞానేనతి కాష్టసమ్ముచనేచ్ఛానివారయితుం ప్రభవతి. ఏవం ప్రత్యవాయస్యవా ౭తిశయి౩భలా నరస్యవాజ్ఞానేసతీచ్ఛా నరనివారణసామర్థ్యదర్శనేన పురుషస్య స్వాతంత్ర్యోపపత్తిః క ర్తృత్వంయజ్యతే - ఇచ్ఛతమేషు ప్రవ ర్తవాసనావదన్తిషేషు నివ ర్తవాసనాపిత్వస్యవిద్యతే. అతః కృత్యాకరణాకృత్యకరణేషు చ్ఛానివారణత్వమేపి ప్రత్యవాయానాదరేణస్వేచ్ఛాంసనివారయితేవేష. ఏవాపరాధాజీవస్వదణ్యత్వే హేతుః. శాస్త్రీయ ప్రత్యవాయాదిజ్ఞానసామర్థ్యాభావా త్తిరచ్ఛమశాస్త్రవశ్యత్వం. ఏవం ప్రభమేచ్ఛా ప్రయత్నయారపుభగ్నస్వాతంత్ర్యో వ్యజీవః. పరమాత్మాచతయారుదాసీనః - తత్రాభిసన్ధిహతత్వాత్. ద్వితియేచ్ఛా ప్రయత్నాదిమపరమాత్మాభిసన్ధిమానేవ హేత్వ నరరాసన్నిధాపితమపివిషయంబుధౌసన్నిధాపయతి. తత్సన్నిధాపనమేవవిశేషోపకారః. సచ ప్రథమ ప్రవృత్తిఫలదానరూపం. తదానీమపిపరోజీవస్య స్వేచ్ఛానివారణాదిసామర్థ్యంసనాశయతి - అత స్తస్యస్వాతంత్ర్యం. ఈదృశంవిశేషోపకారం ప్రథిమతపివకెమచిదిశ్వరఃకరోతి- త త్ర ప్రయోజయితృత్వమిత్యవస్థా త్రయవైషమ్యం. సస్వేవంసాధారణకారణై రెవవాసనావిశేషాదిసహకృతైరిచ్ఛాచ్యుత్పత్తౌ సమ్మవస్తాంకిమర్థమిశ్వరస్యానుమన్తృత్వాదికమభ్యుపగమ్యతే. ఉచ్యతే-యదిషయమనుమన్తృత్వాదికంకల్పయామః-తదానిమేవంబోధనీయం. సతుకల్ప్యతే-కింతు ఖిల ప్రవృత్తిశ్చాస్తాజనానాం +అభ్యుత్థానుమనైవ ఖిలవిషసాధుకర్మకారయతిత్వాదిశ్రుతిబలాదభ్యుపగమ్యతే- అతోనకన్విద్రావః. త త్రయమ క్తం- నియమన శ్రుతిసహోచ్యః ప్రసజేత్ - ప్రథమముపేక్షకత్వాదితి-నతదన్విష్టప్రసజ్జనం- నియ స్తృత్వశ్రుతేస్తావాసన్తోచోహ్యభివతః- యావతావిధినిషేధశాస్త్రాన్తర్గత్యంపరిహర్యతే. తతఃపరంసంజ్ఞోచపివత్వనిష్ఠః- సచసో ౭భ్యుపగతః. కించ-చిచ్ఛక్తింప్రవృత్తిశక్తించదత్వాశక్తిమత్వైసత్వనివార్యత్వలక్షణంస్వాతంత్ర్యంజీవస్యాపాద్య ప్రథమ ప్రవృత్తేతూష్టింభావఃఈశ్వరస్యస్వాతంత్ర్యవైకల్యావహః- కింతుతదతిశయావహాఏవ- యథా అమాత్యాదీనాం పరికరవత్త్వం స్వాతంత్ర్యంచదత్వాస్వయమవ్యాప్తతస్యరాజ్ఞః-తద్వత్. సచస్వాతంత్ర్యంపరాధీనత్వంచేతి వ్యాఖ్యాతః-అమాత్యస్వాతంత్ర్యేతదభావాత్. తదభావశ్చరాజ్ఞాతత్వృప్తతైరినివారణాత్. — అత్రయంసంజ్ఞిహః- వైయర్థ్యంయావతానస్యాద్విధాన ప్రతిషేధయాః నియ స్తృత్వశ్రుతేస్తావాక్సంజ్ఞోచోనత్వతఃపరః। వాఙ్మన్తఃకరణవ్యాప్తితచ్ఛక్త్యాధానధారణైః । సాధారణోపకారై స్సాన్విదిచ్ఛాద్యేకారణంపరః । భోగాదృష్టపనీతార్థస్వధావాద్వాసనాన్వితాత్ । ఇచ్ఛాదెర్శనసోత్పత్తౌ యక్తాదానీనతావిభోః । అభిసన్ధ్య నర ప్రాప్తైవస్తుస్యస్య త్ర కేసచిత్ । ఉపయంత్రేప్యదానైహితస్య ప్రాపయితాపుమా । సామర్థ్యసత్వనివార్యత్వాత్వత్వన్తోజీవఉచ్యతే । సమ్యాదనేవిషజ్ఞానాత్వేచ్ఛామపినియచ్ఛతి । సన్నిధాపకవైధుర్యేపుర్ణంబుద్ధిస్తాంసయత్ । ప్రయోజకానుమనైవచభవతిశస్తదాతదా । పూర్వ ప్రవృత్తిశ్చఫలమనుమత్వాదికంభవేత్ । దయాదీనాంగుణానాంచ సులభంవిషయా నరం । అమాత్యస్యస్వతంత్ర్యేవైరాజ్ఞస్తస్మావహీయతే । ఏవమేవపరస్యాపిజీవస్వాతంత్ర్యదాయినః । సస్వాతంత్ర్యంపరాధీనస్వరూపాత్ప్రచ్యుతంభవేత్ । స్వాతంత్ర్యదాయినాపుంసాతత్ప్రచ్యుత్తనివారణాత్. — అతో జీవానాంస్వాతంత్ర్యం, విధినిషేధశాస్త్రసాఫల్యం, పరమాత్మనఃసర్వకారణత్వం, సర్వఫలప్రదత్వం, నిరఙ్కుశస్వాతంత్ర్యం, అవస్థా త్రయవైషమ్యం, దయాదిగుణానాంవిషయవత్త్వం, వైషమ్యనైర్భృణ్యపరిహార, శేటిసర్వముపపన్నం.

జీవస్వరూపైక్యమభ్యుపగచ్ఛతాంసర్వేషాంసర్వజ్ఞతయా స్వాసన్యత్వేన జీవాకాజానతఈశ్వరస్యసర్వప్రవృత్తిష్యనుమన్తృత్వేహితాకరణాహితకరణదోష ప్రసక్తినివార్యా-అత్యధమృతకరణంబిరుద్ధం. సనుజగతఈశ్వరశరీరత్వపదేహితాకరణాదిదోషః ప్రసజేత్. స- శరీరగతదోషాకాంశరీణ్యప్రసజ్జేనజీవగతమఃఖానాంపరమాత్మస్యప్రసజ్జాత్.

పరాయతాధికరణంసమాప్తమ్.

౪౨॥ సూ. +శ్లో॥ అంశో నానావ్యవదేశాదన్యథాచాపిదాశకితవాదిత్వమధీయతపి కే॥ అవా నరసన్యతిమాహ (జీవస్వేతి) స్వబుధ్యాప్రవృత్తినివృత్త్యాద్యుత్పత్తిమేజీవకృత ప్రయత్నావేక్షేణపరేణానుమతిదానేన ప్రవ ర్త్యత్యక్తుక్తం- తర్హిరాజభృత్యాదివదత్య న్నభేదోజీవపరయాస్యాత్ - తస్మాదభేద శ్రుతయోనరపతిరేవసర్వలోకజ్ఞివదాపచారికృత్యభిశక్త్యా యాసజ్యతి. (అథ బ్రహ్మంశభి) కింవిశేషైకదేశరూపాంశః- కింవిశేషైకదేశరూపవిశేషకాంశభివికల్పాగ్భివతః. సతువత్త్యతే. జీవఃకింపరమాత్మనో ౭త్య న్నభిన్నః-ఉత్తాజ్ఞఃపరమాత్మైవ - ఉతోపాధికభేదభిన్నః- ఉతస్వతోభిన్నాభిన్నః-ఉతపరమాత్మనోవిశేషణతయాంశభి. తదర్థంకన్దిన్నక్షేభిన్నత్వాభిన్నత్వాదివిషయసర్వశ్రుతిముఖ్యత్వముపపద్యతే-కన్దిన్నేతి. యదాపమే నరేషుతదుపపత్తిః- తదాతేష్యస్వతమఃపరిగ్రాహ్యః. యదావిశేషణతయాంశత్వేతదుపపత్తిః- తదాతదేవపరిగ్రాహ్యమితి. కస్యంశయ హేతురిత్యత్రాహ (శ్రుతితి) వాదివిప్రతిపత్తైరితి శ్రుతివిప్రతిపత్తిమూలత్వాద్భుతివిప్రతిపత్తిరేవాత్ర హేతుతయాక్తా. అధికరణస్య

శయః. ననుశతదనస్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః*అధికంతుభేదనిర్దేశాదిత్యత్రైపాయమర్థానిర్ణీతః. సత్యం- స
పవనానాత్వైకత్వశ్రుతివిప్రతిపత్త్వాఽక్షిప్యజీవస్య బ్రహ్మాంశత్వోపపాదనేనవిశేషతోనిర్ణీయతే. యావద్ధిజీ
వస్యబ్రహ్మాంశత్వంనిర్ణీతం - తావజ్జీవస్యబ్రహ్మాణోఽనన్యత్వం, బ్రహ్మణస్తస్మాదధికత్వం, చనప్రతితిష్ఠతి.
కింతావత్ప్రాప్తం. అత్యంతభిన్నఇతి. కుతః. * జ్ఞాజ్ఞోద్వావజావీశనీశావిత్యాది భేదనిర్దేశాత్. జ్ఞాజ్ఞయోర
భేదశ్రుతయస్తస్మిన్నాసిత్యేదితివద్విరుద్ధాథప్రతిపాదనాదౌపచారిక్యః.— బ్రహ్మాణోఽంశోజీవిత్యపేన
సాధీయః - ఏకవత్సైకదేశవాచీహ్యంశశబ్దః - జీవస్యబ్రహ్మైకదేశత్వేత్తగ్తాదోషాబ్రహ్మాణిభవేయః. నచ
బ్రహ్మఖణ్డోజీవిత్యంశత్వోపపత్తిః- ఖణ్డనానర్హత్వాద్భృగ్మూఢః, ప్రాగ్గుక్తదోషప్రసక్తా, చ్చ. తస్మాదత్య
ంతభిన్నస్యచతదంశత్వంచరుపపాదం.—యద్వా-భ్రాంతంబ్రహ్మైవజీవః. కుతః*తత్త్వమసి*అయమాత్మా
బ్రహ్మైత్యాదిబ్రహ్మత్వభావోపదేశాత్. నానాత్వవాదస్యస్తుప్రత్యత్యూహి సిద్ధాంతానువాదిత్వాదనన్యథాసిద్ధా
త్వైతోపదేశపరాభిఃశ్రుతిభిఃప్రత్యత్యూదయ ఇవావిద్యావర్తతాఃఖ్యాప్యన్తే.—అథవా-బ్రహ్మైవానామ్య
పాధ్యవచ్ఛిన్నంజీవః. కుతః. తతపవబ్రహ్మత్వభావోపదేశాత్. నచాయముపాధిర్భృగ్విపరికల్పితఇతివక్తుం
శక్యం- బద్ధమోత్యాదివ్యవస్థానుపపత్తైరితి.

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతేబ్రహ్మాంశఇతి. కుతః. నానావ్యవదేశా,దన్యథాచ-ఏకత్వేనవ్యవదేశాత్, ఉభయ
థాహి-వ్యవదేశోదృశ్యతే. నానాత్వవ్యవదేశస్తావత్ప్రప్రత్యసృజ్యత్వనియంతృత్వనియామ్యత్వసర్వజ్ఞత్వాజ్ఞా
త్వస్వాధీనత్వపరాధీనత్వశుద్ధత్వాశుద్ధత్వకల్యాణగుణాకరత్వతద్విపరీతత్వపరిత్యజ్యతే. అన్య
థాచ- అభేదేనవ్యవదేశోపి *తత్త్వమసి*అయమాత్మాబ్రహ్మైత్యాదిభిర్దృశ్యతే. (అపిదాశకితవాదిత్వమసీ
యతపకే) *బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాబ్రహ్మైమేకితవాఇత్యా ధర్వణికాబ్రహ్మాణోదాశకిత వాదిత్వమప్యసీ
యతే. తతశ్చసర్వజీవవ్యాపిత్యేనాభేదోవ్యవదిశ్యతఇత్యర్థః. ఏవముభయవ్యవదేశముఖ్యత్వసిద్ధయేజీవోయం
బ్రహ్మాణోఽంశిత్యభ్యుపగంతవ్యః.— నచభేదవ్యవదేశానాంప్రత్యత్యూదిప్రసిద్ధార్థత్వేనాన్యథాసిద్ధత్వం-బ్ర
హ్మసృజ్యత్వతన్నియామ్యత్వతచ్ఛరీరత్వతచ్ఛేషత్వతదాధారత్వతత్పాల్యత్వతత్సం హార్యత్వతదుపాసకత్వ
తత్ప్రసాదలభ్యధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థభాక్త్యాదయ, స్తత్రైతశ్చ జీవబ్రహ్మాణోర్భేదః, ప్రత్య
త్యూద్యగోచరత్వేనానన్యథాసిద్ధః. అతోనజగత్సృష్ట్యాదివాదినాంప్రమాణాన్తరసిద్ధభేదానువాదేనమిథ్యాగ్ధో
పదేశపరత్వం. నచాఖణ్డైకరసచిన్మాత్రస్వరూపేణబ్రహ్మణాఅత్మవోఽతద్భావానుసంధానం, బహుభవనసంజు
ల్పసూర్యకవియదాదిసృష్టిం, జీవభావేనతత్ప్రవేశం, విచిత్రనామరూపవ్యాకరణం, తత్ప్రతానస్తవిషయా
నుభవనిమిత్తసుఖదుఃఖభాగిత్వ, మభోక్తృత్వేనతత్రస్థిత్యాతన్నియమనేనాన్తర్యామిత్వం, జీవభూతస్యస్వ
స్యకారణబ్రహ్మత్వభావానుసంధానం, సంసారమోక్షం, తమపదేశశాస్త్రం, చ కుర్వాణేనభ్రమితవ్యమిత్య

షానరుక్త్యంశబ్దతే (నన్వితి) పరిహరతి (సత్యమితి)తూర్వంహిశరీరవాచిశబ్దస్యశరీరపర్యవ్రాభిధానిత్వసిద్ధపత్కారణజగద్భ్రహ్మాణోశరీరశరీరిభా
వేనోభయవ్యవదేశముఖ్యత్వముపపాదితం. తత్రశరీరవాచిశబ్దస్యశరీరపర్యవ్రాభిధానముపపాద్యతతడిభయవ్యవదేశముఖ్యత్వమిహనిర్ణీయతఇత్యర్థః. కిముభయవ్యవదేశముఖ్య
త్వ, మనస్యత్వవిలక్షణత్వనిశ్చయ, శ్వాంశత్వనిర్ణయసాపేక్షిత్యత్రాహ (యావద్ధితి) అపృథక్సిద్ధప్రకారత్వ నిర్ణయేనోభయవ్యవదేశముఖ్యత్వం,
ప్రభాప్రభావతోరివాపృథక్సిద్ధాంశాంశత్వనిర్ణయేనజగద్భ్రహ్మాణోరనన్యత్వసిద్ధిః, విశేషణతయాంశత్వనిర్ణయేనవిలక్షణత్వసిద్ధి, రితిభావః. (కింతావది
త్యాది) —అంశవాదినమత్యంతభేదవాదీనూషయతి (బ్రహ్మాణోఽంశఇతి) విశేష్టైకదేశరూపాగిశపక్షేనూషయమిదం. —(యద్యేతి) అన్వై
తేషడ్విధతాత్పర్యలింగసమ్మవాత్ ద్వైతాన్యథాసిద్ధైశ్చబ్రహ్మైవజీవిత్యర్థః.— (అథవేతి)ప్రమాణప్రమేయవ్యవస్థానుపపత్తిశ్చగర్భితా. ...
రాధా నమూహ (ఏవమితి) సౌత్రికైశ్చిజ్ఞాభేదతాత్పర్యంబోధితయతి. (తతశ్చేతి) ఉత్క్రమైస్సానుమాధికరణ్యేఅభేదస్యాపచారికత్వశ
క్త్యాస్యోత్- ఇహతుదాశకితవాదినకృష్ణసామానాధికరణ్యమభేదస్యతాత్త్వికత్వంబోధితయతీత్యర్థః.—పరాత్పరాన్యథాసిద్ధిమనూద్యదూషయతి (స
చేతి) ప్రమాణాన్తరాసిద్ధంభ్రమముపదిశతిచేత్తత్రాహ (సచాఖణ్డైకరసేతి) బ్రహ్మణాభ్రమితవ్యమిత్యన్వయార్థః. ప్రమాణాన్తరాగోచరాధో
పదేశోపాపరస్యబోధనార్థః - అతఃప్రమాణాన్తరాగోచరంవదన్తివెదశిత్యమేవంవిధీతిబోధయతి- తస్మాదపరమార్థభ్రమముపదిశతాచేదేనబ్రహ్మణా

పదిత్యతే- తథాసత్తున్నస్తప్రలపితత్వాపాతాత్.— ఉపాధ్యవచ్చిన్నం బ్రహ్మజీవత్వపినసాధీయః- పూర్వనిర్దిష్టనియస్తృత్వనియామ్యత్వాదివ్యవదేశబాధాదేవ. సహిదేవదత్తాదేరేకస్యైవగృహీమ్యపాధిభేదాన్నియస్తృత్వనియామ్యభావాదినిర్దిష్ఠిః. అతఉభయవ్యవదేశోపపత్తయేజీవోయంబ్రహ్మణోఽంశత్వభ్యుపేత్యం....

౪౩॥ సూ. శ్లో॥ మస్త్రవర్ణాత్ ॥ శ్లో॥ *పాదోస్యవిశ్వాభూతానిప్రిపాదస్యామృతందివీతి మస్త్రవర్ణాచ్చబ్రహ్మాంశోజీవః - అంశవాచీహిపాదశబ్దః. *విశ్వాభూతానీతిజీవానాంబహుత్వాద్బ్రహ్మవచనంమస్త్రైః. సూత్రేపి *అంశః త్యేకవచనంజాత్యభిప్రాయం - *నాత్మాశ్రుతేరిత్యత్రాప్యేకవచనంజాత్యభిప్రాయం - *నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానాంపక్షోబహూనాంయోవిదధాతికామానిత్యాదిశ్రుతిభ్యశ్చ శ్వరాద్భేదస్యా, త్వానాంబహుత్వనిత్యత్వయో, శ్చాభిధీయమానత్వాత్. ఏవంనిత్యానామాత్మనాంబహుత్వే ప్రామాణికేసతిజ్ఞానస్వరూపత్వేనసర్వేషామేకరూపత్వే పిభేదకాకారః ఆత్మయాథాత్మ్యవేదనక్షమైరవగమ్యతే. *అసంతతేశ్చవ్యతికరణత్వేన స్తరమేవచాత్మబహుత్వంవక్ష్యతి.

౪౪॥ సూ. శ్లో॥ అపిస్తర్యతే॥ శ్లో॥ *మమైవాంశోజీవలోకే జీవభూతస్సనాతనఇతి జీవస్య పురుషోత్తమాంశత్వంస్తర్యతే- అతశ్చాయమంశః.

అంశత్వేపిజీవస్యబ్రహ్మైకదేశత్వేన జీవగతాదోమాబ్రహ్మణపవేత్యాశజ్ఞాన్యహ

౪౫॥ సూ. శ్లో॥ ప్రకాశాదివత్తునైవంపరః॥ శ్లో॥ తుశబ్దశ్చైద్యంవ్యావర్తయతి. ప్రకాశాదివజ్జీవఃపరమాత్మనోఽంశః - యథాఽగ్న్యదిత్యాదేర్భాస్వతోభాదూపఃప్రకాశోఽంశోభవతి, యథాగవాశ్వశుక్లకృష్ణాదీనాంగోత్వాదివిశిష్టానాంపస్తానాంగోత్వాదినివిశేషణాన్యంశః, యథావాదేహినోదేవమను

శ్రమితవ్యమిత్యక్తంభవతి- సవత్యక్తమిత్యర్థః. కురణత్వత్రాహ (తథాసతీతి) శ్రమనివృత్త్యాలోకోజ్జీవనప్రవృత్తేనవదేనాధికశ్రమాస్తరాపాదసంవ్యాహతమిత్యర్థః. అభేదస్యాప్యసృథాసిద్ధిస్తుల్యా - సోయం దేవదత్తత్యాదిఋతస్యసిద్ధిత్వాత్. సజీవబ్రహ్మణారభేదః ప్రత్యక్షసిద్ధఇతిచేత్ - తర్హి జీవబ్రహ్మణార్హియామ్యత్వ నియస్తృత్వాదిలక్షణభేదాపి ప్రత్యక్షైగోచరణత్వసస్యథాసిద్ధిః. తథాప్యభేదశ్రుతివిరోధాత్ భేదశ్రుతిర్భాద్యతతిచేత్ - భేదశ్రుతివిరోధాదభేదశ్రుతిర్భాద్యేత. అపచ్ఛేదనయాత్ భేదశ్రుతిబాధశ్చేన్న - అనియతవిరోధపారాపర్యవిషయోఽపచ్ఛేదన్యామోనియతవిరోధ పారాపర్యేషుసహి ప్రవర్తతే - విరోధాధికరణన్యాయాత్ పూర్వమేవ ప్రబలమితి పురస్తాదేవోక్తమితిభావః. --- సత్యోపాధ్యవచ్చిన్నబ్రహ్మజీవపక్షంధూషయతి, ఉపాధ్యవచ్చిన్నమిత్వాదినా.

౪౬॥ సూ. శ్లో॥ మస్త్రవర్ణాత్ ॥ శ్లో॥ ఉభయవ్యవదేశముఖ్యత్వసిద్ధిరూపశ్రుత్యధాపత్యాఽంశత్వంకల్పితంపూర్వసూత్రైః- ఆంశత్వంకణ్ఠోక్తమిత్వత్రోచ్యతే. (అంశవాచీత్వాది) *నిత్యోనిత్యానామిత్వాదిశ్రుతిః. *యదాగ్నేయోమైకపాలఇతివదిశిప్తవిధిసరా *తద్భూతాస్తవిధీయేరన్న విభాగాద్విధానాధ్ధనదేవస్యేనప్రాప్తాన్నిత్యానాత్. జీవానాంపరస్పరభేదస్యలోకసిద్ధత్వాన్న తచ్చాస్త్రప్రతిపాద్యమితిచేత్. భేదస్యస్వాభావికత్వమలాకికం- తస్మాన్నిత్యానామేవబహుత్వంశాస్త్రైకసమగ్గమ్యమితిజీవానాంస్వాభావికభేదశాస్త్రప్రతిపాద్యమివేతి *నిత్యోనిత్యానామితివాక్యస్యాగ్ధంహేతురయాహ (ఈశ్వరాదితి) ఏవంభేదనిత్యత్వేముక్తాదేవాదిభేదకాకారాభావాత్ కథంభేదోజ్ఞాయతఇత్యత్రాహ (ఏవంనిత్యానామితి) (జ్ఞానస్వరూపత్వేనసర్వేషామేకరూపత్వేపీతి) అనేనజీవానైవతపరవాక్యానామాకారైక్యపరత్వందర్శితం. శ్రుత్యక్షైవసపరాక్షైవసవభేదోగృహ్యతఇత్యర్థః. అయమగ్ధస్సోత్రఇత్యాహ (అసంతతీతి)

౪౭॥ సూ. శ్లో॥ అపిస్తర్యతే॥ శ్లో॥ తత్రైవానస్తరోక్షంపురుషత్తమశబ్దనిర్వచనం, తేనక్షరాక్షరవైలక్షణ్యమంశశబ్దార్థస్యతదసరోధేనవక్ష్యత్వం, చాభిప్రత్యపురుషోత్తమాంశత్వమిత్యక్తమ్.

అసంతరసూత్రశక్తామాహ (అంశత్వేపీతి)

౪౮॥ సూ. శ్లో॥ ప్రకాశాదివత్తునైవంపరః॥ శ్లో॥ అదిశబ్దోపాత్తమాహ (గవాశ్వేతి) ద్రవ్యయోరభ్యుత్పన్నవిశేషణవిశేష్యభూతయోరంశాంశత్వంవదతాద్రవ్యయోశ్చరీరాత్మనోరసంశంకాంత్యముక్తంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ (యథావాదేహినైవతి) ప్రకాశాదీనా మంశత్వంక

హ్యదిదైహియాఽంశః - తద్వత్. ఏకవస్త్యైకదేశత్వంహ్యంశత్వం- విశిష్టవైకస్యవస్తునోవిశేషణమంశపవ. తథాచవివేచకాఃవిశిష్టేవస్తునివిశేషణాంశోయం-విశేష్యాంశోయమితివ్యవదిశన్తి. విశేషణవిశేష్యయోరంశాం శిత్యేపిస్వభావవైలక్షణ్యందృశ్యతే - ఏవంజీవపరయోర్విశేషణవిశేష్యయోరంశాంశిత్యంస్వభావభేదశోప పద్యతే. తదిదముచ్యతే (నైవంపరత్వతి) యథాభూతోజీవః - నతథాభూతఃపరః. యథేవహిప్రభాయాఃప్ర భావానన్యథాభూతః - తథాప్రభాస్థానీయాత్వాన్వంశజ్జీవాదంశీపరోవ్యథా నైరభూతత్వత్వత్వః. ఏవంజీవపర యోర్విశేషణవిశేష్యత్వకృతంస్వభావవైలక్షణ్యమాశ్రిత్యభేదనిదైశాఃప్రవర్తంతే- అభేదనిదైశాస్తుపృథగ్నిధ్యై నర్హవిశేషణానాంవిశేష్యపర్యంతత్వమాశ్రిత్యముఖ్యత్వే నోపపద్యతే. *తత్త్వమసి *అయమాత్మాబ్రహ్మ త్యాదిమతచ్ఛబ్దబ్రహ్మశబ్దవత్త్వమయమాత్మైతిశబ్దాలపి-జీవశరీరకప్రహ్మవాచకత్వేనైకార్థాభిధాయిత్యాది త్యయమర్థఃప్రాగేవప్రపఞ్చితః.

౮౬॥ సూ. +శ్రిః+శ్చి స్తరన్తచ॥ శ్రిః+శ్రిః ఏవంప్రభాప్రభావద్రూపేణశక్తిశక్తిమద్రూపేణశరీ రాత్మభావేనచాంశాంశిభావంజగద్బ్రహ్మణోపరాశరాదయఃస్తరన్తి *ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్సావిస్తారి గోయథా । పరస్యబ్రహ్మణశ్చక్తిస్తథేదమఖిలంజగత్ *యతిగ్రాచిత్సృజ్యతేయేనసత్త్వజాతేనవైద్విజితస్య సృజ్యస్యసముఖ్యతాతత్సర్వంవైహరేస్తనురిత్యాదినా.చకారాచ్ఛ్రితయోపి *యస్యాత్మాశరీరమిశ్యాదినా అత్మశరీరభావేనాంశాంశిత్యంవదన్తీత్యుచ్యతే.

ఏవంబ్రహ్మణో ౭ంశత్వేబ్రహ్మప్రవర్త్యత్వేజ్ఞత్వేన సర్వేషాంసమానేకేషాంచి ద్వేదాధ్యయనతదధానుష్ఠానాద్యనుజ్ఞా - కేషాంచిత్తత్పరిహారః, కేషాంచిద్వర్గనస్పర్శ నాద్యనుజ్ఞా - కేషాంచిత్తత్పరిహార, శ్చశాస్త్రైషుకథముపపద్యతేతత్త్యావజ్ఞానమా

౮౭॥ సూ. +శ్రిః+శ్చి అనుజ్ఞాపరిహారోదేహసమృద్ధాజ్ఞ్యోతిరాదివత్॥ శ్రిః+శ్రిః సర్వేషాంబ్రహ్మంశ త్వజ్ఞత్వాదినైకరూపత్వేనత్యపిబ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రాదిరూపశుచ్యశుచిదేహసమృద్ధినిబద్ధనావనుజ్ఞా పరిహారాప్రపద్యతే- (జ్యోతిరాదివత్) యథా౭గ్నేర్గ్నిత్వేనైకరూపత్వేపిశ్రోత్రియాగారాదగ్నిరాప్రి యతే-శ్చశానాదేస్తుపరిప్రియతే, యథాచాన్మాదిశ్రోత్రియాదేరనుజ్ఞాయతే-అభిశస్తాదేస్తుపరిప్రియతే.

భమితశక్త్యాంశస్వరూపశిక్షయతి (ఏకవస్త్యైతి) తాదృశాంశత్వంవిశేషణవిశేష్యయోరపివిశేషణస్యాస్తీత్యాహ (విశిష్టవైకస్యేతి) తదేవ వృద్ధవ్యవహారేణదృఢయతి (తథాచేతి) తత్కేంఽప్రస్తుతహోషస్పర్శశక్త్యాంశత్వత్రాహ (విశేషణవిశేష్యయోరితి) బహుళత్వసంబుధితత్వవిరళత్వ నిస్తృతత్వాదిస్వభావవైలక్షణ్యందృశ్యతత్వత్వత్వః. దృష్టావైలక్షితంవైలక్షణ్యందాదాన్నికేదర్శయతి (ఏవమితి) ఉక్తార్థపరత్వేనసూత్రఖణ్డమవతార యతి (తదిదమితి) వాచకత్వప్రకారమాహ (యథాభూతత్వతి) తదేవవివృణ్వన్సూత్రస్యవాక్యార్థమాహ (యథైవహితి) తేనోభయవ్యవహారే ముఖ్యత్వసిద్ధిమాహ (ఏవమితి) ప్రకాశాదిష్వపివిశేష్యపర్యవ్యాభిధానందృశ్యతే - యథాభానుః- భానుమాన్, జ్యోతిః- జ్యోతిష్మాన్, తేజః- తేజ స్వీ, త్యాది. తదేవపక్షేదర్శయతి (తత్త్వమసితి) తత్త్వమసిత్వార్థభ్యత్వమయమాత్మైతిశబ్దాలపీత్యన్తంప్రతిజ్ఞావాక్యం. త్వమయమాత్మైతిశబ్దాలపి తచ్ఛబ్దబ్రహ్మశబ్దవత్-తచ్ఛబ్దబ్రహ్మశబ్దతుల్యార్థాత్వత్వత్వః. జీవశరీరకేత్యాదినాపేతురుచ్యతే. (ప్రాగేవప్రపఞ్చితత్వతి) అత్రైవవత్త్వంసూత్రా భిప్రేతంసర్వంపూర్వము క్షమిత్యర్థః.

౮౮॥ సూ. +శ్రిః+శ్చి స్తరన్తచ॥ శ్రిః+శ్రిః * అసిద్ధర్వత్యతిసూత్రే౭ంశత్వమాత్రేన్మృతవచనముక్తం- అన్తికాసూత్రేవిశిష్టకదేశవిశే షణరూపాంశత్వేసిద్ధృతివచనముచ్యతేఇతిభిదా. తదేతదభిప్రేత్యాహ (ఏవమితి) చార్థమాహ (చకారాదితి) శ్రుతిస్మృతివచనయోర్ద్వయోరపి వత్త్వత్వేనతిదృష్టానోపాదానముభేదవిశేషకారాతిశయాత్స్మృతివచనంసూత్రేకర్ణోక్తమ్.

అనన్తరసూత్రశక్త్యామాహ (ఏవమితి) అంశత్వత్వత్వేతదధికరణార్థః. బ్రహ్మ ప్రవర్త్యత్వత్వత్వత్వార్థాధికరణార్థః. జ్ఞత్వత్వత్వత్వార్థాధికరణార్థశ్చైత్యే.

౮౯॥ సూ. +శ్రిః+శ్చి అనుజ్ఞాపరిహారోదేహసమృద్ధాజ్ఞ్యోతిరాదివత్॥ శ్రిః+శ్రిః ఆదిశబ్దార్థమాహ (యథాచేతి).....

౪౮॥ సూ. శ్లో॥ అసంతేష్యావ్యతికరః॥ శ్లో॥ బ్రహ్మాంశత్వాదినైకరూపత్వేనత్యపిజీవానామన్యోన్యభేదా, దణుత్వేనప్రతిశరీరంభిన్నత్వా, చ్చభోగవ్యతికరోపినభవతి. బ్రాహ్మబ్రహ్మజీవవాదేచోపహితబ్రహ్మజీవవాదేచ జీవపరయోర్జీవానాంచభోగవ్యతికరాదయస్సర్వేదోషాస్సస్తీత్యభిప్రాయేణస్వపక్షేభోగవ్యతికరాభావఉక్తః.

ననుబ్రాహ్మబ్రహ్మజీవవాదేష్యవిద్యాకృతోపాధిభేదాద్భోగవ్యవస్థాదయఉపపద్యతై. అతఆహ

౪౯॥ సూ. శ్లో॥ ఆభాసపవచ॥ శ్లో॥ అభిజ్ఞైకరసప్రకాశమాత్రస్వరూపస్య స్వరూపతిరోధానపూర్వకోపాధిభేదోపపాదనహేతురాభాసపవ. ప్రకాశైకస్వరూపస్యప్రకాశతిరోధానంప్రకాశనశపవేతిప్రాగేవోపపాదితం. *ఆభాసాపవేతివాపాతః-తథాసలిహేతవఆభాసాః. చకారాత్ *పుథగాత్వానంప్రేరితారంచమత్వా *జ్ఞాజ్ఞాద్వా *తయోరన్యఃపిషులంస్వాద్వస్తీత్యాదిశ్రుతివిరోధశ్చ. అవిద్యాపరికల్పితోపాధిభేదేపిసర్వోపాధిభిరుపహితస్వరూపస్యైకత్వాభ్యుపగమాత్ భోగవ్యతికరస్తదవస్థపవ.

పారమార్థికోపాధ్యుపహితబ్రహ్మజీవవాదేష్యపాధిభేదహే

తుభూతానాద్యదృష్టవశాద్వ్యవస్థాభవిష్యతీత్యాశంకాహ

౫౦॥ సూ. శ్లో॥ అదృష్టానియమాత్॥ శ్లో॥ ఉపాధిపరమ్పరాహేతుభూతస్యాదృష్టస్యాపిబ్రహ్మస్వరూపాశ్రయత్వేననియమహేత్వభావాదవ్యవస్థైవ - ఉపాధిభిరదృష్టైశ్చస్వసమ్బంధేనబ్రహ్మస్వరూపచ్ఛేదాసమ్భవాత్.

౫౧॥ సూ. శ్లో॥ అభిసన్ధ్యాదిష్వపిచైవ॥ శ్లో॥ అదృష్టహేతుభూతాభిసన్ధ్యాదిష్వప్యక్తాదేవహేతోరనియమపవ.

౪౮॥ సూ. శ్లో॥ అసంతేష్యావ్యతికరః॥ శ్లో॥ సమస్తైత్యిసంతతిః- విభుత్వం. తదభావోఽసంతతిః- అణుత్వం. అన్యోన్యభేదాదిచశబ్దసముచ్చితోహేతుర్నితః. సూత్రాభిప్రాయమాహ (బ్రాహ్మబ్రహ్మైతి) పరపక్షేభోగవ్యవస్థానుపపత్తిరభిప్రేతేత్యర్థః. అవిద్యాదేరాశ్రయభేదాభావాత్తదనుపపత్తిః. *నానాత్వానోవ్యవస్థాతఃఇతిన్యాయసూత్రం. కింనుభాదీనాంస్వరూపభేదోవ్యవస్థా- ఉతాశ్రయభేదః. నప్రథమః- ఆశ్రయభేదానాపాదకత్వాత్. సద్వీతీయః- హేతోస్సాన్ధ్యాదిజ్ఞాత్యాదితైశ్చిదుచ్యతే. తన్న- ప్రతిసన్ధానాభావరూపావ్యవస్థేత్యభిప్రేతత్వాత్. తిరస్కారకాభావేనప్రతిసన్ధానమాత్మైక్యవ్యాపకం- తిరస్కారకాభావేష్యప్రతిసన్ధానాదాత్మైక్యనివృత్తిరీత్యర్థః.

అసంతరసూత్రశక్తామాహ (సన్నితి)

౪౯॥ సూ. శ్లో॥ ఆభాసపవచ॥ శ్లో॥ ఉపాధిభేదాద్వ్యవస్థైకత్యాహ (అవిద్యేతి) తిరోధానాద్యేవనోపపద్యతే - ఉపపన్నేషివ్యవస్థానోపపద్యతైత్యర్థః.

అసంతరసూత్రశక్తామాహ (పారమార్థికేతి) ఇదమప్యాశక్త్యాహేత్యపిశబ్దార్థః.

౫౦॥ సూ. శ్లో॥ అదృష్టానియమాత్॥ శ్లో॥ ప్రదేశభేదోఽస్తీత్యత్రాహ (ఉపాధిభితి) ఉపాధ్యాశ్రయస్థైకత్వా, త్రస్యచాచ్ఛేద్యత్వా, ద్వ్యవస్థానుపపత్తిరీత్యర్థః.

౫౧॥ సూ. శ్లో॥ అభిసన్ధ్యాదిష్వపిచైవ॥ శ్లో॥ చశబ్దోఽవధారణే. విమమైత్యర్థః. అభిసన్ధిః- సజ్జన్మ. ఆదిశబ్దాదుద్యోగానస్థానాదికంవివక్షితం. (ఉక్తాదేవేతి) అచ్ఛేద్యత్వాత్సర్వప్రదేశానాంబ్రహ్మస్వరూపభూతప్రదేశత్వాదేవైత్యర్థః.

౫౭॥ సూ. శ్రీదేవీ ప్రదేశభేదాదితీచేన్నాస్త్రార్థవాత్ ॥ యద్యప్యేకమేవబ్రహ్మస్య భూషం - తచ్ఛేదానర్థం నానావిధోపాధిభిస్సమృద్ధ్యతే - తథాప్యపాధిసమృద్ధిబ్రహ్మప్రదేశభేదాదుపపద్యత ఏవభోగవ్యవస్థేతిచేత్. తన్న-ఉపాధీనాంతత్రతత్రగమనాత్సర్వప్రదేశానాంసర్వోపాధ్యస్త్రార్థవాద్వ్యతి కరస్తదవస్థపవ. ప్రదేశభేదేనసమృద్ధిపేసర్వ స్యబ్రహ్మప్రదేశత్వాత్తత్త్వదేశసమృద్ధిమఃఖంబ్రహ్మణపవ స్యాత్. — పూర్వత్ర * నిత్యోపలబ్ధ్యనపలభ్యప్రసక్తోన్యతర నియమోవాన్యథా * ఉపలబ్ధపదనియమథ త్యాభ్యాం సూ త్రాభ్యాంవేదబాహ్యేనాం సర్వగతజీవవాదినాం దోషఉక్తిః-అత్రతు* ఆభాసపవ చేత్యా దిభిస్సూత్రైర్వేదావలంబినామాత్మైకత్వవాదినాందోషఉచ్యతే. అంశాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

— శ్రీః శ్రీః శ్రీః శ్రీః శ్రీః —

౫౮॥ సూ. శ్రీదేవీ ప్రదేశభేదాదితీచేన్నాస్త్రార్థవాత్ ॥ జీవానామన్యోన్యభేదవ్యతికరమాహ (ఉపాధీనామితి) ఏతేషాంభోగా దయోబ్రహ్మజిగ్మురిత్యాహ (ప్రదేశభేదేనేతి) జీవేశ్వరవ్యతికరకక్షణమతి. * అనన్తతేజ్ఞేత్యాదిసూత్రాణాంసాక్షాదిప్రసవరత్నంపరాక్రం పానరుత్వేనమాషయతి (పూర్వత్ర త్యాదినా)

పరమపూర్వాధికరణకారయ్యత్వత్వ శ్రుత్యాదిభిర్జీవస్వరూపాయత్రప్రవృత్తిత్వేనైవజీవేశ్వరసమృద్ధ సరూపణచరమధికరణంవర్తయన్తి. తన్నతే అంశాంశిభావానుపపన్నైః - జీవేశ్వరయోరుభయోరపిసన్నాత్రబ్రహ్మణ్యవిద్యాకల్పితత్వాత్తరజ్జుకల్పితయోగ్యర్వ భూదశనయోరివవిధోఽంశాంశిభా వానుపపన్నైః. తయోర్హిహినోత్కృష్టోపాధిపరికల్పితత్వేపిబ్రహ్మదల్యుటయోరివాంశాంశిభావోనభుటతే. అతపివ *పాదోన్యేతిశ్రుతిః *మమైవాంశ ఇతిన్యైతిశ్చనసజ్జన్మతే - తయోగ్యహ నశీర్వత్వాదిగుణకమహాపురుషవిషయత్వాత్. *అస్య *మమైవదయోర్ద్వివిధేషపరత్వేనైవతా. నిర్వికేషచి న్నాత్రస్యాపిసజ్జన్మప్రత్యంగిత్వంయ్యుక్తం-స్థానావధ్యస్తంపురుషంప్రతిష్ఠాశోరంత్వేనప్రసిద్ధ్యభావాత్. గ్రన్థవిరోధశ్చ-జీవేశ్వరసమృద్ధసరూపణచర త్యాభ్యుపగమాత్. శ్రుతిన్యైతిసూత్రస్యాదస్యవిరోధశ్చ. అంశఇవాంశఇతివషీతత్వాదంశశబ్దోపయముఖ్యఇతిచేత్ - ముఖ్యేసమత్వముఖ్యత్వమేవ దోషః. నానాత్వైకత్వవ్యవదేశాభ్యాంసమగ్ధసీయమంతత్వంచకస్య. సతావయవాధేః-తస్యాపారమాధికన్యైక్యాయోగాత్. సహపాధ్యుపలతేబ్రహ్మ ణః - తస్యాభిన్నతయానానాత్వాభావాత్. నాప్యపాధివిచ్ఛన్న - తస్యస్యాత్మానంప్రత్యంశత్వానుపపన్నైః. నాప్యనుపహితస్వరూపంప్రతిఉపహిత స్వరూపస్యాంశత్వం- వస్తునిస్సృతోఽంశభేదాభావేన ఉపహితానుపహితవిభాగానుపపన్నైః. కృత్స్నముపహితమునుపహితంవాస్యాత్. సహాగిష్ఠానంప్ర త్యక్షస్తస్యాంశత్వం-అధిష్ఠానమాత్రస్యాంశత్వంఘాశోరివానుపపన్నమితిమ్యుక్తం. జీవేశ్వరయోర్వస్తుతోభేదాభావేనజీవగతఃఖేనేశ్వరశ్శీటఃఖిత్వ మాశక్త్య*ప్రకాశాదివదితీసూత్రమలోకాకాశరవిమణ్డేపేష్యజ్ఞాభిఘటకరకతరజ్జాదిగతైర్నాస్త్యత్వమహత్త్వగమనాగమనకమ్మదిభిరస్పృష్టత్వవజ్జీ వదుఃఖైరిశ్వరస్యాస్పృగ్భితిపరిహరపరంవ్యాఖ్యాతం. తచ్చాయుక్తం-ఈశ్వరస్యసర్వజ్ఞత్యాభ్యుపగమాత్ సర్వాన్వివానాత్సనోఽనన్యత్వేనజానత సస్య జీవగతఃఖాకారేణదుఃఖితాయాదుర్నివారత్వాత్. స్వగతత్వేనదుఃఖితాత్మైర్వత్వంహిదుఃఖిత్వం. దుఃఖంమిథ్యాభూతమితిచేత్ - జీవస్యాపిత్వస్మి ణ్యేతిజీవతుల్యత్వంస్యాత్. ఈశ్వరోమిథ్యాత్వేనజానాతీతిచేత్ - శ్రుతవేదాస్తస్యముముక్ష్యేన్బాధితానువృత్తావిద్యస్యభిరస్తాదాదివదీశ్వరస్యదుఃఖమవర్జ నీయంస్యాత్. అనుజ్ఞాపరిహారావహంమమేత్యవిద్యాకృతాభిమానప్రయుక్తై - ఏకత్వద్వితీయోఽభిమానసహితస్యసహాన్త్రనిరూజ్యత్వమితిచానుపప న్నం-*విప్రాకృతివిచ్ఛేదతంకసతాంమార్గమమాషయన్తి త్యాదిభిరాదిభరతపరాశరవసీష్ఠాదీనాంశాస్త్రానుసారిత్యవదన్యనాత్, *సఖిల్వేవం రయన్యావ దాయుషంబ్రహ్మలోకమభిసంపద్యతేనచపునరావరతఇతిబ్రహ్మవిదపివయవావచ్ఛరీరావసానంశాన్త్రవశ్యత్వానగమా, చ్చ- అయంతావస్థాయాం త్పదాదిపరిహారాగ్ధమాదనాదావ్యాప్తియమాణస్యశాస్త్రీయానుష్ఠానావసరేఽభిమానవిరహాదసస్వయన్యవత్తుమశక్యత్వా, చ్చ- *అనన్తతేజ్ఞావ్యతిక రఇతి- ఉపాధీనాంసర్వత్రసత్తత్వాభావాన్నతత్త్వఖాదివ్యతికరఇత్వం. తచ్చాయుక్తం- సౌభరిప్రభృతీనిమివాత్మైకత్వేనుఖాదివ్యతికరప్రస జ్ఞాత్. సౌభరిశరీరమనాస్త్రకరణభేదఇతిచెన్న-అణోరస్త్రకరణస్వయ్యుగపద్మమశరీరసంసర్గానుపపన్నైః. సనుపపన్నైః త్వేనప్రసవలభ్యమానత్వమ ఋత్వం- తన్నైకైకశరీరస్వేనానేకశరీరసమృద్ధినఏకస్యోపపన్నమితిచెన్న-తథాసతిజీవగతస్యారాగమాత్రపరిమాణరూపస్యాఋత్వస్యాన్తఃకరణో పాధికత్వానుపపన్నైః. *ఆభాసఇతి-చరమాత్తనఆభాసః- ప్రతిబిమ్బభూతోజీవఇత్వం-తదవ్యుచాదుషాణాంప్రతిబిమ్బభూవా, దారమ్మణాధికరణద ర్శితైర్దూషణాన్దైర్వానుపపన్నం. — అపరేషంపడేషీ *ప్రకాశాదివత్ * అనన్తతేజ్ఞేతిసూత్రద్వయస్య జీవేశ్వరవ్యతికరభోగవ్యతికరపరిహర చరత్వంసభుటతే-ఈశ్వరస్యసార్వజ్ఞ్యాభ్యుపగమా, దస్త్రకరణభేదపిసౌభరిశరీరేష్యైక్యేభోగవ్యతికరదర్శనా, చ్చ- *ప్రదేశభేదాదితీచేదితి-ఏకశరీ

రావచ్చినాత్మప్రదేశేదృష్టసమవాయాః సుఖాదివ్యవస్థాచాయుక్తా - ఏకశరీరేసర్వాత్మనాంవిభూనామస్తర్వానాదిపరమంసోపీక్షమాక్షణం
స్వస్యాపి ప్రాసోతి-ఉపాధీనాంగత్వరతమైకైకాపాధిమస్తర్వాత్మప్రదేశాస్తర్వావాత్, అన్యస్వస్యాప్యనియతత్వేనసుఖాదివ్యవస్థానుపపత్తేః. బ్రహ్మ
ప్రదేశానాముపాధినాభిన్నత్వేనవభావేనసమస్వయాధికరణాక్రూఢోపాలనసన్ధాయాః- ఇహైవహితేమాత్రకావైర్వివక్షితాః. భాష్యకాలేస్తుప్రస
క్తౌత్తత్తదస్మితాః- అత ఇహితేహమనుపన్యాసః. *అసన్తతేశ్చేత్యాదిసూత్రాణిసాక్ష్యాదిప్రధానపరత్వేనపరైరపత్రైశ్చన్యాఖ్యాతాని. తదయుక్తం-
* నిత్యోపలభ్యత్యాదిసూత్రపునరుక్తిప్రసక్త్యాదియుక్తం. *నిత్యోపలభ్యత్యాదిసూత్రద్వయస్యాన్యధార్థవర్ధనానుపపత్తిః ప్రాగవదస్మితా-అతస్తయోర్యథో
క్తార్థపరత్వమవర్ణనీయం- తథాసతిపునరుక్తిపరిహారాయ *అసన్తతేశ్చేత్యాదిసూత్రాణాంకున్యప్తిప్రధానకర్తృమాన్ధేయం. — అన్యేషామపీదమసి
కరణంసఘటతే- నానాత్వైకత్వవ్యవదేశసాధ్యత్వాదంశాంశభావస్య. కింనన్తాత్మస్యబ్రహ్మణోఽంశోజీవః - ఉత్తేశ్వరస్య. ప్రథమేభేదవ్యవదేశ
హేతుర్నసిద్ధతి- సనాత్నాజ్ఞేవస్యభేదవ్యవదేశాభావాత్. ఈశ్వరాదేవమిభేదవ్యవదేశస్త్రుచయః. సనాత్నాదస్యత్వేజీవానామసత్త్వంచ
ప్రసజేత్. శ్రుతిన్యూతిసార్వభృత్యశ్చ- *సహస్రశీర్షాపురుషః *ఉతాచ్యుతత్వసేవశాసః *పాదోస్యవిశ్వాభూతాని *మమైవాంశోజీవలూకేజీవ
భూతస్సనాతనఇతిశ్వరాంశత్వంహిస్వరసతఃప్రతీయతే. ద్వితీయైకత్వభవదభ్యుపగమవిరోధః- బ్రహ్మణోఽంశత్వంభోక్తృభోగ్యనియస్తానామం
శత్వమపిహభవదభిమతం- నతుతేషాంపరస్పరాంశాంశభావః. సస్వీశ్వరాంశస్యబ్రహ్మాదంశిత్వవ్యవహారోపపత్తిః- బ్రహ్మతిమృత్తికాంశేఽంశత్వవ్య
వహారదర్శనాదితేన్న- బ్రహ్మతిఘటేషుద్రఘటంప్రత్యంశిత్వవ్యవహారదర్శనాత్, తత్సదృశితచ్ఛబ్దస్య గౌణతయాబ్రహ్మత్వసాధ్యైశ్చాంశత్వ
స్యాముఖ్యత్వా, చ. గౌణాప్యంశిత్వవ్యవహారోబ్రహ్మత్వపాదానప్రవృత్తేనప్రాప్తరానాపన్నఏవభవతి- నత్వస్థానరప్రాప్తే. బ్రహ్మతిమృత్తికాంశే
ఘటత్వాద్యనాపన్నఏవహ్యంశిత్వవ్యవహారః- నతుఘటత్వేనోపయుక్తేషి- ఏవంబ్రహ్మన్నప్యంశఃసన్తాత్మరూపశ్చేత్- అంశిత్వవ్యవహారోఘటతే- స
తునియస్తృత్వరూపావస్థాపన్నఇతితత్రగౌణాప్యంశిత్వవ్యవహారోఘటతే. *ప్రకాశాదివదితి- సారచాన్ద్రాగ్రిప్రకాశమగిమస్త్రాక్షధాదీనాందా
హకత్వశక్తిసద్భావాసద్భావాదిస్వభావవ్యవస్థావస్తుభిన్ననిర్గుణిత్వాదివ్యవస్థాపపత్తిరేవేశ్వరయోగితివ్యాఖ్యాతం. తథాసతిస్వభావవ్యవస్థామాత్రేదృ
ష్టాదైకపన్యస్తస్మాత్- నత్వంశాంశిసోస్పృశభావవ్యవస్థాయాందృష్టాదైకత్వస్మాత్. తతోవరమంశాంశభావేఽపివస్వభావవ్యవస్థాయాందృష్టానో
పన్యాసః- అంశాంశభావనిబద్ధనశక్త్యాపరిహరపరత్వాత్సూత్రస్య. సముదాయైకదేశత్వమేవాంశశబ్దనిమిత్తం. అతఏవహిదాయవిభాగేగోమహిషభూ
హిరణ్యాదిష్టయంమహాంశః- ఆయమస్యాంశఇతివ్యవహారః. విశేష్యాంశఇతివ్యవహారదర్శనాదీశ్వరస్యాప్యంశత్వంత్వన్మతేప్రసజ్యతఇతిచేన్న- విశి
ష్టాపేక్షయావిశేష్యేప్యంశశబ్దవ్యవహారేపివిశేషణంప్రతిప్రధానతయాంశిత్వవ్యవహారోపపత్తేః, అప్రధానవిశేషణంప్రత్యంశత్వవ్యవహారాను
పపత్తేః, తథావ్యవహారభావశ్చప్రాధాన్యాదేవ. అతఏవదేవదత్తాదేరోమహిషాద్యపేక్షయాఽంశిత్వవ్యవహారః. యదాసముదాయప్రాధాన్యవి
వక్షే- తదాతస్యాంశత్వం- యదాతదేకదేశాస్తరప్రాధాన్యవివక్షే-తదాతదేకదేశాస్తరస్యాంశిత్వవ్యవహారః. సముదాయస్యప్రాధాన్యంపాశ్చ
ల్పలక్షణం. దేవదత్తాదేశేషిత్వలక్షణం. విశేష్యస్యత్వాధారత్వాదిలక్షణం. సంయోగలక్షణసమ్మదేసత్వపిప్రాధాన్యవివక్షయాహితలస్యగోమ
హిషహేమాద్యంశిత్వవ్యవహారాభావః. అతస్సర్వజీవైరగిన్తత్వంస్వస్వజానత- ఈశ్వరస్యాంశభేదేనర్యపిదుఃఖిత్వంభవత్ - యథాసాభరః. సర్వాన్తి
వాకశరీరత్వేనజానత- ఈశ్వరస్యత్వన్మతేపిదుఃఖిత్వంస్యాదితిచేన్న- సపక్ష్యాభావాత్. శరీరగతదుఃఖంశరీరిణాదేవదత్తాదేర్వృత్తతఇతిచేన్న- దుఃఖస్య
శరీరగతత్వాభావాత్. కింప్రణాదికమేవదుఃఖం- ఉతతద్భావం. ప్రథమేవనిస్యాత్సన్యభావాన్నశరీరగతస్యశరీరగతత్వం. ద్వితీయేశరీరస్యప్రణా
నాభావాన్నతదుఃఖస్యాత్మగతత్వమిత్యభయథాపిదృష్టాన్తస్యసాధ్యవికలతా. అతానేశ్వరస్యాన్నన్మతేదుఃఖిత్వాదిప్రసజ్యః.

అంశాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితకులతిలకవాగ్విజయిసూనునా శ్రీరజరాజదివ్యాజ్ఞాలబ్ధవేదవ్యాసాపరనామభేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమధికతశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితశారీరకమీమాంసాభాష్యవృదయేన
శ్రీగుండర్శనసూరిణాదిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాంద్వితీయస్యాధ్యాయస్యత్రతీయఃపాదః.

సముదితాధికరణసంఖ్య- ౬౦. సముదితసూత్రసంఖ్య- ౨౬౮.

(ఏవం ప్రాప్తతి) అనేక కారణవాక్యకైకత్వవహరణస్వరస్వా, దృషికజన్యద్రువిస్వరస్వేనదర్శనకరణస్వరస్వాభావా, చ్చ *ఏవ
స్వాజ్ఞాయత్యతివాక్యేభాదీనాంముఖ్యాధైనజనిధాతునాప్రాణసోత్పత్తివచనస్వరస్వా, కుత్వత్వాదినిషేధసత్వత్వవచనాభావో, ప్రాణకజన్యవ
రమాత్మనిప్రయోగసద్భావా, చ్చపరమాత్మేవోచ్యత్యత్యర్థః. అనంతరమాత్రస్యబహువచనమాత్రనిర్వాహపరత్వేనఅన్యత్ప్రధానయజ్జితాతమర్థసిద్ధ
మితిమాత్రకారాభిప్రాయఇతితదభిప్రేతంసర్వంస్వయమేవోక్తవాక్ (వియదాదీత్యాదినా).....

వద్వియోత్పత్తివాదాఃపరిణేతుంశక్యాః- ఆత్మవదుత్పత్తిప్రతిషేధశ్రుతీనాంనిత్యత్వశ్రుతీనాంచాదర్శనాత్.
 *అసద్వాఇదమగ్రాసీదిత్యాదివాక్యేపిప్రాణశబ్దేనపరమాత్మేవనిర్దిశ్యతే - *సర్వాణిమావాగ్నిమానిభూతా
 నిప్రాణమేవాభిసంవిశ్యప్రాణమభ్యుజ్జహతఇతిప్రాణశబ్దస్యపరమాత్మస్యపిప్రసిద్ధేః. ప్రాణావావయుష
 యఇతియుషిశబ్దశ్చసర్వజ్ఞేతస్సన్నేవయుజ్యతే- సత్త్వచేతనేష్యద్వియేషు.....

యుషయః*ప్రాణాఇతిచబహువచనశ్రుతికథముపపద్యతేఇతిచేత్. తత్రాహ.

౨॥ సూ. *జ్ఞోష్యే గౌణ్యసమ్మువాత్తత్ప్రాప్నోతిశ్చ॥ *జ్ఞో బహువచనశ్రుతిర్గౌణీ - బహ్వ
 ధాసమ్మువాత్. తస్యైవపరమాత్మనఃసృష్టేఃప్రాగవస్థానశ్రుతేరేవ.

౩॥ సూ. *జ్ఞోష్యే తత్సూర్వకత్వాద్వాచః॥ *జ్ఞో ఇతశ్చప్రాణశబ్దఃపరమాత్మవచనః-వాచః-
 పరమాత్మస్యతిరిక్తవిషయస్యనామధేయస్యవాగ్విషయభూతవియదాదిసృష్టిసూర్వకత్వాత్.*తద్ధేదంతర్వ్య
 వ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేతీనా మరూపభాజామభావాత్ తదాసీంవాగాద్వియకా
 ర్యాభావాచ్చతానిససక్తిత్యర్థః.

ప్రాణోత్పత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

అనంతరసూత్రశక్తామాహ (యుషయఇతి)

౨॥ సూ. *జ్ఞోష్యే గౌణ్యసమ్మువాత్తత్ప్రాప్నోతిశ్చ॥ *జ్ఞో బహ్వధాసమ్మువముపపదయతి (తస్యైవేతి) ఏవకారేణసూత్రస్థశ్చ
 శబ్దావ్యాఖ్యాతః.....

౩॥ సూ. *జ్ఞోష్యే తత్సూర్వకత్వాద్వాచః॥ *జ్ఞో అత్తాహ్యద్వప్రసంస్థారసేథికార్యదర్శనాత్తదాసీంకల్ప్యతే - ఏవమిన్ద్రియకార్యం
 తదాదృశ్యతేచేత్ - ఇన్ద్రియాణ్యపికల్పేయం - సచరదిత్యాహ (ఇతశ్చేత్యాది) ఉక్తార్థశ్రుతివాక్యంపర్యంతాఫలితమగ్రమాహ (తద్ధేదమితి)
 వాక్కార్యముచ్చరణం. శ్రోత్రకార్యం శ్రవణం. ఏవంతతత్సూర్వజ్ఞానేన్ద్రియవిషయాభావాత్ తత్తద్విన్ద్రియకార్యంనోపపద్యతే ఇతిసతదాసీం
 కార్యకల్పాన్న్ద్రియాణీత్యర్థః.

పరస్తుపూర్వాధికరణోక్తస్యసర్వగతబహ్యత్వవాదదోషస్యజీవంప్రత్యనియమస్యతథాశబ్దేనాతిదేశదేశనియమేనప్రాణనియమస్యాపి సిద్ధ
 త్వేనకృతకత్వా, జీవవదమత్వత్వతిదేశనిర్ధానవిరోధా, దవ్యపూర్వపక్షసూత్రత్వేతద్వ్యవచేదననిర్ధానదోషతకసూత్రాన్తరాభావా, చ్యవ్యవహి
 తస్యాపివియదధికరణోక్తస్యసమ్మువస్యాతిదేశః, *అస్మాదాత్మనఃసర్వేప్రాణాఃసర్వేలాకాఇతిపూర్వాధికరణవిషయవాక్యస్థలోకాదిదృష్టానీకరణస
 ప్రాజెమతథాశబ్దేనతద్ధర్మాతిదేశ, ఇతిచవ్యాఖ్యాతం. తతాప్యవ్యవహితజీవానమత్వత్వతిదేశేనపూర్వపక్షసూత్రత్వంస్వార్థసేకం. ప్రాసక్తికాధికర
 ణాన్తరవ్యవధిస్తునదోషః. సచసిద్ధాన్తసూత్రాన్తరాభావాదాద్యనైవసిద్ధాన్తసూత్రత్వమగ్రయజీయం - వాధకపరిహరసూత్రస్య సిద్ధాన్తసాధక
 త్వాత్. సిద్ధాన్తసాధకయంతైరసూత్రితత్వంతు పూర్వోక్తాదేవసూత్రప్రణయననైరపేక్ష్యేత్. వాధకపరిహరస్యత్వం కత్వాత్తస్యైవ సూత్రితత్వం
 యుక్తమిత్యుక్తం. తుశ్చాన్తరచరచైవసిద్ధాన్తదోషనమిత్యుక్తందీపే. *గౌణ్యసమ్మువాత్తత్ప్రాప్నోతిశ్చేత్యేకసూత్రత్వంచాతపివయుక్తం. సచా
 సావశ్యజ్ఞానముచ్చయార్థః - సాధకసాధకత్వేనసముచ్చయవాచినైరపేక్ష్యేత్. గౌణ్యాజన్మశ్రుతేరసమ్మువాదిలియోజనాచక్లేష్టా, *గౌణ్యసమ్మువా
 చ్యబ్ధాచేతిపూర్వపాదావగతసూత్రత్వేతిరుద్ధా, చ. అక్షిప్తరీత్యవిరుద్ధనిర్వాహేసమ్మువతితద్వపరితనిర్వాహశ్చాయుక్తః. *తత్ప్రాప్నోతిశ్చేతి- ఖా
 దిష్వనుషక్తస్యజన్మశబ్దస్యతతఃప్రాప్నోతి, ఖాదిమచరస్యముఖ్యతాయాఃస్థాపితత్వాత్, ప్రాణోత్పత్తిర్నత్యైవ్యాఖ్యాతం. తస్మిన్యార్థం. త
 తోష్యనేయాధ్యవ్యాఖ్యానంవరం, - తచ్చబ్రహ్మఖాదిష్వనుషక్తజన్మశబ్దవాచిత్యాదపిపరమాత్మపరత్వంస్వార్థసేకం, చ- ప్రాణజన్మబ్రహ్మవచనసర్వాహ
 శ్చాపేక్షితః. జన్మశబ్దానుషక్తరూపయంతైరప్యపేక్షితేతిచేత్. సత్యం- సాత్వేకత్వావధారణప్రతిజ్ఞానాదివద్వియదధికరణోక్తతయా2౧ప్రాయ
 తఃసిద్ధేతిప్రాణజన్మనిర్వాహవివక్షణోక్త్యాజ్ఞాప్యః. క్వచిదక్తసాగ్నిప్రాయితత్వంక్వచిదప్యనుక్తస్యకణ్ఠోక్తత్వమపిహియంక్తం - సక్వచిదక్తస్యపున
 శ్చోక్తత్వం, క్వచిదప్యనుక్తసాగ్నిప్రాయితత్వం, చ. *తత్సూర్వకత్వాద్వాచఇతి. *అన్నమయంహిసోమ్యమనఃఅపిమయఃప్రాణస్తేజోమయీ
 వాగితివాక్ప్రాణమనసాంతేజా2౨బన్నపూర్వకత్వాచ్చప్రాణస్యకార్యత్వమిత్యుక్తం. తదయంక్తం - అహక్టారికస్యమనసోవాగ్నిన్ద్రియస్యచపృథివీతే
 జకార్యత్వాదేంగా, దాన్వయినిశేషస్యప్రాణస్యామ్ముకార్యత్వాభావా, చ. అతఆహ్వయనమాత్రమత్రనివక్షితం - తావతావనోత్పత్తిస్సిద్ధ్య

౪॥ సూ. శ్రిశ్రిశ్రి సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ॥ శ్రిశ్రిశ్రి తాన్ద్రియాణికింసప్తైవస్యః-అథవైకాద
 శేతిచిన్త్యతే. శ్రుతివిప్రతిపత్తైస్సంశయః. కింప్రాప్తం. సప్తైతి. కుతః. (గతేర్విశేషితత్వాచ్చ) గతిస్తావజ్ఞా
 యమానేనమ్రయమాణేనచజీవే నసహలోకేమసంఖ్యరణరూపాసప్తానామేవశ్రూయతే *సప్తైవమేలోకా
 యేషుచరన్తిప్రాణాగుహాశయానిహితాస్సప్తసప్తైతి. వీహస్సపురుషభేదాభిప్రాయా. విశేషితాశ్చ తేగతిమ
 స్తఃప్రాణాఃస్వరూపతః *యదావచ్ఛావతిష్ఠన్తైజ్ఞానానిమనసాసహ. బుద్ధిశ్చనవిచేష్టేతతామాహుః పరమాం
 గతిమితి. శరీరాన్తస్సంఖ్యరణంవిహాయ మోక్షార్థగమనంపరమాగతిః. ఏవంజీవేనసహజన్మమరణయోస్సప్తానా
 మేవగతి శ్రవణాత్, యోగదశాయాం జ్ఞానానీతివిశేషితత్వాచ్చ జీవస్యకరణాని శ్రీత్రత్యక్తమన్విహ్య
 ప్రాణబుద్ధిమనాంసింసప్తైవేతిగమ్యతే. యానిత్వితరాణివిషయాణాం గ్రహకత్వేన *అష్టాగ్రహః *సప్తవై
 శీర్షణ్యాఃప్రాణాద్వావవాఞ్ఞావిత్వాదిషు చతుర్దశపర్యవ్రాన్తిప్రాణప్రతిపాదకవాక్యేషువాక్పాణిపాదపా
 యూపస్థాహజ్ఞా-రచిత్రాఖ్యానీద్రియాణిప్రతీయన్తై - తేషాంజీవేనసహగతిశ్రవణాభావాజ్జీవసాన్యల్పల్పవ
 కారకత్వమాప్రేణౌపచారికఃప్రాణవ్యవదేశః.....

ఇతిప్రాప్తప్రచక్షుషే.

౫॥ సూ. శ్రిశ్రిశ్రి హస్తాదయస్తుస్థితేతోనైవం॥ శ్రిశ్రిశ్రి ససప్తై
 వేద్రియాణి- అపిత్యేకాదశ- హస్తాదీనామపిశరీరేస్థితేజీవే

తి.—— అన్యేత్సిద్ధియసమన్వయైవైతేపూర్వమేవనీధతాంమత్వావ్యప్తీద్రియాణాంజీవస్యస్వాపప్రబోధదూర్వత్వా నిజన్మనోశ్చవిలయోత్పత్తిభ
 వతః - ఉత్పత్త్యవత్యతివిచారయన్తి. తదయం క్తం- సమప్తీద్రియాత్పత్తిప్రశయదూరస్వనిరూపితత్వాత్, *అష్టాప్రకృతయఃపాదశవికారాః * ఇ
 ద్రియాణితన్నాతేషుతన్నాతానిభూతాదాలీయన్త్యత్యాదిభిఃతత్రతత్రోదాహృతశ్చుతిభిస్త్యధితిచేత్. తద్ది. *తముత్తామస్తంప్రాణోనూ
 త్తామతి ప్రాణమనూత్తామస్తంసర్వప్రాణా అనూత్తామన్తి *అగ్నేదేవాశ్చధాంజుహ్వతిపూర్వాపరపాదయోదాహృతతత్త్వాన్త్యైర్వ్య
 ప్తీద్రియాణామపిస్థానీద్రియచారానిద్రియస్సన్యత్. వాక్యైవతేమాత్పత్తిప్రశయావగమాత్సంశయఇతిచేత్. తత్సమప్తీద్రియాణామపిత్వం-
 *అసద్వాద్యత్యాదివాక్యానాంశ్రూయమాణత్వాత్. పునరుక్తిశ్చభవేత్- *వాక్యసేదర్శనాదిత్యధికరణేకత్వాన్త ప్రాణానాంలయేశ్చుతేపితేషాం
 సద్భావనిశ్చితః ఉక్తంపిభవద్ధిరేవ *ఇహాలయోససాక్ష్యాద్విషయే కింతువ్యతివిలాపాయమనసేసంక్లేషమాత్రమితి. ఉత్తాన్తాలయాభావాత్జన్మ
 న్యత్పత్తిశ్చనాన్తి. సుషుప్తిప్రబోధదూర్వయోత్పత్త్యభావశ్చకింపునర్వాన్యయనీధ్యః. అతః *తథాప్రాణాద్యత్యాదిసూత్రాణాంసమప్తీవిషయవ్యమే
 వయంక్తం. తథాశ్చైవసమప్త్యైవైన్తిప్రబోధజన్మనువియదాదిమత్ప్రాణాఉత్పత్త్యన్త్యత్యపివ్యవహితాధికరణన్యాన్తాదిదేశోఽస్వరసః. *అస
 ద్వాద్యదమిత్యాదిశ్చుతిశ్చ *సదేవత్యాదివాక్యవత్కృత్సప్తప్రశయదహవిషయతయాప్రతీయతే-అతోఽవాస్తరప్రశయేవాజన్మనఃపూర్వకాలే
 వాద్రియసద్భావవిషయత్వాశ్రయజేనతస్యవాక్యస్య *తత్త్వాక్కుశేత్యస్యవిషయతయోదాహరణమయం క్తం. *తత్త్వార్థకత్వాదితి-భోక్తారం
 పురస్కృత్యవాక్యసహాదిప్రవృత్తిః- అతస్సుషుప్తివాగాదివాక్పారోపరమాదస్తమయవ్యవదేశఇత్యుక్తం. తదవ్యయం క్తం- పునరుక్తైర్వికరణత్వాత్.

ప్రాణోత్పత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

౬॥ సూ. శ్రిశ్రిశ్రి సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ॥ శ్రిశ్రిశ్రి కిమిద్రియాణి సప్తైవ- కిమేకాదశ. కింసప్తానాంగతి శ్రవణమిద్రియాణాంసప్తస
 ఙ్ఖ్యత్వమవగమయతి- నేతి- తదర్థంగతి శ్రవణాభావేపిహస్తాదీనామిద్రియత్వముపపద్యతే-నేతి. దశేషేపురుషఇత్యాదిశ్చుతికిమిద్రియాణామేకా
 దశత్వేప్రమాణం- నేతి. చ. యదాసప్రమాణం, యదాహస్తాదీనామిద్రియత్వానుపపత్తిః- తదాగతిశ్చుతేస్సప్తసంఖ్యవ్యవస్థాపకత్వాత్సప్తైతి
 న్నాన్యత్. యదాసాశ్చుతిరేకాదశత్వేప్రమాణం, యదాహస్తాదీనామిద్రియత్వోపపత్తిః- తదాగతి శ్రవణస్యసప్తసంఖ్యవ్యవస్థాపకత్వా భావాదే
 కాదశేతినిధ్యతి. (శ్రుతివిప్రతిపత్తైతి) సవాదివిప్రతిపత్తైర్వ్యధిః. (వీహస్సపురుషభేదాభిప్రాయైతి) *సప్తప్రాణాః ప్రభవన్తిపూర్వంసప్తానా
 ముత్పత్తిశ్రవణాదిభావః. స్వరూపతోవిశేషితాః - సతుకార్యాదిభిర్వ్యధిః. (పరమాగతిః) మోక్షార్థగమనరూపత్వాత్ పరమాగతిర్యగిత్వ్యధిః.
 (జ్ఞానానీతివిశేషితత్వాచ్చేతి) జ్ఞాయతేఽనేనేతివ్యుత్పత్త్యాజ్ఞానానీత్యధిః. అధికసంఖ్యైశ్రవణస్యనిర్వాహమాహ (యానిత్వి) (చతుర్దశపర్యవ్రాన్తి)
 పూర్వైస్సప్తవిస్సహచతుర్దశపర్యవ్రాన్తివాక్పాణిపాదపాయూపస్థాహజ్ఞా-రచిత్రాఖ్యానీద్రియాణిప్రతీయన్తైప్రతీయన్త్యత్యధిః.....

౭॥ సూ. శ్రిశ్రిశ్రి హస్తాదయస్తుస్థితేతోనైవం॥ శ్రిశ్రిశ్రి అధికరణవిశేష్యయోరభ్యావరణ *స్థితఇతిపదంబ్యాచక్షు (శరీరఇతి) అత

తస్యభోగోపకరణ త్వాత్ కార్యభేదాచ్చ. దృశ్యతేహిత్రాదీనామివహస్తాదీనా మపికార్యభేదాదానా
దిః - అతనైపిసన్యైవ. (అతోనైవం) అతోహస్తాదయోనసన్త్యేవంనమన్తవ్యమిత్యర్థః. అధ్యవసాయాభిమా
నవిస్తావృత్తిభేదాన్తనవబుద్ధ్యహజ్జా-రచితైశ్చైర్వ్యవధిశ్యతఇత్యేకాదశేద్వియాని. అతః *వశేమేపురుషే.
ప్రాణాఃఆత్మైకాదశఇతి, - ఆత్మశబ్దేనమనోభిధీయతే. ఇన్ద్రియాణిదశైకంచపంచేద్వియిగోచరాః. *తైజసా
నీన్ద్రియాణ్యాహుదైవావైకారికాదశ. ఏకాదశంచమనశ్చత్రైత్యాదిత్రుతిష్ఠ్యతిసీద్ధేద్వియసంభ్యాసితా. అధికస
ంభ్యావాదాఃమనోవృత్తిభేదాభిప్రాయాః-న్యూనవ్యవదేశాస్తుతత్రతత్రవివక్షితగమనాదికార్యవిశేషప్రయుక్తాః.
సప్తగత్యధికరణంసమాప్తమ్.

శ్చద్వార్థమాహ (భోగోపకరణత్వాదితి) ఉపకరణాన్తరావేషానాన్తి- చక్షురాదిభిరేవభోగసిద్ధిరితిశక్త్యావృత్త్యర్థమాహ (కార్యభేదాచేతి) అతా
న్తైవమితివ్యాఖ్యాయోపాదానం. అత్ర తత్కర్తవ్యకాకాక్షీన్యాదేనాన్వితః. తద్వ్యాచప్తే (అతఇతి) చతుర్దశసంఖ్యానిర్వాహమాహ (అధ్యవసాయే
తి) మహదనుగృహీతంమనోభ్యవసాయ, మహజ్జారానుగృహీతంమనోభిమానం, పూర్వసంస్థాపితమనుగృహీతంమనశ్చిద్రాం, కరోతి- తత్తదా
నీంబుద్ధ్యాదిశబ్దైర్వ్యవధిశ్యతఇత్యర్థః. *హస్తాదయన్ద్విత్యేతావతానాభ్యసీద్ధే. *అతోనైవమితిసూత్రఖడ్గఃకిమగ్ధమితిశక్త్యాం ప్రమాణదార్థ్యసూ
చనాగ్ధమిత్యభిప్రాయేణాహ (అతఇతి) అతఃఇన్ద్రియసంఖ్యావ్యవస్థితేత్వత్తత్రాన్వయః. ఉదాహృతవాక్యస్థమాత్మశబ్దంవ్యాచప్తే (అత్తశబ్దనేతి)...
పరేతు *గతేః - *సప్తప్రాణాఃప్రభవన్తీతిశ్రుతివాక్యాదవగతేః, *సప్తవైశ్వానర్యాఃప్రాణాఇతివిశేషితత్వాచేతివ్యాచప్తే. తదయంక్రం-

వ్యభిచారిణాపేతుత్వాభావాత్. *అష్టాగ్రహః *దశేమేపురుషఇత్యాదిభిఃసంఖ్యాన్తరాణ్యపిమిత్రేరవగమ్యతే. *సప్తవైశ్వానర్యాఇతివిశేషితత్వ
మప్యయంక్రం- సప్తత్వసాధకత్వాభావాత్. *ద్వావవాక్యాభిసంవన్త్యాహిప్రతీయతే. *హస్తాదయఇతి- హస్తాదయశ్చశ్రూయతే- అతస్సప్త
త్వాదిరకెన్ద్వితేలతః- అధికసంఖ్యాగ్రహణేనూనసంఖ్యాయాఃఅన్తర్భావోపపత్త్యేనైవం- యథాపూర్వపక్షంసమన్తవ్యమిత్యుక్తం. తత్రసప్తత్వాది
రకఇతిస్థితశబ్దవిశేష్యంనాథ్యాహర్తవ్యం- అనువాదేప్రయోజనాభావాత్. అధికశ్రవణాదేవహిసప్తత్వాదిరకోఽవగతోభవతి. జీవేన్ద్రియేత్యధ్య
హితేయంక్రీర్ద్యతాభవతి- జీవంప్రతిహస్తాదీనాం చక్షురాదివచపకరణత్వసామ్యవగతేః. ఏవం సూత్రసప్తవచేదస్యపేతుక్తా మనోవృత్తిభేదైర
ధికప్రతీత్యస్యాధానిధిరతశ్చబ్దేనవక్తుంయజ్యతే. అధికసంఖ్యాగ్రహణేనూనసంఖ్యాన్తర్భావపరత్వమతశ్చబ్దస్యనయజ్యతే - తథాసత్యైకాదశభ్యోఽతి
రిక్తసాన్విగ్రాహ్యత్వప్రసక్తాత్. *నైవమితిభూయోవచనంచోక్తయంక్రమగ్రాహ్యశ్రుత్యభిప్రాయంభవితుమర్హతి - అన్యథా *హస్తాదయఇ
త్యేతావతాపర్యాప్తత్వాత్. సహిసర్వాధికరణేషుయథాపూర్వపక్షంసమన్తవ్యమిత్యుచ్యతే. — అన్యేతుబుద్ధ్యాసహద్వాదశేద్వియాని - ఉత్తా
నై *సర్వేప్రాణాభిసమాయన్తీతిశ్రవణేనసర్వేషాంప్రాణానాముత్తాన్తి- అతనైషాంనాత్వన్దికనాశఃఇతిపూర్వపక్షంకృత్వాగతిశ్రవణాదినాస
ప్తానామేవగతిః- తేమేమేవనాత్వన్దికనాశః- ఇతరేషాంత్యాత్వన్దికనాశః- తత్రతత్రచభోగాయజ్జీవవేషాయాంస్వకారణాదత్వత్తిరిసిద్ధాన్తయ
న్తి. తదయంక్రం- *సర్వేప్రాణాభిసమాయన్తి *సర్వేప్రాణాఅనూత్తాన్తిమన్తీసర్వప్రాణానాముత్తాన్తిన్త్రవణాత్, సర్వశబ్దసంఖ్యోచాభావాత్,
సప్తానాంగతిశ్రవణస్యచాన్దోగ్యభూతత్రయసృష్టిశ్రవణసేవాయోగవ్యవచేదపరత్వేనాపుపపత్తే, శ్చ. *సప్తానామితిశ్రవణనైర్వర్ధ్యపరిహారా
యసప్తానామేవతత్వధారణకల్పనాదపిసర్వశబ్దనైర్వర్ధ్యపరిహారాయసప్తశ్రవణస్యప్రదర్శనార్థత్వకల్పనైవోపపన్నా - అన్యథాహ్యశ్రుతావధార
ణకల్పనం, హస్తాదీనాంప్రళయకల్పన, ముత్వత్తికల్పనం, చేతిగౌరవశాన్త్యాత్. *యదానైపురుషఃస్వపిప్రాణం తద్వివాగశ్యేతిప్రాణంచక్షుఃప్రా
ణంశ్రోత్రమితి, యదాప్రబుద్ధ్యతేప్రాణాదేవాధిపునర్జాయన్తఇతి, వాచఃచక్షురాదీనాంచావిశేషణావ్యయేసమ్భవేచశ్రూయమాణవాచఆత్మ
న్దికనాశః- చక్షురాదీనాంవృత్తిలూపః- వాచఃస్వరూపాత్వత్తిః- చక్షురాదీనాంవృత్తిలాభఇత్యవ్యయసమ్భవశ్రవణస్యనైర్వర్ధ్యకల్పనంచప్రస
జేత్. సప్తానాంశ్రవణంతుజ్ఞానసాధనత్వరూపప్రాధాన్యవివక్షయాపుపపన్నం. ఆదిసర్వకర్తృత్వీయసమన్వృత్తిత్వీర్నాన్తి- మనునాసప్తానామేవసృ
ష్టిప్రతిపాదనాదిచాయుక్తం- పరాశరాదిభిర్వాగదీనామపి *దేవానైకారికాదశ. ఏకాదశంచమనశ్చత్రదేవానైకారికాఃప్రత్యాప్తిప్రతిపా
దనాత్, క్వచిదక్తస్యక్వచిదనుకైరభావసాధకత్వాభావా, చ్చ. శ్రుతివిరోధశ్చభవేత్ - *అష్టాప్రకృతయఃషుడశవికారాశ్చతుర్వింశతిసంఖ్యాతంవ్యక్త
మవ్యక్తముచ్యతఇతిహిశ్రూయతే. హస్తాదీనాంతత్వానాంసమన్వృత్తిస్సప్తదశాయామభావే కథంషుడశవికారసిద్ధి, శ్చ తుర్వింశతితత్త్వసిద్ధి, శ్చ. యది
ప్రతిమరణముత్పద్యమానైర్విసశ్యద్భిశ్చతత్త్వైఃషుడశవికారాదిసిద్ధిః- తద్విముఖపటాదిభిరధికసంఖ్యావ్యవహరకుతోసన్యాత్. కించ- ఆకాశమిన్ద్రియే
మిన్ద్రియాణితన్మాత్రేమతన్మాత్రాజిహ్వాతాదాలీయన్తేభూతాదిర్హృతిలియతేమహానవ్యక్తేలియతఇత్యత్ర ఇన్ద్రియశక్త్యాసంఖ్యోచాల్సర్వేన్ద్రియా
ణామవిశేషేణమహదాదప్రళయవేషాయాం ప్రళయఃశ్రూయతే- అతస్సర్వేన్ద్రియాణాంతుల్యకాలత్వమవగమ్యతే- అతఃకాలభేదకల్పనమప్ర
మాణకం. ద్వాదశప్రాణాఇతిచాయుక్తం- *దశేమేపురుషేప్రాణాత్మైకాదశః *ఇన్ద్రియాణిదశైకంచేత్వాదిశ్రుతిచ్చుతిభిఃప్రాణానామేకాద
శసంఖ్యాశ్రవణాత్.....

సప్తగత్యధికరణంసమాప్తమ్.

౬॥ సూ.

శ్లో॥ అణవశ్చ॥ ధీః॥

*తపతేసర్వవసమాఃసర్వేనంతాత్యానన్యశ్రవణాద్విభుత్వంప్రాణానాం. ...
 ఇతిప్రాప్తైభిధీయతేప్రాణమనూతామ్మన్తంసర్వేప్రాణానూతామ్మన్తీత్యుతాన్త్యాదిశ్రవణాత్పరిమితత్వేసిద్ధేసత్పుతాన్త్యాదిషుపార్శ్వస్థైరనుపలభ్యమానత్వాదణవశ్చప్రాణాః. ఆనన్యశ్రుతిస్తు
 *అథయోహేతాననంతానుపాస్తాత్పుతాసనశ్రవణాదుపాస్యప్రాణవిశేషణభూతకార్యబాహుళ్యాభిప్రాయా.

౭॥ సూ. శ్లో॥ శ్రేష్ఠశ్చ॥ ధీః॥ ప్రాణసంవాదేశరీరస్థితిహేతుత్వేనశ్రేష్ఠతయానిర్ణీతోముఖ్యప్రాణః *అనీదవాతంస్వధయాతదేకమితిహాప్రశయసమయేస్వకార్యభూతప్రాణనసద్భావశ్రవణాత్,
 *ఏతస్మాజ్ఞాయతఇతిజన్మశ్రవణస్యజీవజన్మశ్రవణవచుపపత్తైరోత్పద్యతఇత్యాశంకాప్రాకృత్యేరేకత్వావధారణాదివిరోధాత్, *ఏతస్మాజ్ఞాయతేప్రాణఇతిపృథివ్యాదితుల్యోత్పత్తిశ్రవణా, దుత్పత్తిషేధాభావాచ్చ
 జాయతపవశ్రేష్ఠశ్చప్రాణఇత్యుచ్యతే. *అనీదవాతమితితునదైవంశ్రేష్ఠంప్రాణమభిప్రేతోచ్యతే-అపితుపరస్యబ్రహ్మణఃకన్యైవవిద్యమానత్వముచ్యతే- *అవాతమితత్వేనశ్రవణాత్. పూర్వేణైవతుల్యన్యాయత్వేపిపృథగ్యోగకరణముత్తరవిస్తాధమ్.

ప్రాణాణుత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౮॥ సూ. శ్లో॥ అణవశ్చ॥ ధీః॥ కిమిన్ద్రియాచిసర్వగతాని-ఉతాణుపరిమాణకాని. ఆనన్యశ్రవణముపాసనార్థం-ఉతనేతి. ఉత్తానిన్యశ్రవణంకిమణుత్వమువగమయి-నేతి. అణుత్వావగమకత్వాభావేతదానన్యశ్రవణస్యఉపాసనార్థత్వాభావాత్సర్వగతాని. ఉత్తానిన్యశ్రవణస్యాణుత్వగమకత్వేనానన్యశ్రుతేరుపాసనార్థత్వాదణురూపాది.

*ప్రాణమనూత్మామప్రమితి అణుత్వంనామపరిచ్ఛిన్నత్వేసత్పుతలభ్యర్థస్థూలతారాహిత్యమత్రవివక్షితం- సతుజీవాత్స్వరూపవదత్వనాల్పత్వం. తత్ర *వాల్మగ్రశతభాగస్యేత్యాదివాక్యేనాత్మనాల్పత్వ స్యాత్కత్వాత్తథాభ్యుపగమః- అత్రతూక్తప్రకారమణుత్వంపరిచ్ఛిన్నత్వేసత్పుతలభ్యర్థత్వం. ఉత్తానిన్యాదిపరిచ్ఛిన్నత్వహేతుః- పార్శ్వస్థైరనుపలభ్యమానత్వంస్వచ్ఛత్వహేతుః. ఏవంవిశిష్టమణుత్వముపపాదితంభవతి. పరిమాణావాస్తవభేదసత్యపిత్వగ్నియస్యసూక్ష్మశరీరవ్యాపీదృశమణుత్వమన్వయే. *తపతేసర్వవసమాఃసర్వేనంతాత్యానన్యశ్రవణాత్సర్వకరత్వవిషయా. ఆనన్యశ్రుతినిర్వాహమాహ (ఆనన్యేతి) కార్యబాహుళ్యమనన్యం. కార్యబాహుళ్యవిశేషణవిశిష్టతయా ఉపాసనార్థమానన్యకథనమిత్వార్థః. — ఆనన్యశ్రవణంనైవప్రాణవిషయమిత్వస్యే. తదయంక్రం- దేవశరీరేవ్యపమిపప్రాణానామితఉత్తానినానావిద్యమానత్వా, తదతిక్రదైవప్రాణవిషయతయా తదభిమతశ్రుతేరథాస్తరపరత్వస్యపూర్వమేవపపాదితత్వాదైవప్రాణానిధిః, * అనంతానుపాస్తాత్పుతాసనశ్రవణాత్ సత్పుతనురోధేనోపాసనార్థతయా నిర్వాహసామ్యపశ్చత్వా, చ్చ.

౯॥ సూ. శ్లో॥ శ్రేష్ఠశ్చ॥ ధీః॥ ప్రాణస్యశ్రేష్ఠశబ్దవాచ్యత్వేహేతుంపదకానూత్రంవాచ్యచచ్ఛే (ప్రాణేతి) ప్రాణసంవాదోనామఛాన్దోగ్యప్రకరణవిశేషః. అస్యశరీరస్థితిహేతుత్వేనశ్రేష్ఠ్యం. (ఉత్పత్తిషేధాభావాదితి) అనేనజీవజన్మతుల్యత్వంవాచ్యవర్జితం- తస్యహ్యుత్పత్తిషిద్ధా. (అనీదవాతమితి) *అనీత్- *అనప్రాణనంతాత్యానోర్భూత్. జైవం- జీవసమృద్ధి. సిద్ధానై * స్వధయేర్యనేన * స్వధాత్వంలోకభావినీత్యుపసృంహణాల్పేవిశిష్టత్వముచ్యతే. అధికశక్త్యాపరిహారాభావాన్నేదంసూత్రమధికరణాస్తరం. శ్రుతివాక్యంహిపూర్వపక్షేవలఘునం- తత్తుపూర్వాధికరణేనైహిన్నూత్రేచసమానం.

*శ్రేష్ఠశ్చేత్యధికరణాస్తరత్వంపరైరుక్తమయంక్రం- ప్రతిజ్ఞాదృష్టానావధారణాదిభిశ్చ త్యాచోత్పత్తౌప్రతిపన్నాయామనత్వత్వవగమోఽన్యథానిర్వాహ్యఇత్యస్మాదధికశక్త్యాపరిహారాభావాత్. — అస్యేతముఖ్యప్రాణఉత్తానినావత్వసంలీయతే- దేహస్తరేనోముఖ్యప్రాణఉత్పద్యతఇతి పూర్వపక్షంకృత్వా ఉత్తానిన్యశ్రవణాదుత్పత్తివాదస్య వ్యక్తుత్వవిషయతయానాత్మసాశఙ్గినిధాన్తయన్తి. తదవ్యయంక్రం- తత్సతానురోధేపృథకశక్త్యాంకాభావాత్. * ఉత్పత్తిమాయానిష్ఠానంవిభుత్వంనైవపశ్యధా । అధ్యాత్మంనైవప్రాణస్యజ్ఞాయామృతమశ్చుతఇత్యుత్పత్తిశ్రవణాదేదేహస్తరేనోప్రాణఉత్పత్త్యత్యధికశక్తేతినేత్. ఉత్తానిన్యశ్రవణానురోధేనోత్పత్తిశ్రుతిర్వైతిలాభాభిప్రాయేత్వస్యన్యాయస్యేన్ద్రియేష్యేవసిద్ధత్వాత్. చతుర్థైవదే *తస్మాన్ప్రాణఉత్తరాత్ *సాధ్యతేతదుపగమాదిభ్యఇత్యత్రప్రాణవ్యవసంక్షేపమాత్రస్యనిరూపితత్వాదివత్సన్దాశశక్త్యాప్రసక్తాభావాదేవోత్తానివిషయత్వముపృథకరణస్యామ్యుక్తమ్.

ప్రాణాణుత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౮॥ సూ.

శ్లో॥ నవాయుక్రియేష్యథగుపదేశాత్ ॥ శ్లో॥

సాయంత్రేః ప్రాణః కిం మహాభూతద్వితీయవాయుమాత్రం- తస్య వాస్పదరూపక్రియా - అథ వా వాయురేవకంచనవిశేషమాపన్న ఇతి విశయే వాయురేవేతి ప్రాప్తం- యః ప్రాణస్స వాయురితి వ్యపదేశాత్. — యద్వా- వాయుమాత్రే ప్రాణత్వప్రసిద్ధ్యభావా, మచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాదివాయుక్రియాయాం ప్రాణశబ్దప్రసిద్ధి, శ్చ. తత్ప్రతిమైవ.

ఇతి ప్రాప్తేన వాయుమాత్రం- నచ తత్ప్రతిమైవ త్యుచ్యతే. కుతః. (వృథగుపదేశాత్) *ఏతస్మాజ్ఞాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేన్ద్రియాణి చ ఖంవా యురితి. తతపవవృథగుపదేశాత్ వాయుక్రియాపినభవతి ప్రాణః - నహితేజఃప్రభృతీనాం క్రియాతైస్సహపృథగ్ద్రవ్యతయోపదిశ్యతే. * యః ప్రాణస్స వాయురితి తు వాయురేవావస్థాన్తరమాపన్నః ప్రాణః - నతేజఃప్రభృతీనాం తత్త్వాన్తరమితి జ్ఞాపనార్థం. ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాదావపి ప్రాణః స్సన్త ఇతి క్రియావతి ద్రవ్యపవప్రాణశబ్దప్రసిద్ధిః- నక్రియామాత్రే.

కిమయం ప్రాణో హి యోర్వికారస్సన్మగ్నవహ్నితాన్తరం. నేత్యాహ.

౯॥ సూ.

శ్లో॥ చతురాదివత్తుతత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః ॥ శ్లో॥

నాయంభూతవిశేషః- అపి తు చతురాదివజ్జీవోపకరణవిశేషః. తచ్చోపకరణత్వముపకరణభూతైరిన్ద్రియైస్సహశిష్ట్యాదిభ్యోఽవగమ్యతే. చతురాదిభిస్సహాయం ప్రాణశిష్యతే ప్రాణసంవాదాదిషు. తత్సజాతీయత్వేహి తైస్సహశాసనం యజ్యతే. ప్రాణశబ్దపరిగృహీతేషుకరణేష్వస్యవిశిష్ట్యాభిధానమాదిశబ్దైరవగమ్యతే - *అథహయపవాయం ముఖ్యః ప్రాణః *యోయం మధ్యమః ప్రాణ ఇత్యాదిషు విశిష్ట్యాభిధానాత్.

చతురాదివదస్యాపికరణత్వే తద్వదస్యాపిజీవంప్రత్యుపకారవిశేషరూపక్రియయాభ

వితవ్యం- సాతునదృశ్యతే- అతోనాయంచతురాదివద్భవతుమర్హతీతిచేత్. తత్రాహ

౧౦॥ సూ.

శ్లో॥ అకరణత్వాచ్చనదోషస్తథాహిదర్శయతి ॥ శ్లో॥

(అకరణత్వాత్) కరణం- క్రి

యా. అక్రియత్వాత్. అస్య ప్రాణస్యజీవంప్రత్యుపకారవిశేష రూపక్రియారహితత్వాచ్చయోదోషఉద్భా

౮॥ సూ.

శ్లో॥ నవాయుక్రియేష్యథగుపదేశాత్ ॥ శ్లో॥

కిం ముఖ్యప్రాణో వాయుమాత్రం- ఉత వాయుక్రియా- ఉతావస్థావిశేషాపన్నాయురితి. శ్రుతిలాకప్రసిద్ధిప్రగుపదేశతత్త్వసంఖ్యప్రసిద్ధినాంకస్తిన్మయే సామజ్ఞస్యమితి. వాయుమాత్రత్వపక్షే వాయుక్రియాత్వపక్షే వా సామజ్ఞస్యమస్తిచేత్- తయోరన్యతరస్యసిద్ధిః. అవస్థావిశేషాపన్నవాయుపక్షే సామజ్ఞస్యంచేత్- సపివసిద్ధాంతః.

*పుథగుపదేశాదినిత్యత్వపుథగుపదేశందర్శయతి (ఏతన్నాదితి) * ఖంవా యురితి పుథగుపదేశాన్నవాయుమాత్రమిత్యర్థః. తతపివేతి క్రియాత్వప్రతిషేధః. (తైస్సహపృథగ్ద్రవ్యతయోపదిశ్యత ఇతి) ద్రవ్యోత్పత్తిప్రకరణత్వాత్ - తేజఃప్రభృతీనాం క్రియాపుథగుపదిశ్యతేచేత్- ద్రవ్యతయోపదిశ్యతే. నచతద్యుక్తం. అతః క్రియాయాలద్రవ్యత్వేన పుథగుపదేశాసమ్మవాత్ పుథగుపదిష్ట్య ప్రాణోనవాయుక్రియేత్సర్వః.

ఉత్తరసూత్రమువతారయతి (కిమయమితి) అవస్థావిశేషాపన్నవాయుప్రాణ ఇత్యు

క్తం- అవస్థాన్తరాపత్తిశ్చాగ్న్యదేవవాయుత్వప్రహణేన వస్యాదితి హితశ్చాస్యాత్.

౯॥ సూ.

శ్లో॥ చతురాదివత్తుతత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః ॥ శ్లో॥

అనేనబహుశ్రుతిమశిష్ట్యాదివివక్షితం. శ్రుతిభేదేనసహశిష్ట్యాదిబహుత్వస్య, వి

శిష్ట్యాభిధానానిచబహునీ, తిసూత్రబహువచనతాత్పర్యమిత్యుచితప్రాయోగోక్తం (ప్రాణసంవాదాదిష్టితి, (మధ్యమః ప్రాణ ఇత్యాదిష్టితి, చ) అనన్తరసూత్రవివరిష్యమాణకరణతుల్యోపకారసూచనార్థం వా బహువచనం. అగ్ర్యప్రాయస్యాయమభిప్రేత్యాహ (తత్సజాతీయత్వేహితి) (ప్రాణేతి) విషయం ముఖ్య ఇత్యుక్తై ముఖ్యస్యసతస్తత్సజాతీయత్వంహిప్రతీయతే. యథా భూతత్వాప్రహణేనైవశరీరత్వావస్థాభవతి - తథా వాయుత్వాప్రహణేనైవస్థాన్తరం జీవోపకరణత్వలక్షణందర్శితం. జీవోపకరణత్వావస్థాయావాయుత్వాప్రహణపూర్వకత్వం * యః ప్రాణః స వాయురితి శ్రుత్యాఽవగమ్యతే.

అనన్తరసూత్రశక్తామాహ (చతురాదివదితి)

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ అకరణత్వాచ్చనదోషస్తథాహిదర్శయతి ॥ శ్లో॥ అకరణత్వాదిపూర్వపక్షహేతుః.

ಆಗ ರಣತ್ವಮ.

నన్నే వంనామ భేదా తాగర్వ భేదాచ్చ ప్రాణాపానాదయస్తత్త్వాస్తరాణిస్యః తత్రాహ

౧౦॥ సూ. పృథ్వీ పక్షాత్ సర్వనో వద్వపదిశ్యతే॥ యథాకామాదిష్టభేదేతత్కా-

శైధిల్యాభిధానాత్ శ్రుతిః క్రియాందర్శయతీత్యన్వయః.

అనంతరసూత్రశబ్దామాహ (నన్యేవమితి)

౧౧॥ మా. శ్లో॥ పశ్యన్ తిరనో వదనపదిశలమ్॥ శ్లో॥ దుఃఖానదారానికద్యయమపివేదసిదం. (కామజ్ఞత్యాది) కామ్య-జ్ఞప్తా.

పరేశుః సర్వాణ్యుక్తియైత్యత్యక్తియాశ్చ జేన సర్వకరణసామాన్యత్వ త్విహాణ్యతిపక్షాచలతత్వతాత్పర్యం. తదయం కం - కరణవాదపారోప

[illegible]

ಪ್ರತಿಭಾವಂತರಾದವರನ್ನು ನೇಮಕಗೊಂಡು, ಅವರನ್ನು ಪ್ರತಿಭಾವಂತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ (ಪ್ರತಿಭಾ, ಪು. ಪ್ರತಿಭಾವಂತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ) (ಪ್ರತಿಭಾವಂತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ)

హరపరంచ * చక్షురాదివదితసా త్రంవర్ణయన్తి. తతోఽప్యగ్నివద్భూతా నరత్వశక్త్యాపరిహరపరత్వ ముచితం - స్వాతంత్ర్యైశ్చుదనైశ్చ తస్మాశ్చక్త్యా

యాస్తితత్వాత్, కరణక్షేపతస్యాంపరిహితాయాంసూత స్త్రీశక్తాయాదూరోతా, రితత్వాత్. అదిశబదసంవాచేతనత్వాది, గా, హకత్వాదపిది.

సాంఘికావస్థానామకముచిత్తం - ఈ వివరములు ముందుగా పాఠానికి తెలియజేయవలెను.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

చ్చ. ప్రాణస్యచక్షురాదివత్క్రూరణత్వరూపాదివత్ప్రతితివిషయాన్తరప్రసజ్జపిహారపరం *అకరణత్వాదితిసూత్రమాచ్యుః-విషయాన్తరప్రసజ్జదోషా

నాస్తి-చక్షురాదివద్విషయపరిచ్ఛేదేనకరణత్వాభావాత్. | పమాణాంతరేష్యసమ్భావితంకార్యంహి. శ్చుతిగర్యయతీతి. తదయు కం-పరిహ రవ్యాశజ్ఞోద

యూరాలిన్. ప్రిల్, రుగ్మిషయా వర వ సజోపశు ని-కర్తవ్యోవిభాసాత్రిసంక్షయములు

[illegible][illegible]

రవిశేషాకాక్షాయాంసూత్రవతరణము క్తంభవతీసిద్ధంసస్యమీహితం. అవచ్చేద్యవిషయాభావేనాకరణత్వాదిత్యధ్యాహరదోషశ్చ. *పద్మావృత్తిరి

[illegible]

అంతా అలాగే ఉన్నప్పుడు ఆ సమయంలోనే మళ్ళీ ఒకసారి పర్యవేక్షకులు వచ్చి చూడగా అందరినీ కట్టిపెట్టారు.

[illegible]

పపన్ను:- శ్రీత్రాద్యసురోధమనపేక్ష్య భూతభవిష్యదాదివ్యత్తిసమ్భావనయావ్యత్తిపక్షాకాతిరేకాల్. పమాణవిపర్యయ వికల్పనిదాస్త్యతయో

మొత్తం ఐతిహాసము కం - సజ్జల సాంతిరి కథానో. అతః నౌచిత్యానో వాక్యే శాస్త్రాక్షరమునా ముఖ్యముగా ఉన్నది.

[illegible]

విభిన్నసాంకేయముగాను. — ఆస్థాని ప్రధిమజన్యమహా త్త్వస్యరాజసాభాగః ప్రాణః - సహాయ్యధిష్ఠానక ఉచ్ఛ్వాసాదిరూపేణతత్త్వ)

రక ఇతిసోధానయ 2. తదయక్తం- మహాత్మ్యరాజసాంశస్యప్రాణత్యే ప్రమాణాభావాత్, *యః పాణస్య వాయుః శిశువీరోధా, చ. అతయ

స్త్రీకుటుంబము వర్త మితివదాయకారితలంహి ప, తీయతె. పా నిపలవాంధుని పావకతలంప ని. పుత్రుని పుత్రుని - నివాసాంధుని - నివాసాంధుని

అనుబంధము ౧

ప్రతిపక్షం, చి. సుబ్బారావును పట్టి పట్టిన తర్వాత పనిచేసినట్లుగా నిర్ధారించినట్లుగా ఉంది. పరిమాత్యం తప్పకుండా. కవిత్వాన్ని గమనించండి

జూబిలీ హిల్స్ ప్యాపర్ టెక్స్టైల్స్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్ తరఫున ఉత్పాదకత, అమ్మకం మరియు సేవలను నిర్వహించేందుకు ఏర్పాటు చేసిన కంపెనీ.

పన్నెనితల్లా దేవభూతా నరత్న పతిక్షేపకము తరహా తం నత్తు యాత్ర పతిక్షేపవరం పబ్బాదిక యెత్తానంపూ జ్జు యాత్ర పాని

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

ప్రజాస్వామ్య పార్టీ ప్రకటన: జై ప్రభుత్వం మిషన్ సురాధి నామ ప్రయోగం:

౧౨॥ సూ.

శ్రీశ్రీ అణుశ్చ॥ శ్రీశ్రీ

అణుశ్చయం- పూర్వవమతాగ్రన్యాదిశ్రవణాత్ *తమతాగ్రమన్తంప్రాణోనూతాగ్రమతీత్యాదిషు. అధికాశజాతు *సమపభిస్త్రిభిన్దైస్సమోనేనసర్వేణ *ప్రాణేసర్వంప్రతిష్ఠితం *సర్వంహీదంప్రాణేనావృతమిత్యాదిశ్రవణాత్ మహాపరిమాణఇతి.

పరిహారస్తు ఉతాగ్రన్యాదిశ్రవణాత్పరిచ్ఛిన్నత్వేనిశ్చితే సర్వస్యప్రాణిజాతస్యప్రాణాయత్తస్థితిత్వేనవైభవవాదోపపత్తిరితి.....

శ్రేష్ఠాణుత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౩॥ సూ.

శ్రీశ్రీ జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతుతదామననాత్పాణివతాశబ్దాత్॥ శ్రీశ్రీ

సశ్రేష్ఠానాం ప్రాణానాంబ్రహ్మణఉత్పత్తిరియత్తాపరిమాణంచోక్తం. తేషాంప్రాణానామగ్నాదిదేవతాధిష్ఠితత్వంచపూర్వమేవ *అభిమానివ్యవదేశస్తువిశేషానుగతిభ్యామిత్యనేనసూత్రేణప్రక్షాదుపపాదితం. జీవస్యచస్వభోగసాధనానామేషామధిష్ఠాత్వత్వంలాకసిద్ధం, *ఏవమేవైషవతాప్రాణాగృహీత్వాస్వేశరీరేయథాకామంపరివర్తత ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధం, చ.తదిదంజీవస్యాగ్నాదిదేవతానాంచప్రాణవిషయమధిష్ఠానంకింస్వాయత్తం- ఉతపరమాత్మాయత్తమితివిశయేనైరపేక్ష్యాత్స్వాయత్తం.

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే(జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానమితి)ప్రాణవతా- జీవేనసహజ్యోతిరాదీనామగ్నాదిదేవతానాంప్రాణవిషయమధిష్ఠానంతదామననాత్ - తస్యపరమాత్మనఃఆమననాద్భవతి. ఆమననం- ఆభిముఖ్యేనమననం. పరమాత్మనస్సజుల్పాదేవభవతీత్యర్థః. కుతపతత్. (శబ్దాత్) ఇన్ద్రియాణాంసాభిమానిదేవతానాంజీవాత్మనశ్చస్యకార్యేషుపరమపురుషమననాయత్తత్వశాస్త్రాత్. యథాస్తర్యామిబ్రహ్మణాదిషు *యోగైతిత్వన్నగైర

పృథగుత్పత్తిశ్రుతిపాదనానుపపత్తేః. శ్రుతిక్షేపకయుక్త్యనాదరేణశబ్దోదయేవాయమాత్రత్వశబ్దాయాత్యవస్థానాత్తద్విషయేణాపిసూత్రాన్తరణభవితవ్యం. నచక్రియాత్వప్రతిక్షేపకయుక్తేరాద్యసూత్రే ౭నభిధితత్వం - *సవాయక్రియేఇతిప్రతిష్ఠాయాహేతోశ్చానస్యితత్వప్రసక్తాత్. *పశ్యచ్ఛ్రుతిరితిసూత్రమపివత్వస్తరాయాగేనకరణవృత్తిస్యప్రతిక్షేపకరమివ్యవస్థాయుక్తం- క్రియాత్వస్య నిరస్తత్వాత్. అతః ప్రాణాదీనాం తత్త్వాన్తరస్యశక్తౌపరిహరకరత్వం యుక్తమ్.

వాయుక్రియాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౨॥ సూ.

శ్రీశ్రీ అణుశ్చ॥ శ్రీశ్రీ

కిమయం ప్రాణస్సర్వగతః- ఉతాణుః. కిం * సమపభిస్త్రిభిన్దైస్సమోనేనసర్వేణ *సమయతి - నేతి. ఉత్క్రాన్తిశ్రవణమానవ్యస్యగౌణతామవగమయతి - నేతి. యదానావగమయతి- తదానవ్యవ్యవదేశస్యవిభుత్వముకత్వాత్ సర్వగతః. యదాగౌణత్వంగమయతి - తదాప్రేన్ద్రైశ్చైర్గౌణత్వాదబురితి. * సమపభిస్త్రిభిన్దైస్సమోనేనసర్వేణ *సమయతివాక్యానినైకత్రక్రమపతితాని.

* శ్రేష్ఠశ్రేష్ఠిసూత్రే శ్రుత్యాపూర్వపక్షేణ నేపిపరిహరఃపూర్వాధికరణేతుల్యః - ఏకత్వావధారణాదిభిరుత్పత్తిమత్వేనిశ్చేస్త్రేః ప్రాగవస్తానవాదివాక్యస్యబ్రహ్మపరత్వాపాదనాత్. * అణవశ్రేష్ఠ్యతానవ్యక్తతేరుపాసనార్థతయానిర్వాహకృతః- నతథాస్యవాక్యస్యనిర్వాహకత్వమధికరణాన్తరం.

పరైరానవ్యక్తతేసమప్తివిషయతయాహిరణ్యగర్భవిషయతయావృత్తివిషయతయాచనిర్వాహకృతః. హిరణ్యగర్భస్వరచ్ఛరీరపచ్చిన్నప్రాణసమష్టిశ్చవృత్తేశ్వరీరావచ్చిన్నత్వాదేవవిభుత్వాయోగాతోప్రభావోత్పర్జపరత్వేననిర్వాహకపక్షః.....

శ్రేష్ఠాణుత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౩॥ సూ.

శ్రీశ్రీ జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతుతదామననాత్ ప్రాణవతాశబ్దాత్॥ శ్రీశ్రీ

అవాన్తరస్థితింవదన్ విషయంకోధయతి (సశ్రేష్ఠానామితి) ఇయతా- నక్ష్యా. పరిమాణం- సక్ష్యాతానాంప్రత్యేకంపరిమితిః. జీవస్యాగ్నాదిదేవతానాంచప్రాణవిషయమధిష్ఠానంకింస్వాయత్తం- ఉతపరమాత్మాయత్తం. తేషాంత్రనైరపేక్ష్యప్రతితిఃసమీచీనా - ఉత్క్రాన్తిసూత్రేతి. సమీచీనత్వేన్స్వాయత్తతా. ప్రాన్తిమూలత్వేపరమాత్మాధీనతా. (నైరపేక్ష్యత్) జీవస్యాపూర్వాద్యత్వా, త్రస్యాభిమతఫలప్రదత్వా, దితిభావః.

స్తరోయమగ్నిర్న వేదయస్యాగ్నిశ్శరీరంయోగ్నిమ స్తరోయమయతీసతతత్కాన్తర్యామ్యమృతః *యోవాయా
తిష్ఠః *యతితిష్ఠః *యతిత్సనితిష్ఠః *యశ్చక్షుషితిష్ఠన్నిత్యాది, యథాచ *భీమాస్మాద్వాతఃపవతేభీ
షోదేతిసూర్యః, భీమాస్మాద్గ్నిశ్చేద్యైశ్చమృత్యుద్ధావతిపశ్చమృత్యు, తథా *సతస్యవాలక్షరస్యప్రశాసనేగా
ర్గిసూర్యాచన్ద్రీమసౌ విధృతోతిష్ఠతథిత్యాది,

౧౮॥ సూ. +శ్రిః+ తస్యచనిత్యత్వాత్ ॥ శ్రిః+శ్రిః సర్వేషాంపరమాత్మాధిష్ఠితత్వస్యనిత్యత్వాత్ -
స్వరూపానుబద్ధిత్యేననిత్యత త్వాచ్చతత్సజ్జ్వాదేవైషామధిష్ఠాత్మ త్వమవర్జనీయం. *తత్సృష్టౌతదేవాను
ప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛభవదిత్యాదినాపరమపురుషస్యనిత్యత్వేనసర్వచిదవిద్యస్త్యనుప్రవే
శఃస్వరూపానుబద్ధిప్రాయతే. స్వర్యతేచ *విష్టభ్యాహమిదంకృత్సమేకాంశేనస్థితోజగదితి.....
జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. +శ్రిః+ తద్విద్యాయానితద్వ్యపదేశాదన్యత్రశ్రేష్ఠాత్ ॥ శ్రిః+శ్రిః
కింసర్వేప్రాణశబ్దనిష్టాద్విద్యాయాని-ఉతశ్రేష్ఠప్రాణవ్యతిరిక్తాపవేతివిశయేప్రాణశబ్దవాచ్యత్వాత్-
రణత్వాచ్చసర్వపదేద్విద్యాయాని.
ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే- శ్రేష్ఠవ్యతిరిక్తాపవప్రాణాద్విద్యాయాని. కుతః. శ్రేష్ఠాదన్యేష్యేవప్రాణేషుతద్వ్య
పదేశాత్. *ఇన్ద్రియాణిదత్తైకంచపశ్చచేన్ద్రియగోచరాదిత్యాదిభిర్నిచక్షురాదిషుసమనస్తేష్యేవఇన్ద్రియశ
బ్దావ్యపదిశ్యతే.

* చరాతుతచ్ఛ్రీతేర్యధికరణజీవస్యపరాయ తక్ రప్రత్యేసిధేష్యత్రప్రాణవచ్ఛబ్దేనజీవస్యోపాదానంవృష్టాన్తయేతిమన్తవ్యం.

౧౯॥ సూ. +శ్రిః+ తస్యచనిత్యత్వాత్ ॥ శ్రిః+శ్రిః ఆదిశబ్దేన *సతశ్చాన్యజతోనిత్యమైవత్యాదివివక్షితం. అగ్న్యదీనాం దేవతానాం
స్వరూపేస్వతస్సేదేద్విద్యాయాద్యధిష్ఠానమాత్రమేవపరాయ త్తమితిసకళ్యతే- అపితుతేషాంసత్తాపిపరమాత్మాయతా - కింపునరిన్ద్రియాద్యధిష్ఠానస్యప
రాయ తత్త్వమితిర్థ్యః. (విష్టభ్యాహమితి) అవిశేషేణకృత్స్వంజగదవచ్ఛబ్దేతివదనాజ్ఞాత్వప్రయుక్తంభగవదాయ తత్త్వమితిస్థం.
సర్వేషిపరేత్వేతదధికరణమేవంవర్ణయన్ని-సర్వేప్రాణాఃఅగ్న్యదిభిరసగ్నిత్యాఃకార్యకరాః- స్వమహిమైవకార్యకరత్వాపచత్రేః. అన్యథా
అగ్న్యదీనామేవకృత్త్వప్రసజ్జ్వాదిపూర్వపక్షంకృత్వాశ్చుతివతా తదధిష్ఠిత్యాఃకార్యకరాదినిర్ధానయన్ని. * ప్రాణవతాశబ్దాదిసూత్రాన్త
రంఅగ్న్యదీనాంభో కృత్త్వప్రసజ్జ్వాదిపూర్వపరంవ్యాచక్షతే- వాగాదీనాం ప్రాణవతాసమృద్ధ్యః. * అథయోవేదేదంజిహ్వనీత్యాదిశబ్దాదితి. తస్యజీ
వస్యశరీరేభో కృత్త్వేనసనిత్యత్వం- అగ్న్యదీనాంతుస్వాపాదావపక్రమజాదిచరమంసూత్రంవర్ణయన్ని. తదయం క్తం - *అభిమానివ్యపదేశసువిశే
షానుగతిభ్యామిత్యత్రాగ్న్యద్యధిష్ఠానస్యోక్తత్వాత్, తస్యత్రానపాకృతత్వా, చ్చ. సౌలక్షణ్యనియమవివహితత్రనిరన్తర్య. జీవస్యతదధిష్ఠాత్మ
త్వంచ *ఉపాదానాద్విహారోపదేశాచ్యత్వం. అగ్న్యదీనాంభో కృత్త్వప్రసజ్జ్వాదిపూర్వపరమైవర్ణయన్ని- వాగాదీనామగ్న్యదిదహస్థిత్యాధావేన
దైస్తాసాంభో కృత్త్వాప్రసజ్జ్వాత్, స్వదేహస్థేన్ద్రియాణాంహిలోకసాధనత్వం. ఇహతత్పరిహారాశ్రవణా, చ్చ. తత్పరిహారోపదేశతదితిచేన్న- ఇహ
తత్పరిహారేకాన్తత్వాభావాత్సూత్రాక్షరాణాం. ఇహాభిప్రేతతయావర్తితస్యపరిహరస్య *అభిమానివ్యపదేశసూత్రేణైవాభిప్రేతత్వోపపత్తేః, పర
మాత్మాధీనత్వస్యత్రుత్తిర్ధత్వస్య నిరూపణీయత్వా, చ్చ తద్విషయత్వమేవయం క్తం. తథాచసతి *ప్రాణవతాశబ్దాదిత్యస్యపృథక్సూత్రత్వాభావా
న్తర్థవశాదవధవతి.

జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. +శ్రిః+ తద్విద్యాయానితద్వ్యపదేశాదన్యత్రశ్రేష్ఠాత్ ॥ శ్రిః+శ్రిః కింసర్వేప్రాణాద్విద్యాయాని- ఉతముఖ్యప్రాణవ్యతిరిక్తాది
తి. కింశ్రేష్ఠాదిముఖ్యప్రాణేవప్రాణశబ్దవికనిమిత్రేనవర్తతే- ఉతనిమిత్రభేదేనేతి. యదైకనిమిత్రేన- తదాసర్వేప్రాణాద్విద్యాయాని. యదానిమిత్ర
భేదేన- తదముఖ్యప్రాణవ్యతిరిక్తాద్విద్యాయాని.

౧౬॥ సూ. శ్లోకః భేదశ్రుతేర్వైలక్షణ్యాచ్చ॥ శ్లోకః పతస్సాజ్ఞాయతేప్రాణో మనస్సర్వే
ద్వియాణీచేత్యాదిష్టిద్వియేభ్యః ప్రాణస్యపుథక్చైవనాత్పిణ్యతిరిక్తానామేవద్వియత్వమవగమ్యతే. మ
నసఃపుథక్చైవణేపితస్యాస్యత్రైన్ద్రియాన్తర్భవత్తః * మనష్ఠత్వానీద్వియాణీత్వాదా. వైలక్షణ్యంచచతు
రాదిభ్యః శ్రేష్ఠప్రాణస్యోపలభ్యతే- సుషుప్తాహి ప్రాణస్యవృద్ధిరుపలభ్యతే- చతురాదీనాంతువృత్తిరోపల
భ్యతే- కార్యంచచతురాదీనాంసమనసానాంజ్ఞానకర్తృసాధనత్వం - ప్రాణస్యతుశరీరేద్వియధారణం.
ప్రాణాధీనధారణత్వాద్ద్వియేషుప్రాణశబ్దవ్యవదేశః. తథాచశ్రుతిః *తపతస్వైవసర్వేరూపముభవత్త
స్మాదేతపతేనాఖ్యాయస్తథితి. * రూపముభవత్ - శరీరముభవత్. తదధీనప్రవృత్తయోభవన్నిత్యర్థః.....
ఇన్ద్రియాధికరణంసమాప్తమ్.

౭॥ సూ. శ్లోకః సంజ్ఞామూర్తిప్రస్తుతివృత్తుర్వతఉపదేశాత్ ॥ శ్లోకః
భూతేన్ద్రియాదీనాంసమష్టిసృష్టి, క్షీవానాంకర్తృత్వం, చపరస్మాద్భ్రష్టాణ్యత్యక్తంపురస్తాత్. జీవానాం
స్వేన్ద్రియాధిస్తానంచపరాయత్తమితిచానన్తరంస్థిగీకరణాయస్మారితం. యాత్వియంనామరూపవ్యాకరణాన్ని
కాప్రపంచవ్యష్టిసృష్టిః-సాకింసమష్టిజీవరూపస్యహిరణ్యగర్భస్యైవకర్తృ- ఉతతేజఃప్రభృతిశరీరకస్యపరస్యా
బాదిసృష్టివద్ధిరణ్యగర్భశరీరకస్యపరస్యబ్రహ్మణ్యతీదాసించిత్వతే. కింయుక్తం. సమష్టిజీవస్యేతి. కుతః*అనేన

౧౭॥ సూ. శ్లోకః భేదశ్రుతేర్వైలక్షణ్యాచ్చ॥ శ్లోకః (మనష్ఠత్వానీద్వియాణీతి) అత్రాదిశబ్దేన *ఇన్ద్రియాదిదత్తకంచపంచ
చైన్ద్రియగోచరాభిత్వాదివిషయతం. సుషుప్తావృత్తుపలబ్ధవైలక్షణ్యం, శరీరేన్ద్రియధారణరూపకార్యవైలక్షణ్యం, ప్రాణశబ్దప్రవృత్తిమిత్రవైలక్ష
ణ్యం, చేత్యర్థః. చతురాదీనాంప్రాణశబ్దబోధ్యత్వంలాక్షణికం- ముఖ్యప్రాణస్యముఖ్యం. *భేదశ్రుతేర్వైలక్షణ్యాచ్చేత్యేకంసూత్రమితియుక్తం-
వైలక్షణ్యగుహితశ్రుతేరచహేతుత్వాత్. హేతుభేదేహినాత్రభేదోపపత్తిః. మనసవగోచరీవర్తనాయేనభేదనిర్దేశసమ్భవాత్తద్వాయవర్తకా
కారాన్తరేణవైలక్షణ్యేనీధేహిభేదశ్రుతిస్థేయసీన్యాత్.

పరేతుశ్రోతాద్విన్ద్రియాదికింముఖ్యప్రాణస్యవృత్తిభేదాః- ఉతతత్త్వాన్తరాణీంచచారయన్తి- *ఏతస్యైవసర్వేరూపముభవన్నితిశ్రుత్యాపూ
ర్వపక్షంవదన్తి. తత్త్రైవపరస్పరసంవాదసమ్మేషాదిప్రతిపాదకపూర్వాపరవాక్యైర్వృత్తిభేదశక్త్యావృద్ధానాత్తదపర్యాలోచనేనోచ్యమానః
పూర్వపక్షోమన్యః. — అన్యేతుకతిపయెష్యపిసేన్ద్రియత్వం- ఏకప్రవృత్తినిమిత్తాభావాదితిపూర్వపక్షవివక్షిరొన్తరంకల్పయన్తి. తచ్చాతిమన్దం-
ఇన్ద్రియశబ్దస్యనిర్విషయత్వప్రకాశాత్. అతఃకేనాపినిమిత్తేనభవితవ్యమితికృత్యాతస్యసార్వత్రికత్వాసార్వత్రికత్వాభ్యాంపూర్వపక్షసిద్ధాంతవర్జనం
న్యాయ్యం. పురుషాధీనకరణత్వమిన్ద్రియత్వం- బుద్ధిప్రాణయోన్తదధీనత్వాభావాత్కర్తృత్వస్తర్భావఇతిచాచుః. తదప్రయుక్తం - ఉత్పత్తిస్థితిసాకే
మచేత్పురుషాధీనత్వాభావః- సవాగాదిష్యపితుల్యః. ప్రవృత్తాచేత్- కతిశయప్రవృత్తిషుపురుషాధీనత్వాభావమనామితివాచ్యవిశిష్టః- భయాదు
త్వాదనేపురుషాధీనత్వాభావాత్. అతో మనఆదినామపికర్తృకాటినివేశప్రసజ్యః. పురుషాధీనకతిపయప్రవృత్తిత్వంతేమామస్తీతిచేత్ - ప్రాణసం
యమనాదిప్రవృత్తిషుపురుషాధీనత్వంబుద్ధిప్రాణయోక్తాస్తి - అతానకర్తృత్వస్థావః. దేహధారకత్వంప్రాణత్వమిత్యవ్యయుక్తం - చక్షుశ్శ్రోత్రా
దీనాందేహధారకత్వాభావాత్. చతురాదీనామపికదాచిచ్ఛ్రమదర్శనా, త్రుచరతాదేహేనుత్థానా, చ్చదేహధారకత్వమితిచేన్న - స్వస్వవిషయేషు
న్యాపారభూయస్త్వనిబన్ధనస్యశ్రమవ్యదేహధారణనిబన్ధనత్వాభావాత్. నిద్రారోగపరిశ్రమాభిరాత్మనోదేహాణ్ణాపనశతైస్తస్మిన్ప్రప్రాణప్రేర
ణశక్తైర్వాప్రతిబద్ధత్వాద్దేహేనుత్థానం- ననువాగాదీనాందేహధారణత్రాన్తత్వాత్.....
ఇన్ద్రియాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౮॥ సూ. శ్లోకః సంజ్ఞామూర్తిప్రస్తుతివృత్తుర్వతఉపదేశాత్ ॥ శ్లోకః వేటికాసజ్జతిమాహ (భూతేన్ద్రియాదీనామితి) పురస్తాత్ -
తృతీయపాదే. అనన్తరం- అన్తీన్వాదేపూర్వస్మాదపిపూర్వాధికరణే. (స్థిగీకరణాయస్మారితం) దేవానామపిపరాయత్తప్రవృత్తిత్వనిర్ణయేనజీవానాం
పరాయత్తకర్తృత్వంస్థిరంభవతి- తదర్థంతదేవదృష్టాన్తతయాస్మారితమిత్యర్థః. తృతీయపాదాదారభ్యేతఃపూర్వమేకాపేటికా. తత్రభూతేన్ద్రియసమ
ష్టిస్సప్తిరూపణం- అభవ్యష్టిస్సప్తిరూపణమితిపేటికాసజ్జతిః. వ్యష్టేశ్చజీవాచకరణరూపత్వాత్తత్సప్తినిరూపణమితివాదసజ్జతిః. పూర్వాధికరణే*శ్లో
దశ్రుతేర్వైలక్షణ్యాచ్చేతిసూత్రస్యవిషయవాక్యే *ఖంబాయుర్జ్యోతిరిత్వాదాసమష్టిస్సోప్తీపరమాత్మకర్తృకత్వముక్తం - అభవ్యష్టిసృష్టిజీవక
ర్తృకతయాప్రతీయతఇతిశబ్దయాన్తాన్తరసజ్జతిః. జీవాచకరణామిన్ద్రియప్రాణానామత్వత్వాధికంనిరూపితం - తెన్ద్రియాదిభిర్జీవస్యసం
యోగకరణంహివ్యష్టిస్సప్తిరితివాసజ్జతిరిత్యుక్తతం. పూర్వపాదోత్తసమష్టిస్సప్తినిరూపణేనవ్యష్టిస్సప్తినిరూపణస్యసజ్జతిః- అన్యాన్యధికరణానుప్ర

జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతిజీవకర్తృకత్వప్రవణాత్. నసహరాదేవతాస్వేనరూపేణ నామరూపేవ్యాకరవాణీత్యైత్తుత- అపితుసాన్వితభూతేనజీవరూపేణ-అనేనజీవేనాత్మనేతివచనాత్. నన్వేవం చారేణానుప్రవిశ్యవరబలంసజ్జలయానీతివత్ *వ్యాకరవాణీత్యుత్తమపురుషః కర్తృప్రీయశ్చప్రవిశతిగ్గాక్షణికస్సాన్వితః. నైవం- తత్రరాజచారయోఃస్వరూపభేదాల్లాక్షణికత్వం-ఇహతుజీవస్యాపిస్యాంశత్వేనస్వరూపత్వాత్తేన రూపేణప్రవేశోవ్యాకరణంచాత్మసవవేతినలాక్షణికత్వప్రసక్తః. నచసహయోగలక్షణేయంత్యతీయా- కారకవిభక్తౌసమ్భవన్త్యాముపపదవిభక్తైరన్యాయ్యత్వాత్. నచకరణేత్యతీయా-బ్రహ్మకర్తృకయోఃప్రవేశవ్యాకరణయోర్జీవస్యసాధకతమత్వాభావాత్. నచజీవస్యకర్తృత్వంప్రవేశమాత్రేపర్యవస్యతి- నామరూపవ్యాకరణంతుబ్రహ్మణపవేతిశక్యంవత్తు- త్వాప్రత్యయేనసమానకర్తృకత్వప్రతీతేః. జీవస్యస్యాంశత్వేనస్వరూపత్వేపివరస్వరూపవ్యావృత్త్యర్థః *అనేనజీవేనేతిపరాత్వేనపరామర్శః. అతోహిరణ్యగర్భకర్తృకేయంనామరూపవ్యాక్రియా. అతపవచస్తృతిమచతుర్ముఖకర్తృకసృష్టిప్రకరణేనామరూపవ్యాకరణంసర్వేర్త్యతేనామరూపంవభూతానాంకృత్యానాంచప్రవక్తునం. పెదశబ్దభ్యంవాదోదేవాదీనాంచకారసగత్యాది.

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే (సంజ్ఞామూర్తిస్త్వధికరణమ్) తుశబ్దేపక్షంవ్యావర్తయతి. (సంజ్ఞామూర్తిస్త్వః) నామరూపవ్యాకరణం. తత్త్రివృత్తు- ర్వతఃపరస్వైవబ్రహ్మణః- తస్వైవనామరూపవ్యాకరణోపదేశాత్. శ్రి

సత్తానుప్రసక్తికయానిరూపితానీత్యేతత్కణ్ఠోక్తం. బ్రహ్మణస్సాత్మత్వస్వకారణత్వంశ్రుతముపపద్యతే- ఉతనేతిసంశయః. తదర్థంవ్యప్తినామరూపవ్యాకరణంకింహిరణ్యగర్భమాత్రకర్తృకం- ఉతతదవత్తబ్రహ్మకర్తృకమితి. తదర్థం * అనేనజీవేనేతిజీవసామాన్యకర్తృకత్వశ్రుతికింజీవసమష్ట్యాశ్రయకేవలహిరణ్యగర్భకర్తృకత్వమవగమయతి- ఉతజీవమాత్రవిజ్ఞప్తరమాత్మకకర్తృకత్వమితి. తదర్థంకేవలహిరణ్యగర్భకర్తృకత్వేత్రివృత్తరణనామరూపవ్యాకరణయోః శ్రుత్యుచూఢయోగకకర్తృకత్వంఘటితం - నేతి. తదర్థంత్రివృత్తరణహిరణ్యగర్భకర్తృకత్వంసమ్యవతి- నేతి. తదర్థంత్రివృత్తరణంహిరణ్యగర్భత్వత్రిఫానభూతాన్వైష్టేరుత్తరకాలీనంనా-పూర్వకాలీనంవైతి. తదర్థం *నామరూపేవ్యాకరణో *త్రివృతంత్రివృతమైకామకరొదిపాతక్రమా, ౭ణాన్తర్వర్తిత్రివృత్తరణప్రదర్శన, మన్నాదీనాంత్రివృత్తరణశ్రుతి, శ్చత్రివృత్తరణస్యాన్వైష్టేరుత్తరకాలీనతామవగమయతి - నేతి. కిమతేత్రయాచేతవఃప్రబలాః - ఉతపర్వలాభితి. తెషాంప్రాబల్యే- త్రివృత్తరణస్యాన్వైష్టేరుత్తరకాలీనతావగమతయాతస్య హిరణ్యగర్భకర్తృకత్వసమ్భవేన త్రివృత్తరణనామరూపవ్యాకరణయోఃకర్తృకత్వప్రసక్త్యైవ * అనేన జీవేనేతి సర్వశస్య హిరణ్యగర్భమాత్రకర్తృకత్వజ్ఞాపకతయావ్యప్తి నామరూపవ్యాకరణహిరణ్యగర్భమాత్రకర్తృకమితిపరబ్రహ్మణః సామైత్వస్వకారణత్వంసంసార్థత్. పాతక్రమాదీనాంపర్వలత్వే- త్రివృత్తరణస్యాన్వైష్టేరుత్తరకాలీనత్వానిధౌతత్రహిరణ్యగర్భకర్తృకత్వాసమ్భవేనత్రివృత్తరణ నామరూపవ్యాకరణయోః కర్తృకత్వాదయోగాత్తదవచత్వర్థం * అనేనజీవేనేతిసర్వశస్య జీవసమష్టిశరీరకపరమాత్మకర్తృకత్వావగమరతయో వ్యప్తినామరూపవ్యాకరణహిరణ్యగర్భశరీరకపరమాత్మకర్తృకమితిపరబ్రహ్మణః సామైత్వస్వకారణత్వముపపన్నమితినిధ్యతి. నన్వితవైవిజీవమాత్రకర్తృకత్వవిషయోచారకింకృతః- హిరణ్యగర్భమాత్రకర్తృకత్వంపూర్వపక్షీకృత్యహిరణ్యగర్భావస్థబ్రహ్మకర్తృకత్వంయదినిధాన్త్యతే - త్వజీవశబ్దస్యహిరణ్యగర్భవిషయత్వేనగవాదిశబ్దానాంతత్వశరీరకజీవద్వారాపరమాత్మపర్యన్తేనామరూపవ్యాకరణశ్రుతిర్నప్రమాణంసాన్వితః, సర్వశరీరేషుచతుర్ముఖస్వైవజీవతయా-౭వక్థానేపికజీవవాదశ్చసాన్వితః - బహూనాంజీవానాంహిరణ్యగర్భాఖ్యజీవవ్యావృత్త్యంవాసాన్వితః. నైవం- *అనేనజీవేనేతి జీవశబ్దస్య జీవసమష్టివిషయత్వాత్ జీవసమష్టేకత్వేనామరూపవ్యాకర్తృకత్వజ్ఞానుపపత్త్యైవసంశయాస్యథానుపపత్త్యాదయోగ్యాతావరాత్ జీవశబ్దేషుజీవచారస్సూత్రాభిప్రేతభితిథావిచారోద్యతః. సచతావతాసర్వశరీరేషుహిరణ్యగర్భస్వైవజీవత్వంవాతత్రజీవవ్యావృత్త్యంవాప్రసజేత్-పరమాత్మనోజీవసమష్టిద్వారేణావిదనుప్రవేశస్యప్రతిపాద్యత్వాత్. *వ్యాకరవాణీతిబ్రహ్మణవివకర్తృత్వంప్రతీయరభ్యత్రాహ (సహిపరాదేవతేతి) (కర్తృప్రీయః) వ్యాకరణకర్తృప్రీయఇతివిషయసమానకర్తృకభిత్త్యర్థః. లాక్షణికత్వంపరిహరం (నైవమిత్వాదినా) వస్తుతోజీవస్యపరమాత్మాంశత్వాత్తస్యకర్తృత్వంపరమాత్మసంపదభవతి - తస్మాన్ముఖ్యకోటిత్వర్థః - క్లిప్తనిర్వాహత్వాత్. యథాప్రాభాకరైర్గవాదిశబ్దానాంవ్యక్తిర్ముఖ్యకోటిమితవత్- తద్వత్. తృతీయాంశాసహయోగాద్విధాన్తరపరత్వేపరమాత్మస్వేవకర్తృత్వంస్యాదిత్యాశక్త్యాహ(సచసహయోగేతి) *కర్తృకరణయోస్తృతీయత్వాదిభిఃపదాన్తరయోగమనపేక్ష్యవిహితావిభక్తిః కారకవిభక్తిః. పదాన్తరసాహచర్యవిహితాఉపపదభక్తిః. (అన్యాయ్యత్వాదితి) పదాన్తరపరామర్శసాపేక్షతయావిబ్జితవృత్తిత్వాదన్యాయ్యత్వమభిప్రేతం. ననుకరణేపిహితాత్వతీయానోపపదభక్తిర్నిత్యత్రాహ (సచకరణభితి) తద్విద్యయోగకకర్తృత్వాత్, త్వమానకకర్తృకత్వావగమా, ద్వస్తుతోసస్యత్వాత్, చృతదవత్పరమాత్మకర్తృత్వంస్యాదిత్యత్రాహ (జీవస్యేతి) హేత్వన్తరమాహ (అతపవచేతి) ...

రాధాప్రమాహ (ఏవంప్రాప్తభితి) త్రివృత్తరణంచతుర్ముఖకర్తృకంస్యాదిత్యత్రాహ

వృత్త-రణంకుర్వతపహినామరూపవ్యాకరణముపదిశ్యతే- * సేయందేవతైశ్చతహస్తాహమిమా స్తిస్త్రో దేవతాఅనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతాసాంప్రివృతంప్రివృతమైకై కాంకరవాణీసమానకర్తృకత్వప్రతీతేః. ప్రివృత్త-రణంతుచతుర్ముఖస్యాణ్డానర్వద్విసంసమ్భవతి-ప్రివృత్త-౨తైస్తేజో౨బన్నైర్వ్యాణ్ముత్పద్యతే, చతుర్ముఖస్యచాణ్డసమ్భవఃస్వర్యతే *తస్మిన్నణ్డభవద్భక్తిస్య సర్వలోకపితామహాఇతి, అతస్త్రివృత్త-రణంపరస్వైవబ్రహ్మణః- తత్సమానకర్తృకంనామరూపవ్యాకరణంచతస్వైవేతివిజ్ఞాయతే. కథంతర్హి*అనేనజీవేనేతిసంగచ్ఛతే. అత్తనాజీవేనేతిపామానాధికరణ్యాత్ జీవశరీరకంపరంబ్రహ్మవజీవశబ్దేనాభిధీయతే-యథా *తజ్జేబవిక్షత-తదపాస్యజత *తాఅపవిక్షత- తాలన్ననుస్యజనైతితేజఃప్రభృతిశరీరకంపరమేవబ్రహ్మభిధీయతే. అతోజీవసమష్టిభూతహిరణ్యగర్భశరీరకస్యపరస్వైవబ్రహ్మణఃకర్తృనామరూపవ్యాకరణం. ఏవంచ *ప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతిప్రవిశతిరుత్తమపురుషశ్చక్షిప్తౌముఖ్యాథాదేవభవతః. ప్రవేశవ్యాకరణయోస్సమానకర్తృకత్వమప్యవద్యతే. చతుర్ముఖశరీరకస్యపరస్వైవబ్రహ్మణఃకర్తృదేవాదివిచిత్రస్పృష్టిరితిచతుర్ముఖకర్తృకస్పృష్టిప్రకరణేనామరూపవ్యాక్రియోపదేశశోచ్యపవద్యతే. అతః *సేయందేవతేత్యాదివాక్యస్యాయమర్థః- ఇమాః- తేజో౨బన్నరూపాస్తిస్త్రో దేవతాఃఅనేనజీవేన-జీవసమష్టివిశిష్టేనాత్మనా౨నుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీ-దేవాదివిచిత్రస్పృష్టింతన్నామధేయానిచకరవాణీ- తదర్థమన్యోన్యసంసర్గమప్రాప్తానామేషాంతేజో౨బన్నానాంవిశేషస్పృష్ట్యసమథానాంతత్సమథ్యామైకై కాంప్రివృతంప్రివృతంకరవాణీతి. అతఃపరస్వైవబ్రహ్మణఃకర్తృదంనామరూపవ్యాకరణమ్.

అథస్యాత్ నామరూపవ్యాకరణస్యప్రివృత్త-రణేనైకకర్తృకత్వాత్పరమాత్మకర్తృకమితిసశక్యతేవత్తు-ప్రివృత్త-రణస్యాపిజీవకర్తృకత్వసమ్భవాత్. అజ్ఞస్పృష్ట్యైతరకాలంహిచతుర్ముఖస్పృష్టజీవేషుప్రివృత్త-రణప్రకారంపదిశ్యతే *యథాతుఖలుసోమ్యేమా స్తిస్త్రో దేవతాః పురుషంప్రాప్యప్రివృత్తిప్రదేక్షైకాభవతితస్యైవిజానీసీతిఅన్నమశితం త్రైధావిధీయతేతస్య యఃస్థవిష్టోభాగస్తత్పరీషంభవతియోమధ్యమస్తన్నాం సంయోగిష్టః తత్తనగత్యాదినా, తథా పూర్వస్త్రిన్నపివాక్యే *యదగ్నేరోహితంరూపం తేజసస్తద్రూపం యచ్ఛక్లం తదపాంయత్రౌష్ణంతదన్నస్యేత్యాదినా చతుర్ముఖస్పృష్టాగ్న్యైదిత్యచంద్రవిద్యుత్సు ప్రివృత్త-రణంప్రదర్శ్యతే. నామరూప వ్యాకరణోత్తరకాలంచప్రివృత్త-రణంశ్రూయతే *సేయందేవతేమా స్తిస్త్రో దేవతాః అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరోత్తాసాంప్రివృతంప్రివృతమైకై కామకరోదితి, తత్రాహ

౧౮॥ సూ. +శ్చిః+ మాంసాదిభౌమంయథాశబ్దమితరయోశ్చ॥ ష్టిః+ యదుక్తమజ్ఞస్పృష్ట్యైతరకాలంచతుర్ముఖస్పృష్టదేవతాదివిషయోయం *తాసాంప్రివృతంప్రివృతమైకై కామకరోదితిప్రివృత్త-రణోపదేశఇతి- తన్నోపపద్యతే- *అన్నమశితం త్రైధావిధీయతేతస్యత్రమాంసమనసోః పురీషాదణుత్వేనాణీయస్త్యేనచవ్యపదిష్టయోః కారణానువిధాయిత్యేనాప్యతేజసత్వప్రసక్తాత్, *అపఃపీతాఇత్యత్రాపిమూత్రప్రాణ

(ప్రివృత్త-రణంత్వీతి) కుతఇత్యత్రాహ (ప్రివృత్త-౨తైరితి) అజ్ఞస్పృష్ట్యైత్వాత్ప్రివృత్త-రణసేవ్యత్వః. తతఃకిమిత్వత్రాహ (చతుర్ముఖసేవీతి)చతుర్ముఖకర్తృకత్వస్పృష్టిప్రకరణేనామరూపవ్యాకరణవచనసాధ్యమాహ (చతుర్ముఖేతి) ప్రివృత్త-రణంనామకిం - తస్మాజ్ఞస్పృష్ట్యైత్వంకథం- *అనేనజీవేనేతివాక్యాత్ తేజో౨బన్నప్రతీతిఃకథం- నామరూపవ్యాకరణంచకిమిత్వత్రాహ (అతస్సేయమితి).....

అనన్తరమాత్రశబ్దామాహ (అథస్యాదితి) అజ్ఞస్పృష్ట్యైశ్చాచతుర్ముఖస్పృష్టేషు పురుషేషుప్రివృత్త-రణోపదేశా, తత్సృష్టాగ్న్యైదిత్యాదిషుప్రివృత్త-రణప్రదర్శనా, నామరూపవ్యాకరణోత్తరకాలంప్రివృత్త-రణప్రవణా, చ్చప్రివృత్త-రణస్యాజ్ఞస్పృష్ట్యైత్వంసమమ్భవతి- అతస్త్రివృత్త-రణంచతుర్ముఖకర్తృకమితిదేకకర్తృకంనామరూపవ్యాకరణంచతుర్ముఖకర్తృకమిత్వత్వః.

౧౯॥ సూ. +శ్చిః+ మాంసాదిభౌమంయథాశబ్దమితరయోశ్చ॥ ష్టిః+ (అన్నమశితమిత్వాది) (కారణానువిధాయిత్యేన)అప్రివృత్త-౨తానామపిపృథివ్యైజ సాంఘాలత్వాణుత్వాణీ యస్త్యాత్ప్రివృత్త-౨తేవ్యపితత్తదభూతాం శానాంస్వకారణానుగుణ స్థూలత్వాణుత్వాణీయ
౧౫౩

యోఃస్థిమోగీయసోఃపాధివత్సతైజసత్వప్రసక్తౌ, చ్యు. నచైవమిష్యతే - మాఽసాదిహిభౌమమిష్యతే-పురీషవ
 న్నాంసమనసీపిభౌమ-పాధివైశ్యతే-అన్నమశితంప్రేధేతిప్రమాత్. (యథాశబ్దమితరయోశ్చ) ఇతర
 యోరపి-అపిపీతాః *తేజోశితమితపర్యాయయోర్యథాశబ్దవికారాభివ్యవహారే. అపిపీతాస్త్రేధావిధీయస్త
 ర్యపామేవప్రేధాపరిణామఃశబ్దాత్ప్రతీయతే, తథా*తేజోశితంప్రేధావిధీయతఇత్యపి తేజసవప్రేధాపరిణా
 మఃశబ్దాత్ప్రతీయతే, - అతఃపురీషమాంసమనాంసపృథివీవికారాః-మూత్రలోహితప్రాణాఃఅవిష్వికారాః- అ
 స్థిఃసంజ్ఞావాచస్తైజోవికారాభివ్యవహారే తత్త్వం. *అన్నమయంహిసోమ్యమనః ఆసోమయఃప్రాణస్తైజోమయీ
 వాగితివాక్యశేషాఽరోధాచ్య. అతః*తాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకైకామకరోదిత్యుక్తస్త్రివృత-రణప్రకారః
 *అన్నమశితమిదానానప్రదర్శ్యతే-తథాసతమనః ప్రాణవాచాంత్రయాణామప్యణీయస్తైజసత్వత్
 * అన్నమయంహిసోమ్యమనఃఇత్యాదిర్విరుద్ధతే. సాగేవత్రివృతృతానాం పృథివ్యాదీనాంపురుషంప్రా
 చ్ఛానాం *అన్నమశితమిదానైకైకస్యప్రేధాపరిణామఉచ్యతే. అష్టస్థైఃసాగేవతేజోబలబాహునాం
 త్రివృత-రణేనభవితత్త్వం. అత్రివృతృతానాంతేషాంకార్యారమ్భసామర్థ్యాత్. అన్యోన్యసంయుక్తానా
 మేవహికార్యారమ్భసామర్థ్యం. తదేవచత్రివృత-రణం. తథాచస్తర్యతే*నానావీర్యాఃపుకన్భూతాస్తతస్తే
 సహతీవిహా. నాశమ్నవన్ ప్రజాస్సృష్టమసమాగమ్యకృత్సృజః । సమేత్యాన్యోన్యసంయోగంపరస్పరస
 మాశ్రయాః। మహదాద్యావిశేషాస్తాహ్యర్థముద్పదయంతిఇతి. అతపవచ *అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య
 నామరూపేవ్యాకరోత్ తాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకైకామకరోదితిసాతక్రమోర్ధక్రమేణబాధ్యతే. అష్టా
 స్తర్వర్తివ్యగ్నాదిత్యాదిమత్రివృత-రణప్రదర్శనంశ్వేతకేతోశ్చసూర్యాదీన్దర్వర్తిత్వేన. తస్యబహిష్టవ
 స్తమత్రివృత-రణప్రదర్శనాయోగాత్ త్రివృతృతానాంకార్యేణుఅగ్నాదిత్యాదిమత్రియతే.

స్తవంస్యాత్ - తస్మాత్ *అన్నమశితమిదానైకైకత్వత్రివృత-రణంప్రదర్శ్యతేచేత్ - స్థులంపురీషంపాచన, మయమాంసమాప్య, మనీయోమనశ్చ
 నైజసగ, స్యాత్. సదోపపద్యతే-మాంసమనసోపాధివత్సత్. పాధివత్సత్చ*అన్నమశితమిదానైకైకత్వమాదవగతమిత్వం. వివచితరచర్యాయప్యయేపి. న
 చైవమిద్యతఇత్యనేనప్రకృమద్విజీయచర్యాయయోరనిర్వచనం. త్వలీయేనప్రకృతం-తత్రాయంభావః-ప్రతిచర్యాయంచరమహాత్వేష్యనిష్కస్వప్రస
 జ్ఞనీయత్వాత్తరీయచర్యాయేచరమప్రసజ్ఞనీయస్థానిదత్వాభావానైవత్ప్రసజ్ఞనీయమితి. త్వలీయేష్యనిష్కస్థావాప్యత్వాదైవతాపశ్చాద్వ్యవ
 తే (మాంసాపిహి) మాంసమనసారాప్యతైజసత్వేనానిష్ఠ. దివీయేనూత్రంపాధిపం, లోహితమాప్యం, సాగ్నైజస, స్వాస్త్ - తత్త్వమాత్
 ప్రాణయోగోపావతైజసత్వేనానిష్ఠ. *అన్నమరం *అపిపీతాచిదప్రకృమేణమాంసమనసోపాధివత్సత్, నూత్రప్రాణయోరారాధ్యత్వాత్.
 *అన్నమయంహిసోమ్యమనఃఅపిపీతయఃప్రాణఇతివాక్యశేషాచ్య. త్వలీయేష్యనిష్కస్థావత్త్వం, మజ్జాయాఽప్యత్వం, వాచస్తైజసత్వం, చస్యాత్-
 త్రాగ్నిమజ్జయోగోపాధివాప్యత్వేనానిష్ఠ. *తేజోశితమిదానైకైకత్వమాత్, *తేజోమయీవాగితివాక్యశేషా, చ్య. తస్మాన్నుత్తర-రణంప్రదర్శ్య
 తే - అపిత్వన్దీనాంప్రత్యేకంప్రేధాపరిణామఉచ్యతఇత్యర్థః. అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరోత్ తాసాంత్రివృతంత్రివృత
 మేకైకామకరోదితిపాతక్రమాన్నామరూపవ్యాకరణస్యశ్చాత్రివృత-రణంప్రతీయతఇత్యత్రాహ (అత్రివృతృతానాని) అన్యోన్యసం
 యుక్తానాంకార్యారమ్భసామర్థ్యంచేత్ - కథంత్రివృత-రణాపేక్షేత్యత్రాహ (ఏవేవచేత్) అన్యోన్యసంయుక్తమేవత్రివృతృతత్వమిత్వం.
 నితద్వికరయతి (తథాచస్తర్యతై) పాతక్రమఃకథమిత్వత్రాహ (ఆరపివేత్) ఉత్పత్తేసాధనస్యపూర్వభావిత్యే, ఫలస్యశ్చాద్యభివ్యే, సత్వక్ష
 జ్జత్వేనమేవపూర్వభావి- స్వర్గకామాయమ్యభ్యాదిమతథాచర్యనాత్. అస్మిన్ప్రకరణే *బహుస్యాం ప్రజాయేమేసాధ్యస్యబహుభవస్యతూ
 ర్వభావిత్యంచద్యు. ఉపబృంహణచేతదద్విశదీకృతం. తస్మాత్ : నామరూపేవ్యాకరణాది *త్రివృతంత్రివృతమేకైకాకరణాదీంసజ్జల్పవాక్యైతి
 వృత-రణస్థానామరూపవ్యాకరణస్యపూర్వప్రతిపత్తౌత్రివృత-రణస్యపూర్వభావిత్యంనిర్వచనం. *అగ్నిమూత్రంబహుమతి *యవానాంపవతీ
 త్యాదిష్యర్థక్రమేణపాతక్రమపాదదర్శనాత్, సజ్జల్పవాక్యస్యాభావాత్, సాకరణికసజ్జల్పవాక్యాస్తతేవశ్చాద్యావినఃఫలస్య పూర్వభావదర్శ
 నా, బహుంహణవచనస్వరస్యా, చ్య *నామరూపేవ్యాకరోత్ *త్రివృతంత్రివృతమేకైకామకరోదితిపాతక్రమోర్ధక్రమేణాభ్యతథ్యర్థః.
 తద్వ్యాగ్నాదిత్యాదిమత్రివృత-రణప్రదర్శనంకిమర్థమిత్వత్రాహ (అష్టాస్తర్వర్తివ్యి) అగ్నాదిత్యాదిష్యదిష్విఃశ్రూయతే - తథాపాతశ్చేత్-
 అయమర్థః- అగ్నాదిత్యాదిమత్రివృతృతభూతకార్యేణుశ్చత్రివృతృతభూతకార్యత్వాదేవతేష్యగ్నాదిమత్రివృత-రణప్రదర్శనంక్రి
 యంతి. యదాష్టాన్దర్వర్తిత్వేనైత్యన్తమేకంవాక్యం. కథమస్యశేషత్వమిత్వత్రాహ (తస్యేతి) క్రియతే. త్రివృత-రణప్రదర్శనమితిశేషః....

౬౧౨ - శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయాం శ్రీభాష్యమ్.—ద్వి-అ. చ-పా.—౮. సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తధికరణమ్.

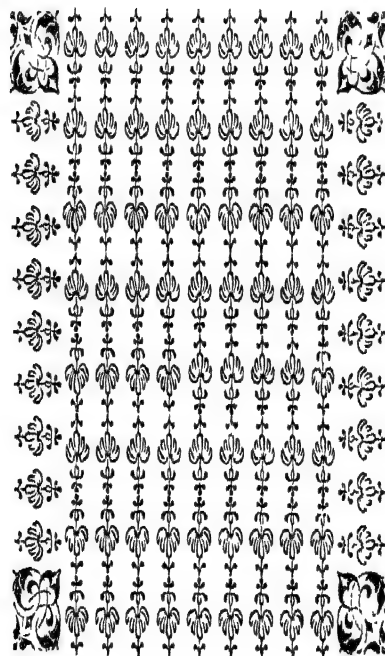
త్యనుశాసనవైయర్థ్యంస్యాత్. ఉపనితనసూత్రద్వయస్యాధికరణాన్తరత్వమప్యయం క్తం - సూత్రాణామవ్యవహితత్వేనశిఫలఫలిభావేనాన్వితార్థప్రతిపాదకత్వాత్.....

సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తధికరణంసమాప్తమ్.

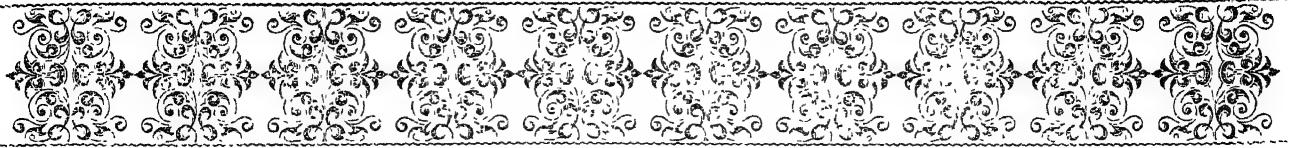
ఇతి శ్రీహరితత్వలలికవాగ్విజయినానునా శ్రీరజ్జరాజదివ్యాజ్ఞాలబ్ధ వేదవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమర్పిత శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితశారీరకణామాంసాభ్యాద్యహృదయేన
శ్రీగుదర్శనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థపాదః.

—శ్లోక—

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

సముదితాధికరణసంఖ్య - ౬౮. సముదితసూత్రసంఖ్య - ౨౮౬.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.

తృతీయాధ్యాయే— ప్రథమఃపాదః.

తదంతరప్రతిపత్త్యధికరణమ్.

— శ్లోకః—

౧॥ సూ. శ్లోకః తదంతరప్రతిపత్తౌరంహతిసంపరివృత్తఃప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం॥ శ్లోకః

అతిక్రాంతాధ్యాయద్వయేననిఖలజగదేకకారణంనిరస్తనిఖలదోషగన్ధసుపరిమితోదారగుణసాగరంసకలేతరవిలక్షణం పరంబ్రహ్మముముతుభిరుపాస్యతయా వేదాంతాఃప్రతిపాదయంత్యత్యయమధఃస్పృతిన్యాయవిరోధపరిహార, పరపక్షప్రతిక్షేప, వేదాంతవాక్యపరస్పరవిరోధపరిహారరూపకార్యస్వరూపసంశోధనై, స్పష్టర్థగ్రంథహేతుభిస్సహస్థాపితః - అతోధ్యాయద్వయేనబ్రహ్మస్వరూపం ప్రతిపాదితం. ఉత్తరేణేదానీం తస్మాద్విప్రపాదై స్సహప్రాప్తిప్రకారశ్చింతయితుమిష్యతే. తత్ర తృతీయాధ్యాయే ఉపాయభూతోపాసనవిషయా చిన్తావర్తతే. ఉపాసనారమ్భభ్యర్హితోపాయశ్చ ప్రాప్యవస్తువ్యతిరిక్తవైత్యవ్యయం ప్రాప్యతృష్ణాచేతితత్పర్యవర్జితజీవస్య లోకాంతరేణుసంభారతో జాగ్రత్స్వప్నవతస్సుమస్తస్యమూర్ఖతశ్చదోషాః, పరస్యచబ్రహ్మణస్తద్రహితతాకల్యాణగుణాకరత్వం, చప్రథమద్వితీయయోఃపాదయోఃప్రతిపాద్యతే. తత్ర దేహోదేహోంతరంగచ్ఛన్నయం జీవోదేహోంతరారమ్భహేతుభిర్భూత సూక్ష్మాస్పష్పరివృత్తపవగచ్ఛతి - ఉతనేతిచిన్తాయాంయత్రయత్రజీవోయాతి - తత్రతత్రభూతసూక్ష్మాణాంసులభత్వాదసమ్పరివృత్తాయాతీతిప్రాప్తం. పశ్చాదపిపూర్వపక్షబీజాన్యవన్యస్యనిరసేవ్యతి.

౧॥ సూ. శ్లోకః తదంతరప్రతిపత్తౌరంహతి సమ్పరివృత్తఃప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం॥ శ్లోకః ఉత్తరద్వికసజ్జత్యర్థంపూర్వద్వికార్థమాహ (అతిక్రాంత్యాదినా) ఇత్యయమర్థఇత్యస్మార్పూర్వంప్రథమాధ్యాయార్థస్సంక్షిప్తః. నిఖిలేత్యాదివిశేషణానాంపూర్వపదభ్యః. ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యప్రథమద్వితీయపాదార్థంసంక్షిప్తపతి (స్పృతిన్యాయేతి) తత్రవేదాంత్యాదినాత్వతీయమరీయపాదార్థస్సంక్షిప్తః. ఏవంకించిద్విత్తరేణాధ్యాయద్వయార్థకత్వః. ప్రథమద్వికస్యసజ్జితానామగతమర్థమాహ (అభిప్రది) ఉత్తరద్వికార్థంసంక్షిప్తపతి (ఉత్తరేణే) ఇదానీం- విషయేన్దిగ్భిత్వభ్యః ప్రథమద్వికేన్దిగ్భవస్తూపవిషయచిన్తాకృతా - ద్వితీయేతుసాధ్యరూపవిషయచిన్తా క్రియతఇత్యర్థః. తృతీయచతుర్థయాస్సాధనఫలవిషయతయాశ్రమమభిప్రయక్తృతీయాధ్యాయార్థమాహ (తత్రేతి) ప్రథమద్వితీయపాదయోర్ముఖపాసనంచిన్త్యరభ్యత్రాహ (ఉపాసనారమ్భేతి) ఆభ్యర్హితం-అంతరంగం. ఆత్రపరమాత్మనియోగకోవిరకోపరమాత్మనీత్యస్యార్థోఽభిప్రేతః. లోకాంతరేణుసంభారతోదోషాశ్చిన్త్యనే-రత్రజాగరాద్యవస్థస్యదోషాభిప్రేతాః. ప్రథమాధికరణస్యసంశయమాహ (తత్రేతి) కిందేహోంతరంగచ్ఛన్నీవాధూతసూక్ష్మాస్పష్పరివృత్తకోరంహతి- ఉతాసమ్పరివృత్తఇతి. * నేత్యథాపశ్చమ్యామామతావాపశ్చపురుషవచసోభవన్తి * ఇతితుపశ్చమ్యామామతావాపశ్చపురుషవచసభిప్రేతప్రశ్నప్రతిపత్తేకింసమ్పరివృత్తస్యరంహణంగమయతః- నేతి, కింశ్రద్ధాదిశబ్దైర్యథాప్రసిద్ధిస్సార్థాశివ్యతై- ఉతభూతసూక్ష్మపరివృత్తజీవఇతి. పితృయాణేనపథానివర్తనే * ఏషసోమారాజేతిసోమశబ్దస్యసోమదేహజీవపరత్వంకిం * తస్మాత్తమతేనసోమారాజాసమ్భవతీతిసోమశబ్దస్యసోమదేహజీవపరతామవగమయతః-నేతి. * తదేదేహాభక్షయన్తీతిప్రతిపత్తంభక్షణం * ఏషసోమారాజేతిసోమశబ్దస్యసోమదేహజీవపరత్వవిరోధి- ఉతావిరోధిత్వీ. యదావిరోధి- తదానీం* ఏషసోమారాజేతిసోమశబ్దస్యజీవవిషయత్వాభావేనతస్మాత్తమతేనసోమారాజేతిసోమశబ్దస్యజీవవిషయత్వాభావేన * శ్రద్ధాదిశబ్దానామప్రసిద్ధార్థపరతయాప్రశ్నప్రతిపత్తచరణాఃపరివృత్తావగమకత్వాభావాదసమ్పరివృత్తకోరంహతీతి పూర్వపక్షః. యదా భక్షణంజీవపరత్యావిరోధి - తదాతత్పూర్వవాక్యస్థసోమశబ్దస్యజీవపరతయాశ్రద్ధామత్వేనంతరవాక్యస్థసోమశబ్దస్యాప్యవాదిద్రవ్యసంస్పృష్టజీవపరత్వేనప్రశ్నప్రతిపత్తచరణాద్భవస్యభూతసూక్ష్మపరివృత్తావగమకత్వాత్ సమ్పరివృత్తకోరంహతీతినిర్దానః.

తత్రసిద్ధాంతమాహ (తదన్తరప్రతిపత్తౌరంహతిసమ్మరిష్వక్తౌతి) *సంజ్ఞామూర్తిప్రీతిమూర్తిశబ్దసదేహఃప్రస్తుతః-సతచ్ఛబ్దసవరామృత్యతే. తదన్తరప్రతిపత్తౌ-దేహాన్తరగమనేభూతసూక్ష్మేస్సమ్మరిష్వక్తోజీవోరంహతి-గచ్ఛతీత్యర్థః. కుతః. (ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం) ప్రశ్నప్రతిపత్తనాభ్యాం. పశ్చాన్నివిద్యాయామేవంప్రశ్నప్రతిపత్తనేఆమ్నాయేతే - శ్వేతకేతుంకిలారుణేయంపాశ్చాలఃప్రవాహాణికర్మిణాంగస్తవ్యదేశం, పునరావృత్తిప్రకారం, దేవయానపితృయాణవభవ్యావర్తనే, అముష్యలోకస్యాప్రాప్తారం, చవే శ్శేతిపృష్టైవదమపి పప్రచ్ఛ- *వేణ్యథాపశ్చమ్యామాహుతావాపశిపురుషవచసోభవస్తీతి. తతఃకంపశ్చిమంప్రశ్నంప్రతిబ్రువంశ్చద్యలోకమగ్ని త్వేన రూపయిత్వా *తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నోదేవాః శ్రద్ధాంజుహ్వతితస్యా అహుతేసోమోరాజాసమ్భవతీత్యాదితా, - దేవాభ్యాఃజీవస్యప్రాణాఃఅగ్నిత్వేనరూపితేద్యలోకేశ్రద్ధాఖ్యంవస్తుప్రక్షిపత్తి- సాచశ్రద్ధాసోమరాజాభ్యాన్మృతమయదేహరూపేణపరిణమతే - తంచామృతమయందేహంతవప్రాణాఃపర్జస్యేగ్నిత్వేనరూపితేప్రక్షిపత్తి - సచదేహస్తత్రప్రక్షిప్తావర్షంభవతి- తచ్ఛవర్షంతవప్రాణాఃపృథివ్యామగ్నిత్వరూపితాయాంప్రక్షిపత్తి -తచ్ఛతత్రప్రక్షిప్తమగ్నంభవతి- తచ్ఛాగ్నంతవసపురుషేగ్నిత్వరూపితేప్రక్షిపత్తి- తత్రతచ్ఛరేతోభవతి - తచ్ఛతవయోమాయామగ్నిత్వరూపితాయాంప్రక్షిపత్తి - తచ్ఛతత్రప్రక్షిప్తంగరోభిభవతీత్యుక్త్వాఆహ * ఇతితుపశ్చమ్యామాహుతావాపశిపురుషవచసోభవస్తీతి. ఏవంపశ్చమ్యామాహుతౌహుతాయామాపశిపురుషశబ్దాభిలప్యాభవస్తీత్యర్థః. ఏవముక్తేపూర్వాస్వప్యాహుతిష్వనువర్తమానానామేవాపాంసూక్ష్మరూపాణామిదానీంపురుషాకారత్వంభవతీత్యుక్తంభవతి. అతవపంప్రశ్నప్రతిపత్తనాభ్యాందేహాహేతుభూతైర్భూతసూక్ష్మేస్సహతత్రతత్రయాతీతగమ్యతే.....

నను *అపశిపురుషవచసభిత్వక్తౌఅపాంపురుషాకారపరిణామప్రతీత్యేగ్నచ్ఛతాజీవేన తాసామేవపరిష్వక్తఃప్రతీయతే- అతఃకథంసర్వేషాంగూతసూక్ష్మేణాంపరిష్వక్తౌ ఇతి. తత్రాహ

౨॥ సూ. శ్లో॥ త్రైత్యక్తత్వాత్తుభూయస్త్యైత్ ॥ తుశబ్దశ్చోద్యంవ్యావర్తయతి. దేహారమ్భకాణామపాంకేవలానాంనదేహారమ్భసమ్భవః-దేహాద్యారమ్భాయహి * తాసాంప్రవృత్తంప్రవృత్తమేకైకామితిప్రవృత్తరణం.

(తత్రసిద్ధాంతమిత్యాది) తచ్ఛబ్దార్థంవ్యావర్తయే (సంజ్ఞేత్యాది) (ప్రశ్నప్రతిపత్తనాభ్యాం) సహప్రశ్నానన్తరంభూతసూక్ష్మపరిష్వక్తౌపరంప్రతిపత్తనంభృతభిత్తక్తౌయామధాన్తరవ్యవధానశ్చోద్యత్వార్థం అనేకప్రశ్నతత్ప్రతిపత్తనక్రమరూపతాంప్రకరణస్వదర్శయతి (పశ్చాన్నిత్యాది) (దేవయానపితృయాణవభవ్యావర్తనే) వ్యావర్తకాకారాదిత్యర్థః. (సమ్భవతీత్యాదినేతి) అస్యఉక్త్వాహేతువ్యక్తత్రాన్వయః. శ్రద్ధాశబ్దసభూతసూక్ష్మేవస్థానిశేషఉచ్యతే. సోమరాజశబ్దాభ్యాంసమమృతమయదేహశబ్దః. ప్రాణాః - ముఖ్యప్రాణాఇన్ద్రియాదివ. యద్వాప్రాణశబ్దోముఖ్యప్రాణమాత్రపరః- గమనస్యప్రాణాదీనత్వాత్. ప్రాణాదీనఃప్రక్షేపాచూహుత్యేనోపపత్తిభిత్తప్రాణేణప్రక్షిపస్తీత్యుక్తం. ఇతిత్విత్వాదిక్రమివాక్యం. తస్మాద్భూతా (ఏవమితి) * పురుషవచసభిత్తమహి సహసమ్మనమాత్రంప్రవీతం. తత్తపురుషశబ్దఃస్వరూపపరః- వచశ్శబ్దోవాచకపరః - అతస్సమాసప్రతిపత్తస్సమ్మనోవాచకవాచకభావాభ్యవిశేషరూపభిత్తయితుంపురుషశబ్దాభిలప్యాభిత్త్యుక్తం. అనేనకథంరంహతోజీవస్యభూతసూక్ష్మపరిష్వక్తౌవగమభిత్తత్రాహ (ఏవముక్తే) ప్రశ్నప్రతిపత్తనవాక్యయోగుభయోరపి * పశ్చమ్యామాహుతావాపశిపురుషవచసభిత్త్యక్తేహేతవ్యద్రవ్యాకాక్షాయాంస్వవాక్యస్థతయాసన్నిహితాఅపవనహూమ్యత్వేనస్వరసతఃప్రతీత్యా, -వాక్యాన్తరస్థాశ్రద్ధాసోమరాజరూపేణపరిణామస్యామోగా- అతస్సాన్వపామవజ్ఞాపికా, - ఏవంప్రశ్నప్రతిపత్తనవాక్యస్వరసాత్, ప్రసిద్ధశ్రద్ధాయాఅయోగ్యత్వా, చ్చపశ్చస్వాహుతిష్వపాంహూమ్యత్వేనానువృత్తిరస్తీతితాసామేవపురుషవచస్తవమిత్యర్థః. తతః కిమిత్యత్రాహ (అతః)----- అన్వైస్తుపశ్చాన్నివిద్యాపితృయాణవిషయప్రశ్నప్రతిపత్తనాభ్యామితివ్యాఖ్యాతం. పితృయాణవిషయవాక్యంతు * అక్రతత్వాదితేన నేపైదికారిణాంప్రతీతీత్యక్రదాహరణీయత్వాదాద్యంసూత్రంపశ్చాన్నివిద్యాప్రతిపత్తనవిషయమేవేతిభాష్యకారానిప్రాంత్య.

అనన్తరసూత్రశక్తౌమాహ (సన్వాపభిత్తి)

౨॥ సూ. శ్లో॥ త్రైత్యక్తత్వాత్తుభూయస్త్యైత్ ॥ ప్రథమస్యపశ్చమ్యన్తపదస్యసమ్మరిష్వక్తోరంహతీత్యన్వయోద్యోతశబ్దః

కేవలనామపాంశ్రవణంతు తాసాంభూయస్త్యాత్, దేహీచలోహితాదిభూయస్త్యైవనారమ్భకేష్వపాంభూయస్త్యంగమ్యతే.

౩॥ సూ. +శ్రిః+ప్రణానాంతదనుగతిః+స్మాయతే*తముతాగ్రముస్తప్రాణోమాతాగ్రమతిప్రాణమనూతాగ్రముస్తంసర్వేప్రాణానూతాగ్రముస్తీతి-స్త్యర్థతేచ*మనఃస్థానీన్ద్రియాణిప్రకృతిస్థానికర్షణః। శరీరంయదవాపోతియచ్చాప్యతాగ్రమతీశ్వరః। గృహీత్యైతానిసంయంతివాయుర్గన్ధానివాశయాదితి. నచ నిరాశ్రయాణాంగతిరుపపద్యతఇతితదాశ్రయభూతానాంభూతసూక్ష్మాణామపిగతిరభ్యుపగస్తవ్యా.

౪॥ సూ. +శ్రిః+అగ్న్యదిగతిశ్రుతేరితిచెన్నభాక్తత్వాత్+*యత్రాస్యపురుషస్యమృతస్యాగ్నింవాగప్యేతివాతంప్రాణశ్చతురాదిత్యమిత్యాదినాప్రాణానాంజీవమరణకాలేఅగ్న్యదిష్వప్యయశ్రవణాన్నతేహంజీవేనసహగమనమితిగతిశ్రుతిరన్యథానేయేతిచేత్. న-భాక్తత్వాత్-అగ్న్యదిష్వప్యయశ్రవణస్య. కథంభాక్తత్వం. *ఓషధీగ్లోమానివనస్పతీన్కేశాఇత్యనపీయద్భిగ్లోమాదిభిస్సహశ్రవణాత్. అతశ్చతురాద్యప్యయశ్రుతిరధిష్టాత్మదేవతాపక్రమణవరా.

౫॥ సూ. +శ్రిః+ప్రథమేశ్రవణాదితిచెన్నతాపవహ్యుపపత్తైః+*యదుక్తమద్భిసూక్ష్మైభిర్భూతాంతరసంస్పృష్టాభిఃపరిష్వక్తోజీవోగచ్ఛతీతిప్రశ్నప్రతివచనాభ్యామవగమ్యతఇతి-తనోపపద్యతే-మ్యులోకాగ్నివిషయేప్రథమేఘామేలపాంఘామ్యత్వాశ్రవణాత్*తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నోదేవాఃశ్రద్ధాంజుహ్వతీతిశ్రద్ధైవఘామ్యత్వేనశ్రుతా. శ్రద్ధానామజీవస్యమనోవృత్తివిశేషత్వేనప్రసిద్ధా. అతోనాపస్త్రఘామ్యాఇతిచేత్. న-యతఃతాః-ఆపవనశ్రద్ధాశబ్దైరతత్రాభిధీయంతే. కుతః. ప్రశ్నప్రతివచనోపపత్తైః. *వేథేయథాపఞ్చమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసోభవస్తీతిప్రశ్నస్యప్రతివచనోపక్రమేహిశ్రద్ధామ్యులోకాగ్నోఘామ్యత్వేనశ్రుతా-తత్రయదిశ్రద్ధాశబ్దేనాపోనోచ్యేరన్-తతోన్యథాప్రశోన్యథాప్రతివచనమిత్యసంక్లతంస్యాత్. *ఇతితుపఞ్చమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసఇతిప్రతివచననిగమనంచశ్రద్ధాయాలప్త్యమేవసూచయతి- *వేథేయథేతిహిప్రశ్నగతఃప్రకారః *ఇతితుపఞ్చమ్యామితీతిశబ్దైరపరిహారేనిగమ్యతే. శ్రద్ధాసోమరాజవద్వాన్నరేతోగర్భరూపేణాపాంపరిణామముక్త్వాహ్యవమాపఃపురుషవచసఇతినిగమ్యతే. శ్రద్ధాశబ్దస్యచాఘ్నవైదికప్రయోగోదృశ్యతే*అపఃప్రణయతిశ్రద్ధావాఆపఇతి. *శ్రద్ధాంజుహ్వతితస్యాఆహు

గ్రన్థధరవిష్ణుశబ్దేన. ద్వితీయపఞ్చమ్యస్తదస్యప్రతిజ్ఞావాక్యంసామర్థ్యాదధ్యాహృతం (కేవలనామపాంశ్రవణంత్వీతి) *వైశేష్యత్వీతిసూత్రేత్రివక్త్రుతేష్వప్యేకైకస్యాధికాత్తన్నిజన్తనస్తద్వ్యవహరఇత్యుక్తం-అత్రతుతదాధిక్యమపామస్తీతిదర్శయితుంసూత్రారమ్భః.

౩॥ సూ. +శ్రిః+ప్రణానాంతదనుగతిః+స్మాయతే*అవాంతరసాధ్యాన్వయవ్యాప్త్యర్థమాహ (ఇతశ్చభూతసూక్ష్మేతి) ప్రాణానామనుగతిస్యాత్-తతఃకిమిత్యత్రాహ (నచేతి)

౪॥ సూ. +శ్రిః+అగ్న్యదిగతిశ్రుతేరితిచెన్నభాక్తత్వాత్+*యత్రేత్యాదిశ్రుతిః. అనపీయద్భిః-ఓషధివనస్పతిషుచాప్యయరూపైః. తత్రహికేశాదేరప్యయశ్రుతిస్తత్త్వప్రతాపక్రమణవరా-తథేదమిత్యర్థః. ఓషధీగ్లోమాని-లోమాభిమానిదేవతాః ఓషధ్యభిమానిదేవతామప్యేతి-లోమాభిమానిత్వంవిహాయకేవలమోషధ్యభిమానినిభవతిత్యర్థః. *అగ్నింవాగప్యేతి-వాగభిమానివహ్నిభిమానినిమప్యేతి-వాగభిమానిత్వరూపంవిహాయకేవలాగ్నిర్భవతిత్యర్థః.

౫॥ సూ. +శ్రిః+ప్రథమేశ్రవణాదితిచెన్నతాపవహ్యుపపత్తైః+*కథమస్త్యంసూచయతిత్యత్రాహ (వెథేతి) ప్రశ్నగతప్ర

తేస్సోమోరాజాసమ్భవతీతిసోమాకారేణవరిణామశ్చపామేవోపపద్యతే. అతోభూతాన్తరసంస్మృష్టాభిరద్భి
స్సమ్మరిష్వక్తోజీవోరంహతీత్యుపపన్నమ్.

౬॥ సూ. +శ్శిఃశ్శిః అశ్రుతత్వాదితిచేన్నేష్టాదికారిణాంప్రతీతేః॥ యత్పునరుక్తమద్భిస్స
మ్మరిష్వక్తోజీవోయాతీత్యయమర్థ ఏతస్మాద్వాక్యాదవగమ్యతఇతి- తన్నోపపద్యతే - అస్మిన్వాక్యేజీవస్యాశ్ర
వణాత్. అత్రహిశ్రద్ధాదయపవామ్భవస్థావిశేషాఃకూల్యామ్యత్వేనశ్రుతాః- నమజేవత్సరిష్వక్త్యితీతే.
తన్న - (ఇష్టాదికారిణాంప్రతీతేః) అస్మిన్నేవవాక్యే హ్యత్తరత్రబ్రహ్మజ్ఞానవిధురేష్టాపూర్తదత్తకారిణో
మ్యులోకంప్రాప్యసోమరాజానోభవన్తి- పుణ్యకర్మవసానేచపునరాగత్యగర్భం ప్రాప్నువస్తీత్యుచ్యతే *అ
థయథమెగ్రామే ఇష్టాపూర్తదత్తమిత్యపాసతేతేనూమమభిసమ్భవస్తీత్యారభ్య * పితౄలోకాదాకాశమా
కాశోచ్చస్త్రీమసమేష సోమోరాజాతదైవానామన్నం తందేవాభక్షయన్తితస్మిన్వావత్సమాప్తముపి త్వాతై
తమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తేయోయోహ్యన్నమత్తియోయో రేతస్సిజ్జుతతమ్భయపవభవతీతి,- అత్రా
పిమ్యులోకాగ్నోశ్రద్ధాంజుహ్వతి- తస్యాఆశుతేస్సోమోరాజాసమ్భవతీతి,- తదేకాగ్రత్వాచ్చుద్ధావస్థదేహ
విశిష్టసోమరూపదేహవిశిష్టోభవతీత్యుక్తమితిగమ్యతే. దేహస్యజీవవిశేషణజైకస్వరూపస్యవాచకః శబ్దోవిజై
ష్యేజీవపవర్యవస్యతి. అతస్సమ్మరిష్వక్తోజీవోయాతీత్యుపపద్యతే.....

ననుచ * తందేవాభక్షయన్తితిదేనైర్భక్ష్యమాణత్వవచనాత్ * సో
మోరాజేతి నజీవ ఉచ్యతే - జీవస్యానదసీయత్వాత్. తత్రాహ.

౭॥ సూ. +శ్శిఃశ్శిః భాక్తంవానాత్మపితౄత్వాత్తథాహిదర్శయతి॥ వాశబ్దశ్చోద్యంవ్యావర్త
యతి. ఇష్టాదికారిణోనాత్మపితౄత్వాదేవానాం భోగోపకరణత్వే నేహముక్తచవర్తతే. ఇహేష్టాదినాత
దారాధనంకుర్వన్నుపకరోతి- ఆరాధనప్రీతైర్దైవైర్దత్తమముంలాకంప్రాప్యతత్రతత్సమానభోగస్తదుపకరణం
భవతి. * యథాపశురేవంసదేవానామిత్యనాత్మవిదోదేవానామపకరణత్వందర్శయతిశ్రుతిః. స్మృతిరప్యాత్మ
విదాంబ్రహ్మప్రాప్తి, మనాత్మవిదాంచ దేవభోగ్యత్వం, దర్శయతి * దేవాకాదేవయజ్ఞాయాన్తి. మధ్యక్తా
యాన్తిమామపీతి.అతోజీవస్యదేవానాంభోగోపకరణత్వాభిప్రాయమన్నత్వేనభక్త్యత్వసచనం- అతస్తద్భా
క్తం. తేనత్యప్తిరేవచదేవానాంభక్షణమితిశ్రుయతే * సహవైదేవాఅశక్తసపిబన్తిఏతదేవామృతందృష్ట్వా
త్యప్యన్తితి. తస్మాద్భూతసూక్ష్మేస్సమ్మరిష్వక్తోజీవోరంహతీతిసిద్ధమ్.

తదన్తరప్రతిపత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

కారస్యప్రతిపత్తవనానైగమనాన్త్యేపితత్ప్రకారవివోపపాదితంసాధిత్యర్థః. (అపామేవోపపద్యతే) సమమోవృత్తిభేదస్య - తస్ససోమాకారప
రిణామంప్రత్యుపాదానత్వాయోగాదిత్యభిప్రాయః.

౮॥ సూ. +శ్శిఃశ్శిః అశ్రుతత్వాదితిచేన్నేష్టాదికారిణాంప్రతీతేః॥ (అస్మిన్నేవవాక్యే) మహావాక్యత్యర్థః. సోమరాజాః-
దివ్యదేహః. కస్మిన్వాక్యేయమర్థఇత్యత్రాహ (అథయఇమ ఇతి) * పూర్తం- భూతాదిర్గ. ఇష్టాపూర్తదత్తఇరుపాసతే - ఉక్తశ్రుకారే
ణానుర్విన్తి. భవతిఃప్రాప్తివాచీ. పరస్మైపదత్వంతుచ్ఛాస్తసం. యద్వా- సత్తార్థోభవరేవఉపగమణాత్ ప్రాప్త్యర్థః. యావత్సమ్భవమితి- సమ్భవ
శబ్దేనకర్తాభిధీయతే- సమ్భవత్యనేనస్వర్గమిత్యుక్తత్వా. తద్భూయపవభవతి - తద్యోగీభవతీత్యర్థః. (అత్రాపీతి) ఉభయత్రసోమరాజశబ్దేన
ప్రత్యుజ్ఞానాదైకార్థ్యం. అస్మిన్భజనసమ్మనస్సపూర్వవ్యాకర్యస్సమృతజనసమ్మద్యసో తరవాక్యేనైకార్థ్యాణుక్తవివార్థఇత్యర్థః. శ్రద్ధాసోమాదిశ
బైత్తత్తదవస్థదేహవిశిష్టవచనంలాక్షణికమిత్యత్రాహ (దేహస్మేతి).....

అనన్తరసూత్రశబ్దామాహ (ననుచేతి)

౯॥ సూ. +శ్శిఃశ్శిః భాక్తంవానాత్మపితౄత్వాత్తథాహిదర్శయతి॥ ఇహాచాముక్తచభోగోపకరణత్వంవివృణోతి (ఇహేతి) అముక్త
తత్వేవకత్వాత్తద్యోగోపకరణత్వం. నేహమానస్యదర్శనమేవతేషాంభోగః - * ఏతదేవామృతందృష్ట్వాత్యప్యన్తిన్యాయాత్. అధికరణాగ్ధముపసం
హరతి (తస్మాదితి)

ገጽ ፩

౮॥ సూ. శ్లో॥ కృతాత్మయేనుశయవాక్ దృష్టస్మృతిభ్యాంయథేతమనేవంచ॥

కేవలేష్టాపూర్తదత్తకారిణాంధూమాదినాపితృయాణేనపథాగమనంకర్తృఫలావసానేపునరావర్తనంచా
 మ్నాతం *యావత్సమ్నాతముపిత్వాత్తైతమేవాధ్యానంపునర్నివర్తన్త ఇతి. తత్రప్రత్యవరోహాజీవఃకిమనుశ
 యవాప్రత్యవరోహాతి ఉతనేతిసంశయ్యతే. కింయుక్తం. కర్తృణఃకృత్సంస్యోపభుక్తత్వాత్ నానుశయవాని
 తిప్రాప్తం. అనుశయోహ్యుపభుక్తశిష్టంకర్తృ. తచ్చకృత్సంస్యోపభోగేసతివావశిష్యతే. *యావత్సమ్నాతము
 పిత్వేతివచనాత్ కృతోన్మిషభోగశ్చజ్ఞాయతే. సమ్నాతస్య నేనస్వర్గం లోకమిసమ్నాతః-కర్తృవ్యతే. శ్రుత్యంత
 రంచ *ప్రాప్యోన్మిషంకర్తృణస్తస్యయతి-ంచేహకరోత్యయి. తస్మాగ్గాకాత్పునరేత్యస్తైలోకాయకర్తృణ ఇతి.

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే అనుశయవాప్రత్యవరోహతీతి. కుతః. (దృష్టస్మృతిభ్యాం) శ్రుతిస్మృతిభ్యామి

త్వాథావా, చ. కించ-పక్షస్యోవాచగౌతమగ్నిర్భూరభ్యుత్సన్నైతన్నైన్నగౌదేవాసామంరాజాసంజుహ్వతీసోమరాజస్యపక్షస్యేహుతత్వశ్రవ
 ణా, చుచ్చస్యపక్షస్యే ప్రవిలయాథావా, చుద్విరీయాచువిదిషయసామశబ్దస్యచచ్చదిషయప్రపంచయుక్తం సస్యేవంసంపితృయాణావాక్యస్థసోమరాజ
 శబ్దస్యప్రయోజనవత్తయేష్టదికారివిషయత్వేతస్యతస్యభిజ్ఞానాద త్సోమరాజశబ్దస్యేష్టదికారివిషయత్వం-అత్ర త్యసామరాజశబ్దస్యేష్టదికారివిష
 యత్వేతస్యతస్యభిజ్ఞాననేనప్రయోజనవత్తయోమిత్యయాణవాక్యస్థసోమరాజశబ్దస్యేష్టదికారివిషయత్వమిత్సన్యోగ్యాశ్రయఇతిచెన్న-పితృయాణవా
 క్యస్థసోమరాజశబ్దవైయర్థ్యస్యపూర్వసోమరాజశబ్దస్యేష్టదికారివిషయత్వనిర్ధారణానచేక్షత్వాత్. పూర్వసోమరాజశబ్దస్యచచ్చస్యతి క్రివిషయతా
 మాత్రజ్ఞానమేవహ్యుపేక్షితం. తస్యచచ్చస్యతి క్రివిషయత్వంచచ్చస్యసమ్నాతమోమ్యత్వానుపపత్త్యేవసిద్ధం. చచ్చస్యతి క్రిత్యాగ్నిఘటఃపటావాదం
 శోమశకోవాభవతు-తస్యసామరాజశబ్దవాచ్యత్వంచచ్చస్రాప్తివశాయ-మిత్యేతావజ్ఞానసోమరాజావైయర్థ్యంసాధ్యం. ఏవం ప్రయోజనవత్త
 రవాక్యస్థసోమరాజశబ్దస్యప్రాప్తవిషయతయాజ్ఞానదికారివిషయత్వేనైతత్తత్రైకార్థ్యసాధ్యమైతివిద్విత్సామరాజశబ్దస్యేష్టదికారివిష
 యత్వమేవచచ్చస్యతి క్రివిషయతయావధానతత్తద్దాదికారిరూపవిశేషవిషయజ్ఞాయత్యైతాన్యోగ్యాశ్రయం. అథవా - ప్రాప్తశ్చచ్చస్యసామరాజశబ్దావసం
 వాక్యఫలం - తచ్చైతచ్ఛచ్చస్యసామరాజశబ్దసామానాధికరణ్యేనభవతి - అగ్నిశబ్దస్యసామానాధికరణ్యేనహణవరస్యాగ్నిసాదృశ్యజ్ఞానవత్. తచ్చసామ
 రాజశబ్దస్యచచ్చస్యతి క్రివిషయత్వేనైతి- సహిస్వస్యస్వైసాదృశ్యత్వజ్ఞానం. అతస్మామరాజశబ్దస్యప్రాప్తవిషయత్వం. యథుసమానప్రకరణే
 *తేవచ్చం ప్రాప్యోన్మిషంబ్రతాం నత్రదేవాయధాసోమంరాజాన మాప్యాయస్యాపక్షీయస్యేత్వేపమేనాం నత్రభక్షయన్తీతిసోమాద్యేదవ్యవదేశ
 ఇష్టదికారిణాంప్రతీయతే- అతస్మైపాససోమరాజశబ్దాభిషక్యత్వమిచ్చ్యుక్తం - తదవ్యవదేశవ్యవహారం - ఛాన్దోగ్యస్థసోమరాజశబ్దస్యేష్టదికారివిష
 యత్వనిర్వహణపరత్వాద్వాజనసేయకవాక్యస్య. సహివ్యత్వస్తదేవమేవత్యేకస్యశబ్దస్యబాహ్యధేమశ్చైతేదవ్యవహారం-నాన్యాయం - అతత్తద్దాదికారివిష
 యసోమరాజశబ్దస్యతేమకథంబ్రతిత్వవేషయం *యథాసోమంరాజానమిచ్చ్యుక్తకరణ్యేనచచ్చస్యాత్ సామరాజశబ్దప్రయోగః - సాదృ
 శ్యంచామృతమయరూపత్వదేవవర్జితయోగయోగ్యత్వలక్షణమితిజ్ఞాయతే. *ఆప్యాయస్యేత్వాదివాక్యస్యాపక్షీయస్య-యథాలప్యాయస్యాపక్షీయస్యే
 దిసోమంరాజాసంభవయన్తి- ఏవమేనాం నత్రభక్షయన్తి. తేనామృతమయదేవతత్వందేవవర్జితయోగార్హత్వంచదర్శితంభవతి. అతోభక్షణ
 స్సహాత్వత్వవచనపుష్పపద్యతే. అతఃపుష్పగృహ్యతీతిరాజ్ఞానోన్మనపద్యతే.

తదనరప్రతివత్సక్తికరణంసమాప్తమ్.

౮॥ సూ. శ్లో॥ కృతాత్మయేనుశయవాక్ దృష్టస్మృతిభ్యాంయథేతమనేవంచ॥ విషయసాదృశ్యమహా నరసజ్జన్యగ్ధంచాహ(కేవ
 లేతి) యావత్సంసారంప్రకృతిసమ్బంధోన్మనస్థియఇత్యుక్తం-తద్దేమకర్తృమన్యధోవ్యవస్థనీయఇత్యుచ్యతఇతిసజ్జన్యగ్ధః. అముష్మాగ్లాకాన్నివర్తమా
 నఃకింసానుశయోనివర్తతే ఉతనిరనుశయఇతిచిన్తా. *యావత్సమ్నాతం *ప్రాప్యోన్మిషంచవాక్యంకింసానుశయస్సనీవర్తనంవిరుణ్ధి- నేతి. సమ్నా
 తకరణజ్ఞానంకర్తృమాత్రపరా- ఉతఫలదానప్రవృత్తకర్తృపరా. కిం *తద్యజ్ఞహరమణీయచరణాఇత్యాదివాక్యంసమ్నాతాదిశబ్దస్యఫలదానప్రవృత్త
 కర్తృపరతామవగమయతి-నేతి. కిమత్రచరణశబ్దాచారపరః- ఉతశుకృతమధ్యుతపరఇతి. యదాసలచారపరః-తదాతేనమాకృతసమ్నాతాదిశబ్దస్యఫ
 లదానప్రవృత్తకర్తృపరత్వావగమాత్ *యావత్సమ్నాతమిత్వాదివాక్యస్యసానుశయనివర్తనవిరోధితయానిరనుశయోనివర్తతఇతిస్యాత్. యదాచ
 రణశ్చస్మకృతమధ్యుతపరః- తదా *తద్యజ్ఞహరమణీయచరణాఇత్యాదివాక్యైకాగ్ధేనసమ్నాతాదిశబ్దస్యఫలదానప్రవృత్తకర్తృపరత్వావగమాత్
 *యావత్సమ్నాతమిత్వాదివాక్యస్యసానుశయనివర్తనవిరోధితయాసానుశయోనివర్తతఇతిసేధ్యతి. *కృతాత్మయే- కృతస్యకర్తృణఃఅనుభవేనవిసా
 శఇత్యర్థః. అనుశయశబ్దంబ్యావప్తే (అనుశయోహీతి) (తచ్చేతి) తచ్ఛబ్దకర్తృమాత్రపరః. యద్వా - (నావశిష్యతే) అవశిష్టంకర్తృనసమ్నాతతీత్యర్థః.
 *యావత్సమ్నాతమిత్వస్య యావత్సత్వముపిత్వేత్యర్థశ్చేత్ - వాక్యవైయర్థ్యమివ్యభిప్రాయేణాహ (సమ్నాతస్థితి)

(ఏవంప్రాప్తఇత్యాది) దృష్టశబ్దేనప్రత్యక్షశ్రుతిర్నివక్షీతా. *అభ్యాశఇతిపదందిశఇతివత్ ప్రథమాదిమవచనం. అభ్యాజ్ఞూర్వాత్ *అశా

తృథ్యః శ్రుతిస్తావత్ * తద్యజహరమణీయచరణాలభ్యాశోహయతైరమణీయాంయోనిమాపద్యేరకా బ్రాహ్మణయోనింతు శ్రియయోనింవైశ్యయోనింవాఅథయజహకపూయచరణాలభ్యా శోహయతైకపూయాంయోనిమాపద్యేరకాశ్వయోనింవాసూకరయోనింవాచణ్డాలయోనింవేతిప్రత్యవరూఢాప్రతిస్మ్రయతే. అముష్మాగ్లోకాత్ప్రత్యవరూఢేషురమణీయకర్మాణోరమణీయాంబ్రాహ్మణాదియోనింప్రతిపద్యంతే- కపూయచరణాః-కుత్సితకర్మాణః కుత్సితాంశ్వ సూకరచణ్డాలాదియోనింప్రతిపద్యంత ఇతి ప్రత్యవరూఢానాం పుణ్యపాపకర్మయోగందర్శయతి. స్మృతిరపి * వణ్ణాతశ్రమాశ్చస్వకర్మనిష్ఠాఃప్రత్యకర్మఫలమనుభూయతతఃశేషేణవిశిష్టదేశజాతికులరూపాయుశ్శ్రుతివత్ప్రతిపద్యంతేమేధసోహిజన్మప్రతిపద్యంతేవిష్వజ్ఞోవిపరీతానశ్యస్తీతి, తథా*తతఃపరివృత్తాకర్మఫలశేషేణజాతింహంపంవర్ణంబలంమేధాంప్రజ్ఞాంద్రవ్యాణిధర్మానుష్ఠానమితిప్రతిపద్యంతేతచ్చక్రమనుభయోగ్లోకయోస్సుఖపవనర్తతఇతి,*యావత్సమాప్తమితిఫలదానప్రవృత్తకర్మవిశేషవిషయం.*యతిహిచేహకరోత్యయమితీదమపి తద్విషయమేవ. అభుక్తఫలానామకృతప్రాప్త్యాశ్చిత్తానాంచకర్మణాంకర్మాంతరఫలానుభవాన్నాశోష్యనుపపన్నః. అతోఽముంలోకంగతాస్సానుశయాపవయథేతమనేవంచపునర్నివర్తంతే- ఆరోహణప్రకారేణప్రకారాంతరేణచపునర్నివర్తంతఇత్యర్థః. ఆరోహణంహిధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షిణాయనషణ్డాసపితృలోకాకాశచంద్రాక్రమేణ - అవరోహణంతుచంద్రాచుసఃస్థానాదాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘక్రమేణ. తత్రాకాశావరోహణాద్యథేతం - వాయ్వాదిప్రాప్తేపితృలోకాద్యప్రాప్తేశ్చనేవమ్.....

౯॥ సూ. శ్రీశ్రీ చరణాదితీన్నతదుపలక్షణార్థైకాగ్నిజనిః॥ శ్రీశ్రీ * రమణీయచరణాః * కపూయచరణాదితీనచరణశబ్దేనపుణ్యపాపరూపకర్మాభిధీయతే- చరణశబ్దస్యలోకవేదయోరాచారప్రసేద్యై. లోకాఃకాఖలుచరణమాచారఃశీలంవృత్తమితిపర్యాయానభిమన్యంతే, వేదేచ *యాన్యనవద్యానికర్మాణితానిసేవితవ్యాని *యాన్యస్యాకంసుచరితానితానిత్వయోపాప్యానీతిచరణకర్మణీభేదేనవ్యపదిశ్యేతే. అతఃచరణాత్-శీలాత్యోనివిశేషప్రాప్తిః- నానుశయాదితీచేత్. తన్న-చరణశ్రుతికర్మఫలక్షణార్థైకాగ్నిజనిరాచార్యామన్యతే. కేవలాదాచారాత్సుఖదుఃఖప్రాప్త్యసమ్భవాత్. సుఖదుఃఖేహిపుణ్యపాపరూపకర్మఫలై. ...

వ్యాస్తావిలిఖాతోరేవంరూపంభవతి. యజహకర్మాశః- అభ్యాగస్తారః- తేరమణీయచరణాయత్- సాభుకర్మకారణాయది - తేరమణీయాంయోనిమాపద్యేరకాత్వర్థః. ఏవముత్తరత్రస్తవ్యం. *అభ్యాశఇతిపదంప్రత్యవరూఢవాచీ. (స్మృతిరపితి) గౌతమాచస్తవ్యవచనముదాహృతం. (యావత్సమాప్తమితిఫలదానప్రవృత్తకర్మవిశేషవిషయమితి) అత్రకింస్వరకామనయానుష్ఠితస్యైవకర్మణఃఏకదేశఫలదానాప్రవృత్తోష్యస్తీతిసానుశయఇతిఫలదానప్రవృత్తశబ్దేనతద్వ్యవచ్ఛేదః - ఉత్తస్వరాధికర్మవ్యతిక్రమైహికఫలంకర్మాంతరమప్రవృత్తఫలమనుశయఇతితద్వ్యవచ్ఛేదోవివక్షితః. ఉచ్యతే- కర్మాంతరమనుశయః- నకుస్వరాధికర్మణికదేశఇతి. ఫలదానప్రవృత్తకర్మవిశేషవిషయమితిహిభాష్యం- నతుకర్మాంశవిషయమితి, వక్ష్యతిచఇష్టాదేకకర్మణస్వర్గోపభోగాదేవసమాప్తత్వాదితి. స్వరాధికర్మకదేశసర్వత్రాభుక్తత్వంచ * స్వరకామాయజేతేతి శ్రుతిస్వార్గస్యవిరుద్ధం. యత్రకుస్వరగరకాద్యపభుక్తకర్మశేషేణయాన్యస్తరప్రాప్తిర్వచనసిద్ధా, - తత్రానేకశరీరారమ్యఫలకత్వమేకస్యకర్మణఇతివచనబలాదవగస్తవ్యం. తస్మాదాముష్మికైకర్మజాతఉపభుక్తేఅవశిష్టమైహికఫలంకర్మాంతరజాతమనుశయః-తద్వన్తోఽవరోహస్తీతి. శ్రుత్యర్థాపత్తిమాహ (అభుక్తైతి) పుణ్యకర్మణోముముక్ష్యుషేతుయాపాపస్థానీయస్యప్రాయశ్చిత్తంబ్రహ్మవిద్యా. యథేతం - యథాగతం. * ఇన్గతావిలిఖాతుః. * యథేతమనేవమితిపదద్వయస్సార్థమాహ (ఆరోహణేతి) నను *యథేతమితివ్యాహరం- ఆరోహణవరోహణాః క్రమవైచరీత్యాత్. ప్రతిలోమక్రమే *యథేతమితివివక్షితేపి *అనేవమితివ్యాహరమిత్యత్రాహ (ఆరోహణంహితి).....

౯॥ సూ. శ్రీశ్రీ చరణాదితీన్నతదుపలక్షణార్థైకాగ్నిజనిః॥ శ్రీశ్రీ (వేదేచేతి) పుణ్యార్థేకోభిన్నార్థత్వకృతఇత్యర్థః. *అనవద్యానికర్మాణీతియాగాద్యుచ్యతే- యాన్యస్యాకంసుచరితానిత్యాచారఉచ్యతఇతిపూర్వపక్షిణోఽభిప్రాయః. (పుణ్యపాపరూపకర్మఫలైఇతి) ఆచారాద్భక్తానుష్ఠితపుణ్యపుణ్యఫలైఇత్యర్థః.

౧౦॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః ఆనర్థక్యమితిచేన్నతదపేక్షత్వాత్॥ శ్రిః+శ్రిః ఏవంతర్వ్యాఫలత్వాదాచారస్య
ప్రతివిహితస్యానర్థక్యమేవేతిచేత్. తన్న- తదపేక్షత్వాత్పుణ్యస్యకర్తృణః. ఆచారవతపవపుణ్యకర్తృస్వధికా
రః- *సన్ధ్యాహీనోశుచిర్నిత్యమనర్హస్సర్వకర్తృసు *ఆచారహీనంపునన్తివేదాత్త్యాదివచనేభ్యః. అతశ్చర
ణశ్రుతిఃకర్తృపలక్షణాద్ధేతికాన్ధాజినేరభిప్రాయః.

౧౧॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః సుకృతమహమ్ తేపవేతితుబాదరిః॥ శ్రిః+శ్రిః పుణ్యంకర్తృచరతిపాపంకర్తృచ
రతీతికర్తృణిచరతేప్రయోగా, త్వభిదైశస్యచప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధాచారానుమితశ్రుతిసిద్ధవిషయత్వేనగోబ
లీవర్దన్యాయోనోపపత్తేః, ముఖ్యేసంస్థాపనలక్షణాన్యాయ్యోతిసుకృతమహమ్ తేపవచరణశబ్దాభిధేయై ఇతిబాద
రిరాచార్యమన్యతే. అత్రబాదరిమతమేవస్వమతం. ఆచారానుమితశ్రుతివిహితసన్ధ్యావస్తనాడేకర్తృవ్రతా
ధికారసమ్పాదనంఫలమితిస్వీకృతం. అతస్మానుశయావప్రత్యవరోహః.
కృతాత్యయాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౨॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః అనిష్టాదికారిణామపిచశ్రుతం॥ శ్రిః+శ్రిః
కేవలేష్టాపూర్తదక్షకారిణశ్చద్వైపుసంగత్వాసానుశయావనివర్తనైశ్చక్తం- ఇదానీమనిష్టాదికారి
ణోపిచద్వైపుసంగచ్ఛన్తి,- నేతిచిన్త్యతే. యేవిహితంనకుర్వన్తి,-నిషిద్ధంచకుర్వన్తి,-తడభయేపిపాపకర్మాణా
నిష్టాదికారిణః. కింయుక్తం. తేపిచద్వైపుసంగచ్ఛన్తితి. కుతః. తేషామపిహితద్వయసంగశ్రుతం- *యేవైకేచా
న్త్యాల్లోకాత్ప్రియన్తి- చద్వైపుమేవతేనర్వేగచ్ఛన్తిత్యవిశేషేణసర్వేషామేవగతిశ్రవణాత్.

౧౦॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః ఆనర్థక్యమితిచేన్నతదపేక్షత్వాత్॥ శ్రిః+శ్రిః ఏతన్నతార్థంపూర్వమాత్యాధానస్థమయతి (అతఇతి).....

౧౧॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః సుకృతమహమ్ తేపవేతితుబాదరిః॥ శ్రిః+శ్రిః ఆచారశబ్దస్యసాధారణ్యందర్శయతి (కర్మణీతి) కర్మణిచరతేప్ర
యోగాత్- కర్మానుష్ఠానేప్రయోగాదిత్వర్థః. పృథక్పైదైశస్యాస్యథాసిద్ధిమాహ (పృథక్పైదైశస్యచేతి) *అనవద్యానికర్మాణీతిప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధంక
ర్తృత్వం-ఆసన్నకంసుచరితానీత్యాచారానుమితశ్రుతిసిద్ధంకర్తృత్వమిత్యర్థః. కార్ణాజినిమతాద్వైషమ్యమాహ (ముఖ్యిఇతి) కార్ణాజినిమతేస్వీ
కృతాంశమాహ (ఆచారానుమితేతి) అధికరణార్థముపసంహరతి (అతఇతి)
కృతాత్యయాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౨॥ సూ. +శ్రిః+శ్రిః అనిష్టాదికారిణామపిచశ్రుతం॥ శ్రిః+శ్రిః అవాన్తరసజ్జతిమాహ (కేవలైతి) ప్రకృతిసమస్తతద్దేతుకర్తృనమృగయోర
వర్జనీయత్వముక్తం- తత్రకర్తృసమస్తేస్థేసాధుకర్తృసమస్తవిషయమానాప్రీత్యుచ్యతఇతిసజ్జతినిభావః. కిమనిష్టాదికారిణాయమయాతనామనుభూయ
చద్వైపుసంగత్వానివర్తనే- ఉతనేతి. *యేవైకేచేతివాక్యంతేషాంచద్వైప్రాప్తివగమయతి- నేతి. కిమత్రసర్వశబ్దఃప్రతహత్రబీషయః- ఉతఇ
ష్టాదికారిప్రేతవిషయఇతి. కింపిత్యయాణగమనమనిష్టాదికారిణామపి- ఉతేష్టాదికారిణామేవేతి. కిం *అన్యాయశ్చేన్ద్రామిత్యుచ్యత్రమఃపిత్యయా
ణస్వేష్టాదికారివిషయతామవగమయతి- నేతి. కిమనిష్టాదికారిణాంపశ్చమామతిమన్తరేణపురుషత్వసమ్మతైరసి- నేతి. కింత్వతీయస్థానమువస్యస్థో
ర్థ్వలాకాసమ్పూరణవచనంత్యతీయస్థానస్యపశ్చమామత్వనపేక్షతాంపురుషత్వనిష్పత్తైరవగమయతి- నేతి. యదానావగమయతి * తదాపురుషత్వ
సమ్మత్యైషపశ్చమామతిసాపేక్షత్వేన *యఇమేన్ద్రామిత్యుచ్యత్రమన్తరేణపిత్యయాణస్వేష్టాదికారివిషయత్వానవగమకతయాపిత్యయాణస్య సర్వ
సాధారణత్వాదనిష్టాదికారిణామపిప్రాప్తత్వాత్ *సర్వేగచ్ఛన్తిసర్వశబ్దస్యప్రతహత్రవిషయతయా *యేవైకేచేత్వాదివాక్యేనసర్వేషాంచద్వై
ప్రాప్త్యవగాత్ అనిష్టాదికారిణోపియాతనానుభవాదనన్తరచద్వైపుసంగత్వానివర్తనైతి. యదాచరలోకాసమ్పూరణవాక్యంత్యతీయస్థానస్యప
శ్చమామత్వనపేక్షతాందేహనిష్పత్తైరవగమయతి- తదాపురుషత్వసమ్మత్యైషపశ్చమామత్వనపేక్షతయా *యఇమేన్ద్రామిత్యుచ్యత్రమన్తరేణపి
త్యయాణస్వేష్టాదికారివిషయత్వానవగమకతయాపిత్యయాణస్యసర్వసాధారణత్వాభావాత్ అనిష్టాదికారిణామప్రాప్తత్వాత్ *సర్వేగచ్ఛన్తిసర్వ
జ్జస్యజ్జిష్టాదికారివిషయతయా *యేవైకేచేత్వాదివాక్యేనసర్వేషాంచద్వైప్రాప్త్యవగాదనిష్టాదికారిణాంచద్వైపుసంగచ్ఛన్తినిధ్యుతి. ఇష్టాదిశబ్దే
నఇష్టాపూర్తదక్ష్యతే. అత్రదేహరమృగసృగశ్చమామత్వపేక్షరూపశ్రుత్యర్థాపత్తిశ్చాభిప్రతా.

ఏవంతస్మినుకృతమగ్రతకారిణోరుభయోరప్యపిశిష్టైవగతిఃస్యాత్. నేత్యాహ.

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ సంయమనేత్వనుభూయేతరేషామరోహవరోహాత్తదగత్యనాత్॥ శ్లో॥ తు శబ్దశ్చక్షణంవ్యావర్తయతి. ఇతరేషాం - అనిష్టాదికారిణాంచన్యాగ్రోహవరోహాసంయమనే - యమశాసనే తత్ప్రియుక్తయాతనాఅనుభూయేవ. హన్యథా. కుతః. (తదగత్యనాత్)దృశ్యతేహిపాపకర్మణాంయమవశ్య తయాతద్గమనం *అయంలోకోనాస్తిపరఇతిమానీపునఃపునర్వశమాపద్యతేమే * వైవస్వతంసంయమనంజ నానాంయమంరాజానమిత్యాదిషు.....

౧౪॥ సూ. శ్లో॥ స్మరన్తిచ॥ శ్లో॥ స్మరన్తిచసర్వేషాంయమవశ్యతాంపరాశరాదయః *సర్వే చైతేవశంయాన్తియమన్యభగవన్ని-లేత్యాదిషు.....

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ అపిసప్త॥ శ్లో॥ పాపకర్మణాంగస్తవ్యత్వేనరౌరవాదీకౌసప్తనరకానపిస్మరన్తి.

ననుసప్తసులోకేషుగచ్ఛతాంకథంయమసదనప్రాప్తిః. అతఆహ

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ తత్రాపితద్వాపారాదవిరోధః॥ శ్లో॥ తేష్వపిసప్తసుయమాజ్ఞయైవగమ నాదవిరోధః. అతో_నిష్టాదికారిణామపియమలోకంప్రాప్యస్వకర్మానుకూపం యాతనాశ్చానుభూయపశ్చా చ్చన్యాగ్రోహవరోహాస్తః.....

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే.

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ విద్యాకర్తృణోరితిప్రకృతత్వాత్॥ శ్లో॥ తుశబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యర్థః. అ నిష్టాదికారిణామపిచన్ద్రప్రాప్తిరస్తీత్యేతన్నాపవద్యతే. కుతః. (విద్యాకర్తృణోరితి) విద్యాకర్తృణోఃఫలభోగా ధత్వాద్దైవయానపితృయాణయోః. ఏతదుక్తంభవతి - అనిష్టాదికారిణాంయథావిద్యావిధురత్వాద్దైవయానేన పథాగమనంసమ్యవతి - తద్వదేవేష్టాపూర్తదత్తవిధురత్వాత్ప్రత్యయాణేనచన్ద్రగమనమపిసమ్యవతీతి. దేవ

అనస్తరసూత్రమవతారయతి (ఏవంతస్మితి) (అవిశిష్టైవగతిస్స్యాదితి) పాపస్యనిష్ఫలత్వంస్యాదిత్యర్థః.

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ సంయమనేత్వనుభూయేతరేషామరోహవరోహాత్తదగత్యనాత్॥ శ్లో॥ *సంయమనేఇతినిమిత్తసప్తమి. యమా ఙ్గాయేత్యర్థః. *అయంలోకానాస్తిపరఇతి- అత్రాముత్రచనుఖంనాస్తీత్యర్థః.....

*తదగత్యనాదిత్యత్రాదాహృతేవాక్యేపాపఫలానుభవాశ్రవణాచోద్ధృతదవస్థమితిశక్తాయామాహ.

౧౪॥ సూ. శ్లో॥ స్మరన్తిచ॥ శ్లో॥ పూర్వసూత్రేప్రకృతేష్వరోహాదిషుసంవాదకన్మృతివిషయాంశందర్శయతి(యమవశ్యతామితి)...

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ అపిసప్త॥ శ్లో॥ సరకవిషయవచనానాంప్రసిద్ధ్యతిశయాదనుపాదానం.....

అనస్తరసూత్రశక్తామాహ (సస్మితి) (సప్తసులోకేషు) స్థానేష్యిత్య ర్థః. యమసదనప్రాప్తివచనానిపురాణాదిషుచర్యనై-తన్నిబన్ధనేయంశక్తా.

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ తత్రాపితద్వాపారాదవిరోధః॥ శ్లో॥ వ్యాపారఃప్రశాసనరూపఇతిదర్శయతి (యమాజ్ఞయేతి) యమసదనసర కప్రాప్త్యోక్తమాదవిరోధఇత్యర్థః. పూర్వపక్షముపసంహరతి (అతఇతి).....

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ విద్యాకర్తృణోరితిప్రకృతత్వాత్॥ శ్లో॥ (ఫలభోగాధత్వాదితి) సమ్యక్సామాన్య విషయాషష్ఠీతాదర్శన చర్యవసాన్ని. తాదర్శ్యంచతత్ఫలభోగాధత్వం. ఇతిశ్వపేతాదిత్యర్థః. విద్యాప్రసక్తఃకర్మకర్తృత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) దృష్టాంతయేత్యర్థః.

యాసపితృయాణయోః విద్యావిషయత్వంపుణ్యకర్తృవిషయత్వంచకథమవ గమ్యత ఇతిచేత్. ప్రకృతత్వాత్తయోః. ప్రకృతాహిదేవయానేవిద్యాపితృయాణేచకర్తృ*తద్యధ్యంతవిదుర్యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాంతపత్త్యుపాసత ఇత్యుక్త్వా *తేర్చిషమభిసంభవన్త్యర్చిపోహరిత్యాదినాదేవయానవచనాత్, *అథయథమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తేదత్తమిత్యుపాసత ఇత్యుక్త్వా *తేధూమమభిసంభవన్తీత్యాదినాపితృయాణవచనా, చ్చ. *యేవై కేచాన్తాన్లూకాత్ప్రియత్యచన్ద్రీనుసమేతే సర్వేగచ్ఛన్తీత్యేతదపివచనం- యథిష్టాదికారిణః- తేసర్వ ఇతిపరిణేయమ్.

ననుపాపకర్తృణాంచన్ద్రీగమనాభావేపశ్చమాహుత్యసంభవచ్ఛరీరారంభసంపద్యతే. *పశ్చమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసోభవన్తీతిహిశరీరారంభః స్మరయతే-సాచాహుతిప్రసక్తిప్రప్రీసూర్వికేతిదర్శితం. అతశ్శరీరారమ్భాయైవతేషామపిచన్ద్రాగ్రోహోవరోహోవసన్యాభ్యుపేగ్యావర్జితాహుతాహుత్యపేక్షా. కుతః. (తథోపలభ్యైః) తృతీయస్థానస్యశరీరారమ్భాయనపశ్చమాహుత్యనపేక్షత్వముపలభ్యతే. *వేద్యధాకేనాసాలాకోనసమ్పూర్వత ఇత్యుక్త్యప్రశ్నస్యప్రశ్నప్రశ్నసచనే *అతేతయోఃపథోర్నకతరేణచ తానీమానితు ద్రాణ్యసకృదావగ్రీభూతానిభవన్తిజాయన్త్యన్ప్రియస్వేత్యేతత్తృతీయంస్థానం తేనాసాలాకోనసమ్పూర్వత ఇతితృతీయస్థానస్యమ్యలోకారోహోవరోహాభావేనన్యలోకాసమ్పూర్తివచనాదస్యతృతీయస్థానస్యశరీరారమ్భాయనపశ్చమాహుత్యపేక్షా. *పశ్చమ్యామాహుతావావితిచాపాంపశ్చమాగ్నిసంప్రద్యపురుషవచన్ద్రహేతుత్వనాత్రంప్రతిపాదయతి- నాన్యన్నివారయతి- అవధారణాశ్రవణాత్.

౧౮॥ సూ. *శ్లో॥ నర్వతేపిచలోకే॥ తృతీయస్థానస్యశరీరారమ్భాయనపశ్చమాహుత్యనపేక్షయాదేహోరమ్భాలోకేన్ద్ర్యతేత్రాపదీధృష్టమ్యమృత్యుభృతీనామ్.

౨౦॥ సూ. *శ్లో॥ దర్శనాచ్చ॥ శ్రుతావపివృశ్యతే సేషాంవిశ్వప్రమాహుత్యనపేక్షయాదేహోరమ్భః *తేషాంఖల్వేషాంభూతానాంశ్రేణ్యేవవీజానిభవన్తిఅర్జునంబీజముద్భిజ్జమి. ఎమ్మాద్భిజ్జస్వేదజయోఃభూతయోఃపశ్చమాహుతిమాన్తరేణోత్పత్తిర్దృశ్యతే.

(విద్యావిషయత్వంపుణ్యకర్తృవిషయత్వంచేతి) విషయశబ్దేనఫలంవివక్షితం. విశిష్టవిషయః. పరిణయం- నిర్వాహ్యమ్.

అనన్తరసూత్రమవతారయతి (సస్వతి)

౧౯॥ సూ. *శ్లో॥ నర్వతేపిచలోకే॥ (వేదీత్యాది) *సమ్పూర్వతే- సా పృథక్పృథక్. సకతంబ- సకతచిదిత్యర్థః. జాయన్త్యన్ప్రియస్వేతి- ఈశ్వరశాసనానువగ్రీనీత్యర్థః. జాయన్త్యన్ప్రియన ఇతివార్థః- వేదస్వాతంత్ర్యే. జగద్రూప్రభృతిభూతార్థతావా- *పురీషవస్కూర్జలునీహిననమిత్యాదివత్. కర్తృభూతానాశ్రయతయాస్థానశబ్దావచ్యత్వం. (పశ్చమ్యామితి) అత్యంతాదోగ్యపశ్చేదవిష-నాన్యశాగవ్యవచ్యేద ఇత్యర్థః. కుత ఇత్యత్రాహ (అవధారణాశ్రవణాదితి).....

౧౯॥ సూ. *శ్లో॥ నర్వతేపిచలోకే॥ అపిశబ్దసూచితమాహ (పుణ్యకర్తృణామితి) పుణ్యకర్తృత్వప్రయంనియమాభిప్రాయే - కిం పునఃపాపకర్తృత్వేనాహః. సూత్రార్థసముచ్చయవరశ్చశబ్దఇతిస్ఫుటత్వాదనుక్తిః. లోకశబ్దః ప్రసిద్ధ్యతిశయద్యోతనార్థః.

౨౦॥ సూ. *శ్లో॥ దర్శనాచ్చ॥ వీజత్రైవిధ్యంతత్రార్థభూతత్రైవిధ్యేన శ్రుతివివృణోతి *అర్జునమితి. బీజజం - జరాయజం. ఉద్భిజ్జశబ్దార్థపివక్ష్యమాణసూత్రానురోధేనవివృతః (ఉద్భిజ్జస్వేదజయోతితి).....

నను స్వేదజానామ త్రనసంకీర్తనమస్తి- * శ్రీశైవబీజానీతివచనాత్. తత్రాహ

౨౧॥ సూ. +శ్చిః+త్వతీయశబ్దావరోధస్సంశోకజస్య॥ +శ్చిః+ సంశోకజస్య-స్వేదజస్యాపి *అ
జ్జంజీవజముద్భిజ్జమిత్యత్రతృతీయేనోద్భిజ్జశబ్దావరోధః - సక్రిహివావిద్యతత్తత్సర్థః. అతఃకేవలపాపకర్మ
ణాంచస్త్రిపాప్తిర్నసమ్భవతి.

అనిష్టాదికార్యధికరణంసమాప్తమ్.

అనంతరమాత్రమవతారయతి (సస్వతి)

౨౧॥ సూ. +శ్చిః+త్వతీయశబ్దావరోధస్సంశోకజస్య॥ +శ్చిః+ ఉద్భిజ్జస్యశబ్దామహునిరపేక్షత్వసమ్మిలిపతే, పృథివ్యామృతాన్య
యోనిజత్వపాపోత్తరత్వసామ్యా, చృతృతీయశబ్దేనసక్రిహః- సతు ప్రథమేనద్వితీయేనచేదిభావః. అధికరణార్థముపసంహరతి (అత ఇతి) ...

పరేతు *సంయమనేత్విత్వాదీనిధాన్తమాత్రానివర్తయన్తి - తుశబ్దానురోధాత్, యమవశ్యతాన్తరణసంసరకన్తరణపరయోన్యాత్రయో
శ్చసాఫల్యాత్, తేహిచస్త్రిపాప్తిప్రతిషేధనమగ్ధే. పూర్వపక్షవిషయమైరుతయోన్యాత్రయోర్నకించిత్ప్రయోజనం. రారవాదిభుచిప్రగుప్తాదీనామ
ధిష్టాత్వత్వంస్వరూపాణం యమాజ్ఞామామిత్యధిష్టాత్వద్వయావిరోధపరం * తత్రాపితద్వ్యాపారాదవిరోధఇతి సూత్రంచవ్యాఖ్యాతం. అత్రో
చ్యతే- *విద్యాకర్మణోరితిసూత్రస్తతుశబ్దస్యనిధాన్తద్యోతకత్వాభావే ప్రయోజనాభావాత్, ద్వితీయసూత్రస్తతుశబ్దస్యశబ్దావిశేషవాన్యరకతయాపి
సఫలత్వాత్, సూత్రశబ్దకంపూర్వపక్షవిషయంభవిరుచ్యతే. *విద్యాకర్మణోరిత్యత్రతుశబ్దశబ్దామాత్రవ్యవచేదకఇతిచేన్న-రదసమ్భవాత్. విద్య
యాదేవయానేకర్మణాపిత్యయాజేవపర్యవసానాంత్యతీయస్థానసమ్మచ్ఛప్రతిపాదనాచ్చఅనిష్టాదికారణాంచస్త్రిపాప్త్యభావఇతిహి సూత్రార్థో
వ్యాఖ్యాతః- సహితత్రపుదననీయాకాచిచ్ఛాసమ్భవతి. శ్రుత్యానన్వేషించస్త్రిపాప్తిశబ్దపుదననీయేతే- తద్విపూర్వపక్షవివాత్రతుశబ్ద
పుదననీయఇత్యుక్తంస్యాత్. ద్వితీయసూత్రేతుపుదననీయశబ్దోచ్యస్తా. కించ- ఆరోహవరోహాశబ్దాస్సారస్యంస్ఫుటం- సరకమయామీర్యార
నాలనుభూయాన్తి- లోకేజాయమానామన్నతస్థానప్రాప్తే, ప్రతో2వరోహాణస్య, చాధావాత్. పూర్వంయమాలయమారోహతి-తతోసరకప్రా
ప్తిః- పునర్జన్మావధికోవ్యాపారో2వరోహఇతిచేన్న- *అనుభూయేతిల్లగ్నస్తద్దేశేనారోహవరోహయోరపిశ్చద్భావిత్వావగమాత్. సరకానుభవాన
న్తరంయమాలయమారుహ్యతతో2వరోహస్తీతిచేన్న- అక్రతత్వాత్, కల్పకాభావా, చ- భవతాంగ్రన్థెతథా2సుక్తత్వాచ్చ. యమప్రాప్తివా
క్యేపాపభూనుభవాశ్రవణేనపాపవైయర్థ్యబోధ్యసృతదస్తత్వశబ్దాపరిహారార్థయా *న్తరన్తిచ *అపిసప్తేతిసూత్రయోన్యాసఫల్యమిత్యుక్తం. * త
త్రాపితద్వ్యాపారాదవిరోధఇత్యత్రకస్యావిరోధఇత్యాకాక్షాయాంసరకగమనావిరోధఇతియ్యుక్తం - పూర్వసూత్రోత్థాపితత్వాత్తద్విరోధస్య, చి
త్రగుప్తాద్యధిష్టానస్యాప్రకృతత్వా, చ. అన్యేతు *సత్యతీయఇత్యతఃపూర్వమవాధికరణసమాప్తిమిచ్ఛన్తేవివంవర్తయన్తి - అనిష్టాదికారణో
2ముంలొకంధూమాదినామారణగచ్ఛన్తి- నేతివిశయేతత్రపాపఫలభోగాధావాత్, కర్మణావిభాగోగసమ్మవేశాన్ప్రవేయధ్యా, చృనగచ్ఛస్తీపూ
ర్వపక్షః *ద్వైస్మతీశ్చణవంపిర్మాణామహంచేవానాముతమర్త్యానాం తాభ్యామిదంవిశ్వమేజత్వమేతియదన్తరాపితరంమాతరంచేతిశ్రుతేరాపిత్యలో
కాతైన్తేవమారణగమనమితినిధాన్తఇతి. భోగాభావప్రయదాసపరంద్వితీయంసూత్రమామః. *అపిసప్తేతిసూత్రంచమన్త్రాభీతాయానిజనా ఇత్యాది
మృత్యుగీతశ్లోకసప్రకవిషయం. తెనుపుణ్యకర్మఫలస్వాపీయమాధీనత్వామ్నావిరోధః- పుణ్యకర్మస్యపురుషేషయమవ్యాపారాభ్యుపగమాదితి *త
త్రాపిత్యాదిసూత్రస్సార్థఇత్యామః. యద్వా - ఆరోగత్రాజాదిమార్గసప్రకవిషయం *అపినేత్రేతిసూత్రం - *కశ్యపాదుదితాస్సుర్యాపిపాపాన్ని
ఘ్నన్తిసర్వదేహాపకృతాయాతయత్వత్వశ్రవణాత్. * సప్రమాన్యదీవమనుప్రవిష్టాఃతాన్సేతిపధినిద్వితావానితితేషాంపుణ్యకృత్ప్రప్రత్యా
విరోధశ్చ-పుణ్యకృత్వపితద్వ్యాపారాభ్యుపగమాదితదన్తరమాత్రార్థఇతియోజనాన్తరంకృతం సూత్రద్వయస్య. * అదైతయోపభోగసకతరణ
చతానీమానిత్యుద్రాణ్య సకృదావద్రీనీతిమార్గద్వయభ్రష్టానాంత్యతీయస్థానప్రాప్తివచనాత్అనిష్టాదికృతాంపిత్యయాణ ప్రాప్తిర్నాస్తీతిశబ్దాపరిహ
రపరం *విద్యాకర్మణోరితిసూత్రం. *పితయోపభోగిపధికేశబ్దానమాగ్నద్వయపరః-తత్పరత్వేహిమాగ్నసమ్మన్తోనిషిద్ధోభవేత్. కింతుతత్ప్రాప్తిసాధ
నవిద్యాకర్మపరః- తయోఃప్రకృతత్వాత్. మాగ్నయోశ్చప్రకృతత్వేనసత్యపితాభ్యాం గమనస్యాపురుషతప్రస్ఫుటిభాతుమశక్యతయాతత్సాధనవైయవి
ధేయత్వాత్. విద్యాకర్మపరిభ్రంశాపరాధేనదుర్గతిప్రదర్శనపరాశ్రుతిరితిసూత్రమార్గద్వయసమ్మచ్ఛనిషేధః. అతఃపిత్యయాజేనానిష్టాదికారణాయ
మప్రాప్తిరివర్తతం. *సత్యతీయఇత్యాదికమధికరణాన్తరం - త్యతీయస్థానమృతానాంచస్త్రివిషయసర్వగమనశ్రవణ, దేహరమ్భకపృథుమామృత్యుప
యోభ్యాం, పిత్యయాణప్రాప్తింపూర్వపక్షీకృత్య *జాయస్యమియస్సేతివిశేషవచనానుపపత్త్యాదిభిఃపిత్యయాణగమనంనాస్తీతినిధాన్తతం. తత్రా
వత్పూర్వాధికరణస్యపూర్వపక్షరాధాన్తావనపపనో- రాధాన్తస్యప్రమాణవిరోధాత్. యథావిద్వదధికారస్యచేవయానస్యావిద్వద్విషయత్వమ
య్యుక్తం- తథా *అభయఇమగ్రామజప్తాపూర్వదత్తమిత్యుపాసతేతేధామమభిసమ్భవస్తీతిపుణ్యకృతధికారతయా ప్రతిపాదితస్యపిత్యయాణస్యాపు
ణ్యకృత్యేవ్యత్వంచ్యునపపన్నం. *తాభ్యామిదంవిశ్వమేజత్వమేతిశ్రుతివిలాదుపపన్నమిచేత్- తద్వ్యుత్పత్యతీయస్థానమృతానామపిత్యయాజేన
ప్రాప్తిస్యాత్- విశ్వశబ్దాసఘోచాత్. *జాయస్యమియస్సేతివాక్యవశాత్ సఘోచఇతిచేత్- తద్విపుణ్యకృతధికారతయా ప్రతిపాదితస్యపిత్య

౨౦॥ సూ.

తత్సాధ్యభావ్యాపత్తిరుపపత్తేః॥

ఇష్టాదికారణోభూతసూక్ష్మపరిష్కృతాస్సనుశయశ్చన్ద్రుసోఽవరోహస్త్యుక్తం. అవరోహప్రకారశ్చ *అ
 త్తేతమేవాధ్యానం పునర్నివర్తనైయథేతమాకాశం ఆకాశాద్వాయుః వాయుర్బుధ్యాధూమోభవతిధూమో
 భూత్వాభ్రంభవత్యభ్రంభూత్వామేఘోభవతిమేఘోభూత్వాప్రవర్షతీతివచనాత్ *యథేతమనేవంచేత్యు
 క్తం. తత్రాస్యాకాశాదిప్రతిపత్తౌదేవమనుష్యాదిభావవదాకాశాదిభావః - ఉతతత్సాధ్యశ్యాపత్తిమాత్రమితి
 విశయేశ్రద్ధావస్థస్యసోమభావవదవిశేషాదాకాశాదిభావః....

ఇతిప్రాప్తతత్సాధ్యభావ్యాపత్తిరేవేత్యుచ్యతే. తత్సాధ్యభావ్యాపత్తిః-తత్సాధ్యశ్యాపత్తిరిత్యర్థః. కుత
 ఏతత్. (ఉపపత్తేః) సోమభావమనుష్యభావాదాసీనుఖమఃఖోపభోగాయతద్భావః- అత్రత్వాకాశాదాసు
 ఖమఃఖోపభోగాభావాత్తద్భావానుపపత్తేస్తదాపత్తివచనంతత్సంసర్గకృత తత్సాధ్యశ్యాపత్తిభిప్రాయమ్.
 తత్సాధ్యభావ్యాపత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

యాగస్యపుణ్యకృతేనవత్సవాక్యబలాదపుణ్యకృత్యోపసంక్లోచఆశ్రయతాం. యమసదసస్వపితౄలోకైశ్చదేశత్వాత్పితౄలోకప్రాప్త్యస్యభానుపప
 త్త్యాధూమాదిప్రాప్తిపుణ్యకృతాంకల్పేతిచేత్- తద్విత్తతీయస్థానమృతానాంశరీరగ్రహణాస్యభానుపపత్త్యాచన్ద్రుననూమాదిమార్గప్రాప్తిక
 ల్పతాం. తత్రవచనవిరోధాత్-దేహగ్రహణస్యచక్షుమామతివైరవేక్ష్యంచేత్- పుణ్యకృతాధికారవచనవిరోధాదేవయమసదసప్రాప్తేర్భూమాదిమా
 ర్గనైరవేక్ష్యంకల్పతాం. గతవైశ్యేషిగత్యథేదేనమార్గానియమశ్చసమ్భవత-యథాచన్ద్రుప్రాప్తిస్థిమహాదేవయానాపేక్షా-అవిదుషాంతస్మిరవేక్షా-
 ఏవంయమసదసప్రాప్తిరపిపుణ్యకృతాంధూమాదిసాపేక్షా-అపుణ్యకృతాంతుత్సరవేక్షేతియజ్యతే. అతఏవపూర్వపక్షవర్తనంచాతిమన్దం. అతఏవ*సం
 యమనేత్విత్వాదిసూత్రాణిసంభోగాభావపుష్కరాసరాణి-కింతుపూర్వపక్షేపుణ్యాపుణ్యకృతాంగత్యవిశేషశ్చాచ్యుతాసపరాణిభవిరుచ్యన్తి. అతఏవ
 *అపిసన్తేతిమాత్రస్యపుణ్యగీతశ్లోకసప్రకటిపయత్వమయం క్తం-కర్తవ్యశానాంమనుష్యాణాంయమవశ్యేషంశయాధావాత్. పాపిసాందుఃఖభోక్తృ
 త్వేషంశయాభావాదాంగప్రాణాదిసప్రమార్యవిషయత్వంచాయం క్తం. అతేపుణ్యాపుణ్యకృతాంస్థానతాపిభువైషమ్యపరత్వమేవయం క్తం. *అతై
 తయోఃపభోరితివాక్యేచపదికాశబ్దస్యవిద్యాకర్మవిషయత్వాదపిదేవయానపితౄయాగవిషయత్వంయం క్తం-ముఖ్యత్వాత్. మార్గవాచిన్యస్యానుష్ఠాన
 విశేషవిషయత్వంహిగాం-ముఖ్యేసమ్భవతీతదన్యాన్యం. పురుషతన్ద్రుత్వాద్విద్యాకర్మణీవివధియేతిచేత్. సత్సంతమోఃపురుషతన్ద్రుత్వం-
 తద్విధానపరత్వంపదికాశబ్దస్య ముఖ్యత్వేపుష్కరాసద్యతే - విద్యాకర్మఫలభూతమార్గప్రాప్తినాందుర్గతస్కీలగ్రహస్య విద్యాకర్మవిధానాపయితత్వాత్.
 యతః *విద్యాకర్మణోరితిత్వితిసూత్రేణాపుణ్యకృతాంధూమాదిప్రాప్తిస్థినివారితా-అరపితత్వతీయస్థానమృతానాంచన్ద్రుప్రాప్తిశ్చామారాపా
 నైతిగాధికరణంపుధగర్వనీయం. అతఏవ *సత్వతీయత్వాదిసూత్రాణాంపూర్వప్రకృతసాధ్యోపపాదకతన్మైదాధికరణమేవయం క్తమితి.
 అనిష్టాదికార్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౦॥ సూ. తత్సాధ్యభావ్యాపత్తిరుపపత్తేః॥ మార్గవిషయచారకృతేతదేశదేశవిచారవిషయతయాపేటికా భేదేనసజ్జ
 త్యర్థమనువదతి (ఇష్టాదితి) అపావిభ రీత్యర్థం *మిహనేచనఇతిధాతోర్మైషుఇతిరూపం. జలధారణావస్థాన్మూలవస్థాచవివక్షితా. ఆకాశాది
 భావః- ఆకాశాదిశరీరకత్వం. సాధ్యశ్యాపత్తిః- ఆకాశాత్ప్రభుత్వేనైశానర్గతత్వంసర్గః. కిమాకాశాదిభావోదేవమనుష్యాదిభావవదాకాశాదిశరీరత్వాప
 త్తిః- ఉతతత్సాధ్యశ్యాపత్తిమాత్రమితి. కిమత్రసామానాధికరణ్యంముఖ్యం - ఉతగౌణమితి. ముఖ్యత్వావచానోఽస్తి-నేతి. అపవాదాభావేముఖ్య
 త్వాదాకాశాదిదేవత్వంస్యాత్. అపవాదసద్భావేసామానాధికరణ్యస్యాముఖ్యత్వాదాకాశాదిసాధ్యశ్యాపత్తిమాత్రమితిభవతి. అవిశేషాత్ - ప్ర
 కరణ్యత్వావిశేషాత్.

(తత్సంసర్గకృతతత్సాధ్యశ్యాపత్తిభిప్రాయమితి) తత్సంసర్గహేతుకభేదకక్షూలాకారాభావపరమిత్యర్థః.
 పరమవ్యవదేశస్యముఖ్యత్వాదాకాశాదిస్వరూపాపత్తింపూర్వపక్షీకుర్వన్తి. తదయం క్తం-నిత్యత్వజ్ఞత్వాదిభిరాకాశాదివైతకణ్యస్యస్థితత్వాత్
 శజ్ఞానుపపత్తేః. — అన్యేకుసర్వస్యవస్తునోబ్రహ్మసన్యతయాసర్వవిధపరిణామశ్చ క్రియోగాదాకాశాద్యవస్థాపత్తిరితిపూర్వపక్షీయన్తి. తదపు
 క్తన్యాయాదయం క్తం. పూర్వసిద్ధార్థాదేవజ్ఞాధికరణమితిచేత్. గత్యభావేహితభావక్రవ్యం- ఉత్రానామేదేగసమ్భవతిపూర్వపక్షన్యాదేన
 వనిరసనీయః.

తత్సాధ్యభావ్యాపత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౩॥ సూ

శ్లో॥ నాతిచిరేణవిశేషాత్ ॥

ఆకాశప్రాప్తిప్రభృతీయావద్వీహ్యదిప్రాప్తికిం తత్రతత్రనాతిచిరంతిష్ఠతి - ఉతానియమితి విశయే నియమహేత్వభావాదనియమః.

ఇతిప్రాప్తేఉచ్యతే (నాతిచిరేణేతి) కుతః. (విశేషాత్) ఉత్తరత్రప్రీహ్యదిప్రాప్తాః * అతోవైఖలుదు ర్నిష్ప్రపతరమితివిశిష్టకృత్రునిష్క్రమణత్వాభిధానాత్ పూర్వత్రహ్యకాశాదిప్రాప్తావచిరం నిష్క్రమణం గమ్యతే. *దుర్నిష్ప్రపతరమితి- ఛాన్దసస్త్రజలూపః. దుర్నిష్ప్రపతరం- చుఃఖనిష్క్రమణతరమిత్యర్థః. ... నాతిచిరాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౪॥ సూ.

శ్లో॥ అన్యధిష్ఠితేపూర్వవదభిలాషాత్ ॥

అవరోహంతోజీవాః ప్రీహ్యదిభావేన జాయంతే ఇతి. సూత్రం తే * మే ఘోభూత్వాప్రవర్తతే ఇహ ప్రీహి యవాటషధివనస్పతయస్తలమాషాజాయంతే ఇతి. తేకిమన్వైరోఘ్నక్తృభిర్వీహ్యదిశరీరైరధిష్ఠితాన్వీహ్యదీనా స్లిష్యంతి- ఉతతేభోక్తారోప్రీహ్యదిశరీరాజాయంతే ఇతివిశయే * జాయంతే ఇతివచనాదేవోజాయంతే- మనుష్యో జాయంతే ఇతివద్వీహ్యదిశరీరాపవ. ...

ఇతిప్రాప్తేఉచ్యతే (అన్యధిష్ఠితే) జీవాన్తరేణాధిష్ఠితేప్రీహ్యదిశరీరే తేషాంసంశ్లేషమాత్రమేవ. కు తః. (పూర్వవదభిలాషాత్) ఆకాశాదిమేఘపర్యంతవత్సేవలతద్భావాభిలాషాత్. యత్రహిభోక్తృత్వమ భిప్రేతం - తత్రతత్రాధనసూతంకర్తృభిలప్యతే * రమణీయచరణాః * కపూయచరణాఇతి. ఇహచాకాశాది వన్నాభిలప్యతేకర్తృ- ఫలప్రదానేప్రవృత్తస్యస్వగ్దోషభోగ్యఫలస్యేష్టాదేః కర్తృణఃస్వగ్దోషభోగాదేవసమాప్త త్వాత్, అనారబ్ధస్య * రమణీయచరణాః * కపూయచరణాఇతివత్సమానత్వాత్, మధ్యేకర్తృన్తరాభావా, చ్చ. అతఆకాశాదిభావవచనవద్వీహ్యదిభావేనజన్మవచనమాపచారికమ్. ...

౨౫॥ సూ.

శ్లో॥ అశుద్ధమితిచేన్నశబ్దాత్ ॥

నైతదస్తి - యదన్యధిష్ఠితేప్రీహ్యదిశరీ రేసంశ్లేషమాత్రం- భోక్తృత్వహేత్వభావాన్నప్రీహ్యదిభావేనజన్యైతి. భోక్తృత్వహేతుసద్భావాత్. స్వ

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ నాతిచిరేణవిశేషాత్ ॥ ఆకాశప్రాప్తిత్యాదినాసజ్జితిమాచనం. ఆకాశాదిమకంచిత్యాంలంతిష్ఠతి- ఉతానతి చిరేణనిష్క్రమంతి. ప్రీహ్యదిభావెదుర్నిష్ప్రపతరత్వాభిధానం కిమన్యత్రనాతిచిరనిష్క్రమణమవగమయతి- నేతి. అనవగమకత్వేనియమాభావః. అవగమకత్వేనాతిచిరనియమః. ...

నాతిచిరశబ్దేనఆకాశాదౌకించిద్విశమ్భా, ప్రీహ్యదావతిశమ్భా, శ్చద్యోతితా. ... నాతిచిరాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ అన్యధిష్ఠితేపూర్వవదభిలాషాత్ ॥ సజ్జితింవిషయంచదర్శయతి (అవరోహంతే) అవరోహంతాంజీవానాం ప్రహియవాదిభావఃకిందేవమనుష్యాదిభావవత్తచ్ఛరీరకత్వం- ఉతప్రహియవాదిసంశ్లేషమాత్రమితి. * కపూయచరణాఇత్యాదివత్కర్తృనిర్దేశాభావః కింసంశ్లేషమాత్రరూపతామవగమయతి- నేతి. అనవగమకత్వేప్రీహ్యదిశరీరకత్వం. అవగమకత్వేసంశ్లేషమాత్రమితి. ...

కేవలశబ్దాప్రేతమర్థమాహ (యత్రహితి) ఇష్టాదికర్తృశ్చతంహీత్యత్రాహ (ఫలప్రదానఇతి) (సమాప్తత్వాత్) * యావత్సమ్యక్తమ షిత్వేతిహివచనం. మధ్యే- ప్రకరణమధ్యే. కర్తృన్తరాభావాత్- కర్తృన్తరశ్రవణాభావాత్. యద్వా- ఆకాశాదిప్రాప్తేమనుష్యజన్మసశ్చమధ్య ఇ త్యర్థః. ననుప్రీహ్యదిప్రాప్తేరహేతుకత్వమయ్యుక్తం- తత్కర్తృభావః. సత్యం- మనుష్యాదిజన్మనిమిత్తంకర్తృవత్తదపమూగిత్వాద్వీహ్యదిప్రాప్తి హేతుః- నకుకర్తృన్తరమిత్యభిప్రాయేణకర్తృన్తరాభావాదిత్యుక్తం - నకుకర్తృభావాదితి. ప్రీహ్యదిశరీరాశ్చజీవాన్తలవనదశాయామేవాపత్రా మన్తి - లవనశోషణశేషణచనాభ్యవహారాద్యవస్థాస్యనువర్తమానత్వంనతచ్ఛరీరాణాం జీవానాం- కింతుతత్సంశ్లేషానామేవేతి. ...

౨౫॥ సూ. శ్లో॥ అశుద్ధమితిచేన్నశబ్దాత్ ॥ అశుద్ధశబ్దస్యాశుద్ధియ్యుక్తవాచిత్యాత్, పాపస్యాశుద్ధిరూపత్వా, చ్చపాపమిశ్ర

న్యోపగోగ్యఫలమిష్టాదిక ర్తైవాశుద్ధం- పాపమిశ్రం. అగ్నిహోమీయాదిహింసాయుక్తత్వాత్. హింసాచ నహింసాన్యత్సర్వాభూతానీతినిష్ఠత్వాత్పాపమేవ. సచాక్రపదాహవనీయాదీవచుత్సగ్రాపవాదభావస్సంభవతి-భిన్నవిషయత్వాత్. అగ్నిహోమీయహింసావిధిర్హింసాయాః క్రతుఃపకారకత్వంబోధయతి- *నహింసాద్విదితుహింసాయాః సృత్య వాయుఫలత్వం. అథోఽచ్యేత-అగ్నిహోమీయాదిషువిధితః స్రవ్యజైర్నతద్విషయంనిషేధవిధిరాసృజ్యతి-రాగప్రాప్తవిషయత్వాత్తస్యేతి. నైవం-ఇహాపిరాగప్రాప్తైరవిశిష్టత్వాత్. *స్వర్గకామోయజేతేత్యేవమాదౌహికామినక ర్తవ్యతయాయాగాద్యవజేశాద్యా గాదేఃస్వగ్రాదిసాధనత్వమవగమ్యఫలరాగతపవయాగాదౌప్రవర్తతే-అగ్నిహోమీయాదిష్వపి తేషాం ఫలసాధనభూతస్యయాగాదేరుపకారకత్వం శాస్త్రాద్వివగమ్యరాగాదేవప్రవర్తతే. తాకిక్యామపిహింసాయాం కేనచిత్ప్రమాణేనహింసాయాః స్వసమీహితసాధనత్వమవగమ్యరాగాత్ప్రవర్తతేఇతినకశ్చనవిశేషః. తథానిత్యేష్వపికర్మసు *సర్వవర్ణానాంస్వధర్మానుష్ఠానేపరమపరిమితం సుఖమిత్యాదివచనాత్ఫలసాధనత్వమవగమ్యరాగాదేవప్రవృత్తిరితితేషామప్యశుద్ధియుక్తత్వం. అత ఇష్టాదీనాం పాపమిశ్ర త్వేనాశుద్ధియుక్తానాంస్వగ్రైర్ననుభావ్యంఫలంస్వగ్రైర్ననుభూయహింసాంశస్యఫలం వ్రీహ్యదిస్థావరభావేనానుభూయతే. స్థావరభావంచపాపఫలంస్తరత్తి *శరీరజైకర్మదోషైర్యాతిస్థావరతాంసరఇతి. అతో వ్రీహ్యదిభావేనభోగాయానుశయినోజాయంతఇతిచేత్. తన్న. కుతః. (శబ్దాత్) అగ్నిహోమీయాదేస్సంజ్ఞపనస్యస్వర్గలోకప్రాప్తిహేతుతయాహింసాత్వాభావశబ్దాత్. పశోద్ధిసంజ్ఞపననిమిత్తాంస్వర్గలోకప్రాప్తింవదంతంబిమామనన్తి *హిరణ్యశరీరఙ్గర్వఃస్వర్గంలోకమేతీత్యాదికం. అతిశయితాభ్యుదయసాధనభూతోవ్యాపారోల్పదుఃఖదోషనహింసా - ప్రత్యుతరక్షణమేవ. తథాచమస్త్రవర్ణః *నవాడపతన్త్రియసేనరిష్యసిదేవాః ఇదేషిపథిభిస్సగేభిః। యత్రయన్తిసుకృతోనాపిమమృతస్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వితి. చిత్తేకంచ తాదాత్వికాల్పదుఃఖకారిణమపిరక్షకమేవవదన్తిసూజయన్తివతర్జ్జాః.

మిత్తుక్తం. భాట్టాక్తంవృషాదిభిశ్చతదనురోధాదుపస్యస్తమస్త్రాపవాదన్యాయమనూద్యభూషయతి (సచాక్రేత్యాదిగా) (నిన్నవిషయత్వాదివి) *అహవనియెఘామహాతీవాక్యేన హేమత్యాదాహవనియస్యస్థానత్వం ప్రాప్తం - ఏవమేక హేమమవిషయవాత్సవ్యయైస్సతరాసన్యప్తానగర్భైస్సతరచవిగ్రహవిరోధోఽన్యైవ - అతస్తయూత్సరాపవాదభావసమ్మతః - అత్ర తుభిన్నవిషయత్వాద్విరోధాభావేనోత్సరాపవాదభావఇత్యాహ (అగ్నిహోమీయా) క్రతుఃపకారకత్వవిషయమేకంచాకృతం- అన్యత్ప్రత్యవాయుఫలవిషయం- అతోసవిరోధః- యథాక్షీరంవిత్తాపహతస్యరక్షకం, ప్రమేహాపహతస్యపాథకమితివాక్యే- నవిరోధః-తద్వత్. యదిప్రత్యవాయుఫలత్వపదభావపరంవాక్యద్వయం-తదావిరోధస్సాన్వీ- సతదస్తి- అతోనాయకుత్సరాపవాదన్యాయవిషయఇత్యర్థః. సస్వేవంసోమసానేపుచ్చిచ్చదోషస్సాన్వీ - సోమసానవిధ్యుచ్చిచ్చసీఘ్రమోక్షక్రతుపకారకత్వప్రత్యవాయుకర్తవ్యవిషయతయావిరోధాభావాత్. నైవం- *సోమసోచ్చిష్టాభవస్త్రుచ్చిచ్చతాయావివక్షిన్ధత్వాత్ ఉచ్చిచ్చదోషతదభావపరశాస్త్రద్వయవిరోధస్సానర్జన్యత్వేనవిత్తక్రతుపవాదన్యాయమపిశేషవచనప్రాబల్యాన్నిర్దోషత్వస్థితి. ప్రాభాకరోక్తంపరిహారంసాక్ష్యశ్శబ్దాతే (అథోఽచ్యేతేత్యాదిగా) భూషయతి (నైవమితి) యాగాదౌప్రవృత్తిఃఫలరాగాదస్త- కథంహింసాయారాగప్రాప్తవ్యవృత్త్యాహ (అగ్నిహోమీయాదిష్వపీ) హింసాన్విచ్ఛక్తః. తద్వికోవిశేషాతాకికనైదికహింసయోరిత్యత్యాహ (తాకిక్యామపీతి) ఫలసాధనభావగ్రాహిప్రమాణనైషమ్యమేవ- రాగప్రాప్తిరుత్యేచ్ఛర్థః. ఫలరాగాద్యతేషికేషుచిత్కర్మసుప్రవృత్తిర్వశ్యరక్ష్యత్యాహ (తథానిత్యేష్వపీతి) * సర్వవర్ణానామిత్యాద్యాపవప్యహుత్రం. శ్రీవిష్ణుపురాణేచతత్తదాక్రమభర్తానుష్ఠాయినాంఫలవిశేషాఉక్తాః. యద్వా - ప్రత్యవాయుహారఫలత్వంస్థాత్ - తథాపిరాగాదేవప్రవృత్తిరితిభావః. తేషామప్యశుద్ధియుక్తత్వం- నిత్యకర్మాదీనామపిసంవత్సరశ్శాలిపృష్ఠాదిభిరశుద్ధియుక్తత్వమిత్యర్థః. నిధానమాహ (తస్మైతి) దుఃఖహేతుస్సంజ్ఞపనం హింసాస్యాదిత్యత్యాహ (అతిశయితే) (తథాచమస్త్రవర్ణఇతి) సకేవలం స్వర్గలోకగమనేనాహింసాత్వత్వసం - కింతు అహింసాత్వం కణ్ఠోక్తంచైతిభావః. అస్మాన్ధస్య లోకస్థిర్వత్సమాహ (చిత్తేకంచైతి) హింసాత్వేనతి హ్యుక్తదోషసమ్మతః - హింసాత్వాభావాదేవ మారోత్సారితోదోషః. లయమేవసమీచినో దుష్ప్రధర్మణఃపరిహరః. అతః క్యేనాగ్నిహోమీయైషమ్యంచైవమేవ. అల్పదుఃఖదోష్యతిశయితాభ్యుదయసాధకావ్యాపారరక్షణం - అసర్థోదర్శోవ్యాపారోహింసేచ్ఛర్థః. — అన్యేతు యత్క్రొంచదపికార్యం నియోగాదేవమర్కతాంసప్రత్యవాయుః - యథారాజసనాత్ప్రవృత్తానాం. క్యేనాదివాక్యంతుపరహింసాయాం స్వతఃప్రవృత్తస్యతమపాయబోధనమాత్రపరమితి నైషమ్యమాహుః. తదయుక్తం- ప్రాయశ్చిత్తకామ్యపశ్చాలపృష్ఠానాం ప్రత్యవాయుకర్తవ్యప్రశ్నాత్. *అకుర్వన్విహితంకర్తవ్యమిదంచసమాచరణ। ప్రసజం

౨౬॥ సూ. శ్లో॥ రేతస్సగ్యోగోథ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చౌపచారికంప్రీహ్యదిజన్మవచనం- ప్రీహ్యదిభావవచనానన్తరం * యోయోహ్యన్నమత్తియోయోరేతస్సగ్భృతీతమ్భయపవభవతీతిరేతస్సగ్భృవోనుశయినాన్త్రాయమాణోయథాతద్యోగమాత్రంప్రతిపాదయతి- తద్వద్విప్రీహ్యదిభావోపీత్యర్థః.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ యోనేశ్వరీరం॥ శ్లో॥ యోనిప్రాప్తైఃపశ్చాదేవానుశయినాంశరీరప్రాప్తైః- తత్రైవసుఖదుఃఖోపభోగసద్భావాత్. తతఃప్రాగాకాశాదిప్రాప్తిప్రభృతితద్యోగమాత్రమేవేత్యర్థః. అన్యధిష్ఠితాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే
తృతీయస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః.

— శ్లో॥ శ్లో॥ శ్లో॥ శ్లో॥ —

శ్చేన్ద్రియార్థేషుప్రాయశ్చతీభవేన్నరకత్యాదిశాస్త్రాద్విహితాకరణాదినిమిత్తప్రత్యవాయభీతాహ్యప్తికఃప్రాయశ్చత్రమాకాక్షతి- కామీచపుత్రపశ్వన్నభూత్యాదిసాధనేప్రవర్తితుమిచ్ఛతి - తతశ్చకాస్త్రస్యేపాయబోధనమాత్రపరత్వంస్యాదితిశ్వేనసామ్యందుష్పరిహరమ్.....

౨౮॥ సూ. శ్లో॥ రేతస్సగ్యోగోథ॥ శ్లో॥ అనన్తరమిత్యుక్తేనాధశబ్దోన్యాభ్యాతః. *తద్భూయపవభవతి-సత్యత్యధ్యాహరః. భూయః-పశ్చాత్తద్భవతి- రేతస్సగ్భృవతి. రేతస్సగ్యోగీభవతీత్యర్థః. తత్తద్భావస్యౌపచారికప్రకరణమవిచ్ఛిన్నమితిభావః.

౨౯॥ సూ. శ్లో॥ యోనేశ్వరీరం॥ శ్లో॥ యోనిప్రాప్తైః- యోషిద్యోనిప్రాప్తైః. (తత్రైవేతి) సంసారిజీవశరీరంచెత్- భోగార్థమేవ- నచెద్యోగార్థం- తద్వివతత్సంసారిశరీరమితిభావః.

అన్యధిష్ఠితాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితకులతిలకవాగ్విజయసూనునా శ్రీరఙ్గరాజదివ్యాజ్ఞాలభి వేదవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమర్థిత శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన
శ్రీసుదర్శనసూరిజావలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం తృతీయస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః.

— శ్లో॥ శ్లో॥ —

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.

తృతీయాధ్యాయే— ద్వితీయఃపాదః.

సన్ధ్యాధికరణమ్.

—శ్లోకము—

౧॥ సూ.

శ్లోకము సన్ధ్యైస్సప్తిరాహుహి॥ శ్లోకము

ఏవంకర్మానురూపగమనాగమనజన్మాదియోగేనజాగ్రతోజీవస్యదుఃఖత్వంభ్యాపితం- ఇదానీమస్యస్వ ప్నావస్థాపరీక్ష్యతే. స్వప్నముధిక్యత్యుక్తయతే * నతత్రరథానరథయోగానపథానాభవన్తి అథరథానరథ యోగానాపథస్సృజతేనతత్రానన్దాముదఃప్రముదోభవన్తి అథానన్దాన్ముదః * ప్రముదః సృజతేనతత్రవేశ న్తాఃపుష్కరిణ్యఃప్రవన్ద్యోభవన్తిఅథవేశన్తాఃపుష్కరిణ్యఃప్రవన్ద్యఃసృజతేసహికరైతి. తత్రసంశయః- కి మియంరథాదిసృష్టిర్జీవేనైవక్రియతే- ఆహువాన్సిదీశ్వరేణేతి. కింయుక్తం- సన్ధ్యైస్సప్తిర్జీవేనేతి. కుతః. సన్ధ్యం- స్వప్నస్థానముచ్యతే. * సన్ధ్యంతృతీయంస్వప్నస్థానమితివచనాత్. సాతుజీవేనైవక్రియతే- * సృజతేసహిక రైత్యాహుహి. స్వప్నద్వర్జీవపవతత్రప్రతీయతే.....

౨॥ సూ. శ్లోకము నిర్మాతారంపైకేపుత్రాదయశ్చ॥ శ్లోకము కించ-ఏనంజీవంస్వప్నేకామానాం

నిర్మాతారమేకేశాఖనో_ధీయతే*యఏమసుప్తేషుజాగర్తికామంకామంపురుషోన్న్విమాణఃఇతి. పుత్రాదయశ్చ తత్రకామ్యమానతయాకామశబ్దేననిర్దిశ్యంతే- నేచ్ఛామాత్రం - పూర్వత్తహి * సర్వాన్ కామానాభవతఃప్రార్థయస్వతతాయుషఃపుత్రపౌత్రాన్వృణోష్యేతిపుత్రాదయఏవకామాఃప్రకృతాః. అతారథాదీనాజీవఃస్వప్నే సృజతి. జీవస్యచసత్యసజ్జల్పత్వం ప్రజాపతివాక్యేశ్చత్రం - అతఉపకరణాచ్యభావేపి సృష్టిరుపపద్యతే.

ఇతిప్రాప్తైభిధీయతే.

౩॥ సూ. శ్లోకము మాయామాత్రంతుకారైస్సన్ధ్యానాసభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్॥ శ్లోకము తుశబ్దః

౧॥ సూ. శ్లోకము సన్ధ్యైస్సప్తిరాహుహి॥ శ్లోకము ఏవమిత్యాదినాపాదసజ్జతయతే. (జన్మాదీతి) అత్రాదిశబ్దేనసుఖదుఃఖానుభవవివక్షితః (దుఃఖత్వంభ్యాపితమితి) సుఖానుభవేపి * స్వరైపితాతభీతస్యక్షయిష్టార్హస్సనిర్వృత్తిరివచనేనదుఃఖప్రాచుర్యాత్ తత్రాపిదుఃఖత్వమేవేతిభావః. వత్సమాణవిషయవాక్యస్థనతత్రపదస్యవ్యాఖ్యానాయాహ (స్వప్నముధిక్యత్యైతి) * స్వప్నంపశ్యతీతిప్రకృతం. అనుహువిషయజాప్రీతిరానన్దః. స్వప్రీయత్వబుద్ధిజాప్రీతిర్ముత్. తద్వినియోగజాప్రీతిః ప్రముత్. (తత్రైతి) కింస్వాప్నార్గస్సప్తిజీవకర్తృకా- ఉపచరమాత్మకర్తృకా. * సహికరైతికింజీవఃపరామృశ్యతే-ఉపచరః. ప్రజాపతివాక్యాదితసత్యసజ్జల్పత్వంజీవస్యనృక్షత్వముచపాదయ-నేతి. స్వాప్నార్గమాత్రే. జీవజీవస్యసజ్జల్పావిర్భావకల్పనముపపద్యతే- నేతి. యదోపపద్యతే-తదాతన్వైవనృక్షత్వోపపత్తేః * సహితజీవపరామర్శాత్ జీవకర్తృకత్వంస్యాత్. యదాదివిర్భావకల్పనముపపన్నం- తదానృక్షత్వానుపపత్తే * సజ్జితజీవపరామర్శాయోగాత్ ఉపచరమాత్మకర్తృకమితిభావం. ఆహుహిహ త్రఖణ్డం వ్యాచక్షే (సృజతేఇతి) * స్వప్నంపశ్యతీతి ప్రకృతాజీవఃసజ్జత్వచ్యతేఇతిభావః.

౨॥ సూ. శ్లోకము నిర్మాతారంపైకేపుత్రాదయశ్చ॥ శ్లోకము శ్రుత్యనరచరమాత్మకర్తృకత్వం హ్యయత ఇత్యాశక్తోయామిదంసూత్రం. అత్రాపాత్రవాక్యేజీవలిక్ష్ణందర్శయతి (పుత్రాదయశ్చైతి) అపరికరస్యజీవస్యకథంసృష్టిరిత్యత్రాహ (జీవస్యచైతి) ఏతత్సూత్రద్వయంపూర్వపక్షవిషయమ్.....

౩॥ సూ. శ్లోకము మాయామాత్రంతుకారైస్సన్ధ్యానాసభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్॥ శ్లోకము మాయామాత్రం - అకర్మరూపమేవ. అహ

పక్షం వ్యావర్తయతి. స్వపైరథపుష్కరిణ్యాద్యర్థజాతం మాయామాత్రం. పరమపురుషసృష్టమిత్యర్థః. మాయాశబ్దో హ్యశ్చర్యవాచీ-జనకస్యకులేజాతాదేవమాయేవనిర్మితే త్యాదిమతథావర్తనాత్. అత్రాపి నతత్ర రథానరథయోగానపథానః- సకలేతరపురుషానుభావ్యతయానభవస్తీత్యర్థః. అథరథానరథయోగాన్మథఃస్య జలే-స్వప్నద్వగనుభావ్యతయాతతాగలమాత్రావసానాన్ సృజత ఇత్యాశ్చర్యరూపత్వమేవాహవవంవిధాశ్చ ర్యరూపాసృష్టిసృత్యసజ్జల్పస్యపరమపురుషవైవోపపద్యతే-నజీవస్యతస్యసత్యసజ్జల్పత్యాదియ క్తస్యా పిసంసారదశాయాంకాత్సైవనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాన్నజీవస్యతథావిధాశ్చర్యసృష్టిరుపపద్యతే. కామం కామంపురుషోనిర్మిమాణ ఇతిచపరమపురుషమేవనిర్మాతారమాహ. *యపషుసుప్తేషుజాగర్తి-జతేవశుక్రంత ద్భ్రీష్మతదేవామృతమచ్యతే. తస్మిన్లోకాశ్శ్రీతాస్సర్వేతమనాత్యేతికశ్చనేత్యుపక్రమోపసంహారయోః పరమపురుషాసాధారణస్వభావప్రతీతేః. అథవేశవ్రాటాపుష్కరిణ్యఃప్రవవ్యః సృజతేసహికరైతిచతయా శ్రుత్యైకాధ్యాత్పరమపురుషమేవకర్తారమాహ.

స్వాభావికంచెజ్జీవస్వాపహతపాస్తత్వాదికం- కుతస్తన్నాభివ్యజ్యత ఇత్యత ఆహ.

౪॥ సూ. శ్లో॥ పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితంతతోహ్యస్యబద్ధవిపర్యయా॥ శ్లో॥ తుశబ్దశ్శబ్దా- వ్యావృత్త్యర్థః. పరాభిధ్యానాత్ - పరమపురుషసజ్జల్పాత్ అస్య-జీవస్యస్వాభావికంరూపంతిరోహితం. అనాదికర్తృపరమృతయాకృతాపరాధస్యహ్యస్యస్వాభావికంకల్యాణరూపంపరమపురుషస్తిరోధాపయతి- తతః- తత్సజ్జల్పాదేవహ్యస్య- జీవస్యబద్ధమోక్షోక్తౌక్తౌ *యదాహ్యోవైషుపతస్త్రిన్నదృశ్యేనాత్యైవిరుక్తైలయ నేభయంప్రతిష్ఠాంవిద్వతే అథసోభయంగతోభవతియదాహ్యోవైషుపతస్త్రిన్నదరమస్తరంకురుతే అథతస్యభ యంభవతి *పషహ్యోవానన్దయాతి *భిషాన్స్తాద్వాతఃపవత ఇత్యాదిషు.

౫॥ సూ. శ్లో॥ దేహయోగాద్వాసోపి॥ శ్లో॥ సోపి-తిరోభావోదేహయోగద్వా రేణవాభవ తి- సూత్రైచిచ్ఛక్తియోగద్వా రేణవా. సృష్టికాలేదేహోవస్థేనాచిద్వస్తునాసంయోగాద్భవతి- ప్రళయకాలేనామరూపవిభాగానర్హాతిసూత్రైచిద్వస్తుయోగాత్. అతోనభివ్యక్తస్వరూపత్వా త్వపైజీవానరథా దీక సజ్జల్పమాత్రేణస్రష్టుంశక్తోతి. * తస్మిన్లోకాః శ్రీతాస్సర్వేతమనాత్యేతికశ్చనేతిసర్వేషుసుప్తేషు

శ్చర్యరూపంసకించినదస్త్యర్థః. పరమపురుషసృష్టమితి- తుశబ్దసిద్ధాంత క్తః. మిథ్యావ్యావృత్త్యర్థంమాయాశబ్దంవ్యావృత్తే (మాయాశబ్దోహేతి) (జన కస్యేతి) దేవస్యాశ్చర్యరూపాశ్చక్తిర్మూర్తిమతీవేత్త్యర్థః. *నభవస్తీతిశ్చతామిథ్యాత్వంప్రతీయత ఇత్యత్రాహ (అత్రాపి) స్వాప్నాధానాంపూ ర్వకాలీనాభావోమిథ్యాత్వంచలూకసిద్ధమితితమభయపరత్వే * నభవస్తీతివాక్యస్యవైయర్థ్యం, మిథ్యాత్వపరత్వేసృజతాత్వస్వావస్యం, చస్యాత్. ప్రసిద్ధరథాద్యనుభవస్యప్రతిషేధేపివాక్యవైయర్థ్యంస్యాత్-స్వప్నేతేషామననుభూతత్వస్యలోకసిద్ధత్వాత్. స్వప్నద్వైవేషానాంహిజాగ్రద్భ్రష్టేభ్య ౭స్యత్వంలూకసిద్ధం. అతస్తత్పరిహారాయప్రసిద్ధరథాదిభావప్రతిషేధేనవిజాతీయవిచిత్రార్థస్సృష్టిచరత్వంవాక్యస్యావర్జనీయం-తథాసతితత్వైజా త్యమర్థవశాత్సకలేతరాననుభావ్యత్వతత్తాలమాత్రావస్థాయిత్యరూపమితిమాయాశబ్దోవ్యాఖ్యాతః. తేనసహప్రతిజ్ఞాఖడ్గార్థమాహ (ఏవంవిధేతి) హే తుఖడ్గంవ్యావృత్తే (తస్యేతి) పూర్వపక్షయ క్తింపరిహరతి (కామంకామమితి) *కామంకామమితిణముల ప్రపదం. సజ్జల్పైవ్యత్త్యర్థః.....

౬॥ సూ. శ్లో॥ పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితంతతోహ్యస్యబద్ధవిపర్యయా॥ శ్లో॥ పరస్యవైఖ్యజ్ఞాదిప్రసజ్జపరిహరమాహ (అనాది కర్తైతి) (తత ఇత్యాది) తత ఇతివ్యాఖ్యేయంపదం. బద్ధస్యతత్సజ్జల్పాయత్రత్వేదదస్త్రతస్తిరోభావశ్చతత్సజ్జల్పకృత ఇతిసిద్ధమిత్యర్థః.

కథంభగవత్సజ్జల్పస్యతిరోధాయకత్వం- ప్రకృతేకర్తృజాంచహితిరోధాయకత్వమిత్యత్రాహ.

౭॥ సూ. శ్లో॥ దేహయోగాద్వాసోపి॥ శ్లో॥ భగవత్సజ్జల్పస్యద్వావరణాంతప్రకృత్యాదికమిత్యర్థః. వాశబ్దోనతుల్యవికల్పవాచీ-అ పితువ్యవస్థితవికల్పవాచీత్యధిప్రామేజాహ (సృష్టికాల ఇతి) (సూత్రైచిచ్ఛక్తియోగేతి) అత్రశబ్దోనభగవదపుభిద్ధవిశేషణత్వంవివక్షితం. ఏవ మనాస్తరసాధ్యసాధనయోఃపరమసాధ్యేనాస్వయందర్శయతి (అతోనభివ్యక్తేత్యాదినా) * మాయామాత్రమితిమాత్రభాష్యపరమపురుషేసా

జాగరణం సర్వలోకాశ్రయత్వ మిత్యాదయోహి పరమపురుషస్యైవసమ్భవన్తి - అతోజీవానా మల్పాల్పక ర్మానుగుణఫలానుభవార్థం తావన్నాత్రకాలావసానాం స్తదేకానుభావ్యానన్ధానుత్పాదయతి.

౬॥ సూ. శ్లోకః సూచకశ్చహి శ్రుతేరాచక్షతేచతద్విదః॥ శ్లోకః ఇతశ్చస్వాపా అర్థానజీ వసజలల్పపూర్వకాః- యతఃస్వపాభ్యుదయానభ్యుదయయోస్సూచకఃశ్రుతేరవగమ్యతే *యదాకర్మసు కామ్యేషు స్త్రియంస్వపేషుపశ్యతి. సమృద్ధంత్రజానీయా తస్మిన్స్వప్ననిదర్శనభితి*అథస్వపేషుపురుషం కృష్ణంకృష్ణదంతంవశ్యతీసపసంహ న్రిత్యాదే, శ్చ. స్వపాధ్యాయవిదశ్చస్వప్నంశుభాశుభయోస్సూచకమా చక్షతే. సూచకత్వంచస్వసజలల్పాయ త్రస్యనాపవద్యతే- తథాచాశుభస్యానిష్ఠత్వాచ్చుభస్యసూచకమేవ సృష్టావశ్యేత్. అతః స్వపేషుస్థిరీశ్వరేణైవకృతా. సన్ధ్యాధికరణంసమాప్తమ్.

భారణస్వభావ ప్రతీతిరిసజ్జగహేణా క్తం- ఆత్ర సర్వేషు శుభైషుజాగరణమిత్యాదిగాన్ధావశద్ధార్థోవివృతః. ఈశ్వరేణ క్రియతేచేత్ - కిమర్థమస్థి రరథాదిసృష్టిరిత్యత్రాహ (అతఇతి) అల్పాల్పకర్మఫలానుభవార్థమధిరత తద్వసుసృష్టిరిత్యర్థః.....

౬॥ సూ. శ్లోకః సూచకశ్చహి శ్రుతేరాచక్షతేచతద్విదః॥ శ్లోకః జీవస్యస్వాప్నసృష్టిమాత్రో పయోగిసత్యసజ్జల్పత్వాద్యావిర్భావ న్నదానీంస్యాదితిశక్త్యావ్యవృత్త్యర్థమిదంసూత్రం. స్వపాధ్యాయవిదః- స్వప్నవాచివేదవాక్యవిదః. ఆత్రభ్యుధికరణార్థోపసంహరః. పరేషుస్వాప్నార్థానామీశ్వరస్యప్రత్యయాయదిపదాదిపరమాధ్యంతపుర్వపక్షీకృత్యదేశకాలనిమిత్తైర్భూతూపయాయుధ్యాత్వంసిద్ధాన్తయన్తి. ఏషాంచజీవకర్తృకత్వమేవ *సృజితృఇత్యుచ్యతే. తచ్చైవచారకం-శుఖదుఃఖదర్శనమిదం శ్రుత్యుచ్యమన్యత్ర తత్త్వనిర్ణయసంబంధపరఃకస్యా ప్నార్థకర్తృత్వవ్యవదేశః. *బహిష్కలాయాదమృతశ్చరిత్యేతిస్వాప్నవిషయా శ్రుతిశ్చబహిరవచరిత్యేత్యేవంపరా. తస్మిన్స్వకరణేకాశ్వరప్రతిపాదనం జీవస్యతదనన్యతోష్టపదేశార్థం. శుఖదుఃఖసూచకత్వకృతపరమాధ్యంతశక్త్యాపరిహరకరం*సూచకశ్చహితిసూత్రం. తచ్చట్వచీయం. సూచనీయపారమా గ్ధ్యసీమాచకంప్రీదర్శనాదికంమిత్యేతిసూత్రాభిప్రాయః. ఈశ్వరాదనన్యత్వేనజీవస్యసత్యసజ్జల్పయోనన్త్యుత్పత్తిశక్త్యాంభ్యుదస్యతి *పరాభి ధ్యానాత్వితి- జీవస్యజ్ఞానైశ్వర్యశక్త్యాదిసర్వమవిద్యాతిరోహితం- తిరోధాననివృత్తిపరమాత్మాభిధ్యానాత్ - ఆస్యజ్ఞానమోహాపరమాత్మాభీనా- సచతిరోధావస్థాన్మూలదేహదానాగాదివియోజయన్తి. తత్ర తావత్సాదాసుగతార్థతత్త్వజ్ఞానసుపదన్మై - జీవత్వావస్థాసీరూపణంచేత్ పాదకృత్యం- *ఫలమత్యధికరణాసజ్జతిః. నచేశ్వరోజీవావస్థా- తస్య బ్రహ్మజీకల్పితస్యజీవాధ్యంతత్వాభావాత్. పరమాత్మనిరూపణంపాదకృత్యంచేత్ - స్వాప్నా ధానాంజీవకర్తృకతయాయుధ్యాతోక్తిరిహనసంగవృత్తే. పూర్వపక్షీకృత్యుపపన్నై- మిథ్యాత్వస్సగీధాక్షీకరణాదాగాత్. మిథ్యాత్వంహ్యరమృణా ధికరణేకత్వప్రపజ్ఞాస్యసమర్థితం. యదావియదాదేరపిమిథ్యాత్వసిద్ధిః- తదాకైముత్ససిద్ధంస్వాప్నార్థమిథ్యాత్వమిత్యగ్ధికరణైయగ్ధ్యం.వియదా దీనాంవ్యావహారికసత్యత్వమస్తి- స్వపాధానాంతదపిసాస్తి- వ్యవహరవిసంవాదాదివియదాదివైరుధ్యప్రతిపాదనార్థోయమారమృణితిచెన్న-వ్య వహరవిసంవాదస్యప్రబోధసమయేసర్వలోకసమ్ప్రచిన్నత్వాత్, *నైగధర్మావచ్ఛసస్వపాదవదన్యత్రచైవ్యవద్యసోక్షిత్యాచ్చ. శ్రుతివాక్య కృతసత్యత్వశక్త్యాభ్యుదనసార్థాకరమృణితిచెన్న- సూత్రశ్రుతివాక్యాసాదుజ్ఞాన్యాత్. తథాహి - మిథ్యాత్వంసమగ్ధనీయంచేత్ - సర్వలోకాశ్రయ త్యాదిభిఃస్వరసప్రతిపన్నమీశ్వరస్యప్రత్వంసపాధితవ్యం- ఈశ్వరస్యప్రత్వస్యవ్యావహారికసత్యత్వసిన్ధుత్వవిరోధాత్, ఉపాసనవిశేషస్త్రీలపరావరణ వతాప్రసాదలభానాం స్వపానాంబ్రహ్మదత్తోమేదివృష్టానామపివ్యావహారికసత్యత్వసిన్ధుత్వేన్వదిచ్ఛత్వాత్, వ్యావహారిక సత్యత్వాభావ స్సోభ్య తేచ్ఛేత్ - జీవకర్తృత్వాశ్రయణమపివిరుద్ధం - జీవకర్తృకఘటాదీనామివవ్యావహారికసత్యత్వప్రసజ్ఞాత్, జీవప్రక్షుత్వస్యాన్విమసూత్రద్వయ భృదన్తత్వాచ్చ. జీవస్యముఖ్యం ప్రజ్ఞుత్వం భృదన్తం - శుఖాద్యవధానమూలాభ్యుత్తకర్తృత్వాదౌపచారకం కర్తృత్వమితనవిరోధఇతిచేత్ - జీ వాదృప్తమూలానాం దేహేన్ద్రియసర్గాదీనామివవ్యావహారికసత్యత్వప్రసజ్ఞాత్. జీవాదృప్తమూలత్వేపి దేహసర్గాదీనామీశ్వరాధీనత్వమస్తితిచేత్- తాదృశమీశ్వరాధీనత్వంస్వాప్నార్థానామప్యస్తి- తదీశసన్యాసజ్ఞుచితత్వాత్, తాదగీస్యస్యభావసమచతత్వాచ్చ. సర్వదేశసర్వకాలవర్తిసర్వజ న్దుదృష్ట స్వాప్నప్రపజ్ఞానాం జాగ్రత్ప్రపజ్ఞాదపిమహాత్మరతయ - తేషామన్యాధీనత్వే పారమేశ్వరమీశ్వరస్య సన్యాత్ - ఉభయవిధప్రప జ్ఞాన్యాపిహిప్రతీతి సత్త్వమవిచ్ఛం - దాధన్యాశుతరత్వవిశిష్టాహివైషమ్యం. ఏవంజీవానాం సాక్షాత్స్వపాదకర్తృత్వాభావస్య మిథ్యాత్వాత్ పయన్తక్రస్య సూత్రితత్వాదేవసూత్రకారణ మిథ్యాత్వస్యనీషాధయపి తత్వాభావోఽవగమ్యతే. *సూచకశ్చేతివిరుద్ధమాత్రప్రణయనాచ్చ వి రుద్ధత్వంవయ్యేషుః. అతోయస్మిన్నాశ్వేనూత్రాణ్యుపయత్రానిశ్యుః - సత్త్వసపయన్తవిరుద్ధాని - తదేవసాధ్యంభవితుమర్హతి. ఈశ్వరస్యప్రత్వం

పూర్వపక్షయైశ్వర్యే - * పుత్రాదయశ్చేతి సూత్రాంశోనిష్ఠః - పుత్రాదిప్రప్యత్వస్య జీవేషుసమ్మతః ఈశ్వరసాధకత్వాయోగాత్. మా
యాశబ్దస్య మిథ్యావాచిత్యాభావాచ్చ అక్షరాసనుగుణత్వం. * సూచకశ్చేతి సూత్రం విదుర్ధం - మిథ్యాత్వవిరోధత్వాదర్థక్రియాయాః. సూచ్య
వైవపారమాధ్యం - ససూచకస్యే త్యభిప్రాయఇతిచెన్న - అజాప్తత్వాత్, ఉచ్ఛ్వాతాభిప్రాయకల్పనేన శ్రుతివిరుద్ధకల్పనా ౨యోగాత్.
పరాధిభ్యానా త్రిరోధాసనివృత్తిరితియోజనాయాం అభ్యాహరణ్యత్క్రమాన్వయా స్ఫుటతరౌ. * సోపీతిరోధావపరామర్శో ౨యంతః - తి
రోధావ శబ్దస్యాప్రకృతత్వాత్, * తిరోహితమితి నిర్దిష్టే తిరోధాన రూపభావ్యర్థ మాత్రస్య తదితి పరామర్శార్థస్య సజ్జతి పరామర్శా యోగ్య
త్వాత్, చ్చ. పుల్లిజ్జపదేషు ప్రయుక్తేషు కస్య చిదర్థఉచితః పరామర్శనీయః. శ్రుతివాక్యంచసరూప్యం - సభవ నీతి శ్రుతిర్ముఖ్యా - తదనురోధేనస్య
జతిర్భావకైతిహిభవతాం నిర్వాహః. సృజతే రాభి క్తత్వంస్థితం - పూర్వవాక్యమపివిభలం - లోక ప్రసిద్ధత్వాత్ స్వాప్న మిథ్యాత్వస్య అప్రాప్తేహి
శాస్త్రమర్థవత్. అతో వై యర్థభావకత్వాభ్యాం వాక్యద్వయమపివిభలం. మిథ్యాభూతం స్వాప్నార్థజాత మనుద్యభావైసృజతి నా జీవాదృష్ట
బూతత్వం ప్రతిపాద్యత ఇతి వాక్యైకత్వమితిచెన్న - ఉద్దేశ్య విశేషణభూత మిథ్యాత్వానురోధే నోపాదేయ వచనస్వారస్య భజ్యస్య న్యాయవి
దామసభిమతత్వాత్, ఉభయముఖ్యత్వసమ్మతే ౨న్యతరా ముఖ్యత్వాత్ శ్రయణానుపపత్తే, శ్చ. సచ సభవ నీతి జాగరతా నుభూతార్థాభావపరః.
ప్రబోధేదృశ్యానాం రథాదీనాం స్వప్న సమయే విద్యమానత్వాత్. సచ స్వప్నార్థానాం ప్రాక్కాలీనభావపరః - స్వప్నకల్పితానాం పూర్వమ
భావస్య లోకసిద్ధత్వాత్. సచ సభవ నీతి స్వాప్న జాగ్రద్వస్తానా మవ్యోన్యాభావాత్ - లోక ప్రసిద్ధత్వాదేవ. అతః స్వాప్నార్థానాం ప్రసిద్ధరథా
దిభావ ప్రతిపేధేనతదైవిజాత్యం ప్రతిపాద్యతే - తేనతదేరానుభావ్యత్వత తత్కాలావసాయిత్యుపపత్తే లక్షణము క్తంస్యాత్. అతో వై లక్షణవినిష్ట
విశ్వరస్యత్వత్వం ప్రతిపాదయపి తమితివాక్యైకత్వమవై యర్థ్యమభావ క్తత్వం న్యాయావిరోధశ్చ భవతి. * విహి ష్టురాయాదమృతశ్చ రిత్వేతి చ ముఖ్యం
స్యాత్, - తపోబలస్సైదైహికం నైరసౌభారీవేశ్వరస్య దైహికం నరేణజ్ఞానాధిష్ఠితేన విహిర్వృత్త్యుపపత్తే. తస్మింశ్చ దేహే నరే దక్షురాదీనాం విద్యమాన
త్వాన్న దుర్నిరూపనివృత్త్యం. తేహం దక్షురాదీనాం స్వాప్నార్థమాత్ర గ్రహణయోగ్యత్వాదేవ నరగతవిశేషా నరప్రశ్నే ప్రతివచనాభావోపపత్తిః.
దేశకాలవిచారానశ్చ ఘటతే - స్వప్నే ఈశ్వరస్య స్థైర్యదేహానుభావైర్వారిత్యగత్యామ్యసాధివిశేషైరవచ్ఛిన్నానాం దిక్కాలానాంత తత్త్వస్థ ద్రష్టు
పురుషాపేక్షయంతభాభావోపపత్తిః. జాగరతావస్థాయామపి సాప్రచ్యాయః ప్రాతరాదయశ్చ దేశకాలవిశేషాపేక్షికాభవన్తి. సమయత్ర ప్ర
బోధసమయేరథోద్యత్యతే - తత్రైవస్వప్నే కథంగజావస్థానం మిథ్యాత్వేన విహిర్వృత్త్యుపపత్తిః - స్వాప్నార్థానాం జాగ్రద్వశ్యపదార్థైః ప్రతిఘాతాన
ర్హత్వాత్. అనిర్వాచ్యస్య జాగరతే పితృత్వాత్వం క్తవ్యం - తస్మిన్వాచ్యపక్షే సిగమానం. కథం మూర్త్యయస్య మిథో ౨ ప్రతిఘాతకత్వమితిచేత్ - వయ
మప్యనిర్వాచనీయవాదినంత్వామేవప్రచ్యాయకథమితి. అర్థాభావానుపపత్తిమితిచేత్ - అవిషయభ్యాతిస్యాత్, అపనిష్ఠాన్త, శ్చ - వోపపత్తాదనిర్వాచ
నీయమర్థానరంజాతమితిభావతాం ప్రక్రియా. అతశ్చోద్ద్యవహారోపమానా. అనిర్వాచనీయత్వానుపపత్తిమితిచేత్ - నిర్వాచనీయత్వాన్తమాప్యవహ
త్తిః. అనిర్వాచనీయనిర్వాచనీయమోర్విభవప్రతిఘాతకత్వాభావశ్చ క్షిరజతాదిమృత్యుతత్వమితిచేత్ - నిర్వాచనీయమోరపివిధః ప్రతిఘాతకత్వాభావావాయ్వా
కాశాదిమృత్యుః. సూక్ష్మత్వాద ప్రతిఘాతకత్వమితిచేత్ - స్వాప్నార్థానాం మపి సూక్ష్మత్వసమ్మవాద ప్రతిఘాతః. మూర్త్యురేవ నైర్వాచనీయత్వాన్తమాప్యవహ
చాయ క్తం - మూర్త్యుమనిర్వాచనీయమితిచేత్ - గుణాదిమృత్యుభిచారః సహిరూపరసాదికం చరస్స రణివా ద్రవ్యేణా ప్రతిఘాత్యతే. అసర్వగత ద్రవ్యత్వం
మూర్త్యుమితిచేత్ - గగనేవ్యభిచారః. సహిగగనంఘటాదిభిః ప్రతిఘాత్యతే - గగనంచాసర్వగతం నేదా నిసాం - అదృశ్యత్వాత్, దశగుణావరణాన్తరపరిచ్ఛి
న్నత్వాత్, చ్చ. స్వర్గవత్త్వం మూర్త్యుమితిచేత్ - తదానీమపి సప్రతిఘాత్యత్వనియమః - గగనేనఘటస్యా ప్రతిఘాతాత్. స్వర్గవత్త్వయం మిథః ప్ర
తిఘాతీతిచెన్న - వాయువ్యోకదోర్వ్యభిచారాత్. రూపిద్వయం మిథః ప్రతిఘాతీతిచెన్న - సలిలాలోకదోర్వ్యభిచారాత్. ఆలోకహ్యగాభవ్యచ్ఛజ
లనా ప్రతిఘాతాత్ తదన్తరతాస్పదార్థాన్ స్వయమన్తరతః ప్రకాశయతి. సహ్యలోకమనపేక్ష్యజలగతం వస్తు ద్రష్టుం శక్యం - తమనీతద్దర్శనాభావాత్.
సచాప్యావయవానాం విరళత్వాదాలాకఇహాలాక ప్రవేశః - ఊర్ధ్వాధరభావేన పక్షిణో త్రరాదిభావేన చ సంయుక్తానాం ద్రవ్యాణాం జలవయవానాం
నిమ్నపాతితయానిరుద్ధమానతయా ద్రవతయాచసచ్ఛి ద్రత్వానుపపత్తిః. అతో రూపిద్వయస్య మిథః ప్రతిఘాతనియమాభావాత్ స్వాప్నగజాదీనాం ప్రతి
ఘాతాన్తరత్వసమ్మవాన్తదుర్నిరూపత్వం. ఆతశ్చ శ్రుతిన్యాయసూత్రాక్షరసామజ్ఞాస్య మన్తత్వక్షుపివోపపత్తిః. — అపరేపీశ్వరస్య త్వత్వాత్ సత్యత్వం
పూర్వపక్షీకృత్యదేశాదిభిరసభివ్యక్తతయా మిథ్యాత్వమాచుః. తత్రాపి సూత్రాస్వారస్యం పరేపామివస్యాత్ * మాయామాత్ర శబ్దో నిరాలమ్బనజ్ఞాన
వాచీత్యస్య క్తం - శ్రుతిధర్మాదిశబ్దానాం రథాదిజ్ఞానవాచిత్యాభావాత్. దుఃఖ ప్రతిఘాతాత్ స్వాప్నస్య ప్రిణీతస్యేతిచానన్తతం - జాగ్రద్వస్తృధి
వ్యాద్యధానాం చ దుఃఖోపాతుత్వదర్శనేన జీవస్యత్వప్రసక్తాత్. ఈశ్వరస్య త్వత్వశ్రుతిస్వారస్యం తుస్వాప్నార్థేషు పితుల్యం. — అనేయతః * సృజ
తఇతిస్యాతన్త్రైవిణజీవస్యక ర్తృత్వావగమాత్, స్వస్యస్వయమేవమాయయా మోహనాయోగా, జీవస్యసత్త్వసంబంధత్వాత్, చ్చ సత్యాస్య ప్రిణీతిపూ
ర్వపక్షం కృత్యాస్వాతన్త్రోపదేశస్య క్రాంతిర్థానువాదరూపత్వాత్, సంబంధానావిర్భావాత్, సూచకత్వాదిభిః, పురుషశబ్దా, చ్చ పరమాయారూపే
ణ్యసృజతి - జీవాపేక్షకః - మాయారూపేణ సృష్టిశ్చ విషయశూన్య ప్రతిభాసమాత్రస్య ప్రిణీతవదన్తి - తత్ర * పరాధిభ్యానాదిత్యాదిసూత్ర ద్వయయోజ
నాయామస్వారస్యం పూర్వపక్షసంధేయం. శ్రుతౌచలనుపయోగవిరోధాభావేపి మాయాశబ్దస్య మన్త్రైవిణభావిషయ క్తస్య నిర్విషయజ్ఞానవా
చిత్యాభావాత్, శ్రుతివాక్యగతరథాదిశబ్దానాం రథాది ప్రతిభాసవాచిత్యాభావా, చ్చ తత్తత్తమనుపపత్తిః. సూత్రక్రమశ్చయభాభాష్యమేవసము

౭॥ సూ. శ్లో॥ తదభావో నాడీసుతచ్ఛ్రుతే రాత్ననిచ॥

ఇదానీంసుషుప్తిస్థానం పరీక్ష్యతే. ఇదమామాయతే *అథయత్రైతత్సుప్తస్యమస్తస్యంప్రసన్నఃస్య
 మ్నంనవిజానాతి ఆసుతదానాడీసుతప్రాభవతీతి, తథా- *అథయదాసుమస్తాభవతి. యదానకస్యవనవేదహితా
 నామనాడ్యోద్వాసప్రతిసహస్రాణిహృదయాత్పురీతతమభిప్రతిస్తనైరాభిప్రత్యవస్థువుపురీతతిశేతఇతి, త
 థా- *యత్రైతత్పురుషఃస్వపితినామసతాసోమ్యతదాసమ్నోభవతీతి, ఏవంనాడ్యః పురీతచ్ఛ్రుత్వాచను
 మ్నప్తిస్థానత్వేనస్మయన్తే. కిమేషాంవికల్పః - సముచ్చయోవేతివిశయోనరపేక్షత్వప్రతీతేః, యుగపదనేక
 స్థానవృత్త్యసమ్భవా, చ్చ వికల్పః

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (తదభావఇతి) తదభావః- స్వప్నాభావః- సుషుప్తిః- నాడీసుపురీతత్యాత్మనిచభ
 వతి - ఏషాంస్థానాంసముచ్చయఇత్యర్థః. కుతః. (తచ్ఛ్రుతే) శ్రయాణాంస్థానత్వశ్చతే. నచకార్య
 భేదేనసముచ్చయే సమ్భవతిపాక్షికబాధగర్భవికల్పాన్యాయ్యః. సమ్భవతిచప్రాసాదఖట్వాపర్యజు- వన్నా
 డ్యాదీనాంకార్యభేదః. తత్రనాడీపురీతతౌప్రాసాదఖట్వాస్థానీయా- బ్రహ్మతుపర్యజు- స్థానీయం. అతౌబ్ర
 హ్మవసాత్మాత్సుషుప్తిస్థానమ్.

౮॥ సూ. శ్లో॥ అతఃప్రబోధోస్తాత్॥ యతౌబ్రహ్మైవసాత్మాత్సుషుప్తిస్థానం - అతః
 అస్తాత్ - బ్రహ్మణఃఏషాంజీవానాంప్రబోధఃస్మాయమాణఉపపద్యతే *సతఅగమ్యనవిదుఃసతఅగచ్ఛాను
 హతిత్యాదిమ్.

తదభావాధికరణంసమాప్తమ్.

నితః-మిథ్యాత్వసమర్థసరత్వేననుపపన్నే, అనభివ్యక్తస్వరూపవ్యవస్థాపిజీవస్వతిరోహితస్వరూపరాచరత్వేనై, రిరోధాననిచయసూత్రద్వయ
 స్యతదాసత్వేనుపపన్నత్వా, ధైర్వ్యచరాధికాయనః *మాచకశ్చేతిసూత్రస్యతద్వ్యవధాయకత్వాదపిచరమభిలోక్యచత్తై, శ్చ.
 సన్ధ్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౭॥ సూ. శ్లో॥ తదభావో నాడీసుతచ్ఛ్రుతే రాత్ననిచ॥ ఇదానీమిత్యాదిసాధునిరుధాశః. నాడీపురీతచ్ఛ్రుతేఽపింజీవస్యసు
 మస్తావికల్పనస్థానాని- ఉతసముచ్చయేన. కిమేషాంప్రాసాదఖట్వాపర్యజు- వత్కార్యభేదో- నేతి. *సతఅగచ్ఛానుహతిబ్రహ్మణఃప్రబోధ
 శ్రవణంబ్రహ్మణఃపర్యజు- స్థానీయతా మవగమయతీంకార్యభేదమవగమయతి- నేతి. ఆనవగమకత్వేనూచ్యకార్యతయాయుగపదనేకస్థానవృత్త్య
 యోగాచ్చవికల్పస్యాత్. కార్యభేదావగమకత్వేతుప్రాసాదఖట్వాపర్యజు- నానివకార్యభేదాత్సుముచ్చయస్యాత్. తతశ్చచరమాత- సమ్మేషితా
 జీవవిశ్రమస్థానత్వరూపగుణనియమసిద్ధిః. (యుగపదనేకస్థానవృత్త్యవప్నవాదితి) అనుత్వాదితిభావః.

(తదభావఇతి) *యదానుప్రః స్వప్నంసకథంచనశ్యతీతి శ్రుత్యనుసారాత్ *తదభావచైతన్యవేదః. సూత్రస్థవశ్చాత్ పురీతద్వితీ
 తం. పూర్వపక్షయ్యైవసాధుమాహ (నచేతి) (పాక్షికేతి) *వికల్పశ్చాప్రదోషదుష్టభృంశానరహస్యం. ఏదైర్జురసవత్సారోదోషా ఇతి
 శిరోద్వయేష్యప్రాదోషః. దోషాశ్చబాధరూపాః. ప్రథమంఫలసాధనతాప్రతిపత్తివాదః, ఆనుష్ఠానవాదః, ఆహారోచ్ఛ్రవణవాదః, ఫలవాదః, శ్చేత్యే
 తైకశిరోదోషః. అత్రకుయథాసమ్మవంబాధః- నచతుర్విధోపేక్షేతదభిప్రత్యపాక్షికబాధగర్భవికల్పబ్రహ్మసాన్యసైవసత్వత్. కార్యభేదకథమి
 త్యత్రాహ (సమ్భవతిచేతి) సుమప్తానాడ్యాహృదయాన్నిమ్నపురీతతిశయనం- *ప్రత్యవస్థుప్తేతి.

౮॥ సూ. శ్లో॥ అతఃప్రబోధోస్తాత్॥ అతః, అస్తా, దిలిపదద్వయంవ్యాఖ్యేయం.

నాడ్యాదీనామకార్యత్వాత్బ్రహ్మయవాదీనామవికల్పఇతిపూర్వపక్షయ్యైవకైవచన్తి. ఓరమృతమైక ప్రయోజనత్వేనముచ్చయః స్వాదితిని
 రక్షతత్వప్రతిరోచనవిషయీతేతితైరపివక్తవ్యం. *తానుతదాభవతి *యదానుప్రస్వప్నంసకథంచనశ్యతీతి అథాస్మిన్నావివైకకథాభవతి *తా
 ణిప్రత్యవస్థుపురీతతిశేతఇతి నాడ్యాదిసముచ్చయశ్చశ్రుత్వాప్రదర్శితఇతిసిద్ధాన్తయ్యైరుక్తా. తత్రనాడీనాంప్రత్యవస్థుణమార్గత్వమాత్రం
 ప్రతిపన్నమితితాసాంసుషుప్తిస్థానత్వేనముచ్చయప్రతీతేతదనాదరః. నాడీపురీతతోద్భవాభారత్వవ్యవధేశస్తదుపాధ్యాభారతయా - బ్రహ్మకా
 రత్వంనామబ్రహ్మత్వతత్వమేవేతిచాయత్కం- *సుమప్త్యత్రాన్విత్యేదేనేతిసూత్రితత్వాత్, వైయధికరణ్యశ్రుతిసామన్వారస్యా, చ్చ. నను *య

౯॥ సూ.

సమవతుకర్మానుష్ఠుతిశబ్దవిధ్యః॥

కింసుమ ప్రవప్రబోధసమయే ఉత్పత్తి- ఉతాన్యభిసంకయే అస్య సకల పాధివినిర్ముక్తస్య బ్రహ్మణి సమస్తస్యముక్తాదవితక్షణ త్వేన ప్రాచీనశరీరేద్వియాదిసమృద్ధాభావాదన్యః.

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే (సమవత్పత్తి) తుశబ్దః పక్షం వ్యావర్తయతి. సమవోత్పత్తి. కుతః. (కర్మానుష్ఠుతిశబ్దవిధ్యః) కర్మతావత్ - సుమప్తైస పూర్వకృతం పుణ్యపాపరూపంత క్షృణ్ణానాత్ప్రాప్తేనైవ భోక్తవ్యం. అనుష్ఠుతిరపి - యపవాహం సుప్తః - సమవప్రబుద్ధోస్తీతి. శబ్దాపి సుమప్తప్రబుద్ధస్య పేతదర్శయతి * తథాహ వ్యాఖ్యానావాసే హి వ్యావర్తకోవావరాహావాకీటోవాపత్యోవాదం శోవామశకోవాయద్యధ్యవక్తితథాభవక్తితి. విధయశ్చ మోక్షార్థానుసంప్రసక్తస్యముక్తత్వేనర్థకాః స్యుః. నచాసాంసర్వోపాధివినిర్ముక్తః ఆవిర్భూతస్య రూపః - * తద్యత్రైతత్సుమప్తభితిసుమప్తం ప్రకృత్య * నాహతిఖల్వయమేవం సమప్రత్యాత్మానంజానాత్యయమహమస్తీతి నోపవేమానిభూతాని వినాశమేవాపీతోభవతినాహమత్రభోగ్యం పశ్యామీతి వచనాత్. ముక్తస్యచ * పరంజ్యోతిరుపసంప్రద్యస్తేన రూపేణాభిసంప్రద్యతే * సతత్రవర్తేతిజక్షతీగ్రహప్రమమాణః * సస్వరాధ్యవతితస్యసర్వేషులోకేషుకామచారోభవతి * సర్వంహవశ్యః పశ్యతీసర్వమాప్నోతిసర్వశక్తి సర్వజ్ఞత్వాదిశ్రూయతే. అతస్సుమప్తస్సంసరన్నేవ ఆయస్తసర్వకరణోజ్ఞానభోగాద్యశక్తోవిశ్రమస్థానం పరమాత్మానముపసంప్రద్యా శ్వప్తః పునరోగాయోత్పత్తి.

కర్మానుష్ఠుతిశబ్దవిధ్యధికరణం సమాప్తమ్.

త్రైవిదితత్సుప్తాభూతయపవదిజ్ఞానమయః పురుషస్తనైహం ప్రాణానాంవిజ్ఞానేనవిజ్ఞానమాచాయయపిహస్తన్మృదయతాశస్తస్మింశ్చేత్యతిః పురీతతీత ఇతిచక్రతోఃకథమవిరోధః. అత్ర ఆకాశే - పరమాత్మనీతిపరే. తథాపి * హృదయఇతివచః పురీతవచ్యయనేనవిరుద్ధం. అత్ర ఆకాశశబ్దవాచ్యపురీతదాఖ్యకన్యైక్యాత్ అవిరోధఇతివాచ్యం. హృదయవెచ్చనమాంసంపురీతత్ - తచ్చహృదయాధారః - అతీనవిరోధభవ్యస్యే. తచ్చాయుక్తం - హృదయాద్వాడీభిః ప్రత్యవస్యపురీతతయసస్యహృదియసస్యచవిరోధాత్. — అన్యేకుస్మస్మేనాస్తర్యామికః పరమాత్మానముపైతీతివదన్తి. తచ్చాయుక్తం - అస్తర్యామికః ఈశ్వరాద్వ్యతిక్రమ్యపరమాత్మానోస్తర్యామికత్వాత్, * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపూరిష్యక్త్యతిశ్రుతివిరోధా, చ్చ. అన్యత్సర్వంతుల్యమ్.

తదభావాధికరణం సమాప్తమ్.

౯॥ సూ. సమవత్పత్తి సమవతుకర్మానుష్ఠుతిశబ్దవిధ్యః॥ సప్తతిఃస్ఫుటా. కింసుమప్రదన్యః ప్రబోధ ఉత్పత్తి- ఉతపపివతి. కింసుమప్రాసకలపాధివినిర్ముక్తోత్పత్తి ఉతనేతి. కింకర్మానుష్ఠుతిశబ్దవిధయన్సకలపాధివినిర్ముక్తాభావమవగమయన్తి - నేతి. సగమయన్తిచేత్ - నకలపాధ్యభావాత్ బ్రహ్మణిసమస్తస్యత్వస్య ఉత్పత్తి. గమయన్తిచేత్ - సర్వోపాధివినిర్ముక్తబ్రహ్మసమస్తవ్యభావాత్ సమిత్తితీహ్యతే. (సకలపాధివినిర్ముక్తస్యేతి) అత్ర * సకంచనపాప్తానంస్మృతీతిశ్రుతిరభిప్రేతా. * సతాసోమ్యతదాసమస్తోభవతీతివాక్యమప్యభిప్రేత్యబ్రహ్మణిసమస్తస్యేత్సుక్తమ్.

(యద్యద్యవత్తతథాభవస్తీతి) పూర్వంయేయథాభవన్తి - తేతథాభవస్తీత్యర్థః. (నచాసావతి) అత్ర * విగాశమేవాపీతోభవతీతివాక్యేజ్ఞానసంక్రాంతోవివక్షితే. ఎతద్వచనాత్ సుమప్తస్యసర్వోపాధివినిర్ముక్తాభావఃకథమిత్యత్రాహ (ముక్తస్యేతి) సుమప్తైసర్వప్రవృత్తిశాస్త్రజ్ఞానసక్తోచావధితా - ముక్తస్యతుతథాయంవివరీతమిత్యర్థః. * సకంచనపాప్తానంస్మృతీతిశ్రుతితేకాథ్యత్యత్రాహ (అత్యతి) (జ్ఞానభోగాద్యశక్త్యతి) ఆదిశబ్దానానుష్ఠానముక్తం. * సకంచనపాప్తానంస్మృతీత్యత్రానుష్ఠానాశక్తివివక్షితా. సుఖదుఃఖానుభవాదికాలుచ్యరాహిత్యం, విక్రాన్త్యర్థంపరమాత్మనిసమస్త్యతి, కర్మానుష్ఠానవైధుర్యం, చాభిహితం-సమసర్వోపాధివినిర్ముక్తపూర్వకబ్రహ్మప్రాప్తిత్యర్థః. సతిసమస్తీర్వామశరీరేద్వియాధిస్థాత్యత్వాదివ్యాపారాస్తరరాహిత్యేన బ్రహ్మణిస్థితిమాత్రంవివక్షితం - సదాసతినమస్తత్వాదాత్మస్వరూపవన్య.

పూర్వేద్యః ప్రక్రాన్తస్యకర్మాణాంపరిసమాప్తసాపరేమ్యరస్థునాత్మవివేకర్మశబ్దంపరేసర్వవ్యాచక్షతే. తదయముక్తం - అన్యేనోవక్రాన్తస్యరథిర్వాణదేవతాప్రతిష్ఠావనాదేరన్త్యస్యమాపనదర్శనాత్. మయేదం ప్రక్రాన్తమితి ప్రత్యభిజ్ఞాపూర్వకసమాపనవివక్షితంచేత్ - అస్యసమస్త్యతేకోభేదః. అథాస్తరప్రత్యభిజ్ఞాధారత్వం, స్వవిషయప్రత్యభిజ్ఞానం, చేతనైవమమమితిచేత్. న- అనుష్ఠుతిశబ్దేనైవాభయవిధప్రతిష్ఠానస్యవత్తుంశక్యత్వాత్. నచగోబలివద్దన్యాయేనసంక్రాంతః - అథాస్తరసమస్తవేగాన్యథాసీద్ధత్వాత్. అనన్యథాసీద్ధంహిసంక్రాంతకం. సనుకర్మవిధయోవి

౧౦॥ సూ.

॥ శ్రీః శ్రీః ముగ్ధార్థసప్తతిః పరిశేషాత్ ॥ శ్రీః శ్రీః

ముద్ధమధికృత్యచిన్త్యతే. కిమియం మూర్ఖా సుషుప్త్యాదివ్యసృతమావస్థా - ఉతావస్థాస్తరమితివిశయో
 సుషుప్త్యాదీనామ సృతమావస్థాయామేవమూర్ఖాప్రసిద్ధ్యవపత్తే, రివస్థాస్తరకల్పనోప్రమాణాభావా, దస్యత
 మావస్థా.

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (ముద్దేర్థసమ్ప్రీతి) ముద్దేర్థుషేయాతస్యావస్థా-సామరణాయార్థసమ్ప్రతిః.
కుతః. (పరిశేషాత్) నతావత్స్వప్నజాగర - జ్ఞానాభావాత్. నిమిత్తవైహవాదాకారవైహవాద్యాచ్చనసు
షుప్తిసంరణే. నిమిత్తంహిమూర్ఛాయాలభిఘాతాదిః. పారిశేష్యాన్తరణాయార్థసమ్ప్రీత్యుక్తార్థాః. మరణం
హిసర్వప్రాణదేహసమ్బంధోపరతిః- సూక్ష్మప్రాణదేహసమ్బంధావస్థాన్త్యుక్తార్థాః.
ముద్ధాగితరణంసమాప్తమ్.

౧౧॥ సూ.

శ్రీమద్భగవద్గీతా నామోపనిషత్సంహితాః సర్వప్రథమాః ॥ ౧ ॥

దోషపర్మనాద్వైరాగోదయాంబోవస్యావస్థాపితేహానిరూపితాః - భద్రాసంప్రస్తుప్రాప్తితృష్ణాజన
నాయప్రాప్త్యస్యబ్రహ్మణోనిర్దోషత్వకల్యాణగుణాత్త్వకత్వప్రతీపాదనాయారభతే. తత్రజాగరస్వప్నయమ
ప్రీముద్ధ్యత్రైక్రిషణస్థానేషు తత్త్వగ్నసప్రయుక్తాజీవస్యదోషాః- తేతగైర్భ్యామిణిపరస్యబ్రహ్మణోపి

ద్యావిభయశ్చవిభజనైవమక్షత్యా- అతః ప్రభుభోవేతవాపిత్వచై రోద్యతితస్మై- కర్మశ్చైవస్యై భ్య- భోగం ప్రజ్ఞానాభ్యుదానాకగదయేనాశస్య
సేమైతకర్మప్రసక్తానిప్రాయత్వా, తస్యచవిభజనైవాభిచారుమకృత్వాత్, ఏవంసంకర్షణేనైవస్యచాన్యభోవేతుస్యాస్యోఽతోవిభజ్యైవా
విశేష్యాద్విద్యావిభివిమయకలియం క్తం. — ఇదంబిరూపణంమరచిపిరుల్పగిలిలన్యేచిచి. రచయః ౨౦- పద్యోః పద్యోః పాఠః. *యత్ర త్వస్య
ర్వమాత్మైవిత్యాదివాక్యస్యబ్రహ్మనుభవవిమయత్వాన్నతేనకళ్యా. అనుచ ప్రతీస్థితానహేతుయః సూక్ష్మగ్రహణ్యా, భూమిప్రజాతానాం ప్రత్యగిసన్ధా
నాభావా, శ్చమరణవిమయత్వానుపపత్తిః.

కర్తానుష్ఠానైశ్చైవ భ్యుత్థతరణం నమానమ్.

౧॥ సూ. శ్రీవిశ్ణోః ముక్త్యర్థమృతిపరశేషేత్ ॥ శ్రీవిశ్నో కిరిమూర్త్యా నామహా గుప్త్యస్సముక్ష్య నామగస్తమావహంతి చరాచరావరం.

కెంబ్రిడ్జిలో భేదోద్యమసిరుంకవ్యలే-నేతి, ఆశక్యత్వేతాస్వప్తమర్హం. శక్యత్వే-చక్రాచరమర్హం. (మహాబాహునాథుని) బరిశిష్టజాగరస్వప్తమర
కావ్యగ్రహ్యతే. ప్రసిద్ధిపత్రైః-మూర్ఖాశ్చైవయోగోపపత్తైర్హ్యగ్నః. ఉపపత్తైర్జ్ఞానాగ్రహ్యం. ఏమిది... ..

నిమిత్తైరూప్యవివృణోతి (నిమిత్తంహేతి) ఆదిశబ్దేనాత్మవైనిష్ఠశ్రవణాద్యున్మేషం, చిత్తమరణాద్యున్మేషశ్చాంతం చూడారైరూప్యవి
వృణోతి (మరణంహేతి) నిమిత్తైరూప్యత్ సమక్షవివృణోతి - ఆకారైరూప్యస్య రణాద్యున్మేషం సమక్షం నిరసంబోధ్యైరూప్యైవతయానుమ
ప్తిమరణాద్యున్మేషాత్ పారిశేష్యము క్రవాక్ - పశ్చాన్నరణాద్యైవతయానుకారైరూప్యనిష్ఠం. సమక్షాన్మోహాదున్మేషముపలభ్య
తే- మార్గాయామప్యకించిదుపలభ్యతే-మృతౌనకించిపి. బాహ్యబాహ్యనాభూయిత్తమాభూయిత్సమస్తా-హూర్వాదునించిదాహ్యుత్తేతి
నాహ్యుత్తస్య సాంప్రదాయపలమృతౌన్మేషాత్.

అన్యేతుమార్పితఃకింమరణాయపరమాత్మానమగి నమ్యన్మః- ఉత్సాహైరసిద్ధిన్మీనః- ఉత్సాహా నైరసిద్ధిరపారమావదతే. జాగ్రదా
నిద్రాస్వతప్తేషామేకవిచారాన్తర్వానాత్, పృథక్రరణైశ్చలదావా, త్వేషావిచారణానికృ. విచారస్వపరమానందస్యైవైవంబుగ్గణం- హరిశేష్యహేతోఃప
రమాత్మచర్యతే. అతత్తర్కవత్సేవావిశేషాత్.....

ముగ్ధాక్షి కరణం సమాప్తమ్.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ సద్ధానతోపపరస్యాభయలిఙ్గంసర్వత్ర॥ శ్లో॥ సజతిమాహ (తోషేతి) , స సద్ధానాద స తిషాదసంభవస్ససదో

పత్వం- ద్వితీయపాద ప్రతిపాద్యంహివరమాత్మనోనిర్దోషకల్యాణగుణాకరత్వై - తత్ప్రభంస్వప్నద్వవస్థాన్సిద్ధాదేనిరూప్యతఇలిచెత్. ఉచ్యతే - స్వ
ప్రసను ప్రియాపజనపరమాత్మనోస్వాత్మచిత్తార్థప్రస్తుత్యం, సుఖశ్రీఘానత్వం, చాకారద్వయం ప్రతిపాదితంభవతివిపరమాత్మగుణిద్ధరస్సిద్ధా
దేశన్నిరూపణం. మూర్ఖాదినిరూపణంతుపూర్వపాదేనిరవకాళత్వాత్ సుఖ ప్రియాపణసాపేక్షత్వాచ్చాత్ర కృతం. (ఆరభతఇతి) మాత్రకారఇతి
షః. (ముగ్ధ్యత్తా) నిష్కథానేషు అవస్థాన్స్థిత్యర్థః. సుఖప్రానిష్టానేషుజ్ఞితస్వజీవశరీరకస్యపరస్వజీవగతాలపురుషాద్వాకిం ప్రసజ్యతే- నేచి వ్రస్తే.

తత్రతత్రావస్థితస్య సన్ది- నేతివిచార్యతే. కింయుక్తం. సన్దితి. కుతః. తత్తదవస్థశరీరే వస్థానాత్. నను *స మోగప్రాప్తిరితిచేన్నవై శేష్యాత్ *స్థిత్యదనాభ్యాంచేత్యాదిమపరస్యాకర్తవ్యత్వేనదోషాభావఉక్తః- త త్-భముకర్తవ్యస్యపరస్యబ్రహ్మణస్తత్త్వస్థానసమ్బంధాద్దోషఉచ్యతే. ఇథముచ్యతే- కర్త్యాణ్యపి దేహసమ్మన్దమాపాదయన్త్యపురుషార్థజననానిభవన్తితి- *దేహయోగాద్యేత్యత్రాక్తం. తచ్చదేహసమ్మన్దస్యాపురుషార్థత్వేనభవతి- ఇతరథాకర్త్యాణ్యేవమఃఖంజనయిష్యన్తి-కిం దేహసమ్మన్దేన. అతోక్తకర్తవ్యత్వేనత్యపి నానావిధాశుచిదేహసమ్మన్దోఽపురుషార్థపవ. అతస్తన్నియహనార్థం స్వేచ్ఛయాతత్ప్రవేశేష్యపురుషార్థసమ్మన్దోఽవర్జనీయః- పూయశోణితాదిమజ్జనంహి స్వేచ్ఛాకారితమస్యపురుషార్థపవ. అత్యాయద్యపిజగదేకకారణంసర్వజ్ఞత్వాదికల్యాణగుణాకరంచబ్రహ్మ- తథాపి *యఃపృథివ్యాంశీఘ్ర *యత్యనిశీఘ్ర *యశ్చక్షుషీఘ్ర *యో రేతసీఘ్రన్నిత్యాదివచనాత్, తత్రతత్రావస్థితస్య తత్తత్సమ్మన్దరూపాపురుషార్థాస్సన్దితి....

ఏవంప్రాప్తైప్రచత్తహే (నస్థానతాపిపరస్యేతి) నప్రతివ్యాత్సాదిస్థానతాపిపరస్య- బ్రహ్మణఃఅపురుషార్థగర్భస్సమ్భవతి. కుతః. (ఉభయలిక్తంసర్వత్రహి) యతఃసర్వత్ర- శ్రుతిస్మృతిమపరంబ్రహ్మఉభయలిక్తం - ఉభయలక్షణముభిధేయతే. నిరస్తనిఖిలదోషత్వకల్యాణగుణాకరత్వలక్షణోపేతమిత్యర్థః. *అపహతపాష్టావిజరొవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘ్తోసిపి పాసస్మత్యకామస్మత్యసజ్జ-ఽః *సమస్తకల్యాణగుణాత్మనోసాస్వశక్తిలేశాద్భృతభూతవర్గః *తేజోబలైశ్వర్యమహావబోధనువీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః । పరఃపరాణాం

దేహాదిసమ్మన్దస్యాపురుషార్థహేతుత్వంకింతద్వస్తుస్వభావప్రయుక్తం-ఉతకర్తవీశేషకృతమితి. కింపరమాత్మవిషయోభయలిక్తత్వశ్చ తిరపురుషార్థస్యనస్తుస్వభావప్రయుక్తతాంభ్యుదస్యకర్తృవిజ్ఞనతామవగమయితుం ప్రభవతి-నేతి. పరస్యాభయలిక్తత్వశ్చ తిఃకిమన్యథాసిద్ధా-నేతి. పరస్యాభయలిక్తత్వంజీవవదవస్థాభేదేనవాచతాత్వికత్వేనవానిర్వోధుంశక్యం-నేతి. తత్రావస్థాభేదేననిర్వహణార్థంచిన్యతే-పరస్యాభయలిక్తత్వంకింఠిరోధానార్హం-నేతి. నామరూపవ్యాకరణగుత్వవగతం బ్రహ్మజాదిజ్ఞానాం బ్రహ్మపర్యస్తత్వంకింపరస్యకర్తవ్యత్వతామవగమయతి-నేతి, అతాత్వికత్వేననిర్వాహసర్థమిత్థం త్రేధాచిన్యతే-జలసూర్యాదిదృష్టాన్తఃపరస్యాభివ్యాదిదోషసంస్కర్జాపకః, యదాచనేతిశీతినిషేధఃప్రకృతసర్వాకారవిషయః, ఉతసంజ్ఞుచిరఇతి, చ. జ్ఞానానస్తస్వరూపత్వవ్యవదేశకీంపరస్యసార్వజ్ఞ్యనన్యసంకల్పత్వాదిగుణాశ్రయత్వం ప్రతిషేధతి-నేతి, తివ. యదా బ్రహ్మజాదిజ్ఞానాం బ్రహ్మపర్యస్తత్వంపరస్యకర్తవ్యత్వతామవగమయతి - తదాపరస్యాభయలిక్తత్వంఠిరోధానార్హమస్థాభేదేననిర్వాహ్యంస్యాత్, యదాజలసూర్యాదిదృష్టాన్తఃపరస్యాభివ్యాదిదోషసంస్కర్జాపకః, యదాచనేతిశీతినిషేధఃప్రకృతసర్వాకారవిషయః, యదాచజ్ఞానానస్తస్వరూపత్వవ్యవదేశకీంపరస్యసార్వజ్ఞ్యనిప్రతిషేధకః, తతోభయలిక్తత్వమతాత్వికత్వేననిర్వోధుంశక్యంస్యాత్, ఏవముభయథానిర్వాహసమ్మవాత్ ఉభయలిక్తత్వశ్చ తిరన్యథాసిద్ధేత్యపురుషార్థస్యవస్తుస్వభావప్రయుక్తతాంభ్యుదస్య కర్తృత్వత్వంవ్యవస్థాపయితుంసానప్రభవతీత్యకర్తవ్యత్వేనపరస్యదేహాదిసమ్మన్దాదపురుషార్థాన్వయస్యాత్. యదాతు బ్రహ్మజాదిజ్ఞానాం బ్రహ్మపర్యస్తత్వంపరస్యకర్తవ్యత్వమవగమయతి- తదాతస్యాభయలిక్తత్వంఠిరోధానార్హతయాఽవస్థాభేదేననిర్వోధుమశక్యంస్యాత్, యదాజలసూర్యాదిదృష్టాన్తఃపరస్యాభివ్యాదిదోషసంస్కర్జాపకః, యదాచ*నేతిశీతినిషేధఃసంజ్ఞుచిరవిషయః, యదాచజ్ఞానానస్తస్వరూపత్వవ్యవదేశోజ్ఞాతృత్వాదిగుణాశ్రయత్వంప్రతిషేధతి, -చదాఽతాత్వికత్వేననిర్వోధుమశక్యంస్యాత్. అతఉభయలిక్తత్వశ్చ తేరుభయథాపృన్యథాసిద్ధత్వాధావాత్ అపురుషార్థస్యవస్తుస్వభావప్రయుక్తతాంభ్యుదస్యకర్తృవీశేషప్రయుక్తత్వంసావ్యవస్థాపయితుంప్రభవతీత్యకర్తవ్యస్యపరమాత్మనోదేహాదివృద్ధితస్యాపి నాపురుషార్థాదిదోషేనన్వయప్రసజ్యతి. (తత్తదవస్థశరీరఇతి) తచ్చజ్ఞాజాగరాదిపరః. జాగరాదిహేతుతాశరీరస్యావస్థా. పానరుక్త్యంశబ్ద-తే (సన్దితి) పరిహరతి (ఇథమితి) కర్తృణాంకంఘావహత్వం దేహద్వారకమస్తు- తతఃకిమిత్వతాహ (తచ్ఛేతి) ద్వారభూతస్యసాక్షిదపురుషార్థహేతుత్వంభవతి- యథారాజకొపస్యవధాదిహేతుత్వేనవిత్సృజ్యప్రహరదిద్వారకత్వాత్ ద్వారభూతఖడ్గప్రహరస్యవధంప్రతిసాక్షాద్భేదత్వం- తథేహాపీతి. ఇమదుర్థమధిప్రేత్యాహ (అపురుషార్థత్వేనభవతీతి) తదుపపాదయతి (ఇతరథేతి) తస్మాద్ద్వారభూతదేహసమ్మన్దోఽపురుషార్థఇత్యాహ (అతఇతి) కర్తవ్యత్వాద్యతేస్వేచ్ఛయాప్రవేశేష్యపురుషార్థసమ్మన్దోవస్తుస్వభావాయత్తత్వాదవర్జనీయః- యథాఽనన్యాధీనస్యస్వయమేవానినాస్వచ్ఛతోపిశిరశ్చేతోఽపురుషార్థపవ- తద్వదిత్యాహ (అతస్తదితి) దృష్టాన్తమాహ (పూయేతి) అకర్తవ్యత్వేనవస్తుస్వభావాయత్తాపురుషార్థసమ్మన్దస్యాదేవేతి పూర్వపక్షోక్తానమిత్యర్థః.

రాధాస్తమాహ (ఏవంప్రాప్తఇతి) (నిరస్తనిఖిలదోషత్వకల్యాణగుణాకరత్వలక్షణోపేతమిత్యర్థః) నిర్దోషత్వశ్చ తివత్ కల్యాణగుణాకరత్వశ్చ తిరపిదోషకజ్ఞానిరాసోపయోగినీ- కల్యాణగుణానాందోషప్రతిపక్షరూపత్వాదిభివాః.

సకలానయత్ర క్షణాదయస్స స్థిరరావరేశః *సమస్తహేయరహితంవిష్ణ్వఖ్యంపరమంపదమిత్యాదిశ్రుతిస్త్రుతిభ్యః ఉభయలక్షణంహిబ్రవ్యవగతమ్.

౧౨॥ సూ. శ్రీభగవద్గోపీభద్రాదితీర్థప్రత్యేకమతద్వచనాత్॥ యథాజీవస్యప్రజాపతివాక్యావగతాపహతపాష్టత్వాద్యభయలిగ్గస్యాపిదేవాదిదేహయోగరూపావస్థాభేదాదపురుషార్థయోగః-తథా ౨స్త్ర్యామిణఃపరస్యాపిస్వతో౨పహతపాష్టత్వాద్యభయలిగ్గస్యతత్త్వద్వైవాదిశరీరయోగరూపావస్థాభేదాదపురుషార్థయోగో౨వర్జనీయఇతిచేత్. తన్న- (ప్రత్యేకమతద్వచనాత్) *యఃపుథివ్యాంతిష్ఠః* *యతస్సనిష్ఠస్సనిత్యాదిమప్రతిపర్యాయం *సతతత్వాస్త్ర్యామిణో౨మృతత్వవచనేన తత్రతత్రస్వేచ్ఛయానియమనంకుర్వ తస్తత్త్వస్యస్థప్రయుక్తాపురుషార్థప్రతిషేధాత్. జీవస్యతుతత్వసూపంతిరోహితమితి *పరాభిధానాత్తుతిరోహితమిత్యత్రాత్తం. నను స్వేచ్ఛయాకుర్వతోపిత తద్వస్త్రస్వభావాయత్తా పురుషార్థసమ్బంధో౨వర్జనీయఇత్యుక్తం. నైతన్యక్తం- నహ్యదిద్వస్త్రపిస్వభావతో౨పురుషార్థస్వరూపం. కర్తవశ్యానాంతుకర్తస్వభావానుగుణ్యేనపరమపురుషసంజ్ఞాల్పాదేకమేవవస్తుకాలభేదేనపురుషభేదేనచనుఖాయదుఃఖాయచభవతి.వస్త్రస్వరూపప్రయుక్తేతుతాద్రూప్యేసర్వంసర్వదాసర్వస్యనుఖాయైవదుఃఖాయైవవాస్యాత్-నచైవందృశ్యతే. తథాచోక్తం *సరకస్వర్గసంజ్ఞేనైవాపపపుణ్యేద్విజోత్తమ | వస్త్రైకమేవదుఃఖాయనుఖాయైద్వైవిధ్యగమాయచ|కౌపాయచయతస్తస్మాద్వస్త్రవస్త్రైత్తకంకుతః|తదేవప్రీతయేభూత్వాపునస్సంభూయజాయతే|తదేవకోపాయయతఃప్రసాదాయచజాయతే|తస్మాన్దుఃఖాత్తకంనాస్తిసచకించిత్సుఖాత్తకమితి. అతోజీవస్యకర్తవశ్యత్వాత్తతత్రాన్యనుగుణ్యేనతత్త్వస్త్రస్యమృతస్వభావపురుషార్థస్యాత్- పరస్యతుప్రక్షాణఃస్వాసీనస్యసపవసమృతస్తత్త్వదిత్రనియమనరూపలీలారసాయైవవాస్యాత్.

౧౩॥ సూ. శ్రీభగవద్గోపీభద్రాదితీర్థప్రత్యేకమతద్వచనాత్॥ అపిచ- ఎక-శాఖనఃఎకస్మిన్నేవదేహసంయోగేజీవస్యాపురుషార్థంపరస్యతుతదభావనియమనరూపైశ్వర్యాయ తదీప్రియోగంచస్వశబ్దేనాధీయతే * ద్వాసుపన్దాసయుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే | తయోరన్యఃపిష్టలంస్వాద్వత్త్యనశ్చన్నన్యోఅభిచాకశీతీతి.

౧౨॥ సూ. శ్రీభగవద్గోపీభద్రాదితీర్థప్రత్యేకమతద్వచనాత్॥ ఉభయలిక్ష్యమైజీవస్యాప్యు-చ-ప్రాసంధాభేదేనహితస్త్విర్వాహః- తద్వత్పరమాత్మనోపీత్యర్థః. పరిహరతి (తన్నేతి) (ప్రతిపర్యాయమితి) అన్యతశబ్దస్యసకృదున్మేల్ - నిర్వృత్తచర్యంస్యాత్ - అసకృదావృత్తత్వాత్ ప్రతిపర్యాయము క్తతత్త్వస్త్రుతిచేదవిశేషసమ్మన్తరాహిత్యమేవాద్యుపశబ్దేనాభిప్రేతమిత్త్యర్థః. జీవస్యాశయిభ్యర్థమిసద్భావేపికభంతస్యాపురుషార్థసమ్మన్తఇత్యత్రాహ (జీవస్యేతి) తిరోధానాదేక్రమినిర్ధత్వాజ్ఞేపిషడయోభయలిక్ష్యమృతిస్సంజ్ఞోచితా - ఛరమాశ్చనస్త్యనాధీనతిరోధానాదిక్రత్యభావా తద్విషయోభయలిక్ష్యమృతిసంజ్ఞుచితవృత్తిర్యర్థః. సస్విత్వాదినాచోదితేశాశ్చర్యం (నైతదితి) వస్త్రస్వభావాయత్తత్వేనతిహ్యపురుషార్థత్వప్రసంజ్ఞః- తదేవనాస్తీత్యాహ (సహితి) సకేవలంయే తద్భిన్నైవాపురుషార్థసమ్మన్తబాహిర్యః- అనేతశస్యాప్యపురుషార్థత్వం సస్వభావప్రయుక్తమిత్త్యపిశబ్దస్యభావః. అగ్న్యదిమహేమనాదికాలాపేషయా నుభుసంజ్ఞాహేతుర్వంశ్యత్వం, పురుషభేదేనకమేవవస్తుస్వకీయత్వపరకీయత్వబుద్ధ్యానుభుదుఃఖకరందృష్టం, యథాథాన్యాదిమ- తద్వదిత్యర్థః. వస్త్రస్వభావాయత్తత్వేనాపేషయాహ (వస్త్రస్వరూపేతి) తాద్రూప్యే- నుభుదుఃఖాదిహేతుత్వేఇత్యర్థః. సహ్యేకస్యవిరుద్ధస్వభావద్వయాన్వయశిషపన్నఇతిభావః. సకేవలంనుభాదిహేతుతాయాఃకర్తృత్వతత్వముపపత్త్వాకల్ప్యం- కణ్ఠోక్తముపీత్యాహ (తథాచోక్తమితి) పురుషభేదేనైకస్యవస్తుసంజ్ఞాదిహేతుత్వసూహ (సరకస్వస్యైతి) సరకస్వర్గసంజ్ఞత్వంప్రాప్తప్రాప్తవికేసహపపుణ్యత్వమిత్త్యర్థః. పికనైవవస్తుసపికపురుషంప్రతికాలభేదేననుభాదిహేతుత్వసూహ (తదేవప్రీతయఇతి) తస్మాత్పరతత్త్వస్యజీవస్యకర్తానుగుణభగవత్సంజ్ఞాల్పయత్రో౨పురుషార్థసమ్మన్తఇత్యాహ (అతఇతి) స్వతత్త్వస్యస్వయంస్వాపురుషార్థాపాదనామోగా౨శశ్వరస్యేదంలిలోపకరణతయాపురుషార్థభూతమిత్యాహ (పరస్యత్వితి).....

౧౩॥ సూ. శ్రీభగవద్గోపీభద్రాదితీర్థప్రత్యేకమతద్వచనాత్॥ పూర్వమునై అనిగదవ్యాఖ్యానాక్రమిరుదాహృతా - అ త్ర సప్తార్థక్రమిరుదాహృతయత ఇత్యభిప్రాయేనస్వశబ్దేనైత్యుక్తం. *ద్వాసుపన్దాఇత్యత్ర పర్వశబ్దేనాప్రాకృతవిగ్రహజ్ఞానంవా౨ధిధీయతే.....

అథస్యాత్ - *అనేనజీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతిబ్రహ్మ త్వజీవానుప్రవేశసూర్వకం నామరూపవ్యాకరణమితి బ్రహ్మణోపితదాత్మభూత స్యదేవమనుష్యాదిరూపత్వంతన్నామభాక్త్యంతాస్తే-తతశ్చ * బ్రాహ్మణోయజే తేత్యాదివిధినిషేధశాస్త్రగోచరత్వేన కర్మవశ్యత్వమవస్థనియమితి. తత్రాహ.

౧౮॥ సూ. *శ్లో॥ అరూపవదేవహితత్ప్రధానత్వాత్॥ * దేవాదిశరీరానుప్రవేశేనేనే నరూపేణయుక్తమప్యరూపవదేవతత్ - బ్రహ్మ-రూపరహితతుల్యమేవ. జీవవచ్ఛరీత్వనిబద్ధసంకర్మవశ్యత్వమ స్యనవిద్యతథిత్యర్థః. కుతః. నిర్వాహకత్వేనప్రధానత్వాత్. *అకాశోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితాతేయ దంతరాతద్భ్రష్టిసర్వానుప్రవేశేనామరూపకార్యాస్పర్శేననామరూపయోర్నిర్వహ్యత్వమేవ బ్రహ్మణః ప్రతిపాదయతి. ననుతచ్ఛరీరకత్వేనతదంతర్యామిత్యేకమరూపవదితిరూపసమ్బద్ధరహితతుల్యత్వముచ్యతే. ఇ థం- యథాజీవస్యతదజ్ఞస్యనుఖదుఃఖభాక్త్యేనతదజ్ఞ్రూపసమ్బద్ధః- తథాతదభావాత్పరస్యరూపవత్త్వం. వి ధినిషేధశాస్త్రాగ్రహిపిక్మవశ్యమేవాధికుర్వతి. తస్మాదరూపతుల్యమేవపరంబ్రహ్మ. తతశ్చాంతర్యామిరూపేణావస్థితమపిబ్రహ్మనిరస్తనిఖలదోషత్వకల్యాణగుణాకరత్వరూపోభయలిక్ష్ణమేవ.

ననుచ*సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మత్యాదిభిర్నిర్విశేషప్రకాశైకస్వరూపంబ్రహ్మవ గమ్యతే-అన్యత్తుసర్వజ్ఞత్వసత్యసజ్జాల్పత్వజగత్కారణత్వసర్వాంతరాత్మత్వసత్యకామ త్యాదికం * నేతినేతీత్యాదిభిఃప్రతిపిధ్యమానత్వేనమిథ్యాభూతమిత్యవగస్త్యం-తత్రా థంకల్యాణగుణాకరత్వనిరస్తనిఖలదోషత్వరూపోభయలిక్ష్ణత్వంబ్రహ్మణితి. అతతహ

౧౯॥ సూ. *శ్లో॥ ప్రకాశవచ్చావైయధ్యాత్॥ * యథా*సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మత్యా దివాక్యావైయధ్యాత్ప్రకాశస్వరూపత్వం బ్రహ్మణోభ్యుపగమ్యతే - తథాసత్యసజ్జాల్పత్వసర్వజ్ఞత్వజగ త్కారణత్వసర్వాత్మకత్వనిరస్తనిఖలావిద్యాదిదోషత్వాద్యభిధాయవాక్యావైయధ్యాదుభయలిక్ష్ణమేవబ్రహ్మ.

అనంతరసూత్రమవతారయతి (అథస్యాదితి) అపురుషార్థసమ్మేళకర్మాధీనోస్తు- కర్మవశ్యత్వంపరమాత్మనోపిసమ్మవతీత్యర్థః.

౧౮॥ సూ. *శ్లో॥ అరూపవదేవహితత్ప్రధానత్వాత్॥ * కేనాకారేణరూపతుల్యత్వమిత్యత్రాహ (జీవవదితి) వశ్యమాణగు త్యభిప్రాయేణాహ (నిర్వాహకత్వేనప్రధానత్వాదితి) * తేయదంతర్యామిత్యర్థమాహ (నామరూపేతి) కార్యవిశేషబుభుత్సయానోదయః (నన్వి తి) శరీరత్వేనానుప్రవేశోహితస్త్రియమనాదికార్యాధ్యవ- తత్ప్రథంకార్యాస్పర్శిత్యర్థః. యద్వా - తత్తద్భుద్ధిజబ్ధపర్యవసానంహితత్వదనుప్రవేశ కార్యం- బుద్ధిజబ్ధవిషయత్వేనకర్మవశ్యత్వంచావశ్యంభావి- తత్ప్రథంకార్యాస్పర్శిత్యర్థః. పరిహరతి (ఇథమితి) సుఖదుఃఖాధికార్యవిశేషస్యాస్పర్శ ఉచ్యతే- నతునియమనాదేత్యర్థః. తస్మి * బ్రాహ్మణాయజేతేత్యేవమాదీనాంకర్థిత్యత్యత్రాహ (విధినిషేధేతి) యథాశుక్లశబ్దస్యగుచివర్యనాభిధా నస్వారస్యేపిపటస్యశుక్లజ్జతివాక్యైర్ధానుపపత్త్యాశుక్లశబ్దాధర్మమాత్రపరః- తథా * బ్రాహ్మణాయజేతేత్యాదిష్యధానుపపత్త్యా జీవమాత్రప ర్యస్తత్వమాశ్రీయత్యిత్యర్థః. తథాచ*యస్యపుషీశరీరమిత్యాదిమృచ్ఛమితిభావః. యద్వా- బ్రాహ్మణాదిశబ్దానాంబ్రహ్మపర్యస్తత్వేపి బ్రాహ్మణ శుక్లజ్జతివద్విశేషణభూతజీవమాత్రైకర్మవశ్యత్వాన్వయాత్ బ్రహ్మణస్పద్ధావరకంకర్మవశ్యత్వమితి. (అధికుర్వతి) అధికారః- తాదర్శ్యబోధనం. తస్మాదితిసూత్రార్థముపసంహరతి. పరమప్రకృతాధానాన్వయమాహ (తతశ్చేతి)

అనంతరసూత్రంచోద్యేనావతారయతి (ననుచేతి) * సత్యంజ్ఞానమిత్యాధ్యగుణనిషేధః- జ్ఞానమాత్రస్య సజ్జాల్పాద్యాశ్రయత్వామోగాత్. జ్ఞాతురేవహితదాశ్రయత్వం. క్రాంతనిషేధమాహ (నేతినేతితి)

౧౯॥ సూ. *శ్లో॥ ప్రకాశవచ్చావైయధ్యాత్॥ * జ్ఞానస్యసర్వజ్ఞత్వాద్యదోషాగ్నివాక్యైర్నిర్విద్యతే - తస్మిజ్ఞానంకస్యచిత్ గుణభూతందృష్టమితి బ్రహ్మపిక్మస్యచిద్గుణభూతంస్యాత్. ప్రాధాన్యసక్రమి ప్రతిపన్నత్వాత్ నగ్గుణభూతమితిచేత్ - తస్మిక్రమిప్రతిపన్నత్వాదేవస ర్వజ్ఞత్వాదయోపిస్థితియన్తాం. వ్యాప్తివిరోధోపిసాస్త్రీ- గుణభూతజ్ఞానవైవజ్ఞానాద్యనాశ్రయత్వదర్శనాత్. అతస్సర్వముపపన్నమితిభావః. ...

౧౬॥ సూ. శ్లోకః ఆహవతన్మాత్రం॥ శ్లోకః కించ- * సత్యంజ్ఞానమనంతమిత్యాదివాక్యంబ్ర
హ్మణఃప్రకాశస్వరూపతామాత్రంప్రతిపాదయతి - నాన్యత్సత్యసంజుల్పత్వాదికంవాక్యాన్తరావగతం నిషే
ధతి. * నేతి నేతితీచ నిషేధస్యవిషయోనన్తరమేవవత్సతే.

౧౭॥ సూ. శ్లోకః దర్శయతిచాగోలపిస్త్యతే॥ శ్లోకః దర్శయతిచ వేదాన్తగణః కల్యాణగు
ణాకరత్వం నిరస్తనిఖిలదోషత్వంచ * తమిశ్వరాణాం పరమంమహేశ్వరం తందైవతానాం పరమంచదైవ
తం । సకారణంకరణాధిపాధిపా సచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపః । సతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతేనతత్సమశ్చా
భ్యధికశ్చదృశ్యతే । పరాస్యశక్తిర్విచిత్రైవశ్రుయ తేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ * య సుర్వజ్ఞ సుర్వవిత్
యస్యజ్ఞానమయంతపః * భీమాస్తాద్వాతఃపవతేభీమోదేహిసూర్యః * సపకోబ్రహ్మణానన్తః * యతోవానోని
వర్తంతైప్రాప్యమనసాసహ । ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వాన్సవిభేదకుతశ్చ నేతి * నిమగ్నంనిమగ్రియంశాన్తం
నిరవద్యంనిరజ్ఞానమిత్యాది. స్త్యతేచ * యోమామజమనాదించవేత్తీలోకమహేశ్వరం * క్షేప్తభ్యాహమిదంకృ
త్సమేకాంశేనస్థితోజగత్ * మయాధ్యతేణప్రకృతి స్సూయతేసచరాచరం । హేతునానేనకాన్తైరజగద్ధి
పరివర్తతే * ఉత్తమఃపురుష స్త్యస్యఃపరమాత్మైశ్యుదాహృతః । యోలోకస్రయమావిశ్యభిభర్త్యవ్యయశ్చ
రః * సుర్వజ్ఞ సుర్వకృత్సర్వశక్తిజ్ఞానబలగ్నిమాన్ । అన్యూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చస్వాధీనోనాదిమాన్వశీ । క్షమతస్మి
భయక్రొధకా మాదిభిరసంయుతః । నిరవద్యఃపరఃప్రాప్తైర్నిరసఃస్థోమరక్తమశ్విత్యాది. అతస్సుర్వప్రావళిత
స్యాపిబ్రహ్మణఉభయలిక్ష్ణత్వాత్తత్త్వానప్రయుక్తాదోషానపరంబ్రహ్మస్మృత్యంతి.....

౧౮॥ సూ. శ్లోకః అతపవచోపమాసూర్యకాదివత్॥ శ్లోకః యతోనానావిధేషుస్థానేమస్థిత
స్యాపిపరస్యబ్రహ్మణోనతత్ప్రియంక్తదోషభాక్త్యం-అతపవజలదర్పణాదిస్రవించిమృతసూర్యాదివత్పరమాత్మా
తత్త్రతత్రావస్థితోపినిద్రిషభిశాన్తైఃసూపమాక్రియతే * ఆకాశమేకంహియథాఘటాదిసుపుఢగ్గవేత్ । తథా
త్యైకోహ్యనేకస్థోజలాధారేష్వవాంశుమాన్ । ఏకపవహేభూతాత్మాభూతేభూతేవ్యవస్థితః । ఏకథాబహుధా
దైవదృశ్యతేజలచన్ద్రవదిత్యాదిషు.

అత్రచోదయతి.

౧౯॥ సూ. శ్లోకః అమ్బువదగ్రహణాత్సతథాత్వం॥ శ్లోకః తుశబ్దశ్చేద్యంద్యోతయతి. అమ్బువ
దితి- సత్తవ్యుదాత్వతిః. అమ్బుదర్పణాదిషుయథాసూర్యముఖాదయోగ్యవ్యానై - సతథావృణివ్యాదిషుస్థా

౧౬॥ సూ. శ్లోకః ఆహవతన్మాత్రం॥ శ్లోకః మాత్రశబ్దవివక్షిరమాహ (నాన్యది) ఇతరంపే. భవ్యదశ్చేదనరూపాత్రశబ్దవివక్షః...

వివంసూత్రద్వయేనాగ్ధనిషేధఃపరిహృతః- అథ శాత్రనిషేధమపిపరిహరన్ననిషేధపరిహారోపయోగః ప్రమాణముపస్యస్మతి.

౧౭॥ సూ. శ్లోకః దర్శయతిచాగోలపిస్త్యతే॥ శ్లోకః వేదాన్తగణాదేనాగోశబ్దార్థః. అగోశబ్దాకారస్యచరణత్వార్థః.
* నిష్క్రమణిస్క్రియంనిరవద్యమిత్యాద్యపాదానేనశాత్రనిషేధఃపరిహృతః- గుణవిశేషవిధానేనసామాన్యనిషేధస్యవిహితవృత్తి కవిషయత్వాత్,
గుణవిశేషనిషేధేనసామాన్యనిషేధస్యతత్పర్యవసాయిత్వాచ్చ.....

౧౮॥ సూ. శ్లోకః అతపవచోపమాసూర్యకాదివత్॥ శ్లోకః * తథాత్మైకత్వత్రైకశబ్దనైకస్వభావత్వార్థః.

అనన్తరసూత్రమవతారయతి (అత్రచోదయతి)

౧౯॥ సూ. శ్లోకః అమ్బువదగ్రహణాత్సతథాత్వం॥ శ్లోకః పృథివ్యాదిషుపరమాగ్ధతేనైత్యభ్యుపగమేదాన్తైకస్య పరమాత్మనోభృ
ష్టాన్తత్వత్వాభావాత్ తుల్యత్వనిర్వర్థంపృథివ్యాదిషుస్థితేరపరమాగ్ధత్వమభ్యుపేత్య మితితాత్పర్యమ్.

నేను పరమాత్మాగృహ్యతే. అమ్బుదిమహిసూర్యాదయోబ్రాహ్మతత్రస్థాశ్చవగృహ్యతే-నపరమార్థతస్తత్ర
స్థాః. ఇహతు *యఃపృథివ్యాంతిష్ఠ *యోఘృతిష్ఠ *యత్యనితిష్ఠన్తి త్యేవమాది నాపరమార్థతపవపరమా
త్మాపృథివ్యాదిమస్థితోగృహ్యతే. అతస్సూర్యాదేరమ్బుదర్పణాది ప్రయుక్తదోషాననుషజ్ఞస్తత్రతత్రస్థిత్యభా
వాదేవ- అతోనతథాత్వం- దాష్టాక్షికస్యనవృష్టాస్తతుల్యత్వమిత్యర్థః.

పరిహరతి.

౨౦॥ సూ. *శ్లోః* వృద్ధిప్రసభా క్త్వమన్తర్భవాదుభయసామజ్ఞస్యాదేవందర్శనాచ్చ॥ *శ్లోః* పృ
థివ్యాదిస్థానాన్తర్భవాన్ధానినః పరస్యబ్రహ్మణఃస్వరూపతోగుణతశ్చ పృథివ్యాదిస్థానగతవృద్ధిప్రసాదినో
షభా క్త్వమాత్రంసూర్యాదివృష్టానైసనివర్త్యతే. కథమిదమవగమ్యతే (ఉభయసామజ్ఞస్యాదేవం) ఉభ
యవృష్టాన్తసామజ్ఞస్యాదేవమితినిశ్చయతే. *ఆకాశమేకంహియథాఘటాదిమపృథగ్భవేత్ *జలాధారేష్వి
వాంశుమానిదోషవత్స్వనేకేషువస్తుషు వస్తుతోనవస్థితస్యాకాశస్య, వస్తుతోనవస్థితస్యాంశుమత, శ్చోభ
యస్యవృష్టాన్తస్యాపాదానంహిపరమాత్మనఃపృథివ్యాది గతదోషభా క్త్వనివర్తనమాత్రేప్రతిపాద్యేసమజ్ఞసం
భవతి. ఘటకరకాదిషు యథావృద్ధిప్రసభాక్షృప్తపృథగ్భవస్సంయుజ్యమానమప్యాకాశంవృద్ధిప్రసాదినోషైర్ను
స్పృశ్యతే, యథాచజలాధారేషువిషమేషుదృశ్యమానోనంశుమాన్తస్యతవృద్ధిప్రసాదిభిర్నుస్పృశ్యతే, తథా
నయంపరమాత్మాపృథివ్యాదిషు నానాకారేష్వచేతనేషుచేతనేషుచస్థితస్తత్తత్తవృద్ధిప్రసాదినోషైరసం
స్పృష్టైస్సర్వత్రవర్తమనోష్యేకపవాస్పృష్టదోషగర్భఃకల్యాణగుణాకరపవ. ఏతదుక్తంభవతి-యథాజలాదిషు
వస్తుతోనవస్థితస్యాంశుమతోహేత్వభావాజ్జలాదిదోషానభిష్యజ్ఞః - తథాపృథివ్యాదిష్వేవస్థితస్యాపి పరమా
త్మనాదోషప్రత్యనీకాకారతయా దోషహేత్వభావాన్నదోషసమ్బద్ధితి. (దర్శనాచ్చ) దృశ్యతేచైవం స
ర్వాత్మనాసాధర్మ్యాభావేపివివక్షితాంశసాధర్మ్యాద్భృష్టాన్తోపాదానం సిహ్యశవమాణవకథ్యాదౌ. అతఃస్వ
భావతోనిరస్తనిఖిలాజ్ఞానాదిదోషగర్భస్యసమస్తకల్యాణగుణాకరస్యపృథివ్యాదిస్థానతోపినిదోషసమ్భవః...

అథస్యాత్ - *ద్యేవావబ్రహ్మణోరూపేమూర్తంచామూర్తమేవచేతి ప్రకృత్యసమస్తం
స్థూలసూక్ష్మగూఢంప్రవచ్ఛంబ్రహ్మణోరూపత్వేనపరామృశ్య *తస్యహవాపతస్యపురుషస్య
రూపంయథామహారజనంవాసగత్యాది నాఆకారవిశేషంచాభిధాయ *అథాతతదేశోనేతి నేతిన
హ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తీతిసర్వంప్రకృతంబ్రహ్మణః ప్రకారమితిశబ్దేనపరామృశ్యతత్స
ర్వంప్రతిపిద్యసర్వవిశేషాధిష్ఠానం సన్మాత్రమేవబ్రహ్మ- విశేషాస్త్యేవంవిధంస్వస్వరూపమ
జానతాబ్రహ్మణాకల్పితాఇతి దర్శయతి- అతఃకథముభయలింగత్వంబ్రహ్మణిత్వత్రాఘా.

సీద్ధాన్తమాత్రమవతారయతి (పరిహరతి)

౨౦॥ సూ. *శ్లోః* వృద్ధిప్రసభా క్త్వమన్తర్భవాదుభయసామజ్ఞస్యాదేవందర్శనాచ్చ॥ *శ్లోః* సర్వత్రస్థితేరపరమార్థత్వేనత్యాకాశ
దృష్టాన్తోనఘటతే- పారమాధ్యేతు-జలసూర్యాదిదృష్టాన్తోనఘటతే - తస్మాదుభయదృష్టాన్తానుయాయ్యాకారోవృద్ధిప్రసాదినోషభావస్తీకార్య
త్యర్థః. *ఏవమిత్యన్తంసూత్రాంశంసమజ్ఞసంభవతిత్వస్వభావ్యేణ యోజయిత్వాస్మృతివచనస్సార్థంయోజయతి (ఘటకరకాదిష్విత్వాదినా) తద్వి
జలసూర్యాదిదృష్టాన్తఃకిమర్థః- దోషాననుషజ్ఞేపరమాధాపరమార్థయోరుభయత్రాప్యనుయాయీహేతుఃకథిత్యవేదాయామాహ (ఏతదుక్తంభవతితి)
దేశవిప్రకర్షః, కాలవిప్రకర్షః, స్వభావవిప్రకర్షః, శ్చేతిత్రిధావిప్రకర్షః. అత్రైకైకవిప్రకర్షోపిదోషాస్సర్వస్యహేతుః. తత్రదేశవిప్రకర్షస్య
దాహరణంజలసూర్యాది. స్వభావవిప్రకర్షస్యదాహరణమాకాశః. తత్రదేశవిప్రకర్షవత్స్వభావవిప్రకర్షోపిదోషాస్సర్వహేతురిదర్శయితుంధృ
ష్టాన్తద్వయోపాదానమిత్యర్థః. దృష్టాన్తద్వయేపి దేశకాలస్వభావసన్నికర్షత్రయసముదాయాభావోహేత్వస్యే ఆనుయాయీహేతుః. సన్నికర్షత్ర
యసముదాయోదోషసంస్పర్శహేతుః. వ్యాఖ్యాయసూత్రఖండ్యాచక్షే (దృశ్యతేచేతి)

అనన్తరమాత్రశక్త్యామాహ (అథస్యాదితి) (మహారజసమితి) మహారజసం- కుసుమ్యః.

౨౦॥ సూ. +శ్రిః+ప్రకృతైతావత్త్వంహిప్రతిషేధతతోబ్రవీతిచభూయః॥ ^{ప్రతిః} నైతమ
 పవద్యతే- యద్భిన్నాణఃప్రకృతవిశేషవత్త్వం * నేతినేతీతిప్రతిషేధ్యతఇతి- తథాసతిభ్రాన్తజల్పితాయమా
 నత్వాత్. సహిబ్రహ్మణోవిశేషణ తయాప్రమాణాన్తరాప్రజ్ఞాతంసర్వంతద్విశేషణత్వేనోపదిశ్యపునస్తజే
 వానుత్పత్తేఃప్రతిషేధతి. యద్యపినిర్దిశ్యమానేషుకేచనపదాధాఃప్రమాణాన్తరప్రసిద్ధాః - తథాపి తేషాంబ్ర
 హ్మణఃప్రకారత్వమప్రజ్ఞాతమేవ- ఇతిరేషాంతుస్వరూపంబ్రహ్మణఃప్రకారత్వంవాజ్ఞాతం. అతస్తేషామనువా
 దాసమ్భవాదవైప్రవోపదిశ్యంతే- అతస్తన్నిషేధోనోపపద్యతే. యస్మాదేవంతస్మాత్ప్రసిద్ధతావత్త్వంబ్రహ్మ
 ణఃప్రతిషేధతీదంవాక్యం- యేబ్రహ్మణోవిశేషాఃప్రకృతాః - తద్విశిష్టతయాబ్రహ్మణఃప్రతీయమానేయత్వా
 * నేతినేతీతిప్రతిషేధ్యతే. * నేతినేతి- నైవంనైవం. ఉక్తప్రకారమాప్రతిష్ఠితంభవతిబ్రహ్మ. ఉక్తప్రకారవిశి
 ష్టతయాయాబ్రహ్మణఇయత్తాప్రకృతా- సాత్రైతిశబ్దేనపరామృత్యత్యక్త్యర్థః. యతశ్చనోషేధానస్తరంబ్రహ్మ
 ణోభూయోగుణజాతంబ్రవీతి-అతశ్చప్రకృతవిశేషణయోగిత్వమాప్రంబ్రహ్మణఃప్రతిషేధతి. బ్రవీతిహిభూ
 యోగుణజాతం *నహ్యేతస్మాదితినేత్యన్య త్వరమస్త్యశనామభేయం సస్యస్యసత్యమిహాప్రాణావైసత్యంతే
 షామేషసత్యమితి. అయమర్థః- ఇతినేతియద్భిన్నాప్రతిపాదితం-తస్మాదేతస్మాత్సత్యస్త్రివరంసహ్యస్తి. బ్ర
 హ్మణోఽన్యత్వరూపతో గుణతశ్చోత్తరాప్రప్తంనాస్తీత్యర్థః. తస్యచబ్రహ్మణఃసత్యస్యసత్యమిహామభేయం.
 తస్యచనిర్వచనం *ప్రాణావైసత్యం తేషామేషసత్యమితి. ప్రాణశబ్దేనప్రాణసాహచర్యాజ్ఞేవాః పరామృ
 త్యంతే. తేతావత్సత్యం-వియదాదివత్స్వరూపాన్యథాభావమాపరిణామాభావాత్. తేషామేషసత్యం-తేభ్యో
 ప్యేషపరమపురుషసత్యం. జీవానాంకర్మానుగుణ్యేనజ్ఞానసంబంధితాసాపిద్యతే- పరమపురుషసత్యస్వపమాత
 పాస్తనస్తానవిద్యతే - అతస్తేభ్యోప్యేషసత్యం. అతశ్చైవంవాక్యశేషోదిగ్గుణజాతనిర్మాణాత్ * నేతినేతీతి
 బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వంప్రతిషేధ్యతే-అపితుపూర్వప్రకృతేయత్వామాప్రం. అవిఉభయలిక్ష్ణామేవపరంబ్రహ్మ.

బ్రహ్మణఃప్రమాణాన్తరాగోచరత్వేనతత్సమ్బంధితాయామూర్తామూర్తాదిరూపానువాదేనతస్మిన్
 షేధాసమ్భవాత్ప్రకృతేయత్వాప్రతిషేధఉక్తః- తదేవప్రమాణాన్తరాగోచరత్వంబ్రహ్మణః.

౨౧॥ సూ. +శ్రిః+ప్రకృతైతదవ్యక్తమాహహి॥ ^{ప్రతిః} తత్-బ్రహ్మప్రమాణాన్తరేణసవ్యభిచారే అహహి
 శాస్త్రం * నసంద్యశేత్యతిరూపమస్యనచతుమాపశ్యతిశ్చనైసం *నచతుమాప్యహ్యతేనాపివాచేత్యాది....

హేత్వస్తరంచాహ.

౨౧॥ సూ. +శ్రిః+ప్రకృతైతావత్త్వంహిప్రతిషేధతతోబ్రవీతిచభూయః॥ ^{ప్రతిః} తత్-బ్రహ్మప్రమాణాన్తరేణసవ్యభిచారే అహహి
 ధానభ్రాన్తజల్పితాయతత్త్వత్రాహ (సహిబ్రహ్మణఇతి) అతస్తన్నిషేధోనోపపద్యతఇత్యన్తేషాంబ్రహ్మణాన్తరాప్రతాపసంతే. *ప్రకృతేత్యా
 దిసూత్రంవ్యాచక్షే (యేబ్రహ్మణఇతి) ఇతిశబ్దాహిప్రకృతప్రకారపరామర్శి-తత్కమయిత్వాసహిభూయత్త్వత్రాహ (సహిసేవనైవంనైవమితి) ఉ
 క్తప్రకారమాప్రతిష్ఠితయాబ్రహ్మణఇయత్తాప్రకృతా- సాపిప్రకారవివేచితాబ్రహ్మణజ్ఞేనపరామృత్యత్యక్త్యర్థః. — యేతుప్రకారవివేచనం
 సూత్రార్థమాహుః- తత్ప్రతీత్వప్రత్యయోగఘటతే - ఏతావదిత్యేవవత్త్వం. — సూత్రఖండారంవ్యాచక్షే (యతశ్చేతి) అనస్తరశబ్దేనతత్త్వ
 బ్రోవ్యాఖ్యాతః. భూయశ్చబ్దేనభూయిష్ఠత్వముచ్చతే. సార్థసంజ్ఞాహంవాక్యముపాదత్తే (గ్రవీతిహి) తస్మాద్భూయహి (అయమర్థఇతి) *నహ్యేతస్మా
 దిత్వత్రనిషేధపరత్వం, ప్రతీయతే - సగుణపరత్వం - స్వరూపస్యసత్యత్వమాత్రం, చేతిశబ్దావ్యాప్త్యర్థఃసంయమగ్గత్యావరమ్భః. (స్వరూపతో
 గుణతోఽప్రతిష్ఠమితి) అనేనచేతనజీవవ్యాప్తిః. ఉత్పన్నానుగుణంనామభేయమాహ (తస్యచేతి) సూత్రార్థముపసంహరితి (అతఇతి).....

అనస్తరసూత్రమవతారయశబ్దతిమాహ (బ్రహ్మణఃప్రమాణాన్తరేత్యాదిహ.)

౨౨. సూ. +శ్రిః+ప్రకృతైతదవ్యక్తమాహహి॥ ^{ప్రతిః} ప్రధానపరత్వవ్యాప్త్యర్థమవ్యక్తవ్యాచక్షే (తదితి)

౨౩॥ సూ. +శ్చిః+ అపిసంరాధనేప్రత్యతానుమానాభ్యాం॥ ధీః+ అపిచ- సంరాధనే - స
వ్యక్తిః సేభ క్తిరూపాపన్నేనిదిధ్యాసనపవాస్యసాత్మాతాః - నాన్యత్రేతిశ్రుతిస్త్రుతిభ్యామవగమ్యతే.
* నాయమాత్మాప్రవచనేన లభ్యోనమేధయానబహునాశ్రుతేన । యమేనైషవృణుతేతేనలభ్యస్తస్యైష ఆ
త్మా వివృణుతేతనూంస్వాం * జ్ఞానప్రసాదేన విశుద్ధసత్త్వస్తతస్తతంపశ్యతి నిమగ్నశంభ్యాయమానఇతిశ్రు
తిః. స్మృతిరపి * నాహంవెదైర్మతపసానదానేనచేజ్యయా * భక్త్యాత్వసన్యయాశక్యఅహమేవంవిధోద్భవ
జ్ఞాతుంప్రస్తుంచతత్త్వేనప్రవేస్తుంచపరస్తపేతి. భక్తిరూపాపన్నమేవోపాసనంసంగాధనం-తస్యప్రీణనమితి
పూర్వమేవోక్తం. అతానిదిధ్యాసనాయబ్రహ్మస్వరూపముపదిశత్ * ద్వేవావబ్రహ్మణఇత్యాదిశాస్త్రంబ్ర
హ్మణోమూర్తామూర్తరూపద్వయాదివిష్టతాంప్రాగసిద్ధాంనానువదితుంక్షమం.....

౨౪॥ సూ. +శ్చిః+ ప్రకాశాదినచ్చావైశేష్యంప్రకాశశ్చకర్తృభ్యాసాత్॥ ధీః+ ఇతశ్చ
ప్రకృతైతావత్త్వమేవప్రతిషేధతి-నమూర్తామూర్తాదివిష్టత్వం - యతస్సాత్మాత్మతపరబ్రహ్మస్వరూపా
ణాంవామదేవాదీనాందర్శనేప్రకాశాదినత్ - జ్ఞానానద్వాదిస్వరూపవన్నూర్తామూర్తాదిప్రపచ్చవిశిష్టతాయా
అపిబ్రహ్మగుణత్వావైశేష్యంప్రతీయతే * తద్దైతత్వశ్యన్నృషిర్వామదేవఃప్రతిపేదేఅహంమనురభవంసూర్య
శ్చేత్యాది. బ్రహ్మస్వరూపభూతప్రకాశానద్వాదిశ్చతేహంవామదేవాదీనాంసంరాధనాత్మకకర్తృభ్యాసాదు
పలభ్యతే- తద్వచ్చభ్యస్తసంరాధనానాంతేహంమూర్తామూర్తాదివిష్టత్వమవ్యపిశేషేణప్రతీయతఇత్యర్థః.

ఉక్తంబ్రహ్మణఉభయలిక్లత్వముపసంహరతి.

౨౫॥ సూ. +శ్చిః+ అతోననైతథాహిలిక్లం॥ ధీః+ అతః - ఉక్తైర్వైతుభిర్భిన్నాః అనన్తేన
కల్యాణగుణగణేనవిశిష్టత్వంసిద్ధం- తథాహిసత్కుభయలిక్లంబ్రహ్మపపన్నంభవతి.....
ఉభయలిక్లాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౬॥ సూ. +శ్చిః+ ఉభయవ్యపదేశాత్త్వహికుణ్డలవత్॥ ధీః+
మూర్తామూర్తాశ్చకస్యాచిత్ప్రపచ్చస్యబ్రహ్మణోరూపత్వం * ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపేఇత్యాదినోపదిశ్య

౨౭॥ సూ. +శ్చిః+ అపిసంరాధనేప్రత్యతానుమానాభ్యాం॥ ధీః+ భక్త్యాసాత్మాత్మోస్తు- తతఃకింసంరాధనేనసాత్మాత్మోరస్యేత్వ
త్రాహ (భక్తిరూపేతి)

౨౮॥ సూ. +శ్చిః+ ప్రకాశాదినచ్చావైశేష్యంప్రకాశశ్చకర్తృభ్యాసాత్॥ ధీః+ మూర్తామూర్తాదిప్రపచ్చవిష్టప్రతీతిర్భావి
రితిశక్తాయాంసూత్రస్యోత్తరఖండంవ్యాచక్షే (బ్రహ్మస్వరూపభూతేతి) ఉపాసనేనసాత్మాత్మతత్వాదేవహిప్రకాశానద్వాదేహరమాఖ్యం- న
తుబ్రాన్తినీధత్వం- తద్వన్నూర్తామూర్తప్రపచ్చదిగ్భతాదేరభ్యుపాసనేనసాత్మాత్మతత్వాత్ పారమాఖ్యమిత్యర్థః.....

అనన్తరమాత్రమవతారయతి. (ఉక్తమితి)

౨౯॥ సూ. +శ్చిః+ అతోననైతథాహిలిక్లం॥ ధీః+ అస్మిన్నధికరణే అవాన్తరశక్త్యాతత్పరిహరణాముఖ్యాత్ సాధ్యప్రతిపత్తి
వ్యాకులతాస్యాదితపరమసాధ్యపసంహారేణతస్మిన్ప్రత్యర్థంసూత్రమభిప్రయన్వాప్యవక్షే (అతఇతి) (తథాహిసతీతి) ఇయత్నానిషేధపరత్వేన
తినకేవలముభయలిక్లత్వాపాదః- అపిరూభయలిక్లత్వముపపాదితంభవతిహిత్వర్థః.
యేరూభయలిక్లత్వంపూర్వపక్షీకుర్వన్తి- తన్మతఇదంసూత్రంసంఘటతే- ఉభయలిక్లత్వసమర్థనేనోపసంహారాత్.....
ఉభయలిక్లాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౦॥ సూ. +శ్చిః+ ఉభయవ్యపదేశాత్త్వహికుణ్డలవత్॥ ధీః+ అవాన్తరసజ్జతిమాహ (మూర్తామూర్తేతి) (అచిత్ప్రపచ్చస్య) చిదచి
దాత్మకప్రపచ్చకథనేఅచిత్ప్రపచ్చాపిశేధిత్వస్యాదిత్యర్థః. సత్త్వసయోగవ్యవచ్ఛేదః సజ్జత్యుపయోగీత్వేనాచిత్ప్రపచ్చాపాదానంకృతం. సహిరూప

తే. *అథాతతదేవోనేతి నేతీతి- మూర్తామూర్తాచిద్వస్తురూపతయాబ్రహ్మణ్యాయతాప్రతిషేధ్యతే. *సహ్యోత
స్మాదితీత్యన్యత్పరమస్తీతి- బ్రహ్మణోఽన్యదుత్కృష్టంసహ్యస్తీతిప్రతిపాదితం. తదుపపాదనాయ *అథనా
మధేయంసత్యస్యసత్య మితిప్రాణావైసత్యంతేషామేషసత్యమితి-ప్రాణశబ్దాదిప్రేభ్యశ్చేతనేభ్యోప్యేషస
త్యమితకదాచిదపిజ్ఞానాదిసంక్షోభాభావాదుక్తం. తథా *ప్రధానత్వేన్ద్రిగ్జవత్సంజ్ఞాతః * వతింవిశ్వస్యాత్వేశ్వ
రం*సత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామిత్యాదిశ్రుతేశ్చాయమగ్ధోఽవగమ్యతే. తస్యచిద్వస్తునోబ్రహ్మరూప
త్వప్రకారాదానం చిద్వస్తేబ్రహ్మణోనిర్దోషత్వసిద్ధ్యర్థం. కిమస్యాచిద్వస్తునోబ్రహ్మరూపత్వ మహికుణ్డల
న్యాయేన - ఉతప్రభావప్రభావతోరైవకజాతయోగేన - ఉతజీవస్యేవవిశేషణవిశేష్యతయాంతాంతిభావేనేతి.
ఇహస్థావ్యమానంవిశేషణవిశేష్యభావమగ్ధీకృత్య*ప్రకృతీశ్చప్రజ్ఞాత్వప్రజ్ఞానానుపరోధాత్ *సదసన్యత్వమార
మ్భణశబ్దాదిభ్యఇత్యత్రసూక్ష్మచిదచిద్వస్తుపిష్టాన్యగ్రిహ్యణఃఫలచిదచిద్వస్తుశిష్టస్యోష్టరసన్యత్వంచాక్తం.
కింయుక్తం. (అహికుణ్డలవదితి) కుతః. (ఉభయవ్యవదేశాత్)*అన్యైవేదంసర్వం *అన్యైవేదంసర్వమితితా
దాశ్చ్యవ్యవదేశాత్, *హంతాహమిమాస్మిన్రోదేవతాః అనేనజీవేనాశ్చనానుప్రవిశ్యఇత్యాదిభేదవ్యవదేశా,
చ్చఅహికుణ్డలభావస్థభావవత్ తస్యైవబ్రహ్మణస్సంస్థానపేషేషావచాచిద్వస్తుః.....

౨౭॥ సూ. *శ్లో॥ శ్రీ ప్రకాశాశ్రయవద్వాతేజస్తాత్ ॥ వాశబ్దఃపక్షవ్యాప్త్యర్థః ॥ బ్ర
హ్మస్వరూపస్యైవాచిన్ద్రాపేణావస్థానేభేదశ్రుతయో, బ్రహ్మణోఽపరిణామిత్వవాచిన్యో, పిచాభిప్రాయా
యః- అత్యోధాతేజస్తైనప్రభాతదాశ్రయయోర్భిన్నయోరపి తాదాశ్చ్య- ఏషహ విశ్వగ్రహ్యస్యబ్రహ్మ
ణోరూపత్వమిత్యర్థః.

౨౮॥ సూ. *శ్లో॥ శ్రీ పూర్వవద్వా ॥ వాశబ్దఃపక్షవ్యాప్త్యర్థః ॥ ఏకస్యైవప్రవృ
న్యావస్థావిశేషయోగేపి బ్రహ్మస్వరూపస్యైవాచిద్వగ్రహ్యరూపత్వాదుక్తియోమానిన్యాయః. అథప్రభాతదాశ్ర
యయోరివా చిద్బ్రహ్మణోర్భగ్నిత్వజాతయోగమాత్రం - ఏవంతర్వ్యశ్వగోష్వవ్యవస్థాపీశ్వరే చిద
చిద్వస్తునోశ్చాచిదవర్తమానంసామాన్యమితిసకలశ్రుతిస్తృతివ్యవహారవిరోధః.

విశిః - చిదునిశ్చేదార్థమనువాదఇత్యత్రాహ (అథాతతదే) తథాప్రధానత్వేన్ద్రిగ్జాదిసారూప్యచిత్తరంభవ - సాన్వరత్వాదికభవాన్ని
యామ్యత్వలక్షణవిభూతిత్వమేవరూపత్వమితిరూపత్వవిశేషాదాత్. (అహికుణ్డలన్యాయేన) ఏకస్యవ్యాప్త్యర్థః- ఏకస్యవ్యాప్త్యర్థః
జ్ఞాదిద్వైతానైవత్యపిప్రభావప్రధానత్వప్రజ్ఞానోపాదానంసంప్రధానభావాధిక్రయేణ. *అన్యోనానావ్యవదేశాదన్యత్వేదేన్ద్రిగ్జా
ఉక్తః- అత్రత్వచిద్బ్రహ్మణోరిభిదేవ్యసామ్యేణజీవస్యేవేవ్యుక్తం. షోడశర్వశబ్దానిరాసాగ్రహణ (బ్రహ్మసూత్రమున) ఉభయవ్యవదేశాత్
కిమచిద్వస్తునోబ్రహ్మరూపత్వమహికుణ్డలన్యాయేన - ఉతప్రభాతదాశ్రయయోర్భిన్నయోరపి తాదాశ్చ్య- ఏషహ విశ్వగ్రహ్యస్యబ్రహ్మ
ణోరూపత్వమిత్యర్థః. *అతః *సహయభిదేశమారగ్ధాశ్రయవ్యవస్థాపీశ్వరే చిద
చిద్వస్తునోశ్చాచిదవర్తమానంసామాన్యమితిసకలశ్రుతిస్తృతివ్యవహారవిరోధః.

౨౭॥ సూ. *శ్లో॥ శ్రీ ప్రకాశాశ్రయవద్వాతేజస్తాత్ ॥ వాశబ్దఃపక్షవ్యాప్త్యర్థః ॥

౨౮॥ సూ. *శ్లో॥ శ్రీ పూర్వవద్వా ॥ వాశబ్దఃపక్షవ్యాప్త్యర్థః ॥ *పూర్వవదిత్వత్ప్రథమపక్షపరమాశక్త్యాస్మాదివిరద్వాప్త్యర్థంపక్షద్వయవ్యాప్త
త్యర్థఇత్యుక్తం. ఉక్తయోగే- అపరిణామిత్వభేదశ్రుతివాధాదిత్వర్థః. (అథేత్యాది) చిదచిదీశ్వరేషుబ్రహ్మణిచిదబ్రహ్మత్వంనామజాతికిమనువర్త
తే- ఉతబ్రహ్మైవజాతిభిదచిదీశ్వరేషునువర్తతమిత్యుక్తం. ప్రథమపక్షేఽశ్వరవాచిపదైర్లగత్వామానాధికరణ్యంసన్యాత్ - జాతివాచిపదైర్నిసా
మానాధికరణ్యం-సన్యక్తివాచిభిః- సహిభిఃగౌరివత్ ఖడ్గోముణ్డలిసామానాధికరణ్యం. ద్వితీయేజగత్కారణత్వదాధారత్వసర్వజ్ఞత్వాదిగుణా
శ్రయత్వాదినోపపద్యతేఇత్యర్థః. (సకలశ్రుతిస్తృతివ్యవహారవిరోధఇతి) అనేనాశిద్ధమేదమహికుణ్డలయంవివక్షితం. బ్రహ్మజాతియోగమాత్ర

٤٨٨

٤٨٨

తమోపపద్యమానోన ప్రాచూనికవిశేషబాధకః. అహిమృతవిత్తాదినా తద్వయస్సదృష్టా నదాక్షానికయా స్సర్వధాసాయాప్యశక్తాతద్వయదాసమా
త్రపరత్వమిమన్దం - తమోస్సర్వధాసాయాప్యవిరహస్మాత్ప్రీతబలం ప్రసిద్ధత్వాత్. అవశ్యనిరసనీయశక్తా నరరూపిహరతత్వస్సస్వారసీకత్వాచ్చ
పరాత్కార్యపరత్వమయ్యుక్తం. * దర్శనాచ్యేతివృత్త్యా తంకృత్వా రస్యదోషవృత్తాభ్యుపగమం ప్రవేశదర్శనాదివివాదాభ్యానమప్యశం - వ్యాపకస్యప
రమాత్మనస్సర్వత్రావస్థానే * గుహం ప్రవిష్టావిత్తాదిమబహుశఃకైవిప్రలిపత్యగావాత్. * ప్రకృతైతావ త్వమిత్యాదేష్టధగధికరణత్వమప్య
య్యుక్తం - తాదృశ్యావృత్తధానాభ్యాంతదనుపపత్తిః, హిశబ్దేనపూర్వ ప్రలిఖానపాదకత్వావగమాత్, * ఉభయలింగంసర్వ త్రహి * తథానిలిష్టమిస్స
తస్మాత్తాతామేకోపక్రమోపసంహరత్వ స్రుతితే, శ్చ, నిషేధోపసాదకస్యేతిశబ్దస్య ప్రకారవాచిత్యాత్ ప్రకారిణోబ్రహ్మణోనిషేధ్యత్వశక్త్యా
చనోదేతి. తతశ్చరూపప్రయం ప్రతిషేధ్యంచేత్ - త్వప్రత్యయవైయధ్యం. యస్య బ్రహ్మ ప్రతిషేధపాదకత్వేన * ప్రయోగనాస్తిపక్షస్యేతిస్యాయ
ఉక్తిః - సురూపప్రయం ప్రతిషేధమపినిరుణ్ధి. రూపాన్నిరోకస్తిద్వానువాచిత్యేనదోషత్యర్థమిమన్దం - స్రుత్యాస్య బ్రహ్మకార్యత్వతద్వ్యావృత్త్యేన
యామ్యత్వరథార్యత్వాదిముఖేన బ్రహ్మరూపతాయాః ప్రమాణా నర ప్రసిద్ధ్యావేనానువాచ్యత్వామోగాత్. అత స్తవ్య కన్యాయ నైవేదాధికః
* నహ్యేతస్మాదినిత్యస్యత్వరమ స్త్రీనివాక్యంచన బ్రహ్మవ్యతిక్రంతిషేధతి, నాపి ప్రతిషేధరూపాదేశాదన్యదాదేశసం ప్రతిషేధతి. - పరన్యశ్చిదా
రస్యతరస్యవైయధ్యాత్, అప్రతిషేధరూపాణాంబహునానుపదేశవర్తనా, చ. అతశ్చక్రప్రస్తావనిషేధ నస్సార్థః. వేద్యత్వమనభ్యుపగమితా
౭న నరసూత్రద్వయస్యాగ్రాహ్యత్వాగ్రాహ్యత్వపరస్యానిరోధోద్యుత్యం. యతోజీవ బ్రహ్మణా ర్వాప్యవ్యాపకత్వాదిలక్షణోన్యోన్యభేదశ్చాస్త్రై
కగమ్యాన ప్రతిషేధ్యః - అతపివ, చ * ప్రకాశాదివచ్చేతిసూత్రస్యచసంరాధ్యసంరాధకభావనిమిత్తభేదవృత్తదాసకత్వమయ్యుక్తం. అక్షరాణా
గుణత్వా, చ - కర్మశబ్దస్యాభ్యుపాయపాధివాచిత్యం. కర్మణ్యవ్యాసాదిత్యస్యస్వస్వారస్యంచత్వం. అభ్యాసేనాసప్తజీవ ప్రాజ్ఞయారభేన
ప్రతిపాద్యత ఇతినిరర్థశాభ్యావహరసా మ్రజ్యం, వాక్యభేద, శ్చ. తదభయరహితనిర్వాహేసమృతతదభయోశ్రయణమయ్యుక్తం. యస్యేతద్వ
సూత్రాణాంత్యదత్తార్థకత్యానుపపత్తిః - అతపివ * అతోన నైతేతిసూత్రంచన బ్రహ్మణాజీవైక్యావైవిధ్యం. లిజశబ్దస్య క్రుతివాచిత్యంచాయ
క్తం. * స్రుత్యయేనమానాభ్యామితి స్రుతిః ప్రత్యక్షశబ్దనిష్ఠత్వాత్, లిజశబ్దస్యచిహ్నపర్యాయత్వా, చ. * ఉభయవ్యవహేదాదిసూత్రద్వయస్యసం
రాధ్యసంరాధకభావేమతా నరూపన్యాసరత్వమప్యయ్యుక్తం. * ప్రకాశాదివచ్చేతిసూత్రస్యచత్వీయ క్తజీవభేదవృత్తదాసకత్వాభావాత్. * ప్రకా
శాశ్రయవద్వేతిసూత్రంన బ్రహ్మకదేశత్వపరం. * తేజస్తాదితిజాతియోగస్య హేతురయో ప్రతిపాదనాత్. * ప్రకాశాదివచ్చేతిసూత్రస్యచ
గ్ధపరత్వానావాదేన * పూర్వవద్వేతిసూత్రంచనతదర్థాదిదేశవరం. సమ * అంశోనాసేతిసూత్రస్యపాదా నరరూపయాని ప్రకర్తాత్ నతత్వరాసుర్యభి
చేన్న - ఉభయవ్యవహేదనిరహాణాధాదేశసూత్రే ఉభయనిర్వాహరసూత్రాన్ధన్వన ప్రత్యభిజ్ఞాపితత్వాత్. * అబ్రహ్మ రేలితిత్రమ క్రుతిత్వనేన
పాదా నరస్థమపి * అర్థకాకప్తాదినిసూత్రం ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే. ఏవంనిర్వేషకప్రతిపాదనానుపపత్తిరేవ * ప్రతిషేధాచ్యేతిసూత్రమపిచేదనిస
ధపరం - కింతు బ్రహ్మణ్యదిచ్ఛర్మ ప్రతిషేధవాక్యవిషయమితియ్యుక్తం. — అవచేతు * ప్రతిషేధాచ్యేత్యన్తంసూత్రగణకుకాధికరణంకుర్వన్
ర్గుణవిద్యానుంకారణాత్మనానిరాకారంకార్య ప్రపచ్చరూపేణసాకారంచ బ్రహ్మసాస్యం - ఉతనిరాకారమేవేవిచార్య - నోభయలిప్తముపా
స్యం. * అస్థానిమిప్రపచ్చాకారస్యనివృత్తత్వాత్, సృష్టివాక్యానానిరాకార ప్రతిపత్తావైచందర్యా, దినిధానయన్తి. * సర్వాచిచహతాస
ర్వవివాత్తానస్సమృతా ఇతిసానిస్థానియే బ్రహ్మదిజీవానామరస్థానీయతా శ్రవణేభేదమాశ్చక్రపరిహరం * భేదాదిచేతి. కారణాత్మకం
క్షణమేవ బ్రహ్మసాస్యంచేత్ - నబోధలక్షణముపాస్యంస్యాదిత్యాశక్త్యాహ * ప్రకాశవచ్చావైయధ్యాది - ప్రకాశః - అవభాసః. సాన్యాస్త్రీ
ప్రకాశవత్. సర్వజ్ఞానాదివాక్యావైయధ్యాత్. భేదస్సాపాధికత్వేదృష్టాంతః * సూర్యకాదివచ్చేతి. ప్రకాశాదివచ్చావై శేద్యమితివతమృతభిజ్ఞా
జయన్తి. తదయ్యుక్తం - పాదసప్తత్యభావాత్. విద్యావిశేషాహసాస్యాకారనిరూపణంసృతీయపాదకత్వం. నోభయలిప్తంనిర్గుణవిద్యాసూపాస్య
మిత్యధ్యావహరవాచుశ్యంచ. తత్రాన్యోన్యాశ్రయాదీన్యనుపపత్త్యనరాజితూర్వవత్. * భేదశబ్దస్యసాధారణత్వేపిస్సాపాద్యవస్థానాం ప్రకృత
త్వాదవస్థాభేదాదివివాదాభ్యానముచితం. సల్లక్షణమేవోపాస్య మిత్యసమర్థితత్వాదేవనబోధలక్షణమితిశక్త్యా ౭నుచితా. * అనన్తాయః ప్రధాన
స్యేతిజ్ఞానానన్దాదీనాం సర్వ బ్రహ్మవిద్యాస్వనువృత్తే ర్వక్ష్యమాణత్వాచ్చనాత్రవక్తవ్యతా. ప్రాప్యదగ్ధవచనమపిహిపునరుక్రమినితివిదః. —
అన్యేతు * నస్థానతత్వార్థశ్చ * ప్రతిషేధాచ్యేత్యేవమన్త మధికరణచతుష్టయం వర్ణయన్తి - కార్యావస్థానిరూపితాః - కారణావస్థానిరూ
ప్యన్తే. ఉభయలింగం - నామరూపాత్మకం, రూపం - భిద్ధత్వాది. నామ - శబ్దప్రవృత్తిహేతుర్యోత్వాది. అభ్యాత్మ మధినైవంచాసక్త్యేణ
నేమి అక్షరకణేమహిశ్చ స్థితస్యేర్వరస్యస్థానతః స్వరూపపరణామేనవా స్వరూపభేదో ౭న్తి - నేతివిచారః. * యపిమన్తరాదిత్యే * య
పిమన్తరాదీనీతి స్థానభేదాత్, * తావన్యోన్యం ప్రతిష్ఠితాదినిష్ఠమృద్ధామననాత్, * ఏతాస్యస్థానాయకనాన్యస్థానలోకా అస్థాదేవా అస్థాపున
పాస్యయస్తాన్ పురుషాన్ నిరూప్య ప్రత్యూహ్యత్యక్రామతే తంత్యోపనిషదం పురుషంపుచ్చామితి నన్యోమననాత్, * రూపంరూపం ప్రతి
రూపాభిభావేత్వాది శ్రవణాత్, ప్రళయకాలేజీవానామినమాత్మభేదోపపత్తిః, * భోక్తాభోగ్యం ప్రేరితారమితివత్ * మిశ్రప్రధానరూపాతాన
రాత్మత్వాదిషేదకత్వవ్యవహేదస్యజాత్యభిప్రాయతోపపత్తిః, శ్చ శ్చిత్తస్యస్థానినఃస్వరూపభేదో ౭న్తిప్రాప్తే - నేత్యుచ్యతే - సర్వత్రహి బ్రహ్మనుకృ
ప్యప్రతిపాద్యతే * ఏతం హ్యేవబహ్వృచామహాత్మ్యేణామాంసై నితమగ్నావధ్యవనితంమహా వ్రతేచ్ఛన్తోగావితమస్యామేతదివ్యేతంవా యావే

[illegible]

౩౦॥ సూ.

శ్రీభాష్యే పరమతస్సేతూన్మానసమృద్ధభేదవ్యవదేశేభ్యః॥ శ్రీభాష్యే

ఇదానీమస్తాత్పరస్తాత్పరగన్నిమిత్తౌపాదానరూపపరమకారణాత్పరబ్రహ్మణఃపరమపికించితత్వమస్తీతి ప్రశ్నితైర్వాభాసైరాశక్యనిరాక్రియతేఅసౌపాస్యస్యనిర్దోషత్వానవధికారికయాసజ్ఞేయకల్యాణసంశాకరత్వస్థేమే. తలైయమాశక్య-యదిదంపరంబ్రహ్మభయలిక్తం-ఏతస్మాన్నిఖిలజగత్కారణాత్పరమాపికించితత్వమస్తీ. కథం*అథయతత్వాసేతుర్విధృతిత్యస్యపరస్యసేతుత్వవ్యవదేశాత్, సేతుశబ్దస్యచలోకాలాంతరప్రాప్తిహేతౌసన్నిధిరితౌన్యదనేనప్రాప్త్యమస్తీతిగమ్యతే. తథా*ఏతంసేతుంతీర్వాక్యసన్నానవతీతతరవ్యతాచాస్యాభిసేయతే - అతశ్చాస్యత్వాప్యమస్తీ. ఉన్మానవ్యవదేశాచ్చ- ఉన్మితం- పరిమితం- ఇదంపరంబ్రహ్మ-చతుష్పద్భిర్మానోడశకలమిత్యన్మానవ్యవదేశాత్. సచాయమున్మానవ్యవదేశస్తేనసేతునాప్రాప్త్యానున్మితస్యాస్తీతాంద్యోతయతి. తథాసమృద్ధవ్యవదేశశ్చసేతుసేతుమతఃప్రాపకత్వప్రాప్త్యత్వలక్షణోద్భవ్యతే *అమృతస్యపరంసేతుందధేన్ద్రనమివానలం *అమృతస్యైషసేతురితి. అతశ్చపరాత్పరమస్తీ. భేదేనచపరాత్పరంవ్యవధిశ్యతే *పరాత్పరంపురుషముపైతి *పరాత్పరంయచ్ఛహతోమహాస్తమితి, చ-తథా *తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం, తతోయమత్తరతరంతదహపమనామయమితి, అతపభ్యోహేతుభ్యః పరస్తాద్భిర్మాణః పరమపికించిత స్తీతిగమ్యతేఇతి.

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే.

౩౧॥ సూ. శ్రీభాష్యే సామాన్యాత్॥ శ్రీభాష్యే తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. యత్రావమక్తంసేతువ్యవదేశాత్పరాత్పరమస్తీతి-తనోపపద్యతే-నవ్యాయమత్రకించిత్యాప్యంప్రతిసేతురుచ్యతే-ఏవంఅలోకానామసమ్మేదాయేతిసేతుసామాన్యేనసర్వలోకాసజ్జ-రకరత్వశ్చతే. సినోతి-బధాతిస్వస్తికాసర్వంచదచిద్వస్తుజాతమసజ్జీర్ణమితిసేతురుచ్యతే. * ఏతంసేతుంతీర్వైతితరతిశ్చప్రాప్తివచనః- యథావేదాంతంతరీతి.

ఇత్యత్రాహ *తేజస్తాదితి *భానుమనీవ్యోపైజప్తైసేవసత్త్వద్రవ్యత్వాదినాపరమాత్మనోజగతతైకత్వమితి. అహికుణ్డలపక్షస్యాప్రతిక్షేప్యత్వా యాహ *పూర్వవద్యేతి- అహికుణ్డలన్యాయాత్మనాభేదోబ్రహ్మవేక్షయాజగతోఽభ్యుపగతః- ఈశ్వరస్యతునిర్వికారత్వాత్తస్యజగత్తమసిప్రభయోవిశక్షివిషయావేదైవకార్యకారణభావఇతిసిద్ధాప్రమాణమ్. తదిదమసమృద్ధం- బ్రహ్మణ-ఈశ్వరాతిరక్తేష్వప్రమాణాభావాత్, సకలప్రమాణన్యాయవిరోధా, చ. బహుధాహరావేక్షత్వాచ్చమధ్యమమాత్రస్య- మాత్రకారావిషయోఽయమధ్యభ్యవగమ్యతే.....
అహికుణ్డలాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౦॥ సూ. శ్రీభాష్యే పరమతస్సేతూన్మానసమృద్ధభేదవ్యవదేశేభ్యః॥ శ్రీభాష్యే అవాన్తరనక్షతిమాహ (ఇదానీమితి) అస్తాదితి *అతశ్చ ద్వివ్యాఖ్యానం. ప్రకృతశ్చ * నస్థానతోపిపరస్యేతిమాత్రపరశబ్దనిర్దిష్టఇతిజ్ఞాపయితుంపరస్తాదిత్వక్తం. పరమకారణత్వప్రయుక్తోత్కర్షణాచీపరబ్రహ్మణభిత్తప్రకరణః. యద్వా- పరస్తాదితిపదేనప్రాప్తయోపరత్వంవివక్షితం. పరబ్రహ్మణభిత్తప్రస్వకార్యాపేక్షయాపరత్వముచ్యతే. పరమకారణాదికారణాన్తరరాహిత్యం. (అస్యాపాస్యస్యేతి) ఉభయలిక్తత్వస్థేముచ్యత్యర్థః. అన్యథాప్రాప్త్యత్వతదపక్షాగిభ్యోగ్యగుణభావనైకత్వనతినమ్యభయలిక్తత్వపాక్షల్యసిద్ధితిభావః. పూర్వాధికరణేఉభయలిక్తకత్వస్థేమీనిర్దోషత్వవిషయనిరూపణంకృతం - అత్రతుకల్యాణగుణాస్సవత్సవిషయనిరూపణమిత్యక్తంభవతి. ఉభయలిక్తోబ్రహ్మణఃపరంకిమస్తీ- నేతి. అస్యపరత్వేనేతూన్మానాదివ్యవదేశాఉపపన్నాః-నవేతి. అనుపపన్నత్వేపరాన్తరమస్తీ. ఉపపన్నత్వేపరాన్తరంనాస్తీతినిభ్యతి. (తత్రైయమితి) అసజ్జరకరత్వాభిప్రాయస్సేతువ్యవదేశస్యాదితిశక్త్యా యామాహ (తథాఏతంసేతుమితి) (సమృద్ధవ్యవదేశేభ్యత్వాది) పూర్వంకెవలసేతుశబ్దః- అత్రప్రతిసమృద్ధినిర్దేశసహితసేతుశబ్దనిర్దేశః. (భేదేనచేతి) పరాత్ - జగత్కారణాత్. త్రుతావపిచిత్తమ్యన్తఃపరశబ్దఃకారణవిషయఇతిపూర్వపక్షీణోచ్ఛేదయమ్.

రాధాప్రమాత్రముపాదతే.

౩౧॥ సూ. శ్రీభాష్యే సామాన్యాత్॥ శ్రీభాష్యే అవయవాధేనాప్యసజ్జరకరత్వందర్శయతి (సినోతిబధాతితి) *ఏతంసేతుంతీర్వైత్యస్య కోఽర్థభిత్తత్రాహ (ఏతంసేతుమితి)

3౨॥ సూ. శ్లో॥ బుద్ధ్యర్థః పాదవత్ ॥ యోయం*చతుష్పాద్భిః ప్రహరేడశకలం*పా
దోస్యవిశ్వాభూతానీత్యున్మానవ్యపదేశః-సబుద్ధ్యర్థః-ఉపాసనార్థః. *సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మత్వాదిభిర్జగ
తాగరణస్యబ్రహ్మణోఽపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్సత్వత ఉన్మితత్వాసమ్భవాత్. జగత్సాగరణత్వంహితస్యైవ
సూయతే *తస్మాద్వాపతస్మాద్వానలకాశస్సమ్భుతః *సోకామయతబహుస్యాంస్త్రజా యేయేతీతి. అతో
యథా *వాక్పదఃప్రాణఃపాదఃచక్షుఃపాదోమనఃపాద ఇత్యాదినామ్రహ్మణోవాగాదిసాక్ష్యపదేశఉపా
సనార్థః-ఏవమయమపి.....

స్వయమనుష్ఠితస్య కథము పాసనార్థతయా పృన్హానసమ్భవః. షాహ

33॥ సూ. శ్లో॥ స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్ ॥ క్రితం ప్రశస్తవాగ్విష్టానవిశేషరూపాపా
 నిభేదాత్తత్సమ్మేతయోద్వితత్వానుసంధానంసమ్మవత్ - యథాప్రకాశాదేర్విత్తతస్యవాంతాయనగుటాదిస్థాన
 భేదైఃపరిచ్ఛిద్యానుసంధానసమ్మవత్సత్యం.

38॥ సూ. శ్లో॥ ఉపపత్త్యైశ్చ నిఃశ్చైశ్చ యదుక్తం *అస్మిన్ వైషమ్యేన సేషాన్ ప్రాప్య సాపకం స
 పృథగ్వ్యవదేశాత్ప్రవకాత్పరం ప్రాప్య మస్తీతి తస్మిన్ ప్రాప్యస్య పరమపునఃసన్యస్య ప్రాప్త్యైవ వైషమ్య
 యత్సోపపత్తేః *నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యోనమేధయానబహునాగ్రతేనః యిషేదైషన్యయితే తేనలభ్య
 సైవైషమ ఆత్మావిప్రయితేతనూంసామిత్యనన్యోపాయశ్చ శ్రవణాత్.

[illegible]

3౬॥ నూ. శ్రీవిష్ణోః బుద్ధ్యర్థపాదవత్॥ ప్రహేల్యా ఆశుచ్ఛవసాత్యసంగశ్చారణంయదా. సేవయమేన సన్యాసముపత్త్యత్రానా (జగత్తారణత్వంహీతి) *హవదీతి నూ త్రాన్తంవాచప్తే (అతోయథేతి) సమాసశబ్దః త్రారణసేవ్యరసస్య త్వాబివేదితం సమయవేద్య పరీక్ష్యత్వం సమ్యవతి - అతః ప్రసోపాసనార్హత్వం సమ్యుత్పన్నమితివాచః.....

అనంతరసూత్ర శిక్షామాహ (స్వయంబ్రహ్మసాక్షి)

3: || సూ. శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదః || ౩౩ || శ్రీకృష్ణః ప్రహేళికాం వాచయన్ ||

32॥ మా. శక్తిః శక్తిః ఉపక్షేపః॥ శక్తిః శక్తిః (అనన్యోపాయత్వశబ్దాత్) అన్యన్యోపాయత్వః శబ్దాదుభ్యుక్తః శబ్దాదుభ్యుక్తః
సూ. సూ. మి. పు. సూ. ప. తత్త్వం ప్రా. తత్త్వం చ. ము. తే.

341॥ సూ. శ్లోకములు తథాన్యప్రతిపేదాల్ ॥ స్తోత్రములు మామ్యంశంవ్యభియన్వాదము. (యత్సుసంహృదితా) రత్నైవ- శ్వేతాశ్వత
రోషపపది. ఉపాత్తవాక్యసాన్యస్వయమాహ (యస్మాదపరమితి) తస్మాద్ధమాహ (నకానాపీ) * యస్మాదిదృశ్యమృత్యువదేహావశ్యసాన్యయేనై
సమాధికనిషేధకృతసాన్యత్. పరశబ్దసాన్యయేనైసమనిషేధోనకృతసాన్యత్- తచ్చానిష్ఠ- రథానపరమితిమమేవనైవకన్యైశ్చాపవర్ణోపాయ
త్వంపూర్వోక్తంసనీధృతి, సమాభ్యధికనిషేధపరశ్రుత్యక్షరవిరోధశ్చ. అపరశ్చక్షై యధ్యం, చస్యాశ్చ-పరత్వేనవిషయీతరుద్రస్యతిక్షణవిషయాఽయ
మపరశబ్దవిషయ- కాదైస్త్రిసపరత్వనిషేధస్వతః ప్రాతృతసాన్యసన్యథాసిద్ధసజ్జ్-చకాధావాత్. * తతోయదక్షరరమిత్యాదివాక్యంపేత్వభేద
ఆన్యథాసిద్ధినితిభావః. * సతస్వేతవిషాక్యంజగత్కారణాతిక్షణవిషయంసాన్యదిత్యత్రాహ (రత్నైవ) * హిరణ్యగర్భస్యమక్షరత్వాత్ * ప్రజాపతిః

ఉభేషిమేషిర్వాదినా. *అధ్యసముఖతొహిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టావితిచజగత్తారణంపురుషమేనంప్రత్యభిజ్ఞావయ
తి. *తతోయదుత్తరతరమితికిముచ్యతఇతిచేత్. పూర్వత్ర*వేదాహమేతంపురుషంమహాస్తమాదిత్యవర్ణం త
మసఃపరస్తాత్ *తమేవంవిద్వానసృతఇహభవతినాన్యఃపథావిద్యతేయనాయేతివరస్యబ్రహ్మణో మహాపురు
షస్యవేదనమేవామృతత్వపాదనం-నాన్యోఽమృతత్వస్యపథాభివ్యవదిశ్యతమపాదనాయ *యస్మాత్పరంనా
పరమస్తీకించిద్యస్తాన్నాణీయోనజ్యాయో స్తికశ్చిత్. వృక్షాన స్థూదివిత్త్యత్యేకస్తేనేదంపూర్ణంపురుషేణ
సర్వమితిపురుషస్యపరత్వం, తద్వ్యతిరిక్తస్యపరత్వాసమ్భవం, చస్రతిపాద్య *తతోయదుత్తరతరంతరూ
పమనామయం| యవతద్విదురమృతాస్తేభవన్యభేతరెదుఃఖమేవాపియస్తీతిపూర్వోక్తమథంహేతుతానిగమ
యతి. యదుత్తరతరంపురుషతత్త్వం- తదేవారూపమనామయంయతః- తతోయవతత్పురుషతత్త్వంచిద-త
పవామృతాభవన్తి- అభేతరెదుఃఖమేవాపియస్తీతి. అన్యథోపక్రమవిరోధోఽనస్తరోక్తిరొధశ్చ. *పరాత్ప
రంపురుషముపైతిదివ్యమితి-పూర్వత్ర *అక్షరాత్పరతఃపరఇతి- అక్షరాత్ - అవ్యాకృతాత్ యఃపరః- సమ
ష్టిపురుషః - తస్మాత్పరోయోఽచ్యత్యత్వాదిగుణకస్సర్వజ్ఞఃపరమపురుషః - సపవహాపి *పరాత్పరఇతిసమ
ష్టిపురుషాత్పరత్వేనాచ్యతే.....

౩౬॥ సూ. *శ్లో॥ అనేనసర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః॥ అనేన - బ్రహ్మణాసర్వ
గతత్వం- సర్వస్యజగతోవ్యాప్తత్వంతియామశబ్దాదిభ్యః - సర్వవ్యాప్తివాచిత్యేభ్యోఽవగమ్యమానమస్తా
త్పరంనాస్తీత్యవగమయతి. ఆయామశబ్దస్తావత్ *తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం *యచ్ఛక్తించిద్రగత్యప్తి
దృశ్యతేస్రూయతేపివా| అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణఃస్థితః *నిత్యంచిదుంసర్వగతంసమూక్ష్యం
యచ్ఛాతయోనింపరిపశ్యన్తిధీరాః. ఆదిశబ్దాత్ *బ్రహ్మైవేదంసర్వం *ఆత్మైవేదంసర్వమిత్యాదయోగృహ్య
స్తే. అతఇదంపరంబ్రహ్మైవసర్వస్తాత్పరమ్.....

పరాధికరణంసమాప్తమ్.

సృజాఅస్యజత *ధాతాయధాపూర్వమకల్పయదిత్వాదిగర్హిరణ్యగర్భస్యకారణత్వప్రతిపాదనాత్ సద్భ్రహ్మత్వాది శబ్దైరసిసవివకారణబయోచ్యతే-
*శశమ్భరాకాశమధ్యక్ష్యాదిఃరసిసవివోచ్యతే- *శశమ్భస్సస్వయమ్భుద్భ్రుహిణితిశ్చైఖిన్దుకోక్తైవిశక్లాయామాకా (అధ్యసముఖతఇతి) ఆత్మై
వ *చిద్యతఃపురుషాదనీలపురుషశబ్దా, ద్విద్యుద్వర్చత్వా, దలిదిక్షేణ *అధ్యసముఖతఇత్వాదివాక్యేమలక్షీ పరిత్వ శ్రవణాత్, *యమనస్సము
ద్రైకవయోవయస్తీలిసముద్రకాయైర్వ శ్రవణాత్, *తదక్షరేపరమేవ్యామర్శితిపరమవ్యామసమ్భుద్ధా, చ్చావగతపరమపురుషభావజగత్తారణప్రతి
పాదకప్రకరణైకప్రకరణం *హిరణ్యగర్భస్యమవర్తతాగ్రత్యాదివాక్యమపిపరమపురుషవైవజగత్తారణత్వమాచీర్మ్యర్థః. అన్యథా బ్రహ్మణివ
యోస్సృజ్యత్వసంహార్యత్వచ్చతివిరోధశ్చ. (తతోయదుత్తరతరమితికిముచ్యతఇతి) *యస్మాత్పరమిత్యాదివాక్యస్యసక్తోచకత్వేన పరోక్షమిదం
వాక్యంఅన్యథానిర్ధమితిమమగ్ధంహృద్విధిధాయతస్యాన్యథానిర్ధిశకథమిత్యాహ (కిముచ్యతఇతి) *తస్మాత్సర్వగతశ్చపరత్వస్యపూర్వపరితం *తేనేదం
పూర్ణంపురుషేణేవాక్యం. తతఃపశ్యాత్ *మహాన్ప్రభుర్వైపురుషఇతివాక్యం. తదభయానురోధేన, సర్వాననశిరోగ్రీవత్పగుహాశయస్య భగవద్భ
ద్వాద్యనురోధేన, చవర్తనీయం. సర్వాననశిరోగ్రీవత్వాదికంహి *సహా సగ్రీర్షంధేవమిత్యాదిమపురుషోత్తమాసాధారణత్వేనావగతమిత్యర్థః. *తతః-
తస్మాద్భేతోరిత్యర్థః. అరూపమనామయం- కర్తృత్వదేహతత్త్వత్రయఃఖిదిరోధి. తాపత్రయప్రతిభటమిత్యర్థః. ఉపకృమవిరోధః- *నాన్యఃపథాఇ
తివాక్యవిరోధః. *యవనంవిదురితివాక్యస్యపరమపురుషేతరేదపరత్వంహి *నాన్యఃపథాఇత్యనేనవిరుద్ధం. (అనన్తరోక్షిదిరోధశ్చ) *యస్మాత్ప
రంనాపరమిత్యాదివాక్యవిరోధశ్చేత్త్యర్థః. (పరాత్పరమిత్యాది) పరాత్పరమిత్యాదివాక్యేసిసమష్టిపురుషాత్పరత్వేన పరమపురుషఉచ్యతఇతిప్రతి
జ్ఞా- పూర్వవాక్యేసమష్టిపురుషవిత్త్యతయప్రతిపాద్యత్వేననిర్భిత్సాదృశ్యత్వాదిగుణకస్యపరాత్పరశబ్దేనాత్రప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః.....

౩౭॥ సూ. *శ్లో॥ అనేనసర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః॥ అనేన - పూర్వసూత్రైరధికవస్తువాదేమాపణముక్తం - ఇహస్వపతేప్ర
మాణముచ్యతే. నియన్త్రత్వేనవ్యాప్తిజ్ఞాపనార్థం *నిత్యంచిదుమితిశ్రుతిరుపాత్తా. విభం- శ్రుతం. ఇయంశ్రుతిఃపురుషవిషయా- *పరాత్పరంపు
రుషముపైతిదివ్యం *దివ్యోహ్యమూర్తపురుషఇతిపురుషవిషయప్రకరణశబ్దాత్. సూత్రమిదిశబ్దంవ్యాచక్షే (ఆదిశబ్దాది) (ఇత్యాదయోగృ
హ్యప్రతి) ఆదిశబ్దేనవ్యతిరిక్తతత్త్వనిషేధపరవాక్యాని, ధారకత్వనియన్త్రత్వాదిపూర్వకవ్యాప్తిపరవాక్యాని, సమానాధికరణవాక్యాని, చవివక్షి

ముష్టికముపిఫలంతపవ - పరస్మాత్పురుషార్థసతీతిసామాన్యేన *ఫలమత్యత్సత్యే. కుతపతత్. (ఉపపత్తేః) సపవహ సర్వజ్ఞసర్వశక్తిర్మహిమాదానో యాగదానహిమాదిభిరుపాసనేనచారాధిత విహితా ముష్టికభోగజాతం, స్వస్వరూపావాప్తిరూపమవగ్గం, చదాతుమీష్టే. నహ్యచేతనంకర్మక్షణధ్వంసితాలా న్తరభావిఫలసాధనంభవితుమర్హతి.

౩౮॥ సూ. *శ్లో॥ శ్రుతత్వాచ్చ॥ శ్లో॥ *సవాపమహానజతత్వాన్నాదోవసుదానః *పప హ్యేవానన్దయాతీతి భోగావగ్గరూపంఫలమయమేవదదాతీతిహిగ్రూయతే.

సమ్యక్తిపూర్వపక్షమాహ

౩౯॥ సూ. *శ్లో॥ ధర్మంజైమినిరతపవ॥ శ్లో॥ అతవ - ఉపపత్తేః శాస్త్రాచ్చయాగదాన హిమామోపాసనరూపధర్మమేవఫలప్రదంజైమినిరాచార్యోమన్యతే. లోకేహిక్యవ్యాదికర్త, దానాదికంచకర్త, సాత్వాద్వాపరమృరయావాస్వయమేవఫలసాధనంవృత్తం - ఎవంవేదేపియాగదానహిమాదీనాంసా త్మాత్ఫలసాధనత్వాభావేపిపరమృరయాఅపూర్వద్వారేణఫలసాధనత్వముపపద్యతే. తథా *యజేతస్వర్గకా మిత్యదిశాస్త్రముపిసాధయిషితస్వర్గస్యకర్తవ్యతయాయాగాధ్యభిదధన్యధానుపవత్త్యా అపూర్వద్వా రేణ ఫలసాధనత్వమవగమయతి.

౪౦॥ సూ. *శ్లో॥ పూర్వంతుబాదరాయణోహేతువ్యపదేశాత్॥ శ్లో॥ తుశబ్దఃపక్షవ్యాప్త త్యధః. పూర్వోక్తంపరమపురుషస్వైవఫలప్రదత్వంభగవాన్బాదరాయణోమన్యతే. కుతః. (హేతువ్యపదేశాత్) *యజదేవపూజాయామితిదేవతారాధనభూతయాగాద్యారాధ్యభూతాగ్నివాయ్వాదిదేవతానామే వతత్తత్ఫలహేతుతయాతస్మిన్తస్మిన్నపివాక్యేవ్యపదేశాత్ *వాయవ్యంశ్వేతమాలభేతభూతికామోవాయు ర్వైషేషిష్ఠాదేవతావాయుమేవస్వనభాగభేదేనోపధావతినైవై సంభూతింగమయతీత్యాదిషు, కామినస్సేషా ధయిషేతఫలసాధనత్వప్రకారోపదేశోపివిధ్యపేక్షితవేదేనాతత్పరత్వశక్తాయుక్తా. ఎవమపేక్షితేపిఫలసాధన

సమ్యక్తభిధిదా, కింసాపూర్వాత్కర్మపాసనాత్ స్వరాపవగ్గలత్వత్తి-ఉతకర్మపాసనారాధితాద్వాయ్వాదిదేవతారూపాత్ కేవలాచ్చబ్రహ్మణ్యి. కిం *సవిశ్రేణసంభూతింగమయతి *యమైవైషవృణుతేతేనభ్యుత్పాదివాక్యశేషాయ్వాదిరూపస్యకేవలస్యచబ్రహ్మణ్యిఫలప్రదత్వమవగమయతి-నేతి. కింవాక్యశేషయథాప్రతితార్థపరః-ఉతాతత్పరత్వే. అతర్పరత్వేతత్తద్దేవతారూపస్యకేవలస్యచబ్రహ్మణ్యిఫలప్రదత్వాభావాత్సాపూర్వా త్కర్మపాసనాత్ ఫలసిద్ధిస్సాన్విత. అనన్యపరత్వేతుదేవతారూపస్యకేవలస్యచేత్పరస్యఫలప్రదత్వావగమకత్వాత్కర్మపాసనారాధితాత్ తత్తద్దేవతా రూపాత్ కేవలాచ్చబ్రహ్మణ్యిఫలసిద్ధిః. సర్వజ్ఞత్వముద్ధిసామపేక్షితపద్విరోధితస్మిన్సాదిజ్ఞానోపయోగి. సర్వశక్తిత్వంభోగ్యభోగోపకరణాదినిష్పదనప్ర తినిర్ధారనోపయోగి. ద్వయమపిలబ్ధస్యాకించిత్రరమితిమహిమాదారిత్యోక్తిః. ఈశ్వరస్వయోగ్యత్వముక్తంకర్తృణస్త్యయోగ్యత్వమాహ(సహిత)...

౪౧॥ సూ. *శ్లో॥ శ్రుతత్వాచ్చ॥ శ్లో॥ కేవలకర్మణోయోగ్యత్వాభావా, దీశ్వరస్వయోగ్యత్వా, త్రస్త్యైవఫలప్రదత్వం కల్పయి త్యుక్తం - తత్కల్పాంతంచేత్యస్యసూత్రస్యాధః. *అన్నదః- అన్నదః.....

అనన్తరసూత్రంపూర్వపక్షపరమిత్యాహ (సమ్యక్తితి)

౪౨॥ సూ. *శ్లో॥ ధర్మంజైమినిరతపవ॥ శ్లో॥ ఉపపత్తేః ఉపపత్తేః శాస్త్రాచ్చయాగదాన (ఎవంవేదేపీతి) * స్వర్గకామో యజేతేత్యత్రఫలసాధనత్వంశ్రుతమేవ-తత్రసద్వారకత్వంకల్పయిమితినిరర్థం. సిద్ధానసూత్రమాదత్తే.

౪౩॥ సూ. *శ్లో॥ పూర్వంతుబాదరాయణోహేతువ్యపదేశాత్॥ శ్లో॥ (యజదేవేత్యాది) తథావ్యపదేశందర్శయతి (వాయవ్యమి తి) మద్రాగ్ధవాదయోగరూపేయాగ్ధప్రకాశనస్తతోవరసర్వసర్వత్వాన్నస్వాగ్ధప్రామాణ్యమిత్యత్రాహ (విధ్యపేక్షితపదేతి) మద్రాగ్ధవాదయోగప్రతీ యమానాగ్ధతాత్పర్యాభావేపి రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠా, ౭పగోరణశతయంతనా సాధ్యసాధనభావ, శర్కరాజ్జనద్రవ్య, పశువిశేష, దిరగ్ధవాదాద్యుక్తా పృథ్విధ్యపేక్షితతయాభవద్విశేషస్వీకృత్యతిభావః. దేవతానామపిఫలప్రదత్వమస్తు-తతఃకిమపూర్వస్యఫలప్రదత్వానభ్యుపగమ్యత్యత్రాహ (వివమితి)

త్వప్రకారేణైవేవావగతేనతితత్పరిత్యాగమశ్రుతాపూర్వాదిపరికల్పనంచప్రామాణికానసహజైః లిక్షాద
యోపిదేవతారాధనభూతయాగాదేప్రకృత్యర్థస్యకర్తృవ్యాపారసాధ్యతాం పుష్పత్వస్సిద్ధాంశద్వానుశాస
నానుమతామభిదధతి - నాన్యదలౌకికమితిప్రాగేవోక్తం. తదేవం *వాయురైవైషేషిస్తాదేవతేత్యాదిశబ్దా
ద్వాద్వాదీనాంఫలప్రదత్వమవగమ్యతే- వాయ్వాద్యాత్మనాచపరమపురుషఎవారాధ్యతయాఫలప్రదాయ
త్వేనచావతిష్ఠతఇతిశ్రూయతే *ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తిభవనస్యనాభిః *తదే
వాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచస్తమాభిః. అస్తర్యామి బ్రహ్మణేచ *యోవాయాతిస్థన్-యస్యవాయుశ్శ
రీరం*యోగ్నోతిష్ఠ*యతిత్యేతిష్ఠన్నిత్యాదిశ్రూయతే. స్వర్యతేచ*యోయోయాంయాంతనుంభక్తఃశ్రద్ధ
యార్చితుమిచ్ఛతితస్యతస్యాచలాంశ్రద్ధంతామేవవిదధామ్యహం'సతయాశ్రద్ధాయాంక్తస్తస్యారాధనమీ
హతే. లభతేచతతఃకామామయైవవిహితాహితానితి, *అహంహిసర్వయజ్ఞానాంభోక్తాచప్రభురేవచేతి.
ప్రభురితి-ఫలప్రదాయిత్యర్థః. *దేవాదేవయజోయాన్విహచ్ఛక్తాయాక్తిమామపి*యాక్తిమద్యాజినోపిమా
మితి, చ. లోకేచకృష్యాదిభిర్విచిత్రయాపాశ్రవ్యవిశేషాశ్రమాద్యతైరాజానంభృత్యద్వారేణసాయాద్వా
ఽర్చయన్తి-అర్చితశ్చరాజాతతదారాధనానుగుణంఫలంప్రయచ్ఛక్తృశ్యతే. వేదాన్తాస్త్యతిపతితసకతేతర
ప్రమాణసమ్భావనాభూమినిరస్తసమస్తావిద్యాదిదోషగర్భంస్వాభావికానవధికాతిశయావరిమితోదారగుణసా
గరంపురుషోత్తమంప్రతిపాద్యతదారాధనదూపాణీచయాగదానఘృతామౌక్తకాని, స్తుతిసమస్తాంశ్చరీర్తనార్చన
ధ్యానానిచ తదారాధనాని, ఆరాధితాత్పరస్తాత్పరుషాద్భోగావవర్గరూపంఫలం, చవనస్త్రీనిసర్వంసమజ్ఞానమ్.
ఫలాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే
తృతీయస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

— శ్లోకః—

శ్రుతహనమశ్రుతకల్పనంచానుపపన్నమిచ్ఛత్క. అశ్రుతకల్పనంహితత్వాన్మూర్ఖవాదే-వాచ్యామూర్ఖవాదేనన్మూర్ఖ్యేర్వశాబా(లిక్షాదయోపితి)పూ
ర్వస్మిన్పక్షేఅపూర్వమేవకల్ప్యం- అన్యత్రత్వమూర్ఖ్యం, తస్యలిఖ్తవాచ్యత్వం, చకల్ప్యమిచ్ఛత్క. ప్రాగేవ- శ్రుతహనపరణవిశేష్యత్క. తత్కరిమిత్వ
త్రాహ (తదేవమితి) తతఃకింపరమపురుషస్యఫలప్రదత్వఇత్యత్రాహ (వాయ్వాద్యాత్మనాచేతి) అయమన్యస్యమృతతీతసర్వయః (లోకేచేతి) వి
గ్రహవ్యభావంయైత్వసుమానాదినిస్సాధయన్తి- తన్మతేరమక్రాసుమానంకాలాత్ప్రయాపదిత్యమిచ్ఛత్క. సాయోవాహ (వేదాన్తాన్తి) స్తుతిసమస్తా
రాదీనాముపబంహనిర్ధత్వాత్తేషాంధ్యానేనసహకీర్తనం. (సర్వంసమజ్ఞానం) విచ్ఛత్కవాచమన్త్రాణాంసప్తేషాంసామన్యస్యవిచ్ఛత్క.
ఫలాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితకులలికవాగ్విజయిమానునా శ్రీరజరాజదివ్యాజ్ఞాల్లభ్యవేదస్యాసామరసామధేయిన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమన్విత శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యేశ్రుతమేన
శ్రీసువర్ణనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం తృతీయస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.
— శ్లోకః—
శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీ మతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్త శ్రీభాష్యమ్.

తృతీయా థ్యా యే— తృతీయః పాదః.

సర్వవేదాంతప్రత్యయాధికరణమ్.

—శ్లోకః—

౧॥ సూ.

శ్లోకః సర్వవేదాంతప్రత్యయంచోదనాద్యవిశేషాత్ ॥ శ్లోకః

ఉక్తంబ్రహ్మపాసినిహోపజననాయవక్తవ్యంబ్రహ్మణఃఫలదాయితాపర్యంతం - ఇదాసంబ్రహ్మ పాసనానాంగుణోపసంహారవికల్పనిర్ణయాయవిద్యాభేదాభేదవిస్తాప్రస్తూయతే. ప్రథమంతావదేకస్యావై శ్వానరవిద్యాదికాయాఃఅనేకశాఖాసుక్రయమాణాయాఃకిమేకవిద్యాత్వం-ఉతవిద్యాభేదఇతిచిన్యతే. అవి శేషపునశ్శ్రవణస్యప్రకరణాంతరస్యచభేదకత్వా, చ్చాఖాంతరేచోభయోరవర్జనీయత్వా, ద్విద్యాభేదఇతిప్రాప్తం. అతఏవ*తేషామేవైతాంబ్రహ్మవిద్యాంవదేతశిరోవ్రతంవిధివద్యైస్తుచీర్ణమితిశిరోవ్రతవతామాధర్వణికానామేవవిద్యోపదేశనియమఉపపద్యతే. విద్యైశ్యేహివిద్యాగ్రస్యశిరోవ్రతస్యాన్యేషామపిశాఖినాం ప్రాప్తైర్నియమోనోపపద్యతే.

ఏవంప్రాప్తఉచ్యతేసర్వవేదాంతప్రత్యయమేకముపాసనమితి. కుతః. (చోదనాద్యవిశేషాత్) చోదనాతావచుపాసినితవిద్యాదిత్యేవంజాతీయకోధాత్వర్థవిశేషవిధిః. ఆదిశబ్దేన*ఏకంవాసంయోగరూపచోదనాఖ్యావిశేషాదితర్కకాణ్డశాఖాంతరాధికరణసూత్రోక్తాస్సంయోగరూపాఖ్యాగృహ్యంతే. ఏషాంచోదనాదీనామవిశేషాత్పైవేయంవిద్యేతిశాఖాంతరేప్రత్యభిజ్ఞాయతే. తథాహి- ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోః*వైశ్వానరముపాస్త్రఇతిచోదనాతావదేకరూపా,-

౧॥ సూ. శ్లోకః సర్వవేదాంతప్రత్యయంచోదనాద్యవిశేషాత్ ॥ శ్లోకః పాదసజ్జత్యర్థమనువదతి (ఉక్తమితి) అన్యత్రోపయోగాన్తం, స్వీకారఃఉపసంహరః. తత్రతత్రోక్తస్యతత్రతత్రైవోపయోగోవికల్పః. తయోర్నిర్వయాయేత్యర్థః. విద్యానామభేదఉపసంహరః - భేదవికల్పః. ప్రథమాధికరణకృత్యమాహ (ప్రథమంతావదితి) (అనేకశాఖాసుక్రయమాణాయాః) ఏకసంజ్ఞకత్వే, నైకఫలత్వేన, క్రయమాణాయాఇత్యర్థః. పూర్వమీమాంసాయాంశాఖాంతరాధికరణే*శాఖాంతరేకభేదఇతిసూత్రేణపూర్వపక్షముక్త్యా*ఏకంవాసంయోగరూపచోదనాఖ్యావిశేషాదితర్కకాణ్డశాఖాంతరాధికరణాంతరస్యాదావేదాంతవాక్యేషుకింప్రవర్తతే-ఉతనేపిసంశయ్యప్రవర్తతేఇనిర్ణీయతే. నానాశాఖామ్నూతాయాఃవైశ్వానరవిద్యాదికాయాఃకింప్రతిశాఖంభేదః - ఉక్తైకత్వమితి. కిం శాఖాంతరేప్రత్యభిజ్ఞానమైక్యమవగమయతి - నేతి. కింశిరోవ్రతవతామాధర్వణికానాం*ద్యోపదేశనియమవేదాంతవిషయవిద్యాసుశాఖాంతరాధికరణస్యావాతారంనిరుణిధి- నేతి. కింశిరోవ్రతంవిద్యాభ్యం-ఉతఅభ్యయనాంగమితి. విద్యాభ్యత్వేతాఖాంతరసయావతారప్రతిబంధకత్వాత్-ప్రత్యభిజ్ఞానస్వైక్యావగమకత్వాద్విద్యైకత్వమితి. తత్రపూర్వపక్షయ్యక్తిమాహ (అవిశేషేతి) అగ్నిహోత్రంబృహదా*దధ్వాజుహోతీత్యాదిమజుహోతీపదస్యపునశ్శ్రవణేపిదక్షేతివిశేషశ్చూయతే - తద్వాన్యత్యర్థముచిశేషపునశ్శ్రవణస్యేత్యుక్తం. *ఇదొయజుః*విద్విర్వజతి. *తసూనపాతంయజతీత్యాదిమయజతిశబ్దాదేపునశ్శ్రవణం భేదకంద్యత్యతే. ఏకస్యామపిశాఖాయామపయోఃభేదహేతుత్వము- తతఃకిమిత్వత్రాహ (శాఖాంతరేచేతి) శాఖాంతరత్వాదేవశాఖాంతరాధికరణయానిర్ధాప్తయ్యై - నైవాత్రాపిన్యాదితితయైవాలమితిశక్తాయామధికాంపూర్వపక్షయ్యక్తిమాహ (అతఏవేతి) అతఏవ- విద్యాభేదాదేవేత్యర్థః. కథమన్యథానియమానుపపత్తిరీత్యత్రాహ (విద్యైక్య ఇతి) బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞస్యశిరోవ్రతస్యాన్యేషామపి శాఖినాం ప్రాప్తిరనిష్టా. విద్యైశ్యేభేదస్యస్యశిరోవ్రతస్యాన్యేషామపిప్రాప్తైర్నియమోపపత్తిః-తస్మాన్నపిద్యైక్యమిత్వర్థః.

రాధాప్రమారభతే (ఏవంప్రాప్తఇతి)*సూత్రేప్రతిజ్ఞాఖండంపూరకపదముపాదతే (సర్వేతి) సర్వవేదాంతప్రత్యయం- సర్వేషువేదాన్తైః ప్రతీయమానమిత్వర్థః. కర్మకాణ్డసూత్రస్మారణపరత్వాత్తత్రప్రథమేకమితిపదమధ్యాహృతం, ఐక్యేషేతుమసంయోగనిర్దేశస్యప్రాథమ్యేపిచోదనాయాఃప్రాధాన్యాత్*చోదనాద్యవిశేషాదిత్యుక్తం, కర్మవాన్యత్యోపాసనవాచిధాత్వస్యప్రాయోగధాత్వర్థవిశేషమ్యుక్తం. ఏకస్యాంశాఖాయాంవి

వేదైకనిరూపణీయ స్వరూపస్యవిదిపర్యాయస్యోపాసేర్వేద్యభూత వైశ్వానరైక్యాక్రూపమప్యవిశిష్టం, ఆ
ఖ్యాచవైశ్వానరవిద్యేత్యవిశిష్టా, - ఫలసంయోగోఽపుభయత్రాపిబ్రహ్మప్రాప్తిరూపోఽవిశిష్టః, అతపభిప్ర
త్యభిజ్ఞానా చ్ఛాఖాంతరేపివిద్యైక్యమ్.

యత్తా క్షమవిశేషపునశ్శ్రవణాత్మకరణాంతరాచ్చవిధే
యభేదప్రతీతేర్నవిద్యైక్యమితి- తదనుభావ్యపరిహారతి.

౨॥ సూ. శ్లో॥ భేదాన్నేతిచేదేకస్యామపి॥ శ్లో॥ అపిశేషపునశ్శ్రవణాత్మకరణాంతరాచ్చవి
ధేయభేదాన్నవిద్యైక్యమితిచేత్. ఏకస్యామపివిద్యాయాం ప్రతిపత్త్యభేదాత్పునశ్శ్రవణే ప్రకరణాంతరంచోప
పద్యతే. యత్రహ్యేకస్మిన్ ప్రతిపత్తరపునశ్శ్రవణే ప్రకరణాంతరంచవిద్యతే - తత్రాస్యధానుషవత్త్వావిధేయభే
దాద్విద్యాభేదః-ప్రతిపత్త్యభేదేతుత్పత్తివత్త్వ్యర్థతయాపునశ్శ్రవణాద్యవపతైస్తస్మిన్విధేయాంతరసమ్భవః.

యచ్ఛోక్తంశిరోవ్రతవతామాధర్వణికానామేవచోద్యవ
దేశనియమదర్శనాద్విద్యాభేదఃప్రతీయతఇతి- తత్రాహ

౩॥ సూ. శ్లో॥ స్వాధ్యాయస్యతథాత్వేహిసమాచారేణికారాచ్చసవచ్యతస్మియమః॥ శ్లో॥ నై
తదస్తి - శిరోవ్రతోపదేశనియమదర్శనంవిద్యాభేదంచోద్యతయతీతి. శిరోవ్రతస్యవిద్యాధర్మాభావాత్. స్వా
ధ్యాయస్యతథాత్వేహితన్నియమః- స్వాధ్యాయస్యతథాత్వసిద్ధ్యర్థం- తజ్జన్యసంసారభాక్త్యసిద్ధ్యర్థంహి
శిరోవ్రతోపదేశనియమః- నవిద్యాయాః కుతపతత్. * నైతదచీర్ణవ్రతోధీయాతేతత్స్వాధ్యాయసంసయో
గాత్, (సమాచారేఽధికారాచ్చ) సమాచారాభ్యేక్రథే * ఇదమపివేదప్రతేనవ్యాఖ్యాతమిచ్ఛతిచేశత్, *
* తేషామేవైతాంబ్రహ్మవిద్యాంపదేత - వేదవిద్యామిత్యర్థః. (సవచ్యతస్మియమః) యథాహిసవశా
మా సుప్తసూర్యాదయశ్శతోదనపర్యంతా ఆధర్వణికైకాగ్నిసమ్బంధినస్తత్రైవభవత్తి - సత్రైతాగ్నిమః.

ద్వాది, కాఖాంతరవిశేషేతి, విభవదేసతిత త్రావైక్యనిధిత్వనిప్రామేయవిదిపర్యాయస్యోపాసేయ్యంతం. ప్రమ్మదేవతేతదగ్రహరూపం. విద్యా
యాస్తానాన్యైకసూత్రసీయత్వాత్తదేవరూపమ్.

అనంతరసూత్రమవతారయతి (యత్తా క్షమితి)

౨॥ సూ. శ్లో॥ భేదాన్నేతిచేదేకస్యామపి శ్లో॥ కాఖాంతరాధికరణనిధాన్తసాధకహేతుస్సంధిస్తుప్రసవసూక్తే - తత్రాత్మవత్
శక్తాచిహారస్సంధీప్రాప్తిర్నితయే. (విధేయభేదాన్నవిద్యైక్యమితి) విధేయసామాన్యం - విధేయనిశేపవిహారం. (ప్రతిపత్త్యభేదాదిత) ప్రక
రణభేదాభ్యుపగమే ప్రతిపత్త్యభేదాత్పరిహరః. ప్రకరణభేదోనాస్తిపదపరిహర్యం. ప్రతిపత్త్యభేదాచచత్వింశతివిభూత్వరముపపాదయతి
(యత్తాహి) (అన్యధానుషవత్త్వేతి) ప్రతిపత్త్యభేదాభావేపిశేషపునశ్శ్రవణప్రకరణభేదజ్ఞాన్యైక్యరూపాదునుపపత్తిః.

అనంతరసూత్రంశక్తాముఖేనావతారయతి (యచ్ఛోక్తంక్షమితి)

౩॥ సూ. శ్లో॥ స్వాధ్యాయస్యతథాత్వేహిసమాచారేణికారాచ్చసవచ్యతస్మియమః॥ శ్లో॥ శిరోవ్రతస్య విద్యాభ్యత్యేసతిహి
వైశ్వాత్మత్వశాఖింగాంశోవ్రతప్రాప్తిః- విద్యాభ్యత్యేషవనాస్తి- అధ్యయనాజ్ఞాత్వాదిత్యర్థః. (ఇదమపివేదప్రతేనవ్యాఖ్యాతమితి) వేదప్రతేన- శి
రోవ్రతేనఇదమపివ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః. శిరోవ్రతేపుష్కలపదేశంకృత్వావ్రతాంతరం ప్రస్తుత్యతత్రాహివ్రతోవ్రతమతిదిశద్వాక్యంశిరోవ్ర
తంవేదప్రతశబ్దేననిర్దిశేత్. శిరోవ్రతం అధ్యయనాజ్ఞంచేత్- * తేషామేవైతాంబ్రహ్మవిద్యాంపదేతేత్యన్యకొఽర్థభ్యత్యత్రాహ (తేషామితి) అధ్య
యనాజ్ఞంశిరోవ్రతంతేషామేవేతికథనియమఇత్యత్రాహ (సవచ్యేతి) కస్యచిత్కర్మవిశేషస్యశాఖావిశేషవతామసాధారణత్వంక్షమిత్వర్థః
సప్తసూర్యా-ఆరోగోబ్రాజపతరకపతజ్ఞాస్వర్గరోజ్యోమిషీమాన్విభాగఇతి. ఉక్త సప్తసూర్యదేవతాకంకర్త. శతాదనాఖ్యంపరకర్త. సప్తసూర్యవక్త్ర
మాశ్శతోదనపర్యంతామేవామా ఆధర్వణికాగ్నిమేకస్మిన్నగ్నావేద్యైయస్తే- సత్రైతాగ్నిమః- తద్వస్మియమిత్యర్థః.

౪॥ సూ. +శ్చిః+దర్శయతిచ॥ +శ్చిః+ దర్శయతిచశ్రుతిరుపాసనస్యసర్వవేదాస్తప్రత్యయత్వం. తథాహి- ఛాన్దోగ్యే * తస్మిన్యదస్తస్తదస్తేష్టవ్యమిత్యక్త్వా. * కింత్రవిద్యతేయదస్తేష్టవ్యమిత్ప్రశ్నపూర్వ కం అపహతపాస్తత్వాదిగుణాత్తకవిశిష్టఃపరమాత్మాతస్మిన్నుపాస్యత్యక్తం- తైత్తిరీయకేతుఃఛాన్దోగ్యస్థంప్ర తినిదైశముపజీవ్య *తత్రాపిదప్రాంగగసంవిశోక స్తస్మిన్యదస్తస్తదుపాసితవ్యమితి గుణాత్తకవిశిష్టస్యపరమాత్మన ఉపాసనముచ్యతే- తదుభయత్రవిద్యైకత్వేనగుణోపసంహారాదేవోపపద్యతే.

తదేవంశాఖాస్తరాధికరణన్యాయసిద్ధివిద్యైక్యంస్థిరీకృత్యతత్ప్రయోజనమాహ

౫॥ సూ. +శ్చిః+ఉపసంహరోద్ధాభేదాద్విధిశేషవత్సమానేచ॥ +శ్చిః+ ఏవంసర్వవేదాస్తేషుస మానేసత్సుపాసనేవేదాస్తాస్తరామ్నాతానాంగుణానాంవేదాస్తాస్తరఉపసంహారఃకర్తవ్యః. కుతః. విధిశేష వదద్ధాభేదాత్ - యతైకస్మిన్వేదాస్తేశ్రుతోవైశ్వానరదహరాదివిశేషోగుణస్తద్విద్యాసమ్మన్ధాత్తదుపకార రూపప్రయోజనసిద్ధ్యర్థ మనుష్ఠీయతే - తథావేదాస్తాస్తరోదితాపితద్విద్యాసమ్మన్ధేన్వన తదుపకారావిశేషా దుపసంహర్తవ్యత్యర్థః. చశబ్దావధారణే.

సర్వవేదాస్తప్రత్యయాధికరణంసమాప్తమ్.

౪॥ సూ. +శ్చిః+దర్శయతిచ॥ +శ్చిః+ తైత్తిరీయకే ౭ వేక్షితాకధనాచ్చాన్దోగ్యోక్తాగ్ధోపజీవనంసిద్ధం - తచ్చవిద్యానాంసర్వవేదాస్త ప్రత్యయన్యాయవిషయత్వంద్యోతయతీత్యర్థః.

అనస్తరమాత్రసంజ్ఞలిమాహ (తదేవమితి)

౫॥ సూ. +శ్చిః+ఉపసంహరోద్ధాభేదాద్విధిశేషవత్సమానేచ॥ +శ్చిః+ (సమానేసత్సుపాసనే) ఏకసంజ్ఞకేఏకభలేవోపాసనేసమాన ఇత్యర్థః. గుణశబ్దాజ్ఞముచ్యతే. స్వశాఖాక్రగుణస్తద్విద్యోపకారకత్వాదేవహ్యక్తిక్రియతే - తథాశాఖాస్తరోక్తోపిగుణస్తద్విద్యోపకారకత్వాద్యక్తి కార్యత్యర్థః.

పరేతులభ్యాభేదంరూపభేదంభూమిభోజనాదివచ్చిరోప్రతాదిధర్మభేదం పునశ్శ్రుతినిష్టాశక్తిసమాప్తివచనప్రాయశ్చితాద్యర్థదర్శనానిశాఖాస్త రసంజ్ఞాప్రక్రియాశ్చపూర్వపక్షహేతుతయావర్ణయన్తి- తైత్తిరీయకంవాజసనేయకంశాఖాయనకమిత్యాఖ్యాభేదాశ్చప్రద్యుతాః. *భేదాస్తే తిచేదితి- గుణభేదాస్తేతిచేదితివాచ్యతే- వాజసనేపశ్చాన్నివిద్యాయాంపక్షమప్పుగ్నిమామనన్తి, ప్రాణసంవాదేచవాక్పక్షశ్చోక్తమనోభ్యుఃఖా న్దోగ్యసిద్ధిభ్యుఃచతుర్భ్యుఃప్రాణేభ్యోఽధికంపశ్చమం *రేతోహవైప్రజాపతిత్వాదినాఅమనన్తి, అతీగుణభేదః. సామ్నాదికాగ్న్యస్థిప్రాచారాప జ్ఞసంజ్ఞాపక్షమృత్యోరైరపుసంహార్యఃప్రాణసంవాదేచాధికస్యోపసంహారోనవిరుద్ధతీచరిహరన్తి. *దర్శయతిచేతిసూత్రమపి *సర్వేవేదాయత్వ దమామనన్తివేద్యబ్రహ్మకర్తవ్యవేదాత్, *మహాద్భయంబ్రహ్మద్యుతమితికారణోక్తభయహేతుత్వస్య *అభతస్యభయంభవతితైత్తిరీయకేభేద నిష్ఠమైవపరామర్శా, ద్వాజసనేయకాక్షస్యవైశ్వానరస్య *యస్యైవమేవంప్రాదేశమాత్రమితిఛాన్దోగ్యేసిద్ధవదుపాదానా, చ్చవేదోఽగ్న్యప్రాయ న్యాయోనోపాసనానామపిసర్వవేదాస్తప్రత్యయత్వసిద్ధిందర్శయతితివాచ్యతే. *విధిశేషవదితి-విధిశేషశబ్దాన్నిహూత్రాదిధర్మపరత్వేనవ్యాఖ్యా తః. తత్రతావత్ప్రాప్త్యేనాన్యంపాదోబ్రహ్మజ్ఞానపక్షేనసజ్జచ్ఛతే- ప్రత్యుతతద్విరుద్ధపివ-శాస్త్రస్యనిర్విశేషవస్తునితాత్పర్యాఖ్యుపగమాత్, గుణో పసంహారస్యచతద్విరుద్ధత్వాత్, గుణానామతాత్త్వికత్వాన్నాసజ్జతిరిచేత్-అతపివహ్యసజ్జతిః. సహితత్వప్రధానశాస్త్రస్యాతాత్త్వికగుణప్రతిపాద నపరత్వంయం క్తం. క్రమముక్తుపాన్యత్వాత్ ఉచితమితిచేత్. క్రమముక్తిర్నామకింసగుణప్రాప్తిపూర్వకానిర్గుణబ్రహ్మప్రాప్తిః-తదయం క్తం-ప్రమాణాభావాత్. గుణవిశిష్టహరోపాసనేనపరజ్యోతిఃప్రాప్తిః, తత్ప్రాప్తిప్రస్ఫురింజ్ఞతైవ్వర్వం, చక్రతం. సహిపరజ్యోతిఃప్రాప్తేరన్యోమోక్షోఽస్తి. సగుణాపాసనేనిర్గుణవిద్యోత్పత్త్యాముక్తిక్రమముక్తిరిచేన్న- సగుణాపాసనస్యవిపరీతవాసనాజనకత్వేననిర్గుణవిద్యాత్వాదనప్రత్యసీకత్వాత్. అదృష్ట ద్వానిర్గుణవిద్యోత్పాదకత్వమితిచేన్న- సగుణాపాసనస్యైవపరబ్రహ్మప్రాప్తిప్రత్యవ్యవహితోపాయత్వప్రతిపాదకప్రమాణవిరోధాత్, అనన్తా దీనాంసర్వత్రానువృత్తేర్నిర్గుణవిద్యాయాలభావా, చ్చ. అతఃపాదోఽయంతత్పక్షేనచయంకైవిరుద్ధశ్చ. అద్యేతుశాఖాస్తరీయగుణోపసంహారఫలసమ ర్పకప్రయోజనసూత్రవశాత్ చిన్తాయాస్సర్వవిద్యాసాధారణతావగతేత్రపూర్వపక్షస్యశాఖాస్తరీయసర్వవిద్యాసాధారణతయాతక్షేతునాపిసాధా రణేనభవతుంయం క్తం-అతీఽవిశేషపునశ్శ్రుతిఃప్రకరణాస్తరంచేత్పుణ్యయమపిభాష్యేనిర్దిష్టం. సత్వాఖ్యానరూపభేదాదయః-తేషాంవిద్యావిశేషాసాధా రణత్వాత్ సాధారణపూర్వపక్షేనచయోగాత్. అతపివ *భేదాదితిచేదితిసూత్రేపితాఖ్యామేవభేదశ్శక్తిః- సతుగుణభేదాత్-గుణభేదాద్యధీనభేదచ

❧❧❧ అన్యధాత్వం శబ్దాదితీచెన్నావి శేషాత్ ॥ ❧❧❧

[illegible]

సర్వవేదాన్తప్రత్యయాధికరణంసమాప్తమ్.

౩. సూ. శ్లోకం ఆసన్యధాత్వంకత్తాదిచేన్నావిశేషాత్ || శ్లోకం అవాచరసజ్జతిమాహ(ఏవమితి)సామాన్యేనోపాసనకాస్త్రీమసర్వకాభా
ప్రత్యయన్యాయస్యావత్తీర్తము క్తం-తత్త భేదాభేదహేతుసద్భావాసద్భావావిద్యావిశేషేషుసమాప్యేతేజ్జితిసజ్జతిః. వైశ్వానరవిద్యావికాయాశ్చ
దనాద్యవిశేషాద్విద్యైక్యము క్తం-అత్తాపితథాస్యాదితశ్చ-య-2వాచరసజ్జతిః. (అస్తీత్యాది) *వ్యయా-ద్వివిధాః. ఉద్గీర్ణాత్యయా-ప-ఉ
ద్గీర్ణేనఽయామెత్యర్థః. ఆసన్యం-ఆసన్యం. ముఖ్యమిత్యర్థః. భవత్కాత్వనేతి-అసృద్విషకాత్తాత్వవ్యుత్పత్తిః అరాతిఃపరాభవతీత్యర్థః. *సంయోగ-య
ద్దంపత్రుః. యథాకాన్యమిత్యాది-ఆఖ్యసతతత్కాఖ్యభావ-పుష్టిణ్ణి. యథాపుష్టిణ్ణో-2త్వానంసామ్యవిధ్యుసతేజ్జిత్యర్థః. నా-త, వెదపదిశ్చక్రీయ

యత ఇతి శ్రుపరాభవాయ ఉద్గీ ఢే ప్రాణదృష్టిర్విహితా. వేదనవిషయవిధిస్త్వయా శ్రవణేపి ఫలసాధనత్వశ్రవణాద్వేదనవిషయోవిధిఃకల్ప్యతే. ఉద్గీ ఢవిద్యాయాః క్రత్వర్థత్వేన క్రతుసాక్షణ్యఫలత్వేప్యార్థవాదికమపి ఫలంతదవిరుద్ధంగ్రహ్యమేవేతదేవతాధికరణేప్రతిపాదితం. తస్మాదన్యతే- కిమప్రవిద్యైక్యం-ఉతనేతి. కింయుక్తం. విద్యైక్యమితి. కుతః. ఉభయత్రోద్గీ ఢవైవాధ్యస్తప్రాణభావస్యోపాస్యత్వశ్రవణాచ్ఛేదనాద్యవిశేషాత్. ఫలసంయోగస్తావచ్ఛ్రుతిపరిభవరూపానవిశిష్యతే, - రూపమప్యధ్యస్తప్రాణభావోద్గీ ఢాభ్యోపాస్యైక్యాదవిశిష్టం, - చోదనాచవిదిధాత్వర్థగతావిశిష్టా, ఆభ్యాచోద్గీ ఢవిద్యైక్యవిశిష్టా. అప్రార్థాన్త్యాచాయయా పరిచోద్యపరిహరతి (అన్యథాత్వంశబ్దాదితినైవావిశేషాదిత) యదుక్తం విద్యైక్యమితి- తస్మిన్పపద్యతే- రూపభేదాత్. రూపాన్యథాత్వంహి శబ్దాదేవప్రతీయతే. వాజసనేయకేహి * అథహేమమాసన్యంప్రాణమూచుస్త్యంస ఉద్గాయేతి తథేతి తేభ్యపిషప్రాణ ఉదగాయదిత్యుద్గానస్యకర్తరిప్రాణదృష్ట్యా ౨ సురపరాభవముత్వాత్ * యపివంవేదేతికర్తర్యేవప్రాణదృష్టిరేవంశబ్దాదవగమ్యతే. ఛాన్దోగ్యే * అథహాయపవాయంముఖ్యఃప్రాణస్తముద్గీ ఢముపాసాంబుక్రీరభిత్వ్యుద్గానస్యకర్తృఃకర్తృత్వేనోద్గీ ఢే ప్రాణదృష్ట్యా అసురపరాభవముత్వాత్ * యపివంవిదిపాపంకామయత ఇత్యేవంశబ్దాత్కర్తృత్వేనోద్గీ ఢే ప్రాణదృష్టిర్విహితా- అతపకక్రకర్తరిప్రాణదృష్టిశబ్దా, దన్యత్రకర్తృణప్రాణదృష్టిశబ్దా, చ్చ రూపాన్యథాత్వంస్పష్టం. రూపాన్యథాత్వేచవిధేయభేదేన సతీకేవలచోదనాద్యవిశేషాన్ కించిత్కార ఇతివిద్యాభేద ఇతిచేత్. తన్న- (అవిశేషాత్) అవిశేషణసూత్రభయత్ర ఉద్గీ ఢసాధనకపరపరిభవఉపక్రమేప్రతీయతే- వాజసనేయకే * తేహాదేవాః ఉచుర్నానాసన్యజ్ఞ ఉద్గీ ఢేనాత్యయామేత్యుపక్రమేస్మాయతే- ఛాన్దోగ్యేపి * తద్ధదేవా ఉద్గీ ఢమాజస్రూరనైనానభిహనిష్యాను ఇతి. అతఉపక్రమావిరోధాయ * తేభ్యపిషప్రాణఉదగాయదిత్యధ్యస్తప్రాణభావ ఉద్గీ ఢ ఉద్గానకర్తృభూత పవపాకాదిష్టేదనాదివత్సోక్త్యాతిశయవివక్షయాకర్తృత్వేనోద్యతే - అన్యథోపక్రమగత ఉద్గీ ఢశబ్దకర్తరిలాక్షణికఃస్యాత్. అథో విద్యైక్యమ్.

ఇతి ప్రాప్తే ప్రచక్షుషే.

౭॥ సూ. * శ్లో॥ నవాప్రకరణభేదాత్పరోపరీయస్త్యాదివత్ ॥ శ్లో॥ నవేతిపక్షం చ్యావర్తయతి. నవైతదస్తి-యద్విద్యైక్యమితి. కుతః. (ప్రకరణభేదాత్) * ఓమి త్యేతదక్షరముద్గీ ఢముపాసితేతి ప్రకృతముద్గీ ఢావయవంప్రణవంప్రస్తుత్య * సతస్య వాలక్షరస్యోపవ్యాఖ్యానంభవతి దేవాసురాహవై యశ్ర సన్యెతిర ఇత్యా రభ్య * అథహాయపవాయంముఖ్యః ప్రాణస్తముద్గీ ఢముపాసాంచక్రీరభిత్వ్యుద్గీ ఢావయవభూత ప్రణవవిషయ

త ఇత్యత్రాహ (వేదనవిషయేతి) ఫలసాధనత్వశ్రవణేపిహివిధిఃకల్పనం - ఫలసాధనత్వమేవనాస్తి - ఉద్గీ ఢవిద్యాయాః క్రతుసాక్షణ్యమేవఫలమిత్వర్థవాదోక్తశ్రుపరాభవాదాత్పర్యాభావాదిత్యత్రాహ (ఉద్గీ ఢవిద్యాయా ఇతి) అర్థవాదోహిస్తావకత్వేనరుచిసరః - అసతాగుణేనరుచిర్నజాయత ఇతి త్రాపితాత్పర్యమన్యైవేతి * తమపర్యవేదరాయణ ఇత్యత్ర ప్రతిపాదితమిత్వర్థః. పివంవిషయవిధిఃకల్పతా- అథసంశయమాహ (తత్త్రై ౮) కిముఖయత్ర విద్యైక్యం- ఉతవిద్యాభేదః. కిముఖయత్ర విద్యాప్రత్యభిజ్ఞాయతే- నేతి. కిముఖయత్రోద్గీ ఢవైక్య వహిపాస్యత్వం- ఉతకర్తృవిద్యైకావయవంప్రణవః, కర్తృవిద్యైకా, చోపాస్యా. * ఓమి త్యేతదక్షరముద్గీ ఢముపాసిత * తేభ్యపిషప్రాణఉదగాయదితివాక్యద్వయంకిముఖయత్ర విహితస్యోపాసనస్యోద్గీ ఢావయవవిషయతా ముద్గాతృవిషయతాంచ అవగమయతి - నేతి. యదానావగమయతి- తదోభయత్రోద్గీ ఢవైక్యోపాస్యత్వేనవిద్యాప్రత్యభిజ్ఞానాద్విద్యైకత్వంస్యాత్. యదానావగమ్యద్వయముద్గీ ఢావయవస్యప్రణవస్యోద్గాతుశ్చోపాస్యతామవగమయతి - తదారూపభేదేన ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకేవదిద్యాప్రత్యభిజ్ఞానాభావోవిద్యాభేదస్సాన్వితి. సూత్రమవతారయతి (అత్తై ౮) * త్వంస ఉద్గాయేతి తేభ్యపిషప్రాణఉదగాయదితి- ఉద్గాతరిప్రాణదృష్టింకృతవస్త్యర్థ్యః. * పివంవేద * పివంవిదీత్యత్ర పివంశబ్దాభ్యాంకర్తరిప్రాణదృష్టిః, కర్తృశ్చిప్రాణదృష్టిః, శ్చ కర్తృత ఇత్యర్థ్యః. (కేవలచోదనాద్యవిశేషాన్కించిత్కార ఇతి) చోదనాద్యవిశేషముచ్చయపివైక్యేప్రమాణం- శబ్దారాదిద్వన్యతమంభేదకమిత్వర్థః. పూర్వపక్షీనిధానిచ్చాయయాకృతంచోద్యంపరిహరతి (తన్నేతి) ఉపక్రమావిరోధాదూపసంహారతఃకర్తృవాచిశబ్దబైపచారికస్సాన్వితిత్వర్థః...

౭॥ సూ. * శ్లో॥ నవాప్రకరణభేదాత్పరోపరీయస్త్యాదివత్ ॥ శ్లో॥ ఉద్గీ ఢశబ్దస్యతోన్విదీధవర్తనం * ఓమి త్యేతదిత్యనేనవ్యావర్తతం. శబ్దభాగస్యోపాసామ్నాద్విత్వియభాగ ఉద్గీ ఢః. ప్రస్తావాదీక ప్రతిహరోపద్రవనికసాఖ్యాఃపఞ్చభాగాః - తేషుద్విత్వియస్యోద్గీ ఢస్యావయవభూ

ముపాసనంధర్మోగాలభీయతే- వాజినస్తుతాదృశప్రాచీనప్రకరణాభావాత్ * హస్తాసురాన్యజ్ఞఉద్గీర్ణేనాత్యయామేతికృత్సముద్గీర్ణంప్రస్తుత్య*అథహేమమాసన్యంప్రాణమూచుస్త్వంనఉగ్రాయేత్యాదికృత్సోద్గీర్ణవిషయమధీయతే - అతఃప్రకరణభేదేనవిధేయభేదః. విధేయభేదచరూపభేదఇతినవిద్యైక్యం. కించ- *అథహయపవాయంముఖ్యఃప్రాణస్తముద్గీర్ణముచాసాఞ్చక్రీరఇతిపూర్వప్రకృతఉద్గీర్ణావయవభూతఃస్రణవపవాద్యస్తప్రాణభావశ్చన్దోగానాముపాస్యః - వాజినాంతుకృత్సోద్గీర్ణస్యకర్తృగ్రాతాప్రాణదృష్టోపాస్యఇతి*అథహేమమాసన్యంప్రాణమూచుస్త్వంనఉగ్రాయేతితథేతితేభ్యఃఏషప్రాణఉదగాయదిత్యుగ్రాతరిప్రాణాధ్యాసంనిర్దిశ్య*యపవంవేదెత్యుగ్రాతైవాద్యస్తప్రాణభావఉపాస్యోవిధీయతే - అతశ్చరూపభేదః. నచోగ్రాతరూపాస్యేవిహితే *ఉద్గీర్ణేనాత్యయామేత్యాఖ్యాయికోవక్రమఃకర్తృజగ్రానీయః- ఉగ్రాతురుపాసనేఉద్గీర్ణసోగ్రానకర్తృభూతస్యావశ్యాపేక్షితత్వాత్తస్యాపిపరపరిభవాఖ్యంఫలంప్రలిహేతుత్వాత్. అతరూపభేదాద్విద్యాభేదఇతిచాదనాద్యవిశేషేపినవిద్యైక్యం. (పరోవరీయస్త్యాదివత్) యథైకస్యామపిశాఖాయాముద్గీర్ణావయవభూతేప్రణవేపరమాత్మదృష్టివిధానసామ్యేపిహిరణ్మయపురుషదృష్టివిధానాత్పరోవరీయస్త్యాదిగుణవిశిష్టదృష్టివిధానమథాంతరభూతమ్.

౮॥ సూ. +శ్లో॥ సంజ్ఞాతశ్చైత్రమక్రమస్తితుదపి॥ ఓ॥ ఉద్గీర్ణవిద్యైస్సంజ్ఞైక్యాత్తత్-విద్యైక్యముక్తంచేత్- తత్- సంజ్ఞైక్యంవిధేయభేదేవ్యప్యైవ- యథాఅగ్నిహోత్రసంజ్ఞానిత్యాగ్నిహోత్రై, కుణ్డపాయినామయనాగ్నిహోత్రై, చ- యథాచోద్గీర్ణవిద్యైఃసంజ్ఞైక్యైఃప్రకమప్రపాతకోదితాసుబహ్విష్యమవిద్యాసు,

౯॥ సూ. +శ్లో॥ వ్యాప్తైశ్చసమజ్ఞసం॥ ఓ॥ ఛాన్దోగ్యైఃప్రకమప్రపాతకేఉత్తరాస్వపివిద్యాసూద్గీర్ణావయవస్యప్రణవస్యప్రకమప్రస్తుతసోపాస్యత్వేనవ్యాప్తైశ్చతన్యగతస్య *తన్దేవాఉద్గీర్ణమాజ

తఃప్రణవః. తస్మాద్గీర్ణశబ్దాభిధానంస్వరవిశేషనిర్దేశం. (తాదృశప్రాచీనప్రకరణాభావాదిత) ఉద్గీర్ణావయవభూతప్రణవదైవతోద్గీర్ణశబ్దేనాభిధానంప్రకృతంవాజసనేయక- *ఓమిత్వేతదక్షరముద్గీర్ణముపాసీతేతిదృశవాక్యాశ్రవణాత్. ఉద్గీర్ణశబ్దస్వరస్వలో ౭ సజ్జువిరప్యత్తిత్వాత్కృత్సోద్గీర్ణపరత్వం. ఉద్గీర్ణసప్తస్థిత్యైర్భిన్నస్తప్రాణభావత్వేనసమానేపిఉద్గీర్ణావయవకృత్సోద్గీర్ణవిషయస్తవేదాద్విద్యాభేదః. (అతఃప్రకరణభేదేనేతి) ప్రకరణం-విధేయార్థప్రతిపాదకప్రదేశవిశేషః. తద్భేదేనవిధేయభేదః (విధేయభేదచరూపభేదః) విధేయభేదచరూపభేదఃఫలితఇత్యర్థః. *సేత్యేతావతాపూర్వపక్షవ్యాప్యత్తిరిధావపివాశబ్దప్రయోగాగ్నిత్రైతమగ్రమాహ (కించేతి) యత్తుపూర్వపక్షజాలశబ్ద్యుపాహృతం- సోపిరిధాన్తహేతురేత్యర్థః. అథస్తప్రాణభావసోగ్రాతురుపాస్యత్వేషవక్రమవిరోధత్వత్వాహ (నచేతి) సహ్యువక్రమాధికరణేషవక్రమానవగతముపసంహారావగతంత్యాజ్యమిత్యక్తం - అపితుఉపక్రమావగతస్యభిద్యోకార్యఇతి - అత్రతూపక్రమావగతంపదభకంవస్వీక్రియతే. * ఉద్గీర్ణేనాత్యయామేత్యసోగ్రాత్యైయమానోద్గీర్ణేతాత్పర్యమితిభావః. పరోవరీయస్త్యాదివదితిసాత్రంపదం. ఉపాన్యైకత్వేబృహివిశేషకత్వేనసప్తస్థిదృష్టివిశేషణభూతపరమాత్మనోహిరణ్మయత్వపరోవరీయస్త్యాదిభర్తృభేదమాత్రాద్విద్యాభేదఃకృతః - కించుసరూపస్యభేదేనతీత్యర్థః. * పరోరజాఇతివత్పరోవరీయా- వరీయసాంపర్యః. తస్యభావః- పరోవరీయస్త్యం. ఏవంకర్తృకర్తృవైషమ్యముక్తమ్.

౧౦॥ సూ. +శ్లో॥ సంజ్ఞాతశ్చైత్రమక్రమస్తితుదపి॥ ఓ॥ కుణ్డపాయినామయనాగ్నిహోత్రం మాసమాత్రహోత్రమసమాప్తికం. జ్యోతిష్టమేనయజేత * వాజయేనయజేతేతివత్విద్యానామధేయానాంస్వవాక్యస్థత్యాభావేపిఅవిచ్ఛిన్నసమప్రిదాయక్రమపవవిద్యానాంతత్సామత్వేనప్రమాణమ్.

ప్రణవమాత్రసోగ్రాద్గీర్ణశబ్దాభిధానంపూర్వమేవవర్ణనీతం-అత్రతూద్గీర్ణశబ్దస్యకృత్సోద్గీర్ణవిషయత్వాత్ విద్యైక్యమితిశక్తాయామాహ.

౧౧॥ సూ. +శ్లో॥ వ్యాప్తైశ్చసమజ్ఞసం॥ ఓ॥ ఉత్తరాస్వపితి *ఓమిత్వేతదక్షరముద్గీర్ణముపాసీతేత్యాదృశ్య*తఇతితోష్టాద్వాముచోసామోయజుషస్యరమేవప్రావిశోయధావాముచమాహ్నోఓమిత్వేవాతిస్వరతీతి, తథా*అసావాఅదిత్యఉద్గీర్ణవిష. ప్రణవమితిహ్యేషస్వరస్వేతి

ప్రచురిత్యుద్గీర్ణశబ్దస్య ప్రణవవిషయత్వ మేవ సమజ్ఞానం. అవయవేవ సముదాయశబ్దః పటోద్గత్యాదిమదృశ్యతే. అతశ్చోద్గీర్ణావయవభూతః ప్రణవవిషయోద్గీర్ణశబ్దనిర్దిష్టతత్త్వేన సవప్రాణదృష్ట్యోపాస్యశ్చాభ్యంతోగ్యే ప్రతిపత్తవ్యః - వాజసనేయకేతుకృత్సోద్గీర్ణవిషయఉద్గీర్ణశబ్దఇతికృత్సోద్గీర్ణశబ్దకర్తృనాతాప్రాణదృష్ట్యోపాస్యఇతివిద్యానానాత్వం సిద్ధమ్.

అన్యథాత్వాధికరణం సమాప్తమ్.

తి, తథా * అథాధ్యాత్వం యపి నాయం ముఖ్యః ప్రాణ ప్రముద్గీర్ణముపాసీత ఓమితి హ్యేష స్వరస్తేతి, త్యాదిమాదీర్ణశబ్దస్య ప్రణవవిషయత్వం స్ఫుటం. అవయవమాత్రే సముదాయవాచికత్వ ప్రయోగః కథమిత్తతాచా (అవయవేతేతి) (పటోద్గత్యితి) ఇదముదాహరణం వ్యాకరణః క్తం. పటేకదేశే దగ్ధేహిపటోద్గత్యితి ప్రయోగః. హేతుం సంక్షిప్త్య గమయతి (అత ఇతి)

పరైస్తు పూర్వపక్షే విద్యాయా అభేదం వదన్తి రేవ ఛాన్దోగ్యపుద్గీర్ణశబ్దేన కర్తృత్వం లక్ష్యమితి రూపభేదః పరిహృతః, సిద్ధాంతైవ కర్తృచరత్వం లక్షణయా నిరస్తం. భాష్యేతువా జిహ్వు క్తం కర్తృత్వం సౌకర్యాని ప్రాయశాంచారికమితి పూర్వపక్షే రూపై కమమహితం. తత్ప్రసాధ్యం - ఫలనిర్దేశవదపక్రమగతా నేకోద్గీర్ణశబ్దస్వరస్యాపరిత్యాగాత్. పరస్య హ్యుద్గీర్ణశబ్దస్య మస్వరసం - తచ్ఛోచ క్రమస్థం. ఉద్గీర్ణస్య ఫలసాధనత్వనిర్దేశాస్వరస్యం, చ. అతో భాష్యాక్షరార్థపక్షః ఉభయత్ర ఉద్గీర్ణసాధనః ప్రబలః. ప్రబలస్య పూర్వపక్షస్థనిరాసశ్చ సిద్ధాంత ద్ధిక్షిప్తస్యాత్ - నతు మన్వస్య - తస్మిన్నిరపై విహితత్రా క్తదోషరాహిత్యాత్ ప్రబలః పూర్వపక్షః ఉదేతితి. * వ్యాప్తైశ్చ సమజ్ఞానమితి సూత్ర మధికరణా న్తరమాచుః - * ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీర్ణముపాసీతేతివాక్యం విషయః. అధ్యాసాపవాదై కత్వవిశేషణపక్షేషు అన్యతమనిధారణకారణాభావాదనిధారణమితి పూర్వపక్షః. త్రయాణామాద్యపక్షాణాం సాపద్యత్వా, ద్విశేషణపక్షస్య తదభావా, చ్చసవిపాదేయ ఇతి సిద్ధాంతః. అధ్యాసైఽన్యతరబుద్ధ్యానాన్యతరబుద్ధిని వృత్తిః - తదానీమాక్షారముద్గీర్ణాధ్యాసవిషయముపాసీతేతివాక్యస్యార్థః. అపవాదేత్వన్యతరబుద్ధ్యాన్యతరద్వీప ర్తత ఇతి భిదా - యథాసర్వం రజ్జుం జానీయాదిత్యుక్తైర్వద్ధీని వృత్తిః. బ్రాహ్మణో భూమిదేవ ఇతి వదంతి త్కాథత్వ మేకత్వం. విశేషణత్వం నామ సామాన్యరూపేణ ప్రతిపన్నస్యార్థస్య విశేషణవచ్చిన్నతయా సమర్పణం - యథోత్పలస్య నీలమితి విశేషణం. ఓక్షారశ్చ సర్వవేదవ్యాప్తి - తస్యోద్గీర్ణశబ్దేన విశేషణం నామ ఉద్గీర్ణావయవభూతస్య తస్య తథాత్వేన లక్షణయా సమర్పణం. తత్రాధ్యాసపక్షోఽనుపపన్నః - లక్షణా ప్రసక్తాత్. ఉద్గీర్ణశబ్దో హ్యుద్గీర్ణా రెలాక్షణికః - ఉద్గీర్ణాధ్యాసవిషయతాయా ఉద్గీర్ణశబ్దార్థత్వాభావాత్. ఎవ మోక్షారశబ్దోద్గీర్ణలాక్షణికః. ఫలంచ కల్ప్యం. * ఆపయితాపవై కామానామితి ఫలంచాప్యధి - దృష్టి ఫలమితి తదత్ర ఫలం. అపవాదేషి లాభావస్తుల్యః. నవమిథ్యాజ్ఞాననివృత్తిః ఫలం - ఆత్మని భ్రమనివృత్తివత్ పురుషార్థరూపత్వాభావాత్. అశక్యత్వాచ వాదః - ఓక్షారోద్గీర్ణబుద్ధ్యాన్యతరస్యా అనివృత్తేః. అనివృత్తిశ్చ పూర్వమేతయారవ్యోన్యాధ్యాసాభావాత్ - రజ్జుసర్వత్రా నిమితే పురుషస్య హి సర్వం రజ్జుం జానీయాదిత్యుక్తైర్వద్ధీని వృత్తిః. ఏకత్వపక్షోపి నయం క్తః - ఏకతశబ్దేన విషయీతార్థసిద్ధౌ శబ్దా న్తరవై యధ్యాత్. సద్దేహద్యభావాచ్చ పిక్వకోటి ఇతి వన్న స ప్రయోజనతా. కించ - ఉద్గీర్ణశబ్దః కృత్వద్విత్వీయభక్తివిషయత్వాదాక్షారాతి క్తవృత్తిః - ఓక్షారశబ్దోద్గీర్ణాధ్యాసవయవవృత్తి క్త ప్రణవేవ ర్తమానత్వాదుద్గీర్ణాతి క్తవృత్తి రితి నైకత్వపక్షోపి న్యాయ్యః. అతః పారిశేష్యో సార్వత్రిక మోక్షారముద్గీర్ణశబ్దోఽవయవలక్షణయా విశిష్టీయం క్తం. సచాధ్యాసవిశేషణపక్షే దూర్జ్ణణాతుల్యేతి మ సర్వా - అథా న్తరైఽథా న్తరబుద్ధిసమర్పణం ప్రకృప్తం - అవయవివాచకశబ్దేనావయవసమర్పణం సన్నికృప్తమితి - యథాపటాదిశబ్దానాం పటాద్యేకదేశసమర్పణమితి నైష మన్యాత్. అతః * వ్యాప్తేః - ప్రణవస్య సార్వత్రికత్వాద్ధేతో న్నద్విశేషణత్వం సమజ్ఞానమితి భక్త్యవయవోయః ప్రణవతముపాసీతేతి విశేషణత్వం యమితి. ఏకత్వత్వం అచరేషాం దోషానాయామపి ప్రాయోగతుల్యం. అత్ర బ్రూమః - * వ్యాప్తైశ్చ సోపాసీతేతి పూర్వార్వాధికరణశేషత్వం ప్రతీయతే. తచ్చాపేక్షితం - తదాకృతోద్గీర్ణతదేకదేశవిషయత్వలక్షణరూపభేదస్యానేన సూత్రేణ స్థాపనాసిద్ధేః. కించ - ప్రణవసోద్గీర్ణశబ్దవిశేష్యతాయాం హేతుః ఓక్షారశబ్దస్యాద్గీర్ణాధ్యాసవయవవృత్తి క్తవృత్తిత్వం వ్యాప్తిశబ్దవిషయమితి తమితి తదవసాధీయః - ఉత్పలాతిరి క్తవృత్తిత్వేపి నీలశబ్దస్య విశేష్యసమర్పకత్వా ప్రసిద్ధేః. ఉత్పలవిశేషణత్వం హి ప్రసిద్ధం. తతశ్చోత్పలస్య నీలవిశేష్యత్వ వదద్గీర్ణస్య ప్రణవవిశేష్యత్వ మప్యవిరుద్ధం స్యాత్. అతః త్తరవిద్యాస్వనుగమవివోద్గీర్ణశబ్దస్య ప్రణవవిషయత్వేన సమజ్ఞానో హేతుః. అతస్మాత్ స్యంధోక్తార్థచరత్వం పూర్వాధికరణశేషత్వంచ యం క్తం. — అన్యేషామై కాధికరణమేవాభిమతం. యోజనామాత్రే వైషమ్యం - * అన్యథాత్వం - విద్యాభేదః ఇతి వ్యాఖ్యాతం. తదయం క్తం - అన్యత్వమిత్త్యనుక్తేః. శబ్దభేదాదిపాతభేదంకృత్వా * త్వంసంఉద్ధాయస్వ * ఉద్గీర్ణముపాసాంచ క్రిరే ఇతి ప్రథమాద్విత్వీయా విభక్తిభేదాదితి వ్యాఖ్యాతం, - నావిశేషాదితి భక్తిభేదేష్యధావిశేషాదిత్యుక్తం. తచ్చాయం క్తం - రూపభేదాద్విద్యాభేదస్య శక్తాసూత్ర విషయేత్వేన సమ్యవతిభక్తిభేదాదితి శక్తాయా అభావాత్తద్విషయవ్యాఖ్యానస్య మన్వత్వాత్, అర్థైకత్వేపి * తముపాసీత - సహసాస్య ఇతి విభక్తిభేదసమ్యవస్యస్ఫుటత్వాత్, * ఉపదేశభేదాన్వేతిచ నో భయస్తిన్నస్య విరోధాదితి భక్తిభేదకృతశక్తాయాః పూర్వమేవ పరిహృతత్వా, చ్చ. అతో రూపభేద ప్రతిపాదకవాక్యాదివివ్యాఖ్యానముచితం * ప్రకరణభేదాత్ - ప్రకారభేదాత్ ఇతి చాతీవాస్వరసం - ప్రకరణశబ్దరూఢిశక్త్యా భేదశబ్దాధ్యాహారాచ్చ.

౧౦॥ సూ.

శ్రిః శ్రిః సర్వా భేదాదన్యత్రే మే॥ శ్రిః శ్రిః

ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోః ప్రాణవిద్యా ఆత్మానామైతే *యోహ వై జ్యేష్ఠంచ శ్రేష్ఠంచ వేదజ్యేష్ఠశ్చ హవై శ్రేష్ఠశ్చ భవతి ప్రాణోహ వావజ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చేత్యాది. తత్ర జ్యేష్ఠ్యత్రై శ్రేష్ఠగుణకం ప్రాణముపాస్యం ప్రతిపాద్య - వాక్చతుశ్శ్రోత్రమనస్సు వసిష్ఠత్వప్రతిష్ఠాత్వసమ్మత్యాయతనత్వాభ్యాగుణానామప్రతిపాద్య - వాగాదీనాం దేహస్య చ ప్రాణాయత్తస్థితిత్వనతదాయత్తతత్తత్కార్యత్వేన చ ప్రాణస్య శ్రేష్ఠ్యం ప్రతిపాద్య - వాగాదిసమ్బద్ధితయా శ్రుతాన్వసిష్ఠత్వాదీగుణాంశ్చ ప్రాణసమ్బద్ధితయా ప్రతిపాదయతి. ఏవం ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయో జ్యేష్ఠ్యత్రై శ్రేష్ఠ్యగుణకోవసిష్ఠత్వాదిగుణకశ్చ ప్రాణఉపాస్యః ప్రతిపాద్యతే. కాషీతకీనాంతు ప్రాణవిద్యాయాం తత్రేవ జ్యేష్ఠ్యత్రై శ్రేష్ఠ్యగుణకః ప్రాణఉపాస్యః ప్రతిపాదితః - నపునర్వసిష్ఠత్వాదయో వాగాదిసమ్బద్ధినోగుణాః ప్రాణసమ్బద్ధితయా ప్రతిపాదితాః. తత్ర సంశయః - కిమత్ర విద్యాభిద్యతే - ఉతనేతి. కింయుక్తం. భిద్యతఇతి. కుతః. రూపభేదాత్. యద్యపుభయత్ర ప్రాణఏవ జ్యేష్ఠ్యత్రై శ్రేష్ఠ్యగుణఉపాస్యః - తథాప్యేకత్ర వసిష్ఠత్వాదిభిరపిగుణైర్వ్యక్తః ప్రాణఉపాస్యః ప్రతీయతే - ఇతరత్ర తుతద్విధురభివ్యుపాస్యరూపభేదాద్విద్యాభేదః. ...

ఇతి ప్రాప్తే బ్రాహ్మణః (సర్వా భేదాదన్యత్రే మే) నాత్ర విద్యాభేదః - అన్యత్ర - కాషీతకీనాం ప్రాణవిద్యాయామపి ఇమే - వసిష్ఠత్వాదయోగుణాఉపాస్యాస్త్యై. కుతః. (సర్వా భేదాత్) ప్రతిజ్ఞాతప్రాణజ్యేష్ఠ్యత్రై శ్రేష్ఠ్యపపాదనప్రకారస్య సర్వస్య తత్రాప్యభేదాత్. తథాపి - ఛన్దోగ్యవాజసనేయనాం ప్రాణవిద్యాయాం *ఏతాహ వై దేవతాలహం శ్రేయసేవూదిరే * అహం శ్రేయసేవదమానా ఇతి చాపక్రమ్య వాగాద్యైకాపక్రమణే అన్యేహంసప్రాణానామిన్ద్రియాణాం శరీరస్య వస్థితింతత్కార్యంచావికలం ప్రతిపాద్య - ప్రాణోత్ర గ్రీమణోసర్వేషాం విశరణమకార్యకరత్వంచాభిధాయ సర్వేషాం ప్రాణాధీనస్థితిత్వతదధీనకార్యత్వాభ్యాం ప్రాణస్య జ్యేష్ఠ్యముపపాదితం. ఏవముపపాదితం వాగాదికార్యస్య ప్రాణాధీనత్వం *అథ హేనం వాగువాచయదహం వసిష్ఠాస్త్రిత్వం తద్వసిష్ఠోసీత్యాది నావాగాదిభిరనూద్యతే. కాషీతకీనాం ప్రాణవిద్యాయామపి ప్రాణజ్యేష్ఠ్యత్రై శ్రేష్ఠ్యప్రతిపాదనాయ వాగాదిషు వసిష్ఠత్వాదయః ప్రతిపాదితాః. *అథ హేమా దేవతాః ప్రజావతింపితరమేత్యాబ్రువణ్కొవై నః శ్రేష్ఠభిత్వాదినా వాగాదిగతాగుణావాగాదయశ్చ దేహశ్చ ప్రాణాధీనా ఇతి ప్రాణస్య జ్యేష్ఠ్యముపపాదితం - వాగాదిభిః స్వస్వగుణానాం వసిష్ఠత్వాదీనాం ప్రాణాధీనత్వానువాదమాశ్రంతునకృతం. నైతావతారూపభేదః - వాగాదీనాం వసిష్ఠత్వాదిగుణాన్వితానాం ప్రాణాధీనకార్యత్వానువాదనేనైవ ప్రాణస్య వాగాదివసిష్ఠత్వాదిగుణహేతుత్వస్య సిద్ధత్వాత్. తదేవహి ప్రాణస్య వసిష్ఠత్వాదిగుణయోగిత్వం - యద్వాగాదివసిష్ఠత్వాదిహేతుత్వం. అతోఽత్రాపి వసిష్ఠత్వాదిగుణయోగార్పణోజ్యేష్ఠ్యః ప్రతిపన్నఇతినాస్తి విద్యాభేదః.

సర్వా భేదాధికరణం సమాప్తమ్.

౧౦॥ సూ. శ్రిః శ్రిః సర్వా భేదాదన్యత్రే మే॥ శ్రిః శ్రిః సర్వా భేదాధికరణే దృష్టివిశేషణతయా ప్రాణం ప్రస్తుతః - తద్విషయస్వతస్త్రిపాస సంనిరూప్యత ఇతి సజ్జిః. ఛాన్దోగ్యత్వాది నావిషయశ్శోభ్యతే. *ప్రశస్యస్యత్ర ఇతి ప్రశస్యశబ్దస్య త్రాదేహత్వైశ్రేష్ఠ్యం - ప్రశస్యత్వం. *జ్యేష్ఠే ప్రశస్యశబ్దస్య దేశః * వృద్ధస్యచేతి సూత్రేణ వృద్ధశబ్దస్య దేశః - తస్మాదత్ర జ్యేష్ఠ్యం - ప్రవృద్ధత్వం. వసిష్ఠప్రతిష్ఠాసమ్మత్యాయతనశ్చైర్వాక్చతుశ్శ్రోత్రమనసాం యథాక్రమంతత్తత్కార్యజనసామర్థ్యానివివక్షితాని. కింకాషీతకీప్రాణవిద్యా ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకోక్తప్రాణవిద్యాతోభిద్యతే - నవేతి. కిముభయత్ర వేద్యత్వం - ఉతనేతి. కిముభయత్ర వసిష్ఠత్వాదిగుణకముపాసనం - ఉతకాషీతకీనాంతద్విధురమితి. *యదహం వసిష్ఠాస్త్రిత్వంతద్వసిష్ఠోసీత్వనువాదాభావేపి వాగాదీనాం ప్రాణాధీనత్వాభిధానం వసిష్ఠత్వాదిప్రాప్తిం ప్రాణస్యగుణయతి - నేతి. నచేత్ - కాషీతకీప్రాణవిద్యాయాం వసిష్ఠత్వాద్యప్రాప్తే రూపాసనస్యాతద్విషయత్వాత్తద్విషయతద్విషయమోద్విద్యయార్థేదః. గమయతిచేత్ - కాషీతకీనామపి వసిష్ఠత్వాదిప్రాప్తే రూపాసనస్య తద్విషయత్వైవరూపభేదాభావాదైకమితి. (ఇతరత్ర తుతద్విధురభి) స్వప్రకరణభగవదేనై రాకాష్ఠ్యాదితిభావః. ...

పూర్వదిరభి ఛాన్దోగ్యసారః. *ఏవదమానా ఇతి వాచినాంపాతః. పూర్వదిర - వివాదంచక్రః. *యదహం వసిష్ఠాస్త్రిత్వంతద్వసిష్ఠోసీతి - అహంయత్స్వకార్యకరణసమర్థాన్వి - తస్యత్వదధీనత్వాత్తత్రైవతత్కార్యసామర్థ్యమిత్వత్వత్. ...

ప్రాణవిద్యాజ్ఞవిషయమన్యదపి నిరూపణమనంతరమేవకరిష్యతే. యథా ప్రాణస్యవసిష్టత్వాద్యనుసంధానేననినాజ్యైష్ట్యక్రైష్ట్యానుసంధానానుపపత్తైరనుక్తానామపివసిష్టత్వాదీనాంకాషీతకీప్రాణవిద్యాయాం ప్రాప్తిః - తథాబ్రహ్మస్వరూపానుసంధానంయైర్గుణైర్విదానోపపద్యతే- తేబ్రహ్మవిద్యానుసంధానస్వప్యనుసంధేయాశ్చిత్తయమర్థః ప్రతిపాద్యతే.

౧౧॥ సూ.

శ్రీశ్రీశ్రీ ఆనందాదయఃప్రధానస్య॥ శ్రీశ్రీశ్రీ

అత్రబ్రహ్మస్వరూపగుణానాంసర్వానుపరవిద్యాసూపసంహారోఽస్తి - నేతివిచార్యతే. అప్రకరణాధితానాముపసంహారేప్రమాణాభావాత్ప్రకరణత్రుతానామేవోపసంహారిణి.

ఏవం ప్రాప్తేబ్రూమః (ఆనందాదయఃప్రధానస్య) అభేదాదితవర్తతే. ప్రధానస్య-గుణినోబ్రహ్మణస్సర్వేషామనుసంధేయభేదాత్, గుణ్యపుకగ్భవాన్తానాం, సర్వత్రానందాయస్తస్థానాడవసంహర్తవ్యాః. ...

చరతువాగాదితాగుణావసిష్టత్వాదయః. ఇమేవసిష్టత్వాదయోగుణాఃఅన్యత్రాశిభవన్తి- సర్వశాఖానుప్రాణవిజ్ఞానస్యాభేదాత్. అభేదశ్చప్రాణసంవాదాదిసారూప్యాదితివాచకతే. నచ శ్రుతహనిరశ్రుతకల్పనావా- స్పదేతే ప్రసిద్ధాదేకదత్తగుణాదేకాన్తరేపిహ్యుభయోగవిశేషాత్ ప్రసిద్ధాభవనీతిచపరిహృతం. తత్ప్రవిజ్ఞానస్యాభేదశ్చబ్రహ్మే - తదవపాదకసారూప్యకణ్ణైర్నిర్మాణాత్. అభేదశ్చేనసారూప్యవిషయోన్యస్వప్రకారసారూప్యంవివక్షితంచేత్ - విజ్ఞానసారూప్యంజ్ఞేయసారూప్యనిబర్ధనం- తత్సారూప్యంచనసిష్టత్వాద్యసంధేయసిద్ధితిహేత్వసిద్ధిస్సాన్ - అతస్తత్పరిహారముచపాదనప్రకారస్యసర్వస్యాభేదాదితివాక్యానసంనిరాకాక్షత్వాన్నిసంశయత్వాచ్చ అత్యస్తముచితం. దేవదత్తగుణప్రసిద్ధిద్వైవచనాతిప్రసజ్ఞాదనాదృతః. — సర్వత్రప్రాణవిజ్ఞానస్యజ్యైష్ట్యక్రైష్ట్యగుణయోక్తస్యచత్యభిజ్ఞానాదిత్యచర. తతోవ్యవపాదనసారూప్యాదిత్యుచితం - తత్ప్రవసిష్టత్వాదిప్రాప్తవసాధారణహేతుత్వాత్. *నవైకంప్రతివ్యత్యతిన్వాయాత్ అశ్రుతత్వమకించిత్రమితిచోక్తం. తత్సర్వసాధారణత్వాత్ పాదాద్భాగిరణాశ్చైతమిత్యత్రానుక్తిః. — అన్యేతుఫలభేదాద్విద్యాభేదఇతిపూర్వపక్షంవర్తయన్తి- ఏకత్రహి *జ్యేష్ఠశ్చహవైశ్రేష్ఠ్యభవతీతిశ్రుతం - అన్యత్రతు *తత్తైవనందియాన్ సర్వేషాంభూతానాం ప్రాణమేవప్రత్యాత్మానమమృతమభిసమ్భూయసహైస్సైస్సైర్వైర్నాకాకాక్షామృతసవాయప్రతిష్ఠాకాశాత్సర్వరితసద్భవతి యత్రైతద్దేవాస్తత్సృష్టభవమృతోభవతియదమృతాదేవాఇతిశ్రుతం. ఉభయత్రప్రాణదేవతానుసాయజ్యస్యైవప్రధానఫలత్వాత్ జ్యైష్ట్యక్రైష్ట్యగుణసమ్మధఫలస్యప్రధానఫలం- సర్వత్రత్వాత్ విద్యైక్యం-అతోగుణావసిష్టత్వాదయఃపసంహార్యాఇతిసిద్ధాస్తయన్తి. ఫలభేదాద్విద్యాభేదవర్ధనమేవయోక్తం- నతువసిష్టత్వాదిగుణానన్వయాత్ - గుణోపసంహారానుపసంహారాహివిద్యాభేదాభేదఫలభూతౌ- నతుభేదాభేదోపపాదకాదితి. అత్రబ్రూమః- అత్ర *స్వరేతీసతద్భవతీతిన్వైర్వాదిపత్తిముక్తం- సర్వాత్మమభవదితవత్. స్వరాధిపత్యంక్రైష్ట్యాస్త్యస్తతం. అమృతత్వంచరకాలస్థిరూపతయాజ్యైష్ట్యాస్త్యస్తతం- వృద్ధతమత్వంహిజ్యైష్ట్యం. ఇదంచ *అదరాదలోపః *ఉపస్థితేతస్తద్భవనాదిత్యత్రవత్సమానన్యాన్యసిద్ధం - తత్రహిజమ్జాదీనాంసత్సంక్కుల్పత్వరూపఫలాస్తర్వావోపక్యత్యతి. తేన స్యాయేనసంసర్వావసమ్మతేనఫలభేదాప్రతితిర్వాప్యేతదుపన్యాసాభావః. * ఉపస్థితేత్యతిసూత్రస్యయాజనానరంతుతత్త్రైవనిరసిష్యతే. అతఃకృతకరత్వస్యావర్జనీయత్వాదిహఫలభేదావర్ధనంతత్పరిహారానుక్తిశ్చ.....

సర్వాభేదాధికరణంసమాప్తమ్.

మధ్యేనజ్యతివిశేషేణ ప్రస్తుతమధికరణానరంభాచిభ్యాగుః ప్రాణవిద్యాజ్ఞవిషయనిరూపణస్యపశ్యత్కరిష్యమాణత్వమాహ (ప్రాణవిద్యాజ్ఞేతి) అనంతరాధికరణసభ్యతిమాహ (యథా ప్రాణస్యేతి) (అనుక్తానామపీతి) *త్వంతద్వసిష్టత్వాప్రాణావసిష్టత్వాదివేద్యశవపవవ్యక్త్యానంతరానామిత్వర్థః.

౧౧॥ సూ.

శ్రీశ్రీశ్రీ ఆనందాదయఃప్రధానస్య॥ శ్రీశ్రీశ్రీ స్వరూపగుణానాం- స్వరూపప్రతిత్వనుబద్ధగుణామిత్వర్థః. కిమానందాయోగుణాసర్వానువిద్యాసూపసంహార్యాః- ఉతయత్రప్రాయస్తైత్రైవేతి. కిమానందాదీనామైశ్వర్యాదివత్ గుణ్యపుకగ్భవతీతిమాత్రం - ఉతబ్రహ్మస్వరూపవత్ ప్రతిత్వనుబద్ధత్వమితి. ఫలఫలిభావోన్ముఖః (అప్రకరణేతి) స్వప్రకరణేనమానప్రకరణేనాధితానాముపసంహారేతిప్రసజ్ఞాదితిభావః. (అభేదాదితవర్తత్యతి) *సర్వాభేదాదన్యత్రేమితిసూత్రస్థాభేదశబ్దోఽత్రానువర్తత్యత్వర్థః. * సర్వాభేదాదిసమస్తస్వాప్యభేదశబ్దస్యానువర్తముపపద్యతే - బుద్ధ్యాతావతోఽంశస్యనిష్క్రమ్యపరామర్శాత్. యథా *అధశబ్దానుశాసనంకెహంశబ్దానామిత్వత్రానుశాసనశబ్దస్యేతిభావః. సూత్రంప్రధానశబ్దంవాచకే (గుణిణితి) అభేదాత్ - విశ్వాత్. అభేదాదిత్యనేనఫలితమాహ (గుణ్యపుకగ్భవతి) గుణానామితిసాధారణశబ్దనిర్దేశత్తరమాత్రశబ్దోన్ముఖాన్యర్థః. ఆనందాదయః- ఆనందత్వాదయః. *దేవ్యైకయోగివత్ భావప్రధానోన్ముఖః.

ద్వాదిభిర్నిస్వరూపతోనిరూప్యతే. అతఃపాస్యబ్రహ్మస్వరూపావగమాయసర్వా సువిద్యాస్వానందాదయోఽనువర్తంతే- యేతునిరూపితస్వరూపస్యబ్రహ్మణః కారుణ్యాదయోగుణాఃప్రతిపన్నాః- తేషాంగుణ్యపుష్కస్థితత్వేపిప్రతీత్యనుబద్ధిత్వాభావాత్ యేయత్రత్రతాః-తేతత్రప్రసంగోర్యాదతినిరవద్యమ్.

యద్యపచయాపచయప్రసక్తౌ త్ప్రియశిరస్తాదయోబ్రహ్మణః పురుషవిధత్వరూపణమాత్రాధాః- నతుబ్రహ్మగుణాః- తద్వ్యతథాకూపస్యబ్రహ్మణస్తథా త్వేనరూపణంకిమార్గంక్రియతే. అతథాభూతస్యహితథాత్వరూపణే కేనవిత్ప్రియోజనేనభవితవ్యం - యథా * ఆత్మానం రథినందిద్ధిత్యాది నోపాసకస్యతమపకరణానాంచ రథిరథాదిత్వరూపణంఉపాసనోపకరణభూతశరీరేద్వియాదివశీకరణార్థంక్రియతఇత్యుక్తం. నచేహతథావిధంకించిత్ప్రియోజనందృశ్యతఇతిబలాద్భ్రహ్మగుణత్వం ప్రియశిరస్తాదీనామభ్యుపేత్యం. తత్రాహ

౧౮॥ సూ. ఆత్మోఽస్మి ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్॥ ఆత్మోఽస్మి ప్రయోజనాన్తరాభావాదాధ్యానాయాయంరూపణోపదేశఃక్రియతే. ఆధ్యానం- అనుచింతనం. ఉపాసనముచ్యతే. * బ్రహ్మవిదాపౌతిపరమిత్యత్రోపదిష్టాధ్యానరూప వేదనసిద్ధయే హ్యనన్దమయబ్రహ్మప్రతిపత్త్యర్థంఆనన్దమయం బ్రహ్మప్రియమోదాదిరూపేణవిభజ్యశిరఃపక్షాదిత్వేనరూపయిత్వోపదిశ్యతే. యథాన్దమయఃపురుషః-అయందేహఃశిరఃపక్షాదిభిః * తస్యేదమేవశిరఃత్యాదినాబుద్ధావారోప్యతే, యథాచప్రాణమయ మనోమయవిజ్ఞానమయాః * తస్యప్రాణవశిరఃత్యాదినాప్రాణాద్యవయవైర్బుద్ధావారోప్యతే, ఏవమేభ్యోఽగ్ధాన్తరభూతస్తదన్తరాన్తాఆనన్దమయోపిప్రియమోదాదిభిరేకదేవైఃశిరఃప్రభృతిత్వేనరూపితైరాధ్యానాయబుద్ధావారోప్యతే. ఏవమానన్దమయోపలక్షణత్వాద్ప్రియశిరస్తాదీనాంసర్వదాఆనన్దమయప్రతీతావనువర్తంతే.

౧౯॥ సూ. ఆత్మోఽస్మి ఆత్మశబ్దాచ్చ॥ ఆత్మోఽస్మి *అన్యోన్తరఆత్మానన్దమయఇత్యాత్మశబ్దేననిర్దేశా, దాత్మనశ్చశిరఃపక్షపుచ్చాసమ్భవా, త్ప్రియశిరస్తాదయస్తస్యసుఖప్రతిపత్త్యర్థంరూపణమాత్రమితిగమ్యతే.

నను *అన్యోన్తరఆత్మాప్రాణమయః*అన్యోన్తరఆత్మామనోమయ
ఇత్యాత్మశబ్దస్యానాత్మస్వపిపూర్వంప్రయుక్తత్వాత్ *అన్యోన్తర ఆ
త్మానన్దమయఇత్యాత్మశబ్దస్యాత్మవిషయత్వంకథంనిశ్చయతే.తత్రాహ.

గత్కారణత్వం- తత్రవిశేష్యాంశస్యలక్షణమానందాదయః, తత్రవిశిష్టానుసంధానేకారణత్వమనుసంధేయం- నతువిశేష్యానుసంధానవిధిప్రాప్తయోగోపలక్షితమిత్యుక్తం. ఆమలత్వమితి *నిష్కలంనిష్క్రియం *అపహతపామైత్యాదిద్రష్టవ్యా. స్వరూపతః- అసాధారణాకారేణ.....

ఆనన్దరూపత్రశక్తామాహ (యదీతి) అతథాభూతస్యతథాత్వరూపణేప్రయోజనందృష్టం-
అత్రతుప్రయోజనాభావాత్ప్రియశిరస్తాదికంసరూపణమాత్రం - అపితుగుణవివేచ్యర్థః.

౧౮॥ సూ. ఆత్మోఽస్మి ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్॥ ఆత్మోఽస్మి (ఆధ్యానమనుచింతనమితి) *స్వాచ్చిద్రాత్మృతిరాధ్యానమితిహితైఖిన్దుకాః. ఉపాసనోపయోగితాన్త్రజన్యజ్ఞానసిద్ధ్యర్థమిత్యర్థః. పరోక్షార్థస్యబుద్ధావారోపణంఋషిరూపణాదేవహితే. (ప్రియమోదాదిభిరేకదేవైరితి) అలిశయితసుఖానామపి బ్రహ్మనుభవైకదేశత్వేనబ్రహ్మణోఽపరిచ్ఛిన్నసుఖత్వముక్తంభవతీతిభావః. (సర్వదేవి) శాస్త్రేణప్రతిపత్తౌబుద్ధ్యారోహణాయప్రియశిరస్తాదిప్రతిపత్తవ్యం- ఏవమపరిచ్ఛిన్నానందైప్రతిపత్తేనసత్పుపాస్తాప్రియశిరస్తాదికంసానునన్దయమిత్యర్థః.

౧౯॥ సూ. ఆత్మోఽస్మి ఆత్మశబ్దాచ్చ॥ ఆత్మోఽస్మి ఆత్మనో నిరవయవత్వ ప్రసిద్ధిముపజీవ్య ప్రవృత్తమిదంనూ త్ర మిత్యభిప్రాయేణాహ (ఆత్మనశ్చేతి)

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ ఆత్మగృహీతితరవదుత్తరాత్ ॥ శ్లో॥ అన్యోన్తరతత్త్వానన్దమయిత్యత్రాత్మశబ్దేనపరమాత్మనవగ్రహణం ఇతరవత్ - యథేతరత్రాత్మ ఆత్మవాచిత్యమేకవగ్రహణం సమాఖ్యతలోకానుసృజాత్యాదిహ్యత్మశబ్దేనపరమాత్మనవగ్రహణం- తద్వత్. కుతపతత్. (ఉత్తరాత్) * సాకామయత బహుస్యాంప్రజాయెయోత్యానన్దమయవిషయాదుత్తరాద్వాక్యాత్.

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ అన్వయాదితీతేత్వాదవధారణాత్ ॥ శ్లో॥ పూర్వత్రప్రాణమయాదిష్యనాత్మస్వాత్మశబ్దాన్వయదర్శనాన్వీకరాన్నిశ్చేతుంశక్యత ఇతిచేత్. (పూర్వవధారణాత్) స్వాదేవనిచ్చయః. కుతః. అవధారణాత్ - పూర్వత్రాపి తస్మాద్వాపితస్మాద్వాత్మనాకాశస్సమ్భూత ఇతిపరమాత్మనవబుద్ధ్యావధారితత్వాత్. అన్నమయాదన్తరేప్రాణమయేప్రభుమంపరమాత్మబుద్ధిరవతీర్ణా - తదన్తరంచప్రాణమయాదన్తరేమనామయే - తతోవిజ్ఞానమయే - తత ఆనన్దమయేప్రక్రాంతాపరమాత్మబుద్ధిస్తదన్తరాభావా, దుత్తరాచ్చ * సాకామయతేతివాక్యా, త్ప్రతిష్ఠితేతుపక్రమేవ్యపరమాత్మనిపరమాత్మబుద్ధ్యాత్మశబ్దాన్వయ ఇతినిరవద్యమ్.

ఆనందాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ ఆత్మగృహీతితరవదుత్తరాత్ ॥ శ్లో॥ (ఇతరవదితి) * ఆత్మవాచిత్యమితి ఉత్తరాత్ * నకుక్షతేత్వాదివాక్యాత్ పరమాత్మనవగ్రహణమిచ్ఛః.

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ అన్వయాదితీతే స్వాదవధారణాత్ ॥ శ్లో॥ (పూర్వత్రేత్వాది) ఉపక్రమాధికరణన్వాయేన పూర్వానుగుణముత్తరం నేయం- తస్మాదుత్తరవాక్యాత్ పూర్వస్వాత్మవిషయత్వంసనిశ్చేయమిచ్ఛః. (స్వాదిత్వాది) పరమాత్మనవబుద్ధ్యావధారితత్వాత్ - విషయాకృతత్వాత్. విషయపక్రమోపక్రమేపరమాత్మనవవాత్మబుద్ధిశబ్దవిషయత్వాన్వీకరణాత్ పూర్వవాక్యసోపక్రమజాత్యత్యధః. తస్మిన్ భేదత్వపరమాత్మనిపరమాత్మవాచిత్యకృత్యమిత్యత్రాహ (అన్నమయాదితి) ప్రాణమయాదిష్యస్వాత్మశబ్దావధారణాత్ పూర్వవాక్యప్రయోగః- అపితుపరమాత్మబుద్ధ్యేవ ప్రయోగః. * అన్తః ప్రవిష్టానాజనానామితిరత్తదన్తః ప్రవేశేననియన్తత్వంహ్యత్వత్వం. తత్రప్రాణమయేనన్దమయాదన్తరత్వమాత్రేణపరమాత్మబుద్ధిర్జాతా. తస్మాచ్ఛన్తరదర్శనేనత్రాపి పరమాత్మబుద్ధిర్జాతా- పూర్వత్రాతునివృత్తా. ఉత్తరోత్తరేతత్తదన్తరచాత్మశబ్దప్రయోగః. యస్మాన్వదన్తరంనాస్తి, ఈక్షణాదికంచక్రుతం, - తస్మిన్పరమాత్మబుద్ధిరాత్మశబ్దస్సప్రతిష్ఠితా. విషంపూర్వత్రాపిపరమాత్మబుద్ధివిషయవివాత్మశబ్దప్రయోగాదయమస్వాత్మశబ్దపరమాత్మవిషయవివేచనాత్రాపక్రమజాత్యత్యధః.

పరేకానన్దరూపత్వవిజ్ఞానమనన్దస్వరూపత్వసత్వస్వరూపత్వధర్మాణాంసర్వవిధ్యాననుగతత్వంపూర్వపక్షీకృత్యసర్వాభేదాత్ - సర్వత్రబ్రహ్మణవికత్వాత్ విషంసార్వత్రికత్వమాచూః. తత్రభాష్యేతుసర్వాత్మత్వస్వరూపత్వయోఃపుంసక్తిరానన్వీకరాద్వాత్. * సర్వాభేదాదిత్యత్రాభేదశబ్దమాత్రానువృత్తిరుక్తా-అభిశబ్దానుశాసనంకేచాంశబ్దానామితివత్. సర్వస్వాభేదాత్-సర్వత్రాభేదాదిసమానవైరూప్యప్రసక్తాత్ సర్వశబ్దాననువృత్తిః. పూర్వాధికరణేనప్రమాణమానన్దాదేవ- తదనుపపత్తైరుక్తత్వాత్. * ప్రియశిరస్తైతి- ప్రియంమోదః ప్రమోదఇతిపరస్పరాపేక్షయాభోక్తృస్తరాపేక్షయాబోధచయాపచయాస్తః- అతస్సజాతీయస్వగతభేదరహితేబ్రహ్మణిప్రియశిరస్తాదయః. తేకుకొశధర్మాః-తథాపిబ్రహ్మగుణత్వాభ్యుపగమేనన్వాయః ప్రదక్కితఃసంయద్వామత్వాదీనామసార్వత్రికత్వాదైత్యాచూః. తత్రకొశధర్మత్వంస్రాగేననిరస్తం. బ్రహ్మణినిర్బేదత్వంచప్రమాణవిరుద్ధమితివిషయశంకాక్షం. బ్రహ్మగుణానాంభోక్తృస్తరగతమోదాద్యపేక్షయానాపచయః, సతేహంవృద్ధిరావశ్యేపచనా, ౭౩- కింతుసర్వేభ్యోఽతిశయః సవైకరూపః. సచచరస్పరాపేక్షయాప్రకర్షాపకర్షా- సర్వేహంస్వరూపతోవిషయతత్సనిరతిశయత్వాత్. అతఃపచయ-పచయప్రసక్తాన్మనిషేషః - కింతుశిరసిభేదేనతిస్థూలత్వత్యత్యాన్వయప్రసక్తాదేవాబ్రహ్మగుణత్వంప్రియశిరస్తాదీనామితియక్షం. అన్యథాశిరశ్చైవైవ్యధ్యంపచన్యాత్ - ప్రియమోదాద్యప్రాప్తిరతితదావత్వన్యం. * ఇతరేత్వైతి- అర్థస్య- బ్రహ్మణవికత్వాదిత్యత్రాపిపరమాత్మబుద్ధ్యాదితీతుస్వరూపం. ఆనన్దజ్ఞానాదిశబ్దాఃఆనన్దత్వాదిసామాన్యముఖేనప్రవృత్తాస్సార్వభౌమతీత్యజ్ఞాబుద్ధ్యంవస్తువిషయై- అతఃఆనందయఃసర్వేపిపదాధాఉపసంహార్యాభివ్యక్తయక్షం-శబ్దప్రమాణకేవలమయథాశబ్దంగుణాభ్యుపగమస్వయంక్తత్వాత్, గుణావిషయోమేకేతరశబ్దైవ్యధ్యత్, అతద్వాన్వయైతిముఖేనప్రతిపత్తైర్బ్రహ్మార్థాపవాదాధానేనాయంక్తత్వా, చ. శబ్దేత్యాశ్చపవాదాఃప్రాగేవపరిహృతాః. * ఆధ్యానాయత్పరికరణాన్తరంవృత్తం-ఇన్ద్రియైశ్శబ్దాభ్యాధ్యాత్వాదిర్విషయః. ఇన్ద్రియాదిభ్యోఽర్థాదీనాంప్రత్యేకంపరత్వంప్రతిపాద్యం-తథాప్రతిపన్నత్వాత్. వా

QEL 2

౧౮॥ సూ. శ్రీకార్యాఖ్యానాదపూర్వం॥

పూర్వప్రస్తుతప్రాణవిద్యాశేషభూతమిదానీంచీవ్యతే. ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోజ్యైష్ఠంచశ్రేష్ఠంచ ప్రాణముపాస్యముత్వాప్రాణస్యవాసస్వైనాపోభిధీయన్తే. ఛాన్దోగ్యేతావత్ ససహవాచకింమేవా సోభవిష్యతీత్యావశ్యతాచామస్తస్మాద్వాసతదశిష్యస్తఃపురస్తాచ్చపరిష్టాచ్చద్భిఃపరిదధతిలమ్ముకోహవాసో భవత్యనగ్నోభవతీతి. వాజసనేయకే ఖింమేవాసశిష్యప్రాణేనపృష్టావాగ్రాదయడోమః *అపోవాసశిష్యతద్వి ద్వాంసశ్శ్రీత్రియా అశిష్యస్తాచామస్త్యశిత్వాచాచామస్త్యతమేవతదనమనగ్నంకుర్వంతామస్యన్తే తస్మాదే వంవిదశిష్యన్నాచామేదశిత్వాచామేదేతమేవతదనమనగ్నంకురుతశితి. తత్రసంశయః-కిమత్రాచమనంవిధీ యతే-ఉతాపాంప్రాణవాసస్త్వానుసంధానమితి. *అశిష్యన్నాచామేదశిత్వాచామేదిత్యాచమనేవిధిప్రత్య

ప్రతిపర్యాయం శ్రుతానాముపాసనాం బ్రహ్మధ్యానానజిత్యేవాక్యభేదఇతిచేత్. తత్కరిం. అవానరవాక్యభేదోభవతాపిదురపహ్నవః. ఆనస్తమ యవ్యతిక్రేపాసనాం యుద్రఫలత్వేనానస్తమయోపాసనవివక్షాధాజనార్థతయామహావాక్యైకత్వంతస్త్రిపపద్యతే. అతోనబ్రహ్మధ్యానాద్యత్వ నితితత్సమగ్ననాధ్యక్షకరణభేదకల్పనమనుపపన్నం. *అత్తగ్నహిరిత్యాదికంచాధికరణానరంవర్తయన్తి - వితరేయః *అత్తావాఇదం, వాజసనే యకే *నైవేహకించనగ్న ఆసీన్మృత్యునైవెదమావృతమాసీదితి, చవిషయః. ఏకత్ర *ఉక్తముక్తమితివైప్రజాపదస్తీత్యారభ్య *ప్రజాపతేరేతో దేవః ప్రాణఉక్తమిత్యేవవిద్యాదితిమహావ్రతసమృద్ధ్యుక్తవిషయోపాసనమృద్ధ్యుస్తాణశరీరోన్తర్యామీప్రతీయతే- వాజసనేయకేతు *ఉపవాళశ్చ స్యమేధ్యస్యశిరోయస్సూర్యఇత్యశ్చమేధోపాసనమృద్ధ్యుతయాపురుషః ప్రతీయతే. అతశ్చయత్రార్థప్రత్యభిజ్ఞానాథావాదర్థభేదఇతిపూర్వపక్షంకృ త్వామృత్యుశ్చైనాత్తగ్నహితిః ఇతిరవత్ - *అత్తావాఇతివత్ - ఉత్తరాత్ - *తననోమరుతేత్యాత్మస్త్వీస్యామితివాక్యాత్, *సఇమాల్లోకాన్సృజ లేలివత్ *సాప్రధివ్యభవదితిలోకస్థస్త్రిప్రతీవాక్యా, చ్చ, వాజసనేయకైశ్చమేధాస్వయాత్, *అశనాయాహిమృత్యుశ్చనాయామృత్యుశ్చ బ్రాహ్మయా, చ్చార్థభేదఇతిచెన్న - *అత్తావాఇదం *నైవేహకించనేమృత్యుతయాత్రావధారణాదైకత్వప్రతీతిః. అశనాయామృత్యుశ్చజ్ఞాగత్యంజి హీర్షాయ క్షరమాత్మశరౌ. ఉపాసనప్రకరణముఖయత్రపరిసమాప్తం. అసమాప్తవపుపాస్యాత్మకత్వంసీధ్యతి- ఇహాగ్నిధృత్యాపూర్వత్రాపుపా స్యతయాసమృద్ధఇత్యాముః. వర్తకానరంవర్తతం - అత్తావాఇదమిత్యైవరేయకవాక్యం, *అత్తైవెదమగ్న ఆసీత్ పురుషవిధిఇత్యాదిబృహదారణ్యకవాక్యం, చవిషయః. ఏకత్రాశరీరకత్తాప్రతిపన్నః. అన్యత్రతుపురుషవిధిః - సశరీరః *సోవిభేదిభయారత్యాద్యవేతశ్చేలివాక్యయారథ భేదఇతిపూర్వపక్షంకృత్యాఏకత్ర *సచక్షతలోకాన్మృత్యుజ్ఞాఇత్యాదినా, న్యత్ర *సముఖాచ్యయోనేర్దస్తాధ్యాంచాగ్నిమస్తజితేత్యాదినా, చోత్త రచాక్యేనోభయత్రదేవతాస్మస్త్యామనాత్. శరీరభయాద్యస్వయాదర్థభేదఇతిచెన్న - *అత్తైవెదమిత్యవధారణాపరత్వావగమాత్. అశరీరస్యా పిపరస్యహిరణ్యగర్భరూపేణశరీరగ్రహణంభయాన్వయశ్చకుటే. ఈశ్వరప్రభావనామేవబ్రహ్మాదీనాంసృజ్యత్వం, *యోనైవేదాంశ్చప్రహీణాతి రివిద్యాధిగమాదిప్రవృత్తి, శ్చలీలారూపా. సంసారధర్మశరీరధర్మశరీరప్రవృత్తిమిశ్నోనిగోధ్యంక్షమః-నాన్యఇతిభిదేతివర్తయన్తి. అత్రబ్రాహ్మః- కిమత్రోపాసనయోరేకత్వంసీమధయిషితం - ఉతకారణవాక్యయోరేకార్థత్వం. ప్రధమస్తుభవద్భిరేవనిరస్తః *సహివయముపాసనయోరేకత్వం బ్రాహ్మవిధివద్భిః. ఉపసాదితంచ తద్విద్యమూరశ్చమేధమహావ్రతోక్తవిషయత్వాత్. ద్విత్వియైవధ్యానాసజ్జతిః - కారణవిచారస్యసమన్వయా ధ్యానయత్పర్యత్వాత్. కృతకరత్వంచ - ఏకత్వావధారణసజ్జల్పపూర్వకప్రపశ్చసర్వాదిభిఃపరమాత్మపరత్వనిర్ణయస్యపూర్వమేవకృతత్వా, దధికశక్తౌ యాలభావా, చ్చ, అశనాయామృత్యుశ్చబ్రాహ్మ్యాంసంశయఇతిచేత్. *యస్యబ్రహ్మచక్షత్రంచోభేభవతేదదనఇతివాక్యతుల్యత్వాదస్యపాక్యస్య, *అత్తాచరాచరగ్రహణాదిత్యనేనామృత్యుపరమాత్మనోమృత్యుశ్చవాచ్యతోపపత్తే, శ్చ, అకాశప్రాణాదిశబ్దాత్ మృత్యుశ్చబ్రహ్మకోపిశేషః. కృతకరత్వా దేవద్వితీయంచర్మకమపినిరస్తం - తత్రచదేవతాస్మస్త్యాకత్వావధారణాదినాహినిర్ధాన్తః. సంసారచేతనాచిద్ధర్మాన్వయస్తుప్రకృతిపురుషరూపేణావస్థిత బ్రహ్మణస్సవత్తితి *అవస్థితేతికాశకృత్సృజిత్యాదిషూపసాదితం. భవద్భిశ్చ *సర్వధర్మోపపత్తేశ్చేత్యత్ర సర్వమిదందర్శితమితికృతకరత్వమవ గ్నసీయం. హిరణ్యగర్భస్యవిద్యాధిగమాదయోలీలాఇతితునయం క్తం - లీలాత్వకల్పకాథావాత్. *తస్మిన్జ్ఞేస్వయంబ్రహ్మేతితువచనంపరమాత్మసంసర్వ శరీరకత్వాన్వయం. హిరణ్యగర్భస్యతేత్రజ్ఞత్వంచానపోదిత్యజ్యత్వశ్చ త్యాదిభిస్సిద్ధం, మోక్షధర్మప్రభృతిమచోపబంహజేమస్సుటతర, మితినా త్రప్రపశ్చ్యతే. అతః*అనన్తాయఇత్యారభ్యసప్తానాంసూత్రాణామధికరణత్వైధికత్వనమయుక్తమ్.

అనన్తాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. శ్రీకార్యాఖ్యానాదపూర్వం॥ ఏకాన్తరిత పూర్వాధికరణేనాన్యసజ్జతిః. *లమ్ముకోహవాసోభవతి - వాసో లభ్యవాన్యవతి. *అనం- ప్రాణం. అత్రకింప్రాణవిద్యాజ్ఞాచమనమన్యస్విధీయతే - ఉతాచమనీయానామపాంప్రాణవాసస్త్వానుసంధానం. కిం వెదనేవిధిప్రత్యయా శ్రవణేపి *కింమేవాసః*అపోవాసః ఇత్యాద్యవక్రమాదిపర్యాలూచనయావాసోదృష్టిపరత్వంప్రతీయతే- నేతి. సచేత్ - ఆ

యశ్రవణాత్, *ఏత మేవతదనమనగ్నంకురుత ఇతివేదనేవిధిప్రత్యయాభావా, దనగ్నతాసజ్జీర్తనస్యస్తుత్యర్థతయాన్వయోపపత్తే, శ్చ భోజనాగ్నస్యాచమనస్య స్మృత్యాచారప్రాప్తత్వేనవిధిప్రత్యయబలా త్పరిణావిద్యాగమాచమనాంతరంవిధీయతే. ...

ఇతిప్రాప్తైస్సూమః ఆచమనీయానామపాంప్రాణస్య వాసస్తాసుసద్ధానమేవేహ పూర్వమప్రాప్తంవిధీయతే- (కార్యాఖ్యానాత్) అప్రాప్తాఖ్యానాత్. అప్రాప్తాఖ్యానే శబ్దస్యార్థవత్త్వాదిత్యర్థః. ఏతదుక్తంభవతి- * కింమేవాసః * ఆపోవాసః * అద్భిఃపరిదధతి * ఏతమేవ తదనమనగ్నం కురుత ఇత్యుపక్రమోపసంహారయోర్వాక్యస్యాపాంప్రాణవాసోదృష్టివరత్వప్రతీతే, రాచమనస్యస్మృత్యాచారప్రాప్తత్వా, దాచమనమనూద్యాచమనీయా స్వప్నుప్రాణవాసస్తాసుసద్ధానంవిధీయత ఇతి. అత ఏవఛాన్దోగ్యే * తస్మాద్వాఏతదశిష్యస్త్రైపురస్తాచ్చోపరిష్టాచ్చాద్భిఃపరిదధతీత్యద్భిఃపరిధానమేవోక్తం- నాచమనమ్.

కార్యాఖ్యానాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ.

శ్శ్రీశ్రీ సమానవివంచాభేదాత్ ॥

నాజననేయకేఅగ్నిరహస్యేశాణ్డీల్యవిద్యామాతా *సత్యంబ్రహ్మత్యుపాసీతఅథ ఖలుక్రతుషుయో

చమనాంతరవిధిస్సాన్యత్. ప్రతీయతేచేత్ - ఆచమనీయాస్వప్నువాసోదృష్టివిధిస్సాన్యత్. (స్తుత్యర్థతయాన్వయోపపత్తేశ్చేతి) నానుసద్ధానార్థతయైత్యర్థః. ...

రాధాస్తమాహ (ఇతిప్రాప్త ఇతి) అపూర్వపదవ్యాఖ్యానమప్రాప్తపదం. ఇహవిధీయత ఇతి- ఇహశబ్దః ప్రకరణచరః. దృష్టివిధ్యంతరోపేతత్వం నివక్షీతం. * యదిదంకించ ఆశ్వభ్యుపశకునిభ్యఃఆకీటపతజ్జభ్యస్తత్తేన్నమితి- తత్రత్వాన్విణ్యదనీయేవస్తునిప్రాణాప్యాయకభూతేప్రాణాన్నత్వదృష్టిర్విధిత్వితేతత్వాహచర్యాదపివాసస్తవదృష్టివిధిర్ముక్త ఇతిభావః. ప్రాణవాసస్తాసుసద్ధానమప్రాప్తంవిధీయతేఅప్రాప్తాఖ్యానాదిత్యుక్తేహేతోసాధ్యావిజ్ఞతేవస్యాదిత్యుక్తస్మృత్యర్థమాహ (అప్రాప్తాఖ్యానేశబ్దస్యేతి) నహిజ్ఞాతజ్ఞాపనేప్రయోజనం. ప్రాణవాసస్తాసుసద్ధానస్యాప్రాప్తత్వేపిచమనేవిధిప్రత్యయశ్రవణాత్ ద్వితీయాచమనస్యాప్రాప్తత్వాత్ తదేవవిధీయత ఇత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) ఏవంవిదాచామేదితి- *స్మాత్వాఖ్యజ్ఞేతేతివత్. ప్రతిపన్ననైవాప్రాప్తత్వాత్, అప్రతిపన్నప్రాప్తాధానరకల్పనాయాగా, దుపక్రమోపసంహారతాత్పర్యలిప్తోపేతత్వా, చాఖ్యాద్యయానుయాయిత్యా, చ్చప్రాణవాసస్తాసుసద్ధానమేవవిధేయం- స్మృత్యాచారాభ్యాంప్రాప్తత్వాత్, తాత్పర్యలిప్తాభావా, దప్రాప్తాధానరకల్పనా, దేకశాఖామాత్రప్రతిపన్నత్వా, చ్చనాచమనవిధేయమిత్యర్థః. ...

పరైస్తాచమనంవాసస్తాసుసద్ధానముభయంకించవిధేయం- ఉతాచమనం- ఉతవాసోదృష్టిరితి త్రిధావిచారకృతః. భాష్యయాభయవిభాసవత్సేవాక్యభేదస్యస్ఫుటత్వాదనాదృతః. అప్నువాసఃకార్యపరిధానాఖ్యానాత్ అపాంవాసస్తవకల్పనవిధేయమితివయోజయన్తి. చురీధానాఖ్యానస్యహేతుత్వాయోగాత్తదనాదరః. అప్రాప్తత్వమేవహిహేతుః. —ఆచమనీయాస్వప్నువాసోదృష్టినంవిధేయం - అహరహఃకర్తవ్యస్యచాచమనస్యసజ్జీర్తనాదిత్యపరేషాంయోజనా. ఏవంసతివాసోదృష్టినస్యవిధేయత్వేహేతుఃకణ్ఠోక్తాస్సాన్యత్ - కింత్యాచమనీయాస్వప్నుకర్తవ్యతాయాహేతురుక్తస్సాన్యత్. అతస్తదనాదరః —అగ్నేతులచమనాంతరంప్రాణవిద్యాజ్ఞంవిధేయం-ఆచామేదితివిధిప్రత్యయశ్రవణాత్. అనగ్నతాసజ్జీర్తనంస్తుత్యర్థమితిస్థానయన్తి. అథవా- *ఆపోవాస ఇతివాసోదృష్టిర్విహితా. కాస్వప్నువాసోదృష్టిర్త్యేతేయోం *ఆచామేదిత్యాచమనాంతరవిధిః. అథాదాచమనీయాస్వప్నువాసోదృష్టిర్వియమ్యతే. *అనగ్నంకురుత ఇత్యర్థవాదశ్చవిహితవాసోదృష్టిమనువదతీచనీధా నయన్తి. తదయుక్తం - *కింమేవాసః- ఆప ఇతి మూమః *అద్భిఃపరిదధతి, *ఆపోవాసః *అనగ్నంకురుత, ఇత్యుభయత్రోపక్రమోపసంహారపర్యాలోచనయావాసోదృష్టివిధానేతాత్పర్యావగమూత్ ఛాన్దోవైకార్థ్యాచ్చ. నహితత్రాచామేదితివిధిః. తత్రానుక్రమప్యాచమనంవివక్షీతం. అనుక్తస్యాన్యతో గ్రాహ్యత్వాదితిచేత్. అన్యత్రాచమనక్తత్వాత్. ననూక్తం *ఆచామేదితిచెన్న - *తస్మాదేవంవిదశిష్యన్నాచామేదితవాక్యే *ప్రాజ్ఞుఖాభుజ్ఞేతేతిప్రాజ్ఞుఖత్వవద్వేదనస్యవిధేయత్వప్రతీతే. యదిహ్యచమనంవిధేయం- తదా *ఏవంవిదిత్యనర్థకంసాన్యత్ - * అనగ్నంకురుత ఇత్యర్థవాదశ్రవణాదేవతదర్శనానస్యనిర్దత్వాత్. నహివిధ్యంతరేషాన్విధాదికార్థజ్ఞానమేవంవిదిత్యుచ్యతే. యతోఽన్యవాక్యస్యాచమనాంతరవిధిపరత్వమయుక్తం-అతఏవవాసోదృష్ట్యనువాదేగాచమనాంతరవిధిపరత్వోచ్యుపపన్నః.

కార్యాఖ్యానాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. శ్శ్రీశ్రీ సమానవివంచాభేదాత్ ॥ పూర్వాధికరణంప్రాణవిద్యాకేషత్వేనప్రసక్తం. తత్పూర్వాధికరణస్వరూపప్రతీత్యంతర్భూతానాంగుణానాముపసంహర్యత్వముక్తం - ఏవంసత్యసజ్జత్వాన్తర్భూతవశాత్వాదిగుణానాముపసంహర్యత్వముచ్యత ఇతిసంక్షేపః.

యంపురుషత్వార్థ్య సఽతాత్మనముపాసీతమనోమయంప్రాణశరీరంభారూపంసత్యసజ్జ-ల్పమాకాశాత్మా
నమితి. తథా తస్మిన్నేవబృహదారణ్యకేపునరపిశాణ్డీల్యవిద్యామాయతే *మనోమయోయంపురుషోభాస్స
త్యంతస్మిన్నస్తర్ల్యయేయథాప్రహిర్యాయవోవాసపషసర్వస్యవశీసర్వస్యేశా నస్సర్వస్యాధిపతిస్సర్వమి
దంప్రశాన్తియదిదంకించేతి. తత్రసంశయః - కిమత్రవిద్యాభిద్యతే - ఉతనేతి. సంయోగచోదనాఖ్యానామ
విశేషేపివశిత్యాద్యుపాస్య గుణభేదేనరూపభేదాద్విద్యాభేదః.

ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే (సమానపవమితి) యథాగ్నిరహస్యేమనోమయప్రాణశరీరభారూపసత్యసజ్జ-
ల్పత్వగుణగణిత్రుతః- ఏవంబృహదారణ్యకేపిమనోమయత్వాదికే సమానేసత్యధికస్యవశిత్యాదేచ్ఛసత్యస
జ్జ-ల్పత్వగుణాభేదాన్నరూపభేదః. అతోవిద్యైక్యమ్.
సమానాధికరణంసమాస్తమ్.

౨౦॥ సూ. శ్లోకః సమ్మన్తాదేవమన్యత్రాపి॥ శ్లోకః

బృహదారణ్యకేస్త్రియతే *సత్యంబ్రహ్మైత్యవక్రమ్య *తద్యత్సత్యమసౌ సఽదిత్యోయపవపతస్మిన్
మణ్డలేపురుషోయశ్చాయం దక్షిణేక్షిన్నిత్యవక్రమ్యఽదిత్యమణ్డలేక్షిణీచసత్యస్యబ్రహ్మణోవ్యాహృతిశరీర
త్వేనోపాస్యత్వముక్త్యా * తస్యోపనిషదహరిత్యధిదైవతం *తస్యోపనిషదహమిత్యధ్యాత్వమితిద్వేషనిషదౌ-ర
హస్యనామనీడపాసనశేషతయామాయేతే. తేకింయథాగ్రుతస్థానవిశేషనియతత్వేనవ్యవస్థితే-ఉతోభయ

కిమత్ర ఓద్యాభిద్యతే - నేతి. కిమభయత్ర రూపభేదోఽస్తి - నేతి. కిమగ్నిరహస్యేవశిత్యాది ప్రాప్తిరస్తి - నేతి. కింమనోమయభారూపసత్యసజ్జ-ల్ప
త్వామైనమేవగుణిత్రుత్యభిజ్ఞయావశిత్యాది ప్రాప్తిగమయః - నేతి నగమయితేతే - వశిత్యాద్యప్రాప్త్యరూపభేదాద్విద్యాభేదః. గమయితేతే -
వశిత్యాది ప్రాప్త్యరూపభేదాద్విద్యైక్యం.

బృహదారణ్యకేయద్వైత్యాదికమధికముక్తం, యచ్చవాజసనేయకేసత్యసజ్జ-ల్పత్వమధికముక్తం- తదుభయమపితుల్యార్థమితిసరూపభేదః-
సత్యసజ్జ-ల్పత్వకార్యత్వాద్వైత్యాదే. అధిపతిశబ్దాత్తంశేషిత్వంససత్యసజ్జ-ల్పత్వాన్తర్భూతమితిచెన్న-శేషిత్వస్యనియమనానంతోచహేతుత్వాత్.
అన్యథీయోస్యతప్రేచవస్తునియమసస్యహికదాచిద్విహతిశక్త్యాభవతి- అతస్తదభావాదసజ్జుచితమైశ్వర్యంసత్యసజ్జ-ల్పత్వాన్తర్గతం.

పరత్వేకస్యాంశాఖ్యాంపునరుక్తైః ప్రతిపత్తౌభేదేనపహిదుమశక్యత్వాత్పశ్యకృత్వోఽభ్యాసాత్ప్రయాజభేదవద్విద్యాభేదంపూర్వప
క్షీకృత్యమనోమయత్వాదిగుణకోపాస్యాభేదా, దగ్నిరహస్యేవిద్యాంవిధాయసపివబృహదారణ్యకేవశిత్యాది గుణవిధానాయపత్యతత్త్వగుణవిధానా
యపునశ్చుక్తిప్రపత్తేః, ప్రాప్తిహితమనోమయత్వాది గుణోపన్యాసస్సహితవిద్యాప్రత్యభిజ్ఞానాగ్లోష్వపపత్తే, ద్విద్యైక్యంనిర్ధానయన్తి. ఆప
రేషామపీదంతుభ్యం. అన్యేష్యభ్యాసస్యాయోసవిద్యాభేదంపూర్వపక్షీకృత్యప్రసంపాదస్య- సత్యసజ్జ-ల్పత్వరూపైశ్వర్యస్యసాతిశయత్వసభ్యవాన్నిరతి
శయత్వప్రతిపాదనార్థమైశ్వర్యవిశేషరూపవశిత్యాద్యనేకగుణవిధానాయానువాదరూపత్వోపపత్త్యైక్యమాయుః. తత్ర *ప్రాప్తైకర్మణినానే
కావిధాతుంశక్యతేగుణఇతిన్యాయేనానేకగుణవిధానానుపపత్తిరూపకైస్త్వసజ్జ-ల్పత్వరూపైశ్వర్యస్యసరిభృశత్వనిర్వర్తంసపివైశ్వర్యగుణోనానా
నిభావిహితఇతిపరిహరన్తి. తత్రసర్వేషాంపూర్వపక్షోఽనాసమ్భవః - బృహదారణ్యకే *సర్వస్యవశిత్యాదేశ్చూరియమాణల్యాదాపతప్రతిపదశా
యామేవశేషావగమాదపిశేషపునశ్చుక్తిమిత్తవిద్యాభేదశక్త్యానుపపత్తేః. అతోరూపభేదాత్పూర్వపక్షఉచితః. యేషామగ్నిరహస్యేఆనుక్తాగు
ణాబృహదారణ్యకేచిదీయస్తజ్జివపక్షః- తేషాం *ప్రాప్తైకర్మణినానేకావిధాతుంశక్యతేగుణఇతిన్యాయేనప్రాప్తయ్యాంవిద్యాయామనేకగుణవిధానే
వాక్యభేదఃప్రసజ్జేత్. విశ్వర్యగుణవికావిధియతత్త్వస్యేపరిహరన్తి. గుణాన్తరత్వేనీదేహితధానిర్వాహకపద్యతే - గుణవిశేషాన్తర్భూతసమ్భవా
త్తుభాష్యేతదనాదరః.

సమానాధికరణంసమాస్తమ్.

౨౦॥ సూ. శ్లోకః సమ్మన్తాదేవమన్యత్రాపి॥ శ్లోకః యథామనోమయత్వాదిగుణకవైస్యవోపాస్యత్వేనవిద్యైక్యం- ఏవమత్యైదిత్యస
ప్రస్థినోవ్యాహృతిశరీరకవైస్యవోపాస్యత్వేనవిద్యైక్యమితిశక్త్యాంసజ్జిభిః. *దక్షిణేక్షిన్- దక్షిణేక్షిణీ. ఉపనిషదాదివ్యాఖ్యేయపదం- రహస్యనా
మనీఇతివ్యాఖ్యానం. కిమతేనామనీయథాగ్రుతస్థానవ్యవస్థితే-ఉతఉభయత్రావ్యవస్థయోపనంహార్యేఇతి. కిమత్రవిద్యైక్యం - ఉతనేతి. కింవ్యాహృ
తిశరీరస్యాపాస్యత్వముభయత్రవిద్యైక్యంగమయతి - నేతి. కిమపాస్యగుణైక్యమాత్రమభేదహేతుః - ఉతస్థానైక్యమపీతి. స్థానంకిముపాస్యాన్తర్గ
తం- ఉతనేతి. నశేత్- ఉపాస్యగుణాభేదమాత్రమభేదహేతురితివ్యాహృతిశరీరత్వస్యవిద్యైక్యగమకత్వాత్ తదభేదేనామ్నోవికల్పేనోపసంహరః.

త్రోభే అనియమే నేతిసంశయే సత్యస్య వ్యాప్యతీతరీరవ్యైవోపాస్యస్య బ్రహ్మణోద్వయోః స్థానయో స్స మ్బద్ధాదుపాన్వయేనరూపాభేదా త్సంయోగాద్యభేదాచ్చవిద్యైక్యదనియమే నెతిప్రాప్తం. తదిదముచ్యతే (సమ్బద్ధాదేవమన్యత్రాపీతి) యథామనోమయత్వాది గుణవిశిష్టవ్యైక్యత్వాదుపాన్వయేనరూపాభేదాద్విద్యైక్యన్యూనోపసంహారః- ఏవమన్యత్రాత్మ్యాదిత్యసమ్బద్ధినో బ్రహ్మణఃసత్యవ్యైక్యత్వేనవిద్యైక్యమభయో రుభయత్రోపసంహారః.....

ఇత్యేవంప్రాప్తైప్రచక్షుషే

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ నవావిశేషాత్॥ శ్లో॥ నవైతదస్తి-యద్విద్యైక్యమపసంహారఇతి. కుతః. (విశేషాత్) ఉపాస్యరూపవిశేషాత్. బ్రహ్మణఃక త్వేవే కత్రాదిత్యమణ్డలస్థతయాఉపాస్యత్వం- ఇతరత్రాత్మ్యాధారతయోపాస్యత్వమితిస్థానసమ్బద్ధిత్వభేదేనరూపభేదాద్విద్యాభేదః. నైవం శాణ్డీల్పవిద్యాయాఃఉపాస్యస్థానంభిద్యతే- ఉభయత్రహృదయాధారత్వేనోపాస్యత్వాత్. అతోవ్యవస్థితేఇతి.

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ దర్శయతిచ॥ శ్లో॥ దర్శయతిచాత్మ్యాధారాదిత్యాధారయోగ్గుణానుపసంహారం *తస్యైతస్యతదేవరూపంయదమువ్యరూపమి త్యాదినారూపాద్యతిదేశేన. స్వతోహ్యప్రాప్తావతిదేశే నప్రాప్త్యపేతా.

సమ్బద్ధాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ సమ్భుతిమ్యవ్యాప్త్యపిచాతః॥ శ్లో॥ తైత్తిరీయకేనారాయణీయానాం ఖలేషుచ *బ్రహ్మజ్యేష్ఠావీర్యాసమ్భుతా నిబ్రహ్మగ్రేజ్యేష్ఠందివ మాతతాన! బ్రహ్మభూతానాంప్రథమోతజజ్ఞేతేనార్హతిబ్రహ్మణాస్సద్ధితుంకఃఇతి- బ్రహ్మణిజ్యేష్ఠానాంవీర్యాణాం సమ్భుతిఃమ్యవ్యాప్తిశ్చైత్యాదిగుణజాతమామాతం. తేషాముపాసనవిశేషమనారభ్యాధీతానాం గుణానాంసర్వాసువిద్యాసూపసంహారేప్రాప్తఉచ్యతే. ...

(సమ్భుతిమ్యవ్యాప్త్యపీతి) సమ్భుతిమ్యవ్యాప్తితి- సమాహారద్వద్వత్వాదేకవచ్ఛావః. సమ్భుత్యాధికమనారభ్యాధీతమపితతపవ- స్థానభేదాద్వ్యవస్థాప్యం- ససర్వత్రోపసంహారవ్యం. కథమనారభ్యాధీతానాంస్థానవిశేషనియతత్వం. స్వసామర్థ్యాదితిబ్రూమః. ద్యువ్యాప్తిస్తావద్భృదయాద్యల్పస్థానగోచరాసువి

స్థానస్యాపాస్యాస్తర్వావేష్ఠానై క్యమవ్యభేదహేతుతి వ్యాప్యతీతరీరవ్యమా త్రైణివిద్యైక్యనవగమనవిద్యాభేదాన్నామూర్ఖ్యవస్థితత్వమితి. పూర్వపక్షస్యానుత్సాహ తత్వమాహ (తదిదమితి) సూత్రస్యవాక్యార్థమాహ (యథేతి)

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ నవావిశేషాత్॥ శ్లో॥ (అతోవ్యవస్థితేఇతి) నామ్నాఇత్యర్థః.....

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ దర్శయతిచ॥ శ్లో॥ విద్యైక్యేనస్వతః ప్రాప్తరూపాదీనాంసాతిదేశాపేత- తస్మాదతిదేశోవిద్యాభేదనిబద్ధనః - తస్మాద్గుణానుపసంహారత్వార్థః.....

సమ్బద్ధాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ సమ్భుతిమ్యవ్యాప్త్యపిచాతః॥ శ్లో॥ పూర్వాధికరణేనామ్నాస్థానభేదాద్వ్యవస్థాక్యతా - తథానారభ్యాధీత సమ్భుత్యాధికస్యాపిస్థానభేదాద్వ్యవస్థేతినన్యతిః. (ఉపాసనవిశేషమనారభ్య) అప్రస్తుత్యేత్యర్థః. కింసమ్భుత్యాదిగుణానాంసర్వాసూపసంహారః- ఉతకానుచిత్. కిమనారభ్యాధీతానాంకానుచిద్వినియోగః- ఉతసర్వాసు. కింసామర్థ్యంకానుచిదేవనియజ్జే- నేతి. నచేత్- క్వచిద్వినియోగాభావాత్ సర్వాసూపసంహారః. సామర్థ్యంక్వచిద్వినియోజకంచేత్- వినియోగభావోకానుచిదేవాపసంహారః. ...

సమ్భుతిమ్యవ్యాప్తిఇతివక్తవ్యమిత్యాశక్త్యాహ (సమాహారేతి) హృదయస్థస్యవ్యాప్తిధికమనుపసంహారేత్- కథందహరవిద్యాదివ్యర్థకౌ

ద్యాసునోపసంహర్తుంశక్యా - సమ్భృత్యాదయోపితత్సహచారిణస్తత్తుల్యదేశా ఇత్యల్పస్థానవిషయాను వి
ద్యాస్వసుపసంహార్యాః. శాణ్డీల్యదహారాదివిద్యాస్వల్పస్థానవిషయాను * జ్యాయాన్ పృథివ్యాః * యావా
న్వా అయమాకాశస్తావానేహోన్తర్హృదయతకాశిత్యాదయస్తత్రతత్రాశక్యోపసంహారాః మనోమయ
త్వాపహతపాశ్చత్వాదివిష్టసోపాస్యస్యమాహత్వ్యప్రతిపాదనపరాః.
సమ్భృత్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ పురుషవిద్యాయామపిచేతరేషామనామ్నానాత్ ॥

తైత్తిరీయకేపురుషవిద్యామ్నాయతే *తస్యైవంవిదుషోయజ్ఞస్యాజ్ఞాయజమానశ్శ్రద్ధాపత్నీశరీరమిక్ష
మురోవేదిగ్లోమానిబద్ధిరిత్యాదికా. ఛాన్దోగ్యేపిపురుషవిద్యామ్నాయతే *పురుషోవావయజ్ఞస్తస్యయానిచతు
ర్వింశతివద్వాణీత్యాదికా. తత్రసంశయః - కిమప్రవిద్యాభిద్యతే - ఉతనేతి. పురుషవిద్యేతినామైక్యా, త్పురు
షావయవేషుయజ్ఞావయవకల్పనసామ్యేనకూపైక్యా, తైత్తిరీయకైఫలసంయోగాశ్రవణాత్ * ప్రహషోడశవ
ర్షశ్శతంజీవతీతిఛాన్దోగ్యేత్రతస్యైవపురుషవిద్యాఫలత్వాత్ఫలసంయోగస్యాప్యవిశేషా, ద్విద్యైక్యం. ...

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే-ఉభయత్రామ్నాతయోర్విద్యయోఃపురుషవిద్యాత్వేపివిద్యాభేదోన్యైవ. కుతః.
(ఇతరేషామనామ్నానాత్) ఏకస్యాంశాఖాయామామ్నాతానాంగుణానామన్యత్రానామ్నానాత్. తథా
హి- *యత్సాయంప్రాతర్మధ్యాహ్నంచతానిసవనానీత్యాదయస్తైత్తిరీయకేఆమ్నాతాః ఛాన్దోగ్యేసవనత్వేన
నామ్నాయంతే. శ్రేధావిభక్తంపురుషాయుషం ఛాన్దోగ్యేసవనత్వేనకల్ప్యతే. ఛాన్దోగ్యేత్రానామశిశిషాదీ
నాండిత్యాదిత్వకల్పనంతైత్తిరీయకేనకృతం,-యజమానపత్న్యాదిపరికల్పనంచాన్యథా. అత్రోరుపముభయత్ర

కసోపిజ్యాయస్తాద్యక్రిత్యత్రాహ (శాణ్డీల్యేతి) (మాహత్వ్యప్రతిపాదనపరాః) స్వతోన్తనస్తత్పరాపమాహత్వ్యప్రతిపాదనపరాఇత్యర్థః. న
త్వేతద్విద్యాయాఉపాస్యాకారపరాఇత్యర్థః. అల్పస్థానవిషయదహారవిద్యాదిషుద్యవ్యాప్త్యాదేరనుపసంహరణేత్ - కథంసర్వవిద్యానుయాయుష్య
సన్ధాదిష్వస్తర్భూతస్థానస్తస్యస్థానసంధ్యేయత్వం. ఇథం- ఔపాధికాల్పత్వవతోబ్రహ్మణస్తస్మిన్నేవస్థానఔపాధికమహత్త్వంవిరుద్ధమితితదనుపసం
హరణక్షే. ఆసన్ధాద్యస్తర్భూతమానస్తస్యస్థానావికమితివిరోధః. ఔపాధికాల్పత్వానుసంధానసంస్థానావికమహత్త్వానుసంధానంచావిరుద్ధం - స్వతో
న్తనచ్చిత్తంబ్రహ్మస్తదనుగ్రహయాపాధికాల్పత్వవతోస్థితమితిహ్యనుసంధాతుంశక్యం. అల్పత్వమహత్త్వయోరౌపాధికాయోర్యుగపడకత్రాన్వ
యోవిరుద్ధత్వర్థః.

ఉభయత్రసమానమనోమయత్వాదిగుణవత్ సమ్భృత్యాదీనాముపాస్యప్రత్యభిజ్ఞాపనాక్షమత్వాదాది దైవిక్యసమ్భృత్యాదయోనాథ్యా
త్వంభవన్తిపరైరుచ్యతే. తద్గుణవిశిష్టతాభేదాదప్రత్యభిజ్ఞాపనంచేత్ - క్వచిదపిగుణాపసంహారోసస్యాత్. అత్రోవిరుద్ధగుణవిశిష్టబ్రహ్మవిషయవి
ద్యాసునోపసంహరణత్వేవయంక్రమ్.

సమ్భృత్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౪॥ సూ. శ్లో॥ పురుషవిద్యాయామపిచేతరేషామనామ్నానాత్ ॥ ద్యవ్యాప్తిసన్నిధిసమామ్నాతస్యసమ్భృత్యాదేస్తత్సమాన
స్థానానుప్రవేశాదేకేద్యాస్వయఉక్త-ఏవంబ్రహ్మవిద్యాసన్నిధిసమామ్నాతపురుషవిద్యాయాస్తచ్చేషత్వమితిసజ్జతిః. కిముభయత్రవిద్యైక్యం-
ఉతవిద్యాభేదఇతి. కిముభయత్రరూపసంయోగాభేదః - ఉతనేతి. కిముభయత్ర * ప్రహషోడశవర్షశ్శతంజీవతీత్యాదుఃప్రాప్తిరేవఫలం - ఉత
తైత్తిరీయకవిద్యాయాంబ్రహ్మప్రాప్తిఃఫలం. కింతైత్తిరీయకపురుషవిద్యాప్రకృతబ్రహ్మవిద్యాజ్ఞం - ఉతనేతి. కిం *తస్యైవంవిదుషఇతినిర్దేశోబ్ర
హ్మవిద్యాజ్ఞత్వంగమయతి - నేతి. నచేత్ - బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞత్వాభావేనబ్రహ్మప్రాప్తిఫలకత్వాభావాత్ ఆయంప్రాప్తిరేవఫలమితిఫలాభేదాద్రూపా
భేదాచ్చవిద్యైక్యంసస్యాత్. యదా *తస్యైవమితినిర్దేశోబ్రహ్మవిద్యాజ్ఞత్వంగమయతి - తదాతైత్తిరీయకపురుషవిద్యాయాః బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞత్వేనబ్ర
హ్మప్రాప్తిఫలకతయాఫలభేదాద్రూపభేదాచ్చవిద్యాభేదః. (ఫలసంయోగాశ్రవణాదితి) విరోధిఫలశ్రవణేసతిసంయోగాభేదస్సస్యాత్-విరోధిఫలాశ్ర
వణణిభ్యూరూపదారభేదేనప్రత్యభిజ్ఞానాదనుక్రమపీఠలమన్యత్రన్వీకార్యమిత్యర్థః. కథంఫలాశ్రవణం-పురుషవిద్యాయాఉపరిష్టాత్ *బ్రహ్మణో
మహిమానమాప్నోతిహిఫలంశ్రూయతే. తన్న-కేవలపురుషవిద్యాయాః బ్రహ్మవిద్యాత్వాభావాత్ బ్రహ్మప్రాప్తిరూపంఫలమయోగ్యత్వాత్ పురుషవి
ద్యాసమ్భృత్యసమాప్త్యపూర్వాన్వవాకోక్తబ్రహ్మవిద్యయాన్వీతంభవతీత్యభిప్రాయేణ ఫలసంయోగాశ్రవణాదిత్వక్రం. యథా *ద్వాదశకాహిన
స్యేతివాక్యంసత్రప్రకరణేన్దీతమపిత్రసంబద్ధమయోగ్యత్వాత్ తతఉక్త్యుపాహినప్రకరణేసంబద్ధతేతద్వత్. *ప్రహషోడశవర్షశ్శతంజీవతీ
త్యత్రప్రజీవతీత్యన్వయః.

భిద్యతే. తథాఫలసంయోగోపిభిద్యతే-తైత్తిరీయకేహిపూర్వానువాకే *బ్రహ్మణోత్వామహాసఃమిత్యాత్మా నంయుజ్జోతేతిబ్రహ్మ విద్యామభిధాయతత్ఫల త్వేన *బ్రహ్మణోమహిమానమాహోఽతీత్యుక్త్వా. *తస్యైవంవిదు షణ్ణిత్వాదినా ఆత్మాతాపురుషవిద్యాఽస్యైవ బ్రహ్మవిదుహోయజ్ఞత్వకల్పనమితిగమ్యతే. అతో బ్రహ్మవిద్యాగ్ణ త్వాద్భిస్సూప్రాప్తిరేవాత్రఫలం. *ఫలవత్సన్నిధావఫలంతదగ్గమితిన్యాయాత్తైత్తిరీయకాత్మాతా పురుష విద్యాబ్రహ్మవిద్యాగ్గమితిగమ్యతే. ఛాన్దోగ్యేత్వాయుఃప్రాప్తిఫలాపురుషవిద్యేత్వక్తం. అతో యావసంయో గయోర్భేదాద్విద్యాభేదః త్యేకత్రాత్మాతానాం గుణానామితరత్రానుపసంహరః. పురుషవిద్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౫॥ సూ.

శ్రీవేదాద్యధికరణేదాత్ ॥

ఆధర్వణికాఉపనిషదారమ్భే *శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్యేత్వాదీన్నన్త్రాగ్రాసీయతే. సామగాశ్చ రహస్యబ్రాహ్మణారమ్భే * దేవసవితఃప్రసవయజ్ఞంప్రసవేత్వాద్యామనన్తి. కాతకాస్తైత్తిరీయకాశ్చ *శ న్నోమిత్రశృంవరుణఞ్చత్వాదికం. శాత్యాయనిశ్చ *శ్వేతోశ్వోహరిసిలోసీత్వాదికం. ఐతరేయిణస్తమహాప్ర తబ్రాహ్మణమధీయతే *ఇన్ద్రోహవైవృత్రంహత్వా మహానభవదిత్వాది. కాషీతకినోపిమహాప్రతబ్రాహ్మ ణమేవ *ప్రజావతిర్వైసంవత్సరస్తస్యైష ఆత్మాయన్మహాప్రతమితి. వాజసనేయనస్తుప్రవర్గ్య బ్రాహ్మణం *దేవాహవైసత్రంసేషమరిత్వాది. తత్రసంశయః- కిముపనిషదారమ్భేష్వధీతాః *శుక్రంప్రవిధ్య *శన్నో మిత్రఞ్చత్వాదయోమన్త్రాః ప్రవర్గాదీనిచకర్తాణివిద్యాగ్గం - ఉతనేతి. కింయుక్తం. విద్యాగ్గమితి. కుతః. స నిధిసమామానాత్ విద్యాగ్గత్వప్రతీతేః. యద్యపి *శుక్రంప్రవిధ్యేత్వాదీనాంమన్త్రాణాంప్రవర్గాదేశ్చక ర్తృణః శ్రుతిలిగ్నవాక్యైర్బలవద్భిర్వధాయకంకర్తృసువినియోగోఽవగమ్యతే - తథాపి *శన్నోమిత్రః *సహ నావవత్విత్వాదేర్నన్త్రాసాన్యత్రవినియోగాభావాద్విద్యాధికారాశ్చవిద్యాగ్గత్వమవర్జనీయమితి సర్వాసువి ద్యాసుభిషేమన్త్రాః ఉపసంహర్తవ్యాః.

ఏవంప్రాప్తే ప్రవత్తహే (వేదాద్యధికరణేదాత్) *శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్య *ఋతంవదిష్యామిస త్యంవదిష్యామి *ఋతమవాదిషంసత్యమవాదిషం * లేజస్వినావధీతమస్తుమావిద్విషావహాఞ్చత్వాదిభిగ్నిక్షేర భిచారాధ్యయనాదిష్వేషాంవినియోగావగమాత్సవిద్యాగ్గత్వం. ఏతదుక్తంభవతి- యథా *హృదయంప్రవి

(అతఞ్చత్వాది) బ్రహ్మవిద్యాగ్గత్వంకథమిత్యత్రాహ (ఫలవత్సన్నిధావతి) ఆఫలత్వంచపూర్వముక్తం. పూర్వానువాకేః *బ్రహ్మణోమహి మానమాహోఽతీతిబ్రహ్మప్రాప్తిస్సూక్తియతే - ఉత్తరానువాకేః *బ్రహ్మణోమహిమానమాహోఽతీతిశ్రూయతే - తత్రపురుషవిద్యాయాలఫలత్వే *బ్రహ్మణోమహిమానమాహోఽతీతివాక్యద్వయంపునరుక్తమితిచేన్న - పూర్వానువాకేశ్రూయమాణాబ్రహ్మప్రాప్తిస్సర్వగ్రామపదవధికారివిశే షణం. బ్రహ్మప్రాప్తిగ్రామవివంకుర్యాదిత్యర్థః. ఉత్తరానువాకేతదన్వభూతం పురుషవయవేషయజ్ఞచరికల్పనం విధాయవివం సాక్షమభిహితా యాబ్రహ్మవిద్యాయాఃఫలంబ్రహ్మప్రాప్తిరీతి *బ్రహ్మణోమహిమానమాహోఽతీతిగమయతి. పురుషవిద్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౫॥ సూ. శ్రీవేదాద్యధికరణేదాత్ ॥ బ్రహ్మవిద్యాసన్నిధిసమాహృతాయాఃపురుషవిద్యాయాస్తదన్వత్వముక్తం- ఏవంసన్నిధిసమాహృతానాంశంనోమిత్రాదిమన్త్రాణాంబ్రహ్మవిద్యాగ్గత్వంసాన్యత్రానిశ్చయ్యాసజ్జతిః. (ప్రవర్గాదీనిచేతి) ఆదిశబ్దేనమహాప్రతాదికం గృహ్యతే. ప్రవర్గాదేస్సంశయవిషయత్వాభావేపాపాతప్రతీత్యనుగుణస్సంశయఉక్తిః. కిం *శుక్రంప్రవిధ్యేత్వాదిమన్త్రాఃప్రవర్గాదీనిచక ర్తృణివిద్యాగ్గం- నేతి. కిమేషాయథాయథం శ్రుతిలిగ్నవాక్యైఃకర్తృసువినియోగః- ఉతబ్రహ్మవిద్యాయాంప్రకరణాద్వినియోగః. కిమేషాంప్రక రణపాఠోఽన్వయ- ఉతవివాకీర్వారణ్యేఽనువాక్యతామై. యదాఽన్వత్వాయ- తదాప్రకరణాద్వినియోగజ్జివిద్యాగ్గత్వం. యదాదివాకీర్వారణ్యేఽనువాక్యతామై- తదాయథాయథం శ్రుత్యాదిభిఃకర్తృసువినియోగాన్నవిద్యాగ్గత్వం. విద్యాధికారాత్-విద్యాప్రస్తావాత్.

(ఏవంప్రాప్తఞ్చి) (వేదాధీతి) ఆదిశబ్దేనముతవదనాదికంగృహ్యతే. బ్రహ్మవిద్యాగ్గత్వాభావః *శుక్రంప్రవిధ్యేత్వాదీనాంస్వప్న-తత్క- ణంసూత్రేవేదస్యకణ్ఠోక్తిత్యత్రాహ (ఏతదుక్తంభవతి) దృష్టావతేత్యర్థః. మన్త్రసామర్థ్యాత్ - మన్త్రావగతవస్తుసామర్థ్యాత్. లిగ్నాదిత్యర్థః. త

ధ్యేత్యాదిమన్త్రసామధ్యాత్ *శుక్రంప్రవిధ్యేత్యాదీనామభిచారాదిశేషత్వమవగమ్యతే-ఏవమేవ *యుతం
వదిష్యామి *తేజస్వి నావధీతమస్త్విత్యాదిమన్త్రసామధ్యాదేవస్వాధ్యాయశేషత్వం *శన్నామిత్రత్యాది
మన్త్రాణామవగమ్యతే- అతోనతేషాంవిద్యాజ్ఞత్వమితి. * శుక్రంప్రవిధ్యేత్యాదీనాంప్రవగ్యాదిబ్రాహ్మణా
నాంచేహపాఠాదివాకిర్వ్యత్వార్జ్యేనువాక్యత్వకృతః.

వేదాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౬॥ సూ. శ్లో॥ హానాతూపాయనశబ్దశేషత్వాత్కాచ్యస్తస్త్వపగానవత్తదుక్తం॥ శ్లో॥

ఇద్దోగామనస్త్రితి *అశ్వధివరమాణివిధాయపాపంచన్త్రీతవరాహాన్మృత్యుభాత్ప్రముచ్యతే ధూత్వాశరీర
మకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభిసంభవనీతి. ఆఖర్వణికాశ్చ *తథాపిద్వాకృత్యుపాపేవిధాయనిర్జ్ఞానః
పరమంసామ్యముపైతీతి. శాట్యాయనినస్త్రితి *తస్యపుత్రాదాయముపయస్త్రినుహృదస్సాధుకృత్యాంద్విషస్తఃపా
పకృత్యామిత్యాది. కాపీతకినస్త్రితి *తత్సుకృతమష్ట్రతేదానుతేతస్యప్రియాజ్ఞాతయస్సుకృతమపయస్త్రితిప్రి
యామష్ట్రతమితి. ఏవంకృతీతుణ్యపాపయోగ్యానిః, కృతీత్ప్రియాప్రియేషుతత్ప్రితిః, కృతీదుభయం, చ
శ్రుతం. తదుభయమేకైకవిద్యాయాంశ్రుతమపిసర్వవిద్యాజ్ఞమాస్థేయం - సర్వబ్రహ్మవిద్యానిష్ఠస్యాపిబ్ర
హ్మప్రాపువతః పుణ్యపాపప్రహాణస్యావశ్యంభావిత్యాత్, ప్రహీణవిషయత్వాచ్యోపాయనస్య, తచ్చిన్త
నంచవిధీయమానంసర్వవిద్యాజ్ఞంభవతుమర్హతి. తత్రైదంవిచార్యతే- హానిచిన్తనముపాయనచిన్తనముభయ
చిన్తనంచవికల్పేరక- ఉపసంప్రయేరన్వా. కింయుక్తం. వికల్పేరన్వతి. కుతః. పృథగామూనసామగ్ధ్యాత్.
సముచ్చయేహిసర్వత్ప్రభయానుసంధానంస్యాత్ - తచ్చకాపీతకీవాక్యేనైవసిద్ధమిత్యన్యత్రామూనమనర్థ
కమేవస్యాత్. అతోనేకత్రామూనస్యవికల్పవప్రయోజనం. నచాధ్యేత్యభేదేనపరిహర్తంశక్యమనేకత్రా
మూనం- అవిశేషపునశ్చరణంహ్యధ్యేత్యభేదపరిహార్యం- అత్రతుహానిరేవద్వయోక్తాఖయోః- ఉపాయన
మేవచైకస్యాం. నచవిద్యాభేదేనవ్యవస్థాపయితుంశక్యం- సర్వశేషభూతమిదమనుసంధానమిత్యుక్తత్వాత్.

ద్వితీపాంకథముఘోషిస్తూపాపాతత్వత్రాహ (శుక్రమితి) ఆరణ్యేనువాక్యత్వం - అలుక. నస్వరణ్యేనువాక్యత్వంరహస్యత్వాత్ - తచ్చవి
ద్యాసమృద్ధాదివిద్యాజ్ఞత్వమిచ్చేన్న- తస్యాన్యథాసిద్ధత్వాత్. అనుపతంత్రాద్విద్యశ్రవణార్థమబ్రహ్మంవాతత్వాత్ - యథా *ఏతదారణ్యకం
సర్వంనావ్రతీశ్రుతుమర్హతి.

సమనప్రకరణాద్విద్యాజ్ఞత్వం- ప్రకరణవత్వాన్సర్వారణ్యకవాపిన్యాకస్యాస్పృష్టిద్వాయాలభావాత్. సన్నిధిమాత్రమకించిత్యరం- అన్య
థావర్తమాసాదీనామప్యన్యశేషత్వప్రసక్తాదిపూర్వపక్షేపచోద్యారణ్యకామూయపరిగ్రహాననినాకారణేభవతి. కారణమరణ్యేనువా
క్యత్వమిచ్చేత్ - తదపివిద్యాసమృద్ధినివర్తనాద్రహస్యత్వాదిత్యస్యేపరిహరన్తి. తదప్యరణ్యేనువాక్యత్వస్యపూర్వోక్తాన్యథాసిద్ధ్యేవప్రతిషేధభవతి.
వేదాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ హానాతూపాయనశబ్దశేషత్వాత్కాచ్యస్తస్త్వపగానవత్తదుక్తం॥ శ్లో॥ సన్నిధిసమామృతానాం *శుక్రం
ప్రవిధ్యేత్యాదీనామతదజ్ఞత్వముక్తం - తథాసన్నిధిసమామృతహానోపాయనచిన్తనస్తరంప్రాప్తేసజ్జతి. (సర్వవిద్యాజ్ఞమాస్థేయమితి) అజ్ఞతే
నాపేక్షితముచ్యతే. (ప్రహీణవిషయత్వాచ్యోపాయనస్యేతి) ప్రహీణవిషయశబ్దేనప్రహీణనమృద్ధత్యుచ్యతే. ఉపాయనం - అన్యత్రప్రవేశః.
*శుక్రతముపయస్త్రితిశ్రుత్యనుసారాదుపాయనమిత్యుక్తం. ప్రహీణసమృద్ధిత్వాదుపాయనస్య - ప్రహీణస్యకర్తృణఃకృతీప్రవేశోహ్యవశ్యంభావీ
త్యర్థః (తచ్చిన్తనంచవిధీయమానమితి) తత్ప్రకృత్యానామ్ *ఏవమితిత్రైత్యానినమ్భవితాస్త్రితియస్సాదృశతీతికరణశ్రవణాల్ అభిసంభవా
మిత్యనుసంధానస్యశ్రుత్యావవిధీయమానత్వంసిద్ధం. (సర్వవిద్యాజ్ఞం) హానోపాయనచిన్తనస్యతత్త్విద్ధర్మత్వాత్ తచ్చిన్తనంసర్వవిద్యాజ్ఞమిత్యర్థః. ఏ
వంవిషయశ్లోధితి. సంశయమాహ (తత్రైతి) వికల్పేరక- వికల్పేనతిష్ఠేయమిత్యర్థః. వికల్పేరన్వతివహోన్వతి. హానేరుపాయనస్యఉభయస్య
చచిన్తనానివిహితానికింవికల్పేరక- ఉతసముచ్చయేరక. కిముపాయనంహానిశేషతయావిద్యాజ్ఞం- ఉతస్వతస్త్రుతయేతి. కిముపాయనవాక్యంశా
ఖానరాధీతమపిహానివాక్యశేషం- ఉతస్వతస్త్రుతి. కింకాపీతకీనాముభయామూనముపాయనవాక్యస్యహానివాక్యశేషతారోధి- నేతి. విరోధిత్వేఉ
పాయనవాక్యస్యసావ్యతస్త్రియపాయనంస్యాత్ స్త్రీణివిద్యాజ్ఞమిత్తచ్చిన్తనానాంవికల్పః. ఉభయామూనంశేషత్వాదిరోధిచేత్ - ఉపాయనవా
క్యస్యహానివాక్యశేషత్వేనఉపాయనస్యహానిశేషతయా విద్యాజ్ఞత్వమిచ్చిన్తనానాంసముచ్చయః.

అత్రైదముచ్యతే (హానాతూపాయనశబ్దశేషత్వాదితి) తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. హానావితిప్రదర్శనా
 ధం. కేవలాయాంహానాకేవలేనాపాయనేత్రాయమాణే తయోరితరేతరసముచ్చయో2వశ్యంభావీ. కుతః.
 (ఉపాయనశబ్దశేషత్వాత్) ఉపాయనశబ్దస్యహానివాక్యశేషత్వాత్. ఉపాయనవాక్యస్యహానివాక్యశేష
 త్వమేవోచితం - విదుమాత్యక్తయోఃపుణ్యపాపయోఃప్రవేశస్థానవాచిత్యాదుపాయనవాక్యస్య. ప్రదేశాస్త
 రామాతస్యవాక్యస్యప్రదేశాస్తరామాతవాక్యశేషత్వేదృష్టాంతాఉపన్యస్యనై (మశాచ్ఛన్దస్త్రుత్సృపగానవ
 దితి) కాలాపిసః * కుశావానస్సత్యాఇత్యామనన్తి. శాట్యాయనినాంతు * బేదుమ్మర్మకమశాఇతివాక్యం-సా
 మాన్యేనవానస్సత్యత్వేనావగతాఃకుశాఃబేదుమ్మర్మఇతివిశింషన్తద్వాక్యశేషతామాపద్యతే, తథా*దేవాసు
 రాణాంఛన్దోభిరిత్యాదినాఅవిశేషేణదేవాసురాణాంఛన్దసాంప్రసక్తే * దేవచ్ఛన్దాంసిస్సూర్వమితివచనంక్రమ
 విశేషంప్రతిపాదయన్తద్వాక్యశేషతాంగచ్ఛతి. తథా * హిరణ్యేనపోడశిసఃస్తోత్రముపాకరోతీతివిశేషవిషయంవాక్యంతద్వాక్యశేషతాంభజ
 తే. తథా * ధిమిత్విజడపగాయస్తీత్యవిశేషప్రాప్తస్య * నాధ్యర్యురుపగాయేదితివాక్యమనధ్యర్యువిషయ
 తామవగమయన్తద్వాక్యశేషత్వమృచ్ఛతి. ఏవంసామాన్యేనావగతమథంవిశేషేవ్యవస్థాపయితుంక్షమస్యవా
 క్యస్యతచ్ఛేషత్వమనభ్యుపగచ్ఛన్తిస్తయోరర్థయోర్వికల్పస్సమాశ్రయితవ్యః - సచసప్తవన్త్యాంగతౌనయు
 జ్యతే. తదుక్తంపూర్వస్త్రికాణ్డే * అపితువాక్యశేషత్వాదన్యాయ్యత్వాద్వికల్పస్యవిశేనామేకదేశఃస్యాదితి.
 తదేవం కేవలహానాపాయనవాక్యయోరేకవాక్యత్వాత్కేవలస్యహానస్య, కేవలస్యహాపాయనస్యా, భావా
 ద్వికల్పానోపపద్యతే. కాపీతకీనాముభయామామవిశేషపునశ్చరణత్వేనప్రతిపత్తృభేదాదవిరుద్ధమ్....

హాస్యధికరణంసమాప్తమ్.

(అత్రైదముత్యాది) (హానావితి ప్రదర్శనాధం) ఉపాయనస్యాపి ప్రదర్శనార్థమిత్యర్థః. * ఉపాయనశబ్దశేషత్వాదిత్యుక్తేఉపాయనశబ్దస్యఅన్య
 శ్చేషభూతమితి ప్రతిభాతితద్వాక్యవ్యత్యర్థంవ్యావృత్తే (ఉపాయనశబ్దస్యహానివాక్యశేషత్వాదితి) హానివాక్యస్యాపిపాయనశబ్దశేషత్వవ్యత్యర్థః. విచరే
 లంకింసస్యాదిత్యతాహ (ఉపాయనవాక్యస్యేతి) తదుపపాదయతి (విడుషేతి) ప్రధానస్యతదుపపాదాగిత్వేనప్రాప్తంసాశేషభూతం - అత్రబ్రహ్మ
 విడుషే2వేషీతత్వేనప్రధానంసుకృతమస్మృతప్రహణం-తదేవహితస్యప్రయోజనం. ప్రహణంశేషమోహ్యన్యత్రప్రవేశః - తస్మాద్ధానవాక్యం
 ప్రత్యుపాయనవాక్యంశేషభూతమిత్యర్థః. హానిప్రవేశనవాక్యయోః ప్రధానశేషభావేదృష్టాన్తమాభూదితితద్వాక్యవ్యత్యర్థకూహ (ప్రదేశాస్తరేతి)
 కాలాపిసః - కేవలశాఖిసః. శాఖాస్తరామాతవాక్యంవనస్సతీసామాన్యవాచి- తస్యవిశేషాకాక్షాయాంతప్రమర్శకత్వేనశేషభూతమిత్యర్థః. (తథేతి)
 దేవదైవత్యాన్యసురదైవత్యానివచ్ఛన్దాంసి-తత్రానిధారితక్రమవిశేషస్యవాక్యస్యక్రమవిశేషనిధారణముఖేనశేషభూతమిత్యర్థః. * దేవాసురాణాం
 లిదేవాసురశబ్దక్రమాదేవభన్ద్యక్రమాజ్ఞాయతఇతిసవాక్యాస్తరావేషీతవన్తే - క్రమావివక్షాయామపృల్పచరత్వాదేవశబ్దస్య పూర్వనిపాతసమ్మ
 వేనవాక్యాస్తరావేషజాతే. స్తోత్రం- గానవిశేషవిభిజ్ఞాచారణం. శస్త్రం- కేవలమేకస్వరోచ్చారణం. ఉపాకరణం- ప్రస్తావః. అపివోపాకరణ
 చోపాకరణశబ్దప్రయోగః-అభ్యయనారమ్భత్వాత్. * ఉపాకరోతి. ప్రస్తావిత్యర్థః. * సమయాపి తే- సమయాపిదిత్యర్థః. అనిధారితకాలవిశే
 షస్యనాక్యస్యకాలవిశేషం ప్రతిపాదయన్తద్వాక్యంశేషభూతమిత్యర్థః. (తథేతి) సామాన్యప్రాప్తముపగానమృత్విగ్విశేషేవ్యవస్థాపయన్తద్వాక్యం సా
 మాన్యేనోపగానవాచివాక్యస్యశేషభూతమిత్యర్థః. (అవిశేషప్రాప్తస్య) ఉపగానస్యేత్యర్థావగతః. ఇమాన్యదాహరణానికర్తవీచారోత్రాని. ఆమా
 ఘంవాక్యానాంశాఖాస్తరామాతవాక్యం ప్రతిశేషత్వానభ్యుపగమేకింస్యాదిత్యతాహ (ఏవంసామాన్యేనేతి) (సచేతి) పాక్షికవాదగర్భంవికల్పం
 వినాసముచ్చయైసగతౌసమ్మవన్త్యామిత్యర్థః. తదుక్తమితిసూత్రఖణ్డః. తంపూరయతి (పూర్వస్కన్దాఇతి) (ఏకవాక్యత్వాదితి) అన్యోన్యశేషశే
 షిభావేనఅన్యయాదేకవాక్యత్వం. కేవలస్యహానస్యకేవలస్యహాపాయనస్యాభావాత్ - అప్రామాచికత్వాత్. (వికల్పానోపపద్యతే) సర్వోపనిష
 త్సూత్రయముక్తంభవతీతివికల్పానోపపద్యతేత్యర్థః. (కాపీతకీనామితి) అన్యతరోక్తావప్యన్యతరస్యప్రాప్తత్వాత్సర్వప్రహణముపాయనంచోక్తం
 భవతీత్యవిశేషపునశ్చరణమేవ- అతస్తత్ప్రతిపత్తృభేదాదివక్తవ్యంక్రమిత్యర్థః. ...

పరేతుహానోపాయనచిన్తావికల్పసముచ్చయవిషయంవిచారమనిచ్ఛన్తేవస్తువిషయంవిచారమాచక్షతే. ఉభయామాన్యసేససన్దేశః. ఉపాయ
 నామాన్యసేహానిరాధీకీ. కేవలహాన్యామాన్యసేవిశయః- కింసుమృద్ధర్మబ్ధిఃఉపాయనంహాన్యాసన్నిపతేత్-ఉతనేతి. అశుతత్వా, దన్యకర్తృకేహాన్య
 న్యకర్తృకోపాయనస్యావశ్యంభావాభావాత్, విద్యాస్తరశేషతయాశుతస్యాన్యతప్రతీత్యయోగా, చ్చనోపాయనంసన్నిసతీతిపూర్వపక్షంకృత్వా
 ఉపాయనస్యకాపీతకీవాక్యేహానశేషతయాసమగతత్వాత్సన్నిపతతి. అనుష్ఠయోపసంహారపైవవిద్యైకత్వావేద్యే-సత్తుప్రత్యర్థతయాకీర్తితస్య. త

౨౭॥ సూ.

శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయాం శ్రీభాష్యమ్.— తృ.అ. తృ.పా.—౧౨. సామ్యరాయాధికరణమ్.

సుకృతమహత్తరయోర్ధ్వాయనముపాయనంచ సర్వాసువిద్యాసుచిత్తీయమిత్యుక్తం. తద్ధానంకించేహవి
యోగకాలే, దేహాదుక్తాన్తస్యాధ్వని, చ-ఉత దేహవియోగకాలపవేతివిశయేఉభయత్రైతియుక్తం-ఉభయథా
శ్రుతత్వాత్. ఏవంహికాపితకీసస్సమామనన్తి *సపితంచేహయానంపథానమాపద్యాగ్నిలోకంగచ్ఛతీత్యుపక్ర
మ్య *సతగచ్ఛతివిరజాంనదీంతామనసా త్యేతితత్సుకృతమహత్తరేధానుతత్తి. అశ్రవాక్యేలధ్వనిసుకృతమ
హత్తరహానిఃప్రతీయతే. తాన్దీనస్తు *అశ్వత్థవరోమాణివిధాయపాపంచద్రిశవరాహూర్ముఖాత్ప్రీముచ్య.
ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభిసంస్థాపనీతి. అత్రతుదేహవియోగకాలఇతిప్రతీయతే. కా
ట్యాయనకేపి *తస్యపుత్రాదాయముపయన్తి సహృదసానిధుకృత్యాంద్విషన్తఃపాపకృత్యామితిపుత్రేషుదా

స్వరూపసంహారోవిద్యానరేపియుజ్యతే. అర్థవాదానరస్యార్థవాదానరావేద్యత్వా- *ఏకవింశోవాచరరోసావాదిత్యుత్పత్త్యర్థవాదః *ద్వాదశమా
సాంపజ్జ్యర్తవఃత్రయశ్చమలోకాభిత్పర్యవదసాకాష్ఠః, *త్రిక్షుభౌభవతస్సేన్ద్రియత్వాయైత్వయమపి *ఇన్ద్రియంవైత్రిక్షుభిత్వాదిసాపేక్షోద్భవః,
అతోవిద్యాస్తుప్రకర్తామోపాయనంసన్నిపతతి. శాఖాన్తరశ్రుతస్యాన్యత్రాపేక్షాయోద్యప్తాన్తాకుకాదయః. గుణోపసంహారవిన్యాసస్తుత్వ
పసంహారవిన్యాసప్రసక్తితీతి. విచారాన్తరంచమర్శతే- విధానసంహారింహసం- ఉతాథాన్తరం. అమూర్తద్రవ్యేషుకమ్పనాయాగాచ్ఛలనవద్వస్తుగతం
కార్యాన్తరప్రతిబద్ధసంకేతణయోచ్యతేఇతిపూర్వపక్షంకృత్యాంకేతణాయామసిస్సహితోపాయనపదానుసారేణ ప్రహణలక్షణోచితా. శాఖాన్తరస్థ
స్వశాఖాన్తరేపిసన్నిధౌద్భవత్వాన్తాకుకాదయః. ఉపాయనశేషత్వాదితవక్తవ్యే *శబ్దశేషత్వాదినిదైశోఽన్యగతసుకృతమహత్తరయోరన్యత్రప్రవే
శాసంస్థాపనస్తుపితరత్వాభిప్రాయఇతిచామః. అపరేషామపితుల్యం. అన్యేతుస్తుత్పత్త్యర్థమనాదృత్యహనోపాయనదార్యోగాశ్చైవిద్యత్వమిచ్ఛన్తచిన్తా
వికల్పసముచ్ఛయనిర్ధారణాయ- కేవలహనానోపాయనోపసంహారః- ప్రాప్తస్యావచనేకారణాన్తరభావాదితిపూర్వపక్షంకృత్యాఅనారభ్యాభీతసర్వ
విద్యాసాధారణకాపితకీవాక్యైకదేశప్రతిపన్నోపాయనస్యసర్వహసనాక్యానాంశేషత్వాత్ కేవలహసన శ్రవణేపునసంసారవ్యమిత్యామః. అత్ర
స్యామః- అత్రసాదృశ్యభిత్పర్యవ. పతైరేవాభ్యవేతః. తస్యాంసంస్థాపనాన్తాన్ప్రాసక్తికవిచారపరత్వమయ్యుక్తం. ననూపతితనాధికరణద్వయంతవాపి
ప్రాసక్తికమితిచేత్. వస్యం- సోస్త్వాకంయుజ్యతే- సతుభవత్వ- అధికరణవిశేషశ్చద్వాపనియామకాభావాత్. ప్రాసక్తికేనహివిచారేణ ప్రసక్తా
నన్తరభావిభావాన్యం. గుణోపసంహారోప్రసక్తకశ్చేత్ - స్తుత్వపసంహారవిన్యాసాద్విత్తియాదనన్తరంపాపాదాన్తేవాభివత్వం- సతుమధ్యే- విశేష
హేత్వభావాత్. అస్త్వాకంతుహన్యాదివిచారేసాదృశ్యభిత్పర్యవచనేహితిచిన్తాయాన్తదనన్తరభావిత్వంహియుజ్యతే. అతస్సజ్జత్యన్య
భానుపపత్త్యాహన్యాదిచిన్తావిషయోవిచారోభవితుమర్హతి. కేవలహనాపుపాయనంసన్నిపతేత్ - నవేతిచారోసంఘటితే- సకలకర్మప్రహణస్యసర్వబ్ర
హ్మవిద్యానలత్వస్యఅర్థసామర్థ్యసిద్ధత్వాత్, బ్రహ్మవేదనావ్యభిచారిసర్వకర్మప్రహణప్రత్యభిజ్ఞాపనేనవిహితత్వాదుపాయనస్య- కర్తవ్యవిచారిణి
హూప్రత్యభిజ్ఞాపనేనవిహితపరత్వతాయాఇవసర్వాసువిద్యాసుసన్నిపాతొపపత్తైర్వాయాన్తరగిరవేక్షత్వాత్, విద్యాన్తరగిరవారాదానరస్యార్థ
వాదాన్తరేణసన్నిపాతొపపత్తిరపిష్యచా- ఏకవింశత్యాధ్వనాదాదివత్ సాకాష్ఠత్వాభావాత్. ఏకవింశత్యన్యాపేక్షికత్వాత్తత్రాపేక్షణీయప్రతిప
త్తిరాకాష్ఠితా- నైవందిహాననశ్రుతేరుపాయనమపేక్షితం- సహివటుఃపటహద్ధనిభిర్విధూతనిద్రఇత్యుక్తైనిద్రాయా అన్యైరుపాయనమపేక్షితం.
తథాపిరక్తపటన్యాదేనోద్ధాపితాకాష్ఠం సన్నిపతతీతిచెన్న- అతిప్రసక్తాత్. పునశ్చకింప్రభావాదిద్యేత్వప్యాకాష్ఠాముత్థాప్య *భాతిచతపతివక్తి
ర్యాయకసాబ్రహ్మవర్సనేనయవివంచేద *నాస్యాబ్రహ్మవిత్తులేభవతిత్వాదయోఽర్థవాదాఃకస్తాన్నాకృష్యేరన్. పురుషాన్తరగతసుకృతమ
హత్తరయోఃపురుషాన్తరసద్భక్తిమజానుపపత్త్యాస్తుతిమాత్రమితిచెన్న- క్రియోత్తీర్ణయోఃకర్తృవిషయయోరిశ్వరనిగ్రహసగ్రహయోఃపురుషాన్తరే
పురుషానుగుణ్యలక్షణసద్భక్తిమజానుపపత్తైః. ననూపాయనస్యసర్వవిద్యాశేషత్వేచ్ఛిన్తస్ససార్వత్రికత్వంస్వయమేవనిధ్యతీత్యనారమ్భణీయతా
స్యాదితిచెన్న- పృథగానునసామర్థ్యస్యపూర్వపక్షహేతోస్థితత్వాదారమ్భాపపత్తైః.

హాన్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౭॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయాం శ్రీభాష్యమ్.— తృ.అ. తృ.పా.—౧౨. సామ్యరాయాధికరణమ్. సజ్జత్యర్థమనువదతి (సుకృతేతి) తాత్త్వికః- ఇన్ద్రియాః. కింవి
దుషస్సుకృతమహత్తరయోరధ్వనాయనముపాయనంచ సర్వాసువిద్యాసుచిత్తీయమిత్యుక్తం. తద్ధానంకించేహవి
యోగకాలే, దేహాదుక్తాన్తస్యాధ్వని, చ-ఉత దేహవియోగకాలపవేతివిశయేఉభయత్రైతియుక్తం-ఉభయథా
శ్రుతత్వాత్. ఏవంహికాపితకీసస్సమామనన్తి *సపితంచేహయానంపథానమాపద్యాగ్నిలోకంగచ్ఛతీత్యుపక్ర
మ్య *సతగచ్ఛతివిరజాంనదీంతామనసా త్యేతితత్సుకృతమహత్తరేధానుతత్తి. అశ్రవాక్యేలధ్వనిసుకృతమ
హత్తరహానిఃప్రతీయతే. తాన్దీనస్తు *అశ్వత్థవరోమాణివిధాయపాపంచద్రిశవరాహూర్ముఖాత్ప్రీముచ్య.
ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభిసంస్థాపనీతి. అత్రతుదేహవియోగకాలఇతిప్రతీయతే. కా
ట్యాయనకేపి *తస్యపుత్రాదాయముపయన్తి సహృదసానిధుకృత్యాంద్విషన్తఃపాపకృత్యామితిపుత్రేషుదా

యసఙ్కాగ్రై సమకాలంసుకృతదుష్కృతసజ్గ్రుణంశ్రుయమాణం దేహవియోగకాలఇతిగమ్యతే. అత
స్సుకృతదుష్కృతయోరేకదేశో, దేహవియోగకాలేహియతే- శేషస్తద్వద్వని.

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (సామ్యరాయేఇతి) సామ్యరాయే-దేహియాత్మగ్రుణకాలపవవిదుషస్సుకృతదు
ష్కృతేనిరవశేషంహియతే. కుతః. (తర్తవ్యాభావాత్) విదుషోదేహవియోగాత్పశ్యాత్సుకృతదుష్కృతా
భ్యాంతరితవ్యభోగాభావాత్. విద్యాఫలభూతబ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరేకేణహిసుకృతదుష్కృతాభ్యాంభోక్త
వ్యేసుఖదుఃఖేనవిద్యేతే. తథాహ్యస్యేదేహవియోగాదూర్ధ్వంబ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరీక్తసుఖదుఃఖోపభోగాభా
వమథీయతే *అశరీరంవావసంతంప్రియాప్రియేస్పృశతః *ఏషసమ్యగ్నిసాదోస్తాచ్చరీరాత్సముత్థాయవరం
జ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే*తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఽథసమ్యత్సృతి....

౨౦॥ సూ. *శ్లోః* ఛస్తతఉభయావిరోధాత్॥ శ్లోః* ఏవమర్థస్వాభావాత్సుకృతదుష్కృత
హానికాలే వధృతేసమ్యభయావిరోధేన- శ్రుతేరర్థస్వభావస్యచావిరోధేనఛస్తతః - యథేష్టంపదానామన్వ
యోవర్ణనీయః. కాపీతకీవాక్యే *తత్సుకృతదుష్కృతేఘానుతఇతిచరమశ్రుతోవాక్యవయవః *ఏతందేవ
యానంపథానమాపద్యేతిప్రథమశ్రుతావయవాత్పాగనుగమయితవ్యఇత్యర్థః.....

అత్రపూర్వపక్షీప్రత్యవతిష్ఠతే.

౨౧॥ సూ. *శ్లోః* గతేరర్థవత్త్వముభయధాన్యథాహివిరోధః॥ శ్లోః* సుకృతదుష్కృతయో
రేకదేశస్యదేహవియోగకాలేహానిః- శేషస్యచపశ్చాదిఉభయధాకర్తృయేసత్వేవగతేరర్థవత్త్వం - దేవ
యానగతిశ్రుతేరర్థవత్త్వమిత్యర్థః. (అన్యథాహివిరోధః) దేహవియోగకాలపవసర్వకర్తృయే సూక్ష్మశరీర
స్వాపివిదాశఃస్యాత్ - తథాసతికేవలస్వాత్మనోగమనంనోపపద్యతే. అత ఉత్కాగ్రై సమయేవిదుషోశ్శేషక
ర్తృయోనోపపన్నః.

అత్రోత్తరం.

౩౦॥ సూ. *శ్లోః* ఉపపన్నస్తల్లక్షణార్థోపలభ్యేగ్లోకవత్॥ శ్లోః* ఉపపన్నపవోత్కాగ్రైకా

భృనివెతిసంశయమాహుః. తదయుక్తం- వాక్యద్వయార్థత్వాత్సంశయస్య. నహికాపీతకీవాక్యమాత్రేణసంశయోజాయతే.-----దాయశ్చాగ్రై
సమకాలత్వమపిదేహవియోగకాలపవప్రహణస్యాధాపత్తిః. ఉభయశ్రుత్యవైయర్థ్యంపూర్వపక్షహేతుః.

(ఇతి ప్రాప్తఇత్యాది) (తర్తవ్యాభావాదితి) అత్రతరతిప్రాప్తివచనః. (అశరీరంవావసంతమితి) శరీరవియోగానన్తరమేవెతిభావః.

౨౨॥ సూ. *శ్లోః* ఛస్తతఉభయావిరోధాత్॥ శ్లోః* (అర్థస్వాభావాదితి) శ్రుతివాక్యేసత్వపి *తర్తవ్యాభావాదినూత్రోక్త
త్వార్థస్వాభావమేవాత్రహేతురుక్తః. (శ్రుతేరర్థస్వభావస్యచావిరోధేనేతి) శ్రుతేః - దేహవియోగపవప్రహణపరశ్చుతేః. (చదానామితి) మ
హావాక్యపేక్షయాపదస్థానీయానాంవాక్యవయవానామిత్యర్థః. (ఛస్తతఇతి) యథేష్టమిత్యక్తేమత్రకేమిత్వస్వయస్వాస్థుతత్వాల్ అనుపప
న్నస్వయమాభినితపర్థమాహ (కాపీతకీతి) యథా *అగ్నిహేతి త్రంజాహేతి *యవాగూంపవతీతివాక్యయోరర్థక్రమేణపాతక్రమేవాధ్య
తే- తద్వదిహాపి. *తత్సుకృతదుష్కృతేఘానుతే *సపితందేవయానంపథానమాపద్యతేఇత్యర్థక్రమఇత్యర్థః.....

అనన్తరమాత్రమవతారయతి (అత్రేతి)

౨౩॥ సూ. *శ్లోః* గతేరర్థవత్త్వముభయధాన్యథాహివిరోధః॥ శ్లోః* కేవలస్వాత్మనోగమనంనోపపద్యతేఇతికథం- అణత్వాద్గమనం
యుజ్యతేఇతిచెన్న- కరణకేవలరహితస్యప్రవృత్త్యకత్తత్వాల్, సత్వసక్లృత్వాదేరసావిర్భూతత్వా, చ్చ. *ఉపపన్నఇత్యుత్తర సూత్రారఘ
త్వాల్ తత్సంఘటనార్థమనుపపన్నఇతిపూర్వమాత్రవ్యాఖ్యానంసమాపితమ్.

ఉత్తరమాత్రమవతారయతి (అత్రోత్తరమితి)

౩౦॥ సూ. *శ్లోః* ఉపపన్నస్తల్లక్షణార్థోపలభ్యేగ్లోకవత్॥ శ్లోః* లక్షణశబ్దస్వరూపవాచీ. అకర్తృహేతుకదేహసమ్యగ్ధరూపప్రమేయో

లేనర్వకర్మక్షయః కథం. (తల్లక్షణార్థోపలబ్ధః) ఓణకర్మణోప్యావిర్భూతస్వరూపస్య దేహసమ్బంధలక్షణార్థోపలబ్ధః. *వరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే * సతతప్రయోజితత్వేన గ్రహప్రమాణః * సః స్వరాఢ్యవతితస్య సర్వేషులోకేషుకామచారోభవతి * సపకథాభవతిత్రిధాభవతీత్యాదిమదేహసమ్బంధాభ్యోఽర్థోహమ్యపలభ్యతే. అతః ఓణకర్మణోపిసూక్ష్మశరీరయంత్రస్య దేవయానేనగమనముపపద్యతే. కథం సూక్ష్మశరీరమప్యారమ్భకకర్మవినిశేషవతిష్ఠతథితీతే. విద్యామాహత్వ్యాదితిబ్రూమః. విద్యాహిస్వయంసూక్ష్మశరీరస్యానారమ్భికాపి ప్రాకృతసుఖదుఃఖోపభోగసాధనస్థూలశరీరస్య సర్వకర్మణాంచనిరవశేషక్షయేపిస్వఫలభూతబ్రహ్మప్రాప్తిప్రదానాయదేవయానేనపక్షైసంగమయితుంసూక్ష్మశరీరంస్థాపయతి. (లోకవత్) యథాలోకేసస్యాదిసమ్మద్యర్థమారబ్ధతటాకాదికేతదైతుషుతదిచ్ఛాదిషునిస్పృష్టపితదేవతటాకాదికంఅశిధిలం కుర్వంతస్తత్రపానీయపానాదికుర్వంతి- తద్వత్.

అథస్యాత్-జ్ఞానినాంసాక్షాత్కృతపరతత్త్వానాందేహపాతసమయేకర్మణోనిరవశేషక్షయోద్దేహపాతాదూర్ధ్వంసూక్ష్మశరీరమాత్రంగత్యర్థమనువర్తతే - సుఖదుఃఖానుభవోనవిద్యతథితీయమంత- తన్నోపపద్యతే-వసిష్ఠావాస్తవతఃప్రభృతీనాంసాక్షాత్కృతపరతత్త్వానాందేహపాతాదూర్ధ్వందేహస్తరస్థగమః, పుత్రజన్మవివత్త్యాదినిమిత్తసుఖదుఃఖానుభవ, శ్చదృశ్యతథితి. అతఃక్షరంపతతి.

౩౧॥ సూ. శ్లో॥ యావదధికారమవస్థితరాధికారికాణాం॥ శ్లో॥ నాస్మాభిస్సర్వేషాంజ్ఞానినాందేహపాతసమయేసుకృతమమృతయోర్వినిశేషక్షయః - అపితుయేషాంజ్ఞానినాందేహపాతానస్తరమర్చిరాదికాగతిఃప్రాప్తా- తేషాందేహపాతసమయేసుకృతమమృతహానిరుక్తా. వసిష్ఠాదీనాంత్యాధికారికాణాంనదేహపాతానస్తరమర్చిరాదిగతిప్రాప్తిః- ప్రారబ్ధస్యాధికారస్యాసమాప్తత్వాత్. తేషాంకర్మవిశేషేణాధికారివిశేషంప్రాప్తానాం యావదధికారసమాప్తతదారమ్భకంకర్మనక్షీయతే- ప్రారబ్ధస్యసాికర్మణోభోగాదేవక్షయః. అత ఆధికారికాణాంతదారమ్భకంకర్మయావదధికారమవతిష్ఠతే- అతస్తేషాంనదేహపాతాదనస్తరమర్చిరాదిగతిప్రాప్తిః.

సామ్యరాయాధికరణంసమాప్తమ్.

పలదైవత్వర్థః. తదుపలభ్యేతివత్తవ్యేకిమర్థం * తల్లక్షణార్థోపలభ్యేతిశబ్దభూయస్వమితిచెత్. ఉచ్యతే - సహ్యవిర్భూతస్వరూపస్యకర్మకృతప్రాకృతదేహసమ్మన్తోఽస్తి - తస్మాచ్ఛరీరత్వాకారేణ సజాతీయదేహసమ్మన్దమాత్రమేవ - సత్వయమేవ కర్మకృతః ప్రాకృతదేహావత్సృజితప్రామేణ * తల్లక్షణార్థోపలభ్యేతిమ్యంత్రం * లోకవదితిసాత్రమంశమవతారియతుమాహ (కృమితి) విద్యామాహత్వముపపదయతి (విద్యాహితి) పాపయథాస్వఫలభూతదుఃఖభోగాయనిరయప్రాప్తిహేతువపుశతి, యథాపుణ్యంస్వఫలభూతసుఖభోగాయస్వర్గప్రాప్తిహేతువపుశతి, - తథాబ్రహ్మవిద్యాపిస్వఫలబ్రహ్మప్రాప్తిహేతుశరీరంస్థాపయతిత్వర్థః. * లోకవదితిసాత్రఖండంవ్యాచక్షే (యథేత) ఆస్యహేతుకతదాత్మస్వస్యహేతుభావేకార్యాస్తరార్థంస్థితౌదృష్టాస్తఉక్తః.

అనస్తరమాత్రశక్తామాహ (అథస్యాదితి)

౩౧॥ సూ. శ్లో॥ యావదధికారమవస్థితరాధికారికాణాం॥ శ్లో॥ వసిష్ఠాదీనామర్చిరాదిగత్యనానత్రిముచపాదయతి (ప్రారబ్ధస్మేతి) అధికారః - పదం. తతఃకిమిత్వత్రాహ (తేషామితి) దేహపాతానస్తరప్రాప్తర్చిరాదిగతీనామేవవిదుషాందేహపాతసమకాలేనుకృతమమృతక్షయః- సత్వస్వేషాం. వసిష్ఠాదీనామసమాప్తాధికారాణాంతద్ధేతోరనుభవైకవినిశ్చయకర్మణోవిద్యమానతయానాప్తిరాదిగతిరాసన్నా - ఆతోనదేహపాతసమకాలకర్మక్షయఇతిసదోషఇత్వర్థః.

అత్రతుద్వితీయసూత్రస్యపరైర్వర్తకాస్తరంచకృతం- కర్మక్షయహేతోర్యమనియమాదివిద్యాభ్యసనస్యదేహపాతాత్ - శ్చాదశకృతయాతద్దేతుకర్మక్షయస్యానుపపత్తైదేహపాతాత్పూర్వమేవ * శ్చస్తవః - ఇచ్ఛతోఽనుష్ఠానం, తత్పూర్వకంనుకృతమమృతహానం, చస్యాత్ - ఏవంచసతిమిత్తనైమితికదారవిరోధఇతి. అభ్యాసారబాహుళ్యాత్, కాపీతకీనాంపాతస్యపరిహారస్యవత్వత్వాత్, చ్చతదనాదరః. దేవయానమధ్యేఽనుష్ఠానానుపపత్తైఃప్రమాణానుపపత్తిరితిహ-సాధకావస్థాయామేవచ్ఛస్తతోఽనుష్ఠానం, తత్పూర్వకంచనుకృతమమృతహానం, మితిహిఽభ్యాసరఃకార్యః.

020.

౩౨॥ సూ. శ్లో॥ అనియమస్స ర్వేషామవిరోధశ్చబ్ధానుమానాభ్యాం॥

ఉపకోసలాదిమయేషాపాసనేష్వర్చిరాదిగతిః శ్రూయతే కింతన్నిస్తానామేవతయాబ్రహ్మప్రాప్తిః-
ఉతసర్వేషాంబ్రహ్మపాసనస్థానామితిసంశయే-ఇతరేష్వనామానాత్, *యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతపఇత్యు
పాసతే *శ్రద్ధాంసత్యముపాసతేఇతీతరసకలబ్రహ్మవిద్యోపస్థాపకత్వేప్రమాణాభావా, చ్చతన్నిస్తానామేవ.
ఇతిప్రాప్తైభిదీయతే (అనియమఇతి) సర్వేషాం- సర్వోపాసనస్థానాంతయైవగ నవ్యత్వాత్ తన్ని
ష్టానామేవేతియమోనాస్తి. సర్వేషాం తయైవగమనేహిసతిశబ్దానుమానాభ్యాం- శ్రుతిస్మృతిభ్యామవిరో
ధః. అన్యథావిరోధపవేత్యర్థః. శ్రుతిస్తావత్ ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోఃపఞ్చాగ్నివిద్యాయామర్చిరాదిమా
ర్గేణ సర్వబ్రహ్మపాసనస్థానాంగమనమాహ * యపవమేతద్విదుర్వేచామీ అరణ్యేశ్రద్ధాంసత్యముపా
సతే తేర్చిషమభిసమ్భవస్తీతివాజసనేయకే, * తద్యద్యథోవిదుర్వేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతే తేర్చిష
మభిసమ్భవస్తీతి ఛాన్దోగ్యే, యద్యథో విదురితిపఞ్చాగ్నివిద్యానిష్ఠా, యేచేమ ఇత్యాదినా శ్రద్ధాపూర్వకం
బ్రహ్మపాసనీనాం, శోద్ధిశ్యాన్తిరాదికాగతిరుపదిశ్యతే. * సత్యంజ్ఞానమనంత్రంబ్రహ్మ * సత్యంత్వేవవి
జ్ఞానాతవ్యమితిసత్యశబ్దస్య బ్రహ్మణీప్రసిద్ధేః, తపశ్శబ్దస్యాపి తేనైకాగ్ర్యా, తత్సత్యతపశ్శబ్దాభ్యాం బ్రహ్మేవా
భిదీయతే. శ్రద్ధాపూర్వకంబ్రహ్మపాసనంచాన్యత్రశ్రుతం * సత్యంత్వేవవిజ్ఞానాతవ్యమితిపక్రమ్య
*శ్రద్ధాత్వేవవిజ్ఞానాతవ్యేతి. స్మృతిరపి *అగ్నిర్వైతిరహశ్శుక్లఃపణ్డాసాఉత్తరాయణం । తత్రప్రయాతాగ
చ్ఛక్తిబ్రహ్మబ్రహ్మవిదోజనాఇతిసర్వేషాం బ్రహ్మవిదామనేనైవమార్గేణగమనమిత్యాహ. ఏవంజాతీయకాః

ఇత్యాదిసూత్రార్థోఽనుపపన్నః- మార్గచి ననస్యదృష్టపాయత్వానుపపత్తే. సహచిరానుభూతోరాజమార్గఃఉత్తా- నైన ప్రాప్తుంశక్యతే. అతో
యథాభాష్యమేవాధికపపన్నః.

సామ్యరాయాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౨॥ సూ. శ్లో॥ అనియమస్స ర్వేషామవిరోధశ్చబ్ధానుమానాభ్యాం॥ అర్చిరాదిగతేఃప్రస్తుతత్వాత్ తన్నియమానియమచి నైత్య
వా నైవశక్యే. కింఛిరాదిగతి ప్రస్థానినమాన్యతోపాసనస్థానామేవ- ఉతసర్వవిద్యానిష్ఠానాం. కింఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోః * తద్యద్యథోవి
దుః యపవమేతద్విదుర్వేచామీపఞ్చాగ్నివిద్యానిష్ఠానామేవఅర్చిరాదిగతి శ్రవణం- ఉతసర్వ బ్రహ్మనిష్ఠానాం. * యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతపఇత్యు
పాసతే * యేచామీఅరణ్యేశ్రద్ధాంసత్యముపాసతేఇతికింపఞ్చాగ్నివిద్యానిష్ఠానుద్దిశ్యగతిర్విధీయతే- కిమితరానపుపాసకా. కింశ్రద్ధాసత్యతప
శ్చబ్దైరుపాస్య బ్రహ్మపాసనముఖేనఉపాసనా నైవ ప్రతిపత్తిరస్తి- నేతి. కిముపకోసలవిద్యాయాం * ఆచార్యస్తుతేగలంవైతిగత్యనువాదఃఉపాస
నానైవ ప్రతిపత్తిమిహోద్భవయతి - నేతి. యదానోపోద్భవయతి- తదాబ్రహ్మపాసనముఖేనఉపాసనానైవ ప్రతిపత్తిః ఇతరోపాసకానామ
నుద్దిష్టత్వాత్ పఞ్చాగ్నివిద్యానిష్ఠానేవోద్దిశ్యగతివిధానాచ్చాన్దోగ్యదోషపఞ్చాగ్నివిద్యానిష్ఠవ్యతిక్రామామర్చిరాదిగతి శ్రవణాభావాత్ ససర్వ బ్రహ్మవి
ద్యానిష్ఠానామిహోపాసత్. యదోపోద్భవయతి - తదాబ్రహ్మపాసనముఖేనోపాసనానైవ ప్రతిపత్తిరేతరానపుద్దిశ్యగతిమిహోద్దేశ్యేనఛాన్దోగ్యదో ష
పఞ్చాగ్నివిద్యా నిష్ఠవ్యతిక్రామా మప్యర్చిరాదిశ్రవణాత్ సర్వ బ్రహ్మ నిష్ఠానా మప్యర్చిరాదిగతిస్సాన్విదితి. సిద్ధాన్త్యభిమతవాక్యస్య నిర్వాహమాహ
(యేచేమేఇతి) (ప్రమాణాభావాదితి) సత్యతపశ్శబ్దయోః బ్రహ్మవాచకత్వేకారణాభావాదభిప్రేతః.

(ఇతిప్రాస్తవతి) (గమనేహిసతితి) హిసతిశబ్దసూత్రయోజనాశేషః. (అవిరోధఇతి) శ్రుతిస్మృతిభ్యామస్యాధ్యధ్యస్యావిరోధఇత్యర్థః. ఉదా
హృతవాత్సేసర్వ బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠానామర్చిరాదిగతిమత్వ ప్రతిపాదనందర్శయతి (ఛాన్దోగ్యఇత్యేదిదురితి) సత్యశబ్దస్య బ్రహ్మవాచకత్వందర్శ
యతేతత్ప్రత్యేకతపశ్శబ్దస్యాపి తద్వాచిత్యందర్శయతి (సత్యంజ్ఞానమితి) తపశ్శబ్దస్యాపి * పరమంయోమహాత్తపఇత్యాదిమ ద్రష్టవ్యం. — పరైస్తు
విద్యామస్తరణకైవల శ్రద్ధాతపోభ్యాంఅర్చిరాదిగతిభాసమ్భవస్య * విద్యయాతదారోహ నియత్ర కామాఃపరాగతాః। సతత్రదక్షిణాయానినా
విద్యాంస ప్రవర్ణితఇత్యాదిశ్రుతినిర్ధత్వాత్ శ్రద్ధాతపఃపరాయణానాంవిద్యానిష్ఠత్వమార్థమిత్యుక్తం. తదవిరుద్ధం. ఆగ్రత్వాదపిశాబ్దత్వం సమ్భవమ్య
క్తతమం. — * సపనాన్ప్రహ్మగమయతితి బ్రహ్మప్రాప్తిఫలత్వాత్, ఫలస్యచయథోపాసనభావిత్వాత్, తత్రోపాస్యతయా ప్రతితంసత్యతపశ్శ
బ్దవాచ్యంబ్రహ్మేవేతిచిద్ధం. శ్రద్ధాపూర్వకంబ్రహ్మపాసనస్యశ్రుత్యప్రసిద్ధతాందర్శయతి (శ్రద్ధాపూర్వకమితి) స్మృతివచనై * బ్రహ్మ
బ్రహ్మవిదోజనాఇత్యత్ర తాత్పర్యం. సవిద్యావిశేషఉక్తః. (ఏవంజాతీయకాఇతి) * తయార్థమయస్మత్సత్యతత్వమేతి * సూర్యద్వారేణ తేవిరజాః
ప్రయాన్తి * అథోత్తరేణతపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయావిద్యయావాత్వాసమన్విష్యాదిత్యమేవాఖియా నీత్యాదయశ్శ్చుితయః, * సహ్యశ్రమై
ర్విజ్ఞాస్యస్మదైరవమేవతు! ద్రష్టవ్యత్వముప్రవృత్త్యోత్తమ్యశ్చద్విజాతిభిః। యపవమేసంజాన నియోచారణ్యకమాగ్రతాః। ఉపాసతేతపస్సత్యం

శ్రుతిస్మృతయో బహ్వస్యస్మై. ఏవం సర్వవిద్యాసాధారణీయం గతిః ప్రాప్తైవోపకోసలవిద్యా దావనూ
ద్యతే.

అనియమాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౩॥ సూ. అక్షరధియాంత్యవరోధస్సామాన్యతద్భావాభ్యామాపసదవత్తమక్తం॥
బృహదారణ్యకే స్త్రాయతేషతవైత్వతదక్షరంగార్థి బ్రాహ్మణాఅభివద్యైఅస్థూలమనన్వప్రాస్యసుద్గ్రుహ
లోహితమన్నేహమచ్చాయమతమో వాయునాకాశమసజ్జమరసమగన్ధమచక్షుషమశ్రోత్రమవాగమనో
తేజస్కమస్రాణమనుభమమాత్రమనస్తరమబాహ్యంనతదశ్చాతికించనపతస్యవా అక్షరస్యప్రసాసనేగార్థి
సూర్యాచన్ద్రమసౌమిధృతౌత్వితఇతి. తథాఅథర్వణే * అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతేయత్తదప్రశ్నమ
గ్రాహ్యమగోత్రమవన్దమచక్షుశ్చోత్తంతదపాణిపాదమితి. తత్త్రసంశయః-కిమిమేఅక్షరశబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మస
మృద్ధితయాశ్రుతాఃఅస్థూలత్వాదయఃప్రపజ్చప్రత్యనీకతాస్వరూపాస్సర్వాసుబ్రహ్మవిద్యాస్వమసద్ధియాః-
శ్రద్ధయాపరయాయతాః। క్రమాత్సేషమనన్వర్పిరహస్కృతభోత్తరం। అయనందేవలోకంచసవితారంసవైశ్యతం। తత్తత్తత్పరుషాదివ్యామా
నవోబ్రహ్మలోకికాః। కరోతిపునరావృత్తైషమిహనవిద్యతద్యాదికాన్యతయ, శ్చ వివక్షితాః సర్వవిద్యాస్వర్పిరాదిగతిః ప్రాప్తవేత్- ఛాన్దో
గ్యేప్రదేశద్వయైర్విరాదిగతిఃద్విరుక్తికథమిత్యత్రాహ (ఏవంసద్వేతి) పూర్వపక్షే * తద్యదభింబురిత్యాదివాక్యస్య సక్తోబోగ్నవాదత్వం
చ- సిద్ధానైతునరత్సక్తోచ- అన్యేషామనువాదత్వమాత్రమేవ. ఇదమధికరణమర్పిరాదిగతిచి ననస్యతత్సద్భర్తృత్వాత్. అర్పిరాదిగతేస్సర్వవిద్యానుచి
స్తనీయతయాకృతం- తద్వ్యక్తిభవిష్యతి.
ఇతరేసర్వేషి *యావదధికారమితిమాత్రమతఃపరస్తాత్పరిత్యాఅధికరణాన్తరమామయః. తత్త్రపరతువిదుస్తద్వేహపాతానన్తరందేహాన్తరమ
త్వద్యతే- నవేతిసంశయ్యబ్రహ్మవిదామపివసిష్టాదీనామిహసపురాణేషుదేహాన్తరత్వత్వత్వగమద్విద్యాయాఃపాక్షికంమోక్షహేతుత్వం- అహేతు
త్వంవేతిపూర్వపక్షంకృత్యావత్తమాన బ్రహ్మవిదాం ప్రార్థభోగక్షయజ్ఞాధికారికపురుషాణామపి ప్రార్థాధికారహేతుకర్తృత్వయోమోక్షాభిసపాక్షి
కహేతుత్వాహేతుత్వేఇతిసిద్ధాన్తయన్తి. తదయంక్తం- ప్రత్యక్షయాశ్రుత్యావిద్యాయాఅపవర్గహేతుత్వేనుతేతద్విరుద్ధైహిహసపురాణవచసామ
ప్రమాణతయావిద్యాయాఅపవర్గసాధనత్వేసంశయానుద్ధానాత్. కించ- *యావదధికారమవస్థితిత్వకైకధమహేతుత్వపరిహరః. యావదధికార
మవస్థానేనవత్తమానదేహాన్తరమపృథక్పరాభావస్సనిర్ధత్వాదహేతుత్వమేవమధిపతంభవతి. నస్యధికారస్యప్రారబ్ధకర్తృత్వత్వాత్తదవసానేమోక్షహే
తుత్వమేవవిద్యాయాఃమోక్షహేతుత్వమితిచెన్న- ప్రారబ్ధకర్తృణోవిస్తృష్టాన్వర్ణవర్ణిత్వాత్తేన నివర్తజ్ఞానేసతిస్థిత్వమపవత్యై. ప్రవృత్తఫలస్యకర్తృశ
యస్యముక్తేషోర్వేగక్షయాదివఫలక్షయాన్నివృత్తిరితిచెన్న- స్వాప్నశరవేగస్యేవమిథ్యాత్వేనబోధాదనన్తరంభోగానుపపత్యై. నహిమోక్షాణక్షణవి
వపురుషేప్రబుద్ధేశరశ్వవేగశ్చబాధితౌత్విత్వతః. యదివసిష్టాదీనాంసనివర్తజ్ఞానముదితం- తర్వ్యహేతుత్వశ్చక్షాంతాభావాత్సుతరామనారమ్భణీ
యతా.—— అపరతువసిష్టాదీనాందేహాన్తరత్వత్వదర్శనేనవిద్యాయాఅర్పిరాదినాపవర్గహేతుత్వవ్యధిచారశక్త్యానివారకంసూత్రంవ్యావత్తే.
తన్నతేనుత్తిరిరోధేన్యత్ప్రమాణ్యేనసంశయాభావాత్అధికరణానారమ్భస్తుల్యః.—— అన్యేతుఅర్పిరాదిమార్గస్యముజ్ఞత్వా, దాదిత్యాదీనాంప
రిభ్రమణశీలత్వేనఅత్రనియమేనాసవస్థానా, దాక్షవేనసదాదేవాశ్చిన్తాః- కింతుయదాయత్రయస్తిత్వతి- సతత్రతదాచిన్త్యఇతివిచార్య- శ్ర
మతామసిసూర్యాదీనాం శరీరాన్తరేణమార్గానుగుణిత్వపుష్పతైర్మార్గానుగుణ్యేన సదాతేదేవాశ్చిన్తనీయాఇతిసిద్ధాన్తయన్తి. తదయంక్తం- కృతకర
త్వాత్. దేవతాధికరణే *అనేకప్రతిపత్తైర్వర్ణనాదివియగపదనేకత్రవృత్తిరిరోహిశరీరభేదేనపరిహృతః. యతోవిచారాన్తరణ్యయంతాని- అ
తవివాస్యసూత్రస్యవిదుషుదేహాత్వయోగకలకర్మక్షయస్యవ్యధిచారశక్త్యాభ్యుదాసపరత్వమేవయంక్తం. యతస్తదేవయంక్తం- అతవివసామసూరాయా
ధికరణకేవత్వమేవఘటితఇతిఅనియమసూత్రాత్ ప్రాగవహస్సమాచీనః. ననుఅనియమసూత్రాత్పరత్వముపపద్యతే- విదుషైర్విరాదినాపవ
ర్గప్రాప్త్యదర్శనపరిహరపరత్వేసిన్ద్రతుల్యపవత్యై. నైవం- అర్పిరాదిగతేదేహాన్తరభావిత్వచిన్తనపరత్వాభావాత్అనియమసూత్రస్య. సర్వవిద్యానిష్ఠ
సాధారణత్వంహితేనసూత్రైఃనిరూపితం. అతోవిద్యాఫలవిశేషస్యదేహపాతానన్తరభావిత్వచిన్తనపరస్య * యావదధికారమితిమాత్రస్యసామ్యరా
యాధికరణకేవతయా- పూర్వమేవవచనంయంక్తమ్.

అనియమాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౩॥ సూ. అక్షరధియాంత్యవరోధస్సామాన్యతద్భావాభ్యామాపసదవత్తమక్తం॥ అర్పిరాదిగతేస్సర్వవిద్యాసాధారణ్య
ముక్తం- తథా2స్థూలత్వాదేరపిసర్వసాధారణ్యం నిరూపితఇతిసజ్జతిః. పూర్వాధికరణప్రకరణంపూర్వపక్షహేతుః- అత్రాపితథేవివాసజ్జతిః.
(ప్రపజ్చప్రత్యనీకతాస్వరూపాభి) ప్రపజ్చప్రత్యనీకం- బ్రహ్మ. తస్యప్రపజ్చప్రత్యనీకత్వరూపస్వభావేన నిరూపకాఃఅస్థూలత్వాదిభర్తృ

ఉతయశ్రశ్రూయనైతతైవేతి.కింయుక్తం.యత్రశ్రుతాస్తతైవేతి.కుతః.విద్యాన్తరస్యరూపభూతానాం
గుణానాంవిద్యాన్తరస్యరూపత్వేప్రమాణాభావాత్,ప్రతిషేధరూపాణామేషామానందాదివత్స్వరూపావ
గమోపాయత్వాభావా,చృ.అనన్దాదిభిరవగతస్వరూపేహిబ్రహ్మణిఘోలత్వాదయఃప్రపచ్చధర్మాఃప్రతిషే
ధ్యతే-నిరాలంబునప్రతిషేధాయోగాత్.

ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షుహే(అక్షరధియాంత్యవరోధఇతి)అక్షరబ్రహ్మసమ్బంధేనామఘోలత్వాది
యాంసర్వబ్రహ్మవిద్యాస్వవరోధః-సర్వహిమామిత్యర్థః.కుతః.(సామాన్యతద్భావాభ్యాం)సర్వేషాపాస
నేషాపాస్యస్యాక్షరస్యబ్రహ్మణఃసమానత్వా,దఘోలత్వాదీనాంతత్వరూపప్రతీతౌభావా,చృ.ఏతదు
క్తంభవతి-అసాధారణాకారేణగ్రహణంహివస్తునోగ్రహణం.నచకేవలానన్దాదిబ్రహ్మణోఽసాధారణమా
కారముపస్థాపయతి-ప్రత్యగాత్మస్యప్యానన్దాదేర్విద్యమానత్వాత్.హేయప్రత్యసోహ్యేనన్దాదిర్బ్రహ్మణో
ఽసాధారణంరూపం.ప్రత్యగాత్మనస్తుస్వతోహేయవిరహిణోపిహేయసమ్బంధయోగ్యతాఽస్తి.హేయప్రత్య
సీకత్వంచచిదచిదాత్మకప్రపచ్చధర్మభూతఘోలత్వాదివిపరీతరూపం.అతోఽసాధారణాకారేణబ్రహ్మేనుసంధ
తాఽఘోలత్వాదివిశేషితజ్ఞానానన్దాద్యాకారంబ్రహ్మేనుసంధేయమితిఅఘోలత్వాదీనామానన్దాదివద్భ్రహ్మస్వ
రూపప్రతీత్యన్తర్భావాత్సర్వానుబ్రహ్మవిద్యాసుతతైవబ్రహ్మేనుసంధేయమితి.గుణానాంప్రధానానువర్తిత్వే
దృష్టాన్తమాహ(ఔపసదవదితి)యథాజామదగ్నృచతూరాత్రపురోడాశాద్యుపసన్దణభూతఃసామవేదపతి
తః*అగ్నిర్వైహేమాత్రంవేత్విత్వాదికోమన్త్రఃప్రధానానువర్తితయాయాజుర్వైదికేనోపాంశుత్వేనప్ర
యుజ్యతే.తదుక్తంప్రథమేకాణ్డే*గుణముఖ్యవ్యతిక్రమేతదగ్ధత్వాన్ముఖ్యేనవేదసంయోగఇతి.....

ఇత్యర్థః.కింహైత్రయోబ్రాహ్మణేశ్రుతమఘోలత్వాదికంతత్రైవిహేషసంహర్యం-ఉతసర్వానువిద్యాను.అఘోలత్వాదీనాంకింబ్రహ్మసాధారణత
యాతత్వరూపనిరూపకత్వం-ఉతకేవలజ్ఞానానన్దాదీనామితి.కిమఘోలత్వాదికంవిరాళజ్ఞితకృత్స్వదోషవ్యావృత్తిప్రతీతిరస్తి-నేతి.అస్తిచేత్-
కేవలజ్ఞానాదీనామేవనిరూపకత్వేనాఘోలత్వాదేరనుపసంహర్యత్వం.నచేత్-స్వరూపనిరూపకత్వాత్సర్వామాపసంహర్యత్వం.ప్రమాణాభావాత్-
హేత్యభావాత్.వస్తుసామర్థ్యంప్రమాణమాశక్త్యప్రతిషేధతి(స్వరూపే)స్వరూపావగమోపాయత్వాభావంవివృణోతి(అనన్దాదిభిరితి)*ల
ఘోలపేక్షచిత్రించితాదృశేవనిషిధ్యతఇతిప్రాయః.

(అఘోలత్వాదిధియామవరోధఇతి)సర్వబ్రహ్మవిద్యాస్వఘోలత్వాదికముసంధేయమిత్యర్థః.*సామాన్యతద్భావాభ్యామితిసముచ్చిత్యేకహే
తుః.సర్వవిద్యానుబ్రహ్మనుగతంచేత్-కథమఘోలత్వాదిగుణానాంతత్వరూపప్రతీత్యనుబంధితమిత్యత్రాహ(ఏతదుక్తమితి)అత్రవివక్షితాప్రతి
తిర్నయేనకేచిదాకారేణప్రతీతిః-అమిమివావృత్తాకారేణప్రతీతిర్వివక్షితా-తాదృశప్రతీత్యన్తర్భావాఽఘోలత్వాదీనామనైవేత్యాహ(అసా
ధారణితి)(అకారముపస్థాపయతి)స్వరూపముపస్థాపయిత్యర్థః.హేయసమ్బంధాభావఃప్రత్యగాత్మనోఽవ్యస్తి-తత్కథంహేయప్రత్యసీకాస
న్దాదిబ్రహ్మణోఽసాధారణంరూపమిత్యత్రాహ(ప్రత్యగాత్మనస్త్వీతి)బ్రహ్మణోహేయప్రత్యసీకత్వమసాధారణము-తత్రాఘోలత్వాదిక
థమసాధారణమిత్యత్రాహ(హేయప్రత్యసీకత్వంచేతి)విపరీతరూపం.విరోధిరూపం.తత్తద్దేయశక్త్యావ్యావృత్తకమిత్యర్థః.అఘోలత్వాదివిశేషితేతి
అఘోలత్వాద్యవేతత్వముక్తం.ఘోలత్వాదివిరోధిశబ్దానిలంబుఅకారోఽఘోలత్వాదిః-భావాన్తరస్యైవాభావశబ్దార్థత్వాత్.అతఏవహేయఘోలత్వంను
సూక్ష్మశబ్దేనోక్తంశ్రుత్యన్తరే.అఘోలత్వాదిధర్మైర్వధాయోగ్యంతత్త్వావృత్తిరవగన్తవ్యా.అచతుష్టాపాణత్వాదిభిర్ద్వియాధీనజ్ఞానప్రాణాయ
త్తచేష్టితజీవవ్యావృత్తిః.అసంఖ్యసూక్ష్మాత్వాదిభిర్ముక్తస్యాపివ్యవచ్ఛేదః.ఆనన్తేనసర్వవ్యవచ్ఛేదేపిశబ్దితఘోలత్వాదివ్యవచ్ఛేదస్తుతద్విరోధ్యఘోల
త్వాదిభిరేవనిర్దేయిత్యవశ్యానుసంధేయత్వం.ఏతదధికరణార్థముపజీవ్యపూర్వమానన్దాదివ్యవచ్ఛేదంచసహపతితం.*ఔపసదవదితవత్సమాణదృష్టాన్తః
కర్మవిషయః-దాహ్వాన్తికంతుపాసనం-తస్మాద్దృష్టాన్తపజీవ్యముశమాహ(గుణానాంప్రధానానువర్తిత్యితి)జామదగ్నృచతూరాత్రం-జమ
దగ్నినాముపసరనుష్ఠితంచతూరాత్రంనామకర్మ.తత్రపురోడాశద్రవ్యకోపసదగ్ధభూతస్సామవేదపతితోమన్త్రః.*ఉచ్యైస్సామేతివచనాత్సామ
వేదపతితత్వేనతస్యమన్త్రస్యోచ్యైరానేప్రాప్తేతి*ఉపాంశుయజుషేతుపాంశుపతితవ్యయజుర్వైదోకోపసత్కర్తవేత్వేనతదనువర్తిత్యాదుపాంశు
ప్రయోగఃప్రాశస్త్యిత్యర్థః.(గుణముఖ్యవ్యతిక్రమఇతి)వ్యతిక్రమః-విరోధః.యథాప్రకరణాన్తరాధీతానామపిప్రధానానువర్తిత్వందృశ్యతే-త
థాప్రకరణాన్తరాధీతానామవ్యఘోలత్వాదిధర్మాణాంప్రధానభూతధర్మనువృత్తిరుపసన్త్యర్థః.అయందృష్టాన్తఅనన్దాదేరపితుల్యఇతిప్రేతః.

నన్వేపంసర్వా సుబ్రహ్మవిద్యాసుబ్రహ్మణపవగుణిత్యా, గుణానాం ప్రధానానువర్తిత్వాత్, * సర్వకర్మాసర్వగర్భస్సర్వరసిత్యాదెగుణజాతస్య ప్రతివిద్యంవ్యవస్థితస్యావ్యవస్థాస్యాత్. తత్రాహ

౩౪॥ సూ. +శ్రిః+ఇయదామననాత్॥ శ్రిః+అనుననం-అభిముఖ్యేనమననం. అనుచిక్షనం. అమననాద్ధేతిరియదేవగుణజాతంసర్వత్రానుసంధేయత్వేనప్రాప్తం-యదస్థూలత్వాదివిశేషితమానన్దాదికం. యేనగుణజాతేనవినాబ్రహ్మస్వరూపస్యేతరవ్యాప్తత్వానుసంధానంసంఘ్నవతి-తదేవసర్వత్రానువర్తనీయం. తచ్చేయదేవేత్యర్థః. ఇతరేతుసర్వకర్మాత్వాదయః ప్రధానానువర్తినోపిచిక్షనీయత్వేనప్రతివిద్యంవ్యవస్థితాః. అక్షరధృతికరణంసమాప్తమ్.

అనస్తరసూత్రశక్తామాహ (నన్వేపమితి) అస్థూలత్వాద్యనేకగుణానాంబహుశాఖోక్తానాంసర్వవిద్యానుగతత్వేతేషాం చాచుఖ్యాత్, ప్రధానానువర్తితయాప్రాప్తానాంసర్వకర్మాత్వాదీనాంచానన్త్యా, దుశసంహారాశక్తిస్సాన్నిధితాభిప్రాయః.

౩౪॥ సూ. +శ్రిః+ఇయదామననాత్॥ శ్రిః+సూత్రస్యాక్షరార్థమాహ (అమనసమిత్యాదినా) తాత్పర్యమాహ (యేనేతి) బ్రహ్మణోవ్యాప్తతాకారానుసంధానాయప్రాప్తంగుణజాతమియదేవేత్యర్థః.

అత్రవరేతు *సామాన్యతద్భావాభ్యాం-ప్రతిషేధముఖేనప్రతిపాదనప్రకారస్యసమానత్వా, దక్షరస్యబ్రహ్మభిన్నతయాప్రత్యభిజ్ఞానా, చేతియోజయన్తి. తతోఽపివరముక్తార్థపరత్వం-నిదర్శనానుగుణ్యాత్. అక్తానాంప్రధానానువర్తిత్వేహినిదర్శనోపన్యాసః. భావాధావరూపధర్మవిశేషత్వాత్ *అనన్తాదయఇత్యనేనసంపానరుక్త్యమిత్యాచుః. తదయంక్తం-సత్వాదివాక్యానామతద్వ్యాప్తప్రతిపరత్వాభ్యుపగమాత్, తత్రాపిస్వరూపాతిరిక్తవ్యాప్తప్రతిరూపధర్మాభ్యుపగమాత్, సకలేతరవ్యాప్తప్రస్వరూపస్యసత్వాదివాక్యప్రతిపన్నస్యవ్యవస్థేద్యవిశేషవ్యాప్తప్రతిపత్తితై ప్రయోజనాభావా, చ, నహిపాంసురాకర్షివిక్రస్యరత్నస్యపునఃపునఃప్రత్యేకపాంసువ్యతిరేచనేకించిత్ప్రయోజనం. *ముచంపిబన్తా *ద్వాసుపన్తేతివాక్యయోగ్యాభేదాభేదవిషయం *ఇయదామననాదిసూత్రమధికరణాస్తరమాచుః-ఉభయోర్భిత్వత్వమేకత్ర-ఏకస్యభోక్తృత్వ, మనస్యచాభోక్తృత్వ, మనస్త్రేతివిద్యాభేదముక్త్యాభిప్రాయేనావిరోధా, జీవోపాదానస్యతాదాత్మ్యప్రతిపాదనార్హత్వా, చ, రూపాభేదాద్విజ్ఞేయమిత్వం. తదయంక్తం-భక్తిస్యాయాదిరక్షితత్వస్య *గుహంప్రవిష్టేవాత్మానాదిత్యత్రస్థితత్వాత్, సూత్రాక్షరాణాంతదసాధారణత్వాభావా, చ, ఇయచ్ఛ్రిహిదేశకాలస్వరూపసంక్షేపయత్రాసాగరణః. కించ-యదాపైశ్చిక్రత్యనుసాగరణస్త్యద్విత్వం ప్రత్యగాత్మపరత్వం *ద్వాసుపన్తేతివాక్యస్యాభివృత్తం-రదాద్వయోరవిజీవసద్విత్వీయపరమాత్మపరత్వంవ్యాపారం. జీవసద్విత్వీయపరమాత్మపరత్వేపిపానరుక్త్యముక్తం. ననుసంపానరుక్త్యం-తత్ప్రసృజ్యనాథోజ్ఞాయమారమ్భఇతిచేన్న-అధికరణాస్తరమరూపాధానామిహప్రపజ్ఞనాత్, అస్యతేభ్యోవైషమ్యాభావా, చ, కించ-ఇయదితిసాత్రపదంచసద్విత్వసంక్షేపవ్యవస్థేదమేకాన్తతోఽవగమయతి-తతశ్చ *విశ్వమేవేదంపురుషః *మహాస్పృహైపురుష ఇత్యాదిమజగదాకారవ్యవచ్ఛేదేనవిజ్ఞేయపరంసూత్రంకింసస్యాత్. యదిసంక్షేపవ్యవచ్ఛేదకత్వమేవాభివృత్తం-త్వై *త్రివిధంబ్రహ్మమెవత్ *చతుష్పత్ బ్రహ్మత్వాదిసంక్షేపవ్యవస్థేదరావచ్ఛిన్నబ్రహ్మపరవాక్యవిషయంకింసస్యాత్. సర్వత్రభేదాభేదహేతవశ్చఉత్ప్రేక్షితుంశక్యాః. అతోయథాకథంచిన్నిర్వహణాదపేక్షితార్థపరత్వంసాధ్యం. — సూత్రాక్షరానైకాన్త్యపునరుక్తివ్యామేవాచరేషాంపక్షేవ్యధికరణభేదోప్యదస్తః. —

అన్వేతు *నమ్నాతించవినాశంచయన్తద్వేదోభయంసహ. వినాశేనమృత్యుంతీర్వాసమ్నాత్యామృతమత్మతదైతిసప్రపజ్ఞబ్రహ్మపాసనం, ప్రపజ్ఞవినాశావస్థసన్తాత్రబ్రహ్మపాసనం, చెతిద్వివిధయోరపిబ్రహ్మపాసనయోగ్యముచ్చయమాచుః. తత్రప్రాణాద్యపాసనంచసమ్నాతిరేవజగదేకదేశసమ్నాతిత్వాత్. *అస్థూలమిత్యాదిసాఽభిహితంవినాశోపాసనంప్రాణాదిసమ్నాతిభిరపికింసముచ్చయతే-నేతిచిన్తాయామవిశేషణ *సమ్నాతించవినాశంచేతిశ్రుతత్వాత్, వినాశధర్మిణోబ్రహ్మణిప్రాణాదిసమ్నాతివ్యభావేపితత్రధర్మిణోబ్రహ్మణఃసమాకృత్యపాసనసమ్నాతే, సర్వాభిసమ్నాతిభిరపివినాశసముచ్చయతదైతిపురార్థపక్షంకృత్యాగుణినోగుణానురోధిత్వాభావాత్ గుణానురోధేనగుణినోబ్రహ్మణస్సమాకర్తాయోగాత్, గుణానామవగుణానురోధిత్వాత్ బ్రహ్మణోఽసద్భావేవినాశస్యావ్యయోగాత్, బ్రహ్మసమ్నాతిభిరేవవినాశసముచ్చయతదైతివర్ణయన్తి. తదయంక్తం-సప్రపజ్ఞనిష్ప్రసృజ్యబ్రహ్మపాసనసముచ్చయస్యప్రమాణవిరుద్ధత్వాత్. అక్షరవిద్యాకణ్డిల్యవిద్యాదీనాంశ్రుతిస్వారస్యాదనోస్యనిరవేక్షోపాయత్వంప్రాప్తీయతే. సముచ్చయశ్రుతివిలాతాసామన్యసాపేక్షత్వంకల్పితదైతిచేన్న-కల్పకస్యాథాస్తరవిషయత్వేనాన్యథానిధత్వాత్, అథాస్తరస్వస్వారసీకతయావిద్యాస్తరస్వారస్యానుగుణతయాచాప్రకమ్యత్వాత్, సమ్నాతిశబ్దేసమ్నవ్యవస్థేనేతి సమ్నాతిరితిప్రత్యత్వామార్గవరః- *ఏతమితిఃప్రత్యాభిసమ్నవితాన్తి *బ్రహ్మలోకమభిసమ్నవానీతిచప్రయోగాత్, *అభిసమ్నవితాన్తిత్వత్వమపురుషేణ *ఇతియస్యస్వాదధానవిచిత్రేత్యనేనచమార్గచిన్తాయాఃకార్యత్వస్యమాచితత్వా, చ, వినాశశబ్దస్యనుకృతమప్రత్యవినాశవిషయః. అతోమార్గస్యకర్కవి నాశస్యచిచ్ఛనందిద్యాన్తత్వేనసముచ్చిత్యవిధీయతే. నచసమ్నాతివి నాశశబ్దయోగసప్రపజ్ఞనిష్ప్రసృజ్యబ్రహ్మస్వారస్యం, నాప్యనస్యథానిధప్రయోగః, యతస్సముచ్చయోగప్రామాణికః-అతవివసంశయాభావాదనారమ్భణీయతా. *ఇయదామననాదిత్యత్రచసూత్రాక్షరాణామన్తై

౩౫॥ సూ. శ్లో॥ అంతరాభూతగ్రామవత్స్వాత్తనోన్యథాభేదానుపపత్తిరితిచేన్నోపదేశవత్ ॥

బృహదారణ్యకేడవస్తప్రశ్నపవమామాయతే *యతాతాదపరోతాద్భిహ్మయతత్త్వాసర్వాంతరః తస్యైవ్యాచక్ష్యేతి, - తస్యప్రతివచనం *యఃప్రాణేనప్రాణితిసతతత్త్వాసర్వాంతరోయోపానేనాపానితి సతతత్త్వైత్యాది, అతుష్టేనతేనపునఃపుష్టతహ *నదృష్టేద్విష్టారంపశ్యేర్మశ్రుతేశ్చోతారంశృణుయాఃనమ తెర్నవారంమస్త్విధాఃనవిజ్ఞాతేర్విజ్ఞాతారంవిజానీయాపవతతత్త్వాసర్వాంతరోతొన్యదార్తమితి. తథాతదనంతరంకహూళప్రశ్నైవైవమామాయతే *యదేవసాతాదపరోతాద్భిహ్మయతత్త్వాసర్వాంతరఃతస్యైవ్యాచక్ష్యేతి, - ప్రతివచనంచ *యోశనాయాపిపాసేశోకంమోహంజరాంమృత్యుమత్యేతిపవంసైతమాత్మానం విదిత్వాప్రాప్తాణిపుత్రేషణాయాశ్చవిత్తేషణాయాశ్చేత్యాది * అతొన్యదార్తమిత్యంతం, తత్ప్రసంశయ్యతే- కిమనయోర్విద్యాభేదోఽస్తి- నెతి. కింయుక్తం. భేదఇతి. కుతః. రూపభేదాత్. ప్రతివచనభేదాద్రూపం భిద్యతే. ప్రశ్నస్యైకరూపేపిప్రతివచనప్రకారోపాభేదేనోపలభ్యతే-పూర్వప్రప్రాణనాదీనాంకర్తాసర్వాంతరాత్త్వైవోచ్యతే- పరత్రాశనాయాపిపాసాదిరహితః. అతఃపూర్వప్రప్రాణితాదేహేన్ద్రియబుద్ధిమనః ప్రాణవ్యతిరిక్తఃప్రత్యగాత్మోచ్యతే- పరత్రతుతదతిరిక్తోశనాయాపిపాసాదిరహితఃపరమాత్మా. అతోరూపంభిద్యతే. భూతగ్రామవతశ్చప్రత్యగాత్మనస్తస్యభూతగ్రామస్యసర్వస్యాంతరాత్త్వైవ సర్వాంతరత్వమపునపన్నం. యద్యపిప్రత్యగాత్మనఃసర్వాంతరత్వంభూతగ్రామమాత్రపక్షత్వేనాపేక్షికం- తథాపితదేవగ్రాహ్యం. అన్యథాముఖ్యాంతరాత్త్వపరిగ్రహలోభాత్పరమాత్మస్వీకారేప్రతివచనభేదోనోపపద్యతే. ప్రతివచనంహిపూర్వప్రత్యగాత్మవిషయం- పరమాత్మనఃప్రాణితృత్వాపానితృత్వాద్యసమ్భవాత్. పరంచపరమాత్మవిషయం- అశనాయాద్యతీతత్వాత్. తదిదమాశంకతే (అంతరాభూతగ్రామవత్స్వాత్తనోన్యథాభేదానుపపత్తిరితిచేదితి) అంతరా - సర్వాంతరత్వేనప్రథమప్రతివచనంభూతగ్రామవత్స్వాత్తనః. భూతగ్రామవాక్- తదంతరఃస్వాత్త్వా. ప్రత్యగాత్మాసర్వాంతరత్వత్వచ్యతఇత్యర్థః. అన్యథా *యఃప్రాణేనప్రాణితి * యోశనాయాపిపాసాద్యతీతఇతి ప్రతివచనభేదానుపపత్తిరితిచేత్.

కాన్త్యంపూర్వవత్. * ఋతంపిబస్తా *ద్వాసుపరైతి వాక్యవగతయోర్హిగానశనయోర్హిభోవిరోధాన్నసమ్భూతిషు సముచ్చయఇతివిచార్యభోగస్యహవిర్వియతయా, అనశనస్యకర్తృఫలవిషయతయావాస్తవ్యామిదపమాత్మవిషయతయావా, విరోధాధావాత్ సమ్భూతిషు సముచ్చయఇతి సిద్ధాంతవర్తనంచసమ్భూతివినాశ సముచ్చయాప్రామాదికత్వాదేవానుపపన్నం. భోగానశనయోర్హిభిరుత్తమిన్ద్రాయోగవాస్తవయోజ్యప్రయోజకభావేనవా ఋతపాదవ్యవహారాధావాత్ పూర్వమెవపరిహృతః. అన్యథాతస్యాపరిహృతత్వే * గుహంప్రవిష్టావిత్వాద్యధికరణసిద్ధాంతోన్యథాప్రసక్తాత్. అతొఽధికరణభేదోఽనుపపన్నఇతి.....

అంతరధ్వధికరణంసమాప్తమ్.

౩౫॥ సూ. శ్లో॥ అంతరాభూతగ్రామవత్స్వాత్తనోన్యథాభేదానుపపత్తిరితిచేన్నోపదేశవత్ ॥ హేయప్రత్యసీకత్వం బ్రహ్మణోఽనాధారణంచేత్ - అశనాయాద్యతీతత్వవిశిష్టంబ్రహ్మస్యాత్ - ప్రాణితృత్వాదివిశిష్టస్తుజీవస్వాదితశ్చక్షుర్యాసజ్జతిః. ఉషస్తప్రశ్నశబ్దైసతత్ప్రకరణంవివక్షీరం. కిముషస్తకపాశప్రశ్నప్రతివచనశ్రుత్యోర్విద్యాభేదః-ఉచవిద్యైక్యం. కింపూర్వప్రజీవకసాస్యోఽన్యత్రః-ఉతోభయత్రపరపవేతి. కిమత్రసర్వాంతరత్వప్రాణితృత్వైదేహదిజాగ్రదాద్యవస్థాపేక్షే-ఉతానవచ్చిన్నే. *నదృష్టేద్విష్టారమితిదృష్టివ్యతిరిక్తత్వనిషేధః-ఉతశ్రవణాదికర్తృజీవస్యమనవ్యత్వనిషేధఇతి. యదా దృష్టిరూపతావ్యతిరేకనిషేధః- తదాతథాత్వస్యజీవేసమ్భవాత్ సర్వాంతరత్వప్రాణితృత్వయోరప్యాపేక్షికత్వేనపూర్వప్రజీవకపాస్యఇతివిద్యాభిద్యతే. యదా శ్రవణాదికర్తృరూపాస్యత్వనిషేధః- తదాసర్వాంతరత్వప్రాణితృత్వయోరపవనచ్చిన్నతయాపూర్వప్రాపిపరపివోపాస్యఇతివిద్యైక్యమితి. రూపభేదాదితకధముచ్యతే- ప్రశ్నోపేక్షారూపఇత్యత్రాహ (ప్రతివచనభేదాదితి) ప్రతివచనప్రకారేణహిప్రాప్తోజ్ఞాయతఇతిభావః. తతఃకిమిత్యత్రాహ(అతఇతి)సర్వాంతరత్వంకథమిత్యత్రాహ (భూతగ్రామవతశ్చేతి) ఆత్మశబ్దస్యచరమాత్మవాచిత్యవ్యాప్యత్వర్థం *స్వాత్మనఃఇత్యుక్తం. స్వమేవాత్మాస్వాత్త్వా. సర్వాంతరత్వమప్యాపేక్షికమస్యసమ్భవతీతిదర్శయితుం భూతగ్రామవచ్ఛబ్దఃప్రయుక్తః. (యద్యపిత్వాది) ఆపేక్షికంనమ్భవతునామ - తథాప్యస్వరసమితిభావః. పరిహరతి (తథాపీతి) అనేకపదవిరోధేనైకపదస్వారస్యమనుపపన్నమిత్యర్థః. శబ్దాయాఅనుక్యాతత్వమాహ (తదిదమితి) సూత్రఖండింవ్యాపృష్టై (అంతరత్వాదినా) సర్వాంతరత్వేన ప్రతివచనం భూతగ్రామవత్స్వాత్తనమ్భునీత్యర్థః.

అత్రాన్తరం (నేతి) నవిద్యాభేదభివ్యక్తిః - ఉభయత్రపరవిషయత్వాత్ప్రకృతివచనయోః. తథా హి - *యత్సాక్షాదపరోక్షాద్భిహ్నయతాసర్వాన్తరభిప్రశస్తావత్పరమాత్మవిషయపవ-బ్రహ్మశబ్దస్య పరమాత్మాసాధారణత్వేపిప్రత్యగాత్మస్యపికదాచిదుపచరితప్రయోగదర్శనాత్తద్వ్యవృత్త్యాపరమాత్మప్రతిపక్ష్యర్థంయత్సాక్షాద్భిహ్నాతివిశేషణంక్రియతే. అపరోక్షత్వమపి-సర్వదేశసర్వకాలసన్నధీత్వం *సత్యం జ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మేత్యనన్తత్వేనావగతస్యపరమాత్మనపవోపపద్యతే. సర్వాన్తరత్వమపి *యఃపుధివ్యాంతః షోకపుధివ్యాన్తరభిప్రశస్తాభ్య *యతత్సనిత్యత్వాత్సన్తరభిప్రశస్తాన్తర్యామిణఃపరమాత్మనపవసన్నవతి. ప్రతివచనమపితత్వేవపరమాత్మవిషయం - *యఃప్రాణేనప్రాణితీనిరుపాధికంప్రాణనస్యకర్తృత్వం పరమాత్మనపవ-ప్రత్యగాత్మనస్సుషుప్తాప్రాణనమప్రిపికర్తృత్వాభావాత్. ఏవమజ్ఞానతోషస్తేనప్రాణనేకకర్తృత్వమాత్రముక్తంమన్వానేనప్రత్యగాత్మనోపసాధారణత్వంప్రతివచనస్యమత్వాఅతుప్తేనపునఃపుష్టత్వంప్రతిప్రత్యగాత్మనోవ్యావృత్తంనిరుపాధికత్వేనప్రాణనస్యకర్తారంపరమాత్మనమాహ *నదృష్టేర్దృష్టారంపశ్యేరిత్యాదిహ. ఇద్విరియాధీనానాందర్శనశ్రవణమననవిజ్ఞానానాంకర్తారంప్రత్యగాత్మానంప్రాణనస్యకర్తృత్వేనోక్తభివచనమస్వీకారః - తస్యసుషుప్తిమూర్ఛాద్వాప్రాణనాదేరకర్తృత్వాత్. *కోహ్యేవాన్యాత్మఃప్రాణ్యాత్మయదేషకాశఅనన్తంసాధ్యదితిసర్వప్రాణిప్రాణనహేతుత్వంహిపరమాత్మనపవాన్యత్రశ్రుతం. అతఃసూర్వప్రశస్తప్రతివచనేపరమాత్మవిషయ. ఏవముత్తరేలపి - అశనాయాద్యతీతత్వస్యపరమాత్మాసాధారణత్వాత్. ఉభయత్ర *అతోన్యదార్తమితుపసంహరన్తైకరూపః. ప్రశస్తప్రతివచనావృత్తిస్తుకృత్సప్రాణిప్రాణనహేతుఃపరస్యబ్రహ్మణో ౭శనాయాద్యతీతత్వప్రతిపాదనాయ. తత్తద్వస్తాన్తమాహ (ఉపదేశవదితి) యథాసద్విద్యాయాం *ఉతతమాదేశమప్రాత్యుభిప్రకృతైసదుపదేశే *భగవాంస్త్యేవమేతద్భివీత్వితి *భూయపవమాభగవాన్విజ్ఞాపయత్వితిప్రశస్తస్య, *ఏవోణిమావతదాన్యమిదంసర్వం తత్సత్యమితిప్రతివచనస్య, చభూయోభూయఆవృత్తిస్సతోబ్రహ్మణస్తత్తన్నాహన్యవిశేషప్రతిపాదనాయదృశ్యతే - తద్వత్. అతపకస్యైవసర్వాన్తరభూతస్యబ్రహ్మణఃకృత్సప్రాణిప్రాణనహేతుత్వాశనాయాద్యతీతత్వప్రతిపాదనేనరూపైక్యాద్విద్యేక్యమ్.

అభిప్రాయ - యద్యపుప్రశస్తప్రతివచనేపరబ్రహ్మవిషయ - తథాపివిద్యాభేదోవర్జనీయః - ఏకత్రసర్వప్రాణిప్రాణనహేతుత్వేనోపాస్యం-ఇతరత్రాశనాయాద్యతీతత్వేనేత్యుపాస్యగుణభేదేనయావభేదాత్, ప్రస్తుభేదా, చ్చ - పూర్వత్రహ్యుపస్తాప్రస్తా - ఉత్తరత్రకహూశభి. తత్రాహ. ౩౬॥ సూ. *శ్లో॥ వ్యతిహారివిశింషన్తిహితవత్॥ *నాత్రవిద్యాభేదః - ప్రశస్తప్రతివచనాభ్యామేకరూపార్థవిషయాభ్యా, మేకేనచవిధిపదేనై, కవాక్యత్వప్రతీతేః. ప్రశస్తద్వయంతావత్సర్వాన్తరత్వత్వవిశిష్టబ్రహ్మవిషయం. ద్వితీయప్రశస్తే *యదేవసాక్షాదపరోక్షాద్భిహ్నయతాసర్వాన్తరభిప్రశస్తాకారశ్చపూర్వత్రోషస్తేనపుష్టగుణవిశిష్టబ్రహ్మవిషయత్వంకహూశప్రశస్తస్యావధారయతి. ప్రతివచనంచో

* భూత గ్రామవత్సత్వనభిప్రకృత్యర్థముక్త్యా *నేత్యుక్తేపరస్యేత్యర్థాదుక్తంభవతీత్యభిప్రకృత్యర్థంహేతుమాహ (ఉభయత్రేతి) కథమిత్యతేత్యంతంవివృణోతి (తథాహితి) సాక్షాద్భిహ్నశబ్దవాచ్యత్వమేకోహేతుః. హేత్వన్తరమాహ (అపరోక్షత్వమపితి) దేశకాలసన్నికర్షోహ్యపరోక్ష్యేవిద్యతే - తస్మాద్భిహ్నా ౭వరోక్షత్వంనామసర్వదేశసర్వకాలసన్నిహితత్వమిత్వర్థః. (నిరుపాధికంప్రాణనస్యకర్తృత్వమితి) ప్రాణయితృత్వంవివక్షితం. నిరుపాధికశబ్దేనజీవవ్యావృత్తిః. సహికర్మానుగుణదేహేన్ద్రియాదీనా మధిష్టాత్మత్వేనకదాచిత్వానియతా. నిరుపాధికప్రాణయితృత్వం పరమాత్మనపివేత్త్యుపపాదయతి (ప్రత్యగాత్మనభి) పునః ప్రశస్తస్యాన్తరవిషయత్వశక్త్యాంపరిహరతి (ఏవమితి) (ఇద్విరియాధీనానామితి) *దృష్టేర్దృష్టారమితివ్యపదేశః ఏదపాకంపదతివదితిభావః. పరమాత్మనస్సర్వదాసర్వప్రాణిప్రాణయితృత్వే శ్రుతిమాహ (కోహ్యేవాన్యాదితి) (ఉత్తరేలపి) కహూశప్రశస్తప్రతివచనేభివ్యక్తః.....

(ప్రస్తుభేదాచేతి) అత్రప్రస్తుద్వయసద్భావాద్విద్యాభేదస్సమ్యవచిత్యర్థః. ౩౬॥ సూ. *శ్లో॥ వ్యతిహారివిశింషన్తిహితవత్॥ *నాత్రవిద్యాభేదః - ప్రశస్తప్రతివచనైకరూప్యంవిధిపదేనైకంపదవివృణోతి (ప్రశస్తద్వయమి

భయత్ర * సతతత్వాసర్వాన్తరగతిసర్వాన్తరాత్మత్వవిశిష్టబ్రహ్మవిషయమేకరూపమేవ. విధిప్రత్యయశ్చో
 జ్జరత్రైవదృశ్యతే * తస్మాద్భ్రాహ్మణఃపాణ్డీత్య నిర్విద్యంబాల్యేనతిష్ఠాసేదితి. ఏవంసర్వాన్తరాత్మత్వవిశిష్ట
 బ్రహ్మైకవిషయత్వేద్వయోరవధృతే సత్యేకస్మిన్నేవ సర్వాన్తరాత్మత్వవిశిష్టబ్రహ్మణ్యుపాస్యే ఉషస్తక్
 హూశయోరితరేతరబుద్ధివ్యతిహారిక ర్తవ్యః. ఉషస్తస్యయాసర్వాన్తరాత్మనోబ్రహ్మణస్సర్వప్రాణీప్రాణ
 నహేతుత్వవిషయాబుద్ధిః- సాకహూశేనాపిప్రప్రాకార్యాః- యాచకహూశస్యతస్యైవబ్రహ్మణోశ
 నాయాద్యతీతత్వవిషయాబుద్ధిః- సోషస్తేనాపికార్యాః. ఏవంవ్యతిహారికృతేఉభాభ్యాంసర్వాన్తరస్యబ్రహ్మ
 ణోజీవవ్యావృత్తిరవధృతాభవతి. ఏవంసర్వాన్తరాత్మానంప్రత్యగాత్మనోవ్యావృత్తిమవగమయితుం సర్వ
 ప్రాణీప్రాణన హేతుత్వాశనాయాద్యతీతత్వ ప్రతిపాదనేన విశింషంతిహియాజ్ఞవల్క్యస్య ప్రతివచనాని.
 అతోబ్రహ్మణస్సర్వాన్తరాత్మత్వమేవోపాస్యగుణః - ప్రాణనహేతుత్వాదయస్తుతస్యోపపాదకాః - నోపా
 స్యాః. ననూపాస్యగుణఃసర్వాన్తరాత్మత్వమేవచేత్ - ప్రాణనహేతుత్వస్యఅశనాయాద్యతీతత్వస్యచప్ర
 ష్టోగివ్యతిహృత్యానుసంధానంకిమర్థం. తదుచ్యతే-సర్వప్రాణీప్రాణనహేతుత్వేనసర్వాన్తరాత్మనిజీవాద్వాన్వి
 వృత్తైబ్రహ్మణ్యుపస్తేనావధృతేసతికహూశేనజీవస్యసర్వాత్మనాఅసమ్భవితేనస్యభావవిశేషేణ సర్వా
 న్తరాత్మవ్యావృత్తిఃనుసంధేయితీకృత్వాపునఃప్రశ్నోక్తతః- యాజ్ఞవల్క్యపితదభిప్రాయమభిజ్ఞాయత్ర
 త్యగాత్మనోసమ్భవితమశనాయాదిప్రత్యనీకత్వముక్తవాక్. అతశ్చోపాస్యస్యవ్యావృత్తిప్రతీతిసిద్ధ్యర్థము
 భాభ్యాంపరస్పరబుద్ధివ్యతిహారిక ర్తవ్యః. (ఇతరవత్) యథేతరత్ర- సద్విద్యాయాంభూయోభూయఃప్ర
 త్యైప్రతివచనైశ్చతదేవసద్భ్రష్టవ్యవచ్ఛిద్యతే- నపునఃపూర్వప్రతిపన్నాన్తాన్తాన్తరవిశిష్టతయోపా
 స్యంప్రతిపాద్యతే- తద్వత్.

తత్రాపిప్రశ్నప్రతివచనభేదేసతికథమైక్యమవగమ్యతఇతిచేత్. తత్రాహ

౩౭॥ సూ. శ్లో॥ నైవహిసత్వాదయః॥ శ్లో॥ నైవహిసద్భూతాభిహితాపరమకారణభూతాపరా
 దేవతైవ * సేయందేవతైశ్చత * తేజఃపరస్యాందేవతాయామితిప్రకృతా * యథాసోమ్యమధుమధుకృతోనిస్తి
 త్తస్తీత్యాదిషుపర్యాయేషుసర్వేషూపసాద్యతే- యతః * వితదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్ప్రత్యంసతత్వైతిప్రథమవ

త్వాదినా) (విధిప్రత్యయశ్చేతి) అవిశేషపునశ్చవిణంహిభేదహేతుః- అత్రతదభావాద్విద్యైక్యమితిభావః. * తిష్ఠాసేత్- బ్రహ్మణితిష్ఠాసేత్.
 నిష్ఠాంబభేత. ఉపాసీతేభ్యర్థః. (ద్వయోరవధృతఇతి) ద్వయో- ఉషస్తప్రశ్నప్రతివచనకహూశప్రశ్నప్రతివచనరూపవాక్యయోః. (కర్తవ్యఇతి)
 వ్యతిహారిక ర్తవ్యత్వం శ్రుత్వభిప్రేతమిహూత్రకారానిప్రాయశ్చర్యః. వ్యతిహారికవృణాతి (ఉషస్తస్యేతి) వ్యతిహారికస్య ప్రయోజనమాహ
 (ఏవమితి) వ్యావృత్తిబుద్ధిజననార్థంప్రతివచనమితివదన్ * విశంషంతిసౌత్రంపదంవ్యాచక్షే. (ఏవంసర్వాన్తరాత్మానమితి) (అతఇత్వాది) స
 ర్వాన్తరాత్మస్యగుణస్యైకస్యోపాస్యత్వాద్రూపభేదపరిహృతః. విద్యైక్యేపివైక్యానరవిద్యాయాజ్ఞాపమన్యవాదివత్ ప్రశ్నభేదస్సమ్భవతితిస్పష్ట
 త్వాన్తరకర్తృ క్రం. వ్యావృత్తిబుద్ధిజననాయపరస్పరంబుద్ధివ్యతిహారిక ర్తవ్యః- తత్రసర్వప్రాణిప్రాణనహేతుత్వాశనాయాద్యతీతత్వయోరవధృతరేచైవ
 వ్యావృత్తిబుద్ధిస్సాన్విదిత్యనతరేణిమిత్యభిప్రాయేణచోదయతి (నన్వితి) పరిహరతి (తదుచ్యతఇతి) కహూశస్యపునఃప్రశ్నస్సమ్భవతి- సర్వప్రాణి
 ప్రాణనహేతుత్వజ్ఞానేనవ్యావృత్తిబుద్ధ్యనుదయాత్. యథోషస్తస్యసర్వప్రాణిప్రాణనహేతుత్వజ్ఞానాద్యాంపునఃప్రశ్నః- తద్వత్. అస్యతరే
 ణవ్యావృత్తిబుద్ధౌద్వయోద్భాతాయాంపరస్పరబుద్ధివ్యతిహారికద్వయోరపివ్యావృత్తికర్తృభూయస్త్యహేతుకవ్యావృత్తిబుద్ధ్యంతింజననార్థమిత్యభిప్ర
 యేణాహ (సర్వప్రాణీతి) అతః - కహూశప్రశ్నస్యవ్యావృత్తివైకద్యార్థత్వదర్శనాత్. (వ్యావృత్తిప్రతీతిసిద్ధ్యర్థం) వ్యావృత్తికర్తృభూయస్త్యయా
 వ్యావృత్తిబుద్ధ్యంతిశయాగ్ధమిత్యర్థః. ఏవంభర్తృభేదేనచరూపభేదాశ్చాక్రతోవిద్యాభేదోనిరస్తః.

అభదృష్టాన్తైవిద్యైక్యంస్థాపయిష్యన్సూత్రమవతారయితుంశక్తామాహ (తత్రాపితి)

౩౭॥ సూ. శ్లో॥ నైవహిసత్వాదయః॥ శ్లో॥ నైవహితి * నేతినిర్దేశః * సేయందేవతైశ్చతేతిసద్విద్యావాక్యానురోధాదితిభావః.
 (ఉపాద్యతే) ప్రశ్నప్రతివచనముఖేనప్రతిపాద్యతఇత్యర్థః. తత్రాపికారణభూతాయాఃపరస్యాదేవతాయాఃసోమ్యత్వముపపాదయతి (యత
 ఇతి) పరమకారణత్వవిశిష్టదేవతేనోపాస్యాకారణత్వోపయోగిగుణానాంసత్యత్వాత్తత్వజీవవిశేషాన్తర్యామిత్వాదిగుణానాంప్రతిపర్యాయమావృ

ర్యాయోదితాస్సత్యాదయస్సర్వేషుపర్యాయేషాపపాద్యోపసంప్రాయైః—కేచిత్తువ్యతిహారోవిశింషన్తి
హీతరవత్ *సైవహిసత్యాదయితీనూత్రస్వయమధికరణవ్యయంవర్ణయన్తి. తత్తస్మాద్వేణ *త్వంవాహమ
స్తిభగవోదేవతేఅహంవైత్వమసిభగవోదేవతేతద్యోహంసోసోయోసోసోహమితివాక్యజీవపరయోర్వ్యతిహా
రానుసంధానంప్రతిపాద్యత ఇత్యుచ్యత ఇత్యాహః. తత్ *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ *వితదాత్మ్యమిదంసర్వం *త
త్త్వమసీత్యవగతసర్వాత్మభావవిషయత్వాదస్యవాక్యస్యనాత్రప్రతిపాదనీయమపూర్వమస్తీత్యనాదరణీయం.
తత్తువత్వతే *అత్తేతిరూపగచ్ఛన్తిగ్రహయన్తిచేతి. నచసర్వాత్మత్వానుసంధానాతిరేకేణపరస్మై బ్రహ్మఃశి
జీవత్వానుసంధానం, జీవేచపరబ్రహ్మస్వానుసంధానం, తథ్యంసవన్భవతి. ఉత్తరేణచసూత్రేణ *సయోహవైత
త్వహద్యక్షంప్రథమజంవేదసత్యంబ్రహ్మత్వాదివాక్యప్రతిపాదితస్యసత్యోపాసనస్య *తద్యత్సత్యమసాసరి
దిత్యోయపవతస్త్విచ్ఛేదేపురుషోయశ్చాయందక్షిణేక్షిన్నిత్యాదివాక్యప్రతిపాదితోపాసనస్యచైక్యంప్రతిపా
ద్యత ఇతి. తదవ్యయం క్తం-ఉత్తరవాక్యేఅత్యుచ్యతానభేదేనవిద్యాభేదస్యపూర్వమేవ *సనవాచితేషాదిత్యనన
ప్రతిపాదితత్వాత్. నచద్వయోరనయోర్వాక్యత్వాదిశరీరకత్వేనరూపవతోః *హన్తిపాన్తానంజహాతీచ
యపవంవేదేతివృథాకన్యాయోగచాద నావతోర్ద్వయోరుపాసనయోః *సయోహవైతత్వహద్యక్షంప్రథమజం
వేదసత్యంబ్రహ్మత్విజయతీమాకలోకానితిసంయోగరూపాదిమత్తయానిరపేక్షేణపూర్వేణైకసోపాసనేనా
భేదస్సమ్భవతి. నచ *హన్తిపాన్తానంజహాతీతిగుణఫలాధికారత్వం-ప్రమాణాభావాత్. పూర్వేణైకవిద్యా
త్వంప్రమాణమితిచేత్. న-ఇతరేతరాశ్రయత్వాత్. ఏకవిద్యాత్వేనిశ్చితేపూర్వఫలవ్యైవప్రధానఫలత్వే
నోత్తరయోఃఫలయోగ్యుణఫలత్వం-తయోగ్యుణఫలత్వేనిశ్చితేసతిసంయోగభేదాభావాత్పూర్వేణవిద్యైక్య
మితేతరేతరాశ్రయత్వమిత్యేవమాదిభిర్యథోక్తప్రకారమేవసూత్రద్వయమ్.

అన్తరత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇత్యేవతత్రరాప్తర్యాదిర్భగవోక్తప్రకారమసూక్ష్మమాషయం(కేచిత్త్వివి)చిస్యకథమర్థంవర్ణయన్తిత్యత్రాహ(తత్రేతి)సాపివక్తవ్యవివే
త్యే.త్రాహ(తత్తువత్వతే)సమ *సర్వత్రప్రసిద్ధాపదేశాదివిజగత్తాదాత్మ్యపరవాక్యనిషయం-అత్యేచిహ్యాదికంతుజీవతాదాత్మ్యపరం. నాశ్రస
ర్వాప్రభావశ్చిత్తే-అపితుజీవబ్రహ్మణోరస్యోన్యభావారోపణమివేత్తత్రాహ(నచేతి) (తథ్యంససమ్భవతి) గమతాదిభ్యానవదనదారోపణం
చేత్-నచచపవరోపాయః-తత్త్వజ్ఞానంహ్యపవరోపాయఇతిభావః. *త్వంవాహమస్తీత్యాదేరయమర్థః-త్వంవాహమస్తీ-త్వంశబ్దబుద్ధిషయఃపర
మాత్మైవాహంశబ్దబుద్ధిషయః. అహంవైత్వమసీ-అహంశబ్దబుద్ధిషయఃపితత్వంశబ్దబుద్ధిషయః. అస్మి, అస్తీ, తినిగైశావహంత్వంశబ్దప్రయంకై. అ
హంత్వంశబ్దాప్రసృతినిమిత్తభేదాత్ బ్రహ్మచర్యమై. *తద్యోహమితివాక్యదేరవ్యయమర్థః. అనన్తరసూత్రస్యచతోక్తార్థమనువదతి (ఉత్తరేణచేతి)
మాషయం(రదపేతి) తద్యోహమితిత్రాహ(నచేతి) *జహాతీచ-శరీరమిత్యభ్యాహరం. ప్రథమంద్యయోరితదంవాక్యపరం. ద్వితీయంతూపాసనప
రం. ద్వయోరపివాక్యయోర్భేదేత్తరవాక్యప్రతిపాద్యోపాసనయోర్విద్యాభేదస్యసాధితత్వాత్చరస్పరనిన్నవిద్యాద్వయోపపూర్వవాక్యోక్తసోపాస
నవ్యైక్యంససమ్భవతి. ఏకవిద్యాత్వేనాకాశ్చ తయాఽన్వయస్సాన్విత-పుణ్యృధక్సంయోగాదీనామక్తవ్యేననిరాకాశ్చత్వాత్తనైకవిద్యాత్వ
యిత్యర్థః. (నచేతి) గుణఫలం-అజ్ఞఫలం. ప్రమాణాభావాత్-హేత్వభావాత్. ఉత్తరయోఃఫలయోఃపాపహసనశరీరప్రమాణయోః, సంయోగభేదా
భావాత్-ప్రధానఫలసంయోగభేదాభావాత్. (ఇత్యేవమాదిభిరితి) ఆదిశబ్దేనస్వోక్తార్థోపతయోఽనిప్రేతాః.

విషం *వ్యతిహారఇత్యాదిసూత్రద్వయస్యయోజనా నరంనిరన్తం. ఆవ్యమాత్రస్యయోజనా నరంపరైఃకృతం. తేహి *అన్తరాభూతగ్రామవ
త్వాత్తన ఇతిసూత్రంభక్త్యానిధానవిషయంవర్ణయన్తి-అత్రద్విరామ్ననావికేషాదవికేషపునశ్శ్రవణన్యాయేన విద్యానానాత్వంపూర్వపక్షీకృత్య-
స్వాత్మనోవిద్యైక్యంసాన్విత-నహిద్వైసర్వాన్తరాసమ్భవతః-తదాహ్యేకస్వసర్వాన్తరస్వమాపేక్షికంసాన్విత-యథాభూతగ్రామపుథివ్యాదావహ
దీనామాపేక్షికమన్తరత్వమితి. వైశద్యాధ్యంశబ్దావికేషనిరాసార్థంచద్విరామ్ననసమ్భవతినిధాన్తయన్తి. అత్రవ్యవహితాన్వయోఽభ్యాహరణామ
శృంభ. అన్వన్తతేహిప్రతిపచనశబ్దమాత్రమభ్యాహర్యం. *అన్యభాభేదానుపపత్తిరితేదిత్యపిసమటతే-అన్యభావజ్ఞోహిప్రకృతాదన్యభాత్వం
బ్రూతేనిధాన్తస్యప్రకృతత్వేనత్యన్యభావజ్ఞేపూర్వపక్షవిషయాభవతుమర్థతి. తతశ్చఅనభ్యుపగమ్యమానేవిద్యాభేదేద్విరామ్నననుపపత్తిరిత్యా
భ్యానమస్పరసం, విద్యైక్యానభ్యుపగమఇతిహిస్పరసార్థః-తదాచామ్ననభేదానుపపత్తిరితీహేతుర్నఘటతే. తస్మాత్ *ఇతిచేదిత్యన్తస్యపూర్వపక్ష
విషయత్వం, తతపివాఖ్యైతత్వం, చయం క్తం. *భూతగ్రామవదితపదస్యఏవకోదేవఇతిశ్రుత్యన్తరోక్తసర్వభూతాన్తరాత్మత్వనిదర్శనపరత్వేనయో
జనా నరమపునుపసన్నం-నిధాన్తసూత్రత్వానుపపత్తిరేవ. *వ్యతిహారఇత్యాదిసూత్రయోరధికరణా నరద్వయవిషయత్వనిరాసఃకణ్ఠోక్తః.

౩౮॥ సూ.

+శ్లో॥ కామాదీతరత్రత్రచాయతనాదిభ్యః॥ శ్లో॥

ఛాన్దోగ్యేస్మయతే *అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహరంపుణ్డరికంవేత్తదహరోస్మిన్నస్తరతకాశస్త
స్మిన్యదస్తదస్తేష్టవ్యమిత్యాది. వాజసనేయకేచ *సహపషమహాసజతాత్మాయోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణే
షుయపషోస్తర్హదయతకాశస్తస్మిన్చైతేసర్వస్యవశీసర్వస్యేశానభిత్వాది. తత్రసంశయః - కిమనయోర్వి
ద్యాభేదః - ఉతనేతి. కింయుక్తం. భేదభితి. కుతః. రూపభేదాత్. అపహతపాస్తత్వాదిగుణాష్టకవిశిష్టతకాశ
శ్చాన్దోగ్యే ఉపాస్యః ప్రతీయతే - వాజసనేయకత్వాకాశేశయానోవశిత్యాది గుణవిశిష్టఉపాస్యః ప్రతీ
యతే - అతోరూపభేదాద్విద్యాభేదః.

ఇతిప్రాప్తేప్రచక్షుహేనభేదభితి. కుతః. రూపభేదాత్. ఇతరత్రత్రచకామాద్యేవహిరూపం-వాజసనే
యకేఛాన్దోగ్యేచసత్యకామాదివిశిష్టమేవబ్రహ్మపాస్యమిత్యర్థః. కుతపతదవగమ్యతే. (అయతనాదిభ్యః)
హృదయాయతనత్వసేతుత్వవిధరణత్వాదిభిస్తావదుభయత్రపైవవిద్యేతిప్రత్యభిజ్ఞాయతే. వశిత్యాదయశ్చవా
జసనేయకేశ్రుతాఃఛాన్దోగ్యశ్రుతస్యగుణాష్టకాన్యతమభూతస్యసత్యసజ్జుత్వస్యవిశేషపవేతనత్యసజ్జు
త్వస్యసహచారిణాంసత్యకామాత్వాదీనామపహతపాస్తత్వపర్యంతానాంసద్భావమవగమయన్తి-అతోరూపంన
భిద్యతే. సంయోగోపి *వరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే*అథయంవైబ్రహ్మభవతీతిబ్రహ్మ
ప్రాప్తిరూపానభిద్యతే. ఆకాశశబ్దఃఛాన్దోగ్యేపరమాత్మవిషయభితి *దహరఉక్తరేభ్యభిత్వత్రనిర్ణీతం- వా
జసనేయకత్వాకాశేశయానస్యవశిత్యాదిశ్రవణాత్తస్యేశయానస్యపరమాత్మత్వేనతి తదాధారాభిధాయన
ఆకాశశబ్దస్య *తస్యానైసుషీరంసూక్ష్మమితిహృదయాన్తర్గతస్యసుషీరశబ్దవాచ్యస్యాకాశస్యాభిధాయకత్వ
మవగమ్యతే. అతోవిద్యైక్యమ్.

ఆపరేతూభయత్రప్రతిపాద్యభేదసమర్థసరమధికరణమిచ్ఛన్తోజీవప్రతిపాదనస్యబ్రహ్మపానసార్థతయాతత్రపర్యవసానాత్విద్యైక్యంఫలమివ
పన్తి. తదయంక్తం- పూర్వతాప్రప్రకృతేతుభిఃపరమాత్మపరత్వసిద్ధేర్జీవస్యప్రతిపాద్యత్వాదాగాత్. స్యాత్తనోఽస్తరానాన్యస్యవృత్తి- తదాభూత
గ్రామవదాపేక్షితత్వంస్యాత్- అతఉపదేశ్యభేదానుపపత్తిరితిచేన్న- ఉపదేశభేదవదుపదేశ్యభేదసభవితవ్యం- ఉపదేశద్వయాన్తర్గత్యాదియోజ
నాపక్షిష్ట- అశ్రుతసంజోఽఛాన్దోగ్యో- అన్యేతుసమ్భాతుపాసనేమాభయేషాంప్రాప్తిత్వాదీనా, మశనాయాద్యతీతత్వాదీనాం, చ
సముచ్చయార్థంబ్రహ్మకత్వవిషయత్వేనవిద్యైక్యసమర్థసరమహుః. తత్రసముచ్చయసిద్ధ్యర్థత్వమయంక్తం - సమ్భావినిశాశముచ్చయస్యా
ప్రామాణికత్వాత్. *వృతిహరత్యాదిమాత్రద్వయస్యతత్ప్రయోజనాచభాష్యేనైవసరస్తా. *తద్యోహంసోపాయోసాసోహమితిసామానాధిక
రణ్యంచఘటశరావశబ్దయోరీవాంశద్వయవాచిత్యాదయంక్తం. అతఏవబ్రహ్మణాజీవత్వేఽపారాధ్యదైశ్చిక్రాదీనాంబ్రహ్మజీవప్రతిపత్తిః- జీవ
స్యబ్రహ్మత్వేతుజీవస్యజ్ఞానానైశ్చిక్రాదీనాంప్రతిపత్తిఃప్రయోజనమితిచాయంక్తం- ఘటశరావయోరీవసరస్వరాసాధారణగుణామన్యత్రాను
పపత్తే. సాధారణగుణానాంచద్రవ్యత్వాదీనాదివయత్రవ్యవస్థాదసామానాధికరణ్యప్రతిపాద్యత్వాభావా, చ్చ.....
అస్తరత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౮॥ సూ. +శ్లో॥ కామాదీతరత్రత్రచాయతనాదిభ్యః॥ శ్లో॥ ప్రాప్తిత్వాదీనామశనాయాద్యతీతత్వాదీనాంచధర్మి భేదాభా
వాద్విద్యైక్యంసమర్థితం- అత్రతుగుణాష్టకస్యవశిత్యాదిగుణస్యచధర్మిభేదశబ్దయానభితి. కిమత్రవిద్యాభేదః - ఉతఅభేదభితి. ఛాన్దోగ్యేఽప
హతపాస్తత్వాదివిశిష్టవిషయ, ముపాసనం- వాజసనేయకేవశిత్యాదివిశిష్టవిషయం,- ఉతోభయత్రానపహతపాస్తత్వాదివిశిష్టవిషయమితి. కిం
వాజసనేయకేత్యసజ్జుత్వస్యసహచారాదపహతపాస్తత్వాదీనాంప్రతిపత్తిరిస్తి - నేతి. యదానాస్తిప్రతిపత్తిః - తదారూపభేదాద్విద్యాభేదః.
యదాత్వస్తిప్రతిపత్తిః - తదారూపాభేదాద్విద్యైక్యం. అస్మిన్నధికరణేవ్యోమాతీతనిరాసభితిభావివృత్తి. ఆకాశాన్తర్వర్తినోగుణత్వేనాకాశస్య
పరమాత్మత్వందహరాధికరణేద్యోతం- ఆకాశాన్తర్వర్తినస్యత్రప్రవస్తుత్వేనత్యాకాశస్యప్రసిద్ధాకాశత్వమత్రోచ్యతఇతిభిదా. (వశిత్యాదీతి) ఆది
శబ్దైన్ *సహపషమహాసజభిత్వక్తదహరత్వవిరోధిమహత్త్వంచవివక్షితం. గుణాష్టకవిశిష్ట, వశిత్యాదిగుణవిశిష్ట, ఇతిధర్మభేదఉక్తః. ఆకాశ, ఆ
కాశేశయాన, ఇతిధర్మిభేదఉక్తః. వివంధర్మతోధర్మతశ్చరూపభేదాద్విద్యాభేదఇత్యర్థః.

(ఇతిప్రాప్తభితి) * ఇతరత్రేతిపదవ్యాఖ్యానార్థం, ధర్మమాత్రసోపాస్యత్వవ్యావృత్త్యర్థం, చాహ (వాజసనేయకభితి) (ఆకాశశబ్దభి
త్యాది) ఆకాశశబ్దస్యభూతాకాశేప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్ తదేవసర్వత్రసత్తేఃప్రాప్తం. తత్రపరమాత్మసాధారణగుణశ్రవణంప్రసిద్ధిప్రాచు.

అథస్యాత్ - యదుక్తంవాజసనేయకెవశిత్యాదిభిస్సహసత్యకామత్వాదిసద్భావో ౭వగమ్యత ఇతి- తనోపపద్యతే- వశిత్యాదీనామేవతత్రవరమార్థతస్సద్భావాభావాత్. తదభావశ్చ *మనసైవానుద్రష్టవ్యం నేహనానాస్తి కించనమృత్యో సృమృత్యుమాపోతియఇహనానేవవశ్యతిఏకదైవానుద్రష్టవ్యమేతదప్రమేయంధ్రువమితిప్రకృతేనవాక్యేన*సపష నేతినేత్యాత్మైశ్యుత్తరేణచోపాస్యస్యబ్రహ్మణోనిర్విశేషత్వప్రతీతేరవగమ్యతే. అతోవశిత్యాదయోపిఘోలత్వాణుత్వవన్నిషేధ్యాఇతిప్రతీయతే. అతపవచాన్తోగ్యేపి సత్యకామత్వాదయోనబ్రహ్మణఃపారమార్థికాగుణా ఉచ్యతే. అతో౭పారమార్థికత్వాదేవంజాతీయకానాంగుణానామోఽథైషాపాసనేషులోపఇతి. తత్రాహ

౩౯॥ సూ. శ్లో॥ ఆదరాదలోపః. బ్రహ్మగుణత్వేనప్రమాణాన్తరాప్రాప్తానాంగుణానామేషాంసత్యకామత్వాదీనాం*తస్మిన్యదస్తదస్తేష్టవ్యం*ఏషఆత్మాపహతపాప్తావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘతోసిపాససత్యకామసత్యసజ్జుః*సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః*ఏషసర్వేశ్వరపషభూతాధిపతిరేషభూతపాలఏషసేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామసమ్భేదాయేత్యాదిభిరనయోః శ్రుత్యోరన్యాసుచమోఽగ్రోపాసనోపాస్యబ్రహ్మగుణత్వేనసాదరముపదేశాదేషామలోపః-అపితూపసంహారపవకార్యః. ఛాన్దోగ్యేతావత్ *తద్యఇహోత్తానమనువిద్యవ్రజన్యైతాంశ్చసత్యాన్తామాకతేషాంసర్వేషులోకేషు కామచారోభవతీతిసత్యకామత్వాదిగుణవిశిష్టస్య బ్రహ్మణోవేదనంవిధాయ *అధయఇహోత్తానమనువిద్యవ్రజన్యైతాంశ్చసత్యాన్తామాంస్తేషాంసర్వేషులోకేషు కామచారోభవతీత్యవేదననిదాక్రియమాణాగుణవిశిష్టవేదనస్యాదరందర్శయతి. తథావాజసనేయకే *సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః* *ఏషసర్వేశ్వరోపషభూతాధిపతిరేషభూతపాలఇతిభూయోభూయవిశ్వర్యోపదేశాన్తేషాద్వేదరఃప్రతీయతే. ఏవమన్యత్రాపి. నచమాతాపితృసహస్రేభ్యోపివత్సలతరంశాస్త్రంప్రతారకవదపారమార్థికాన్నిరసనీయాకగుణాకప్రమాణాన్తరాప్రతిపన్నానాదరేణోపదిశ్యసంసారచక్రపరివర్తనేన పూర్వమేవబ్రహ్మచర్యమాణాన్ముతూకభూయోపి భ్రమయితుమలం. *నేహనానాస్తికించన *ఏకదైవానుద్రష్టవ్యమితిచ-సర్వస్యబ్రహ్మకార్యత్వేనతదాత్మకత్వాదేకధా౭

ర్యస్యాపవాదకం - తచ్ఛాన్దోగ్యే౭స్తీతత్రాకాశశబ్దస్యపరమాత్మపరత్వము క్తం. వాజసనేయకేతుతదభావాత్ ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యమేవానువిధీయత ఇత్యర్థః.....

అనస్తరమాత్రశక్తామాహ (అథస్యాదితి) ఛాన్దోగ్యేదహరవిద్యాసగుణవిషయా - ఫలవిశేషార్థగుణప్రతిపాదనపరత్వాత్. ఇయంతునిర్గుణవిద్యా - అతోనవిద్యైక్యమిత్యర్థః.

౩౯॥ సూ. శ్లో॥ ఆదరాదలోపః. ఆదరందర్శయతి (ఛాన్దోగ్యత్యాదీనా) (ప్రమాణాన్తరాప్రాప్తానామితి) అనేసనిషే. ఛాన్దమునువాదత్వంనిరస్తం, అపూర్వత్వరూపతాత్పర్యలిప్తంబోక్తం, యథాఅపూర్వతాతాద్రూప్యతోవిచర్యయతశ్చాపరిచ్ఛిత్తిరూపా- తథాఫలమపిస్వీకారాస్వీకారయోరనుపాలప్రతిపాలరూపం. తదభయమపికామచారాకామచారాభ్యాముక్తం - భూయోభూయఇత్యర్థాసాదర్శిత్యః. (అవేదననిదాక్రియమాణా) గుణవిశిష్టవేదనముక్తాల్పద్విషయావేదననిదాక్రియమాణేత్యర్థః. ఏవంసత్యకామత్వాదీనామపూర్వత్వం, వేదనేఫలక్రవణం, వేదనఫలకథనావేదననిదార్థచూపుత్తిః-*ఏషసర్వేశ్వరఇత్యాద్యావృత్తి, శ్చ *తస్మిన్యదస్తదస్తేష్టవ్యం* *తస్మిన్మామాస్సమాహితాఇత్యుపక్రమోపసంహారా, అర్థవాదః, అపూర్వత్వేనవివితస్యనిషేధాయోగరూపోపపత్తి, రిత్యాదిభిరాదరొదృశ్యత ఇత్యర్థః. వాజసనేయకే వ్యవహారికమాదరలిప్తం ద్రష్టవ్యమిత్యభిప్రాయేణాహ (తథేతి) (నచమాతాపితృసహస్రేభ్యఇతి) గుణానాంప్రమాణాన్తరాప్రతిపన్నత్వాన్నిషేధార్థమనువాదఇతివక్తుమశక్యమిత్యుక్తం. గుణకథనంవిప్రలిప్తయూచేత్ - గుణనిషేధోపితథాస్యాత్. హితోపదేశప్రవృత్తశాస్త్రస్యవిప్రలబ్ధకత్వమయంక్తంచేత్ - తద్భుజేష్టపితుల్యం. ఫలవిశేషార్థమనువిద్యమాసగుణారోపణమితిచేత్ - గుణనిషేధోపిఫలాయస్యాదితిగుణాన్వయోవాస్తవస్యాత్. నిర్గుణవేదనస్యాపవరోపాయరూపత్వాన్నారోపణమితిచేత్ - సగుణవేదనస్యాప్యపవరోపాయరూపత్వాన్నాసదారోపణమితి. సగుణవేదనస్యాపవరోపాయత్వకథనంవిప్రలిప్సములమితిచేత్ - నైర్గుణ్యకథనమపితథాస్యాత్. హితోపదేశప్రవృత్తస్యశాస్త్రస్యవిప్రలబ్ధకత్వమయంక్తమితిచేత్ - తద్గుణప్రతిపాదనేపితుల్యమిత్యభిప్రాయేణాపారమార్థికానిత్యాదివిశేషణముక్తం.*నేహనానాస్తిత్వాదేకో౭ర్థఇత్యవేయో౭ప్రతిబద్ధిత్వేనపూర్వగ్గర్భాభిప్రేతస్యగుణనిషేధస్యపరాధిమతనిర్విశేషపరత్వవృద్ధసగార్థంసామాన్యనిషేధస్యవిహితవిశేషవృత్తిరిక్తవిషయత్వాత్ *నేహనానాస్తిత్వాదేరబ్రహ్మత్వకనానాత్వనిషేధపరత్వమాహ (నేహేత్యాదీనా) *ఏకదైవానుద్రష్టవ్యం- కేషాంచితదాచిత్ స్వనిష్ఠత్వమన్యపరతద్రోత్వంవాసమస్తవ్యం- అపి

నన్నీపమపి *తద్యథహాన్తానమనువిద్యప్రజన్యైతాంశ్చసత్యాకాకామాన్దేషాంసర్వేషాం
కేషుకామనారోభవతిసయదిపితృలోకకామోభవతీత్యాదినాసత్యకామాదిగుణవిశిష్టవేదనస్యసాంసా
దికఫలసమృద్ధశ్రవణాన్తుముయోర్భ్రుహ్మప్రేప్సోర్నసగుణంబ్రహ్మహ్వాపాస్యం. పరవిద్యాఫలంచ*జ
గంజ్యోతిరవసవృద్ధ్యస్వేనచాపేణాభినిష్పద్యతఇతీదమేవ. అతస్సత్యకామత్వాదయోబ్రహ్మప్రేప్సో
ర్నోచసంహార్యాఇతి. అతఃక్షరంవతతి.

రం॥ సూ. + చిహ్నం ఉపస్థితే తస్మాద్ ద్వచనాత్ ॥ ఓం + ఉపస్థితిః - ఉపస్థానం. బ్రహ్మోపస
వృత్తిః. ఉపస్థితే - బ్రహ్మోపసమమన్నేన సర్వబధ్ధవినిర్ముక్తే స్వేన చూపేణాభినిష్పన్నేన త్యగాత్మనిలతపవ-
ఉపసమమైరేవ హేతోన్మేర్వేషులూకేషు కామచారఉచ్యతే *పరంజ్యోతిరుపసమమద్యస్వేన చూపేణాభినిష్ప
ద్యతే స ఉత్తమః పురుషః సతత్రవర్యైజతుతీక్రీడత్రమమాణః స్త్రీభిర్వాయా నైర్వాజ్ఞాతిభిర్వానోపజనంస్త
రన్నిదంశరంసస్వరాడ్భవతి తస్య సర్వేషులూకేషు కామచారోభవతీతి. తడతచ్చతు ధైనిపుణతరముపపాదయ
వ్యతే. అతస్సర్వేషులూకేషు కామచారస్యముక్తౌపభోగ్యఫలత్వాత్ ముముక్షుస్సత్యకామత్వాదయోగుణా
ఉపసంహార్యాః.

కామాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

విశదమాన్యుపరం ప్రసక్తం కియామేవ ప్రజ్ఞవమిత్వేర్థః. * సవిషనేపనేతివ్యస్యవాక్యస్య ప్రకరణానుగుణ్యాత్ ప్రజ్ఞసాజాత్యనిషేధపరత్వము
క్షం- ఆధాతవచోజేనేపనేతివ్యస్యవాక్యస్యేంద్రానుషేధపరత్వమివప్రకరణానుగుణ్యాదు క్షం. ఇహేవాక్తార్థస్య ప్రకరణానుగుణ్యం దర్శయత్
* ఆ గాన్యైశ్చాదికం న్యాపమే (ప్రమాణాదైతీ) (వాదోగ్యేతీ) ఆస్యజరయానప్రహ్మజీర్ణతీవృత్తః.....

ఉన్నదనూ ప్రశక్తామహా (సమీచి) సర్వలూకతాబుచారాదికంసాంసానికభలం- * స్వీ
సూరేణాభివృద్ధతతి సాహస్యైకలంసాత్ - తద్విషయత్వస్యైవవణాద్యుక్తం.

౪౦॥ నూ. శ్లోకములు ఉపన్యసిత ప్రవృత్తినామ్॥ స్తోత్రము (అతపిహాసమ్మత్రైవేహితోరితి) ఉపసమ్మత్ప్రసక్తరంశర్వలూకకామచా
 కళానాడైరత్యుమ్నా ప్రేరయిర్ముక్తః. బ్రహ్మనుభవతో జీవస్య సర్వలూకకామచారాద్యపేయోధంధ్యా దివ్య త్రాహ (తదేవచ్ఛత్యుక్తతి) సగమ
 యతి (అతద్విరి)

పశేతుః ఛాన్దోః గృహ్యసత్యకామత్వాదిగుణజాతం వాజసనేయకే * సచావిషమహనిత్యత్రసమ్మధ్యలే- తత్రక్రుతం వశిత్వాదికం ఛాన్దోః గృహ్య
 ధ్యతే- ఆయతనస్య నేతుత్వాదిసామాన్యత్. ఛాన్దోః గృహ్యగుణిద్యావిషమేతా. వాజసనేయకేర్దుగణిద్యా- * అసఙ్గోహ్యయంపురుషః నేతి నేతిత్వాది
 ప్రవణత్. అత్సఛాన్దోః గృహ్యత్వాదిసమ్మన్తఉపాసనార్థః. అన్యత్ర సత్యకామత్వాదిసమ్మన్తస్తుతిపాఙ్మూల్యార్థః - ఉభయవిధాకాక్షాసమ్మవాత్,
 ప్రహ్లానస్తదుణసమ్మన్తయోగ్యత్వా, దాయతనత్వాదిసామ్యవామాత్వా, చెత్తి. తదయం క్తం- నిశేధస్యవిహితగుణవిషయత్వాభావేన సగుణిర్దుగణి
 భాగాభావాత్, * నేతి నేతిత్యత్రాపి * అశీర్వోనహిశీర్వతే అసఙ్గోనహిసజ్యతే అవ్యధితోనవ్యధతేనపవిత్రీత్యాదినిశేధానాం * విశేకొవిజరేవిమృ
 త్యురిత్యాదిహించతుల్యార్థత్వా, చ్చ. ఆయతనత్వాదిసామ్యేనస్తుత్యాకాక్షయాసమ్మన్తకృతుపపన్న-తథానతిభాజ్జిల్లవిద్యామ్నాతానాంభారూపత్వ
 సర్వకర్తృత్వాదీనామపిసమ్మన్తప్రసఙ్గాత్. తత్రాపిహి * విషమఅత్తాస్తర్మలయే * జ్యాయాన్వధివ్యాః * అవాక్యనాదరజ్జిల్లదయాయతన
 త్వంమహత్త్వంనిశేధవత్త్వంచసమానం. అస్యసమ్మన్తజ్జితేత్. పరసర్వస్యసర్వవిద్యోపాతగుణానాంసర్వత్వస్తుత్వగతయోసమ్మన్తప్రసఙ్గః - కా

౪౧॥ సూ.

శ్రీమద్భక్త తన్నిధారణానియమస్తద్వైష్ణవభక్త్యప్రతిబంధకఫలం॥ శ్రీమద్భక్త

*ఓమి త్యేతదక్షరముద్గీతముపాసీతేత్యాదినికర్త్యా శ్రయాణ్యుపాసనానికర్త్యా భూతోద్గీతాదిముఖే

రణత్వసత్వజ్ఞానాత్మకత్వవిభుత్వనిత్యత్వపరిత్యాదిమకెనచిద్రూపేణసామ్యస్య సర్వాసువిద్యాసుసద్భావా, దాకాక్షాయాశ్చనివారకాభావాత్, స హ్యేతావతాగుణేనస్తుతిరయితివ్యవస్థాపకమస్తి. స్వప్రకరణార్థగుణేనైరాకాక్ష్యించెత్-వాజసనేయకెపితుల్యం.—అపరేతువిద్యైక్యంనీధాస్తయ న్నఃఉపక్రమభేదమపివిద్యాభేదయ్యుక్తిమాముః. పరమాత్మలిజ్జవత్ప్రకరణేషాపాస్యవిశేషణతయావాక్యవర్తతయవా మోక్షప్రదవ్యలక్షణైశ్చ ర్వాపాధికతయావాజీవప్రతిపాదనస్యజ్ఞతేస్తుచుస్సుత్రితత్వాత్భాష్యేతదనుపన్యాసః.—అన్యేతుదహరఃద్యేతిసంజ్ఞాతదభావచభేదహేతుమా చుః. విరోధసంజ్ఞాస్తరాభావాత్ అవ్యవచేతమాత్రంపివిద్యాభేదాయాబియత్ననాదరః. ఆఖ్యాభేదోహివిద్యాభేదసాధకః. త్రయోవ్యేతే *ఆదరాది త్యాద్యనస్తరసూత్రద్వయమధికరణాస్తరంప్రాణాగ్నిహూత్రవిషయవర్తయన్తి-*తద్యద్భక్తం ప్రథమమాగచ్ఛేత్తద్ధోమియంసయామాముతం జుచుయాత్ప్రాణాయస్మాహేత్యారభ్య *యపితదేవంవిద్యానగ్నిహూత్రంజుహూతీప్రతిపాదితంప్రథమోపసత్తత్ క్తదవ్యకం ప్రాణాగ్ని హూత్రంభోజనలోపేసినలుప్యతే - కింత్యవాదినాప్రతినిధినాపినిర్వర్త్యతే - అతిధిభోజనేనభక్తయైప్రాణాగ్నిహూత్రలోపమాశక్యతత్సరిహా రాయహిప్రాథమ్యనిధిః. జాబాలక్రతో * పూర్వోతిధిభ్యోస్త్రీయాద్యధావైస్వయమచుత్వాగ్నిహూత్రంపరస్వజుచుయాదేవంతదిత్యతిధిభోజన ప్రాథమ్యనిర్దేశనాదరదర్శనాచ్చ, నహిప్రాథమ్యలోపాసహక్రమిఃప్రాథమ్యవతోఽగ్నిహూత్రస్యలోపంసహేత్. నచభుజిప్రయ్యక్తభక్తసం యోగాత్భోజనలాపేలోపః - తచ్చ కౌణ్డపాయినామగ్నిహూత్రఇవాగ్నిహూత్రశబ్దస్య నైయమిగాగ్నిహూత్రగతపయః ప్రభృత్యధిదేశాథ త్యాతేపయఃప్రభృతిమప్రాప్తైమద్రవ్యనియమాగ్ధత్వాత్ *తద్యద్భక్తమితివాక్యస్య. అతాభోజనాభావాత్ గుణభూతద్రవ్యలోపేసినాగ్నిహూత్ర లోపః-ఆదరాదితిపూర్వపక్షంకృత్వా-భోజన ఉపసేతేహూమనస్తదగ్ధభక్తసాధ్యతాప్రతీతే, ర్వాజినస్యామియేగ్ధదధ్యానయనప్రయోజకత్వాభా వవత్పరాగ్ధద్రవ్యసాధ్యానాంకర్తృప్రయోజకత్వాభావాత్, కౌణ్డపాయినామగ్నిహూత్రఇవప్రాణాగ్నిహూత్రైఽగ్నిధర్మజాదిభర్తాయోగాత్. అగ్నిహూత్రశబ్దస్యవిభుత్వైశ్చగతత్వాభావాత్, *ఆస్యమాహవనీయమితిసామ్యుపాదికత్వదర్శనా, చ్చాగ్నిహూత్రశబ్దస్యనైయమికాగ్నిహూత్రధ ర్మాదిదేశాగ్ధత్వాభావేన, తద్యద్భక్తమితివాక్యస్యద్రవ్యవిశేషవిధానాగ్ధత్వాభావాత్-ఆదరవచనస్యాపిభోజనపక్షే, ప్రాథమ్యరూపాజ్ఞవిధానార్థతయా హూమలాపపరిహారాగ్ధత్వాభావాచ్చ భోజనలోపేలోపఇతినిధాన్తయన్తి. అన్యేతుద్రవ్యదేవతాసమ్యుద్ధేనాపూర్వకర్తృత్వావగమాత్పరాగ్ధద్రవ్యని యమమాత్రవిధిఃప్రాథమ్యవిధానచారిధిభోజనేనభక్తవ్యయైప్రాణాగ్నిహూత్రలోపపరిహారాగ్ధమితిపూర్వపక్షమాచుః. అన్యత్తుల్యం. తదిదమ నుపసం-ప్రాణాయమాత్రవిషయత్వేచిచారస్యవిద్యాతదపయోగివిషయత్వాభావేనపాదసప్తత్యభావాత్, ప్రాణాయమివ్యగ్నిహూత్రదృష్టి విషయత్వేనస్తరాధికరణన్యాయేనోద్గీతాప్రసాసనానామివానియమస్యనిర్ధతయాకృతకరత్వాత్, చ్చ. ఆమితేయాగేనియతమపివాజినందధ్యాన యనాదేరప్రయోజకమిత్వనియసాగ్నిహూత్రదృష్టిచిత్తసస్యప్రయోజకత్వంహిదారిత్యానితం. పూర్వపక్షహేత్వభావాచ్చ నారమ్భజీయ తా. నచాదరవచనంహేతుః - తస్యసాధకత్వాప్రతీతే. పూర్వపక్షహేతవోపిహియావద్దౌర్బల్యనిశ్చయంసాధ్యసాధకతయాప్రతీయన్తే. కిమతి ధిభోజనప్రాథమ్యనిర్దేశంహేతుః-ఉత్ప్రాణాగ్నిహూత్రప్రాథమ్యం. నప్రథమః-నిర్దేశస్యనిర్దితవిచరీతార్థవిధేయతావగమకత్వాత్. అపరోరణ నిష్టాహితన్నివృత్తియేథేయతాంగమయతి. అతోఽతిధిభోజనప్రాథమ్యనిర్దేశంసామ్యభోజనప్రాథమ్యంగమయేత్ - నతుభక్తాబాధేనిహ్విద్యతాం. స ద్విత్తీయః-ప్రాథమ్యవిధానస్యానుష్ఠానదశాయామప్రాథమ్యమాత్రనివర్తకత్వాత్. పరాగ్ధద్రవ్యసాధ్యస్యాప్రయోజకత్వంచవాజిననస్తమపదపాం సుగ్రహజాదిమపూర్వకాణ్డనిర్దేశం *పదకర్తృప్రయోజకత్వంసంయసంపరాగ్ధత్వాదితి. అతోఽనారమ్భజీయతా.....

కామాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౪౧॥ సూ. శ్రీమద్భక్త తన్నిధారణానియమస్తద్వైష్ణవభక్త్యప్రతిబంధకఫలం॥ శ్రీమద్భక్త సత్వకామత్వాదీనాముపసంహర్యత్వముక్తం-ఏవ ముద్గీతామ్యుపాసనానామపినియమేనోపసంహర్యత్వమితిప్రసక్తార్హతిః. ఉద్గీతోపాసనాదీనికింసర్వక్రతుషుప్రాప్తజావహతావివన్దియమేనోపా దేయాని-ఉత్తగోదోహనాదివదనియమేనోపసంహర్యాజీవిచారః. కిమేతానిక్రత్వర్థాని-ఉత్తగోదోహనాదివత్పురుషార్థభూతాని. *యత్ప్రేతదే వంవేదయశ్చనవేదేత్యనియమదర్శనంకింపురుషార్థతామవగమయతి-నేతి. వీర్యవత్తరత్వస్యతిఃకిమపాపశ్లోకశ్రవణవదగ్ధవాదః-ఉత్తఫలవిధిరితి. అగ్ధవా దశ్చేత్ - *యత్ప్రేతదేవమిత్వాదివాక్యస్యపురుషార్థతావగమకత్వాభావేనక్రత్వగ్ధత్వాన్నియమేనోపాదేయతా. ఫలవిధిశ్చేత్-అనియమవాక్యస్యపు రుషార్థత్వగమకతయాగోదోహనతుల్యత్వాదుపాదానానియమః. ఉపాసనస్యనిధారణశబ్దవాచ్యత్వేహేతురయం- ఛాన్దోగ్య *కతమర్కతమత్వామ కతమపిగ్ధిభిజ్జతివిమృశ్య *వాగేవరాన్ప్రణస్యామామితుర్నిగ్ధఇతినిధారణం. (ఓమి త్యేతదిత్యాది) క్రతుప్రకరణాధీతే *జుహ్వణహూతిహిమృజు హూర్విమసాధనత్వేనవిహితా. ప్రకరణాస్తరాధీతమపి *యస్యచగ్ధమయీజుహూర్వవతీతివాక్యంజుహూమసూద్యతస్యాపగ్ధమయత్వంవిదధాతి. తత్రజుహూద్వారాపగ్ధమయత్వమన్యం- తద్వత్ప్రకరణాస్తరవిహితమపుసాసనముద్గీతద్వారాక్రత్వజ్జమిత్యర్థః. ఉద్గీతాదివిషయస్యాపాసనస్యప్రక రణాస్తరాధీతస్యాపిక్రత్వజ్జత్వంహినిరూప్యతే - తత్రప్రకరణాస్తరాధీతంక్రత్వజ్జద్వారాతదజ్జభూరంకించద్విష్టానైకద్రవ్యమితినిప్రాప్తేషు

నజుహోదిముఖేనపల్లతాదివత్రాత్తాత్వేన నిరూఢానుష్ఠానానీత్యుద్దీఢాద్యపాసనసమ్బంధినో * యదేవవిద్య
యాకరోతిశ్రద్ధయోపనిషదతదేవవీర్యవత్తరంభవతీతివర్తమాననిదైశస్యపల్లతాదిసమ్బంధ్యపాపహోకశ్రవణం
త్పృథక్ఫలత్వ కల్పనాఽయోగాత్రాత్మనియమేనోపసంహార్యాణీతి.

ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షుహే (తన్నిధారణానియమితీ) నిధారణం-నిశ్చయేనమనసోఽవస్థాపనం. ధ్యాన
మిత్యర్థః. తన్నిధారణానియమః - కర్మసూక్తిథాద్యపాసనానామనియమః. కుతః. (తద్వైష్ట్యే) ఉపలభ్యతే
హ్యపాసనానుష్ఠానానియమః - * తేనాభాకురుతాయైచ్చతదేవం వేదయశ్చనవేదేత్యవిదుషోన్మనస్తానవచ
నాత్. నచాన్యత్వేనత్యపాసనస్యానుష్ఠానానియమఉపపద్యతే. ఏవముపాసనస్యానన్యత్వేనిశ్చితేనత్యపాసన
విధేఃఫలాకాక్షాయాంరాత్రిసగ్రన్యాయేనవీర్యవత్తరత్వంకర్మఫలాత్పృథక్సూతమేవఫలమిత్యవగమ్యతే. కిమి
దంవీర్యవత్తరత్వం. కర్మఫలవైవాప్రతిబద్ధః. ప్రతిబద్ధతేహికర్మఫలంప్రబలకర్మాంతరఫలేనతావంతంకాలం-
తదభావోఽప్రతిబద్ధకర్మఫలాత్స్వగ్దాదిలక్షణాత్పృథక్సూతమేవఫలం. తదిదముచ్యతే (పృథక్స్యప్రతిబద్ధక
లమితి) అతఃకర్మాక్షాశ్రయాణామపి పృథక్ఫలత్వాద్దోహనాదివత్రాత్సూక్తిథాద్యపాసనానామనియ
మేనోపసంహారః.

తన్నిధారణానియమాధికరణంసమాప్తమ్.

౪౨॥ సూ.

శ్లో॥ ప్రదానవదేవతదుక్తం॥

దహరవిద్యాయాం * తద్యత్తహేత్వానమనువిద్యప్రజన్యైతాంశ్చసత్యానామానితిదహరాకాశస్యవ
రమాత్మనఉపాసనముక్త్యా * ఏతాంశ్చసత్యానామానితిగుణానామపిపృథగుపాసనంవిహితం. తత్రసంశ
యః-గుణచిన్తనేపితత్తద్గుణవిష్టతయాదహరస్యాత్మనశ్చిన్తనమావర్తనీయం- ఉతనేతి. దహరాకాశస్యైవావ
హతపాస్తత్వాదీనాంగుణిత్యా, తస్యచసకృదేవానుసంధాతుంశక్యత్వా, క్షణాంతచిన్తనంనావర్తనీయం.

ణాదిమనత్వస్థిపర్వతాదృష్టానితా. ఫలసాధనమేవహ్యనుష్ఠీయం-ఉపాసనస్యచపృథక్ఫలసాధనత్వేనత్యజ్యత్వముపపన్నమిత్యత్రాహ (కర్మాజ్ఞత్వేన
నిరూఢానుష్ఠానానీతి) అభిసామ్యజ్యత్వేనానుష్ఠానంనిరూహ్యతత్వత్వార్థః. పృథక్ఫలసాధనత్వంశ్రుతమితీశ్చాయాం * ససపాపంజ్ఞోకంశృణోతిపర్వతా
ర్థవాదవదిదమపృథవాదఇత్యాహ (ఉద్దీఢాద్యపాసనసమ్బంధ్యనిత్యాదినా) (వర్తమాననిదైశస్యేతి) వర్తమానవన్నిదైశోన్మనస్తానవచ
వత్తరత్వస్యేత్యధాహర్యం. * గోదోహనసంపశుకామస్యప్రణయేత్వత్రహివిధిప్రత్యయోఽస్తీతితద్వాప్యతి. పశుకామస్యప్రణయసాధనత్వం
హిగోదోహనస్యవిధేయం- నాన్యస్య-అతఃఫలేపివిధికటాక్షోఽస్తి- సశునా త్రవిద్యతత్వత్వార్థః. ఫలస్యవాక్యాంతరస్థత్వాద్విప్రకర్షాపృథిప్రతే. ...

(ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షు) అర్థవాదోక్తమపిఫలంవిద్యమేషీతంస్వీకార్యమిత్యభ్యుపగమయితుంరాత్రిసగ్రన్యాయేనేత్యుక్తం. (గోదోహనాదివదితి)
నియమేనోపాదేయంహ్యజ్యం. పశుకామనాఽస్తిచేత్ - గోదోహనోపసంహారః - నత్వస్యదా. అతోఽజ్యత్వాభావాత్గోదోహనస్యకర్తవ్యత్వం-
అపిపశురుషార్థత్వమేవేతినిరీకరకర్తకాణ్డే.

అన్యేత్య * యదేవవిద్యయాకరోతితికర్తృణివిద్యాయానియమితత్వాత్ కర్తవ్యమితిపూర్వపక్షయక్తిమాహుః. తదయుక్తం-తరపాఫలాతిశయ
ప్రతీతే. విద్యావతఃకర్తృణావీర్యవత్తరత్వాద్విద్యాహీనస్యకర్తృణావీర్యవత్త్వంహ్యనుజ్ఞాయతే. అతోవీర్యవత్తరత్వఫలసత్తాముపగమ్యతచ్ఛ్రవణ
స్యాధవాదత్వంపూర్వపక్షీణావాచ్యం. అర్థవాదత్వంచహేత్వంతరణాజ్ఞత్వేనిధేవ క్రవ్యం - అతోఽవ్యభిచరితక్రతుసమ్బంధిపదార్థసమ్బంధివపూర్వప
క్షహేతుః.

తన్నిధారణానియమాధికరణంసమాప్తమ్.

౪౨॥ సూ.

శ్లో॥ ప్రదానవదేవతదుక్తం॥

పూర్వాధికరణంప్రసక్తాన్నిరూపితం- అథతత్పూర్వదహరవిద్యావిషయనిరూపణం
క్రియరజితీశ్చతి. దహరవిద్యాయాంతత్వదాచిన్తనేత్తద్గుణవిష్టతయాదహరచిన్తనమావర్తనీయం- నేతి. కిందహరమాత్రచిన్తనేగుణవద్దహరచి
న్తనమపిక్యతం- నేతి. కృతంచేత్ - అనావర్తనీయం. సచేత్ - అవర్తనీయం. (దహరేత్వాది) కెవలగుణచిన్తనంనామ- ఆనన్దత్వాదివిశిష్టస్వరూపచిన్త
నం. గుణాజ్ఞకచిన్తనంగుణచిన్తనం. (తస్యచసకృదేవానుసంధాతుంశక్యత్వాదితి) సకృదేవ - తన్త్రేజేత్యర్థః. స్వరూపచిన్తనార్థంగుణచిన్తనార్థంచ
తన్త్రేజానుసంధాతుంశక్యత్వాదిత్యర్థః.

ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే (ప్రదానవదేవేతి) ప్రదానవదావర్తనీయమేవేత్యర్థః. యద్యపిదహరాకాశపకపవా
పహతపాష్టత్యాదిగుణానాంగుణీ, సచప్రథమంచినైతః- తథాపిస్వరూపమాత్రాన్వయవిశిష్టాకారస్యభిన్న
త్వాత్, *అపహతపాష్టవిజరత్వాదిగాగుణవిశిష్టతయాచాపాస్యత్వేనవిహితత్వాత్, తువ్వర్వంస్వరూపేణా
నుసంహితస్యాపహతపాష్టత్యాదివిశిష్టతయానుసంధానార్థమావృత్తికర్తవ్యా- యథా *ఇద్వాగ్రియరాజైపు
రోదాశమేకాదశకపాలంనిర్వపేత్ *ఇద్వాగ్రియాధిరాజాయ* ఇద్వాగ్రియస్వరాజ్యితస్త్రీప్రవరాజత్వాదిగు
ణవిశిష్టత్వేపితత్వణసమ్బంధ్యాకారస్యభిన్నత్వాత్ప్రదానావృత్తికీయతే. తదుక్తంసాఙ్గర్షణేనానావా
దేవతాపుకర్త్యాదితి.....

ప్రదానాధికరణంసమాప్తమ్.

౪౩॥ సూ.

+శ్లో॥ లిఙ్గభూయస్త్యాత్తద్విబలీయస్తదపి॥ శ్లో॥

తైత్తిరీయే దహరవిద్యానస్తరమధీయతే*సహస్రశీర్షం దేవవిశ్వాక్షంవిశ్వశమ్భువంవిశ్వంనారాయణం
దేవమక్షరంపరమంప్రభుమిత్యారభ్య *సోక్షరఃపరమస్సరాడిత్యన్తం. తత్రసంశయః - కింపూర్వప్ర
కృతవిద్యయైకవిద్యాత్వేనతమపాస్యవిశేషనిర్ధారణమనేనక్రియతే - ఉతసర్వవేదాన్తోదితపరవిద్యోపాస్యవి
శేషనిర్ధారణమితి. కింయుక్తం. దహరవిద్యోపాస్యవిశేషనిర్ధారణమితి. కుతఃప్రకరణాత్. పూర్వస్మిన్ననువా
కేదహరవిద్యాహిప్రకృతా *దహ్రంవిపాష్టంపరవేత్సభూతంయత్పృథ్వీకంపురమభ్యసంస్థం తత్రాపిదహ్రం
గగనం విశోకస్తస్మిన్యదన్తస్తదుపాసితవ్యమితి. అస్మింశ్చానువాకే *పన్నశోశప్రతీకాశంహృదయంచావ్యధో
ముఖంత్వాదినాహృదయపుణ్డరీకాభిధానమస్యనారాయణానువాకస్యదహరవిద్యోపాస్యనిర్ధారణత్వముపా
ద్యలయతీతి.

(గుణవిశిష్టాకారస్యభిన్నత్వాత్) గుణవిశిష్టాకారః- గుణసమ్మన్దిరూపసముదాయఇత్యర్థః. తస్యస్వరూపమాత్రాద్భిన్నత్వాత్. సహస్వరూ
పమాత్రంగుణానాంగుణిశ్చసముదాయాభవతీత్యర్థః. (అపహతపాష్టవిజరత్వాదిగాగుణవిశిష్టతయాచాపాస్యత్వేనవిహితత్వాదితి) *అపహత
పాష్టవిజర ఇత్యాదిశబ్దానాం గుణిపర్యవ్రాభిధాయిత్వాత్ *ఏతాంశ్చసత్వాన్మామానిత్యత్రాపి గుణిపర్యవ్రాణామేవ గుణానాముపాసనం విహి
తమిత్యర్థః.

పరేచాపరేచభాన్తోగ్యవాజసనేయకేదలభ్యాత్పంచాగాదీనాం ప్రాణశ్శ్రేష్ఠోఽవభావితః- అధిదేవమగ్న్యదీనాంవాయుఃపితృదేవతదహహ్య
త్యవాయుప్రాణయోస్తత్త్వేక్యాదపుభక్తిస్తనమితివిమృశ్యపుభక్తిస్తనసంస్థితాస్తయన్తి. అన్యేకువాజసనేయకే *తద్యత్తత్వమసాసాదితోయవిషవి
తస్మిన్మణ్డలే పురుషోయశ్చాయందక్షిణేక్షిన్మిత్వే తదహహ్యత్యపూర్వమహ్నూర్వమహ్నీధాన్తావదన్తి. తదయుక్తం- *సమ్మన్తాదేవమస్యత్రాపీత్యత్ర
స్థానభేదవిద్యాభేదస్యసమీతత్వాత్. తస్యవిద్యాభేదహేతుత్వంవేద్యాత్తర్వాత్. వేద్యవిహిర్వావేదిత్రిభేదావాదకత్వానుపపత్తే. అతోఽమావా
స్యాయాం దధిపయసోః ప్రదానవత్తన్రేణేపూర్వమహ్నశ్శ్లోఽనుపపన్నా- తత్రహీన్ద్రవివాదైశ్యఇతివోదేశ్యభేదః- అత్రతూపాస్యరూపభేదాత్త
న్రేణిచిస్తనంశక్కునీయం. స్థానద్వయవిశిష్టమేకమితిచిన్తాయుజ్యతఇతివెన్న - విద్యాద్వయోత్తీర్ణత్వేనద్వయోస్త్రాగ్రినుష్ఠానాన్తిథిః. తస్మాద్విద్యైక
త్వేన్దితేషుభగపుభక్తిస్తనవిచారోయథోపపద్యతే- తథావిషయఃప్రదర్శనీయః- అతోదహరవిద్యాయామేవైపావీత్రాయక్తా.

ప్రదానాధికరణంసమాప్తమ్.

౪౩॥ సూ. +శ్లో॥ లిఙ్గభూయస్త్యాత్తద్విబలీయస్తదపి॥ శ్లో॥ పూర్వప్రకృతవిద్యైకవాక్యత్వేనసజ్జతిః. (కింపూర్వప్రకృతేతి)

పరవిద్యేతిద్వైవిధిభావ్యావృత్తిః. కింసర్వాసుపరవిద్యాసు నారాయణవిహితాస్యః- ఉతదహరవిద్యామాత్రే. కింనారాయణానువాకేసర్వవిద్యా
నాముపాస్యవిశేషనిర్ధార్యతే- ఉతదహరవిద్యాయావివ. కిమత్రదహరొద్దేశేననారాయణత్వంవిధీయతే- ఉతసర్వవిద్యోపాస్యాద్దేశేనేతి. కింపృథ
యాయతస్వత్వవణమనురోధవ్యం- ఉతలిఙ్గభూయస్త్యం. హృదయాయతస్వత్వవణానురోధే- దహరొద్దేశేననారాయణత్వవిధానా న్నారాయ
ణానువాకస్య దహరవిద్యామాత్రోపాస్యవిషయత్వాత్ తస్యామేవనారాయణఉపాస్యస్యాత్. లిఙ్గభూయస్త్యానురోధే- సర్వోపాస్యోద్దేశేననా
రాయణత్వవిధానాన్నారాయణానువాకస్యసర్వవిద్యోపాస్య విశేషనిర్ధారకతయాసర్వాసుపరవిద్యాసు నారాయణవిహితాస్యైతి. *అత్తాగు
హయాంసహితోస్య జన్తారితిపూర్వానువాకేఆత్మశబ్దస్మృత్య. అత్రాపి *అత్తానారాయణోపరత్వాత్తత్వబ్దశ్రవణాత్ దహరవిద్యామాత్రాన్వ
యైత్యర్థనిర్ధారం.

ఏవంప్రాప్తైప్రచత్సహే (లిङ్గభూయస్త్యాదితి) అస్యనిఖిలపరవిద్యోపాస్యవిశేషనిధారణార్థత్వేభూయాం
సివిక్లానిదృశ్యతే. తథాహి-పరవిద్యాస్వక్షరశివశమ్ముపరబ్రహ్మపరజ్యోతిఃపరతత్త్వపరమాత్మాదితజ్జనిష్టము
పాస్యంవస్త్యహతై రేవశబ్దైరనూద్యతస్యనారాయణత్వంవిధీయతే- భూయసీషువిద్యాసుశ్రుతాననూద్యనా
రాయణత్వవిధానభూయస్త్యంనారాయణపవసర్వవిద్యాసూపాస్య మథూలత్వాదివిశేషితానన్తాదిగుణకంప
రంబ్రహ్మైవిశేషనిర్ణయేభూయః-బహుతరంలిङ్గంభవతి. అత్రలిङ్గశబ్దశ్చిహ్నపర్యాయః. చిహ్నభూతంవాక్యం
బహుతరమస్త్యర్థః. తద్విప్రకరణాద్భవీయః. తదప్యక్తంప్రథమకాణ్డే శ్రుతిలిङ్గవాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యా
నాంసమవాయేపరదౌర్బల్యమర్థవిప్రకర్షాదితి. యత్తాక్తం *పర్వకోశప్రతీకాశమిత్యాదివచనందహర శేషత్వమ
స్యాపోద్బలయతీతి-తన్న- బలీయసాప్రమాణేనసర్వవిద్యోపాస్యనిధారణార్థత్వేవదృశ్యతేసతిదహరవిద్యాయా
మపితస్యైవనారాయణస్యోపాస్యత్వేనతద్వచనోపపత్తేః. నచ * సహస్రశీర్షమిత్యాదిద్వితీయాని దైశేసపూ
ర్వానువాకోదితోపాసినాసమ్బుద్ధశ్శబ్దసీయః*తస్మిన్యదస్త్యదుపాసితవ్యమిత్యూపాసిగతేనకృత్ప్రత్యయే
నోపాస్యస్యకర్తృణోఽభిహితత్వాత్తదుపాస్యేద్వితీయానుపపత్తేః. *విశ్వమేవేదంపురుషః * తత్త్వంనారా
యణఃపరఃఇత్యాదిప్రథమానిద్వైశాచ్చప్రథమాధైద్వితీయావేదితవ్యాః. * అస్తర్భహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారా
యణఃస్థితః*తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః। సప్రవక్ష్యసశివసేన్ద్రఃసోక్షరఃపరమస్వరాడితినిద్వైశై
స్సర్వస్తాత్పరీనారాయణపవ సర్వత్రోపాస్యఇతినిర్ణీయమానత్వాచ్చప్రథమాధైద్వితీయేతినిర్ణీయతే. ...
లిङ్గభూయస్త్యాధికరణంసమాప్తమ్.

(ఏవంప్రాప్తైతి) (చిహ్నపర్యాయైతి) సతుశ్రుతిలిక్లాదిషులిङ్గమిత్యర్థః. (పర్వకోశేత్యాది) యథా * వితదాత్మ్యమిదం సర్వమితి
సామాన్యేనోక్తంబ్రహ్మత్వత్వం * తత్త్వమనీతిజీవవిశేషనిగమితం- తథానారాయణపవసర్వవిద్యోపాస్యః- తస్మాదస్మిన్నపివిద్యావిశేషే. సవిహ
పాస్యైతి విశేషతత్ప్రదర్శనమిత్యర్థః. (నచసహస్రశీర్షమిత్యాదితి) * యేనావృతంఖంచదివంమహింఞేత్యదివత్ ప్రవృత్త్యవ్యమితిభావః. విశ్వమేవేదమి
త్యాదినాప్రథమార్థత్వమేవ సన్నికృష్టవాక్యైరుపపాదితం. ద్వితీయావిభక్త్యస్తవాక్యానుగుణం ప్రథమాస్తానివాక్యానికింసనైయానీతిశక్త్యా
ముపరితనవాక్యైశ్చప్రథమాధైద్వముపపాదయతి (అస్తర్భహిశ్చైతి) ఉపాసీతేతిధిపదాధ్యాహరశ్చస్యాదిత్యర్థనిర్ణయం. విద్యానువాకోపాసిత్యాదివిధా
యకపదరహితానాంభగవత్సర్వపరాణామనైకవాక్యానాం పర్యాయోపనయాసర్వవిద్యాసూపాస్య విశేషనిధారణపరత్వమస్యానువాకస్యప్రతియ
తే. పూర్వానువాకోక్తదహరవిద్యాశేషత్వే పూర్వాపరవాక్యానామర్థస్థావవిరోధః, విధిపదాధ్యాహరః, ప్రథమాస్తపదానానుస్వారస్యం, చ- స
ర్వవిద్యోపాస్యవిశేషనిధారణపరత్వే * యేనావృతంఖంచదివంమహింఞేత్యాదివత్ ద్వితీయాస్తపదమాస్తాస్యారస్యం - సతు విధిపదాధ్యాహరః,
నాపిపూర్వాపరవాక్యవగతార్థస్థావవిరోధః, ననుప్రథమార్థత్వేసతిపూర్వానువాకస్థైః* ఉపాసితవ్యమితిపదేనాన్వయాఘటతే. నైవం- స్వారసీ
కేనసర్వస్తాత్పరత్వప్రతిపాదనైవ వాక్యస్యనిరాకాక్ష్యత్వేనత్యపిపూర్వానువాకస్థపదాకర్షణేనాన్వయకల్పనాఽయోగాత్. (సర్వస్తాత్పరీనారా
యణమితి) అస్యాయమభిప్రాయః- కేచిత్ * నారాయణపరంబ్రహ్మైవాక్యేనారాయణపరమితిపదంనారాయణాత్పరమిత్యస్తర్వతసమాసంప
దన్తి. తదయంక్తంప్రాతిపదికైసవిభక్త్యర్థలక్షణాహిసమాసః-ముఖ్యాన్ధైసమ్భవతిలక్షణానుపపత్తేః, సమాసేపిపాదస్థపతిన్యాయేనారాయణపవపర
మితిప్రథమావిభక్తిస్వీకారోపపత్తేః, మమూపనిషది * నారాయణఃపరంబ్రహ్మైవాన్వయేన సమాసాధావగమాత్, అన్యథాపూర్వాపరవాక్యవిరో
ధాత్, * తత్త్వంనారాయణఃపరఃఇతివిరోధాత్, శ్రుత్యస్తరవిరోధాత్, * సుపాంసురుగిత్యాదిసూత్రేణవిభక్తిలోపేనాసమాసేనారాయణశబ్ద
స్యప్రథమాస్తవసాధుత్వాత్, చేతి. అత్తశబ్దశ్చ * అత్తావారద్రప్రవృత్తః * అత్తావాదదమేకపవ * అత్తనస్తుకామాయ * అత్తానమేవలోకం
* తమనైకంధ్యాయథాత్మానమిత్యాత్మశబ్దస్యబహుపనిషత్సాధ్యోమేత్ తేవపినారాయణస్యైవోపాస్యత్వసాధకః. ...

ఇతరే త యోపి * లిङ్గభూయస్త్యాదితిమాత్రముస్తరాధికరణశేషంనిర్ధానోపక్రమంవ్యాచక్షతే. * తాన్వైతానేవవిదేసర్వదాసర్వాజీభూ
తానిచిన్వస్త్యసిన్వపతఇత్యాదీని భూయాంనీలిక్లాని- లిङ్గంచ ప్రకరణాద్భవీయైతి. * పూర్వవికల్పఇత్యాదిపూర్వపక్షసూత్రద్వయం. తదయంక్తం-
లిజ్జేఉపన్యస్తేదర్శల ప్రకరణసమూహపక్షానాయోగాత్. ననుసత్వామన్వస్యాంప్రాప్తాగుణవాదేనాపుష్పపద్యమాసంతల్లిङ్గంప్రకరణంబాధితు
ముత్సహతఇతిచేత్-తర్హి* శ్రుత్యాదిబలీయస్వాదితినిర్ధానదకాయామాదిశబ్దోపాత్తత్వందుర్బలస్యలిङ్గస్యానుపపన్నం, ననుత తప్రాబల్యశేతుర్వివక్షి
తఇతిచేన్న- అశాబ్ధత్వాత్. అభిప్రేతఇతిచేత్. కథమభిప్రాయః. శ్రుతివిధ్యుదైశామామన్యార్థదర్శనానాంతరదికవాక్యత్వాదర్థాస్తరాప్రాపకత్వం-
అత్రమపిస్థుష్టవిధ్యనరానుపలభైర్నానాదత్వం- కింతు *వచనానిత్వపూర్వత్వాదిత్యాదినావిధిఃకల్పనీయఇతిచేత్. తర్హి * లిङ్గభూయస్త్యాదితిభూ
త్రవైయధ్యం- అత్రోక్తస్యనిర్ధానహేతోస్తత్ప్రాబల్యస్యచసూత్రాస్తరనిర్ధత్వాత్. పుధగధికరణత్వేతుసప్రయోజనత్వం. *దర్శనాచ్చేత్యేతత్-

౪౪॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయా క్తశ్రీభావ్యమ్.— తృ-అ. తృ-పా.—౧౦. పూర్వవికల్పాధికరణమ్. ౬౯౩

వాజసనేయకే అగ్నిరహస్యే మనశ్చితాదయోఽగ్నయః శ్రూయంతే * మనశ్చితోవాక్చితః ప్రాణవితశ్చక్షుశ్చితః శ్రోత్రచితః కర్మచితోఽగ్నిచితః ఇతి. తత్రసంశయః - కిమేతేమనశ్చితాదయస్సామా దికత్వేనవిద్యారూపాలగ్నయః క్రియామయక్రత్వసుప్రవేశేనక్రియారూపాః- ఆహూస్విద్విద్యామయక్రత్వసుప్రవేశేనవిద్యారూపావప. ఇతివిశయే క్రియారూపత్వంతావదాహ (పూర్వవికల్పాధికరణా) విత్యాగ్నిత్వేనసంబద్ధితానామేషాం మనశ్చితాదీనాం క్రత్వసుప్రవేశపాకాక్షాణాం స్వదేశే క్రతువిధ్యభావా, త్పూర్వత్రజ్జలసద్వాతమగ్రాసీదిత్యాది నేష్టకచితస్యాగ్నేప్రకృతత్వా, తస్యచక్రియామయక్రత్వవ్యభిచారిత్వేనతత్రక్రతుసన్నిధానా, తత్ప్రకరణగృహీతామనశ్చితాదయస్తే నేష్టకచితేనాగ్నినావికల్పమానాః క్రియారూపావపస్యః. విద్యారూపాణామపి క్రియామయక్రత్వసుప్రవేశేనక్రియారూపత్వం మానసగ్రహవదుపపద్యతే. యథాద్వాదశాహే అవివాక్యేదశమేహనిమానసగ్రహస్య మనోనిష్పద్యగ్రహణాసాదనస్తోత్రశస్త్రప్రత్యాహరణభక్షణత్వేనవిద్యారూపస్యాపి క్రియామయక్రత్వజ్ఞతయా క్రియారూపత్వం- తథేహాపి.

పూర్వోక్తలిక్ష్మదర్శనాదిపరచాపరచామః. తదయం క్తం- * లిక్ష్మభూయస్తాదిత్యనేన * శ్రుత్యాదీత్యాదిశబ్దేనచపునరుక్తైః శబ్దప్రత్యక్షతదక్రమిత్వస్యక్రియాప్రకరణాదుత్కలైః సాత్తత్త్వాదీనాం న్యాయః - రాజసూయప్రకరణాదవేష్టేరుత్కలైర్దృష్టఇతి. తదం క్తం భేదలక్షణైః * అవేష్టాయజ్ఞసంయోగాదితీతత్రయోపాహుః. తతోపివిధికల్పనపరత్వముచితం- న్వాతస్త్రోస్యాపివిధికల్పనమాలకత్వాత్. సహ్యావిహితస్యకస్యకత్వాతస్త్రోస్యకకముచగమం. — అన్యేతుప్రజ్ఞానరశబ్దమేవమామః - యోగశ్చమేధేనయజ్ఞతేయశ్చైవమేవంవేదఇత్యశ్చమేధాద్యపాసనమశ్చమేధాదిభ్యఃపుకగతి. తతోపిశాద్విల్యవిద్యాదిపరత్వంయం క్తం- ప్రతీతికైశ్చాప్యత్. మానసగ్రహస్తుత్యాదిసామాన్యేనక్రియాకేవత్వం-పురుషార్థత్వోపలభ్యేతదగ్రపరం * ససామాన్యాదినిమాత్రంపరచాపరచామః. విద్యామయస్యక్రియాయప్రవేశసమ్భవమాత్రేదృష్టాస్తత్వానానసగ్రహస్యతత్రపరిహరణీయాభావా, దతిదేశాహితోఃపరిహరణీయత్వా, చ్యుతదయం క్తం. * సహిలోకాపత్తిరిత్యస్త్రోవమగ్రమామః- * అశాచైలోకోఽగ్నిరిత్యత్రసహ్యస్త్రోకన్యరూపతాపత్తిరితి. తతోపిపూర్వదృష్టాస్త్రోపసాదకత్వంయం క్తం- హిశబ్దస్వరస్యాత్. * పరశేత్యత్ర - తాద్విభ్యంవిద్యావిధిత్వమితిన్యాసాత్. తస్యాప్రకృతత్వేనతచ్చబ్రూపస్థాప్యత్వానాగాతదయం క్తమ్.....
లిక్ష్మభూయస్తాదిత్యనేనమామః.

౪౪॥ సూ. శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయా క్తశ్రీభావ్యమ్.— తృ-అ. తృ-పా.—౧౦. పూర్వవికల్పాధికరణమ్. ౬౯౩

స్వసర్వవిద్యాసాధారణము క్తం - ఇహతుప్రకరణస్యబాధకాభావాన్తనశ్చితాదయః క్రియామయక్రత్వసుప్రవేశేనఇతిశక్తియాసజ్జతిః. సాత్రనిర్వహనరూఢేనక్రియారూపాః- విద్యారూపా, ఇతినిర్దిష్టం. తద్వివరణం- క్రియామయక్రత్వసుప్రవేశేన-విద్యామయక్రత్వసుప్రవేశేన, తిచ. మనశ్చితాదీనాంస్వరూపస్వవిద్యారూపత్వేనాపిప్రతిపత్తిః- అగ్నిద్వారావిద్యారూపత్వేతువిప్రతిపత్తిః. అతస్మాత్తే క్రియాశబ్దోలాక్షణికః. క్రియామయక్రత్వజ్ఞతయా క్రియాః- తత్సమ్మన్విసత్సర్వభ్యః. కింమనశ్చితాదయః క్రియామయక్రత్వస్వయం- ఉతవిద్యామయక్రత్వస్వయం- కిమిష్టకచితాగ్నిద్వారాసన్నిహితక్రియామయక్రతావేషం వినియోగోఽస్తి- నేతి. కిం శ్రుతిలిక్ష్మవాక్యైః విద్యామయక్రతావినియోగోఽవగమ్యతే - ఉతనేతి. కిమనుబధ్ధాదిభిః అతిదిష్టఫలాన్వయాచ్చవిద్యావిధికల్పయః - ఉతనేతి. ఆకల్ప్యత్వే - తత్ర శ్రుత్యాదిభిర్వినియోగామోగాత్ ప్రకరణవినియోగేన క్రియామయక్రత్వస్వయంసమ్మన్వి. విధేకల్ప్యత్వే - తత్ర శ్రుత్యాదిభిర్వినియోగాత్, ప్రకరణస్యదుర్బలత్వా, చ్చవిద్యామయక్రత్వస్వయంసమ్మన్వి. యామస్థానత్వాదగ్నిశబ్దేననిర్దేశః. సహి యామస్థానమాత్రస్యక్రత్వసుప్రవేశేన తద్వాన్యత్వత్వగ్ధంబిత్యాగ్నిత్వేనేత్యుక్తం. ఇష్టకచితాగ్నిప్రకృతస్యాత్ - తతః కిం క్రియామయక్రత్వసుప్రవేశేనైత్యత్రాహ (తస్యచేతి) క్రతుసన్నిధానం- బుద్ధిత్వం. (సమ్బాదితానాం) తథాత్వేనానుసంహితానామిత్యర్థః. ఇష్టకచితాగ్నిజ్ఞకత్వేనమనశ్చితాదినిరపేక్షత్వాత్ నైషాం క్రియామయక్రత్వసుప్రవేశే ఇత్యత్రాహ (వికల్పమానాఇతి) విద్యారూపాణాం క్రియామయక్రత్వసుప్రవేశకథమిత్యత్రాహ (విద్యారూపాణామపి) గ్రహాః- పాత్రావిశేషః. తస్యవిద్యారూపత్వముపపాదయతి (యథేతి) విభాక్యే- విగతవాక్యే. యద్వా- అవివాక్యే- వివిధవాక్యరహితే. మనోనిష్పద్యోపయోగిత్వేనగ్రహస్యమానసత్వం- సహిస్వరూపేణవిద్యతే.

౪౫॥ సూ. శ్లో॥ అతిదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చేష్టకచితేనాగ్నినామనశ్చితాదీనాంవికల్పఃక్రియాపత్యంచావగమ్యతే. *తేషామేకైకపతావాకాయావాససాపూర్వఇతిపూర్వస్యేష్టకచితస్యాగ్నిర్విర్యంమనశ్చితాదిష్టతిదిశ్యతే- తేనతుల్యకార్యత్వాద్వికల్పః. తతశ్చేష్టకచితవత్తతఃక్రియనిర్వర్తనేనతదభూతాఃమనశ్చితాదయఃక్రియామయక్రత్వనుప్రవేశేనక్రియారూపాపవేతి.

ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షుషే

౪౬॥ సూ. శ్లో॥ విద్యైవతునిధారణాద్దర్శనాచ్చ॥ శ్లో॥ తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. యదుక్తంమనశ్చితాదయఃక్రియామయక్రత్వనుప్రవేశేనక్రియారూపాపవేతి- నైతదస్తి. విద్యారూపాపవైతే. విద్యారూపక్రత్వన్వయినభిత్వర్థః కుతః. (నిధారణాద్దర్శనాచ్చ) నిధారణంతావత్ *తే హైతేవిద్యాచితపవవిద్యయా హైవైతపవం విదశ్చితాభవస్తీతి. వాఙ్మనశ్చక్షురాదివ్యాపారాణామిష్టకాదివచ్చయనానుపపత్తైర్మనసాసమూదితాగ్నిత్వేనవిద్యారూపత్వేసిద్ధేపి*విద్యాచితపవ*విద్యయా హైవైతభిత్వావధారణంవిద్యామయక్రత్వన్వయేనవిద్యారూపత్వజ్ఞాపనార్థమితినిశ్చీయతే. దృశ్యతేచాతైవైషాంశేషీవిద్యారూపఃక్రతుః *తేమనసైవాధీయస్తమనసైవాధీయస్తమనసైషు గ్రహాగృహ్యస్తమనసాస్తువస్తమనసాశంసకాయతిగ్రంథయజ్ఞైకర్మక్రియతేయతిగ్రంథయజ్ఞైయంకర్మమనసేవతేషుమనోమయేషుమనశ్చిత్సుమనోమయమక్రియతేతి. ఇష్టకచితేష్వగ్నిషుయతిగ్రయామయంయజ్ఞైయంకర్మక్రియతే- తన్ననోనిర్వర్త్యేషుమనశ్చితాద్యగ్నిషుమనోమయమేవాక్రియతేతివచనాత్ క్రతురపివిద్యామయోక్తప్రతీయతే.

నన్వత్రవిధిపదాశ్రవణాత్ఫలసమ్బద్ధాప్రతీతేశ్చేష్టకచితాగ్నిపథాపితక్రియామయక్రతుప్రకరణాద్విద్యామయక్రత్వన్వయేనవిద్యారూపతైషాంబాధ్యేత. నేత్యాహ

౪౭॥ సూ. శ్లో॥ శ్రుత్యాదిబలీయస్తాచ్చనబాధః॥ శ్లో॥ శ్రుతిలింగవాక్యానాంప్రకరణాన్మలీయస్తేనశ్రుత్యాద్యవగతః క్రతురేషాం తదన్వయశ్చదుర్బలేనప్రకరణేనబాధితుంనశక్యతే. శ్రుతిస్తావత్ *తే హైతేవిద్యాచితపవేతి. తాంవివృణోతి *విద్యయా హైవైతపవంవిదశ్చితాభవస్తీతి - విద్యయా-విద్యామయనక్రతునాసమ్బద్ధామనశ్చితాదయశ్చితాభవస్తీత్యర్థః. *తాహైతానేవంవిదేశేనర్వదాసర్వాణిభూతానిచిన్వన్త్యపిస్వపతభిలిక్తం. వాక్యంచ *ఏవంవిదేశేన్వస్తీతి. సమభివ్యాహారోవాక్యం. ఏవంవిదేశ- విద్యామయక్రతుమతేనర్వదాసర్వాణిభూతానిచిన్వస్తీత్యర్థః. సర్వభూతకర్తృకంసర్వకాలవ్యాపించయనంమనసాసమ్బదితంపరిమితకర్తృకాలక్రియా మయేష్టకచితకార్యద్వా రేణక్రత్వనుప్రవేశసమ్భవమలభమానంవిద్యామయక్రత్వనుప్రవేశేలిక్తంభవతి.

౪౮॥ సూ. శ్లో॥ అతిదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ వీర్యం- కార్యకరత్వపామర్థ్యం. కముచకారంకుర్వన్తోమనశ్చితాదయోక్తానీత్యత్రాహ (తతశ్చేతి) (ఏవంప్రాప్తైతి)

౪౯॥ సూ. శ్లో॥ విద్యైవతునిధారణాద్దర్శనాచ్చ॥ శ్లో॥ (విద్యారూపక్రత్వన్వయినభిత్) సూత్రేవిద్యాశబ్దోలాక్షణికభిత్వర్థః. విద్యాచితపవేత్యేతచ్చుతిరేహోపపదయతి (విద్యయా హైవైతభిత్) *దర్శనాచ్చేతిసూత్రఖండంవ్యాచక్షే (దృశ్యతేచేత్యాదిగా) (మనసైష్వితి) *ఏషు- మనశ్చితాదిషు. యతిగ్రంథయజ్ఞైకర్మక్రియతే- ప్రధానభూతంకర్మక్రియతే. యతిగ్రంథయజ్ఞైయంకర్మ- అభ్యభూతంకర్మత్యర్థః.

అనన్తరసూత్రశక్తామాహ (నన్వితి) విధిపదాశ్రవణేపిఫలసమ్బద్ధేనవిధిఃకల్ప్యతే- సోపినాస్తీత్యాహ (ఫలసమ్బద్ధాప్రతీతేశ్చేతి)

౫౦॥ సూ. శ్లో॥ శ్రుత్యాదిబలీయస్తాచ్చనబాధః॥ శ్లో॥ (విద్యయైతి) ప్రయోజనతయాహేతుః. విద్యామయక్రతుసమ్బద్ధేనతన్నిర్వర్తనార్థమిత్వర్థః. వాక్యముపపాదయతి (సమభివ్యాహారభిత్) యథోక్తవిద్యామయక్రతుమత్పురుషస్యకృతేహ్యేతానగ్నిత్వభూతానిచిన్వస్తీత్యర్థః. లిక్తత్వముపపాదయతి (సర్వభూతైతి) సర్వభూతకర్తృకత్వేనసర్వకాలవ్యాపిత్యేనపమనసానుసంహితస్యచయనస్యపరిమితకాలకర్తృక

యచ్చేదము క్తం. విధిప్రత్యయాశ్రవణాత్ఫలసమ్బంధాప్రతీతేష్వక్రియా
మయాతగ్రహారన్యోత్రవిద్యామయః క్రతుర్నసమ్భవతీతి. తత్రాహ

౨౦॥ సూ. శ్లో॥ అనుబంధాదిభ్యఃప్రజ్ఞానరపుకత్వవద్వత్ప్రతదు క్తం॥ శ్లో॥ ఇష్టకచితా
న్వయినః శ్రీయామయాతగ్రహారన్యోత్రవిద్యామయోఽయం క్రతుఃపుకత్వైవనలనుబంధాదిభ్యఃపుకత్వహేతుభ్యో
౨వగమ్యతే. అనుబంధాః- యజ్ఞానుబంధో గ్రహస్తోత్రశస్త్రాదయః*మనసైషు గ్రహాంగ్యహ్యస్తమనసాస్తువస్త
మనసాశంసన్నిత్యాదినాప్రతిపాదితాః. ఆదిశబ్దేనశ్రుత్యాదయః పూర్వోక్తాగృహ్యంతే. శ్రుత్యాదిభిస్సానుబ
ద్ధైవిద్యామయక్రతుఃపుకగవగమ్యత ఇత్యర్థః. (ప్రజ్ఞానరపుకత్వవత్) యథాప్రజ్ఞానరం- దహరవిద్యా
ది- శ్రీయామయాతగ్రహారః పుకగ్భూతం శ్రుత్యాదిభిరవగమ్యతే - ఏవమయమపి. ఏవంచానుబంధాదిభ్యఃపుక
గ్భూతేవిద్యామయైశ్చైవగతేసతివిధిఃపరికల్ప్యతే. దృష్టశ్చానువాదసరూపేషుకల్ప్యమానోవిధిః. తదుక్తం
*వచనానిత్యపూర్వత్వాదితి. ఫలంచ *తేషామేకైకవేదవత్తావాకాయావానసాపూర్వఇత్యతిదేశాత్ స్వక్రతు
ద్వారేణేష్టకచితస్యాగ్నేర్యత్ఫలం- తదేవమనశ్చితాదీనామపిస్వక్రతుద్వారేణఫలమిత్యవగమ్యతే.

యత్పునరతిదేశేన తుల్యకార్యత్వావగమాత్క్రియామ
యక్రత్వనుప్రవేశో ౨వగమ్యత ఇత్యుక్తం - తత్రాహ

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ ససామాన్యాదపుపలభ్యైర్మత్వవన్నహిలోకాపత్తిః॥ శ్లో॥ నావశ్యమతి
దేశాదవాస్తరవ్యాపారస్యాపితుల్యతయాభవితవ్యం- యేనశ్రీయామయక్రత్వనుప్రవేశపమాంస్యాత్. య
స్తాతగ్రస్తాచ్చిత్సామాన్యమాత్రాదతిదేశోపలభ్యః. ఉపలభ్యతేహి *సపష ఎవమృత్యుర్వపషపతస్త్రికామణ్డలే
పురుషఇత్యాదిషుసంహర్తృత్వాదిసామాన్యమాత్రాదతిదేశః. సహితత్వమణ్డలపురుషస్యమృత్యువత్తల్లాకాప
త్తిః- తద్దేశప్రాప్తిరపిభవతి- ఏవమిహాపిమనశ్చితాదీనామిష్టకచితాగ్నివద్భావాతిదేశమాత్రేణేష్టకచితాగ్ని
దేశరూపశ్రీయామయక్రత్వనుప్రవేశేనాపి నభవితవ్యం. అత ఇష్టకచితాగ్నేఃస్వక్రతుద్వారేణయత్ఫలం-
తదేవమనశ్చితాదీనామపివిద్యామయక్రతుద్వారేణఫలమిత్యతిదేశాదవగమ్యతే.

క్రియామయేష్టకచితతుల్యకార్యతయా క్రత్వనుప్రవేశాసమ్భవాదిద్యామయక్రత్వనుప్రవేశేలిజ్జమిత్యర్థః. విద్యామయః క్రతుస్సర్వకాలవర్తిత్వే
నసర్వభూతకర్తృకత్వేనచానుసంధియతే- అతస్తాదృశంచయసంతాదృశక్రత్వస్వయాతిభావః.....

అనస్తరమాత్రమవతారయతుంపూర్వము కంపూర్వపక్షహేతుమనువదతి (యచ్చేదమితి)

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ అనుబంధాదిభ్యఃప్రజ్ఞానరపుకత్వవద్వత్ప్రతదు క్తం॥ శ్లో॥ (దృష్టశ్చానువాదసరూపేషితి) ఫలసమ్బంధశ్రవణా
ద్విధికల్పనంశ్రుతహానప్రసజ్గతయాధిక్రియతే - తదత్రాపితుల్యం. సానుబంధైఃశ్రుత్యాదిభిర్విద్యామయక్రతౌరవగతత్వాత్ శ్రుతహానప్రసజ్గ
రిహారాధంవిధికల్ప్యత ఇతిభావః. కించ- అధికంఫలశ్రవణమప్యస్తీత్యాహ (ఫలంచేతి) (ఇష్టకచితస్యాగ్నేర్యత్ఫలమితి) ఫలకామనయాకృతంచేత్-
తత్ఫలప్రాప్తిః- అన్యథాచేత్- ముక్తిఃఫలమితిభావః.

అనస్తరమాత్రశక్త్యామాహ (యత్పునరతి)

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ ససామాన్యాదపుపలభ్యైర్మత్వవన్నహిలోకాపత్తిః॥ శ్లో॥ (అవాస్తరవ్యాపారస్య) క్రియామయక్రత్వనుప్ర
వేశస్యేత్యర్థః. తల్లాకాపత్తిరితివ్యాఖ్యాయంపదం. తచ్చబ్ధిఃపూరకతయాఽభ్యాహృతః. తద్వాచపక్షే (తద్దేశప్రాప్తిరితి) (అగ్నివద్భావాతిదేశ
మాత్రేణ) అగ్నివద్భావః- అగ్నితుల్యత్వం. (ఇష్టకచితాగ్నిదేశరూపేతి) దేశః- ఆశ్రయః, అజ్ఞస్యాశ్రయోఽగ్నేః. ఇష్టకచితాగ్నేఃసర్వోపాదేయత్వార్థః.....

ఏవం ప్రకరణాదప్రబలైశ్శ్రుత్యాదిభిర్విద్యామయక్రత్వజ్ఞత్వము క్తం- అథ ప్రకరణాపూర్వయమర్థఉపపాద్యతే.

౫౦॥ సూ. శ్లో॥ పరణచశబ్దస్య తాద్విధ్యంభూయస్త్యాత్వనుబంధః॥ పరణచ బ్రాహ్మణేనాస్యాపిమనశ్చి తాద్యభిధాయనశబ్దస్య తాద్విధ్యం-తద్విధత్వం-విద్యామయప్రతిపాదిత్వమవగమ్యతే. పరణహి బ్రాహ్మణేన *అయంచావలోకపహోగ్నిచితస్తస్యాపవపరిశ్రితాశ్చిత్తాదినా *సయోహౌతదేవంవేదలోకంపుణానమేనంభూతమేతత్సర్వమభిసంపద్యతఇతి పృథక్ఫలావిద్యైవవిధీయతే, తథావైశ్వానరవిద్యాదౌచవిద్యైవవిధీయతే, అతోఽగ్నిరహస్యస్యక్రియైకవిషయత్వంనాస్తి. ఏవంతర్హివిద్యామయామనశ్చి తాదయోబృహదారణ్యకైనుబద్ధవ్యాః - కేమర్థమిహానుబద్ధ్యంతే. తస్మాత్తే (భూయస్త్యాత్వనుబంధఇతి) మానశ్చి తాదిషుసమ్పాదనీయానామగ్నౌక్తానాంభూయస్త్యాత్వత్వనిధావిహానుబద్ధాకృతః. పూర్వవికల్పాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౧॥ సూ. శ్లో॥ ఏకఆత్మనశ్శరీరేభావాత్॥ సర్వాసుపరవిద్యాసూపాస్యోపాసనస్వరూపపమపాసకస్వరూపస్యాపిజ్ఞాతవ్యత్వముక్తం * త్రయాణామేవచైవముపన్యాసఃప్రశ్నశ్చైతి. వక్ష్యతిచాస్యప్రత్యగాత్మనఃపరమాత్మాత్మకత్వేనానుసంధానం *ఆత్మైతి రూపగచ్ఛన్తిగ్రాహయన్తిచైతి.కిమయంప్రత్యగాత్మాజ్ఞాతాకర్తృభోక్తేహాముత్రసంజ్ఞారక్షమోఽనుసంధేయః- ఉతప్రజాపతివాక్యోదితాపహతపాష్టత్వాదిస్వరూపః. కింయుక్తం. జ్ఞాతృత్వాద్యాకారమాత్రత్యైకేమన్యవై. కుతః. అస్యోపాసకస్యాత్మనఃశరీరేభావాత్, ఆత్మనశ్శరీరేవ ర్తమానస్య తాదృశమేవరూపం. తావతైవానుసంధానేనతత్ఫలసిద్ధ్యపవత్యై, శ్చ. నహికర్తృస్వధికృతానాంస్వర్గాది ఫలాధి నాంజ్ఞాతృత్వాద్యతిరెకేణఫలానుభవదశాయాంయాదృశంరూపం- తాదృశంరూపంసాధనానుష్ఠానదశాయామనుసంధాతవ్యం- తావతైవసాధనానుష్ఠాన తత్ఫలయోగిన్సిద్ధి, రతిరితానుసంధానేప్రయోజనాభావాత్, తదవిశేషాదిహాపితశ్చేవ. ననుచాత్ర * యథాక్రతురస్మిక్లాంకేపురుషోభవతితథేతః ప్రైత్యభవతీతివిశేషవచనాదపహతపాష్టత్వాద్యాకారపానుసంధాతవ్యత్వవగమ్యతే. నైవం- * తంయథాయథోపాసతత్ఫలపాస్యవిషయత్వాత్తస్య.

ఏవంప్రాప్తైప్రచక్షుహే

౫౨॥ సూ. శ్లో॥ వ్యతిరేకస్తద్భావభావిత్యాన్నతూపలభివత్॥ నత్వేతదస్తి-యజ్ఞా

౫౩॥ సూ. శ్లో॥ పరణచశబ్దస్య తాద్విధ్యంభూయస్త్యాత్వనుబంధః॥ పరణచ బ్రాహ్మణేనాస్యాపిమనశ్చి తాద్యభిధాయనశబ్దస్య తాద్విధ్యం-తద్విధత్వం-విద్యామయప్రతిపాదిత్వమవగమ్యతే. పరణహి బ్రాహ్మణేన *అయంచావలోకపహోగ్నిచితస్తస్యాపవపరిశ్రితాశ్చిత్తాదినా *సయోహౌతదేవంవేదలోకంపుణానమేనంభూతమేతత్సర్వమభిసంపద్యతఇతి పృథక్ఫలావిద్యైవవిధీయతే, తథావైశ్వానరవిద్యాదౌచవిద్యైవవిధీయతే, అతోఽగ్నిరహస్యస్యక్రియైకవిషయత్వంనాస్తి. ఏవంతర్హివిద్యామయామనశ్చి తాదయోబృహదారణ్యకైనుబద్ధవ్యాః - కేమర్థమిహానుబద్ధ్యంతే. తస్మాత్తే (భూయస్త్యాత్వనుబంధఇతి) మానశ్చి తాదిషుసమ్పాదనీయానామగ్నౌక్తానాంభూయస్త్యాత్వత్వనిధావిహానుబద్ధాకృతః. పూర్వవికల్పాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౪॥ సూ. శ్లో॥ ఏకఆత్మనశ్శరీరేభావాత్॥ సర్వాసుపరవిద్యాసూపాస్యోపాసనస్వరూపపమపాసకస్వరూపస్యాపిజ్ఞాతవ్యత్వముక్తం * త్రయాణామేవచైవముపన్యాసఃప్రశ్నశ్చైతి. వక్ష్యతిచాస్యప్రత్యగాత్మనఃపరమాత్మాత్మకత్వేనానుసంధానం *ఆత్మైతి రూపగచ్ఛన్తిగ్రాహయన్తిచైతి.కిమయంప్రత్యగాత్మాజ్ఞాతాకర్తృభోక్తేహాముత్రసంజ్ఞారక్షమోఽనుసంధేయః- ఉతప్రజాపతివాక్యోదితాపహతపాష్టత్వాదిస్వరూపః. కింయుక్తం. జ్ఞాతృత్వాద్యాకారమాత్రత్యైకేమన్యవై. కుతః. అస్యోపాసకస్యాత్మనఃశరీరేభావాత్, ఆత్మనశ్శరీరేవ ర్తమానస్య తాదృశమేవరూపం. తావతైవానుసంధానేనతత్ఫలసిద్ధ్యపవత్యై, శ్చ. నహికర్తృస్వధికృతానాంస్వర్గాది ఫలాధి నాంజ్ఞాతృత్వాద్యతిరెకేణఫలానుభవదశాయాంయాదృశంరూపం- తాదృశంరూపంసాధనానుష్ఠానదశాయామనుసంధాతవ్యం- తావతైవసాధనానుష్ఠాన తత్ఫలయోగిన్సిద్ధి, రతిరితానుసంధానేప్రయోజనాభావాత్, తదవిశేషాదిహాపితశ్చేవ. ననుచాత్ర * యథాక్రతురస్మిక్లాంకేపురుషోభవతితథేతః ప్రైత్యభవతీతివిశేషవచనాదపహతపాష్టత్వాద్యాకారపానుసంధాతవ్యత్వవగమ్యతే. నైవం- * తంయథాయథోపాసతత్ఫలపాస్యవిషయత్వాత్తస్య.

౫౫॥ సూ. శ్లో॥ వ్యతిరేకస్తద్భావభావిత్యాన్నతూపలభివత్॥ వ్యతిరేకత్వకైర్నమాత్రస్యాఽనుసంధేయత్వశ్చాస్తి

శతీరేభావాధికరణంసమాప్తమ్.

024

౫౩॥ సూ. అక్షావబద్ధాస్తునశాఖానుహిప్రతివేదం॥

ఓమి త్యేతదక్షరముద్గీధముపాసీత *లోకేమపజ్చ విధంసామోపాసీత *ఉక్తముక్తమితివైప్రజావదక్షిత
 దివమేవోక్తంథయమేవపుధివీ * అయంచావలోకపహో౭ చిత్రత్యేవమాద్యాః క్రత్వక్తాశ్రయాఉపాసనా
 భవన్తి. తాఃకింయానుశాఖానుగ్రూయన్తై- తాస్వేవనియతాః - ఉతసర్వానుశాఖానూద్గీధాదిమసమ్బధ్య
 న్త్యతివిచారః. సర్వవేదాన్తప్రత్యయత్యేస్థితేపిప్రతివేదంస్వరభేదాదుద్గీధాదయోభిద్యన్త్యతితత్రతత్రవ్యవ
 తిష్ఠేరన్నితియతాశజ్ఞా. కింయుక్తం. వ్యవతిష్ఠేరన్నితి. కుతః. *ఉద్గీధముపాసీతేతిసామాన్యేవోద్గీధసమ్బద్ధిత
 యాశ్రుతాయాన్తస్యామేవశాఖాయాం స్వరవిశేషయుక్తస్యోద్గీధవిశేషస్యసన్నిధానా తస్మిన్నైవవిశేషేప
 ర్యవసానంయుక్తమితి- ఏవమాద్యాన్తాస్వేవశాఖానువ్యవతిష్ఠేరన్నితి.

ఏవంప్రాప్తైప్రచత్సహే (అక్షావబద్ధాన్వీతి) తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. నహ్యుద్గీధాద్యక్షావబద్ధా
 ఉపాసనాన్తాస్వేవశాఖానువ్యవతిష్ఠేరన్- అపితుప్రతివేదంసమ్బధ్యేరన్- సర్వానుశాఖాన్వీత్యర్థః. హిశబ్దో
 హేతౌ. యస్మాచ్ఛ్రుత్యైవోద్గీధాద్యక్షమాత్రావబద్ధాః- తస్మాన్యత్రోద్గీధాదయః- తస్మాత్సర్వత్రసమ్బధ్యే
 రన్. యద్యపిస్వరభేదేవోద్గీధవ్యక్తయోభిద్యన్తై-తథాపిసామాన్యేవోద్గీధశ్రుత్యాసర్వావ్యక్తయస్సన్నిహితా
 ఇతినక్వచిద్యవస్థాయాంప్రమాణమస్తి. సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేనచసర్వానుశాఖానుక్రతురేకః- అత
 స్సర్వానుశాఖాన్వీకస్యత్రతోస్సన్నిధానాత్ క్రత్వగ్భూతోద్గీధాదయోపిసన్నిహితాఇతినైకస్య సన్నిధివి
 శేషోస్తీతినవ్యవస్థా.

స్వీకృత్యాద్యాకారావలబ్ధినేనచిన్త్యమితిసీధాన్తః- తస్మాత్పూర్వపక్షానిధాన్తయోరవైషమ్యమేవస్యాత్. మహారజనాద్యాకారేణతాదాత్మ్యానుసంధాన
 మప్యయుక్తం-తస్యేవకారత్యాత్. ఘటశరావయోరివ, తుల్యరావయోర్దైవదత్తయజ్ఞదత్తయోరివ, చజీవేశ్వరయోస్తాదాత్మ్యానుపపత్తైఃసమ్భా
 త్యుపాసనే. వినాశోపాసనేదాన్వితమనుభయోరాకారఇత్యపిదురుక్తం - జీవబ్రహ్మతాదాత్మ్యజ్ఞానస్యజీవఘటతాదాత్మ్యానుసంధానస్యవైషమ్యా
 భావాత్. అసాధారణాకారానుసంధానేహివైషమ్యసిద్ధిః - సతాచసర్వసాధారణీ. సదస్త్వీత్యనుసంధానేచశాస్త్రవైయర్థ్యం - సహ్యసదస్త్వీకృత్యా
 త్వానంజానాతి. అసాధారణాకారానుసంధానేచభేదవివాదసంహితస్యాత్ - సతుతాదాత్మ్యం. అసాధారణాకారప్రతిపన్నయోక్షీపరయోస్యా
 ధారణాకారానుసంధానమేవతాదాత్మ్యప్రతిపత్తిరిచేత్ - తర్హిఖడ్గోముక్తాగౌంతివదేకజాలియత్వమేవానుసంహితంస్యాత్. తతశ్చతాదాత్మ్యవి
 ధానవైయర్థ్యం- సహిసాధారణాకారవిధురంకించిద్రవ్యమస్తి - *అస్తిత్యేవాపబద్ధవ్యఇతిశ్రుతిస్తుజన్మాదిభావవికారరాహిత్యవిషయా - నకుసన్మా
 త్రం౭ హృత్వేవచరా ఆతోయథాభాష్యమేవాధికరణంయుక్తమ్.

శరీరేభావాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౩॥ సూ. అక్షావబద్ధాస్తునశాఖానుహిప్రతివేదం॥ యత్రయత్రబ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వం - తత్రత్రక్రుద్ధజీవస్యో
 పాస్యత్వముక్తం- ఏవంయత్రయత్రశాఖానుద్గీధానుప్రవేశః- తత్రత్రసర్వత్రోద్గీధాద్యుపాసనానుప్రవేశో౭ స్తి- నవేతిశబ్దాయాస్సజ్ఞతిః.
 ఉద్గీధాద్యుపాసనానింప్రతిశాఖంవ్యవతిష్ఠేరన్- ఉతనేతి. *ఉద్గీధముపాసీతేత్యుద్గీధజ్ఞానిముద్గీధమాత్రైవర్తతే - ఉతస్వరాదిభేదభిన్నోద్గీధే. కిం
 స్వరాదివిశేషవిజ్ఞానోద్గీధవ్యక్తస్సన్నిధిః- ఉతసర్వోద్గీధవ్యక్తీనాంసన్నిధిరితి. వ్యక్తివిశేషస్యసన్నిధిశ్చేత్ - తస్యైవోద్గీధజ్ఞానాచ్యుత్యాత్మప్రచ్యాఖ్యాని
 శేషేషాపాసనవ్యవస్థా. సర్వవ్యక్తీసన్నిధిశ్చేత్ - ఉద్గీధజ్ఞానోద్గీధమాత్రవాచిత్యాత్మవిషయోపాసనానినవ్యవతిష్ఠన్త్యతి. అధికరణారమ్భక్షేపశ
 జ్ఞాంపరిహరతి (సర్వవేదాన్తై) యథాకర్తృచోపాసనంచసర్వశాఖాన్వీకం - తథోద్గీధస్యాప్యేకత్వాత్సర్వత్రోద్గీధానుసారేణప్రాప్తువస్త్వపాస
 నానిత్యకరణారమ్భక్షేపః. ఉద్గీధాదీనాంస్వరభేదేనవ్యక్తీభేదాత్తత్త్వస్వరవిశేషవిజ్ఞప్తవ్యక్తివిషయాఉపాసనాః - ఉతసర్వోద్గీధవ్యక్తివిషయాఇతి
 సంశయఃస్యాత్ ఇత్యాక్షేపసమాధిర్వర్త్యః. (తస్మిన్నైవవిశేషఇతి) లోకేగామానయోత్పాదిమసామాన్యశబ్దానాంసన్నిహితవిశేషచర్యన్తత్వదర్శనా
 దితిభావః.

(ఏవంప్రాప్తైతి) యస్మాచ్ఛ్రుత్యైవోద్గీధాద్యక్షమాత్రవిషయాఃప్రతీయన్త్యతి - తస్మాదిత్యర్థః. పూర్వపక్షయ్యక్తిమనూద్యదూషయతి
 (యద్యపితి) (నక్వచిద్యవస్థాయాంప్రమాణమస్తి) గామానయోత్పాదిమసర్వవ్యక్తీనామాననాదాగృత్వంవ్యక్తివిశేషశబ్దస్యవ్యవస్థాపకం-
 నత్వసన్నిధిః- సామాన్యేనవ్యక్తీనాంధీప్రత్యాత్. దీప్తత్వంహిసన్నిధిః. అత్రతుతాదృశాదాగృత్వాదివ్యవస్థాపకభావాచ్ఛబ్దస్యస్వతః ప్రాప్తంచర్యవ్య
 క్తివిషయత్వంతిష్ఠతిభావః. సన్నిహితాః- బుద్ధిహి. అనేనసన్నిధేర్వ్యవస్థాపకత్వమపానం- నిరభ్యుతయాశబ్దశక్త్యాసర్వవ్యక్తీనాంబుద్ధిప్రత్యాత్. అ
 ధార్మ్యభావాదపిసర్వోద్గీధవ్యక్తీసన్నిధిమహా (సర్వశాఖాప్రత్యయైతి) ఆజ్ఞాసన్నిధానాదజ్ఞానస్యపిసన్నిహితానిభవన్తిత్యర్థః.

౫౮॥ సూ. శ్లో॥ మన్తాగ్రీవద్వావిరోధః॥ వాశబ్దశ్చార్థే. ఆదిశబ్దజాతిగుణసంఖ్యాసా
దృశ్యక్రమద్రవ్యకర్మాశిగృహ్యంతే. యథామన్తాగ్రీవామేతైకశాఖాస్వామూతానామపి శేషిణః క్రతౌస్సర్వ
శాఖాస్వీకర్తేన యథాయథంశ్రుత్యాదిభిస్సర్వాసుశాఖాసువినియోగోనవిరుద్ధతే - తద్వదిహాప్యవిరోధః.
అజ్ఞావబద్ధాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౯॥ సూ. శ్లో॥ భూమ్యుక్తమజ్ఞాయస్త్యంతథాహిదర్శయతి॥

*ప్రాచీనశాలిబోపమస్యవత్తత్కారభ్య వైశ్వానరవిద్యాఅమూతా. తత్రవైశ్వానరఃపరమాత్మాత్మై
లోక్యశరీరఉపాస్యశ్శుక్రః స్వగ్లోకాదిత్యవాయ్వాకాశాప్పుధివ్యవయవః. తత్రచద్యోర్యార్థా- ఆదిత్యశ్చ
త్యుః- వాయుఃప్రాణః-ఆకాశస్సదైహః- మధ్యకాయత్యర్థః. ఆపోవస్తిః- పృథివీపాదాదిత్యవయవవిశేషః.
తత్రసంశయః- కిమస్యత్రైలోక్యశరీరస్యవస్తస్యోపాసనంకర్తవ్యం- ఉతవ్యస్తస్యసమస్తస్యచ- అథసమ
స్తస్యైవేతి. కింయుక్తం. వ్యస్తస్యేతి. కుతః. ఉపక్రమేవ్యస్తోపాసనోపదేశాత్. తథాహ్యుపదిశ్యతే- బోపమ
స్యవాదయఃకిలోద్దాలకవస్తాఃకేకయమశ్వపతిముపసద్య *ఆత్మానమేవేమంవైశ్వానరంసంప్రీత్యభ్యేషితమే
వనాబ్రూహీతపప్రచ్ఛుః. సచ తేభ్యఃప్రత్యేకంస్వోపాస్యాకమ్యప్రభృతీనుక్తవద్భ్యోమూర్ధాదిమవ్యస్తైషా
పాసనంతత్రతత్రఫలంచాత్తవాక్ *అత్త్యన్తంపశ్యతిప్రియంభవత్యస్య బ్రహ్మవర్చసంకులేయపితమేవమా
త్మానంవైశ్వానరముపాస్తేషూర్ధాత్వేషఆత్మనగతిఎవవైసుతేజాఆత్మావైశ్వానరత్యాదినా. తేషుతేషూపా
సనేషూపాస్యస్యవైశ్వానరత్వంచాహ. అతోవ్యస్తస్యోపాసనంకర్తవ్యం. పరత్ర *యస్త్యైతమేవంప్రాదేశ
మాత్రమభివిమానమాత్మానంవైశ్వానరముపాస్త్యతి- ద్యుప్రభృతిప్రదేశావభిన్నమాత్రైవైశ్వానరేఉక్త
స్యమూర్ధాద్యుపాసనస్యసమాసేనోపసంహరత్యత్యవగర్తవ్యం. — అపరఆహపవమేవసమస్తస్యోప్యూపా
సనంకార్యమితి-పృథక్ఫలనిర్దేశాత్ *యస్త్యైతమేవంప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానంవైశ్వానరముపా
స్తేససర్వేషులోకేషుసర్వేషుభూతేషుసర్వేషుత్వత్వస్వన్నమతీతి. నచైతావతావాక్యభేదః - యథాభూమ
విద్యోపక్రమేనామామ్యుపాసనంతత్ఫలంచాభిధాయ * ఏషతువాఅతివదతియస్సత్యేనాతివదతీత్యాదినాభూ

౬౦॥ సూ. శ్లో॥ మన్తాగ్రీవద్వావిరోధః॥ వేదాస్త్రోత్పన్నానాం*అగ్నేయైశ్చాత్రంవెత్తిత్యాదిమన్తాగ్రీవావేదాస్త్రరేపి
పృగ్గృహ్యాదృష్టః. బహ్యుపసతితస్య*యోజాతపవప్రథమామసస్వానినిహాత్తస్య *అభ్యర్థనేనజనీయంశస్యమితివినియోగోదృష్టః. *అజాగ్నిషూ
మియఇత్యుపదిష్టాజాతిప్రదుపదేశరహితేశాఖాభేదే *భాగస్యవపాయామేదసాను బ్రూహిత్యాశ్చీయతే. ఏవంగుణాదీనాంవినియోగోద్రష్టవ్యః. ప్ర
కరణామూనమాత్రైశాస్త్రప్రవేశాభావేమన్తాగ్రీవామపిశాఖాస్త్రప్రవేశోనస్యాదిత్యతిప్రసజ్జరూపస్కొఽభిప్రేతః. అవిరోధః- శాఖావిశేష
స్థస్యాస్త్రప్రవేశావిరోధాభావః. మన్తాగ్రీవాంశ్రుత్యాదిభిర్వినియోగాదవిరోధశ్చేత్ - ఇహాపుర్వద్ధిధపదశ్రుత్యావినియోగాదవిరోధఇత్యభిప్రాయః.
ఏవం సర్వశాఖాసూక్తిభానువృత్త్యాసర్వశాఖినాముపాసనేవ్యధికారఃఫలమ్.
అజ్ఞావబద్ధాధికరణంసమాప్తమ్.

౬౧॥ సూ. శ్లో॥ భూమ్యుక్తమజ్ఞాయస్త్యంతథాహిదర్శయతి॥ పూర్వాధికరణేఉద్గ్రహాదికంప్రస్తుతం - తత్రసామావ
యవభూతోద్గ్రహాదేస్సమస్తస్యవ్యస్తస్యచోపాసనంశ్రుతీనిధ్యం - ఏవంవైశ్వానరవిద్యాయాంకింసమస్తస్యోపాసనంకార్యం- ఉతవ్యస్తస్య - ఉతోభ
యస్యేతిశబ్దాయాసజ్యతి. స్వగ్లోకాదిమంకింసవయవభూతమిత్యత్రాహ (తత్రచేతి) కింవైశ్వానరవిద్యాయాంవ్యస్తాపాసనవిధిః - ఉతవ్యస్తస్యస
మస్తస్యచ - ఉతసమస్తస్యైవ. కింప్రత్యవయవంఫలశ్రవణాత్ *యస్త్యైతమేవమిత్యుపాసనముదాయానువాదః - ఉతవ్యస్తేసమస్తేఫలశ్రవ
ణాదుభయత్రవిధిఃకల్పః- ఉతప్రత్యేకఫలశ్రవణమర్థవాదః. అద్యేవ్యస్తాపాసనవిధిః. ద్వితీయేఉభయవిధిః. తృతీయేసమస్తస్యైవవిధిః. *అత్త్య
న్నం- అన్నమతి. ప్రియంపశ్యతి- అస్యమతే బ్రహ్మవర్చసంభవతీత్యన్వయః. వైశ్వానరోపాసనంహ్యుపక్రాంతం - తత్ప్రథంమూర్ధమాత్రోపాస
నోపదేశఇత్యత్రాహ (వైశ్వానరత్వంచాహేతి) *ఏతమేవమాత్మానంవైశ్వానరముపాస్త్యత్యాదిష్టిత్యర్థః. వ్యస్తాపాసనంవివక్షితంచేత్ - కథంసమ
స్తస్యోపసంహరత్యత్రాహ (పరత్రేతి) (వైశ్వానరఉక్తస్య) వైశ్వానరవిషయత్వేనోక్తస్యేత్యర్థః. — (అపరఆహేతి) పృథక్ఫలనిర్దేశాత్ - వ్య
స్తాపాసనఫలాత్పృథక్ఫలనిర్దేశాత్. వాక్యభేదః- మహావాక్యభేదః. అనేకార్థప్రతిపాదనేసత్యపివాత్మైకత్వైదృష్టాస్తమాహ (యథాభూమేతి) స
మస్తాపాసనంప్రధానప్రతిపాద్యం - వ్యస్తాపాసనంప్రాసజ్జికమితి నవిరోధఇతిభావః.

మవిద్యాముపదిశ్య *సస్వరాధ్యవతితస్యసర్వైషులోకేషు కామచారోభవతీతితత్ఫలంచవ్యపదిశతి- తత్రభూ
మవిద్యాపరత్వేపివాక్యస్య- నామాద్యవాన్తరోపాసనంత తత్ఫలంచాక్షీక్రియతే- తథాభిహాపీతి....

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతేభూమోజ్యాయస్త్యమితి. భూముః-విపులస్య-సమస్తవైవ-జ్యాయస్త్యం-
ప్రామాణికత్వమిత్యర్థః. ఏకవాక్యత్వావగతేః. తథాహి - *ప్రాచీనశాలబౌపమన్యవత్తుపక్రమ్య *ఉ
ద్దాలకోహవైభగవన్తయమారుణి సుష్పశ్రీమమాత్మానంవై శ్వానరమధ్యేతితంహంతాభ్యాగచ్ఛామేతివై శ్వాన
రాక్షబుభుత్సయాపమన్యవాదయః పశ్చిమహర్షయఃతముద్దాలకముపేత్యతత్రవై శ్వానరాక్షవేదనమలభమా
నాస్తేనచసహశ్వపతింకేకయంవై శ్వానరాక్షవేదనముపసృజమ్య *ఆత్మానమేవమంవై శ్వానరంసమ్ప్రత్యభ్యే
షితమేవనోబ్రూహి-చిప్తప్త్యతత్తాకాత్వరమాత్మానంవై శ్వానరంస్వగ్లోకాదిపుణ్యైశరీరముపాస్యమప
గచ్ఛతత్ఫలంచ సర్వలోకసర్వభూతసర్వాత్మాన్నఘాతబ్రహ్మనుభవమవగతవత్తత్తుపక్రమ్యసంహారోవాక్య
వైకత్వమవగమ్యతే. ఏవమేకవాక్యత్వేవగతేసత్యవయవవిశేషేషాపాస్తవచనంఫలనిదైశ్చసమస్తీపా
సనైకచేశానువాదమాత్రమితినిశ్చయతే. (క్రతువత్) యథా *వైశ్వానరంద్వాదశకపాలంనిర్వపేత్ పుత్ర
జాతభిదిశితవైవక్రతోరైకచేశాః *యదప్తేకపాలోభవతీత్యాదిభిరనూద్యతై- తథాసమస్తీపాసనమేవ
న్యాయ్యం- నవ్యస్తీపాసనం. తథాహిదర్శయతీయంశ్రుతిఃవ్యస్తీపాసనేఅనన్ధంబ్రువతీ *మూర్ధ్నాతేవ్యవతి
ష్యద్యత్తాంనాగమిష్యభితి, *అన్ధోభవిష్యసియన్తాంనాగమిష్యభిత్వా, దిశా. అత్యధమష్యపాస్తం- యన్నా
మామ్యపాసనసామ్యముక్తం- తత్రహి నామామ్యపాసనేష్యనన్ధానశ్రుతిః, నామామ్యపాసనేభ్యోభూమో
పాసనస్యాతిశయితఫలత్వంశ్రుతం *ఏషతువాఅతివదతియస్సత్యేనాతివదతీతి. తతపవతత్రభూమవిద్యాపర
త్వేపివాక్యస్య-నామామ్యపాసనానాంసఫలానాంవివక్షితత్వం- అన్యథాతిశయితఫలత్వనిమిత్తాతివాదేన
భూమవిద్యాప్రత్యనుపపత్తేః. అతస్సమస్తీపాసనమేవన్యాయ్యమ్.

భూమజ్యాయస్త్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౬॥ సూ.

*శ్లో॥ నానాశబ్దాదిభేదాత్ ॥ శ్లో॥

ఇహబ్రహ్మవిద్యాస్వర్వాః బ్రహ్మప్రాప్తిరూపమోక్షైకఫలాః సద్విద్యాభూమవిద్యాదహరవిద్యోపకోస
లవిద్యాశాస్త్రవిద్యావై శ్వానరవిద్యానస్తమయవిద్యాక్షరవిద్యాదికావీక శాఖాగతాశ్చాఖాన్తరగతా, శ్చోదా

(ఏవంప్రాప్తభి) భూమశబ్దాభివ్యక్తః. వైశ్వానరాత్మజిహ్వాసూక్ష్మిదివ్యసృష్టివాద్యవయవవిచ్ఛేదవిమోహాసనరత్నలోపదేశాదేకవాక్యత్వ
మవగతం. (అనువాదమాత్రమితి) నముదామోహాసనతత్ఫలవివక్షితే- తదన్తర్గతచదేశేశోపాసనతదేశేశఫలకభవమునాదభివ్యక్తః. సమస్తీపాస
నఫలసర్వదేశసర్వకాలవర్తిసమస్తభోగ్యజాతంహ్యన్తర్గతమిదద్యయమంఫలైకదేశానువాద్యర్థః- సమస్తీపాసన్యాయ్యమిహ- ఇతరథా
నాక్యభేదాత్. వ్యస్తీపాసనేశ్రుత్యవాయకభగాచ్చయథోక్తపదార్థః. (అత్యధమష్యపాస్తం) అనన్ధాశ్రవణమేకంవైవమ్యమిత్యర్థః. వైవమ్యన్తర
మాహ (నామామ్యపాసనేభ్యభి) నామామ్యపాసనానాంభూమిద్యోపయోగిత్వమస్తి- అన్యథాశ్రుతియోగిత్వేనావేక్షితత్వాత్. అతిశయితఫలశ్ర
వణమస్తు- తతోమిత్వత్రాహ (తతపివై) వివక్షితత్వముపసాదయతి (అన్యథేతి) ఏవమన్తరానాంప్రధానార్థోపయోగిత్వాన్నవాక్యభేదోభూ
మవిద్యాయాం- అత్రతూపాసనానామన్యోన్యోపయోగిత్వాభావాద్వాక్యభేదస్త్వత్వేవేత్యర్థః. అత్యధికరణార్థోపసంహారః. జ్యాయస్త్యప్ర
వణాద్యస్తీపాసనసంబంధీపిత్ర కారాభిమతభివేక్ష్య - వాక్యభేదాదిప్రసక్తాత్. జ్యాయస్త్యశబ్దస్త్రామాణికత్వాభిప్రాయేణాపుష్పపన్నః. ...

* కరువదితి- దర్శపూర్ణమాసప్రభృతిమసామస్త్యేనసాదృశ్యప్రధానస్యైకస్యవివక్షితత్వపదిపరీక్షావక్తతే. తతోవిభాష్య కర్తృప్రాసనవో
చితః- సాదృశ్యప్రకరార్థః. — క్రతోరైకోపచయాత్పలోపచయవదిత్యన్యే. లేవ్యస్తీపాసనస్యమాత్రానుమతిమపిమన్యతై. తదయంక్రం-
జ్యాయస్త్యశబ్దస్యాసృష్టిభాగ్యోక్తత్వాత్, ఏత్రకోపాసనసద్భూతాభివ్యక్తప్రశంసాగ్ధత్వాభిప్రాయకల్పనాగౌరవా, తస్యచగతిశాస్యత్వాభా
వేననుపపత్తేః.

భూమజ్యాయస్త్యాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౬॥ సూ. *శ్లో॥ నానాశబ్దాదిభేదాత్ ॥ శ్లో॥ పూర్వవిద్యావిశేషవిషయవిస్తాకృతా-ఇదానీంసర్వవిద్యావిషయవిస్తాక్రియతభి
సృజతి. (అక్షరవిద్యాదికాభి) అతిశబ్దస్యాసావీవక్షితః. సూత్రశబ్దాదిభేదవద్వాహత్. ఉదాహరణం-విషయభివ్యక్తః. కింసర్వాసాంపరవిద్యా

హరణం - అన్యః ప్రాణాద్యేకవిషయభూ, శ్చ. కిమత్రవిద్యైక్యం - ఉతవిద్యాభేదభిసంశయ్యతే. అత్రైవాసాంపరస్పరభేదేసమగ్నితేనత్యేకవ్యావహారికవిద్యాదికాయాస్సర్వవేదాస్తప్రత్యయన్యాయః. కింయుక్తం. విద్యైక్యమితి. కుతః. వేద్యస్యబ్రహ్మణ్యతత్వాత్. వేద్యంహివిద్యాయాహం అతోరూపైక్యాద్విద్యైక్యమితి.

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే (నానేతి) నానాభూతావిద్యాః. కుతః. శబ్దాదిభేదాత్. అదిశబ్దేనాభ్యాససంఖ్యాగుణప్రక్రియానామధేయానిగృహ్యతే. శబ్దాంతరాదిభిరప్రవిధేయభేదహేతవానుబంధభేదాఃకృత్యతే. యద్యపివేదోపాసీతేత్యాదయః శబ్దాఃప్రత్యయావృత్త్యభిధాయినః, ప్రత్యయాశ్చబ్రహ్మైకవిషయాః, తథాపితత్త్వైకరణోదితజగదేకకారణత్వావహతాపశ్చత్వాదివిశేషణవిశిష్టబ్రహ్మవిషయప్రత్యయావృత్త్యవబోధినఃప్రత్యయావృత్తిరూపాః విద్యాభివృద్ధిః. బ్రహ్మప్రాప్తిరూపఫలసమృద్ధ్యపాసనవిశేషాభిధాయానిచనిరాకాక్షణీనాక్యానిప్రతిప్రకరణం విలక్షణవిద్యాభిధాయానీతినిశ్చీయతే. అష్టిన్నగ్ధే * శబ్దాంతరైకర్మభేదభిత్వాదిభిః పూర్వకాజ్ఞోదితైస్సూత్రైస్సిద్ధిపునరిహప్రతిపాదనం వేదాంతవాక్యాన్యవిధేయజ్ఞానపరాణీతి కుదృష్టినిరసనాయ. అతోవిద్యాభేద ఇతిస్థితమ్.

శబ్దాదిభేదాధికరణంసమాప్తమ్.

నామైక్యం - ఉతభేదః. కింసర్వాసాంబ్రహ్మకర్మకర్తృత్వముక్తిఫలకత్వాదిశేషాదైక్యంన్యాయ్యం. కింవిద్యానాంతత్వగుణవిశేషవిశిష్టతయాశ్రుతానాంతావతానిరాకాక్షణీత్వాద్యేదోన్యాయ్యః. సుఖమేవిద్యైక్యం. ద్వితీయేవిద్యాభేదః. పాసరుక్త్యశబ్దాంపరహరి (అత్రైవాసామిత్యాదిసా) అవిశేషపునశ్చవిణస్యప్రకరణభేదస్యవవిద్యాభేదహేతుత్వేనైకైసతిహివిద్యాదిశేషాజాంభేదాభేదవిచారావతారః. తస్మాదత్రోక్తమగ్ధముపజీవ్యపూర్వంసర్వవేదాస్తప్రత్యయన్యాయోఽవతారికః-తదపేక్షితఃపరస్పరభేదోఽత్రనిరూప్యతత్త్వర్థః. అవిశేషపునశ్చవిణస్యప్రకరణభేదస్యవభేదహేతుత్వేకర్మకాన్తానిధిపీహతదుపపాదనమవిధేయభూతవాక్యార్థజ్ఞానచూత్రోపాయత్వనిరాసార్థమితిదంస్యయమేవవక్ష్యతి. (కింయుక్తమితి) రూపైక్యంభైక్యంచపూర్వపక్షహేతుః. ...

(ఏవంప్రాప్తభి) విధేయం - సాక్షంప్రధానంకర్మ. అనుబంధాః - తదేకదేశభాత్వరాదయః. శబ్దాదయోనుబంధభేదహేతుత్వేనప్రధానవిధేయభేదహేతవత్త్వర్థః. (యద్యపిత్వాది) విషయైక్యేపిభాత్వర్థభేదాద్రూపభేదోమాభూదితప్రత్యయావృత్త్యభిధాయినఃకర్తృత్వం. యజతిదాతిజుహోత్యాదిత్యాదివిద్యార్థతయైవలూకేభ్యుత్పన్నాః. అతస్మాన్ప్రేషితేసాన్వర్థభూతానుబంధభేదజ్ఞాపకాః. ఉపాసనభ్యాసాదిశబ్దాఃవికార్యతయైవభ్యుత్పన్నాః. వేదనోపాసనాదిశబ్దాశ్చసామాన్యవిశేషభావేనైకార్థవిషయాః. తత్ప్రథమనుబంధభేదజ్ఞాపకత్వమిత్వర్థః. (తథాపితి) * అగ్నేనైవవిశేషానిరాకారతయానియమిత్వప్రసాయః. సర్వేవంసతిరూపభేదాల్లోచితేషః. ఉచ్యతే- యాగదానపూజామేషుద్రవ్యప్రహారేసమానేషేదవతోద్దేశవరస్సత్వాపాదనదేశవిశేషవిశిష్టప్రహరణోచరతయాయజత్వాదిశబ్దానాంభిన్నార్థత్వవత్తత్రద్రూపవిశేషవిశిష్టప్రత్యయావృత్త్యవబోధిత్వముపాసనాదిశబ్దానాంతత్త్వైకరణావతానం. తత్రైకైకవిద్యాశ్రవణవెత్తయాంతేషముపాసనాదిశబ్దానాంవిలక్షణప్రత్యయావృత్తిబోధకత్వావగమేభ్యుత్పత్తిస్థానీయః - పశ్చాత్తాసాంవిద్యానాంభేదాభేదబుభుత్వానాంవిలక్షణార్థతయాబుద్ధిస్థానాంపాసనాదిశబ్దాశ్చూర్ధ్వస్థానీయాభితితథాక్రియచారాత్. ఏవంరూపభేదశ్చోక్తాభవతి. బ్రహ్మైకప్రకరణభేదఉక్తః. అత్రైతదగ్ధప్రతిపాదనస్యప్రయోజనమాహ (అస్మిన్నితి) (అవిధేయజ్ఞానపరాణీతి) అత్రనిర్విశేషవిషయజ్ఞానచరత్వమసిరసనీయమనుసంధేయం. బహ్వాధికరణేషుబహుభిన్నాన్త్రైవిప్రరేణోక్తార్థస్యసజ్జిహేతస్సారణం కుదృష్టినిరసనంచప్రయోజనం. ...

అన్యేషు * అత్తానంవిద్యాదితివేదనస్యద్రవ్యనిష్ఠత్వా, ద్వైశద్వేనవినిత్యిశయాన్తరాసమ్భవేనప్రాత్యజావహతాదీనామివావాన్తరకార్యభేదాభావేనకర్మభేదాభావా, దాత్తనత్వైకత్వా, ద్విద్యైక్యమితుక్యత్వా - అత్తనః కార్యాన్తరాసమ్భవేనసమైవదాత్తనావిద్యాదితి విచిత్రామన్యన్యాయత్వాత్, భావాగ్ధప్రాధాన్యే సతిసాధ్యానామపూర్వాజాంభేదేనభిన్నానుబంధానాంశ్రవణాదిప్రత్యయానాంభేదోపపత్తే, ద్విద్యాభేదభివదన్తి, * ఉపాసీతశ్చోక్తవ్యోమస్తవ్యభివేదభేదాదిత్యుత్రంచయోజయన్తి. తదయుక్తం-రాగప్రాప్తతయానుదితయోశ్చవిణమననయోషేయేనభ్యాసేనైక్యశబ్దానుదయాత్. అతవివసిద్ధాన్తేసాధ్యాపూర్వభేదాజ్ఞీకారణభేదసమగ్ధనంచాయుక్తం. తేషాంభిధేయత్వేపివైక్యశబ్దా - శ్రవణాదిస్వరూపభేదస్థూలకనిద్ధత్వాత్, అజ్ఞాతప్రతితిశ్రుతార్థప్రతిష్ఠాపనైశద్వరూపకార్యభేదస్యప్రసిద్ధత్వా, చ.

శబ్దాదిభేదాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౭॥ సూ.

అశ్విని వికల్పాధికరణం త్వాత్ ॥

బ్రహ్మప్రాప్తిఫలానాం సద్విద్యాదహరవిద్యాదీనాం నానాత్వము క్తం - ఇదానీమాసాం విద్యానామే కిన్మీకపురుషే ప్రయోజనవత్త్వేన సముచ్చయోపి సమ్భవతి- ఉత ప్రయోజనాభావాద్వికల్పపతేతి విశయే- కిం యుక్తం. సముచ్చయోపి సమ్భవతీతి. కుతః. ఏకఫలానాం భిన్నశాస్త్రాగ్రాహనామపి సముచ్చయదర్శనాత్. దృశ్యతేహ్యేకస్వేన స్వగ్రాహేనానాభేదానామగ్నిహేమశ్రదర్శనగ్రాహణానాదీనాంతస్వేన స్వగ్రాహణభూయస్తస్వపేక్షయైకపురుషే సముచ్చయః- ఏవమిహాపి బ్రహ్మనుభవభూయస్తస్వపేక్షయా సముచ్చయోపి సమ్భవతీతి. ఎవం ప్రాప్తే ప్రచక్షేహ-వికల్పఎవ-న సముచ్చయసమ్భవతీతి. కుతః అవిశిష్టఫలత్వాత్. సర్వాసాం హి బ్రహ్మవిద్యానామ నవధికారిణానందైర్బ్రహ్మనుభవః ఫలమవిశిష్టం స్రూయతే * బ్రహ్మవిదాహ్నోతి పరం * స ఎకా బ్రహ్మణ ఆనందః శ్రోత్రీయస్య చాకామహతస్య * యదాపశ్యేషశ్యతేరుక్తవర్ణం కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం । తదా విద్వాత్పుణ్యపాపే విధూయ నిరర్జునః పరమం సామ్యము వైతీత్యాదిభ్యః. బ్రహ్మహి స్వస్య పరస్య చ స్వయమనుభూయమానమనవధికారిణానందం భవతి. సచ తాదృశో బ్రహ్మనుభవఏకయా విద్యయా చ వాప్యతేచేత్ - కిమన్యయేతి న సముచ్చయసమ్భవః. స్వగ్రాహేర్నిదేశతః కాలతః స్వరూపతత్త్వపరిమితత్వేన తత్ర జేశాద్యపేక్షయా భూయస్తస్వసమ్భవాత్తదధీన సముచ్చయసమ్భవతి- ఇహ తు తద్విపరీతస్వరూపే బ్రహ్మణితన్న సమ్భవతి. సర్వాశ్చ విద్యాః బ్రహ్మనుభవవిరోధ్యనాదికర్తావిద్యానిరసనముఖేన బ్రహ్మప్రాప్తిఫలాది త్యవిశిష్టఫలత్వాత్ సర్వాసాం వికల్పఎవ.

బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరిక్తఫలాస్తు విద్యాస్వగ్రాహిణి ఫలకర్తవ్యభేదం వికల్పైరక - స ముచ్చయైరన్వా - తాసాం పరిమితఫలత్వేన భూయస్తస్వపేక్షా సమ్భవాత్. తదాహ

౫౮॥ సూ. అశ్విని కామ్యాస్తయథాకామం సముచ్చయైరన్న వాపూర్వహేత్వభావాత్ ॥

పరిమిత ఫలత్వాభావాదిత్యర్థః.

వికల్పాధికరణం సమాప్తమ్.

౫౯॥ సూ. అశ్విని వికల్పాధికరణం త్వాత్ ॥ అశ్వినికరణేనాసమిద్యాని త్రైతా. సద్భూతమాహ (బ్రహ్మప్రాప్తి) భేదేనైవ హి సముచ్చయవికల్పనిరూపణం యుక్తమితి భావః. కిం సర్వాసాం సముచ్చయః- ఉత వికల్పః. కిం బ్రహ్మప్రాప్తిరేకరూపా- ఉత స్వగ్రాహణైర్వివిధతేతి. నైవ తే- నైవ- తదపేక్షయా సముచ్చయః. వికల్పా- వికల్పః.

రాధానై- (పరమం సామ్యము వైతీతి) అనవధికారిణానందం బ్రహ్మస్వసద్భూతానందదాత - తతోఽధికానన్దస్యాభావాన్నభూయస్తదపేక్షా సమ్భవ ఇతి భావః. బ్రహ్మనుభవస్వరూపత్వందర్శయతి (బ్రహ్మహితి) కాశ్చిద్విద్యానిరసనోపక్షాణా- కాశ్చిద్భూతాప్తిఫలా- అరస్సముచ్చయసమ్భవ ఇత్యత్రాహ (సర్వాశ్చ విద్యాభి)

అనేన సూత్రేణ సద్భూతము త్తరసూత్రార్థం సంక్షేపేణాహ (బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరిక్తఫలా స్త్వితి)

౬౦॥ సూ. అశ్విని కామ్యాస్తయథాకామం సముచ్చయైరన్న వాపూర్వహేత్వభావాత్ ॥ అత్ర వ్యాఖ్యేయం చరమపదం వ్యాచక్షే (అపరిమితేతి) * సముచ్చయైరన్నవేత్స్యతే సముచ్చయవికల్పయోః కిం నియామకమిత్యతే యోం ఇచ్ఛానియామికాన్యాదితి * యథాకామమితి చ సన్యర్థః.

విద్యానామేకరూపం ఫలం సమాధానాత్కరణమితి పరే. తదయుక్తం- సమాధానాత్కరణవిద్యాకరీరావర్తనాత్, తస్య ఫలభావే పితత్తద్గుణవిశేషవిశిష్టవిషయతయాభిన్నరూపత్వా, చ్చవికల్పానుపపత్తే. సాత్కేతార్కనైకరూపత్వేపి బద్ధనివృత్త్యనంతరభావి బ్రహ్మనుభవవైషమ్యశక్త్యానిరాసేన నిసా సముచ్చయనిరాసాదాగాచ్ఛ బద్ధనివృత్తిపూర్వక బ్రహ్మనుభవఫలైకరూప్యం వత్త్వం. — అన్యేకు సమ్భూత్యుపాసనవిషయవిచారమామూః. తదయుక్తం- సమ్భూతినివాశవిభాగవిభక్తిపాసనసముచ్చయస్యాప్రామాణికత్వోపపాదనాత్. తెచ- * యేచేమేరణ్య ఇత్యత్ర దేవయానపథస్య ఫలత్వేనోపాదానాదే కాశ్చిదకారపరిగృహీతత్వాదాగ్నేయాదీనామివ సముచ్చయ ఇతి పూర్వపక్షం కృత్వా- అగ్నేయాదీనామివ ప్రకరణైక్యానికారవాక్యైక్యాభావాదిభిః ప్రతి ప్రకరణనిరాకాక్షాణాం విద్యానాం మిథస్సమ్భూత్యనుపపత్తే, * యేచేమే ఇత్యాదివాక్యస్య గతివిధిపరత్వేన బ్ర

౫౯॥ సూ.

శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయా క్రతీభాష్యమ్॥

ఉద్గీర్ణాదిక్రత్వజ్ఞేష్వాశ్రితాః *ఓమి త్యేతదక్షరముగ్రీకముపాసీతేల్వాదికావిద్యాఃకిముగ్రీథాదివత్సృ-
త్వర్థతయాక్రతుషునియమేనోపాదేయాః - ఉతగోదోహనాదివత్పురుషార్థతయాయథాకామమితిశయే-ని
యమేనోపాదేయాఇతియత్తం. ననుచాసాంపురుషార్థత్వేనానియమఃప్రతిపాదితః *తస్మిన్ధారణానియమస్త
ద్వైత్యైపుగ్రస్థప్రతిబద్ధఃఫలమిత్యత్ర. సత్యే- తదేవదృఢయతుంకైశ్చిన్దిగదర్శనైర్మత్యాచాషివ్యతే. తత్ర
హి *తేనోభాకురుతఇత్యనియమదర్శనాత్పృథక్ఫలత్వముత్తం. ఉపాసనాశ్రయగూఢోష్ఠీథాదివచుపాసనా
నామవృత్తతయోపాదాననియమేబహవోహేతవఉపలభ్యంతే - నహ్యత్ర *గోదోహనేనవశుకామస్యప్ర
ణయేదిత్యాదివచుపాసనావిధివాక్యే ఫలసమ్బంధఃస్మాయతే. *ఉద్గీర్ణముపాసీతేత్యగ్రీథాదిసమ్బంధితయో
పాసనంప్రతీయతే. *యదేవవిద్యయాకరోతిశ్రద్ధయోపనిషదాతదేవవీర్యవత్తరమితివర్తమానాపదేశరూపవా
క్యాన్తరాధిఫలసమ్బంధిజ్ఞాయతే - స్వవాక్యేనైవావ్యభిచరితక్రతుసమ్బంధ్యగ్రీథాదిసమ్బంధేననిర్జ్ఞాతక్రత్వగ
భావస్యవాక్యాన్తరస్థవర్తమానఫలసమ్బంధనిర్దేశోర్ధవదమాత్రంస్యాత్ - అపావశ్లోకశ్రవణాదివత్. అతో
యథోగ్రీథాదయఉపాసనాశ్రయాఃక్రత్వగ్రతయాప్రయోగవిధినానియమేనోపాదేయంనై- తథాతదాశ్రితా
శ్చోపాసనాస్తస్మభేనక్రత్వగ్రభూతాఇతినియమేనోపాదేయావవ.....

మూసాకైరసూద్యమానరయా౭కారవాక్యత్వాభావాత్, ఏకస్మిన్దోషేమహితప్రాయశ్చిత్రానామివవికల్పఇత్యాచుః. రదయత్తం. *ఆధయఇ
మేగ్రామఇష్టాపూర్వదత్తమిత్తుపాసతే తేహామమభిసమ్మనస్తిపితృయూణపశ్యఫలత్వేనోపాదానేపిప్రత్యేకంఫలసాధనత్వేనవిహితానామిష్టాపూ
ర్వదత్తాదీనామివవిద్యాదీనామపిసముచ్చిత్యైకఫలసాధనత్వశక్త్యానత్థానా, దధికారవాక్యభేదాదిభిఃప్రత్యేకమేకరూపఫలసాధనత్వేనీధానదృష్ట్యాద
ర్మితేపి ఫలాలిశయసమ్మాననయా జ్యోతిష్టోమదర్శపూర్వమానవిశ్వజివాదీనామివసముచ్చయశక్త్యాః దర్శివారత్వా, చ్చ. అత్యన్యైవావిజ్ఞఫ
లత్వేననిరాకార్యా. సముచ్చిర్యసాధనత్వే పూర్వపక్షితే ప్రత్యేకం నిరవేక్షసాధనత్వం సిద్ధాంతసాధ్యంస్యాత్ - తత్రచ * అవిజ్ఞఫలత్వాదితి
హేతుర్నఘటతే - సాధ్యావిజ్ఞత్వాత్. అవిజ్ఞంఫలం ప్రతినిరవేక్షసాధనత్వంహిసాధ్యం. తద్దేతవా౭భిప్రత్యాఇతిచెత్ - అనవేక్షితకణ్ఠాక్షి, ర
వేక్షితసావచనం, సూత్రాస్వారస్యం, చస్యాత్. అతోయథాభాష్యమేవాధ్యః. — ఇతరేనర్వే *కామ్యస్తీత్యాదిమాత్రమధికరణాన్తరమా
చుః. తదయత్తం - అవిజ్ఞఫలత్వాభావస్యఘటత్వాత్. సూత్రప్రయోజనంతువిద్యాత్వసామాన్యప్రసక్తికల్పనివారణం. కామ్యనువిద్యా
నుమాత్రస్వారస్యేన సామాన్యతోనిరూపితాస్వపిముముక్షోశ్చభవతిప్రయోజనం - విద్యాజ్ఞక్రతుసమృద్ధ్యర్థానాముద్గీర్ణాద్యుపాసనానాం క్రతుఫ
లప్రతిబద్ధకర్తృలాభువభూయస్త్యాద్వానుగుణ్యేనవికల్పసముచ్చయాద్యాశ్రయణమ్.

వికల్పాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౯॥ సూ.

శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయా క్రతీభాష్యమ్॥ యథాకామమిలిపదేనసద్భిరభిప్రేతా. యథాకామం వికల్పస్సముచ్చయో
వాస్యాదివిద్యుత్తం- తథోద్గీర్ణాదివిద్యాయథాకామముపాదేయా- నవేతీసంశయాత్పజ్జతి. కిముద్గీర్ణాద్యుపాసనాని క్రతుషునియమేనోపాదేయా
ని- ఉతానియమేన. కింక్రత్వజ్ఞోద్గీర్ణాదిముఖేన పర్వత్వాదివత్ క్రత్వధాని - ఉతఫలశ్రవణాత్ పురుషార్థభూతాని. కింగోదోహనాదీనాం పురుషార్థ
త్వంస్వవాక్యేఫలసమ్బంధశ్రవణాత్ - ఉతక్రతుఫలాత్పృథక్ఫలసమ్బంధశ్రవణాత్. స్వవాక్యేఫలశ్రుత్యాపురుషార్థత్వంచేత్ - తదభావేనపర్వత్వాది
వత్ క్రత్వర్థతయానియమేనోపాదేయతా. పృథక్ఫలసమ్బంధశ్రవణమాత్రాచ్యేత్ - ఉద్గీర్ణాద్యుపాసనానామపిపృథక్ఫలరయాపురుషార్థత్వాన్నియ
మేనోపాదేయతా. సానరుక్త్యేనబోదయతి (సన్నితి) పరిహరతి (సత్వంతదేవతి) సద్భితిశిషాదధికరణాన్తరంమథ్యేప్రాప్తం - అతోసతక్రత్వమి
త్యగ్ధః. తత్రోక్తాంశమాహ (తత్రహీతి) అత్రతద్విపరీతహేతుబహుత్వమాహ (ఉపాసనేతి) (నహ్యత్రేతి) గోదోహనస్యస్వవాక్యేశ్రయమాణం
పుథక్ఫలసాధనత్వమజ్ఞత్వవిరోధి - అత్రతువాక్యాన్తరస్థత్వేన ఫలసమ్బంధస్యవిలంబితప్రతీతిత్వాదగ్ధవాదమాత్రమితిసతదజ్ఞత్వవిరోధీత్యగ్ధః. విరోధ్య
భావఉక్తిః- అనుకూలహేతుమాహ (ఉద్గీర్ణమితి) ఉద్గీర్ణాతాద్వితీయాశ్రుతిరూపనసత్వత్యేషత్వేప్రమాణం- వీర్యదిగతాస్రీక్షణాదేవేత్యగ్ధః.
ఫలసమ్బంధస్యవాక్యాన్తరస్థత్వందర్శయతి (యదేవతి) వర్తమానాపదేశః - వర్తమానవ్యవదేశః. స్వవాక్యేఫలసమ్బంధేత్రాపివిధికటాక్షిస్యాత్ -
వాక్యాన్తరస్థత్వోపాసనా స్థితిభావః. ఫలితమర్థమాహ (స్వవాక్యేనైవేతి) నిర్జ్ఞాతః- నిశ్చితః. ప్రయోగవిధిః- అనుష్ఠాపకత్వదశాపన్నవిధిః. నతుజ్ఞానకా
వ్యధః. యథాస్వవాక్యానవగతఫలసమ్బంధస్యప్రకరణాన్తరస్థసావ్యవధిచరితక్రతుసమ్బంధిజ్ఞానాసమ్బంధేనజ్ఞాతక్రత్వజ్ఞాభావస్యపర్వత్వసావశ్లోక
శ్రవణఫలమర్థవాదమాత్రంస్యాత్ - అతఃపర్వత్వంనియమేనోపాదేయం- తథేదమిత్యగ్ధః.

౬౦॥ సూ. శ్రిఃశ్రీనివాసాయనమః శిష్టి- చాసనం. విధానమిత్యర్థః * ఉద్గీర్ణముపాసేతేత్యుక్తి
 ధ్యాతయోపాసనవిధానాచ్చ పాదాననియమః * గోదోహనేనపశుకామస్యప్రణయెదిత్యాదివద్విధివాక్యై
 ౨ధికారాంతరాశ్రవణాదుగ్ధిభాద్యర్థభావపహివిధేయత్తిగమ్యతే.

౬౦॥ సూ. శ్లో॥ సమాహారాత్ ॥ * యోగోత్పాదనాద్దైవాపిచురుద్గ్రీభమనుసమాహర
తీత్యుపాసనస్యసమాహారనియమోద్భవ్యతే. చురుద్గ్రీభం- వేదనవిహీనముద్గ్రీభం. వేదనహానావస్థేనసమాధా
నంబ్రువత్తస్యనియమేనోపాదానందర్శయతి.

౬౨॥ సూ. శ్లో॥ గుణసాధారణ్యశ్రుతేశ్చ॥ ఊ॥ ఉపాసనగుణస్య- ఉపాసనాశ్రయస్య
ప్రణవస్యసోపాసనస్య * తేనేయం త్రయీవిద్యావర్తతేఽపి మత్యాశ్రావయత్యోమితీశంసత్యోమిత్యుద్గాయతీ
తినాధారణ్యశ్రుతేశ్చ॥ ఉపాసనసమాహారోగమ్యతే. * తేనేతి ప్రకృతపరామర్శాత్సోపాసనపవ ప్రణవస్సర్వ
త్రసంచరతి - అత ఉపాసనస్య ప్రణవసహభావనియమదర్శనాచ్ఛాన్తికామ్యపాసనానాముగ్ధిధాదివన్నియ
మేనోపాదానమ్.

ఇతి(సా)ప్తఉచ్యతే.

౬౩॥ సూ. శాస్త్రమున వాతత్వహావానాశ్రుతే॥ సమైతదస్తి - యదుక్తిః కామ్యపాసనా
నాంక్రతుషూక్తిః కాదివదుపాదాననియమశ్చితి. కుతః. (తత్వహావానాశ్రుతే) ఉక్తిః కామ్యహావానాశ్రుతేరిత్యర్థః.
అజ్ఞభావేహిసహభావనియమోభవతి. యద్యపి *ఉక్తిః కామ్యపాసనీతేత్వస్తి కాపదసముదాయైశ్చికారాంతరంన
ప్రతీయతే - తథాపి తదనంతరమేవ *యదేవవిద్యయాంకరోతి శ్రద్ధయోపనిషదాతదేవవీర్యవత్తరం. భవతితివి
ద్యాయాఃక్రతువీర్యవత్తరత్వంప్రతిసాధనభావఃప్రతిపాద్యతే- తేనక్రతుఫలాత్పుణ్యగుణతఫలసాధనగుణా

[illegible]

• ౬౧॥ సూ. శబ్దవిప్లవః సమాహారః॥ శబ్దవిప్లవః సమాహారః- సమాధానం. కథంద్యుత్పత్తితత్వత్రాచా (పరుద్విభమితి)

౬౦॥ సూ. శ్రీకృష్ణగుణసాధారణ్యశ్చ తేషుః || శ్రీకృష్ణః పాననాథత్వవివక్షయా రథాశ్రయస్యగుణత్వభవదేశః. (సమాహారోగమృత
కృతి) సమాహారః - అనువృత్తిః. సోపానప్రణవానువృత్తిశ్చాననానువృత్తిర్భవ్యతభిర్వర్ణః. రథభవాదయతి (తానతి)

౬౩॥ సూ. శ్రీమద్విష్ణోనవాతత్సహభావాశ్చ తేః ॥ షష్ఠీః శలితమర్థమాహ (ఉద్గ్రీభాజ్ఞభావాశ్చ తేః) కథమయమర్థత్యత్రాహ (అజ్ఞభావేఽతి) సహభావమాత్రస్య పూర్వమేవాప్యక్షేత్రతత్వాత్సహభావనియమజ్ఞత్వక్తం. సహభావనియమపివాజ్ఞత్వం. అజ్ఞత్వవిరోధిపృథక్ఫలసాధనత్వంసూత్రాధిపైతం. గోదోహనవాక్యసామ్యప్రతిపాదనేనతదపహదయతి (యద్యపీతి) స్వవాక్యస్థత్వంవాక్యానైరస్థత్వంచనప్రయోజకం-విశమ్భవిశమ్భవేవప్రయోజకౌ. పర్ణతావిధివాక్యేవిలబ్ధద్వయమస్తి- పర్ణతాయాలపాపక్షోకశ్రవణంప్రతిసాధనత్వాశ్రవణా, త్ఫలస్యవాక్యానైరస్థత్వా, చ. గోదోహనవాక్యేత్వనృతరవిశమ్భవివ- ఫలస్యస్వవాక్యేశ్రవణాత్ పశుంప్రతిగోదోహనస్యసాధనతామాత్రస్యకల్పితత్వాత్. ఏవం పర్ణతావిధివాక్యేవిశమ్భద్వయసద్భావాద్వాక్యస్వరససిద్ధాజ్ఞత్వభావాయాగాత్తత్ఫలశ్రుతిరథవాదః- ఏవంగోదోహనవాక్యేత్వనృతరవిశమ్భభావాత్తత్రఫలసాధనత్వమజ్ఞత్వవిరోధి. ఏవమనృతరవిశమ్భభావసాధార్యత్వద్వదిదమపిపృథక్ఫలసాధనత్వమేవాపాసనస్యప్రతిపాదయంతీగోదోహనపదపాసనమసినక్రత్వజ్ఞం. అతోవిశమ్భద్వయభావనైషమ్యాత్పర్ణతావాక్యవన్నేదంక్రత్వజ్ఞతాంప్రతిపాదయంతీత్వం. జావన్యఃప్రకృతిద్రవ్యాకాక్షా౭స్తి- నైవముద్గ్రీభాదీనాముపాసనాకాక్షా౭స్తి, - పర్ణతాయాలక్రియారూపత్వాత్ క్రత్వస్యప్రవేశాకాక్షా౭స్తి- నైవముపాసనానాంక్రియారూపత్వేనావ్యవధానేనపురుషార్థసంస్పర్శా, దితిచపర్ణతానైషమ్యుంసిద్ధం. అధికారానైర- ఫలానైరసాధనత్వం. (సాధనభావఃప్రతిపాద్యత ఇతి) అనేనగోదోహనవాక్యేసాధనభావఃకల్పితత్వనృతరవిశమ్భస్సూచితః. ఏవం తత్వాన్యైరపృథక్ఫలసాధనతయేవోద్గ్రీభవిద్వావిహితేత్వాహ (తేనేతి) తతఃకీమిత్యపే

ఏద్యా ఉద్గ్రాహముపాసీతేతిక ర్తవ్యతయావిధీయతే. క్రతుఫలాత్పుణ్యగుణతఫలసాధనతయా ౨వగతస్యాపాసనస్యక్రత్వగ్రభూతోద్గ్రాహకతయావినియోగోనోపపద్యతే. అతఃపాసనస్యాశ్రయోపేక్షాయాంసన్నిహితఉద్గ్రాహకశ్రయమాత్రంభవతి. ఉద్గ్రాహకశ్రత్వగ్రభూతభిక్రతుప్రయోగోద్గ్రాహకశ్రయేఉపాసనేక్రత్వధికారిణ ఏవ క్రతోర్వీర్యవత్తరత్వేచ్ఛానిమిత్తమిదమధికారాంతరమితనక్రతుషు తదుపాదాననియమః. వీర్యవత్తరత్వంచక్రతుఫలస్యప్రబలకర్తాంతరఫలేనాప్రతిబంధిత్యుక్తం. క్రతోరవిశిష్టతఫలత్వమిత్యర్థః. పద్మతాదీనాంతు ఉయదేవవిద్యయాకరోతి - తదేవవీర్యవత్తరంభవతీతిఏద్యాయాఃఫలసాధనత్వవచపాపస్లోకశ్రవణాదిఫలంప్రతిసాక్షాత్సాధనభావోనత్రతథాక్రత్వగ్రభూతజహ్వాద్యగ్రతయావినియోగావిరోధాత్తదగ్రభూతానాంఫలాంతరసాధనభావకల్పనా నుపపత్తేస్తత్రఫలత్రుతిరగ్ధవాదమాత్రంస్యాత్.

౬౮॥ సూ. శ్లో॥ దర్శనాచ్చ॥ దర్శయతిచ శ్రుతిరుపాసనోపాదాననియమం ఉపవం విధవై బ్రహ్మీయజ్ఞంయజమానంసర్వాంశ్చర్విజోభిరక్షతీతి- బ్రహ్మణోవేదనేనసర్వేషాం రక్షణంబ్రవతీ. ఉద్గ్రాహకశ్రభృతీనాంవేదనస్యానియమేనత్యేతదుపపద్యతే. అనేనలిక్తేన పూర్వోక్తానాం సమాహారాదిలిక్తానాంప్రాయిత్యమవగమ్యతే. అతోనియమ ఏవేతిస్థితమ్.
యథాశ్రయభావాధికరణంసమాప్తమ్.

యేయాముపాసనస్య క్రత్వగ్రత్వమయ్యుక్తిమిత్యాహ (క్రతుఫలాదితి) ఉద్గ్రాహముపాసీతేతియపాసన స్వాధీధికేషత్వం ప్రతీయతఇత్యత్రాహ (అతఃపాసనస్యేతి) (ఆశ్రయమాత్రంభవతి) నతుశేషీత్యర్థః. యథా గోహానంకింసమృద్ధిపశుసాధనమిత్యపేక్షాయాంప్రణయనసమృద్ధితి ప్రణయనంసమృద్ధిమా త్రతయాప్రతీయతే - తథాకింపిషయముపాసనంవీర్యవత్తరత్వసాధనమిత్యపేక్షాయాముద్గ్రాహకశ్రయమాత్రంభవతీత్యర్థః. ఉపాసనస్యపుణ్యఫలసాధనత్వే ౭ధికార్యంతరానుష్ఠేయతాస్యాదిత్యత్రాహ (ఉద్గ్రాహకేతి) యథా క్రత్వధికారిణఏవపశుకామనానిమిత్తమధికారాంతరంభవతిగోహానే- తద్వదత్రాపీత్యర్థః. ఉద్గ్రాహకశ్రమృతమపునపాసనంయజమానస్యైవఫలప్రదం. వీర్యవత్తరత్వస్యపుణ్యఫలతాందర్యయతి (వీర్యేతి) పద్మతావాక్యవైషమ్యమాహ (పద్మతాదీనాంత్యితి) ఫలస్యవాక్యాంతరభేదేనవిశిష్టఃస్వప్రతయానకణ్డోక్తః. ఫలసమృద్ధస్య విశిష్టద్వయోపకూతత్వేనావిరోధత్వాదజ్ఞతయావినియోగాత్, అజ్ఞత్వేనతప్తఫలకల్పనా ౭యోగాత్, తత్ర ఫలశ్రుతిరగ్ధవాదః- అత్ర పునరస్యతరవిశిష్టసామ్యాత్ పుణ్యఫలసాధనత్వేనోపాసనస్యపురుషార్థతయా క్రత్వగ్రత్వాభావాన్మోపాదాననియమవిర్లగ్నః.

౬౯॥ సూ. శ్లో॥ దర్శనాచ్చ॥ పూర్వమాత్రే పూర్వపక్షయ్యుద్విరాకృతా- అత్రలిక్తానిప్రతిపత్తువే. అనియమస్సప్రదర్శితత్వముపాదయతి (ఉద్గ్రాహకశ్రభృతీతి) *యజమానంసర్వాంశ్చర్విజోభిరక్షతీత్యత్రయజమానంరక్షణం క్రతుఫలాప్రతిబంధకరణాధిభిమిత్తవ్యం. ఉద్గ్రాహకశ్రభృతీవేదనఫలంహి క్రతుఫలాప్రతిబంధాది - తస్య బ్రహ్మశ్చర్విగోదనేననిష్ఠానత్యాంపమృద్ధాత్పశుభృతీవేదనానియమనిధిః (సమాహారాదిలిక్తానాంప్రాయిత్యమవగమ్యతథితి) ఆదావేవక్రతుఫలాప్రతిబంధాద్విధిగోపాసనం సమృద్ధిప్రతీతి- వేదనవిరహితోద్గ్రాహకసమాధానంకర్తవ్యమిత్యర్థః. సోపాసనప్రణవసహజావనియమదర్శనమపితథానజ్ఞత్వప్రతావేవ. యద్వా- ఉ తేనేనసోపాసనప్రణవసహజర్యః - అపితుప్రణవమాత్రపరామర్యః. ఉద్గ్రాహకశ్రుతిరయోపాసనవిధానం - నతూద్గ్రాహకేషణతయేత్యనేనశిష్ట పరిహృతా.

పరేతుకిముద్గ్రాహి ప్రత్యయాస్సముచ్చియేరక - కింయథాకామంస్మృతివిచారయన్తి. పురుషార్థత్వేయథాకామమనుష్టేయత్వం ఉకామ్యాస్తుయథాకామమితిద్ధం- అతఃపురుషార్థత్వతదభావవిషయవిచారాయక్తః. *తత్సహజావాక్రతీతి- *గ్రహంవాగ్యహిత్యావమసంవోన్మీయస్తోత్రముపాకరోతిస్తతమనుశంసతిప్రసాతస్సామానిగాయమూతరేతద్యజేత్యాదినాస్తాత్యాదీనాంపరస్పరసహజావాక్రతుః- ఇహతథానశ్రయతఇలిచాముః. లిక్తాదీనామపృక్షావాప్రమాణత్వాత్ సహజావాక్రవణత్రేణనాజ్ఞప్రసిద్ధిః. సహజావాక్రతిర్వినియోగప్రమాణాభావప్రదర్శనార్థేతి- సహజావశబ్దేనతస్మిన్యమరూపమజ్ఞత్వముపస్థాప్యనియోజకప్రమాణాభావేనతద్వ్యధానపరత్వంసూత్రస్యతతోపివరం. — అస్మేతు *శిష్టశ్చ- *యదేవవిద్యయాకరోతీత్యగ్ధత్వంశిష్టతఇత్యాహుః. తతోపివరం ఉద్గ్రాహముపాసీతేతివిధానపరత్వం- శిష్టశబ్దస్యవిధానేనాదర్శనాత్, *యదేవవిద్యయేత్యల్పవిధిపదాశ్రవణా, చ్చ *దర్శనాచ్చ- ఉతేనోభావరూపతత్వత్యనియమదర్శనాదితివాచకతే. తదయ్యుక్తం- *తద్దృష్టేరిత్యనేనపునరుక్తత్వాత్.

యథాశ్రయభావాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౦౬ శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాయాం శ్రీభాష్యమ్.—తృ-అ. తృ-పా.—౨౬. యథాశ్రయభావాధికరణమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే
తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

—శ్లోకః—

ఇతి శ్రీహరితమలతలకాద్భాష్యాయ నమః శ్రీరజరాజదివ్యాజ్ఞాల్పబుధేవవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వీరదాచార్యపాదసేవాసమగత శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యవృద్ధయేన
శ్రీసుదర్శనసూరిణా విలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

—శ్లోకః—

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

సముదితాధికరణసంఖ్య - ౧౦౮.— సముదితసూత్రసంఖ్య - ౪౧౬.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.

తృతీయాధ్యాయే— చతుర్థః పాదః.

పురుషార్థాధికరణమ్.

—శ్లోకః—

౧॥ సూ.

శ్లోకః పురుషార్థాతశ్చబ్దాదితిబాదరాయణః॥ శ్లోకః

గుణోపసంహారానుపసంహారఫలావిద్యైకత్వనానాత్వచిత్తాకృతా - ఇదానీంవిద్యాతఃపురుషార్థః - ఉతవిద్యాజ్ఞకాతృత్వణితిచిన్వయే. కింయుక్తం. అతః. *విద్యాతఃపురుషార్థాధికరణవాదబాదరాయణోపన్యతే. కుతః. (శబ్దాత్) దృశ్యతేహ్యపనిషదఃశబ్దోవిద్యాతఃపురుషార్థంబ్రువన్ *బ్రహ్మవిదాహ్నితిపరం *వేదాహమేతం పురుషంమహానైమాదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్ తమేవంవిద్యానమృతభావతినాన్యః పథావిద్యతేయనాయ *యథానద్యఃస్యన్దమానాస్సముద్రైస్తంగచ్ఛన్తినామరూపేవిహాయ । తథావిద్యానామరూపాద్విముక్తఃపరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యమిత్యాదిః.

అత్రసూర్యపక్షీప్రత్యవతిష్ఠతే.

౨॥ సూ. శ్లోకః శేషత్వాత్పురుషార్థవాదోయథాన్యేష్వితిజైమినిః॥ శ్లోకః నైతదేవం-యద్విద్యాతఃపురుషార్థావాప్తిశ్చబ్దాదవగమ్యతఇతి. సహ్యేష *బ్రహ్మవిదాహ్నితిపరమిత్యాదిశబ్దోవేదనాత్పురుషార్థావాప్తిమవగమయతి- కర్తృనుకర్తృభూతస్యాత్మనోయాథాత్మ్యవేదనప్రతిపాదనపరత్వాత్. అతఃకర్తృస్యం

౧॥ సూ. శ్లోకః పురుషార్థాతశ్చబ్దాదితిబాదరాయణః॥ శ్లోకః పూర్వపాదేనాస్యాధికరణస్యసజ్జతిమాహ (గుణేతి) ఉపాసనచిన్తనస్తరమజ్ఞచిన్తనంక్రియకృతపాదసజ్జతిరర్థసిద్ధా. తత్రవిద్యాయాలక్ష్మీత్వేసతిహితదజ్ఞచిన్తనంకార్యం- తస్మాదజ్ఞచిన్తనోపమాగిత్యేనవిద్యాయాలక్ష్మీత్వంప్రథమాధికరణనిరూప్యతే. కింవిద్యాతఃపురుషార్థః- ఉతవిద్యాజ్ఞకాతృత్వణితి. కింవిద్యాక్రతుకర్తృభూతాత్మసంస్కారద్వారేణక్రత్వద్ధా- ఉతాపునరావృత్తిఫలసాధనతయాపురుషార్థా. కిం * బ్రహ్మవిదాహ్నితిత్వాదయఃఫలవిధయః- ఉతార్థవాదాః. పరవిద్యానుకర్తృభూతోజీవః - ఉతతదన్యఃపరమాత్మా. కిమాచారదర్శనాదిత్వానుగృహీతం * తత్త్వమస్యాదిసామానాధికరణ్యముపాస్యస్యజీవభావమవగమయతి - నేతి. కిమిదంలిజ్ఞమనైకాన్వితం- నేతి. అనైకాన్వితత్వాభావేతదనుగృహీతసామానాధికరణ్యేనోపాస్యస్యజీవభావావగమత్పరవిద్యానాంస్వకర్తృభూతజీవసంస్కారత్వాదాత్తజ్ఞానఫలశ్రుతేరర్థవాదతయాపుష్కలసాధనత్వాభావాద్విద్యాక్రత్వగైతదజ్ఞకాతృత్వణిపురుషార్థస్యాత్. లిజ్ఞస్యానైకాన్వితత్వేతదనుగృహభావేనసామానాధికరణ్యస్యజీవానతిరేకానవగమకత్వాత్పరవిద్యానాంజీవకర్తృత్వాభావేతత్సంస్కారత్వాభావాదాత్మవిద్యాఫలశ్రుతేరర్థవాదత్వాభావేనపుష్కలసాధనతయాపురుషార్థత్వాద్విద్యాతఃపురుషార్థసిద్ధిస్యాత్. ఇదంచసిద్ధాంతోపక్రమం. విద్యాయాఃపూర్వపాదేప్రస్తుతత్వాదతశ్చబ్దేనసోక్తా. * బ్రహ్మవిదాహ్నితీతివాక్యేవిద్యయాప్రాప్యవాప్తిరుక్తా. * వేదాహమిత్యత్రవిద్యాయాః బ్రహ్మప్రాప్తిహేతుత్వంప్రతిబద్ధనివృత్తిద్వారకమిత్యర్థః. తత్రబ్రహ్మణోగృహదివిశిష్టత్వముపాయాన్తరనిషేధశ్చనీధ్యః. ఉభయమప్యభిహితం *యథానద్యఃఇతివాక్యే.

ద్వితీయసూత్రప్రభృతిపూర్వపక్షవిషయం. తదాహ (అత్రైతి)

౨॥ సూ. శ్లోకః శేషత్వాత్పురుషార్థవాదోయథాన్యేష్వితిజైమినిః॥ శ్లోకః వ్యాచక్షే (నైతదిత్యాది) (సహిత్యాది) * ఆదితోవ్యయాపద్యత్యాదిష్వివసతాత్పర్యమిత్యర్థః. కుతఇత్యతలహ (కర్తృస్యేతి) వ్రీహ్యదేఃప్రాక్షణాదివద్విద్యాఅత్మనశ్చేషత్వేనావగతా * అత్తజ్ఞాతవ్యభితి- అధీత్యస్యాస్యస్మితిజ్ఞానమపికర్తృశేషత్వేనావగతం - వ్రీహ్యదిశేషభూతప్రాక్షణాదేఃక్రతుశేషత్వంద్వారభూతవ్రీహ్యదేఃక్రతుశేషత్వేనైవయథోపపద్యతే- తథాఅత్తశేషభూతజ్ఞానస్యకర్తృశేషత్వమాత్మనఃకర్తృశేషత్వేనోపపద్యతఇతిజ్ఞాతవ్యఅత్తాత్మశ్రుతుశేషభూతమివ. కర్తృశేషభూతత్వంచకర్తృనుకర్తృభూతస్యాత్మనః - సచాత్మాజీవచేతితత్త్వరూపప్రతిపాదనపరంవేదాన్తవాక్యజాతమిత్యర్థః. అత్తజ్ఞానస్యపుష్కలసాధనత్వాన్నకర్తృజ్ఞత్వమిత్యత్రాహ (అత్యధి) * అత్తావాచలరేద్రజ్ఞవ్యభిత్వాదిమ * స్వాభ్యాదాభ్యేతవ్యభివదాత్మనఃకర్తృత్వావగమాత్ జ్ఞానేనసంస్కార్య

స్తారద్వారేణవిద్యాయాఃక్రతుశేషత్వాత్తత్రసలశ్రుతిరర్థవాదమాశ్రం- యథా న్యేషు ద్రవ్యాదిష్యతితై
మినిరాచార్యోమన్యతే. తదుక్తం. * ద్రవ్యగుణసంస్తారకర్తృసుపరార్థత్వాత్ఫలశ్రుతిరర్థవాదస్యాదితి. నను
చకర్తృసుకర్తృద్వైవాదవ్యోముముతుభిఃప్రాప్యతయావేదానైషువెద్యఉపదిశ్యతఇతిప్రాగేవోపపాదితం * నే
తరీనుపపత్తేః * భేదవ్యవదేశాచ్చ * అనుపపత్తైస్తునశారీరః * ఇతరపరామర్శాత్సత్తిచేన్నాసమ్భవాదిత్యే
వమాదిభిస్సూత్రైః. తదేవబ్రహ్మ*తత్త్వమస్యాదిసామానాధికరణ్యేనజీవాదనతిరిక్తమిత్యేతదపి * అధికంతు
భేదనిదైశాదిత్యేవమాదిభిర్నిరస్తం. సామానాధికరణ్యనిదైశశ్చ * వితదాత్మ్యమిదంసర్వం * సర్వంఖల్విదం
బ్రహ్మేతిచేతనాచేతనసాధారణః*యఃపుథివ్యాంతిష్ఠః*యత్యేనితివ్యన్నిత్యాదినావగతతత్త్వదాత్మతయావ
స్థితినిబద్ధనఇతి * అవస్థితేలికాశకృత్సత్త్వాదిభిరుపపాదితం. తత్రాథంకర్తృసుకర్తృరాత్మనోయాథాత్మ్యేప
దేశపరావేదానైశబ్రాహ్మణ్యవిద్యాయాఃకర్తృత్వంప్రతిపాద్యతే. ఉచ్యతే- వేదానైవాత్యేష్యేవవిద్యాయాః
ర్తృప్రాధాన్యం సూచయద్భిక్తిశ్చైస్తదుపబృంహితసామానాధికరణ్యనిదైశేనచవేదానైశబ్రాహ్మణ్యేహాతిరిక్తజీవస్వ
రూపయాథాత్మ్యేవదేశపరాత్తిబలాదభ్యుపగమనీయమితిపూర్వపక్షిణోభిప్రాయః. ననుచకర్తృసంసాగ
రముభేనవిద్యాయాఃక్రతుసుప్రవేశోనశక్యతేవక్తం- కర్తృత్వోక్తేవైదికసాధారణత్వేనావ్యభిచరితక్రతుసమ్భ
ద్ధిత్వాభావాత్. నైవం-తాకికస్యకర్తృణకర్తృదైహాదవ్యతిరిక్తత్వేపుష్పపత్తే, దైహాతిరిక్తనిత్యాత్మస్వరూపస్య
క్రతావేవోపయోగా, తత్త్వరూపప్రతిపాదనముభేనక్రతుసుప్రవేశోనవిరుధ్యతే. అతీవిద్యాయాః క్రతు
శేషత్వాన్నాతఃపురుషార్థః.

కానిపునస్తానిలిక్లాని - యదుపబృంహితసామానాధికరణ్యనిదై
శేన వేదానైశబ్రాహ్మణ్యేవస్వరూపపరాత్తినిర్ణయనై. తత్రాపా

3॥ సూ. * శ్రిఃశ్రిః ఆచారదర్శనాత్ ॥ బ్రహ్మవిదాంప్రాధాన్యేనకర్తృస్వేవాచారోదృశ్య
తే. అశ్వపతిఃకెకయఃకిలాశ్చవిక్తమస్తద్విజ్ఞానాయోవగతాంస్తాన్యక్షప్రత్యాహ * యత్యుమాణోహవైభగ
వక్త్రోహమస్తీతి. తథాజనకాదయోబ్రహ్మవిదగ్రాసరాఃకర్తృనిష్ఠాఃప్రతిషుదృశ్యనై * కర్తృత్వేనహిసంసిద్ధిమాస్థి
తాజనకాదయః * ఇథయాజనోపిసుబహూయజ్ఞాజ్ఞానవ్యపాశ్రయఇతి. అతోబ్రహ్మవిదాంకర్తృప్రధానత్వద
ర్శనాద్విద్యాయాఃకర్తృస్వరూపవేదనరూపత్వేనకర్తృత్వమేవేతినివిద్యాతఃపురుషార్థః.

లింగమిదం- ప్రాప్తిరుచ్యతామిత్యత్రాహ.

త్వం- అతీయజ్ఞాదస్త్రిసంబద్ధిద్వారాప్రాప్తజ్ఞాదివద్విద్యాపికర్తృసంసాగరరూపతయాకర్తృశేషభూతా. తస్మాద్భూతావ్యభిచరితక్రతుసమ్భ
విద్యాద్యారాక్రతుశేషభూతచక్రత్వస్యాపాదనోక్తవణమర్థవాదః - తద్వదవ్యభిచరితక్రతుసమ్భవికర్తృత్వాదివిద్యాయాఃక్రతుశేషభూతా
యోభుక్తులరగ్భవాదవిర్యభ్యః. సుకరణానైరాధీతాయావిద్యాయాఃక్రతుశేషత్వమపిసగ్భత్వవసుపశస్మం. ఆదిశబ్దవివరణార్థమాహ (తదుక్తమి
చోదయతి (నన్వితి) అచేతనేనేవదేశేనాపిస్వరూపైక్యానుపపత్తివ్యతిరేకసాగ్ధం * వితదాత్మ్యమిదంసర్వం * సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేతివాక్యద్వయోపా
దానం. ఏవంజీవవిరుహస్యప్రతిపాద్యమానత్వేనజీవప్రకృతిజ్ఞానాత్తద్వారావిద్యాయాఃకర్తృత్వపునుపపన్నమిత్యర్థః. పరిహరతి (ఉచ్యతే
తి) (వేదానైవాత్యేష్యేవేతి) ద్వయాజీవవిరుహపరత్వేనోక్తేష్యేవేతిభావః. లిక్లానుగ్రహత్వామానాధికరణ్యమస్వరూపైక్యపరమిత్యాహ (తదు
క్తమిదం) చోదయతి (ననుచేతి) సహ్యస్యశేషమప్యశేషంభవతి- తదసాధారణమేవహిరదగ్ధం- కర్తృవైదికకర్తృసాధారణం - ఆత్రేకర్తృ
వ్యభిచరితక్రతుసమ్భవిత్వాహవాజ్ఞానూపప్రకృతిజ్ఞానాస్తీతనతద్వారాక్రతుజ్ఞత్వమిత్యర్థః. పరిహరతి (నైవమితి).....

అనస్తరమాత్రమవతారయతి (కానీతి)

3॥ సూ. * శ్రిఃశ్రిః ఆచారదర్శనాత్ ॥ గుణముఖ్యమోర్విరోధేముఖ్యానుగుణంగుణోనేయః - సతుగుణానుగుణంముఖ్యనేయః.
తస్మాత్కర్తృశోవిద్యాయాశ్చప్రసక్తైకర్తృశోఽనుష్ఠానంతస్యప్రాధాన్యేనైవోపపద్యతే- అతీవిద్యాకర్తృత్వమిత్యర్థః.

అనస్తరమాత్రమవతారయతి (లింగమితి) ప్రాప్తిః- ప్రమాణతస్సిద్ధిః. అనుగ్రాహకముక్తం-
అనుగ్రాహ్యమభిధీయతామిత్యర్థః. అగమప్రమాణస్యకృతిలిక్లాదయోఽనుగ్రాహకాః.

౪॥ సూ. శ్లోకే తచ్చుతేః॥ శ్లోకే శ్రుతిరెవహివిద్యాయాఃకర్మాజ్ఞత్వమాహ * యదేవవిద్యయాకరోతిశ్రద్ధయోపనిషదాతదేవవీర్యవత్తరంభవతీతి. నేయంశ్రుతిఃప్రకరణాచుక్తిభమాత్రవిషయేలివ్యవస్థాపయితుంశక్త్యా - యతఃప్రకరణాచ్ఛ్రుతిర్బలీయసీ - *యదేవవిద్యయాకరోతీతివిద్యామాత్రవిషయాహీయంశ్రుతిః.....

౫॥ సూ. శ్లోకే సమన్వారమ్భణాత్॥ శ్లోకే *తంవిద్యాకర్తృణీసమన్వారభేదేభితివిద్యాకర్తృణోసాహిత్యంచదృశ్యతే- సాహిత్యంచోక్తైనన్వాయేనవిద్యాయాఃకర్మాజ్ఞత్వేసత్యేవభవతి.

౬॥ సూ. శ్లోకే తద్వతోవిధానాత్॥ శ్లోకే విద్యావతఃకర్తృవిధానాద్విద్యాకర్మాజ్ఞమిత్యవగమ్యతే. *అచార్యకులాద్వేదమధీత్యయథావిధానంగురోఃకర్మాతిశేషేణాభిసమావృత్యకుటుమ్బేశుచాదేశభిత్వాదౌ- *వేదమధీత్యేత్యధ్యయనవతఃకర్మాణివిదధదధ్ధావబోధపర్యవ్రాధ్యయనవతపవవిదధాతి. అథావబోధపర్యవ్రాధ్యధ్యయనమతిస్థాపితం. అతాబ్రహ్మవిద్యాపితర్మసువినియంతేతినపుకక్ఫలాయావకల్పతే.....

౭॥ సూ. శ్లోకే నియమాత్॥ శ్లోకే ఇతశ్చనవిద్యాతఃపురుషార్థః- *కుర్వన్నైవేహకర్మాణిజీవీషేచ్ఛతంసమాభిత్వాత్మవిదఃపురుషాయుషస్సృసర్వస్యకర్మసునియమేనవినియోగాత్కర్మణపవఫలమిత్యవగమ్యతే- విద్యాతుకర్మాజ్ఞమితి.....

ఏవంప్రాప్తేప్రచక్షుహే

౮॥ సూ. శ్లోకే అధికొపదేశాత్ప్రపాదరాయణస్యైవంతద్దర్శనాత్॥ శ్లోకే తుశబ్దాత్పక్షోవాప్యంతః. విద్యాతపవపురుషార్థః. కుతః. (అధికొపదేశాత్) కర్మసుకర్మజ్ఞీవాద్ధైయప్రత్యసీకానవధికాతిశయాసభ్యైయకల్యాణగుణాకరత్వేనాధికస్యాథావ్రసూతస్య పరస్యబ్రహ్మణోవేద్యతయోపదేశాత్ భగవతోపాదరాయణస్యవిద్యాతఃఫలమిత్యేవమేవమతం. లిక్తానితత్త్వం- వేద్యతయోపదేశస్తతావత్కర్మప్రత్యగాత్మనోధికస్యైవ. కథం. (తద్దర్శనాత్) ప్రత్యగాత్మనృశుద్ధేశుద్ధేష్యసమ్భావనీయానవ్రగుణాకరస్యవేద్యస్యనిరస్తనిఖలహేయగర్భస్యస్వసంకల్పకృతజగదుదయవిభవలయలీలస్య సర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేర్వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాన

౯॥ సూ. శ్లోకే తచ్చుతేః॥ శ్లోకే విద్యయేతిత్వతీయాశ్రుత్యాజ్ఞత్వంగమ్యతే. (నేయమిత్యాది)తతఃకిమిత్యత్రాహ(యదేవేతి)...

౧౦॥ సూ. శ్లోకే సమన్వారమ్భణాత్॥ శ్లోకే అన్వారమ్భణం- స్పర్శః. తేనసమ్ప్రదోషవక్షితః. సాహిత్యంకర్మాణవిద్యాజ్ఞత్వే పురుషదృతభిత్వత్రాహ (ఉక్తైనన్వాయేనైవ) కర్మరాత్మనఃకర్మశేషత్వమాచారదర్శనమిత్యాదికంన్యాయశబ్దేనవివక్షితమ్.

౧౧॥ సూ. శ్లోకే తద్వతోవిధానాత్॥ శ్లోకే * అతిశేషేణనిశ్చేషమిత్యర్థః. అధ్యయనవతఃకర్మాణివిదధిత - తతఃకింజ్ఞానస్యకర్మాజ్ఞత్వభిత్వత్రాహ (అర్థావబోధపర్యవ్రాధ్యయనవతపవేతి) అర్థజ్ఞానపర్యవ్రాధ్యయనకర్మమిత్యత్రాహ (అర్థావబోధేతి) (స్థాపితం) భాష్యేప్రాభాకరైశ్చశ్రుతేరవివక్షితార్థత్వాదిదోషపరిహారార్థమిత్యర్థః. సూత్రాబ్జాహుయాదిత్యక్తేహిహేమామసూత్రాజ్ఞకస్యాత్ - తథేదమపీతిభావః. సహక్రతుజ్ఞానవ్యతదనుష్ఠానమజ్ఞం- అపిత్వనుష్ఠానస్యానుష్ఠేయజ్ఞానమజ్ఞంస్యాత్ - తద్వదిహేపి.

౧౨॥ సూ. శ్లోకే నియమాత్॥ శ్లోకే కృత్స్నస్యాయుషఃక్రతుశేషత్వాన్యథేవప్రాప్తమనృత్సర్వంతచ్ఛేషభూతమిత్యర్థః. ఇహాసీపూర్వపక్షసూత్రాజ్ఞి.....

ఉత్తరసూత్రమవతారయతి (ఏవం ప్రాప్తభితి)

౧౩॥ సూ. శ్లోకే అధికొపదేశాత్ప్రపాదరాయణస్యైవంతద్దర్శనాత్॥ శ్లోకే కథంవిద్యాతఃఫలం- విద్యాయాఃకర్మాజ్ఞత్వేలిక్తానివక్ష్యతానిహిత్యత్రాహ (లిక్తానితివక్ష్యతి) తద్దర్శనాదిసూత్రభిజ్ఞోపాదానం. ఉపాసనవాక్యోపయోగిత్యాత్ స్వరూపపరవాక్యానాం- వేదనోపదేశవాక్యే

దైవ్యజీవాధివస్యకృత్సప్తశాసితమరస్యబ్రహ్మణోవేదనోపదేశవాక్యేషుదర్శనాత్. * అపహతపాష్టావిజ రోవిమృత్యుర్విశోకోవిజఘతోసిపాసస్సత్యకామస్సత్యసజ్జల్పః * తదైత్యతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితతై జోస్మజత * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ * వరాస్యశక్తిర్విచైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ * సపకౌబ్ర హ్మణానందః * యతోవాచోనివర్తంతైప్రాప్యమనసాసహానందంబ్రహ్మణోవిద్వాక్నానభేతికుతశ్చనేతి * ప షసర్వేశ్వరపషభూతాధిపతిరెషభూతపాలపషనేతుర్విధరణః * సకారణంకరణాధిపాధిపానచాస్యకశ్చిజ్జని తానచాధిపః * సతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గిసూర్యాచంద్రమసావిధృతౌతిష్ఠతఃసతస్యవా అక్షరస్యప్ర శాసనేగార్గిద్వావాపుధిన్యావిధృతేతిష్ఠతః * భీమాస్మాద్వాతఃపవతేభీమోదేతిసూర్యఃభీమాస్మాదగ్నిశ్చైన్ద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతివశ్చమృత్యాదిషు. తస్మాద్దేవదోషదేశశబ్దేషుకర్తుః ప్రత్యగాత్మనఃఖద్యోతకల్పస్యావిద్యాది హేయసమృద్ధయోగ్యస్య గణోపినాస్తీతిపరమపురుషవిషయాయావిద్యాయాస్తత్త్వాప్తిరూపమమృతత్వం తత్రతత్రప్రాయమాణంఫలమితివిద్యాతఃపురుషార్థఇతిమూక్తమ్.....

లిక్తాన్యసిరస్యతై.

౯॥ సూ. *శ్లో॥ తుల్యంతుదర్శనం॥ శ్లో॥ యదుక్తంబ్రహ్మవిదాంకర్మానుష్ఠానదర్శనాద్విద్యా కర్మాజ్ఞమితి- తన్న-విద్యానాననజ్ఞత్వేపితుల్యందర్శనం- బ్రహ్మవిదాంకర్మానుష్ఠానదర్శనమనైకాన్తికమిత్య ర్థః. అననుష్ఠానస్యాపిదర్శనాత్. దృశ్యతేహిబ్రహ్మవిదాంకర్మత్వగః * యిషయఃకావషేయాఃకిమధ్ధావయ మధ్యేష్యమహేకిమధ్ధావయం యత్యైమహాఇత్యాదౌ. అతో బ్రహ్మవిదాంకర్మత్వగదర్శనాన్నవిద్యాకర్మా జ్ఞం. కథమిషమపవద్యతే- బ్రహ్మవిదాంకర్మానుష్ఠానమననుష్ఠానంచ. ఫలాభిసంధిరహితస్యయజ్ఞాదికర్మణోబ్ర హ్మవిద్యాజ్ఞత్వాత్తథావిధస్యకర్మణోనుష్ఠానదర్శనముపవద్యతే. వత్సృతిచ * సర్వాపేతౌచయజ్ఞాదిశ్రుతే రశ్వవదితి. ఫలాధ్యస్యత్యైవయజ్ఞాదేకకర్మణోమోక్షేకఫలబ్రహ్మవిద్యావిరోధిత్వాత్తస్యాననుష్ఠానదర్శనము పపన్నతరం. విద్యానాఃకర్మాజ్ఞత్వేకర్మత్వగఃకథమిషోపవద్యతే.

యదుక్తంశ్రుత్యైవవిద్యానాఃకర్మాజ్ఞత్వమవగమ్యతఇతి- తత్రాహ.

౧౦॥ సూ. *శ్లో॥ అసార్వత్రికీ॥ శ్లో॥ నసర్వవిద్యావిషయేయంశ్రుతిః - అపితూద్రీధవిద్యా విషయైవ- * యదేవవిద్యయాకరోతీతియచ్ఛబ్దస్యానిర్ధారితవిశేషస్య * ఉద్రీధముపాసీతేతిప్రస్తుతోద్రీధవిశేషని

ష్టిత్యుక్తం. స్వరూపపరవాక్యోక్తగుణానాముపాసనాపేక్షితత్వాదిత్యర్థః. శుద్ధ్యశుద్ధ్యభయావస్థజీవస్యాసమ్భావనీయానస్తకలాణగుణాఃచ్యవైవ రస్యబ్రహ్మణాచ్యవైవ. ఉక్తగుణిష్టత్వేప్రమాణమాహ(అపహతపాష్టేతి)జుహూవత్ప్రస్తురాత్మనఃప్రత్యభిజ్ఞానేసలిహితద్వారావిద్యానాఃకర్మా జ్ఞత్వం- వేదనోపదేశవాక్యేషుజీవవిలక్షణస్యప్రతిపాద్యమానత్వేనజీవప్రత్యభిజ్ఞానాభావాన్నతద్వారావిద్యానాః కర్మాజ్ఞత్వమితిశ్రూయమాణంఫల మపినాగ్ధవాదరూపం- తస్మాద్విద్యానాఃపుణ్యసాధనత్వేననక్రత్వర్థత్వం- కింతుపురుషార్థత్వమేవేత్యర్థః.

ఉత్తరసూత్రాణాంకృత్యమాహ (లిక్తాన్యపీతి)

౯॥ సూ. *శ్లో॥ తుల్యంతుదర్శనం॥ శ్లో॥ అనైకాన్తికశబ్దేనానియతత్వముచ్యతే.*కిమధ్ధా-కింప్రయోజనాః. అజ్ఞితేష్వహ్యననుష్ఠానం నోపపద్యతేఇతిభావః. అనుష్ఠానాననుష్ఠానేవాహతేఇత్యభిప్రాయేణాహ (కథమితి) పరిహరతి (ఫలాభిసంధితి) భవత్వమపివెయంవాహతిత్వాహ (విద్యానాఃఇతి) బ్రహ్మవిద్యాఫలానామర్థవాదత్వేనమోక్షాభ్యుపలానభ్యుపగమాన్మోక్షేకఫలంకర్మానుష్ఠేయం- త్రివర్గఫలత్వననుష్ఠేయమితివిభా గానుపపత్త్యావాహతిస్తవేవేత్యర్థః.

అనంతరసూత్రశక్త్యామాహ (యదుక్తమితి)

౧౦॥ సూ. *శ్లో॥ అసార్వత్రికీ॥ శ్లో॥ ప్రకరణాచ్యుతిర్బలీయసీత్యుక్తమితిశక్త్యానాంపికపదసామర్థ్యంహిశ్రుతిః- అత్రచసా

శ్చత్వాత్ సహాయత-రోతి-తద్విద్యయేతిసమ్మధ్యతే-యదేవవిద్యయాకరోతి-తదేవవీర్యవ త్తరమితి-విద్యయా శ్రీయమాణంయచ్చజ్ఞైసన్నిశ్యతస్యహివీర్యవ త్తరత్వముచ్యతే.

యచ్ఛేదము క్తం * తంవిద్యాకర్తృణీసమన్వారభేతేభితి విద్యా కర్తృణో సాహిత్యదర్శనా ద్విద్యాకర్తృగమితి - తత్రాహ.

౧౧॥ సూ. +శ్చిః+ విభాగశ్చతవత్॥ శ్చిః+ తంవిద్యాకర్తృణీసమన్వారభేతేభిత్వత్రోక్షేనన్యా యేనవిద్యాకర్తృణోర్భిన్నఫలత్వాద్విద్యాస్వప్తేఫలాయసమన్వారభతే-కర్తృచస్వప్తేఫలాయేతివిభాగోద్రష్ట వ్యః. (శతవత్) యథాతే త్రురత్నవిక్రయిణంశతద్వయము న్వేతీత్యుక్తేత్రార్థంతం- రత్నార్థంతమి తివిభాగఃప్రతీయతే - తథేహాపి.

౧౨॥ సూ. +శ్చిః+ అధ్యయనమాత్రవతః॥ శ్చిః+ యదుక్తంవిద్యావతఃకర్తృవిధానాద్విద్యాక ర్తృజ్ఞమితి- నైతద్యుక్తం- *వేదమధీత్యేత్యధ్యయనమాత్రవతోవిధానాత్. సచాధ్యయనవిధిరెవార్థబోధేప్ర వర్తయతి - ఆధానవదధ్యయనస్యాక్షరరాశిగ్రహణమాత్రేపర్యవసానాత్. గృహీతస్యచస్వాధ్యాయస్యఫల వత-ర్నావబోధిత్వదర్శనాత్తన్నిర్ణయఫలతదర్థవిచారేపురుషఃస్వయమేవప్రవర్తతే - తతఃకర్తృగీకర్తృజ్ఞానే

మధ్యంనాస్తీత్యభిప్రాయేణాహ (సహిత) యత్క్రూరితద్విద్యయేత్వకైవిద్యాయాఃఅజ్ఞత్వంవిహితంస్యాత్ - సచతథాఽస్వయః-యదేవవిద్యయా కరోతి-తదేవవీర్యవ త్తరమిత్వన్వయః. తథాసయచ్చజ్ఞానాదితస్యవిద్యయా శ్రీయమాణస్యప్రాపకప్రమాణాకాక్షాయాంప్రకరణసన్నిహితోదీక్ష విద్యా *యదేవవిద్యయేతివిద్యాశబ్దంశ్చోచయతి- అతోఽనువాదరూపత్వాత్ ప్రమాణాదరసాపేక్షత్యేనస్వతోఽర్థసృజయసామధ్యాభావాత్వి ద్యయేతిపదమేకపదసామర్థ్యరూపాశ్చుత్తిర్నభవతిత్యర్థః.

అన నరమాత్ర స్యశక్తామాహ (యచ్ఛేదమితి)

౧౧॥ సూ. +శ్చిః+ విభాగశ్చతవత్॥ శ్చిః+ సమన్వారమ్భణశ్చుత్తిస్సాంసారికఫలవిద్యాకర్తృవిషయా. విద్యాస్వఫలప్రదానాయానైతి- కర్తృచస్వఫలప్రదానాయైత్యర్థః. బ్రహ్మవిద్యాతదజ్ఞకర్తృవిషయావాస్యాదియంశ్రుతిః. విద్యా *నేహభిక్రమనాశోస్తీన్యాయాత్ ప్రారణావసా నేముక్తిదానాయాన్వేతి- కర్తృచజ్ఞాన్తరేపివిద్యోత్సాదనాయాన్వేతీత్యర్థః.

౧౨॥ సూ. +శ్చిః+ అధ్యయనమాత్రవతః॥ శ్చిః+ (ఆధానవదితి) *అగ్నినాదధీతేత్యత్రాధానేనాగ్నేస్సమ్మద్యత్వమాత్రముక్తం- సతూత్తరక్రతువినియోగః- శబ్దస్యతావన్నాత్రేప్రసిద్ధిస్సారస్యాత్ - తథాఽత్రాపీత్యర్థః. ఏవంశబ్దస్సార్వస్యముపపాదితం-అథాథానుపపత్తిఃపరి హితై (గృహీతస్యచేతి) ప్రవర్తకాభావాన్నిహంసాయాఅనారమ్భణీయత్వంహ్యనుపపత్తిః- సాపిరాగతఃప్రవృత్త్యాపరిహృతేత్యర్థః. శ్రుతేరవివ షీతార్థత్వమపిపరిహృతంభవతి. అధ్యయనవిధేఃప్రయోజనపర్యవసాయిత్వమపిపరమ్పరయోపపద్యతే - అర్థజ్ఞానపర్యవత్వపక్షవదితి. కర్తృవబోధి త్వదర్శనాదిత్యాపాతప్రతీయచ్యతే. తత్ర కర్తృచక్రమత్వాత్ ప్రథమంకర్తృవిచారణపపద్యతే. ఆపాతప్రతీత్యాప్రవృత్తావపి *అక్షయ్యం హవైచాతుర్నాస్యయాజినస్సుకృతంభవతి *విజ్ఞానఘనపివైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్వేవానువిసశ్యతీత్యాదిధిర్వాన్యకులతయానకేవలంబ్ర హ్మవిచారవివ-కర్తృవిచారోపికర్తవ్యవివ. అధ్యయనవిధేరర్థజ్ఞానపర్యవత్వే *వేదమధీత్యసాన్వయస్సత్వస్యయనాన న్తరంశమావర్తనస్యతేర్వాధికత్వా న్నిహంసాశ్రవణస్యావసరఃస్యాత్ - రాగతఃప్రాప్తానావసరభిచెన్న-త్వాప్రత్యయస్సమానకర్తృతత్వపూర్వకాలత్వమాత్రచరః - సత్వాన న్తర్య పరః- అతోనవిరోధః. ఆనన్తర్యేసిసోష్ఠవయోగ్యర్థజ్ఞానస్యావసరప్రదపివదిధి- యథాక్రతువిధిరర్థార్జనాదేః సకేవలంన్యత్పరిధానమావృత్తిః- శ్రు తిసిద్ధావ- *అధీత్యాభిసమావృత్తేతిహిశ్రూయతే-అతోనాధ్యయనవిధిర్వాచకే. కించ-శ్రుతిన్యత్పరిధిరోధపివనాస్తి-యేనబాధ్యబాధకభావస్యాత్- ఉభయత్రాప్యధ్యయనశబ్దస్యార్థజ్ఞానపర్యవత్వేవాఽక్షరగ్రహణపర్యవత్వేవాతుల్యార్థత్వాత్. సమావృత్తస్యాపిమీమాంసాశ్రవణావసరేత్రావ యితురివస్యాదేవ. యావదర్థజ్ఞానంహితేపివచనాదనుష్ఠానమభ్యుపపద్యతే - యథాబ్రహ్మచర్యే. సచతావతామీమాంసానైరపేక్ష్యం - హితైపి తామావృత్తవిశృంభయార్థంస్వయంఃష్యాణాముపపాదనార్థంచ శ్రవణోపపత్తిః. సచాధ్యయనజన్యజ్ఞాననిరపేక్షంహితేపివచనాదనుష్ఠానేఅపకూద్రా ధికరణవిరోధః- హితైపివచనాదనుష్ఠానేపివచనప్రబ్రహ్మణిశేషాంకృత్సవేదస్యవజప్యత్వా, త్రస్యచాధ్యయనేనైవసమ్మద్యత్వాత్, అధ్య యనస్యబోధనయనాజ్ఞకత్వాత్, ఉపనయనస్యత్రైవిధికాధికారత్వా, చ్చకూద్రాదేరుపనయనానధికారాదనుష్ఠానానుపపత్తిః. * సకూద్రాయ

ప్రవర్తతే-మోక్షార్థీ చ బ్రహ్మజ్ఞానభితిని ద్యాకర్ష్యంతం. యద్యప్యధ్యయనవిధి రెవాగ్ధావబోధే ప్రవర్తయతి- తథాపి నవిద్యాకర్ష్యంతం- అర్థజ్ఞానాదధాన్తరత్వాద్విద్యాయాః. యథాజ్యోతిష్టోమాదికర్మస్వరూపవిజ్ఞానాత్ఫలసాధనభూతంతత-త్వానుష్ఠానమధాన్తరం- తథా-అర్థజ్ఞానరూపాద్బ్రహ్మస్వరూపవిజ్ఞానాదధాన్తరమేవధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యాపురుషార్థసాధనభూతావిద్యేతి నతస్యాః కర్మసమ్బంధగర్భోవిద్యతే.

౧౩॥ సూ. +శ్రిః+ నావిశేషాత్॥ ధ్విః+ యచ్ఛక్తం *కుర్వన్నేవేహకర్మాణీత్యాత్మవిదంజ్ఞానాద్వ్యావర్త్యయావజ్జీవంకర్మానుష్ఠానేనియమయతీతి- తన్నోపపద్యతే- (అవిశేషాత్) నహ్యాయంనియమః ఫలసాధనభూతస్మత్ స్త్రోకర్మవిషయభితివిశేషహేతురస్తి- విద్యాజ్ఞానభూతకర్మవిషయతయాప్యపపత్తేః. *కర్మజ్ఞైవహిసంసిద్ధిమాస్థితాజనకాదయితచవిమషస్త్యాప్రయాణాదుపాసనస్యానువర్తమానత్వాత్.....

ఏవమర్థస్యాభావ్యేనచోద్యంపరిహృత్య *కుర్వన్నేవేహకర్మాణీత్యసృవాకృత్యాస్యాస్థమాహ.

౧౪॥ సూ. +శ్రిః+ స్తుతయేనుమతిర్వా॥ ధ్విః+ వాశబ్దోవధారణార్థః. *ఈశావాస్యమిదంసర్వమితివిద్యాప్రకరణాద్విద్యాస్తుతయేసర్వదాకర్మానుష్ఠానానుమతిరియం. విద్యామాహాత్పూర్వసర్వదాకర్మకుర్వన్నపినలిప్యతేకర్మభిరితిహివిద్యాస్తుతాభవతి. వాక్యశేషశ్చైవమేవదర్శయతి *ఏవంత్యయినాన్యథేతోస్తి నకర్మణాలిప్యతేనరభితి. అతోనకర్ష్యంతంవిద్యా.

౧౫॥ సూ. +శ్రిః+ కామకారేణచైకే॥ ధ్విః+ అపిచైవమేకేశాఖనఃకామకారేణబ్రహ్మవిద్యానిష్ఠస్యగార్హస్థ్యత్యాగమధీయతే *కింప్రజయాకరిమ్యామోయేహాంనోయమాత్మాయంలోకభితి. విమరేవిరక్తస్యకామకారేణగార్హస్థ్యకర్మత్యాగంబ్రవదిదంవచనంబ్రహ్మవిద్యాయాఃకర్మానగ్రత్వందర్శయతి - యజ్ఞాదికర్ష్యంతేహివిద్యాయాః - విద్యానిష్ఠస్యకామకారేణగార్హస్థ్యత్యాగోనసమ్భవతి. అతోనవిద్యాకర్ష్యంతమ్.

విద్యాయాత్ *నచాస్యోపదిశేద్ధర్మమిత్యాదినిషేధాచ్ఛూద్రాదేర్నిపదిశతి. అతో-అధ్యయనవిధిరర్థజ్ఞానపర్యుత్తత్వాభావాదధ్యయనవతఃకర్మవిధానేస్యర్థజ్ఞానస్యకర్మవిధిశేషత్వాభావాన్నవిద్యాకర్ష్యంతమిత్వార్థః. అర్థజ్ఞానపర్యుత్తత్వవిధిరభ్యుపగమ్యచరహరతి (యద్యపీతి) (అర్థజ్ఞానాదధాన్తరత్వాత్) అధ్యయనశబ్దవాచ్యవ్యతిరక్తత్వాద్విద్యాయాః ఇత్యర్థః. నహ్యర్థజ్ఞానస్యజ్యోతిష్టోమాదికర్మశేషభూతం- విపరీతంహితే- ఏవంనాన్త్రీజస్యజ్ఞానముపాసనాభ్యాయఃవిద్యాయాశ్చేషభూతమిత్వార్థః.....

౧౬॥ సూ. +శ్రిః+ నావిశేషాత్॥ ధ్విః+ పూర్వపక్షీతోక్తస్య *కర్మజ్ఞైవేత్యాదివచనస్యాపివిద్యాజ్ఞానభూతకర్మవిషయత్వమభిప్రేత్యాహ (కర్మజ్ఞైవహితి) తస్యయావజ్జీవమనువృత్తిరజ్ఞినఃపాసనస్యానువర్తమానత్వాదుపపన్నేత్యాహ (విమషస్త్యైవ).....

ఉత్తరసూత్రసంగ్రహమాహ (ఏవమితి) అర్థస్యాభావ్యం- విద్యాయాఅర్థజ్ఞానాదధాన్తరత్వంకర్మైతికర్మవృత్తాకర్తవ్యం.

౧౭॥ సూ. +శ్రిః+ స్తుతయేనుమతిర్వా॥ ధ్విః+ *ఈశావాస్యమితి- ఈట్పబ్జన్వతీయాస్త్రః- ఈశా. తేనవాస్యం. యద్వా- ఈశావాస్యం- ఈశ్వరపరతస్త్రిమిత్వార్థః. *నరే- నరమతఃఇతిరః- నిస్సంభృత్యైకైతతో-నృథానాస్తి - నరేత్వయినకర్మలిప్యతేఇతితో-నృథానాస్తి- ఇదమేవతత్త్వం- నస్తుతిమాత్రమిత్వార్థః.

౧౮॥ సూ. +శ్రిః+ కామకారేణచైకే॥ ధ్విః+ గార్హస్థ్యత్యాగమధీయతేఇత్యభ్యాహరః. (యచ్ఛక్తీతి) నహ్యజ్ఞమవ్యాన్తిగోనస్యాగమపద్యతే - తస్మాత్పూర్వకర్మతో-నగ్రత్వంనాస్తిత్వార్థః.

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ ఊపమర్దంచ॥ శ్లో॥ పుణ్యాపుణ్యరూపస్యసమస్తసాంసారికమఖమూలస్య కర్మణామ్రహ్మవిద్యయోపమర్దంచప్రతివేదాన్తమధీయతే *భిద్యతేహృదయగ్రహిణీద్యతైసర్వసంశయాః॥ యస్తేచాస్యకర్మాణితప్తికదృష్టే పరావరణత్యాదికం. తద్విద్యాయాః కర్మాణా త్వేనసంకచ్చతే.

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ ఊర్ధ్వరేతస్సుచశబ్దేహి॥ శ్లో॥ ఊర్ధ్వరేతస్సాశ్రమేషుబ్రహ్మవిద్యాదర్శనా, తైష్వగ్నిహూత్రదర్శపూర్ణమాసాదికర్మాభావా, చ్చనవిద్యాకర్మాణం. సమార్ధ్వరేతస ఆశ్రమానసన్యైవ-యోవజ్జీవమగ్నిహూత్రంజుహూతీత్యాదినాగ్నిహూత్రదర్శపూర్ణమాసాదీనాంయావజ్జీవాధికారశ్రుతేః, శ్రుతివిరుద్ధానాంస్తృతీనాంచాప్రామాణ్యాత్. అతఃపా (శబ్దేహిత) వైదికవహిశబ్దేతేద్యత్యై *త్రయోధర్మసూక్తాః *యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతే * ఏతమేవప్రవాజిచోలోకమిచ్ఛంతః ప్రప్రజన్తీత్యాదౌ. యోవజ్జీవశ్రుతిస్త్యవిరక్తవిషయా.

౧౮॥ సూ. శ్లో॥ పరామర్శంజైమినిరచోదనాచ్ఛాపవదతిహి॥ శ్లో॥ యదివంశత్రయోధర్మసూక్తాఇత్యాదౌవైదికేశబ్దేఊర్ధ్వరేతస ఆశ్రమాద్యశ్యనై- అతస్తైసన్యైవేతి-నై తదుపపద్యతే - యతః *త్రయోధర్మసూక్తాఇత్యాదిషువాక్యేషు తేషామాశ్రమాణాంపరామర్శమాత్రంక్రియతే - అనువాదమాత్రమిత్యర్థః. కుతపతత్. (అచోదనాత్) అవిధానాదిత్యర్థః. సహ్యత్రవిధిశబ్దఃశ్రుయతే. *త్రయోధర్మసూక్తాఇత్యాదినాహిప్రకృతంప్రణవేనబ్రహ్మపాసనంస్తూయతే - *బ్రహ్మసంప్తోఽమృతత్వమేతీత్యుపసంహారాత్. అతోఽన్యార్థమనువాదమాత్రమత్రక్రియతేతేషామాశ్రమాణాం. *యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసత ఇతిచదేవయానవిధిపరత్వాత్తత్రాపినాశ్రమాన్తరవిధిసమ్భవః. అపిచాపవదతిహిశ్రుతిరాశ్రమాన్తరం * వీరహోవాపషదేవానాంయోగ్నిముద్వాసయతఇత్యాదికా. అత ఊర్ధ్వరేతస ఆశ్రమానసత్వితైమిరాచార్యోమన్యతే.

౧౯॥ సూ. శ్లో॥ అనుష్ఠేయంబాదరాయణస్సామ్యశ్రుతేః॥ శ్లో॥ గృహస్థాశ్రమవదాశ్రమాన్తరమప్యనుష్ఠేయంభగవాన్బాదరాయణోమన్యతే. కుతః. (సామ్యశ్రుతేః) ఉపాదేయతయాభిమతగృహస్థాశ్రమసామ్యంహి తేషామప్యాశ్రమాణాంశ్రుయతే. *త్రయోధర్మసూక్తాఇత్యాదిభ్యుబ్రహ్మసంప్రస్తుత్యర్థతయాసజ్జీర్ణసంగృహస్థాశ్రమస్యేతరేషాంపసమానం. అథగృహస్థాశ్రమస్యానువాదఃప్రాప్తౌసత్యామేవభవతీతితస్యప్రాప్తిరవశ్యాభ్యుపేత్యేతిమతం - తదితరేషామపిసమానం - అన్యత్రాభినివేశాత్. సచగార్హస్థ్యధర్మపవ *యజ్ఞోధ్యయనందానంతపోబ్రహ్మచర్యమితిసర్వైశ్చబైరభిధీయతే - బ్రహ్మచర్యతపసోర్గృహస్థస్యైవసమ్భవాదితియక్తం- *త్రయోధర్మసూక్తాఇతి - త్రిత్వేనసంగృహ్య *ప్రథమోద్వితీయస్త్రతీయఇతివిభాగవచనానుపపత్తైః. అతః *యజ్ఞోధ్యయనందానమితిగృహస్థాశ్రమఉచ్యతే. అధ్యయనశబ్దోవేదా

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ ఊపమర్దంచ॥ శ్లో॥ (తస్మిన్కదృష్టేపరావరణత్యాదికమిలి) అర్థప్రధానోనిర్దేశః. ఇత్యామ్యక్తార్థరూపముపమలమిత్యర్థః. (తద్విద్యాయాఇతి) సహ్యజ్ఞానాజ్ఞానఉపమర్దఉపపద్యతే- తస్మాదుపమర్దకావివోచమర్దసయస్యకర్మణానాడుమిత్యర్థః.

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ ఊర్ధ్వరేతస్సుచశబ్దేహి॥ శ్లో॥ స్మృతిష్వాశ్రమాఃప్రతీయంతఇత్యత్రాహ (శ్రుతివిరుద్ధానాని) *ధర్మసూక్తాః- ధర్మాశ్రయాః. ఆశ్రమాః.

౧౮॥ సూ. శ్లో॥ పరామర్శంజైమినిరచోదనాచ్ఛాపవదతిహి॥ శ్లో॥ అన్యార్థం- బ్రహ్మపాసనస్త్యుత్కృష్టమ్.

౧౯॥ సూ. శ్లో॥ అనుష్ఠేయంబాదరాయణస్సామ్యశ్రుతేః॥ శ్లో॥ ఆశ్రమశబ్దాధర్మపరః. స్తుత్యర్థతయానువాదసామ్యంప్రమాణాన్తరప్రాప్తిసామ్యంహిభయంసూత్రాభిప్రేతం. ఆశ్రమాన్తరకీర్తనసతిహిసామ్యంవక్తవ్యం- తదేవసాక్షి - గార్హస్థ్యధర్మాణామేవకీర్తనాదిత్యాశబ్దతే (సచగార్హస్థ్యేతి) పరిహరతి (త్రయఇతి) వ్యాఖ్యానాన్తరవ్యాప్త్యర్థంవ్యాపకే (అత్యయజ్ఞఇతి) బ్రహ్మసంప్రకృత్యసాసా

భ్యాసపరః. తపశ్శబ్దేన వైఖానసపారివ్రాజ్యయోగ్రిహణం - ఉభయోఃతపఃప్రధానత్వాత్. తపశ్శబ్దాహి
కాయక్లేశేరూఢః-సచద్వయోరపిసమానః. బ్రహ్మచారిధర్మపవబ్రహ్మచర్యశబ్దేనాభిధీయతే. *బ్రహ్మసంస్థో
ఽమృతత్వమేతీతివరత్రస్త్రాయమాణోబ్రహ్మసంస్థశబ్దోయాగికఃసర్వాశ్రమసాధారణః - సర్వేషామాశ్ర
మిణాంబ్రహ్మసంస్థాసమ్భవాత్. బ్రహ్మణిసంస్థా-సంస్థితిః-బ్రహ్మసంస్థత్వం. తచ్చసర్వేషాంసమ్భవత్యేవ.
బ్రహ్మనిష్ఠావికలాఃకేవలాశ్రమిణఃపుణ్యలోకభాజః-తేష్యేవబ్రహ్మనిష్ఠోఽమృతత్వభాగ్యవతి. తదేతద్విస్మప్త
ముక్తంభగవతాపరాశరేణ *ప్రాజాపత్యంత్రాస్తూణానామిత్యారభ్య *బ్రహ్మసంస్థాసేనాం స్మృతమిత్య
స్తేనపణ్ణ నామాశ్రమాణాందకేవలానాంబ్రహ్మలోకప్రాప్త్యంతంభలమభిధాయ *ఏకాక్షినస్సదాబ్రహ్మ
ధ్యాయినోయోగినోహియే. తేషాంతత్పరమంస్థానంయద్యైవశ్యోసూరయశ్చితేష్యేవ బ్రహ్మనిష్ఠానాంబ్ర
హ్మప్రాప్తిమభిదధతా. అతోగృహస్థాశ్రమతుల్యాఃఉద్ధ్వరేతసఆశ్రమాఅపిదృశ్యంత ఇతితేష్యనుష్ఠేయాః.
*యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతపశ్చమృతపతతిత - అరణ్యఇతితపఃప్రధానాశ్రమప్రాప్త్యపేక్షత్వా దైవయానవి
ఖానస్య తత్రా పితత్వాప్తిరక్షీకరణీయా.

పరామర్శపత్యేవిధానపత్యేచ గృహస్థాశ్రమతుల్యమేషామవ్యనుష్ఠేయత్వ మితుప
పాద్యవిధిరేవాయమాశ్రమాణాం సర్వేషాంనానువాద ఇత్యుపపాదయతుమాహ.

౨౦॥ సూ. *శ్లో॥ విధిర్వాధారణవత్ ॥ శ్లో॥ వాశబ్దోఽవధారణార్థః. విధిరేవాయమాశ్ర
మాణాం. (ధారణవత్) యథావిధిర్వాధారణవత్ *అథస్తాత్సమిధంధారయన్ననుప్రవేచపరిహి. దేవేభ్యో
ధారయతీత్యత్రానువాదసరూపాదపివాక్యాదుపరిధారణస్యాప్రాప్తత్వాద్విధిరాశ్రీయతే. తదుక్తంశేషల
క్షణే *విధిస్తధారణేపూర్వత్వాదితి. తథాఽత్రాప్తప్రాప్తత్వాద్విధిరేవాశ్రయణీయః. *బ్రహ్మచర్యం
సమాప్యగృహీభవేత్ గృహద్వనిభూత్వాప్రవ్రజేత్ యదివేతరథాబ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేత్ గృహద్వా
వనాద్వాయదహరేవ విరజేత్తదహరేవప్రవ్రజేతిజాబాలానామాశ్రమవిధిమసంతమివకృత్యైతేష్యన్యపరే
ష్యపివాక్యేష్యాశ్రమప్రాప్తిరవశ్యాశ్రయణీయేతుపపాదితం. ఏవమాశ్రమాంతరవిధానాదృణ శ్రుతిర్యావజ్ఞీ
వశ్రుతిరవవాదశ్రుతిశ్చావిరక్తవిషయాపవేతిచేదితవ్యాః. అన్యాశ్చబ్రహ్మవిదః కర్మణామాప్రయాణాదవశ్య
కర్తవ్యతావిధానిన్యఃశ్రుతయఃస్మృతయశ్చస్వస్వాశ్రమధర్మవిషయాః. అతఃఉద్ధ్వరేతస్సచబ్రహ్మవిద్యావి
ధానాద్విద్యాతఃపురుషార్థాధిపతిస్థమ్

పురుషార్థాధికరణంసమాప్తమ్.

శ్రమవిషయఃపరైర్వాన్యభ్యాతః- తద్వాన్యవృత్త్యర్థమాహ (బ్రహ్మసంస్థఇతి) యాగికః- యాగికత్వాత్. అనేన*క్షస్తావయవశక్త్యైవేత్యాద్యుక్తన
యాద్యుహ్మసంస్థశబ్దస్యచతుర్థాశ్రమచరత్వానుపపత్తిరుక్తా- అథానుపపత్త్యావినతథాఽర్థోవర్ణనీయత్యాహ (సర్వేషామితి) తస్మామేవశ్రుతో
*పుణ్యలోకభాజఇత్యుక్తం- తద్వాన్యచక్షే (బ్రహ్మనిష్ఠావికలాఇతి) (తదేతదిత్యాది) అభిదధతాపరాశరేణేత్యన్వయః. *యేచేమేరణ్యత్యాది
వాక్యస్య దేవయానవిధిపరత్వాదాశ్రమవిధిపరత్వాభావఉక్తిః పూర్వపక్షీణా - తత్పరిహరతి (యేచేమేరణ్యఇతి) దేవయానవిధానార్థంకృతో
ష్యనువాదోవానప్రస్థపారివ్రాజ్యయోఃప్రమాణాంతరస్రాప్తిసాపేక్షఇతితత్రాపివిధిరన్యేవేత్యర్థః.

*ఉత్తరసూత్రసంక్షిప్తమాహ (పరామర్శపక్షఇతి)

౨౦॥ సూ. *శ్లో॥ విధిర్వాధారణవత్ ॥ శ్లో॥ ఇందుమస్మింత్సూత్రే కృత్వాచిస్తేత్యాహ (బ్రహ్మచర్యంసమాప్యేత్యాదినా) ఋణ
శ్రుతిః *త్రిభిరుణవాకాజాయతఇత్యాదికా. అపవాదశ్రుతిః *వీరహావాపిచేవానాంయోగ్నిముద్వాసయతఇత్యేషా. *సఖిత్వంవర్తయ
న్యావదాయపమిత్యాదికాఃఆశ్రమవిశేషధర్మానువృత్తిపరాః శ్రుతయోపితత్తదాశ్రమిణాంతత్తద్ధర్మానువృత్తిపరాః- సత్వాశ్రమాంతరధర్మాణాం
బ్రహ్మవిద్యాజిత్యవిరోధిన్యత్యాహ (అన్యాశ్చేతి) అధికరణార్థముపసంహరతి (అతఇతి) ఉద్ధ్వరేతసాంబ్రహ్మవిద్యావిధానేనవిద్యాయాగృహ
స్థాశ్రమధర్మంప్రత్యజ్జ్వాణావేనపుణ్యలనాధనత్వాత్విద్యాతఃపురుషార్థనిధిత్వర్థః.

౨౧॥ సూ.

శ్లో॥ స్తుతిమాత్రముపాదానాదితచేన్నాపూర్వత్వాత్ ॥

ఇదమిదానీందిస్త్యతే * సపవరసానాం సతమఃపరమః పరాధ్యోష్టమోయఉద్గీర్ణభివంజాతీయకాని
వాక్యానిక్రత్వవయవభూతోద్గీర్ణాదిస్తుతిమాత్రపరాణి- ఆహూస్విదుద్గీర్ణాదిమరసతమాదిదృష్టివిధానాథా
నీతి. అత్రప్రతిపాదితముపాసనపరత్వమగ్నీకృణ్యోపాసనస్యపురుషార్థత్వేనక్రతుమాపాదానాయమఉక్తః.
కింయుక్తం. స్తుతిమాత్రపరాణీతి. కుతః. ఉద్గీర్ణాద్యుపాదానాత్. క్రత్వగ్భూతానిహ్యుద్గీర్ణాదీన్యూపాదాయ
తేహంసతమాదిత్వంప్రతిపాదితం. యథా జుహ్వదీనాంపృథివ్యాదిత్వంప్రతిపాదయతోవచనస్య * ఇయ
మేవజుహూఃస్వర్గోలోక ఆహవసీయఇత్యాదికస్యతత్తుతిమాత్రపరత్వం-తథేహపి. తదిదమాశంకతే (స్తుతి
మాత్రముపాదానాదితచేదితి) ఉద్గీర్ణాద్యుపాదానాత్తుతిమాత్రమేవైమాంవాక్యానాంవివక్షితమితిచేత్.

అత్రోద్ధరం (నాపూర్వత్వాదితి) నస్తుతిమాత్రత్వముపపద్యతే. కుతః. (అపూర్వత్వాత్) అప్రా
ప్తత్వాత్. నహ్యుద్గీర్ణాదయోరసతమాదితయాప్రమాణాన్తరేణప్రతిపన్నాః - యేనతత్ప్రొక్ష్యస్త్యబుద్ధ్యభ్య

ఇతరే త్రయోపి * విభాగశ్చరవదిత్యేతత్పురుషభేదేనవిభాగపరమాముః-ఆఖ్యాంశతందేయమిద్యుక్తైషజ్ఞాశదేశస్య-వజ్ఞాశదస్యస్యేతివిభాగవిది
తి. తదయుక్తం- * శంబిద్యాకర్మణీసమన్వారభేతేజ్యైకస్య, స్నేహపురుషేద్యయోరన్వారన్వృణ ప్రతితేస్తదఃరోధేనవిభాగస్యదర్శనీయత్వాత్. —
పరేచాపరేచఅభ్యయసాధ్యధావహోభవస్యస్తతామిభ్యస్తేమాత్రశబ్దస్యవేదాన్వర్థమాత్తజ్ఞానంవ్యవచేద్యమితితస్యనకర్మశేషతేత్యాముః. తచ్చాయు
క్తం- సూత్రాన్వారస్యా, దధావబోధపర్యస్తతాయాశబ్దాన్వారస్యాధానుపపత్తివిరహవిధ్యస్తత్వా, చ్చ. — త్రయోపి * నావిశేషాదితమాత్రం
విదుషవిచారయంనియమఇతివిశేషావాదవిద్వద్విషయాయం * ముక్త్యస్తేవేతినియమఇతివ్యావత్తే. తదప్రయంక్తం- బ్రహ్మవిదః ప్రకృతత్వాత్.
అతస్యతస్యైకరవిషయత్వేవిశేషావాత్విద్యాజ్ఞకర్మపరత్వేనాపినియమోపపత్తిరూపతయావ్యాఖ్యానంయుక్తం. — అన్యేరు * పరామర్శం
జైమినిరిత్యాద్యధికరణాన్తరంవర్తయన్తి. తదవితాదర్శనైరస్త్రాధ్యామయంక్తం. — పరత్వైకాధికరణమిచ్చన్దేవ * విధిర్వాధారణవదిత్య
త్ర * త్రయోధర్మస్కన్ధాఇత్యాదౌవిషయేతపశ్యన్దేవసన్ధమాత్రపరః- బ్రహ్మసంస్థశబ్దోపివాద్యాచీ - త్రయాణాంపుణ్యలొకథాక్రమముక్త్యా
బ్రహ్మసంస్థస్యామృతత్వప్రాప్తివచనాత్. యథాదేవత్వయజ్ఞదత్తైషప్రజ్ఞా - అన్యతరోమహాప్రాజ్ఞఇత్యుక్తైషుమిత్రోమహాప్రాజ్ఞఇత్యుక్తం
స్యాత్ - సతుయజ్ఞదత్తః- తద్వదితి. తదనుపపన్నం - తపశ్శబ్దస్యవసన్ధమాత్రపరత్వేపిబ్రహ్మసంస్థశబ్దస్యయాగికత్వసమ్భవేనప్రాక్షణీన్యాయాత్ప
రివ్రాజిరూఢికల్పనానుపపత్తేః ప్రకృతాశ్రమత్రయమాత్రావలబ్ధిసత్వేనాస్యవచనస్యపరివ్రాజామృతత్వప్రాప్తౌప్రమాణత్వాభావప్రస
క్తాత్. అతః * తేహంఖల్వేహంభూతానాంత్రిజ్యేవబీజాన్యజ్ఞజంజీవజమద్భిజ్జమిర్యవధారణేసత్యపిస్నేదజోద్భిజ్జయోరివాసవధారణస్థలేతపశ్యజ్ఞేనా
శ్రమద్వయస్యతస్యేణాపాదానోపపత్తేః, పుణ్యలొకథాక్రమృతత్వయోనైషేషాశ్రమేషువిద్వదవిద్వద్విషయత్వేనోపపత్తేః, * ప్రాజాపత్యంగ్య
హస్థానామిత్యాదిస్మృత్యైకాధ్యా, చ్చఅశ్రమచతుష్టయవిధిః. సచకర్మావరుద్ధత్వేనాశ్రమాన్తరాణామాత్మానుసంధానాసవకాశః-కర్మానవరుద్ధకా
లబాణుశ్యాత్. సహసర్వస్యన్నమూరాత్రైహిసీతేతివిధిః. అన్యథాజనకాదీనామాత్మవేదనాదపవర్గప్రాప్తివచనానుపపత్తేః. ఉభయభావసాన్య
గోచరకాన్త్రైయర్థంచస్యాత్. యత్తుదేవదత్తయజ్ఞదత్తైషప్రజ్ఞా - అన్యతరోమహాబుద్ధిరినిదర్శనం - తత్రాపికాలభేదేనయజ్ఞదత్తాదివిషయ
త్వంయుజ్యతే. దృష్టాన్తవైషుట్యంచ- తత్రధర్మస్త్రోపస్థాపకాన్యతరశబ్దసమనివ్యాహారాద్యోగికస్యమహాబుద్ధిశబ్దస్యధర్మస్త్రనిష్ఠత్వంయుక్తం- ఇ
హతుబ్రహ్మసంస్థశబ్దాతిరేకేణిశేష్యసమర్పకపదాభావాత్ ప్రకృతివిషయస్యమేవస్యాత్.

పురుషార్థాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౧॥ సూ. శ్లో॥ స్తుతిమాత్రముపాదానాదితచేన్నాపూర్వత్వాత్ ॥ అనస్తరాధికరణద్వయంప్రాసజ్ఞికం. బ్రహ్మసంస్థస్త్య
గ్భునుదితత్వంపూర్వపక్షీకృత్యాశ్రమద్వయస్యవిధానముక్తం- వివంస్తుతిప్రసక్తాత్సతమత్వప్రతిపాదకవాక్యానిస్తుతిపరాణి- ఉతనేతిశక్తాజా
యతఇతిప్రాసజ్ఞీకీసజ్ఞతిః. పూర్వంసప్తానాంసానాంప్రతిపాదితత్వాత్ఉద్గీర్ణసాప్తమరసత్వం * సపవరసానామిత్యాదివాక్యానిముద్గీర్ణాదిస్తుతి
మాత్రపరాణి- ఉతోద్గీర్ణాదిమరసతమత్వాదిదృష్టివిధిపరాణి. కేమేషమగ్ధవాదత్వసమాశ్రయణంన్యాయ్యం - ఉతవిధిపరత్వం. అపూర్వత్వంకింవిధి
త్వవగమయతి- నేతి. సచేత్- అగ్ధవాదత్వస్యన్యాయ్యత్వాత్స్తుతిపరాణి. అవగమయతిచేత్- విధిపరత్వస్యన్యాయ్యత్వాత్సతమత్వాదిదృష్టివిధిప
రాణి. ఉద్గీర్ణాద్యుపాసనాంపురుషార్థత్వంప్రాగుక్తం - తత్త్వముపాసనసంశయఇత్యత్రాహ (అత్రప్రతిపాదితమితి) ఉద్గీర్ణాద్యుపాదానాది
త్యేతద్వివృణోతి (క్రత్వజ్ఞేతి) తతఃకిమిత్వత్రాహ (యథేతి) సమక్రత్వజ్ఞోపాదానపూర్వకప్రతిపాదసంస్తుతిశ్చేత్- క్రత్వజ్ఞజుహూపాదానపూర్వ
కపర్థకప్రతిపాదసమస్తుతిస్సాన్యత్. నైవం- క్రత్వజ్ఞోపాదానపూర్వకస్యపురుషేణసాధయతుమశక్యగుణప్రతిపాదనైవస్తుతిరూపత్వాత్. శ
క్తాయాఅనుత్సానత్రతామాహ (తదిదమితి) ఉక్తమగ్ధంసూత్రాక్షరేషుదర్శయతి (ఉద్గీర్ణాదితి)

(అత్రోద్ధరమిత్వాది) * అపూర్వత్వాదితేతద్వాచ్యవత్ప్రే (అప్రాప్తత్వాదితి) తదపపాదయతి (సహితి) స్తుతిప్రమాణాన్తరప్రాప్తగుణానువా

త్యక్తం రసతమాదిత్యే నానూద్యేరణ. నచాగ్నిధాదివిధిరత్ర సన్నిహితః- యేన * ఇయమేవజుహూఃస్వగ్ని
లోక ఆహవనీయ ఇత్యాదివ త్ర దేక వాక్య త్వేన యయాకయాచనవిధయా తత్పుతిపరత్వమాశ్రీయేత. అతః
త్ర తువీర్యవత్త్వాదిఫలసిద్ధ్యర్థమున్దిధాదిషురసతమాదిదృష్టివిధానమేవన్యాయ్యమ్.

౨౨॥ సూ. శ్లో॥ భావశబ్దాచ్చ॥ శ్లో॥ * ఉపాసీతేత్యాదిభావశబ్దాచ్చవిధిపరత్వమేవన్యా
య్యం. విధిప్రత్యయయక్తహిక్రియాశబ్దోవిధేయమెవస్వాగ్ధమవగమయతి. తస్మాదుపాసనవిధానాద్ధాపతా
శ్మృతయః.

స్తుతిమాత్రాధికరణంసమాప్తమ్.

ॐ॥ సూ. శ్రీకృష్ణపరిష్కారాద్భవినమవిశేషతత్కాత్ ॥ ధీః॥

* ప్రత్యహోహఃపైదైహోదాసిరివ్రస్యప్రియంధామోపజామః * శ్వేతకతున్దారుణేయతసేత్యేవమాది
నివేదానైష్వస్యానానికీం పారిష్లవప్రయోగాన్ధాని - ఉతవిద్యావశేషప్రతిపాదనాన్ధానీతిచింతాయాం - * ఆ
ఖ్యానానిశంసన్బ్రీత్వాఖ్యానానాం పారిష్లవేనియోగా న్నవిద్యాప్రధానత్వం న్యాయ్యమితీతేత్. ...

న- సర్వాణ్యాఖ్యానాని * పారిష్కరప్రయోగేనవినియోగమర్హత్త్వి. కుతః. విశేషతత్వాద్వినియోగ
స్య. * ఆఖ్యానానిశంసరీత్యుక్త్వాతత్రైవిశ * మనుర్వైవస్వతోరాజేత్యాదివాచున్వాదీనామాఖ్యానాని విశే
ష్యంతే-ఆతప్తీహమేవ తప్రవినియోగఇతిగమ్యతే. తస్మాన్నసర్వవేదానైష్యాఖ్యానశ్రుతయఃపారిష్కరప్రయో
గాదాః- అపితువిద్యావిధ్యుద్ధాః.....

దేవ- అప్రాప్తగుణిధానేన- ముఖ్యవృత్తుపహాపితగుణాసమ్మదేవృత్త్యుద్రోపనీతిగుణాస్వయేన- త్రియతే. తత్తప్రమాణాద్రూప-
గుణానాదయావస్తుత్వపవత్తాహేతుమ్నాత్రికణ్ఠాత్కః. తద్వృత్తాప్తగుణిధానేనస్తుతియంస్యాత్- యద్రసతమత్వాదికభవమితివై- ఉద్ధిధా-
దేరసతమత్వాదికర్వస్యాదాగృత్వా, దయాగృహ్యధృవవిధాతుమశక్యత్వాత్, తద్విధానేనస్తుత్వపవవైఇతిపరిహరమ్నాత్రిధాపేచాభిప్రత్యే-
ననుముఖ్యాధాదాగృత్వేనతిః *ఇయమెవజామూఃత్వాదివవత్వద్రోపనీతిగుణాస్వయేనస్తుతిస్యాత్, యదిస్వరూపేణాస్వయాదాగృహ్యస్యాది-
సరమత్వాదేరారోపణస్యశక్యత్వాద్దృష్టివిధిః- తద్విః *ఇయమెవజామూఃత్వాదిష్టపిచ్చపిచ్చిస్యాత్, తత్తప్రమా (నవోద్ధిధాదివిధితి) ఆదికజ్ఞ-
పశ్చిదిభనామవిధ్యాదికంప్రకృతే. (యయాకయాచనవిధయా)చముఖ్యవృత్తైశ్చత్వః. *ఇయమెవత్వాదివాక్యస్యకర్తృనిశ్చయకరణస్మిథానాత్
*సమ్మవత్వైకవాక్యత్వైవాక్యభేదస్తునేష్యతఇతిస్వాయాదేకవాక్యస్వసేచ్ఛ్యవ్యవముఖ్యవృత్త్యాస్తుతిత్వమాశ్రితం- అత్తతుతథాస్మిహితత్వాభావే-
కవాక్యత్వాభానాత్స్తుతిత్వానుపపత్తిత్వః. సూత్రవ్యాఖ్యానముధికరణాననిగమయతి (అత ఇతి) '.....

పూర్వపక్షయన్నిష్ఠిపరిహృతా- స్వపక్షసాధకహేతురనన్తరస్మాత్తేజాభిధీయతే.

౧౨॥ సూ. +స్థితిఃస్థితిః శాశ్వతాన్తః॥ స్థితిః+స్థితిః చిద్విధావిధిరత్రాశాశ్వతిః క్రమశ్చర్యహత్ర- ఉక్తతాహసవిధస్యశ్చాశ్వత్యతే. శాశ్వ-
త్రియా. చిద్వత్ప్రత్యయముక్తాశాశ్వత్యత్ర విద్యతే.

సూరిమా తా, శివరణం సమా పమ్.

అ३॥ మా. శ్రీకృష్ణ పాంశ్లవాఢ్యాభివేషవిశేషితత్వాత్॥ శ్రీకృష్ణ ఇదమపి ప్రాసక్తిమధికరణం. రసతమాదివాక్యానాంస్తుత్పత్త్యంతఃప్రా
 ర్వపక్షీకృత్యోహాసనపరత్వంస్థాపితం- ఏవం ప్రాతర్దాదీన్యాఖ్యానానికంప్రత్యర్థాని- ఉతపారిష్లవాధానీవిశక్తయాసంస్థితః. పారిష్లవాః- ఆఖ్యానాని.
 ఇహపారిష్లవశబ్దేనాఖ్యానశంసనంవివక్షితం. శ్చైతత్తేతుర్దారుణేయఇత్యాదివాక్యానికంపారిష్లవ ప్రయోగాధాని- ఉతవిద్యావిఛానాధాని. కింపారి
 ష్లవేసర్వాఖ్యానానాంవినియోగః- ఉతమన్వాద్యాఖ్యానానామేవేతి. కిం శ్చఆఖ్యానానిశంసనవ్రీత్యాఖ్యానశబ్దసర్వాఖ్యానపరః. ఉతమన్వాద్యాఖ్యా
 నపరః. కిమాఖ్యానవిశేషామన్వాదమాఖ్యానశబ్దస్యవిశేషపరతామవగమయతి- నేతి. నచేత్-ఆఖ్యానశబ్దస్యసర్వాఖ్యానపరతయాసర్వపాతత్ర వినియ
 త్రత్వాత్సర్వాఖ్యానానిపారిష్లవాధానిస్స్యుః. విశేషపరతామవగమయతేత్- ఆఖ్యానశబ్దస్యమన్వాద్యాఖ్యానవిశేషవిషయతయాతేషామవపారి
 ష్లవేవినియోగాత్ శ్చైతత్తేతూపాఖ్యానాదీనివిద్యావిఛానాధానిస్స్యుః. (విద్యావిశేష ప్రతిపాదనాధాని) స్తావకత్వేనప్రతిపాదనాధానీశ్చర్థః. ...
 (విద్యావిశ్చర్థ్యాభి) విద్యావిధేఃస్తావకతయాశేషభూతాభిశ్చర్థః. ప్రకరణోపాత్తమాత్రానభ్యుపగమేఆఖ్యానానన్త్యాదశకృత్యంచస్యాత్.

అ॥ సూ. తపోఽష్టి తథాచై కవాక్యోపబద్ధాత్ ॥ ధీఃఃఃఃః * ఆత్మవాలరే ప్రప్రవృత్తత్వాది విధినై
కవాక్యతయోపబద్ధాచ్చాఖ్యానాం-విద్యావిధ్యధాన్యేవతానీగిగవ్యతే-యథా * సారోదిదిత్యేవమాదేకక్ర
విధ్యధత్వం- నపారిష్టచార్థత్వమ్.

పారిశ్రామికాధికరణం సమాప్తమ్.

౨౫॥ సూ. అతపవచాగ్నోద్ధహద్యనపేత్సా॥

ప్రతిప్రసంగా చవాక్రరసగతివిశేషేణార్థవ్యయం విక్రితం. విద్యావక్రార్థవైతసత్రమిణి సుక్తిత్యక్రం * ఊర్థ్వ రేతస్సుచశబ్దోఽత్యాదిభిస్తుతైః - ఇదాసీమూర్థ్వ రేతసోఽయజ్ఞాద్యభావాద్రహ్మణికా నిద్యానసమ్భవతీత్యాశక్త్యాహ.

(అతపవచాగ్నిస్థనాద్యనపేక్షేతి) యత ఊర్ధ్వ రేతస ఆశ్రమిణో విద్యాసమ్బుద్ధిత్వేన శ్రుత్యాపరిగృహ్యంతైః * బ్రహ్మసంఘోఽమృతత్వమేతి * యేచేమరణ్యేశ్రద్ధాతపశక్తుపాసతే * ఏతమేవస్మప్రాజ్ఞనో లోకమిచ్ఛంతఃప్రప్రజంతి * యదిచ్ఛన్తోబ్రహ్మచర్యం చరన్తీత్యాదికయా - అతపవార్ధ్వ రేతస్సువిద్యా అగ్నిస్థనాద్యనపేక్షా. అగ్నిస్థనం - అగ్నిధానం. ఆధానపూర్వకాగ్నిహేమాశ్రదర్శపూర్ణమాసాదికగ్నానపేక్షాతేషువిద్యా. కేవలస్వాశ్రమవిహితకర్మాపేక్షేత్యర్థః.

అగ్నివనాద్యధికరణం సమాప్తమ్.

౧౬॥ సూ. శ్లోకం సర్వాపేక్షాచయజ్ఞాదిశ్రుతైరశ్వవత్॥

యదివిద్యా యజ్ఞాద్యసపేక్షైవామృతత్వంసాధయతి - తద్విగృహ్యేష్యపి తదసపేక్షైవసాధయతుమ
ర్హతి. యజ్ఞాదిశ్రుతిరపి *విదివిషక్తిశతద్వాత్సర్వతోవెదనాగ్ధతాంసప్రతిపాదయతీతి. ...
అతఃసా (సర్వాపేక్షైతి) యజ్ఞాదిసర్వకర్తృపేక్షైవవిద్యాకర్తృవత్సుగృహ్యేష్య. కుతః. (యజ్ఞాదిశ్రు

[illegible]

పారిశ్రవా ర్థాధికరణం సమాప్తమ్.

[illegible]

అత్యవసరమైనా (ఎంతటిది)

చరేష్విదంసూత్రమూద్యాదికరణఫలనిగమనపరమామూఁ- అతపివ- విద్యాతఃపురుషార్థత్వాద్విద్యవ్యయాభలాత్పత్రానకర్తాపేషేలి. ఇదంచనిగమనముత్పత్తావెవకర్తాపేషేత్త్యనన్తరసూత్రేవక్తుమితి. తదిదంమన్తఫలత్వాల్లనాదరణీయం. పూర్వపక్షేయ్య క్త్యన్తరేనష్టుపనిసజ్జేచనలత్పన్నానపరత్వంహింసప్రయోజనం. ఊర్ధ్వరేతతశ్చమనద్వావంహింసన్తత్వాల్లఁజితభివరామర్థయోగ్యశ్చ.....

అగ్నివనాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౩॥ సూ. శ్లో॥ సర్వావేదోచయశ్చాదిశ్రుతేరశ్వవత్ ॥ ఘోషాంతో సదృశఃస్ఫుటా, కింగ్రహస్థస్యయశ్చాదికర్మతతోవిద్యాయామనీకారః-
ఉతతద్రహితస్యేతి. యశ్చాదికర్మవిద్యాక్షం- నేతి. *యశ్చనేత్యాదిశ్రుతివిద్యాక్షతయాయశ్చాదికర్మవినియంతే- నేతి. కింకర్మణోవిద్యోత్పాదకత్వం
సమ్భవతి- నేతి. అసమ్భవ- వినియోగాభావాత్ యశ్చాద్యేవిద్యాక్షత్వాభావాత్ తద్రహితస్యృహస్థస్థవిద్యానికారస్సమ్భవేత్. సమ్భవతిచేత్ - చని
యోగాద్యశ్చాదేవిద్యాజతయోతత్వతోగ్రహసంవిద్యానికారః. (యశ్చాదిశ్రుతిరవీతి) ఇచ్ఛాసాధనత్వచరతీతిభావః. ...

(యజ్ఞాదిసర్వకర్మావశ్యత) నూత్రప్రతిష్ఠా పదానంతరము జరిగిన భగవద్దేవతాపూజ.

తేః) *తమేతం వెదానువచనేన బ్రాహ్మణావిదిషన్తి యజ్ఞేనదానేనతపసానాశకేనేత్యాదినాయజ్ఞాదయోహి
ద్వ్యాగ్నత్వేనసూయన్తే. యజ్ఞాదినావిదిషన్తి-వేదితుమిచ్ఛన్తి. యజ్ఞాదిభిర్వేదనం ప్రాప్తమిచ్ఛన్తీత్యర్థః.
యజ్ఞాదీనాంజ్ఞానసాధనత్వేన త్వేవయజ్ఞాదిభిర్జ్ఞానం ప్రాప్తమిచ్ఛన్తీతివ్యవదేశఉపపద్యతే- యథాలసేర్వనన
సాధనత్వేనత్యసినాజిహ్వాంసస్తీతివ్యవదేశః. అత్యజ్ఞాదీనాంజ్ఞానసాధనత్వమవగమ్యతే. జ్ఞానంచవాక్యార్థ
జ్ఞానాదర్థాంతరభూతంధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యంవిశదతమప్రత్యక్షతాపన్నస్మృతిరూపంనిరతిశయప్రియమ
హరహరభ్యాసాభేయాతిశయమాప్రయాణాదనువర్తమానం మోక్షసాధనమిత్యుక్తమస్మాభిః పూర్వమేవ. వ
త్సృతిచ *ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాదిత్యాదినా.ఏవంరూపంచధ్యానమహరహరనుష్ఠీయమానైరిత్యనైమిత్తిక
ర్షభిఃపరమపురుషారాధనరూపైఃపరమపురుషప్రసాదద్వారేణజాయత ఇతి యజ్ఞాదినావిదిషన్తీతిశాస్త్రేణ ప్ర
తిపాద్యతే. అతఃకర్మవత్సుగృహస్థేషుయజ్ఞాదినిత్యనైమిత్తికసర్వకర్మాపేక్షావిద్యా. (అశ్వవత్) యథాగ
మనసాధనభూతో ౨శ్వఃస్వపరికరబద్ధపరికర్మాపేక్షః - ఏవం మోక్షసాధనభూతాపి విద్యానిత్యనైమిత్తిక
ర్షపరికరాపేక్షా. తదిదమాహస్వయమేవభగవాన్ * యజ్ఞోదానంతపఃకర్తనత్యాజ్యంకార్యమేవతత్ ।య
జ్ఞోదానం తపశ్చైవపావనానిమనీషీణాం * యతఃప్రవృత్తిరూభితానాం యెనసర్వమిదంతతం । స్వకర్మణా
తమాభ్యర్చ్యసిద్ధింవిస్తతిమానవ ఇతి.

సర్వాపేక్షాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ శమదమాద్యపేతస్యాత్తథాపితుతద్విధేస్తదగ్గతయాతేషామవ్యవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్ ॥
గృహస్థస్యశమదమాదీన్యప్యనుష్ఠేయాని- ఉతనేతిచింతాయాం- ఆన్తరబాహ్యాధికరణవ్యాపారరూపత్వా
త్సర్వానుష్ఠానస్య, శమదమాదీనాంతద్విపరీతరూపత్వా, చ్చాననుష్ఠేయాని. ...

(జ్ఞానసాధనత్వేనత్యేవేతి) పరమసాధ్యేచ్ఛయావిదా ౨వాన్తరసాధ్యేషుప్రవృత్తిర్వివపద్యతే - యథాస్వరేచ్ఛయావిదాస్వరేచ్ఛయాజ్ఞాదాప్ర
వృత్త్యనుపపత్తిః. ఏవంజ్ఞానేచ్ఛయావిదాతదర్థచ్ఛాసిద్ధ్యర్థప్రవృత్త్యనుపపత్తేః, సంజాతజ్ఞానేచ్ఛస్యచెచ్ఛాసిద్ధ్యర్థప్రవృత్తినైవపేక్ష్యే, చ్చయ
జ్ఞాదేచ్ఛాసాధనత్వం నోపపద్యత ఇతిభావః. జ్ఞానస్యయజ్ఞాద్యపేక్షే - వాక్యాదేవతమత్వత్వైతిత్యత్రాహ (జ్ఞానంచేతి) (ఆప్రయాణాదను
వర్తమానమితి) అర్చినో ౨నువృత్త్యా రదజస్యకర్మణా ౨నువృత్తిరపేక్షితేతిభావః. యజ్ఞాదిషుప్రవృత్తిర్యనోవధానవిరోధినీస్యాత్ - ప్రవృత్తిరావ
త్సాదిత్యత్రాహ (ఏవంరూపంచేతి) అదృచ్ఛద్వారోపకారకత్వాన్నదోషఇత్యర్థః. ...
* అశ్వవత్ - రథచర్యాదాగ్నో ౨ శ్వోనలాజ్ఞలాకర్షణేయజ్యతే-చథాఫలోత్పత్రౌసకర్మాపేక్షత ఇతిపరేవ్యాచక్షతే. ఫలోత్పత్రావసపేక్షత్వేప్రా
హ్మికేప్రవృత్తత్రావపేక్షేవసూత్రప్రతిపాద్యా- *సర్వాపేక్షేతిప్రతిజ్ఞాతత్వాత్. అతఃపరోక్తవ్యాఖ్యానంసైష్టం. — ఆపరేతువిద్యాయా.ఫలోత్ప
త్రావసగ్రాహకత్వేన యజ్ఞాద్యపేక్షే ౨స్తి- నేతిచిచార్యఅస్మీనీధాన్తయన్తి. యజ్ఞాదివాక్యేఫలసిద్ధావపేక్షప్రతీత్యభావాత్ - వెదనసాధనత్వ
మాత్త్రంహితత్రావగమ్యతే- తేననవిద్యాయాఃఫలసిద్ధాపుపకారకత్వం- అకాబ్జత్వాత్. *నిచాయ్య *తస్మిన్దృష్టే *తమేవవిద్యానిత్యాదిభిరుత్ప
న్నప్రవేదనస్యమోక్షసాధనత్వే ౨స్యావపేక్షత్వప్రతీతిసావరస్యాచుతదనుపపన్నం. — అస్మేతువిద్యాయాయజ్ఞాద్యపేక్షత్వేపరిప్రాజాంవిద్యానధి
కారప్రసక్తౌగృహస్థేషుపియజ్ఞాద్యనపేక్షేతిపూర్వపక్షంకృత్వా-గృహిణాంపరిప్రాజాంచాచారేసమానేసిసజ్జతినివృత్తిరూపపరిప్రాజ్యస్యగార్హ
స్థ్యస్థాననివిష్టత్వాత్, కర్మతన్నివృత్తిరూపయోగార్హస్థ్యపారిప్రాజ్యయోగృహణాగృహణవద్వికల్పోపపత్తేః, పరిప్రాజకేషువిద్యాయామనపేక్షే
తస్యయజ్ఞాదికర్మణాగృహిష్వపేక్షేయజ్యత ఇతిమాత్తద్వయమేకాధికరణంవర్తయన్తి. తదయంక్రం- అధికరణభేదవైవిధ్యంక్రత్వాత్. తథాహి-కి
ముఖయంనిధాన్తమాత్రం - తద్వియతిష్వనపేక్షేయా, గృహిష్వపేక్షేయా, శ్చచరస్పరతాదర్థాభావాత్సాధ్యద్వయంస్యాత్. తదానీమైకాధికర
ణ్యయంక్రం. యద్యుచ్యేత- ఆద్యంమాత్రంపూర్వపక్షవిషయం-యతిష్వనపేక్షత్వాత్గృహిష్వనపేక్షేత్యేవమర్థపరమితి. తన్న- యతిషుయజ్ఞానపే
క్షువిద్యాధికారస్యాధికరణాన్తరసాధ్యత్వాత్, తస్యచతన్మాఅపూర్వపక్షస్యచైకమాత్రప్రతిపాద్యత్వేవాక్యభేదప్రసక్తౌ, చ్చ. *ఉద్ధృతేతస్మిన్చశబ్దే
హిత్యత్రైవతత్వమర్థసమాధిప్రాయికమితిదనవాచ్యం-విద్యానజ్జత్వసమర్థవోపక్షేఽస్యమాత్తస్యవిద్యాధికారసమర్థనీతితాత్పర్యకల్పనేగౌరవప్రస
క్తౌ. అతఆద్యమాత్రస్యాధికరణాన్తరత్వంయంక్రం. తథాసత్యనన్తరాధికరణపూర్వపక్షహేతురర్థసిద్ధస్యాత్. అతో ౨ధికరణభేదఃసావరసికప్రాచుః.
సర్వాపేక్షాధికరణంసమాప్తమ్.

౨౭॥ సూ. శ్లో॥ శమదమాద్యపేతస్యాత్తథాపితుతద్విధేస్తదగ్గతయాతేషామవ్యవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్ ॥
సద్గతిః పూర్వపక్షోజ్ఞాన

ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే - యద్యపి గృహస్థకరణవ్యాపారరూపకర్మనుప్రవృత్తిః - తథాపి సవిద్యాంఘమద
మామ్యుపేతః స్యాత్. కుతః. (తదగ్గతయా తద్విధేః) విద్యాక్లతయా తేహం విధేః * తస్మాదేవం విచ్ఛాన్తో దాన్త
ఉపరత స్థితిః సమాహితా భూత్వా త్యన్వేవాత్మానంపశ్యేదితి. విద్యోత్పత్త్యైచ్చిత్రసమాధానరూపత్వేనవృష్ట
పరికర త్యాచ్ఛమాదీనాం - విద్యానిర్వృత్తయే తేహం - శమాదీనామవశ్యానుష్ఠేయత్వా, చ్చ తాన్యప్యనుష్ఠే
యాని. నచకరణవ్యాపారతద్విపర్యయరూపత్వేనకర్మణాం శమదమాదీనాంచపరస్పరవిరోధః - భిన్నవిషయ
త్వాత్. విహితేషుకరణవ్యాపారః - అవిహితేషుప్రయోజనశూన్యేషుచతదుపశమితి. నచకరణవ్యాపార
రూపకర్మనువర్తమానస్యవాసనావశ్యాచ్ఛమాదీనాముపాదేయత్వాసమ్భవః - విహితానాంకర్మణాంపరమపు
రుషారాధనతయాతత్ప్రసాదద్వారేణ నిఖిలవిపరీతవాసనోచ్ఛేదహేతుత్వాత్. అతాగృహస్థస్యశమదమాద
యోగ్యనుష్ఠేయాః.

శమదమాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౦॥ సూ.

శ్రీశ్రీశ్రీ సర్వాన్నానుమతిశ్చ ప్రాణాత్యయేతద్దర్శనాత్ ॥ శ్రీశ్రీశ్రీ

వాజినాంఘ్నోగానాంచ ప్రాణవిద్యాయాం * నహవాఅస్యానన్నంజగ్ధంభవతినానన్నంపరిగృహీతం
భవతి * నహవాపవంవిదికించనానన్నంభవతీతి ప్రాణవిదఃసర్వాన్నానుమతిస్సజీర్ణ్యతే. కిమియంసర్వా
న్నానుమతిః. ప్రాణవిద్యానిష్ఠస్యసర్వదా- ఉత ప్రాణాత్యయాపత్తా వితివిశయే-విశేషానుపాదానాత్సర్వదా.
ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే (ప్రాణాత్యయఇతి) చశబ్దోఽవధారణే. ప్రాణాత్యయాపత్తావేతేత్యర్థః. కుతః.
(తద్దర్శనాత్) దృశ్యతేహ్యన్యత్ర బ్రహ్మవిదామపి ప్రాణాత్యయాపత్తావేవసర్వాన్నాభ్యనుజ్ఞా- కింపునః

ముఖేనస్ఫుటా. కింవిద్యానిష్ఠగృహస్థశమాదీన్యూపాదేయాని- ఉతసేతి. కింయజ్ఞాదీనాంశమాదీనాంచవిరోధోఽస్తి- సేతి. కిమత్రవిధీయమానాకర
ణవ్యాపారోపరతిరూపాశాన్విర్యజ్ఞాదివృత్తి క్తవ్యాపారశాన్విః- ఉతసర్వవ్యాపారశాన్విః. సర్వశాన్విశ్చేత్ - విరోధాదనుపాదేయాని. సచేత్ - అవిరో
ధాద్భూతాస్థానాభ్యుపాదేయాని.

(యద్యపీత్యాది) విహితత్వాత్, దృష్టముఖేనోపకారకత్వా, చ్చశమాద్యనుష్ఠేయమిత్యర్థః. (అవిహితేషుప్రయోజనశూన్యేషుచేతి) శ
రీరధారణార్థమితభోజనాదివ్యాప్తత్యర్థం ప్రయోజనశూన్యేష్యిత్వక్తం. యదా - అవిహితేషు - అవిహితాప్రతిపద్యేషు. ప్రయోజనశూన్యేషు-
ముముక్షోః ప్రయోజనశూన్యానికామ్యకర్తృణి- తేష్యిత్యర్థః.

పరేత్సిదంసూత్రం పూర్వాధికరణేఽన్తర్భావ్యవ్యాచక్షతే-యజ్ఞేనవిదిషన్రీతిపరమానాపదేశతయానయజ్ఞాదివిధిః- కింతుయజ్ఞాదిపరికరవతీమ
హాభాగావిద్యేతివిద్యాప్రతిత్వాశబ్ద- ఏవంయజ్ఞాద్యనవేత్యయామశిశమాద్యుపేతస్యాత్ - శమాదీనాంవిధానాత్, విహితానామవశ్యానుష్ఠేయ
త్వాత్, యజ్ఞాదీనిచానుష్ఠేయాని- వివిధాసంయోగస్యాప్రాప్తత్వేనవిహితత్వాత్. తానివాహ్యతరాణి - శమాదీనితుప్రత్యాసన్నసాధనానీతి. శ
జ్ఞాతావదయత్రా- యజ్ఞాద్యపేక్షయాశమాద్యేవిరోధాభావాత్. తతశ్చ * తథాపీతివైయర్థ్యం. వివిధాసంయోగస్యాప్రాప్తతయా యజ్ఞాదేరవ్యను
ష్ఠేయత్వమవివక్షితమకాబ్ధంచ. పూర్వమాత్రవివక్షితస్యాక్రకథనమితిచెన్న- తతోపివరంపూర్వమాత్రస్యప్రత్యగ్ధతాచరత్వంవిహయవివిధాసంయో
గసమగ్ధనచరతయావ్యాఖ్యానం. వివిధిపార్థత్వంచాయుక్తమిత్యుక్తం. తదభ్యుపగమేషియజ్ఞాదీనాంశమాదీనాంచఉపాదేయతాసమగ్ధనస్యమిథస్తాద
ధ్యాభావాత్ సూత్రద్వయవైకాధికరణ్యమయ్యుక్తమ్.

శమదమాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨౦॥ సూ. శ్రీశ్రీశ్రీ సర్వాన్నానుమతిశ్చ ప్రాణాత్యయేతద్దర్శనాత్ ॥ శ్రీశ్రీశ్రీ బ్రహ్మవిదాంశమాదీనాన్యూపాదేయత్వేనాభ్యుక్త్యుక్తం - తత్ర
భోజననియమరూపశ్యామిశేషోఽస్తి- సచేతిచార్యతఇతిసజ్జతిః. ప్రాణవిదస్సర్వాన్నానుమతిఃకింసర్వదా- ఉత ప్రాణసంశయాపత్తా. కింబ్రహ్మవిద
ఉచ్యతేప్రప్రాణసంశయేనత్యుచ్ఛిష్టానుమతిదర్శనం. ప్రాణవిదఃసర్వాన్నానుమతేరాపద్విషయత్వమవగమయతి - సేతి. సచేత్ - సర్వదానుమతి
స్యాత్. బ్రహ్మవిదోఽపి ప్రాణసంశయేనుమతిమవగమయతిచేత్ - కైముత్యనీత్యాప్రాణవిదోసర్వాన్నానుమతిః ప్రాణసంశయాపత్తావేవస్యాత్.
ప్రాణవిద్యానిష్ఠస్యాపిసర్వాన్నానుమతేః దర్శనాద్భిహ్మవిదఃకింపుసర్వాన్యనిధాసర్వాన్నానుమతిరితిపూర్వపక్షః. సూత్రం ప్రాణవిద్యామాత్ర
విషయం- తథాపి బ్రహ్మవిదస్సానుమతిఃపూర్వపక్షేఽభిప్రేతా.

ప్రాణవిదః. ఉషస్తాకిలచాక్రాయణోబ్రహ్మవిదగ్రేసరొమటచీహతేషుకురుషుదుర్భిక్షమాషితేష్యభ్యగ్రా
మేవసన్ననశనేనప్రాణసంశయమాపన్నః బ్రహ్మవిద్యానిష్పత్యైప్రాణానామనవసాదమాకాక్షమాణభ
భ్యంకుల్కాపాఖాదస్తంభిక్షమాణస్తేనచ *ఉచ్ఛిష్టేభ్యోన్యేనవిద్యస్తభిప్రత్యక్షఃపునరపి *ఏతేషాంమేదే
హీత్యుక్త్వాతేనచేభ్యోచ్ఛిష్టేభ్యఆదాయదత్తాకంకుల్కాపాప్రతిగృహ్యేనుపానప్రతిగృహమాభ్యేనాద్ధితః
*ఉచ్ఛిష్టంమేవీతంస్యాదితివదంశ్చక్రాయణః *కిమేతేకుల్కాపాలనుచ్ఛిష్టేభ్యభ్యేనపర్యనుయక్తః *సనా
అజీవిష్యమిమానఖాదకామోమఉదపానమితి - కుల్కాపాఖాదనైస్సస్యప్రాణసంశయంపత్యైస్తావన్నాశ్ర
ఖాదనేనధృతప్రాణస్యస్వస్యోచ్ఛిష్టేదకపానంకామకారితంనిష్ఠంస్యాదిత్యుక్త్వాస్వఖాదితశేషంజాయాయై
దత్వాతయాచరహితానపరమ్యుర్యాజనేనాద్ధిజీషయాజిగమిషుఃపునరపిప్రాణసంశయమాపన్నస్తానేవేభ్యో
చ్ఛిష్టభూతాకాస్యోచ్ఛిష్టభూతాకపర్యుషితాంశ్చఖాద-అతోబ్రహ్మవిదామపిప్రాణసంశయపసర్వాన్నా
నుమతిదర్శనాదత్రావిశేషేణకీర్తితమపిప్రాణవిదస్సర్వాన్నీనత్వంప్రాణాత్యయాపత్యైవేవేతినిశ్చయతే.

౨౯॥ సూ. శ్లో॥ అపాధాచ్చ॥ శ్లో॥ *అహంశుక్లాసత్త్వశుద్ధిఃసత్త్వశుక్లాశ్రువాస్తృతిరి
తిబ్రహ్మవిద్యోత్పత్తావాహంశుద్ధివిధానాబాధాదపిబ్రహ్మవిదాం సర్వాన్నీనత్వమాపద్విషయమవగమ్యతే.
ఏవంబ్రహ్మవిదామతిశయితశక్తీనామపిసర్వాన్నీనత్వస్యాపద్విషయత్వాత్పరివిదోల్పశక్తేసర్వాన్నాను
మతిరాపద్విషయైవ.....

౩౦॥ సూ. శ్లో॥ అపిస్త్యర్యతే॥ శ్లో॥ అపిచ-ఆపద్విషయమేవసర్వాన్నీనత్వంబ్రహ్మవిదామ
న్యేషాంచస్త్యర్యతే *ప్రాణసంశయమాపన్నోయోగ్నమైతితస్తతః । లిప్యతేనసపాపేనపద్మపత్రమివా
మృనేతి.....

౩౧॥ సూ. శ్లో॥ శబ్దశ్చాతోకామకారే॥ శ్లో॥ యతోబ్రహ్మవిదామన్యేషాంచసర్వాన్నీన
త్వమాపద్విషయమేవ-అతపవసర్వైషామకామకారేశబ్దః - కామకారస్యప్రతిషేధకఃశబ్దోవర్తతే. అస్తిహి
కతానాంసంహితాయాంకామకారస్యప్రతిషేధకఃశబ్దః *తస్మాద్బ్రాహ్మణస్సురాంసపిబతీపాప్తనానోత్సృ
జాభితితి. పాప్తనాసంస్మృతోనభవానీతిమత్వాబ్రహ్మణఃసురాంసపిబతీత్యర్థః.
సర్వాన్నానుమత్యధికరణంసమాప్తమ్.

మటచీ. అశ్వవృష్టిః. ఇభమర్హతీతిభభ్యః-హస్తిపః. కుల్కాపా-చూషణీష్యః. బ్రహ్మవిదామపిసర్వాన్నానుమతిః ప్రాణాత్యయై-కింపునర్దుర్బల
ప్రాణవిద్యానిష్ఠస్యేతికైముత్యన్యాయాన్విధాత్యః.

౨౯॥ సూ. శ్లో॥ అపాధాచ్చ॥ శ్లో॥ పూర్వసూత్రైబ్రహ్మవిదసప్రాసదర్శనాత్కైముత్యన్యాయఉపపాదితః - అత్రబ్రహ్మవిద్వి
యవచనేనసపివకైముత్యన్యాయఉపపాదితః.

౩౦॥ సూ. శ్లో॥ అపిస్త్యర్యతే॥ శ్లో॥ నకేవలంసర్వాన్నానుమతేర్బ్రహ్మవిదఆపద్విషయత్వాత్ప్రాణవిదఆపద్విషయత్వంకల్పం-
సర్వేషామపిస్త్యతౌకణ్ఠాంతమేవేతిభావః.

౩౧॥ సూ. శ్లో॥ శబ్దశ్చాతోకామకారే॥ శ్లో॥ బ్రహ్మణశబ్దస్యాసంభూచితవృత్తిత్వాత్బ్రహ్మవిదామవీదంవాక్యంసాధారణం-కిం
పునఃప్రాణవిదఇతిభావః.
పరేవాపరేపసర్వాన్నీనజ్ఞానంకింకమాదివత్విద్యాజ్ఞానవిధీయతే-ఉతస్త్యుత్సర్గంశక్తిర్వ్యతభిచార్య-ఉపదేశస్యప్రవృత్తికరత్వోపప
త్యైప్రాణవిద్యాసన్నిధానాత్అర్థవిధిః - భయోభక్త్యాప్రసంగింస్యాదివత్విశేషకాప్రబాధ్యమితిపూర్వపక్షంకృత్యా - విధాయకాభావా

౩౨॥ సూ.

+శ్రిఃశ్రిః విహితత్వాచ్చాశ్రమకర్తృపి॥ శ్రిఃశ్రిః

యజ్ఞాదికర్తృజ్ఞికాబ్రహ్మవిద్యేత్యుక్తం - తానిచయజ్ఞాదీనికర్తృణ్యముముఱుణాకేవలాశ్రమిణాప్యనుష్ఠేయాని- ఉత నేతిచింతాయాం- విద్యాజ్ఞానాంసతాంకేవలాశ్రమశేషత్వేనిత్యానిత్యసంయోగవిరోధః ప్రసజ్యతఇతియజ్ఞాదీనాంకేవలాశ్రమధర్మత్వంసంసమ్భవతి.

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (ఆశ్రమకర్తృపీతి) ఆశ్రమస్యకర్తృపీభవతి. కేవలాశ్రమిణాప్యనుష్ఠేయానీత్యర్థః. కుతః? *యావజ్జీవమగ్నిహోత్రంజుహోతీత్యాదినావిహితత్వాత్ - జీవననిమిత్తతయానిత్యవద్విహితత్వాదిత్యర్థః.

తథాచవిద్యాగతయా * తమేతంవేదానువచనే నేత్యా

దినావిహితత్వాద్విద్యాశేషతయాప్యనుష్ఠేయానీత్యాహ.

౩౩॥ సూ.

+శ్రిఃశ్రిః సహకారీత్వేనచ॥ శ్రిఃశ్రిః

విద్యోత్పత్తిద్వారేణవిద్యాసహకారీతయాప్యను

ష్ఠేయాని. అగ్నిహోత్రాదీనామివజీవనాధికారస్వగ్రాధికారవద్వినియోగవృథక్తైవోభయార్థత్వంసంవిధ్యతే ఇత్యర్థః.

సృసర్వాన్నానుజ్ఞావిధిః- కింతుసర్వంప్రాణసాన్మమితివిజ్ఞానప్రశంసార్థోఽర్థవాదః- ప్రాణాత్యయేహిసర్వాన్నానుజ్ఞాదృశ్యతే - ససర్వజేతివ్యాచక్షతే. తదయుక్తం - సూత్రేఽర్థవాదశబ్దాభ్యాహారేణప్రతిజ్ఞాయావర్జనీయత్వాత్. భాష్యక్తయోజనాయాంహిప్రాణాత్యయశబ్దేనైవప్రతిజ్ఞాపూర్ణా. — అస్యేతుకింసర్వాన్నానుమతిఃక్రియతే- ఉతార్థవాదఇత్యుపాధ్వాతవిచారంకృత్వా- జైస్త్వక్రైస్త్వగుణకప్రాణవిద్యాజ్ఞాతస్ససర్వంప్రాణసాన్మమితివిజ్ఞానస్య ఫలత్వాత్తదక్షిరథవాదమాత్రమితప్రార్థపక్షంకృత్వా *సర్వమిదంప్రాణసాన్మమితివాక్యసామర్థ్యాత్ విధేకల్ప్యత్యా, దప్రతీతవిజ్ఞానతద్విధికల్పనాఽయోగాత్యెనకేనచిదన్వేనప్రాణోరక్షితవృత్తివిధినిశ్చిత్య- శబ్దాత్పాద్యైవచారమాహుః-కిమియంసర్వాన్నానుమతిస్సర్వదా- ఉతప్రాణాత్యయఇతి. అవిశేషాత్సర్వదేవిపూర్వపక్షః. ఆప్రతిజ్ఞాన్వేనాస్యదారక్షణనిధిఃప్రాణాత్యయఇతిసిద్ధాంతోక్తః. తత్తోపాధ్వాతవిచారాయామప్రతీతవిజ్ఞానతద్విధికల్పనగౌరవంతమక్తమయుక్తం - *సహవాచకంమేఽస్తంభమిష్టతీత్యుక్తే *యత్కించిదమాశ్వభృతాశ్వమిభ్యస్తేన్నమితుక్త్యా * సహవాచకంవిధికించనాసన్నమితి - వివరించుటైన వెదనస్యాభిహితత్వాత్. అత ఏవాశ్రుతస్య ప్రాణరక్షణసృతద్విధేశ్వ కల్పనమప్యయుక్తమ్.

సర్వాన్నానుమత్యధికరణంసమాప్తమ్.

౩౨॥ సూ. +శ్రిఃశ్రిః విహితత్వాచ్చాశ్రమకర్తృపి॥ శ్రిఃశ్రిః అవాన్తరసగ్గతిమాహ (యజ్ఞాదీతి) పరమప్రకృతేనసగ్గతిరీత్యర్థః. కింవిద్యాజ్ఞాతాన్యాశ్రమకర్తృజీకేవలాశ్రమిణోప్యనుష్ఠేయాని- నేతి. కిమేవంవిద్యాజ్ఞత్వేకేవలాశ్రమాజ్ఞత్వంసంసమ్భవతి- నేతి. కింకేవలాశ్రమాజ్ఞత్వేనిత్యానిత్యసంయోగవిరోధఃప్రసజ్యతే- నేతి. ఆశ్రమాజ్ఞత్వేవిద్యాజ్ఞత్వేచకర్తృన్తరత్వమస్తి- నేతిచ. కర్తృన్తరత్వేనత్యనేకస్యకర్తృణావినియోగవృథక్త్యాభావేననిత్యానిత్యసంయోగవిరోధప్రసజ్జేనకేవలాశ్రమాజ్ఞత్వాసమ్భవాదముముఱోరసంసమ్భేయాని. కర్తృన్తరత్వంనాస్తిచేత్ - వినియోగవృథక్త్యేననిత్యానిత్యసంయోగవిరోధాభావాత్కేవలాశ్రమాజ్ఞత్వసమ్భవాత్కేవలాశ్రమిణోప్యనుష్ఠేయాని.(నిత్యానిత్యసంయోగవిరోధఇతి) యావజ్జీవమనుష్ఠానం, మోక్షేచ్ఛానుగుణమనుష్ఠానం, చవిరుద్ధమిత్యర్థః. కేవలాశ్రమధర్మత్వం- ముముక్షురహితాశ్రమధర్మత్వం. ఆశ్రమితిపాఠోద్భవ్యశ్చేత్ - కేవలశబ్దోఽముముక్షుపరః.

(అనుష్ఠేయానీత్యర్థఇతి) యజ్ఞాదీనికర్తృణీత్యభ్యాహరః.

అనేనసగ్గతముత్తరసూత్రార్థమాహ (తథాచేతి)

౩౩॥ +శ్రిఃశ్రిః సహకారీత్వేనచ॥ శ్రిఃశ్రిః సమన్వయవ్యాప్యత్వర్థంవిద్యోత్పత్తిద్వారేణత్యుక్తం. నిత్యానిత్యసంయోగవిరోధమాశక్త్యాహ (అగ్నిహోత్రాదీనామివేతి) (వినియోగవృథక్త్యైవ) వినియోగః- శేషత్వజ్ఞాపకవిధిః. వినియోగవృథక్త్యవద్ద్యనేననిత్యానిత్యసంయోగవిరోధపరిహరస్మాత్తద్వయఫలం- నత్వేకస్య - వినియోగవృథక్త్యైవకేనాదర్శితత్వాత్.

తద్వదేవకర్తాస్తరత్వమపినాస్తీత్యాహ.

౩౪॥ సూ. శ్లో॥ సర్వథాపితపవోభయలిక్ష్ణాత్ ॥ శ్లో॥ సర్వథా - విద్యార్థత్వే ఆశ్రమార్థత్వే పితపవయజ్ఞాదయఇతి ప్రతిపత్తవ్యం- సకర్తస్వరూపభేదఇత్యర్థః. కుతః. (ఉభయలిక్ష్ణాత్) ఉభయశ్రుతౌ తాయజ్ఞాదితద్వై సత్యభిజ్ఞాప్యవినియోగాత్, కర్తస్వరూపభేదే ప్రమాణాభావా, చ్చ.....

౩౫. సూ. శ్లో॥ అనభిభవంచదర్శయతి॥ శ్లో॥ *ధర్మైణ పాపమవనుదతీత్యాదిభిశ్చ తానేవ యజ్ఞాదిధర్మాన్నిర్దిశ్యతై ర్విద్యాయా అనభిభవం- పాపకర్మభిరుత్పత్తి ప్రతిబద్ధాభావందర్శయతి. అహరహరనుస్థీయమానై ర్విద్యాదిభిర్విశుద్ధై ర్మతః కరణే ప్రత్యహం ప్రకృప్య మాణావిద్యోత్పద్యతే. అతస్తేపవోభయత్రయజ్ఞాదయః.....

విహితత్వాధికరణం సమాప్తమ్.

౩౬॥ సూ. శ్లో॥ అన్తరాచాపితుత్పత్తిః॥ శ్లో॥

చతుష్టమాశ్రమిణాం బ్రహ్మవిద్యాయా మధికారోఽస్తి, విద్యాసహకారిణ ఆశ్రమధర్మా, ఇతిచోక్తం- యెపునరాశ్రమానన్తరావర్తనై విధురాదయః- తేషాం బ్రహ్మవిద్యాయా మధికారోఽస్తి- నవేతివిశయే- ఆశ్రమధర్మైక ర్తవ్యతాకర్తాద్విద్యాయాః, అనాశ్రమిణాంచాశ్రమధర్మాభావా, న్నాన్త్యధికారః. ...

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (అన్తరాచాపిత్వే) తుశబ్దః పక్షవ్యాప్త్యర్థః. చశబ్దోఽవధారణే- అన్తరావర్తమానానాం- అనాశ్రమిణామపి విద్యాయా మధికారోఽస్త్వేవ. కుతః. (తద్వత్ప్తే) దృశ్యతేహి రైకభీష్మసంవత్సరేనామనాశ్రమిణామపి బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠత్వం. సచాశ్రమధర్మై రేవవిద్యానుగ్రహఇతిశక్యంవత్తుం- *యజ్ఞేనదానేనతపసానాశకేనేతిదానాదీనామాశ్రమేష్వనైకాన్తికానామవ్యనుగ్రహకత్వశ్రవణాత్. యథోర్ధ్వ

ఉత్తరసూత్రకృత్యమాహ (తద్వదితి)

౩౪॥ సూ. శ్లో॥ సర్వథాపితపవోభయలిక్ష్ణాత్ ॥ శ్లో॥ అగ్నిమూత్రశబ్దస్యతుల్యత్వేపికుఠపాయినామయస్మాదేవాత్రైమానమగ్నిమూత్రంబుమూతీతివిహితేస్వరూపభేదోద్యత్యత్యత్యత్రాహ (కర్తస్వరూపభేదే ప్రమాణాభావాచ్చేతి) కర్తాస్తరత్వపుష్కదాసస్యతత్వేణానుష్ఠానంభావః.....

౩౫॥ సూ. శ్లో॥ అనభిభవంచదర్శయతి॥ శ్లో॥ ఆదిశబ్దోయజ్ఞాదివాక్యపరః. అజ్ఞత్వంవదతా * యజ్ఞేనదానేనేత్యాదినాయజ్ఞాదిధర్మాన్నిష్ఠైః - అజ్ఞత్వేనకించిత్కారంవదద్వాక్యమసియజ్ఞాదిపర్యాయశబ్దేననిర్దిశతీత్యర్థః. (దర్శయతి) శ్రుతిలిలికషః. కించిత్కారంవివృణోతి (అహరహరి) ...

*సర్వాపేక్షేవిద్యాజ్యత్వము క్తం- *సహకారిత్వేనచేతిఫలవిరోధినిససేనసమసముచ్చయఉత్పత్త్యనే. విద్యాయావివప్రతిబంధకనివర్తనశాస్త్రవశాత్, బ్రహ్మప్రాప్తైర్విత్వతయాసాధ్యత్వానుపపత్తేః, సహధావశ్రవణస్యాజ్ఞాపాపవిషయతయా ౭స్యథాసిద్ధత్వా, చ్చులభావిభాగకల్పనమయి క్తం. సూత్రభేదస్తుశజ్ఞాభేదనిబద్ధనః. *ఉభయలిక్ష్ణాదితి- *తమేతంవేదానువచనేన *అనాశ్రితైకర్తఫలమిత్యాదిశ్రుతిలిక్ష్ణాత్ప్రతిలిక్ష్ణాచ్చసిద్ధవజ్ఞానరూపాదిత్యాహుః తతోపి శ్రుతావేవవాక్యద్వయే ప్రత్యభిజ్ఞాపనపరత్వంయి క్తం- అనన్యత్వస్యసాధ్యత్వాత్.....

విహితత్వాధికరణం సమాప్తమ్.

౩౬॥ సూ. శ్లో॥ అన్తరాచాపితుత్పత్తిః॥ శ్లో॥ అవాన్తరసజ్జతిమాహ (చతుర్థామితి) కించిధురాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాధికారోఽస్తి- నేతి. కింతేషాంసాజ్ఞబ్రహ్మవిద్యోవసంహరసామర్థ్యమస్తి- నేతి. కిమాశ్రమాణాంసాధారణధర్మాజ్ఞీకారిద్యాభవతి- నేతి. *తపసాబ్రహ్మచర్యేణత్యాదినియాగోపబంహితం రైక్యాదీనాంవిద్యానిష్ఠత్వదర్శనంవిద్యాయాస్సాధారణకర్తాజ్ఞకత్వమవగమయతి- నేతి. సచేత్ - సాధారణధర్మాజ్ఞకత్వాసమ్మత్ సాజ్ఞవిద్యోవసంహరసామర్థ్యేనవిధురాదీనామసాధికారః. అవగమయతిచేత్ - సాధారణధర్మాజ్ఞకత్వేనవిద్యాయాః- తపశసంహరసామర్థ్యాల్విధురాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాధికారః. విధురః- మృతదారః. ఆదిశబ్దాపాత్రి౭కృతదారః. ...

(సచేతి) ఆశ్రమధర్మానుపపత్తేవర్గధర్మైరనుగ్రహఉపపద్యత్యత్యర్థః. అనైకాన్తికానాం - అనియతానామ్.....

రేతస్సువిద్యానిష్ఠత్వదర్శనాదగ్నిహేమాత్రాదివ్యతిరిక్తైరేవవిద్యానుగ్రహఃప్రియతే- తథానాశ్రమిష్వపివిద్యాదర్శనాదాశ్రమానియతైర్జ్ఞాపవాసదానదేవతారాధనాదిభిర్విద్యానుగ్రహశ్శక్యతేకర్తుమ్.

౩౭॥ సూ. +శ్లో॥ అపిస్త్యతే॥ +శ్లో॥ అపిచ-అనాశ్రమితామపిజపాదిభిరేవవిద్యానుగ్రహః స్త్యతే *జపేనాపిచసంసిద్ధ్యైర్బ్రాహ్మణోనాత్రసంశయః॥ కుర్యాదన్యన్నవామర్యాశ్చైత్రోబ్రాహ్మణఉచ్యత ఇతి. సంసిద్ధ్యేత్ - జపాద్యనుగృహీతయావిద్యయాసిద్ధౌభవతీత్యర్థః.

౩౮॥ సూ. +శ్లో॥ విశేషానుగ్రహశ్చ॥ +శ్లో॥ నకేవలంన్యాయస్తృతిభ్యామయమర్థస్సాధనీయః- సూత్రయతేచానాశ్రమనియతైర్ధర్మవిశేషైర్విద్యానుగ్రహః *తపసాబ్రహ్మచర్యేణశ్రద్ధయా విద్యయా త్యానమున్విష్యేదితి.

౩౯॥ సూ. +శ్లో॥ అతస్త్వితరజ్జ్యాయోలిక్లాచ్ఛ॥ +శ్లో॥ తుశబ్దోవధారణే. అతః - అనాశ్రమిత్వాదితరత్ - ఆశ్రమిత్వమేవజ్యాయః. అనాశ్రమిత్వమాపద్విషయం- శక్త్యస్త్యాశ్రమిత్వమేవోపాదేయమిత్యర్థః. భూయోధర్మకాల్పధర్మకయోరతుల్యకార్యత్వాత్. (లిక్లాచ్ఛ) స్మృతేరేవేత్యర్థః. స్త్యతేచశక్తం ప్రత్యాశ్రమస్యోపాదేయత్వం *అనాశ్రమీనతిష్ఠేత్తుదిసమేకమపిద్విజిత్యాదినానివృత్తబ్రహ్మచర్యస్యమృతభార్యస్యచావైరాగ్యేనాదారాలాభఆపత్.

విధురాధికరణంసమాప్తమ్.

౩౭॥ సూ. +శ్లో॥ అపిస్త్యతే॥ +శ్లో॥ * బ్రాహ్మణః - బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠః. అత్రజపాదినావిద్యానుగ్రహఃకథంజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ (జపాద్యనుగృహీతయేతి)

౩౮॥ సూ. +శ్లో॥ విశేషానుగ్రహశ్చ॥ +శ్లో॥ విశేషజ్ఞంనమాసంచవ్యాచక్షే (ధర్మవిశేషైర్విద్యానుగ్రహ ఇతి)

ఆశ్రమానియతధర్మైరేవానుగ్రహఉపపద్యతేచేత్ - ఆశ్రమప్రాప్తిక్షమైరపిఆశ్రమాపేక్ష్యైర్ - తతశ్చయజ్ఞాదిక్రుతివైయర్థ్యంసాధయిత్వత్రాహ.

౩౯॥ సూ. +శ్లో॥ అతస్త్వితరజ్జ్యాయోలిక్లాచ్ఛ॥ +శ్లో॥ (భూయోధర్మకాల్పధర్మకయోరతుల్యకార్యత్వాదితి) శక్తం ప్రత్యతుల్యకార్యత్వాదిత్యర్థః. క్రుతేరనుమాపకత్వాత్ స్మృతిర్నిర్దిశ్యతేనోచ్యతే. ఆపచ్ఛాధికమాహ (నివృత్తబ్రహ్మచర్యస్యేతి) సారివ్రాజ్యవ్యాప్యత్యర్థమాహ (అనైరాగ్యసతీతి) బ్రహ్మనిష్ఠేష్టవ్వనుయాయైరాగ్యంనామ- లోకాస్తరజ్ఞాస్తరభోగ్యనైరపేక్ష్యం- అత ఇదమవైరాగ్యమవిరుద్ధం. యద్యాదాగ్వాన్యధర్మశ్రద్ధా అనైరాగ్యం.

పరేచాపరేచ *అపిస్త్యతేతిసూత్రంసంవరాదీనామాశ్రమవిహితగ్నచర్యాచరణపరంవ్యాచక్షతే- *విశేషానుగ్రహశ్చేత్యేతత్ *జప్యేనైవతుసంసిద్ధ్యేతిత్యనేనసాధారణధర్మవిశేషేఃవిద్యానుగ్రహసమ్యవపరం, *అనేకజన్మసంసిద్ధిఇతిపూర్వకృతసుకృతైర్విద్యానుగ్రహపరం, చవ్యాచక్షతే. తదయుక్తం - విద్యాయాస్సాధారణధర్మానుగ్రహ్యత్యేనగ్నచరణస్యవిరుద్ధత్వాత్. నహిగ్నచర్యానామసర్వాశ్రమసాధారణోధర్మః. నతుకన్యచిహ్నీదితః. అతస్మాత్తద్వయస్యసాధారణధర్మానుగ్రహపరక్రుతిస్తృతివిషయత్వంయుక్తం. ఉన్నతచర్యాచరణాశ్రమానపేక్ష్యంసిద్ధితితేన- ఉన్నతచర్యాయాః *జనేనావమతోయోగీయోగసిద్ధింబవిష్టతిజనావమానజనితయోగసిద్ధయోస్వప్రకర్షాచ్ఛాదనార్థత్వాత్, దృష్టేసమృతవృత్తకల్పనసాన్యాన్యాన్యత్వాత్, విధ్యస్తరాదర్శనా, చ్ఛాదనార్థతయాపుష్పపన్నేనోన్మత్తాచరణేన విద్యాయాఆశ్రమనైరపేక్ష్యకల్పనాయోగాత్, తత్కల్పనస్య *అతస్త్వితరజ్జ్యాయ ఇత్యనస్తరసూత్రవిరోధా, దనాశ్రమిత్వనిషేధకవచనాస్తరవిరోధా, చ్చ. *లిక్లాచ్ఛేత్యేతస్య *అగ్నెగృహపతేనుగృహపతిఃతేనైతి బ్రహ్మవిత్సుణ్యకృతైజనశ్చైతిగార్వధ్యప్రాశస్త్యగమకశ్రాతలిక్లా, దనాశ్రమనిష్ఠాపరస్తృతిలిక్లా, చేత్యర్థమాహుః. తత్రజ్యాయస్త్యప్రతీతేరస్ఫుటత్వాచ్చాతలిక్లానాదరః.

విధురాధికరణంసమాప్తమ్.

౪౦॥ సూ. +శ్చిః+ తద్బ్రూతస్యతునాతద్భావజైమినేరపినియమాత్తద్రూపాభావేభ్యః॥ శ్చిః+శ్చిః

నైస్తిక వైఖానసపరివ్రాజకాశ్రమేభ్యఃప్రచ్యుతానామపిబ్రహ్మవిద్యాయామధికారోఽస్తి - నేతి. వి
త్తాయాం- విధురాదివదనాశ్రమైకాన్తైర్దానాదిభిర్విద్యానుగ్రహసమ్భవాదస్యధికారః. ...

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (తద్బ్రూతస్యతునాతద్భావజైమి) తుశబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యర్థః. తద్బ్రూతస్య-నైస్తి
కాద్యాశ్రమనిష్ఠస్యనాతద్భావః. అతథాభావః- అనాశ్రమిత్వేనావస్థానంససమ్భవతి. కుతః. తద్రూపాభా
వేభ్యోనియమాత్. తద్రూపాణి- తేషాం- నైస్తికాదీనాంరూపాణి- వేషాః. ధర్మాభివ్యక్త్యర్థః. తేషామభావాః-
తద్రూపాభావాః. తెభ్యఃశాస్త్రైరినియమాత్. నైస్తికాద్యాశ్రమప్రవిష్టాకాస్వాశ్రమధర్మనివృత్తిభ్యోనియ
చ్ఛన్తిసిశాస్త్రాణి *బ్రహ్మచార్యాచార్యకులవాసీతృతీయోత్యస్తమాత్మానమాచార్యకులవసాదయన్నితి, *అ
రణ్యమియాత్తతోనపునరేయాదితి, *సన్యస్యాగ్నింనపునరావర్తయేదితి, చ. అతోవిధురాదివనైస్తికాదీనా
మనాశ్రమిత్వేనావస్థానాసమ్భవాన్నతానధికరోతిబ్రహ్మవిద్యా. జైమినేరపీత్యవిగానందర్శయన్నుక్తంస్వా
భిమతందృఢయతి.....

అథస్యాత్-నైస్తికాదీనాంబ్రహ్మచర్యాత్ప్రమ్యతానాంప్రాయశ్చిత్తాదధికారస్సమ్భవతి. అస్తి
చ ప్రాయశ్చిత్తమధికారలక్షణేనిరూపితం *అవకీర్ణిపశుశ్చతద్వదితి. అతఃప్రచ్యుతబ్రహ్మచర్యస్య
ప్రాయశ్చిత్తసమ్భవాత్ప్రాయశ్చిత్తోబ్రహ్మవిద్యాయామధికరివ్యతీతి. తత్రాహ.

౪౧॥ సూ. +శ్చిః+ నచాధికారికమపివతనానుమానాత్తదయోగాత్॥ శ్చిః+శ్చిః అధికారలక్షణో
క్తమపిప్రాయశ్చిత్తంనైస్తికాదీనాంతద్భ్రూతానాంససమ్భవతి. కుతః. (పతనానుమానాత్తదయోగాత్) నై
స్తికాదీనాంప్రచ్యుతానాంపతనస్త్వేస్తస్యప్రాయశ్చిత్తస్యాసమ్భవాత్ *అరుఢోనైస్తికంధర్మంయస్తుప్ర
చ్యవతేద్విజః॥ ప్రాయశ్చిత్తంసశ్యామయేనశుద్ధ్యేత్సత్తపేతి. అతోఽధికారలక్షణోక్తంప్రాయశ్చిత్తమి
తరబ్రహ్మచారివిషయమ్.....

౪౨॥ సూ. +శ్చిః+ ఉపపూర్వమపీత్యేకేభావమశనవత్తదుక్తం॥ శ్చిః+శ్చిః నైస్తికాదీనాంబ్రహ్మ

౪౩॥ సూ. +శ్చిః+ తద్బ్రూతస్యతునాతద్భావజైమినేరపినియమాత్తద్రూపాభావేభ్యః॥ శ్చిః+శ్చిః విధురాదేర్విద్యాధికార ఉక్తః - అనా
శ్రమిత్వసామ్యత్ ఆశ్రమశ్రుత్తానామపివిద్యాధికారఇతిశబ్దాయాసంజ్ఞతిః. వైఖానసః-వాసప్రస్థః, కిం నైస్తికాద్యాశ్రమశ్రుత్తానాంబ్రహ్మవి
ద్యాధికారోఽస్తి - నేతి, కిమేషాంసాక్షాద్విద్యోపసంహారసామర్థ్యమస్తి - నేతి. కిమేషాం ప్రాయశ్చిత్తాత్కుచిత్వంసమ్భవతి - నేతి, కిం * యోబ్ర
హ్మచారిస్త్రీయముపేయాదితినిరూపితం ప్రాయశ్చిత్తంసర్వబ్రహ్మచారివిషయం- ఉతనైస్తికాదివ్యతిరక్తవిషయం. * ప్రాయశ్చిత్తంసశ్యామితి ప్రా
యశ్చిత్తభావన్తరణం కిం ప్రాయశ్చిత్తస్యవ్యతిరక్తబ్రహ్మచారివిషయతామవగమయతి- నేతి. నచేత్- ప్రాయశ్చిత్తస్యసర్వవిషయతయాశుద్ధిసమ్భ
వేనసామర్థ్యాదధికారః. అవగమయితేత్- ప్రాయశ్చిత్తస్యఉపకుర్వాణవిషయతయాశుద్ధిసమ్భవేనాసామర్థ్యాత్ బ్రహ్మవిద్యానధికారః. ...
* బ్రహ్మచారీత్యాదిక్రమైర్నైస్తికవిషయా.....

-అనన్తరసూత్రమవతారయతి (అథస్యాదితి) అధికారలక్షణ-పక్షేఽధ్యాయే. * అవకీర్ణిపశుః- గర్భభః. * బ్ర
హ్మచార్యవకీర్ణివైర్వతంగర్భభూలభేత్యుక్తం- బ్రహ్మచర్యభ్రష్టేఽవకీర్ణి- బ్రహ్మచర్యం - స్త్రీనియతి. సాగృహష్ఠ
వ్యతిరక్తానాం త్రయాణామపితుల్య- తస్మాత్తేషామవకీర్ణిప్రాయశ్చిత్తంకర్తవ్యమితిపూర్వపక్షేణోఽభిప్రాయః.

౪౪॥ సూ. +శ్చిః+ నచాధికారికమపివతనానుమానాత్తదయోగాత్॥ శ్చిః+శ్చిః తద్బ్రూతాధికారికప్రాయశ్చిత్తంకింవిషయమిత్వత్రాహ
(అత ఇతి) యఉపకుర్వాణబ్రహ్మచారిశ్రష్టః- తద్విషయమవకీర్ణిప్రాయశ్చిత్తమిత్వర్థః.

౪౫॥ సూ. +శ్చిః+ ఉపపూర్వమపీత్యేకేభావమశనవత్తదుక్తం॥ శ్చిః+శ్చిః ఇదంచౌద్యసూత్రం. బ్రహ్మచర్యప్రచ్యవసస్య మహాపాతకే
షుఅపరిగణితత్వాత్, ఉపకుర్వాణబ్రహ్మచారిణః స్త్రీనియమాతిక్రమస్యోపపాతకాక్షర్యతస్యప్రాయశ్చిత్తకథనా, తస్యవనైస్తికాదివ్యతిరేకాత్,

చర్యప్రచ్యవనముపపూర్వం- ఉపపాతకం- మహాపాతకేష్వపరిగణితత్వాదితత్ప్రప్రాయశ్చిత్తస్యభావం-
విద్యమానతామప్యేకేఆచార్యామన్యస్తే. (అశనవత్) యథావద్వశనాదినిషేధస్తత్ప్రాయశ్చిత్తంచోపకు
ర్వాణస్యనైస్త్రికాదీనాంచసమానం. తమక్తంస్త్పృతికారైః *ఉత్తరేషాంచైతదపిరోధితి. గురుకులవాసినాయ
దుక్తం - తత్స్వశ్రమావిరోధ్యత్తరేషామప్యశ్రమిణాం భవతీత్యర్థః. తద్విదహాపిబ్రహ్మచర్యప్రచ్యవనే
ప్రాయశ్చిత్తసమ్భవాద్యుపిద్యాయోగ్యతావ్యస్తీ.....

౪౩॥ సూ. *శ్లో॥ బహిస్తూభయథాపిస్త్పతేరాచారాచ్చ॥ *శ్లో॥ తుశబ్దోమరాస్తరవ్యావృ
త్త్యర్థః. ఉపపాతకత్వేమహాపాతకత్వేప్యేతేబహిర్భూతాపవబ్రహ్మవిద్యాధికారిభ్యః. బ్రహ్మవిద్యాయా
మనధిక్రతాభ్యర్థః. కుతః. (స్పృతైః) పూర్వోక్తాత్ పతనస్మరణాత్. యద్యపికల్మషనిర్మరణాయవైశ్చిద్వచ
నైఃప్రాయశ్చిత్తాధికారోవిద్యతే- తథాపికల్మషికారానుగుణశుద్ధిహేతుప్రాయశ్చిత్తంనసంభవతి- *ప్ర
యశ్చిత్తంనపశ్యామియేనశుభ్యేత్యుత్తహేతస్త్పతేరిత్యర్థః. (ఆచారాచ్చ) విశిష్టాహినైస్త్రికాదీకృష్టాకృ
తప్రాయశ్చిత్తానవివర్ణయన్తి - తేభ్యోబ్రహ్మవిద్యాధికంనోపదిశన్తి. అతస్తేషాంనాస్తిబ్రహ్మవిద్యాయామ
ధికారః.

తద్భూతాధికరణంసమాప్తమ్.

ప్రాయశ్చిత్తంప్రాప్తమిత్యర్థః. *ఉత్తరేషాంచైతదపిరోధిత్వైరచచ్ఛబ్దఃపూర్వోక్తభర్తాక్ ప్రాయశ్చిత్తంచపరామృశతి. స్వాశ్రమావిరోధిశబ్దః
శ్రీసంస్కరాదినిమిత్తప్రాయశ్చిత్తాదేర్మహాస్థాదిష్వనాపాతాద్యః.

సిద్ధాంతసూత్రమాహ.

౪౩॥ సూ. *శ్లో॥ బహిస్తూభయథాపిస్త్పతేరాచారాచ్చ॥ *శ్లో॥ *ఉభయభేదితవంవ్యాచక్షే (ఉవేతి) అవిదేశవచనైస్ప్రాయశ్చి
త్తంప్రాప్తం, పతనస్పృతిశ్చైన్ది-చయోఃకథంవిరోధఃపరిప్రాయభిత్తతాహ(యద్యపీతి) కర్మశక్తిస్త్యయా- ప్రత్యవాయకరీ, వైదికకల్మషి
కారప్రతిబంధకరీ, సహాతియకర్తృచిత్తరీ, చేతి. తత్రకానిచిత్ప్రాయశ్చిత్తానిశక్తిప్రయవినిశకాని-కానిచిదన్యతమశక్తివినిశకాని. అత్రావిదేశ
పతనస్పృతివిరోధేలిదేశస్పృతిః ప్రత్యవాయజననశక్తివినిశకంప్రాయశ్చిత్తమాహ-పతనస్పృతిస్తువైదికకల్మాషనికారకశక్తివినిశకప్రాయశ్చిత్తాభా
వమాహ - * యేనశుభ్యేదిర్ముక్తత్వాత్. తస్మాదవిరోధః. అతోలిదేశస్థిప్రాయశ్చిత్తైస్సరకానుభవలాభువేసత్వపితనస్పృతివచనాన్నబ్రహ్మ
విద్యాధికారభిత్త్యర్థః. ఆచారాచ్చేతిసూత్రఖణ్డోపాదానం. వర్జనఫలమాహ (నోపదిశన్తితి) *అనాశ్రమీనాపిష్ఠేదిత్యనాశ్రమిత్వంనిషిద్ధం- ఆశ్రమ
భంకోపినిషిద్ధః- ఏవంనిషేధసమానైకభేదమేకప్రవిద్యాధికారో, ౭స్యత్రానధికారః. ఉచ్యతే - అనాశ్రమిణామపివిద్యాధికారశ్లాఘ్యత్వంచ
శ్రుతం- ఆశ్రమప్రచ్యుతానాంతునతథేవిశేషఇతి.

పరేతుతద్భూతస్యేత్యేకం సూత్రంపుభగధికరణంచదన్తి - తత్ప్రార్థ్యరేతసామాశ్రమప్రత్యవరోహః ప్రామాణికః - నవేసంశేరతేప్రచ్ఛాది
ద్యాధికారస్థిద్ధ్యర్థం. పూర్వాశ్రమధర్మస్వనుస్థానచీర్జయారాగాదినావాసమ్భవతీత్యుత్తానియమశ్రుత్యాతదప్రామాణికత్వంసిద్ధాంతయన్తి. *సచా
ధికారికమపీత్యధికరణాంతరంనైస్త్రికాదీనామాశ్రమభ్రష్టానాంప్రాయశ్చిత్తసమ్భవాసమ్భవవిషయంచదన్తో౭సమ్భవభిత్తిసిద్ధాంతయన్తి. యదాఆశ్ర
మభ్రష్టానాంప్రత్యవాయవచనానిదృశ్యన్తే, ప్రాయశ్చిత్తాసమ్భవోపిసంశయాస్పదంభవతి, -తదాకథంభ్రంశస్యసద్భావేప్రమాణవిరుద్ధత్వేచసన్తే
హః-అతస్సనేహభావాద్విచారో౭నుపపన్నః. అతః *నారద్యావఇతిసూత్రమపిమూలవిచారేహేతుగర్భం.-----వికాధికరణమిచ్ఛతాంఅపరేషామ
పిప్రచ్యుతిరన్తి-నేతివిచారకీర్తనాప్రాయాదనుపపన్నః.----- అన్యేషామపి తద్భూతసూత్రస్యపుభగధికరణత్వంసంశయభావాదయత్తం. *ఆశ్ర
మాదాశ్రమంగచ్ఛేదిత్యవిశేషవచనాత్, పతనవచనస్యానాశ్రమిత్వరూపేణప్రచ్యవనవిషయత్వసమ్భవా, చ్చవిచారభిత్తేన్తి - *సస్యస్యాగ్నింసఫు
నరావత్తయేదిత్యాశ్రమప్రత్యవరోహనిషేధశ్రుతే.స్ఫుటార్థయోగమ్భూతితార్థాంతరస్పృతివచనేసన్తేషామనుదయాత్. అవిదితనిషేధవాక్యస్యస
న్తేషాదయఇతిచేత్-అవిదితస్పృతివచనస్యసన్తేషాదాదనారమ్భఃస్యాత్. విదితస్పృతివచనస్యావిదితనిషేధవాక్యస్యసన్తేషాదయఇతిచేత్-తస్మిన్తత్తదేకదే
శాజ్ఞాననిమిత్తసన్తేషానన్త్యాదనన్తాధికరణకల్పనప్రసక్తః. *సచాధికారికమితి-ఊర్ధ్వరేతసామాశ్రమభ్రష్టానాంప్రాయశ్చిత్తాభావన్తరణాత్విద్యానధి
కారభిత్తిపూర్వపక్షసూత్రంకృత్యా*వాద్ధుపికత్వంచతామ్యుతితిత్తతమృతేరుపపాతకత్వాత్, మధ్యశబ్దోపపాతకప్రాయశ్చిత్తస్యాత్రాపిప్రాప్తి
న్తరణా, చ్ఛోతసామ్యవశేషిప్రాయశ్చిత్తస్యబ్రహ్మచారిత్వసామాన్యేననైస్త్రికాదీకృష్టాకృతప్రాయశ్చిత్తా, *వానప్రస్థాదీత్యభేదకృత్రంద్వాదశరారతంవర్గ

౪౪॥ సూ.

శ్లోకాని స్యామి నః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రైయః॥

కర్మాక్షా శ్రయాణ్యుగ్రీథామ్యపాసనానికియజమానకర్తృకాణి-ఉతర్త్విక్కర్తృకాణి తిచిన్తాయాం-
యజమానకర్తృకాణిత్యాత్రయోమన్యతే. కుతః. (ఫలశ్రుతేః) వేదాంతవిహితేషుదహరామ్యపాసనేషుఫ
లోపాసనయోరేకాశ్రయత్వదర్శనా, దిహచక్రశుఫలాప్రతిబద్ధరూపస్యాగ్రీథోపాసనఫలస్యయజమానాశ్ర
యత్వశ్రవణా, దిత్యర్థః. నచగోదోహనాదివదక్షాశ్రయత్వేనయజమానకర్తృకత్వాసన్భవః-గోదోహనాది
మహ్యాభ్యుద్యుక్తకర్తృకప్రణయనాశ్రయగోదోహనాపాదానమన్యేనాశక్యం- ఇహతూగ్ధాత్మకర్తృకేషుగ్రీథే
తస్యాగ్రీథాపాసనతపాత్వాసుసద్ధానంయజమానేనైవకర్తుంశక్యతే.....

ఇతి ప్రాప్తైభిధీయతే.

౪౫॥ సూ.

శ్లోకాని స్యామి నః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రైయః॥

ఆర్త్విజ్యమిత్యంబులోమిస్తస్మైహిపరిక్రియతే॥ ఆర్త్విజ్యం-ముత్స్వి
జఃకర్త్విజ్యథామ్యపాసనమిత్యంబులోమిరాశాన్యమన్యతే. కుతః. తస్మైహి- ప్రయోజనాయముత్స్వికర్త్రి
యతే. ఫలసాధనభూతస్యసాక్ష్యస్యక్రితౌరుపాదానాయేత్యర్థః. కర్త్విధిషు *ముత్స్విజోప్యతే *ముత్స్వి
గ్రీథోదక్షిణాంపదాతేముత్స్విక్కర్తృకత్వశాస్త్రైఃఫలసాధనసూతంసాగ్రంకర్త్విముత్స్విభరసుప్తేయమిత్యవ
గమ్యతే - తదంతర్గతానికాయాకానిమానసానిచకర్త్విముత్స్విక్కర్తృకాణ్యేవ. నచశక్త్యశక్తీతస్యనిబద్ధనం.

యేదిత్యాదివనాత్, ప్రాయశ్చిత్రాభావన్యతేప్రాయశ్చిత్రగౌరవానిప్రాయశ్చన్యతే, చ-ప్రాయశ్చిత్రాభావనరణస్యబూలాదర్శనా, తత్పద్ధా
వనరణస్యప్రమాదాత్వాదిమాపసామన్యనాయమాలత్వేనతాప్రసంస్పర్శసమ్భవాత్, *శాస్త్రస్థాపాత్పమి తత్వాదినియాయేనతాప్రసంస్పర్శ
వత్ప్రాయశ్చిత్రా, త్ప్రాయశ్చిత్రేనప్రమాదిద్యానికారణం *ఉపపూర్వమితిసూత్రేనిధాన్యన్యతే. ఉపపూర్వమితిత్యేకమిహసూత్రయథాపీతి
సూత్రస్వారస్యపిరోధాత్తదయంత్రం. ఏకత్వపదేనపూర్వపక్షత్వం, రుశబ్దేనచర్వాన్యత్వం. రుశబ్దభావననీయత్వేనపరిచయత్వేనబహిష్కా
ర్యత్వం. హి ప్రరియతే. ప్రాయశ్చిత్రాభావనరణస్యతాప్రసంస్పర్శత్వప్రయంత్రం - బాధకాభావేనైవమాలత్వేనైః. తాప్రసంస్పర్శప్రప్రా
యశ్చిత్రనరణంబాధకమితిచెన్న - *యెనకుభ్యేదిప్రాయశ్చిత్రాభావనరణస్యశుద్ధిహేత్వభావవిషయత్వాత్, ప్రాయశ్చిత్రసద్భావనరణస్యశుక్లమని
బద్ధవిషయత్వేనాప్రపవత్రేఅధికారాపాదకప్రాయశ్చిత్రసద్భావానవగమకతయా, చవిరోధాభావాత్ బాధకత్వానుపపత్తేః. అనన్యథానిధంహి
వాధకం. *మిహసూత్రయథాపీతిసూత్రమకృతప్రాయశ్చిత్రానామాశ్రమశ్రుతానామనానకారసమన్వయచరమధికరణాన్వరణగ్రయం. తదవ్యయంత్రం-
సంశయాధావాత్. ప్రాయశ్చిత్రతోపిశుద్ధానందిగ్ధాయామకృతప్రాయశ్చిత్రతయాన్యతాపక్షినాంకథంబ్రహ్మవిద్యాధికారసమ్భావనా. నను *ఇ
న్యనార్థమకమైత్రంప్రమాణావశాత్తపమిత్యాచేరుపపాతకత్వాత్, తాన్యశంకర్యచామితప్రసంస్పర్శవహరాదిశాస్త్రీయానుస్థానాదిదర్శనాత్, ఆ
శ్రమశ్రాంతస్యాప్రసపాతకత్వావిశేషా, త్వంశయంత్రేచేత్. త్వంశానికారణనిధానోఽనుపపత్తేః- ఆశుష్కశ్రమశాతనాదికామితుకర్తృకా
రాసంవ్యవహారరూపహేత్వభావస్యభవద్విరోధాత్తత్వాత్. ఉపపాతకత్వవిగురుచరపాపకానిమారుసద్భావజ్జలచేత్-తద్దితేషుపూర్వోక్తన్యాయేన
సంశయాధావాదేవానారమ్భణీయతా.....

తద్భూతాధికరణంసమాప్తమ్.

౪౬॥ సూ.

శ్లోకాని స్యామి నః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రైయః॥

ఇదమధికరణంప్రాసజ్జికం. ఉపాసనానుష్ఠాత్రననుష్ఠాతృవిభాగప్రసజ్జే
నోదీథోపాసనాదేరనుష్ఠాత్రననుష్ఠాతృవిభాగవిన్యాసవిభజనస్యైవ. కర్త్వక్షా శ్రయాణ్యుపాసనానికియజమానకర్తృకాణి-ఉతర్త్విక్కర్తృకా
ణి. కిందహరామ్యపాసనానామివఫలికర్తృకత్వంన్యాయం- ఉతగోదోహనాదేవర్త్విక్కర్తృకత్వం. కింగోదోహనాదిముత్స్విక్కర్తృకత్వంయజ
మానేనాశక్యోపాదానతయా-ఉతసాక్ష్యప్రధానానుష్ఠానాయముత్స్విక్రయశ్రవణాత్. అశక్యతయాచేత్-తదభావాత్ఫలికర్తృకత్వోపపత్తేయ
జమానకర్తృకత్వం. చుక్రయణశ్రవణాచేత్-గోదోహనాదాదివర్త్విక్కర్తృకత్వస్యన్యాయత్వాత్ముత్స్విక్కర్తృకత్వం. ఉద్దిథామ్యపాసనా
నిత్యుక్తేఉపాసనస్యకర్తృకత్వంమాభూదితికర్తృక్షాశ్రయాణీత్వత్వం. (నచేత్వాది) ప్రణయసన్యాభ్యుద్యుక్తకర్తృకత్వాత్తదాశ్రయస్యగోదోహన
స్యాపాదానంయజమానేనఫలాశ్రయభూతేనాపికర్తుమశక్యం- అత్రతుశక్యత్వాత్ ఫలాశ్రయవివకరైత్యర్థః.

నిధాన్తమాత్రమాహ.

౪౭॥ సూ.

శ్లోకాని స్యామి నః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రైయః॥

తస్మైప్రయోజనాయైవతుర్థీవ్యాఖ్యానం. ఫలసాధనేత్యా
దిసాతచ్ఛబ్దవ్యాఖ్యానం. *చుక్రియత్యత్యేతద్వివృణోతి (కర్త్విధిషితి) తతఃకిమిత్యత్రాహ (తదంతర్గతాని) (నచశక్త్యశక్తీతస్యనిబద్ధనమితి) న

* తమేతంవేదానువచనేన బ్రాహ్మణావిదిష్యైయజ్ఞేనదానేనేత్యాదినా * శాస్త్రోదాస్తత్యాదినాచసహకారియజ్ఞాదిశ్శుచమాదిశ్చవిధీయతే, యథాచ * శ్రోతవ్యోమస్తవ్యఇతిశ్రవణమననేచార్థప్రాప్తేవిద్యాసహకారిత్వేనగృహ్యేతే, -తథా * తస్మాద్బ్రాహ్మణఃపాణ్డిత్యంనిర్విద్యేత్యాదినాపాణ్డిత్యంబాల్యంమానమితిశ్రితయంవిద్యాయాస్సహకార్యస్తరంవిధీయతఇతి. మానంచపాణ్డిత్యాదగ్ధాస్తరమిత్యాహ (పక్షేణేతి) మునిశబ్దస్యపక్షేణప్రకృప్తమననశీలేవ్యాసాదౌప్రయోగదర్శనాత్ మానంపాణ్డిత్యబాల్యయోగ్యయోస్తృతీయం. యద్యపి*అభమురిత్యశ్రవిధిప్రత్యయోనశ్చూయతే- తథాపిమానస్యాప్రాప్తత్వాద్విధేయత్వముక్తీకరణీయం అభమునిఃస్యాదితి. ఇదంచమానంశ్రవణప్రతిష్ఠాథాన్తననాదగ్ధాస్తరభూతముపాసనాలమ్బనస్యపునఃపునస్సంశీలనం- తద్భావనారూపం. తదేవంవాక్యార్థః- * బ్రాహ్మణః- విద్యావాన్పాణ్డిత్యంనిర్విద్య-ఉపాస్యంబ్రహ్మతత్త్వంపరిశుద్ధంపరిపూర్ణంచవిదిత్వా. శ్రవణమననాభ్యాంప్రాప్తం వెదనంప్రతిలభ్యేత్యర్థః. తచ్చభగవద్భక్తీకృతసత్త్వవివృద్ధికృతం-యథోక్తం * నాహంవైదిత్యారభ్య * భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యః-శ్చిన్జాతుమితి. శ్రితిశ్చ * యస్యదేవేవరాభక్తీః * నాయమాత్మాప్రవచనేనేత్యాదికా. బాల్యేనతిస్థాసేత్ - బాల్యస్వరూపంచానస్తరమేవవత్సృతే. బాల్యంచపాణ్డిత్యంచనిర్విద్యాభమునిస్స్యాత్ - బాల్యపాణ్డిత్యేయథావచుపాదాయపరిశుద్ధేపరిపూర్ణేబ్రహ్మణీమననశీలోభవేత్ నిదిధ్యాసనరూపవిద్యావాప్తయే. ఏవమేవశ్రితయోపాదానేనల్భవిద్యోభవతీత్యాహ * అమానమానంచనిర్విద్యాభబ్రాహ్మణఇతి. అమానం- మానెతరసహకారికలాపః. తంచమానంచయథావచుపాదదానోవిద్యాకాష్టాంతదేకనిష్పాద్యాంలభేత్యర్థః * సబ్రాహ్మణఃకేనస్యాదితి- ఉక్తాదుపాయాత్మిమనోభ్యుపాయోస్తీతిపృష్టే*యేనస్యాత్తైన్దృశపవతి - యేనమానపర్యనేనబ్రాహ్మణఃస్యాదిత్యుక్తం- తెనైవేద్యశఃస్యాత్ - నకేనాప్యన్యేనోపాయేనెతిపరిహృతం. అతస్సర్వేషాశ్రమేషుస్థితస్యవిదుషోయజ్ఞాదిస్వాశ్రమధర్మవత్పాణ్డిత్యాదికంచమానతృతీయంవిద్యాయాస్సహకార్యస్తరంవిధీయతే.

అభస్యాత్ - యదిసర్వేషాశ్రమేషుస్థితానాంవిదుషాంతతదాశ్రమధర్మసహకారిణీమానతృతీయసవివావిద్యాబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనముచ్యతే- కథంతస్మిన్చాద్వోగ్యే * అభిసమావృత్యకుటుమ్బేశుచాదేశిత్యాద్యర్థ్య * సఖ్యైవంవర్తయన్యావదాయుషంబ్రహ్మలోకమభిసమ్పద్యతేనచపునరావర్తతఇతియావదాయుషంగార్వాన్యధర్మైశ్చితివర్జనముపపద్యతే. అతఃపా.

౪౭॥ సూ. +శ్లో॥ కృత్సృభావాత్తుగృహిణోపసంహారః॥ + తుశబ్దశ్చోద్యం వ్యావర్తయతి. (కృత్సృభావాత్) కృత్సృమభావాత్. కృత్సృష్వాశ్రమేషువిద్యాయాస్సద్భావాత్ గృహిణోవ్యస్తీతి తేనాపసంహారః- తస్మాత్సర్వాశ్రమధర్మప్రదర్శనాగ్నిగృహిణోపసంహారఇత్యభిప్రాయః.

తథేతస్మిన్నపివాక్యే * బ్రాహ్మణఃపుత్రైషణాయాశ్చవిత్తైషణాయాశ్చలోకైషణాయాశ్చపుష్ట్యానాభిత్వాచర్యంచరతీతిపారివ్రాజ్యైకాస్తధర్మంప్రతిపాద్య * తస్మాద్బ్రాహ్మణఃపాణ్డిత్యం నిర్విద్యేత్యాదినాపారివ్రాజ్యధర్మస్థితిహేతుకమానతృతీయసహకారివిధానంప్రదర్శనార్థమిత్యాహ.

౪౮॥ సూ. +శ్లో॥ మానవదితరేషామపుష్పదేశాత్॥ + సర్వేషణావినిర్ముక్తస్య భిత్వాచరణపూర్వకమానోపదేశఃసర్వేషామాశ్రమధర్మాణాంప్రదర్శనార్థః. కుతః. ఏవంవిధమానోపదేశవదితరేషామాశ్రమిణామపి * త్రయోధర్మసూన్ధాఇత్యాద్యర్థ్య * బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతీతిబ్రహ్మప్రాప్త్యుపదేశాత్.

౪౯॥ సూ. +శ్లో॥ కృత్సృభావాత్తుగృహిణోపసంహారః॥ +

౫౦॥ సూ. +శ్లో॥ మానవదితరేషామపుష్పదేశాత్॥ + (ఏవంవిధమానోపదేశవత్) సర్వేషణావినిర్ముక్తస్యభిత్వాచరణపూర్వకమానోపదేశవదిత్యర్థః... .. పరేతువిద్యాసహకారిణీమానస్యబాల్యపాణ్డిత్యవద్విధిః. * గార్వాన్యమాచార్యకులంచమానప్రథమితిప్రయోగాన్యునిశబ్దస్యవతుథాశ్రమ

ఉపపాదితశ్చ పూర్వ మేవ బ్రహ్మ సంప్రశబ్దః సర్వా శ్రమి సాధారణ ఇతి. అతస్సు స్థూక్తం యజ్ఞాది సర్వా శ్రమధర్మవన్యోనత్యతీయః పాణ్డీత్యాదిర్విద్యా సహకారి త్వేన విధీయత ఇతి. సహకార్య నరవిధ్యధికరణం సమాప్తమ్.

పరత్వవ్యవహారా యాహ * తృతీయమితి - తృతీయమిదం మానం. జ్ఞానాతి శయరూపమిత్యర్థః. విద్యావత్స్వేనాప్రిత్యే వాతిశయః - కింవిధి నైత్యత్రాహ * పక్షేణతి - యత్ప్రీత్యే ఖేదదర్శనప్రాబల్యా ద్వివ్యోపక్రమః కథాయామేకప్రజ్ఞానస్య నాతిశయః - తస్మిన్మేషవిధిః- దర్శనార్థ మాసమిధ్యాదావభ్యధిశత్. మోక్షే శ్రమే బాల్యాది ప్రధానైః పాద్యోగ్యే గృహిణోపసంహారః కథమిత్యత్రాహ * కృత్స్నానామగృహిణావసంహార ఇతి - గృహిణుయజ్ఞాదికర్మాణ్య, హింసేచ్ఛ్రియసంయమనాది, చ యథాసమ్మవంపిద్యతే - అతస్మై నోపసంహారః - సచుగార్హస్థ్యమాత్ర పర్యవసానాదితి. మానగార్హస్థ్యా శ్రమద్వయోపన్యాసాదితరా శ్రమాభావశ్చాంభుస్య దన్యతి * మానవదితరేషామపుష్పదేశాదితి - యథామానగార్హస్థ్యా శ్రమాప్రామాణిక - తథా వానప్రస్థగురుకులవాసావపి- ఉపదేశావిశేషాత్. బహువచనం తత్తదవా నరవృత్తిభేదాపేక్షయేతివర్ణయన్తి. తత్ర తావత్ పక్షీసమాసాదపిసహకార్య నరవిధీయమితియ క్తం- * విధ్యాదివదివిధిశబ్దస్యవిధేయవాచిత్యాత్, తత్రైకయాప్యసోచితత్వాత్, చ్చ. తస్మావిధిధానవాచిత్యేష పక్ష్యనా భ్యావరప్రసంగః. తృతీయవిధిశబ్దయోగ్యామానాధికరణ్యేనైత్యకవాక్యత్వంసాధ్యత్ - త్వత్వేతు తస్మాత్తృతీయం మానవిధీయత ఇతివాక్యభేదకల్పనంసాధ్యత్. తచ్చనిష్ప్రియోజనం. కించ- * విధ్యాదివదివిధిశబ్దస్యవిద్యాజ్ఞానరయజ్ఞాదిశమాదిపరత్వంయ క్తం- అజ్ఞమాత్రేదృష్టా ననమర్షణాదపి విద్యాజ్ఞత్యేదృష్టా ననమర్షణాచిత్యాత్. * పక్షేణత్యత్ర ఖేదదర్శనప్రాబల్యాదతిశయోవిధేయత్యభ్యాహారాదపివ్యాసాదో ప్రయోగాదిత్యభ్యాహారాచిత్యాత్, జ్ఞానాధ్యవ్యముశబ్దస్యతద్విశేషవిషయత్వేహతోర్వక్తవ్యత్వాత్. విద్యావతోఽతిశయప్రాప్తే రవిధేయత్వశ్చాచాపకరణేయేతిచెన్న - అతిశయమాత్రవాచిత్యాభావాన్మనిశబ్దస్య. కుభా శ్రయమనసంహిదేయం - తత్కారణ ప్రయోగాత్, మానశబ్దస్యభ్యాససమాధిపర్యాయత్వాభావాత్, తత్తద్విషయవిశేషసంశీలనంహిమననం- నతునిర నరత్వత్పి, నచసమాధి, తచ్చవిద్యావ తస్మిద్విమితిచెన్న- * తద్వత ఇతిపదస్యప్రాబల్యవిద్యవిషయత్వాత్. తచ్చాను క్తసహకారిసామేక్షత్వాదవగమ్యతే. బ్రాహ్మణశబ్దస్యనాతివాచి- * అథ బ్రాహ్మణ ఇతిత్యక్తే. జాతిర్హిప్రావేననిధా. * కృత్స్నానాదిత్యన నరసూత్రస్య చెతరా శ్రమసద్భావపరత్వమయ క్తం- * విధిర్వాధారణవది త్యత్రా శ్రమవిధీనాముపపాదితత్వాత్. యదాత్ర శ్రమా నరస్యవిద్యాజ్ఞత్వేవిరోధపరిహారపరం * కృత్స్నానాదిత్యనాత్రం- తదా ప్రదర్శనార్థతయావ్యాఖ్యానసమీచీనము త్తరంసాధ్యత్-నచగృహభైకృత్స్నానప్రాతస్సార్వత్రికచర్యమానాదిసద్భావపరత్వేనవ్యాఖ్యానే. అతపివకథంగృహిణఃకృత్స్నమిత్యాశబ్దగ్రహణవచ్చమాదీనామపిగృహాధిపదేశాదితి-కార్యోన్యపదాదకత్వేనతృతీయసూత్రస్యవ్యాఖ్యానమవ్యయ క్తం-పూర్వసూత్రస్యగృహభైకృత్స్నానపరత్వాభావాత్. —అసేతు * ఏతమేవవిద్యామునిర్భవతితివాక్యానైకాధ్యా, త్పూర్వాధావస్సాన్యత్ - బ్రాహ్మణ్యసాహచర్యాచ్చ * అథమునిరితివిద్యాఫలకీర్తనమితిపూర్వపక్షంకృత్వా- మానం నామపారివ్రాజ్యంవిధీయతే- * గార్హస్థ్యమాచార్యకులమానంవానప్రస్థమితి ప్రయోగాత్, భవతిత్యభ్యాహారాదవ్యపూర్వతయాభవేదిత్యభ్యాహారస్యయ క్తత్వాత్, పూర్వత్ర * పుష్కలాయాధిభిరచర్యంచరతితి పారివ్రాజ్య ప్రస్తావాత్, స్తుతేశ్చవిధ్యర్థత్వాచ్చ * మునిర్భవతిత్యత్రాపిలయమేవార్థ ఇతి. బ్రాహ్మణ్యమపిసవిద్యాఫలం-కింతుసహకార్య నరవిధేయం. తచ్చసర్వా శ్రమధర్మపరిత్యాగరూపం- చుర్వాసస్సంవర్తాదీనాంగ్మచర్యాదర్శనాత్, * నైతాద్యం బ్రాహ్మణ్యాస్తిపి త్తంయతైకతాసమతాసత్యతాచ, శీలంభృతిద్వర్ణనిధానమార్జవంతత స్రుతశ్చోపరమః క్రియాభ్యుత్థితభారతవచనాత్, ఇదంచనయతీనామేవ-సంవర్తనైవాన్విజ్యకరణదర్శనాదినిధానయన్తి. బాల్యపాణ్డీత్యాపేక్షయాతృతీయంమానంసనిత్యవదనుష్ఠేయం- కింతుపక్షేణ-ఇచ్చయావికల్పన. విధ్యాదివత్- * అథండ్యజ్ఞత్వాచక్షత ఇత్యాదివాక్యోక్తయజ్ఞేష్టసత్రాయణానాశకాయనారణ్యాయనాదివత్. తెనుమానస్యచరస్తాత్ గార్హస్థ్యసామరణాచ్చరణాత్. ఛాన్దోగ్యగృహిణోపసంహారఃతత్ప్రవిద్యాపరికరసద్భావాత్-నతుమాన బ్రాహ్మణ్యయోరవిహితత్వాదితిచాముః. * మానవదిత్యధికరణా నరం- బ్రహ్మచర్యవానప్రస్థయోః సవిద్యాజ్ఞత్వం-అవిధానాదిపూర్వపక్షంకృత్వా * తమేతమిత్యాదివాక్యేవేదానువచనతపోసాశశబ్దైర్వాక్యానైకే బ్రహ్మచారిణాంవానప్రస్థానామపుష్పదేశాద్విద్యాజ్ఞత్వమితినిధానయన్తి- అత్ర బ్రాహ్మణ- ఫలకీర్తనమితిపూర్వపక్షోఽనుపపన్నః- జ్ఞానవృతిరేకేభిరవిశేషవాచిత్యాసతీతే. జ్ఞానమేవచేతఫలం- తస్మిన్పాణ్డీత్యానవాదఇతిపూర్వపక్షోయ క్తః. పారివ్రాజ్యవిధినిధానోప్యనుపపన్నః- * పుష్కలాయాభిరచర్యంచరతితిపూర్వమేవవిహితత్వాత్. లిజాద్య శ్రవణముఖయ త్రకుల్యం. విధికల్పనంతుతత్త్రివిధితం- బహ్వర్థసాధారణాన్మనిశబ్దాదపి త్రపారివ్రాజ్యస్ఫుట ప్రతీతే. నచ బ్రాహ్మణ్యంగామసర్వా శ్రమధర్మపరిత్యాగః- అశాబ్దత్వాత్. * తత స్రుతశ్చోపరమః క్రియాభ్యుత్థితవచనంతుకాకేవాపరవిషయతయోపపన్నం. సంవర్తాదీనాంగ్మచర్యావచనంసర్వా శ్రమధర్మపరిత్యాగే ప్రమాణం - జనావమానకృతయోగసిద్ధయోస్యప్రకర్తచ్ఛాననార్థతయాపుష్పపన్నత్వాత్, ఆన్విజ్యకరణేనగార్హస్థ్యాపరిత్యాగావగమాత్, ఆ శ్రమధర్మాభామాత్తభ్యాసస్యేవచ్ఛానసంపాదనమువా, చ్చ. తథాహిన్దర ని * యంసంసంసంచా సంతానాశ్రుతంసబలుశ్రుతం | ననుపు త్తంసచుర్వ్యుత్తంవెదకశ్చిత్త బ్రాహ్మణః | గూఢధర్మాగ్నితోవిద్వానజ్ఞానచరితంచరేత్ | ఆనవజ్ఞడవచైవ మూకవచ్చమహించరేదితి. ద్వితీయసూత్రేగృహిణోపసంహారస్య నిర్వాహ్యత్వాదాద్యమాత్రే * పక్షేణతిపారివ్రాజ్యస్యవికల్పేనోపాదేయత్వం

౪౯॥ సూ.

❧❧❧ అనావిషుక-ర్వన్నస్వయాత్ ॥ ❧❧❧

*తస్మాద్బ్రహ్మణఃపాణ్డీత్యంనిర్విద్యబాల్యనతిస్థానే దిత్యత్రవిమషాబాల్యముపాదేయతయా శ్రుతం. బాలస్యభావః- కర్మ-బాల్యం. బాలభావస్యవయోఽవస్థావిశేషస్యానుపాదేయత్వాత్కర్తౌవేహగృహ్యతే. తత్రకింబాలస్యకర్మ- కామచారాదికంసర్వంవిదుషోపాదేయం- ఉతడమ్భాదిరహితత్వమేవేతివిశయ- విశేషాభావాత్సర్వముపాదేయం. నియమశాస్త్రాణిచవిశేషవిధినానైనబాధ్యస్తాతి.

ఏపంప్రాప్తైభిషీయతే (అనావిముగ-ర్వన్నితి) బాలస్వయత్స్వభావానావిమోరరూపంకర్మ-తమ
పాదదానోపరైతవిద్వాన్. కుతః. (అన్వయాత్) తస్యైవాన్వయాత్. *బాల్యనతిష్ఠాసేదిత్యన్వివిధౌతస్యై
వహ్యస్వయస్ఫుటః- ఇతరేషాంవిద్యావిరోధిత్యశ్రవణాత్ *నాచిరతాదుశ్చరితాన్నాశాన్తానాసమాహితః।
నాశాన్తమానసోవాపిప్రజ్ఞానైనసమాప్నయత్ *ఆహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధిరిత్యాదిషు.

అనావిష్క-రాధికరణం సమాప్తమ్.

౨౦ || స్వం.

[illegible]

ద్వివిధావిద్యా-అభ్యుదయఫలా, ముక్తిఫలా, చ. తత్రాభ్యుదయఫలాస్వసాధనభూతైఃపుణ్యకర్మభిః
పుణ్యకర్మైః సైవ సమేతమిదమతే- ఉతానంతరం కాలాంతరేవేత్యనియమభిసంశయః. పూర్వకృతైఃపుణ్యక
ర్మభిర్నివిద్వాన్జాయతే-యథోక్తంభగవతా *చతుర్విధాభజనైఃసాంజనాస్సుకృతినోర్జునైః. సాధనైర్వృ
త్తైఃచిత్తవృత్తైఃసాంజనావాచనైఃసమేత...

చానమర్దనీయం- చిద్వాజిత్యైవ గార్హస్థ్యప్రామాణికత్వబుద్ధౌ సత్యాంసారి వ్రాజ్యనియమశక్తానుపపత్తైః. తద్వ్యత్యత్యస్యచిద్వాజిత్యతివాఖ్యానము
నితం- సమవాఖ్యాపార్శ్వవ్యవత్యతి-చిద్వాయాః ప్రకృతత్వాత్, సారి వ్రాజ్యనియమస్యాసమర్థనీయత్వా, చ్చ. యతో జాన వ్రాజ్యణశబ్దానసారి
వ్రాజ్యసర్వాశ్రమభర్తృత్వాగ్రహరంకింతుశుభాశ్రయమననచిద్వాససహభవరా-అతఏవతయోరనియతత్వమప్యనుపపన్నం-సర్వానుచిద్వానుశుభా
శ్రయమననస్యాపేక్షితత్వాత్, ఉపాసనస్యచిద్వాససరూపత్వా, చ్చ. ద్వితీయసూత్రనిర్వాహేనాదత్తోత్తరః. బ్రహ్మచర్యవాసప్రభయోర్విద్యాభ్య
త్వసీరూపకతయా ౨ ధికరణోద్ధరత్వం చ *హాసవదితినూత్రస్యాయుక్తం- *సర్వాపేక్షేత్యత్రైవ *తమేతమిత్యాదివాక్యేనవిద్యాయాస్సర్వాశ్రమ
ఉద్వాజిత్యైవ సమర్థవత్త్వాత్.

సహకార్య సరవిధ్యధికరణం సమాప్తమ్.

౪౯॥ మా, శబ్దవిజ్ఞానసావిమ్కుర్వన్నయ్యాత్॥ శబ్దవిజ్ఞానసావిమ్కుర్వన్నయ్యాత్, చాలాపాదానేకింకామచారాదికమపుపాదేయం- ఉతమాహాత్మానావిమ్కుర్వన్నయ్యాత్. కింబాల్యశబ్దసర్వపాతకర్తృపరం- ఉతమాహాత్మానావిమ్కుర్వన్నయ్యాత్. పాపపాపాలస్వభావవిశేషపరః॥ మా, శరత్తత్వాది శ్రుతికింబాల్యశబ్దసావిమ్కుర్వన్నయ్యాత్. శరత్తత్వాదువనగమయతి- నేతి. నచేత్ - సర్వపాతకర్తృపరతయా బాల్యశబ్దస్య - కామచారాదేకింకాపాదేయత్వం. అవగమయతిచేత్ - అనావిమ్కుర్వన్నయ్యాత్. బాల్యశబ్దస్య - దమ్భాదిరాహిత్యమేవోపాదేయంస్యాత్. ననుకథంరాగప్రాప్తస్య కామచారాదేత్విధేయత్వశక్త్యా. నైవం- రాగప్రాప్తస్య ఋతుగమనాదేయమనార్యంవిధానపర్యనాత్. ఋతుగమనంనాన్యత్ర నిషిద్ధం- రాగప్రాప్తనిషిద్ధంకథంవిధేయమితిచెన్న- షణ్మానావినవిధానపర్యావృత్తివిధానస్య సమ్మతిత్యాత్. (నియమశాస్త్రానిచిచేతి) నియమశాస్త్రానిచి బహువిధ్యతిరి కవిషయాన్వీతిభావః.

రాధానమహా (ఏవం ప్రాప్తతి) (బాలగోలి) స్వభావః - ఆభిజనశుద్ధ్యాదిః. నియమాస్త్రాణాం బ్రహ్మవిద్యుతి క్రియత్వం పరిహృతం-
ఏతదా శ్రమస్య స్య విశేషతో నియమదర్శనాదిత్యర్థః.....

అనావిక్కురాధికరణం సమాప్తమ్.

౪౮॥ సూ. +శ్రిః+స్వీః బహిరమప్రస్తుతప్రతిబలేతద్దర్శనాత్॥ శ్రిః+స్వీః అన్యవిద్యాకృతా- ఆన్యవిద్యానాన్ధిగమయూనిరూప్యతవత్సత్వతిః. క్షిప్రా
కళలాపాససంస్వనాగనపుణ్యకర్మాన ప్రరమేవోత్పన్నతే- ఉతాన ప్రరంతాలా ప్రరవేత్స్వనియము. కింతవత్ప్రతిప్రతిబద్ధస్వప్నమతి- నేతి. నవే-ఆ
న ప్రరస్వనియము. సప్నవేత్స్వనియము. ఉద్గ్రీథాన్యపాససరహితయజ్ఞాదినుకృతైర్విద్యానిష్పత్తావయంబిచారః. విద్యాయాఃపుణ్యహేతుకత్వేనీధ్యేభ్య
యంబిచారగత్యత్రాహ (యథోక్తమితి).....

ఐహికాధికరణం సమాప్తం

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (విహికమప్రస్తుతప్రతిబద్ధితి) విహికం- అభ్యుదయఫలముపాసనం- అప్రస్తుతప్రతిబద్ధై- అప్రస్తుతేప్రబలకర్తాన్తరప్రతిబద్ధైసత్యనన్తరం, ప్రతిబద్ధైసతితమత్తరకాల, మిత్యనియమః కుతః (తద్దర్శనాత్) దృశ్యతేహిప్రబలకర్తాన్తరైణకర్తృఫలప్రతిబద్ధాభ్యుపగమః శ్రుతో- *యదేవవిద్యయాకరోతిశ్రద్ధయోపనిషదాతదేవవీర్యవత్తరమిత్యుద్గీఢవిద్యాయుక్తస్యకర్తృణఃఫలాప్రతిబద్ధశ్రవణాత్.....
విహికాధికరణంసమాప్తమ్.

౫౧॥ సూ. *శ్లో॥ ఏవంముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతైః॥
ముక్తిఫలస్యాప్యపాసనస్యస్వసాధనభూతైరతిశయితకర్తృభిరుత్పత్తావేవమేవకాలానియమః- తస్యాపిసూర్వవత్ప్రతిబద్ధాభావప్రతిబద్ధసమాప్తిరూపావస్థావధృతైః- అత్రాపితస్యహేతోస్సమానత్వాదిత్యర్థః. సర్వేభ్యః కర్తృభ్యోముక్తిఫలవిద్యాసాధనస్యకర్తృణః ప్రబలత్వాత్ప్రతిబద్ధాసమ్భవఇత్యధికాశంకా- తత్రాపిబ్రహ్మవిదపచారాణాంపూర్వకృతానాంప్రబలానాంసమ్భవాత్ప్రతిబద్ధసమ్భవఇతిపరిహారః. ద్విరుక్తిరధ్యాయపరిసమాప్తింద్యోతయతి.
ముక్తిఫలాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే
తృతీయస్యాధ్యాయస్యచతుర్థఃపాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

౫౧॥ సూ. *శ్లో॥ ఏవంముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతైః॥ *శ్లో॥ సజ్జతిఃస్ఫుటా. కింముక్తిఫలముపాసనంస్వసాధనకర్తానన్తరమేవాత్పద్యతే- ఉతానన్తరంకాలాన్తరవెత్సనియమః. కింపరివిద్యాసాధనాత్కర్తృణఃప్రబలకర్తాన్తరంసమ్భవతి- నేతి. అసమ్భవేనియమః. సమ్భవెత్సనియమితి. ముక్తిఫలశబ్దాబహువ్రీహిః. ఉద్గీఢాద్యుపాసనరహితయజ్ఞాదినిష్పాద్యచరవిద్యానిష్పాతివిషయోఽయంవిచారః. తస్యహేతోః- పూర్వోక్తహేతోః.

అధికాశంకామాహ (సర్వేభ్యితి) భగవత్ప్రీత్యతిశయహేతుశ్చేన్తప్రాబల్యాన్నతత్ప్రతిబద్ధకమస్తీతిశంకా.
బ్రహ్మవిదపచారఃప్రతిబద్ధకఇతిపరిహారః.

ఇతరేత్రయోపీదమధికరణద్వయంవిద్యాసాధనానన్తరవిద్యోత్పత్తివిషయం, నిష్పన్నాయాంవిద్యాయాంతర్ఫలభూతముక్తివిషయం, చవర్ణయన్తి. తత్రపరేతు *విహికమిత్యుత్పద్యోత్పత్తిరప్రతిబద్ధైసత్యస్త్రికజన్మనిస్సాత్-అన్యథాఅన్యత్రే. తిసిద్ధాన్తయన్తి. తత్రవిచారవైహికోపాసనవిషయత్వాభావమాత్రేవిరోధః. తత్త్వనన్తరాధికరణవిచారానుపపత్తైరనుపపన్నం. అనన్తరాధికరణస్యకోవిచారః. ముక్తిరూపేభ్యుత్పన్ననికర్తృకృతకశ్చిద్విశేష. ప్రతినియమఃఫలత్వాత్సమ్భవతీత్యాశంకాపరిహర్యంతే- ముక్తైరకరూపత్వావధృతేరితిచేత్. ఉచ్యతే-ఉత్పన్ననికర్తృకృతవిశేష. ప్రతినియమఇతికింస్వరూపగతవిశేషః - ఉతవిశిష్టావిశిష్టరూపవిశేషావిషయేత్యే. నప్రథమః- ఇహసజ్జతత్వాత్. చతుర్థస్యచతుర్థపాదేహితస్యనిరూప్యతా. నిరూప్యతేచ *సమ్భవాదిర్భావఇతి. ద్వితీయేపికింవిద్యాయామనిష్పన్నాయాంవిశిష్టావిశిష్టవిచారః- ఉతనిష్పన్నాయాం. ప్రథమేనివర్తకానిష్పత్తీనివర్తనివృత్తైఃప్రసక్తాభావేనవిశిష్టనిశ్చయాదనారమ్భః. ద్వితీయేవనీష్టాదీనామాధికారికాణాంవిద్యావతామపివిశిష్టస్యపూర్వంసమగ్ధితత్వా, దిదాసీంతనానాంబ్రహ్మజ్ఞానవతాం దేహపాతవిశిష్టా, చ్చవిశిష్టావిశిష్టరూపవిశేష. ప్రతినియమనిరూపోఽనుపపన్నః. అతఉపాసనభేదేనైవాధికరణవర్ణనంయంక్తం.— అచరేతువిద్యాఫలమాత్మాపరోక్ష్యంకిమిహావజన్మని- ఉతేహ౭వాన్యత్రవెత్సనియమఇతివిచార్య-పూర్వాధికరణేనానియమఇతిసిద్ధాన్తయన్తి. అనన్తరేచ- అచరోక్ష్యసతితద్దేహపాతేమాక్షః - దర్శనమాత్రైకర్తృత్వయశ్చతేరితిపూర్వపక్షంకృత్వా - అచరోక్ష్యేతా

రతమ్యసమ్భవాత్ తత్రవాఽన్యత్రవెత్సనియమః. మోక్షస్వైకరూపః- చరమాత్మావస్థాహిముక్తిరవధృతత్యాహుః. తెషామపిమోక్షైకరూపత్వంసిద్ధాన్తశ్చేత్- పూర్వవదసజ్జతిఃపునరుక్తిశ్చ. విశమ్భావిశమ్భసమ్భవేనిరూప్యే ఖయావదధికారమిత్యనేగతార్థత్వా, దనారమ్భణీయతా. సంశయాభావా, చ్చ. ఆపరోక్ష్యమాత్రేముక్తికస్యకేనసమ్భవ్యతే.—— అన్యేతుసాక్షాత్కారసాధనానీహవాప్రతిబంధే- సతితుప్రతిబంధేఽన్యత్రజన్మనిసాక్షాత్కారంజనయన్తీతిపూర్వాధికరణేనిశ్చిత్వ- చరమాధికరణే బ్రహ్మసాక్షాత్కారఫలస్యముక్తేవైవేహవసానభావిత్యంస్వతః- సతితుప్రతిబంధేజన్మాన్తరే- అధికారికేమవస్థాదిమముక్త్యవస్థావధృతేః. అయంచన్యాయఃకర్తృఫలమస్వర్గాదిః. సూత్రకారణ ప్రసజ్ఞాదిహప్రతిపాదితఇత్యాహుః. ఏషామపిచరమాధికరణానీధాన్తస్యప్రాగేవసిద్ధతయాఽధికరణద్వయవిభాగానుపపత్తిఃపూర్వవదనునధేయా. యజ్ఞాదికర్తృభూనామిహవిచారస్తునసూత్రవివక్షితః- ముక్తిఫలశబ్దోపాదానాత్. నహి * ఫలమతఉపపత్తేరివత్సాధారణజన్మనిదైశ్చ. అనపేక్షితత్వాదభిప్రాయకల్పనంచానుపపన్నం. యజ్ఞాదీనాంవిద్యాజ్ఞత్వాదపేక్షితమితిచేత్- తర్హస్వసూత్రేణకృతమిత్యనపేక్షితత్వం. అత ఉపాసనభేదవిషయతయైవాధికరణద్వయవర్గనంయముక్తమితి.

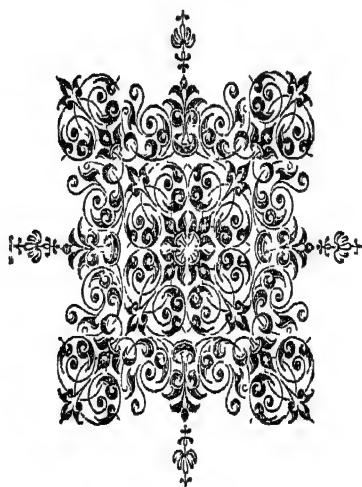
ముక్తిఫలాధికరణంసమాప్తమ్.

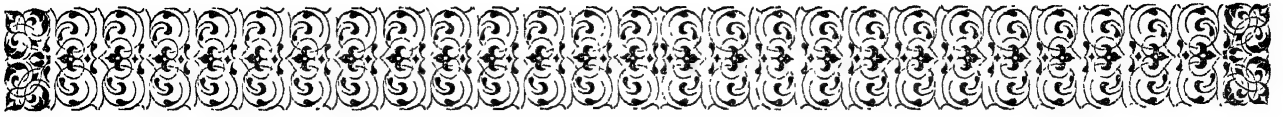
ఇతిశ్రీహరితకులతిలకవాగ్విజయనూననా శ్రీరఙ్గరాజదివ్యాజ్ఞాలంబ వేదవ్యాసాపరనామధేయేన శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమర్థితశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితశారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన శ్రీసుదర్శనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్చుతప్రకాశికాయాం తృతీయస్కాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

స మాప్తశ్చాధ్యాయః.

—శ్లోకః—

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీ మతే రామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.

చతుర్థాధ్యాయే— ప్రథమః పాదః.

ఆవృత్త్యధికరణమ్.

— ❧ —

౧॥ సూ.

❧ ఆవృత్తిరసక్యదుపదేశాత్ ॥ ❧

తృతీయే ౭ థ్యాయేసాధనైః సుసావిద్యావిత్తతా - అథేదానీంవిద్యాస్వరూపవిశోధనపూర్వకంవిద్యాఫలంవిద్యతే. తత్ర *బ్రహ్మవిదాపోతిపరం *తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతి*బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతి*యదాపశ్యఃపశ్యతేరుక్షవర్ణమిత్యాది వేదాన్తవాక్యేషుబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనతయావిహితంవేదనంకింసకృత్కృతమేవశాస్త్రార్థః-ఉతాసకృదావృత్తమితిసంశయః. కియంక్తం. సకృత్కృతమితి. కుతః*బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతి*వేదనమాత్రస్యేవవిధానాత్, అసకృదావృత్తప్రమాణాభావాత్, నచావసూతాదివద్వేదనస్యబ్రహ్మపరోక్ష్యంప్రతిదృష్టోపాయత్వాద్యావతాగర్యమావృత్తిరితిశక్యంవక్తుం- వేదనస్యదృష్టోపాయత్వాభావాత్. జ్యోతిష్టోమాదికగ్నాది, వేదాన్తవిహితంచవేదనం, పరమపురుషారాధనరూపం - ఆరాధితాచ్చపరమపురుషార్థగ్నార్థకామమోక్షాఖ్యపురుషార్థావాప్తిరితిహి *సలమతేఉపవత్తైరిత్యత్రప్రతిపాదితం. అతోజ్యోతిష్టోమాదివద్యథాశబ్దంసకృత్కృతమేవశాస్త్రార్థః.

ఇతిప్రాప్తేప్రచక్షుః (ఆవృత్తిరసక్యదితి) అసకృదావృత్తమేవవేదనంశాస్త్రార్థః. కుతః. (ఉపదేశాత్) థ్యానోపాసనపర్యాయేణవేదనశబ్దేనోపదేశాత్. తత్పర్యాయత్వంచవిద్యుపాస్తిథ్యాంతీనామేకస్మిన్విషయేవేదనోపదేశపరవాక్యేషుప్రయోగాదవగమ్యతే. తథాహి - *మనోబ్రహ్మైత్యుపాసీతేత్యుపాసినోపక్రాంతోర్థః *భావితతపతచకీర్త్యయశసాబ్రహ్మవర్చసేనయపవంవేదేతివిదినాపసంప్రీయతే,- తథా*యస్తద్వేదయత్యవేదసమయేతదుక్తత్యుపక్రమేవిదినాక్తంరైక్వస్యజ్ఞానం *అనుమపతాంభగవోదవతాంశా

౧॥ సూ. ❧ ఆవృత్తిరసక్యదుపదేశాత్ ॥ ❧ అథ్యాయసద్గతిమాహ (తృతీయఇతి) తృతీయేపాదప్రయేన ప్రథమముపాసనోపయోగబాహ్యవిషయవైత్యవ్యభగవత్ప్రస్తావనసేతోద్విరూపశీయంహిసరూపితం. తృతీయేవిద్యాభేదాభేదవిస్తా. చతుర్థే౭౦గచిన్తేతృతీయాథ్యాయేవిద్యేవనిరూపితేత్వార్థః. చతుర్థేఫలమేవప్రధానతఃప్రతిపాద్యం. విద్యావిషయేపూర్వమనిరూపితాంశశ్చనిరూప్యతే-అన్యసాధ్యస్యేదంసాధనమితిసాధ్యసాధనభావసమన్వితజ్ఞానసార్థం, భక్తిరూపాపన్నజ్ఞానస్ఫుటీరూపతయాఫలతోటినివేశజ్ఞానసార్థం, చ. కర్మయోగాగోతేక్షయావసాధ్యత్వమస్తీత్యత్రచిన్తతే. (తత్రేత్యాది) కింవేదాన్తవిహితవేదనంసకృత్కృతశాస్త్రార్థః-ఉతాసకృదావృత్తమితి. కిం *బ్రహ్మవిదాపోతిత్వాదిభిర్వేదనమాత్రంవిధీయతే-ఉతనిదిథ్యాసనం. కిమత్రవిదిశబ్దోద్ధానమాత్రపరః - ఉతోపాసనపరః. ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాంవాక్యాన్తరాచ్చ ఉపాసనపరత్వంవిదిశబ్దే౭వగమ్యతే- నేతి. సచేత్-ఉపాసనపరత్వాభావేనవేదనమాత్రంవిధీయతఇతిసకృత్కృతశాస్త్రార్థః. అవగమ్యతేచేత్ - విదిశబ్దస్యోపాసనపరత్వాన్నిదిథ్యాసనపరంవేదనంవిహితమిత్వసకృదావృత్తమేవశాస్త్రార్థః. ఆవృత్తప్రమాణాభావేపిదృష్టపయోగేష్యావృత్తిః క్రియతఇత్యత్రాహ (నచేత్) అదృష్టపాయత్వంసిద్ధాన్తేనోక్తమిత్యాహ (భ్యాతిష్టమాదీతి)

సిద్ధాన్తమాహ (ఇతిప్రాప్తఇతి) (థ్యానోపాసనపర్యాయేణవేదనశబ్దేనేతి) ఆత్మనిమిత్తభేదేవ్యేకార్థపర్యవసాయిత్వంపర్యాయత్వంవివక్షితం. పర్యాయత్వంకథమిత్యత్రాహ (తత్పర్యాయత్వంచేతి) *కీర్తిః-పరత్వవిషయప్రధా. యశః - సౌలభ్యప్రధా. తాభ్యాంభాతి-ప్రమాణర్చసేనతపతీత్యర్థః. యథాభక్తిస్నేహకౌపర్యసౌలభ్యవిషయాభిద్యోతే-తథాకీర్తియశసే- *స్నేహమామేపరమారాజక-భక్తిశ్చనియతావీరేత్యత్రహితథాద్యశ్యతే. రజ్జనవాచిసారాజకశబ్దేనవీరశబ్దేనసన్నేహభక్తిసౌలభ్యపరత్వవిషయేఆవగమ్యతే. *నాథయోనిసహస్రేష్విత్యత్ర *తేమతేష్వచ్యుతాభక్తిరితి, తత్రైవప్రకరణ *యాప్రీతిరవివేశానామితి, చపత్యతే. తథాకీర్తియశసార్చదః. *యస్తద్వేద-యోవేదితా. యత్యవేద - యచ్చవేద్యం- సమయేతదక్తః- సవేదితారైక్వః, తద్వేద్యంబ్రహ్మ, చోశయంమయోక్తమిత్వార్థః. పున్దిన్దిద్యోరైక్వాభిప్రాయేణ. *అనుమఇత్యాది-

ధియాం దేవతాముపాస్మత్ప్రపాసి నోపసంహ్రాయతే. తథా *బ్రహ్మవిదాపౌతిపరమిత్యాదివాక్యసమా
నాద్ధేమవాక్యేషు *ఆత్మావాలరేద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః *తతస్తతంపశ్యతినిష- శంధ్యా
యమానభిత్వాదిమధ్యాంతినావేదనమభిధీయతే. ధ్యానంచచిన్తనం. తచ్చస్తృతిసన్తతిరూపం - సస్తృతిమా
త్రం. ఉపాస్తిరపితదేకార్థః - ఏకాగ్రచిత్తవృత్తినైరన్తర్యేప్రయోగదర్శనాత్. తదుభయైకాగ్ర్యాదసకృదా
వృత్తేనస్తతస్తృతిరీహ *బ్రహ్మవేదబ్రహ్మవభవతి *జ్ఞాత్వాదేవంముచ్యతేసర్వపాశైరిత్యాదిమవేదనాదిశ
జ్ఞైరభిధీయతఇతినిశ్చీయతే.

౨॥ సూ. *శ్లోః* లిక్ష్ణచ్చ॥ లిక్ష్ణో లిక్ష్ణంస్మృతిః స్మృతేశ్చాయమగ్ధోఽవగమ్యతే. స్మర్యతేహిమో
క్షసాధనభూతంవేదనంస్మృతిసన్తతిరూపం *తరూప్రప్రత్యయైకాసన్తతిశ్చాన్యనిస్పృహః తద్ధ్యానంప్రథ
మైషష్ఠీరజ్జేర్నిష్యాద్యతేతథేతి. తస్మాదసకృదావృత్తమేవవేదనంశాస్త్రార్థః.....
ఆవృత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

మేలనుకాశీత్యన్వయః- *వ్యవహితాశ్చేదస్మాత్రాత్. (ఉపసంహ్రాయతే) ఉపక్రమాక్షిపశ్చాదనూద్యతత్యర్థః. ఏకైకత్రవిషయసామ్యేరేకా
గ్రవిషయయోః ప్రయోగోద్యతః- అథానేకత్రప్రదేశభేదేనైకైకస్యప్రయోగందర్శయతి (తథేతి) అత్ర *భాగోవామన్ప్రవర్తాదిన్యామోఽభి
ప్రేతః. ధ్యానమానభిత్వాపాదనేన *నిదిధ్యాసితవ్యజత్యత్ర సన్ప్రత్యయస్యేష్యమాగ్రప్రధానత్వందర్శితం. ధ్యానంతినావేదనముచ్యతాం - త
తఃకిమసకృదావృత్తేర్వత్తాహ (ధ్యానంచచిన్తనమితి) *తస్మిన్విస్తాయామితిహింసాభావః. అసకృదావృత్తత్వంచేదేభ్యఃపద్యతతతితద్వాన్వివృత్త్య
గ్గమాహ (అసకృదావృత్తసన్తతస్మృతితి)

౩॥ సూ. *శ్లోః* లిక్ష్ణచ్చ॥ లిక్ష్ణో లిక్ష్ణంస్మృతిః స్మృతేశ్చాయమగ్ధోఽవగమ్యతే. స్మర్యతేహిమో
క్షసాధనభూతంవేదనంస్మృతిసన్తతిరూపం *తరూప్రప్రత్యయైకాసన్తతిశ్చాన్యనిస్పృహః తద్ధ్యానంప్రథ
మైషష్ఠీరజ్జేర్నిష్యాద్యతేతథేతి. తస్మాదసకృదావృత్తమేవవేదనంశాస్త్రార్థః.....
ఆవృత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

పరేచాపరేచ శ్రవణమనననిదిధ్యాసనామావృత్తిరపేక్షితావా- నేతివిచారయన్తి. తదయుక్తం- శ్రవణమననయోగంసాప్తత్వేనయా
వనర్హశ్చయంతవచనప్రస్థాప్రాప్తత్వాత్. *అసకృత్పదంహేత్వంశబిషయమాహుః- ౧ శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యజత్యసకృదుపదేశాదితి.
తదయుక్తం- శ్రోతవ్యాదిశబ్దైరేకైకస్యావృత్త్యభావాత్. ఉపదేశక్రియాయాఅవృత్తివక్ష్యతేతేతిచేత్. తద్విసకృచ్ఛసంజనసకృన్విది
ధ్యాసనేనవతస్యోపదేశస్య సఫలతయాతేషాంప్రత్యేకావృత్తౌప్రమాణత్వాభావాత్. తేషామాత్మసాక్షాత్కారార్థత్వాదైవతుష్యధావహతస్యేవద్య
ప్రార్థత్వాదావృత్తినిధిత్వేత్. తద్వి *అసకృదుపదేశాదితిహేతురహేతుస్సాన్విత- దృష్టార్థత్వాదిత్యేవసూత్రయితవ్యం. అసకృచ్ఛసంజనసకృన్విది
తత్వంతుసఫలం- ఆవృత్తిశబ్దస్యద్విప్రీప్రత్యయమాత్రేణాపిత్వార్థత్వాత్. ఆవృత్తిశబ్దాపరోక్ష్యేదృష్టాపాయః- సకృచ్ఛృతాద్వాక్యాదప్ర
వీరస్యాగ్రస్యానరనేనసమ్యక్సృతిపత్తిదర్శనాత్. - తదాపరోక్ష్యంచబద్ధనివృత్తౌదృష్టాపాయః-రజ్జాపరోక్ష్యేణసర్పభ్రమనివృత్తిదర్శనా, దితిచాయు
క్తం- *జాతుఃప్రసాదాద్విత్కోకః * మద్భుక్తస్సర్పగుణిమత్ప్రసాదా త్రిమ్యతీతిశ్రుతిస్మృతివిరోధాత్. జ్ఞానవేదనశబ్దాన్నితవాక్యాన్వేషవిష
యః- సరుధ్యానాదిశబ్దాన్నితాని- ధ్యానాదిపదానామావృత్తప్రత్యయవిషయత్వేనంశయాభావాత్. అత్రనోనత్యాపరోక్షత్వాభ్యుపగమాన్నతదా
వృత్తిసాన్వయం. బద్ధనివరక్తసాక్షాత్కారస్పృహకృజన్యప్రత్యయావృత్త్యాభవతి - జ్ఞానితిష్టమాదివాక్యార్థప్రత్యయావృత్తేనదర్శాపరోక్ష్య హేతుత్వా
భావాత్, ఏకశ్చస్త్రీకృతివాక్యజన్యప్రత్యయావృత్త్యాచన్ద్రేకత్వాపరోక్ష్యేభావా, చ్చ. తిమిరాద్యపగమజాయతఇతిచేత్. తత్తువత్సమజాయతేన
చుచన్ద్రేకత్వప్రత్యయావృత్తికాత్రాత్ - తదనుగృహీతాదేశ్యస్త్రీకృతివాక్యాద్వా. తిమిరాదిస్థానీయదోషోభేదవాసనాచేత్-తత్రవత్తవ్యంసర్వం
ప్రాగేవాక్తం. నిర్గుణబ్రహ్మణోవేద్యత్వాభావాత్ * బ్రహ్మవేదత్వాదివాక్యసాంక్షిప్యతా. తత్రకల్పనాపాపేనసమ్యక్సృత్యయోదయాయశ్ర
వణాద్యావృత్తిర్నిధేయా- తదనుష్ఠానసాన్వరీయకతయానిర్గుణబ్రహ్మప్రత్యయావృత్తిరితిపక్షోప్యయుక్తః- ధ్రువానుష్ఠృతివిరోధాత్. విజాతీయ
ప్రత్యయావృతహితప్రత్యయసాన్వరంహిధ్రువానుష్ఠృతిః. భేదోమిధ్యా- నిర్వికేషజ్ఞప్రీతిమాత్రంసత్యమితిభావనాయాఃవిజాతీయప్రత్యయసమ్మ
ర్థాన్నధ్రువానుష్ఠృతినిధిః. సమాధివిధిశ్చానుపపన్నః- సమాధౌమనఃసంశయోనామవిహిర్యావృత్తాపరానర్హత్వం- నతువిగాళః-అనుపపన్నత్వాత్. బ
ద్ధనివరక్తంవాక్యార్థజ్ఞానం మనోవిగాళరాహసమాధిజన్యంవా- జనకంవా. నప్రధమః- మనసోనాశేవాక్యస్యజ్ఞానజనకత్వామోగాత్. శబ్దోహిమ
నసాగ్రహ్యమాణవిహర్థజ్ఞానంజనయతి. సద్విత్తీయః- వాక్యార్థజ్ఞానసకృత్సప్రపంచమిధ్యాత్వవిషయస్యదేహేష్ఠితే మనోమాత్రప్రళయహేతు
త్వానుపపత్తేః, పునర్ననఉత్పత్త్యనుపపత్తే, శ్చ. సహజ్ఞాననివృత్తస్యబద్ధస్యపునరుదయః. పూర్వంజ్ఞాననివృత్తసాన్వీరజ్ఞానస్య స్వేపశ్చాదుదయోపప
త్తిరితీత్ - తద్విబద్ధసాన్వీపునరుదయప్రసక్తిః. దోషానివృత్త్యాసర్వవృత్తపునరుదయస్సమ్మవేత్ - తదభావాద్బద్ధస్యపునరుదయాభావఇతిచేత్. మ

3॥ సూ.

॥ శ్రీః ఆత్మేతితూపగచ్ఛద్గ్రాహయద్దచ ॥ శ్రీః శ్రీః ॥

ఇదమిదానీంచి స్వతః- కిముపాస్యంబ్ర హిహ్వాపాసితురన్యత్వేనాపాస్యం- ఉతోపాసితురాన్యత్వే
నేతి. కింయుక్తం. అన్యత్వేనేతి. కుతః. ఉపాసితుఃప్రత్యగాన్యనాన్ధానరత్వాత్ బ్రహ్మణః. అథానరత్వంచ
* అధికంతుభేదనిర్దేశాత్ * అధికోపదేశాత్ * నేతరోనుపపత్తైరిత్యాదిమాపవాదితం. యథావస్థితంచబ్ర
హిహ్వాపాస్యం- అయథోపాసనేహి బ్రహ్మసాప్రీరవ్యయథాభూతాస్యాత్ - * యథాక్రతురస్మిక్లా
కేపురుషోభవతితథేతఃప్రత్యభవతీతిన్యాయాత్. అతోన్యత్వేనాపాస్యమితి.

పవంప్రాప్తైభిశ్చయతే (ఆత్మైతిత్వితి) తుశబ్దోఽవధారణే. ఉపాసితుగాత్మైత్యేవోపాస్యం. ఉపాసితాప్రత్యగాత్మాస్యశరీరస్యస్వయంయథాఆత్మా-తథాస్వాత్మనాపిపరంబ్రవృత్తైత్యేవోపాసీతేత్యర్థః. కుతః. పవంహ్యుపగచ్ఛన్తిపూర్వేఉపాసితారః*త్వంవాలిహమన్త్రిభగవోదేవతేలహంవైత్వమనీతి. ఉపాసితురథాన్తరభూతంబ్రహ్మూపాసితారోఽహమితీకథమభ్యుపగచ్ఛన్తీత్యత్రాహ (గ్రాహయన్తిచేతి) ఇమమర్థమవిరుద్ధముపాసిత్య*గ్రాహయన్తిశాస్త్రాగ్రహే-తాప్రత్యుపపాదయన్తీత్యర్థః-*యఆత్మనితిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తిరీయమాత్మానవేదయన్యాత్మాశరీరంయతాత్మానమన్తరోయమయతిసతతాత్మాన్తర్యావ్యమృతభితి, తథా*స

నోనల రక్షణాపివాక్యార్థజ్ఞానస్యదోషనివ రక్షత్యాత్మనరక్షనశక్తృత్వమపచత్తిః. క్రియావిశేషేణమనఃప్రశయః- నతువాక్యార్థజ్ఞానేనేతిచెన్న-
ఉత్పాదకక్రియావిశేషేభావనమనశ్చత్వత్వమపచత్తిః. కించ-మనఃప్రశయస్యవాక్యార్థజ్ఞానోత్పత్తిరొధిత్యాదుముఖోస్సమాధికర ద్రవ్యస్వాత్.
ము క్రస్యసర్వజ్ఞత్వైస్సా క్రనభగవదలాభానుసర్థా నేనాన ప్రదుభిర్ముమితచెన్న- స్వసంసరణస్యభగవద్దీలాత్వానుసన్ధానస్యగుఖరూపత్వాత్. ననుము
క్రస్యానర్వాధిత్యసార్వజ్ఞ్యంహియేత- అతిశయితానర్వస్యమాహనత్వద్వర్ననాదిచెన్న- తమోగుణసంమిత్రణప్రయత్నత్వాన్నిహతత్వస్య. మనో
హిగుణక్రియాత్వకం.----- ఇతరేత్ర యోవి శిష్టాజ్ఞేతిసూత్రమేవంవ్యాచక్షతే- శిష్టాబహుత్వంపర్యావర్తయేదితి - బహువుత్రతామైరత్తి,
బహుత్వోపాసనపరీవాత్యజప్తత్రిజ్ఞానోపాసనాదుదత్తావృత్తౌలిజ్యమితి. ఏకస్మిన్నినేనకృచ్చిక్షనేపి దినభేదేనావృత్తిమాత్రేణావృత్తిశబ్దవ్యవ
హారోపపత్తేర్నిర ప్రరావృత్తౌలిజ్యత్వాయాగా తదనాదరః.----- అన్యేత్విమంవిచారమహం గ్రహాపానవవ్యతిరక్తవిషయమాహుః - తస్యభ్యానశలు
నాదౌత్థారపర్యతత్వాదావృత్తిరేధేతి. తదయం క్రం- తస్యనాదౌత్థారపర్యతత్వే, అన్యేమమతత్పర్యవృత్తే, చనియామకాథావాత్. ద్రవ్యవృత్తా
శ్రుత్విసర్వోపాసనసాధారణీ. కించ- ఆచమన్దమాత్రనాదౌత్థారోనిత్యనిర్దిష్టఇతిసోపాస్తిసాధ్యతా. ఈశ్వరతాదాత్వంఘటస్యకరావత్పదదాత్త్వి
కేమితశబ్దప్రతిపదాత్ప్రసిద్ధస్యతస్యనాదౌత్థారఉపపద్యతే.

ఆవృత్త్యధికరణంసమాప్తమ్.

3|| సూ. *జ్ఞానోన్మేషో ఆత్మైతితాపశుచ్యున్ గ్రాహయన్ బ్రహ్మజ్ఞోః* ఉక్తస్యాసక్యదావృత్తస్యోపాసనస్యోపాస్యం బ్రహ్మకిముపానితర
స్యత్ - ఉత్తతస్యైవాత్మైశ్చజ్ఞాయాంవ్యతికరోపదేశజ్ఞాపనాయపూర్వప్రకృతవాక్యస్థాత్తశ్చాద్ధానిరూపుతత్వనిసక్తిః. (ఆత్మత్వేనైతి) ఆత్మశబ్దః
స్వవాచి. ఆత్మత్వేన- అహమర్థసామానాధికరణ్యేన. అన్యత్వేన- వైయసికరణ్యేనేత్యర్థః. అభవా- ఆత్మశబ్దశ్శరీరప్రతిసమ్మర్థిపరః. ఆత్మత్వేన- జీవం
ప్రతిశరీరత్వేన. అన్యత్వేన- శరీరశరీరిభావసమ్మన్థహస్తత్వేనేత్యర్థః. ఏవంసతి బ్రహ్మోపాసనవిధికింద్యష్టివిధిః - ఉత్తనేతిఫలభిలాషః. ముముక్షోః
కింబ్రహ్మవైయధికరణ్యేనోపాస్యం- ఉత్తసామానాధికరణ్యేన. కిముపాస్యం బ్రహ్మోపానితురన్యత్వేనోపాస్యం- ఉత్తాత్మత్వేన. కిమాత్మత్వేనోపాసనే
*పుథగాత్మానమితివిహితపుథక్త్వానుసంధానవిరోధః ప్రసజ్యతే-నేతి. ప్రసజ్యతేచేత్-అన్యత్వేనోపాసనం. నచేత్-ఆత్మత్వేనోపాసనమితి. నను*అం
శోనానావృషదేశాదిత్యాదిషుజీవపరయోశ్శరీరశరీరిభావే, శరీరవాచిశ్చానాంశరీరపర్యవైభిభావే, చనీధ్యేయథావస్తాపాసనేచక్రవ్యవధంసంశయో
త్థానం. ఉచ్యతే- అహమర్థసామానాధికరణ్యేనవైయధికరణ్యేనచ బ్రహ్మోపాసనానివిహితాని. కాఙ్గిల్పవిద్యాదిషుసమానాధికరణోపాసనేషువ్యధికర
ణోపాసనేషుప్రయం విచారోఽనుపయోక్తఃస్యాత్. యత్ర సామానాధికరణ్యోపాసనైదృష్టివిధిత్వశ్చజ్ఞానమ్మవతి- *యేన్నం బ్రహ్మోపాసతే
*యేప్రాణం బ్రహ్మోపాసతే*విజ్ఞానం బ్రహ్మచేద్వేదేత్యాదిషు జీవే బ్రహ్మదృష్టివిధిదర్శనాత్, *ఆత్మత్వేనైతివాక్యేతితికరణదర్శనా, చృత
స్వదృష్టివిధిత్వశ్చాప్రసానార్థమరమ్మణీయత్వమితి. (అయథాభూతాస్యాదితి) సంసారీత్యప్రాప్తిస్యాదిత్యర్థః.

రాధానమః (ఏవం ప్రాప్తతి) సామానాధికరణ్యశలితమర్థమహా (స్వశరీరస్వస్వయమితి) (ఉపగచ్ఛన్తి) గత్యర్థః బుద్ధ్యర్థః, ఉపాస
తదత్పర్థః, *త్వంవాఅహమస్మి- అహంబుద్ధిరహంశబ్దశ్చ త్వత్పర్యవసాయి నా, అహంశబ్దయోగాదు త్రమపురుషః, అహంత్వే త్వమసి - అహంబుద్ధిశబ్దః,
పర్యవసానభక్తమిష్టం, త్వంశబ్దయోగాన్మధ్యమపురుషః, ఉభయస్త్రిన్వాత్వే అహంత్వంశబ్దప్రయోగేన త్వమితి అహంశబ్దార్థతాత్పర్య వివక్షయో త్రమ
పురుషః- త్వంశబ్దార్థతాత్పర్యేణ మధ్యమపురుషః, అహంత్వం- త్వమహమితి సామానాధికరణ్యనాథైర్జ్ఞేసిమర్థమన్యసీతిపదప్రయోగ ఇతిచేత్, ఉచ్య
తే- అస్మిథాతోస్య తాహ్యర్థః, తేనదంతాదాత్మ్యంయ త్రమిదిద్యోతంభవతీతి, ఉపపాదకశాస్త్రాజీవర్యయతి (యలత్తనీతి) *సన్మాదాభిప్రాయా

లాసోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మత
 జ్జలానితి, చ - సర్వస్యచిదవిద్యస్తునస్తజ్జత్వాత్తల్లత్వాత్తదనత్వాత్తనియామ్యత్వాత్తచ్ఛరీరత్వాచ్ఛసర్వ
 స్యాయమాత్మా - అతస్సతతత్వా - అత్యాయథాప్రత్యగాత్మనఃస్వశరీరంప్రత్యాత్మత్వాదైవోహంమనుష్యోహ
 మిత్యనుసద్ధానం - తథాప్రత్యగాత్మనోఽప్యాత్మత్వాత్పరమాత్మనస్తస్యప్రమామిత్యేవానుసద్ధానంయం క్తమితి.
 ఏవం శాస్త్రైరుపపాదితం సర్వబుద్ధీనాంబ్రహ్మైకనిష్ఠత్వేనసర్వశబ్దానాం బ్రహ్మైకనిష్ఠత్వమభ్యుపగచ్ఛన్తః
 *త్వంవాఅహమస్మిభగవాదేవతేఅహంవైత్వమసిభగవాదేవతేఇతివ్యతికరేణోక్తవన్తః. ఎవంచ * అథయో
 ఽన్యోదేవతాముపాస్తైలన్యోసావన్యోహమస్మీతిసవేదఅకృతోఽహ్యేషఆత్మైత్యేవోపాసీత *సర్వంతంప
 రాదాద్యోఽన్యత్రాత్మన సర్వంవేదేత్యాత్మత్వాననుసద్ధాననిషేధః, * పృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వే
 తిపుథత్వానుసద్ధానవిధానంచావిరుద్ధం. అహమితిస్వాత్మతయానుసద్ధానాదన్యత్వానుసద్ధాన నిషేధోరక్షి
 తః, - స్వశరీరాత్స్వాత్మనోఽధికత్వానుసద్ధానవత్స్వాత్మనోపిపరమాత్మనోఽధికత్వానుసద్ధానాత్పుథత్వాను
 సద్ధానవిధానంచరక్షితం. అధికస్యబ్రహ్మణఃప్రత్యగాత్మనతత్వత్వా, తస్యచబ్రహ్మశరీరత్వాన్నిషేధవా
 త్యే *అకృతోఽహ్యేషఇత్యుక్తం. అతడపాసితురాత్మత్వేనబ్రహ్మోపాస్యమితిస్థితమ్.
 ఆత్మత్వోపాసనాధికరణంసమాప్తమ్.

వసినదాయతనత్వతదనత్వాభ్యామాత్మత్వసిద్ధిః. *సహ్లాకృత్యాదివాక్యోపేతస్య * యతత్సనీత్యాదివాక్యస్యార్థమహా (సర్వసేవితీ) కార్యకారణ
 భావఃకార్యకారణభూతజగద్భ్రష్మాసామానాధికరణ్యోపయోగీ - అ త్ర తుకుద్ధస్వరూపజీవసామానాధికరణ్యోపయోగీశరీరశరీరభావవివ. నియామ్య
 త్వంహిశరీరలక్షణత్వేనోక్తం. యం క్తమిత్వంపదాయ స్తీత్యన్వయః. ఏవంచేత్యాదిసాధికత్వపుథ క్తవ్య కృత్యోరవిరోధమహా. తద్విచిన్వదర్శయతి
 (అహమితి) గుణగుణియాపార్థవ్యయసద్భావాభిప్రాయః భేదశ్రుతయః - త తద్వయోరపిస్వనిష్ఠత్వంనా స్తీత్యసత్తరస్యప్రకారినిష్ఠత్వాదుభయ
 తవస్తుస్వనిష్ఠత్వనిషేధపరః అభేదశ్రుతయఇతిభాగవత్సర్వః. తదపపదయతి (అధికసేవితీ) * ఆకృత్యుక్తిః - అపూర్ణః. గుణమాత్రపరత్వేచన
 శూన్యః విశిష్టవివక్షాః. ఈదృశాపూర్తివచనంగుణగుణిభేదేనత్యేవోపపద్యతఇత్యర్థః. ఏవంశరీరాత్మభావగోచరస్వసామానాధికరణ్యస్యాప్రామా
 ణికత్వానుపపన్నత్వయోరభావాన్మోక్షలక్ష్యవశాచ్చనదృష్టినిధిత్వమిత్వంకథమి. అధికరణార్థముపసంహరతి (అతఇతి)

పరేతుజీవపరయోక్త్యంసిద్ధాన్తయన్తి. త త్రవిరుద్ధభర్తయోగాతైక్యానుపపత్తిః, ఈశ్వరస్వజీవత్వేఈశ్వరాభావప్రసక్తిః, జీవస్వేశ్వరత్వే
 శాస్త్రస్యాధికారివహః, అహందుఃఖీత్వాదిప్రత్యక్షవిరోధ, శ్చైలిచివోద్య-ఈశ్వరాభావంతస్యప్రామాణికత్వాత్పరిహరన్తి. తదయంక్తం- ప్రామా
 ణికసూత్యాగప్రసక్తిఇతివోదితే ప్రామాణికత్వాదితిపరహాయోగాత్. సహస్రస్థానీయవిచర్యయప్రవిక్షానేనప్రసక్తికథర్కపరిహ్రయతే-సర్వత
 ర్లోచేదప్రసక్త్యాత్, ప్రసక్తికప్రసక్తినియవ్యాప్తైరభగ్నత్వా, చ్చ. తత్త్వావచోభాత్పాగధికారిలాభఇత్యధికారివహంపరిహరన్తి. తదవ్యయంక్తం-
 ఈశ్వరస్వసర్వజ్ఞత్వా, నిర్విశేష చిన్మాత్రస్వజ్ఞాత్వభావా, ద్వాతుశ్చ సనాశస్యాపురుషార్థత్వాత్ శాస్త్రప్రద్యేషవత్వేన, చ త్రయాణామ
 చ్యుధికారానుపపత్తిః. శ్రవణాత్పూర్వంస్వనాశానభిజ్ఞత్వాద్వస్యుభూయిష్టమార్గమార్గానభిజ్ఞపదవతరితీచేన్న-అశ్రుతేపిశాస్త్రేసాగతానానర్వక్షణి
 కత్వవస్త్వాయావాదిసాంముకైర్జ్ఞాత్వనాశత్వస్యప్రసిద్ధిప్రాచుర్యేణశాస్త్రభీరుత్వాల్లోకస్య. ప్రత్యక్షాదీనాంసంసార్యాత్మవిషయత్వాదవిరోధఇతి
 చాయంక్తం- నియమేనహేయానర్హతదర్శయోగ్యమేనశృణ్వనర్హతదర్శయోశ్శశమహిషయోరివైక్యవిరోధస్యావర్జనీయత్వాత్. దుఃఖయోగస్యమి
 థ్యాత్వాదవిరోధఇతిచాయంక్తం-మిథ్యాభూతహేయానర్హతదర్శయోగ్యవిరోధస్యావర్జనీయత్వాత్. మహిషవిషయమపిత్వన్యతేమిథ్యా-తథాపిశశమహి
 షయోగస్వరూపవిరోధోఽభ్యుపగతః. సనుస్వాప్తశశమహిషయోగ్యస్త్వావస్థాయామేవవిరోధః- సప్రబోధే-విషయస్యనివృత్తత్వాత్. ఏవమవిద్యా
 నివృత్తాదుఃఖనివృత్తేర్జీవపరయోర్నస్వభావవిరోధఇతిచేత్. తర్హిస్వాప్తశశమహిషయోగివజీవేశ్వరయోరుభయోరపినిశాశవివాదిధనిర్వాహకఃస్యాత్.
 తతశ్చేశ్వరనివృత్తశ్రుతివిరోధః. స్వభావవిరోధశ్చాపహితః-యావత్తత్కంవిరోధస్యావస్థితత్వాత్. యదిప్రబోధేపరస్యహేయానర్హత్వంనిష్ఠత్వే
 వ-జీవస్యహేయానర్హత్వమేవనివృత్తఇతిచ్యేత-తథాపిజాగ్రదనుభూతశశస్వాప్తమహిషయోరివనతయోరేకత్వసమ్భవః- స త్రయాణామేయానర్హత
 శ్వరః-వినిశాత్తదనర్హిజీవఇతివిద్యమానదశాయాంహేయానర్హత్వతదనర్హత్వయో, ర్హినాశిత్వావినిశిత్వయో, శ్చవిరోధస్యావస్థితత్వాత్. ఈశ్వరత్వం
 పరమాగ్ధతేచేత్ - నిర్విశేషత్వహఃనిః. సచేత్ - ఈశ్వరాభావః. ఐశ్వర్యాదిగుణాభావేస్వరూపమవత్వత్వత్వచేత్ - రజతత్వనివృత్తావప్రసిద్ధిస్తానమవత్వత్వ
 ఇతికుక్తిరూపేశ్వరయోరనైషమ్యమేవస్యాత్. జీవేశ్వరైకత్వవిధీనాందృష్టివిధిత్వంపూర్వపక్షఆశంక్య- భేదనిషేధాత్తదయంక్తమితిచివోద్యతం. తద
 వ్యయంక్తం- దృక్పూర్వాసననిష్ఠస్యభేదానుసద్ధానేప్రత్యవాయపరతయాపిభేదనిషేధశ్రుత్యుపపత్తిచేదతాత్త్వికత్వాబాధకత్వాత్. సహిగరుడాత్మ
 నోర్భేదదృక్పూర్వాసనసత్వతీగరుడనరేంద్రైకత్వంతాత్త్వికంస్యాత్. — హేయానర్హత్వతదర్శయోగ్యసన్వభావవిరోధస్యావర్జనీయత్వాదపరేమం

౪॥ సూ.

శ్లో॥ న ప్రతీకేనహిసః॥ శ్లో॥

మనో బ్రహ్మైశ్వర్యపాసీత *సయోనామ బ్రహ్మైశ్వర్యపాస్త్యత్యాది ప్రతీకౌపాసనేష్వప్యాత్మత్వానుస
ధానంకార్యం- ఉతనేతిచిన్తాయాం - *మనో బ్రహ్మైశ్వర్యపాసీతేతి బ్రహ్మైశ్వర్యపాసనత్వపామ్యా, ద్భ్రహ్మణ
శ్చోపాసితరాత్మాత్వా, దాత్మైశ్వర్యోపాసీతేతి....

ఏవం ప్రాప్తైభిధీయతే (న ప్రతీకృతి) ప్రతీకనాత్మత్వానుసధానంకార్యం. (నహిసః) నహ్యపా
సితరాత్మాప్రతీకః. ప్రతీకౌపాసనెషు ప్రతీకవోపాస్యః - న బ్రహ్మ, బ్రహ్మతుతత్రదృష్టివిశేషణమాత్రం-
ప్రతీకౌపాసనంహినామ - అబ్రహ్మణీ బ్రహ్మదృష్ట్యానుసధానం. తత్రోపాస్యస్య ప్రతీకస్యోపాసితరాత్మా
త్వాభావాన్నతథానుసద్ధేయమ్.

నన్వత్రాపి బ్రహ్మైశ్వర్యోపాస్యం - బ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వసమ్భవేన అదీనామ ఛేతనానామల్పశక్తీ
నాంచోపాస్యత్వాశ్రయణస్యాన్యాయ్యత్వాత్. అతోమన ఆదిదృష్ట్యా బ్రహ్మైశ్వర్యోపాస్యమితి. తత్రాహ

౫॥ సూ. శ్లో॥ బ్రహ్మదృష్టిర్గుర్భాత్ ॥ శ్లో॥ మన ఆదిషు బ్రహ్మదృష్టి రేవయతా - న బ్ర
హ్మణి మన ఆదిదృష్టిః- బ్రహ్మణోమన ఆదిభ్య ఉత్కర్షాత్, తేషాంచ విపర్యయాత్, ఉత్కర్షే హి రాజనిభృత్య
దృష్టిః ప్రత్యవాయకరీ- భృత్యేతు రాజదృష్టి రభ్యుదయాయ.....

ప్రతీకాధికరణం సమాప్తమ్.

పక్షోపసంపన్నః.— అన్యేషాంతు గుణోహమితి వదిశ్వరోహమితి జ్ఞానస్యాత త్వవిషయత్వాదక త్వజ్ఞానాన్మోక్షస్సాన్యత్, యథోపాసనం
ఫలమితి ముక్తావపి త్రాన్త్రసుగమస్సాన్యత్, యది సదహమితి సతైశ్వర్యపాస్త్రిధీయతే- తదయం క్తం- ఆత్మన త్వస్యతోకసిద్ధత్వాత్సతైశ్వర్యసంపదాన
స్యావిధేయత్వాత్. నియంత్రం శేనభోక్త్రం శస్యసదాకారజైకత్వమనుసద్ధేయమితిచేత్. ఘటేనాపి తాదృశైక్యం సమానమితి జీవస్య పరమాత్మాశక్త
త్వంఘటాత్మకత్వతుల్యంస్యాత్, జగతో బ్రహ్మజైకత్వం నామ జాత్యైక్యంస్యాత్,

ఆత్మత్వోపాసనాధికరణం సమాప్తమ్.

౪॥ సూ. శ్లో॥ న ప్రతీకేనహిసః॥ శ్లో॥ ఆత్మత్వోపాసనముక్తం- తత్ప్రతీకౌపాసనేక్షి- నేతి శబ్దాయాసజ్జతి. కిం *మనో
బ్రహ్మైశ్వర్యది ప్రతీకౌపాసనేష్వప్యాత్మత్వేనానుసధానంకార్యం- ఉతనేతి. తేషాంపాస్యంకిముపాసితరాత్మా-నేతి. కిం బ్రహ్మణః ప్రతీకౌదృష్టివిశేష
ణం- ఉత ప్రతీకస్య బ్రహ్మ-దృష్టివిశేషణమితి. ప్రతీకస్యదృష్టివిశేషణత్వే- బ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వాత్ తస్యచాత్మత్వాత్ తత్రాప్యాత్మత్వేనానుసధా
నంకార్యంస్యాత్. బ్రహ్మణః ప్రతీకేదృష్టివిశేషణత్వే- ప్రతీక నైవోపాస్యత్వాత్ తస్యచోపాసకం ప్రత్యాత్మత్వాభావాదాత్మకీర్మకార్యాస్యాత్.
(మన ఇత్యాది) (బ్రహ్మైశ్వర్యపాసనత్వసామ్యాదితి) బ్రహ్మశబ్దనిర్దేశాద్బ్రహ్మైశ్వర్యపాసనం- అతో బ్రహ్మైశ్వర్యపాసనత్వసామ్యాదిత్యర్థః.

(ఏవం ప్రాప్తృతి) ప్రతీకౌపాసనేభ్యుపాస్యం బ్రహ్మ- తచోపాసితరాత్మా- అతో బ్రహ్మైశ్వర్యపాసనత్వసామ్యాదాత్మేభ్యుపాస్యమిత్వత్రా
హ (ప్రతీకౌపాసనేష్వతి) తస్మి బ్రహ్మశబ్దనిర్దేశకధమిత్వత్రాహ (బ్రహ్మత్వైతి)

అనంతరమాత్రశబ్దామహ (నన్వతి)

౫॥ సూ. శ్లో॥ బ్రహ్మదృష్టిర్గుర్భాత్ ॥ శ్లో॥ అచేతనమనః ప్రభృతైరుపాస్యత్వాసంభవాఽభిమానిదేవతోపాస్యత్వేన పరిపూర్ణ
తిభావః.

ఇతరేత్రయోపి * బ్రహ్మదృష్టిరితినూత్రమధికరణోద్దరమాచుః - నియామకాభావాత్సార్వపక్షముత్కర్షాత్పిధాన్తమాచుః. తదయం క్తం-
తాదర్శ్యతైరన్తర్యాభ్యామైకాధికరణ్యసిద్ధేః.— పరేతు *న ప్రతీకృత్యత్రసేధాన్తయంక్తిమేవమాచుః- ప్రతీకానాం బ్రహ్మభిన్నత్వాత్తస్యా
ప్యాత్మత్వమితిచేత్. వికారస్వరూపోపమదైన బ్రహ్మత్వంస్యాత్- యథాజీవస్యజీవభావప్రవిలయేన బ్రహ్మత్వం, స్వస్తికస్యతదాకారోపమదైనస్వ
ధాత్మకత్వం, ఏవంస్వరూపోపమదైనప్రతీకనైవభావాత్తస్యాత్మత్వమేవసాన్యాదితి. తదప్రయం క్తం- జీవస్య బ్రహ్మశరీరతయంతత్వర్పస్త్యేనజీ
వభావప్రవిలయేనవిగాబ్రహ్మతాదాత్మ్యసిద్ధివత్ప్రతీకానామపి బ్రహ్మశరీరత్వాపవత్తైరన్తరభావప్రసజ్ఞాభావాత్.— అపరేతు * వాసోదదా
తి *అనోదదాతీత్యత్రతప్తకాష్టాదీనామినమన ఆద్యుపాసనే బ్రహ్మణశ్చోదితత్వాభావాదనుపాస్యత్వమితి. తదయం క్తం - తత్రతప్తకాష్టాదినిర్దేశాభా

౬॥ సూ.

శ్లో॥ ఆదిత్యాదిమతయశ్చాక్షరణపత్యైః॥

*యసాసౌతపతీతముద్గ్రహముపాసీతేత్యాదిమతయశ్చాక్షరణపత్యైః శ్రయేమాపాసనేషుసంశయః-కిముద్గ్రహాదౌక్త్యాదేత్యాదిదృష్టికర్తవ్య - ఉతాదిత్యాదిమాన్తీధాదిదృష్టిరితి. ఉత్పాతదృష్టిర్నికృష్టేకర్తవ్యేతిన్యా యాత్, ఉద్గ్రహాదీనాంచఫలసాధనభూతకర్తృత్వేనాఫలభ్యుదయత్యాదిభ్యఃఉత్పాతత్వా, దాదిత్యాదిమాన్తీధాదిదృష్టిః....

ఇతిప్రాప్తైభిరీయతే (ఆదిత్యాదిమతయశ్చాక్షరణపత్యైః) చశబ్దోఽవధారణే. క్రత్వజ్ఞేఉద్గ్రహాదావాది త్యాదిదృష్టయసవకార్యాః కుతః. (ఉపపత్యైః) ఆదిత్యాదీనామేవోత్పాతత్వోపపత్యైః. ఆదిత్యాదిదేవతారా ధనద్వా రేణహికర్తృణామపిఫలసాధనత్వం- అతస్తద్దృష్టిరుద్గ్రహాదృష్టే.
ఆదిత్యాదిమత్యధికరణంసమాప్తమ్.

వా, దిహతు బ్రహ్మసామానాధికరణ్యా, చ్యుదృష్టానైవబ్రహ్మత్. అతోఽనాదరః. ననుదృష్టినిధిత్వేనైదేహిబ్రహ్మవా-మనోవాదృష్టినిశేషణమితిశ యః - ప్రతీకస్యాపిబ్రహ్మశరీరచయోత్త్వోపాసనపరత్వేనప్రస్తుతకథమత్త్వోపాసనపరత్వాన్యేకాదేహిబ్రహ్మణోదృష్టినిశేషణవ్యవహరం ద్వితీయ సూత్రంఘటతే. ఉచ్యతే - ఇతికరణవైయర్థ్యం, హేతుః. ఉద్దేశ్యత్వశ్చాపకేనప్రథమనిర్దేశనవిశేష్యతావగమ, శ్చ. క్వచిత్ప్రతీకగతద్వితీయాది భక్తి, రవిహేతుః.....

ప్రతీకాధికరణంసమాప్తమ్.

౭॥ గూ. శ్లో॥ ఆదిత్యాదిమతయశ్చాక్షరణపత్యైః॥ దేవతాయాఉత్కర్తృత్వద్వైవిధ్యేషణత్వముక్తం - తదత్కర్తృత్వాదేవేణకర్తృ త్వేనోత్కర్తృత్వజ్ఞేయత్వానారసభ్యుక్తి. క్రత్వజ్ఞా శ్రయేమాపాసనేషుకిమాదిత్యాదాచుద్గ్రహదృష్టిః-ఉతోద్గ్రహాదావాదిత్యాదిదృష్టిః. ఫలసాధనరహితా త్కర్తృత్వేమాదిత్యాదేః-ఉతోద్గ్రహాదే. ఉద్గ్రహాదేశ్చేత్. ఆదిత్యాదాచుద్గ్రహాదృష్టిః-ఆదిత్యాదేశ్చేత్-ఉద్గ్రహాదావాదిత్యాదిదృష్టిః-కార్యాస్యాత్. సదృశసాధనత్వంచేవతాయాఇతిపూర్వమేనీధం *సవిదైవసంఘాతంగమయతితి- తత్కర్తృత్వముద్గ్రహాదేఫలసాధనత్వశబ్దాయాపూర్వపక్షోత్థానం. స యం - ఫలసాధనతయావిహితత్వాత్ప్రధానస్యకర్తృణా కాష్టానాంజ్ఞానావగ్ధవతాప్రీతిరవాస్తవ్యాపారమాత్రమిత్యప్రాధాన్యమాశబ్ద్యతే. బ్ర హ్మమపిదాదిత్యాదిమతయోపీతిచశబ్దార్థః. *మనోబ్రహ్మత్వపాసీతేత్యత్త్వోపాసనంప్రథమనిర్దేశం - దృష్టినిశేషణంచరసునిర్దేశం - ఏవమత్రాపి యసవసాసౌతపతీతముద్గ్రహమిద్గ్రహస్యచరమనిర్దేశాత్సదృష్టినిశేషణం- దేవతాయాంచయస్యప్రయోగాత్సాధనాభ్యుదయత్వేనాభ్యుదయత్వేనాభ్యుదయః ప్రకృత్యా. అభ్యుదయః-అఫలసాధనశబ్దః.

రాధానై- (ఆదిత్యాదిదేవతారాధనద్వారేణ) *ఆర్యమేవచరసిర్వదేవత్యాదిప్రజ్ఞవ్యం. దేవతాయాః స్థిరత్వేనావ్యవహితసాధనతయా, లోకదృష్ట్యేనావ్యాపారాధనస్యారాధ్యదేవతాప్రధానత్వా, చ్యుదేవతోత్కర్తృత్వేనైదేవత్వాద్యస్వార్థస్యం సోధవ్యమితిభావః.

చరచూర్గ్రహాదిత్యాదీనాంచదృష్టినిశేషణత్వమనియమేనసాన్యత్ - నియామకాభావాదిచపూర్వపక్షమామయి. నియామకసద్భావాత్తదనాద యః ఏవంచపూర్వపక్షేనరమామయి - ఉద్గ్రహాదీనాంకర్తృత్వమాయితయాక్రియారూపాణాంఫలసాధనతయాత్కర్తృత్వః. * ఇయమేవర్తస్యాసౌత్య ప్రకృత్యుదయస్యామృత్యుధానసామేతికాన్యమశ్చేనప్రధివ్యగ్నభిధానంచ ఋక్సమాధ్యాననిబన్ధనం- త్తత్త్రహిరాజాధ్యాసాద్రాణ్యజ్ఞఃసరా జ్ఞః త్ర్యంబకఃతత్తత్త్రాధ్యాసాభావత్. * లోకేషుశ్చవిధంసామాపాసీతేతిలోకానామధికరణార్థశ్రవణాత్తక్రత్వజ్ఞాధ్యాసః. *పుధివీహి. జ్ఞానవిశిష్టప్రథమనిర్దేశాచ్యుధివ్యాద్యదైశ్చేహిజ్ఞాత్యాదిదృష్టినిధిరితీపూర్వపక్షహేతవఉపస్యస్తాః. *యదేవవిద్యయాకరోతి- తదేవవీర్యవత్తరమితి. *యయాకర్తృణావీర్యవత్తరత్వంశ్రుతం- ననీధరూపద్రవ్యస్య- అతఃఆదిత్యాదిమతీభిరుద్గ్రహాదికర్తృత్వస్థితీయఉపపత్యైః-సతూర్గ్రహాదిమతీభిరాదిత్యా దీనాం. కర్తృణాభ్యుదయత్వసన్నికర్తృత్వః- సతూర్గ్రహాదిత్యాదీనాం- అసాధితస్యకరణత్వాదయోగాత్. అతఃకర్తృత్వస్థితీయఉపపత్యైః, దాదిత్యాదిప్రధానకర్తృ ఫలసాధిత్వాదిప్రాప్తిలక్షణత్వాత్ఫలాత్మకతయా, దాదిత్యాదీనాంప్రాధాన్యం. *ఓమిత్యేతదక్షరముద్గ్రహముపాసీతేమ్యపక్రమేద్వితీయాశ్రుతోద్గ్రహాదిమత్యుద్దేశ్యావగతః. *ఇయమేవర్త్యేవకారోపక్లేషాదృచిపుధివీర్యత్వంవిధేయమవగతం. *యఏవవిద్యాన్యమగాయతీత్యక్తాశ్రయవిజ్ఞానము ససంకృతం. అతఃఆదిత్యాదేర్దృష్టినిశేషణత్వం. పుధివ్యామృత్యుభోగక్షణికఃసమృద్ధమాత్రమపేక్షితే-సతూత్కర్తృత్వమితిసత్సన్నిబన్ధనః. సామాత్మనాలోక ముపాసీతేతివిధిక్షిప్తయసిచిరామాదలీకాత్తనానామాపాసీతేతిప్రమామ త్రవిపరీణామవరం. *పుధివీహిజ్ఞానవిశిష్టాదిక్రమబహూపవత్ప్ర సురోధననేయః. అతోఽజ్ఞేష్యాదిత్యాదిదృష్టినిధిరితీధాన్తయన్తి. *ఉపపత్యైః-కస్యోపపత్తిరిత్యపేక్షాయాముత్కర్తృత్వపూర్వమాత్రప్రకృతత్వాత్ సోపపత్తిరిత్యాభ్యాసముచితం. సత్వధాన్తరస్య. ఉత్కర్తృత్వప్రాగుత్తలక్షణః. కర్తృత్వస్థితీయాభావకత్వేనఫలాత్మకత్వేనచప్రాధాన్యముత్కర్తృ త్వరతం. ఉద్గ్రహేనోపక్రమః, సామ్యాపసంహార, శ్చసర్వేషుదేవతాదృష్టినిధివ్యవసంగతావితివాదకవివహేతుర్భాష్యేఽభిహితః. * లోకేషుశ్చవి

౭॥ సూ.

అసీనసమృద్ధివాత్ ॥

మోక్షసాధనతయావేదాంతశాస్త్రస్వరూపితంజ్ఞానంధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యమసకృదావృత్తంసంత
తస్మ్యతిరూపమిత్యక్తం. తదనుతిష్ఠన్నాసీనశ్శయానస్త్రిక్షణగచ్ఛంశ్చవిశేషభావాదనియమేనానుతిష్ఠేత్. ...
ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (ఆసీనఇతి) ఆసీనఉపాసనమనుతిష్ఠేత్. కుతః. (సమృద్ధివాత్) ఆసీనస్యైవహ్యే
కాగ్రచిత్తతాసమృద్ధిః. స్థితిగత్యోప్రయత్నసాపేక్షత్వాత్, శయానేచనిద్రాసమృద్ధివాత్, పశ్చాద్ధధార
ణప్రయత్ననివృత్తయేనాపాశ్రయేఆసీనఃకుర్యాత్.

ధంసామ *సమృద్ధిం సామేత్యాదిమవిధక్షిప్తయవిపరీతాభావాదేవలాకస్య దృష్టివిశేషణత్వోపపాదనంనన్దం. సహిద్వితీయాదిభక్త్యర్థోఽనన్దస్య
త్వం. లాకాదిశబ్దానాందేవతాపరత్వేప్రామాణికేనత్యక్తర్వాదేవదేవతాయాదృష్టివిశేషణత్వం-నచేద్యథాప్రతిపన్నస్త్వీకారేష్యపిరోధః. *పుష్పి
హిక్షారజిత్యాదిరవ్యేతేనవ్యాఖ్యానః. ఆతోభాష్యేక్షప్రకారేణసారవరయంత్యభిప్రాయంసూత్రం. — అన్యేకులసాధనతయోక్తర్వాదేవతా
ర్వపక్షంకృత్యావినంసిద్ధాంతమాచుః- ఉక్తిధాదిష్వాదిత్యాదిదృష్టిః - కర్మసమృద్ధ్యధిపాసనసేష్యధిక్యతాధికారోపపత్తిః. ఆదిత్యాదీనాంకర్మాజ్ఞప్ర
జ్ఞాపాస్యత్వేహిక్తత్వధిక్యతేనైవకర్మవ్యవస్థనియమానస్యాత్. తన్నియమశ్చ *యదేవవిద్యయాకరోతితితత్త్వాఽవగమ్యతే. *యవివాసావపతము
గ్గీధముపాసీత *యవివాయంముఖ్యః ప్రాణస్తమగ్గీధముపాసాశ్చక్రిత్యాదిమయిచ్చబద్ధయోగప్రాధమ్యాభ్యాముద్యేశ్యత్వావగమాదాదిత్యాదీనా
ముపాస్యత్వమితిచెన్న- ఓమిత్యేరదక్షరముగ్గీధముపాసీతేతుగ్గీధోపాస్యతాయాఉపక్రమసిద్ధత్వా, త్క్రిత్యధిక్యతాధికారోపపత్తిః, శ్చ. కర్మసమృద్ధి
వ్యతిరేకతేష్యజ్ఞాతేషామపాసనేమ *లోకేషుపశ్చవిధంసామపాసీతేత్యాదిమ క్రత్వధిక్యతాధికార సమృద్ధేప్రమాణభావాన్నక్రత్వజ్ఞేమదేవ
తాదృష్టిరితినియమః. తత్ప్రేవంనిర్వాహః- త్రివిధముపాసనం-భూతార్థ, మధ్యాన, స్వప్న, వితి. భూతార్థం-యథార్థవిషయం. నతత్రకించిన్నిరూపం.
అథ్యాసః-అన్యస్మిన్నస్యభర్తాభ్యాసః. యథా- ఉక్తిశేఽనురూపమవిధ్యంసనాదయః ప్రాణభర్తా, భయతమోపమాత్యాదయఃఆదిత్యభర్తాః. అన్య
సాదృశ్యానుసంధానంసమృత్. యథా- పశ్చనిభత్వసప్రవిభక్త్యాద్యనుసంధానం. తచ్చవాక్యేనైవోపపాదనాదవగమ్యతే. అథ్యాససమృద్ధిత్వచిక్రక్షగత
భర్తతత్సాదృశ్యవిషయేచేత్ - ఉపాస్యంనికృష్టంకృతంస్యాత్ - ఉత్క్రష్టతథర్తతత్సాదృశ్యవిషయేచేత్ - ఉపాస్యముత్క్రష్టంకృతంస్యాత్. తతో
మహత్కృతమేవోపాస్యం. తత్రదృష్టివిశేషణనిర్ణయమూపక్రమాపసంహరవాక్యశేషప్రాధమ్యయిచ్చబద్ధయోగ మహత్త్వాద్యనురోధేనవర్జనీయః.
*లోకేషుపశ్చవిధంసామపాసీతేత్యాదిమసామప్రతియోగికంసాదృశ్యంలోకేషువిధీయతే - ప్రధమనిర్దిష్టత్వాత్సప్రమాణ్యాసాచ్చ. సామశబ్దసాన్
మసావృశ్యపరః. లాకసామశబ్దమోరసత్వరస్యతానాయాఅవర్ణనీయత్యేషిసామిల్లాకసాదృశ్యవిధిత్వేనప్రమీన ఘటతే. *ఇయమేవద్యేత్యత్రాపిపుష్పి
వ్యాఘ్రుగాత్మకత్వంవిధిత్వం- నిర్దేశప్రాధమ్యాత్, ఏవకారాన్వయస్య * ఉత్తరఏవవెదిత్యత్రవ్యభిచారాత్, పుష్పివ్యేవనాన్యర్థస్థితివాక్యశేష
శ్చేత్ - పుష్పివ్యాఘ్రుగాత్మకత్వంవిధేయంస్యాత్ - ఋక్పూర్ణవ్యేవనపుష్పిసామేత్యేతివాక్యశేషశ్చేత్ - ఋచఃపుష్పివీత్సవిధానంస్యాత్. కర్మసమృద్ధ్యధి
పాసనవ్యతిరేక్ష-నకర్మాజ్ఞేమదేవతాదృష్టినియమః. కర్మసమృద్ధ్యధిపతాపాసనేమ- క్రత్వజ్ఞేమదేవతాదృష్టిరితినిధితిరితి. అత్రాపిక్రత్వవ్యతిరేక్ష
దేవతాదృష్టినియమాధావోఽనుపపన్నః- అథ్యాససమృద్ధిత్వేక్రత్వధిక్యతాసాదృశ్యవిషయత్వానుపపత్తిఃస్వయమేవప్రతిపాదితత్వాత్. అతః క్రత్వజ్ఞ
విషయేష్యత్వద్విషయేమచోపాసనేమదేవతావిషయోఽస్యవ్యక్తత్వేదేవతాయాఉత్క్రద్దేవదృష్టివిశేషణత్వం - వివక్షివిరహేయథాశ్రుతాజ్ఞీ
కారశ్చయంత్ర ఇతిఉత్క్రద్దేవోపపత్తిశబ్దవివక్షితోపేతుర్భవతువర్జిత - అర్థస్యభావాత్ప్రకృతత్వాచ్చ. అతస్సర్వత్రోత్కర్షణ్యైవ దృష్టివిశేష
ణత్వే సమోజకల్యాత్ క్రత్వధిక్యతానుష్ఠేయత్వమప్రయోజక మిత్యపపత్తిశబ్దసామేత్యత్రోపపత్తిచరత్వముక్తంభాష్యే. క్రత్వజ్ఞవిషయేమ
క్రత్వధిక్యతానుష్ఠేయత్వమప్యభ్యుచ్చయమేతుస్యాత్ - సర్వత్రాపుష్కల్పానుగుణమేవదృష్టివిశేషణత్వనిర్ణయాయంతః.....

ఆదిత్యాదిమత్యధికరణంసమాప్తమ్.

౭॥ సూ. అసీనసమృద్ధివాత్ ॥ అవా నరసజ్జతిమాహ (మోక్షేతి) అనన్తరాధికరణయోః ప్రాసజ్జితత్వాత్పరమప్రకృతే
నప్రధానభూతేనబ్రహ్మపాసనేనసజ్జతిరుక్తా. యద్వా - దృష్టుపాసనానామవ్యాసనసాక్షేత్తేష్యాసనసమర్థనసేతోతైకాగ్రస్యాధ్యాధికర
ణసమర్థితత్వాత్తైససజ్జతిరుక్తా. కిమాసీన్శ్చిన్దయేత్ - ఉతాసీన్శ్శయానస్త్రిక్షణగచ్ఛన్దేతి. కింఘనాదిమధ్యానంసంస్థాపతి-నేతి. సమృద్ధిచేత్ - ఆస
నానియమః. ససమృద్ధిచేత్ - తన్నియమః. — ఉపాసనసమృద్ధివాదిత్యతోవ్యేకాగ్రతాసమృద్ధివాదిత్యచిత్తం- ఉపాసనసమృద్ధివాదిత్యకైపి కథమిత్వ
పిశబ్దాయాపికాగ్రతాధిప్రాణయోగశముతవ్యత్వాత్, *యత్యైకాగ్రతేత్యేకాగ్రతాయాస్సన్నిహితత్వాద్యోగ్యత్వా, చ్చ. — * ఉపవి
శ్యాసనేయజ్ఞాదినిష్క్రమివచనస్యమనోనుమాతాభిప్రాయతామత్వాపూర్వపక్షీప్రత్యవతిష్ఠతే.
తదవశ్యంభావాత్తత్పరిహరః.

౮॥ సూ. శ్లో॥ ధ్యానాచ్చ॥ శ్లో॥ *నిదిధ్యాసితవ్యఇతిధ్యానరూపత్వాదుపాసనస్య- ఏకా గ్రచిత్రతావశ్యంభావిసి. ధ్యానంహివిజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితమేకచిన్తనమిత్యుక్తమ్.....

౯॥ సూ. శ్లో॥ అచలత్వంచాపేక్ష్య॥ శ్లో॥ నిశ్చలత్వంచాపేక్ష్యపృథివ్యస్తరిత్యాదిషుధ్యాన వాచాయక్తిర్దృశ్యతే *ధ్యాయతీవపృథివీధ్యాయతీవాన్తరితుంధ్యాయతీవద్యౌః ధ్యాయస్తీవాపోధ్యాయక్తివప ర్వతాఇతి. అతఃపృథివీపర్వతాదివదేకాగ్రచిత్రతయానిశ్చలత్వముపాసకస్యాసీనస్యైవసమ్భవేత్.

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ స్మరన్తిచ॥ శ్లో॥ స్మరన్తిచాసీనస్యైవధ్యానం * శుచాదేశేప్రతిష్ఠాప్యస్థిర మాసనమాత్మనఃనాత్మ్యచ్ఛింతనాతిసీచంచేలాజనకుశోత్తరం। తత్రైకాగ్రంమనఃకృత్వాయతచిత్రైస్త్రియక్రి యః। ఉపవిశ్యాసనేయుజ్జ్యాద్యోగమాత్మవిశుద్ధయితి.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ యత్రైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్॥ శ్లో॥ ఏకాగ్రతాతిరిక్తదేశకాలవిశేషా శ్రవణాదేకాగ్రతానుకూలాయోదేశఃకాలశ్చ- సపవోపాసనస్యదేశఃకాలశ్చ. *సమేశుచాదేశేశరగ్రావ హ్నివాలుకావివక్షితఇతివచనమేకాగ్రతైకాన్తదేశమాహ- నతుదేశంనియచ్ఛతి- *మనోనుకూలఇతివాక్య శేషాత్.

ఆసీనాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ ఆప్రయాణాత్తత్రాపిహిదృష్టం॥ శ్లో॥ తదిదమవవర్గసాధనముక్తలక్షణముపాసనమేకాహవపసమ్వాద్యం - ఉతాప్రయాణాత్ప్రత్యహమను వర్తనీయమితివిశయే- ఏకస్మిన్నైవాహనిశాస్త్రాగ్రస్యకృతత్వాత్తావతైవపరిసమాపనీయం. ... ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (ఆప్రయాణాదితి) ఆమరణాదనువర్తనీయం. కుతః. (తత్రాపిహిదృష్టం) ఉ పాసనాద్యోగప్రభృత్యాప్రయాణాన్త్యధ్యేయఃకాలః- తత్రసర్వత్రాపిదృష్టముపాసనం *సఖత్వవంవర్తయ న్యావదాయపంబ్రహ్మలోకమభిసమ్మద్యతఇతి.....

ఆప్రయాణాధికరణంసమాప్తమ్.

౮॥ సూ. శ్లో॥ ధ్యానాచ్చ॥ శ్లో॥ *ధ్యానాదిభావప్రధాననిర్దేశఇత్సస్థిప్రాయేణోక్తంధ్యానరూపత్వాదితి. స్థితిగత్యోర్విజాతీ యప్రత్యయసమ్భవాత్తదైకాగ్ర్యవిరోధగత్యాదికమిత్వర్థః.....

౯॥ సూ. శ్లో॥ అచలత్వంచాపేక్ష్య॥ శ్లో॥ *అచలత్వ- స్థిరంతటాకాదిజలంవివక్షీతం. నిశ్చలత్వమాత్రసామ్యంవివక్షీతం. నిశ్చలత్వ మైకాగ్ర్యాదృశ్యత- తచ్చాసీనస్యైవ- గత్యాదౌవిజాతీయప్రత్యయేనవలనమ్భవాదిత్వర్థః.....

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ స్మరన్తిచ॥ శ్లో॥ నకేవలమర్థసామర్థ్యాత్ - వచనాదపితత్త్విద్ధిత్వర్థః.....

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ యత్రైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్॥ శ్లో॥ (సపవోపాసనస్యదేశఃకాలశ్చేతి) తిధినక్షత్రాదినియమానాస్తీత్య ర్థః- వర్ణాశ్రమధర్మాదిరుద్ధకాలవిశేషసమ్భవాత్. ఆసనసహపతితోడకాదిరవ్యైకాగ్ర్యనిర్దేశ్యమేత్యతే- కింపునరాసమితిసూత్రానిప్రాయః.

ఇతరేత్రయోపియత్రైకాగ్రతేతిసూత్రమధికరణాన్తరమాచుః - వైదికకర్మసుదేశకాలాదినియమదర్శనాదుదగయనాదిపరిగ్రహ ఇతిపూ ర్వపక్షంకృత్వాసనియమఇతినిర్ధాన్తయన్తి. ఉత్తప్రకారేణపూర్వాధికరణశ్చత్యోపపత్తైర్వాధికరణాన్తరత్వంయథుక్తమ్.....

ఆసీనాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ ఆప్రయాణాత్తత్రాపిహిదృష్టం॥ శ్లో॥ సగ్ధత్యాదిస్ఫుటం. ఉక్తలక్షణముపాసనంకిమేకస్మిన్నహనికర్తవ్యం- ఉ తాప్రయాణాదితి. కిమేకదిగానుష్ఠానేనశాస్త్రాగ్రస్యకృతత్వం- నేతి. కృతత్వంచేత్-ఏకస్మిన్నహనికర్తవ్యం. నచేత్- ఆప్రయాణాత్కర్తవ్యమితి....

౧౩॥ సూ. తదధిగమః త్రైపురార్వాఘయోరన్లైషవినిశౌతన్వ్యపదేశాత్ ॥

ఏవంవిద్యాస్వరూపంవిశోధ్యవిద్యాఫలం చిన్మయశుభారభతే. బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తాపురుషస్యాత్తర
పూర్వార్వాఘయోరన్లైషవినిశౌక్రమ్యేతే. *తద్యధాపుషురపలాశఆసోనన్లివ్యన్తైపవమేవంబిదిపాపంకర్మనన్లి
వ్యతే *తన్వైవాత్మాపదవిన్దంబిత్వానకర్మణాలివ్యతేపాపకేనేత్యుక్తరాఘాన్లైషః. తద్యధేషికరూలమగ్న
స్రోతంప్రమాణైవంసోస్యసర్వేపాప్తానఃప్రచాయన్తే *క్షీయన్తైచాస్యకన్యాశితన్వైకాద్యష్టేవరావరణితి
పూర్వార్వాఘవినిశః. ఏతావన్లైషవినిశౌబిద్యాఫలభూతాపుపవద్యతే-నైతసంశయః. కింయుక్తం. నోపపద్యతే
ఇతి. కుతః. *నాభుక్తంక్షీయతేకర్మకల్పకోటిశచైరపీత్యాదిశాస్త్రవిరోధాత్. అన్లైషవినిశవ్యపదేశస్తుమోక్ష
సాధనభూతవిద్యావిధాయివాక్యశేషగతఃకథంచిద్విద్యాస్తుతిప్రతిపాదనేనాప్యపవద్యతే. నచవిద్యాపూర్వో
త్తరాఘయోఃప్రాయశ్చిత్తతయావిధీయతే-యస్ప్రాయశ్చిత్తేనాఘవినిశఉచ్యతే. విద్యాహి *బ్రహ్మవి
దాప్తాతివరం *బ్రహ్మవేదబ్రహ్మవభవతీబ్రహ్మప్రాప్త్యపాయతయాఽధీయతే. అతోవిద్యార్థవాదోఽయ
మఘవినిశాన్లైషవ్యపదేశఇతి. ...

పరేకుసాయేత్కృతాత్తత్త్వస్యానిమోజ్ఞత్వాదనువర్తయేతిశాసనమశక్యం - అతోఽభ్యుదయఃకలహాసనవిషయైశ్చైతి. రవియు
క్తం- *యావదాయమమేవంచ రయస్సప్రహ్లాకమగ్నస్మద్యతేనవపునరావ రతే *నా, యజ్ఞాన్తమోక్షారమఖిధ్యానిత్యైతాపునరావృత్తి
లక్షణమోక్షసాధనవిద్యాన్వేవాప్రయాణాదనువృత్తేశ్చురత్వాత్. యావచ్ఛరీరపారంభాన్త్రవశ్యత్వాదనిమోజ్ఞత్యుచితాయుక్తం. అన్లైషప్రత్య
యస్యమోక్షహేతుత్వదర్శనాత్, తదావయికాహరశుద్ధ్యాదిసాపేక్షత్వా, చృశాన్త్రవశ్యత్వమవర్జనీయం. నచాన్లైషప్రత్యయశాన్త్రమముముక్షువి
షయం- ముముక్షువిషయతయైవ ప్రతిపాదితత్వాత్. *ప్రయాణకాలేమననేత్యారభ్య *నతంపరంపురుషమువైదివ్యమితిభయ్యచ్యతే. నచసాయే
త్కృతతత్త్వస్యభేదదర్శనాభావాగ్నాన్లైషప్రత్యయాపేక్షేతివాచ్యం- దేహపోషణాదిషుప్రవృత్తిదర్శనాత్. తేషామిధ్యాత్మజ్ఞానమస్తీయతే. త
థాప్యన్లైషప్రత్యయఃకార్యవివ - తదైక్యకల్పేనహ్యదిభరతస్యగర్వప్రాప్తిః. నచతస్యదేహాదిషుమిధ్యాత్మసద్వస్తీవాచ్యం - విప్రజన్మసేతూ
ర్వాన్లైషజ్ఞానాతిక్రజ్ఞానాభావాత్. అతశ్చాన్త్రవశ్యత్వమన్వేయ. కించ - కిమిదమశాన్త్రవశ్యత్వంనామ. కిమిచ్చార్థమణమపిశాన్త్రంధేదద్యక్ష్యథా
వాన్లైషశృణో - ఉతశృణ్వన్మహిధాం ప్రత్యేతి - ఉతసత్త్వామవ్యర్తసత్వితౌ బ్రహ్మజ్ఞాన్యపాధఃకర్తృత్వాదేచ్ఛానావాగ్నాహంకర్తృవశ్యకవిజా
నాతి- అగ్రప్రతీతేషికినానుత్యతి- ఉతానుత్యతోనప్రత్యవాయః- ఉతేప్రాప్తప్రాప్తివృత్తిరేచ్ఛతీతి. నప్రశమద్విలియా- స్రవియదర్శనాం
వనిష్ఠాదీనామపున్రీకృత్యుక్తిదర్శనాత్. నత్యతీయః-అర్థని బ్రహ్మజ్ఞాన్యథావేత్త్యపాధేరనివృత్తత్వాత్, అదభావజ్ఞానవతావనిష్ఠజనకభీష్మాదీనా
మనుష్ఠానదర్శనా, చ. నచమగ్నః- అజ్ఞస్యాననుత్యతోపశ్చాన్త్రవశ్యత్వప్రసక్తౌ. నచచ్ఛమః- ఆదిభరతాదీనాంప్రత్యవాయదర్శనాత్, విప్ర
జన్మని *సంతాంమార్గమదూషయన్తివచనా, చ. నచఘ్నః- అముముక్షుత్వప్రసక్తౌ. బన్ధవృత్తిచ్ఛాహిముముక్షు. ముక్తస్యనముక్షుతీయచేన్మ-
క్షుదాద్యుపకరణాయప్రవృత్తిదర్శనాత్. అతోఽనువృత్తివిధివశ్యత్వాదాప్రయాణాత్పరవిద్యాఽనువర్తనీయా. — అన్యైకుసాయేత్కృతరణ
లత్వాదుపాసనస్యతత్త్వర్తన్తస్యవినిపూర్వపక్షయన్తి. తదయుక్తం - పరమపురుషశ్రీతిఫలకత్వాదుపాసనస్య, శ్రీతేశ్వయథాశాన్త్రమనుష్ఠానజన్య
త్వాత్, అతశ్చాన్త్రార్థస్యకృతత్వాదిత్యేవపూర్వపక్షయన్తిర్భూతా. అతఏవసిద్ధాన్తేసిసాయేత్కారమాత్మఫలకత్వాభ్యుపగమేనాన్లైషప్రత్యయసిద్ధ్య
ర్థమనువర్తనీయతోఽగ్రపినయన్తా- కింతుయథాశాన్త్రమనుష్ఠానసిద్ధయేఽనువర్తనీయత్వమేవవక్తవ్యమ్.....

ఆప్రయాణాధికరణంసూచమ్.

౧౩॥ సూ. తదధిగమః త్రైపురార్వాఘయోరన్లైషవినిశౌతన్వ్యపదేశాత్ ॥ తేటికాసభ్యతిమాహ (ఏవమితి) ఉపాయధూ
తోపాసనస్యోపాసననిరతిశయప్రియత్వైస్సస్వయమపి ప్రియరూపత్వాదుపేయరూపత్వమప్యస్తీత్వత్రతన్నిరూపణంకృతం. *తద్యధానోమమోక్షార
న్లైః. నవివేదాత్తనోగాత్రంతత్త్వత్వాన్లైషదసంస్థితః *తచ్చిత్తవిమలాన్లైషదక్షిణపుణ్యచయన్తదేత్వాదిభిఃప్రీతిరూపత్వంహ్యవగమ్యతే. (బ్రహ్మవి
ద్యాప్రాప్తావితి) బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తిః సాయేత్కారావస్థాపాసనలభిర్విషయీతా. *తన్వైకాద్యష్టేషీయన్తైతిహివిషయవాక్యం. ప్రాప్తిః-ఉపక్ర
మః. విద్యాప్రాప్తిశబ్దస్యాధారణ్యాత్ ప్రపదననిష్పత్తైరసిద్ధ్యోతకః. సంస్థిత్వస్యపూర్వార్వాఘయోరన్లైషవినిశౌకేతా- ఉత్తరాఘస్యత్వన్లైషవివేతి
యోగ్యతావశ్యాద్విధాగః. అన్లైషవినిశాన్త్రతీసంశయాభావాత్తయోరుపపత్త్యనుపపత్తివిషయస్సంశయఉక్తః. కింవిదుషఉత్తరార్వాఘయోరన్లై
షవినిశాసమ్భవతః- నేతి. కిమన్లైషవినిశాశాన్త్రేయథాశ్రుతార్థపర- ఉత *సాభుక్తంక్షీయతేఇత్యనేనవిరోధాత్విద్యాస్తుత్వర్థతయానేయ. కిమ
న్లైషవినిశాశాన్త్రయో, రభుక్తకర్తృపరీక్షయశాన్త్రస్య, చవిరోధవివ - ఉతావిరోధస్యమృతతి. విరోధవివచేత్ - విద్యాస్తుత్వర్థత్వాదన్లైషవినిశాస
మ్భవః. అవిరోధసమ్భవేశాన్త్రస్యయథాశ్రుతార్థపరత్వాదన్లైషవినిశాసమ్భవఇతి. నాభుక్తమిత్వాదిపూర్వపక్షోపన్యాసః. ఆననుభవవికర్తృణాం
ప్రాయశ్చిత్తేనవినిశోద్భవ్యతయైత్యతాహ (నచేతి) ...

ఏవం ప్రాప్తైః భీషీయతే (తదధిగమ ఇతి) విద్యాప్రాప్తాపురుషస్య విద్యామాహాత్మ్యాదుత్తరపూర్వా
 సుయోరగ్లేషవి నాశాపుషపచ్యేతే. కుతః. ఏవం విధం హి విద్యామాహాత్మ్యమవగమ్యతే. *ఏవం విదిపాపం కర్తృన
 స్త్యతే *ఏవం హాస్యసర్వేపాప్తానః ప్రదూయంత్యత్యాదివ్యవదేశాత్. నచ *నాభుక్తంక్షీయతేకర్తృత్వేన
 సకాస్త్రేణాస్యవిరోధః. భిన్నవిషయత్వాత్. తద్ధికర్తృణాం ఫలజననసామర్థ్యవ్రథీమవిషయం. ఏతత్తాత్పన్నా
 యావిద్యాయాః ప్రాక్క్రూతానాం పాప్తనాం ఫలజననశక్తివినాశసామర్థ్య, ముత్పత్త్యమానానాం చ ఫలజనన
 శక్త్యర్పణప్రతిబంధకరణసామర్థ్యం, చ ప్రతిపాదయతీతిద్వయోర్విషయోభిద్యతే. యథా అగ్నిజలయోరౌణ్య
 తస్మిన్వారణసామర్థ్యవిషయయోర్ద్వయోః ప్రమాణయోరపి విషయభేదాత్పరిమాణ్యం. — ఏవమత్రాపీతినక
 స్త్విద్విరోధః. అనుసాగ్లేషకరణం. వైదికకర్తృయోగ్యతావాసనాప్రత్యవాయహేతుశక్త్యర్పణప్రతిబంధక
 రణం. అఘాసాకృతాపురుషస్యైదికకర్తృయోగ్యతాం, సజాతీయకర్తృవారమ్భరుచిం, ప్రత్యవా
 యం, చ పర్వతః. అఘస్యవినాశకరణం. ఉచ్ఛన్నాయాస్తచ్చక్రైర్వి నాశకరణం. శక్తిరపి పరమపురుషాప్రీతి
 కేష. తదేవం విద్యావేదితుర్వేద్యాత్పరప్రియత్వేన స్వయమపి నిరతిశయప్రియా సతీవేద్యభూతపరమపురుషా
 రాధనస్వరూపా సూర్యకృతాఘసంచయజనితపరమపురుషాప్రీతిం వినాశయతి, నైవ విద్యాప్రోత్పత్తుత్తరకా
 లభ్యావ్యసూనిమిత్తపరమపురుషాప్రీత్యర్పణంచ ప్రతీబధాతి. తదిదమగ్లేషవచనం ప్రామాదికవిషయం మన్త
 వ్యం. *నావిరతౌ మశ్చరితాదిత్యాదిభిశ్చస్త్రైరాప్రయాణాదహరహరుత్పద్యమానాయాఉత్తరౌత్తరాతిశయ
 భాగిన్యాః విద్యాయాః మశ్చరితవిరతినిష్పాద్యత్వావగమాత్.

తదధిగమాధికరణం సమాప్తమ్.

(ఏవం ప్రాప్తైః) *నాభుక్తమిత్యాదివచనవిరోధం పరిహరం (నచేతి) అత్ర శక్తికర్తృత్వస్థానజనితభగవన్నిగ్రహపరః. భిన్నవిషయత్వే
 నచ సారవిరోధేషు ప్రాప్తమాహ (యథేతి) అగ్లేషవి నాశావృణోతి (అఘస్యేతి) ఉత్పత్త్యమానాయాః ఉత్పత్త్యమానస్యకర్తృత్వస్థానకరణశక్తి
 ప్రతిబంధకత్వేన. ఉత్పత్త్యస్యకర్తృత్వేనాన్యాయాః కార్యకరణశక్తివేద్యావినాశకరణం వినాశకరణత్వం. శక్తిశ్చార్థమాహ (శక్తిరపీతి) ఏతదవపన్నమి
 త్యాహ (పదేషమితి) బ్రహ్మనుభవస్యస్వరూపప్రాప్తేనాసాధ్యత్వాత్ ప్రతిబంధస్య తిరూచనాభ్యేప్రాయశ్చిత్తమలైవ బ్రహ్మవిద్యా స్వరూపే
 స్సాధ్యత్వాత్ పర్యాధనస్యకరణానాం ప్రతిబంధకత్వం. అత్రనుప్రతిబంధకప్రత్యేవసాధ్యత్వాత్ విద్యాయాస్తదేతుత్వం క్షమిత్యర్థః. తస్మి
 న్నామాదీనిహాసాధ్యత్వప్రకర్తృత్వం సాధ్యత్వాహ (పరిహరం) సమబ్రహ్మవిద్యాయా అపి హాసప్రాయశ్చిత్తవచనాత్ కృత్యాదీనామవబుద్ధిసూ
 ర్యసాధ్యత్వకర్తృత్వమపి సాధ్యత్. నైవచ. ప్రామాదికాఘప్రాయశ్చిత్తేనైవ పర్వదానాత్. *అపిచత్వాతకంకించిత్యేగీకుర్యాత్ప్రమాదరః | యోగ
 నేషుపేషేవేదనాస్యం చ సమాచరేదితిహ్యుచ్యతే. సమపూర్వం శరీరపాతానాం నరంకర్తృత్వం ఉక్తే. అత్ర రూపాసనారమ్భేకర్తృప్రమాణముక్తం
 ఖండితముపపద్యతే. ఉచ్యతే. ఉపాసనారమ్భసమాప్త్యర్థగవత్ప్రీతిమేషాభిప్రాయత్వాదధికరణద్వయావిరోధః. ఉపాసనారమ్భప్రీతిః పరమాత్మా
 తస్యమాప్తాపురానకస్యాఘసంచయజనితపరమపురుషాప్రీతిం చ సమాప్తయతి. అతాంకరణద్వయార్థశబ్దః.

చరతుర్జానస్యాపి భేయత్వేనకర్తృత్వయోగ్యతాప్రాయశ్చిత్తకర్తృత్వద్విధానానామత్రయంకథంకర్తృత్వం ఉక్తత్వాశ్చక్రైర్వ్యసగు
 ణవిద్యాయాంతావద్విధానమస్తి. నిర్గుణవిద్యాయాదుపివస్తుసామర్థ్యాత్కర్తృత్వం. — కాలత్రయైశినాహంకరాభోక్తైర్భవగమాదివిపరీతాని. తద
 యుక్తం. నాహంకరానాహంభోక్తైర్భావసప్రసవస్తనేకకర్తృత్వేనైవేహం విష్ణుత్వదత్తశ్చపురుషస్యలేపతోదకర్తృత్వతస్సుఖమఖిభాస్వయదర్శనాత్.
 సాక్షాత్కారవతోసనుభూద్యస్వయభిచిన్న-జ్యోతిస్తానకాలేరాజేన్ద్రాప్రసేయతిరోహితజలియోగవృత్తానేదేహాసుఖమఖిభాద్యస్వయస్యప్రమా
 దికత్వాత్. నిర్గుణవిద్యాయా అప్రమాదికత్వాదవస్తానసృజ్యస్యోపహరవద్వ్యర్థః ప్రయాసః. కర్తృభలభోగానవశ్యంభావేపిదేశకాలనిమిత్తావే
 షోమాత్రజలిపూర్వపేషోక్తే-తథాచేత్కర్తృభలవదసృజ్యప్రసజజలినిధానినాపరిహరశ్చానుపపన్నః. నివర్తకజ్ఞానోదయాననరభావిన్యాఅవిద్యా
 నిష్పత్తేరనిత్యత్వప్రసక్త్యాత్. సాగవ్యవిద్యానిష్పత్తిరస్తిచేత్. శాస్త్రవైయర్థ్యం. — అపరేతు *నాభుక్తమిదంకరణంవిద్యద్విషయమిత్యాదుః.
 తద్వాక్యైర్విద్యవిషయవస్తాభలం-విద్యాయాఃకర్తృణాంఫలాత్పాదనశక్తివినాశసామర్థ్యేహ్యుక్తేకర్తృణాంఫలజననసామర్థ్యంవిద్యారహితేషుభవతీతిజ్ఞా
 యతే. అవిద్యద్విషయత్వమాలేఖిహితేరవిద్యవిషయత్వంనీభృతీతిభాష్యమాలయ్యుక్తా. — అన్యేత్వాదుః. అఘలంవిద్యవిధం. లేపావిపాక
 శ్చేతి. తత్రలేపః. అప్రాయత్వం. స్నానాద్యపనేయం. విపాకః. సరకపాతాదిః. సుకృతస్యాపిలేపః. మహత్త్వపక్షిపావనత్వకాపానుగ్రహసా
 మర్థ్యకామ్యకర్తృచిరీకాః. విపాకః. స్వరూపి. తత్రమహత్త్వంనామ *సవనగతోక్షత్రియవైశ్యాహత్వాబ్రహ్మహావభి *అగ్నివైదితీతప్ర
 సాదేనంసోపస్సృజేదిత్యవగమ్యతే. తత్రలేపః. స్వసామర్థ్యప్రమాతంభలం. విపాకః. నైయోగికభలం. ఏవంజ్ఞానస్యాపిస్వసామర్థ్యప్రభావితం,

౧౮॥ సూ.

ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేషఃపాతేతు॥

నైయోగికం, చేరిఫలంద్వివిధం. రత్రపురుషగుర్భిక్షణసమాహత్యశబ్దవాచ్యేనకల్పమిరోనాపూర్వకల్పమనిశః, ఉత్తరాభానామప్రాంతత్యక్తరణ
 రూపసంశ్లేషవిభావ, శ్చ. జ్ఞానస్యనైయోగికఫలంతుదేహపాతే2 నిమిషప్రత్యయసావేక్షంసుకృతమక్ష్మతప్రహణం, బ్రహ్మభావావిష్కరణం,
 చ. ఉత్తరేమమభానామశ్లేషవివ- సవిశాళః. అతవివ *సుకృతమక్ష్మతేభానులేతస్యప్రియాజ్ఞాతయస్సుకృతముపయన్త్యి. యోషమక్ష్మత
 మితిభానసవచన, మప్రియాజ్ఞాత్యుపాయసవచనం, చఉత్తరాభులిపయమితి. అప్రియాజ్ఞాతే-యన్యపిత్తజ్ఞామధికారానధికారసహాయకహస్తర
 రువిస్మరకరకాదిఫలభాగో2. ని- తథావిసామర్థ్యప్రథావిలనైయోగికఫలభాగోసోపవన్న- భగవద్వీర్యప్రీతివ్యవరకెణసామర్థ్యాభావాన్మయోగా
 భావావృ. తద్వ్యవరకేణసామర్థ్యసిద్ధిగాభ్యుపగమ్యశ్లేషవచనస్యలేపవిభావమాప్రతిపయింపం, భానసోపాయసవచనయోగః ప్రరాఘమాప్రని
 పయింపంచా, నుపపన్నం. తథాహి - ఉత్తరాభుస్సవిపాకహేతుశ్చిత్తవన్నా- సహ, సచేత - లేపవిభాతో2శ్లేషవివిధేషాపాపైయర్థ్యం
 స్యాత్, ఆన్వదియపక్షఃపరిగ్రహితశ్చవేత్, ఉత్పత్తివే- క్రియాద్విధాకర్తకైరాత్మధర్మభూతా- పరమాత్మప్రీత్యప్రీతిరూపావాస్యాత్. ఉభయ
 భావ్యశ్లేషవచనమనుపపన్నంస్యాత్- ఆత్మధర్మత్వేరన్యమవేరత్వా, ర్మరూపత్వప్రీత్యప్రీతిశ్చేతనవిషయత్వా, చ. విపాకశ్చేషశ్లేషస్విప్రతి- లె
 పవిభావవివాశ్లేషరూపతయా2శిమతఇతిచేత్ - తద్వ్యశ్లేషవచనసంజ్ఞోచస్యాత్. *సుకృతమక్ష్మతేభానులేతస్యసన శ్రవణవిచక్షణీయ
 స్సంజ్ఞోచఇతిచేత్. తద్వ్యనుత్పన్నస్వభాసనామోగాద్విపాకశక్త్యుత్పత్తికల్పనగౌరవంచస్యాత్. సచానుత్పన్నస్వభాసనామోగాత్తనత్వత్వైతత్వసి
 యాభవేత్- ఉత్పన్నస్యాప్యదృశ్యపాంసుభాగిలహేదివత్ సందోషభగార్హద్రవ్యత్వాభావత్ భూసనానుపపత్తేస్తత్త్వసత్వైయర్థ్యాత్.
 భానసశబ్దసవిశాలమ్యతఇతిచేన్న- విసప్తస్యప్రియాప్రియాజ్ఞాతపరిగ్రహణాగాత్. పురుషగతాదృష్టవిశాళేప్రియాప్రియేషుసప్తజాతియా
 దృష్టానరోత్పత్తిరేవతస్యస్మిణమితిచేత్. కర్తృగతాదృష్టవిశాళస్య, పురుషానరగతాదృష్టానరోత్పత్తి, శ్చ కింకరస్వభావవిపాకరణం - రస్మిన్
 ర్వేషంసర్వానికర్మాణినశ్యయః, పురుషానరేష్వదృష్టంజనయేయ, శ్చ. తతశ్చకర్తృణాంభోగాభావో,2స్వేషంభోగినియమ, శ్చస్యాత్. అ
 భుక్తఫలస్యాకృతప్రాయశ్చిత్తస్యకర్తృణా2యంస్వభావఇతిచేత్. తద్విద్వాదకర్మాకాడిషుకేనచిదసమస్థితేషుచర్దియతాంబ్రహ్మకర్మాదిదోషా
 న్యయేనసంవ్యవహారాదిమిదిష్టార్యతాస్యాత్. యద్యచ్యేత- నాత్రకర్మస్వభావకారణం - అపితుపరవిద్యామాహత్వమేవ. తత్తుదిద్వ్యభిరతా
 ర్వాసునివాశ్య తదప్రియేషురాదృశకమఘంజనయతితి. తద్వ్యత్రరాఘప్రతిబద్ధం, ప్రియాప్రియేషుతాదృశాదృష్టం, చవిద్యాకరోత్త్యభ్యుపగమోవ
 రం- తథానుమ్యత్పత్తికల్పనగౌరవాభావత్. వివంచభానసోపాయసయోగః ప్రరాఘమాప్రవిషయింపర్థ్యస్థోనిర్విజ్ఞనస్యాత్- వివచ్యతూర్వాభు
 వినాశనే, జ్ఞానిషుతాదృశాభుజననే, చవిద్యాసామర్థ్యస్థోపపన్నత్వాత్. వివంచనతి *సుకృతమక్ష్మతేభానులేతస్యప్రియాజ్ఞాతయస్సుకృతముపయన్త్యి
 యోగరసంజ్ఞోచస్యాత్- ఆస్యభానతోచోస్మిబద్ధనస్యాత్ - నప్తస్యకర్మణో2స్యత్రసద్క్రియాదోషాగరూపసంజ్ఞోచహేతోః చరిత్యత
 త్వాత్. పురుషానరేతాదృశాదృష్టానరోత్పత్తిరుపాయసమిత్వయేవహ్యుక్తం. ఇయాన్విశేషః - వికస్మిన్వే2శ్లేషవచనస్వభానసోపాయసవచ
 నయోశ్చసంజ్ఞోచో, విపాకశ్చేత్యుత్పత్తికల్పనగౌరవం, చ- పక్షేనరేతుసర్వక్రత్యసంజ్ఞోచోలాభువంచేత్.—— అత్రాయమర్థో2నుసంజ్ఞేయః-
 వివచ్యకర్మణాంచతస్రో2వస్థాంక్రతా- వినాశో,2శ్లేష, భూనన, ముపాయనం, చేతి. క్రియామాప్రవిపాకశ్చులొకనిర్ధత్వాత్, క్రియాయా
 అశ్లేషభూననసద్క్రియణానామోగ్యత్వా, చ్చాపసాచరుష్టయంక్రియాత్మికకైవిషయనిర్దీతం. సావశక్తిస్తానిష్టఫలదిత్వాఅక్షణపరమాత్మప్రీ
 త్యప్రీతిరూపా - అస్యభానులేతస్యప్రత్యక్షనప్రసక్తాదిప్రాగేవాపహితం. తత్రవినాశశ్లేషవచనయోగోర్వత్తరాభువిషయత్వవత్ ఉ
 పాయసవచనస్యపురుషానరేరన్యమానాదృష్టత్వత్తివిషయత్వంచార్థసామర్థ్యాత్సర్వైరభ్యుపగనవ్యం. అశ్లేషవచనంచక్రిత్సత్తరాభువిషయం-
 అసంజ్ఞోచస్వస్వరూప్రప్రప్రస్యాత్. అశ్లేషశ్చ- ప్రతిబద్ధోదయత్వం. ఉత్పత్తికల్పనగౌరవాభావత్, తత్త్వనేపిభూననసద్క్రియణామోగాత్,
 వివంచవిద్యాయాఃపూర్వాభుసనాశనే, ఉత్తరాభుప్రతిబద్ధ, ప్రియాప్రియేషుసజాతీయాదృష్టజననే, సామర్థ్యంచనిర్ధం. వివంచవిద్యాయాఃవిష్ట
 ప్రతిబద్ధాదృష్టసజాతీయాదృష్టజననసామర్థ్యాత్ఉపాయసక్రతిశ్చనోత్తరాభుమాప్రవిషయా-అపితుపూర్వోత్తరాభువిషయాస్యాత్. తథాహి
 పాయసవాక్యస్సుకృతమక్ష్మతేభానులేతస్యసంజ్ఞోచశ్చవేత్. తత్రవినాశః- భగవతఃపూర్వోత్పన్నకర్మఫలదిత్వానివృత్తిః. అశ్లేషశ్చ- ఉత్తరకర్మఫలది
 త్వాప్రతిబద్ధః. తాచయద్యర్థోపహితో- యద్యయంప్రక్రాంతముపాసనసంపూజయేత్ - పూర్వోత్తరయోగకర్మణోఫలంపదాస్యామితిసంజ్ఞల్ప
 రూపాహితో. సమాచేతుకర్మఫలంనైవదాస్యామితిసంజ్ఞల్పాన్విధానసంజ్ఞత్వభిప్రేతః- లోకానేవారమ్యసమావసయాః ప్రీతితారతమ్యదర్శనాత్, తా
 న్నేమిత్థనేపాద్యవక్రమసమావసయాఃఫలతారతమ్యదర్శనా, చ. లోకరాజాదీనామివపరమాత్మనోపిస్వనేవకవిషయప్రీత్యుతిశ్చయేనతద్వియాప్రి
 యజనేమితదనురూపేస్తానిష్టఫలదిత్వాచభవతి. వివంచపూర్వోత్తరాభువిపాకప్రతిబద్ధభానసోపాయసహేతుద్విద్యామాహత్వమితి.

తదధికమాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౮॥ సూ. ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేషఃపాతేతు॥ అవానరసంజ్ఞినిస్ఫుటా. *ఇతరస్యాప్యసంశ్లేషఇతి ప్రతిజ్ఞానిర్దేశః-
 వివచిత్వాన్యాయాదిదేశః. ఉత్తరపూర్వసుకృతయోగశ్లేషవిపాకాకించమృతతః- నేతి. కిం *పాపంకర్మసంజ్ఞివ్యతి *సర్వేపాపానాఃప్రమాదయన్తభి

గొట్టెఁగల తాత్పర్యము కృతస్యాపిపాన్తుశ్చబై నవ్యపదేశః.

సుకృతస్యాపిశాస్త్రీయత్వా, తత్ఫలస్యకేహంబిష్టత్వదర్శనా, చ్ఛవివ్యయామిరొధశఙ్కాంనివర్త
యితుమతీదేశః.

ననువిడుదలపీ సేతికర్తవ్య తాకోపాసననిర్వృత్తియేవృక్ష్యన్నాచిఫలానీష్ఠా న్యైవ - కథం తేహంవిరూఢా
ద్వి నాశఉచ్యతే. త.త్రాహ (పాతేత్పితి) శరీరపాతేతుతేహంవి నాశః. శరీరపాతాదూర్ధ్వంతువిన్యాసుగు
చచ్చక్షుఫలానిమక్యతానిశశ్యతీత్యర్థః.....

ఇతరాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౫॥ సూ.

ॐ॥ అనారబ్ధకార్యపవతుపూర్వే తదవధేః॥ ॐ॥

ప్రహ్లాదబోధ్యత్వతైఃసూర్యోజ్జరభావినోసుకృతమహ్మతయోరన్లెషవినిశాపుక్తాః. తతఃపూర్వభావి
నోసుకృతమహ్మతయోఃకిమవిశేషేణవినిశః - ఉతానారభ్యకార్యయోరేవేతివశయః-॥ సర్వేపాష్టానఃప్ర
దాయస్త్యతివిద్యాఫలస్యావిశేషశ్రవణా, ద్విద్యోత్పత్త్యుజ్జరకాలభావిన్యాశ్చ శరీరస్థిలేకులాలచక్రభ్రమ
ణాదివత్సంసారవశాదవ్యుపపత్తై, రవిశేషేణ...

వాక్యద్వయం సుకృతమహ్మతాశ్చైవ దినాశచరం- ఉతమహ్మతమాత్రాశ్చైవ దినాశచరం. కేమత్ర పాపకర్మశబ్దో నిషిద్ధపరః - ఉచ్యతే ద్వావిరోధిభిరకర్మభః. *సంస్కృతాస్తానైవ బాక్యం కిం పాపశబ్దస్య ద్వావిరోధిభిరకర్మపరతామకమయం- నేతి. *సంస్కృతం సమహ్మతం సద్వపాహ్మతో తీనితర్లనైతి హి హ్రాయతే. నచేత్- పాపశబ్దస్య నిషిద్ధమాత్రపరతయా బాక్యయోః మహ్మతమాత్రాశ్చైవ దినాశచరత్వాన్న సుకృతాశ్చైవ దినాశసమ్భవః. అవగమయతిచేత్- పాపశబ్దస్య ద్వావిరోధిభిరకర్మపరత్వేన బాక్యయా సుకృతమహ్మతాశ్చైవ దినాశచరత్వాత్ పూర్వోత్తరసుకృతయోరశ్చైవ దినాశసమ్భవత్వేతి. *ఏవంశబ్దం బ్యావర్త్యే (ఉత్తనేతి) ఉక్తం బ్యావర్తయితి వృణోతి (విద్యాభలేతి) ఏవంశబ్దేన పూర్వమాత్రానుకృత్యవ్యవచేకశబ్దాథముపపాదయతి (భవంతిచేతి) పుణ్యస్యాపి పాపశబ్దబావ్యత్వేన కృతం దర్శయతి (ఉభేదేతి) ఉపయోగింపున గణితా నేత్రుతిమాహ (తర్హ్యతేతి)

అతిదేశస్వాధికారశ్రావణ (సుక్ష్మరస్యేలి)

సూత్రబద్ధానరసృజకామాహ (నన్వి) : ద్యాసుగుణవృష్టభూనిత్యున్మితే - తానిశరీరహతాద్యజ్ఞసశ్వనీత్యర్థః

పరేచాపరేచ *పాతేత్తితి సాత్ర ఖడ్గమేవంవ్యాచక్షతే - ఆత్మైవనివాశనిష్ఠైర్దేహపాతేముత్తరవశ్యంభావినీ - తుశబ్ధాఽవధారణఇతి. తస్మిన్పు
దోషసం- సర్వబద్ధకవిరహేమాక్షస్యవత్సమాప్త కా రేణనిస్సంశయత్వాత్, సర్వప్రార్థకర్తాసపక్షయేనతిదేహపాతేమాక్షస్యేపరితనాభికర
ణవిరుద్ధత్వా, చ్చ- అన్యేత్వేనానికరణేనాత్మైవమాత్రాతిదేశ్య- నవినాశాతిదేశ్యతివదన్తి. తదయుక్తం - వినాశాశ్రవణగూఢపాతీరనిష్ఠ
త్వాత్, పాక్షశబ్దస్యైవోశంయచిత్వోపపాదనా, చ్చ. దేహాత్మజ్ఞాతిప్రగ్రహాదవినాశఇతిచేన్న- ద్విషద్భిఃపగ్రహేణదుక్కులస్యాప్యవినాశ
ప్రసక్తోత్. సుకృతస్యాశ్చేదనామ- కామ్యకర్మరుచ్యుత్పత్తిః. పక్షిహవనత్వాదిలక్షణమాహుత్వస్యతువిద్యయావిరోధాభావాన్మాత్మైవః. ఏవం
స్వసామ్యస్యప్రభావితంజ్ఞానఫలనిరూపితం- కదాత్పిదైవ్యాగిశఫలంసుకృతమధ్యుతప్రహణమిత్యేవేదేయామాహ *పాతేత్తితి- దేహపాతవివేత్స
ర్థఇత్యుచ్యుః. *పాతఇత్సస్యవ్యాఖ్యానమనుపవన్నం- నిష్ఫలత్వాదేవ. తచ్చ *సామ్యరాయఇత్సేత్రప్రాగుక్తత్వాత్. ఆపేక్షితాకక్షసం - భా
ష్యేత్రశక్తాయాంపరిహరణీయత్వాత్. ఆతియభాభాష్యసేవాగ్ధ్యః.

ఇత రాధికరణంసమాప్తమ్.

[illegible]

ఇతి ప్రాప్తే ఉచ్యతే (అనారబ్ధకార్యేషవతుపూర్వే ఇతి) విద్యోత్పత్తేః పూర్వే సుకృతదుష్కృతే అనారబ్ధకార్యే- అప్రవృత్తఫలెషవిద్యయానశ్యతః. కుతః. (తదవధేః) *తస్య తావదేవదిరంతయావన్న విమోక్ష్యే అథ సమృద్ధ్యై తిరీరపాతవిశమ్భావధిశ్రుతేః. నచ పుణ్యాపుణ్యకర్తృజన్య భగవద్వీర్యప్రీతివ్యతిరేకణశరీరస్థిత హేతుభూతసంసారసద్భావే ప్రమాణమస్తి.

అనారబ్ధకార్యాధికరణం సమాప్తమ్.

౧౬॥ సూ. +శ్లో॥ అగ్నిహూత్రాదితుతత్కార్యయైవ తద్దర్శనాత్ ॥

*ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేష ఇతి విద్యాబలాత్సుకృతస్యాప్యసంశ్లేష ఉక్తః అగ్నిహూత్రాదీనాం సత్త్వ నైమిత్తికానాం స్వాశ్రమ ధర్మాణామపి సుకృతత్వసామాన్యేన తత్ఫలస్యాన్వేషాదనిచ్ఛతోఽననుష్ఠానప్రాప్త ఉచ్యతే.

(అగ్నిహూత్రాదిత్వేతి) తుశబ్దస్సుకృతాంతరేభ్యోవిశేషణార్థః. అగ్నిహూత్రాద్యాశ్రమధర్మాః ఫలాన్వేషాసమ్భవాదనుష్ఠేయావత. తదసమ్భవశ్చ తత్కార్యార్థత్వాదైషాం. విద్యాభ్యుత్థానానామపి విదుషోఽగ్నిహూత్రాద్యనుష్ఠానం. కథమిదమవగమ్యతే (తద్దర్శనాత్) దృశ్యతేహి *తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణావిదిష్యంత్యిజ్ఞేనదానైతపసానాశకే నేత్యాదినాఽగ్నిహూత్రాదీనాం విద్యాసాధనత్వం. విద్యాయాశ్చోప్రయాణాదభ్యాసాధేయాతిశయాయా. అహరహరుత్పాద్యత్వాత్తదుత్పత్త్యర్థమాశ్రమకర్తృవ్యహరహరనుష్ఠేయమేవ - అన్యథా ఆశ్రమకర్తృలోపేమాపి తాంత్రికరణస్య విద్యోత్పత్తిరేవ సన్యాత్.....

యది అగ్నిహూత్రాదిసాధుకృత్యా విద్యోత్పత్త్యర్థాః, విద్యోత్పత్తేః ప్రాచీనంచ సుకృతం *యావత్సముత్పత్తితాత్మికా ప్రాప్త్యాంతం కర్తృణామభివేషితం, భుక్తిశిష్టంచ ప్రారబ్ధఫలం, - *సుహృదస్సాధుకృత్యా మిత్యస్యకోవిషయః. తత్రాహ. ౧౭॥ సూ. +శ్లో॥ అతోన్యాపి హ్యేకేషాముభయోః ॥ అతః అగ్నిహూత్రాదిసాధుకృ

సర్వమిత్యాత్మవాదినామిదమధికరణం విరుద్ధం- ప్రారబ్ధకర్తృణామితి త్వేన వాచాత్ స్థిత్యనుపపత్తేః. ద్విచక్షుర్జ్ఞానవైషమ్యం ప్రాగేవాక్రం. ప్రవృత్తఫలస్య కర్తృణామితి చక్రవేగవదంతరాశ్చ ప్రతిబద్ధాసమ్భవ ఇత్యపిదురుక్తం- స్వాత్మకులాలచక్రభ్రమణవత్-ద్వితీయక్షణే ప్రబోధేన తత్త్వగన్యవాధితత్వదర్శనాత్. సంస్తారాద్దేహధారణంచేత్ - క్షీణాయామమవిదుషామపి దేహధారణం సన్యాత్.....

అనారబ్ధకార్యాధికరణం సమాప్తమ్.

౧౬॥ సూ. +శ్లో॥ అగ్నిహూత్రాదితుతత్కార్యయైవ తద్దర్శనాత్ ॥ అనాంతరసద్భూతిమాహ (ఇతరస్యాపీతి) ఉద్ధృతేతస్య ఏషి హూత్రాదిన్తరవేష్యదర్శనాత్ అనూర్ధ్వరేతసామపితన్తైరవేష్యశక్త్యాం *సర్వావేషేతి సూత్రం. యజ్ఞాదేరాశ్రమధర్మత్వే విద్యాన్వేషే చనిత్యానిత్యసంయోగవిరోధపరిహారార్థం *సహకారిత్వేనచేతి సూత్రం. సుకృతఫలాన్వేషాదసన్మయత్వశక్త్యాపరిహారార్థం *అగ్నిహూత్రాదీతి సూత్రం. ఏవం సూత్రాణామపానరుక్త్యావహేతుశక్త్యావేషేష సూత్రాణాముత్థానాత్సముచ్చయవాదోనిరవకాశః. కిమగ్నిహూత్రాద్యాశ్రమధర్మోద్భవః కార్యాన్వేషాదసన్మయః - ఉతానుష్ఠేయః. కిమన్వేషవచనం సర్వసుకృతవిషయం - ఉత విద్యాశ్రమధర్మవ్యతిరక్తసుకృతవిషయం. కిం విద్యత్సమృద్ధ్యాశ్రమధర్మస్యాపి ఫలం విద్యావ్యతిరక్తం - ఉత విద్యేదేతి. వ్యతిరక్తంచేత్ - అన్వేషవచనస్య సర్వసుకృతవిషయతయా కార్యాన్వేషాదసన్మయతా. విద్యేవ ఫలంచేత్ - అన్వేషవచనస్య విద్యత్సమృద్ధ్యాశ్రమధర్మవ్యతిరక్తవిషయత్వేన కార్యాన్వేషాభావాదనుష్ఠేయతా. పూర్వపక్షమాహ (ఇతరస్యేత్యాదిసా)

రాధావ్రస్తు (అగ్నిహూత్రాదిత్వేతి) తద్విసక్తదనుష్ఠేయమిత్యత్రాహ (విద్యాయాశ్చేతి) ఉత్తరసూత్రస్య శక్త్యామాహ (యదగ్నిహూత్రాదీతి) (సుహృదస్సాధుకృత్యా మిత్యస్యకోవిషయ ఇతి) ఉత్తరపాపకృత్యాంః ప్రాగభుక్తఫలత్వాత్, ప్రారబ్ధఫలత్వాభావాత్, విద్యార్థత్వాభావా, చ *ద్విషవైషాపకృత్యా మిత్యస్యోత్తరాశ్రమవిషయస్యాదితి మత్వానుహృదస్సాధుకృత్యా మిత్యస్యకోవిషయ ఇత్యుక్తమ్.....

౧౭॥ సూ. +శ్లో॥ అతోన్యాపి హ్యేకేషాముభయోః ॥ భుక్తం, భుజ్యమానం, భోక్తృమాణం, ప్రతిబద్ధఫలం, చేతి వివిధంకర్తృ. ౧౮౭

త్యాయాఃవిద్యోత్పత్త్యధాయాఃఅన్యపి-విద్యాధిగమాత్పూర్వోత్తరయోరుభయోరపిపుణ్యకర్తృణోఃప్రబల కర్తృప్రతిబద్ధసలాసాధుకృత్యానంతాసమ్భవత్యేవ- తద్విషయమిదమేకేషాంశాఖనాంవచనం *తస్యపుత్రా దాయముపయన్తిసుహృదసాధుకృత్యామితి. విద్యయాన్లైషవివాశశ్రుతిశ్చతద్విషయా.

అనుష్ఠితస్యాపికర్తృణఃఫలప్రతిబద్ధసమ్భవంపూర్వోక్తంస్మారయతి.

౧౮॥ సూ. +శ్చిః+ యదేవవిద్యయేతిహి॥ +శ్చిః+ *యదేవవిద్యయాకరోతి - తదేవవీర్యవత్తర మిత్తుద్గీధవిద్యాయాఃక్రతుఫలాప్రతిబద్ధఫలత్వవచనోనానుష్ఠితస్యాపికర్తృణఃఫలప్రతిబద్ధసమ్భవ్యతేహి. అతా విదుషోన్యస్థితప్రతిబద్ధఫలవిషయం *సుహృదసాధుకృత్యామితిశాట్యాయనికమ్.
అగ్నిహోత్రాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

తత్ప్రశూర్యకృతం, చశ్చాచ్యవృక్ష్యాది హేతోఃకృతం, ప్రతిబద్ధఫలంకర్తృన్తి - తద్విషయా *సుహృదసాధుకృత్యామితిశ్రుతిశ్చైషవివాశశ్రుతి శ్చేత్యర్థః.

అనంతరసూత్రసజ్జతిమాహ (అనుష్ఠితస్యాపీతి) (పూర్వోక్తంస్మారయ

తి) *పుష్కల్య ప్రతిబద్ధఫలమితిసూత్రేణకర్తృక్తమత్ర స్మారయతీత్యర్థః.

౧౮॥ సూ. +శ్చిః+ యదేవవిద్యయేతిహి॥ +శ్చిః+ (సూచ్యతేహితి) అయంహిశబ్దః *పుష్కల్య ప్రతిబద్ధఫలమిత్వ ప్రహిశబ్దసన్న్విపప త్రిన్సద్విద్యోతకః- కింతుపాదితప్రసిద్ధిద్యోతకః... ..

పరమ *తత్కార్యయేతి- జ్ఞానస్వయత్కార్యం- మోక్షః- తదర్థమితివ్యాఖ్యానం- జ్ఞానకార్యస్యమోక్షస్యకర్తృకార్యత్వంవిద్యోత్పత్తిద్వారే జ్యేష్ఠావచారికమిదదన్తి. తతోవరంజ్ఞానాఖ్యకార్యయేతివ్యాఖ్యానం. ఉత్పన్నేసమ్యక్సర్వనేవిదుష్యాన్త్రవశ్యత్వాభావాద్విద్యాయాః ప్రాగనుష్ఠితకర్తృవిషయంతత్కార్యార్థత్వాభిధానం. యద్వా- సగుణవిద్యానుకర్తృత్వానంతప్రతిబద్ధోత్పత్త్యావశితస్యాగ్నిహోత్రాదినష్ఠేవాత్ తద్విషయమితిచాహుః. తదపి-సమ్యక్సర్వవతామపి ప్రత్యహమస్త్రకరణసద్భిర్భవగ్నిహోత్రాదేరనువర్తనీయతాయాః *సఖిత్వవంవర్తయన్యావదాయుషమితిశ్రుతిసిద్ధత్వాత్, సగుణిర్గుణవిద్యావిభాగస్యాప్రామాణికత్వాత్, చ్చానుపపన్నం. *అతోన్యస్థిత-సాధుకృత్యావాక్యంకామ్యవిషయమితివాచ్యం. *యదేవవిద్యయేతిసూత్రపధికరణాన్తరమాహుః- *తేనోభాతురుత్యయన్తైతదేవంవెదయన్చనవేదేత్సుద్గీధాదివిద్యాసంయుక్తమనంయుక్తంచకర్క. తత్రవిద్యాసంయుక్తంకర్తృప్రకృప్తం. బ్రాహ్మణాయదద్యాదిత్వక్తేనపి *విద్యాంవతవతేదద్యాన్మమూర్ఖాయేతిశిష్టవిషయత్వసిద్ధివత్ *యన్లైనేత్యవిశేషణాకైవివిద్యాసంయుక్తవిశిష్టకర్తృవిషయత్వసిద్ధిద్వైవిధ్యాసంయుక్తకర్తృణివజ్ఞానార్థత్వమితిపూర్వపక్షంకృత్వా- *తదేవవీర్యవత్తరమితిశ్రవణాద్విద్యావిధురస్యవీర్యవత్త్వమాత్రంగమ్యత్యితితావదుపకారహేతుత్వాదవిశేషణాసంయుక్తమపికర్తృజ్ఞానార్థమనుష్ఠేయమితిసిద్ధాన్తయన్తి. తదయుక్తం- *యన్లైనేత్యవిశేషశ్రవణాద్వేదానువచనదానాదీనామివవిద్యావిధురస్యయజ్ఞసృజ్ఞానార్థత్వప్రతీతే. యజ్ఞసైవహ్యజ్ఞాశ్రయోపాసనం - నదానాదే. *బ్రాహ్మణాయైత్యుక్తేపిలక్షణాత్ప్రసిద్ధిపదిత్యవ్యయంక్తం- *దానమశ్రోత్రియేయథా *అశ్రోత్రియేత్రార్థమధీరమవ్రతమిత్వాదినిషేధవచనాన్తరవాసితమనస్కృత్యతైకాధ్యాద్విశేషవిషయత్వప్రతీతిః- నతువచనాన్తరనిరపేక్షే. ఇహతువాక్యాన్తరేణవిద్యావిధురయజ్ఞసృజ్ఞానార్థత్వప్రతిపేక్షాపర్యనాత్యజ్ఞవిశేషవిషయప్రతీత్యభావవచ- యథా *స్వర్గకామాయజేత *యజ్ఞేనదేవేభ్యఃఇత్యాదిఃవిద్యాసంయుక్తయజ్ఞాప్రతీతిః. అతఃపూర్వపక్షేనుష్ఠానాదనారమ్భణీయతైవ. — అపరేతు*తత్కార్యయ-అపవర్గాయేతిసముచ్చయపరమాహుః. తదయుక్తం- జ్ఞానకర్తృసముచ్చయస్యాప్రామాణికత్వాత్. తచ*యదేవవిద్యయేతిసూత్రముపైక్షిపత. తదయుక్తం-యదాపరోక్తయోజనైవస్యాత్ తదాహ్యసర్వకం - ప్రతిబద్ధకర్తృద్యోతనరూపప్రయోజనసద్భావాదపరేషాంమతిమాన్వయమేవదేవద్యోతితం. — సముచ్చయాప్రామాణికత్వదోషాన్సేషమపితుల్యం. అసేషమవిద్యాసహకారిణాంకర్తృణాంవిద్యయాప్రహేణసమ్భవనాయావివాభావాత్ విద్యాధిగమాత్ప్రాగ్జ్ఞానాన్తరేచానుష్ఠితకామ్యస్వతిరిక్తనిత్యనైమితికకర్తృవిషయమిదమధికరణంవ్యాచక్షతే. రాజనియోగానుష్ఠాయినాంసమ్యాసప్రాప్తివత్ప్రాధికారార్థానామప్యగ్నిహోత్రాదీనామపవరోవాన్తరఫలంభవతీత్యప్రహేణమితిసిద్ధాన్తయన్తి. *యతత్కానమేవలోకమపాపైవహస్యకర్తృక్షీయత్యితివచనమత్రప్రమాణయన్తి- *యస్యతుఖిలుసంస్కారాణామేకదేశోప్యష్టావాత్గుణాలభసంప్రహ్మణస్సాయజ్యంసాలోక్యంచగచ్ఛతీతిగర్భసంస్కారాదేరపవర్గాధ్యత్వవిషయస్యైత్యుపబృంహితత్వాత్ప్రాగనుష్ఠితస్యాపికర్తృపవర్గాధ్యత్వసిద్ధిరితి. తదయుక్తం-ఉదాహృతవచనస్యవిద్యాధిగమాత్ప్రాగనుష్ఠితకర్తృవిషయత్వేనస్వరసతః ప్రామాణ్యాభావాత్, కథంచిదాపాద్యమానస్యానుపపన్నత్వాత్, చ. కర్తృత్వమతాఫలవిషయమిదిభత్వాగాభావేకర్తృణోన్వపవర్గాధ్యత్వయాగా, ద్వేదాన్తజ్ఞానాత్పూర్వంప్రతిబద్ధకర్తృత్వాగానుపపన్నైశ్చతదాన్యస్థితస్యాపికర్తృపవర్గాధ్యత్వయాగాత్. విద్యాసహకారిణాంకథం

౧౯॥ సూ.

భోగేనత్వితరేక్షపయిత్యాభసమ్మద్యతే॥

యయోఃపుణ్యపాపయోరల్లెషవి నాశాపుక్తౌ- తాభ్యామితరేఆరభకార్యేపుణ్యపాపేకిందిద్యాదానిశరీరావసానై - ఉతతచ్చరీరావసానైశరీరాంతరావసానైవేత్యనియమఃఇతిసంశయః- *తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యఇతితచ్చరీరవిమోక్షావసానత్వశ్రవణాత్తదవసానై.

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (భోగేనత్వితరే) తుశబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యర్థః. ఇతరే - ఆరభకార్యే పుణ్యపాపే స్వార్థభఫలభోగేనక్షపయిత్యాతత్ఫలభోగసమాప్త్యనంతరంబ్రహ్మసమ్మద్యతే. తేచపుణ్యపాపేషకశరీరభోగ్యఫలైచైత్ - తచ్చరీరావసానైసమ్మద్యతే- అనేకశరీరభోగ్యఫలైచైత్ - తదవసానైసమ్మద్యతే- భోగేనైవక్షపయితవ్యత్వాదారభఫలయోగకర్తృణాః. *తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఇతిచభోగేనతయోగకర్తృణాఃవిమోక్షఉచ్యతే- దేహావధినియమాశ్రవణాత్. తదేవంబ్రహ్మవిద్యాయాః ప్రాగనుష్ఠితమభుక్తఫలమనారభఫలంపుణ్యపాపకూపంకర్మానాదికాలసంచితమనంతరవిద్యామాహాత్మ్యాద్విసవ్యతి - విద్యారమ్భోత్తరకాలమనుష్ఠితంచనశ్శిష్యతి. తత్రపుణ్యరూపంసర్వంవిదుషస్సుహృదోగృహ్లాది- పాపంచద్విషస్త్యితినిరవద్యమ్. ఇతరక్షపణాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

—*~*~*~*

విద్యయా ప్రహణాశక్తీతిచెన్న - అక్షేషవి నాశ శ్రుతిబలనవిద్యాసహకారత్వనిశ్చయస్యప్రతిబద్ధత్వాత్తద్విషయశ్రుతేరథవాదత్వాత్ప్రయోగపపత్తైః. పరవిద్యాకార్యమపిజనయన్వియజ్ఞాదయః - కింపునస్వర్గమితహిస్తామంశక్యం. అతఃప్రాగనుష్ఠితవిషయత్వమనాదృత్యవిద్యత్వమృధ్యాశ్రమధర్మవిషయత్వాత్ప్రయోగంయత్కం.*అతోన్యాపీతినాత్రైతప్రహణవచనంవినియోగవచనంచకామ్యవిషయమిత్యతై- మోక్షార్థంకర్తృత్వంప్రహీయతే- కింత్యాబ్రహ్మలయాత్తమనుగచ్ఛతి- వివంకామ్యునివిజ్ఞానానిచదేహానైప్రహీయతై- నిత్యానివిజ్ఞానానివిద్యాంసమనుగచ్ఛన్రీతికర్తృసుజ్ఞానైశుచవిభాగముక్త్యా- నిత్యానివిజ్ఞానానిసన్రీతిశ్చజ్ఞామాపాద్య- తత్పరిహరపరం * యదేవవిద్యయేతిసూత్రంవ్యాచక్షతే - కర్తృసమృద్ధ్యర్థంవిజ్ఞానంహివిహితం. తత్రకామ్యకర్తృసమృద్ధ్యర్థంవిజ్ఞానంప్రహీయతే- మోక్షార్థకర్తృసమృద్ధ్యర్థంవిజ్ఞానమనుగచ్ఛతి. అత్రబ్రాహ్మణ-మోక్షార్థంకర్తృవిద్యాంసమనుగచ్ఛతీత్యేతన్ముముక్షోశ్చరమదేహపాతే- ఉతతద్వ్యతిరక్తదేహపాతే. ప్రథమేకల్పేనాయంవిభాగః- జ్ఞానకర్తృసముచ్చయస్సనిరస్తతయావిద్యోత్పాదసమాత్రచరితార్థస్యకర్తృణామోక్షార్థమనుగత్యనుపపత్తైః. ద్వితీయేతు - కృత్స్నసుకృతదుష్ప్రతప్రహణాభావాత్కామ్యంకర్తృప్రహీయతే - మోక్షార్థమనుగచ్ఛతీతివిభాగోఽనుపపన్నః. యతఃకర్తృణాంవిద్యాజ్ఞత్వమేవ- సమోక్షార్థత్వం- అతపివ మోక్షార్థకర్తృసమృద్ధ్యర్థంవిజ్ఞానమనుగచ్ఛతి - కామ్యకర్తృసమృద్ధ్యర్థంవిజ్ఞానంప్రహీయత్యితివిభాగోఽనుపపన్నః. సనుముముక్షోశ్చరమేతరదేహపాతేపివిద్యాజ్ఞకర్తృసమృద్ధ్యర్థంవిజ్ఞానమనుగచ్ఛతి- ఇతరప్రహీయత్యితివిభాగపరంసూత్రంస్యాదితిచేత్. చరమదేహపాతాత్పూర్వమశేషసుకృతదుష్ప్రతప్రహణాభావేనసుకృతసమృద్ధ్యర్థజ్ఞానస్యాపి ప్రహణాయోగాత్. ఉపకార్యానుగమాసనుగమానుగుణైఃపూర్వకారకానుగమాసనుగమా. అతపివమోక్షార్థకర్తృసమృద్ధ్యర్థంవిజ్ఞానానుగమస్తయోత్పేక్ష్యతే. అతఃప్రతిబద్ధఫలసాధుకృత్యోపపాదసమాకాక్షి తమితితత్పరత్వమేవసూత్రస్యయత్కమ్.

అగ్నిమోత్రాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. భోగేనత్వితరేక్షపయిత్యాభసమ్మద్యతే॥ సజ్జిఃస్ఫుటా. ఆరభకార్యేపుణ్యపాపేకిందిద్యాదానిశరీరావసానై

నై- ఉతతచ్చరీరావసానైదేహాంతరావసానైవేత్యనియమః. కిం *తస్యతావదితివాక్యందిద్యాదానిశరీరావసానమవగమయతి - ఉతశరీరమతస్రీకృత్యఫలభోగావసానమవగమయతీతి. ప్రథమ- విద్యాదానిశరీరావసానత్వం. ద్వితీయేత్వనియమః.

పూర్వపక్షహేతుంపరిహరతి (తస్యతావదితి) *యావన్నవిమోక్ష్యఇత్యత్రదేహస్తదవధిశ్చనశ్రుతౌ. *ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్కృత్యత్రశరీరంశ్రుతం - అవధిస్తునశ్రుతః. శరీరమిత్యేకవచనమపిజాతివిషయం- * అన్వయమితివిధాయపాపమితిపూర్వఖిద్ధిస్తపాపశబ్దైకవచనవిద్యుభిప్రాయేణదేహవధినియమాశ్రవణాదిత్వత్కం. అస్మిన్నాదేవహ్యధికరణాత్కార్యగుగ్రహత్వాయాహ (తదేవమితి)

పరేతు *అనారభకార్యేఇత్యత్రయద్యావనర్థితం- తస్యకర్తృణామయప్రకారందర్శయతీదంసూత్రమిత్యాముః. తత్ప్రయోజనశూన్యత్వాదనాదరణీయం - అనారభకార్యయోజ్ఞానదాహ్యత్వేఽభిహితేదితరయోజ్ఞాభోగేనక్షయః స్ఫుటః. ————— అపరేతుకర్తృత్వస్యావిద్యామూలత్వా

ద్విదుష్కావిద్యానివృత్తౌ భోక్తృత్వానమ్భవా, ద్విచుశరీర ప్రజైకకర్మణోదేహే నరోపాధౌ * తస్యతావదేవతి శ్రుతివశేన భోగాసమ్భవా, చ్చ ప్రార్థస్యాపి జ్ఞానేనైవక్షయఇతిపూర్వపక్షంకృత్వా- * తస్య తావదిత్యవశేషితస్యకర్మణోజ్ఞానదాహ్యత్వాయోగా, ద్విదుష్టాపి సుఖదుఃఖానుభవదర్శనేన ప్రార్థభోగానుగుణాదిద్యాలేశానువృత్తై రభ్యుపగ న్నవృత్వాత్, * తస్యతావదితిశ్రుతేః ప్రార్థసర్వకర్మక్షయవధిపరత్వోపపత్తేః, అత ఏవ ప్రార్థస్యదేహే నరోపాధౌ జ్ఞానదాహ్యత్వా శ్రయణాయోగా, చ్చ భోగేనైవక్షయఇతిసిద్ధా న్తయన్తి. తదయు క్తం- * అనారభ్యకార్యేపివేత్స్య త్రసమృతత్వాత్. ఏవకారాధోహ ప్రార్థస్యస్థానాదాహ్యత్వం. తచ్చ * తస్యతావదిత్యవధి శ్రవణేనసమగ్ధితం. అవిద్యాపూర్వకత్వాత్కర్తృత్వస్య- తదభావాద్భోగానుపపత్తిఃపరిహరణీయేతిచెత్. యదిసాపదిహార్యా - తద్విత్తలైవివచనా ర్థవ్యా. ఇహనూ త్రేపితత్పరిహరస్యాని ప్రాయిత్యం వక్తవ్యం-తత్తత్రైవవత్సంయు క్తం- సాధ్యసిద్ధ్యుపయోగస్యావిశిష్టతయాతదౌపయికాధానాంలత్రైవివ క్తవ్యత్వాత్. యు క్తిరసినిర్మాహ- * జక్షత్క్రిడన్తమమాణఇతిముక్తౌపరం బ్రహ్మౌపసమ్మన్నస్యాపి కర్తృత్వ శ్రవణేనతస్యావిద్యాపూర్వకత్వాభావాత్. కర్మఫలభోగాదిక ర్తృత్వంచౌపాధికమితి పూర్వపక్షయక్తైర్నిర్మలతయానారమ్భణీయతా. అతః * అనారభ్యకార్యైత్యత్రప్రార్థస్యభోగవిశాశ్యత్వే సిద్ధేతదవధేరేవచి న్తనీయత్వం యు క్తం.— అన్యేతుపికస్యాపికర్మణోబహుశరీర ప్రదత్వసమ్భవాత్, * తస్యతావదిత్యస్యకర్మక్షయవధిపరత్వోపపత్తేః, ద్వాసాదీనాంపునర్జన్యదర్శనా, చ్చవిద్యాయోనిశరీరావసానత్వనియమాభావంపూర్వపక్షీకృత్య-విద్యాయోనిశరీరావసానే ప్రార్థస్యాపికర్మణోవిరతవ్యాపారత్వా, ద్విరతవ్యాపారస్యానారభ్యకుల్యత్వేనవిద్యావిశాశ్యత్వాత్, * తస్యతావదితివాక్యస్యతద్దేహవధివిషయత్వోపపత్తే, ర్వాసాదీనామాధికారికత్వాదిరతవ్యాపారేణ పూర్వకర్మజై వబహుశరీర గ్రహణోపపత్తే, శ్చవిద్యాయోనిశరీరావసానత్వంసిద్ధా న్తయన్తి. తదయు క్తం- విద్యాయోనిశరీరపాతే ప్రార్థకర్మణోవిరత వ్యాపారత్వే ప్రమాణాభావాత్. ప్రత్యుతవ్యాసాదీనాంబహుదేహచరి గ్రహ న్ద్విరుద్ధఉపలభ్యతే. తేషాంకర్మణోవిరతవ్యాపారత్వేసమ్ప్రతిపన్నే తదితరేషామేకస్త్రిన్విద్యాయోనిదేహే న్నపివిరతవ్యాపారత్వేకిం ప్రమాణం. * తస్యతావదితిశ్రుతే న్నవధివిశేషా శ్రవణాత్తద్దేహపాతావధిపరత్వమును పపన్నం. సహవిద్యాయోనేశరీరాద్యావన్నవిమోక్ష్యఇతి శ్రుయతే. తస్మాద్విద్యాయోనిశరీరావసానత్వనియమాభావవివసిద్ధానీక ర్తవ్యః.

ఇతరక్షపణాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితకులతిలకవాగ్విజయసూనునా శ్రీరఙ్గరాజదివ్యాజ్ఞాలబ్ధ వేదవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమధిగత శ్రీమద్భగవ ద్రామానుజవిరచితశారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన
శ్రీసుదర్శనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీ మతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయు క్తశ్రీభాష్యమ్.

చతుర్థాధ్యాయే— ద్వితీయః పాదః.
వాగధికరణమ్.

—శ్లోక—

౧॥ సూ.

శ్లోకః వాఙ్మనసీదర్శనాచ్చబ్ధాచ్చ॥ శ్లోకః

ఇదానీంవిదుషోగతిప్రకారంచినైయతుమారభతే. ప్రథమంలావచుతాగ్రీక్షిప్త్యతే. తత్రైదమామ్నాయతే *అస్యసోమ్యపురుషస్యప్రయతోవాఙ్మనసీసమ్పద్యతేమనఃప్రాణేప్రాణదైజసితేజఃపరస్యాంచేవతాయామితి. అత్ర *వాఙ్మనసీసమ్పద్యతఇతివాచోమనసీసమ్పత్తిశ్రుతికింవాగ్వృత్తిమాత్రవిషయా- ఉతవాగ్విషయేతివిశయే- వృత్తిమాత్రవిషయేతియుక్తం. కుతః. మనసోవాక్పక్వతిత్వాభావాత్తత్రవాక్స్వరూపసమ్పత్త్యసమ్భవాత్. వాగాదివృత్తీనాంమనోధీనత్వేనవృత్తిసమ్పత్తిశ్రుతికథంచదుషపద్యతఇతి. ...

ఏవంప్రాప్తైభిధీయతే (వాఙ్మనసీతి) వాక్స్వరూపమేవమనసీసమ్పద్యతే. కుతః. (దర్శనాత్) దృశ్యతేహివాగ్నియిఉపరతేపిమనఃప్రవృత్తిః. వృత్తిమాత్రసమ్పత్త్యాపితదుషపద్యతఇతిచేత్. తత్రాహ (శబ్దాచ్చేతి) *వాఙ్మనసీసమ్పద్యతఇతివాక్స్వరూపసమ్పత్తావేవహిశబ్దః- సమ్పత్తిమాత్రసమ్పత్తా. నహితదానీంవృత్త్యుపరమేవాగ్నియంత్రమాణాంతరేణోపలభ్యతే- యేనవృత్తిమాత్రమేవసమ్పద్యతఇత్యుచ్యేత. యదుక్తంమనసోవాక్పక్వతిత్వాభావాద్వాచోమనసీసమ్పత్తిర్నిషపద్యతఇతి - తత్ *వాఙ్మనసీసమ్పద్యతఇతివచనాత్మనసావాక్సంయుజ్యతే - సతుతత్రలీయతఇతిపరిహర్తవ్యమ్.....

౨॥ సూ. శ్లోకః అతపవసర్వాణ్యను॥ శ్లోకః యతోవాచోమనసాసంయోగమాత్రం సమ్పత్తిః-నతులయః-అతపవవాచమనుసర్వేషామిద్వియాణాంమనసీసమ్పత్తిశ్రుతిరుపపద్యతే *తస్మాదుపశాంతతేజాఅపునర్భవమిన్ద్రియైర్మనసీసమ్పద్యమానైరితి.....
వాగధికరణంసమాప్తమ్.

౧॥ సూ. శ్లోకః వాఙ్మనసీదర్శనాచ్చబ్ధాచ్చ॥ శ్లోకః శరీరస్థిసమయేయద్విద్యాఫలం- తదుక్తం - అభగత్యుపక్రమశ్చిన్ద్రతత్కరిపాదసగతిః. గతేరుపక్రమః- ఉత్క్రాంతిః. సాచిన్ద్రతే. కిమియంసమ్పత్తిర్వాగ్వృత్తివిషయా - ఉతవాక్స్వరూపవిషయే. కింవాక్పబ్ధిస్యముఖ్యాగ్ధృగ్రహణపశస్యః- నేతి. కిమియంసమ్పత్తిర్లయరూపా- ఉతవ్యాపారనివృత్తిపూర్వకసంయోగరూపేతి. ఇన్ద్రియాన్తరసమ్పత్తివదనంకింలంఘనరత్నేభ్యుపపద్యతే- ఉతసంయోగపరత్వవివేచి. యదాలయచరత్వేభ్యుపపద్యతే - తదాసమ్పత్తిర్లయరూపతయావాక్పబ్ధిస్యముఖ్యాగ్ధృచరిగ్రహణగాత్సమ్పత్తిర్వృత్తివిషయాస్యాత్. యదానంయోగపరత్వవివోచనత్వే-తదాసమ్పత్తిస్సంయోగరూపత్వేనవాక్పబ్ధిస్యముఖ్యాగ్ధృత్వాత్సమ్పత్తిస్వరూపవిషయాస్యాత్. (కుతఃత్యాది) కారణహిలయః- నవాచోమనఃకారణం-తత్ప్రవృత్తిరేవకారణమనఇతివృత్తివిషయాసమ్పత్తిత్వార్థః. వాగ్వృత్తిస్త్వేవాగాత్రయభూతా- నమనః- అతస్తద్వృత్తిహేతుత్వరూపవ్యాపారస్యమనసీలయఇత్యస్వారస్యాభిప్రాయేణకథంచిదిత్యుక్తం. ...

(వాఙ్మనసీతి) వాక్పబ్ధిస్యవృత్తిపరత్వేలక్షణాస్యాత్- స్వరూపపరత్వేతునలక్షణా. సమ్పత్తిశబ్దాలయవాచీ, సంయోగవాచీ, చ. లయవాచితేప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్సంయోగవాచిత్యమస్వరసమితిచేత్. పూర్వపక్షేణోపిలయవాచిత్యమయుక్తం- ఉపాదానేహిలయః. వాగ్వృత్తిర్వాగేహపాదానం- మనఃస్తునిమిత్తం. ఏవంవాక్పబ్ధిసమ్పత్తిశబ్దయారభయారంభిలక్షణికత్వాస్వాదరస్యప్రసక్త్యపూర్వపక్షే. అస్మాకంతుసమ్పత్తిశబ్దాస్వాదరస్యమేవ-నవాక్పబ్ధిలక్షణేతివిశేషఇత్యర్థః (దృశ్యతేహితి) ప్రవృత్తివ్యాపారంమనఃనివృత్తివ్యాపారంవాగ్నియంత్రతత్రప్రవృత్తిస్వకార్యేమనసీనివృత్తిస్వకార్యంవాగ్నియమన్తరతంభవితుమర్హతి-యథాప్రవృత్తిస్వకార్యదారుణినివృత్తిస్వకార్యోగ్నిరన్తర్భూతఇతిభావః. (వృత్తిమాత్రేతి)యద్యన్మవృత్తిస్వకార్యం- తత్తత్ప్రవృత్తిస్వకార్యే-న్తరతంభవతీనివ్యాపిరస్తి- అతోవృత్తిమాత్రసమ్పత్త్యాపివాగ్నియోచరమేమనఃప్రవృత్తిదర్శనముపపద్యతఇత్యర్థః. *దర్శనాచ్చబ్ధాచ్చేతిద్యయమప్యేకోహేతుః.

౩॥ సూ. శ్లోకః అతపవసర్వాణ్యను॥ శ్లోకః (వాచమను) వాచఃపశ్చాదిత్వార్థః.....
వాగధికరణంసమాప్తమ్.

3 || సూ.

శ్రీభాష్యే తన్ననః ప్రాణాత్ ప్రాణాత్ || శ్రీభాష్యే

తత్ - సర్వేస్త్రియసంయుక్తం మనః ప్రాణైశ్చ సమ్యక్ తే - ప్రాణైశ్చ సంయుజ్యతే - న మనో వృత్తిమాత్రం.
ప. శ్లో. (ఉత్తరాత్) * మనః ప్రాణ ఇతి వాక్యాత్.

అధికాశక్తౌ - అన్నమయం హి సోమ్య మన ఇతి వచనాత్ సోఽన్నప్రకృతిత్వమవగమ్యతే - అన్నస్య చ
* గాలన్నమస్య జన్యత్వం సిద్ధం. * అపోమయః ప్రాణ ఇతి చాప్రకృతిత్వం ప్రాణస్యావగమ్యతే. అతా
మనః ప్రాణైశ్చ సమ్యక్ తే తత్ప్రకృతిత్వం ప్రాణైశ్చ జ్ఞేన ప్రాణప్రకృతిభూతా అపొద్ధిశ్చ తాసు మనస్సముత్పత్తిపాదనే
పరస్పరయాస్య కారణేలయ ఇతి సమ్యక్ తి వచనము వపన్నం భవతీతి.

పరిహరస్తు - అన్నమయం హి సోమ్య మనః అపోమయః ప్రాణ ఇతి మనః ప్రాణయోరన్వేనాద్భిచ్ఛాద్యా
యసమ్యక్ తే - సతత్ప్రకృతిత్వం - అహాహారికత్వాత్ సతతః, ఆకాశవికారత్వాచ్ఛ్రాణస్య, ప్రాణైశ్చ
నాపాంలక్షణాచ స్యాదితి.

మనోధికరణం సమాప్తమ్.

3 || సూ. శ్రీభాష్యే తన్ననః ప్రాణాత్ ప్రాణాత్ || శ్రీభాష్యే సర్వతః స్ఫుటా. కిమత్ర మనసోలయ ఉచ్యతే - ఉచ్యతే - కిమత్ర * ప్రాణ
ఇత్యపాంసైశ్చ - ఉచ్యతే ప్రాణస్యైవ. * అపోమయ ఇతి వాక్యం కిం ప్రకృతివికారభావపరం - ఉతాప్యాయపరం. ప్రకృతివికారపరత్వే - ప్రాణ ఇ
త్యపాంసైశ్చాత్మస్య తిర్గయస్యాత్ - ఆప్యాయపరత్వే - ప్రాణస్యైవ సర్వతాత్మస్య తిస్సంయోగస్యాత్. తచ్ఛబ్దం వ్యాచక్షే (నర్వేన్ద్రియైః)
(ఆకాశశక్త్యాది) (పరస్పరయాస్య కారణేలయ ఇతి) స్వకారణపుద్గీహ్వానేనాన్వయస్య మనసః ప్రాణైశ్చ బల్యతాస్య పులయ
ఇత్యర్థః.

పరిహరం (పరిహరం స్థితి)

సచేతుశ్చ తిలక్షణావశయేన తేర్చలీయస్వాద్వాగైవ సమ్యక్ తే ఇతి ప్రార్థనాత్ - వాచామనః ప్రకృతికత్వాభావేన తత్తత్తల్యయాదా
గాత్, పాద్ధివేద్యజన్యాయా అగ్నివృత్తేర్న సమ్యక్ తే నేన వృత్తుద్భవాభిభవయాః ప్రకృతిసమాశ్రయత్వానమృతా, చ్చవాగ్వితిర్న సమ్యక్ తే - వివక్షావేన్ద్రియా
సరవృత్తేర్న సమ్యక్ తే ఇతి సిద్ధాంతం ని. * శబ్దాదితి - వాక్పబ్ధిస్యాపివృత్త్యభేదోచచారాదుచపత్రేతి వ్యాపకతే. తదయం
స్త్రం - సామ్యార్థాత్ సర్వజన్యాయోర్న సమ్యక్ తే పరస్పరేలాక్షణికత్వే ప్రసక్తాత్, అర్థవిరోధా, చ్చ. అర్థవిరోధశ్చ సత్ప్రకృతిస్వరూపస్య హానికరూపః.
వాక్పబ్ధిస్యృత్తివరత్వం, * మనసోపసమ్యక్ తే సర్వజన్యాయోర్న సమ్యక్ తే, లయవాచినస్య త్విశ్చ సర్వజన్యాయోర్న సమ్యక్ తే, చ. స్వావస్థాప్రమాణైకకారణం నైవ హి
యః - సమాపజమమాత్రం. జలసంస్కారోపహితః - సస్తానం - అభిజ్ఞానాధావాహ్యగ్న్యవయవాశ్రయః. అప్యసోఽపి తేదమానేన త్యమ్భ
సాహమ్యతీతి వ్యాచక్షే - సత్వస్య స్యాదితి. బహుజల ప్రక్షిప్తే గ్నౌ తచ్ఛాన్తి హేతురేవ జలం - సత్వభిజ్ఞానాధావాహికరణం. బహుసలిలస్యాన్వే
రాకరణం యాదివేకాభావాన్నిరన్ధనేఽపుశామ్యతీతి వ్యాపకతే. అతస్మాత్ప్రకృతిస్వరూపస్య హానికరత్వం. అస్మాకంతుసమ్యక్ తే త్వాస్వరూపమాత్రమేవే
చ్ఛత్వేన వివక్షాపరత్వం. తన్ననః ప్రాణ ఇతి ప్రాణాధికరణస్యాపి మనోవృత్తిలయపరత్వము క్తవోష్యస్తం. — అపరేష్యస్మిన్మధికరణేతుల్యాధి
ప్రాయాస్య ప్రతిషేషాశ్చ. హేతురైవ మ్యమేవ - బ్రహ్మసిలయశ్రుతివిరోధా, దవిదుష్టాపిదేహే సరప్రతిపత్తికరణానువృత్త్యనుపపత్తే, శ్చవా
గ్న్యైవైతి ఇతి. తత్ప్రావ్యోహేతురయం క్తే. తథాహి - మనసీవాగ్న్యైవైతి - బ్రహ్మసిలయస్థలయశ్రుతివిరోధః. మనసా బ్రహ్మశ్చిన్నత్వా
దపరేష్యత్ - స్వరూపలయేపితుల్యం. ద్వితీయస్థుస్వరూపలయాభావహేతుత్వానన్వేత్యతానుగుణః. — అన్యేతువాగాదివాహ్యేన్ద్రియాణాం
మనస్యేవలయః - ఉతాస్యత్రైతి విచార్య - మనశ్చ బల్యతే - తేహాక్షరేలయ ఇతి ప్రార్థనాత్ - సమ్యక్ తే జ్ఞేన వృత్తిబోధాయ సంయోగస్య వివక్షిత
త్వానన్వేన సమ్యక్ తే ఇతి సిద్ధాంతం ని. * తన్నన ఇతి - ప్రాణైశ్చ బల్యతే - తేహాక్షరేమనసోలయ ఇత్యాశ్చ - పూర్వవత్ సిద్ధాంతం ని. ముఖ్యప్రాణేమ
నస్సంక్షేపశ్చే - సహజాత్మానిర్వాచ్యా - సతుచత్వాత్. * సర్వేప్రాణా అనూత్తామీతి వచ్చాత్ - నిశ్రవతా తన్నేన్ద్రియసంయుక్తస్య మన
సోసప్రాణసంయోగ ఇత్యధికాశక్త్యాముక్త్యా - అనుర్వచస్సాద్భావపరః - కిన్మత్యతీయాధికార్తృప్రవచనీయః. తస్మాత్సహజాత్మామత్యధికం పరిహరమా
మః. తత్ప్రవిచారస్య సమ్యక్ తే ప్రాణవిషయత్వాదపి సమ్యక్ తే మానవస్థువిషయత్వముచితం - ఆకాశాద్వాయః వాయోగ్నిః అగ్నిరావభక్తుత్వైవచన
ఇవవస్య తివాక్యేపి * హాక్షరసే - మనః ప్రాణ ప్రాణ సేజనీతి శృంఖలిరనిధైశ్చ పూర్వాపరయోర్న సమ్యక్ తే ప్రాణశబ్దయోగ్యాధికరణస్వరూపః ప్రాప్తేన అ
హాక్షరవాచిత్యమనోవాచిత్యాహాక్షరవాచిత్యప్రాణవాచిత్యాశ్రయణాయోగాదేకస్మిన్మధ్యగ్రాహ్యే - తత్ప్రాపిముఖ్యాధికరణస్వరూపః ప్రాప్తత్వా, ననః
ప్రాణశబ్దయోగముక్త్యకరూపార్థస్యేకారే సత్యహాక్షరపరత్వాత్ ప్రాయా తరవాక్యాస్వయాయోగా, ముఖ్యాధికరణస్వరూపః ప్రాప్తఇతి - యథాప్రసిద్ధ్యధై
స్వీకృతే సత్త్రియమాణావిచారస్య మద్యమానవస్థువిషయవివక్షావిరుద్ధతీతి. తస్మాద్దత్తాత్మానిశ్రవణమిన్ద్రియాణాం ప్రాణసంక్షేపాధకమిత్యధికాశ

౪॥ సూ.

శ్లో॥ సోధ్యతే తమపగమాదిభ్యః॥ శ్లో॥

యథా *వాఙ్మనసస్పృహ్యతేమనః ప్రాణఇతివచనానురోధేనమనః ప్రాణయోరేవవాఙ్మనసయోగస్స
మృత్యుః- తథా *ప్రాణస్తేజసీతివచనాత్తేజస్యేవప్రాణస్సమృత్యుతే....

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (సోధ్యక్షుఇతి) సః- ప్రాణఃఅధ్యతే- కరణాధిపేజీవేసమృద్యతే. కుతః. (త
మపగమాదిభ్యః) ప్రాణస్యజీవోపగమస్తావచ్ఛాయితే *ఏవమేవేమమాత్మానమస్తకాలేనర్వేప్రాణాల
భిసమాయత్తితి. తథాజీవేనసహప్రాణస్యోత్పత్తిః శ్రూయతే *తముత్పత్తిమస్తప్రాణోనూత్పత్తి
మతీతి. ప్రతిస్థావజీవేనసహస్రూయతే *కస్మిన్నుత్పత్తిః తాత్పర్యోన్మోఖ్యామికస్మిన్వాప్రతిష్ఠితేప్రతిస్థా
స్యామీతి. ఏవంజీవేనసంయుజ్యతేనసహతేజస్సుత్తిరిహ *ప్రాణస్తేజసీత్యుచ్యతే- యథాయమునాయాః
గన్తయాసంయుజ్యసాగరగమనెపియమునాసాగరంగచ్ఛతీతివచోనవిరుధ్యతే-తద్వత్.....

అధ్యాయాధికరణంసమాప్తమ్.

౫॥ సూ.

శ్లో॥ భూతేషుతచ్చురేతే॥ శ్లో॥

*ప్రాణస్తేజసీతిజీవసంయుక్తస్యప్రాణస్యతేజసీసమృత్తిరుక్తా. సాసమృత్యుఃకింతేజోమాత్రై- ఉత
సంహతేషుసర్వేషుభూతేష్వీతివిశయే-తేజోమాత్రశ్రవణాత్తేజసి....

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (భూతేష్వీతి) భూతేషుసమృద్యతే. కుతః. (తచ్చురేతే) *పృథివీమయఅపా
మయస్తేజోమయఇతిజీవస్యసజ్చరతస్సర్వభూతమయత్వశ్చురేతే.....

శ్లోచానుపపన్నాప్రాణశబ్దస్యాహశ్చారపరత్వంపూర్వపక్షయితామనభిమతం-పూర్వపక్షవిరుద్ధత్వాచ్చశ్లోయాః. పూర్వపక్షసాధకయంత్రాధిక్యమూ
లాభ్యాధికాశశ్లో-మనసోఽహశ్చారలీనత్వేముఖ్యప్రాణాత్పృథివీయోత్క్రమణంహివిరుధ్యతే. తస్మాద్విచారాధికశక్తేయథాభావ్యమేవోపపన్నే.
మనోధికరణంసమాప్తమ్.

౪॥ సూ. శ్లో॥ సోధ్యతే తమపగమాదిభ్యః॥ శ్లో॥ సన్ధిఃస్ఫుటా. కింప్రాణస్తేజసీసమృద్యతే-ఉతజీవే. కిం *ప్రాణస్తేజసీతివాక్యం
జీవసమృత్తిపూర్వకతేజస్సమృత్తిపరం- ఉతకేవలతేజస్సమృత్తిపరం. జీవసమృత్తిపూర్వకతేజస్సమృత్తిపరత్వే *ప్రాణస్తేజసీతివాక్యస్వారస్యంహీయ
తే- నేతి. హీయతేచేత్- వాక్యస్యకేవలతేజస్సమృత్తిపరత్వాన్నజీవేసమృత్తిః, నహీయతేచేత్- జీవసమృత్తిపూర్వకతేజస్సమృత్తిపరత్వాద్వాక్యస్య
ప్రాణస్యజీవేసమృత్తిః. (యథేత్యాది) ...

ఉపగమః- సమృద్ధిః. తేజశ్శబ్దేనభూతసూక్ష్మైశ్చకావేషితాః. ఆదిశబ్దవివక్షితార్థమాహ (తథేతి) అన్యేనసంయుజ్యపదార్థానైవ సమృద్ధేష్య
స్యతరవాచిశబ్దనిగైశ్చప్రాప్తమాహ (యథేతి) ...

ఇతరేత్రయోస్యశ్రుతత్వాదితిపూర్వపక్షహేతుమాముః. హేత్వస్తరేసమృద్ధత్యశ్రవణమాత్రస్యాహేతుత్వాదగ్రహణాయన్యామిథాహేతి
ర్నిత్యః. సిద్ధాంతచస్యస్మాత్పాటలీపుత్రగమనస్యమధురావ్యవహానేష్యస్మాత్పాటలీపుత్రగమనవ్యవహారోదృష్టాన్తితః. తతోపిగజ్జాసాహిత్యకణ్ఠోరైరహి
తయమునాసాగరగమనవ్యవహారదృష్టాన్తఉచితః- పాటలీపుత్రగమనేష్యమధురయోస్యహగమనాభావాత్, ఇమాతుసహగమనసద్భావాత్, గజ్జా
స్థానీయజీవాపేక్షాయమునాస్థానీయస్యప్రాణస్యగుణభావా, చ్చ. సహవస్థానస్యశ్రుతిం *సవిజ్ఞానోభవతీత్యుదాహరణవిజ్ఞాయతే ౭ నేనైతి
పుస్తత్త్వావిజ్ఞానానీర్వియాణి- నేన్ద్రియఇత్యర్థః. తస్యావిశదార్థత్వాత్ప్రతిష్ఠావిషయశ్రుత్యన్తరముదాహృతంభాష్యే.....

అధ్యాయాధికరణంసమాప్తమ్.

౫॥ సూ. శ్లో॥ భూతేషుతచ్చురేతే॥ శ్లో॥ సన్ధిఃస్ఫుటా. కిమత్రభూతానైరసంస్పృష్టతేజస్సయోగః- ఉతతేజోమాత్రసంయో
గఇతి. కింతేజశ్శబ్దస్తేజోమాత్రపరః- ఉతభూతానైరసంస్పృష్టపరః. కిం * పృథివీమయఅపొమయఇత్యాదివాక్యంయుగపదనైకభూతసంస్పృగదర్శ
యతి- నేతి. కింత్రివృత్తరణశ్రుతిఃపశ్యేకరణస్మృతిశ్చసంహతానామేవకార్యసామర్థ్యందర్శయతః- నేతి. నచేత్- * పృథివీమయఇత్యాదినా
యాగపద్యప్రదర్శనాభావేనతేజశ్శబ్దస్యతేజోమాత్రపరతయాతేజోమాత్రసంయోగస్సాన్యత్. దర్శయతేచేత్- పృథివీమయత్వాదిశ్రుత్యాయు
గపదనైకభూతసంస్పృగదర్శనైవతేజశ్శబ్దస్యభూతానైరసంస్పృష్టతేజఃపరతయాభూతానైరసంస్పృష్టతేజస్సంయోగస్సాన్యత్. ...

(సర్వభూతమయత్వశ్చురేతి) భూతమాత్రైప్రకృతేషామధ్యామ్భుతమయత్వపరామర్శిత్వసిద్ధిస్తచ్చబ్దస్యఫలితేతిభావః.....

నను తేజఃప్రభృతిష్యేకైకస్మిక్రమేణసమ్మతావపి

* పృథివీమయథత్యాదికాశ్రుతిరుపవద్యతే. అతః

౬॥ సూ. *శ్లో॥ నైకస్మిదర్శయతోహి॥ శ్లో॥ నైకస్మి-ఏకైకస్యకార్యాక్షమత్వాత్. ద
ర్శయతోహ్యక్షమత్వంశ్రుతిస్తృతి. *అనేనజీవేనాన్యనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణితాసాంప్రీవృతం
ప్రీవృతమేకైకాంకరవాణీతినామరూపవ్యాకరణయోగ్యత్వాయప్రీవృత-రణముపదిశ్యతే, *నానావీర్యాః
పృథగ్భూతాఃతతస్తేసంహతింవినానాశక్నువకప్రజాస్సృష్టమసమాగమ్యకృత్సృజే. సమేత్యావ్యోన్యసం
యోగంపరస్పరసమాశ్రయాః. మహదాద్యావిశేషాన్తాహ్యణ్ణముత్పాదయంతిభితి, అతః *ప్రాణస్తేజసీతి
తేజశ్శబ్దేనభూతాన్తరసంసృష్టమేవతేజోభిధీయతే. అతోభూతేష్యేవసమ్మతిః.....

భూతాధికరణంసమాప్తమ్.

౭॥ సూ. *శ్లో॥ సమానాచాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వంచానుపోష్య॥ శ్లో॥

ఇయముతాగ్రస్తికింవిద్వదవిమషోస్సమానా- ఉతావిదుషపవేతిచింతాయాం- అవిదుషపవేతిప్రాప్తం.
కుతః. విమషోఽత్రైవామృతత్వవచనా, దుతాగ్రస్యభావాత్, విమషోహ్యత్రైవామృతత్వంశ్రావ్యతే*య
దాసర్వప్రముచ్యంతైకమాయేస్యహృదిస్థితాః. అథమర్వోఽమృతోభవత్యశ్రబ్రహ్మసమశ్చుతభితి. ...

అసన్తరసూత్రశక్తామహ (సన్నితి)

౬॥ సూ. *శ్లో॥ నైకస్మిదర్శయతోహి॥ శ్లో॥ పశ్యేకృతేమత్రివృత్త-తేమవాభూతేష్యేకైకమేవకార్యసమగ్ధం - సత్వత్రివృ
త్కృతమేకైకకార్యసమగ్ధం- *అపఃపురుషవచసోభవస్తీత్యత్రత్రివృత్త-తానామేవాపాంకార్యకర్తృదర్శనాత్. అజహల్లక్షణయాతేజశ్శబ్ద
ప్రీవృత్త-తాస్మాతసూక్ష్మంశానాహ.

అత్రపరేచాచరేవ * నైకస్మిన్నితిసూత్రాన్తమేకమధికరణంవర్ణయన్తి - కథంతస్మి * ప్రాణస్తేజసీతిశ్రుతిరిత్యపేక్షాయాంత్పన్నిర్వాహార్థం
*భూతేషుతమ్మృతేతిసూత్రం-సః ప్రాణసమ్మృక్తౌఽధ్యక్షస్తేజస్సచిదభూతేషువర్తత్యత్యవగన్తవ్యం-తమ్మృతే. * ప్రాణస్తేజసీతిశ్రుతేరివాఖ్యా
య-తావతాప్రాణస్యసాక్షేతైజఃప్రాప్తిశ్రుతివిరోధస్యాపరిహృతత్వాత్సృష్టృపాటలీపుత్రదృష్టానైనిరోధంశమయన్తి. ఏకమేవతేజఃశ్రాయతే-
సభూతాన్తరమిత్యపేక్షాయాం *నైకస్మిన్నితిసూత్రమవతారయన్తి. *దర్శయతః- ప్రశ్నప్రతివచనే *అపఃపురుషవచనవిరివాధ్యారంత్వాత్త
కత్వాదితి. *పృథివీమయతపోమయః * అణ్వోహ్యత్రావిశానోదశౌధానాంరుయాఃస్పృతాఃతాభిసాన్ధమిదంసర్వంసమ్మవత్సనుపూర్వశబ్ద
శ్రుతిస్సృజితదర్శయతభివేతి. * భూతేష్యేతిసూత్రేదృష్టాన్తస్యకర్తృత్వభావాత్ అభిప్రాయకల్పనాయాంసాక్షేతైజస్సమ్మత్తిశ్రుతివిరోధపరిహ
రోదృష్టాన్తాభిప్రాయకల్పనచ *సోధ్యత్యభితిసూత్రఏవకర్తృత్వం- తత్రజీవసమ్మత్తిరతాయాఃస్ఫుటత్వాత్, *భూతేష్యేతిసూత్రేజీవసహ
రప్రాణనిర్దేశాభావాత్, భూతశబ్దతదృతబహువచనస్వారస్యేనసర్వభూతసంసర్వపరత్వస్ఫుటత్వాత్, తత్రచపునదసనీయశక్తాభేదసద్భావాదధికర
ణభేదస్యన్యాన్యాత్వాత్, నను *నైకస్మిన్నిత్యనేనపునరుక్తిరివేత్స- తస్యచపునదసనీయశక్తాన్తరస్యాపస్యన్తత్వాత్. — అన్యేత్వధికరణభేదం
వర్ణయన్తపివ *తమ్మృతేతి- * ప్రాణస్తేజసీతిశ్రుతేరివాచకతే. తదయన్తం- తత్రతేజోమాత్రశ్రవణేనపూర్వపక్షబీజతయాతన్నివారణక్షమ
త్వాభావాత్. అతః *పృథివీమయథత్యాదిశ్రుతిరేవతత్రాచాహర్యా. అతః *నైకస్మిన్నిత్యత్రత్రివృత్త-రణపశ్యేకరణవాత్సేవీవాదాహర్తవ్యే. ప
శ్చాగ్నివిద్యావాక్యస్య *దశాధానామిన్ద్రతేజపునస్సమ్మవతిమయతయావిద్వదవిదుషస్సమానత్వాభావాత్భాష్యతదనాదరః.

భూతాధికరణంసమాప్తమ్.

౭॥ సూ. *శ్లో॥ సమానాచాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వంచానుపోష్య॥ శ్లో॥ సజ్జతిఃస్ఫుటా. కిమియముత్తాగ్నిర్విద్వదవిదుషోస్సమా
నా - ఉతావిదుషపవేతి. *తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతిశ్రుతికింవిదుషఉత్తాగ్నిర్విమగమయతి - నేతి. కిమేషాశ్రుతిహమృతత్వశ్రుత్యుత్తాగ్ని
న్విషేధశ్రుతిభ్యాంవ్యాహర్యతే- నేతి. ఇహమృతత్వంకిమఘ్నైషవిదాశరూపం- ఉతసర్వబద్ధమోక్షరూపం, నిషిధ్యమానాచోత్తాగ్నిన్వికింశరీరా
పాదానా- ఉతశరీరాపాదానేతి, చ. యదేహమృతత్వంసర్వబద్ధనిర్మోక్షరూపం, ఉత్తాగ్నిన్విశ్వశరీరాపాదానా, - తదాతద్విషయశ్రుతిభ్యాం*త
యోర్ధ్వమాయన్నమృతేర్వాస్యతాదవిదుషపవోత్తాగ్నిన్వి. యదేహమృతత్వమఘ్నైషవిదాశరూపం, నిషిధ్యోత్తాగ్నిన్విశ్వశరీరాపాదానా, - త
దాతద్విషయశ్రుతిభ్యాం * ఉర్ధ్వమాయన్నమృతేరివిరోధాద్విదుషాప్రత్యుత్తాగ్నిన్విసా ౭వగమయతిఉత్తాగ్నిన్విద్వదవిదుషోస్సమానాన్యాత్.
పూర్వపక్షసేతుమాహ(విదుషభితి)

ఏవం ప్రాప్తైభిధీయతే (సమానాచాస్మత్సృత్యపక్రమాదితి) విచక్షాన్యాస్మత్సృత్యపక్రమాదుతాగ్రాన్ని
స్సమానా. ఆస్మత్సృత్యపక్రమాత్ - ఆగత్సృత్యపక్రమాత్. నాడీప్రవేశనాత్పాగ్గత్యర్థః. విచక్షాన్యానాడీవిశేషే
ణోత్కాగ్మ్యగతిశ్రూయతేశతంపై కాచహృదయస్యనాడ్యస్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృతైకాతయోర్ద్వయా
యన్నమృతత్వమేతివిష్యన్జన్యాఉత్కాగ్మ్యణేభవస్తీతి. ఏవంనాడీవిశేషేణగతిశ్రవణాద్విచక్షాన్యాత్కాగ్మ్యరవ
ర్జనీయా. సాచనాడీప్రవేశాత్పాగ్గత్యేషాశ్రవణాత్సమానా. తత్ప్రవేశదశాయాంచవిశేషఃశ్రూయతే * తే
నప్రద్యోతేనైషఉత్తానిమగ్నమితిచతుషోవామూర్ధ్నావాలన్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్యః. శతంపై కాచహృ
దయస్యేత్యనయాశ్రుత్యైకాధ్యాన్మధ్నోనిమగ్నమణంవిద్వద్విషయం. ఇతరదవిద్వద్విషయం. యదుక్తంవి
చక్షాన్యాత్కాగ్మ్యతత్వం శ్రావ్యతత్వితత్వం చైత్యతే (అమృతత్వంచానుపోష్యేతి) చశబ్దోవధారణే. అనుపో
ష్య- శరీరస్త్రియాదిసమృద్ధమదర్శ్యవయదమృతత్వం-ఉత్తరభూర్వాసుయోరర్థేషవివాశరూపంప్రాప్యతే-
తద్వచ్యతే *యదాసర్వేప్రముచ్యంతేతత్వాదికయాశ్రుత్యేత్యర్థః. *అత్రబ్రహ్మసమశ్చుతత్వితచ - ఉపాస
నవేశాయాంయోబ్రహ్మనుభవః- తద్విషయమిత్యభిప్రాయః.

౮॥ సూ. +శ్శిః+ తదాపీతేస్సంసారవ్యవదేశాత్॥ శ్శిః+ అవశ్యంచతత్ - అమృతత్వమదర్శదే
హసమృద్ధస్యైవేతివిజ్ఞేయం. కుతః. (ఆపీతేస్సంసారవ్యవదేశాత్) అపీతి-అప్యయః. బ్రహ్మప్రాప్తిః. సా
చార్చిరాదినామార్గేణదేశవిశేషంగత్వేతివత్సతే. ఆతదవస్థా ప్రాప్తేఃసంసారః - దేహసమృద్ధలక్షణోహివ్య
వదిశ్యతే *తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్షేధసమృత్సృత్యితి,*అశ్వఇవరొమాణివిధూయపాపంచద్వ
ఇవరాహ్మర్ముఖాత్ప్రముచ్యగూర్వాశరీరమకృతంకృతాత్ప్రహ్మలోకమభిసంక్తువానీతి, చ.....

౯॥ సూ. +శ్శిః+ సూక్ష్మంప్రమాణతశ్చతథోపలభ్యై॥ శ్శిః+ ఇతశ్చవిచక్షాన్యానాశ్రవిదర్శః-
యతస్సూక్ష్మంశరీరమనువర్తతే. కుతఇదమవగవ్యతే. (ప్రమాణతశ్చతథోపలభ్యై) ఉపలభ్యతేహిదేవయానేన
పథాగచ్ఛతోవిచక్షః *తంప్రతిబ్రూయాత్ సత్యం బ్రూయాదితచద్వగ్మసాసంవాదవచనేనశరీరసద్భావః-అ
తస్సూక్ష్మశరీరమనువర్తతే. అతశ్చబన్ధనదర్శః.

౧౦॥ సూ. +శ్శిః+ నోపమర్దనాతః॥ శ్శిః+ అతః *యదాసర్వేప్రముచ్యంతేకామాయోస్యహృది
స్థితాః! అథమర్ద్యోమృతోభవత్యత్రబ్రహ్మసమశ్చుతత్వితచనంబన్ధోపమర్దనామృతత్వంచదతి.....

రాధానే- (విష్వగితి) *అన్యానాద్యోవిష్వగితితాః- తాన్యముముఖాణాముత్క్రమణార్థాఇత్యర్థః. *తేనప్రద్యోతేన- ప్రకాశేన. *త
స్యతాతస్యహృదయస్యాగ్రంప్రద్యోతతేతేనైషఉత్తానిమగ్నమితిపూర్వంక్రుతే. మూర్ధ్నోనిమగ్నమతపిపథార్థయానాద్యాప్రకాశతద్వా
రయానిష్క్రమణమిత్యర్థః- వస్తుసామర్థ్యాత్. (అనుపోష్య) *ఉపదాహఇతిథాతుః.

౮॥ సూ. +శ్శిః+ తదాపీతేస్సంసారవ్యవదేశాత్॥ శ్శిః+ ఉత్కాగ్మ్యప్రస్యాపిగచ్ఛతస్సూక్ష్మశరీరసమృద్ధాదాపీతేస్సంసారఇత్యభిప్ర
యః. బ్రహ్మణస్సర్వగతత్వాదత్రైవిహిబ్రహ్మప్రాప్తమితిశక్త్యావృత్త్యర్థమాహ (సాచార్చిరాదినేతి).....

౯॥ సూ. +శ్శిః+ సూక్ష్మంప్రమాణతశ్చతథోపలభ్యై॥ శ్శిః+ పూర్వమూతాభిప్రేతసూక్ష్మశరీరసమృద్ధే ప్రమాణమిహ్మచ్యతే.

౧౦॥ సూ. +శ్శిః+ నోపమర్దనాతః॥ శ్శిః+ జీవన్ముక్తినిరాచిక్షిర్హతిశయాదిదంపూత్రముక్తం. ఉపాసనవిధానా. తస్యాప్రయాణాద
నువృత్తిక్రుతే, రుత్తాన్నిక్రుతే, రచ్చిరాదిమార్గక్రుతే, రైశవిశేషప్రాప్త్యసర్వబద్ధవిమోక్షక్రుతే, రీద్యశానేకక్రుతీనాంబాధప్రసక్త్యాత్ ప్రత్యక్ష
విరోధాచ్ఛజీవన్ముక్తిరనుపపన్నేతిభావః. తదుక్తంధగవతాఅపస్త్రమేన * వేదానిమంలూకమముంచపిత్యజ్ఞాత్వానమన్విచ్ఛేద్యుద్ధేయేమప్రాపణంత

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ అస్మైవచోపపత్తైరూహ్లాః॥ శ్లో॥ అస్య - సూక్ష్మశరీరస్యక్వచిద్విద్యమాన త్వోపపత్తైర్విదుషఃప్రక్రాంతమరణస్యమరణాత్ప్రాగూహ్లాఃసౌలశరీరైక్వాచిత్తాడవలభ్యతే. నచస్థూలస్యో వశరీరస్యాయమూహ్లా - అన్యత్రానుపలభ్యేతతశ్చోష్ణణఃక్వచిదుపలభిర్విదుషసూక్ష్మశరీరస్యతాగ్రాన్తైరిబ ధ్దనేతగమ్యతే. తస్మాద్విదుషోప్యాస్మత్సవక్ర మాభ్యమానోతాగ్రాన్తైరితిసుష్ఠూక్తమ్.

పునరపివిదుషఉత్తాగ్రాన్తైర్నసమ్భవతీత్యాశక్యపరిప్రాయతే

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ ప్రతిషేధాదితెన్నశారీరాత్సప్తహోహేకేహం॥ శ్లో॥ యదుక్తంవిదుషో ప్యుత్తాగ్రాన్తైస్సమానేతి - తన్నోపపద్యతే - విదుషఉత్తాగ్రాన్తైప్రతిషేధాత్. తథాహి - *సపతాస్తేజోమా త్రాస్సమఖ్యాదదానోహృదయమేవాన్యప్రక్రామతీత్యుపక్రమ్య *తేనప్రద్యోతేనైషతాన్యనిష్కాగ్రమతితము తాగ్రాన్తైస్సంతప్రాణోనూతాగ్రాన్తీతీత్యవిదుషఉత్తాగ్రాన్తైప్రకారమభిధాయ *అన్యన్నవతరంకల్యాణతరం కూపంకురుతఇతిదేహోన్తరపరిగ్రహంచాభిధాయ *ప్రాప్యోన్తంకర్మణస్తస్యయతిం చేపాకరోత్యయంతిస్తా ంగికాత్పునరేత్యస్తైలోకాయకర్మణఇతితుకామయమానఇత్యవిద్వద్విషయంపరిసమాప్య * అథాకామయమా నోయోకామోనిష్కామతప్రకామతత్కామఃసతస్యప్రాణాఉత్తాగ్రమన్తైబ్రహ్మేవసత్ బ్రహ్మేష్వతీతివిదు షఉత్తాగ్రాన్తైప్రతిషేధ్యతే. తథా పూర్వత్రుత్తభాగప్రశ్నైవివిదుషఉత్తాగ్రాన్తైప్రతిషేధోదృశ్యతే * అప పునర్వ్యుత్పంజయతీతివిద్వాసంప్రస్తుత్య *యాజ్ఞవల్క్యేతిహేమావాచయత్రాయంపురుషోమియతేఉదస్మా త్ప్రాణాఃక్రామన్త్యాహేమా నేతిపుష్పః * నేతిహేమావాచయాజ్ఞవల్క్యైరైవసమవలీయనైసఉచ్చయ త్యాధ్యాతోమృతశేతఇతి. అతా విద్వానిహేవామృతత్వంప్రాప్నోతీతీతే. తన్న - శారీరాత్ - ప్రత్యగా త్సనఃప్రాణానాముత్తాగ్రాన్తైర్వ్యుత్తప్రతిషేధ్యతే - నశరీరాత్. * సతస్యప్రాణాఉత్తాగ్రమన్తీత్యత్ర తచ్చ జ్ఞేన *అథాకామయమానఇతిప్రకృతశ్శరీరపవపరామృత్యతే - నాశ్రుతంశరీరం. *తస్యేతిషష్ఠ్యాప్రాణానాం సమ్బుద్ధితేనశరీరానిర్దిష్టః - నతూతాగ్రాన్త్యపాదానత్వేనఉత్తాగ్రాన్త్యపాదానంకుశరీరమేవేతిచేత్. న- అపాదానాపేక్షాయామశ్రుతాచ్చరీరాత్సమ్బుద్ధితయా శ్రుతస్యాత్మనససన్నిహితత్వేనాపాదానతయాపి గ్రహ్యత్వాత్. కిచ్చ - ప్రాణానాం జీవసమ్బుద్ధితయైవప్రజ్ఞాతానాం తత్సమ్బుద్ధకథనేప్రయోజనాభావా

చ్చాన్తైర్వ్యుత్తప్రతిష్ఠంబుద్ధేచేత్తేమప్రాపణమిహేవనకఃఖముపలభేతే. తాన్తైర్నిరంబమచనేనానేకకాన్తవిరోధోవివక్షితః. విప్రతిష్ఠం. విశే షప్రతిష్ఠం. ప్రకరణమవన్నమనిలేనప్రతిరోధః - కాలాత్యయాపదిప్రవదకబలనవిరోధః. అనేకకాన్తవిరోధాదిభావః.....

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ అస్మైవచోపపత్తైరూహ్లాః॥ శ్లో॥ స్థూలశరీరస్యోహ్లాసార్వత్రికః - *సన్తాపయశిస్సందేహమాపాదతలమస్తకమితిశ్రు తే. అతఉత్తాగ్రైక్వాచిత్తాడవలభ్యతే. సూక్ష్మశరీరస్యోహ్లాసార్వత్వేన-తత్త్రివసర్వదేహవ్యాప్తిశిఖాయాఃక్రమేణాశసంహితయమాణత్వాదిత్యర్థః.

(పునరపి) పూర్వవిదుషత్వక్రమినిబద్ధనఉత్తాగ్రాన్తైస్సమ్భవోపపత్తి రః - అథోత్తాగ్రాన్తీషేధక్రమినిబద్ధనస్తదసమ్భవఃపరిప్రాయతఇత్యర్థః.

౧౪॥ సూ. శ్లో॥ ప్రతిషేధాదితెన్నశారీరాత్సప్తహోహేకేహం॥ శ్లో॥ (యదుక్తమిత్యాది) *తేజోమాత్రాః - భూతమాత్మైం శాన్. హృదయమేవాన్యప్రక్రామతి - హృదయాన్తిష్ఠామతిత్యర్థః. *తేనప్రద్యోతేనేత్యాదివాక్యస్యకథమవిద్వదుత్తాగ్రైన్తరత్వమితిచేత్. ఉచ్య తే - చుగుఃఖలంకగ్దురుపాసకస్యాన్తిరాదికాగ్రంథంపూర్వపక్షీమస్యతే - నతుముక్తస్య. తస్మాదవిదుషఇత్యుక్తంపూర్వపక్షే. సిద్ధాన్తేతువిద్వద్విష యమేవేదంవాక్యం. *అకామయమానోయోకామోనిష్కామఇత్యత్రపుత్రవిత్తవిషయేషణాత్రయరాహిత్యంవివక్షితం. * ఉదస్మాత్ప్రాణాఃక్రా మన్తై - ఉత్తాగ్రాన్తీత్యన్యయః. సమవలీయనై - అత్రైవ - శరీరేలీయస్తఇత్యర్థః. సఉచ్చయత్యాధ్యాతః - వాయునాపూరితఃఉచ్ఛ్వాసోభవతీత్యర్థః. (తస్మేత్యాది) ప్రకృతపరామర్శినస్తచ్చజ్ఞస్యశారీరపరత్వాత్తస్మాత్ప్రాణాముత్తాగ్రైన్తరత్వత్యర్థః. చోదయతి (తస్మేతి) షష్ఠ్యస్తతచ్చబినిదిష్ట శ్శారీరోన్తస్తు - తత్సమ్బుద్ధింప్రాణానాముత్తాగ్రైన్తరపాదానంశరీరమేవేత్యర్థః. షష్ఠ్యాఉపకరణోపకరణిత్వేనైవసమ్బుద్ధపరత్వమభ్యుపగమ్యపరిహరతి (నేతి) అశ్రుతస్యధర్మిణ, ప్రస్యాపాదానత్వస్య, చోభయోఃకల్ప్యత్వాదపిసిద్ధరూపస్యైవధర్మిణఅపాదానత్వమాత్రకల్పనంయదుక్తమిత్యర్థః. షష్ఠ్యా వివాపాదానత్వపరతామాహ (కించెతి) ప్రాణానాంజీవసమ్బుద్ధకథనైరర్థాత్, షష్ఠ్యాఅపాదానవాచకత్వా, చ్చశారీరపివాపాదానమిత్యర్థః. నా

తస్మాద్భూతానాం వాచిన్యావస్థానాదానమేవ శేషభినిర్భీయతే - యథానటస్యశృణోతీతి. నచాత్రవివదిత
వ్యం-స్పష్టోహ్యోకేహంమాధ్యక్షినానామామ్నాయే శారీరీజీవపవాదానమితి *యోకామోనిహామత్ర
కామ ఆత్మకామోనతస్మాత్ప్రాణాడతాగ్రమస్తీతి. శారీరాత్ప్రాణానామతాగ్రనిప్రసక్తాభావాత్తన్ని
షేఘోనోపపద్యతేతిచేన్న- * తస్య తావదేవచిరమితివిమశ్వరీరవియోగకాలేబ్రహ్మసమ్పత్తివచనేన ప్రా
ణానామపితృకాలే శారీరాద్విమోచియోగః ప్రసజ్యతే - తతశ్చ దేవయానేనపథాబ్రహ్మసమ్పత్తిరోపప
ద్యతేతి * నతస్యప్రాణాడతాగ్రమస్తీ - దేవయానేనపథాబ్రహ్మప్రాప్తైఃప్రాజ్ఞీవాద్విమోచిప్రాణానవి
స్థివ్యస్తీత్యుచ్యతే. ఆర్తభాగప్రశోపియదావిద్వద్విషయః- తదాలయమేవపరిహారః- సత్త్వవిద్వద్విషయః-
తత్రప్రశ్నప్రతివచనయోః బ్రహ్మవిద్యాప్రసక్తాదర్శనాత్. తత్రహిగ్రహతిగ్రహరూపేణైన్ద్రియేన్ద్రియార్థ
స్వభావో, ౨ పామగ్నృన్నత్వం, మ్రియమాణస్యజీవస్యప్రాణాపరిత్యాగో, మృతస్యనామవాచ్యకీర్త్యనువృ
త్తి, ప్రస్యచపుణ్యపాపానుగుణగతి ప్రాప్తి, రిత్యేతేన్ధాః ప్రశ్నసూర్యకంప్రత్యుక్తాః. తత్రచ * అపపునర్మృ
త్యుంజయతీతి-అపామగ్నృన్నత్వజ్ఞానాదగ్నిజయపవమృత్యుజయఉచ్యతే. అతోనాత్రవిదుషఃప్రసక్తః. అవి
దుషస్త్రప్రాణానుతాగ్రనివచనం- స్థూలదేహవత్ప్రాణానముచ్చిస్తీ- అపితుభూతసూక్ష్మవజ్జీవంపరిష్వజ్యగ
చ్ఛస్తీతిప్రతిపాదయతీతినిరవద్యమ్.

౧౩॥ సూ. శ్లోకః స్మర్యతేచ॥ శ్లోకః స్మర్యతేచవిమోచిమూర్ధన్యనాడ్యోతాగ్రనిః * ఉద్ధృష్ట
మేకఃస్థితస్తేహంయోభిత్వాసూర్యమణ్డలం । బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్యతేనయాతిపరాంగతిమితి.....
ఆసృత్యపక్రమాధికరణంసమాప్తమ్.

యమర్థఃకథంచిదధానుగుణ్యావగమ్యః- అపితుకణ్ఠోత్తకృత్యాహ (నచాత్రేతి) (స్పష్టోహ్యోకేహమితి) వ్యాఖ్యేయంపదవ్యయంవ్యాచక్షే (మాధ్య
క్షినానామితి) యథా * యోవిజ్ఞానేతిష్టన్నిత్యత్రవిజ్ఞానశబ్దస్యమానప్రకరణేన * యఆత్మనితిష్టన్నిత్యాత్మశబ్దేనాత్మపరోనిర్ణీయతే-తథా * తస్యేతిష
్యేస్తవదం * తస్మాదివభివృద్ధ్యస్తవదేనపభివృద్ధంనిర్భీయతేఇత్యర్థః. చూదయతి (శారీరాదితి) ప్రసక్తస్యహిప్రతిషేధః- అత్రతదభావాన్ననిషే
ధావపత్తిత్వర్థః. పరిహరతి (నేతి) (శరీరవియోగకాలే) ప్రార్థకర్తృహేతుకచరమశరీరవియోగకాలఇత్యర్థః. తదానీంశారీరాత్ప్రాణానాంవియోగ
స్థానిప్రత్యేసతిహిత్వనిషేధఃకార్యఇత్యత్రాహ (తతశ్చదేవయానేనైతి) * నతస్యప్రాణాభివృద్ధిసూర్యమాహ (నతస్యేతి) (ఆర్తభాగేత్యాది) (గ
హతిగ్రహరూపేణ) గ్రహః- పాత్రవిశేషః. తత్ప్రద్యమతిగ్రహః. తద్రూపేణ. ఆకర్షకరజ్జుతత్సమాకృష్యరూపేణవా. అపామగ్నృన్నత్వం- అ
గ్నైరపాంభక్షకత్వానుసంధానంవిహితంఫలవిశేషాయ. * ఉదస్తాత్ప్రాణాః క్రామన్తీత్యాదినాజీవస్యప్రాణాపరిత్యాగకథనం. * అపపునర్మృత్యుం
జయతి- మృత్యుశబ్దవాచ్యమగ్నిమపజయతి. * ఉదస్తాదిత్యాద్యవిద్వద్విషయంచేత్ - కథంప్రాణానుత్థానివచనమిత్యత్రాహ(అవిదుషస్తీతి)...

౧౩॥ సూ. శ్లోకః స్మర్యతేచ॥ శ్లోకః * ఉద్ధృష్టమేకఃస్థితావచనంయోజ్జవల్యస్యతౌ. తెహం - నాజీవితేహం. ...
పరమ * సమానాచేత్యాదిసూత్రమేకంపుధగధికరణయన్తి - నిర్గుణబ్రహ్మవిదభవసగుణోపాసకస్వాప్యమృతత్వప్రాప్తిశ్రవణేన పునర్భవా
ధావాత్ పునర్భవహేతుభూతభూతా శ్రయవివిక్షత్వానిర్గుణనిష్ఠస్థాపినసమ్భవతి - విద్యాప్రకరణమాత్మానికథనంస్వాపాదివత్సర్వప్రాణిసా
ధారణాత్ప్రాన్త్యనువాదస్తేజస్సమ్మిస్థానభూతపరదేవతాతాదాత్మ్యప్రతిపాదనార్థమితిపూర్వపక్షంకృత్యా - అవిదుషస్సుగుణవిదుషశ్చ సమావో
త్థానిర్వాణీప్రవేశాత్పూర్వమితిసిద్ధాంతయన్తి. నిర్గుణవిద్యాయాఅప్రామాణికత్వాదేవతదయన్తం. * తదాపీతేరిత్యాదికమధికరణాంతరమాహుః-
* తేజఃపరస్యాం దేవతాయామితిసాధుక్షస్యప్రాణస్యసకరణగ్రామస్యతేజఃఅత్యంతికప్రశయఉచ్యతే - బ్రహ్మణస్సర్వప్రకృతిత్వాత్తత్రల
యోపపత్తిరితిపూర్వపక్షంకృత్యా - జ్యోతిష్టేజమాదివిధానవిద్యాశాస్త్రవైయధ్యాదిభిః సుమప్తిప్రశయవన్నాత్సర్వనికభినిర్ధాంతయన్తి. తదవ్యయ
త్వం- కృతకరత్వాత్. * సపవతుకర్మానుష్ఠుతిశబ్దవిధిభ్యుత్పత్త్యనుష్ఠానిరూపితోహ్యయమర్థః. నచశక్తాంతరమస్తి. అతపికాధికరణ్యమేవయ
త్వం. ఇయంచతేహంసూత్రయోజనా- తచ్చతేజోభూతాంతరసంస్పృష్టంసూక్ష్మం- నాజీవిష్కృమణశ్రుతిరూపప్రమాణాత్సూక్ష్మముపలభ్యతే - అ
తేవపార్శ్వస్థైరనుపలబ్ధముదాంతరాప్రతిఫాతశ్చేతి. * అతేవ- సూక్ష్మాత్వాత్ స్థూలదేహూపమద్దేనోపమృద్యతేతి. ఇదుధికరణమవిదుషఅ
త్యనికలయాభావసమర్థనార్థంచేత్ - * సూక్ష్మామిత్యాదిసూత్రత్రయమపేక్షితం- సూక్ష్మదేహసమర్థనస్వానుపయోగాత్, భూతసూక్ష్మసంసర్గస్యప
శ్చాగ్నివిద్యాయాంనిరూపితత్వా, మృ. నన్నవిదుషఅత్యంతికలయాభావతస్యసూక్ష్మదేహవతోనిస్సరతేఉచలబ్ధాదిప్రసక్తఃపహిరవ్యభిచేన్న- వ

తాతాదిష్టాంశరీరస్యాపృథ్వశ్యత్వేస్థితేకధంధృశ్యత్వశ్చాభవత్. యద్యపికస్యచిత్తాస్యాత్ - అతిమన్వతయానపహర్తవ్యా. యద్యపిచహర్తవ్యా- *త
దనరప్రతివత్తావిత్వత్వైవచహర్తవ్యా. కృతకరత్వస్యోక్తత్వాదేవసర్వమిదమసజ్జతం. *ప్రతిఁ ఘాదితేన్నకారీరాదిపూర్వపక్షసూత్రంకృత్వా
*స్పష్టోహ్యేకేమిమిసిద్ధాస్తమాత్రంయోజయన్తి. తత్రావదక్షరాననుగుణం- హిశబ్దేనపూర్వోక్తాపాదకత్వప్రతితే. *స్పష్టోహ్యేకేమిమి - ఆ
ర్థభాగప్రశ్నప్రతివచనవాక్యముదాహరన్తి. అత్రప్రాణానుత్థానినేరమృతత్వాభావశ్చాంశమయితం *అత్రైవసమవలీయస్తద్విప్రాణవిలయ
ఉక్తః *అస్మాదిత్యశారీరావధిరుచ్యతే- *సహచ్యవ్యయతీతుచ్యవ్యయనాదిభర్తృత్వై. తత్రేకార్థ్యాత్ *నతస్మాత్ప్రాణాత్ప్రామస్తీత్యత్రాపిశరీరా
దుత్థానిన్ద్విషిధ్యతే. *సత్సాదిత్యస్యప్రకృతపరామృత్యేవ్యభేదోపచారాదచ్యవ్యయనాదిమతోదేహమైవసర్వైశః - ఆర్థభాగప్రశ్నైకార్థ్యాత్, అ
ప్రాస్తవ్యనిషేధామోగా, చ. సచశారీరాదుత్థానైః ప్రాప్తిరస్తి- అతస్మానిషేధ్యా వాక్యసామన్వయస్యంచసాన్త - కామయమానస్యోత్థానిన్ద్వి
ముక్త్యా *అథా కామయమానఇత్యకామయమానంపునర్జీర్ణిశ్యతస్యాపుత్ర- మణోపదేశేహిపుభగ్యవదేశోపక్రమోక్తా నైజవత్సాన్త్యైః *స
తస్యప్రాణాదిమన్వత్యగతసమృద్ధమాత్రస్యకరణత్వకరణిత్వాదిలక్షణవిశేషపర్యవసానసిద్ధేః *సతస్మాత్ప్రాణాదివాక్యాన్తరావగతవిశేషపర్యవసా
నాకాక్షాదనాస్తి తత్రచతచ్చుద్భవశరీరపరఇత్యుక్తం. *స్వర్యతేచేతసాత్రైః * సర్వభూతాత్మభూతస్యసమ్యక్సాత్పానవశ్యతః | దేవాపిమార్గము
హ్యన్విహ్యవదస్యపదైషిణఇతినిషేధన్మృతిరనిప్రతేత్యాదుః. శుకస్యాదిత్యమణ్ణుప్రాప్తిర్విశిష్టదేశదేహత్వాగాయ - సమముక్తైర్నార్థమనాపేక్ష
యేతిచాదుః. అత్రబ్రూమః- నిర్గుణవిద్యాయాఅభావా, నిర్గుణప్రాప్త్యాభావా, చ్చసగుణవిష్టవివచరవిద్యానిధ్యః. సద్విద్యాదిష్ట్యానంద్యాద్యనుగ
మాత్, *అథపరాయయావదక్షరమధికమృతఇత్యుక్తమ్యుక్తయస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్వామననాత్, పరంజ్ఞాత్పరపరమన్నస్సజ్జ్ఞావామననాత్,
*సత్యంజ్ఞానమిత్యత్రసర్వకామవిశిష్టబ్రహ్మనుభవదర్శనా, చ. పరవిద్యానిష్ఠనైవసర్వైవేదాన్తఃగతిమామనన్తి *అస్మాచ్ఛరీరాత్మముత్థాయపరం
జ్ఞోతిరుపసమృద్ధ్య *తత్యార్థమాయన్నమృతత్వమేతి *తేనప్రద్యోతేనైషటత్వానిష్టామతివక్ష్యమనామూర్ధ్నైవా *యత్రాసాకేనానోవివర్తతే
వ్యపోహ్యశీర్షకపాలేఇతి- * సచితమేవసీమానంవిదాన్తైతయాద్వారాప్రావవ్యతనైషావిద్యతిర్వామైత్యుపక్రమ్య *సయవివంవిద్యానస్మాచ్ఛరీరభే
దాదుర్ధ్వముత్ప్రద్యూమస్మిక్తస్పర్శలోకేసర్వాన్తానానాప్రైవృతస్సమభవత్ *అపునర్భవాయకాశంభినత్తికోశంభిత్యాశీర్షకపాలంభినత్తిశీర్ష
కపాలంభిత్యాపృథీంభినత్తిత్వారభ్య * ఆకాశంభిత్యావృత్తంభినత్తి-అక్షరంభినత్తి- మృత్యుంభినత్తిమృత్యురైవసరేదేవ విక్షిణవతీతి. యయక్తమా
ర్థభాగప్రశ్నైకార్థ్యోచ్యయనామననవాక్యసామన్వయస్యప్రాప్తినిషేధామోగావిశేషపర్యవసాననైరాకాక్ష్యైర్నిష్టానిన్ద్విషుషితి - తదయ
క్తం. తథాహి- ఆర్థభాగప్రశ్నస్యవిద్వద్విషయత్వాభావాత్తత్రైకార్థ్యమననపేక్షితం. తత్రసస్యప్రాచీనాధారణః. తత్రచ *అస్మాత్ప్రాణాక్రా
మస్త్యుతనేతిప్రశ్నోపశరీరాదుత్థానిన్ద్విషయః- కిన్తశారీరాత్ - శరీరేప్రాణస్థిత్యావేన తతఉత్థానిరైరసర్వైకత్వాత్. అతః ప్రతివచనమణిరీరా
దనుత్థానిన్ద్విషయం. * అత్రైవ-జీవేసమవలీయస్తై- సంసృజ్యస్తే. *సహచ్యవ్యయతీతుచ్యవ్యయనాదిభర్తృత్వై. తత్రేకార్థ్యాత్ *నతస్మాత్ప్రాణాత్ప్రామస్తీ
పక్షే *యోకామనిష్ఠామతిప్రకామతిత్వకామః సతస్మాత్ప్రాణాత్ప్రామస్తీత్యత్రాప్రతివచ్యబ్ధిరైశః. అతోవిద్వత్సకరణస్యతత్రైకార్థ్యాత్పేక్షే. ఆర్థ
భాగప్రశ్నస్యవిద్వద్విషయత్వేపిశరీరవిషయత్వంధర్మితం. వాక్యసామన్వయస్యంచసాన్తి - కామయమానాకామయమానయోగసమానాయామపున్య
త్వానిన్ద్విషయం. *అథాప్రాప్తిభావతత్వద్భావరూపనైషమృత్యుతత్వాద్వాక్యభేదస్య. సకామనిష్ఠామవిషయతయాప్రకరణభేదః-నోత్థానిన్ద్విషయత్వా
నిన్ద్విషయతయా- *కామయమానంపురుషఇత్యుపక్రమ్య *ఇతితుకామయమానఇత్యుపసంహృత్య *అథాకామయమానఇతిప్రస్తావాత్. తయో
శ్చనైషమ్యంబ్రహ్మప్రాప్తితదభావాభ్యాం-నోత్థానిన్ద్విషయతయామితివాక్యసామన్వయసిద్ధిః. అప్రాప్తినిషేధానిన్ద్విషయత్వాన్నిషే
ధస్య. సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేనసర్వాసువిద్యానుదేహపాశసమయోగుకృతమహ్మతప్రహణముక్తంభవతి-అతోభోక్తవ్యాఖ్యానలోకాన్త
రగమనాభావాత్ విరుషలోకాన్తరగత్యోపయోగప్రాణాదిజ్ఞేషశ్చారీరస్యాధ్వశాత్వానిన్ద్విషయః. అతస్సారీరాదుత్థానిన్ద్విషయప్రాప్తిప్రతిఁ ఘాన్యాన్యాదన్వి
రాదిగత్యుపపత్త్యర్థం. షష్ట్యవగతస్యసమృద్ధస్యాపకరణోపకరణిత్వాదిలక్షణపర్యవసానసమృద్ధవత్వసిద్ధిమణిస్యాపాదానాపేక్షయోం
సన్నిహితస్తేనాపాదానత్వకల్పనోపపత్త్యైర్విశేషసాకాక్ష్యస్యసమృద్ధమాత్రస్యాకాక్ష్యతాపాదానత్వవిశేషపర్యవసానంన్యాయం- సత్సనాకాక్ష్యతేక
రణత్వకరణిత్వాదిరూపే. ఆపాదానస్యాకాక్ష్యతత్వాదేవచ్చాగపశున్యాయాద్వాక్యాన్తరావగతాపాదానవిశేషపర్యవసాయిత్వంచన్యాన్యం. యత
ఉత్థానిన్ద్విషయః శ్రుతానాస్తి-అతవివ *స్వర్యతేచేతసాత్రైః *నిన్ద్విషయస్సప్రతివచనమేవోదాహర్తవ్యం. *దేవాపిమార్గముహ్యన్వీతివచనంత్వత
ద్విషయత్వాదననదాహర్యం. తచ్చనగతినిషేధపరం-కిన్తగతేర్దురవగమత్వపరం-తథాచపరపక్షేనౌపయోగత్వాచ్చనోదాహర్యం. తస్యచగతినిషేధపర
త్వాభావామోక్షధర్మవివగతివిధానాదవగమ్యతే *తేతీర్వాదున్దరంజన్యవిశన్ద్విమలంసభః | తతస్తాంతుకృతీంత్సర్వాన్సూర్యోవహతిరక్షిభిః | పద్మతన్వవ
దావిశ్యప్రవహస్యవిషయాన్మృతం. తత్రతాన్వీవహన్వాన్యః ప్రతిగృహ్యతేభారతవీతరాగాన్యతీంప్తిర్ధాక్ ధియాన్యక్రాంతస్తపోధనాక్ | సూక్ష్మశీత
స్సుగన్ధిచ్ఛసుఖస్సర్వశ్చభారత | సప్తానాంమరుతాం శ్రేష్ఠోలోకాన్తచ్ఛతీయశ్శుభాక్ | సతాన్వహతికోన్తైయతమనఃపరమాంగతిం | తమోవహతిలోకేశ
రజఃసోపరమాంగతిం | రజోవహతిరాజేన్ద్రస్యత్వస్యపరమాంగతిం | సత్త్వంపహతిశుద్ధాత్మాపరమానారాయణం ప్రభుం | ప్రభుర్మహతిశుద్ధాత్మాపరమా
త్మానమాత్మనా | పరమాత్మానమాసాద్యతద్భూతాయతమానసః | అమృతత్వాన్యకల్పనైసనివర్తన్తిచాభిభో | పరమాసాగతిఃపార్థనిర్వద్వన్యానాంమహాత్మ
నాం | ఆత్మాకేవలతాంప్రాప్తియత్రగత్వానశోచతి | ఉద్యశంపరమంస్థానంనిరయాన్తే-చతాద్యకాదితి. యత్తుకుకృత్యతనంవిశిష్టదేశదేహత్వాగాయ

౧౮॥ సూ.

శ్రీశ్రీ తానిపరేతథావ్యహా॥ శ్రీశ్రీ

సకరణగ్రామఃసప్రాణికరణాధ్యక్షఃప్రత్యగాత్మాఉత్క్రాంతివేదాయాం తేజఃప్రభృతి భూతసూ
త్రేయసమ్మద్యతత్త్వత్వం. సైమాసమ్మత్రివిదుషోనవిద్యతత్త్వత్యాశజ్యపరిహృతం. తానిపునర్జీవపరిష్కృతాః
భూతసూత్రైశికింయధాకర్తృయథావిద్యంచస్వకార్యాయగచ్ఛన్తి - ఉతపరమాత్మనిసమ్మద్యస్తాతవిశయే-
మధ్యేపరమాత్మసమ్మత్తై సుఖమఃఖోపభోగరూపకార్యాదర్శనాస్తమేపభోగానుగుణ్యేన యథా కర్తృయథావి
ద్యంచగచ్ఛన్తి....

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (తానిపరతతి) తానిపరస్మిన్నాత్మనిసమ్మద్యస్తే. కుతః. తథావ్యహా శ్రుతిః* తే
జఃపరస్యాంజేవతాయామితి. యథాహశ్రుతిస్తదనుగుణంకార్యంకల్పమిత్యర్థః. సుమపిప్రశయయోర్య
థాపరమాత్మసమ్మత్తైసుఖమఃఖోపభోగాయాసవిశ్రమః- తద్వదిహాపి.

పరసమ్మత్వధికరణం సమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ.

శ్రీశ్రీ అవిభాగోవచనాత్॥ శ్రీశ్రీ

సేయంపరమాత్మనిసమ్మత్తికింప్రాకృతలయవతాగ్రరణాపత్తిరూపా - ఉత *వాఙ్మనసీత్యాదివచన
భాగరూపేతిదన్తాయాం- పరమాత్మనస్సర్వేషాంయోనిభూతత్వాత్తాగ్రరణాపత్తిరూపా.

నతుముక్తామార్గాపేక్షయేతి- తదప్రయత్నం- *దృష్టమాగ్ధః ప్రవృత్తోస్తీతిగతిచిన్తాయాంమాగ్ధస్వప్రత్యాహిధానాత్, *హుతైస్సమతివాహ్యపరి
త్యావిహాపితైరలహాసస్యోక్తత్వా, చ. స్థూలశరీరేణాసూర్యమణ్డలాద్యపనంయోగ ప్రభావజ్ఞాననాగ్ధమిత్వత్వం *విద్యయిత్యా ప్రభావంస్వమితి.
*సర్వభూతగతోభవదితజ్ఞానేనసర్వభూతవ్యాప్తియతా - *సర్వంహవశ్యోపశ్యలిసర్వమాప్నోతిసర్వశక్త్యాదిక్రుతేః. — అన్యేర్వప్రాప్త
యాశ్చారీరాదుత్త్రాన్రైకధంప్రతిషేధశ్చైతదేవంపరీహరన్తి- నాత్రశారీరాదుత్త్రాన్రైకప్రతిషేధ్యతే- కిన్తు *అత్ర బ్రహ్మసమత్వతత్త్వమిదమను
వాదః. సంజాతవిద్యఃపురుషఃప్రార్జునశాపద్యత్త్రాన్తప్రాచోబీషదశాయామేవ బ్రహ్మనుభవతీత్యర్థః. చదవిరుద్ధం. పథాపితదగ్రాదరేకారణమస్మి-
శారీరాదనుత్త్రాన్ప్రస్థునవాదేనాత్ర బ్రహ్మచర్యోన్యధానేషితిప్రతిషేధశ్చాపరీహరస్మిన్యేత్- తథాపి *సశారీరాత్సప్తజ్ఞానైవామిలివచనస్మా
త్రకారస్య- శారీరాదుత్త్రాన్నిర్భక్త్యాభావప్రాప్తప్రతిషేధ్యతత్త్వేవాధిప్రాయశ్చి.

ఆశ్చత్యుపక్రమాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. శ్రీశ్రీ తానిపరేతథావ్యహా॥ శ్రీశ్రీ అవిభాగోవచనాత్ (సకరణే) (సైక్షేతి) పూర్వం *సమానాచాశ్చత్యుపక్ర.
మాదితనాడి ప్రవేశార్హుర్వంతుముఖుసంసారఃకోర్తేస్సమానత్వముత్వం - తత్తవక్ష్యమాణాధికరణద్వయప్రతిపాద్యాయాం పరమాత్మసమ్మత్తై
ముత్వస్యాస్తిత్వనాస్తిత్వవిగాసంనాస్తి. యతఃపూర్వాధికరణప్రతిపాదితార్థవివచితమితి- అతః *తదోక్తగ్జ్యోజ్వలనమిత్యేతస్మాద్భూర్వాధికరణ
ప్రతిపాద్యేర్జ్యోజ్వలనవివచితమనేపి * తానిపరతత్త్వధికరణాహ్వయత్వేనవిద్యదవిదుషోభూతత్వవిప్రళిపతిరిహృదికృత్వా నూత్రకాశేస్స
మానత్వముక్తిమిత్తిప్రాప్తేనాప్రసైహాసమ్మత్తివిదుషోపవిద్యతత్త్వశబ్దనివహృతిమిత్వత్వంభాష్య. కిం తేజశ్శబ్దనిర్విస్తానిభూతానిబీషదశ్య
క్తానియథాకరణయథావిద్యంగచ్ఛన్తి- ఉతపరమాత్మనిసమ్మద్యస్తే. కిన్తు త్రపరదేవతాశబ్దాగ్రస్తవ్యస్థానావస్థపరమాత్మపరః-ఉతాతదవస్థపరమాత్మపర
ఇతి. కిన్తు త్రసమ్మత్తై ప్రయోజనంసమ్మవతి- నే. అసమ్మవే- పరమాత్మశబ్దస్యగ్రస్తవ్యస్తదేవతేషావస్థపరమాత్మపరత్వేనయథాకర్తృవిద్యంగచ్ఛ
యః. సమ్మవేతు- అతదవస్థపరమాత్మపరత్వేనతస్మిన్సమ్మద్యేర్క. పూర్వపక్షమాహ (మధ్యతతి) * తేజఃపరస్యామితిక్రుతిఃపరస్యాత్మనస్సర్వదాస
ర్వాధారత్వమాత్రపరేతి పూర్వపక్ష్యధిప్రాయః.

రాధాశ్చై- (తథావ్యహా శ్రుతిరితి) * వాఙ్మనసీసమ్మద్యతత్త్వాది నిర్దేశోనసర్వవస్తుసాధారణభారతత్వాధిప్రాయః - అతస్సమ్మత్తిరేవా
ర్థవిభావః.

పరసమ్మత్వధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. శ్రీశ్రీ అవిభాగోవచనాత్॥ శ్రీశ్రీ సద్భూతిపూర్వపక్షేప్రత్యేతే (సేయమిత్యాదినా) కిమియం సమ్మత్తిర్లయరూపా - ఉ
తావిభాగరూపా. కిం * తేజఃపరస్యామిలివచనస్యకారణాపత్తిపరత్వంన్యాయ్యం- ఉతావిభాగమాత్రపరత్వమితి. ప్రథమేలయమాపత్వం. ద్వితియే
త్వవిభాగరూపత్వం.

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే (అవిభాగ ఇతి) అపృథగ్భావః పృథగ్భావహోగానర్హసంసర్గ ఇత్యర్థః. కుతః. (చ నాత్) * తేజఃపరస్యాండేవతాయామిత్యత్రాపి * వాఙ్మనససమ్మద్యత ఇత్యతస్సమ్మద్యత ఇతి వచనస్యానుషక్తా, త్రస్యచసంసర్గవిశేషవాచిత్యాత్, అనుషక్తస్యాభిధానవైరూప్యే ప్రమాణాభావా, దుత్కాన్తివేళాయాంకారణావత్తిప్రయోజనాభావా, త్సునస్త్రాప్తవ్యక్తాదిసృష్ట్యవచనాచ్చ,
అవిభాగాధికరణంసమాప్తమ్.

(అవిభాగ ఇతి) అనుషక్తమపిపదమత్రకారణావత్తివాచిత్యత్రాహ (అనుషక్తస్యేతి) (ఉత్కాన్తివేళాయాంకారణావత్తిప్రయోజనాభావాదితి) భారవాహకస్యదేహినస్సభారస్యైవయస్త్వవత్ప్రజ్ఞేనవిశ్రమతుల్యస్సుమప్రైవిశ్రమః- అపనీతభారస్యవిశ్రమతుల్యమహాప్రశయే. యథాచకఙ్కకొష్ఠీమవతస్తదహితస్యచవిశ్రమః- తద్వత్కారణైవినస్యకరణకళేబరరూపతస్యద్విపరార్థకాలేవిశ్రమ ఇతి ప్రయోజనవిభాగస్సుమప్తిప్రశయయోశ్చరీరాస్యవన్యతిరేకాభ్యామవగతః. తదభావాదిత్యర్థః. అవ్యక్తాదెఃపునస్సప్తిరుక్తాచేత్- కారణావత్తిప్రయోజనంచకల్ప్యం- సాచనాక్షీత్యాహ (పునస్త్రాప్తవ్యక్తాదిసృష్ట్యవచనాచ్చేతి) సుమప్రజీవమాత్రస్యావిభాగాపత్తిః- ప్రశయవివశిష్టస్యలయాపత్తిః- ఉత్కాన్తివైతుభూతసూక్ష్మవిశిష్టస్యలయానుపపత్త్యాసంయోగమాత్రమేవ. విశేష్యాంశస్య ప్రశయ ఇతిచేత్. తేజశ్చబ్జస్యవిశేష్యభూతజీవమాత్రవాచిత్యాభావా, చక్షుషక్తపదార్థరైరూప్యామోగాదిభి, శ్చ. ఏవవిభాగానర్హభూతసూక్ష్మవిశిష్టస్యలయానుపపత్త్యా, ప్రయోజనాభావావ్యక్తాదిసృష్ట్యవచనాభ్యాం, చసమ్మత్తిప్రయోగః. నిత్యావ్రతవర్జితేపరమాత్మనితదానీంసంసర్గవిశేషశ్చాన్త్రైకసమగమ్యః.
పరేతు ఇదమధికరణద్వయంపరవిద్యానిష్ఠవిషయంవాగ్దత్తే- తత్ర * గతాఃకలాఃపఞ్చదశప్రతిష్ఠా ఇతి ప్రతిష్ఠాశబ్దవాచ్యస్వకారణేషు కలానాంలయంపూర్వపక్షీకృత్య * షాడశకలాఃపురుషంప్రాప్యస్తంగచ్ఛ్రీతిశ్రుత్యాబ్రహ్మణిలయః. ఇయంవిద్యద్వట్టిః- స్వకారణేషు లయోక్తిస్త్యవిద్యద్వట్టిప్రాప్త్యాత్. స్వకారణేషులయేపిత్తైఃపుధివాదిభిన్నహబ్రహ్మణిలయశ్చోపపన్న ఇతిసిద్ధాంతయన్ప్రథమే. సచబ్రహ్మవిజేషరమాత్మనికలాప్రశయస్సవశేషః- ఉత్కాన్త్యాదావివేతిపూర్వపక్షంకృత్వా * భిద్యేతేచాసాంనామరూపేపురుష ఇతివచనా, దవిద్యాకల్పితానాంవిద్యానిమిత్తప్రయేసావశేషత్వానుపపత్తే, శ్చనిరవశేషః ప్రశయ ఇతిపిత్తేసిద్ధాంతయన్. తత్రాద్యేబ్రహ్మజ్యేవలయసమర్థసంప్రత్యక్షవిరుద్ధంశ్రుతివిరుద్ధంచ-భిన్నాద్యవస్థాహిదేహఃపుధివాదిషులయమానోదృష్టః, * పుధివ్యున్నప్రలీయతేఆపస్తేజసిలీయస్త ఇతిచ శ్రుతిః. నాయమవిద్యద్వట్టిప్రాప్త్యలయశ్చవశే- * ఇచ్చియాచితన్మాత్రేషు తన్మాత్రానిభూతాదాలీయస్తేభూతాదిర్భూతాలీయతే ఇత్యాదిసోక్తస్యసేన్ద్రియాణాంతన్మాత్రాదీనాం భూతాదిప్రభృతిషు లయస్యావిద్యద్వట్టిప్రాప్త్యవగతత్వాత్. సాక్ష్యదృష్టిరియమితిచేత్. తతః కిం. యతశ్శృతివిరోధః- తత్రసాక్ష్యదృష్టేశ్రుతిమూలత్వాన్ననిరాకరణీయతా. * రద్దైకఆహుః - కుతస్తస్థులుసామ్యైవంస్యాదివత్పరమతత్వేనోపస్యస్యశ్రుత్యైవనిరాకృతత్వాభావాచ్చసోపేక్ష్యతా. పరాశరావ్యపర్యంహతానుగృహీతాచేయం శ్రుతిః. సర్వవృత్తలత్వశ్రుతివిరోధాత్పరమతత్వమితిచేన్న- సర్వవృత్తజ్జత్వశ్రుతివిరోధేన * ఆకాశాద్వాయుఃత్వాద్యుక్తసర్గస్యాపిపరమతత్వప్రసక్తాత్. తత్రదవన్ధబ్రహ్మణఃకారణత్వాదవిరోధశ్చేత్- లయేపితుల్యం. అతఏవ * పురుషంప్రాప్యస్తంగచ్ఛ్రీతిహోపపన్నం. ఏవమద్వారకలయస్యశ్రుతిప్రత్యక్షవిరోధా, త్వద్వారకలయస్యవర్ససాధారణతయాశ్రుతిప్రత్యక్షసిద్ధతయాబ్రహ్మవిదోవిశేషాభావా, చ్చాద్యాధికరణవర్గసమయం క్తం. ఇతరత్రచనిరవశేషలయోనామకింనిరవయవనిశః- ఉతపృథివీత్వాదిప్రహరణం- ఉతముక్తస్యపునరైహరమ్భయోగ్యత్వం- ఉతచేతనానరయంక్తస్యాపిదేహరమ్భయోగ్యత్వం, నప్రథమః - * తదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలం అవిభావతిరోభావజన్యనాశవికల్పవదినిత్యత్వవచనాత్. నద్వితీయః- బ్రహ్మవిద్దేహస్యాపిభిన్నీభావాదిదశాయాంపుధివీత్వానువృత్తిదర్శనాత్, పుధివీత్వాదిప్రహరణస్యసమప్తితత్వలయవశాభావత్వాత్, తస్యచప్రాకృతప్రశయభావత్వాత్, నైమిత్తికాదిప్రయేమపుధివీత్వాదిప్రహరణస్యప్రమాణాభావాత్, * భిద్యేతేచాసాంనామరూపే ఇతిశ్రుతేర్దైవమనుష్యాదినామరూపవిషయతయావాప్రాకృతప్రశయవిషయతయాలాభవత్త్వా, చ్చ. నతృతీయః- ముక్తస్యాపునరావృత్తేర్వక్ష్యమాణతయాతంప్రతిదేహరమ్భకత్వశ్చాన్త్రాసమ్మవేనావిచార్యత్వాత్. నచతుర్థః- నియామకాభావాత్. నహిదేవదత్తస్యాఙ్గలీయతయాపరిణతఃకనకాంశోయజ్ఞదత్తంప్రతిసతభాపరిణమతీనియస్తుంశక్యం. అతోఽనుపపన్నం. — అపరేకు * తానిపర ఇతిమాత్రంసప్రథగధికరణయన్తి- తైశ్చమాత్రార్థఃపరైరవగతః. తత్రానుపపత్తిశ్చపూర్వవత్. అవిభాగమాత్రనిర్వాహూపిపూర్వోక్తయైవదిశానిరస్తః. — అస్యేకువాగాదిలయస్యాముఖ్యత్వాదస్వయోనాలయసమ్మవేషీకాలయస్యముఖ్యత్వాత్తేజఃప్రభృతిభూతానాం స్వయోనిష్ఠితిపూర్వపక్షంకృత్వా - తన్వాదీనాం భిన్నాద్యవస్థానామస్వయోనావిశాదర్శనానుగృహీతాత్ * తేజః పరస్యామితివచనాద్భదిన్ధేపరమాత్మనిలయ ఇత్యాద్యేసిద్ధాంతయన్. అనన్తరచసపిషమరణేభూతలయఃకింఘాలభేదేన్ధితేనస్తన్తరసంక్షేపమాత్రం- ఉతజీవానామివఘ్నాలభేదనివృత్త్యానుత్కృతకిణేదయోగేనైవనిరక్షీరన్యాయాదవిభాగప్రాపిత్వణ ఇతిసంశయః- పూర్వవాక్యత్రయానుషక్తస్యసమ్మతిశబ్దస్యాత్రానువృత్త్యా సంక్షేపమాత్రమితిపూర్వపక్షంకృత్వా- మరణ * భూతేభ్యస్సముత్థాయతాస్యేవానువినశ్యతీతిజీవనిశాదర్శనాత్తద్వదిదభిగాపత్తిరితిసిద్ధాంతయన్. భూతానాంకారణానాంచమహాప్రయేమూత్కృతకిణేదోపినివాశిష్యతే- మరణేకుసోఽవశిష్యతే- శరీరాన్తరార్థంతేషాంగమనోపపత్తిరితిచామః. తత్రతావద్భు

౧౬॥ సూ. తదోకోగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశితద్వారోవిద్యాసామగ్ధ్యాత్తచ్చేషే
 షగత్యనుస్తృతియోగాచ్చ హాదానుగృహీత శ్మతాధికయా॥

ఏవంగత్వపక్రమావధివిద్వదవిదుషోస్సమానాకారణతాగ్రాన్తిప్రకారణక్షః-ఇదానీంవిదుషోవిశేషణ
 చ్యతే. తత్రైదమామూయతే శతంచైకాచహృదయస్యనాడ్యస్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృజైకాతయోర్ధ్వ
 మాయన్నమృతత్వమేతి విష్వజ్జన్యాఉత్తగ్రమణేభవనీతి. అనయానాడీనాంశతాధికయా మూర్ధస్యనాడ్యై
 వవిదుషోగమనం- అన్యాభిరెవచావిదుషోగమనమిత్యయంనియమఉపపద్యతే- నెతిసంశయః. కింయుక్తం. నియ
 మోనోపపద్యతే. కుతః. నాడీనాంభూయస్తాదతిసూక్ష్మాత్వాచ్చదుర్వివేచతయా పురుషేణోపాదాతుమశ
 క్యత్వాత్. *తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతివిష్వజ్జన్యా ఉత్తగ్రమణేభవనీతియాదృచ్ఛికీ ముతాగ్రాన్తిమ
 నువదతీతియుక్తమితి.

ఏవంప్రాప్తైశ్చచక్షుషే (శతాధికయేతి) విద్యాశతాధికయామూర్ధస్యయైవనాడ్యోత్తాగ్రమితి.
 సచాస్యావిదుషోదుర్వివేచత్వం-విద్యాశాపరమపురుషారాధనభూతాత్మర్థప్రియవిద్యాసామగ్ధ్యా, ద్విద్యా
 శేషభూతతయాత్మనో ౭త్వర్థప్రియగత్యనుస్తరణయోగా, చ్చప్రసన్నేనహోద్దేనపరమపురుషేణానుగృహీతో
 భవతి. తతశ్చతదోకః- తస్య- జీవస్యస్థానం- హృదయంఅగ్రజ్వలనంభవతి. అగ్రజ్వలనంప్రకాశనంయస్య-
 తదిదమగ్రజ్వలనం. పరమపురుషప్రసాదాత్ప్రకాశితద్వారోవిద్వాంతాంనాడీంవిజానాతీతితయావిదుషోగతి
 రుపపద్యతే.

తదోకోధికరణంసమాప్తమ్.

దయస్థఃపరదేవతాప్రాజ్ఞాత్తశబ్దవాచ్యఃపరమాత్మానామేశ్వరవివ. తత్రలయోముఖ్యైత్యనుపపన్నం - ఈశ్వరాంశస్యనిమిత్తకారణత్వాత్. అస్య
 యోనావపిలయోదృష్టతీచేన్న- భక్త్యాద్యవధతన్వాదీన్ప్రతి సాదృశసూచకానామేషాప్రణాడ్యోపాదానత్వాత్పరివ్యాః- తత్రలయఉపపన్నః - ఈ
 శ్వరఃప్రణాడ్యాపిసభూతకరణగ్రామోపాదానమితితత్రముఖ్యలయసమృద్ధిః. సన్నాత్రలయైతిచేన్న- తస్యపరదేవతాప్రాజ్ఞాత్తశబ్దవాచ్యత్వా
 భావా, దంశత్రయవ్యతిరేకేణసన్నాత్రస్యకస్యచిద్ధటశరావాద్యవధమృద్వదవస్తానానభ్యుపగమా, చ్చ. తస్మాల్లయైతిసిద్ధాంత, స్తస్యకముఖ్యత్వే
 ౭భ్యుపగతేసత్యస్యయోనాపరమాత్మనిలయైత్య, ప్యనుపపన్నం. వచనన్య *వాజ్ఞనశీలివదస్యధానిధృత్వాదస్యయోనాలయే ప్రమాణంసాన్యత్. అ
 నస్తరేచాధికరణేష్టాలభేదనివృత్త్యాజీవవదవిభాగైతియత్- తన్నిరూపణీయం. భూతకరణానాంమహాప్రశయవద్విద్యాశస్తావదసభ్యుపగతః - లోకా
 న్నరగమన శ్రవణాత్. సూక్ష్మశక్తిభేదావశేషస్థూలభేదవిశేషనివృత్తిరాయమిమనుష్యేదిసన్నివేశప్రమాణం- ఉత్పత్తినిత్యాది ప్రమాణం. నప్రథ
 మః- సంస్థానాపగమస్యప్రత్యక్షతయానిరూపణీయత్వాభావాత్. నద్వితీయః - లోకాన్నరగమనానుపపత్తైః. యదినివృత్తస్థూలాకారాణాంపరమా
 త్మనిసమృద్ధినిరూప్యా- సాతు *తానిపరత్యత్రనిరూపితేనిరూపణీయాభావాదవిభాగాధికరణానారమ్భవివస్యాత్.

అవిభాగాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౭॥ సూ. తదోకోగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశితద్వారోవిద్యాసామగ్ధ్యాత్తచ్చేషే
 షగత్యనుస్తృతియోగాచ్చ హాదానుగృహీత శ్మతాధికయా॥ అవాస్తవసజ్జతిమాహ (వివమితి)

ఉత్తాగ్రాన్తిబ్రహ్మణిసమృద్ధిద్వదవిదుషోస్సమగ్ధ్యాత్ *సమానాచేత్యాదిసూత్రమత్రవక్తవ్యం- తథానకృతం. తత్రహేతుర్విదుషోబ్రహ్మసమృత్తా
 వవివాదః. (తత్రైత్యాది) కింవిదుషోమూర్ధస్యనాడ్యైవగమననియమస్యమృతత్వమేతి- నేతి. కిం *తయోర్ధ్వమాయన్నితియాదృచ్ఛికమనానుపాదః-ఉతనా
 దీవిశేషేణగమననియమవిధిః. కింనాడ్యోదుర్వివేచాః- ఉతసువివేచాః. దుర్వివేచత్వే- యాదృచ్ఛికగత్యనుపాదపక్షస్యన్యాన్యత్వాన్నియమాసమ్భ
 వః. సువివేచత్వే- నియమవిధిపరత్యోపపత్తేర్గతినియమసమ్భవః. — చరత్వపరవిద్యావిషయమిమంచిచారమాముః. లత్యుర్వవదయుక్తమ్.

తస్యచైతస్యహృదయస్యాగ్రంప్రద్యోతతేతేప్రద్యోతేనైషఆత్మానిష్ఠామితిదంవాక్యమత్రావేక్షితం - పూర్వత్రోపాత్తత్వాన్నా
 త్రోదాహృతమ్.

తదోకోధికరణంసమాప్తమ్.

౧౭॥ సూ.

శ్లో॥ రత్నమసారీ॥

విమలహృదయాచ్ఛతాధికయామూర్ధన్యనాడ్యానిర్గతస్వాదిత్యరత్నీననుసృత్యాదిత్యమణ్డలగతిః సూ
యతే అభయతైత్రితదస్తాచ్ఛరీరానుతాగ్రమత్యజైతైరెవరత్నీభిరూర్ధ్వమాశ్రయత ఇతి. తత్తరత్నమసార
ణైవేత్యయంగతినియమసమ్భవతి- నేతిచింతాయాం- నిశిమృతస్యవిమలరత్నమసారాసమ్భవాదనియమః-వ
చనస్త ఏక్షప్రాప్తవిషయం.

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (రత్నమసారీతి) రత్నమసారేవవిద్వాన్మూర్ధ్వంగచ్ఛతి. కుతః అథైతైరేవ
రత్నీభిరిత్యవధారణాత్. పాక్షికత్వేహ్యేవకారోఽనర్థకఃస్యాత్. యదుక్తంనిశిమృతస్యరత్నమసమ్భవాశ్రమే
ననుసృత్యగమనోపపద్యత ఇతి- తన్న- నిశిమసూర్యరత్నమసారసమ్భవతి - లక్ష్యతేహినిశ్యపినిదాఘస
మయెడొమ్మేపలభ్యారత్నీసద్భావః. హేమనాదౌతుహిమాభిభవాద్బద్ధినిశిమోష్ణానుపలభ్యః. సూయతేచనాడి
రత్నీనాంసర్వదాఽన్యన్యస్వయఃకృత్యధామహాపథతతఉభౌ గ్రామాగచ్ఛతీమంచాముంచపవమేవైతది
త్యస్యరత్నయఉభౌకాగచ్ఛతీమంచాముంచ అముష్ణాదాదిత్యాత్ప్రతాయనైత ఆనునాడిషు సృప్తాః ఆ
భ్యోనాడి భ్యఃప్రతాయనైతేముష్ణిన్నాదిత్యేసృప్తాఇతి. తస్మాన్నిశ్యపిరత్నీసమ్భవాన్నిశిమృతానామపివిమ
లరత్నమసారణైవ బ్రహ్మప్రాప్తిరస్తివ.

రత్నమసారాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౮॥ సూ.

శ్లో॥ నిశి నేతిచెన్నసమ్భవస్యయావదైహభావిత్వాద్దర్శయతిచ॥

ఇదమిదానించిన్యతే- విమలహృదయస్యబ్రహ్మప్రాప్తిరస్తి- నేతి. యద్యపినిశాయాంసూర్యరత్నీస
మ్భవాశ్రమేరత్నమసారణగతిర్నిశాయామపిసమ్భవతి- తథాపినిశామరణస్యశాస్త్రేముగ్ధి తత్వాత్పరమపురు
షార్థలక్షణబ్రహ్మప్రాప్తిర్నిశామృతస్యసమ్భవతి. శాస్త్రేముదివామరణంప్రశస్తం, -విపరీతంనిశామరణం,
అదివాచశుక్లపక్షశ్చక్షురాయణమేవచ. ముమూక్షతాం ప్రశస్తానివిపరీతంతుగర్హితమితి. దివామరణనిశామ
రణయోః ప్రశస్తత్వవిపరీతత్వేచోష్టమాధమగతిహేతుత్వేనస్యాతాం - అతో నిశామరణమధోగతిహేతుత్వా
న్నబ్రహ్మప్రాప్తిహేతురితిచేత్.

తన్న-విమలహృదయస్యబ్రహ్మస్వయావదైహభావిత్వాత్. ఏతదుక్తంభవతి- అనారబ్ధకార్యాణామధోగతి

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ రత్నమసారీ. అనానరసస్థిఃస్ఫుటా. కింరత్నమసారేణగమనయమోవిషయస్సమ్భవతి- నేతి. కిం
రత్నమసారాశ్రమేకృతప్రతిపాక్యంపాక్షికగమనానువాచకం- ఉచయియమవిధివరం. కిం నిశిమృతస్యరత్నమసారేణగమనంసమ్భవతి- నేతి. కింనిశి
మృతస్యమ్భవతి- నేతి. సచేత్- నిశిరత్నమసారాసమ్భవాచ్ఛరీరానుతాగ్రమత్యజైతైరెవరత్నీభిరూర్ధ్వమాశ్రయత ఇతి. తత్తరత్నమసార
ణైవేత్యయంగతినియమసమ్భవతి- నేతిచింతాయాం- నిశిమృతస్యవిమలరత్నమసారాసమ్భవాదనియమః-వ
చనస్త ఏక్షప్రాప్తవిషయం.

పూర్వపక్షముక్త్యారాధాప్రమాహ (ఉచ్యత ఇతి) ఉచ్ఛిష్టలభ్యమోగ్యరత్నీసద్భావైసత్సమ్భవకారణిరుచపద్యతే- రత్నీనామత్వాత్. య
థోచ్చతాగౌఽప్రదేశేహ్యేగ్నవయసమ్మదాదౌష్ణ్యచలధావపి నూన్యేగ్నవయైర్వత్నిమిరంనిశిమృతే - అద్యదితి. *నాడిమృతాః - సం
ధాకృత్యః.

రత్నమసారాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౮॥ సూ. శ్లో॥ నిశి నేతిచెన్నసమ్భవస్యయావదైహభావిత్వాద్దర్శయతిచ॥ సస్థిఃస్ఫుటా. కింనిశిమృతస్య విమలహృదయా
ప్రాప్తిస్సమ్భవతి- నేతి. కింనిశామరణస్యాధోగతిహేతుత్వంనిశిమృతస్య బ్రహ్మప్రాప్త్యభావంజ్ఞాపయతి-నేతి. నిశామరణనిష్ఠావచనంవిమలహృదయ
త్వాధారణం-ఉతావిద్యద్విషయమితి. సాధారణత్వే- నిశామరణస్యాధోగతిహేతుత్వేన బ్రహ్మప్రాప్త్యభావావగమా, నిశిమృతస్యన బ్రహ్మప్రాప్తిః
ఆవిద్యద్విషయత్వే-నిశామరణస్యాధోగతిహేతుతయా బ్రహ్మప్రాప్త్యభావావగమాన్నిశిమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిస్యాత్.

పూర్వపక్షముక్త్యారాధాప్రమాహ (తన్నేతి) ప్రారబ్ధకర్మణోఽనేకదేహహేతుత్వస్యవాత్కథంకర్మసమ్భవస్వయావదైహభావిత్వం, - ప్రా
రబ్ధమాప్తిరస్తు- అభుక్తప్రార్థాన్యపికర్మాజినన్తి- కర్మణోయావదైహభావిత్వేనకథంనిశామరణస్యాధోగతిహేతుత్వంపరికృతం, - తథాచననిశామ
రణనిష్ఠావచనస్యకాగతి, రిత్యుక్తాహ (ఏతదుక్తమితి) దివానిశావిభాగిరతేక్షం ప్రారబ్ధకర్మావసానేమోక్షశ్రవణాత్ అతస్యతావదేవచిరమితివా

హేతుఃకాతానాం కర్తృణాంవిద్యాసంబంధేనైవవినిశా, దుత్తరేషాంచాన్యేషా, త్పూర్వభక్తార్యస్యచచరమదే
హావధిత్వా, భృగోహేత్వభావాద్విదుషోనిశామృతస్యాపిప్రహ్లాప్రాప్తిస్సద్భవ. దర్శయచిచక్రతిః *తస్యతా
వదేవచిరంయూవన్నవిమోత్యై-భసంబంధేనైవవినిశా, దుత్తరేషాంచాన్యేషా, త్పూర్వభక్తార్యస్యచచరమదే
హావధిత్వా, భృగోహేత్వభావాద్విదుషోనిశామృతస్యాపిప్రహ్లాప్రాప్తిస్సద్భవ. దర్శయచిచక్రతిః *తస్యతా
వదేవచిరంయూవన్నవిమోత్యై-భసంబంధేనైవవినిశా, దుత్తరేషాంచాన్యేషా, త్పూర్వభక్తార్యస్యచచరమదే
హావధిత్వా, భృగోహేత్వభావాద్విదుషోనిశామృతస్యాపిప్రహ్లాప్రాప్తిస్సద్భవ. దర్శయచిచక్రతిః *తస్యతా

౧౯॥ సూ. అతశ్చాయనైపిదక్షిణే॥ అతశ్చాయనైపిదక్షిణే॥ అతశ్చాయనైపిదక్షిణే॥ అతశ్చాయనైపిదక్షిణే॥
నిశిమృతస్యాపివిదుషో బ్రహ్మప్రాప్తయోహేతురుక్తః - తిలపహేతాద్దక్షిణేవ్యయనైమృతస్య బ్ర
హ్మప్రాప్తిస్సద్భా. ...
అనికాశకాగ్రా- *అభయోదక్షిణేప్రమీయతేపిత్యణామేవమహిమనంగత్వాచంద్రోసస్సాయుజ్యం
గచ్ఛతీదక్షిణాయనైమృతస్యచంద్రోప్రాప్తిశ్రవణా, చంద్రోప్రాప్తానాంచ *తేషాంయదాతస్వర్యవైత్యదై
తమేవాధ్యానంపునర్నివర్తంతి పునరావృత్తిశ్రవణాత్, భీష్మాదీనాంబ్రహ్మవిద్యానిగోనాముత్తరాయణ
ప్రతీతాదర్శనా, దక్షిణాయనైమృతస్యబ్రహ్మప్రాప్తిర్నసంభవతి. ...
పరిహారస్తు- అవిదుషాం పితృయాణేనపథాచంద్రోప్రాప్తానామేవపునరావృత్తి-విదుషస్తుచంద్రోప్రాప్త
స్యాపి*తస్మాద్భ్రహ్మణోమహిమానమాప్నోతితివాక్యశేషాత్తస్య దక్షిణాయనమృతస్యచంద్రోప్రాప్తిఃబ్రహ్మ
ప్రపితృతోవిశ్రమహేతుమాశ్రమితిగమ్యతే. వాక్యశేషాభావేపూర్వోక్తాదేవబద్ధహేత్వభావాల్ విదుషశ్చ
చంద్రోప్రాప్తస్యాపిబ్రహ్మప్రాప్తిరనివార్యా. భీష్మాదీనాంయోగప్రభావాత్ స్వచ్ఛందపరణానాంధర్మప్రవ
ర్తనాయోత్తరాయణప్రాశస్త్యప్రదర్శనార్థస్తథావిధాచారః.....

త్యముపాత్తం. సస్వప్రశస్తకాలేనిమృతంకరీరంవరమంస్యాత్ - చారమ్యనిధేదిబ్రహ్మప్రాప్తిస్సద్భా. నైవం- *అభయోదక్షిణేప్రమీయతేప
త్యణామేవమహిమనంగత్వేత్వార్యభ్య *తస్మాద్భ్రహ్మణోమహిమానమాప్నోతితి దక్షిణాయనావ్యప్రశస్తకాలేమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిశ్రవ
ణావప్రశస్తకాలమరచ్యోహేతుమాచరమదేవాత్వంపథాభ్యం. అలోయథోక్తవివాదభి. ...
ఇతరేత్రయోపిదంసూత్రద్వయమిరశ్యనుసారనియమవిషయమేకమధికరణమాహుః- నిరశిరశ్చయోగసన్దేహేన్న - నాదీరశిరశ్చయోగసన్దేహేన్న
స్వయావచ్ఛేదాభావిత్వాత్. తథా *అముష్యాదాదిత్యాత్మీతాయస్తజితశ్రుతిర్దర్శయతితిదాజయన్తి. నయనిరశిరశ్చయోగసన్దేహే - తస్మాదేవమృత
స్యబ్రహ్మప్రాప్తిస్సద్భా. తస్యరవిరశ్యనవేక్షితే - దివాపితేర్విద్యాగమనసమ్భవాద్రశ్యనుసారకాప్రవైయధ్యం - రాత్రోమృతస్యబ్రహ్మ
ప్రాప్తిర్వాసస్యాత్. మాభూదిపనాచ్యం-విద్యాయాఃపాక్షికఫలతయాతత్రప్రవృత్త్యనుపపత్తే. యావదయంప్రతీక్షణకల్పనమయ్యుక్తం
*సయావత్తివేననప్రావిదాదిత్యంగచ్ఛేదితైస్త్వవగమాబిప్యపపాదయన్తి. నిశిమృతస్యబ్రహ్మప్రాప్తిర్నివామరణనిద్రావచనమ
వలమ్భమానానాంసాంధ్యస్యాత్. విద్యాయాఃపాక్షికఫలత్వంచనిశామరణస్యవిద్యానిష్పత్త్యభావనిబద్ధత్వాశ్రయణేనచిహ్నతంస్యాత్. అతో2వే
క్షితంనిశిమృతస్యమోక్షసమర్థనమితదర్శనధికరణభేదోన్యాయ్యః. నాదీరశిరశ్చయోగసన్దేహేనాభావమపేక్షితమితిచేత్. సర్వం - తస్యతుప్రతిజ్ఞా
యామపేక్షితత్వాదాప్రాప్తికత్వవర్ణనముచితం- అన్యథా2వేక్షితార్థాన్తరప్రతిజ్ఞాయాఉపపత్తేచానభిహతత్వప్రసక్తాత్. ప్రతిజ్ఞాహేతోవ్య
రుభయోరప్యానిప్రాప్తికత్వకల్పనాదపిపూర్వప్రతిజ్ఞాపవత్తిమాత్రస్యానిప్రాప్తికత్వకల్పనంన్యాయ్యమితి.
నికాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౯॥ సూ. అతశ్చాయనైపిదక్షిణే॥ అతశ్చాయనైపిదక్షిణే॥ అతశ్చాయనైపిదక్షిణే॥ అతశ్చాయనైపిదక్షిణే॥
వం- నేతి. కిం * అభయోదక్షిణేఇతిదక్షిణాయనమృతస్యచంద్రోప్రాప్తివచనంబ్రహ్మప్రాప్త్యభావంగమయతి- నేతి. చంద్రోప్రాప్తానామావృత్తివచనంకిం
విద్వదవిద్వత్సాధారణం- ఉతావిద్వద్విషయమితి. కింభీష్మాదీనాంకాలప్రవీణకాలవిధానసర్వరణసహకృతసామాన్యశ్రుత్యమరోధేనసాధారణత్వస
మాశ్రయణంన్యాయ్యం- ఉత * బ్రహ్మణోమహిమానమితివాక్యశేషామరచ్యోహేనావిద్వద్విషయత్వసమాశ్రయణంన్యాయ్యమితి. సాధారణ్యాశ్రయణే
న్యాయ్యసతి- ఆవృత్తివచనస్యసాధారణ్యేన బ్రహ్మప్రాప్త్యభావావగమకతయాన బ్రహ్మప్రాప్తిః. అవిద్వద్విషయత్వాశ్రయణేన్యాయ్యసతి- ఆవృత్తి
వచనస్యావిద్వద్విషయతయా *అభయోదక్షిణేఇతివాక్యస్య బ్రహ్మప్రాప్త్యభావావగమకత్యాత్ దక్షిణాయనమృతస్యవిదుషోబ్రహ్మప్రాప్తిస్సద్భా.
(దక్షిణాయనమృతస్యేతి) * ఉదగయనేప్రమీయతే * దక్షిణేప్రమీయతేఇత్యత్ర ధూమాదిమార్గలిజ్ఞాభావాత్, బ్రహ్మప్రాప్తివచనా,
చార్పరాదిగతస్త్వేవమరణకాలవిశేషేణమార్గస్యానవిశేషకచ్యతేఇత్యర్థః.

ననుచవిదుషోముముక్షాః ప్రతిపునరావృత్త్యపునరావృత్తి హేతుత్వేన కాలవిశేషవిధిర్వ్యతే
 *యత్రకాలేత్వనావృత్తిమావృత్తింవైవయోగినః । ప్రయాతాయానితంకాలంవత్సౌమిభరతర్షభ ।
 అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లఃషణ్మాసాడత్రరాయణం । తత్రప్రయాతాగచ్ఛన్తిబ్రహ్మబ్రహ్మవిదోజనాః । ధూ
 మోరాత్రిస్తథాకృష్ణఃషణ్మాసాదక్షిణాయనం । తత్రచాప్రమసంజ్యోతిర్యోగీప్రాప్యనివర్తతే । శుక్లకృ
 ణ్ణేగతీహ్యోతేజతశ్శాశ్వతేమతే । ఏకయాయాన్యనావృత్తిమన్యయావర్తతేపునరితి । తత్రాహ

౨౦॥ సూ. +శ్లోః+ యోగినఃప్రతిస్తర్యేతేస్తారైవైతే॥ +శ్లోః+ నాశ్రముముక్షాఃప్రతిమరణ
 కాలవిశేషోపాదానంస్తర్యతే- అపితుయోగినః- యోగనిష్ఠాఃప్రతిస్తారై- స్మృతివిషయభూతే- స్మర్తవ్యదే
 వయానపితృయాణాభ్యేగతీస్తర్యతే-యోగాగ్గతయానుదినంస్తర్తుం. తథాహ్యుపసంహరః *నైతేస్మృతిపా
 ర్థజానన్యోగిముహ్యతికశ్చన । తస్తాత్సర్వేషుకాలేషుయోగయుక్తౌభవాన్తునేతి. *అగ్నిర్జ్యోతిః *ధూమోరాత్రి
 రితిచదేవయానపితృయాణేప్రత్యభిజ్ఞాయేతే. ఉపక్రమేచ *యత్రకాలేత్వితికాలశబ్దఃకాలాభిమానిదేవతాతి
 వాహికపరః- అగ్నిదేవకాలత్వాసమ్భవాత్. అతః *తేర్చిషమభిసమ్భవస్తీతివిహితదేవయానానుస్మృతి
 రత్రవిద్యానిష్ఠాఃప్రతివిధీయతే- నముముక్షాఃప్రతిమరణకాలవిశేషః.

దక్షిణాయనాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే

చతుర్థస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

—+శ్లోః+శ్లోః+శ్లోః+శ్లోః—

ఉత్తరసూత్రశక్తామహ (నన్వీతి)

౨౦॥ సూ. +శ్లోః+ యోగినఃప్రతిస్తర్యేతేస్తారైవైతే॥ +శ్లోః+ స్మర్తవ్యదేవయానపితృయాణాభ్యేగతీస్తర్యతే- యోగాగ్గతయానుదినంస్తర్తుం. తద్వాస్తవప్రేక్ష్య (స్మృతీతి) * యోగయు
 క్తోభవ- మార్గానుసంధానరూపయోగయుక్తోభవేత్సర్వః. ఆస్యభాసప్రత్యభావప్రకాశాత్. (యత్రకాలేత్వీతి) మధ్యేఉపసంహరేవమార్గవిధానపర
 త్వదర్శనాత్సహవాక్యస్వారస్యేనోపక్రమోపాధ్యతత్వప్రకాశయేణ * అగ్నిర్జ్యోతిరత్యాదివచనముక్తం. * యోగినఃఇతిసౌత్రయోగిశబ్దశ్చతుర్విధభగవ
 దుపాసకసాధారణః- భక్తియోగస్యతేషాం సాధారణత్వాత్. తత్రముముక్షోదేవయానానుసంధానం, విశ్వరూప్యయోగినఃపితృయాణానుసంధానం, వి
 తిధీయతఇతి. శ్రుతౌగలిద్వయంవిహితం-తదనుసంధానమత్రవిధీయతఇత్సర్వః. (నముముక్షాస్మృతిమరణకాలవిశేషఇతి) విధీయతఇత్సర్వయః.

అత్రపరేచాపరేచ *యోగినఃప్రతిస్మూత్రమేవంవ్యాచక్షతే- యోగినఃప్రతిస్తారైపాసనార్థోయంస్తార్తకాలవినియోగః- ప్రత్యాసన్న
 త్వాత్. అప్రత్యాసన్నేషాపాసనేషునావతరతి. యదితత్రాపికాలవాచిశబ్దఃకాలాభిమానిదేవతాపరః- తదానశ్రుతివిరోధఇతి. అగ్నిదిశజ్ఞానాం
 కాలవాచిత్యాభావేన, *నైతేస్మృతిజిగిషునా, చ్చకాలవిధిపరత్వాయోగాత్ విషయవ్యవస్థయానిర్వాహ్యభాష్యేనాదృతః. — అన్యే
 త్విదంసూత్రమేవంవ్యాచక్షతే- యోగినః- సాణాయామేనవాయువిజయపరాః. యోగినఃప్రత్యేతావయవసరూపకాలాన్వర్యతే- తేహిశక్నువన్త్యే
 వస్వచ్ఛదైవమస్తుమస్తుంచేతి. తదయుక్తం- ప్రశస్తకాలమర్తవ్యమితివిధిశ్చేత్-అగ్నిదిశీరసస్మృతిఫలత్వాత్, *నైతేస్మృతిభిత్వక్త్యా, చ్చుర్
 విచ్ఛేదకారప్రత్యభిజ్ఞాభిజ్ఞప్రకాశాత్.

దక్షిణాయనాధికరణంసమాప్తమ్,

ఇతిశ్రీహరితకులలికవాగ్విజయిసూనునా శ్రీరజ్యరాజదివ్యాజ్ఞాలభి వేదవ్యాసాపరనామధేయేన
 శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమర్పిత శ్రీమద్భగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యహయేన
 శ్రీసుదర్శనసూరిజావిభితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం చతుర్థస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీ మతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమచ్చతప్రకాశికాయుక్తశ్రీభాష్యమ్.

చతుర్థాధ్యాయే— తృతీయః పాదః.

అర్చిరాధ్యుధికరణమ్.

—శ్లోకః—

౧॥ సూ.

అర్చిరాదినాతత్ప్రతితే॥ శ్లో॥

విమలఉత్తాస్త్రస్యనాడివిశేషేణహోదానుగ్రహాంత్యుపక్రమఉత్త-తస్యగచ్ఛతోమార్గభదానీనిర్ణీయతే. తత్రశ్రుతిమూర్తప్రకారాఃబహుభాతమాయనై-ఛాన్దోగ్యేతావత్*యథాపుష్క-రపలాశఆపానస్థివ్యనై పవమెవందిపాపంకర్తనస్థివ్యతేభ్యుపక్రమ్యబ్రహ్మవిద్యాముపదిశ్యామాయతే*అథయదుచాస్త్రీంచచ్ఛవ్యం కుర్వంతియదుచనార్చిషమేవాభిసంభవంతిఅర్చిషోహరహ్మఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షోద్యాః షడుదజ్జేతిమాసాంస్తామాసేభ్యఃసంవత్సరంసంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రీసుంచన్ద్రీసుసోవిద్యతం తత్పురుషోమానవస్ససనాకబ్రహ్మగమయత్యేషదేవపథోబ్రహ్మపథఃపతేనప్రతిపద్యమానాభినుంమానవమావర్తంనావర్తనైనావర్తనైతి, తథాత్తైవాష్టమే*అతైతైరేవరశ్మిభిరూర్ధ్వమాక్రమతభితి, కాషీతకినశ్చదేవయానమార్గమన్యథాధీయతే*సపతం దేవయానంపథానమావద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతిసవాయులూకంసవరుణ లోకంసఆదిత్యలూకంసభిన్ద్రీలూకం సప్రజాపతిలోకంసబ్రహ్మలూకమితి, తథాబృహదారణ్యకే*యపవమే తద్విదుర్యేచమేరణ్యేశ్రద్ధాంసత్యముపాసతేతేర్చిషమభిసంభవంతి అర్చిషోహరహ్మఆపూర్యమాణపక్షమా పూర్యమాణపక్షోద్యాః షణ్మాసానుదజ్జాదిత్యపతిమాసాన్తాసేభ్యోదేవలోకం దేవలోకాదాదిత్యమాదిత్యా ద్వైద్యుతంవైద్యుతాత్పురుషోమానవస్ససత్యబ్రహ్మలోకాకాగమయతీతి, తత్రైవపునరన్యథా*యదావైపురుషోస్త్యాగ్నీకాత్ప్రేతిసవాయుమాగచ్ఛతితస్మైసతత్రవిజిహీర్షతేయథారథచక్రస్యఖంతేనసంహార్యమాక్రమతేసఆదిత్యమాగచ్ఛతితస్మైసతత్రవిజిహీర్షతేయథాఅడమ్బరస్యఖంతేనసంహార్యమాక్రమతేసచన్ద్రీసుసమాగచ్ఛతితస్మైసతత్రవిజిహీర్షతేయథాదుష్టుభేఖమిత్యాది, తత్రసంశయః- కిమర్చిరాదిరేకపవమార్గఆభిశ్శృతిభిఃప్రతిపాద్యతేనైవబ్రహ్మగచ్ఛతివిద్యా- ఉతతస్మాదన్యేన్యత్రమాగ్నాభితితైర్వానేనవత్సరియమభితి, కింయుక్తం, అనియమభితి, కుతః, అనేకరూపత్వానైర్నపేక్ష్యాచ్చేతి.

ఏవంప్రాప్తైభిరీయతే (అర్చిరాదినేతి) అర్చిరాదిరేకపవమార్గస్సర్వత్రప్రతిపాద్యతే-అత్రార్చిరాదినైవగచ్ఛతి, కుతః, (తత్ప్రతితే) తస్యైవసర్వత్రప్రతితే, ప్రధితిః- ప్రసిద్ధిః, తస్యైవసర్వత్రప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః, ప్రత్యభిజ్ఞానాత్సపవమార్గస్సర్వత్రన్యూనాధికభావేనప్రతిపాద్యతేభివిద్యాగుణోపసంహారవదన్యత్రోక్తానామన్యత్రోపసంహారఃక్రియతే, ఛాన్దోగ్యేతావధుభకొసలవిద్యాయాంపజ్ఞాగ్నివిద్యాయాం

౧॥ సూ. అర్చిరాదినాతత్ప్రతితే॥ శ్లో॥ పాదసంక్షిప్తమాహ (విమలఉత్తా) బ్రహ్మవిదోమార్గభిదర్శయితుం*యథాపుష్కరపలాశభాగ్యాద్యదాహృతం, *శవ్యం- శవయోగ్యంసంస్తారం, యత్- యది, శవసంస్తారంయదికుర్వంతి- యదిచసకుర్వంతి- అర్చిషమేవతే*అభిసంభవంతి- పాప్తవంతిత్వార్థః, ఉదజ్- ఆదిత్యభిదర్శయితుం, ఛాన్దోగ్యేర్చిరాదికాగతిశ్శ్చాయతే- కాషీతకివాక్యైర్నగ్నిలోకాదికా- బృహదారణ్యకైర్యర్చిరాదికా- తత్రైవవాయూదికాచ, *అడమ్బరం- వాద్యవిశేషః, (అన్యత్ర) విద్యాన్తరే, కింవిద్యానర్చిరాదినైవమాగ్నాగచ్ఛతి- ఉతతతోమార్గాన్తరేణవత్సరియమః, కింసర్వవిద్యాన్వేకమాగ్నాగచ్ఛయతే- ఉతనానామార్గాభితి, కింక్రమాన్తరామ్నానాన్నానామార్గసమాశ్రయణంన్యాయ్యం- ఉతాదిత్యాదిప్రత్యభిజ్ఞానేనమార్గైకత్వాశ్రయణంన్యాయ్యమితి, నానామార్గాశ్రయణస్యన్యాయ్యత్వే- నానావిద్యాసునానామార్గామ్నానాదనియమః, మార్గైకత్వాశ్రయణేన్యాయ్యే- సర్వవిద్యాసుమార్గైకత్వామ్నానాదర్చిరాదినైవేతినియమః, (అనేకరూపత్వాదితి) అనేనక్రమభేదోక్రమిభేదశ్చవివక్షితః....

(ఏవంప్రాప్తభి) క్రమక్రమిభేదాత్కథంమార్గైకమిత్యత్రాహ (సర్వత్రైతి) ప్రత్యభిజ్ఞానందర్శయతి (ఛాన్దోగ్యేతావదితి) (అల్పా

వైకరూపపవాన్నయతే, వాజసనేయకేచపశ్చాద్వివిధ్యాయాంతతై వార్చిరాదిరల్పాన్తరతమ్నయతే-అ
తస్తత్రాపిసపవతిప్రతీయతే, అన్యత్రాపిసర్వత్రాగ్నాదిత్యాదయఃప్రత్యభిజ్ఞాయంతే.....
అర్చిరాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨॥ సూ.

ॐ వాయుమద్రాదవిశేషవిశేషాభ్యాం॥

అర్చిరాదివైకగచ్ఛన్దివిధ్వాంసభివ్యక్తం. తత్రార్చిరాదికేమాద్యైభ్యోగామసాదిత్యయోరన్తరా
లేసంపత్సరచుధీయతేఃసూసేభ్యఃసంపత్సరంసంపత్సరాదాదిత్యమితి. వాజసనేయనస్తుతయోరేవాన్తరా
దేవలోకం యాసేభ్యోదేవలోకందేవలోకాదాదిత్యమితి. ఉభయత్రాపిసర్వస్వైకత్వాదుభావుభయగ్రోహ
సంహార్యో. తత్రమాసానూర్ధ్వసంభిహితయోస్సంపత్సరదేవలోకయోఃపశ్చాత్సూర్యభిహితాస్యత్రోరక్రమస్య
తుల్యత్వేపి యితి. అర్చిపోహరహాఅపూర్వమాణపక్షమాపూర్వమాణపక్షాద్యాకావకురజ్జేతిమాసాన్తానత్యధిక
కాలానాంసూర్యకాలభ్యుత్తరార్థేననివేశదర్శనాత్సంపత్సరస్వైకమాసాన్తరంబుద్ధావివరివ్యతైః సం
పత్సరపవమాసానూర్ధ్వంనివేశయితవ్యమితితత్ఉర్ధ్వందేవలోకభ్యైశ్చీయతే. అన్యత్రవాజసనేయసః యదా
వైపురుషోస్తాన్లోకాత్ప్రేతిసవాయుమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్రవిహితేయధారథవక్రస్యభింతేససంహార్య
మాక్రమతేసాదిత్యమాగచ్ఛతీత్యాదిత్యాత్పూర్వంవాయుమధీయతే- కాపీరకినస్తు యాసేభ్యఃసంపత్సరానంప
థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతిసవాయులోకమిత్యగ్నిలోకశబ్దాద్విత్తాదర్చిషఃపరంవాయుమధీయతే. తత్ర
కాపీరకినాంసాతక్రమేణార్చిషఃపరత్వేనప్రాప్తస్యవాయోర్వాజసనేయనాం యాసేభ్యఃసంహార్యమాక్రమతే
సాదిత్యమాగచ్ఛతీత్యాదిత్యాత్పూర్వంసంపత్సరాదూర్ధ్వందేవలోకోవాయుశ్చప్రాప్తే. తత్రేవంబిద్వ్యతే - కిందేవలో
కోవాయుశ్చార్చిరాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

వైకరూపపవాన్నయతే, వాజసనేయకేచపశ్చాద్వివిధ్యాయాంతతై వార్చిరాదిరల్పాన్తరతమ్నయతే-అ
తస్తత్రాపిసపవతిప్రతీయతే, అన్యత్రాపిసర్వత్రాగ్నాదిత్యాదయఃప్రత్యభిజ్ఞాయంతే.....
అర్చిరాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

అర్చిరాదివైకగచ్ఛన్దివిధ్వాంసభివ్యక్తం. తత్రార్చిరాదికేమాద్యైభ్యోగామసాదిత్యయోరన్తరా
లేసంపత్సరచుధీయతేఃసూసేభ్యఃసంపత్సరంసంపత్సరాదాదిత్యమితి. వాజసనేయనస్తుతయోరేవాన్తరా
దేవలోకం యాసేభ్యోదేవలోకందేవలోకాదాదిత్యమితి. ఉభయత్రాపిసర్వస్వైకత్వాదుభావుభయగ్రోహ
సంహార్యో. తత్రమాసానూర్ధ్వసంభిహితయోస్సంపత్సరదేవలోకయోఃపశ్చాత్సూర్యభిహితాస్యత్రోరక్రమస్య
తుల్యత్వేపి యితి. అర్చిపోహరహాఅపూర్వమాణపక్షమాపూర్వమాణపక్షాద్యాకావకురజ్జేతిమాసాన్తానత్యధిక
కాలానాంసూర్యకాలభ్యుత్తరార్థేననివేశదర్శనాత్సంపత్సరస్వైకమాసాన్తరంబుద్ధావివరివ్యతైః సం
పత్సరపవమాసానూర్ధ్వంనివేశయితవ్యమితితత్ఉర్ధ్వందేవలోకభ్యైశ్చీయతే. అన్యత్రవాజసనేయసః యదా
వైపురుషోస్తాన్లోకాత్ప్రేతిసవాయుమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్రవిహితేయధారథవక్రస్యభింతేససంహార్య
మాక్రమతేసాదిత్యమాగచ్ఛతీత్యాదిత్యాత్పూర్వంవాయుమధీయతే- కాపీరకినస్తు యాసేభ్యఃసంపత్సరానంప
థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతిసవాయులోకమిత్యగ్నిలోకశబ్దాద్విత్తాదర్చిషఃపరంవాయుమధీయతే. తత్ర
కాపీరకినాంసాతక్రమేణార్చిషఃపరత్వేనప్రాప్తస్యవాయోర్వాజసనేయనాం యాసేభ్యఃసంహార్యమాక్రమతే
సాదిత్యమాగచ్ఛతీత్యాదిత్యాత్పూర్వంసంపత్సరాదూర్ధ్వందేవలోకోవాయుశ్చప్రాప్తే. తత్రేవంబిద్వ్యతే - కిందేవలో
కోవాయుశ్చార్చిరాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

అర్చిరాద్యధికరణంసమాప్తమ్.

౨॥ సూ. ॐ వాయుమద్రాదవిశేషవిశేషాభ్యాం॥ సప్తవింశతి. సప్తవింశతి. సంపత్సరాదిత్యయోర్ధ్వప్రాప్తావాయుదేవలోకాని
మధ్యయత్ర మేణనివేశయితవ్యా- ఉతనేతి. కింవాయుదేవలోకకశ్చావధాన్తరపరా- ఉతనేతి. కిందేవలోకశబ్దస్యదేవావాసపరత్వంన్యాయ్యం- ఉ
రవాద్యాద్యేభ్యోహర్షశ్రవణాదురొధేనవాయుపరత్వంన్యాయ్యం. దేవావాసపరత్వేన్యాయ్యై - తయోశ్చైతరార్థాన్తరపరత్వాద్యయత్ర మేణనివ
ేశః. వాయుపరత్వేనని-అధాన్తరపరత్వాభావాదనియత్ర మేణనివేశాభావస్యాత్. (అర్చిరాదివైకత్వాది) సంశయంపక్షంవిషయంకోధంతి (త
త్రేత్యాదినా) తుభ్యర్థపాతప్రవృత్తిముఖ్యకాణాః క్రమప్రమాణాని. తత్రప్రాతిపదికానితోవిభక్త్యభిహితశ్చ, తపివ్యత్ర పశ్చాత్సూర్యభి
తంసంపత్సరదేవలోకయాన్తాసానూర్ధ్వమితి. తత్ర సంపత్సరస్యమాసానూర్ధ్వంసాత్సూర్యభిహితకాలానాంసూర్యకాలోఽర్చిసకరూపార్థస్యభా
వోఽధికసేతురస్తి-అతోమాసాన్తరంసంపత్సరః ప్రాప్తః, తత్రఉర్ధ్వమాదిత్యాత్పూర్వందేవలోక, ఇతిస్థితం. బృహదారణ్యకేఽన్యత్రాదిత్యాత్పూ
ర్వంవాయుః శ్రుతః- కాపీరకినా క్యై-గ్నైపరత్వేనవరుణాత్పూర్వత్వేనవాయుఃపాతక్రమనిర్ధః. తత్రపాతక్రమాబ్జలియసావాజసనేయోక్తశా
తక్రమేణపాతక్రమప్రాప్తస్యాగ్నిసన్తరత్వస్యభావతత్వాదాదిత్యాత్పూర్వమేవవాయుః ప్రాప్తః, దేవలోకశ్చప్రాప్తః-తత్ర సంశయభివ్యక్తః.

లోకంసంతం వాయుమభిగచ్ఛేదితి కింయుక్తం. భిన్నార్థత్వం - ప్రసిద్ధేః. భిన్నార్థత్వే చోద్ధవశజ్ఞేనపశ్యమ్యా చోభయోస్సంవత్సరాదిత్యావరాశే శ్రుతిక్రమేణప్రాప్తత్వాద్విశేషాభావాచ్చయశ్చేష్టం. ...

ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే (వాయుమబ్ధాదితి) వాయుం సంవత్సరాదూర్ధ్వమభిగచ్ఛేత్. రుతః. అవిశేషవిశేషాభ్యాం వాయో రేవ నిర్దిష్టత్వాత్. దేవలోకశబ్దాహ్యవిశేషేణ - సామాన్యేన దేవానాం లోకభివ్యసేనయా పేణ వాయుమభిధత్తే - స వాయుమభిగచ్ఛతి తస్మై సతతైతి వాయుశబ్దోపశేషేణ వాయుమభిధత్తే. అతో దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యాం అవిశేషవిశేషాభ్యాం వాయు రేవాభిధీయత ఇతి సంవత్సరాదూర్ధ్వం నాయుమేవాభిగచ్ఛేత్. కాపీతకినాం వాయులోకశబ్దాన్ని లోకశబ్దవద్వాయుశ్చాలోకశ్చేతి పుష్కలత్వావాయుమేవాభిధత్తే. వాయుశ్చ దేవానామా వాసభూతభివ్యస్యత్ర శ్రుత్యైతే యోయంపవతపషదేవానాంగృహీతి. ...

వాయుధికరణంసమాప్తమ్.

3 || సూ.

అతితీధివరుణస్సవృద్ధాత్ ||

కాపీతకినాం సమతందేవయానంపథానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతిసంవాయుగాకంసంవరుణలోకం సంతిత్వలోకం సభిన్నలోకంసప్రజాపతిలోకంసప్రహ్లాలోకమిత్యప్రాగ్నిలోకశబ్దస్యార్చిః పర్యాయత్వేన ప్రాథమ్యమవిగీతం - వాయోశ్చ సంవత్సరాదూర్ధ్వం నివేశితే క్తః. ఆదిత్యస్యాప్యప్రాప్తపాతక్రమబాధేన యోదేవలోకాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రీమసమితివాజసనేయతోక్తశ్రుతిక్రమాద్దేవలోకశబ్దాభిహితాద్వాయో

యోదేవలోకం దేవలోకాదాదిత్యమితి దేవలోకస్య ఆదిత్యాత్పూర్వత్వంపశ్యమానిహితం - సహజత్వమాక్రమపర్యవాయోరాదిత్యాత్పూర్వత్వం ప్రాప్తిపదికానిహితం. (విశేషాభావాచ్చేతి) యథా - పూర్వం సంవత్సరస్య మాసానంతరత్వపశ్యమిమా త్రాద్యకోఽధికకాలానాం సూర్యకాలోత్తరనివేశో హేతురుక్తః - తథా ౭ త్ర శ్రుతిప్రమాణాదధికం ప్రమాణం నాస్తీర్యర్థః. ...

గీర్ధానమా (వాయుమితి) అవిశేషవిశేషాభ్యాం - సామాన్యవిశేషాభ్యాం. దేవలోకశబ్దసామాన్యశబ్దః - వాయుశబ్దోపశేషః. లోకసంవత్సరావ్యవర్తకమా (వాయుశబ్దసామితి) ఉక్తశ్చావయవాధ్యస్సామానేకత్వంబర్హయ (వాయుశబ్దదేవానామితి) సమ - సంవత్సరభిలుతే దేవానాం తూర్తి పుష్కలయోభేదవ్యవకల్పస్య సంవత్సరవిషయస్వంకింసస్యాత్. సైవం - సంవత్సరస్య దేవపురస్కారైః ప్రతిమాప్రత్యాత్, వాయోదైవగృహత్వస్య వాస్తవత్వాదవాస్తవప్రమాణేన వాస్తవీకారస్య స్యాద్యత్వాచ్చ. జ్యోతిరయశ్చ త్వైమాసికదేవతాగణస్య వాయుపాశభృతత్వాత్ వాయోదైవగృహత్వంహియథార్థః. ...

పరీచాపరీచాహుః - మాసానంతరమర్థక్రమాత్ సంవత్సరః - తదనంతరందేవలోకః - తదనంతరం వాయుమితి, యోదేవలోకాదాదిత్యమితి ప్రాప్తినిర్దేశశ్చాన్వోగృహ్యమేత్యం - రక్త సంవత్సరస్య పరిత్యాదితి, తదయం క్తం - దేవలోకవాయుశబ్దయోగ్యానానాన్యవిశేషరూపేనైకార్థత్వేన పుష్కలత్వభేదకల్పనానుపపత్తే. దేవలోకాదూర్ధ్వం వాయోనివేశితే సతి యోదేవలోకాదాదిత్యమితి ప్రాతక్రమభివ్యస్య. దేవలోకస్య సూత్రేణానిరూపితత్వం చ స్యాత్ - వాయోరబ్ధాదూర్ధ్వం నివేశకరత్వాదస్య, సూత్రానంతరాభావా, చ. సన్నిధౌ ల్లాభ్యాం శ్చ వక్తవ్యమివ - సహజత్వమాక్రమతే సంతిత్వమాగచ్ఛతి యోదేవలోకాదాదిత్యమితి ప్రాతక్రమసామాన్యభవచ సంతయ్య. వాయుదేవలోకయోగికత్వేన సంతయ్యయమమ్య. అతపివ అవిశేషవిశేషాభ్యామితి సాత్రపదస్య వాయోరగ్నివ్యవర్తకత్వేన నివేశితావా, దాదిత్యాత్పూర్వత్వే యోగ్యానానాన్యవిశేషావగమా, చైతివ్యాఖ్యానమప్యయుక్తం. అతో యథాభాష్యమేవ సూత్రార్థః - అన్యైస్తు వాయుకిమగ్నైరుపనివేశయింపవ్యః - ఉరసంవత్సరస్యోపరి - ఉత ఆదిత్యస్యాభివ్యసనాదితి సంశయ ఉక్తః. తదచరురం - అగ్నేరానంతర్యపక్షస్తావన్నద్యః - తస్య పాతక్రమప్రతిపన్నశ్రుతౌక్తక్రమేణ స్ఫుటపాథాత్. సంశయోరోక్షరవ్యయంతు వాయుదేవలోకయోగికత్వేన సుతీతం స్యాత్ - అతః పునః క్తేన సంశయం వ్య. ఏకత్వేనియమేన వాయు ప్రాప్తిః - పునః క్తేన కల్పేన వాయు ప్రాప్తిశ్చ ఫలం. అతస్స హేతుకస్స ఫలస్సంశయో యోగ్యానానాన్యవిశేషావగమాత్.

వాయుధికరణంసమాప్తమ్.

3 || సూ. అతితీధివరుణస్సవృద్ధాత్ || కింవరుణాదమాయథాపాతనివేశయింపవ్యః - కింవిద్యతోఽధీతి. కింవరుణస్య విద్యత్సవృద్ధానరోధఉపపన్నః - నేతి. అనుపపత్తయథాపాతనివేశః - ఉపపత్తే విద్యతోఽధీనివేశః. కాపీతకినామిత్యాది నావత్సమాజార్థవైశద్యాం పూర్వోక్తార్థం దృఢయతి. తత్ప్రాప్తిమః ప్రాథమ్య, వాయోనంవత్సరాదూర్ధ్వత్వే, ఆదిత్యస్య వాయోరూర్ధ్వత్వే, చ కాపీతకినామిత్యాదిగానం విగీతవిషయకస్య దార్పణ్యం చాహనిరూపితాంశనిరూపణీయాంశ ప్రదర్శనార్థేన కాపీతకినామిత్యాది నా. (ఆదిత్యస్యాపీతి) అత్ర - కాపీతకినామిత్యాది

రుపరినివేశస్సిద్ధః. ఇదానీంవరుణేంద్రాదిషుచింతా. కిమతేవరుణాదయోయథాపాతంవామోయాహుర్వ్యం నివేశయి
తవ్యాః- ఆహూస్విద్విద్యుతోఽధీతివయో-అర్చిఃప్రభృతిషుసర్వేషు *అర్చియోహరిత్యాదిత్రుతిక్రమోపరో
ధా,ద్విద్యుతఃపరస్తాచ్చ *తత్పురుషోమానవస్సపనాకాబ్రహ్మగమయతీతివిద్యుత్పురుషస్యబ్రహ్మగమయితృత్వ
ప్రవణా, చ్చసర్వప్రావకాశాభావేనాప్రాప్తాచోపదేశావైయథ్యాయావశ్యంకస్యచిద్బాధ్యత్వే- పాతక్ర
మానురోఽనేనవాయోరనన్తరం పరుణోనివేశయితవ్యః - వాయోదిత్యయోః క్రమస్యబాధితత్వేనైవప్రజా
పతీఅపిహ్యత్రైస్సనివేశయితవ్యాః.

ఇతిప్రాస్తఉచ్యతే (తటితాధివరుణభితి) వరుణస్తావద్విద్యుతఉపరిష్టాన్నివేశయితవ్యః. కుతః. (సన్న్య
ధాత్) మేఘాచరవర్తిత్వాద్విద్యుతోవరుణేనసంబృధ్ధిలోకవేదయోఃప్రసిద్ధః. ఏతదుక్తంధావతి - వరుణాదీ
నాముపదేశావైయథ్యాయకన్వచిన్నివేశయితవ్యత్వేసతి పాతక్రమాదర్థక్రమస్యబలీయస్తాద్విద్యుతోఽధివరు
ణోనివేశయితవ్యః. తతశ్చమానవస్యగమయితృత్వంవ్యవధానసహమిత్యవగమ్యతే. తస్యచవ్యవధానసహ
ర్వా, దిద్వాగ్రేజ్యేపదిప్తస్యావశ్యనివేశయితవ్యస్యవరుణాదుపర్యుపదిప్తత్వా, దాగన్తూనామనైనివేశయితవ్య
త్వా, చ్చ పరుణాదుపరిష్టాదిర్నివేశయితవ్యభితి.

వరుణాధికరణంసమాప్తమ్.

౪॥ సూ.

ఆలివాహికాస్తలిజ్ఞాత్॥

ఇదమిదానీంచస్త్యతే- కిమర్చిరాదయోమార్గచిహ్నభూతాః- ఉతభోగభూమయః- అథవావిదుషాం
బ్రహ్మప్రెస్సతామతేవోధారభితికింతావద్యుక్తం. మార్గచిహ్నభూతాభితి. కుతః. ఉపదేశస్యతథావిధత్వాత్.
వృశ్యతేహిలోకేగ్రామాదీ ప్రతిగన్త్యానామేవం విధోదేశికైరుపదేశః - ఇతోనిమగ్రిమ్యానుకంప్యత్యమ
ముకాంసదీమముకంపవర్వతపార్శ్వంగత్వాఽముకంగ్రామంగచ్ఛేతి. — అథవా- భోగభూమయపతా
స్యః - కాలవిశేషతయాప్రసిద్ధానామహరాదీనాంమార్గచిహ్నత్వానుపపత్తే, రన్యస్యచమార్గచిహ్నభూత
వ్యైతేషామనభిధాయకత్వాత్, భోగభూమిత్వంచ *ఏతపవలోకాయదహేహారాత్రాణ్యర్థమాసామాసా

(ఉపదేశాయధ్యాయే) క్రమిభావాదపిక్రమవాధోన్యాయ్యభితిభావః. (ఇన్ద్రప్రజాపతీఅపిహ్యత్రైస్సనివేశయితవ్యాది) పరుణాన్వనస్తే
సంప్రప్రజాపత్యోరన్యత్రసివేశేక్రమద్వయభజన్యాత్-తస్మాదేకక్రమమాత్రభజ్నేనతయోరపిక్రమిణాస్సావకాశత్వంయంక్రమితిభావః....

(వరుణస్తావదిత్యాది) ఏద్యు, చ్చవరుణాభిమానవిషయంజలం, వమేఘాచరస్థం-తత్రవిద్యుతఃస్ఫుటతరదృశ్యత్వాత్, సలిలస్యతథాదృశ్యత్వా
భావా, చ్చసలిలస్యవిద్యురపశ్యేత్సిద్ధిర్నయతే. ఏవమభిమానవిషయయోగ్య చ్చన్ధాసురూపమభిమానిదేవతయో రపిసంబృధ్ధిన్యాయ్యభితితటితభిమానినః
ర్వంజలభిమానీవరుణభితిభావః. కించ- ద్యుచ్ఛస్యపుగ్ధిక్రమేణవర్ణస్యస్వర్గాదనన్తరస్థః- తటిత్రతోఽప్యుగస్తాత్-తటిత్పురుషస్యోపరివరుణోమేఘా
దరే. తటిత్సమ్మన్తోఽస్తు - తేనపాతక్రమందాధిత్వాకథంతటిమపవరుణనివేశః, కథంవేన్ద్రప్రజాపత్యోస్తత్రావకాశః, ఇత్యత్రాహ (ఏతద
క్రమిత) అర్ధక్రమస్యపాతక్రమాన్వలీయవైస్వవరుణస్యతటిమపనివేశః- కౌషీతకీపాతక్రమానురోధాత్, ఆగన్తూనామనైనివేశయితవ్యత్వరూపాన్తి,
హంసానిద్వన్యాయా, చేన్ద్రప్రజాపత్యోర్వరుణాపనివేశః. తీటితోగమయితృత్వావ్యవధానాయవరుణస్తటితఃపూర్వంనివేశ్యః- తథాసలిమేఘా
దరసమ్మన్తరూపార్ధక్రమోపిస్యాదితిచెన్న - తథాసతీన్ద్రప్రజాపత్యోర్వరుణాపాతంవరుణతటిన్వధ్యనివేశేఽర్ధక్రమభజ్ఞాత్. తటిదాన్స్తర్యేవరుణేన్ద్ర
ప్రజాపతీనాంపాతక్రమభగ్గప్రసక్తః - తస్మాత్పాతక్రమానురోధేనార్ధక్రమానువిభానేసమ్మవతిసపాతక్రమభజ్ఞోయ్యుక్తః. తటితోగమయితృత్వ
మవ్యవహితనిలినశ్రుతం - తస్మాత్తస్యగమయితృత్వంవ్యవధానసహమిత్యయమేవక్రమభిత్తిర్ధ్యః. అత్రాన్యదాచార్యాణాంవరదమిశ్రాణామయం
గ్లోకః- అర్చిరహస్వీతపతేనుదగయనాజ్జమరుదక్రీష్టాః। అపివైద్యుతవరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాతివాహికానామరితి.

వరుణాధికరణంసమాప్తమ్.

౪॥ సూ. ఆలివాహికాస్తలిజ్ఞాత్॥ అవాస్తరసద్భితిఃస్ఫుటా. కిమర్చిరాదయోమార్గచిహ్నభూతాః-ఉతభోగభూమయః-ఉ
తావివోధారభితి. కింఽఽకోపదేశప్రక్రమానురోధాన్యాయ్యః-కిం * ఏతపివలోకాయదహేహారాత్రాణ్యర్థమాసామాసముతవ స్సంవత్సరభితివా
క్యానురోధోయ్యుక్తః-ఉతగమయితృత్వలిజ్ఞానురోధఉచితః. ఆద్యేమార్గచిహ్నత్వం, ద్వితీయేభోగభూమిత్వం, తృతీయేత్వాదితాహికత్వం. (అథవేత్వాది)
భోగభూమిత్వస్యావధావకాశ్యభాభితిత్రాహ (ఏతపివలోకాభితి) లాకాలహరాదిశబ్దాచార్యాభిత్త్యవ్యాకృత్యాన్యర్థభితిపూర్వపక్షీణాపృథయం.

ఋతవస్సంవత్సరాదిత్యహారాదీనాం లోకత్వవచనాదుపపద్యతే. అతవచనకాపీతకీనః * అగ్నిలోకమాగచ్ఛ
తీత్యాదినాలాకశబ్దానువిధానేనార్చిరాదీనాం స్త్రీతి.

ఏవం ప్రాప్తైబ్రాహ్మణః (ఆతివాహికాదితి) విదుషామతివాహే పరమపురుషేణ నియుక్తాః ఆతివాహికాః
దేవతావిశేషాపతేర్చిరాదయః. కుతః. (తగ్నిష్ఠాత్) అతివహనలిష్ఠాత్. అతివహనం హి - గన్త్యాణాం గమ
యితృత్వం. తచ్చ * తత్పురుషో మానవస్ససనాకబ్రహ్మగమయతీతి వ్యవసంహారే శ్రూయమాణం పూర్వేషామ
వ్యవితేషశ్రుతానాం సపవసంబుద్ధితి గమయతి. వదన్తి చార్చిరాదయః శబ్దాః అర్చిరాద్యాన్వభూతానభిమానిదే
వతావిశేషాః - * తం పృథివ్యబ్రవీదితి వత్.

యద్యేవం * తత్పురుషో మానవస్ససనాకబ్రహ్మగమయతీతి వైద్యుతస్యేవపురుషస్య బ్రహ్మగమయ
తృత్వశ్రుతేర్చిద్యుతః పరేషాం పరుణాదీనాం కథమాతివాహికత్వేనాన్వయభివ్యత్యత ఆహ

౫॥ సూ. * త్విష్ణో వైద్యుతేనైవతతస్తచ్చురీతి ॥ తతః - విద్యుత ఉపరివైద్యుతేన - అ
మానవేనైవాతివాహికేన విదుషామా బ్రహ్మప్రాప్తేర్గమనం. కుతః. (తచ్చురీతి) * ససనాకబ్రహ్మగమ
యతీతి తస్యేవ గమయితృత్వశ్రుతేః పరుణాదయస్తస్య గ్రాహకాదితి తేషామప్యాతివాహికత్వేనాన్వయో
విద్యుతపవ.

ఆతివాహికాధికరణం సమాప్తమ్.

అత్రాహ రాదికావిశేషాణాం లోకశబ్దవాచ్యత్వము క్తం స్యాత్ - సభోగభూమినామహారాదిశబ్దవాచ్యత్వమిత్యత్రాహ (అతవచనకాపీతకీనాదితి) లో
కశబ్దానువిధానం - అనువృత్తిః. * తస్మై సతత్రవిజిహ్వై తేభ్యః పిలీకత్వసాధకహేతురర్థసిద్ధః.

రాధాస్తమాహ (ఏవమితి) తత్త్వార్చిరాదిశబ్దాః కథం దేవతావాచినభివ్యత్యత్రాహ (వదన్తిచేతి) * తం పృథివ్యబ్రవీత్ * ఆతివాహికామయస్త
* అగ్నిర్వాసూత్యాముఖం ప్రాచిశత్ - ఆదిత్యశ్చ త్సర్వాత్వాషీణీ ప్రాచిశదివదివిభావః.

ఉత్తరసూత్రశ్చోమాహ (యద్యేవమితి)

౫॥ సూ. * త్విష్ణో వైద్యుతేనైవతతస్తచ్చురీతి ॥ తతః * తతశ్చ బ్రహ్మసంస్థాద్భావపరత్వవ్యాప్త్యర్థం వ్యావృప్తే (తతోవిద్యుతభి) త
ద్వ్యాతివాహికేషునరుణాదీనామస్వయం కథమిత్యత్రాహ (పరుణాదయస్తీతి)

పరేషాం పరేషామతివాహికాధికరణం - సగుణాపాసకవిద్యుతయోగ్యతావత్తుపూర్వమేవ ప్రత్యుక్తం. తేషామపరేషాం పరేషామపాదనప్రకారమైష
మ్యమేవ - సతూపపాద్యవైషమ్యం. * ససనాకబ్రహ్మగమయతీతి గమయతురమానవత్వందర్శయతి. ఇదంచ విశేషణం మానవగమయితృత్వవచ్చేద
కత్వాత్ పూర్వేషాం మానవత్వేన గమయితృత్వేలిద్ధం. అమానవత్వం నామ - మనోదైహికత్వం. అచేతనానామగ్న్యదీనాం గమయితృత్వాదాగాత్, సపి
జ్జితకరణగ్రామస్యోత్క్రాంతస్యాపి స్యాత్ ప్రేయణగమనాదాగా, దర్చిరాద్యభిమానిదేవతాత్వసోగమయితారోఽభ్యుపగస్తవ్యాభి. అమానవశబ్దస్య
యాగికత్వేపివచ్చేద్యుస్యమానవత్వంగమయేత్ - సతుగమయితృత్వం. విశేషణం హి స్వప్రత్యసీకాకారయోగం వ్యవచ్చేద్యుస్యందర్శయతి - సత్వాకారాస్త
రసామ్యం. చస్త్రీమసాసంహదాదిదర్శనాదత్యనైపటుకరణత్వమపి దర్శయంతి. అతస్తదనాదరః. — అన్యేకువరుణస్యతీత్యుచ్చ్యోవర్షద్వారకః - సత
స్యనాయ్యాదిత్యాభ్యామపితుల్యః - * వాయువైష్ణవస్త్రాణాశేతస్మాద్వాయుప్రమృతాదివోవృష్టిరితి, * యాభిరాదిత్యస్తపరిత్యజిస్తాభిషర్షవోవృష్టిరితి, చ
తయోర్వృష్టిహేతుత్వశ్రవణాత్. తతశ్చ కేవలార్థక్రమేణ విద్యుతఉపరినివేశనాదపితక్రమసహకృతార్థక్రమవశాదాదిత్యస్యాభస్తాద్వరుణానివేశనీ
యభినిష్ఠాస్తయన్తి. * తటితోధీతిసూత్రం విద్యుతఉపరివరుణనివేశనం వ్యాఖ్యాతం. తత్ర వాయూదిత్యతీత్యుచ్చ్యమృద్ధస్య సమానతయాఽతిప్రసజ్జపరిహ
రార్థం శక్తాస్తరమేవముపస్యంతం - * ససనాకబ్రహ్మగమయతీతి శ్రవణాద్విదుషామనస్యేన నేతవ్యత్వం ప్రతీయతే - సతుస్వయంగన్యత్వం. తత్ర ప్రజాపతిరి
న్ద్రీశ్చ చేతనత్వాత్స్వస్వలోకావధినేతారా - విద్యుతస్తచేతనత్వాదిన్ద్రీలోకావధినేతృత్వానుపపత్తైర్నైత్యవిశేషాకాక్షాయాంచరుణస్యవిద్యుతస్యన్ద
శ్చాస్తీత్యాకాక్షాసహకృతాత్సమ్మన్దాద్విద్యుతఉపరివరుణానివేశనీయభివ్యత్యత్య - తర్హ్వార్చిరాదీనామప్యచేతనత్వేన సేతృత్వానుపపత్తైస్త్రాపినేతృభిర
వైర్హ్వవితవ్యమితి శక్తాపరిహరార్థమర్చిరాదీనాంచేతనత్వేన సేత్రస్తరనైరాకాక్ష్యప్రతిపాదకం * ఆతివాహికాభివ్యత్యదిసూత్రం వ్యాఖ్యాతం. అస్మిన్ సూ
త్రే మార్గపర్యత్వం భోగభూమిత్వంచార్చిరాదీనాం పూర్వపక్షీకృత్యదేవతాత్వం సమర్థితం - తలవకారిణాం * గుహానిదేవోనీత్యాదిశ్రుతౌ * తమగ్నిరభి
ప్రవహతి తవాయురభిప్రవహతి త్యాదీనాం పృథివ్యగ్నిర్వాయురస్తరిత్యులోకోదీశోఽపూరాత్రైర్ధమాసామాసా ఋతవస్సంవత్సరోదివ్యగ్ధర్వా

౬॥ సూ.

శ్రీభాష్యే కార్యంబాచరిరస్యగత్యుపపత్తేః॥

అర్చిరాదివైవగచ్ఛతివిద్వాన్, అర్చిరాదిరమానవాస్తవ్యగణాతివాహికోవిద్వాంసంబ్రహ్మగమయతీ, త్యక్తం. ఇదమిదానీంచిన్త్యతే- కిమయమర్చిరాదికోగణః కార్యంహిరణ్యగర్భముపాసీనాన్నయతి - ఉతపరబ్రహ్మపాసీనానైవ- అథపరబ్రహ్మపాసీనాన్, ప్రత్యగాత్మానంబ్రహ్మచ్ఛేదతయోపాసీనాం, శ్చేతివిశయే- కార్యముపాసీనానేవగమయతీతిబాధిరాచార్యోమన్యతే. కుతః. అన్య - హిరణ్యగర్భముపాసీనస్యైవగత్యుపపత్తేః. నహిపరిపూర్ణంసర్వజ్ఞంసర్వగతంసర్వాత్మభూతంపరంబ్రహ్మపాసీనస్యతత్ప్రాప్తయదేశౌన్తరగతిరుపపద్యతే- ప్రాప్తత్వాదేవ. నిత్యప్రాప్తపరబ్రహ్మవిషయావిద్యానివృత్తిమాత్రమేవహిపరవిద్యాకార్యం. కార్యంకుహిరణ్యగర్భరూపంబ్రహ్మపాసీనస్యపరిచ్ఛిన్నదేశవర్తిప్రాప్త్యప్రాప్త్యర్థంగమనముపపద్యతే. అతోర్చిరాదిరాతివాహికగణస్తమేవనయతి.

పురసాహ్యైశ్చాచరిత్యుపపత్తేః, అర్చిరాదిరమానవాస్తవ్యగణాతివాహికోవిద్వాంసంబ్రహ్మగమయతీ, త్యక్తం. ఇదమిదానీంచిన్త్యతే- కిమయమర్చిరాదికోగణః కార్యంహిరణ్యగర్భముపాసీనాన్నయతి - ఉతపరబ్రహ్మపాసీనానైవ- అథపరబ్రహ్మపాసీనాన్, ప్రత్యగాత్మానంబ్రహ్మచ్ఛేదతయోపాసీనాం, శ్చేతివిశయే- కార్యముపాసీనానేవగమయతీతిబాధిరాచార్యోమన్యతే. కుతః. అన్య - హిరణ్యగర్భముపాసీనస్యైవగత్యుపపత్తేః. నహిపరిపూర్ణంసర్వజ్ఞంసర్వగతంసర్వాత్మభూతంపరంబ్రహ్మపాసీనస్యతత్ప్రాప్తయదేశౌన్తరగతిరుపపద్యతే- ప్రాప్తత్వాదేవ. నిత్యప్రాప్తపరబ్రహ్మవిషయావిద్యానివృత్తిమాత్రమేవహిపరవిద్యాకార్యం. కార్యంకుహిరణ్యగర్భరూపంబ్రహ్మపాసీనస్యపరిచ్ఛిన్నదేశవర్తిప్రాప్త్యప్రాప్త్యర్థంగమనముపపద్యతే. అతోర్చిరాదిరాతివాహికగణస్తమేవనయతి.

అతివాహికాధికరణంసమాప్తమ్.

౬॥ సూ.

శ్రీభాష్యే కార్యంబాచరిరస్యగత్యుపపత్తేః॥

అర్చిరాదివైవగచ్ఛతివిద్వాన్, అర్చిరాదిరమానవాస్తవ్యగణాతివాహికోవిద్వాంసంబ్రహ్మగమయతీ, త్యక్తం. ఇదమిదానీంచిన్త్యతే- కిమయమర్చిరాదికోగణః కార్యంహిరణ్యగర్భముపాసీనాన్నయతి - ఉతపరబ్రహ్మపాసీనానైవ- అథపరబ్రహ్మపాసీనాన్, ప్రత్యగాత్మానంబ్రహ్మచ్ఛేదతయోపాసీనాం, శ్చేతివిశయే- కార్యముపాసీనానేవగమయతీతిబాధిరాచార్యోమన్యతే. కుతః. అన్య - హిరణ్యగర్భముపాసీనస్యైవగత్యుపపత్తేః. నహిపరిపూర్ణంసర్వజ్ఞంసర్వగతంసర్వాత్మభూతంపరంబ్రహ్మపాసీనస్యతత్ప్రాప్తయదేశౌన్తరగతిరుపపద్యతే- ప్రాప్తత్వాదేవ. నిత్యప్రాప్తపరబ్రహ్మవిషయావిద్యానివృత్తిమాత్రమేవహిపరవిద్యాకార్యం. కార్యంకుహిరణ్యగర్భరూపంబ్రహ్మపాసీనస్యపరిచ్ఛిన్నదేశవర్తిప్రాప్త్యప్రాప్త్యర్థంగమనముపపద్యతే. అతోర్చిరాదిరాతివాహికగణస్తమేవనయతి.

౭॥ సూ. +శ్చిః+ విశేషితత్వాచ్చ॥ +శ్చిః+ *పురుషోమానవపత్యబ్రహ్మలోకాన్తమయతీతిలోక శబ్దైనబహువచనేనచలోకవిశేషవర్తనం హిరణ్యగర్భముపాసినమేవామానవోగమయతీతివిశేష్యతే. కించ- *ప్రజాపతేసుఖాంవెత్తప్రపద్యతాకార్యస్య హిరణ్యగర్భస్యసమీపగమనమర్చిరాదినాగతోభిసంధౌ. . .

నన్వేపం * తత్పురుషోమానవస్సపనా బ్రహ్మగమయతీత్యయం నిర్దేశోనాపవద్యతే- హిరణ్యగర్భనయనెహిసపనా బ్రహ్మణంగమయతీతినిర్దేశవ్యంస్యాత్. అతఃపా.

౮॥ సూ. +శ్చిః+ సామిప్యాత్తుతద్వ్యపదేశః॥ +శ్చిః+ *యోబ్రహ్మణంవిదధాతీతిహిరణ్యగర్భస్యప్రథమజత్వేనబ్రహ్మసామిప్యాత్తస్యబ్రహ్మశబ్దైనవ్యపదేశాతిగత్యనువపత్తివిశేషణాదిభిరుక్తైర్నైతుభిర్నిశ్చీయతఇత్యర్థః. . .

అథస్యాత్ - అర్చిరాదినా హిరణ్యగర్భప్రాప్తా * ఏషదేవపథో బ్రహ్మపథ ఏతేన ప్రతిపద్యమానాశ్చమంమానవమావర్తనావర్తనై * తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమే తీత్యమృతత్వప్రాప్త్యపునరావృత్తివ్యపదేశోనోపవద్యతే - హిరణ్యగర్భస్యకార్యభూతస్య ద్విపరార్థకాలావసానేవి నాశశాస్త్రాత్, * అబ్రహ్మభవనాల్లోకాః పునరావర్తినాన్జనేతివచనాద్దిరణ్యగర్భంప్రాప్తస్యపునరావృత్తైరవర్తనీయత్వాత్, ఇత్యత్రాహ.

౯॥ సూ. +శ్చిః+ కార్యాత్యయేతదధ్యక్షేణసహతఃపరమభిధానాత్ +శ్చిః+ కార్యస్య - బ్రహ్మలోకస్యాత్యయేతదధ్యక్షేణ- హిరణ్యగర్భేణాధికారికేణావసితాధికారేణ విదుషాసహస్వయమపితత్రాధికతవిద్యఃఅతః- కార్యాద్బ్రహ్మలోకాత్పరంబ్రహ్మప్రాప్తోతీత్యర్చిరాదినాగతస్యామృతత్వప్రాప్త్యపునరావృత్త్యభిధానాత్, *తేబ్రహ్మలోకేతువరాంతకాలేపరామృతాత్పరిమువ్యన్తిసర్వైతివచనా, చ్చానగమ్యతే. . .

౧౦॥ సూ. +శ్చిః+ స్మృతేశ్చ॥ +శ్చిః+ స్మృతేశ్చాయమర్థోవగమ్యతే *బ్రహ్మణాసహతేసర్వైసంప్రాప్తైప్రతిసంచరే| పరస్యానైకృతాత్కానఃప్రవిశన్తిపరంపదమితి. అతఃకార్యముపాసినమేవార్చిరాదికోగణోనయతీతిపాదరైర్వ్రతమ్. . .

అత్రనై మినిఃపతౌ న్తరపరిగ్రహేణప్రత్యవతిష్ఠతే.

౭॥ సూ. +శ్చిః+ విశేషితత్వాచ్చ॥ +శ్చిః+ *ఏతం బ్రహ్మలోకంసవిస్తన్తిత్వాదిక్షుర్నధారయన్స్వీకృతః- తద్వాన్యవృత్త్యర్థంబహువచనేనచేత్వ్యుక్తం. బహువచనాన్తలోకశబ్దతాత్పర్యం. . .

ఉ తరసూత్ర శక్తామాహ (సస్వతి)

౮॥ సూ. +శ్చిః+ సామిప్యాత్తుతద్వ్యపదేశః॥ +శ్చిః+ (గత్యనువపత్తివిశేషణాదిభితి) ఆదిశబ్దేన బ్రహ్మలోకైకోపపత్తిర్నమనోపపత్తిశ్చపక్షీతా. కార్యేకారణోపచారఇత్యర్థః. . .

ఉ తరసూత్ర శక్తామాహ (అథస్యాదితి)

౯॥ సూ. +శ్చిః+ కార్యాత్యయేతదధ్యక్షేణసహతఃపరమభిధానాత్ +శ్చిః+ అయమర్థఃకథమవగతఇత్యత్రాహ (తేబ్రహ్మలోకఇతి) *పరామృతాత్ - పరామృతంప్రాప్య. లృష్టోపేషశ్చమితిపూర్వపక్షీణోభిప్రాయః. . .

౧౦॥ సూ. +శ్చిః+ స్మృతేశ్చ॥ +శ్చిః+ *పరస్య- బ్రహ్మయమః. . .

(అత్రేతి) పతౌ న్తరపరిగ్రహేణ. పూర్వపక్షేత్వేనైవైవరేణ. సతుకృత్పక్షిధానైసత్కర్మ.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ పరంజైమినిర్ముఖ్యత్వాత్ ॥ శ్లో॥ పరంబ్రహ్మపాసీనా నర్పిరాదిర్నయ తీతి జైమినిరాచార్యమస్యతే. కుతః. (ముఖ్యత్వాత్) *తత్పరుషోమానవస్సపనాకాబ్రహ్మగమయతీతి బ్రహ్మశబ్దస్యపరస్మిన్నేవబ్రహ్మణిముఖ్యత్వాత్. ప్రమాణాన్తరేణకార్యత్వనిశ్చయసత్వేవహిలాక్షణికత్వంయుక్తం. నచగమనానుపపత్తిఃప్రమాణం - పరస్యబ్రహ్మణస్సర్వగతత్వేపివిదుషోవిశిష్టదేశగతస్యైవావిద్యానివృత్తిశాస్త్రాత్. యథాహివిద్యోత్పత్తిర్వణ్ణాశ్రమధర్మశౌచాచారదేశకాలాద్యపేక్షా *తమేతంవేదానువచనేనైత్యాదిశాస్త్రావగమ్యతే-తథానిశ్చేషావిద్యానివర్తనమాపవిద్యానివృత్తిరపివిశిష్టదేశగతీనాపేక్షేతిగతిశాస్త్రావగమ్యతే. విదుషఉత్పత్తిప్రతిపేధాదితుపూర్వమేవపరిపూతం. యత్తు *బ్రహ్మలాకానితిభాకశబ్దబహువచనాభ్యాంవిశేషణాత్కార్యభూతహిరణ్యగర్భప్రతీతిరితి- తదయుక్తం-నిమాదస్థపతిన్యాయేనబ్రహ్మేవలాకోబ్రహ్మలాకాదితీకర్తృధారయప్రేవయుక్తత్వాత్, అర్థస్యచైకత్వేనిశ్చితేబహువచనస్య *అదితిఃపాశానితివదుపపత్తిః. పరస్యబ్రహ్మణఃపరిపూర్ణస్యసర్వగతస్యసత్యసజ్జలస్య స్వేచ్ఛాపరికల్పితాఃస్వాసాధారణాలప్రాకృతాశ్చలాకానాత్యంతాయనసన్నిత్రుతిస్త్వతీతిహాసపురాణప్రామాణ్యాత్.

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ దర్శనాచ్చ ॥ శ్లో॥ దర్శయతిచశ్రుతిఃమూర్ధన్యనాడ్యానిమగ్నిశ్చదేవయానేనగతస్యపరబ్రహ్మప్రాప్తిం *ఏషసంప్రసాదోస్తాచ్చరీరాత్సముఖ్యావరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతఇతి.

యదుక్తం *ప్రజాపతేస్సఖాంవేత్సప్రపద్యతిత్వర్చిరాది
నాగతస్య కార్యేప్రత్యభిసద్ధిర్వశ్యతఇతి- తత్రోత్తరం.

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ నచకార్యేప్రత్యభిసద్ధిః ॥ శ్లో॥ సచాయం ప్రత్యభిసద్ధిః కార్యే హిరణ్యగర్భే- అపితువరస్మిన్నేవబ్రహ్మణి-వాక్యశేషే *యశోహంభవామి బ్రహ్మణానామితతస్యాభిసద్ధాతుస్సర్వావిద్యావిమోకసూర్వకసర్వాత్మభావాభిసద్ధానాత్, *అశ్వత్థవరోమాణివిధూయపాపంచంద్రాగ్రవరాహౌర్ముఖాత్ప్రముచ్యతే. ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలాకమభిసమ్భవామీత్యభిసమ్భావ్యస్యబ్రహ్మలాకస్యాకృతత్వశ్రవణాత్, సర్వబద్ధవినిర్మితస్యచసామోచ్చావణాత్, అతఃపరమేవబ్రహ్మపాసీనమర్చిరాదిరాతినాహికోగణోనయతీతిజైమి నెర్పతమ్.

ఇదాసీంబాదరాయణస్తుభగవాన్స్వమతేనసిద్ధాన్తమాహ

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ పరంజైమినిర్ముఖ్యత్వాత్ ॥ శ్లో॥ (విద్యానిష్పత్తిః) విద్యాహిస్సమాహిత్యాత్మాత్మశరీరస్థితి హేతురనువర్తతే. తస్మాః- నిష్పత్తిః- కార్యకరత్వావస్థావత్తి. యద్వా- నిష్పత్తిః- నితరాంవికాసః. సాగతిసావేక్షేత్వర్థః. నిత్యత్వేపికాలవిశేషావేక్షేవత్వర్థః. దేశవిశేషావేక్షేయతైతిభావః. నిత్యముక్తతయాకాలవిశేషావేక్షేనచేత్-శాస్త్రవైయర్థ్యంప్రత్యక్షవిరోధశ్చ. ఉత్త్రాన్త్యనుపపత్త్యానగతిశేత్. తత్రాహ (విదుషఇతి) (యత్ప్రత్యాది) (నాత్యంతాయనసన్నితి) ననసన్ని- నిషేధప్రసక్త్యానాస్తి సత్వేవ. ఆత్మర్థసత్వేవైత్యర్థః. పరమహ్యమశబ్దాదీనాంహృదయగుహాదిస్థానపరత్వాపాదనైలోకవిశేషాలాటానయుక్తః- *క్షయంతమస్యరజసఃపరాకె *హిరణ్మయేపరీకాశేవిరజంబ్రహ్మనిష్కళం । తద్భుత్తంజ్యోతిషాంజ్యోతిస్తద్యతత్కవిదోవిదురితి * తదక్షరేపరమేవోమకా ఇత్యాదిభిర్దురపహ్నవత్పాదనితి ప్రమాణదాగ్ధ్యంవివక్షితమ్.

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ దర్శనాచ్చ ॥ శ్లో॥ ఉత్థాయాపసమ్మత్రివచనేనదేవయానేనసాన్నిధిః.

ఉత్తరసూత్రశ్లోమాహ (యదుక్తమితి)

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ నచకార్యేప్రత్యభిసద్ధిః ॥ శ్లో॥ ఉపపాదకవాక్యవశాత్పరస్మిన్నేవేత్యుక్తమ్.

౧౮॥ సూ. +శ్లో॥ అప్రతీకాలమ్బనాన్నయతీతిబాదరాయణఉభయథాచదోషాత్తత్కృతుశ్చ॥ +శ్లో॥ అప్రతీకాలమ్బనాన్-ప్రతీకాలమ్బనవ్యతిరక్తానయత్యర్చిరాదిరాతిహాపికోగణభి భగవాన్బాదరాయణో మన్యతే. ఏతదుక్తంభవతి-కార్యముపాసీనాన్నయతీతినాయంపక్షస్సమ్భవతి, పరమేవోపాసీనానిత్యయమపి నియమోనాస్తి, నచ ప్రతీకాలమ్బనానపినయతి. అపిశుయేపరంబ్రహ్మపాసతే, యేచాత్మానంప్రకృతివి యుక్తంబ్రహ్మత్వకముపాసతే, తానుభయవిధాన్నయతి - యేతుబ్రహ్మకార్యాస్తహ్మతనామాదికంవస్తుదే వదత్తాదిమసిహ్మదిదృష్టివత్ బ్రహ్మదృష్ట్యా-కేవలంవాతత్తద్వస్తుపాసతే - సతాన్నయతి. అతః పరంబ్రహ్మపాసీనా, నాత్మానంచప్రకృతివియుక్తంబ్రహ్మత్వకముపాసీనా, న్నయతీతి. కుతః. (ఉభయథాచదోషాత్) కార్యముపాసీనాన్నయతీతివత్తే *అస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరుపసస్పద్యేత్యాదికాః శ్రుతయశ్చక్రపేయః- పరమేవోపాసీనానితీనియమే *తద్యధిభేదవిదుర్యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతే తేర్చిమమభిసమ్భవస్తీతివశ్చాగ్నివిదోర్చిరాదిర్గణోనయతీతిశ్రుతిఃప్రకుప్యేత్-అతఃఉభయస్త్రిన్నపివత్తేదోషఃస్యాత్. తస్మాదుభయవిధాన్నయతీతి. తదేతదాహ (తత్కృతుశ్చైతి) తత్కృతుః - తథోపాసీనస్తతైవ ప్రాప్తోతీత్యర్థః. *యథాశ్రతురప్తికాణోకేపురుషోభవతితథేతఃప్రత్యభవతి *తంయథాయథోపాసతఇతి న్యాయాత్, షష్ఠాగ్నివిదోవ్యర్చిరాదినాగతిశ్రవణాత్, అర్చిరాదినాగతస్యబ్రహ్మప్రాప్త్యపునరావృత్తి శ్రవణా, చ్చ. అతపవతత్కృతున్యాయాత్ప్రకృతివిన్నుక్తబ్రహ్మత్వకాత్మానుసంధానంసిద్ధం. నామాదిప్రాణ వర్యస్తప్రతీకాలమ్బనానాం తూభయవిధ శ్రుతిసిద్ధోపాసనాభావా, దవిన్దిశ్రోపాసనే తత్కృతున్యాయా, చ్చార్చిరాదినాగతిర్బ్రహ్మప్రాప్తిశ్చనవిద్యతే.

తమిమంవిశేషంశ్రుతిరెవదర్శయతీత్యాహ.

౧౯॥ సూ. +శ్లో॥ విశేషంచదర్శయతి॥ +శ్లో॥ *యావన్నామ్నోగతంతత్రాస్యయథాకామ చారోభవతీత్యాదికాశ్రుతిర్నామాదిప్రాణవర్యస్తప్రతీకముపాసీనానాంగత్యనపేక్షం పరిమితఫలవిశేషంచద ర్శయతి. తస్మాదవిన్దిశ్రంకేవలంవాచిద్వస్తుబ్రహ్మదృష్ట్యాతద్వియోగేనచయఉపాసతే- సతానయతి-అ

౧౮॥ సూ. +శ్లో॥ అప్రతీకాలమ్బనాన్నయతీతిబాదరాయణఉభయథాచదోషాత్తత్కృతుశ్చ॥ +శ్లో॥ అప్రతీకాలమ్బనవ్యతిరక్తప విహిపరంబ్రహ్మపాసీనః- తంనయతీతిదృశాత్ జైమినిమతాత్ సిద్ధానిమతస్యకావిశేషఇత్యత్రాహ (ఏతదుక్తమితి) కార్యముపాసీనోపిప్రతీకాల మ్బనః- నామాదిమబ్రహ్మదృష్ట్యాపాసీనశ్చప్రతీకాలమ్బనః. (నచప్రతీకాలమ్బనానితి) అత్రప్రతీకాలమ్బనశబ్దోద్యమ్యుపాసనపరమాహ- గోబలీవ ర్జన్యాయాత్. ప్రతీకాలమ్బనవ్యతిరక్తమకేహించిదర్శిరాదిగతజైమినిసీతా- ప్రతీకాలమ్బనవ్యతిరక్తత్వోపాధిర్మమతాకాసర్వాన్నయతీతి సిద్ధాని మతమితివిశేషః. (కార్యముపాసీనాన్నయతీతినాయంపక్షఇతి) హిరణ్యగర్భోపాసీనానామర్చిరాదిగతరమభవన్న- అర్చిరాదినాగతస్యపరబ్రహ్మప్రాప్త్యై. సహిహిరణ్యగర్భోపాసకస్యపరబ్రహ్మప్రాప్తిః- యథోపాసనంహిఫలం. తస్మాదర్చిరాదినాపరబ్రహ్మపాసకపివగచ్ఛతీ- సకార్యోపాసకఇత్య ర్థః. ఉదాహృతశ్రుతిహక్యప్రతిపన్నయారస్యతరస్యప్రతీకాలమ్బనత్వాత్ *అప్రతీకాలమ్బనాన్నయతీతిప్రతిజ్ఞానంవ్యాహతమిత్యత్రాహ (ప ఞ్చాగ్నితి) తత్రప్రతిపన్నయారుభయారపిఅప్రతీకాలమ్బనత్వంసాధయతుంసూత్రకారః *తత్కృతుశ్చేత్యుక్తవానిత్యర్థః. *తద్యధిభేదవిదుర్యేచే మేరణ్యేశ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతఇత్యత్రపఞ్చాగ్నివిద్యానిష్ఠస్వార్చిరాదిగతిశ్రవణా, త్రయాగతస్యబ్రహ్మప్రాప్త్యపునరావృత్తిశ్రవణాత్, ఫలస్యచ యథోపాసనభావిత్వా, దర్శిరాదినా బ్రహ్మప్రాప్తిఫలాపాసననిష్ఠంపఞ్చాగ్నివిద్యానిష్ఠంబ్రహ్మపాసకపివ. తత్ర *తద్యధిభేదవిదుర్యేచేమేరణ్యే శ్రద్ధాతపఇత్యుపాసత, ఇతివిభాగాన్యథానుపపత్త్యాసాత్పరిశిష్టబ్రహ్మపాసనం, బ్రహ్మత్వకస్వాత్మోపాసనం, చేతికల్పం- బ్రహ్మప్రాప్త్యా నుగుణ్యాత్, పృథక్విదైశ్చైయథ్యా, చ్యేత్యర్థః. కేపునరత్రప్రతీకాలమ్బనాఇత్యత్రాహ (నామాదితి).....

౧౯॥ సూ. +శ్లో॥ విశేషంచదర్శయతి॥ +శ్లో॥ *యావన్నామ్నోగతంతదేవాదిన్నామ్నోవరణ్యర్థః. *బ్రహ్మజాసహతేసర్వఇత్యా దివచనంనార్చిరాదిగతపురుషవిషయం- అపిశుచతుర్ముఖలోకస్థయోగివిషయం. *తేబ్రహ్మలోకఇతి- బ్రహ్మాలకోబ్రహ్మలోకః. తత్రవర్తమా నాః- బ్రహ్మనిష్ఠాపరావ్రతాల్- *అవ్రతాల్వచుమామేత్యుక్తచరమదేహవసాసమయేపరామృతాల్- ప్రసన్నాద్భిహ్మణోహేతోస్సర్వేపరి మువ్యవ్రథిత్యర్థః. బ్రహ్మలోకశబ్దస్యకర్మధారయస్యతఃప్రాప్త్యై, వర్తమానశబ్దాధ్యాహరస్తుల్యః, అవ్రతాలశబ్దస్యచరమదేహవసాసపరత్వంవృత్తి ప్రసిద్ధం, అతోఽన్నిన్నేవపక్షేస్వరస్యం. అధికరణార్థముపసంహరతి (తస్మాదితి)

పితుపరంబ్రహ్మహుపాసీనా, నాత్మానంచప్రకృతివియుక్తంబ్రహ్మత్వకముపాసీనా, నాతివాహికోగణోనయ
తీతిసిద్ధమ్.....

కార్యాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

— శ్రీః+శ్రీః+శ్రీః+శ్రీః —

అత్ర పరేషాంపూర్వపక్షమాత్రాణ్యవసాదాస్తమాత్రాణి. * పరంజైమినిరిత్యాదినాత్రత్రయంపూర్వపక్షవిషయం. తత్తుస్యాధికరణరీతివి
రొధాత్మాత్రకారాప్రాయవిరుద్ధం. సత్యసిద్ధాంతోపక్రమేనధికరణసిద్ధాంతావసానత్వంసర్వత్రదృష్టం-సతుపూర్వపక్షావసానత్వం. పరవిద్యాప్ర
కరణగతికీర్తనంస్తుత్వగమిత్వనుపపన్నం. అన్యథలతయావగమ్యమానాసమస్తత్వనుపపత్తేః. గర్హిసగుణవిద్యాభలత్వేనమతా. యత్తాతం * ప్రజా
పతేస్సభామిత్యత్రకార్యేప్రత్యభిసద్ధిరుపపద్యతే - * తేయదనరేతిపూర్వవాక్యవిచ్ఛేదాత్. ప్రకరణాద్భక్తిలివాక్యేబలీయసిద్ధతి - తదయంక్రం-
* యశోహంభవామి భాహ్మణానామినిరిత్యాత్వత్వకీర్తనాత్, సగుణబ్రహ్మణస్సర్వాత్వత్వకీర్తనానుపపత్త్యా, చపరప్రకరణామిచ్ఛేదజ్ఞతీయత్వః. స
చవాచ్యంసగుణేపిబ్రహ్మణిసర్వకామత్వాదివదుపాసనాగ్ధంప్రశంసార్థంవాతదితి. తత్రపూర్వాపరవాక్యయోఃపరవిషయత్వేనవగమ్యమానేమధ్యగ
తవాక్యస్యపదశ్రుతేర్వాఅగ్నినాశిచ్ఛేదితివదయోగ్యాభిప్రాయేనదర్శితత్వాత్, ప్రజాపతిశబ్దస్యపరవిషయత్వేపి * ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భాలస్తరితవత్ప్ర
యోగోపపత్తేః, పరవిషయత్వకార్యవిషయత్వయోరేకవాక్యత్వానుపపత్త్యావాక్యభేదకల్పనప్రసక్తాత్, ఏకవాక్యత్వేనమృతవాక్యభేదాదయోగా,
చ్చప్రత్యభిసద్ధిరుపపన్నః. పరబ్రహ్మణిపరిపదకకల్యాణగుణకస్యసర్వాస్త్రరాత్వత్వత్వత్వకీర్తనస్యప్రశంసార్థత్వమప్యయంక్రం. య
త్తాతం- విభోర్నవప్రత్యత్వానుపపత్తిః, ధూగతేనప్రచేకానరగమనవత్వయసోదభ్యాద్యవస్థాపత్తివచ్చాంశభేదేనావస్థాభేదేనచగస్తవ్యభావోననుపప
న్నః- నిరంశత్వాదవస్థాభేదహాస్యత్వాచ్చబ్రహ్మణః, గమ్యజేవస్యబ్రహ్మణయవత్వేనతద్వికారత్వేచతత్ప్రపంచసాక్షిత్వభావాద్యమనమయంక్రం, మధ్య
మపరిమాణత్వేననిత్యత్వాదయత్వేకత్వశరీరవేదనానుపపత్తేఃవ్యాపిత్యేగత్యనుపపత్తేశ్చసమర్థగమనం, సంసార్యాత్వనఃపారమాధ్యైబద్ధాదనిర్మూః
మోక్షేస్వరూపనాశ, ఇత్యాదితర్కబలాత్ * పరంజైమినిరిత్యాదినాత్రాణాంపూర్వపక్షవిషయతేతి. తదప్యయంక్రం- గ్రామాదిగతేరివబ్రహ్మసం
యోగార్థత్వాభావాదన్యరాదిగతే. నిశ్శేషప్రతిబద్ధనివృత్త్యర్థాహిసా. తస్మాత్సకాలావేద్యవైకావేద్యయజ్ఞతే. * యావన్నవిమోక్షైకైకకాలావే
ద్యమప్యవలభ్యతే. పరిమాణవికల్పనగమనానుపపత్తిరచరవిద్యాభుత్వేపిప్రశజేదితిస్వవ్యాహతః. సచగత్యేకత్వాత్వేనతత్రోపపత్తిః- విభుత్వస్యగతి
మాత్రవిరోధత్వాత్. సత్యగమనమవిభుత్వవిరోధీచెన్న- దృష్టానాభావాద్వాప్త్యప్రసాధి. విభుత్వగతిర్వ్యోమోహామనియమేనభిన్నాభారత్వలక్ష
ణః. తతశ్చయత్రవిభుత్వాభావః- తత్రైవసత్యగతిదర్శనాద్విరోధోన్వీయేత. సచవిభుత్వానాశ్రయఃసూచినిష్ఠంగమనంత్వత్వత్వేనత్యం - తస్మాద్భుతి
మాత్రవిభుత్వవిరోధీభిస్సవ్యాహతోదుస్తరః. అణుత్వేకత్వద్వేదహావేదనానుపపత్తావపితుల్యోవ్యాహతః. తత్రాపివాస్తవకత్వత్వద్వేదననైవవాణు
త్వవిరోధజ్ఞతీయేత్. పూర్వపద్ధిష్టానాభావాద్వాప్త్యప్రసాధి. ప్రభావప్రభావన్యామేనానుపపత్తిరపినాస్తీతిప్రాగేహోక్తం. సంసారీత్యస్యపారమాధ్యై
పిస్వరూపత్వాభావాదనిర్మూక్షేస్వరూపనాశసన్యాతాం. యత్తుసంసారస్యకర్మనిమిత్తత్వే- మాత్యేపరాధసమ్భవా, తత్త్రైత్యత్వక్షేపదాభావా, చ్చని
శ్శేషకర్మక్షయానుపపత్త్యాదిజ్ఞతీయత- తత్ * జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాజితస్తామల్లరుతజ్ఞతిశాస్త్రబలా, దీక్ష్యతప్రసాదద్వారానివర్తయత్వానో
పపన్నం. యాభుస్యపక్షేమాతోపపత్తిః- సాచప్రాగేవభవ్యస్తా. * అప్రతీకాలమృనానిత్యభగధికరణయన్తి - సగుణబ్రహ్మవ్యతిరక్తవికారాలమృ
నాఃప్రతీకాలమృనాః. తేషాంపితృయాణ్యతీయస్థానసమ్మన్తాభావాత్, ప్రతికవిశేషణత్వేనబ్రహ్మణఃపుష్పానీతత్వాత్, * యేచమేరజ్యేత్యత్ర
తేషామపుష్పాదానాత్, సర్వాన్వికారాలమృనాసమాసహబ్రహ్మలోకంసయతీతిపూర్వపక్షంకృత్వా- ప్రతీకాలమృనాన్వర్ణయతి, తద్వ్యతిరక్తాన్వి
కారాలమృనాన్వయతి, త్యుభయధాభ్యుపగమేపిదోషాభావాదియోజయన్తి. తత్రతావదధికరణభేదోననుపపన్నః. త్రిశిరస్సేవిచారేజైమిని
పక్షస్యసిద్ధాన్తేకదేశేమతత్వాత్, * అప్రతీకాలమృనానిత్యస్ససాక్షేన్సిద్ధాస్తపరత్వా, చ్చాధికరణభేదానుపపత్తిః. * ఉభయధావదోషాదితవప్ర
మాణత్వాదదోషాదితవదమనుపపన్నం. * ఉభయధావదోషాదిత్యర్థానాచిత్వంచ - స్వపక్షేదోషాభావమాత్రాదపిపరపక్షేదోషాభావసంహిస్తవ
క్షదార్థసహేతుః. — అపరేతు * సామిపాప్యత్వతద్వ్యపదేశకత్వత్వత్వం పూర్వపక్షముక్త్యాన్విధాన్తంవక్తుమస్తరాచిన్తానరపరం * కార్యాత్వయ
ఇత్యేతద్వ్యచక్షతే - కార్యబ్రహ్మప్రాప్తానాం పునరావృత్తిరస్తి- * తేషామిహాపపునరావృత్తిరితి వాజసనేయకెఇవాశబ్దశ్రవణా, తస్యకల్ప
విషయత్వా, త్కల్పాన్తరేచావృత్తిరితిపూర్వపక్షంకృత్వా * శోభితేనిర్వపేదితి శోభితావస్థేవసర్వకల్పానామిహాశబ్దార్థత్వాదిశేష, దస్యభా
నావృత్తిస్సాన్విత్ - ఇహాస్యాదితివాక్యభేదప్రసక్తాత్, * ఏకయాయాన్త్యనావృత్తిమస్యయావర్తతే పునరీతుక్తవైషమ్యాభావప్రసక్తా, చ్చ
కార్యబ్రహ్మప్రాప్తానామిహావృత్తిరితి - అతస్తత్వానుర్థ్యా త్కార్యాత్వయేతదధ్యతేభావహ పరబ్రహ్మప్రాప్తిత్వేననిర్ణీయ- * పరంజైమి

నిరితి పూర్వోక్తస్య పూర్వపక్షస్య నిర్ధానమాచూః త త్ర చా ప్ర తీకాలమ్బనాన్ - ప్రతీకాలమ్బనవ్యవహితాన్ కార్య బ్రహ్మపాసకాన్. పర
 బ్రహ్మపాసకాం, శ్చసంయతి. హిరణ్యగర్భహంభవిష్యామిత్ర ప్రవృత్తా. కార్య బ్రహ్మపాసకాః. ఉభయేషా మవ్యుత్పన్నాదిమూర్తయః. *త
 యోధ్యమాయ నిత్యాది శ్రుతేః, పర్యజ్ఞువిద్యా పఞ్చాగ్నివిద్యయోః కార్య బ్రహ్మపాసకసాన్నిధిరాది శ్రవణాత్. కార్య బ్రహ్మపాసకాం క్రమ
 ముక్తి - అతీనావృత్తిః. పర బ్రహ్మవిద్యునద్యోముక్తిః. అర్చిరాదిసాసత్వభోకమతి క్రమ్యకారణే బ్రహ్మజీవాత్. దేహస్య కరణానాం చ ప్రవృ
 యఇతి *శరంజై మిరిత్యనేనసవిరోధః. బ్రహ్మజీవిభుత్వేపి కార్యమణ్డలాది క్రమరూపాగతిః. జీవత్వస్యాపాకత్యాన్విత్యమనమేవనిరితి నిర్ధాన
 యన్తి. త త్ర హిరణ్యగర్భం ప్రాప్తానాం సర్వేషామపునరావృత్త్యైవయుక్తా - బ్రహ్మ లోకగతానాం శ్వేతఃపహళిపాదీనాం పునరావృత్తివరణాత్. త
 త్ర ర్హస్థానినామపునరావృత్తిశ్చైత్ - అభిమతా. యత్తు హిరణ్యగర్భహంభవిష్యామిత్రకార్య బ్రహ్మపాసకానామర్చిరాదిగత్యావృత్త్యాగ్రీరితి - తేజ
 యుక్తం - హిరణ్యగర్భస్యే త్ర జ్ఞతయాతమపాసకానామవ్యుత్పత్త్యప్రాప్త్యహాదేవ అర్చిరాదిగత్యనుపపత్తేః. ర్హస్థకార్యత్వకర వశ్యత్వాదుపా
 స్యత్వాదివముచురుపాదితం - అత నమపాసకానామ ప్రతీకాలమ్బనత్వమయుక్తం. జాపకోపాఖ్యానే బ్రహ్మ కాయం, ప్రవిశతో జాపకస్య బహు
 యోనిస్థాగ్రాహ్యమూర్త్యనాద్యానిష్కృమణాభావాదర్చిరాదిగత్యభావస్ఫుటతరః. *అభవానేచ్ఛతే త్ర బ్రహ్మ కాయనిఃకణం | ఉత్త్రాగ్రమివ
 చగర్భస్థితీభూతోనిరామయఇతి బ్రహ్మ కాయనిఃవణమనిచ్ఛతోముక్తివార్తనతయోత్త్రమణవచనాచ్చ హిరణ్యగర్భం ప్రాప్తువతో నార్చిరాదిగ
 తిః అర్చిరాదినా ప్రాప్త్యంతం చ సచతుర్ముఖభోకసోపపద్యతే - నారదాదీనామాదిత్యమద్భుతమగత్యా బ్రహ్మ లోకగమనదర్శనాత్, *అభునర్భవాయకాశ్చ
 ఛిసత్తికోశంధిత్వాగీర్ణకపాలంఛితీతుష క్రమ్య *పృథివీంఛితీతి జాపోఛితీ తీత్యారభ్య *అవ్యక్తంఛితీ త్యక్తరంఛితీ విష్ణుత్వంఛితీ తీతిభిధానాత్, బ్ర
 హ్మజ్ఞతదావరణాద్భూహర్షాత్త్వాదవ్యక్తాక్షరమసాం, చ సకలీరామ ప్రవిష్టపృథివాదీనాం భేదసం త్ర చ్యతే - *జాపోఛితీని ర్విగ్ధకపాలంఛితీ
 త్యభిధాయపృథివాదిభేదన ప్రతిపాదనస్య పాస్థివాద్భికటాకతదావరణవిషయతాయాలవజ్జరీయత్వాత్. జాపకోపాఖ్యానే *ద్వాభ్యాంముక్తం
 త్రిభిర్ముక్తమిముక్తప్రాప్త్యపరమస్థానస్యగుణ త్రయోర్ద్రిక్తత్వాదానాత్, *సకాలేన త్రైవ్రభువత్వప్రాకాలకాల్యత్వ ప్రతిపాదనాత్, బ్ర
 హ్మ లోకస్య చ ప్రాకృతత్వేనగుణ త్రయోర్ద్రిక్తత్వాదానాత్, ద్విపరాధావసాసత్వేనాకాలకాల్యత్వాదానాత్, అవచిత *అక్షరేవరమేవీమగ్నిత్య
 క్షరత్వ శ్రవణవిరోధా, చ్యుతమన. పరత్వాద్యదాగా, చ్యుతమర్చుఖభావోర్చిరాది ప్రాప్త్యః కార్య బ్రహ్మపాసకాన్ పర బ్రహ్మపాసకాం
 శ్చసంయతిత్యుభయభాశ్చిద్వాఖ్యానమనుపపన్నం - వివముభయభాభావవిషదోషాత్. ససకారణం - *కారణంతుభ్యేయఇతికార్యోపాసనంపి ప్రతి
 పిద్యతే. క్రమముక్త్యుభయగమాదవిరోధఇతిచేన్న - అర్చిరాదిగతస్య క్రమముక్త్యుత్పత్తిరుద్భత్వాత్ *సపినాన్ బ్రహ్మగమయతీతినిశ్చయః. సగు
 క్రమేణగమయతీతి. హిరణ్యగర్భాదీనాం మోక్ష ప్రదత్వాభావాదేవతమపాసకానామర్చిరాదిగత్యదాగాన్వైపంభ్యాఖ్యానమయ్యుక్తం. కార్యోపా
 సకసాసత్వగర్భరాద్యస్వయేపర్యజ్ఞువిద్యాదికం ప్రమాణమిరిత్యే - కారణత్వంబిదాకాకాదికదానాం ప్రసిద్ధాధికరణత్వాభావవిషయరాద్యస్వయం. స
 సతసాసత్వసాసకసమర్చకశబ్దస్యకార్యపరత్వానీధేః. విగ్రహద్యస్వయాత్కార్యత్వమిరిత్యే విలక్షణవిగ్రహయోగస్యైవకారణత్వసాధకత్వాత్ -
 ఆస్యేత్వాచూః - కార్యం బ్రహ్మ హిరణ్యగర్భలోకః - *శరంచాపరంచేత్తుప్రకమ్య *ససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మ లోకమితి ప్రమాణదర్శనాత్, సర్వ
 గతస్యపర బ్రహ్మజీగ సత్వత్వాదానాత్, పర్యజ్ఞువిద్యాయాం ప్రాదనదీప్యయేదిశేషవత్త్వదర్శనా, ధిరణ్యగర్భసామీప్యేనలాపస్య బ్రహ్మశబ్ద
 వాచ్యత్వోపపత్తే, శ్చలోక ప్రాప్తిరితిపూర్వపక్షంకృత్వా - బ్రహ్మశబ్దముఖ్యత్వా, ల్లోకస్థస్యహిరణ్యగర్భస్యసత. పరమాత్మనః ప్రాప్త్యేష్వేష్టాత్వపక్ష
 యుక్తీనాం సమ్భవా, సుక్తానాం చురుఖులయావధి బ్రహ్మ లోకేభోగాభ్యుపగమా, ధిరణ్యగర్భాకారంపరం బ్రహ్మవసంయతీనిర్ధానయన్తి. అత్ర
 చతుర్ముఖభోక ప్రాప్తిరేవవిద్యాభలం - త త్రా ప్ర శయాదోష్ఠిగః - తల్లోకనాశేష్యజ్ఞతాపేతుకర్మాభావాన్కీర్తితాదరమతం. బ్రహ్మ లోక ప్రా
 ప్త్యన నిరనేవ బ్రహ్మజీలయః - తేనల్పినాశః - తతశ్చగుణాద్భూకావిర్భావాత్ సమానభోగతా - బ్రహ్మ లోకేనీపరాకాశ ప్రాప్తిః - త త్ర చభోగఇతి
 జ్ఞేయనిరేకప్రాప్త్యితిపక్షద్వయంకైషమ్యం దర్శితంభవతి. *అప్రతీకాలమ్బనానిరి - కిం సర్వేత్వపాసకాదేవయానేన బ్రహ్మ లోకంయన్తి - ఉత
 నేతిచిద్రా. త త్ర, దేవయానేనగతాంత్యర్వానమానవశరం బ్రహ్మ హిరణ్యగర్భాఖ్యంనయతి - ఉతనేతి. *దేవస్య లీలశృణవంపితృణామహం దేవా నాముత
 మర్వానామితిమార్గద్విత్యం ప్రతిజ్ఞాయ *అథయేయజ్ఞేనదానేనతపనాలాకంజయన్తితేధామమహిసంపిశ నీలిప్తాదికారణం ధూమాది ప్రాప్తిశ్రవ
 ణాత్తద్వ్యతిక్రమసర్వోపాసకానాముత్తరమార్గస్యప్రాప్త్యా, ద బ్రహ్మవిదాంపఞ్చాగ్నివిర్వృత్తిసామవ్యుత్పన్నాది శ్రవణాత్, *విషపక్షా బ్రహ్మ
 జోభానుది తనైవేతి బ్రహ్మవిత్పృణ్యకృతైజసశ్చైతైజసాఖ్య పఞ్చాగ్నివిర్వృత్తిపుణ్యకృతాం బ్రహ్మవిన్నాగమనదర్శనాత్, *అయంపావపి
 షాగ్నిత్యతత్త్వాదిచిత్వాగ్నిపాసనేష్వపిదేవయాన శ్రవణాత్, *అద్యమైవతదారోహ నియత్ర కామాఃపరాగతాః ఇత్యనై బ్రహ్మ లోక ప్రాప్తి
 శ్రవణా, చ్యుసర్వోపాసకానాం దేవయాన. ప్రాప్తీనిర్ధాయాం - *సపినానితివిశేషేణోక్తా దేవయానేనగతాన్ సర్వానమానవో బ్రహ్మగమయ
 తితిపూర్వపక్షంకృత్వా - *యూవన్నా మ్నాగతమిత్యాదిఫలప్రాప్తౌ బ్రహ్మ లోకస్య దేవయానాదేయయాం ప్రమాణాభావాన్నసర్వేషాం దేవయా
 న ప్రాప్తిరినిర్దేశేపఞ్చాగ్నివిర్వృత్తిభూతీనామ బ్రహ్మవిదామపి బ్రహ్మ లోకప్రాప్తయో ప్రమాణనిర్ధానాం లోకవాసమా త్ర మేవ - సత త్ర త్యుచతుర్ము
 ఖప్రాప్తిః. బ్రహ్మవిదామేవచతుర్ముఖప్రాప్తిః - వివముభయభాభావేదోషాభావాత్, సర్వేషాం బ్రహ్మప్రాప్తౌ బ్రహ్మశబ్దస్యకార్యవచనత్వేపరమచన
 త్వేవోభయభాషి బ్రహ్మవిదామితరతుల్యఫలత్వ మితరేషాం బ్రహ్మవిత్తుల్యఫలత్వం, చేతిదోష ప్రసక్తాత్, తతశ్చతత్ప్రక్రమ్యానవిరోధాత్. అ
 తాదేవయానేన బ్రహ్మ లోకగతేష్వ బ్రహ్మవిదోన బ్రహ్మగమయతి - బ్రహ్మవిదత్తుగమయతి. అ బ్రహ్మవిదోఽత్ర త్ర లభిజ్ఞానాశ్చైత్ - క్రమేణము

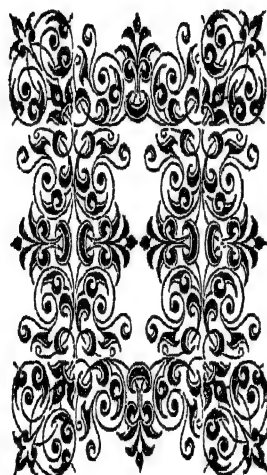
చ్యవై-యథావచ్చాన్నివిదః, యథావచిత్యాన్నివిదః, ఇతిగీర్ధానయన్తి. అత్ర బ్రూమః- కార్యం బ్రహ్మబ్రహ్మలోకః- చతుర్ముఖఃపరంబ్రహ్మత్వ
యంత్రం- తస్మాన్సృజ్యత్వ శ్రవణానామోదితేనకార్యబ్రహ్మైర్నావావగమాత్. నచతత్రబ్రహ్మగుణానాంజ్ఞానానైశ్వర్యాదీనాం నిత్యావిర్భూత
త్వాత్పరమాత్మత్వం - వెదాపహరాదిమజ్ఞానశక్త్యైశ్వర్యాదీనాంపరిమితత్వదర్శనాత్, యోగాధీనభగవత్సాక్షాత్కారత్వతదాహితసర్వశక్తిత్వదర్శ
నా, జగదయథావనాస్వయోనానుపాస్యత్వావగమా, చ్య. * బ్రహ్మవిశ్వోకతమస్వయముఃప్రజాపతిస్సంవత్సరఇతి, * సంవత్సరౌసావాదిత్యోయ
వి-ఆదిత్యే పురుషస్సపరమేష్ఠి బ్రహ్మత్వైత్వా, దిక్రుతయస్తు బ్రహ్మణోదరవ ద్రిత తద్విభూతివిశేషనిర్వాహకత్వాభిప్రాయతయాననిర్ణయైశ్వర్యే
ప్రమాణం. * హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతేత్యాద్యప్రర్పంత్యాకాశప్రాణాదివాక్యతుల్యన్యాయత్వాజుపపత్వస్తరైశ్వరమపురుషపరమితిసమర్థితం. అ
చరమంప్రతిక్షేపేద్యుత్తైర్నానన్యాయైదైవయానమార్గస్యచతుర్ముఖలోకప్రాప్తిశాతుత్వమయ క్తమితితస్మాద్ధానే ౭నుమన్వయం. ప్రాదర్శనప్రక
సంస్థానాదియోగోనచతుర్ముఖోకత్వేప్రమాణం- తలవకారసాన్ని * సప్రమా బ్రహ్మలోకఇత్యుపక్రమ్య * ఉతపరస్మాదుతాపరస్మాత్సరస్మతి
యంభవచతుర్థాత్. సమాప్రస్థాదేవిభృతేదృశశక్రేయత్రదేవానామధేవఆప్రతిచతుర్ముఖలోకాత్సరతః పరత్రసమాప్రస్థాణాదివిజ్ఞానవి
శేషవగమాత్. అతస్సత్యలోకచతుర్ముఖయోదైవయాన ప్రాప్యత్వపర బ్రహ్మత్వాభావాత్ చతుర్ముఖలోకగుణాష్టకావిర్భూత, ఆప్రశయాన్యుతా
నాంత్రావస్థానం, తతఃపరమాకాశప్రాప్తి, రిత్వనుపపన్నం. అనన్తరంచా బ్రహ్మవిదోపిదేవయానేనగచ్ఛన్తీతనయంత్రం- * సపినాక బ్రహ్మగ
ణ్యయతీం దేవయానగతానా మవిశేషేణ బ్రహ్మప్రాప్తిశ్రవణాత్. సజ్ఞాన్నివిదాం బ్రహ్మప్రాప్తిశ్రవణం * సపినానితివాక్యసహోచకం-
తేషామ బ్రహ్మవిత్వే ప్రమాణాన్తరాభావాత్, దేవయానగతి శ్రవణేనైవతత్రాపి బ్రహ్మవేదనస్యకల్ప్యత్వాత్, చిత్వాన్నివిదాం ప్రకరణేదేవయా
నశ్రవణం ప్రాసజికమహినయత్పరవిద్యా ప్రకరణస్వయిస్యాత్, * తేనైతి బ్రహ్మవిత్తుణ్యకృతైశ్చసత్త్వత్రబ్రహ్మవిద వివచదా న్తరవి
శేష్యత్వసమ్భవాత్ తదహినా బ్రహ్మవిదాం దేవయానగతా ప్రమాణం. * ద్వేస్సతీలశృణవ మిత్యత్రద్విత్వావధారణమహినాస్మిన్నగ్నే ప్రమాణం-
* ఆధయేయశ్చైవదానేనేతివాక్యస్యపరవిద్యావ్యతిక్రమేయః ప్రదర్శనార్థత్వసమ్భవాత్. ఏవం సర్వత్ర బ్రహ్మవేదనకల్పన, ప్రకరణోత్కర్ష,
సామానాధికరణ్య, ప్రదర్శనార్థత్వా, దిభినిర్వాహసంఘ్నవాన్నకాచిదపిక్రుతిర బ్రహ్మవిదాం దేవయానగమనేప్రమాణం. ఆతపివదేవయానగతాస్స
ర్వాన్వా- సవేచిన్తానిరవకాశా. హిరణ్యగర్భమేవపరం బ్రహ్మమన్వానస్య - నా బ్రహ్మవిదాంపర బ్రహ్మప్రాప్తి, స్తత్రగుణాష్టకావిర్భూతా ద్భృ
హ్మసమానభోగః, తత్రపర బ్రహ్మప్రాప్తానామపునరావృత్తి, రితిసర్వవిదమనుపపన్నం-అ బ్రహ్మవిదాంశ్వేతమహాభీషరైవత ప్రభృతీనాం బ్రహ్మస
థాయామానికాప్రతిపాదనాత్, యత్పిపాసాకామాద్యభిభవపునర్జన్మప్రతిపాదనా, చ్య. శ్వేతాదీనామ బ్రహ్మవిత్త్వంచపునరావృత్త్యైవసిద్ధం. స
స్య బ్రహ్మవిదాందేవయానేనపర బ్రహ్మప్రాప్తిరెవనివార్యతే, సమపర బ్రహ్మప్రాప్తిమాత్రం. ఆమానవేనసంయసందేవయానగత బ్రహ్మవిదామె
వ- నాన్యేషం. అమానవనితానామేవతపునరావృత్తి- నాన్యేషం బ్రహ్మప్రాప్తానాం. అతస్సర్వముపపన్నమితి. నైవం- * నాన్యోష్ఠా అయనా
యవిద్యతఇతి బ్రహ్మవిద్యతిరిక్తానాం బ్రహ్మప్రాప్తినిషేధాత్. తత్రాప్య బ్రహ్మవిదాందేవయానేన బ్రహ్మప్రాప్తిర్నిషేధ్యతే- న బ్రహ్మప్రాప్తి
మాత్రమితిచేత్. తద్వై బ్రహ్మవిత్తయాభిభవతానాంజ్ఞాన్నివిదాందేవయానగతిర్నస్యాత్. యద్యుచ్యేత - విజ్ఞమిహనిషేధ్యం- అ బ్రహ్మవి
దాందేవయానవిజ్ఞ బ్రహ్మప్రాప్తిర్నాస్తి. తస్మాద బ్రహ్మవిదాం బ్రహ్మప్రాప్తివిధురదేవయానగతి, దైవయానగతివిధుర బ్రహ్మప్రాప్తి, శోపప
ద్యతఇతి. తదయుక్తం- * అయనాయైత్యేతావన్నాతస్యక్రుతత్వాత్, దేవయానేన బ్రహ్మణ్యత్వభ్యావరం ప్రశ్నా, చ్య. ననునాధ్యాహరాపే
క్ష- అయసంచేత్- దేవయానపూర్వకం బ్రహ్మకర్మకంచదితమితిచేన్న-త్వయాదేవయానవిధుర బ్రహ్మప్రాప్తే, ర్భృహ్మప్రాప్తివిధురదేవయాన
గతి, శ్చాభ్యుపగతత్వాత్. కించ- అయనశబ్దస్యకస్యజ్ఞోచః- యేనవిజ్ఞాయనవివక్షయేత్. అ బ్రహ్మవిదాందేవయానగమనశాస్త్రం, బ్రహ్మ
ప్రాప్తానాంకేషం చిత్తునరావృత్తిశాస్త్రం, చేతిచేన్న - తయోస్తద్విషయత్వే ౭యనశబ్దసజ్ఞోచః - తత్సజ్ఞోచతయోస్తద్విషయత్వమిత్యసోన్యన్యా
శ్రయప్రశ్నాత్. తస్మాద్యత్తిత్తతేక్రుత్యసజ్ఞోచశాస్త్రద్వయార్థవత్త్వంచ-తదేవోపపన్నమితితావకఃపక్షో ౭నుపపన్నః. కించ- సర్వైరితైరధి
కరణభేదోవ్యతిః. తదయుక్తం- సూత్రకారతైలిరిరోధాత్. అస్మించ్చాన్వేసర్వత్రబాదరాయణకీర్తనస్యముష్య న్తరమతవ్యావృత్తి వివక్షేమూల
త్వంతావద్దృశ్యతే- * తదుపర్యపిబాదరాయణస్సమ్భవాదిత్యత్రకర్మకాణ్డ దేవతాధికరణప్రసిద్ధజైమినిమతాదైవమ్యువివక్షయాబాదరాయణకీర్త
నందృష్టం, * ముఖ్యాదివ్యసమ్భవాదధికారంజైమినిః * భావంతుబాదరాయణో ౭ నైహి, * ధర్మంజైమినిః * పూర్వంతుబాదరాయణః, * శేషత్వాత్సు
రుషేగ్ధవాదోయథాన్యేష్యతిజైమినిః * అధికావదేశాత్తుబాదరాయణస్యవంతధర్మనాత్, * పరామర్శంజైమినిః * అనుక్త్యంబాదరాయణ, సా
మ్యక్రుతే, రిత్విధికరణేషాపూర్వమాత్రోపస్యస్తముష్య న్తరమతవ్యావృత్త్యర్థత్వంబాదరాయణకీర్తనస్యదృష్టం. యత్రముష్య న్తరమతవజ్జీకృతం-
తత్రనబాదరాయణకీర్తనందృష్టం - యథా * అనుష్ఠితేర్నాదరిః, * సమ్మతేరితిజైమినిః, * సుకృతమక్ష్మృతేపివేతితుబాదరిః, * అవస్థితేరితాశ
కృత్స, * తదాభుతస్యకునాతద్భావాజైమినేరపి, * ఆర్దిజ్యమిత్యోదులూమి, రిత్వాదిమ, ఋష్యస్తరాణామిధోవిరుద్ధేమమతేషుపరసాన్యజ్ఞే
కారాత్ బాదరాయణమతస్యపుథక్-స్తరాభావశ్చదృష్టః- * ప్రతిజ్ఞానిధైర్విజ్ఞమాత్మరథ్యః * అవస్థితేరితాశకృత్స, * తదుపలక్షణార్థేతితుకార్ణా
జినిః * సుకృతమక్ష్మృతేపివేతితుబాదరిః, * స్వామినఃఫలక్రుతేరిత్యాత్రేయః * ఆర్దిజ్యమిత్యోదులూమి, ఇత్వాదిమసూత్రేమ, అతోబాదరా
యణకీర్తనస్యముష్య న్తరమతవైషమ్యప్రదర్శనార్థం. ఉభయశబ్దశోపస్యస్తాకారద్వయపరదృష్టః- * ఉపపూర్వమపిత్వేకే * బహిష్టాభయధాపి,
* అభావంబాదరిః * భావంజైమినిః * ద్వాదశాహవదుభయవిధ, మితిచ. ఏవముఖయశబ్దస్యకీర్తనమతద్వయవ్యావృత్త్యర్థత్వదర్శనా, ద్వాదరాయ

అకీర్తనస్య ఋష్యంతరమతవైషమ్య ప్రదర్శనార్థత్వాత్, అతవివదోపశబ్దస్య సభ్యార్థకత్వాద్యోగా, చ్చత్రిశిరస్కవిచారాస్సదైకార్థవిషయత్వం
 *కార్యంబాదరిత్యాదిసూత్ర సముదాయస్య స్వరసతః ప్రతిపన్నమితియు క్షమైకాధికరణ్యం. *దర్శనాచ్చేతిసూత్రే * తద్యోర్ధ్వమాయక *తస్య
 తావదేవేతివాక్యం ఇతరైరుదాహృతం. తతోపి *పరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యేతివాక్యోదాహరణంనఫలం - అస్యవాక్యస్యసాక్షాత్పక్షపరత్వసమ్మతిప
 త్వాక్రమముక్తివిషయత్వేన నిర్వాహస్యానుపపన్నత్వా, దత్తచశరీరాదుత్థానశ్రవణేనాచ్ఛిరాదిగతవిషయత్వస్యదురపహ్నవత్వా, చ్చ.

కార్యాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితకులలిలకవ్యాజియసూనునా శ్రీరఙ్గరాజదివ్యాజ్ఞాలబ్ధవేదవ్యాసాపరసామధేయేన
 క్రమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమధిగతశ్రీమద్భగవద్రామానుజవిరచితశారీరకమీమాంసాభాష్యహృదయేన
 శ్రీసుదర్శనసూరిణావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం చతుర్థస్కాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

౧॥ సూ. శ్లోకము సమ్యక్సాధ్యవస్యేనశబ్దాత్ ॥ ఓం శ్రీః శ్రీః పాదసప్తతిమాహు (పరం బ్రహ్మేశ్వరాదిసా) విషయవాక్యే *నచపునరాజర
తక్షితైశ్చ వణాభి అపునరావృత్తిలక్షణేర్ముక్తం. కిం *అచ్చార్చరారాదిత్యాదివాక్యే ముక్తస్యాసాధ్యేనరూపేణసమ్యక్త్య ప్రతిపాద్యతే- ఉత్తస్యాపాదకస్వ
రూపావిర్భావః. కింస్వరూపావిర్భావపరత్వే మాక్షికాస్త్రస్యపురుషార్థావబోధిత్వంసమ్యవతి- నేతి. కింస్వరూపస్యస్వతోఽపరిచ్ఛిన్నానన్వత్వంసమ్యవ
తి- నేతి. కిమానన్తస్వరూపస్యరోధానంసమ్యవతి-నేతి. కిమావిర్భావపరత్వేఽఖనిష్పత్తిశ్చబైయర్థమస్తి- నేతి. చ. యదావైయర్థ్యం, యదాచలి
రోధానాసమ్యవేనస్వతోఽపరిచ్ఛిన్నానన్వాయాగాత్ తాస్త్రస్యపురుషార్థపర్యవసానం,- తదానాథ్యనరూపేణసమ్యక్త్య ప్రతిపాద్యస్యాత్. యదా
నాఖనిష్పత్తివ్యవదేశవైయర్థ్యం, యదాచలిరోధానసమ్యవేనస్వతోఽపరిచ్ఛిన్నానన్వత్వోపపత్తేః మాక్షికాస్త్రస్యపురుషార్థపర్యవసానం,- తదానా
థావికరూపావిర్భావః ప్రతిపాద్యస్యాత్. రూపేణ-ఆకారేణ. (నచదుఃఖనివృత్తికూత్రంపరంజ్యోతిరుపసమ్మన్వస్యపురుషార్థఇతి) ఆత్మాయంభా
వః-దుఃఖనివృత్తికూత్రంమోక్షశ్చేత్- సంసారనిర్వికేషస్యాత్- పురుషార్థాపురుషార్థమిశ్రత్వాత్. దుఃఖనివృత్తిస్సుఖప్రాప్తిశ్చేష్టద్వయే, సుఖని
వృత్తిఃపురుషార్థాప్తిశ్చోగ్నిశ్చేష్ట- తత్రదుఃఖనివృత్తేర్విప్రత్వాత్, సుఖనివృత్తేర్నిష్ప్రత్వా, దిష్టానిష్టుమిశ్రమోక్షసంసారలభ్యఇతి-తస్మాత్పురుషార్థా
పురుషార్థమిశ్రంనమోక్షఏవేతి. స్వరూపభూతవైయవాపరిచ్ఛిన్నస్యానన్వత్వస్యతిరోధాననివృత్తితథాత్వం ప్రకాశతఇతిక్రతుర్థకత్వత్వాహ (నవేతి) త
దుపపాదయతి (జ్ఞానస్వరూపసేతి). తిరోధానతన్నివృత్తిస్సమ్యవేతిపురుషార్థరూపత్వంస్వరూపస్యప్రతిషేపతి (నచప్రకాశేతి) (కసేతి)
అనుహంత్యంనామసప్రతియోగికోభర్తవిశేషః- ప్రకాశవదిత్యర్థః. అన్యథాఽనుహంత్యమేవనస్యాదితిభావః. నకెవలంతర్కవిరోధః- క్రతుర్తిరోధశ్చే
త్వాహ (స్వరూపాపత్తి) (అనర్థకంస్యాత్) అఖనిష్పత్తిశ్చానర్థకమితిత్యర్థః. స్వేశశబ్దఃకథమితిత్వాహ (స్వేనేతి) స్వేశజ్ఞాఽనాధా

రూపేణాభినిష్పద్యత ఇతివచనమనర్థకంస్యాత్. అతోఽపూర్వేణసాధ్యేనరూపేణసమ్యద్యతే. ఏవంచ *అభినిష్పద్యత ఇతివచనముఖ్యార్థమేవభవతి. * స్వేనరూపేణేత్యప్యానస్తేకానైనస్వాసాధారణేనాభి నిష్పద్యత ఇతి సజ్జచ్ఛత ఇతి.

ఏవంప్రాప్తేప్రచక్షుహే (సమ్యద్భావిర్భావ ఇతి) అయంప్రత్యగాత్కార్యిరాదివాపరంజ్యోతిరుప సమ్యద్యయందశావిశేషమాపద్యతే-స్వరూపావిర్భావరూపః-నాపూర్వాకారోత్పత్తిరూపః. కుతః. (స్వేనశబ్దాత్) * స్వేనరూపేణేతివిశేషణోపాదానాదిత్యర్థః. ఆగస్త్యకవిశేషపరిగ్రహేహి * స్వేనరూపేణేతివిశేషణమనర్థకంస్యాత్ - అవిశేషణేపితస్యస్వకీయరూపత్వసిద్ధిః.

యత్నా క్తం స్వరూపస్య నిత్యప్రాప్తత్వాత్ * ఉపసమ్యద్భావినిష్పద్యత ఇతివచనమనర్థకమితి- త త్రోత్తరం.

౨॥ సూ. +శ్చిః+ముక్తఃప్రతిజ్ఞానాత్॥ +శ్చిః+ కర్మసమ్యద్భతత్వతదేహాదివినిర్ముక్తఃస్వాభావికరూపేణావస్థితాత్ * స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ఇతివచనమనర్థకంస్యాత్-అతోఽపూర్వేణసాధ్యేనరూపేణసమ్యద్యత ఇతివచనముఖ్యార్థమేవభవతి. (ప్రతిజ్ఞానాత్) సాహేప్రతిపాద్యతయాప్రతిజ్ఞాతా. కుత ఇదమవగమ్యతే. *యత్యైతిప్రకృతంప్రత్యగాత్కార్యంజాగరితాద్యవస్థాత్రితయవినిర్ముక్తం, ప్రియాప్రియహేతుభూతకర్మార్థభిరీరివినిర్ముక్తం, చప్రతిపాదయతుం * ఏతంత్యేవతేభూయోనువ్యాఖ్యాన్యామీతిపునఃపునరుక్త్వా * ఏవమేవైషసంప్రసాదోస్తాచ్చరీరాత్సముఖ్యాయపరంజ్యోతిరుపసమ్యద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ఇతిభిధానాత్. అతఃకర్తృణా సమ్యద్భస్యపరంజ్యోతిరుపసమ్యద్యబద్ధనివృత్తిరూపాముక్తీః స్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యత ఇతివచనమనర్థకంస్యాత్- స్వరూపావిర్భావేవ్యభి నిష్పద్యత ఇతివచనమనర్థకంస్యాత్ - యుక్త్యా యమగ్ధోనిష్పద్యత ఇత్యాదిషు.

రణ్యచరః- నత్వసాధ్యత్వచరః- అభినిష్పత్తివచనాత్. స్వరూపేణాభినిష్పద్యతే- రూపవిశిష్టతయాసాధ్యత ఇతి- రూపంసాధ్యమిత్యర్థః. (ఏవంచేతి) స్వశబ్దాభినిష్పత్తిశబ్దాభినిష్పత్తిముఖ్యార్థమిత్యర్థః.

రాధాన్తంపత్నంసూత్రముపాదత్తే (సమ్యద్యేతి) (యందశావిశేషమితి) దశా- అవస్థా. జ్ఞానవికాసస్యకాలవిశేషేఽభావాదవస్థాత్వం, జ్ఞానస్యవికాసార్హత్వాత్సాధ్యత్వాదికత్వం, (స్వేనరూపేణేతివిశేషణమనర్థకంస్యాదితి) కథమానర్థకం- స్వాసాధారణ్యంమయ్యుక్తమిత్యత్రాహ (అవిశేషణేతి) * పరంజ్యోతిరుపసమ్యద్భావినిష్పద్యత ఇతివచనమనర్థకంస్యాత్- నహ్యస్యస్వరూపేణాభినిష్పద్యతే. అతస్తత్సమ్యద్భావేవతదసాధారణ్యంసిద్ధ మితి స్వేన పదమనర్థకంస్యాదిత్యర్థః.

ఉత్తరసూత్రశబ్దామహ (యత్నా క్తమితి)

౨॥ సూ. +శ్చిః+ముక్తఃప్రతిజ్ఞానాత్॥ +శ్చిః+ *ముక్తఃప్రతిజ్ఞానాత్కార్యచక్షు (కర్తృత్వ) తతఃకిమిత్యత్రాహ (అత ఇతి) పూర్వమసిద్ధాయాస్తిరోధాననివృత్తిర్వాచకత్వాదభినిష్పత్తిశబ్దోనానర్థక ఇత్యర్థః. * ప్రతిజ్ఞానాదిహేతుంవ్యాచక్షు (సాహేతి) సా - తిరోధాననివృత్తిః. నివృత్తితిరోధానంస్వరూపంప్రతిజ్ఞాతమితిభావః. తథాప్రతిజ్ఞాతమితికథమవగమిత్యాహ (కుత ఇదమితి) (యత్యైత్యాది) జాగ్రదాద్యవస్థాసూచ్యమానాసుప్రత్యవస్థం * ఏతంత్యేవతేభూయోనువ్యాఖ్యాన్యామీతివ్యాఖ్యాన్యమితి ప్రతిపర్యాయముక్త్యైత్యతచ్ఛస్య ప్రకృతపరామర్శిత్వాత్, * యత్యైత్యాదివాప్రకృతస్యాపహతపాక్షత్వాదిగుణకత్వా, దపహతపాక్షత్వాదీనాంచజాగ్రదాద్యవస్థాసూచ్యమానా, గుణాక్షయక్షస్వాభావికరూపకథనమేవప్రతిజ్ఞాతం- శ్రోతురాశయపరీక్షణంజాగరాదికథనం. తస్మాత్ * వ్యాఖ్యాన్యామీతివ్యాఖ్యాన్యతవ్యరూపం స్వాభావికమేవేత్యర్థః. తతః కిమిత్యత్రాహ (అతఃకర్తృత్వేతి) అభినిష్పత్తిశబ్దంకథంపాచక ఇత్యత్రాహ (స్వరూపావిర్భావేతి) (నిష్పద్యత ఇత్యాదిపిప్సతి) ఆదిశబ్దేన * విచార్యతపునఃపునః ఇదమేకంసునిష్పన్నమిత్యాది ప్రయోగోవివక్షితః. ఏవమయమర్థస్వాధ్యత ఇతిసిద్ధిపర్యాయత్వేనప్రయజ్యమానోఽభినిష్పత్తిశబ్దావిర్భావస్వాపివాచక ఇత్యర్థః.

యచ్చోక్త మాత్మేస్వరూపస్య సుమస్తావపురుషార్థత్వదర్శనాత్స్వరూపావి
ర్భావే మోక్షశాస్త్రస్యాపురుషార్థావబోధిత్వంస్యాదితి కృత్యాదేవాద్యవస్థావ
త్సుఖసమ్మన్యవస్థా నైరప్రాప్తిరభినిష్పత్తిరితి - తతోత్తరం.

3॥ సూ. యచ్చోక్త ఆత్మాప్రకరణాత్ ॥ ధ్యాయేత్ సర్వరూపేణైవాయమాత్మా అపహతపాస్తత్వాది
సర్వసంజల్పత్వపర్యంతగుణకఃప్రకరణాదవగమ్యతే - *యఆత్మాపహతపాస్తావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవి
జిగుత్సోపిసాసస్వత్వకామస్వత్వసంజల్పితహిప్రజాపతివాక్యప్రత్యక్షః. ఇదంచప్రకరణంప్రత్యగాత్మవిష
యమితి* ఉత్తరాచ్చైదావిర్భూతస్వరూపస్త్విత్వప్రతిపాదితం. అతోపహతపాస్తత్వాదిస్వరూపపవాయ
మాత్మాసంసారదశాయాంకర్మాఖ్యావిద్యయాతిరోహితస్వరూపః పరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యావిర్భూతస్వరూపా
భవతి. అతఃప్రత్యగాత్మనోపహతపాస్తత్వాదయఃస్వాభావికాగుణాఃపరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యావిర్భవన్తి-
నోత్పద్యంతే. యథోక్తంభగవతాశౌనకేనాపి*యథానశ్రియతేజ్యోత్సాహలప్రత్యక్షనాన్తఃకేః|దోషప్రహా
ణాన్మజ్జానమాత్మనఃక్రియతేతథా| యథోదపానకరణాత్క్రియతేనజలామ్బరం| సజేవనీయతేవ్యక్తిమసతస్స
వ్యవసీమతః| తథాహేయగుణస్వంసాదవబోధాదయోగుణాః| ప్రకాశ్యంతేనజన్యంతేనిత్యావవాత్మనోహితభి.
అతోజ్ఞానానందాదిగుణానాంకర్మాత్మనిసంజల్పితానాం పరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యకర్మరూపబద్ధతయేవికాస
రూపావిర్భావోనానుపపన్నభితిసుష్మాక్తం సమ్మద్యావిర్భావభితి.
సమ్మద్యావిర్భావాధికరణంసమాప్తమ్.

ఉత్తరసూత్రశక్తామాహ (యచ్చోక్తమితి)

3॥ సూ. యచ్చోక్త ఆత్మాప్రకరణాత్ ॥ ధ్యాయేత్ సర్వరూపేణైవాయమాత్మా అపహతపాస్తత్వాది
సర్వసంజల్పత్వపర్యంతగుణకఃప్రకరణాదవగమ్యతే - *యఆత్మాపహతపాస్తావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవి
జిగుత్సోపిసాసస్వత్వకామస్వత్వసంజల్పితహిప్రజాపతివాక్యప్రత్యక్షః. ఇదంచప్రకరణంప్రత్యగాత్మవిష
యమితి* ఉత్తరాచ్చైదావిర్భూతస్వరూపస్త్విత్వప్రతిపాదితం. అతోపహతపాస్తత్వాదిస్వరూపపవాయ
మాత్మాసంసారదశాయాంకర్మాఖ్యావిద్యయాతిరోహితస్వరూపః పరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యావిర్భూతస్వరూపా
భవతి. అతఃప్రత్యగాత్మనోపహతపాస్తత్వాదయఃస్వాభావికాగుణాఃపరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యావిర్భవన్తి-
నోత్పద్యంతే. యథోక్తంభగవతాశౌనకేనాపి*యథానశ్రియతేజ్యోత్సాహలప్రత్యక్షనాన్తఃకేః|దోషప్రహా
ణాన్మజ్జానమాత్మనఃక్రియతేతథా| యథోదపానకరణాత్క్రియతేనజలామ్బరం| సజేవనీయతేవ్యక్తిమసతస్స
వ్యవసీమతః| తథాహేయగుణస్వంసాదవబోధాదయోగుణాః| ప్రకాశ్యంతేనజన్యంతేనిత్యావవాత్మనోహితభి.
అతోజ్ఞానానందాదిగుణానాంకర్మాత్మనిసంజల్పితానాం పరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యకర్మరూపబద్ధతయేవికాస
రూపావిర్భావోనానుపపన్నభితిసుష్మాక్తం సమ్మద్యావిర్భావభితి.
సమ్మద్యావిర్భావాధికరణంసమాప్తమ్.

సమ్మద్యావిర్భావాధికరణంసమాప్తమ్.

౪॥ సూ.

శ్రీశ్రీ అవిభాగేనదృష్టత్వాత్ ॥ శ్రీశ్రీ

కిమయంపరంజ్యోతిరుపసంస్పన్నోసర్వబద్ధవినిర్ముక్తః ప్రత్యగ్యాత్మాత్మానంపరమాత్మనఃపుణ్యసూత్ర మనుభవతి - ఉతతత్ప్రకారతయాతదవిభక్తిమితివిశయః - *సామ్యేనైవార్వాకకామాకసహబ్రహ్మణావివచ్చి తా *యదావశ్యఃపశ్యతేరుక్తవర్ణంకర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిః తదావిద్వాక్పుణ్యపాపేవిధూయని రజ్జునఃపరమంసామ్యముపైతి *ఇదంజ్ఞానమపాశ్రిత్యమమసాధర్మ్యమాగతః సర్వైహిపజాయంతేప్రళయే నవ్యభిచిత్తాదిశ్రుతిస్త్రుతిభ్యాం ముక్తస్యవరేణసాహిత్యసామ్యసాధర్మ్యవగమాత్ పుణ్యసూత్రమనుభవతి.

ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే (అవిభాగేనైతి) పరస్పాస్పృహణఃసాత్మాత్మానమవిభాగేనానుభవతిముక్తః కుతః. (దృష్టత్వాత్) పరబ్రహ్మోపసంస్పత్త్యానిస్సత్తావిద్యాతిరోధానస్యయాథాతథ్యేనస్వాత్మనోదృష్టత్వాత్. స్వాత్మనఃస్వరూపంహి *తత్త్వమసి *అయమాత్మాబ్రహ్మ *వితదాత్మ్యమిదంసర్వం *సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాదిసామానాధికరణ్యనిర్దేశః, *యతత్కరిత్రత్వాత్సర్వోఽస్తర్యాయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం యతత్మానమస్తర్యాయమయతీసతతత్వాత్సర్వమ్యమృతః *అతఃప్రవిష్టశ్చస్తాజనానాంసర్వాత్మేత్యాదిభి, శ్చపరమాత్మత్వకంతచ్ఛరీరతయాతత్ప్రకారభూతమితిప్రతిపాదితం *అవస్థితేరిత్యాశక్యత్వైతిత్యత్ర-అతా ౭విభాగేనాహంబ్రహ్మస్త్యేవనుభవతి. సామ్యసాధర్మ్యవ్యవదేశోబ్రహ్మప్రకారభూతవైస్వప్రత్యగ్యాత్మ నఃస్వరూపంతత్వమితి-దేవాదిప్రాకృతహపప్రహణేనబ్రహ్మసమానశుద్ధింప్రతిపాదయతి. సహశ్రుతిస్త్యే వంభూతస్యప్రత్యగ్యాత్మనఃప్రకారిణాబ్రహ్మణాసహత్వజ్ఞానానుభవంప్రతిపాదయతీతీనకశ్చిద్విరోధః. బ్రహ్మ ప్రకారతయాతదవిభాగోక్తర్హి *సజలంబదేవచ్ఛ్రీతేరిత్యాది, నవిరుధ్యతే-అధికస్తుభేదనిర్దేశాత్ *అ ధికోపదేశాదిత్యాది,చ.

అవిభాగేనదృష్టత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౪॥ సూ. శ్రీశ్రీ అవిభాగేనదృష్టత్వాత్ ॥ శ్రీశ్రీ అవాస్తవసంజ్ఞానిస్సహ. ముక్తఃకిమత్మానంపరమాత్మనఃపుణ్యసూత్రమనుభవతి - ఉత తత్ప్రకారతయాతదవిభక్తిం. కింసాహిత్యసామ్యసాధర్మ్యవచనానానిభాగేనానుభవేవిరుధ్యంతే - నేతి. కింప్రకారభూతవైస్వపాహిత్యాధికముపపన్నం - నేతి. నచై - తద్వచనవిరోధాత్పుణ్యసూత్రానుభవః. ఉపపన్నంచేత్ - తద్వచనావిరోధాదవిభాగేనానుభవః. యథావస్థితస్యోపాస్యత్యే, యథోపాసనభావిత్యేవఫలస్య, స్థితేకంపూర్వపక్షోత్థానమితిశక్త్యాంసహశ్రుతిసామ్యశ్రుతిసాధర్మ్యస్యతీనాంబలా తత్ప్రకృత్యానాంపాది తత్వత్వస్యాప్రాప్తేనపూర్వపక్షమాహ (సహబ్రహ్మణైతి) శ్రుతేర్భక్త్యసాహిత్యపరత్వంపూర్వపక్షీణామతం. సామ్యసాధర్మ్యశబ్దానార్థభేదవివక్షా యాప్రయక్తా - అవతూదాహృతశ్రుతిస్త్రుతివచనస్థత్వాత్ప్రయక్తా. సామ్యస్వపారమ్యేసతిప్రకారప్రకారిణావాదిత్యనైషమ్యం బధావస్థా యామేవేతిపూర్వపక్షీణాంభిప్రాయః....

(అవిభాగేనైతి) యథాతథ్యేనస్వరూపందృష్టమస్తు- తతఃకిమిత్వత్రాహ (స్వాత్మనఃస్వరూపంహితి) స్వరూపైక్యవ్యాప్త్యైర్గమహ (యతత్సామ్యే) (అహంబ్రహ్మస్త్యేవానుభవతీతి) అహమర్థసృతత్వర్వైత్యేనతద్బుద్ధిశబ్దయోశ్చతత్వర్వైత్యైతథాత్వేనానుభవతీత్యర్థః. (నక శ్చిద్విరోధః) సహశ్రుతేర్భక్త్యసాహిత్యపరత్వా, బోధ్యసాహిత్యస్యబ్రహ్మవర్వైత్యేనానుభవేనవిరోధత్వార్థః. ఉక్తప్రకారవివాదిభాగః- సమస్వరూపైక్యమవిభాగః- తథాసతిపూర్వాపరవైఖ్యేభూతిత్వాహ (బ్రహ్మప్రకారతయైతి)...

చరేత్వత్ర *సతత్రపర్యేతిత్యధికరణాధికరణ్యభావేనో, పసమ్మతైకర్తకర్తృభావేన, చభేదంపూర్వపక్షీకృత్య- *తత్త్వమనీత్యాదివాక్యైః పరమాత్మనీర్దృష్టత్వా, దృఢాదర్శనంఫలత్వా, స్పృహీనముద్రనిదర్శనాదిభి, క్వావిభాగంనీర్దాప్తయన్తి. *స్వేమమిన్ద్రుప్రతిష్ఠితఇతివత్ *సతత్రపర్యేతిత్యాదీనామర్థః. అస్మిన్సత్యేవరవిద్యాప్రకరణస్థానాంముక్తాభేదశ్రుతీనాంగుణానుభవశ్రుతీనాంచాముఖ్యార్థత్వమితి - తాసామభేదశ్రుతీనాంచముఖ్యార్థత్వానుగుణఃపక్షేవప్రబలిః. భేదశ్రుత్యముఖ్యార్థత్వబోధి౭పరేమేమసిగమానః. ఔపాధికనామరూపప్రహణేనసంక్షేపేదృష్టాన్తీనదీనముద్రఘటకరకాకాశాదిరితీసర్వముపపన్నం. అస్యేతు *సహబ్రహ్మణా *యథోదకంకుడ్యేకుడ్యమానీక్రంతాదృగేవేత్యత్ర తాదృక్త్వముక్తం- సతుతద్భావః. *సర్వేషాత్మస్వస్వమతీత్యాదిభేదవ్యవదేశా; ముక్తస్యస్వపరవిజ్ఞానవత్తయాసామ్యప్రళయయోగవవిభాగశక్తి మత్తయానిర్వాహణోగాత్, *కుకస్యర్వగతోభూత్వాసర్వాత్మాసర్వతోముఖః ప్రత్యభావతథర్వాత్మాభోశబ్దేనానునాదయన్నిసర్వాత్మభూతసామ్యసూత్రజాదిదర్శనా, ద్వేదావైతేషు *యపివంవేదాహంబ్రహ్మస్త్యేనవిదంసర్వంభవతీత్యాత్మాతోముక్తస్యసర్వాత్మభావస్సంక్షేపమాత్ర

౫॥ సూ.

బ్రాహ్మణజై మినిరుపన్యాసాదిభ్యః॥

ప్రత్యగాత్మనఃపరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యనివృత్తిరొధానస్య స్వరూపావిర్భావపవేత్యుక్తం- తత్రయేన
 స్వరూపేణాయమావిర్భవతి- తత్స్వరూపంశ్రుతివైవిధ్యాద్విచార్యతే. కిమపహతపాస్తత్వాదికమేవాస్యస్వ
 రూపమితి తేనరూపేణాయమావిర్భవతి- ఉతవిజ్ఞానమాత్రమేవేతి తేనరూపేణ-అథోభయోరవిరోధత్యుభయ
 రూపేణేతి. కింతావత్ప్రప్తం. బ్రాహ్మణజై మినిరాచార్యోమన్యతే. బ్రాహ్మణ-అపహతపాస్తత్వాదినేత్య
 ధ్యః. అపహతపాస్తత్వాదయోహిదహరవాక్యేబ్రహ్మసమ్బద్ధితయాశ్రుతాః. బ్రాహ్మణేతికుతోఽవగమ్యతే.
 (ఉపన్యాసాదిభ్యః) ఉపన్యస్యదైహిబ్రహ్మగుణాఃఅపహతపాస్తత్వాదయఃప్రత్యగాత్మనోపి ప్రజాపతివాక్యే
 యతత్ప్రపహతపాస్తత్వాదినా * సత్యసజ్జుల్యత్యుక్తైః. ఆదిశబ్దేనసత్యసజ్జుల్యత్వాదిగుణాయత్యాఃజ
 తుణాదయః *జక్షతీ-ఇత్రమమాణిత్యాదివాక్యోవగతావ్యవహారాగృహ్యంతే. అతపభ్యఉపన్యాసాదిభ్యః
 ప్రత్యగాత్మనోవిజ్ఞానమాత్రస్వరూపత్వంసమన్వవతీతిజై మి నేర్చ్యతమ్.

మితిపూర్వపక్షంకృత్యా- భోక్తృభోగ్యశ్వరైర్జలజలవత్, క్షీరేనీరవ, దవిభాగంగచ్ఛతి - నామరూప ప్రవిలయ ప్రతిపాదనసామానాధికరణ్యాభ్యాం,
 *పరేవ్యయైసర్వవికంభవస్తీత్యాదిశ్రుతే, శ్చ. శక్తిభేదస్యవిద్యమానత్వాత్ భేదవాదాలిరుద్ధాః. అవిభాగావత్రావపిస్వపరసమ్బాధఉపపన్నః-ఘ
 ణుపైవివకరణాధీనజ్ఞానత్వేనమృతకరణత్వాభావాత్. అతఃస్థితవివసర్వాత్మభావేశరీరభేదేనవిహస్తుమిచ్ఛతీతే - విహరతితిస్థితాయన్తి. అస్మిన్
 పక్షేపూర్వపక్షేన్విధానవ్యత్యక్తకూత్రైణభేదః- నత్వర్థతః- స్వపరసమ్బాధవిభాగశక్త్యనవగమాత్, తత్తార్యసమ్బాధస్యప్రభగ్యవహారాణాంచవిద్య
 మానత్వాత్, కదాచిదసమ్బాధేనాపివిష్కరితీతే. తదయం క్తం- కరణానమేక్షజ్ఞానస్యసజ్జుల్యకాభావాత్. యద్యప్యసమ్బాధః- తథాపిఘణు
 త్తసాంపరస్పరైక్యాభావాత్తద్వన్మవిభాగః. దేహాద్యపాధిసమ్బాధాన్మపరస్పరైక్యమిచ్ఛతీ-త్వమాత్మేచి తత్త్వాదివభేదోమరవన్నవః. అచితశ్శక్తి
 మాత్రశేషత్వాభావాన్మానావనత్వాత్తస్మాద్భేదఇతితే. తస్మిన్సమ్బాధేపితస్మిన్స్వరాత్సర్వజ్ఞాద్భేదస్యాదేవ- అన్యతరగరిభేదకధర్మస్యవిద్య
 మానత్వాదేవ. కించ- యద్యయంతిర్దిధిరవిభాగః- అన్యత్విధానైభ్యుపగమస్యాత్. నహ్యభ్యస్తభేదనివృత్తిః- బ్రహ్మజ్ఞానపక్షప్రసక్తాత్, నాప్యాసా
 ధికభేదనివృత్తిః- భాస్కరమతాదవిశేషాసాతాత్. నాప్యేకసముదాయాన్తర్భావః- దేవదత్తస్యపరిపత్నామానాధికరణ్యవత్ *సజ్జదంసర్వమితిసా
 మానాధికరణ్యస్యముఖ్యత్వాయోగాత్. నాపిసర్వభాభేదనివృత్తిః- శక్తితీతేభేదస్యాభ్యుపగమాత్. విభాగశక్తివ్యతిరిక్తభేదాభావఇతితే. కింతదావి
 భాగోనాస్తి- కింతువిభాగశక్తిరేవేతిమతం. తన్న- అణుత్వసృష్టితత్వాత్. అణుత్వంత్యక్తం- నవా. త్యక్తంచేత్- నర్జవఘటమహిధరాదీనామివస్వరూ
 పగతపమాణవిరహేణలయాభ్యుపగమేస్వరూపానిత్యత్వమేవస్యాత్. నచేత్- విభాగశక్తివ్యతిరిక్తభేదస్యస్థితోనావిభాగః. కించ- విభాగశక్తివ్యతిరిక్త
 నిత్యభేదానభ్యుపగమే- విభాగశక్త్యాకదాచిదాత్మానంవిభజ్యవిహరన్ముక్తకింపూర్వముక్తవిహత్తావా - రామకృష్ణాదివత్సరమాత్మైకదేశోవేతివిశయ
 సతి- ఇదానీముద్భారశీకరస్యపూర్వప్రతీనశీకరాంతానస్యత్వ నిశ్చయస్యేవదేవదత్తాత్మానస్యత్వనిశ్చయస్యమగ్నరత్వాన్ముక్తేశ్వరాంశ నజ్జర
 స్యాత్. తతశ్చకదాచిన్ముక్తస్యాపిజగద్వ్యాపారసమ్భవస్యాత్. ఈశ్వరస్సర్వజ్ఞత్వాత్పక్షిమాత్రావశేషమమిముక్తమన్తీర్గంజానాతీతనజగద్వ్యా
 పారప్రసజ్జఇతితే. తర్హ్యనజ్జీర్ణతయాజ్ఞానంభేదకాకారేణవిహస్వరూపభేదేనవావిహాననుపపన్నమితివిభాగశక్తివ్యతిరిక్తభేదాభావరూపావిభా
 గోఽనుపపన్నః. భోక్తృభోగ్యశ్వరాణాంవిరుద్ధస్వభావత్వాచ్చముక్తస్యైరవిభాగోఽప్యనుపపన్నః. అతఃపూర్వపక్షేద్విశేషనిధిరుపపాదా.....
 అవిభాగేనదృష్టత్వాధికరణంసమాప్తమ్.

౫॥ సూ. బ్రాహ్మణజై మినిరుపన్యాసాదిభ్యః॥ అపాన్తరసజ్జతిమాహ (ప్రత్యగాత్మనఇతి) ప్రధమాధికరణేనసజ్జతి
 త్యర్థః. (అపహతపాస్తత్వాదికమేవేతి) ఏవకారేణస్వప్రకాశత్వవ్యాప్యత్తి. (విజ్ఞానమాత్రమేవేతి) మాత్రశబ్దేనఅంతఃకారోజాద్యభ్యుదానః. ఏ
 వకారేణగుణాప్తకభ్యుదానః. కింగుణాప్తకవిశిష్టమేవాస్యస్వరూపం - ఉతవిజ్ఞానమాత్రమేవ - ఉతోభయంస్వరూపం. కింగుణాప్తకవైశిష్ట్యాజ్ఞాన
 మాత్రస్వరూపత్వవిషయశ్రుత్యోప్రాబల్యదౌర్బల్యవిభాగోయుజ్యతే- నేతి. తయోఃకిమవిరోధస్సమ్భవతి- నేతి. *విజ్ఞానఘనపవేత్యవధారణం కింగు
 ణాన్తరంవ్యావర్తయతుంశక్నోతి- నేతి. యదాఽవధారణంగుణాన్తరవ్యావర్తనక్షమం - తదానీమవిరోధాసమ్భవేనప్రాబల్యదౌర్బల్యవిభాగాశ్రయ
 ణస్యన్యాన్యాత్వాదృపిద్వయపక్షయోఽనుపపన్నాః. యదానవ్యావర్తనక్షమం - తదావిరోధాభావేనప్రాబల్యదౌర్బల్యవిభాగాశ్ర
 యణస్యాన్యాత్వాదుభయస్వరూపత్వం. అపహతపాస్తత్వాదేకభంబ్రాహ్మత్వమిత్త్యత్రాహ (అపహతపాస్తత్వాదయోహీతి) వ్యవహారాః-
 ప్రవృత్తయః. (నసమ్భవతీతి) స్వరూపంజడం- జ్ఞానత్వేజ్ఞానాద్యాశ్రయత్వాయోగాదితిభావః.

౬॥ సూ. శ్లో॥ చిత్తతన్మాత్రేణతదాత్మకత్వాదిత్యోడులోమిః॥ శ్లో॥ చైతన్యమాత్రమేవాత్మ
నఃస్వరూపమితి తేనరూపేణావిర్భవతీత్యోడులోమిరాచార్యోమన్యతే. కుతః. (తదాత్మకత్వాత్) తావన్నాత్రా
త్మకత్వాదస్యప్రత్యగాత్మనః. * సయథానైధవఘనోనస్తరోబాహ్యః కృత్సీఽరసఘనపవ. ఏవంవాఅరేయ
మాత్మానస్తరోబాహ్యః కృత్సీఽప్రజ్ఞానఘనపవ * విజ్ఞానఘనపవత్యవధారణాత్ విజ్ఞానమాత్రమేవాస్యస్వ
రూపమిత్యవగమ్యతే. అతోఽస్యగుణాస్తరాభావాత్ * అపహతపాప్యైత్యాదయఃశబ్దఃవికారసుఖదుఃఖాద్య
విద్యాత్మకధర్మవ్యాప్తిపరాధితిచిత్తతన్మాత్రరూపేణావిర్భావత్యోడులోమిర్మతమ్.....

సమ్ప్రీతిభగవాన్బాదరాయణఃస్వమతేనసిద్ధాంతమాహ. *

౭॥ సూ. శ్లో॥ ఏవమప్యవన్యాసాత్పూర్వభావాదవిరోధంబాదరాయణః॥ శ్లో॥ ఏవమపి-విజ్ఞాన
మాత్రస్వరూపత్వప్రతిపాదనేసత్యపిసత్యకామత్వాదీనాంపూర్వోక్తానాంగుణానాంఅవిరోధంబాదరాయణ
ఆచార్యోమన్యతే. కుతః. (ఉపన్యాసాత్పూర్వభావాత్) ఔపనిషదాత్ *యఆత్మాపహతపాప్యైత్యాద్యవన్యా
సాత్ప్రమాణాత్పూర్వేషాం- అపహతపాప్యైత్యసత్యకామత్వాదీనామపిభావాత్-విద్యమానత్వాత్. తుల్య
ప్రమాణకానామితరేతరబాధోనయుజ్యత ఇత్యర్థః. నచవస్తువిరోధాదపహతపాప్యైత్యాదీనామవిద్యాపరికల్పిత
త్వంన్యాయ్యం-విశేషాభావాద్విపరీతంకస్మాన్మభవతీతిన్యాయాత్. తుల్యబలత్వేహ్యశక్యస్యావధారణస్యాస్య
పరత్వమేవన్యాయ్యం. ఏవమప్యవిరోధఇత్యభ్యుపగమ్యవదన్- జ్ఞానమాత్రమేవాస్యస్వరూపంనాన్యత్- విద
స్తీత్యయమర్థః * విజ్ఞానఘనపవత్యాదిభిర్నప్రతిపాద్యత ఇతిమన్యతే. కస్తర్హి * విజ్ఞానఘనపవత్యవధారణార్థః.
కృత్సీఽప్రత్యత్వాజడవ్యాప్తస్తస్వప్రకాశః- నాన్యాయత్తప్రకాశఃస్వల్పాపిప్రదేశోఽస్తీత్యయమర్థోవాక్యాదే
వమన్యతః * సయథానైధవఘనోనస్తరోబాహ్యః కృత్సీఽరసఘనపవ. ఏవంవాఅరేయమాత్మానస్తరోబాహ్యః
కృత్సీఽప్రజ్ఞానఘనపవతే. నచైవంప్రత్యగాత్మనోధర్మిస్వరూపస్యకృత్సీఽస్యవిజ్ఞానఘనత్వేష్యపహతపాప్యైత్య
సత్యసజ్జ-ల్పత్వాదిధర్మసమ్బంధోవాక్యాన్తరావగతోవిరుద్ధతే- యథానైధవఘనస్యకృత్సీఽస్యరసఘనత్వే
రసనేద్వియావగతేచతురాద్యవగతాః రూపకాతీన్యాదయోనవిరుద్ధతే. ఇదమత్రవాక్యతాత్పర్యం- యథా

౮॥ సూ. శ్లో॥ చిత్తతన్మాత్రేణతదాత్మకత్వాదిత్యోడులోమిః॥ శ్లో॥ (తేనేతి) సూత్రేభాష్యవత్ప్రతీయాస్త్యైరైశబోపచారికః.
(వికారసుఖదుఃఖాదీతి) ఆదిశబ్దాదుషేయోగ్రహణం. * విజరజిత్యాదిపదానినిర్వికారత్వపరాణి. విశోకః- నిర్దుఃఖః. సత్యకామః- సత్యం- అకాదాచి
త్కంసుఖమస్యేతిసత్యకామపదంకాదాచిత్కంసుఖరాహిత్యపరం- సతునిత్యంసుఖత్వపరం. సత్యసజ్జ-ల్పః- ఉపేయోహితః. సహ్యైషేకస్సత్య
సజ్జ-ల్పః. మోక్షసంసర్గే త్వేనరహిత ఇతివాపూర్వపక్షార్థః.....

౯॥ సూ. శ్లో॥ ఏవమప్యవన్యాసాత్పూర్వభావాదవిరోధంబాదరాయణః॥ శ్లో॥ విజ్ఞానమాత్రప్రతిపాదనపరత్వాపాతప్రతీతిః-వి
జ్ఞానఘనపవత్యాదివాక్యస్యాభ్యుపగమ్యపరిహరతి (ఏవమపిత్వాదినా) * అపహతపాప్యైత్యాదికవాక్యేసత్యపితృర్వపక్షీ కృత్యహ్యోడులోమిత
ముదీరితమితశక్తాయాంసూత్రతాత్పర్యమాహ (తుల్యప్రమాణకానామితి) ఏవకారకస్యచిద్వాక్యస్యశేషభూతతయానస్వతంత్రార్థప్రతిపాదకః-
అవధారణీయసాపేక్షత్వాదవధారణస్య. అతశ్శేషభూతేవకారస్వారస్యాయనశేషభూతపదజాతభజ్జకార్యః- అపితుశేషిణమభజ్జాశేషభూతభ
జ్జనివకార్యః. తస్మాదేవకారస్వారస్యార్థంవాక్యాన్తరగతాగుణానభజ్జనీయా ఇతివిజ్ఞానరూపత్వమపహతపాప్యైత్యాదికంచ తుల్యప్రమాణకత్వాదేవ
కారభజ్జేనాపిస్తీకర్తవ్యమిత్యర్థః. (నచవస్తువిరోధాదితి) వస్తువిరోధః- జ్ఞానస్యజ్ఞానాన్తరాశ్రయత్వాసమ్మవః. సకింవ్యాప్త్యాఽభిధీయతే- ఉతక్రు
తిబలాత్. వ్యాప్త్యాచేత్- జ్ఞానంకస్యచిద్భూతందృష్టమితిబ్రహ్మవతథాస్యాత్. క్రుతిప్రతిపన్నత్వాన్నగుణభూతమితిచేత్- తతపివక్రుతిబలాన్. తా
శ్రయత్వమప్యక్షీక్రియతాం. యత్తునజ్ఞానంజ్ఞానాన్తరాశ్రయమితి- తన్నజ్ఞానత్వప్రయత్నం- అపితుగుణభూతజ్ఞానత్వప్రయత్నం- ఆత్మనస్తుగుణ
త్వాభావాజ్ఞానస్వరూపస్యాపిజ్ఞానాశ్రయత్వేవ్యాప్తివిరోధాపి నాస్తీత్యసంశ్చయం. (విశేషభావాదితి) ఉభయమపిక్రుతిసిద్ధత్వాదిశేషేనాన్వేష్య
వాధకం- భాధకంచేత్- విపర్యయేణస్యాదిత్యర్థః. అశక్యస్య- గుణాన్తరాభావేననిర్విఘ్నముశక్యస్య. అన్యపరత్వం- అవిరుద్ధార్థాన్తరపరత్వం. అభ్యుపగ
మ్యవదతస్తాత్పర్యమాహ (ఏవమపితి) అపహతపాప్యైత్యాదివిరుద్ధప్రతీత్యభావంమన్యత ఇత్యర్థః. తమేవచోద్యపూర్వకముపపాదయతి (కస్తర్హిత్వా
దినా) వాక్యాదేవగుప్యకత్వంవాక్యైకదేశభూతదృష్టాన్తవాక్యేనోపపాదయతి (సయథేతి) ఆత్మనస్సర్వత్రవిజ్ఞానఘనత్వంస్యాత్- తతఃకింగుణా
శ్రయత్వస్యేత్యత ఆహ (నచైవమితి) * సయథేతిదృష్టాన్తవాక్యేపవరోధఃకథమవగత ఇత్యత్రాహ (యథేతి) దృష్టాన్తవాక్యతావధారణస్యకోర్థః.

రసవత్స్వప్రసూనిమత్వగాదిప్రదేశభేదేనరసభేదేనత్యపిన్దైవమనస్యసర్వతైరికరసత్వం- తథాన్యో
పిసర్వత్రవిజ్ఞానస్వరూపత్వం-స్వప్రకాశస్వరూపత్వమిత్యర్థః.....
బ్రాహ్మణికరణంసమాప్తమ్.

౮॥ సూ.

శ్లో॥ సజ్జల్పాదేవతచ్ఛ్రీతే॥ శ్లో॥

ముక్తిపరంబ్రహ్మసంసమద్యజ్ఞానస్వరూపోఽపమాతపాస్త్యత్వాదిసత్యసజ్జల్పత్వపర్యవ్రతగుణకఆ
విర్యవతీత్యుక్తం. తమధికుత్యతస్యసత్యసజ్జల్పత్వప్రయుక్తావ్యవహారాఃప్రాయనైః *సతత్రవర్యేతిజక్ష
తీగ్రహప్రమమాణఃస్త్రీభిర్వాయానైర్వాజ్ఞాతభిర్వైతి. కిమస్యజ్ఞాత్యాదిప్రాప్తిఃప్రయత్నాన్తరసాపేక్షా-
ఉత్తరమపురుషస్యేవసజ్జల్పమాత్రాదేవభవతీతిపితయే - లాకేరాజాదీనాంసత్యసజ్జల్పత్వేనవ్యవప్రి
యమాణానాం కార్యనిష్పాదనైప్రయత్నాన్తరసాపేక్షత్వదర్శనాదస్యాపితత్వాపేక్షా.

తస్మాదప్రజ్ఞానశక్తక, ఇత్యత్రాహ (ఇదమత్రవాక్యతాత్పర్యమితి) ప్రదేశభేదజడత్వంవ్యావర్త్యమిత్యర్థః. విజ్ఞానస్వరూపత్వమిత్యేతద్వాచ
ప్తే (స్వప్రకాశస్వరూపత్వమితి)

పరేతుత్యతీయంనూ త్రమేవంవర్తయన్తి- జ్ఞానమాత్రస్వరూపత్వేపిసర్వసజ్జల్పత్వాదీనాంవ్యావహారికత్వాదవిరోధంబాదరాయణోమన్యత
ఇతి. తదయుక్తం - వ్యావహారికత్వాశ్రయణస్యవిరోధఫలత్వేనఅవిరోధనూత్రప్రణయసస్సనిష్ప్రయాజనత్వాత్, సమ్యవత్సవిరోధాదుభయసార
మాన్యవిరోధఫలభూతవ్యావహారికత్వాశ్రయణాదాగాత్, సత్యకామత్వాదీనాందుఃఖాద్యభావపరత్వేననిర్వాహేభిమతేతేషాంపదానామముఖ్య
త్వా, చ — అపరైరవిరోధః. — అన్యేషాంపక్షేననూత్రరూపేణసర్వాత్మభావేనస్తి తవివాన్యేనవిధత్తెనరూపేణనానాశరీరవర్తినివిహర
తీతియమక్తం- తస్మిరూప్యం. కింస్వరూపంసర్వాత్మభావేనత్యతి - విసర్వతాజ్ఞానేనాపితితశరీరావిహరతిత్యభిప్రాయః - తత్రస్వరూపస్యవర్తమాన
భావోఽనుపపన్నః- అణుత్వాత్. తత్ప్రవేశనసన్మాత్రయిహ్మతాపత్రిజలబిన్దోబ్ధిమత్ప్రహణేనసముద్రతాపతిత్వల్యా - తత్శబ్దబుద్ధుమాణస్య
తరస్యస్వప్రకాశప్రచీనవిష్టువితేషాశ్రయత్వనిర్ధారణవద్విసర్వతోజ్ఞానస్యముక్తాత్మవిశేషాశ్రయత్వనిర్ధారణా దాగాన్మముక్తావిహరతీతివక్తవ్యంయు
క్తం. ననుముక్తస్యాత్మభావోనామజలబిన్దోస్సముద్రఇవనభేదకాకారప్రహణేనయః- కింతుక్షీరసీరస్యేనభేదకాకారాప్రహణేనసంసర్గః. తస్య
చస్వరూపస్యవిసర్వణసక్తోచవిభాగావిభాగవిషయాశ్చక్తవ్యస్యన్తి. అతోవిభాగశక్త్యావిధక్తవికదేశోపిహరతీతిచేత్. విధక్తాంశంకియదన్యూభాతి-
ఉతాహమితి. ఆద్యేవసోఽంశోఽనాదిశ్చేత్ - ధర్మభూతనిత్యజ్ఞానవికాసాద్యభ్యుపగమాదన్దీయవిషవత్సన్యాత్. సాదిశ్చేత్ - ప్రత్యగ్జ్ఞాదేశ
స్వరూపక్తయాపరిణామాన్నిర్వికారత్వశ్రుతిభిః. అహమితిభావించేత్ - తస్యామితిభావసూచనస్యవిధక్తస్యాంశస్యలంకాన్తరంకియదన్యూభాతి-
ఉతాహన్తయా. ఆద్యేవదాతాన్తాన్తరత్వం. విధక్తస్యాంశస్యాదిమత్త్వం, ద్రువన్యైకస్యపరిణామిత్వం, చస్యాత్. ద్వితీయేచపరస్పరాపేక్షయా
ఽహమితిభావసూచనాంశంకియహంచాహంచేతిసముచ్చయార్థభవతః- కిమహమేవేతి. ఆద్యేమిథోభేదకధర్మగ్రహణేనసాసముచ్చయవభాసాదా
గాత్వావర్తకధర్మగ్రహణంస్యాత్, జీవాన్తరవ్యవచ్ఛేదాద్భక్త్యగ్రహణంచస్యాత్. తత్రైదన్యూవాప్యప్తి, రహన్తయైకత్వం, చవక్తవ్యం- అ
తవికంప్రత్యేకస్యాహన్యూబిదన్యూచభానంవిరుధ్యేత. సముచ్చయసర్వమహమేవేతిభావించేత్ - తస్మిన్భేదకధర్మాభావాద్విధక్తత్వవాదోఽగ్గ
హస్యస్యాత్. అధిష్ఠేయదేహభేదసమృద్ధివభేదకాకారఇతిచెన్న - ధర్మభూతజ్ఞానసమృద్ధేనాపికరచరణాదీనామిధిష్ఠేయత్వోపపత్తయై. అత
స్సన్యాత్రరూపేణసర్వాత్మభావేనావస్థాన, మన్యేనవిధక్తరూపేణనానాశరీరవర్తినివిహరణం, చానుపపన్నం.

బ్రాహ్మణికరణంసమాప్తమ్॥

౮॥ సూ. శ్లో॥ సజ్జల్పాదేవతచ్ఛ్రీతే॥ శ్లో॥ అవాన్తరసజ్జతిమాహ (ముక్తఇతి) *విజ్ఞానఘనపివేతివత్ * సజ్జల్పాదేవేత్వవ
భారణస్యసజ్జల్పచసజ్జల్పయాచసజ్జతిరభిప్రేతా. (ప్రయత్నాన్తరేతి) ప్రయత్నశక్త్యసజ్జల్పవ్యతిరిక్తవ్యాపారపరః. సత్యసజ్జల్పత్వంకింప్ర
యత్నాన్తరసాపేక్షం- ఉతనేతివికయఇత్యర్థః. ముక్తస్యకింజ్ఞాత్యాదిప్రాప్తిఃప్రయత్నాన్తరసాపేక్షా- ఉతసజ్జల్పమాత్రమూలా. కిమస్యసత్యస
జ్జల్పత్వంరాజాదీనామివభవతి- ఉతపరమపురుషస్యేవ కిం * సజ్జల్పాదేవేత్వవభారణంరాజాదితుల్యతానివ ద్రయమంప్రభవతి-నేతి. కిమిశ్వ
రసజ్జల్పవత్త్వత్వసజ్జల్పస్యామోఘత్వంసమృద్ధవతి-నేతి. కిమస్యజ్ఞాతాదయోవ్యాపారాభ్యుపగమాచతయాబద్ధకాభవన్తి-నేతి. బద్ధకాశ్చేత్-
తస్సజ్జల్పస్యకర్మాధీనప్రతిఘాతసమృద్ధేనేశ్వరవత్త్వసజ్జల్పస్యామోఘత్వాభావేనావభారణస్య రాజాదితుల్యతానివ ద్రనాక్షమత్వాన్ముక్తస్యజ్ఞా
త్యాదిప్రాప్తిఃప్రయత్నాన్తరసాపేక్షాస్యాత్. యదాబద్ధకానభవన్తి-తదాముక్తాత్మనఃకర్మాధీనప్రతిఘాతాసమృద్ధేనశ్వరవదమోఘసజ్జల్పత్వస
మృదేనావభారణస్యరాజతుల్యత్వనివ ద్రనక్షమత్వాన్ముక్తస్యజ్ఞాత్యాదిప్రాప్తిఃసజ్జల్పమాత్రమూలాస్యాత్. (అస్యాపితత్వాపేక్షేతి)జ్ఞాత్యాదిప్రాప్తిః
ప్రయత్నాన్తరసాపేక్షేత్యర్థః. *సజ్జల్పాదేవేత్వవకారస్తు*విజ్ఞానఘనపివేతివదయోగవ్యవచ్ఛేదపరః-సత్యస్యయోగవ్యవచ్ఛేదపరఇత్యభిప్రాయః.

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే (సజ్జల్పాదేవతే) కుతః (తచ్చుక్తిః) *సయదిపితృలోక కామోభవతి సజ్జల్పాదేవాస్య పితరస్సముత్తేష్ట స్తీతిహి సజ్జల్పాదేవపిత్రాదీనాం సముద్ధానం శ్రూయతే. న చ ప్రయత్నాత్ రసవ్యపేక్ష త్యాభిధాయి శ్రుత్యంతరందృశ్యతే- యేనాస్య *సజ్జల్పాదేవత్యవధారణస్య *విజ్ఞానఘనపవేలివద్వ్యవస్థాపనం క్రియతే.

౯॥ సూ. *శ్లో॥ అతపవచానన్యాధిపతిః॥ యతోముక్తస్సత్యసజ్జల్పః- అతపవచానన్యాధిపతీశ్చ. అన్యాధిపతిత్వం హి విధినిషేధయోగ్యత్వం విధినిషేధయోగ్యత్వేహి ప్రతిహతసజ్జల్పత్వం భవేత్- అతస్సత్యసజ్జల్పత్వశ్రుత్యేవానన్యాధిపతిత్వంచ సన్ధం. అతపవ *సఃస్వరాధ్యవతీత్యుక్తమ్. సజ్జల్పాధికరణం సమాప్తమ్.

రాధాక్షే- (విజ్ఞానఘనపవేతివదితి) అనేన సజ్జల్పవిశేషాచ్యుక్తిః.

౯॥ సూ. *శ్లో॥ అతపవచానన్యాధిపతిః॥ సత్యసజ్జల్పత్వోపపాదకమిదం సూత్రం- జగ్జ్ఞాదివ్యాపారాణాం పుణ్యపాపరూపత్వేన సజ్జల్పప్రతిఘాతసమ్మవాన్లోఘనశ్చల్పత్వశ్చాప్యదానైనావధారణస్య చోచరాసకం హీదం. అక్షరాగ్రమాహ (యత ఇతి) అన్యాధిపతిత్వం వివృణోతి (విధినిషేధేతి) అనన్యాధిపతిత్వసత్యసజ్జల్పత్వయోరూపపాదోపపాదకభావం వ్యతిరేకేణ దర్శయతి (విధినిషేధయోగ్యత్వేహితి) నను సత్యసజ్జల్పత్వాద్విధినిషేధాయోగ్యత్వం- తదయోగ్యత్వాత్సత్యసజ్జల్పత్వమిత్యన్యోన్యాశ్రయ ఇత్యత్రాహ (అతస్సత్యసజ్జల్పత్వశ్రుత్యేవేతి) *సజ్జల్పాదేవత్యవధారణాసజ్జల్పచఃస్వతః ప్రాప్తః. ముక్తస్సజగ్జ్ఞాదివ్యాపారాణాం పుణ్యపాపరూపత్వముక్తతం. న చ తత్కల్పం- స్వస్తిజాంకర్షణలభాతేషు, తిరక్చాంవ్యాపారేషు, చవ్యభిచారాత్. అతస్సజ్జల్పకాభావాదసజ్జల్పచిలెనావధారణసత్య సజ్జల్పత్వం నీధ్యమితీత్యవశ్యాద్విధినిషేధాగోచరత్వంచ జ్ఞాపితమిత్యర్థః. ఉక్తతర్థాదుగృహీతం శ్రుత్యంతరంచ విధినిషేధాయోగ్యత్వే ప్రమాణమిత్యాహ (అతపవేతి) అనేన సూత్రస్థవశచాధ్యోవ్యాఖ్యాతో భవతి. ఏవమనేన సూత్రేణ ముక్తానామీశ్వరవద్భాగ్యగుణాస్వయః ప్రతిష్ఠాపితో భవతి- అచ హతపాపత్వం నామనపాపప్రధ్వంసవైశిష్ట్యం- అపితు పుణ్యపాపసహితీయవ్యాపారేషు సర్వపితృలసమ్మన్తానర్హత్వమిత్యత్రైవహి స్పృహంతం. అత్రానధిపతినితోక్తం- కింతు జ్ఞానన్యాధిపతితి. అత్రాయమని ప్రాయః- స్వాభావిక శేషిణః పరమపురుషాదనోనాధిపతిర్నుక్తస్యేతి. అన్యథాహ్యనధిపతిత్యేతావతా ౭౮౦. అన్యశ్చ జ్ఞానముద్రీహి సూచనార్థ ఇతిచేన్న- *అనన్యాధిపతిత్వకైవల్యేషామితివమానసద్భావాత్. అతా ౭౮౧ శబ్దసోప్రతిపాదక ఇతి సమ్ప్రదాయః.

పరేతు సజ్జల్పాదేవపిత్రాద్విజన్మమిముక్తో ౭౮౧ నన్యాధిపతిః- న స్వామిసంసర్జల్పయితీత్యేతదర్థపరమన్యాధిపతిశబ్దమాచుః. తత్త్రకోహేతుః. స్వామిపారతన్యస్యాపురుషార్థత్వాదిత్యేత్- పిత్రాదిపారతన్యైవ పితృత్వం. పిత్రాదయః ప్రియంకరాశ్చ స్యుః- అతస్తత్సజ్జల్ప ఇతిచేత్- తత్వామినోపితుత్వం. అతోనాయమర్థః పశన్యః. — అచరేమపితుల్యేయమనుపపత్తిః. — అన్యేతు *అతపవేతి సూత్ర మధికరణాస్తరమాచుః- సర్వేశ్వరత్వపరవాక్త్యర్థ క్తస్యాపీశ్వరో ౭౮౨ ధిపతితి పూర్వపక్షం కృత్వా- ముక్తస్సత్యసజ్జల్పాదేవనాన్యాధిపతిత్యాచుః. కథం. యః ఖహేతువిరహేణ ముక్తతవాచనాయోగాత్, యః ఖాసద్భావాదేవతస్మిన్ రనాయోగాత్, స్వతస్సిద్ధానస్తతయాతవాచన తస్మిన్ రనాయోగాత్, ప్రవృత్తసమీహతే, నివృత్తస్య ప్రవర్తనే, చ ప్రవృత్తినివృత్తివిషయసజ్జల్పయోగమోఘత్వప్రసక్తౌ, చ. *అథయేన్యథావిరుదన్య రాజానస్తేష్యలో కాభవ స్తీత్యన్యరాజవతీష్యలోకతాందర్యయన్తాత్కవిదో ౭౮౩ నన్యరాజత్వందర్యయతి. *సస్వరాధ్యవతీత్యాదేశ్చాయమేవార్థ ఇతి. అత్ర యామః- అధిపతిశబ్దస్య శేషివాచిత్యమభిమతంచేత్- తదప్రతిషేధం- శేషలక్షణస్య ముక్తాత్కనివిరోధాసమ్మవాత్. యదినియస్తృత్వం వివక్షితం- తచ్చముక్తం ప్రతిసమ్మవత్యేవ. తథాహి- నియమనశ్చైవ నియమనసామాన్యం వివక్షితం- తథాధారణమపి తదస్తరతత్వేన వివక్షితం స్యాత్. తత్రావదప్రతిషేధం- *సగుణాకాసమతీత్యేతాకాబ్రహ్మభూయాయకల్పతే. బ్రహ్మజ్ఞాహి ప్రతిష్ఠాహమితివనాత్. స్వేచ్ఛయావరప్రవృత్తినివృత్త్యోర్వరాత్పదసూచనియమనశిశేషేయదివివక్షితం- తత్ప్రతిషేధస్తావత్స్వపక్షవాహకః- *జగద్వ్యాపారవర్జమిత్యత్ర- ఉశ్వారాధీనం ముక్తస్య సజ్జల్పాది ప్రవర్తతే- అన్యజగద్వ్యాపారవర్జితేషు స్వభోగార్థేషు నిత్యం సజ్జల్పభూయాత్, మాభూత్తత్సజ్జల్పవిరుద్ధేషు జగద్వ్యాపారేష్య, త్యపవర్గప్రధానసమయవివేశ్వరస్సజ్జల్పయితీత్యభ్యుపగమాత్. అపవర్గప్రధానోక్తరకాలేతునతాదధీన్యమితిచేన్న- జగద్వ్యాపారవిషయసజ్జల్పత్వత్ప్రతిబంధితత్ప్రతిబంధకైవరసజ్జల్పస్య నిత్యసృవాతదాసంజాతస్య వావిద్యమానత్వస్యాపేక్షితత్వాత్. సహి ప్రతిబంధకాన్నిధౌకార్యప్రతిబంధసమ్మవః. అథమతం- ప్రాథమికసజ్జల్పజన్యః కల్పదతిశయో ముక్తాత్కతస్సర్వదా జగద్వ్యాపారం ప్రతిబద్ధాతి- న తదేశ్వరనియామ్యత్వం- న హ్యతిశయాధాయకానానియస్తృత్వం- ఆధాయకవిశాశేషాహితాతిశయస్య కార్యకరత్వదర్శనాదితి. తన్న- కల్పనాగౌరవప్రసక్తౌ. ఉశ్వరసజ్జల్పజన్యతిశయస్యస్థాయిత్యాభ్యుపగమాదపివరం హీశ్వరసజ్జల్పపైవ స్థాయిత్యోపపగమః. అతస్త్వవచనవ్యాఖ్యాతః. సర్వేశ్వరత్వవాచిత్య

౧౦॥ సూ.

శ్లో॥ అభావంబాదరిరాహ హ్యేవం॥ శ్లో॥

కింము క్తస్యదేహేద్విగ్రియాణినసన్తి ఉతసన్తి అథవాయథాసజ్జల్పంసన్తినసన్తిచేతివిశయే- శరీరే
ద్విగ్రియాణామభావంబాదరిరాచార్యోమన్యతే. కుతః (అహహ్యేవం) *సహజైశశరీరస్యసతఃప్రియాప్రియ
యోరపహతిరస్తి॥ అశరీరంవావసన్తంసప్రియాప్రియైస్పృశతఇతి- శరీరసమ్భుద్ధేమఃఖస్యవర్జనీయత్వమభి
ధాయ *అస్మాచ్ఛరీరాత్సముద్భూయవరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యస్వే నరూపేణాభిషిష్యద్యతఇతిముక్తస్యాశరీరత్వం
హ్యేహాశ్రుతిః.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ అభావంబాదరిరాహ హ్యేవం॥ శ్లో॥ ముక్తస్యశరీరేద్విగ్రియాణామభావంబాదరి
నిరాచార్యోమన్యతే. కుతః (వికల్పమననాత్) వివిధఃకల్పావికల్పః వైవిధ్యమిత్యర్థః. *సపకథాభవతిత్రై
ధాభవతిపశ్చాదాసప్తధేత్యాదిశ్రుతేః ఆత్మనపకథాస్యాచ్ఛేద్యస్యానేకథాభావాసమ్భవాత్ ప్రధాభావాదయః
శరీరనిబద్ధనాభివ్యవగమ్యతే. అశరీరత్వవచనంతుకర్తృనిమిత్తశరీరాభావవరం - తదేవహిశరీరంప్రియాప్రియ
హేతుః.

భగవాంస్తుబాదరాయణః స్వమతేనసిద్ధాస్తమాహ.

స్వారస్యభజ్యస్యాత్. *యస్యాత్తాశరీరమితిక్రుతివిరోధశ్చ- కాష్టాప్రాప్తంనియామ్యంహిశరీరం. సచాత్మశబ్దబద్ధమాత్రపరః - సర్వదేవసర్వ
భూతానాంబద్ధానాంతన్నియామ్యత్వస్యోక్త్యాత్. నాప్యన్యకరణవిషయః - అముఖ్యత్వాదాత్మశబ్దస్య, *యోమనసీతిష్టన్తిత్వనేసపునరుక్త్యా,
చ్ఛ. *యేనయేనథాతాగచ్ఛతితేనతేనసహగచ్ఛతీతిముక్తస్యపరమాత్మానువిధానక్రుతివిరోధశ్చ. నిత్యవ్యపరసాపేక్షత్వమిశ్వరప్రమితినిత్యపదార్థగ
తపరిమాణాదిమసర్వసమ్మతిపన్నత్వాత్సమ్భవతి.

సజ్జల్పాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ అభావంబాదరిరాహ హ్యేవం॥ శ్లో॥ (యథాసజ్జల్పమితి) అనేసజ్జతిర్భూతా. కింము క్తస్యదేహేద్విగ్రియాణిన
సన్తి-ఉతసన్తి-ఉతయథాసజ్జల్పంసన్తినసన్తిచేతి. తదర్థం *సపకథాభవతిత్యాదిక్రుతిశరీరత్వక్రుతిసంక్షోభయితుంశక్యోతి-నేతి. కిం *సపకథా
భవతిత్యాదిక్రుతిర్ముక్తస్యశరీరత్వంప్రతిపాదయితుంప్రభవతి-ఉతస. ప్రతిపాదనేపికింసశరీరత్వమాత్రంప్రతిపాదయతి-ఉతతస్యైచ్ఛత్వమప్యవగ
మయితి. తదర్థం *పకథాభవసల్పిథాభవనాదికంముక్తస్యశరీరేణవిధానమ్భవతి-ఉతస. అసమ్భవేచముక్తస్యబ్రహ్మనుభవైకభోగస్యతద్వ్యతిరీక్రదే
హసర్గాదావిచ్ఛాదికంసమ్భవతి- నేతి. అణోద్భవస్యానేకశరీరపరిగ్రహస్సమ్భవతి- నేతిచ. యదా౭నేకశరీరపరిగ్రహానసమ్భవతి, యదాచశరీ
రేణవినిపిత్రిథాభవనాదికముపపద్యతే-తదా *సపకథాత్వాదివాక్యస్యశరీరప్రతిపాదకత్వాభావేనాశరీరత్వక్రుతిసంక్షోభచనాసామర్థ్యాన్ముక్తౌ౭శ
రీరపివస్యాత్. యదా౭అణోరప్యనేకశరీరయోగస్సమ్భవతి, యదాచశరీరేణవినిపిత్రిథాభవనాదికముపపద్యంతం, బ్రహ్మనుభవైకభోగస్యదేహసర్గా
దీచ్ఛాచనస్యాత్, - తదాశరీరస్యావశ్యాపేక్షితత్వాదిచ్ఛాదీనాన్వయవ్యతిరేకత్వాధావాచ్ఛతత్ప్రతిపాదకవాక్యేనాశరీరత్వక్రుతిసంక్షోభచేసతిముక్తస్య
శరీరపివస్యాత్. యదా౭నేకశరీరపరిగ్రహాపపత్తిః, అనేకథాభవనంచశరీరసాపేక్షం, బ్రహ్మనుభవైకభోగస్యదేహసర్గాదావిచ్ఛాచనమ్భవతి, -
తదాన్మైచ్ఛశరీరప్రతిపాదకమేణ *సపకథాభవతిత్యాదివాక్యేనాశరీరత్వక్రుతిసంక్షోభచేసతిముక్తౌయథేచ్ఛంసశరీరో౭శరీరచ్ఛస్యాదితి. (శరీరే
ద్విగ్రియాణామభావమితి) అభావప్రతిసమ్మన్ధికిమిత్యపేక్షాయాం *సర్వభావఇతిసూత్రస్థతనుశ్చైవప్రతియోగివిశేషావగమఇతిభావః. (శరీరసమ్మన్ధ
ఇతి) శరీరత్వప్రయుక్తంఃఖశేతుత్వమితిభావః. ఏవమశరీరపివత్యేకకపక్షః.

౧౧॥ సూ. శ్లో॥ అభావంబాదరిరాహ హ్యేవం॥ శ్లో॥ అత్రశరీరవాచిశబ్దానక్రుతిఇత్యత్రాహ (ఆత్మనపకథాస్యై) ద్విధాశబ్దా
దీనాంభర్తృభేదపివస్వారస్యం-తదర్థమకరోద్విధేత్యాదిప్రయోగాత్, ద్రవ్యత్వపుణితిత్వాదిజానిసంజాగాదిగుణపరిస్పర్శరూపక్రియాసహసా
న్విలేపిషుపేద్విధామిథానహస్తకౌ౭భూదిప్రయోగాభావా, చ్ఛ. తథాప్యాత్మనిస్వరూపభేదాసమ్భవాత్ శరీరద్వారకమిత్యర్థః. తద్వ్యశరీరత్వపి
క్రుతిఃకథమిత్యత్రాహ (అశరీరత్వవచనంస్యై) స్వవాక్యేనైవతమపహదయతి (తదేవహితి) ప్రియాప్రియహేతుతయాశరీరస్యనిశేధాత్. ప్రి
యాప్రియయోశ్చకర్తృఫలత్వాత్, కర్తృత్వశరీరవిషయోనిశేధఇత్యర్థః. అతస్యశరీరత్వక్రుతిప్రతిపాదకాభావాత్, కాదాచిత్కహేత్వస్తరానుకైశ్చ
సర్వదాసశరీరత్వంభవతిమితిసూత్రాధిప్రాయః.

౧౨॥ సూ. శ్లో॥ ద్వాదశాహవచుభయవిధంబాదరాయణోతః॥ శ్లో॥ సజ్జ-ల్పాదవేత్యేత
చతశ్చజైనవరామ్యశ్యతే. అతపవ - సజ్జ-ల్పాచుభయవిధం - సశరీరమశరీరంచముక్తంభగవాన్బాదరాయ
ణోమన్యతే- ఏవంచాభయీశ్రుతిరుపపద్యతే. (ద్వాదశాహవత్) యథా *ద్వాదశాహవస్థాకామాఉపే
యుః *ద్వాదశాహేనప్రజాకామంయాజయేదిత్యుపైతియజతిచోదనాభ్యాంసజ్జ-ల్పభేదేనసత్రమహీనంచ
భవతి.....

యదాశరీరాద్యుపకరణవత్త్వం - తదాతానిశరీరాద్యు
పకరణాని స్వేనైవసృష్టానీతినాస్తి నియమ ఇత్యాహ.

౧౩॥ సూ. శ్లో॥ తస్యభావేనన్యవచుపవత్తైః॥ శ్లో॥ స్వేనైవ సృష్టతనుప్రభృత్యుపకరణా
భావేవరమపురుషసృష్టేరుపకరణైర్భోగోపవత్తైఃసత్యసజ్జ-ల్పాపిస్వయంనసృజతి. యథా స్వప్నే *అథర
థాకరథయోగాకపథస్సృజతేఇత్యారభ్య *అథవేత్రాకపుష్కరిణ్యఃప్రవన్త్యఃసృజతేసహికర్తైః *యప
మసుప్తైముజాగర్తకామంకామంపురుషోన్మిమాణః। తదేవశుక్రంతద్భ్రష్టాతదేనామృతముచ్యతే। తస్మిన్కాలా
కాశ్చిత్తాస్సర్వేతదనాత్యేతికశ్చనేతిశ్చశ్వరస్సృష్టైరభాద్యుపకరణైర్భోగోభుజై-తథాముక్తోపిలీలాప్రవృత్తేనే
శ్వరేణసృష్టేఃపితౄలోకాదిభిర్గీలారసంభుజై.

౧౪॥ సూ. శ్లో॥ భావేజాగ్రద్వత్॥ శ్లో॥ స్వసజ్జ-ల్పాదేవసృష్టతనుప్రభృతి పితౄలోకాద్యు
పకరణభావేజాగ్రత్పురుషభోగవస్తుక్తోలీలారసంభుజై. పరమపురుషోపిలీలార్థందశరథవసుదేవాదిపితౄలోకా
దికమాత్మనఃసృష్ట్యాతైర్మనుష్యధర్మలీలారసంభుజై - తథాముక్తానా మపిస్వలీలాయైపితౄలోకాదికం
స్వయమేవసృజతికదాచిత్, కదాచిచ్ఛముక్తాఃసత్యసజ్జ-ల్పత్వాత్పరమపురుషలీలాన్తర్గతస్వపితౄలోకాది
కంస్వయమేవసృజన్తి, తీసర్వముపవన్నం.

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ ద్వాదశాహవచుభయవిధంబాదరాయణోతః॥ శ్లో॥ అతపదంవ్యావప్తే (సజ్జ-ల్పాదేవేతి) త్రిభావనాదే
న్మైత్వాకాక్షాయాంసప్యసజ్జ-ల్పత్వక్రూతిరేవపూరయతి- వ్యాపారాన్తరేషుపితవ్యైవహేతుత్వశ్రవణేనాచిత్వాదితిభావః. సూత్ర, స్వవాక్యాగ్రహ
ణ (అతపవేతి) ఉభయో శ్చ, తితిసశరీరత్వాశరీరత్వక్రూతీనవత్తే. అశరీరత్వక్రూతేకర్తృత్వశరీరపరత్వముక్తం- కర్తృత్వశరీరాభావశ్చసర్వదా
౭. స్తి - తత్కర్తృకదాచిదశరీరత్వేనా ప్రమాణం. నైవం- ప్రమాణరయ్యాదివత్తేతత్వాభావత్. సత్యసజ్జ-ల్పాదివాక్యానుగృహీతయాసశరీరత్వ
క్రూత్యాంయథేద్దశరీరత్వేచాభ్యుపగతేసత్యశరీరత్వక్రూతిరప్యర్థవత్, సశరీరత్వక్రూతిరప్యథాధితా, స్యాదితిభాష్యార్థః. (సజ్జ-ల్పభేదేన) సత్ర త్వేహి
నత్వేచప్రామాణికేసత్ర తత్ప్రయోగవిశేషే. ముసక్తల్పభేదోనియామకఇత్యర్థః. బహుయజమానసక్త-ల్పత్వత్తం. ఏకస్యసక్త-ల్పాదహీనమ్.

పూర్వసూత్ర సన్దర్భము త్తరసూత్రాగ్ధంసంక్షిప్తసూత్ర మవతారయతి (యదేతి)

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ తస్యభావేనన్యవచుపవత్తైః॥ శ్లో॥ (పరమపురుషసృష్టైః) అద్వారకసృష్టైరిత్యర్థః. (భోగోపవత్తైః) దేహదిసృష్టై
ర్భృహ్మసుభవానన్తర్గతత్వే. తతపవతదిచ్ఛాద్యసమ్మవే, ౭. భ్యుపగమ్యమానేపివికథాభవనాది శ్రవణదిలా. తదనుగుణ ప్రకారపరికల్పనేననిర్వాహేనా
న్యాయ్యైతిభావః. (యదేతి) అస్యనిర్వాహస్యాచిత్తప్రదర్శనార్థంసూత్రే సన్దర్భదృష్టాదోపాదానమిత్వశ్చప్రయోగసార్థత్వమాహ.

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ భావేజాగ్రద్వత్॥ శ్లో॥ సూత్రంయోజయతి (స్వసజ్జ-ల్పాదేవేతి) ననుముక్తస్యపిత్రాదిసర్గసాపేక్షత్వేబ్ర
హ్మసుభవాదన్యపరత్వం, బ్రహ్మజిభోగ్యతావైకత్వం, పిత్రాదీచ్ఛాయాఅకర్తృత్వత్వం, చనస్యాదితిశ్చాయామహ (పరమపురుషాపేతి) పితౄలో
కాదిసృష్టైర్భగవల్లీలాన్తర్గతత్వేనిదర్శనందశరథాదిసృష్టిః. తదన్తర్గతత్వాదేవపిత్రాదిసృష్టావపిముక్తస్యన బ్రహ్మసుభవాదన్యపరత్వం. బ్రహ్మసమ్మ
ద్గీలీలావిశేషస్యానుకూలత్వం బ్రహ్మణః ప్రియతమత్వాతిశయనిబద్ధం. అతపవన బ్రహ్మణః ప్రాప్యత్వవైగుణ్యం. ముక్తాత్మనాంపిత్రాదీచ్ఛాయా
అకర్తృత్వత్వంభగవతోవసుదేవాదికల్పనేచ్ఛాయాఇవోపపన్నమిత్వార్థః.

నన్వాత్మాణుపరిమాణత్వక్తం. కథమనేకశరీరేష్యేకస్యాణోరాత్మాభిమానసమ్భవత్వత్తాహ

౧౫॥ సూ. శ్లో॥ ప్రదీపవదావేశస్తథాహిదర్శయతి॥ యథాప్రదీపస్త్యేకస్యైకస్మిన్
చేశేవర్తమానస్యస్వప్రభయాదేశాన్తరావేశః- తథాత్మనోష్యేకదేహస్థితస్త్యేవస్వప్రభాయాపెణచైతన్యేన
సర్వశరీరావేశోనానుపవన్నః. యథాచైకస్మిన్పిదేహేహృదయాద్యేకప్రదేశవర్తినోపిచైతన్యవ్యాప్త్యాసర్వ
స్మిన్దేహాత్మాభిమానః- తద్వత్. ఇయాన్విశేషః- అముక్తస్యకర్మణాసజుః- చితజ్ఞానస్యదేహోన్తరేష్వాత్మా
భిమానానుగుణావ్యాప్తిర్నసమ్భవతి-ముక్తస్యత్వసజుః చితజ్ఞానస్య యథాసజుః- ల్పమాత్మాభిమానానుగుణా,
వ్యాప్తిరిదమిత్రమాణానుగుణా, చనానుపవన్నా. తథాహిదర్శయతి*వాలాగ్రశతభాగస్యశతభాగభృతస్య
చ। భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయస్సచానన్వాయకల్పతల్లి. అముక్తస్యకర్మనియామకం - ముక్తస్యతుస్వేచ్ఛేతివిశేషః.

ననుపరంబ్రహ్మప్రాప్తస్యాన్తరబాహ్యజ్ఞానలూపందర్శయతి శ్రుతిః * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసమ్పరివృ
క్తైరబాహ్యంకించనవేదనాన్తరమితి. తత్-థంముక్తస్యసార్వజ్ఞ్యముచ్యతే. తత్ప్రాప్తరం.

౧౬॥ సూ. శ్లో॥ స్వాప్యయసమ్మత్వోరన్యతరాపేక్షమావిమృతంహి॥ నేదంవచనం
ముక్తవిషయం- అపితుస్వాప్యయసమ్మత్వోరన్యతరాపేక్షం. స్వాప్యయః- సుషుప్తిరిత్యుక్తం. సమ్మత్తీశ్చమర
ణం. *వాక్సనససమ్మద్యతథిత్యారభ్య * తేజఃపరస్యాందేవతాయామితివచనాత్తయోశ్చావస్థయోఃప్రాజ్ఞ
ప్రాప్తిర్నిస్సమ్బాధత్వంచవిద్యేతే. అతస్తయోరన్యతరాపేక్షమిదంవచనం. సుషుప్తిమరణయోర్నిస్సమ్బా
ధత్వం, ముక్తస్యచసర్వజ్ఞత్వం, మావిమృతంహిశ్రుత్యా- *నాహఖల్వయమేవంసమ్ప్రత్యాక్షానంజానా
త్యయమహమస్మీతిసో ఏవేమానిభూతాని వివాశమేవాపీతోభవతి నాహమత్రభోగ్యంపశ్యామీతి - సుషుప్తివె
ళాయాంనిస్సమ్బాధత్వముక్త్యా తస్మిన్నైవవాక్యముక్తమధిక్రమ్య *సవాపవదివ్యేన చతుషామనసైతా
కామాకావశ్యకరమతేయపతేబ్రహ్మణోకఇతిసర్వజ్ఞత్వముచ్యతే, తథా *సర్వంహవశ్యఃపశ్యతీసర్వమాపా
తీసర్వశితిచస్పష్టమేవసర్వజ్ఞత్వముచ్యతే, తథామరణేచనిస్సమ్బాధత్వం *ఏతేభ్యోభూతేభ్యస్సముక్తా
యతాన్యేవానువిసశ్యతీత్యుక్తం. నపశ్యతీత్యర్థః. అతఃప్రాజ్ఞేనాత్మనేతివచనంస్వాప్యయసమ్మత్వోరన్యతరా
పేక్షమ్.

అభావాధికరణంసమాప్తమ్.

ఉత్తరసూత్రశ్లోకామాహ (సన్నితి)

౧౭॥ సూ. శ్లో॥ ప్రదీపవదావేశస్తథాహిదర్శయతి॥ అత్రప్రక్షవ్యంసర్వం *గుణాద్వాలాకవదిత్వత్తాపేక్షితత్వాదుక్తం.
స్వరూపస్యైకదేశస్థత్వేపిభర్తృస్యప్రదేశాన్తరేకార్యకర్తృమాత్రందృష్టావోపజీవ్యం. తర్హివత్ప్రదర్శనాన్విజ్ఞానేనాధిష్ఠితిత్వత్తాచ (ఇయాని
తి) (ఆత్మాభిమానానుగుణే) ప్రవర్తకత్వకైవిశిష్టత్వర్థః. ఆత్మాభిమానోహిశరీరత్వాభిమానః-తదేకప్రవర్త్యంహిశరీరం-తత్ప్రేరకత్వంశరీరత్వమి
తి. ఇదమితిగ్రహణానుగుణే- ప్రకాశకత్వకైగుత్తా. (తథాహిదర్శయతి) స్వరూపాణుత్వే, జ్ఞానేనానేకశరీరతోష్టపత్రా, చక్రతిరస్తీత్యర్థః.
అముక్తేష్వపిసాధర్యాదిష్వనేకశరీరపరిగ్రహేద్యత్వతే- ముక్తస్యకోభేదః, ముక్తోనేకశరీరపరిగ్రహక్షమశ్చేత్ - పూర్వావస్థాయామపికోత్తి,
త్యత్తాచ (అముక్తస్యకర్మతి).....

ఉత్తరసూత్రశ్లోకామాహ (సన్నితి)

౧౮॥ సూ. శ్లో॥ స్వాప్యయసమ్మత్వోరన్యతరాపేక్షమావిమృతంహి॥ * సతాసోమ్యతదాసమ్మనోభవతీత్యాదిభిఃస్వాపే
బ్రహ్మసమ్మతిః ప్రసిద్ధిమ్యతౌబ్రహ్మసమ్మతివిషయంప్రమాణమాహ (తేజఃపరస్యామితి) అస్యవాక్యస్యమరణవిషయత్వదోషతనాయ *వాక్స
నసీత్యాదికముక్తం. బ్రహ్మసమ్మతినిర్బోధత్వయోన్తదాసమ్మవేసతిహృద్యవాక్యస్యతయోరన్యతరపరత్వమితిశ్చావాప్యత్వర్థమాహ (తయోశ్చావ
స్థయోరితి) ఇతివచనాద్విద్యేతేఇత్యన్వయః. సూత్రఖణ్డాన్తరంవ్యాచక్షే (సుషుప్తీతి) సతాసోమ్య * తేజఃపరస్యాందేవతాయామితిచసుషుప్తిమర
ణయోర్బ్రహ్మసమ్మతిశ్రుతిశ్చానుసంధేయా.

కింము క్తనైశ్వర్యం-జగత్ప్రజ్ఞాది- పరమపురుషాసాధారణం సర్వైశ్వరత్వమపి-ఉతతద్రూపితం కేవలపరమపురుషానుభవవిషయమితి సంతయః కింయు క్తం. జగదీశ్వరత్వమపీతి. కుతఃః నిరజ్ఞానం పరమం సాహ్యము పైతీతి పరమపురుషేణ పరమ సామ్యావత్త్రితైః సత్యసంకల్పత్వత్త్రితైశ్చ. సమీపరమసాహ్యసత్యసంకల్ప

అభావాధికరణంసమాప్తమ్.

౧౭॥ సూ. శ్రీకృష్ణ జగద్వాప్తపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ॥ శ్రీకృష్ణ సత్సంకల్పతాపిచారూపత్వాత్సద్గతిరర్థసిద్ధా. (జగత్సృష్ట్యాదిసర్వేశ్వరత్వం) సర్వేశ్వరత్వప్రకారోహిణ్యుష్ట్యాదిః. (పరమపురుషానుభవవిషయం) తదనుభవాద్యతశచీరస్థాదివిషయం. కింము క్తస్యజగద్వాప్తపారవిషయమైశ్వర్యమస్తి-నేతి. పరమసామ్యసత్సంకల్పత్వత్వవణంకింముక్తైశ్వర్యస్యజగద్వాప్తపారవిషయత్వమవగమయితుంశక్నోతి - నేతి. కింజగన్నియమసగ్యముక్తైశ్వర్యాద్యర్థావే-యితివాద్యమనీత్వాద్విబుద్ధుర్మణావాక్యంవిరుద్ధతే-నేతి. కింము క్తస్యస్మిన్ప్రకరణాన

త్వేనైవైవ రాసాధారణజగన్నియమనేనవిరోధపద్యేతే - అతస్సత్యసజ్జల్యత్వపరమసామ్యోపపత్తయేనమస్తజగన్నియమనరూపమపిముక్తస్తే శ్వర్యమితి.

ఏవం ప్రాప్తైవ చక్షుహే (జగద్వాప్తపారవర్జమితి) జగద్వాప్తపారః-నిఖలచేతనాచేతనస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిభేదనియమనం. తద్వర్జం నిరస్తనిఖలతిరోధానస్యనిర్వాజబ్రహ్మనుభవరూపముక్తస్తే శ్వర్యం. కుతః (ప్రకరణాత్) నిఖలజగన్నియమనంహివరంబ్రహ్మప్రకృత్యామూయతే *యతోవాగ్ధిమానిభూతానిజాయంతేయనజాతానిజీవనియత్ప్రియవ్యభిసంవిశ్చిత్తద్విజ్ఞానస్వతత్త్వగ్నైతి. యద్యేతన్నిఖలజగన్నియమనంముక్తానామపిసాధారణంస్యాత్ - తతత్తదంజగదీశ్వరత్వరూపంబ్రహ్మలక్షణంనసగ్ధచ్చతే-అసాధారణస్యహిలక్షణత్వం. తథా*సదేవసోమ్యేదమగ్రజ్ఞీదేకమేవాద్వితీయంతవైక్షతబహుస్యాంప్రజాయంతేతతైజోసృజత *బ్రహ్మవాగ్ధిదమేకమేవాగ్రజ్ఞీతతదేకంసన్నవ్యభవత్తచ్చైయోరూపమభ్యసృజతక్షత్రంయూన్యేతానిదేవతాశ్చ ఇన్ద్రోవరుణసోమోరుద్రః పర్జన్యాయమోహుశ్చురీశానభి *ఆత్మావాగ్ధిదమేకపవాగ్రజ్ఞీతానాస్యత్రించనమిత్ సక్షాత్తలంకానుస్మజాగ్ధిసగ్ధిమాకలోకానస్సజత *ఏకోహవేనారాయణజీనన్నబ్రహ్మనైశానోనేమేద్యావాపృథివీననక్షత్రాణినాపానాగ్నిర్మసోమోనసూర్యః సపకాశీనరమేతతస్యధ్యానాస్తస్యైకాకన్యాదశేన్ద్రియాణీత్యాదిషు, *యఃపృథివ్యాంతిష్ఠకపృథివ్యాంతరభిత్వారభ్య *యతత్కనిష్ఠస్త్విత్వాదిషు, చనిఖలజగన్నియమనంపరమపురుషంప్రకృత్యైవశ్రూయతే. (అసన్నిహితత్వాచ్చ) నచైతేషునిఖలజగన్నియమనప్రసక్తేషుముక్తస్యసన్నిధానమస్తి - యనజగద్వాప్తపారస్తస్యాపిస్యాత్. . .

౧౦॥ సూ. శ్లో॥ ప్రత్యక్షోపదేశాన్నైతిచేన్నాధికారికమణ్డలస్థోక్తేః॥ శ్లో॥ * సస్వరాద్భువతితస్యసర్వేషులూకేషుకామచారోభవతి * ఇమాకలోకాకామాన్నికామరూప్యనుసంచరన్నితిప్రత్యక్షే

న్నిధానేనజగద్వాప్తపారస్యబ్రహ్మలక్షణత్వాత్త్రయణంస్యాయ్యం - ఉతముక్తస్యవికారలోకానుసంచరణశ్రవణేనజగన్నియమనస్యబ్రహ్మలక్షణత్వాత్త్రయణంసన్యాయ్యం. కింముక్తస్యవికారలోకానుసంచరణంనియమనార్థం - ఉతకేవలభోగాగ్ధం. కేవలభోగాగ్ధత్వేకింముక్తస్యాపరిచ్ఛిన్నానస్తత్వవిరోధాస్యాత్ - ఉతనేతి. అత్రకదర్శోపచారప్రీతిభ్యః - కింవికారలోకానాంభోగానిత్యత్వేనానన్దానిత్యతాస్యాత్ - ఉతనేతి. కింవికారలోకానాంభోగ్యత్వంవికారాత్కతత్వాత్ - ఉతబ్రహ్మవిభూతిత్వాత్. కించ - కింముక్తస్యాస్వరప్రగ్భవానన్దపైకల్యణపాదయతి - ఉతనేతి. స్వాతప్రగ్భవంస్వాతప్రగ్భూపత్వాదానన్దావహం - ఉతాత్మాభిమానానురూపత్వాత్. కించ - ఆస్వతప్రగ్భవనావృత్తిస్సమృద్ధి - నేతి. కిమనావృత్తిశ్రుతిశ్చాచుర్రాస్యాక్షయ్యఫలత్వశ్రుతివచ్చిరాధిస్థాయ - ఉతముఖ్యాత్. కింముక్తాత్మానావరసవిషయస్సజ్జల్యఈశ్వరస్యసమృద్ధి - ఉతసమృద్ధి తీతి. యదానసమృద్ధి - తదానావృత్తిశ్రుత్యేరాధిస్థాయత్వేనావృత్తిసమృద్ధివాదానన్దఃపరిచ్ఛిద్యతే. స్వాతప్రగ్భవంస్వాతప్రగ్భూపత్వాత్సమృద్ధిరూపంచేత్ - తద్వైకల్యాదానన్దపైకల్యం, వికారలోకానాంవికారాత్కతయాభోగ్యత్వ - తదనిత్యత్వాదానన్దానిత్యత్వం, - అతఃకేవలభోగాగ్ధత్వాథావేనవికారలోకానుసంచరణస్సనియమనార్థత్వాజ్జగద్వాప్తపారస్యబ్రహ్మలక్షణత్వాత్త్రయణమన్యాయ్యమితితస్యలక్షణత్వాథావేనతదవిరోధాత్పరమసామ్యాదిశ్రవణస్యముక్తైశ్వర్యేజగద్వాప్తపారస్తర్వావానవగమకత్వాజ్జగద్వాప్తపారవిషయమైశ్వర్యంముక్తస్యసమృద్ధి. యదాముక్తానావరసవిషయస్సజ్జల్యఈశ్వరస్యసమృద్ధి - తదానావృత్తిశ్రుత్యేరాధిస్థాయత్వేనానావృత్తిసమృద్ధివాదానన్దానిత్యత్వం, యదాచస్వాతప్రగ్భవత్యాభిమానానురూపావృత్తిసమృద్ధి - తదాముక్తైశ్వర్యత్వాభిమానానురూపత్వాత్సావరప్రగ్భవ - తద్వైకల్యాదానన్దపైకల్యం, యదాచవికారలోకానాంముక్తభోగ్యత్వంబ్రహ్మవిభూతితయా - తదావికారరూపస్యానిత్యత్వేనసర్వాపస్థానుజగతోబ్రహ్మవిభూతిత్వస్యానపాయత్వేనానన్దవిచ్ఛేదః, - ఏవంవికారలోకానుసంచరణస్సనియమనార్థత్వాథావేనవికారలోకానాంవికారాత్కతయాతదవిరోధేనజగద్వాప్తపారస్యబ్రహ్మలక్షణత్వాత్త్రయణస్యస్వాయ్యత్వాత్తరమసామ్యాదిశ్రవణస్యముక్తైశ్వర్యే జగన్నియమనాస్తర్వావానవగమకత్వాజ్జగద్వాప్తపారవర్జమేవముక్తైశ్వర్యంస్యాత్. యది *అనావృత్తిశ్చబ్రాహ్మణ్యధికరణాంతరం - తదానావృత్త్యనుబంధివీచారపరమృదాపుధగనుసన్ధేయా. తాదర్శ్యసమృద్ధివస్త్రుతిమాత్రోపయోగీద్రవ్యభ్యః.

పూర్వపక్షముక్తాస్వరాధానమహా (జగదితి) (నిర్వాజబ్రహ్మనుభవరూపం) యథావస్థిత బ్రహ్మనుభవరూపమిత్యర్థః. సృష్ట్యాదేరసినియమపరిశేషరూపత్వాజ్జగద్వాప్తపారశబ్దోక్తిః. *కన్యా - మనః. ప్రకాశకత్వాత్. *కనదీప్రాదిధాతుః.....

ణ- శ్రుత్యాముక్తస్యజగద్వ్యాపారఉపదిశ్యతే- అతీనజగద్వ్యాపారవర్జమితిచేత్. తన్న- (అధికారికమణ్డలస్థోక్తేః) అధికారికాః- అధికారేషునియతాహిరణ్యగర్భాదయః. మణ్డలాని- తెషాంలూకాః. తత్త్వాః-భోగాఃముక్తస్యాకర్తృవశ్యస్యభవస్తీత్యయమర్థః*తస్యసర్వైషులూకేషుకామచారోభవతీత్యాదినోచ్యతే. అకర్తృప్రతిహతజ్ఞానోముక్తివికారలూకాః బ్రహ్మవిభూతిభూతాననుభూయయథాకామంతృప్తీత్యర్థః. తదేవంవికారాన్తర్వర్తినఃఅధికారికమణ్డలస్థాః సర్వాభోగాఃబ్రహ్మవిభూతిభూతాననుభవతీత్యనేనవాక్యేనోచ్యతే- నజగద్వ్యాపారః.

యదిసంసారివస్తుక్తోపివికారాన్తర్వర్తినోభోగాభుజ్జే- తద్విబద్ధస్యే
వముక్తస్యాప్యస్తవదేవభోగ్యజాతమల్పంచస్యాత్. తత్రాహ.

౧౯॥ సూ. +శ్లో॥ వికారావర్తించతథాహితిమాహ॥ +శ్లో॥ వికారే- జన్మాదికేనవర్తత్యితివికారావర్తి. నిర్ధూతనిఖిలవికారంనిఖిలహేయప్రత్యసీకకల్యాణైకతాననిరతితయానన్దంపరంబ్రహ్మసవిభూతికంసకలకల్యాణగుణమనుభవతిముక్తః - తద్విభూత్యన్తర్గతత్వేనవికారవర్తినాంలూకానామపి ముక్తభోగ్యత్వం. తథాహివరస్త్విబ్రహ్మణినిర్వికారైనవధికాతితయానన్దేముక్తస్యానుభవితృత్వేనస్థితిమాహశ్రుతిః*యదాహ్యేవైషవతస్త్విన్నదృశ్యేనాత్యైనిరుక్తైనిలయనేభయంప్రతిష్ఠావిన్దతేఅథసోభయంగతోభవతి*రసోవైసగరసంహ్యేవాయంలభ్యానస్థిభవతీత్యాదికా. తద్విభూతిభూతంచజగత్తత్రైవివర్తతే- *తస్త్విలూకాశ్చిత్తాస్సర్వైతమనాత్యేతికశ్చనేతిశ్రుతిః. అతస్సవిభూతికంబ్రహ్మేనుభవన్వికారాన్తర్వర్తినఃఅధికారికమణ్డలస్థానభోగాభుజ్జితి *సర్వైషులూకేషుకామచారిత్యాదినోచ్యతే- నముక్తస్యజగద్వ్యాపారః. ...

౨౦॥ సూ. +శ్లో॥ దర్శయతత్త్వేవంప్రత్యక్షానుమానై॥ +శ్లో॥ అస్యప్రత్యగాత్మనోముక్తస్యనియామ్యభూతస్యనియస్తృభూతపరమపురుషాసాధారణంజగద్వ్యాపారరూపంనియమనంసప్లువతీత్యుక్తం- నిఖిలజగన్నియమనరూపావ్యాపారఃపరమపురుషాసాధారణఇతిదర్శయతః శ్రుతిస్తృతి. భీషాస్తాద్వాతఃపవతేభీషోదేహిసూర్యఃభీషాస్తాదగ్నిశ్చైన్ద్రశ్చమృత్యుధావతిపశ్చాదుమితి, *సతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగాగ్నిసూర్యావస్సమసావిధృతౌతిష్ఠత్యత్యాది, *తథా- ఏషసర్వేశ్వరపషభూతాధిపతిరేషభూతపాలపషసేతుర్విధరణపషాంలూకానామసంభేదాయేతి, చ శ్రుతిః. స్మృతిరపి *మయాధ్యక్షేణప్రకృతిస్సూయతేసచరాచరంహేతునానేనకాన్తేయజగద్ధిపరివర్తత్యితి, *విష్ణుభ్యాహమిదంకృత్స్నమేకాంశేనస్థితోజగదితి, చ. తథాముక్తస్యసత్యసజ్జల్పత్వాదిపూర్వకస్యాప్యానన్దస్యపరమపురుషపవహేతురితిశ్రుతిస్తృతీదర్శయతః *ఏషహ్యేవానన్దయాతి *మాంచయోవ్యభిచారేణభక్తియోగేనసేవతే. సగుణాసమతీత్యైతాఃబ్రహ్మభూయాయకల్పతే। బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాహమమృతస్యావ్యయస్యచ। శాశ్వతస్యచధర్మస్యనుఖ్యైకాన్తికస్యచేతి. యద్య

వజ్రాజగతస్తదధీనత్వంసిద్ధమితిముక్తస్యేశ్వరత్వమపిస్యాదిపూర్వపక్షోక్తానం. ప్రత్యక్షేణైతి - వ్యాఖ్యేయస్య వ్యాసేనోపాదానం. తద్వాచపక్షే (శ్రుత్యేతి) వికారలూకాః- కార్యభూతలూకాః. వికారశబ్దోధర్మపరః. హేయూతీతస్యముక్తస్యహేయాస్పదవికారలూకభోగావేదోకభూత్యత్రాహ (అకర్తృతి) భగవద్విభూతిత్వేనాత్యంతభోగ్యతాస్యాదిత్యర్థః. ఏవం *కామాన్నీత్యాదిశ్రుతివాక్యంవ్యాఖ్యాతం. ఉక్తశ్రుతివాక్యార్థప్రతిపాదకస్యసూత్రస్యార్థంనిగమయతి (తదేవమితి)

ఉత్తరసూత్రశక్తామాహ (యదితి)

౧౯॥ సూ. +శ్లో॥ వికారావర్తించతథాహితిమాహ॥ +శ్లో॥ ముక్తస్యసవిభూతికబ్రహ్మనుభవితృత్వేనస్థితివసాత్సర్వత్రకామచారాదయోభవన్తి- సనియస్తృత్వాదికమిత్యర్థః.

౨౦॥ సూ. +శ్లో॥ దర్శయతత్త్వేవంప్రత్యక్షానుమానై॥ +శ్లో॥ *బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాహమితి- బ్రహ్మ- జీవః. అమృతం- మోక్షః. శాశ్వతధర్మః- జ్ఞానం. సుఖం-ఆనన్దః. అన్యాధీనత్వనిత్యత్వవ్యూహారోధమాశక్త్యచరిచారతి (యద్యపీత్యాదిసా) తస్య - అపహతపాక్షత్వాది

వ్యవహారపాష్టత్వాదిస్సత్యసజ్జల్పత్వవర్త్యస్తోగుణగణః ప్రత్యగాత్మనఃస్వాభావికపవావిర్భూతః-తథాపితస్య తథావిధత్వమేవపరమపురుషాయ త్తం, తస్యనిత్యస్థితీశ్చ తదాయత్తా, పరమపురుషస్త్యేతన్నిత్యతాయానిత్యేష్ట త్వాన్నిత్యతయావర్తతగతినకశ్చిద్విరోధః. ఏవమేవపరమపురుషభోగోపకరణస్యలీలోపకరణస్యచనిత్యతయా శాస్త్రాగ్రవగతస్యపరమపురుషస్యనిత్యేష్టత్వాదేవతథావస్థానమస్తీతిశాస్త్రాదవగమ్యతే. అతోముక్తస్యసత్య సజ్జల్పత్వంపరమపురుషసామ్యంచజగద్వ్యాపారవర్ణమ్.....

౨౦॥ సూ. +శ్లో॥ భోగమాత్రసామ్యలిక్ష్ణాచ్చ॥ ఊ॥ బ్రహ్మయాథాత్మ్యానుభవరూపభోగ మాత్రేముక్తస్యబ్రహ్మసామ్యప్రతిపాదనాచ్చలిక్ష్ణాజ్జగద్వ్యాపారవర్ణమిత్యవగమ్యతే *సాశ్చుతేసర్వాకా మాకాసహబ్రహ్మణావివశ్చితేతి. అతోముక్తస్యపరమపురుషసామ్యంసత్యసజ్జల్పత్వంచపరమపురుషసాధా రణఖిలజగన్నియమనశ్రుత్యానుగుణ్యేనవర్ణనీయమితిజగద్వ్యాపారవర్ణమేవముక్తైశ్వర్యమ్.

యదిపరమపురుషాయ త్తంముక్తైశ్వర్యం-తస్మిత్తస్యస్వతంత్ర్యే

నతత్సజ్జల్పత్వముక్తస్యపునరావృత్తి సమ్భవాశఃత్యత్రాహ

౨౧॥ సూ. +శ్లో॥ అనావృత్తిశ్చబ్దాదనావృత్తిశ్చబ్దాత్॥ ఊ॥ యథానిఖిలహేయప్రత్యనీకక ల్యాణైకతానోజగజ్జన్మాదికారణంసమస్తవస్తువిలక్షణాస్సర్వజ్ఞస్సత్యసజ్జల్పఃఆశ్రితవాత్సల్యైకజలధిఃపరమ కారుణికోనిరస్తసమాభ్యాధికసమ్భావనఃపరబ్రహ్మభిధానఃపరమపురుషోస్తీతిశబ్దాదవగమ్యతే - ఏవమహరహ రనస్తీయమానవగ్లాత్రమధర్మానుగృహీతతదుపాసన రూపతత్పమారాధనప్రీతఃఉపాసీనాన నాదికాలప్రవృ త్తానస్తదుస్తరకర్తృసంచయరూపావిద్యాంపినివర్త్యస్వయాథాత్మ్యానుభవరూపానవధికాతిశయానందంప్రా పయ్యపునర్నావర్తయతీత్యపిశబ్దాదేవావగమ్యతే. శబ్దశ్చ *సఖిత్వేవంవర్తయన్యావదాయుషంబ్రహ్మలోక మభిసమ్పద్యతేనచపునరావర్తతగత్యాదికః. తథాచభగవతాస్వయమేవోక్తం *మాముపేత్యపునర్జన్మదుఃఖా లయమశాశ్వతం! నాపునర్నిమహాత్మానస్సంసిద్ధింపరమాంగతాః! ఆబ్రహ్మభవనాల్లోకాఃపునరావర్తినోద్భవన్.

గుణస్య. తథావిధత్వం- స్వాభావికత్వం. తస్య- ప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యనిత్యస్థితీతదాయత్తైత్వం. తమపవాదయతి (పరమపురుషస్యేతి) ముక్తస్య రూపతత్త్వనిత్యత్వంపరసజ్జల్పయిత్రమిత్యుక్తం- అన్యదపినిత్యంవస్తుతదధీనస్థిత్యాదికమిత్యాహ (ఏవమితి) ముక్తస్యనిత్యత్వత్వాభావాన్నానన్ద శైకల్యం- ప్రత్యుత్తతత్వాచ్చుల్యమేవ- సర్వేషాంహిస్వాత్మాభిమానానుగుణాభోగ్యవ్యవస్థాతద్విచర్యయవ్యవస్థాచ- తథాపురుషఃపశ్వాదిషుదృశ్యతే. తస్మాదాత్మనావిర్భూతయథావస్థితస్యరూపస్యకేవత్వమేవస్వాభావికంరూపమపరాత్మయతస్వకేపి పరమపురుషపరిచరణమేవప్రియతమంస్యాత్- తద్విచర్యయైజితృత్వమత్యనానిష్ఠమేవ. తస్మాన్నానన్దశైకల్యం- అశివతత్వోచ్చుల్యమేవ.....

౨౦॥ సూ. +శ్లో॥ భోగమాత్రసామ్యలిక్ష్ణాచ్చ॥ ఊ॥ (బ్రహ్మత్వాది) *సపివంబిత్వైషాంభూతానాంమతోభవతియథైషాదేవ తైవనయథైతాందేవతాంసర్వాణిభూతాన్యవస్థినహ్యేవమేవంబిదంసర్వాణిభూతాన్యవస్థినోపితవ్యైదేవతామైసాయుజ్యంన లోకతాంతుయన్తీ త్యాదివాక్యాన్యన్యప్రేతాని. *భాగోవామస్త్రవర్ణాదిన్యాయాత్మామాన్యేనావగతంసామ్యంభోగసామ్యద్వైప్రేతాదృశసామ్యవిశేషపర్యవస్యతీ తిభావః. పరమాత్మనియామ్యత్వాదిశ్రుత్వానుగుణ్యాచ్చాయమర్థగతివదన్నధికరణార్థముపసంహరతి (అతగతి)

అనస్తరమాత్రంశక్తాముఖేనావతారయతి (యదీతి) అపునరావృత్తిశ్రుతిపాక్షికవిష.

యా - ఈశ్వరసాత్త్వాత్కస్య చిదనావృత్తిసమ్భవాదిత పూర్వపక్ష్యప్రాయః.

౨౧॥ సూ. +శ్లో॥ అనావృత్తిశ్చబ్దాదనావృత్తిశ్చబ్దాత్॥ ఊ॥ (యథేత్వాది) భగవతాముక్తస్యాపరిత్యాజ్యత్వోపపాదనార్థం, ము క్తస్యబ్రహ్మనుభవజిహ్వాసానుదయజ్ఞాపనార్థం, ప్రామాణికత్వేద్యస్థానీధ్యర్థం, చనిఖిలహేయప్రత్యనీకత్వాదిగుణాఉక్తాః. అన్యేననివృత్తిశక్తా వ్యాప్యత్వర్థంనిరస్తసమాభ్యాధికసమ్భావనగతిపదం. * సయదిపితృలోకకామజ్ఞత్వాద్యక్తభగవత్పరిచరణార్థవిగ్రహవ్యాప్యత్వర్థం * పునర్జన్మదుః ఖాలయమశాశ్వతమితివచనముపాత్తం. దుఃఖాలయత్వాదివిశేషణాభావేవ్యేతదైకార్థ్యంసాధ్యమితిప్రాయేణ *పునర్జన్మనవిద్యతగతివచనముదాహృ తం. అనేనప్రత్యుక్తికర్తృకృతానభవతి- *ఇమాకలోకానిత్యక్తకామసంచారాదితచఫలితం. పునరావృత్తిహేతుత్వేనసమ్భావితానిశిరాంస్యాశక్త్య

మాముపేత్యతుకా నైయపునర్జన్మనవిద్యతఇతి. సహచ్ఛిన్నకర్మబద్ధస్యాసంఘాచితజ్ఞానస్యపరబ్రహ్మనుభవైకస్య భావస్యతేదేకప్రియస్యానవధి కాతిశయానందంబ్రహ్మనుభవతా ౭ న్యాపేటాతదధౌరమృద్యసమృవాత్పున రావృత్తిశఙ్కా. సచపరమపురుషస్సత్యసజ్జ-ల్ప౭త్యర్థప్రియంజ్ఞానంబద్ధ్యాకదాచిదావర్తయిష్యతి-యపవ మాహ*ప్రియోహిజ్ఞానినోత్యర్థమహంసచమమప్రియః! ఉదారాస్సర్వపవైతేజ్ఞానీత్వా జ్యైవమేమతం! ఆస్థిత

పరిహరతి (సచేత్వాదిగా) ప్రమాణస్యానుగ్రహకతర్కకృతార్థతాంచాధాత్వర్యయః. స్వేచ్ఛావా- కర్మవా- భగవత్సక్త్యాల్పవా - త్రయమేవ పునరావృత్తిహేతురయూసమ్భవితం. తత్ర స్వేచ్ఛాకర్మభ్యామావృత్తిశఙ్కాంపహరతి (సచేతి) (తదధౌరమృద్యసమృవాదితి) కర్మవిద్యమానంచేత్- సజాతీయకర్మాస్తరారమ్భరుచిరూపాంవాసనాముపజనయ్యతద్వారాకర్మా న్తరంకారయతి- కర్మణస్సవాసనప్యవినష్టత్వాత్కర్మాస్తరాసమ్భవాన్నక ర్మపునరావృత్తిహేతుః, అనవధికాతిశయానందస్వభాగవదనుభవైకతానస్యనాన్యవేత్తేతినస్యయంస్వస్యపునరావృత్తిహేతు, రిత్యర్థః. భగవత్సక్త్యాల్పస్యపు నరావృత్తిహేతుత్వంపరిహరతి(సచేతి)ముక్తాన్తరర్వావర్తయిష్యమీతిసక్త్యాల్పనాస్యభాస్యాదిత్యభిప్రాయేణసత్యసక్త్యాల్పఇత్యుక్తం. జ్ఞానినో౭త్య ర్థప్రియత్వాచ్చతథాసజ్జల్పః. అత్యర్థప్రియత్వే ప్రమాణందర్శయతి (యపవమాహేతి) ఏవంసహచ్ఛిన్నేత్వాదినాఅపునరావృత్తిశ్రుతేరనుగ్రా హకస్త్యక్షకోభవతి.— పరేతు *ప్రత్యక్షోపదేశాదిత్యత్ర *అపోత్తిస్సారాజ్యమిత్యుదాహృత్యసవితృమణ్డలాదిస్థానేఘభోగోక్తేసజగద్వ్యాపా రణత్వాహుః. స్వారాజ్యశబ్దస్యపరమాకాశావస్థానేఘృపపత్తైస్తస్యానుపాదానం. సర్వలాక క్రమణశఙ్కాబీజత్వాదిమా౭లాకానిత్యామ్యపాదానము చితం-తేనహినిర్ఘృతైశ్వర్యందర్శితంభవతి. వికారరూపం, వికారోత్తీర్ణంచనిత్యముక్తం, పరంబ్రహ్మ-ద్విధాహిణ్ఘ్రితిమాహ *పాదోస్యేతి. *సతత్రసూ ర్యోభాతి * సతద్భాసయతేసూర్యఇతిప్రత్యక్షేనుమానేచవికారావర్తిత్వందర్శయతఇతివ్యాచక్షతే. కిమర్థంసూత్రద్వయమితిచేత్-వికారాలమ్భనా నాంనిర్వికారపరరూపప్రాప్తిరనుపపన్నా - అతత్ప్రేక్రమత్వాదిత్యభిప్రాయఇతిచాముః. ఇదమపివికారాలమ్భనానప్రాప్తువస్తీత్యభ్యాహరసాపేక్ష త్యాదనుపపన్నం. అభ్యాహరేపిజగద్వ్యాపారవర్జస్యానుపయోగిసూత్రద్వయం. పరంనాప్తువద్వి-సగుణైసనిరవగ్రహజ్జైశ్వర్య, మితిజ్ఞాననాథమి తిచేత్- అతిమారాభిప్రాయకల్పనమేవదోషః. *తథాహిణ్ఘ్రితిమాహేత్యత్రైవనిర్వికారస్వరూపవిషయశ్రుతీనామపివక్షితత్వేపునప్రత్యక్షశబ్దేనప రస్వరూపవిషయశ్రుత్యుపాదానవైయర్థ్యంచ. విశ్వర్యంచేత్-అస్తవత్- తస్మాదావృత్తిరితశఙ్కాపునదాసార్థం *అనావృత్తిశఙ్కాదితీమాత్రమితి- ని ర్గుణప్రాప్తవావృత్తిశఙ్కాయాలభావాదిత్యాముః. తదయంక్తం- అకర్తృత్వపహజైశ్వర్యేవిశ్వర్యత్వాదావృత్తిశఙ్కాయామనరరత్వాత్. అతఃపారా ధీన్యకృతావృత్తిశఙ్కాపునదాసపరత్వమేవయంక్తంసూత్రస్య. సగుణనిష్ఠవిషయత్వంచాయంక్తం-నిర్గుణప్రాప్తేరప్రామాణికత్వాద్విశేషణవైయర్థ్యం. నిర్గుణప్రాప్త్యభావాదేవాత్రావృత్తిశఙ్కానుదయశ్చానుపపన్నః.— అపరేతువేదాస్తవముక్తస్యభేదేనావస్థానంమనస్యమానానామతమభ్యుపగ మ్యతత్రసావధికమైశ్వర్యమితిప్రతిపాదనార్థమిదమధికరణమిత్వాముః. తత్రపరేమేవసూత్రయోజనా. అన్నిన్నజేమికారప్రశయేతదాశ్రితై శ్వర్యప్రశయాదావృత్తిస్సాదేవ- అవిభాగపక్షవివానావృత్తిత్వాహ *అనావృత్తిశఙ్కాదితీత్యాముః. తత్రావదయంక్తం- అప్రామాణికపక్షస్యనిర సనమేవమాకర్తవ్యం-సతుతదభ్యుపగమేననిర్వాహః. సావధితైశ్వర్యప్రతిపాదనమేవతన్నిరసనమితిచేన్న-ప్రతీకాలమ్భనోపాసనానాంసావధితైశ్వర్యే కధితేపితేషాంనిరస్తత్వాభావాత్. అప్రామాణికత్వసమర్థసంహిరసనం. సావధితైశ్వర్యంప్రామాణికంచేత్- కథంతస్యనిరాసః. అనావృత్తిసూత్రమ విభాగపక్షవివేత్యశబ్దం- అవిభాగశబ్దస్యాప్రకృతత్వాత్. అర్థస్వభావాదవిభాగపక్షవిషయత్వమితిచేన్న - అక్షరపరమవ్యోమగతానాంముక్తానామై శ్వర్యప్రచ్యుత్యసమృవాదేవాధ్యక్షాభావానీద్వై. వికారలోకాశ్రితమైశ్వర్యంప్రధ్యస్తమితిచేత్. తతఃకిం-ఈశ్వరస్యవతదానీమప్రచ్యుతగుణాష్టకత్వా దపరిచ్ఛిన్నానస్తత్త్వోపపత్తేః. సమాజగత్ప్రయోదీశ్వరస్యైశ్వర్యభజ్ఞః. తథాతదవస్తవదనుభవరూపమైశ్వర్యంముక్తానామపిసభృశ్యేత. అతఃసూ త్రాసజ్జతిః. సనువిభాగపక్షేనావధితైశ్వర్యప్రసఙ్గోవివక్షితః-సతుతత్వక్షనిర్వాహఇతిచేన్న- జగద్వ్యాపారవర్జత్వప్రసజ్జతిసూత్రితత్వాభావాత్. యథా *నిత్యోపలబ్ధినివలబ్ధిప్రసజ్ఞః *కృత్స్నప్రసక్తిమితచ. తస్మాత్సూత్రస్సారస్యవిరోధః. * వికారావర్తిత్వాదినూత్రద్వయవైయర్థ్యాతి దూరలక్షణాదోషపూర్వవత్. అవిభాగపక్షేవాకథంజక్షత్క్రిడన్తమమాణః *సజ్జల్పాదేవాస్యపితరస్యముత్తిష్ఠస్తీత్యాద్యైశ్వర్యముపపద్యతే. కి మిశ్వరవాప్యపారావితదభిన్నస్యముక్తస్యక్రీడాత్వేనోద్యవై-ఉతవాప్యపారాస్తరాణి. ప్రథమబద్ధస్యాపితదభిన్నత్వాదిశ్వరవాప్యపారావితక్రీడాకింస స్యః. ఉపాధితోభిన్నత్వాదిచేత్. తర్హిశ్వరస్యాపితేవాప్యపారాలీలాసమ్యుః-తస్యాపిసవితృమణ్డలాద్యపాధిభిన్నత్వాత్. భిన్నత్వేపిసర్వజ్ఞఃస్వలీలా త్వేనసర్వత్రప్రత్యభిసన్ధత్రఇతిచేత్- తర్హిబద్ధవాపారేవపిప్రత్యభిసన్ధానాత్. దుఃఖిత్వేనలీలాత్వంతద్వ్యాపారాకాంససాత్. ఏవంముక్తానామపి శ్వరాదభిన్నత్వాత్ప్రత్యభిసన్ధానాచ్చదుఃఖిత్వమితితేషామవిభాగపక్షవివాదావృత్తిః. యదీశ్వరవాప్యపారాద్వ్యాపారాస్తరాణిముక్తానాలీలా - తర్హివ్యా పారాస్తరత్వమాశ్రయభేదాత్వాత్ - అన్యభేదీశ్వరవాప్యపారాసతిరేకేణప్రాగుక్తదోషప్రసక్త్యాత్. ఆశ్రయభేదేనవాప్యపారాస్తరత్వేముక్తేశ్వరవి భాగపక్షవివాదీకృతస్యాత్.— అన్యేతువర్ణయన్తి- *ప్రకరణాదితి- *యత్రైత్యాదిముక్తప్రకరణస్యభోగోచరత్వాన్నజగద్వ్యాపారణితి. *అసన్నిహితత్వాత్- సృష్టిప్రకరణేష్వసన్నిహితత్వాత్. పరమాకాశస్థస్యముక్తస్యవికారస్థానేష్వసన్నిహితత్వాదితి. *ప్రత్యక్షోపదేశాదితి - *అ పోత్తిస్సారాజ్యమిత్యుపదేశాన్ననిరవగ్రహంముక్తస్యైశ్వర్యమితిచేత్ - అధికారికపదావచ్ఛేదకదేశవిశేషముహిరణ్యగర్భసాయజ్యగతస్యతదభిసభో గోక్తేః. సతుపరమాకాశస్థస్యేతి. *వికారావర్తితి- *పరమేవ్యోమగతాసోశ్చతఇతిముక్తైశ్వర్యస్యపరమాకాశస్థస్యవికారస్థానావర్తితయాపరమాత్మసవి

స్పృహియక్తాత్మామామేవానుత్తమాంగతిం | బహూనాంజన్మనామనైజ్ఞానవాక్మాంప్రపద్యతే | వాసుదేవస్స
ర్వమితిసమహత్త్వానుదుర్లభఇతి. సూత్రాభ్యాసశ్శాస్త్రపరిసమాప్తింద్యోతయతీతిసర్వంసమజ్ఞానమ్. ...
జగద్వ్యాపారవర్జాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశారీరకమీమాంసాభాష్యే

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

— శ్లోకః —

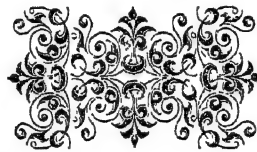
సమాప్తశ్చాధ్యాయః || శాస్త్రంచసమాప్తమ్.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమతేనిగమాన్తగురవేనమః.

అవిస్తృతాన్సుగమ్భీరాగామానుజమునేర్ధిరః | దర్శయేన్మప్రసాదేనస్వంభావమఖిలందృశమ్ ||

వజగదనుప్రవేశాదిరితి. *చర్మయతత్వైవమితి- *యత్పురాణమాకాశంతత్రమెస్థానంకుర్వతః పునర్భవాయేత్వాదిశ్రుతిస్సృతిశ్చపరమాకాశస్థితిం
చర్మయతఇతి. *సోశ్చుతఇతిభోగమాత్రసామ్యలిక్ష్ణాచ్చనజగద్వ్యాపారః. *ఇమంమానవమావర్తం *తేషుబ్రహ్మలోకేషుపరావతోవసంతేషా
మిహనపునరావృత్తిరితిఇమంశబ్దేహశబ్దవిశేషితత్వాద్బ్రహ్మలోకగతానామస్పృశ్నిన్నానవఆవర్తేపునరావృత్తిశ్చాంతవృద్ధస్యతి *అనావృత్తిశ్చబ్దాదితి-
ఇమంశబ్దేహశబ్దాస్పృహితత్వమాత్రావలమ్బనా- నతువృత్తివిశేషపరా. శ్రుతేర్నిత్యాధర్మప్రసక్తాత్. అతానావర్తాన్తరేపునరావృత్తిః. మానవల
వర్తేజ్జ్వాళావోఽనావృత్తిశ్చైవోచ్యతే- గమనమాత్రంప్రతిషిధ్యతే- అతః *సర్వేషులోకేషుకామచారోభవతీత్యుచ్యతే. బ్రహ్మలోకగతానాం
మానవావర్తగమనంస్వదేశాత్పరదేశగమనవదుపపన్నం. తస్మాన్బ్రహ్మలోకగతానామిహపునర్జన్మేత్యనావృత్తిరుపపన్నా. తదేవంముక్తస్త్వత్సర్వం
సిరవగ్రహమితి. రత్రబ్రూమః- ముక్తప్రకరణభోగప్రతిపాదసస్యహేతురయోక్తిర్విభలా- తావతాజగద్వ్యాపారాప్రతిషేధాత్. వికారస్థానేష్వ
స్పృశ్నిభానాదితీచాయుక్తం- అన్తిమమాత్రేముక్తస్యస్వదేశాత్పరదేశగమనవత్సర్వలోకసంచరణస్యాభ్యుపగమాత్, *ఇమాలోకానితిశ్రుతత్వా,
చ్చ. ఆదిక్షేత్రజ్ఞస్యహిరణ్యగర్భసౌఖ్యయభావనాస్థితస్యముక్తప్రాప్త్యత్వాయోగా, న్ముక్తస్యతత్పారతన్యాయోగా, చ్చద్వితీయసూత్రార్థోఽను
పపన్నః. వికారస్థానేసంచరణాభ్యుపగమాదేవఅనన్తరమాత్రద్వయాద్ధోఽనుపపన్నః. *తథాహిగతిమాహేత్యస్య + ప్రత్యక్షేనమానేఇతిప్రత్య
క్షశబ్దేనపునరుక్తిశ్చ. శ్రుత్యన్తరవిషయఃప్రత్యక్షశబ్దఇతిచేన్న- వికారవిషయానేకశ్రుత్యుపాదానస్యమాత్రభేదసావేక్షత్వాభావాత్, తద్భావే
చసూత్రాన్తరాణామపితరణప్రసక్తా, చ్చ. యదితత్సూత్రద్వయంముక్తైశ్వర్యస్య పరమాకాశస్థితిమాత్రపరం- తస్మిరవగ్రహైశ్వర్యవిరుద్ధం. య
దితత్రేవావస్థానవరం- తదావికారస్థానసంచరణతదభ్యుపగమవిరోధః. అన్తిమమాత్రస్యచేహదిశబ్దానాంస్పృహితార్థమాత్రపరతయాఽన్యస్థిన్నా
వర్తేపునరావృత్తిశ్చాభ్యుదాసపరత్వంచానుపపన్నం- నైదికశబ్దానామసృత్యవృత్తివిశేషవాచిత్యశ్చాంతాః *సమానసామగూపత్వాదిత్యత్రేయసరస్వ
త్వేనాత్రతచ్చక్లాంతావివానుక్థానాత్. అతఃఈశ్వరపారాధీన్యప్రయుక్తశక్తేర్వాత్రపహర్తవ్యా. సాచగుహ్యహృతా. అతోయథాభాష్యమే
వాధికరణవర్ధనంయుక్తం. — (ఇతిసర్వంసమజ్ఞానమితి) సర్వశబ్దేనభేదశ్రుత్యభేదశ్రుతిఘటకశ్రుతిగుణాదివిధినిషేధశ్రుతిభగవత్ప్రసాస్యాతన్యాయ
విపరవాక్యప్రత్యక్షాదీన్యధిప్రేత్యతేషాంసామజ్ఞాన్యముక్తం. ఇతిశబ్దోఽభిలభువనేత్వాదిభాష్యోక్తాశ్చేమార్థపరామర్శి. సర్వశబ్దేనానుదాహృతశ్రుతిస్సృ
తితిహసపురాణవచాంసితదనుగ్రాహకతర్కజాతంచవిషయీతం. తేషామనయాదిశాసామజ్ఞాన్యంద్రప్రవృత్తం. ఉక్తార్థబాధకత్వేనయేప్రమాణతర్కాః
పరైఃప్రయుక్తాః - తేషాంసర్వేషాంపరిహరోఽత్రాన్వేష-వితదనస్తర్భూతార్థానాస్తి. తస్మాదుక్తప్రకారేణబాధకప్రమాణతర్కపరిహరశ్చాను
నన్దేయఇత్యధిప్రాయేణ ఇతిసర్వంసమజ్ఞానమితియుక్తమ్.

జగద్వ్యాపారవర్జాధికరణంసమాప్తమ్.

ఇతి శ్రీహరితమిలకవాగ్విజయినాననా శ్రీరఙ్గరాజవివ్యాజ్జాలబ్ధ వేదవ్యాసాపరనామధేయేన
శ్రీమద్వరదాచార్యపాదసేవాసమధిగత శ్రీమద్భగవద్రామానుజవిరచితశారీరకమీమాంసాభాష్యవృద్ధయేన
శ్రీసుదర్శనసూరిజావిలిఖితాయాం శ్రుతప్రకాశికాయాం చతుర్థస్కాధ్యాయస్య చతుర్థపాదః.

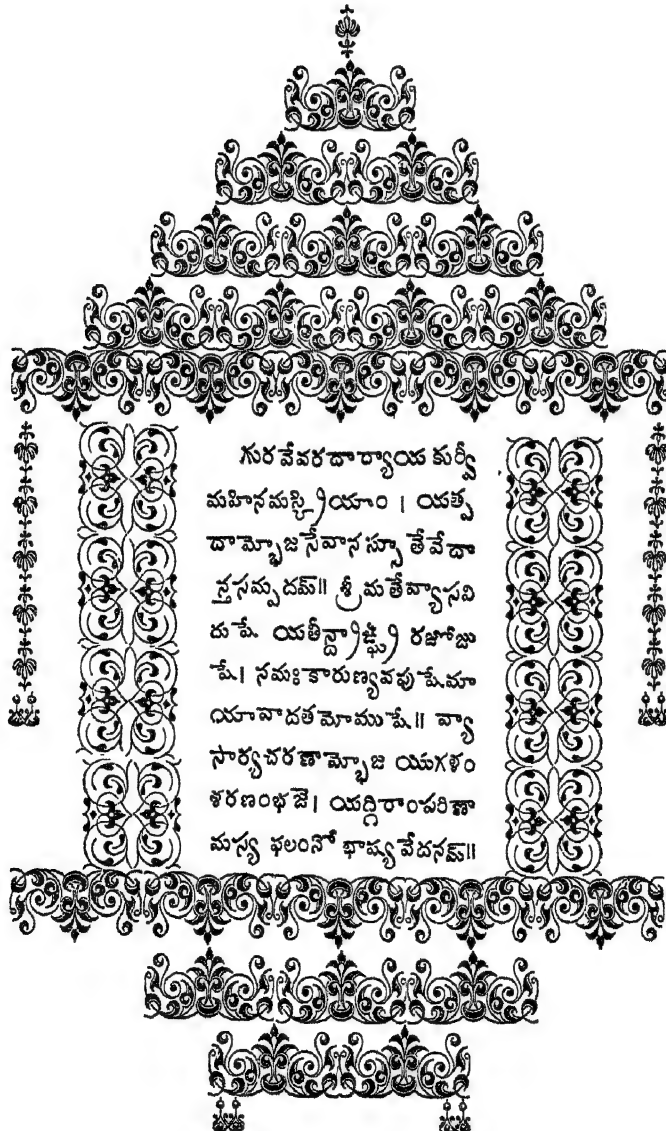
శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

— శ్లోకః —

సమాప్తస్కాధ్యాయః- శాస్త్రంచపరిసమాప్తమ్.

సముదితాధికరణసంఖ్య- ౧౫౬.— సముదితసూత్రసంఖ్య- ౫౮౫.

శుద్ధ పత్రిక.

పు-సం.	చ-సం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.	పు-సం.	చ-సం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.
౧	౩	బృహిత	బృహిత	౧౨	౧౦	ప్రథమమథాతో	ప్రథమం * అథాతో
"	౧౯	మిథో	మిథో	"	"	అధవా- అథాతో	అధవా- * అథాతో
౨	౩౫	ఊర్ధ్వ	ఊర్ధ్వ	"	౧౫	ప్రథమప్రతిజ్ఞా	ప్రథమప్రతిజ్ఞా
౩	౭	ప్రధాన	ప్రధాన	"	౧౬	ప్రాధమ్య	ప్రాధమ్య
"	"	దీక్షః దీక్షా-	దీక్షః దీక్షా-	"	౨౫	తత్వేనా	తత్వేనా
౪	౨౧	భయోచ్చ. సుభేవ	భయోచ్చ. సుభేవ	"	౩౦	భేదః పూర్వ	భేదః పూర్వ
౫	౨౦	శబ్దలన ప్రర్యే	శబ్దలన ప్రర్యే	"	౩౧	నిజే	నిజే
"	౨౨	వ్యాఖ్యేయా	వ్యాఖ్యేయా-	"	౩౬	జాహౌతి, * అహవ	జాహౌతి * అహవనీ
"	"	వ్యాఖ్యసం	వ్యాఖ్యసం.	"	"	నీయే జాహౌతి. * న	యే జాహౌతి - * న
"	౩౩	వైయ్యర్థ్య	వైయ్యర్థ్య	"	"	హింస్యాత్.	హింస్యాత్.
"	౩౬	త్యోక్తార	త్యోక్తార	"	౩౭	కర్తృణ్యుక్. * ఆతో	కర్తృణ్యుక్. * ఆతో
౬	౫	స్థాపితం. బ్రహ్మ	స్థాపితం బ్రహ్మ	"	౩౮	శేషత్వం.	శేషత్వం-
"	౩౨	విభాగోథాతో	విభాగః * అథాతో	౧౩	౧	కాన్యమథాతో	కాన్యం * అథాతో
౭	౨౩	సాధన	సాధన	"	౨	త్యారభ్య నావృత్తి	త్యారభ్య * అనావృత్తి
"	౨౫	వద్భిహ్మ	వద్భిహ్మ	"	౩	తద్వత్ దేవతా	తద్వత్. దేవతా
"	౩౨	త్వనిర్గయా	త్వనిర్గయా	"	౨౧	మర్తాంతరా	మర్తాంతరా
"	౩౬	పక్ష్య	పక్ష్య	"	౨౪	హితే. తాభ్యా	హితే తాభ్యా
౮	౧	బృహత్స్వ	బృహత్స్వ	"	౨౭	జైమినే	జైమినే
"	"	బృహత్స్వం	బృహత్స్వం	"	౨౮	తత్త్వబుద్ధి	తత్త్వబుద్ధి
"	౧౫	బృహత్స్వం	బృహత్స్వం	"	౨౯	త్యత్రైస్త్వికా	త్యత్రైస్త్వికా
"	౧౭	తత్త్వతో	తత్త్వతో	"	"	భిథానాత్	భిథానాత్
"	౨౧	బ్రహ్మయతి	బృంహయతి	"	౩౦	శ్రద్ధ	శ్రద్ధ
"	"	ద్వలహ్మణ	ద్వలహ్మణ	౧౪	౪	నిర్దయే	నిర్దయే
"	"	బృహ్మణ	బృంహణ	"	౩౧	శ్రమయోగ్య	శ్రమయోగ్య
"	౨౨	బృహ్మణత్వ	బృంహణత్వ	"	౩౬	ప్రస్తుతా	ప్రస్తుతా
"	౨౩	బృహ్మణత్వం	బృంహణత్వం	"	౩౮	నిర్దిః	నిర్దిః
"	౨౪	వత్త్వం	వత్త్వం	౧౫	౪	దితి. ప్రతి	దితి. ప్రతి
"	౩౫	బృహత్స్వ	బృహత్స్వ	"	౨౦	ఇత్యత్తనే	ఇత్యత్తనే
"	౩౬	త్ర్యసరేణు	త్ర్యసరేణు	"	౨౫	విషక్షితః	విషక్షితః
"	౩౮	బృహత్స్వగుణ	బృహత్స్వగుణ	"	౨౬	ఇత్యత్ర స్వరీత్యాది	ఇత్యత్ర. * స్వరీత్యాది
౧౦	౧౦	అన్యథా	అన్యథా	"	౨౯	ప్రాయార్థత్వే	ప్రాయార్థత్వే
"	"	వైయ్యర్థ్యాత్	వైయ్యర్థ్యాత్	"	౩౦	చ. వైవం.	చల్. వైవం-*
"	౨౫	వ్యాహరేణతాకిక	వ్యాహరేణతాకిక	"	౩౨	సంక్రారవిశిష్టమాణ	సంస్కారవిశిష్టమాణవకనిధి
"	౨౯	వాఖ్యేయ	వాఖ్యేయ	"	"	వకనిధి	
"	"	జిజ్ఞాసేతి	జిజ్ఞాసేతి	"	౩౩	నిజే	నిజే
"	౩౧	తత్త్విన్యర్థ	తత్త్విన్యర్థ	౧౬	౫	త్యా. చ్చ	త్యా. చ్చ.
"	౩౬	ససజ్జ	ససజ్జ	"	౭	విభి	విభి
"	౩౮	ససజ్జనిర్దేశో	ససజ్జనిర్దేశో	"	౮	నోపపద్యతే	నోపపద్యతే
"	౪౦	మాక్షిపతితతోపి	మాక్షిపతితి. తతోపి	"	౧౦	నిర్దిః	నిర్దిః
౧౧	౫	ససజ్జ	ససజ్జ	"	౧౪	విచ్ఛజ్జేన	విచ్ఛజ్జేన
"	"	జ్ఞాథాతో	జ్ఞాథాతో	"	౧౭	యథా. బ్రహ్మ	యథా * బ్రహ్మ
"	౬	ప్రధానాదితత్త్వానా	ప్రధానాదితత్త్వానా	"	౨౯	సనుకర్తృత్వ	సనుకర్తృత్వ
"	౧౦	వేదార్థ	వేదార్థ	"	౩౧	ప్రసిద్ధిః	ప్రసిద్ధిః
"	౨౩	గ్రహేన	గ్రహేన	౧౭	౧౫	* యథాగ్నీ	యథా * అగ్నీ
"	౨౭	ప్రబంధ	ప్రబంధ	"	౧౭	త్రిథా	త్రిథా
"	౩౬	తస్యేష	తస్యేష	"	౨౨	నిర్దిః	నిర్దిః
"	౩౯	ద్యా. * సర్వే	ద్యా. * సర్వే	"	"	స్వర్గ	స్వర్గ
౧౨	౨	బ్రూమః. అథాతో	బ్రూమః. * అథాతో				

పు.సం.	చ.సం.	అశ్వాద్యం.	శుద్ధం.	పు.సం.	చ.సం.	అశ్వాద్యం.	శుద్ధం.
"	౨౮	రుణద్విజప	రుణద్వి- జప	"	౨౫	జ్ఞానస్వ	జ్ఞానస్వ
"	౩౫	జత్వేన	జత్వేన	"	౨౯	పాశ్చాత్యపాశ్చరీపాశ్చరీ	పాశ్చాత్యపాశ్చరీ
౧౮	౬	స్వభానుపవత్త్యేవ	స్వభానుపవత్త్యేవ	"		తా స్రరం	
"	౭	నాభాతో	నాభాతో	"	"	ముచ్చతే	ముచ్చతే
"	౨౨	శ్రావణస్వ	శ్రావణస్వ	"	౩౮	స్మృతా	స్మృతా
"	౩౭	ద్విది	ద్విది	౨౮	౧	తమేవ	తమేవం
"	౩౯	భక్త్యో	భక్త్యో	"	౭	సత్వజ్ఞాన	సత్వజ్ఞాన
౧౯	౮	వినియోగః	వినియోగః	"	౯	తమవేతి	తమవమితి
"	౧౧	శ్రీయ- తేతద్వత్	శ్రీయతే- తద్వత్	"	౧౨	గృహ్య. దత్తర్థ	గృహ్య. దత్తర్థ
"	౧౪	విత్త్యుపస్వ	విత్త్యుపస్వ	"	౧౬	ఫలవత్సం. శ్రుత్వ	ఫలవత్సం, చ. శ్రుత్వ
"	౩౪	తథేత్యర్థః. చశ్చజ్ఞా	తథేత్యర్థః. చశ్చజ్ఞా	"	౧౭	మోక్షోపత్తా	మోక్షోత్పత్తా
"	౩౯	వత్సం	వత్సం	"	౨౦	మిత్యర్థః	మిత్యర్థః
"	"	వత్స	వత్స	"	౨౧	వెదనం	వెదనం
౨౦	౧	పరిత్య	పరిత్య	"	౨౬	వాక్యేన	వాక్యేన
"	౩	తత్వత్	తత్వత్	"	౨౮	త్యక్తం-	త్యక్తం.
"	౪	మితి. ప్రాదాచప్రబా	మితి. ప్రాదాచప్రబా	"	"	వికల్పః	వికల్పః
"		యాదిత్యర్థః. బ్రహ్మ	మితి. బ్రహ్మ	"	"	ప్రస్థా	ప్రస్థా
"	౫	రాద్భవ	రాద్భవ	"	౩౨	అస్తర్యోపాయ	(అస్తర్యోపాయతా
"	"	నాస్యః	నాస్యః	"		తామితి)	మితి)
"	౬	సాన్య. వేదా	సాన్య. వేదా	"	౩౪	సముచ్చయేన	సముచ్చయేన
"	౨౩	జత్వ	జత్వ	"	౩౬	శబ్దః	శబ్దః
"	౨౫	జ్ఞేర	జ్ఞేర	"	౩౭	వివిధాత్వత్వ	వివిధాత్వత్వ
"	౨౯	సప్తసరి	సప్తసరి	౨౫	౬	వివేకశః	వివేకః
"	౩౪	ననుచేతి	ననుచేతి	"	౧౫	శంఖ్యాహ	శంఖ్యాహ
౨౧	౧౩	భవతి	భవతి	"	౧౬	రూపాణియానిస్యః-	రూపాణిస్యః-
"	"	ర్భిహ్మ	ర్భిహ్మ	"	"	వాక్యార్థజ్ఞానో	వాక్యార్థజ్ఞానో
"	౧౫	తజ్జేవ	తజ్జేవ	"	౨౧	అర్థస్వభావాదేవ	అర్థస్వభావాదేవ
"	౧౮	సర్వా	సర్వా	"	౨౩	పూర్వవృత్తత్వం	పూర్వవృత్తత్వం
"	౨౮	భిక్షేయాః	భిక్షేయాః	"	౨౪	వృత్తాస్తర	వృత్తాస్తర
"	౩౦	ముపాసితే	ముపాసితే	"	౩౧	అపారమార్థికం	అపారమార్థికం
"	౩౨	వైయర్థ్యం	వైయర్థ్యం	"	౩౨	బద్ధశ్చ	బద్ధశ్చ
"	౩౪	జ్ఞానమిత్యత్రాహ	జ్ఞానమిదమిత్యయనజ్ఞా	"	౩౩	అపారమార్థికత్వా	అపారమార్థికత్వా
"			తమిత్యర్థః. అత్రకింప్రభా	"	౩౯	వివిదియామితి	వివిదియామితి
"			నప్రతిపాద్యంజ్ఞానమిత్య	౨౬	౬	చిన్న	చిన్న
"	౩౭	తయోక్తం-	తయోక్తం. [త్రాహ	"	౭	వివర్ధన	వివర్ధన
౨౨	౨	నసామే	నకుసామే	"	౮	సంహతి	సంహరతి
"	౧౧	జీతస్వ	జీతస్వ	"	౧౩	ప్రతిబద్ధ	ప్రతిబద్ధ
"	౨౧	సముచ్చయః.	సముచ్చయః.	"	౧౭	కరణతత్త్వాపజ్ఞ	కరణతత్త్వాపజ్ఞ
"	౨౯	పరమితి	పరమితి	౨౭	౨	లిక్ష్వాదిభిర్భావక	లిక్ష్వాదిభిర్భావక
"	౩౪	ద్వావే, చప్రాప్త	ద్వావే, ప్రాప్త	"	౩	జ్ఞానోత్పత్త్యేవ	జ్ఞానోత్పత్త్యేవ
"	"	ప్రప్రాప్త. ద్వాప్రాప్త	ప్రప్రాప్త. ద్వాప్రాప్త	"	౬	జ్ఞానభావ్యత్వా	జ్ఞానభావ్యత్వా
"	౩౫	స్యేవ	స్యేవ	"	౨౧	ప్రసక్త్యా	ప్రసక్త్యా
"	౩౭	సేర్థ్యా	సేర్థ్యా	"	౨౨	తజ్జేవ	తజ్జేవ
"	౩౯	చ. శబ్దతో. ఛ	చ. శబ్దతో. ఛ	"	౨౩	శితి	శితి
"	౪౦	భజ్య	భజ్య	"	౩౪	త్వీంశ్శ	త్వీంశ్శ
౨౩	౪	జ్ఞాన	జ్ఞాన	"	౩౯	శిష్టత్వ	శిష్టత్వ
"	౧౩	ముఖయథా	ముఖయథా	"	"	వాక్యార్థ	వాక్యార్థ
"	౧౭	వలమృనే	వలమృనే	౨౮	౪	స్పృశిజ్ఞానీతవ్య	స్పృశిజ్ఞానీతవ్య
"	౨౧	థాబాథ	థాబాథ	"	౫	విద్యవిజ్ఞాయే	విద్యవిజ్ఞాయే
"	౨౫	సప్తజ్ఞా	సప్తజ్ఞా	"	౧౧	సామాన్యశబ్దః	సామాన్యశబ్దః.

పు-సం.	ప-సం.	అనుధం.	శుధం.	పు-సం.	ప-సం.	అనుధం.	శుధం.
"	౨౧	జైహ్యముత్క-దై	జైహ్యముత్క-దై	౩౩	౩	త్తదత్తయే	త్తదత్తయే
"	౩౦	కేవలపదేశ	కేవలపదేశ	"	౧౨	నోపవద్యతే	నోపవద్యతే
"	౩౨	విధిత్వనిశ్చయ	విధిత్వనిశ్చయ	"	౨౪	సుశ్టయత్వపు	సుశ్టయత్వపు
౨౯	౨	సంహర	సంహర	"	౨౮	చశ్చక్లా	చశ్చక్లా
"	౩	యవవంశద	యవవంశద*	"	౩౩	తల్లబ్ధి	తల్లబ్ధి
"	"	త్యేహాపానీత	త్యేహాపానీత*	"	౩౬	సముచ్చయే	సముచ్చయే
"	౪	దేవతా	దేవతా	"	"	దర్శయతు	దర్శయతు
"	"	సృజతి	సృజతి	౩౪	౨	సత్త్వ	సత్త్వ
"	౧౧	యద్యా-	యద్యా*	"	౧౨	త్యాన్వికా	త్యాన్వికా
"	౧౩	వాదవత్	వాదవత్	"	౧౭	యేనసవికారా	యేన-సవికారా
౩౦	౨	దార్శల్య	దార్శల్య	"	౨౧	జ్ఞాయతే	జ్ఞాయతే*
"	"	తయోర్దహర	తయోర్దహర	"	౨౨	సావక్షత్వేన	సావక్షత్వేన*
"	౭	ప్రామాణ్యత్వా	ప్రామాణ్యత్వా	"	౨౮	సక్షార్థోద్భావ్యధృతి	సక్షార్థోద్భావ్యధృతి
"	౧౦	యోగాచ్చ	యోగాచ్చ	"	౩౧	దైన్యం	దైన్యం
"	౧౧	పుత్రగుహాయత్వం-	పుత్రగుహాయత్వం.	"	౩౬	వివవిరోధి.	వివవిరోధి.
"	౧౪	పశ్యతే	పశ్యతి	౩౪	౪	కర్తృవ	కర్తృవ.
"	౧౯	సముచ్చయే.	సముచ్చయే	"	౬	శ్రుత్యుదరం-	శ్రుత్యుదరం
"	౨౪	అతస్తదేవ	అతస్తదేవ	"	౧౪	మృత్యుం (జ్ఞానో	(మృత్యుంజ్ఞానోత్పత్తి
"	౨౮	సిద్ధి	సిద్ధి	"	"	త్పత్తివిరోధితి)	రోధితి)
"	"	తస్మాద్భావ్యహుః	తస్మాద్భావ్యహుః	"	౧౭	పక్షా	పక్షా
"	౨౯	సిద్ధత్వాత్	సిద్ధత్వాత్	"	౨౪	*సత్వేతం	నతు *వితం
"	"	యిష్యతే	యిష్యతే*	"	౩౧	యదనుక్తం	యదనుక్తం-
"	౩౧	సత్త్వాత్	సత్త్వాత్	"	౩౪	విద్యాజ్ఞంకర్త-	విద్యాజ్ఞంకర్త.
౩౧	౨	మిత్యుక్తం*	మిత్యుక్తం.*	"	"	పాపం, చ	పాపం, చ.
"	౪	స్మృతిద్వర్తనా	స్మృతిద్వర్తనా	"	౩౪	కామచేతి ప్రతిప	కామచేతి. ప్రతిపదం
"	౫	స్మృతిద్వర్తనరూపా	స్మృతిద్వర్తనరూపా	"	"	దంయదభిధేయం	యదభిధేయం-
"	౧౨	వృత్త్యా	వృత్త్యా	౩౬	౧	నిరోధిత్వే	నిరోధిత్వే
"	౧౬	సిద్ధా	సిద్ధా	"	౫	యథార్థ	యథార్థ
"	౧౯	వ్యాప్యత్వద్ధం	వ్యాప్యత్వద్ధం	"	౮	పాశబ్ద	పాశబ్ద
"	౨౦	వేదసముపాసనం	వేదసముపాసనం	"	"	చశ్చక్లా	చశ్చక్లా
"	౨౧	విచిన్న	విచిన్న	"	౧౨	తస్మాద్దరా యా	తస్మాద్దరా యా
"	౩౫	పుధివ్యాం	పుధివ్యాం	"	౧౮	నివృత్తి	నిమిత్త
"	"	పుధీమాత్రే	పుధీమాత్రే	"	౨౮	ఉన్నినీపాహోనిష	ఉన్నినీపాహోనిష
"	౩౬	దర్శయతి.యమే	దర్శయతి (యమేనైవ	"	౩౪	వర్ణయతి	వర్ణయతి
"	"	నైవ ఆత్మావృణుతేతే	ఆత్మా వృణుతేతేనై	"	"	దృశప్రజ్ఞాః	దృశప్రజ్ఞాః
"	"	నైవభృగ్భక్తుక్రమితి.	వలభృగ్భక్తుక్రమితి)	"	౩౫	సరణితచత్ర	సరణితచ. తత్ర
"	౩౮	సప్రవాసస్య.	సప్రవాసస్య	"	"	కర్షణి	కర్షణి.
౩౨	౩	తదృతి	తదృతి*	"	"	నాశయతితి-	నాశయతీ, తిచ
"	౪	ప్రియాయస్య	ప్రియాయస్య-	"	౩౬	కర్షదేవతా	కర్షదేవతా
"	౬	తమేవ	తమేవం	"	౩౭	సాదధు	సాధు
"	౯	తత్త్వేన	తత్త్వేన	"	౩౯	ప్రకణా	ప్రకణా
"	"	పరంతప	పరస్తప*	"	౪౦	సోర్జాన	సోర్జాన
"	౧౨	స్థిత్యర్థః	స్థిత్యర్థః*	"	"	ప్రస్తు	ప్రస్తు
"	౧౬	ప్రీతిమత్వ	ప్రీతిమత్వ	౩౭	౨	మపనుదతి	మపనుదతి.
"	౧౭	మత్వ	మత్వ	"	౯	ఇదాంసం	ఇదాంసం
"	౨౦	నిరుపధికా	నిరుపధికా	"	౧౨	యజ్ఞోదానంతపః	*యజ్ఞోదానంతపః
"	౨౪	పర్యాయత్వం	పర్యాయత్వం.	"	"	*యజ్ఞోదానం	యజ్ఞోదానం
"	౩౬	బృహ్మణో	బృహ్మణో	"	౨౯	మాత్రం	మాత్రం.
"	"	బృహతీ	బృహతీ	"	౩౩	తత్తన్యాయై	తత్తన్యాయై
"	"	తత్త్వతో	తత్త్వతో	"	౪౦	సహృపాత	సహృపాత
"	౩౮	వేదరిత్యనేన	వేదరిత్యనేన				

పు-సం.	చ-సం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.	పు-సం.	చ-సం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.
౩౮	౫	వివేకస్య	వివేకస్య	౪౬	౧౨	బద్ధః	బద్ధః
"	౬	శ్రేయసిద్ధిః	శ్రేయసిద్ధిః	"	౧౩	ప్రపత్నః.	ప్రపత్నః.
"	౮	శ్రవణౌపయి.	శ్రవణౌపయి	"	౧౪	ఆదిత్యో	*ఆదిత్యో
"	౧౧	చుస్సంపాద్యఇతి	చుస్సమ్పాద్యఇతి	"	౨౦	ఆదిత్యోయాపఇతి	*ఆదిత్యోయాపఇతి
"	౨౪	తదహాదేయమతి.	తదహాదేయమితి	"	౨౬	ద్వాభ్యత్వం	ద్వాభ్యత్వం
"	౨౬	మీమాంసాయా	మీమాంసయా	"	"	మిత్యత్వత్తి	మిత్యత్వత్తి
"	౩౧	వివిత్	వివత్	"	౨౭	ప్రసర్వత్తిఆధ్వర్యం	ప్రసర్వత్తిఆధ్వర్యం
"	౩౨	సత్త్వ	సత్త్వ	"	౩౫	బాధిత్యై	బాధిత్యై
"	౩౬	రైరాకాశ్శ్రేణి	రైరాకాశ్శ్రేణి	"	"	ప్రాబల్యమితి	ప్రాబల్యమితి.*
"	౩౭	విరహావ	విరహావ	౪౭	౧౦	జక్షన్క్రిడ	జక్షన్క్రిడ
౩౯	౬	మాత్రస్య	మాత్రస్య	"	౨౨	వైయర్థ్య	వైయర్థ్య
"	౧౭	ద్యుష్టిర	ద్యుష్టిర	"	౨౬	గుణాస్సత్వ	*గుణాస్సత్వ
"	౨౭	దర్శనార్థ	దర్శనార్థ	౪౮	౧	భిదేయం	భిదేయం-
"	౨౮	కర్మసమృద్ధ్య	*కర్మసమృద్ధ్య	"	౨౦	తథాహి	తథాహి
"	౩౧	నీత్యర్థః (ఇతిహితౌ)	నీత్యర్థః. ఇతిహితౌ.	"	౨౪	ద్విరోధి	ద్విరోధి
"	౩౩	ప్రతిపాదితం	ప్రతిపాదితం.	"	౨౪	వత్త్వ	వత్త్వ
"	"	రూపాణీతి.	రూపాణీతి	"	౩౦	వత్త్వం	వత్త్వం
"	౩౫	ఉభయావేషయా	ఉభయావేషయా	"	౩౬	తథాపి	తథాపి
"	౩౮	విద్యాక్ష	విద్యాక్ష	"	౩౮	గజ్జాపద	గజ్జాపద.
౪౦	౧౫	విరోధా	*విరోధా	"	౪౧	నిశ్చయః	నిశ్చయః.
"	౧౬	పుకగాత్మా	*పుకగాత్మా	౪౯	౭	వాప్యత్త	వాప్యత్త
"	౧౮	క్రియావా	*క్రియావా	"	౧౩	ప్రతీతేరితి	ప్రతీతేరితి
"	౨౪	తద్వైయర్థ్య	తద్వైయర్థ్య	"	౩౧	తత్త్వమస్యాది	*తత్త్వమస్యాది
"	౩౦	ప్రథమం.	ప్రథమం	"	౩౪	వాప్యత్తయే	వాప్యత్తయే
"	౩౧	జ్ఞాతాదయః	జ్ఞాతాదయః.	"	౪౦	ద్వావ	ద్వావ
"	"	స్వగతావా	స్వగతావా.	౫౦	౪	రైకార్థ్యం	రైకార్థ్యం.
"	౩౪	వేత్త్వ	వేత్త్వ	"	౨౦	విక్యం.	విక్యం.
"	౩౬	మిథ్యాత్వం	మిథ్యాత్వం	"	"	భేద	భేద.
"	౩౭	ప్రకృతై	*ప్రకృతై	"	౨౨	కార్థ్యేన	కార్థ్యేన
"	౩౮	నేహనానాన్తి	*నేహనానాన్తి	"	౨౮	తమిశ్వరాణాంపర	*తమిశ్వరాణాం పర
౪౧	౧	అథ	అథ	"	"	మంమహిశ్వరం	మంమహిశ్వరం.*స
"	౬	పశ్యతి	పశ్యతి	"	"	సకారణం	సకారణం
"	౧౬	ప్రథమ	ప్రథమ	౫౧	౬	వృత్తత్వాత్.	వృత్తత్వాత్
"	౧౭	ప్రపత్నాత్	ప్రపత్నాత్.	"	౨౪	గజ్జాపద	గజ్జాపద
"	౩౫	మొకనాన్య	మొకనాన్య	"	౩౬	సిద్ధివలిజాడః	సిద్ధివలిజాడః
౪౨	౪	*యెతు	యెతు	"	౩౮	శేషస్వప్రామాణికత్వై	శేషస్వప్రామాణికత్వై
"	౧౮	(వేణురస్యైతి)	(వేణురస్యైతి)	"	"	తత	తత
"	౨౦	శరీరాణ్యుచ్యతే	శరీరాణ్యుచ్యతే.	"	౩౯	ప్రసజాత్	ప్రసజాత్
"	౩౩	అబ్బిక్షో	అబ్బిక్షో	"	"	తతశక్తి	తతశక్తి
౪౩	౩	సత్యానాంసతామస్తత	సత్యానామస్తత	౫౨	౨౩	పరిహారతి	పరిహారతి
"	౫	అనాది	అనాది	"	౩౨	వ్యవహర	వ్యవహర
"	౬	సుస్తా	సుస్తా	౫౩	౧౨	వః	వః.
"	౨౫	విధేయాదినా	విధేయాదినా.	"	౨౮	(అన్యథాస్వరూప	అన్యథాస్వరూపమేవ
"	౩౮	వస్త్యస్తీకింమహి	*వస్త్యస్తీకిం *మహి	"	"	మేవస్యాత్)	స్యాత్
౪౪	౩౭	నిర్ధయ	నిర్ధయ	"	౩౧	జాతియ్యా	జాతీయా
"	౩౮	గ్రాహయన్తిచ *ఆ	గ్రాహయన్తిచ - ఆ	౫౪	౧	ననుచ.	ననుచ
"	"	త్యైత్యేహాపాసీత	త్యైత్యేహాపాసీత.	"	౩	వాప్యత్తిః	వాప్యత్తిః.
౪౫	౨౦	చాభకత్వ	చాభకత్వ	"	౨౪	దూషయితి	దూషయితి
"	౨౫	విలమ్బాభ్యాం	విలమ్బాభ్యాం	"	౨౫	ధాన్తరేణాపి	ధాన్తరేణాపి
"	౩౧	మిత్యర్థః	మిత్యర్థః	"	౨౯	మానస్య	మానసిరాసస్య
"	౪౦	వత్త్వం	వత్త్వం	౫౫	౧౩	ఇత్యర్థః	ఇత్యర్థః

పు-సం.	చ-సం.	అక్షరం.	శుద్ధం.	పు-సం.	చ-సం.	అక్షరం.	శుద్ధం.
„	౨౧	యత్తి	యత్తి	౬౬	౨౮	వివసం	వివససం
„	౨౨	తదన న్దరమితి	తదన న్దరమితి-	„	౩౯	భేదా	భేదా
„	౨౫	భావాద్ధర్మి	భావాత్. ధర్మి	౬౭	౧	మిదమంశ	మిదమంశ
„	౩౦	నాస్పృష్ట	నాస్పృష్ట	„	౩౯	నియమ్య	నియామ్య
౫౬	౩	వృక్షక	వృక్షక	౬౮	౧౪	శేషత్వవిషయ	శేషవిషయ
„	౪	రూపాదివదితి	(రూపాదివదితి)	„	౧౬	యత్స్వ	యత్స్వ
„	౩౨	నిర్ణయః	నిర్ణయః	„	౨౧	సత్త్వం	సత్త్వం
„	౩౪	శ్రయణం	శ్రయణం-	„	౨౩	వద్రూపాదిరవ	వద్రూపాదివ
„	౩౯	గ్రాహ్యం	గ్రాహ్యం-	„	౨౫	శిక్షా	శిక్షా
౫౭	౧౧	ద్వితీయం	ద్వితీయం	„	౩౭	పవత్రా	పవత్రా
„	౧౪	ధర్మః	ధర్మః-	౬౯	౨	ప్రత్యే	ప్రత్యే
౫౮	౧	తయో	తయోః	„	„	నేని	నేని
„	౬	యన్తీ	యన్తీ-	„	౭	సజ్యే	సజ్యే
„	„	స్వత్వే	స్వత్వే	„	౨౨	యశేత్వా	యశేత్వా
„	౧౭	స్వస్తిం	స్వస్తిం	„	౨౬	ప్రతిపేదప్రసక్త	ప్రసక్త
„	౩౩	త్రైకా	త్రైకా	„	౩౯	విషయత్వే	విషయత్వే
„	„	భూతా	భూతా	౭౦	౧౫	శేషత్వాత్.	శేషత్వాత్.
౫౯	౨	నర్తత్వాత్.	నర్తత్వాత్	౭౧	౭	సద్వశస్య	సద్వశస్య
„	౩	ప్రతిబద్ధా	ప్రతిసంబద్ధా	౭౨	౧	దోతయతి	దోతయతి
„	౧౩	కారాద్రరా	కారాద్రరా	„	౨	నార్తత్వా	నార్తత్వా
„	౨౩	వికారాద్రరా	వికారాద్రరా	„	౬	వృత్తేరపార	వృత్తే. ఆపార
„	౨౪	వదితి.	వదితి.	„	౨౫	సన్నిత్య	సన్నిత్య
„	౨౯	యజ్ఞోతి	యజ్ఞోతి	„	౨౮	సదనభూ	సదనభూ
„	౩౪	వపుష	వపుష	„	౨౯	భేదా	భేదా
„	౩౯	దృష్టాద్ర	దృష్టాద్ర	„	౩౦	ఆత్మావా	ఆత్మావా
౬౦	౩	కర్తృత్వా	కర్తృత్వా	„	౩౧	ద్యోతి	ద్యోతి
„	౧౦	వృక్ష్య	వృక్ష్య	„	౩౨	పరత్వాత్.	పరత్వాత్.
„	౧౮	(అవిక్రయవతి)	(అవిక్రయవతి)	„	౩౩	సానై	సానై
„	౨౨	నాహంభివ్యత్యాది	నాహంభివ్యత్యాది	„	౩౪	చలత్రా	చ. ఆత్రా.
„	౨౮	అనాత్మనఃఅహంకార	అనాత్మనోఽహంకార	„	„	దృశ్యత్వా	దృశ్యత్వా
„	౨౯	స్య	స్య	„	౩౭	పక్షికారే	పక్షికారే
„	౩౫	వృక్షకో	వృక్షకో	౭౩	౯	ర్షిహ్	ర్షిహ్
౬౧	౯	నాహంభివ్యయ	నాహంభివ్యయ	„	౧౮	రైక్య	రైక్య
„	౨౩	జ్ఞాన	జ్ఞాన	„	౩౪	భావాత్.	భావాత్.
౬౨	౧౧	త్వాత్.	త్వాత్.	„	౩౬	ప్రసా	ప్రసా
„	౧౨	ప్రాధాన్యేన	ప్రాధాన్యేన	„	౩౮	వచ్చిన్న	వచ్చిన్న
„	౨౧	భూతిత్వం.	భూతిత్వం.	„	౪౦	ఘటోజ్జి	ఘటోజ్జి
„	౨౪	ద్యోతయనా	ద్యోతయనా	౭౪	౧౨	పానరుక్త్యం	పానరుక్త్యం.
౬౩	౨	మనుభావానాం	మనుభావానాం	„	౩౦	జ్ఞాన	జ్ఞాన
„	౩౮	వచ్చిన్న	వచ్చిన్న	„	౩౩	వృత్తాద్ర	వృత్తాద్ర
౬౪	౯	సాధ్యమితి	సాధ్యమితి.	„	౪౦	విజ్ఞతా	విజ్ఞతా
„	౩౧	విభాగాత్.	విభాగాత్.	౭౫	౧౦	స్త్రీతి	స్త్రీతి.
౬౫	౧౧	జ్ఞేయ	జ్ఞేయ	„	౧౪	సమత్వం	సత్త్వం
„	౨౧	యేతేతి	యేతేతి.	„	౨౭	త్వాద్ర	త్వాద్ర
„	౨౮	మాత్ర	మాత్ర	„	౩౩	నియమ్య-	నియమ్యః
„	౩౫	త్వాత్. త	త్వాత్.	౭౬	౧౦	ప్రతీతిస్య	ప్రతీతిస్య
„	„	మితిచేత్.	మితిచేత్.	„	౨౧	జ్ఞాత్	జ్ఞాత్
„	౩౯	గ్రహత్	గ్రహత్	„	౨౬	విహయ	విహయ
౬౬	౧	శిష్టతా.	శిష్టతా	„	„	లజ్యే	లజ్యే
„	౧౬	జ్ఞాత	జ్ఞాత	„	౨౮	సభాతో	సభాతో

పు.సం.	ప.సం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.	పు.సం.	ప.సం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.
2౬	౨౯	లిజ్జ	లిజ్జ	౮౭	౧౫	యాజ్ఞా	యాజ్ఞా
"	౩౦	విషయా	విషయా	"	౨౩	పగమాల్.	పగమాల్.
"	౩౪	క్షణ్ణా	క్షణ్ణా	"	౨౪	ముక్తంపరపడ్డే.	ముక్తం. పరపడ్డే.
౭౭	౧	ప్రతీయ	ప్రతీతంచేత్ - సంవేదన విషయోఘటాదిరహితా లానవచ్చిస్తూ ప్రతీయ	"	౨౯	వాద్ధూపణా	వాత్. దూపణా
"	౩	యంతితి	యస్తీతి	"	౩౯	ఉత్తజ్ఞా	ఉత్తజ్ఞా
"	౬	మూర్ఖా	మూర్ఖా	"	"	స్తనాదితి	స్తనాదితి
"	౧౫	(ఏవమేవేతి)	(ఏవమితి)	"	"	విహస్వాత్మా	విహస్వాత్మా
"	౨౪	ర్విషయా	ర్విషయ	౮౮	౧౬	స్వపడ్డే-నాత్మ	స్వపడ్డే-అనాత్మ
"	౨౫	లబ్ధ	లబ్ధి	"	౨౬	భిక్షణ్యం	భిక్షణ్యం
"	౩౦	దుస్సాధనమిత్వక్	దుస్సాధనమిత్వక్	"	౩౪	తాదృశా	తాదృశా
"	౩౩	ముచ్యతే	ముచ్యతే	౮౯	౩౪	బ్రాహ్మి	బ్రాహ్మి
౭౮	౧౬	సరణ	స్తరణ	౯౦	౧	నిత్యత్వం	నిత్యత్వం
"	౨౪	రహితావా	రహితావా.	"	౩౫	ఉతాపర	ఉతాపర
"	౩౨	ఇయస్త	ఇయస్తం	౯౧	౩	ఆదర్శావదివ	ఆదర్శావదివ
"	౩౩	ఇతి	ఇతి.	"	౪	శాస్త్రాగర	శాస్త్రాగర
"	౪౦	యథాఘటస్య	ఘటస్య	"	౧౨	త్యాభ్యుపగమాత్	త్యాభ్యుపగమాత్
౭౯	౧౨	తమః	*తమః	"	౧౩	నసంభవతి	నసంభవతి
"	౩౪	జ్ఞాత్రోః	జ్ఞాత్రోః	"	౧౭	జ్ఞాతృత్వ	జ్ఞాతృత్వ
"	౩౫	జ్ఞానస్య	జ్ఞానస్య	"	౧౮	జ్ఞానజ్ఞాత్రోః	జ్ఞానజ్ఞాత్రోః
౮౦	౨	త్రైస్తై	త్రైస్తై	"	౨౨	జ్ఞాతృత్వ	జ్ఞాతృత్వ
"	౨౩	సవి	సవి	"	౨౩	జ్ఞాతృత్వస్య	జ్ఞాతృత్వస్య
"	౩౦	ప్రకాశః	ప్రకాశః.	"	౨౫	దర్శనార్థం	ప్రదర్శనార్థం
"	౩౬	క్షేపే	క్షేపే	"	౨౭	అనుదితానప్రమిత	(అనుదితానప్రమిత
"	"	దిత్వా	దిత్వా	"	"	స్వరూపప్రకాశం	స్వరూపప్రకాశం)
"	౩౪	నిర్దేశో	నిర్దేశో	"	౩౦	నభ్యుపగమే	నభ్యుపగమే
"	౩౯	త్యక్తః	త్యక్తః.	"	౩౩	వ్యజ్ఞి	వ్యజ్ఞి
"	"	అయమామర్థః	అయమామర్థః	"	౩౭	ఇత్యత్రాపేక్షా	ఇత్యత్రాపేక్షా
౮౧	౧	వ్యవహారా	వ్యవహారా	౯౨	౧	అనుభవాక్షరా	అనుభవాక్షరా
"	౫	రత్నం	రత్నం.	"	౪	జోద్యత్వా	జోద్యత్వా
"	"	నిరోధా	నిరోధా.	"	౨౪	చానుసంపన్న	చానుసంపన్న
౮౨	౨	అత్మా	అత్మా	"	౨౫	కర్తృ	కర్తృ
"	౨౪	స్వత	స్వత	"	౩౬	త్యాభావాత్	త్యాభావాత్.
"	౩౨	యశ్చ	*యశ్చ	"	౩౪	మిత్యర్థః	మిత్యర్థః
"	౩౩	నిపుణత్వజ్ఞో	నిపుణః *శబ్దో	౯౩	౪	నాహం	నాహం
"	౩౪	త్యాభేతా	త్యాభే. హేతా	"	౨౧	స్మృతుస్తా	స్మృతుస్తా
"	౩౪	ప్రమాణ్యం	ప్రమాణ్యం	"	౨౪	నోద్ధే	నోద్ధే
౮౩	౪	జ్ఞాతృ	జ్ఞాతృ	౯౬	౧౫	యథా.	యథా
"	౩౨	శక్త్యాహ	శక్త్యాహ	"	౧౭	నాహం	నాహం
౮౪	౧	ప్రభయా	స్వప్రభయా	౯౭	౧౧	తేషామహం	*తేషామహం
"	౩	త్వస్య.	త్వస్య	౯౮	౨౫	హేతురహంకారః	హేతుః. అహంకారః-
"	"	భర్తృత్.	భర్తృత్.	౯౯	౧౭	మితి	మితి.
౮౫	౫	త్వజ్ఞిమః	త్వజ్ఞిమః.	"	౩౨	జ్ఞాన	జ్ఞాన
"	౧౨	ఉద్యంతం	*ఉద్యంతం	౧౦౦	౯	పురుషాగో	పురుషాగో
"	౨౦	యవ	యవి	"	౧౫	గమ్యత ఇత్వ	గమ్యత ఇత్వ
"	౩౯	పుష్కల	పుష్కల	"	౨౨	భజ్జి	భజ్జి
౮౬	౧౬	దార్శని	దార్శని	"	౩౬	విరుద్ధః	విరుద్ధః.
"	౩౦	జ్ఞానత్వ	జ్ఞానత్వ	౧౦౨	౧౨	ఉత్తజ్ఞాన	ఉత్తజ్ఞాన
"	౩౨	ప్రసజ్ఞాత్	ప్రసజ్ఞాత్	౧౦౩	౯	భజ్జి	భజ్జి
				"	౪౦	భజ్జి	భజ్జి

పు-సం.	ప-సం.	అక్షరం.	శబ్దం.	పు-సం.	ప-సం.	అక్షరం.	శబ్దం.
౧౦౪	౧	త్యాచ్య	త్యాచ్య	౧౦౯	౧	జిహ్వా	జిహ్వా
"	౧౩	XXసకుసుమవదితి	(XXసకుసుమవదితి)	"	౧౩	పురాణ	పురాణ
౧౦౫	౩	యెనా	*యెనా	"	౧౭	నిర్భయతి	నిర్భయతి
"	౧౪	వైయ్యర్థ్యం	వైయ్యర్థ్యం-	"	౨౩	వత్సం	వత్సం
"	౩౯	సోమ్యవం	సోమ్యవం	"	౩౨	ప్రతిరివ్య	ప్రతిరివ్య
౧౦౬	౨౦	శనేతు	శనేతు	౧౩౦	౭	సాత్విక	సాత్విక
"	౩౯	పుత్రం	పుత్రం	౧౩౧	౧౦	వైశేచ	వైశేచ
౧౦౭	౨౬	ప్రసక్తా	ప్రసక్తా,	"	"	ద్విత్వయ్య	ద్విత్వయ్య
౧౦౮	౩౩	మవర్జనీయ	మవర్జనీయ	"	౨౯	జగద్ధాతా	జగద్ధాతా
౧౧౦	౨౬	జ్ఞాతు	జ్ఞాతు	"	౪౦	బాధక	బాధక
౧౧౨	౧౩	ప్రప	ప్రప	౧౩౨	౧౧	సజ్జాన	సజ్జాన
"	౧౬	రుపాధి	రుపాధి	"	౧౪	పంఖ్యమి	పంఖ్యమి
"	౧౮	సరాస్య	సరాస్య	౧౩౩	౨	వైయ్య	వైయ్య
"	౩౪	ఆశీర్వాద	ఆశీర్వాద	౧౩౪	౧౫	విభాః	విభాః
౧౧౩	౭	సంహృత	సంహర	"	౨౭	పురుషవ్యక్త	పురుషవ్యక్త
"	౧౦	జైమిని	జైమిని	౧౩౫	౧౪	పురుషవ్యక్త	పురుషవ్యక్త
"	౨౪	నితి	నితితి	"	"	పురుషః	పురుషః
౧౧౪	౧౦	రమ్మతె	రంసమతె	౧౩౬	౩౨	ప్రథానః	ప్రథానః
"	౨౬	మిత్యర్థః	మిత్యర్థః	౧౩౮	౮	రస్య	రస్య
"	౨౮	జ్ఞానం బోపాననా	(జ్ఞానంబోపాననా	"	౧౧	నీయః	నీయః
"		త్వకమితి	త్వకమితి)	"	౧౪	ఇత్యర్థః	ఇత్యర్థః
"	౪౦	వేదాయాం	వేదాయాం	"	౩౧	పక్షాది	పక్షాది
౧౧౫	౯	బహుధా	బహుధా	౧౩౯	౨౬	లక్ష్మీనాహం	లక్ష్మీనాహం
"	౨౦	త్రాది	త్రాతిది	౧౪౦	౭	సత్త్వత్వ	సత్త్వత్వ
"	౨౪	తస్యత్వత్	తస్యత్వత్	"	౨౦	జిత్తు	జిత్తు
"	౩౦	భేత్వత్తం	భేత్వత్తం	"	౩౪	విశేణం	విశేణం
౧౧౬	౧౪	యోర్నియా	యోః నియా	౧౪౧	౩౦	రంభ	రంభ
"	౨౦	*ససవెద	ససవెద	౧౪౨	౧౨	రక్ష్	రక్ష్
"	"	తేత్యై	తేతి. బి	"	౩౧	అతస్మాద్యు	అతస్మాద్యు
"	౨౧	నాథత్వం.	నాథత్వం	౧౪౪	౨౫	త్వజ్జీవా	త్వజ్జీవా
"	"	భ్యాసేన	భ్యాసే	"	౨౭	*అయంచ	అయంచ*
"	౨౭	నిర్వాహణా	నిర్వాహణా	"	౩౪	జంతుః	జంతుః
౧౧౭	౩	చేతి	చేతి.	౧౪౫	౪	బాక్తం	బాక్తం.
"	౬	విదైక్య	విదైక్య	"	౨౩	పున	పున
"	౯	భేదః	భేదః	౧౪౬	౩	త్వత్వం	త్వత్వం
౧౧౮	౪	యోగాదతోవిష	యోగాద్విషయ	"	౨౧	రంభ	రంభ
"		య		"	౨౪	శక్తా	శక్తా
"	౨౪	ఉపాకస్య	ఉపాకస్య	౧౪౮	౪	తల్పన	తల్పన
౧౧౯	౩౧	కదాచనేతి	*కదాచనేతి	"	౨౩	వచ్చిచ్చా	వచ్చిచ్చా
౧౨౦	౧	లేఖ	లేఖ	"	౩౪	పృష్ఠ్యా	పృష్ఠ్యా
౧౨౨	౧	*సంభరైతి	సంభరైతి	౧౪౯	౧౬	వితభి	వితభి
"	౩	*వసన్తి	వసన్తి	"	౩౭	తస్మాద్విచ్చా	తస్మాద్విచ్చా
౧౨౩	౩౧	త్యాదిత్య	త్యాదిత్య	"	౪౦	బాధిబాధ	బాధిబాధ
"	౩౩	నిర్భయ	నిర్భయ	౧౫౦	౫	బాధ్యాన	బాధ్యాన
౧౨౫	౪	ప్రధానం	ప్రధానం	"	౨౩	యాజ్ఞాన	యాజ్ఞాన
"	౨౧	ప్రయోగానుసా	ప్రయోగాను	౧౫౧	౫	స్వభక్త	స్వభక్త
"	౨౬	దనురోభే	దనురోభే	"	౨౦	భక్త	భక్త
౧౨౭	౨౨	భృగికః	భృగికః	౧౫౪	౨౦	స్వాభిమతః	స్వాభిమతః,
౧౨౮	౨౩	శక్తా	శక్తా	"	౨౨	మంగ	మంగ
"	౩౭	శక్తా	శక్తా	"	౨౪	భ	భ

సం.	ప-సం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.	పు-సం.	ప-సం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.
౧౫౬	౧౫	ధిష్ఠాన	ధిష్ఠాన	౫౬౨	౨౩	వాయుర్జ్యోతి	వాయుర్జ్యోతి
౧౬౭	౧౭	వాచ్య	వాచ్యత్వ	౫౬౫	౩౯	నేతినేతి	నేనేతి
౨౧౫	౨౮	గమానా	గమనా	౫౬౮	౩౧	మపుష్టువే	వపుష్టువే
౨౧౮	౧౯	బహ్మణా	బ్రహ్మణ	౫౮౩	౧౬	వివిశేష	విశేష
౨౫౬	౬	ల్యుటోర్వము	ల్యుటోబము	౫౮౭	౨౮	దితివచనం	దివచనం
౨౭౯	౭	విధానాత్త్వా	విధానాత్త్వాగవ	౫౯౬	౨౩	త్యధ్యస	త్యధ్యస్త
		గవ		"	౩౪	క్తక	క్తకైక
౨౮౯	౨౫	జ్యోతి	జ్యోతి	"	౩౬	జాస్త	జాస్తరై
౩౧౮	౧౦	సహి	సహి	౫౯౯	౧౪	తత్త్వా	తత్త్వా
౩౩౨	౩౨	బ్రహ్మే	బ్రహ్మేవ	౬౦౬	౨౪	దశిష్ట	దశష్ట
౩౮౪	౧౫	స్రష్ట	స్రష్ట	౬౧౫	౫	మస్తప్రాణో నూ	మస్తప్రాణో నూ
౩౯౧	౨౫	విరోధాదృష్ట	విరోధాదృష్ట			త్వామతి	త్వామతి
౩౯౯	౩౧	ముక్తాత్మస్య	ముక్తాత్మస్య	౬౧౭	౧౪	బాహ్మ	బ్రాహ్మ
౪౦౯	౯	కీర్త్యతే	కీర్త్యతే	"	౩౫	సుసుపస్త్వ	సుపస్త్వ
౪౧౩	౨౨	ప్రధాన్య	ప్రధాన్య	౬౨౦	౩౮	పువ్యతే	పువ్యతే
౪౨౦	౧౦	విద్వాన్ప్రహ	విద్వాన్ప్రహ	౬౩౯	౧౩	పుథపుథ	పుథపుథ
"	౩౩	తస్మిప్రతి	తస్మిప్రతి	"	౧౬	వర్తమానో	వర్తమానో
౪౨౨	౩౮	షష్ఠస్త	షష్ఠస్త	౬౪౭	౨	కించిత్త్వ	కించిత్త్వ
౪౨౮	౩౯	కర్తాప్ర	కర్తాప్ర	"	౧౬	సామాన్య	సామాన్య
౪౨౯	౧౨	జుపురు	పురుష	౬౪౯	౧	అద్యస్	అద్యస్
"	౩౭	కర్త్య	కర్త్య	౬౫౬	౨౭	యాజ్ఞో	యాజ్ఞో
౪౩౦	౧౦	అథాస్మిన్స్యా	అథాస్మిన్స్యా	"	౩౦	తతనీధ	తతనీధ
		ణ		౬౬౧	౧౬	తతోపు	తతోపు
౪౫౨	౩౨	ఇష్యమ	యిష్యమ	"	౨౦	తసద్భవతి	సతద్భవతి
౪౫౪	౩	త్రయాణ	త్రయాణ	౬౮౪	౨	పాణ్డిత్యనిర్విద్యం	పాణ్డిత్యనిర్విద్యం
"	౪౧	ద్యైవ	ద్యైవ	"	౨౪	అస్తీ, తి	అస్తీ, తి
౪౫౭	౩౭	ప్రదర్శనో	ప్రదర్శనో	౬౯౩	౩౪	కృత్వసు	క్రత్వసు
౪౭౭	౨౧	వాఖ్యాన	వాఖ్యాన	౭౯౮	౨౮	శక్త్యాయాస్సద్భ	శక్త్యాయాస్సద్భ
౪౮౫	౩౭	అతోఽప	అతోఽప	౭౧౪	౨	బ్రహ్మస్సంస్థో	బ్రహ్మస్సంస్థో
౪౯౦	౯	కాకర	కారక	౭౨౦	౧౪	శక్త్యస్సర్వా	శక్త్యస్సర్వా
"	౩౪	కిమత	కిమత్ర	౭౨౩	౫	ద్వాప్రహ్మణో	ద్వాప్రహ్మణో
౫౦౪	౨౨	బ్రహ్మణో	ద్వప్రహ్మణో	౭౨౮	౧౦	శక్యః	శక్యః
౫౧౧	౯	తేహమిదం	తేహమిదం	౭౩౧	౩౪	ఉతేహవా	ఉతేహవా
౫౧౩	౨౭	తద్వబ్రహ్మణో	తద్వబ్రహ్మణో	౭౩౩	౧౫	ఫలమతి	ఫలమత
౫౬౨	౪౧	తుల	తుల్య	౭౩౮	౨౯	రుక్మామ	ఋక్మామ
౫౬౪	౨౦	ఉతి	ఇతి				

